Içindekiler

Surenin Adı	Sayfa numarası
CILT 1:	
Fatiha suresi:	22
Bakara suresi:	25
Al-i imran suresi:	158
Nisa suresi:	214
Maide suresi:	305
CILT 2:	
Enam suresi:	362
Araf suresi:	418
Enfal suresi:	478
Tevbe suresi:	502
Yunus suresi:	552
Hud suresi:	585
Yusuf suresi:	616
Rad suresi:	649
Ibrahim suresi:	665
Hicr suresi:	680
CILT 3:	
Nahl suresi:	695
Isra suresi:	726
Kehf suresi:	753
Meryem suresi:	788
Taha suresi:	811
Enbiya suresi:	836
Hac suresi:	867
Mü'minun suresi:	892
Nur suresi:	916
Furkan suresi:	943
Şu'ara suresi:	964
Neml suresi:	992
Kasas suresi:	1014
CILT 4:	
Ankebut suresi:	1044
Rum suresi:	1065
Lokman suresi:	1083
Secde suresi:	1097
Ahzab suresi:	1107
Sebe suresi:	1136
Fatir suresi:	1153
Yasin suresi:	1169
Saffat suresi:	1186
Sad suresi:	1207
Zümer suresi:	1226

Içindekiler

Surenin Adı	Sayfa numarası
Gafir/Mü'min suresi:	1253
Fussilet suresi:	1279
şura suresi:	1296
Duhan suresi:	1334
Casiye suresi:	1343
Ahkaf suresi:	1352
Muhammed suresi:	1364
Fetih suresi:	1377
Hucurat suresi:	1392
CILT 5:	
Kaf suresi:	1403
Zariyat suresi:	1412
Tur suresi:	1422
Necm suresi:	1431
Kamer suresi:	1443
Rahman suresi:	1453
Vakia suresi:	1462
Hadid suresi:	1473
Mücadele suresi:	1484
Haşr suresi:	1493
Mümtehine suresi:	1505
Saf suresi:	1514
Cuma suresi:	1520
Münafikun suresi:	1524
Tegabun suresi:	1529
Talak suresi:	1536
Tahrim suresi:	1543
Mülk suresi:	1549
Kalem suresi:	1557
Hakka suresi:	1565
Mearic suresi:	1572
Nuh suresi:	1578
Cin suresi:	1583
Müzzemmil suresi:	1590
Müddessir suresi:	1596
Kiyame suresi:	1603
Insan suresi:	1609
Mürselat suresi:	1616
Nebe suresi:	1622
Naziat suresi:	1627
Abese suresi:	1633
Tekvir suresi:	1637

Içindekiler

Surenin Adı	Sayfa numarası
Infitar suresi:	1642
Mutaffifin suresi:	1645
İnşikak suresi:	1650
Buruc suresi:	1654
Tarik suresi:	1659
Ala suresi:	1662
Gaşiye suresi:	1665
Fecr suresi:	1670
Beled suresi:	1673
Şems suresi:	1676
Leyl suresi:	1679
Duha suresi:	1683
İnşirah suresi:	1686
Tin suresi:	1688
Alak suresi:	1690
Kadir suresi:	1693
Beyyine suresi:	1695
Zilzal suresi:	1698
Adiyat suresi:	1700
Karia suresi:	1703
Tekasür suresi:	1705
Asr suresi:	1707
Hümeze suresi:	1709
Fil suresi:	1711
Kureyş suresi:	1714
Maun suresi:	1715
Kevser suresi:	1717
Kafirun suresi:	1719
Nasr suresi:	1721
Tebbet/Mesed suresi:	1723
Ihlas suresi:	1725
Felak suresi:	1727
Nas suresi:	1729

«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysiru'l-Kerimi'r-Rahmân
fı Tefsiri Kelâmi'l-Mennân

Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

Çeviri: M. Beşir Eryarsoy

Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk

Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman

Kapak: Ahmet Mayalı

Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46

Guraba Yayınları: 60

ISBN: 978-975-8810-25-3

M. 2014 / H. 1435

2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları مكتبة الغرباء YouTube gurabayayinlari
www.guraba.com.tr
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

-1-

Çeviri: *M. Beşir Eryarsoy*

Gözden Geçirme: *Dr. Mustafa Öztürk*

guraba

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ؛ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِي:

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ؛ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ

بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

-İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariplere!-

[Müslim, Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî rivayetinde:

-Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir.-

[Tirmizî, İmân]

Sunuş

Hamd, fiilleriyle ve sözleriyle övülmeye layık olan Allah'adır. O yüce kelamını şöyle vasfetmektedir: **"Kur'an'dan peyderpey öyle şeyler indiririz ki müminler için şifa ve rahmettir, zalimlerin ise ancak hüsranını artırır."** (İsra, 82) **"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olana bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet geldi."** (Yunus, 57) En büyük mucizesi Kur'an olan Allah'ın elçisi Muhammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun.

Şüphesiz Rab *tebâreke ve teâlâ*'nın kelamı, kullar için -kelimenin tam anlamıyla- bir şifa ve rahmettir. Bu rahmetten ve şifadan, hüsrana uğramış zalimlerden başkası mahrum kalmaz. Kur'ân tarih sahnesine çıktığından beri rahmet ve şifa taliplileri ona yönelmiş, onu anlamanın ve hayata geçirmenin mücadelesi verilmiştir. Bu kutlu yolda muzaffer olanların ilkleri, Kur'an'ın üzerlerine indirildiği Rasûl'e şahitlik eden nesildir. Daha sonra gelen nesiller de Kur'an'ı anlama ve hayata aktarmada önemli gayret ve çabalar sarfetmişlerdir.

Bununla birlikte tarih, Kur'an'ı anlama ve hayata aktarma faaliyetlerine şahit olduğu gibi Kur'an'ın manalarını tahrif ve ta'til faaliyetlerine de şahit olmuştur. İşte bu süreçte ehl-i sünnet ve'l-cemaat, Kur'an'a ve tefsirine yaklaşımda bid'at ve heva ehlinden belirgin çizgilerle ayrılmıştır. Ehl-i sünnetin öncü imamları bu sahada oldukça değerli eserler vermişlerdir. İbn Ebî Hâtim'in, İmam Taberî'nin, İmam Beğâvî'nin, Hafız İbn Kesîr'in tefsirleri bunların sadece birkaçıdır. Yakın dönem ehl-i sünnet âlimleri insanlardaki istidat yetersizliğini, ilim talebinin azaldığını, himmetin zayıfladığını görmüş, bazıları bu imamların tefsirini özetlemiş, bazıları da insanların yeni gereksinimlerini göz önünde tutarak yeni tefsirler kaleme almışlardır.

Bu yakın dönem âlimlerinden biri, belki de en büyüğü Allâme Şeyh Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî *rahmetullahi aleyh*'tir. Şeyh Sa'dî, ilminin genişliği, fıkıhtaki derinliği, Kur'an ilimlerindeki mahareti, hikmeti, zühdü, takvasıyla meşhur olduğu gibi tefsiri de birçok mümeyyiz vasfıyla meşhur olmuştur. İlim ehlinden muasırları ve kendinden sonra gelenler Kur'an tefsiri ve diğer Kur'an ilimleriyle ilgili yazmış olduğu eserler dolayısıyla onu takdir etmişlerdir. Hatta ilim ehlinin teşvikleri öyle bir noktaya ulaşmıştır ki yayıncılar halkın isteğini karşılamak için peş peşe bu kitabı basmaya girişmişlerdir.

Başka dillere de çevrilen eser, ilim dünyasının dört bir tarafında birçok İslam ülkesinde milyonlarca basıldı ve dağıldı. Şimdi de Allah'ın lütfuyla eserin Türkçe yayınlanması yayınevimize nasip oldu. Diğer İslam memleketlerinde olduğu gibi ülkemizde de bu esere Allah'ın kabuliyet nasip edeceğini umuyoruz.

İlim dünyasında pek çok övgüye mazhar olan bu değerli tefsiri diğer tefsirlerden ayıran hususi özellikleri vardır. Bunların bazılarına bu tefsirin değişik neşirlerine mukaddime yazmış olan alimler işaret etmişlerdir. Bu değerli mukaddimelerden bazılarını Türkçe neşrinde biz de tefsirin başına yerleştirdik. Özet olarak bu tefsir şu özellikleriyle diğerlerinden ayrılmaktadır:

1. Şeyh Sa'dî, tefsirinde Kur'an'ın indiriliş amacıyla ilgili olmayan gereksiz lugavî tahlillere, fıkhî ihtilaflara ve kelâmî tartışmalara yer vermemiştir.

2. Bu tefsir birçok tefsirde bulunan İsrailiyyat türü asılsız rivâyetlerden uzaktır.

3. Bu tefsir ne usandırıcı derecede uzun ne de maksadı ifade edemeyecek kadar kısadır.

4. Bu tefsir birçok ilmî, terbiyevî ve ahlakî fayda içermektedir.

5. Bu tefsirde Şeyh Sa'dî, özellikle peygamberlerin kıssalarından oldukça çarpıcı hikmetler ve yol gösterici unsurlar istinbat etmiştir.

6. Hepsinden daha önemlisi bu tefsir, bid'at ve heva ehli kelamcıların, özellikle Allah *azze ve celle*'nin isim ve sıfatlarıyla ilgili olmak üzere her türlü bozuk te'vilden, tahriften, teşbihten, temsilden ve ta'tilden uzaktır. Sa'dî *rahimehullah* isim-sıfat tevhidi olsun, rububiyyet ve uluhiyyet tevhidi olsun tevhidin her türünde ve diğer akide meselelerinde ehl-i sünnetin yakın dönem imamlarından biridir. Dolayısıyla bu tefsir akide hususunda bir kaynaktır.

Şeyhimin (İbn Useymin) şeyhi (es-Sa'di) tarafından yazılan ve talebesi olmakla övündüğüm bir ekolden gelen bu eseri yayınlama fırsatı veren Yüce Allah'a hamdediyorum.

Yüce Allah'tan bu değerli tefsirin; müellifi, mütercimi, musahhihi, naşiri ve cümle okuyucuları için rahmet vesilesi olmasını dileriz.

Abdullah Yolcu
Müslüman Âlimler Birliği Yüksek Konsey Üyesi,
Türkiye Temsilcisi ve Guraba Yayınevi Sahibi

Değerli Alim Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymîn'in Takdimi

Hamd ancak Allah'adır. Salât ve selam, Peygamberimiz Muhammed'e, ailesine, ashabına ve kıyamet gününe dek onlara iyilikle uyanlara olsun.

Değerli Şeyhimiz Abdurrahman b. Nâsır es-Sâdî *rahimehullah*'ın *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahman Fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân* adlı eseri, kendine has birçok özelliğinden dolayı tefsirlerin en iyilerinden biri sayılır.

Bu tefsir şu özelliklere sahiptir:

* Herkesin anlayabileceği kadar kolay ve açık ibareler kullanılmıştır.

* Okurun zihnini dağıtan ve vaktini harcayan, zikredilmesinde hiçbir fayda bulunmayan gereksiz uzatma ve ziyadelerden kaçınılmıştır.

* Zikredilmesi gereken ciddi ihtilafların dışında kalan önemsiz ihtilaflara yer vermekten kaçınılmıştır. Kitabın bu özelliği, okuyucunun zihnini bir noktaya odaklamasına imkan sağlamıştır.

* Sıfatlarla ilgili ayetlerde Allah'ın muradına muhalif/aykırı tahrif ve tevilden uzak durularak Selefin yolu izlenmiştir.

* Bu kitap, akîde konularında esas alınacak bir kaynaktır.

* Ayetlerin işaret ettiği faydalar ve hükümlerden istinbat/hüküm çıkarma konusundaki inceliği. Özellikle bu husus, Sad suresindeki Davud ve Süleyman kıssasında ve Maide suresinde geçen abdestle ilgili ayette daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Müellif, bu ayetten 50 hüküm çıkarmıştır.

* Bu eser tefsir ve güzel ahlak konusunda eğitici bir çalışmadır. Bu, A'raf suresinin şu ayetinin tefsirinde açıkça görülmektedir: **"Af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."**

Bu sebeble tefsir kitabı almak isteyen kişilere, kütüphanesinde bu kıymetli tefsire de yer açmasını tavsiye ederim.

Yüce Allah'tan, bu kitabın; yazarına ve onu okuyana yarar sağlamasını niyaz ederim. Muhakkak ki O çok cömert ve ikram sahibidir. Salât u selam, Peygamber Efendimize, ailesine, ashabına ve kıyamete kadar onlara ihsanla uyanlara olsun.

Muhammed b. Salih el-Useymîn

15 Ramazan 1416 h.

Değerli Alim Abdullah b. Abdilaziz b. Akîl el-Akîl'in Takdimi

Hamd Allah'adır...

Şeyh Sâd b. Fevvâz es-Sumeyl bana gelerek büyük alim, Şeyhimiz Abdurrahman b. Nasır es-Sadi *rahimehullah*'ın tefsirinden bazı örnekler getirdi.

Bu eserin tashihi yapılmış olan elyazmasına sahip olduktan sonra baskısını yenilemek istediğini söyledi.

Eserin aslını tahkik edip en doğru şekilde, müellifin yazdığı nitelikte ortaya çıkarıp numara ve hadislerin tahricini de gözeterek eksiklik doğuracak tasarruflardan kaçınacağına ve önceki baskılarda gözden kaçan eksiklikleri tamamlayacağını ifade etti.

Ben de bu mübarek girişiminden ötürü ona teşekkürlerimi sunup başarı ve yardıma mazhar olması için dua ettim.

Şüphesiz Yüce Allah, bu tefsirin müslümanlar arasında kabul görmesini sağladı.

Bu tefsir Arabistan'ın Kur'an-ı Kerim radyosunda günde iki kez yayınlanmakta, camilerde cemaatlere okunmakta ve alimlerin ilim halkalarında tedris edilmektedir. Bu tefsir birçok kez basılmış olmasına rağmen üzüntüyle belirtmek gerekir ki hatalardan ve muhakkiklerin tasarruflarından kurtulamamıştır.

Bu eser, tefsirlerin en faydalısı, ibarelerinin sadeliği sebebiyle de anlaşılması en kolay olanıdır.

Bu tefsir, açık manalarla ifade edilmiş, anlaşılması zor olandan ve İsrailiyattan uzak, irab konusunda müşkil olana değinmeyen ve ihtilaflardan bahsetmeyen bir kitaptır. Bu sayılanlardan daha önemli bir özelliği de sıfat ayetlerini -selefin metoduna göre- tevilden uzak bir şekilde tefsir etmesidir. Ayrıca bütün bunlara, bahsi geçen istinbatlar ve başka bir yere gönderme yapmayıp ayette bulunan faydaların yerinde zikredilmesi de bir başka özellik olarak eklenir.

Bu eserin, güzel ahlaka, Nebevî şer'î adaba irşad etmesi ise tek başına yetecek bir husustur. Bütün bunlar sade, kolay anlaşılır ve açık ibarelerle ifade edilmiştir.

Bu kitap her insanın anlayacağı seviyede olup ilim talebelerinin istifade edebileceği bir kaynaktır. Şüphesiz bu eser, meydana getirmesi zor, anlaşılması kolay bir kitaptır.

Uzun zamandır bu kitabın tercüme edilmesini, özellikle de İngilizceye çevrilmesini arzu ettim ve Allah'a bunun için niyazda bulundum. Umulur ki Allah bu kitapla oralarda fayda sağlar.

Bu eser İslam dini için çok tesirli bir tanıtım aracıdır.

Başarı Allah'tandır.

Abdullah b. Abdulaziz el-Akîl

Değerli Alim Şeyh Bekr b. Abdullah Ebu Zeyd'in Takdimi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd sadece Allah'adır. Salât ve selam, Peygamberlerin sonuncusuna, ailesine, ashabına ve onların yoluna uyup sünnetine sarılanlara olsun.

Burada yazdığım ne bir mukaddime ne de sunuştur. Sadece övgü ve hayra işaret eden bir yazıdır.

Okuyucularla şu olayı paylaşmak isterim:

Yaklaşık h.1380 yıllarında bazı salih insanların 8 ciltten oluşan Şeyh Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî *rahimehullah*'ın (ö: 1376) *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân Fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân* adlı tefsirini tavsiye ettiklerini işitirdim. Çünkü bu tefsir diğerlerinden şu özelliklerle ayrılmaktaydı:

* Bu kitap itimat edilen ve Selefin yolunu izleyen bir eserdir. Sahih eserin ve doğru anlayışın hulasasını kolay anlaşılır ve kısa bir şekilde içerir.

* Bu kitap alimler için hatırlatıcı, ilme yeni başlayanlar için de öğreticidir.

Daha sonra diğer alimlerin ve ilim talebelerinin de bu kitabı özellikle tavsiye ettiklerini işittim.

Şeyh Abdurrahman'ın oğlu Abdullah (ö: 1405), bana babasının şu eserlerini hediye etmişti:

- *Teysîru'l-Latîfi'l-Mennân fî Hulâsati Tefsiri'l-Kur'an,*
- *el-Kavâidu'l-Hisan li-Tefsîri'l-Kur'an,*
- *Fevaidu Mustenbata min kıssati Yusuf aleyhi's-selam.*

Bu üç kitabı okudum ve satırlarında bu tefsire yönlendirmeler buldum. Aralıklı zaman dilimlerinde bu tefsirden istifade ediyordum. 1418 yılında Medine'de bulunan Kral Fahd Mushaf-ı Şerif Basım kurumunun basıp bir grup kıymetli alimin hazırladığı *et-Tefsîru'l-Müyesser* adlı kitabın son incelemesini yaptığım sıralarda adı geçen tefsirin İbn Cerir et-Taberî (ö: 310) ve Sa'dî'nin tefsirine çokça itimat ettiğini gördüm. Bundan sonra Sa'dî 'nin tefsirine rağbetim ve isteğim daha da arttı.

Bir başka özelliği de Sa'dî'nin İbn Teymiyye ve İbn Kayyım *rahimehumullah*'ın kitaplarına özel ilgi duyması ve kitabını onlardan seçtiği faydalarla süslemesidir.

Sa'dî, kitabını, anlaşılır kılıp ayetlerden ince istinbatlar yaparak ortaya koymuştur.

Mesela "'**Biz, Allah'a ve bize indirilene inandık.' deyin.**" (Bakara, 136) ayeti ve Maide suresinde geçen abdestle ilgili 6. âyet bunun en güzel örneğidir.

Ve ayrıca Peygamber kıssalarının sonunda değerli faideler zikretmiştir... Ahzab suresinin "**Onlardan bir grup da demiştir ki: Ey Yesribliler** (Medineliler)**...**" ayetinde şu ince ve latif konuya değinmiştir: İman kardeşliğini ve İslam bağını bırakıp milliyetçilik naraları atmak cahiliye işlerindendir.

Ben bu faydalı bilgiyi zikreden başka birini daha görmedim. Bu ayet, milliyetçilik bağının İslam bağı olmadığını zikreden üç ayeti de tamamlar.

Derin bilgisi ve bu konudaki yeterliliğinden bahsettikten sonra onun güzel siretine değinelim. Onun siretinde, örnek edinip tabi olmak, salah ve iyilik, doğruluk ve selamet ortaya çıkar. Onun hal tercümesinde zikredilmeyen bir olay şudur:

Mekke hâzinelerinden olan Sıddika kütüphanesinin sahibi Şeyh Abdurrahim Sadik el-Mekki'nin (ö: 1408) bana anlattığına göre; o, Şeyh Sa'dî'nin namazına şahit olmuş, onun huşusuna ve Allah'a bağlılığına işaret eden şeyler görmüş.

Bizler de bu büyük müfessirin/alimin, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye *rahimehullah*'ın şu sözünden nasibini almasını umarız:

"Ledunni ilme gelince; şüphesiz Yüce Allah takva sahibi evliyalarının ve salih kullarının kalplerini, hoşlanmadığı şeylerden arınmaları ve sevdiği şeylere uymaları sebebiyle başkalarının kalplerini açmadığı bir şekilde açar.

Bu ise Ali *radıyallahu anh*'ın dediği:... "Allah'ın kuluna kitabı hususunda verdiği anlayış müstesna" ve şu eserde olduğu gibidir: "Bildiği ile amel eden kişiye Allah Teâlâ, bilmediğinin ilmini de verir."

Kur'an ise bu konuya birçok ayette değinmiştir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

"**Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu.**" (Nisâ, 4/66-68)

Ve ayrıca Yüce Allah, emirlerini yerine getirenleri doğru yola ileteceğini haber verip şöyle buyurmaktadır:

"**Allah o kitapla rızasına uyanları selamet yollarına iletir.**" (Maide, 5/16)

"**Doğru yola girenler ise, Allah onların hidayetlerini arttırmış ve onlara takvalarını vermiştir.**" (Muhammed, 47/17)

"**Onlar Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık.**" (Kehf, 18/13)

"**Bu Kur'an, insanlara kurtuluş yollarını gösteren delillerdir. Kesin olarak inanan bir topluluk için de hidayet ve rahmettir.**" (Casiye, 45/20)

"**Bu Kur'ân, Rabbinizden gelen basiretlerdir. Kesin olarak inanan bir topluluk için hidayet ve rahmettir.**" (A'raf, 7/203)... (*el-Fetava*, 13/245)

Bu tefsir hakkındaki yazımı kaleme alırken aklıma Şeyh Abdurrahman ed-Devseri'nin (ö: 1399) "Müfessirde aranan en önemli şartlar nelerdir?" diye sorulduğunda "Kalbi Kur'an ile huzur dolandır." şeklinde verdiği cevap geldi.

Ben, Şeyh Sa'dî'de bu şartın gerçekleştiğine inanıyorum ki onun ağzından bu mana ırmakları akmıştır. Bunlar ise Allah'ın fazlındandır. Allah ona sevabını versin.

Nitekim şöyle denmiştir: "Kur'an'ın manasını sadece temiz kalpliler anlayabilirler, bu kalpler de takva sahiplerinin kalpleridir." (Bkz. *el-Fetava*, 13/245)

Yüce Allah, Necidli alim Sa'dî'ye, bu alanda ilk eser yazanlardan olması sebebiyle fayda versin. Ben Necidli alimler arasında Kur'an'ı bu güzellikte tam olarak tefsir eden başka birini daha tanımıyorum.

Gerçekten Yüce Allah, bu tefsirin müslümanlar arasında kabul görmesini ve yeryüzünde her yere yayılıp birçok kez basılmasını nasip etti.

Kitabın bazı baskıları şunlardır:

1- Mısır Selefiyye matbaası baskısı. Kitabın bir kısmı, içindeki eksikliklerle birlikte Şeyh yaşarken basıldı, geri kalan kısmı ise vefatından sonra tamamlandı.

O zamanın matbaa ve basım şartları çerçevesinde bu baskıda bazı kelimeler ve cümleler düşmüş ve eksiklikler hasıl olmuştur.

2- Muhammed Zuhri en-Neccar tahkikiyle basılan Riyad-Sa'diyye şirketinin baskısı. Bu kişi baskıyı kitaptan olmayan eklemeleriyle bozmuştur. Akabinde öğrencisi, onu, yazdığı *Keşfu's-Sitar an Telfiki ve Ta'liki'n-Neccar* adlı kitapta eleştirmiştir.

3- Birinci ve ikinci baskı esas/asıl alınarak basılan baskılar.

4- Daha sonra tashihi yapılarak Neccar'ın eklemelerinden ayıklanarak yapılmış baskılar yayınlandı.

5- Elimizde bulunan baskı ise iki özelliğiyle öne çıkmaktadır. Birincisi; yapılan yanlış ve eksiklerin tashihi/düzeltilmesi.

İkincisi: Neccar'ın eklemelerinden ayıklanıp iki el yazmasıyla karşılaştırılarak paragraf başlarına ayrılmış konular ve faideler fihristi konulması. Bu baskının esas alınması ve kardeşlerimiz tarafından farkedilen düzeltmeler ve mülahazaların yayıncıya bildirilmesi gerekir ki gelecek baskılarda bunlar düzeltilsin.

Başarı Allah'tandır.

Bekr b. Abdullah Ebu Zeyd

8 Şevval 1421

MÜELLİFİN BİYOGRAFİSİ

- Bir Öğrencisinin Kaleminden -

Müellif eş-Şeyh Ebû Abdillah Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah b. Nâsır Âlu Sa'dî, Temim kabilesindendir. el-Kasîm bölgesinin Uneyze beldesinde 12 Muharrem 1307 Hicri tarihinde dünyaya geldi. Dört yaşındayken annesi, yedi yaşındayken de babası vefat etti. Yetim büyüdü, ancak iyi bir şekilde yetişti. Daha küçük yaştayken zekası ve ilimlere duyduğu iştiyakle dikkat çekti. Babası vefat ettikten sonra önce Kur'ân okumayı öğrendi, sonra da hıfzetti. 11 yaşındayken güzel bir şekilde Kur'ân okumayı öğrenmişti. Daha sonra da bulunduğu şehrin âlimlerinden ve bu şehre gelen âlimlerden ilim öğrendi. Bütün ilim dallarında üstün paye elde edinceye kadar gayret etti. 23 yaşında ders vermeye başladığında bir taraftan ilim öğreniyor, diğer taraftan da öğretiyordu. Vaktinin tamamını böyle geçiriyordu. Nihayet 1350 yılında bulunduğu şehirde İslâmî ilimleri tedris konusunda tek merci, ilim talep edenlerin/öğrencilerin başvurduğu bir kaynak haline gelmişti.

Bazı Hocaları:

İlim öğrendiği ilk hocası Şeyh İbrahim b. Hamed b. Casir'dir. Şeyh, bu hocasını iyi hadis ezberlemiş olmakla nitelerdi. Onun takvasından, fakirlere duyduğu sevgiden ve onları gözetmesinden çokça söz ederdi. Hocasına soğuk bir kış gününde fakir bir kimse gelecek olursa, üzerindeki elbiselerden birini çıkartıp -o elbiseye ihtiyacı olmasına ve maddî imkanlarının azlığına rağmen- fakire giydirdiği çok olurdu. Şeyh'in hocalarından biri de fıkıh, Arapça ilimleri ve başka ilimler okuduğu Şeyh Muhammed b. Abdülkerim eş-Şibl'dir. Bir hocası da Uneyze kadısı Şeyh Salih b. Osman'dır. Ondan da tevhid, tefsir, fıkıh usûlü ve füruu ile Arapça ilimlerini okumuştur. Şeyh'in en çok ders okuduğu ve vefat edinceye kadar yanında kaldığı hocasıdır.

Şeyh Abdullah b. Ayid, Şeyh Sa'b el-Kavîcerî, Şeyh Ali es-Sinânî, Şeyh Ali b. Nasır Ebu Vâdây da hocaları arasındadır. Son ismi geçenden hadis ilimleri tahsil etmiş ve altı hadis kitabıyla birlikte başka hadis kitaplarını da ondan okumuş, bunlara dair icazet almıştır. Bir diğer hocası ise Şeyh Muhammed b. eş-Şeyh Abdülaziz el-Muhammed el-Mani' olup Suudi Arabistan'da Maarif Mü-

dürlüğü yapmıştır. Şeyh, Uneyze'de ondan ilim okumuştur. Önce Hicaz'a, sonra da ez-Zübeyr'e yerleşen Şeyh Muhammed eş-Şankîtî de hocalarındandır. Şeyh, Uneyze'ye gelip ders vermeye başlayan eş-Şankitî'den tefsir, hadis, hadis usûlü ve -nahiv, sarf vb.- Arapça ilimlerini okudu.

Bazı Ahlâkî Özellikleri:

Şeyh, üstün bir ahlâka sahipti. Küçüğe, büyüğe, zengine karşı alçak gönüllüydü. Vaktinin bir bölümünü kendisiyle birarada olmak isteyenlerle geçirirdi. Bu meclisleri ilmî bir meclis olurdu, çünkü o, meclislerinin özellikle ilmî ve sosyal çalışmaları ihtiva etmesine özel gayret gösteriyor, bunun sonucunda toplantıda bulunanlar da bu faydalı çalışmalardan büyük yararlar elde ediyorlardı. Böylelikle onların sıradan toplantı ve sohbetleri, ibadet ve ilmî meclislere dönüşüveriyordu. Meclistekilerin her biriyle uygun bir şekilde konuşur, dünya ve ahiretinde ona faydalı olacak konular hakkında görüş alışverişinde bulunurdu. Adaletli bir şekilde, sulh yoluyla, tarafların rızasıyla problemleri çözdüğü çok olurdu. Fakirlere, yoksullara ve yabancılara çok şefkat gösterirdi. Güç ve imkânları çerçevesinde onlara yardım elini uzatır, çeşitli vesilelerle, hayır yapmayı sevdiğini bildiği ihsan sahibi kimseleri onlara yönlendirmeye gayret ederdi. Üstün bir edeb, iffet, nezahet sahibiydi; bütün işlerinde de kararlıydı.

Öğretimi ve en güzel konuları kavratma açısından ileri derece başarılıydı. Öğretim için vakitlerini güzel bir düzene koymuştu. Eğitim gören öğrencileri arasında düşünme istidatlarını geliştirmek maksadıyla münazaralar düzenler, birtakım metinleri ezberleyenlere ödüller verirdi. O metni ezberleyen herkese va'dettiği ödülü verir ve kimseyi ondan mahrum bırakmazdı. Derste okutulacak kitaplar arasında daha faydalı olanı seçmek hususunda öğrencileriyle görüş alışverişinde bulunur, çoğunluğun arzu ettiği kitabı tercih ederdi. Eğer tercihler arasında eşitlik varsa, hakemlik yapardı. Ders süresi uzayıp gitse de öğrencileri bundan usanmazdı, çünkü onunla oturmaktan özel bir zevk alırlardı. Bundan dolayı ilim tahsilinde belli seviyelere gelmiş öğrencilerinin sayısı oldukça fazlaydı.

Müellifin İlmî Seviyesi:

Müellif, fıkhın usûlünü de, fürûunu da tam anlamıyla bilen ve kavrayan biriydi. Önceleri hocalarına uyarak Hanbelî mezhebine bağlıydı. Hanbelî mezhebinin birtakım metinlerini de ezberlemişti. İlk dönemlerde fıkha dair bir eser de te'lif etmişti. Bu eserini Recez vezninde -yaklaşık- dört yüz beyit halinde yazmış, daha

sonra da onu kısaca şerhetmişti. Ancak ilk eseri olduğu için yaygınlık kazanmasını arzu etmemişti.

En çok ilgilenip yararlandığı kitaplar Şeyhulislam İbn Teymiyye ile onun öğrencisi İbnu'l-Kayyım'ın eserleriydi. Usûl, tevhid, tefsir, fıkıh ve diğer faydalı ilim dallarında bu iki müellif sebebiyle pek çok hayır elde etmiştir. Sözü geçen bu iki büyük alimin kitaplarıyla aydınlandığı için... Daha sonraları, şer'î delile göre tercihe değer bulduğu görüşleri tercih etmeye başladı. Birtakım heveskârların yaptığı gibi mezhep âlimlerine dil uzatmazdı *-Allah bizleri de, onları da doğruya ve açık seçik yola iletsin.-*

Tefsirde oldukça yetkindi. Çünkü pek çok tefsir okumuş ve bu alanda oldukça maharet kazanmıştı. Birkaç ciltten oluşan değerli bir tefsir te'lif etti. Bu tefsirini tasnif esnasında -tefsir olsun, başkası olsun- yanında hiçbir kitap bulunmamış, hafızasından yazmıştır. Önce Şeyh veya öğrencileri Kur'ân-ı Kerim'i okur, sonra da Şeyh irticalen tefsiri eder, geniş açıklamalar yapar, Kur'ân'ın hükümlerinin ifade ettiği anlamları açıklardı. Kur'ân-ı Kerim'den faydalı sonuçlar ve üstün manalar istinbat ederdi. O kadar ki onu dinleyen kişi; fesahati, konuşmasının akıcı ve beliğ oluşu ve kıssaları geniş geniş serdetmesi dolayısıyla onun hiç susmamasını isterdi. Onunla beraber olup ondan ilim okuyan, onunla araştırmalar yapanlar, tasnif ettiği eserleri ve fetvalarını okuyanlar, onun ilmî konulardaki üstünlüğünü anlarlardı.

Eserleri:

1. *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân*, -elinizdeki- Kur'ân-ı Kerim tefsiri.

2. Hanbelî mezhebine dair mevcut fıkıh kitaplarında ele alınmamış meseleleri kaydettiği fıkha dair bir haşiye -basılmamıştır-.

3. *İrşâdu Uli'l-Besâir ve'l-Elbâb li Ma'rifeti'l-Fıkhi bi Akrabi't-Turuki ve Eyseri'l-Esbâb*. Fıkha dair bu kitabını soru ve cevap şeklinde te'lif etmişti. Dımeşk'te Terakki matbaasında 1365 yılında basılmış, masrafları müellif tarafından karşılanmış ve bedelsiz olarak dağıtılmıştı.

4. *ed-Durretu'l-Muhtasara fî Mehâsini'l-İslâm*. 1366 h. yılında Ensaru's-Sünne matbaasında basıldı.

5. *el-Hutabu'l-Asriyye el-Kayyime*. Şehrinde hatiplik görevi kendisine verilince, her cuma ve bayram günü, güne uygun olarak insanların ihtiyaç duyacakları önemli konularda hutbe vermeye özen göstermiş, daha sonra bu hutbelerini derle-

yıp *ed-Durretu'l-Muhtasara* ile birlikte Ensaru's-Sünne matbaasında, masraflarını kendisi karşılayarak bastırmış ve bedelsiz dağıtmıştır.

6. *el-Kavâidu'l-Hisân li Tefsîri'l-Kur'ân*. 1366 yılında Ensaru's-Sünne matbaasında bastırıp bedelsiz dağıtmıştır.

7. *Tenzîhu'd-Dini ve Hameletihî ve Ricalihî Mimmefterâhu el-Kasîmî fî Ağlâlihî*. Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye'de masrafları Hicaz'ın ileri gelenlerinden Şeyh Muhammed Nasif Efendi tarafından karşılanarak 1366 yılında bastırıldı.

8. *el-Hakku'l-Vâdıhu'l-Mubîn fî Şerhi Tevhîdi'l-Enbiyâi ve'l-Murselîn*.

9. *Tevdîhu'l-Kâfiye eş-Şâfiye*. Bu kitap, İbnu'l-Kayyım'ın *en-Nuniye*'sine şerhtir.

10. *Vucûbu't-Teâvuni Beyne'l-Müslimîn ve Mevdû'u'l-Cihâdi'd-Dinî*. Son üç eser de Kahire'de el-Matbaatu's-Selefiye'de masrafları müellif tarafından karşılanarak basılmış ve bedelsiz olarak dağıtılmıştır.

11. *el-Kavlu's-Sedîd fî Mekâsidi't-Tevhîd*. Mısır'da Matbaatu'l-İmam'da Abdulmuhsin Eba Batin tarafından masrafları karşılanarak 1367 yılında basılmıştır.

12. *Usulu Fıkha Dair Bir Muhtasar*. -Basılmamıştır-.

13. *Teysîru'l-Latîf el-Mennân fî Hulâsati Tefsîri'l-Kur'ân*. Bu kitap da masrafları müellif ve birtakım iyiliksever kimseler tarafından karşılanarak Matbaatu'l-İmam'da basılıp bedelsiz dağıtılmıştır.

14. *er-Riyâdu'n-Nâdıra*. Bu da Matbaatu'l-İmam'da basılmıştır.

Gerek kendi şehrinde, gerekse başka yerlerde kendisine yöneltilen çeşitli sorulara vermiş olduğu pek çok fetvası ve faydalı bilgiler ihtiva eden yazısı vardır. Okuduğu birçok kitaba çeşitli ta'likler de yazmıştır. Çok kolay ve rahatlıkla yazardı. Öyle ki fetva ve daha başka pek çok hususu (istinsah ederek) yazmıştır. İstinsah edip yazdıkları arasında meşhur İbn Abdilkavi'nin *Nazm*'ı da vardır. Bunu *el-İnsaf* ile birlikte bizzat kendi el yazısıyla bir araya getirdi ki bu nazmın anlaşılmasını kolaylaştırsın. Bu da âdetâ İbn Abdilkavi'nin *Nazm*'ına bir şerh gibi oldu. Bundan dolayı bunu yazdığı eserleri arasında ayrıca kaydetmedik.

Eser Yazmadaki Amacı:

Eser yazmaktaki amacı, ilmi yaymak ve hakka davet etmekti. Bunun için eser telif eder, (istinsah ederek) yazar ve eserlerinden gücünün yettiklerini bastırırdı. Bunlara karşılık olarak gelip geçici dünyalıklar almaz ya da dünyalık fayda elde etmezdi. Aksine, faydaları daha yaygınlaşsın diye bunları bedelsiz olarak

dağıtırdı. *İslâm'a ve müslümanlara yaptığı bu hizmetleri dolayısıyla Allah onu en iyi şekilde mükâfâtlandırsın, ona ve bizlere rızasına uygun muvaffakiyetler ihsan etsin.*

Vefatı:

Büyük bir bölümü ilme hizmetle geçmiş 69 yıla yakın uzunca bir ömürden sonra 1376 hicri yılında, el-Kasîm'in Uneyze beldesinde yüce Rabbinin huzuruna gitmek üzere bu dünyadan ayrıldı. *Allah ona gani gani rahmet ihsan eylesin.*

İBNU'L-KAYYIM *RAHİMEHULLAH*'IN *"BEDÂİU'L-FEVÂİD"* ADLI ESERİNDEN KUR'ÂN TEFSİRİYLE ALÂKALI ÖNEMLİ VE FAYDALI BAZI BAHİSLER

[Umum İfadeleri:]

Nefiyden (olumsuz ifadeden) sonra gelen nekre (belirsiz isim) umum/genellik ifade eder. Yüce Allah'ın şu buyruğundan anlaşıldığı gibi: ﴿وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾ / **"Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 18/49)

﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ / **"Hiçbir nefis işlediklerine karşılık mükâfat olmak üzere kendileri için neler gizlendiğini bilemez."** (es-Secde, 32/17)

Soruda(n sonra gelen nekre) de böyledir. Yüce Allah'ın şu âyet-i kerimesinde olduğu gibi: ﴿هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ / **"Sen onun herhangi bir adaşı olduğunu biliyor musun?"** (Meryem, 19/65) Şartta(n sonra gelen nekre) de böyledir:

﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا﴾ / **"Şayet insanlardan herhangi bir kimseyi görürsen..."** (Meryem, 19/26) ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ﴾ / **"Eğer müşriklerden herhangi biri gelip senden eman dilerse..."** (et-Tevbe, 9/6)

Nehiyde(n sonra gelen nekre) de böyledir: ﴿وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ﴾ / **"Sizden hiç kimse arkasına bakmasın."** (el-Hicr, 15/65)

Olumlu ifadeden sonra (gelen nekre de) illet ve iktizanın umum ifade etmesi halinde böyledir: ﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ﴾ / **"Her nefis ne** (amel) **hazırlamışsa onu bilecektir."** (et-Tekvir, 81/14) Yine (olumlu ifadeden sonra gelen) nekreye "كل / her biri, hepsi, bütünü" kelimesi izafe edilirse de umum ifade eder. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: ﴿وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ﴾ / **"Her bir nefis beraberinde bir sevk edici ve bir şahit bulunduğu halde gelecektir."** (Kaf, 50/21)

İktizanın umumu dolayısıyla nekrenin umumundan da genellik anlaşılır: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا﴾ / **"Her bir nefse ve onu düzenleyene** (yemin olsun ki)..." (eş-Şems, 91/7)

"Elif-Lam" ile gelmiş tekil isim -şu buyruklarda olduğu gibi- umum ifade eder: ﴿إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ﴾ / **"Muhakkak ki** (her) **insan ziyandadır."** (el-Asr, 103/2); ﴿وَيَقُولُ الْكَافِرُ﴾ / **"Ve** (her) **kafir der ki..."** (en-Nebe, 78/40)

Muzaf olan tekil isim de umum ifade eder: ﴿وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ﴾ / **"Ve o, Rabbinin kelimelerini** ve (bütün) **kitaplarını tasdik etti."** (et-Tahrîm, 66/12) -Bu ayetteki "كتبه / kitaplarını" kelimesini Basralılarla Hafs, bu şekilde çoğul olarak okumuşlar, diğerleri ise tekil olarak "كتابه / kitabını" şeklinde okumuşlardır. (Örnek de bu ikinci kıraate göre verilmiştir.)

﴿هَٰذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِالْحَقِّ﴾ / **"İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır."** (el-Casiye, 45/29) buyruğundaki (tekil ve muzaf olan) "kitab" kelimesiyle insanların amellerinin kayıtlı bulunduğu bütün kitaplar (amel defterleri) kastedilmektedir.

"Elif-Lam" ile gelmiş çoğul isim de -şu buyruklarda olduğu gibi- umum ifade eder: ﴿وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ﴾/ "(Bütün) **peygamberlerin** (ümmetleri hakkında şahitlik etme) **vakitleri geldiği zaman"** (el-Mürselat, 77/11); ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ﴾/**"Hani Biz** (bütün) **peygamberlerden söz almıştık."** (el-Ahzab, 33/7); ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ﴾ / **"Muhakkak** (bütün) **teslim olan** (müslüman) **erkekler ve** (bütün) **teslim olan** (müslüman) **kadınlar..."** (el-Ahzab, 33/35)

İzafet halindeki çoğul da -yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi- çoğul anlam ifade eder: ﴿كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ﴾ / **"Hepsi Allah'a,** (bütün) **meleklerine,** (bütün) **kitaplarına ve** (bütün) **peygamberlerine iman etti."** (el-Bakara, 2/285)

İsim olan bütün şart edatları da umum ifade eder. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: ﴿وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا﴾ / "(Her) **kim mü'min olduğu halde salih ameller işlerse, o zulmedilmekten de, eksik mükâfat görmekten de korkmaz."** (Tâhâ, 20/112); ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ / "(Her) **kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir."** (ez-Zilzal, 99/7); ﴿وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ﴾ / **"Hayır türünden** (her) **ne yaparsanız Allah onu bilir."** (el-Bakara, 2/197); ﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ﴾ / "(Her) **nerede olursanız olun ölüm size ulaşır."** (en-Nisa, 4/78) ﴿وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ﴾ / "(Her) **nerede olursanız olun, yüzünüzü o tarafa doğru döndürün."** (el-Bakara, 2/144) ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ﴾ / **"Sen âyetlerimizi alaya alan kimseleri** (her) **gördüğünde, onlar başka bir söze dalıncaya kadar kendilerinden yüz çevir."** (el-Enam, 6/68) ﴿وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾/ **"Âyetlerimize iman eden kimseler sana** (her) **geldiğinde, 'Selam sizlere! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı...' de!"** (el-En'âm, 6/54). Bu son iki âyet-i kerimede görüldüğü gibi şartın cevabı bir istek ifade ediyorsa, umum ifade eder.

Eğer cümle mazi (di'li geçmiş) haber kipi şeklindeyse umum ifade etmesi şart değildir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا﴾ / **"Onlar bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman ona doğru yöneldiler."** (el-Cuma, 62/11); ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ﴾ / **"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: Biz şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün."** (el-Münafikun, 63/1)

Eğer cümle, muzâri (geniş zaman) kipiyle gelmişse çoğunlukla umum ifade eder. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ / **"Onlara** (insanlara) **ölçü ile yahut tartı ile verdikleri** (her defasında) **ise eksik verirler."** (el-Mutaffifin, 83/3); ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ﴾ / **"Onların yanlarından** (her) **geçtiklerinde birbirlerine kaş-göz işareti yapar**(ak onlarla alay eder)**ler."** (el-Mutaffifin, 83/30); ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ﴾ / **"Şüphesiz onlara** (her ne zaman), **La ilâhe illallah dense büyüklük taslarlar."** (es-Saffat, 37/35) Bu ifade türünün Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi umum ifade etmediği haller de vardır: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ﴾ / **"Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider."** (el-Münafikûn, 63/4)

[Vücub/Farziyet, Haramlık, Mubahlık, Muhayyerlik... İfadeleri:]

Mutlak bir emrin vücub ifade ettiği, o emre muhalefet edenin yerilmesinden, o kimseye "isyankâr/asi" denmesinden ve bu muhalefet hakkında dünya veya âhirette cezanın söz konusu olmasından anlaşılır.

Nehyin haramlık ifade etmesi de o işi işleyenin yerilmesinden, onu yapana "isyankâr/asi" denmesinden ve bu işi yapmanın cezayı gerektirmesinden anlaşılır.

Vücub, kimi zaman emir kipinden, kimi zaman açıkça vücub/farziyet, "كتب / yazmak" ifadelerinin zikredilmesinden de anlaşıldığı gibi, "على / üzerine" lafzından, "حَقٌّ عَلَى العِبَادِ / kullar üzerine bir haktır" ve "حَقٌّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ / mü'minler üzerine bir haktır." ifadelerinden anlaşılır.

Haramlık ise nehiyden/yasaklamadan, "تَحْرِيم / haramlık" ve "حَظْر / yasak" lafızlarının açıkça ifade edilmesinden, işin yapılması dolayısıyla tehditte bulunulmasından, yapanın yerilmesinden, yapılması dolayısıyla keffaret gerekmesinden anlaşılır. Aynı şekilde gerek Kur'ân gerekse Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ifadelerinde "لَا يَنْبَغِي / yakışmaz, uygun değildir" ifadesi de -aklen de, Şer'an da- men için kullanılmıştır. Yine "ما كان / وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ كَذَا وَكَذَا / Onlar şöyle şöyle yapmamalı idiler, bu onlar için olacak şey değildir" şeklindeki ifadeler, yapılan işin haddi gerektirmesi, "لَا يَحِلُّ / helâl değildir" ile "لا يصلح / uygun değildir" lafızları,

fiilin "fesad" ile nitelendirilmesi, şeytanın süslemesi ve ameli olmakla vasfedilmesi, yüce Allah'ın o ameli sevmediğinin ve kulları için ondan razı olmadığının ifade edilmesi, o işi yapanı temize çıkarmayacağını, onunla konuşmayacağını, ona bakmayacağını bildirmesi ve buna benzer ifade çeşitleri de böyledir.

İzinden, muhayyerlikten, yasaklamadan sonra gelen emirden; "جُنَاحٌ / günah," "حَرَجٌ / sıkıntı," إِثْمٌ / günah» bulunmadığının, sorumluluğun söz konusu olmayacağının belirtilmesinden, o işin affedildiğinin haber verilmesinden, vahiy döneminde o fiilin işlenmesinin (reddedilmemek suretiyle) onaylanmasından, herhangi bir şeyi haram sayanın bu tutumunun reddedilmesinden, herhangi bir şeyin bizim için yaratılmış olduğunun haber verilmesinden, bize nimet olarak verildiğinin bildirilmesinden, bizden öncekilerin o işi yaptıklarının -onları bundan ötürü yermeksizin- haber verilmesinden de mubahlık anlaşılır.

Şayet yapılan işin yapılması dolayısıyla yapanın övüldüğü de haber verilmişse o takdirde bu, o işin ya müstehab ya da vücub olarak yapılmasının ağırlık kazandığını gösterir.

[Vücubluk ve Mendupluk Bildiren İfadeler:]

Allah ve Rasûlünün tazim ettiği, övdüğü, yapanını methettiği, yapılmasından dolayı sevindiği, onu ya da yapanı sevdiği veya ondan ya da yapanından razı olduğunu belirttiği veya tayyib (iyi, temiz ve hoş), mübarek yahut güzel olmakla nitelendirdiği veya sevgisini ya da -ister dünyada ister ahirette olsun- sevabını kazanmaya sebep kıldığı, Allah'ın kulunu zikretmesine ya da ameline mükâfatla karşılık vermesine yahut ondan dolayı ona hidayet vermesine veya o işi işleyeni razı etmeye (mükâfatlandırmaya) sebep tayin ettiği, o işi yapanları tayyib olmakla yahut yapılan işi maruf olmakla nitelendirdiği, o işi yapanın üzülmeyeceğini ve korkmayacağını belirttiği veya ona güvenlik altında olmayı va'dettiği yahut dostluğunu kazanmaya sebep tayin ettiği, peygamberlerin onun elde edilmesi için dua ettiklerini haber verdiği yahut Allah'a yakınlaştırıcı bir iş olmakla vasfettiği veya o işe ya da o işi yapana yemin ettiği -mücahitlerin atlarına ve baskın yapmalarına yemin etmek gibi- yahut yüce Rabbin o işi yapana (rızasından dolayı) güldüğünün belirtildiği bütün amellerin farz ya da mendup olarak meşru olduğunu gösterir.

[Haramlık ve Mekruhluk Bildiren İfadeler:]

Şari'in terk edilmesini istediği, yapanı yerdiği, ayıpladığı, işleyene gazab ettiğini, lânet ettiğini, o işi ya da onu yapanı sevmediğini, o işten razı olmadığını ya da o işi işleyenden razı olmadığını bildirdiği, o işi yapanı hayvanlara ya da

şeytanlara benzettiği yahut hidayete engel saydığı, kötü olmakla, hoş olmamakla nitelendirdiği, Peygamberlerin ondan Allah'a sığındıkları ya da buğzettikleri, Şari'in felâha engel saydığı, dünyada da, ahirette de azap görmeye, yerilmeye, kınanmaya, sapmaya, masiyete sebep olarak belirttiği; çirkinlikle, pislikle, necis olmakla nitelendirdiği, fısk veya günah olmakla vasfettiği; günaha, pisliğe, lânete ve gazaba sebep olduğunu bildirdiği, kendisinden ötürü nimetin zail olduğunu yahut azabın geleceğini belirttiği; herhangi bir haddi gerektirdiği yahut kalp katılığını veya rezil olmayı yahut da nefsin rehin tutulmasını gerektirdiğini bildirdiği, ondan ötürü Allah'ın düşmanlığının kazanıldığını yahut ona savaş ilan edildiğini belirttiği veya bu işi yapan ile alay edildiğini ifade ettiği, o işi yapanı Allah'ın unutacağının bildirildiği, o işi yapana karşı Allah'ın sabrettiğinin, ona karşı halim davrandığının veya affettiğinin belirtildiği, ondan ötürü tevbe etme çağrısının yapıldığı, işleyenin çirkinlikle yahut hakir görülmekle nitelendirildiği, o işin şeytana ve onun süslemesine nispet edildiği, o işi yapanın şeytanla dost olduğunun belirtildiği, herhangi bir yergi sıfatı ile vasıflandırıldığı -mesela o işin zulüm, haksızlık, saldırganlık, günah, peygamberlerin o işten veya o işi yapandan uzak olması, o işi yapanlardan ötürü Allah'a şikayetlerini arz ettikleri veya yapana karşı açıkça düşmanlıklarını belirttikleri fiiller gibi-; yahut o işin, yapanın dünya ya da âhirette hüsrana uğramasına sebep gösterildiği, o iş dolayısıyla cennetten mahrum kalınacağının belirtildiği, o işi işleyenin Allah'ın düşmanı olması veya Allah'ın ona düşman olması şeklinde vasıflandırıldığı yahut o işi yapana Allah ve Rasûlünün savaş açtığının belirtildiği, o işi yapanın başkasının da günahını yüklenmiş olacağının ifade edildiği, hakkında "bu olmamalıdır" ya da "uygun değildir" dendiği, hakkında soru sorulması neticesinde Allah'tan korkma (takva) emrinin verildiği yahut zıddının yapılmasının emredildiği veya o işi işleyenden uzak kalmanın buyrulduğu, ahirette o işi işleyenlerin birbirlerine lânet okuduğu yahut birbirinden uzaklaştıklarının belirtildiği, o işi yapanın dalâlet ile vasfedildiği ya da "o işi yapanın Allah ile hiçbir ilgisinin kalmayacağının" belirtildiği ya da Allah Rasûlü ve onun ashabıyla ilişkisinin kopacağının belirtildiği, hüküm itibarıyla açıkça haram olan bir şeyle birlikte zikredilip onun hakkında da aynı haberin verildiği, ondan uzak kalmanın kurtuluşa vesile olarak gösterildiği, müslümanlar arasında düşmanlığın ve kinin baş göstermesine sebep kılındığı, yapana "sen artık bu işten vazgeçmeyecek misin?" denildiği, peygamberlerin o işi yapana dua etmekten men edildiği, o işten dolayı (ilahî rahmetten) uzak tutulacağının yahut kovulacağının belirtildiği, hakkında "o işi yapan kahrolsun" yahut "Allah o işi yapanı kahretsin" dendiği, o işi yapan hakkında "Kıyamet gününde

Allah onunla konuşmayacaktır, ona bakmayacaktır, onu temize çıkarmayacaktır" ifadelerinin kullanıldığı, yüce Allah'ın böylesinin amelini ıslah etmeyeceğinin yahut onun giriştiği hile ve düzeni boşa çıkaracağının belirtildiği, o işi yapanın iflah olmayacağının, kıyamet gününde şahitler arasında da, şefaatçiler arasında da yer almayacağının belirtildiği, o işin yapılmasının gayretullaha dokunduğunun söylendiği, o işteki fesat yönünün dikkatlere arz edildiği, o işi yapandan hiçbir fidye ve harcamanın kabul edilmeyeceğinin haber verildiği, o işi yapana arkadaş olarak bir şeytanın verileceğinin bildirildiği, o işin, işleyenin kalbinin haktan saptırılmasına ya da Allah'ın âyetlerini ve buyruğunu kavramaktan alıkonulmasına sebep olarak gösterildiği, yüce Allah'ın o işin sebebini "Niye böyle yaptı?" diye sorduğu ve **"İman edenleri Allah'ın yolundan ne diye alıkoyarsınız?"** (Al-i İmran, 3/99); **"Niye hakkı batılla karıştırıyorsunuz?"** (Âl-i İmran, 3/71); **"Seni secde etmekten alıkoyan nedir?"** (Sâd, 38/75); **"Yapmayacağınız şeyleri ne diye söylersiniz?"** (es-Saf, 61/2) buyruklarında olduğu gibi sorunun cevabının da verilmediği işler -şayet cevap verilmişse hükmü o cevaba göre olur-... İşte bütün bunlar ve benzerleri, o fiilin yasaklanmış olduğuna delil teşkil etmektedir. Bunların haramlığa delil teşkil etmesi de mücerret kerahate/mekruhluğa delil teşkil etmesinden daha çok görülen ve rastlanılan bir husustur.

Allah ve Rasûlünün bir işi hoş görmediğinin ifade edildiği yahut onun mekruh olduğunun belirtildiği ifade şekillerine gelince; bunlar çoğunlukla haramlar hakkında kullanılır, bununla birlikte tenzihen mekruh anlamında kullanıldığı da olur. "أما أنا فلا أفعل / Bana gelince, ben bu işi yapmam." şeklindeki ifadelerden kesin olarak anlaşılan, kerahettir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "أَمَّا أَنَا فَلَا آكُلُ متكئا / *Bana gelince, ben yaslanarak yemem.*"[1] hadisi gibi...

"ما يكون لك / لنا / Bu sana/bize yakışmaz, olacak şey değil." türü ifadeler ise istisnasız olarak haramlar hakkında kullanılır. Şu ayetlerde olduğu gibi: ﴿فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا﴾ / **"Artık senin için orada kibirlenmek olacak şey değildir."** (el-Araf, 7/13); ﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا﴾ / **"Artık ona geri dönmek bizim için olacak iş değildir."** (el-Araf, 7/89) ﴿مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ﴾ / **"Hakkım olmayan bir sözü söylemem bana yakışmaz (olacak şey değildir)."** (el-Maide, 5/116)

[Mubahlık Anlamına Gelen İfadeler:]

Mubahlık; helâl kılmak, günahın kaldırılması, izin verilmesi, affedilmesi, "istersen yap" veya "istersen yapma" şeklindeki ifadelerden, maddî şeylerde bu-

1 Buhârî, Et'ime 13; Ebû Dâvûd, Et'ime 16; Tirmizî, Et'ime 28; İbn Mâce, Et'ime 6.

lunan menfaatler ve onlara taalluk eden fiiller hakkında nimet olarak söz edilen ifadelerden anlaşılır. Şu ayetlerde olduğu gibi: **"Yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir zamana kadar** (kullanacağınız) **giyecek, döşenecek ve ticareti yapılacak bir meta vardır."** (el-Nahl, 16/80); **"Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."** (en-Nahl, 16/16) Bir işin haram olduğunun ifade edilmemesi veya vahyin indiği dönemde yapılan bir işin reddedilmemesi de böyledir.

[Taaccüp (Beğeni ve Hayret):]

Taaccüp, bazen (beğeni bildirdiği zaman) yüce Allah'ın o fiili sevdiğine delil teşkil eder. Şu hadiste işaret edildiği gibi: *"Rabbin, kötülüğe meyletmeyen gence taaccüp eder/onu beğenir."*[2] Kimi zaman da taaccüp (hayret ve şaşma bildirdiği zaman) o fiilin nefretle karşılandığına delil olur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Eğer sen şaşıyorsan asıl şaşılacak olan... onların sözleridir."** (er-Ra'd, 13/15); **"Aksine sen hayret edersin, onlar ise alay ederler."** (es-Saffat, 37/12); **"Allah'ın ayetleri size okunmakta iken ve O'nun Peygamberi de aranızda bulunuyorken nasıl olur da Allah'ı inkâr edersiniz?!"** (Al-i İmran, 3/101)

Taaccüp, bazen de o hükmün imkânsızlığına ve güzel olmadığına delil olabilir. Şu buyrukta olduğu gibi: **"O müşriklerin Allah katında ve Rasûlü nezdinde ahitleri nasıl olabilir ki?!"** (et-Tevbe, 9/7)

Taaccüp, bazen Allah'ın kevni olarak o işe engel olmasının güzelliğini ve O'nun o işi yapmasının O'na yakışmayacağını ifade edebilir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"İman ettikten sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl hidayet versin ki?!"** (Al-i İmran, 3/86)

[Bazı Hususların Eşit Olmayışının İfade Edilmesi:]

Allah'ın Kitabında eşit olmayışın ifade edilmesi, bazen iki fiil arasında mukayese ile ortaya konur. Şu ayette olduğu gibi: **"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ın tamir edilmesini Allah'a, ahiret gününe inanan... kimselerin** (ameli) **ile bir mi tuttunuz?"** (et-Tevbe, 9/19)

Bazen bu eşitsizliğin iki fiil arasında söz konusu edildiği de olur. Şu buyrukta olduğu gibi: **"Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda mal ve canlarıyla cihad edenler bir olmazlar."** (et-Tevbe, 9/95)

Bazen de eşitsizlik, amellere verilen farklı karşılıklar arasında da söz konusu edilir: **"Cehennemliklerle cennetlikler bir olmazlar."** (el-Haşr, 59/20)

2 *Müsned*, 4/151.

Şu ayet-i kerimelerde yüce Allah bu üç türlü eşitsizliği bir arada söz konusu etmektedir: **"Kör ile gören, karanlıklarla nur/aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir olmaz."** (Fatır, 35/19-22)

[Kur'ân-ı Kerim'de Örneklendirmeler:]

Kur'ân-ı Kerim'deki örneklendirmelerin (emsal) çeşitli faydaları vardır: Hatırlatma, öğüt, teşvik, caydırma, ibret, takrir (gerçeği açıklama), anlatılmak istenen hususun aklın daha kolay anlayabileceği bir şekilde ifade edilmesi ve onun, maddî bir şeyin duyu organlarına hitap etmesi gibi somut bir şekilde canlandırılarak akla sunulması.

Kur'ân'da misallere, mükâfatın farklılığının açıklanması, övgü veya yergi, sevap veya mükâfat, işin değerinin veya değersizliğinin anlatılması, bir şeyin hakikatinin vurgulanması, bir diğer şeyin de batıl olduğunun ifade edilmesi gibi birtakım hususları kapsayacak şekilde yer verilir.

[Siyak (İfadenin Akışı, Bağlam):]

Siyak; mücmelin açıklanması, muhtemel manalardan birinin tayin edilmesi, maksat olarak kastedilme ihtimali olmayan mananın tespit edilmesi, umumun tahsis edilmesi, mutlakın kayıtlandırılması ve delâletin de çeşitliliği konularında yol gösterir. Siyak, konuşanın maksadına delâlet eden en büyük karinelerden biridir. Siyakı ihmal eden, tetkikinde yanlışlık yapar, tartışmasında da mugalataya sapar.

Örnek olarak yüce Allah'ın şu âyetini verebiliriz: "(Bu azabı) **tat. Çünkü sen, izzetli ve şerefli birisin!"** (ed-Duhan, 44/49) Bu buyrukta siyaktan, bu söze muhatap olan kişinin zelil ve hakir olduğu anlaşılır.

[Anlatım Üslûpları ve Delâletleri:]

Yüce Rabbin fiilen meydana gelen maddî şeyleri haber vermesinin çeşitli faydalı yönleri vardır. Bunların bazıları şöyledir:

* Daha sonra söz konusu edilecek bir hususun çürütülmesi için bir mukaddime ve hazırlık olması,

* Bir öğüt ve hatırlatma olmas,

* Tevhid, Peygamberin doğruluğu ve ölülerin diriltilmesi gibi haber verilen hususlara delil ve belge olması,

* Bu hususun kullara olan lütfun hatırlatılması sadedinde zikredilmesi,

* Kınama ve azar sadedinde söz konusu edilmesi,

* Övme ya da yerme sadedinde zikredilmesi,

* Yüce Rabbin o işe muttali olduğunun haber verilmesi sadedinde zikredilmesi gibi...

* * *

Burada İbnu'l-Kayyım *rahimehullah*'ın açıklamaları sona ermektedir. Bu açıklamalar oldukça değerlidir. Kur'ân-ı Kerim'in tefsiriyle ilgili pek çok kaide ve kıstası ihtiva etmektedir. Allah onu en iyi şekilde mükâfatlandırsın.

Ben derim ki: Kur'ân-ı Kerim birçok defa tekrarlanan pek çok ilmi ihtiva etmektedir:

* Bunlardan biri, misal verme, örneklendirmedir (darbu'l-emsal) ki bunların faydaları, -İbnu'l-Kayyım'ın açıklamalarında- az önce geçti.

* Mutlu/cennetlik ve bedbaht/cehennemlik olacakların niteliklerine dair açıklamalar da bunlardandır. Bunun da pek çok faydaları vardır:

1. Hayır ehlinin nitelikleri olarak belirtilen hususlar Allah'ın onları sevdiğine, onlardan razı olduğuna ve o niteliklerin övülecek türden olduğuna delildir. Kötülerin sıfatı olarak zikredilen nitelikler ise Allah'ın onlardan nefret ettiğine ve bu sıfatların yerildiğine delildir.

2. Allah'ın gerçek dostlarına lütfettiği kulları arasında güzel övgü, dünya hayatında verilen bir mükâfattır. Düşmanlarını kendisiyle hakir düşürdüğü kötü ve çirkin vasıflar da dünya hayatında verilen cezadır.

3. Yine bununla hayır ehline uymak ve onlarla yarışmak teşvik edilmekte, bu işleri yapanların Allah'ın dostları arasında olacağı beyan edilmek suretiyle amel edeceklerinde gayrete gelmeleri sağlanmaktadır. Öte yandan kötülerin fiillerinin işlenmesinden de sakındırılmakta ve yapanlar üzerinde olumsuz etkiler bırakan masiyetlere karşı nefret duyguları uyandırılmaktadır.

4. Bir faydası da hayır ve şer ehlinin niteliklerinden ibret alınması ve onların yaptıklarının benzerini yapanların da aynı şeylerle karşılaşacağının bilinmesidir. Nitekim yüce Allah, Kitabının birçok yerinde ibret almayı teşvik etmiştir. İbret almanın gerçek mahiyeti, bir şeyden bir başka şeye geçiş yapmak ve bir şeyi benzerlerine kıyas etmektir.

5. Yine kul hayırlı kimselerin amelleri üzerinde dikkatle düşünüp de bunları yerine getirmekteki aczini hatırlayacak olursa, bu durum kendisini küçük ve hakir görmeye götürür. Bu ise bizatihi kulun salâhı demektir. Buna karşılık kul

kendini beğenip büyüklenirse bu da onun fesadı demektir. Buna benzer daha birçok fayda vardır.

* (Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği ilimlerden) biri de yüce Allah'ın sıfat, isim ve fiillerinin söz konusu edilmesi, eksikliklerden münezzeh olduğunun belirtilmesidir. Bunun da çok büyük faydaları vardır:

1. Bu ilim -ki bu, yüce Allah ile ilgili ilimdir-, bütün ilimlerin en şereflisi ve kayıtsız şartsız onların en üstünüdür. Dolayısıyla da bu ilmi anlamaya çalışmak ve bunun için gerektiği şekilde incelemeler yapmak, en yüksek gayeye yönelmek ve onunla meşgul olmak demektir. Kulun böyle bir ilmi elde etmesi de sahip olacağı en şerefli ihsandır.

2. Yüce Allah'ı bilmek, O'nu sevmeye, O'ndan saygıyla korkmaya (haşyete), O'ndan çekinmeye ve rahmetini ummaya, amelini O'nun için ihlasla yapmaya götürür. Bu da kulun mutluluğunun ta kendisidir. Allah'ı tanımanın tek yolu ise O'nun isim ve sıfatlarını bilmekten, bunların manalarını kavramaktan ve bilgilerinde derinleşmekten geçer. Kur'ân-ı Kerim bunlara dair başka hiçbir kitabın kapsamadığı şekilde geniş açıklamalar ve izahlar ihtiva etmekte ve bunları Allah'ın kullarına gereği gibi tanıtmaktadır. Böylece Allah, Kur'ân-ı Kerim vasıtasıyla kullarına -Zatını gerektiği gibi tanısınlar diye- kendini tanıtmaktadır.

3. Şanı yüce Allah insanları, Zatını bilip tanımaları ve Zatına ibadet etmeleri için yaratmıştır. Onlardan istenen ve gerçekleştirmeleri emredilen gaye budur. O halde bunlarla ilgilenmek, kulun yaratılış sebebiyle ilgilenmek demektir. Bunları terk etmek ise yaratılış hikmetini zayi etmek ve yaratılış sebebini ihmal etmek demektir. Allah'ın, üzerindeki nimetleri kesintisiz ve lütfu her bakımdan büyük olan bir kulun Rabbini bilmemesi ve O'nu tanımaktan yüz çevirmesi ise çok çirkin bir şeydir.

4. İmanın rükünlerinden biri, hatta iman esaslarının en üstünü ve esası Allah'a iman etmektir. İman ise kişinin Rabbini tanımaksızın sadece "Allah'a iman ettim" demesinden ibaret değildir. Aksine imanın gerçek mahiyeti, iman ettiği Rabbi tanıması, O'nun isim ve sıfatlarını bilmek için gayret göstermesidir. Tâ ki kişi yakîn derecesine ulaşabilsin. Kişi Rabbini bilip tanıdığı oranda iman sahibi olur. Rabbini tanıma oranı arttıkça imanı da artar, eksildikçe de o da eksilir.

Kişiyi buna ulaştıran en kısa yol ise Kur'ân-ı Kerim'de yer alan yüce Rabbimizin sıfat ve isimleri üzerinde dikkatle düşünmektir. Bunun yolu ise şudur: Kişi Yüce Allah'ın isimlerinden bir ismi okuyacak olursa, bu ismin ihtiva ettiği anlamı kemaliyle ve bütün kapsamıyla Allah için kabul etmelidir. Bununla birlikte bunun zıttı olan şeylerden de O'nu tenzih etmelidir.

5. Yüce Allah'ı bilip tanımak, her şeyin esasıdır. Öyle ki, Allah'ı gereği gibi tanıyan bir kimse O'na ait olduğunu bildiği sıfat ve fiilleri, Allah'ın yaptıklarına ve teşri buyurduğu ahkamına delil getirebilir. Çünkü Yüce Allah ancak isim ve sıfatlarının gereği olan şeyleri yapar. O'nun filleri adalet, lütuf ve hikmet özelliklerini haizdir.

Aynı şekilde Yüce Allah'ın teşri ettiği bütün hükümler O'nun hamdinin, hikmetinin, lütuf ve adaletinin gereğidir. Bütün haberleri haktır, doğrudur. Bütün emir ve yasakları da adalet ve hikmettir. Bu ilim, önemi açıkça ortada olduğundan dolayı ayrıca önemine dikkat çekmemize gerek bırakmayacak kadar meşhurdur. Şairin dediği gibi: "Eğer gündüzü de ispatlamak için ayrıca bir delile gerek bulunursa, peki zihinlerde herhangi bir şeyin doğruluğu nasıl anlaşılacak?"

* Kur'ân'ın ihtiva ettiği ilimlerden birisi de nebi ve rasullerin söz konusu edilmesi, onlarla gönderilenler ve ümmetleri ile aralarında geçenlerdir. Bunun da pek çok faydası vardır.

1. Peygamberleri sıfatları ile siretleri ile ve hâlleri ile bilmek, onlara imanın tamamlayıcı unsurları arasında yer alır. Mü'min bir kimse bunları ne kadar iyi bilirse onlara olan imanı da daha büyük olur, onları daha çok sever, daha çok tazim eder, onları daha çok yüceltir ve onlara daha çok saygı gösterir.

2. Peygamberlerin özellikle de Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerimizdeki haklarından biri de onları bilip tanımak ve samimi olarak onları sevmektir. Onların hallerini gereği gibi bilmeden buna ulaşmaya da imkân yoktur.

3. Peygamberleri tanımak/bilmek, yüce Allah'ın mü'minlere ihsan ettiği lütuflar dolayısıyla O'na şükretmeyi gerektirir. Çünkü Allah, onlara içlerinden, onları arındıran ve onlara Kitabı ile Hikmeti öğreten bir peygamber göndermiştir ki bundan önce onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler.

4. Peygamberler mü'minlerin eğiticileridir. Mü'minlerin zerre ağırlığı kadar hayra sahip olmaları veya zerre ağırlığınca şerden korunmaları bile ancak Peygamberler vasıtasıyla ve onlar sebebiyle mümkün olmuştur. Kendisinin gerçek eğiticisi, arındırıcısı ve öğretmeninin halini bilmemek, mü'min için ne kadar çirkindir! İnsanın anne-babasını tanımaması, tanımaya da çalışmaması çirkin görülen durumlardan biri olduğuna göre mü'minler için öz canlarından daha değerli, onlar için gerçek bir baba ve hakkı, yüce Allah'ın hakkından sonraki bütün haklardan daha önce gelen yüce Rasûlü tanımamak nasıl hoş görülebilir?

4. Diğer taraftan peygamberlerin başlarından geçen olumlu ve olumsuz durumların bilinmesiyle mü'minler için uyulacak güzel örnekler ortaya çıkar. Bu sayede mü'minleri rahatsız ve tedirgin edici pek çok şey de artık onlara daha hafif ve kolay gelir. Çünkü bu şeyler ne kadar ağır ve zor olursa olsun, hiçbir şekilde herhangi bir peygamberin karşı karşıya kaldığı zorlukların bir kısmına bile denk olamaz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki sizin için Allah Rasûlünde güzel bir örnek vardır."** (el-Ahzab, 33/21)

Peygamberlere uymanın en büyük emarelerinden biri, onların emirlerine uymak, insanların durumlarına uygun bir şekilde ilim öğretme usullerine riayet etmek, dini öğretmek üzere sabırlı olmak, Allah'ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet etmek, muhaliflerle de en güzel yolla mücadele etmektir. İşte bu ve benzeri hususlara riayet etmek suretiyle alimler, peygamberlerin mirasçıları olmaya hak kazanmışlardır.

5. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tanımanın sağladığı faydalar arasında ona indirilen Kur'ân âyetlerini öğrenmek ve manalarını kavramak da vardır. Bu âyetlerden nelerin kastedildiğini bilmek, Allah Rasûlünün hallerini, kavmine, ashabına ve diğer insanlara karşı uygulamalarını (siretini) bilmeye bağlıdır. Çünkü zamanlar, mekânlar ve şahıslar arasında büyük farklılıklar vardır. Dolayısıyla bir kimse bunları gerektiği gibi bilmeksizin Kur'ân'ın manalarını anlamak için gayretini ortaya koymak isterse, hiç şüphesiz Allah hakkında da, Rasûlü hakkında da, Allah'ın kelamından neyin murad olduğu hususunda da pek çok yanlışa düşer. Bu gerçeği, ancak Allah ve Rasûlünün muradının, sonradan ortaya çıkan örfe göre yorumlanması sonucunda pek çok yanlışın ortaya çıktığını bilen kimseler hakkıyla bilebilir. Peygamberleri tanımanın bunun dışında daha pek çok faydaları ve olumlu neticeleri de vardır.

* Kur'ân ilimlerinden biri de hem bu ümmete hem de diğerlerine yöneltilmiş olan emir ve yasaklardır ki bunları yerine getirmeleri onlardan beklenen esas maksattır. Bu ilmi bilmenin de pek çok faydası vardır:

1. Yüce Allah, Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarının bilinmesini teşvik etmiş, bunları bilmeyenleri de yermiştir. Sınırları bilinmesi gereken en büyük hususlardan biri, Allah'ın bizi yerine getirmekle yükümlü tuttuğu, ifa etmek, öğrenmek ve öğretmekle vazifeli kıldığı emir ve yasaklardır. Bu emirleri yerine getirebilmek ve yasaklardan kaçınabilmek de ancak onları bilmekle mümkün olur. Emirlere uymanın ve yasaklardan kaçınmanın tek yolu, onları bilmekten geçer. Çünkü mükellefe herhangi bir emir verilecek olursa, her şeyden önce kendisine verilen emrin ne olduğunu, kapsamına neyin girip neyin girmediğini bilmesi gerekir. Bunu bildikten sonra Allah'ın yardımını da isteyerek gücü ve imkânı oranında o emri yapmak için olanca gayretini ortaya koyar. Aynı şekilde herhangi bir işi yapması yasaklanacak olursa, yasaklanan şeyi ve gerçek mahiyetini bilmesi icabeder. Ondan sonra onu terk etmek üzere Allah'ın emrini yerine getirmek ve yasağı dolayısıyla ondan kaçınmak için Rabbinden yardım isteyerek bütün gücünü ortaya koyar.

Hem emrin yerine getirilmesi, hem de yasaklanan şeyden kaçınılması farzdır. Farzın ancak kendisi ile tamam olduğu şey de farzdır. İşte bununla ilmin amelden önce olduğu ve öncelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

2. Hayra davet etmek, iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak, ancak hayrı bildikten sonra mümkün olabilir. Hayrın ne olduğu bilinmeden hayra davet olmaz. Yine marufu bilmedikçe maruf olanı (iyiyi) emretmeye imkân olmadığı gibi, kötülüğü (münkeri) bilmedikçe de ondan alıkoymak mümkün olmaz. Kur'ân-ı Kerim de bu hususu en geniş şekilde kapsamakta, en mükemmel şekliyle ihtiva etmektedir.

* Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği ilimler arasında âhiret gününe ait bilgiler de vardır. Ahiret günü, yüce Allah'ın Kitabında ya da Rasûlünün (hadislerinde) haber verdiği, ölümden sonra cereyan edecek olaylar demektir. Ölümün ve kabrin halleri, mahşer meydanı, cennet, cehennem gibi... Bunu bilmenin de birçok faydası vardır. Bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Ahiret gününe iman etmek, imanın, kendilerine iman etmeksizin imanın sahih olmadığı altı esasından birisidir. Kişinin âhiret gününün tafsilâtına dair bilgileri artıkça, bu güne olan imanı da artar.

2. Bu güne dair elde edilecek gerçek bilgi, insanın önünde korku ve ümidin kapılarını açar. Bunlar öyle iki husustur ki, herhangi bir kalpte bunlar yer etmeyecek olurlarsa, o kalp büsbütün harab olur. Kalp bunlarla mamur hale gelirse, artık ilahî azaptan korkar ve günahlardan uzak durur. Ümit (reca) ise itaati kolaylaştırır. Bunlar ise ancak kendilerinden korkulan ve kaçınılan hususların etraflıca bilinmesiyle mümkün olur. Mesela kabrin halleri, sıkıntı ve zorlukları, mahşer meydanındaki dehşetli haller, cehennemin korkunç nitelikleri gibi...

Cennete, cennetteki ebedî nimetlere, sevince ve mutluluğa, kalp, ruh ve bedenin kavuşacağı nimetlere dair etraflı bilgi edinmek kişide, sevilen ve arzulanan şeyleri elde etmek için bütün gücüyle gayret etmesini sağlayacak bir şevk meydana getirir.

3. Kul bu sayede Allah'ın salih amellere ve kötü amellere karşılık vermedeki lütfunu ve adaletini öğrenir. Bu ise ona tam anlamıyla hamdetmeyi ve layık-ı veçhiyle senada bulunmayı gerektirir. Kulun mükâfat ve cezanın tafsilâtına dair bilgisi ne kadarsa, Allah'ın lütuf, adalet ve hikmetini de o kadar bilir.

• Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği ilimler arasında batıl ehliyle tartışma, zalimlerin şüphelerini bertaraf etme, naklî delillere uygun düşen aklî delilleri ortaya koyma da vardır. Kur'ân ilimlerinin bu dalı, Rabbanî âlimlerin, ilimde derinleşmiş büyük bilginlerin ve basiretli akıl sahiplerinin uzmanlık alanıdır.

Kur'ân-ı Kerim öyle aklî delilleri ve kesin burhanları içermektedir ki, kelâm bilginlerinin sahip oldukları gerçekler bir araya toplanacak olsa bile bunlar Kur'ân'dakilere nispetle ancak kuşun deniz suyundan gagasıyla aldığı miktar kadar olur. Çünkü Kur'ân, hakkın tâ kendisidir. Kur'ân; hakkı, doğruyu, adaleti, adil ölçüyü, dengeyi, salâhı ve felâhı içermektedir. Kur'ân, tevhidi ve şirki söz konusu edip birincisini emr, ikincisini de yasak ettiğinde, tevhidin doğruluğuna, güzelliğine, kurtuluş için izlenebilecek yegâne yol olduğuna; buna karşın şirkin çirkinliğine, batıllığına, helâke götürecek yol olduğuna dair o kadar kesin deliller ortaya koyar ki bunların basiret önündeki durumu, öğle vaktindeki güneş gibidir.

Kur'ân, şer'i emirleri emredip âdâba ve üstün ahlakî değerlere teşvik ettiğinde de aydınlık akılların dikkatlerini bu emir, âdâb ve üstün ahlakî değerlerin kapsadığı ve insanların gerek dünyalarında gerekse ahiretlerinde ihtiyaç duydukları zaruri maslahatlara çeker. Bunun sonucunda da onlar bunlardan daha güzel herhangi bir şey olmadığına ve ilahî hikmetin bunları emretmesinin son derece gerekli olduğuna kesin kanaat getirirler.

Yine Kur'ân; haramları, çirkinlikleri ve pis şeyleri yasakladığı vakit de bu yasakların kapsamındaki fesat ve zarara, onları işlemek sonucu ortaya çıkacak kötülüğe dikkat çeker. Bunları onlara haram kılmakla, onları bu haramlardan uzak tutmakla ve bunları işlemeyecek kadar üstün bir mertebeye yükseltmek suretiyle Allah'ın kullara ihsan ettiği nimetinin her türlü nimetten üstün olduğunu ifade eder. Buna göre emredilen bütün hususlar maslahatları, haram kılınan şeyler de kötülükleri kapsamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim batıl ehline karşı delil getirmeye, şüphecilerin şüphelerini çürütmeye, sapıkların görüşlerinin tutarsızlıklarını ortaya koymaya başlayacak olursa, artık hakkın hak olarak ortaya çıkartılması, batılın bertaraf edilmesi, sapık kimselerin doğruya iletilmesi, inatçılara karşı kesin delillerin ortaya konulması, batılın en küçük bir hak karşısında dahi duramayacağının açıklanması, hakkın karşısında durması şöyle dursun onun, adı gibi hiçbir gerçek taşımayan batıl/boş bir şey olduğunu ve gerçek suretleriyle ortaya çıkartılmaları halinde saçılmış toz zerreleri gibi hiçbir şey ifade etmeyen uydurma isimlerden ibaret olduklarının ifade edilmesiyle ilgili söylenecek çok söz vardır. Bunları ortaya koyarken Kur'ân-ı Kerim'in aklî ve kesin delilleri en açık ve en özlü ifadelerle, itiraz edilemeyecek, çürütülemeyecek ve hiçbir kapalılık içermeyecek şekilde ortaya koyduğu görülür. Böylelikle aklî ve naklî delili tek bir kelimede, maksada tam anlamıyla elverişli ve son derece özlü bir şekilde bir arada sunar. Kimi zaman da bu konuda geniş açıklamalarda bulunur ve bir kısmı bile yeterli olan uzun delilleri geniş geniş açıklar. Allah'a hamdolsun.

Bu, yüce Allah'ın izniyle faydalı bir mukaddimedir. Müslümanın bütün yönleriyle bunu iyice tetkik etmesi ve bu konuda karşılaşacağı her bir hususu dikkatle gözden geçirmesi gerekir. Ele aldığı bütün âyetlerde bu mukaddimedeki bilgileri yerli yerince kullanan bir kimse, bundan çok büyük ölçüde fayda sağlar. Bu, Allah'ın bir lütfudur. O, lütfunu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

BİR HATIRLATMA

Bu tefsirde izlediğim yol/yöntem şudur: Her ayeti tefsir ederken, âyetin manalarından hatırıma gelenleri zikredeceğim. Ancak daha önceki konularla ilgili olarak zikrettiklerimle yetinmeyerek, aynı konu bir daha geldiği yerde yine onunla ilgili bazı hususları hatırlatmaktan geri kalmayacağım. Çünkü yüce Allah, bu Kitabı "Mesani" olmakla nitelendirmiştir. Yani bu Kitapta haberler, kıssalar, hükümler ve faydalı bütün konular, büyük hikmetler dolayısıyla tekrarlanıp durur. Yüce Allah, bilgileri/marifetleri artırmaya, zahir ve batını ıslah etmeye ve işleri düzeltmeye yardımcı olacağı için Kur'ân'ın bütünü üzerinde dikkatle düşünmeyi emretmiştir.

Müellifin Mukaddimesi

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Helâl ile haramı, mutlularla (cennetliklerle) bedbahtları (cehennemlikleri) hak ile bâtılı birbirinden ayıran "Furkan"ı kuluna indiren;

Onu rahmetiyle genelde bütün insanlar, özelde de takva sahipleri için küfrün, günahların ve cehaletin sapkınlıklarından kurtarıp imanın, takvanın ve ilmin nuruna hidayet eden bir rehber kılan Allah'a hamdolsun.

O, bu kitabı şüphelerin ve nefsî arzuların hastalıklarından kalplere şifa olmak üzere indirmiştir. Yüce gayelere erişmek için kesin bilgi (yakîn) ve ilim, bu kitap sayesinde elde edilir. Ayrıca o, bedenî hastalık, rahatsızlık, acı ve ızdıraplar için de şifa kaynağıdır.

Yüce Allah bu Kitabında şüphe ve tereddüde hiçbir şekilde yer olmadığını bildirmiştir. Çünkü bu Kitab, haberleriyle, emirleriyle ve yasaklarıyla o muazzam hakkı ihtiva etmektedir.

O; bu Kitabı pek çok hayrı barındıran, uçsuz bucaksız ilmi, harikulâde sırları ve üstün maksatları ihtiva eden mübarek bir Kitab olarak indirmiştir. Dünya ve ahirette ulaşılabilecek her türlü hayır ve mutluluk, bu Kitab ile hidayete ulaşıldığı ve ona tâbi olunduğu zaman elde edilir.

O, Kitabının önceki kitapları tasdik edici ve onlar üzerinde hakim (müheymin) olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla da bu Kitabın lehine tanıklık ettiği şey, hakkın ta kendisi; reddettiği şey de merduttur/geçersizdir. Çünkü bu Kitab, önceki kitaplarda bulunan hak şeyleri ihtiva ettiği gibi, onlarda bulunmayan pek çok şeyi de ihtiva etmektedir. Nitekim yüce Allah, onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Allah onunla, rızasına uyanları esenlik yollarına iletir."** (el-Maide, 5/16)

O halde bu Kitab, Dâru's-selâm'a (esenlik yurdu olan cennete) iletir, ona ulaşan yolu açıklar ve ona ulaşmaya teşvik eder. Buna karşılık acılar yurdu (olan cehenneme) götüren yolun hangisi olduğunu da açıkça ortaya koyar ve ondan sakındırır.

Bir başka yerde şanı yüce Allah, Kitabı hakkında şöyle bilgi vermektedir: **"Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da her işini hikmetle yapan ve her şeyden ha-**

berdar olan (Allah) tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır." (Hud, 11/1) Allah Teâlâ, onun ayetlerini en mükemmel şekilde beyan etmiş, alabildiğine sağlamlaştırmış, hakkı batıldan, doğruyu sapıklıktan ayırdedecek, her türlü karışıklığı giderecek bir mahiyette geniş geniş açıklamıştır. Çünkü bu Kitap, hikmeti sonsuz ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından indirilmiştir. Dolayısıyla bu Kitap, ancak doğru, gerçek ve yakîn olanı haber verir. Ancak adaleti, ihsanı ve iyiliği emreder. Yalnızca dinî ve dünyevî bakımdan zararlı olan şeyleri yasaklar.

Yüce Allah, Kur'ân'a yemin etmiş ve onu "Mecîd" olmakla nitelemiştir. Mecîd olmak ise sahip olduğu niteliklerin çok, önemli ve değerli olması demektir. Çünkü Kur'ân'ın ihtiva ettiği anlamlar çok geniş, çok önemli ve çok değerlidir. Yüce Allah yine Kur'ân-ı Kerim'i; "Zikr sahibi" olmakla nitelemiştir. Yani onun sayesinde ilahî bilgiler, güzel ahlâk ve salih ameller hatırlanır, Allah'tan korkanlar onunla öğüt alırlar.

Yüce Allah şöyle de buyurmaktadır: **"Andolsun Biz onu düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."** (Yusuf, 12/2) Bu kitabı düşünüp anlamanız için bu dilde indirdi ve bize onun üzerinde dikkatle durup düşünmeyi, ihtiva ettiği ilimleri istinbat etmeyi emretti. Bunun tek sebebi ise Kur'ân üzerinde dikkatle düşünmenin her türlü hayrın anahtarı, ilimleri ve sırları elde etmenin kaynağı olmasıdır.

Kitabını hidayet, şifa, rahmet, nur, basiretleri açan aydınlık, öğüt, ibret, bereket, hidayet ve müslümanlara bir müjde kılan yüce Allah'a hamd, şükür ve senalar olsun.

Bu hususlar anlaşıldığında her mükellefin Kur'ân'ın manalarını bilmeye ve onları rehber edinmeye olan ihtiyacı da anlaşılmış olur. Öyleyse kul, onu en kestirme yoldan öğrenmek, anlamak ve kavramak için bütün gücünü bu uğurda harcamalıdır.

Bu meyanda önder alimlerin *-Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* Allah'ın Kitabına dair yazdıkları tefsirler pek çoktur. Ancak kimisi ele aldığı konular itibarıyla maksadın dışına çıkan uzun tefsirlerdir, kimisi de lafızları dil açısından çözümlemekle yetinen ve maksadın ne olduğunu göz önünde bulundurmayan kısa tefsirlerdir.

Oysa bu hususta olması gereken şudur: Esas maksat anlam olmalı, lafız da ona ulaştıran bir araç olarak görülmeli ve buna bağlı olarak sözün akışı üzerinde durulmalı, sözün ne için zikredildiği incelenmeli, o söz ile başka yerlerdeki benzerleri arasında karşılaştırma yapılmalı ve bu Kitabın; alimleri, cahilleri, şehirlileri ve

köylüleriyle tüm insanların hidayeti için indirildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Âyetlerin akışını dikkatle incelemek, bununla beraber Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde Rasûlullah (s.a.v.)'in hallerini, ashabına ve düşmanlarına karşı tutumlarını (sîretini) bilmek, Kur'ân'ı öğrenmeye ve maksadını kavramaya yardımcı olan en önemli hususlarındandır. Özellikle de buna Arap Dili ilimleri de eklenirse...

Bu konuda muvaffak olmuş bir kimsenin yapması gereken tek şey, Kur'ân-ı Kerim üzerinde iyice düşünmek, onu kavramaya çalışmak, lafızları, manaları, bunların gerekleri, muhtevaları ve -gerek mantuk/lafız gerekse de mefhum/mana yönünden- delâletleri üzerinde çokça düşünmektir.

Bir kimse bu konuda bütün gücünü ortaya koyduktan sonra şunu bilmesi gerekir: Rabbimiz, kulundan daha cömerttir. Dolayısıyla Kur'ânî ilimlerden, kişinin kendi gayretiyle kazanamayacağı pek çok hususun kapılarını ona mutlaka açacaktır. Yüce Yaratıcı, bana ve kardeşlerime, bize yakışan hâle uygun olarak Kitab-ı Aziz'i ile hemhâl olma lütfunu ihsan etmiş olduğundan, ben de Allah'ın Kitabının tefsirine dair mümkün mertebe Allah'ın bize lütfettiklerini kaydetmek istedim. Tâ ki bu, ilim tahsil edenlere bir hatırlatma, önlerini görmek isteyenlere bir araç, doğru yolda yürüyenlere bir yardımcı olsun. Zayi olur endişesiyle de bunları kayda geçirmek istedim. Bu konudaki amacım da Kur'ân'ın manalarını asıl maksat olarak ele almaktır. Yukarıda sözünü ettiğim husus dolayısıyla da kelimelerin ve birtakım zor bahislerin tahliliyle meşgul olmadım. Ayrıca önceki müfessirler, kendilerinden sonra gelenlerin bu gibi meselelerle uğraşmalarına ihtiyaç bırakmamışlardır. Müslümanlara yaptıkları bu hizmetleri dolayısıyla Allah onları en iyi şekilde mükâfâtlandırsın.

Bana maksadımı kolaylaştırması ve isteğimi gerçekleştirmeyi nasip etmesi hususunda O'na güveniyor ve O'na ümit bağlıyorum. Çünkü O bu işi benim için kolaylaştırmayacak ve bu konuda bana yardımcı olmayacak olursa, bunu elde etmeye imkân bulamam. O'nun yardımı olmaksızın kul hiçbir zaman arzusunu gerçekleştiremez.

Yüce Allah'tan bu çalışmamı Vech-i Kerîm'i için ihlâsla yapılmış bir amel ve çok faydalı bir çalışma kılmasını niyaz ederim. Şüphesiz ki O, sonsuz cömerttir, kerîmdir. Allah'ın salat ve selamı Muhammed'e, ailesine ve ashabına olsun!

سورة الفاتحة

FÂTİHA SÛRESİ

-1-

1- FÂTİHA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 7 ayettir)[3]

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ (١) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٢) الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ (٣) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
(٤) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٥) اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٦) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ (٧)﴾

1- Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

2- Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

3- O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.

4- Ceza gününün mâlikidir.

5- (Rabbimiz!) **Yalnız Sana ibadet ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz.**

6- Bize doğru yolu göster.

7- Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!

1. **"Allah'ın adı ile,"** yani yüce Allah'a ait bütün isimleri anarak başlıyorum. Çünkü buradaki "isim" kelimesi müfred/tekil ve muzâf (tamlanan) olarak geçmektedir. Bu sayede yüce Allah'ın bütün güzel isimlerini kapsamına alır.

"Allah" O, ma'bud/ibadet edilen ve me'luh/ilah edinilendir. Tek başına ibadete layık olandır. Çünkü ilahlığın gerektirdiği bütün sıfatlara -ki onlar kemal sıfatlarıdır- sahiptir.

"Rahmân, Rahîm" Yüce Allah'ın her şeyi kapsayan, her canlıyı kuşatan büyük ve geniş rahmet sahibi olduğuna delâlet eden iki isimdir. Allah, rahmetini nebi ve rasûllerine tâbi olan takvâ sahiplerine yazmıştır. İşte mutlak rahmet onlar içindir. Onların dışındakiler ise rahmetten sadece bir pay alırlar.

Şunu bilmek gerekir ki, ümmetin selefinin ve imamlarının ittifakla kabul ettiği kaidelerden birisi, Allah'ın isimlerine, sıfatlarına ve sıfatlarının hükümlerine iman etme zorunluluğudur. Buna göre mü'minler, mesela yüce Allah'ın Rahman

---

3 Fatiha Sûresi'nin yedi âyet olduğu icma ile kabul edilmiştir. Besmelenin Fatiha'nın ilk âyeti olduğu ihtilaflıdır.
Besmeleyi ilk âyet kabul edenlere göre yedinci âyet (صِرَاطَ الَّذِينَ) diye başlar, besmeleyi ilk ayet kabul etmeyenlere göre yedinci âyet (غَيْرِ) diye başlar. (çev.)

ve Rahîm olduğuna, O'nun, kendisine rahmet olunanlarla ilgili olan rahmet sıfatının sahibi olduğuna inanırlar. Bütün nimetler de O'nun rahmetinin bir tecellisidir. Diğer isimler de böyledir. Mesela "Alîm" ismiyle ilgili olarak şöyle denir: O, Alîm'dir; ilim sahibidir, bu sıfatı ile her şeyi bilir. Yine O, Kadir'dir; kudret sahibidir ve her şeye güç yetirir.

2. **"Hamd... Allah'ındır."** Bu, yüce Allah'a, her türlü kemal sıfatlara sahip oluşu ve ihsan ile adalet dairesinde cereyan eden fiilleri dolayısıyla övgüde bulunmak demektir. Bütün yönleriyle eksiksiz hamd/övgü, yalnız O'nundur.

"Âlemlerin Rabbi" Rab; bütün âlemlerin -ki âlem, Allah'ın dışındaki her şeydir- mürebbisi/terbiye edicisidir. O, onları yaratmış, birtakım vasıflarla donatmış ve onlara kaybedecek olurlarsa varlıklarının devamına imkân bulamayacakları büyük nimetler bağışlamıştır. Ne kadar nimete sahip iseler hepsi O yüce zatın vergisidir.

Yüce Allah'ın, yarattıklarını (Rab olarak) terbiye etmesi, genel ve özel olmak üzere iki türlüdür:

Genel terbiye; O'nun bütün mahlûkatı yaratmış olması, onlara rızık ihsan etmesi ve dünyada kalmalarını sağlayan maslahat ve menfaatlerinin yolunu göstermesidir.

Özel terbiye ise dostlarına yönelik terbiyedir. Onları iman ile terbiye eder, imana muvaffak kılar ve imanlarını kemâle erdirir. Kendileri ile imanları arasında engel teşkil eden çeşitli hususları önlerinden kaldırır, bertaraf eder.

Terbiyenin gerçek mahiyeti, her türlü hayra ulaşabilme başarısını ihsan etmek ve her türlü şerden korumaktır. Herhalde peygamberlerin yüce Allah'a çoğunlukla "Rab" adını anarak dua etmelerinin sırrı da bu olsa gerektir. Çünkü onların bütün istekleri, yüce Allah'ın "Özel Rububiyet"inin kapsamı içindedir. Buna göre **"Âlemlerin Rabbi"** lafzı; yaratanın, idare edenin, nimet ihsan edenin ve başka hiçbir varlığa muhtaç olmayanın sadece O olduğunu; bütün âlemlerin her yönden tamamen O'na muhtaç oldukğunu ifade etmektedir.

4. **"Ceza gününün mâliki"** Mâlik; mülk (yöneticilik, egemenlik ve sahiplik) sıfatına sahip olan kimse demektir. Bunun sonucu olarak O, hem emir verir, hem yasak koyar; hem mükâfatlandırır, hem cezalandırır; mülkiyeti/egemenliği altında olanlar üzerinde her türlü tasarrufta bulunur. Burada Allah mülk sıfatını, kıyamet günü demek olan ceza gününe izafe etmiştir. **"Ceza günü;"** insanların, hayrıyla şerriyle amellerinin karşılığını görecekleri gün demektir. Çünkü bu gün-

de yüce Allah'ın mülkü/egemenliği, adâleti, hikmeti ve bütün mahlûkatın malikliklerinin sona erdiği gerçeği tam anlamıyla ortaya çıkacaktır. Öyle ki o günde hükümdarlarla yönetilenler, kölelerle özgürler/hürler eşit olurlar. Hepsi Allah'ın azametine zilletle boyun eğerler, izzeti önünde alçalırlar. O'nun amellere vereceği karşılığı beklerler. Sevabını umar, cezasından korkarlar. İşte özellikle bu günün söz konusu edilmesi bundan dolayıdır. Yoksa O, din gününün de, diğer bütün günlerin de mutlak mâlikidir.

5. **"Yalnız Sana ibadet ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz."** Yani ibadeti yalnız Sana tahsis eder, yalnız ve yalnız Senden yardım isteriz. Çünkü ma'mul olan "إِيَّاكَ / Sana" kelimesinin öne gelmesi "hasr" ifade eder. "Hasr" da hükmün sözü geçen kişi hakkında sabit kılınması, onun dışında kalanların ise bu hükmün dışında tutulması demektir. Sanki ifade şöyledir: "Biz Sana ibadet ederiz, Senden başkasına ibadet etmeyiz; Senden yardım dileriz, Senden başkasından yardım dilemeyiz." Burada ibadetin yardım dilemekten önce söz konusu edilmesi, hem umum ifade eden sözün husus ifade edenden önce zikredilmesi kabilindendir, hem de yüce Allah'ın hakkının kulunun hakkından önde olmasına gösterilen ihtimamdandır.

"İbadet;" yüce Allah'ın sevdiği ve razı olduğu, zâhir ve bâtın bütün amelleri ve sözleri içine alan kapsamlı bir isimdir.

"İstiane/yardım dilemek" ise fayda elde etme ve zararları önleme hususunda sadece Allah'a dayanmak, bunları gerçekleştirme hususunda yalnızca O'na güvenmektir. Yüce Allah'a ibadet etmek ve O'ndan yardım dilemek, ebedî mutluluğun ve her türlü kötülükten kurtulmanın yegane yoludur. Bunları yerine getirmeden kurtulmaya imkân yoktur. İbadetin ibadet olabilmesi için Allah rızası gözetilerek yapılması ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptıklarından ve söylediklerinden alınması şarttır. İbadet, ancak bu iki özelliğiyle ibadet olur.

"Yardım dileme"nin, ibadet kapsamına girmesine rağmen daha sonra ayrıca zikredilmesinin sebebi, kulun bütün ibadetlerinde yüce Allah'tan yardım dilemeye muhtaç oluşundan dolayıdır. Çünkü Allah kuluna yardım etmeyecek olursa, kul, emirleri yerine getirme ve yasaklardan kaçınma isteğini gerçekleştiremez.

6. Daha sonra yüce Allah, **"Bize doğru yolu göster"** buyurmaktadır. Yani Sen bize dosdoğru yolu göster ve onu izleme başarısını bağışla. **"Sırat-ı müstakim / doğru yol,"** yüce Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran açık seçik yoldur. Bu da hakkı bilmek ve hakka uygun amelde bulunmaktır. O bakımdan ey Rabbimiz, Sen hem bizi bu yola ilet, hem de bu yol üzerinde bize sebat ver.

Bu yola iletilmek İslâm dinine bağlanmak ve onun dışında kalan bütün dinleri terk etmek demektir. Bu yolda hidayet üzere sebat etmek ise hem ilmî bakımdan, hem amelî olarak dinin bütün tafsilî hükümlerinde hidâyet üzere olmayı kapsar.

Öyleyse bu dua, hem en kapsamlı hem de kul için en faydalı dualardan biridir. Bundan dolayı insanın namazının her rekâtında yüce Allah'a bu duayı yapması ona olan ihtiyacına binâen vacib kılınmıştır.

7. **"Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin,"** yani peygamberlerin, sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin **"yolunu." "Gazaba uğramışların,"** yani yahudiler vb. kimseler gibi hakkı bildiği halde terk edenlerin; **"sapmışların,"** yani hıristiyanlar ve benzerleri gibi bilgisizlikleri ve sapıklıkları dolayısıyla hakkı terk edenlerin yolunu **"değil."**

Bu sûre, oldukça kısa olmasına rağmen Kur'ân'ın başka herhangi bir sûresinin ihtiva etmediği pek çok hususu kapsamaktadır. Şöyle ki o, üç türüyle tevhidi içermektedir: Rububiyet tevhidi **"âlemlerin Rabbi"** lafzından; ulûhiyet tevhidi -ki o, ibadetlerle Allah'ı birlemektir- **"Allah"** lafza-i celâli ile **"yalnız Sana ibadet ederiz"** buyruğundan anlaşılmaktadır. İsim ve sıfat tevhidi de -ki o da Allah'ın kendi zâtı için ve Rasûlünün de O'nun için tesbit etmiş olduğu bütün kemâl sıfatlarını ta'til/iptal etme, temsil/denk tutma ve teşbih/benzetme söz konusu olmaksızın kabul etmektir- **"hamd"** lafzından anlaşılmaktadır.

"Bize doğru yolu göster." emri ise nübüvvetin kabulünü ihtiva etmektedir. Çünkü risalet olmadan bunun gerçekleşmesine imkân yoktur. Yapılan amellerin karşılığının verileceği ise yüce Allah'ın, **"ceza gününün maliki"** buyruğunda ifade edilmektedir. Ayrıca bu, amellere verilecek karşılığın adaletle olacağını da ifade etmektedir. Çünkü; "الدين / din/karşılık/ceza" kelimesi adil bir şekilde karşılık vermek anlamındadır.

Ayrıca bu sûre, Kaderiye ve Cebriyenin görüşlerine muhalif olarak kaderi tespit etmekte, kulun gerçek fail olduğunu ortaya koymakta, hatta **"Bize doğru yolu göster"** buyruğunda bütün bid'at ve dalâlet sahiplerinin kanaatlerini reddetmektedir. Çünkü **"doğru yol,"** hakkı bilmek ve gereğince amel etmektir. Her bid'atçi ve sapık ise bunun dışındadır. Yine bu sûre **"Yalnız Sana ederiz ibadet ve yalnız Senden yardım dileriz."** buyruğunda gerek ibadet gerekse de yardım dilemek yönüyle dinin sadece Allah'a halis kılınmasını da içermektedir.

Öyleyse hamd/övgü yalnızca âlemlerin Rabbi Allah'ındır.

سورة البقرة

BAKARA SÛRESİ

-2-

2- BAKARA SÛRESİ

(Medine'de inmiştir, 286 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذَٰلِكَ ٱلْكِتَٰبُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱلْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ
﴿٣﴾ وَٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İşte bu o Kitab ki, onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir.

3- Onlar gayba iman ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden infâk ederler.

4- Onlar hem sana indirilene iman ederler, hem de senden önce indirilenlere... Ahirete de yakînen inanırlar.

5- İşte bunlar Rablerinden bir hidâyet üzeridirler ve felaha erenler de onlardır.

Besmeleye dair açıklamalar daha önce geçmişti.

1. "Elif, Lâm, Mîm." Sûrelerin baş taraflarında yer alan bunun gibi "Mukatta'a Harfleri" ile ilgili izlenecek en sağlıklı yol, bunların anlamlarına dair şer'i herhangi bir delile dayanmaksızın söz söylememektir/susmaktır. Bununla birlikte Allah'ın bunları boş yere değil, bizim bilemeyeceğimiz bir hikmet dolayısıyla indirdiğini de kesinlikle kabul etmeliyiz.

2. "İşte bu o kitap ki..." Yani bu yüce Kitab, öyle bir Kitab-ı hakikidir ki öncekilere ve sonrakilere ait hiçbir kitabın kapsamadığı muazzam bir ilmi ve apaçık bir hakkı içerir. Dolayısıyla da **"Onda hiçbir şüphe yoktur."** Şüphenin hiçbir şekli söz konusu değildir. Şüphenin reddedilmesi, şüphenin zıddını gerektirir ki o da yakîndir/kesin bilgidir. Öyleyse bu kitap şüpheyi gideren yakîni (kesin bilgiyi) içermektedir. Bu oldukça faydalı bir kâidedir. Yani övme kastı ile bir şeyi nefyet-

mek/reddetmek, mutlaka o şeyin zıddı olan mükemmelliği ihtiva etmeyi gerektirir. Çünkü nefy/red, yokluktur; mutlak yoklukta ise herhangi bir övgü yoktur.

Bu Kitab yakîni içerdiği, hidayet de ancak yakîn ile elde edildiği için Yüce Allah, **"takva sahipleri için bir hidayettir"** buyurmaktadır. **"Hidayet;"** sapıklıktan ve şüphelerden sıyrılıp doğru yola ulaştıran ve faydalı yolların, ancak onun yol göstericiliği sayesinde izlenebildiği şey demektir. Burada hidayetin neye yönelik olduğunun zikredilmeyişinin, yani "filân maslahata hidâyettir," "filân şeye hidayettir" denmeyişinin sebebi, bu hidayetin genel anlamda olması, yani dünya ve ahiretin bütün maslahatlarına yol gösterici olmasından dolayıdır. Bu yüzden Kur'an, hem usul/temel meselelerde, hem füru/fer'i konularda, kulları doğruya ileten, hakkı batıldan, sahihi zayıftan ayırt eden, dünya ve ahiretlerinde insanlara faydalı olan yolu nasıl izleyeceklerini açıklayan bir kitaptır. Bir başka yerde Kur'ân, **"insanlar için hidayet"** (el-Bakara, 2/185) şeklinde genel bir hidayet olmakla nitelenmektedir. Burada ve başka bazı yerlerde ise özel olarak **"takva sahipleri için bir hidayet"** olduğu ifade buyrulmaktadır. Çünkü Kur'an, haddizatında bütün insanlar için hidayettir. Fakat bedbaht olanlar ona gereken önemi vermezler ve Allah'ın hidâyetini/yol göstericiliğini kabul etmezler. Böylece onlara karşı delil ortaya konmuş olur ve ancak onlar bedbahtlıkları dolayısıyla bu hidayetten istifade etmezler.

"Takva sahipleri;" hidayeti elde etmek için gerekli olan en büyük sebebi (yani takvayı) gerçekleştirmiş olanlardır. Takvanın hakikati ise Yüce Allah'ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'ın gazabına ve azabına karşı korunmak demektir. İşte böyle kimseler Kur'an ile hidayet bulurlar ve ondan en ileri derecede yararlanırlar. Nitekim Yüce Allah, **"Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı takvalı olursanız o size bir furkan** (hakkı batıldan ayırma kabiliyeti) **verir."** (el-Enfal, 8/29) buyurmaktadır. Öyleyse hem Kur'anî âyetlerden, hem de kevnî âyetlerden yararlanabilenler, ancak takva sahipleridir.

Çünkü *hidayet, "beyânî hidayet/doğru yolu gösterme" ve "tevfikî hidayet/doğru yola ulaşmaya muvaffak kılma" olmak üzere iki türlüdür.* Takva sahipleri bu iki hidâyeti de elde ederler. Onların dışındakiler ise tevfikî hidayeti elde edemezler. Gereğince amel edilemeyen beyanî hidayet ise gerçek ve tam bir hidayet değildir.

Daha sonra yüce Allah, takva sahiplerinin; inanç, zahir ameller ve batın amellerle -çünkü takva bütün bunları kapsamaktadır- ilgili özelliklerini sıralamaktadır:

3. **"Onlar gayba iman ederler"** İmanın hakikati; peygamberlerin verdiği haberleri tam anlamıyla tasdik etmektir. Bu tasdik, organların itaat ve bağlılıklarını da içerir. İmanda önemli olan, duyularla hissedilen ve müşahade edilen şeylere inanmak değildir. Çünkü bu konuda müslüman ile kâfir arasında fark olmaz. Esas mesele, görmediğimiz/müşahade etmediğimiz gayba, sadece Allah ve Rasûlü haber verdiği için iman etmektir. İşte kendisiyle müslümanın kâfirden ayırt edildiği iman budur. Zira bu iman, sadece Allah'ı ve Rasûlünü tasdik etmektir.

O halde mü'min, ister müşahade etsin, ister etmesin, ister kavrayıp anlasın, ister aklıyla veya idrakiyle onu anlayamasın, Allah'ın ve Rasûlünün haber verdiği her şeye iman eder. Gaybî meseleleri yalanlayan zındıklar ise böyle değildir. Çünkü onlar hem akıllarının kıt olması hem de üzerlerine düşen görevi yerine getirmemelerinden dolayı bu gerçekleri kavrayamazlar. Bu nedenle onlar bilgileriyle kuşatamadıkları şeyleri yalanlamaya kalkışmış, böylelikle akılları bozulmuş ve fikirleri karmakarışık bir hal almıştır. Allah'ın hidayetiyle doğruyu bulan ve tasdik eden mü'minlerin akılları ise bu gibi olumsuzluklardan arınmıştır.

Gayba imanın kapsamına yüce Allah'ın haber verdiği, gerek geçmişe, gerek geleceğe ait gaybî hususlara, ahiret hallerine, Yüce Allah'ın sıfatlarının hakikat ve keyfiyetlerine, bu hususta peygamberlerin haber verdiklerinin tümüne iman etmek girer. Bu yüzden mü'minler Allah'ın sıfatlarına ve bu sıfatların varlığına iman ederler. Keyfiyetlerini kavrayamasalar da bunlara kesin olarak inanırlar.

Daha sonra yüce Allah, **"namazı dosdoğru kılarlar"** buyurmuş, "namaz kılarlar" yahut "namazı eda ederler" buyurmamıştır. Çünkü mücerred olarak, görünür şekliyle namazı eda etmek yeterli değildir. Namazın dosdoğru kılınması (ikâme edilmesi); hem görünürde rükünlerinin, vaciplerinin, şartlarının tam olarak yerine getirilmesiyle zahirî ikâmeyi, hem de namazın ruhunun gerçekleştirilmesi suretiyle batınî ikâmeyi kapsar. Namazın ruhu ise namaz kılarken kalbin/aklın namazda olması, namaz kılanın, söylediklerini ve namazda yaptığı fiilleri düşünmesidir/tefekkür etmesidir. İşte Yüce Allah'ın, hakkında, **"Şüphesiz namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülüklerden alıkoyar."** (el-Ankebut, 29/45) buyurduğu namaz budur. Karşılığında mükâfat verilecek namaz da budur. Çünkü kul, namazdan, ancak aklettiği kadarının mükâfatını alır. Ayetteki "namaz"ın kapsamına farz namazlar da, nafile namazlar da girmektedir.

Daha sonra yüce Allah, **"Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden infâk ederler."** buyuruyor. Bunun kapsamına da zekât, zevcelere, akrabalara, kölele-

re ve benzerlerine nafaka vermek (ihtiyaçlarını karşılamak) vb. farz harcamalar girdiği gibi bütün hayır yollarına yapılan müstehap infaklar da girmektedir. Kendilerine infak edileceklerin zikredilmeyişi, infak yollarının çok, infak yapılacak kimselerin çeşitli oluşundandır. Diğer taraftan infak, bizatihi yüce Allah'a yaklaştıran bir ibadettir. Burada "bir kısmı" anlamına gelen "مِن/...(şeyler)den" edatının getirilmesi, Allah'ın onlardan kendilerine verilenlere karşılık olarak ancak mallarının az bir bölümünü istediğine dikkatlerini çekmek içindir. Bu ise onlara ne zarar verecek ne de ağır gelecektir. Aksine onlar bu infak ile hem kendileri faydalanırlar, hem de kardeşleri bundan yararlanır.

"Rızıklandırdığımız" buyruğuyla işaret edilmektedir ki elinizde bulunan mallar ne kendi kuvvetinizle elde ettiğiniz şeylerdir ne de mutlak egemenliği size aittir. Onlar Allah'ın size ihsan ettiği ve nimet olarak bağışladığı bir rızıktır. Mademki O size bu nimeti ihsan edip kullarından pek çok kimseden sizi üstün kılmış, siz de size vermiş olduğu bu nimetlerin bir bölümünü vermek suretiyle Allah'a şükredin ve mahrum olan kardeşlerinizi gözetin.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de namaz ve zekâtı bir arada çokça zikreder. Çünkü namaz Ma'bud'a karşı ihlaslı olmayı; zekat ve infak ise O'nun kullarına ihsanı ihtiva eder. Bu bakımdan kulun mutluluğu, bir taraftan Ma'bud'una ihlasla kulluk yapmasına, diğer taraftan da Ma'bud'unun yarattıklarına faydalı olmak için gayret etmesine bağlıdır. Nitekim kulun bedbaht olması da bu iki şeyden mahrum kalmasına, ihlası ve kullara iyilik yapmayı kaybetmesine bağlıdır.

4. **"Onlar hem sana indirilene iman ederler, hem de senden önce indirilenlere..."** Buradaki **"sana indirilen"**den kasıt, Kur'ân ve Sünnet'tir. Çünkü Yüce Allah, **"Allah sana Kitab'ı ve Hikmet'i** (sünneti) **indirmiştir."** (en-Nisa, 4/113) buyurmaktadır. O nedenle takva sahipleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün getirdiklerine iman ederler; O'na indirilenler arasında ayrım yapıp da bir bölümüne inanıp bir bölümüne inanmazlık etmezler. Ona indirilenlerin bir bölümüne inanıp bir bölümüne inanmamak, ya -bazı bid'atçıların yaptığı gibi- O'na indirilenleri inkâr etmekle ya da onu Allah'ın ve Rasûlü'nün maksadına aykırı bir şekilde te'vil etmekle olur. Nitekim bu bid'atçılar görüşlerinin aksine delâlet eden nasları ya te'vil ederler -ki bu te'villeriyle de neticede bu buyrukların ihtiva ettiği anlamı tasdik etmeme durumuna düşerler-. Ya da bu buyrukları lafzen tasdik etseler dahi, onlara gerçek anlamıyla iman etmezler.

"Senden önce indirilenlere" buyruğu, daha önce indirilmiş bütün kitaplara imanı kapsar. Kitaplara iman, hem Peygamberlere iman etmeyi, hem de kitapların kapsamına giren -özellikle- Tevrat, İncil ve Zebur'a iman etmeyi kapsar. İşte bu, mü'minlere has bir özelliktir. Onlar bütün semavî kitaplara iman ettikleri gibi, bütün Peygamberlere de inanırlar. Onların arasında (iman bakımından) fark gözetmezler.

Daha sonra Allah, **"Ahirete de yakînen inanırlar."** buyurmuştur. **"Âhiret;"** ölümden sonra meydana gelecek olan olaylara verilen addır. İmandan genel olarak bahsettikten sonra âhirete imanı özellikle zikretmesi, âhiret gününe imanın iman esaslarından birisi oluşundan ve Allah'ın mükâfatını arzu etmeye, azabından korkmaya ve amellerde bulunmaya götüren en büyük etkenlerden biri oluşundan dolayıdır.

"Yakîn" ise en ufak bir şüphe taşımayan ve kişiyi amele sevkeden/yönelten tam ve eksiksiz bilgi demektir.

5. **"İşte bunlar,"** yani sözü edilen bu güzel sıfatlara sahip olanlar **"Rablerinden bir hidâyet üzeridirler."** Yani onların sahip olduğu hidâyet pek büyüktür. Zira burada "hidâyet"in nekre (belirtisiz) gelmesi tazim içindir. Sağlam bir itikadı ve dosdoğru amelleri içeren söz konusu sıfatlardan daha büyük hidâyet ne olabilir ki!? Gerçek hidâyet, ancak onların hidâyetidir. Buna uymayan, onun dışında kalan her şey ise dalâlettir/sapıklıktır. Burada yüceliğe/yüksekliğe delalet eden "على / üzerinde" edatının gelmesinin, buna karşılık dalâlet ve sapıklık hakkında: "في / içinde" edatının getirilmesinin -mesela, Yüce Allah'ın,

﴿وَإِنَّآ أَوۡ إِيَّاكُمۡ لَعَلَىٰ هُدًى أَوۡ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ﴾ / **"Şüphe yok ki biz ya da siz, ya bir hidâyet üzereyiz, ya da apaçık bir sapıklık içindeyiz."** (Sebe, 34/24) buyruğunda olduğu gibi- sebebi; hidâyet sahibinin, bulduğu hidâyet ile yücelmesi, üste çıkması, buna karşılık dalâlet sahibinin ise sapıklığa gömülmesi ve bundan dolayı da hakir düşmesidir.

Daha sonra **"ve felaha erenler de onlardır"** buyurmaktadır. **"Felâh;"** istenen/arzulanan şeyleri elde edebilmek, korkulan şeylerden de kurtulmak demektir. Burada felâhın yalnızca onlara münhasır kılınması, onların yolunu izlemekten başka felâha götürecek bir yol olmadığından dolayıdır. Bu yolun dışındaki her yol bedbahtlık, helâk ve hüsran yoludur. İzleyeni helâke götürür. Bundan dolayı Allah, gerçek mü'minlerin sıfatlarından bahsettikten sonra, Peygamberlere karşı inatlaşarak küfürlerini açıkça ortaya koyan kâfirlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ
وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰٓ أَبْصَٰرِهِمْ غِشَٰوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾﴾

6- Gerçekten o küfre saplananları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.

7- Allah kalplerine de, kulaklarına da mühür vurmuştur. Gözleri üzerinde de perdeler mevcuttur. Onlar için büyük bir azap vardır.

6. "Gerçekten o küfre saplananları..." Yüce Allah küfre saplananların, yani "küfür" kendilerinin sıfatı ve varlıklarının ayrılmaz bir niteliği haline dönüşmüş olan, küfrün boyasıyla boyanmış kimselerin hiçbir şekilde bundan vazgeçmeyeceklerini, hiçbir öğüdün onları etkilemeyeceğini ve küfürleri üzere devam edeceklerini haber vermektedir. Dolayısıyla da "**...uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.**" buyurmaktadır.

"Küfr"ün hakikati, Allah Rasûlünün getirdiklerinin bir kısmını veya tamamını, bile bile/kasten reddetmektir. İşte bu kâfirlere yapılan davetin -onlar aleyhine kesin delilin ortaya konulmasından başka- bir faydası olmaz. Âdeta bu buyruklarla onların iman edeceklerinden yana Allah Rasûlünün umudu kesilmek istenmekte ve Artık sen böyleleri için üzülme, onların iman etmeyişlerine üzülerek kendini helâk etme, denmektedir.

7. Daha sonra Yüce Allah onların iman etmelerine engel olan hususları **"Allah kalplerine de, kulaklarına da mühür vurmuştur"** buyurarak belirtmektedir. Yani imanın girmesini ve nüfuz etmesini engelleyecek şekilde kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Bu yüzden kendilerine faydalı olacak şeyleri kavrayamaz ve yararlanabilecekleri şeyleri de işitemezler.

"Gözleri üzerinde de perdeler mevcuttur." Kendilerine fayda sağlayacak şeyleri görmelerini engelleyecek şekilde gözleri üzerinde perdeler vardır.

İşte ilim ve hayır elde etmenin yolları bunlardır [kalp, göz ve kulak]. Bunlar kapalı olunca onların önünde [ilim ve hayrın] yolları da kapanmış olur. Dolayısıyla onların iman edeceklerini ummanın imkanı yoktur, onlardan herhangi bir hayrın gelmesi de beklenemez. Onlar için imana götüren kapıların kapanması, sırf küfürleri, inkârları ve hak kendilerine besbelli olduktan sonra inat etmeleri sebebiyledir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır. **"İlk defa ona iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler) **biz de onların kalplerini ve**

gözlerini (haktan) **çeviririz** (de onu ne görür ne de kavrarlar)." (el-En'am, 6/110) Bu, onlara dünyada verilen bir cezadır. Âhiretteki cezalarını da **"Onlar için büyük bir azap vardır"** şeklinde belirtmektedir ki; bu, Cehennem ateşinin azabı; Cebbar'ın sürekli ve sonsuz gazabıdır.

Daha sonra Yüce Allah dış görünüşlerinde İslam, içlerinde küfür barındıran münafıkların nitelikleri ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾﴾

8- İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a ve âhiret gününe iman ettik" derler. Oysa mümin değildirler.

9- Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar, halbuki kendilerinden başkasını aldatmazlar da bunun farkında değillerdir.

10- Kalplerinde bir hastalık vardır, Allah da hastalıklarını artırmıştır. Yalan söyledikleri için de onlara acıklı bir azap vardır.

8-9. Şu bilinmelidir ki nifak (münafıklık), dışa hayır izhar ederken içte şer gizlemektir. Bu tarifin kapsamına hem itikadî münafıklık, hem de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadis-i şerifte söz konusu ettiği amelî münafıklık girer: *"Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, ona emanet verilirse hainlik eder."* Bir rivâyette de şu vasıf beyan edilmektedir: *"Tartıştığı/davalaştığı zaman haddi aşar."*[4]

Kişiyi İslâm çerçevesinin dışına çıkartan itikadî münafıklık, Yüce Allah'ın, gerek bu sûrede gerekse diğerlerinde münafıkları kendisiyle nitelediği münafıklıktır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Mekke'den Medine'ye hicretinden önce de, hicretinden hemen sonra da Medine'de münafıklık yoktu. Ta ki Bedir vakası meydana geldikten sonra Allah mü'minleri muzaffer kılıp güçlendirinceye kadar. İşte o zaman Medine'de müslüman olmayanlar zelil duruma düşünce onlardan bazıları korkarak ve müslümanları aldatarak müslüman olduklarını izhar ettiler. Böylelikle kanlarının dökülmesini ve mallarına zarar gelmesini önlemek istediler. Onlar müs-

4 Buhârî, Şehadet 28, Vesâyâ 8, Edeb 69; Muslim, İmân 107-109; Tirmizî, İmân 14.

lümanların arasında yaşıyorlardı, zahiren müslüman görünmelerine rağmen, hakikatte müslüman değillerdi.

İşte yüce Allah, mü'minlere lütfunun bir tecellisi olarak, münafıkları başkalarından ayırt eden nitelikleri açıkça ortaya koydu ki, mü'minler onlara aldanmasınlar, münafıklar da yapacakları kötülüklerden böylelikle vazgeçsinler. Nitekim bir yerde de yüce Allah, **"Münafıklar, haklarında kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin indirilmesinden çekinirler."** (et-Tevbe, 9/64) buyurmaktadır.

Yüce Allah, münafıkları, münafıklığın asıl özelliğiyle vasfederek şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlardan öyleleri de vardır ki, 'Allah'a ve âhiret gününe iman ettik.' derler."** Yani onlar kalplerinde olmayan şeyleri dilleriyle söylerler. Yüce Allah, **"Oysa mümin değildirler"** buyruğuyla onların yalancı olduklarını bildirmektedir. Çünkü gerçek iman için kalp ile dil arasında uyum olmalıdır. Bu şekildeki (ikiyüzlü) bir tutum ise sadece Allah'ı ve O'nun mü'min kullarını aldatmaya çalışmaktır.

Aldatmaya çalışmak (muhâdaa); aldatmak isteyenin aldatmaya çalıştığı kimseye, içinde gizlediğinden farklı görünmesidir ki aldattığı kimseye karşı gözettiği maksadı böylelikle gerçekleştirebilsin. İşte bu münafıklar Allah'a ve Allah'ın kullarına karşı böyle bir yol izlemeye çalışmışlar, fakat aldatmaları bizzat kendi başlarına geçmiş, aleyhlerine dönmüştür. Bu da hayret edilecek bir husustur. Çünkü aldatmaya çalışan bir kimsenin bu aldatması, ya sonuç verir ve maksadını elde eder ya da o, ne lehine ne de aleyhine bir sonuç olmaksızın başabaş kalır. Bunların aldatmaları ise kendi aleyhlerine dönmüştür. Sanki onlar, yaptıkları hileleri bizzat kendilerini helâk etmek, kendilerine zarar vermek, kendilerini tuzağa düşürmek için yapıyor gibidirler. Zira Yüce Allah onların aldatmak istemelerinden hiçbir şekilde zarar görmez, mü'min kullarına da onların hile ve tuzaklarının hiçbir zararı dokunmaz. Zira münafıkların iman ettiklerini açığa vurmalarının mü'minlere bir zararı yoktur. Böylelikle münafıklar mallarını kurtarmış ve kanlarını korumuş olurlar ama bu hile ve tuzakları bizzat kendi başlarına geçer, bundan dolayı da dünya hayatında rezil ve rüsvay olurlar. Mü'minlerin elde ettikleri güç ve zaferler dolayısıyla sürekli kederlenir, tasalanırlar. Bundan sonra âhirette de onlara yalan söylemeleri, küfürleri ve günahkârlıkları sebebiyle oldukça feci, ızdırap ve acı verici, can yakıcı azap vardır. Ne var ki onlar cahillikleri ve ahmaklıklarından ötürü bunun farkına dahi varamazlar.

10. "Kalplerinde bir hastalık vardır." Buradaki hastalıktan kasıt; şüphe, tereddüt ve münafıklık hastalığıdır. Çünkü kalp kendisini sağlık ve itidal sınırlarının dışına çıkartan iki türlü hastalığa maruz kalır: Birisi batıl şüphelerden kaynaklanan hastalık, diğeri de helâke götüren şehvetin (nefsî arzuların) yol açtığı hastalıktır. Küfür, münafıklık, şek ve bid'atler, şüphe ve tereddüt hastalıkları türündendir. Zina, hayâsızlık ve masiyetleri sevmek ve işlemek ise şehvet hastalıkları türündendir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa kalbinde hastalık bulunan kimse**(ler) (kötü) **ümitlere kapılır."** (el-Ahzab, 33/32) Buradaki "hastalık"tan kasıt ise zina arzusudur. Bu hastalıklardan yana esenlik ve afiyette olanlar ise bu iki hastalık türünden de esenliğe kavuşturan yakîne ve imana sahip olup her türlü masiyete karşı sabır ve direncini koruyan ve bu sayede afiyet elbiselerini kuşanabilenlerdir.

Münafıklar hakkındaki **"Kalplerinde bir hastalık vardır, Allah da hastalıklarını artırmıştır."** buyruğunda Yüce Allah, isyankârlar aleyhinde masiyetleri takdir edişindeki hikmeti açıklamaktadır. Şöyle ki Allah, önceden işlemiş oldukları günahlardan ötürü onları yeni masiyetlerle imtihan eder ki bu masiyetler dolayısıyla da onlar cezayı hak ederler. Nitekim Yüce Allah (bu gerçeği) şöyle ifade etmektedir: **"İlk defa ona iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler), **biz de onların kalplerini ve gözlerini** (haktan) **çeviririz** (de onu ne görür ne de kavrarlar)." (el-En'am, 6/110); **"Onlar eğrilip sapınca Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırdı."** (et-Tevbe, 9/125)

Buna göre günahın bir cezası da peşinden işlenen bir günahtır, aynı şekilde yapılan iyiliğin bir mükâfatı da peşinden işlenen bir iyiliktir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve Allah hidâyete erenlerin de hidâyetini artırır."** (Meryem, 19/76)

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾﴾

11- Onlara, "Yeryüzünde fesat çıkarmayın." dendiği zaman, "Biz sadece ıslah edicileriz." derler.

12- İyi bilin ki onlar fesatçıların ta kendileridirler. Ancak farkında değillerdir.

11. "Onlara, 'Yeryüzünde fesat çıkarmayın.' dendiği zaman," yani münafıklara: yeryüzünde, küfür ve günahlarla, mü'minlerin sırlarını düşmanlarına açıklayarak, kâfirlerle dostluk/muvâlât kurarak fesat çıkartmamaları söylenecek olursa. "'Biz sadece ıslah edicileriz.' derler." Böylelikle yeryüzünde hem fesatlık yapıyor hem de yaptıklarının fesat olmadığını iddia etmiş oluyorlar. Yaptıklarının fesat değil ıslah olduğunu söyleyerek hakikatleri ters yüz ederler ve bâtılı işlerken onun hak olduğunu iddia ederler. İşte bunların suçları, haram olduğuna inanarak günah işleyenlerden daha büyüktür. Çünkü bir günahı haram olduğuna inanarak işlemenin sonunda, esenlik bulup kurtulma ihtimali vardır; o kimsenin bu işten dönmesi de umulabilir.

Onların **"Biz sadece ıslah edicileriz."** sözleri, düzeltmenin/ıslahın yalnızca kendi taraflarında olduğu ve zımnen de olsa mü'minlerin düzelticilerden olmadığı manası taşıdığından, Yüce Allah onların bu iddialarını aleyhlerine çevirerek haklarında şöyle buyurmaktadır:

12. **"İyi bilin ki onlar fesatçıların ta kendileridirler."** Çünkü Allah'ın âyetlerini inkar edip Allah'ın yolundan alıkoyan, Allah'ı ve O'nun dostlarını aldatmaya çalışan, Allah ve Rasûlüne karşı savaş açanları dost bilen ve bütün bunlarla birlikte bu işin ıslah/düzelticilik olduğuna dair asılsız iddialarda bulunan bir kimseden daha büyük bir fesatçı olamaz. Bu fesadın ötesinde fesat olur mu? [**"Ancak farkında değillerdir."**] Fakat onlar -kendileri aleyhinde delil olacak bir bilgiye sahip olmuş olsalar da- kendilerine fayda sağlayacak bir bilgiye sahip değildirler. Yeryüzünde günah işlemek, fesat çıkarmaktır; çünkü bu, yeryüzünde bulunan bitki, meyve, ağaç ve birçok mahsulün fesadının/bozulmasının sebebidir. Zira bu bozulma, yeryüzünde işlenen masiyetler sebebiyle görülen çeşitli âfetlerle ortaya çıkar. Diğer taraftan yeryüzünün ıslahı/düzelmesi de Allah'a itaat ve iman etmekle sağlanır. Çünkü Allah insanları bunun için yaratmış, yeryüzünde yerleştirmiş ve onlara rızıklar ihsan etmiştir. Tâ ki onlardan istifade ederek Allah'a ibadet ve itaat etsinler. İşte bunun zıddı yapılacak olursa, orada fesat çıkartılmış ve yeryüzü yaratılış maksadından uzaklaştırılarak tahrip edilmiş olur.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Onlara "İnsanların iman ettiği gibi iman edin." denilince, onlar, "O akılsızların iman ettikleri gibi mi iman edelim?" derler. Doğrusu, onlar akılsızların tâ kendileridir. Fakat bilmezler.

13. Yani münafıklara, insanların iman ettiği gibi iman edin -ki burada ashab-ı kiram *radıyallahu anhum*'un imanı kastedilmektedir ki bu da hem kalp, hem de dil ile iman etmektir- denirse, onlar kendi batıl iddialarına göre "O sefihlerin/akılsızların iman ettikleri gibi mi iman edelim" derler. Onlar *-Allah onları kahretsin-* bu sözleriyle ashab-ı kiramı kastediyorlardı. Çünkü ashab-ı kiramın, iman edip vatanlarını terk etmelerini ve kâfirlere düşman olmalarını akılsızlık sayıyorlardı. Onlara göre akıl, bu davranışların zıddını yapmayı gerektiriyordu. İşte bundan dolayı ashab-ı kiramın akılsız olduklarını iddia ediyor, kendilerinin akıl ve üstün düşünce sahibi olduklarını iddia etmiş oluyorlardı. Allah onların bu iddialarını reddederek, gerçekte akılsızların onlar olduğunu haber vermektedir. Çünkü gerçek akılsızlık, insanın kendi nefsinin menfaatine olan şeyleri bilmemesi ve kendisine zararlı olacak işler işlemesidir. Dolayısıyla bu, onlara uyan bir sıfattır ve onlar hakkında geçerlidir. Akıllılık ve sağlıklı düşünce ise insanın, maslahatına olan şeyleri bilip kendisine faydalı olacak şeyleri yapması ve zararlı olacak şeyleri de önlemek için çalışmasıdır. Bu nitelik, ancak ashab-ı kirama ve mü'minlere uymaktadır. O halde asıl muteber olan, sahip olunan nitelikler ve delillerdir. Yoksa kuru iddiaların ve boş sözlerin hiçbir değeri yoktur.

﴿ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler. Kendi şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise; "Biz kesinlikle sizinle beraberiz, onlarla sadece alay ediyoruz." derler.

15- Asıl Allah onlarla alay eder ve azgınlıkları ile baş başa bırakarak şaşkınca dolaşmalarına mühlet verir.

14. İşte bu buyrukta, kalplerinde olmadığı halde sadece dilleriyle söyledikleri sözler ifade edilmektedir. Şöyle ki onlar mü'minlerle bir arada olduklarında mü'minlerin yolu üzere ve onlarla birlikte olduklarını izhar ederler. Ancak şeytanları, yani kötülük konusundaki büyükleri ve önderleriyle bir arada bulunduklarında, "Gerçekte biz sizinle birlikteyiz, biz mü'minlerle sadece, onların yolu üzere olduğumuzu söyleyerek alay ediyoruz." derler. İşte münafıkların iç yüzleri ve zahirde nasıl gözüktükleri! Kötü hile ve tuzak, onu kuranın başına geçer.

15. "**Asıl Allah onlarla alay eder ve azgınlıkları ile baş başa bırakarak şaşkınca dolaşmalarına mühlet verir.**" İşte O'nun kulları ile alay etmelerinin cezası! İşlediklerini, bedbahtlıklarını ve kötü hallerini süslemesi ve mü'minleri onlara musallat kılmaması yüzünden, mü'minlerle beraber olduklarını zanneder hale gelmeleri Allah'ın onlarla alay etmesinin bir parçasıdır.

Yine Allah'ın kıyamet gününde mü'minlerle birlikte onlara da zahiren bir nur vermesi, onlarla alayının kapsamı içerisindedir. Mü'minler kendi nurlarıyla birlikte yürüyüp gittiklerinde münafıkların nurları söndürülecek ve aydınlıktan sonra karanlık içinde şaşkın bir halde kalacaklardır. Umutlanmanın ardından ümitsizlik ne büyük bir acı! "**Onlara (müminlere); 'Biz sizinle beraber değil miydik?' diye seslenirler.** (Müminler de:) **Evet, ama siz nefislerinizi helâke sürüklediniz,** (hakkınızda felaketler) **bekleyip durdunuz ve şüphe ettiniz...**" (el-Hadid, 57/14)

"**Azgınlıkları ile,**" yani günahları ve küfürleriyle "**baş başa bırakarak,**" azgınlıklarını daha da artırarak "**şaşkınca,**" hayret ve tereddüt içinde "**dolaşmalarına mühlet verir.**" İşte bu da Yüce Allah'ın onlarla alay etmesine dahildir.

Daha sonra Yüce Allah onların gerçek durumlarını açıklamaktadır:

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- İşte bunlar hidâyet karşılığında sapıklığı satın almışlardır, ne ticaretleri kâr sağlamış ne de hidâyet bulmuşlardır.

16. "**İşte bunlar,**" yani belirtilen niteliklere sahip olan bu münafıklar "**hidâyet karşılığında sapıklığı satın almışlardır.**" Yani müşterinin satın almak istediği eşyaya gösterdiği rağbetin benzeri bir şekilde sapıklığa rağbet etmişlerdir. Müşteri nasıl ki sahip olmak istediği mal uğrunda değerli parasını feda ediyorsa, bunlar da böyle yapmışlardır. Bu gerçekten en güzel örneklendirmelerden biridir. Şöyle ki kötülüğün nihaî derecesi olan sapıklık ticaret malına benzetilirken, salâhın nihaî derecesi olan hidâyet de mala biçilen değere benzetilmiştir. Onlar hidâyetten yüz çevirerek dalâleti arzu ettiler, ona rağbet gösterdiler ve onun uğrunda hidâyeti feda ettiler. İşte onların ticareti budur, ne kötü bir ticaret; ne kötü bir alışveriştir bu! Gümüşe karşılık olarak altın veren bir kimse zararda olduğuna göre, son derece kıymetli bir mücevheri verip de onun yerine gümüş alanın durumu ne olur? Hele sapıklık karşılığında hidâyeti feda eden ve bedbahtlığı mutluluğa tercih edenin,

aşağılık halleri arzulayarak üstün/yüce halleri terk edenin durumu ne olur? Bunun ticareti asla kârlı olamaz. Aksine o, ticaretinde çok büyük zarar etmiştir: "**İşte onlar kıyamet gününde hem kendilerini, hem de yakınlarını zarara sokanlardır. Haberiniz olsun ki bu, apaçık zararın tâ kendisidir.**" (ez-Zümer, 39/15)

Yüce Allah'ın, "**ne de hidayet bulmuşlardır**" ifadesi sapıklıklarının kesin olduğunu dile getirmekte, onların hidâyet namına hiçbir şeyi elde edemediklerini ortaya koymaktadır. İşte münafıkların çirkin nitelikleri bunlardır. Daha sonra Yüce Allah onların niteliklerini çok net bir şekilde ortaya koymak üzere bir misal vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۚ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ ۖ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُم مَّشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ ﴾

17- Onların misali ateş yakmak isteyen birinin misali gibidir. Ateş etrafını aydınlatınca Allah onların nurlarını giderip söndürür ve onları karanlıklar içinde (hiçbir şey) **göremeyecek halde bırakır.**

18- Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar dönmezler.

19- Yahut gökten boşanan bir yağmur (yağışa tutulmuş kimse) **gibi(dirler) ki onda karanlıklar, gök gürlemesi ve şimşek vardır. Yıldırımlardan ötürü ölüm korkusu ile parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.**

20- Şimşek neredeyse gözlerini kapıp alıverecek... O (şimşek) **önlerini aydınlattı mı ışığında yürürler, karanlık üzerlerine çöktü mü ayakta kalakalırlar. Eğer Allah dileseydi elbette işitmelerini de, görmelerini de alıverirdi. Şüphesiz ki Allah her şeye güç yetirendir.**

17. "**Onların misali,**" yani onların durumlarına uygun düşen örnek "**ateş yakmak isteyen birinin misali gibidir.**" Bu kişi koyu bir karanlık içinde olduğu için ateşe çok fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle de başkasından ateş yakmasını

istemiştir. Çünkü ateş yakmak için gereken araç gereç yanında olmadığından ateş yakamamaktadır, bu, onun imkânı dışındadır. Derken yakılmasını istediği ateş etrafını aydınlatınca, içinde bulunduğu yeri ve oradaki tehlikeleri görüp de bu ateşten yararlanarak güven ve rahata erdiğini ve ateşe sahip olduğunu zannettiği bir anda Allah onun nurunu alıverir. Artık ışığı yok olmuş, onunla birlikte neşesi de yok olmuştur. Geriye sadece zifiri karanlık ve yakıcı ateş kalmıştır. Ateşte ışık namına ne varsa gitmiş, yalnız yakıcı alev kalmıştır. Böylece birçok karanlığın içinde kalakalmıştır: Gecenin karanlığı, bulutların karanlığı, yağmurun karanlığı, aydınlıktan sonra ortaya çıkan karanlık... Bu durumdaki kişinin hali nice olur?

İşte münafıkların hali de böyledir. Mü'minlerden iman ateşini yakmalarını isterler. Ama bu, onlara has bir vasıf olmaz. Derken geçici bir süre bu ateşten yararlanıp aydınlanırlar. Böylelikle canları muhafaza edilir, malları korunur. Dünyada bir çeşit emniyete kavuşurlar. Derken üzerlerine ölüm hücum edip nuru ve ondan elde ettikleri faydaları onlardan çekip alır. Birden her türlü gam, keder ve azabın içine düşüverirler. Kabir karanlığı, küfür karanlığı, münafıklık karanlığı, her çeşidiyle günahların yol açtığı karanlıkla başbaşa kalırlar. Bunlardan sonra bir de cehennem ateşinin karanlığı vardır ki orası ne kötü bir duraktır! Bundan dolayı Yüce Allah, onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

18. **"Onlar sağırdırlar,"** hayır namına bir şey işitmezler; **"dilsizdirler,"** hayır konuşmazlar; **"kördürler,"** hakkı görmezler. **"Artık onlar dönmezler."** Çünkü hakkı bilip tanıdıktan sonra onu terk ettiler, dolayısıyla da bir daha ona geri dönmezler. Onların durumu, bilmediği ve şaşkın olduğu için hakkı terkedenin durumundan farklıdır. Böyle bir kimsenin aklı ermez; o bakımdan böylesinin bu münafıklara göre hakka dönme ihtimali daha çoktur.

19. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yahut gökten boşanan bir yağmur** (yağışa tutulmuş kimse) **gibi(dirler)."** Yani onların misali, gökten boşanan yağmura tutulmuş bir kişiye benzer. **"ki onda karanlıklar,"** yani gecenin, bulutların ve yağmurun karanlıkları, **"gök gürlemesi,"** yani bulutlardan işitilen ses **"ve şimşek,"** yani bulutların arasında parladığı görülen ışık **"vardır."**

20. O şimşek, sözü geçen karanlıklar arasında **"önlerini aydınlattı mı ışığında yürürler, karanlık üzerlerine çöktü mü ayakta kalakalırlar."** Yani olduklarını yerde dururlar. İşte münafıkların durumu böyledir! Kur'ân'ı, ondaki emirleri, yasakları, vaatleri ve tehditleri işittiklerinde parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar, onun emir ve yasaklarından, vaat ve tehditlerinden yüz çevirirler. Tehditleri onları korkutur, vaatleri de rahatsız eder. O nedenle bunlardan güçleri yettiği kadar yüz

çevirirler. Sağanak yağmura tutulup da gök gürültüsünü işiten, bundan dolayı da ölüm korkusuyla parmaklarıyla kulaklarını tıkayan kimsenin sağanak yağmurdan hoşlanmaması gibi onlar da bunlardan hoşlanmazlar. Bu durumdaki biri, belki içinde bulunduğu halden kurtulabilir; ama münafıklar nasıl kurtulacaklar?! Zira Yüce Allah, onları kudreti ve ilmiyle çepeçevre kuşatmıştır. Ne O'ndan kurtulabilirler, ne de O'nu aciz bırakabilirler. Aksine O, aleyhlerine olmak üzere amellerini tespit etmektedir ve eksiksiz bir şekilde amellerinin karşılığını verecektir!

Münafıklar manen sağır, kör ve dilsiz olduklarından ve imana götüren yollar kendilerine kapalı olduğundan ötürüdür ki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah dileseydi"** maddî olarak **"elbette işitmelerini de, görmelerini de alıverirdi."** Onlar bu buyrukla, yaptıklarından sakınmaları ve kötülüklerden ve münafıklıklardan vazgeçmeleri için dünyada karşılaşabilecekleri cezalarla tehdit edilmektedirler.

"Şüphesiz ki Allah her şeye güç yetirendir." O nedenle hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz. O'nun kudretindendir ki dilediği bir şeyi, herhangi bir engel ve karşı çıkma söz konusu olmaksızın yapar.

Bu ve benzeri âyet-i kerimelerle, yaptıkları fiillerin Yüce Allah'ın kudretine dâhil olmadığını söyleyen Kaderiyenin görüşleri reddedilmektedir. Çünkü onların yaptıkları fiiller de Yüce Allah'ın **"Şüphesiz ki Allah her şeye güç yetirendir."** buyruğu kapsamındaki **"her şey"** arasındadır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ
لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا
تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan Rabbinize ibadet edin ki takva sahibi olasınız.

22- O (Rabbiniz) **ki yeryüzünü sizin için bir döşek, göğü de bir bina yaptı. Sizin için gökten bir su indirdi de onunla size rızık olmak üzere türlü mahsuller çıkardı. Artık siz de bile bile Allah'a eşler koşmayın.**

21-22. Bu, bütün insanlara yönelik genel bir emirdir. Bu emir, Allah'ın bütün emirlerini yerine getirmeyi, yasaklarından kaçınmayı ve haber verdiği şeyleri tas-

dik etmeyi kapsayan ibadet emridir. Yüce Allah insanlara, ne için yaratılmışlarsa onu yerine getirmelerini emretmektedir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Ben cinleri de, insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."** (ez-Zâriyât, 52/56)

Daha sonra Yüce Allah, yalnızca kendisine ibadet edilmesinin sebebi olarak kendisinin insanların Rabbi oluşunu delil göstermektedir. O ki -ey insanlar-, sizleri çeşitli nimetlerle besleyip büyüttü. Siz yokken sizi yarattı/varetti. Sizden öncekileri de yarattı. Üzerinize, görünür görünmez nimetlerini ihsan etti. Bu kabilden olmak üzere yeryüzünü sizin için döşek yaptı ki bu sayede onun üzerinde yerleşir, bina yapar, eker biçer, bir yerden bir yere (rahatlıkla) gider ve daha pek çok şeyden istifade edersiniz. Semayı da sizin meskenleriniz için bir bina (tavan) kıldı. Orada sizin ve ihtiyaçlarınızın görülmesi için zorunlu olan güneş, ay ve yıldızlar gibi faydalı pek çok şeyi varetti.

"Sizin için gökten bir su indirdi de..." Gök/sema, insanın üstünde kalan her şeyin adıdır. Bu nedenle müfessirler buradaki "sema/gök"ten kastın bulutlar olduğunu söylemişlerdir. Yüce Allah işte bu bulutlardan bir su indirip **"onunla size rızık olmak üzere türlü mahsuller çıkardı."** Tahıl, hurma, meyve, ekin vb. birçok mahsul çıkardı. Bunlar sizin için bir rızıktır. Onlar sayesinde rızkınızı sağlamakta ve yaşam sürmektesiniz, onlardan yararlanmaktasınız.

"Artık siz de... Allah'a eşler koşmayın." Yani O'nun yarattıkları arasından benzerler ve ortaklar edinip de Allah'a ibadet ettiğiniz gibi onlara da ibadet etmeyin. O'nu sevdiğiniz gibi onları da sevmeye kalkışmayın. Çünkü onlar da sizin gibi yaratılmışlardır. Onların rızkı da, idaresi de Allah'ın elindedir. Yerde olsun, gökte olsun, zerre ağırlığınca bir şeye dahi sahip değildirler. Size de ne faydaları dokunur, ne de size zarar verebilirler.

"Bile bile," yani Allah'ın ortağının olmadığını; ne yaratmada, ne rızık vermede, ne işleri çekip çevirmekte, ne uluhiyette, ne de kemal vasıflarda Allah'ın ortağı olmadığını bildiğiniz halde... Nasıl bunları bildiğiniz halde O'nunla beraber başka ilâhlara da ibadet edebilirsiniz? Şüphesiz ki bu, çok şaşırtıcı bir şeydir ve çok büyük bir akılsızlıktır!

Bu âyet-i kerime, yalnızca Yüce Allah'a ibadet etme emriyle birlikte O'nun dışındaki varlıklara ibadet etme yasağını ihtiva etmekte; O'na ibadet etmenin gereğine, O'ndan başkasına ibadetin de batıl olduğuna dair oldukça açık ve kesin bir delili de açıklamaktadır. Bu delil, yaratanın, rızık verenin ve kâinatı idare edenin yalnızca ve tek başına Allah olduğu gerçeğini ifade eden rubûbiyyet tevhididir. Herkes bu

konuda Allah'ın hiçbir ortağının olmadığını kabul ettiğine göre, ibadette de O'nun ortağının olmadığını kabul ve itiraf etmelidir. İşte yüce yaratıcının vahdaniyetine ve şirkin bâtıl olduğuna dair en açık delil budur.

"...ki takva sahibi olasınız." buyruğu iki anlama gelebilir: Birincisi: Bir tek Allah'a ibadet edecek olursanız, bununla O'nun gazabından ve azabından korunursunuz. Çünkü böylelikle sizler O'nun gazabını ve azabını önleyen sebebe sarılmış olursunuz. İkincisi: Allah'a ibadet ettiğinizde takvâ vasfına sahip muttaki kimselerden olursunuz. Her iki anlam da doğrudur ve biri diğerinden ayrılmaz. Zira eksiksiz bir şekilde ibadet eden kimse muttakilerden olur. Muttakilerden olan bir kimse ise Allah'ın azabından ve gazabından kurtulur.

﴿ وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُم مِّن
دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَن تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ
وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾ ﴾

23- Eğer kulumuza parça parça indirdiğimiz (bu Kur'an'dan) **şüphe içinde iseniz, haydi siz de onun dengi bir sûre getirin. Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın. Eğer doğru söyleyen kimselerdenseniz** (haydi bunu yapın)!

24- Yok yapmazsanız -ki hiçbir zaman da yapamayacaksınız- o halde yakacağı insanlar ve taşlar olan, kafirler için hazırlanmış o ateşten sakının.

23-24. "Eğer kulumuza parça parça indirdiğimiz (bu Kur'an'dan) **şüphe içinde iseniz..."** Bu âyet Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in doğruluğununa ve getirdiğinin hak olduğunun aklî bir delilidir: Ey Allah Rasûlüne karşı inatla direnen, onun çağrısını reddedip onun yalancı olduğunu iddia edenler! Eğer sizler kulumuza indirdiğimizden yana "hak mıdır, değil midir" diye şüphe ve tereddüt içindeyseniz, işte size, O'nunla sizin aranızda haklıyı haksızdan ayırdedecek, insafla yapılmış bir teklif: O, sizin gibi bir insandır, başka bir tür varlık değildir. Aranızda yetiştiği günden beri siz O'nu tanımaktasınız, okuması da yok, yazması da! O, size bir kitap getirdi ve bu Kitab'ın Allah'tan gönderildiğini haber verdi. Siz ise "O'nu kendisi uydurup ortaya attı." diyorsunuz. Eğer durum, dediğiniz gibiyse haydi onun benzeri bir sûre getirin! Yardımcılarınızdan ve size tanıklık edeceklerden gücü yeten kim varsa hepsinin de yardım isteyin. Çünkü bu, sizin

için kolay bir iştir. Zira sizler fasih kimselersiniz ve hitabetiniz de güçlüdür. Ayrıca Allah Rasûlüne karşı düşmanlığınız da çok büyüktür.

Eğer Kur'ân'ın benzeri bir sûre ortaya koyabilirseniz, Allah Rasûlü sizin dediğiniz gibi biri demektir. Şâyet ona benzer bir sûre getiremeyecek olur ve bu konuda acze düşecek olursanız -ki bunu asla yapamayacaksınız, ancak bu, insaflı davranma ve size anladığınız dilden hitap etme adına sunulmuş bir tekliften ibarettir- işte bu, O'nun doğru söylediğine ve getirdiğinin doğruluğuna kesin ve açık bir delil, büyük bir belgedir. O zaman O'na tabi olmanız gerekir ki son derece sıcak ve çetin bir azap yeri olan ateşten sakınasınız. Bu ateşin yakacağı insanlar ve taşlardır. Odunla tutuşturulan dünya ateşine benzemez. Ayrıca bu ateş, Allah'ı ve Rasûllerini inkâr edenler için hazırlanmıştır. Dolayısıyla onun Allah Rasûlü olduğunu anladıktan sonra küfürden ve inkârdan sakının.

Bu âyet-i kerime ve benzerlerine **"tahaddi/meydan okuma âyeti"** denir. Bu da bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek veya herhangi bir yönden benzerini ortaya koymak açısından bütün insanların acizliklerini ortaya koyma amacı taşımaktadır. Nitekim Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler biraraya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine de onun benzerini getiremezler."** (el-İsra, 17/88) Topraktan yaratılmış bir varlık, nasıl olur da Yüce Rabbin sözüne benzer bir söz söyleyebilir? Veya bütün yönleriyle eksik ve muhtaç olan bir varlık, nasıl olur da mutlak kemâle ve her bakımdan sonsuz zenginliğe sahip o mükemmel Zâtın kelâmına benzer bir söz ortaya koyabilir? Böyle bir şeye imkân yoktur, bu insanın altından kalkabileceği bir şey de değildir. Söz türleriyle ilgili asgari bilgisi ve asgari söz zevki olan bir kimse, yüce Kur'ân'ı, belagat ehli şahsiyetlerin sözleriyle kıyaslayacak olursa, aradaki büyük farkı görür.

Yüce Allah'ın **"Eğer kulumuza parça parça indirdiğimiz** (bu Kur'an'dan) **şüphe içinde iseniz..."** şeklinde başlayan buyruğu şuna delalet etmektedir: Sapıklıktan kurtulup hidâyet bulacağı ümid edilen kimse, hakkı sapıklıktan ayıramayan, şaşkın ve şüpheli kimsedir. Böyle biri hakkı araştırmada samimi ise hak açıklandığı takdirde ona uyması beklenebilir. Hakkı bilen ama onu terk eden inatçı kimsenin ise dönüşüne imkân yoktur. Çünkü o, zaten açıkça gördükten sonra hakkı terk etmiştir, bilmediği için değil! Böyle birine yapılabilecek bir şey yoktur. Aynı şekilde hakkı aramada samimi olmayan, aksine hakkı aramak için gayret et-

meyen ve ondan yüz çeviren şüpheci de böyledir. Böyle bir kimse de çoğunlukla doğru yolu bulmaya muvaffak olamaz.

Allah Rasûlünün bu üstün konuma rağmen **"kul"** olarak vasfedilmesi, O'nun en büyük sıfatının öncekilerden de, sonrakilerden hiçbir kimsenin bu hususta kendisine yetişemediği "ubûdiyyetin gereklerini yerine getirme makamı" olduğunun delilidir. Nitekim Yüce Allah, İsra makamında da onu "kul" olarak nitelendirmiştir: **"Kulunu geceleyin... götüren** (Allah) **münezzehtir."** (el-İsra, 17/1) Kur'ân-ı Kerîm'in ona indirilmesi makamında da aynı şekilde O'nu "kul" olarak nitelemiştir: **"Hak ile bâtılı ayıranı** (Furkân'ı) **kuluna, âlemlere uyarıcı olsun diye indiren** (Allah) **ne yücedir!"** (el-Furkan, 25/1)

Yüce Allah'ın **"kâfirler için hazırlanmış..."** buyruğu ve benzeri âyet-i kerimeler, Mu'tezilenin kanaatinin aksine, Cennet ve Cehennem'in şu an yaratılmış oldukları yönündeki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin görüşüne delildir. Aynı şekilde -Hariciler ve Mutezilenin görüşlerinin aksine- muvahhid kimselerin büyük günah işleseler dahi Cehennem'de ebediyyen kalmayacaklarına da delildir. Çünkü Yüce Allah, burada, **"kâfirler için hazırlanmış"** buyurmaktadır. Eğer muvahhid olan asiler/günahkârlar ebediyyen Cehennem'de kalacak olsalardı o, yalnızca kâfirler için hazırlanmış olmazdı. Yine bu âyet-i kerimede, sebeplerinin işlenmesi dolayısıyla azaba müstahak olunacağına da delil vardır ki bu sebepler, küfür ve her çeşit günahtır.

﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِن قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾﴾

25- İman edip salih ameller işleyenlere de şunu müjdele: Onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Her ne zaman o cennetlerin meyvelerinden bir rızka kavuşsalar 'Bu, daha önce bize rızık olarak verilen(le aynı)**!' derler. Hâlbuki bu rızıklar onlara** (bazı yönlerden dünyadakine) **benzer olarak verilmiştir. Bir de orada onlar için tertemiz kılınmış zevceler vardır ve onlar orada ebedî kalacaklardır.**

25. Yüce Allah, kâfirlerin amellerinin cezasını belirttikten sonra, salih amellere sahip olan mü'minlerin de görecekleri karşılığı söz konusu etmektedir. Nitekim

Yüce Allah'ın Kitab-ı Kerim'inde izlediği yol da budur: Korkutmayı ve teşviği bir arada zikretmek. Tâ ki kul hem çekinsin, hem de arzulasın. Hem korksun, hem de ümitlensin. Bunun için şöyle buyurmaktadır: Kalpleriyle **"iman edip"** azalarıyla **"salih ameller işleyenlere"** böylelikle de imanlarını salih amelleriyle tasdik edenlere **"şunu müjdele!"** Sen ey Peygamber ve senin (tebliğ) makamına geçenler (müjdeleyin).

Âyet-i kerimede hayırlı amellerin **"salih"** olmakla nitelenmesinin sebebi, bu amellerle onları işleyenlerin durumlarının, din ve dünya işlerinin, dünyevî ve uhrevî hayatlarının ıslah olması; bozuk hallerinin düzelmesi, bunun sonucunda da kulun Cennet'te, Rahman olan Allah'a komşuluk etmeye layık salih kimselerden olmasındandır.

İşte bu gibi kimselere şunu müjdele: **"Onlar için... cennetler vardır,"** yani hayret verici güzellikte ağaçlar, enfes meyveler, uzayıp giden gölgeler, sarmaş dolaş olmuş dallar bulunan bahçeler vardır ki bunlardan dolayı ona "cennet" denmiştir. Çünkü oraya girenler, o ağaç ve dalların arasında adeta gizlenip örtünürler ve türlü nimetlere gark olurlar. **"Altından ırmaklar akan,"** yani sudan, sütten, baldan ve şaraptan ırmaklar akar. Onları diledikleri gibi akıtacaklar, istedikleri yere yönlendireceklerdir. Bu ağaçlar da onunla sulanacak, böylelikle çeşitli meyveler verecektir.

"Her ne zaman o cennetlerin meyvelerinden bir rızka kavuşsalar 'Bu, daha önce bize rızık olarak verilen(le aynı)!' derler." Yani bu, önceki rızkımızla aynı türden ve aynı niteliklere sahip bir rızık, derler. Hepsi güzellik ve lezzet bakımından birbirine benzer. Orada ne kötü bir meyve vardır, ne de lezzetsiz geçirdikleri bir vakit. Onlar yedikleri şeylerden daima lezzet alırlar.

"Hâlbuki bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakine) **benzer olarak verilmiştir."** ifadesi "isimleri itibarıyla birbirine benzer, fakat tatları itibarıyla farklı farklıdırlar" şeklinde açıklandığı gibi "rengi itibarıyla benzer, fakat isimleri farklıdır" şeklinde de açıklanmıştır. Ayrıca "güzellik, lezzet ve hoş oluşları itibarıyla birbirlerine benzerler" diye de açıklanmıştır. En güzel açıklama bu olsa gerektir.

Yüce Allah, Cennet ehlinin kalacakları yerleri; yiyecek, içecek ve meyve gibi çeşitli gıdalarını beyan ettikten sonra, eşlerini de söz konusu edip en mükemmel, en açık ve en özlü şekilde onları nitelendirerek **"Bir de orada onlar için tertemiz kılınmış zevceler vardır."** buyurmuştur. Burada "filan kusurdan temizlenmiş" buy-

rulmayarak, her türlü temizlik çeşidini kapsayan bir ifade kullanılmıştır. O halde bu zevceler ahlâk bakımından tertemizdirler, yaratılış bakımından tertemizdirler, dilleri tertemizdir, gözleri tertemizdir. Güzel yaratılışları, güzel huyları, eşleriyle güzel bir şekilde birlikte olmaları, sözlü ve fiilî edepleri dolayısıyla eşleri tarafından sevilirler. Ay hali, nifas, küçük ve büyük abdest, sümük, tükürük, hoş olmayan kokular gibi pisliklerden de yaratılış itibarıyla temiz kılınmışlardır. Yaratılış olarak mükemmel, güzellik olarak da tertemizdirler. Onlarda hiçbir kusur yoktur. Hilkatlerinde hiçbir çirkinlik olmayacaktır. Aksine onların huyu-suyu, yüzü, dili ve bakışı tertemizdir. Gözlerini yalnızca eşlerine dikmişlerdir. Dilleri de yalnızca güzel söz söyler, her türlü çirkin söz söylemekten uzaktır.

Bu âyet-i kerimede hem müjdeleyen, hem müjdelenen, hem müjde olarak verilen şeyler, hem de müjdelenen şeylere ulaştıran yollar zikredilmektedir. Müjdeleyen kişi, Allah Rasûlü ve onun ümmetinden, onun mirasçıları olanlardır. Müjdelenen kimseler ise salih ameller işleyen mü'minlerdir. Müjde olarak verilen şeyler ise anlatılan niteliklere sahip cennetlerdir. Bunlara ulaştıran yol ise iman ve salih ameldir. Bunlar olmaksızın bu müjdeye kavuşmaya imkân yoktur. İşte bu, mahlûkatın en faziletlisi aracılığıyla, en faziletli yollarla gerçekleşen en büyük müjdedir.

Bu buyrukta, mü'minlere müjde vermenin, hayırlı amellerin sonuçlarını ve mükafatlarını söz konusu etmek suretiyle onları o amelleri işleme hususunda gayrete getirmenin müstehap olduğuna delil vardır. Çünkü bu yolla bu hayırlı amellerin yükü hafifler ve kolaylaşır. İnsanın sahip olabileceği en büyük müjde ise elbette iman ve salih amele ulaşabilme başarısıdır. İşte ilk ve asıl müjde budur. Bundan sonra ölüm esnasındaki müjde gelir. Bundan sonra da işte bu ebedî nimetlere ulaşmak gelir. Yüce Allah'tan lütfunu dileriz.

﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسْتَحْيِۦٓ أَن يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا
مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهِۦ كَثِيرًا ۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ
يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى
ٱلْأَرْضِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

26- Gerçek şu ki Allah bir sivrisineği veya ondan öte herhangi bir şeyi misal vermekten hayâ etmez. İman edenler onun, Rable-

rinden gelen hakikat olduğunu bilirler. Ama küfre saplananlar 'Allah bu misal ile ne murad etmiş?' derler. Allah onunla bir-çoklarını saptırır ve yine onunla çoklarını da hidâyete eriştirir. O, onunla fasıklardan başkasını saptırmaz.

27- O (fasıklar), Allah'ın ahdini sağlamlaştırdıktan sonra bozarlar. Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği şeyleri koparırlar ve yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte onlar zarara uğrayanların tâ kendileridir.

26. Yüce Allah buyuruyor ki: **"Gerçek şu ki Allah bir sivrisineği veya ondan öte herhangi bir şeyi,"** yani misal olarak ne olursa olsun **"misal vermekten hayâ etmez."** Çünkü bu misaller, hikmeti kapsayıcı ve hakkı açıklayıcıdırlar. Yüce Allah hakkı söylemekten hâya etmez. Bu buyrukta, basit ve önemsiz şeylerin misal verilmesine tepki göstererek Allah'a itiraz eden kimselere cevap verilmiştir. Oysa bu gibi şeylerin misal verilmesinde itirazı gerektiren bir taraf yoktur. Aksine bu, Yüce Allah'ın, kullarına yönelik bir dersi ve rahmetidir. Öyleyse bunun kabul ve şükürle karşılanması gerekir. İşte bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"İman edenler onun, Rablerinden gelen hakikat olduğunu bilirler."** Bu misalleri kavrarlar ve bu misaller üzerinde tefekkür ederler. Şâyet bu misallerin muhtevasını etraflı bir şekilde öğrenirlerse, ilim ve imanları artar. Yok, bilemezlerse en azından hem o misallerin hem de onların ihtiva ettikleri şeylerin hak olduğunu bilirler. İsterse bunların içerdikleri hakkın ne olduğu onlara kapalı kalsın. Çünkü onlar Allah'ın bu misalleri boş yere vermediğini, aksine sonsuz bir hikmet ve büyük bir nimet dolayısıyla bunları örnek verdiğini bilmektedirler.

"Ama küfre saplananlar 'Allah bu misal ile ne murad etmiş?' derler." ve böylelikle itiraz eder ve şaşırır kalırlar. Mü'minler bu konuda imanlarına iman kattıkları gibi, kâfirler de küfürlerine küfür katarlar. Bundan dolayı **"Allah onunla birçoklarını saptırır ve yine onunla çoklarını da hidâyete eriştirir."** buyrulmaktadır. İşte Kur'ân âyetlerinin inişi esnasında mü'minlerle kâfirlerin hali budur. Bu konuda Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları, 'Bu hanginizin imanını artırdı?' derler. İman etmiş olanlara gelince, daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbirlerini müjdeleyip sevinirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırmış ve onlar kâfirler olarak**

ölüp gitmişlerdir." (et-Tevbe, 9/124-125) Kullar için Kur'ân âyetlerinin nüzûlünden daha büyük bir nimet olamaz. Ama buna rağmen bu âyetler kimi topluluklar için imtihan, şaşkınlık, sapıklık ve mevcut kötülüklerine kötülük katmaya sebep olur. Kimilerine de ihsan, rahmet ve mevcut hayırlarına hayır katmaya sebep olur. Kulları arasında farklılık kılan; tek başına hidâyete ileten ve dalâlete götüren Yüce Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir.

Bundan sonra Yüce Allah, sapanları saptırmadaki hikmetini ve adaletini söz konusu ederek **"O, bununla fasıklardan başkasını saptırmaz."** buyurmaktadır. Fasıklar; Allah'a itaatin dışına çıkan, Allah'ın Rasûllerine karşı inatlaşan, fısk vasfına bürünmüş ve onu başka hiçbir şeyle değiştirmek istemeyen kimseler demektir. İşte Yüce Allah'ın hikmeti, bunların saptırılmasını gerektirmektedir. Çünkü onlar hidâyet bulmaya elverişli bir yapıda değillerdir. Nitekim Yüce Allah'ın lütuf ve hikmeti de iman sıfatını kazanan ve salih amellerle bezenen kimseleri hidâyete iletmeyi gerektirmiştir.

Fâsıklık/fısk iki türlüdür: Birisi dinden çıkarıcı olandır ki bu, imandan çıkmayı gerektiren fısk türüdür. Bu âyet-i kerimede ve benzerlerinde sözü geçen fısk böyledir. Diğeri ise imanın dışına çıkartmayan fısk türüdür. Yüce Allah'ın, **"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse..."** (el-Hucurat, 49/6) buyruğunda olduğu gibi...

Daha sonra yüce Allah, fasıkların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

27. "O (fasıklar), Allah'ın ahdini sağlamlaştırdıktan sonra bozarlar." Bu buyruktaki **"ahid,"** hem onlar ile Rableri arasında olan, hem onlar ile diğer insanlar arasında olan ve bağlı kalmayı ağır sözlerle ve bağlayıcı hükümlerle pekiştirdikleri bütün ahidleri kapsamaktadır. İşte onlar bu ahidlere hiçbir şekilde aldırmazlar, aksine onları bozarlar. Allah'ın emirlerini terk eder, yasaklarını çiğnerler. Kendileriyle diğer insanlar arasındaki ahidlere de riayet etmezler.

"Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği şeyleri koparırlar." Bu buyruğun kapsamına da pek çok şey girmektedir. Şöyle ki yüce Allah, bizimle kendisi arasında iman bağını sıkı tutmayı ve ubudiyyet vazifesini yerine getirmeyi emretmiştir. Bizimle Rasûlü arasında da Rasûlüne iman etme, onu sevme-sayma, onun haklarını yerine getirme bağlarını; bizimle anne-baba, yakın akrabalar, dostlar ve diğer insanlar arasında da Allah'ın bağlı kalmamızı emretmiş olduğu sair hakları yerine getirmemizi emretmiştir. Mü'minler Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği bütün bu hakları birleştirir ve bunları en mükemmel şekliyle yerine getirmeye

çalışırlar. Fasıklar ise bu bağları koparırlar ve arkalarına atarlar. Bunlara bağlı kalmak yerine fasıklığı, bağları koparmayı ve günah işlemeyi tercih ederler. İşte yeryüzünde fesat çıkarmak da budur.

"İşte onlar," yani bu nitelikleri taşıyanlar dünyada da, âhirette de **"zarara uğrayanların tâ kendileridir."** Ayet, zarara uğramayı, hüsranı onlara münhasır bir özellik olarak zikretmektedir. Çünkü onlar bütün halleriyle hüsrandadırlar. Kâr sağladıkları herhangi bir husus yoktur. Çünkü salih amellerin kabul edilmesi için iman şarttır. İmanı olmayanın ameli de olmaz. İşte bu hüsran, küfür hüsranıdır. Bütün insanları kuşatan ve kimi zaman küfür, kimi zaman masiyet, kimi zaman da bir müstehabı terk etmek şeklinde açığa çıkan hüsrana gelince; bundan da yüce Allah'ın **"Muhakkak insan hüsrandadır."** (el-Asr, 103/2) buyruğunda söz edilmektedir. Bu hüsrandan müstesna olanlar, sadece iman, salih amel, karşılıklı olarak hakkı ve sabrı tavsiye etme niteliklerine sahip kimselerdir.

Hüsranın gerçek mahiyeti ise kulun, elde edebileceği ve imkânı dahilinde olan hayırları elden kaçırmasıdır. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Siz ölü iken size can veren Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz.

28. Bu buyrukta hayret, azarlama ve inkâr anlamında bir soru vardır. Yani sizi yoktan var eden, size türlü nimetler ihsan eden, ecellerinizi tamamladığınız vakit sizi öldüren, kabirlerde amellerinize belli karşılıklar veren, sonra amellerinizden dolayı hesaba çekmek için sizi tekrar diriltip kabirlerinizden kaldıracak olan, sonra da huzuruna döneceğiniz ve tam anlamıyla yaptıklarınızın karşılığını verecek olan Allah'a nasıl olur da küfür ve nankörlük edersiniz?

O'nun tasarrufu, idaresi, iyiliği ve dinî emirleri altında olduğunuza, Kıyamet gününde de amellerinizin karşılığını O vereceğine göre, O'na küfür ve nankörlük etmeniz size yakışır mı? Böyle bir şey büyük bir bilgisizlikten, büyük bir beyinsizlikten başka nedir? Aksine size yakışan O'ndan korkmanız, sakınmanız, O'na şükretmeniz, O'na iman etmeniz ve azabından korkup mükâfatını ummanızdır.

﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- O, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi (istiva etti) de onları yedi gök halinde yaratıp düzenledi. O her şeyi çok iyi bilendir.

29. "O, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı." Yani iyilik ve rahmet olmak üzere yeryüzünde ne varsa hepsini yararlanmanız, kullanmanız ve ibret almanız için yaratan O'dur. Bu âyet-i kerimede eşyada aslolanın mübahlık ve temizlik olduğuna delil vardır. Çünkü âyet-i kerime, minnet (ihsan ve lütuf) sadedinde zikredilmiştir. Bu yüzden pis ve murdar olan şeyler dışarıda kalmaktadır. Zira bunların haram oldukları da yine bu âyetin ifadesinden, eşyanın yaratılmasındaki maksadın beyân edilmesinden ve bizim faydamız için yaratılmış olmalarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle zararı olan bir şey bu kapsamın dışında kalmaktadır. Pis ve murdar şeyleri, bizi korumak ve uzak tutmak için yasaklamış olması da nimetini tamamlayan bir husustur.

"Sonra göğe yöneldi (istiva etti) de onları yedi gök halinde yaratıp düzenledi." "İstivâ" kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de üç anlamda kullanılır. Bazen herhangi bir harf (edat) ile müteaddi (geçişli) olarak gelmez. O takdirde "mükemmel" ve "tamam olmak" anlamına gelir. Yüce Allah'ın Mûsâ hakkındaki ﴿ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ﴾ / **"Güçlü çağına erişip olgunlaşınca..."** (el-Kasas, 28/14) buyruğunda olduğu gibi...

Kimi zaman da "üzerine çıktı" ve "yükseldi" anlamlarında kullanılır. "على / üzerine, e, a" edatı ile geçişli olarak geldiğinde bu anlamı kazanır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: ﴿ الرَّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ ﴾ / **"Rahman Arş'a istiva etti/ yükseldi."** (Taha, 20/5) ile ﴿ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ﴾ / **"Tâ ki (o hayvanların) sırtlarına binip kurulasınız..."** (ez-Zuhruf, 43/13) buyruklarında olduğu gibi...

Bazen de bu kelime "yöneldi" anlamında kullanılır. Bu âyet-i kerimede olduğu gibi "إلى / e, a" edtı ile geçişli olarak gelirse bu anlamı alır. Buna göre bu ayetin anlamı şöyle olur: Yüce Allah, yeryüzünü yarattıktan sonra semâvâtı yaratmaya yöneldi ve onları yedi sema halinde düzenledi. Semaları varedip yaratılışlarını da sağlam ve mükemmel yaptı.

"O her şeyi çok iyi bilendir." Yere gireni de, oradan çıkanı da bilir. Gökten ineni de, oraya yükseleni de bilir. Sizin neyi gizlediğinizi de, neyi açıkladığınızı da

bilir. O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. Yüce Allah bu âyet-i kerimede olduğu gibi, yaratmasını ve bilgisinin kapsamını bir arada çokça zikretmiştir. Şu buyruğunda olduğu gibi: **"Hiç yaratan bilmez mi? O Latif'tir, her şeyden haberdardır."** (el-Mülk, 67/14) Çünkü O'nun varlıkları yaratmış olması, ilim, hikmet ve kudretinin en açık delilidir.

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا
وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾
وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِى بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمْ
صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ
يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ ۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟
إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾

30- **Hani Rabbin, meleklere 'Muhakkak Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti de, melekler, 'Biz Seni hamdinle tesbih ve takdis ettiğimiz halde orada fesad çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler.** (O da:) **'Elbette Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim.' buyurdu.**

31- **Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra onları meleklere gösterip 'Eğer** (iddianızda) **doğru iseniz, haydi bunların isimlerini Bana haber verin.' buyurdu.**

32- (Melekeler:) **'Seni tesbih/tenzih ederiz. Bizim Senin öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz Alîm ve Hakîm olan yalnız Sensin.'**

33- (Allah:) **'Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini haber ver.' buyurdu. O da onların isimlerini haber verince** (Allah) **şöyle buyurdu: 'Size demedim mi ki göklerin ve yerin gaybını Ben bilirim. Açığa vurduğunuz şeyleri ve gizlediklerinizi de bilirim.'**

34- **Biz, meleklere, 'Âdem'e secde edin.' dedik de onlar derhal secde ettiler. Ancak İblis hariç! O diretti, kibirlendi ve kâfirlerden oldu.**

30. Bu ayetle insanlığın atası Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılmasına ve O'nun faziletine dair açıklamalar başlamaktadır. Yüce Allah, onu yaratmak isteyince, meleklere bu hususu bildirmiş ve O'nu yeryüzünde halifelik konumuna getireceğini haber vermiştir. Melekler ise, **"Biz Seni hamdinle tesbih/tenzih,"** yani Seni hamdine ve celaline yaraşır şekilde tenzih **"ve takdis ettiğimiz halde orada"** günahlar işleyerek **"fesad çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?"** demişlerdi. Burada umum (olan fesat) ifadesinden sonra hususi (bir fesat olan öldürme) ifadesinin kullanılarak (öldürmenin ayrıca zikredilmesi,) öldürme fesadının ağırlığını açıklamak içindir. Melekler yeryüzünde yaratılacak bir kimsenin bu işleri yapacağını zannettiler. Bu yüzden yüce Allah'ı bundan tenzih ve tazim ettiler. Yüce Allah'a, kendilerinin fesat çıkarmaktan uzak bir şekilde Zatına ibadet etmekte olduklarını da söylediler ve **"Biz Seni hamdinle tesbih/tenzih ve takdis ettiğimiz halde..."** dediler. **"Takdis ettiğimiz"** ifadesinin "yalnız Seni takdis ederiz ve takdisi Sana has kılarız" anlamına gelme ihtimali olduğu gibi "kendi nefislerimizi Senin için takdis ederiz" anlamına gelme ihtimali de vardır. Yani biz güzel ahlâk ile nefislerimizi Senin için temizler ve kötü huylardan arındırırız. Bu güzel ahlâk ise Allah'ı sevmek, O'ndan korkmak ve O'nu ta'zim etmek vb.dir.

Yüce Allah, meleklere şöyle dedi: **"Elbette Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim."** Bu halifeyle ilgili olarak sizin bilmediğiniz şeyleri ben biliyorum. Çünkü sizin sözleriniz kendi zannınıza dayalıdır. Ben ise açıkta olanı da, gizli olanı da bilirim. Bu halifenin yaratılmasıyla meydana gelecek hayrın onun yaratılmasındaki şerden kat kat fazla olduğunu da bilirim. Bu hususta sadece yüce Allah'ın, Âdem'in soyundan gelenler arasında peygamberleri, sıddıkları, şehidleri ve salihleri seçmesi, bütün insanlara Allah'ın varlığına dair belgelerin/âyetlerin açıkça ortaya konması, halifenin yaratılmasaydı söz konusu olmayacak cihad ve benzeri ibadetlerin gerçekleşmesi, mükelleflerin tabiatlarında saklı bulunan hayır ve şerrin imtihanla ortaya çıkması, Allah'ın dostunun düşmanından ayırt edilmesi, Allah'ın hizbiyle O'na savaş açanların belirginleşmesi, İblis'in içinde saklı olan kötülük ve şerrin su yüzüne çıkması vb. gibi -ki bütün bunlar çok büyük hikmetlerdir- hikmetlerden birinin bulunması bile, Âdem'in yaratılış hikmetini açıklamak için yeterlidir.

Diğer taraftan, meleklerin söyledikleri sözler, kendilerinin yüce Allah'ın yeryüzünde yaratacağı halifeye üstün olduklarına dair bir işaret taşıdığından ötürü yüce Allah onlara Âdem'in üstünlüğüyle Allah'ın ilim ve hikmetinin kemâlini

itiraf etmelerini sağlayacak bir hususu beyan etmeyi diledi ki, bunu da şu buyruğuyla açıklamaktadır:

31. **"Âdem'e bütün isimleri öğretti."** Yani hem bütün eşyanın isimlerini, hem de bu isimlerin ad olduğu eşyayı öğretti. Yani Âdem'e hem ismi, hem de bu isimlerin müsemmasını öğretti. Lafızları ve bu lafızların manalarını öğretti. Küçük büyük -tencere ve tepsiye varıncaya kadar- her şeyin isimlerini öğretti.

"Sonra onları," yani ismin ad olarak konulduğu eşyayı, **"meleklere,"** bunları bilip bilmedikleri konusunda imtihan olsun diye **"gösterip"** eğer bu halifeden daha faziletli olduğunuz söz ve kanaatinizde " **'doğru iseniz haydi bunların isimlerini bana haber verin.' buyurdu."**

32. "(Melekler:) **"Seni tesbih/tenzih ederiz."** Sana itiraz ve emrine muhalefet etmekten Seni tenzih ederiz. Lütuf ve cömertliğinle **"Senin öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz Alîm ve Hakîm olan yalnız Sensin."** "Alîm;" ilmi her şeyi kuşatan, hiçbir şey kendisine gizli olmayan, göklerdeki veya yerdeki zerre ağırlığı kadar veya bundan daha küçük ya da daha büyük hiçbir şey kendisinden saklı kalmayan, demektir. "Hakîm ise tam bir hikmet sahibi demektir ki yaratılmışlardan hiç kimse bunun dışında, emri altındakilerin hiçbiri bundan müstesna değildir. Hikmetsiz hiçbir şey yaratmadığı gibi, hikmetsiz hiçbir şey de emretmemiştir. "Hikmet ise her bir şeyi kendisine yakışan yere koymaktır.

İşte melekler Allah'ın ilim ve hikmetini ikrar ve itiraf ettikleri gibi kendilerinin en basit bir şeyi dahi bilme imkânına sahip olmadıklarını da bildirdiler. Allah'ın kendi üzerlerindeki lütuf ve ihsanını, bilmedikleri şeyleri kendilerine öğrettiğini itiraf ettiler. İşte o zaman yüce Allah şöyle buyurdu:

33. **"Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini haber ver!"** Yani yüce Allah'ın meleklere gösterdiği ve bilmekten acze düştükleri eşyaların isimlerini söyle! **"O da onların isimlerini haber verince"** melekler, Âdem'in kendilerinden üstün olduğunu ve yüce Allah'ın bu halifeyi yeryüzüne halifelik makamına getirmekteki hikmet ve bilgisini açıkça öğrenmiş oldular. "(Allah) **şöyle buyurdu: Size demedim mi ki göklerin ve yerin gaybını Ben bilirim."** "Gayb," bizim için gizli olan, tanık olmadığımız ve görmediğimiz şeylerdir. Yüce Allah gizliyi bilen olduğuna göre görünen şeyleri haydi haydi bilir: **"Açığa vurduğunuz şeyleri ve gizlediklerinizi de bilirim."**

34. Daha sonra yüce Allah, meleklere Âdem'e secde etmelerini emretti. Bu secde, Âdem için saygı, Allah için de ta'zim ve ubudiyet anlamı taşımaktaydı.

Onlar da Allah'ın emirlerini yerine getirdiler ve hepsi de secde etmek için ellerini çabuk tuttular. **"Ancak İblis hariç! O, diretti,"** secde etmekten kaçındı. Yüce Allah'ın emrine ve Adem'e karşı büyüklük tasladı ve **"Hiç, bir çamur parçası olarak yarattığın kimseye secde eder miyim ben?"** (el-İsra, 17/61) dedi. İblis'in bu şekilde diretip kibirlenmesi, mayasında bulunan küfrün bir sonucuydu. İşte o zaman Allah'a ve Âdem'e karşı düşmanlığı, kâfirliği ve kibri açıkça ortaya çıktı. Bu âyet-i kerimelerde pek çok ibret ve önemli işaret vardır:

1- Yüce Allah'ın "Kelâm" sıfatı bildirilmekte ve ezelden beri Kelâm sıfatına sahip olduğu ve dilediği sözleri söylediği, dilediği gibi konuştuğu, Alîm ve Hakîm olduğu belirtilmektedir.

2- Kul, Allah'ın hikmeti -yarattıklarında ve emrettiklerinde- gizli kaldığı zaman teslimiyet göstermeli; anlayamamasının aklındaki eksiklikten kaynaklandığını bilmeli ve Allah'ın hikmetini itiraf etmelidir.

3- Yine bu ayetler, yüce Allah'ın meleklere özel bir itina gösterdiği, onlara cahili oldukları şeyleri öğretmek ve bilmedikleri şeylere de dikkatlerini çekmek suretiyle ihsanda bulunduğunu göstermektedir.

4- Yine bu ayetlerde birçok yönden ilmin üstünlüğüne de işaret vardır: Yüce Allah, meleklere Zatını ilim ve hikmet sahibi olarak tanıtmıştır. Yine, Âdem'in ilim ile üstünlük sahibi olduğunu ve kulun sahip olabileceği en değerli sıfatın ilim olduğunu göstermiştir. Yine Allah, meleklere Adem'e -ilmiyle üstünlüğü ortaya çıkınca- ikram olmak üzere secde etmelerini emretmiştir. Bazıları imtihan edilir ve bu imtihanda aciz oldukları ortaya çıkarsa ve bilgisi dolayısıyla üstünlük sahibi olan kişi imtihanda sorulan o hususu bilirse, onun bu bilmesi, bu imtihan olmaksızın bilmesinden daha değerli olur. Yine bu ayetlerde; insanların (Âdem) ve cinlerin (İblis) atalarının halindeki ibret, Âdem'in üstünlüğü, Allah'ın ona lütuf ve ihsanda bulunduğu, İblis'in ise ona düşmanlık ettiği ve daha başka ibret alınacak çeşitli hususlar ortaya konmaktadır.

﴿ وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ
فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

35- **Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin Cennet'i mesken edinin ve ondan dilediğiniz yerden bol bol yiyin.** (Fakat) **şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.**

36- Derken Şeytan onların ayaklarını kaydırdı ve onları içinde bulundukları yerden çıkardı. Biz de dedik ki: Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir zamana kadar bir karar yeri ve geçim vardır."

35. Yüce Allah, Âdem'i yaratıp onu üstün kıldıktan sonra kendisiyle huzur ve sükun bulup yakınlık kuracağı zevcesini yaratmış, böylelikle de ona olan nimetini tamamlamıştır. Sonra her ikisine de Cennet'te kalmalarını, oradan istedikleri gibi bol bol yemelerini emretmiştir: "**Ey Âdem! Sen ve eşin Cennet'i mesken edinin ve ondan dilediğiniz yerden bol bol yiyin.**" Yani dilediğiniz çeşitli meyve ve ürünlerden yiyin. Yüce Allah başka bir ayette geçtiği üzere ona, "**Çünkü sen orada aç da kalmazsın, çıplak da. Ve sen orada hiç şüphesiz susuz da kalmazsın, güneşte de yanmazsın.**" (Tâhâ, 20/118-119) buyurmuştur.

"(Fakat) **şu ağaca yaklaşmayın!**" Burada sözü edilen ağaç, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır, onun hangi tür ağaç olduğunu en iyi Allah bilir. Ona ve eşine bu ağaca yaklaşmanın yasaklanması ya imtihan/sınama içindi, ya da bizce bilinmeyen bir hikmete mebniydi. "**Yoksa zalimlerden olursunuz.**" Bu buyruk, söz konusu yasağın haram kılmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Çünkü aksine hareket edilmesi halinde zalim olunacağı belirtilmiştir.

36. Düşmanları, onlara vesvese vermeye ve kendileri için yasaklanan ağaçtan yemeye teşvik etmeye devam etti. Nihâyet "**onların ayaklarını kaydırdı.**" Yani onlara bu ağaçtan yemeyi süsleyerek onları yanlışa düşürdü ve "'**Şüphesiz ki ben size nasihat edenlerdenim.' diye Allah adına onlara yemin etti.**" (el-A'râf, 7/61) Onlar da ona aldandılar ve emrine uydular. O da onları içinde bulundukları nimet ve bolluktan çıkardı. Böylelikle yorulma, çalışıp didinme ve mücadele etme yurdu olan dünyaya indirildiler.

"**Kiminiz kiminize düşman olarak inin.**" Yani Âdem ve zürriyetiyle İblis ve zürriyeti düşmandırlar. Bilindiği gibi düşman bir kimse, düşmanına zarar vermek, ona kötülük yapmak için her türlü yolu dener, her fırsatta onu hayırdan mahrum bırakmaya çalışır. İşte bu çerçevede Âdem'in oğulları, şeytana karşı uyarılmaktadırlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Şüphe yok ki Şeytan sizin bir düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman belleyin. O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe gireceklerden olsunlar diye davet eder.**" (Fatır, 35/6); "**Artık onlar sizin düşmanınızken siz Beni bırakıp da onu ve zürriyetini dost mu edineceksiniz? Zalimler için ne fena bir bedel!**" (Kehf, 18/50)

Daha sonra Yüce Allah, indirilmenin nihaî yerinin yeryüzü olduğunu bildirerek "**yeryüzünde sizin için bir zamana kadar,**" yani ecellerinizin biteceği vakte kadar "**bir karar yeri,**" mesken ve yerleşecek yer "**ve geçim vardır.**" Ecellerinizin bitiminden sonra ise o dünyadan kendisi için yaratılmış olduğunuz ve sizin için yaratılmış bulunan (ahiret) yurduna intikal edeceksiniz. Bu ayette şu ifade edilmektedir: Yeryüzündeki hayat süreli ve geçicidir. Yeryüzü gerçek mesken değildir, sadece bir geçiş yeridir. Burada ebedî yurt için azık hazırlanır, yoksa burası ebediyen kalınacak şekilde imar edilmez.

﴿فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ٣٧﴾

37- Bunun üzerine Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler öğrendi (ve tevbe etti). **Allah da tevbesini kabul buyurdu. Zira O, tevbeleri kabul edendir, Rahîm'dir.**

37. "**Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler öğrendi.**" Yani o, Allah'tan, ilham yoluyla bazı kelimeler öğrendi. Bu kelimeler de yüce Allah'ın, "**Rabbimiz biz kendimize zulmettik...**" (el-A'raf, 7/23) âyetinde geçen sözlerdir. Böylelikle Âdem günahını itiraf etti ve Allah'tan günahının bağışlanmasını istedi. Allah da merhamet edip "**tevbesini kabul buyurdu. Zira O, tevbeleri kabul edendir,**" tevbe edip kendisine dönen kimselerin tevbesini kabul eder. Allah'ın tevbeyi kabul etmesi iki türlüdür: Önce kişiyi tevbe etmeye muvaffak kılar, sonra da tevbe şartlarını taşıdığı takdirde tevbeyi kabul eder.

"**Rahîm'dir:**" Rahim, kullarına çok merhametli olan demektir. Onları tevbeye muvaffak kılması, sonra da affedip bağışlaması da O'nun rahmetinin bir tecellisidir.

﴿قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ
يَحۡزَنُونَ ٣٨ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٣٩﴾

38- "Hepiniz oradan inin." dedik. Şâyet Benden size bir hidâyet gelir de kim Benim hidâyetime uyarsa, onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

39- Küfre saplananlar ve ayetlerimizi yalanlayanlar ise, işte onlar ateş ehlidirler ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

38. Yüce Allah, Cennet'ten indirilmeyi zikredeceği hususa girizgah olarak bu hususu tekrar zikretmiştir: **"Şâyet Benden size bir hidâyet gelir de…"** Yani ey insanlar ve cinler! Her ne zaman size Benden bir "hidayet," yani sizi bana yakınlaştıracak, rızama doğru getirecek bir Peygamber ve bir Kitab gelecek olur da aranızdan **"kim Benim hidâyetime uyarsa,"** yani Peygamberlerime ve kitaplarıma iman etmek ve onlarla hidâyet bulmak suretiyle kim hidâyetime uyacak olursa -ki bu da Rasûllerin ve kitapların verdiği bütün haberleri tasdik etmek, emirleri yerine getirmek ve yasaklardan kaçınmak suretiyle olur- **"onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de."** Başka bir âyet-i kerimede bu durum şöyle ifade edilmektedir: **"Kim Benim hidâyetime uyarsa, o hem sapıtmaz, hem de bedbaht olmaz."** (Tâ-hâ, 20/123)

Görüldüğü gibi, yüce Allah, hidâyetine tabi olmanın dört sonucu olduğunu belirtmektedir: Korku ve üzüntünün olmaması. Ki bu ikisinin arasındaki fark şudur: Eğer hoşlanılmayan bir şey geçmişte kalmışsa bu, üzüntü doğurur. Eğer onun ileride gelmesi bekleniyorsa bu, korkuyu meydana getirir. Yüce Allah, ikisinin de hidayete tabi olan için söz konusu olmayacağını belirtmektedir. Bunlar söz konusu olmadığı zaman zıddı geçerli olur ki bu da tam bir güven hissidir. Aynı şekilde hidayete tabi olanlar için sapıklık ve bedbahtlık da söz konusu olmayacaktır. Bu ikisi olmayınca da onların zıddı gerçekleşecek demektir ki bunlar da hidayet ve mutluluktur. O halde Allah'ın hidâyetine tabi olan kimseler için hem dünyada, hem âhirette güven, mutluluk ve hidâyet gerçekleşir; hoşa gitmeyen korku, üzüntü, sapıklık ve bedbahtlığın da her türlüsü uzak olur. Böylelikle arzulanan şeyler elde edilmiş, hoşlanılmayan ve korkulan şeylerden de uzak kalınmış olur.

39. **"Küfre saplananlar ve ayetlerimizi yalanlayanlar ise işte onlar…"** Bu buyrukta bir öncekinin aksi durum söz konusu edilmektedir. Allah'ın hidâyetine tabi olmayıp Allah'ı inkar eden/küfreden ve âyetlerini yalanlayan kimseler **"ateş ehlidirler."** Yani arkadaşın arkadaşından ayrıldığı, alacaklının borçlusunun peşini bırakmadığı gibi onlar da ateşten ayrılmayacak, **"orada ebediyen kalacaklardır."** Ne oradan çıkabilirler, ne azapları diner, ne de yardım görürler.

Bu ve benzeri âyetlerde cin ve insanlardan oluşan mahlûkatın mutlu/cennetlik kimselerle bedbaht/cehennemlik kimseler olmak üzere ikiye ayrıldıkları, her iki kesimin nitelikleri ve bunlar arasında yer almayı gerektiren ameller belirtilir. Yine cinlerin hem emir ve yasak bakımından hem de sevap ve ceza bakımından insanlar gibi oldukları ifade edilmektedir.

Daha sonra yüce Allah, İsrailoğullarına olan nimet ve ihsanlarını hatırlatmaya geçerek şöyle buyurmaktadır:

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ
﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا
قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾﴾

40- Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın ve ahdimi yerine getirin ki Ben de ahdinizi yerine getireyim. (Bir de) **yalnız Benden korkun.**

41- Beraberinizde bulunanları tasdik edici olarak indirdiğime iman edin ve onu inkar edenlerin ilki olmayın. Âyetlerimi az bir pahaya satmayın ve yalnız Benden korkup sakının.

42- Hakkı batılla bulayıp bile bile hakkı gizlemeyin.

43- Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle birlikte rükû edin.

40. **"Ey İsrailoğulları"** buyruğunda geçen "İsrail"den kasıt, Yakub *aleyhisselam*dır. Burada hitap Medine ve etrafında bulunan İsrailoğulları fırkalarına yöneliktir. Onlardan sonra gelenler de bu hitaba dahildirler. Allah onlara genel bir emir vererek **"Size verdiğim nimetimi hatırlayın."** buyurmaktadır. Bu buyruk, bir bölümü bu sûrede söz konusu edilecek olan bütün nimetleri kapsar. Hatırlamaktan maksat, kalp ile itiraf etmek, dil ile övmek, âzâları da Allah'ın seveceği ve razı olacağı yollarda kullanmak suretiyle bu nimetlerin hatırlanmasıdır.

"Ve ahdimi yerine getirin." buyruğu ise Allah'ın onlardan kendisine ve Peygamberlerine iman edeceklerine ve Şeriat'i uygulayacaklarına dair almış olduğu sözdür. **"Ki Ben de ahdinizi yerine getireyim."** Bu da onların sözlerinde durmalarına karşılık verilecek mükâfattır. Burada sözü edilen ahidden kasıt, yüce Allah'ın şu buyruğunda sözü edilen hususlardır: **"Andolsun, Allah İsrailoğullarından söz almıştı. Biz, içlerinden oniki de temsilci belirlemiştik. Allah buyurmuştu ki: Ben şüphesiz sizinle beraberim, andolsun ki eğer namaz kılar, zekât verir, Peygamberlerime inanırsanız... bundan sonra içinizden kim kâfir olursa, muhakkak doğru yoldan sapmış olur."** (el-Maide, 5/12)

Ardından yüce Allah onlara, verdikleri sözde durmalarını sağlayacak sebebi emretmektedir ki bu da gereği üzere yalnızca O'ndan korkmaktır. Çünkü O'ndan korkan kimse bu korku dolayısıyla O'nun emrine uyar ve yasaklarından sakınır.

Daha sonra yüce Allah, onlara kendisi olmaksızın imanlarının tamam da, sahih de olamayacağı bir hususu emretmektedir:

41. "Beraberinizde bulunanları tasdik edici olarak indirdiğime iman edin." Bundan kasıt, yüce Allah'ın, kulu ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'dir. Ona iman etmelerini ve uymalarını etmektedir. Bu, Kitab'ın üzerine indirildiği kişiye iman etmeyi de gerektirir. Allah iman etmelerini gerektiren hususu da **"beraberinizde bulunanları tasdik edici"** şeklinde belirtmiştir. Yani ona uygun olan, muhalif olmayan ve onunla çelişmeyen Kitab'a iman edin. Kur'ân-ı Kerim beraberinizde bulunan kitapları tasdik edici olduğuna göre sizin ona iman etmenize bir engel yoktur. Çünkü bu kitap diğer rasûllerin getirdikleriyle aynıdır. O halde bu Kitab'a iman edip tasdik etmek, herkesten çok size yaraşır. Çünkü sizler Kitab ve ilim ehli kimselersiniz.

Aynı şekilde **"beraberinizde bulunanları tasdik edici"** buyruğunda şuna da işaret vardır: Eğer bu Kitab'a iman etmeyecek olursanız, bu sizin beraberinizde bulunanları da yalanlamanız anlamına gelir. Çünkü onun getirdiği, tıpkı Mûsâ'nın, Îsâ'nın ve diğer peygamberlerin getirdikleri gibidir. Dolayısıyla sizin onu yalanlamanız, beraberinizde bulunanları yalanlamanız demektir.

Aynı şekilde elinizde bulunan kitaplarda, Kur'ân-ı Kerîm'i getiren Peygamber'in niteliği ve Peygamber olarak gönderileceği müjdesi de vardır. Eğer siz bu Peygamber'e iman etmeyecek olursanız, üzerinize indirilenlerin bir bölümünü yalanlamış olursunuz. Kendisine indirilenlerin bir bölümünü yalanlayan kimse ise tamamını yalanlamış gibidir. Tıpkı bir Rasûlü inkâr edip yalanlayanın bütün peygamberleri yalanlamış olacağı gibi. Yüce Allah onlara bu Kitab'a iman etmelerini emredince onun zıddı olan şeyi de yasaklamıştır ki bu da onu inkar etmektir: **"ve onu,"** yani Rasûlü ve Kur'ân-ı Kerîm'i **"inkar edenlerin ilki olmayın."**

"Onu inkar edenlerin ilki olmayın" ifadesi, "onu inkar etmeyin" ifadesinden daha beliğdir. Çünkü onlar onu inkâr edenlerin ilki olurlarsa, onlardan beklenen tavrın aksine küfre çabucak koşmuş olurlar. Böylelikle de hem kendilerinin günahlarını, hem de onların ardından onlara uyanların günahlarını yüklenmiş olurlar.

Daha sonra yüce Allah, iman etmelerini engelleyen hususun, değersiz bedelleri ebedi mutluluğa tercih etmeleri olduğunu beyân ederek **"Âyetlerimi az bir pahaya satmayın."** buyurmaktadır. **"Az bir paha"** ise sahip oldukları mevkiler ve Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettikleri takdirde kesileceğinden ve sonunun

geleceğinden korktukları mallardır. Bu nedenle onlar Allah'ın âyetlerini bunlar karşılığında satmış, onları daha çok sevmiş ve tercih etmişlerdir.

"Yalnız Benden," yani bu konuda başkasını Bana ortak etmekten **"korkup sakının** (takvalı olun)**!"** Çünkü sizler sadece Allah'tan korkup sakınacak olursanız, bu, sizi Allah'ın âyetlerine iman etmeyi, basit değerlere tercih etmeye götürecektir. Bunun aksi olarak da eğer basit değerleri tercih ederseniz bu, takvânın kalplerinizden silinip gittiğine delildir. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

42. "Hakkı batılla bulayıp," yani karıştırıp **"bile bile hakkı gizlemeyin."** Burada onlara iki şeyi yasaklamaktadır: Hakka batılı karıştırmak ve hakkı gizlemek. Çünkü Kitab ve ilim ehlinden beklenen, hakkı batıldan ayırt etmek ve hakkı da açıkça ortaya koymaktır ki hidâyet bulmak isteyenler bununla doğru yolu bulsunlar, sapıtmış olanlar sapıklıklarından dönsünler ve inat edenlere karşı da delil ortaya konulmuş olsun. Çünkü yüce Allah, hakkın batıldan ayrılması ve günahkârların izledikleri yollar açık seçik ortaya çıkması için apaçık delillerini açıklamış ve âyetlerini de etraflı bir şekilde izah etmiştir.

İlim ehlinden olup bunlarla amel eden kimseler, peygamberlerin halifeleri ve ümmetlerin hidâyet önderleridir. Batılı hakka karıştırarak birini diğerinden -bile bile- ayırmayanlarla bildiği ve açıklamakla emrolunduğu hakkı gizleyenlerse Cehennem'e çağıranlardır. Çünkü insanlar dinleriyle ilgili hususlarda kendi âlimlerinden başkalarına uymazlar. İşte siz de kendiniz için bu iki halden birini seçin. Daha sonra yüce Allah onlara şunu emretmektedir:

43. "Namazı dosdoğru" zahir ve batın şartlarına riayet ederek **"kılın, zekâtı"** hak edenlere **"verin ve rükû edenlerle birlikte rükû edin."** Yani namaz kılanlarla birlikte siz de namaz kılın. Çünkü siz, Allah'ın peygamberlerine ve âyetlerine iman etmenin yanı sıra bunları da yerine getirecek olursanız, zahirî ve batınî amelleri, yüce Ma'bud'a ihlâsı ve O'nun kullarına ihsanı, kalbî ibadetlerle bedenî ve malî ibadetleri bir araya getirmiş olursunuz.

Yüce Allah'ın **"rükû edenlerle birlikte rükû edin,"** yani namaz kılanlarla birlikte namaz kılın buyruğu, namazı cemaatle kılma emrini içermekte ve bunun her mükellefe vacip olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca bu buyruktan rükûnun, namazın rükünlerinden biri olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü yüce Allah namazdan "rükû" diye söz etmektedir. Bir ibadetten onun bir kısmını zikrederek bahsedilmesi o kısmın, o ibadette rükün olduğunun bir delilidir.

﴿ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- İnsanlara iyiliği emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Hâlbuki Kitab'ı da okuyup duruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?

44. **"İnsanlara iyiliği,"** yani imanı ve hayrı **"emredip de kendinizi unutuyor musunuz?"** Yani kendinize bunları emretmeyi terk mi ediyorsunuz? **"Hâlbuki Kitab'ı da okuyup duruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"** (Arapçada bağlamak anlamına gelen) "akl"a bu adın veriliş sebebi, kişinin onun vasıtasıyla kendisine fayda sağlayacak hayırlı şeyleri bağlaması ve onun sayesinde kendisine zarar verecek şeylerden uzak kalmasıdır. Akıl, kişiye emrettiği şeyi ilk yapanın kendisi olmasını, yine vazgeçilmesini istediği şeyden de ilk vazgeçenin kendisi olmasını söyler. Buna göre bir kimse başkasına hayır olan bir şeyi emretmekle birlikte kendisi o şeyi yapmazsa yahut başkasını bir kötülükten alıkoyarken kendisi o kötülüğü terk etmezse bu, o kişinin akılsız ve cahil olduğunun bir delilidir. Özellikle de bunun farkındaysa artık ona karşı delil, gereği gibi ortaya konulmuş demektir.

Bu âyet her ne kadar İsrailoğulları sebebiyle inmişse de herkes hakkında umumidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın nezdinde büyük bir gazabı gerektirir!"** (es-Saff, 61/2-3)

Âyet-i kerimedeki bu emir, kendisi amel etmeyenin, iyiliği emredip kötülükten alıkoymayı terk edeceği anlamında değildir. Zira ayet sadece iki yönlü görevle ilgili kusurdan dolayı azarlama içermektedir. Bilindiği gibi insanın iki görevi vardır. Birincisi, başkasına emir vermesi ve yasaklaması, ikincisi de kendisine emir verip yasaklaması. Bunlardan birini terk etmek diğerini terk etmeye ruhsat değildir. Çünkü en mükemmel olan, insanın iki görevi de yerine getirmesindedir. Tam eksiklik de her ikisini birlikte terk etmesindedir. Bunlardan birini yerine getirip diğerini yerine getirmemesi ise birinci mertebeye ulaşmıyorsa da ikincisinden daha iyidir. Aynı şekilde nefisler, sözlüyle davranışı birbirine aykırı olan kimselere itaat etmemek gibi fıtrî bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla insanların davranışları örnek almaları, kuru sözlere uymalarından daha ileri derecededir.

﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

45- Bir de sabır ve namaz ile yardım isteyin. Gerçi bu, huşu sahipleri dışındakilere ağır gelir.

46- Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını ve (sonunda) **yalnız O'na döneceklerini bilirler.**

47- Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Ve öyle bir günden korunun ki hiç kimse (o günde) **başka bir kimseye hiçbir fayda veremez, kimseden şefaat kabul edilmez ve kimseden fidye de alınmaz. Onlara yardım da edilmez.**

45. **"Bir de sabır ve namaz ile yardım isteyin."** Yüce Allah bütün işlerinde, -her çeşidiyle birlikte- sabır ile yardım istemelerini emretmektedir. Sabrın çeşitleri ise (1) Allah'a itaat üzere sebat etme sabrı, (2) terk edinceye dek Allah'a karşı günah işlemeye direnme sabrı, (3) Allah'ın acı ve ızdırap veren kaderlerine karşı kızıp öfkelenmeden dayanma sabrıdır. Buna göre kişinin Allah'ın kendisine emretmiş olduğu şeyler üzerinde sabredip bu hususta nefsin direnmesini sağlaması, her işte çok büyük bir destek ve yardımcıdır. Sabretmeye çalışana da Allah sabır ihsan eder. İmanın ölçüsü olan, kişiyi hayâsızlıklardan ve kötülüklerden alıkoyan namaz da böyledir. İşte bunların ikisi sayesinde her işte yardım alınır.

"Gerçi bu," yani namaz, **"huşu sahipleri dışındakilere ağır gelir."** Yani meşakkatli ve zor gelir. Allah'tan korkan huşu sahiplerine ise kolaydır, zor değildir. Çünkü huşû', Allah haşyeti/korkusu ve Allah'ın nezdindeki mükâfatları ummak, kişinin namazı gönül rahatlığıyla eda etmesini gerektirir. Çünkü o, bundan dolayı başkalarından farklı olarak mükâfat beklemekte ve azaptan da korkmaktadır. Böyle olmayanın ise namaz kılmasını gerektiren bir sebep yoktur. Namaz kılsa bile namaz onun için en ağır işlerden biri olur.

Huşû' ise kalbin saygıyla boyun eğmesi, Allah ile huzur ve sükûna kavuşması, O'nun önünde aciz, zelil ve fakir olarak, O'na ve O'nunla karşılaşacağına iman ederek ezikliğini arz etmesidir. İşte bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

46. "**Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını**" ve amellerinin karşılığını göreceklerini "**ve** (sonunda) **yalnız O'na döneceklerini bilirler.**" Yani buna kesin olarak inanırlar. İşte ibadetleri onlara kolaylaştıran ve musibetlerde teselli bulmalarını sağlayan, sıkıntılarını hafifleten, kötülükleri işlemekten onları alıkoyan budur. İşte böyleleri için yüksek köşklerde ebedî nimetler vardır. Rabbi ile karşılaşacağına iman etmeyen kimse için ise namaz ve diğer ibadetler en ağır işlerdendir.

47. "**Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.**" Bu âyetle Allah öğüt vermek, sakındırmak ve teşvik etmek kastıyla İsrailoğullarına nimetlerini bir kez daha hatırlamaları emrini vermektedir. Ayrıca, şöyle buyurarak Kıyamet günüyle onları korkutmaktadır:

48. "**Ve öyle bir günden korunun ki,**" o günde "**hiç kimse**" isterse Peygamberler ve salihler gibi şerefli kimseler de olsalar "**başka bir kimseye**" bu kişi yakın akrabalarından da olsa "**hiçbir**" ne küçük, ne büyük "**fayda veremez.**" İnsana o gün ancak dünyadayken yaptığı amelin faydası olacaktır.

"**Kimseden şefaat de kabul edilmez.**" Allah'ın, kendisine şefaat edilecek olan hakkında izni ve rızası olmaksızın kimse kimseye şefaat edemeyecektir. Allah ise ancak rızası talep edilerek yapılan ve Peygamber'in gösterdiği yola ve sünnete uygun olan amelden razı olur.

"**Kimseden fidye de alınmaz.**" Eğer bütün yeryüzündekilerle, bir o kadarı daha zulmedenlerin olsa Kıyamet gününde Allah'ın azabından kurtulmak için mutlaka hepsini feda ederlerdi. Ama bu, onlardan kabul olunmayacaktır. "**Onlara yardım da edilmez.**" Yani hoşlarına gitmeyen durumdan kurtarılmazlar. Böylelikle bu buyruklarda yüce Allah, kıyamet günü yaratılmışlardan yararlanmanın hiçbir şekilde söz konusu olamayacağını ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

"**Hiç kimse** (o günde) **başka bir kimseye hiçbir fayda veremez.**" buyruğu, fayda sağlama hakkındadır. "**Onlara yardım da edilmez.**" buyruğu ise zararları bertaraf etmek hakkındadır. Burada fayda verecek olanın fayda sağlama konusunda müstakil olduğu konulardaki fayda sağlama nefyedilmektedir. "**Kimseden şefaat kabul edilmez ve kimseden fidye de alınmaz.**" Bu ise, kişinin fayda sağlama imkânı olan kimselerden talep ederek bir fayda görmesinin söz konusu

olmayacağını ifade etmektedir. Gerek karşılıkla -fidye gibi-, gerekse karşılıksız olarak -şefaat gibi- bir şeyin faydası olmayacaktır. Bu da kulun kalbinin yaratılmışlara duyduğu güven bağının kesilmesini gerektirmektedir. Çünkü kul artık yaratılmışların zerre ağırlığı kadar kendisine fayda sağlama imkânına sahip olmadığını bilmektedir. Buna karşılık kul, kalbini, her türlü menfaati sağlayan ve her türlü zararı önleyen Allah'a bağlamalıdır. Yalnızca O'na, hiçbir ortak koşmaksızın ibadet etmeli ve O'na ibadet etmek için O'ndan yardım istemelidir.

﴿وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا
آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ
وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ آتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ
أَنفُسَكُم بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً
فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾﴾

49- Hatırlayın ki sizi Firavun hanedanından kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü tattırıyor; oğullarınızı boğazlıyor ve kız çocuklarınızı diri bırakıyorlardı. Bunda sizin için Rabbiniz tarafından büyük bir nimet bulunuyor.

50- Hani sizin için denizi yarıp sizi kurtarmış, Firavun ve hanedanını ise gözleriniz önünde suda boğmuştuk.

51- Hani hatırlayın Mûsâ ile kırk gece için sözleşmiştik. Sonra siz de tutup O'nun arkasından buzağı(yı ilah) edindiniz de (kendinize) zulmettiniz.

52- Sonra bunun ardından şükredersiniz diye sizi affetmiştik.

53- Hani doğru yola gelirsiniz diye Mûsâ'ya Kitab'ı ve Furkan'ı vermiştik.

54- Mûsâ, kavmine şöyle demişti: 'Ey kavmim, gerçekten siz buzağıyı (ilâh) edinmekle kendinize zulmettiniz. Hemen Yaradanınıza tevbe edin ve nefislerinizi/birbirinizi öldürün. Bu, Yaradanınız katında sizin için daha hayırlıdır.' Böylelikle tevbenizi kabul etti. Gerçekten O, kullarının tevbelerini çok kabul edendir, çok merhametlidir.

55- Hani 'Ey Mûsâ, biz Allah'ı aşikâre görmedikçe sana asla inanmayacağız.' demiştiniz de (o anda) siz bakıp dururken yıldırım sizi çarpmıştı.

56- Sonra ölümünüzün ardından şükredesiniz diye sizi tekrar diriltmiştik.

57- (Tih'de) sizi bulutla gölgelendirdik, size men ve selvâ indirdik. 'Size verdiğimiz helâl ve temiz rızıklardan yiyin.' (dedik). Onlar bize zulmetmediler, ancak kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

49-54. Burada Yüce Allah, İsrailoğullarına nimetlerini tafsilatıyla saymaya başlayarak şöyle buyurmaktadır: **"Hatırlayın ki sizi Firavun hanedanından"** Firavun'dan, onun ileri gelenlerinden ve askerlerinden **"kurtarmıştık."** Bundan önce ise **"Onlar size azabın en kötüsünü tattırıyor,"** sizleri çeşitli işlerde ve hizmetlerinde (köle olarak) kullanıyorlardı. **"Azabın en kötüsü,"** azabın en ağırı demektir ki o da şudur: **"oğullarınızı boğazlıyor,"** çoğalırlar korkusuyla boğazlayarak öldürüyor **"kız çocuklarınızı diri bırakıyorlardı"** onları öldürmüyorlardı. Böylece sizler ya öldürülüyor ya da ağır işlerde çalıştırılıp zelil edilmek üzere hayatta bırakılıyordunuz; üstelik bu da o kimseye bir lütuf olarak gösteriliyor ve onun üzerinde üstünlük kurularak yapılıyordu. Bu ise aşağılanmalarının en ileri derecesidir. İşte yüce Allah onları (bu durumdayken) tam anlamıyla kurtarmış ve gözleri iyice aydın olsun diye bakıp dururlarken düşmanlarını suda boğmuştu. **"Bunda"** kurtarılmanızda, **"sizin için Rabbiniz tarafından büyük bir nimet,"** yani lütuf ve ihsan **"bulunuyor."** İşte bu da şükretmenizi ve O'nun emirlerini yerine getirmenizi gerektiren hususlardandır.

Daha sonra yüce Allah, onlara büyük bir nimet olan, genel ve kapsamlı maslahatlar içeren Tevrat'ı onlara indirmek için Mûsâ *aleyhisselam* ile kırk gece sözleşmesi yönündeki lütfunu hatırlatmaktadır. Ancak onlar bu sözleşme süresinin tamamlanmasına kadar sabredemediler. Onun arkasından, yani Musa'nın gidişin-

den sonra buzağıya taptılar. "(Kendinize) **zulmettiniz,"** yani zulmettiğinizi de biliyordunuz. Size karşı delil ortaya konulmuştu. İşte böylesi suçun ve günahın en büyüğüdür. Daha sonra O, size tevbe etmenizi emretti, bu tevbenin de birbirinizi öldürmek şeklinde olacağını Peygamberi Mûsâ *aleyhisselam*'ın diliyle bildirdi. Bunu yapınca da Allah **"şükredersiniz diye"** sizi affetti.

[53. **"Hani doğru yola gelirsiniz diye Mûsâ'ya Kitab'ı ve Furkan'ı vermiştik."** Yani şu nimetimizi de hatırlayın ki Biz, sapıklıktan kurtulup hidayete kavuşmanız için Musa'ya hakkı batıldan ayıran Kitabı -ki o Tevrat'tır- vermiştik.

54. Üzerinizdeki şu nimetimizi de hatırlayın: Hani Musa, kavmine, **"Sizler, buzağı putunu ilah edinmekle kendinize zulmettiniz. O nedenle bir kısmınız diğerlerini öldürmek suretiyle Yaratıcınıza tevbe edin. Bu, Yaratıcınız katında sizin için cehennemde ebediyen kalmaktan daha iyidir."** demişti de siz de O'nun dediğini yapmıştınız ve böylece Allah da tevbenizi kabul etmek suretiyle size lütufta bulunmuştu. Zira tevbe eden kullarının tevbelerini kabul eden ve onlara merhamet eden yalnız O'dur.][5]

55. **"Hani 'Ey Mûsâ, biz Allah'ı aşikâre görmedikçe sana asla inanmayacağız.' demiştiniz."** İşte bu, yüce Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gösterilen küstahlığın en ileri derecesidir. "(o anda) **siz bakıp dururken,"** yani her biri arkadaşına bakıp durduğu bir sırada **"yıldırım sizi çarpmıştı."** Buradaki yıldırımdan kasıt, ya ölüm yahut ileri derecedeki baygınlıktır.

56. **"Sonra ölümünüzün ardından şükredesiniz diye sizi tekrar diriltmiştik."** Yüce Allah daha sonra onları gölgesi ve geniş rızıkları olmayan Tih çölünde nasıl nimetlendirdiğini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

57. "(Tih'de) **sizi bulutla gölgelendirdik, size men ve selvâ indirdik." "Men"** kelimesi, yorulmaya gerek kalmaksızın elde edilen her tür güzel rızkı kapsayan geniş anlamlı bir isimdir. Zencefil, mantar, ebegümeci otu ve benzeri şeyler bu kabildendir. **"Selvâ"** ise bıldırcın diye adlandırılan, eti lezzetli küçük bir kuştur. Böylece kendilerine yetecek ve onları besleyecek kadar men ve selvâ üzerlerine inerdi. **"Size verdiğimiz helâl ve temiz rızıklardan yiyin."** Yani bu, müreffeh şehirlerin ahalisinin bile benzerini elde edemediği bir rızıktır. Ancak onlar bu nimete de şükretmediler. Kalplerinin katılığı ve çokça günah işlemeleri sürdü. **"Onlar bize zulmetmediler."** Yani emirlerimize aykırı bu fiilleri işlemekle zulümleri bize değildi; çünkü yüce Allah, itaatkârların itaatlerinden fayda görmediği gibi, isyankârların

5 Müellif 53. ve 54. âyete dair açıklama yapmadığı için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den alınmıştır.

isyanlarından da zarar görmez. **"Ancak kendi kendilerine zulmetmekteydiler."** Bunun zararı da kendilerine dönüyordu.

﴿وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا
حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ ۚ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي
قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾﴾

58- Hani 'Şu kasabaya girin ve orada istediğinizi bol bol yiyin. Kapısından da secde ederek girin ve «hıtta» deyin ki günahlarınızı bağışlayalım. Biz iyilik edenlerin (mükâfatını) **daha da artıracağız.' demiştik.**

59- Ama o zulmedenler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Biz de fasıklık ettikleri için zulmedenlerin üzerine gökten bir azap indirdik.

58. **"Hani 'Şu kasabaya girin ve orada istediğinizi bol bol yiyin."** Bu da İsrailoğullarına isyan etmelerinden sonra yüce Allah'ın onlara ihsan ettiği nimetler arasındadır. Allah kendileri için güç kaynağı, yurt ve mesken olacak bir kasabaya girmelerini emretti. Burada onlara rahatça ve bolca elde edecekleri bir rızık verilecekti. Bu kasabaya girişleriyse yüce Allah'a zilletle boyun eğmek suretinde olacaktı. Fiilen, kapısından **"secde ederek,"** yani zilletle ve boyun eğerek, sözlü olarak da **"hıtta"** diyerek, yani yüce Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteyerek ve af dileyerek bunu gerçekleştireceklerdi. Böylece günahlarınızın bağışlanmasını isteyin **"ki günahlarınızı bağışlayalım. Biz, iyilik edenlerin** (mükafatını)," amelleri sebebiyle gerek dünyada, gerekse âhirette **"daha da artıracağız.'"**

59. **"Ama"** içlerinden **"o zulmedenler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler."** Burada ifade, sözü değiştirenlerin içlerinden bir topluluk olduğunu, hepsinin bunu yapmadığını açıklayıcı tarzdadır. İşte bunlar **"hıtta"** diyecek yerde, Allah'ın emrini küçümseyerek ve onunla alay ederek "hınta/buğday içinde bir habbe/tane," diye (ses benzerliği verecek şekilde) söylediler. Söylenmesi kolay olduğu halde sözde değişiklik yapanlar, emrolundukları fiilde elbette ki değişiklik yaparlar. Bundan dolayı (secde etmek yerine) kıçları üzerinde sürünerek girdiler. Onların bu haddi aşan taşkınlıkları, Allah'ın cezasına çarptırılmalarının en büyük sebebi olduğundan dolayı yüce Allah devamla şöyle

buyurmaktadır: **"Biz de"** aralarından **"zulmedenlerin üzerine fasıklık ettikleri için,"** fasıklıkları ve azgınlıkları sebebiyle **"gökten bir azap indirdik."**

﴿۞ وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا
عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾﴾

60- Hani Mûsâ, kavmi için su istemişti. Biz de 'Âsân ile taşa vur.' dedik. Hemen ondan on iki pınar fışkırdı. Her bir insan topluluğu kendi su alacakları yeri bilmekteydi. 'Allah'ın rızkından yiyin, için. Yeryüzünde fesat çıkararak taşkınlık yapmayın.' (demiştik.)

60. **"Hani Mûsâ, kavmi için su istemişti."** Mûsâ, İsrailoğulları için içecek bir su isteyince **"Biz de 'Âsân ile taşa vur.' dedik."** Buradaki taş, ya Mûsâ tarafından bilinen özel bir taş idi, ya da bir cins/tür ismi (olup herhangi bir taş) idi. **"Hemen ondan on iki pınar fışkırdı."** İsrailoğullarının kabileleri sayısınca, ki onlar on iki kabile idiler. **"Her bir insan topluluğu kendi su alacağı yeri bilmekteydi."** Yani bu pınarlardan su içecekleri yeri biliyorlardı. Böylelikle kimse kimseyi rahatsız etmiyor, sıkıştırmıyordu. Rahat bir şekilde afiyetle içiyorlardı. İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurdu: **"Allah'ın rızkından yiyin, için."** Yani yorulmadan, çalışıp çabalamadan Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin. **"Yeryüzünde fesat çıkararak taşkınlık yapmayın."** Fesat çıkarmak suretiyle yeryüzünü tahrip etmeyin.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن
بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي
هُوَ خَيْرٌ ۚ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ ۗ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا
بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ ذَٰلِكَ
بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾﴾

61- Hani siz şöyle demiştiniz: 'Ey Mûsâ, biz tek çeşit yemeğe katlanamayacağız. Bizim için Rabbine dua et de bize bakla (sebze), **acur, sarımsak, mercimek ve soğan gibi yerin bitirdiği şeylerden çıkarsın.'** (Mûsâ da) **dedi ki: 'Siz daha iyi olanı böyle daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise herhangi bir şehre**

inin, istediğiniz şeyler orada vardır.' Bundan ötürü onlar zillet ve miskinliğe mahkûm edildiler ve Allah tarafından bir gazaba uğradılar. Bu, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi. Bu, onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarından dolayı idi.

61. **"Hani siz şöyle demiştiniz."** Yani Mûsâ'ya, Allah'ın nimetlerinden usanmak ve onları hakir görmek suretiyle dediklerinizi de hatırlayın, ey İsrailoğulları! **"Biz tek çeşit yemeğe katlanamayacağız."** Daha önce geçtiği gibi bu yemekleri her ne kadar çeşitli olsa da hiç değişmiyordu. O bakımdan "tek tür yemeğe dayanamıyoruz" dediler. **"Bizim için Rabbine dua et de bize bakla,"** yani ağaç gibi gövdesi bulunmayan (sebze türü) bitkiler **"acur, sarımsak, mercimek ve soğan gibi"** bunlar bilinen şeylerdir **"yerin bitirdiği şeylerden çıkarsın."** Mûsâ da onlara, **"Siz daha iyi olanı böyle daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz"** demişti. Daha iyi olan men ve selvâ, daha aşağı olan şeylerse sözlerini ettikleri yiyeceklerdir. Sizin böyle yapmanız doğru değil. Çünkü sizin istediğiniz bu yiyecekleri hangi şehre inerseniz orada bulursunuz. Allah'ın size lütfetmiş olduğu yiyecekler ise yiyeceklerin en iyisi, en değerlisidir. Nasıl onları başka şeylerle değiştirmeye kalkışırsınız?! Onların bu tutumları sabırlarının azlığına ve yüce Allah'ın emir ve nimetlerini hafife almalarına en büyük delil olduğundan dolayı, Allah Teâlâ onları amellerine uygun şekilde cezalandırdı. Bedenlerinin üzerinde zahiren görülecek şekilde **"zillete,"** kalplerinde de **"miskinliğe"** mahkûm edildiler. Böylelikle hiçbir zaman şahısları izzetli olmadığı gibi, yüksek hedeflere de yönelemediler. Aksine onlar şahsiyet olarak alçaktır, hedef ve gayretleri de alabildiğine bayağıdır. **"Allah tarafından bir gazaba uğradılar."** Yani onların elde ettikleri ve sonuç olarak kavuştukları şey, sadece Allah'ın gazabı oldu. Elde ettikleri şey ne kötüdür! Durumları ne fenadır! **"Bu,"** Allah'ın gazabını hak ettikleri bu halleri **"Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden"** hakkı açıklığa kavuşturan belgelerine karşı gelmelerinden **"ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinden dolayı idi."** Onlar bu şekilde küfre yönelince yüce Allah da onları, gazap ederek cezalandırdı. Peygamberlerin öldürülmesiyle ilgili olarak **"haksız yere"** denmesi, onların işledikleri fiillerin çirkinliğinin daha ileri derecede ifade edilmesi içindir. Yoksa Peygamberlerin öldürülmesinin haklı bir tarafı olmayacağı bilinen bir husustur. Bu ifadenin kullanılması cahillikleri ve bilgisizlikleri sebebiyle böyle yaptıkları zannedilmesin diyedir. **"Bu, onların isyan etmelerin-**

den," Allah'a isyanı gerektiren işleri yapmalarından ve Allah'ın kullarına karşı da **"haddi aşmalarından dolayı idi."** Şüphesiz günahların biri diğerini çeker. Gafil olunduğunda önce küçük günahlar, daha sonra da büyük günahlar işlenir, arkasından türlü bid'atler, küfür ve başka çirkinlikler yapılır. Yüce Allah'tan, her türlü beladan afiyet ve esenlik dileriz.

Şu bilinmelidir ki, bu âyet-i kerimede hitap, Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlü döneminde var olan İsrailoğullarına idi. Sözü geçen bu fiilleri onların ataları işlese de, onlar da bu hitaba maruz kaldılar ve bu fiiller onlara da nispet edildi. Bunun ifade ettiği pek çok fayda vardır ki bazıları şunlardır:

1- İsrailoğulları kendilerini över, temize çıkarır ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ona iman edenlere üstün olduklarını iddia ederlerdi. Bu yüzden yüce Allah onların atalarının, onlar tarafından da bilinen hallerini açıkladı. Bu, onların her birinin ayrı ayrı sabırlı ve üstün ahlakî meziyetlere sahip, değerli işler yapmış kimseler olmadıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Kendilerinden sonra gelenlerden daha iyi ve durumları itibarıyla daha üstün oldukları kuvvetle muhtemel olan atalarının hali buysa, ya şu muhataplar hakkında ne demeli?

2- Yüce Allah'ın İsrailoğullarının geçmişlerine ihsan etmiş olduğu nimetler sonrakilere de ulaşır. Atalara nimet, evlatlara da nimet demektir. İşte bu nimetlerden dolayı muhatap kılındılar; çünkü bu nimetler, onları da kapsayan nimetlerdir.

3- Kur'ân'ın, indiği çağdakilere başkalarının fiilleriyle hitap etmesi şuna delildir: Belli bir din üzere toplanan ve onu ittifakla kabul eden her ümmet, kendi menfaatleri çerçevesinde birbiriyle yardımlaşır ve dayanışma içinde olurlar. Öyle ki, onların öncekileri de, sonrakileri de aynı çağda yaşıyormuş kabul edilir ve onlardan bir bölümünün yaptığı iş hepsi tarafından yapılmış sayılır. Çünkü bir bölümünün yaptığı hayırlı işin maslahatı hepsine aittir. Yine bir bölümünün yaptığı kötülüğün zararı da hepsine dokunur.

4- Geçmişlerinin fiillerinin pek çoğunu sonrakiler reddetmemektedir. Günaha razı olan kimse de isyan edene ortaktır. Bu hitap da buna benzer. Yüce Allah'tan başkasının bilmediği daha birçok hikmet vardır. Daha sonra yüce Allah, kitap ehli fırkalar arasında hüküm vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ
وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾﴾

62- Şüphe yok ki iman edenler, yahudiler, hıristiyanlar ve sabiîlerden her kim Allah'a ve âhiret gününe iman eder ve salih amel işlerse onların ecirleri Rableri katındadır. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

62. Bu hüküm, özel olarak kitap ehli hakkındadır. Çünkü sahih olan, Sâbiîlerin de hıristiyan fırkalarından biri olduklarıdır. Yüce Allah bu ümmetten olan mü'minlerden, ayrıca yahudilerden, hıristiyanlardan ve sabiîler arasından Allah'a ve âhiret gününe iman edip kendilerine gönderilen peygamberleri tasdik edenlerin büyük bir ecre kavuşacaklarını, güvenlik altında olacaklarını, onlar için korkulacak bir şey olmadığını ve asla üzülmeyeceklerini haber vermektedir.

Aralarından Allah'ı, kendilerine gönderilen rasûlleri ve âhiret gününü inkar edenlerin ise hali tam aksinedir. Onlar için hem korku vardır, hem de hüzün. Sahih olan görüşe göre bu, her taifeninki kendine ait olmak üzere verilmiş bir hükümdür. Yoksa Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman ile herhangi bir ilgisi yoktur. Çünkü bu, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamber olarak gönderilmeden önce yaşayanlara dair verilmiş bir haber ve onların halleriyle ilgili bir bilgidir.

İşte Kur'ân'ın izlediği yol budur: Eğer âyetlerin akışı içinde nefislerde birtakım şüphe ve tereddütler uyanacak olursa, mutlaka bu vehmi giderecek bir şeyler de bulunur. Çünkü bu Kur'ân, var olmadan önce eşyanın durumunu bilen ve rahmeti her şeyi kapsayan yüce Zat tarafından indirilmiştir.

Burada -Allah bilir ya-, Yüce Allah, İsrailoğullarını konu edip onları yerdikten, masiyetlerini ve çirkin işlerini zikrettikten sonra, bazı kimseler bütün İsrailoğullarının yergi kapsamına girdiği zannına kapılabilir. İşte bunun için Allah *azze ve celle* onların aralarından bu yerginin kapsamına girmeyen kimseleri beyan etmeyi murad etmiştir.

Diğer taraftan burada yalnızca İsrailoğullarının söz konusu edilmesi, bu hükmün onlara has olduğu vehmini uyandıracağı için de bunu bütün inanç grupları kuşatıcı şekilde konu etmektedir. Tâ ki hak apaçık ortaya çıksın, vehim ve karışıklık sona ersin. Kitab-ı Kerîm'inde âlemlerin akıllarını hayrete düşürecek parlak hakikatler bulunan Allah eksikliklerden münezzehtir.

Daha sonra Allah teâlâ yine İsrailoğullarını geçmişlerinin yaptıkları dolayısıyla azarlamaya dönerek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُوا۟ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۖ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾﴾

63- Hani sizden sapasağlam söz almıştık ve Tûr'u üstünüze kaldırıp demiştik ki: 'Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve içindekinden gafil olmayın ki korunasınız.'

64- Sonra onun ardından yine yüz çevirdiniz. Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, elbette hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

63. **"Hani sizden sapasağlam söz almıştık,"** yani hatırlayın ki sizden ağır bir söz almıştık. Bu da Tûr üzerlerine kaldırılıp korkutularak alınmış bir sözdü. Onlara denildi ki: **"Size verdiğimizi kuvvetle,"** yani Tevrat'ı tam bir gayret, ciddiyet ve Allah'ın emirlerini ifa etmek üzere sabırla **"tutun ve içindekinden,"** yani Kitab'ınızın içinde bulunanlardan, o Kitab'ı okuyarak ve öğrenerek **"gafil olmayın ki"** Allah'ın azab ve gazabından **"korunasınız."** Ya da kötülüklerden sakınan takvâ ehli olasınız.

64. **"Sonra onun ardından"** bu kesin pekiştirmeden sonra **"yine yüz çevirdiniz."** Bu ise başınıza en ağır cezaların indirilmesini gerektirirdi **"Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, elbette hüsrana uğrayanlardan olurdunuz."**

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعْتَدَوْا۟ مِنكُمْ فِى ٱلسَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا۟ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَٰهَا نَكَٰلًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾﴾

65- İçinizden cumartesi günü haddi aşanları elbette bilirsiniz. Biz de onlara, 'Aşağılık maymunlar olun.' demiştik.

66- Bunu orada bulunup görenler için de, sonradan gelenler için de ibretlik bir ceza ve takva sahipleri için de bir öğüt kıldık.

65. **"İçinizden cumartesi günü haddi aşanları elbette bilirsiniz."** Yani onların halleri sizce bilinmektedir. Onlar Allah'ın A'raf sûresindeki şu buyruğunda kıssalarından genişçe söz ettiği kimselerdir: **"Onlara deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşmışlar-**

dı..." (el-A'raf, 7/163) İşte işledikleri bu büyük günah, Allah'ın kendilerine gazap etmesine, onların hakir ve zelil maymunlar kılınmalarına sebep olmuştu. Allah bu cezanın hikmetini de şöyle açıklamaktadır:

66. **"Bunu orada bulunup görenler için de,"** yani orada hazır bulunan ümmetler, onların döneminde yaşayan ve onların haberlerini alan kimseler için de **"sonradan gelenler için de"** onlardan sonra gelecek nesiller için de **"ibretlik bir ceza"** kıldık ki, böylelikle kullara karşı Allah'ın delili ortaya konulmuş olsun ve O'na isyandan vazgeçsinler. Fakat bu, ancak takva sahipleri için faydalı bir öğüt olabilir. Onların dışındakiler ise bu âyet, mucize ve belgelerden gereği gibi faydalanamazlar.

﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُوا۟ بَقَرَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۖ قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذَٰلِكَ ۖ فَٱفْعَلُوا۟ مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ ٱلْأَرْضَ وَلَا تَسْقِى ٱلْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا ۚ قَالُوا۟ ٱلْـَٰٔنَ جِئْتَ بِٱلْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَٱدَّٰرَْٰٔتُمْ فِيهَا ۖ وَٱللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا ٱضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْىِ ٱللَّهُ ٱلْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِىَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ ﴾

67- Bir zaman Mûsâ, kavmine, 'Allah size bir inek boğazlamanızı emrediyor' deyince, 'bizimle eğleniyor musun?' dediler. O da 'Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım.' dedi.

68- 'Bizim için Rabbine dua et de onun mahiyetini bize iyice açıklasın." dediler. O da «Allah, Ne çok yaşlı, ne de çok genç, ikisi ortası bir (inek).» buyuruyor. Artık emrolunduğunuz işi yapın.' dedi.

69- 'Bizim için Rabbine dua et de rengin ne olduğunu bize iyice açıklasın.' dediler. O da 'Allah, «O, sapsarı ve rengi bakanların hoşuna giden bir inektir.» buyuruyor.' dedi.

70- Dediler ki: 'Bizim için Rabbine dua et de o ineğin nasıl olduğunu bize iyice açıklasın, çünkü bize göre (bu vasıfta pek çok) inek birbirine benziyor. İnşaallah doğruyu bulanlardan oluruz.'

71- Dedi ki: O şöyle buyuruyor: 'O öyle bir inek ki işe koşulmamış, arazi sürmemiş ve ekin sulamamıştır. Kusursuzdur, hiçbir alacası yoktur.' Dediler ki: "İşte şimdi hakkı getirdin.' Nihâyet o ineği boğazladılar. Fakat az kalsın yapmayacaklardı.

72- Hani siz bir kişi öldürmüştünüz de (katili hakkında) **her biriniz suçu diğerine atmıştınız. Hâlbuki Allah sizin gizlediğiniz şeyi açığa çıkaracaktı.**

73- Bu sebeple 'Onun bir parçası ile ona (ölüye) **vurun!' dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir. Akledersiniz diye âyetlerini böyle gösterir.**

74- Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı. Şimdi onlar taş gibi veya taştan da katıdır. Çünkü öyle taşlar var ki, içinden ırmaklar kaynar. Yine öyle taşlar var ki, yarılır da ondan su fışkırır ve öylesi de var ki Allah korkusundan yuvarlanır.

67. Yani birisini öldürüp de onu öldürenin kimliği hususunda aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz sırada Mûsâ ile aranızda geçenleri hatırlayın. Aranızdaki tartışma o kadar büyümüştü ki, eğer Allah'ın size durumu açıklaması olmasaydı aranızda çok büyük kötülükler ortaya çıkacaktı. Mûsâ, katilin açıklanmasıyla ilgili olarak "bir inek kesin" demişti. Mûsâ'nın emrini hemen yerine getirmeleri ve ona itiraz etmemeleri gerekirken itirazdan başka bir yol izlemediler ve **"Bizimle eğleniyor musun?"** dediler. Allah'ın Peygamberi ise, **"Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım."** dedi. Çünkü faydasız söz söyleyen ve insanlarla alay eden kişi cahildir. Akıllı kişi ise kendisi gibi bir insanla alay etmeyi aklen ve dinen küçük düşürücü büyük bir ayıp sayar. Eğer kişi başkasından daha üstün ise onun bu üstünlüğü dolayısıyla Allah'a şükretmesi ve O'nun kullarına merhamet etmesi gerekir. Mûsâ onlara bu şekilde karşılık verince, onun bu söylediğinin doğru ve gerçek olduğunu bildiler ve bunun üzerine şöyle dediler:

68. **"Bizim için Rabbine dua et de onun mahiyetini,"** yani yaşının ne olduğunu **"bize iyice açıklasın. O da 'Allah, Ne çok yaşlı, ne de çok genç, ikisi ortası bir (inek).' buyuruyor."** Yani bu inek, küçük de, büyük de değildir, orta yaşlıdır. **"Artık emrolunduğunuz işi yapın,"** işi yokuşa sürmekten ve zora koşmaktan vazgeçin.

69. **"'Bizim için Rabbine dua et de rengin ne olduğunu bize iyice açıklasın.' dediler. O da 'Allah, «O, sapsarı ve rengi bakanların hoşuna giden bir inektir.» buyuruyor.' dedi."** Yani olabildiğince sarıdır ve güzelliği dolayısıyla bakanların hoşuna gider.

70. **"Dediler ki: Bizim için Rabbine dua et de o ineğin nasıl olduğunu bize iyice açıklasın, çünkü bize göre** (bu vasıfta pek çok) **inek birbirine benziyor."** Bu nedenle senin hangi ineği istediğini bir türlü tespit edemiyoruz, **"İnşaallah doğruyu bulanlardan oluruz."**

71. **"Dedi ki: O şöyle buyuruyor: O öyle bir inek ki işe koşulmamış,"** yani işe koşularak, çalıştırılarak, boyunduruk altına alınmamış; **"arazi sürmemiş ve ekin sulamamıştır."** Bu hayvan, sulamada da kullanılmamıştır. **"Kusursuzdur"** her türlü kusurdan ve çalıştırılmış olmaktan uzaktır. **"Hiçbir alacası yoktur,"** yani daha önce belirtilen nitelikteki renginden başka bir renk karışmamıştır. **"Dediler ki: İşte şimdi hakkı getirdin,"** yani açık ve seçik izahı şimdi yaptın. Bu onların cahilliklerinin bir sonucudur. Yoksa tâ baştan beri Mûsâ onlara hakkı getirmişti. Eğer onlar herhangi bir ineği kesmiş olsalardı maksat gerçekleşirdi. Fakat onlar çokça soru sormak suretiyle işi yokuşa sürdüler. Allah da onlara işlerini zorlaştırdı. Ayrıca eğer "inşaallah / Allah dilerse" dememiş olsalardı, buna hidayet olunmayacaklardı. **"Nihâyet o ineği boğazladılar."** Nitelikleri belirtilen ineği bulup kestiler; **"fakat"** işi yokuşa sürmeleri nedeniyle "az kalsın yapmayacaklardı."

72-73. İsrailoğulları emrolundukları ineği kesince biz onlara; maktule ineğin bir parçasıyla, yani onun bir organıyla vurun, dedik. Bu, ya belirli bir organdı ya da herhangi bir organdı. Bunun hangi organ olduğunun bir önemi yoktur. Onlar da ölüye ineğin bir parçasıyla vurdular. Allah da onu diriltti ve böylelikle gizlemiş olduklarını açığa çıkarmış oldu. Zira ölü, kendisini öldüreni haber verdi. Onların gözlerinin önünde ölünün diriltilmesi, Allah'ın ölüleri dirilteceğine kesin delildir. Yüce Allah **"akledersiniz diye"** bunu yaptı, yani akıl erdirirsiniz ve böylelikle size zararlı olacak şeylerden uzak kalırsınız.

74. **"Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı,"** sertleşti, haşinleşti. Öğüt onlara etki etmez oldu. **"Bunun ardından,"** yani yüce Allah size bunca büyük nimetleri ihsan ettikten ve bu kadar mucize ve belgeleri gösterdikten sonra... Oysa kalplerinizin katılaşmaması gerekirdi. Çünkü tanık olduğunuz bu olaylar kalplerin incelmesini ve itaatle boyun eğmesini gerektirirdi. Daha sonra Allah kalplerini **"taş gibi"** olmakla nitelendirdi. Taş, demirden de daha katıdır. Çünkü demir ve kurşun taşın aksine ateşte eritilebilir. **"veya daha da katıdır"** buyruğu şu demektir: Yani kalplerinizin katılığı taşların katılığından (fazla olur) da eksik olmaz. Daha sonra yüce Allah taşların, onların kalplerinden de üstün olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü öyle taşlar var ki, içinden ırmaklar kaynar. Yine öyle taşlar var ki, yarılır da ondan su fışkırır ve öylesi de var ki Allah korkusundan yuvarlanır."** İşte bu özellikleriyle taşlar sizin kalplerinizden daha üstündür. Arkasından, Allah onları en ağır şekilde tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."** Aksine O, küçüğüyle büyüğüyle bütün amellerinizi tespit edendir, yaptıklarınızı bilendir. Ve bunların karşılığını tam ve eksiksiz bir şekilde size verecektir.

[İsrailiyât İle İlgili Bir Değerlendirme:]

Şu bilinmelidir ki, müfessirlerin birçoğu *-Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* tefsirlerini İsrailoğullarının kıssalarıyla çokça doldurmuşlar, Kur'ân'ın âyetlerini onlara göre açıklamaya kalkışmışlar ve bu kıssaları Allah'ın Kitabı'nın tefsiri seviyesine çıkartmışlardır. Bunu yaparken de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"İsrailoğullarından nakilde bulunabilirsiniz, bunda bir mahzur yoktur."*[6] buyruğunu delil göstermişlerdir. Bana göre onların sözlerini nakletmek caiz olsa bile bu, tek başına olmalı, başka bir şeyle birlikte nakletmek şeklinde olmamalı ve Allah'ın Kitabı'nı açıklama sadedinde verilmemelidir. Çünkü bunların Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den geldikleri sahih olarak sabit olmadıkça, Allah'ın Kitabı'nın kesin tefsiri olarak görülmeleri caiz olmaz. Bunların mertebesi -Allah Rasûlünün de buyurduğu gibi- şudur: *"Kitap ehlini*(n naklettikleri bilgileri) *ne doğrulayın ne de yalanlayın!"*[7] Bunların mertebeleri şüpheli olduğuna ve "Kur'ân'a, onun lafız ve manalarıyla birlikte kesin olarak iman etmek farzdır." hükmü İslâm dininin kat'i hükümlerinden olduğuna göre, tümünün ya da çoğunun yalan olma ihtimali yüksek olan aslı meçhul rivâyetlerle nakledilen bu kıssaların, Allah'ın Kitabı'nın kesin manaları olarak

6 Buhârî, Enbiyâ 50; Tirmizî, İlim 13; *Müsned*, 3/46.
7 Buhârî, Şehâdât 29, İ'tisâm 25, Tevhid 51; Ebû Dâvûd, İlm, 2; *Müsned*, 4/136

kabul edilmeleri caiz değildir. Bu konuda bir kimsenin şüphesi olamaz, fakat bu gerçekten gafil olunduğu için, olan olmuştur. Başarı Allah'tandır.

﴿ ۞ أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

75- Şimdi bunların size inanacaklarını mı ümit ediyorsunuz? Hâlbuki onlardan bir fırka vardı ki Allah'ın kelâmını işitirlerdi de onu anladıktan sonra bile bile tahrif ederlerdi.

76- İman edenlerle karşılaştıklarında 'İman ettik.' derler. Birbirleri ile baş başa kaldıklarında, 'Allah'ın size açtığını, onu Rabbinizin huzurunda size karşı delil getirsinler diye mi onlara haber veriyorsunuz, akıl erdiremiyor musunuz?!' derler.

77- Onlar bilmiyorlar mı ki Allah onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını bilmektedir!

78- Onların arasında ümmiler de vardır ki onlar, birtakım kuruntular dışında Kitab'ın ne olduğunu bilmezler ve yalnızca zanna uyarlar.

75. "**Şimdi bunların size inanacaklarını mı ümit ediyorsunuz?**" Bu buyruk ile kitap ehlinin iman edeceklerinden yana mü'minlerin umutları kesilmektedir. Yani onların iman edeceklerini ummayın, çünkü onların sahip oldukları ahlâk onlardan yana ümitlenmeyi gerektirmemektedir. Çünkü onlar anlayıp öğrendikten sonra da bile bile Allah'ın Kelam'ını tahrif ediyorlar ve ona Allah'ın murad etmediği manalar veriyorlardı. Böylelikle insanlara, Allah tarafından gelmemiş bu manaların Allah tarafından gönderildiği izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Kendileri için bir şeref ve dinlerinin kaynağı olarak gördükleri kitaplarına karşı tutumları bu olduğuna ve bu kitapla insanları Allah'ın yolundan alıkoyduklarına göre, onların size iman edecekleri nasıl umulabilir ki? Bu, çok uzak bir ihtimaldir.

76. Daha sonra yüce Allah, Kitap ehlinin münafıklarının halinden bahsederek şöyle buyurmaktadır: "**İman edenlerle karşılaştıklarında 'İman ettik.' derler,**"

dilleriyle sözlü olarak -kalplerinde olmadığı halde- iman izhar ederler. "**Birbirleri ile baş başa kaldıklarında,**" yanlarında kendi dindaşlarından başka hiçbir kimse olmadığında birbirlerine şöyle derler: "**Allah'ın size açtığını, onu Rabbinizin huzurunda size karşı delil getirsinler diye mi onlara haber veriyorsunuz?**" Yani sizler iman izhar ediyor ve onlara sizin de onlar gibi olduğunuzu mu haber veriyorsunuz? Bu onların elinde, sizin aleyhinizde bir delil olur. Zira onlar, "Ehl-i kitap bizim üzerinde olduğumuz yolun hak, kendi yollarının ise batıl olduğunu ikrar ettiler." derler ve bunu Rabbiniz katında aleyhinize delil getirirler. "**Akıl erdiremiyor musunuz?**" Yani siz aklınızı kullanıp aleyhinize delil olabilecek işi yapmaktan vazgeçmiyor musunuz? Bu, onların birbirlerine söyledikleri sözlerdir.

77. "**Onlar bilmiyorlar mı ki Allah onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını bilmektedir?**" Onlar akidelerini kendi aralarında gizleseler ve bu gizlemeleri sayesinde mü'minler lehine ve kendi aleyhlerine bir delil oluşmayacağını zannetseler de bu onların hatası ve büyük cehaletidir. Çünkü Allah subhanehu onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da çok iyi bilir. Dolayısıyla da onların gerçek durumlarını kullarına açıkça gösterir.

78. "**Onların arasında,**" yani kitab ehlinin içinde "**ümmiler de vardır,**" yani ilim ehlinden olmayan avam kimseler de vardır. "**ki onlar birtakım kuruntular dışında Kitab'ın ne olduğunu bilmezler ve yalnızca zanna uyarlar.**" Yani onlar, Allah'ın Kitabı'ndan, onu okumanın dışında hiçbir nasibi olmayan ve kendilerinden öncekilerin -ki onlar kendi durumlarını hakkıyla biliyorlardı- yanında bulunanlardan haberleri olmayan kimselerdir. Bunların sahip oldukları birtakım zanlardan ve aralarındaki ilim ehlini taklit etmekten ibarettir. Yüce Allah bu âyet-i kerimelerde onların ilim adamlarını, avamlarını, münafıklarını ve aralarından münafıklık etmeyen kimseleri de beyan etmektedir. Aralarındaki ilim adamları, üzerinde bulundukları sapıklığa sıkı sıkıya bağlıdırlar. Avam ise onları basiretsiz bir şekilde taklit ederler. Buna göre siz -ey müminler- her iki kesimden yana da ümit var olamazsınız.

﴿ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- Kendi elleri ile Kitab'ı yazıp da sonra az bir paha karşılığında onu satabilmek için 'Bu Allah'ın katındandır' diyenlere veyl ol-

sun! Veyl olsun ellerinin yazdıkları yüzünden onlara, veyl olsun kazandıkları yüzünden onlara!

79. Yüce Allah, Kitab'ı tahrif etmelerine ve tahrif edip yazdıklarına "Bu Allah katındandır" diyen kimseleri tehdit etmektedir. Çünkü onların bu yaptıklarında bâtılı izhar ve hakkı gizleme vardır ki, onlar bunu bilerek ve **"az bir paha karşılığında onu satabilmek için"** yapmışlardır. Dünya -başından sonuna kadar sahip olduğu bütün değerleriyle- az bir pahadır. Bunlar uydurdukları batılları, insanların elinde bulunanları avlayabilecekleri bir ağa dönüştürmüşlerdir. Böylelikle onlara iki türlü zulmetmiş oldular: Bir taraftan dinlerini batıllar karıştırarak bozmuşlar, diğer taraftan da haksız yere, tamamen batıl bir yolla mallarını almışlardır ki bu, gasp yoluyla, hırsızlık yaparak veya buna benzer yollarla başkalarının malını almaktan çok daha büyük bir vebaldir. Bu iki tutumlarından dolayı Allah bu kimseleri tehdit ederek **"Veyl olsun ellerinin yazdıkları yüzünden onlara,"** yani yaptıkları tahrif ve batıldan dolayı **"veyl olsun kazandıkları"** mallar **"yüzünden onlara!"** buyurmuştur. "Veyl," şiddetli azap ve pişmanlık demek olup muhtevasında oldukça ağır tehdit de vardır.

Şeyhu'l-İslâm (İbn Teymiyye), yüce Allah'ın **"Şimdi bunların size inanacaklarını mı ümit ediyorsunuz?"** (75.) âyetinden **"veyl olsun kazandıkları yüzünden onlara!"** buyruğuna kadar olan ayetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Allah kelimeleri yerlerinden oynatan tahrifçileri yermektedir. Bu, Kitab ve Sünneti aslı olmayan batıl bid'atlere göre yorumlayanları da içine almaktadır. Ayrıca Kitab'dan kuruntudan başka bir şey bilmeyenleri de yermektedir ki bu da Kur'ân'ı dikkatle düşünmeyi terk etmeyi ve harflerini okumanın dışında ondan hiçbir şey bilmemeyi de kapsar. Aynı şekilde bu, dünyalık elde etmek için Allah'ın Kitabı'na aykırı bir şey yazıp da "Bu, Allah'ın katındandır" diyen kimseleri de kapsamaktadır. Mesela (böyle bir şey yazıp da) "İşte şeriat ve din budur, Kitab ve Sünnet'in ihtiva ettiği mana budur. Selefin ve imamların söyledikleri bunlardır. Gerek farz-ı ayn, gerekse farz-ı kifaye yoluyla inanılması gereken dinin esasları bunlardır" demek böyledir. Yine bu, âyetler kendisine muhalif olan kimse delil olarak kulanmasın diye sahip olduğu Kitab ve Sünnet bilgisini saklayanları da kapsar. Bu gibi hususlar genel olarak Rafiziler, Cehmiyye vb. gibi çeşitli bid'at ve kelam ehli arasında, özel olarak da fukahaya mensup olan birçok kimse arasında çokça rastlanılan durumlardır."[8]

8 *Der'u Tearudi'l-Akli ve'n-Nakl*, 1/77-78.

﴿وَقَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾﴾

80- Onlar bir de 'Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmaz.' dediler. De ki: 'Buna dair Allah'tan bir ahit mi aldınız -ki eğer öyleyse Allah asla ahdinden dönmez- yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?'

81- Hayır, kim bir kötülük işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte onlar cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

82- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar da cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

80. "Onlar bir de 'Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmaz.' dediler." Yüce Allah önce onların çirkin işlerini belirtmiş, daha sonra -buna rağmen- kendilerini övüp temize çıkardıklarını, Allah'ın azabından kurtulacaklarına ve O'nun mükâfatını elde edeceklerine dair kendileri lehlerine tanıklık ettiklerini, **"sayılı birkaç gün,"** yani parmakla sayılabilecek kadar az günün dışında ateş azabının kendilerine dokunmayacağını söylediklerini, böylelikle hem kötülükleri hem de Allah'ın azabından yana kendilerini güvende hissetme yanlışını birlikte yaptıklarını beyan etmektedir. Bu, kuru bir iddiadan ibaret olduğundan dolayı yüce Allah onları reddederek şöyle buyurmaktadır: Ey Peygamber, onlara **"De ki: Buna dair Allah'tan bir ahit mi aldınız?"** Yani Allah'a iman ettiniz, Peygamberine de iman ve itaat ettiniz de Allah ile aranızda bir ahit mi oluştu? Zira hiçbir şekilde değişmeyecek ve kişinin kurtuluşunu gerekli kılan ahit işte budur. **"Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?"** Yüce Allah bu buyruğuyla onların ileri sürdükleri bu iddianın doğru olmasının, üçüncüsü bulunmayan iki şıktan birine bağlı olduğunu haber vermektedir: Ya onlar Allah katında bir ahit almışlardır ki o zaman iddiaları doğru olur ya da Allah'a iftira etmektedirler ki o zaman da iddiaları yalandır. Bu ise onların en ileri derecede rezil-rüsva olmalarını ve azaba uğratılmalarını gerektirir. Allah katında bir ahitlerinin olmadığı; durum-

larının bilinmesi, pek çok peygamberi yalanlamaları, hatta o peygamberlerden bir kısmını öldürmeleri, Allah'a itaatten çıkmaları ve ahitlerini bozmalarıyla açığa çıkmıştır. Böylece kaçınılmaz bir sonuç olarak onların Allah'a yalan uyduran, iftira düzen kimseler oldukları ve Allah'a karşı bilmedikleri şeyleri söyledikleri meydana çıkmaktadır. O'nun hakkında bilgisizce bir şey söylemek ise haramların en büyüklerinden, çirkinliklerin en kötü olanlarındandır.

81. Daha sonra yüce Allah, herkesi içine alan umumi bir hükmü zikretmektedir ki bu hükme İsrailoğulları da, başkaları da dahildir. O hüküm, helak olanların ve kurtulanların vasıflarına dair olup kendisinden başka hiçbir hükmün olmadığı, bu konuda ortaya atılan kuruntuları ve iddiaları da geçersiz kılan bir hükümdür.

Yüce Allah bu hükmü beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Hayır,"** yani durum sizin belirttiğiniz gibi değildir. Sizin bu sözünüzün gerçek bir değeri yoktur, ama **"kim bir kötülük işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa..."** Burada "سيئة / kötülük" kelimesi şart cümlesi içinde gelen nekre (belirtisiz) bir isim olduğundan dolayı, hem şirki, hem de şirkten aşağı bütün günahları kapsar. Ancak buradaki kasıt şirktir.

Zira Yüce Allah'ın, **"ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa"** buyruğu bunun delilidir. "Günahın çepeçevre kuşatması"ndan kasıt ise işleyenin, hiçbir çıkış ve kurtuluş bulamayacağı şekilde etrafını kuşatması demektir ki bu da ancak şirk olabilir. Çünkü iman sahibi olan kişiyi hiçbir günah çepeçevre kuşatamaz. **"İşte onlar cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

Hariciler bu âyeti büyük günah işleyenin kâfir olacağına delil göstermişlerdir. Görüldüğü gibi aslında bu, aleyhlerinde bir delildir. Çünkü âyetin şirk hakkında olduğu açıkça ortadadır. İşte herhangi bir âyeti yahut sahih bir hadisi kendi batıl görüşüne delil gösteren ve batıl peşinde olan her kişinin, delil diye gösterdiği o buyrukta aleyhine bir delil bulunması -burada da görüldüğü gibi- kaçınılmaz bir husustur.

82. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe **"iman edip salih ameller işleyenlere gelince..."** Amellerin salih olması ancak iki şartın bulunmasıyla mümkündür: Allah rızası için ihlâsla yapılmış olması ve Allah Rasûlünün Sünnetine tâbî olarak yapılması.

Bu iki âyetin özü şudur: Kurtuluşa erenler ve umdukları mükâfatı elde edecek olanlar iman ve salih amel işleyenlerdir. Helâk olacak ve Cehennem halkından olacaklar ise Allah'a şirk koşan ve O'nu inkar edenlerdir.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾﴾

83- Hani İsrailoğullarından 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anneye-babaya, akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilik yapacaksınız.' diye söz almış ve 'İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin.' (diye emretmiştik). **Sonra içinizden pek azınız hariç** (sözünüzden) **dönüp büsbütün yüz çevirdiniz.**

83. İşte bunlar yüce Allah'ın bütün şeriatlarda emrettiği dinin esasları arasındadır. Çünkü bunlar her zaman ve her mekânda genel maslahatları kapsayan hükümlerdir. Bu bakımdan dinin aslı (itikadî hükümleri) gibi bunlar hakkında da nesih söz konusu olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Hiçbir şeyi ortak tutmadan** (yalnız) **Allah'a ibadet edin..."** (en-Nisa, 4/36) buyruğunda ve devamında bize de aynı şeyleri emretmektedir.

"Hani İsrailoğullarından... söz almıştık." İşte bu, onların katılıkları yüzündendir. Onlara her bir emir verildiğinde isyana kalkıştılar. Ancak ağır ahitler ve pekiştirilmiş sözler alındıktan sonra onu kabule yanaşıyorlardı. **"Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz!"** Bu, yalnızca Allah'a ibadet etmeyi emretmekte ve O'na ortak koşmayı yasaklamaktadır. İşte bu, dinin aslıdır. Eğer bu temele bağlı olarak yapılmayacak olursa, hiçbir iyi amel kabul olmaz. Zira bu, Allah'ın kulları üzerindeki bir hakkıdır. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Anneye-babaya, akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilik yapacaksınız."** Yani anneye-babaya güzel davranın, iyilik edin. Bu buyruk hem sözlü hem de fiilî her türlü iyi davranışı kapsamaktadır. Ayrıca anne-babaya kötülük yapmayı da yasaklamaktadır. Çünkü farz veya iyilik yapmayı terk ederek kötülük yapmayı da yasaklamaktadır. Çünkü farz olan, onlara iyilik yapmaktır ki, bir şeyin emredilmesi onun zıddı olan şeylerin yasaklanması demektir. İyiliğin zıddı ise iki şeydir: Birincisi kötülük yapmaktır ki bu büyük bir günahtır. İkincisi ise kötülük yapmama, ama iyilik yapmayı terk etmektir. Bu da haramdır, ancak birinci türle aynı kabul edilmemesi gerekir. Aynı şekilde akrabalar, yetimler ve yoksulların gözetilmesi, onlara iyilik yapılması hakkında da bu söylediklerimiz söz konusudur. İyiliğin ayrıntılı şekilde sayılıp

dökülmesi mümkün değildir. Bu yüzden iyilik, ancak -az önce geçtiği gibi- tarif edilebilir. Daha sonra yüce Allah genel olarak bütün insanlara iyilik yapmayı emrederek **"İnsanlara güzel söyleyin"** buyurmaktadır. İnsanlara güzel söylemenin kapsamına iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, ilim öğretmek, selamlaşmayı yaygınlaştırmak, tatlı dillilik vb. her türlü hoş söz girer. İnsan, bütün insanları gözetemeyeceğinden dolayı ona her bir yaratılmışa iyilik yapmaya güç yetirebileceği bir emir verilmiştir. Bu da sözlü olarak iyilik yapmaktır. İnsanlara -hatta kâfirlere dahi- kötü söz söylemenin yasak kılınması da bunun kapsamına girmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere Kitab ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin."** (el-Ankebut, 29/46) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın, kullarından sahip olmalarını istediği âdâb arasında söz ve fiillerde nezih olmak, çirkin ve seviyesiz sözler söylememek, sövmekten ve anlamsız tartışmalar yapmaktan kaçınmak da vardır. Bunun yerine insan güzel ahlak sahibi, yumuşak huylu, herkesle güzel geçinen, insanların kendisine verebilecekleri eziyetlere karşı sabreden ve bütün bunları Allah'ın emrine uymak ve mükâfatını elde etmek üzere yapan bir kimse olmalıdır.

Daha sonra yüce Allah, İsrailoğullarına, namaz kılmalarını ve zekât vermelerini emretmektedir. Çünkü önceden de geçtiği üzere namaz, mabud olan Allah'a ihlâsla ibadeti, zekât da Allah'ın kullarına iyilikte bulunmayı içerir. Aklı başında basiret sahibi bir kimse bu güzel emirler hakkında ibretle düşünecek olursa, bunların Allah'ın kullarına ihsanının bir parçası olduğunu anlar. Allah'ın bu emirleri vermekle onlara lütufta bulunduğunu kavrar. İşte Allah sizlere bu emirleri verdikten ve sizden birtakım ahitler aldıktan sonra **"Sonra içinizden pek azınız hariç** (sözünüzden) **dönüp büsbütün yüz çevirdiniz."** Ve bu yüz çevirmeniz bir daha dönmemek üzere olmuştu. Bir kimse yüz çevirdiği şeye sonradan dönmek niyetiyle de yüz çevirebilir. Bunların ise tekrar bu emirlere geri dönme arzuları yoktu. Allah'ın tevfikinden mahrum kalmaktan Allah'a sığınırız. Yüce Allah'ın, **"pek azınız hariç"** buyruğu bir istisnadır ki, onların hepsinin yüz çevirdikleri kanaati doğmasın. Böylelikle yüce Allah, az bir bölümünü Allah'ın sözlerinden dönmekten koruduğunu ve onlara sebat verdiğini haber vermektedir.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ
وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ أَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن
دِيَٰرِهِمْ تَظَٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ

عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَن
يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ وَمَا
ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْءَاخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ
ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾﴾

84- Hani yine sizden, 'Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz ve birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız.' diye söz almıştık. Sonra siz bunu kabul etmiştiniz ve (verdiğiniz söze) **şahit de olmuştunuz.**

85- Sonra işte sizler, (hâlâ) **birbirinizi öldürüyor, içinizden bir kesimi yurtlarından çıkarıyor ve onlara karşı günah ve düşmanlıkla birleşip yardımlaşıyorsunuz. Eğer size esir olarak gelirlerse fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Hâlbuki onların** (yurtlarından) **çıkarılması size haram kılınmıştır. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıyorsunuz da bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden böyle yapanların cezası dünyada zilletten başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise böyleleri azabın en şiddetlisine itilirler. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.**

86- Onlar âhiret karşılığında dünya hayatını satın almış kimselerdir. Onun için azapları hafifletilmez ve onlara yardım da edilmez.

84-85. Bu ayetlerde sözü geçen tutum, Medine'de vahyin indirildiği dönemde bulunanların tutumudur. Şöyle ki Ensar'ı oluşturan Evs ile Hazreçliler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmesinden önce müşrik idiler ve cahiliye âdeti üzere birbirleriyle çarpışıyorlardı. İşte bu halde oldukları sırada Kurayza oğulları, Nadir oğulları ve Kaynuka oğulları diye bilinen üç yahudi grubu gelip onların bulundukları bölgeye yerleştiler. Ve onların her bir kesimi Medinelilerden bir kesimle antlaştılar. Birbirleriyle savaşacak olurlarsa yahudiler de o Araplarla savaşan kendi antlaşmalılarına, diğer Araplara karşı yardımcı oluyorlardı. Karşı taraftaki Araplara da bir başka yahudi kesimi yardımcı oluyordu. Böylelikle bir yahudi diğer bir yahudiyi öldürebiliyor ve herhangi bir sürgün ve talan söz konusu olduğu takdirde onu yurdundan çıkarabiliyordu. Savaş sona erdiğinde eğer iki kesim arasında birtakım kimseler esir düşmüşse fidye vererek biri diğerini esa-

retten kurtarıyordu. Hâlbuki şu üç husus onlara emredilmiş ve farz kılınmıştı: Biri diğerinin kanını dökmeyecekti, biri diğerini yurdundan çıkarmayacaktı ve onlardan birinin esir olduğu görülecek olursa fidye vererek onu kurtaracaklardı. Onlar son emri yerine getirdiler. İlk iki emri ise terk ettiler. İşte yüce Allah bu hususa işaret ederek ve onların bu yaptıklarını reddederek şöyle buyurmaktadır:

"Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıyorsunuz da," bu fidye vererek esirleri kurtarmaktır; **"bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"** Bu da (dindaşlarını) öldürmeleri ve yurtlarından çıkarmalarıdır. Bu buyrukta imanın verilen emirleri yerine getirmeyi, yasaklardan da kaçınmayı gerektirdiğine ve emir olarak verilen buyrukların imandan olduğuna dair delil vardır. Daha sonra yüce Allah bu şekilde davrananlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"İçinizden böyle yapanların cezası dünya hayatında zilletten başka bir şey değildir."** Nitekim bu gerçekleşmiş ve yüce Allah onları hor ve hakir düşürmüş, Rasûlünü onlara galip getirmiş, o da kimilerini öldürmüş, kimilerini esir etmiş, kimilerini de yurtlarından sürmüştür. **"Kıyamet gününde ise böyleleri azabın en şiddetlisine,"** en büyüğüne **"itilirler. Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir."** Daha sonra yüce Allah, onların Kitab'ın bir bölümünü inkar edip bir bölümüne iman etmelerine sebep olan şeyi şöyle haber vermektedir:

86. "Onlar âhiret karşılığında dünya hayatını satın almış kimselerdir." Yani onlar, antlaşmalıları olan (Arap kabilelerine) yardım etmeyecek olurlarsa, bunun kendileri için utanılacak bir iş olacağını vehmettiler ve o bakımdan ateşe girmeyi, utanmaya tercih ettiler. Bundan dolayı da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onun için azapları hafifletilmez."** Aksine azapları ağırlık ve şiddetiyle devam edecek ve hiçbir vakit rahat yüzü göremeyecekler. **"Onlara yardım da edilmez."** Hoşlarına gitmeyen hiçbir şey kaldırılmaz, bertaraf edilmez.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ بِٱلرُّسُلِ ۖ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ ۗ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya Kitab'ı verdik ve onun arkasından birbiri ardınca peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık deliller verdik. Onu Ruhu'l-Kudüs ile destekledik. Demek, size ne zaman bir peygamber, nefislerinizin hevasına uymayan bir şey getirirse büyüklenecek, kimini yalanlayacak, kimini de öldüreceksiniz ha!

87. Yüce Allah, İsrailoğullarına, kendisiyle konuştuğu Mûsâ'yı peygamber olarak göndermesi, ona Tevrat'ı vermesi, daha sonra da son peygamberleri Meryem oğlu İsa *aleyhisselam*'a gelinceye kadar Tevrat ile hüküm veren peygamberleri ardı ardınca göndermesi şeklindeki lütfunu hatırlatmaktadır. Yine İsa'ya, insanların, benzerlerini görmesi halinde iman etmelerini sağlayacak apaçık belgeler ve mucizeler verdiğini de hatırlatmakta ve **"O'nu Rûhu'l-Kudüs ile destekledik"** buyurmaktadır. Yani Allah, onu Rûhu'l-Kudüs ile daha da güçlendirmişti. Müfessirlerin çoğunun dediklerine göre Rûhu'l-Kudüs'ten kasıt, Cebrail *aleyhisselam*'dır. Rûhu'l-Kudüs'ün, Allah'ın, kullarını kendisi ye desteklediği "iman" olduğu da söylenmiştir. Buna rağmen değeri ölçülemeyecek kadar olan onca nimeti getiren peygamberler size **"nefislerinizin hevasına uymayan bir şey getirirse"** onlara iman etmekten **"büyüklenecek,"** onların **"kimini yalanlayacak, kimini de öldüreceksiniz ha!"** Böylece hevanıza uymayı hidâyete uymanın önüne geçirdiniz. Dünyayı âhirete tercih ettiniz. Bu buyruk açıkça görüldüğü gibi büyük bir azar içermekte ve yaptıklarının çok ağır olduğunu göstermektedir.

﴿ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾

88- Bir de 'Kalplerimiz kılıflıdır.' dediler. Öyle değil, Allah küfürleri yüzünden onlara lânet etmiştir. Artık onlar pek az iman ederler.

88. Yani ey Rasûlüm, sen kendilerini imana davet ettiğinde kalplerinin örtülü, kılıflı olduğunu ileri sürerek mazeret beyan ettiler. Yani kılıflar ve örtüler içinde olduğundan, senin söylediklerini anlamıyorlarmış; bu da iddialarına göre bilgi sahibi olmadıklarından ötürü kendileri için mazeret teşkil ediyormuş. Ancak bu, onların söyledikleri bir yalandır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Öyle değil! Allah küfürleri yüzünden onlara lânet etmiştir."** Yani küfürleri sebebiyle Allah'ın rahmetinden kovulmuş, lanete uğramışlardır. Onlardan iman edenler pek azdır. Ya da onların imanları az, küfürleri çok fazladır.

﴿ وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَٰبٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا۟ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا۟ كَفَرُوا۟ بِهِۦ ۚ فَلَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا ٱشْتَرَوْا۟

بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ
عِبَادِهِۦ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾

89- Yanlarındakini doğrulamak üzere onlara Allah tarafından bir Kitap gelince -ki önceden kâfirlere karşı yardım isteyip duruyorlardı- işte o tanıdıkları kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti kâfirler üzerine olsun!

90- Allah'ın kullarından dilediği kimseye kendi lütfundan indirmesini kıskanarak Allah'ın indirdiklerini inkâr etmek karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.

89-90. "Yanlarındakini doğrulamak üzere onlara Allah tarafından bir Kitap gelince" Yani kendilerinin önceden bilip tanıdıkları, o yaratılmışların en faziletlisi ve peygamberlerin sonuncusu vasıtasıyla gelen ve Tevrat'tan yanlarında bulunanı tasdik eden Kitab'ı onlar iyi bilmekte ve şeksiz şüphesiz tanımakta idiler. Hatta müşrikler ile kendi aralarında cahiliye döneminde meydana gelen savaşlarda o Peygamber ile yardıma kavuşacaklarına inanmakta, müşrikleri O'nun gelişi ile ve onunla birlikte savaşacaklarını söyleyerek korkutmakta idiler. O tanıdıkları Nebi ve Kitap gelince inkar ettiler. Bu küfürlerinin sebebi ise Allah'ın kulları arasından dilediği kimselere ihsanını indirmesini kıskanmaları ve taşkınlıkları idi. Bunun üzerine Allah onlara lânet etti ve küfürlerinin çokluğu, şüphe ve şirklerinin ardı arkasına gelmesi sebebiyle onlara gazap üstüne gazap etti. **"Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır."** Yani can yakıcı, ızdırap verici bir azap vardır. Bu da cehennem ateşini boylamak ve ebedi nimetlerden mahrum kalmaktır. Onların bu halleri ne kötüdür! Allah'a, kitaplarına, Peygamberlerine imanı bırakıp O'na, kitaplarına ve Peygamberlerine küfr etmeleri, onu bilmelerine ve doğruluğuna inanmalarına rağmen böyle bir değiş-tokuşa girmeleri ne kadar kötüdür! O nedenle bu, onların azaplarının daha da büyük olmasına sebeptir.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ نُؤْمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ
وَهُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾
۞ وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ

﴿٩٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُوا۟
قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا
يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

91- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine iman edin.' denildiği zaman, 'Biz, bize indirilene iman ederiz.' derler de ondan ötesini inkâr ederler. Hâlbuki o, beraberlerinde bulunanı doğrulayan hakkın tâ kendisidir. De ki: Madem iman ediyordunuz da niçin daha önce Allah'ın Peygamberlerini öldürüyordunuz?

92- Andolsun Mûsâ size apaçık belgelerle gelmişti de siz onun ardından (açıkça) **zulme saparak buzağıyı** (ilah) **edindiniz.**

93- Hani sizden bir söz almış ve Tur'u üstünüze kaldırıp 'Size verdiğimiz (Kitabı) **kuvvetle tutun ve dinleyin.' demiştik. Onlar ise 'Dinledik, isyan ettik.' demişlerdi. Küfürleri yüzünden buzağı** (sevgisi) **kalplerine içirildi. De ki: 'Eğer mümin iseniz, imanınız size ne çirkin şeyler emrediyor!'**

91. "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine iman edin.' denildiği zaman," yani yahudilere, Allah'ın, Peygamberine indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeleri söylendiği zaman büyüklenir ve azgınlık ederler: **"'Biz bize indirilene iman ederiz.' derler de ondan ötesini,"** yani onun dışındaki kitapları **"inkar ederler."** Hâlbuki ister kendilerine indirilmiş olsun, ister başkalarına indirilmiş olsun, Allah'ın bütün indirdiklerine kayıtsız şartsız iman etmeleri gerekirdi. Fayda verecek olan iman, Allah'ın bütün peygamberlerine indirdiklerine iman etmek şeklindeki imandır. Peygamberler ve kitaplar arasında ayırım gözeterek onların bir bölümüne iman ettiğini ileri sürmek iman değil, küfrün tâ kendisidir. İşte bundan dolayı yüce Allah -bir başka yerde- şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki Allah'ı ve Peygamberlerini inkar edenler, bir de Allah ve Peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler; 'Kimine iman eder, kimini inkar ederiz.' diyenler ve böylece ikisi arasında bir yol tutturmaya yeltenenler, işte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler."** (en-Nisa, 4/150-151) Yüce Allah burada bu gibi kimselerin kabahatlerini mükemmel bir şekilde reddetmekte ve kaçıp kurtulamayacakları bir şekilde onları susturmaktadır. Kur'ân'ı inkârlarına iki hususla cevap vererek şöyle buyurmaktadır:

"Hâlbuki o... hakkın tâ kendisidir." İhtiva ettiği bütün haberleri, emirleri ve yasaklarıyla hakkın tâ kendisi olduğuna ve Rablerinden geldiğine göre -buna rağmen- onu inkar etmek, hem Allah'ı, hem de O'nun indirdiği hakkı inkar etmektir. Yüce Allah ayrıca **"beraberlerinde bulunanı doğrulayan"** buyurmaktadır. Yani bu Kur'ân, onların ellerinde bulunan ve hak olan her şeye uygun ve onun hakkında hüküm vericidir. Peki, ne diye üzerinize indirilene iman ediyorsunuz da onun benzerine küfrediyorsunuz? Bu, taassup ve hidâyete değil hevâya tâbî olmaktan başka nedir? Aynı şekilde Kur'ân'ın onların beraberinde bulunanı doğrulaması, onlar için de ellerinde bulunan kitaplardan doğru olan hususlar hakkında bir delildir. Kur'ân'dan başka bir şeyle bunun ispatı mümkün değildir. Onlar Kur'ân'ı inkar ederek şöyle bir kimsenin durumuna düşmüş oldular: Bir kimse bir iddiada bulunmaktadır ve iddiasını ispatlamak için tek bir delili vardır. Bu iddiasının tahakkuku ise o delilin gerçek ve sağlıklı bir delil olmasına bağlıdır. Ancak tutar, kendisi kendi delilini, tenkit eder ve yalanlar. Böyle bir tutum ahmaklık ve delilikten başka nedir ki? Buna göre onların Kur'ân'ı inkar etmeleri, bizzat ellerinde bulunanı inkâr etmeleri ve çürütmeleri demektir. Daha sonra yüce Allah, kendilerine indirilmiş olanlara iman ettikleri iddialarını da şöylece çürütmektedir: Onlara **"De ki: Madem iman ediyordunuz da niçin daha önce Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?"**

92. **"Andolsun ki Mûsâ size apaçık belgelerle"** hem hakkı açıkça ortaya koyan hem de kendileri açık seçik olan delillerle **"gelmişti de onun ardından"** size peygamber olarak gelişinden sonra "(açıkça) **zulme saparak buzağıyı** (ilah) **edindiniz."** Yani bu konuda hiçbir mazeretiniz geçerli değil.

93. **"Hani sizden bir söz almış ve Tur'u üstünüze kaldırıp 'Size verdiğimiz** (Kitabı) **kuvvetle tutun ve dinleyin.' demiştik."** Dinlemek hakkındaki bu emir, verileni kabul, ona itaat ve emri yerine getirmek şeklindeki dinlemedir. **"Onlar ise 'Dinledik, isyan ettik.' demişlerdi."** Bunun yerine böyle bir tutum takınmışlardı. **"Küfürleri yüzünden buzağı** (sevgisi) **kalplerine içirildi."** Yani buzağıya ve ona ibadete karşı duydukları sevgi kalplerini çepeçevre kuşatmış ve küfürleri sebebiyle bu sevgi kalplerinin tâ içine sinmişti.

"De ki: Eğer mümin iseniz, imanınız size ne çirkin şeyler emrediyor!" Yani sizler iman iddiasında bulunuyor ve hak dine bağlı olmakla övünüyorsunuz. Hâlbuki sizler hem peygamberleri öldürmüş, hem de Allah'ın peygamberi sizin yanınızda olmadığı sırada Allah'ı bırakıp buzağıyı ilâh edinmiştiniz. Allah'ın

emir ve yasaklarını ise ancak tehdit edildikten ve üzerinize Tur'un kaldırılmasından sonra kabul etmiş, sözlü olarak emirlere uyacağınızı söylemekle birlikte fiilen bu sözünüzü de bozmuştunuz. Sahibi olduğunuzu iddia ettiğiniz bu iman nasıl bir imandır, bu din nasıl bir dindir? Eğer iddianıza göre iman bu demekse, kişiyi azgınlığa götüren, Allah'ın peygamberlerini inkâra ve pek çok hususta Allah'a isyana götüren iman ne kadar kötü bir imandır! Hâlbuki bilinen şudur: Sağlıklı bir iman, sahibine her türlü hayrı yapmayı emreder ve her türlü kötülükten de onu alıkoyar. Bu yüzden sizin yalan söylediğiniz ortaya çıkmakta ve çelişkileriniz açıkça belli olmaktadır.

﴿قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ
إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ
وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِۦ مِنَ ٱلْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾﴾

94- De ki: Eğer Allah katında âhiret yurdu başkalarının değil de sadece sizin ise haydi ölümü temenni edin bakalım, eğer doğru söylüyorsanız...

95- Fakat ellerinin gönderdiklerinden dolayı hiçbir zaman onu temenni etmezler. Allah o zalimleri çok iyi bilir.

96- Andolsun ki onları insanlar içinde yaşama en düşkün, hatta müşriklerden bile daha düşkün bulursun. Onlardan her biri kendisine bin yıl ömür verilsin ister. Hâlbuki ömrünün uzun olması kendisini azaptan kurtaracak değildir. Allah, yapmakta olduklarını çok iyi görüyor.

94. Sen iddialarının doğruluğunu ispat etmeleri için onlara **"De ki: Eğer Allah katında âhiret yurdu,"** yani Cennet **"başkalarının değil de"** iddia ettiğiniz gibi **"sadece sizin ise"** yani "Cennet'e ancak yahudi ve hıristiyanlar girecek, Cehennem ateşi de sayılı günler dışında bizlere asla dokunmayacaktır." şeklindeki iddianızda samimi iseniz **"haydi ölümü temenni edin bakalım."** Bu, onlarla Allah Rasûlü arasında bir çeşit mubaheledir (iddiada bulunan tarafların Allah'ın lânetinin, yalan söyleyenlerin üzerine olmasını dilemeleridir). Bu inatlaşmalarından sonra bu şekilde doğruyu itiraf etmek için köşeye sıkıştırılınca yapabilecekleri, ancak şu iki

şeyden biriydi: Ya Allah'a ve Rasûlüne iman edeceklerdi ya da onlar için oldukça kolay bir iş hakkında böyle temennide (mubahelede) bulunacaklardı. Bu kolay iş ise kendilerini yalnızca kendilerine ait olduklarını iddia ettikleri yurda (Cennet'e) ulaştıracak olan ölümü temenni etmekten ibaretti. Ancak onlar buna yanaşmadılar. Böylelikle herkes onların alabildiğine inat eden, Allah Rasûlüne -doğruyu bile bile- karşı çıkan ve onun yolundan uzaklaşan kimseler olduklarını öğrenmiş olmaktadır. İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

95-96. "Fakat ellerinin gönderdiklerinden" küfür ve masiyetlerden **"dolayı hiçbir zaman onu temenni etmezler."** Çünkü onlar ölümün, kötü amellerinin cezasını görmeye götüren bir yol olduğunu çok iyi bilirler. Bu yüzden ölüm onlar için her şeyden daha tiksindiricidir; onlar hiçbir peygambere ve kitaba iman etmeyen müşrikler de dahil olmak üzere, herkesten daha ileri derecede hayata tutkundurlar/bağlıdırlar. Daha sonra yüce Allah onların dünyaya aşırı sevgilerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan her biri kendisine bin yıl ömür verilsin ister."** Bu da tutkunluğun en ileri derecesidir. Onlar imkânsız bir şeyi temenni ettiler. Halbuki onlara sözünü ettikleri kadar ömür verilse dahi bunun kendilerine hiçbir faydası olmayacak ve azabı hiçbir şekilde onlardan uzaklaştırmayacaktır. **"Allah yapmakta olduklarını çok iyi görüyor."** Bu da amellerine karşılık ceza göreceklerine dair onlara yapılan bir tehdittir.

﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾﴾

97- De ki: 'Her kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki o, o (Kur'an'ı) **senin kalbin üzerine, önündekileri doğrulayıcı, mü'minlere de bir hidâyet ve bir müjde olmak üzere Allah'ın izniyle indirdi.'**

98- Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır.

97-98. Yani o iman etmekten kendilerini alıkoyanın senin dostun olan Cebrail *aleyhisselam* olduğunu ve eğer Allah'ın melekleri içinde ondan başkası olsaydı mutlaka sana iman edip seni tasdik edeceklerini iddia eden yahudilere de ki: Şüphesiz sizin bu iddianız bir çelişkidir, bir saçmalıktır. Allah'a karşı büyüklenmektir. Çün-

kü Allah nezdinden senin kalbinin üzerine Kur'ân-ı Kerîm'i indiren de, senden önceki peygamberlere vahiy indirmiş olan da odur. Ona bu emri veren ve bu görevle gönderen de Allah'tır. Cebrail sadece bir elçidir. Bununla birlikte Cebrail'in kendisinden önceki kitapları doğrulamak üzere indirmiş olduğu Kitab-ı Kerîm de ne önceki kitaplara muhaliftir, ne de onlarla herhangi bir hususta çelişmektedir. Bu kitapta ona iman edenler için bütün çeşitleriyle sapıklıklardan kurtarıcı tam bir hidâyet, dünyevî ve uhrevî hayırlarla ilgili müjdeler vardır. Buna göre bu niteliklere sahip olan Cebrail'e düşmanlık etmek, Allah'a ve ayetlerine küfretmek; Allah'a, peygamberlerine ve meleklerine düşmanlık beslemek demektir. Yahudilerin Cebrail'e düşmanlıkları bizzat ona değil, Allah'ın, peygamberlerine indirmiş olduğu hakka düşmanlıktır. Dolayısıyla onların bu düşmanlıkları Cebrail'i indirene, onu elçi olarak gönderene, Cebrail'in elçi olarak getirdiklerine ve Cebrail'in elçi olarak geldiği kimseye bir düşmanlıktır ve bunların hepsine toptan küfürdür. İşte onların bu düşmanlıklarının açıklaması ve iç yüzü budur.

﴿وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾﴾

99- Andolsun ki Biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları fasıklardan başkası inkâr etmez.

Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyuruyor: **"Andolsun ki Biz sana apaçık âyetler indirdik."** Öyle âyetler ki yol göstericilik isteyene yol gösterir, inat ederek küfürde direnene karşı da hücceti ortaya koyar. Bu âyetlerin açıklığı ve hakka delâletleri öyle büyük bir derecede ve öyle bir durumdadır ki, ancak Allah'ın emrinin ve O'na itaatin dışına çıkarak fasıklık yapanlar ve alabildiğine boş bir kibirle büyüklük taslayanlar onları kabule yanaşmazlar.

﴿أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَّبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُم بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾﴾

100- Onlar her ne zaman bir ahit yapsalar, içlerinden bir topluluk onu (bozup bir kenara) **atıvermedi mi? Dahası onların çoğu iman etmezler.**

Bu buyruk, verdikleri ahitlerin çokluğunun ve bu ahitlerine bağlı kalmak için hiçbir sabır ve çaba göstermemelerinin hayret edilecek bir husus olduğunu ortaya koymaktadır. "كلما / her ne zaman" buyruğu tekrarı ifade etmektedir. Yani onlar

ne zaman bir ahit verdilerse, mutlaka bu ahdi bozmuşlardır. Peki, buna sebep nedir? Sebep, onların pek çoğunun iman eden kimseler olmamasıdır. Onların iman etmemeleri, ahitlerini bozma sonucunu doğurmuştur. Şâyet samimi olarak iman etmiş olsalardı, mutlaka yüce Allah'ın, haklarında **"Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır."** (el-Ahzab, 33/23) buyurduğu kimseler gibi olurlardı.

﴿وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ
كِتَٰبَ اللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ
سُلَيْمَٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَٰطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَآ
أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ
فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ
مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَىٰهُ
مَا لَهُۥ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾﴾

101- Onlara Allah tarafından yanlarındakini doğrulayan bir peygamber geldiği zaman, kendilerine Kitab verilenlerden bir fırka, sanki bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabı'nı arkalarına attılar.

102- Şeytanların, Süleyman'ın hükümranlığına dair uydurdukları şeylerin ardına düştüler. Halbuki Süleyman kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara büyüyü ve Babil'deki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek, 'Biz ancak imtihanız, sakın küfre girme.' demedikçe kimseye (büyü) **öğretmezlerdi. İşte ikisinden koca ile karısını ayıracak şeyleri öğrenirlerdi. Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi. Onlar kendilerine zarar verecek ve fayda sağlamayacak şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar büyüyü satın alan kimsenin âhirette hiçbir nasibi olmadığını elbette biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kadar da kötüdür! Keşke bilselerdi!**

103- Eğer iman edip sakınmış olsalardı, elbette Allah'ın sevabı daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi!

101. "Onlara Allah tarafından yanlarındakini doğrulayan bir peygamber geldiği zaman," yani bu şerefli Peygamber onlara yüce Kitab'ı ve beraberlerinde bulunana muvafık olan hakkı getirdiği vakit -ve onlar bu sırada kendi kitaplarına sımsıkı sarılmış olduklarını da iddia ediyorlarken- Peygamber'e ve getirdiklerine küfrettiler ve bunun sonucunda **"Kitap verilenlerden bir fırka, Allah'ın"** kendilerine indirmiş olduğu **"Kitabı'nı"** ondan yüz çevirerek, ona iltifat etmeyerek **"arkalarına attılar."** Bu, Allah'ın Kitabı'ndan yüz çevirmeyi ifade etmede daha ileri derecede bir ifadedir. Onlar cahillerdenmiş gibi davranıyorlardı. Hâlbuki onlar Peygamber'in doğruluğunu ve getirdiklerinin gerçek mahiyetini bilen kimselerdi. Böylelikle Kitab ehlinden bu kesimin, Peygamber'e iman etmediklerinden dolayı ellerinde hak namına hiçbir şey kalmadığı açıkça ortaya konmaktadır. Zira onların bu Kitab'a küfretmeleri, farkında olmadıkları bir surette kendi kitaplarına da küfretmeleri sonucunu doğurmuştur.

102. "Şeytanların, Süleyman'ın hükümranlığına dair uydurdukları şeylerin ardına düştüler." Kaderî sırlardan ve ilahî hikmetlerden biri, yararlı olan ve kendisiyle yararlanma imkânı bulunan şeyleri terk ederek onlardan yararlanmayan kimsenin, kendisine zarar verecek şeylerle uğraşmakla müptela kılınmasıdır. Rahman olan Allah'a ibadeti terk eden, putlara ibadet belasıyla karşı karşıya kalır. Allah'a muhabbeti ve O'ndan korkup ummayı terk eden, Allah'tan başkasına muhabbet beslemek, O'ndan başkasından korkmak ve ummak belasına müptela olur. Malını Allah'a itaat uğrunda infak etmeyen kimse şeytana itaat uğrunda harcar. Rabbinin huzurunda boyun eğmeyi terk eden kimse kulların önünde boyun eğme belasına mahkûm olur. Hakkı terk eden de batıla müptela olur. Aynı şekilde yahudiler de Allah'ın Kitabını terk ettikleri için şeytanların, Süleyman'ın hükümranlığına dair okuyup uydurdukları büyülere tâbî oldular. Çünkü şeytanlar insanlara büyüyü göstermiş ve Süleyman *aleyhisselam*'ın büyücülük yaptığını ve bu büyücülük vasıtasıyla büyük bir egemenlik ve saltanata eriştiğini iddia etmişlerdi. Oysa şeytanlar bu iddialarında yalan söylemektedirler. Süleyman asla büyücülük yapmamıştır. Aksine gerçeği ve doğruyu dile getiren yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hâlbuki Süleyman"** büyüyü öğrenmek suretiyle **"kâfir olmadı"** ve dolayısıyla büyücülüğü öğrenmedi. **"Fakat"** bu hususta **"şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara büyüyü... öğretiyorlardı."** Bunun sebebi Adem oğullarını azdırmak ve onları saptırmak istemeleridir. Yahudiler de Irak'ta/Babil'de bulunan iki meleğe indirilmiş bulunan büyüye tâbî olmuşlardı. Bu iki meleğe, Allah'ın kullarını imtihan edip sınaması için büyü indirilmişti. Bunlar da insanlara büyüyü öğretiyorlardı. **"Hâlbuki o iki melek, 'Biz**

ancak imtihanız," diye öğüt vermedikçe **"sakın küfre girme.'"** yani sihri öğrenme, çünkü bu küfürdür **"demedikçe,"** büyücülük konusunda uyarmadıkça ve sihrin durumunu ona bildirmedikçe **"kimseye öğretmezlerdi."** Buna göre şeytanların büyücülük öğretmeleri hakkı batıla karıştırmak, saptırmak ve bu büyüyü Allah'ın kendisini büyücülükten tenzih ettiği kimselere nispet ederek güzel göstermek içindir. Yüce Allah'ın, büyücülükten tenzih etmekle birlikte şeytanın büyüyü kendisine nispet ettiği kişi ise Süleyman *aleyhisselam*'dır. İki meleğin insanlara büyü öğretmeleri ise imtihan etmek içindi ve öğrenmek isteyenlerin herhangi bir mazeretleri olmaması için de bunu öğüt vererek yapıyorlardı. İşte bu yahudiler, şeytanların ve bu iki meleğin öğretmiş olduğu büyüye tâbî oldular, böylelikle nebilerin ve rasullerin getirdikleri ilmi terk ettiler ve şeytanların ilmine yöneldiler. Herkes kendisine uygun olana meyleder.

Daha sonra yüce Allah, büyünün kötülüğünü belirterek şöyle buyurmaktadır: **"İşte ikisinden koca ile karısının arasını ayıracak şeyleri öğrenirlerdi."** Halbuki eşlerin birbirlerine olan sevgisi başka sevgilerle kıyas edilmez. Çünkü yüce Allah eşlerin karşılıklı sevgileri hakkında **"Aranızda muhabbet ve merhamet var etmiştir."** (en-Nur, 30/21) buyurmaktadır. Bu da büyünün gerçek olduğuna ve Allah'ın iznine bağlı olarak zarar verdiğine delildir. Allah'ın izni ise iki türlüdür: Kaderî izin: Âyet-i kerimede olduğu gibi Allah'ın meşietine/iradesine taalluk eden izindir. Şer'î izin: Yüce Allah'ın -daha önce geçen- **"Muhakkak ki o (Cebrail), onu Allah'ın izniyle senin kalbine... indirmiştir."** (el-Bakara, 2/97) buyruğundaki gibi dinî konulara yönelik iznidir.

Bu âyet-i kerime ve benzerlerinde sebeplerin ne kadar güçlü bir etkiye sahip olsalar bile neticede kaza ve kadere tâbî olduklarına ve etki göstermede bağımsız olmadıklarına açık bir delil vardır. Zaten bu aslî ilke hususunda kulların fiilleri konusunda -Kaderiye'nin görüşü müstesna- ümmet fırkalarının hiçbiri muhalif kanaat belirtmiş değildir. Kaderiyye ise kulların fiillerinin bağımsız olduğunu ve ilâhî meşiete tâbî olmadıklarını iddia etmiş ve böylelikle sebepleri Allah'ın kudretinin dışında mütâlaa etmiştir. Bu görüşleriyle Allah'ın Kitabı'na, Rasulünün Sünnetine, ashab ve tabiînin icmaına muhalefet etmişlerdir.

Daha sonra yüce Allah, büyü bilgisinin katıksız bir zarar olduğunu, bazı günahlarda dünyevî birtakım menfaatler bulunsa da büyüde dinî veya dünyevî hiçbir fayda bulunmadığını beyan etmektedir. Mesela içki ve kumarın faydası hakkında şöyle buyurmaktadır: **"De ki: İkisinde de hem büyük bir günah, hem de insan-**

lar için bazı faydalar vardır. Ama günahları faydalarından daha büyüktür." (el-Bakara, 2/219) Ancak sihir katıksız bir zarardır. Dolayısıyla da ona başvurmayı gerektirecek hiçbir neden yoktur. Bütün yasak kılınan şeyler ya katıksız zarardır ya da kötülükleri faydalarından daha büyüktür. Aynı şekilde yerine getirilmesi emrolunan bütün hususlar da ya katıksız maslahattır ya da taşıdıkları hayır, zararlarından daha çoktur.

"Andolsun ki, büyüyü satın alan kimsenin," yani müşterinin satın almak istediği mala gösterdiği rağbet gibi büyüye rağbet edenlerin **"âhirette hiçbir nasibi olmadığını elbette biliyorlardı."** Sihirle âhirette pay sahibi olmak şöyle dursun, onun cezayı gerektirici bir günah olduğunu da biliyorlardı. Dolayısıyla onların büyücülük yapmaları bilgisizliklerinden kaynaklanmıyordu. Onlar dünya hayatını âhiretten daha çok seven kimselerdi. **"Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kadar da kötüdür. Keşke bilselerdi!"** Sonucu amel olan bir bilgiyle bilselerdi bunu yapmazlardı.

[103- Şayet Yahudiler, iman edip Allah'tan korksalardı Allah'ın mükafatının onlar için sihirden ve onun vasıtasıyla kazandıkları şeylerden daha hayırlı olduğunu kesin olarak anlarlardı. Şayet iman ve takva ile elde edilecek olan sevap ve mükafatı gerçek manada bilselerdi kesinlikle iman ederlerdi.][9]

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقُولُوا۟ رَٰعِنَا وَقُولُوا۟ ٱنظُرْنَا وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَلَا ٱلْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾ ﴾

104- Ey iman edenler! 'Râinâ' demeyin, 'unzurnâ' deyin ve dinleyin. Kâfirler için çok acı bir azap var.

105- Kitap ehli olan kâfirler de, müşrikler de Rabbinizden size hiçbir hayrın indirilmesini istemezler. Allah ise rahmetini dilediğine has kılar. Allah büyük lütuf sahibidir.

104. "Ey iman edenler! 'Râinâ' demeyin." Müslümanlar, Peygamber kendilerine dinlerini öğrettiği sırada ona hitaben "bizim halimizi gözet" anlamında **"râinâ"** derler ve bu kelimeyle sağlıklı ve doğru bir mana kastederlerdi. Yahudiler

9 Bu âyet, müellif açıklama yapmadığı için *et-Tefsiru'l-Müyesser*'den naklen verilmiştir.

ise bu kelimeyi kötü bir mana kastederek kullanıyorlar ve bu fırsatı değerlendirerek Peygamber'e onunla hitap ediyorlardı. Allah da böyle bir kapıyı kapatmak üzere mü'minlere bu kelimeyi kullanmayı yasakladı. Bu buyruktan, eğer haram olana götüren bir yol ise caiz olan bir şeyin de yasaklanabileceği anlaşılmaktadır. Yine bu buyrukta güzel edeb, sadece güzel anlamlar içeren ve hiçbir yönden kötü mana taşımayan lafızları kullanmak ve çirkin sözleri terk etmek hakkında nasihat vardır. Yine uygun olmayan bir anlama gelme ihtimali bulunan ve bir çeşit şaşırtmaca anlamlar taşıyan sözleri terk etme emri vardır. O bakımdan yüce Allah müminlere ancak güzel bir anlama gelme ihtimali bulunan bir söz kullanmalarını emrederek **"'Unzurnâ' deyin"** buyurdu. Çünkü (bize bak, bizi gözet anlamına gelen) **"unzurnâ"** kelimesi yeterlidir ve herhangi bir sakınca söz konusu olmaksızın maksat onunla gerçekleşir. **"Ve dinleyin"** Yüce Allah burada dinlenecek şeyi söz konusu etmemiştir. Bu, dinlenmesi emrolunan her şeyi kapsamına alması içindir. Böylece hem Kur'ân'ı, hem de hikmetin kendisi olan Sünnet'i lafzı ve manasıyla dinlemeyi hem de onlarda verilen emri ve yapılan çağrıyı kabul edip karşılık vermeyi kapsar. Dolayısıyla bu emrin çerçevesine edeb ve itaat girmektedir. Daha sonra Allah, kâfirleri can yakıcı, acı verici bir azab ile tehdit etmektedir.

105. "Kitap ehli olan kâfirler de, müşrikler de Rabbinizden size hiçbir hayrın indirilmesini istemezler." Yüce Allah, yahudi ve müşriklerin mü'minlere düşmanlıklarını haber vermekte ve onların mü'minlere az ya da çok hayır namına hiçbir şey indirilmesini arzulamadıklarını bildirmektedir. Buna sebep ise mü'minlere karşı duydukları kıskançlıkları ve Allah'ın, lütfunu mü'minlere has kılmasına duydukları kindir. Hâlbuki **"Allah büyük lütuf sahibidir."** Ey mü'minler! Allah'ın sizi temizlesin, size Kitab ve Hikmet'i öğretsin, size bilmediğinizi bildirsin ve öğretsin diye Rasulünüze Kitab'ı indirmiş olması da Allah'ın, üzerinizdeki lütfundandır. Hamd Allah'ındır, minnet duyguları onadır.

﴿ مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن
وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ ﴾

106- Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak ya ondan daha hayırlısını ya da onun benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kâdirdir.

107- Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır! Allah'tan başka hiçbir dostunuz ve yardımcınız da yoktur.

106. "Nesh," nakletmek, aktarmak demektir. Neshin gerçek mahiyeti, mükelleflerin, muhatap oldukları meşru bir hükümden başka hükme nakledilmeleri ya da o hükmün düşürülmesidir. Yahudiler neshi inkâr ediyor, neshin caiz olmadığını iddia ediyorlardı. Hâlbuki nesh, ellerinde bulunan Tevrat'ta da zikredilmiştir. Buna göre neshi inkâr etmeleri katıksız bir küfür ve hevâdan ibaretti. İşte bu yüzden yüce Allah neshin hikmetini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak,"** yani onu kullara unutturup kalplerinden silecek olursak, **"ya ondan daha hayırlısını"** ve sizin için daha faydalısını **"veya onun benzerini getiririz."** Bu, neshin sizin için en azından maslahat itibarıyla birinci hükümden daha aşağıda olmayacağını göstermektedir. Çünkü yüce Allah'ın özellikle bu ümmet üzerindeki lütfu devamlı artmaktadır. O bu ümmete dinini son derece kolaylaştırmıştır. Yüce Allah neshe dil uzatan kimselerin aslında Zatının hükümranlığına ve kudretine de dil uzatmış olacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Bilmez misin ki Allah her şeye kâdirdir."**

107. "Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır!" O sizin mutlak mâlikiniz olduğuna göre, son derece şefkatli ve merhametli bir mâlikin egemenlik sahasında tasarrufta bulunduğu gibi O da sizin üzerinizde kaderiyle, emirleriyle ve yasaklarıyla tasarrufta bulunur. O'nun kulları hakkındaki çeşitli takdirlerinde kudreti için herhangi bir sınır olmadığı gibi, kulları için teşri buyurduğu hükümlerde de kendisine itiraz olunamaz. Çünkü kul, Rabbinin dinî ve kaderî emirleri altındadır, onlara boyun eğmek zorundadır. O halde kul kim oluyor ki, itiraz etsin? Aynı şekilde O, kullarının gerçek dostu ve yardımcısıdır. Menfaatlerinin elde edilmesinde onların dostu olduğu gibi, zarar verecek şeylerin bertaraf edilmesinde de onlara yardımcı olur. Allah'ın, kullarının velisi, gerçek dostu olmasının bir göstergesi de onlara olan rahmetinin ve hikmetinin gerektirdiği hükümleri onlar için teşri' buyurmasıdır. Kur'ân ve Sünnetteki nesh üzerinde dikkatle düşünen bir kimse bu yolla Allah'ın hikmetini, kullarına olan rahmetini ve onların fark edemeyecekleri bir şekilde lütfuyla yararlı olan şeyleri onlara nasıl ulaştırdığını görür.

﴿ أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم

مِّنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِكُمۡ كُفَّارًا حَسَدٗا مِّنۡ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡحَقُّۖ فَٱعۡفُواْ
وَٱصۡفَحُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ
ٱلزَّكَوٰةَۚ وَمَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنۡ خَيۡرٖ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴾

108- Yoksa siz de Peygamberinizden, önceden Mûsâ'dan isteklerde bulunulduğu gibi istekte bulunmak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfürle değişirse doğru yoldan sapmış olur.

109- Ehl-i Kitap'tan birçoğu, hak kendilerine besbelli olmuşken sırf içlerine yerleşmiş olan kıskançlıktan dolayı sizi imanınızdan sonra (tekrar) **küfre döndürmeyi çok isterler. Artık Allah'ın emri gelinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir.**

110- Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Nefisleriniz için önden ne hayır gönderirseniz, Allah nezdinde onu bulacaksınız. Şüphesiz Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir.

108. "**Yoksa siz de Peygamberinizden, önceden Mûsâ'dan isteklerde bulunulduğu gibi istekte bulunmak mı istiyorsunuz?**" Yüce Allah, mü'minlere ya da yahudilere, rasullerinden, Musa'dan istenenler türünden isteklerde bulunmalarını yasaklamaktadır. Bundan kasıt ise işi yokuşa sürmek ve itiraz etmek gayesiyle yapılan istekler ve sorulan sorulardır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında işaret ettiği gibi: **"Kitap ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten Mûsâ'dan daha büyüğünü istemişlerdi de, 'Allah'ı bize apaçık göster.' demişlerdi."** (en-Nisa, 4/153) **"Ey iman edenler! Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayın."** (el-Maide, 5/101) İşte bu ve benzerleri, hakkında soru sorulması ve istekte bulunulması yasak kılınan hususlardandır.

Doğrunun gösterilmesi ve öğrenmek kastıyla soru sormaya gelince, bu, övülmüş bir husustur. Yüce Allah, şu buyruklarında olduğu gibi, bunu emretmektedir: **"Eğer bilmiyorsanız zikir/ilim ehline sorun."** (en-Nahl, 16/43, el-Enbiyâ, 21/7) Yüce Allah onların soru sormalarını da takdir etmekte (reddetmemektedir), şu buyruklarda olduğu gibi, **"Sana içki ve kumar hakkında sorarlar."** (el-Bakara, 2/219); **"Sana yetimler hakkında soru sorarlar."** (el-Maide, 5/220) gibi... Yasak kılınmış soru sormalar ve istekler yerilmiş olduğundan ve kimi zaman bunların sahiplerini küfre

kadar götürebildiğinden yüce Allah, **"Kim imanı küfürle değişirse doğru yoldan sapıtmış olur."** buyurmaktadır.

109. Daha sonra yüce Allah, kitap ehlinin pek çoğunun kıskançlığını ve onların **"sizi imanınızdan sonra** (tekrar) **küfre döndürmeyi çok isterler"** şeklindeki çok şiddetli arzularını haber vermektedir. Bu uğurda çalışıp çabaladılar, türlü hile ve tuzaklar hazırladılar, ama onların kurdukları tuzaklar hep aleyhlerine dönmüştür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitap ehlinden bir zümre dedi ki: İman edenlere indirilene gündüzün başında iman edin, sonunda da küfredin. Olur ki dönerler."** (Al-i İmran, 3/77) Bu da onların nefislerinden kaynaklanan kıskançlıklarından dolayıdır. Yüce Allah mü'minlere kendilerine kötülük yapanlara -Allah'ın emri gelinceye kadar- af ve hoşgörüyle karşılık vermelerini emretmektedir. Daha sonra yüce Allah onlara cihad emrini verdi. Böylelikle Allah mü'minlerin yüreklerine soğuk su serpti ve onların kimilerini öldürdüler, kimilerini esir aldılar, kimilerini de sürgüne gönderdiler. **"Şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir."**

110. **"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..."** Daha sonra yüce Allah, hâlihazırdaki zamanda namazı dosdoğru kılma, zekâtı verme ve Allah'a yakınlaştırıcı her türlü fiili yapmakla vakit geçirmelerini emretmekte, hayır namına yaptıkları her şeyin Allah nezdinde asla kaybolmayacağını, boşa çıkmayacağını, aksine onu Allah katında tam manasıyla tespit edilmiş ve eksiksiz olarak bulacaklarını va'detmektedir: **"Şüphesiz Allah neler yaptığınızı çok iyi görendir."**

﴿ وَقَالُواْ لَن يَدۡخُلَ ٱلۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰۗ تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُواْ
بُرۡهَٰنَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ فَلَهُۥٓ
أَجۡرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾

111- 'Yahudi ve hıristiyan olanlardan başkası asla Cennet'e giremez!' dediler. Bu, onların kendi kuruntularıdır! De ki: 'Eğer doğru iseniz delilinizi getirin.'

112- Hayır! Kim ihsan sahibi olarak yüzünü Allah'a teslim ederse işte onun ecri Rabbi katındadır. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de.

111. **"'Yahudi ve hıristiyan olanlardan başkası asla Cennet'e giremez!' dediler."** Yani yahudiler, "Cennet'e yahudi olandan başkası girmeyecek." dedi-

ler. hıristiyanlar da "Cennet'e hıristiyan olandan başkası asla girmeyecek." deditler. Böylelikle yalnız kendilerinin cennetlik olacağı hükmüne vardılar. Bu ise belli bir delil ve belgesi olmaksızın kabul edilemeyecek mücerred bir kuruntudur. O halde eğer doğru söyleyenler iseniz, böyle bir delili getirin. Herhangi bir iddiada bulunan herkesin durumu böyledir; mutlaka iddiasının doğruluğuna dair delili ortaya koymak zorundadır. Eğer herhangi bir kimse de yine delilsiz olarak aynı iddianın aksini ileri sürecek olursa, ikisi arasında herhangi bir fark kalmaz. Çünkü iddiaları doğrulayan yahut yalan olduğunu ortaya koyan şey, delildir. Onların ellerinde herhangi bir delil olmadığına göre onların bu iddialarında yalan söyledikleri açıkça ortaya çıkmış oldu.

112. Daha sonra yüce Allah herkes için geçerli olan ve açık seçik delili şöyle beyan etmektedir: **"Hayır!"** Yani durum, sizin temenni, kuruntu ve iddialarınıza dayalı değildir; aksine **"ihsan sahibi olarak"** yani Rabbine ibadetini, Rabbinin Şeriatına uygun surette yapmakla ve ihlâsla **"yüzünü Allah'a teslim ederse,"** yani kalbiyle Allah'a yönelerek amellerini sadece ve sadece Allah için yaparsa, işte Cennetlik olanlar ancak ve yalnız bunlardır. **"İşte onun ecri Rabbi katındadır."** Bu da kapsadığı nimetlerle birlikte Cennet'tir. **"Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de."** Böylelikle arzu ettiklerini elde etmiş, korktuklarından kurtulmuş olurlar. Âyetten şu da anlaşılmaktadır: Böyle olmayan herkes, helâk olacak Cehennem ehlindendir. Ancak Mâbud'a ihlâsla ibadet eden ve Rasûl'e tâbî olanlar kurtulabileceklerdir.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَىٰ لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ ۗ كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾﴾

113- Yahudiler, 'Hristiyanlar hiçbir şey üzerinde değildir.' dediler. Hıristiyanlar da 'Yahudiler hiçbir şey üzerinde değildir.' dediler. Hâlbuki hepsi de Kitab'ı okurlar. Bilmeyenler de tıpkı onların dedikleri gibi söylediler. Artık Allah anlaşmazlığa düştükleri bu hususta Kıyamet gününde aralarında hüküm verecektir.

113. Kitap ehlinin hevâ ve kıskançlıkları birbirlerini sapıklıkla itham etmeye ve birinin diğerini tekfir etmesine varacak kadar ileri seviyeye ulaşmıştı. Tıpkı Arap olan ve olmayan müşriklerin arasındaki ümmilerin yaptıklarını yaptılar. Her

kesim, diğerini sapıklıkla itham etti. Yüce Allah ise âhirette kullarına haber verdiği şekilde adil hükmüyle hüküm verecektir. O gün bütün nebileri ve rasulleri tasdik edip Rabbinin emirlerine uyan, yasaklarından kaçınanların dışındakiler hakkında kurtuluş söz konusu değildir. Onların dışında kalan herkes helâk olacaktır.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا ۚ أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

114- Allah'ın mescidlerinde O'nun isminin anılmasını meneden ve onların harab olmalarına çalışanlardan daha zalim kim olabilir? Böyleleri oralara ancak korka korka girebilirler. Onlara dünyada zillet vardır, âhirette de en büyük azab yine onlaradır.

114. "Allah'ın mescidlerinde O'nun isminin anılmasını meneden," yani Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasını, namaz kılınmasını ve benzeri itaatlerin yerine getirilmesini engelleyen kimselerden **"ve onların"** maddî ve manevî yönden **"harab olmalarına çalışanlardan,"** yani bu konuda bütün gayretini ortaya koyanlardan **"daha zalim kim olabilir?"** Yani böylelerinden daha zalim ve daha büyük bir günah ve suç sahibi yoktur.

Mescidlerin maddî olarak tahriplerinden kasıt, onların yıkılmaları, tahrip edilmeleri ve kirletilmeleridir. Manevî tahrip ise oralarda Allah'ın adının anılmasını engellemektir. Bu, bu niteliğe sahip olan herkes hakkında umumî bir hükümdür. Bunun kapsamına Fil ashabı ve Hudeybiye yılında Allah Rasûlünü Mescid-i Haram'a gitmekten alıkoyan Kureyşliler, Beytu'l-Makdis'i tahrip eden hıristiyanlar ve bunların dışında Allah'a karşı çıkmak, muhalefet etmek maksadıyla mescidlerin tahribi için çalışan çeşitli zalimler de girmektedir. Allah'ın bunlara verdiği ceza, oralara girmekten hem şer'an, hem de ilâhî bir kader olarak men edilmeleri olmuştur. Onlar oralara ancak zelil olarak ve korku içinde girebilirler. Allah'ın kullarını korkuttukları için Allah da onların kalplerine korku salmıştır. Allah, Rasûlünü Hudeybiye'de engelleyen müşriklere karşı, aradan fazla geçmeden Rasûlüne Mekke'yi fethetme izni vermiş ve müşriklerin, Beyt'ine yaklaşmalarını men ederek şöyle buyurmuştur: **"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir; onun için bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** (et-Tevbe, 9/28) Fil Ashabının başından geçenleri de yüce Allah, Kitab-ı Kerîm'inde zikretmiştir. Hıristiyanlara da Allah, mü'minleri egemen kılmış ve

bunlar onları oradan sürmüşlerdi. İşte bu şekilde onların niteliklerine sahip olan herkesin payını zamanı gelince alması kaçınılmazdır. Ayrıca bu, Allah'ın haber verdiği büyük mucize ve belgelerdendir. Zira bunlar meydana gelmeden önce Allah vukua geleceklerini bildirmiştir ve O'nun bildirdiği gibi de gerçekleşmiştir. Ayrıca alimler, bu âyet-i kerimeyi, kâfirlerin mescidlere girmelerine imkân tanımanın caiz olmadığına delil göstermişlerdir.

"Onlara dünyada zillet," önceden geçtiği gibi rezillik ve rüsvalık **"vardır, âhirette de en büyük azap yine onlaradır."** Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasını engelleyenden daha zalim kimseler olmadığına göre, bu mescidlerin maddî-manevî imarı için çalışandan da daha büyük iman sahibi kimse olamaz. Nitekim yüce Allah bunu, **"Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden... kimseler imar eder."** (et-Tevbe, 9/18) buyruğunda dile getirmektedir. Hatta Yüce Allah adına kurulan evlerin yükseltilmesini, ta'zim edilmesini ve onlara gereken saygının gösterilmesini de emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın, yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde..."** (en-Nur, 24/36) Mescidlere dair pek çok hüküm vardır ki bunların özü, bu âyet-i kerimelerin muhtevası içindedir.

﴿وَلِلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا۟ فَثَمَّ وَجْهُ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾﴾

115- Doğu da, batı da Allah'ındır. O halde nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır. Şüphe yok ki Allah Vasi'dir, her şeyi çok iyi bilendir.

115. **"Doğu da, batı da Allah'ındır."** Özellikle doğu ile batıyı söz konusu etmesi, aydınlığın doğuş ve batışında muazzam âyetlerin (ilâhî belge ve mucizelerin) yeri olmalarındandır. O doğunun da, batının da mutlak mâliki, bütün cihetlerin de mutlak mâlikidir.

"O halde nereye dönerseniz." Yani O'nun emriyle dönmüş olmanız şartıyla yüzünüzü hangi yöne dönerseniz dönün. O size, daha önce Beytü'l-Makdis'e dönmekle emretmişken, şimdi Kabe'ye yönelmenizi emredebilir yahut yolculuk esnasında binek üzerinde ve benzeri şekillerde nasıl namaz kılacağınızı (ve nereye döneceğinizi) emreder. Zira (bu son durumda) kıble, kulun yöneldiği taraftır. Yahut kıblenin nerede olduğu şüpheli olursa, namaz kılacak kişi araştırarak kıbleyi tespit etmeye çalışır. Daha sonra o tespitinin hatalı olduğunu görse de onun

yöneldiği taraf kıble olmuş olur. Ya da hastalık, hareket edemeyecek halde olmak ve benzeri bir durumda da (kıbleye yönelmekten) mazur olur. Bu gibi durumlarda kul ya mazurdur (kıbleye yönelememekten dolayı mazereti makbuldür) ya da mazereti olmayıp kıbleye yönelmekle memurdur. Durumu ne olursa olsun, onun yöneldiği her yön mutlaka Rabbinin hükümranlığı altındadır.

"Allah'ın yüzü oradadır. Şüphe yok ki Allah Vasi'dir, her şeyi çok iyi bilendir." Bu buyrukta yüce Allah'ın azametine ve celâline yaraşır şekilde, diğer yüzlere benzemeyen hakiki bir "yüz"ü olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yüce Rabbimiz Vasi'dir, yani lütfu geniş, sıfatları azametli olandır. Sizin gizlediklerinizi ve niyetlerinizi çok iyi bilir. İşte O'nun lütfunun genişliği ve bilgisi dolayısıyla bu hususu da sizin lehinize genişletmiş ve size vermiş olduğu bu emre uygun olarak amelinizi kabul etmiştir. Hamd ve şükür yalnız O'nadır.

﴿وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَٰنَهُۥ ۖ بَل لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿١١٦﴾
بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾﴾

116- Onlar 'Allah çocuk edindi.' dediler. (Hâşâ!) **O** (bundan) **münezzehtir. Tam aksine, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğer.**

117- O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyin olmasına hükmetti mi, ona yalnızca 'Ol' der, o da oluverir.

116. **"Onlar,"** yani yahudiler, hıristiyanlar, müşrikler ve aynı kanaati ileri süren herkes **"'Allah çocuk edindi.' dediler"** ve böylelikle O'nun celâl ve azametine yakışmayan bir şeyi O'na nispet ettiler, çok kötü bir isnadda bulundular, kendilerine de zulmettiler. Allah ise onların bu cahilliklerine karşı sabır göstermektedir. Onlara hilmi ile muamele etmekte, buna rağmen onlara afiyet vermekte, Zatına karşı kusurlarına rağmen O onları rızıklandırmaktadır.

"(Hâşâ!) **O** (bundan) **münezzehtir."** Müşriklerin ve zalimlerin, celâl ve azametine yakışmayan bütün nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Her yönüyle mutlak kemâle sahip olan, hiçbir şekilde eksikliğin kendisine ulaşamadığı Rabbimizi tenzih ederiz. Yüce Allah, iddialarını reddetmekle birlikte bu kusurdan münezzeh oluşuna dair delili ve belgeyi de ortaya koyarak şöyle buyurmaktadır:

"Tam aksine, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğer." Hepsi O'nun mülkü ve kullarıdır. Onlar üzerinde, mutlak mâlikin, hükümranlığı altında bulunanlara tasarruf ettiği gibi tasarruf eder. Onlarsa O'nun tedbir ve idaresi altında O'na boyun eğer ve O'nun emrine göre hareket ederler.

Hepsi O'nun kulları ve O'na muhtaç olduklarına, kendisinin ise onlara ihtiyacı olmadığına göre onlardan herhangi bir kimse nasıl olur da O'nun çocuğu olabilir? Çocuğun, babasının cinsinden olması kaçınılmazdır, çünkü çocuk, babasının bir parçasından vücuda gelir. Yüce Allah mutlak mâlik ve mutlak egemendir. Sizler onun mülkiyeti ve egemenliği altındasınız. O hiçbir şeye muhtaç olmayandır, çok zengindir, siz ise muhtaçsınız. Bununla birlikte O'nun çocuğu nasıl olabilir? Bu batılın en ileri ve en çirkin derecesindeki bir iddiadır.

Ayette sözü edilen "boyun eğme" iki türlüdür. Genel anlamda boyun eğme; bütün yaratılanların boyun eğme ve itaatleridir ki hepsi yaratıcının idaresi altındadır. Özel anlamdaki boyun eğme ise ibadet olan boyun eğmedir. Birinci boyun eğişe bu âyet-i kerime örnektir. İkinci türe ise yüce Allah'ın şu buyruğu örnek verilebilir:

"Allah'ın huzurunda O'na gönülden boyun eğerek durun." (el-Bakara, 238)

117. Daha sonra zâtıyla ve şanıyla yüce olan Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır."** Yani onları daha önce benzeri bir örnek söz konusu olmaksızın sapasağlam, mükemmel ve en güzel şekilde yaratandır.

"Bir şeyin olmasına hükmetti mi, ona yalnızca 'ol' der, o da oluverir." Hiçbir iş O'na zor ve ağır gelmez, hiçbir zaman o işin gerçekleşmesine karşı konulamaz.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوْ تَأْتِينَآ ءَايَةٌ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَٰبَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ ﴾

118- Bilmeyenler, 'Allah bizimle konuşmalı yahut bize bir âyet gelmeli değil miydi?!' dediler. Onlardan öncekiler de tıpkı onlar gibi söylemişlerdi. Kalpleri birbirine ne kadar da benzemiş! Biz yakîn sahibi olmak isteyenlere âyetleri iyice açıklamışızdır.

119- Şüphe yok ki biz seni Hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.

118. **"Bilmeyenler,"** yani kitap ehlinden olsun diğer din mensupları arasından olsun, bilgisiz ve cahil olanlar "Allah, peygamberlerle konuştuğu gibi bizimle de konuşmalı değil miydi?" dediler. **"Yahut bize bir âyet gelmeli değil miydi!"** Bu âyetle kastettikleri, kendi bozuk akılları ve işe yaramaz görüşleriyle teklif ettikleri ve yaratıcıya karşı küstahlık ederek istedikleri âyetler, yani mucizelerdir. Bu istekleriyle Peygamberlere karşı da büyüklenmişlerdi. Şu buyruklarda nakledilen istekleri bunlara birer örnektir: **"Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana kat'iyyen iman etmeyiz."** (el-Bakara, 2/55); **"Kitap ehli Senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten onlar Mûsâ'dan daha büyüğünü istemişlerdi de 'Allah'ı bize apaçık göster.' demişlerdi."** (en-Nisa, 4/153); **"Ve şöyle dediler: Bu nasıl peygamberdir ki yemek yer ve pazarlarda dolaşır? Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli veya mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?"** (el-Furkan, 25/7-8); **"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla Sana inanmayacağız..."** (el-İsra, 17/90)

İşte zalimlerin, Peygamberlerine karşı takındıkları tutum hep böyle olagelmiştir. Onlar mucizeleri doğruyu bulmak için istemiyorlardı, inat ve işi yokuşa sürmek için istiyorlardı. Maksatları hakkın açığa kavuşturulması değildi. Çünkü peygamberler, zaten iman edecek kimselerin görünce iman edebilecekleri türden mucizeler getirmişlerdir. İşte bundan dolayı yüce Allah, **"Biz yakîn sahibi olmak isteyenlere âyetleri iyice açıklamışızdır"** buyurmaktadır. Yakîn sahibi herkes, Allah'ın göz kamaştırıcı delil ve belgelerini, apaçık burhanlarını bilip tanımıştır. Bunlarla yakîne ulaşmış ve ondan her türlü şüphe ve tereddütü uzaklaşmış gitmiştir.

Daha sonra yüce Allah, Peygamber'in gerçeği getirdiğine, bildirdiklerinin doğruluğuna delâlet eden birçok mucizeyi ihtiva eden özlü bir mucizeyi beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

119. **"Şüphe yok ki Biz seni Hak ile müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik."** İşte bu, onun getirmiş olduğu bütün âyetleri (mucize ve belgeleri) kapsamaktadır. Bu mucizeler de üç husussta toplanır:

Birincisi, bizzat onun Peygamber olarak gönderilmesi,

İkincisi, onun yaşayışı (sireti), önderliği ve doğru yolu göstermesi,

Üçüncüsü de onun getirmiş olduğu Kur'ân ve Sünnet'in bilinmesi. Birinci ve ikinci tür, yüce Allah'ın **"Biz seni... gönderdik."** buyruğu; üçüncüsü de **"hak ile"** buyruğu çerçevesine girmektedir.

Birinci husus olan peygamber olarak gönderilmesini açıklayalım: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmeden önce yeryüzündeki insanların durumu bilinen bir husustur. Putlara, ateşe, haça tapmakta idiler. Dinlerini değiştirmiş, bunun sonucunda da küfrün karanlıkları içinde kalmışlardı. Bu karanlık -kitap ehlinden oldukça az kalıntılar müstesna- hepsini kapsamıştı. Bu kalıntılar da Peygamberimizin peygamber olarak gönderilmesinden önce tamamen silinip kalkmıştı.

Yüce Allah'ın insanları boşuna yaratmadığı, ihmal edip başıboş bırakmayacağı bilinen bir husustur. Çünkü O Hakîm'dir, Alîm'dir, Kadîr'dir, Rahîm'dir. Kullarına rahmet ve hikmetinin bir gereği olarak, Rahman olan Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmeyi emreden bu büyük Peygamber'i göndermiştir. Aklı başında bir kişi yalnızca peygamber olarak gönderilmesinden onun doğru söylediğini anlar. Bu, bizzat onun Allah'ın Rasulü olduğuna dair büyük bir belgedir.

İkinci hususa gelince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tam anlamıyla tanıyan, peygamber olarak gönderilmesinden önceki hayatını, en mükemmel hasletlere sahip olarak yetişmiş olduğunu bilen, bundan sonra da üstün meziyetlerinin ve bakanların gözlerini kamaştıracak yüce ahlâkının daha da arttığını gören, işte bütün bunları bilen ve onun durumunu inceleyen kimse, hiç şüphesiz bunların ancak kâmil peygamberlerin ahlâkı olduğunu bilir. Çünkü yüce Allah, sahip olunan nitelikleri, o niteliklerin sahibi olanları tanımaya, doğru ya da yalan söylediklerini tespit etmeye dair büyük bir delil olarak ortaya koymuştur.

Üçüncü husus ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu muazzam Şeriat'ı tanımaktır. Gerçek ve doğru haberleri, güzel emirleri, her türlü çirkini yasaklamayı ve göz kamaştırıcı mucizeleri içeren Kur'ân-ı Kerîm'i yakından bilmektir. İşte düşünülebilecek bütün mucize ve belgeler bu üç tür mucize ve belgenin kapsamına girmektedir.

Yüce Allah'ın **"müjdeleyici"** buyruğu, "Sana itaat eden kimselere dünya ve âhirette mutluluk müjdesini ver;" **"uyarıcı"** ise "Sana isyan eden kimseleri dünya ve âhirette bedbaht olmak ve helâk olmakla uyar" demektir.

"Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin." Cehennemlik oluşlarından dolayı sen sorumlu olmayacaksın. Sana düşen, yalnızca tebliğ etmektir, hesaba çekmek ise bizim işimizdir.

﴿وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ
أَهْوَآءَهُم بَعْدَ ٱلَّذِى جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾﴾

120- Dinlerine uymadıkça yahudiler de, hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır De ki: 'Allah'ın hidâyeti, işte doğru yol ancak budur.' Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların heva ve heveslerine uyacak olursan artık Allah'tan yana hiçbir dostun ve hiçbir yardımcın olmaz.

120. "Dinlerine uymadıkça yahudiler de, hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır." Yüce Allah, Rasulüne yahudilerle hıristiyanların kendisinden hoşnut olmalarının, onların dinlerine uymadıkça mümkün olmadığını haber vermektedir. Çünkü onlar kabul ettikleri dine davet ederler ve hidâyetin bu dinde olduğunu iddia ederler. Sen de onlara **"De ki:"** Benimle gönderilmiş bulunan **"Allah'ın hidâyeti, işte doğru yol ancak budur."** Sizin izlediğiniz yol ise yüce Allah'ın şu buyruğunun da gösterdiği gibi hevânın tâ kendisidir: **"Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâ ve heveslerine uyacak olursan artık Allah'tan yana hiçbir dostun ve hiçbir yardımcın olmaz."** İşte bu buyruk, yahudi ve hıristiyanların hevâlarına uymayı ve dinlerine has hususlarda onlara benzemeyi yasaklayan çok önemli bir yasaktır. Hitap her ne kadar Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ise de onun ümmeti de bunun kapsamına girmektedir. Çünkü asıl muteber olan, muhatabın hususiliği değil, mananın umumiliğidir. Tıpkı asıl muteber olanın nüzûl sebebinin özel olması olmayıp lafzın umumi olması olduğu gibi.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ
﴿١٢١﴾ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِىَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا
لَّا تَجْزِى نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾﴾

121- Kendilerine Kitab'ı verdiğimiz kimseler onu tilâvet eder (hakkını vererek okurlar). **İşte bunlar ona iman ederler. Her kim de onu inkâr ederse, işte onlar zarara uğrayanların tâ kendileridir.**

122- Ey İsrailoğulları! Size ihsan ettiğim nimetimi ve vaktiyle sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

123- Kimsenin kimseye hiçbir fayda sağlayamayacağı, kimseden fidyenin kabul edilmeyeceği ve hiçbir şekilde şefaatin fayda vermeyeceği bir günden de sakının. O gün onlara yardım da edilmez.

121. Yüce Allah, kendilerine kitap verip bu yolla mutlak nimete mazhar kıldığı kimselerin bir özelliğini şöyle bildirmektedir: **"Onu tilâvet eder** (hakkını vererek okurlar)," yani ona hakkıyla uyarlar. Kitab'ın tilaveti, Kitab'a tâbî olmak; helâlini helâl, haramını haram bilmek, muhkemi ile amel etmek, müteşabihine iman etmektir. İşte kitap ehli arasından bu şekilde hareket edenler bahtiyar ve mutlu kimselerdir. Bunlar Allah'ın, üzerlerindeki nimetini gereği gibi bilip tanımış, O'na şükretmiş ve bütün Peygamberlere iman etmiş kimselerdir. Peygamberlerin birini diğerinden ayırmazlar. İşte gerçek mü'min olanlar bunlardır. Yoksa aralarından, **"Bize indirilene iman ederiz"** deyip **"ondan ötesini inkar eden"** (el-Bakara, 2/91) kimseler değildir. İşte bundan dolayı Yüce Allah böylelerini, **"Her kim de onu inkâr ederse, işte onlar zarara uğrayanların tâ kendileridir"** buyruğuyla tehdit etmektedir.

122-123. Bu iki âyetin tefsiri daha önce (el-Bakara, 2/47-48. âyetlerde) geçmişti.

﴿ وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا
يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾ وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى
وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ ﴾

124- Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmiş, o da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah,) **'Ben seni insanlara önder yapacağım.' buyurunca o, 'Zürriyetimden de' demişti.** (Allah da,) **'Benim ahdim zalimleri kapsamaz.' buyurmuştu.**

125- Hani Biz o Evi insanlar için bir dönüş ve güven yeri kılmıştık. Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin. İbrahim ve İsmail'e de şöyle emir vermiştik: 'Evimi; tavaf edenler, itikâfa girenler, rüku ve secde edenler için tertemiz kılın.'

124. "Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmiş..." Yüce Allah, önderliği ve üstünlüğü ittifakla kabul edilmiş olan kulu ve yakın dostu İbrahim *aleyhisselam*'a dair haber vermektedir ki bütün kitap ehli, hatta müşrikler bile İbrahim'e yakın oldukları iddiasındadır. Yüce Allah bize, bu yakın dostunu sınayıp birtakım kelimelerle, yani birtakım emir ve yasaklarla imtihan ettiğini haber veriyor. Nitekim Yüce Allah'ın kullarını sınamaktaki âdeti budur. Böylelikle bu sınavlarla imtihan halinde kimin doğru, kimin de yalancı olduğu açıkça ortaya çıkar. Doğru olanların derecesi yükselir, kadri ve kıymeti artar, ameli daha da arılaşır ve onun altını daha da somlaşır.

İşte bu sınava tâbî tutulanlar ve bu makama erişenler arasında en üstün ve en değerli kişilerden biri, hiç şüphesiz İbrahim el-Halil'dir. O, Rabbinin kendisini sınadığı o kelimeleri tamamıyla yerine getirmiş, en mükemmel şekilde ifa etmiştir. Allah da onun bu bağlılığını karşılıksız bırakmayıp mükâfatlandırmış -ki Yüce Allah hiçbir zaman iyi amelleri karşılıksız bırakmaz- ve şöyle buyurmuştur: **"Ben seni insanlara önder yapacağım."** Yani insanlar hidâyet hususunda sana uyacaklar, ebedî saadetlerine ulaşabilmek için senin arkandan yürüyecekler. Böylelikle sen ebedî olarak övgüye, büyük bir mükâfata ve herkes tarafından saygıya nail olacaksın. Allah'a yemin olsun ki bu, uğrunda yarış yapılan en üstün derecedir. Hayırlı amellerde bulunanların giriştiği en yüce makamdır. Azim sahibi rasullerle Allah'a ve Allah'ın yoluna davette onlara uyan her sıddıkın elde edebileceği en mükemmel durumdur.

İbrahim *aleyhisselam* bu makama gıpta ettiği ve ayrıca ona ulaştığından dolayı böyle bir şeyi zürriyeti için de istedi. Tâ ki hem kendisinin, hem soyundan gelecek olanların derecesi yükselsin. Bu da onun önderliğinin, Allah'ın kullarının iyiliklerini istemesinin ve onlar arasında doğru yola iletenlerin çoğalmasını arzu etmesinin bir sonucudur. İşte bu büyük ve üstün gayretler Allah içindir, bu yüce makamlara ulaşmak da Allah'ın lütfuyladır. Rahim ve Lâtif olan Allah, İbrahim'in bu isteğine icabet etti ve bu makama erişmeye neyin engel teşkil ettiğini de şöyle haber verdi:

"Benim ahdim, zalimleri kapsamaz." Yani kendi nefsine zulmeden, zarar veren, nefsinin değerini düşüren kişi dinde önderlik makamına erişemez. Çünkü zulüm bu makama aykırıdır. Bu makam, sabır ve yakînle ulaşılan bir makamdır. Bunun sonucunda ise bu makamın sahibi büyük bir imana, üstün salih amellere, güzel ahlâka, dosdoğru özelliklere, eksiksiz muhabbete, Allah'a itaatle ve korkuyla boyun eğme ve Allah'a yönelme hallerine sahip olur. Zulüm nere, böyle bir makam nere? Âyetin mefhumu zalim olmayan kimselerin önderlik noktasına ulaşabileceğine, ancak yine de bu makama ulaştırıcı sebepleri yerine getirmeleri gerektiğine delildir.

125. Yüce Allah, İbrahim'in önderliğine delâlet eden kalıcı bir örneği beyan etmektedir. Bu da Beyt-i Haram'dır ki burayı ziyaret etmek, İslâm rükünlerinden bir rükündür, küçük ve büyük günahların dökülmesine bir sebeptir. Bu Beyt-i Haram'da İbrahim el-Halil'in ve onun soyundan gelenlerin bıraktığı eserler vardır. Bunlarla onun önderliğinin derecesi anlaşılır ve onun durumu hatırlanır. İşte bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hani biz o Evi insanlar için bir dönüş,"** yani dinî ve dünyevî menfaatlerini elde etmek için dönüp geldikleri, tekrar tekrar gidip geldikleri ve bir türlü kendisine doyamadıkları bir mekan **"ve güven yeri kılmıştık."** Yani herkesin, hatta yabanî hayvanların ve ağaç gibi cansız varlıkların dâhil içinde güven altında olduğu bir belde yaptık. Bundan dolayı cahiliye döneminde Araplar, müşrik olmalarına rağmen Beyt-i Haram'a en fazla saygıyı gösteriyordu. Bir kimse Harem bölgesinde babasının katilini bulsa dahi, onu rahatsız ve tedirgin etmiyordu. İslâm geldikten sonra onun saygınlığını, teşrif ve tekrimini daha da artırdı.

"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin." Bu buyrukla şu an Kâbe'nin kapısının karşısında bulunan malum Makamın kastedilmesi ihtimali olduğu gibi tavaftan sonra kılınan iki rekât namazın kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Bu iki rekâtın Makam-ı İbrahim'in arkasında olması müstehabdır. Müfessirlerin çoğunun kabul ettiği görüş budur.

Bir ihtimal de şudur: Bu ayette geçen "makam" kelimesi tekil ve izafet halindedir. O takdirde İbrahim'in hacdaki bütün makamlarını kapsar ki bunlar da tavaf, sa'y, Arafat vakfesi, Müzdelife vakfesi, Cemrelere taş atma, kurban kesme ve bunların dışında kalan hac amelleri gibi bütün hac ibadetleridir. Buna göre **"namazgâh"** kelimesi de mabed (ibadet olunan yer) anlamında olur. Yani siz hac ibadetlerinde İbrahim'e tâbi olun, demektir. Birinci manayı içermesi ve lafzın da bu anlama müsait olmasından dolayı bu anlamın daha uygun olması umulur.

"İbrahim ve İsmail'e de şöyle emir vermiştik: Evimi tavaf edenler, itikâfa girenler, rüku ve secde edenler," yani namaz kılanlar **"için tertemiz kılın."** Yani onlara Allah'ın Evini şirkten, küfür ve masiyetlerden, necasetlerden ve her türlü pislikten temizleyin, diye emir ve vahyetmiştik. Bu buyrukta "tavaf"ın öncelikle söz konusu edilmesi, tavafın Mescid-i Haram'a has ibadetlerden olmasından dolayıdır. Daha sonra itikâfın söz konusu edilmesi ise itikafın mutlak olarak bir mescidde yapılmasının şart oluşundan dolayıdır. Daha faziletli olmasına rağmen namazın bunlardan sonra söz konusu edilmesinin sebebi işte budur.

Yüce Allah'ın Beyt'i kendine izafe ederek "Evim" demesinin bazı anlamları vardır. Bunlardan biri şudur: Bunun, İbrahim ile İsmail'in o Beyt'i tertemiz etmek için -Allah'ın Evi olması dolayısıyla- çok büyük gayret göstermelerini gerektirmesidir. Böylelikle onlar bütün gayretlerini ve çabalarını bu uğurda, bütün takatlerini bu yolda harcarlar. Bir husus da şudur: İzafet, bir şeyin şerefini yükseltme ve ikramı ifade eder. Dolayısıyla Allah, kullarına bu Beyt'i ta'zim etmelerini, ona gereken saygıyı göstermelerini emretmektedir. Başka bir husus da buradaki izafetin, kalplerin ona yönelmesine vesile olmasıdır.

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۖ
قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾﴾

126- Hani İbrahim, 'Rabbim, bunu emin bir belde kıl! Halkından Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri meyvelerle rızıklandır.' demişti. Allah da buyurdu ki: 'Kâfir olanı dahi kısa bir zaman için faydalandıracak, sonra onu Cehennem azabına mahkûm edeceğim. O, varılacak ne kötü bir yerdir!'

126. "Hani İbrahim, 'Rabbim, bunu emin bir belde kıl!...'" Yani İbrahim *aleyhisselam* bu Beyt'e Allah'ın burayı güvenilir bir belde kılması, buranın ahalisini de türlü ürünlerle rızıklandırması için dua etmiş ve de Allah'a karşı edebinden dolayı bu duayı mü'minlerle kayıtlamıştır. Zira onun yaptığı ilk duasında ifadeleri mutlakdı/geneldi. Ancak o duası "zulme bulaşmama" kaydıyla kabul edilmişti. Bundan dolayı İbrahim *aleyhisselam* da bu Beyt'in ahalisine rızık ihsan edilmesi için dua edip de "iman" kaydını zikredince, yüce Allah'ın lütfu mü'mini de, kâfiri de, isyankârı da, itaatkârı da kapsayıcı olduğundan dolayı Allah **"kâfir olanı dahi"** buyurmuştur. Yani Ben müslümanlarıyla, kâfirleriyle onların hepsini rızıklandıracağım. Müslüman olan, bu rızkı Allah'a ibadete yardımcı olarak kullanır, sonra da bu rızıktan ebedî olan Cennet'in nimetlerine geçer. Kâfir ise bu rızıkla kısa bir süre yararlandırıldıktan sonra **"onu Cehennem azabına mahkûm edeceğim,"** yani o istemese dahi ben onu o azaba duçar edeceğim, istemeye istemeye zorla oraya sokacağım ki **"o, varılacak ne kötü bir yerdir!"**

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ
﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ

ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ
وَٱلْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

127- Hani İbrahim ve İsmail o Evin temellerini birlikte yükseltiyorlardı: 'Rabbimiz, bizden kabul buyur, şüphesiz Sen işitensin, hakkıyla bilensin.'

128- 'Rabbimiz, ikimizi de Sana teslim olmuş kimselerden kıl. Soyumuzdan da Sana teslim olmuş bir ümmet (yarat) **ve bize menasikimizi göster. Tevbelerimizi de kabul buyur. Çünkü Sen tevbeleri çokça kabul edensin, çok merhametlisin.'**

129- 'Rabbimiz, onlara içlerinden kendilerine Senin âyetlerini okuyacak, Kitab'ı ve Hikmet'i öğretecek ve onları arındıracak bir peygamber gönder. Şüphesiz ki Sen Aziz'sin, Hakim'sin.'

127. "Hani İbrahim ve İsmail o Evin temellerini birlikte yükseltiyorlardı." Yani İbrahim ile İsmail'in Beyt-i Şerif'in temellerini yükseltirken ve bu büyük işe devam ederkenki hallerini ve nasıl bir korku ve umut içinde olduklarını an! Öyle ki bu işi yaparken Allah'tan bu amellerini kabul etmesi için niyazda bulunmuşlardı ki Allah bu amellerini çok kapsamlı bir şekilde faydalı kılsın.

128. "Rabbimiz, ikimizi de Sana teslim olmuş kimselerden kıl. Soyumuzdan da Sana teslim olmuş bir ümmet (yarat)." Hem kendilerinin, hem de soylarından gelecek olanların teslim, yani İslâm'a bağlı olmalarını dilemişlerdi. İslâm'ın gerçek mahiyeti, kalbin yüce Rabbine saygı ve itaatle boyun eğmesi, emrine bağlanmasıdır ki bu, bedenin âzâlarının itaatini de içine alır. **"ve bize menasikimizi göster."** Yani bunları bize, gösterme ve müşahede etme tarzında öğret ki daha etkili olsun. Menasikten maksadın -ifadelerin akışının ve konunun delâlet ettiği gibi- bütün hac amelleri olması ihtimali olduğu gibi, daha kapsamlı bir anlama gelme ihtimali de (dinin tamamı ve bütün ibadetler olma ihtimali de)vardır. Lafzın umumi gelmesi de buna delildir. Çünkü ("menasik" kökünden gelen) **"nusuk,"** ibadet etmek demektir. Fakat örfî olarak çoğunlukla (tağlîb yoluyla) hac ibadetleri hakkında kullanılır olmuştur. Buna göre İbrahim ile İsmail'in yaptıkları dua, neticede faydalı bilgiye ve salih amele muvaffak kılınmayı ihtiva etmektedir.

Daha sonra kul, ne olursa olsun kusurlu amel edeceğinden ve tevbeye ihtiyacı olacağından dolayı şöyle dua etmişlerdir:

"Tevbelerimizi de kabul buyur. Çünkü Sen, tevbeleri çokça kabul edensin, çok merhametlisin."

129. "Rabbimiz, onlara," yani soyumuzdan geleceklere, derecelerini daha da yükseltici olsun, ona itaat etsinler ve onu gereği gibi tanısınlar diye **"içlerinden kendilerine Senin âyetlerini okuyacak,"** lafzen ve ezberden okuyacak ve de belleterek **"Kitab'ı ve Hikmet'i"** manasıyla **"öğretecek ve onları arındıracak,"** salih ameller üzere eğitip kötü amellerden de -ki ruhun onlar oldukça arınmasına imkân yoktur- uzaklaştırarak arındıracak **"bir peygamber gönder. Şüphesiz ki Sen Aziz'sin,"** Hiçbir şeyin gücün karşısında imkânsız olmadığı ve her şeye kahredici gücünle **"Hakim'sin,"** hakim olansın. Her işi yerli yerince yapan hikmet sahibisin. İşte izzet ve hikmetinle sen onlara bu Peygamberi gönder.

Yüce Allah, her ikisinin de duasını kabul buyurdu ve özel olarak onların soyundan gelenlere, genel olarak da tüm insanlara kendisiyle rahmet buyurduğu şerefli son Peygamberi gönderdi. İşte bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Ben, atam İbrahim'in* (Allah tarafından kabul olunan) *duasıyım."*[10] buyurmuştur.

Yüce Allah, İbrahim'i böylece yüceltttikten ve üstün sıfatlarına dair haber verdikten sonra şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَٰهِـۧمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَقَدِ ٱصْطَفَيْنَٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ
لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ ۖ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِـۧمُ
بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَٰبَنِىَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمْ كُنتُمْ
شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ
وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ
قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾﴾

130- Kendini bilmezlerden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir ki?! Andolsun Biz onu dünyada beğenip seçmişizdir. O, âhirette de muhakkak salihlerdendir.

131- Rabbi ona, 'Teslim ol' dediği zaman, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti.

10 Ahmed, 1/127-128; Hakim, 2/150. Hakim, sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona katılmıştır.

132- İbrahim bunu oğullarına vasiyet etti. Yakub da 'Oğullarım, Allah sizin için bu dini beğenip seçti, o halde siz ancak müslümanlar olarak can verin.' dedi.

133- Yoksa siz ölüm Yakub'a gelip çattığı zaman orada hazır mıydınız? Hani o, oğullarına, 'Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?' dediği zaman onlar, 'Senin ilâhın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan bir tek ilâha ibadet edeceğiz. Biz yalnızca O'na teslim olduk.' demişlerdi.

134- Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız da sizindir. Siz onların amellerinden sorulacak değilsiniz.

130. "Kendini bilmezlerden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir ki?!" Yani kendini küçük düşüren, cahil konumuna koyan, aşağılamaya razı olan ve aldanan bir kimse gibi kendini basit şeyler karşılığında satan kimselerden başkası İbrahim'in üstünlüğünü bilip tanıdıktan sonra onun dininden yüz çevirmez. İbrahim'in dinini isteyip arzulayandan daha doğru yolda ve daha mükemmel bir kimse olmadığı gibi, onun dininden yüz çevirenden daha aşağı kimse de olamaz.

Daha sonra Yüce Allah, İbrahim'in dünya ve âhiretteki durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz onu dünyada beğenip seçmişizdir,"** biz onu seçtik ve onu onlar sebebiyle hayırlı seçkinlerden eylediğimiz amellere muvaffak kıldık. **"O, âhirette de muhakkak"** en üstün derecelere sahip olacak **"salihlerdendir."**

131-132. "Rabbi ona 'Teslim ol.' dediği zaman" Rabbinin emrine uyarak **"'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."** Yani ihlâs, tevhid, muhabbet ve tevbeyle Sana teslim oldum. Buna göre Allah'ı tevhid, İbrahim'in en belirgin niteliğiydi. Daha sonra o, bunu soyundan gelecekler arasında miras bıraktı ve bunu onlara tavsiye etti. Bunu soyundan gelecekler arasında kalıcı bir söz olarak bıraktı. Bu da aralarında miras olarak nesilden nesile aktarıldı, Yakub'a kadar ulaştı ve o da bunu oğullarına vasiyet etti.

O halde sizlerin de -Ey Yakub (İsrail) oğulları-, özellikle babanız size bunu vasiyet ettiği için bu vasiyete tam anlamıyla bağlı kalmanız ve Peygamberlerin sonuncusuna tâbî olmanız gerekir. Zira Yakub şöyle demişti: **"Oğullarım, Allah sizin için bu dini beğenip seçti,"** bir rahmet, bir ihsan olmak üzere sizin yararınıza bu dini seçti. O halde bu dinin gereklerini yerine getirin. Bu dinin hükümlerine uymak sizin niteliğiniz olsun. Bu dinin emrettiği ahlâkla ahlâklanın. Bu hal üzere devam edin ki ölüm ancak siz böyle bir yol üzereyken gelip sizi bulsun. Zira bir kimse belli bir şeye bağlı kalarak yaşayarsa, o şekilde ölür. Ne şekilde ölürse de o şekilde diriltilir.

133. Yahudiler İbrahim'in, ondan sonra da Yakub'un dini üzere olduklarını iddia ettiklerinden dolayı Yüce Allah onların tutumlarını reddeden bir üslûpla şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa siz, ölüm,"** yani ölümün belirtileri ve sebepleri **"Yakub'a gelip çattığı zaman orada hazır mıydınız?"** Orada mıydınız? O vakit o, çocuklarına, hem onları sınamak hem de hayattayken onlara vermiş olduğu tavsiyeyi yerine getirdiklerini bizzat görüp gözünün arkada kalmaması için **"Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?"** demişti. Onlar da babalarının gözünü aydınlatacak şu cevabı vermişlerdi: **"Senin ilâhın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan bir tek ilâha ibadet edeceğiz,"** O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacağız ve hiçbir şeyi O'na denk tutmayacağız. **"Biz yalnızca O'na teslim olduk."** Böylelikle tevhid ve ameli bir arada zikretmiş oldular.

Bilindiği gibi (Peygamber'in çağdaşı olan yahudiler), Yakub'un yanında hazır bulunmamışlardı. Çünkü o zaman henüz yaratılmamışlardı. Yakub'un yanında olmadıkları için (onların iddialarının aksine) Yüce Allah; onun, oğullarına yahudiliği değil Hanifliği vasiyet etmiş olduğunu haber vermektedir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

134. "Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız da sizindir." Yani herkesin ameli kendinedir. Herkes yaptığının karşılığını görecektir. Hiç kimse diğerinin günahından dolayı sorumlu tutulmayacağı gibi, kimseye de kendi imanı ve takvâsından başka bir şey fayda vermeyecektir. Öyleyse sizin bu geçmiş ümmetin dini üzere olduğunuzu iddia etmeniz ve yalnızca sözle yetinmeniz, aslı olmayan boş bir iddiadır. Aksine size düşen, gerçekten kurtuluşa elverişli midir, değil midir diye halihazırdaki durumunuza bakmaktır.

﴿وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾﴾

135- 'Yahudi veya hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız.' dediler. De ki: 'Hayır, Hanif olarak İbrahim'in dinine (uyarız). **O, müşriklerden değildi.'**

135. Yani yahudi ve hıristiyanlar ayrı ayrı müslümanları kendi dinlerine girmeye çağırarak kendilerinin hidâyet üzere, kendilerinden başkalarının ise sapık olduklarını iddia ettiler. İşte Yüce Allah Peygamberine (böyle diyenlere) açık ve kesin bir şekilde şöylece cevap vermesini emretmektedir: **"Hayır,"** bunun yerine biz **"Hanif olarak İbrahim'in dinine"** uyarız. "Hanif"ten maksat, Allah'tan başka her şeyden yüz çevirerek Allah'a yönelen, tevhidi yerine getiren, ortak ve eş koşmayı terk eden kimse demektir. İşte hidâyet ona uymaktadır. Onun dininden yüz çevirmek ise küfür ve sapıklıktır.

﴿ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ
وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ
مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

136- Deyin ki: 'Biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene, Mûsâ'ya ve İsa'ya verilenlere ve bütün Peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz yalnızca O'na teslim olduk.'

136. Bu âyet-i kerime, iman edilmesi gereken her şeyi kapsamaktadır. Şu bilinmelidir ki iman, bu esasların tam anlamıyla kalple tasdik ve ikrar edilmesidir ki bu, aynı zamanda hem kalbin amellerini, hem de âzâların amellerini içine almaktadır. Bu itibarla İslâm, imanın kapsamına girdiği gibi, bütün salih ameller de imanın kapsamına girer. Salih ameller imandandır ve imanın sonuçlarındandır. İman (yalnız başına) mutlak olarak zikredilecek olursa, sözü geçen bütün bu hususlar imanın kapsamına girer. İslâm da aynı şekilde mutlak olarak zikredildiği takdirde iman da onun kapsamına girer. Şayet ikisi birlikte zikredilecek olurlarsa o zaman iman, kalpte bulunan ikrar ve tasdikin adı; İslâm ise zahirî amellerin adı olur. İman ve salih amellerin birlikte zikredilmesi halinde de durum böyledir.

Yüce Allah'ın, **"Deyin ki"** buyruğu, kalplerinizle uyum halinde olmak üzere, dillerinizle de söyleyin, demektir. İşte mükâfatı ve ecir almayı gerektiren "tam deme/söyleme" böyle olur. Kalbin itikadı olmaksızın dille söylemek nifak ve küfür olduğu gibi, kalbin amelinden yoksun olan sözün etkisi de yoktur, faydası da pek azdır. Söz hayırlı olup beraberinde imanın aslı bulunması halinde, kulun ecir

alması söz konusu olmakla birlikte durum böyledir. Ancak yalın bir sözle kalbî amelin eşlik ettiği söz arasında da önemli bir fark vardır.

Yüce Allah'ın, **"Deyin ki..."** buyruğunda akidenin açıkça ilan edilmesine ve akideye davete işaret vardır. Zira dinin aslı ve temeli akidedir. **"İman ettik"** buyruğunda ve benzeri gibi bir fiilin bütün ümmete nispet edilerek sâdır olduğu belirtilen buyruklarda ise ümmetin hep beraber Allah'ın ipine sıkı sıkıya sarılması ve birbiriyle kaynaşmaları gerektiğine işaret vardır. Tâ ki onların davetleri de, amelleri de bir olsun. Bu buyrukta zımnen tefrika/ayrılık da yasaklanmaktadır. Yine bu buyrukta mü'minlerin tek bir beden gibi oldukları gerçeğine de işaret edilmektedir.

Yüce Allah'ın, **"Deyin ki: Biz Allah'a... iman ettik."** buyruğunda insanın kayıtlamak suretiyle imanı kendine izafe etmesinin caiz olduğuna, hatta bunun farz olduğuna delil vardır. Ancak "Ben mü'minim" ve benzeri ifadeler böyle (İman ettik vb. fiil cümleleri gibi) değildir. Zira "Ben mü'minim" tarzı ifadeler ancak Allah'ın meşietiyle istisna edilerek (Ben inşaallah mü'minim, şeklinde) söylenebilir. Çünkü (inşaallah demeden "Ben mü'minim" demek) kişinin nefsini tezkiye etmesi ve kendi hakkında (kamil) imana sahip olduğunu iddia etmesi anlamına gelir.

Yüce Allah'ın, **"Biz Allah'a... iman ettik"** buyruğuyla; Allah'ın Vâcibu'l-Vücud olduğu, bir ve tek olduğu, kemâl sıfatlarına sahip bulunduğu, her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeh olduğu, bütün ibadetlerin yalnızca Zatına yapılması gerektiği, bu hakka yalnızca Zatının sahip olduğu; ibadetin hiçbir bölümüne O'ndan başkasının ortak edilmemesi, hiçbir şekilde başkasının O'na ortak koşulmaması gerektiği ifade edilmektedir.

"Bize indirilene" buyruğu Kur'ân'ı ve Sünnet'i kapsamaktadır. Çünkü Yüce Allah, **"Ve Allah sana Kitab'ı ve Hikmet'i indirdi."** (en-Nisa, 4/113) buyurmaktadır. Bunun da kapsamına Allah'ın Kitabının ve Rasûlünün Sünnetinin ihtiva ettiği Yaratıcının sıfatlarına, rasûllerinin sıfatlarına, âhiret gününe, geçmiş ve geleceğe dair gaybî bilgilere, yine onların içerdiği Şer'î emir ve hükümlere, cezaî hükümlere ve diğerlerine iman etmek de dahildir.

"İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene..." Burada, tüm peygamberlere indirilmiş bütün kitaplara iman, genel olarak bütün peygamberlere, özel olarak da -üstünlükleri ve büyük şeriatleri getirmeleri dolayısıyla- âyet-i kerimede açıkça sözü edilen peygamberlere iman vurgulanmaktadır. Peygamberlere ve kitaplara imanda göz önünde bulundurulması gereken husus, genel ve kapsamlı şekilde hepsine iman etmektir. Bundan sonra ise mufassal olarak (ismen bilinenlere de) öylece iman etmek gerekir.

"Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz." Aksine onların tümüne iman ederiz. İşte bu müslümanların bir özelliğidir. Bu özellikle onlar belli bir din üzere olduğunu iddia eden herkesten ayrılırlar. Yahudiler, hıristiyanlar, sabiîler ve diğerleri -her ne kadar birtakım Peygamber ve kitaplara iman ettiklerini iddia ediyor iseler de- kendi kitapları ve peygamberleri dışındakileri inkar etmektedirler. Böylelikle peygamberler ve kitaplar arasında ayrım yaparlar, kimi peygamber ve kitaplara iman ederken, kimilerini inkar ederler. Onların bu inkar ve yalanlamaları ise tasdikleri ile tezat teşkil etmektedir. Zira kendisine iman ettiklerini iddia ettikleri peygamber de diğer peygamberleri, özellikle de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tasdik etmiştir. Bunlar Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanladıklarına göre kendi peygamberlerini ve onların verdiği haberleri de yalanlamış ve kendi peygamberlerini inkâr etmiş olurlar.

Yüce Allah'ın **"Ve bütün Peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik"** buyruğunda dünya ve âhiret mutluluğunun ayrılmaz bir parçası olan gerçek lütfun din bağışı olduğuna açık delil vardır. Zira Yüce Allah bizlere, Peygamberlere verilen büyük mülk, hükümdarlık, mal ve benzeri şeylere iman etmemizi emretmemiştir. Aksine O bizlere, peygamberlerine verilen kitap ve şeriatlara iman etmemizi emretmiştir. Yine bu buyrukta peygamberlerin, Allah'tan aldıklarını tebliğ eden kimseler ve Allah ile insanlar arasında Allah'ın dininin tebliğ edilmesi hususunda aracı olduklarına ancak "emir namına hiçbir şeye sahip olmadıklarına" açık delil vardır.

"Rableri tarafından" buyruğunda da Allah'ın kullarının kâmil Rabb'i olduğuna işaret vardır. İşte bu kemal Rububiyetinin bir tecellisi olarak onlara kitaplar indirmiş ve peygamberler göndermiştir. O'nun Rububiyeti onları başıboş ve ihmal edilmiş halde bırakılmamalarını gerektirir.

Peygamberlere verilenler Rablerinden geldiğine göre peygamberlerle peygamberlik iddiasında bulunanlar arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Aralarındaki fark ise sırf neye davet ettiklerinin bilinmesi ile anlaşılabilir. Peygamberler hayırdan başka bir şeye çağırmazlar ve sadece her türlü kötülüğü yasaklarlar. Onların her biri diğerini tasdik eder, doğru olduğuna şahitlik eder, aralarında herhangi bir muhalefet veya çelişki olmaz. Çünkü onların getirdikleri, Rablerinden gelmiştir. **"Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı."** (en-Nisa, 4/82) Peygamberlik iddiasında bulunanların durumu ise çok daha farklıdır. Bu iddiada bulunanların verdikleri haberlerin, emir ve yasakların

birbirleriyle çelişmeleri kaçınılmazdır. Nitekim bu iddiada bulunanların hallerini tetkik eden ve davet ettikleri şeyi bilen kimseler bunu açıkça anlarlar.

Yüce Allah, özel ve genel olarak iman edilecek şeylerin tümünü beyan etmekle birlikte, amelsiz sözün bir faydası olmadığından **"Biz yalnızca O'na teslim olduk."** buyurmaktadır. Yani biz, O'nun azâmeti önünde saygıyla eğilenler, zahir ve batınımızla ibadetine bağlı kalan kimseleriz. İbadetimizi yalnız O'na halis kılarız. "Halis" kılmak, **"O'na"** anlamındaki "لَهُ" kelimesinin daha önce zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

Bu âyet-i kerime çok özlü ve kısa olmakla birlikte, tevhidin üç türü olan rububiyet tevhidi, ulûhiyet tevhidi, isim ve sıfat tevhidini kapsamakta; bütün peygamberlere ve kitaplara imana; ismi sayılan peygamberlerin faziletlerine; kalp, dil ve âzâlarla tasdike, bütün bu hususlarda Allah'a ihlâsla bağlanmaya; doğru söyleyen Peygamberler ile yalancı olup da peygamberlik iddiasında bulunanların birbirinden farklı olduklarına, yüce Yaratıcının kullarına neleri, nasıl söylemeleri gerektiğini öğretmesine, O'nun dünya ve âhiret mutluluğuna sıkı sıkıya bağlı bulunan dinî nimetleri onlara ihsan edip rahmetini onlara bağışladığına delâlet etmektedir. Kitabını; (gerekli) her şeyin açıklaması, iman eden bir topluluk için de bir hidâyet ve rahmet kılan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir.

﴿فَإِنْ ءَامَنُوا۟ بِمِثْلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا هُمْ فِى شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ
ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾﴾

137- Artık eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, muhakkak hidâyet bulurlar. Şâyet yüz çevirirlerse, mutlaka apaçık bir ayrılığa düşerler. Onlara karşı sana Allah yeter. O her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.

137. Yani ey mü'minler topluluğu! Eğer kitap ehli de sizin iman ettiğiniz gibi bütün peygamberlere, bütün kitaplara ve bunların kapsamına ilk ve öncelikli olarak giren peygamberlerin sonuncusu ve en faziletlisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve Kur'ân-ı Kerîm'e iman edip de yalnızca Allah'a teslim olur ve peygamberler arasında ayrım gözetmeyecek olurlarsa, işte o vakit **"muhakkak"** Naim Cennetlerine ulaştıran Sırat-ı Müstakim'e doğru **"hidâyet bulurlar."** Yani böyle iman etmedikleri sürece onların hidâyete giden yolu bulmalarına imkân yoktur. Hiçbir şekilde durum onların "Yahudi veya hıristiyan

olun ki doğru yolu bulasınız." dedikleri gibi veya hidâyet ve doğru yolun yalnızca izledikleri yola münhasır olduğu şeklindeki iddiaları gibi değildir.

"Hidâyet," hakkı bilmek ve onunla amel etmektir. Bunun zıddı ise ilimden ve ilmin akabinde amelden sapmaktır. İşte bu onların haktan yan çizip hidayetten yüz çevirmelerinin ardından üzerinde oldukları **"ayrılık"**tır. Ayrı olan, Allah ve Rasûlü bir tarafta, kendisi ise ayrı tarafta olan kimse demektir. Ayrılık içinde olmak, Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine girmeyi, Allah ve Rasulüne ileri derecede düşmanlığı gerektirir. Bu da Allah Rasûlüne eziyet etmek için çalışma sonucunu doğurur. Bundan dolayı Allah, Rasûlüne onlara karşı yeterli olacağı vaadinde bulunmuştur. Çünkü O, değişik dillerde olan ve türlü türlü ihtiyaçları dile getiren bütün sesleri **"işitendir."** Onların önlerindekini de arkalarındakini de, gizliyi de açığı da, zahiri de batını da **"bilendir."** Durum böyle olduğuna göre, Allah onların kötülüklerine karşı sana yeter. Nitekim Allah, Rasûlüne va'dettiğini gerçekleştirmiş ve onu onlara üstün ve galip kılmıştır. O kadar ki, onların kimilerini öldürmüş, kimilerini esir almış, kimilerini sürgüne göndermiş ve alabildiğine darmadağın etmiştir. İşte bu buyrukta Kur'ân'ın mucizelerinden bir mucize vardır. Zira o, bir şeyi vukûundan önce haber vermiş, o da tıpkı haber verdiği şekilde vukûa gelmiştir.

﴿ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ ﴾

138- Allah'ın boyası(na sarılın). **Kimin boyası Allah'ınkinden daha güzel olabilir ki? Biz yalnız O'na ibadet edenleriz.**

138. "Allah'ın boyası(na sarılın)," Yani "Allah'ın dini" demek olan Allah'ın boyasından ayrılmayın ve onun gereklerini yerine getirin. Zahirî ve batınî bütün amelleriyle onu uygulayın. Akidesine de sarılın ve bunu sürekli olarak yapın. Tâ ki bu din sizin boyanız ve ayrılmaz bir niteliğiniz olsun. Bu dine bağlılık sizin bir niteliğiniz olunca da artık isteyerek, kendi tercihinizle, seve seve onun emirlerine uyarsınız ve bu din, sizin için bir elbisenin ayrılmaz niteliği olan boya gibi tabiatınız haline gelir. Bunun sonucunda da siz dünyevî ve uhrevî saadeti elde edersiniz. Çünkü din, üstün ahlâkî değerlere, güzel amellere ve yüce işlere teşvik eder. Bundan dolayı üstün akılların şaşkınlığını dile getiren taaccüb (hayret) ifadesiyle, **"Kimin boyası Allah'ınkinden daha güzel olabilir ki?"** buyrulmaktadır. Bu, "O'nun boyasından daha güzel boya olamaz." demektir.

Allah'ın boyasıyla diğer boyalar arasındaki farkı görmek için bir örnek isteyen kimse herhangi bir şeyi zıddıyla kıyaslasın. Şimdi ***bir tarafta***; Rabbine sağlam bir imanla iman etmiş, sonra bununla birlikte onun etkileri olan kalbî huşu, bedenî azalarla emirlere bağlılık gibi her tür güzel nitelikle bezenmiş, mükemmel ahlâkı elde edip çirkin her bir nitelikten, her bir bayağı davranış ve kusurdan uzaklaşmış, sözü ve fiiliyle doğru, sabırlı, tahammüllü, iffetli, şecâat sahibi, söz ve davranışlarıyla iyilikte bulunan, Allah'ı seven, Allah'tan korkan, O'nun rahmetini uman, mutlak Mabud'a karşı ihlâslı, o mabudun kullarına da iyiliksever olduğu bir makama ulaşmış bir kul... Diğer tarafta da Rabbini inkar eden, O'ndan uzaklaşan ve diğer yaratılmışlara yönelen, küfür, şirk, yalan, hainlik, düzenbazlık, aldatma, iffetsizlik, söz ve davranışlarıyla kötülük yapmak gibi sıfatlara sahip olan, Mabud'a karşı ihlâslı, kullarına karşı da iyiliksever olmayan başka biri... Şimdi bu ikisini kıyasla! Bu kıyaslamayı yapacak olursak, ikisi arasındaki büyük farkı açıkça görürüz ve bunun sonucunda Allah'ın boyasından daha güzel bir boya olmadığını tespit ederiz. Dolayısıyla bu buyruktan, Allah'ın dini dışında boyanılan boyalardan daha çirkini olmadığı da anlaşılmaktadır.

"Biz yalnız O'na ibadet edenleriz." buyruğu ise bu boyanın mahiyetini beyan etmektedir ki o da ihlâs ve mutabaat (Peygamber'e tâbî olmak) şeklindeki iki esası yerine getirmektir. Çünkü "ibadet," Allah'ın sevdiği ve razı olduğu her türlü zahirî ve batınî amellerle sözleri kapsar. Bunların ibadet olabilmeleri ise Yüce Allah'ın bunu Rasûlü vasıtasıyla meşru kılmış olmasına bağlıdır. İhlâs ise kulun yaptığı bu amellerde yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesi demektir. İşte bu buyrukta da ("ona" anlamındaki) "له" kelimesinin önce gelmesi, hasr (yalnız) anlamını vermektedir. Yine Yüce Allah, **"Biz yalnız O'na ibadet edenleriz."** buyruğunda onların bu niteliğe sahip olduklarını ve bunun onlar üzerinde adeta ayrılmaz bir boya haline geldiğini göstermesi için sübut ve istikrar (devamlılık) anlamlarına delâlet eden ism-i fail (عابدون / **ibadet edenleriz**) kalıbını kullanmıştır.

﴿ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴾

139- De ki: Bizimle Allah hakkında mı çekişiyorsunuz? Hâlbuki O, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir. Biz yalnızca O'na ihlâsla bağlananlarız.

139. "De ki: Bizimle Allah hakkında mı çekişiyorsunuz?" (Çekişme ve karşılıklı delil getirme anlamındaki) "المحاجة," ihtilaflı meseleler hakkında iki ve

daha fazla kişi arasındaki tartışma demektir. Bu tartışmada hasımların her biri kendi görüşünü haklı çıkarmayı, hasmının görüşünü ise çürütmeyi ister. O bakımdan her kişi kendi görüşüne delil getirmeye gayret eder. Tartışmada beklenen, en güzel yolla yürütülmesi, yanlış yolda olan kimseyi doğruya, hakka çevirecek en kısa yoldan yapılması ve inat eden kimseye karşı delil getirip hakkı açığa çıkararak batılın ne olduğunun beyan edilmesidir. Eğer tartışma bu özelliklerin dışına çıkacak olursa, artık bu boşu boşuna bir inatlaşma ve faydasız bir cedelleşme olur. Bu da birçok kötülüğün ortaya çıkmasına sebep olur.

İşte ehl-i kitap da Allah'a müslümanlardan daha yakın olduklarını iddia ediyorlardı. Bu ise belge ve delille ispatlanması gereken kuru bir iddiadan ibaretti. Zira herkesin Rabbi bir ve tek olduğuna, bizim inandığımızdan başka Rabbiniz olmadığına, bizim amelimizin bize, sizin ameliniz de size olduğuna göre, bu konuda bizler ile sizler arasında hiçbir fark yoktur. Bu da iki kesimden birinin, diğerine göre Allah'a daha yakın olmasını gerektirmez. Çünkü belli bir konuda ortak olunmasına ve ortada herhangi bir fark da olmamasına rağmen ayrıma gitmek iddiası batıl bir iddiadır. Birbirine benzer şeyleri, birbirinden ayrı mütâlâa etmektir, apaçık bir inatlaşmadır ve hakka karşı kibirlenmedir. Üstünlük ancak ve ancak salih amellerin, yalnızca Allah için ihlâsla yapılmasındadır. Bu ise sadece mü'minlerin sahip oldukları bir niteliktir. O halde mü'minlerin diğerlerine göre Allah'a daha yakın oldukları ortaya çıkmaktadır. Çünkü ihlâs, halâsın (kurtuluşun) yoludur.

İşte Rahman olan Allah'ın gerçek dostlarıyla şeytanın dostları arasındaki fark budur. Üstünlük; akıl sahiplerinin kabul ettiği ve zırcahillerin ve hakka karşı inatla kibirlenenden başkasının tartışma konusu etmediği gerçek niteliklerle söz konusu olur. Bu âyet-i kerimede tartışma yöntemi de çok incelikli bir şekilde gösterilmekte ve şu esas ifade edilmektedir: Benzer şeyler ortak hükümlere sahiptir, farklı şeylerin hükümleri de farklıdır.

﴿ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطَ كَانُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَٰرَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ ٱللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ ﴾

140- Yoksa siz 'İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve oğulları da yahudi veya hıristiyan idi.' mi diyorsunuz? De ki: 'Siz mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı?' Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) **bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.**

140. "Yoksa siz 'İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve oğulları da yahudi veya hıristiyan idi.' mi diyorsunuz?" İşte bu, onların başka bir iddiaları ve Allah'ın peygamberleri hakkında ortaya attıkları diğer bir tartışmadır. Sözü geçen bu peygamberlere müslümanlardan daha yakın olduklarını iddia etmişlerdi. Allah da onların bu iddialarını, **"Siz mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı?"** diyerek reddetmektedir. Yüce Allah (bir yerde de), **"İbrahim bir yahudi değildi, bir hıristiyan da değildi. O hanif bir müslümandı, müşriklerden de değildi."** (Al-i İmran, 3/67) buyurmaktadır. Onlar ise "Hayır, İbrahim yahudi veya hıristiyan idi." derler. Bu durumda ya doğru söyleyen ve bilenler onlardır ya da bunu bilen ve doğru söyleyen Allah'tır. Bunlardan biri kaçınılmaz olarak doğrudur.

Bu sorunun cevabı ise mübhem bırakılmıştır. Ancak gâyet açık ve nettir. Hatta meselenin apaçık ortada olmasından ötürü, "Elbette Allah daha iyi bilir, daha doğru söyler." gibi bir şey söylemeye gerek bile yoktur. Çünkü durum alenen ortadadır. Zira bu, tıpkı "Gece mi daha aydınlıktır, gündüz mü? Ateş mi daha sıcaktır, su mu? Şirk mi doğrudur, tevhid mi?" sorularının cevabı gibidir. Bu gibi soruların cevabını, azıcık aklı olan herkes bilir. Hatta kendileri de bunu çok iyi bilirler. İbrahim'in de, diğer peygamberlerin de yahudi veya hıristiyan olmadığını çok iyi bilmektedirler. Ne var ki onlar bu bilgiyi ve tanıklığı gizlerler. Bundan dolayı zulümleri en büyük zulümdür. Ve işte bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah tarafından kendisine** (bildirilmiş) **bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?"** buyurmaktadır. Yani bu, insanlar tarafından değil Allah tarafından kendilerine tevdi edilmiş bir şahitliktir. Öyleyse bu şahitliğin yerine getirilmesi için gereken ihtimamı göstermeliydiler. Onlar ise bu şahitliği gizlediler ve onun tam zıddını açıkladılar. Böylelikle hakkı gizlemek ve hakkı söylememek ile bâtılı açıklamak ve bâtıla davet etmek gibi iki büyük cürümü birlikte işlediler. Bu en büyük zulüm değil midir? Allah'a andolsun ki öyledir ve Allah bundan dolayı onları en ağır şekilde cezalandıracaktır. İşte bu yüzden Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."** Bilakis Allah onların amellerini tek tek saymış, tespit etmiştir. Bu amellerin cezasını da saklamıştır. Görecekleri ceza ne kötüdür! Zalimlerin barınağı olan Cehennem ateşi ne kötüdür!

Kur'ân'ın izlediği yol, yüce Allah'ın cezalandıracağı amelleri ihtiva eden âyetlerin akabinde ilim ve kudretini söz konusu etmesidir. Bu, vaad ve tehdit, teşvik ve korkutma ifade eder. Aynı şekilde hükümlerin akabinde Allah'ın güzel isimlerinin anılması, dinî ya da cezaî emirlerin bu güzel isimlerin sonuçlarından ve gereklerinden olduğunu, bu isimlerinin bunu gerektirdiğini ifade eder. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾﴾

141- Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız da sizindir. Siz onların amellerinden sorulacak değilsiniz.

141. Bu âyet-i kerimenin tefsiri daha önce (Bakara, 134) geçmişti. Tekrar edilmesindeki hikmet ise yaratılmışlara güvenip dayanmamak gerektiğini, esas olanın, insanın sahip olduğu nitelikler olduğunu, yoksa geçmişlerinin ve atalarının yaptıkları olmadığını ortaya koymak içindir. "Gerçek fayda, birtakım kimselerin soyundan gelmekle değil, amellerle elde edilir."

﴿۞ سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُل لِّلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾﴾

142- İnsanlardan birtakım akılsızlar, 'Onları daha önce yöneldikleri kıblelerinden döndüren nedir?' diyecekler. De ki: 'Doğu da, batı da Allah'ındır. O, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir.'

142. Bu âyet-i kerime bir mucize, bir teselli, mü'minlerin kalplerini tatmin, bir itiraz ve ona dair üç yönden cevap ihtiva etmekte; Allah'ın hükmüne ve dinine karşı itiraz edenlerin niteliğiyle müslümanların niteliğini ortaya koymaktadır.

Yüce Allah insanlar arasından akılsız birtakım kimselerin itiraz edeceklerini haber vermektedir. Akılsızlar ise bizzat kendi maslahatlarını dahi bilmeyen, aksine onları zâyi edip en basit değerler karşısında değiştiren kimselerdir. Yahudiler, hıristiyanlar ve Allah'ın hüküm ve şeriatlerine itiraz eden kimseler hep akılsızdır. Şöyle ki; müslümanlar önceleri Mekke'de kaldıkları sürece (namazlarında) Beytü'l-Makdis'e yönelmekle emrolunmuşlardı. Daha sonra Medine'ye hicretten itibaren yaklaşık bir buçuk yıl kadar da aynı yere yönelmekle emrolunmuşlardı. Yüce Allah -ileride bir kısmına işaret edeceği birtakım hikmetler dolayısıyla- Kabe'ye yönelmelerini emretti. O'nun hikmeti de bu emri vermesini gerektiriyordu. Böylelikle Yüce Allah insanlar arasından birtakım akılsızların mutlaka, **"Onları daha önce yöneldikleri kıblelerinden döndüren nedir?"** diyeceklerini müslümanlara haber vermektedir. Yani onları Beytu'l-Makdis'e dönmekten alıkoyan şey nedir? Beytü'l-Makdis, daha önce yöneldikleri kıble idi. Bu, Yüce

Allah'ın hüküm ve şeriatına bir itirazdır. O'nun lütuf ve ihsanına bir itirazdır. Yüce Allah mü'minleri teselli ederek bunun meydana geleceğini haber vermekte, ancak bu itirazı kıt akıllı, kısır düşünceli ve dine bağlılığı zayıf kimselerin yapacağını belirtmektedir. Öyleyse onlara aldırış etmeyin, çünkü bu sorunun kaynağı artık bilinmektedir. Zaten aklı başında kişiler, akılsızların itirazına aldırış etmez ve onu kafasına takmaz.

Âyet-i kerime, aynı şekilde, Yüce Allah'ın hükümlerine cahillerden ve hakka karşı bile bile inat eden sefihlerden başkasının itiraz etmeyeceğini de göstermektedir. Aklı başında olup doğru yol üzerinde yürüyen bir mü'min ise Rabbinin hükümlerini kabul eder, onlara itaat ve teslimiyetle bağlı olduğunu ortaya koyar. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapmak hakkı yoktur."** (el-Ahzab, 33/36); **"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."** (en-Nisa, 4/65); **"Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlüne davet olunduklarında mü'minlerin sözleri ancak; 'İşittik ve itaat ettik.' demektir."** (en-Nur, 24/51)

Yüce Allah'ın, **"akılsızlar"** buyruğunda, aslında onların sözlerine cevap vermeye gerek bırakmayacak ve aldırmamayı haklı çıkartacak bir mana vardır; ancak yine de yüce Allah bu şüpheyi cevapsız bırakmayıp gidermekte ve birtakım kalplerde ortaya çıkabilecek itirazların varlığı ihtimaline karşı bu şüphenin gerçek yüzünü açığa çıkartıp onlara cevap olmak üzere **"De ki: Doğu da, batı da Allah'ındır. O, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir."** buyurmaktadır. Yani doğu da, batı da Allah'ın mülkü olduğuna göre, O'nun mülkü dışında hiçbir cihet kalmamaktadır. Bununla birlikte O, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir. İşte İbrahim *aleyhisselam*'ın dininin bir parçasını teşkil eden bu kıbleye sizleri iletmesi de dilediği kimseleri doğru yola iletmesinin bir parçasıdır. O halde Yüce Allah'ın mülkü kapsamında bulunan bir kıbleye sizi yönlendirmesine itiraz edenlerin itirazlarının sebebi ne? Zira siz O'nun mülkünde olmayan bir tarafa dönmüş değilsiniz. Durumun böyle olması, yalnızca O'nun emrine teslimiyeti gerektirir. Nasıl böyle olmasın ki? Allah'ın üzerinizdeki lütfunun, hidâyet ve ihsanının bir delili de sizi buna iletmiş olmasıdır. Size itiraz eden, aslında -sizi kıskandığı ve çekemediği için- Allah'ın lütfuna itiraz etmektedir.

Yüce Allah'ın, **"O, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir."** buyruğu mutlak bir buyruktur. Mutlak buyruklar ise mukayyede hamledilir (onunla birlikte değerlendirilir). Şüphesiz hidâyet ve dalâletin Yüce Allah'ın hikmet ve adaletinin gerektirdiği birtakım sebepleri vardır ve o hitabının başka yerlerinde hidâyetin birtakım sebepleri de bildirilmektedir. Kul bu sebepleri yerine getirdiği takdirde hidâyet elde eder. Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Allah onunla rızasına uyanları selamet yollarına hidâyet eder."** (el-Maide, 5/16) Bu âyet-i kerimede bu ümmetin hidâyet bulmasını gerektiren sebep, bütün hidâyet türleriyle ve mutlak olarak (kayıtsız olarak) gelmiştir. Bu hidâyet de Allah'ın bu ümmete bir lütuf ve ihsanıdır. Bu yüzden Yüce Allah bir sonraki ayette şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ
شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا ٱلْقِبْلَةَ ٱلَّتِى كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ
وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ
لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ ﴾

143- **Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık ki siz bütün insanlar üzerine şahitler olasınız. Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun. Senin** (daha önce) **yönelmekte olduğun yeri ise Peygamber'e uyanlarla iki ökçesi üzerinde geri dönenleri bilelim** (ortaya koyalım) **diye kıble yaptık. O, elbette Allah'ın hidâyet eylediği kimselerden başkasına mutlaka ağır gelecekti. Allah imanınızı zayi edecek değildir. Gerçekten Allah insanlara karşı Raûf'tur, Rahîm'dir.**

143. **"Böylece sizi vasat,"** adaletli ve hayırlı **"bir ümmet kıldık."** Vasatın dışında kalan şeyler ise uç noktalardır ki, bunlar da tehlike sınırları içinde demektir. Allah bu ümmeti bütün dini hususlarda vasat kılmıştır.

Peygamberler hususunda bu ümmetin tutumu vasattır. Hıristiyanlar gibi Peygamberler hususunda aşırı gidenlerle yahudiler gibi Peygamberler hakkında olmadık iddialarda bulunanlar arasında vasattır. Çünkü bu ümmet, kendilerine yakışır şekilde hepsine iman etmiştir.

Şeriatı itibarıyla da bu ümmet vasattır. Ne yahudilerin aşırılıkları ne de hıristiyanların gevşeklikleri söz konusudur.

Temizlik ve yiyecekler konusunda da vasattır. İbadet ve duaları ancak havra ve mabetlerinde geçerli olan yahudilere benzemezler. Yahudiler necis şeylerden suyla temizlenemezler. Onlara ceza olmak üzere bazı temiz şeyler de haram kılınmıştır. Bu ümmet, hiçbir şeyi necis saymayan, hiçbir şeyi haram saymayan, aksine önlerine gelen her şeyi mubah gören hıristiyanlara da benzemezler. Halbuki İslâm ümmetinin temizliği en mükemmel ve en eksiksiz şekildedir. Allah onlara hoş ve temiz olan yiyecek, içecek, giyecekleri ve evlilik yoluyla karşı cinsi mubah kılmıştır. Bunlardan pis ve murdar olanları da bu ümmete haram kılmıştır. Öyleyse bu ümmet dini itibarıyla en kâmil, ahlâkı itibarıyla en üstün, amelleri itibarıyla en faziletli ümmettir. Bu ümmete Yüce Allah kendileri dışında kalan hiçbir ümmete vermediği ilmi, güzel ahlâkı, adaleti ve ihsanı bahşetmiştir. Bundan dolayı bu ümmetin mensupları "vasat bir ümmet" olmuşlardır. Olgundurlar, mutedildirler. Bunun sebebi ise **"bütün insanlar üzerine şahitler"** olmalarıdır. Bu ise onların adaletli olmaları ve adaletle hükmetmeleri dolayısıyladır. Başka dinlere mensup insanlar hakkında hüküm verirler; başkaları ise onlar hakkında hüküm veremez. Bu ümmetin kabul görerek lehine tanıklık ettiği her şey makbuldür. Bu ümmetin reddedip aleyhine tanıklık ettiği her şey de merduttur, geçersizdir.

Şayet; "Hasım tarafların birbirleri aleyhindeki sözleri makbul değilse bu ümmetin başkaları hakkındaki hükmü nasıl kabul edilir?" diye sorulursa, şöyle cevap verilir: Hasımların sözlerinin karşılıklı kabul edilmeyiş sebebi, tarafların doğru olmayan iddiada bulunmak gibi bir zan altında bulunmalarından dolayıdır. Böyle bir zan söz konusu olmayıp -bu ümmette olduğu gibi- tam bir adalet söz konusu olursa işte esas maksat da adalet ve hak ile hüküm vermektir. Bunun şartı ise ilim ve adalettir. Bu iki özellik de bu ümmette vardır. Bu yüzden bu ümmetin şahitliği makbuldür. Herhangi bir kişi bu ümmetin fazileti hususunda şüpheye düşecek ve bu ümmeti tezkiye edecek birini arayacak olursa, bu şahitliği -bu ümmet hakkında- yapacak kişi, insanların en mükemmeli olan Peygamberleri *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. Bundan dolayı da Yüce Allah, **"Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun."** buyurmuştur.

Bu ümmetin başkalarına karşı şahitliği arasında şu da vardır: Kıyamet gününde yüce Allah, rasûllere ve nebilere, ümmetlerine tebliğ edip etmediklerini; bu peygamberleri yalanlayan ümmetlere de peygamberlerinin kendilerine tebliğ edip etmediğini soracak, ümmetler bu tebliği inkâr ettiklerinde de peygamberler bu ümmetin (Muhammed Ümmetinin) şahitlik etmesini isteyecektir. Bu ümmetin Peygamberi de bu ümmeti tezkiye edecektir (şahitlik etme ehliyetine sahip olduklarını bildirecektir).

Bu âyet-i kerimede bu ümmetin icmaının kat'i bir delil olduğu ve ümmet olarak -"vasat" ifadesinin mutlak olması dolayısıyla- hatadan korunmuş olduklarını gösteren bir delil de vardır. Şayet onların hata üzere ittifak edebilecekleri kabul edilecek olursa, bu durumda onlar tam manasıyla değil sadece bazı hususlarda vasat olabilirlerdi. Yine **"Siz bütün insanlar üzerine şahitler olasınız."** ifadesi de onların, bir konuda Allah'ın onu helal, haram veya farz kıldığına şahitlik ettikleri vakit bu konuda hata etmekten masum olduklarını ifade eder. Çünkü vasat olmak için verilen hükümde, şahitlikte, fetvada ve benzeri hususlarda adalet şarttır.

"Senin (daha önce) **yönelmekte olduğun yeri,"** yani Beytu'l-Makdis'e yönelmeni **"Peygamber'e uyanlarla iki ökçesi üzerinde geri dönenleri bilelim** (ortaya koyalım) **diye kıble yaptık."** Yani mükâfat ve cezanın kendisine bağlı olduğu manada bilelim (ortaya çıkartalım) diye böyle yaptık. Yoksa yüce Allah bütün işleri, daha onlar var olmadan önce bilir. Ancak O'nun bu bilmesi herhangi bir mükâfat ve bir cezayı gerektirmez. Çünkü yüce Allah'ın adaleti tamdır, (mükâfat ve ceza konusunda) kullarına karşı delili ortaya koyması eksiksizdir. Bu yüzden amelleri ortaya döküldüğü zaman bu amellerine karşılık mükâfat ve ceza söz konusu olur.

O halde biz o kıbleye yönelmeyi, sadece **"Peygamber'e uyanlarla,"** ona iman ederek her konuda ona tâbî olanlarla **"iki ökçesi üzerinde geri dönenleri"** bilelim ve imtihan edelim diye meşru kıldık. Peygamber'e her durumda uymanın gereği, O'nun emir kulu olması ve işleri Rabbi tarafından yönlendirilen bir kimse olmasından dolayıdır. Diğer taraftan, önceki kitaplar onun Kabe'ye yönelerek namaz kılacağını da haber vermiştir. Maksadı hakkı bulmak olan insaflı kimsenin ise bu durum imanını artırır, Peygamber'e olan itaatini daha da pekiştirir. Ökçeleri üzerinde geri dönüp haktan yüz çevirene, hevâsına tâbî olana gelince, böylesinin ise küfrüne küfür, şaşkınlığına şaşkınlık katar. Hiçbir aslı olmayan şüphe üzerine kurulu bâtıl deliller öne sürer.

"O elbette Allah'ın hidâyet eylediği kimselerden başkasına mutlaka ağır gelecekti." Yani senin bu kıblenden diğerine döndürülmen ona ağır gelmiştir. Allah'ın hidâyete erdirdiği kimseler ise Allah'ın üzerlerindeki nimetini itiraf ve takdir ettiler, O'na şükrettiler, O'nun kendilerine ihsanda bulunduğunu ikrar ettiler. Çünkü yüce Allah onları yeryüzünün diğer bölgelerinden daha üstün ve faziletli kıldığı Beyt-i Azim'e yöneltmiştir. Bu Beyt'i ziyareti İslâm'ın rükünlerinden bir rükün, büyük ve küçük günahları ortadan kaldıran bir esas kılmıştır. Bundan

dolayı Allah'ın hidâyet ettiği kimselere bu Beyt'e yönelmek kolay bir iş gelmiştir. Bunların dışındakilere ise ağır gelmiştir.

"Allah imanınızı zayi edecek değildir." Yani böyle bir şey Allah'a yakışmaz, hatta böylesi Allah'ın istemeyeceği/yapmayacağı şeylerdendir. Yüce Allah, imanınızı boşa çıkarmayacağını haber vermiştir. Bu buyrukta mü'minlere, iman ve İslâm'ı lütfettiği kimselere yüce Allah'ın, onların imanlarını koruyacağına ve boşa çıkarmayacağına dair büyük bir müjde vardır. İmanlarının korunması ise iki türlüdür:

İmanın zâyi olmaya ve boşa çıkmaya karşı korunması ki bu, Allah'ın; imanı bozan, ortadan kaldıran ve onu eksilten her türlü endişe veren imtihandan ve haktan alıkoyan hevâların peşine düşmekten korumasıyla olur.

İkincisi de imanı, artırmak şeklindeki korumasıdır. Bu da imanlarını artıran ve yakînlerini tamamlayan şeylere onları muvaffak kılmasıyla olur.

O, tâ baştan beri sizi imana ilettiği gibi, imanınızı koruyacak, üzerinizdeki nimetini imanınızı artırmak, vereceği mükâfatı ve sevabı çoğaltmak, onu bulandıracak her şeyden de onu korumak suretiyle sizin için muhafaza edecektir. Samimi mü'minin yalancıdan ayrılması maksadıyla birtakım imtihanlar ortaya çıkacak olursa, bunlar mü'minleri olumsuzluklardan arındırır ve onların sadakatlerini açıkça ortaya koyar.

Bu son cümle, sanki yüce Allah'ın, **"Senin** (daha önce) **yönelmekte olduğun yeri Peygamber'e uyanlarla iki ökçesi üzerinde geri dönenleri bilelim** (ortaya koyalım) **diye kıble yaptık."** buyruğunun içerdiği "Böyle bir durum, birtakım mü'minlerin imanlarını terk etmesine sebep olabilir." şeklindeki bir itirazı bertaraf etmek için zikredilmiş gibidir. Yüce Allah böyle bir vehmi, imtihanı veya başkasını takdir etmek suretiyle **"imanınızı zayi edecek değildir"** buyurarak bertaraf etmektedir. Bunun kapsamına kıblenin değiştirilmesinden önce vefat eden mü'minler de girmektedir. Allah onların da imanlarını boşa çıkarmaz. Çünkü onlar, zamanında Allah'ın emrini uygulamış ve Rasûlüne itaat etmiş kimselerdir. Allah'a itaat etmek ise Allah'ın vermiş olduğu emirlere, her zamanın şartları içinde uymak demektir.

Bu âyette Ehl-i Sünnet'in benimsediği "beden âzâlarının işlediği ameller de imanın kapsamına dahildir." şeklindeki görüşün lehine bir delil vardır.

Yüce Allah'ın, **"Gerçekten Allah insanlara karşı Raûf'tur, Rahîm'dir."** buyruğu da şu demektir: Allah onlara karşı oldukça merhametlidir ve onlara olan

şefkati çok büyüktür. Onlara olan şefkat ve rahmetinin bir tecellisi de baştan beri kendilerine ihsan etmiş olduğu nimeti tamamlaması, diliyle imana girmekle birlikte kalbinden iman etmemiş olan kimseleri ayırt etmesidir. Yine onları, iman edenlerin imanının artmasına sebep olan ve bu yolla da derecelerinin yükselmesini sağlayan imtihanla sınaması ve onları en şerefli ve en kıymetli eve (Kabe'ye) yöneltmesi de bunun bir sonucudur.

﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ ﴾

144- Biz, yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni elbette görüyoruz. Onun için seni hoşnut olacağın bir kıbleye döndüreceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Her nerede bulunursanız bulunun yüzlerinizi o yöne çevirin. Şüphe yok ki kendilerine kitap verilenler bunun Rablerinden gelen bir hak olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından gafil değildir.

144. Yüce Allah, Peygamberine hitaben **"Biz, yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni,"** Kâbe'ye yönelmeyi emreden vahyin inişini bekleyerek ve arzulayarak göğün her bir tarafına çokça bakıp durmanı **"elbette görüyoruz."** Yüce Allah'ın, **"yüzünün"** buyurup da "gözünün" buyurmamış olması, hem Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu işe fazla önem verdiğinden, hem de yüzün evirilip çevrilmesinin aynı zamanda gözün de evrilip çevrilmesini gerektirdiğinden dolayıdır.

"Onun için seni hoşnut olacağın bir kıbleye," sevdiğin kıble olan Kâbe'ye **"döndüreceğiz."** Biz seni dost edindiğimizden dolayı, o yöne çevireceğiz. Bu buyruk Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in fazilet ve şerefini de açıklamaktadır. Çünkü Yüce Allah onu hoşnut edecek şeyi yapmaktadır. Daha sonra Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bu kıbleye yönelmesini açıkça emrederek **"Artık yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir"** buyurmaktadır. Yüz ile, insanın bedeninin ön tarafına denk gelen yön kastedilmektedir. **"Her nerede bulunursanız bulunun,"** karada yahut denizde, doğuda ya da batıda, güneyde yahut kuzeyde olun **"yüzlerinizi o yöne çevirin."** İşte bu buyruktan, farz olsun nafile olsun bütün namazlar için Kabe'ye yönelmenin farz olduğu anlaşılmaktadır. Yine

bu buyruktan anlaşıldığına göre, eğer bizzat kıbleye yönelme imkânı varsa ona yönelmek; yoksa kıblenin bulunduğu tarafa yönelmek yeterlidir. Bedenen kıbleden başka tarafa dönmek ise namazı bozar. Çünkü bir şeyi emretmek onun aksini yasaklamak demektir.

Yüce Allah bundan önceki buyruklarda, Kitab ehlinden olsun başkalarından olsun, bu işe itiraz edenleri ve onlara verilen cevabı belirtmişti. Burada da Kitap ehli ile onların ilim adamlarının, Rasul'ün bu hususta apaçık bir hak üzere olduğunu bildiklerini beyan etmektedir. Çünkü onlar bunu kendi kitaplarında bulmaktadırlar. Dolayısıyla itirazları sadece inat ve kıskançlıklarından dolayıdır. Onlar hatalarını bildiklerine göre artık bu yaptıklarına aldırış etmeyin. Çünkü kişi kendisine itiraz eden kimsenin itiraz ettiği hususun şüpheli olması ve itirazcının da doğru söyleme imkânının bulunması halinde üzülür. Ama itiraz edilenin haklı ve doğruyu savunan taraf olduğundan emin olunduğu; itiraz eden kişinin inatçı olduğu ve söylediği sözün de bâtıl olduğu bilindiği vakit, onun bu itirazına aldırış etmeyi gerektiren bir durum olmaz. Aksine böyle bir itirazcının dünyevî ve uhrevî cezaya çarptırılması beklenir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah onların yapmakta olduklarından gafil değildir."** Aksine O, amellerini tespit eder ve bu yaptıklarıyla onları cezalandırır. Bu buyrukta itiraz edenlere bir tehdit, mü'minlere de bir teselli vardır.

﴿ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾ ﴾

145- Andolsun ki, sen kendilerine kitap verilenlere her türlü âyeti getirsen bile onlar yine de senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblelerine uyacak değilsin. Esasen onlar da birbirlerinin kıblesine uymaz. Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâlarına uyarsan, o zaman muhakkak zalimlerden olursun.

145. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* insanların hidâyete ermelerini çok arzuladığından dolayı elinden geldiğince onlara nasihat eder, güzel davranır ve Allah'ın emrine uymadıkları takdirde de üzülürdü. Kâfirler içinde Allah'ın emrine Allah'ın rasûllerine karşı büyüklük taslayarak kasten ve düşmanlık başkaldıran, Allah'ın rasûllerine karşı büyüklük taslayarak kasten ve düşmanlık olsun diye haddi aşarak hidâyeti terk eden kimseler vardı. Yahudiler ve hıristiyan-

lar da bunlar arasındadır. Kitap ehlinin bu -önceki- mensupları Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bilgisizliklerinden dolayı değil, kesin bilgilerine rağmen inkar etmişlerdi. Bundan dolayı yüce Allah ona şöyle haber vermektedir: **"Andolsun ki sen kendilerine kitap verilenlere her türlü âyeti,"** senin sözlerini açıklayan ve kendisine davet ettiğin şeyi beyan eden her türlü belge ve delili **"getirsen bile onlar yine de senin kıblene uymazlar."** Yani sana uymazlar. Çünkü kıbleye tâbi olmak, ona uymanın bir delilidir ve bu ifadelere sebep de kıbledir. Durumun böyle oluşunun sebebi onların bile bile inat eden kişiler olmalarıdır. Onlar hakkı bildikleri halde terk ettiler. Âyetler (belgeler ve mucizeler) ise ancak hakkı açıkça tespit edemeyen ve hakkı arayan kimselere fayda sağlar. Apaçık âyetler böyleleri için durumu açıklığa kavuşturur. Hakka tâbi olmamayı kesinlikle kararlaştırmış olana ise yapabilecek bir şey yoktur.

Ayrıca onlar kendi aralarında da anlaşmazlık halindedirler. Onların bir kısmı diğerinin kıblesine uymamaktadır. Durum böyleyken ey Muhammed, onlar -gerçekten kıskanç düşmanların iken- senin kıblene tâbî olmamalarında garip bir şey yoktur! Yüce Allah'ın, **"Sen de onların kıblelerine uyacak değilsin."** buyruğu, "... uyma!" demekten daha beliğdir. Çünkü böyle bir ifade Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlara muhalefet etme sıfatına sahip olduğunu, bu yüzden de onlara tâbî olmasına imkân olmadığını belirtir. Burada onlar hakkında "onlara her türlü delil getirilecek olsa bile" denmemiş olması, onların iddialarının lehine getirebilecekleri hiçbir delillerinin olmadığından dolayıdır. Aynı şekilde hak kesin delilleriyle açıkça ortaya çıktığı vakit onun hakkında vârid olabilecek birtakım şüphelere cevap getirmeye gerek yoktur. Çünkü bu gibi şüphelerin sonu olmaz, zaten bu şüphelerin bâtıl olduğu bilinen bir husustur. Zira apaçık hakka uymayan şeylerin bâtıl olduğu da bilinen bir şeydir. Dolayısıyla bu gibi şüpheleri çözmeye ve ortadan kaldırmaya çalışmak, nafile işler kabilinden olur.

"Andolsun ki... hevâlarına uyarsan" buyruğunda **"hevâları"** denilip "dinleri" denilmeyişinin sebebi, izlemekte oldukları yolun tamamen hevadan, nefsî arzulardan ibaret oluşundan dolayıdır. Hatta onlar kendi içlerinde bile bu uydukları şeyin din olmadığını bilirler. Gerçek dini terk eden kimse ise kaçınılmaz olarak hevâsına tâbî olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü?"** (el-Furkan, 25/43)

Senin hak üzere, onların ise bâtıl üzere olduklarına dair **"sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâlarına uyarsan, o zaman,"** yani onlara uyduğun takdirde... Bu, bu sonuç cümlesinin zihinlerde bile olsa öncesinden ayrılmama-

sı için getirilmiş bir kayıttır. **"muhakkak zalimlerden olursun."** Onlar arasında yer alır ve onların kapsamına girersin. Esasen hakkı ve bâtılı bildikten sonra bâtılı hakka tercih eden kimsenin zulmünden daha büyük hangi zulüm vardır? Hitap burada her ne kadar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yönelik ise de şüphesiz onun ümmeti de bu hitabın kapsamındadır. Aynı şekilde bizzat kendisi -hâşâ- böyle bir şey yapacak olursa, mertebesinin yüksekliğine ve iyiliklerinin çokluğuna rağmen zalimlerden oluyorsa, başkasının böyle bir işi yapması halinde zalimlerden olması hayli hayli söz konusudur.

﴿ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾﴾

146- Kendilerine Kitab'ı verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanıyorlar. Bununla birlikte içlerinden bir grup bile bile hakkı gizliyorlar.

147- Hak Rabbindendir. O halde sakın şüphecilerden olma.

146. "Kendilerine Kitab'ı verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanıyorlar." Yüce Allah bu buyruğuyla şunu haber vermektedir: Kitap ehli, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın Rasûlü olduğunu, getirdiklerinin de hak ve gerçek olduğunu biliyorlar. Kendi oğullarını, başkalarıyla karıştırmadan gayet iyi bildikleri gibi senin peygamber olduğunu da gayet iyi biliyorlar. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkındaki bilgileri hiçbir şüphe ve tereddüde meydan vermeyecek kadar ileri bir seviyededir. Fakat onların bir bölümü, -ki bunlar da onu inkar eden çoğunluktur- kesin olmasına rağmen bu tanıklığı bile bile gizlemişlerdir. **"Yanında Allah'tan gelen şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?!"** (el-Bakara, 21/40)

Bu buyrukta Allah Rasûlüne ve mü'minlere bir teselli, onların kötülüklerinden ve uyandıracakları şüphelerden de bir sakındırma söz konusudur. Bir kesimi ise bilip de hakkı gizleyen kimselerden değildir. Bunların bazısı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman ettiği gibi, bazısı da bilgisizliklerinden dolayı onu inkâr etmişlerdir.

Hakkı açıklamak, beyan etmek, güzel ifade, delil, örnekleme vb. ile gücünün yettiği kadar onu süslemek, bâtılı çürütmek, onu haktan ayırıp açıkça ortaya koymak ve nefislere onun çirkin olduğunu, bunu sağlayacak her yolla göstermek

âlimlere düşen bir görevdir. İşte bu hakkı gizleyenler tam aksini yaptılar ve bunların halleri de tam aksi şekilde ortaya çıktı.

147. **"Hak Rabbindendir."** Yani "hak" diye adlandırılmaya her şeyden çok daha layık olan, bu haktır. Bunun sebebi; onun ihtiva ettiği üstün maksatlar ve güzel emirlerle ruhları tezkiye eden, nefsin menfaatlerini elde etmeye teşvik edip onu ifsad eden şeylerin bertaraf edilmesini teşvik eden buyrukları kapsamasıdır. Bunun böyle olması, Rabbinden gelmesinden dolayıdır. Çünkü Rabbin, seni terbiye etmesinin bir parçası olarak sana, akıl ve nefisleri terbiyenin yanı sıra bütün maslahatları ihtiva eden bu Kur'ân-ı Kerîm'i indirmiştir: **"O halde sakın şüphecilerden olma!"** Yani bu hak hususunda senin en küçük bir şüphen dahi olmasın. Aksine onun üzerinde tefekkür et, dikkatle düşün ki bu yolla yakîne ulaşasın. Zira onun üzerinde tefekkür kaçınılmaz olarak şüpheleri uzaklaştırır, yakîne ulaştırır.

﴿وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾﴾

148- Herkesin kendisine döndüğü bir yönü vardır. Öyle ise siz hayır işlerinde birbirinizle yarışın. Her nerede olsanız olun Allah tümünüzü bir araya getirecektir. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.

148. **"Herkesin kendisine döndüğü bir yönü vardır."** Yani her bir din mensubunun ibadeti esnasında yöneldiği bir yön vardır. Mesele kıbleye yönelme meselesi değildir. Çünkü bu mesele zamanın ve hallerin değişmesiyle değişebilen şer'î hükümlerdendir. Bu mesele neshe ve bir cihetten bir başka cihete nakle konu olabilir. Esas mesele Allah'a itaat, O'na yaklaşmak ve O'nun nezdinde yakınlaşmaya talip olmaktır. İşte mutluluğun adresi ve Allah'a dost oluşun belgesi budur. Eğer nefisler bu özelliklere sahip olmazlarsa, dünya ve âhirette hüsrana uğrarlar. Eğer bu özelliğe sahip olunursa o zaman gerçekten de kârlı olunur. Bu da bütün şeriatlerde ittifakla kabul olunmuş bir husustur. Allah'ın insanları yaratma sebebi de budur, onlara verdiği emir de budur.

"Öyle ise siz hayır işlerinde birbirinizle yarışın." Hayırlarda yarışma emri, hayırları işleme emrine ek bir anlam katmaktadır. Çünkü hayır işlerinde yarışmak, hayırları işlemeyi, tamamlamayı, en mükemmel şekilde yerine getirmeyi ve bunları yapmada eli çabuk tutmayı ihtiva eder. Dünya hayatında hayırlara çabucak koşuşan kimseler âhirette de Cennetlere çabucak ulaşırlar. Çünkü öne geçenler (sabikûn), insanlar arasında en üstün dereceye sahip olanlardır.

Hayırlar ise farzıyla, nafilesiyle namaz, oruç, zekât, hac, umre, cihad gibi -gerek faydası başkalarına ulaşan, gerekse kişinin kendisine münhasır kalan- bütün hayır türlerini kapsar. Nefisleri hayırlara koşmada eli çabuk tutmaya teşvik eden ve gayrete getiren en güçlü hususlardan biri, Allah'ın bu hayırlara ihsan edeceği sevap ve mükâfatlar olduğundan dolayı yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

"Her nerede olsanız olun Allah tümünüzü bir araya getirecektir. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir." Sizi kudreti ile Kıyamet gününde bir araya getirecek ve herkese amelinin karşılığını verecektir:

"Kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeliyle mükâfatlandırması için." (en-Necm, 53/31)

Bu âyet-i kerime, ayrıca amellere ait her bir fazileti yerine getirmeye delil gösterilebilir. Namazın ilk vaktinde kılınması, kişinin oruç, hac, umre, zekât gibi zimmetinde olan borçlarından bir an önce kurtulmaya gayret göstermesi, ibadetlerin sünnet ve âdâbını yerine getirmesi gibi... Allah'a andolsun ki, bu âyet-i kerime oldukça kapsamlı ve pek çok fayda ihtiva eden bir âyettir.

﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ
فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾﴾

149- Nereden (yola) **çıkarsan çık** (namazda) **yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Elbette ki bu, Rabbinden gelen mutlak bir haktır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.**

150- Nereden (yola) **çıkarsan çık** (namazda) **yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Her nerede olursanız olun yüzlerinizi o yöne döndürün ki -içlerinden zulmedenler hariç- insanların sizin aleyhinizde bir delilleri olmasın. O halde onlardan korkmayın, Benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım ve doğru yolu bulabilesiniz.**

149-150. "Nereden (yola) **çıkarsan çık** (namazda) **yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."** Yani -umum ifade edecek şekilde- ister yolculukta, ister başka hallerde olsun o yöne dön. Allah bir sonraki ayette de bütün ümmete hitap ederek **"Her nerede olursanız olun yüzlerinizi o yöne döndürün."** buyurmaktadır. Buradaki **"Elbette ki bu, Rabbinden gelen mutlak bir haktır."** buyruğunda, herhangi bir kimsenin bu hususta en ufak bir şüphesinin olmaması ve herhangi bir şekilde bunun emre uymak için değil de böyle arzulandığı için söylendiğini sanmaması için bu ifadede biri "إنّ" diğeri de "ل" harfiyle olmak üzere iki ayrı te'kid/pekiştirme edatı getirilmiştir. (Bu, mealde "elbette" ve "mutlak" kelimeleri ile karşılanmaya çalışılmıştır)

"Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir." Aksine O, bütün hallerinizde sizi görendir, öyleyse O'na karşı gereken edebi takının. Emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun gözetimi altında olduğunuzu bilin. Hiçbir şekilde amellerinizden gafil kalınmayacak, aksine amellerinizin karşılığını gerçek anlamıyla ve eksiksiz olarak göreceksiniz. Hayır yaparsanız hayır, kötülük işlerseniz kötülük göreceksiniz.

Yüce Allah, devamla **"ki -içlerinden zulmedenler hariç- insanların sizin aleyhinizde bir delilleri olmasın"** buyurmaktadır. Yani bizim size şerefli Kâbe'ye yönelmeyi meşru kılmamızın sebebi, kitab ehlinden olsun, müşriklerden olsun, insanlardan hiçbirinin size karşı ileri sürebilecekleri bir delili kalmaması içindir. Eğer Beytü'l-Makdis'e doğru kıblede kalmaya devam etseydin, o zaman onların karşı delil getirmeleri mümkün olurdu. Çünkü kitap ehli, kendi kitaplarında nihâî kıblenin Beyt-i Haram olan Kâbe olduğunu görmekteydiler. Müşrikler de bu muazzam Beyt'in övünülecek şeyler arasında olduğunu görüyorlar ve İbrahim'in dininin bir parçası olduğunu kabul ediyorlardı. Eğer Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Beyt'i kıble edinerek oraya yönelmemiş olsaydı, ona karşı birtakım deliller ileri sürebilir ve şöyle diyebilirlerdi: "Hem İbrahim'in soyundan geliyor, hem de İbrahim'in kıblesine yönelmiyor! Şu halde, İbrahim'in dini üzere olduğunu nasıl iddia edebilir?" İşte kıbleye yönelmek suretiyle hem kitab ehline, hem de müşriklere karşı delil ortaya konulmuş oldu ve onların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı ileri sürebilecekleri delilleri de kesilip atıldı.

"İçlerinden zulmedenler hariç..." Yani insanlar arasından artık herhangi bir delil ileri sürmeye kalkışan olursa, o bu hususta zalim bir kimsedir. Onun ileri süreceği bu delilin hevâ ve zulme uymanın dışında hiçbir dayanağı yoktur. Böyle birini ikna etmeye yol bulunamaz, ona karşı delil getirmenin bir faydası da yoktur. Aynı şekilde onların delil getirmek kastıyla ileri sürdükleri şüpheleri önemsemenin anlamı da yoktur, ona kulak vermeye gerek de yoktur. Bundan dolayıdır ki yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde onlardan korkmayın."** Çünkü ileri sürecekleri her delil bâtıldır. Bâtıl da adı gibi destekten mahrumdur. O bâtılı ileri sürene yardım edecek kimse de olmaz. Hak sahibi ise böyle değildir. Çünkü hakkın kendinden gelen bir gücü, bir üstünlüğü vardır. Ayrıca o, hakka sahip olanın Allah'tan korkmasını gerektirir. Yüce Allah da her hayrın başı olan kendinden korkmayı emretmiştir. Çünkü Allah'tan korkmayan kimse, Allah'a karşı gelmekten geri kalmaz, O'nun emirlerine uymaz.

Müslümanların kıblelerinin Kâbe'ye çevrilmesinin sonucu büyük bir fitne ortaya çıkmıştı. Bu fitneyi kitab ehli, münafıklar ve müşrikler yaymış, bu konuda çokça söz söylemiş ve pek çok şüphe uyandırmaya gayret etmişlerdi. Bundan dolayı yüce Allah bu hususu geniş geniş açıklayarak en mükemmel şekilde izah etmiş, bu âyet-i kerimelerin ihtiva ettiği çeşitli tekid (pekiştirme) türleriyle de bu konuyu tekid etmiştir:

1- Bir defa emir vermesi yeterli olmasına rağmen, Kıbleye yönelme emrini üç defa tekrarlamıştır.

2- Emir ya Rasûle yönelik olur, ki o takdirde ümmeti de onun kapsamına girer; ya da genel olarak bütün ümmete yönelik olur. Bu âyette ise **"yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir"** buyruğunda özel olarak Allah Rasûlüne Kıbleye yönelme emri verilmekle birlikte **"yüzlerinizi o yöne döndürün"** buyruğunda da genel olarak bütün ümmete emir verilmiştir.

3- Bu buyruklarda inatçıların ileri sürdüğü bâtıl bütün deliller reddedilmiş ve tek tek -önceden açıklandığı şekilde- bütün şüpheler çürütülmüştür.

4- Artık Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kitap ehlinin kıblesine uyma ihtimali ve kitap ehlinin bu hususktaki umudu kökten kesilmiştir.

5- Bir başka te'kid şekli de yüce Allah'ın **"Elbetteki bu, Rabbinden gelen mutlak bir haktır"** buyruğunda görülmektedir. Doğru söyleyen yüce Rabbin sadece haber vermesi yeterlidir. Bununla birlikte O, **"Elbette ki bu, Rabbinden gelen mutlak bir haktır"** diyerek sözünü ayrıca te'kid etmiştir.

6- Bir diğer pekiştirici ifade de, bütün gizlilikleri bilen yüce Allah'ın, kitap ehlinin de bu işin bu şekliyle doğru olduğunu bildiklerini haber vermesidir. Ancak onlar bunu bilmekle birlikte bu tanıklığı gizlemektedirler.

Yüce Allah'ın bizi bu kıbleye döndürmesi büyük bir nimet olduğundan, bu ümmet üzerinde olan lütuf ve rahmeti sürekli arttığından ve indirmiş olduğu her bir şer'î hüküm başlı başına büyük bir nimet olduğundan dolayı **"Böylece size olan nimetimi tamamlayayım"** buyurmuştur. Çünkü asıl nimet, Rasûlünü göndermek ve O'na Kitabını indirmek sûretiyle mü'minleri dinine iletmiş olmasıdır. Bundan sonra, bu asıl nimeti tamamlayan diğer nimetler ise sayılamayacak, tespit edilemeyecek kadar çoktur ki bunlar, Allah Rasûlünü göndermesinden dünyadan göç edeceği vakte yakın zamana kadar devam etmiştir. Yüce Allah hem Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine, hem de ümmetine öyle haller ve nimetler bağışlamıştır ki, bunlarla gerek Peygamberinin gerek Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetinin üzerindeki nimetini tamamlamıştır. Bunun ifadesi olarak da Peygamberine, **"Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."** (el-Maide, 5/3) buyruğunu indirmiştir. Şükrünü edâ etmek şöyle dursun, saymakla dahi bitiremeyeceğimiz lütuflar ihsan eden Allah'a hamdolsun!

"Ve doğru yolu bulabilesiniz." Yani hakkı bilip gereğince amel edebilesiniz. Şânı yüce Allah, kullarına rahmetinin bir tecellisi olarak hidâyete götüren yolları son derece kolaylaştırmış ve bu yolları izlemeye dikkatlerini çekerek bu yolları eksiksiz bir şekilde beyan etmiştir. Öyle ki, bunun bir parçası olarak hakka karşı inatla duracak kimselere de imkân verir. Bunlar hakka karşı mücadele ederler. Bu sebeple de hak daha çok açıklık kazanır. Hakkın delilleri ve alametleri açıkça ortaya çıkar. Bâtılın tutarsızlığı da belirginleşir, hiçbir asla sahip olmadığı anlaşılır. Eğer bâtıl, hakka karşı çıkmamış olsaydı, belki de insanların pek çoğu bazı hususları açıkça göremeyecekti. Çünkü eşya, çoğunlukla zıddıyla netlik kazanır ve anlaşılır. Gece olmasaydı gündüzün üstünlüğü, çirkin olmasaydı güzelin üstünlüğü ve karanlık olmasaydı aydınlığın yararı bilinmezdi. Bâtıl olmasaydı da hak açık bir şekilde vuzuha kavuşmayacaktı. Bundan dolayı da Allah'a hamdolsun.

﴿كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ
ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا۟ تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لِى وَلَا
تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾﴾

151- Nitekim size içinizden bir Peygamber gönderdik ki o, size âyetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size Kitabı ve hikmeti öğretiyor, bilmediğiniz şeyleri size bildiriyor.

152- Öyle ise Beni anın ki Ben de sizi anayım ve Bana şükredin, nankörlük etmeyin.

151. "Nitekim size içinizden bir Peygamber gönderdik..." Yüce Allah buyuruyor ki: Kâbe'ye yönelme emrini vermekle size nimet ihsan edişimiz ve bunu diğer şer'î hükümlerle ve tamamlayıcı nimetlerle tamamlayıp eksiklerini gidermemiz, yeni bir şey olmadığı gibi size yönelik ilk ihsanımız da değildir. Aksine Biz sizlere nimetlerin esaslarını da, onları tamamlayan diğer nimetleri de ihsan etmişizdir ki bunların en önemlisi, aranızdan nesebini, doğruluğunu, emanetini, mükemmelliğini, samimiyetle size öğüt verişini bildiğiniz kerim Rasûlümüzü size gönderişimizdir. **"...ki o, size âyetlerimizi okuyor."** Buradaki âyetler Kur'ân âyetlerini de diğerlerini de kapsar. O size hakkı bâtıldan, hidâyeti dalâletten ayırt eden âyetleri okur. Bu âyetler de her şeyden önce Allah'ın birliğini ve kemalini göstermiş, sonra Rasûlünün doğruluğunu, ona iman etmenin farziyetini ifade etmiştir. Sonra da öldükten sonra dirilişi ve gaybla ilgili konuları açıklamıştır. Nihâyet bu açıklamalarla sizin için tam hidâyet ve yakîn bilgi husûle gelmiştir.

"Sizi arındırıyor," yani ahlakınızı ve nefislerinizi, güzel ahlakla terbiye ederek ve kötü huylardan temizleyerek arındırır. Bunu da onların şirkten tevhide, riyakârlıktan ihlâsa, yalandan doğruluğa, hainlikten emanete, kibirden alçakgönüllülüğe, kötü ahlaktan güzel ahlaka, karşılıklı kin, nefret ve bağları koparmaktan sevgiye, bağları sağlamlaştırmaya ve karşılıklı iyi duygular beslemeye ulaştırmakla vb. çeşitli arındırma şekilleriyle gerçekleştirmiştir.

"Size Kitabı," lafız ve manalarıyla Kur'ân'ı **"ve hikmeti öğretiyor"** hikmetin sünnet olduğu söylendiği gibi, şeriatın inceliklerini bilmek, onu fıkhetmek (derinlemesine anlayıp kavramak) olduğu ve her işi yerli yerine koymak anlamına geldiği de söylenmiştir. Bu durumda sünnetin öğretilmesi de Kitabın öğretilmesinin kapsamına girer. Çünkü Sünnet, Kur'ân-ı Kerîm'i beyan edip açıklar ve onun yorumunu ortaya koyar.

"Bilmediğiniz şeyleri size bildirir." Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gönderilişinden önce apaçık bir sapıklık içindeydiler. Ne ilimden haberleri vardı ne de amelden. Her bir ilim yahut ameli bu ümmet Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eliyle, onun vasıtasıyla elde etmiştir. Bu, kayıtsız ve şartsız olarak bütün nimetlerin esasını teşkil eder ve yüce Allah'ın, kullarına ihsan ettiği en büyük nimet de budur. Öyleyse bu ümmetin görevi, bu nimetler dolayısıyla Allah'a

şükretmek ve bunların gereğini yerine getirmektir. İşte bu sebeple yüce Allah, bir sonraki âyette şöyle buyurmaktadır:

152. "Öyle ise Beni anın ki Ben de sizi anayım." Yüce Allah, kendisini anmayı/zikretmeyi emretmekte ve buna karşılık en üstün mükâfatı va'detmektedir ki bu, O'nun kendisini ananları anmasıdır. Yüce Allah, Rasûlünün diliyle şöyle buyurmaktadır:

"Her kim Beni kendi nefsinde anarsa Ben de onu kendi nefsimde anarım. Her kim Beni bir topluluk arasında anarsa Ben de onu onlardan daha hayırlı bir topluluk arasında anarım."[11]

Yüce Allah'ı anmanın en faziletli şekli, kalb ile dilin uyum içinde ve beraberce Allah'ı anmasıdır. İşte marifetullahı ve Allah sevgisini doğuran ve çokça sevaba vesile olan anma/zikir budur. Zikir, şükrün başıdır. Bundan dolayı yüce Allah özellikle onu emretmiştir. Ondan sonra ise genel olarak kendisine şükretmeyi emrederek **"ve Bana şükredin"** buyurmaktadır. Yani Ben sizlere bunca nimetleri ihsan ettiğim için, değişik türleriyle sıkıntılarınızı uzaklaştırdığım için Bana şükredin. Şükür, çeşitli şekillerde olur: Kalb ile şükür, nimetleri ikrar ve itiraf; dil ile şükür, nimetleri anmak ve bundan dolayı nimet sahibini övmek; azalar ile şükür ise Allah'a itaat, emirlerine bağlılık ve yasaklarından kaçınmakla gerçekleşir. Şükür, mevcut nimetlerin sürekliliğini, elde olmayan nimetlerin de elde edilmesini sağlar. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki eğer şükrederseniz elbette size daha çok veririm."** (İbrahim, 14/7)

İlim, ahlakın temizlenip arındırılması, salih amellere muvaffakiyet gibi dinî nimetlerden sonra şükür emrinin gelmesi bu nimetlerin en büyük nimetler olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta asıl nimetler, başkaları zeval bulduğunda dahi devam edecek gerçek nimetler bunlardır. Bu yüzden ilim yahut amel tevfikine mazhar olan kimselerin, Allah'ın lütfunu daha da artırması ve onları kendilerini beğenmekten koruyup şükürle ilgilenmelerini sağlaması için O'na çokça şükretmeleri gerekir.

Şükrün zıddı küfür/nankörlük olduğu için yüce Allah, devamla **"ve nankörlük (küfür) etmeyin."** buyurmaktadır. Buradaki "küfür"den kasıt, şükrün zıddı olan küfürdür, yani nimetlere nankörlük etmek, onları inkâr etmek ve nimetlerin gereğini yerine getirmemektir. Bunun umumi olma ihtimali de vardır. O takdirde "küfür"ün birçok çeşidi söz konusu olur ki bunların en büyüğü Allah'a karşı

11 Buhârî, Tevhid 15; Tirmizî, Deavât 131.

küfretmek/kâfir olmaktır. Daha sonra da şirkin aşağısında yer alan değişik tür ve cinslerine göre çeşitli masiyetler de bu kapsama girer.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾ ﴾

153- Ey iman edenler! Sabırla ve namazla yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

153. "Ey iman edenler! Sabırla ve namazla yardım isteyin." Yüce Allah, mü'minlere hem dinî hem de dünyevî konularda yardım dilemelerini emretmektedir. Sabır, nefsi hoşlanmadığı şeylere katlanmaya mecbur etmek ve buna zorlamak demektir ve üç türlüdür:

1- Gereği gibi eda edinceye kadar Allah'a itaat üzere sabır,

2- Terk edinceye kadar Allah'a isyanı gerektiren hususlara karşı sabır;

3- Kızıp öfkelenmeden Allah'ın acı/ızdırap veren mukadderatına karşı sabır.

Buna göre sabır, her işte en büyük yardımdır. Sabredenden başkasının, istediğini elde etmesine imkan yoktur. Özellikle devamlı ve insana ağır gelen ibadetlerde durum böyledir. Çünkü bu ibadetlerin sabra, tahammüle ve bunun acılarını yudumlamaya ihtiyacı oldukça fazladır. O nedenle kişi sabırdan ayrılmazsa başarıya ulaşır. Şayet zorluklar ve hoşlanmadığı şeyler, onu sabırdan ve devam etmekten alıkoyarsa, hiçbir şey elde edemez ve mahrumiyetle karşı karşıya kalır.

Nefsin şiddetle arzu duyduğu ve kulun güç yetirebildiği alan içinde bulunan günahlar da böyledir. Bunları terk edebilmek, ancak büyük bir sabırla, Allah için kalbindeki günah arzularını bastırmakla ve onlardan korunmak için Allah'tan yardım dilemekle mümkün olur. Çünkü günahlar, büyük fitneler arasında yer alır.

Ağır ve zorlu belalar -özellikle sürekli olanları- da böyledir. Bu gibi belalar karşısında ruhî ve bedenî güçler zayıflar ve bu zayıflamanın sonucu olan musibetlere tahammülsüzlük ve öfke ortaya çıkar. Bunlarla karşı karşıya kalan kişi şayet Allah için sabırla, tevekkülle, sürekli olarak O'na sığınmakla ve O'na muhtaç olduğunu devamlı hatırında bulundurmakla o belalara karşı koymazsa musibetlere tahammülsüzlük ve öfke kaçınılmaz olur.

Böylelikle kulun sabra ihtiyacı olduğunu, hatta her halde sabretmek zorunda olduğunu anlamış bulunuyoruz. İşte bu yüzden yüce Allah bize sabretmeyi emretmekte ve sabredenlerle beraber olacağını haber vermektedir: **"Şüphesiz ki Al-**

lah, sabredenlerle beraberdir." Yani sabrı -Allah'ın yardım ve tevfikiyle- huy, ayrılmaz bir nitelik ve bir meleke edinen kimselerle birliktedir. Böylelikle onların gözünde sıkıntılar ve hoşlanılmayacak şeyler hafifler. Başkalarına büyük gelen her şey onlara kolay gelir ve önlerindeki zorluklar kalkar. Buradaki **"beraberlik,"** özel anlamda bir beraberliktir. Bu "beraberlik," Allah'ın böylelerini sevmesini, onlara yardımcı olmasını, destek vermesini ve yakın olmasını ifade eder. Bu, gerçekten sabredenler için büyük bir mertebedir. Eğer sabredenlerin, Allah'ın bu beraberliğine nail olmaları dışında hiçbir faziletleri olmasaydı bile bu, fazilet ve şeref olarak yeterli olurdu.

Yüce Allah'ın genel anlamdaki "beraberliği" ise ilim ve kudret yönünden beraberliği demektir. Yüce Allah'ın buyruğunda olduğu gibi: **"Ve nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir."** (el-Hadid, 57/4) Bu tür beraberlik, bütün yaratılanları içine alan umumî/genel bir beraberliktir.

Yüce Allah (sabrın yanı sıra) namazla da yardım dilemeyi emretmektedir. Çünkü namaz dinin direğidir, mü'minlerin nurudur ve kul ile Rabbi arasındaki bağdır. Kulun kıldığı namaz, taşıması gereken bütün özellikleri ve sünnetleriyle birlikte kâmil bir namaz olur; özünü teşkil eden kalp huzuru da namazda hasıl olursa, yani kul namaza girdiği vakit, Rabbinin huzuruna girdiği ve önünde divan durduğu şuuruna varır, kendini edebini takınan bir hizmetkâr konumunda hisseder, söylediği ve yaptığı her şeyi farkına vararak söyler ve yapar, Rabbine seslendiğinin ve O'na dua ettiğinin şuuru her tarafını kuşatırsa hiç şüphesiz böyle bir namaz, bütün işlerde en büyük yardımcıdır. Çünkü namaz her türlü hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Diğer taraftan namazdaki bu huzur ve şuur kulun kalbini arındırır, Rabbinin emirlerine uymasını, yasaklarından da kaçınmasını sağlar. İşte yüce Allah'ın her şeye karşı kendisi aracılığıyla yardım istememizi emrettiği namaz budur.

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾﴾

154- Allah yolunda öldürülenler için 'Ölüler' demeyin. Aksine onlar diridirler, fakat siz anlayamazsınız.

154. Yüce Allah bütün konularda sabırla kendisinden yardım dilemeyi emrettikten sonra, kendisine karşı sabırla yardım isteyeceğimiz örnek bir ameli söz konusu etmektedir ki bu da Allah yolunda cihaddır. Allah yolunda cihad, bedenî ibadetlerin en faziletlisi, nefislere de en ağır gelenidir. Çünkü cihad bizatihi zordur. Öldürülmeye götüren, hayatın son bulmasına sebep teşkil eden bir yoldur. Oysa bu dünya hayatını arzu edenler, sadece hayatta kalmayı ve bunu sağlayacak şeyleri isterler. Böylelerinin yaptığı her bir iş, hayat için çalışmadan ve hayata zıt şeyleri önlemek için gayretten ibarettir. Bilindiği gibi aklı başında bir kimse sevdiği bir şeyi ancak ondan daha üstün ve daha büyük bir şey için feda edebilir.

Bu buyruğuyla yüce Allah -başka herhangi bir maksat için değil sırf- Allah yolunda, Allah'ın adı en üstün, dini en yüce olsun diye çarpışmak suretiyle Kendi yolunda öldürülen kimsenin o çok sevilen hayatı elden kaçırmamış olacağını, aksine insanların zan ve tahmin ettiğinden daha üstün ve daha mükemmel bir hayatı elde etmiş olacağını bildirmektedir. Çünkü şehitler, **"Rableri katında diridirler, rızıklanırlar. Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleri ile hepsi de sevinç içindedirler ve arkalarından henüz kendilerine katılamayanları, 'Onlar için hiçbir korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir.' diye müjdelemek isterler. Onlara Allah'tan bir nimet, bir lütuf ve Allah'ın mü'minlerin ecrini kaybetmeyeceği müjdesini de vermek isterler."** (Al-i İmran, 3/169-171)

Yüce Allah'a yakın olma, son derece lezzetli yiyecekler ve içeceklerden oluşan bedenî rızıkların yanı sıra sevinç ve müjdeyle her türlü korku ve üzüntünün ortadan kalkması gibi ruhî rızıklar ihtiva eden böyle bir hayattan daha üstün ne olabilir?! Berzahtaki bu hayat, dünya hayatından daha mükemmeldir. Dahası Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şehitlerin ruhlarının; Cennetin nehirlerine giden, Cennet meyvelerinden yiyen ve Arş'a asılı kandillere tüneyen kuşların kursaklarında olduğunu haber vermektedir.[12]

Bu âyet-i kerimede Allah yolunda cihada ve cihadda sabır ve metanet göstermeye çok büyük bir teşvik vardır. Eğer kullar Allah yolunda öldürülenlerin alacakları mükâfatın farkına gereği gibi varacak olurlarsa, hiçbir kimse cihaddan geri kalmaz. Ne var ki bu konudaki tam ve yakînî bilginin yokluğu, insanların azimlerini kırmakta, uyuyanların uykusunu derinleştirmekte, pek büyük ecir ve ganimetlerden mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Yüce Allah **"Mü'minlerden canlarını ve mallarını, onlara Cenneti vermek karşılığında satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler."** (et-Tevbe, 9/111) buyurduğuna göre bunun başka bir sebebi olabilir mi? Allah'a yemin ederim ki eğer insanın bin tane canı olsa ve bunları Allah yolunda teker teker feda edecek olsa bu yaptığı, bu büyük mükâfat yanında az kalır. Bundan dolayı şehitler Allah'ın

12 Müslim, İmâre 121; Ebû Dâvûd 25; Tirmizî, Tefsir 3. sûre 19. hadis. İbn Mâce, Cihâd 16

mükâfatını ve güzel ecirlerini gördükten sonra dünyaya geri döndürülüp ardı ardına defalarca Allah yolunda öldürülmek dışında bir şey istemezler.

Bu ayet-i kerimede ayrıca -bu konudaki diğer pek çok nasta da belirtildiği gibi- berzah/kabir alemindeki nimet ve azap hakkında delil vardır.

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ
(١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن
رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (١٥٧) ﴾

155- Andolsun sizi biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!

156- Onlar kendilerine bir musibet gelip çattığında, 'Hiç şüphesiz biz Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz.' derler.

157- İşte Rablerinden bir övgü ve bir rahmet, onların üzerinedir ve hidayete erdirilenler de onlardır.

155. **"Andolsun sizi biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz."** Yüce Allah kimin doğru ve samimi, kimin yalancı; kimin sabırlı, kimin de tahammülsüz olduğunu açıkça ortaya çıkarmak için kullarını çeşitli imtihanlarla sınamasının kaçınılmaz olduğunu haber vermektedir. Allah'ın, kullarına uyguladığı sünneti/kanunu budur. Çünkü iman ehlinin rahat ve huzuru devam edip gidecek ve herhangi bir mihnet ve sıkıntı meydana gelmeyecek olursa -fesadın tâ kendisi olan- "karışma" ortaya çıkar ki yüce Allah'ın hikmeti, hayır ehlinin şer ehlinden ayırt edilmesini gerektirmektedir. İşte imtihanın faydası budur. Bunun maksadı, mü'minlerin sahip oldukları imanı ortadan kaldırmak ya da onları dinlerinden döndürmek değildir. Çünkü Allah, mü'minlerin imanını zayi etmez.

Yüce Allah bu âyet-i kerimede, kullarını düşmanlardan kaynaklanan **"biraz korku,"** diğer taraftan da **"biraz açlık"** ile imtihan edeceğini haber vermektedir. Burada "biraz" denmiştir, çünkü onları korkunun yahut açlığın tamamıyla imtihan edecek olursa helâk olurlar. Oysa imtihan, helâk edici değildir, arındırıcıdır/temizleyicidir. **"Mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle,"** sözü, gerek semavî afetler, gerek su baskını, gerek kaybolma gibi malların karşı karşıya kalacağı eksilti-

ci her türlü hususu kapsar. Zalim yöneticilerin, yol kesicilerin vb. kimselerin malları alması da bu kapsama girer. **"Canlardaki eksiklik,"** evlat, akraba, arkadaş gibi sevilenlerin yitirilmesini ve kulun gerek kendi bedenindeki gerekse sevdiklerinin bedenindeki türlü hastalıkları kapsar. **"Ürünlerdeki eksiklik,"** tahıl, hurma ve bütün ağaçların meyveleriyle yeşilliklerin soğuk, dolu, yangın ya da çekirge vb. semavî afetlerle eksiltilmesidir.

Bu hususlar mutlaka meydana gelecektir. Çünkü her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah, bunların meydana geleceğini haber vermiştir. Nitekim haber verdiği de ortaya çıkmıştır, çıkacaktır. Bunlar meydana geldiği zaman da insanlar iki kısım olurlar: Tahammül gösteremeyen sabırsızlar ve sabredip katlananlar.

Tahammül gösteremeyenler iki musibetle karşı karşıya kalırlar. Hem sevdiklerini kaybetmek -ki bu, böyle bir musibetin ortaya çıkmasıyla olur- hem de onlardan daha büyük bir şeyi elden kaçırmak -ki bu da Allah'ın sabır emrini yerine getirmekle elde edilecek ecir ve mükâfattır-. Böyle bir kimse hem zarara uğrar, hem de mükâfattan mahrum kalır, üstelik sahip olduğu imanda da eksiklik oluşur. Sabır, rıza ve şükür fırsatını da kaybetmiş olur. Aşırı eksiklik ve mahrumiyete delalet eden ilâhî gazaba da mahkûm olur.

Bu musibetlerin ortaya çıkması halinde Allah'ın, sabredebilme muvaffakiyetini ihsan ettiği ve buna bağlı olarak kendisini (ilâhî kadere karşı) sözlü ve fiilî olarak öfkelenmekten alıkoyan, bunun mükâfatını Allah'tan bekleyen, sabrı dolayısıyla elde edeceği ecir ve mükâfatın karşılaştığı musibetten daha büyük olduğunu bilen, hatta karşılaştığı musibet kendisi için daha hayırlı ve kaybettiklerinden daha faydalı şeyleri elde etmeye vesile olduğundan bu musibetin kendisi hakkında gerçek bir nimete dönüştüğünü kabul eden bir kimse ise hem Allah'ın emrini yerine getirmiş hem de mükâfatı elde ederek kurtulmuş olur.

İşte bundan dolayı yüce Allah devamla **"Sabredenleri müjdele"** buyurmaktadır. Yani bunlara, ecirlerinin hesapsız bir şekilde kendilerine verileceğini müjdele. İşte bu büyük müjdeye nail olanlar ve bu muazzam mükâfatı elde edenler, ancak sabredenlerdir. Daha sonra yüce Allah, sabredenlerin niteliklerini şu buyruklarıyla dile getirmektedir:

156. **"Onlar kendilerine bir musibet,"** az önce sözü geçenlerden kalbe yahut bedene ya da her ikisine birden acı ve ızdırap veren herhangi bir şey **"gelip çattığında, 'Hiç şüphesiz biz Allah'a aidiz.'"** O'nun mülküyüz, O'nun emri ve idaresi altındayız. Mallarımızdan ve canlarımızdan bize ait olan hiçbir şey yoktur.

O merhametlilerin en merhametlisi, bunlardan herhangi biriyle bize bir bela ve musibet verecek olursa, kendi kulları ve onların ellerinde bulunan mallar üzerinde tasarrufta bulunmuş demektir. O halde O'na itiraz edilmez. Kulun bu belanın, hikmeti sonsuz, mutlak malik ve kuluna kendi nefsinden bile daha merhametli olan Zâttan geldiğini bilmesi, ubudiyetinin kemâlindendir. Bu sayede o, Allah'tan hoşnut olur, işleri -kendisi bunun farkına varmasa dahi- hayrına olacak şekilde çekip çevirmesinden ötürü O'na şükreder.

Ayrıca bizler Allah'a ait olduğumuz gibi diriliş gününde de yine O'na döneceğiz ve herkes amelinin karşılığını görecektir. Eğer sabreder ve mükâfatımızı Allah'tan umacak olursak şüphesiz ecrimizi O'nun yanında eksiksiz buluruz. Eğer tahammül etmez ve başımıza gelene öfkelenecek olursak elimize gazaptan ve ecirden mahrum kalıştan başka bir şey geçmez. Kulun Allah'a ait olduğunu ve O'na dönecek olduğunu bilmesi, sabretmesini sağlayan en büyük sebeplerindendir.

157. **"İşte"** sözü geçen şekilde sabır niteliğine sahip olanlar **"Rablerinden bir övgü,"** yani bir yüceltme ve hallerinin güzelliğine bir iltifat **"ve"** çok büyük **"bir rahmet onların üzerinedir."** Onlara olan rahmetinin bir tecellisi de onları kendisi sebebiyle mükemmel ecir ve mükâfata nail olacakları sabra muvaffak kılmasıdır. **"Ve hidayete erdirilenler de işte onlardır."** Yani onlar hakkı bilenlerdir -ki bununla burada, Allah'a ait olduklarını ve O'na dönecek olduklarını bilmeleri kastedilmektedir- ve bu bilgiye uygun hareket edenlerdir ki bununla da Allah için sabretmeleri kastedilmektedir.

Bu âyet-i kerime şunu da ifade etmektedir: Sabretmeyen kimse, sabredenlerin görecekleri karşılıkların zıddını görecektir. Bu kişi Allah tarafından yerilecek, ceza görecek, dalalet ve hüsranla karşılaşacaktır. Bu iki kesim arasındaki fark ne kadar da büyüktür! "Sabredenlerin yorulmaları ne kadar az, tahammül gösteremeyenlerin sıkıntıları ise ne kadar büyüktür!"

Bu son iki âyet-i kerime musibetler meydana gelmeden önce ruhları onlara hazırlamaktadır ki meydana geldikleri zaman ruhlara hafif gelsin. Böyle musibetler meydana geldiği takdirde musibetlere neyle karşı konulacağı da belirtilmektedir ki bu da sabırdır. Sabra neyin yardımcı olduğu ve sabredenlerin alacağı mükâfatlar da açıklanmaktadır. Sabretmeyenin durumunu ise sabredenin halini bilmek suretiyle öğreniyoruz ki bu da sabredenin durumunun tam zıddıdır. Ayrıca bu tür imtihan Allah'ın öteden beri var olan bir sünneti/kanunudur ki Allah'ın sünnetinde değişiklik olmaz. Yine bu âyetlerde musibetlerin çeşitleri de açıklanmaktadır.

﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ ﴾

158- Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. O halde her kim Beyt'te hac veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Kim de gönülden bir hayır işlerse (bilsin ki) **Allah, Şâkir ve Alîm'dir.**

158. Yüce Allah bilinen, belli iki yer olan **"Safa ile Merve"**nin, **"Allah'ın alâmetlerinden"** olduğunu haber vermektedir. Yani bunlar, kulların kendileri aracılığıyla Allah'a ibadet ettikleri ilahî dinin apaçık görülen alâmetlerindendir. Bunların Allah'ın dininin alâmetlerinden olduğu ve Allah da kendi alâmetlerini tazim etmeyi emrederek **"Kim Allah'ın şeâirini** (dininin alâmetlerini) **tâzim ederse şüphesiz ki bu, kalplerin takvâsındandır."** (el-Hac, 22/32) buyurduğu için, bu iki nas bir arada Sâfa ile Merve'nin Allah'ın dininin alâmetlerinden olduğunu ve Allah'ın dininin alâmetlerini tazim etmenin de kalplerin takvâsından ileri geldiğini ortaya koymaktadır. Takvâ ise her mükellefin yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktür. Bu da Sâfa ile Merve arasında sây etmenin hac ve umre için gerekli bir farz olduğunu göstermektedir. Nitekim cumhurun görüşü bu yönde olduğu gibi nebevî hadisler ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uygulaması da buna delildir. Çünkü o, *"Hac ibadetlerinizi benden öğrenin."*[13] buyurmuştur.

"O halde her kim Beyt'te hac veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde hiçbir sakınca yoktur." Bu buyruk, cahiliye döneminde bu iki tepenin yakınında tapınılan iki putun bulunması dolayısıyla aralarında tavaf etmekten çekinen ve bu yüzden birtakım vehimlere kapılan müslümanların bu vehimlerini bertaraf etmektedir. Yüce Allah böyle bir vehmi ortadan kaldırmak için bu iki yer arasında tavaf etmenin günah olmadığını belirtmektedir. Yoksa aralarında tavaf etmenin gerekli olmadığını açıklamak için böyle buyurmuş değildir.

Diğer taraftan hac ile umre esnasında bu iki yeri tavaf etmede sakınca olmadığının belirtilmesi, buralarda ancak hac ve umreyle birlikte sa'y yapılabileceğini ve tek başına sa'y ile nafile ibadette bulunulamayacağını göstermektedir. Böylelikle sa'y, Beyt'in etrafındaki tavaftan farklı olmaktadır. Çünkü Beyt'in etrafında tavaf, hem umre ve hac ile meşrudur, hem de başlı başına bir ibadettir. Sây etmek, Arafat'ta

13 Müslim, Hac 310; Ebû Dâvûd, Menâsik 77; Nesâî, Menâsik 220.

vakfe yapmak, Müzdelife'de vakfe yapmak ve cemrelere taş atmak ise hac ibadetine tâbî ibadetlerdir. Bunlar hacca tâbî olmaksızın yapılacak olurlarsa bid'at olurlar. Çünkü bid'at iki türlüdür: Birisi Allah'ın hiçbir şekilde teşri buyurmadığı bir ibadeti Allah için ibadet kastıyla yapmak; diğeri de Allah'ın özel bir şekilde meşru kıldığı bir ibadeti bu özel şekil ve nitelikten farklı olarak yapmaktır ki işte bu da buna dahildir.

"Kim de gönülden bir hayır işlerse" Hac, umre, tavaf, namaz, oruç vb. herhangi bir hayırlı ameli ihlâs ile işleyip yüce Allah'a itaatte bulunursa elbette ki bu, onun için daha da hayırlıdır. Bu buyruk kul, Allah'a ne kadar çok itaat ederse onun hayrının, kemalinin, Allah nezdindeki derecesinin -imanı da artmış olacağı için- artacağını göstermektedir. Yapılacak nafile ibadetin "hayır" olarak kayıtlanması da şunu göstermektedir: Allah'ın da, Rasûlünün de meşru kılmadığı bid'atlerle nafile ibadette bulunmaya kalkışan bir kimse yorulmaktan başka bir şey elde edemez ve bu, o kimse için hayır olmaz. Hatta eğer bu yaptığı işin meşru olmadığını bile bile yapıyorsa o iş onun için şer bile olur.

"Gerçekten Allah Şakir ve Alîm'dir." Şakir ve Şekûr, yüce Allah'ın isimlerindendir. Yani O, kullarının az ve basit amellerini dahi kabul eder ve bu amelleri karşılığında onlara büyük mükâfatlar verir. Kul emirlerini yerine getirip itaat edecek olursa ona yardımcı olur. Onu över ve kalbine nur, iman ve genişlik verir, bedenine güç ve gayret ihsan eder, bütün hallerine bereket ve genişlik, amellerine de artış ve muvaffakiyet ihsan eder. Bundan sonra ise Rabbinin nezdinde âhiretteki mükâfatını tam ve eksiksiz alır. Hiçbir şekilde eksik mükâfat görmez. Allah'ın kullarına Şekur oluşunun bir tecellisi de şudur: Bir kimse Allah rızası için bir şeyi terk ederse Allah onun yerine ona ondan daha hayırlısını verir. Bir kimse yüce Allah'a bir karış yaklaşırsa Allah ona bir arşın yaklaşır; Allah'a bir arşın yaklaşana O, bir kulaç yaklaşır. Kendisine doğru yürüyerek gelene Allah koşarak gider.[14] Allah ile ticarete girişen, hiç şüphesiz o ticaretten kat kat kâr sağlar.

Allah bu şekilde amellerin ecrini veren (şakir ve şekûr olmakla birlikte) niyeti, imanı ve takvâsı dolayısıyla eksiksiz mükâfata kimin hak kazandığını, kimin de böyle olmadığını çok iyi bilen **Alîm**'dir. O, kullarının amellerini çok iyi bilir ve bunları boşa çıkarmaz. Aksine kullar, Alîm ve Hakîm olan Allah'tan muttali olduğu niyetlerine göre en güzel ve mükemmel şekliyle amellerinin karşılığını alacaklardır.

14 Merhum müellif bu manadaki kudsi bir hadise işaret etmektedir. Bkz: Buhârî, Tevhid 15, 50; Müslim, Tevbe 1, Zikr 1, 20-22; Tirmizi, Deavât 131; İbn Mâce, Edeb 58.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَٰبِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ
يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ
وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ
وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ ﴾

159- İndirdiğimiz apaçık âyetleri ve hidâyeti, Biz onları insanlara Kitapta apaçık bir şekilde beyân ettikten sonra onları gizleyenler var ya; işte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanet edenler lanet eder.

160- Ancak tevbe edenler, ıslah edenler ve açıklayanlar müstesnâ. Ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeleri çokça kabul edenim, çok merhamet edenim.

161- Muhakkak küfre girip de kâfir olarak ölenler var ya, işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir.

162- Onun içinde sonsuza dek kalacaklardır. Ne azapları hafifletilecek ne de onlara süre verilecektir.

159. "İndirdiğimiz apaçık âyetleri ve hidâyeti, Biz onları insanlara Kitapta apaçık bir şekilde beyân ettikten sonra onları gizleyenler var ya..." Bu âyet-i kerime her ne kadar kitap ehli ve onların Allah Rasûlü ve nitelikleriyle ilgili gizleyip sakladıkları hususlarla ilgili olarak inmiş ise de hükmü, Allah'ın indirmiş olduğu **"apaçık ayetleri,"** yani hakka delâlet eden ve hakkı ortaya koyan apaçık belgeleri ve **"hidayeti"** gizleme niteliğine sahip olan herkes hakkında umumidir. "Hidayet," kendisiyle dosdoğru yola ulaşmanın gerçekleştiği ve kendisi vasıtasıyla Cennetliklerin yolunun Cehennemliklerin yoluyla ayırd edilebildiği ilim demektir.

İşte Yüce Allah ilim ehlinden, insanlara Allah'ın onlara lütfetmiş olduğu kitap ilmini açıklamak ve gizlememek üzere ahit almıştır. Kim bu ahdi bir kenara iter ve böylelikle iki kötülüğü bir arada işleyerek hem Allah'ın indirdiğini gizler, hem de Allah'ın kullarını aldatacak olursa **"işte onlara hem Allah lanet eder,"** yani kendisine yakın olmaktan uzaklaştırır, rahmetinden kovar **"hem de lanet edenler lanet eder."** Bunlar da bütün yaratılmışlardır. Bütün yaratıklar tarafından onlara lanet edilir. Çünkü onlar insanları aldatmak, dinlerini bozmak, insanları Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak için çalışmaktadırlar. Bu yüzden de yaptıkları işin benzeriyle cezalandırılacaklardır. Öte yandan insanlara hayrı öğretene Allah rah-

met melekleri de dua ederler. Hatta suyun içerisindeki balıklar bile ona dua eder. Çünkü o bütün insanların ve yaratılmışların menfaatine çalışır. İnsanların dinlerini düzeltmeye, onları Allah'ın rahmetine yakınlaştırmaya gayret eder. Bu nedenle o da amelinin benzeri ile mükâfat görecektir.

Buna göre Allah'ın indirdiğini gizleyen kimse, Allah'ın emrine karşı çıkan ve Allah'a karşı gelen bir kimsedir. Allah, âyetlerini insanlara açıklar/izah ederken o, Allah'ın âyetlerini saklamaya ve gizlemeye çalışmaktadır. İşte bu gibileri için oldukça ağır bir tehdit söz konusudur.

160. "Ancak tevbe edenler..." yani hem pişmanlık duyarak, hem vazgeçerek hem de bir daha aynı şeyi yapmamaya azmederek, işledikleri günahlardan dönenler ve **"ıslah edenler"** yani bozuk amellerini düzeltenler müstesnadır. Güzel iş yapılmadıkça çirkin işin terk edilmesi yeterli değildir. Aynı şekilde bu, hakkı gizleyen bir kimse için de yeterli değildir, onun gizlediğini açıklayıp sakladığını açığa vurması gerekir. İşte bu şekilde davrananın Allah tevbesini kabul eder; çünkü Allah'ın, tevbesini kabul etmesine engel olacak bir şey yoktur. Tevbenin gereklerini yerine getiren bir kimsenin Allah tevbesini kabul eder. Çünkü o; **"tevbeleri çokça kabul eden"** yani günahlarından tevbe etmeleri halinde affetmek ve bağışlamak suretiyle, gittikleri yanlış yoldan geri döndükleri takdirde de engellediği nimetlerini tekrar ihsan etmek suretiyle kullarının kendisine dönüşünü kabul ile karşılayandır. **"çokça merhamet eden"** Her şeyi kuşatan büyük rahmet ile muttasıf olandır. Onları tevbeye ve doğruya dönüşe muvaffak kılması, böylelikle tevbe edip Allah'a döndüklerinde de lütuf ve keremi ile onların tevbelerini kabul etmesi de O'nun rahmetindendir. İşte günahından tevbe edenin hükmü budur.

161. "Muhakkak küfre girip de kâfir olarak ölenler var ya" Küfre saparak ölünceye kadar küfrü üzere devam eden, Rabbine geri dönmeyen ve yol yakınken tevbe etmeyenlere gelince işte **"Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onlar üzerinedir."** Küfür onların değişmez nitelikleri olduğu gibi lanet de sonu gelmeyecek şekilde değişmez bir vasıfları olmuştur. Çünkü hüküm varlığı ve yokluğu itibarıyla illeti (gerekçesi) ile birlikte bulunur.

162. "Onun içinde," yani lanette veya azapta ki bu ikisi birbirlerinden ayrılmaz şeylerdir **"sonsuza dek kalacaklardır. Ne azapları hafifletilecek"** aksine azapları devamlı, şiddetli ve süreklidir; **"ne de onlara süre verilecektir."** Yani mühlet de verilmez. Çünkü mühlet verilecek süre -ki bu da dünyadadır- geçip gitmiştir. Geriye ileri sürecekleri hiçbir mazeretleri kalmamıştır ki mazeret ileri sürmeye kalkışabilsinler.

﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾﴾

163- İlâhınız tek bir ilâhtır. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur, o Rahmân'dır, Rahîm'dir.

163. Yüce Allah -ki O, söz söyleyenlerin en doğrusudur- kendisinin **"tek bir ilâh"** olduğunu haber vermektedir. Yani zatıyla, isimleriyle, sıfatlarıyla ve fiilleriyle bir ve tektir. Zâtında ortağı yoktur. O'na benzer bir adaş bulunmaz. O'nun misli, dengi, benzeri yoktur. O'ndan başka yaratıcı, O'ndan başka kâinatı idare eden hiçbir kimse yoktur. Durum böyle olduğuna göre, ilâh kabul edilmeye, bütün ibadet şekilleriyle ibadet olunmaya, yarattıklarından hiçbir kimsenin kendisine ortak koşulmamasına layık olan da O'dur. Çünkü O, **"Rahmân'dır, Rahîm'dir."** Hiçbir kimsenin rahmetinin O'nunkine benzemediği eşsiz rahmet sıfatına sahiptir. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmış, her canlıyı kaplamıştır. Bütün yaratılanlar O'nun rahmetiyle var olmuştur ve bu yaratılanların türlü şekillerdeki mükemmellikleri, olgunlukları onun rahmetiyle hasıl olmuştur. O'nun rahmeti sayesinde bu mahlukatın her türlü sıkıntısı bertaraf olur. Rahmetinin bir tecellisi olarak kendi zâtını kullarına sıfatlarıyla ve nimetleriyle tanıtmıştır. Gerek duyacakları dinî ve dünyevî maslahatlarını peygamberler göndererek, kitaplar indirerek beyan etmiştir.

Kulların sahip oldukları her bir nimet Allah'tan geldiği, mahlûkattan hiçbir kimsenin hiçbir kimseye fayda vermediği kesin olarak bilindiğine göre bütün çeşitleriyle ibadete layık olanın Allah olduğu, yalnızca O'nun sevilip O'ndan korkulması, O'ndan umulması, O'nun tazim edilmesi, O'na tevekkül edilmesi ve buna benzer çeşitli ibadetlerin yalnızca O'na yapılması gerektiği de anlaşılır. Hiç şüphesiz en büyük zulüm ve çirkin iş de Allah'a ibadetten yüz çevirip kullara ibadete yönelmek, topraktan yaratılmış varlıkları en yüce Rabbe ortak koşmak ya da bütün yönleriyle aciz ve işleri başkası tarafından çekilip çevrilen yaratılmışları, her şeyi idare eden mutlak kadir ve güçlü yaratıcıya ortak koşmaktır. O yaratıcı ki her şey O'nun gücü ve emri altındadır ve her şey O'na boyun eğmiştir.

Bu âyet-i kerimede yaratıcının vahdaniyeti ve uluhiyeti açıklanmakta, yaratılanların hiçbir şekilde uluhiyete lâyık olmadıkları belirtilmektedir. Bunun asıl delilinin ise Allah'ın rahmet sıfatı olduğuna dikkat çekilmektedir. Bütün nimetlerin varlığı ve bütün sıkıntıların bertaraf edilmesi de bu rahmetin bir tecellisidir. Bu, yüce

Allah'ın vahdaniyetine dair icmâlî bir delildir. Daha sonraki âyet-i kerimede ise yüce Allah, vahdaniyetinin tafsilî delillerini de şöyle zikretmektedir:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا
يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ
دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾﴾

164- Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişmesinde, insanlar için yararlı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirdiği suda -ki O, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltir ve orada her çeşit canlıyı yayar-, rüzgârların estirilişinde ve gökle yer arasında boyun eğdirilmiş bulutlarda aklını kullanan bir topluluk için nice âyetler vardır.

164. Yüce Allah bu ayette, bu büyük ve muazzam varlıklarda yaratıcının birliğine ve ulûhiyetine, egemenliğinin, rahmetinin vb. sıfatlarının azametine dair apaçık belgeler olduğunu haber vermektedir. Ancak bu belgeler **"aklını kullanan bir topluluk"** içindir. Yani akıllarını yaratılış sebepleri doğrultusunda kullananlar içindir. Yüce Allah'ın kuluna lütfettiği akıl oranında o da bu âyetlerden yararlanır. Akıl, fikir ve tedebbürü (düşünmesi) ile bunları bilip tanır.

"Göklerin ve yerin yaratılışında," göklerin yükseltilmiş olmasında, genişliğinde, son derece sağlam yapısında, mükemmel düzeninde, Allah'ın orada yaratmış olduğu güneş, ay ve yıldızlarda, kulların maslahatına uygun bir şekilde düzenlenmiş olmalarında; yeryüzünün de insanlar için üzerinde durabilecekleri ve faydalanıp ibret alabilecekleri şekilde bir döşek kılınmış olmasında, yüce Allah'ın yaratma ve idarede bir ve tek olduğuna delil teşkil edecek birçok belge vardır. Bu belgeler O'nun bütün bunları muazzam kudretiyle yaratmış olduğunu, eşsiz hikmetiyle bunları sapasağlam kıldığını, en güzel şekilde düzenlediğini, ilim ve rahmetiyle bunlara insanların menfaat ve maslahatlarını, zaruri olan ve olmayan ihtiyaçlarını tevdi etmiş olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İşte bütün bunlar Allah'ın kemal sıfatlarına sahip olduğunun en kesin ve açık delilleridir. Bunlar yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Çünkü tek başına yaratan ve bütün varlıkları idare eden O'dur, kullarının işlerini gören, ihtiyaçlarını gideren O'dur.

"Gece ile gündüzün değişmesinde," sürekli olarak birinin diğerinin arkasından gelmesinde, biri giderken diğerinin gelmesinde, sıcaklık, soğukluk, ılıklık, uzunluk ve kısalık yönlerinden değişmelerinde, buna bağlı olarak Ademoğullarının, hayvanların, yeryüzünde bulunan her türlü ağaç ve bitkinin maslahatının düzene girmesini sağlayan mevsimlerde... Bütün bunlar hiç şüphesiz düzenli bir şekilde meydana gelmekte, ilâhî tedbirin ve musahhar kılışın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Akıl bunlar karşısında hayrete düşer, üstün akıl sahipleri bunu gereği gibi idrak etmekten yana acze düşerler. Bu ise bunları gerçekleştirenin kudretine, ilmine, hikmetine, geniş rahmetine, kapsamlı lütfuna, eşsiz tasarruf ve tedbirine, azametine, egemenlik ve saltanatının büyüklüğüne delildir. Bütün bunlar ise yalnızca O'nun ilâh edinilmesini ve O'na ibadet edilmesini gerektirir. Yalnızca O'nun sevilmesini, O'nun tazim edilmesini, O'ndan korkulmasını ve O'ndan umulmasını gerektirir. O'nun sevdiği ve razı olacağı alanlarda bütün gayreti harcamayı gerektirir.

"İnsanlar için yararlı şeylerle denizde akıp giden gemilerde:" Yüce Allah'ın kullarına yapımlarını ilham ettiği küçük büyük gemi, kayık ve benzerlerinde, bunları yapabilme ve yönetebilme gücünü kendileriyle elde ettikleri dahilî ve haricî türlü aletleri onlar için yaratmasında... Diğer taraftan Allah, bu araçlar için bu muazzam denizleri ve rüzgarları boyun eğdirmiştir. İçindeki yolcularıyla, insanlar için yararlı olan malları, ticaret eşyaları ve kendileri vasıtasıyla maslahatlarının ayakta kalabildiği ve geçimlerinin düzenlendiği eşyalarıyla üzerinde akar giderler.

İnsanlara bu araçları yapma ilhamını veren, bunları yapabilme gücünü ihsan eden ve kendileri vasıtasıyla bu araçları yapabilecekleri gereçleri yaratan kimdir? Bu gemiler için denizi amade kılarak orada izniyle gemileri yürüten, denizi ve rüzgarları musahhar kılan kimdir? Kara ve deniz vasıtaları için ateşi, bunların hareketlerine yardımcı olan ve yüklerini teşkil eden malları taşımalarını sağlayan enerji ve özel madenleri yaratan kimdir? Bütün bunlar kendiliklerinden mi meydana gelmiştir? Acaba annesinin karnından hiçbir bilgi ve güce sahip olmaksızın dünyaya gelen, sonra da Rabbi tarafından ona güç verilip dilediği şeyler öğretilen bu aciz ve zayıf varlık mı hiçbir şeye bağımlı olmaksızın bunları meydana getirebilmiştir? Yoksa bütün bunları yapan bir ve tek hakim, alim, hiçbir şeyin aciz bırakmadığı ve kendisi için hiçbir şeyin imkânsız olmadığı yüce Yaratıcı mıdır? Elbette! Her şey O'nun rububiyeti önünde itaatle boyun eğmiştir. Azameti önünde boyun bükmüştür, O'nun ceberrutu karşısında zillet ve itaatini sunmuştur. Zayıf ve güçsüz olan kul ise nihâyetinde kendileri dolayısıyla bu büyük işlerin var olduğu sebeplerde küçük bir parça olmaktan ibarettir. İşte bu da yüce Allah'ın,

yaratıklarına rahmet ve inâyetinin delillerindendir. Bu da bütün muhabbetin O'na tahsis edilmesini, yalnız O'ndan korkulup yalnız O'ndan umulmasını, bütün itaatin, boyun bükmenin ve tazimin O'na tahsis edilmesini gerektirir.

"Allah'ın gökten indirdiği suda," yani bulutlardan inen yağmurda **"ki O, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltir."** Bu yağmur vesilesiyle yeryüzü çeşitli gıdaları, çeşitli bitkileri ortaya çıkarır. Bunlar ise yaratılanlar için zorunlu şeylerdir, bunlar olmadan yaşayamazlar. İşte bu, bu suyu indirenin ve bununla bitkileri ortaya çıkaranın kudretine, kullarına olan rahmet ve lütfuna, onların maslahatlarını temin ettiğine, kullarının O'na son derece ve her bakımdan zorunlu olarak muhtaç olduklarına açık bir delil değil midir? Durumun böyle olması Allah'ın onların yegâne ma'bud ve ilâhları olmasını gerektirmiyor mu? Yine bu, ölülerin diriltileceğine, amellerinin karşılıklarının da kendilerine verileceğine bir delil değil midir?

"Ve orada," yani yeryüzünde **"her çeşit canlıyı yayar,"** yeryüzünün her bir bölgesinde türlü canlıları yaymış olması da O'nun kudretine, azametine, vahdaniyetine, uçsuz bucaksız egemenliğine bir delildir. O bütün bunları insanlara amade kılmıştır ve insanlar bütün yönleriyle bunlardan yararlanmaktadır. Bu canlı varlıkların bazılarının etlerini yerler, bazılarının sütlerini içerler, bazılarının da sırtına binerler. Kimileri insanlar için faydalı işleri görmekte, onları korumakta, kimileri de insanların ibret almasına vesile olmaktadır. Kısacası O, yeryüzünde her türlü canlıyı yaymıştır. Bütün bu canlıların rızıklarını veren, onların gıda ve ihtiyaçlarını teminat altına alan O'dur: **"Yeryüzünde rızkı Allah tarafından karşılanmayan hiçbir canlı yoktur. O her bir canlının karar kıldığı yeri de, emanet bırakıldığı yeri de bilir."** (Hud, 11/6)

"Rüzgarların estirilişinde," sıcak ve soğuk, güneyden ve kuzeyden, doğudan ve batıdan ve bunların arasındaki yönlerden estirilmesinde... Kimi rüzgârlar bulutları kaldırır, kimi rüzgârlar bulutları birbirine yakınlaştırıp kaynaştırır, kimi rüzgârlar bulutları aşılar, kimi rüzgârlar yağmur yağdırır, kimi rüzgarlar bulutları dağıtır ve zararlarını ortadan kaldırır, kimi rüzgarlar rahmettir; kimi rüzgarlar azap gönderilmesine vesiledir. Bu rüzgârları, bu şekilde evirip çeviren ve bunlara kulların muhtaç olmamaları söz konusu olmayacak menfaatleri tevdi eden kimdir? Bütün canlıların yaşamalarına sebep olsun diye bedenler, ağaçlar, tahıllar ve bitkiler yaşayabilsin diye bunları musahhar kılan Aziz, Hakîm, Rahîm, kullarına Latîf, her türlü zilletin ve itaatin arz edilmesine, sevginin, tevbeyle dönüşün ve ibadetin kendisine tahsis edilmesine layık olandan başka kim olabilir?

"Gökle yer arasında boyun eğdirilmiş bulut," hafifliğine ve letafetine rağmen pek çok su taşır. Yüce Allah bu bulutları dilediği yere sürer. Bu bulutlarla toprakları ve kulları ihya eder. Tepeleri ve ovaları sular. İnsanlara bu yağmuru ihtiyaç duydukları vakit indirir. Fazlası onlara zarar verecek olursa yağdırmaz. Buna göre o yağmuru rahmet ve lütuf olmak üzere indirir, inâyet ve şefkat kastı ile yağdırır. O'nun saltanatı ne büyük, ihsanı ne bol, lütufları ne kadar inceliklidir! O'nun rızkıyla yararlanan, ihsanıyla geçinen kulların, bunları Allah'ı gazaplandıracak işlerde, masiyet yolunda kullanmaları çirkin bir iş değil midir? İnsanlar bunu yapmakla birlikte O'nun bunca ihsanı hilmine, sabrına, affına, bağışlamasına ve lütfunun büyüklüğüne delil değil midir? Başında da, sonunda da hamd yalnız O'nundur. Gizlisiyle, açığıyla hamd yalnız O'nadır.

Hülasa aklı başında olan bir insan, yaratılanlar üzerinde düşündükçe, bu harikulade mahlûkatın harikulade özelliklerine daldıkça, ilâhî sanatı yakından inceleyip bunlardaki yüce Rabbin ihsan ve hikmetinin inceliklerini daha iyi gördükçe bunların hak için ve hak ile yaratılmış olduğunu bilir. Yine bilir ki bunların, Allah'ın kendi zatı ve vahdaniyetine dair bildirdiklerine, peygamberlerin de âhiret gününe dair verdikleri haberlere delil teşkil eden, mahlûkatın musahhar kılındıklarını ve hiçbirinin idare edilmesinin, onları yaratan ve idare eden zat için bir zorluğu olmadığını gösteren ilâhî âyetlerin sahifeleri ve kitapları olduğunu bilmiş olur. Bunları düşünen bir akıl, âlem-i ulvinin de, alem-i süflinin de O'na muhtaç olduğunu, O'na boyun eğdiklerini, O'nun ise hiçbir mahlukata muhtaç olmadığını görür. Allah'tan başka hiçbir hak ilâh yoktur. O'nun dışında hiçbir Rab yoktur.

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا
لِّلَّهِ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ
تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ
ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ
عَلَيْهِمْ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾﴾

165- (Bütün bunlara rağmen) **insanlardan bir kısmı Allah'ın yanı sıra birtakım ortaklar ediniyorlar da onları Allah sever gibi seviyorlar. İman edenlerin Allah'a olan sevgisi ise çok daha güçlüdür. Zulmedenler azabı görecekleri vakit** (anlayacakları gibi şimdi

de) kuvvetin bütünüyle Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının gerçekten çok şiddetli olduğunu bir bilseler!

166- **O zaman kendilerine uyulanlar, uyanlardan uzaklaşacaklardır. O azabı görecekler ve aralarındaki bütün bağlar da kopacaktır.**

167- **(Onlara) uyanlar da 'Keşke, bizim için (dünyaya) bir dönüş imkânı olsa da onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsak!' derler. İşte böylece Allah onlara amellerini üzerlerine çökmüş pişmanlıklar halinde gösterecektir. Onlar o ateşten çıkacak da değillerdir.**

165. Bu âyet-i kerimenin bir önceki âyetle bağlantısı ne kadar da güzeldir! Yüce Allah vahdaniyetini, bunun kat'i delillerini ve her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve kesin bilgiye ulaştıran apaçık belgelerini beyan ettikten sonra, burada da şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlardan bir kısmı,"** bunca eksiksiz açıklamaya rağmen bazı yaratılmışları **"Allah'ın yanı sıra birtakım ortaklar ediniyorlar..."** Yani ibadet, muhabbet, tazim ve itaatte Allah'a denk ve benzer tutuyorlar. Artık delilin ortaya konmasından ve tevhidin açıklanmasından sonra bu durumda olan bir kimsenin, Allah'a karşı inatlaşan, Allah'a karşı çıkan bir kimse olduğu ya da Allah'ın âyetleri ve Allah'ın yarattıkları üzerinde tefekkür ve düşünmekten yüz çeviren bir kimse olduğu anlaşılır. O nedenle de onun bu yüz çevirmesinde ve inatlaşmasında en küçük bir mazereti dahi olamaz. Aksine böyleleri hakkında azap hak olmuştur. Allah'la birlikte ortaklar edinen kimseler, onları yaratma, rızık verme ve varlıkların işlerini idare etme gibi hususlarda Allah'a eşit görüyor değillerdi. Sadece, ortak edindiklerini, ibadette Allah'a eşit kabul ediyor ve kendilerini Allah'a yakınlaştırsınlar diye bu varlıklara ibadet ediyorlardı.

Yüce Allah'ın, **"ediniyorlar"** buyruğunda Allah'ın hiçbir denginin olmadığına, müşriklerin birtakım yaratılmışları O'na denk tutmalarının ise sadece mücerred bir adlandırma ve anlamsız boş sözler olduğuna delil vardır. Nitekim bir yerde de şöyle buyrulmaktadır: **"Onlar Allah'a ortak koştular. De ki: Bunların adlarını söyleyin bakalım! Siz yeryüzünde O'na bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz; yoksa siz üstünkörü söz mü söylüyorsunuz?"** (er-Râd, 13/33); **"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna uyarlar."** (en-Necm, 53/23)

Hiçbir yaratılmış, Allah'a denk olamaz. Çünkü Allah yaratıcıdır, O'nun dışındaki varlıklar ise yaratılmıştır. O Rabdir, rızık verendir; O'nun dışındakiler ise rızık verilendir. Allah hiçbir şeye muhtaç olmayan zengindir, yaratılmışlar ise O'na muhtaçtır. O her bakımdan kâmildir, eksiklikten münezzehtir; kullar ise bütün yönleriyle eksiktirler. Fayda veren de, zarar veren de Allah'tır. Yaratılmış varlıkların ise kendiliklerinden fayda ve zarar verme güçleri, herhangi bir şeye sahip olmaları söz konusu değildir. Böylelikle kesin olarak Allah'tan başka ilâhlar ve ortaklar edinenlerin sözlerinin bâtıl olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortak edinilen bu varlık ister bir melek, ister bir peygamber, ister salih bir kul, ister bir put, ister başka bir şey olsun fark etmez.

Yine kesin olarak kâmil sevgiye ve huzurunda tam bir zilletle boyun eğmeye layık olan yalnız Allah'tır. Bundan dolayı yüce Allah mü'minleri, **"İman edenlerin Allah'a olan sevgisi ise çok daha güçlüdür."** diyerek övmektedir. Yani mü'minler, ortak edinenlerin ortaklarına duydukları sevgiden çok daha kuvvetli bir sevgiyle Allah'ı severler. Çünkü onlar sevgilerini Allah'a tahsis etmişler, diğerleri ise o sevgiye başkalarını ortak etmişlerdir. Ayrıca mü'minler gerçek anlamda sevgiye layık olan, sevilmesi kulun salahının, mutluluğunun ve kurtuluşunun tâ kendisi olan bir zatı sevmişlerdir. Müşrikler ise hiçbir şekilde sevilmeye layık olmayan ve sevilmesi de kulun bedbahtlığının, fesada ermesinin, işlerinin darmadağınık olmasının ve yüzüstü kalmasının sebebi olan varlıkları sevmişlerdir. Bundan dolayı da yüce Allah böylelerini şu buyruğuyla tehdit etmektedir:

Allah'a ortaklar koşmak, kulların gerçek Rabbinden başkasına boyun eğmek, Allah'ın yolundan alıkoymak ve insanların zararına çalışmak suretiyle **"Zulmedenler,"** kıyamet gününde gözleriyle ayan beyan **"azabı görecekleri vakit** (anlayacakları gibi şimdi de) **kuvvetin bütünüyle Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının gerçekten çok şiddetli olduğunu bir bilseler!"** Yani azabı göreceklerinde kuvvet ve kudretin bütünüyle Allah'a ait olduğunu, koştukları ortakların ise hiçbir güce sahip olmadıklarını anlayacaklar. İşte o gün ortaklarının güçsüz ve aciz olduklarını dünya hayatındayken sandıkları gibi herhangi bir yetkiye sahip olmadıklarını, bu ortakların kendilerini Allah'a yakınlaştıramadığını, Allah'a ulaştıramadıklarını görecekler. Böylelikle zanlarının boş olduğu ortaya çıkacak, çabaları boşa gitmiş olacaktır. Ağır ve çetin azap onlara hak olacak ve ortakları onların azaplarından hiçbir şeyi geri çeviremeyecek, onlara zerre ağırlığı kadar faydaları dokunmayacaktır. Tam aksine faydalı olacaklarını sandıkları bu varlıklardan dolayı zarar göreceklerdir.

166-167. "O zaman kendilerine uyulanlar, uyanlardan uzaklaşacaklardır. O azabı görecekler ve aralarındaki bütün bağlar da kopacaktır." Kendilerine uyulanlar, kendilerine uyanlarla hiçbir ilişkilerinin olmadığını ilan edecek, dünyadayken aralarında bulunan her türlü bağ paramparça olacaktır. Çünkü aradaki bu bağlar Allah'tan başkası içindi, Allah'ın emrine uygun değildi ve hiçbir aslı olmayan bâtılla alakalıydı. Bundan dolayı amelleri darmadağınık, halleri de perişan olacaktır. Yalan söylemiş olduklarını açıkça anlayacaklar. Fayda vereceğini, sonuç alacaklarını sandıkları amelleri ise aleyhlerine bir hasret ve pişmanlığa dönüşmüş olacaktır. Onlar bir daha hiç çıkmamak üzere ebediyen Cehenneme gireceklerdir. O halde bu hüsrandan öte bir hüsran var mıdır? Buna sebep ise onların bâtıla uymaları, umut bağlanmaması gereken şeye umut bağlamaları, bağlanılmaması gereken yere bağlanmalarıdır. Böylece amellerinin bağlı olduğu şey batıl ve boş olunca amelleri de boşa çıkacaktır. Amelleri boşa çıkınca da umdukları boşa çıktığı için pişmanlık duyacaklar ve umut bağladıkları bu varlıklar kendileri için çok büyük zarara neden olacaktır.

Mutlak Melik ve apaçık hakkın kendisi olan Allah'a bağlanan, amelini yalnız O'nun için ihlâsla yapan ve O'nun faydasını uman kişinin durumu ise çok farklıdır. O, hakkı yerli yerine koymuştur, bu nedenle amelleri de hak olmuştur. Çünkü amelleri hakka bağlıdır. Bu sayede böyle bir kimse amelinin neticesini elde ederek kurtulur. Amelinin karşılığını Rabbinin nezdinde kesintisiz ve eksiksiz olarak bulur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini** (Allah) **boşa çıkartır. İman edip salih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene -ki o, Rablerinden gelen hakkın tâ kendisidir- iman edenlerin ise** (Allah) **günahlarını bağışlar ve hallerini ıslah eder. Bu böyledir, çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise Rablerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah, insanlara misallerini böyle açıklar."** (Muhammed, 47/1-3)

İşte o vakit, bâtıl önderlerin peşinden gidenler dünya hayatına geri döndürülerek Allah'a ortak koşmayı terk etmek ve ameli Allah için ihlâsla yapmaya yönelmek suretiyle uydukları önderlerden uzaklaşmayı temenni edeceklerdir. Ancak iş işten geçmiş olacaktır. Çünkü o vakit, mühlet verilecek ve süre tanınacak bir vakit değildir. Buna rağmen onlar bu temennilerinde de yalancıdırlar. Zira eğer dünyaya geri döndürülecek olsalar yine kendilerine yasak kılınmış şeylere tekrar dönerler. Onların bu sözleri, uydukları kimseler kendilerinden uzaklaştıklarında öfke ve kızgınlıkla söyledikleri bir sözden ve kuruntudan ibaret bir temenniden öte bir şey

değildir. Zira günah, onların günahıdır. Kötülüklerde kendisine uyulanların başı İblistir. Bununla beraber o, kendilerine uyanlara şöyle diyecektir: **"İş olup bitince şeytan da der ki: Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti, ben de size vaadde bulunmuştum ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz, o halde beni kınamayın, bilakis kendinizi kınayın."** (İbrahim, 14/22)

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾﴾

168- Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz olanlarını yiyin. Şeytanın adımlarına da uymayın, zira o size apaçık bir düşmandır.

169- O size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

168. "Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz olanlarını yiyin." Bu, mü'minleriyle, kâfirleriyle bütün insanlara yönelik bir hitaptır. Yüce Allah onlara yeryüzünde bulunan tahıl, mahsul, meyve ve hayvan gibi her şeyden yemelerini emrederek lütfunu hatırlatmaktadır. Ancak yiyecekleri şeyler **"helâl ve temiz"** olmalıdır. Yani kullanılması helâl olan şeylerden olmalıdır. Gasp veya hırsızlık gibi haram kılınan bir şekilde alınmış, haram bir yolla ele geçirilmiş ya da haram olan bir şeye yardımcı olmak üzere alınmış olmamalıdır. Aynı şekilde pis ve murdar da olmamalıdır. Leş, kan, domuz eti vb. bütün murdar pislikler böyledir.

Bu âyet-i kerime, yemek ya da yararlanmak kastıyla kullanım yönünden "eşyada asıl olanın mubahlık" olduğuna, haramın da bizzat (li-zatihi) haram ve arızî bir sebeple (li-ğayrihi) haram şeklinde iki kısım olduğuna delil vardır. Haram li-zatihi, hoş ve temizin aksine murdar ve pis olduğu için haram olan şeydir. Arızî bir sebep dolayısıyla (li-ğayrihi) haram ise Allah'ın ya da kullarının hakkı kendisine taalluk ettiğinden dolayı haram olan şeydir ve helâlin zıddıdır. Yine bu ayette insanın bünyesini ayakta tutacak miktar yemesinin farz olduğuna ve bunu terk edenin günahkâr olacağına delil vardır. Zira ayetteki "yiyin" emrinin zahiri bunu göstermektedir.

Yüce Allah, kullarına, verdiği emirlere tâbî olmalarını -ki Allah'ın emirlerine uymak insanların iyiliklerinin tâ kendisidir- emrettikten sonra bir de onlara "şey-

tanın adımlarına uymayı", yani şeytanın emrettiği yollarda yürümelerini yasaklamıştır. Bu yollar ise küfür, fasıklık ve zulüm kabilinden olan bütün masiyetlerdir. Saibe, hâm ve benzeri (cahiliye döneminde kutsal sayılan) hayvanların haram kılınması bunun kapsamına girdiği gibi haram olan yiyecekleri yemek de bunun kapsamına girmektedir. **"Zira o size apaçık bir düşmandır."** Düşmanlığı açıkça ortadadır. O size verdiği emirlerle sadece sizi aldatır ve sizin Cehennemliklerden olmanızı ister. Yüce Rabbimiz bize şeytanın adımlarına tâbî olmayı yasaklamakla yetinmeyip -söz söyleyenlerin en doğrusu olarak- bize bu düşmandan sakınmamızı gerektiren düşmanlığını da haber vermektedir. Yine bununla da yetinmeyip şeytanın emrettiği hususları da genişçe açıklamakta, onun emirlerinin her şeyin en çirkini ve en kötüsü olduğunu da bildirerek şöyle buyurmaktadır:

169. "O size ancak kötülüğü... emreder," yapanın kötülüğüne sebep olan şerri emreder. Bunun kapsamına her türlü masiyet girmektedir. Buna göre **"hayâsızlığı"** buyruğu, özelin genele atfedilmesi kabilinden olur. Çünkü hayâsızlık (الفحشاء); zina, içki içmek, adam öldürmek, iftira etmek, cimrilik vb. gibi her aklın çirkin gördüğü en ileri derecede günahlardır.

"Ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder." Bunun kapsamına Allah hakkında bilgisizce, hem şeriatına hem kaderine dair söz söylemek girer. Yüce Allah'ı, kendisinin ve Peygamberinin vasfetmediği şekilde vasfeden yahut O'nun, zatı hakkında bildirdiği sıfatı kabul etmeyen ya da O'nun kendi zatı hakkında kabul etmediği bir şeyi ileri süren herkes, Allah hakkında bilgisizce söz söylemiş olur. Allah'a batıl zanları gereği ortaklar edinip putları ona eş tutan ve bunların Allah'a yaklaştırdıklarını iddia edenler de Allah'a karşı bilgisizce söz söylemiş olur. Yol gösterici herhangi bir delile dayanmaksızın, "Allah bunu helâl, şunu haram kıldı, şunu emretti, bunu yasakladı." diyen kimse Allah hakkında bilgisizce söz söylemiş olur. Buna dair herhangi bir delil bulunmaksızın, "Allah şu mahlûkat türünü şu sebepten yaratmıştır." diyen kimse de aynı şekilde Allah hakkında bilgisi olmaksızın söz söylemiş olur. Allah hakkında bilgisizce söz söyleme şekillerinin en büyüklerinden biri de yüce Allah'ın ya da Rasûlünün sözünü, sapık kesimlerden herhangi bir kesimin kabul ettiği terimlere uygun olarak tevil edip sonra da "Allah bunu murad etmiştir." diyenlerin sözüdür.

Allah hakkında bilgisizce söz söylemek haramların en büyüklerinden, en kapsamlılarından, şeytanın kendisine davet ettiği yolların en tehlikelilerindendir. İşte şeytanın ve askerlerinin davet ettiği ve ellerinden geldiğince insanları azdırmak

için bütün hile ve tuzaklarını ortaya koydukları yollar bunlardır. Yüce Allah ise adaleti, iyiliği, yakınları gözetmeyi emreder, hayâsızlıktan, kötülükten ve haddi aşmaktan da men eder. Bu bakımdan kul, kendine dikkat etmelidir:

Bu iki davetçi tarafın hangisiyle birliktedir, bu iki gruptan hangisindendir? Senin için hayrı, dünya ve âhiret mutluluğunu isteyen davetçiye mi uymaktasın, her türlü kurtuluşun kendisine itaatle, her türlü arzu ve emelin kendisine hizmetle elde edildiği; açık ve gizli nimetleri ihsan eden, hayırdan başkasını emretmeyen ve şerden başkasını yasaklamayan, her türlü kâr kendisiyle -istediği şekilde- ticaret yapmakla elde edilen Allah'ın davetçisine mi tâbî olmaktasın; yoksa insanın düşmanı olan ve senin için kötülüğü isteyen, bütün gayretiyle dünyada da, âhirette de seni helâk etmeye çalışan şeytanın davetçisine mi uymaktasın?

O şeytan ki her türlü kötülük ona itaatten kaynaklanır, her türlü hüsran da onu dost bellemekten gelir. O şeytan ki kötülükten başkasını emretmez, hayırdan başka hiçbir şeyden de alıkoymaz.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾﴾

170- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiği zaman onlar, 'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.' derler. Ya ataları bir şeye akıl erdirememiş ve doğruyu bulamamış idiyseler!?

170. Yüce Allah, müşriklerin durumunu haber vererek onların Allah ve Rasûlünün indirdiklerine uymakla emrolundukları vakit bundan yüz çevirdiklerini, **"Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız."** diyerek atalarını taklit etmekle yetindiklerini ve Peygamberlere imana rağbet etmediklerini haber vermektedir. Hâlbuki ataları insanların en bilgisizleri ve en aşırı derecede sapıklarıdır. Atalara uymak, hakkı reddetmek için ileri sürülen çürük bir gerekçe, yersiz bir şüphedir. Bu, onların haktan yüz çevirdiklerine, hakka rağbet etmediklerine ve insaflı davranmadıklarına delildir. Eğer doğru yola girseler ve güzel bir niyetle doğruya yönelseler elbette ki hakka ulaşmayı amaçlarlardı. Hakka ulaşmayı amaçlayan ve hak ile batıl arasında bir kıyaslama yapan kimse de -eğer insaflı davranırsa- kesinlikle hakkı görür ve ona tâbî olur. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ كَمَثَلِ ٱلَّذِى يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَآءً وَنِدَآءً ۚ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾

171- Küfre saplananların durumu, bağırıp çağırıştan başka bir şey duymayanlara haykıran kimsenin haline benzer. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onun için akıl erdirmezler.

171. Yüce Allah, Peygamberlerin getirdiklerine bağlı olmayışlarını ve taklide sarılarak onların getirdiklerini reddedişlerini açıkça ortaya koyunca artık onların hakkı kabul etmeyen ve hakkın çağrısına uymayan kimseler oldukları meydana çıkmış, dahası herkes onların inatlarından vazgeçmeyeceklerini anlamıştır. İşte bunun ardından Allah, onların kendilerini imana çağıran davetçinin karşısındaki durumunun, çobanları kendilerine seslenen ama çobanın ne söylediğini anlayamayan davarlar gibi olduklarını haber vermektedir. Onlar sadece, aleyhlerine delilin ortaya konulması sonucunu veren sesi işitirler, fakat kendilerine yararlı olacak şekilde o sesin mahiyetini kavrayamazlar. Bundan dolayı **"sağırdırlar,"** anlayacak ve kabul etmekle sonuçlanacak bir işitmeyle hakkı işitmezler, **"kördürler,"** ibret nazarıyla bakmazlar, **"dilsizdirler,"** kendileri için hayır olan sözler söyleyemezler. Bütün bunlara yol açan sebep ise onların sağlıklı bir akla sahip olmayışlarıdır. Hatta bunlar akılsızların akılsızı ve bilgisizlerin bilgisizidirler.

Akıllı kimse; doğruya davet edilen, fesattan alıkonululan, azaba götürecek yolları izlemek kendisine yasaklanan; buna karşılık salahını/kurtuluşunu gerektiren ve nimete ulaşmasına sebep teşkil edecek emirler kendisine verildiği vakit kendisine öğüt verene karşı gelen ve Rabbinin nimetinden yüz çevirip bile bile ateşe atılan, batıla uyan ve hakkı bir kenara iten kimsenin zerre kadar aklının bulunmadığından şüphe eder mi hiç? İsterse ileri derecede hile ve tuzağa başvursun ve düzenbazlığa girsin... Şüphesiz ki böyle birisi akılsızların en akılsızıdır.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾

172- Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yiyin ve Allah'a şükredin, eğer O'na kulluk ediyorsanız...

172. Daha önce verilen genel emirden sonra bu; özel olarak mü'minlere verilmiş bir emirdir. Çünkü verilen emir ve yasaklardan imanları sebebiyle gerçek anlamda faydalananlar onlardır. Yüce Allah onlara temiz ve helâl rızıklardan ye-

melerini, bu nimetleri dolayısıyla da -onları Allah'a itaat uğrunda ve O'na itaate götüren yollara ulaşmak için güç kazanmak amacıyla kullanmaları suretiyle- şükretmelerini emretmektedir. Böylelikle yüce Allah, peygamberlere emrettiğinin aynısını mü'minlere de emretmektedir: **"Ey Peygamberler, hoş ve temiz şeylerden yiyin ve salih ameller işleyin."** (el-Mü'minûn, 23/51) Bu âyet-i kerimede şükürden kasıt, salih amel işlemektir.

Burada ayrıca "helâl" denmemesi, yüce Allah'ın hoş ve temiz rızıkları mü'minlere sorumluluktan uzak bir şekilde mubah kılmış olmasındandır. Diğer taraftan mü'minin imanı, onu hakkı (helâl) olmayan şeylere el uzatmaktan alıkoyar.

"Eğer O'na kulluk ediyorsanız," O'na şükredin. Bu da Allah'a şükretmeyen kimsenin, yalnızca bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmediğini göstermektedir. Öte yandan Allah'a şükreden de, Allah'a ibadet etmiş ve emrolunduğunu yerine getirmiş demektir. Aynı zamanda bu, helâl ve temiz olan şeyleri yemenin salih amele ve onun kabul edilmesine vesile olduğuna da delildir.

Nimetlerin akabinde şükretme emri, şükrün elde bulunan nimetleri koruması, ele geçmemiş nimetleri de kazandırmasından ötürüdür. Nitekim küfür ve nankörlük, elde olmayan nimetlerin daha da uzaklaşmasına, mevcut nimetlerin de yok olmasına sebeptir.

Yüce Allah, hoş ve temiz şeylerin mübah kılındığını zikrettikten sonra pis şeylerin haram kılındığını da belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾﴾

173- O size ancak leşi, kanı, domuz etini bir de Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Fakat kim mecbur kalır da (harama) **saldırmamak ve haddi aşmamak** (kaydıyla bunlardan yerse) **ona günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**

173. "O size ancak leşi..." Leş, dine uygun şekilde boğazlama dışında bir yolla ölmüş olandır. Çünkü leş, pistir ve zararlıdır, özü itibarıyla kötüdür. Çoğunlukla bu tür ölümler, hastalık sebebiyle olmaktadır. Bu ise yiyende daha fazla hastalığa sebep olur. Şâri, genel olarak yasak kılınmış olan bu leş kapsamından

çekirge ölüsüyle denizlerdeki balıkların ölmüş olanlarını istisna etmiştir. Dolayısıyla da bunlar helâl ve temizdir.

"Kanı," yani akıtılmış kanı... Nitekim başka bir âyet-i kerimede (Enam, 6/145) bu şekilde kayıtlandırılmıştır. **"Domuz etini, bir de Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı."** Yani put ve heykellere kesilen, kabir, türbe ve benzerlerine kesilenler gibi... Sözü geçen bu hususlar, haramların sadece bunlar olduğunu ifade etmemektedir. Bunların zikredilmesi, yüce Allah'ın, **"...şeylerin temiz olanlarından"** buyruğunun mefhumundan anlaşılan çeşitli pis ve murdar şeyleri beyan etmek için zikredilmiştir. Çünkü genel olarak haram kılınan şeyler daha önceki bir âyet-i kerimede geçen **"helâl ve temiz olanlarını"** buyruğundan anlaşılmaktadır. Yüce Allah'ın bu gibi pis şeyleri ve benzerlerini haram kılması bize bir lütfudur ve bizi zarardan korumak içindir.

Bununla birlikte **"kim mecbur kalır da,"** yani açlık, bulamamak veya zorlama (ikrah) sebebiyle bunlardan yemeye mecbur kalırsa "(harama) **saldırmamak,"** helâli kullanma gücü olmakla veya aç olmamakla beraber harama yönelmeksizin **"ve haddi aşmamak** (kaydıyla bunlardan yerse)," yani zorunluluktan dolayı kendisine mubah kılınan şeyi kullanmakta haddi aşmamak kaydıyla... İşte kim mecbur kalır ve helale güç yetiremez de zaruret miktarınca yer ve daha ileri gitmezse **"ona günah yoktur."** Bunun için bir vebal söz konusu değildir. Günah kalktığına göre emir önceki haline geri döner. Bu durumda insan, yemekle emrolunmuştur. Hatta eliyle kendini tehlikeye atması, kendini öldürmesi yasaktır. O takdirde yemesi gerekir, yemeyi terk edip de ölecek olursa günahkâr olur, kendi kendini öldürmüş olur.

Böyle bir mubahlık ve genişlik, yüce Allah'ın, kullarına rahmetindendir. İşte bundan dolayı konuya son derece uygun şu iki şerefli ismiyle bu âyet-i kerimeyi sona erdirmektedir: **"Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."** Haram olan şeylerin helâl olması bu iki şarta bağlı olduğu ve bu durumda insanın bunları tam anlamıyla gerçekleştirmesi mümkün olmadığı için, yüce Allah kendisinin bağışlayıcı olduğunu haber vermektedir. Yani böyle bir durumda özellikle de zaruretin baskısı altında kalmış ve zorluk; duyularını kapatmışken yapacağı hataları Allah bağışlar. Bu âyet-i kerimede, "Zaruretler mahzurlu şeyleri (yasakları) mubah kılar." şeklindeki meşhur kaideye delil vardır. Buna göre yasak olan her bir şeyi insan kullanmak zorunda kalırsa mutlak egemen ve Rahman olan Allah, o şeyi ona mubah kılmış olur. Önünde de, sonunda da, zahiren ve batınen hamd ve şükür yalnız O'nadır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا
يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ (١٧٤) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا
أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ (١٧٥) ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ
لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ (١٧٦)﴾

174- Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu az bir pahaya değiştirenler var ya! İşte onların yiyip de karınlarına doldurdukları şey ancak ateştir. Kıyamet Günü'nde Allah onlarla ne konuşur ne de onları temize çıkarır. Onlar için acıklı bir azap da vardır.

175- Onlar hidâyete karşılık sapıklığı, mağfirete karşılık azabı satın aldılar. Bunlar azaba ne kadar da sabırlılar?!

176- Bunun sebebi, Allah'ın, Kitabı hak ile indirmesidir. Muhakkak ki Kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler, elbette uzak bir aykırılık içindedirler.

174-175. "Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu az bir pahaya değiştirenler var ya..." Bu, Allah'ın, peygamberlerine indirmiş olduğu şeyleri -ki bu da ilimdir- gizleyen kimselere çok ağır bir tehdittir. Zira Allah o ilim ehlinden onu insanlara açıklayacaklarına ve gizlemeyeceklerine dair ahit almıştır. Her kim bu ilmi dünyevî lezzetler karşılığında gizler, Allah'ın emrini bir kenara bırakırsa işte öylelerinin **"yiyip de karınlarına doldurdukları şey ancak ateştir."** Çünkü onların kazandıkları bu bedel, ancak ve ancak en kötü yolla ellerine geçmiş, haramlığı en büyük şeyler karşılığında onu almışlardır. Bundan dolayı cezaları da amelleri türünden olacaktır.

"Kıyamet Günü'nde Allah onlarla ne konuşur," aksine Allah gazap etmiş ve onlardan yüz çevirmiş olacaktır. Bu da onlar için Cehennem azabından daha büyüktür. **"Ne de onları temize çıkarır."** Adi ve aşağılık huylardan onları arındırmaz. Onların övülmeye, beğenilmeye ve mükâfatı verilmeye elverişli amelleri bulunmaz. Onları temize çıkarmayışının sebebi, bunun en büyük sebeplerini işlemiş olmalarından ötürüdür. Temize çıkarılmanın en büyük sebebi ise Allah'ın kitabıyla amel etmek, onunla hidâyete ulaşmak ve ona davet etmektir. Bunlar ise

Allah'ın kitabını bir kenara attılar, ondan yüz çevirdiler, sapıklığı hidâyete, azabı da mağfirete tercih ettiler. Bunlara ateş azabından başka bir şey uygun düşmez. Peki, ateş azabına nasıl dayanabilecekler ve ona nasıl karşı durabilecekler?

176. "Bunun," yani adil bir şekilde onlara karşılık verilmesinin, hidâyeti kabul etmeyip ondan başka yolları tercih eden kimselere hidâyet yollarının kapatılmasının **"sebebi Allah'ın, Kitabı hak ile indirmesidir."** İyilik yapana iyilikle karşılık verilmesi, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığının verilmesi de bu hakkın bir gereğidir. Aynı zamanda, yüce Allah'ın, **"Kitabı hak ile indirmesidir"** buyruğunda, insanları hidâyete erdirmek, hakkı batıldan, hidâyeti de sapıklıktan ayırt etmek için indirdiğine delil vardır. O nedenle bu kitabı asıl maksadından uzaklaştıran bir kimse ise en ağır cezayla cezalandırılmaya layıktır.

"Muhakak ki Kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler," yani kitap hakkında anlaşmazlığa düşerek bir bölümüne iman edip bir bölümünü inkâr edenler ve kendi heva ve maksatlarına göre kitabı tahrif edip asıl maksadından uzaklaştıranlar **"elbette"** haktan **"uzak bir aykırılık,"** yani karşı çıkış, karşı geliş **"içindedirler."** Çünkü onlar, ittifakı ve çelişkiye düşmemeyi gerektiren ve hakkı getiren kitaba muhalefet etmişlerdir. Böylece işleri karmakarışık bir hal almış, ayrılıkları çoğalmış ve alabildiğine bölünmüşlerdir. Kitaba iman eden ve her hususta onun hükmüne başvurup hükmünü kabul eden gerçek kitap sahipleri ise böyle değildir. Çünkü onlar ittifak halindedirler, sevgi ve onun etrafında birleşmek suretiyle uyum halindedirler.

Bu âyet-i kerimeler Allah'ın indirdiklerini gizleyen, dünyalığı ona tercih eden kimselere karşı ilâhî azap ve gazap tehdidini içermektedir. Allah'ın böylelerini muvaffakiyetle ve günahlarını bağışlamak suretiyle arındırmayacağını bildirmektedir. Ayrıca bu buyruklar bunun sebebini de belirtmektedir ki bu, onların sapıklığı hidâyete tercih etmeleridir. Bu ise azabın mağfirete tercih edilmesi sonucunu vermektedir. Sonra da Cehenneme karşı ileri derecedeki dayanıklılıkları ifade edilmektedir. Çünkü bunlar Cehennem ateşine götüren yolların ne olduğunu da çok iyi bilmektedirler.

Ayrıca bu âyet-i kerimeler Kitab-ı Kerîm'in; Kitap etrafında ittifak etmeyi, ayrılığa düşmemeyi gerektiren hakkı kapsadığı gerçeğini de ihtiva etmekte, Kitaba muhalefet eden herkesin haktan alabildiğine uzak, hakka karşı düşmanca bir tavır, hasmane bir tutum içinde olduğunu da belirtmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ ۞ لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ
وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ
إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ ﴾

177- Yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik (birr) **değildir. Fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman edenin; mala olan sevgisine rağmen onu akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahitleşince ahitlerini yerine getirenlerin; sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin yaptığıdır. Sadık olanlar işte bunlardır, takvâ sahibi olanlar da ancak bunlardır.**

177. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik** (birr) **değildir."** Yani kulların yerine getirmeleri istenen birr/iyilik bu değildir. O nedenle bu konuda tartışmaya girmek ve çokça araştırma yapmak, geri planında ayrılık ve anlaşmazlık çıkarmaktan başka bir şey bulunmayan ve bir sonuç vermeyen sıkıntılı işlerdendir. Bu da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Güçlü kişi, güreşte hasmının sırtını yerine getiren değildir. Asıl güçlü kişi, gazap anında kendisine hakim olandır."*[15] buyruğunu ve benzerlerini andırmaktadır. **"Fakat asıl iyilik** (birr) **Allah'a,"** yani O'nun bir ve tek olduğuna, bütün kemal sıfatlarıyla mevsuf, her türlü eksiklikten münezzeh olduğuna; **"ahiret gününe,"** yani yüce Allah'ın Kitab-ı Kerîm'inde yahut Rasûlunün buyruklarında ölümden sonra gerçekleşeceğini haber verdiği her şeye; **"meleklere,"** yani Allah'ın Kitab-ı Kerîm'inde bize niteliklerini belirttiği, Rasûlünün de bize vasfettiği şekilde meleklere; **"kitaba,"** yani Allah'ın, rasûllerine indirmiş olduğu tüm kitaplara, bunların en büyüğü olan Kur'ân-ı Kerîm'e, bu kitabın ihtiva ettiği haber ve hükümlere; **"peygamberlere,"** yani genel olarak hepsine, özel olarak da onların sonuncuları ve en faziletlileri olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"iman edenin, mala olan sevgisine rağmen onu akrabaya... verenlerin..."** Bu buy-

15 Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 107; *Muvatta*, Husnu'l-Huluk 12

rukla nefislerin; malı, onu çıkartıp başkasına veremeyecek derecede çok sevdiği belirtilmektedir. Mal; insanın mal olarak edindiği az ya da çok her bir şeydir. Mala duyduğu sevgiye rağmen onu Allah'a yakınlaşmak maksadıyla infak edenin bu davranışı, imanına bir delildir.

Mala olan sevgiye rağmen onu vermenin kapsamına, kişinin sağlıklı ve cimriyken, bununla birlikte zengin olmayı ümit edip fakirlikten de korktuğu sırada tasaddukta bulunması da girmektedir. Aynı şekilde sahip olduğu malın azlığına rağmen sadaka vermek daha faziletlidir; çünkü böyle bir durumda kişi malı alıkoymak ister. Zira malının yok olacağından ve fakir düşeceğinden çekinmektedir. Aynı şekilde malın değerli olanını ve kişinin sevdiği malları vermesi de oldukça faziletlidir. Nitekim yüce Allah **"Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar birre** (iyiliğe) **kavuşamazsınız."** (Âl-i İmran, 3/92) buyurmaktadır. İşte bütün bu kimseler mala olan sevgisine rağmen malı veren kimseler arasındadırlar.

Daha sonra yüce Allah, malın kimlere infak edileceğini de zikretmektedir ki, bunlar insanlar arasında iyiliğimize ve iyilik yapılmaya en layık olan kimselerdir. Bunlar sırasıyla şunlardır:

"Akrabalar;" musibete uğrarlarsa ızdırap duyduğumuz, sevindiklerinde sevindiğimiz, karşılıklı olarak yardımlaştığımız ve yükümlülüklerimizi paylaştığımız kimselerdir. İyiliğin en güzeli ve en uygunu, yakınlıklarına ve ihtiyaçlarına göre akrabalara malî ve sözlü iyiliklerde bulunmak ve buna dikkat etmektir.

"Yetimler;" kendilerine kazanç sağlayacak kimseleri olmayan ve ihtiyaçtan kendilerini kurtaracak güçleri bulunmayan kimselerdir. Bu, yüce Allah'ın kullarına rahmetindendir ve O'nun, onlara karşı babanın evladına olan merhametinden daha çok merhametli olduğunu göstermektedir. Allah kullara, babalarını kaybetmiş olan kimselere iyilik yapmayı tavsiye etmiş ve mallarından onlara bir pay vermelerini farz kılmıştır. Böylelikle onlar da anne-babalarını kaybetmemiş kimseler gibi olurlar. Amelin karşılığı, amelin kendi türündendir, o nedenle başkasının yetimine merhamet gösterenin, bırakacağı yetime de merhamet olunur.

"Yoksullar/Miskinler;" "Miskin," ihtiyaçtan dolayı -adeta- hareketsiz kalmış, fakirlikten zelil düşmüş kimse demektir. Bunların da zenginlerin malları üzerinde, yoksulluklarını giderecek ya da hafifletecek şekilde -zenginlerin de güç yetirebildiği ölçüde- hakları vardır.

"Yolda kalmışlar;" yurdundan başka bir yerde yolda kalmış yabancıdır. Yüce Allah kullarını, böyle birine de yolculuğunda kendisine yardımcı olacak bir miktar

mal vermeye teşvik etmektedir. Çünkü yolcunun muhtaç olma ihtimali yüksektir ve harcamaları çoktur. Vatanında bulunup da Allah'ın kendisine nimet ihsan ettiği ve rahatlık verdiği, nimetlerinden bağışladığı bir kimsenin, bu nitelikteki yabancı kardeşine gücü yettiği kadarıyla merhamette bulunması gerekir. Bu da ona azık vermek, yolculuğunda kullanacağı bir araç vermek ya da maruz kaldığı haksızlığı ve benzeri ihtiyaçlarını gidermek şeklinde olabilir.

"Dilenenler;" dilenmelerini gerektirecek kadar ihtiyacı olan kimselerdir. İşlediği bir cinâyetin diyetini ödemek, yöneticiler tarafından kendisine tayin edilen bir vergiyi ödemek ya da mescidler, medreseler, köprüler vb. kamu menfaatine ait yerlerin tamir edilmesi için insanlardan istekte bulunanlar bu kabildendir. Böyle birisi, zengin olsa dahi insanlardan isteme hakkına sahiptir.

"Köleler;" bunun kapsamına hem köle azat etme girer, hem de köle azadına yardımcı olmak girer. Efendisine ödemeyi taahhüt ettiği miktarı ödemek üzere anlaşma yapan kölelere mal vermek de buna dahildir. Kâfirlerin yahut zalimlerin elinde bulunan esirleri fidye vererek kurtarmak da böyledir.

"Namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren;" İbadetlerin en faziletlileri ve Allah'a yakınlaştırıcı amellerin en mükemmelleri olduğukları için Allah, namaz ile zekâtı -defalarca- bir arada zikretmiştir. Bu ibadetler hem kalbî, hem bedenî, hem de mâlîdir. İmanın ölçüsü bunlarla belli olur ve kişinin sahip olduğu yakîn bunlar vasıtasıyla bilinir.

"Ahitleşince ahitlerini yerine getirenler;" Ahit, gerek yüce Allah'ın yükümlü kılmasıyla gerek kulun kendi kendini yükümlü tutmasıyla bir şeyi yerine getirme yükümlülüğüdür. Böylelikle bunun kapsamına Allah'ın bütün hakları girer. Çünkü Allah, kullarından bunları yerine getirmelerini istemiş, onlar da böyle bir yükümlülüğün altına girmişler, bu sorumluluğu yüklenmişler, böylece bunları eda etmeleri farz olmuştur. Allah'ın kullara farz kıldığı kul hakları da kulun bizzat kendisinin yerine getirmeyi taahhüt ettiği yeminler, adaklar ve benzeri diğer haklar da bu ahdin kapsamına girmektedir.

"Sıkıntıda... sabredenler;" Fakirlik halinde sabredenler, demektir. Çünkü fakir, birçok açıdan sabra muhtaçtır. Zira fakirlik dolayısıyla sürekli olarak -başkalarının karşılaşmadıkları ölçüde- kalbî ve bedenî acı ve ızdıraplarla karşı karşıyadır. Zenginlerin, kendisinin güç yetiremeyeceği nimetler içinde olmaları halinde o acı çeker, kendisi yahut çoluk çocuğu aç kalırsa yine acı çeker. Arzusuna uygun olmayan bir şey yiyecek olursa acı çeker, çıplak kalırsa yahut o noktaya yaklaşırsa acı çeker. Elinde bulunanlarla kendileri için hazırlık yaptığı gelecekteki

umutlarına baktığı zaman yine acı çeker. Önleyemeyeceği soğukla karşı karşıya kalırsa acı çeker. Bütün bunlar ve benzerleri, çeşitli musibetlerdir. İşte bu nedenle bunlara karşı sabretmesi, ecrini Allah'tan beklemesi, bunlar dolayısıyla Allah'tan mükâfat umması emrolunmuştur.

"Hastalıkta;" aşırı ateş, yara, romatizma, bir organdaki ağrı, hatta diş ve parmak ağrısı gibi çeşitli türleriyle hastalıkların da sabra ihtiyacı vardır. Çünkü hastalık halinde ruh zayıf düşer, beden ızdırap çeker. Bu da nefse çok ağır gelir, özellikle de hastalık uzun sürecek olursa. İşte böyle bir kişinin de yüce Allah'ın mükâfatını umarak sabretmesi emrolunmuştur.

"Ve savaşın kızıştığı zamanlarda" kendileriyle savaşmakla emrolunan düşmanlarla savaş esnasında **"sabredenler..."** Çünkü karşılıklı çarpışma nefse çok ağır gelir. İnsan; öldürülmekten, yaralanmaktan yahut esir alınmaktan korkar. Böyle bir halde de ecri Allah'tan umarak, yüce Allah'ın mükâfatını bekleyerek sabretmeye ihtiyaç vardır. Çünkü yardım ve zafer Allah'tandır ve Allah bunu sabredenlere va'detmiştir.

"Sadık olanlar işte bunlardır." Yani sözü edilen güzel akideye ve imanın sonucu, belgesi ve nuru olan amellere sahip olanlar, insanın güzelliği ve insanlığın hakikatını teşkil eden bu ahlâka sahip olanlar, işte imanlarında sadık olanlar bunlardır. Çünkü amelleri imanlarını doğrulamış, tasdik etmiştir. **"Takvâ sahibi olanlar da ancak bunlardır."** Çünkü yasak kılınan şeyleri terk etmiş ve emrolundukları şeyleri yapmışlardır. Zira bütün bu hususlar her türlü hayrı ya bizzat ya da dolaylı olarak kapsamaktadır. Çünkü ahde bağlı kalmanın kapsamına dinin tümü girmektedir. Bu ayette zikri geçen ibadetler de en önemli ibadetlerdir. Bunları yerine getiren kimse diğerlerini haydi haydi yerine getirir. O halde bunlar birr/iyilik sahipleri, sadıklar ve takvâ sahibi olanlardır.

Yüce Allah'ın bu üç hususa (birr, sadakat, takva) ihsan etmiş olduğu o kadar dünyevi ve uhrevi mükâfat vardır ki bunların, burada geniş geniş açıklanmasına imkân yoktur.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى
فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ ﴾

178- Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kısas farz kılındı. Hür hür olana, köle köle olana, dişi dişiye karşılık (kısas olunur). **Fakat kime kardeşi tarafından bir şey affolunursa artık** (diyet alan) **güzellikle** (alsın; katil de) **ona güzellikle ödesin. Bu,Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Kim bundan sonra haddi aşarsa onun için pek acıklı bir azap vardır.**

179- Ey olgun akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır; olur ki sakınırsınız.

178. "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kısas farz kılındı." Yüce Allah mü'min kullarına, öldürülenler hakkında kısası farz kılma lütfunu hatırlatmaktadır. "Kısas," öldürmelerde eşitlik sağlamak ve katilin, -kullar arasında adaleti ve dengeyi sağlamak üzere- maktulü öldürdüğü şekilde öldürülmesi demektir. Hitabın bütün mü'minlere yöneltilmiş olması, hepsinin bunu yerine getirmekle yükümlü olduğuna delildir. Hatta katilin velileri ve kendisi bile öldürülenin velisine -velileri kısas talebinde bulundukları takdirde ve katile kısasın uygulanması mümkünse- yardımcı olmalıdırlar. Cahiliye âdetinde ve benzerlerinde görüldüğü şekilde cinâyet işleyenlerin himaye edilmesinde olduğu gibi, bu haddin uygulanmasına engel olmaları ve velinin kısası almasını önlemeleri caiz değildir. Daha sonra yüce Allah, kısası tafsilatıyla açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"Hür, hür olana," Bu lafzın mantukuna erkek erkeğe, dişi dişiye, aynı şekilde erkek dişiye, dişi de erkeğe karşılık kısas edilir hükmü de girmektedir. Buna göre bu buyruğun mantuku yüce Allah'ın **"dişi, dişiye"** buyruğundan anlaşılan mefhumdan önceliklidir. Çünkü sünnet, erkeğin dişi karşılığında öldürüleceğine delalet etmektedir. Bununla birlikte ne kadar yukarı çıkarsa çıksınlar ebeveynler (anne, baba, dedeler ve nineler) bu buyruğun kapsamının dışındadır. Zira bu hususta sünnetin vürudu sebebiyle ebeveynler, çocuklarına karşılık kısas olarak öldürülmezler. Ayrıca yüce Allah'ın "kısas" buyruğunda da babanın, çocuğuna karşılık öldürülmesinin adalet olmadığına delil vardır. Çünkü babanın kalbindeki şefkat ve merhamet, ya aklî bir dengesizlik ya da gerçekten çocuğunun kendisine çok aşırı eziyet vermesi gibi bir sebep olmadıkça çocuğunu öldürmesine engel olur. Yine sünnet-i seniyye ile kâfir karşılığında mü'minin öldürülmesi de bu umumi ifadenin kapsamı dışındadır. Âyet-i kerimede yalnızca mü'minlere hitap edilmesi de bunu ifade etmektedir. Ayrıca Allah'ın dostunun Allah'ın düşmanı karşılığında öldürülmesi de adalet değildir.

"Köle, köle olana" İster erkek ister dişi olsun, kıymetleri ister eşit ister farklı olsun köle, köle karşılığında öldürülür. Yine buyruğun mefhumu, hür kimsenin köleye karşılık öldürülmeyeceğine delildir. Çünkü hür ile köle eşit değildirler.

"Dişi, dişiye" Bazı âlimler dişinin dişiye karşılık öldürülmesi ibaresinin mefhumunu esas alarak kadına karşılık erkeğin öldürülmesinin caiz olmadığını söylemişlerdir. Buna dair açıklama az önce geçti.

Bu âyet-i kerimede öldürmelerde aslolanın kısas olduğuna, diyetin ise kısasın bir bedeli olduğuna delil vardır. Bundan dolayıdır ki yüce Allah **"Fakat kime kardeşi tarafından bir şey affolunursa"** buyurmaktadır. Yani öldürülenin velisi, katili affederek diyet kabul ederse yahut velilerin bazıları affedecek olursa kısas düşer, bunun yerine diyet ödenmesi gerekir. Kısası uygulamada muhayyerlik ve diyeti tercih etmek, maktulün velisinin hakkıdır. Veli katili affedecek olursa, o takdirde onun **"güzellikle,"** yani katile zorluk çıkarmadan, ona güç yetiremeyeceği şeyi yüklemeden, aksine yapacağı ödemeyi ondan güzellikle ve sıkıntı vermeden diyetini istemelidir. Buna karşılık katilin de ödemesi gereken diyeti **"güzellikle,"** yani savsaklamadan ve eksiltmeden, maktulün velisine fiilî ya da sözlü bir kötülükte bulunmadan ödemesi gerekir. Öldürülenin velisinin onu affetmekle iyilikte bulunmasının karşılığı, diyet borcunu güzel bir şekilde ödemekten başka ne olabilir ki? Bu, insanlar arasındaki bütün hak ve borçlanmalarda emrolunmuş bir husustur. Şöyle ki alacaklı olan, hakkını güzel bir şekilde istemeli, borçlu olan da borcunu güzellikle ödemelidir.

Yüce Allah'ın **"Kime kardeşi tarafından bir şey affolunursa"** buyruğunda kısasın affedilerek diyetin kabul edilmesine bir teşvik ve hak sahiplerinin kalbine rikkat veren bir incelik vardır. Bundan daha güzeli ise hiçbir karşılık istemeksizin affetmektir.

Yüce Allah'ın **"Kardeşi tarafından"** buyruğunda, katilin kâfir olmayacağına delil vardır. Çünkü buradaki kardeşlikten kasıt, iman kardeşliğidir ve öldürmesi sebebiyle katil, bu iman kardeşliğinin dışına çıkarılmamaktadır. O halde küfürden daha aşağı olan masiyetlerin failleri de sırf bu masiyetleri sebebiyle haydi haydi kâfir olmazlar. Ancak işlediklerinden dolayı imanları eksilir.

Maktulün velileri yahut onların bir kısmı kısastan vazgeçip katili affedecek olurlarsa artık katilin kanı dökülemez. Böylelikle hem maktulün velilerine karşı hem de başkalarına karşı katilin kanı koruma altında olur. Bundan dolayıdır ki yüce Allah **"Kim bundan,"** yani aftan **"sonra haddi aşarsa onun için"** âhirette

"pek acıklı bir azap vardır" buyurmaktadır. Katilin öldürülmesi yahut (diyet ödemesi halinde) öldürülmemesi şeklindeki cezalar ise bundan önceki buyruklardan anlaşılmaktadır. Çünkü katil, kendisine denk birisini öldürecek olursa bundan dolayı öldürülmesi gerekir.

"Pek acıklı bir azab"ı (kısas yoluyla) öldürülmek diye yorumlayan ve âyet-i kerimenin katilin mutlaka öldürülmesi gerektiğine delil olduğunu, affedilmesinin ise caiz olmadığını söyleyen âlimler de vardır; ancak doğru olan, birinci görüştür. Çünkü onun cinâyeti (affedilip edilmemesi açısından) başkasının cinâyetinden daha büyük değildir.

Daha sonra yüce Allah, kısasın meşru kılınmasındaki büyük hikmetini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

179. "Kısasta sizin için hayat vardır." Yani bu yolla kanların dökülmesi önlenir, saldırganlığın önü alınır. Çünkü başkasını öldürdüğü takdirde kendisinin de öldürüleceğini bilen bir kimse, kolay kolay başkasını öldüremez. Katilin öldürüldüğü görülecek olursa, başkası bundan dehşete kapılır ve uzak durur. Eğer katilin cezası öldürülmenin dışında bir ceza olursa, hiçbir zaman öldürmeyle meydana gelen kötülüklerin önüne geçilemez. Diğer şer'î hadler de böyledir. Hepsinin suçluyu öyle bir cezalandırması ve suç işlemekten öyle bir önleyici özelliği vardır ki, bu Hakîm ve Gaffâr olanın sonsuz hikmetine delildir. **"Hayat"** kelimesinin belirtisiz gelmesiyse tazim ve çokluk ifade etmesi içindir.

Bu hükmün gerçek mahiyetini ancak olgun ve öz akıl sahipleri kavrayabileceğinden dolayı, başkalarına değil de yalnızca onlara hitap edilmiştir. Bu da yüce Allah'ın; kullarının, Zatının koyduğu hükümlerdeki hikmetler, kemaline delalet eden maslahatlar, hikmet ve hamdinin mükemmelliğine delâlet eden hususlarla adaleti ve geniş rahmeti hakkında fikir yürütmelerini ve akıllarını kullanmalarını istediğine delil vardır.

Bu seviyede olan kimseler de hitabın kendilerine tevcih edildiği ve yüce Rabbin kendilerine seslenmiş olduğu **"olgun akıl sahipleri"** ifadesiyle övülmeye hak kazanırlar. Aklını kullanan bir topluluk için fazilet ve şeref olarak bu yeter.

"Olur ki sakınırsınız/takvaya erersiniz." Çünkü Rabbini gereği gibi tanıyan, din ve şeriatındaki büyük sırları, harikulade hikmetleri, yüce belgeleri bilen bir kimsenin bu bilgisi, onun Allah'ın emrine uymasını, O'na isyanı da büyük bir suç görerek terk etmesini gerektirir. Böylelikle o, takva sahiplerinden olmayı hakeder.

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ
بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ ﴾

180- Sizden birine ölüm gelip çattığı zaman eğer bir hayır (mal) **bırakacaksa anneye, babaya ve yakın akrabaya maruf bir şekilde vasiyette bulunmak, takvâ sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılındı.**

181- Artık kim onu işittikten sonra değiştirirse, günah ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir, bilendir.

182- Kim vasiyet edenin (hataen haktan) **sapmasından yahut** (bile bile) **günaha düşmesinden korkar da aralarını bulursa, ona hiçbir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

180. Ey mü'minler topluluğu, **"sizden birine ölüm gelip çattığı zaman,"** yani ölümün kertesine getiren hastalık vb. gibi ölümün belirtileri görülürse ve **"eğer hayır** (mal) **bırakacaksa,"** vasiyette bulunmayı Allah size farz kılmıştır. Bu buyrukta ve birçok buyrukta geçen **"hayır,"** örfen "çok mal" anlamındadır. Bu durumda olan bir kimse; annesine, babasına ve insanlar arasında kendisine en yakın olanlara örfe göre vasiyette bulunmakla yükümlüdür. Bunu da durumuna göre israfa sapmadan, yakın olanları bırakıp sadece uzak akrabaya vasiyete kalkışmadan, aksine onları yakınlık derecelerine ve ihtiyaçlarına göre sıraya koyarak yapmalıdır. Nitekim ayette, akrabanın "daha yakın olanlar" anlamına gelen "والأقربين" ism-i tafdil sîgasıyla ifade edilmesi de bundan dolayıdır.

"Takvâ sahipleri üzerine bir hak olarak" buyruğu, bunun farz olduğuna delildir. Çünkü "hak," sabit olan demektir. Ayrıca Allah bunu takvânın gerekleri arasında saymıştır.

Şunu bilmek gerekir ki müfessirlerin çoğu (cumhuru) bu âyet-i kerimenin miras âyetleriyle neshedildiği görüşündedirler. Bazılarının görüşüne göre ise bu ayet, mirasçılar hakkında değil sadece anne-baba ve yakın akrabalar hakkındadır. Ancak

böyle bir tahsise dair herhangi bir delil yoktur. Bu hususta en uygun olan, şöyle söylemektir: Anne-babaya ve akrabalara dair bu vasiyetle ilgili buyruk mücmeldir. Yüce Allah bunu (o dönemlerde) cari bir örfe (maruf) göre indirmiştir. Daha sonra yüce Allah mirasçı olan anne-baba ile onların dışında kalan diğer mirasçı akrabaları ve onların haklarını miras âyetleriyle genişçe açıklamış ve böylece daha önce mücmel olan "marûf/örfe göre" tabiri de açıklık kazanmıştır. Böylelikle de anne-baba ile onların dışında olup herhangi bir kişi ya da nitelik dolayısıyla hacbedilerek miras alamayan kimseler hakkında bu vasiyet hükmü baki kalmıştır. Bu nedenle kişi, insanlar arasında iyilik yapılmaya en layık olan kimselere vasiyette bulunmakla emrolunmuştur. Böyle bir açıklamayı ümmet ittifakla kabul eder. Böylelikle de az önce geçen iki görüşün arası bulunmuş olur. Çünkü her görüş sahibi bir hususu göz önünde bulundurmuş ve böylelikle farklı noktalardan hareket etmiştir. Böyle bir açıklamayla da ittifak/uyum gerçekleşmekte, âyetler bir arada anlaşılabilmektedir. Gerçek şu ki eğer buyrukların bir arada mütalaası mümkünse bu, sahih delille tespit edilemeyen nesh iddiasından daha güzeldir.

Vasiyette bulunan kişi bazen kendisinden sonra kalacak olanların yapacağı vasiyeti değiştirebileceği vehmine kapılarak vasiyette bulunmaktan imtina edebileceği için yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

181-182. "Artık kim onu," yani sözü geçenlere veya başkalarına yapılan vasiyeti **"işittikten,"** onu anlayıp kavradıktan, yollarını ve uygulama şeklini öğrendikten sonra **"değiştirirse, günah, ancak onu değiştirenlerin boynunadır."** Vasiyet edenin ise ecrini vermek Allah'a aittir, günah, ancak vasiyeti değişikliğe uğratanadır. **"Şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir,"** Bütün sesleri işitir. Vasiyette bulunanın sözleriyle onun vasiyeti de bunlar arasındadır. Bu yüzden vasiyet eden kimsenin kendisini işitip görenin gözetimi altında bulunduğunu bilmesi, vasiyetinde zulme sapmaması gerekir.

"...bilendir," vasiyette bulunanın niyetini ve kendisine vasiyette bulunulan kişinin de amelini bilir. Vasiyet edecek kişi bütün gayretini ortaya koyarsa -hata etse dahi- Allah onun bu niyetini bildiği için onu mükâfatlandırır. Bu buyrukla kendisine vasiyette bulunulan (vasiyeti gerçekleştirmekle görevli kişi) değişiklikten sakındırılmaktadır. Çünkü Allah onun halini çok iyi bilir. Onun yapacağına muttalidir. Dolayısıyla o, Allah'tan korkmalıdır.

Adil vasiyetin hükmü budur. Herhangi bir haksızlık ve günah bulunan vasiyete gelince; vasiyette bulunana vasiyeti esnasında yanında hazır bulunan kimselerin

en güzel ve en adil olanı öğütlemeleri, haksızlık yapmaktan, hataya meyletmekten onu alıkoymaları ve sakındırmaları gerekir. Vasiyette bulunanı hem hata ederek (kasıtsız) yapılan yanlış eğilimlerden hem de kastî günah eğiliminden uzak tutmaya çalışmalıdırlar. Şâyet vasiyette bulunan kişi bunu dinlemeyecek olursa o takdirde kendilerine vasiyette bulunulan kimseler arasında sulh yapmaya ve karşılıklı rıza ve barışma yoluyla aralarında adaleti gerçekleştirmeye çalışmalı, yakınlarına, vefat edeni haktan kurtarmaları için öğüt vermelidirler. Bunu yapan kimse, büyük bir iyilik yapmış olur ve caiz olan vasiyeti değiştiren hakkında söz konusu olan vebal onun için söz konusu olmaz.

Bundan dolayı yüce Allah, **"Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır,"** yani tevbe edenlerin bütün yanılmalarını bağışlar ve günahlarını affeder. Hakkından ferâgat edip bir bölümünü kardeşi lehine terk edenlere mağfiret etmesi de buna dâhildir. Çünkü başkasına müsamaha gösterene Allah da müsamaha gösterir. Birbirlerine müsamaha gösterdikleri vakit bunu ölen yakınlarının günahtan kurtulması için gösterecek olurlarsa, vasiyetinde haksızlık yapan ölülerine de mağfiret eder. Kullarına da **"pek merhametlidir."** Çünkü O, onlara birbirlerine merhamet edecekleri ve kendi aralarında şefkat gösterecekleri her emri meşru kılmıştır.

Bu âyet-i kerimede vasiyetin teşvik edildiğine, vasiyetin kimin için olacağına, adil vasiyeti değiştirenin tehdide muhatap olduğuna, haksızlık ihtiva eden vasiyette de arayı düzeltmenin teşvik edildiğine delil vardır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ
تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۚ
وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَهُوَ خَيۡرٞ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ
لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ
وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا
أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ
وَلِتُكۡمِلُواْ ٱلۡعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ ﴾

183- Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de farz kılındı. Takva sahibi olasınız diye.

184- Sayılı günler olarak. Sizden kim hasta veya yolcu olur (da o günlerde oruç tutmazsa) **o günler sayısınca başka günler oruç tutsun.**

Ona güç yetirenler de(n gücü yettiği halde tutmayanlar ise) **bir fakir doyumu fidye versinler. Bununla beraber kim fazladan hayır yaparsa işte bu, onun için daha hayırlıdır. Oruç tutmanız sizin hakkınızda daha hayırlıdır, eğer bilirseniz.**

185- O Ramazan ayı ki hidayetin ve Furkan'ın beyânı olan Kur'ân, insanlara yol gösterici olarak onda indirilmiştir. Artık sizden her kim bu aya erişirse onda oruç tutsun. Hastalanan veya yolculukta bulunan ise (tutamadığı) **günler sayısınca diğer günlerde** (tutsun). **Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez. Böylelikle o sayılı günleri tamamlayasınız, sizi hidâyete erdirmesine karşılık Allah'ı yüceltesiniz ve** (O'na) **şükredesiniz.**

183. "Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de farz kılındı." Yüce Allah, kullarına -geçmiş ümmetlere farz kıldığı gibi- orucu farz kılmakla lütuf ve ihsanda bulunduğunu haber vermektedir. Çünkü oruç bütün çağlar boyunca insanların maslahatı için olan şer'î hüküm ve emirlerden biridir. Bu buyrukla ümmet gayrete getirilmekte ve adeta şöyle denilmektedir: Amelleri kemale erdirmede ve en güzel hasletlere koşmada başkalarıyla yarışmanız gerekir. Çünkü oruç, yalnız size has ağır işlerden değildir.

Daha sonra yüce Allah orucu meşru kılmaktaki hikmeti de zikrederek **"Takva sahibi olasınız diye"** buyurmaktadır. Oruç, hiç şüphesiz takvanın en büyük sebeplerindendir. Çünkü onda Allah'ın emrini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak vardır. Orucun ihtiva ettiği takvânın kapsamında şu da vardır: Oruç tutan bir kimse, Allah'ın, oruçluyken kendisine haram kıldığı yeme, içme, cima etme vb. gibi nefsinin meylettiği şeyleri -bu yolla Allah'a yakınlaşmak isteyerek ve Allah'ın sevap ve mükâfatını umarak- terk etmektedir. Bu, takvânın bir parçasıdır. Ayrıca oruç tutan kişi, yüce Allah'ın murakabesi altında olduğu hususunda nefsini eğitir. Nefsinin arzularını -yerine getirebilme gücü olduğu halde- terk eder, çünkü o, Yüce Allah'ın kendisine muttali olduğunu çok iyi bilmektedir. Bir husus da şudur: Oruçlu kişi, şeytanın yürüdüğü yerleri daraltır. Çünkü şeytan, Âdemoğlunun içinde kanın akıp gittiği gibi akar. Oruç sayesinde şeytanın geçitleri daralır ve kişinin işlediği masiyetler azalır. Ayrıca oruç tutan kişinin çoğunlukla itaatleri de artar. İtaatler ise takvânın hasletleri arasında yer alır. Bir başka husus

da şudur: Zenginin açlığın acısını tatması, yoksul fakirleri gözetmesini sağlar. Bu da takvânın özellikleri arasında yer alır.

184. "Sayılı günler olarak." Yüce Allah orucu mü'minlere farz kıldığını zikrettikten sonra bunun sayılı, yani sayıca az ve gâyet kolay günler boyunca farz olduğunu haber vermektedir. Yüce Allah bir başka kolaylık göstererek **"Sizden kim hasta veya yolcu olursa o günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun."** buyurmaktadır. Hasta olanlara ve yolculara verilen bu ruhsatın sebebi çoğunlukla bu hallerde zorlukla karşılaşılmasından dolayıdır. Her bir mü'minin orucun faydasını elde etmesi kaçınılmaz olduğundan dolayı Yüce Allah bu ruhsattan faydalanan kişilere hastalıkları sona erdiğinde ve yolculuk bitip artık rahata kavuşulduğunda, tutmadıkları oruçları kaza etmelerini emretmiştir. Yüce Allah'ın **"o günler sayısınca"** buyruğunda, kişinin tutmadığı Ramazan orucu günleri sayısınca kaza edeceğine delil vardır. Oruç tutmadığı Ramazan ister tam (otuz gün) olsun, ister eksik (yirmi dokuz gün) olsun fark etmez. Buna göre kısa ve soğuk günlerde uzun ve sıcak günlerin kazasını yapması da caiz olduğu gibi aksi de caizdir.

"Ona güç yetirenler," yani oruç tutabilenler, oruç tutmadıkları her gün için **"bir fakir doyumu fidye versinler."** Bu hüküm, orucun ilk farz kılındığı dönemdeydi. Çünkü oruca alışkın değillerdi ve orucun farz kılınışında hiç şüphesiz onlar için bir zorluk vardı. Hikmeti sonsuz olan Rabbimiz en kolay yolla onları yavaş yavaş bu ibadete alıştırdı. Oruç tutabilen kimseyi daha faziletli olan oruç tutmakla yemek yedirmek arasında muhayyer bıraktı. İşte bundan dolayı **"Oruç tutmanız sizin hakkınızda daha hayırlıdır."** buyurmaktadır. Daha sonra ise oruç, gücü yeten ve yetmeyen herkese kesin olarak farz kılındı ve gücü yetmeyen kimseye orucunu açtığı takdirde diğer günlerde kaza etmesi emrolundu.

"Ona güç yetirenler" buyruğu şöyle de açıklanmıştır: İleri derecede yaşlı kimseler gibi oruç tutmaya katlanamayacak kadar ağır bir zorlukla karşılaşanlar, oruç tutmadıkları her gün için bir yoksul doyumu fidye vermelidir. Doğru olan görüş de budur.

185. "O Ramazan ayı ki hidayetin ve Furkan'ın beyânı olan Kur'ân, insanlara yol gösterici olarak onda indirilmiştir." Yani size farz kılınan oruç, büyük bir ay olan Ramazan ayı orucudur. Bu ayda sizin hakkınızda Allah'ın büyük lütufları gerçekleşmiştir. Bu da dinî ve dünyevî maslahatlarınıza yol gösteren, hakkı en açık şekilde açıklayan, hak ile batılı, hidâyet ile sapıklığı, bahtiyar olanlarla bedbaht olanları ayıran (Furkan olan) Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu derece faziletli ve

Allah'ın kendisinde sizi bunca ihsana mazhar kıldığı bir ay elbette ki orucun farz kılındığı bir dönem olmaya layıktır.

Yüce Allah bu ayın orucunu farz kılarak, faziletini açıklayarak özellikle bu ayda orucu farz kılış hikmetini beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Artık sizden her kim bu aya erişirse onda oruç tutsun!"** Bu buyrukla yolcu olmayan, sağlıklı ve gücü yeten kimselere oruç tutmanın kesin olarak farz olduğu beyan edilmektedir. Nesh, sadece oruç tutmakla fidye vermek arasındaki muhayyerlik hakkında söz konusu olduğundan dolayı hasta ve yolcu hakkında, daha sonra tutmak üzere tutmama ruhsatı bulunduğu tekrarlanmıştır. Böylelikle ruhsatın da neshedildiği intibaı ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Daha sonra şöyle buyrulmaktadır: **"Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez."** Yüce Allah, rızasına ulaştıran yolları size alabildiğine kolaylaştırmak ister. Öyleyse Yüce Allah'ın kullarına vermiş olduğu bütün emirler esasen son derece kolaydır. Bu emirlerin ağırlığını gerektiren ârızî birtakım hususlar ortaya çıkacak olursa, bunu bir daha kolaylaştırır. Bu da ya o hükmü bütünüyle ıskat eder (düşürür), ya da çeşitli şekillerde onu hafifletir. Bu, genişçe açıklanması mümkün olmayan özet bir ifadedir. Çünkü bunun teferruatı bütün şer'î hükümler için söz konusudur ve bunun kapsamına bütün ruhsatlar ve hafifletici hükümler girmektedir.

"Böylelikle o sayılı günleri tamamlayasınız." Bu -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- herhangi bir kimsenin Ramazan orucunun bir bölümünü tutmakla oruç tutmanın maksadının tahakkuk edeceği vehmine kimse kapılmasın diyedir. Ayın sayısını tamamlamaya yönelik bu emirle böyle bir vehim bertaraf edilmektedir.

Bu ayın orucu tamamlandıktan sonra da kişi Yüce Allah'a, ihsan ettiği başarı, kolaylaştırma ve kullarına beyanı dolayısıyla şükretmeli, orucu bitirince Allah'ı yüceltmelidir (tekbir etmelidir). Bunun kapsamına Şevval ayı hilalinin görülmesinden itibaren bayram hutbesi bitene kadar tekbir getirme de girmektedir.

﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي
وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ ﴾

186- Kullarım sana Beni sorarlarsa işte Ben gerçekten pek yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenin duasına karşılık veririm. O halde onlar da çağrımı kabul etsinler ve Bana iman etsinler. Olur ki doğru yola ulaşırlar.

186. Bu buyruk, bir sorunun cevabıdır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bazıları, "Ey Allah'ın Rasûlü, Rabbimiz yakın mıdır ki O'na gizlice yalvaralım; yoksa uzak mıdır ki yüksek sesle seslenelim?" demişlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah'ın **"Kullarım sana Beni sorarlarsa işte Ben gerçekten pek yakınım."** buyruğu nazil oldu.[16] Çünkü Yüce Allah her şeye tanık olandır, her şeyi gözetleyendir. Gizli olan şeylere de, gizliden gizli olan şeylere de muttalidir. O gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir. Aynı zamanda o kendisine dua edenlere de dualarını kabul etmek suretiyle pek yakındır. Bundan dolayı da **"Bana dua ettiğinde dua edenin duasına karşılık veririm."** buyurmuştur.

Dua iki türlüdür; ibadet duası ve istekte bulunma duası. Yakınlık da iki türlüdür. Allah'ın ilmiyle bütün yarattıklarına yakın olması, bir de kendisine ibadet ve dua edenlere isteklerine karşılık vermek, onlara yardım etmek ve tevfikini ihsan etmek suretiyle yakın olması.

Uyanık bir kalple Rabbine dua eden, meşru bir duada bulunan ve duanın kabul edilmesine -haram yemek vb.- engel bir hali bulunmayan kimsenin, şüphesiz Allah duasını kabul edeceği vaadinde bulunmuştur. Özellikle de duanın kabul edilmesinin sebeplerini yerine getirmişse. Bu sebepler ise Yüce Allah'ın kavlî ve fiilî emir ve yasaklarına bağlı olmak, O'na iman ve icabet etmektir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O halde onlar da çağrımı kabul** (icabet) **etsinler, Bana iman etsinler, olur ki doğru yola ulaşırlar."** buyurmaktadır. Yani imana ve salih amellere muvaffakiyet demek olan rüşde (doğru yola) ulaşırlar, imana ve salih amellere aykırı olan haddi aşmaya da son verirler. Çünkü Allah'a iman ve emrine icabet etmek, Yüce Allah'ın şu buyruğunda görüldüğü gibi ilmin elde edilmesine vesiledir: **"Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı takvalı olursanız, O size** (iyi ile kötüyü) **ayırt edecek bir anlayış** (furkan) **verir."** (el-Enfal, 8/29) Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ
أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا
كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ
ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا
تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (١٨٧)﴾

16 Bkz. *Tefsiru't-Taberi*, 3/480. İbn Kesir de (1/313) bu hadisi İbn Ebi Hatim, İbn Merduveyh ve Ebu'ş-Şeyh el-Esbehani'ye dayandırmıştır. Hafız İbn Hacer, *el-Ucub*'da senedinde zayıf bir ravinin olduğunu söylemiştir.

187- Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin elbisenizdir, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah nefislerinize karşı hainlik ettiğinizi bildiği için tevbenizi kabul etti ve sizi affetti. Artık kadınlarınıza yaklaşın ve Allah'ın size takdir ettiğini isteyin. Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden tarafınızdan seçilinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara yaklaşmayın. İşte Allah insanlara takvaya erişsinler diye âyetlerini böylece açıklar.

187. Orucun farz kılındığı ilk dönemlerde müslümanlara uyuduktan sonra gece boyunca yemek, içmek ve cima haramdı. Bu, onların bazılarına zor geldi. Yüce Allah da bu hükmü hafifletti ve orucun bütün geceleri boyunca ister uyusun, ister uyumasınlar yemeyi, içmeyi ve cimayı mubah kıldı. Çünkü onlar emrolundukları bazı şeyleri terk etmek suretiyle kendilerine hainlik ediyorlardı. Bunun üzerine Allah bu emri genişleterek **"tevbenizi kabul etti."** Eğer onun bu genişletmesi olmasaydı sizin günaha girmeniz kaçınılmaz olurdu. **"Ve sizi affetti,"** geçmişteki hainliklerinizi bağışladı.

"Artık" Allah tarafından gelen bu ruhsat ve genişlikten sonra **"onlara,"** onlarla ilişki kurmak, öpmek, dokunmak vb. hallerle **"yaklaşın ve Allah'ın size takdir ettiğini isteyin."** Eşlerinize yaklaşma halinde Yüce Allah'a da yakınlaşmaya niyet edin. Onlara yaklaşmaktaki en büyük maksat ise zürriyetin hâsıl olması, kendisinin ve eşinin iffetini koruması ve nikâhın maksatlarının husule gelmesidir. Allah'ın size takdir ettiklerinden biri de Ramazan orucu gecelerine tesadüf eden Kadir Gecesidir. Öyleyse bu lezzetle meşgul olup Kadir gecesini kaçırmamalısınız. Çünkü kaçırılan bir lezzet bilâhare ele geçirilebilir, fakat Kadir Gecesi kaçırılacak olursa bir daha ele geçirilemez.

"Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden tarafınızdan seçilinceye kadar yiyin, için." Bu; yeme, içme ve cimanın son vaktidir. Bu buyruktan anlaşıldığına göre fecrin (tan yerinin) ağardığından yana şüphe içindeyken yemek yenecek olursa bunun bir mahzuru yoktur. Yine bu buyrukta -emir ifadesi dolayısıyla- sahur yemeği yemenin de, sahurun ertelenmesinin de müstehap olduğuna delil vardır. Bu da Yüce Allah'ın kullarına ruhsat vermesi ve kolaylık sağlamasından anlaşıl-

maktadır. Yine bu buyrukta kişinin cima dolayısıyla cünüp olduğunda tan yerinin ağarmasına rağmen gusletmemesinde bir sakınca olmadığına ve orucunun da geçerli olduğuna delil vardır. Çünkü cimanın tan yerinin ağarmasına kadar mubah olması, tan yerinin ağardığında kişinin cünüp olması sonucunu doğurur. Doğru olan bir şeyin doğurduğu sonuç da doğrudur.

"Sonra" tan yeri ağardığı vakit **"orucu,"** yani orucu bozan şeylerden uzak durmayı **"geceye kadar tamamlayın."** Bu da güneşin batış vaktidir.

Oruç gecelerinde ilişki mubah olmakla beraber herkes için mubah değildir. İtikâfta olan kimseye bu helâl olmadığından Yüce Allah şu buyruğuyla bunu istisna etmektedir: **"Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın."** Sizlerin itikâf vasfınız devam ettiği sürece onlara yaklaşmayın.

"İtikâf;" Allah'a itaat olmak üzere ve yalnızca O'na yönelmek kastıyla mescitlerden ayrılmamak demektir ki bu ayet-i kerime onun meşru olduğuna, ayrıca itikâfın yalnızca mescidde geçerli olduğuna delildir. Mescidlerin tarifinden de anlaşıldığı üzere bu mescidler, örfte "mescid" diye bilinen ve beş vakit namazın cemaatle kılındığı yerlerdir. Yine bu buyrukta eşlerin ilişkisinin itikafı bozan hususlardan biri olduğu da anlaşılmaktadır.

"Bunlar," yani bu sayılanlar -ki onlar da oruçta yeme, içme, cima ve benzeri orucu bozan şeylerin haram olması, mazereti olmayan kimselere oruç açmanın haram kılınması ve itikafta bulunan kimse için ilişkinin haram olmasıdır- **"Allah'ın,"** kulları için belirlediği ve işlemelerini yasak kıldığı **"sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın."** Yaklaşmama emri "sakın bunları işlemeyin" emrinden daha beliğdir. Çünkü yaklaşma yasağı, bizatihi haram olan şeyi işleme yasağını da kapsar. Aynı zamanda harama ulaştıran yolların yasaklanmasını da kapsar. Kul, haramları terk etmekle emrolunduğu gibi onlardan mümkün olduğunca uzak durmak ve haramlara davet eden her türlü sebebi terk etmekle de emrolunmuştur. Emirlere gelince Allah bu konuda, **"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, onları aşmayın."** (el-Bakara, 2/229) buyurarak onları çiğnemeyi yasaklamaktadır.

"İşte Allah insanlara takvaya erişsinler diye âyetlerini böylece açıklar." Sözü geçen hükümleri kullarına en mükemmel ve en açık şekilde tam anlamıyla izah eder/açıklar. Hak onlar için apaçık ortaya çıktığı takdirde onlar da ona tâbi olurlar. Batıl da açıkça ortaya çıktığında ondan uzak dururlar. Çünkü insan, haram olduğunu bilmediği bir işi yapabilir. Eğer haram olduğunu bilirse de yapmaz. İşte Yüce Allah insanlara âyetlerini genişçe açıkladığına göre artık onların

ileri süreceği herhangi bir mazeretleri ve delilleri kalmamaktadır. Bu da onların takvâlı olmalarına bir vesiledir.

﴿وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ
النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾﴾

188- Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin ve bile bile insanların mallarından bir kısmını günah (bir yol) **ile yemek için onları hâkimlere vermeyin.**

188. "Mallarınızı," yani sizden başkalarının mallarını **"batıl yollarla yemeyin."** Burada **"mallarınızı"** buyrulmuş olması, müslüman bir kimsenin kendisi için sevdiği şeyi kardeşi için sevmesi, onun malına tıpkı kendi malına saygı gösterdiği gibi saygı göstermesi gerektiğinden dolayıdır. Diğer taraftan bir kimsenin başkasının malını yemesi, başkasına da gücü yetmesi halinde kendi malını yeme cesaretini kazandırır.

Mal yemek, biri hak diğeri de batıl yolla olmak üzere iki türlü olduğundan ve haram olan da sadece batıl yolla yemek olduğundan dolayı Yüce Allah, yenilen malı bu şekilde batılla kayıtlamıştır. Bunun kapsamına gasp, hırsızlık, emanet veya ödünç verilen bir mala yahut buna benzer bir şeye hainlik etmek de girmektedir. Yine faiz akitleri, bütün çeşitleriyle kumar da bu batıl yollarla yemenin kapsamına girmektedir. Çünkü bu şekilde yenilen mallar mubah olan bir bedel karşılığında yenilmemektedir.

Alışverişte, kira ve benzerlerinde aldatma suretiyle malların yenilmesi de batıl yollarla yeme kapsamı içindedir. Ücretle çalıştırılanların ücretlerinin yenilmesi de bu kapsama dâhildir. Ücretle çalışanların gereğini yerine getirmedikleri bir işin ücretini almaları da böyledir. Yalnızca Allah rızası gözetilmedikçe geçerli olmayan, Allah'a yakınlaştırıcı ameller ve ibadetler karşılığında ücret almak da bu kapsama girmektedir. Zekâtlardan, sadakalardan, vakıflardan ve vasiyetlerden, hak sahibi olmayan kimselerin bir şeyler almaları yahut haklarından fazlasını almaları da bu kapsama dâhildir.

Bütün bunlar ve benzer şekiller, batıl yollarla mal yeme çerçevesindedir ve hiçbir şekilde helâl değildir. Hatta bu konuda bir anlaşmazlık çıksa ve şeriatla hükmeden bir hakimin huzurunda dava açılsa, malı batıl yolla yemek isteyen kişi de haklının delilini hükümsüz kılacak şekilde bir delil ortaya koysa ve hakim de

buna binaen haksız kimsenin lehine hüküm verecek olsa dahi bu böyledir. Zira hâkimin verdiği bu hüküm ne haram olan bir şeyi mubah kılabilir, ne de helâl olan bir şeyi haram kılabilir. Çünkü hâkim, ancak işittiğine uygun olarak hüküm verir, yoksa işlerin hakikatleri olduğu gibidir. O nedenle hâkimin verdiği hükümde haksız olan için ne rahat etme ne malın helâl olma ihtimali ne de huzur söz konusudur.

Bir kimse hâkime batıl bir delil sunacak olsa, hâkim de buna dayanarak onun lehine hüküm verecek olsa, helâl olmayan bu şey o kimse için helâl olmaz ve böyle bir kimse başkasının malını batıl yolla ve günahla -hem de bile bile- yemiş olur. Böyle birinin günahı daha ağır olur, buna binaen ona verilecek ceza da daha ağır olur.

Buna binaen vekil, kendisine vekalet verenin davasında haksız olduğunu bilirse haksız olan adına davayı sürdürmesi, onu savunması helâl değildir. Nitekim Yüce Allah, **"Hainlerin savunucusu olma!"** (en-Nisa, 4/105) buyurmaktadır.

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَهِلَّةِ قُلْ هِىَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلْحَجِّ وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ
مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ (189) ﴾

189- Sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için, bir de hac için vakit ölçüleridir. İyilik evlere arkalarından girmeniz değildir, fakat esas iyilik, kişinin takva sahibi olmasıdır. O halde evlere kapılarından girin. Allah'a karşı takvalı olun ki kurtuluşa eresiniz."

189. "Sana hilalleri soruyorlar," yani hilallerin faydası ve hikmeti nedir diye ya da bizâtihi hilâller hakkında sana soruyorlar. **"De ki: Onlar insanlar için, bir de hac için vakit ölçüleridir."** Yani Yüce Allah lütuf ve rahmetiyle hilalleri bu şekilde düzenlemiştir. Hilal, ayın başında oldukça ince görünür. Ayın ortasına giderek büyür, sonra da ay bitinceye kadar eksilmeye devam eder. Bu böylece sürüp gider. İnsanlar bu yolla oruç, zekât, kefaretler ve hac gibi ibadetlerinin vakitlerini bilsinler diye bu böyledir. Hac belli aylarda gerçekleştiği ve uzun bir süreç olduğundan dolayı ayrıca **"bir de hac için"** diye buyrulmuştur.

Bu yolla aynı şekilde vadeleri belirlenmiş borçların zamanları, kira akitlerinin süreleri, iddetlerin ve hamileliklerin süreleri vb. insanların (zamanlama açısından) ihtiyaç duydukları bütün süreler bilinir. Yüce Allah ayları küçük, büyük, alim, cahil herkesin bildiği şekilde bir hesap aracı olarak tayin etmiştir. Eğer hesap güneş senesine göre yapılmış olsa, bunu insanlar arasında bilenler pek az olurdu.

"İyilik evlere arkalarından girmeniz değildir." Bu Ensar ile diğer Arapların ihramlıyken yaptıkları bir davranışı dile getirmektedir. Şöyle ki onlar ihramlı oldukları vakit evlere kapılarından girmiyorlar, bunu da ibadet olarak yapıyor ve bunu iyilik zannediyorlardı. Yüce Allah böyle bir işin iyilik olmadığını haber vermektedir. Çünkü o böyle bir işi onlara teşri buyurmamıştır. Allah'ın ve Rasûlünün teşri buyurmadığı bir ibadetle ibadet etmeye kalkışan herkes bid'at bir şeyle ibadete kalkışmış demektir. Yüce Allah bu buyruğuyla evlere kapılarından girmelerini emretmektedir; çünkü böylesi onlara kolaydır ve kolaylık, şeriatın kurallarından biridir.

Ayet-i kerimenin işaretinden, insanın ulaşmak istediği her işe, ona ulaştıran en yakın ve kolay yoldan gitmesi gerektiği de anlaşılmaktadır. Mesela iyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek isteyen kişi, işlerin durumunu göz önünde bulundurmalı, bu konuda maksadı kısmen ya da tamamen gerçekleştirecek olan yumuşak davranma ve güzel idare şeklini seçmelidir. İlim öğrenen ve öğretenin de maksadını gerçekleştirecek en kısa ve en kolay yolu izlemesi gerekir. Herhangi bir işi gerçekleştirmek isteyip ona uygun kapısından girerek gerçekleştirmeye çalışan ve buna özen gösteren bir kimsenin ma'bud ve mutlak Melik'in yardımıyla maksadına kavuşması kaçınılmaz bir şeydir.

"Allah'a karşı takvalı olun." İşte Allah'ın emretmiş olduğu iyilik budur. Bu da sürekli olarak Allah'ı göz önünde bulundurmak, emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak suretiyle takvâya bağlı kalmaktır. İşte arzulananı elde etmek ve korkulanlardan kurtulmak demek olan felah budur. Allah'a karşı takvalı olmayan bir kimsenin başarı ve mutluluğa (felaha) yol bulmasına ise imkân yoktur. Allah'a karşı takvalı olanlar ise başarı ve mutluluğa erişir.

﴿ وَقَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ (190)
وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَٱلْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا تُقَٰتِلُوهُمْ عِندَ ٱلْمَسْجِدِ
ٱلْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ (191) فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
(192) وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾

190- Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

191- Onları nerede bulursanız öldürün, sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne katilden beterdir. Onlar sizinle Mescid-i Haram'da savaşmadıkça sakın siz de onlarla orada savaşmayın. Eğer sizinle savaşırlarsa onları öldürün. Kâfirlerin cezası işte böyledir.

192- Bununla beraber eğer (küfürden) **vazgeçerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

193- Fitne kalmayıp din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur.

190. Bu âyet-i kerimeler, Allah yolunda savaş emrini ihtiva etmektedir. Bu emir, müslümanların Medine'ye hicret etmesinden sonra verilmişti. Daha önceleri savaştan ellerini çekmekle emrolundukları halde müslümanlar savaşacak gücü bulunca Allah da onlara savaşma emrini verdi. Savaşın **"Allah yolunda"** olmakla tahsis edilmesi, cihadda ihlâsa bir teşviktir ve müslümanlar arasındaki fitnelerde savaşmayı yasaklamak içindir. **"Sizinle savaşanlarla,"** sizinle savaşmaya hazır olanlarla demektir ki bunlar da mükellef erkeklerdir. Savaş hakkında görüş belirtmeyen ve savaşmayan yaşlılar bundan müstesnadır.

"Aşırı gitmeyin." Aşırı gitmenin yasaklanması kadın, deli, çocuk, rahib vb. savaşmayan kimselerin öldürülmesi, öldürülenlerin azalarının kesilmesi, hayvanların öldürülmesi, müslümanlar lehine maslahatı olmadıkça ağaç ve benzeri şeylerin kesilmesi gibi bütün haksızlık ve aşırı gitme türlerini kapsamaktadır. Cizye vermek istemeleri halinde istekleri kabul edilmesi gereken kimselerle savaşmak da aşırı gitmek ve haksızlık kabilindendir. Çünkü böyle bir şey caiz değildir.

191-192. "Onları nerede bulursanız öldürün." Bu, her zaman için nerede karşılaşılırsa karşılaşılsın ister savunma, ister hücum yoluyla onlarla savaşma emrini içermektedir. Daha sonra bu genel savaş emrinden **"Mescid-i Haram'da"** istisnası getirilmektedir. Mescid-i Haram'da onlar savaşa başlamadıkça onlarla savaş caiz değildir. Onlar başlayacak olurlarsa bu haksızlık ve saldırılarına mukabil onlarla savaşılır. Bu da her zaman için geçerli bir hükümdür. Tâ ki küfürlerinden vazgeçip müslüman oluncaya kadar. O vakit Allah da tevbelerini kabul eder. Bundan önce Allah'ı inkar etmiş ve Mescid-i Haram'da şirk koşmuş, Allah'ın

Rasûlünü ve mü'minleri oraya girmekten alıkoymuş olsalar dahi böyledir. Bu da Allah'ın kullarına olan rahmet ve keremindendir.

Mescid-i Haram civarında savaş, haram beldede fesat çıkarma ihtimalini de akla getirdiğinden dolayı Yüce Allah, Mescid-i Haram'da şirk koşup Allah'ın dininden alıkoyma fitnesinin öldürmenin zararından daha ağır olduğunu haber vermektedir. O halde ey müslümanlar; bu şartlar altında onlarla savaşmakta sizin için vebal söz konusu değildir.

Bu âyet-i kerime şu ünlü kaideye delil gösterilebilir: "Daha büyük bir kötülüğü önlemek için iki kötülükten daha hafif olanı tercih edilir."

193. Daha sonra Yüce Allah, kendi yolunda savaşmanın maksadını söz konusu ederek, cihaddan maksadın, kâfirlerin kanlarını akıtmak ve mallarını almak olmadığını belirtmektedir. Aksine cihaddan maksad, **"Din yalnız Allah'ın oluncaya kadar"** hedefinin gerçekleştirilmesidir. Yani yüce Allah'ın dininin diğer dinlere üstün gelmesi, onun karşıtı olan şirk ve benzeri her bir şeyin -ki buradaki **"fitne"** ile kastedilen de şirktir- bertaraf edilmesidir. İşte bu maksat gerçekleşecek olursa ne kimsenin öldürülmesi ne de savaş söz konusu olur.

"Eğer" Mescid-i Haram civarında sizinle savaşmaktan **"vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur,"** yani siz onlara -aralarından zulmedenler müstesna- hiçbir şekilde saldırmayın, haksızlık etmeyin. Aralarından zulme yönelen kimse ise zulmü kadarıyla cezalandırılmayı hak eder.

﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ
عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾﴾

194- Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler de karşılıklıdır. Onun için size kim saldırırsa siz de tıpkı onların size saldırdıkları gibi (misliyle) **karşılık verin. Allah'a karşı takvalı olun ve bilin ki Allah takva sahipleri ile beraberdir.**

194. "Haram ay haram aya karşılıktır." Bununla müşriklerin, Hudeybiye yılında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ashabının Mekke'ye girmelerini engellemelerinin kastedilmiş olması muhtemeldir. Hudeybiye'de müşrikler müslümanlarla ertesi sene Mekke'ye girmek üzere anlaşmışlardı. İşte Hudeybiye'deki bu alıkoyma da, yapılamayan umrenin kazası da haram ayda gerçekleşmişti ki o

da Zülkade ayı idi. Buna göre ayetin manası, bu haram ay diğer haram aya karşılıktır, demek olur. Bu buyrukla ibadetlerini tamamlamak ve eksiklerini gidermek suretiyle ashab-ı kiramın kalpleri de hoş tutulmuştur.

Anlamın şöyle olma ihtimali de vardır: Sizler her ne kadar onlarla haram ayda savaştı iseniz de onlar da bu ayda sizinle savaşmışlardır ve asıl haddi aşarak saldıranlar onlardır. Bu nedenle bu konuda sizin için herhangi bir vebal yoktur. Buna göre Yüce Allah'ın **"hürmetler karşılıklıdır"** buyruğu da genelin özele atfedilmesi kabilinden olur. Yani ister haram ay, ister haram belde, ister ihram ya da bundan daha umumi olan herhangi bir şey, kısacası şeriatın hürmet edilmesini emretmiş olduğu her bir hususa karşı kimin bir cüretkârlığı ortaya çıkacak olursa bundan dolayı ona karşılık cezalandırılır. Buna binaen haram ayda savaşanla savaşılır. Haram beldenin saygınlığını çiğneyen cezalandırılır ve onun saygınlığı olmaz. Kendisine denk birisini öldürülen kimse de ona karşılık öldürülür, onu yaralar veya bir organını keserse ona kısas uygulanır. Başkasının saygı duyulması gereken malını haksızca alan bir kimseden de onun bedeli alınır.

Peki, acaba hak sahibinin bizzat kendisine haksızlık edenin malından hakkı kadarını alma hakkı var mıdır, yok mudur? Bu hususta âlimler arasında görüş ayrılığı vardır. Tercihe şayan görüş şudur: Eğer o hakkın tahakkukuna sebep olan şey, misâfirin ağırlanmaması gibi yahut hanımın veya yakın akrabanın nafakasını sağlamakla yükümlü olanın bu nafakaları vermemesi gibi açık (zahir) bir hak ise böyle bir hakkın haksızlık edenin malından alınması caizdir. Şâyet hakka yol açan sebep -mesela başkasının kendisindeki alacağını inkâr eden yahut elindeki emanete hainlik eden veya başkasından bir şey çalan vb. hallerde olduğu gibi- gizliyse bu hakka karşılık olarak haksızlık edenin malından bir şey alınması caiz değildir. Bu görüş konuyla ilgili delillerin bir arada mütalaa edilmesinin bir sonucudur. İşte bundan dolayı Yüce Allah da az önce geçen hususları pekiştirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Onun için size kim saldırırsa siz de tıpkı onların size saldırdıkları gibi karşılık verin."** Bu da kısas niteliğinin mahiyetini açıklamaktadır ve bu mahiyet de haksızlık yapana verilen karşılığın misliyle olması şeklinde tespit edilmiştir.

Haksızlığı cezalandırma ruhsatı verildiğinde nefisler intikam almak istediklerinden dolayı durmaları gereken sınırda çoğunlukla durmadığından, Allah *azze ve celle* takvayı emretmektedir ki takva da O'nun çizmiş olduğu sınırlarda durmak, bu sınırları aşmamaktır. **"Bilin ki Allah"** yardımı, desteği ve tevfikiyle **"takva sahipleriyle beraberdir."** Allah kiminle birlikte olursa onlar ebedî mutluluğu

elde ederler. Takva sahibi olmayanlardan ise dostluğunu çeker, onları yardımsız bir şekilde kendi başlarına bırakır. Bu durumdaki kişilerin ise helâk olmaları, kendi şah damarlarından bile daha yakındır kendilerine.

﴿وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾﴾

195- Allah yolunda infak edin ve ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İhsan edin, şüphesiz Allah ihsan edenleri sever.

195. Yüce Allah, kullarına, kendi yolunda harcamada (infak) bulunmalarını emretmektedir. Allah yolunda infak, Allah'a götüren yollarda mal harcamaktır. Bunlar ise yoksula sadaka vermek, yakına sadaka vermek yahut azığının karşılanması gereken kimseye nafaka vermek gibi bütün hayır yollarını kapsar. Bunların en büyüğü ve bu kapsama hepsinden öncelikle giren ise Allah yolunda cihad için infak etmek, malını harcamaktır. Çünkü bu yolda infak, malla cihaddır ve tıpkı bedenle cihad gibi bir farzdır. Bunda çok büyük menfaatler vardır. Müslümanların güçlenmesine, şirkin ve müşriklerin de zayıflatılmasına katkısı olur, Allah'ın dininin uygulanması ve daha güçlendirilmesine yardım edilmiş olur. Allah yolunda cihad, ancak Allah yolunda infak üzerinde yükselir. Bu uğurda infak, ruh olmaksızın bedenin varlığının mümkün olmamasına benzer. Allah yolunda infak terk edilirse cihad iptal edilmiş olur, düşmanlar müslümanlara musallat olurlar ve daha bir azgınlaşırlar. O halde Yüce Allah'ın **"Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."** buyruğu da bu emrin bir nevi gerekçesidir.

Kişinin kendi eliyle kendini tehlikeye atması da iki türlüdür. Birisi kulun emrolunduğu, bedenin yahut canın helâk olmasını gerektiren veya ona yakın bir noktaya getiren şeyi terk etmesi, canın veya ruhun telefine sebep olan işi yapması dolayısıyla olur. Bunun kapsamına pek çok şey girer. Allah yolunda cihad yahut bu uğurda infakta bulunmayı terk etmek bunlar arasındadır. Çünkü bunlar düşmanın musallat olması sonucunu verir. İnsanın herhangi bir çarpışma yahut korkulu bir yolculuk veya yırtıcı hayvanları ya da yılanları çok olan bir yere gitmesi yahut bir ağaca ya da tehlikeli yüksek bir yapıya çıkması yahut tehlikesi bulunan bir şeyin altına girmesi vb. şekillerde tehlikeye atılması bunlar arasında yer alır. Bu ve benzerlerini yapan bir kimse, kendi eliyle kendini tehlikeye atmış olur. Allah'a isyan gerektiren işleri devamlı yapmak ve tevbeyi hatırına getirmemek de bunlar

arasındadır. Allah'ın emretmiş olduğu -terk edilmesi ruhu da, dini de yok eden- farzların terk edilmesi de bunlar arasındadır.

Allah yolunda infak ihsan çeşitlerinden biri olduğundan ötürü Yüce Allah genel olarak ihsanda bulunmayı emrederek **"İhsan edin, şüphesiz Allah ihsan edenleri sever."** buyurmaktadır. Bu da bütün ihsan çeşitlerini kapsar. Çünkü ayet bu konuda herhangi bir kayıt getirmemektedir. Dolayısıyla az önce geçtiği gibi malla ihsan kapsamına girdiği gibi, mevki itibarıyla aracı olmakla vb. yollarla yapılan ihsan da bunun kapsamına girer. Yine iyiliği emredip kötülükten uzaklaştırmaya çalışmak ve faydalı bilgiyi öğretmek de ihsan kapsamına girer. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek, sıkıntılarını kaldırmak, hastalarını ziyaret etmek, cenazelerine katılmak, yollarını şaşırmış olanlarına yol göstermek, bir iş yapmakta olana yardımcı olmak, bir işi yapamayanın yerine o işi yapmak gibi Allah'ın emretmiş olduğu iyilik türünden olan bütün ihsanlar da bu kapsama dahildir.

Yine Yüce Allah'a ibadet konusundaki ihsan da bunun kapsamına girmektedir. Nitekim ibadetteki ihsan, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zikrettiği üzere şöyle olur: *"İhsan, Allah'a onu görüyormuşcasına ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görür."*[17]

İşte bu niteliklere sahip olan kişi Yüce Allah'ın, haklarında **"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası da vardır."** (Yunus, 10/26) buyurduğu kimselerden olur. Allah böyleleriyle beraberdir, onlara doğruyu gösterir ve onları hakka iletir. Bütün işlerinde de onlara yardımcı olur.

Yüce Allah oruç ve cihada dair hükümleri zikrettikten sonra hacca dair hükümleri de zikrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَن
كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى
الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن
لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾﴾

196- Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin. O kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Artık içinizden her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa ona oruç,

17 Buhârî, İman 37; Müslim, İman 1, 57; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İman 4; Nesâî, İman 5, 6.

sadaka yahut da kurbandan (biri ile) **fidye** (vacip olur). **Güvende olduğunuz vakit ise kim Hac zamanına kadar umreden faydalanmak** (temettu) **isterse kurbandan kolayına geleni kessin; fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, döndüğünüz vakit de yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun. Bu, aile ikametgahı Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki gerçekten Allah'ın cezası pek çetindir.**

196. "Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın" buyruğu, birkaç hususa delildir:

1. Hac ve umrenin farz oluşları

2. Hac ve umreyi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uygulamasının ve *"Hac (ve umre) ibadetlerinizi benden öğrenin."*[18] buyruğunun delalet etmiş olduğu rükün ve vacipleriyle tamamlamanın farz olduğu

3. Umrenin farz olduğunu kabul edenlerin görüşlerinin lehine delil vardır.

4. Hac ve umreye başlandığı takdirde -nafile olsalar dahi- tamamlamanın farz olduğu.

5. Hac ve umreyi çok güzel ve mükemmel şekilde yapma emri verilmektedir. Bu ise onlar için gerekli olan fiilleri yapmaya ek bir husustur.

6. Bu amellerin "Allah için" ihlâsla yapılması da emredilmektedir.

7. Hac ve umre için ihrama girmiş bir kimse herhangi bir şey dolayısıyla bunları tamamlamadıkça ihramdan çıkmamalıdır. Ancak Yüce Allah'ın istisna ettiği alıkonma (ihsar) müstesnadır ki bu konuda O şöyle buyurmuştur: **"Eğer alıkonulursanız,"** yani hastalık, yolunuzu kaybetme yahut düşman vb. engel teşkil eden hasr (alıkonma) türlerinden herhangi biriyle bunları tamamlamak için Beyt'e ulaşmanız engellenirse **"o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin."** Yani kolayınıza gelen hediye kurbanı kesin. Bu da muhsar olanın keseceği ya bir devenin yedide biri ya bir ineğin yedide biri ya da bir koyundur. İhsar sebebiyle bunların kesilmesinden sonra -Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ashabının Hudeybiye'de müşrikler kendilerini engellediğinde yaptıkları gibi- tıraş olur ve ihramından çıkar. Şâyet hediye kurbanı bulamazsa, tıpkı temettu haccında olduğu gibi on gün oruç tutar, sonra da ihramdan çıkar.

18 Müslim, Hac 310; Ebû Dâvûd, Menâsik 77; Nesâî, Menâsik 220.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."** Bu da ihramın yasaklarından biridir. Baştan yahut bedenden kıllar tıraşla veya başka bir yolla -çünkü hepsi aynı şeydir- izale edilmemelidir. Zira bundan maksat kişinin belli bir sıkıntıya katlanarak mütevazı olması ve bunları izale etmekle rahata düşkünlükten alıkonmasıdır. Böyle bir şey ise saçın ve kılların yerinde kalmasıyla tahakkuk eder. Âlimlerin pek çoğu rahata düşkünlükten alıkonma ortak noktasından hareketle tırnakların kesilmesini de saça ve kıla kıyas etmişler ve tırnakların da kesilmeyeceğini söylemişlerdir. Sözü geçen bu yasak da hediye kurbanı yerine ulaşacağı vakte kadar devam eder ki bu da kurban bayramının birinci günüdür. Efdal olan, -âyet-i kerimenin de delalet ettiği gibi- kurban bayramının birinci gününde tıraş olmaktır.

Bu âyet-i kerime, temettu haccı yapan bir kimsenin beraberinde kurbanlıklarını götürmüşse kurban bayramının birinci gününden önce umre ihramından çıkamayacağına delil gösterilmektedir. Umre için tavaf ve sa'y yapacak olursa hac için ihrama girer ve beraberinde kurbanlıklarını götürdüğü için o kimse herhangi bir şekilde ihramdan çıkamaz. Yüce Allah'ın bunu (ihramdan çıkmayı) menetmesinin sebebi, bu tutumun muhtevasında Allah'a karşı zillet, boyun eğme, aczini itiraf etme, hakikatte kulun maslahatı olan tevazuyu sergileme gibi özellikler taşıdığından dolayıdır. Kulun bunları arzetmede herhangi bir zararı da yoktur. Şâyet kulun herhangi bir hastalık dolayısıyla bir rahatsızlığı ve zarar görmesi söz konusu olur da başını tıraş etmekle bu rahatsızlık gidecekse yahut başında yara, bit vb. şeyler varsa (ve bunlar başını tıraş ettirmesini gerektiriyorsa) o takdirde başını tıraş ettirmesi helâl olur. Ancak bu durumda fidyeyle yükümlü olur ki bu da ya üç gün oruç tutarak ya altı yoksul doyurarak ya da kurban edilebilen bir hayvanı kurban keserek yerine getirilir. Bunlardan birini seçmede muhayyer olmakla birlikte en faziletlisi, kurban kesmektir; sonra sadaka vermek, sonra da oruç tutmak gelir. Tırnak kesmek yahut ihramlıyken başı örtmek, dikişli elbise giymek veya koku sürünmek de bu (yasak ve fidye konusuna) dahildir. Zaruret halinde, sözü geçen fidye yerine getirilerek bunlar yapılabilir. Çünkü bütün bunlardan maksat kişinin rahata düşkünlüğünün engellenmesidir.

Daha sonra Yüce Allah, **"Güvende olduğunuz vakit"** buyurmaktadır. Yani düşman ve benzeri herhangi bir engel olmaksızın Beyt'e ulaşabilme imkanını bulursanız **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak** (temettu) **isterse,"** yani umreyi hacca eklemek ister de umreyi bitirdikten sonra (ihramdan çıkmak suretiyle) temettu edip yararlanırsa **"kurbandan,"** hediye kurbanı olarak **"kolayına gelen"** bir kurban **"kessin."** Bu da kurban olabilecek özellikte olmalıdır. Bu kurban, kişinin aynı yolculukta iki ibadeti gerçekleştirmesinin, umreyi bitirdikten sonra hacca başlamadan önce Allah'ın ona (ihramdan çıkmak suretiyle) temettu/faydalanma fırsatını vererek nimetini ihsan etmesinin bir şükrüdür, karşılığıdır. Kıran haccı (umreden sonra ihramdan çıkmaksızın haccetme) de bunun gibidir. Çünkü kişi onda da iki ibadeti bir arada yapmış olur. Âyetin mefhumu sadece hac (ifrad haccı) yapanın hediye kurbanı kesmekle yükümlü olmadığına delildir. Yine âyet-i kerime temettu yapmanın caiz olduğuna, hatta faziletine ve hac aylarında yapılmasının caiz olduğuna delildir.

"Fakat kim" hediye kurbanı veya onun bedelini **"bulamazsa hac günlerinde üç gün... oruç tutsun."** Bu oruca başlamanın caiz olduğu ilk vakit, umre için ihrama girme vaktidir. Cevazın son vakti ise kurban bayramının birinci gününden sonraki cemrelere taş atma günleri ve Mina'da kalma günleri olan üç gündür. Ancak bundan daha faziletli olanı, bu üç günü Zilhiccenin yedi, sekiz ve dokuzuncu günlerinde tutmaktır.

"Döndüğünüz vakit de yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun." Yani hac işlerini bitirdiğiniz takdirde... Bu günlerin Mekke'de tutulması da caizdir, yolda tutulması da caizdir, hacı evine vardıktan sonra da tutabilir.

"Bu," sözü edilen temettu haccı yapanın kurban kesmesinin vacip olması hususu **"aile ikametgâhı Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir."** Yani eğer namazın kısaltılacağı bir mesafede ya da daha fazla bir uzaklıkta ya da örfen uzak sayılan bir yerde ikamet ediyorsa, böyle birinin hediye kurbanı kesmesi gerekir. Çünkü böyle bir kimse tek bir yolculukta iki (umre ve hac) ibadetini birlikte yapmış olur. Aile ikametgâhı Mescid-i Haram'ın yakınında olanların ise kurban kesme yükümlülüğü -bunu gerektiren bir sebep olmadığından dolayı- yoktur.

"Allah'tan korkun." Bütün işlerinizde Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'ndan sakının. Bu âyet-i kerimede sözü geçen emirlere uymanız ve yasaklardan uzak durmanız da bunlar arasındadır.

"Ve bilin ki gerçekten Allah'ın cezası" kendisine karşı gelenler için **"pek çetindir."** İşte Allah'tan korkmayı gerektiren de budur. Çünkü Allah'ın cezasından korkan kişi, cezayı gerektirecek işlerden uzak durur. Nitekim Allah'ın mükâfatını uman kişi de kendini bu mükâfata ulaştıracak amelleri yapar. Cezadan korkmayan ve mükâfatı da ummayan bir kimse ise haramları işler, farzları terk etme cür'eti gösterir.

﴿ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى
ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى
ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾﴾

197- Hac bilinen aylar(da)dır. Her kim o aylarda haccı kendine farz ederse artık hacda refes, fusuk ve cidâl yoktur. Hayır cinsinden her ne işlerseniz Allah onu bilir. Bir de azık edinin. Şüphesiz ki azığın en hayırlısı da takvadır. Ey olgun akıl sahipleri, Bana karşı takvalı olun!

197. "**Hac bilinen aylar(da)dır.**" Muhataplarca bu aylar bilinmektedir, meşhurdur. Oruç ayının tayin edilmesine ihtiyaç duyulurken bunun belirtilmesine ihtiyaç yoktur. Yüce Allah'ın beş vakit namazın vakitlerini açıkladığı gibi bir açıklamaya -hac için- gerek yoktur. Çünkü hac, hâlâ soyundan gelenler arasında bilinen ve devam eden bir ibadet olarak İbrahim'in dininde de vardı. Cumhurun görüşüne göre "**bilinen aylar**"dan kasıt Şevval ve Zilkade ile Zilhicce'nin ilk on günüdür. İşte çoğunlukla hac kastıyla ihrama girilen aylar bunlardır.

"**Her kim o aylarda haccı kendine farz ederse,**" yani hac için ihrama girerse... Çünkü hacca başlamakla hac farz olmuş olur. Nafile dahi olsa böyledir. Şafiî ve ona tabi olanlar bu âyet-i kerimeyi hac aylarından önce hac için ihrama girmenin caiz olmayacağına delil göstermişlerdir. Ben, (aksine) "bu buyrukta, cumhurun hac aylarından önce hac için ihrama girmenin sahih olduğuna delalet vardır" denilecek olsa daha uygun derim. Zira Yüce Allah'ın, "**Kim o aylarda haccı kendine farz ederse**" buyruğu farzın, sözü geçen bu aylarda meydana gelip gelmemesiyle ilgili bir delildir. Aksi takdirde farz, bu aylarla kayıtlı olarak zikredilmezdi.

"**Artık hacda refes, fusuk ve cidal yoktur.**" Yani hac için ihrama girmeyi, özellikle hac aylarındaki ihramı gereği gibi tazim etmeniz gerekir. Bu ihramınızı ifsad eden yahut onun ecrini eksilten her bir şeyden onu korumalısınız. Ayet-i kerimedeki "**refes,**" cima ve onun fiilî ve kavlî öncülleridir. Özellikle de kadınların huzurunda yapılacak sözlü imalar bu kabildendir. "**Füsûk**" ise her türlü masiyet demektir. İhramın yasakları da bunlar arasında yer alır. "**Cidâl,**" tartışma, anlaşmazlık çıkarma ve kavga demektir. Bunlar kötülüğü körükler ve düşmanlığa sebep olur. Hacdan maksat ise Allah'ın önünde zilletini arzetmek, mümkün olan yakınlaştırıcı ibadetlerle O'na yakınlaşmak ve kötülükleri işlemekten uzak durmaktır. Böylelikle hac mebrur olur. Mebrur haccın ise Cennetten başka bir karşılığı yoktur.[19] Bütün bu hususlar her zamanda ve mekânda yasak edilmiş olmakla birlikte hacda bu yasak daha öncelikli ve daha ağırdır.

Şunu bilmek gerekir ki Allah'a yakınlaşmak, emirleri yapılmadıkça sadece masiyetlerin terkiyle gerçekleşmez. Bundan dolayı Yüce Allah, "**Hayır cinsinden her ne işlerseniz Allah onu bilir**" buyurmaktadır. Burada "**cinsinden**" anlamı verilen "مِن" edatıyla umum kastedilmektedir. Buna göre her türlü hayır, Allah'a yakınlaştırıcı amel ve ibadet bu kapsama girmektedir. İşte Allah yapılan bütün bu hayırları bilir. Bu da özellikle o şerefli bölgelerde, değerli vakitlerde ve hallerde her türlü hayrın işlenmesine en ileri derecede teşvik anlamına gelmektedir. Bu hallerde namaz, oruç, sadaka, tavaf, sözlü ve fiilî ihsanların mümkün olduğunca çok yapılması gerekir.

Daha sonra Yüce Allah bu mübarek yolculuk için azık hazırlanmasını emretmektedir. Çünkü bu yolculuk için azık hazırlamakla; diğer insanlara muhtaç olunmamış, onların mallarından -gerek dilenmek suretiyle gerek gözünü dikmek suretiyle- uzak durulmuş olur. Azığın çokça hazırlanması da diğer yolcular için bir fayda ve yardım olur. Âlemlerin Rabbine daha çok yakınlaştırır. Bu azıktan maksat, kişinin bünyesini sağlam bir şekilde ayakta tutması, oraya kendisini ulaştıracak kadar şeyi/malı beraberine almasıdır. Dünyasında da, âhiretinde de sahibine devamlı faydalı olan gerçek azık ise, ebedî yurdun azığı olan takva azığıdır ki en mükemmel lezzetlere ulaştıran, daimî ve ebedî en üstün nimetlere kavuşturan odur. Bu azığı terk eden kimse ise her türlü şerre maruz olan yolda kalmış bir kimsedir ve o, muttakilerin yurduna ulaşmaktan alıkonulur. Bu buyruk, takvâya yapılan bir övgüdür.

Daha sonra Yüce Allah, olgun akıl sahiplerine takvâyı emrederek "**Ey olgun akıl sahipleri, Bana karşı takvalı olun.**" buyurmaktadır. Yani ey sağlam akıl sahibi olan kimseler, Rabbinizden sakının, takvalı olun. O'na karşı takvâlı olmak, akılların uyması gereken en büyük emirdir. Takvâyı terk etmek ise bilgisizliğin, tutarsız ve yanlış kanaatlerin delilidir.

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ
عَرَفَٰتٍ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ
وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ

19 Müslim, 1349.

وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَـٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ
كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا
وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ مِنْ خَلَـٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى
ٱلْـَٔاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿

198- Rabbinizin lütfunu aramanızda size bir günah yoktur. Arafat'tan hep birlikte geri döndüğünüzde Meş'ar-ı Haram'da Allah'ı anın. O'nu size olan hidayetine karşılık/O'nun size gösterdiği gibi anın. Zira daha evvel gerçekten sapmışlardandınız.

199- Sonra siz de insanların döndüğü yerden dönün. Allah'tan mağfiret dileyin. Muhakkak Allah çokça mağfiret edendir, pek merhametlidir.

200- Menasikinizi bitirince babalarınızı andığınız gibi, hatta daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anın. İnsanlardan bazıları, 'Rabbimiz, bize dünyada ver.' der. Âhirette ise onun hiçbir nasibi yoktur.

201- Bazıları da 'Rabbimiz, bize dünyada güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi ateş azabından koru.' der.

202- İşte onların, kazandıklarından nasipleri vardır. Allah hesabı pek çabuk görendir.

198. "Rabbinizin lütfunu aramanızda size bir günah yoktur." Yüce Allah, takvâ emrini verdikten sonra, hac günlerinde olsun, diğer zamanlarda olsun kazanç yollarına başvurmak suretiyle Allah'ın lütfunu aramada bir vebal olmadığını haber vermektedir. Ancak kişinin bu arayışı, onu esas maksadı olan hacdan alıkoymamalı, meşgul etmemelidir. Kazanç da helâl olmalı, kulun becerisine değil "Allah'ın lütfu"na nispet edilmelidir. Sebeple meşgul olup asıl müsebbibi de unutturmamalıdır. Çünkü bunlar günahın ta kendisidir.

Yüce Allah'ın **"Arafat'tan hep birlikte geri döndüğünüzde Meşâr-ı Haram'da Allah'ı anın"** buyruğu bazı hususlara delalet etmektedir.

1. Arafat'ta vakfe yapmak ki bu, haccın rükünlerinden bir rükün olarak bilinmekte idi; çünkü Arafat'tan dönüş (ifada) ancak vakfeden sonra olur.

2. Meşâr-ı Haram'ın yakınında Allah'ın anılması emredilmektedir. Meşâr-ı Haram ise Müzdelife'dir. Bu uygulama da bilindiği üzere şöyledir: Kurban bayramı gecesi orada geçirilir. Sabah namazının kılınmasından sonra da Müzdelife'de vakfe yapılarak dua edilir, ortalık iyice aydınlanıncaya kadar da duaya devam edilir. Meşâr-ı Haram'ın yakınında Allah'ın anılmasının kapsamına orada farzların eda edilmesi ve nafilelerin işlenmesi de girmektedir.

3. Müzdelife'de vakfe yapmak, Arafat'taki vakfeden sonradır. Nitekim ayette sıra ifade etmek için getirilen "ف/fa" harfi de buna delildir.

4-5. Arafat ile Müzdelife (vakfeleri) hacda yapılmaları, maksat olarak gözetilmeleri ve açıkça işlenmeleri gereken fiillerdendir.

6. Müzdelife, Harem bölgesinin sınırları içindedir. Zira ayet-i kerimede "Haram" kaydıyla gelmiştir.

7. Müzdelife'nin "Haram" kaydıyla gelmesinden anlaşıldığı üzere Arafat, Harem bölgesinin dışındadır.

"O'nu size olan hidayetine karşılık/O'nun size gösterdiği gibi anın. Zira daha evvel gerçekten sapmışlardandınız." Yani Yüce Allah size sapıklıktan sonra hidâyet-i lutfettiği için ve daha önce siz bilmezken size öğrettiği gibi Allah'ı zikredin. Bunlar şükredilmesi ve bu nimetleri ihsan edenin kalp ve dil ile anılarak karşılık gösterilmesi gereken en büyük nimetler arasında yer alır.

199. "Sonra siz de insanların döndüğü yerden dönün." Yani ta İbrahim *aleyhisselam*'dan bugüne kadar insanların döndüğü (ifadada bulunduğu) yer olan Müzdelife'den siz de dönün. Buradaki dönüşten maksat, onlar tarafından bilinen bir dönüştür. Maksat cemrelere taş atmak, kurbanları kesmek, tavaf etmek, sa'y etmek, teşrik günlerinin gecelerinde Mina'da kalmak ve diğer hac ibadetlerini tamamlamaktır. Bu dönüşten kasıt sözü edilenler olup bunlar menasikin geri kalanları olduğundan dolayı Yüce Allah, bunların bitirilmesinden sonra çokça kendisinden mağfiret dilemelerini ve kendisini çokça anmalarını emretmektedir. Bu ibadetin eda edilişindeki ihlalleri ve kusurları dolayısıyla kulun mağfiret dilemesi gerekir. Allah'ı zikretmek ise, bu büyük ibadeti gerçekleştirme muvaffakiyetini ihsan ettiğinden, bu büyük lutfa kendisini mazhar kılma nimetini bağışladığından dolayı Allah'a şükretmek demektir.

İşte kul her bir ibadeti bitirdikten sonra böylece o ibadetteki kusurlarından dolayı Allah'tan mağfiret dilemeli ve bu ibadeti yapma muvaffakiyeti verdiği için O'na şükretmelidir. İbadeti en mükemmel şekilde yaptığını ve onu yaptığından dolayı övünerek ibadetinin kendisini üstün bir mevkiye çıkardığını zanneden kimse gibi olmamalıdır. Böyle birinin gazaba uğraması ve yaptığı işin de yüzüne

çarpılması daha uygundur. Ancak ilk tutumu sergileyen kul, amelinin kabul edilmesine ve diğer amellere muvaffak kılınmaya daha layıktır.

200-202. Daha sonra Yüce Allah insanların değişik hallerini şöyle haber vermektedir: Hepsi ihtiyaçlarını O'ndan ister, kendileri için zararlı olan şeylerin bertaraf edilmesini O'ndan bekler, bununla birlikte maksatları farklı farklıdır. Bu insanların kimisi **"Rabbimiz, bize dünyada ver"** der, yani Allah'tan, arzuladığı dünyevî ihtiyaçlarını vermesini ister. Âhiretten yüz çevirdiği ve bütün gayretini dünyaya hasrettiği için böylesinin **"ahirette hiçbir nasibi yoktur."**

Kimileri ise her iki dünyanın menfaatini elde etmek için Allah'a dua eder, hem dinin hem de dünyasının önemli meselelerini ve ihtiyaçlarını Allah'a arzeder. Bunların da, berikilerin de kazançlarından ve amellerinden bir payları vardır. Yüce Allah amellerine, gayretlerine ve niyetlerine göre adalet ve lütfuna uygun olarak karşılıklarını verecektir. O'nun bu karşılığı dolayısıyla Allah'a en mükemmel ve en eksiksiz hamd u senalar olsun.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın -müslüman olsun, kâfir veya fasık olsun- dua eden herkesin duasını kabul ettiğine delil vardır. Ancak Allah'ın dua edenin duasını kabul etmesi o kimseyi sevdiğine, o kimsenin kendisine yakın olduğuna delil olmaz. Bu, ancak âhiret isteklerinde ve din ile ilgili dualarda söylenebilir. Dünyada istenen **"güzellik"** kapsamına kulun nazarında güzel görünen geniş ve rahat rızık, saliha bir zevce, göz aydınlığı olan evlat, rahat, faydalı bilgi, salih amel ve buna benzer sevilen ve mubah olan bütün istek ve ihtiyaçlar dahildir. Âhiretteki **"güzellik"** ise kabirdeki, mahşerdeki ve Cehennemdeki her türlü cezadan yana esenlikte olmak, Allah'ın rızasını elde etmek, ebedî nimetlere kavuşmak ve Rahim olan Rabbe yakın olmaktır. O bakımdan bu dua, en kapsamlı, en mükemmel ve özellikle tercih edilmeye en layık olan duadır. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu duayı çokça yapar ve yapılmasını teşvik ederdi.[20]

﴿ ۞ وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ لِمَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ ﴾

203- Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin. Bunlardan iki gün içinde (dönmek için) acele edene günah yoktur. Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur; ama bu, takvâlı olanlar içindir. Allah'tan sakının ve bilin ki muhakkak O'nun huzurunda toplanacaksınız.

20 Buhârî, 6389; Müslim, 2690.

203. "Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin." Yüce Allah sayılı günlerde kendisinin anılmasını emretmektedir. Bunlar ise bayramdan sonra gelen üç teşrîk günüdür. Bu günlerdeki bu emrin sebebi bu günlerin meziyet ve şerefinden, haccın diğer ibadetlerinin de bu günlerde yapılmasından dolayıdır. Diğer taraftan insanlar bu günlerde Allah'ın konuklarıdır. Bu günlerde oruç tutmanın haram oluş sebebi de bundan dolayıdır. Bu bakımdan bu günlerde Allah'ı zikretmenin, başka günlerde olmayan bir meziyeti vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Teşrik günleri, yeme içme ve Allah'ı zikretme günleridir."*[21]

Bu günlerde Allah'ı anmanın kapsamına cemrelere taş atma sırasında ve kurbanları kesme esnasında Allah'ı anmak da girmektedir. Farzların akabinde getirilmesi istenen zikirler de buna dahildir. Hatta kimi alimler şöyle demektedir: "Bu günlerde -Zilhiccenin on gününde olduğu gibi- mutlak olarak tekbir getirmek de müstehabdır." Bu görüş de pek uzak bir ihtimal değildir.

"Bunlardan iki gün içinde (dönmek için) **acele edene,"** yani Mina'dan çıkıp ikinci günün güneşinin batmından önce oradan ayrılana **"günah yoktur. Kim de geriye kalırsa,"** yani üçüncü geceyi de orada geçirip ertesi gün cemrelere taş atarsa **"ona da günah yoktur."** Bu, her iki hususun mubah kılınması suretiyle Yüce Allah'ın, kullarına bir hafifletmesidir. Bilindiği gibi her iki işi yapmak da mubah olmasına rağmen sonuncusunu yapmak daha faziletlidir. Çünkü ondaki ibadet daha çoktur. Günahın söz konusu olmayacağı belirtildiğine göre bu ifadeden hem sözü geçende hem diğerinde günah olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak birincisinde de, ikincisinde de günah olmadığı belirtilmekle birlikte yalnızca ikincisi hakkında **"ama bu, takvâlı olanlar içindir"** kaydı getirilmiştir. Yani bütün işlerinde ve hac hallerinde Allah'tan sakınan kimse içindir. Her hususta Allah'tan sakınan kimse hiçbir hususta günah kazanmamış olur. Bazı şeylerde Allah'tan sakınan ve bazı şeylerinde böyle hareket etmeyenin ise cezası amelinin türünden olur.

Emirlerini yerine getirerek ve kendisine isyan etmekten uzak durarak **"Allah'tan sakının ve bilin ki muhakkak O'nun huzurunda toplanacaksınız"** ve O, amellerinizin karşılığını verecektir. O'ndan sakınanlar/takvalılar takvalarının karşılığını O'nun nezdinde görecekler, O'ndan sakınmayanları ise en ağır şekilde cezalandıracaktır. Amellerin karşılığının verileceğinin bilinmesi, Allah'tan sakınmaya götüren en büyük sebeplerdendir. Bundan dolayı Yüce Allah bu gerçeğin bilinmesini özellikle teşvik etmiştir.

21 Müslim, Siyâm 144, 145; Nesâî, İman 7.

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُۥ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيُشْهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِى قَلْبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ ٱلْحَرْثَ وَٱلنَّسْلَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتْهُ ٱلْعِزَّةُ بِٱلْإِثْمِ ۚ فَحَسْبُهُۥ جَهَنَّمُ ۚ وَلَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ ﴾

204- İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözü senin hoşuna gider ve o, kalbinde olana Allah'ı da şahit tutar. Hâlbuki o, düşmanın en azılı olanıdır.

205- Ayrılıp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise fesadı sevmez.

206- Ona, 'Allah'tan sakın.' denildiği zaman izzet (cahilî kibir) **kendisini günah işlemeye sürükler. İşte böylesine Cehennem yeter. Gerçekten o ne fena döşektir!**

204. Yüce Allah özellikle hayır, maslahat ve iyilik olan faziletli vakitlerde Zatının çokça zikredilmesini emrettikten sonra, güzel söz söylemekle birlikte sözü davranışına uymayan kimsenin durumunu haber vermektedir. Çünkü söylenen söz ya kişiyi yükseltir ya alçaltır. İşte buna dair Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatı hakkındaki sözü senin hoşuna gider."** Yani konuştuğu vakit sözleri dinleyenin hoşuna gider ve sen onun faydalı bir söz söylediğini zannedersin. Üstelik söyledikleri hakkında **"kalbinde olana Allah'ı da şahit tutar"** ve böylelikle sözünü pekiştirmeye çalışır. Yüce Allah'ın, kalbinde bulunanın konuştuğuna uygun düştüğünü bildiğini de ayrıca haber verir. Hâlbuki o bu konuda yalan söylemektedir. Çünkü sözü ve davranışı birbirini tutmamaktadır. Şayet söylediği doğru olsaydı söz ve davranışı (münafık olmayan) gerçek bir mü'minin durumu gibi birbirini tutardı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Hâlbuki o, düşmanın en azılı olanıdır."** buyurmaktadır. Yani onunla tartıştığın vakit onun oldukça yaman, zorlu ve mutaassıp olduğunu görürsün. Buna bağlı olarak ise o en çirkin niteliklere sahiptir. Huyu, kolaylığı ve yumuşaklığı prensip edinen, hakka itaati görev bilen, hoşgörüyü karakter edinen mü'minlerin huyuna benzemez.

205. "Ayrılıp gitti mi," yani yanında bulunduğunda sözleri hoşuna giden bu kişi, yanından uzaklaşınca **"yeryüzünde fesat çıkarmaya,"** yani yeryüzünde bozgunculuk çıkartmanın tâ kendisi olan masiyetler işlemeye koyulur, bundan dolayı da **"ekini ve nesli yok etmeye çalışır"** Masiyet işlendiğinden dolayı ekinler, mahsuller, davarlar telef olur, eksilir ve bereketleri azalır. **"Allah ise fesadı sevmez."** Allah fesadı sevmediğine göre yeryüzünde fesad çıkartan bozguncu kula da buğzeder. İsterse o, diliyle güzel sözler söylesin.

Bu âyet-i kerimede kişilerin sözlerinin mücerred olarak doğruya, yalana, iyiliğe ya da kötülüğe -o sözleri doğrulayan ve onları tezkiye eden amel bulunmadığı sürece- delil olamayacağına dair delil vardır. Yine bu âyet-i kerimeye göre şahitlerin hallerinin tetkik edilmesi, insanlar arasından kimin haklı kimin haksız olduğunun yaptıkları iyi amellerle hallerinin karinelerine bakılarak ölçülmesi gerektiğine, olayları farklı göstermelerine ve kendilerini temize çıkarmalarına aldanmamak gerektiğine de delil vardır.

Daha sonra Yüce Allah, Allah'a isyan etmek suretiyle yeryüzünde bozgunculuk çıkartan kişiye Allah'tan sakınmasının emredilmesi halinde büyüklenerek bundan yüz çevirdiğini söz konusu etmektedir:

206. "Ona, 'Allah'tan sakın.' denildiği zaman izzet (cahilî kibir) **kendisini günah işlemeye sürükler."** Böylelikle kendisine öğüt verenlere karşı hem masiyetleri işleyerek hem de büyüklenerek tepki gösterir. **"İşte böylesine,"** isyankâr ve büyüklenenlerin yurdu olan **"Cehennem yeter. Gerçekten o ne fena döşektir."** Karar kılınacak ve kalınacak yer olarak ne kötüdür. Sürekli ve kesintisiz bir azap, bitmeyecek bir keder, devam edip giden bir umutsuzluk... Azapları hafifletilmez, hiçbir mükâfat alamazlar. Bu da işlemiş oldukları suçlarının ve kötü amellerinin bir karşılığıdır. Böylelerinin hallerinden Allah'a sığınırız.

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ ﴾

207- İnsanlardan öylesi de vardır ki Allah'ın rızasını elde etmek için canını (O'nun yolunda) **satar. Allah, kullarına karşı pek şefkatlidir.**

207. İşte bunlar canlarını satma, onu ucuz bir bedel gibi verme ve feda etme tevfikine mazhar olmuşlardır. Bunu da Allah rızası için ve mükâfatını umarak yaparlar. Onlar oldukça varlıklı, vefalı ve kullarına karşı pek Raûf olan bir zat uğruna bedel ödemiştirler. Ayrıca onlara bunu yapmayı kolaylaştırması da onlara olan şefkat ve merhametinin bir sonucudur. Buna karşılık Allah şöyle vaatte bulunmuştur: **"Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını -onlara Cenneti vermek karşılığında- satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşır, öl-**

dürür ve öldürülürler. Bu O'nun Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da yerine getirmeyi taahhüt ettiği hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok ahdini kim yerine getirir? O halde yapmış olduğunuz bu alışverişe sevinin. En büyük başarı budur." (et-Tevbe, 9/111)

Yüce Allah, bu ayette onların canlarını sattıklarını, kendilerini feda ettiklerini haber vermekte, istediklerini elde etmelerini ve arzularına kavuşmalarını gerektiren şefkatini bildirmektedir. Artık keremi sonsuz Allah'ın onlara neler vereceğini, onların da arzu ettikleri şeylere ne kadar ileri seviyede erişeceklerini var sen hesap et!

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾﴾

208- Ey iman edenler! İslam'a bütünü ile girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır.

209- Size apaçık deliller geldikten sonra kayarsanız bilin ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

208. "Ey iman edenler! İslam'a bütünü ile girin." Bu, Yüce Allah'ın mü'minlere bütünüyle İslam'a girmeleri yönünde verilmiş bir emridir. Yani İslâm dininin bütün hükümlerini uygulasınlar, bunların hiçbirini terk etmesinler, şeriatın verdiği emir eğer hevasına uyarsa yapıp uymazsa terk etmek suretiyle hevasını ilâh edinen kimselerden olmasınlar. Aksine heva, dine tabi kılınmalıdır. Yapılabildiği kadar hayır fiilleri yapılmalı, yapılamayanlara ise bağlı kalınmalı, yapma niyeti ve azmi taşınmalı, niyetiyle bile olsa ondan geri kalınmamalıdır.

İslâm'a bütünüyle girmek ancak şeytanın yollarına muhalefet etmekle mümkün olduğundan dolayı -devamla- **"Şeytanın adımlarına uymayın."** buyrulmaktadır. Yani Allah'ın masiyetlerini işlemek suretiyle onun izinden gitmeyin. **"Gerçekten o, sizin apaçık,"** düşmanlığı açıkça görülen **"bir düşmanınızdır."** Apaçık düşman ise ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve zararlı olan şeyleri emreder. Kulun birtakım yanlışlara düşmesi ve ayağının kayması kaçınılmaz olduğundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

209. "Size apaçık deliller," yani kat'i bilgi/yakîn **"geldikten sonra kayarsanız,"** yani hatalar işleyerek günaha düşerseniz **"bilin ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."** Bu buyrukta hataları ve kaymaları terk etmeyi gerektirecek şekilde ağır bir tehdit ve korkutma vardır. Çünkü her kim Azîz ve Hakîm olan Zâta karşı gelecek olursa, O, onu mutlak gücüyle kahreder ve hikmeti gereğince onu azaba duçar eder. Çünkü isyankârları ve suçluları cezalandırmak O'nun hikmetinin bir gereğidir.

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾﴾

210- Onlar, illa buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelmesini ve işlerin bitirilmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki bütün işler Allah'a döndürülür.

210. Bu buyrukta kalpleri yerinden oynatacak şekilde ağır bir tehdit ve bir korkutma vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu yeryüzünde fesat çıkartmaya çalışan, şeytanın adımlarına uyan ve Allah'ın emrini bir kenara atanlar amellerin karşılığının verileceği günü mü bekliyorlar? O gün öyle dehşetli, öyle zorlu ve öyle korkunç hallerle dolup taşar ki bunlar zalimlerin kalplerini yerinden oynatır ve o gün fesat çıkartmış olanların etrafını en kötü cezalar çepeçevre sarar. Çünkü Yüce Allah o gün gökleri ve yeri dürecektir. Yıldızlar darmadağın olacak, ay ve güneş tor top edilecek, aydınlıkları giderilecektir. Şerefli melekler inecek, insanların etraflarını kuşatacaktır. Yüce Allah **"buluttan gölgeler içinde"** kullarının arasında adil hükmüyle hüküm vermek üzere inecektir. Tartılar kurulacak, amel defterleri açılacaktır. Mutlu kimselerin yüzleri ağaracak, bedbahtların yüzleri ise kararacaktır. Hayır ehli ile şer ehli birbirinden ayırt edilecek ve herkes amelinin karşılığını görecektir. İşte o vakit zalim, gerçek durumunu kavrayarak pişmanlıktan parmaklarını ısıracaktır.

Bu âyet-i kerime ve benzerleri ehl-i sünnetin şu görüşünün delilidir: Onlar Allah'ın istivâ/yükselme, nüzul/inme, meci'/gelme gibi ihtiyarî sıfatları olduğunu kabul ederler. Ehl-i sünnet, Yüce Allah'ın kendi zatı hakkında ve Rasulünün O'nun hakkında haber verdiği bütün sıfatlara Allah'ın celâl ve azametine yakışır, teşbihsiz ve tahrifsiz bir şekilde kabul ve iman eder. Mutezile, Cehmiyye, Eş'ariyye ve benzeri gibi Allah'ın sıfatlarını iptal eden Muattıla ise aksi bir yol izlemektedir. Onlar, bu gibi sıfatları nefyeder, bu sebepten dolayı da ilgili âyetleri Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği şekilde tevil ederler. Bu delilsiz tevil-

lerin gerçek mahiyeti ise Yüce Allah'ın ve Rasûlünün beyanına yönelik bir çeşit tenkit ve bu konuda hidâyetin kendi ifadeleriyle gerçekleştiği iddiasıdır. Böylelerinin naklî hiçbir delilleri yoktur, hatta aklî delilleri bile yoktur.

Bu tutumu sergileyenlerin naklî delile sahip olmayışlarını şöyle açıklayabiliriz: Bizzat kendileri Kitap ve Sünnet'te varid olan bu kabilden nasların zahirlerinin, hatta sarih ifadelerinin ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebinin doğruluğuna delil teşkil ettiğini ve kendi batıl mezheplerine delil teşkil edebilmesi için zahir anlamlarından uzaklaştırılarak bunlara bir şeyler eklenip onlardan bir şeyler eksiltilmesi gerektiğini itiraf etmişlerdir. Görüldüğü gibi böyle bir şeyi kalbinde zerre ağırlığı kadar iman bulunan bir kimse kabul etmez.

Aklî delile gelince; aklen bu sıfatları reddetmeye delalet edecek bir delil yoktur. Aksine akıl, failin, bir fiile gücü olmayandan daha mükemmel olduğuna delildir. Yüce Allah'ın gerek kendi zâtına taalluk eden fiilleri (konuşma, inme, gelme, istivâ/yükselme gibi) gerekse de yarattıklarına taalluk eden fiilleri (yaratma, rızıklandırma vb. gibi) kemalin tâ kendisidir. Bu sıfatları kabul etmenin Allah'ı yaratılmışlara benzetmek olduğuna dair batıl iddialara karşı ise şöyle denir: Sıfatlara dair söylenecek sözler, zata dair söylenen sözlere tabidir. Yüce Allah zatı ile nasıl diğer zatlara benzemezse, sıfatları da başkalarının sıfatlarına benzemez. Çünkü Yüce Allah'ın sıfatları zatına tabidir. Yarattıklarının sıfatları da kendi zatlarına tabidir. Dolayısıyla bu sıfatları Allah hakkında kabul etmenin herhangi bir şekilde teşbihi gerektiren bir tarafı olamaz.

Diğer taraftan kimi sıfatları kabul ederken kimilerini kabul etmeyen yahut isimleri kabul etmekle birlikte sıfatları kabul etmeyenlere de şöyle denir: Ya Yüce Allah'ın kendi hakkında ve Rasûlünün de O'nun hakkında haber verdiği sıfatların hepsini kabul etmelisin ya da hepsini reddetmelisin. Eğer bütün sıfatları reddedecek olursan alemlerin Rabbini inkâr etmiş olursun. Bir bölümünü kabul edip bir bölümünü reddetmek ise bir çelişkidir. Çünkü böyle bir tutum kabul edilen sıfatlar ile edilmeyenler arasında ayırım gözetmek demektir. Oysa böyle bir ayırımı gözetmeyi haklı kılacak bir delil yoktur. Bu tutumu izleyen kişi "Benim kabul ettiğim sıfatlar teşbihi gerektirmez" diyecek olursa ehl-i sünnet ve sıfatları isbat edenler ona derler ki: Senin kabul etmediğin sıfatlar da teşbihi gerektirmez.

Böyle bir kimse, "Benim kabul etmediğim sıfatlardan Allah'ın teşbihinden başka bir manayı aklım kavramıyor." diyecek olursa sıfatları tümden reddedenler de şöyle derler: "Biz de senin kabul ettiğin sıfatlardan Allah'ın teşbihinden başka

bir manayı kavrayamıyoruz." Buna göre bu kanaati taşıyan bir kimsenin sıfatları tümden reddedenlere verdiği cevabın aynısını ehl-i sünnet ona, kabul etmediği sıfatlar hakkında cevap olarak verir. Hülasa sabit olduğuna Kitap ve sünnetin delâlet ettiği herhangi bir şeyi kabul etmeyip nefyeden bir kimse çelişki içindedir. Lehine ne şer'i bir delil vardır ne de aklî bir delil. Aksine bu tutumu sergileyen kişi, akılla kabul edilene de nakille bildirilene de muhalefet etmiş olur.

﴿سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ
شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾﴾

211- Sor İsrailoğullarına ki Biz onlara nice açık âyetler/mucizeler verdik. Her kim Allah'ın nimetini kendine geldikten sonra değiştirirse şüphesiz Allah'ın cezası pek şiddetlidir.

211. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sor İsrailoğullarına ki Biz onlara"** hakka ve peygamberlerin doğruluğuna delil olan **"nice açık âyetler/mucizeler verdik."** Onlar da bu âyetlerin doğruluğuna kesin olarak inanıp bildiler, ama bu nimetin şükrünü yerine getirmediler. Oysa bu nimetlerin şükrünün yerine getirilmesi gerekirdi. Şükredecek yerde nankörlük ettiler ve Allah'ın nimetini nankörlükle değiştirdiler. Bundan dolayı Yüce Allah'ın, üzerlerine cezasını indirmesini ve mükâfattan onları mahrum etmesini hakettiler. Allah nimete karşı nankörlüğü, nimetin değiştirilmesi olarak nitelemektedir. Çünkü Allah, herhangi bir kimseye dinî ya da dünyevî bir nimet verir de o buna şükretmez, onun gereklerini yerine getirmezse o nimet ondan uzaklaşıp gider. Nankörlük ve masiyetler dolayısıyla o nimetler değişir, böylece nimetin yerini nankörlük alır. Yüce Allah'a şükredip nimetin hakkını yerine getirmeye çalışan kimsenin ise nimeti kalıcı olup devam eder. Hatta Allah, o nimetini artırır.

﴿زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۗ
وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾﴾

212- Dünya hayatı küfre saplananlara pek süslü gösterilmiştir. (O nedenle) onlar mü'minlerle alay ederler. Hâlbuki takva sahipleri Kıyamet gününde onların üstündedirler. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

212. Yüce Allah, Allah'a, âyetlerine ve peygamberlerine küfreden/onları inkâr eden ve O'nun şeriatına boyun eğmeyen kimselere dünya hayatının süslü gösterildiğini haber vermektedir. Bu hayat gözlerine ve kalplerine süslü ve güzel gösterilmiş, onlar da bu hayata razı olmuş, onunla yetinmişlerdir. Böylelikle onların bütün arzuları, istekleri ve çalışmaları dünya hayatına yönelik olmuştur. Bu hayata yönelmişler, bütün gayretleriyle onu elde etmeye koyulmuşlar ve o hayatı ta'zim etmişlerdir. Bu yaptıklarında kendilerine ortak olanları da büyük kimseler bellemişlerdir. Buna karşılık mü'minleri küçümseyerek, onlarla alay ederek **"İçimizde Allah** (biz dururken) **bunlara mı lutufta bulundu?"** demişlerdir. Onların bu tutumlarının sebebi akıllarının zayıf, görüşlerinin kısır olmasıdır.

Çünkü dünya, sınama/imtihan yurdudur. Bu yurtta mü'minlere de, kâfirlere de zorluk ve sıkıntı isabet edecektir. Ancak bir mü'min, dünya hayatında hoşlanmadığı şeylerle karşılaşsa bile sabreder ve ecrini Allah'tan bekler. İman ve sabrı sayesinde Allah başkası için yapmadığı şekilde onun musibetlerinin yükünü hafifletir. Bütün mesele ve gerçek üstünlük, kalıcı yurt olan âhirettedir. Bu yüzden Yüce Allah, **"Hâlbuki takva sahipleri, Kıyamet gününde onların üstündedirler."** buyurmaktadır. Takva sahipleri en üstün derecelerde olacaklar, çeşitli nimetlerden yararlanacaklar, sevinç içinde bulunacaklardır. Kâfirler ise onların aşağılarında, Cehennemin alt tabakalarında yer alacaklar, çeşitli azaplar görecek, küçümsenecek ve sonu gelmeyecek ebedî bedbahtlıkla karşı karşıya kalacaklardır. Bu âyet-i kerimede mü'minlere bir teselli, kâfirlere ise bir musibetin haber verilmesi söz konusudur.

Dünyevî ve uhrevî rızıklar ancak Allah'ın takdiriyle elde edildiğinden ve ancak Yüce Allah'ın meşietiyle onlara nail olmak mümkün olduğundan Allah, **"Allah dilediğine hesapsız rızık verir."** buyurmaktadır. Dünya rızkı mü'mine de, kâfire de verilir. Fakat ilim, iman, Allah sevgisi, Allah korkusu, O'nun rahmetini ummak vb. kalbî rızıkları ise Allah ancak sevdiği kimselere verir.

﴿كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾﴾

213- İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdi. Beraberlerinde de insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek üzere kitâbı hak ile indirdi. Kendilerine kitab verilen kimseler ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı o (kitaba) **dair anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah onların ihtilaf ettikleri hakka, izniyle iman edenleri ulaştırdı. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir.**

213. "İnsanlar tek bir ümmetti." Yani insanlar topluca hidayet üzere idiler. Nuh *aleyhisselam*'dan sonra on asır boyunca bu hal üzere devam ettiler. Dinde ihtilaf edince bazıları küfre saptı, bazıları da hak din üzere devam etti. Aralarında çekişmeler başladı. Allah insanlar arasındaki anlaşmazlıkları hükme bağlamak ve onlara karşı hücceti ortaya koymak üzere peygamberler gönderdi. Bazıları da şöyle bir açıklama getirmişlerdir: Aksine insanlar küfür, sapıklık ve bedbahtlık üzere toplanmış idiler. Ne aydınlatıcı bir ışıkları, ne de imanları vardı. Bu nedenle Allah kendilerine peygamberleri, itaat eden kimseleri itaatlerin sonucu olan rızık, bedenî ve kalbî kuvvet, güzel hayat ve bunların en üstün mertebesi olan Yüce Allah'ın rızasına nail olup Cennete girmekle **"müjdeleyici"** olmak, (müjdelemek) üzere gönderdi. Diğer taraftan Allah'a isyan eden kimseleri de masiyetlerin bir sonucu olarak rızıktan mahrumiyet, zayıflık, fakirlik, dar hayat/geçim ve bunun en ağır şekli olan Allah'ın gazabı ve Cehennemle **"uyarıcılar olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde... kitabı hak ile indirdi."** Bu, doğru haberler ve adaletli emirlerdir. İlahî kitapların ihtiva ettiği her şey haktır. Usûl ve fürû meselelerinde anlaşmazlık içinde olanlardan kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya koyar. İşte anlaşmazlık ve ayrılık halinde yapılması gereken, bu ayrılık ve anlaşmazlık konusunun Allah'a ve Rasûlüne havale edilmesidir. Eğer Allah'ın Kitabında ve Rasûlünün sünnetinde anlaşmazlığı sona erdirecek hükümler bulunmasaydı anlaşmazlıkları onları götürme emri verilmezdi.

Yüce Allah, Kitap ehline kitapları indirmesi suretiyle ihsan ettiği büyük nimetini zikretti. Bu ise onların bu kitaplar etrafında ittifak edip toplanmalarını gerektiriyordu. Yüce Allah bu durumlarını söz konusu ettikten sonra böyle davranacak yerde birbirlerine karşı çıktıklarını, birbirlerini kıskandıklarını, bundan da pek çok anlaşmazlık, düşmanlık ve ayrılıklar meydana geldiğini, bunun sonucunda

da herkesten önce etrafında birleşip toplanmaları gereken kitap hakkında üstelik onun kesin delillerini, apaçık belgelerini bilip yakîn ettikten sonra anlaşmazlığa düştüklerini haber vermektedir. Böylelikle onlar haktan alabildiğine uzak bir sapıklıkla sapıttılar.

"Bunun üzerine Allah onların ihtilaf ettikleri hakka" Kitab ehlinin anlaşmazlığa düşüp de hakkı ve doğruyu tutturamadıkları bütün hususlara **"izniyle iman edenleri ulaştırdı."** Yüce Allah; izni, kolaylaştırması ve rahmetiyle bu ümmeti hakka iletmiştir. **"Allah dilediğini dosdoğru yola iletir."** O bütün insanları adaletinin bir tecellisi olarak, bütün insanlara karşı delili ortaya koymak üzere ve insanlar "Bize müjdeci de, uyarıcı da gelmedi" demesinler diye dosdoğru yola davet etmiştir. Lütuf, rahmet, yardım ve ihsanıyla da kullarından dilediği kimseleri hidâyete ulaştırmaktadır. Bu, O'nun lütuf ve ihsanıdır, diğeri ise O'nun adaletinin ve hikmetinin bir tecellisidir. O'nun şanı pek yücedir.

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ
وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ ﴾

214- Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hali başınıza gelmeden Cennete girebileceğinizi mi sandınız? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki sonunda peygamber ve beraberindeki iman edenler 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dediler. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı gerçekten yakındır.

214. Yüce Allah bu ayette kullarını darlıklarla, sıkıntılarla, zorluklarla imtihan etmesinin kaçınılmaz olduğunu haber vermektedir. Nitekim önceki nesillere de bunu yapmıştı. Bu, Allah'ın hiçbir şekilde değişmeyen, sürekli geçerli bir sünnetidir/kanunudur. Dinini ve şeriatını ayakta tutmak isteyen herkesi mutlaka imtihan edip sınar. Allah'ın emri üzere sabredip direnen, bu uğurda karşı karşıya kalacağı hoş olmayan şeylere aldırmayan kişi, samimi ve doğru kişidir. O, en mükemmel mutluluğa ve en üstün mertebeye ulaşır. Ama insanların işkence ve sıkıntılarını Allah'ın azabı gibi kabul eden, hoşuna gitmeyen şeyler, onu izlemesi gereken yoldan alıkoyan ve mihnetler onu maksadından döndüren kişi ise iman iddiasında yalancı bir kimsedir. Çünkü iman; güzel şeyler isteme, temennilerde bulunma ve salt iddiadan ibaret değildir. Onun doğru yahut yalan olduğunu ortaya koyacak olan şey amellerdir.

İşte önceki ümmetlerin başına da -Yüce Allah'ın sözünü ettiği şekilde- **"Onlara yoksulluk ve sıkıntılar,"** yani hem fakirlik hem de türlü hastalıklar **"gelip çattı ve"** ölüm, sürgün, mallarının alınması ve sevdiklerinin öldürülmesiyle tehdit edilerek çeşitli korkutucu şeylerle **"sarsıldılar,"** türlü zararlarla karşı karşıya kaldılar. Öyle bir duruma vardılar ve o derece sarsıldılar ki, Allah'ın yardımının geleceğine kesin inanmalarına rağmen, onun geciktiğini düşündüler. Sıkıntıların ileri dereceye ulaşması ve oldukça darlanmalarından dolayı **"Sonunda peygamber ve beraberindeki iman edenler 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dediler."** Rahatlamak sıkıntıyla birlikte olduğuna göre ve bir iş daraldı mı hemen genişlediğine göre Yüce Allah da **"Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı gerçekten yakındır."** buyurmaktadır. İşte hakkı ayakta tutup uygulamaya kalkan herkes kesinlikle imtihan olunur. Eğer tuttuğu yolda sabreder ve ısrarla devam edecek olursa, zorluk ve sıkıntıları artsa bile nihayetinde onun karşı karşıya kaldığı mihnetler kendisi için bir ödül olur. Zorluklar rahatlıklara dönüşür ve bunların akabinde düşmanlara karşı zafer elde eder, kalbindeki rahatsızlıklar şifa bulur.

Bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"Yoksa siz Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri belli etmeden Cennete gireceğinizi mi sandınız?"** (Al-i İmran, 3/142); **"Elif, Lam, Mim. İnsanlar iman ettik demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar? Andolsun onlardan önce geçenleri Biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları da bilir, yalancı olanları da bilir."** (el-Ankebut, 29/1-3) İşte böyle; insan imtihan sırasında üstün ya da zelil olur.

﴿ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ
السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ ﴾

215- Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: Malınızdan infak edeceğiniz pay anne-babanın, akrabaların, yetimlerin, yoksulların, yolda kalmışlarındır. Şüphesiz her ne hayır işlerseniz Allah onu çok iyi bilendir.

215. "Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar." Yani sana infaka dair soru soruyorlar. Bu soru hem neyin infak edileceğini, hem kime infak edileceğini kapsamaktadır. Yüce Allah bu sorulara **"De ki: Malınızdan infak edeceğiniz pay..."** şeklinde cevap vermektedir. Yani bu infak az da olsa, çok da olsa, insanlar arasından buna -senin için- en layık ve öncelik hakkına en çok sahip olan kimseler, en büyük

hakka sahip olanlardır. Bunlar ise kendilerine iyi davranılmasının farz, isyan edilmesinin ise haram kılındığı anne-babadır. Onlara yapılacak en büyük iyiliklerden birisi onlara gerekli harcamaları yapmaktır. Bu harcamaları terk etmek ise onlara karşı yapılacak en büyük isyanlar arasındadır. Bundan dolayı varlıklı çocuğun, anne-babasının nafakasını karşılaması farzdır.

Anne-babadan sonra ise yakınlık ve mertebeleri göz önünde bulundurularak akrabalık ve ihtiyaç da hesaba katılmak suretiyle akrabalar gelir. Akrabaya infak, hem sadakadır, hem de sıladır (akrabalık bağını gözetmektir).

"Yetimler," kendileri adına kazanacak, ihtiyaçlarını karşılayacak kimseleri olmayan küçüklerdir. Bizzat kendi ihtiyaçlarını kendileri göremediklerinden ve ihtiyaçlarını karşılayacak kazanç sahibi kimseler olmadığından dolayı muhtaç olmaları çoğunlukla kaçınılmazdır. Böylelikle Allah yetimlere bir lütuf ve rahmet olmak üzere gözetilmelerini emretmiştir.

"Miskinler/Yoksullar;" ihtiyacın, kendilerini adeta hareketsiz hale getirdiği, zaruret içinde bulunan muhtaç kimselerdir. Onlara, ihtiyaçlarını karşılamak ve onları kendi kendilerine yeter hale getirmek için infak edilir.

"Yolda kalmışlar," memleketinden uzakta kalmış olan veya oraya ulaşamayan yabancılara da yolculukları esnasında kendilerini gidecekleri yere ulaştıracak kadar nafaka verilerek yardımcı olunur.

Yüce Allah ileri derecedeki ihtiyaçları dolayısıyla bu kesimleri özellikle zikrettikten sonra sözü genelleştirip şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz her ne hayır işlerseniz,"** yani ister bunlara, ister başkalarına vereceğiniz herhangi bir sadaka, hatta hep itaat ve Allah'a yakınlaştırıcı çeşitli amelleri -çünkü bütün ameller "hayır" kapsamına girmektedir- işlerseniz **"Allah onu çok iyi bilendir."** Bu yüzden size bu amelinizin mükâfatını verir, sizin için onu tespit eder. Herkes niyet ve ihlâsına göre nafakasının (infakının) çokluğuna, azlığına, bu infaka duyulan ihtiyaca, bu infakın etkisine ve faydasına göre ecrini alacaktır.

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ
تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾﴾

216- Savaş, hoşunuza gitmediği halde üzerinize farz kılındı. Bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayır olabilir. Sevdiğiniz bir şey de hakkınızda şer olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

216. Önceleri mü'minler, savaşı, -zayıflıkları ve buna katlanamayacak durumda olmaları dolayısıyla- terk etmekle emrolunmuşken bu âyet-i kerimede Allah yolunda savaş farz kılınmıştır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye hicret edip de müslümanlar çoğalıp güçlenince Allah onlara savaş emrini verdi. Savaşın, esas itibarıyla yorgunluğu, meşakkati, türlü korku ve tehlikeleri dolayısıyla ve ölümle karşı karşıya getirmesi nedeniyle nefislerin hoşuna gitmeyen bir şey olduğunu haber verdi.

Bununla birlikte Allah yolunda savaş, katıksız bir hayırdır. Çünkü bu tür savaşta büyük mükâfat vardır; onunla can yakıcı azaptan korunulur, düşmanlara karşı zafer kazanılıp ganimetler elde edilir. Ayrıca onun insanı hoşa gitmeyen şeylere karşı eğitme özelliği de vardır.

"Sevdiğiniz bir şey de hakkınızda şer olabilir." Mesela rahat yaşama isteğiyle cihada çıkmayıp oturmak bir kötülüktür. Çünkü cihada çıkmamak; Allah'ın yardımının kesilmesine, düşmanların İslâm'a ve müslümanlara musallat olmasına, zilletle/aşağılanmayla karşı karşıya kalmaya, büyük ecrin kaybedilmesine ve cezanın gerçekleşmesine sebep olur.

Bu âyet-i kerimede ifade edilen hususlar, dinî açıdan değişmez kurallardır. Nefislerin, meşakkatinden dolayı hoşlanmadığı hayır fiilleri mutlaka hayırdır, hakkında rahat ve lezzet vehmettiği bütün şer fiilleri hiç şüphesiz şerdir. Dünya ile ilgili hususlarda ise bunlar her zaman geçerli olmayabilir. Aksine bir mü'min için çoğunlukla görülen durum şudur:

O herhangi bir hususu sevecek olur da Allah da o kimseyi o işten uzak tutacak birtakım sebepler takdir buyurursa, şüphesiz ki böylesi onun için daha hayırlıdır. Bu gibi durumlarda ona düşen uygun davranış, Yüce Allah'a şükretmek ve meydana gelenin hayırlı olduğuna inanmaktır. Çünkü mü'min, Yüce Allah'ın, kuluna kendi nefsinden daha merhametli olduğunu bilir. Kulunun maslahatını, kuldan daha fazla gerçekleştirmeye muktedir olduğunu ve kulun maslahatını ondan daha iyi bildiğini bilir.

Nitekim Yüce Allah da **"Allah bilir, siz bilmezsiniz"** buyurmaktadır. O halde size yakışan, hoşunuza gitsin-gitmesin, sizi sevindirsin-sevindirmesin hakkınızdaki bütün takdirleri gönül hoşluğuyla karşılamaktır.

Savaş emri kayıtlı zikredilmeyecek olsaydı, haram aylar da dahil bütün ayları (zaman itibarıyla) kapsayacağından dolayı Yüce Allah, haram aylardaki savaşı istisna ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ
وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ
يُقَٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَٰعُوا۟ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ
وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾

217- Sana haram ayı, onda savaşmayı sorarlar. De ki: Onda yapılan savaş büyük bir günahtır; ama Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'dan alıkoymak ve ahalisini oradan çıkarmak ise Allah katında çok daha büyük bir günahtır. Fitne, katlden daha büyük bir günahtır. Eğer güçleri yetse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri durmazlar. Artık içinizden her kim dininden irtidat eder de kâfir olarak ölürse, işte böylelerinin bütün amelleri dünyada da, âhirette de heder olup gider. Onlar ateş ehlidirler ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

217. "Sana haram ayı, onda savaşmayı sorarlar" buyruğuyla ilgili olarak cumhur, haram aylarda savaşmanın haram kılınmasının, müşriklerin bulundukları yerde öldürülmesi emriyle neshedildiği görüşündedir. Bazı müfessirler ise bunun nesh olmadığı görüşündedirler. Çünkü mutlak emir, mukayyed olana hamledilir. Bu âyet-i kerime ise mutlak olan savaşma emrinin umumunu kayıtlamaktadır. Çünkü haram ayların meziyetlerinin en büyüğü bu aylarda savaşmanın haram kılınmasıdır. Ancak bu hüküm, yalnızca savaşı başlatmakla ilgilidir. Savunma kastıyla savaş ise Haram beldede caiz olduğu gibi Haram aylarda da caizdir.

Bu âyet-i kerime Abdullah b. Cahş seriyyesinin başından geçen ve onların Amr bin el-Hadramî'yi öldürüp mallarını almaları sebebiyle meydana gelen olaylardan ötürü nazil olduğundan ve bu durum -denildiğine göre- Receb ayında cereyan ettiğinden dolayı müşrikler, müslümanları haram aylarda savaştıkları için ayıpladılar. Ancak bu ayıplamalarında haksızdılar. Zira onların öyle çirkin fiilleri vardı ki bunların biri bile müslümanları ayıpladıkları şeyden çok daha büyüktür. İşte Yüce Allah onlarda bulunan bu çirkinlikleri beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Ama Allah yolundan alıkoymak," yani müşriklerin Allah'a ve Rasûlüne iman etmek isteyen kimselere engel olmaları, Allah'a iman edenlere eziyet ve işkenceler yaparak dinlerinden döndürmek için çalışmaları, haram aylardaki ve haram beldedeki küfürleri -ki küfür, yalnız başına bile kötülük olarak yeter, özellikle de haram aylarda ve haram beldede meydana gelmişse-... **"Ahalisini oradan çıkarmak,"** yani Mescid-i Haram'ın ahalisi olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabını oradan çıkarmak... Çünkü bizzat bu ahali ona müşriklerden daha layıktırlar ve gerçek manada Mescid-i Haram'ın imar edicileri onlardır. Ancak müşrikler onları Mescid-i Haram'dan çıkardılar ve ona ulaşmalarına imkân tanımadılar. Oysa ibadet için bu Beyt'in civarında duran da, dışardan gelen de birbirine eşittir. İşte bunların her biri tek başına bile haram aylarda **"katlden daha büyüktür."** Peki, ya bütün bu kötü işlerin onlarda bir arada bulunmasına ne demeli? Böylelikle onların, hem mü'minleri ayıplamada haksız oldukları, hem de fasık ve zalim oldukları anlaşılmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah onların mü'minlerle savaşı devam ettireceklerini haber vermektedir. Maksatları müslümanların mallarını almak ve onları öldürmek değildir. Asıl maksatları, onları dinlerinden döndürmek ve imanlarından sonra kâfir olmalarını sağlamaktır ki böylelikle Cehennem ehli olsunlar. Bu hususta bütün güçlerini ortaya koymakta, ellerinden geldiği kadar çalışmaktadırlar. Allah mutlaka nurunu tamamlayacaktır; kâfirler hoşlanmasa da!

Bu, genel olarak bütün kâfirlerin özelliğidir. Kendilerinin dışındakilerle dinlerinden geri döndürünceye kadar savaşırlar. Özellikle yahudiler ve Hıristiyanlar... Zira onlar bu iş için cemiyetler kurdular. Misyonerleri dört bir tarafa yaydılar. Doktorlar gönderdiler, okullar yaptılar. Maksatları ise ümmetleri dinlerinden uzaklaştırmak, kendi dinlerine sokmaktır. Ellerinden gelen bütün imkânlarla kendilerinin dışındaki ümmetleri, dinleri hakkında şüphelere düşürmeye gayret ettiler.

Ancak mü'minlere İslâm'ı lütfeden, onlar için bu değerli dini seçen, onlar lehine dinini tamamlayan Allah'tan umudumuz şudur: O, mü'minlerin, dinini en mükemmel şekilde uygulamaları suretiyle onlar üzerindeki nimetini tamamlayacaktır. Nurunu söndürmek isteyen herkesi de yardımsız bırakacaktır. Hile ve tuzaklarına kendilerini düşürecektir. Dinini zafere kavuşturacak, adını yüceltecektir. Şu âyet-i kerime de bu bakımdan -kendilerinden önceki kâfirler hakkında doğruyu dile getirdiği gibi- şimdi/halihazırda varolan kâfirler hakkında da doğru çıkacak, dedikleri gerçekleşecektir: **"O kâfirler şüphesiz mallarını Allah yo-**

lundan alıkoymak için harcarlar. Yakında da onları harcayacaklar, sonra bu onlara bir yürek acısı olacaktır, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. Kâfir olanlar toplanıp Cehenneme sürüleceklerdir." (el-Enfal, 8/36)

Daha sonra Yüce Allah, küfrü İslâm'a tercih etmek suretiyle irtidat eden ve kâfir olarak ölene kadar bu halde devam eden kimseler hakkında şöyle haber vermektedir: **"İşte böylelerinin bütün amelleri dünyada da, âhirette de heder olup gider."** Çünkü bu amellerin kabul edilmesi için gerekli şart olan İslam yoktur. **"Onlar ateş ehlidir ve orada ebedî kalacaklardır."** Âyet-i kerime mefhumu ile irtidad ettikten sonra İslâm'a tekrar dönenin önceki amellerinin de geri döneceğine delildir. Aynı şekilde masiyetlerden tevbe eden kimselerin de önceki amelleri tekrar kendilerine döner.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ ﴾

218- Şüphesiz iman edenler, hicret edip de Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

218. Bu üç çeşit amel, mutluluğun adresi ve ubudiyetin/kulluğun eksenidir. İnsanın kazancı, zarar ve ziyanı bunlarla ortaya çıkar. İmanı ele alalım: Onun faziletini anlatmaya imkân yoktur. Mutluları bedbahtlardan, cennetlikleri cehennemliklerden ayırdedici özelliğe sahip bir esas hakkında ne söylenebilir ki! Kul iman sahibi olduğu takdirde yaptığı hayır işler kabul olunur, ona sahip olmayınca onun hiçbir harcaması, hiçbir fidyesi, farzı ve nafilesi kabul olunmaz.

Hicrete gelince; hicret, sevilen ve alışılmış şeylerden Allah'ın rızası için ayrılmak demektir. Muhacir; vatanını, mallarını, aile halkını, dostlarını Yüce Allah'a yakınlaşmak ve dinine yardımcı olmak için bırakıp gider.

Cihad ise; düşmanlarla çarpışmak için bütün gayretini ortaya koymak, Allah'ın dinini zafere ulaştırıp şeytanın dininin kökünü kazımak için büyük bir gayretle çalışmaktır. Cihad, salih amellerin zirvesidir. Ona verilen mükâfat da en üstün mükâfattır. İslâm dairesinin genişletilmesi, putlara tapanların yenik düşürülmesi, müslümanların can, mal ve çoluk-çocuklarının emniyet altına alınmasının en önemli yolu cihaddır.

Sıkıntı ve zorluklarına rağmen bu üç ameli gereği gibi yerine getiren bir kimse diğerlerini daha ileri derecede ve daha mükemmel bir şekilde yerine getirir. Bu gibi kimselerin Allah'ın rahmetini ummaları haklarıdır. Çünkü bunlar rahmeti gerektiren sebepleri yerine getirmişlerdir.

Bu buyrukta Allah'ın rahmetini ummanın ancak mutluluğun sebeplerini yerine getirdikten sonra olacağına delil vardır. Tembelliğe ve sebepleri yerine getirmemeye rağmen umut sahibi olmak ise acizliktir, boş temenni ve aldanıştır. Bu, o kimsenin gayretinin azlığına ve kıt akıllı olduğuna delildir. Zira bu, evlenmeden çocuk sahibi olmayı, tohum atıp sulamadan mahsul almayı ummak gibidir.

Yüce Allah'ın, **"İşte onlar Allah'ın rahmetini umabilirler"** buyruğunda kulun -yaptığı ameller ne olursa olsun- onlara dayanıp güvenmemesi gerektiğine, bunun yerine Rabbinin rahmetini umması, amellerinin kabul edilerek günahlarının bağışlanıp kusurlarının da örtüleceğini ümit etmesi gerektiğine delil vardır. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmuştur: **"Allah Ğafûr'dur,"** samimi bir şekilde tevbe edenlerin günahlarını bağışlayıcıdır; **"Rahîm'dir,"** O'nun rahmeti her şeyi kuşatmış, cömertlik ve bağışı bütün canlıları kaplamıştır.

Bu buyrukta, sözü geçen amelleri yerine getiren kimselerin Allah'ın mağfiretini elde edeceklerine delil vardır. Çünkü **"Hiç şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir."** (Hud, 11/114) Bunlar Allah'ın rahmetine nail olurlar. Allah'ın mağfiretine nail olununca da dünya ve âhiretin cezaları onlardan uzaklaştırılır. Çünkü cezalar, günahların neticesidir. Onlar ise bağışlanmıştır. Böyle bir kimse ilâhî rahmeti elde edince, artık dünya ve âhiretindeki her türlü hayrı elde etmiş olur. Hatta bunların sözü geçen amelleri bile Allah'ın onlara rahmetinin bir parçasıdır. Zira Allah bu hususta muvaffakiyet vermemiş olsaydı onlar bu amellere yönelemezlerdi. Allah bu amelleri işleme gücünü vermemiş olsaydı, onlar bunları yapamazlardı. Allah bu amelleri işleyenlere ihsan ve lütufta bulunmamış olsaydı bu amellerini tamama erdirmez ve onlardan kabul etmezdi. Başında da, sonunda da lütuf yalnız O'nundur. Sebebi de lutfeden O'dur, sebebin sonucunu da.

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ
مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ
فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾ ﴾

219- Sana içki ve kumarı sorarlar. De ki: "İkisinde de hem büyük bir günah hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ama günahları faydalarından daha büyüktür." Sana neyi infak edeceklerini de sorarlar. De ki: 'İhtiyacınızdan arta kalanını.' Allah âyetlerini size böyle açıklar. İyice düşünesiniz diye...

220- ...hem dünya hem âhiret hakkında. Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki: 'Onları ıslah etmek, daha hayırlıdır.' Şâyet onlarla bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah kimin ıslah ettiğini kimin de ifsad ettiğini bilir. Allah dileseydi elbette sizi sıkıntıya sokardı. Muhakkak Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

219-220. Yüce Allah, **"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar..."** buyurmaktadır. Yani ey Peygamber, mü'minler sana içki ve kumarın hükümlerinin ne olduğunu sorarlar. İçki de, kumar da cahiliye dönemiyle İslâm'ın ilk dönemlerinde kullanılan şeylerdi. Bu hususta bir anlaşmazlık ortaya çıkmış olmalı ki bunların hükümlerinin ne olduğuna dair soru sorulmuş. Yüce Allah da Peygamberine, içki ve kumarın fayda ve zararlarını açıklamasını emretmiştir ki bu açıklama haram kılınmalarına ve kesin olarak terk edilmelerine bir hazırlık olsun. Bu iki alışkanlığın; aklı ve malı götürmeleri, Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymaları, düşmanlık ve kine sebep olmaları vb. gibi olumsuz sonuçlarının, günah ve zararlarının, içki ticaretiyle kumardan kazanılan mal ve onlardan elde edilen geçici neşe gibi fayda olduğunu sandıkları şeylerden daha büyük olduğunu haber vermektedir.

Bu açıklama bunlardan vazgeçirici bir özelliğe sahiptir; çünkü aklı başında olan insan daha faydalıyı tercih eder, zararı daha ağır basan şeylerden de uzak durur. Ancak bunlara iyice alışmış olduklarından ve ilk anda bunları kesin olarak terk etmelerinin zorluğundan dolayı bu âyet-i kerime, Yüce Allah'ın şu buyruğunda sözünü ettiği haram hükmünün bir hazırlık aşaması olmuştur: **"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları, şeytanın pis işlerindendir... Artık vazgeçtiniz değil mi?"** (el-Maide, 5/90-91) Yüce Allah'ın hükümlerini bu şekilde indirmesi ise O'nun lütuf, rahmet ve hikmetinin bir eseridir. Bundan dolayıdır ki bu âyet-i kerimeler nazil olunca Ömer *radıyallahu anh*, "Vazgeçtik, vazgeçtik" demiştir.[22]

İçki / (الخمر); sarhoşluk verici ve aklı örtüp perdeleyen her türlü içkidir. Kumar ise iki tarafın birtakım bedeller koydukları her türlü yarış çeşididir. Zar, satranç,

22 Ahmed, 1/53; Ebû Dâvûd, 3670; Tirmizî, 3049; Nesâî, 8/286.

belli bir bedel konularak sözlü ya da fiilî her türlü yarış gibi... Deve, at ve ok atma yarışları bunların dışındadır. Bunlar mubahtır; çünkü bunlar cihada destek ve hazırlıktır. Bu yüzden Şâri, bunlara (kumar olmaması şartıyla) ruhsat vermiştir.

Yüce Allah'ın **"Sana neyi infak edeceklerini de sorarlar"** buyruğu ise mallarından infak edecekleri miktara dair sorulan bir sorudur. Yüce Allah işi kolaylaştırarak mallarından kolaylarına geleni infak etmelerini emretmektedir ki, bu da ihtiyaç ve zorunlu gereklerinin dışında kalan kolaylıkla verebilecekleri bir miktardır. Bu da zengin, fakir ve orta halli her kişinin durumuna göre değişir. Herkes malından, ihtiyacından arta kalan kısmı -yarım hurma bile olsa- infak edebilme gücüne sahiptir.

Bundan dolayı Yüce Allah, Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e insanlara karşı davranışlarında onların kolayına gidecek yolu tutmasını ve sadakalarından da ihtiyaçlarından arta kalanını almasını, onlara ağır gelecek yükleri yüklememesini emretmiştir. Çünkü Yüce Allah, bize verdiği emirleri onlara ihtiyacı olduğu için ya da bize zorluk çıkarmak için vermemiştir. Aksine O, bizim için mutluluk kaynağı olacak, bize kolay gelecek ve hem bizim için hem kardeşlerimiz için faydalı olacak şeyleri emretmiştir. Bu yüzden Rabbimiz en mükemmel hamde layıktır.

Yüce Allah, bu tatmin edici beyandan ve kullarını şeriatının sırlarına muttali kıldıktan sonra **"Allah âyetlerini size böyle açıklar"** buyurmaktadır. Yani hakka delalet eden faydalı bilgiyi, hak ile batılı birbirinden ayırt edici ilmi gerçekleştiren kesin belgeleri böyle açıklar. **"İyice düşünesiniz diye... hem dünya hem de âhiret hakkında,"** yani şeriatının sırları hakkında fikir yürütesiniz, O'nun emirlerinin dünya ve âhiretin faydalarını içerdiğini bilesiniz diye. Aynı şekilde dünya hakkında, çabucak geçip gitmesi hakkında düşünüp onu geri çeviresiniz; âhiret hakkında, onun ebediliği ve orada amellerin karşılığının görüleceği üzerinde düşünüp âhiretinizi imar edesiniz diye.

"Bir de sana yetimleri sorarlar." Yüce Allah'ın, **"Şüphe yok ki yetimlerin mallarını haksız yolla yiyenlerin, yiyip de karınlarına doldurdukları şey ancak ateştir. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir."** (en-Nisa, 4/10) buyruğu inince bu hüküm, müslümanlara ağır geldi ve kendi yemeklerini yetimlerin yemeklerinden ayırdılar. Bunu, âdet üzere ortaklaşa hareket etmeleri gereken durumlarda bile yetimlerin mallarından bir şeyler yemiş olmak korkusuyla yaptılar ve buna dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e soru sordular. Yüce Allah da esas maksadın; yetimlerin mallarını gerektiği gibi korumak, himaye etmek ve

mallarını ticarette kullanmak yoluyla "ıslah etmek" olduğunu, yemek ve benzeri hususlarda onlarla birlikte hareket etmenin de -yetimlere zarar vermeyecek şekilde- caiz olduğunu haber vermektedir. Çünkü yetimler sizin kardeşlerinizdir. Kardeşlerin de bu gibi işlerini birlikte yapmaları olağan hallerindendir.

Bu konuda göz önünde bulundurulması gereken, niyet ve ameldir. Kimin niyeti yetimin halini ıslah etmek olur ve yetimin malına göz dikmezse farkında/bilinçli olarak yetimin malından kendisine bir şey geçecek olsa dahi, bunun ona bir sakıncası olmaz. Buna karşılık bir kimsenin de malını yetiminkiyle karıştırmaktan maksadı/niyeti, yetimin malını yemek olursa işte günah ve vebal altına giren kimse budur. Çünkü **"yolların/araçların hükmü, maksatlarının hükmüyle aynıdır."**

Bu âyet-i kerime de yiyecek, içecek, akit ve benzeri konularda gerçekleşecek karışmaların caiz olduğuna delildir. Böyle bir ruhsat ise Yüce Allah'tan bir lütuf, bir ihsan ve mü'minlere bir genişliktir. Aksi takdirde **"Allah dileseydi elbette sizi sıkıntıya sokardı,"** yani bu konuda ruhsat vermemek suretiyle yükünüzü ağırlaştırırdı, siz de bundan zorluk çekerdiniz; bu size ağır gelir ve günah kazanabilirdiniz.

"Muhakkak Allah Azîz'dir," yani tam ve eksiksiz güç O'nundur, her şey O'nun idaresi altındadır. Bununla birlikte O, **"Hakîm'dir;"** sadece kâmil hikmetinin ve eksiksiz inâyetinin gereği olanı yapar. Aziz olması, hikmetine aykırı değildir. Bu yüzden, "Hikmete uygun düşsün yahut düşmesin, Allah, dilediği her şeyi yapar." denilemez. Aksine şöyle denmelidir: O'nun fiilleri de, hükümleri de hikmetlidir. O, abes bir şey yaratmaz. Aksine biz ister bilelim ister bilmeyelim hikmetsiz hiçbir iş yapmaz. Aynı şekilde O, kullarına hikmetten uzak bir şer'î hüküm de indirmez. Ancak ya tmamen faydalı yahut da büyük oranda faydalı olan şeyleri emreder. O'nun yasakladığı şeyler de ya tamamen zararlıdır ya da zararı daha fazladır. Bunun böyle olması hikmet ve rahmetinin mükemmelliğinden dolayıdır.

﴿وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا
تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى
النَّارِ ۖ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۖ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾﴾

221- Müşrik kadınları, iman etmedikçe nikâhlamayın. Mü'min bir cariye müşrik bir (hür) **kadından -o kadın hoşunuza gitse bile- kesinlikle daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de iman etmedikçe** (mü'min bir kadını) **nikâhlamayın. Mü'min bir köle elbette müşrik bir** (hür) **erkekten -o erkek hoşunuza gitse bile- daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle Cennete ve mağfirete davet eder. Ayetlerini de insanlara öğüt alsınlar diye beyan eder.**

221. **"Müşrik kadınları iman etmedikçe"** şirkleri üzere devam ettikleri sürece **"nikâhlamayın."** Çünkü ne kadar çirkin olursa olsun mü'min bir kadın, ne kadar güzel olursa olsun müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Bu, bütün müşrik kadınlar hakkında umumidir. Ancak Maide sûresinde yer alan ve kitap ehli kadınlarla evlenmenin mubah olduğunu belirten âyet-i kerime bu hükmü tahsis etmiştir. Çünkü Yüce Allah, sözü geçen âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: **"Sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar da... size helâl kılınmıştır."** (el-Maide, 5/5)

"Müşrik erkeklere de iman etmedikçe (mü'min bir kadını) **nikâhlamayın."** Bu buyruk da umumidir ve hakkında tahsis söz konusu değildir. Daha sonra Yüce Allah, müslüman erkek ve müslüman kadının farklı dinden olan (müşrik) biriyle nikahlanmalarını haram kılışındaki hikmeti belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ateşe çağırırlar,"** yani sözleriyle, davranışlarıyla ve halleriyle böyle yaparlar. Onlarla içli dışlı olmak tehlikelidir ve bu tehlike, dünyevî tehlikelerden olmayıp ebedî bedbahtlığa yol açan bir tehlikedir.

Âyet-i kerimenin gösterdiği gerekçeden (illetten) her bir müşrik ve her bir bid'atçiyle içli dışlı olmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır. Çünkü pek çok maslahatına rağmen eğer evlilik caiz değilse hiçbir faydası olmayan içli dışlı olmalar haydi haydi caiz değildir. Hele hele de müşrik ve benzerlerinin -hizmetçilik ve benzeri işler dolayısıyla- müslüman üzerinde üstünlüğünün söz konusu olduğu içli dışlı oluş hallerinde bu kesinlikle böyledir.

Yüce Allah'ın **"Müşrik erkeklere de... nikahlamayın"** buyruğunda nikahta velinin söz hakkı olduğuna açık bir delil vardır.

"Allah ise izniyle cennete ve mağfirete davet eder." Kullarını cennete ve mağfiretin elde edilmesine davet eder. Bunun elde ediliş sonuçları arasında ise cezaların bertaraf edilmesi de vardır. Bu ise salih ameller, samimi tevbe, faydalı ilim ve hayırlı işler gibi sebeplere çağırmakla gerçekleşir.

"Ayetlerini," hükümlerini ve bu hükümlerin hikmetlerini **"de insanlara öğüt alsınlar diye beyan eder."** İşte bu, onların unuttuklarını hatırlamalarını, bilmediklerini öğrenmelerini, uygulamadıkları emirleri de yerine getirmelerini gerektirir. Daha sonra ise Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِى ٱلْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ
فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾﴾

222- **Sana** (kadınların) **ay halinden sorarlar. De ki: 'O, bir ezadır. Onun için ay halindeyken kadınlardan uzak durun ve temizleninceye kadar da onlara yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Gerçekten Allah çok tevbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever.'**

222. **"Sana** (kadınların) **ay halinden sorarlar."** Yüce Allah ayhaline dair ve kadının ayhalinden sonra, ayhali olmadan önceki hali gibi olup olmadığını ve yahudilerin yaptığı gibi ayhalindeki kadından tamamen uzak durmanın gerekip gerekmediğini sorduklarını haber vermektedir.

Yüce Allah, ayhalinin bir eza (rahatsızlık) olduğunu bildirmektedir. O bir rahatsızlık olduğuna göre Yüce Allah'ın kullarını yalnızca o ezadan (rahatsızlık verici husustan) uzak durmalarını emretmesi hikmetinin bir gereğidir. Bundan dolayı **"Onun için ayhalindeyken kadınlardan uzak durun"** buyurmaktadır. Bundan maksat ise ayhalinin olduğu yerdir ki bu da sadece kadınla ön tarafından ilişki kurmaktır. Bunun haram olduğu icma ile kabul edilmiştir. Ayhalinde/âdetliyken uzak durmanın özellikle belirtilmesi ise ön tarafın dışında ve ilişki kurmaksızın ayhali olan kadınla birlikte olmanın caiz olduğuna delildir. Ancak Yüce Allah'ın **"ve temizleninceye kadar da onlara yaklaşmayın"** buyruğu, kadının ön tarafına yakın bölgeden faydalanmanın terk edilmesi gerektiğine delildir ki bu da göbek ile dizkapağı arası olan bölgedir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayhali olan hanımıyla birlikte olmak istediğinde yaptığı da budur. Çünkü o, -bu durumdaki- hanımına belden aşağısını bir örtüyle sarmasını emreder ve ondan sonra ona yaklaşırdı.[23]

Ayhali dolayısıyla kadınlardan uzak durmak/onlara yaklaşmamak **"temizleninceye kadar"** geçerlidir. Yani kanları kesilinceye kadar devam eder. Kan kesi-

23 Buhârî, 302; Müslim, 293.

lince, kanın gelmesi sırasında söz konusu olan yasak da ortadan kalkar. Öyleyse kadına yaklaşmanın helâl olması için iki şart gerekmektedir: Ayhali kanının kesilmesi ve ayhalinden dolayı gusletmek. Kan kesilince birinci şart gerçekleşmiş, geriye ikinci şart kalmış olur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İyice temizlendiler mi,"** yani guslettiler mi **"o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın."** Yani onlara önden yaklaşın, arkadan yaklaşmayın. Çünkü ekin için tohum atılan yer, öndür.

Bu buyrukta âdetli kadının (kanı kesildikten sonra) gusletmesinin farz olduğuna, kanın kesilmesinin de bu guslün geçerli olmasının şartı olduğuna delil vardır.

Bu yasak, kullarına bir lütfu ve onları eziyet verici bir şeyden koruması olduğundan ötürü Yüce Allah **"Gerçekten Allah,"** günahlarından sürekli olarak **"çokça tevbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de"** günahlardan kendilerini uzakta tutanları da **"sever."**

Bu buyruktaki temizlenme, necaset ve hadeslerden temizlenmek gibi maddî-manevî temizliği de kapsar. Bu buyrukta taharetin mutlak olarak meşruiyetine delil vardır. Çünkü Yüce Allah temizlik sıfatına sahip olanları sever. Bundan dolayı mutlak olarak taharet (abdest); hem namaz ve tavafın sıhhati için, hem de Mushaf'a dokunmanın caiz olması için bir şarttır. Aynı şekilde bu buyruk, kötü huylardan, çirkin niteliklerden ve düşük davranışlardan uzak kalmak suretiyle manevî temizliği de kapsar.

﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُمْ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُم
مُّلَٰقُوهُ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾﴾

223- **Kadınlarınız sizin için** (adeta, kendisinden ürün aldığınız) **bir tarladır. Öyleyse tarlanıza dilediğiniz gibi varın ve kendiniz için ileriye hazırlık olarak** (salih ameller) **gönderin. Bir de Allah'tan sakının ve bilin ki siz mutlaka O'nun huzuruna varacaksınız. Mü'minleri müjdele.**

223. **"Kadınlarınız sizin için** (adeta, kendisinden ürün aldığınız) **bir tarladır, öyleyse tarlanıza dilediğiniz gibi varın."** İster yüz yüze, ister arkasını dönmüş olarak fark etmez. Ancak ilişki, mutlaka önden olmalıdır. Çünkü ekin yeri orasıdır, çocuğun olduğu yer de orasıdır. Bu buyrukta kadının arka organına

yaklaşmanın haram olduğuna delil vardır. Çünkü Yüce Allah, kadına ancak ekin ekme yerinden yaklaşmayı mubah kılmıştır. Ayrıca peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunun haram olduğuna ve bu şekilde davrananın lanetlendiğine dair rivayetler vardır.[24]

"Ve kendiniz için ileriye hazırlık olarak (salih ameller) **gönderin."** Yani hayırlı işler yapmak suretiyle Allah'a yaklaştırıcı şeyler gönderin. Bunlardan biri de erkeğin, Allah'a yakınlaştırıcı bir amel olması niyetiyle, ecrini O'ndan bekleyerek ve Allah'ın faydalı kılacağı bir zürriyet sahibi olmak ümidiyle hanımına yaklaşmasıdır.

"Bir de Allah'tan sakının," bütün hallerinizde Allah'tan sakınmayı/takvayı elden bırakmayın. Bu konuda da sahip olduğunuz şu bilgi sizin yardımcınız olsun: **"Siz mutlaka O'nun huzuruna varacaksınız."** O da salih olsun olmasın bütün amellerinizin karşılığını size verecektir.

"Mü'minleri müjdele." Umuma delalet etmesi için müjdelenecek husus söz konusu edilmemiştir. Buna göre dünya hayatında da, âhirette de onlara müjde vardır. İmana bağlı olarak her türlü hayrın elde edilmesi ve her türlü zararın uzaklaştırılması da bu müjdenin kapsamındadır. Allah'ın mü'minleri sevdiği, onların sevilmesine sebep olacak şeylerin sevilmesi gerektiği, Allah'ın mü'minlere hazırlamış olduğu dünyevî ve uhrevî mükâfatları söz konusu ederek mü'minleri gayrete getirip teşvik etmenin müstehap olduğu da bu âyetten anlaşılmaktadır.

﴿وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾﴾

224- Yeminleriniz dolayısıyla Allah'ı, iyilik etmenize, takvâ sahibi olmanıza ve insanların arasını bulmanıza engel yapmayın. Allah Semi'dir, Alîm'dir.

224. Yeminden maksat, adına yemin edilenin tazim edilmesi ve hakkında yemin edilen şeyin de te'kid edilmesidir/pekiştirilmesidir. Yüce Allah yeminlere bağlı kalmayı emretmiştir ki bu da her hususta yeminlere bağlı kalmayı gerektiriyordu. Ancak Yüce Allah bu buyruğuyla buna bir istisna getirmektedir. Şöyle ki eğer yemine bağlılık Allah'ın daha çok sevdiği bir şeyi terk etmeyi gerektiriyorsa,

24 *Müsned*, 2/444; Ebû Dâvûd, 2162; Nesâî, 129.

kullarına; yeminlerini iyilik yapmalarına, hayır işleyip kötülükten sakınmalarına ve insanların arasını bulup düzeltmelerine bir engel ve bir perde yapmalarını yasaklamaktadır. Buna göre farz olan bir şeyi terk etmeye yemin eden bir kimsenin yeminini bozması farz, yeminine bağlı kalması haramdır. Müstehab olan bir işi terk etmeye yemin eden kimsenin de yeminini bozması müstehab olur. Haram olan bir fiili işlemeye yemin eden kimsenin ise yeminine bağlı kalmaması farzdır. Mekruh olan bir fiili işlememeye yemin edenin de yeminini bozması müstehabdır. Mubah olan bir şey konusunda yemini koruyarak onu bozmaktan uzak durması gerekir.

Bu âyet-i kerime şu meşhur kaideye de delildir: "Maslahatlar çakışacak olursa daha önemlileri tercih edilir." Burada yemine bağlı kalınması bir maslahattır, bu hususta Allah'ın verdiği emri yerine getirmek ise ondan daha büyük bir maslahattır. Bundan dolayı ona öncelik tanınmıştır. Daha sonra Yüce Allah bu âyet-i kerimeyi şu şerefli iki ismiyle bitirmektedir: **"Allah Semi'dir,"** Yani bütün sesleri işitendir; **"Alîm'dir"** maksatları ve niyetleri bilendir. Yemin edenlerin sözlerini işitmesi ve onların maksatlarının hayır mı, şer mi olduğunu bilmesi de bunlar arasındadır. Bunun muhtevası da O'nun cezalandırmasından sakındırma olup bir nevi şöyle denmektedir: Sizin amelleriniz ve niyetleriniz O'nun tarafından kesin olarak bilinmektedir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾﴾

225- Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığından dolayı sizi sorumlu tutar. Allah Ğafûr'dur, Halîm'dir.

225. **"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden..."** Yani yalnızca dil ile söylediğiniz (lağv) yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Bu tür yemin, kulun kastî olmayarak ve kalbindeki bir niyete bağlı olmaksızın, sözleri arasında "Hayır vallahi, Evet vallahi" demesi; ayrıca kendi açısında doğru olduğunu sandığı geçmişteki bir hususa dair yemin etmesi türünden olan yeminlerdir. Sorumluluk ise ancak kalbin yemin kastıyla söylediği sözlerdedir. Bu buyrukta fiillerde olduğu gibi sözlerde de muteber olanın maksatlar olduğuna delil vardır.

"Allah Ğafûr'dur" tevbe edip kendisine dönenin günahlarını bağışlayıcıdır, **"Halîm'dir"** isyan edeni çabucak cezalandırmaz. Aksine ona mühlet verir, ku-

surunu örter. Onu cezalandırma gücüne rağmen ve onun da egemenliği altında olmasına rağmen affeder.

﴿ لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا۟ ٱلطَّلَٰقَ
فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ ﴾

226- Hanımları ile cinsî temasta bulunmamaya yemin edenler (îlâ yapanlar) **için dört ay beklemek vardır. Şâyet dönerlerse şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

227- Eğer boşamaya karar verirlerse; şüphesiz Allah her şeyi işitendir, bilendir.

226. "Hanımları ile cinsî temasta bulunmamaya yemin edenler (îlâ yapanlar)..." Bu buyrukta hanım hakkında özel bir hususa dair yapılan özel yeminlerden biri söz konusu edilmektedir. Bu da kocanın, hanımı ile cinsî temasta bulunmamaya dair mutlak olarak (süresiz), dört aydan az ya da daha fazla süreyle kayıtlı olarak yemin etmesidir. Kim bu şekilde özel olarak hanımı hakkında yemin ederse (îla yaparsa) ve eğer bu yemini dört aydan daha aşağı bir süreyle kayıtlıysa bu, diğer yeminlere benzer. Yeminini bozduğu takdirde kefaret gerekir. Eğer yeminini tamamlarsa herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Hanımının da onun aleyhine bir hakkı olmaz. Çünkü koca dört ay süreyle yemin etme hakkına sahiptir. Eğer ebedî olarak ya da dört aydan fazla bir süre yaklaşmama kaydını getirmişse hanımı bu hususta bir talepte bulunduğu takdirde yeminine dört aylık bir süre tayin edilir; çünkü kadın böyle bir hakka sahiptir. Bu süre tamamlandığı takdirde kocaya, hanımına dönmesi emredilir ki bu da onunla ilişkiye dönmesi demektir. Eğer ilişki kurarsa yemin keffaretinden başka bir yükümlülüğü yoktur, ilişki kurmak istemezse hanımını boşamaya mecbur edilir. Bunu da kabul etmezse hâkim ona rağmen hanımını boşama hükmünü verir. Ancak karısına geri dönmesi, Yüce Allah'ın daha çok sevdiği bir iştir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Şâyet dönerlerse,"** yani terk edeceklerine yemin ettikleri şey olan ilişkiye geri dönerlerse **"şüphesiz Allah Ğafûr'dur"** bu yeminlerinden döndükleri için haklarında husule gelen şeyleri bağışlayıcıdır, **"Rahîm'dir"** pek merhametlidir, çünkü yeminlerine bir kefaret ve yeminlerinden bir çıkış yolu tespit etmiştir. Yeminlerini çözümü olmayacak şekilde bağlayıcı kılmamıştır. Yine tekrar ha-

nımlarına şefkat ve merhametle geri dönmelerini sağlamakla da onlara merhamet etmiştir.

227. "Eğer boşamaya karar verirlerse," yani hanımlarına geri dönmeyi kabul etmeyecek olurlarsa bu da onların hanımlarından yüz çevirdiklerine, hanımlarını geri istemediklerine delildir ve bu, hanımlarını boşamaya kararlı olduklarını ortaya koymaktadır. Eğer koca bunu kendiliğinden yerine getirecek olursa mesele yok, aksi takdirde hâkim onu boşamaya mecbur eder ya da bizzat kendisi bu boşamayı gerçekleştirir.

"Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, bilendir." Bu buyrukta bu şekilde yemin ederken karısına zarar verme ve meşakkat çıkarma kastı güden kişilere bir tehdit vardır.

Bu âyet-i kerime "îlâ"nın sadece hanımlarla ilgili bir yemin şekli olduğuna delildir. Çünkü Yüce Allah, **"Hanımları ile cinsî temasta bulunmamaya yemin edenler"** buyurmaktadır. Aynı şekilde en az dört ayda bir defa hanımlarla cinsî temasta bulunmanın farz olduğuna da delil vardır. Çünkü bu dört aydan sonra koca, ya cinsî temasta bulunmaya ya da hanımını boşamaya mecbur edilir ki böyle bir hüküm, ancak koca, kendisi için farz olan bir şeyi terk ettiği zaman söz konusu olur.

﴿ وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ
إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى
عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ ﴾

228- Boşanmış kadınlar kendiliklerinden üç kur' müddeti beklerler. Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman etmişlerise Allah'ın, rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer barışmak isterlerse bu bekleme süresi içerisinde kocaları, onları geri almaya başkalarından daha çok hak sahibidirler. Kocaların kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da kocaları üzerinde maruf şekilde hakları vardır. Yalnız erkekler kadınların üzerinde bir derece üstündürler. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

228. "Boşanmış kadınlar," yani kocaları tarafından boşanan kadınlar **"kendiliklerinden üç kur' müddeti beklerler,"** bu süreyi bekleyip bunu iddet olarak

sayarlar. Kur', -alimlerin bu konudaki görüş ayrılıklarına göre- ya ayhalidir ya da temizlik halidir. Ancak doğru olan, kur'un ayhali olduğudur.

Bu iddet süresinin pek çok hikmeti vardır. Bunlardan biri, kadının üç defa ayhali tekrarlandığı takdirde rahminde çocuk bulunmadığı kesin olarak anlaşılır, hamile olmadığı bilinir ve bu da neseplerin karışmamasını sağlar. Bundan dolayı Yüce Allah kadınlara, **"Allah'ın, rahimlerinde yarattığını"** haber vermelerini farz kılmış, hamilelik ve ayhali olup olmama hususlarını gizlemelerini onlara haram kılmıştır. Çünkü bunun gizlenmesi pek çok fesada yol açar. Zira hamileliğini gizlemek suretiyle kadın, çocuğu kendi arzu ettiği, ama onun gerçek babası olmayan (yeni evleneceği) erkeğe nispet edebilir. Ya da iddetinin daha çabuk bitmesini isteyerek hamileliğini gizleyebilir. Kadın, çocuğu babasından başkasına nispet edecek olursa akrabalık bağını kesmiş, miras hakkını ortadan kaldırmış ve o çocuğun en yakın akrabalarının ondan uzak kalmalarına sebep olmuş olur. Hatta çocuğun ilerde kendileriyle evlenmesi haram olan akrabalarından biriyle evlenme ihtimali ortaya çıkar. Öte taraftan çocuk, babasından başka birine ait kabul edilir. Buna bağlı olarak da o kişiden miras alması, ona miras bırakması, kendisine nispet edildiği (üvey babanın) akrabalarının da o çocuğa akraba kılınması gibi hususlar söz konusu olur. Bunda ise Yüce Rab'den başka kimsenin bilemeyeceği kadar kötülük ve fesat ortaya çıkar. Bunların hiçbirisi olmayıp da sadece kadının, nikâhı altında kalması batıl olan bir kimseyle birlikte olması -ki bunda büyük bir günah olan zinada ısrar söz konusudur- bile tek başına kötülük olarak yeter.

Ayhalinin gizlenmesine gelince, eğer acele edip de yalan yere ayhali olduğunu söylerse bu yalan haberiyle kocanın onun üzerindeki hakkı sona erer ve o, başkasına mubah olur. Bundan da sözünü ettiğimiz şekilde pek çok kötülük ortaya çıkar. Yine yalan söyleyerek iddet süresini uzatmak ve böylelikle kocasından hakkı olmayan bir nafakayı almak maksadıyla ayhali olmadığını söylerse, onun bu şekilde alacağı nafaka iki bakımdan haram olur: Evvela kadın böyle bir nafakayı hak etmediği için haramdır. Ayrıca yalan yere bunu şeriatın hükmüne nispet ettiğinden dolayı haramdır. Öte yandan koca, iddet bitmeden dönmek isteyecek olursa bunun iddetin bitişinden sonraya denk gelmesi ihtimali vardır ki o takdirde bu, zina olur. Çünkü kadın artık ona yabancı olmuştur. İşte bütün bunlardan dolayı Yüce Allah **"Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman etmişler ise Allah'ın, rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl değildir"** buyurmaktadır. Onların Allah'ın yarattığını gizlemeleri, Allah'a ve âhiret gününe gerçek manada iman

etmediklerinin delilidir; Allah'a ve âhiret gününe iman edip mutlaka amellerinin karşılığını göreceklerine inanan kimseler olsalardı böyle bir şeyi yapmazlardı.

Bu buyrukta, kadının kendisinden başka kimselerin muttali olmadığı hamilelik, ayhali vb. hususlara dair kendisi hakkında vereceği haberlerinin kabul edileceğine delil vardır.

Daha sonra Yüce Allah, **"Eğer barışmak isterlerse,"** yani dönmeyi arzu eder, birbirleriyle kaynaşarak ve severek bunu isteyecek olurlarsa **"bu bekleme süresi içerisinde"** kadın, iddeti içinde beklemeye devam ettiği sürece **"kocaları onları geri almaya,"** yani onları tekrar nikâhları altında bulundurmaya **"başkalarından daha çok hak sahibidirler."** Âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşıldığına göre; eğer barışmak ve arayı düzeltmek istemezlerse, kocalar kadınlarını geri almaya daha çok hak sahibi değildirler. Bu durumda kocaların zarar verme kastı ve kadının aleyhine olmak üzere iddeti uzatma maksadıyla onlara dönmeleri kocalara helâl olmaz.

Böyle bir maksada rağmen kocanın bu şekilde boşadığı hanımına dönüp dönemeyeceği konusunda iki görüş vardır. Cumhurun kanaatine göre -haram olmakla birlikte- bu hakka sahiptir. Bununla birlikte sahih olan, kocanın arayı düzeltmek istemediği takdirde -âyet-i kerimenin zahirinden de anlaşıldığı gibi- dönme hakkına sahip olmadığıdır. Bu da kadının iddet beklemesinin bir diğer hikmetidir. Şöyle ki koca, hanımından ayrıldığına pişman olabilir, işte bu süre onun bu konuda iyice düşünmesi ve kesin karara varması için verilmiştir. Bu da Yüce Allah'ın eşler arasında ülfetin olmasını istediğine ve ayrılmalarını sevmediğine delildir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de *"Allah'ın hiç sevmediği helâl, talaktır/boşanmadır."*[25] buyurmuştur.

Bu hükümler ric'î talaka hastır. Bain talakta ise kocanın kadına dönmeye daha fazla hak sahibi olması söz konusu değildir. Aksine her ikisi de birbirine dönmeye razı olsa da, bütün şartları taşıyan yeni bir nikâh akdinin yapılması zorunludur.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kocaların kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da kocaları üzerinde maruf şekilde hakları vardır."** Yani kocaların hanımları üzerinde yerine getirmeleri gereken zorunlu ve müstehab hakları bulunduğu gibi, kadınların da kocaları üzerinde birtakım hakları vardır ve kocaları bunları yerine getirmelidir. Eşler arası hakların dayanağı "maruf"dur. Maruf ise bulundukları şehirde ve dönemde kendilerine emsal olanlar hakkında cereyan eden örf, âdet demektir. Bunlar ise zaman, mekân, ah-

25 Ebû Dâvûd, Talâk 3; İbn Mâce, Talâk 1; Hakim, 2/196.

val, şahıslar ve hakların farklılığına göre farklılık göstermektedir. Bu buyruktan, kadının nafakasının, giyiminin, muaşeretin, mesken hakkının -ve aynı şekilde ilişki hakkının- bütünüyle marufa göre tespit edileceğine delil vardır. Bunlar da mutlak akdin gerekleridir. Eğer nikah akdi yapılırken birtakım şartlar koşulmuşsa taraflar -haramı helâl kılan yahut helâli haram kılan bir şart olmadıkça- o şartlara uymakla yükümlüdürler.

"Yalnız erkekler kadınların üzerinde bir derece üstündürler." Yani onlar için yöneticilik ve kadına nispetle bir hak fazlalığı vardır ki bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Erkekler kadınlar üzerine yöneticidirler. Bu, Allah'ın bazılarını bazılarına üstün kılmış olmasından ve erkeklerin mallarından infak etmelerinden dolayıdır."** (en-Nisâ, 4/34) Nübüvvet makamı, hâkimlik, küçük ve büyük imamet (namaz kıldırma imamlığı ve devlet yöneticiliği) ile sair velâyetler (kamu yöneticilikleri) erkeklere aittir. Diğer taraftan miras ve benzeri hususlarda erkek, kadının iki katı hakka sahiptir.

"Allah Azîz'dir, Hakîm'dir." Yani kahredici güç, büyük saltanat ve egemenlik O'nundur. Her şey O'na boyun eğmektedir, ancak O, Aziz olmakla birlikte tasarruflarında da sonsuz hikmet sahibidir.

Hamile kadınların iddeti bu âyetin genel hükmünün dışındadır. Çünkü hamile kadınların iddeti doğum yapmalarıyla biter. Yine kendileriyle gerdeğe girilmeden boşanmış kadınlar da bu hükmün dışındadır. Onların iddet bekleme yükümlülükleri yoktur. Cariyelerin iddeti ise -ashab-ı kiramın belirttiği gibi- iki ayhalidir. Zaten âyetin siyakı da bu buyruklarla hür kadınların kastedildiklerinin delilidir.

﴿ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِۖ فَإِمۡسَاكُۢ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ تَسۡرِيحُۢ بِإِحۡسَٰنٖۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَأۡخُذُواْ مِمَّآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ
شَيۡـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَا فِيمَا ٱفۡتَدَتۡ بِهِۦۗ
تِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعۡتَدُوهَاۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٢٢٩﴾

229- Talak iki defadır. (Ondan sonra) **ya iyilikle tutmalıdır veya güzellikle salmalıdır. Onlara verdiklerinizden bir şey geri almanız size helâl olmaz. Ancak eğer erkekle kadın, Allah'ın çizdiği sınırları koruyamayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer siz de onların Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız o halde kadının bir şeyleri fidye vermesinde her ikisi için de vebal yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerin tâ kendileridir.**

229. Boşama cahiliye döneminde de vardı ve İslâm'ın ilk döneminde de aynı şekilde devam etti. Koca, karısını sonsuz sayıda boşayabilirdi. Eğer koca, karısına zarar vermek isterse onu boşar, iddetinin bitmesine yakın bir zamanda ona döner, sonra onu bir daha boşar ve bunu ebediyen devam ettirirdi. Böylece kadın, ancak Allah'ın bildiği birçok zararla karşı karşıya kalırdı. Bu yüzden Yüce Allah bize şunu bildirmektedir: **"Talak,"** yani ric'atın/geri dönmenin mümkün olduğu boşama **"iki defadır."** Böylelikle koca eğer karısına zarar vermek istemiyorsa karısına dönme imkânını elde eder ve bu süre zarfında kararını gözden geçirir. Bundan fazlasının ise bu açıdan bir faydası yoktur. Çünkü iki defadan fazla hanımını boşayan kimse ya haram bir şeye cür'et eden biridir ya da hanımını nikahı altında tutma isteğinde değildir, aksine onun maksadı, hanımına zarar vermektir. Bundan dolayı Yüce Allah kocaya, hanımını **"iyilikle tutma"**yı emretmektedir. İyilikle tutmak, onunla güzel şekilde geçinmektir. Bu güzel ve maruf şekildeki geçinme ise kendisi durumunda olanların hanımlarıyla geçinme şekilleri gibidir. Tercih edilen görüş budur. Aksi takdirde hanımını **"güzellikle salmalıdır,"** yani güzellikle boşamalı, ondan ayrılmalıdır. Ayrıldığı için kadına önceden vermiş olduğu malından bir şey almaması da güzellikle salmanın bir parçasıdır. Çünkü bunları geri almaya kalkışmak bir zulümdür ve herhangi bir şeye karşılık olmaksızın mal almaktır. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

"Onlara verdiklerinizden bir şeyi geri almanız size helâl olmaz. Ancak eğer erkekle kadın, Allah'ın çizdiği sınırları koruyamayacaklarından korkarlarsa başka." Bu maruf bir şekilde yapılacak "muhalaa"dır (Muhalaa; meşru bir nedenden ötürü evlilik hayatını sürdürmek istemeyen kadının, kocasına ödediği bir bedel karşılığında evlilik bağından kurtulmasıdır). Kadın eğer huyu, yaratılışı veya dinindeki bir eksikliği dolayısıyla kocasından hoşlanmazsa ya da onun hakları hususunda Allah'a itaat edemeyeceğinden korkarsa bu yola başvurulur.

"Eğer siz de onların Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız o halde kadının bir şeyleri fidye vermesinde her ikisi için de vebal yoktur." Çünkü bu, kocanın, kadının istediği ayrılığı elde etmesi karşılığında aldığı bir bedeldir. Bu buyruk, böyle bir hikmetin varlığı halinde muhalaa yaparak ayrılmanın meşru olduğunu ortaya koymaktadır.

"İşte bunlar," yani sözü geçen şer'î hükümler **"Allah'ın sınırlarıdır."** Allah'ın sizin için şeriat olarak koyduğu ve uymanızı emrettiği hükümleridir. **"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerin tâ kendileridir."** Helâli

çiğneyip harama bulaşandan ve Allah'ın helâl kıldığıyla yetinmeyenden daha büyük zulmü kim yapabilir?

Zulüm üç kısımdır: Kulun kendisiyle Allah arasındaki zulüm ki, bu şirktir ve kulun işlediği en büyük zulümdür. Allah tevbe olmadan şirki bağışlamaz. Kulun kendisi ile diğer insanlar arasında olan zulüm. Kulların haklarından, hiçbir şeyi karşılıksız bırakmaz. Kulun Rabbi ile arasındaki şirkten daha aşağı olan zulümler ise Allah'ın meşîeti ve hikmeti çerçevesindedir. (Yani Allah onlar hakkında dilediği gibi hüküm verir).

﴿فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن
ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾﴾

230- Eğer erkek onu (bir daha) **boşarsa ondan sonra artık** (o kadın) **başka bir koca ile nikâhlanmadıkça ona** (ilk kocasına) **helâl olmaz.** Şayet (yeni koca da onu boşarsa ve) **onlar da Allah'ın sınırlarına dosdoğru uyacaklarına inanırlarsa onlara birbirlerine dönmelerinde bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. O, bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır.**

230. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer erkek** (bir daha)" üçüncü defa **"boşarsa ondan sonra artık** (o kadın) **başka bir koca ile nikahlanmadıkça"** yani sahih bir nikah ile nikahlanıp yeni kocası onunla ilişki kurmadıkça **"ona** (ilk kocasına) **helâl olmaz."** Nikahın sahih olması ve ikinci kocanın onunla ilişki kurmasının şart olması şundan dolayıdır: Şer'î bir nikah, ancak sahih olan nikaha denir. Sahih olan nikahın da kapsamına hem akit hem de ilişki kurmak girer. Bu, ittifakla kabul edilmiş bir husustur. Bu, ikinci kocanın da isteyerek nikâh yapmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Eğer bu nikâhtan kastı, kadının birinci kocaya helâl olmasını sağlamak ise bu, nikah değildir ve kadının ilk kocasına helâl olması sonucunu da doğurmaz. Böyle birinin bu kadınla ilişki kurması da bir fayda sağlamaz; çünkü bu kişi şer'î manada koca değildir.

Şâyet ikinci koca onunla evlenmek isteğiyle nikahlanır ve onunla ilişki kurar, daha sonra da ondan ayrılır ve kadının iddeti biterse, o zaman **"Allah'ın sınırlarına dosdoğru uyacaklarını inanırlarsa onlara"** birinci koca ile karısına **"birbirlerine dönmelerinde,"** yani aralarında yeni bir nikah akdi yapmalarında **"bir vebal yoktur."** Akit yapmalarının gereği, geri dönmenin kendilerine izafe

edilmesinden dolayıdır. Bu da karşılıklı rızaya itibar edileceğine delildir. Bununla birlikte geri dönmeleri için her ikisinin de "Allah'ın sınırlarına dosdoğru uyacaklarına inanmaları" gerekir. Yani her biri, diğerinin hakkını yerine getireceği kanaatine sahip olmalıdır. Bu ise daha önce ayrılıkla sonuçlanan birlikteliklerine pişman olmaları ve onun yerine artık güzel bir şekilde geçinmeyi kararlaştırmaları ile olur. O takdirde geri dönmelerinde onlar için bir vebal yoktur. Âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşıldığına göre şâyet Allah'ın sınırlarını gereği gibi uygulayamayacakları kanaatine sahip olurlarsa, yani önceki hallerinin hâlâ devam ettiğini, kötü geçinme duygularının yine olduğu gibi devam ettiği kanaatinin ağır bastığını tespit ederlerse bu işe tekrar kalkışmalarında vebal vardır. Çünkü bütün işlerde eğer Allah'ın emri uygulanmayacak ve Allah'a itaat edilmeyecek olursa o işleri yapmaya kalkışmak helâl değildir.

Bu, insanın bir iş yapmak istediği, özellikle de küçük ve büyük idarecilikleri (başkalarının sorumluluklarını) üstleneceği zaman kendini iyice ölçüp tartması gerektiğinin delilidir. Eğer bunları yerine getirebilecek gücü kendinde görür ve kendine güvenirse bu işleri üstlenmeli, aksi takdirde uzak durmalıdır.

Yüce Allah, bu büyük hükümleri beyan ettikten sonra şöyle buyurmuştur: **"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır,"** yani belirlediği, beyan ettiği ve açıkça ortaya koyduğu şer'i hükümleridir. **"O, bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır."** Bunları, bilen bir topluma açıklamıştır. Çünkü bunlardan yararlanacaklar ve başkalarına faydalı olacaklar ancak onlardır. Bu buyrukta ilim ehlinin faziletine açık işaret vardır. Çünkü Yüce Allah, sınırlarını özel olarak onlara açıkladığını beyan etmekte; bu açıklamada onların maksat olarak gözetildiklerini ifade buyurmaktadır. Yine bu buyruktan Yüce Allah'ın, kullarının, Rasûlüne indirdiği sınırlarını bilmelerini ve bu hususlara dair yeterince bilgi sahibi olmalarını istediği de anlaşılmaktadır. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا
لِّتَعْتَدُوا۟ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ
أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾﴾

231- Kadınları boşadığınızda iddetlerinin bitmesi yaklaştı mı artık onları ya iyilikle tutun veya iyilikle salın. Yalnız haddi aşıp onlara zarar vermek için onları (nikâhınızda) **tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine zulmetmiş olur. Allah'ın âyetlerini ala-**

ya almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini anın, size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği Kitâb ve Hikmet üzerinde düşünün. Allah'tan sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

231. **"Kadınları,"** bir veya iki ric'î talak ile **"boşadığınızda iddetlerinin bitmesi yaklaştı mı"** iddetlerini bitirmelerine yakın bir süre kaldı mı **"artık onları ya iyilikle tutun veya iyilikle salın."** Yani ya onların haklarını yerine getirmek için onlara dönün ya da dönmeden ve onlara zarar vermeden onları bırakın. İşte bundan dolayıdır ki daha sonra **"Yalnız"** bu işte helâli -ki bu maruf bir şekilde onları tutmaktır- çiğneyip harama -ki bu da zarar vermek niyetiyle onları tutmaktır- düşmek suretiyle **"haddi aşıp onlara zarar vermek için onları** (nikâhınızda) **tutmayın."**

"Kim bunu yaparsa muhakkak kendisine zulmetmiş olur." Haksızlık mahlûka yapılmış olsa dahi bunun zararı, zarar vermek isteyenedir.

"Allah'ın âyetlerini alaya almayın." Yüce Allah sınırlarını gâyet açık bir şekilde beyan edip bundan maksadın onları öğrenip gereğince amel etmek, sınırlarında durup onları aşmamak olduğunu -çünkü Yüce Allah bu hükümleri boşuna indirmemiştir, aksine onları hak, doğruluk ve ciddiyetle indirmiştir- bildirdikten sonra burada bunları alaya almayı, yani onları oyuncak edinmeyi yasaklamaktadır. Onları oyuncak edinmek ise onlara karşı küstahça davranmak ve onların gereklerini yerine getirmemektir. Mesela nikâh altında tutmayı yahut ayrılmayı, zarar vermek kastıyla yapmak, çok boşamak ya da üç talakı bir arada vermek böyledir. Yüce Allah ise rahmetinin bir tecellisi ve erkeğin maslahatına uygun olarak boşama hakkını birbiri ardınca, sırayla olacak şekilde vermiştir.

"Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini" bütün nimetlerini dil ile O'na hamd ve sena ederek, kalp ile bu nimetleri itiraf ve ikrar ederek, azalarla da bu nimetleri Allah'a itaatte kullanmak suretiyle **"anın, size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği Kitab ve hikmet,"** yani sünnet-i seniyye **"üzerinde düşünün."** Çünkü bu ikisi ile size hayır yollarını göstermiş ve bu yolları izlemeye teşvik etmiştir. Kötülük yollarını da belirtmiş ve onları izlemekten de sakındırmıştır. Kendi zatını, dostlarına ve düşmanlarına nasıl davrandığını size bildirmiş, önceden bilmediğiniz pek çok şeyi de size öğretmiştir. Buradaki "hikmet"ten kastın, Şeriatın sırları olduğu da söylenmiştir. Çünkü kitapta pek çok hüküm vardır. Yüce Allah'ın bu emir ve yasaklarındaki hikmetin beyan edilmesi, işte bu hikmetin kapsamındadır, denilmiştir. Her iki anlam da doğrudur.

İşte bundan dolayı Yüce Allah **"size kendisi ile öğüt vermek üzere..."** buyurmuştur. Yani üzerinize indirilenlerle öğüt vermek üzere... Bu ifade **"hikmet"**ten kastın, Şeriatın sırları olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Çünkü öğüt vermek, hüküm ve hikmetin açıklanması ve korkutma yahut teşvikle olur. Hükmün açıklanmasıyla cahillik ortadan kalkar. Teşvikle birlikte olan hikmet, o hükümlere rağbet göstermeyi gerektirir. Korkutmayla birlikte olan hikmet de korkmayı gerektirir. O halde bütün işlerinizde **"Allah'tan sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** İşte bunun için O, bütün zaman ve mekanlarda maslahatlara uygun düşen bu hükümleri size son derece açık ve sağlam bir şekilde beyan etmiştir.

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ
بِالْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۗ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾﴾

232- Kadınları boşadığınızda iddetlerini bitirdiler mi artık aralarında meşru bir şekilde anlaştıkları takdirde (eski) **kocaları ile nikâhlanmalarına engel olmayın. İşte içinizde Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere böyle öğüt verilir. Böylesi sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

232. Bu, üçten aşağı talak ile boşanmış ve iddeti de bitmiş kadının velilerine bir hitaptır. Şâyet bu kadını kocası bir daha nikahlamak ister, kadın da buna razı olursa artık kadının velisi olan babasının veya bir başkasının, eski kocanın onu boşamış olmasından dolayı duydukları kin, öfke ve nefret dolayısıyla tekrar evlenmelerine engel olmaları caiz değildir. **"İşte içinizden Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere..."** kaydının zikredilmesi velinin sahip olduğu imanın, böyle bir evliliğe engel olmasına mani olacağını ortaya koymaktadır.

"Böylesi sizin için daha hayırlı ve daha temizdir." Velinin zannettiğinin aksine bu, velâyeti altındaki kadını tekrar evlendirmeme şeklindeki kanaatinden daha iyidir. Uygun olan da budur, yoksa kibirlilerin ve üstünlük taslayanların âdeti olduğu üzere bu boşamaya, o kadını eski kocasına vermemek suretiyle karşılık vermek değildir. Her ne kadar veli, o kimseye tekrar eski karısıyla evlenme imkânını vermemenin daha uygun olduğunu sanıyor ise de bu böyledir; zira **"Allah bilir, siz bilmezsiniz."** O halde sizin maslahatlarınızı bilen, yararınızı isteyen

ve bunları gerçekleştirmeye gücü yeten, bildiğiniz ve bilmediğiniz birçok şekilde bunları kolaylaştıran yüce Rabbin emrine uyun.

Ayet-i kerimede nikâhta velinin, mutlaka bulunması gerektiğine delil vardır. Çünkü Allah burada evliliğe engel olmayı velilere yasaklamaktadır. Bu da onlara yetkilerinde olan ve hak sahibi oldukları bir hususun yasaklandığını gösterir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ۞ وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ
رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ
بِوَلَدِهِۦ ۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ
أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟
أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾ ﴾

233- Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir. O kadınların maruf bir şekilde yiyeceği ve giyeceği çocuğun babasına aittir. Kimseye gücünden fazlası yüklenmez. Ne bir anneye, çocuğundan dolayı zarar verilsin ne de bir baba, çocuğu yüzünden zarara sokulsun. Mirasçıya düşen de bunun gibidir. Eğer karşılıklı rıza ve istişare ile (çocuğu sütten) kesmek isterlerse ikisine de bir günah yoktur. Çocuklarınızı (sütanneye) emzirtmek isterseniz, vereceğiniz (bedeli) meşru bir şekilde teslim etmeniz şartı ile size bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir.

233. **"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler"** buyruğu, emir manasına bir haberdir (yani "emzirsinler" demektir). Burada çocukların iki tam yıl emzirilmesi, ayrıca bir emri gerektirmeyecek kadar kesin bir husus kabul edilmiştir. **"Yıl,"** hem tam bir yıl, hem de yılın büyük bir bölümü hakkında kullanıldığından dolayı "iki tam yıl" kaydı getirilmiş, ardından da **"bu, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir."** buyrulmuştur. Süt emen çocuk iki yılı tamamladı mı artık onun süt emmesi tamamlanmış ve bundan sonra aldığı süt diğer gıdalar seviyesine gelmiş olur. Bundan dolayı iki yıldan sonraki süt emme (süt akrabalığı oluşturmada) muteber değildir ve nikah yasağı (mahremiyet) meydana getirmez.

Bu ayet, Yüce Allah'ın **"Onun taşınması ve sütten kesilmesi de otuz aydır."** (el-Ahkaf, 46/15) buyruğuyla bir arada değerlendirilerek, hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğu ve bu süre zarfında çocuğun dünyaya gelmesinin mümkün olduğu hükmü çıkarılmaktadır.

"O kadınların maruf bir şekilde yiyeceği ve giyeceği babasına aittir." Bu, hem kadının erkeğin nikahı altında olması hem boşanmış olması hallerini kapsamaktadır. Bu durumda babanın, kadının gıda, giyim ve süt emzirme ücretini sağlaması gerekir. Bu da şuna delildir: Kadın eğer kocanın nikahı altında bulunuyorsa gıda ve giyim dışında bir ücret hak etmez. Herkesin (hak ve yükümlülüğü,) durumuna göredir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Kimseye gücünden fazlası yüklenmez."** buyurmaktadır. Fakir, zengin bir kimsenin nafakası gibi nafaka vermeye mükellef tutulmaz. Hiçbir şey bulamayan kimse de buluncaya kadar nafaka vermekle yükümlü tutulmaz.

"Ne bir anneye, çocuğundan dolayı zarar verilsin," yani annenin, çocuğunu emzirmekten alıkonması ya da ona verilmesi gereken nafaka, giyim veya ücretin verilmemesi suretiyle zarara sokulması helâl değildir. **"Ne de bir baba, çocuğu yüzünden zarara sokulsun"** Kadın da kocasına zarar vermek için çocuğunu emzirmekten imtina etmek ya da hakkından fazlasını istemek gibi şekillerle babaya zarar vermeye kalkmasın. Burada (bizzat "baba" kelimesinin değil de) "çocuk kendisine ait olan" anlamındaki "الْمَوْلُودِ لَهُ" ifadesinin kullanılması çocuğun babasına ait olduğunun delilidir. Çünkü çocuğun kendisine bağışlandığı kişi odur ve çocuk, babanın kazançları arasındadır. Bundan dolayı baba, -anneden farklı olarak- çocuğunun malından razı olsun yahut olmasın alabilir.

"Mirasçıya düşen de bunun gibidir." Yani çocuğun hem babası hem de malı yoksa çocuğun mirasçısı durumunda olan kimseler tıpkı baba gibi süt emziren kimsenin nafakasını ve giyimini sağlamakla yükümlüdürler. Bu buyruk ayrıca darlık çeken akrabaların nafakalarını varlıklı yakın mirasçısının sağlamasının farz olduğuna delildir.

"Eğer" anne ve baba **"karşılıklı rıza"** gösterir ve kendi aralarında **"istişare ile"** sütten kesilmesinin çocuğun faydasına olup olmadığını görüşerek iki yılın tamamlanmasından önce **"(çocuğu sütten) kesmek isterlerse"** bu da çocuk için zararlı değilse ve her ikisi de buna rıza gösterirse iki yıl tamamlanmadan önce onu sütten kesmekten dolayı **"ikisine de bir günah yoktur."** Âyet-i kerimenin mefhumu, biri razı olup diğeri olmazsa, ya da sütten kesilmesi çocuk için faydalı olmazsa çocuğun sütten kesilmesinin caiz olmadığına delildir.

"Çocuklarınızı (sütanneye) **emzirtmek isterseniz,"** yani zarar vermek kastı olmaksızın çocuklarınıza öz annelerinin dışında bir süt anne bulmak isterseniz, süt annelere **"vereceğiniz (bedeli) meşru bir şekilde teslim etmeniz şartı ile size bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir."** Ve yaptıklarınıza göre hayır veya şer ile karşılığınızı verecektir.

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ
أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾﴾

234- İçinizden vefat edenlerin geride bıraktıkları eşler, kendiliklerinden dört ay on gün beklerler. Müddetlerini bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında maruf ile yaptıklarından dolayı size bir günah yoktur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

234. Yani kocası vefat ettikten sonra hanımı, farz olarak dört ay on gün bekler. Bundaki hikmet ise bu dört aylık zamanda -varsa- hamileliğinin ortaya çıkması ve beşinci ayın başlangıcında da (ceninin) harekete geçmesidir. Hamilelerin hükmü ise bu genel hükmün dışındadır. Çünkü hamilelerin iddeti doğum yapınca sona erer. Cariyenin iddeti ise hür kadının iddetinin yarısı olup iki ay beş gündür.

"Müddetlerini bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında maruf ile yaptıklarından," yani iddeti biten kadınların haram ve mekruh olmayan bir surette tekrar süslenip koku sürünmelerinden **"dolayı size bir günah yoktur."** Bu buyruk, -iddet süresi içinde boşanmış veya başka bir şekilde kocalarından ayrılmış kadınların değil- kocaları vefat etmiş kadınların bu şekilde yas tutmalarının farz olduğuna delildir. Bu hususta âlimlerin icmaı vardır.

"Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Zahiri ile, batını ile; açığı ile, gizlisi ile amellerinizi çok iyi bilendir, ki bu bakımdan amellerinizin karşılığını verecektir.

Yüce Allah'ın velilere **"Artık onların kendileri hakkında maruf ile yaptıklarından dolayı size bir günah yoktur"** hitabında; velinin, kadının ne yaptığına dikkat etmesi gerektiğine, yapılması caiz olmayan şeylerden onu engelleyip yapılması gerekene mecbur edeceğine, bu hususta onun sorumlu olduğuna ve bu şekilde davranmasının da veliye farz olduğuna delil vardır.

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ
أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا
عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾﴾

235- Kadınlara üstü kapalı talip olmanızdan veya bunu içinizde saklamanızdan dolayı size bir günah yoktur. Allah onları muhakkak anacağınızı bilmektedir. Fakat meşru bir söz söylemeniz müstesna kendileri ile gizlice sözleşmeyin. İddet sona erinceye kadar da nikah akdini yapmaya azmetmeyin. Bilin ki Allah içinizdekini bilir. O halde O'ndan sakının ve bilin ki Allah, Ğafûr'dur, Halîm'dir.

235. Bu buyruk, kocasının vefatı dolayısıyla yahut kocası hayatta olup bâin talakla boşanmış olduğu için iddet bekleyen kadının hükmüyle ilgilidir. Böyle bir kadına, onu bâin talakla boşayan kocası dışındaki bir kimsenin açıkça evlilik teklifinde bulunması haramdır. Yüce Allah'ın **"Kendileri ile gizlice sözleşmeyin"** buyruğuyla kastedilen de budur. Üstü kapalı, tariz yoluyla ifadeye gelince Yüce Allah bunda vebal olmadığını belirtmektedir. Aradaki fark şudur:

Açık ifade, nikâh anlamından başka ihtimale gelmez. Bu, kadının evlenmek arzusuyla acele edip iddetinin bittiğine dair yalan söylemesi ihtimalinden dolayı haram kılınmıştır. Bu buyruk harama götüren yolların da yasaklandığına ve kadının, birinci kocasının hakkına riayet dolayısıyla iddet süresinde ondan başkasına evlilik sözü vermemesi gerektiğine delildir.

Üstü kapalı ifade (tariz) ise nikâh ihtimalini de taşır, başka ihtimale de gelir. Mesela bain talakla boşanmış bir kadına, "Ben evlenmek istiyorum," "İddetin bittiği takdirde bana danışmanı arzu ederim" vb. sözlerin söylenmesi bu kabildendir. Bu gibi sözlerin söylenmesi caizdir. Çünkü bunlar açık ifade hükmünde değildir. Diğer taraftan insanda bu gibi sözleri söylemeye de kuvvetli bir istek vardır. Aynı şekilde insanın kalbinde iddet bekleyen bir kadınla -iddetinin bitmesi halinde- evlenme duygusunu saklaması da mümkündür. Bundan dolayı Yüce Allah **"Veya içinizde saklamanızdan dolayı da size bir günah yoktur. Allah onları muhakkak anacağınızı bilmektedir"** buyurmuştur. Bütün bu açıklama-

lar akit öncesi hususlarla ilgilidir. Nikah akdine gelince bu **"iddet sona erinceye kadar"** helâl değildir. **"Bilin ki Allah içinizdekini bilir."** O bakımdan cezasından korkarak ve mükâfatını umarak hayra niyet ediniz, kötü niyet beslemeyiniz.

"Bilin ki muhakkak Allah Ğafur'dur" günah işleyip o günahlarından tevbe eden ve Rabbine dönen kimselerin günahlarını bağışlayıcıdır. **"Halim'dir,"** çünkü cezalandırma kudretine rağmen isyan edenlerin masiyetlerini cezalandırmakta acele etmez.

﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ
قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾﴾

236- Kendilerine dokunmadığınız veya mehir tayin etmediğiniz hanımları boşamanızda size günah yoktur. (Ancak) **onları, eli geniş olan kendi halince, fakir olan da kendi halince olmak üzere, maruf bir şekilde faydalandırın. Bu, ihsan edenlerin üzerine bir haktır.**

236. Yani ey kocalar, kadınlarla ilişki kurmadan veya onlar için henüz mehir tayin etmeden önce onları boşamanızda bir vebal ve günahı yoktur. Her ne kadar bu davranış kadınlar için bir kırgınlığa sebep ise de onların bu kırgınlığı onları faydalandırmak suretiyle giderilir. O bakımdan **"onları... faydalandırın,"** bu, üzerinize vazifedir. Bu da onların gönüllerini hoş etmek ve kırgınlıklarını gidermek için onlara bir miktar mal (mut'a) vermenizle olur.

Yine bu, **"eli geniş olan kendi halince, fakir olan da kendi halince olmak üzere"** geçerlidir ki bu da örfe göre belirlenir. Şartlar değişince o da değişir. Bundan dolayı **"maruf bir şekilde faydalandırınız"** buyrulmaktadır.

Bu da **"ihsan edenler üzerine bir haktır."** Yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Onlar, bu durumdaki hanımların haklarını düşürmek hakkına sahip değildirler. Erkekler kadınların bu şekilde kendilerine meyledip evliliği arzulamalarına ve kalplerinin kendilerine bağlanmasına sebep olduktan sonra onların bu arzularını yerine getirmedikleri takdirde bunun karşılığında o hanımlara mut'a/mal vermelidirler.

Gerçekten Yüce Allah'ın bu ilâhî hükmü ne kadar da güzeldir! Bu hükmü koyanın hikmetine ve rahmetine ne büyük bir delildir! Yakîn sahibi bir topluluk için hükmü Allah'ınkinden daha güzel kim olabilir ki?

Bu âyet-i kerime ile mehirleri tayin edilmeden önce boşanan kadınların hükmü belirtilmişti. Daha sonra Yüce Allah kendilerine mehir tayin edilmiş kadınları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن
يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ
بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾﴾

237- Kendilerine mehir tayin etmiş olduğunuz hanımları onlara dokunmadan önce boşarsanız tayin ettiğinizin yarısını (onlara verin). **Ancak** (kadınların) **kendileri veya nikah akdini elinde bulunduran kimse bağışlarsa ayrı. Sizin bağışlamanız ise** (ey erkekler), **takvaya daha yakındır. Aranızdaki fazileti unutmayın. Allah yaptıklarınızı görmektedir.**

237. Yani kadınlara dokunmadan ve mehir tayin ettikten sonra onları boşayacak olursanız boşanan kadınlara, tayin edilen mehrin yarısı verilir, diğer yarısı size kalır. Şayet bir bağışlama veya bir müsamaha sözkonusu olmazsa -ki bu da kadının hakkını bağışlamasına bir engel yoksa hakettiği mehrin yarısını kocasına bağışlaması suretiyle olur- yapılması gereken budur. **"veya nikah akdini elinde bulunduran kimse bağışlarsa ayrı."** Bu, sahih kabul edilen görüşe göre kocadır. Çünkü nikah akdini bozma hakkı onun elindedir. Diğer taraftan velinin, -malik de, vekil de olmaması dolayısıyla- kadının hakettiğini affetmesi doğru olmaz. Akdi elinde bulunduran kişinin, kadının babası olduğu da söylenmiştir ki ayet-i kerimenin lafzı da buna delalet etmektedir.

Daha sonra Yüce Allah mehri bağışlamayı teşvik etmiş ve bu davranışın takvaya daha yakın olduğunu bildirmiştir. Çünkü böyle bir tutum kalbe genişlik vermeyi doğuran bir iyiliktir. Ayrıca insanın iyilik yapmaktan, güzel davranmaktan yana kendini boşlamaması gerekir. Karşılıklı iletişimin/münasebetin en üstün derecesi olan fazileti de unutmamalıdır; çünkü insanlar arası ilişkiler iki basamaktır. Biri yerine getirilmesi gereken adalet ve insaftır ki bu da hak ettiğini almak

ve başkasının hakkını vermektir. Diğeri de fazilet ve iyilik basamağıdır. Bu da vermesi gerekmeyeni vermek, haklarda müsamahakâr davranmak ve nefiste bulunanları dizginlemektir.

O nedenle insanın -bazı hallerde dahi olsa- bu son basamağı unutmaması gerekir. Özellikle de karşılıklı ilişkilerde bulunulmuş veya hakların iç içe girmesi söz konusu olmuş kimselere karşı! Şüphesiz Allah, lütuf ve keremiyle iyilik yapanların, ihsan edenlerin mükâfatını verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah yaptıklarınızı görmektedir"** buyurmuştur.

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾﴾

238- Namazları ve özellikle orta namazı muhafaza edin. Allah'ın huzurunda saygı ve itaat ile divan durun.

239- Şâyet korkarsanız o halde yayan veya binek üstünde (kılın). **Güvene kavuştuğunuzda ise O, size bilmediğinizi öğrettiği gibi Allah'ı anın.**

238. **"Namazları ve özellikle orta namazı koruyun."** Yüce Allah bu buyruğuyla genel olarak bütün namazları, özellikle de ikindi namazı demek olan **"orta namazı"** muhafaza etmeyi emretmektedir. Namazı muhafaza etmek, onu vaktinde eda etmek, şartlarını, rükünlerini, huşuunu, namazdaki bütün vacip ve müstehabları yerine getirmektir. Namazları muhafaza etmekle diğer ibadetler de muhafaza edilmiş olur.

Namazın hayâsızlıklardan ve kötülükten alıkoymak gibi bir faydası vardır. Özellikle de namaz eksiksiz eda edilecek olursa! Nitekim Yüce Allah (buna işaret ederek) şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın huzurunda saygı ve itaat** (kunut) **ile divan durun."** Yani namazı boyun eğerek, ihlâs ile ve huşu duyarak kılın. Çünkü "kunut," huşu ile birlikte sürekli itaat etmek demektir.

239. **"Şâyet korkarsanız"** buyruğunda neden korkulduğunun belirtilmemesi düşmandan, yırtıcı hayvandan, elden kaçırılması dolayısıyla kulun zarar göreceği bir şeyin elden kaçmasından korkulması gibi bütün korku halleri kapsaması içindir. İşte bu durumlardan birinde **"yayan,"** ayaklarınız üzerinde yürüyerek **"veya binek üstünde,"** at veya diğer binekler üzerinde namaz kılın. Bu durumda kıble-

ye yönelmek şart değildir. Bu, korku mazereti dolayısıyla namaz kılma şeklidir. Güvenli ortam tekrar oluşursa o zaman namaz tam olarak kılınır.

Yüce Allah'ın **"Güvene kavuştuğunuzda ise... Allah'ı anın"** buyruğunun kapsamına namazları eksiksiz kılmak girdiği gibi kulun mutluluğunu ihtiva eden şeyleri öğretmesi ve güven vermesi nimetine karşı şükretmek suretiyle O'nu çokça anması da girer.

Bu ayet-i kerimede ilmin faziletine, Allah'ın kendilerine bilmedikleri şeyleri öğrettiği kimselerin Allah'ı çokça anmaları gerektiğine delil vardır. Yine bu âyet-i kerimede Allah'ı çokça anmanın, başka bilgilerin de öğretilmesine sebep teşkil edeceğine işaret vardır. Çünkü şükürle birlikte nimetler artar.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَاجِهِم مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾﴾

240- İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edecekler, eşlerinin (evden) **çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerini vasiyet etsinler. Şâyet** (evlerinden) **çıkarlarsa artık onların kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerden dolayı size bir vebal yoktur. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.**

240. Pek çok müfessire göre bu âyet-i kerime, daha önce geçen: **"İçinizde vefat edenlerin geride bıraktıkları eşler kendiliklerinden dört ay on gün beklerler"** (Bakara, 234) âyet-i ile neshedilmiştir. Buna göre kadın, önceleri tam bir yıl beklemekle yükümlüydü. Daha sonra bu, dört ay on günle neshedildi. Nesheden âyetin (Mushaf'ta) daha önce gelişiyle ilgili itiraz şu şekilde cevaplandırılır: Bu, âyetlerin sıralanışındaki bir önceliktir, nüzulde ise bir öncelik yoktur. Çünkü neshedici buyruğun, neshedilen buyruktan sonra gelmesi şarttır. Ancak bu kanaatin bir delili yoktur. İki âyet-i kerime üzerinde dikkatle düşünen kimse âyet-i kerimeyle ilgili diğer görüşün doğru olduğunu açıkça anlar. Şöyle ki birinci âyet-i kerime kadının dört ay on gün iddet beklemesinin kesin olarak farz olduğunu göstermektedir. Bu âyet-i kerime ise ölenin yakınlarına kocası vefat etmiş kadını,

tam bir yıl yanlarında tutmalarına dair bir vasiyettir. Bundan maksat ise kadının gönlünü hoş etmek ve ölülerine iyilikte bulunmaktır.

Bundan dolayı Yüce Allah **"eşlerinin (evden) çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerini vasiyet etsinler"** buyurmaktadır. Bu, Allah'tan bir emir olarak ölmeden önce yakınlarına, hanımına iyi davranmalarını ve onun geçimini temin edip onu evden çıkarmamalarını vasiyet etsin demektir. Eğer kadın kalmak isterse lehine olan bu vasiyet gereği kalır, çıkmak isterse de onun için bir vebal yoktur. Bundan dolayı da **"Şâyet (evlerinden) çıkarlarsa artık onların kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerden dolayı size bir vebal yoktur."** buyrulmaktadır. Yani süslenmelerinden ve giyinmelerinden dolayı sizin için bir vebal yoktur. Ancak bunun din ve toplumda muteber olan İslâmî değerlerin dışına çıkmayacak maruf bir çerçevede olması şartı vardır.

"Allah Azîz'dir, Hakîm'dir." Âyet-i kerime Yüce Allah'ın kemâl derecesindeki izzetine ve hikmetine delalet eden bu iki isimle sona ermektedir. Çünkü bu hükümler O'nun izzetinin bir tecellisidir ve hikmetinin kemaline delildir. Çünkü O, bu hükümleri uygun şekilde, yerli yerince koymuştur.

﴿ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ﴾

241- Boşanan kadınların maruf bir şekilde faydalandırılma hakları vardır. Bu, takva sahipleri üzerine bir haktır.

242- İşte Allah, akıl erdiresiniz diye size âyetlerini böyle açıklar.

241-242. Bundan önceki âyet-i kerimede ölüm sebebiyle kocasından ayrılan kadının geçimi açıklandıktan sonra burada da boşanan her kadının, kocası üzerinde -hem erkeğin hem de kadının durumuna uygun bir şekilde- faydalandırılma/mut'a hakkı olduğu, kocanının onlara bir şeyler vermesi gerektiği zikredilmektedir. Bu bir haktır ve bu hakkı takva sahibi olan kimseler yerine getirirler. Zira bu, takvanın farz ya da müstehap kısmına dahildir.

Şâyet kadın, mehri tespit edilmeden ve onunla gerdeğe girilmeden önce boşanmışsa kocanın zenginlik ve fakirlik durumuna göre böyle bir faydalandırmayı yerine getirmesi gerektiği önceden zikredilmişti. Eğer kadının mehri tespit edilmişse onun faydalandırılması, tespit edilen mehrin yarısıdır. Şâyet kadınla gerdeğe girilmişse -âlimlerin cumhuruna göre- kadının (hakettiği mehirden ayrı olarak) faydalandırılması da müstehab olur. Yüce Allah'ın **"Bu, takva sahipleri üzerine bir haktır"** buyruğunu delil göstererek böyle bir faydalandırmayı (mut'a'yı) farz kabul eden alimler de vardır. Çünkü **"hak"** kelimesinde aslolan, bunun yerine getirilmesinin farz olduğudur. Özellikle de Yüce Allah'ın bu "hak"kı takva sahiplerine izafe ettiği durumlarda bu böyledir. Zira takva da aslı itibarıyla farzdır.

Yüce Allah eşler arasındaki ilişkileri bu üstün ve değerli hükümleri beyan ettikten sonra kendi hükümlerinden, bu hükümleri güzelce açıklamasından, bu hükümlerin selim akıllara uygun düşmesinden övgüyle söz etmiş, hükümlerini kullarına hatırlatmaktan maksadın da beyan ettiği bu hükümleri düşünmeleri, hem hıfzederek, hem kavrayarak hem de gereklerince amel ederek bunları akletmeleri olduğunu açıklamıştır. Zira bütün bunlar bu hükümleri tam anlamıyla akletmenin bir gereğidir.

﴿ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُوا۟
ثُمَّ أَحْيَٰهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾
وَقَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَٱللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾ ﴾

243- Binlerce kişi oldukları halde ölüm korkusu ile yurtlarından çıkanları görmedin mi? Allah onlara, 'Ölün' dedi, sonra da onları diriltti. Gerçekten Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

244- Allah yolunda savaşın ve bilin ki muhakkak Allah her şeyi işitendir, bilendir.

245- Kim Allah'a güzel bir borç verecek? Ki Allah da (buna karşılık) **o** (verdiğini) **onun için kat kat artırsın. Allah hem daraltır, hem genişletir. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

243. "Binlerce kişi oldukları halde ölüm korkusuyla yurtlarından çıkanları görmedin mi?" Yani sizden önce İsrailoğullarının başından geçen bu hayret verici olayı işitmedin mi? Onların yaşadıkları yerde veba salgını görülmüştü. Ölümden kaçma arzusuyla o kalabalık halleriyle yurtlarından çıktılar. Ama bu kaçış ne onları kurtarmaya yetti ne de çekindikleri işin başlarına gelmesini ön-

ledi. Yüce Allah onlara, maksatlarının zıddıyla muamele ederek son fertlerine varıncaya kadar hepsinin canlarını aldı. Daha sonra onlara lütufta bulunarak ya -birçok müfessirin belirttiği gibi- bir peygamberin duası üzerine veya başka bir sebeple onları diriltti. Her halükarda bu, O'nun lütuf ve ihsanı iledir. Allah'ın insanlar üzerindeki lütuf ve ihsanı kesintisiz devam etmektedir. Bu ise onların Allah'ın nimetlerine şükretmelerini, bu nimetleri itiraf edip Allah'ın razı olacağı yerlerde kullanmalarını gerektirir. Bununla birlikte insanların birçoğu şükür görevini yerine getirmekte kusurludurlar.

Bu kıssada Yüce Allah'ın her şeye kadir olduğuna dair bir ibret tablosu vardır. Çünkü bu, öldükten sonra dirilişe dair somut bir mucize ve delildir. Bu kıssa İsrailoğulları arasında ve onlarla ilişkisi bulunan kimselerce bilinen ve mütevatiren nakledilegelen bir kıssadır. Bundan dolayı Yüce Allah muhataplarca kabul edildiğini ifade eden soru üslubuyla bu kıssayı zikretmektedir.

Yurtlarından çıkan bu kimselerin, düşmanlarından korktuklarından dolayı onlarla karşılaşmaktan çekinip bunu göze almadıkları için yurtlarından çıkmış olmaları ihtimali de vardır. Bundan sonraki ayette Yüce Allah'ın savaşmayı emretmesi ve İsrailoğulları hakkında çocuklarından ve yurtlarından ayrıldıklarının haber verilmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Her iki ihtimale göre de bu buyrukta cihad teşvik edilmekte, cihaddan uzak kalıp oturmaktan sakındırılmakta ve bunun ölüme karşı hiçbir fayda sağlamadığı ifade edilmektedir: **"De ki: Evlerinizde olsaydınız bile üzerlerine öldürülmeleri yazılmış olanlar yatacakları yerlere çıkıp giderlerdi..."** (Al-i İmran, 3/154)

244. "Allah yolunda savaşın ve bilin ki muhakkak Allah her şeyi işitendir, bilendir." Yüce Allah, hem malla hem de bedenle kendi uğrunda savaşılması emrini vermektedir. Çünkü cihad, ancak bu iki hususla gerçekleşebilir. Ayrıca Yüce Allah, kulun yalnızca Allah'ın adı en yüce olsun diye savaşmasını emrederek, Allah yolunda cihadda ihlâslı olmayı teşvik etmektedir. Çünkü hiç şüphesiz Allah gizli olsa bile bütün söylenen sözleri işiten, kalplerin sakladığı -salih olsun olmasın- bütün niyetleri bilendir.

Aynı şekilde O'nun yolunda cihad eden kimse de O'nun her şeyi işiten ve bilen olduğunu idrak ettiğinde zorluklar ona kolay gelir ve bilir ki zorluklara katlananlar, katlandıkları şeylere bizatihi kendi başına katlanamaz, aksine Allah'ın yardım ve lütfuna ihtiyacı vardır.

245. "Kim Allah'a güzel bir borç verecek?" Yüce Allah'ın, kendi yolunda infaka çok latif bir şekilde yaptığı teşvik üzerinde dikkatle düşünelim. Allah yolunda infak eden kişi, hiçbir şeye muhtaç olmayan, son derece kerim ve lütufkâr olan Allah'a borç vermiş olur. Allah da bu gibi kimselere kat kat fazlasıyla mükâfat vermeyi va'detmiştir. Nitekim O, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Mallarını Allah yolunda infak edenlerin durumu, yedi başak bitiren ve her başağında yüz dane bulunan tek bir tohuma benzer. Allah dilediğine kat kat verir, Allah Vâsi'dir** (bol bol verendir), **Alîm'dir."** (el-Bakara, 2/261)

Allah yolunda infakın en büyük engeli fakir düşme korkusu olduğundan dolayı Yüce Allah, zenginliğin de, fakirliğin de Zatının elinde olduğunu haber vermektedir. Dilediğinin rızkını daraltan, dilediğininkini genişleten de O'dur. Dolayısıyla fakir düşerim korkusuyla infak etmek istemeyen infaktan geri kalmasın ve bunun zayi olacağını asla düşünmesin. Aksine bütün kullar Allah'a döneceklerdir. İnfak edenler ve hayırlı amellerde bulunanlar, orada ecirlerinin saklı bulunduğunu, o ecre en çok muhtaç oldukları bir zamanda göreceklerdir. Bunun da anlatılması mümkün olmayacak kadar önemli bir değeri ve etkisi olacaktır.

Yüce Allah'a güzel bir şekilde borç vermekten kasıt ise güzel bir niyet ve gönül hoşluğuyla infak etme, infakı yerli yerine ulaştırma, infak eden kimsenin verdiğinin akabinde herhangi bir eziyet ve başa kakma davranışını göstermediği, amelini iptal edici yahut ecrini eksiltici bir tutum takınmadığı nitelikleri taşıyan infaktır.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟ لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا
نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ ۖ قَالُوا۟
وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ
قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوٓا۟ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ ٱلْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِى
ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِ ۖ وَٱللَّهُ يُؤْتِى مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ
مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن
كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾﴾

246- Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi (ne yaptılar)? **Hani onlar peygamberlerine, 'Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım.' demişlerdi. O da 'Ya savaş üzerinize farz kılınır da savaşmazsanız?' demişti. Onlar, 'Allah yolunda niye savaşmayalım ki? Zira hem yurdumuzdan çıkarıldık hem de evlatlarımızdan edildik!' demişlerdi. Fakat onlara savaş farz kılındığı zaman içlerinden çok azı müstesna yüz çevirdiler. Allah zalimleri çok iyi bilendir.**

247- Peygamberleri onlara, 'Allah size hükümdar olarak Tâlût'u gönderdi.' dedi. Onlar da 'O, nasıl olur da başımıza hükümdar olabilir?! Hâlbuki biz hükümdarlığa ondan daha layığız, üstelik ona bolca mal da verilmemiştir.' dediler. (Peygamberleri), **'Muhakkak Allah onu sizin üzerinize seçmiş ve ilimce de, vücutça da ona bir üstünlük vermiştir.' dedi. Allah mülkünü dilediği kimseye verir. Allah Vâsi'dir, her şeyi bilendir.**

248- Peygamberleri onlara dedi ki: 'Onun hükümdarlığının alâmeti size o Tabut'un gelmesi olacaktır. Onun içinde Rabbinizden bir sükûnet ve Mûsâ ile Hârun'un aile halkının terekesinden arta kalanlar vardır ve onu melekler taşıyacaktır. Elbette bunda sizin için bir ayet vardır; eğer gerçekten iman etmiş iseniz.'

246-247. Yüce Allah bu kıssayı bu ümmete ibret almaları, cihada rağbet etmeleri ve ondan yüz çevirmemeleri için anlatmaktadır. Zira sabredenlerin dünyada da, âhirette de övülmeye değer âkıbetleri olacaktır. Yüz çevirenler ise her ikisini de kaybetmişlerdir.

Yüce Allah'ın haber verdiğine göre; İsrailoğullarından görüş sahibi kimselerle sözleri etkin kişiler cihad hususunda karşılıklı görüş alışverişinde bulundular ve sonunda peygamberlerinden kendilerine bir hükümdar tayin etmesini isteme kararı aldılar. Bu hükümdarın tayin edilmesiyle aralarındaki anlaşmazlığın sona ermesini, tam bir itaatin gerçekleşmesini ve ondan sonra hiç kimsenin söyleyecek bir sözünün kalmamasını istemişlerdi. Peygamberleri ise bu taleplerinin, beraberinde bir fiiliyatı getirmeyecek salt sözlü bir talep olduğundan korkmuştu.

Onlar da peygamberlerine bu konuda kesin kararlı olduklarını ve buna tam anlamıyla bağlı kalacaklarını ifade ettiler. Kendileri için savaşın kaçınılmaz bir şey

olduğunu, çünkü savaşın, yurtlarını geri almalarının, eski yerlerine ve vatanlarına geri dönmelerinin tek yolu olduğunu belirttiler. Peygamberleri de onlara Tâlût'u hükümdar tayin etti. Mutlaka güzel bir şekilde komuta edecek bir kumandanı gerektiren bu işte onlara o, kumandanlık edecekti. Ancak Tâlût'un tayin edilmesini garip karşıladılar. Çünkü kanaatlerine göre aralarında gerek soyu itibarıyla gerek serveti itibarıyla bu işe daha layık kimseler bulunuyordu.

Peygamberleri de onlara şöyle cevap verdi: Allah, Tâlût'u ona vermiş olduğu güçlü yönetim (siyaset) bilgisi ve sahip olduğu bedenî güç dolayısıyla üzerinize seçmiş bulunmaktadır. Çünkü bunlar cesaretin, zorlukların üstesinden gelmenin ve güzel idarenin aracıdırlar. Diğer taraftan hükümdarlığın mal çokluğuyla bir ilgisi yoktur. Hükümdarlık yapacak kimsenin hükümdarlık hanedanından veya ileri gelenlerin sülalesinden olması da gerekmez. Hem Allah, lütfunu dilediği kimseye verir.

Daha sonra bu şerefli peygamber, söz konusu ettiği Tâlût'un yetkinliği ve aranan nitelikleri kendisinde topladığını ileri sürerek onları ikna etmeye çalışmakla yetinmeyip ayrıca onlara şöyle dedi:

248. "Onun hükümdarlığının alâmeti size o Tabut'un gelmesi olacaktır. Onun içinde Rabbinizden bir sükûnet ve Mûsâ ile Hârun'un aile halkının terekesinden arta kalanlar vardır."

Sözü edilen bu Tâbût'u düşman ellerine geçirmişti. Ancak onlar ne Talut'taki manevî nitelikleri ne de Yüce Allah'ın Peygamberi vasıtasıyla onu tayin etmesini yeterli buldular. Bu, mucizeyle destekleninceye kadar buna razı olmadılar. Bundan dolayıdır ki, Peygamberleri devamla şöyle demiştir: **"Elbette bunda sizin için bir ayet** (mucize/delil) **vardır. Eğer gerçekten iman etmiş iseniz."** O vakit teslimiyet gösterdiler ve itaatle boyun eğdiler.

﴿فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي
وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا
جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ
الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ
اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا
صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ

اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُ وَلَوْلَا
دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى
ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴾

249- Tâlût, ordusuyla ayrıldığında 'Allah sizi bir nehirle imtihan edecek; ondan içen benden değildir, onu tatmayansa bendendir, eli ile bir avuç alanlar müstesna.' dedi. Fakat içlerinden pek azı dışında ondan içtiler. Nihâyet o ve beraberindeki mü'minler nehri geçince 'Bugün biz Câlût'a ve ordusuna güç yetiremeyiz.' dediler. Allah'a kavuşacaklarını bilenler ise 'Az sayıdaki nice topluluk çok sayıdaki topluluğu Allah'ın izni ile yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir.' dediler.

250- Câlût ve askerlerinin karşısına çıktıklarında 'Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, ayaklarımıza sebat ver ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.' dediler.

251- Derken Allah'ın izni ile onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah, ona hem hükümdarlığı hem de hikmeti verdi ve ona dilediği bazı şeyleri öğretti. Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı yeryüzü muhakkak fesada uğrardı. Fakat Allah âlemler üzerinde büyük lütuf sahibidir.

252- Bunlar Allah'ın âyetleridir. Sana onları hak ile okuyoruz ve şüphesiz sen, gönderilmiş peygamberlerdensin.

249-250. "Tâlût, ordusuyla ayrıldığında..." Tâlût, başlarına geçip onları askerî düzene sokarak tertip ettikten sonra, düşmanlarıyla savaşmak üzere onlarla bulundukları yerden ayrıldı. Ancak onların arasında bazılarının kararsız ve yeterli gayrete sahip olmadıklarını gördü. Bu durumda sabreden kimselerle sebat göstermeyecek kimselerin ayırt edilmesi gerektiği kanaatine vardığından **"Allah sizi bir nehirle imtihan edecek"** dedi. Siz suya ihtiyaç duyacağınız vakit bu nehrin yanından geçeceksiniz. **"'Ondan içen benden değildir,"** yani bana tâbî olmasın, arkamdan gelmesin. Çünkü bu, o kimsenin sabır ve direncinin azlığının, tahammülsüzlüğün bir delilidir. **"Onu tatmayan ise"** samimiyeti, sabır ve metaneti dolayısıyla **"bendendir. Eli ile bir avuç alanlar müstesna.' dedi."** Yani bu şekilde içmeye izin vardır. Sözü edilen

nehre ulaştıklarında gerçekten suya ihtiyaçları vardı. O nedenle **"İçlerinden pek azı dışında"** hepsi o sudan içtiler. O azınlık ise içmeyip sabrettiler.

"Nihâyet o ve beraberindeki mü'minler nehri geçince," ya suya karşı sabredemeyenler ya da nehri geçenlerden bir grup şöyle dedi: **"Bugün biz Câlût'a ve ordusuna güç yetiremeyiz."** Eğer bu sözü söyleyenler su içen sabırsızlar ise bu, onların sabırsızlıklarına gerekçe olmak üzere söyledikleri bir sözdür. Şâyet bu sözleri söyleyenler Tâlût ile birlikte nehri geçenler ise o zaman bu söz, onların bir bakıma kendilerini zayıf gördüklerini gösterir. Ancak kâmil iman sahibi kimseler sebat göstermek ve ileri atılmak konusunda onları teşvik ederek şöyle dediler: **"Az sayıdaki nice topluluk çok sayıdaki topluluğu Allah'ın izni ile yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."** Allah; yardımı, desteği ve zafer ihsanıyla onlarla beraberdir. Bu sözler üzerine sebat ettiler, düşmanları Câlût ve askerlerine karşı savaşta sabır ve metanet gösterdiler.

251. "Davud da Câlût'u öldürdü," böylelikle düşmanlarına karşı zafer elde ettiler. **"Allah ona,"** yani Davud'a **"hem hükümdarlığı hem de hikmeti"** peygamberliği, faydalı bilgileri, hikmeti ve hakkı batıldan, haklıyı haksızdan ayırd edici sözü **"verdi."**

Daha sonra Yüce Allah, cihadın faydasını şu buyruğuyla beyan etmektedir: **"Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla savmasaydı"** kâfirlerin, facirlerin, şer ve fesad ehlinin istilası sonucunda **"yeryüzü muhakkak fesada uğrardı. Fakat Allah âlemler üzerinde büyük lütuf sahibidir."** Mü'minlere lütfedip onları ve dinlerini, indirdiği şer'î hükümlerle ve ilahî takdiriyle onları savunmak suretiyle mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Şanı Yüce Allah bu şekilde kıssayı beyan ettikten sonra Rasûlüne hitaben şöyle buyurmaktadır:

252. "Bunlar Allah'ın âyetleridir. Sana onları hak ile okuyoruz. Şüphesiz sen, gönderilmiş peygamberlerdensin." Onun peygamberliğinin delilleri arasında bu kıssa da vardır. Çünkü o, Allah'tan aldığı vahiyle bu kıssayı gerçeğe uygun olarak haber vermiştir.

Bu kıssada Muhammed ümmetinin alacağı pek çok ibret vardır:

1- Bunlardan birisi Allah yolunda cihadın fazileti, faydaları ve cihadın güzel sonuçlarıdır. Cihad dini, vatanı, bedenleri ve malları korumanın biricik yoludur. Mücahidlerin -işler kendilerine zor ve ağır gelse bile- âkıbetleri övgüye layıktır. Buna karşılık sözlerinde durmayan sabırsızlar da -kısa bir süre rahat etseler dahi- rahatlarından olurlar.

2- Bir diğer ibretli nokta; başkanlığa, yeterli olan kimsenin seçilmesiyle ilgilidir. Yeterlilik ise iki hususa dayanır: Birincisi siyaset ve yönetim bilgisi demek olan ilim; ikincisi ise kendisi vasıtasıyla hakkı uygulayacağı bir güç. Bu iki özelliği kendinde toplayan kimse başkalarına göre yöneticilikte daha fazla hak sahibidir.

3- Bu kıssa âlimlerin şu görüşlerine de delildir: Ordu kumandanları, yola çıkarken orduyu iyice gözden geçirmelidir. Savaşa elverişli olmayan kişi, at ve binekler -zayıflık, sabırsızlık, başkasının direncini kırma ya da orduya eşlik etmelerinin zararlı olması gibi sebeblerle- alıkonulmalıdır. Çünkü bunların orduda bulunması başkaları için de zararlıdır.

4- Savaşın yapılacağı sırada mücahidlerin daha çok güçlendirilmeleri, cesaret duygularının harekete geçirilmesi, iman gücüne, Yüce Allah'a tam anlamıyla tevekkül edip O'na güvenmeye teşvik edilmeleri, Allah'tan sebat istemeleri, düşmanlara karşı sabır ve zafer ermesi yönünde O'nun yardımını istemeleri gerekir.

5- Savaşa/cihada karar vermek savaşmaktan farklı bir şeydir. İnsan savaş kararını verse de savaş fiilen olduğu vakit bu kararlılığı ve direnci çözülebilir. İşte bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in duaları arasında şu da vardır: *"Senden, işlerde sebat ve doğruluk üzere kararlılık dilerim."*[26]

Nitekim bu kimseler de savaş kararı alsa da, gerçekten bu kararlarında samimi olduklarını ortaya koyan sözler sarfetse de savaş vakti gelince pek çoğu bu sözlerinden caydı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Kaza*(nın vukûun)*dan sonra da ona razı olmayı Senden dilerim."*[27] duası da bu halin bir benzerini ortaya koymaktadır. Çünkü kadere gerçek rıza, nefislerin hoşuna gitmeyen ilâhî takdirin vukuundan sonra gösterilen rızadır.

﴿ ۞ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ ﴾

253- İşte o peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile konuşmuş, kimisini de derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve onu Ruhu'l-

26 Nesâî, Sehv 61; Tirmizî, Deavât 23; *Müsned*, 4/123-125.
27 Nesâî, Sehv 62; *Müsned*, 5/191.

Kudüs ile destekledik. Onlardan sonra gelenler, eğer Allah dileseydi kendilerine apaçık deliller geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat anlaşmazlığa düştüler de kimi iman etti, kimi de kâfir oldu. Eğer Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat Allah dilediğini yapar.

253. Yüce Allah, hem peygamberlere olan lütufları hem de onların gerçekleştirdikleri kâmil iman, köklü yakîn, yüce ahlâk, üstün adab, davet, öğretim ve kapsamlı faydaları oranında peygamberler arasında üstün faziletler ve güzel özellikler bakımından farklılıklar var ettiğini haber vermektedir. Zira onlardan kimisini yakın dost edinmiş, kimisiyle özel bir şekilde konuşmuş, kimisini diğer insanlar üzerine derecelerle yükseltmiştir. Hiç kimse onlardan hiçbirinin zirveleşen faziletine ulaşamaz.

Hususen Yüce Allah, Meryem oğlu İsa'ya, Allah'ın hak rasulü ve sadık kulu olduğuna, Allah'tan getirdiklerinin tamamının da hak olduğuna delalet eden açık deliller vermiştir. İsa *aleyhisselam*, Yüce Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alaca hastalarını iyileştiriyor ve ölüleri diriltiyordu. Henüz beşikte küçük bir çocukken insanlarla konuşmuştu. Allah onu Ruhu'l-Kudüs ile, yani iman ruhuyla desteklemişti. Yüce Allah onun ruhaniyetini başkasının ruhaniyetinden üstün kıldı. Böylece o, belli bir güce ve ilâhî desteğe mazhar olmuştu. Her ne kadar böyle bir ruhla desteklenme hususu, imanı oranında bütün mü'minler için genel ise de -nitekim Yüce Allah, **"Ve onları katından bir ruh ile destekledi..."** (el-Mücadele, 58/22) buyurmaktadır- İsa'nın sahip olduğu bu destek, başkalarınınkinden çok daha büyüktür. Bu yüzden Yüce Allah, İsa'yı özellikle bu yönüyle zikretmiştir.

Sözü geçen "Ruhu'l-Kudüs"ün Cebrail olduğu da söylenmiştir. Allah, Cebrail'in yardım ve desteğiyle İsa'nın gücünü pekiştirmiştir. Ancak daha doğru olan mana, birincisidir.

Yüce Allah, peygamberlerinin kemalini, onlara ihsan etmiş olduğu fazilet ve özellikleri bildirip dinlerinin tek, hayra davetlerinin aynı olduğunu haber verdiğine göre; bütün ümmetlerin onları tasdik etmede söz birliği etmeleri ve onlara itaat etmeleri gerekir. Çünkü Yüce Allah, onlara apaçık belgeler vermiştir ki insanlar benzeri belgelerle karşı karşıya kaldıkları takdirde iman etmekten başka bir yol seçemezler. Böyle olmakla birlikte onların pek çoğu doğru yoldan sapmışlar ve ümmetler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Onların kimisi iman etmiş,

kimisi kâfir olmuştur. İşte bundan dolayı ayrılıkların ve düşmanlıkların sonucu olan savaş ortaya çıkmıştır. Eğer Allah dileseydi elbette insanları hidâyet üzere birleştirirdi, onlar da ayrılığa düşmezlerdi. Yine Allah dileseydi -birbirleriyle çarpışmalarını gerektiren bu ayrılıklardan sonra bile- çarpışmazlardı. Ancak O'nun hikmeti, sebeplere göre işlerin bu düzende cereyan etmesini gerektirmiştir.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın bütün sebepler üzerinde -sonuçlarını doğurmaları yönünde- dilediği gibi tasarruf ettiğine çok açık delil vardır ve eğer dilerse O, bunları olduğu gibi bırakır, dilerse engeller. Bütün bunlar yalnızca O'nun hikmetine bağlıdır. O, dilediğini yapar. O'nun irade ve meşîetine engel olacak, karşı çıkacak ya da yardım edecek hiçbir kimse yoktur.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خُلَّةٞ وَلَا
شَفَٰعَةٞۗ وَٱلۡكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٢٥٤ ﴾

254- Ey iman edenler! Alışverişin de, dostluğun da, şefaatin de olmadığı bir gün gelmezden önce size verdiğimiz rızıklardan infak edin. Kâfirler, zalimlerin tâ kendileridir.

254. Yüce Allah, mü'minleri bütün hayır yollarında infak etmeye teşvik etmektedir. Çünkü nereye infak edileceğinin belirtilmemesi umum ifade eder (bütün hayır yollarını kapsar). Ayrıca Yüce Allah, rızık verenin kendisi olduğunu, bu kadar çeşitli nimeti kendisinin verdiğini belirterek mü'minler üzerindeki nimetini hatırlatmaktadır. Onlara ellerinde ne varsa hepsini vermelerini emretmemektedir. Aksine ayetteki "bir kısmını" anlamını ifade eden "من" kelimesi, Allah'ın, bu mallarının bir bölümünü vermelerini istediğini gösterir. İşte bu da infak etmelerini gerektiren hususlar arasındadır.

Yine onların infak etmelerini gerektiren hususlar arasında yaptıkları bu infakların Allah nezdinde onlar için saklanacağını haber vermesi de vardır. Bu infakları, hiçbir alış-veriş şeklinin, bağışın ve şefaatin (aracı koymanın) faydalı olmayacağı bir güne saklanmaktadır. O günde herkes, "Keşke bu hayatım için dünyadayken bir şeyler göndermiş olsaydım." diyecektir. O günde bütün bağlar kopacak, yalnızca Yüce Allah ve O'na imanla alakalı bağlar bundan müstesna olacaktır. O günde selim bir kalb ile Allah'ın huzuruna gelenin dışındakilere ne mal ne de evlat fayda sağlayacaktır:

"Sizi bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. İman edip salih ameller işleyenler müstesna. İşte onların amellerine karşılık mükâfatları kat kattır. Hem onlar yüksek köşklerde emniyet içindedirler." (Sebe, 34/37); **"Nefisleriniz için önden ne hayır gönderirseniz onu Allah'ın yanında hem daha hayırlı hem de ecir bakımından daha büyük olarak bulursunuz."** (el-Müzemmil, 73/20)

Daha sonra Yüce Allah, **"Kâfirler, zalimlerin tâ kendileridir."** buyurmaktadır. Çünkü Yüce Allah, onları kendisine ibadet etsinler diye yaratmış, onlara rızık ve afiyet vermiştir ki, bunların yardımıyla Allah'a itaat etsinler. Ama onlar Allah tarafından yaratılmış oldukları hikmetin dışına çıkarak Allah'a hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koşmuşlardır. Allah'ın nimetlerini küfür, fasıklık ve isyan yolunda kullanmışlardır. Böylelikle onlar, adalete zerre kadar yer bırakmadılar. İşte bundan dolayı mutlak zulüm yalnızca kâfirlere münhasır kılınmıştır.

﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ لَا تَأۡخُذُهُۥ سِنَةٞ وَلَا نَوۡمٞۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ مَن ذَا
ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا
بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ٢٥٥ ﴾

255- Allah... O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur, Hayy'dır, Kayyûm'dur. Ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız O'nundur. Kimmiş O'nun izni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek olan? O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise O'nun ilminden, kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar. O'nun Kürsîsi gökleri ve yeri kuşatmıştır. Her ikisini de koruması O'na ağır gelmez. O Aliyy'dir, Azîm'dir.**

255. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu âyet-i kerimenin -tevhid ve azamete dair hususları, yüce Yaratıcının engin sıfatlarını ihtiva etmesi dolayısıyla- Kur'ân-ı Kerîm'in en büyük âyeti olduğunu haber vermiştir.[28]

"Allah... O'ndan başka (hak) ilâh yoktur." Bütün anlamlarıyla uluhiyyet yalnız O'nundur. O'ndan başka hiç kimse ulûhiyyet ve ubudiyyete hak sahibi değildir. O'ndan başkasının ulûhiyyeti geçersiz, O'ndan başkasına yapılan ibadet bâtıldır.

28 Müslim, 810.

"Hayy'dır," yani kâmil bir hayatın tüm manalarına ve bu hayatın gerektirdiği işitme, görme, kudret, irade vb. bütün zatî sıfatlara sahiptir. **"Kayyûm'dur,"** bütün fiilî sıfatlar bunun kapsamına girmektedir. Çünkü O, hem bizatihi kaim (var olan)dır ve mahlukatının hiçbirine muhtaç değildir, hem de bütün varlıkları O, yaratmıştır ve varlıklarını devam ettiren de O'dur. Bu varlıkların hem var olmak hem de varlıklarını devam ettirebilmek için gerek duydukları her şeyi O sağlar.

Hayat ve kayyûmiyetinin kemâlinin bir gereği olarak da **"Ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku."** Çünkü uyuklama ve uyku; zaaf, acizlik ve çözülmeyle karşı karşıya kalan yaratılmışlara arız olan şeylerdir. Azamet, kibriyâ ve celâl sahibi olana ârız olmazlar.

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız O'nundur." Yüce Allah göklerde ve yerde bulunan şeylerin mutlak maliki olduğunu haber vermektedir. Hepsi Allah'ın kulu ve mülküdürler. Onlardan hiçbir kimse bu konumun dışına çıkamaz. Çünkü **"göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahman'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir."** (Meryem, 19/93) O, bütün mülklerin malikidir. Hükümranlık, tasarruf, egemenlik ve kibriya sıfatları yalnız O'nundur.

Malik (yegane hükümran) oluşunun bir gereği olarak **"O'nun izni olmaksızın O'nun katında şefaat edecek"** hiç kimse yoktur. Hatırı sayılır kimseler ve şefaatçi olacak olanlar da O'nun mülkü ve kullarıdır. O, onlara izin vermeden hiçbiri şefaate kalkışamayacaktır: **"De ki: Şefaat tamamıyla Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur."** (ez-Zümer, 39/44) Allah, razı olacağı kimseler müstesna hiçbir kimseye şefaat edilmesine izin vermeyecektir. Razı olacakları da ancak Zatını tevhid edip rasûllerine tabi olanlardır. Bu niteliğe sahip olmayan kimselerin ise şefaatte hiçbir nasipleri olmayacaktır.

Daha sonra Yüce Allah, geniş ve kuşatıcı bilgisini haber vermektedir: **"O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir"** Mahlûkatın gelecekteki sonu gelmez bütün hallerini bildiği gibi, sınırı bulunmayan geçmişe dair her şeyi de bilir. Hiçbir şey -gizli sanılsa dahi- O'na gizli kalmayacaktır: **"O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir."** (el-Mü'min, 40/19)

Yaratılmış hiçbir kimse **"O'nun ilminden kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamaz."** Allah'ın ilminden ve malumatından hiçbir şeyi kuşatamaz. Burada, **"dilediğinden başka"** denilerek istisna edilen ilim, Allah'ın onları muttali kıldığı şer'î ve kaderî hususlardır. Onların bildikleri, Yüce Allah'ın ilmi ve malumatı karşısında son derece basit, geçici ve oldukça azdır. Nitekim ya-

ratılmışlar arasında onu en iyi bilen peygamberler ve melekler dahi **"Rabbimiz, Seni tenzih ederiz, Senin bize öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz."** (el-Bakara, 2/32) demişlerdir.

Daha sonra Yüce Allah, azamet ve celaline dair haber vermekte ve Kürsîsinin göklerle yeri kuşattığını bildirmektedir. Ayrıca hem gökleri ve yeri hem de içlerinde bulunan bütün âlemleri, mahlukat için de yaratmış olduğu sebep ve nizamlar vasıtasıyla koruduğunu bildirmektedir. Bununla beraber azametinin ve kudretinin kemali, ahkâmındaki hikmetinin genişliği dolayısıyla bütün bunları korumak O'na hiçbir şekilde ağır gelmez.

"O Aliyy'dir," Zatıyla bütün mahlukatın üstünde, Arş'ın üzerindedir. Sıfatlarının azametiyle yücedir, bütün mahlukatı emir ve hükmüne tabi kılmış olmasıyla yücedir. Bütün varlıklar O'na boyun eğmiş, bütün zorluklar O'na itaat etmiş, boyunlar O'nun önünde zilletle eğilmiştir.

"Azîmdir;" Azamet, kibriya, şan, şeref ve üstünlük sıfatlarının tümüne sahiptir. Kalpler O'nu sever, ruhlar O'nu tazim eder. Arifler her şeyin azametinin -nitelendirilemeyecek kadar büyük olsa dahi- O çok büyük ve yüce olanın azameti önünde hiçbir şey olmadığını bilirler.

Manaların en üstünleri olan bu manaları ihtiva eden bir âyet, elbette Kur'ân'ın en büyük âyeti olmayı hak etmektedir. Bu âyeti dikkatle düşünerek ve anlayarak okuyan bir kimsenin kalbi; yakîn, irfan ve iman ile dolar. Bu suretle şeytanın şerlerinden korunmaya da layık olur.

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ
اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾﴾

256- Dinde zorlama yoktur. Doğru/hak ile sapıklık/batıl apaçık meydana çıkmıştır. Artık her kim tağutu inkar edip Allah'a iman ederse kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.

256. **"Dinde zorlama yoktur."** Bu, İslâm dininin mükemmelliğini açıkça ortaya koyan bir beyandır. Bu, onun delillerinin mükemmel, âyetlerinin apaçık oluşundandır. Çünkü o, aklın ve ilmin dinidir. Fıtrat ve hikmetin dinidir. Salah ve ıslahın dinidir. Hakkın ve doğruluğun dinidir. Bu dinin mükemmel oluşundan ve fıtratların

da onu kabule hazır olmalarından dolayı bu dinin kabul edilmesi için zorlamaya gerek yoktur. Çünkü zorlama, kalplerin nefret ettiği, hakikate ve hakka aykırı olan ya da delilleri/belgeleri gizli olan şeyler için söz konusudur. Yoksa bu dini öğrenip de onu reddeden ve kabul etmeyen bir kimse bunu ancak inadından dolayı yapar. Çünkü "**Doğru/hak ile sapıklık/batıl apaçık meydana çıkmıştır.**" O nedenle hiçbir kimsenin bu dini reddedip kabul etmemek için ileri süreceği bir mazereti ve delili kalmamıştır.

Bu gerçeğin böyle olması ile cihadı farz kılan pek çok âyet arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Yüce Allah savaşı, din bütünüyle Allah'ın olsun ve dine saldıran saldırganlar defedilsin diye emretmiştir. Müslümanlar da cihadın iyi yöneticiyle de, günahkâr yöneticiyle de olsa kıyamete kadar geçerli olduğunu icmâ ile kabul etmişlerdir. Aynı şekilde gerek sözle cihad, gerekse fiilen cihad, dinin daimî olan farzlarındandır. Müfessirler arasından bu âyet-i kerimenin, cihad âyetleriyle uyuşmadığını zannederek onun cihad âyetleriyle mensuh olduğunu iddia edenlerin iddiaları hem lafız hem de mana itibarıyla zayıftır. Nitekim -dikkat çektiğimiz üzere- âyet-i kerime üzerinde iyiden iyiye düşünen herkes bunu açıkça görür.

Daha sonra Yüce Allah insanların iki kısma ayrıldıklarını belirtmektedir: Bir kısmı Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın iman etmiş ve tâğûtu da -ki tâğût, Allah'a imana aykırı olan şirk ve benzeri hususlardır- inkar etmiştir. İşte bunlar "**kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmış**" kimselerdir. Onlar doğru din üzere dosdoğru yürümektedir. Allah'ın huzuruna ulaşıncaya, Allah'ın lütuf ve ihsan yurduna varıncaya kadar da bu yolda yürürler.

İkinci kısım insanlar ise âyetin mefhumundan anlaşılmaktadır. Buna göre Allah'a iman etmeyen, aksine O'nu inkar edip tâğûta iman eden kimseler de ebedî helâke duçar olur ve sonsuz azapta mahkûm kalırlar.

"**Allah,**" çeşitli ihtiyaçların farklı dillerde kendisine arz edilmesine rağmen, bütün sesleri, dua edenlerin duasını, niyaz edenlerin yalvarıp yakarmasını "**işitendir.**" Kalplerin gizlediklerini de, gizli saklı işlerin gizli yanlarını da "**bilen**dir." O nedenle de herkese yaptıkları işlerine ve taşıdıkları niyetlerine göre bu ilmi uyarınca karşılık verecektir.

﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ
يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾﴾

257- Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan nura çıkarır. Kâfirlerin dostları ise tâğûttur. Onlar da onları (dostlarını) nurdan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar ateş ehlidirler. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.

257. Bu âyet-i kerime bir önceki âyetin sonucu niteliğindedir. Bir önceki âyet-i kerime esas mesabesinde, bu da onun meyvesi durumundadır. Yüce Allah, Allah'a iman edip imanın gereklerini yerine getirmek, ona aykırı olan şeyleri terk etmek suretiyle imanlarındaki samimiyetlerini ispat edenlerin velisi olduğunu, özel dostluğu ile onları veli/dost edindiğini haber vermektedir. O nedenle de onları terbiye etmeyi de üzerine alır, onları bilgisizliğin, küfrün, masiyetin, gafletin ve haktan yüz çevirmenin karanlıklarından; ilmin, kesin bilginin, imanın, itaatin ve Rablerine tam anlamıyla yönelişin nuruna çıkartır. Kalplerini oralara bıraktığı vahiy ve iman nuruyla aydınlatır. Kolay olana doğru gitmeleri için onlara kolaylık verir ve zor olandan da onları uzaklaştırır.

Kâfir olanlara gelince; onlar gerçek dost edinmeleri gereken yüce Rab'den başkasını dost edindikleri için, Allah onları dost edindikleriyle baş başa bırakır. Onları yardımsız bırakır, hiçbir fayda veya zarar vermeye güçleri yetmeyen veli/dost edindikleri kimselerin gözetimine havale eder. Onlar da kendilerini dost edinenleri saptırır, bedbahtlığa sürükler, faydalı ilmin hidâyetinden ve salih amelden onları mahrum eder. Mutluluktan yoksun bırakırlar. Cehennem ateşi onların barınakları olacak ve orada ebediyen kalacaklardır. Allah'ım! Bizleri dost edindiğin kimselerin arasına kat!

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي
يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا
مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾﴾

258- Allah kendisine hükümdarlık verdi diye Rabbi hakkında İbrahim ile mücalede edeni görmedin mi? Hani İbrahim, 'Benim Rabbim diriltten ve öldürendir.' deyince O, 'Ben de diriltir ve öldürürüm.' demişti. İbrahim, 'Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir (bakalım).**' deyince o kâfir şaşırıp kalmıştı. Allah zalimler topluluğuna yol göstermez.**

258. Yüce Allah, geçmiş ümmetlerin ve peygamberlerin haberlerinden kendisi vasıtasıyla gerçeklerin açıkça ortaya çıktığı ve tevhide dair çeşitli kesin delillerin ortaya konulduğu bir kısmını bize anlatmaktadır. Yüce Allah, dostu İbrahim *aleyhisselam*'ın, zorba hükümdar ile olan tartışmasını haber vermektedir. Söz konusu bu zorba hükümdar, Babilli Nemrut'tu. O, Allah'ın varlığını kabul etmeyen, alemlerin Rabbini inkâr eden ateist bir kişiydi. O, herhangi bir şüphe ve tereddüt bulunmayan, herhangi bir izahı gerektirmeyen bir hususta İbrahim'le tartışıp ona karşı delil getirmeye kalkışmıştı. Söz konusu bu husus ise yüce tevhid ve Allah'ın rububiyyetidir ki bu, en açık ve en belirgin hakikattir. Ancak bu zorba, hükümranlığına aldanmış ve hükümranlığı onu azdırmıştı. Öyle ki sonunda Allah'ın varlığını inkâr edecek hale gelmişti. Bu nedenle de Allah'ın Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* dışında hiçbir peygambere vermediği ilim ve yakînî ihsan etmiş olduğu büyük peygamber İbrahim *aleyhisselam* ile tartışmaya kalkışmıştı.

İbrahim, onunla tartışması esnasında, **"Benim Rabbim, dirilten ve öldürendir."** demişti; yani bütün mahlukatı tek başına yaratan, idare eden, hayat veren ve öldüren O'dur. İbrahim bu konuda en açık delil olan öldürme ve diriltmeyi söz konusu etmişti. Ancak o zorba, iftira yoluna saparak **"Ben de diriltir ve öldürürüm."** demişti. Bununla "Ben de öldürmek istediğimi öldürürür, hayatta bırakmak istediğimi de hayatta bırakırım" demek istemişti. Bunun ise gerçeği saptırma ve kelime oyunu olduğu, asıl maksattan yan çizmek olduğu bilinen bir husustur. Çünkü İbrahim'in maksadı, hayatı, yokken tek başına var eden ve ölülere hayat verenin de, ecelleri gelince insanları da, diğer canlıları da birtakım sebeplere bağlı olsun olmasın öldürenin de Allah olduğudur.

İbrahim, onun gerçekleri saptırdığını ve bazı kıt akıllı kimselerce kabul edilmesi muhtemel olan gerekçeler ileri sürdüğünü görünce; eğer iddia ettiği gibi ise onu, şu sözünü doğrulamakla karşı karşıya bırakarak şöyle dedi: **"Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir."** Bunun üzerine **"o kâfir şaşırıp kaldı."** Kalakalmış, ileri sürecek bir delili kalmamış ve uyandırdığı şüphe çürüyüp gitmişti. İbrahim'in burada yaptığı, bir delili bırakıp bir başka delil sunmak değildir. Aksine o, Nemrud'u, eğer iddiasında doğru ise bu iddiasını delillendirmeyi sürdürmesini isteyerek susturmak istemişti. İbrahim böylelikle saptırma, yan çizme ve yalan propagandaya kabil olmayan bir delille karşısına çıkmıştı.

Naklî, aklî ve fıtrî bütün deliller, Allah'ın vahdaniyetine şahittir, O'nun tek başına yaratıcı ve yönetici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu niteliğe sahip olan ise

tek başına ibadete layıktır. O'ndan başka kimse buna layık olamaz. Bütün peygamberler bu büyük esası ittifakla bildirmişlerdir. Hakkı bile bile kabul etmeyen bu inatçı zorba gibi olanlardan başkası bu gerçeği inkâr etmez. İşte bu, tevhidin delilleri arasındadır.

Daha sonra Yüce Allah kudret, öldükten sonra diriltme ve amellerin karşılıklarını verme sıfatlarına dair delilleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ
اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِائَةَ
عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً
لِّلنَّاسِ ۖ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ
قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ
قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ
اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾﴾

259- Yahut şu kimseyi (görmedin mi)? **Duvarları çatıları üstüne çökmüş bir kasabaya uğramıştı da 'Allah burasını ölümünden sonra nasıl diriltecek?' demişti. Allah da onu öldürmüş, yüzyıl sonra diriltcrek 'Ne kadar kaldın?' demişti. O da 'Bir gün yahut günün bir kısmı kadar kaldım.' demişti.** (Allah da:) **'Hayır; yüz yıl kaldın. İşte yiyeceğine ve içeceğine bak, hiç bozulmamış. Bir de merkebine bak! Biz seni insanlara bir delil kılalım diye böyle yaptık.** (Şimdi) **kemiklere bak! Onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz, sonra da onlara et giydiriyoruz.' buyurmuştu. Durum kendisine apaçık belli olunca 'Biliyorum ki Allah her şeye kadirdir.' demişti.**

260- Hani İbrahim de 'Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster.' demişti. (Allah:) **'İnanmadın mı ki?' buyurmuştu. O da 'Elbette ki inandım, fakat kalbimin mutmain olması için' demişti. Buyurdu ki: 'O halde dört kuş al, onları kendine yakınlaştır, sonra her dağ başına onlardan birer parça bırak. Sonra da onları çağır. Süratle sana geleceklerdir. Bil ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.'**

259. Bu buyruklarda, öldükten sonra dirilişe ve amellerin karşılığının görüleceğine dair âhiretten önce dünyada görülen somut iki büyük delil zikredilmektedir. Bu delillerden birini Yüce Allah -âyet-i kerimenin de delâletine ve sahih kabul edilen görüşe göre- öldükten sonra dirilişte şüphesi bulunan bir adam vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Diğeri ise İbrahim vasıtasıyla gerçekleştirilmiş bir delildir. Nitekim bundan önce tevhide dair delil de İbrahim vasıtasıyla gerçekleştirilmişti.

Âyetin söz konusu ettiği adam, alabildiğine yıkılıp tahrip olmuş ve duvarları çatıları üzerine çökmüş bir kasabanın yanından geçiyordu. Bu kasabanın ahalisi ölmüş, mamur yerleri yıkılmıştı. Bu adam şüpheyle ve uzak bir ihtimal görerek, **"Allah burasını ölümünden sonra nasıl diriltecek?"** demişti. Yani burası bu haldeyken böyle bir şey uzak bir ihtimaldir. Aynı durum -o anda kalbinde oluşan kanaate göre- diğer kasabalar için de geçerlidir. Yüce Allah bu kişiye rahmet ihsan etmeyi diledi ve insanlara da rahmet olmak üzere onu yüz yıllık bir süre ölü halde tuttu. Bu kişinin beraberinde bir de eşeği vardı. Eşeğini de onunla birlikte öldürdü. Beraberinde yiyecek ve içeceği bulunuyordu. Yüce Allah bu uzun süre boyunca yiyeceğini, içeceğini de aynen muhafaza etti. Yüz yıl geçtikten sonra Allah onu diriltti ve **"Ne kadar kaldın?"** dedi, o da **"Bir gün yahut günün bir kısmı kadar kaldım."** diye cevap verdi. Bu cevap onun kanaatine göreydi. Yüce Allah ise **"Hayır, yüz yıl kaldın."** dedi. Anlaşıldığı kadarıyla bu soru ve cevap, bir peygamber vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Yine Yüce Allah gerek ona, gerekse de insanlara rahmetinin tamamlayıcı bir unsuru olarak gereği gibi kanaat sahibi olsun diye, bu mucizeyi gözleriyle ona gösterdi. Bu adam ölüyken Allah'ın kendisini dirilttiğini anlayınca da ona, **"İşte yiyeceğine ve içeceğine bak, hiç bozulmamış,"** yani bu uzun süre boyunca olduğu gibi kalmış, denildi. Bu da Allah'ın kudretinin belgelerindendir. Çünkü özellikle müfessirlerin sözünü ettiğine göre bu yiyecek ve içecek, meyve ve meyve suyu idi ki bunlar kısa zamanda bozulurlar. Yüce Allah ise bu yiyecek ve içeceği yüz yıl korudu.

Yine bu adama **"Bir de merkebine bak!"** dedi. Merkebinin darmadağın ve kemiklerinin çürümüş olduğunu gördü. "(Şimdi) **kemiklere bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz.**" Yani kemiklerin birini diğerinin yanına ekliyor, onları önceleri darmadağın ve un ufakken birbirlerine bitiştiriyoruz. Bu bitiştirmeden **"sonra da onlara et giydiriyoruz"** ve sonra da onlara tekrar hayat veriyoruz.

"Durum kendisine apaçık belli olunca," yani hiçbir şüphe ve tereddüde mahal olmayacak şekilde gözleriyle bunu görünce **"Biliyorum ki Allah her şeye kadirdir."** dedi. Bu sözleriyle Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiğini itiraf ederek bütün insanlığa bir âyet (mucize ve delil) oldu. Çünkü insanlar onun ve merkebinin ölmüş olduğunu ve onun bu durumunu biliyorlardı. Sonra da bu büyük mucizeyi bizzat müşahade ettiler. İşte bu adamla ilgili doğru görüş budur.

Müfessirlerin birçoğunun; bu kişinin bir mü'min ya da bir peygamber -Uzeyr veya bir başkası- olduğuna dair görüşlerine, onun **"Allah burasını ölümünden sonra nasıl diriltecek!"** şeklindeki sözünün "Bu kasaba önceleri tahrip olmuşken nasıl tekrar mamur hale gelecek?" anlamında olduğuna, Yüce Allah'ın da ona bu kasabanın nasıl imar edildiğini göstermek ve bu süre zarfında buranın mamur hale dönerek insanların -daha önceleri yıkılmış ve tahrip edilmişken- tekrar buraya geri dönmek suretiyle burayı mamur hale nasıl getirdiklerini gösterdiği şeklindeki görüşlerine gelince, ayetin lafızlarında bu görüşün lehinde bir delil yoktur. Aksine âyetteki lafızlar bunun aksini göstermektedir. Ayrıca anlam da buna delil teşkil etmemektedir. Yıkılmış/tahrip edilmiş şehirlerin yeniden imar edilmesinde (dirilişe dair) delil ve mucize olacak ne vardır? Çünkü bu duruma her zaman tanık olunmaktadır. Kimi kasabalar ve meskenler imar edilirken kimileri tahrip olmaktadır. Asıl delil ve mucize, bu kişinin ölümünden sonra diriltilmesinde, merkebinin diriltilmesinde, yiyecek ve içeceğinin kokmaksızın ve değişmeksizin olduğu gibi muhafaza edilmesindedir. Diğer taraftan Yüce Allah'ın, **"Durum kendisine apaçık belli olunca"** buyruğu, gerçeğin ancak, Yüce Allah'ın kudretinin kemaline delalet eden bu hali müşahade etmesinden sonra onun için açık seçik ortaya çıktığı hususunda gâyet sarih bir ifadedir.

260. Öldükten sonra dirilişe dair diğer delil de şöyledir: İbrahim *aleyhisselam* Yüce Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istedi. Yüce Allah da Halil'i hakkında şüpheye düşülme ihtimalini kaldırmak için **"İnanmadın mı ki?"** diye buyurdu. İbrahim *aleyhisselam* da **"Elbette, inandım"** ey Rabbim, dedi. Ben Senin her şeye kadir olduğuna, ölüleri dirilttiğine, kullara amellerinin karşılığını vereceğine inandım; **"fakat kalbimin mutmain olması için"** ve ayne'l-yakîn derecesine ulaşmak için bunu istiyorum.

Yüce Allah, İbrahim'e bir lütuf, kullarına da bir rahmet olmak üzere onun bu duasını kabul etti ve **"O halde dört kuş al"** buyurdu. Bu kuşların hangileri olduğu beyan edilmemiştir. Hangi türden olursa olsun mucize tahakkuk etmiştir ki maksat da budur. **"Onları kendine yakınlaştır,"** yanına al, daha sonra onları

kes ve parçala, **"sonra her dağ başına onlardan birer parça bırak. Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."**

İbrahim denileni yaptı. Kuşların parçalarını etrafındaki dağlara dağıttı ve kuşları isimleriyle çağırdığında yanına geldiler. Hem de çabucak. Çünkü ayetteki **"koşarak"** lafzı, süratli gelişi ifade eder. Yoksa ayakları üzerinde koşarak geldikleri kastedilmemektedir. Aksine uçarak ve onlar için hayatın en mükemmel derecesinde geldiler. Özellikle kuşların bu mucizede diriltilmeleri, kuşları diriltmenin diğer canlıları diriltmekten daha mükemmel ve daha açık oluşundandır.

Aynı şekilde Yüce Allah, batıl peşinde koşan nefislere arız olabilecek her türlü vehmi de böylelikle izale etmiştir. Şöyle ki İbrahim *aleyhisselam* bu dört kuşu tespit ettikten sonra, onların hepsini parçaladı ve onları dağların tepelerine bıraktı ki bu husus apaçık olsun ve uzaktakiler de, yakındakiler de buna tanık olsun. Bu kuşları kendisinden alabildiğine uzaklaştırdı ki herhangi bir kimse onun herhangi bir hile yapmış olduğu zannına kapılmasın. Ardından Yüce Allah, ona kuşları çağırmasını emretmiş, kuşlar da hızlıca ona gelmişlerdir.

İşte bu mucize, Allah'ın izzet ve hikmetinin kemaline en büyük delildir. Ayrıca bu buyrukla, öldükten sonra dirilişte kulların Allah'ın izzet, hikmet ve azametinin kemalini, egemenliğinin genişliğini, tam adalet ve lütfunu açıkça göreceklerine de dikkatler çekilmektedir.

﴿مَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى ۙ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

261- Mallarını Allah yolunda infak edenlerin durumu, yedi başak bitiren ve her başağında yüz dane bulunan tek bir tohuma benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir.

262- Mallarını Allah yolunda infak edip de sonra o infaklarının arkasından başa kakmayan ve bir eziyette de bulunmayanların Rableri yanında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

261. **"Mallarını Allah yolunda infak edenlerin durumu,"** Bu buyruk, Yüce Allah'ın; kullarına, mallarını kendi yolunda infak etmelerine dair yaptığı büyük bir teşviktir. O'nun yolu ise O'na ulaştıran yoldur. Bir kimsenin faydalı ilimlerin ilerlemesi için, Allah yolunda cihada hazırlık için, mücahitlerin techiz edilmeleri için ve müslümanlara fayda sağlayacak bütün hayır alanlarında malını infak etmesi bu kapsama girmektedir.

Bundan hemen sonra ise ihtiyaç sahiplerine, fakir ve yoksullara infak gelir. Bazen iki husus bir arada olabilir. O takdirde yapılan bu infakta bir taraftan ihtiyaçlar giderilirken, diğer taraftan hayır ve itaatlere yardımcı olunabilir. Bu şekilde infaklar yedi yüz katına veya daha fazlasına kadar kat kat mükâfatlandırılır. İşte bundan dolayı **"Allah dilediğine kat kat verir."** buyrulmaktadır. Bu da infak edenin kalbindeki iman, eksiksiz ihlâs ve infakının getirdiği sonuçlara ve faydalara göredir. Zira bazı hayır yollarına infakta zincirleme giden faydalar ve pek çok maslahat söz konusu olabilir. Bundan dolayı mükâfat da amelin türündendir.

262. Daha sonra Yüce Allah, bir başka mükâfat daha zikretmiştir ki o, şartlarını eksiksiz taşıyan ve olmaması gereken nitelikleri de bulunmayan bir halde Za-tının yolunda mallarını infak edenler içindir. Onlar, infaklarının akabinde bu iyiliklerini infak ettikleri kimselerin başına kakmayan, iyiliklerini sayıp dökmeyen ve onlara sözlü ya da fiilî hiçbir eziyet vermeyen kimselerdir. İşte böylelerinin **"Rableri yanında,"** O'nun bu husustaki bilgisine göre, nafakalarına, nafakalarının faydasına göre **"mükâfatları vardır."** Bu, O'nun lütfundandır, yoksa onların sadakaları bu seviyeye ulaşamaz.

"Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de." Yüce Allah üzülmeyeceklerini belirterek geçmişte hoşlarına gitmeyecek şeyleri ortadan kaldıracağını, korku olmayacağını belirterek de gelecekte korkmayacaklarını belirtmektedir. Böylelikle onlar sevdiklerini elde etmiş, hoşlanmadıklarından da uzaklaşmış olurlar.

﴿۞ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾﴾

263- Güzel bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen sadakadan daha hayırlıdır. Allah Ğani'dir, Halîm'dir.

263. Yüce Allah, ihsanın dört mertebesini beyan etmektedir:

1- Salih bir niyet ile verilen ve verenin, herhangi bir başa kakma ve eziyet vermediği infaktır.

2- Güzel söz söylemek. Bu da bütün yönleriyle sözlü iyiliklerdir ki ya müslüman onlarla sevindirilir ya da kişi -eğer yanında bir şey olmadığı bir zamana denk gelmişse- dilenene mazeretini beyan edip güzel sözler söyler.

3- Sözlü veya fiilî olarak sana kötülük yapan kimseyi affedip bağışlamak suretiyle yapılan ihsandır. Bu ikisi dördüncü mertebeden daha faziletli ve daha hayırlıdır.

4- Sadaka verenin, sadaka verdiği kimseye sadakanın akabinde eziyet ettiği sadakadır. Çünkü o böyle davranmakla iyiliğini bulandırmış, hem hayır, hem şer işlemiş olur. Daha az faziletli bile olsa sadece hayırda bulunmak, daha faziletli bir şey bile olsa içine şerrin karıştığı hayırdan daha hayırlıdır.

Bu ayette ahmak ve cahil kimselerin yaptığı gibi tasaddukta bulunduğu kimselere eziyet verenler bu işten ileri derecede sakındırılmaktadır.

Yüce **"Allah, Ğani'dir,"** böylelerinin sadakalarına ihtiyacı yoktur, hiçbir kuluna da muhtaç değildir. **"Halim'dir,"** kemal derecesindeki ğaniliğiyle birlikte geniş bağışlarıyla isyankârlara mühlet verir ve onları çabucak cezalandırmaz. Bunun yerine onlar, masiyet işleyerek O'na meydan okurken O onlara afiyet verir, rızık ihsan eder ve nimetlerini bol bol verir.

Daha sonra Yüce Allah, yapılan infakın akabinde başa kakmanın ve eziyetin gelmesini en ağır şekilde yasaklayıp buna dair şöyle bir örnek vermektedir

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا
لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (264) وَمَثَلُ الَّذِينَ
يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا
وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (265)
أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ
كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (266) ﴾

264- Ey iman edenler! Malını sırf insanlara gösteriş olsun diye infak eden, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen kimse gibi sadakalarınızı başa kakmakla ve eziyet vermekle boşa çıkarmayın.

Böyle birinin misali, üzerinde (azıcık) **toprak bulunan, sağnak halinde yağan bir yağmurla** (o toprak da sıyrılan, böylece) **cascavlak ortada kalan bir kayaya benzer. Onlar kazandıkları hiçbir şeyi ele geçiremezler. Allah kâfirler topluluğuna yol göstermez.**

265- Allah'ın rızasını arayarak ve nefislerinden bir sebat ile mallarını infak edenlerin misali de yüksek bir tepenin üstünde bulunan ve bol yağmur aldığı için meyvelerini iki kat veren güzel bir bahçeye benzer. O bol yağmur almasa bile çise alır (ki bu da ona yeter). **Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.**

266- Sizden herhangi biriniz ister mi ki hurma ve üzüm ağaçlarından bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, orada her çeşit meyveleri bulunsun ve kendisine de ihtiyarlık gelip çatsın, üstelik elleri ermez, güçleri yetmez küçük çocukları da olsun, derken o bahçeye içinde ateş olan bir kasırga isabet etsin de bahçe (tümden) **yanıversin? İşte Allah düşünesiniz diye âyetleri size böylece açıklar.**

264-266. Allah, bu âyet-i kerimelerde (farklı tiplere dair) üç misal vermektedir: Kendi rızası için infak edip bu infakının akabinde başa kakma ve herhangi bir eziyet bulunmayan kişi, yaptığı infakın akabinde başa kakıp eziyet eden kişi ve bir de riyakârlık yapan kişi.

Birincisinin infakı imanla ve tam bir ihlâsla verildiğinden dolayı makbuldür ve o, kat kat mükâfat görecektir. Çünkü bu infak, **"Allah'ın rızasını arayarak ve nefislerinden bir sebat ile"** yapılmıştır. Yani bunlar cömertlikle, doğru ve samimi niyet üzere sebat eder halde infaklarını yaparlar. İşte böyle bir amelin misali **"yüksek bir tepenin üstünde bulunan... güzel bir bahçeye benzer."** Böyle bir yer rüzgar ve güneş alır ve böyle bir bahçede su da boldur. Eğer bu bahçeye bol yağmur isabet etmeyecek olsa dahi bir çisinti bile yeterlidir. Çünkü onun yeri ve verimi güzeldir. Ayrıca bu bahçenin mahsullerinin gelişmesi, serpilmesi ve güzel meyve vermesi için gerekli bütün sebepler bir aradadır. İşte bundan dolayı bu bahçe **"meyvelerini iki kat verir."** Bu niteliğe sahip olan bahçe, insanın istediği en mükemmel türden bir bahçedir. O halde böyle bir faziletli amel de en yüce mertebeye sahip bir ameldir.

Allah için infak etmekle birlikte bu infakın akabinde onu başa kakan, eziyet veren ya da bir amel işleyip arkasından o ameli iptal edecek bir iş yapan kimsenin misali ise diğer örnekte sözü geçen bahçe sahibi kimseye benzer. Yüce Allah bu bahçeye **"içinde ateş olan bir kasırga,"** yani şiddetli bir fırtına musallat eder de o bahçe yanıp kül olur. Üstelik bu bahçe sahibinin güçsüz çoluk çocuğu vardır ve kendisi de yaşlanmış, güçsüz düşmüştür. İşte böyle bir durum en çetin hallerden biridir. Bundan dolayı Yüce Allah bu misalin başında **"Sizden herhangi biriniz ister mi ki..."** diye muhataplarca çok kötü olduğunun kabul edileceğini ifade eden bir soruyla başlamaktadır. Çünkü böyle bir bahçenin ağaçlarının güzel bir hal almasından ve mahsullerini vermesinden sonra aniden yok olup gitmesi, çok büyük bir musibettir.

Diğer taraftan böyle bir facianın meydana geldiği sırada o bahçenin sahibi çalışamayacak kadar zayıflamış/yaşlı biridir ve güçsüz çoluk çocuğu da vardır. Onlar kendisine yardımcı olamamakta, üstelik onların ihtiyaçlarını da kendisi karşılamaktadır. Bu da bir başka facia! Buna göre önceleri Allah için bir amel eden, sonra da bu amelini, ona aykırı bir işle iptal edip boşa çıkaran kişinin hali, bu örnekteki gibi, bahçesine çok fazla ihtiyacı olduğu bir sırada karşı karşıya kaldığı böyle bir musibetle her şeyini kaybeden kişinin haline benzer.

Üçüncü örnek ise Allah'a imanı olmayan, O'nun mükâfatını da ummayan ve insanlara karşı riyakarlık yapan kimseye dairdir. Böyle bir kimsenin kalbi kaypak bir kayaya benzer. Kayanın üzerinde bir parça toprak vardır. Onu gören kişi bu toprağa yağmur isabet edecek olursa onun güzel araziler gibi bitki bitireceğini zanneder. Ancak o, oldukça şiddetli bir yağmurun isabet ederek üzerindeki toprağı alıp götürdüğü, böylece cascavlak bıraktığı bir kayadır.

Bu misal, içinde imanın bulunmadığı, aksine katılaşmış, yumuşamayan ve Allah korkusu da duymayan riyakâr kimsenin kalbine uygun bir örnektir. Böyle bir kimsenin amel ve infaklarının üzerinde yükseleceği bir temeli olmadığı gibi varacağı bir gayesi de yoktur. Aksine böylesinin ameli -kabul şartını taşımadığından dolayı- geçersizdir, boşa gitmiştir.

Bundan önceki misalde sözü edilen kişinin ameli ise kabul şartının var olmasından sonra -kabulüne engel hususlar ortaya çıktığı için- boşa gitmiştir. Birinci örnekteki kişinin ameli ise makbuldür, kat kat mükâfat görecektir. Çünkü bu amel; iman, ihlâs, sebat vb. gibi şartları taşımakla birlikte, ameli boşa çıkaracak engellerden de uzaktır.

Bu üç misal, amel sahibi herkes için geçerlidir. Bu nedenle herkes kendini ve başkalarını bu adaletli ölçülerle ve uygun misallerle ölçüp tartsın. **"İşte misaller... Biz bunları insanlara örnek veriyoruz. Ancak onları alimlerden başkası düşünüp anlamaz."** (el-Ankebut, 29/43)

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ
ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ ۚ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ ﴾

267- Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerin iyilerinden infak edin. Onların içinden (size verildiği takdirde) **gözünüzü kapatmadan almayacağınız kötü şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki Allah Ğani'dir, Hamîd'dir.**

267. Yüce Allah, kullarını, yaptıkları ticaretlerde kazandıklarından, Allah'ın yeryüzünden kendileri için çıkartmış olduğu tahıl ve meyvelerden infak etmeye teşvik etmektedir. Bu, hem altın ve gümüşün, hem alış-veriş için hazırlanmış ticaret malının, hem de topraktan çıkan tahıl ve mahsulün zekâtını vermeyi kapsar. Ayrıca bu infak emrinin kapsamına bütün farz ve nafile infak çeşitleri de girer.

Yüce Allah infak edecekleri malların iyilerini vermelerini, kötü ve bayağı olanlarını ayırmalarını, -Allah için- onları vermeye kalkışmamalarını emretmektedir. Çünkü böyle bayağı bir mal, alacakları bulunan bir kişi tarafından kendilerine verilecek olsa, onlar böyle bir şeyi beğenip kabul etmezler ve onu ancak gözlerini kapatıp alırlar.

O halde (zekat ve sadakada) farz olan, bu gibi malların orta halli olanını vermektir. Kemal derecesi ise üstün ve kaliteli olanlarını vermektir. Yasak olan da bayağı/adi olanları vermektir. Çünkü bu kabilden olan bir infakta farz yerine gelmiş olmaz, müstehap infakta da tam mükâfat elde edilemez.

"Bilin ki Allah Ğani'dir." Hiçbir yaratılmışa muhtaç olmayandır. İnfak edenlerin infaklarına da, itaat edenlerin itaatine de muhtaç değildir. Onlara infakı emir ve teşvik etmesi onların faydalarınadır ve O'nun, üzerlerindeki katıksız lütuf ve kereminden dolayıdır. O hiçbir şekilde muhtaç olmamakla birlikte, kemal derecesinde ğani olmasına, bağışlarının geniş ve bol olmasına rağmen, kulları için teşrî' buyurduğu, onları esenlik yurduna ulaştıracak hükümler dolayısıyla da **"Hamîd'dir,"** her türlü övgüye layıktır. O lütuf, adalet ve hikmet çerçevesinin

dışına çıkmayan bütün fiilleri dolayısıyla de övgüye layıktır. O bütün sıfatlarıyla da övgüye layıktır. Çünkü O'nun bütün sıfatları güzeldir, mükemmeldir. Kullar ise bunların özünü kavrayamaz, gerçek niteliklerini idrak edemez.

﴿ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ ﴾

268- Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size çirkin işleri emreder. Allah ise size kendi katından bir mağfiret ve bolluk va'dediyor. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir.

268. Yüce Allah faydalı infaklara teşvik ettikten sonra zararlı olan cimriliği yasaklamakta ve iki türlü davetçiyle karşı karşıya olunduğunu beyan etmektedir: Birisi Rahman'ın davetçisidir ki, insanları hayra çağırır, hayır dolayısıyla onlara iyilik, ilahî lütuf, dünyevî ve uhrevî mükâfatlar va'deder. Yaptıkları infakın yerine başkalarının verileceğini bildirir. Diğeri ise Şeytanın davetçisi olup o da onları cimriliğe teşvik eder; infak ettikleri takdirde fakir düşeceklerini söyleyerek onları korkutur.

Rahman'ın davetçisinin çağrısını kabul ederek Allah'ın kendisine ihsan ettiği rızıktan infak eden kişiye günahlarının bağışlanacağı ve her bir isteğinin gerçekleşeceği müjdesi vardır. Şeytanın davetçisinin çağrısını kabul eden kimse ise; bilsin ki Şeytan, kendi taraftarlarını cehennemliklerden olmaya çağırır. Kul, artık kendisine yakıştırdığı hangisiyse onu tercih etsin.

Yüce Allah bu âyet-i kerimeyi, **"Allah Vâsi'dir, Alîm'dir."** buyurarak bitirmektedir. O, **"Vâsi'dir,"** sıfatları pek geniş, bağışları çok boldur; **"Alîm'dir,"** amelde bulunanların arasında kimlerin amelinin kat kat mükâfata layık olduğunu çok iyi bilendir. Kimin bu gibi mükâfatlara layık olduğunu çok iyi bilir ve böylelerini hayırları işleyip kötülükleri terk etmeye muvaffak kılar.

﴿ يُؤْتِي ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾ ﴾

269- O, Hikmeti dilediğine verir. Kendisine hikmet verilen kimseye ise pek çok hayır verilmiş demektir. Olgun akıl sahiplerinden başkası (bunu) **iyice bellemez.**

269. Allah mallarını infâk edenlerin hallerini, bu malları onlara kendisinin ihsan ettiğini, lütfedip bağışladığını, onların da bu sayede hayır yollarında infâk etme ve yüksek makamlara ulaşma imkanına sahip olduklarını belirttikten sonra bütün bunlardan daha faziletli olan bir hususu zikretmektedir. Bu husus, O'nun, hikmeti kullarından dilediği ve haklarında hayır murad ettiği kimselere vermesidir.

Hikmet; faydalı ilim, isabetli bilgi, dosdoğru akıl, sapasağlam düşünce, söz ve fiillerde hayra isabet etme demektir. Gerçekten bu, bağışların en üstünü ve ihsanların en değerlisidir. Bu yüzden Yüce Allah **"Kendisine hikmet verilen kimseye ise pek çok hayır verilmiş demektir."** buyurmaktadır. Çünkü o böylelikle cehalet karanlıklarından kurtulup hidâyetin nuruna, söz ve davranışlarda sapma ahmaklığından kurtulup doğruya isabet etme ve doğru davranma nimetine kavuşmuş olur. Böyle bir kimse, bu büyük hayır sayesinde nefsini kemale erdirir ve artık diğer insanlara dinlerinde ve dünyalarında faydalı olmaya hazır hale gelir.

Bütün işler ancak hikmet sayesinde düzene girer. Zira hikmet, eşyayı gerçek yerlerine yerleştirmek, işleri olması gereken yere oturtmak, ileri gidilmesi gereken yerde ileri gitmek, durulması gereken yerde de durmak demektir.

Fakat bu önemli hususu düşünen ve bu büyük bağışın kadrini bilenler ancak **"olgun akıl sahipleri"**dir. Bunlar ise yetkin akıl sahibi, mükemmel düşünce sahibi kimselerdir. Bunlar faydalı olanı bilir, gereğince amel ederler. Zararlı olanı da bilir ve onu terk ederler.

Bu iki husus, yani mala dayalı infakı çokça yapmakla ilme dayalı hikmeti yaymak Yüce Allah'a yaklaşan kimselerin, kendisiyle O'na yaklaştıkları en faziletli amel, en üstün ikramlara kendileriyle ulaşabildikleri en yüce davranışlardır. İşte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şu buyruğunda bu ikisinden söz etmektedir:

"Ancak iki kişiye gıpta edilir: Allah'ın mal verip o malı hak yolda tüketmesini imkânını verdiği bir adam ve Allah'ın kendisine hikmet verdiği adam ki o, insanlara o hikmeti öğretir."[29]

﴿ وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ ﴾

270- Yaptığınız her türlü infakı yahut adadığınız her adağı Allah muhakkak bilir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur.

29 Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisâm 13; Müslim, Salatu'l-Müsâfirin 268.

270. Yüce Allah şunu haber vermektedir: İnfak edenler neyi infak ederlerse yahut sadaka verenler neyi verirlerse veya adakta bulunanlar neyi adarlarsa şüphesiz Allah onu bilir. Yüce Allah'ın bunları bildiğini haber vermesi, bunların karşılığını vereceğine ve Yüce Allah'ın nezdinde zerre ağırlığınca hiçbir şeyin kaybolmadığına delildir. Ayrıca O, kuldan sadır olan iyi veya kötü niyeti de bilir.

Allah'ın kendilerine farz kıldıklarını vermeyen ya da Allah'ın kendilerine haram kıldığı şeyleri işleme cesaretini gösteren zalimlere, Allah'a karşı yardım edebilecek ve onları azaptan koruyabilecek hiç kimse yoktur, böylelerinin cezalandırılmaları kaçınılmazdır.

﴿إِن تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ
عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾﴾

271- Sadakalarınızı açıkça verirseniz bu, ne kadar güzeldir! Şâyet onları gizler ve fakirlere verirseniz, işte bu, sizin için daha hayırlıdır. (Böylece) **O, günahlarınızın bir kısmını da bağışlar. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.**

271. Yüce Allah şunu haber vermektedir: Sadaka veren kişi sadakasını açıktan verirse bu güzeldir, eğer onu gizli bir şekilde verir de fakire öylece teslim ederse böylesi daha faziletlidir. Çünkü fakire verilen sadakayı gizlice vermek ona ikinci bir iyiliktir. Aynı şekilde böyle bir tutum, ihlâsın kuvvetine de delildir. Zaten Yüce Allah'ın, hiçbir gölgenin olmadığı bir günde kendi özel gölgesinde barındıracağı yedi kişiden biri de *"Sadakayı sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizleyen..."*[30] kimsedir.

Yüce Allah'ın **"Şâyet onları gizler ve fakirlere verirseniz, işte bu, sizin için daha hayırlıdır."** buyruğunda oldukça incelikli bir mana vardır: Sadakayı -eğer fakire verilecek olursa- gizli saklı vermek, onu açıktan vermekten daha hayırlıdır. Şâyet herhangi bir hayır yoluna infak yapılacak olursa âyet-i kerimede böyle bir sadakanın gizli saklı verilmesinin daha faziletli olduğuna dair bir delil yoktur. O nedenle bu hususta şeriatın kaideleri, maslahat neyi gerektiriyorsa ona riâyet edileceğini göstermektedir. Hatta bazı hallerde başkalarına örnek ve önder olmak, onları da hayır ameller işlemeye teşvik etmek söz konusu olacaksa sadakayı açıktan vermek daha hayırlı olabilir.

30 Buhârî, Ezan 36, Zekât 16; Müslim, Zekât 91; Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Kudât 2; *Muvatta*, Şi'r 14.

Yüce Allah'ın "(Böylece) **O, günahlarınızın bir kısmını da bağışlar"** buyruğunda da şu hususa işaret edilmektedir: Sadakalarda iki kazanç bir arada bulunur: Hayrın hâsıl olması -ki bu da hasenatın, mükâfatın ve ecrin çokluğudur- ve günahların bağışlanması suretiyle dünyevî ve uhrevî kötülüklerin ve belaların defedilmesidir.

"Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır." Bu nedenle hikmetine uygun olarak herkese ameline göre karşılık verecektir.

﴿۞ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ
وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾﴾

272- Onları hidâyete erdirmek senin üzerine (vazife) **değildir. Fakat Allah dilediği kimseyi hidâyete erdirir. Her ne hayır infak ederseniz kendi faydanızadır. Zaten siz ancak Allah'ın rızasını kazanmak için infak edersiniz. Hayır türünden her neyi infak ederseniz,** (karşılığı) **size eksiksiz verilir ve size asla zulmedilmez.**

272. Yani ey Peygamber, sana düşen, ancak tebliğ etmek, insanları hayra teşvik etmek ve kötülüklerden de sakındırmaktır. Hidâyete erdirmek ise Allah'ın elindedir.

Ayrıca Yüce Allah, gerçek mü'minler hakkında şöyle haber vermektedir: Gerçek mü'minler, ancak Rablerinin rızasını isteyerek, O'nun mükâfatını umarak infak ederler. Çünkü imanları buna davet eder. Bu ise mü'minler için bir hayırdır, bir tezkiyedir. Ayrıca bu buyruk, onlara ihlâslı olmayı da hatırlatmaktadır.

Yüce Allah, yaptıkları infakları bildiğini bir kez daha tekrarlamakta, böylece nezdinde zerre ağırlığı kadar bir hayrın dahi asla kaybolmayacağını onlara bildirmektedir: **"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar zulmetmez.** (Yapılan) **bir iyilik olursa onu da kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."** (en-Nisâ, 4/40)

"Hayır türünden her neyi infak ederseniz (karşılığı) **size eksiksiz verilir,"** kıyamet gününde ecirlerinizi tastamam alırsınız, **"ve size asla zulmedilmez."** İyiliklerinizden hiçbir şey, hatta zerre kadar bile eksiltilmez, kötülüklerinize de hiçbir şey eklenmez.

﴿ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي
الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ
النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ ﴾

273- (Sadakalar) **Allah yolunda kendilerini vakfetmiş, yeryüzünde dolaşmaya gücü yetmeyen, iffetli davranmalarından dolayı bilmeyenin kendilerini zengin sandığı, senin ise simalarından tanıdığın ve yüzsüzlük edip de insanlardan** (bir şey) **istemeyen o fakirler içindir. Şüphesiz hayır türünden her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.**

273. Yani verdiğiniz sadakaları, gereken araştırmayı yaparak, kendilerini Allah yoluna ve O'na itaate vakfetmiş, ama mal kazanma istekleri olmayan ya da buna güçleri yetmeyen, aynı zamanda da iffetli davranan, o nedenle de onları tanımayan kimsesinin kendilerini gördüğü vakit zengin zannettiği fakirleri bulmanız gerekir. **"Yüzsüzlük edip de insanlardan** (bir şey) **istemeyen,"** olar hiçbir zaman istemezler. Eğer mecbur kaldıkları için isteyecek olsalar dahi yüzsüzlük edip ısrar etmezler. Onlar ihtiyaçlarını gidermeleri için kendilerine infak edilen fakirlerin en faziletlileridir. Onlara verilenle hacetleri giderilir, maksatlarını gerçekleştirmeleri için ve hayır yolunda onlara yardım edilmiş olur. Sabır, Yaratıcının nimetini gözlemek ve yaratılmışlardan bir şey beklememek gibi nitelikleri dolayısıyla bu, onlara ilâhî bir mükâfat gibi olur.

Bununla birlikte iyilik ve ihsan yolunda ve nerede olurlarsa olsunlar muhtaçlara infakta bulunmak elbetteki bir hayırdır, ecre sebeptir ve Allah nezdinde mükâfatı görülecektir. Bundan dolayı Yüce Allah bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

﴿ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾ ﴾

274- **Mallarını gece-gündüz, gizli-açık infak edenler var ya, işte onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.**

274. İşte bu şekilde infak edenleri Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde gölgesinde barındıracaktır. Şüphesiz Allah onları pek çok hayra nail edecek, kederlerini, korkularını ve hoşlanmadıkları şeyleri onlardan uzak tutacaktır.

"Rableri katında mükâfatları vardır." buyruğu da bu infak edenlerden her birinin kendi durumuna uygun bir mükâfatı vardır, demektir. Bu mükâfatın özellikle **"Rableri katında"** olmakla tahsis edilmesi, bu durumun ne kadar şerefli olduğuna ve ne büyük bir önem taşıdığına delildir. Nitekim sahih bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *"Şüphesiz ki kul, helâl kazancından bir hurma tasadduk ederse Cebbar olan Allah onu eliyle alıp kabul eder ve o kimse için bu sadakayı tıpkı sizden herhangi birinin kendi tayını besleyip büyütmesi gibi besleyip büyütür. Nihayet o, kocaman bir dağ gibi oluverir."*[31]

﴿ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىٰ
فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ ﴾

275- **Faiz yiyenler** (kabirlerinden) **ancak şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar. Bu onların, 'Alışveriş de tıpkı faiz gibidir.' demelerinden dolayıdır. Hâlbuki Allah alış-verişi helâl, faizi haram kılmıştır. Artık kime Rabbinden bir öğüt gelir de** (faizden) **vazgeçerse geçmişte olanlar kendisinindir. İşi de Allah'a kalmıştır. Kim de** (tekrar faize) **dönerse işte onlar cehennemliktir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.**

275. Yüce Allah infak edenlerin halini, onların Allah nezdindeki hayırlı mükâfatlarını, onların affedilecek büyük ve küçük günahlarını belirttikten sonra faiz ehli ve helâl olmayan muameleler yapan zalimleri zikrederek bunların da amellerine uygun cezalandırılacaklarını bildirmektedir. Bunlar dünyadayken haram kazançlar peşinde deliler gibi koştukları için berzahta ve Kıyamet gününde kabirlerinden kalkacakları vakit ya da öldükten sonra diriltilip mahşere gelecekleri sırada **"şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar."** Yani bunlar cinnetten ve

31 Buhârî, Zekât 8, Tevhid 23; Müslim, Zekât 63, 64; Tirmizî, Zekât 28; Nesâî, Zekât 48; İbn Mâce, Zekât 28.

saraya yakalanmaktan dolayı şeytanın çarptığı kimseler gibi olacaklardır. Bu da onlar için bir ceza, bir rüsvaylık ve rezilliklerini artırmak için bir teşhir, konumlarına ve **"Alış-veriş de tıpkı riba gibidir"** sözlerini açıkça söyleyip ifade etmelerine uygun bir cezadır. Onlar Allah'ın helâl kıldığı bir şeyle haram kıldığı bir şeyi aynı kefeye koyma cür'etini göstermiş, bu yolla da faizi mubah saymışlardır.

Daha sonra Yüce Allah faiz alıp verenlere de, diğerlerine de tevbe etmelerini teklif etmiştir: **"Artık kime Rabbinden bir öğüt,"** yani vaad ve tehdidin beraberinde bulunduğu bir açıklama **"gelir de"** alıp verdikleri fâizden **"vazgeçerse geçmişte olanlar,"** yani işleme cür'etini gösterip de sonradan tevbe ettikleri şey **"kendisinindir. İşi"** gelecekteki durumu **"da Allah'a aittir."** Tevbesini sürdürürse şüphesiz Allah, iyi işler yapanların mükâfatını boşa çıkarmaz.

"Kim," Yüce Allah'ın açıklamasından, öğüdünden ve faiz yemenin hükmünü belirttikten sonra tekrar faize **"dönerse onlar da cehennemliktir, onlar orada ebedî kalıcıdırlar."** Bu buyrukta faizin cehenneme girmeyi ve orada ebedî kalmayı gerektirdiği belirtilmektedir. Buna sebep ise faizin çok çirkin oluşudur. Ancak bu, cehennemde ebedî kalmanın engeli olan iman bulunmadığı takdirde söz konusudur. Bu husus da şartlarının varlığına ve manilerinin yokluğuna bağlı olan hükümlerden biridir.

Diğer tehdit âyetlerinde olduğu gibi bu buyrukta da Haricilerin lehine bir delil yoktur. Çünkü bize farz olan, Kitap ve Sünnetin bütün naslarını tasdik etmektir. Kul, naslarda tevâtüren ifade edilen hususlara iman etmelidir. Bunlardan biri de kalbinde en küçük hardal tanesi ağırlığı kadar imandan eser bulunan bir kimsenin cehennemden çıkacağıdır. Bir diğeri de cehenneme girmeyi gerektiren helâk edici büyük günahları işleyenin -tevbe etmemişse- cehenneme girmeyi hakettiğidir.

﴿يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَوٰا وَيُرْبِي الصَّدَقَٰتِ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾﴾

276- Allah faizi yok eder, sadakaları ise artırır. Allah küfürde direnen ve günahta ileri giden hiç kimseyi sevmez.

276. Daha sonra Yüce Allah, faizcilerin kazançlarının bereketlerini giderece-ğini, buna karşılık infak edip tasaddukta bulunanların sadakalarını bereketlendirip artıracağını haber vermektedir. Oysa insanlardan çoğunun hatırına ilk gelen, bunun aksidir: "İnfak malı eksiltir, faiz ise onu artırır." Ne var ki rızkın kaynağı ve bunun sonuçlarının husule gelmesi Allah'tandır. Allah'ın nezdindeki ise ancak Allah'a ita-

at ve O'nun emirlerine uymakla elde edilebilir. Buna göre faize cür'et eden kimseyi Allah, maksadının tam zıddıyla cezalandırır. Bu da tecrübeyle müşahade olunmuş bir husustur. Zaten **"sözü Allah'tan daha doğru kim olabilir ki?"** (en-Nisa, 4/22)

"Allah küfürde direnen (nankör) **ve günahta ileri giden hiç kimseyi sevmez."** Bu ise hem Allah'ın nimetine karşı nankörlük edip Rabbinin lütfunu inkâr eden bir kimsedir. Hem de masiyetler üzerinde ısrar ederek günah kazanan bir kimsedir. Âyet-i kerimenin mefhumu da şudur: Yüce Allah, nimetlerine çokça şükreden, küçük ve büyük günahlarından tevbe eden kimseleri sever.

Daha sonra Yüce Allah, bu âyet-i kerimeyle diğer fâiz âyetleri arasında bir âyet-i kerime daha zikretmektedir:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا الزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾﴾

277- Şüphesiz iman edip salih amel işleyenlerin, namazı dosdoğru kılanların ve zekât verenlerin Rableri katında ecirleri vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

277. Yüce Allah, haram kılmış olduğu faizli kazançlardan uzak durmanın en büyük sebebinin, imanı ve imanın haklarını, özellikle de namazı ve zekatı tamama erdirmek olduğunu beyan etmektedir. Çünkü namaz, çirkin işlerden ve kötülükten alıkoyar. Zekât ise insanlara iyilikte bulunmaktır ki bu da faiz alıp vermeye aykırıdır. Zira faiz, insanlara bir zulüm ve onlara yapılabilecek büyük bir kötülüktür.

﴿يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَوٰٓا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾﴾

278- Ey iman edenler! Eğer mü'min iseniz Allah'tan korunup sakının ve faizden arta kalanı bırakın!

279- Eğer yapmazsanız, Allah'ın ve Rasûlünün size savaş açtığını bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeleriniz yine sizindir. (Böylece) **ne zulmetmiş, ne de zulme uğramış olursunuz.**

278-279. Yüce Allah, hitabını mü'minlere yönelterek onlara kendisinden korunup sakınmalarını, bundan önce yaptıkları faiz alıp verme işlemlerinden arta kalanını bırakmalarını ve ondan vazgeçmelerini emretmektedir. Eğer bunu yapmayacak olurlarsa Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşan kimseler konumunda olacaklarını belirtmektedir. Bu da faizin ne kadar çirkin olduğunun en büyük delillerindendir. Çünkü Yüce Allah burada, faiz alıp vermede ısrar eden kimseleri "Allah'a ve Rasûlüne savaş açmış kimseler" olarak niteletmektedir. Daha sonra da **"Eğer tevbe ederseniz,"** yani faizli işlemlerden vazgeçerseniz **"sermayeleriniz yine sizindir.** (Böylece) **ne"** faiz almak suretiyle insanlara **"zulmetmiş, ne de"** ana sermayenizi daha az almak suretiyle **"zulme uğramış olursunuz."** Faizden vazgeçip tevbe eden herkesin bu işlemi, eğer haram kılınışından önceyse geçmişte aldıkları onundur, işi de Allah'a kalmıştır; şayet halihazırda mevcut bir işlemse o takdirde yalnızca sermayesini almakla yetinmesi gerekir. Eğer daha fazla alacak olursa faiz alma ceür'eti göstermiş olur.

Bu âyet-i kerimede faizin haram kılınış hikmeti açıklanmaktadır. Bu da muhtaç kimselere verilen borcun fazlasıyla geri alınmasının zulüm olduğudur. Hâlbuki borçlu ve ödeme zorluğu çekenlere (faiz almak şöyle dursun) mühlet tanımak gerekir. İşte bundan dolayı Allah, devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

280- **Eğer o** (borçlu) **darlık içinde ise geniş bir zamana kadar ona mühlet verin.** (Alacağınızı) **ona sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz.**

281- **Öyle bir günden korkun ki, o günde Allah'a döndürüleceksiniz, sonra da herkese kazandığı eksiksiz verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir.**

280-281. Yani eğer borçlu kişi ödeme zorluğu çekiyorsa alacaklının, kolaylıkla ödeyeceği bir vakte kadar ona süre tanıması gerekir. Buna karşılık borçlunun da mubah olan herhangi bir yolla ödeme imkânı bulduğu takdirde borcunu ödemesi icab eder. Şâyet alacaklı, borcunun tamamını veya bir bölümünü bağışlayarak borçlusuna tasaddukta bulunacak olursa; bu, alacaklı için daha hayırlıdır.

Kişinin; Yüce Allah'a döneceğini, bir gün gelip amelinin karşılığını göreceğini ve zerre miktarı dahi kendisine zulmedilmeyeceğini bilmesi, kulun şer'î emirlere uymasını kolaylaştırır ve faizli ilişkilerden uzak durmasını sağlar. Nitekim Yüce Allah bu ayetlerin sonunda şöyle buyurmuştur: **"Öyle bir günden korkun ki, o günde Allah'a döndürüleceksiniz sonra da herkese kazandığı eksiksiz verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir."**

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ فَإِن كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ ۖ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ ۚ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ۚ وَلَا تَسْأَمُوا أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا ۖ إِلَّا أَن تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِن تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ ۞ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾

282- **Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süreye kadar borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda bir kâtip adaletle yazsın. Kâtip, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hak** (borç) **olan da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan sakınsın da ondan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üzerinde hak olan, aklı ermez veya zayıf olur yahut bizzat yazdırmaya gücü yetmezse, onun velisi adaletle yazdırsın. Bu işleme, erkeklerinizden de iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa o halde razı olacağınız şahitlerden bir erkekle iki kadın olsun ki biri unutursa diğerine ona hatırlatsın. Şahitler de çağrıldıkları takdirde kaçınmasınlar. Küçük veya büyük onu** (borcu) **vadesiyle**

birlikte yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah katında adalete daha uygun, şehadet için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz için de daha elverişlidir. Bunun aranızda peşin bir ticaret olması hali müstesna. O zaman bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. Alış-veriş yaptığınız vakit de şahit tutun. Yazan da, şahid de zarara uğratılmasın. Eğer böyle bir şey yaparsanız bu, (zararı) **size dokunacak bir fasıklık olur. Allah'tan korkup sakının. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi çok iyi bilendir.**

283- **Eğer bir yolculukta olur da kâtip bulamazsanız,** (borca karşılık) **alacağınız rehinler de yeter. Eğer biriniz diğerine güvenirse kendisine güvenilen kişi emanetini** (borcunu) **eksiksiz ödesin ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın. Şahitliği de gizlemeyin. Kim onu gizlerse muhakkak onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilendir.**

282-283. Bu âyet-i kerimelerde Yaratıcı, kullarına kendi aralarındaki ilişkilerde haklarını korumaya yönelik olarak aklı başında insanların daha üstün ve daha mükemmelini teklif etmelerine imkân bulunmayan faydalı birtakım yollarla ve düzenleyici kurallarla yol göstermektedir. Bu buyruklarda faydalı birçok husus dile getirilmektedir:

1. İster selem türü borçlanma, ister bedeli belli bir süre sonra ödenecek olan vadeli satışlar gibi borçlanma şeklinde gerçekleşen muameleler caizdir. Çünkü Yüce Allah bu hususu mü'minlerin ilişkileriyle ilgili olarak haber vermektedir. O'nun mü'minlere dair haber verdiği hususlar da imanın gerekleri arasındadır ve amellerden hesaba çekecek olan Allah, onların bu işlemlerde bulunmalarını uygun görmüştür.

2. Bütün borç işlemlerinde ve kira akitlerinde vadenin belirlenmesi farzdır.

3. Eğer vade bilinmiyorsa bu borç işlemi helâl olmaz. Zira bu, hem aldatmadır, hem de zarar doğurma ihtimali vardır. Dolayısıyla da kumar kapsamına girer.

4. Yüce Allah borçları yazmayı emretmektedir. Bu emir -hakkın korunmasının farz olması halinde olduğu gibi- bazen farz olabilir. Kişinin -yetimlerin malları ve vakıflar gibi- velâyeti altında birtakım hakların olması hali buna örnektir. Vekiller ve eminler de böyledir. Bazen de bu borçların yazılması farza yakın bir hüküm ifade eder. Nitekim eğer hak, kulun katıksız bir hakkı ise bunu gerektirici hallerin durumuna uygun olarak farziyet ya da müstehablık daha da güç kazanabilir. Durum her ne olursa olsun yazıyla belgelemek, bu gibi vadeli işlemlerin teminat altına alınabildiği en önemli işlemler arasındadır. Çünkü insanlar çokça unuturlar ve çokça yanılırlar. Diğer taraftan Yüce Allah'tan sakınmayan hainlerden korunmak da yazı ile belgelemeyi gerektirir.

5. Yüce Allah kâtibe, karşılıklı alış-verişte bulunan iki kişi arasındaki işlemleri adaletle yazmasını emretmiştir. O nedenle katib, akrabalık vb. bir sebep dolayısıyla onlardan herhangi birine meyletmemeli; düşmanlık vb. bir sebepten dolayı da onlardan herhangi birinin aleyhine bir tutum takınmamalıdır.

6. Karşılıklı alış-verişte bulunan kimseler arasında yazı yazmak en faziletli amellerden ve bu kimselere yapılacak iyiliklerden biridir. Çünkü bu şekilde yazı yazmakla onların hakları korunur ve ithamdan kurtulurlar. Bu yüzden katip, bu hususta insanlar arasında Allah'ın kendisine emrettiği gibi yazmalı ve ecrini Allah'tan beklemeledir ki mükâfatını elde etsin.

7. Kâtibin, adaleti bilen ve adaletiyle bilinen bir kimse olması gerekir. Çünkü adaleti bilen bir kimse değilse, adaleti sağlama imkânı olamaz. Eğer insanlar arasında adaleti bilinen, muteber ve razı olunan bir kimse değilse onun yazdığı da muteber olmaz ve bu yazmadan beklenen hakların gözetilmesi hususu gerçekleşmez.

8. Yazı ile belgelemenin ve bunda adil olmanın tamamlayıcı unsurlarından biri de kâtibin yazma üslubunu güzel bir şekilde becerebilmesi ve her işleme uygun muteber lafızları kullanabilmesidir. Bu konuda da örfün büyük önemi vardır.

9. Yazı yazmak Allah'ın kullarına ihsan ettiği nimetlerdendir. Dinî ve dünyevî işler o olmaksızın doğru bir istikamette ilerleyemez. Yüce Allah'ın kendisine yazı yazmayı öğrettiği bir kimseye, Allah büyük bir lütufta bulunmuş demektir. Yüce Allah'ın nimetlerine karşı şükrün tamam olması ise yazı yazan birinin bu bilgisiyle kulların ihtiyaçlarını gidermesi ve yazı yazmaktan imtina etmemesiyle gerçekleşir. İşte bundan dolayı Yüce Allah **"Kâtib, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin."** diye buyurmaktadır.

10. Kâtibin yazacağı şey, -borçlu borcunu güzel bir şekilde ifade edebiliyorsa- onun ifadesinden ibarettir. Eğer küçüklüğü, akıl erdirememesi ya da deli veya dilsiz oluşu gibi sebeplerle borcunu güzel ifade edemiyorsa bu konuda velisi onun yerine geçer ve o yazdırır.

11. İtiraf, hakların kendisi vasıtasıyla sabit olduğu en büyük yollardan biridir. Çünkü Yüce Allah kâtibe, borçlunun yazdıracağı şeyleri yazmasını emretmiştir.

12. Küçük, deli, aklı ermez vb. gibi ehliyet yeterliliğine sahip olamayanların (kısıtlıların) üzerinde velâyetin sabit olması.

13. Veli, velâyeti altında bulunanın yerine geçer. Haklarını ilgilendiren bütün itiraflarında onun yerini tutar.

14. Karşılıklı münasebette kendisine güvenilen ve bu konuda yetki verilen kişinin bu hususta söyleyeceği söz makbuldür. Böyle bir kimse kendisine güvenenin vekilidir. Çünkü veli, kısıtlıların yerine geçtiğine göre, bir kimsenin kendi iradesiyle görevlendirdiği, işini kendisine havale ettiği kimsenin sözünün kabulü öncelikle söz konusudur. Anlaşmazlık halinde ise kendisine güvenilerek vekâlet verilen kişinin sözünün muteber olması ve onun önceliğinin bulunması gerekir.

15. Borçlu olan kişi, kâtibe borcunu yazdırırken Allah'tan korkmalı, borcundan herhangi bir şeyi eksik yazdırmamalıdır. Miktarında, niteliğinde, şartlarında veya kayıtlarında bir eksiltmeye gitmemelidir. Aksine borçla ilgili bütün yükümlülüklerini itiraf etmelidir. Tıpkı kendisinin alacaklı, başkasının borçlu olması halinde göz önünde bulundurması gereken şeyleri göz önünde bulundurduğu gibi... Bu şekilde davranmayan kişi, başkalarının haklarını eksilten ve gizleyen bir kişidir.

16. Gizli ve açık bütün borçların itiraf edilmesi farzdır. Bu ise takvânın en büyük özelliklerinden biridir. Nitekim kişinin üzerinde bulunan bu gibi borçları itirafı terk etmesi de takvâyı bozan ve eksilten hususlar arasında yer alır.

17. Alışverişte de şahit tutma yolu gösterilmektedir. Eğer işlem borçlanmayla ilgiliyse şahit tutmanın hükmü -önceden geçtiği gibi- yazışmanın hükmüyle aynıdır. Çünkü yazmak şahitliğin yazıya geçirilmesinden ibarettir. Eğer yapılan alışveriş peşin bir alışverişse bunda şahit tutmak gerekmekle birlikte yazışmanın terk edilmesinde bir vebal yoktur. Çünkü bu gibi alışverişler çok yapılır ve yazılmaları zorluk çıkartır.

18. Adaletli iki erkeğin şahit tutulmasının gereği. Eğer buna imkân bulunmaz yahut gerçekleştirilemez veya zor olursa, bir erkek ve iki kadının şahit tutulması yoluna gidilir. Bu da peşin ve borca dayalı alış-veriş işlemlerini, bunlara bağlı şartları, belgeleri ve buna benzer bütün işlemleri kapsar.

Şayet; "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yemin ve tek bir şahitle hüküm verdiği sabittir. Oysa âyet-i kerimede ancak iki erkeğin şahitliği veya bir erkek ve iki kadının şahitliği söz konusudur." denecek olursa cevabımız şudur: Âyet-i kerimede Yaratıcının kullarına haklarını koruma yolu gösterilmektedir. Bundan

dolayı âyet-i kerimede en mükemmel ve en sağlam yollar zikredilmiştir. Bu âyet-i kerimede Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözü edilen bir şahit ve bir yeminle hükmetmesine aykırı bir taraf da yoktur. İşin başında hakların korunması konusunda Yüce Allah, kulunu en mükemmel şekliyle dikkat ve tedbir almaya yöneltmektedir. Aralarında anlaşmazlık bulunan kimseler arasında hüküm vermek halinde ise durumuna göre tercih edici sebep ve delillere bakılır.

19. İki kadının şahitliği dünyevî haklarda bir tek erkeğin şahitliği yerine geçmektedir. Rivâyet ve fetva gibi dinî hususlarda ise kadın da erkek gibidir, aralarında fark yoktur. Bu iki mesele arasındaki fark ise gâyet açıktır.

20. İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği yerine sayılmasındaki hikmete işaret edilmesi. Söz konusu hikmet ise çoğunlukla kadının hafızasının zayıf, erkeğin hafızasının güçlü oluşudur.

21. Şahit şahitliğini unutacak olur da bir diğer şahit ona hatırlatacak olursa o da böylelikle durumu hatırlayacak olursa, onun ilk unutması -eğer hatırlatmakla ortadan kalkmışsa- zarar vermez. Çünkü Yüce Allah, **"...ki biri unutursa diğeri ona hatırlatsın"** buyurmaktadır. O halde şahit unutup da sonra hatırlatılmaksızın kendiliğinden hatırlayacak olursa bu unutmasının zarar vermemesi öncelikle söz konusudur. Çünkü şahtliğin ekseni ilim ve yakîndir.

22. Şahitliğin şüpheye dayalı değil, bilgi ve kesin kanaate dayalı olması şarttır. Şahit eğer şahitliğinde şüphe ve tereddüde düşecek olursa -velev ki galip zan sahibi olsa dahi- kesin bildiği şeyin dışındaki bir hususta şahitlik yapması helâl değildir.

23. Şahidin, şahitliğe çağrılması halinde kabul etmeme hakkı yoktur. İster şahitliğin tahammülü (yapılacak bir işleme tanık tutulması) isterse de edası (hakim huzurunda tanık olduğu şeye tanıklık etmesi) için olsun fark etmez. Şahitlik salih amellerin en faziletlileri arasındadır. Nitekim Yüce Allah onu emretmiş ve faydalarından söz etmiştir.

24. Kâtibe de, şahide de zarar vermek helâl değildir. Meselâ kendilerine zarar verilecek bir zaman veya bir durumda çağrılmaları gibi. Aynı şekilde hak sahipleriyle karşılıklı ilişkilerde bulunan kimselerin de şahitlere ve kâtiplere zarar vermeleri yasaklanmıştır. Bunun yanında kâtibin ve şahidin karşılıklı ilişkilerde bulunan kimselere yahut onlardan herhangi birine zarar vermeleri de yasaklanmıştır. Yine bu husus şahidin de, kâtibin de -eğer yazma ve şahitlikte onlara herhangi bir zarar gelecek olursa- bu görevi yerine getirme yükümlülüklerinin düşeceğini de ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu buyruklarda iyilik yapan bütün ihsan sahibi kimselerin zarara sokulmalarının, altından kalkamayacakları yüklerin onlara yükletilmesinin helâl olmadığına dikkat çekilmektedir. Çünkü **"İyiliğin karşılığı iyilikten başka ne olabilir!?"** (er-Rahman, 55/60)

Aynı şekilde bir kimse bir iyilik yapacak olursa, gerek sözlü gerekse de fiilî yollarla iyilik yaptığı kimseye zarar vermeyi terk etmek suretiyle bu iyiliğini tamamlamalıdır. Çünkü yapılan iyilik, ancak bu şekilde tamam olur.

25. Yazmanın ve şahitliğin farz olduğu yerlerde bunlara karşılık ücret almak caiz değildir. Çünkü bu, yazana ve şahitlik edecek olana Allah'ın farz kıldığı bir haktır. Diğer taraftan ücret almak, işlemlerde bulunanlara bir zarardır.

26. Bu buyruklarda bu üstün direktifler gereğince uygulama yapmanın sağlıyacağı pek çok maslahat ve faydaya dikkat çekilmekte, bu yollarla hakların ve adaletin korunacağına, anlaşmazlıkların ortadan kaldırılacağına, unutma ve yanılmanın da bertaraf edileceğine dikkat çekilmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Bu, Allah katında adalete daha uygun, şehadet için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz için de daha elverişlidir."** buyurmaktadır. Bunlar ise kullar için gerçekleştirilmesi zorunlu maslahatlardır.

27. Yazı yazmayı öğrenmek dinî emirlerdendir. Çünkü yazı yazmak, din ve dünyanın muhafaza edilmesinin vesilesi, ihsan ve iyiliğin sebebidir.

28. Yüce Allah'ın diğer insanların ihtiyaç duyacağı bir nimeti ihsan ettiği kimsenin bu nimete şükrünü tamamlayıcı unsurlardan biri de Allah'ın kullarını bu nimetlerden faydalandırması, bununla onların ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Çünkü Yüce Allah, yazmak istememeyi yasaklarken yazacak olana **"Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin."** buyruğuyla hatırlatmada bulunup bu yasağın gerekçesini belirtmektedir. Ayrıca şu da vardır: *"Kim din kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür."*[32]

29. Şahitlere ve yazıcılara zarar vermek kişiyi fasık yapar. Fasıklık ise Yüce Allah'a itaatten çıkıp masiyete düşmektir. Fasıklık da artar, eksilir ve kısımlara ayrılır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, "...siz fasık kimselersiniz" ya da "fasıklarsınız" dememiş, bunun yerine **"bu, (zararı) size dokunacak bir fasıklık olur"** buyurmuştur. Buna göre kulun fasıklığı, Rabbine itaatin dışına çıkması oranında söz konusu olur.

32 Buhârî, Mezâlim 3, İkrâh 7; Müslim, Birr 58; Ebû Dâvûd, Edeb 38; Tirmizî, Hadîd 3; *Müsned*, 4/104.

30. Yüce Allah'ın **"Allah'tan korkup sakının. Allah size öğretiyor."** buyruğu, Allah'tan sakınmanın (takvanın) ilmin elde edilmesine vesile olacağına delil gösterilmiştir. Bundan daha açık bir delil ise Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkup sakınırsanız O, size furkan verir."** (el-Enfal, 8/29) Yani kendisi vasıtasıyla gerçekleri, hak ile batılı ayırt edebileceğiniz bir bilgi verir.

31. İbadetlerle ilgili dinî hususların öğretilmesi faydalı ilim kapsamında olduğu gibi, karşılıklı ilişkileri ve muameleleri ilgilendiren dünyevî hususların öğretilmesi de faydalı ilim kapsamındadır. Çünkü Yüce Allah, kullarının hem dinleriyle ilgili işlerini hem de dünyalarını ilgilendiren işlerini muhafaza altına almıştır/korumuştur. O'nun yüce Kitabında her hususa dair açıklama vardır.

32. Borçlarla ilgili belgelendirme meşrudur ki bunlar da rehinler ve teminatlardır. Bu teminatlar ve rehinlerle kulun hakkını elde etmesi sağlanır. Bu konuda kendisiyle muamele yapılan kişi ister iyi, ister günahkâr, ister güvenilir, ister hain bir kişi olsun fark etmez. Çünkü bu sayede nice haklar korunabilmekte ve nice anlaşmazlıkların önü kesilebilmektedir.

33. Rehinde belgelendirmenin en mükemmel şekli, rehinin kabz/teslim alınmasıdır. Ancak bu, kabz olmaksızın rehinin geçerli olmayacağına delil değildir. Aksine âyet-i kerimede rehinin kabz ile kayıtlandırılması kimi zaman rehinin kabz edileceğine ve bu vesileyle tam bir güvenin hasıl olacağına, diğer taraftan bazen de kabzedilmeyip bu güvenin de eksik olabileceğine delil teşkil etmektedir.

34. Yüce Allah'ın **"alacağınız rehinler"** buyurması şuna delil gösterilmiştir: Rehin bırakanla rehin alan kişi eğer rehinin karşılığındaki borcun miktarında ihtilaf edecek olurlarsa, kabul edilecek olan söz, rehin alan kişinin sözüdür. Çünkü Yüce Allah o hakkın karşılığında rehini bir belge olarak tespit etmiştir. Şâyet bu hususta onun sözü kabul edilmeyecek olsaydı yazma ve şahitlik söz konusu olmadığından dolayı rehin vasıtasıyla belgelendirme gerçekleşmiş olmazdı.

35. Belgesiz ve şahitsiz muamelelerde bulunmak caizdir. Çünkü Yüce Allah, **"Eğer biriniz diğerine güvenirse kendisine güvenilen kişi emanetini** (borcunu) **eksiksiz ödesin."** buyurmaktadır. Ancak böyle bir durumda takvâya ve Allah'tan korkmaya ihtiyaç vardır. Aksi takdirde hak sahibi olan kişinin hakkı tehlikeye düşer. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, böyle bir durumda borçlu olan kimseye Allah'tan sakınmasını ve kendisindeki emaneti (hakkı, borcu) eksiksiz ödemesini emretmektedir.

36. Bir kimse bir diğerine güvenecek olursa hiç şüphesiz ona çok büyük bir iyilikte bulunmuş olur, onun dinine ve emanetine tam bir güven beslediğini ortaya koymuş olur. Bu bakımdan borçlunun borcunu eksiksiz ödemesi iki bakımdan gereklidir: Allah'ın emrine uymak için ve kendisine güvenerek onun eminliğinden razı olan arkadaşının güvenini boşa çıkarmamak için.

37. Şahitliğin gizlenmesinin haram kılınması ve şahitliği gizleyen kimsenin bütün organların hükümdarı olan kalbinin günaha gireceğinin belirtilmesi. Çünkü şahitliği gizlemek, tıpkı haksız ve yalan yere şahitlik etmek gibidir. Bundan dolayı haklar zayi olur, ilişkiler bozulur. Kişi hem alacaklının hem de borçlunun hakkı konusunda tekrar tekrar günah işler.

38. Rehin almak hem ikamet halindeyken hem de yolculuktayken caiz olmakla birlikte âyet-i kerimede sadece yolculuk kaydının getirilmesi yolculuk esnasında kâtip ve şahit bulmanın zorluğundan, bu nedenle de rehin almaya daha çok ihtiyaç duyulmasından dolayıdır.

Yüce Allah âyet-i kerimeyi **"Allah yaptıklarınızı çok iyi bilendir."** buyruğuyla sona erdirmektedir. Âyetin bu şekilde sona ermesi, onlara güzel muamelelerde bulunmaları için bir teşvik, kötü iş ve muamelelerden de uzak durmaları için bir uyarıdır.

﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ
اللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾﴾

284- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah her şeye kadirdir.

284. Yüce Allah göklerde ve yerde bulunan her şeyin mutlak sahibi ve hakimi olduğunu, kullarının açıkladıklarını da, gizlediklerini de bilgisiyle kuşattığını, bunlar dolayısıyla onları hesaba çekeceğini haber vermektedir. **"Sonra dilediğini bağışlar,"** Bağışlayacağı kimseler, Rablerine dönenlerdir. **"Çünkü O, kendisine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır."** (el-İsra, 17/25) **"dilediğine de azab eder."** Azap edeceği kişiler ise masiyetlere gizlide de, açıkta da ısrarla devam eden kimselerdir.

Bu âyet-i kerime, kulun içinden geçirdiklerinden dolayı -onlarla amel etmedikçe yahut onları söylemedikçe- affedileceğine dair varid olan hadislere aykırı değildir.[33] Çünkü hadiste sözü edilen husus, kulun vasfı haline dönüşmeyen ve onun işlemeye azmetmediği, sadece aklından gelip geçiveren düşüncelerdir. Ayette sözü edilen husus ise işlenmeye azmedilen, nefislerde iyice yer etmiş hayır ya da şer nitelikli şeylerdir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"İçinizdekini..."** buyurmaktadır. Yani içinizde karar kılan ve sağlamca yerleşen, işlemekte kararlı olduğunuz ve bir vasfınız haline gelen şeyler demektir. Yüce Allah ayrıca, **"Allah her şeye kadirdir."** buyurmaktadır. İşte bütün insanları hesaba çekmesi ve hak ettikleri mükâfatı ve cezayı vermesi de kudretinin mükemmelliğinin bir tecellisidir.

﴿ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾
لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن
نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا
تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۚ أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾﴾

285- O Peygamber kendisine Rabbinden indirilene iman etti, mü'minler de. Onların her biri Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. 'O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız. İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, Senden mağfiret dileriz ve dönüş ancak Sanadır.' dediler.

286- Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. Herkesin kazandığı (iyilik) **lehine, yüklendiği** (kötülük) **de aleyhinedir. Rabbimiz, unutur yahut yanılırsak bizi sorguya çekme! Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi üzerimize ağır yükler yükleme! Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme! Bizi affet, bize mağfiret buyur ve bize merhamet eyle! Sensin bizim Mevlamız. Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım eyle.**

285-286. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sabit olduğuna göre geceleyin bu iki âyeti okuyan kimseye bu iki âyet bütün kötülüklere karşı yeterli gelir, ona

33 Buhârî, Eyman 15, Talâk 11; Müslim, İman 201-2; Ebû Dâvûd, Talâk 15; Tirizî, Talâk 8, Tefsir 2. sûre 37. had.

isabet edecek kötülükleri önler.[34] Buna sebep ise bu iki âyet-i kerimenin ihtiva ettiği oldukça yüce manalardır.

Yüce Allah, bu surenin baş tarafında **"Deyin ki: Biz Allah'a ve bize indirilene... iman ettik."** (el-Bakara, 2/136) buyruğuyla bütün insanlara imanın bütün esaslarına iman etmeyi emretmektedir. Bu âyet-i kerimede ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de, onunla birlikte olan mü'minlerin de bu büyük esaslara, özellikle de bütün peygamberlere ve bütün kitaplara iman ettiklerini ve bunların bir bölümüne iman edip bir bölümünü inkar edenlerin yaptığını yapmadıklarını haber vermektedir. Nitekim haktan sapan din mensuplarının ve doğru yoldan uzaklaşmış kimselerin böyle yaptıkları malumdur.

Mü'minlerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte söz konusu edilip hepsi hakkında aynı haberin verilmesi mü'minler için büyük bir şereftir. Ayrıca bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de şer'i hitaplarda ümmetiyle ortak olduğunu, bu şer'i hitapları tam ve eksiksiz yerine getirdiğini, mü'minlerden bu hususta üstün olduğunu, hatta ve hatta iman hukukunu yerine getirmede bütün peygamberlerden ileri olduğunu ortaya koymaktadır.

"İşittik, itaat ettik" buyruğu, mü'minlerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği Kitabın ve Sünnetin tamamına uyup bağlandıklarını, onların bu buyrukları -kabul etmek ve dinleyip itaat etmek anlamında- işittiklerini bildirmektedir. Bunun muhtevasında, bu görevleri yerine getirmeleri hususunda Allah'tan yardım talebinde bulunmak, Allah'ın, yerine getirmede kusurları bulunan görevlerini bağışlaması, işledikleri haramları affetmesi de vardır. Onlar bu faydalı dualarla Yüce Allah'a yalvarıp yakarmaktadırlar. Yüce Allah da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ifadesiyle onların bu dualarına "Evet, öyle yaptım" diye cevap vermiştir.[35] Bu dualar topluca bütün mü'minlerden kabul edildiği gibi eğer duanın kabulüne bir engel yoksa her bir ferdinden de kabul edilir.

Yüce Allah unutma ve yanılma hallerinde onlardan sorumluluğu kaldırmıştır. Ayrıca Yüce Allah şeriatini mü'minlere son derece kolaylaştırmış, kendilerinden öncekilere yüklemiş olduğu zorlukları, ağır yükleri ve sorumlulukları onlara yüklememiştir. Takat getiremeyecekleri şeyleri de sırtlarına yük olarak vurmamıştır.

34 Buhârî, Megâzi 12, Fedâilu'l-Kur'ân, 10, 27, 34; Müslim, Salatu'l-Müsafirin 255-6; Ebû Dâvûd, Ramadan 9; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 4; İbn Mâce, İkâme 183 vs.
35 Müslim, 126.

Allah onlara mağfiret buyurmuş, merhamet eylemiş, kâfirler topluluğuna karşı onlara zafer vermiş, yardım etmiştir.

Yüce Allah'tan; isimleri, sıfatları ve bize lütfetmiş olduğu dinine bağlılıkla bize yönelik Peygamberinin diliyle yaptığı vaatlerini gerçekleştirmesini ve mü'minlerin hallerini ıslah etmesini niyaz ederiz.

Bu buyruktan dinin bütün emirlerinde zorluğun kaldırılıp kolaylığın sağlanması kaidesi anlaşılmaktadır. "İbadetlerde ve Allah'ın haklarında unutma ve yanılmanın affedildiği" kaidesi de buradan anlaşılmaktadır. İnsanların haklarıyla ilgili hususlarda ise bu, sadece günahın ve yerilmenin kaldırıldığını gösterir. Cana veya mala, yanılarak yahut unutarak zarar verilmesi halinde tazminatlarının ödenme gereği, bunları haksız yere telef etmenin bir sonucudur. Böyle bir tazminat, hem unutma ve yanılmayı hem de kastî halleri kapsamaktadır.

Bakara sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Hamd u senalarımız Yüce Allah'adır; efendimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına da salat ve selam olsun.

سورة آل عمران

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

-3-

3- ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

(Medine'de inmiştir, 200 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

﴿الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ
التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ
شَدٖيدٌ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Allah... O'ndan başka (hak) ilâh yoktur; Hayy'dır, Kayyûm'dur.

3-4- O, sana Kitab'ı hak ile öncekileri tasdik edici olarak indirdi. Tevrat ve İncil'i de bundan önce, insanlara yol gösterici olarak indirmişti. Furkan'ı da indirdi. Allah'ın âyetlerini inkar edenler için hiç şüphesiz şiddetli bir azap var. Allah Aziz'dir, intikam sahibidir.

1. "Elif, lâm, mim;" anlamlarını Allah'tan başkasının bilmediği harflerdir.

2. Yüce Allah kendisinin **"Hayy,"** yani kâmil bir hayat sahibi olduğunu, **"Kayyum,"** yani zatıyla kâim ve kullarının hallerini idare edip düzene koyan olduğunu haber vermektedir. O, onların gerek dinî hallerini gerekse de dünyevî ve kaderî hallerini idare edip düzene koymuştur.

3-4. Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bir surette hak ile Kitab'ı indirmiştir. Bu Kitab hakkı kapsamaktadır ve **"öncekileri,"** indirilmiş kitapları da **"tasdik edici olarak"** indirilmiştir. Yani bu kitap da önceki kitapların tanıklık ettiği hususlara tanıklık etmiş olup o kitapları getiren peygamberleri de tasdik etmiştir. Aynı şekilde **"Tevrat ve İncil'i de bundan,"** yani bu kitaptan **"önce insanlara yol gösterici olarak indirmişti."**

Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ona indirdiği büyük Kitab ile risaleti kemale erdirip sonlandırmıştır. İndirdiği bu Kitabı sayesinde Allah bütün insanlara sapıklıklardan hidâyete çıkma ve cehaletlerden kurtulma yolunu göstermiştir. Hak ile batılı, mutluluk ile bedbahtlığı, Sırat-ı Müstakim ile cehen-

neme giden yolu birbirinden ayırmıştır. Bu Kitaba iman edip hidâyet bulan kimseler bu yolla pek çok hayır elde eder, dünya ve âhiretin mükâfatını kazanırlar. **"Allah'ın"** Kitabında ve Rasûlü vasıtasıyla açık seçik bildirdiği **"âyetlerini inkar edenler için hiç şüphesiz şiddetli bir azap var. Allah Azîz'dir,"** kendisine isyan edenlere karşı **"intikam sahibidir."**

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ
كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ ﴾

5- Şüphe yok ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6- Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka (hak) ilâh yoktur; Azîz'dir, Hakîm'dir.

5-6. Yüce Allah'ın Kayyûm oluşunun bir gereği olarak ilmi bütün yaratılmışları kuşatmıştır. **"Ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz,"** gebelerin karnındakilere varıncaya kadar her şeyi bilir. **"Sizi dilediği gibi,"** erkek ya da dişi, yaratılışı tam yahut eksik olarak **"şekillendiren O'dur."** Sizler O'nun yaratmasının çeşitli aşamalarının ve hikmetinin harikulade hallerinin birinden diğerine geçersiniz. İşte kullarını bu şekilde yaratan ve onlara, yarattığı andan itibaren en nihaî hallerine kadar bütün aşamalarda ileri derecede itina gösteren Zatın bu hususların hiçbirinde ortağı olamaz. O nedenle de O'ndan başka hiçbir kimse de ibadete hak sahibi olamaz: **"O'ndan başka (hak) ilâh yoktur."**

"Azîz'dir," gücü ile bütün mahlukatı emrine boyun eğdiren, herhangi bir eksiklikle vasfedilmekten yahut yerilmekten uzak olandır, **"Hakîm'dir,"** yaratmasında ve şeriatında hikmeti sonsuz olandır.

﴿ هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ ۖ فَأَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ ۗ
وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ
قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ
لَّا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾ ﴾

7- Sana Kitabı indiren O'dur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir. Bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşabihtir.

Kalbinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onu te'vil etmek için onun müteşabih olanına uyarlar. Halbuki onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşmiş olanlar ise 'Biz ona iman ettik, hepsi Rabbimiz katındandır.' derler. Olgun akıllılardan başkası düşünüp öğüt almaz.

8- 'Rabbimiz! Bizi doğru yola ulaştırdıktan sonra kalplerimizi saptırma! Bize katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz Vehhâb olan yalnız Sensin!'

9- 'Rabbimiz; kendisinde hiçbir şüphe olmayan bir günde insanları toplayacak olan muhakkak Sensin. Elbette Allah sözünden dönmez.'

7. Yüce Allah, azametinin ve kayyûmiyetinin kemalinin bir tecellisi olarak bu Kitab'ı indirenin yalnız kendisi olduğunu haber vermektedir. Bu, öyle bir Kitaptır ki hidâyete iletmesi, belağatı, i'cazı, insanların durumlarını ıslah etmesi bakımından benzeri veya ona yakını yoktur ve olmayacaktır. Bu Kitap anlamları gâyet açık seçik, başkasına benzeşip karışmayan muhkem buyruklar ihtiva eder. Bu Kitabın bir bölüm âyetleri de müteşabihtir. Farklı birkaç anlama gelme ihtimali vardır; fakat muhkemlerin ışığında ele alınmadıkları sürece yalnızca müteşabihlerin ele alınması halinde iki ihtimalden herhangi birisini tayin etmek imkânı yoktur.

İşte kalplerinde hastalık, eğrilik ve sapma bulunan kimseler, kötü maksatları dolayısıyla müteşabih olana uyarlar ve o buyrukları kendi batıl kanaatlerine, asılsız görüşlerine delil gösterirler. Bundan maksatları ise Kitab'ı tahrif etmek, hem başkalarını saptırmak, hem kendileri sapmak için onu kendi meşreb ve görüşlerine uygun te'vil etmektir.

İlim ehli olup o kitap hakkında derin bilgi sahibi bulunan ve kesin yakîn ile bilgiyi kalplerinin derinliklerine yerleştirerek salih ameller işlemeyi ve marifet sahibi olmayı sağlayan kimseler ise Kur'ân-ı Kerîm'in tümünün Allah tarafından geldiğini, muhkemiyle müteşabihiyle hepsinin hak olduğunu, hakkın bünyesinde ise çelişki ve tutarsızlık olmayacağını çok iyi bilirler. Onlar muhkem buyrukların, anlam itibarıyla gâyet açık ve beyanlarının da gâyet sarih olduğunu bildikleri için, eksik bilgi ve az marifet dolayısıyla şaşkınlığa düşmeye sebep olan müteşabihleri muhkemlere havale ederler. Müteşabih buyrukları muhkemin ışığında anlamak suretiyle de Kur'ân-ı Kerîm tümüyle muhkem olur.

Ayrıca onlar, "'**Biz ona iman ettik, hepsi Rabbimiz katındandır.' derler. Olgun akıllılardan,**" sağlam akıl sahibi kimselerden "**başkası**" faydalı hususları ve isabetli bilgileri "**düşünüp öğüt almaz.**" İşte bu buyrukta bu şekilde davranmanın, olgun akıl sahibi olmanın alâmetlerinden olduğuna, müteşabihlere tabi olmanın da hastalıklı görüş ve basit akıl sahibi, kötü maksatlı kimselerin niteliklerinden olduğuna delil vardır.

Yüce Allah'ın "**Halbuki O'nun tevilini Allah'tan başkası bilmez.**" buyruğunda geçen "**te'vil**" kelimesiyle işlerin âkıbetinin, hakikatinin ve nereye varacağının bilinmesi kastedilecek olursa o takdirde "إلا الله" üzerinde vakıf yapmak gerekir. Çünkü bu anlamıyla te'vili yalnızca Allah bilir. Şâyet te'vil ile tefsir ve sözün anlamının bilinmesi kastedilirse o takdirde vakıf yapılmadan okunması daha uygun olur. Zira o takdirde bu, "**ilimde derinleşmiş olanlar**" hakkında bir övgü olur. (Buna göre anlam şöyle olur: "**Hâlbuki onun te'vilini** (tefsirini ve anlamını) **ancak Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilir.**") Böylece ilimde derinleşmiş olanların muhkemleri ve müteşabihleri ile Kitap ve Sünnetin naslarını nasıl anlayacaklarını bildikleri ifade edilmiş olur.

İşte bu konumda insanların, sapanlar ve istikamet üzere olanlar şeklinde ikiye ayrılması söz konusu olduğundan ilimde derinleşmiş olanlar Yüce Allah'a iman üzere kendilerine sebat vermesini dileyerek şöyle dua ederler:

8. "Rabbimiz, Bizi doğru yola ulaştırdıktan sonra kalplerimizi saptırma," haktan batıla doğru meylettirme, çevirme; "**bize katından,**" kendisi vasıtasıyla hallerimizin ıslah olacağı "**bir rahmet bağışla. Şüphesiz Vehhâb olan yalnız Sensin!**" Yani lütfu ve bağışı pek çok olan Sensin.

İşte bu âyet-i kerime müteşabih buyruklarla ilgili izlenmesi gereken yola bir örnek olarak gösterilebilir. Şöyle ki Yüce Allah, ilimde derinleşmiş olan kimselerin Zatından, kendilerine hidâyet verdikten sonra kalplerini saptırmamasını istediklerini bildirmektedir. Başka bazı âyet-i kerimelerde ise sapık kimselerin kalplerinin sapmalarına sebep olan hususları haber vermekte ve esasen bunun kendi kazandıkları ameller yüzünden olduklarını belirtmektedir: "**Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini saptırdı.**" (es-Saff, 61/5); "**Ve sonra yüz çevirip giderler, Allah da onların kalblerini ters çevirir.**" (et-Tevbe, 9/127); "**İlk defa O'na iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler) **Biz de onların kalplerini ve gözlerini** (haktan) **çeviririz** (de onu ne görür ne de kavrarlar)." (el-En'am, 6/110)

Buna göre kul, Rabbinden yüz çevirip O'nun düşmanlarıyla dost olur, hakkı gördüğünde haktan yüz çevirir, batılı gördüğünde onu seçip tercih ederse Yüce

Allah kendisi için seçtiği şeye onu yöneltir, kalbini -sapmasının bir cezası olarak- haktan saptırıp uzaklaştırır. Bununla Allah o kimseye zulmetmiş olmaz. Aksine o, kendi kendine zulmetmiştir. O bakımdan kötülüğü çokça emreden nefsinden başka hiçbir kimseyi kınamamalıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

9. "Rabbimiz; kendisinde hiçbir şüphe olmayan bir günde insanları toplayacak olan muhakkak Sensin..." Bu, ilimde derinleşmiş olanların sözlerinin bir devamıdır. Bu dua, öldükten sonra dirilişin ve amellerin karşılığının verilmesinin ikrarı, tam bir yakîni ve Yüce Allah'ın mutlaka va'dettiği şeyi gerçekleştireceğine imanı ihtiva etmektedir. Böyle bir iman ise bunun gereği olan ameli ve böyle bir güne tam bir hazırlığı beraberinde getirir.

Öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılığının görüleceğine dair iman, kalplerin ıslahının esasıdır. Hayra rağbet edip yönelmenin, şerden kaçınmanın da temelidir. Bunlar ise bütün hayırların başını teşkil etmektedir.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ
ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ
شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ
﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِى فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ
يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْىَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِى
ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿١٣﴾﴾

10- Kâfirlere, ne mallarının, ne de evlatlarının Allah'a karşı hiçbir faydası olmayacaktır. İşte ateşin yakacağı da onlardır.

11- Tıpkı Firavun hanedanı ve onlardan önce gelenlerin yaptıkları gibi. Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarından dolayı yakalayıverdi. Allah cezası pek şiddetli olandır.

12- O kâfirlere de ki: 'Yakında yenileceksiniz ve toplanıp cehenneme sürüleceksiniz. O ne kötü döşektir!'

13- (Bedir'de) **karşılaşan iki toplulukta sizin için gerçekten bir ibret vardır: Bir topluluk Allah yolunda savaşıyordu, diğeri ise kâfirdi ve onlar, diğerlerini** (Allah yolunda savaşanları) **gözleri ile kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah yardımı ile dilediğini destekler. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.**

10-11. Yüce Allah, Kıyamet gününü söz konusu ettikten sonra Allah'a küfredenlerin ve peygamberlerini yalanlayanların cehenneme girmelerinin kaçınılmaz olduğunu zikretmektedir. Bunların malları ve evlatları Allah'ın azabına karşı kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Dünya hayatında da başlarına, Firavun'un ve Allah'ın âyetlerini yalanlayan diğer ümmetlerin başına gelen ceza ve azapların benzerinin geleceğini bildirmektedir ki, **"Allah onları günahlarından dolayı yakalayıverdi"** ve onlara uhrevî cezalarla birleştirilecek şekilde dünyevî cezalar da verdi. **"Allah, cezası pek şiddetli olandır."** Sakın O'nun cezasını küçümsemeye kalkışmayın, böyle yaparsanız küfür ve yalanlamayı sürdürmek size kolay gelir.

12-13. Bu buyruklar mü'minler için bir hayır ve müjde, kâfirler için de bir korkutmadır. Allah dünyada kafirlerin mutlaka yenileceklerini bildirmektedir. Nitekim iş Yüce Allah'ın haber verdiği şekilde gerçekleşmiş ve benzeri görülmedik bir şekilde yenik düşmüşlerdir. Yüce Allah Bedir'de meydana gelen olayları, Peygamberinin doğruluğuna, hak üzere olduğuna, düşmanlarının da batıl üzere olduklarına delalet eden ilâhî belgelerden biri kılmıştır.

O savaşta iki kesim karşı karşıya gelmişti. Mü'minler tarafı ancak üç yüz on küsür kişiydi ve hazırlıkları da azdı. Kâfirler ise bin kişiye yakındı. Ayrıca silâh ve diğer gereçleri itibarıyla da hazırlıkları tamdı. Yüce Allah yardımıyla mü'minleri destekledi ve O'nun izniyle mü'minler kâfirleri yendi. İşte bu olayda basiret sahibi kimselere büyük bir ibret vardır. Şâyet bu, batılla karşılaştığında onu darmadağın ve yok eden hakkın ta kendisi olmasaydı sonucun -maddî sebeplere göre- tam aksi olması gerekirdi.

﴿ زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب
والفضة والخيل المسومة والأنعام والحرث ذلك متاع الحياة الدنيا والله عنده
حسن المآب ﴿١٤﴾ ۞ قل أؤنبئكم بخير من ذلكم للذين اتقوا عند ربهم جنات تجري
من تحتها الأنهار خالدين فيها وأزواج مطهرة ورضوان من الله والله بصير
بالعباد ﴿١٥﴾ الذين يقولون ربنا إننا آمنا فاغفر لنا ذنوبنا وقنا عذاب النار ﴿١٦﴾
الصابرين والصادقين والقانتين والمنفقين والمستغفرين بالأسحار ﴿١٧﴾ ﴾

14- Kadınlar, oğullar, yığın yığın yüklerle altın ve gümüş, salma güzel atlar, davarlar ve ekinler gibi arzulanan şeylere düşkünlük insan-

lara süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının (geçici) **faydalarıdır. Güzel dönüş yeri ise Allah nezdindedir.**

15- De ki: Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri nezdinde altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Onlar için tertemiz zevceler ve Allah'tan da bir rıza vardır. Allah kullarını hakkıyla görendir.

16-17- Onlar, 'Rabbimiz, biz gerçekten iman ettik, günahlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru.' diyen, sabreden, sadık olan, kunut eden, infak eden ve seher vakitlerinde mağfiret dileyen kimselerdir.

14. Yüce Allah bu iki âyet-i kerimede dünya hayatını âhirete tercih hususunda insanların durumunu, iki yurt arasındaki büyük farklılığı ve muazzam ayrılığı haber vermektedir. Yine insanlara bu dünyevî süslerin cazip ve güzel gösterildiğini, onların da gözlerini bunlara diktiklerini, kalplerine tatlı geldiğini, nefislerin bunlarla zevk alıp lezzetlerine almaya yöneldiklerini haber vermektedir.

Her bir kesim bu türlerden birine meyleder, süslü gördükleri şeyi elde etmek için bütün gayretlerini ortaya koyar ve bunun, bilgilerinin vardığı son nokta olarak kabul ederler. Buna rağmen bütün bunlar dünya hayatının az olan faydasıdır ve kısa bir süre içinde geçip gidecektir. İşte **"Bunlar dünya hayatının** (geçici) **faydalarıdır. Güzel dönüş yeri ise Allah nezdindedir."**

15. Daha sonra Yüce Allah, Allah'tan sakınan, O'na kulluk eden takva sahipleri için bu zevk ve lezzetlerden daha hayırlı olanlarının hazılanmış olduğunu haber vermektedir. Onlar için çeşit çeşit, hayırlı ve kalıcı nimetler hazırlanmıştır. Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırına bile gelmedik ebedî nimetler vardır. Onlar için Allah'tan bir razı oluş da vardır. Bu ise her şeyden daha büyüktür. Onlara her türlü rahatsızlık ve eksiklikten tertemiz kılınmış zevceler de vardır. Onların huyları güzel, yaratılışları da mükemmeldir. Zira bir şeyin nefyedilmesi (olmadığının söylenmesi) onun zıddının varlığını gerektirir. İşte bu zevcelerin rahatsızlık verici hususlardan arındırılmış olmaları da kemal sıfatlarıyla nitelendirilmelerini gerektirmektedir.

"Allah kullarını hakkıyla görendir." Dolayısıyla da onlardan her birisi ne için yaratılmışsa onu, o kimselere kolaylaştırır. Mutlu ve bahtiyar olanlara kalıcı âhiret

yurdu için amel etmeyi kolaylaştırır. Onlar da bu dünya hayatından, Allah'a ibadet ve O'na itaatte kendilerine yardım ve destek sağlayacak şeyleri alırlar. Bedbaht ve haktan yüz çeviren kimseler de kendilerine yaraşır amelleri işlerler, dünya hayatından razı ve memnun olur, bu hayata meyleder ve bu hayatı kalıcı sayarlar.

16-17. İlimde derinleşmiş, ilim ve iman ehli kimseler, günahlarının bağışlanması ve cehennem azabından korunmak için imanlarıyla Rablerine yalvarır ve yönelirler. İşte bu, Yüce Allah'ın sevdiği vesilelerdendir (tevessül çeşitlerindendir). Kul Rabbine, Allah'ın kendisine lütfetmiş olduğu iman ve salih amelleri vesile kılarak Allah'ın kendi üzerindeki nimetlerini -mükâfatın elde edilmesi ve cezanın uzaklaştırılması suretiyle- tamamlamasını ister.

Daha sonra Yüce Allah bu hayırlı kullarını en güzel niteliklerle vasfetmektedir ki bunların ilki "Allah'ın rızasını isteyerek nefsi, Allah'ın sevdiği şeylerin sınırında tutmak" demek olan **sabırdır.** Onlar Allah'a itaat üzere sabrederler, O'nun masiyetlerine karşı sabrederler ve can yakıcı ilahî takdire sabrederler.

Söz ve fiillerde "sıdk/doğruluk" da onların sıfatlarındandır. "**Sıdk**," iç ile dışın aynı olması ve Sırat-i Müstakimi izlemede samimi ve kararlı olmaktır. Yine "gönülden boyun eğmek ve itaat üzere devam etmek" demek olan **kunût** da onların sıfatları arasındadır.

Hayır yollarında fakirlere ve muhtaçlara infak etmek, özellikle de seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dilemek de bu hayırlı kulların nitelikleri arasındadır. Bunlar gece namazlarını seher vaktine kadar devam ettirirler ve bu vakitte de oturup Yüce Allah'tan mağfiret dilerler.

﴿ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ۗ وَمَا ٱخْتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ
بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩﴾
فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِىَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْأُمِّيِّـۧنَ ءَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ
أَسْلَمُوا۟ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ ﴾

18- Allah adaleti ortaya koyarak kendisinden başka (hak) **ilâh olmadığına şehadet etti. Melekler ve ilim sahipleri de** (buna şahitlik ettiler). **O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur, Azîz'dir, Hakîm'dir.**

19- Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır. Kendilerine Kitap verilenler ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse muhakkak Allah hesabı pek çabuk görendir.

20- Şayet seninle münakaşaya kalkışırlarsa de ki: 'Ben yüzümü/ kendimi Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da.' Kendilerine Kitap verilenlerle ümmilere de de ki: 'Siz de İslâm/teslim oldunuz mu?' Eğer İslâm/teslim olurlarsa muhakkak hidâyet bulmuş olurlar. Şâyet yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir. Allah kulları çok iyi görendir.

18. "**Allah adaleti ortaya koyarak kendisinden başka** (hak) **ilâh olmadığına şehadet etti.**" İşte bu yüce ve mutlak egemen el-Melik'in, meleklerin ve ilim ehlinin yaptıkları şehadetlerin en büyüğüdür. Şahitlik ettikleri şey de hakkında şahitlik edilenlerin en üstünü ve en değerlisidir. O da Yüce Allah'ın tevhidi ve O'nun adaleti ayakta tuttuğudur. Bu aynı zamanda şeriatın bütün hükümlerine ve amellerin karşılıklarına dair bütün ahkâma şehadet etmeyi de kapsar. Çünkü şeriat ve dinin aslı ve temeli, Yüce Allah'ı tevhid, yalnız O'na ibadet etmek, azamet ve kibriya sıfatlarına tek başına O'nun sahip olduğunu itiraf etmektir. Bunlar; şeref, izzet, kudret, celal, cömertlik sıfatları, iyilik, rahmet, ihsan, cemal ve yaratılmışlardan hiçbir kimsenin sayamayacağı, kısmen dahi kuşatamayacağı yahut ulaşamayacağı ya da O'na övgünün nihaî derecesine varamayacağı mutlak kemal sıfatlarının yalnız O'na ait olduğunu kabul etmektir. Şeriatın öngördüğü ibadetler, muamelat ve bunlara dair diğer hüküm, emir ve nehiyler gibi şeyler de mutlak adalettir. Bunlarda herhangi bir şekilde zulüm ve haksızlık yoktur. Aksine bütün bunlar son derece hikmetli ve muhkemdir. Aynı şekilde iyi ve kötü amellere verilecek karşılıkların hepsi de adalettir. **"De ki: Kimin şahitliği en büyüktür. De ki: Allah..."** (el-En'âm, 6/19)

Buna göre Allah'ın tevhidi, dini ve amellere tespit ettiği karşılıkların verilmesi hususları, en ufak bir şüphe taşımayacak şekilde sabittir ve bunlar, hakikatlerin en büyüğü ve en açığıdır. Allah buna dair sayılamayacak ve hesap edilemeyecek kadar kat'i delil ve belgeyi ortaya koymuştur.

Bu âyet-i kerimede ilim ve ilim adamlarının fazileti de ortaya çıkmaktadır. Çünkü Allah, sair insanlar arasından özellikle onları zikretmiş ve onların şahitliklerini kendisinin ve meleklerin şahitliğiyle birlikte zikretmiş, ilim adamlarının

şahitliğini Allah'ın tevhidine, dinine, amellerin karşılığının verileceğine dair en büyük delil ve belgeler arasında değerlendirmiş, böylece mükelleflerin bu adil ve doğru şahitliği kabul etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Yine bunun kapsamında ilim adamlarının adil oldukları, diğer insanların onlara tabi oldukları, ilim adamlarının ise kendilerine uyulması gereken önderler oldukları ortaya konmaktadır. Bu ise değeri ve kadri tespit edilemeyecek kadar büyük bir fazileti, şerefi ve üstün bir mevkiyi gösterir.

19. "**Şüphesiz Allah katında din, İslâm'dır.**" Yüce Allah, katında kendisinden başka gerçek dinin bulunmadığı ve kendisinden başkasının makbul sayılmayacağı dinin İslam olduğunu haber veriyor. İslâm ise zahiren ve batınen Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla teşrî buyurduğu şekilde yalnızca Allah'a boyun eğmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa o, ondan asla kabul olunmaz ve o, âhirette zarara uğrayanlardan olur."** (Âl-i İmran, 3/85) Buna göre İslâm dininden başka bir dine bağlanan kimse gerçekte Allah'a boyun eğmemiş olur. Çünkü Allah'ın peygamberi vasıtasıyla teşrî buyurduğu yolu izlememektedir.

Daha sonra Yüce Allah, Kitap ehlinin bunu bildiklerini, onların inat ederek ve kıskançlıkları sebebiyle anlaşmazlığa düşüp bu doğru yoldan saptıklarını haber vermektedir. Çünkü anlaşmazlığa düşmemelerini gerektiren ve gerçek dine bağlı kalmalarını ön gören bilgi onlara ulaşmıştır. Diğer taraftan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara peygamber olarak geldiğinde onu tam olarak tanıdılar. Kıskançlık, haksızlık ve Allah'ın âyetlerini inkara sapmaları, onları hakka uymaktan alıkoydu.

"Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse muhakkak Allah hesabı pek çabuk görendir." O halde artık bunu beklesinler, şüphesiz ki o gün gelecek ve Allah, dünyada yaptıklarının karşılığı ile onları cezalandıracaktır.

20. "**Şayet seninle münakaşaya kalkışırlarsa...**" Yüce Allah, nezdinde geçerli olacak gerçek dinin İslâm olduğunu beyan etmiş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile sözlü olarak tartışmaya giren kitap ehline karşı susturucu deliller ortaya konulmuş, ancak onlar bu delillere karşı inatla karşı koymuşlardır. Yüce Allah bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"yüzünü,"** yani zahiri ve batını ile kendini Yüce Allah'a teslim ettiğini, kendisine tabi olanların durumunun da aynı olduğunu söyleyip bunu ilan etmesini emretti. Zira onlar da bu katıksız itaat ve boyun eğme hususunda ona muvafakat etmişlerdir. Yine ona

bütün insanlara, hem Kitap ehline hem de **"ümmilere,"** yani kendilerine kitap gönderilmemiş olan Araplara ve Arap olmayanlara şöyle demesini emretmiştir: "Eğer İslam/teslim olursanız, dosdoğru yol, hidâyet ve hak üzeresiniz demektir. Eğer yüz çevirecek olursanız, hesabınızı görmek Allah'a aittir. Bana düşen, ancak tebliğ etmektir ki, ben de size tebliğimi yaptım ve delili ortaya koydum."

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ
يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٢﴾﴾

21- Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere, haksız yere peygamberleri öldürenlere ve insanlar arasında adaletle emreden kimseleri öldürenlere can yakıcı bir azabı müjdele!

22- İşte onlar dünyada da, âhirette de amelleri heder olmuş kimselerdir. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.

21-22. Yani Allah'ın âyetlerini inkar etmek, Allah'ın peygamberlerini yalanlamak, bütün insanlar üzerinde gerçekten en büyük hakka sahip olan ve insanlara, bütün din ve akılların ittifakla kabul ettiği bir değer olan adaleti emreden peygamberleri ve hidâyet önderlerini öldürmek gibi şerleri kendilerinde toplayanlar, işte bu büyük cinâyeti işleyenler **"dünyada da, âhirette de amelleri heder olmuş kimselerdir."** Bundan dolayı da can yakıcı azabı hak etmişlerdir. Allah'ın azabına karşı bunlara yardımcı olacak ve onları Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse de yoktur.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ
مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِم
مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا
كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾﴾

23- Kendilerine Kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Aralarında hüküm vermesi için Allah'ın Kitabına davet olunuyorlar da sonra onlardan bir grup yüz çevirip gerisin geri gidiyor.

24- Bu, onların 'Sayılı günler dışında bize asla ateş dokunmayacak.' demelerindendir. Uydurageldikleri şeyler, dinleri hususunda kendilerini aldatmıştır.

25- Geleceğinde hiçbir şüphe olmayan ve herkese kazandığı -hiçbir zulme uğramaksızın- eksiksiz ödeneceği bir gün için kendilerini topladığımızda (bakalım halleri) **nasıl olacak?**

23. Yani sen **"kendilerine kitaptan bir pay verilenlere"** bakmaz ve yaptıklarına hayret etmez misin? **"Aralarında hüküm vermesi için,"** Allah'ın daha önceki rasûllerine indirdiklerini tasdik eden **"Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir grup yüz çevirip gerisin geri gidiyor,"** hakka uymayıp sırt çeviriyor. Böylece sanki şöyle diyorlar: "Onları bu şekilde yüz çevirmeye iten nedir? Hâlbuki ona herkesten çok onların tabi olmaları gerekir ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin gerçek olduğunu bütün insanlar arasında en çok onlar bilmektedirler." Âyet-i kerime buna dair iki sebebi söz konusu etmektedir:

24. Bunların birincisi: Kendilerinin kurtulacaklarına dair batıl şahitlikleri, kendilerini bu konuda güven altında hissetmeleri, ateşin kendi bozuk hevalarına göre belirledikleri sayılı birkaç gün dışında kendilerine dokunmayacağını ileri sürmeleridir. Sanki mülkün tedbir ve takdiri onların elindeymiş gibi! Zira onlar, **"Yahudi ve hıristiyan olandan başkası asla cennete giremez."** (el-Bakara, 2/111) demişlerdir. Bilindiği gibi bunlar dinen de, aklen de batıl ve geçersiz temenniler, boş kuruntulardır.

İkinci sebeb ise Allah'ın âyetlerini yalanlayıp Allah'a iftirada bulunduklarından şeytan kötü amellerini onlara süslü ve güzel gösterdi ve onlar da buna aldandılar. Yaptıklarının hak olduğu zannına kapıldılar. Bu da onların haktan yüz çevirişlerinin bir cezasıdır.

25. Peki, böylelerinin hali ne olacak? Allah Kıyamet gününde onları bir araya toplayıp herkese amellerinin karşılıklarını eksiksiz verdiğinde, Allah'ın adaleti kulları arasında uygulandığında, işte o vakit onların karşı karşıya kalacakları ceza ile kaybedecekleri hayır ve mükâfatları takdir etmeye imkân olmayacaktır. Bunun sebebi de onların kendi elleriyle kazandıklarıdır. Yoksa **"Rabbin kullara zulmedici değildir."** (Fussilet, 41/46)

﴿ قُلِ ٱللَّهُمَّ مَٰلِكَ ٱلْمُلْكِ تُؤْتِى ٱلْمُلْكَ مَن تَشَآءُ وَتَنزِعُ ٱلْمُلْكَ مِمَّن تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَآءُ وَتُذِلُّ
مَن تَشَآءُ بِيَدِكَ ٱلْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَتُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ
وَتُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَن تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ ﴾

26- De ki: Ey hükümranlığın sahibi olan Allah'ım! Sen hükümranlığı dilediğine verirsin, dilediğinden de hükümranlığı çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini de zelil edersin. Hayır (tümüyle) **Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kadirsin.**

27- Geceyi gündüze eklersin, gündüzü de geceye eklersin. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın ve dilediğine de hesapsız rızık verirsin."

26-27. Yüce Allah, asaleten Peygamberine, tebean da ümmetine hitaben işleri çekip çevirmenin, tasarrufta bulunmanın, ulvî ve süflî alemi idare etmenin yalnızca Rabbinin hakkı olduğunu, mutlak hükümranlığın ve egemenliğin, muhkem tasarrufun sadece O'nun elinde olduğunu, hükümranlığı dilediğine verip dilediğinden de çekip aldığını, dilediğini aziz, dilediğini zelil kıldığını ilan etmesini emretmektedir.

O halde durum Kitap ehlinin veya başkalarının temennileriyle olacak bir durum değildir. Aksine emir, Allah'ın emridir, tedbir O'nun tedbiridir. Tedbir ve idaresinde kimse O'na karşı çıkamaz. Takdirinde de yardımcıya ihtiyacı yoktur. Günleri insanlar arasında döndürüp dolaştırmak suretiyle mutlak tasarrufta bulunan O olduğu gibi, bizzat zamanın kendisi üzerinde de tasarruf O'nun elindedir. Şöyle ki O, gündüzü geceye, geceyi de gündüze ekler. Yani birini ötekinin yerine geçirir, birinden eksiltip diğerine ilave eder. Böylelikle yarattıklarının maslahatlarını gerçekleştirmiş olur.

Yine Yüce Allah ölüden diri çıkartır. Meselâ ekini ve ağaçları tohumlarından çıkartır. Kâfirden mü'min çıkartır, diriden de ölü çıkartır. Meselâ ekinlerden ve ağaçlardan tohumları ve çekirdekleri, uçan kuştan da yumurtayı çıkartır... Kısacası birbirine zıt şeylerin birini diğerinden çıkartan O'dur ve her şey O'na itaatle boyun eğmiştir.

Yüce Allah'ın **"Hayır** (tümüyle) **Senin elindedir"** buyruğu; hayrın tamamı Sendendir demektir. İyilikleri, hayrı ve güzellikleri veren yalnız Allah'tır. Şerre

gelince o, Yüce Allah'a ne sıfat olarak, ne isim olarak ne de fiil olarak izafe edilebilir. Ancak şer, O'nun fiillerinin sonuçlarına, kader ve kazasının kapsamına dahildir. Hayır da, şer de kaza ve kaderin kapsamı içindedir. Allah'ın hükümranlığında O'nun dilediğinden başkası meydana gelmez. Fakat şer (edeben) Allah'a izafe edilmez. O bakımdan "hayır ve şer Senin elindedir" denmez, bunun yerine Yüce Allah'ın buyurduğu ve Rasûlünün de söylediği gibi **"hayır Senin elindedir"** denir. Bazı müfessirlerin bu konuda "şer de aynı şekilde Allah'ın elindedir" diyerek araya bir ifade yerleştirmeleri bir yanılgıdır. Zira onlar, bunu söylerken özellikle hayrın anılmasının, Allah'ın umumi (hayrı da, şerri de kapsayan) kaza ve kaderine aykırı olduğunu sanmışlardır. Bu kanaatlerinin cevabı ise az önceki açıklamadadır.

"Dilediğine de hesapsız rızık verirsin" buyruğuna gelince; Yüce Allah başka âyet-i kerimelerde hangi sebeplerle Allah'ın rızkına kavuşulduğunu beyan etmektedir. Mesela **"Kim Allah'tan sakınırsa** (takvalı olursa) **Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O, kendisine yeter."** (et-Talak, 65/2-3) buyruklarında olduğu gibi... O halde kullara düşen, rızkı sadece Yüce Allah'tan talep etmek ve Allah'ın kolaylaştırıp mubah kıldığı sebeplerle rızık elde etmek için çalışmaktır.

﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي
شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ إِنْ تُخْفُوا
مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا
وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾﴾

28- Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa Allah ile olan bağını koparmış olur. Ancak onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesnâ. Allah sizi kendisinden sakındırıyor. Nihâyet dönüş yalnız Allah'adır.

29- De ki: "Göğüslerinizindekini gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeye kadirdir."

30- Her nefis yaptığı iyiliği de, işlediği kötülüğü de önüne konmuş olarak bulacağı gün ister ki işlediği kötülükle arasında uzak bir mesafe bulunsun. Allah sizi kendisinden sakındırıyor. Allah kullarına karşı Raûf'tur.

28. "Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler." Bu, Yüce Allah'ın mü'minlere koyduğu bir yasak ve sakındırmadır. Onlar, mü'minleri bırakıp kâfirleri dostlar edinmemelidirler. Çünkü mü'minler birbirlerinin dostları, Allah da onların dostudur.

"Kim bunu," kâfirleri dost edinmeyi **"yaparsa Allah ile olan bağını koparmış olur."** Yani o, Allah'tan uzaktır, Allah da ondan uzaktır. Nitekim Yüce Allah bir başka yerde, **"İçinizden kim onları dost edinirse muhakkak o da onlardandır."** (el-Maide, 5/51) buyurmaktadır.

"Ancak onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesnâ" buyruğu şu demektir: Ancak kâfirlere düşmanlığınızı açıkça ortaya koymanız halinde kendinize gelecek bir zarardan korkacak olursanız, bu durumda onlarla antlaşmanız ve iyi geçinmenizde size ruhsat vardır. Yoksa beraberinde yardımlaşma ve destek vermeyi de gerektiren ve kalbî sevgi demek olan dost edinmeye ise ruhsat yoktur.

"Allah sizi kendisinden sakındırıyor." O halde siz de O'ndan korkun. O'ndan korkmayı insanlardan korkmanın önüne geçirin; çünkü kulların işlerini çekip çeviren O'dur. Onların idarelerini elinde tutan O'dur, onlar O'na dönecek, O'nun huzuruna varacaklardır. O'ndan korkmayı ve mükâfatını ummayı başka şeylerden önde tutanları pek büyük ecirlerle mükâfatlandıracaktır. Kâfirleri ve onları dost edinenleri ise dehşetli azaplarla cezalandıracaktır.

29. "De ki: Göğüslerinizindekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir." Yüce Allah, kullar ister gizlesinler, ister açıklasınlar kalplerde bulunan şeyleri, bilgisiyle kuşattığını haber vermektedir. O'nun bilgisi göklerde ve yerde bulunan her şeyi kuşatmıştır, gizli sanılan hiçbir şey O'na gizli değildir. Bilgisinin kuşatıcılığıyla birlikte O yücedir ve her şeye gücü yetendir. Hiçbir varlık O'nun iradesine karşı koyamaz.

30. Yüce Allah, kullarının, bütün hallerinde gözetimi altında olduklarını bilmelerini gerektirecek şekilde azamet ve sıfatlarının kapsamlılığını belirttikten sonra; O'nun gözetimi altında olduklarını hatırlamalarını ve O'ndan korkmalarını gerektiren bir başka hususu da zikretmektedir; onların hepsinin O'nun huzuruna gelecekleri gerçeğidir. O vakit de amelleri hayır olsun şer olsun hazır olacaktır. İşte o vakit hayır işlemiş olanlar, kendileri için dünyadayken gönderdiklerinden ötürü sevinecektir. Şer ehli ise işlediklerinin hazır olduğunu görecekleri vakit

pişman olacak ve kendileriyle kötü amelleri arasında çok büyük bir mesafe bulunmasını arzu edecektir.

Kul, Rabbine doğru yol aldığını, bu dünya hayatında çalışıp çabaladığını ve Rabbinin huzuruna çıkmasının, ameliyle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu bilecek olursa, bu hususta gereken tedbirlerini alması gerekir. Bu onun; rezil olmasını ve ceza görmesini gerektirecek amellerden sakınmasını, ebedî mutluluğu ve ilâhî mükâfatları gerektiren salih amelleri de işleyerek hazırlanmasını gerektirir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah sizi kendisinden sakındırıyor."** buyurmaktadır. Çünkü size açıkladığı azametine dair sıfatları, eksiksiz adaleti, şiddetli cezalandırması bunu gerektirmektedir. Cezasının çetin olmasına rağmen O; Rauf'tur, Rahim'dir. Kullarını korkutması, sapıklık ve fesattan uzak durmalarını söylemesi de O'nun şefkat ve rahmetindendir. Nitekim Yüce Allah birtakım suçların cezalarını beyan ettikten sonra **"İşte Allah bununla kullarını korkutuyor, ey Benim kullarım, Benden korkun."** (ez-Zümer, 39/16) buyurmaktadır.

Allah'ın şefkat ve rahmeti onlara, izledikleri takdirde hayırlara ulaşabilecekleri yolları kolaylaştırmıştır. Yine O, şefkat ve rahmetinin gereği olarak onları hoş olmayacak sonuçlara götürecek yollardan sakındırmıştır. Yüce Rabbimizden Sırat-ı Müstakimi izlemeyi kolaylaştırarak ve izleyenlerini cehenneme götüren yollardan kurtararak üzerimizdeki ihsanını tamamlamasını niyaz ederiz.

﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ
أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

31- De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız Bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafur'dur, Rahim'dir.'

32- De ki: 'Allah'a ve Rasûl'e itaat edin.' Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

31. Bu âyet, Allah'ı gerçek manada sevenlerle bunu mücerred bir iddia olarak ileri sürenlerin kendisi vasıtasıyla bilinip ayırdedildiği bir ölçüdür. Zira Allah'ı sevmenin alâmeti Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tabi olmaktır. Yüce Allah, ona ve onun davet ettiği şeylerin tümüne tabi olmayı kendi sevgisine ve rızasına giden bir yol olarak tespit etmiştir. Allah'ın sevgi, rıza ve mükâfatına mazhar olmak ancak Allah Rasûlünün getirmiş olduğu Kitap ve Sünneti tasdik etmek, onların emirlerine uyup yasaklarından kaçınmakla mümkün olabilir. Bunu yapanı Allah

sever ve sevenlerin mükâfatıyla mükâfatlandırır, günahlarını bağışlar ve kusurlarını örter.

32. Burada, "Peki, bununla beraber Allah Rasûlüne tabi olmanın gerçek mahiyeti ve niteliği nedir?" diye bir soru farz edilmiş gibidir. Böyle bir soruya da Yüce Allah şöylece cevap vermektedir: **"De ki: Allah'a ve Rasûl'e,"** emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak ve verdikleri haberleri tasdik etmek suretiyle **"itaat edin. Eğer"** bundan **"yüz çevirirlerse"** işte bu küfrün tâ kendisi olur ve **"bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."**

﴿ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِن
بَعْضٍ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Gerçekten Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ve İmrân ailelerini seçip âlemlere üstün kıldı.

34- Hepsi birbirinden gelmiş tek bir zürriyyettir. Allah hakkıyla işitendir, bilendir.

33-34. Yüce Allah'ın kulları arasından seçtiği kimseler vardır. O, üstün faziletlerle, yüce sıfatlarla, faydalı bilgilerle, salih amellerle ve çeşitli özelliklerle onlara ihsan ve lütufta bulunur, onları beğenip seçer. Yüce Allah bu buyruklarda bu büyük aileleri, bunların arasındaki kemal sıfatlarını elde etmiş üstün ve kâmil erkeklerin bazılarını söz konusu etmektedir. Faziletin ve hayrın bu üstün şahsiyetlerin zürriyetlerinde müteselsilen devam ettiğini, onların erkek ve kadınlarını da kapsadığını ortaya koymaktadır. İşte bu, Yüce Allah'ın en üstün lütuflarından, cömertlik ve kereminin en değerlilerinden biridir. **"Allah hakkıyla işitendir, bilendir."** Kimin fazilete ve üstün kılınmaya layık olduğunu çok iyi bilir. O hikmetinin gerektirdiği yerde de lütfunu ve faziletini ihsan eder.

﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۖ إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَىٰ ۖ وَإِنِّي
سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ
حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا ۖ قَالَ
يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

35- Hani İmran'ın hanımı, 'Rabbim, ben karnımdakini her kayıttan azade olarak Sana adadım. Benden kabul buyur. Muhakkak Sen işitensin, bilensin.' demişti.

36- Fakat onu doğurunca, 'Rabbim, ben kız doğurdum -Halbuki Allah ne doğurduğunu daha iyi biliyordu- Erkek ise kız gibi değildir. Ben, adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de kovulmuş şeytandan Sana sığındırırım.' dedi.

37- Rabbi de onu güzel bir kabul ile kabul etti. Güzel bir şekilde yetiştirdi ve onu Zekeriyya'nın bakımına verdi. Zekeriya her ne zaman onun yanına mihraba girse, yanında bir rızık buluyordu. 'Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?' dedi. O da 'O, Allah katındandır.' dedi. Şüphesiz Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

35. Yüce Allah, zikri geçen ailelerin büyüklüğünü vurguladıktan sonra Meryem ile oğlu İsa'nın kıssasını ve onların bu faziletli aileler arasında nasıl bir silsileden geldiklerini, başından sonuna kadar hangi hallerden geçtiklerini beyan etmektedir. İmran'ın hanımının, Rabbine niyaz ederek, O'nun Beytini tazim ve O'na itaate devamı ihtiva eden ve Allah'ın sevdiği, O'na yakınlaştırıcı bir ibadetle O'na yakınlaşmak niyetiyle şöyle dediğini zikretmektedir: **"Rabbim, ben karnımdakini her kayıttan azade olarak Sana adadım."** Yani ben karnımdakini ibadet edenlerle dolup taşan ibadet evinin bir hizmetkârı olarak adadım. **"Benden kabul buyur."** Bu amelimi kabul et. Yani bu amelimin temelini iman ve ihlâs kıl, hayır ve sevaplarla onu sonuçlandır.

36. "**Fakat onu doğurunca, 'Rabbim, ben kız doğurdum...'**" İmran'ın hanımının bu sözlerinde sanki bir çeşit niyaz ve burukluk vardır. Çünkü o, adağını karnındaki yavrunun erkek olacağını düşüncesiyle yapmıştı. Erkek ise güç ve kuvvet sahibi kimselerin ortaya koydukları gibi bu işleri yaparken güçlü bir şekilde gerçekleştirir, hizmetini ve bu hizmeti gerçekleştirmek için gerekli işleri güçlü ve yetkin bir şekilde yapar. Kız ise böyle değildir.

37. Yüce Allah onun kalbinin burukluğunu gidererek adağını kabul etti ve bu kız, birçok erkekten, daha doğrusu erkeklerin birçoğundan daha mükemmel ve daha eksiksiz hizmetler ifa etti. Onun varlığıyla Allah, erkeklerle elde edilenden çok daha büyük maksatları gerçekleştirdi. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah burada, **"Rabbi onu güzel bir kabul ile kabul etti. Güzel bir şekilde yetiştirdi."** buyurmaktadır. Yani din, ahlâk, edeb yönünden hayret edilecek bir terbiyeden geçti. Bu terbiyeyle bütün halleri kemal derecesine ulaştı, bu sayede salih sözlere ve fiillere sahip oldu, gelişip kemale erdi. Allah Zekeriyya *aleyhisselam*'ı onun bakımıyla görevlendirdi. Bir kimsenin terbiyesini, kamil ve ıslah edici kimselerden birinin üzerine alması Yüce Allah'ın o kuluna ihsan ettiği lütuflardan biridir.

Diğer taraftan Yüce Allah, hem Meryem'e hem de Zekeriyya'ya ikramda bulunmuştur. Çünkü Meryem'e hiçbir şekilde yorulmadan, çabalamadan rızık ihsan etmişti. Bu, Yüce Allah'ın Meryem'i kendisi ile taltif ettiği bir kerametttir. Zira **"Zekeriyya her ne zaman onun yanına, mihraba girse,"** ibadet mahalline girse ifadesi, Meryem'in çokça namaz kıldığına ve ibadet mahallinden ayrılmadığına işaret etmektedir. **"yanında"** afiyetle yiyeceği hazırlanmış **"bir rızık buluyordu. 'Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?' dedi. O da 'O, Allah katındandır.' dedi. Şüphesiz Allah dilediğine hesapsız rızık verir."**

﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾
فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ
وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ ٱلْكِبَرُ
وَٱمْرَأَتِى عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّىٓ ءَايَةً ۖ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا
تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا ۗ وَٱذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِٱلْعَشِىِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ﴿٤١﴾﴾

38- Orada, Zekeriyya Rabbine dua etti: 'Rabbim, bana katından tertemiz bir soy bağışla! Şüphesiz Sen duaları işitensin.' dedi.

39- O mihrabda durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: 'Allah sana, katından bir kelimeyi tasdik edici, efendi, nefsini sakındıran ve salihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yı müjdeliyor.'

40- 'Rabbim, gerçekten ben kocamış iken ve eşim de kısır olduğu halde benim nasıl bir oğlum olur?' dedi. Buyurdu ki: 'Öyle, Allah dilediğini yapar.'

41- 'Rabbim, bana bir alâmet ver.' dedi. Buyurdu ki: 'Senin alâmetin insanlarla üç gün süreyle işaret dışında konuşamamandır. Rabbini çokça an ve sabah akşam tesbih et.'

38. Zekeriyya bu durumu, yani Allah'ın Meryem'e olan büyük iyilik ve lütfunu görünce Yüce Allah'tan çocuk sahibi olmaktan ümidini kestiği bir zamanda çocuk sahibi olmayı dilemeyi hatırına getirdi ve şöyle dua etti: **"Rabbim, bana katından tertemiz bir soy bağışla!"**

39. "Katından bir kelimeyi tasdik edici;" Allah katından olan kelime İsa b. Meryem'dir. Zekeriyya'nın bu şerefli peygamberle müjdelenmesi aynı zamanda Meryem oğlu İsa ile müjdelenmeyi, onu tasdik etmeyi, onun risaletine tanıklık yapmayı da ihtiva etmektedir. Allah'tan gelen bu kelime, şerefli bir kelimedir. Allah bunu özel olarak Meryem oğlu İsa'ya tahsis etmiştir. Yoksa o da esas itibarıyla bütün yaratıkları kendisiyle var etmiş olduğu kelimelerinden bir kelimedir. Nitekim Yüce Allah, İsa'nın bu özelliğine şöylece dikkat çekmektedir: **"Muhakkak ki İsa'nın misali Allah nezdinde Âdem'in misali gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona 'Ol' dedi, o da oluverdi.** (Aynı şekilde İsa'ya da 'Ol' dedi, o da oluverdi)" (Al-i İmran, 3/59)

"Efendi, nefsini sakındıran," yani doğacağı müjdelenen kişi olan Yahya, peygamberlerin en faziletlilerinden ve en şereflilerinden olan efendi biridir. (**"Nefsini sakındıran"** anlamı verilen) "حصور," bir görüşe göre çocuğu olmayan ve kadınlara karşı arzusu bulunmayan kimse demektir. Bir açıklamaya göre ise günahlardan ve zarar verici arzulardan korunup muhafaza edilmiş kimse demektir ki iki anlamdan en uygun olanı da budur. **"salihlerden bir peygamber,"** yani salih olmada üstün bir zirveye ulaşmış kimselerdendir.

40. "Rabbim, gerçekten ben kocamış iken ve eşim de kısır olduğu halde benim nasıl bir oğlum olur?" Bu ikisi çocuk sahibi olmaya engeldir. Peki, ey Rabbim, durumum çocuk sahibi olmaya elverişli değilken hangi yolla benim oğlum olacak? **"Öyle, Allah dilediğini yapar."** Yüce Allah'ın hikmeti, her işin bilinen sebeplerine bağlı olarak cereyan etmesini gerektirmesine rağmen bazen bu sebeplerin dışına çıkmayı gerektirdiği de olur. Çünkü O, dilediğini yapandır. Sebepler kudretine boyun eğmiştir, O'nun meşietinin/iradesinin etkisi altındadır. Ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir sebep O'nun kudretine karşı koyamaz.

41. "Rabbim, bana bir alâmet ver" ki onunla sevineyim ve müjdeye kavuşayım. Ey Rabbim, ben bana bildirdiğin habere kesinlikle inanıyorum; ama rahmetin öncü haberleri ve lütfun mukaddimeleriyle ruh sevinir, kalp de mutmain olur.

"Senin alâmetin, insanlarla üç gün süre ile işaret dışında konuşamamandır." Bu sürede sen de **"Rabbini çokça an ve sabah akşam tesbih et."** Günün

başında da, sonunda da O'nu tesbih et. Bu süre zarfında konuşamaması, böyle bir durumda kocamış yaşlı bir erkekle kısır bir kadından doğacak çocuğa uygun bir alâmet idi. Diğer taraftan diliyle Yüce Allah'ı anıp O'nu tesbih etmekle birlikte insanlarla konuşamaması diğer bir alâmet idi. İşte o zaman sevindi, Yüce Allah'a şükretti, sabah ve akşam vakitlerinde çokça Allah'ı anıp tesbih etti.

Bu çocuğun (Yahya) dünyaya gelişi de İmran kızı Meryem'in, Zekeriyya'ya ulaşmasına vesile olduğu bereketlerden biriydi. Çünkü Yüce Allah'ın Meryem'e lütfettiği o hesapsızca verilen güzel rızık, Zekeriyya'yı Allah'a niyazda ve dilekte bulunmak için heyecana getirdi ve bu dilekte bulunmayı hatırlamasını sağladı. Sebebi de, sonucu da lütfeden Yüce Allah'tır. Ancak O, sevdiği kimseler vasıtasıyla sevilecek bazı işleri takdir eder. Böylelikle Allah o kimsenin kadrini yükseltip ecrini çoğaltır.

Daha sonra Yüce Allah, tekrar Meryem'i anlatmaya, ibadet ve kemalde onun çok büyük dereceye ulaştığına dair açıklamalara dönerek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَٰمَرْيَمُ ٱقْنُتِى لِرَبِّكِ وَٱسْجُدِى وَٱرْكَعِى مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾﴾

42- Hani melekler şöyle demişti: 'Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti, seni arındırdı ve seni âlemlerin kadınlarından üstün kıldı.'

43- 'Ey Meryem, Rabbine kunut et, secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et.'

42. "Hani melekler şöyle demişti: 'Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti," sana üstün nitelikler ve güzel bir ahlâk verdi, buna karşılık kötü huylardan da **"seni arındırdı ve seni âlemlerin kadınlarına üstün kıldı.'"** Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Erkeklerden kemale eren çok kişi olmuştur, kadınlardan kemale erenler ise yalnızca İmran kızı Meryem, Muzahim kızı Âsiye ve Huveylid kızı Hatice'dir. Âişe'nin sair kadınlara üstünlüğü ise tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."*[36]

43. Melekler bu hususta ona Allah'ın emriyle seslendiler ki o, Yüce Allah'ın nimetleri dolayısıyla sevinsin, Allah'a şükretsin, O'nun haklarını yerine getirsin

36 Buhârî, Et'ime 25, Enbiyâ 32, 46; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 70; Tirmizî, Et'ime 31, Menâkıb 62; Nesâî, Nisâ 3; İbn Mâce, Et'ime 14; *Müsned*, 4/394.

ve O'na ibadetle meşgul olsun. Bundan dolayı melekler devamla, **"Ey Meryem, Rabbine kunut et,"** Rabbine çokça itaat et, gönülden gelen bir sevgiyle boyun eğ ve bunu sürekli yap, **"secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et,"** yani namaz kılanlarla birlikte sen de namaz kıl. Meryem de emrolunduğu her hususu yerine getirdi; böylelikle kemal/olgunluk ile belirli bir konuma yükseldi, üstün bir noktaya geldi.

﴿ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَٰمَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ
وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Onlar Meryem'in bakımını hangisi üzerine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında olmadığın gibi, onlar çekişirlerken de sen yanlarında değildin.

44. Bu kıssa ve diğerleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletinin en büyük delillerindendir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu kıssayı tafsilatlı ve gerçeğe uygun olarak bildirmiştir. Ne bir fazla ne bir eksik. Bunun böyle olması ise Kur'ân-ı Kerîm'in Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından vahiyle bildirilmesinden ötürüdür. Yoksa insanlardan öğrenerek anlatılmış değildir. Bunun tek sebebi budur. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Onlar Meryem'in bakımını hangisi üzerine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında olmadığın gibi, onlar çekişirlerken de sen yanlarında değildin." Annesi Meryem'i getirdiğinde hangileri onun bakımını üstlenecek diye kendi aralarında tartışmaya koyuldular. Çünkü Meryem, önderlerinin ve başlarının kızı idi. Hepsi de Allah'tan hayır ve ecir kazanmak istiyorlardı. Nihâyet aralarındaki tartışma bu hususta kur'a çekme noktasına kadar geldi. Kur'a çekmek üzere kalemlerini attılar ve kur'a -Yüce Allah'ın hem Zekeriyya'ya hem de Meryem'e bir rahmeti olarak- Zekeriyya'ya çıktı. İşte ey Peygamber; bunlar olurken sen orada değildin ki bunu bilesin ve insanlara bunu anlatasın. Sana bunu bildiren ancak Allah Teala'dır.

İşte kıssaların nakledilmesindeki en büyük maksat, onlardan ibret alınmasıdır. En büyük ibret ise bu kıssaları tevhide, risalete, öldükten sonra dirilişe ve bunun dışındaki diğer önemli temel konulara delil görebilmektir.

﴿ إِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ٱسْمُهُ ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا
فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ ۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ إِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا
يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ ﴾

45- Hani melekler şöyle demişti: 'Ey Meryem, Allah, katından bir kelime ile seni müjdeliyor. Onun adı, Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da, âhirette de şanı yücedir ve mukarreblerdendir.

46- Beşikte iken de yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır ve salihlerdendir.'

47- Dedi ki: 'Rabbim, bana hiçbir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?' Buyurdu ki: Öyle, Allah dilediğini yaratır. O, bir işe hükmedince ona yalnızca 'Ol' der, o da oluverir.

48- (Bir de Allah) **ona kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek.**

45-46. "Dünyada da, âhirette de şanı yücedir ve mukarreblerdendir." Yani dünyada da, âhirette de insanlar nezdinde şerefli ve büyük bir mevkiye sahiptir. Bununla birlikte o, Allah nezdinde de yaratılmışların Yüce Allah'a en yakınları, derece itibarıyla en üstünleri olan **"mukarreb"** kimselerdendir. Şüphesiz ki bu benzersiz bir müjdedir. Bu müjdeyi daha da mükemmelleştiren husus ise onun, **"Beşikte iken de..."** insanlarla konuşmasıdır. Onun insanlarla bu şekilde konuşması Allah'ın mucizelerinden bir mucize, onun, annesine ve diğer insanlara olan bir rahmetidir.

Aynı şekilde İsa **"yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır."** Bu konuşma ise onun peygamber olarak davet ve irşad kastıyla konuşmasıdır. Beşikteki konuşması, onun doğruluğuna, peygamberliğine, annesinin ise hakkında kötü zanlardan beri olduğuna dair açık mucizelerden ve kesin delillerdendir. Yetişkinliğindeki konuşması ise insanlara çok büyük faydalar ihtiva eder. İnsanlar ile Rableri arasında Allah'ın vahyi, dininin ve şeriatının tebliği hususunda vasıta oluşunun insanlara faydası elbetteki pek büyüktür. Bununla birlikte o, **"salihlerdendir."** Yani öyle kimselerdendir ki Allah onların kalplerini marifeti ve muhabbetiyle, dillerini övgüsü ve zikriyle, azalarını da itaati ve kendi uğruna hizmetle ıslah etmiştir.

47. **"Dedi ki: 'Rabbim, bana hiçbir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?'"** Çünkü bu, hayret edilecek bir husustur. **"Öyle, Allah dilediğini yaratır..."** Böylelikle kullar O'nun her şeye kadir olduğunu bilsinler ve O'nun iradesine hiçbir şeyin engel olamayacağını kavrasınlar. **"O, bir işe hükmedince ona yalnızca 'Ol' der, o da oluverir."**

48. (Bir de Allah) **ona kitabı... öğretecek."** Yani kendinden önceki kitapları, insanlar arasında hüküm vermeyi öğretecek, ona peygamberlik ihsan edecektir.

﴿وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُم مِّنَ الطِّينِ
كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي
الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ
عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ
فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾﴾

49- (Allah onu) **İsrailoğullarına peygamber olarak gönderecek** (ve o da şöyle diyecek): **'Ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim. Size çamurdan kuş şekli yapar ve ona üfürürüm. Allah'ın izniyle o da derhal bir kuş olur. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alacalıyı iyi eder ve ölüyü diriltirim. Evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm. Elbette bunlarda sizin için** (büyük bir) **delil vardır, eğer iman eden kimseler iseniz.**

50- Benden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici olarak ve size (önceden) **haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim. Size Rabbinizden bir âyetle geldim. O halde Allah'tan korkup sakının ve Bana itaat edin.**

51- Şüphesiz Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur."

49. Ve Allah onu **"İsrailoğullarına peygamber olarak gönderecek"** apaçık âyetlerle ve karşı konulamaz delillerle destekleyecektir. Çünkü İsa şöyle diyecekti: **"Ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim"** ve bu benim gerçekten size Allah'ın göndermiş olduğu bir peygamberi olduğumu göstermektedir. Şöyle ki: **"Size çamurdan kuş şekli yapar ve ona üfürürüm. Allah'ın izniyle o da derhal bir kuş olur. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü,"** (âyet-i kerimedeki "الأكمه;" hem görme yetisini hem de gözlerini tamamıyla kaybetmiş, gözleri silme kör olan kimse demektir.) **"alacalıyı iyi eder ve ölüyü diriltirim. Evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm. Elbette bunlarda,"** sözü geçen hususlarda "(büyük bir) **delil vardır, eğer iman eden kimseler iseniz."**

50-51. **"Benden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici olarak..."** Yüce Allah onu iki tür mucizeyle/delille desteklemiştir. İlki peygamber olmayanların göstermesine imkân olmayan harikulade haller. İkincisi de onun getirdiği risalet, davet ve din ki bu da Tevrat ve önceki peygamberlerin dinidir. İşte bu da doğru söyleyenlerin doğruluğunun en büyük bir delilidir. Çünkü eğer o, yalan söyleyenlerden olsaydı, onun getirdiklerinin, peygamberlerin getirdiğine muhalif olması, inanç esaslarında ve fer'î meselelerde onlarla çelişmesi gerekirdi. İşte bu yüzden onun Allah'ın peygamberi olduğu ve onun getirdiklerinin de hiçbir şüphe söz konusu olmayan hakkın tâ kendisi olduğu ortaya çıkmıştır.

"Ve size (önceden) **haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için geldim,"** yani üzerinizdeki bazı ağır yükleri, sırtınızdaki sorumlulukları hafifletmeye geldim. **"O halde Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin. Şüphesiz Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na ibadet edin."** İşte bütün peygamberlerin kendisine davet ettikleri şey budur. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmek ve peygamberlere itaat etmek. İşte dosdoğru yol budur ve bu yol, izleyeni Naîm cennetlerine ulaştırır.

﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ
اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ
فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾﴾

52- İsa onlardan küfrü sezince 'Allah'a (giden yolda) **bana yardım edecekler kimlerdir?' dedi. Havariler şöyle dediler: 'Biz, Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a iman ettik, sen de bizim müslümanlar olduğumuza şahit ol!**

53- Rabbimiz, indirdiğine iman ettik ve Rasul'e tabi olduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz!'

54- Onlar tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.

52. İsrailoğullarının çeşitli fırkaları İsa hakkında görüş ayrılığına düştüler. Onlardan kimisi ona iman edip tabi oldu; kimisi küfredip yalanladı ve annesini, Yahudiler gibi fuhuş işlemekle itham etti. **"İsa onlardan küfrü"** ve davetini reddetmek üzere ittifak üzere olduklarını **"sezince"** İsrailoğullarına kendisini desteklemeye teşvik eden bir üslûpla şöyle dedi: **"Allah'a** (giden yolda) **bana yardım edecekler kimlerdir? Havariler,"** yani yardımcıları **"şöyle dediler: 'Biz, Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a iman ettik, sen de bizim müslümanlar olduğumuza şahit ol!'"** Bu da Yüce Allah'ın hem onlara hem de İsa'ya bir lütfudur. Çünkü havarilere kendisine iman edip itaatle boyun eğmelerini, peygamberine de yardımcı olmalarını ilham etmişti.

53. "Rabbimiz, indirdiğine iman ettik ve Rasul'e tabi olduk." Bu da Yüce Allah'ın bütün indirdiklerine imana ve rasûlüne de itaate tam bir bağlılığı ifade eder. **"Artık bizi"** Senin vahdaniyetine, peygamberinin risaletine, dininin hak ve gerçek olduğuna dair şahitlik eden **"şahitlerle beraber yaz!'"**

54. İsa'nın, küfürlerini sezdiği kimselere gelince onlar İsrailoğullarının çoğunluğunu teşkil ediyorlardı. İşte **"onlar"** İsa'ya **"tuzak kurdular. Allah da"** onlara **"tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır."** İsrailoğulları İsa'yı öldürüp haça germek konusunda görüş birliğine vardılar; ancak yakaladıkları kimse İsa'ya benzer gösterildi ve böylelikle onlar İsa'ya benzettikleri kimseyi yakaladılar. Allah da İsa'ya hitaben şöyle buyurdu:

﴿ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

55- O vakit Allah şöyle buyurdu: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, kendime yükselteceğim ve seni o kâfirler arasından tertemiz çıkaracağım. Sana uyanları da Kıyamet gününe kadar kâfirlerin üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de ayrılığa düştüğünüz konularda aranızda hüküm vereceğim.

55. "Seni vefat ettireceğim, kendime yükselteceğim ve seni o kâfirler arasından tertemiz çıkaracağım." Böylece Yüce Allah, İsa'yı kendisine yükseltti, kâfirler arasından onu tertemiz çıkardı, onlar ise İsa sandıkları bir başkasını öldürüp çarmıha gerdiler ve böylelikle büyük bir günah işlediler.

Bu ümmetin son dönemlerinde Meryem oğlu İsa *aleyhisselam* adaletli bir yönetici olarak inecektir. Domuzu öldürecek, haçı kıracak, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerine tâbî olacaktır. Yalancılar da aldanma ve aldatmalarının farkına varacak, kendilerinin aldandıklarını anlayacaklardır.

"Sana uyanları da Kıyamet gününe kadar kâfirlerin üstünde tutacağım." İsa'ya uyanlardan kasıt, ona iman eden ve Yüce Allah'ın İsa'nın dininden sapanlara karşı kendilerine yardım ve destek verdiği kimselerdir. Daha sonra Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti geldiğinde artık gerçek manada ona tâbî olanlar onlar oldular. Allah da onlara destek verdi ve bütün kâfirlere karşı onlara yardımcı oldu. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerine getirmiş olduğu din ile onlara üstünlük ve zafer verdi: **"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere onları kesinlikle yeryüzünde halife kılacağını va'detti..."** (en-Nur, 24/55)

Ancak Yüce Allah'ın hikmetinde adalet de vardır ki O'nun hikmeti şunu hükme bağlamıştır: Dine sımsıkı yapışan kimselere Allah apaçık bir zafer verir ve onlara yardımcı olur. O'nun emir ve yasaklarını terk edip şeriatını bir kenara atan, O'na isyan etme cür'eti gösteren kimseleri ise cezalandırır ve düşmanları ona musallat kılar. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

"Sonra hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de ayrılığa düştüğünüz konularda aranızda hüküm vereceğim." Yüce Allah onlara ne yapacağını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

56- Kafirlere dünyada da, âhirette de şiddetli bir azapla azap edeceğim. Onların hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

57- İman edip salih ameller işleyenlere gelince Allah onların ecirlerini eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.

56-57. Bu, söz konusu niteliklere sahip olan geçmiş din mensuplarının tümü hakkında genel bir cezadır. Peygamberlerin efendisi ve sonuncusu peygamber olarak gönderildikten onun risaleti bütün risaletleri, dini bütün dinleri neshettikten sonra ise bu dinden başkasına sarılan kimseler helâk edilenlerden olur.

52. İsrailoğullarının çeşitli fırkaları İsa hakkında görüş ayrılığına düştüler. Onlardan kimisi ona iman edip tabi oldu; kimisi küfredip yalanladı ve annesini, Yahudiler gibi fuhuş işlemekle itham etti. **"İsa onlardan küfrü"** ve davetini reddetmek üzere ittifak üzere olduklarını **"sezince"** İsrailoğullarına kendisini desteklemeye teşvik eden bir üslûpla şöyle dedi: **"Allah'a** (giden yolda) **bana yardım edecekler kimlerdir? Havariler,"** yani yardımcıları **"şöyle dediler: 'Biz, Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a iman ettik, sen de bizim müslümanlar olduğumuza şahit ol!'"** Bu da Yüce Allah'ın hem onlara hem de İsa'ya bir lütfudur. Çünkü havarilere kendisine iman edip itaatle boyun eğmelerini, peygamberine de yardımcı olmalarını ilham etmişti.

53. "Rabbimiz, indirdiğine iman ettik ve Rasul'e tabi olduk." Bu da Yüce Allah'ın bütün indirdiklerine imana ve rasûlüne de itaate tam bir bağlılığı ifade eder. **"Artık bizi"** Senin vahdaniyetine, peygamberinin risaletine, dininin hak ve gerçek olduğuna dair şahitlik eden **"şahitlerle beraber yaz!'"**

54. İsa'nın, küfürlerini sezdiği kimselere gelince onlar İsrailoğullarının çoğunluğunu teşkil ediyorlardı. İşte **"onlar"** İsa'ya **"tuzak kurdulur. Allah da"** onlara **"tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır."** İsrailoğulları İsa'yı öldürüp haça germek konusunda görüş birliğine vardılar; ancak yakaladıkları kimse İsa'ya benzer gösterildi ve böylelikle onlar İsa'ya benzettikleri kimseyi yakaladılar. Allah da İsa'ya hitaben şöyle buyurdu:

﴿ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

55- O vakit Allah şöyle buyurdu: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, kendime yükselteceğim ve seni o kâfirler arasından tertemiz çıkaracağım. Sana uyanları da Kıyamet gününe kadar kâfirlerin üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de ayrılığa düştüğünüz konularda aranızda hüküm vereceğim.

55. "Seni vefat ettireceğim, kendime yükselteceğim ve seni o kâfirler arasından tertemiz çıkaracağım." Böylece Yüce Allah, İsa'yı kendisine yükseltti, kâfirler arasından onu tertemiz çıkardı, onlar ise İsa sandıkları bir başkasını öldürüp çarmıha gerdiler ve böylelikle büyük bir günah işlediler.

Bu ümmetin son dönemlerinde Meryem oğlu İsa *aleyhisselam* adaletli bir yönetici olarak inecektir. Domuzu öldürecek, haçı kıracak, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerine tâbî olacaktır. Yalancılar da aldanma ve aldatmalarının farkına varacak, kendilerinin aldandıklarını anlayacaklardır.

"Sana uyanları da Kıyamet gününe kadar kâfirlerin üstünde tutacağım." İsa'ya uyanlardan kasıt, ona iman eden ve Yüce Allah'ın İsa'nın dininden sapanlara karşı kendilerine yardım ve destek verdiği kimselerdir. Daha sonra Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti geldiğinde artık gerçek manada ona tâbî olanlar onlar oldular. Allah da onlara destek verdi ve bütün kâfirlere karşı onlara yardımcı oldu. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerine getirmiş olduğu din ile onlara üstünlük ve zafer verdi: **"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere onları kesinlikle yeryüzünde halife kılacağını va'detti..."** (en-Nur, 24/55)

Ancak Yüce Allah'ın hikmetinde adalet de vardır ki O'nun hikmeti şunu hükme bağlamıştır: Dine sımsıkı yapışan kimselere Allah apaçık bir zafer verir ve onlara yardımcı olur. O'nun emir ve yasaklarını terk edip şeriatını bir kenara atan, O'na isyan etme cür'eti gösteren kimseleri ise cezalandırır ve düşmanları ona musallat kılar. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

"Sonra hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben de ayrılığa düştüğünüz konularda aranızda hüküm vereceğim." Yüce Allah onlara ne yapacağını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾

56- Kafirlere dünyada da, âhirette de şiddetli bir azapla azap edeceğim. Onların hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

57- İman edip salih ameller işleyenlere gelince Allah onların ecirlerini eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.

56-57. Bu, söz konusu niteliklere sahip olan geçmiş din mensuplarının tümü hakkında genel bir cezadır. Peygamberlerin efendisi ve sonuncusu peygamber olarak gönderildikten onun risaleti bütün risaletleri, dini bütün dinleri neshettikten sonra ise bu dinden başkasına sarılan kimseler helâk edilenlerden olur.

﴿ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾﴾

58- Bunlar sana okuduğumuz âyetlerden ve hikmet dolu zikirdendir.

58. Yani öncekilerin ve sonrakilerin haberlerinin, peygamberlerin ve rasûllerin haberlerinin yer aldığı yüce Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın apaçık âyetleridir. Kulların gerek duydukları her şeyi açıklayıp öğüt veren odur. Bu Kitap hikmet doludur, muhkemdir, haberleri dosdoğrudur ve hükümlerin en güzelini ihtiva eder.

﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ الْحَقُّ مِن
رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾﴾

59- Doğrusu Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı, sonra ona 'Ol' dedi, o da oluverdi.

60- Bu (anlatılanlar) **Rabbinden gelen haktır. Öyle ise şüphe edenlerden olma.**

59. Yüce Allah, Meryem ile İsa'nın kıssasını ve onların gerçek haberlerini zikredip İsa'nın Allah'ın kendisine nimet ihsan ettiği bir kulu olduğunu belirttikten sonra, İsa'nın ulûhiyetini iddia eden kimselerin, Allah'a karşı yalan ve iftira düzüp bütün peygamberleri ve İsa'yı yalanlamış olacağını zikretmiştir. Çünkü İsa'yı ilâh edinen kimselerin bu konudaki şüpheleri batıldır. Eğer bu şüphenin haklı bir yönü olsaydı Âdem, ilah olmaya ondan daha layık olurdu. Çünkü Adem hem annesiz, hem de babasız yaratılmıştır. Bununla birlikte bütün insanlar Âdem'in Allah'ın kullarından bir kul olduğunu ittifakla kabul etmektedir. Dolayısıyla babasız ama bir anneden yaratılmış olduğuna dayanarak İsa'nın ilâhlığını iddia etmek, iddiaların en batıl olanlarındandır.

60. İşte hiçbir şüphe taşımayan hakkın ta kendisi budur. İsa bizzat kendisinin de kendi hakkında söylediği gibi asla bir ilâh değildir: **"Ben onlara bana emrettiğin** (şu emirden) **başkasını söylemedim: Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin..."** (el-Maide, 5/17)

﴿فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا
وَنِسَاءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ إِنَّ هَٰذَا
لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾﴾

61- Sana gelen ilimden sonra artık kim seninle onun hakkında çekişirse de ki: Gelin, hem siz hem biz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Sonra niyaz edelim de Allah'ın lanetinin yalan söyleyenlerin üzerine olmasını isteyelim.

62- İşte doğru olan kıssa budur. Allah'tan başka (hak) ilâh yoktur ve şüphesiz Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

63- Artık yüz çevirirlerse (bilsinler ki) **şüphesiz Allah fesatçıları çok iyi bilendir.**

61-63. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına Necran hıristiyanlarından bir heyet gelmişti.[37] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara İsa'nın Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna dair apaçık delilleri ortaya koymasına rağmen onlar batıl inançlarından taviz vermediler. Zira onlar İsa'nın ilâh olduğunu iddia etmişlerdi. Nihâyet her iki taraf da öyle bir noktaya geldiler ki, sonunda Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e onlarla mübahale yapmasını emretti. Çünkü onlar için hak açıklık kazanmıştı. Fakat inat ve taassupları onları hakkı kabul etmekten alıkoymuştu.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de onları mübahaleye davet etti. Şöyle ki kendisi, aile halkını ve çocuklarını getirecek, onlar da kendi aile halkını ve çocuklarını getirecekler ve sonra hep birlikte Yüce Allah'a, yalan söyleyenlerin üzerine cezasını ve lanetini indirmesi için dua edeceklerdi. Bu isteği kabul edip etmeme noktasında kendi aralarında istişare ettiler. Nihâyet bu isteğini kabul etmemede görüş birliğine vardılar. Çünkü onlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın gerçek peygamberi olduğunu anlamışlardır. Yine anlamışlardı ki eğer onunla mübahalede bulunacak olsalardı helâk olurlardı, hem kendileri hem de aile halkları ve çoluk çocukları. Bu yüzden onunla sulh yaptılar, cizye vermeyi kabul ettiler ve ondan iyi ilişkiler içinde olmayı istediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onların isteklerini kabul etti ve onları zora koşmadı. Çünkü maksat olan hakkın açığa çıkması tahakkuk etmişti ve onların inatları da ortaya çıkmıştı. Zira mübahaleyi kabul etmemeyi kararlaştırmışlardı. Bu ise onların zalim olduklarının apaçık delilidir.

İşte bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"İşte doğru olan kıssa budur"** ve bu kıssada hiçbir şüphe yoktur. **"Şüphesiz Allah Azîz'dir,"**

37 Buhârî, 4280; Müslim, 2420; el-Hakim, 2/594.

kudret ve kuvvetiyle bütün mevcudatı emrine boyun eğdirmiştir, yeryüzünün ve göklerin bütün sakinleri O'na itaat etmişlerdir. Bununla birlikte O, **"Hakîm'dir,"** her şeyi yerli yerince koyan ve olması gereken yere yerleştirendir.

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا
وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

64- De ki: Ey Ehl-i kitap! Bizimle sizin aranızda ortak bir kelimeye gelin: 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım. Kimimiz de kimimizi Allah'ın yanı sıra rabler edinmesin.' Eğer yüz çevirirlerse 'Şahit olun ki biz müslümanlarız.' deyin.

64. Bu âyet-i kerimeyi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kitap ehlinin hükümdarlarına yazdığı mektuplarında kaydederdi. Bazen de sabah namazının sünnetinin birinci rekâtinde **"Deyin ki: Biz Allah'a... iman ettik."** (el-Bakara, 2/136) âyetini, ikinci rekâtinde de bu ayeti okurdu. Çünkü bu âyet-i kerime, bütün peygamberlerin ve rasûllerin üzerinde ittifak ettiği tek dine daveti ihtiva etmektedir.

Yine o, yalnızca Allah'a ibadet etme ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmama esasına dayanan uluhiyet tevhidini de ihtiva etmektedir. Bütün insanların birer beşer olduklarına, hiçbir kimsenin rububiyet özelliği kazanamayacağına ve ulûhiyetin hiçbir niteliğine sahip olamayacağına inanmaları gerektiğini de ihtiva etmektedir. İşte kitab ehli ve başkaları bunu kabul edecek olurlarsa hidâyet bulmuş olurlar. **"Eğer yüz çevirirlerse, 'Şahit olun ki biz müslümanlarız.' deyin."**

Bu da Yüce Allah'ın **"De ki! Ey kâfirler..."** (el-Kâfirun, 109/1-6) suresinde dile getirilen buyruklarının benzerini ifade etmektedir.

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ
أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ
بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا
مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾﴾

65- Ey Kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıp duruyorsunuz? Hâlbuki Tevrat da, İncil de ancak ondan sonra indirildi. Akıl erdiremiyor musunuz?

66- Hadi siz bilginiz olan bir hususta tartıştınız diyelim; peki hiçbir bilginiz olmayan bir hususta ne diye tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz.

67- İbrahim ne yahudi idi, ne de Hıristiyan. Aksine o müslüman bir hanif idi. Müşriklerden de değildi.

68- Şüphesiz insanlar arasında İbrahim'e en yakın olanlar, elbette onun izinden gidenler, şu peygamber ve iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.

65-68. Bütün dinlerin ehli; yahudiler, hıristiyanlar, müşrikler ve müslümanlar hep kendilerinin İbrahim'in dini üzere olduklarını iddia ediyorlardı. İşte Yüce Allah insanlar arasında İbrahim'e en yakın olanların, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile onun tabileri ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önce İbrahim'e uyanlar olduğunu haber vermektedir.

Yahudiler, hıristiyanlar ve müşriklere gelince; İbrahim *aleyhisselam* onlardan uzaktır, onların dostu da değildir. Çünkü İbrahim'in dini, bütün peygamberlere ve bütün kitaplara imanı ihtiva eden müsamahakar Haniflik idi ki bu da Müslümanlara has bir özelliktir.

Yahudi ve hıristiyanların İbrahim'in dini üzere oldukları iddialarına gelince; izlemekte oldukları yahudiliğin ve hıristiyanlığın ancak İbrahim'den sonra ortaya çıktığı bilinen bir husustur. Peki, yalancı oldukları ve iftira ettikleri açıkça bilinen bir hususta nasıl tartışmaya koyulabilmektedirler? Hadi diyelim ki onlar bilgileri bulunan bir hususta tartıştılar. Peki, böyle bir durumda nasıl tartışırlar? Çünkü daha onların iddialarının ihtiva ettiği tutarsızlığa bakmadan önce bile bu iddialarının yersiz ve tutarsız olduğu açıkça belli olmaktadır.

Bu âyet-i kerimede insanın bilgisi bulunmayan hususlar hakkında söz söylemesinin yahut tartışmaya girmesinin helâl olmadığına delil vardır.

Yüce Allah'ın **"Allah mü'minlerin dostudur"** buyruğu şu demektir. Kulun imanı güçlendiği oranda Allah, lütfuyla onu Zatına dost eder, kolay olan hidâyet yolunu ona kolaylaştırır ve zor olan sapıklık yolundan da onu uzaklaştırır.

﴿ وَدَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾
يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَلْبِسُونَ
ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ءَامِنُوا۟ بِٱلَّذِىٓ
أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَجْهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكْفُرُوٓا۟ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن
تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ ٱلْهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ
ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ ذُو
ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ﴾

69- Ehl-i kitaptan bir zümre sizi saptırabilmeyi arzu etmektedirler. Onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar da hâlâ farkında değiller.

70- Ey Ehl-i kitap, görüp durduğunuz halde Allah'ın ayetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?

71- Ey Ehl-i kitap, niçin bile bile hakkı batılla karıştırıyor ve hakkı gizliyorsunuz?

72- Ehl-i kitaptan bir zümre dedi ki: 'İman edenlere indirilene gündüzün başında iman edin, sonunda da onu inkâr edin. Olur ki dönerler.

73- Ve dininize uyandan başkasına da inanmayın.' De ki: Gerçek hidâyet Allah'ın hidâyetidir. 'Size verilenin benzerinin başkasına verilmiş olduğuna yahut onların Rabbiniz nezdinde size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın).**' De ki: 'Şüphesiz lütuf Allah'ın elindedir ve O, onu dilediğine verir. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir.'**

74- O, rahmetini dilediğine has kılar. Allah, büyük lütuf sahibidir.

69-74. Yüce Allah'ın bu ümmete, kitap ehline mensup düşmanlarının hile ve tuzaklarını ve onların mü'minleri saptırma konusundaki aşırı tutkuları dolayısıyla çok kötü ve çeşitli tuzaklar kurduğunu haber vermesi bu ümmete olan lütuflarındandır. İşte onlardan bir kesim şöyle demişlerdi: **"İman edenlere indirilene gündüzün başında iman edin."** Gündüzün son saatlerinde de onların dinlerinden geri dönün. Çünkü onlar sizlerin bilgi sahibi olduğunuza inandıkları için dinlerinden

döndüğünüzü görecek olurlarsa, kendi dinleri hakkında şüpheye düşerler ve şöyle derler: "Eğer onlar bizim bu dinimizde beğenmedikleri bir şey görmüş ve önceki kitaplara uygun düşmeyen şeyler tespit etmiş olmasalardı dönmezlerdi."

İşte kitap ehlinin tuzakları budur. Dilediğini hidâyete erdiren ise Yüce Allah'tır. Lütuf O'nun elindedir ve bunu dilediğine tahsis eder. İşte siz ey Muhammed ümmeti, size de sizden başkalarına vermediği özellikler tahsis etmiştir. Ancak tuzak kuranlar şunu bilmemektedirler:

Allah'ın dini haktı ve bu dinin hakikati kalplere ulaştı mı, zaman geçtikçe sahibinin bu dine olan imanı ve yakîni gittikçe artar. Diniyle ilgili ileri sürülen şüpheler de ancak onun dinine bağlılığını artırır; Yüce Allah'a olan hamd-ü senasını -bu dinle kendisine lütufta bulunduğundan dolayı- daha da çoğaltır.

Onların söyledikleri nakledilen, **"Size verilenin benzerinin başkasına verilmiş olduğuna yahut onların Rabbiniz nezdinde size karşı deliller getireceklerine de** (inanmayın).**"** sözleri şu anlama gelmektedir: Onları bu kötü işleri yapmaya iten şey; kıskançlıkları, azgınlıkları ve kendilerine karşı delil getirilmesi korkusudur. Nitekim Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Kitap ehlinden birçoğu hak kendilerine besbelli olmuşken içlerinde yerleşmiş olan kıskançlıktan dolayı sizi imanınızdan sonra kâfirlere döndürmeyi çok isterler..." (el-Bakara, 2/109)

﴿ ۞ وَمِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ
إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَيْسَ عَلَيْنَا فِى ٱلْأُمِّيِّۦنَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ
ٱلْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ ﴾

75- Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, sen ona bir kantar (altın) **emanet etsen, onu sana** (eksiksiz) **öder. Yine onlardan öyle kimseler vardır ki ona tek bir altın emanet etsen, sen onu ısrarla istemedikçe onu sana ödemez. Bunun sebebi onların, 'Ümmiler hakkında bize bir vebal yoktur.' demeleridir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylüyorlar.**

76- Hayır! Kim ahdini yerine getirir ve sakınırsa şüphesiz Allah sakınanları sever.

75. Yüce Allah, kitap ehli hakkında bize şöyle haber vermektedir: Onlardan bir kesim, güvenilir kimselerdir. Öyle ki onlardan birine çok miktarda altın para güvenip teslim edecek olursan, onu sana tamamıyla öder. Onlardan bir kesimin de hain kimseler olduklarını haber vermektedir ki bunlar en ufak bir miktarda dahi hainlik ederler. Bu son derece çirkin hainliklerine rağmen onlar bir de batıl gerekçelerle yaptıklarını tevil ederek mazeret gösterirler ve **"Ümmiler hakkında bize bir vebal yoktur."** derler. Yani biz bu ümmilere (Araplara) hainlik edecek ve onların mallarını helâl kabul edip yiyecek olursak, bize günah olmaz, çünkü onların saygı duyulması gereken bir hakları, dokunulmazlıkları yoktur, derler.

Yüce Allah ise şöyle demektedir: **"Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylüyorlar."** Yani böyle bir şey yaptıkları takdirde büyük bir vebal altında olduklarını bildikleri halde bunu söylerler. Böylelikle onlar hem hainlik etmekte, hem de Arapları hakir görmektedirler. Üstelik Allah'a karşı yalan söylemekte ve bunu bile bile yapmaktadırlar. Yoksa böyle bir şeyi bilgisizliklerinden ve şaşkınlıklarından dolayı yapan kimseler gibi değildirler.

76. "Hayır," yani durum dedikleri gibi değildir. Çünkü **"kim ahdini yerine getirir ve sakınırsa,"** yani hem Allah'ın haklarını hem de kullarının haklarını yerine getirirse işte sakınan (takvâ sahibi olan) kişi budur ve Allah böylelerini sever.

Öte yandan bunun aksine hareket eden de kendisiyle insanlar arasındaki ahit ve akitlerini yerine getirmez ve Allah'tan da sakınmazsa işte, Allah böylelerine de gazap eder ve bu tutum dolayısıyla onları en ağır ve ibretlik şekilde cezalandırır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا
يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾﴾

77- Şüphesiz Allah'a olan ahitlerini ve yeminlerini az bir pahaya değiştirenler var ya, işte onlar için âhirette hiçbir nasip yoktur. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için can yakıcı bir azap da vardır.

77. Yani dinlerini dünyalık karşılığında değiştirerek dünyanın azıcık menfaatini tercih eden ve yalan yeminlerle, yerine getirilmeyen ahit ve sözlerle dünyalık elde edenlerle, işte **"Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için can yakıcı bir azap da vardır."** Yani Allah'ın bunlara gazap etmesi hak olmuştur. Allah'ın bunları cezalandırması kaçınılmaz ol-

muştur. Onlar Allah'ın mükâfatından mahrum kalacaklardır. Allah tarafından temize çıkarılma imkânını da kaybetmişlerdir. Aksine onlar Kıyamet gününde günahlara bulanmış olarak, büyük hatalarla ve suçlarla kirlenmiş olarak geleceklerdir.

﴿وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ
الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾﴾

78- Onlardan öyle bir zümre vardır ki Kitabı (okurken) **siz** (okuduklarını) **Kitaptan sanasınız diye dillerini eğip bükerler. Hâlbuki o** (okudukları) **kitaptan değildir. 'Bu, Allah'ın katındandır.' derler, hâlbuki o, Allah katından değildir. Onlar Allah'a karşı bile bile yalan söylerler.**

78. Yani Kitap ehlinden Allah'ın Kitabını tahrif eden bir kesim vardır. **"Kitabı** (okurken) **siz** (okuduklarını) **Kitaptan sanasınız diye dillerini eğip bükerler."**

Bu, hem lafzî tahrifi hem de manevî tahrifi kapsar. Diğer taraftan bunlar bu çirkin tahriflerine rağmen bu tahriflerinin Kitaptan olduğu vehmini verirler. Hâlbuki bunu yaparken yalan söylemekte ve açıktan açığa da Allah'a yalan isnat etmektedirler. Bunu yaparken kendi vahim durumlarını ve kötü hallerini de çok iyi bilmektedirler.

﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا
لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا
يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾﴾

79- Allah'ın kendisine kitab, hüküm ve peygamberlik verdiği hiçbir beşerin insanlara, 'Allah'ı bırakın da bana kul olun!' demesi, olacak şey değildir. Aksine o, '(Başkalarına) öğretmekte ve okuyup öğrenmekte olduğunuz Kitap sayesinde Rabbânîler olun.' (der).

80- O, size melekleri ve peygamberleri rabler edinmenizi de emretmez. Müslüman olduktan sonra size küfrü emreder mi hiç?!

79. Yani Allah'ın vahyi, Kitabı ve peygamberliği lütfettiği, ona şer'î hükümleri verdiği bir insanın diğer insanlara, kendisine ibadet etmelerini, peygamberlere ve meleklere ibadet edip onları rabler edinmelerini emretmesi imkânsız ve olmayacak bir şeydir. Çünkü bu, bizatihi küfürdür. İşte bu peygamber de nasıl böyle bir şey yapabilir ki? Yüce Allah ona her yönden küfrün zıddı olan İslâm'ı göndermişken o nasıl olur da onun zıddı olan küfrü emredebilir? Buna imkân yoktur; çünkü onun durumu ve üzerinde bulunduğu gerçek, Allah'ın kendisine lütfetmiş olduğu faziletler ve özellikler tam bir ubudiyeti gerektirir, bir ve tek, gücü her şeye yeten Allah'a tam anlamıyla boyun eğip itaati gerektirir.

Bu, Necran heyetine verilen bir cevaptır. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara yalnızca Allah'a ibadet edip O'na itaat etmelerini emrettiğinde gururları onların imana yönelmelerini engellemiş ve kibirleri dolayısıyla, "Ey Muhammed, sana ibadet etmemizi mi emrediyorsun?" demişlerdi. Şanı Yüce Allah böylelikle onların söylediklerinin geçersiz olduğunu, onların ve benzerlerinin bu husustaki sözlerinin açıkça bâtıl olduğunu ifade buyurmuştur.

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ
لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا
وَأَنَا مَعَكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَن تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾﴾

81- Hani Allah peygamberlerden, 'Size verdiğim kitap ve hikmetten sonra size beraberinizdekini tasdik edici bir peygamber gelirse ona mutlak iman edecek ve yardım edeceksiniz.' diye söz aldığı zaman, '(Bunu) kabul edip bu ağır sorumluluğu yüklendiniz mi?' demişti. Onlar da 'Kabul ettik.' demişlerdi. O da 'Öyleyse şahit olun, ben de sizinle birlikte şahit olanlardanım.' buyurmuştu.

82- Artık kim bundan sonra yüz çevirirse işte onlar fasıkların tâ kendileridirler.

81-82. Yüce Allah şöyle haber vermektedir: O, bütün peygamberlerden söz/ahit almıştır. Buna sebep ise onlara verdiği ve lütfettiği kitap ve hikmettir. Bu kitap ve hikmet ise Allah'ın hakkını eksiksiz olarak yerine getirmeyi ve bunu tamam ifa etmeyi gerektirir. Şöyle ki şâyet onlara beraberlerinde bulunanı tasdik eden, kendileriyle gönderilen tevhidi, hakkı ve adaleti, şeriatlerin ittifakla kabul

ettikleri esasları doğrulayan buyruklar getiren peygambere iman edecekler ve ona yardım edeceklerdir. Onlar da kendilerinden alınan bu sözü kabul ettiklerini söylemiş, itiraf etmiş ve bu söze bağlı kalacaklarını belirtmişlerdi. Buna dair onları şahit tuttuğu gibi bizzat kendisi de onlara karşı şahitlik etmiştir. Bu söze muhalefet edenleri de tehdit etmişti.

Bu, bütün peygamberler arasında ortak bir husustur. Onların hepsinin izledikleri yol aynıdır. Onların her birinin davetini hepsi ittifakla kabul etmiş ve onaylamışlardır. Bunun kapsamına şu da girmektedir: Yüce Allah bütün peygamberlerden Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman edeceklerine ve onun dinine (yetiştikleri takdirde) yardımcı olacaklarına dair söz almıştır. Buna göre peygamberlere tâbi olduğunu kim iddia ederse, işte peygamberlerin dini budur; Allah'ın onlardan yerine getirmelerini istediği ve onların da ikrar ve itiraf ettikleri din budur. O halde önceki peygamberlere uyduğunu iddia ettiği halde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymaktan yüz çeviren kimse, hiç şüphesiz fasıktır, Allah'a itaatın dışına çıkmıştır. Uyduğunu iddia ettiği peygamberi de yalanlamış ve onun yoluna muhalefet etmiştir.

İşte bu, kitap ehli ve diğer din mensupları arasından Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmeyen herkese karşı getirilmiş kesin bir delildir/belgedir. Onlar, peygamberlerin önderi ve sonuncusu olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmedikleri sürece uyduklarını iddia ettikleri kendi peygamberlerine de iman etmiş olamazlar.

﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا
وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ
بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ
فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ
الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ
عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾ إِنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ
بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٩١﴾

83- Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez O'na teslim olmuştur ve hepsi de O'na döndürülecektir.

84- De ki: 'Biz, Allah'a iman ettik. Bize indirilene, İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yakûb'a ve oğullarına indirilene; Musâ'ya, İsâ'ya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere de (iman ettik). **Onlardan hiçbiri arasında ayrım yapmayız. Biz yalnız O'na teslim olmuşlarız.'**

85- Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, ondan asla kabul olunmaz ve o, âhirette zarara uğrayanlardan olur.

86- Peygamber'in hak olduğuna şehadet edip de kendilerine apaçık deliller gelmişken imanlarından sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl hidâyet versin ki? Allah, zalimler topluluğuna hidâyet vermez.

87- İşte böylelerinin cezası; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetinin üzerlerine olmasıdır.

88- Onlar onun içinde ebediyen kalacaklardır. Onların ne azabı hafifletilir ne de onlara süre tanınır.

89- Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslâh edenler müstesnâdır. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

90- Şüphesiz imanlarından sonra kâfir olan, sonra küfürlerini daha da artıranların tevbeleri asla kabul edilmez. İşte onlar sapmış olanların tâ kendileridir.

91- Şüphesiz küfre girip de kâfir olarak ölenler, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile hiçbirinden asla kabul edilmez. İşte onlar için acıklı bir azap vardır, onların hiçbir yardımcıları da yoktur.

83-85. Yüce Allah'ın bu ümmete emretmiş olduğu imanın esaslarından olan bu esaslar, Bakara sûresinde de geçmiştir. Bütün kitaplar ve peygamberler bunları

ittifakla kabul etmiştir. Herkesin hedeflemesi gereken hususlar bunlardır, gerçek İslâm dini de bunlardır.

Kim bunlardan başkasını arayacak olursa onun ameli reddolunur. Onun itibar olunacak bir dini olmaz. Bunu kabul etmeyip bundan yüz çeviren nereye gidecektir? Ağaçlara, taşlara ve ateşe ibadete mi? Yoksa hahamları, rahipleri, haçları ilâh mı edinecek? Yoksa âlemlerin Rabbini inkâra mı yönelecek? Yoksa şeytanların telkinlerinden ibaret olan batıl dinlere mi yönelecek? İşte bütün bunlar, âhirette hüsrana uğrayanlardan olacaklardır.

86-88. İmanı öğrenen, imana giren, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hak olduğuna şahitlik eden, bütün bunlardan sonra imanlarını bozarak, arkalarını dönerek ökçeleri üzere gerisin geri dönen bir topluluğa Allah'ın hidâyet vermesi çok mu çok uzaktır! Çünkü onlar hakkı öğrenmiş, ama reddetmişlerdir. Diğer taraftan bu durum ve nitelikte olan kimseleri hiç şüphesiz Yüce Allah, ceza olmak üzere kalplerini tersyüz etmek ve baş aşağı çevirmekle cezalandırır. Çünkü böyle bir kimse hakkı bilmiş ve terk edip batılı tercih etmiştir. Allah da onu yöneldiği şeye yönlendirmiştir. **"Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti"** böyle kimselerin üzerindedir ve onlar lanet ve azapta ebediyen kalacaklardır. **"Onların ne azabı hafifletilir ne de onlara süre tanınır."** Allah'ın emri gelecek olursa onlara mühlet verilmez. Çünkü Yüce Allah, öğüt alacak kimsenin öğüt alacağı kadar bir süre onlara ömür vermişti. Üstelik uyarıcı Peygamber de gelmiştir onlara.

89-91. Diğer taraftan Yüce Allah, küfür ve günahlarından tevbe edip kusurlarını ıslah eden kimseleri bu tehditten istisna etmektedir. Allah, onların işledikleri günahları bağışlayacak ve geçmişteki hatalarını affedecektir.

Ancak kâfir olup da küfründe ısrar eden, ölünceye kadar da küfrünü artırmaktan başka bir şey yapmayan ise hidâyet yolundan sapmış ve bedbahtlık yolunu izlemiş kimselerdir. Böylece onlar bu acı verici azabı hak etmişlerdir. Allah'ın azabına karşı kimse onlara yardım edemeyecektir. Hatta fidye verip kurtulmak için yeryüzü dolusu altını harcasalar bile bunun onlara faydası olmayacaktır. Küfürden ve küfrün şubelerinden Allah'a sığınırız.

لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92- Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar Birr'e kavuşamazsınız. Her ne infak ederseniz muhakkak ki Allah onu çok iyi bilendir.

92. Bütün hayırları kapsayan bir isim olup cennete ulaştıran yol olan Birr'e (iyiliğe) sevdiğiniz en güzel ve en temiz mallarınızdan infak etmedikçe ulaşamazsınız. Çünkü nefislerin sevdiği güzel şeylerin infak edilmesi, kişinin cömertliğinin, üstün ahlâkî değerlere sahip olduğunun, merhamet ve yumuşak kalpliliğinin en büyük delillerdendir. Ayrıca Allah'ı sevmenin ve O'nun sevgisini mal sevgisinden önde tutmanın en önde gelen delillerindendir. Zira nefislerin mala olan sevgi ve tutkunluğu nefsin yapısında bulunan bir husustur. İşte Allah'ın sevgisini kendi nefsinin sevdiklerine tercih eden kimse, kemalin en yüksek zirvesine ulaşmış olur. Yine hoş ve temiz şeyleri infak edip Allah'ın kullarına ihsanda bulunan kimselere de Allah ihsan eder. Onu, böyle bir hale gelmeksizin elde edilemeyen pek çok amel ve ahlakî davranışa muvaffak kılar.

Aynı şekilde böyle bir infakta bulunan bir kimsenin diğer salih amelleri ve üstün ahlakî değerleri yerine getirmesi öncelikle söz konusudur. Hoş ve temiz şeylerin infak edilmesi en mükemmel hallerden biridir. Kul güzel olsun olmasın, az olsun çok olsun her neyi infak ederse şüphesiz "**Allah onu çok iyi bilendir.**" O nedenle infak eden herkese ameline uygun karşılık verecektir. Dünyada infak ettiğinin yerine başkasını ona ihsan edecek, âhirette de pek büyük nimetlerle o kimseyi mükâfatlandıracaktır.

﴿ ۞ كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ
ٱلتَّوْرَىٰةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ
بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾ ﴾

93- Tevrat indirilmeden önce İsrail'in kendisine haram kıldığından başka bütün yiyecekler İsrailoğullarına helâl idi. De ki: 'Eğer siz doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirin de onu okuyun.'

94- Kim bundan sonra Allah'a karşı yalan uydurursa işte onlar, zalimlerin tâ kendileridir.

93-94. Yahudilerin İsa ile Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine dil uzattığı hususlardan biri de, onların, neshin batıl olduğunu iddia etmeleri ve bir peygamberin kendisinden önceki peygambere muhalif bir hüküm getirmesinin imkânsız olduğunu söylemeleridir. Yüce Allah ise onları, bildikleri bir hususu hatırlatarak yalanlamaktadır. Şöyle ki onlar, Tevrat'ın inişinden önce

bütün yiyeceklerin İsrailoğullarına helâl olduklarını biliyorlardı. Bundan ancak İsrail diye bilinen Yakub *aleyhisselam*'ın yakalandığı bir hastalıktan ötürü kendisine yasak kıldığı cüz'i bazı şeyler müstesna idi. Diğer taraftan Tevrat da önceden helâl olan pek çok şeyi neshedip haram olduklarını belirten birçok hüküm ihtiva etmekteydi.

Şimdi eğer onlar bu hususu inkâr edecek olurlarsa kendilerine, **"Eğer siz doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirin de onu okuyun."** de! Yani sizler neshin olmadığı, yeniden birtakım şeylerin helâl veya haram kılınmadığı iddiasında doğru söylüyorsanız haydi Tevrat'ı getirin ve okuyun. Bir kimsenin dillendirip kabul ettiği ve reddetmediği bir hususu ona karşı delil getirmek, delil getirmenin en ileri derecelerinden biridir. Eğer bu kimse bu durumda hakka boyun eğerse, yapması gerekeni yerine getirmiş olur. Şâyet bu açıklamadan sonra kabul etmeyip hakka boyun eğmezse, o kimsenin artık yalan söylediği, itiraz ettiği, zulme yöneldiği ve izlediği yolun batıl olduğu açıkça ortaya çıkmış olur ki, yahudilerin yaptığı da işte budur.

﴿ قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ فَٱتَّبِعُوا۟ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ ﴾

95- De ki: 'Allah doğru söylemiştir. O halde hanif olan İbrahim'in dinine uyun. O müşriklerden değildi.'

95. Yani de ki: Yüce Allah bütün söylediklerini doğru söylemiştir. Esasen Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir ki!? O, bu âyet-i kerimelerde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletinin doğruluğuna dair pek çok delili, çağrısının hak olduğuna dair pek çok kesin belgeyi açıkça ortaya koymaktadır. Yine bu âyet-i kerimelerde Rasûlünü yalanlayan ve davetini reddedip haktan sapan kitap ehlinin yolunun batıl olduğuna dair belgeleri de ortaya koymaktadır. Allah bunları ortaya koyarken doğru söylemiştir. Bunun doğru olduğuna kullarını da açık delillerle ikna etmiştir. Dağlar dahi bu deliller karşısında paramparça olur, yiğit insanlar onların önünde boyun eğer. İşte böyle bir durumda bütün insanlar için İbrahim'in dinine uyulması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Onun dini de tevhid, Allah'a hiçbir şekilde ortak koşulmaması, Allah'ın gönderdiği bütün rasûllerle indirdiği bütün kitapların tasdik edilmesi ve batıl olan diğer bütün dinlerden yüz çevrilmesidir. Çünkü İbrahim *aleyhisselam*, tevhide uymayan her şeyden yüz çeviren, şirkten ve müşriklerden uzak olduğunu açıkça ortaya koyan bir kişiydi.

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ
إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ
فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾﴾

96- Şüphesiz insanlar için kurulan ilk ev, Mekke'de bulunan, mübarek ve âlemlere hidâyet olan(Kabe)dir.

97- Orada apaçık alâmetler ve İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse emin olur. Ona bir yol bulabilenlerin o Evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Kim de inkâr ederse şüphesiz ki Allah âlemlere muhtaç değildir.

96-97. Yüce Allah, Beyt-i Haramının azametini ve onun, Yüce Allah'ın yeryüzünde kendisine ibadet edilmesini ve zikrinin yüceltilmesi için kurduğu ilk ev olduğunu, bunda bütün âlemler için birçok bereketin, çeşitli hidâyet sebeplerinin, türlü maslahat ve menfaatlerin, pek çok faziletin bulunduğunu, bu Beytte apaçık alâmetlerin de var olduğunu haber vermektedir.

Bu alametler, İbrahim'in hacdaki makamlarını ve hac için gidip gelişlerini hatırlatmaktadır. Ondan sonra da peygamberlerin efendisi ve önderinin makamını ve konumunu da hatırlatmaktadır. Burada "Harem" diye bilinen bir yer de vardır ki buraya giren, ilahî kader gereği güven içinde olur, şer'an ve dinen de emniyet altına alınır.

Özetle bu özellikleri ihtiva eden bu Beyti, -ki onun üstün değerlerinin etraflıca sayılması uzun sürer- Yüce Allah ona yol bulabilen, güç yetirebilen mükelleflere haccetmeyi farz kılmıştır. Ona yol bulabilenler ise kendisine uygun herhangi bir binek ve edineceği azık ile oaraya ulaşabilme gücünü bulabilen herkestir. Bundan dolayı Yüce Allah önceden var olan ve gelecekte var olacak bütün bineklere uygulanması mümkün olan bir ifade tarzı kullanmıştır.

Bu da Kur'ân-ı Kerîm'in mucizelerinden biridir. Çünkü Kur'ân'ın hükümleri bütün zamanlara ve bütün hallere elverişlidir. Bunlar olmaksızın mükemmel bir salaha da imkân yoktur. Kim bunlara kulak verir ve haccı ifa ederse elbette ki o, hidâyet bulan mü'minlerdendir. Kim de inkâr eder ve Allah'ın evini haccetme emrine uymazsa o da dinin dışına çıkmış bir kimse olur. Kim de inkâr edip kâfir olursa şüphesiz Allah'ın hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ
تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَاءُ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾﴾

98- De ki: 'Ey Kitap ehli! Allah bütün yaptıklarınıza şahitken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?'

99- De ki: 'Ey Kitap ehli! Kendiniz (doğruluğuna) şahit olduğunuz halde Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek, niçin iman edenleri o yoldan döndürmek istiyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.'

98-99. Bundan önceki buyruklarda Kitap ehline karşı deliller ortaya konmuştur. Ancak onlar bu delillerden önce de peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tıpkı kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanıyorlardı. İşte bu delillerin ortaya konulmasından sonra Yüce Allah, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri sebebiyle kitap ehlinden inad eden kimseleri azarlamakta, insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları için yaptıklarını kötülemektedir. Çünkü kitap ehlinin avamı, onların alimlerinin arkasından gitmektedir. Ancak Yüce Allah onların bütün hallerini bilmektedir ve bu yaptıklarından ötürü onları eksiksiz olarak cezalandıracaktır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تُطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾
وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ
إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾﴾

100- Ey iman edenler! Eğer siz Kitap ehlinden bir kesime itaat edecek olursanız onlar, imanınızdan sonra sizi kâfir yaparlar.

101- Allah'ın âyetleri size okunuyor ve O'nun peygamberi de aranızda bulunuyorken nasıl olur da inkâr edersiniz? Kim Allah'a sımsıkı sarılırsa dosdoğru yola iletilmiş olur.

100-101. Yüce Allah, Kitap ehline karşı delilleri ortaya koyup küfür ve inatları sebebiyle onları azarladıktan sonra, mü'min kullarını da onlara aldanmaktan yana sakındırmakta, Kitap ehlinden bu kesimin esas itibarıyla onlara zarar vermeyi ve imandan sonra onları küfre döndürmeyi çokça arzu ettiklerini beyan etmektedir.

Ama sizler -Allah'a hamdolsun ki- ey mü'minler! Allah size bu dini lütfedip siz bu dinin üstün belgelerini ve güzelliklerini, erdemlerini, değerlerini gördükten, maslahatınıza olan bütün şeylere sizi ileten Allah Rasûlü de aranızda bulunduktan, siz de Allah'a ve onun dini olan ipine sımsıkı sarıldıktan sonra, artık onların sizleri dininizden geri çevirmelerine imkân yoktur. Çünkü apaydınlık ve sapasağlam esaslar/kaideler üzerinde yükselen bu dine kalpler kendiliğinden meyleder. Bu din kalplere bütünüyle hakim olur. Kulları en üstün amaçlara/maksatlara ulaştırır. **"Kim Allah'a sımsıkı sarılırsa,"** yani kim O'na tevekkül eder ve O'nun himayesine sığınırsa **"dosdoğru yola iletilmiş olur."** İşte bu ifade O'na sımsıkı sarılmayı teşvik etmekte, hidâyetin ve kurtuluşun yolunun bu olduğunu ortaya koymaktadır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ
اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ
بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾﴾

102- Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun ve ancak müslüman olarak ölün.

103- Hep beraber Allah'ın ipine sarılın, bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz düşman idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti ile kardeş olmuştunuz. Yine siz ateşten bir çukurun kenarında idiniz de oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah hidâyet bulasınız diye size âyetlerini böylece apaçık bildiriyor.

102-103. Bu âyet-i kerimelerde Yüce Allah, mü'min kullarını, üzerlerindeki büyük nimetlere karşılık şükür borçlarını yerine getirmeye teşvik etmektedir. Bunun da O'ndan hakkıyla korkmaları, takvâ sahibi olmaları, O'na gereği gibi itaat etmeleri, O'na isyandan kaçınmaları ve bütün bunlarda O'na karşı ihlâslı olmalarıyla olacağını bildirmekte ve dinlerini dosdoğru uygulayarak kendilerine ulaştırmış olduğu ipine sımsıkı sarılmalarını istemektedir. Çünkü O, bu ipi onlarla kendi zatı arasında bir yol kılmıştır. Allah'ın ipinden kasıt da O'nun dini, Kitabı ve bunlar etrafında toplanıp bölünmemek demektir. İşte Allah onlardan bunu ölünceye dek sürdürmelerini istemektedir.

Yüce Allah, yine, bu nimetten önceki hallerini de onlara hatırlatmaktadır ki, bundan önce onlar birbirlerine düşman idiler ve darmadağınık haldeydiler. Bu din vasıtasıyla O, onları bir araya getirdi, kalplerini birbirine kaynaştırdı ve onları kardeş yaptı. Onlar dibinde ateş bulunan bir uçurumun kenarında idiler. İşte onları böyle bir bedbahtlıktan çekip kurtardı ve mutluluk yoluna ulaştırdı.

"İşte Allah," Allah'a şükre ve O'nun ipine sımsıkı sarılmaya götüren yolu izleyip de **"hidâyet bulasınız diye size âyetlerini böylece apaçık bildiriyor."**

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾﴾

104- Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir.

104. Yüce Allah, devamla, müminlere bu hallerini tamamlamalarını ve dinlerini tam olarak uygulama imkânını sağlayacak olan en büyük sebebi yerine getirmelerini emretmektedir. Şöyle ki **"Sizden hayra,"** yani dine, onun itikadî ve fer'î bütün hükümlerine **"çağıran, iyiliği emreden,"** (iyilik/maruf, dinen ve aklen güzel olduğu bilinen her şeydir) **"kötülükten alıkoyan"** (kötülük/münker ise dinen ve aklen çirkin olduğu bilinen her şeydir) **"bir topluluk,"** yeterli sayıda bir kesim **"bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir."** Yani bütün istediklerini elde eden ve korktukları her şeyden kurtulan kimseler onlardır. İlim öğrenen ve öğretenler, insanlara özel ve genel olarak ders, hutbe ve vaaz verenler, insanların namaz kılıp zekât vermelerini ve dinin hükümlerini uygulamalarını sağlamak gayesiyle Allah rızasını elde etmek için gayret edip onları kötülüklerden alıkoyanlar, zikri geçen bu kesimin kapsamına girmektedir. Buna göre genel olsun, özel olsun insanları hayra çağıran ya da genel veya özel bir nasihatte bulunan herkes bu âyet-i kerimenin kapsamına girmektedir.

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾
يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾﴾

105- Siz, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bölünüp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.

106- O gün kimi yüzler ağaracak, kimi yüzler kararacaktır. Yüzleri kararanlara, 'İmanınızdan sonra kâfir oldunuz ha! O halde kâfir olmanızdan ötürü azabı tadın.' (denir).

107- Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmetindedirler. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.

105. Yüce Allah, mü'min kullarına, tefrikaya düşenlerin yollarını izlemelerini yasaklamaktadır. Hâlbuki onlara din ve apaçık belgeler gelmişti, bunlar dini uygulamalarını ve birlik olmalarını gerektirdiği halde onlar ayrılığa düştüler, ihtilaf ettiler ve gruplara ayrıldılar. Ancak bu durumları bilgisizlik ve sapıklıklarının bir sonucu değildi. Aksine onlar bunu bilerek ve kötü maksat gözeterek yapmışlardı. Birbirlerini kıskanarak ve haksızlığa saparak bu hale gelmişlerdi. Bundan dolayı Yüce Allah, **"İşte onlar için büyük bir azap vardır."** buyurmaktadır. Daha sonra da bu büyük azabın ne zaman gerçekleşeceğini, bu can yakıcı azabın ne zaman onlara dokunacağını açıklamaktadır

106-107. "O gün kimi yüzler ağaracak kimi yüzler kararacaktır..." Yüce Allah Kıyamet gününde insanların mutluluk ve bedbahtlık noktasında birbirlerinden farklı olacaklarını bildirmektedir. Allah'a iman eden, Rasûlünü tasdik eden, emirlerini yerini getirip yasaklarından uzak duran mutlu ve bahtiyarların yüzlerinin ağaracağını haber vermektedir. Yüce Allah bunları cennetlere koyacak, pek çok ilâhî lütfu onlara bol bol ihsan edecek ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

Allah'ın peygamberlerini yalanlayan, emrine karşı gelip isyan eden, dinlerinde fırka fırka bölüp ayrılığa düşen bedbaht kimselerin de o gün yüzlerinin kararacağını, azarlanacaklarını ve kendilerine **"İmanınızdan sonra kâfir oldunuz ha!"** denileceğini bildirmektedir. Yani "Nasıl oldu da küfrü imana tercih ettiniz?" Yine onlara, **"O halde kâfir olmanızdan ötürü azabı tadın."** denilecektir.

﴿تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾﴾

108- Bunlar Allah'ın âyetleridir ki onları sana hak ile okuyoruz. Allah âlemlere zulmetmek istemez.

108. Yüce Allah peygamberine, okumuş olduğu âyetlerinden övgüyle söz etmektedir. Bu ayetler hak ve batılı, Allah'ın dostları ile düşmanlarını birbirinden ayırmakta, Allah'ın bir tarafa hazırladığı mükâfatları ve diğerlerine hazırladığı

cezayı bildirmektedir. Yine Allah, bunları lütuf, adalet ve hikmetinin gerektirdiğini, O'nun kullarına asla zulmetmediğini, amellerinin karşılığını eksik vermeyeceğini, hiçbir kimseye suçsuz yere azap etmeyeceğini ya da başkasının günahını ona yüklemeyeceğini haber vermektedir.

Şanı Yüce Allah emir vermenin ve şeriat koymanın kendi hak ve yetkisi olduğunu belirttikten sonra eksiksiz mülkiyet, egemenlik, tasarruf ve saltanatın da yalnız Zatını olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾﴾

109- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bütün işler yalnız Allah'a döndürülür.

109. "Bütün işler yalnız Allah'a döndürülür." O da yilik yapanlara iyiliklerinin karşılığını verir, kötülük yapanları da isyanları dolayısıyla cezalandırır.

Şanı Yüce Allah, üç türlü hüküm ve tasarrufunu sık sık bir arada zikretmekte ve böylelikle kullarına mutlak hâkimin kendisi olduğunu beyan etmektedir. Buna göre gerek kaderî hükümler, gerek şer'î hükümler, gerekse de cezaî hükümler yalnız O'nundur. O, dünyada da, âhirette de kulları arasında hüküm verendir. O'nun dışındakiler/yaratılanlar ise haklarında hüküm verilenlerdir. Bunların emretmek adına bir şeye sahip olması mümkün değildir.

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ
بِٱللَّهِ ۗ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم ۚ مِّنْهُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ
ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ﴾

110- Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirir ve Allah'a iman edersiniz. Eğer kitap ehli de iman etmiş olsalardı, kendileri için daha hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler olmakla birlikte onların çoğu fasıktır.

111- Onlar (dil ile) **eziyet etmenin dışında size asla zarar veremezler. Şayet sizinle savaşacak olurlarsa size arkalarını dönüp kaçarlar, sonra onlara yardım da edilmez.**

110-111. Yüce Allah bu ayetlerde zikrettiği vasıflarla bu ümmeti üstün kılmıştır. Onlar bu özellikler sayesinde temayüz etmiş ve diğer ümmetlerden üstte olmuşlardır. Onlar, insanlar içinde nasihat, hayrı istemek, davet, öğretim, irşad, iyiliği emretme, kötülüğü engelleme konularında insanlara en fazla hayrı dokunan kimselerdir. Onlar, hem imkan ölçüsünde insanların yararına olan işlerde koşuşturmak suretiyle ahlaklarını kemale erdirmişler, hem de Allah'a iman etmek ve imanın gereklerini yerine getirmek suretiyle nefislerini kemale erdirmişlerdir.

Şayet ehl-i kitap da onlar gibi iman edecek olsalardı doğru yolu bulurlardı ve bu onlar için çok hayırlı olurdu. Ancak onların pek azı iman etmiştir. Çoğu ise fasık, Allah'a ve Rasul'e itaatten çıkan, müminlere savaş açan ve onlara var güçleriyle zarar vermeye çalışan kimselerdir. Buna rağmen onlar, müminlere dilleriyle eziyet etmekten başka bir zarar veremezler. Zira onlarla savaşılacak olsa arkalarını dönüp kaçarlar. Onlara kimse yardım da etmez. Nitekim Allah'ın haber verdiği gibi de olmuştur. Onlar Müslümanlarla savaştıkları vakit arkalarını dönüp kaçmışlar ve Allah, onlara karşı Müslümanlara zafer ihsan etmiştir.

﴿ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا۟ إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ
وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْمَسْكَنَةُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾

112- Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar zillet damgası üzerlerine vurulmuştur. Ancak Allah'ın ahdine ve insanların emanına sığınmış olmaları müstesna. Onlar Allah'ın gazabına uğramışlar ve üzerlerine fakirlik damgası vurulmuştur. Bunun sebebi onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve peygamberleri haksız yere öldürmeleridir. Bu, onların isyan etmiş ve aşırı gitmiş olmalarındandır.

112. Bu buyrukta Yüce Allah, yahudilere zillet damgası vurulmuş olduğunu haber vermektedir. Bu nedenle onlar nerede olurlarsa olsunlar korku içindedirler. Herhangi bir antlaşma yahut İslâm'ın hükmüne boyun eğip cizye vermeyi kabul etmek suretiyle güven sağlayacak bir sebebe sarılmaları dışında hiçbir şey onları güvende bulundurmaz. Ya da **"insanların emanına sığınmış olmaları müstesna,"** yani başkalarının yönetim ve nezaretleri altında bulunmaları halinde kendilerini emniyet altında hissedebilirler. Nitekim öteden beri durumlarının böyle

olduğu görülmüştür. (Son dönemlerde Filistin'de elde ettikleri geçici egemenliği de ancak büyük devletlerin yardım ve desteğiyle ve büyük devletlerin onlara her türlü imkânı hazırlamaları sonucu elde edebilmişlerdir.)

"Onlar Allah'ın gazabına uğramışlar." Allah onlara gazap etmiştir. Zillet ve fakirlikle onları cezalandırmıştır. Buna sebep ise Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Onlar bunu bilgisizliklerinden dolayı yapmıyorlardı. Haddi aşmalarından ve inatlarından dolayı yapıyorlardı.

Onlara verilen çeşitli cezalar **"onların isyan etmiş ve aşırı gitmiş olmalarındandır."** Şanı Yüce Allah onlara asla zulmetmemiş ve suçsuz yere onları cezalandırmamıştır. Onlara verdiği cezalar, onların haddi aşmaları, düşmanlık etmeleri, küfre sapmaları, peygamberleri yalanlamaları ve korkunç cinâyetler işlemelerinden dolayıdır.

﴿ ۞ لَيْسُوا۟ سَوَآءً ۗ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾
يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِى
ٱلْخَيْرَٰتِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ
بِٱلْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ ﴾

113- Onların hepsi bir değildir. Kitap ehlinden bir zümre vardır ki (hak üzere) **dosdoğru yürürler. Gece saatlerinde Allah'ın âyetlerini okurlar ve secdeye kapanırlar.**

114- Allah'a ve âhiret gününe iman ederler. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar ve hayırlı işlerde ellerini çabuk tutarlar. İşte onlar salihlerdendir.

115- Onlar her ne hayır işlerlerse ondan mahrum bırakılmayacaklardır. Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilendir.

113-114. Yüce Allah, kitap ehlinden sapanları söz konusu ettikten sonra, aralarından dosdoğru yolda gidenlerin halini açıklamakta, onlardan dinin aslî ve fer'î hükümlerini dosdoğru uygulayan kimselerin olduğunu bildirmektedir: **"Allah'a ve âhiret gününe iman ederler. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar."** Aynı anlamda Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Mûsâ'nın kavminden de (insanları) **hakka yönelten ve hak gereğince adaletle hükmeden bir topluluk vardır."** (el-Araf, 7/159)

"Hayırlı işlerde ellerini çabuk tutarlar." Hayırlı işlerde elleri çabuk tutmak, bunları işlemekten daha ileri bir şeydir. Bu, onların hem hayırları işlediklerini, hem de bu konuda acele ettiklerini, ayrıca farz olsun müstehab olsun bunların tamamlayıcı bütün unsurlarını da yerine getirdiklerini belirten bir vasıftır.

115. Daha sonra Yüce Allah -az olsun, çok olsun- hayır türünden işledikleri her şeyi, -iman ve ihlâsla yapılmış olması şartıyla- kabul edeceğini bildirmektedir. **"Ondan mahrum bırakılmayacaklardır."** Yani onların işledikleri asla inkâr olunmayacak ve boşa gitmeyecektir. **"Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilendir."** Takvâ sahipleri ise hayırları işleyen, haramları terk eden ve bunları da Allah'ın rızasını ve mükafatını elde etmek maksadıyla yapanlardır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ
حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

116- Kâfirlerin mallarının da, oğullarının da Allah'(ın azabın)**a karşı kendilerine asla bir faydası olmayacaktır. Onlar ateş ehlidirler ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.**

117- Onların bu dünya hayatında harcadıkları, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da helâk eden kavurucu bir rüzgâra benzer. Allah onlara zulmetmemiştir; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

116-117. Yüce Allah kâfirleri, Allah'ın âyetlerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayan kimseleri hiçbir şeyin Allah'ın azabından kurtaramayacağını, hiçbir kimsenin onlara fayda sağlayamayacağını ve Allah nezdinde hiçbir kimsenin onlara şefaatçi olmayacağını beyan etmektedir. Zor zamanlar ve hoşlanmadıkları haller için hazırladıkları mallarının ve evlatlarının da onlara hiçbir faydasının olmayacağını, dünyadayken batıllarının zaferi için harcadıkları bütün mallarının da zayi olup gideceğini beyan etmektedir. Onların harcamalarının misali ise **"kavurucu,"** çok soğuk ya da yakıcı bir ateş içeren oldukça şiddetli bir rüzgârın isabet ettiği ekine benzer ki böyle bir rüzgâr o ekini mahveder.

Bütün bunların sebebi de onların zulümleridir. Allah onlara zulmetmemiş, günahsız yere onları cezalandırmamıştır, asıl onlar kendi kendilerine zulmetmektedirler. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"O kâfirler, şüphesiz mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcarlar, yakında da onları harcayacaklar, sonra bu onlara bir yürek acısı olacaktır. Sonra da yenilgiye uğrayacaklardır..."** (el-Enfal, 8/36)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ
الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾
هَا أَنْتُمْ أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا
عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾﴾

118- Ey iman edenler! Kendinizden başkasını sırdaş edinmeyin. Onlar size zarar vermekten hiç geri kalmazlar ve size sıkıntı verecek şeyleri arzu ederler. Onların kinleri ağızlarından (taşıp) **açığa çıkmıştır. Göğüslerinde gizledikleri** (kin) **ise daha büyüktür. Şâyet düşünürseniz işte size âyetlerimizi açıkladık.**

119- İşte siz onları seviyorsunuz, ama onlar sizi sevmiyorlar. Siz kitapların hepsine iman edersiniz, onlar ise sizinle karşılaştıkları zaman 'İman ettik.' derler; fakat başbaşa kaldıklarında (size duydukları) **kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: 'Kininizle geberin!' Şüphesiz Allah, göğüslerde olanı çok iyi bilendir.**

118. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarını kâfirleri sırdaş edinmekten, onlarla içli dışlı olmaktan ya da onlara gizli işlerini açacakları, mü'minlerin sırlarını açıklayacakları samimi ve özel arkadaş edinmekten sakındırmaktadır. Yüce Allah mü'min kullarına bunları sırdaş edinmekten uzak durmayı gerektiren hususları da şöyle açıklamaktadır: **"Onlar size zarar vermekten hiç geri kalmazlar."** Yani onlar size zarar vermek hususunda ellerinden geleni yapmaktan geri durmazlar, aksine buna can atarlar. Üstelik sizlere karşı duydukları kin, sözlerinden ve zaman zaman dillerinden kaçırdıkları ifadelerden açıkça ortaya çıkmıştır. Kalplerinin gizlediği kin ve düşmanlık ise söz ve davranışlarında gördüklerinizden çok daha büyüktür. Eğer sizler anlayan ve aklı eren kimseler iseniz işte Allah onların durumlarını sizlere açıkça anlatmış bulunmaktadır.

119. Diğer taraftan onları sevmeye, onları dost ve sırdaş edinmeye iten, bunu gerektiren sebep nedir? Çünkü siz onların dinde büyük bir sapıklık içinde olduk-

larını ve sizin iyiliklerinize verdikleri karşılıkları bilmektesiniz. Sizler bütün peygamberlerin bildirdikleri din üzere dosdoğru yürümektesiniz. Allah'ın göndermiş olduğu bütün peygamberlere ve indirmiş olduğu bütün kitaplara iman etmektesiniz. Onlar ise kitapların en üstününü, Rasûllerin en şereflisini inkâr etmektedir. Sizler onlara karşı şefkatlisiniz, onlara sevgi beslersiniz. Halbuki onlar bunun karşılığını asgari ölçüde dahi vermemektedir. O halde onlar sizi sevmezken siz onları nasıl seversiniz? Onlar size karşı riyâkarlık ve münafıklık yaparlar: "**Sizinle karşılaştıkları zaman 'İman ettik.' derler; fakat**" kendileriyle aynı yolu izleyenlerle "**başbaşa kaldıklarında**" size ve dininize karşı olan aşırı kin ve öfkelerinden dolayı "**parmaklarının uçlarını ısırırlar.**"

"**De ki: 'Kininizle geberin.'**" Yani siz İslâm'ın aziz olduğunu, küfrün de zelil olduğunu görecek ve bundan hoşlanmayacaksınız. Kin ve öfkenizle geberip gideceksiniz. Hiçbir zaman maksadınıza erişerek gönülleriniz rahat edemeyecektir.

"**Şüphesiz Allah göğüslerde olanı çok iyi bilendir.**" O nedenle de mü'min kullarına din düşmanı olan kâfir ve münafıkların kalplerinin sakladıklarını beyan etmiştir.

﴿إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾﴾

120- Size bir iyilik dokunursa bu, onları üzer. Şayet size bir kötülük isabet ederse ondan dolayı sevinirler. Eğer siz sabreder ve takvalı olursanız onların tuzaklarının size zararı olmaz. Şüphesiz Allah, onların bütün yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

120. "**Size bir iyilik,**" güç, yardım, afiyet ve hayır "**dokunursa bu, onları üzer. Eğer size**" düşmanın galip gelmesi ya da birtakım dünyevî musibetler şeklinde "**bir kötülük isabet ederse ondan dolayı sevinirler.**" İşte bu, aşırı derecede düşman bir kimsenin düşmanlığını ifade etmektedir.

Şanı Yüce Allah onların ileri derecedeki düşmanlıklarını ve çirkin özelliklerini beyan ettikten sonra mü'min kullarına sabırlı olmalarını ve takvâdan ayrılmamalarını emretmiş, bunları yerine getirdikleri takdirde düşmanlarının hile ve tuzaklarının kendilerine hiçbir zarar veremeyeceğini beyan etmiştir. Çünkü Allah onların amellerini de, kurmakta oldukları hile ve tuzakları da "**çepeçevre kuşatmıştır.**" Ayrıca sizlere takvâyı yerine getirdiğiniz takdirde onların size hiçbir

şekilde zarar vermeyeceklerini va'detmiştir. O halde bunun gerçekleşeceğinden şüpheniz olmasın.

﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾﴾

121- Hani sen erkenden mü'minleri savaş yerlerine yerleştirmek üzere ailenden ayrılmıştın. Allah hakkıyla işitendir, her şeyi bilendir.

121. Burada Uhud günü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müslümanlarla birlikte çıkışı söz konusu edilmektedir. Müşrikler ordularıyla birlikte Uhud'a yakın bir yere ulaştıklarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ashab-ı Kiramı yerlerine yerleştirmiş, onları sıraya koyarak almaları gereken yerleri göstermiş ve onları görülmedik bir düzene sokmuştu. Bu ise onun idare ve savaş teknikleri konusunda da son derece mükemmel ve üstün bir görüşe sahip olduğunun bir göstergesidir. Tıpkı bütün hususlarda kâmil olduğu gibi.

"**Allah hakkıyla işitendir, her şeyi bilendir,**" işlerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

﴿إِذْ هَمَّت طَّائِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾﴾

122- O zaman içinizden iki zümre bozulmaya yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcılarıydı. Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler.

122. "**O zaman içinizden iki zümre bozulmaya yüz tutmuştu.**" Bunlar Selime oğulları ile Harise oğullarıdır. Ancak Yüce Allah lütuf, riâyet ve tevfikiyle onları korumuştu.

"**Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler.**" Çünkü mü'minler Allah'a güvenip dayanacak olurlarsa Allah onlara yeter, onlara yardım eder ve onları din ve dünyalarında zarar verecek şeylere karşı korur.

Bu âyet-i kerime ve benzerlerinde Yüce Allah'a tevekkülün farz olduğu ortaya konmakta ve kulun imanına göre tevekkül sahibi olduğu açıklanmaktadır. Tevekkül; kişinin menfaatlerinin elde edilmesi, zararlarının da defedilmesi hususunda Rabbine dayanıp güvenmesi demektir.

Yüce Allah mü'minlerin Uhud'daki durumlarını ve onların başlarından geçen musibeti söz konusu ettikten sonra arada Bedir günü onlara olan yardımını ve

ihsan ettiği nimetini hatırlatmaktadır ki, Rablerine şükreden kimseler olsunlar ve böylelikle kendilerine hatırlatılan bu husus, onların yaşadıkları musibetlerini hafifletsin. İşte Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾﴾

123- Andolsun ki Allah size Bedir'de siz zayıfken yardım etmişti. O halde Allah'tan sakının ki şükretmiş olasınız.

123. "Andolsun ki Allah size Bedir'de, siz" sayınızla ve silâh, araç ve gerecinizle **"zayıfken yardım etmişti."** O sırada mü'minlerin sayısı 310 küsur kişiydi, binekleri azdı ve silâhları da oldukça basitti. Düşmanları ise mükemmel silâh ve techizata sahip olarak 1.000 kişi civarındaydı.

"O halde Allah'tan sakının ki" size ihsan etmiş olduğu yardım ve zafer nimetine **"şükretmiş olasınız."**

﴿إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾

124- Hani sen, mü'minlere, 'İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size yardım etmesi size yetmez mi?' diyordun.

125- Evet, siz sabreder ve sakınırsanız, onlar hemen şimdi üzerinize gelseler dahi Rabbiniz işaretlenmiş beş bin melekle size yardım eder.

126- Allah bunu ancak size müjde olsun ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yaptı. Yoksa yardım yalnız Azîz ve Hakîm olan Allah katındandır.

124-126. "Hani sen" müjde vererek **"mü'minlere"** kalplerine sebat vermek üzere **"'İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size yardım etmesi size yetmez mi?' diyordun. Evet, siz sabreder ve sakınırsanız, onlar hemen şimdi üzerinize gelseler dahi,"** yani ani bir hamle yapıp üzerinize gelecek olurlarsa **"Rabbiniz işaretlenmiş,"** yani kahramanların alâmeti olan işaretlerle işaretlenmiş **"beş bin melekle size yardım eder."** Bu yardımda bizzat melekler doğrudan doğruya

savaşa katılmışlar mıdır, -ki bazı müfessirler böyle söylemiştir- yoksa o, Allah'ın mü'min kullarına sebat vermek, buna karşılık müşriklerin kalplerine de korku yerleştirmek için midir -nitekim çoğu müfessirler de böyle demiştir- işte bu konuda ihtilaf vardır. Ancak Yüce Allah'ın devamla gelen şu buyruğu çoğunluğun kabul ettiği görüşe delil teşkil etmektedir:

"Allah bunu ancak size müjde olsun ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yaptı. Yoksa yardım, yalnız Azîz ve Hakîm olan Allah katındandır." Bu buyrukta kulun sebeplere itimat etmemesi, aksine Yüce Allah'a itimat etmesi gerektiğini ortaya koyan bir işaret vardır. Sebepler ve sebeplerin gerçekleşmesi ise sadece kalplere bir huzur ve itminan verir, hayır üzerinde sebata yardımcı olur.

﴿لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾﴾

127- (Bir de) Allah kâfirlerden bir kısmını helâk etsin veya onları bozguna uğratıp perişan etsin de zarara uğramışlar olarak dönüp gitsinler diye.

127. Yani Yüce Allah'ın mü'min kullarına yardım edip zafer vermesi, ya kâfirlerin bir kısmını helâk etmesi ya da herhangi bir hayır elde etmemiş olarak kin ve öfkeleriyle geri dönmeleri içindir. Nitekim onlar, Hendek günü de istediklerini elde edebilecekleri bir şekilde geldikten sonra Yüce Allah onları herhangi bir hayır elde etmeksizin zarara uğramışlar olarak kin ve öfkeleriyle geri döndürmüştür.

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾﴾

128- O işten sana hiçbir şey düşmez. (Allah) ya tevbelerini kabul eder veya zalim olduklarından dolayı onlara azap eder.

128. Uhud günü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dişi kırılıp başı yarıldığında *"Peygamberlerinin başını yarıp dişini kıran bir kavim nasıl iflah olur?"* demişti.[38] Bunun üzerine Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi ve emrin tümüyle Allah'a ait olduğunu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ise emirden hiçbir şeye sahip olmadığını açıkladı. Çünkü o da Allah'ın kullarından bir kuldur. Hepsi Rablerinin kulluğu altındadır ve onların işleri Allah tarafından idare edilir. Onlar ise herhangi bir şeyi idare edip düzene koyamazlar. Senin -ey Peygamber- kendile-

38 Müslim, 1791.

rine beddua ettiğin yahut kurtuluş ve hidâyetlerini uzak bir ihtimal olarak gördüğün bu kimselerin tevbelerini Yüce Allah dilerse kabul eder ve İslâm'a girme hususunda onlara tevfikini nasip eder. Nitekim öyle de olmuştur. Onların büyük bir çoğunluğuna Yüce Allah hidâyet vermiş ve İslâm'a girmişlerdir. Ya da Allah dilerse bunlara azap eder; çünkü onlar zalim kimselerdir, bu nedenle de Yüce Allah'ın ceza ve azabını hak etmişlerdir.

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾﴾

129- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

129. Yüce Allah göklerde ve yerde, yani bütün kâinatta yalnız Zatının tasarruf sahibi olduğunu, dilediği kimselerin tevbesini kabul edip mağfiret ederek günahlarını bağışlayacağını, dilediği kimseyi de yardımsız bırakıp azaba düçar edeceğini haber vermektedir. **"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Mağfiret ve rahmetinin kemal derecesinde oluşu ve bunların gereklerinin yaratmayla emretmesinde mevcut oluşu O'nun zatının ayrılmaz sıfatlarındandır. O, tevbe edenlere mağfiret eder. Rahmeti gerektirici sebepleri yerine getirenlere de merhamet eder. Nitekim şöyle buyurmuştur: **"Allah'a ve Rasul'e itaat edin ki rahmete nail olasınız."** (Âl-i İmran, 3/132)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾
وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾﴾

130- Ey iman edenler! Faizi kat kat fazlası ile yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtulasınız.

131- Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten de sakının.

132- Allah'a ve Rasul'e itaat edin ki rahmete nail olasınız.

130-132. Bu tefsirin mukaddimesinde şu açıklamayı yapmıştık: Kulun gerek kendisi hakkındaki gerekse de başkaları hakkındaki emir ve yasaklara riâyet etmesi gerekir. Şanı Yüce Allah ona herhangi bir emir verecek olursa, öncelikle bu emrin sınırlarını ve kendisine emrolunan şeyin ne olduğunu bilmesi gerekir ki bu

sayede o emri yerine getirme imkânı bulabilsin. Bunu öğrendikten sonra da gerek kendisi gerek başkaları hakkındaki bu emri -güç ve imkânları çerçevesinde- yerine getirebilmek için de Allah'tan yardım ister. Aynı şekilde Yüce Allah bir hususu yasaklayacak olursa, kulun o yasağın sınırlarını, onun kapsamına neyin girdiğini, neyin girmediğini de öğrenmesi gerekir. Bundan sonra da o yasağı terk etmede Rabbinden yardım dileyerek bütün gayretini ortaya koyar. Bu ilkelere ilâhî bütün emir ve yasaklarda riâyet etmek gerekir.

İşte buradaki âyet-i kerimeler birtakım emirleri ve hayırlı hasletleri içermektedir ki Allah onları yapmayı emretmiş ve onlara teşvik etmiştir. Bunları yerine getirenlerin mükâfatlarını da bildirmiştir. Yine bu âyetler birtakım yasaklar da ihtiva etmektedir ki Allah bu yasakları terk etmeye teşvik etmektedir.

Doğrusunu en iyi Allah bilir ama bu âyetlerin Uhud kıssasından söz eden buyruklar arasında yer almasının hikmeti şu olabilir: Yüce Allah, daha önce, sabredip takvâ sahibi oldukları takdirde düşmanlarına karşı mü'min kullarına yardımcı olacağını, onları zafere götüreceğini, buna karşılık düşmanlarının da onlara karşı yenik düşmelerini sağlayacağını va'detmişti. Meselâ şu ayetlerde olduğu gibi: **"Eğer sabreder ve sakınırsanız onların hilelerinin size zararı olmaz."** (Âl-i İmran, 3/120); **"Siz sabreder ve sakınırsanız, onlar hemen şimdi üzerinize gelseler bile Rabbiniz işaretlenmiş beş bin melekle size yardım edecektir."** (Âl-i İmran, 3/125) İşte sanki nefisler, kendisi sebebiyle zaferin, kurtuluşun ve mutluluğun elde edileceği takvânın özelliklerinin neler olduğunu bilmek istemiş gibi bu âyet-i kerimelerde takvânın en önemli özellikleri belirtilmektedir ki kul bunları yerine getirecek olursa diğerlerini de ifa edip yerine getirmesi öncelikle söz konusu olur. Bu âyet-i kerimelerde **"takvâ"** lafzının bir seferinde mutlak olarak **"Takvâ sahipleri için hazırlanmış"** (133. âyet) şeklinde; iki seferinde de **"Allah'tan sakının** (takvalı olun)." (130. âyet) ve **"ateşten de sakının"** (131. âyet) şeklinde kayıtlı olarak gelmesi de bu söylediklerimize delildir.

Yüce Allah'ın **"Ey iman edenler"** buyruğuyla ilgili olarak şunları belirtelim: Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "Ey iman edenler" şeklindeki buyruklarından sonra "şunu yapın" yahut "şunu terk edin" ifadesinin gelmesi, bu emri itaatle yerine getirmeyi ve bu yasaktan uzak durmayı gerektiren sebebin iman olduğuna delildir. Çünkü iman, tasdik edilmesi gereken şeyleri tam anlamıylae tasdik etmek demektir ki bu tasdik, azaların amellerini de beraberinde getirir.

İşte burada da Yüce Allah faizi kat kat yemelerini yasaklamaktadır. Bu, cahiliye dönemi insanlarıyla şer'î emirlere aldırmayanların alışageldikleri faiz şeklidir. Ödeme zorluğu çeken kimsenin, borcunu ödemesi gereken vade gelip de ondan herhangi bir şey alamayacak olurlarsa borçluya, "Ya borcunu ödersin, ya da vadeyi uzatırız ama buna karşılık borcun da artar." derlerdi. Bu durumda fakir kimse de bu şartı kabul etmek zorunda kalır ve böylelikle alacaklısının yakasını bırakmasını sağlamak ve bir süre de olsa rahata ermek için bu isteğe boyun eğerdi. Bu suretle zimmetinde bulunan borç da herhangi bir fayda sağlamaksızın kat kat artar dururdu.

Yüce Allah'ın **"kat kat fazlası ile"** buyruğu, faizin bu şekilde çok artırılmasının son derece çirkin bir şey olduğuna ve haram kılınışının hikmetine dikkat çekmektedir. Zira faizin haram kılınış hikmeti şudur: Yüce Allah faizin yapısındaki zulüm ve haksızlık dolayısıyla onu men etmiştir. Çünkü Yüce Allah ödeme zorluğu çeken borçluya mühlet verilmesini ve zimmetindeki borcun da herhangi bir artış söz konusu olmaksızın olduğu gibi kalmasını emretmiştir. Borçluyu asıl borcundan fazlasını ödemek zorunda bırakmak, ona kat kat yapılan bir zulümdür. O bakımdan takvâ sahibi olan mü'minin faizi terk etmesi ve ona hiçbir şekilde yaklaşmaması gerekir. Çünkü faizi terk etmek, takvâ sahibi olmanın gereklerindendir. Kurtuluş da takvâlı olmaya bağlıdır. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan sakının** (takvalı olun) **ki kurtulasınız. Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten de sakının."**

Ateşten sakınmak da ateşe girmeyi gerektiren küfür ve değişik dereceleriyle günahları terk etmekle mümkün olur. Çünkü bütün günahlar, özellikle de büyük olanları kişiyi küfre doğru çeker. Hatta günahlar, Yüce Allah'ın, kâfirler için hazırlamış olduğu cehenneme götüren küfrün şubeleri arasında yer alırlar. Buna göre günahı gerektiren fiillerin terk edilmesi ateşten kurtarır ve mutlak egemen Allah'ın gazabından korur. Hayır ve itaat fiillerini işlemek ise Rahman olan Allah'ın rızasını, cennetlere girmeyi ve rahmetin hasıl olmasını beraberinde getirir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah'a ve Peygamber'e"** emirleri yerine getirerek ve yasaklardan da sakınarak **"itaat edin ki rahmete nail olasınız"** buyurmaktadır. Allah'a ve Rasûlüne itaat, rahmetin elde edilmesinin sebepleri arasındadır. Nitekim Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Ben onu sakınanlara** (takva sahiplerine), **zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere yazacağım."** (el-Araf, 7/156-157)

﴿ وَسَارِعُوٓا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ
﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ
يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟
لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ
أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

133- **Rabbinizden bir mağfiret ve takvâ sahipleri için hazırlanmış eni göklerle yer** (kadar) **olan cennete koşun.**

134- **O** (takva sahipleri) **bollukta ve darlıkta infak eden, öfkelerini yutan ve insanları affeden kimselerdir. Allah iyilik edenleri sever.**

135- **Onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki? Bir de işledikleri** (günah) **üzerinde bile bile ısrar etmezler.**

136- **İşte bunların mükâfatı Rablerinden bir mağfiret ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir ki orada ebediyen kalacaklardır. Amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!**

133. Daha sonra Yüce Allah, mağfiretine ve cennetini elde etmeye koşuşmalarını emretmektedir. O cennet ki eni göklerle yer kadardır, peki ya uzunluğu ne kadardır? Allah bu cenneti takvâ sahipleri için hazırlamıştır. Bu cennete girecek olanlar onlardır. Takvânın gereği olan ameller de cennete ulaştıran amellerdir.

134. Daha sonra Yüce Allah takvâ sahiplerini ve onların amellerini şöyle anlatmaktadır: **"O** (takva sahipleri) **bolluk ve darlıkta infak eden,"** eğer bolluk içinde olurlarsa çokça infak ederler, eğer darlık içinde olurlarsa az da olsa yapılan hiçbir iyiliği küçümsemezler ve infaktan uzak durmazlar.

"Öfkelerini yutan," yani başkalarından öfkelenmelerini -ki öfke; kalbin, söz veya fiille intikam almayı gerektiren kin ve hiddetle dolması demektir- gerektirecek bir eziyet görürlerse, o vakit beşerî tabiatlarının gereğini yerine getirmezler, aksine kalpte bulunan öfkeyi bastırırlar ve kendilerine kötülük yapana benzeri bir kötülükle karşılık vermeyerek sabrederler.

"Ve insanları affeden kimselerdir" İnsanları affetmenin kapsamına söz veya fiille yapılan her türlü kötülüğü affetmek girmektedir. Affetmek, öfkeyi yutmaktan daha ileri bir derecedir. Çünkü affetmek, kötülük yapanı cezalandırmayı terk etmenin yanı sıra onu müsamahayla da karşılamak demektir. Bu ise ancak güzel ahlakla bezenen ve kötü huylardan uzak kalan, Allah ile kârlı bir alışverişe girmiş kimselerin yapabileceği bir iştir. İşte bunlar Allah'ın kullarını, onlara merhamet etme ve iyilikte bulunma arzusuyla affeder ve onlara kötülüğün ulaşmasını istemezler. Bunu yapanlar, Allah kendilerini affetmesi ve mükâfatlarını Kerim olan Rablerinin vermesi için yaparlar, imkânları sınırlı ve muhtaç kuldan bir şey bekledikleri için değil! Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim affedip düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** (eş-Şura, 42/40)

Daha sonra Yüce Allah diğerlerinden daha kapsamlı, daha güzel, daha üstün ve daha değerli bir hal olan "ihsan" halini söz konusu ederek **"Allah iyilik edenleri sever"** buyurmaktadır. İyilik etmek (ihsan) iki türlüdür: Yaratıcıya ibadette ihsan ve yaratılmışlara ihsan. Yaratıcıya ibadette ihsanı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."*[39] diye açıklamıştır.

Yaratılmışlara ihsan (iyilik) ise dinî ve dünyevî açıdan onlara faydalı olmak, dinî ve dünyevî türden kötülükleri de onlardan uzaklaştırmak demektir. Onlara iyiliği emretmek, onları kötülükten alıkoymak, bilmeyenlere öğretmek, gaflette olanlara öğüt vermek, özel ve genel hepsine nasihatte bulunmak ve birliklerini sağlamak için çalışmak bunun kapsamına girer. Hallerinin farklılığına, niteliklerinin değişikliklerine göre farz ve müstehab olan sadaka ve nafakaları onlara ulaştırmak da bu kapsamdadır. Yüce Allah'ın bu âyet-i kerimelerde takvâ sahiplerini nitelendirdiği üzere malı insanlara bağışlamak, eziyetleri önlemek ve onların verecekleri eziyetlere katlanmak da ihsan kapsamına girmektedir. İşte bu hususları yerine getiren bir kimse hem Allah'ın hem de kullarının hakkını yerine getirmiş olur.

Daha sonra Yüce Allah böylelerinin işledikleri suç ve günahlardan ötürü Rablerine karşı mazeret beyan edişlerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

135. "Onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit," yani ister büyük olsun ister daha aşağı türden olsun kötü ameller işleyecek olurlarsa tevbe edip Allah'tan mağfiret dilemekte acele ederler. Rableri-

39 Buhârî, İman 37, Tefsir 31. sûre 2; Müslim, İman 1, 5-7; Ebû Dâvûd, Sünne 16; Tirmizî, İman 4; Nesâî, İman 5, 6; İbn Mâce, Mukaddime 9; *Müsned*, 2/107, 132.

ni ve O'nun isyankârlara yaptığı tehditleri ve takvâ sahiplerine yaptığı vaadleri hatırlarlar. Böylece günahlarının bağışlanmasını, kusurlarının örtülmesini isterler, bununla birlikte o kötü işlerden vazgeçer ve yaptıklarından dolayı da pişmanlık duyarlar. Bundan dolayıdır ki şöyle buyurmaktadır: **"Bir de işledikleri üzerinde bile bile ısrar etmezler."**

136. "İşte bunların," bu niteliklere sahip olanların **"mükâfatı Rablerinden"** çekinilen her şeyi kendilerinden uzaklaştıran **"bir mağfiret ve altlarından ırmaklar akan"** pek çok ebedî nimetlerin bulunduğu, güzelliklerin, rahatlığın göz kamaştırıcılığın, hayır ve sevincin, köşklerin, yüksek ve güzel meskenlerin, göz alıcı ve meyvesi bol ağaçların, ayrıca bu hoş ve güzel meskenler arasından akan nehirlerin bulunduğu **"cennetlerdir ki, orada ebediyen kalacaklardır."** Oradan ayrılmazlar, ona karşılık olarak başka bir şey istemezler ve içinde bulundukları nimetler de süreklidir, değişmez. "Amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!" Yüce Allah için yaptıkları az amel karşılığında onlara pek büyük ecir verilecektir. O gün geleceği vakit bu şekilde hareket edenler karşılaştıkları mükâfattan memnun kalacaklar, amellerde bulunan kimseler ecirlerini tam ve eksiksiz alacaklardır.

Bu âyet-i kerimeler, Mürcienin kanaatinin aksine amellerin de imanın kapsamı içinde olduğunu söyleyen Ehl-i Sünnet'in delilleri arasında yer alır. Bu delil, Hadid sûresinde yer alan ve bu âyetleri andıran âyet-i kerimeyle tam olarak anlaşılabilir: **"Rabbinizden bir mağfiret ve eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için yarışın ki o, Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler için hazırlanmıştır."** (el-Hadid, 57/21) Bu âyet-i kerimede yalnızca Allah'a ve peygamberlerine imandan söz edilmektedir. Buradaki ayette ise **"takvâ sahipleri için hazırlanmış"** buyrulmakta, daha sonra da sözü edilen birtakım malî ve bedenî amellerle takvâ sahiplerinin sair nitelikleri belirtilmektedir. İşte bu da Hadid sûresinde sözü edilen iman sahiplerinin, bu nitelikleri taşıyan takvâ sahipleri olduğunun delilini oluşturmaktadır. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾﴾

137- Sizden evvel birçok milletler gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezip dolaşın da yalanlayanların akıbeti nice olmuş, bir bakın!

137. Bu âyet-i kerimeyle bundan sonrakiler Uhud kıssası hakkındadır. Yüce Allah bunlarla mü'min kullarını teselli etmekte ve kendilerinden önce pek çok

kavim ve neslin geçip gittiğini, bunların da türlü imtihanlarla karşı karşıya kaldıklarını, aralarından iman edenlerin, kâfirlerle savaşmakla sınandıklarını haber vermektedir.

Zafer ve yenilgi, mü'minlerle kâfirler arasında gidip gelmiştir ve nihâyet Allah güzel akibeti takvâ sahiplerine, zaferi mü'min kullara vermiştir. Sonunda yalanlayanlar yenilgiye uğramış, Yüce Allah, rasûllerine ve onlara uyanlara yardım ederek yalanlayanları bozguna uğratmış, yardımsız bırakmıştır.

"Yeryüzünde" bedenlerinizle ve uyanık kalplerinizle **"gezip dolaşın da yalanlayanların akıbeti nice olmuş, bir bakın!"** Zira sizler bunların çeşitli dünyevî azaplarla cezalandırılmış olduklarını ve yurtlarının harabe haline geldiğini göreceksiniz. Hüsrana uğradıklarını açıkça herkes görecektir. Güç ve egemenlikleri elden gitmiş, büyüklenme, böbürlenme ve tekebbürleri sona ermiştir. Bu, peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğunun en büyük delili/kanıtı değil midir? Buna sebep ise Allah'ın, kullarını imtihan etmesi/sınaması, onlardan kimin doğru ve samimi, kimin de yalancı olduğunun açıkça ortaya çıkartılmasıdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾﴾

138- Bu, insanlar için bir açıklamadır, takvâ sahipleri için de bir hidâyet ve öğüttür.

138. "Bu, insanlar için bir açıklamadır," yani insanlar için hakkı batıldan ayıran, kimlerin mutlu kimlerin bedbaht olduklarını ortaya koyan açık bir delildir. Bu, ayrıca Allah'ın yalanlayanları içine düşürdüğü hallere de bir işarettir.

"Takvâ sahipleri için de bir hidâyet ve öğüttür." Çünkü bunlardan esas yararlananlar onlardır. Zira bu âyetler, onları doğruluk yoluna ulaştırır, sapıklık yolundan alıkoyar ve onlara öğüt verir. Geri kalan insanlara ise bu âyetler bir açıklamadır. Bu açıklamalarla Allah'ın onlara karşı delili ortaya konulmuş olmaktadır ki helâk olan, apaçık delili gördükten sonra helâk olsun.

Yüce Allah'ın **"Bu, insanlar için bir açıklamadır."** buyruğundaki işaretin, Kur'ân-ı Kerîm'e ve hikmet dolu Zikr'e ait olma ihtimali de vardır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm bütün insanlar için bir açıklama, özel olarak da takvâ sahipleri için bir hidâyet ve bir öğüttür. Her iki anlam da hak ve doğrudur.

﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ
الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ
مِنكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ
﴿١٤١﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾
وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِن قَبْلِ أَن تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾﴾

139- Gevşemeyin ve üzülmeyin, eğer mü'min iseniz üstün olan sizsiniz.

140- Eğer siz (Uhud'da) yara aldıysanız o topluluk da (Bedir'de) benzeri bir yara aldı. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz ki Allah mü'minleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şehitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.

141- Bir de Allah mü'minleri temizlesin ve kâfirleri de helâk etsin diye.

142- Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete girebileceğinizi mi sandınız?

143- Andolsun ki siz ölümü onunla karşılaşmadan önce temenni ediyordunuz. İşte bakıp dururken gördünüz onu.

139. Yüce Allah mü'min kullarını teşvik etmek, azimlerini güçlendirmek ve onları gayrete getirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Gevşemeyin ve üzülmeyin,"** yani musibet başınıza gelip de bu bela ile karşı karşıya kaldığınız vakit kalplerinize üzüntü girmesin, bedenleriniz de zayıflayıp gevşemesin. Çünkü kalplerde üzüntü ve bedenlerde de gevşeme baş gösterecek olursa musibetiniz daha da artar ve bu, düşmanınıza size karşı bir yardım ve moral olur. Bunun yerine kalplerinizdeki cesaret duyguları daha da yükselsin, kendinize sabır ve sebat vermeye çalışın ve kalplerinizden kederi uzaklaştırıp düşmanlarınızla savaş konusunda daha bir metin olun.

Şanı Yüce Allah gevşeyip üzülmenin müminlere yakışmadığını bildirmektedir. Çünkü onlar imanları itibarıyla üstün olanlardır. Allah'ın yardım ve mükâfatını umarlar. Allah'ın kendisine va'detmiş olduğu dünyevî ve uhrevî mükâfatları uman mü'minin ise bu duruma düşmemesi gerekir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"eğer mü'min iseniz üstün olan sizsiniz"** buyurmaktadır.

140. Daha sonra Yüce Allah karşı karşıya kaldıkları yenilgi dolayısıyla onları teselli etmekte ve bunun sonucunda ortaya çıkan büyük hikmetleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer siz** (Uhud'da) **yara aldıysanız o topluluk da** (Bedir'de) **benzeri bir yara aldı."** Böylelikle alınan yaralar bakımından siz de onlar da eşitsiniz. Ancak sizler onların Allah'tan ummadıkları şeyleri uman kimselersiniz. Nitekim Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Siz acı çekiyorsanız şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz acı gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz."** (en-Nisa, 4/104)

Bu husustaki hikmetlerden biri de şudur: Yüce Allah bu dünyadan mü'mine de, kâfire de; iyiye de, kötüye de verir. Ve Allah günleri insanlar arasında döndürüp dolaştırır: Bir gün bu tarafın lehine, bir gün karşı tarafın lehine olur. Çünkü bu dünya yurdu geçicidir, fanidir. Âhiret yurdu ise böyle değildir. Âhiret yurdu yalnızca iman edenlere hastır.

"Ki Allah mü'minleri ortaya çıkarsın." Bu da bu husustaki hikmetlerden biridir. Yüce Allah kullarını yenilgiyle de imtihan eder. Bu imtihan ise mü'min ile münafığın birbirinden ayırt edilmesi içindir. Çünkü bütün savaşlarda sürekli olarak mü'minler zafer kazanacak olursa, İslâm'a gerçekte onu istemeyenler de girer. Bazı olaylarda birtakım bela ve imtihanlarla karşı karşıya kalınacak olursa, o takdirde sıkıntıda da, rahatlık zamanlarında da, kolaylıkta da, zorlukta da İslâm'ı gerçekten benimseyen mü'minlerle böyle olmayanlar açıkça ortaya çıkar. **"ve aranızdan şehitler edinsin."** Bu da bu konudaki hikmetlerden biridir. Çünkü Allah nezdinde şehitlik, en üstün mevkilerden biridir. Bu mevkiye ulaşmanın tek yolu ise onun sebeplerinin yerine getirilmesidir. İşte Yüce Allah'ın, mü'min kullarının arzuladıkları üstün konaklar ve ebedî nimetleri elde edebilmeleri için nefislerin hoşlanmayacağı birtakım sebepleri karşılarına çıkarması da mü'min kullarına olan rahmetinin bir tecellisidir.

"Allah zalimleri," yani kendilerine zulmeden ve Allah yolunda savaşmayıp oturanları **"sevmez."** Sanki burada üstü kapalı bir şekilde münafıklar yerilmekte ve onların Allah tarafından nefretle karşılandıkları ifade edilmektedir. Bu sebepledir ki Allah onları cihaddan alıkoymuştur. Çünkü **"eğer onlar** (cihada) **çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların çıkmalarını hoş görmedi de kendilerini alıkoydu ve** (onlara), **'Oturanlarla beraber oturun.' dendi."** (et-Tevbe, 9/46)

141. "Bir de Allah mü'minleri temizlesin." buyruğu da Uhud bozgunundaki hikmetlerden birini dile getirmektedir. Allah böylelikle mü'minleri günahlarından ve kusurlarından arındırıp temizlemek istemiştir. Buna delil de Allah yolunda cihadın ve şehadetin günahları örtmesi ve kusurları gidermesidir. Yine Allah mü'minleri onların dışında kalan münafıklardan da arındırıp temizler, böylelikle mü'minler onlardan kurtulur ve kimin mü'min, kimin münafık olduğunu anlarlar.

"Kâfirleri de helâk etsin diye" Bu husustaki hikmetlerden biri de Yüce Allah'ın bu yolla kâfirlerin helâk edilmesini takdir etmesidir. Yani böylelikle karşılaşacakları cezayla kâfirler helâk edilirler/yok edilirler. Çünkü kâfirler zafere kavuşacak olurlarsa haddi aşarlar ve azgınlıklarına azgınlık katarlar. Bu sebeple çabucak cezalandırılmayı hak ederler. Bu da Allah'ın mü'min kullarına olan bir rahmetidir.

142. "Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenlerle sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete girebileceğinizi mi sandınız?" Bu buyruktaki soru, inkâr amaçlıdır. Yani Allah yolunda ve O'nun rızası uğrunda zorlukla karşılaşmaksızın, hoşlanılmayan şeylere tahammül etmeksizin cennete gireceğinizi zannetmeyin, böyle bir şeyi hatırınıza bile getirmeyin. Çünkü cennet dileklerin en yücesi ve yarışanların uğrunda yarıştıkları şeylerin en üstünüdür. Dilek ne kadar büyük olursa ona ulaştıran yol da o kadar zor olur. Ona götüren amel de o kadar büyük olur. Rahata, rahatı terk etmeksizin ulaşılamaz. Nimetler de nimetler terk edilmeksizin elde edilemez. Fakat Allah yolundaki kula, dünya hayatındayken isabet eden hoş olmayan şeylere karşı nefsin alıştırılması, bu hususta eğitilmesi ve varacağı yerin bilinmesi halinde -basiret erbabı nezdinde- bu sıkıntılar sonuçta kendilerini sevince ulaştıracak hediyelere dönüşür ve artık onlar o zorluklara aldırmazlar. Bu da Allah'ın bir lütfudur ve O, lütfunu dilediği kimselere verir.

Daha sonra Yüce Allah önceleri temenni edip de gerçekleşmesini arzu ettikleri bir husus üzerinde gereği gibi sabretmediklerinden ötürü onları azarlayarak şöyle buyurmaktadır:

143. "Andolsun ki siz ölümü onunla karşılaşmadan önce temenni ediyordunuz." Ashab-ı Kiram *radıyallahu anhum* arasından Bedir'e katılmamış birçok kişi vardı ve bunlar Allah'tan, bütün güçlerini ortaya koyacakları bir savaşta bulunmayı temenni ediyorlardı. İşte Yüce Allah bunlara, **"İşte bakıp dururken gördünüz onu!"** buyurmaktadır. Yani bakıp dururken daha önce temenni ettiğiniz şeyi gözlerinizle görmüş bulunuyorsunuz. O halde ne diye sabrı terk ediyorsunuz? Bu, özellikle böyle bir temennide bulunanlara ve temenni ettiği şeyi ele geçiren kimselere yakışmayan ve uygun olmayan bir haldir. Temennide bulunan kişiye düşen, bütün gayretini ortaya koyması ve bu konuda gücünü, son noktasına kadar harcamasıdır.

Bu âyet-i kerimede şehid olmayı temenni etmenin mekruh olmadığına delil vardır. Buna delil yönü de şöyledir: Yüce Allah onların bu temennilerine karşı itiraz teşkil edecek bir ifade kullanmadığı gibi temennide bulunmalarından dolayı da onları kınamamıştır. Sadece onların bu temenninin gereğini yapmamalarına karşı çıkmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ
وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ
لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَن يُرِدْ
ثَوَابَ ٱلْءَاخِرَةِ نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَسَنَجْزِى ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ ﴾

144- Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür veya öldürülürse ökçeleriniz üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçeleri üzerinde geriye dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

145- Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse ölmez. Ölüm, vadesiyle yazılmış bir yazıdır. Kim dünya mükafatını dilerse ona ondan veririz. Kim de âhiret mükafatını dilerse ona da ondan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.

144. "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir." Yani o, ilk peygamber değildir, kendisinden önce gönderilmiş peygamberlerden sadece biridir. Peygamberlerin de görevi Rablerinin risaletini tebliğ etmek ve emirlerini uygulamaktır. Dünyada ebedî kalmak için gönderilmemişlerdir. Allah'ın emirlerine uymak için onların hayatta kalmaları şart değildir. Aksine ümmetlerin görevi her zaman ve her durumda Rablerine ibadet etmektir. Bundan dolayı devamla şöyle buyurmuştur: **"Eğer o ölür veya öldürülürse,"** size getirmiş olduğu iman, cihad ya da başka hükümleri terk etmek suretiyle **"ökçeleriniz üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçeleri üzerinde geriye dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez."** Aksine yalnızca kendi kendine zarar verir. Çünkü Yüce Allah'ın ona ihtiyacı yoktur. O, dinini dimdik ayakta tutacak ve mü'min kullarını da aziz kılacaktır.

Şanı Yüce Allah ökçeleri üzerinde geri dönenleri azarladıktan sonra Rasûlü ile birlikte sebat gösterip Rabbinin emrine uyanları da **"Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır."** diyerek övmektedir. Şükür ise ancak her durumda Yüce Allah'a ubudiyetin gereğini yerine getirmekle gerçekleşir.

Bu âyet-i kerimede şanı Yüce Allah, kullarını imanlarından ya da imanın bazı gereklerini yerine getirmekten hiçbir şekilde alıkoyamayacak bir halde olmaları gerektiğine irşad etmektedir. İsterse bu yolda -ne kadar büyük olursa olsun- başkanlarını yitirmiş olsunlar. Bu da ancak dinin bütün hususlarında gerekli hazırlıkları yapmak ve başkanlık konusunda da yeterli birkaç kişiyi hazırlamakla olur ki onlardan biri kaybedilecek olursa diğeri onun yerine geçer. Ayrıca bütün mü'minlerin asıl maksatları da Allah'ın dinini uygulamak ve imkân çerçevesinde o din uğrunda cihad etmek olmalıdır. Bu konuda maksatları, şu başkan olsun, bu olmasın şeklinde (şahıs eksenli) olmamalıdır. Ancak bu takdirde onların işleri tahakkuk eder ve istikamet üzere yürür. Yine bu âyette Sıddık-ı Ekber Ebu Bekir'in ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra mürtedlerle savaşan arkadaşlarının faziletinin en büyük delillerinden biri vardır. Zira bunlar şükredenlerin önderleridir.

145. Daha sonra Yüce Allah bütün canların Allah'ın izni, kaderi ve kazası uyarınca ecellerine bağlı olduklarını haber vermektedir. Kesin olarak öleceği takdir edilen bir kimse sebepsiz dahi olsa ölür. Allah'ın hayatta kalmasını murad ettiği kimse ise ölümün bütün sebepleriyle karşı karşıya kalacak olsa dahi eceli gelmeden önce bu sebeplerin ona bir zararı olmaz. Çünkü Allah'ın kaza ve kaderi bunu gerektirir ve Allah ölümü belli bir vadeyle yazarak tespit etmiştir: **"Ecelleri geldiği zaman ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler."** (Yunus, 10/49)

Daha sonra Yüce Allah, insanlara iradelerine uygun olarak dünya ve âhiret mükafatından verdiğini bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Kim dünya mükâfatını dilerse ona ondan veririz. Kim de âhiret mükafatını dilerse ona da ondan veririz."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin nimetinden veririz. Rabbinin bağışı kısıtlı değildir. Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Elbette âhiret, derece bakımından daha büyüktür, üstün kılma bakımından da daha büyüktür."** (el-İsra, 17/20-21)

"Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız." Yüce Allah burada şükredenlerin mükâfatlarını beyan etmemektedir. Bu da mükâfatlarının çokluğuna ve azametine delil olsun ve verilecek mükâfatın şükrün azlığına, çokluğuna ve güzelliğine göre değişiklik gösterdiği bilinsin diyedir.

﴿وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا
اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (146) وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (147) فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ
ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (148)﴾

146- Kendileri ile birlikte birçok alimin çarpıştığı nice peygamber vardır! Onlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşemediler, zaafa uğramadılar, boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147- Onlar yalnızca şöyle diyorlardı: 'Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla. Ayaklarımıza sebat ver ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!'

148- Allah da onlara dünya mükâfatını ve âhiret mükâfatının da güzelliğini verdi. Allah iyilik edenleri sever.

146. Bu ayet, mü'minlere bir teselli, böylelerine uymaya ve onların yaptıkları gibi yapmaya da bir teşviktir. Bu olay, geçmişte olmuş bir şeydir ve Yüce Allah'ın sünneti/kanunu aynı şekilde cereyan etmeye devam etmektedir. Şöyle ki **"Kendileriyle birlikte birçok âlimin çarpıştığı nice,"** pek çok **"peygamber vardır!"** Yani peygamberlere tâbî olan ve peygamberlerin kendilerini iman ve salih amelle terbiye etmiş olduğu pek çok topluluk, peygamberlerle birlikte çarpışmıştır. Onlardan öldürülenler, yaralananlar ve başka musibetlere uğrayanlar olmuştur.

"Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşemediler, zaafa uğramadılar, boyun da eğmediler." Ne kalpleri zaafa uğradı, ne bedenleri gevşedi ne de düşmanlarının önünde zelil düşüp boyun eğdiler. Aksine sabır ve sebat gösterdiler, cesaretlerinin diri tutarak kendilerini teşvik ettiler. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah sabredenleri sever."** buyurmaktadır.

147. Daha sonra Yüce Allah bu (örnek savaşçıların) sözlerini, Rablerinden yardım dileyişlerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar"** bu zorlu hallerde **"yalnızca şöyle diyorlardı: 'Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla!'"** Taşkınlık (israf), haddi aşarak harama düşmektir. Onlar günah ve taşkınlığın, Allah'ın yardımından uzak kalmanın en büyük sebeplerinden olduğunu bildikleri gibi, bu gibi hallere düşmemenin de ilâhî yardımın

sebeplerinden olduğunu biliyorlardı. İşte Rablerinden günah ve taşkınlıklarının bağışlanmasını bundan dolayı istediler.

Diğer taraftan onlar bu konuda ortaya koymuş oldukları sabır gibi gayretlerini söz konusu etmeyerek Allah'a güvenip dayanmışlar ve O'ndan kâfir düşmanlarla karşılaştıklarında ayaklarını sağlamlaştırıp kendilerine sebat vermesini, düşmanlarına karşı kendilerine yardım etmesini istemişlerdir. Böylelikle onlar hem sabrettiler, hem sabrın zıddı olan şeylerden uzak kaldılar, hem de tevbe, mağfiret dileme ve Rablerinden yardım istemeyi ihmal etmediler. Hiç şüphesiz Allah da onlara yardım etti, dünya ve âhirette onları güzel akıbetle mükâfatlandırdı. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

148. "Allah da onlara" yardım, zafer ve ganimet gibi **"dünya mükafatını ve âhiret mükafatının da güzelliğini verdi."** Bu ise Rablerinin rızasını ve ebedî nimetleri elde etmektir. Bu ebedî nimetler her türlü olumsuzluktan uzaktır. Bu mükafatın tek sebebi de onların Allah'a karşı amellerini ihsanla, güzelce yapmalarıdır. Allah da onları en güzel şekilde mükâfatlandırmıştır. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah, iyilik edenleri,"** Yaratıcıya ibadetlerini ve yaratılmışlara muamelelerini güzel yapanları **"sever."** İşte düşmanlarla cihad esnasında sözü geçen mü'minlerin yaptıklarının bir benzerini yapmak da iyilik (ihsan) kapsamındadır. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ
فَتَنقَلِبُوا خَاسِرِينَ (149) بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ (150) سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ
الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ (151)﴾

149- Ey iman edenler! Eğer kâfirlere itaat edecek olursanız sizi ökçelerinizin üzerinde geri döndürürler de zarara uğrayanların durumuna düşersiniz.

150- Hâlbuki Allah sizin dost ve yardımcınızdır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.

151- Allah'a haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koştuklarından dolayı kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Onların barınağı cehennemdir. Zalimlerin dönüp varacağı yer ne kötüdür!

149. Yüce Allah, **"Ey iman edenler! Eğer kâfirlere itaat edecek olursanız..."** buyruğuyla mü'minlere, münafık ve müşriklerin de aralarında bulunduğu kâfirlere itaat etmelerini yasaklamaktadır. Çünkü mü'minler bunlara itaat edecek olurlarsa bilmelidirler ki bunlar, mü'minler hakkında kötülükten başka bir şey istemezler. Onlar mü'minleri küfre geri döndürmek isterler ki küfrün âkıbeti zarardır, ziyandır.

150. Daha sonra Yüce Allah bizzat kendisinin mü'minlerin dost ve yardımcısı olduğunu haber vermektedir. Bu buyruk onlara bu gerçeği bildirdiği gibi, mü'minlerin işlerini lütfuyla üzerine alanın ve onları çeşitli şerlerden koruyacak olanın kendisi olduğuna dair bir müjdeyi de içermektedir. Bunun kapsamında yalnızca O'nu -herkesi bir tarafa bırakmak suretiyle- dost ve yardımcı edinmeleri gerektiğine dair bir teşvik de vardır.

151. Allah'ın onlara dost ve yardımcı olmasının bir belirtisi de onlara kâfir olan düşmanlarının kalplerine büyük bir korku salacağı vaadinde bulunmasıdır. Bu büyük korku, o kâfirleri maksatlarının birçoğunu gerçekleştirmekten alıkoyar. Nitekim Yüce Allah mü'minlere verdiği bu sözü gerçekleştirmiştir. Çünkü müşrikler Uhud'dan geri döndükten sonra kendi aralarında danışarak "Onlardan birtakım kimseleri öldürdükten ve onları bozguna uğrattıktan sonra kökten onları imha etmeden nasıl geri döneriz?" demişler ve bunu gerçekleştirmek istemişlerdi. Ancak Allah kalplerine korku saldı ve istediklerini gerçekleştiremeden geri dönmek zorunda kaldılar.

Şüphesiz bu, ilâhî yardımın en büyüklerindendir. Çünkü önceden de geçtiği gibi Allah'ın mü'min kullarına yardımı iki şekille olur: Ya kâfirlerin bir bölümünün öldürülmesini ya da onları istediklerini gerçekleştirmekten alıkoyup zararla geri dönmelerini sağlar. İşte buradaki yardım şekli bu ikinci türdendir.

Daha sonra Yüce Allah, kâfirlerin kalplerine korku salmayı gerektiren sebebi şöylece belirtmektedir: **"Allah'a, haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koştuklarından dolayı..."** Yani bu korku salmanın sebebi, onların herhangi bir delil/belge olmaksızın sırf kendi hevâ ve bozuk iradeleri uyarınca ilâh edindikleri ortaklar ve putlardır. Böylelikle onlar bir ve tek olan Rahman'la dostluk bağını koparmış oldular. İşte bundan dolayı müşrik, her zaman için mü'minden korkar. Sağlam bir dayanağı yoktur. Zorluk ve sıkıntı esnasında sığınacağı yeri de yoktur. Onun dünyadaki hali budur. Âhiretteki hali ise daha zorlu ve daha ağırdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların barınağı cehennemdir,"** yani onların barınacakları ve duracakları yer cehennem olacaktır, onlar

oradan çıkma imkânı bulamayacaklardır. **"Zalimlerin dönüp varacağı yer ne kötüdür!"** Onların zulüm ve düşmanlıkları sebebiyle varacakları yer ateştir.

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّن بَعْدِ مَا أَرَاكُم مَّا تُحِبُّونَ مِنكُم مَّن يُرِيدُ
الدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا
عَنكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (١٥٢)﴾

152- Andolsun ki Allah size verdiği sözünü yerine getirmiştir. Hani o zaman onun izniyle onları öldürüyordunuz. Nihâyet arzu ettiğinizi size gösterdikten sonra yılgınlık gösterdiniz, verilen emir hakkında çekiştiniz ve isyan ettiniz. İçinizden kimi dünyayı istiyordu, kimi de âhireti istiyordu. Sonra sizi sınamak için sizi onlar(a galip gelmekten) **alıkoydu. Bununla beraber sizi kesinlikle affetti. Allah mü'minlere karşı lütufkârdır.**

152. "Andolsun ki Allah size" yardım edeceğine dair **"verdiği sözünü yerine getirmiştir."** Sizi muzaffer kılmış ve nihâyet onlar arkalarını dönerek kaçmış, siz de onları öldürmeye başlamıştınız. Ama nihayet siz kendi tehlikenize sebep olacak ve kendinize karşı düşmanlarınıza yardım edecek hale geldiniz. Zira **"... yılgınlık,"** zayıflık ve korkaklık **"gösterdiniz,"** Allah'ın kaynaşmayı ve anlaşmazlığa düşmemeyi içeren emrini terk edip **"verilen emir hakkında çekiştiniz"** ve anlaşmazlığa düştünüz.

Aranızdan kimisi, "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bizi yerleştirmiş olduğu bu yerimizde kalacağız." derken kimisi de "Artık düşman bozguna uğrayıp geri dönmüşken ve yerimizden ayrılmamızın bir sakıncası kalmamışken, bizim burada durmamızın anlamı yoktur." dedi. Böylece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrine karşı geldiniz, onun emrini terk ettiniz. Bu ise **"arzu ettiğinizi size gösterdikten sonra"** olmuştu. Arzu ettiğiniz şey ise düşmanlarınızın bozguna uğrayıp geri kaçmasıydı. Halbuki Yüce Allah bir kimseye istediği bir şeyi nimet olarak ihsan etmişse o kimseye düşen görev, diğerlerinden daha büyüktür. İşte özellikle bu durumda ve genel olarak diğer hallerde Allah'ın emrine ve Rasûlünün buyruğuna uymak icabeder. Ama o vakit **"içinizden kimi dünyayı istiyordu,"** ki bunlar bu durumla karşı karşıya kalmalarına sebep olanlardır **"kimi de âhireti istiyordu."** Bunlar da Allah Rasûlünün emrine bağlı kalan ve emrolundukları yerde sebat gösterenlerdi.

"Sonra sizi sınamak için sizi onlar(a galip gelmekten) alıkoydu," yani sizin bu halleriniz ortaya çıktıktan sonra Allah sizi onlardan geri çevirdi; böylelikle düşmanı arkanıza almış oldunuz. Bu da Allah'tan sizin için bir deneme/imtihandı. Tâ ki mü'min kâfirden, itaatkâr isyankârdan açık seçik ayrılsın ve bu musibetle Allah sizden sadır olan kusurları affedip bağışlasın. İşte bundan dolayı da **"Bununla beraber sizi kesinlikle affetti. Allah mü'minlere karşı lütufkârdır."** buyurmaktadır. Yani onlara İslâm'ı lütfedip İslâm'ın şer'î hükümlerine ileterek, günahlarını affederek ve karşılaştıkları musibetler dolayısıyla onları mükâfatlandırarak onlar üzerinde büyük bir lütfa sahiptir. Mü'minler üzerindeki lütfunun bir tecellisi de haklarında hayır veya musibet olarak her ne takdir ettiyse mutlaka bu takdirin, onlar için hayırlı olmasıdır. Eğer onlara bir bolluk ve rahatlık isabet edecek olursa şükrederler. Allah da onlara şükredenlerin mükâfatını verir. Şâyet onlara bir sıkıntı isabet edecek olursa sabrederler, O da onları sabredenlerin mükâfatıyla mükâfatlandırır.

﴿۞ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ
فَأَثَٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمْ
وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً
مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَل
لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِىٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ
كَانَ لَنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ۗ قُل لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ
إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِىَ ٱللَّهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ
ٱلصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

153- Hani Peygamber arkanızdan size seslenip dururken siz, hiç kimseye dönüp bakmadan uzaklaşıyordunuz. Kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmeyesiniz diye Allah, size keder üstüne keder vererek sizi cezalandırdı. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

154- Sonra o kederin ardından üzerinize bir emniyet, içinizden bir grubu örtüp bürüyen bir uyuklama indirdi. Bir grup da canlarının sevdasına düşmüşlerdi. Allah'a karşı hakkın dışında cahiliyet zannı gibi bir zan besliyorlardı. 'Bu işten bize bir şey var mı?' diyorlardı. De ki: 'Her şey Allah'ın elindedir.' Onlar sana açıklamadıkları şeyi içlerinde gizliyorlar. 'Bizim bu işten bir payımız olsaydı burada öldürülmezdik.' diyorlar. De ki: 'Evlerinizde olsaydınız bile üzerlerine öldürülmeleri yazılmış olanlar (ölüp) **yatacakları yerlere çıkıp giderlerdi. Allah göğüslerinizdekini sınamak ve kalplerinizdekini temizlemek için** (böyle yaptı). **Allah kalplerin özünü çok iyi bilendir.'**

153. Yüce Allah onların savaşta bozguna uğradıkları durumu hatırlatmakta ve bu sebeple onları azarlayarak şöyle buyurmaktadır: **"Hani Peygamber arkanızdan size seslenip dururken,"** yani kaçanların arkasından "Ey Allah'ın kulları, bana dönün." diye seslenirken; siz ona dönüp bakmıyordunuz, ona doğru gitmiyordunuz. Esasında bizatihi kaçmak bile kınanmayı gerektiren bir husustur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in çağrısının kabul edilmesi, kişinin kendisini kurtarmasından önce gelmelidir. O bakımdan sizin bu çağrıyı kabul etmekten geri kalmak suretiyle kınanmayı hak edişiniz, daha da ileri bir dereceyi bulmuştur.

"Siz hiç kimseye dönüp bakmadan uzaklaşıyordunuz," gayretle kaçışıyor, kimseye dönüp bakmıyordunuz. Yani sizden kimse kimseye yönelmiyor, onun ne yaptığına bakmıyordu. Bütün yaptığınız kaçmaktan ve savaştan kurtulmaktan ibaretti. Hâlbuki sizin için büyük bir tehlike de yoktu. Çünkü siz düşmanın önünde bulunup onlarla savaşa girişen en son kimseler değildiniz.

Bu şekilde Rasûlün çağrısına uymadığınız için **"kaybettiklerinize,"** ilâhî yardım ve zafere **"ve başınıza gelenlere,"** bozgun, öldürülme ve yaralanmalara **"üzülmeyesiniz diye Allah size keder üstüne keder vererek cezalandırdı."** Ardı ardına kederlerle sizi cezalandırdı. Zaferi ve ganimeti kaybetmek sebebiyle bir keder, yenilgiye uğramanız dolayısıyla bir keder ve bütün bu kederleri size unutturan bir keder ki o da Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öldürüldüğünü işitmenizdi. Fakat Yüce Allah, lütfuyla ve kullarına merhameti dolayısıyla bütün bunların bir araya gelmesini mü'min kulları için hayırlı bir iş olarak takdir etmişti. Çünkü daha sonra kesin olarak Allah Rasûlünün öldürülmediğini anlayınca artık karşılaştığınız bütün musibetler size hafif geldi. Her türlü musibet ve mihnete karşı büyük bir teselli olan onun varlığıyla sevindiniz. Hiç şüphesiz Yüce Allah, bela ve mihnetler içinde pek çok sır ve hikmeti de saklı tutar.

Bütün bunlar Yüce Allah'ın, sizin amellerinizden, zahir ve batınlarınızdan tam anlamıyla haberdar olmasının bir tecellisidir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."** buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın **"Kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmeyesiniz diye"** buyruğunun şu anlama gelme ihtimali de vardır: O'nun, bu gam ve kederi hakkınızda takdir etmesi, musibetlere karşı sabretmeye alışmanız, nefislerinizin bu işlere yatkın hale gelmesi ve zorluklara kolaylıkla katlanabilmeniz içindir.

154. "Sonra" size isabet eden **"o kederin ardından üzerinize bir emniyet, içinizden bir grubu örtüp bürüyen bir uyuklama indirdi."** Şüphesiz ki bu, Allah'ın onlara bir rahmeti, bir ihsanı, kalplerine verdiği bir sebat ve ileri derecede bir huzur idi. Çünkü korkan bir kimse, içindeki korkudan dolayı uyuklayamaz. Korku kalpten gitti mi ancak o vakit uyuklamak mümkün olur. Yüce Allah'ın kendilerine uyuklama nimetini verdiği bu kesim, Allah'ın dinini egemen kılmaktan, Allah ve Rasûlünün rızasını ve müslüman kardeşlerin maslahatını elde etme düşüncesinden başka bir istekleri olmayan mü'minlerdir.

"Canlarının sevdasına düşmüşlerdi." Bu kesim, münafıklıkları yahut imanlarındaki zaaf sebebiyle canlarından başka bir şey düşünemiyorlardı. Bu yüzden diğerlerine gelen uyuklama bunlara gelmemişti. Bunlar, **"Bu işten bize bir şey var mı?"** diyorlardı. Buradaki soruları inkâr amaçlıdır. Yani bizim bu işte; yardım, zafer ve üstünlükte hiçbir payımız olamaz, diyorlardı. Böylelikle Rableri, dini ve Rablerinin peygamberi hakkında kötü zan besliyorlar, Yüce Allah'ın peygamberinin dinini tamamlamayacağını ve bu bozgunun Allah'ın dini aleyhine nihaî bir hüküm ve kesin bir sonuç olacağını zannediyorlardı.

Yüce Allah böylelerine cevap olarak şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Her şey Allah'ın elindedir."** Buradaki **"emir** (şey)" kelimesi hem kaderî hem de şer'î emirleri kapsamaktadır. Yani, her şey Allah'ın kaza ve kaderi iledir, demektir. Güzel sonuç olan yardım ve zafer, Allah'ın dostlarına ve O'na itaat edenleredir. İsterse o olaylar başlarından geçmiş olsa dahi.

"Onlar," münafıklar **"sana açıklamadıkları şeyi içlerinde gizliyorlar."** Daha sonra Yüce Allah onların gizledikleri hususu açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Bizim bu işten bir payımız olsaydı burada öldürülmezdik diyorlar."** Yani eğer bu olayla ilgili bizim görüşümüz ve bize danışılırken açıkladıklarımız kabul edilmiş olsaydı burada öldürülmezdik. Bu sözleriyle onlar inkâra sapmış oluyorlar, Allah'ın kaderini yalanlıyorlar, Allah Rasûlünün ve ashabının görüşlerinin mantıksız olduğunu söylemiş oluyorlar; yarıca da kendi kendilerini tezkiye ediyorlardı.

Yüce Allah ise onların bu kanaatlerini şöyle reddetmektedir: **"De ki: Evlerinizde,"** yani öldürülme ihtimalinin en uzak olduğu yer olan o yerlerde **"olsaydınız bile üzerlerine öldürülmeleri yazılmış olanlar** (ölüp) **yatacakları yerlere çıkıp giderlerdi."** O halde sebepler -ne kadar büyük olursa olsun- ancak ve ancak kader ve kazaya aykırı olmadıkları takdirde fayda sağlayabilirler. Eğer sebepler ilâhî kadere ters ise hiçbir fayda sağlayamazlar; aksine Allah'ın Levh-i Mahfuz'da yazmış olduğu -ölüm ya da hayatta kalma- hükmü mutlaka yerini bulur.

"Allah göğüslerinizdekini sınamak," kalplerinizde bulunan münafıklık, iman ve iman zaafiyeti için imtihan etmek ve **"kalplerinizdekini temizlemek,"** kalplerinizi şeytanın vesveselerinden ve bu vesveselerden etkilenen kötü niteliklerden temizlemek **"için** (böyle yaptı)."

"Allah kalplerin özünü," kalplerinde bulunanları ve onların sakladıklarını **"çok iyi bilendir."** Dolayısıyla O, ilim ve hikmetinin gereği olarak kalplerde gizli bulunanları ve işlerin sırlarını açığa çıkartacak sebepleri takdir etmiştir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْا۟ مِنكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ إِنَّمَا ٱسْتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا۟ۖ
وَلَقَدْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهُمْۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ ﴾

155- İki ordunun karşılaştığı gün içinizden dönüp gidenleri ancak şeytan, yaptıkları bazı işler yüzünden yoldan çıkarmak istemişti. Andolsun Allah onları affetti. Çünkü Allah Ğafur'dur, Halîm'dir.

155. Yüce Allah bu buyruğuyla Uhud günü kaçan kimselerin halini, onların kaçış sebebini, bu kaçışın şeytanın aldatması olduğunu ve bazı günahlarından ötürü şeytanın onlara musallat olduğunu haber vermektedir. Şeytanın üzerlerine gelmesine ve onları olumsuz etkilemesine sebep ise onlardı. Çünkü işledikleri masiyetler ona bu imkânı vermişlerdir. Çünkü şeytanın bineği ve giriş kapıları işlenen masiyetlerdir. Şayet onlar Rablerine itaate sığınmış olsalardı, şeytanın onları herhangi bir şekilde etkileme gücü olmazdı. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak benim kullarım üzerinde senin hiçbir otoriten olamaz."** (el-Hicr, 15/42)

Daha sonra Yüce Allah, sorgulanmalarını gerektirici işlerini affettiğini haber vermektedir. Çünkü bundan dolayı onları sorgulayacak olsaydı onları kökten helâk ederdi. **"Çünkü Allah Ğafur'dur,"** günah ve hata işleyen kimseleri tevbe

etmeye, mağfiret dilemeye muvaffak kılmak suretiyle ve günahları bağışlayıcı musibetlere düçar etmek suretiyle günahları bağışlayandır, **"Halim'dir,"** kendisine isyan edenleri cezalandırmada acele etmez. Aksine cezayı erteleyip günahkâr Zatına dönmeye, Rabbine yönelmeye davet eder. Bilâhare eğer tevbe edip yönelecek olursa onun bu tevbe ve yönelişi kabul edilir ve Yüce Allah onu hiçbir günah işlememiş gibi, ondan hiçbir kusur sadır olmamış gibi kabul eder.

Bu ihsan ve lütufları dolayısıyla Yüce Allah'a hamd olsun.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا
غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۗ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ
خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ ﴾

156- Ey iman edenler! Kâfir olup da yeryüzünde yolculuğa çıkan yahut gazada bulunan kardeşleri hakkında, 'Yanımızda olsalardı ölmezlerdi yahut öldürülmezlerdi.' diyen kimseler gibi olmayın. Allah bunu onların kalplerinde bir pişmanlık kılar. Dirilten de, öldüren de Allah'tır. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

157- Andolsun ki Allah yolunda öldürülür yahut ölürseniz (bilin ki) **Allah'tan bir mağfiret ve rahmet onların topladığı şeylerden daha hayırlıdır.**

158- Andolsun siz ölür veya öldürülürseniz muhakkak Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

156. Şanı Yüce Allah, mü'min kullarına; Rablerine, Rablerinin kaza ve kaderine iman etmeyen, münafık ve diğer türlü kâfirlere benzemelerini yasaklamaktadır. Her hususta onlara benzemelerini yasakladığı gibi özel olarak da bu konuda yasaklamıştır. Bu konu ise şudur: Onlar **"yeryüzünde"** ticaret maksadıyla **"yolculuğa çıkan yahut gazada bulunan,"** sonra da ölen veya öldürülen din yahut nesep yoluyla kardeşleri olan kimseler hakkında kadere karşı çıkarak **"Yanımızda olsalardı ölmezlerdi yahut öldürülmezlerdi."** diyorlar. Oysa bu bir yalandır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"De ki: Evlerinizde olsaydınız bile üzerlerine öldürülmeleri yazılmış olanlar** (ölüp de) **yatacakları yerlere çıkıp giderlerdi."** (Al-i İmran, 3/154)

Ancak bu yalanlayışın onlara faydası olmadı. Aksine **"Allah, bunu,"** yani onların bu sözlerini ve inanışlarını **"kalplerinde bir pişmanlık"** sebebi kıldı, o kadar. Böylelikle onların musibetleri daha da arttı. Mü'minler ise bütün bunların Allah'ın kaderiyle olduğunu bilirler, iman eder ve teslim olurlar. O bakımdan Allah kalplerine hidâyet ve sebat verir. Bu yolla da onların musibetlerini hafifletmiş olur.

Yüce Allah onların bu görüşlerini reddederek **"Dirilten de, öldüren de Allah'tır."** buyurmaktadır. Yani bu işi yalnızca O yapar. Dolayısıyla herhangi bir tedbir ve sakınmanın kadere karşı bir faydası olmaz. **"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."** O bakımdan amellerinizin ve yalanlamalarınızın karşılığını ve cezasını verir.

157-158. Daha sonra Yüce Allah, kendi yolunda öldürülmenin yahut bu uğurda ölmenin herhangi bir eksiklik ve çekinilecek bir şey olmadığını haber vermektedir. Aksine bu, yarışanların uğrunda yarışmaları gereken şeylerdendir. Çünkü bu, Yüce Allah'ın mağfiret ve rahmetine götüren, ulaştıran bir yoldur. Bu da dünya ehlinin topladıkları dünyalıklardan daha hayırlıdır. Üstelik insanlar hangi durumda olurlarsa olsunlar ölür ya da öldürülürlerse, dönüşleri ancak Yüce Allah'adır ve O'nun huzuruna varacaklardır. O da herkese amelinin karşılığını verecektir. Peki, kaçış Allah'tan başka kimedir? İnsanlar Allah'ın ipine sarılmaktan başka neye sarılabilirler?

﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾

159- Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şâyet kaba ve katı kalpli biri olsaydın, elbette onlar etrafından dağılırlardı. O halde onları affet, onlar için (Allah'tan) **mağfiret dile ve iş hususunda onlarla istişare et. Bir kere de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Şüphesiz Allah kendisine güvenip dayananları sever.**

159. "Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın." Yani sana ve ashabına olan bir rahmet sayesinde Yüce Allah, sana onlara karşı yumuşak davranmayı, alçak gönüllü olmayı lütfetti. Sen de onlara karşı iyi davrandın ve onlara karşı güzel bir ahlâk sahibi oldun. O bakımdan onlar da senin etrafında toplandılar, seni sevdiler ve senin emrine uydular. **"Şâyet kaba,"** yani

kötü huylu **"ve katı kalpli,"** sert ve haşin **"birisi olsaydın elbette onlar etrafından dağılırlardı."** Çünkü böyle bir tutum onları uzaklaştırır ve bu kötü huyla kendilerine davranan kimseden nefret etmelerine sebep olur.

Dinî yönden önder konumunda olan kimsenin güzel huylu olması insanları Allah'ın dinine çeker ve Allah'ın dinini kabule teşvik eder. Ayrıca bu huya sahip olan kimse, hem övülmeyi hak eder, hem de özel bir mükâfat kazanır. Dinî yönden önder konumunda olan kimsenin kötü huylu olması ise insanları dinden uzaklaştırır, dinden nefret etmelerine sebep olur. Üstelik böyle bir huya sahip olan kimse yerilir ve özel olarak da cezalandırılır. İşte günahtan korunmuş o yüce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bile Yüce Allah bu buyrukları söylediğine göre başkalarının durumu ne olur, bir düşünün? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, o üstün ve şerefli ahlakına uymak, onun insanlara davranışındaki yumuşaklık, güzel ahlak ve kalpleri ısındırması şeklindeki sünnetine uymak, Yüce Allah'ın emrine uyarak Allah'ın kullarını da Allah'ın dinine çekmek kastıyla bunları yapmak, en önemli görev/vazife değil midir?

Daha sonra Yüce Allah, Peygamberine, Zatına karşı işledikleri kusurlarını affedip Allah'ın buyrukları hususundaki kusurları dolayısıyla onlara mağfiret dilemesini emretmekte ve böylelikle hem af hem de ihsan yolunu bir arada izlemesini istemektedir. **"Ve iş hususunda onlarla istişare et."** Yani müşavereye/danışmaya gerek duyulan, üzerinde düşünülmesi ve incelenmesi gereken hususlarda onlarla istişare et. Çünkü istişarede dinî ve dünyevî bakımdan sayılması mümkün olmayacak kadar fayda ve maslahat vardır:

1- İstişare, Yüce Allah'a yaklaştırıcı ibadetlerdendir.

2- İnsanların gönüllerini hoş tutup çeşitli olaylarda kalplerde meydana gelen olumsuz duyguları izale eder. Şöyle ki insanları yönetme hakkına sahip olan bir kimse, şâyet görüş ve fazilet sahibi kimseleri bir araya toplayıp herhangi bir olay hakkında onlarla istişare edecek olursa, insanların içlerinde ona karşı bir endişe, olumsuz bir duygu kalmaz ve onu severler. Üzerlerinde diktatörce bir otorite kullanmadığını, aksine herkesin lehine olacak şekilde genel ve kapsamlı maslahatı göz önünde bulundurduğunu kabul ederler. Bundan dolayı ona itaat hususunda ellerinden geleni bütün gayretleriyle ortaya koyarlar. Çünkü onun, kamunun maslahatını gözettiğini ve bu uğurda çalıştığını bilirler. Bu şekilde davranmayan yöneticinin durumu ise tam tersi. Yönetilenler onu samimi olarak sevmezler, ona itaat etmezler. İtaat edecek olsalar bile bu tam bir itaat olmaz.

3- İstişare yoluyla fikirler, düşünceler aydınlanır. Çünkü böylelikle fikirler kendilerine has alanda kullanılır, geliştirilir. Bu da aklın kemalini daha da arttırır.

4- İstişare sonucu ortaya çıkan görüş, isabetli görüştür. Çünkü danışan kişi kararlarında hemen hemen hata yapmaz. Hata yapacak olsa yahut istediklerini tam anlamıyla gerçekleştiremeyecek olsa dahi bundan dolayı kınanmaz.

Şanı Yüce Allah, insanlar arasında aklı en mükemmel, ilmi en çok ve görüşü en üstün olan Rasûlüne dahi **"iş hususunda onlarla istişare et"** emrini verdiğine göre başkalarının bu konudaki tutumları nasıl olmalıdır?

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir kere de azmettin mi,"** yani sen, -gerekliyse- istişare yaptıktan sonra bir işi yapmayı da kararlaştırdın mı **"artık Allah'a güvenip dayan."** Kendi güç ve yeteneklerinden uzaklaşarak Allah'ın güç ve kuvvetine güven. **"Şüphesiz Allah kendisine güvenip dayananları"** ve sığınanları **"sever."**

﴿ إِن يَنصُرْكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا ٱلَّذِى يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعْدِهِۦ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ ﴾

160- Allah size yardım ederse artık sizi yenecek kimse olamaz. Eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan başka size kim yardım edebilir? Mü'minler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.

160. Yani eğer Yüce Allah, yardım ve desteğini size ulaştıracak olursa **"artık sizi yenecek kimse olamaz."** İsterse yeryüzünün her bir tarafından insanlar aleyhinize toplanmış olsunlar, sahip oldukları bütün araç ve gereçleriyle gelsinler fark etmez. Çünkü Yüce Allah'ı kimse yenik düşüremez. O, bütün kulları emri ve idaresi altına almıştır. Hiçbir canlı O'nun izni olmaksızın hareket etmez ve yine O'nun izni olmaksızın durmaz.

"Eğer sizi yardımsız" ve kendi halinize **"bırakırsa O'ndan başka size kim yardım edebilir?"** O vakit bütün insanlar size yardım edecek olsa dahi mutlaka yardımsız kalırsınız. Burada yalnız Allah'ın yardımını dilemek, yalnız O'na güvenip dayanmak, sahip olunan güç ve imkânlara bel bağlamamak gerektiği de ifade edilmektedir. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah **"Mü'minler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar."** buyurmaktadır. Buyrukta **"Allah'a"** kelimesinin (cümle içinde gelmesi gereken normal yerden) önce gelmiş olması, hasr ifade eder. Buna

göre mana "Yalnız Allah'a tevekkül edin, başkasına değil." demek olur. Çünkü artık yardım edenin yalnız O olduğu bilinen bir gerçektir. O halde yalnız O'na güvenip dayanmak, maksadı gerçekleştiren bir tevhiddir. O'ndan başkasına güvenip dayanmak ise kişiye hiç faydası olmayan, hatta zararı olan bir şirktir.

Bu âyet-i kerimede yalnızca Yüce Allah'a tevekkül emredilmekte ve kişinin imanına göre tevekkül sahibi olduğu belirtilmektedir.

﴿ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ ﴾

161- Bir peygamber için hıyanet etmek olacak şey değildir. Kim hıyanet ederse Kıyamet günü o hıyanet ettiği şeyle gelir. Sonra herkese ne kazandı ise eksiksiz ödenir ve onlara zulmedilmez.

161. Hıyanet (الغلول); ganimetten bir şeyler alıp gizlemek ve bir insanın sorumluluğu altında olan herhangi bir malda hainlik etmesi demektir. Bu, icmâ ile haram kılınmıştır, hatta büyük günahlardan biridir. Nitekim bu âyet-i kerime de, bunun dışındaki naslar da buna delil teşkil etmektedir.

İşte şanı Yüce Allah, hiçbir Peygamber hakkında hıyanetin söz konusu olmayacağını ve esasen böyle bir şeyin onlara yakışmayacağını haber vermektedir. Çünkü hıyanet, -bilindigi gibi- en büyük günahlardan ve en çirkin kusurlardan biridir. Şanı Yüce Allah ise peygamberlerini onlara leke getirecek, onların eleştirilmesine ve onlara dil uzatılmasına sebep olacak her husustan korumuştur. Ahlâkları itibarıyla âlemlerin en faziletlileri, nefisleri itibarıyla en temizleri, insanlar arasında en güzel, en hoş ve her türlü kusurdan en uzak ve nezih kimseler kılmıştır. Risaletini onlara vermiştir, hikmetinin kaynağını onlar kılmıştır: **"Allah, peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir."** (el-En'am, 6/124) Kulun peygamberlerden yalnızca birini tanıması, onların hepsinin olumsuz eleştirileri gerektirecek her husustan uzak olduklarına kesin hüküm vermesi için yeterlidir. Düşmanları tarafından haklarında söylenen her şeyin yersiz ve tutarsız olduğunu kabul etmek için ayrıca bir delile ihtiyacı olmaz. Çünkü bir kimsenin onların peygamberliğini bilmesi, bu gibi iddiaları reddetmeyi gerektirmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, peygamberlerden herhangi birinin böyle bir fiili yapmalarının imkânsız olduğunu ifade eden bir üslupla **"Bir peygamber için hıyanet etmek**

olacak şey değildir." buyurmaktadır. Yani böyle bir şey imkânsızdır; Yüce Allah onları peygamberliği için seçmişken böyle bir işi yapmalarına ihtimal olamaz.

Daha sonra Yüce Allah hıyanet edip ganimetten çalan kimseler hakkındaki tehdidini beyan ederek **"Kim hıyanet ederse Kıyamet günü o hıyanet ettiği şeyle gelir."** buyurmaktadır. Yani hıyanet ederek elde ettiği o şey eğer bir hayvan, eşya ya da başka bir şeyse sırtında onu taşıyarak getirir ve Kıyamet gününde onunla azap görür.

"Sonra herkese," ister hıyanet eden ister başkası olsun **"ne kazandıysa eksiksiz ödenir."** Herkese kazancına uygun olarak ecri ve mükâfatı ya da günahının karşılığı verilir. **"ve onlara zulmedilmez."** Yani günahları artırılmayacağı gibi iyiliklerinden de herhangi birisi karşılıksız bırakılmaz.

Bu âyet-i kerimede kullanılan ifadenin güzelliği üzerinde düşünelim. Şanı Yüce Allah hainlik edenin cezasını beyan edip Kıyamet gününde hıyanet ettiği şeyi getireceğini belirtmiş ve amelinin karşılığını ona tam olarak vererek onu cezalandıracağını zikretmiştir. Burada yalnızca hıyanet edenin söz konusu edilmesi -mefhumu itibarıyla- amelde bulunan diğer şahısların amellerinin karşılığını tastamam almama ihtimalini hatıra getireceğinden dolayı devamla hem hıyanet edeni hem de başkalarını kapsayacak şekilde herkesi kapsayan bir ifade kullanılmıştır.

﴿ أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَن بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ ﴾

162- Hiç Allah'ın rızasına uyan kimse Allah'ın gazabına uğrayan ve barınağı cehennem olan kimse gibi olur mu? O ne kötü bir dönüş yeridir!

163- Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah yaptıklarını çok iyi görendir.

162-163. Şanı Yüce Allah, rızasını kazanma, O'nu razı edecek işleri yapma maksadına sahip olanın, öyle olmayan, aksine masiyetlere dalmış ve Rabbini gazaplandıran kimse gibi olamayacağını bildirmektedir. Bu iki tür şahıs ne Allah'ın hükmünde ve hikmetinde ne de Allah'ın kullarının fıtratında eşit olurlar: **"Mü'min kimse fasık kimse gibi midir? Bunlar eşit değildirler."** (es-Secde, 32/18)

İşte bundan dolayı, -daha sonra- **"Onlar Allah katında derece derecedirler."** buyurmaktadır. Yani bunlar, amelleri farklı farklı olduğu gibi, derece ve mevkilerinde de farklı farklıdırlar. Allah'ın rızasına tabi olanlar üstün dereceleri, yüksek köşk ve meskenleri elde etmek için çalışırlar. Yüce Allah da amellerine göre lütuf ve cömertliğinden onlara ihsanda bulunur. Allah'ı gazaplandıracak işler yapanlar ise aşağıların aşağısına kadar -herkes ameline uygun olarak- cehennemin alt tabakalarına inmek için gayret gösterirler.

"Allah yaptıklarını çok iyi görendir." Amellerinden hiçbir şey O'na saklı kalmaz. Aksine onların bütün yaptıklarını görür. Levh-i Mahfuz'da onları tespit etmiştir, güvenilir şerefli meleklerini de amellerinin yazılması ve tespit edilmesi için görevlendirmiştir.

﴿لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَـٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾﴾

164- Andolsun ki Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Çünkü içlerinden onlara âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermiştir. Halbuki daha önce onlar gerçekten apaçık bir sapkınlık içinde idiler.

164. Yüce Allah'ın kullarına hatırlattığı bu lütuf, nimetlerin en büyüğü, hatta bütün nimetlerin esasıdır. Zira Allah, bir peygamber aracılığıyla onları dalaletten kurtarmış, helâk olmaktan korumuştur. **"Çünkü içlerinden..."** Onlar bu yüce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nesebini, durumunu ve dilini biliyorlardı. Bu Peygamber hem onların kavim ve kabilesindendir, hem onların iyiliğini ister, hem de onlara karşı pek şefkatlidir.

"Âyetlerini okuyan," âyetlerin hem lafız hem de anlamlarını öğreten, **"onları"** şirkten, masiyetlerden, aşağılık davranış ve tutumlardan ve diğer kötü huylardan **"arındıran, onlara Kitap ve hikmeti öğreten,"** Kitap'tan kasıt, Kur'ân-ı Kerîm olabilir ki bu takdirde **"âyetlerini okuyan"** buyruğundan kasıt, "kevnî âyetler" olur. Ya da yazı yazmak olabilir ki, bu takdirde de Yüce Allah, onlara hem Kitabı hem de ilimlerin kendisiyle elde edilip korunabildiği yazıyı öğretmiş olma lütfunu hatırlatıyor, demektir. "Hikmet" ise Kur'ân'ın ayrılmaz parçası sünnettir ya da her şeyi yerli yerine koymak ve Şeriatın sırlarını bilmek demektir.

Böylelikle Yüce Allah, onlara hem ahkâmını, hem ahkâmın kendi aracılığıyla uygulanabildiği şeyleri, hem de onların fayda ve sonuçlarının neyle elde edilebileceğini bir arada öğretme lütfunda bulunmuş olmaktadır. Böylece onlar, bu büyük ihsanlarla bütün insanlardan daha yücelere çıkma ve Rabbânî âlimlerden olma imkânına mazhar olmuşlardır.

"Halbuki daha önce," bu yüce Peygamber gönderilmeden önce **"onlar gerçekten apaçık bir sapkınlık içinde idiler."** Kendilerini Rablerine ulaştıracak yolu da, nefisleri neyin arındırdığını da bilmiyorlardı. Aksine onlar, cahilliklerinin kendilerine süslü gösterdiği şeyleri -bütün insanlık o şeyleri akla aykırı görse dahi- tereddütsüz işliyorlardı.

﴿أَوَلَمَّآ أَصَـٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَـٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾﴾

165- (Düşmanınızın) **başına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca 'Bu bize nereden geldi?' mi diyorsunuz? De ki: 'O, kendinizdendir.' Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir.**

165. Bu buyruk, Uhud günü mü'minler musibete uğrayıp da onlardan yaklaşık yetmiş kişinin öldürülmesi üzerine Allah'ın mü'min kullarına yönelik bir tesellisidir. Allah onlara şöyle buyurmaktadır: Siz müşriklerin **"başına iki katını getirdiğiniz bir musibet,"** yani siz Bedir günü onların ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi öldürmüş, yetmiş kişiyi esir almıştınız. Bu yüzden bu musibetiniz hafiflesin ve meselenin büyüklüğü gözünüzde küçülsün. Üstelik siz onlarla eşit de değilsiniz. Çünkü sizden öldürülenler cennette, onlardan öldürülenler ise ateştedir.

"Bu bize nereden geldi?" Yani başımıza gelen musibet nereden geldi ve biz nasıl yenildik, bozguna uğradık? **"De ki: O, kendinizdendir."** Allah size sevdiğiniz şey olan zaferi gösterdikten sonra, ayrılığa düştünüz, emre itaatsizlik ettiniz. O bakımdan kendi kendinizi kınayın; helâke götüren sebeplerden sakınıp uzak durun.

"Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir." O bakımdan sakın Allah hakkında kötü zan beslemeyin. Şüphesiz ki O, size yardıma, zafer vermeye güç yetirendir. Ancak O, sizi imtihan edip musibete uğratmakta eksiksiz hikmet sahibidir. **"Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Fakat kiminizi kiminizle sınamak için** (böyle yaptı)." (Muhammed, 47/4)

﴿وَمَآ أَصَٰبَكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُوا۟ ۚ وَقِيلَ
لَهُمْ تَعَالَوْا۟ قَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدْفَعُوا۟ ۖ قَالُوا۟ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّٱتَّبَعْنَٰكُمْ ۗ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَٰنِ ۚ يَقُولُونَ بِأَفْوَٰهِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ ٱلَّذِينَ
قَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ وَقَعَدُوا۟ لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا۟ ۗ قُلْ فَٱدْرَءُوا۟ عَنْ أَنفُسِكُمُ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ
صَٰدِقِينَ ﴿١٦٨﴾﴾

166- İki ordunun karşılaştığı gün başınıza gelen musibet Allah'ın izni ileydi ve mü'minleri ayırt etmesi içindi.

167- Bir de münâfıklık yapanları açığa çıkarmak içindi. Onlara, 'Gelin, Allah yolunda savaşın yahut savunun.' denildiği vakit, 'Eğer biz savaş olacağını bilseydik arkanızdan gelirdik.' dediler. Onlar o gün imandan çok küfre daha yakındılar. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah onların gizlediklerini çok iyi bilendir.

168- Kendileri oturup da (öldürülen) **kardeşleri için 'Eğer bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi.' diyenlere de ki: 'Eğer** (bu iddianızda) **doğru iseniz kendinizden ölümü geri çevirin.'**

166-167. Daha sonra Yüce Allah müslümanların ordusuyla müşriklerin ordusunun Uhud'da bir araya gelip karşılaştıkları gün, mü'minlere isabet eden öldürülme ve bozgunun kendisinin izni, kaza ve kaderiyle olduğunu, bunun geri çevrilmesinin mümkün olmadığını ve mutlaka gerçekleşecek bir şey olduğunu haber vermektedir.

İlahî kader gereği olan emir yerine geldi mi artık ona teslim olmaktan başka yapacak bir şey yoktur. O çok büyük hikmetler dolayısıyla ve muazzam faydalar için bu hususu takdir edip tayin buyurmuştur. Böylelikle mü'min ile münâfık da birbirinden ayrılmış olur. Çünkü münâfıklara savaşmaları emredilip de **"Onlara, 'Gelin Allah yolunda,"** Allah'ın dinini korumak, onu himaye etmek ve Allah'ın rızasını elde etmek için **"savaşın yahut"** eğer böyle salih bir niyetiniz yoksa bari namusunuzu ve vatanınızı **"savunun.' denildiği vakit"** bu isteği kabul etmeyerek **"'Eğer biz savaş olacağını bilseydik arkanızdan gelirdik.'"** sözleriyle mazeret beyan etmişlerdir. Yani eğer biz sizinle onlar arasında savaş olacağını bilseydik hiç şüphesiz peşinizden gelirdik. Hâlbuki yalan söylüyorlar. Zira hem onlar hem de

herkes müşriklerin, daha önce savaşta Müslümanlardan gördükleri zarar dolayısıyla onlara karşı kin ve öfkeyle dolu olduklarını biliyorlardı. Yine bu uğurda mallarını feda edip bütün güç ve imkânlarıyla asker ve techizat toplayarak mü'minlere kendi şehirlerinde hücum etmek için büyük bir ordu eşliğinde ve onlarla savaşma isteğiyle yanıp tutuşarak geldiklerini biliyorlardı. Bu durumda gelen kimselerle mü'minler arasında bir savaş olmamasını düşünmek nasıl mümkün olur?

Üstelik müslümanlar Medine'nin dışına çıkmış ve onların karşısına çıkmaya gitmişlerdi. Savaş olmaması imkânsızdı. Ancak münâfıklar bu mazeretin, mü'minler tarafından kabul göreceğini zannetmişlerdi; fakat Yüce Allah, **"Onlar o gün imandan çok küfre daha yakındılar,"** yani onlar mü'minlerle birlikte savaşa çıkmayı terk ettikleri o hallerinde imandan çok küfre yakındırlar. **"Onlar ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı."** Bu, münâfıkların bir özelliğidir. Onlar söz ve fiilleriyle içlerinde ve kalplerinde sakladıklarının zıddını açığa vururlar. İşte onların, **"Eğer biz savaş olacağını bilseydik arkanızdan gelirdik."** sözleri de bu kabildendir. Çünkü onlar gerçekten savaş olalacağını biliyorlardı.

Bu âyet-i kerime, "İki kötülüğün daha büyük olanını defetmek için daha hafif olanı yapılır" şeklindeki kaideye ve "İki maslahattan daha yukarıda olanın yapılamaması halinde daha aşağıda olanın yapılabileceği" kaidesine delil gösterilir. Çünkü münâfıklara önce din için savaşmaları, eğer din için savaşmazlarsa hiç olmazsa çoluk çocuklarını ve vatanlarını savunmak için çarpışmaları söylenmişti.

"Allah onların gizlediklerini çok iyi bilendir." Onların gizlediklerini mü'min kullarına açıklar ve gizledikleri dolayısıyla onları cezalandırır.

168. "Kendileri oturup da..." Yani hem cihaddan geri kalan hem de Allah'ın kaza ve kaderini yalanlayıp ona itiraz eden kimselere iddialarını reddetmek üzere **"de ki: Eğer** (bu iddianızda)," yani **"Bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi,"** sözlerinizde doğru söylüyorsanız **"kendinizden ölümü geri çevirin,"** yani onu önleyin. Ancak buna gücünüz yetmez. Böyle bir şey yapamazsınız.

Bu âyetlerde kulda hem küfürden hem de imandan bir haslet bulunabileceğine ve kimi zaman bunlardan birine diğerinden daha yakın olabileceğine delil vardır.

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ
ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا۟ بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ ۞ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾﴾

169- Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanma. Bilakis onlar Rableri katında diridirler, rızıklanırlar.

170- Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği (nimetlerle) **sevinç içindedirler ve arkalarından henüz kendilerine katılmamış olanları, 'Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de' diye müjdelemek isterler.**

171- Onlar Allah'tan bir nimet, bir lütuf ve Allah'ın mü'minlerin ecrini boşa çıkarmayacağı müjdesini de vermek isterler.

169. Bu âyet-i kerimelerde şehitlerin faziletleri ve üstün değerleri dile getirilmekte, Allah'ın onlara ihsan ettiği lütuf ve nimetler anlatılmaktadır. Ayrıca bu âyetlerde hayatta kalanlara, öldürülen yakınları için bir teselli, Allah yolunda savaşmaya ve şehadeti elde etmeye teşvik vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah yolunda öldürülenleri,"** yani Allah'ın kelimesini yüceltmek için din düşmanlarıyla cihad ederken öldürülenleri **"sakın ölü sanma!"** Yani sakın onların öldüklerini ve onları kaybettiğinizi hatırınıza getirmeyin. Dünya hayatının zevkini ve onun güzellikleriyle yararlanma imkanını kaybettiklerini düşünmeyin ki zaten bu zevkleri yitirmekten ancak savaştan korkan ve şehid olmaktan çekinenler korkar.

"Bilakis onlar Rableri katında diridirler." Artık onlar için yarışanların kendisi için yarışa girdikleri en büyük maksatlar hasıl olmuştur. Onlar Allah'ın ikram yurdunda hayattadırlar. **"Rableri katında"** ifadesi derecelerinin yüksekliğini ve Rablerine yakınlıklarını ifade eder. **"Rızıklanırlar,"** niteliğini onlara bu nimetleri ihsan edenden başka kimsenin bilmediği pek çok nimet onlara ihsan edilir.

170. Ayrıca onlar **"Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği** (nimetlerle) **sevinç içindedirler."** Bu nimetlerden dolayı mutludurlar, memnundurlar. Bunlarla gözleri aydın olmuş, ruhları sevince gark olmuştur. Buna sebep ise bu lütfun güzelliği, bolluğu ve büyüklüğüdür. Bunu elde etmek suretiyle lezzetlerinin kemal derecesinde olması ve bu lezzetlerini gölgelendirecek herhangi bir sıkıntının bulunmayışıdır. Böylece Yüce Allah hem verdiği rızıklarla bedenî nimetleri, hem de onlara ihsan etmiş olduğu lütuflardan kaynaklanan sevinçleriyle ruhî ve kalbî nimetleri bir arada onlara ihsan etmiştir. Bu suretle de nimet ve sevinçleri tam ve eksiksiz bir hale ulaşmıştır.

Bu bakımdan onlar, **"arkalarından henüz kendilerine katılmamış olanları, 'Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.' de diye müjdelemek isterler."** Ya da onlar birbirlerine, henüz kendilerine katılmamış bulunan kardeşlerinin kendilerine gelecekleri ve onların da kendilerinin nail oldukları nimetlere nail olacağı müjdesini verirler. Böylelikle sakınılacak şeylerin ortadan kalkacağı ve hem onların hem de kardeşlerinin tam bir sevince garkolacaklarının sevincini yaşarlar.

171. "Onlar Allah'tan bir nimet, bir lütuf," yani Rablerinin nimeti, lütuf ve ihsanı **"ve Allah'ın mü'minlerin ecrini boşa çıkarmayacağı,"** aksine bunu artırıp mükâfatla karşılayacağı, lütfuyla kendi çabalarının ulaşamayacağı noktaya kadar ecirlerini artıracağı **"müjdesini de vermek isterler."** Yani birbirlerini en ileri derecede sevinçlerle tebrik ederler.

Bu âyet-i kerimelerde berzah/kabir aleminde nimetlerin söz konusu olduğu ve şehidlerin de Rableri nezdinde en yüksek mevkide bulundukları ortaya konulmaktadır. Ayrıca hayır ehlinin ruhlarının birbirleriyle karşılaştıkları, birbirleriyle ziyaretleştikleri ve birbirlerini müjdeledikleri de ifade edilmektedir.

﴿ٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعْدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلْقَرْحُ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ مِنْهُمْ وَٱتَّقَوْا۟ أَجْرٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَٰنًا وَقَالُوا۟
حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُوا۟ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُوا۟
رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾﴾

172- Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına koşanlar var ya, onlardan iyilik yapanlar ve sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır.

173- Bir kısım insanlar, müminlere, 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!' dediler.

174- Sonra da kendilerine hiçbir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve lütuf ile döndüler. Allah'ın rızasına da uydular. Allah pek büyük lütuf sahibidir.

172-173. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Uhud'dan Medine'ye döndüğünde Ebu Süfyan ve beraberindeki müşriklerin Medine'ye saldırmak istediklerini işitmiş ve ashâbını tekrar Medine'nin dışına sefere çıkmaya çağırmıştı. Onlar da Allah ve Rasûlünün çağrısına uyarak ve itaat ederek yaralarına rağmen çıktılar ve Hamrau'l-Esed denilen yere kadar ulaştılar. Orada onlara birileri gelip **"İnsanlar size karşı asker topladılar,"** sizi toptan imha etmek istiyorlar, diyerek onları korkutmak ve cesaretlerini kırmak istediler. Oysa bu, onların yalnızca imanlarını ve Allah'a olan tevekküllerini artırdı. Onlar ise **"'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.' dediler."** Bizi endişelendiren her hususta O, bize yeter. Çünkü kullarının bütün işleri O'na havale edilmiştir, kullarının maslahatına olan işleri yapan da O'dur.

174. "Sonra da kendilerine hiçbir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve lütuf ile döndüler." Müşriklere de Allah Rasûlünün ve ashâbının onları karşılamak için çıktıkları ve onlar arasından savaştan geri kalanların pişman oldukları haberi ulaştı. Böylelikle Allah onların kalplerine korku saldı ve müşrikler de Mekke'ye dönmeye karar verdiler.

Mü'minler ise Allah'tan bir nimet ve bir lütuf ile geri döndüler. Çünkü Yüce Allah böyle bir halde Medine'nin dışına çıkma tevfikini onlara lütfettiği gibi, Rablerine tevekkül etmelerini de lütfetti. Diğer taraftan O, böylelikle onlara tam bir gaza yapmış gibi ecir de ihsan etti. Rablerine itaatleri suretiyle ihsanda bulunmaları ve O'na isyan etmekten sakınarak takvâlı davranmaları sebebiyle de onlar için çok büyük bir ecir vardır. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾﴾

175- Bu, ancak şeytandır. O, kendi dostlarını korkutur. O halde eğer mü'minseniz onlardan korkmayın, Benden korkun.

175. "Bu, ancak şeytandır. O, kendi dostlarını korkutur." Yani müşriklere karşı korkutup da "Onlar size karşı asker topladı." diyen kişi, şeytanın davetçilerinden bir davetçidir ve o, imanları bulunmayan yahut zayıflamış bulunan kendi dostlarını korkutmaktadır.

O bakımdan **"eğer mü'minseniz onlardan korkmayın, Benden korkun,"** yani şeytanın dostu olan müşriklerden korkmayın; çünkü nihâyetinde onların perçemleri Allah'ın elindedir. Ancak O'nun kaderi çerçevesinde tasarrufta bulunabilirler. Aksine siz çağrısını kabul eden ve gerçek dostlarına yardımcı olan Allah'tan korkun.

Bu âyet-i kerimede yalnızca Yüce Allah'tan korkmanın gerektiği ve bunun imanın gereği olduğu belirtilmektedir. Kişinin Allah'tan korkması da imanına göre olur. Övülmeye değer olan korku ise kulu, Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak tutan, alıkoyan korkudur.

﴿وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾﴾

176- Küfürde yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara âhirette hiçbir pay bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap da vardır.

177- Şüphe yok ki iman karşılığında küfrü satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için çok acıklı bir azab da vardır.

176. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in insanlara düşkünlüğü pek fazlaydı. Onların hidâyet bulmaları için çok gayret ederdi ve hidâyet bulamadıkları zaman da üzülürdü. O bakımdan Yüce Allah ona şöyle hitap etmektedir: **"Küfürde"** ona olan aşırı rağbetleri ve ona çokça düşkün olmaları sebebiyle **"yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler."** Çünkü Allah, dininin yardımcısıdır, Rasûlünü destekleyendir ve onlara rağmen emrini gerçekleştirendir. O bakımdan onlara aldırma, onları önemseme.

Onlar dünyada imanı elden kaçırmak, ahirette de can yakıcı azapla karşı karşıya kalmak suretiyle yalnızca kendilerine zarar verirler ve ancak bunun için çalışırlar. Allah nezdinde değersiz olmaları, O'nun gözünde kıymet ifade etmemeleri ve O'nun da âhirette onlara herhangi bir pay bırakmak istememesinden dolayı O, onları yardımsız bırakmış, gerçek dostları ve haklarında hayır murad ettiği kimseler arasına katılmaya onları muvaffak kılmamıştır. Bu ise O'nun adâletinin ve hikmetinin bir tecellisidir. Çünkü Yüce Allah, onların hidâyet bulacak kadar temizlenip arınan ve doğruyu kabul eden kimseler olmadıklarını bilir. Buna sebep ise ahlaklarının bozukluğu ve niyetlerinin kötü oluşudur.

177. Daha sonra Yüce Allah, küfrü imana tercih eden ve onu, sevdiği bir malı satın almak istiyormuş gibi karşılığında bir başka malını feda etmeyi göze alan kimsenin arzuladığı gibi küfrü arzulayanların **"Allah'a hiçbir zarar"** vereme-

yeceklerini haber vermektedir. Aksine onların yaptıklarının zararları kendilerine döner. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Onlar için çok acıklı bir azap da vardır."** buyurmaktadır.

Hem bunlar nasıl Allah'a herhangi bir şekilde zarar verebilirler ki?! Çünkü onlar hiçbir şekilde imana rağbet etmediler. Aksine tam bir şevkle Rahman'ı inkâra yöneldiler. Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Zaten Yüce Allah, onların dışında iyi ve tertemiz kulları arasından dinini kabul edip ona bağlananları, basiret ve akıl sahibi kimselerle kahraman ve yiğit erlerden olgun akıl sahibi kimseleri dininin yardımcısı olmaları için seçip hazırlamıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Ona ister iman edin ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara** (ayetlerimiz) **okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar..."** (el-İsra, 17/107)

﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾﴾

178- Sakın o inkâr edenler kendilerine mühlet vermemizi haklarında hayırlı sanmasınlar. Onlara mühlet vermemiz, ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

178. Yani Rablerini inkâr edip O'nun dinine karşı çıkanlar ve Rasûlüne savaş açanlar, bizim kendilerini bu dünyada bırakarak onları kökten imha etmeyişimizi, onlara mühlet verişimizi kendileri için hayırlı ve bunun, bizim onları sevdiğimizden ileri geldiğini sanmasınlar. Asla! Durum onların zannettikleri gibi değildir. Bu, Allah'ın haklarında dilediği bir kötülük ve azaplarına azap katarak cezalarını daha da artırması içindir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlara mühlet vermemiz, ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."** Şânı Yüce Allah azgınlığı artsın, inkârı sürüp gitsin diye zalime mühlet verir, sonra da güçlü ve kudretli kimsenin yakalayışıyla onu yakalar. Bundan dolayı zalimler kendilerine mühlet verilmesinden çekinsinler ve hiçbir zaman O, büyük ve en Yüce Allah'ın elinden kurtulacaklarını sanmasınlar.

﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ
أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾﴾

179- Allah mü'minleri üzerinde bulunduğunuz bu halde bırakacak değildir. Nihâyet murdarı temizden ayıracaktır. Allah size gaybı bildirecek de değildir; fakat Allah peygamberlerden dilediğini seçer. O halde Allah'a ve rasûllerine iman edin. Eğer iman edip sakınırsanız sizin için pek büyük bir mükâfat vardır.

179. Yani mü'minleri içinde bulunduğunuz bu karışık ve belirsiz halde bırakmak, Allah'ın hikmetine uygun değildir. O, önünde sonunda murdarı temizden, mü'mini münâfıktan, doğruyu yalancıdan ayıracaktır. Aynı şekilde kulları hakkında sadece kendisinin bildiği gayba kullarını muttali kılması da O'nun hikmetine uygun değildir. O bakımdan O'nun göz kamaştırıcı hikmeti, murdarı temizden ayırmak için türlü imtihanlarla kullarını sınamayı gerektirmiştir. O nedenle de Yüce Allah, peygamberlerini göndermiş, onlara itaat edip emirlerine bağlanmayı ve onlara iman etmeyi emretmiştir. İmân ve takvâ karşılığında da onlara mükâfat vaadinde bulunmuştur. Böylece insanlar da peygamberlerine tâbî olma konusunda itaatkârlar ve isyankârlar, mü'minler ve münâfıklar, müslümanlar ve kâfirler olmak üzere farklı kısımlara ayrılmışlardır. Böylelikle Yüce Allah buna göre mükâfat ve ceza verecek, kullarına adâlet, lütuf ve hikmetini açıkça gösterecektir.

﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ
مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾﴾

180- Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şeylerde cimrilik edenler bunu haklarında hayırlı sanmasınlar. Bilakis bu, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şeyler, Kıyâmet günü boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir. Göklerin ve yerin mirası, Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

180. Cimrilik edenler, yani Allah'ın lütfundan kendilerine vermiş olduğu mal, mevki, ilim vb. gibi Allah'ın bağışı/ihsanı olup da kendilerine zarar vermeyecek şekilde bunları kullarına vermelerini emretmiş olduğu şeyleri vermeyerek cimrilik yapanlar, bunları alıkoyanlar ve Allah'ın kullarından bunları esirgeyerek yaptıkları bu işin kendileri için hayırlı olduğunu zannedenler böyle zannetmesinler. Aksine bu, onlar için hem dünyalarında hem dinlerinde hem hâlihazırdaki hayatlarında, hem de uhrevî hayatlarında bir şerdir, kötülüktür.

"Cimrilik ettikleri şeyler, Kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir." Yani cimrilik ederek vermedikleri o şeyler, kendisiyle azap görecekleri bir halka olarak boyunlarına geçirilecektir. Nitekim sahih bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Cimri kimseye Kıyâmet gününde malı, başında tüy bulunmayan, gözleri üzerinde siyah iki nokta bulunan büyük bir yılan şeklinde gösterilir. Bu yılan onu çenesinden yakalayarak 'Ben senin malınım, ben senin hazinenim.' der."* Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunun doğruluğunu dair de bu âyet-i kerimeyi okumuştur.[40] İşte bu kimseler, cimriliklerinin kendilerine fayda sağlayacağını ve işlerine yarayacağını zannetmişlerdir. Ama iş onların aleyhine dönmüş ve kendilerine en büyük zarar ve cezanın sebebi olmuştur.

"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır." Yani mülkün mutlak mâliki O'dur. Bütün mülkler ise asıl mâlikine döner. Kullar ise beraberlerinde ne bir dirhem, ne bir dinar ne de bunun dışında herhangi bir mal olmaksızın gideceklerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzüne ve üzerindekilerine elbet Biz mirasçı oluruz ve onlar yalnız Bize döndürülürler."** (Meryem, 19/40) Yüce Allah'ın (cimrilik etmeme konusunda) ilk sebep ile son sebebi nasıl söz konusu ettiği üzerinde dikkatle düşünelim. Ki bunların her biri de kulun Allah'ın kendisine ihsan ettiklerini esirgeyerek cimrilik etmemesini gerektirmektedir. Şöyle ki:

Önce Allah, insanın elinde ve yanında bulunanların Allah'ın bir lütuf ve nimeti olduğunu, bunların kulun mülkü olmadığını haber vermiştir. Aksine Allah'ın lütuf ve ihsanı olmasaydı bu servetten insanın eline hiçbir şey geçmezdi. Onun bunu alıkoyup infak etmemesi, Allah'ın lütuf ve ihsanını engellemesi demektir. Diğer taraftan Allah'ın ona ihsanda bulunması, onun da Allah'ın kullarına ihsanda bulunmasını gerektirir. Nitekim Yüce Allah, **"Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun."** (el-Kasas, 28/77) buyurmaktadır. Buna göre elinde bulunan nimetlerin kesinlikle Allah'ın lütfu olduğunu bilen bir kimse, kendisine zarar vermeyen, aksine kalbinde ve malında ona fayda sağlayan, imanını artıran ve pek çok afetten korunmasına sebep olan ihtiyaç fazlasını engellemez.

Yüce Allah ikinci olarak da kulların elinde bulunan her şeyin Allah'a döneceğini ve Yüce Allah'ın ona mirasçı olacağını belirtmektedir. O mirasçıların en hayırlısıdır. O halde herhangi bir şeyi esirgeyerek cimrilik etmenin bir anlamı yoktur. Çünkü elde bulunan her şey zeval bulacaktır veya başkasına intikal edecektir.

40 Buhârî, Zekât 3, Tefsir 3. sûre 14; Nesâî, Zekât, 20; *Muvatta*, Zekât 22; *Müsned*, 2/98, 137, 157, 279.

Üçüncü olarak da yüce Allah cezaî sebebi zikrederek, **"Allah yaptıklarınızdan haberdardır."** buyurmaktadır. O, bütün amellerinizden haberdar olduğuna göre bu, yapılan hayırların güzel bir şekilde mükâfatlandırılmasını ve kötülüklerin de cezalandırılmasını gerektirir. O halde kalbinde zerre ağırlığı kadar imandan eser bulunan herhangi bir kimse, mükâfatı gerektiren infaktan uzak durmamalı, cezalandırmayı gerektiren cimriliğe/eli sıkılığa da razı olmamalıdır.

﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ
الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ
لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾﴾

181- 'Allah fakirdir, biz ise zenginiz.' diyenlerin sözlerini Allah andolsun ki işitmiştir. Onların o sözlerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve (onlara), **'O yakıcı azabı tadın.' diyeceğiz.**

182- Bu, ellerinizin önden gönderdiğinin karşılığıdır. Şüphesiz Allah, kullarına zulmedici değildir.

181. Şanı Yüce Allah en kötü, en çirkin ve en ağır sözü söylemiş olan azgın ve itaate gelmeyen topluluğun söyledikleri sözleri bize haber vermekte, onların sözlerini işittiğini, bu sözlerini diğer çirkin fiilleriyle birlikte yazıp tespit ettiğini bildirmektedir. Diğer çirkin fiilleri ise kendilerine samimiyetle öğüt veren peygamberleri öldürmeleridir. Bu sözleri ve yaptıkları dolayısıyla Allah, onları en ağır şekilde cezalandıracaktır ve onlara **"Allah fakirdir, biz ise zenginiz."** sözlerine karşılık **"O yakıcı azabı tadın."** denilecektir. Yani bedenden kalplere kadar ulaşan yakıcı azabı tadın. Hiç şüphesiz ki onların göreceği bu azap, Allah'ın onlara yönelik bir zulmü olmayacaktır. Çünkü **"Allah, kullarına zulmedici değildir."** O zulmetmekten münezzehtir.

182. Bu yaptıkları sadece kendi ellerinin önden gönderdikleri türlü rezil edici ve çirkin amellerin bir karşılığıdır. İşte bu amelleri onların azap görmelerine ve mükâfattan mahrum kalmalarına sebep olmuştur.

Müfessirlerin naklettiklerine göre bu âyet-i kerimeler, yahudilerden bu sözleri söyleyen bir kesim hakkında inmiştir. Yine onların naklettiklerine göre bu sözleri söyleyen kişiler arasında Medine'de yahudilerin ileri gelen ilim adamı ve önder-

lerinden biri olan Finhas b. Âzurâ'dır. Finhas, şanı Yüce Allah'ın, **"Allah'a güzel bir borçla borç verecek kimdir?"** (el-Hadid, 57/11; el-Bakara, 2/245) buyruğuyla **"Şüphesiz ki Allah'a güzel bir borçla borç verenlerin ecirleri..."** (el-Hadid, 57/18) buyruklarını işitince büyüklenerek ve Allah'a karşı küstahça bir tavırla bu sözleri söylemiştir. Allah onu kahretsin! Yüce Allah da onların bu sözleri söylediklerini nakledererek bu işin onların görülmedik çirkin davranışlarından olmadığını haber vermektedir. Aksine onların geçmişte buna benzer pek çok çirkin davranışı da görülmüştür ki; bu da haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Buradaki **"haksız yere"** kaydıyla onların peygamberleri öldürmeye, yaptıkları bu işin son derece çirkinliğini bile bile cür'et ettiklerini, bu işi cahillikle ve şaşkınlıkla değil, aksine inatla karşı koyarak yaptıklarını ifade etmektedir.

﴿ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ ٱلنَّارُ
قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ
(١٨٣) فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴾

183- 'Allah bize, ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere iman etmememizi emretti.' diyenlere de ki: 'Size benden önce nice peygamberler apaçık delilleri ve dediğiniz şeyi getirmişlerdi. Doğru söylüyor iseniz onları niçin öldürdünüz?'

184- Eğer onlar seni yalanlarsa (üzülme), senden önce apaçık delillerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamberler de yalanlanmıştı.

183. Şanı Yüce Allah bu iftiracı ve **"'Allah bize... iman etmememizi emretti.'"** diyenlerin halini haber vermektedir. Yani; Ateşin yiyeceği bir kurbanı bize getirmedikçe hiçbir peygambere iman etmememiz konusunda Allah bize emir verdi. Bu sözü söyleyenler, hem Allah'a yalan söylemişler hem de peygamberlerin getirdikleri mucizeleri apaçık iftira olduğu belli olan bu tek mucizeye hasretme cür'etini göstermişlerdir. Ayrıca eğer ateşin yiyeceği bir kurbanı kendilerine getirmeyecek olursa hiçbir peygambere iman etmeyeceklerini, böyle yapmakla da -güya- Rablerine itaat edip emrini yerine getirdiklerini iddia etmişlerdir.

Hâlbuki Yüce Allah'ın, gönderdiği her bir peygamberi birçok mucizeyle/belgeyle desteklediği bilinen bir husustur ki bu mucizelerin benzerlerini gören insanlar

iman etmekten başka bir yol bulamazlar. Ayrıca bu mucizeler de onların söyledikleriyle sınırlı değildir. Bununla birlikte onlar hiç de riâyet etmedikleri bir iftira ve gereğini uygulamadıkları batıl bir iddiada bulunmuşlardır.

İşte bundan dolayı şanı Yüce Allah, Rasûlüne onlara şu sözleri söylemelerini emretmektedir: **"De ki: Size benden önce nice peygamberler apaçık delilleri,"** doğruluklarını açıkça ortaya koyan belgeleri **"ve dediğiniz şeyi,"** yani ateşin yiyip bitirdiği bir kurbanı **"getirmişlerdi. Doğru söylüyor iseniz onları niçin öldürdünüz?"** Eğer siz ateşin yiyeceği bir kurban getiren her peygambere iman edeceğiniz iddiasında doğru ve samimi iseniz niye iman etmediniz de onları öldürdünüz? İşte böylelikle onların yalancılıkları, inatları ve çelişkileri açıkça ortaya çıkmıştır.

184. Daha sonra Yüce Allah, Peygamberine teselli vererek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar seni yalanlarlarsa** (üzülme), **senden önce apaçık delillerle,"** aklî ve naklî burhanlarla, **"sahifelerle,"** yani peygamberlerden başkalarının getirmelerine imkân olmayan, semâdan indirilmiş yazılı kitaplarla **"aydınlatıcı"** şer'î hükümleri açıklayan, bu hükümlerin ihtivâ ettiği akla uygun güzellikleri ortaya koyan ve aynı zamanda doğru haberleri dolayısıyla aydınlatıcı bulunan **"kitaplarla gelmiş nice peygamberler de yalanlanmıştı."** Yani zalimlerin âdeti/alışkanlığı hep Allah'ı inkâr etmek ve Allah'ın peygamberlerini yalanlamaktır. Yoksa onların Allah'ın peygamberlerini yalanlamaları, hiçbir şekilde onların getirdiklerinin eksik ve kusurlu olmasından ya da delillerinin açık olmamasından ötürü değildi. O halde onların bu özelliklere sahip peygamberleri yalanlama konusunda âdetleri ve durumları bu olduğuna göre artık onların bu durumu seni üzmesin ve sıkıntıya sokmasın. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ
وَأُدْخِلَ ٱلْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ (١٨٥) ﴾

185- Her can ölümü tadacaktır. Ecirleriniz size ancak kıyamet günü eksiksiz verilecektir. Artık kim ateşten uzaklaştırılır ve cennete konursa muhakkak ki o, kurtulmuştur. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimden başka bir şey değildir.

185. Bu âyet-i kerimede dünyanın fâni olduğu/kalıcı olmadığı vurgulanarak ona rağbet edilmemesi gerektiği, dünyanın süsleriyle fitneye düşüren, aldatarak

kandıran, güzellikleriyle aldatan bir geçimlik olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan dünya da değişip durmaktadır ve sonunda her nefis oradan ayrılıp işlediği hayır ve şerrin karşılığını eksiksiz olarak göreceği ebedilik yurduna göçecektir.

"Kim ateşten uzaklaştırılır," yani çıkartılır **"ve cennete konursa muhakkak ki o, kurtulmuştur."** Can yakıcı azaptan kurtulmak ve içinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın da hatırına gelmeyecek türden pek çok nimetin bulunduğu cennete varmak suretiyle büyük ve muazzam kurtuluşu elde etmiş olur. Âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşıldığına göre kim de cehennem ateşinden uzaklaştırılmaz ve cennete de giremezse ebedî bir bedbahtlığa mahkum edilecek ve sonu gelmez bir azaba mahkum olacaktır.

Bu âyet-i kerimede berzah/kabir alemindeki nimetlere ve azaba, amelde bulunanların işlediklerinin bir bölümünün karşılığını o âlemde göreceklerine ve dünyadayken işlediklerinin mükafatından kendilerine bir numune takdim edileceğine dair ince bir işaret bulunmaktadır. Bu ise Yüce Allah'ın **"Ecirleriniz size ancak kıyamet günü eksiksiz verilecektir."** buyruğundan anlaşılmaktadır. Yani amellerin karşılıklarının eksiksik verilmesi, ancak Kıyamet gününde gerçekleşecektir. Bundan daha dar bir çerçevede olmak üzere verilecek karşılıklar ise berzah aleminde olacaktır. Hatta berzah aleminden önce dünyada da bazı karşılıkların verilmesi söz konusudur:

"Andolsun ki Biz onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan da mutlaka tattıracağız." (es-Secde, 32/21)

﴿ لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ
مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ
عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾ ﴾

186- Andolsun ki siz mallarınız ve canlarınızla imtihan edileceksiniz ve sizden önce kendilerine kitab verilenlerden ve şirk koşanlardan çok ezalar işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız işte bu, azmedilmeye değer işlerdendir.

186. Şanı Yüce Allah mü'minlere hitap ederek gerek farz, gerek müstehab infaklarda bulunmak, malları Allah yolunda harcamakla karşı karşıya kalmak suretiyle **mallarında**, birçok insana ağır gelen Allah yolunda cihad, bu uğurda

yorulmak, öldürülmek, esir alınmak, yaralanmakla karşı karşıya kalmak, kişinin kendine ya da sevdiği kimselere isabet eden hastalık gibi hususlarla vb. nefsî mükellefiyetlerle karşı karşıya kalmak suretiyle de **canlarında** imtihana tabi tutulacaklarını haber vermektedir.

"Ve sizden önce kendilerine kitab verilenlerden ve şirk koşanlardan çok ezalar işiteceksiniz." Sizi, dininizi, Kitabınızı ve Rasûlünüzü tenkid ettiklerini işiteceksiniz. Yüce Allah'ın bu hususu mü'minlere haber vermesinin pek çok faydalı yönü vardır:

1. Yüce Allah'ın hikmeti bunu gerektirmektedir. Çünkü samimi mü'min öyle olmayandan bu şekilde ayrılır.

2. Yüce Allah'ın mü'minler hakkında bu gibi hususları takdir etmesi, onlar namına hayrı irade buyurmasından dolayıdır. Zira O, onların derecelerini yükseltmek, günahlarını affetmek, bu yolla da imanlarının artmasını ve yakînlerinin tamamlanmasını dilemektedir.

Çünkü Yüce Allah onlara böyle bir durumu haber verip de bu husus O'nun haber verdiği şekilde de gerçekleşince **"Derler ki: Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği işte budur. Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir. Bu onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırır."** (el-Ahzab, 33/22)

3. Şanı Yüce Allah onların ruhen bu tür sıkıntılara hazırlanmaları, gerçekleştiği takdirde de sabretmeleri için bu hususu haber vermiştir. Çünkü buna hazır oldukları takdirde bu gibi olayların altından kalkmaları, onlara tahammül etmeleri kolaylaşır. Sıkıntıları azalır, sabır ve takvâya sığınırlar. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

"Eğer sabreder ve sakınırsanız," yani eğer mal ve canlarınızda karşı karşıya kaldığınız türlü bela ve imtihanlarla zalimlerin eziyetlerine sabrederseniz, bu sabırda da Allah'ın rızasına ve O'na yakınlaşmaya niyet etmek suretiyle Allah'tan korkup takvâlı hareket ederseniz; yine bu sabrınızda sizin için tahammül etmenin helâl olmadığı, aksine Allah'ın düşmanlarından intikam almakla görevli olduğunuz yerlerde de buna riayet etmek suretiyle şer'î sınırları aşmayarak takvâ ölçülerini muhafaza edecek olursanız **"işte bu, azmedilmeye değer işlerdendir."** Yani gerçekten üzerinde azim ve kararlılıkla durulması ve yarışılması gereken işlerdendir. Bu gibi işlere de ancak kararlı ve üstün gayret sahibi kimseler muvaffak kılınırlar. Nitekim Yüce Allah, **"Buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur."** (Fussilet, 41/35) buyurmaktadır.

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾﴾

187- Hani Allah kendilerine kitap verilenlerden, 'Onu kesinlikle insanlara açıklayıp anlatacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz.' diye söz (misak) almıştı. Onlar ise bu (sözü) kulak ardı ettiler ve onu az bir bedele sattılar. O aldıkları bedel ne kötüdür!

187. "Misak," ağır ve pekiştirilmiş söz demektir. Bu, Yüce Allah'ın kendisine kitap verdiği ve ilim öğrettiği herkesten aldığı bir sözdür. Bu söz, onlardan insanlara Allah'ın kendisine öğrettiklerinden gerek duyacakları şeyleri öğreteceklerine, bu konuda onlardan bir şey gizlemeyeceklerine, bu bilgiyi cimrilik ederek onlardan saklamayacaklarına, özellikle de bir şey sorulduğunda ya da açıklamada bulunması gereken bir hal olduğunda bu bilgiyi açıklayacaklarına dair alınmış bir sözdür. Buna göre bir bilgiye sahip olan herkesin böyle bir durumda o bilgiyi açıklaması ve hakkı batıldan ayırdetmesi icab eder.

Bu hususta Allah'ın kendilerine muvaffakiyet verdiği kimseler, bu emri tam anlamıyla yerine getirmiş, Allah'ın kendilerine öğrettiklerinden, Rablerinin rızasını arayarak, insanlara merhamet ederek ve öğretilen bilgiyi gizleme günahından korkarak Allah'ın kendilerine öğrettiğini insanlara öğretmişlerdir. Kendilerine kitap verilmiş olan yahudiler, hıristiyanlar vb. kimselerse bu sözleri arkalarına atmışlar, ona hiçbir şekilde önem vermemişlerdir. Aksine hakkı gizlemişler, batılı açığa vermişlerdir. Bunu Allah'ın yasaklarına karşı cüretkârca bir tutumla, Yüce Allah'ın haklarını önemsemeyerek ve insanların haklarına riâyet etmeyerek yapmışlar, bu gizleme karşılığında da az bir bedel almaya razı olmuşlardır. Söz konusu bedel ise -o da eğer tahakkuk ederse- başkanlık ve üstün mevkiler, onların aşağılık takımlarından hevalarına uyan ve arzularını hakkın önüne geçiren kimselerden aldıkları önemsiz mallardır.

"O aldıkları bedel ne kötüdür." Çünkü bu, bedellerin en değersizidir. Yüz çevirdikleri şey ise -ki o da hakkı açıklamaktır- ebedî mutluluğu ihtiva eden, dinî ve dünyevî maslahatları taşıyan, arzulanan en büyük, en üstün ve en değerli amaçtır. Ancak onların bu değersiz dünyevî menfaatleri tercih edip üstün ve son derece değerli şeyleri terk etmelerinin tek sebebi; kötülükleri, değersizlikleri ve bu işlerden başka hiçbir şeye elverişli olmayışlarıdır.

﴿لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾﴾

188- Yaptıkları ile mağrur olan ve yapmadıkları ile övülmekten de hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanmayasın! Onlar için pek acıklı bir azap vardır.

188. "Yaptıkları ile," işledikleri çirkin işlerle, sözlü ve fiilî batıllarla **"mağrur olan ve yapmadıkları ile,"** işlemedikleri hayır ve söylemedikleri hak sözlerle de **"övülmekten hoşlanan,"** yani hem kötü davranıp kötü sözler söyleyen ve bundan dolayı sevinip şımaran, hem de işlemedikleri hayırlar dolayısıyla övülmeyi arzulayan **"kimselerin azaptan kurtulacaklarını,"** herhangi bir şekilde azaba uğramayarak esenliğe kavuşacaklarını **"sanmayasın."** Aksine onlar azabı hak etmişlerdir ve sonunda azaba uğrayacaklardır. İşte bundan dolayı da **"Onlar için pek acıklı bir azab vardır."**

Bu âyet-i kerimenin kapsamına; sahip oldukları bilgiden dolayı sevinip şımaran fakat Allah Rasûlüne boyun eğmeyen, bu hal ve sözlerinde de haklı olduklarını iddia eden kitap ehli girdiği gibi, sözlü veya fiilî bir bid'at ortaya koyarak bundan dolayı sevinen, başkalarını da bu bid'ati işlemeye çağıran, kendisinin haklı olduğunu, başkalarının da batıl üzere olduğunu iddia eden -ki bid'at ehlinde görülen de budur- herkes de girer.

Âyet-i kerime, mefhumu ile şuna delil teşkil etmektedir: İşlediği hayır ve hakka tâbî olmaktan ötürü -eğer bundan maksadı riyakarlık yapmak ve şöhret kazanmak değilse- övülüp kendisinden iyilikle söz edilmesini isteyen kimse yerilmez. Hatta bu, yapılması beklenen işler arasındadır ki Yüce Allah, söz ve amel itibarıyla iyilikte bulunanları bu şekilde mükâfatlandıracağını haber vermiştir. Ayrıca O'nun yarattığı insanların en özellerini bununla mükâfatlandırdığını ve onların Yüce Allah'tan böyle bir talepte bulunduklarını görüyoruz. Nitekim İbrahim *aleyhisselam*, **"Sonrakiler arasında bana bir lisan-ı sıdk** (ümmetler arasında güzel övgü ve anılış) **bağışla!"** (eş-Şuara, 26/84) diye dua etmiştir. Yüce Allah, Nuh'tan da şöyle söz etmektedir: **"Âlemler içinde Nuh'a selam olsun. Muhakkak Biz iyilik sahiplerini böyle mükâfatlandırırız."** (es-Saffat, 37/79-80) Rahmân olan Yüce Allah'ın iyi kullarının da **"Bizi takvâ sahiplerine önder yap!"** (el-Furkan, 25/74) diye dua ettiklerini bize haber vermektedir. İşte bu güzel övgü, şânı Yüce Allah'ın kulları üzerindeki nimetlerinden ve şükrü gerektiren lütuflarından biridir.

﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾﴾

189- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir.

189. Yani göklere, yere, onların içinde bulunan çeşitli varlıklara sahip ve hükümran olan, onlarda eksiksiz kudreti ve harikulade sanatı ile dilediği gibi tasarrufta bulunan O'dur. O'nun yarattıklarının hiçbiri, O'na karşı gelemez, O'nu aciz bırakamaz.

﴿إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾﴾

190- Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında elbette akıl sahipleri için deliller vardır.

190. Şanı Yüce Allah göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında akıl sahipleri için deliller olduğunu haber vermektedir. Bu da zımnen kulları bu yaratılanlar üzerinde düşünmeye, âyetleri/delilleri üzerinde basiretle durup yaratılışları üzerinde tefekkür etmeye teşvik etmektedir.

Şanı Yüce Allah'ın **"deliller"** kelimesini müphem bırakarak "filan maksada dair deliller" vs. buyurmaması bu delillerin çokluğuna ve genelliğine bir işarettir. Çünkü yaratılan varlıklarda öyle hayret verici deliller vardır ki bunlar bakanların gözlerini kamaştırıp hayrete düşürür, tefekkür edenleri ikna eder, samimi iman sahiplerinin kalplerini cezbeder, aydınlık akılları da bütün ilâhî isteklere doğru aydınlatır. Bu delilleri etraflı bir şekilde açıklamaya ise hiçbir mahlûkun imkânı olmaz, onun bir bölümünü dahi gereği gibi kuşatamaz.

Ancak özetle söylenecek olursa göklerin ve yerin genişliği ve büyüklüğü, bunlardaki düzenli hareket ve intizam, bunları yaratanın azametine, O'nun egemenliğinin ve kudretinin kapsamlılığına da delildir. Bu yaratılıştaki sağlamlık, her şeyin yerli yerinde olması, harikulade sanat, fiillerin letafeti/inceliği, Yüce Allah'ın hikmetine, her bir şeyi yerli yerine koymasına ve ilminin uçsuz bucaksız genişliğine delildir. Yine bunlardaki mahlûkata ve insanlara yönelik faydalar da Yüce Allah'ın rahmetinin genişliğine, lütfunun ve iyiliğinin kapsamlılığına, ayrıca O'na şükretmenin gereğine delildir. Tamamı da kalbin bunları yaratana, eşsiz bir şekilde yoktan var edene bağlanması, O'nun rızası için bütün gücünü ortaya

koyması, ne kendisi ne de başkası için, yerde veya gökte zerre kadar bir şeye sahip olmayan herhangi bir varlığı O'na ortak koşmaması gerektiğine delildir.

Yüce Allah'ın, bu delillerin "akıl sahipleri"ne has olduğunu belirtmesi, bu delillerden yararlananların -yalnız gözleriyle değil- akıllarıyla bunlara dikkat edip bakanların onlar oluşundan dolayıdır. Daha sonra Yüce Allah bu akıl sahiplerini şöyle nitelemektedir:

﴿ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾﴾

191- Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üstünde (yatar)**ken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler: 'Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin, bizi ateş azabından koru.'** (derler).

191. Bu akıl sahipleri **"ayaktayken, otururken, yanları üstünde** (yatar)**ken," "Allah'ı anarlar."**[41] Bu, hem dille hem de kalple yapılan yani bütün hallerinde bütün zikirleri kapsar. Ayakta, buna gücü yetmiyorsa oturarak, buna da gücü yetmiyorsa yanı üstünde yatarak namaz kılmak da bu kapsama dahildir.

Bu akıl sahipleri **"göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler."** Böylece bunların yaratılışlarından, onların yaratılış amaçlarına delil çıkarırlar. Bu da tefekkürün Allah'ın irfan sahibi kullarının sıfatlarından olan bir ibadet olduğunun delilidir. Kullar bunlar üzerinde tefekkür ettikleri vakit şanı Yüce Allah'ın bunları boşuna yaratmadığını bilirler ve **"Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen,"**

41 Merhum müellifin "bütün hallerinde" ifadesini şöyle açıklayalım: Mü'min Rabbini bütün hallerinde zikreder. Mü'minin halleri ise ayakta durmak, oturmak ve yatmaktan ibaret olmak üzere üç hale münhasırdır. Şanı yüce Allah, Zatını tesbih ederek, hamd ederek ve tehlil ile (la ilahe illallah diyerek) bütün hallerinde -yani ayaktayken, oturken ve yatarken- anan mü'minleri övmektedir. Yüce Allah çeşitli zikir türleriyle Zatını anmak için özel bir konumu kullarına farz kılmadığı gibi, abdestli olmak ve gusletmiş olmak gibi özel bir temizliği de farz kılmamıştır. Aksine yüce Allah bütün hallerde zikrini teşvik etmiştir. Şanı yüce Allah'ın kullarına lütuflarından biri de O'nu zikrin aracı olan dili, yorgunluğun bitkinliğin -diğer organlar gibi- arız olacağı bir organ olmamasıdır. Çünkü kişinin herhangi bir şeyi ne kadar hafif olursa olsun taşıması dolayısıyla eli yorulur. Bir elden diğerine aktarma ihtiyacı duyar. Dil ise böyle değildir. Bundan dolayı Allah Râsûlü kişinin en hayırlı halinin dilinin her zaman Allah'ı anmakla meşgul olması hali olduğunu, dünyadan ayrılışı esnasındaki en değerli halinin de yine dünyadan dili Allah'ı anmaktan dolayı meşgul olduğu halde ayrılması olduğunu belirtmiştir. (Arapça yayına hazırlayan).

Celâline yakışmayan her şeyden **"münezzehsin."** Sen bunları hak ile ve hak için yarattın. Hatta bunları hakkı kapsayan bir şekilde yarattın. Günahlardan korumak, salih amelleri işleme muvaffakiyeti vermek suretiyle -ve böylece- cehennemden kurtuluşa nail olalım diye **"Bizi ateş azabından koru."** Bu, aynı zamanda cenneti talep etmeyi de kapsamaktadır. Çünkü Yüce Allah onları ateş azabından koruyacak olursa cenneti elde etmiş olurlar. Ancak cehennem korkusu kalplerinde yer ettiğinden dolayı kendileri açısından en önemli olan duayı yaparlar.

﴿رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ١٩٢﴾

192- "Rabbimiz! Şüphe yok ki Sen kimi ateşe sokarsan onu hakir kıldın demektir. Zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur."

192. "...onu hakir kıldın demektir." Çünkü o, Yüce Allah'ın gazabına uğramış olur. Allah'ın, meleklerinin ve dostlarının da gazabına uğramış olur. Kurtuluşun mümkün olmadığı ve kurtaracak kimsenin de bulunmadığı bir rezilliğe mahkûm olmuş olur. Bundan dolayı da: **"zalimlerin"** kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak **"hiçbir yardımcıları yoktur"** buyurmaktadır. Bu buyrukta cehennemliklerin, oraya zulümleri sebebiyle gireceklerine delil vardır.

﴿رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا رَبَّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلْأَبْرَارِ ١٩٣﴾

193- 'Rabbimiz, biz, «Rabbinize iman edin.» diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve ruhumuzu da iyilerle beraber al!'

193. "Rabbinize iman edin, diye imana çağıran bir davetçiyi" yani insanları bu imana davet eden, bu imanın esaslarına ve teferruatına inanmaya teşvik eden Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i **"işittik ve hemen iman ettik."** Biz de derhal onun çağrısını kabul ederek onun yanında yer aldık. Onlar bu sözleri ile Yüce Allah'ın kendilerine ihsan ettiği lütfunu, onun nimetleri içerisinde yüzdüklerini haber vermekte ve bunu vesile kılarak da günahlarını bağışlamasını, kötülüklerini örtmesini istemektedirler. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir, onlara imanı lütfeden kişi elbette tam bir güvenliği de onlara lütfedecektir.

"Ruhumuzu da iyilerle beraber al!" Bu dua, hayırları işleme ve kötülüğü terk etme muvaffakiyetini talep etmeyi ihtiva eder ki kul ancak bunlarla "iyiler"den olur. Yine bu iyilik üzere devam etmeyi ve ölünceye kadar da bu iyilik üzere sebat gösterme talebini de içerir.

﴿رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ١٩٤﴾

194- Rabbimiz! Bize peygamberlerin aracılığıyla va'dettiklerini de ver ve Kıyamet gününde bizi rüsvay etme. Şüphe yok ki Sen vaadinden dönmezsin.

194. Onlar, Yüce Allah'ın kendilerini imana muvaffak kıldığını ve bu imanı vesile kılarak da nimetlerinin tamamlanmasını istediklerini beyan ettikten sonra Allah'tan bunun müfafatını dilemişler ve O'nun, peygamberleri vasıtasıyla kendilerine va'detmiş olduğu ilâhî yardım, zafer, dünyada (kâfirlere karşı) üstünlük, âhirette de Allah'ın rızasını ve cennetini elde etme şeklindeki vaadini gerçekleştirmesini istemişlerdir. Çünkü şüphesiz Yüce Allah vaadinden dönmez.

Yüce Allah, onların dualarını kabul ettiğini ve niyazlarını gerçekleştireceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿فَٱسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّى لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ فَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ وَأُخْرِجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِمْ وَأُوذُوا۟ فِى سَبِيلِى وَقَٰتَلُوا۟ وَقُتِلُوا۟ لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ثَوَابًا مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلثَّوَابِ﴾

195- Rableri de dualarına şöyle karşılık verdi: İçinizden gerek erkek gerek kadın olsun amel işleyenin amelini (karşılıksız bırakarak) **boşa çıkarmayacağım. Kiminiz kiminizdensiniz. Artık hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, Benim yolumda eziyet görenlerin, savaşanların ve öldürülenlerin elbette günahlarını örteceğim ve andolsun onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Bu, Allah katından** (özel) **bir mükâfattır. Mükâfatların en güzeli, Allah katındadır.**

195. Yani Allah onların gerek ibadet mahiyetindeki gerekse Allah'tan talep mahiyetindeki dualarını kabul ederek şöyle buyurmuştur: **"İçinizden gerek**

erkek gerek kadın olsun amel işleyenin amelini (karşılıksız bırakarak) **boşa çıkarmayacağım.**" Yani herkes amellerinin mükâfatını tam ve eksiksiz olarak görecektir; mükâfat ve ceza konusunda hepiniz birbirinize eşitsiniz.

"**Artık hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, Benim yolumda eziyet görenlerin, savaşanların ve öldürülenlerin,**" Bunlar imanı, hicreti, sevdikleri vatanlarını ve mallarını Rablerinin rızası uğrunda terk etmeyi ve Allah yolunda cihadı bir arada işlemişlerdir. "**elbette günahlarını örteceğim ve andolsun onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Bu, Allah katından** (özel) **bir mükâfattır.**" Ki Allah, azıcık amele karşılık bile kuluna pek çok mükâfat verecektir. "**Mükâfatların en güzeli Allah katındadır.**" Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin aklından geçirmediği mükâfatlar... O halde bu mükâfatı isteyen kimse itaatte bulunarak ve Allah'a, güç yetirebildiği hayırlı amellerle yaklaşarak Allah'tan niyazda bulunmalıdır.

﴿لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾

196- Kâfirlerin diyar diyar dolaşmaları sakın seni aldatmasın.

197- (Bu) **azıcık bir geçimdir, sonra varacakları yer cehennemdir. O ne kötü döşektir!**

196-197. Bu âyet-i kerimeden kasıt, kâfirlerin sahip oldukları dünya malı, onların dünyada nimet içinde bulunmaları, ticaret ve kazançlar sağlayarak ülkelerde rahatça dolaşmaları, türlü lezzet ve çeşitli imkânlara ve bazı hallerde de galibiyete kavuşmaları gibi durumlar hakkında müminlere teselli vermektir. Çünkü bütün bunlar "**azıcık bir geçimdir.**" Bunların kalıcılığı ve sebatı söz konusu değildir. Aksine kâfirler bunlarla azıcık bir süre yararlanırlar. Fakat bunun karşılığında çok uzun bir süre azap göreceklerdir. İşte bu, kâfirin ulaşabileceği en üstün haldir. Bu üstün halinin de sonunda nereye vardığı açıkça görülmektedir.

﴿لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾﴾

198- Fakat Rablerinden korkanlara gelince onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Bunlar, Allah katından bir ziyafettir. Allah katında olanlar iyiler için daha hayırlıdır.

198. Rablerinden korkan ve O'na iman eden takva sahiplerine gelince dünyada elde edecekleri izzet ve nimetlerin yanı sıra "**onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Orada ebedî kalacaklardır.**" Dünyadayken onların her türlü darlıkla, sıkıntıyla, zorlukla, meşakkatle karşı karşıya kaldıklarını kabul etsek dahi bu, o ebedî nimetlere, o rahat yaşayışa, o sevinç ve neşeye, o gönül hoşluğuna kıyas edilecek olursa onların yanında çok önemsiz kalır. Hatta onlar sıkıntı şeklindeki bir ödül gibi olur. Bundan dolayı Yüce Allah "**Allah katında olanlar, iyiler için daha hayırlıdır.**" buyurmaktadır.

"İyiler (الأبرار)" kalpleri her türlü kötülükten uzak olan, söz ve fiilleri iyi olan kimselerdir. İşte iyiliklerin karşılığını veren (البر) ve çok merhametli olan Allah, iyiliğinden ötürü onlara çok büyük mükâfat, muazzam bağış ve ebedî kurtuluş ihsan edecektir.

﴿وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾﴾

199- Muhakkak Kitap ehlinden öyleleri vardır ki Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene -Allah'a korku ile boyun eğerek- iman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir bedel karşılığında satmazlar. İşte onların ecirleri Rableri katındandır. Şüphesiz Allah hesabı çabucak görendir.

199. Yani hiç şüphesiz kitab ehlinden hayra ulaşma başarısını elde etmiş, Allah'a iman eden, hem size indirilene hem kendilerine indirilene inanan bir kesim de vardır. İşte kişiye fayda sağlayacak olan iman da budur. Yoksa peygamberlerin ve kitapların bir bölümüne iman edip de bir bölümünü inkâr edenlerin imanı hiçbir fayda sağlamaz. Onların imanları kapsamlı ve gerçek bir iman olduğundan, onlara fayda vermiş ve kalplerinde Allah korkusunu, O'nun celâli ve azameti önünde itaatle eğilme duygularını uyandırmıştır. Bu da O'nun emir ve yasaklarına itaatle bağlanmayı, O'nun sınırlarını aşmamayı beraberinde getirmiştir. İşte gerçek anlamda kitap ve ilim ehli olanlar bunlardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Kulları arasında Allah'tan ancak âlim olanlar korkar.**" (Fâtır, 35/28) Bunların Allah'a karşı korku ve itaatlerinin tam olmasının bir sonucu da

şudur ki onlar, **"Allah'ın âyetlerini az bir bedel karşılığında satmazlar."** Hiçbir zaman dünyayı dinlerinin önüne geçirerek Allah'ın indirdiklerini gizleyen ve O'nun indirdiklerini az bir bedele satan sapkınların yaptıkları gibi yapmazlar.

Bunlar işi gerçek mahiyetiyle kavramışlar ve dinlerini bırakmak karşılığında değersiz dünyalıklara razı olmanın ve nefsin aşağılık birtakım arzularının yanında yer alarak hakkı terk etmenin en büyük hüsran olduğunu anlamışlardır. İşte onların bu yaptıkları dünyada ve âhirette elde edilebilecek en büyük pay ve en büyük kurtuluştur. O nedenle onlar hakkı tercih ettiler, hakkı açıkladılar, hakka davet ettiler ve batıldan da sakındırdılar. Allah da onların bu hallerine karşılık pek büyük ve çok güzel mükâfatlar va'dederek amellerinin karşılığını vereceğini bildirmiştir. Ayrıca Yüce Allah onlara pek yakın olduğunu ve hesabı da pek çabuk göreceğini haber vermektedir ki onlar Allah'ın kendilerine va'dettiğinin, geç gelecek bir şey olduğunu sanmasınlar. Çünkü gelecek ve gerçekleşmesi muhakkak olan her şey, pek yakın demektir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٢٠٠ ﴾

200- Ey iman edenler, sabredin, sabırda yarışın, ribât yapın ve Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.

200. Daha sonra Yüce Allah, mü'minleri kurtuluşa ulaştıracak olan şeyleri yapmaya teşvik etmektedir. Kurtuluş (felah) ise kişinin mutluluğa kavuşması ve başarılı olması demektir. Ona ulaştıran yol ise sabırdan ayrılmamaktır.

Sabır, kişinin nefsini hoşlanmadığı konularda kontrol altında tutmasıdır ki, günahları terk etmek, musibetlere katlanmak ve nefislere ağır gelen emirlere karşı sebat göstermek şeklinde olur. İşte Yüce Allah onlara bütün bu hallerde sabretmeyi emretmektedir.

Sabır yarışı (musabere), bunu sürekli olarak yapmak, bu özelliği korumak ve bütün hallerde de düşmanlara karşı direnmek demektir.

Ribat yapmak (murabata) ise düşmanın ulaşma ihtimali ve endişesi bulunan yerden (özellikle sınır boylarından) ayrılmamak ve bu yerlerde düşmanları gözetleyerek onların maksatlarına ulaşmalarına engel olmaktır.

Mü'minler bunları yerine getirmelidirler ki kurtuluşa erebilsinler, yani dinî, dünyevî ve uhrevî alanlarda sevdiklerini elde edip hoşlarına gitmeyen şeylerden kurtulsunlar.

Buradan sözü geçen sabır, sabır yarışı ve ribat olmaksızın kurtuluşa erme imkânı olmadığı anlaşılmaktadır. Kurtulanlar, ancak bunlarla kurtulmuştur. Kurtuluş imkânını elden kaçıranlar da ancak bunları yerine getirmedikleri yahut bunların bir kısmını ihmal ettikleri için kaçırmışlardır.

Muvaffakiyet Allah'tandır. İtaat etme gücü ve günahtan korunabilme imkânı ancak O'ndandır.

Âl-i İmran sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Yüce Allah'a nimetleri dolayısıyla hamdeder, üzerimizdeki nimetlerini de tamamlamasını niyaz ederiz.

سورة النساء

NİSÂ SÛRESİ

-4-

4- NİSÂ SÛRESİ

(Medine'de inmiştir, 176 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَث۪يرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ۝١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da zevcesini var eden, her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağını kesmekten) **sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir.**

1. Şanı Yüce Allah bu sûrenin başında kendisinden korkmayı (takvâyı) emretmekte, kendisine ibâdeti teşvik etmekte, akrabalık bağını gözetmeyi de emir ve teşvik etmektedir. Ayrıca bütün bunları gerektiren sebebi de açıklamıştır ki kendisinden korkmayı (takvâyı) gerektiren sebebi şöyle beyan etmektedir: **"Sizi tek bir candan yaratan"** ve size rızık verip sizi yaratmış olmasının da aralarında yer aldığı büyük nimetleriyle besleyip büyüten **"ve ondan da"** birbirine münasib düşsünler ve eşi onunla sükûn bulsun, böylelikle de nimet tamamlansın ve mutluluk gerçekleşsin diye **"zevcesini var eden, her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun."**

Sizin Allah adına birbirinizden bir şeyler istemeniz ve O'nu tazim etmeniz de O'ndan korkmayı gerektiren sebepler arasındadır. Öyle ki ihtiyaç ve maksatlarınızı gerçekleştirmek istediğiniz vakit O'nun adına, O'nu vesile edinerek birbirinizden bir şeyler istemektesiniz. Bu maksatla biri diğerine, "Allah için senden şu işi yapmanı istiyorum." der. Çünkü o, karşısındakinin kalben Allah adına yapılan isteği geri çevirmeyecek derecede Allah'ı tâzim ettiğini bilmektedir. İşte sizler bu şekilde Allah'ı tazim ettiğiniz gibi, O'ndan korkmak (takvâ) ve O'na ibâdet etmek ile de O'nu tazim etmelisiniz.

Yüce Allah, tam bir gözetleyici (Rakib) olduğunu da bildirmiştir. Yani O, kullarını hareketli ve sakin her hallerinde gören, gizli ve açık bütün hallerini bilen,

bu hallerde onları gözetleyendir. İşte bu da kulun, O'nun gözetimi altında olduğunu bilerek takvâdan ayrılmayıp O'ndan en ileri derecede utanması gerektiğini ifade etmektedir. Yüce Allah'ın insanları tek bir candan yarattığını ve tek bir asıldan gelmekle birlikte onları yeryüzünün dört bir yanına yaydığını bildirmesi de birbirlerine karşı şefkatli olmaları ve birbirine yumuşak davranması içindir.

Yüce Allah kendisinden korkma (takvâ) emriyle birlikte akrabalık bağlarını gözetme emrini de vermektedir. Akrabalık bağını kesmeyi ise yasaklamaktadır. Böylelikle bu hakkı daha da pekiştirmektedir. Yüce Allah'ın hakkını yerine getirmek gerektiği gibi, insanların -özellikle de akraba olanların- haklarını da öylece yerine getirmek gerekir. Hatta onların haklarını yerine getirmek, Yüce Allah'ın, yerine getirilmesini emrettiği kendi hakları arasında yer alır.

Yüce Allah, bu sûrenin başında takvâ, akrabalık bağlarını ve genel olarak da eşler arasındaki hakları gözetme emrini verdikten sonra, bu hususları sûrenin başından sonuna kadar etraflı bir şekilde nasıl açıklamış olduğu dikkate değer bir husustur. Âdeta sûrenin tümü, sözü geçen bu hususlar üzerine kuruludur ve bu emirlerin mücmel (genel ve özlü) yanlarını açıklamakta, üstü kapalı olan hususlarını da geniş geniş izah etmektedir.

Yüce Allah'ın **"ve ondan da zevcesini var eden"** buyruğunda eşlerin, karşılıklı olarak haklarına riâyet etmesinin ve bu hakları yerine getirmesinin gerektiğine dikkat çekilmektedir. Çünkü zevceler, kocalarından yaratılmışlardır. Bu nedenle kocalarla zevceleri arasında çok yakın bir nesep bağı, çok güçlü bir yakınlık ve çok sağlam bir bağ/ilişki vardır.

﴿وَءَاتُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا۟ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا﴾

2- Yetimlere, mallarını verin. Temizi murdar olanla değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Muhakkak bu, büyük bir günahtır.

2. Yüce Allah bu âyetiyle bu sûrede insanların hakları arasında ilk olarak yetimlerin haklarının yerine getirilmesini emretmektedir. Yetimler; bakımlarını üstlenen babalarını yitirmiş küçük, zayıf ve kendi işlerini göremeyen kimselerdir. İşte son derece şefkatli (Raûf) ve merhametli olan Yüce Allah, kullarına, yetimlere iyilik yapmalarını ve en güzel yoldan olması müstesna onların mallarına yaklaşmamalarını, ergenlik çağına gelip reşid oldukları takdirde de mallarını tam

ve eksiksiz olarak onlara vermelerini, temizi pis olanla değiştirmemelerini emretmektedir: **"Temizi,"** yani herhangi bir sorumluluk ve günah gerektirmeyen helâli **"murdar olanla"** yani haksız yere yetimin malını yemekle **"değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak"** mallarınızla birlikte **"yemeyin."** Bu buyruk böyle bir durumda, yani insanın, Allah'ın kendisine rızık olarak ihsan ettiği mal varken, yetimin malına da ihtiyacı yokken onların mallarını yemenin ne kadar çirkin olduğuna dikkat çekmektedir. Her kim böyle bir işe kalkışma cesaretini gösterecek olursa **"büyük bir günah"** işlemiş, ağır bir vebal yüklenmiş olur. Yetimin velisinin, yetimin iyi mallarını alarak onun yerine kendi malından bayağı ve adi olan bir malı koyması da temizi murdar olanla değiştirmek kabilindendir.

Bu buyrukta yetimin velâyet altında tutulması da söz konusu edilmektedir. Çünkü yetime malını verme görevi, o malı veren kimsenin yetimin malı üzerinde velayet sahibi olmasını gerektirir. Yine bu buyrukta yetimin malının ıslah edilme emri de vardır. Çünkü yetime malını eksiksiz vermenin bir gereği de onu korumak, yetimin malını ıslah edip onu artıracak işleri yapmak, onun malını tehlikelere ve âkıbetinden korkulacak hallere maruz bırakmamaktır.

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا۟ فِى ٱلْيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ فَوَٰحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا۟ ﴿٣﴾ وَءَاتُوا۟ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَىْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴿٤﴾﴾

3- Eğer yetim kızlara (onlarla evlendiğiniz takdirde) **adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız, size helâl olan beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere nikâhlayın. Şâyet adaletli olamayacağınızdan korkarsanız o zaman bir tane ile yahut sahibi olduğunuz** (cariyelerle) **yetinin. Bu, haksızlık yapmamanız için daha uygundur.**

4- Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Bununla beraber onlar, gönül hoşluğuyla size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yiyin.

3. **"Eğer yetim kızlara** (onlarla evlendiğiniz takdirde) **adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız,"** yani himayeniz ve velâyetiniz altında bulunan yetim kızlar hakkında adaleti sağlayamayacağınızdan, onları sevmediğinizden ötürü haklarını yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, onları bırakın ve **"size helâl**

olan beğendiğiniz" başka **"kadınlardan... nikâhlayın."** Yani dine bağlılık, mal, güzellik, mevki ve neseb sahibi olmak gibi onları nikâhlamanızı gerektiren diğer özelliklere sahip olan kadınlardan beğendiklerinizle evlenin. Kendi görüşünüze göre tercihte bulunun. Bunlar arasında tercihe değer en güzel özellik ise dindar olmadır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Kadın dört şey dolayısıyla nikâhlanır: Malı, güzelliği, konumu ve dinine bağlılığı dolayısıyla. Sen dindar olanını nikâhlamaya bak!"*[42]

Bu âyet-i kerimede insanın nikâhtan önce seçimde bulunması gerektiği belirtilmektedir. Hatta Şar'î, evlenmek istenilen kadına bakmayı da mubah kılmıştır. Tâ ki evlenecek kişi kiminle evleneceği konusunda basiret sahibi olsun.

Daha sonra Yüce Allah, nikâhlanması mubah olan kadınların sayısını söz konusu ederek **"İkişer, üçer, dörder olmak üzere..."** buyurmuştur. Yani iki hanım almak isteyen alsın, üç hanım almak isteyen alsın, dört hanım almak isteyen alsın. Ancak daha fazlasıyla evlenemez. Çünkü âyet-i kerime ilâhî lütfu beyan etmek için zikredilmektedir. O bakımdan Yüce Allah'ın belirlediği bu sayıdan fazlasıyla evlenmek -icmâ ile- câiz değildir. Çok evliliğin sebebine gelince, kişinin arzusu kimi zaman tek bir kadınla karşılanamaz. O bakımdan dörde ulaşıncaya kadar ona evlenmek mubah kılınmıştır. Çünkü dört kadın -çok nadir kimseler dışında- herkese yeterli gelir.

Bununla birlikte birden fazla kadınla evlenmenin mubah olması kişinin haksızlık ve zulüm yapmayacağından emin olması, her birinin haklarını gereği gibi yerine getireceğine güvenmesi halinde mubahtır. Eğer herhangi bir şekilde zulümden korkar yahut haklarını yerine getirmekten yana kendine güvenemeyecek olursa ya tek bir kadınla evlenmekle yetinmelidir ya da sahip olduğu cariyeleriyle yetinmelidir. Çünkü cariyeler hakkında, hür kadınlar hakkındaki kadar mükellefiyet yoktur.

"Bu," yani tek bir kadınla yahut cariyeyle yetinmek **"haksızlık yapmamanız,"** zulme düşmemeniz **"için daha uygundur."** Buna göre kul, eğer zulüm ve haksızlık yapmaktan, görevini yerine getirememekten korktuğu bir işle karşı karşıya kalırsa -yapacağı iş mubah olsa bile- böyle bir işi yapmaya kalkışmamalıdır. Aksine o işten uzak kalmaya ve esenlik yolunu seçmelidir. Çünkü esenliğe kavuşmak, kula ihsan edilen şeylerin en hayırlısıdır.

42 Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Radâ' 53; Ebû Dâvûd, Nikâh 2; Nesâî, Nikâh 13; İbn Mâce, Nikâh 6; *Müsned*, 2/428.

4. İnsanların pek çoğu kadınlara zulmettiği ve mehir konusunda onlara haksızlık ettiği için -özellikle çok miktarda, bir defada verilen ve kocanın ödemekte zorluk çektiği mehirlerde durum böyledir- Yüce Allah şöyle emretmektedir: **"Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla,"** gönül rızasıyla ve içten gelerek **"verin."** Onlara mehirlerini vermeyi savsaklamayın yahut eksik vermeye kalkmayın. Buradan anlaşıldığına göre eğer kadın mükellefse, mehir kadının kendisine verilir ve kadın bu mehire nikah akdiyle mâlik olur. Çünkü Yüce Allah mehri kadına izafe etmektedir. İzafe ise bunu onun mülkiyetine vermeyi gerektirmektedir.

"Bununla beraber onlar, gönül hoşluğuyla size onun bir kısmını bağışlarlarsa," yani kendi rızaları ve irâdeleriyle mehirlerinin bir bölümünü düşürmek, ertelemek yahut karşılıksız olarak bağışlamak suretiyle almayacak olurlarsa **"onu da afiyetle yiyin,"** bu konuda sizin için herhangi bir vebal ve sorumluluk yoktur. Bu buyrukta kadının reşid olması halinde -bağış yoluyla dahi olsa- malında tasarruf yetkisine sahip olduğuna delil vardır. Eğer kadın reşid değilse o takdirde onun yapacağı bu bağışın bir hükmü olmaz. Yine bu buyruktan anlaşıldığına göre kadının velisinin -kadının gönül hoşluğuyla verdikleri müstesna- kadının mehrinde hiçbir hak sahibi olmadığına da delil vardır.

Yüce Allah'ın **"Size helâl olan beğendiğiniz kadınlardan... nikâhlayın."** buyruğunda helâl olmayan kadının nikâhlanmasının yasaklandığına delil vardır. Mesela müşrik veya ahlaksız kadın gibi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Müşrik kadınları iman etmedikçe nikâhlamayın."** (el-Bakara, 2/221) Yine bir yerde de **"Zina eden kadını da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek nikâhlar."** (en-Nur, 24/3) buyrulmaktadır.

﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾

5- Allah'ın sizin için geçimlik kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin. Onlara bu (mal)**lardan yedirin ve giydirin. Bir de onlara güzel söz söyleyin.**

5. "Sefih," deli, bunak vb. akıl yetersizliği ya da küçük ve reşit olmayan çocuklarda olduğu üzere olgunluğa erişmemiş olmak gibi nedenlerden dolayı malda gereği gibi uygun tasarrufta bulunamayan kimse demektir. İşte şanı Yüce Allah, velilere böylelerine mallarını vermelerini yasaklamaktadır. Çünkü mallarını ifsad ve telef etmelerinden korkulur. Halbuki Yüce Allah malları, kullarının din ve dünya maslahatlarını ayakta tutmaya sebep kılmıştır. Böyleleri ise mallarını gere-

ği gibi idare edip koruyamazlar. O bakımdan Yüce Allah bu kimselere mallarının verilmemesini, bunun yerine o mallardan onların yiyeceklerinin ve giyeceklerinin temin edilmesini, dinî ve dünyevî zorunluluklarla ihtiyaçlarını ilgilendiren harcamaların yapılmasını emretmektedir. Bir de onlara güzel söz söylenmesini, yani mallarını isteyecek olurlarsa, onlara reşid olmalarından sonra mallarını kendilerine vereceklerini va'dederek ve benzeri uygun sözler söyleyerek gönüllerini hoş etmek maksadıyla güzel karşılık vermelerini emretmektedir.

Allah Teala'nın malları velilere izafe etmesinde velilerin, sefihlerin mallarını koruma, onlarda tasarrufta bulunma ve onları tehlikelerden koruma konusunda onlarda kendi malları gibi muamele etmeleri gerektiğine işaret vardır.

Bu ayette delinin, küçük çocuğun ve reşit olmayanın nafakasının -şâyet kendilerine ait malları varsa- kendi mallarından karşılanacağına delil vardır. Çünkü Yüce Allah, "**Onlara bu** (mal)**lardan yedirin ve giydirin.**" buyurmaktadır. Yine bu buyrukta velinin makul harcama ve giyim masraflarıyla ilgili yaptığını iddia ettiği masraflara dair sözünün kabul edileceğine delil vardır. Çünkü Yüce Allah, velileri bu gibi kimselerin malları üzerinde emin kabul etmiştir. Dolayısıyla emin kabul edilen kimsenin sözünün de kabul edilmesi gerekmektedir.

﴿وَٱبْتَلُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُوا۟ ٱلنِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَٱدْفَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَآ
إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُوا۟ وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِٱلْمَعْرُوفِ فَإِذَا
دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ فَأَشْهِدُوا۟ عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾﴾

6- Yetimleri evlilik çağına erişinceye kadar sınayın. Şâyet onlarda bir reşidlik görürseniz mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler (de mallarını alacaklar) **diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin. Zengin olan gözü tok davransın, fakir olan da örfe uygun yesin. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da onlara karşı şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter.**

6. Sınamaktan kasıt, denemek/imtihan etmektir. Bu da reşidliği yaklaşmış ve olgun davranması mümkün görülen yetime, malından bir miktar verilerek yapılır. Böylece malında haline uygun bir şekilde tasarrufta bulunup bulunmadığı ortaya çıkmış olur. Bu sayede onun reşid olup olmadığı ortaya çıkar. Eğer hâlâ malında güzel tasarrufta bulunamıyorsa malı ona verilmez, aksine o kimsenin yaşı ilerlese dahi "sefih" sayılır. Şâyet reşid olduğu ve malında uygun tasarrufta

bulunduğu ortaya çıkar ve evlenecek çağa da gelirse o takdirde "**mallarını kendilerine teslim edin,**" eksiksiz olarak verin.

"**Büyüyecekler** (de mallarını alacaklar) **diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin.**" Allah'ın sizin için mubah kıldığı helâl sınırı aşarak Yüce Allah'ın size helâl kıldığı mallarınızı bırakıp onların mallarından size haram kıldığı sınıra geçmeyin. Onlar mallarını sizden alma imkanını bulamayacakları, sizi kendi mallarını yemekten de engelleyemeyecekleri küçüklük çağlarındayken, acele ederek onlar büyümeden önce mallarını yiyip tüketmeye kalkışmayın. Buna benzer haller, Allah'tan korkmayan, velâyetleri altında bulunanlara da merhamet ve sevgileri bulunmayan birçok veli kimsede görülmektedir. Onlar bu durumu bir fırsat olarak değerlendirirler. Onu ganimet belleyerek Allah'ın kendilerine haram kıldığı o malları çabucak yiyip tüketmeye bakarlar. İşte Yüce Allah özellikle böyle bir halde bu yasağı getirmektedir.

﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ
مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾﴾

7- Erkekler için baba ve anne ile yakın akrabaların bıraktıklarından bir pay olduğu gibi kadınlar için de baba ve anne ile yakın akrabaların bıraktıklarından -az ya da çok- bir pay vardır. Bu, farz kılınmış bir paydır.

7. Araplar cahiliye döneminde zorbalıkları ve katı kalplilikleri dolayısıyla kadınlar ve küçük çocuklar gibi güçsüz kimseleri mirasçı kabul etmez, onlara mirastan pay vermezlerdi. Mirası yalnızca güçlü erkeklere tahsis ederlerdi. Çünkü -iddialarına göre- erkekler savaş, çarpışma, talan ve baskın yapmaya ehillerdi.

Merhameti ve hikmeti sonsuz yüce Rabbimiz ise kullarına, erkeklerin ve kadınların, güçlülerin ve zayıfların eşitlikle muamele görecekleri bir hüküm koymayı irâde buyurdu. Bundan önce de nefislerin bu emirleri rahatlıkla kabul edemeyi irâde buyurdu. Bundan önce de nefislerin bu emirleri rahatlıkla kabul edemayı irâde buyurdu.

"bıraktıklarından bir pay," bir hisse **"olduğu gibi kadınlar için de baba ve anne ile yakın akrabaların bıraktıklarından -az ya da çok- bir pay vardır."**

Sanki, "Acaba bu pay örfe ve âdete bağlı bir pay mıdır, bunlara istenilen miktarda bir pay mı verilecektir, yoksa bu, miktarı belli bir şey midir?" diye farazî bir soru varid olmuştur ve Yüce Allah da cevaben **"Bu, farz kılınmış bir paydır."** buyurmuştur. Yani bu miktar, her şeyi bilen ve hikmeti sonsuz olan Allah'ın takdir ettiği bir paydır. Yüce Allah'ın izniyle bu miktara dair açıklamalar ilerde gelecektir.

Yine burada da bir kimse, kadınlarla çocukların ancak çok miktardaki malda paylarının olabileceği vehmine kapılabilme ihtimali olduğu için Yüce Allah -devamla- **"az ya da çok"** buyurarak böyle bir vehmi ortadan kaldırmaktadır.

Yüce Allah'ın şanı yücedir, O, en güzel hüküm koyandır.

﴿ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا
مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ ﴾

8- (Miras) **paylaşımı sırasında yakınlar, yetimler ve yoksullar da hazır bulunurlarsa onları o maldan nasiplendirin ve onlara güzel sözler söyleyin.**

8. Bu da Yüce Allah'ın kalpleri hoşnut eden oldukça üstün ve güzel hükümlerinden biridir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "(Miras) **paylaşımı sırasında yakınlar,"** buradaki "paylaşım" ifadesi gereği bu yakınlardan kasıt, mirasçı olmayan akrabalardır. Zira mirasçılar kendilerine paylaşım yapılan kimseler arasındadırlar. **"Yetimler ve yoksullar,"** yani kendilerine bir şeyler verilme hakkına sahip olan fakirler de **"hazır bulunurlarsa onları o maldan nasiplendirin,"** yani herhangi bir çaba, gayret ve yorgunluk söz konusu olmaksızın elinize geçen bu maldan kolayınıza gelen bir şeyler verin. Çünkü onların canları da böyle bir malı çekmekte ve bir şeyler verilmesini beklemektedirler. Sizler de size zarar vermeyecek ve onlara da fayda sağlayacak bir miktarı vermek suretiyle gönüllerini hoş edin.

Bu buyruğun anlamından anlaşıldığına göre bir kimsenin elinde bulunan bir şeyi bir başkası görür de ondan bir şeyler arzuladığı fark edilirse ona mümkün mertebe bir şeyler vermek gerekir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi birine hizmetçi yemeğini getirecek olursa*

onu kendisiyle birlikte oturtsun. Kendisiyle birlikte oturtmayacak olursa bile ona bir yahut iki lokma veriversin."[43]

Ashab-ı Kiram da ağaçlarından ilk mahsulleri topladıkları vakit onu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e getirir, o da onlara bereket ihsan edilmesi için dua eder, sonra da orada bulunan en küçük çocuğu bulup o meyveyi ona verirdi.[44] Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o küçük çocuğun bunu iştiyakla arzuladığını bilirdi.

Bütün bunlar ise vermenin mümkün olması halinde söz konusudur. Şâyet böyle bir şeye imkan bulunmazsa -mesela o, sefih kimselerin hakkı olabilir ya da daha önemli bir durum söz konusu olabilir- o takdirde böylelerine **"güzel söz"** söylenmelidir. Yani güzel sözle, çirkin ve kötü olmayan ifadelerle ve iyilikle onlara karşılık vermek gerekir.

﴿ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا
قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ ﴾

9- Arkalarında, kendileri hakkında endişe edecekleri âciz ve küçük çocuklar bırakacak olanlar korksunlar da Allah'a karşı takvâlı olsunlar ve doğru söz söylesinler.

10- Şüphe yok ki yetimlerin mallarını zulümle yiyenlerin, yiyip de karınlarına (doldurdukları şey) **ancak ateştir. Onlar alevli bir ateşe de gireceklerdir.**

9. Bir görüşe göre burada hitap, ölümü yaklaşmış ve vasiyetinde haksızlık yapmış kişilerin yanında hazır bulunanlaradır. Böyle bir kimsenin yanında hazır bulunanlar ölmek üzere olan kimseye vasiyetinde adaletli davranmasını ve bu konuda eşitliğe riâyet etmesini emretmelidirler. Buna delil ise Yüce Allah'ın **"doğru söz söylesinler"** buyruğudur. Yani adalete ve örfe uygun doğru söz söylesinler. Bunlar çocukları aleyhine vasiyette bulunmak isteyen kimseye kendilerinden sonra kendi çocuklarına yapılmasını istedikleri muameleye uygun şekilde vasiyet etmesini salık vermelidirler.

Bir görüşe göre de bu buyrukla kastedilenler deli, küçük ve zayıf gibi sefihlere velilik eden kimselerdir. Bu velilere, velâyetleri altında bulunan kimselere dinî

43 Buhârî, Itk 18, Et'ime 55; İbn Mâce, Et'ime 19; Dârimî, Et'ime 33.

44 Müslim, 1373.

ve dünyevî maslahatları hakkında, geride bırakacakları kendi güçsüz evlatlarına yapılmasını arzu ettikleri davranış neyse ona göre davranmaları emredilmektedir. O halde onlar başkalarının üzerindeki velayetlerde **"Allah'a karşı takvâlı olsunlar,"** yani onları küçük düşürmemek, onların işlerini çekip çevirmek ve onları Allah'a karşı takvâlı davranmaya teşvik etmek şekilde takvâlı kimselere yakışan tarzda davransınlar.

10. Şanı Yüce Allah velilere bu şekilde emir verdikten sonra yetimlerin mallarını yemelerini yasaklayarak tehdit etmekte ve bunun için en ağır azabın verileceğini haber vermektedir: **"Şüphe yok ki yetimlerin mallarını zulümle yiyenler,"** yani haksız yolla onların mallarını yiyenler... Bu kayıtla, bundan önce geçen fakir kimsenin maruf bir şekilde yetimin malından yemesiyle velilerin, yiyeceklerini yetimlerinin yiyecekleriyle bir arada bulundurmalarının caiz olduğu hükmü dışarda kalmaktadır.

Ancak haksız yere yetimlerin mallarını yiyen kimselerin **"yiyip de karınlarına** (doldurdukları şey) **ancak ateştir,"** yani onların yedikleri aslında bir ateştir ve bu ateş karınlarında alev alev yanmaktadır. Bu ateşi karınlarına sokanlar da onlardır. **"Onlar alevli bir ateşe de gireceklerdir."** Yakıcı ve alev alev yanan bir ateşe gireceklerdir. Bu da günahlar hakkında varid olmuş en büyük tehdit olup yetimlerin mallarını yemenin ne kadar ağır bir vebal ve çirkin bir şey olduğuna ve bunun cehenneme girmeyi gerektirdiğine delildir. Bu da yetimlerin mallarını yemenin en büyük günahlardan olduğunun delilidir. Yüce Allah'tan âfiyet ve esenlik dileriz.

﴿ يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِىٓ أَوْلَـٰدِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ
ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن
كَانَ لَهُۥ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٌ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُ ۚ
مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۗ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً
مِّنَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ ﴾

11- Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki kadının payı (kadar miras) **vardır. Eğer kadınlar ikiden fazla iseler ölenin bıraktığı** (mirasın) **üçte ikisi onlarındır. Şâyet kadın tek ise mirasın yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa anne ile babasının her birine mirasın altıda biri verilir. Çocuğu olmayıp da anne-babası ona mirasçı olursa üçte biri annesinindir. Şâyet**

kardeşleri varsa o vakit altıda biri annesinindir. Bu, ölenin yapacağı vasiyetten veya (varsa) **borçlarından sonradır. Babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olacağını bilemezsiniz. Bunlar Allah'tan bir farz olarak** (tayin edilmiştir). **Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, sonsuz hikmet sahibidir.**

[Mirasa Dair Hükümler ve Miras Hakkına Sahip Olanlar:]

Buradan itibaren zikredilen âyetlerle Nisa sûresinin sonundaki âyet-i kerime miras hükümlerini ihtiva eden âyetleri teşkil etmektedir. Bu âyet-i kerimeler -Buharî'nin *Sahih*'inde sabit olup Abdullah b. Abbas yoluyla gelen, *"Farz hisseleri sahiplerine verin. Geriye bir şey artarsa bu, en yakın erkeğedir."*[45] hadis-i şerifiyle birlikte- miras ahkamının çok büyük bir bölümünü, hatta -ilerde görüleceği üzere- hepsini ihtiva etmektedirler. Sadece ninelerin mirası müstesnâdır; çünkü ninelerin mirası bu ayetlerde söz konusu edilmemektedir. Ancak *Sünen* kitaplarında Muğire b. Şu'be ile Muhammed b. Mesleme'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* nineye altıda bir hisse vermiştir.[46] İlim adamlarının da bu hususta icmaları vardır.

[Kız ve Erkek Çocukların Miras Hükümleri:]

11. "Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor..." Ey anne-babalar, çocuklarınız sizin yanınızda emanettirler. Allah onlar hakkında size vasiyet ve emirde bulunmuştur ki onların dinî ve dünyevî maslahatlarını yerine getiresiniz. Onlara ilim öğretin, onları terbiye edin ve kötülüklere karşı da onları koruyun. Onlara Allah'a itaati emredip daima takvâdan ayrılmamalarını öğütleyin. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler, yakacağı insanlarla taşlar olan ateşten kendinizi ve ailenizi koruyun."** (et-Tahrim, 66/6)

Buna göre anne-babanın yanında çocuklar, haklarında ilâhî vasiyette bulunulan emanetlerdir. Anne-babalar ya bu vasiyetin gereğini yerine getirecekler ki o takdirde onlar için çok büyük mükâfatlar vardır ya da bunu zayi edeceklerdir ki bundan dolayı da tehdit ve cezayı hak ederler. İşte bu da Yüce Allah'ın kullarına anne-babadan daha çok merhametli olduğunu gösteren delillerdendir. Çünkü Yüce Allah, anne-babanın çocuklarına tam anlamıyla şefkatli olmalarına rağmen yine de onlara çocukları hakkında tavsiyede bulunmaktadır.

45 Buhârî, Ferâiz 5, 7, 9, 15; Müslim, Ferâiz 2; Dârimî, Ferâiz 28.

46 Bk. Ebû Dâvûd, Ferâiz 5; Tirmizî, Ferâiz 10; İbn Mâce, Ferâiz 4; *Muvatta*, Ferâiz 4.

Daha sonra Yüce Allah, çocukların alacakları miras payını söz konusu ederek **"Erkeğe iki kadının payı** (kadar miras) **vardır."** buyurmaktadır. Yani öz oğullar ile oğulun erkek çocukları için -beraberlerinde farz hisse sahibi kimse bulunmadığı takdirde- erkeğe iki dişinin payı kadar verilir. Farz hisseler dağıtıldıktan sonra geriye kalan miktar da kendi aralarında böylece paylaştırılır.

Âlimlerin bu hususta icmaı vardır. Öz çocuklar varsa miras onlarındır, oğulun çocuklarının (torunların) mirastan pay almaları sözkonusu değildir. Çünkü -erkek ve kız- öz çocuklar vardır. Bu pay, erkek ve kız çocukların beraberce bulunması halinde böyledir. Zira bu konuda iki durum vardır: Yalnızca erkek çocukların bulunması hali -ki buna dair hüküm ileride gelecektir- ve kız çocukların tek başına bulunmaları hali ki bunu da şanı Yüce Allah şu buyruğuyla söz konusu etmektedir:

"Eğer kadınlar ikiden fazla iseler," öz kız çocuklar veya oğulun kızları üç ve daha fazla iseler **"mirasın üçte ikisi onlarındır. Şâyet kız tek ise,"** yani yalnızca bir kız yahut oğulun bir kızı varsa **"mirasın yarısı onundur."** Bu konuda da icma vardır. Geriye şöyle bir soru kalmaktadır: Bu konuda icma bulunduğuna göre iki kız çocuğuna mirasın üçte ikisinin verileceği nereden anlaşılmaktadır?

Cevap: Bu, Yüce Allah'ın, **"Şâyet kız tek ise mirasın yarısı onundur."** buyruğundan anlaşılmaktadır. Bunun mefhumu şudur: Eğer kız çocukları birden fazla olursa o takdirde farz hisse yarım olmaktan çıkar. Yarımdan sonraki hisse ise ancak üçte ikidir. Aynı şekilde Yüce Allah'ın, **"Erkeğe iki kadının payı** (kadar miras) **vardır."** buyurması da bunu göstermektedir. Çünkü bir kimse geriye bir erkek ve iki kız çocuğu bırakacak olursa erkek üçte iki hisse alır. Zira Yüce Allah onun payının iki kız payı kadar olduğunu bildirmiştir. Bu da iki kız çocuğunun üçte iki alacaklarını göstermektedir. Aynı şekilde kız çocuğu erkek kardeşiyle birlikte -ki erkek kardeş onun miras payını kız kardeşten daha fazla eksiltir- üçte bir aldığına göre onun, kız kardeşiyle birlikte üçte bir pay alması öncelikle söz konusu olur. Yine Şanı Yüce Allah'ın iki kızkardeş hakkındaki: **"Eğer kızkardeşler iki tane iseler erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisini alırlar."** (en-Nisa, 4/176) buyruğu da iki kızkardeşe üçte iki verileceği hususunda açık bir nastır. Buna göre ölenin iki kız kardeşi -(ölene) uzaklıklarına rağmen- üçte iki aldıklarına göre iki kız çocuğun -(babaya) yakınlıkları nedeniyle- üçte iki pay almaları öncelikle söz konusu olur. Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de sahih bir hadiste geçtiği üzere Sa'd'ın iki kızına üçte iki hisse vermiştir.[47]

47 Ebû Dâvûd, 2892; Tirmizi, 2092; Hakim, 4/333.

Geriye şu soru kalmaktadır: Peki, Yüce Allah'ın **"ikiden fazla iseler"** buyruğunun ifade ettiği anlam nedir? Cevaba gelince; doğrusunu en iyi bilen Allah'tır, ama bunun anlamı şudur: Farz hisse olan üçte iki, kız çocuklarının ikiden fazla olmaları halinde artmaz. Aksine bu üçte iki, iki ve daha yukarı sayıdaki kız çocuklar için değişmez bir orandır.

Âyet-i kerime ayrıca şuna delildir: Öz olan tek bir kız ile birlikte oğuldan bir veya birkaç kızı bulunacak olursa öz kıza mirasın yarısı verilir. Yüce Allah'ın kız çocuklarına ya da oğulun kızlarına farz olarak tayin etmiş olduğu üçte ikiden geriye altıda bir kalır. İşte bu da oğulun kızına ya da kızlarına verilir. O bakımdan bu altıda bire "üçte ikinin tamamlayıcı bölümü" denir. Oğulun kızıyla birlikte bulunan ve ondan daha aşağıda olan oğulun kızlarının payı da bu şekildedir.

Âyet-i kerime şunu da göstermektedir: Kız çocukları yahut oğulun kızları üçte ikiyi tamamen alacak olurlarsa, oğulun bunlardan daha aşağıda kalan kızlarına pay düşmez. Çünkü Allah onlar için üçte ikiden fazlasını farz hisse olarak tayin etmemiştir. Bu da tamamen alınmış bulunmaktadır. Şâyet onlara da pay düşecek olursa, o takdirde onlara üçte ikiden daha fazla bir hisse ayrılması gerekir ki bu da nassa aykırıdır.

Bütün bu hükümler ilim adamları tarafından icma ile kabul edilmiştir. Yüce Allah'a hamd olsun.

Yüce Allah'ın: **"ölenin bıraktığı"** ifadesi; mirasçıların, ölenin geriye bıraktığı gayrimenkul, ev eşyası, altın, gümüş vb. her şeye mirasçı olduklarına, hatta ancak ölümünden sonra sabit olan diyetten ve zimmetindeki borçlardan da sorumlu olduklarına delildir.

[Ana-Babanın Miras Hükümleri:]

Daha sonra Yüce Allah, ana-babanın miraslarını şöyle beyan etmektedir: Ölenin **"çocuğu varsa,"** yani öz çocuğu yahut oğlunun çocuğu -erkek veya kız, tek veya daha çok fark etmez- **"anne-babanın her birine mirasın altıda biri"** verilir. Çocuklardan herhangi birinin bulunması halinde anne hiçbir şekilde altıda birden daha fazla pay alamaz. Babanın ise erkek çocuklarla birlikte altıda birden daha fazla hakkı yoktur. Şâyet çocuk bir yahut daha çok sayıda kız ise ve farz hisseden sonra da geriye bir şey kalmıyorsa -anne-baba ve iki kız çocuğunun olması halinde olduğu gibi- asabe olmak hasebiyle babaya bir şey kalmaz. Eğer kızın yahut kız çocukların farz hisselerinden sonra geriye bir şey kalacak olursa, baba altıda biri farz hissesi olarak, geriye kalanı da asabe olarak alır. Çünkü farz hisseleri sahipleri-

ne verdiğimizde geriye kalanı, en yakın erkek akrabaya vermemiz gerekir. Baba da kardeş, amca ve diğer erkek akrabalardan önce gelir.

"Çocuğu olmayıp da anne-babası ona mirasçı olursa üçte biri annesinindir," geri kalan da babaya aittir. Çünkü burada Yüce Allah, malı baba ve anneye tek bir izafeyle izafe etmiştir. Daha sonra da annenin payını takdir etmiştir. Bu da geriye kalanın babaya ait olduğuna delildir. Buradan da anlaşıldığına göre baba, çocukların olmaması halinde farz hisseye sahip değildir. Aksine o asabe olması hasebiyle malın tamamına yahut farz paylardan geri kalan bölümüne mirasçı olur. Ancak anne-baba ile birlikte eşlerden birisi bulunacak olursa -ki bunlara Ömeriyeteyn (Ömer'in karşılaştığı iki mesele) adı verilir- o takdirde koca yahut zevce, farz hissesini alır. Daha sonra anne, geri kalanın üçte birini, baba da ondan geri kalanı alır. Buna da Yüce Allah'ın **"anne-babası ona mirasçı olursa üçte biri annesinindir."** buyruğu delildir. Yani anne-babanın mirasçı olduğu miktarın üçte biri annenindir ki bu da iki şekilde olur: Koca, anne-baba bulunması halinde altıda bir; hanım, anne-baba bulunması halinde de dörtte bir şeklinde olur. Âyet-i kerime annenin mirasının, çocukların bulunmaması halinde malın üçte birinin tamamı olacağına delil teşkil etmemektedir ki bu iki şekil bu halden istisna edilmiştir, densin. Bunu da şöyle açıklayabiliriz: Kocanın yahut hanımın aldığı hisse, alacaklıların alacağı konumundadır. Bu da ana mirastan alınır, geri kalanı da anne ile baba arasında paylaştırılır. Ayrıca bizler anneye malın üçte birini verecek olursak onun, kocanın bulunması halinde babanın aleyhine olacak şekilde daha fazla alması gerekir. Hanımın bulunması halinde de baba, anneden altıda birin yarısı kadar bir fazlalık almış olur. Böyle bir payın ise benzeri bir hisse şekli yoktur. Çünkü bilinen durum, annenin babaya eşit olması yada babanın annenin aldığının iki katı kadarını almasıdır.

"Şâyet kardeşleri varsa, o vakit altıda biri annesinindir." İster anne-baba bir kardeş olsunlar, ister baba, ister anne bir olsunlar; ister erkek ister kız olsunlar, ister miras alabilsinler isterse de baba veya dede nedeniyle hacbedilsinler (mirastan engellensinler) fark etmez. Ancak şöyle denilebilir: Yüce Allah'ın **"Şâyet kardeşleri varsa"** buyruğunun zahiri, mirasçı olmayanları kapsamaz. Buna delil ise sıfatı sebebiyle hacbedilen kimseleri kapsamayışıdır. Buna göre annenin üçte bir payını ancak miras alabilen kardeşler hacbedebilir. Bunu şu da teyid etmektedir: Miras alan kardeşlerin annenin üçte bir payını hacbetmeleri onlara bir miktar malın kalması içindir. Burada ise o mal yoktur. -En iyisini bilen Allah'tır- Ancak bu hususta kardeşlerin iki ve daha fazla olmaları şarttır. Bununla birlikte **"kardeşler"** lafzının çoğul olarak gelmesi müşkil bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Buna da şu şekilde cevap verilmektedir: Bundan kasıt (üç ve daha fazla anlamında) çoğul değil, birden fazla oluştur. Bu da iki kişi hakkında kullanılabilir. Çünkü bazen çoğul lafzı kullanılarak iki kişi kastedilebilir. Yüce Allah'ın Davud ile Süleyman *aleyhisselam* hakkındaki buyruğunda olduğu gibi: ﴿وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾ / **"Biz onların hükümlerine tanık idik."** (el-Enbiya, 21/78)

Yüce Allah, anne bir kardeşler hakkında da (bir sonraki âyette) şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bir erkek veya kadına çocuğu ve babası olmadığı** (kelâle olduğu) **halde mirasçı olunuyorsa ve bunların da** (ana bir) **erkek veya kız kardeşi varsa, bunların her birine altıda bir düşer. Şâyet bundan daha çok iseler o halde hepsi yapacağı vasiyet ve borçtan sonra üçte bire ortak olurlar."** Görüldüğü gibi Yüce Allah burada -icma ile de kabul edildiği üzere- iki ve daha fazlasını kastetmekle birlikte, çoğul lafzını mutlak olarak kullanmıştır. Buna göre ölen kişi geriye anne, baba ve birden çok kardeş bırakacak olursa, anne altıda bir alır, baba da kalanı alır. Kardeşler annelerinin paylarını üçte birden hacbederlerken onlar da babaları tarafından hacbedilirler. Ancak diğer ihtimale göre anne üçte bir alır, geri kalan da babaya ait olur.

Daha sonra Yüce Allah, **"Bu, ölenin yapacağı vasiyetten veya** (varsa) **borçlarından sonradır"** buyurmaktadır. Yani ölen kimsenin Allah'a yahut insanlara dönük borçlarının ödenmesinden ve ölümünden sonra yerine getirilmesini istediği vasiyetlerin yerine getirilmesinden sonra mirasçılar, bu farz paylara ve mirasa hak kazanabilirler. İşte bunlardan sonra geriye kalan, mirasçıların hak ettikleri terekedir. Vasiyetin, esas itibarıyla borçtan sonra gelmekle birlikte önce zikredilmesi, vasiyete verilen önemden dolayıdır. Çünkü vasiyetin yerine getirilmesi mirasçılara ağır gelir. Yoksa borçlar vasiyetten önce gelir ve ana sermayeden verilir. Vasiyet de miras almayan yabancı durumundaki kimseler için üçte bir veya daha az bir oranda yapılması halinde geçerli olur. Üçte birden fazla olan vasiyet ise ancak mirasçıların kabul etmesiyle yerine getirilebilir.

Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olacağını bilemezsiniz."** Yani eğer mirasın miktarlarının tespit edilmesi sizin akıl ve tercihlerinize havale edilecek olsaydı Allah'tan başka kimsenin bilemediği zararlar ortaya çıkardı. Çünkü akıllar eksiktir; neyin uygun, neyin daha iyi olduğunu -bütün zaman ve mekanlarda- bilemezler. Onlar dinî ve dünyevî maksatlarının elde edilebilmesi için de çocuklar mı yoksa anne-baba mı kendilerine daha yakındır, bunu da idrak edemezler.

"Bunlar Allah'tan bir farz olarak (tayin edilmiştir). **Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."** Yani bunları farz kılıp takdir eden, ilmiyle herşeyi kuşatan Allah'tır. Şer'î hükümlerini muhkem ve sapasağlam yapan, takdir ettiğini en güzel şekilde takdir edendir. Akıllar her zamana, her yere ve her duruma uygun ve elverişli olan bu hükümlerin benzerlerini ortaya koyamazlar.

﴿ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ
فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۚ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ
مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ
أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي
الثُّلُثِ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ ۚ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾

12- Eğer çocukları yoksa hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Şâyet çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bunlar yaptıkları vasiyetlerden yahut borçtan sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa geriye bıraktığınızın dörtte biri de onlarındır. Şâyet çocuğunuz varsa yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadına çocuğu ve babası olmadığı (kelâle olduğu) halde mirasçı olunuyorsa ve bunların erkek veya kız kardeşi varsa, bunların her birine altıda bir düşer. Şâyet bundan daha çok iseler o halde hepsi, yapılan vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortak olurlar. Bunlar (varislere) zarar verici olmamalıdır. Allah'tan bir vasiyet olarak (gelen buyruklardır bunlar). Allah her şeyi bilendir, Halîmdir.

[Koca ve Hanımın Miras Hükümleri:]

12. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey kocalar, **"Eğer çocukları yoksa hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Şâyet çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bunlar yaptıkları vasiyetlerden yahut borçtan sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa geriye bıraktığınızın dörtte biri de onlarındır. Şâyet çocuğunuz varsa yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra sekizde biri onlarındır."** Zikri geçen ve olup olmamasına göre hükmün değiştiği "çocuk" (الْوَلَد) kelimesinin kapsamına erkek olsun kız olsun öz çocuklar, oğulun çocukları, kocadan yahut başkasından olma bir ya da daha çok sayıdaki çocuklar dâhildir. Ancak kız çocukların çocukları bu kapsamın dışındadır. Bu hususta icmâ vardır.

["Kelâle"nin Anlamı ve Mirastaki Payı:]

Daha sonra Yüce Allah, **"Eğer bir erkek veya kadına çocuğu ve babası olmadığı** (kelâle olduğu) **halde mirasçı olunuyorsa ve bunların erkek veya kız kardeşi varsa,"** bazı kıraatlerde olduğu gibi bu, anne bir kardeşleri varsa... demektir. Âlimler de burada sözü geçen kardeşlerden kastın, anne bir kardeşler olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Eğer kelaleye, yani babası ve çocuğu bulunmayan, başka bir deyişle babası da, dedesi de, oğlu da, oğlunun oğlu da, kızı da, kızının oğlu da -ne kadar aşağıya inerlerse insinler- bulunmayan kelaleye -Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallahu anh* kelâleyi böyle yorumlamıştır ve bu hususta ittifak hasıl olmuştur, Yüce Allah'a hamd olsun- mirasçı olunuyorsa **"bunların,"** yani erkek ve kız kardeşlerin **"her birine altıda bir düşer."**

"Şâyet bundan," bir kişiden **"daha çok iseler o halde hepsi yapılan vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortak olurlar."** Yani üçte birden fazlasını alamazlar, sayıca ikiden fazla olsalar da bu böyledir. Yüce Allah'ın, **"Üçte birde ortak olurlar"** buyruğu erkek ve kızların alacakları payın eşit olacağına delildir. Çünkü **"ortak"** tabiri, eşitliği gerektirir. **"Kelâle"** lafzı, usulün (aşağıya doğru çocuk ve torunların), füruun (yukarı doğru da baba ve dedelerin), annenin çocuklarını mirastan düşürdüklerine delildir. Çünkü Yüce Allah onları sadece kelâlede mirasçı kılmıştır. Eğer kelâleye mirasçı olunmuyorsa onlar da bu durumda ittifakla miras alamazlar.

Yüce Allah'ın **"...sonra üçte birde ortak olurlar"** buyruğu da anne-baba bir kardeşlerin Himariye diye bilinen meselede mirastan düştüklerine delildir. Bu mesele ise koca, anne, anne bir kardeşler ve anne-baba bir kardeşlerin mirasçı olma halidir. Bu durumda koca mirasın yarısını alır. Anne altıda bir, anne bir kardeşler de üçte biri alırlar. Anne-baba bir kardeşler ise pay alamazlar. Çünkü Yüce Allah üçte biri anne bir kardeşlere izafe etmiştir. Şâyet anne-baba bir kardeşler de onlara ortak olursa bu, Yüce Allah'ın farklı hükümler tahsis ettiği ayrı mirasçıları bir arada toplamak olur. Aynı şekilde anne bir kardeşler farz hisse sahibidirler. Anne-baba bir kardeşler ise (burada) asabedirler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur: *"Farz hisselerini sahiplerine verin, geriye kalanı ise en yakın erkeğe verin."*[48] Farz hisse sahipleri ise Yüce Allah'ın, paylarının miktarını

48 Hadisin kaynakları daha önce geçti.

tespit ettiği kimselerdir. Bu meselede ise anne bir kardeşlerden geriye mirastan herhangi bir miktar kalmamaktadır. O halde anne-baba bir kardeşler mirasçı olmaktan düşmektedirler. Bu hususta doğru olan budur.

Anne-baba bir yahut baba bir erkek ve kızkardeşlerin mirası ise Yüce Allah'ın, **"Senden fetva isterler: De ki: Allah size kelâle hakkında şunu açıklar:..."** (en-Nisa, 4/176) buyruğunda belirtilmektedir. Buna göre anne-baba bir yahut baba bir tek kız kardeş mirasın yarısını alır. İki kızkardeş olurlarsa üçte ikisini alırlar. Anne-baba bir kızkardeş ile baba bir kızkardeş yahut kızkardeşler beraber olmaları halinde tek başına kız kardeş yarıyı alır. Üçte birden geri kalan ise baba bir tek kız kardeş veya kızkardeşlerindir. Bu da üçte ikiyi tamamlayıcı miktar olan altıda birdir. Eğer anne-baba bir kızkardeşler üçte ikinin tamamını alacak olurlarsa -daha önce kız kardeşlerle oğulun kızkardeşleriyle ilgili açıklamalarda geçtiği üzere- baba bir kızkardeşler pay alamaz. Eğer kardeşler erkek ve kız iseler, o takdirde erkek iki kızın payını alır.

[Mirasla İlgili Farklı Durumların Hükmü:]

"Katilin, kölenin, farklı dinden olanın, kısmen azad edilmiş kölenin, hunsanın, baba bir erkek kardeşlerle birlikte dedenin, avl ve red meselelerinin, zevi'l-erhamın, asabenin geri kalanlarının, kız çocuklarla birlikte baba bir kızkardeşlerin yahut oğulun kızlarının miraslarının hükümleri Kur'ân-ı Kerîm'den anlaşılabilmekte midir?" diye sorulacak olursa cevabımız şudur:

Evet, Kur'ân-ı Kerîm sözü geçen bütün bu hususlara delalet eder. Ancak bu, dikkatle düşünmeyen kimseler tarafından kavranması zor, ince işaretler ve dikkat çekmeler şeklinde yer almaktadır.

[Katilin ve Dini Farklı Olan Akrabaların Mirastaki Hükmü:]

Mirasçısı olduğu kişiyi öldüren katil ve mirasçısından farklı dine mensup olanlar mirasçı olamazlar. Bu, malın mirasçılara yakınlıklarına, dinî ve dünyevî faydalarına uygun olarak taksim edilmesi hususunda gözetilen ilâhî hikmetin beyanından açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Yüce Allah bu hikmete **"Babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olacağını bilemezsiniz."** buyruğuyla işaret etmektedir. Bilindiği gibi katil, kendisine miras bırakan şahsa en büyük zarar veren kişidir. O bakımdan katil hakkında miras almayı gerektiren hususun varlığı söz konusu olamaz. Çünkü katil, mirasın gerekçesi durumunda olan menfaat sağlamanın zıddı olan öldürme zararını irtikâb etmiştir. İşte buradan öldürmenin, mirasın en büyük engeli olduğu ve Yüce Allah'ın, hakkında **"Akrabalar Allah'ın Kitabınca**

(miras konusunda) birbirlerine daha yakındırlar." (el-Enfal, 8/75) buyurduğu akrabalık bağını kestiği bilinen bir husustur. Bununla birlikte şu şer'i kaide de İslâm hukukunda önemli bir yer etmiştir: "Bir kimse vaktinden evvel herhangi bir şeyi ele geçirmeye çalışacak olursa ondan mahrum bırakılmakla cezalandırılır."

İşte bu ve benzeri hususlardan, ölenin dininden farklı bir dine mensup olan akrabaların da miras alamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü farklı dinden oluş engeli, miras almayı gerektiren sebebe aykırıdır. Bu sebep ise miras almayı gerektiren nesep bağıdır. Farklı dinden oluş ise her bakımdan ayrı oluşu gerektirir. O bakımdan miras almaya engel teşkil eden sebep (farklı dinden oluş), miras almayı gerektiren nesep bağı sebebini ortadan kaldırmaktadır. Engelin varlığı dolayısıyla diğer sebebin herhangi bir etkisi olmaz. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Şanı Yüce Allah, müslümanların haklarını kâfir akrabaların dünyevî haklarından önde tutmuştur. O bakımdan bir müslüman ölecek olursa onun malı, daha yakın ve onda daha fazla hak sahibi olana intikal eder. Buna göre Yüce Allah'ın, **"Akrabalar Allah'ın Kitabınca (miras konusunda) birbirlerine daha yakındırlar."** buyruğu, akrabaların dinleri aynı olması halinde göz önünde bulundurulur. Dinlerinin farklı olması halinde ise din kardeşliği hiç şüphesiz nesep kardeşliğinden önce gelir.

İbnu'l-Kayyım, *Cilau'l-Efham*'da şöyle demektedir: "Biz bu hususu miras âyetinden ve şanı Yüce Allah'ın bu âyette mirası 'kadın' lafzı ile değil de 'zevce' lafzı ile irtibatlandırmasından -dikkatle düşündüğümüz takdirde- anlayabiliriz. Mesela Yüce Allah'ın, **'Hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir.'** buyruğunda olduğu gibi. İşte bu buyruk da miras almanın ancak benzerlik ve birbiriyle uyumu gerektiren zevciyet dolayısıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Mü'min ile kâfir arasında ise herhangi bir benzerlik ve uyum yoktur. Dolayısıyla da aralarında mirasçı olma söz konusu olamaz. Kur'ân-ı Kerîm'in kelime ve terkiblerinin sırları, gerçekten aklı erenlerin akıllarının çok üstündedir."

[Kölelerin Hükmü:]

Köle ne miras alır ne de ona mirasçı olunur. Köleye mirasçı olunamayacağı açıktır. Çünkü kölenin miras alınacak bir malı yoktur. Aksine köle beraberindekilerle birlikte efendisine aittir. Miras almamasına gelince köle, bağımsız olarak mülk sahibi olamaz. Eğer mülk sahibi olsaydı o da efendisine ait olurdu. Ayrıca köle, ölenin yabancısıdır. Bu yüzden Yüce Allah'ın, **"Erkeğe** (mirasta) **iki kadının payı kadar** (vardır)**."** buyruğuyla **"hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir,"** **"bunların her birine altıda bir düşer"** buyrukları ve benzerleri, mülk

edinmeleri söz konusu olan kimseler hakkında olur. Kölelerin mülk edinmeleri ise söz konusu değildir. Böylelikle kölenin miras alamayacağı da anlaşılmış olur.

Bir kısmı hürriyete kavuşturulmuş, bir kısmı köle olan kimsenin ahkamı da kısımlara ayrılır. Onun hürriyete kavuşmuş olan bölümü dolayısıyla Allah'ın miraslarda onun için tayin ettiği miktarını hak eder. Buna sebep ise ondaki kısmî hürriyet ve bu yönde mülk edinmesinin kabil olmasıdır. Ondaki kısmî köleük ise mülk edinme kabiliyetini ortadan kaldırır. O halde kısmen hürriyetine kavuşmuş köle hem miras alır, hem ondan miras alınır, hem de hacbeder. Bu da onun sahip olduğu hürriyet miktarına göre değişir. Kölenin -kendisi hakkında gerektirici sebeplere göre- övülmesi, yerilmesi, mükâfat kazanması ve cezalandırılması söz konusu olduğu gibi bu hususta da aynı durum söz konusudur.

[Hunsa ve Müşkil Kimsenin Durumu:]

Hunsa olan kimsenin ya erkekliği ya dişiliği açıktır ya da ikisi de belli değildir, müşkildir. Eğer erkeklik ya da dişiliği açıksa onun hükmü de açıktır. Şâyet erkek olduğu tespit edilmişse hakkında erkeklerin hükmü cereyan eder ve erkekler hakkındaki nas onu da kapsar. Eğer kadın ise kadınların hükmünü alır ve kadınlar hakkında varid olan nas onu da kapsar. Şâyet müşkil ise eğer erkek ve kızın -anne bir kardeşler durumunda olduğu gibi- miras paylarında farklılık yoksa onun da durumu açıktır. Eğer erkek kabul edilirse farklı, kadın kabul edilirse farklı miras alması söz konusu olup bizim de artık bunu tespit etme imkanımız kalmamışsa biz ona her iki takdirin daha fazla olanını vermeyiz. Çünkü bu durumda diğer mirasçılara haksızlık etme ihtimali vardır. Ona her iki takdirin daha az olanını da vermeyiz. Çünkü bu takdirde de ona zulmetme ihtimali vardır. O bakımdan her ikisi arasında orta bir yol ve iki yolun adalete daha yakın olanını izlememiz gerekir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Adaletli olun; çünkü o takvâya daha yakındır."** (el-Maide, 5/8) Bizim böyle bir durumda ise sözü geçen bu yoldan daha fazla adalete yol bulma imkanımız yoktur. Zaten Yüce Allah **"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez."** (el-Bakara, 2/286); **"Gücünüz yettiğince Allah'tan korkun."** (et-Tahrim, 64/16) buyurmaktadır.

[Dedenin Mirası:]

Anne-baba bir yahut baba bir kardeşlerle birlikte dede bulunursa kardeşler dedeyle birlikte miras alırlar mı, almazlar mı? Yüce Allah'ın Kitabı bu hususta Ebu Bekir es-Sıddık *radıyallahu anh*'ın şu şekildeki görüşüne delil teşkil etmektedir:

Dede, anne-baba bir yahut baba bir ya da anne bir kardeşleri -tıpkı babanın onları hacbettiği gibi- hacbeder.

Bunu şöyle açıklayalım: Dede, Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde baba olarak zikredilmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Yoksa siz ölüm Yakub'a gelip çattığı zaman orada hazır mıydınız? Hani o, oğullarına, 'Benden sonra siz neye ibâdet edeceksiniz?' dediği zaman onlar, 'Senin ilâhına ve babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhına, bir tek olan ilâha ibâdet edeceğiz...' demişlerdi."** (el-Bakara, 2/133) **"Babalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum."** (Yusuf, 12/38) Böylelikle Yüce Allah hem dedeyi hem de babanın dedesini "baba" diye ifade etmiştir. İşte bu da dedenin baba konumunda olduğunu, babanın aldığı mirası dedenin de alabileceğini ve babanın -olmaması halinde- hacbettiği kimseleri dedenin de hacbedebileceğini ortaya koymaktadır.

Babanın yokluğu halinde dedenin de çocuklar ve onların dışında kalan kardeşler, amcalar ve onların çocukları arasında ve diğer miras hükümlerinde babanın hükmünü taşıdığı hususunda ilim adamları icma ettiğine göre, değişik annelerden olma kardeşlerini hacbetmek hususunda da dedenin hükmüyle babanın hükmünün aynı olması gerekir. Oğulun oğlu da öz oğul seviyesinde olduğuna göre dede niye baba durumunda olmasın?

Babanın dedesi, kardeşin oğluyla birlikte olursa, âlimler dedenin kardeş oğlunu hacbedeceğini ittifakla kabul etmişlerdir. O halde ölenin dedesi, niçin ölenin kardeşini hacbetmesin? Dede ile birlikte kardeşlerin de mirasçı olacağını kabul edenleri destekleyen ne bir nas, ne bir işaret, ne bir uyarı, ne de bir kıyas vardır.

[Avl ve Hükümleri:]

Avl meselelerinin hükmü de Kur'ân-ı Kerîm'den anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Yüce Allah bazı hisseleri farz olarak tayin etmiş ve mirasçılara paylarını takdir etmiştir. Bunlar iki durumla karşı karşıyadırlar: Ya birbirlerini hacbederler ya da etmezler. Şâyet birbirlerini hacbedecek olurlarsa hacbolunan kişi düşer, bu konuda başkasına engel olamaz ve herhangi bir şey de hak edemez. Eğer birbirlerini hacbetmeyecek olurlarsa ya farz hisseler terekenin tamamını kapsamaz (geriye bir şeyler artar) ya herhangi bir fazlalık ve eksiklik söz konusu olmaksızın terekenin tamamını kapsar ya da farz hisseler terekeden daha fazla olur. İlk iki halde herkes farz hissesini tam olarak alır. Sonuncu halde ise -ki bu da farz hisselerin terekeden fazla olma halidir- iki hal söz konusudur: Ya bazı mirasçıların Allah'ın kendisine tayin etmiş olduğu farz hisselerini eksiltecek ve geri kalanlarının farz

hisselerini tamamlayacağız. Ancak bu, tercih etmeyi gerektiren bir gerekçe olmaksızın tercihe gitmektir. Birinin hissesini eksiltmek diğerininkini eksiltmekten daha evla değildir. O halde ikinci durum söz konusudur. İkinci durum ise her birisine payını mümkün olduğu kadarıyla verir ve aralarında hisselerine uygun oranda bölüşme yoluna gideriz. Tıpkı alacaklıların alacaklarının, borçlunun malından daha fazla olması halinde olduğu gibi.

Buna ise avl diye bilinen yoldan başkasıyla ulaşmamıza imkân yoktur. İşte buradan feraizde avl'i, şanı Yüce Allah'ın Kitab-ı Kerîm'inde açıklamış olduğunu öğreniyoruz.

[Farz Hisse Sahiplerine Red Hükümleri:]

Avl konusundaki yolun tam aksiyle de mirastaki reddi öğrenebilmekteyiz. Şöyle ki eğer farz hisse sahiplerinin hisseleri terekenin tamamını kapsamıyorsa, geriye hak sahibi yakın ya da uzak asabe olmaksızın bir şeyler kalıyorsa, artan bu miktarı onlardan birine geri çevirmemiz (red), tercih edici bir gerekçe olmaksızın tercih yoluna gitmektir. Onlardan başka ölünün akrabası olmayan birine, artanı vermek ise bir haksızlıktır, haktan sapmaktır ve şanı Yüce Allah'ın **"Akrabalar Allah'ın Kitabınca birbirlerine** (mirasta) **daha yakındırlar."** (el-Enfal, 8/75) buyruğuna da aykırı düşmektir. Buna göre artan miktarın farz hisse sahiplerine farz hisse kadarıyla geri verilmesi (reddedilmesi) tek yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşler, akrabalardan sayılmadıklarından dolayı onlara red yapılmayacağını kabul edenlerin görüşlerine göre bunlar kendilerine takdir edilmiş bulunan farz hisselerinden fazlasını hak edemezler. Ancak sahih olan görüşe göre red konusunda da karı-kocanın hükmü, diğer mirasçıların hükmü gibidir. Çünkü sözü geçen delil hepsini kapsamaktadır. Tıpkı avl ile ilgili delilin onları da kapsadığı gibi.

[Mirasta Zevi'l-Erham:]

Yine aynı yolla zevi'l-erhamın (ölüye mirasçı olmayan uzak akrabaların) mirası da bilinebilmektedir. Şöyle ki ölen kişi eğer geriye farz hisse sahibi ya da asabe bırakmamışsa o takdirde mirası ya yabancıların menfaatlerine harcanmak üzere beytülmale ait olur ya da icma ile mirasçı oldukları sabit akrabalar vasıtasıyla ona yakın sayılan kimselere verilir. Kabul edilmesi gereken yol da ikincisidir. Buna da şanı Yüce Allah'ın **"Allah'ın Kitabınca akrabalar birbirlerine** (mirasta) **daha yakındırlar."** (el-Enfal, 8/75) buyruğu delil teşkil etmektedir.

Bu mirası onlardan başkasına harcamak, daha öncelikli olanları terk etmek demektir. O bakımdan zevi'l-erhamın mirasçı kabul edilmesi, uygulanması gereken yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların mirasçı oldukları bu şekilde kesinleştiğine, bununla birlikte Allah'ın Kitabında onlar için ayrı ayrı belirli bir pay olmadığını da bildiğimize göre bu durumda kendileriyle ölü arasında birtakım aracı yakınlar olduğu için -ki onlar bu aracılar sebebiyle akrabalardan sayılmışlardır- işte zevi'l-erham kendileri sebebiyle akraba sayıldıkları bu aracı yakınlar seviyesinde kabul edilirler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır.

[Ölenin Asabeleri ve Mirastaki Hükümleri:]

Oğullar, kardeşler, onların oğulları (yeğenler), amcalar, onların oğulları vb. gibi asabenin geri kalanlarının mirasına gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Farz hisseleri sahiplerine verin. Geriye bir şey kalırsa onu da en yakın erkek akrabaya verin."*[49] Yüce Allah da **"Anne-babanın ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından her biri için mirasçılar kıldık."** (en-Nisa, 4/33) buyurmaktadır. Buna göre biz farz hisseleri sahiplerine verdikten sonra geriye bir şey kalmayacak olursa, asabe olan kimse herhangi bir şey hak etmez. Eğer geriye bir şey kalacak olursa, cihetlerine ve yakınlık derecelerine göre en önce gelen asabe onu alır.

Asabe ciheti ise beş türlüdür: Önce oğullar, sonra babalar, sonra kardeşler ve onların oğulları, sonra amcalar ve oğulları, sonra da velâ gelir. Bunların arasından daha yakın cihette olanlara öncelik tanınır. Eğer aynı cihetten iseler derece itibarıyla daha yakın olana bakılır. Aynı derecede iseler daha kuvvetli olana bakılır ki bu da öz olandır. Her bakımdan eşit olurlarsa o takdirde ortak olurlar.

Farklı annelerden olan kız kardeşlerin, kızlarla birlikte yahut oğulun kızları ile birlikte asabe olmaları halinde ise bunlar farz paylarından artanı alırlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de kızkardeşlerin kızlar sebebiyle mirasçılıktan düşeceklerine delil olacak bir husus yoktur. Durum böyle olunca kız çocuklarının farz hisselerini almalarından sonra geriye bir şey kalacak olursa, kızkardeşlere verilir. Kız kardeşler bırakılarak onlardan daha uzak asabe olan kardeş oğlu, amca ve onlardan daha uzak olanlar mirasçı kabul edilmez. Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır.

﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ ﴾

49 Hadisin kaynaklarına daha önce işaret edilmişti.

13- İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse Allah, onu orada ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.

13. Yani şanı Yüce Allah'ın mirasa dair sözünü ettiği bu etraflı hükümler Allah'ın; sınırında durulması, aşılmaması ve kusurlu davranılmaması gereken sınırlarıdır. Bu buyrukta -Yüce Allah'ın mirasçıların paylarının miktarını tespit etmesi nedeniyle- mirasçılara yapılacak vasiyetin neshedildiğine delil vardır. Diğer taraftan Yüce Allah **"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, onları aşmayın."** (el-Bakara, 2/229) buyurmaktadır ki mirasçıya hakkına ek olarak bir de vasiyette bulunmak bu haddi aşma kapsamına girer. Zaten Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de *"Hiçbir mirasçıya vasiyet yoktur."*[50] buyurmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah genel bir çerçevede Allah ve Rasûlüne itaati ve onlara isyan etmemeyi söz konusu etmektedir. Böylelikle miras hukukunda O'nun sınırlarına bağlı kalmak ya da bunu terk etmek de bu genel çerçeve kapsamına girmektedir. İşte bu bakımdan **"Kim Allah'a ve Rasûlüne,"** emirlerine uymak suretiyle -ki bu emirlerin en büyüğü olan tevhidde onlara itaat, sonra da değişik dereceleriyle diğer emirlere itaat gelir- ve en büyüğü Allah'a şirk olan yasaklarından sonra da farklı kategorileriyle diğer günahlardan uzak durmak suretiyle **"itaat ederse Allah onu orada ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar."** Emirleri yerine getirip yasaklardan sakınan kimse mutlaka cennete girer, cehennem ateşinden kurtulur.

"İşte," Yüce Allah'ın gazabından ve azabından kurtularak hiçbir kimsenin nitelendiremeyeceği ebedî nimetlere nail olmak ve O'nun rıza ve mükâfatını elde etmek suretiyle ulaşılan **"en büyük kurtuluş budur."**

﴿وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدْخِلْهُ نَارًا خَٰلِدًا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾﴾

14- Kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan eder ve O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu da orada ebedî kalmak üzere bir ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap da vardır.

50 Buhârî, Vesâyâ 6; Ebû Dâvûd, Vesâyâ 6, Buyû' 88; Tirmizî, Vesâyâ 5; Nesâî, Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Vesâyâ 6.

14. "Kim de Allah'a ve Rasûlüne isyan eder..." İsyanın kapsamına küfür ve daha aşağıda olan günahlar girer. Dolayısıyla günahkar kimselerin kâfir olacağını söyleyen Haricilerin bu ayeti herhangi bir şekilde delil göstermeleri mümkün değildir. Çünkü Yüce Allah cennete girmeyi Zatına ve Rasûlüne itaate bağlı kılmıştır. Cehenneme girmeyi ise Zatına ve Rasûlüne isyana bağlı kılmıştır. Allah'a ve Rasûlüne tam anlamıyla itaat eden bir kimse azapsız olarak cennete girer. Allah'a ve Rasûlüne tam anlamıyla isyan eden de -ki bunun kapsamına şirk ve ondan aşağıda olan diğer günahlar girer- cehenneme girer ve orada ebedî kalır. Hem isyanda bulunan hem de itaat eden bir kimsede ise kendisindeki itaat ve isyan oranında mükâfatı da, cezalandırmayı da gerektiren nitelikler bulunuyor demektir. Tevatür yoluyla gelen naslar da tevhid itaatine sahip olan muvahhidlerin cehennemde ebediyen kalmayacaklarını ortaya koymaktadır. Çünkü onların sahip oldukları tevhid inancı, cehennemde ebediyen kalmalarına engeldir.

﴿وَٱلَّٰتِي يَأْتِينَ ٱلْفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَٱسْتَشْهِدُوا۟ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنكُمْ ۖ فَإِن شَهِدُوا۟
فَأَمْسِكُوهُنَّ فِى ٱلْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَٱلَّذَانِ
يَأْتِيَٰنِهَا مِنكُمْ فَـَٔاذُوهُمَا ۖ فَإِن تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا۟ عَنْهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابًا
رَّحِيمًا ﴿١٦﴾﴾

15- Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Şâyet şahitlik ederlerse ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun.

16- İçinizden fuhuş yapanların her ikisine de eziyet edin. Eğer tevbe eder ve hallerini düzeltirlerse artık onları bırakın. Şüphesiz Allah tevbeleri çokça kabul edendir, pek merhametlidir.

15. "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara," yani zina edenlere. Zinanın fuhuş diye nitelendirilmesi onun çok çirkin ve iğrenç bir fiil oluşundan dolayıdır. **"karşı içinizden,"** adaletli mü'min erkekler arasından **"dört şahit getirin. Şâyet şehadet ederlerse ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun."** Yani onları kendileri hakkında şüpheye yol açan evden dışarı çıkmaktan alıkoyun. Ki onları hapsetmek onlar için öngörülen cezalar arasındadır. Bu alıkoyup hapsetmenin son vakti ise ölü-

mün onları alıp götürmesi ya da Allah'ın, onlara evlerde hapsedilmenin dışında bir yol göstermesidir.

Bu âyet-i kerime neshedilmiş değildir. Sadece belli vakte kadar geçerli olmak üzere emredilmiş bir buyruktur. İslâm'ın ilk döneminde durum böyleydi. Allah onlara bir başka yol gösterinceye kadar da böyle devam etti. Sözü geçen yol ise muhsan erkek ve kadının recmedilmesi, muhsan olmayanların ise celde (sopa) cezasıyla cezalandırılmalarıdır.

16. Aynı şekilde **"İçinizden fuhuş yapanların"** erkek veya kadın olsunlar **"her ikisine de"** sözle azarlayarak, ayıplayarak ve bu hâyâsızlıktan vazgeçirecek şekilde vurarak **"eziyet edin."** Buna göre erkekler fuhuş işlediklerinde onlara eziyet edilir, kadınlar da hapsedilir ve onlara da eziyet edilir. Hapsin nihaî süresi ölüme kadardır, eziyetin nihaî süresi ise tevbe edip hali düzeltinceye kadardır. İşte bundan dolayı da şöyle buyrulmuştur:

"Eğer tevbe eder," yani işledikleri günahtan vazgeçerek pişman olup bir daha o günaha dönmemeye karar verir **"ve hallerini düzeltirlerse,"** yani tevbede samimi olduklarına delil olan ameller işlerlerse **"artık onları,"** yani onlara eziyet etmeyi **"bırakın. Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul edendir, pek merhametlidir."** Günah ve hata işleyenlerin tevbelerini çokça kabul edendir, rahmet ve ihsanı çok büyük ve bol olandır. Böylelerini tevbe etmeye muvaffak kılması, tevbelerini kabul etmesi ve işlediklerini müsamahayla karşılaması da O'nun bu lütuf ve ihsanları arasındadır.

Bu iki âyet-i kerimeden zinaya dair delilin, dört mü'min erkeğin şahitliği olduğu anlaşılmaktadır. Onların adil olmalarının şart koşulması ise öncelikli olarak söz konusudur. Çünkü şanı Yüce Allah kullarının ayıplarını örtmek üzere bu hayâsızlığın durumunu oldukça sıkı tutmuştur. O kadar ki bu konuda yalnızca kadınların ya da erkeklerle birlikte kadınların yahut dörtten daha az erkeklerle birlikte şahitlik eden kadınların şahitliği kabul edilmez. Ayrıca bu husustaki sahih hadislerin açıkça delalet ettiği gibi bu işe dair şahitlikte açık lafızların kullanılması da kaçınılmazdır.

Nitekim âyet-i kerimedeki **"Fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin"** ifadesi de buna işaret etmektedir. Zira bununla yetinilmeyerek daha sonra **"Şehadet ederlerse"** buyrulmaktadır. Yani üstü kapalı ifade ve kinaye söz konusu olmaksızın gözle görülen bir durumun açıkça dile getirilmesi ve açık lafızların kullanılması şarttır.

Bu iki âyet-i kerimeden ayrıca söz, fiil ve hapisle yapılacak eziyetin, Yüce Allah tarafından kötü fiilden alıkoymayı gerçekleştirecek şekilde isyan türleri için geçerli bir tazir cezası olarak meşru kılınmış olduğu da anlaşılmaktadır.

﴿ إِنَّمَا ٱلتَّوْبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَتُوبُ
ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ ٱلتَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ
حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ إِنِّى تُبْتُ ٱلْـَٰٔنَ وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾ ﴾

17- Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak kötülüğü cehaletle yapıp sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir. İşte Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler bunlardır. Allah hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir

18- Yoksa kötülükleri işleyip de nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında 'Ben, şimdi tevbe ettim.' diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin tevbesi (geçerli) **değildir. İşte Biz onlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.**

17-18. Allah'ın, kullarının tevbesini kabul etmesi iki türlüdür: Birisi kullarını tevbe etmeye muvaffak kılması, diğeri ise kulunun tevbe etmesinden sonra o tevbeyi kabul etmesidir. Şanı Yüce Allah burada, bir lütfu ve cömertliği olarak kabul etmeyi üzerine bir hak olarak takdir ettiği tevbenin mahiyetini bize haber vermektedir. Bu tevbe **"kötülüğü,"** yani günahları **"cehaletle"** işleyenlerin tevbesidir. Günahın cehaletle işlenmesi, kişinin o günahın âkıbetini, Allah'ın gazap ve cezasını gerektirdiğini; ayrıca Allah'ın kendisini görüp gözettiğini ve sonunda bu günahın imanını eksilteceğini ya da yok edeceğini bilmemesidir. Bu itibarla günah işleyen herkes -o günahın haram olduğunu bilse dahi- cahildir. Hatta onun haram olduğunun bilinmesi, cezayı gerektiren bir günah sayılması için şarttır.

"Sonra da çarçabuk tevbe eden kimseler" buyruğunun şu anlamda olma ihtimali vardır: Ölümü görmeden önce tevbe eden kimseler... İşte Yüce Allah, kul kesin olarak öleceğini ve azap göreceğini anlamadan önce tevbe edecek olursa tevbesini kabul eder. Ölüm halinde ise isyankârların tevbeleri de, kâfirlerin dönüşleri de kabul olunmaz. Nitekim Yüce Allah, Firavun hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Nihâyet boğulacağı anda şöyle dedi: 'İsrailoğullarının iman etti-**

ğinden başka bir ilâhın olmadığına inandım, ben de müslümanlardanım.'" (Yunus, 10/90) Bir başka yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde, 'Bir olarak Allah'a inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik.' dediler. Ama Bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir/kanunudur."** (el-Mümin, 40/85)

Burada da şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa kötülükleri işleyip de,"** yani küfrün dışındaki günahları işlemeye devam edip **"nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında 'Ben şimdi tevbe ettim.' diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin tevbesi** (geçerli) **değildir. İşte Biz onlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır."** Çünkü böyle bir durumda yapılan tevbe, zorakî bir tevbedir. Bu tevbenin de sahibine hiçbir faydası yoktur. Zira ancak gönülden yapılan tevbe fayda verir.

Yüce Allah'ın **"Sonra da çarçabuk tevbe eden"** ifadesinin şu anlama gelme ihtimali de vardır: Tevbe etmeyi gerektiren günahı işlemelerinden kısa bir süre sonra tevbe edenlerinki... Bu durumda anlam şöyle olur: Bir kimse günahı işledikten itibaren elini çabuk tutarak o işten vazgeçmeyi kararlaştırıp Yüce Allah'a döner ve bundan dolayı pişman olursa, şüphe yok ki Allah onun tevbesini kabul eder. Bu ise günahını sürdürüp devam ettiren, kusurları üzere ısrar eden kimsenin durumundan farklıdır. Böyle bir kimsenin işlediği günahlar sonunda onda kalıcı birer nitelik halini alır ve artık onun tam manasıyla tevbe etmesi çok zor olur. Çoğunlukla da tevbe etmeye muvaffak kılınmaz ve tevbenin sebepleri ona kolaylaştırılmaz. Tıpkı bile bile kötülük işleyen ve Allah'ın kendisini görmesine aldırış etmeyen kimsenin kötülük işlemesi gibi. Böyle bir kimse kendi yüzüne karşı rahmet kapılarını kapatmış olur.

Evet, Yüce Allah'ın, kasten ve kesin bilgisine rağmen günahlar üzere ısrar edip duran kulunu, geçmiş bütün günahlarını ve suçlarını kendisi sebebiyle silebileceği faydalı bir tevbeye muvaffak kılması mümkündür. Fakat bu ilâhî rahmet ve tevfik, böyle olmayan kişiye daha yakındır. Bundan dolayı bir önceki âyet-i kerime **"Allah hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir."** şeklinde sona ermektedir. Şanı Yüce Allah kimin samimi olarak tevbe ettiğini, kimin tevbesinin de sahte olduğunu çok iyi bilir. Bu yüzden herkese hikmetine uygun olarak hak ettiği şekilde karşılık verir. Yine hikmet ve rahmetinin tevbeye muvaffak kılınmasını gerektirdiği kimseyi tevbeye muvaffak kılması da hikmetinin bir parçasıdır. Hikmet ve adaletinin tevbeye muvaffak kılmamayı gerektirdiği kimseyi de böyle bir muvaffakiyetten mahrum bırakır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ
مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾ ﴾

19- Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Onlar apaçık bir hayâsızlık işlemedikçe kendilerine verdiğinizin bir kısmını geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Şâyet onlardan hoşlanmadınızsa (sabredin), **çünkü hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah pek çok hayır takdir etmiş olabilir.**

19. Cahiliye döneminde bir kimse ölüp de geriye hanımını bırakacak olursa ölenin kardeşi, amcasının oğlu ya da bunlara benzer herhangi bir yakını, onun hanımının herkesten daha çok kendi hakkı olduğunu düşünür ve kadın ister hoşlansın ister hoşlanmasın onu alıkoyardı. Şayet kendisi isterse kadının rızasına bakmaksızın uygun göreceği bir mehir verip onunla evlenirdi. Şâyet kadını beğenmezse onun evlenmesini engeller, ancak kendisinin arzu ettiği biri çıkarsa evlenmesine müsaade ederdi. Bazen de ölen yakınının mirasından yahut kendi mehrinden ona bir şeyler vermedikçe onu evlendirmeye yanaşmazdı. O kişi aynı zamanda hoşlanmadığı karısına vermiş olduğu mehrin bir bölümünü geri almak için onu sıkıştırırdı. İşte Yüce Allah mü'minlere bütün bu halleri şu iki durum dışında yasakladı:

1. Eğer kadının kendisi, ilk kocasının yakınıyla evlenmeye razı olur ve onun nikâhı altına girmeyi kabul ederse. Nitekim Yüce Allah'ın **"zorla"** ifadesinden anlaşılan da budur.

2. Eğer kadın; zina etmek, çirkin ve ahlaksız sözler söylemek ya da kocasına eziyet etmek gibi apaçık bir hâyâsızlık işleyecek olursa. İşte bu durumda kocasının onun yaptığına ceza olmak üzere -eğer bu, adalete dayanıyorsa- mehrinden bazı şeyler vermesini sağlamak kastıyla onu sıkıştırması caiz olur.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlarla iyi geçinin."** Bu hem sözle hem davranışla geçinmeyi kapsar. Kocanın hanımıyla güzel arkadaşlık etmesi, eziyetten geri durması, iyilikte bulunması, güzel davranması vb. gibi şekillerde hanımıyla iyi geçinmesi, onun için görevdir. Marûf bir şekilde hanımın nafakasını, giyimini ve benzeri ihtiyaçlarını karşılaması da buna dahildir. Kocaların/erkeklerin, hanımlarına/kadınlara karşı maruf olan iyilikleri zaman ve mekân

şartları çerçevesinde yerine getirmesi gerekir. Bu da durumların değişmesiyle değişiklik gösterir.

"Şâyet onlardan hoşlanmadınızsa (sabredin); **çünkü hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah pek çok hayır takdir etmiş olabilir."** Yani ey kocalar, onlardan hoşlanmasanız bile hanımlarınızı nikâhınız altında tutmalısınız. Çünkü bunda büyük bir hayır vardır. Allah'ın emrine uymak ve Yüce Allah'ın dünya ve âhiret mutluluğunun kaynağı olan emirlerini kabul etmek bu hayrın bir parçasıdır. Kişinin sevmemekle birlikte, kendini evli kalmaya zorlaması, nefsine karşı bir cihaddır ve güzel ahlaka sahip olmak için bir çabadır. Bu da bu hayırlar arasında yer alır. Belki de bu hoşlanmayış zamanla ortadan kalkar ve -kimi vakalarda görüldüğü üzere- yerini sevgi alabilir. Belki Allah o hoşlanmadığı hanımdan kendisine salih bir evlat verir ve o, bu dünyada da, âhirette de ebeveynine faydalı olabilir. Bütün bunlar böyle bir hanımı nikâh altında tutmanın mümkün olması, sakıncalı olmaması halinde söz konusudur. Eğer ayrılık zorunluysa/mutlaksa ve böyle bir hanımı nikâh altında tutmanın hiçbir yolu yoksa bu durumda nikâh altında tutmak şart değildir. O takdirde Yüce Allah'ın şu buyruğu bize yol göstermektedir:

﴿وَإِنْ أَرَدتُّمُ ٱسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا۟ مِنْهُ
شَيْـًٔا ۚ أَتَأْخُذُونَهُۥ بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾﴾

20- Bir eş bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, öncekine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın. İftira ve apaçık bir günah olduğu halde onu alacak mısınız?

20. "Bir eşi" boşayarak **"bırakıp da yerine"** evlenerek **"başka bir eş almak isterseniz"** bunda sizin için bir günah, bir zorluk, bir vebal yoktur. Ama **"önceki-ne,"** yani kendisinden ayrıldığınız hanıma veya ikinci olarak evleneceğiniz hanıma **"yüklerle"** pek çok malı mehir olarak **"vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın."** Aksine bu malı onlara bırakın, mehri tastamam verin ve bu konuda onları savsaklamayın.

Faziletli ve uygun olan, mehri az tutmak suretiyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymak olmakla birlikte bu ayette, yüklü miktarda mehir vermenin haram olmadığına delil vardır. Delalet yönü de şudur: Yüce Allah kocaların yapabilecekleri bir durumu haber vermekte ve onların bu durumlarını reddetmemektedir. O halde bu da çok miktarda mehir vermenin haram olmadığının delilidir. Eğer

dinî bakımdan bir fesat ve karşı konulamayacak kadar maslahata aykırılık ihtiva edecek olursa çok miktarda mehir vermek yasaklanabilir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İftira ve apaçık bir günah olduğu halde onu alacak mısınız?"** Böyle bir şey helâl olmaz. Eğer sizler çeşitli hile yollarına başvurarak alsanız dahi böyle bir işin günahı gâyet açıktır.

Yüce Allah, bu yasağın hikmetini de şöyle beyan etmektedir:

﴿وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَـٰقًا غَلِيظًا﴾

21- Hem birbirinizle kaynaşmış ve onlar sizden kuvvetli bir söz almışken onu nasıl alabilirsiniz?

21. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Nikah akdinden önce hanım, kocaya haramdır. Kocaya helâl olmayı, ancak kocanın kendisine vereceği mehirle kabul edebilmektedir. Koca, hanımıyla gerdeğe girip onunla kaynaştıktan ve mehirden önce haram olan ilişkiyi kurduktan sonraysa -kadın ancak bu bedelin verilmesi karşılığında böyle bir işe razı olduğuna göre- bu durumda koca, bedelin/mehrin karşılığını tamamıyla almış olur ve bu bedeli ödemekle de yükümlü olur. Peki, verdiği bedelin karşılığını tamamıyla aldıktan sonra nasıl verdiği bu bedeli geri almak isteyebilir? Şüphesiz ki bu, zulüm ve haksızlığın en büyüğüdür. Ayrıca Yüce Allah nikah akdiyle de kocadan hanımının haklarını yerine getireceğine dair ağır bir söz almıştır.

﴿وَلَا تَنكِحُوا۟ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً
وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾﴾

22- Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesnâ. Çünkü bu, bir hâyâsızlık ve gazaba sebep olan iğrenç bir iştir ve kötü bir yoldur.

22. "Babalarınızın," yani ne kadar yukarı doğru giderse gitsin babalarınızın (ve dedelerinizin) evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. **"Çünkü bu, bir hayasızlık,"** oldukça çirkin ve kötü bir iştir. **"gazaba sebep olan iğrenç bir iştir,"** hem Allah'ın hem de insanların gazabına sebep olan bir davranıştır. Hatta bu davranış sebebiyle oğul babasına, baba da oğluna gazap eder. Halbuki oğulun ona iyi

davranması emredilmiştir. **"ve kötü bir yoldur."** Bu yolu izleyen kimseler için oldukça kötü bir yoldur. Zira bu, İslâm'ın uzak durulmasını emrettiği ve yaklaşılmamasını istediği cahilî âdetlerdendir.

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ
الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ
وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ
بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ
الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾ ۞ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا
اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ
بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

23- **Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kızkardeşleriniz, eşlerinizin anaları ve kendileri ile zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız**(la evlenmek) **size haram kılındı. Eğer o kadınlarla zifafa girmemiş iseniz sizin için bir vebal yoktur. Öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birlikte almanız da** (size haramdır). **Ancak geçmişte olanlar müstesnâ. Şüphesiz Allah mağfiret edendir, çok merhametlidir.**

24- **Evli kadınlar da** (size haramdır). **Sahip olduğunuz cariyeler müstesnâ. Bunlar Allah'ın size** (farz olarak) **yazdıklarıdır. Geriye kalan**(kadın)**lara gelince iffetinizi koruyarak ve zinaya sapmaksızın mallarınızla** (onları nikâhlama yolunu) **aramanız size helâl kılındı. O halde onlardan hangisiyle faydalandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini verin. Onun miktarını tayin ettikten sonra gönül hoşluğuyla** (eksiltme ya da artırma konusunda) **uzlaşmanızda size bir vebal yoktur. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.**

Bu âyet-i kerimeler hem nesepten, emzirmeden, evlilik bağından kaynaklanan akrabalıktan ve bir arada tutulmadan dolayı kendileri ile evlenilmesi haram kılınan kadınları hem de evlenilmeleri helâl olan kadınları açıklamaktadır.

23. Nesepten dolayı kendileri ile evlenilmesi haram olan kadınlar: Bunlar, Yüce Allah'ın sözünü ettiği yedi kimsedir: Anne; ne kadar yukarı çıkarsa çıksın (nineler de dahil) kendisi vasıtasıyla dünyaya gelinen kadındır. Ne kadar aşağı giderse gitsin (torunlarla birlikte) tüm kız çocuklar. Ana-baba bir yahut baba bir ya da anne bir kızkardeşler. Babanın kızkardeşleri yahut dedenin kız kardeşleri olan halalar. Annenin kızkardeşi yahut ninenin kızkardeşi olan teyzeler ki ister mirasçı olsunlar ister olmasınlar fark etmez. Erkek kardeşin kızları ve kızkardeşin kızları, ne kadar aşağı giderlerse gitsinler (yani kız yeğenler ve onların kızları ile torunları).

İşte âyet-i kerimede ifade edilen bu kadınlar, âlimlerin icmasıyla nesep yolu ile haram kılınan kadınlardır. Nesep bağı olup da bu sayılanların dışında kalanlar ise Yüce Allah'ın **"Geriye kalan**(kadın)**lara gelince... size helâl kılındı."** buyruğunun kapsamına girmektedir. Mesela hala kızı, amca kızı, dayı ve teyze kızları gibi...

Süt emme dolayısıyla haram kılınan kadınlar: Yüce Allah bunlar arasından sadece sütanneyi ve süt kız kardeşi zikretmiştir. Süt, anneye ait olmayıp (sütannenin) kocasına ait olmasına rağmen sütannenin haram kılınması, sütün sahibinin (sütannenin kocasının), süt emenin (süt) babası olduğunun delilidir. Emme yoluyla babalık ve annelik sabit olduğuna göre onların yakın akrabalarının da akrabalığı (süt emen hakkında) sabit olur. Mesela sütanne ve süt babanın kardeşleri, usul ve füruları gibi... Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de, *"Neseb yoluyla haram olan, süt emme yoluyla da haram olur."*[51] buyurmaktadır. Bu durumda evlenme haramlığı, süt emziren kadınla onun kocası yönünden nesep bağı olan akrabalar arasında olduğu şekilde geçerlidir. Süt emen çocuk yönünden ise yalnızca onun zürriyetinden gelenler için geçerlidir (süt emen çocuğun diğer kardeşleri hakkında ise haramlık söz konusu değildir). Bununla birlikte süt emmenin -sünnetin beyan ettiği üzere- ilk iki yıl içinde en az beş defa gerçekleşmiş olması şartı vardır.[52]

Evlilik bağından kaynaklanan akrabalık sebebiyle haram kılınan kadınlar: Bunlar da dört tanedir: Ne kadar yukarı doğru giderlerse gitsinler babaların

51 Buhârî, Şehâdât 7, Nikâh 20, 27; Müslim, Radâ' 1, 2, 9, 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 6; Tirmizî, Radâ' 1; İbn Mâce, Nikâh 34.

52 Bkz. Müslim, 1452; Tirmizî, 1152.

hanımları ve ne kadar aşağı inerlerse insinler oğulların hanımları -ki bunlar ister miras alsınlar ister hacbedilsinler fark etmez-, ne kadar yukarı doğru giderlerse gitsinler hanımların anneleri (ve nineleri). İşte bu üçü, sırf nikâh akdinin yapılması ile (ilişki olmasa da) haram olurlar. Dördüncüsü ise üvey kızdır. Bu da ne kadar aşağı giderse gitsin zevcenin başka kocadan olma kızıdır. Koca, (onun) annesiyle gerdeğe girmedikçe bunlar haram olmazlar. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: **"Ve kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı."**

Cumhur der ki: Yüce Allah'ın, **"Himayenizde bulunan üvey kızlarınız"** kaydıyla çoğunlukla görülen duruma işaret edilmiştir. Yoksa bunun mefhumunun (şart olarak) alınmaması gerekir. Zira bir kimse üvey kızını himayesine almasa dahi onunla evlenmesi haramdır. Ancak bu kaydın getirilmesinin iki faydası vardır:

1. Himaye olan üvey kızın haram kılınış hikmetine dikkat çekilmekte ve bunun tıpkı kız evlat gibi olduğu anlatılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kızla evlenmenin mubah sayılması oldukça çirkin bir şey olur.

2. Himaye edilen üvey kızla başbaşa kalmak caizdir. Üvey kız bir kişinin kendi himayesinde olan öz kızları gibidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Aynı anda nikâh altında bulundurulması haram kılınan kadınlar: Şanı Yüce Allah, iki kızkardeşi aynı nikâh altında bulundurmayı haram kılmıştır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bir kadının, halası ve teyzesiyle birlikte aynı nikâh altında bulundurulmasını haram kılmıştır.[53] Faraza biri erkek diğeri kadın kabul edildiği takdirde birbirleriyle evlenmeleri haram olan iki kadının aynı anda aynı nikâh altında bulundurulması haramdır. Bunun sebebi ise bu evliliklerin akrabalık bağlarının kopmasına yol açmasıdır.

24. Kendileriyle evlenilmesi haram kılınan kadınlar arasında: **"evli kadınlar,"** yani kocası olan kadınlar da vardır. Bir kocanın nikâhı altında bulunduğu sürece bir kadının nikâhlanması haramdır. Boşanmadıkça ve iddeti tamamlanmadıkça başkası tarafından nikâhlanamaz.

"Sahip olduğunuz cariyeler müstesnâ." Yani savaş esiri olarak aldığınız cariyeler bu hükmün dışındadır. Zira kocası olan kâfir bir kadın esir alınacak olursa istibradan (hamile olmadığı anlaşıldıktan) sonra müslümanlara helâl olur. Ancak kocası olan bir cariye satılacak yahut hibe edilecek olursa bu takdirde onun nikâhı fesholmaz. Çünkü ikinci mâlik, birincisi durumundadır (yâni nikâhını fes-

53 Buhârî, 5110; Müslim, 1407.

hettirecek farklı bir konumu yoktur). Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (cariye olan) Berîre'yi muhayyer bıraktığı olay da bunu göstermektedir.[54]

"Bunlar Allah'ın size (farz olarak) **yazdıklarıdır."** O halde bunlara bağlı kalın ve O'nun yazdıklarıyla hidâyet bulun. Çünkü şifâ ve nûr bundadır. Helâl ve haram, Allah'ın kitabıyla geniş geniş açıklanmış ve gösterilmiştir.

Yüce Allah'ın **"Geriye kalan**(kadın)**lara gelince... size helâl kılındı"** buyruğunun kapsamına bu âyet-i kerimede sözü edilmeyen bütün kadınlar girmekte olup bunlarla evlenmek helâldir. Haram olanlar sınırlıdır. Helâl olanların ise Yüce Allah'ın lütuf ve rahmeti, kullarına kolaylık dilemesi dolayısıyla sınırlandırılması söz konusu değildir.

"Mallarınızla (onları nikâhlama yolunu) **aramanız,"** yani Allah'ın size mubah kıldığı kadınlardan uygun görüp tercih ettiklerinizle evlenme yoluna gitmeniz **"size helâl kılındı."** Şu şartla ki bunu **"iffetinizi koruyarak"** hem kendinizin hem eşlerinizi iffetini koruyarak **"ve zinaya sapmaksızın"** yapmalısınız. Çünkü suyunu harama akıtan bir kimse, hiç şüphesiz eşinin iffetini korumuş olmaz. Çünkü kendi şehvetini haramla tatmin olmuş olur. Böylelikle helâl yoldan ihtiyacını karşılama isteğinde bir zayıflama olur ve bunun sonucunda hanımının iffetini korumamış olur. Bu buyrukta ancak iffetli kimselerin evlendirileceğine delil vardır. Çünkü Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden kadını da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir."** (en-Nur, 24/3)

"O halde onlardan hangisiyle faydalanırsanız," yani kimlerle evlendiyseniz **"bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini"** onlardan faydalanmanın karşılığı olarak **"verin."** İşte bu yüzden koca, hanımıyla gerdeğe girdi mi artık onun mehrini ödemesi gerekir. **"Tayin edildiği şekilde"** ifadesi onların mehirlerini tayin edilen şekilde vermenin Allah'ın farz kıldığı bir hüküm olduğunu göstermektedir. Yoksa bu, kişinin dilerse yapacağı, dilerse yapmayacağı bir bağış kabilinden değildir. Bu ifadeye şöyle mana vermek de mümkündür: Onların mehirlerini tayin etmiş olduğunuz miktarlarda ödeyin. Bu miktarı ödemek sizin için farz olmuştur. Bu yüzden bu miktarı hiçbir şekilde eksiltmeye kalkışmayın.

"Onun miktarını tayin ettikten sonra gönül hoşluğuyla (eksiltme ya da artırma konusunda) **uzlaşmanızda size bir vebal yoktur."** Yani kocanın tayin edilen miktardan fazlasını vermesi ya da hanımın bu miktarı düşürmesi ve bunu gönül

54 Bkz. Buhârî, Nikâh 18; Nesâî, Talâk 29-31; İbn Mâce, Talâk 29; Dârimî, Talâk 15; *Muvatta*, Talâk 25.

hoşluğuyla yapmasının bir mahzuru yoktur. Çoğu müfessirlerin görüşü bu şekildedir. Onların önemli bir kesimi de şöyle demektedir: Bu âyet-i kerime İslâm'ın ilk dönemlerinde helâl olan mut'â (anlaşmaya dayalı geçici) nikâhı hakkında inmiştir. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu haram kılmıştır. İşte haram kılınmadan önce bu mut'â nikâhının süresinin ve mehrinin tespit edilmesi emredilmiştir. Aralarında tayin ettikleri bu süre bitip de birbirleriyle uzlaşacak olurlarsa yine onlara bir vebal yoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır.

"Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir," ilmi kâmil ve geniştir, **"mutlak hüküm ve hikmet sahibidir."** Hikmeti tam ve eksiksizdir. İşte ilim ve hikmetinin bir tecellisi olarak sizin için bu hükümleri teşrî' buyurmuş ve helâl ile haramı birbirinden ayıran bu sınırları çizmiştir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُم ۚ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۚ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ
أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ ۚ
فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ
لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٥﴾

25- İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak imkânı bulamayanlar sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen namuslu kadınlar olmaları halinde onları velilerinin izniyle nikâhlayın ve mehirlerini de güzellikle kendilerine verin. Şâyet evlendikten sonra fuhuş işlerlerse onlara evli ve hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir. Bu, içinizden günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

25. **"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak imkânı bulamayanlar,"** yani aranızdan namuslu hür ve mü'min kadınları nikâhlayabilmek için gerekli imkan demek olan mehri bulamayanlar ve zinaya düşmekten ve zorluk çekmekten de korkan kimselerin mü'min ve mülkiyet altında bulunan cariyeleri nikâhlamaları caizdir. Bu, zahire göre böyledir. Zira samimi mü'minle samimi

olmayan mü'minleri en iyi bilen, Yüce Allah'tır. Çünkü dünya işlerinde esas olan zahir hallerdir, âhiret hükümleri ise kalpte saklı olan hallere mebnidir.

Bu cariyeleri **"velilerinin,"** yani ister bir kişi ister birden fazla olsun efendilerinin **"izniyle nikâhlayın ve mehirlerini de güzellikle kendilerine verin,"** yani cariye dahi olsalar hür kadına mehir vermek icabettiği gibi cariyeye de mehir vermek icabeder. Ancak cariyeleri nikâhlamanın caiz olması onların **"Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen namuslu kadınlar olmaları"** şartına bağlıdır. Yani ne açıktan ne de gizli bir şekilde zina işleyen kimselerden olmamaları gerekir.

Özetlersek, müslüman hür bir erkeğin bir cariyeyi nikâhlayabilmesi, Yüce Allah'ın sözünü ettiği dört şartın yerine gelmesi halinde caizdir: Cariyelerin mü'min olmaları, zahiren ve batınen iffetli olmaları, hür kadını nikâhlayabilecek imkanın bulunmaması ve evlenememekten dolayı çok zorluk ve sıkıntı çekilmesi. Bu şartlar tahakkuk ettiği takdirde cariyelerin nikâhlanmaları caiz olur. Bununla birlikte cariyelerle nikâhlanmayıp sabretmek daha faziletlidir. Çünkü cariyelerle evlenmek, doğacak çocukları köle olmakla karşı karşıya bırakır ve böyle bir nikâh, bir ayıp ve aşağılanma sebebidir. Bu, sabretmek mümkün ise böyledir. Eğer ancak cariyelerle evlenmek suretiyle harama karşı direnebiliniyorsa o takdirde onlarla nikâhlanmak şart olur. İşte bundan dolayı Yüce Allah **"Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, pek merhametlidir."** buyurmuştur.

"Şâyet evlendikten sonra," yani evlenirseler -veya müslüman olursalar- ve **"fuhuş işlerlerse onlara evli ve hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir."** Bu, yarısı mümkün olan cezadır ki o da celde (sopa) cezasıdır. Cariyeler zina ettikleri takdirde onlara elli sopa vurulur. Recme gelince cariyeler hakkında bu söz konusu değildir. Çünkü recmin ikiye bölünmesi mümkün değildir. Birinci görüşe göre eğer cariyeler evlenmeyecek olurlarsa haklarında had cezası olmaz. Onlar için sadece onları fuhuş işlemekten alıkoyacak kadar bir tazir cezası söz konusudur. İkinci görüşe göre cariyeler müslüman kadınlardan farklıdır. Onlar bir hâyâsızlık ve fuhuş işleyecek olurlarsa tazir olunurlar.

Âyet-i kerime, Yüce Allah'ın **"Ğafur"** ve **"Rahîm"** ism-i kerimleriyle sona ermektedir. Çünkü bu hükümler kullara bir rahmet, ilâhî bir kerem ve ihsandır. Yüce Allah onlar aleyhine işi dar tutmamış, aksine olabildiğince geniş tutmuştur. Haddin ardından Allah'ın bağışlayıcılığının beyan edilmesi, hadlerin kefaret olduğuna ve Allah'ın hadler vasıtasıyla kullarının günahlarını bağışladığına bir işaret

olabilir. Nitekim bu hususta hadis de varid olmuştur.[55] Sözü geçen had konusunda erkek kölenin hükmü de cariyenin hükmü gibidir. Çünkü bu açıdan aralarında her hangi bir fark yoktur.

﴿ يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Allah size açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin yollarına iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

26. Şanı Yüce Allah o büyük lütfu ve muazzam ihsanlarını, mü'min kullarını güzel terbiye edişini ve dininin kolaylığını şöyle bildirmektedir: **"Allah size açıkça bildirmek"** hakkı, batılı, helâli, haramı vb. gibi açıklanmasına ihtiyaç duyduğunuz her şeyi açıklamak **"sizi sizden öncekilerin,"** kendilerine nimet vermiş olduğu peygamberlerin ve onlara tâbi olanların **"yollarına,"** övülmeye değer davranış ve doğru fiillerine, mükemmel nitelik ve özelliklerine ve eksiksiz muvaffakiyetlerine **"iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister."** Bundan dolayı da O, irâdesini tahakkuk ettirmiş, size açıklamalar yapmıştır. Tıpkı sizden öncekilere açıkladığı gibi. İlim ve amel itibarıyla de sizi çok büyük bir hidâyete mazhar kılmıştır.

"Tevbelerinizi kabul etmek ister." Hallerinizde ve sizin için gönderdiği şer'î hükümlerde size lütfuyla muamele etmek ister. Tâ ki Allah'ın çizdiği sınırlarda durma, O'nun helâl kıldığı şeylerle yetinme imkânını elde edesiniz. Böylelikle de Allah'ın size sağlayacağı kolaylık sayesinde günahlarınız azalsın. İşte bu da Allah'ın, kullarının tevbesini kabul etmesinin bir parçasıdır. Yine onların tevbelerini kabul etmesinin bir parçası olarak günah işledikleri takdirde onlara rahmet kapılarını açar. Kalplerine, Zatına yönelip huzurunda tevazuyla boyun eğme duygusunu yerleştirir, sonra da onlara verdiği bu muvaffakiyeti ve tevbelerini de kabul buyurur. Bundan dolayı hamd ve şükür yalnız O'nadır.

"Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Yani ilmi ve hikmeti eksiksiz ve tam olandır. Size daha önceden bilmediğiniz şeyleri öğretmiş olması da O'nun ilminin bir tecellisidir. İşte burada sayılanlar ve hadler de bunlardandır. Hikmet ve rahmetinin, tevbesini kabul etmeyi gerektirdiği kimselerin tevbelerini

55 Buhârî, Hudûd 8; Müslim, Hudûd 41-44; Tirmizî, Hudûd 12; İbn Mâce, Hudûd 33.

kabul etmesi de O'nun hikmetindendir. Tevbeye elverişli olmayanları da hikmet ve adaletinin gerektirdiği şekilde yardımsız bırakması da O'nun hikmetindendir.

﴿ وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا ﴾

27- Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler.

27. "Allah tevbelerinizi kabul etmek ister," sizin perişanlığınızı giderecek, dağınıklığınızı bir araya toplayacak ve uzaklarınızı yakın edecek bir tevbe nasib etmek ister.

"Şehvetlerine uyanlar ise" şehvetleri ve nefsî arzuları ne tarafa giderse onların arkasından gidenler, onları, sevdikleri Rablerinin rızasının önüne geçirenler, hevâlarına tapınanlar, kâfir, isyankâr ve hevâlarını Rablerine itaatin önüne geçiren çeşitli kimseler, işte bunlar **"ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi,"** dosdoğru yoldan saparak kendilerine gazap olunan ve sapıtmış kimselerin yollarına düşmenizi **"isterler."** Bunlar sizleri Rahmân olan Allah'ın itaatinden, şeytanın itaatine çevirmek isterler. Mutluluğun tümü emirlerini yerine getirmede olan zatın sınırlarından uzaklaştırarak sonu tam bir bedbahtlık olan şeytana tâbî olmaya yöneltmek isterler. Sizler Yüce Allah'ın sizin salâhınızı, felâhınızı ve mutluluğunuzu gerektiren fiilleri emrettiğini; şehvetlerinin peşinden giden kimselerin ise sizlere alabildiğine hüsranı ve bedbahtlığı ihtiva eden şeyleri emrettiğini öğrendiğinize göre artık bu iki davetçiden istediğinizi tercih edin, bu iki yoldan daha iyi bulduğunuzu seçin.

﴿ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ ۚ وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Allah sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır.

28. "Allah" size vermiş olduğu emirlerle size koyduğu yasakların kolaylığı sebebiyle **"sizden hafifletmek ister."** Diğer taraftan şer'î bazı hükümlerin yerine getirilmesinde eğer bir zorluk meydana geliyorsa ihtiyacınızın gerektirdiği şeyleri size mubah kılmıştır. Leş, kan ve benzeri şeyleri yemenin zaruret halinde mübah olması, hür bir kimsenin yukarda belirtilen şartlar çerçevesinde cariyeyle evlenmesinin mubah kılınması gibi... Bunlar ise O'nun mükemmel rahmeti, kapsamlı ihsanı, ilim ve hikmetiyle insanın bünyesi, irâdesi, azmi, imanı, sabrı, kısa-

ca bütün yönleriyle zayıf olduğunu bilmesi dolayısıyladır. Bu da Yüce Allah'ın insanın altından kalkamayacağı; iman, sabır ve gücünün kaldıramayacağı şeyleri hafifletmesini uygun/münasip kılmaktadır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ ۚ وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَٰنًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ ﴾

29- Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesnâ. Kendinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah size karşı çok merhametlidir.

30- Kim sınırları aşarak ve haksızlık ederek bunu yaparsa Biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allah'a pek kolaydır.

29. Yüce Allah mü'min kullarına, mallarını aralarında batıl yollarla yemelerini yasaklamaktadır. Bu yasak gasb, hırsızlık, kumar ve âdi kazanç yollarıyla başkasının malını almayı ve yemeyi kapsar. Hatta bu kapsama bir kimsenin kendi malını azgınlık ve israf yollarında yemesi dahi girebilir. Çünkü bu da batıl yollardandır ve hak değildir. Yüce Allah malları batıl yolla yemeyi haram kılarken ticaretle ve karşılıklı rıza gibi şartları içeren ve engellerden de uzak olan kazanç yollarıyla malları yemeyi müslümanlara mubah kılmıştır.

"Kendinizi öldürmeyin," yani hem biriniz diğerini öldürmesin, hem de kimse kendini öldürmesin (intihar etmesin). Kişinin kendini tehlikeye atması, telefe/yok olmaya götürecek tehlikeli işler yapması da bu kapsama girmektedir.

"Şüphe yok ki Allah size karşı çok merhametlidir." Canlarınızı, mallarınızı koruma altına alması, sizi bunları boşa harcamaktan ve telef etmekten men etmesi ve buna bağlı olarak birtakım ceza ve sınırlar getirmiş olması da O'nun rahmetinin bir tecellisidir.

Burada **"mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin"** ve **"kendinizi öldürmeyin"** özlü ifadeleri üzerinde düşünelim. Bu ifadelerde hem başkasının mallarını, hem de kişinin kendi malını yemesi; hem kişinin kendisini öldürmesi, hem de başkasını öldürmesi özlü/kısa bir şekilde yasaklanmaktadır. Zira bu ifadeler: "Kiminiz kiminizin malını yemesin" ibaresiyle "Kiminiz kiminizi öldürmesin"

ibarelerinden daha kısadır. Üstelik bu ibareler başkalarının malıyla başkalarının canını ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü ayette malların ve canların, mü'minlere izafe edilmesi, mü'minlerin karşılıklı sevgi, merhamet, şefkat ve maslahatları itibarıyla tek bir vücut gibi olduklarını ifade etmektedir. Zira iman onları hem dinî hem de dünyevî maslahatlar etrafında bir araya getirmektedir.

Şanı Yüce Allah batıl yollarla malları yemeyi yasakladıktan sonra -ki bu hem malı batıl yollarla yiyen için hem de malı alınan kimse için çok zararlıdır- onlara, maslahatlarını gerçekleştirecek çeşitli kazanç yollarını, ticareti, çeşitli meslekleri ve ücretle iş yaptırma yollarını mubah kılarak **"Aranızda karşılıklı anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna"** buyurmaktadır. Yani bu şekildeki mal kazanma yolları sizin için mubah kılınmıştır. Ticarette karşılıklı rıza şartının aranması, yapılan akdin faiz akdi olmamasının şart olduğuna delalet etmesi içindir. Çünkü faizli akitler, ticaret türünden değildir. Aksine ticaretin esas maksadına aykırıdır. Diğer taraftan akit taraflarının razı olmaları ve bu akdi hür tercihleriyle yapmaları da şarttır.

Akit konusu olan varlığın bilinmesi de rızanın tamamlayıcı unsurlarından biridir. Çünkü akde konu olan şey bilinmiyorsa onun teslim edilebileceğine dair rızanın oluşması düşünülemez. Çünkü teslim edilmesi mümkün olmayan şeyin satışı, kumarın satışına benzer. Bütün çeşitleriyle garar (tehlikeli, bir tarafa zararlı) satış ise rızayla yapılmaktan uzaktır. Dolayısıyla bu gibi akitler geçerli olamaz.

Yine bu âyet-i kerime, akitlerin ona delalet edebilecek söz ya da fiille gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır. Çünkü Yüce Allah karşılıklı rızayı şart koşmaktadır. Rıza hangi yolla gerçekleşirse akit de o yolla gerçekleşmiş olur.

Daha sonra Yüce Allah, **"Şüphe yok ki Allah size karşı çok merhametlidir"** buyruğuyla âyeti sona erdirmektedir. İşte kanlarınızı ve mallarınızı himaye altına alması, onları koruması ve onları haksızca çiğnemenizi yasaklaması da O'nun merhametindendir.

Daha sonra da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

30. "Kim" bilmeyerek ve unutarak değil de **"sınırları aşarak ve haksızlık ederek bunu yaparsa,"** batıl yollarla malları yer ve cana kıyma yoluna başvurursa **"Biz onu ateşe sokacağız."** Buradaki **"ateş"** anlamındaki "نارا" kelimesinin belirtisiz gelmesi onun çok büyük bir ateş olduğunu ifade etmektedir. **"Bu da Allah'a pek kolaydır."**

﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا
كَرِيمًا ﴿٣١﴾﴾

31- Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin (küçük) **günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mekâna sokarız.**

31. Şanı Yüce Allah, mü'minlere kendilerine yasak kılınan büyük günahlardan uzak kaldıkları takdirde diğer tüm küçük günahlarını bağışlayacağı, onları oldukça şerefli bir mekana, hayrı pek bol olan cennete sokacağı vaadinde bulunmaktadır. O cennet ki hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği güzellikler ihtiva etmektedir. Bu da Allah'ın mü'min kullarına olan bir lütuf ve ihsanıdır.

Büyük günahlardan uzak durmanın kapsamına farzları işlemek de girmektedir. Çünkü farzları terk eden kimse büyük günah işlemiş olur. Beş vakit namaz, cuma namazı, Ramazan orucu gibi... Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur. *"Beş vakit namaz, Cumadan Cumaya* (kılınan Cuma namazı) *ramazandan ramazana* (tutulan Ramazan orucu) *büyük günahlardan uzak kalındığı sürece aralarındaki* (küçük günahlara) *keffarettir."*[56]

Büyük günahlar için yapılan tanımların en güzeli şudur: Büyük günah, dünyada hakkında had cezası, âhirete yönelik olarak da hakkında tehdit bulunan, kendisi nedeniyle imanın ortada kalkacağının bildirildiği, hakkında lânetin söz konusu olduğu ve gazabı gerektirdiği belirtilen bütün günahlardır.

﴿وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ
نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾﴾

32- Allah'ın kendisi ile kiminizi kiminize üstün kıldığı şeyleri temenni etmeyin. Erkeklere kazandıklarından bir pay olduğu gibi kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir.

32. Şanı Yüce Allah mü'minlere, Allah'ın başkalarını üstün kıldığı hususları -mümkün olsun ya da olmasın- temenni etmelerini yasaklamaktadır. Buna göre kadınların, erkeklerin -kendileri sebebiyle kadınlara üstün kılındıkları- özellik-

56 Müslim, Tahâre, 16; *Müsned*, 2/400.

lerini temenni etmemeleri, fakir ve ihtiyaç sahibi kimselerin de zengin ve iyi durumda olan kimselerin halini temenni etmemeleri gerekir. Çünkü bu şekildeki kuru temenniler bizatihi kıskançlıktır. Zira kıskançlık (haset), Allah'ın başkasına verdiği nimetin, senin olmasını temenni etmen ve o nimetin o kimseden alınmasını istemendir. Diğer taraftan kıskançlık, Allah'ın kaderine öfkelenmeye, tembelliğe ve batıl temennilere meyletmeye yol açar. Bu ise beraberinde hayırlı bir ameli ve kazancı getirmez. Övülmeye değer iki özellik vardır: Kulun gücü oranında dinî ve dünyevî maslahatlarına, kendisine fayda sağlayacak işleri yapmaya çalışması ile Yüce Allah'tan, lütfundan ihsanda bulunmasını dilemesi, kendine de, Rabbinden başkasına da güvenmemesidir.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Erkeklere kazandıklarından,"** yani istenen sonuçları verecek amellerinden **"bir pay olduğu gibi kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır."** Hiçbir kimse kazandığından ve çalışıp didindiğinden başka bir şeye nail olamaz.

"Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin." Yani din ve dünyaya dair bütün maslahatlarınızda O'nun lütfundan isteyin. İşte kulun kemali ve mutluluğunun adresi budur. Yoksa ameli terk eden, kendine güvenen, Rabbine muhtaç olduğunu hatırına getirmeyen ya da her iki olumsuz tavrı da birlikte takınan bir kimse, hiç şüphesiz ilâhî yardıma mazhar olamaz ve hüsrana uğrar.

Yüce Allah'ın **"Şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir."** buyruğu şunu ifade etmektedir: O, ehil olduğunu bildiği kimselere lütfunu ihsan eder, layık olmadığını bildiği kimselere ise lütfunu vermez.

﴿وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ
فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾﴾

33- Anne-babanın ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından her biri için mirasçılar kıldık. Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da paylarını verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.

33. "Anne-babanın ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından her biri için," yani Biz bütün insanlar için güçlerinden yararlanmak, yardımlarını almak, işler üzerinde karşılıklı yardımlaşmak için dost edindikleri **"mirasçılar kıldık."** Bu buyruk usul, furû ve nisbeten uzak bütün akrabaları kapsamaktadır. Sözü ge-

çen **"mirasçılar** (مَوَالِيَ)" da yakın akrabaları kapsamaktadır. Daha sonra Yüce Allah, "mevali"den başka bir türü şöyle söz konusu etmektedir:

"Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da," yani kendileriyle yardımlaşmak, karşılıklı destek olmak, mallarda ortaklaşmak vb. şartlarla akitleşip antlaştığınız ve ittifak ettiğiniz kimselere de... Bütün bunlar Yüce Allah'ın kulları üzerindeki nimetlerindendir. Çünkü mevali, bir kimsenin tek başına güç yetiremediği hususlarda birbirleriyle yardımlaşırlar. İşte bunlara **"da paylarını verin."** Yani bu mevaliye de yerine getirilmesi gereken yardım, dayanışma ve destek olma gibi -Allah'a isyanı gerektirmeyen hususlarda- hak ettiklerini verin. Miras ise bu tür mevaliden daha yakın olan akrabaların hakkıdır.

"Şüphesiz Allah her şeye şahittir." O, ilmiyle bütün hususlara muttali olan, kullarının bütün davranışlarını gören ve bütün sözlerini işitendir.

﴿ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُوا۟ مِنْ
أَمْوَٰلِهِمْ ۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُ ۚ وَٱلَّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ
فَعِظُوهُنَّ وَٱهْجُرُوهُنَّ فِى ٱلْمَضَاجِعِ وَٱضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا۟ عَلَيْهِنَّ
سَبِيلًا ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾﴾

34- Erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler. Bu, Allah'ın bazılarını bazılarına üstün kılmış olmasından ve erkeklerin mallarından harcamalarından dolayı böyledir. Saliha kadınlar, itaatli olan ve Allah'ın koruması ile kendileri de gizli olanı koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık aleyhlerine bir yol aramayın. Şüphe yok ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.

34. **"Erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler."** Yani erkekler kadınların Allah'ın haklarını yerine getirmelerini, Allah'ın farzlarını muhafaza etmelerini ve fesadı gerektirici işlerden uzak durmalarını sağlamak suretiyle onlar üzerinde idarecidirler. Zira erkekler, kadınları bu sınırlar çerçevesinde tutmakla yükümlüdürler. Aynı şekilde kadınlara harcamada bulunmak, onların giyim ve mesken ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle de idarecidirler. Daha sonra Yüce Allah erkeklerin kadınlar üzerindeki idarecilik vasfını gerektiren sebebi beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Bu, Allah'ın bazılarını bazılarına üstün kılmış olmasından ve erkeklerin mallarından harcamalarından dolayı böyledir." Yani erkeklerin kadınlar üzerindeki üstünlüğünden, ayrıca onlara karşı faziletli davranmalarından dolayı bu böyledir. Erkeklerin kadınlara üstün oluşlarının birkaç yönü vardır:

1- Evvela velâyet (yöneticilik), erkeklere hastır. Peygamberlik ve risalet de böyledir. Cihad, bayram namazı ve Cuma gibi birçok ibâdet de erkeklere hastır.

2- Yüce Allah, erkeğe, kadınların benzerine sahip olmadıkları akıl, ağırbaşlılık, sabır ve sıkıntılara katlanmak gibi özellikler vermiştir.

3- Yüce Allah, kadınlara harcama yapmayı ve onların nafakalarını sağlamayı da erkeklere özel bir görev olarak vermiştir. Hatta nafakaların birçoğunu karşılamak erkeklere has bir görevdir. Onlar bu yönleriyle kadınlardan ayrılmaktadırlar. Yüce Allah'ın **"harcamalarından dolayı"** buyurup da neyi harcadıklarını belirtmemesinin sırrı da bu olsa gerektir, yani bütün harcamalar hakkında delil olsun diye böyle gelmiştir.

İşte bütün bunlar erkeğin, hanımı için bir yönetici ve efendi konumunda olduğunu göstermektedir. Hanımı ise onun yanında korunup gözetilmesi gereken bir varlıktır. O nedenle erkeğin görevi, Allah'ın, gözetimi altına verdiği bu varlığın haklarını yerine getirmektir. Kadının görevi de hem Rabbine hem de kocasına itaat etmektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Saliha kadınlar itaatli olan,"** şanı Yüce Allah'a itaatkâr olan **"ve Allah'ın koruması ile kendileri de gizli olanı koruyanlardır."** Yani kocalarının gıyabında dahi onlara itaat eder, gerek kendi nefisleri hakkında gerekse de kocasının malı hususunda kocasını gereği gibi koruyup kollarlar. Bu da Allah'ın o kadınları koruması, onlara bu konuda muvaffakiyetler vermesiyle gerçekleşir. Çünkü kendiliklerinden bunu yapamazlar. Çünkü nefis, kötülüğü emredicidir. Fakat kim Allah'a tevekkül ederse Allah da dini ve dünyasıyla ilgili onun için önemli olan hususlarda ona yeter.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Serkeşlik etmelerinden,"** yani söz ya da davranışlarıyla kocalarına itaat etmeyip başkaldırmalarından **"endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin."** Bu durumda kocaları, kolaylık sırasına göre onları tedib eder. Önce Yüce Allah'ın kocaya itaat etme ve ona karşı gelme hususundaki hükmünü açıklayarak kocasına itaati teşvik edip ona karşı gelmekten sakındıran buyruklarını hatırlatarak öğüt verir. Şâyet başkaldırmasından vazgeçerse zaten istenen budur. Aksi takdirde koca, -maksadı gerçekleştirecek kada-

rıyla- onunla birlikte yatmamak ve onunla ilişki kurmamak suretiyle ondan uzak durur. Bu da sonuç vermezse iz bırakmayacak şekilde onu döver.

Eğer bu yollardan herhangi biriyle maksat hâsıl olursa ve kadınlar size itaat ederlerse **"artık aleyhlerine bir yol aramayın."** Yani bu durumda arzuladığınız amaç gerçekleşmiş demektir. O halde geçmişte olanlardan dolayı onlara sitem etmeyi, hatırlanması zarar verebilecek ve kötülüklerin ortaya çıkmasına neden olabilecek kusurları araştırmayı bırakın.

"Şüphe yok ki Allah çok yücedir, çok büyüktür." Yani bütün yönlerden ve her hususta mutlak yücelik ve üstünlük O'nundur. O, zatı ile yüce ve üsttedir, kadri ile yüce ve üstündür, kahredici gücüyle yüce ve üstündür. Kendisinden daha büyük bir şey olmayan en büyüktür, O'ndan daha azametli ve daha yüce kimse yoktur. O, zatıyla da, sıfatlarıyla da büyük ve yücedir.

﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا
يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Eğer aralarının açılmasından endişe ederseniz o vakit erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Eğer her ikisi de onların aralarının düzelmesini isterlerse Allah onların arasını bulur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

35. "Eğer aralarının açılmasından endişe ederseniz," yani eşlerin aralarının açılmasından ve her birisi bir tarafa gidecek şekilde birbirlerinden iyice uzaklaşıp ayrı düşmelerinden korkacak olursanız **"o vakit erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden de bir hakem gönderin."** Yani mükellef, müslüman, adaletli, aklı başında, eşlerin arasında olup biteni bilen, bunları bir araya getirmeyi ve ayırmayı bilen iki erkek hakem gönderin. Bütün bu hususlar **"hakem"** lafzından anlaşılmaktadır. Çünkü ancak bu niteliklere sahip olan bir kimse hakem olabilir. Bunlar her birinin diğerine öfkelenmesini gerektiren hususları ele alırlar, sonra da her birinin üzerine düşeni yerine getirmelerini isterler. Şâyet onlardan biri bunu yapamayacak olursa bu sefer hakemler, eşlerden birini mümkün olabilen geçimi luna gitmeye çalışırlar. Onları bir arada tutmayı ve aralarını düzeltmeyi bir şekilde başarırlarsa artık başka bir yola başvurmazlar. Şâyet durum eşlerin bir arada

olmalarına, aralarının düzeltilmesine imkân vermeyecek bir noktaya ulaşmışsa, birbirlerine düşmanlık edecek, bağları koparacak ve Allah'a isyan edeceklerse, hakemler de ayrılmalarını daha uygun görürlerse o takdirde onları birbirlerinden ayırırlar. Yüce Allah'ın bu iki kimseye **"hakem"** adını vermesinden de anlaşıldığı gibi bu durumda kocanın razı olması şartı da yoktur. Zira hakem, hakkında hüküm verilen kimse razı olmasa dahi hüküm verme yetkisine sahiptir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Eğer her ikisi de onların aralarının düzelmesini isterlerse"** buyurmaktadır. Yani uygun olan görüşle, kalpleri bağlayan ve arkadaşları birbirine ısındıran sözlerle aralarının düzelmesini isterlerse **"Allah onların arasını bulur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."** O gizli açık her şeyi bilir. Bütün işlerin gizli ve saklı yönlerine muttalidir. Bu üstün ve değerli hükümleri, bu güzel şeriati teşrî' buyurması da O'nun ilminden ve her şeyden haberdar olmasından dolayıdır.

﴿ ۞ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ
وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Allah'a ibâdet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anababaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin. Şüphesiz Allah büyüklenip böbürlenenleri sevmez.

36. Şanı Yüce Allah, kullarına, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca kendisine ibâdet etmelerini emretmektedir. O'na ibâdet ise adeta O'nun köleliği altına girmek, zahirî ve batınî bütün ibâdetlerde ihlâsla, zilletle ve sevgiyle O'nun emir ve yasaklarına boyun eğmektir. Yine Yüce Allah, kendisine -küçük veya büyük olsun- şirk koşulmasını yasakladığı gibi, kişiye hiçbir fayda sağlayamayan, ondan hiçbir zararı önleyemeyen, ölüme, hayata ve öldükten sonra diriltme imkânına sahip olmayan varlıkların -ister melek olsun, ister peygamber olsun, ister veli olsun herhangi bir şeyin, kendisine- şirk koşulmasını da yasaklamaktadır. Kulların tek tek yerine getirmekle yükümlü oldukları ilk görev, mutlak kemale bütün yönleriyle sahip olan, tam ve mükemmel şekliyle kâinatı idare eden, hiç kimse kendisine ortak olmayan ve kimsenin yardımına da muhtaç olmayan Zata ihlâsla ibâdet etmektir. Yüce Allah,

Zatına ibâdeti ve hakkını yerine getirmeyi emrettikten sonra, yakınlık sırasına göre kullarının haklarını yerine getirmeyi emretmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Ana-babaya" güzel sözlerle, nazik hitaplarla, güzel davranışlarla, emirlerine itaatle, yasaklarından uzak durmakla, onlara harcama yaparak nafakalarını sağlamakla, onlarla alakası bulunanlara ikramda bulunmakla ve ancak kendileri vasıtasıyla söz konusu olan akrabalık bağlarını gözetmek suretiyle onlara iyi davranın. İyi davranmanın (ihsanın) zıddı olan iki şey vardır; kötü davranmak ve iyi davranmamak ki her ikisi de yasaktır.

"Akrabaya" da iyi davranmak gerekir. Bu, yakın ya da uzak olsunlar bütün akrabalara sözlü ve fiilî iyilikte bulunmayı ve akrabalık bağını söz ya da davranışla kesmemeyi gerektirir.

"Yetimlere," yani küçükken babaları ölmüş kimselere de iyilik yapın. Bunlar akraba olsunlar ya da olmasınlar, müslümanlar tarafından bakılmaya, kendilerine iyilikte bulunulmaya, gönüllerinin hoş edilmesine, güzel bir şekilde eğitilmeye, din ve dünyayla ilgili maslahatlarında en güzel şekilde terbiye edilmeye hak sahibidirler.

"Yoksullar," ihtiyacın ve fakirliğin kendilerini hareketsiz bıraktığı, yeterli ihtiyaçlarını elde edemeyen, bakmakla görevli oldukları kimselerin ihtiyaçlarını karşılayamayan kimselerdir. Yüce Allah bunların ihtiyaçlarını görmek, eksiklerini gidermek, bu konuda teşvikte bulunmak ve mümkün olanı da yerine getirmek suretiyle onlara iyilikte bulunmayı emretmektedir.

"Yakın komşuya," yani hem komşuluk hakkı hem akrabalık hakkı olmak üzere iki hak sahibi bulunan komşunuza iyi davranın. Böyle bir komşunun, komşusu üzerinde örfe raci olmak üzere iyilikte bulunulma hakkı vardır.

"ve uzak komşuya," yani akrabalık hakkı bulunmayan komşunuza iyilikte bulunun. Kapısı ne kadar yakınsa komşunun hakkı o kadar güçlüdür. O bakımdan kulun, komşusunu hediye, sadaka, davet, söz ve davranışlarla nazik davranmak, söz ve davranışla ona eziyette bulunmamak suretiyle gözetmesi gerekir.

"Yanınızdaki arkadaşa," bundan kastın yol arkadaşı olduğu söylendiği gibi hanım olduğu da söylenmiştir. Mutlak olarak bütün arkadaşlardır diyenler de olmuştur ki bunun daha uygun olma ihtimali vardır. Çünkü bu ifade, hem ikamet hem yolculuk halinde bulunan arkadaşı kapsadığı gibi hanımı da kapsar. Arkadaşın, arkadaşına karşı müslümanlık hakkından başka, din ve dünya işlerinde ona yardımcı olmak, ona samimiyetle nasihat edip iyiliğini istemek, kolaylık ve zor-

lukta, hoşa giden ve gitmeyen hallerde ona vefalı olmak gibi hakları vardır. Yine kendisi için sevdiği şeyi arkadaşı için de sevmeli, kendisi adına hoşlanmadığı şeylerden arkadaşı adına da hoşlanmamalıdır. Arkadaşlık ne kadar ileri ise hak da o kadar güçlü ve o kadar ileri olur.

"Yolda kalmışa," bu, muhtaç olsun ya da olmasın yabancı olduğu bir beldede (gurbette) bulunan kimsedir. Bunun da ihtiyacı ileri derecede olduğu, yurdundan uzakta olduğu için müslümanlar üzerinde hakları vardır: Gitmek istediği yere onu ulaştırmak yahut maksatlarını kısmen de olsa gerçekleştirmesine yardımcı olmak, ona ikramda bulunmak ve arkadaş olmak gibi...

"Ellerinizin altında bulunanlara," yani ister insan, ister hayvan olsun elleriniz altında bulunanların yeterli şekilde ihtiyaçlarını karşılamak, ağır gelecek şeyleri onlara yüklememek, yüklediğiniz takdirde onlara yardımcı olmak ve maslahatlarına uygun şekilde onları terbiye etmek suretiyle **"iyilik edin."**

Kim bütün bu emrolunan hususları yerine getirecek olursa işte o, Rabbine itaat eden, Allah'ın kullarına karşı da alçak gönüllü davranan, Allah'ın emir ve şeriatine bağlı olan bir kimsedir. Böyle bir kimse, çok büyük bir mükâfata ve çok güzel övgülere hak kazanır. Bunu gereği gibi yerine getirmeyen kimse ise Rabbinden yüz çeviren, emirlerine bağlı olmayan, insanlara karşı da alçak gönüllü davranmayan bir kimsedir. Bu kişi, Allah'ın kullarına karşı büyüklenen, kendini beğenen ve kendi sözleriyle böbürlenen bir kişidir. İşte bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz Allah büyüklenip" kendini beğenerek insanlara karşı büyüklük taslayan **"böbürlenenleri,"** Allah'ın kullarına karşı şımararak, onları küçük görerek kendini övüp duran kimseleri **"sevmez."** İşte bu gibi kimselerin büyüklenip böbürlenmeleri, zikredilen hakları gereği gibi yerine getirmelerine engel olur. Bundan dolayı Yüce Allah onları şöyle yermektedir:

﴿ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦۗ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar hem kendileri cimrilik ederler, hem de insanlara cimriliği emrederler ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiğini gizlerler. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

37. "**Onlar hem**" yerine getirmeleri gereken hakları yerine getirmeyerek "**kendileri cimrilik ederler, hem de insanlara**" söz ve davranışlarıyla "**cimriliği emrederler ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiğini,**" kendisi vasıtasıyla sapmışların hidâyet bulduğu ve cahillerin doğru yolu gördükleri ilmi "**gizlerler.**" Bu cimriler ilmi sapkın ve cahillerden gizlerken, onlara hakkı görmelerine engel teşkil edecek batılı açıklarlar. Böylelikle hem malda ve ilimde cimriliği, hem de gerek kendilerinin hüsrana uğraması, gerek başkalarının ziyana uğraması için çalışıp çabalamayı bir arada yapmış olurlar. İşte bu da kâfirlerin nitelikleridir. Bundan dolayı Yüce Allah "**Biz, kafirler için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.**" buyurmuştur. Yani Allah'ın kullarına karşı büyüklenmeleri, Allah'ın haklarını yerine getirmemeleri, cimrilik yapmaları ve hidâyeti bulma konusunda başkalarına engel olmalarından dolayı Allah can yakıcı bir azap ve sürekli bir aşağılanmayla onları hakir kılmıştır. *Allah'ım, her türlü kötülükten Sana sığınırız.*

Daha sonra Yüce Allah, riyakarlık yaparak, başkalarının işitmesi için yapılan ve Allah'a imandan kaynaklanmayan infaklar hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾﴾

38- Onlar mallarını insanlara gösteriş için harcarlar, Allah'a ve âhiret gününe de iman etmezler. Şeytan kime arkadaş olursa o, ne kötü bir arkadaştır!

38. "**Onlar mallarını insanlara gösteriş için,**" insanlar görsünler, kendilerini övsünler ve tazim etsinler diye "**harcarlar, Allah'a ve âhiret gününe de iman etmezler,**" yani infaklarını ihlâs, Allah'a iman ve O'nun mükâfatını umarak yapmazlar. Yani bu da şeytanın adımlarından ve amellerinden olup o, kendi taraftarlarını alevli ateş ehlinden olmaları için bunu işlemeye davet eder. Onların bu davranışları yapmalarının sebebi ise şeytanla arkadaş olmaları ve şeytanın onları bu davranışlara sürüklemesidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Şeytan kime arkadaş olursa o, ne kötü bir arkadaştır!**" Arkadaşlık ettiği kimseyi helâke götüren ve bu uğurda bütün gayretiyle çalışan arkadaş, elbetteki en kötü arkadaştır.

Allah'ın ihsan ettiği şeyleri cimrilik ederek başkalarının faydasına sunmayan, O'nun kendisine lütfettiği şeyleri gizleyen kişi isyankâr, günahkâr ve Rabbine

muhalefet eden bir kişidir. Aynı şekilde Allah'tan başkası için infak ve ibâdet eden kişi de gühahkârdır, Rabbine isyan etmiştir ve cezalandırılmayı hak etmiştir. Çünkü Yüce Allah ancak kendisine itaat etmeyi ve emrine ihlâslı bir şekilde uymayı emretmiştir. Nitekim Yüce Allah, "**Halbuki onlar onun dininde ancak ihlâs sahipleri olarak Allah'a ibâdet etmekle... emrolundular.**" (el-Beyyine, 98/5) buyurmuştur. İşte kişiye övülme ve mükâfat kazanma hakkı kazandıran, Allah nezdinde makbul olan amel budur. Bundan dolayı Yüce Allah böyle bir amele teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾﴾

39- Onlar Allah'a ve âhiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğinden infak etselerdi ne kaybederlerdi ki? Allah onları çok iyi bilendir.

39. Eğer onlar ihlâsın tâ kendisi olan Allah'a imana sarılsalardı, Allah'ın kendilerine rızık ve nimet olarak bağışladığı mallarından infak etselerdi; böylece hem ihlâslı olsalardı, hem de infak etselerdi, bundan ne zarar görürlerdi, hangi sıkıntıyla karşılaşırlardı ki?

İhlâs, kul ile Rabbi arasında bir sırdır. Ona Allah'tan başka kimse muttali olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah bütün halleri bildiğini haber vererek "**Allah onları çok iyi bilendir.**" buyurmuştur.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾﴾

40- Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. Bir iyilik olursa da onu kat kat artırır ve katından büyük bir mükâfat verir.

40. Yüce Allah kemal derecesinde adalete ve lütfa sahip olduğunu, bunların zıddı olan her türlü zulümden de -az olsun çok olsun- münezzeh olduğunu bildirerek "**Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez.**" buyurmaktadır. Yani zerre kadar bir şeyi kullarının hasenatından eksiltmeyeceği gibi onların kötülüklerine de zerre kadar bir şey ilave etmez. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: "**Kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yaparsa onu görecektir.**" (ez-Zilzal, 99/7-8)

"Bir iyilik olursa da onu" on misline kadar, hatta durumuna, faydasına, sahibinin ihlâsına, Allah'a olan sevgisine ve kemaline göre bundan daha fazlasıyla **"kat kat artırır ve katından,"** amelin mükâfatına ilave olmak üzere **"büyük bir mükâfat verir."** Mesela başka birtakım hayırlı amelleri işleme tevfiki, ayrıca pek çok iyilikler ve uçsuz bucaksız hayırlar ihsan eder.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ ﴾

41- Her ümmetten birer şahit, bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olacak?

41. Yani ilmi kemal derecesinde, adaleti kemal derecesinde, hikmeti kemal derecesinde olan O Hâkimler Hâkimi, insanların en temizleri olan peygamberleri ümmetlerine karşı şahit getirdiği, aleyhlerine hüküm verilecek olanlar da kendi durumlarını ikrar edecekleri vakit, halleri ne olacaktır? Verilecek o büyük hüküm nasıl olacaktır? Hiç şüphesiz -Allah'a yemin ederiz ki- bu, hükümlerin en kapsamlı olanı, en adil olanı ve en büyüğü olacaktır. Orada aleyhlerinde hüküm verilecek olanlar da bu hükmü ikrar ve kabul edeceklerdir. Çünkü bu hükümdeki lütuf ve adalet, hamd ve sena kemal derecesinde olacaktır. Orada birtakım kimseler kurtuluş, felah, izzet ve başarıyla bahtiyar olurken birtakım kimseler de rezillik, rüsvaylık ve alçaltıcı azapla bedbaht olacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah bir sonraki âyette şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Küfre saplananlar ve Peygamber'e isyan edenler o gün yerle bir edilme temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir.

42. "Küfre saplananlar ve Peygamber'e isyan edenler," yani Allah'a ve Rasûlünü inkâr edip Peygamber'e isyan edenler **"o gün yerle bir edilme temennisinde bulunacaklardır."** Yani yerin kendilerini yutmasını, böylece toprağa karışıp yok olmayı temenni edeceklerdir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de **"Ve kâfir, 'Ah keşke toprak olsaydım.' diyecek!"** (en-Nebe, 78/40) buyruğuyla bu durumu dile getirmektedir.

"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir." Aksine işlediklerini O'nun huzurunda itiraf edecekler; dil, el ve ayakları dünyadayken neler yaptıklarına dair tanıklık yapacaklardır. O gün Allah, hak ile onların amellerinin karşılığını verecektir ve onlar Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğunu bileceklerdir.

Kâfirlerin küfür ve inkârlarını gizleyeceklerine dair buyruklara gelince, bu gibi haller Kıyametin bazı konumlarında söz konusu olacak ve onlar bu inkârlarının, Allah'ın azabına karşı kendilerine bir fayda sağlayacağını zannettikleri bir sırada yapacaklardır. Ancak gerçekleri öğrenip kendi organları da aleyhlerine tanıklık yaptığı vakit her şey apaçık ortaya çıkacak ve inkârlarını gizlemeye mahal kalmayacaktır, bunun hiçbir faydasını da göremeyeceklerdir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Ey iman edenler! Sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar ve bir de cünüpken, -yolcu olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta yahut yolculukta iseniz veya herhangi biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunur da su bulamazsanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.

43. Yüce Allah mü'min kullarına, sarhoş oldukları takdirde -kendilerine gelip ne söylediklerini bilinciye kadar- namaza yaklaşmalarını yasaklamaktadır. Bu yasağın kapsamına namaz kılınan mescid gibi yerlere yaklaşmak da girer. Çünkü bir sarhoşun mescide girmesine müsaade edilmez. Aynı zamanda bu yasak, bizatihi namazı da kapsar. O bakımdan sarhoş bir kimsenin namaz kılması ve herhangi bir ibâdeti yapmaya kalkışması caiz değildir. Çünkü onun aklının düzeni bozulmuştur ve ne söylediğini bilemeyecek haldedir. Bundan dolayı Yüce Allah sarhoşun ne söylediğini bilmesini sınır olarak tespit etmiş ve bu gerçekleşmedikçe namaz kılmaktan uzak kalmasını istemiştir.

Bu âyet-i kerime, içkiyi mutlak olarak haram kılan âyetle neshedilmiştir. Çünkü önceleri içki haram değildi. Daha sonra Yüce Allah, kullarına, nispeten üstü kapalı bir ifadeyle içkinin haram olduğuna işaret etti: **"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: İkisinde de hem büyük bir günah hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ama günahları faydalarından daha büyüktür."** (el-Bakara, 2/219) Daha sonra Yüce Allah bu âyet-i kerimede olduğu gibi namaz vaktinde içki içmelerini yasakladı. Sonra Yüce Allah şu buyruğuyla bütün vakitlerde mutlak olarak içkiyi haram kıldı: **"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının."** (el-Maide, 5/90) Bununla birlikte namaz vakti yaklaştığında içkinin içilmesinin haramlığı daha bir ağırdır. Çünkü beraberinde böyle bir kötülüğü de getirmektedir. Zira namazın maksadı, ruhu ve özü olan huşu ve kalp huzuru sarhoşlukla birlikte gitmektedir. Zira içki kalbi sarhoş eder, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyar.

Buyruğun ifade ettiği manadan kişinin, ne söylediğinin ve ne yaptığının farkına varamayacağı derecede aşırı uykuluyken namaza başlamasının yasak olduğu da anlaşılmaktadır. Hatta buradan şu işaret de anlaşılabilir: Namaz kılmak isteyen kimsenin, kafasını meşgul edecek her şeyi ortadan kaldırması gerekir. Küçük ve büyük abdestinin sıkıştırması, yemeği veya benzeri şeyin canının çekmesi gibi. Nitekim bu hususta sahih bir hadis de varid olmuştur.[57]

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir de cünüpken -yolcu olmanız müstesna-,"** yani herhangi biriniz cünüp haldeyken de namaza yaklaşmasın. Ancak o kimsenin yolcu olma hali müstesnadır. Yani bu durumda mescidden geçebilirsiniz, ama orada kalmamalısınız. **"Gusledinceye kadar,"** gusledecek olursanız o zaman namaz kılabilirsiniz. O halde bu, cünüp olan bir kimsenin namaza yaklaşma yasağının nihaî noktasıdır. Buna göre cünüp olan bir kimsenin sadece mescidden geçmesi helâl olur.

"Eğer hasta yahut yolculukta iseniz veya herhangi biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunur da su bulamazsanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin." Yüce Allah su ister bulunsun, ister bulunmasın hasta kimsenin mutlak olarak teyemmüm etmesini mubah kılmıştır. Bunun illeti (sebebi) ise su kullanmayı zorlaştıran hastalıktır. Yolculuk da böyledir. Çünkü yolculukta su bulamama ihtimali kuvvetlidir. Yolcu olan bir kimse su bulamayacak olursa ya da sadece içme ve benzeri ihtiyacı için su bulmakla birlikte (abdest ve benzeri

57 Müslim, 560.

için) bulamazsa teyemmüm yapabilir. Aynı şekilde bir kimsenin, küçük ya da büyük abdest yahut kadınlara dokunmak suretiyle abdesti bozulur da su bulamazsa -âyetin umumi ifadesinin delalet ettiği üzere, ister mukim ister yolcu olsun- teyemmüm yapması mubah olur.

Özetle Yüce Allah teyemmümü iki halde mubah kılmıştır: İster ikamet halinde ister yolculukta olsun mutlak olarak su bulamama halinde, bir de hastalık ve benzeri sebepler dolayısıyla su kullanmanın zor ve sakıncalı olma halinde.

Müfessirler Yüce Allah'ın, **"ya da kadınlara dokunur da..."** buyruğundan maksadın ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Acaba bundan kasıt cima mıdır? O takdirde âyet-i kerime, cünüp kimsenin teyemmüm etmesinin caiz olacağı hususunda açık bir nas olur. Nitekim bu konuda sahih hadisler de pek çoktur.

Bir görüşe göre de acaba maksat sadece elle dokunmak mıdır, bu da mezinin çıkma ihtimali olması kaydıylae birlikte mi söz konusudur? Ki böyle bir dokunma da ancak şehvetle dokunma halinde geçerli olur. Bu durumda âyet-i kerime böyle bir dokunmanın abdesti bozduğuna delil olur mu? İşte bu hususlarda müfessirlerin farklı görüşleri vardır.

Fukahâ, Yüce Allah'ın **"su bulamazsanız"** buyruğunu namaz vaktinin girmesiyle birlikte su aramanın farz olduğuna delil göstermişler ve şöyle demişlerdir: Çünkü aramayan kimse için "bulamadı" demeye imkân yoktur. Arama işi gerçekleştirilmedikçe böyle bir şeyden söz etmek mümkün olmaz.

Yine bu buyruk temiz şeylerden biriyle değişikliğe uğrayan suyun abdest için kullanılmasının caiz, hatta gerekli olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü neticede o da sudur ve **"su bulamazsanız"** buyruğunun kapsamına girmektedir. Ancak bu kanaati ileri sürenlere böyle bir suyun mutlak su olamayacağı belirtilerek itiraz edilmiştir ki bu, tartışmaya açık bir görüştür.

Bu âyet-i kerimeden, Yüce Allah'ın bu ümmete lütuf ve ihsan ettiği bu büyük hükmün, yani teyemmümün meşru olduğu anlaşılmaktadır. Âlimlerin bu konuda icmaı vardır. Yüce Allah'a hamd olsun.

Teyemmüm, temiz toprakla olur. Buradaki topraktan kasıt ise yeryüzü tabakasının üstünde bulunan her şeydir. Tozu bulunsun yahut bulunmasın fark etmez. Bununla birlikte bunun toz çıkarma özelliğiyle tahsis edilebilme ihtimali de vardır. Çünkü Yüce Allah, Maide sûresinde yer alan abdestle ilgili âyet-i kerimede, **"Bununla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin."** (el-Maide, 5/6) buyurmaktadır. Toz çıkartmayan bir şeyle mesh yapılması ise söz konusu olmaz.

Yüce Allah'ın, **"Yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin."** buyruğu, temiz toprakla meshedin demektir. Nitekim Maide sûresinde yer alan âyet-i kerimede teyemmümdeki mesh yerleri de tespit edilmiştir ki bunlar, yüzün tamamı ile dirseklere kadar ellerdir. Sahih hadisler de buna delildir.[58] Bunun Ammar yolu ile gelen hadisin delil olduğu üzere tek bir darbe ile yapılması da müstehabdır.

Ayrıca bu buyruktan cünüp bir kimsenin teyemmümünün cünüp olmayan kimsenin teyemmümü gibi olacağı ve yüz ile ellerine meshetmenin yeterli geleceği de anlaşılmaktadır.

[Şeriat Ahkâmı ile İnsan Sağlığı:]

Faydalı bir not: Şu bilinmelidir ki tıbbın üç temel kaidesi vardır: Zararlı şeylere karşı sağlığı korumak, bunlarla karşılaşılması halinde bunları vücuttan uzaklaştırmak ve bunlara karşı bağışıklık kazanmak. Yüce Allah, Kitab-ı Kerîminde bunlara dikkat çekmiştir.

Sağlığı korumak ve zararlı şeylere karşı kendini himaye etmek (bağışıklık) için Yüce Allah yemeyi, içmeyi, bunlarda israfa ve aşırıya gitmemeyi emretmiştir. Yine yolculara ve hastalara, sağlıklarını muhafaza etmek üzere oruç açmalarını mubah kılmıştır. Bu suretle yolcunun dengeli bir şekilde bedeni muhafaza edecek şeyleri kullanması sağlanmış olur ve hasta da kendisine zararlı olacak şeylerden korunmuş olur.

Zararlı şeylerden kurtulmaya gelince; şanı Yüce Allah, ihramlıyken başındaki herhangi bir sebepten ötürü rahatsız olan kimsenin başındaki rahatsızlık verici şeyleri uzaklaştırmak için başını tıraş etmesini mubah kılmıştır. Bu ise küçük ve büyük abdestin, bulantının, meninin, kan vb. şeylerin dışarı atılmasının daha da öncelikli olarak söz konusu olduklarına işaret etmektedir. Bu hususa İbnu'l-Kayyım dikkat çekmiştir.[59] Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

Âyet-i kerimede yüz ve ellerin her tarafının meshedilmesinin farz olduğuna, teyemmüm almanın vakit dar olmasa dahi caiz olacağına ve farz sebebi ortada olmadıkça su arama emrine muhatap olunmadığına da delil vardır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha sonra Yüce Allah, âyet-i kerimeyi, **"Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."** buyruğuyla sona erdirmektedir. Yani O, vermiş olduğu emirleri kolaylaştırmak, ilâhî emirleri yerine getirmede kullara ağır gelmeyecek şekilde alabildiğine kolaylık sağlamak ve böylelikle onları zora koşmamak suretiyle mü'min kullarını çok affeden ve çok bağışlayandır.

58 Bkz. Buhârî, 341; Müslim, 368.

59 *Zadu'l-Mead*, 4/103.

Suyun kullanılmasının mümkün olmaması ya da zor ve zararlı olması halinde su yerine toprakla teyemmümü meşru kılmakla bu ümmete rahmetini ihsan etmesi de Allah'ın affedici ve bağışlayıcı oluşunun bir tecellisidir. Yine günahkârlara karşı tevbe ve dönüş kapılarını açık bulundurması, onları kendisine dönmeye davet edip günahlarını bağışlayacağını va'detmesi de O'nun affedici ve bağışlayıcılığının bir sonucudur. Mü'min, Yüce Allah'ın huzuruna yeryüzü dolusu günahla çıkacak olsa, ama O'na hiçbir şeyi şirk koşmamış olsa, Allah da onu yeryüzü dolusu mağfiretle karşılar ki bu da Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olmasının bir tecellisidir.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن
مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ
وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾﴾

44- Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanları görmedin mi? Kendileri sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de doğru yoldan sapmanızı istiyorlar!

45- Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, yardımcı olarak da Allah yeter.

46- Yahudi olanlardan kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrif edenler vardır. Bunlar, dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak 'İşittik, isyan ettik!' 'Dinle, dinlemez olası!' ve 'Râinâ!' derler. Eğer onlar, 'İşittik ve itaat ettik, dinle ve bizi gözet!' deselerdi elbette kendileri için daha iyi ve daha doğru olurdu. Fakat Allah küfürleri yüzünden onları lanetlemiştir. Onların ancak pek azı iman eder.

44. Burada **"Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanlar"** yerilmektedir. Bu da Allah'ın, kullarına, onlara aldanıp kanmaları ve onların tuzaklarına

düşmeleri konusunda bir uyarı içermektedir. Yüce Allah onların, kendi nefisleri için **"sapıklığı satın alan"** kimseler olduklarını haber vermektedir. Yani sapıklığı alabildiğine sevdiklerini ve sevdiği şeyi elde etmek için uğrunda çok miktarda mal harcayan kimse gibi onu tercih ettiklerini ifade etmektedir. O bakımdan onlar sapıklığı hidâyete, küfrü imana, bedbahtlığı ise mutluluğa tercih ederler. Bununla birlikte **"sizin de doğru yoldan sapmanızı istiyorlar."** Onlar bu konuda tüm gayretlerini ortaya koyarak, tüm güçleriyle sizleri saptırmaya çalışmaktadırlar. Ancak Yüce Allah, mü'min kullarının dostu ve yardımcısı olduğundan dolayı onların sapıklıklarını da, saptırma isteklerini de kullarına beyan etmektedir. Bunun için de şöyle buyurmaktadır:

45. "**Gerçek bir dost olarak Allah yeter.**" O, kullarına sahip çıkar, her işlerinde onlara ihsanda bulunur, mutluluk ve kurtuluşlarını sağlayacak hususları onlara kolaylaştırır. "**Yardımcı olarak da Allah yeter.**" Düşmanlarına karşı onlara yardımcı olur. Düşmanlarından sakınmaları gereken şeyleri açıklar ve düşmanlarına karşı onlara yardım eder. Yüce Allah'ın dostluğuyla hayırlar elde edilir, yardımıyla da kötülükler ortadan kalkar.

46. Daha sonra Yüce Allah, bunların sapıklık ve inatlarının keyfiyetini, batılı hakka tercih edişlerini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Yahudi olanlardan"** aralarından sapmış olan bilginler **"kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrif edenler vardır,"** ya lafzı ya manayı ya da her ikisini birlikte değiştirmek suretiyle bu işi yapanlar vardır. Kitaplarında söz konusu edilip de ancak Muhammad *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uyan ve onun hakkında söz konusu olabilen sıfatlar hakkında, bunlarla onun kastedilmediğini, onun söz konusu edilmediğini, aksine bunlarla başkasının kastedildiğini ifade etmeleri ve bu hususta gerçeği gizlemeleri onların bu tahrifleri arasında yer alır. İlmî bakımdan onların bu durumu çok kötüdür. Onlar hakikatlari tersyüz ettiler ve hakkı batıla dönüştürdüler. Böylece hakkı da inkâr ettiler.

Amel ve emirlere itaat açısından durumlarına gelince; onlar, **"İşittik, isyan ettik..."** derler. Yani biz Senin sözünü işitmekle birlikte emrine isyân ettik. Bu ise küfrün, inadın, itaatten çıkmanın en ileri noktasıdır. Aynı şekilde onlar Allah Rasûlüne de en çirkin ve edebe en aykırı şekilde hitap ediyorlar ve **"Dinle, dinlemez olası!"** diyorlardı. Bundan maksatları ise sevdiğin bir şeyi işitmeyesin, aksine hep hoşlanmayacağın şeyleri işitesin, demektir.

"Ve 'Râinâ!' derler." Bundan kasıtları ise oldukça çirkin bir hakaret olan "ahmak"tır. Onlar -maksatlarından başka anlamlara gelme ihtimali de olduğu için- bu lafzın Allah nezdinde de, Peygamberi nezdinde de kabul göreceğini zan-

nediyorlardı. Böylece dillerini eğip bükerek söyledikleri bu sözle dine dil uzatmaya ve Rasûl'e hakarete kalkıştılar. Nitekim bu niyetlerini kendi aralarında açık açık ifade ediyorlardı. İşte bu bakımdan Yüce Allah, **"dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak"** buyurmaktadır

Daha sonra Yüce Allah, onlara kendileri için bundan daha hayırlı olan bir yol göstererek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar, 'İşittik ve itaat ettik, dinle ve bizi gözet!' deselerdi elbette kendileri için daha iyi ve daha doğru olurdu."** Çünkü böyle bir ifadede hem güzel bir hitap, hem Allah Rasûlüne hitap esnasında uygun olan edeb söz konusudur. Hem de Allah'a itaat emrine bağlılık çerçevesine girmek söz konusudur. Ayrıca sorularının dinlenilmesini, işlerine itina gösterilmesini sağlamak suretiyle de ilim öğrenme hususunda güzel bir yol izleme de söz konusudur. İşte onların izlemeleri gereken yol buydu. Ancak tabiat itibarıyla temiz olmadıklarından, bunlardan yüz çevirdiler. Küfür ve inatları sebebiyle de Allah onları rahmetinden kovmuştur. Bu nedenle O, **"Fakat Allah küfürleri yüzünden onları lanetlemiştir. Onların ancak pek azı iman eder."** buyurmaktadır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا
فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Biz birtakım yüzleri silerek tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden yahut cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi lanetlemezden önce (gelin) **beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz** (Kitab'a) **iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir.**

47. Yüce Allah yahudi ve hristiyanlardan oluşan kitap ehline hem Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hem de ona indirmiş olduğu ve tasdik ettiği diğer ilahî kitaplar üzerinde hüküm verici olan Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmelerini emretmektedir. Zira ondan önce indirilmiş olan kitaplar onun geleceğini haber vermiştir. Bu kitapların verdikleri haberlerin gerçekleşmesi, onlarda var olan haberlerin tasdik edilmesi demektir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeyecek olurlarsa, ellerinde bulunan kitaplara da iman etmiyorlar demektir. Çünkü Allah'ın kitapları birbirini doğrular, biri diğerine uygundur. Onların bazılarına inanıp bazılarına inanmamak gerektiği iddiası batıl bir iddiadır, doğru olmasına imkân yoktur.

Yüce Allah'ın, **"Beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz** (Kitab'a) **iman edin."** buyruğunda onlara bir teşvik vardır. Onların başkalarından önce bu kitaba iman etmeye koşmaları gerektiği belirtilmektedir. Çünkü Allah onlara ilim ve yükümlülüklerinin başkalarından daha ağır olmasını gerektiren bir kitap vermiştir. Bundan dolayı iman etmemelerine karşılık onları şöyle tehdit etmektedir: **"Biz birtakım yüzleri silerek tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden..."** Bu, onların davranışlarına uygun bir cezadır. Zira onlar, hakkı terk edip batılı tercih ettikleri, gerçekleri tersyüz ederek batılı hak, hakkı da batıl gösterdikleri için bu tutumlarının türünden bir ceza ile cezalandırıldılar. Bu da hakkı örtüp gizledikleri gibi yüzlerinin dümdüz edilmesi ve arkalarına çevrilmesi şeklinde olur. Böylece yüzleri, ense tarafında arkaya doğru bakacak hale getirilir ki bu, olabilecek en çirkin haldir.

"...yahut cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi," onları rahmetinden kovmak suretiyle cumartesi günüyle ilgili olarak haddi aşanları cezalandırdığı gibi **"lanetlemezden önce,"** yani onları da maymunlara dönüştürerek cezalandırmadan önce demektir: **"Biz de onlara, 'Aşağılık maymunlar olun.' demiştik."** (el-Bakara, 2/65, el-Araf, 7/163)

"Allah'ın emri mutlaka yerine gelir." buyruğu da Yüce Allah'ın, **"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece 'Ol' demesidir, o da oluverir."** (Yasin, 36/82) buyruğu gibidir.

﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفْتَرَىٰٓ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾﴾

48- Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Ondan başkasını ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse şüphesiz büyük bir günahla iftira etmiş olur.

48. Yüce Allah yarattıklarından herhangi birini Zatına şirk koşan kimseleri bağışlamayacağını, bunun dışındaki küçük ya da büyük diğer günahları ise bağışlayabileceğini haber vermektedir. Bu ise böyle bir günahı bağışlamayı dilemesi ve hikmetinin onu bağışlamayı gerektirmesi halinde söz konusu olur. Şirkin dışındaki günahların bağışlanması için Yüce Allah pek çok sebep tayin etmiştir: Günahları silen iyilikler, dünyada, berzahta ve Kıyamet gününde keffarete sebep olabilecek musibetler, mü'minlerin birbirlerine dua etmeleri, şefaatçilerin şefaat-

te bulunmaları vb. gibi. Bütün bunların üstünde iman ve tevhid sahiplerine ihsan edeceği rahmeti de vardır.

Ancak şirk böyle değildir. Çünkü müşrik, mağfiret kapılarını kendi yüzüne kendisi kapatmış, rahmet kapılarını kendi kendine karşı kilitlemiştir. Dolayısıyla tevhidsiz olarak itaatlerin ona bir fayda sağlaması söz konusu olmadığı gibi, musibetlerin de ona (kefaret olma yönünde) hiçbir faydası olmayacaktır. Kıyamet gününde şefaatçilerin şefaati onlara fayda sağlamayacağı gibi onların candan bir dostları da olmayacaktır.

Bu yüzdendir ki Yüce Allah, **"Allah'a şirk koşan kimse şüphesiz büyük bir günahla iftira etmiş olur."** buyurmaktadır. Yani onun bu iftirası çok büyük bir suçtur. Topraktan yaratılmış, bütün yönleriyle eksik, her bakımdan muhtaç, kendisine tapınanlara şöyle dursun bizzat kendine dahi bir fayda sağlayamayan, bir zararı önleyemeyen, ölüm ve hayatına kendisi malik olamayan, öldükten sonra kendini diriltmeye gücü yetmeyen bir yaratılmışı; her şeyi yaratan, bütün yönleriyle kamil olan, yarattıklarına Zatı ile muhtaç olmayan, fayda ve zararı elinde bulunduran, verme ve engelleme kudretine sahip olan, mahlukların sahip oldukları bütün nimetleri ihsan etmiş bulunan Yaratıcıya eş kabul etmekten daha büyük bir zulüm olabilir mi? Hiç bundan daha büyük bir zulüm düşünülebilir mi? Bundan dolayı Yüce Allah bu şekilde şirk koşan kimselerin kesin olarak ebediyen azapta kalacağını ve ilâhî mükâfattan mâhrum olacaklarını hükme bağlamıştır: **"Kim Allah'a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir."** (el-Maide, 5/72)

Bu âyet-i kerime tevbe etmeyip o halde ölen kimse hakkındadır. Tevbe eden kimseye ise Yüce Allah daha önceki şirkini de, onun dışındaki günahlarını da bağışlayabilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."** (ez-Zümer, 39/53) Yani Yüce Allah, kendisine tevbe eden ve yönelerek gelenlerin günahlarını bağışlar.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّى مَن يَشَآءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾﴾

49- Kendilerini temize çıkaranları gördün mü? Hayır! Dilediğini temize çıkaran Allah'tır. Onlara kıl kadar zulmedilmez.

49. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarının yaptıklarının hayret edilecek bir iş olduğunu belirtmekte, kendilerini temize çıkaran yahudi, hıristiyan ve onların

yolundan giderek sahip olmadığı özelliklerle kendini öven herkesi azarlamaktadır. Çünkü yahudilerle hıristiyanlar, **"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz."** (el-Maide, 5/18) ve **"Cennete yahudi ve hıristiyan olandan başkası giremeyecektir."** (el-Bakara, 2/111) demişlerdir. Ancak bu, hiçbir delili olmayan salt bir iddiadan ibarettir. Delil ise Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de haber verdiği şu husustur: **"Hayır! Kim ihsan sahibi olarak kendini Allah'a teslim ederse işte ona Rabbi katından ecri verilecektir, onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de."** (el-Bakara, 2/112) İşte Allah'ın temize çıkardığı kimseler bunlardır. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"Hayır, dilediğini temize çıkaran Allah'tır."** buyurmaktadır. Yani iman, salih amel, kötü huylardan uzak kalma, güzel sıfatlarla bezenme özelliklerine sahip olanları Allah dilerse temize çıkarır. Bunlara gelince; her ne kadar kendi iddialarına göre kendilerini temize çıkarıp hak namına bir şeylere sahip olduklarını sansalar ve mükâfatın yalnızca kendilerine ait olduğunu ileri sürseler de bu iddialarında yalancıdırlar. Temiz kimselerin hasletlerinden en ufak bir şeye sahip değildirler. Buna sebep de zulüm ve küfürleridir. Yoksa Allah bu konuda onlara zulmediyor değildir. Bu yüzden **"onlara kıl kadar zulmedilmez"** buyurmaktadır. Bu ifade ise genel olarak bütün zulmü kapsamaktadır. Yani onlar, ne hurma çekirdeğinin yarığında bulunan ip/lif miktarı kadar, ne de ellerin birbirlerine sürtündüğü vakit meydana gelen kıl gibi incecik kir parçaları kadar dahi asla zulme uğramayacaklardır.

﴿ٱنظُرۡ كَيۡفَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثۡمٗا مُّبِينًا ۝٥٠﴾

50- Bir bak! Allah'a karşı nasıl olmadık yalanlar uyduruyorlar? Apaçık bir günah olarak bu yeter.

50. Yani kendilerini temize çıkartmak suretiyle Allah'a iftira ediyorlar. Bu davranış Allah'a karşı yapılan iftiraların en büyüklerindendir. Zira onların kendilerini temize çıkartmalarında üzerinde bulundukları yolu Yüce Allah'ın hak kabul ettiğini, mü'min ve müslümanların izledikleri yolun da batıl olduğunu -Allah adına- haber vermeleri söz konusudur. Bu ise en büyük yalandır, hakkı batıl, batılı da hak gösterip gerçekleri tersyüz etmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Apaçık bir günah olarak bu yeter."** Yani en ileri derecedeki cezayı ve can yakıcı azabı gerektirici açık/aşikar bir günah olarak bu yeter.

﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ۝٥١ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ۝٥٢﴾

51- Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri gördün mü? Cibt'e ve tağuta inanıyorlar. Kafirler için de 'Bunlar, mü'minlerden daha doğru bir yoldadır.' diyorlar!

52- İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiği kimseye sen hiçbir yardımcı bulamazsın.

51. Bu da yahudilerin çirkin işlerinden, Peygamber'i ve mü'minleri kıskanmalarından ortaya çıkan tutumlarından biridir. Onların aşağılık ahlâkları ve kötü tabiatları onları Allah'a ve Rasûlüne imanı terk edip cibt'e ve tağuta iman etmeye itmiştir. Cibt ve tağuta iman ise Allah'tan başkasına yapılan her türlü ibâdete ya da Allah'ın şeriatı dışındaki her türlü hükme iman etmek demektir. O halde bunun kapsamına büyücülük, kâhinlik, Allah'tan başkasına ibâdet ve şeytana ibâdet girmektedir. Bütün bunlar cibt ve tağuta imanın kapsamı içindedir.

Aynı şekilde küfür ve kıskançlık onları Allah'ı inkâr eden ve putlara tapan kimselerin tuttukları yolu, mü'minlerin yolundan daha üstün kabul etme noktasına kadar getirmiştir. Bu hususta Yüce Allah **"Kafirler için de"** onlara şirin görünmek, yağ yapmak ve imana buğzetmek kastı ile **"'Bunlar mü'minlerden daha doğru bir yoldadır.' diyorlar."** Bunların tutumları ne kadar çirkin, inatları ne kadar aşırı, akılları ne kadar da kıttır! Nasıl olur da bu kadar vahim bir yolu izlemeyi, bu kadar kötü ve yerilmiş bir vadiye dalmayı göze alabiliyorlar? Onlar bu tutumlarının aklı başında herhangi bir kimse tarafından beğenileceğini ya da cahillerden birinin aklının bu işe yatacağını mı sanıyorlar?

Hiç, put ve heykellere ibâdet temeli üzerinde yükselen, hoş ve temiz şeyleri haram, murdar şeyleri mubah ve haram kılınan şeylerin çoğunu helâl kılma, insanlar arasında zulmü yerleştirip yaratılmışları Yaratıcıya eşit addetme, Allah'ı, peygamberlerini ve kitaplarını inkâr etme temeline dayalı batıl bir din; Rahmân olan Allah'a ibâdet, gizli ve açık bütün hallerde Allah'a karşı ihlâsla hareket etme, Allah'ın dışında mabud edinilen bütün put, ortak ve yalancıları inkâr etme, akrabalık bağlarını gözetme, bütün yaratılanlara, hatta hayvanlara bile iyilik yapma, insanlar arasında adaleti ve dengeyi yerleştirme, her türlü kötülük ve zulmü

haram kılıp bütün söz ve davranışlarda doğruya uyma temeline dayanan bir dinden üstün olabilir mi? Böyle bir iddiada bulunmak hezeyandan başka ne olabilir? Böyle bir sözü söyleyen kimse ya insanların en câhili ve kıt akıllısıdır ya da en ileri derecede inat eden, batılda bile bile ayak direten ve hakka karşı duran bir kimsedir. Evet, gerçek de budur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

52. "İşte onlar Allah'ın lanet ettiği," rahmetinden kovup uzaklaştırdığı, intikam ve azabını üzerlerine indirdiği **"kimselerdir. Allah'ın lanet ettiği kimseye sen hiçbir yardımcı bulamazsın."** Onu dost edinecek, onun maslahatlarını görecek, hoşuna gitmeyecek şeylere karşı onu koruyacak hiçbir kimse bulamazsın. İşte bu, yardımsız kalmanın ve terk edilmenin en ileri derecesidir.

﴿أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ
اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُم مَّنْ
آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾﴾

53- Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Böyle olsaydı insanlara hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk kadar dahi (bir şey) **vermezlerdi.**

54- Yoksa onlar insanları Allah kendilerine lütfundan verdi diye kıskanıyorlar mı? Doğrusu Biz, İbrahim soyuna da Kitabı ve hikmeti verdik. Onlara çok büyük bir mülk de bağışladık.

55- Onlardan bir kısmı ona iman etti, bir kısmı da ondan yüz çevirdi. Çılgın alevli ateş olarak cehennem (onlara) **yeter.**

53. "Yoksa onların mülkten bir payı mı var" da bu sayede diledikleri kimseleri diledikleri ne, sırf kendi arzuları dolayısıyla üstün kılabiliyorlar ve Allah'ın egemen olduğu kainatın idaresinde Allah'a ortaklık yapmaya kalkıyorlar? Onlar gerçekten böyle olsalardı alabildiğine cimrilik yaparlar, eli sıkı davranırlardı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Böyle olsaydı,"** yani onların mülkten, idareden bir payları bulunsaydı **"insanlara hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk,"** yani çok azıcık miktar **"kadar dahi** (bir şey) **vermezlerdi."** Bu, onların Allah'ın mülküne ortak oldukları var sayılsaydı son derece cimri olacaklarını gösteren bir buyruktur. Buradaki soru da herkes tarafından olumsuz olarak cevaplandırılacağı bilinen inkâr amaçlı bir sorudur.

54. "Yoksa onlar, insanları, Allah kendilerine lütfundan verdi diye kıskanıyorlar mı?" Yani onları bu sözleri söylemeye iten, mülkünde Allah'a ortak olmaları mıdır? Bundan dolayı mı onlar istedikleri kimseleri üstün kabul ediyorlar? Yoksa onları bu sözleri söylemeye iten, Allah'ın kendi lütfundan Rasûlüne ve mü'minlere vermesinden ötürü duydukları kıskançlıkları mıdır? Halbuki bu, Allah'ın şimdiye kadar görülmedik ve alışılmadık bir lütfu değildir. Zira **"Doğrusu Biz, İbrahim soyuna da Kitabı ve hikmeti verdik. Onlara çok büyük bir mülk de bağışladık."** Bu, Yüce Allah'ın İbrahim'e ve onun soyundan gelenlere nimet olarak ihsan ettiği peygamberlik, kitap, Dâvûd ve Süleyman gibi peygamberlere ihsan etmiş olduğu büyük mülktür. Allah'ın nimetlerini lutfetmesi mü'min kullarına hâlâ devam etmektedir. Peki, onlar Allah'ın, insanların en faziletlisi, en değerlisi, Allah'ı en ileri derecede tanıyan, Allah'tan en çok korkan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e peygamberlik, ilâhî yardım ve mülk nimetini vermesine ne diye karşı çıkıyor, tepki gösteriyorlar?

55. "Onlardan bir kısmı ona," Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"iman etti,"** böylelikle dünyevî mutluluğu ve uhrevî kurtuluşu elde etti, **"bir kısmı da ondan"** inatla, kıskançlıkla ve hak yoldan alıkoymak maksadıyla **"yüz çevirdi."** Böylelikle onlar dünyanın pek çok sıkıntıları ve musibetleriyle karşı karşıya kaldılar ki bu da onların isyanlarının sonuçlarının sadece bir parçasıdır.

"Çılgın alevli ateş olarak," Allah'ı inkâr eden, peygamberlerinin peygamberliğini bile bile reddeden yahudi, hıristiyan ve onların dışında kalan çeşitli kâfirler üzerinde tutuşturulacak olan **"cehennem"** ateşi onlara **"yeter!"** İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا
الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾﴾

56- Âyetlerimizi inkâr edenleri ateşe sokacağız. Derileri piştikçe onları azabı tatmaları için başka derilerle değiştireceğiz. Şüphe yok ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

57- İman edip salih ameller işeleyenleri ise altlarından ırmaklar akan cennetlere, içinde ebediyen kalmak üzere koyacağız. Orada onlar için tertemiz kılınmış zevceler vardır. Onları koyu bir gölgeliğe alacağız.

56. "Âyetlerimizi inkâr edenleri," alevleri çok büyük, harareti oldukça fazla bir **"ateşe sokacağız. Derileri piştikçe,"** tamamen yandıkça **"azabı tatmaları için,"** azaplarının ulaşabileceği en ileri dereceye ulaşması için **"başka derilerle değiştireceğiz."** Onların küfür ve inatları tekrarlanıp durduğu ve küfür onların ayrılmaz bir sıfatı ve karakteri haline geldiği için -buna uygun bir ceza olmak üzere de- azapları böylece tekrarlanıp duracaktır.

İşte bundan dolayı -devamla- şöyle buyrulmuştur: **"Şüphe yok ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir,"** büyük izzet sahibidir ve yaratmasında, emrinde, mükâfat ve cezasında hikmeti sonsuzdur.

57. Allah'a, Allah'ın iman edilmesini farz kıldığı şeylere **"iman edip"** farz ve müstehab türünden **"salih ameller işleyenleri ise altlarından ırmaklar akan cennetlere, içinde ebediyen kalmak üzere koyacağız. Orada onlar için tertemiz kılınmış zevceler vardır."** Bu zevceler, kötü ve bayağı huylardan ve dünya kadınlarında görülen her türlü kusur ve kirlilikten uzak ve arınmışlardır. **"Onları koyu"** gölgesi sürekli olan **"bir gölgeliğe alacağız."**

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ
اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.

58. Emanet; insana geçici olarak verilen ve yerine getirilmesi, gereğine uyulması emredilen her şeydir. Yüce Allah kullarına bu emanetlerin gereklerinin tam, eksiksiz ve savsaklanmadan yerine getirilmesini emretmektedir. Bunun kapsamına İslâm devletinin kamu görevleri, mallar ve verilen sırlar girdiği gibi Allah'tan başka hiçbir kimsenin muttali olmadığı emirlerin yerine getirilmesi de girmektedir.

Fukaha, "Bir kimseye bir emanet verilecek olursa o kimsenin aldığı emaneti, onun benzeri hangi şartlarda korunuyorsa öylece koruması icab eder." demişler ve şunu eklemişlerdir: "Çünkü emanetin eksiksiz olarak geri verilmesi, ancak korunmasıyla mümkün olur. O halde emanetin gereği gibi korunması da farzdır."

Yüce Allah'ın **"ehline vermenizi"** ifadesi, emanetin emanet sahibinden başka hiçbir kimseye verilmeyeceğine delalet etmektedir. Eğer o emaneti sahibinden başkasına verecek olursa o emaneti ehline vermiş olmaz. Ancak emanet sahibinin vekili, onun sahibi konumundadır.

"İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder." Bu, ister öldürme ve yaralamalarda, ister malî konularda, ister ırz, namus, şeref ve haysiyetle ilgili hususlarda olsun, ister ufak ister büyük bir mesele olsun, yine ister yakın ister uzak, ister iyi ister kötü, ister düşman ister dost hakkında olsun verilecek tüm hükümleri kapsar. Allah'ın hüküm esnasında gözetilmesini emrettiği adaletten kasıt ise Yüce Allah'ın, peygamberi vasıtasıyla teşrî' buyurduğu had ve hükümler gereğince hükmetmektir. Bu ise adâleti bilmeyi gerektirir. Adalet bilinmeli ki gereğince hüküm verilebilsin.

Verilen emirler oldukça güzel ve adaletli emirler olduğu için Yüce Allah -devamla- **"Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."** buyurmaktadır. Bu buyruklar Yüce Allah'ın, kendi emir ve yasaklarından övgüyle söz edişini dile getirmektedir. Çünkü O'nun öğüt ve yasakları dünya ve âhiret maslahatlarını kapsar. Her ikisinin zararlarını da bertaraf eder. Çünkü bu hükümleri teşrî' buyuran, her şeyi işiten, her şeyi gören, hiçbir şey kendisine gizli kalmayandır. Kulların maslahatlarını, onların bilemeyecekleri çapta bilendir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ
وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ ﴾

59- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Rasûlüne götürün. Bu, hem daha hayırlı, hem de sonuç itibarıyla daha güzeldir.

59. Yüce Allah hem Zatına hem de Rasûlüne itaati emretmektedir. Bu, farz ve müstehab hususlarda onların emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla olur. Yüce Allah, emir sahiplerine itaati de emretmektedir. Bunlar ise insanların yöneticiliğini yapan idareciler, hâkimler ve müftülerdir. Çünkü insanların din ve dünya işleri -Yüce Allah'a itaat kasdıyla ve Allah'ın nezdindeki mükâfatı arzulayarak- onların

itaat edip bağlı kalmakla mümkün olur. Ancak bunun bir şartı vardır: Bu yöneticiler Allah'a isyanı gerektiren bir emir vermemelidir. Eğer böyle bir emir verecek olurlarsa hiç şüphesiz yaratıcıya isyanı gerektirecek hususlarda hiçbir yaratılmışa itaat edilmez. Belki de yöneticilere itaat emri verilirken **"itaat edin"** emrinin hazfedilişindeki sır budur. Zira bu emir Rasûl'e itaatle birlikte zikredilmiştir. Çünkü Rasûl, ancak Allah'a itaat olan şeyleri emreder. Ona itaat eden de Allah'a itaat etmiş olur. Emir sahibi olan yöneticilere itaatin şartı ise verdikleri emirlerin isyan olmamasıdır.

Daha sonra insanların hakkında anlaşmazlığa düştükleri -ister dinin aslî hükümleriyle ilgili olsun, ister fer'î hükümleriyle ilgili olsun- her bir hususu, Allah'a ve Rasûlüne, yani Allah'ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine götürmelerini emretmektedir. Çünkü bütün anlaşmazlık konularında ayırt edici hüküm onlardadır. Bu hüküm de ya onların açık ifadelerinden ya genel ifadelerinden ya bir işaretten ya dikkat çekme ve uyarıdan ya da mefhumdan veya mananın umumundan anlaşılır ve buna benzer olan şeyler de onlara kıyas edilir. Çünkü din, Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünneti üzerinde yükselir. Bu ikisine iman etmeden imanın dosdoğru olması mümkün değildir. Bu nedenle anlaşmazlık konularının onlara götürülmesi imanın şartıdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız."** buyurmuştur. Bu da göstermektedir ki, anlaşmazlık konularını onlara götürmeyen bir kimse gerçek bir mü'min değildir. Aksine o - bir sonraki âyet-i kerimede de belirtildiği şekilde- tağuta iman eden bir kimsedir.

"Bu," yani anlaşmazlık konusunun Allah'a ve Rasûlüne götürülmesi **"hem daha hayırlı, hem de sonuç itibarıyla daha güzeldir."** Çünkü Allah ve Rasûlünün hükümleri bütün hükümlerin en güzeli, en adaletlisi, din, dünya ve âhiret bakımından insanlara en uygun olanıdır.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن
يَتَحَاكَمُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓا۟ أَن يَكْفُرُوا۟ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا
بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ رَأَيْتَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾﴾

60- Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiğini iddia edenleri görmedin mi? Tağutun hükmüne başvurmak istiyorlar. Hâlbuki onu inkâr etmekle emrolunmuşlardı. Şeytan onları uzak bir sapıklıkla (büsbütün) saptırmak ister.

61- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin!' denilince münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiğini görürsün.

60-61. Yüce Allah, kullarına münafıkların durumlarının hayret edilecek bir hal olduğunu belirtmektedir. Zira onlar **"sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara,"** yani Allah Rasûlünün getirdiklerine ve onlardan önceki peygamberlerin getirdiklerine **"iman ettiğini iddia eden"** kimselerdir. Buna rağmen **"tağutun hükmüne başvurmak istiyorlar."** (Tağut, Allah'ın şeriatı dışında hüküm veren herkestir.) **"Halbuki onu inkâr etmekle emrolunmuşlardı."** İman ile tağutun hükmüne başvurmak nasıl bir arada olabilir? Çünkü iman, Allah'ın şeriatına bütün hususlarda bağlı kalıp itaat etmeyi ve bu şeriatın hükmüne başvurmayı gerektirir. Mü'min olduğunu iddia etmesine rağmen tağutun hükmünü Allah'ın hükmüne tercih eden kimse, bu iddiasında yalancıdır. Bu, şeytanın onları saptırdığı hususlar arasındadır. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Şeytan onları uzak bir sapıklıkla"** haktan **"(büsbütün) saptırmak ister."** buyurmaktadır.

﴿فَكَيْفَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنْ
أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَٰنًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعْلَمُ ٱللَّهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِىٓ أَنفُسِهِمْ قَوْلًۢا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾﴾

62- Elleri ile yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman halleri nasıl olacak? Sonra sana gelirler de 'Biz iyilik etmekten ve arabulmaktan başka bir şey istemedik.' diye Allah'a yemin ederler.

63- İşte bunlar, Allah'ın, kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle.

62. "Elleri ile yaptıkları" günahlar ki tağutun hükmüne başvurmak da bunlar arasındadır **"yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman"** bu sapkın kimselerin **"halleri nasıl olacak? Sonra sana"** yaptıklarından özür beyan etmek için **"gelirler de 'Biz iyilik etmekten ve arabulmaktan başka bir şey istemedik.'"** Yani biz bunu yaparken davacı taraflara iyilik yapmaktan ve aralarını bulmaktan başka bir maksadımız yoktu **"diye Allah'a yemin ederler."** Ancak bu

iddialarında yalancıdırlar. Çünkü esas iyilik, Allah ve Rasûlünün hükmüne başvurmaktır. Kesin kanaate ve inanca sahip olan bir topluluk için hükmü Allah'tan daha güzel olan kim vardır? Bundan dolayı Yüce Allah bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

63. "İşte bunlar, Allah'ın kalplerinde olanı," münafıklıklarını ve kötü maksatlarını **"bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir,"** onlara aldırış etme, yapıp işlediklerinden ötürü onlara karşılık verme. **"Onlara öğüt ver."** Yüce Allah'ın hükmünü onlara açıkla, Allah'a itaate onları teşvik et ve bu hükmü terk etmelerinden onları sakındır **"ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle!"** Onlarla başbaşa kalarak ve gizlice onlara öğüt ver. Çünkü bu, maksadı daha iyi gerçekleştirir. Yapmakta ve işlemekte oldukları dolayısıyla onları azarlamak ve bundan vazgeçirmek için elindeki bütün imkânları kullan.

Bu buyruk, masiyet işleyen kimseden yüz çevirilecek olsa dahi gizlice ona öğüt verileceğine ve maksadın elde edildiği düşünülene kadar ona öğüt verilmeye devam edileceğine delildir.

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ
جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُوا۟ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi -Allah'ın izniyle- kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Şayet onlar, kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi, Rasul de onlar için mağfiret isteseydi, Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden ve pek merhamet eden bulacaklardı.

64. Şanı Yüce Allah, Rasûlüne itaati ve bağlılığı emir ve teşvik eden bir buyrukla şunu haber vermektedir: Peygamberlerin gönderilmesindeki amaç, onlara itaat edilmesi, verdikleri bütün emir ve yasaklarda, bu peygamberlerin kendilerine gönderildiği kimselerin onlara bağlı kalmalarıdır. İtaat edenin itaat ettiği kimseyi tazim ettiği şekilde onları tazim etmeleridir.

Bu buyruk, peygamberlerin Allah'tan tebliğ ettikleri hususlarla emir ve yasaklarında ismet (hatadan korunma) sıfatına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Çünkü Yüce Allah onlara mutlak olarak itaati emretmektedir. Eğer onlar masum ve yanlış bir şeyi teşri' etmeyen kimseler olmasalardı, Yüce Allah böyle bir emri mutlak olarak vermezdi.

Yüce Allah'ın, **"Allah'ın izniyle"** ifadesi şu demektir: İtaat edenin itaati, Allah'ın kaza ve kaderiyle gerçekleşir. Böylelikle bu buyruk kaza ve kaderi de ortaya koymakta ve Allah'tan yardım dilemeyi teşvik etmektedir. Ayrıca Allah insana yardım etmezse Peygamber'e itaatinin mümkün olamayacağını da açıklamaktadır.

Daha sonra Yüce Allah pek büyük lütuf ve keremini haber vermekte ve günah işleyenlere, günahlarını itiraf ederek Allah'a tevbe etmeleri, O'ndan mağfiret dilemeleri çağrısında bulunmaktadır:

"Şâyet onlar, kendilerine zulmettiklerinde" günahlarını itiraf edip bu konuda sana itaat ederek **"sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi, Peygamber de onlar için mağfiret isteseydi, Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden ve pek merhamet eden bulacaklardı."** Yani Allah, mağfiretiyle onların zulümlerini bağışlayarak tevbelerini kabul ederdi. Tevbelerini kabul etmek, tevbe etmeye muvaffak kılmak ve tevbenin mükâfatını vermek suretiyle de onlara çokça merhamet ederdi.

Allah Rasûlüne bu şekildeki geliş onun hayatına hastır. Çünkü ifadelerin akışı buna delildir. Zira Allah Rasûlünün mağfiret dilemesi, ancak yaşarken olacak bir şeydir. Onun vefatından sonra ise ondan bir şey istenemez; hatta bu bir şirk olur.

﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ
حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ ﴾

65- Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar.

65. Daha sonra Yüce Allah, kerim zatına yemin ederek aralarındaki anlaşmazlıklarda, yani aralarında meydana gelen - icma olunan meseleler dışındaki- bütün ihtilaflarda, Allah Rasûlünün hükmüne başvurmadıkça iman etmiş olamayacaklarını belirtmektedir. İcma olunan meseleler ise ancak Kitap ve sünnete dayalı olur. Diğer taraftan sadece Allah Rasûlünün hükmüne başvurmak da yeterli değildir. Verdiği hükümden dolayı kalplerindeki darlık ve sıkıntının da gitmesi ve başka herhangi bir hükmü hatırlarından geçirmeksizin onun hükmüne teslim olmaları şarttır. Bu da kendi başına yeterli değildir, aksine onun hükmüne gönül rahatlığı ile, zahiren ve batınen tam bir itaatle teslim olmaları gerekir. Bu durumda onun

hükmüne başvurmak İslâm makamı, hükmü dolayısıyla kalpte bir sıkıntının bulunmaması iman makamı, bu hükme tam bir teslimiyetle bağlılık ve itaat de ihsan makamıdır. Bu üç mertebeyi tam gerçekleştiren kimsenin dindeki bütün mertebeleri de tamamlamış olacağı ortadadır. Sözü geçen bu hükme başvurmayı terk eden ve böyle bir şeye bağlı kalmayan kimse de kâfirdir. Hükme başvurmakla birlikte ona bağlılığı terkeden bir kimsenin durumu ise o hükmün benzerine itaat etmeyen isyankârların durumu ile aynı olur.

﴿وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا۟ مِن دِيَٰرِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ
وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا۟ مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّءَاتَيْنَٰهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَٰهُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾﴾

66- Şâyet onlara, 'Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın.' diye yazsaydık, içlerinden pek azı müstesna bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi, elbette haklarında çok hayırlı ve çok sebat verici olurdu.

67- O takdirde onlara katımızdan büyük bir mükâfat verirdik.

68- Ve onları elbette dosdoğru yola iletirdik.

66. Yüce Allah bize şunu bildirmektedir: Eğer O, kullarına kendilerini öldürmek ve yurtlarından çıkmak gibi ağır emirleri farz olarak yazmış olsaydı, onlardan az ve istisna denilecek kadar nadir kimseler dışında hiç kimse bu işleri yapmazdı. O halde Allah'ın kendilerine emretmiş olduklarını kolaylaştırdığı için, bunlar herkese kolay geldiği ve gerçekleştirilmesi zor olmadığı için Rablerine hamd etsinler, şükretsinler. Bu buyrukta kulun içinde bulunduğu hoş olmayan hallerin zıddını da göz önünde bulundurması gerektiğine bir işaret vardır. Böylelikle ibâdetleri gerçekleştirmek ona kolay gelir ve Rabbine hamd ve şükrü artar.

Daha sonra Yüce Allah şunu haber vermektedir: **"Eğer onlar kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi,"** yani zamanın şartlarına uygun olarak görevlerini yerine getirmiş, görevlerini ifa edip tamamlamak için gayret ederek kendilerini vermiş, gözlerini erişemeyecekleri şeylere dikmemiş ve kendilerini ilgilendirmeyen hususlara iltifat etmemiş olsalardı, halihazırda ilgi alanlarına girmeyen şeylere de dönüp bakmasalardı... işte onların yapmaları gereken iş buydu. Kulun her zaman için yerine getirmesi gerekenle ilgilenmesi ve onu tamamlaması

gerekir. Sonra adım adım ilerleyerek gücünün yettiği kadarıyla din ve dünya hususunda ilim ve amel bakımından ulaşabildiği noktaya kadar ulaşmaya çalışmalıdır. Bu şekilde davranan bir kimse, kendisine ulaşmamış olan ve henüz emrolunmadığı bir işe soyunan kimseden farklıdır. Böyle bir kimse gayretini darmadağın etmiş olacağından, tembellikle de karşı karşıya kalıp gayretini yitireceğinden dolayı o maksadına ulaşması hemen hemen imkansızdır.

Daha sonra Yüce Allah öğüt verilen şeyleri yapmanın ortaya çıkartacağı sonuçları beyan etmektedir ki bunlar dört husustur:

Birincisi: Hayra kavuşmadır ki bu, **"elbette haklarında çok hayırlı"** buyruğunda ifade edilmiştir. Yani o takdirde onlar emrolundukları hayır işlerini yerine getirme vasfına sahip hayırlı kimselerden olurlardı. Böylelikle onlar kötü kimselerin niteliklerinden de uzaklaşmış olurlardı. Çünkü bir şeyin sabit olması, onun zıddının olmamasını gerektirir.

İkincisi: Sebatın gerçekleşmesi ve artması. Zira Yüce Allah iman edenlere imanları sebebiyle sebat verir. Çünkü iman etmek onlara verilen öğüdün gereğini yerine getirmektir. Bu bakımdan Yüce Allah emir, yasak ve musibetler hususunda çeşitli fitnelerin/sınavların ortaya çıkması halinde onlara dünya hayatında sebat verir. Böylelikle emirleri yerine getirebilme ve nefsin, işlenmesini istediği yasakları terk edebilme başarısını gösterebilirler. Hoşlanmadıkları musibetlerle karşı karşıya kaldıklarında da sabır, rıza veya şükre muvaffak kılınmak suretiyle sebat gösterme başarısını elde ederler. İşte böylelerine bunları gerçekleştirebilmek için Allah'tan yardım iner. Yine onlar ölüm sırasında da, kabirde de din üzere sebat nimetine nail olurlar. Aynı şekilde emrolunduklarını yerine getiren bir kul şer'i emirleri düzenli olarak, aksatmadan yerine getiriyor demektir. Böylece sonunda o, bu emirlere alışır, onlara ve benzerlerine şevk duyar. Bu da itaatler üzere sebat göstermek konusunda önemli bir yardımcı olur.

67. Üçüncüsü: "O takdirde onlara katımızdan büyük bir mükâfat verirdik" buyruğunda dile getirilmektedir. Yani onlara kalbin, ruhun ve bedenin nail olacağı dünya ve âhiret mükâfatları ile âhirette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından dahi geçmeyen nimetlerden oluşacak büyük bir ecir vardır.

68. Dördüncüsü: Dosdoğru yola iletilmektir. Bu, hususi bir ifadeden sonra gelen umumi bir ifadedir. Çünkü dosdoğru yola iletilmek oldukça büyük bir şereftir. Zira dosdoğru yol aynı zamanda hakkı bilmeyi, onu sevmeyi, onu tercih

etmeyi ve gereğince amel etmeyi ihtiva eder. Mutluluk ve kurtuluş da buna bağlıdır. Dosdoğru yola iletilen bir kimse, her türlü hayra muvaffak kılınmış ve ondan her türlü kötülük ve hoşa gitmeyen şey de uzak kılınmış demektir.

﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ
وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّـٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُو۟لَـٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ ٱلْفَضْلُ مِنَ ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ
عَلِيمًا ﴿٧٠﴾﴾

69- Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!

70- Bu lütuf Allah'tandır. Her şeyi bilen olarak Allah yeter.

69. Yani erkek olsun, kadın olsun, küçük olsun, büyük olsun -kendi haline göre ve kendi yükümlülükleri oranında- Allah'a ve Rasûlüne itaat eden herkes **"işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği"** kemali, kurtuluşu ve mutluluğu gerektiren büyük nimeti ihsan ettiği **"peygamberler,"** ki Allah, vahyi ile kendilerine üstünlük vererek onları diğer insanlara elçi göndermiş, onları davetle görevlendirmekle üstünlük ihsan etmiştir.

"Sıddıklar," bunlar peygamberlerin getirdiklerini tam anlamıyla tasdik eden, böylelikle hakkı bilen, onu yakînle tasdik eden, gereğini söz, davranış ve halleriyle yerine getiren ve Yüce Allah'a da davet eden kimselerdir.

"Şehitler," Allah'ın kelimesini yükseltmek için Allah yolunda çarpışarak öldürülenlerle, **"salihlerle,"** zahirleri de, batınları da ıslah olmuş, buna bağlı olarak amelleri de salih olan kimselerle **"birliktedirler."** İşte Yüce Allah'a itaat eden herkes, bu kimselerle arkadaş olma nimetine kavuşacaktır.

"Onlar ne iyi arkadaştırlar!" Nimetlerle dolu cennetlerde onlara yakın olacaklar, âlemlerin Rabbinin komşuluğunda onlarla ünsiyet ederek bir arada bulunacaklar.

70. Onların nail oldukları **"bu lütuf Allah'tandır."** Buna onları muvaffak kılan ve onlara bu hususta yardımcı olan, kendilerine amelleriyle elde edemeyecekleri bu mükâfatları veren O'dur. **"Her şeyi bilen olarak Allah yeter."** O, kullarının hallerini, içlerinden kalp ve organlarının ittifakla yerine getirdiği salih ameller sebebiyle pek büyük mükâfatı kimin hak ettiğini çok iyi bilir.

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ خُذُوا۟ حِذْرَكُمْ فَٱنفِرُوا۟ ثُبَاتٍ أَوِ ٱنفِرُوا۟ جَمِيعًا ﴿٧١﴾﴾

71- Ey iman edenler! Tedbirinizi alın ve küçük birlikler halinde savaşa çıkın yahut toptan seferber olun.

71. Yüce Allah, mü'min kullarına, kâfir düşmanlarına karşı tedbirlerini almalarını emretmektedir. Bu emir düşmanlarla savaşmakta, onların hile ve tuzaklarını savmakta, güçlerini bertaraf etmekte katkısı bulunan kaleler yapmak, hendekler açmak, atış ve binicilik öğrenmek, bunları sağlayacak sanayiyi bilmek, kendisi vasıtasıyla düşmanlarının girişlerinin, çıkışlarının ve planlarının öğrenilmesine yardımcı olan hususları öğrenmek ve Allah yolunda savaşa çıkmak gibi bütün yollara başvurmayı kapsamaktadır.

İşte bundan dolayı Yüce Allah burada **"küçük birlikler halinde savaşa çıkın,"** yani seriyyeler halinde ayrı ayrı çıkın ya da bir ordu giderken diğerleri yerlerinde kalsın **"yahut toptan seferber olun."** Bütün bunlar ise maslahata, düşmanlara zarar verme miktarına ve müslümanların dinî gereklerini yerlerine getirmek bakımından rahata kavuşmalarına bağlı olan durumlardır. Bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın **"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın."** (el-Enfal, 8/60) buyruğuna benzemektedir.

Daha sonra şanı Yüce Allah, cihad hususunda tembellik yapan imanı zayıf kimseler hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَـٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَىَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾
وَلَئِنْ أَصَـٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ ٱللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَـٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ
فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ ۞ فَلْيُقَـٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يَشْرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا
بِٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَـٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾﴾

72- Şüphe yok ki içinizden pek ağır davranacak olanlar vardır. Böyleleri, size bir musibet gelip çatarsa 'Onlarla beraber olmadığım için Allah bana lütufta bulundu.' der.

73- Şâyet size Allah'tan bir lütuf erişirse sanki kendisi ile aranızda hiçbir dostluk yokmuş gibi şöyle der: 'Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir mükâfata kavuşsaydım.'

74- Artık âhiret karşılığında dünya hayatını satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür yahut galip gelirse ona pek büyük bir mükâfat vereceğiz.

72. **"Şüphe yok ki içinizden"** ey mü'minler, Allah yolunda cihad hususunda zayıflık, gevşeklik ve korkaklık göstererek **"pek ağır davranacak olanlar vardır."** Doğru açıklama şekli budur. Burada geçen **"ağır davranacaklar"** ile ilgili açıklamalardan biri de şöyledir: Aralarından başkalarının ağır davranmasına sebep olacaklar vardır; yani başkalarının cihad arzusunu kıracak kimseler vardır ki bunlar da münafık kimselerdir.

Ancak birinci görüş, iki sebep dolayısıyla daha uygundur: Birincisi **"içinizden"** buyruğudur ki burada hitap mü'minleredir. İkincisi ise diğer âyetteki **"Kendisi ile aranızda hiçbir dostluk yokmuş gibi"** ifadesidir. Zira Allah, müşriklerden ve münafıklardan oluşan kâfirlerle mü'minler arasındaki sevgi ve dostluk bağını koparmıştır. Ayrıca vakıa da budur. Şöyle ki mü'minler iki kısımdır: Kimileri imanlarında gerçekten sadık ve samimidirler. Bu, onların kemal derecesinde tasdikte bulunmalarını ve cihada katılmalarını sağlar. Kimileri de iman bakımından zayıftırlar, İslâm'a girmiş olmakla birlikte kendilerini cihada sevkedecek kadar kuvvetli olmayan, aksine zayıf bir imana sahiptirler. Yüce Allah'ın, **"Bedevî Araplar, 'İman ettik.' dediler. De ki: Siz iman etmediniz, fakat 'İslam/teslim olduk.' deyin..."** (el-Hucurat, 49/14) buyruğunda ve devamında dile getirildiği gibi.

Daha sonra Allah, ağır davranan bu kimselerin amaçlarından ve nihaî maksatlarından söz etmiştir ki onların amaçlarının büyük bir kısmı, dünya ve dünyanın geçici menfaatlerine yöneliktir. O bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şâyet size bir musibet gelip çatarsa,"** yenilgiye uğrarsanız, içinizden öldürülenler olursa ve bazı hallerde -Yüce Allah'ın hikmetleri dolayısıyla- düşmanlar size karşı galip olursa işte o geri kalan kimseler, **"'Onlarla beraber olmadığım için Allah bana lütufta bulundu.' der."** Aklının kıtlığı ve imanının zayıflığı dolayısıyla söz konusu musibetin gerçekleştiği o cihada katılmamayı nimet kabul eder. Gerçek nimetin ise imanı pekiştiren ve böylelikle kulun ceza ve hüsrandan uzak kalmasını sağlayan, pek büyük ecir ve mükâfat kazanmasına, bağışı bol ve cömert yüce Rabbinin rızasını elde etmesine sebep teşkil eden bu büyük itaati yerine getirme muvaffakiyeti olduğunun idrakinde değildir. Cihaddan geri kalıp oturmak ise -az bir süre kişiyi dinlendirse bile- arkasından uzun bir yorgunluk ve

büyük acılar gelir. Mücahidlerin elde ettiklerini de elde edemez. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

73. **"Şâyet size Allah'tan bir lütuf,"** zafer ve ganimet erişirse **"sanki kendisi ile aranızda hiçbir dostluk yokmuş gibi şöyle der: 'Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir mükâfata kavuşsaydım.'"** Yani ganimet elde etmek için orada hazır bulunmayı temenni ederdi. Onun bundan başka bir maksadı ve arzusu yoktur. Sanki o adeta -ey mü'minler- sizden birisi değilmiş, sizinle onun arasında imana dayalı bir sevgi ve muhabbet bağı yokmuş gibi böyle derdi. Halbuki bu bağın gereği şudur ki mü'minler menfaatlerini ilgilendiren bütün hususlarda ve zararlarını defetmekte ortaktırlar. Bunların gerçekleşmesi de onları sevindirir, isterse başka mü'min kardeşleri vasıtasıyla gerçekleşmiş olsun. Bu maslahatları elde edemeyecek olurlarsa da acı çekerler ve hep birlikte din ve dünyalarını düzene sokacak bütün işleri yerine getirmeye çalışıp çabalarlar. Ancak yalnızca dünyalığı temenni eden sözü geçen kimseler ise böyle bir imanî ruha sahip değildirler.

74. Yüce Allah'ın kullarına lütfunun bir tecellisi de rahmetini onlardan kesmemesi ve yüzlerine rahmetinin kapılarını kapatmamasıdır. Aksine uygun olmayan davranışlarda bulunan kimseleri O, bu kusurlarını telafi etmeye ve kendilerini kemale erdirmeye davet eder. İşte bu bakımdan Yüce Allah bu gibi kimselere ihlâslı olmayı ve Allah yolunda savaşa çıkmayı emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Artık âhiret karşılığında dünya hayatını satanlar Allah yolunda savaşsınlar."** Bu görüş, bu âyet-i kerimeyle ilgili görüşlerden biridir ve en doğru olanıdır. Bir görüşe göre ise bu buyruğun anlamı şudur: Allah yolunda, ancak imanı kamil ve bu imanlarında samimi olan mü'minler savaşsınlar.

"Âhiret karşılığında dünya hayatını satanlar," yani âhireti arzulayarak ve dünyadan yüz çevirerek âhiret karşılığında dünyayı satanlar... İşte ayette hitabın kendilerine yöneltildiği kimseler bunlardır. Çünkü bunlar sahip oldukları kamil iman sayesinde düşmana karşı cihada kendilerini hazırlamış ve bu konuda nefislerini gereken şekilde disipline sokmuşlardır. Beraberlerindeki tam iman böyle bir cihadı gerektirmektedir. Ama az önce sözü geçen ağır davrananların cihada çıkmaları ya da oturmaları önemli değildir. Buna göre bu ayet, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"De ki: Ona ister iman edin ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara (âyetlerimiz) okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar..."** (el-İsra, 17/107); **"Şimdi bunlar**

onları (âyetlerimizi) inkâr ederlerse Biz de yerlerine onları inkâr etmeyen bir topluluğu getiririz." (el-En'am, 6/89)

Âyetin anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Allah yolunda savaşan ve cihad eden kimseler, âhireti değil dünya hayatını satın alan kâfirlerle savaşsınlar. Bu durumda âhirete karşılık dünyayı satın alan kâfirler, kendileriyle savaşılacak kimseler olarak nitelendirilmektedir.

"Kim Allah yolunda savaşıp" Allah ve Rasûlünün emrettiği gibi, Allah'ın rızasını amaçlayarak ve ihlâsla savaşmak üzere cihada çıkar **"da öldürülür yahut galip gelirse ona pek büyük bir mükâfat vereceğiz."** İman ve dinini ziyadeleştirecek, ganimet ve güzel övgü nasip edeceğiz. Allah yolunda cihad eden mücahidlerin mükâfatını Allah hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırına getirmemiş olduğu cennette hazırlamıştır.

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا﴾

75- Size ne oluyor ki Allah yolunda ve 'Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan şu şehirden çıkar. Katından bize sahip çıkacak birini gönder ve nezdinden bize bir yardımcı yolla!' diyen mustaz'af erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?

75. Bu buyruğuyla yüce Allah, mü'min kullarını, yolunda savaşmaya teşvik etmekte ve cihad duygularını harekete geçirmektedir. Çünkü cihad artık onlar için farz-ı ayn halini almıştır. Cihadı terk etmeleri dolayısıyla da artık büyük bir kınamayı hak etmiş duruma gelmişlerdir. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır: **"Size ne oluyor ki Allah yolunda... savaşmıyorsunuz?"** Yani hiçbir kurtuluş çaresi bulamayan, hiçbir çıkar yol bilmeyen, bununla birlikte düşmanları tarafından en büyük zulme uğratılmış bulunan, zayıf düşürülmüş (mustaz'af) erkek, kadın ve çocuklar varken size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz? Ki bu zayıf düşürülmüş kimseler, Yüce Allah'a, halkı zalim olan bu ülkeden kendilerini kurtarması için dua etmektedirler. Bu zalimler, küfür ve şirkle kendi nefislerine; eziyet, işkence, Allah'ın yolundan alıkoymak, dinlerine davetten ve hicretten engellemek suretiyle de mü'minlere zulmederler. İşte bu mustaz'aflar, kendilerine bir dost, yardımcı, kendilerine sahip çıkacak birini göndermesi ve onun kendilerini halkı zalim olan bu şehirden kurtarması için Yüce Allah'a dua ederler.

O halde sizin bu tür bir cihadınız, bizzat kendi ailenizi, çoluk çocuğunuzu ve namuslarınızı kurtarıp himaye etmek için savaşmak kabilindendir. Çünkü kâfirleri ele geçirmek kastıyla cihad, her ne kadar büyük bir fazilete sahipse de, böyle bir cihaddan geri kalan kimse en ileri derecede kınamayı hak etse de içinizdeki mustaz'afların kurtarılması kastıyla yapılan cihadın ecri daha çok, faydası daha büyüktür. Çünkü bu cihad, düşmanı defetme kabilindendir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾﴾

76- İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. Kâfir olanlar da tağut yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostları ile savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.

76. Bu buyrukla Yüce Allah, mü'minlerin kendi yolunda savaştıklarını, kafirlerin de tağut yolunda savaştıklarını bildirmektedir. Tağut, şeytan demektir. Bu buyruk aynı zamanda faydalı birkaç hususu da ihtiva etmektedir:

1. Kişi sahip olduğu imanın durumuna göre Allah yolunda cihad eder. İhlâsı ve Allah'ın emirlerine uyması da bu oranda olur. Zira Allah yolunda cihad, imanın sonuçlarından, gereklerinden ve ayrılmaz parçalarından biridir. Aynı şekilde tağut yolunda savaşmak da küfrün bir şubesi ve gereğidir.

2. Allah yolunda savaşan bir kimsenin başkalarının yapamayacağı kadar sabır ve metanet göstermesi gerekir ve ondan böyle bir davranış beklenir. Şeytanın dostları, batıl üzere oldukları halde sabır gösterip savaştıklarına göre hak ehlinin bu şekilde hareket etmeleri öncelikle beklenir. Nitekim Yüce Allah bu anlamı bir yerde de şöyle dile getirmektedir: **"Siz acı çekiyorsanız şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz o acı gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz."** (en-Nisa, 4/104)

3. Bu buyruğun ihtiva ettiği bir husus da şudur: Allah yolunda savaşan kimse çok sağlam bir esasa dayanmaktadır. Bu ise haktır ve Yüce Allah'a tevekkül etmektir. İşte böyle bir güce ve temele sahip olan kimseden, hakikati olmayan, övülmeye değer bir sonuç da getirmeyen batıl için çarpışan kimseden beklenmeyecek bir sabır, sebat ve gayret beklenmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah **"O halde şeytanın dostları ile savaşın, şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."** buyurmaktadır.

Hile (الْكَيْدُ), düşmana zarar vermeyi sağlayacak gizli yollar izlemek demektir. Şeytanın hileleri hangi noktaya ulaşırsa ulaşsın şüphesiz son derece zayıftır. En alt derecedeki bir hakkın dahi karşısında duramazlar. Allah'ın mü'min kulları lehine onlara karşı kurduğu tuzaklar karşısında da sebat gösteremez.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ
أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾﴾

77- (Önceden) **kendilerine** '(Savaştan) **ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.' denmiş olanları görmedin mi? Onlara savaş farz kılınınca içlerinden bir grup, müşriklerden, Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla korktular da 'Rabbimiz niçin savaşmayı bize** farz **kıldın? Bizi**(m savaşmamızı) **yakın bir süreye kadar erteleseydin ya?' dediler. De ki: 'Dünya menfaati pek azdır. Ahiret ise takvâ sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır.** (Orada) **size kıl kadar dahi zulmedilmez.'**

77. Müslümanlar Mekke'de bulundukları dönemlerde namaz kılmakla ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. Bu, belli bir nisabı ve şartları olan malum zekât değil, fakirleri gözetmek anlamındaki zekâttı. Çünkü bilinen nisab ve şartlarıyla zekât, ancak Medine'de farz kılınmıştır. Ancak o sırada çeşitli sebeplerden ötürü düşmana karşı cihadla emrolunmamışlardı. Öncelikle şanı Yüce Allah'ın hikmetlerinden biri şer'î hükümleri kullarına zor ve ağır gelmeyecek şekilde, ayrıca önem ve kolaylık sırasına göre teşrî' buyurmasıdır. Ayrıca sayılarının, araç ve gereçlerinin az, düşmanlarının ise çok olmasına rağmen o dönemde onlara savaşmak farz kılınmış olsaydı bu, İslâm'ın yok olması sonucunu verirdi. Bu yüzden daha büyük olan maslahat, ondan aşağı olana nispetle göz önünde bulundurulmuş ve ona öncelik verilmiştir. Bundan başka pek çok hikmet de vardır.

İşte bu dönemde kimi mü'minler savaşın uygun düşmediği bu dönemde ve durumda "keşke savaş farz kılınsa" diye temenni ediyorlardı. Oysa o dönemde uygun olan, yine o vakitte emrolundukları tevhidi, namaz kılmayı, zekâtı ve buna benzer emirleri layık-ı veçhiyle yerine getirmekten ibaretti. Nitekim Yüce Allah

şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi elbette haklarında çok daha hayırlı ve daha sebat verici olurdu."** (en-Nisa, 4/66)

Müslümanlar Medine'ye hicret edip İslâm da güçlenince Allah bu iş için uygun zamanda onlara savaşmayı farz kıldı. Bu sefer daha önce savaş emrinin verilmesinde acele edenlerden bir kesim, insanlardan korkarak, zaaf ve gevşeklik göstererek **"Rabbimiz, niçin savaşmayı bize farz kıldın?"** demeye başladılar. Bu ifade, onların bu işten rahatsız olduklarını, Allah'a âdeta itiraz ettiklerini göstermektedir. Oysa onlara yakışan, bu durumun tam zıddıydı. Yani Allah'ın emrine teslim olmak ve sabırlı olmaktı. Fakat onlar kendilerinden beklenenin aksini yaparak **"'Bizi**(m savaşmamızı) **yakın bir süreye kadar erteleseydin ya?' dediler."** Yani niçin savaşın farz kılınma hükmünü daha sonraki bir zamana bırakmadın? Bu, ağırbaşlı olmayıp işlerde vaktinden önce acelecilik eden kimselere çokça arız olan bir haldir. Bu gibi kimseler çoğunlukla işlerin zamanı geldiğinde onları yerine getirmekte gereken sabrı gösteremez ve bu yükleri gereği gibi taşıyamazlar, dirençleri az olur.

Daha sonra Yüce Allah, savaştan geri kalmayı da ihtiva eden bu hallerinden vazgeçmeleri için onlara şöylece öğüt vermektedir:

"De ki: Dünya menfaati pek azdır. Âhiret ise takvâ sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır." Yani dünyanın lezzet verici şeylerinden ve rahatından yararlanmak az bir şeydir. Kısa bir süre Allah'a itaat uğrunda ağır yüklere katlanmak ise nefislerin karşılaşacağı zorlukları kolaylaştırır ve yüklerini hafifletir. Çünkü nefisler karşı karşıya kaldıkları zorlukların uzun bir süre devam etmeyeceğini bilecek olursa bu zorluklar onlara kolay gelir. Peki, ya nefisler dünya ile âhireti karşılaştıracak ve özüyle olsun lezzet ve ebediliğiyle olsun âhiretin dünyadan kat kat üstün olduğunu bilecek olursa ne olur? Özü itibarıyla âhiret, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir hadisinde sabit olduğu gibi, şöyledir: *"Cennette bir kamçılık kadar bir yer, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır."*[60] Cennetin lezzetleri, her türlü sıkıntıdan uzaktır. Hatta cennetteki lezzetler insanın hatırına gelen ve zihninden geçen her türlü lezzetten çok daha üstündür. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiç kimse bilemez."** (es-Secde, 32/17) Yine Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dilinden şöyle buyurmak-

60 Buhârî, Cihâd 6, 73; Bed'u'l-halk 8, Rikak 2; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 17, 25; İbn Mâce, Zühd 39.

tadır: *"Ben salih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin hatırından geçirmediği şeyler hazırladım."*[61]

Dünya lezzetleri ise insanın zevkini gölgeleyen çeşitli sıkıntılarla iç içedir. Eğer bu lezzetlerle onlarla birlikte bulunan türlü acılar, gam ve kederler arasında bir mukayese yapılacak olursa, hiçbir bakımdan makul bir oran ortaya çıkmaz.

Zamanları itibarıyla aralarındaki farka gelince, dünya geçicidir. Dünyanın ömrüne nispetle insanın ömrü de pek az bir süredir. Ahiretin ise nimetleri devamlıdır ve cennetlikler orada ebediyen kalacaklardır.

İşte aklı başında olan bir kimse bu iki yurt hakkında düşünecek ve gerçek mahiyetlerini gereği gibi kavrayacak olursa hangisinin tercih edilmeye değer olduğunu, ne için çalışıp çabalamak ve neyi elde etmek için gayret göstermek gerektiğini çok iyi tespit eder. Bundan dolayı Yüce Allah **"Âhiret ise takvâ sahibi olanlar için,"** yani şirkten ve diğer haramlardan sakınan kimseler için **"elbette daha hayırlıdır.** (Orada) **size kıl kadar dahi zulmedilmez."** Yani âhiret yurdu için göstereceğiniz çaba ve gayretlerinizin karşılığını, hiçbir eksiklik söz konusu olmaksızın tam ve mükemmel olarak alacaksınız.

﴿ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Nerede olursanız olun, ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa, 'Bu, Allah'tandır.' derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa 'Bu sendendir:' derler. De ki: 'Hepsi Allah'tandır.' Böyle iken bunlara ne oluyor ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?

78. Yüce Allah, tedbirin takdire karşı bir fayda sağlamayacağını ve oturan kimsenin oturmasının kendisine gelebilecek hiçbir zararı önleyemeyeceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Nerede olursanız olun,"** hangi zaman ve mekânda bulunursanız bulunun **"ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde,"** oldukça sağlam saraylarda ve son derece yüksek meskenlerde **"olsanız bile."**

61 Buhârî, Tefsir 32. sûre; Tirmizî, Tefsir 32. sûre.

Bütün bunlar Allah yolunda cihada bir teşviktir. Bu meyanda kimi zaman cihadın fazilet ve mükâfatı zikredilerek teşvikte bulunulmakta, kimi zaman da cihadı terkin cezası belirtilerek korkutulmakta, kimi zaman oturanlara oturmanın fayda sağlamayacağı haber verilmekte, kimi zaman da bu yolun kolaylığı ve kısalığı bildirilmektedir.

Daha sonra Yüce Allah, peygamberlerin getirdiklerinden yüz çeviren, onlara karşı çıkan cahillerden şöyle haber vermektedir: **"Eğer onlara bir iyilik dokunursa,"** yani bolluk, pek çok mal, evlat ve sağlık erişecek olursa **"Bu Allah'tandır."** derler. **"Şâyet onlara bir kötülük dokunursa,"** yani kuraklık, fakirlik, hastalık, çocukların ve sevilenlerin ölümü isabet edecek olursa bu sefer, **"'Bu sendendir.' derler."** Yani "Senin bize getirdiklerin sebebiyledir, ey Muhammed!" diyerek Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uğursuz olduğunu ileri sürerler. Tıpkı onların benzerlerinin de daha önce Allah'ın peygamlerinin uğursuzluklarını ileri sürdükleri gibi. Nitekim Yüce Allah, Firavun'un kavminden şöyle haber vermektedir: **"Fakat onlara iyilik geldiğinde, 'Bu zaten bizim hakkımızdır.' dediler. Eğer kendilerine bir fenalık gelirse, Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi."** (el-A'raf, 7/131) Salih'in kavmi de **"Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz."** (en-Neml, 27/47) demişlerdi. Yasin sûresinde sözü geçen kavim de kendilerine gelen elçilere şöyle demişlerdi: **"Gerçekten biz sizi uğursuz belledik, şâyet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız..."** (Yasin, 36/18)

Küfür ile kalpleri birbirine benzediğinden dolayı söz ve davranışları da birbirine benzemiştir. İşte kötülüğün meydana gelmesini yahut hayrın sona ermesini, peygamberlerin getirdiklerine veya onların bir kısmına nispet eden herkes, bu oldukça vahim yerginin kapsamına girmektedir.

Yüce Allah onlara cevaben şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Hepsi,"** iyilik olsun, kötülük olsun, hayır olsun, şer olsun, **"Allah'tandır.'"** O'nun kaza ve kaderiyle yaratmasıyla meydana gelir. **"Böyle iken bunlara,"** şu batıl sözü söyleyen kimselere **"ne oluyor ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"** Hiçbir sözü anlamıyorlar, onu anlama noktasına dahi yaklaşmıyorlar. Ya da ancak oldukça az şeyi anlayabiliyorlar. Hangisi olursa olsun bu ifadeyle onlar, anlamamaları ve Allah'tan geleni de, peygamberinden geleni de kavrayamamaları dolayısıyla yerilmekte, azarlanmaktadırlar. Buna sebep ise onların küfürleri ve yüz çevirmeleridir.

Bu yergide zımnen Allah'tan ve Rasûlünden gelenleri kavrayan kimseler övülmekte, bu doğrultuda çalışmak ve bunu sağlayacak yollar teşvik edilmektedir ki Allah ve Rasûlünün sözlerine yönelmek, bunlar üzerinde dikkatle düşünmek ve

bunlara ulaştıracak yolları izlemek de bu yollar arasındadır. Eğer Allah'tan geleni gereği gibi anlayıp kavrayacak olurlarsa hayrın da, şerrin de; iyiliklerin de, kötülüklerin de tamamıyla Allah'ın kaza ve kaderiyle olduğunu, bunlardan hiçbir şeyin bunun dışında kalmadığını bileceklerdi. Peygamberler ise başlarına gelen bir kötülüğün sebebi olmadıkları gibi, getirdikleri de buna sebep değildir. Çünkü peygamberler hem dünyayı hem âhireti hem de dinin maslahatlarını gerçekleştirmek üzere gönderilmişlerdir. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿مَّآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا﴾

79- Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir. Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter.

79. **"Sana gelen"** din ve dünyaya dair **"her iyilik Allah'tandır."** Onu lütfeden ve onu gerçekleştirmenin sebeplerini kolaylaştırarak onu da kolaylaştıran O'dur.

"Sana gelen" din ve dünyaya dair **"her fenalık da kendindendir."** Senin günahların ve senin kazandıkların sebebiyledir. Allah'ın affedip bağışladıkları ise daha çoktur. Şanı Yüce Allah ihsanının kapılarını kullarının önüne açmış ve onlara bu kapılardan girmelerini emretmiştir. Çünkü O, kullarına karşı merhametlidir, lütufkârdır. İşleyecekleri masiyetlerin lütfuna engel olacağını onlara haber vermiştir. Bu yüzden kul, bu masiyetleri işleyecek olursa kendinden başka kimseyi kınamamalıdır. Çünkü Allah'ın lütuf ve ihsanının kendisine ulaşmasını engelleyen kendisidir.

Daha sonra Yüce Allah, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletinin herkesi kapsadığını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter."** Senin Allah'ın gerçek Rasûlü olduğuna; yardımıyla, göz kamaştırıcı mucizelerle ve açık seçik delillerle seni desteklemek suretiyle Allah'ın buna şahitlik etmesi yeterlidir. Çünkü kayıtsız ve şartsız olarak en büyük şahitlik, O'nun şahitliğidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Kimin şahitliği en büyüktür? De ki: Benim ve sizin aranızda Allah şahittir."** (el-En'âm, 6/19)

Yüce Allah'ın ilminin kamil, kudretinin tam, hikmetinin çok büyük olduğu bilindiğine göre ve Allah Rasûlünü bilinen şekilde destekleyip ona çok büyük bir yardım ihsan ettiğine göre bütün bunlar, onun Allah'ın Rasûlü olduğunu kesin

olarak ortaya koyar. Aksi takdirde Yüce Allah'a karşı birtakım yalanlar uyduracak olsaydı, elbette Allah, bu yaptığına ceza olarak onu azaba uğratır, sonra da onun şah damarını kopartırdı.

﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾﴾

80- Peygamber'e itaat eden, gerçekte Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse zaten Biz seni onların üzerine bir bekçi göndermedik.

80. Yani kim Allah Rasûlünün emir ve yasaklarına itaat ederse **"gerçekte"** yüce **"Allah'a itaat etmiş olur."** Çünkü Allah'ın peygamberi, ancak Allah'ın emri, şeriatı, vahyi ve ona indirdiği hükümler gereğince emreder, bu doğrultuda yasaklar koyar.

Bu buyruk, aynı zamanda Allah Rasûlünün ismet sıfatını da ihtiva etmektedir. Çünkü Allah ona itaati mutlak (kayıtsız ve şartsız) olarak emretmektedir. Eğer o, tebliğlerinin tümünde masum olmasaydı Yüce Allah da ona mutlak itaati emretmez ve bundan dolayı peygamberinden övgüyle söz etmezdi.

Bu itaat, müşterek haklardandır. Şöyle ki haklar üç türlüdür: Yüce Allah'a ait olan ve yaratılmışlardan hiçbir kimseye ait olmayan hak. Bu, Allah'a ibâdet etmek, O'na yönelmek ve buna bağlı hususlardır. Bir kısım haklar da Allah Rasûlüne has haklardır. Bunlar ise ona gereken saygı, tazim ve desteği göstermektir. Bir kısım haklar da ortaktır ki bunlar da Allah'a ve Rasûlüne iman, onları sevmek ve onlara itaat etmektir. Nitekim Yüce Allah bu hakları şu buyruğunda bir arada dile getirmektedir: **"Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız ve sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye."** (el-Feth, 48/9) Buna göre kim Allah'ın peygamberine itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur ve Allah'a itaate karşılık vereceğini bildirdiği mükâfat ve hayırları da Allah ona ihsan eder.

"Kim de" Allah ve Rasûlüne itaat etmekten **"yüz çevirirse,"** böyle bir kimse ancak kendine zarar vermiş olur, Yüce Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmaz. **"Zaten Biz seni onların üzerine bir bekçi,"** amellerini ve hallerini tespit edici olarak **"göndermedik."** Aksine Biz seni vahyi tebliğ eden, açıklayan ve samimiyetle öğüt veren bir kimse olarak gönderdik. Sen görevini eksiksiz yerine getirdiğine göre -onlar ister hidâyet bulsunlar, ister hidâyet bulmasınlar- ecrini vermek de Allah'a aittir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Artık**

sen hatırlat. Sen ancak bir hatırlatıcısın. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin." (el-Ğaşiye, 88/21-22)

﴿ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (٨١) ﴾

81- 'İtaat ederiz.' derler. Fakat yanından ayrılınca içlerinden bir grup, söylediklerinin aksine geceleyin plan kurarlar. Allah onların geceleyin kurdukları planı yazmaktadır. Artık onlardan yüz çevir ve Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.

81. Allah'a ve Rasûl'e itaatin zahiren ve batınen, başkaları görse de, görmese de yerine getirilmesi gerekir. Şayet biri başkalarının önünde itaat ve bağlılık gösterir de kendi başına kalınca yahut kendi gibilerle başbaşa olunca itaati bir kenara bırakıp onun zıddını işleyecek olursa, hiç şüphesiz onun zahiren ortaya koyduğu itaat hiçbir fayda sağlamaz. Böyle biri, Yüce Allah'ın, haklarında şöyle buyurduğu kimselere benzemiş olur:

"'İtaat ederiz.' derler," yanında bulunduklarında itaat ettiklerini açığa vururlar **"fakat yanından ayrılınca,"** yanından çıkıp gittikten sonra kimsenin kendilerini görmediği bir halde yalnız kaldıklarında **"içlerinden bir grup, söylediklerinin aksine geceleyin plan kurarlar."** Yani sana itaate uygun olmayan planlar kurarlar ve bu kurdukları planlarında sana isyandan başka bir şey de olmaz!

Yüce Allah'ın, **"İçlerinden bir grup, söylediklerinin aksine geceleyip plan kurarlar."** buyruğunda onların asıl özelliklerinin itaat olmadığına delil vardır. Çünkü âyet-i kerimede geçen "بَيَّتَ," bir işi karara bağlamak üzere geceleyin görüşmek demektir.

Daha sonra Yüce Allah, bu yaptıkları dolayısıyla onları tehdit ederek **"Allah onların geceleyin kurdukları planlarını yazmaktadır."** buyurmaktadır. Yani onların aleyhine olmak üzere bunu tespit ediyor ve tam anlamıyla bu yaptıklarının cezasını onlara pek yakında verecektir. O bakımdan bu buyrukta onlara bir tehdit söz konusudur.

Sonra Yüce Allah, Rasûlüne, böylelerinden yüz çevirmesini ve onları azarlamaksızın muamele etmesini emretmektedir. Çünkü kendisi Yüce Allah'a tevekkül edip dininin zafere ulaşması, şeriatının uygulanması konusunda yalnız O'ndan

yardım isteyecek olursa, böylelerinin ona en ufak bir zararı olmaz. Bundan dolayıdır ki, **"Artık onlardan yüz çevir ve Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter"** buyurmaktadır.

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا (٨٢) ﴾

82- Hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı.

82. Yüce Allah, Kitab-ı Kerîm'i üzerinde "tedebbür" etmeyi emretmektedir. (Mealde "gereği gibi düşünmek" anlamı verilen) "Tedebbür/تَدَبُّر," Kur'ân'ın anlamları üzerinde dikkatle düşünmek, bu konuda düşünceleri odaklamak, onun temel esasları, sonuçları ve gerekleri üzerinde kafa yormak demektir.

Yüce Allah'ın Kitabı üzerinde gereği gibi düşünmek, ilim ve marifetlerin anahtarıdır. Her türlü hayır bu sayede elde edilir ve bütün ilimler bu yolla oradan çıkartılır. Bu yolla kalbin imanı artar ve iman ağacı daha derinlere kök salar. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, mabudumuz olan Rabbimizi, O'nun kemal sıfatlarını tanıtmakta, O'nun her türlü eksiklikten münezzeh olduğunu anlatmaktadır. O'na ulaştıran yolu, bu yolu izleyenlerin niteliklerini ve Rablerinin huzuruna vardıklarında karşılaşacakları mükâfatları öğretmektedir. Gerçek düşmanı, azaba götüren yolu, azabı hak edenlerin niteliklerini ve azabın sebeplerinin gerçekleşmesi halinde karşı karşıya kalacakları durumları da öğretmektedir.

Kul, bu Kitab-ı Kerîm üzerinde ne kadar dikkatle düşünürse ilmi, ameli ve basireti de o oranda artar. Bundan dolayı Yüce Allah bu şekilde düşünmeyi emretmekte, bunu teşvik etmektedir. Kur'ân'ın indirilmesinden maksadın bu olduğunu da haber vermektedir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Bu; âyetlerini düşünsünler, olgun akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır."** (Sad, 38/29); **"Onlar Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalbleri üzerinde kilitler mi var?"** (Muhammed, 47/24)

Allah'ın Kitabı üzerinde gereği gibi düşünmenin sağladığı faydalardan biri de kulun bu yolla yakîn derecesine ve onun Allah'ın kelamı olduğuna dair kesin bilgi sahibi olma noktasına ulaşmasıdır. Çünkü o, Kitabın bir bölümünün diğerlerini tasdik ettiğini ve bir bölümünün diğerine uygun düştüğünü yakînen görür. Kur'ân-ı Kerîm'de hikmetlerin, kıssaların ve haberlerin birkaç yerde tekrarlandığını görüyoruz. Hepsi de birbirine uygundur ve birbiriyle örtüşmektedir. Biri

diğeriyle çelişmemektedir. Bununla Kur'ân-ı Kerîm'in kemâli ve onun, ilmiyle her şeyi kuşatan tarafından geldiği kesin olarak anlaşılır.

Bundan dolayı Yüce Allah, "**Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı.**" buyurmaktadır. Yani Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından geldiğinden ötürü onda hiçbir şekilde birbirini tutmayan, birbirine uymayan şey bulunmaz.

﴿ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Kendilerine güven veya korkuya dair bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Hâlbuki onu Rasûl'e ve içlerinden emir sahiplerine götürmüş olsalardı, içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar, onun ne olduğunu elbette bilirlerdi. Allah'ın üzerinizdeki lütfu ve rahmeti olmasaydı pek azınız müstesna şeytana uymuş gitmiştiniz.

83. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarının bu tür yakışmayan davranışlardan uzak kalmalarını isteyerek onları tedib etmektedir. Şöyle ki onlara önemli işlere ve kamu maslahatına ait güvenliği ilgilendiren ve mü'minlerin sevinmesini geretiren ya da onlar aleyhinde bir musibetin söz konusu olduğu korku doğuran bir haber ulaştığında onu iyice araştırmaları ve bu haberi yaymada acele etmemeleri gerekir. Aksine onu Allah Rasûlüne ve aralarındaki "**emir sahiplerine,**" yani ilim, nasihat, akıl ve vakar sahiplerinden olup işlerin iç yüzlerini, neyin maslahat olduğunu, neyin de maslahata aykırı olduğunu bilen kimselere götürmelidirler. İşte bunlar bu haberin yayılmasında bir maslahat, mü'minleri gayrete getirecek bir özellik, onları sevindirecek bir taraf, düşmanlarından korunmayı gerektirecek bir yön görecek olurlarsa onu yayarlar. Şâyet bunda bir maslahat görmez yahut maslahat görmekle birlikte zararının yararından büyük olduğunu görürlerse o takdirde o haberi yaymazlar. Bundan dolayı Yüce Allah, "**İçlerinden işin içyüzünü araştırıp çıkaranlar onun ne olduğunu elbette bilirlerdi.**" buyurmaktadır. Yani doğru işleyen fikir ve görüşleri, doğru yöndeki bilgileriyle onu çıkartabilenler, sonuçlandırabilenler bunu bilirlerdi.

Bu buyrukta oldukça yol gösterici bir kaideye delil vardır. O da şudur: Herhangi bir mesele hakkında bir araştırma yapmak gerekirse bununla, o işe ehil olan kimselerin görevlendirilmesi, bu konunun uzmanlarına verilmesi ve onların önüne geçilmemesi gerekir. Çünkü böylesi, doğruyu bulmaya ve hatadan uzak kalmaya daha uygundur.

Ayrıca bu buyrukta herhangi bir hususun işitilir işitilmez etrafa yayılması konusunda aceleci davranmak da yasaklanmakta, konuşmadan önce dikkatle düşünüp taşınmak da emredilmektedir. Böylelikle söylenecek sözün maslahata uygun olup olmadığına bakılır, sonra da konuşulup konuşulmayacağına karar verilir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Allah'ın üzerinizdeki lütfu ve rahmeti,**" bilmediklerinizi öğretmesi, muvaffakiyet vermesi ve sizi güzel edeblerle tedib etmesi söz konusu "**olmasaydı, pek azınız müstesna şeytana uymuş gitmiştiniz.**" Çünkü insan, tabiatı itibarıyla zalim ve cahildir. Nefsi ona kötülükten başka bir şey emretmez. Ama Rabbine sığınacak, O'na bağlanacak ve bu konuda bütün gayretini ortaya koyacak olursa, Rabbi de ona lütufta bulunur, her türlü hayra onu muvaffak kılar ve kovulmuş şeytandan onu korur.

﴿ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾ ﴾

84- O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin baskısını önler. Allah kahrı daha çetin olandır, ibret alınacak cezası da daha şiddetlidir.

84. Kulun en faziletli hali, bütün gayretiyle cihad etmesi, Allah'ın diğer emirlerini yerine getirmeye çalışması ve başkasını da buna teşvik etmesidir. Kişide bazen bu iki özellik ya da ikisinden biri bulunmayabilir. O bakımdan Yüce Allah, Rasûlüne hitaben şöyle demektedir: "**O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun.**" Yani kendinden başkasına güç yetiremezsin, sen başkalarının yapmaları gereken şeylerle mükellef değilsin..

"**Mü'minleri de**" cihada "**teşvik et!**" Bu teşvik, mü'minlerin gayrete gelmelerini, kalplerinin metanet kazanmasını sağlayabilecek her türlü hususu kapsar. Onların maneviyatını güçlendirmek, düşmanların zayıflıklarını ve dağınıklıkla-

rını haber vermek, Allah yolunda savaşanlara hazırlanmış mükâfatları, savaştan geri kalanlara da hazırlanmış cezaları anlatmak vb tüm hususlar savaşa teşvikin kapsamına girmektedir.

"Umulur ki Allah," Allah yolunda savaşmanız ve bu uğurda birbirinizi teşvik etmeniz sayesinde **"o kâfirlerin baskısını önler. Allah, kahrı,"** gücü ve izzeti **"daha çetin olandır. İbret alınacak cezası da daha şiddetlidir."** Bizzat günahkâra vereceği cezasıyla başkalarının ibret almasını sağlaması daha çetindir.

Eğer Yüce Allah dilerse kendi gücüyle kâfirlerden intikam alır ve onlardan hiçbir şey geri bırakmaz. Ancak kullarının kimisini kimisiyle sınaması, O'nun hikmetinin bir gereğidir. Böylelikle cihad pazarı kurulsun ve hiçbir şekilde fayda sağlamayacak olan mecburiyet halindeki iman değil de insanın kendi iradesiyle tercih edeceği faydalı iman da tahakkuk edebilsin.

﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾﴾

85- Kim güzel bir işe şefaat ederse ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe şefaat ederse ondan da kendisine bir pay vardır. Allah her şeye kadir ve şahittir.

85. Bu buyruktaki "şefaat"ten kasıt, herhangi bir işte yardımlaşma (olan aracılık) anlamındadır. Bir kimse başkasına şefaatte bulunup hayırlı herhangi bir konuda onun yanında yer alır, onunla birlikte o işi ifa ederse -ki mazlumlar lehine kendilerine haksızlık edenlerin yanında şefaatçilik/aracılık da bunlardan biridir- elbette ki o kimse çalışması, çabası ve faydası oranında pay sahibi olur. Bununla birlikte asıl olarak o işi yapan veya fiilen o işi gerçekleştirenin ecrinden de bir şey eksilmez. Kim de kötü bir işte başkasına yardım ederse, yaptığı iş ve yardımcılığı oranında o günahtan da ona dönük bir pay vardır.

Burada iyilik ve takvâ üzere yardımlaşmaya çok büyük bir teşvik vardır, buna karşın günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmak da sert bir şekilde yasaklanmaktadır. Yüce Allah bu hususu, **"Allah her şeye kadir ve şahittir."** buyruğuyla dile getirmektedir. Yani O, bütün bu amelleri gözetleyen, tespit eden ve bunlara tanık olandır. Bu nedenle herkese hak ettiği karşılığı verecektir.

﴿وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾﴾

86- Bir selam (tahiyye) **ile selamlandığınızda siz de ondan daha güzeli ile selamı alın veya aynısıyla karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını hakkıyla görendir.**

86. "Tahiyye," birbiriyle karşılaşan iki kişiden birinin diğerine ikram ve dua kastıyla söylediği sözler ve bu sözlerle birlikte gösterdiği güleryüzlülük gibi hallerdir. Selamlamanın en üstün şekli, şeriatte varid olduğu şekilde selam vermek ve almaktır. Şanı Yüce Allah burada mü'minlere şunu emretmektedir: Ne şekilde selam verilirse o selam, hem lafzı hem de güleryüzlülük itibarıyla ondan daha güzel şekliyle veya onun dengiyle alınmalıdırlar. Bunun mefhumundan ise selamı hiç almamanın yahut daha aşağı bir şekilde almanın yasak olduğu anlaşılmaktadır.

Âyet-i kerimede, iki bakımdan selama/tahiyyeye önce başlamaya teşvik edildiğini görüyoruz: Evvela Yüce Allah bu selamı ya daha güzeliyle ya da onun misliyle almayı emretmektedir. Bu da tahiyyenin/selamlaşmanın şer'an istenen bir şey olmasını gerektirmektedir. İkinci olarak da bu hususu anlatmak için kullanılan fazilet (üstünlük) kipidir ki; bu da verilen selama ortak olmaya ve onu daha güzel şekliyle almaya delildir.

Âyet-i kerimenin ifade ettiği bu genel hükümden, selam almaları emrolunmamış bir durumda bulunan kimseler istisna edilmiştir. Mesela Kur'ân okumak, hutbe dinlemek, namaz kılmak vb. işlerle meşgul olan kimseler böyledir. Bu gibi kimselerin verilen selamı almaları istenmez. Aynı şekilde dinin, konuşulmamasını ve selam verilmemesini emrettiği kimseler de bundan istisnadır. Bunlar ise kendisiyle konuşulmaması halinde yaptığından vazgeçmesi beklenen tevbe etmemiş günahkâr kimselerdir. Bu gibi kimselerle konuşulmaz ve onlara selam verilmez, verdikleri selam da alınmaz. Bu ise (selam alıp verme maslahatının) daha büyük bir maslahatla çatışması dolayısıyladır.

İnsanların selamlaşmalarında alışkanlık haline getirdikleri ve şer'an yasaklanmamış her türlü selamın alınması da bu buyruğun kapsamına girmektedir. Bu gibi selamların ya aynen ya daha güzeliyle alınması gerekmektedir.

Daha sonra Yüce Allah, iyilikleri işlemekten dolayı mükâfat vaadinde, kötülüklerin işlenmesi dolayısıyla da tehditte bulunmaktadır: **"Şüphesiz Allah her şeyin hesabını hakkıyla görendir."** Kullarının iyi olsun, kötü olsun, küçük olsun, büyük

olsun bütün amellerini tespit eder. Sonra da lütuf ve adaletinin gerektirdiği şekilde onlara karşılıklarını verir. O'nun verdiği hüküm her türlü övgüye layıktır.

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَيَجۡمَعَنَّكُمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيهِۗ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثٗا﴾

87- Allah... O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. Gerçekleşeceğinde hiçbir şüphe olmayan Kıyamet gününde, andolsun ki hepinizi bir araya toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?**

87. Yüce Allah, vahdâniyet sıfatına yalnız Zatının sahip olduğunu, başka bir mabud, başka bir hak ilâh olmadığını haber vermektedir. Çünkü O, zatı ve sıfatları ile kemal derecededir; tek başına yaratan ve tek başına kainatı yönetendir. Zahirî ve batınî bütün nimetler yalnız O'ndandır. Bu ise O'na ibâdet etmeyi ve bütün kulluk çeşitleriyle O'na yakınlaşmayı emretmeyi gerektirmektedir. Çünkü bunları hak eden yalnız O'dur. Kendisine ibâdet eden kullarını mükâfatlandıran, O'na ibâdeti terk edenleri de cezalandıran yine O'dur. Bundan dolayı Yüce Allah amellerin karşılıklarının verileceği gün olan Kıyamet gününün gerçekleşeceğine yemin ederek şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekleşeceğinde hiçbir şüphe,"** aklî ve naklî deliller gereğince hiçbir açıdan en ufak bir tereddüd söz konusu **"olmayan Kıyamet gününde, andolsun ki hepinizi,"** geçmişinizi, geleceğinizi bir yerde ve **"bir arada toplayacaktır."**

Kıyametin gerçekleşeceğinin aklî delili, tanık olduğumuz şekliyle ölümünden sonra yeryüzünün diriltilmesiyle ilk yaratılıştır. Çünkü ikinci yaratılışın mümkün olması ilk yaratılışa nisbetle daha kolaydır. Diğer taraftan Yüce Allah'ın hiçbir mahlûku boşuna yaratmamış olduğunu kesin olarak ortaya koyan hikmetten de bunu anlamaktayız. Bu canlıların önce hayat bulup sonra ölmeleri boşuna olamaz. Naklî delil ise doğru sözlülerin en doğrusu olanın bu hususu haber vermesidir. Hatta buna dair yemin etmesidir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?"** buyurmaktadır.

Ayrıca Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in başka yerlerinde Rasûlüne de bu günün gerçekleşeceğine dair yemin etmesini emretmektedir. Mesela **"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: Hayır, Rabbime andolsun ki elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır."** (et-Teğabun, 64/7)

"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?" buyruğu **"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"** (en-Nisa, 4/122) buyruğu gibidir. Yüce Allah sözünün, verdiği haberlerinin ve buyruklarının doğruluğun en yüce, en üstün mertebesinde olduğunu bildirmektedir.

İnanç, bilgi ve ameller hakkında Allah'ın verdiği haberle çelişen her söz, mutlaka batıldır. Çünkü doğru sözlünün haberiyle çelişmektedir; o halde doğru ve gerçek olmasına imkân yoktur.

﴿۞ فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهۡدُواْ مَنۡ أَضَلَّ
ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ٨٨ وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا
تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ
وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ٨٩ إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ
جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ
فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا
٩٠ سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأۡمَنُوكُمۡ وَيَأۡمَنُواْ قَوۡمَهُمۡ كُلَّ مَا رُدُّوٓاْ إِلَى ٱلۡفِتۡنَةِ أُرۡكِسُواْ
فِيهَاۚ فَإِن لَّمۡ يَعۡتَزِلُوكُمۡ وَيُلۡقُوٓاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓاْ أَيۡدِيَهُمۡ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ
ثَقِفۡتُمُوهُمۡۚ وَأُوْلَٰٓئِكُمۡ جَعَلۡنَا لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينٗا ٩١﴾

88- Allah onları kazandıkları yüzünden baş aşağı yıkıvermişken münafıklar hakkında ne diye iki gruba ayrıldınız? Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Halbuki Allah'ın saptırdığına asla doğru bir yol bulamazsın.

89- Onlar sizin de kendileri gibi küfre girmenizi, böylece onlarla eşit olmanızı arzu ederler. O halde onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden hiç kimseyi dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün. Onlardan hiçbir dost ve hiçbir yardımcı da edinmeyin.

90- Sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut hem sizinle hem kendi kavimleriyle savaşmaktan içleri daralarak size gelenler müstesnadır. Allah dileseydi onları üzerinize salardı da onlar da sizinle savaşırlardı. O halde onlar sizden uzak durur da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır.

91- Hem sizden emin olmak hem kendi kavimlerinden emin olmak isteyen başka insanlar olduğunu da göreceksiniz. Onlar her ne zaman fitneye çağrılırlarsa onun içine başaşağı atılırlar. Şâyet sizden uzak durmaz, size barış teklif etmez ve ellerini (savaştan) **çekmezlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün. İşte böylelerine karşı size apaçık bir yetki verdik.**

88-89. Bu âyet-i kerimelerde kastedilen münafıklar, kâfir olmakla birlikte müslüman olduklarını açığa vuran ve hicret etmeyen münafıklardır. Onlar hakkında ashab-ı kiram şüpheye/tereddüde düşmüşlerdi. Sahabeden kimileri bunlarla savaşmaktan ve dostluk bağını kesmekten yana şüphe içine düşmüşlerdi. Çünkü o kimseler, mü'min olduklarını açığa vurmuşlardı. Sahabeden kimileri de onların yaptıklarından hareketle durumlarını bildiğinden dolayı onların kâfir oldukları hükmüne varmıştı. İşte Yüce Allah da bunu haber vermektedir:

Bu gibi kimseler hakkında şüpheye/tereddüde düşmemelisiniz, aksine onların durumu açıktır, anlaşılmayacak bir tarafı yoktur. Onlar münafık kimselerdir, defalarca küfre girier, bununla birlikte sizin de kâfir olmanızı ve kendileriyle aynı duruma gelmenizi şiddetle arzularlar. Onların bu halde oldukları tarafınızdan kesinlikle anlaşıldığına göre artık **"içlerinden hiç kimseyi dost edinmeyin."** Bu da onları sevmemeyi gerektirir. Çünkü dost edinmek, sevmenin bir sonucudur. Aynı şekilde bu, onlara buğzetmeyi ve düşmanlık beslemeyi de gerektirmektedir. Çünkü bir şeyi yasaklamak, onun zıddının emredilmesi demektir.

Bu emrin süresi ise onların hicretlerine kadardır. Şayet hicret edecek olurlarsa, müslümanlar hakkında söz konusu olan uygulamalar onlar hakkında da söz konusu olur. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, beraberinde olan ve yanına hicret eden herkese İslâm ahkâmını uyguluyordu. Bu kimselerin gerçekten mü'min olmaları ile zahiren imanını açığa vuran kimseler olmaları arasında fark gözetmiyordu.

Eğer bunlar hicret etmeyip yüz çevirecek olurlarsa **"onları bulduğunuz yerde,"** yani ne zaman ve nerede bulursanız **"yakalayıp öldürün."** Bu, âlimlerin cumhurunun kabul ettiği şekilde, haram aylarda savaşmanın nesholduğunun delilleri arasındadır. Bu kanaate sahip olmayanlar ise şöyle derler: Buradaki naslar mutlaktır ve haram aylarda savaşmayı haram kılan mukayyed/kayıtlı buyruklarla ele alınmalıdır.

90. Daha sonra Yüce Allah bu gibi münafıklarla savaşma hükmünden, üç kesimi istisna etmektedir. Bunlardan ikisiyle savaşı bırakmayı kesin olarak emretmektedir:

Birincisi: Kendileriyle müslümanlar arasında savaşılmayacağına dair antlaşma bulunan bir topluluğa gidip onlara katılan kimselerdir. Böyleleri, mal ve canın korunması açısından katıldığı toplumun hükmünü alır.

İkincisi: Bu grup ise **"Hem sizinle hem kendi kavimleriyle savaşmaktan içleri daralan"** kimselerdir. Yani bunlar ne sizinle savaşmak isterler, ne de kendi kavimleriyle. İki kesimle de savaşmamayı tercih ederler. İşte Allah, bunlarla da savaşmamayı emretmekte ve bundaki hikmeti de şu buyruğuyla dile getirmektedir: **"Allah dileseydi elbette onları üzerinize salardı da onlar da sizinle savaşırlardı."** Bu açıdan onlar hakkında üç şık mümkündür: Ya bunlar sizin yanınızda yer alır ve sizinle birlikte düşmanlarınıza karşı savaşırlar ki bunlar için böyle bir tutum mümkün değildir. O halde geriye iki şık kalmaktadır: Ya kavimlerinin yanında yer alıp size karşı savaşırlar ya da iki kesimle de savaşmazlar ki bu sonuncusu sizin için diğerinden daha hafif ve uygundur. Bununla birlikte Allah onları size saldırtmaya kadirdir. O halde siz, size esenlik verişini kabul edin ve aksi mümkün olmakla birlikte onların ellerini size saldırmaktan geri tutan Rabbinize hamd edin. İşte bunlar **"şâyet sizden uzak durup da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır."**

91. Üçüncü kesime gelince bunlar, sizin saygınlığınızı göz önünde bulundurmaksızın kendi menfaatlerini isteyen bir kesimdir. İşte Yüce Allah bunlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Hem sizden"** korktukları için **"emin olmak, hem kendi kavimlerinden emin olmak isteyen başka insanlar"** bu münafıklar içinden bazıları **"olduğunu da göreceksiniz. Ne zaman fitneye çağrılırlarsa onun içine baş aşağı atılırlar."** Yani bunlar küfür ve nifakları üzere kalmaya devam ederler. Fitneyle karşı karşıya kaldıkları her seferinde gözleri kör olur, tepetaklak yıkılırlar, küfür ve nifakları daha da artar. İşte bunlar görünüş itibarıyla ikinci kesim gibi olmakla birlikte gerçekte onlardan farklıdırlar. Çünkü ikinci kesim, kendilerine gelecek bir zarardan korktukları için değil mü'minlere saygılarından dolayı onlarla savaşı terk etmişlerdir. Bu kesim ise savaşı mü'minlere karşı bir saygıdan dolayı değil, kendileri adına korktukları için terk etmişlerdir. Hatta bunlar mü'minlerle savaşmak için uygun bir fırsat bulurlarsa değerlendirmeye kalkışacaklardır. İşte böylelerinin mü'minlerden uzak kaldıkları, onlara ilişmeyip onlarla savaşı terk ettikleri açık seçik ortaya çıkmadığı sürece onlarla savaşılır.

Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Şâyet sizden uzak durmaz, size barış teklif etmez,"** sizden barış ve ateşkes talebinde bulunmaz **"ve ellerini (savaştan) çekmezlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün. İşte böylelerine karşı size apaçık bir yetki verdik."** Yani bunlar size karşı saldırgan, zalim ve barışı terk eden kimseler olduklarından dolayı, sizin lehinize onların aleyhine olmak üzere size apaçık bir delil vermiş bulunuyoruz. O bakımdan onlar kendilerinden başkasını kınamasınlar.

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُوا۟ ۚ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَـٰقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾﴾

92- Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürmesi -yanlışlıkla olması hariç- olacak şey değildir. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse mü'min bir köle azad etmesi ve (ölenin) **akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Ancak onların** (diyeti almayıp) **sadaka olarak bağışlamaları müstesna. Şâyet** (yanlışlıkla öldürdüğü kişi) **mü'min olmakla beraber size düşman olan bir kavimden ise o zaman mü'min bir köle azad etmesi gerekir. Şâyet kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir kavimden ise o vakit akrabalarına bir diyet vermesi ve mü'min bir köle azad etmesi gerekir. Kim** (bunları) **bulamazsa -Allah'tan bir tevbe olmak üzere- iki ay aralıksız oruç tutmalıdır. Allah çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.**

92. **"Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürmesi -yanlışlıkla olması hariç- olacak şey değildir."** anlamındaki ifade, imkânsızlık bildiren bir ifadedir. Yani mü'min bir kimsenin mü'min bir kimseyi kasten öldürmesi imkânsızdır, olur şey değildir. Bu ise böyle bir fiilin çok büyük bir haram olduğunu ve imana son derece aykırı olduğunu gösterir. Böyle bir fiili ancak ya bir kâfir ya da imanı büyük ölçüde eksik ve daha kötü bir duruma düşmesinden endişe edilen bir fasık işleyebilir. Çünkü doğru bir iman, mü'mini mü'min kardeşini öldürmekten

alıkoyar. Çünkü Allah mü'min ile kardeşi arasında iman kardeşliği kurmuştur ki onu sevmesi, dost bellemesi ve ona eziyet veren şeyleri ortadan kaldırması, bu kardeşliğin bir gereğidir. Peki, öldürmekten daha ağır bir eziyet olabilir mi? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Benden sonra biriniz diğerinin boynunu vuran kâfirlere dönüşmeyin."*[62] hadisi de bunu tasdik etmektedir. Böylelikle öldürmenin, amelî küfür ve Allah'a şirk koşmaktan sonra günahların en büyüğü olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Yüce Allah'ın, **"Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürmesi... olacak şey değildir."** buyruğu bütün halleri kapsayan umumi bir ifade olup mü'minden herhangi bir şekilde mü'min kardeşini öldürme fiilinin sadır olmayacağını ifade etmektedir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, hataen öldürmeyi bundan istisna ederek **"yanlışlıkla olması hariç"** buyurmuştur. Hata eden kişi demek, öldürme amacı taşımayan kişi demektir ki, bu kimse günahkâr olmaz ve Allah'ın yasak kıldıklarını cür'etle işlemeye kalkışan bir kişi sayılmaz. Ancak yine de -bu işi kasten yapmamış olsa da- oldukça çirkin (sadece şeklen çirkin bile olsa) bir şey yaptığı için Yüce Allah keffareti ve diyet vermeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse," öldürenin erkek veya kadın, hür veya köle, küçük veya büyük, akıllı veya deli, müslüman veya kâfir olması fark etmez. Çünkü "مَنْ / kim" lafzı umuma delalet etmektedir ve bu lafzın böyle bir yerde getirilmesinin sırrı da budur. Çünkü ifadenin akışı burada "Eğer onu öldürürse" anlamında bir ifade kullanmayı gerektirmekle birlikte böyle bir lafız "kim" anlamını veren "مَنْ" lafzı gibi kapsamlı değildir. Diğer taraftan öldürülenin de erkek veya kadın, küçük veya büyük olması fark etmez. Zira şarttan sonra gelen "mümin /مُؤْمِنًا" kelimesinin nekre/belirtisiz olması bunu ifade etmektedir.

İşte böyle bir durumda katilin, kefaret olarak **"mü'min bir köle azad etmesi"** gerekir. Bu köleyi kişi kendi malından azad etmelidir. Kimi âlimlerin görüşlerine göre buradaki köle ifadesi, küçük-büyük, erkek-dişi, sağlam-sakat/özürlü her türlü köleyi kapsamaktadır. Ancak buyruktaki hikmet, kefarette sakat/özürlü kölenin azad edilmesinin yeterli olmamasını gerektirir. Çünkü köle azad etmekten maksat, azad edilene fayda sağlamak ve onun kendi menfaatlerine kendisinin sahip olmasını sağlamaktır. Bu durumda şayet köle, azad edilmekle eğer zayi olacaksa ve köle kalması onun için daha faydalıysa böyle birinin azad edilmesiyle kefaret yerine gelmez. Bununla birlikte Yüce Allah'ın, **"köle azad etmesi"** buyruğu da

62 Bk. Buhârî, İlm 43, Edâhi 5; Müslim, İman 118, 120; Ebû Dâvûd, Sünne 15; Tirmizî, Fiten 28.

buna delalet etmektedir. Çünkü **"azad etmek,"** menfaatleri başkasının hakkı olan kimseyi bu halinden kurtararak kendi menfaatlerinin sahibi olmasını sağlamaktır. Eğer azad edilecek kölede bu gibi menfaatler yoksa azad etmenin varlığı düşünülemez. Bu husus üzerinde dikkatle düşünülürse konu açıkça anlaşılır.

"Ve (ölenin) **akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir.**" Diyete gelince onun, hata ile öldürmede veya kasta benzer (yarı kasıtlı) öldürmelerde katilin âkılesi/asabesi tarafından ölenin akrabalarına, kalplerini hoş etmek için ödenmesi gerekir. Burada ölenin akrabalarından kasıt, onun mirasçılarıdır. Çünkü mirasçılar ölenin geride bıraktığını miras alırlar. Diyet de onun geriye bıraktığı şeyler arasındadır. Diyetle ilgili oldukça etraflı hükümler vardır ve bunlar fıkıh kitaplarında yer almaktadır. **"Ancak onların** (diyeti almayıp) **sadaka olarak bağışlamaları müstesna,"** yani katilin mirasçıları diyeti affedip sadaka olarak bağışladıkları takdirde diyet düşer. Bu ifadeyle diyeti affetmek teşvik edilmektedir. Çünkü Yüce Allah bu affı "sadaka" olarak adlandırmaktadır. Sadaka vermek ise her zaman istenen bir şeydir.

"Şâyet" öldürülen kişi **"mü'min olmakla beraber size düşman olan bir kavimden,"** muharip kâfirlerden **"ise o zaman mü'min bir köle azad etmesi gerekir."** Yani onun yakınlarına diyet ödeme yükümlülüğünüz yoktur. Çünkü böylelerinin kan ve mallarının saygınlığı/dokunulmazlığı söz konusu değildir.

"Şâyet" öldürülen kişi **"kendileri ile aranızda anlaşma bulunan bir kavimden ise o vakit akrabalarına bir diyet vermek ve mü'min bir köle azad etmek gerekir."** Çünkü onun yakınları, kapsamına girdikleri anlaşma dolayısıyla can ve malları koruma altında bulunan kimselerdir.

"Kim" fakir olduğundan dolayı köle yahut onun bedelini **"bulamazsa,"** yani geçimi ve temel ihtiyaçlarından artıp da köle alabilecek kadar bir varlığa sahip değilse **"Allah'tan bir tevbe olmak üzere iki ay aralıksız oruç tutmalıdır,"** özürsüz olarak da arayı açmamalıdır. Şayet -hastalık, ayhali ve benzerleri gibi- meşru bir özür sebebiyle arada oruç açacak olursa peş peşe oruç tutmayı kesintiye uğratmış sayılmaz. Eğer mazeretsiz olarak arada oruç açarsa peş peşe olma özelliği kesintiye uğrar ve oruca en baştan başlaması icabeder.

"Allah'tan bir tevbe olmak üzere" ifadesi şu demektir: Yüce Allah'ın katile farz kılmış olduğu bu kefaretler, Allah'ın, kullarının tevbesini kabul etmesi ve onlara rahmet etmesi içindir. Onların yapmaları muhtemel olan kusur ve gerekli

şekilde sakınmamaları dolayısıyla ortaya çıkacak hatalarının kefareti içindir. Tıpkı hata yoluyla başkasını öldürenin durumunda görüldüğü gibi.

"Allah çok iyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir," yani Yüce Allah'ın ilmi de, hikmeti de kâmildir. Yerde olsun, gökte olsun zerre ağırlığı kadar, ondan daha küçük ya da daha büyük hiçbir şey, hangi zaman ve hangi mekânda olursa olsun O'na gizli kalmaz. Yaratılmışlardan ve şer'î hükümlerden hiçbir şey O'nun hikmeti dışında değildir. Aksine O'nun her bir yaratılmışı ve her bir şer'î hükmü en nihaî derecede hikmeti ihtiva etmektedir.

İlim ve hikmetinin bir tecellisi olarak katile kendisinden sadır olan fiile uygun bir kefareti farz kılmıştır. Çünkü bu kimse saygı duyulması gereken bir canın yok olmasına sebep olmuş ve mevcut bir varlığı yok etmiştir. Dolayısıyla onun bir köleyi azad etmesi ve onu insanlara kölelik bağından kurtarıp tam bir hürriyete kavuşturması uygun olur. Böyle bir köle bulamayan kimse ise peşpeşe iki ay oruç tutar. Böylece kendini şehvetlerine, arzularına, ebedî mutluluğu ortadan kaldıran maddî lezzetlere kölelikten kurtarıp arzularını Allah'a yakınlaşmak kastıyla terk ederek Yüce Allah'a kulluğa sarılmış olur.

Yüce Allah bu oruç kefaretini sayıca ağır gelecek kadar bir süre uzatmış ve bunun peş peşe tutulmasını farz kılmıştır. Yüce Allah'ın yoksullara yemek yedirmeyi meşru kılmaması, -ki inşaallah ileride de geleceği üzere ziharda bu vardır- onun, bu gibi durumlara uygun olmamasından dolayıdır.

-Yanlışlıkla dahi olsa- öldürmede diyeti farz kılması da Allah'ın hikmetlerindendir. Zira bu sayede cinayeti önleyici sebeplere başvurmak suretiyle pek çok ölümün önü alınır. Hata yoluyla öldürmede âlimlerin icmaı ile diyetin akıle tarafından verilmesi, katilin kastî bir günah işlememesinden ve bu kadar ağır bir diyeti yüklenmesinin ona zor geleceğinden dolayıdır ki bu da Allah'ın hikmetlerinden biridir. O nedenle bu diyeti kendisiyle aralarında dayanışma ve yardımlaşma bulunan akılesinin, maslahatların elde edilmesi ve fesatların önlenmesi konusunda yardımlaşarak ödemeleri uygun düşmüştür. Ayrıca bu, onların, akılesi oldukları kişiyi -kendilerine diyet yüklenmesinden çekinmeleri suretiyle- adam öldürmekten alıkoymaları için bir sebep de olabilir. Durumlarına ve takatlerine göre diyetin aralarında paylaştırılmasıyla yüklendikleri bu yük onlara hafif gelir. Yine diyetin ödenme süresinin üç yıl olarak tespit edilmesi de yüklerini hafifletir. Yine Yüce Allah'ın maktulün yakınlarının musibetini, katilin velilerine farz kıldığı diyetle hafifletmesi de O'nun hikmet ve ilminin bir tecellisidir.

﴿ وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ ﴾

93- Kim de bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, orada ebediyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır.

93. Yüce Allah, mü'minin mü'mini öldürmesinin söz konusu olamayacağını ve öldürmenin amelî küfür olduğunu bir önceki buyrukta haber vermişti. Burada ise bir mümini kasten öldüren kimse hakkında kalpleri titretip parçalayan ve akıl sahiplerini dehşete düşüren bir tehdidi beyan etmektedir. Büyük günah çeşitlerinden herhangi biri hakkında bundan daha büyük, hatta bunun benzeri bir tehdit varid olmamıştır. Bu tehdit, kasten adam öldürmenin cezasının cehennem olduğu yönündedir. Bu şu demektir: Tek başına bu büyük günah, sahibini cehennemle cezalandırılmaya müstahak kılar. O, cehennemin o büyük azabına, o hor ve hakir kılıcı cezasına, Cebbar olan Allah'ın gazabına, kurtuluş ve ilâhî nimetlere nail olma umudunu kaçırmaya, zarar ve hüsrana mahkum olmaya sebeptir. Yüce Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıcı her sebepten Allah'a sığınırız.

Bu tehdit, bazı büyük günah ve masiyetlere dair zikredilmiş olan ebediyen cehennemde kalma ve cennetten mahrum olmayla ilgili benzeri tehdit naslarıyla aynı hükümdedir. Âlimler *-Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* bu gibi nasların tevilinde ihtilaf etmişlerdir. Bununla birlikte bu büyük günahları işleyen kimselerin -muvahhid dahi olsalar- cehennem ateşinde ebediyen kalacaklarını ileri süren Haricilerle Mutezilenin görüşlerinin batıl olduklarını da ittifakla kabul etmişlerdir. Bu gibi nasların tevili hususunda doğru olan ifadeye muhakkik önder âlim Şemsuddin İbnü'l-Kayyım *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun- Medaricu's-Salikîn* adlı eserinde[63] yer vermektedir. İbnü'l-Kayyım bu konuda imamların görüşlerini zikredip eleştirilerde bulunduktan sonra şunları söylemektedir:

"Bir kesim de şöyle demiştir: Bu ve benzeri naslar, cezayı gerektiren hususun söz konusu edildiği naslardandır. Cezayı gerektiren hususun söz konusu edilmesi hükmün de var olmasını gerektirmez. Çünkü hüküm, ancak onu gerektirici unsurun varlığı ve ona engel olan hususların olmaması halinde tam olarak ortaya çıkar. Bu nasların ifade ettiği nihaî anlam, 'filan şey şöyle bir cezaya sebeptir ve

63 1/396.

bunu gerektirir' demekten ibarettir. Bu konuda birtakım engellerin bulunduğuna dair deliller ise mevcuttur. Bunların kimisi icma ile, kimisi de nas ile sabit olmuştur. Tevbenin bir mani olduğu icma ile kabul edilmiştir. Tevhid ise hiçbir şekilde reddedilmesi söz konusu olmayan mütevatir naslarla bu cezaya manidir. Günahları silen büyük iyilikler de bir manidir. Günahlara kefaret olan büyük musibetler de birer manidir. Dünyada hadlerin uygulanmış olması da nasla sabit bir manidir. Bu (manilere dair) nasları askıya almanın hiçbir yolu yoktur. O bakımdan her iki grup nassın da nazar-ı itibara alınması kaçınılmazdır.

İşte cezayı gerektiren hususla onu engelleyen mani dikkate alınmak ve bunların daha tercihe değer olanının hükmünü geçerli kabul etmek üzere, iyiliklerle kötülükler arasında bir kıyas söz konusu edilmiş ve âlimler şöyle demişlerdir: Dünya ve âhiretin maslahatları da, fesad bulmaları da bu esasa mebnidir. Şer'î hükümlerin de, kaderî hükümlerin de esası budur. Varlık aleminde geçerli olan ilâhî hikmetin gereği de budur, sebeblerin sonuçlarla -yaratma ve emretme bakımından- bağlantısı da bu esasa mebnidir.

Yüce Allah her bir şeye karşı koyan, ona karşı direnen bir zıt yaratmıştır. Hüküm ise bunlardan daha baskın gelenine göre olur. Mesela kuvvet; sağlık ve afiyeti gerektirir. İnsan vücudundaki denge unsurlarının bozulması ve birinin diğerinin aleyhine gelişme göstermesi ise sağlıklı bir tabiata engeldir. Bunlardan galip gelen hangisiyse o güçlenir ve egemen olur. İlaç ve hastalıkların gücünde de durum böyledir. Kulda hem sağlığın gerektirici unsuru hem de hastalığın gerektirici unsuru bulunabilir. Bunlardan biri diğerinin tam anlamıyla etki göstermesine engel olur ve ona karşı direnir. Eğer bunlardan biri diğerine baskın gelir ve onu yenik düşürürse o etkili olur.

İşte buradan; insanların cennete girip ateşe girmeyecek kimseler, bunların aksi durumda olanlar, cehenneme girdikten sonra oradan çıkacak kimseler ve orada devamlı kalacak kimseler olmak üzere gruplara ayrıldığını öğrenebiliyoruz. Bu da orada kalmayı gerektiren yahut çabucak veya geç çıkmayı gerektiren hususlara göre değişir. Aydınlık bir basirete sahip olan kimse bu basiret sayesinde Yüce Allah'ın Kitabında haber vermiş olduğu öldükten sonra diriliş, Kıyamet ve bunun tafsilatıyla ilgili her şeyi gereği gibi görür ve adeta gözüyle bunları müşahede eder gibi olur. Bunun Yüce Allah'ın ulûhiyetinin, rububiyetinin, izzet ve hikmetinin gereği olduğunu, bunun zıddının Allah için imkânsız olduğunu da bilir. Bunun aksini O'na nispet etmek ise O'na layık olmayan şey-

leri O'na nispet etmek demektir. Onun basiretine oranla böyle bir nispet de güneşle yıldızların onun gözüne nispetine benzer. İşte imanın verdiği yakîn budur. Ateşin odunu yaktığı gibi günahları yakan yakîn de budur. İman bakımından bu makama erişmiş bir kimsenin günahlar üzerinde ısrar etmesine imkân yoktur. Eğer bu gibi günahları işleyecek ve bunları çokça yapacak olursa onun sahip olduğu iman nuru ona her vakit ve bütün nefeslerinde Allah'a dönmek suretiyle yeniden ve tekrar tekrar tevbe etmesini emreder. İşte böyle biri, Allah'ın, yarattıkları arasında en sevdiği kişidir."

İbnu'l-Kayyım'ın sözleri burada sona ermektedir. Allah onun ruhunu takdis etsin, İslâm'a ve müslümanlara yaptığı hizmetleri güzel bir şekilde mükâfatlandırsın.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا تَبۡتَغُونَ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٞۚ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبۡلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَتَبَيَّنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿٩٤﴾ ﴾

94- Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selam verene dünya hayatının menfaatini umarak 'Sen mü'min değilsin.' demeyin. Zira Allah'ın katında nice ganimetler vardır. Hem önceleri siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu. O halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

94. Yüce Allah, mü'min kullarına, kendi yolunda cihad etmek ve rızasını aramak üzere çıktıkları takdirde iyice araştırmalarını, şüpheli bütün hususlarda işlerini sağlama bağlamalarını emretmektedir. Çünkü işler açık ve net olanlarla açık ve net olmayanlar olmak üzere iki kısımdır. Açık ve net olanların iyice araştırılmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü böyle bir araştırma zaten mevcut olan sonucu elde etme gibi anlamsız bir çabadır. Açık olmayan, içinden çıkılamayan hususlarda ise insanın iyice araştırmaya ve konuya açıklık kazandırmaya, bu işi yapıp yapmama konusunda açık bir hükme varmasına ihtiyacı vardır.

Çünkü bu gibi hususlarda işi iyice araştırıp sağlama bağlamak suretiyle pek çok fayda elde edilip birçok kötülükten de uzak kalınabilir. Bu gibi araştırmalarla kişinin dini, aklı ve ağırlığı bilinip ortaya çıkar. Hâlbuki işin başında hükmü kendisi için gerektiği gibi açıklık kazanmadan acelecilik eden bir kimse, ulaşmaması gereken sonuçlara ulaşır. Tıpkı gerektiği gibi araştırmayıp kendilerine selam veren bir kimseyi öldürdükleri için Yüce Allah'ın kendilerini azarladığı kimselerin başından geçtiği gibi. Ki bu zatla birlikte, kendisine ait birkaç koyun ya da başkasına ait bir miktar mal vardı. O, selam vermekle onların kendisini öldürmelerini önleyeceğini zannetmişti. Ancak onların bu zatı öldürmeleri bir yanlışlıktı. Bu yüzden Yüce Allah onları, **"Size selam verene dünya hayatının menfaatini umarak 'Sen mü'min değilsin.' demeyin. Zira Allah'ın katında nice ganimetler vardır,"** yani geçici ve az bir dünya malı sizleri olmaması gereken davranışlara iterek, Allah'ın nezdindeki kalıcılık ve pek çok mükâfattan mahrum kalmaya itmesin. Çünkü Allah'ın nezdindeki mükâfat daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

Bu buyrukta şuna işaret vardır: Kul eğer nefsinin heva ve isteklerine meylettiğini görürse ve bunlar ona zarar verebilecekse Allah'ın, nefsini hevasından alıkoyan kimseler için hazırladığı mükâfatları, Allah'ın rızasını kendi rızasından önde tutanlara hazırladığı mükâfatları nefsine hatırlatmalıdır. Çünkü bu, Allah'ın emrine uyma hususunda nefse bir teşviktir, isterse ona ağır gelsin!

Daha sonra Yüce Allah, İslâm ile hidâyet bulmadan önceki ilk hallerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Hem önceleri siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu."** Yani Yüce Allah size sapıklığınızdan sonra hidâyet verdiği gibi sizden başkalarına da hidâyet verir. Hidâyeti elde edişiniz nasıl ki peyderpey olduysa, başkalarının durumu da böyledir. Dolayısıyla kâmil bir kimsenin, eksik olan önceki halini gözünün önüne getirerek önceki haline benzer bir halde bulunanlara kendisinin ilk halinin gereği neyse öylece muamele etmesi ve onu hikmet ve güzel öğütle davet etmesi, ona fayda sağlamanın en büyük sebeplerinden biridir. Bundan dolayı Yüce Allah iyice araştırma emrini bir daha tekrarlamaktadır: **"O halde iyice araştırın."**

Allah yolunda cihad ve Allah'ın düşmanlarıyla mücadele için yola çıkıp onlara zarar vermek için çeşitli şekillerde hazırlık yapan kimse, kendisine selam verenleri iyice araştırmakla emrolunmuştur. Savaşta kişinin kendisine gelecek bir zarar korkusu ve ölümden kurtulmak maksadıyla selam vermiş olma ihtimali gerçekten güçlüdür. Bu durumda böyle bir emir veriliyorsa bu, iyice araştırma emrinin bir tür şüphenin söz konusu olduğu bütün hallerde emredilmiş olduğunun delilidir.

Kul, bu durumda iş kendisi için açıklık kazanıncaya, doğru ve hakkın hangisi olduğu açık seçik tespit edilinceye kadar araştırma yoluna gitmelidir.

"Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." O bakımdan herkese işlediği amel ve niyetlerine uygun karşılığı verecektir.

﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ
اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى
الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾﴾

95- Mü'minlerden -özür sahibi olanlar müstesna- oturanlarla Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler bir değildir. Allah malları ve canlarıyla cihad edenleri oturanlardan derece itibarıyla üstün kılmıştır. Bununla beraber Allah hepsine de cenneti va'detmiştir. Allah mücahidleri oturanlardan pek büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır.

96- Kendi nezdinden (yüksek) **derecelerle, mağfiret ve rahmetle... Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.**

95-96. Yani mü'minlerden canı ve malıyla cihad edenlerle cihada çıkmayıp Allah'ın düşmanlarıyla savaşmayanlar bir olmaz. Bu, cihada çıkmaya bir teşvik olduğu gibi tembellik etmekten, mazeretsiz olarak cihada çıkmamaktan da sakındırmadır. Hasta, kör, topal, cihad için gerekli araç-gereç hazırlama imkânlarına sahip olmayan özür sahibi kimseler ise hiçbir şekilde mazeretsiz oturanlar konumunda olmazlar. Özür sahibi olan kimseler arasında oturmaya razı olup eğer bu engel olmasaydı yine de Allah yolunda cihada çıkmama niyeti taşıyan ve bu hususta kendine telkinlerde bulunmayan bir kimse de hiç şüphesiz mazeretsiz olarak cihada çıkmayıp oturan gibidir. Eğer engeli olmasaydı Allah yolunda cihada çıkmaya niyetlenen, bunu temenni eden ve bu konuda kendine telkinlerde bulunan bir kimse ise Allah yolunda cihada çıkan kimseler seviyesindedir. Çünkü kararlı bir niyetle güç yettiği kadarıyla söz ve davranış bulunursa o niyetin sahibi o niyeti fiilen işleyen kişi gibi olur.

Daha sonra Yüce Allah mücahitleri oturanlara derece itibarıyla daha üstün tuttuğunu açıkça ifade buyurmaktadır. Bu ise kapalı ve genel anlamda bir üstünlüktür. Arkasından Yüce Allah bu üstünlüğü ayrıntılı bir şekilde beyan ederek onlara

Rablerinden bir mağfiret ve bir rahmet vaadinde bulunmaktadır. Bu ise pek çok hayrın gerçekleşmesini ve birçok şerrin bertaraf edilmesini kapsar. Bu derecelere gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu, Buhari ve Müslim'de sabit olan bir hadis-i şerifinde genişçe açıklamıştır. Buna göre cennette yüz derece vardır. Her bir derece arasındaki mesafe ise gök ile yer arası gibidir. Allah bunları yolunda cihad edenler için hazırlamıştır.[64] Yüce Allah'ın cihada vereceğini belirttiği bu mükâfatın bir benzeri de Saf sûresinde yer alan ayetlerde dile getirilmektedir:

"Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Rasûlüne iman edersiniz. Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır. Günahlarınızı da mağfiret eder ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar. İşte bu, çok büyük bir kurtuluştur." (es-Saf, 61/10-12) Sûrenin sonuna kadar bu derecelerin üstünlükleri dile getirilmektedir.

Şimdi bu âyet-i kerimedeki güzel geçiş üzerinde dikkatle düşünelim. Önce Yüce Allah, mücahid ile mücahid olmayanın eşit olmayacağını belirtmiş, sonra mücahidin oturana bir derece üstün olduğunu açıkça ifade etmiş, arkasından da mücahidin mağfirete ve rahmete nail olmada derecelerle üstün olacağını dile getirmektedir.

Fazilet ve övgü halinde bir durumdan daha üstün bir duruma geçiş ya da yerme ve tenkit esnasında bir durumdan daha alttaki bir duruma geçiş, lafız itibarıyla daha güzeldir ve ruhu daha bir etkileyicidir. Yüce Allah, bir şeyin diğerinden üstün olduğunu bildirir de her ikisinin kendisine göre bir üstünlüğü olursa her ikisinin ortak bir üstünlüğünü belirtmek suretiyle herhangi bir kimsenin, üstünlüğü daha az olanın yerilmiş olduğu vehmine kapılmasını önler. Nitekim burada da **"bununla beraber Allah hepsine de cenneti va'detmiştir"** buyurmuştur. Yine Saf sûresinde sözü edilen ayetlerde de Yüce Allah **"mü'minleri müjdele"** buyurmaktadır. Bir yerde de **"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar** (diğerleri ile) **bir olmaz."** (el-Hadid, 57/10), yani bu şekilde savaşıp infak edenlerle böyle olmayanlar bir olmaz şeklinde buyurduktan sonra, **"Bununla beraber Allah hepsine de el-Husna'yı** (cenneti) **va'detmiştir."** (el-Hadid, 57/10) buyurmuştur. Bir başka yerde geçen **"Biz onu hemen Süleyman'a kavratmıştık, bununla beraber her birine de hikmet ve ilim verdik."** (el-Enbiya, 21/79) buyruğu da buna örnektir.

64 Bk. Buhârî, Cihâd 4, Tevhîd 22; Müslim, İmâre 116; Nesâî, Cihâd 18.

Dolayısıyla şahıslar, kesimler ve ameller arasında fazilet hususunda araştırma yapmak isteyen kimsenin bu inceliğe dikkat etmesi gerekir. Yani bir kişi, kişileri ve görüşleri eleştiren bir söz söyleyecek olursa birinin diğerinden üstünlüğünü ifade ederken onların ortak yönlerini de zikretmelidir ki daha üstün olduğu ifade edilenin, kemâl derecesine erişmiş olduğu düşünülmesin. Mesela, "Hıristiyanlar mecusilerden daha hayırlıdır," denildiği vakit arkasından; "Bununla birlikte her birisi de kâfirdir." denilmelidir. Yine "Adam öldürmek zinadan daha çirkindir," denirken "Her ikisi de büyük bir günahtır, Allah ve Rasûlü ikisini de haram kılmış ve bunlardan uzak durulmasını emretmiştir." ifadesi eklenmelidir.

Yüce Allah, iki güzel ismi **"Ğafûr ve Rahîm"**den sadır olan mağfiret ve rahmeti va'dettiğinden dolayı bu âyet-i kerimeyi **"Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** buyruğuyla sona erdirmektedir.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ
تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (٩٧) إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ
مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا (٩٨) فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَن
يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا (٩٩) ﴾

97- Melekler, canlarını, nefislerine zulmeder bir halde iken aldığı kimselere, 'Ne işte idiniz?' derler. Onlar, 'Biz yeryüzünde mustaz'af kimselerdik.' derler. 'Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya?' derler. İşte onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir!

98- Ancak ne bir çare ne de bir yol bulabilen muztaz'af erkek, kadın ve çocuklar müstesnâ.

99- İşte onları Allah'ın affetmesi umulur. Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.

97. Bu ağır tehdit, güç yetirmekle birlikte hicreti terk eden ve o halde ölenler içindir. Böylelerinin ruhlarını alan melekler bu ağır ifadelerle böylelerini azarlayarak onlara, **"Ne işte idiniz?"** derler. Yani "Durumunuz neydi? Müşriklerden ne farkınız vardı?" Aksine siz onlarla birlikte kalarak onların sayılarını artırdınız, hatta mü'minlere karşı onlara yardımcı bile oldunuz. Pek çok hayırdan mahrum

kaldığınız gibi Allah Rasûlü ile birlikte cihad etmekten, müslümanlarla birlikte olup düşmanlarına karşı yardımlaşmaktan da mahrum kaldınız.

"'Biz yeryüzünde mustaz'af kimselerdik.' derler." Yani zayıf, zulme uğramış, baskı altında tutulan kimselerdik. Hicret edecek gücümüz yoktu. Ancak onlar doğru söylemiyorlardı. Çünkü Yüce Allah onları azarlamakta ve tehdit etmektedir ki Yüce Allah hiç kimseye kaldıramayacağını yüklemez. Diğer taraftan O, gerçekten mustaz'af olan kimseleri de istisna etmiştir. Bundan dolayı böyle mazeret beyan edenlere melekler, **"Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya?"** derler. Bu takrirî bir istifhamdır. Yani herkes şu gerçeği bilir ki Allah'ın arzı geniştir. Kul eğer dinini açığa vurma imkânı bulamayacağı bir yerde olursa hiç şüphesiz yeryüzü geniştir, orada Allah'a ibadet edecek bir yer mutlaka bulur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki arzım geniştir. O halde yalnız Bana ibadet edin!"** (el-Ankebut, 29/56)

Yüce Allah mazereti olmayan bu gibi kimseler hakkında -devamla- şöyle buyurmaktadır: **"İşte onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir!"** Bu buyrukta da -daha önceden geçtiği gibi- cehennemi gerektirici sebep açıklanmaktadır ki bu, şartlarının bulunması ve manilerinin de ortadan kalkması ile gerçekleşir. Kimi zaman bunun tahakkukunu engelleyen bir husus da bulunabilir.

Bu ayet-i kerimede hicretin en büyük farzlardan olduğuna, hicreti terk etmenin de haram işlerden, hatta en büyük günahlardan biri olduğuna delil vardır. Yine âyet-i kerimede, vefat eden her kişinin kendisi için takdir edilmiş bulunan rızık, eceli ve ameli tamamladığına da delil vardır. Bu da (eksiksiz almak anlamında olan ve vefat kelimesinin de aynı kökten geldiği) "توفي" lafzından anlaşılmaktadır. Bu lafız buna delildir. Çünkü eğer bir kimse bu sayılanlardan herhangi bir şeyi henüz tamamlamamış olursa ona "müteveffa" denmez.

Yine bu buyrukta, meleklere iman ve onların övülmesi de söz konusudur. Çünkü Yüce Allah bu hitabı onların varlıklarını anlatma, yaptıklarını güzel ve yerinde görme sadedinde zikretmiştir.

98-99. Daha sonra Allah gerçekten herhangi bir şekilde hicret etme gücüne sahip olmayan ve **"ne bir çare ne de bir yol bulabilen"** mustaz'afları istisna etmekte ve bu gibi kimseler hakkında **"İşte onları Allah'ın affedeceği umulur. Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."** buyurmaktadır.

"Umulur ki" anlamına gelen "عسى" ve benzeri ifadeler, Yüce Allah tarafından kullanılırsa umulan şeyin tahakkukunun kesin olduğunu ifade eder. Bu da O'nun kerem ve ihsanının bir gereğidir. Birtakım amelleri işleyen kimselere mükâfat almayı ümid edilebileceklerinin belirtilmesinin de özel bir anlamı vardır. O da şudur: Kişi, amelinin karşılığını tam olarak alamayabilir. Zira o, bu ameli, olması gereken şekilde yapmayabilir, hatta bu konuda kusurlu davranmış olabilir. O takdirde de mükâfatı hak edemez. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Âyet-i kerimede farz veya müstehap türünden emirleri yerine getirmekten aciz olan kimsenin mazur görüleceğine delil vardır. Nitekim Yüce Allah, cihada çıkamayan aciz kimseler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur..."** (el-Feth, 48/17) Yüce Allah, genel olarak bütün emirler hakkında da **"O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan sakının..."** (et-Teğabun, 64/16) buyurmaktadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Ben size herhangi bir hususu emredecek olursam onu gücünüz yettiğince yerine getirin."*[65] Ancak insanın mazur görülebilmesi; bütün gayretini ortaya koyması ve önündeki bütün çarelerin tükenmesi halinde söz konusudur. Çünkü Yüce Allah **"Ne bir çare ne de bir yol bulabilen... müstesnâ"** buyurmaktadır.

Âyet-i kerimede yolculuk yapmayı gerektiren hac, umre vb. amellerde de güç yetirmenin aranan şartlar arasında yer aldığına işaret vardır.

﴿وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾﴾

100- Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Her kim Allah'a ve Rasûlüne hicret etmek maksadıyla evinden çıkar da sonra ona ölüm erişirse artık onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

100. Bu ayette hicrete teşvik edilmekte, hicretin üstünlüğü anlatılmakta ve hicretteki faydalar açıklanmaktadır. Vaadinde sadık olan Yüce Allah, kendi yolunda, kendi rızasını arayarak hicret eden kimsenin yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulacağını bildirmektedir. **"Gidecek çok yer"** ifadesi dinî maslahat-

65 Buhârî, İ'tisâm 2; Müslim, Hac 412; Nesâî, Menâsik 1; İbn Mâce, Mukaddime 1.

ları, **"genişlik"** ifadesi de dünyevî maslahatları kapsamaktadır. Çünkü insanların pek çoğu hicret sebebiyle önceki kaynaşmanın kaybolacağını, dağınıklıkla karşı karşıya kalacaklarını, varlıktan sonra fakir düşeceğini, azizken zelil olacağını, bolluk içindeyken darlığa düşeceğini zanneder. Durum böyle değildir. Mü'minin, müşrikler arasında kaldığı sürece dini son derece eksiktir. Namaz gibi faydası kişinin kendisiyle sınırlı ibadetlerde eksiklik söz konusu olduğu gibi sözlü ve fiilî cihad gibi başkasına da faydası dokunan ibadetlerde de durum böyledir. Çünkü bu ibadetlerini tam anlamıyla yerine getirme imkânı bulamaz. Zira o, özellikle mustaz'af bir kimse ise dini dolayısıyla baskı ve işkenceye maruz kalır.

Allah yolunda hicret edecek olursa Allah'ın dinini uygulama, Allah'ın düşmanlarına karşı cihad etme ve onları öfkelendirecek işler yapma imkânı bulur. Çünkü **"gidecek çok yer"** ifadesi, Allah'ın düşmanlarını öfkelendiren her türlü söz ve davranışı da içeren kapsamlı bir ifadedir. Aynı şekilde hicret eden kimsenin rızkında da genişlik meydana gelir. Nitekim Yüce Allah'ın haber verdiği şekilde de olmuştur. Zira bunu ashab-ı kiram *radıyallahu anhum*'un hayatında ibretli bir şekilde görebiliriz. Onlar Allah yolunda hicret edip yurtlarını, çocuklarını ve mallarını Allah için terk etmekle imanlarını kemale erdirmiş, tam bir imana sahip olmuşlardır. Büyük bir cihada girişmişler ve Allah'ın dinine yardımda bulunmuşlardır. Bu suretle de kendilerinden sonra gelenlerin önderleri olmuşlardır. Aynı şekilde bu hicretin bir sonucu olarak pek çok fetih gerçekleştirmişler, ganimet almışlar ve bu yolla da insanların en varlıklıları olmuşlardır. Kıyamet gününe kadar onların yaptıkları gibi yapan herkes de onların elde ettiklerinin benzerini elde edecektir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Her kim Allah'a ve Rasûlüne hicret etmek maksadıyla"** Rabbinin rızasını, Rasûlünün sevgisini isteyerek ve Allah'ın dinine yardım maksadıyla -başka hiçbir maksat söz konusu olmaksızın- **"evinden çıkar da sonra"** öldürülmek veya başka bir sebeple **"ölüm ona erişirse onun mükâfatı Allah'a aittir."** Yani o kimse Yüce Allah'ın teminatı ile maksat olarak gözettiği hicret etme ecrini elde eder. Çünkü o, kesin olarak niyet edip kararlılığını göstermiş, bu işe fiilen başlamış ve bu amele girişmiştir. Yüce Allah, buna ve benzerlerine, rahmetinin bir tecellisi olarak ecirlerini eksiksiz verir. Velev ki onlar amellerini tamamlayamasınlar. Ayrıca hicret ve diğer amellerindeki kusurlarını da bağışlar. Bundan dolayı bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın iki güzel ismiyle sona ermektedir: **"Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir,"** mü'minlerin günahlarını bağışlar, mağfiret eder. Özellikle de Rablerine yönelen tevbekârlarınkini. Bü-

tün insanlara karşı da çok merhametlidir. Bu merhametiyle onları yaratmış, onlara afiyet vermiş, mal, evlat, güç ve benzeri şeyleri rızık olarak ihsan etmiştir.

Özellikle de mü'minlere çok merhametlidir, çünkü onlara iman etme muvaffakiyetini ihsan etmiş, kesin bir imana sahip olmalarını sağlayacak bir ilim öğretmiş, mutluluk ve başarıya giden yolları onlara kolaylaştırmıştır. Kendisi vasıtasıyla en ileri derecede kârları sağlayacakları yolları açmıştır. O'nun rahmet ve lütfunun bir tecellisi olarak hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın da hatırına gelmeyen şeyleri göreceklerdir.

Yüce Allah'tan bizim kötülüklerimiz sebebiyle nezdinde bulunan bu hayırlardan bizi mahrum etmemesini niyaz ederiz

﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا (١٠١) وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ
أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ
تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (١٠٢)﴾

101- Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız namazın bir kısmını kısaltmanızda size bir vebal yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.

102- Sen aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında bir kısmı seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) **arkanızda bulunsunlar. Namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber namaz kılsınlar. Hem tedbirli bulunsunlar, hem de silahlarını alsınlar. Kâfirler siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafilken size** (ansızın) **bir baskın yapmayı arzu ederler. Eğer size yağmurdan dolayı bir zarar gelir yahut hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.**

101. Bu iki âyet-i kerime, namazı kısaltmanın ve korku namazının aslî dayanağını teşkil etmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman..."** Âyetin zahiri, bu ruhsatın masiyet yolculuğu dahi olsa her türlü yolculukta söz konusu olmasını gerektirmektedir. Nitekim Ebu Hanife'nin *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* görüşü de budur. Bu hususta cumhur ona muhalefet etmiştir ki cumhurdan kasıt, diğer üç mezhep imamı ve başkalarıdır. Bunlar bu âyet-i kerimeyi mana ve münasebetiyle tahsis ederek masiyet yolculuğunda bu ruhsatın kullanılmasını caiz kabul etmezler. Çünkü ruhsat, yolculuğa çıkmaları halinde namazlarını kısaltmaları ve oruçlu iseler de oruçlarını açmaları şeklinde Allah'ın kullarına bir kolaylığıdır. Yolculuğu ile isyan eden bir kimsenin durumu ise yükümlülüklerinin bu şekilde hafifletilmesine uygun olmaz.

"Namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur." Yani bu hususta herhangi bir günah ya da sakınca söz konusu değildir. Bu ifade, faziletli olanın namazın kısaltılarak kılınması oluşuna aykırı değildir. Çünkü günahın söz konusu olmaması, birçok kişinin içini rahatsız eden bazı şüphelerin giderilmesi içindir. Hatta bu ifade şekli, bu hükmün farz olmasına bile aykırı değildir. Nitekim Bakara sûresindeki, **"Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir..."** (el-Bakara, 2/158) buyruğunda da buna benzer bir ifade geçmişti.

Burada böyle bir şüphenin giderilmesindeki amaç ise açıkça ortadadır. Çünkü namazın farziyeti, müslümanlar nezdinde malum tam şekliyle yer etmiştir. Bu hususta çoğu kimsenin şüphesi, ancak bu şüpheye aykırı bir ifade kullanmakla giderilebilir. Böyle bir durumda namazı kısaltarak kılmanın tam kılmaktan daha faziletli olduğuna şu iki husus da delil teşkil etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün yolculuklarında namazı kısaltması, ikincisi de bunun, Yüce Allah'ın sağladığı bir genişlik, ruhsat ve kullarına bir rahmeti olmasıdır. Şanı Yüce Allah ise -günahların işlenmesinden hoşlanmadığı gibi- ruhsatlarından yararlanılmasını sever.

Yüce Allah, **"Namazın bir kısmını kısaltmanızda"** buyruğunda;

﴿أَن تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ buyurarak "أَنْ تَقْصُرُوا الصَّلَاةَ / namazı kısaltmanızda" buyurmaması - nın iki inceliği vardır: Birincisi: Eğer "أَنْ تَقْصُرُوا الصَّلَاةَ" demiş olsaydı, namazın kısaltılmasının herhangi bir sınırla belirlenmesi söz konusu olmazdı. Belki de muhatap, namazın çoğu bölümünü kısaltmanın ve namazı tek bir rekât olarak kılmanın yeterli olacağını bile zannedebilirdi. O halde bu şekilde buyrulması sözü geçen kısaltmanın

sınırlı ve belirli olduğunu ve bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ashabının uygulamasının da tesbit ettiği şeklin esas alınacağını göstermektedir.

İkinci husus: "مِن" edatı, "bir kısmı, bazısı" anlamına da gelir. Böylelikle bundan namazın kısaltılmasının bütün farzlar için değil farz kılınan namazların bazısı için söz konusu olduğu anlaşılır. Çünkü sabah ve akşam namazları kısaltılmaz. Kısaltılan namazlar ise dört rekâtlı farzlar olup bunlar da iki rekât olarak kılınırlar.

Yolculukta namazı kısaltmanın bir ruhsat olduğu ortaya çıktığına göre, şu da bilinmeli ki **"eğer kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız"** ifadesindeki bu kayıt hususunda müfessirler farklı görüşlere sahiptirler. Zira bu ifade zahiren ancak yolculukla korku bir arada olursa namazın kısaltılabileceğine delalet etmektedir. Onların bu konudaki görüş ayrılıklarının sebebi de Yüce Allah'ın, "kısaltmanızda" ifadesinin yalnızca sayıca kısaltmaya mı, dönük olduğu yoksa sayı ve sıfatı itibarıyla kısaltmaya mı dönük olduğu hususundadır. Problem, birinci görüş kabul edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu husus mü'minlerin emîri Ömer el-Hattab *radıyallahu anh* için de içinden çıkılmaz bir hal alınca bu konuyu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sormuş, "Ey Allah'ın Rasûlü, biz güvenliğe kavuşmuş bulunuyorken niçin namazı kısaltıyoruz?" demiştir. Yani Yüce Allah **"Kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız."** diye buyurduğu halde ve bu durum söz konusu olmadığı halde niçin kısaltıyoruz, demek istemişti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona şu cevabı verdi: *"Bu, Allah'ın size sadaka olarak bağışladığı bir şeydir, siz de O'nun sadakasını kabul edin."*[66]

Buna göre bu kayıt, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ashabının karşı karşıya bulunduğu ağırlıklı durum dikkate alınarak zikredilmiştir. Çünkü onun yolculuklarının pek çoğu cihad içindi. Bu buyrukta bir incelik daha vardır ki o da namazın kısaltılma ruhsatının meşruiyetindeki hikmet ve maslahatın beyan edilmesidir. Bu âyet-i kerimede Yüce Allah, ruhsata uygun olarak düşünülen zorluğun en ileri derecesini beyan etmiştir; yolculuk ve korkunun bir arada bulunması hali. Bu ifade ise zorlukla karşı karşıya kalınma ihtimalinin söz konusu olduğu salt yolculukta namazın kısaltılmamasını gerektirmez.

İkinci hususa gelince o da kısaltmadan kastın sayı ve sıfat itibarıyla kısaltmak olduğu görüşüdür ki bu durumda ayetteki kayıt, olduğu şekilde ele alınır. Eğer yolculuk ve korku bir arada bulunursa namazın sayısında da kısaltma, sıfatında

66 Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 4; Ebû Dâvûd, Salatu's-Sefer 1; Tirmizî, Tefsir 4. sûre hd. no: 20; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 73.

da kısaltma söz konusu olur. Yalnızca yolculuk söz konusu olursa o takdirde sadece sayının kısaltılması caiz olur. Ya da eğer yalnızca korku söz konusu olursa kısaltma sadece sıfatı itibarıyla yapılır. Bundan dolayı bir sonraki âyet-i kerimede korku namazının sıfatı söz konusu edilmektedir:

102. "Sen aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında," yani onlarla namaz kılarsan onu dosdoğru kılarsın ve namaz kılarken yerine getirilmesi gereken fiilleri sen de, onlar da gereği gibi yerine getirirsiniz. Daha sonra Yüce Allah bunun nasıl olacağını şöyle açıklamaktadır: **"Bir kısmı seninle birlikte namaza dursun,"** bir kısmı da düşmanın karşısında dursun. Nitekim bundan sonra gelen ifadeler de buna delalet etmektedir. **"Bunlar,"** yani seninle birlikte bulunanlar **"secdeye vardıklarında,"** secdeye varmaktan kasıt, namazlarını tamamlamalarıdır. Namazın secde diye ifade edilmesi, secdenin faziletine delalet etmesi, secdenin namazın rükünlarından biri, hatta en büyük rüknü olduğuna dikkat çekilmesi içindir.

"(diğerleri) **arkanızda bulunsunlar. Namaz kılmamış olan diğer kısım,"** düşmanın karşısında duran kısımdır **"gelsin seninle beraber namaz kılsınlar."** Bu, imamın birinci kısmın ayrılıp gitmesinden sonra ikinci kısmı beklemek üzere yerinde kalacağına delildir. Onlar geldiklerinde onlarla birlikte namazının geri kalan kısmını kılar, sonra oturup namazlarını tamamlayıncaya kadar onları bekler ve onlarla birlikte selam verir. Korku namazının kılınış şekillerinden biri budur. Zira bu namaz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hepsi de caiz olan çeşitli şekillerde sahih olarak nakledilmiştir. Bu âyet-i kerime cemaatle namaz kılmanın farz olduğuna iki yönden delildir:

1. Yüce Allah böyle zorlu bir halde, düşman korkusunun ileri derecede olduğu ve her an hücum etmelerinden çekinildiği bir halde bile cemaatle namaz kılmayı emretmektedir. Bu zorlu halde cemaati farz kıldığına göre güvenlik ve rahat içinde olunan hallerde bunun farz oluşu öncelikle söz konusudur.

2. Korku namazı kılanlar namaz için gerekli olan pek çok şartı ve fiili terk ederler, başka namazlar için namazı bozan birçok fiil bu namazı bozmaz. Bu da ancak cemaatle namaz kılmanın farziyetinin pekiştirilmiş olmasını ifade eder. Zira farz ile müstehab arasında çatışma söz konusu olmaz. Şâyet cemaatle namaz kılmanın farziyeti söz konusu olmasaydı, cemaat dolayısıyla namazda bu gibi gerekli hususlar terk edilmezdi.

Yine âyet, tek imam ile namaz kılmanın daha uygun ve daha faziletli olduğuna delildir. Her ne kadar bu, birden çok imam tarafından kıldırılması halinde ihlal edil-

meyecek bazı fiillerin ihlaline sebep teşkil etse de böyledir. Çünkü müslümanların birlik ve beraberlik içinde bulunmaları ve dağılmamaları önemli bir husustur. Ayrıca böyle bir tutum düşmanlarının kalplerine daha bir heybet ve korku salar.

Korku namazı esnasında Yüce Allah, silahların ve gerekli tedbirlerin alınmasını emretmektedir. Bu ise her ne kadar namazın bazı hallerini yerine getiremeyip bazı hareketleri ve başka şeylerle uğraşmayı gerektiriyorsa da bu, ağırlıklı bir maslahat dolayısıyladır. Bu da hem namazı ve cihadı bir arada yerine getirmek hem de müslümanlara zarar vermeyi, onlara ve eşyalarına bir defa da hücum yapmayı şiddetle arzulayan düşmanlara karşı tedbir almaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler, siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafilken size ansızın bir baskın yapmayı arzu ederler."**

Daha sonra Yüce Allah, hastalık veya yağmur gibi bir mazereti bulunan kimsenin silahını bırakmasının mazur görüleceğini belirtmekle birlikte tedbiri elden bırakmaması gerektiğine de işaret etmektedir: **"Eğer size yağmurdan dolayı bir zarar gelir yahut hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."**

Allah'ın, kendi taraftarları olan mü'minlere, dininin yardımcıları olan muvahhidlere yönelik; kâfirleri öldürmeleri, onlarla buldukları yerde savaşıp onları yakalamaları, muhasara altına almaları, her yol başında onların karşısına dikilmeleri ve bütün hallerde onları korkutarak mü'minlere vermek istedikleri zararları -kısmen dahi olsa- gerçekleştirirler korkusuyla onlardan gaflete düşmemeleri şeklindeki emirleri de kâfirler için söz konusu olan alçaltıcı azabın bir parçasıdır.

Yüce Allah'a, mü'minlere lütfetmiş olduğu bu ihsanları, onları yardım ve direktifleriyle desteklemesi dolayısıyla en büyük hamd-ü senalar olsun. Mü'minler gerçekten bu emirleri en mükemmel şekliyle izleyecek olurlarsa hiçbir sancakları yere düşmez, hiçbir düşman, hiçbir zaman onlara galip gelemez.

Yüce Allah'ın, **"Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkanızda bulunsunlar."** buyruğu bu kesimin, namazlarını cepheye dönmeden önce tamamlayacaklarına delildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de selam vermeden önce diğer kesimi beklemek üzere yerinde kalır. Zira Allah, önce onunla birlikte namaz kılan kısmı zikredip, onların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte namaza duracaklarını haber vermiştir. Daha sonra Allah Rasûlü müstesnâ edilerek, fiil onlara izafe edilmektedir. Bu da sözünü ettiğimiz hususa delalet olmaktadır.

Yüce Allah'ın, **"Namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber namaz kılsınlar."** buyruğunda da birinci kısmın namaz kılmış olduklarına delil vardır. Yine bunda ikinci kısmın, ilk rekâtlerinde gerçek manada imamla birlikte, ikinci rekâtte de hükmen onunla birlikte olmak üzere bütün namazlarını imamla birlikte kılacaklarına delil vardır. Bu da imamın onlar namazlarını bitirinceye kadar onları beklemesini, sonra da onlarla birlikte selam vermesini gerektirmektedir. Buyruk üzerinde dikkatle düşünen kimse bunu açıkça anlayacaktır.

﴿فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾﴾

103- Namazı bitirdiğiniz zaman da ayaktayken, otururken ve yanlarınız üzereyken Allah'ı anın. Tam bir huzur ve güvene kavuşunca da artık namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

103. Yani siz, -korku namazı olsun, diğer namazlar olsun- namazlarınızı bitirdikten sonra bütün halinizde/durumunuzda Allah'ı anın. Özellikle korku namazının söz konusu edilmesinin bazı incelikleri vardır:

1. Kalbin salahı, felahı ve mutluluğu, muhabbetle Yüce Allah'a yönelmesine, Allah'ın zikri ve hamdiyle dolup taşmasına bağlıdır. Bu maksadı gerçekleştiren en büyük araç ise namazdır. Zira namaz, gerçekte kul ile Rabbi arasında bir bağdır.

2. Namazda imanın bazı hakikatleri ve yakinî marifetleri vardır. Bunlar Yüce Allah'ın namazı her gün ve gecede kullarına farz kılmasını gerektirmiştir. Bilindiği gibi korku namazında kul, kalbin ve bedenin meşgul olması sebebiyle ve korkudan dolayı o güzel maksatları gerçekleştiremeyebilir. Bu yüzden Yüce Allah korku namazından sonra bu eksiklikleri Allah'ı anarak telafi etmeyi emretmektedir.

3. Korku, kalbin tedirgin olmasını ve endişeye kapılmasını gerektirir. Bu ise kalbin zayıflaması ihtimalini doğurur. Kalp zayıflayacak olursa bedende de düşmana karşı direnme gücü zayıflar. Yüce Allah'ı zikredip çokça anmak ise kalbi güçlendirip pekiştiren en önemli yollardandır.

4. Sabır ve sebatla beraber Yüce Allah'ın anılması, felâhın ve düşmanlara karşı zafer kazanmanın en önemli sebepleri arasında yer alır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Bir topluluk ile karşılaşırsanız sebat edin ve Allahı çokça anın ki felah bulasınız."** (el-Enfâl, 8/45) Bu buyrukta da

Yüce Allah böyle bir halde Zatını çokça anmayı emretmektedir. Bunun benzeri başka hikmetleri de vardır.

Yüce Allah'ın **"Tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın."** Yani korkudan yana emin olup kalpleriniz ve bedenleriniz huzur bulunca, zahir ve batın itibarıyla namazınızı en mükemmel şekliyle rükünleri, şartları, huşuu ve sair tamamlayıcı unsurlarıyla tastamam kılın.

"Çünkü namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır." Yani belli vakitlerde kılınması farz kılınmıştır. Bu da namazın farz oluşuna, belli vakitlerinin bulunduğuna ve bu vakitler dışında geçerli olmayacağına delildir. Bunlar ise küçüğüyle büyüğüyle, bilginleriyle cahilleriyle bütün müslümanların bildiği malum vakitlerdir. Onlar bunu peygamberleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğrenmişlerdir: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öylece namaz kılın."*[67]

Yüce Allah'ın **"Mü'minler üzerine"** buyruğu, namazın imanın ölçüsü olduğuna, kişinin imanına göre namazının da tam ve kemal derecesine erişeceğine delildir. Aynı zamanda bu, kâfirlerin -her ne kadar zimmet ehli gibi müslümanların hükümlerine uymakla yükümlü iseler de- namaz gibi dinin fer'î hükümleriyle muhatap olmadıklarına ve namaz kılmalarının emredilmediğine delildir. Hatta küfür üzere kaldıkları sürece namazlarının geçerli olmadığını da göstermektedir. Her ne kadar ahirette namaz kılmadıkları ya da diğer ahkâmı uygalamadıkları için cezalandırılmaları söz konusu olsa da bu böyledir.

﴿وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ
اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾﴾

104- O topluluğu izlemede gevşeklik göstermeyin. Siz acı çekiyor iseniz şüphesiz onlar da sizin gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz, Allah'tan onların ümid edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

104. Yani kâfir düşmanlarınızı aramakta ve onlarla karşılaşmakta zaaf göstermeyin, tembellik etmeyin. Bu da onlara karşı cihadda ve bu konuda gözlem yapmada gevşemeyin, demektir. Çünkü kalpteki gevşeklik bedenî gevşekliği ge-

67 Buhârî, Ezân 18, Edeb 27; Âhâd 1; Dârimî, Salât 42; *Müsned*, 5/53.

tirir. Bu da düşmanlara karşı direnci zayıflatır. Aksine düşmanlarınızla savaşmada güçlü ve gayretli olun.

Daha sonra Yüce Allah, mü'minlerin kalplerini güçlendirip pekiştirecek iki hususu söz konusu etmektedir:

1- Size isabet eden acı, yorgunluk, yaralanma vb. hususların aynısı düşmanlarınıza da isabet etmektedir. Dolayısıyla sizin onlardan daha zayıf olmanız ne insaniyete ne de İslâm'ın heybetine yakışır. Çünkü siz de, onlar da bu zayıflığa sebep olabilecek hususlarda eşitsiniz. Zira normalde ancak daima acılarla karşı karşıya kalan ve daima düşmanlarına yenilen kimseler zayıflık gösterirler. Yoksa bazen zafer kazanan, bazen yenilen kimsenin zayıflık göstermesi normal bir durum değildir.

2- Sizler Allah'tan, onların ummayacakları şeyleri beklemektesiniz. Sizler O'nun mükâfatını ve cezasından kurtulmayı ummaktasınız. Hatta kamil mü'minlerin daha üstün maksatları ve daha yüce emelleri vardır: Allah'ın dinini zafere kavuşturmak, şeriatını uygulamak, İslâm'ın egemenlik alanını genişletmek, dalalette olanları hidayete ulaştırmak ve din düşmanlarının kökünü kazımak gibi. Bütün bu hususlar, samimi tasdikçi mü'minin, daha güçlü olmasını, gayretinin kat kat artmasını ve mükemmel bir cesarete sahip olmasını gerektirir. Zira dünyevî kuvveti ve izzeti elde etmek için savaşan ve bu uğurda direnen bir kimse, bunu ele geçirecek olsa bile, hiçbir zaman için hem dünyevî hem uhrevî mutluluğu, Yüce Allah'ın rızasını, cennetini ve kurtuluşu elde etmek için savaşan kimseler gibi olamaz.

Kullarını farklı farklı yaratan, onlar arasında da ilim ve hikmeti gereğince ayırım gözeten Yüce Allah'ın şanı ne yücedir! İşte bu nedenle O şöyle buyurmaktadır: **"Allah Alîm'dir,"** ilmi kâmil olandır; **"Hakîm'dir,"** hikmeti mükemmel ve eksiksiz olandır.

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ
خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾﴾

105- Muhakkak Biz sana Kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin savunucusu olma.

106- Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

105. Yüce Allah, kulu ve Rasûlüne Kitabı hak ile indirdiğini haber vermektedir. Yani bu Kitabı ona indirirken şeytanlar tarafından ona batıl herhangi bir

şey iliştirilmesine karşı korunmuş olarak indirilmiştir. Bu Kitap hak ile inmiştir, muhtevası da haktır. Haberleri doğrudur, emir ve yasakları adaletin ta kendisidir: **"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."** (el-En'am, 6/115)

Yüce Allah Kitabı Kerîmini Rasûlüne, insanlar arasında onunla hükmetmesi için indirdiğini de haber vermektedir. Bir âyette de şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlara kendilerine ne indirildiğini açıklayasın, onlar da iyice düşünsünler diye sana da bu zikri** (Kur'ân'ı) **indirdik."** (en-Nahl, 16/44)

Buradaki âyetin ihtilaf ve uyuşmazlık durumlarında insanlar arasında hüküm verme hakkında, Nahl suresindeki ayetin de usûlü ve fürûu ile dinin tamamının açıklanması hakkında olabileceği gibi iki âyetin de aynı anlamda olma ihtimali vardır. Bu durumda bu âyet-i kerime; insanlar arasında hüküm vermeyi, hem birbirlerinin canlarına, namuslarına, mallarına vb. haklarına dair aralarında hükmetmeyi, hem de itikadî konularda ve diğer ahkamla ilgili meselelerde hüküm vermeyi kapsar.

Yüce Allah'ın **"Allah'ın sana gösterdiği şekilde"** buyruğu, kendi arzuna göre hükmetmen için değil, aksine Allah'ın sana öğrettiği ve bildirdiği şekilde hükmetmen için demektir. Bu da Yüce Allah'ın **"O, kendi hevâsından bir şey söylemez, o, bildirilen bir vahiyden başkası değildir."** (en-Necm, 53/3-4) buyruğuna benzemektedir. Bu buyruk, Peygamber *sallalahu aleyhi ve sellem*'in Yüce Allah'tan alıp tebliğ ettiği bütün ahkâm ve diğer hususlarda ismet sıfatına sahip olduğunun, ayrıca hüküm vermek için ilim ve adaletinin şart kılındığının delilidir. Bu da Yüce Allah'ın **"Allah'ın sana gösterdiği şekilde"** buyurup "Uygun gördüğün şekilde" diye buyurmamasından ve insanlar arasında hüküm vermeyi Kitabı bilme şartına bağlamasından anlaşılmaktadır.

Şanı Yüce Allah insanlar arasında adaleti ve dengeyi ihtiva edecek şekilde hüküm vermeyi emretmekle birlikte adaletin zıddı olan haksızlık ve zulmü yasaklayarak **"Hainlerin savunucusu olma"** buyurmaktadır. Yani sen, hak olmayan bir şeyi iddia etmek ya da üzerindeki bir hakkı inkâr etmek suretiyle hainlik ettiğini bildiğin -ki bunu ister bilerek, ister zanna dayalı yapsın fark etmez- bir kimse adına mücadele verme, onu savunmaya kalkma.

Bu buyruk, batıl bir konuda davacı olmanın, dine dayalı anlaşmazlık konularında ve dünyevî konuda haksız olan kimseye vekalet etmenin (onu savunmanın) haram kılındığına delildir. Ayrıca ayetin mefhumu, haksız olduğu bilinmeyen kimse lehine vekâleten davacı olmanın caiz olduğunu göstermektedir.

106. "Allah'tan," eğer senden bunu gerektiren bir şey sadır olursa **"mağfiret dile, şüphesiz Allah Ğafûr'dur,"** kendisinden mağfiret dileyip tevbe ederek kendisine yönelen kimsenin günahlarını bağışlayandır. **"Rahîm'dir."** Bundan sonra da mükâfat kazanıp cezadan uzaklaşmasını sağlayacak salih amel işleme başarısını ihsan edendir.

﴿وَلَا تُجَٰدِلۡ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخۡتَانُونَ أَنفُسَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمٗا ١٠٧
يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ
وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ١٠٨﴾

107- Kendi nefislerine hainlik edenleri savunma. Çünkü Allah hainlikte direnen günahkârları sevmez.

108- İnsanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah'tan gizlemeyi düşünmezler. Hâlbuki onlar O'nun razı olmayacağı sözlerle geceleyin planlar kurarken O onlarla beraberdir. Allah yaptıklarını kuşatandır.

107. "Kendi nefislerine hainlik edenleri savunma," kendi nefislerinin aleyhine suç işleyen, zulmeden ve günaha sapanları savunma. Bu buyruk, günah işleyip de had ya da tazir gibi bir cezaya çarptırılan kimseleri savunmayı yasaklama anlamı içermektedir. Böyle bir kimsenin yaptığı hainliğin, yani işlediği suç, zulüm ve günahın ortadan kaldırılmaya çalışılması ya da bu suça uygulanması gereken şer'î cezanın önlenmesi için savunmaya girişilmez.

"Çünkü Allah hainlikte direnen günahkârları sevmez." Yani hainliği ve günahları çok olan kimseleri sevmez. Sevgi söz konusu olmadığı takdirde onun zıddı olan nefret söz konusu olur. Bu buyruk, adeta az önceki yasağın gerekçesi gibidir. Daha sonra Yüce Allah bu gibi hainlerin şöyle olduğunu belirtmektedir:

108. "İnsanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah'tan gizlemeyi düşünmezler. Hâlbuki onlar, O'nun razı olmayacağı sözleri geceleyin konuşup düzenledikleri zaman O onlarla beraberdir." Böyle davranmak imanın zayıflığından, yakînin eksikliğinden kaynaklanır. Bu gibi kimselerin insanlardan korkmaları, Allah korkusundan daha fazladır. Bu yüzden bunlar, helâl ve haram yollarla insanlar arasında rezil olmamanın çaresini, büyük bir çaba harcayarak bulmaya çalışırlar. Buna rağmen onlar büyük günahlarla Allah'a karşı adeta savaşa girmekte, O'nun

kendilerini görmesine, kendilerinden haberdar olmasına aldırış etmemektedirler. Hâlbuki bütün hallerinde, özellikle de O'nun razı olmadığı sözleri geceleyin aralarında gizlice zikrettiklerinde O, ilmiyle onlarla birliktedir. Suç işleyeni temize çıkarmak ve suçsuzun suç işlediğini ileri sürmek, geceleyin kurdukları plan gereğince uygulama yapmak için Allah Rasûlünün yanına gitmek gibi hallerinde de O onlarla birliktedir. Onlar bu davranışlarıyla aynı anda birçok suçu bir arada işlemektedirler. Yerin ve göklerin Rabbi'nin, gizlediklerine ve kalplerine muttali olanın gözetimi altında olduklarını hiç göz önünde bulundurmazlar. Bundan dolayı Yüce Allah bunları şu buyruğuyla tehdit etmektedir:

"Allah yaptıklarını kuşatandır." İlmiyle onların her şeylerini kuşatmıştır. Bununla birlikte onları cezalandırmakta acele etmeyerek onlara mühlet vermiştir. Tevbe etmelerini istemiştir. Büyük bir cezayı gerektiren günahları üzerinde ısrar etmekten onları sakındırmıştır.

﴿ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ
أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ ﴾

109- Hadi, şimdi siz bu dünya hayatında onları savundunuz diyelim, peki ya Kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak? Yahut onlara kim vekil olacak?

109. Yani hadi bu dünya hayatında onlar adına mücadele verdiğinizi, onları savunduğunuzu kabul edelim; sizin bu savunmanız sonucunda onların çekindikleri utancı ve rezil rüsvay olmayı insanlar nezdinde kısmen de olsa önlediniz diyelim. Peki, bunun onlara faydası ne olacak? Kıyamet gününde, onlara karşı delilin ortaya konulacağı, dillerinin, ellerinin, ayaklarının dile gelip yaptıklarını söyleyerek tanıklık edeceği Kıyamet gününde Allah'a karşı onları kim savunacak? **"O günde Allah onlara hak ettikleri cezalarını bütünüyle verecektir ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğunu da bileceklerdir."** (en-Nur, 24/25) Peki, gizliyi, ondan daha da gizli olanı bilene, inkârı mümkün olmayacak şekilde onlara karşı şahitleri getirip dikecek olana karşı onları kim savunacaktır?

Bu âyet-i kerimede Allah'ın emirlerini terk etmeye yahut yasaklarını işlemeye götüren dünya menfaatleriyle âhirette elden kaçırılacak olan mükâfat yahut orada gerçekleşecek olan cezalar arasında bir karşılaştırma yapmak gerektiğine dikkat çekilmektedir. O bakımdan nefsi, kendisine, Allah'ın emrini terk etmesini emreden kişi nefsine şöyle demelidir: Ey nefs! Diyelim ki sen tembellik ve ihmalkârlık sonucu O'nun emrini terk ettin. Peki, bundan sağlayacağın fayda nedir? Ahiret mükâfatı ve ecrinden neler kaybettiğini biliyor musun? Bu terk dolayısıyla nasıl bir bedbahtlık, mahrumiyet, ziyan ve zararla karşı karşıya kalacağının farkında mısın? Aynı şekilde kişinin nefsi, canının arzuladığı haram isteklerini gerçekleştirmeye davet edecek olursa ona şöyle demelidir: Diyelim ki arzuladığını yaptın; bunun lezzeti geçip gidecek, son bulacak. Arkasından ise gamlar, kederler ve pişmanlıklar peşpeşe gelecek, mükâfatı kaybetmiş olacak ve ceza alacaksın ki o cezanın az bir bölümünü bile düşünmek, aklı başında olan kimseyi bu gibi isteklerinin arkasından gitmekten alıkoymaya yeter! Bu, kulun düşünmesi neticesinde sağlayacağı en büyük faydalardan biridir. Öz akıl, bunun böyle olmadığını iddia edenlerin aksine, gerçek akıl budur. Çünkü bunun aksini iddia eden kimse cahilliği ve zulmü dolayısıyla dünyevî lezzeti ve mevcut rahatı -doğuracağı sonuç ne olursa olsun- tercih etmeye kalkışır. Allah'tan yardım dileriz.

﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ ﴾

110- Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ı Ğafûr ve Rahîm bulacaktır.

110. Yani kim masiyet işleme cür'etini gösterip günaha sapacak olursa sonra da Allah'tan -günahını ikrar etmek, bundan pişmanlık duymak, onu terk etmek ve bir daha o günaha dönmemeye karar vermek suretiyle- tam bir mağfiret dileğinde bulunacak olursa, işte vaadinden caymayan Yüce Allah, bunu yapan bir kimseye, mağfiretini ve rahmetini va'detmektedir. Allah böyle birinin işlediği günahını mağfiret eder, bu günahın sebep olduğu eksiklik ve kusuru izale eder, ona daha önce işlemiş olduğu salih amellerini tekrar iade ederek ömrünün geri kalan bölümlerinde tevfikini ihsan eder. Bu günahını ilâhî tevfike engel kılmaz. Çünkü o günahı bağışlamıştır. Onu bağışladı mı da o günahın sebep olacağı hususları da bağışlamış olur.

Şu bilinmelidir ki mutlak olarak "kötülük" işlemekten söz edilmesi halinde bu, küçüğüyle büyüğüyle bütün günahları kapsar. Kötülüğe "kötülük/السوء" adının verilmesi, ona verilecek ceza sebebiyle sahibinin üzülecek ve ondan hoşlanmayacak olmasından, bir de onun bizatihi iyi ve güzel olmayışından, kötü oluşundan dolayıdır. Aynı şekilde "nefse zulmetmek" de mutlak olarak zikredilecek olursa

nefse hem şirkle zulmetmeyi hem de bundan daha aşağıda olan diğer günahları kapsar. Ancak bunlardan birinin diğeriyle birlikte kullanılması halinde bunların her birisi kendine uygun şekilde açıklanıp tefsir edilir.

Buna göre burada "kötülük" işlemek, insanların hoşuna gitmeyen zulümle tefsir edilir ki bu da onlara canlarında, mallarında, ırz, namus ve haysiyetlerinde zulmetmek demektir. "Nefse zulmetmek" ise kişinin kendisi ile Allah arasındaki zulüm ve masiyetlerle kendine haksızlık etmesi şeklinde tefsir edilir. Nefse zulmetmenin "zulüm" diye adlandırılmasının sebebi ise nefsin, kulun onun üzerinde dilediği şekilde tasarrufta bulunacağı bir mülkü olmadığından dolayıdır. Aksine nefis, Yüce Allah'ın mülküdür. Allah, o nefsi kuluna emanet vermiştir ve ona nefsini -ilim ve amel ile- sırat-ı müstakime bağlı olmaya mecbur etmek suretiyle doğru yolda tutmasını emretmiştir. Bu nedenle o, nefsine emrolunduğu şeyleri öğretmeye çalışmalı ve gereken şekilde amel etmesini sağlamalıdır. Bunun dışındaki bir yola girmesi ise kişinin, nefsine zulüm ve hainlik etmesidir. Nefsini adaletin zıddı olan haksızlık ve zulüm yolunda yürütmesidir.

﴿وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾﴾

111- Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

111. "Kim bir günah kazanırsa bunu ancak kendi aleyhine kazanmış olur." Bu buyruk, küçük ya da büyük günaha sokan her hususu kapsar. Bir günah kazanan kişinin günahının dünyevî ve uhrevî cezası kendi aleyhinedir. Onu aşarak başkasına ulaşmaz. Nitekim Yüce Allah **"Günahkâr hiçbir nefis, başkasının günahını yüklenmez."** (el-En'am, 6/164) buyurmaktadır. Ancak günahlar açıkça işlenir de bunlara karşı gereken tepki gösterilmezse bunların cezası genelleşir ve günahı başkalarını da kuşatır. Bu da bu âyet-i kerimenin ihtiva ettiği hükmün dışında değildir, zira farz olan şekliyle günaha tepki göstermeyi terk eden bir kimse de günah işlemiş olur.

Bu ayette Yüce Allah'ın adalet ve hikmeti açıkça ortaya konmaktadır. Zira O, kimseyi başkasının günahıyla cezalandırmaz. Hiçbir kimseyi günahının gerektirdiği cezadan fazlasıyla da cezalandırmaz. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- **"Allah Alîm'dir, Hakîm'dir."** buyurmaktadır. Yani kamil ilim yalnız O'nundur, eksiksiz hikmet de O'nundur. İlim ve hikmetinin bir gereği olarak O, günahı da bilir, güna-

hın kim tarafından işlendiğini de bilir, onu işlemeye iten sebebi de bilir, o günahı işlemenin gerektirdiği cezayı da bilir, günahkârın durumunu da bilir. Şayet kişi, bu günahı, kötülüğü emreden nefsinin baskısı altında işlemiş ve çoğu zamanlarda Rabbine yönelen bir kişiyse o, Allah'tan mağfiret dileyecek olursa Allah onu tevbeye muvaffak kılar. Şâyet Rabbinin kendisini gözetmekte olduğunu bilip bunu hafife alarak ve O'nun vereceği cezayı küçümseyerek haramları işleme cür'eti göstermişse o, mağfirete nail olmaktan da, tevbe için tevfike mazhar olmaktan da uzaktır.

﴿وَمَن يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ ٱحْتَمَلَ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾﴾

112- Kim bir hata ya da günah kazanır, sonra da onu bir suçsuzun üstüne atarsa, muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

112. "Kim bir hata," büyük bir günah **"ya da"** bundan daha aşağı olan küçük bir **"günah kazanır, sonra da onu"** bizatihi günahkâr olsa bile o günahı işlememiş olan **"bir suçsuzun üstüne atarsa,"** bu günahı işledi diye onu itham ederse **"muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."** Yani böyle bir kimse suçsuza iftira etmiş ve açıkça günah olan bir vebali yüklenmiş olur.

Bu buyruk, böyle bir davranışın büyük ve kişiyi helâk edici günahlardan olduğunun delilidir. Çünkü böyle bir davranış, birden çok kötülüğü bir arada işlemek demektir: Büyük ve küçük günahı kazanmak, sonra bunu işlememiş kimseye "işledi" diye iftira etmek, arkasından kendisini temize çıkarıp suçsuzu itham etmek suretiyle oldukça ağır ve çirkin yalanlar söylemek. Ayrıca bunun sonucunda verilecek dünyevî ceza, asıl uygulanması gereken kimseye uygulanmayıp bunu hak etmemiş kimseye uygulanır, buna bağlı olarak insanlar suçsuz kişi hakkında ileri geri konuşurlar... ve buna benzer daha pek çok kötülük söz konusu olur ki Yüce Allah'tan bu gibi fesatlardan ve her türlü kötülükten esenlik dileriz.

Daha sonra Yüce Allah, Rasûlünü saptırmak isteyen kimselere karşı onu korunması ve muhafaza etmesi lütfunu söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ ۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَىْءٍ ۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾﴾

113- Eğer üzerinde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı onlardan bir zümre seni saptırmaya niyetlenmişlerdi. Hâlbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar ve sana hiçbir zarar da veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediklerini öğretmiştir. Allah'ın senin üzerindeki lütfu pek büyüktür.

113. "Eğer üzerinde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı onlardan bir zümre seni saptırmayı niyetlenmişlerdi." Bu âyet-i kerimelerin nüzul sebebi -müfessirlerin naklettiklerine göre- şudur: Bir hane halkı, Medine'de hırsızlık yaptı. Onların hırsızlık yaptıkları ortaya çıkınca rezil rüsvay olmaktan korktular. Çaldıkları şeyi alıp bu işle hiçbir ilgisi olmayan birinin evine bıraktılar. Hırsızlık yapan kişi yakınlarından yardım isteyerek Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gidip herkesin gözü önünde kendisinin bu işten uzak olduğunu ilan etmesini sağlamalarını istedi. Bunlar da gidip "Bizim adamımız hırsızlık yapmamıştır, hırsızlık yapan kişi çalıntı olan mal evinde bulunan şahıstır." dediler. Hâlbuki o kişi suçsuzdu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de asıl hırsızlık yapan kişinin suçsuz olduğunu ilan edecek oldu. Bunun üzerine Yüce Allah, bu âyet-i kerimeleri bu olayı açıklığa kavuşturmak, Rasûlünü de hainler adına davada bulunmaktan sakındırmak üzere indirdi. Çünkü haksız bir kişinin savunulması sapıklıktandır. Sapıklık da iki türlüdür. Biri bilgide sapıklık -ki bu, hakkı bilmemektir-, diğeri ise amelde sapıklıktır -ki bu da olmaması gereken işi yapmaktır-. Allah, Rasûlünü amellerdeki sapıklıktan koruduğu gibi, bilgi sapıklığından da muhafaza buyurmuştur. Ayrıca onların hile ve tuzaklarının, -hile ve tuzak kuran herkeste olduğu gibi- kendi başlarına döneceğini haber vererek **"Halbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar."** buyurmuştur. Çünkü bu hile ve tuzaklarla maksatlarına ulaşamamışlardır. Onlar ancak ziyan ve mahrumiyet, günah ve hüsran elde edebildiler.

İşte bu, Allah'ın Rasûlüne büyük bir nimetidir ki bu nimet, hem olması gerekeni yapma muvaffakiyeti demek olan hayırlı amel nimetini, hem de haram olan bir işten korunması nimetini ihtiva etmektedir. Daha sonra Yüce Allah, Peygamberine ilim nimetini ihsan ettiğini söz konusu ederek **"Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş..."** buyurmaktadır. Yani O, senin üzerine bu Kur'ân-ı Azim'i ve içinde her şeyin açıklaması bulunan, öncekilerin ve sonrakilerin bilgisi olan Zikr-i Hakim'i indirmiştir.

Buradaki Hikmet, ya sünneti seniyyedir ki selef-i salihinden bazı kimseler bu konuda şöyle demişlerdir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Kur'ân-ı Kerîm indirildiği gibi sünnet de indirilirdi." Ya da hikmet; şeriatın hükümlerini bilmekten ayrı olarak, bunların sırlarını bilmek, her şeyi yerli yerine koymak ve her şeyi kendisine uygun olan sıraya yerleştirmek demektir.

"Ve sana bilmediklerini öğretmiştir." Bu da Yüce Allah'ın Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bütün öğrettiklerini kapsamaktadır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, peygamberlikten önce Yüce Allah'ın şu buyruklarında ifade ettiği gibiydi: **"Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin."** (eş-Şura, 42/52); **"Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi?"** (ed-Duhâ, 93/7) Daha sonra Yüce Allah ona vahyini indirdi, ona öğretti de o öyle bir kemal noktasına ulaştı ki öncekiler için de, sonrakiler için de erişilmesi mümkün olmayacak bir ilmî makama yükseldi. Bu bakımdan kayıtsız ve şartsız olarak bütün yaratılanların en bilgini ve bütün yaratılanlar arasında kemal sıfatlarını kendisinde en çok toplayan ve kemalin en ileri derecesine ulaşan o olmuştur.

Bundan dolayıdır ki Yüce Allah **"Allah'ın senin üzerindeki lütfu pek büyüktür."** buyurmaktadır. Allah'ın, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerindeki lütfu, bütün yaratılanlar üzerindeki lütfundan daha büyüktür. Allah'ın ona ihsan ettiği lütuf çeşitlerinin dökümünün yapılması mümkün değildir ve böyle bir şey de zaten gerçekleştirilemez.

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ ﴾

114- Bir sadaka vermeyi veya bir iyilik yapmayı yahut insanların arasını düzeltmeyi emredeninkinden başka, onların fısıldaşmalarının pek çoğunda hayır yoktur. Kim Allah'ın rızasını gözeterek bunları yaparsa biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.

114. Yani insanların fısıldaşmalarının ve karşılıklı konuşmalarının pek çoğunda hayır yoktur. Çünkü bu konuşmalar, ya mubah olup hiçbir faydası bulunmayan sözler türündendir ya da katıksız zarardır ve kötüdür. Bütün türleriyle haram sözler gibi. Ancak Yüce Allah bunlardan bazı sözleri istisna ederek şöyle buyurmuştur:

"Bir sadaka vermeyi," mal, bilgi veya herhangi bir faydalı şeyi vermeyi... Hatta belki de bunun kapsamına tesbih, hamd etmek vb. birtakım ibadetler de

girebilir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her tesbih bir sadakadır, her tekbir bir sadakadır, her tehlil* (la ilâhe illallah demek) *bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır, kötülükten alıkoymak bir sadakadır. Sizden herhangi birinizin hanımına yaklaşması da bir sadakadır."*[68]

"Veya bir iyilik yapmayı," bu da iyilik, itaat, şeriatın ve aklın güzel olarak kabul ettiği (maruf) her şeydir. İyiliği emretmek mutlak olarak anılıp kötülükten alıkoymakla birlikte söz konusu edilmeyecek olursa onun kapsamına kötülükten alıkoymak da girer. Çünkü kötülüklerin terk edilmesi de iyilik (maruf) kapsamına girer. Aynı şekilde kötülük terk edilmedikçe iyilik de tam yapılmış olmaz. Birlikte zikredilmeleri halinde ise maruf (iyilik) emrolunan işleri yapmak, münker (kötülük) de yasak kılınan şeyleri terk etmek şeklinde açıklanır.

"Yahut insanların arasını düzeltmeyi" İnsanların arasını düzeltmek (ıslah) ancak aralarında anlaşmazlık bulunan ve davalı kişiler arasında olur. Anlaşmazlık ve çekişme, sayılması mümkün olmayacak kadar çok kötülük ve bölünme meydana gerektirir. Bundan dolayı dinimiz can, mal, ırz (namus, şeref ve haysiyet) gibi hususlarda insanların arasını düzeltmeye teşvik etmiştir. Hatta din hususunda bile ıslahı emretmiştir. Nitekim Yüce Allah, **"Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın, bölünmeyin."** (Âl-i İmran, 3/103) buyurmuştur. Bir âyette de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin. Eğer onların biri diğerine karşı haksızlık ediyorsa o haksızlık eden grupla, Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın..."** (el-Hucurat, 49/9) Yüce Allah bir yerde de **"Sulh daha hayırlıdır."** buyurmaktadır. (en-Nisa, 4/128)

İnsanların arasını düzeltmeye gayret eden bir kimse nafile namaz, oruç ve sadakayla itaatte bulunandan daha faziletlidir. Yüce Allah ıslah ve arayı düzeltmek için çalışanın çalışmasını ve amelini mutlaka düzeltir. Nitekim arayı bozmak için çalışıp çabalayan kimsenin de Allah amelini ıslah etmez ve ona maksadını tam anlamıyla gerçekleştirme imkânı vermez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Elbette Allah o bozguncuların işini düzeltmez."** (Yunus, 10/81)

İşte bu gibi işler -âyet-i kerimede zikredilen bu istisnanın da delil olduğu gibi-hayırlıdır; fakat ecrin mükemmel ve eksiksiz olması, niyete ve ihlâsa bağlıdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim Allah'ın rızasını gözeterek bunları yaparsa Biz, ona büyük bir mükâfat vereceğiz."** Bundan dolayı kulun her zaman ve her bir hayırda amelini ihlâsla ve Allah rızası için

68 Müslim, Zekât 53; Ebû Dâvûd, Tetavvu', 12, Edeb 1601; *Müsned*, 5/167, 168.

yapması gerekir. Ki böylelikle büyük ecir elde edebilsin, ihlâslı amele alışsın, ihlâs sahibi kimselerden olsun ve ecrini tam alsın. Maksadına ister erişsin ister erişmesin böyledir, çünkü niyet tahakkuk etmiş ve bununla birlikte mümkün olan amel de yerine getirilmiştir.

﴿وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ
وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ
لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾﴾

115- Kim kendisine hak apaçık belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelir ve mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme sokarız. O ne kötü bir dönüş yeridir!

116- Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Ondan başkasını ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse şüphesiz uzak bir sapıklıkla sapmış olur.

115. Yani **"kim kendisine hak,"** Kur'ânî deliller ve nebevî burhanlarla **"apaçık belli olduktan sonra"** Allah Rasûlüne muhalefet eder, getirdiklerinde ona karşı inatla karşı koyar ve **"mü'minlerin yolundan,"** yani akaid ve amellerinde gittikleri yoldan **"başkasına uyarsa onu döndüğü o yolda bırakır,"** kendisi için tercih ettiği şeyle başbaşa ve yardımsız bırakır, hayra muvaffak kılmayız. Çünkü o, hakkı görüp bildikten sonra terk etmiştir. O bakımdan ilâhî adalet gereği onun cezası, şaşkınlığında şaşkın halde kalması ve sapıklığına sapıklık katılmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar sapınca Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"İlk defa ona iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler,) **Biz de onların kalplerini ve gözlerini** (haktan) **çeviririz** (de onu ne görürler ne de kavrarlar)." (el-En'am, 6/110)

Âyet-i kerimenin mefhumu şuna delildir: Allah Rasûlüne muhalefet etmeyerek, Allah'ın rızasını ve Rasûlüne tabi olmayı amaçlayarak, müslüman cemaatten ayrılmamak suretiyle mü'minlerin yolunu izleyen bir kimse, beşerî nefislerin gerekleri ve tabiatın baskın gelmesinin bir sonucu olarak bazı günahları işlemek isterse, Allah böyle birini kendi nefsi ve şeytanıyla başbaşa bırakmaz. Aksine lütfuyla ona yetişir, ihsanda bulunarak onu korur ve kötülüklere karşı himaye eder.

Nitekim Yüce Allah, Yusuf *aleyhisselam* hakkında şöyle buyurmuştur: **"Ondan fenalığı ve hayâsızlığı giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."** (Yusuf, 12/24) Yani ihlâsı sebebiyle kötülüğü ondan uzaklaştırdık. Nitekim bu gerekçelendirmenin umumi ifadesinin delalet ettiği üzere ihlâs sahibi herkes için aynı şey söz konusudur.

Yüce Allah'ın **"ve cehenneme sokarız"** buyruğu, onu cehennemde büyük bir azaba uğratırız demektir. **"O ne kötü bir dönüş yeridir!"** Böyle birisi için cehennem, varılacak ne kötü yerdir!

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı gelmenin ve mü'minlere muhalefet etmenin sebep olduğu bu tehdidin mertebeleri çoktur. Yüce Allah'tan başkası bunları bilemez. Bu mertebeler günahın küçüklüğüne ve büyüklüğüne göredir. Bunların kimisi ilâhî yardımdan büsbütün mahrum bırakıp cehennem ateşinde ebedî olarak kalmaya sebep olur, kimisi de bunlardan daha aşağı derecededir. Bu yüzden bir sonraki âyet-i kerimenin bu mutlak ifadenin bir çeşit açıklaması olması muhtemeldir:

116. "Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz..." Yani Yüce Allah şirki bağışlamaz. Çünkü şirk, âlemlerin Rabbi ve O'nun vahdaniyeti hakkında haksız bir iddiayı ihtiva eder. Şirk, kendisine bir fayda sağlayamayan ve bir zararı önleyemeyen bir mahlûku, her türlü fayda ve zararın mutlak sahibi olana eşit kılmaktır. Oysa bütün nimetler ancak O'ndandır. Zararları O'ndan başka kimse def edemez. Bütün yönleriyle mutlak kemale yalnız O sahiptir. Her bakımdan hiçbir kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayış yalnız O'nun için söz konusudur. Dolayısıyla bu vasfa ve bu azamete sahip olana ihlâsla ibadet edilmeyerek, bunun -bir bölümünün dahi olsa- kemal sıfatların hiçbirine sahip olmayan ve mutlak olarak muhtaç olan yaratılmışlara izafe edilmesi, haktan alabildiğine uzak bir sapıklıktır. Allah'ın dışındaki varlıklar için, muhtaç olmamak şöyle dursun, yokluk ve yoksulluktan başka bir şey söz konusu değildir. Onlar bizatihi kendi varlıklarının sahibi değildirler. Kemalleri de yoktur, hiçbir yönüyle başkasına muhtaç olmayışları da söz konusu değildir.

Şirkten daha aşağıda olan günah ve masiyetlerin bağışlanması ise ilâhî meşiete/Allah'ın dilemesine bağlıdır. Yüce Allah dilerse rahmeti ve hikmetiyle o günahı bağışlar, dilerse adaleti ve hikmeti gereği ondan dolayı azap edip ceza verir.

Bundan önceki âyet-i kerime, bu ümmetin icmaının delil olduğuna ve ümmetin -icma olan hususlarda- hatadan masum olduklarına delil gösterilmiştir. Bunun

delil olma yönü de şöyledir: Şanı Yüce Allah, mü'minlerin izlediği yola muhalefet eden kimseleri ilâhî yardımdan uzak tutmakla ve cehennem ateşiyle tehdit etmektedir.

Diğer taraftan "mü'minlerin yolu/سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ" ifadesi, bir isim tamlamasıdır ve mü'minlerin izlemekte olduğu itikad ve amelleri kapsar. Bu yüzden mü'minler herhangi bir şeyin farz yahut müstehab, haram yahut mekruh ya da mubah olduğunu ittifakla kabul edecek olurlarsa bu, onların tuttukları yol demektir. Bu husus üzerinde icmaları gerçekleştikten sonra herhangi bir hususta onlara muhalefet eden bir kimse onların yolundan başka bir yol takip etmiş olur. Buna Yüce Allah'ın şu buyruğu da delil teşkil etmektedir: **"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirirsiniz."** (Al-i İmran, 3/110) Bu ayetin delil olma yönü de şöyledir:

Şanı Yüce Allah bu ümmetin mü'minlerinin ancak maruf olanı (iyiliği) emrettiklerini haber vermektedir. Onlar herhangi bir şeyin farz yahut müstehab olduğu üzerinde ittifak edecek olurlarsa, bu da onların emrettikleri şeyler arasında yer alır. Böylelikle bu âyet-i kerimenin nassı gereğince onların ittifakla emrettikleri hususun, maruf olduğu ortaya çıkar. Marufun dışında ise münkerden başka bir şey olamaz. Aynı şekilde herhangi bir şeyin yasaklanmasını ittifakla kabul edecek olurlarsa, bu da onların yasakladıkları şeylerden olur ki onun, münkerden başka bir şey olması söz konusu olamaz.

Yüce Allah'ın, **"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Bütün insanlara karşı şahit olasınız diye..."** (el-Bakara, 2/143) buyruğu da böyledir. Zira şanı Yüce Allah bu ümmeti "vasat," yani dengeli, mutedil ve hayırlı kıldığını haber vermektedir. Bundan kasıt ise insanlara karşı şahitlik etmeleridir. Şahitlik edecekleri hususların kapsamına ise her şey girmektedir. Bu sebeple onlar herhangi bir hükmün Allah tarafından emredildiğine yahut yasaklandığına ya da mubah kılındığına dair şahitlik edecek olurlarsa şüphesiz onların bu şahitlikleri hatadan korunmuştur. Çünkü onlar, ne hakkında şahitlik ettiklerini bilirler ve şahitliklerinde adildirler. Durum bunun aksine olsaydı onlar hiçbir şekilde şahitliklerinde adaletli ve ne yaptıklarını bilen kimseler olmazlardı.

Yine Yüce Allah'ın, **"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürün."** (en-Nisa, 4/59) buyruğu da buna benzemektedir. Zira bu buyruktan şu anlaşılmaktadır: Mü'minler, hakkında anlaşmazlığa düşmeyip aksine ittifakla kabul ettikleri herhangi bir hususu Allah'ın Kitabı ve

Rasûlünün sünnetine götürmekle emrolunmuş değillerdir. Çünkü onların ittifak ettikleri böyle bir husus, ancak Kitap ve Sünnete uygun olur, bunlara muhalif olması söz konusu olamaz. İşte bu ve benzeri deliller bu ümmetin icmaının kat'i bir hüccet olduğu hususunda kesin ifadeler ortaya koymaktadır.

Bundan dolayı şanı Yüce Allah müşriklerin sapıklıklarının çirkinliğini bundan sonraki âyetlerde şöylece dile getirmektedir:

﴿ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ
وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَءَامُرَنَّهُمْ
فَلَيُبَتِّكُنَّ ءَاذَانَ ٱلْأَنْعَٰمِ وَلَءَامُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ ٱلشَّيْطَٰنَ
وَلِيًّا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ
ٱلشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾ ﴾

117- Onların O'ndan başka ibadet ettikleri (putlar), **ancak dişidir. Onlar ancak inatçı şeytana tapıyorlar.**

118- Allah ona (şeytana) **lanet etmiştir. O, 'Andolsun kullarından belli bir pay alacağım.' demişti.**

119- 'Andolsun onları saptıracağım ve olmayacak kuruntulara boğacağım. Onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler.' Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse şüphesiz o, apaçık bir zarara uğramış demektir.

120- O, onlara vaatlerde bulunur ve onları olmayacak kuruntulara düşürür. Oysa şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez.

121- İşte onların barınakları cehennemdir. Oradan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır.

117-118. "Onların O'ndan başka ibadet ettikleri (putlar), **ancak dişidir."** Yani bu müşrikler, Allah'ın dışında -Uzza, Menat ve benzeri gibi- dişi isimleriyle anılan putlardan ve heykellerden başkasına ibadet etmiyorlar. Bilindiği gibi isim, isim olduğu varlığa delalet eder. Bunların isimleri dişi ve eksik isimler olduğuna göre bu, bu isimlerle adlandırılan varlıkların da eksik olduğuna ve kemal sıfatla-

rına sahip olmadıklarına delildir. Nitekim Yüce Allah, Kitab-ı Kerîminin birçok yerinde şunu haber vermektedir: Bu uydurma ilâhlar hiçbir şey yaratamazlar, rızık veremezler, kendilerine ibadet edenlere gelecek zararları önleyemezler. Hatta kendilerine gelecek zararı dahi önleyemezler. Ne fayda sağlayabilir, ne de bir zararı önleyebilirler. Kendilerine kötülük yapmak isteyenlere karşı koyamazlar. Bunların kulakları, gözleri ve kalpleri yoktur. Peki, bu niteliklere sahip olan varlıklara nasıl ibadet edilir de en güzel isimlere, en yüce sıfatlara, hamd ve kemale, mutlak yüceliğe, celâle, izzete, cemal ve rahmete, iyilik ve ihsana sahip olan, tek başına yaratan ve yarattıklarını idare eden, emir ve takdirde uçsuz bucaksız hikmete sahip olan Yüce Allah'a ihlâsla ibadet nasıl terk edilebilir? Bu, böyle bir davranışı yapanın eksikliğine, son derece bayağı/sıradan olduğuna, hiçbir kimsenin düşünemeyeceği yahut nitelendiremeyeceği kadar aşağılık olduğuna delil teşkil eden, olabilecek en çirkin iş değil midir?

Bununla birlikte bunların bu putlara ibadetleri, ancak şekil itibarıyladır. Hakikatte ise onlar şeytandan başkasına ibadet etmiyorlar. O şeytan ise onların düşmanıdır, onları helâk etmek ister ve bu konuda bütün gücüyle çalışıp çabalar. Ayrıca şeytan, Allah'tan alabildiğine uzaktır. Çünkü Allah onu lanetlemiş, rahmetinden uzaklaştırmıştır. Allah onu rahmetinden uzaklaştırdığı için o da Allah'ın kullarını Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye davet eder."** (Fatır, 35/6)

Bundan dolayı Yüce Allah, şeytanın, Allah'ın kullarını azdırmak için çalıştığını, onlara kötülüğü ve fesadı süslü gösterdiğini ve Rabbine yemin ederek **"Andolsun kullarından belli bir pay,"** miktarı belli bir pay **"alacağım."** dediğini haber vermektedir. O lanetli şeytan, Allah'ın kullarının tümünü azdıramayacağını, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları üzerinde herhangi bir tasarrufunun olmadığını, ancak kendisini dost edinip kendisine itaati yüce Mevlasına itaate tercih edenler üzerinde otoritesinin söz konusu olduğunu bilmekteydi. Nitekim bir yerde de onları azdıracağına dair şöylece yemin ettiğini görüyoruz: **"Onları toptan azdıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna."** (el-Hicr, 15/39-40) İşte o melun şeytanın zannettiği ve kesin bir kanaat olarak ifade ettiği husus budur. Yüce Allah da şu buyruğuyla bunun gerçekleşmiş olduğunu haber vermektedir: **"Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirmiştir. Zira mü'minlerden bir kesim dışında** (hepsi) **ona uymuşlardı."** (Sebe, 34/20)

119. İblis, Ademoğulları arasından alacağına dair yemin ettiği bu belirli paydan neler istediğini ve onlara neler yaptıracağını, **"Andolsun onları saptıraca-**

ğım" ifadesiyle dile getirmektedir. Yani onları dosdoğru yoldan, hem ilimde hem amelde haktan uzaklaştıracağım. Bununla birlikte **"olmayacak kuruntulara boğacağım,"** haktan sapmalarına rağmen, hidayette olanların elde ettiklerine kendilerinin de nail olacağı kuruntusunu onlara telkin edeceğim. Bu ise aldanışın ta kendisidir. Zira İblis onları saptırmakla yetinmeyip içinde bulundukları sapıklıkları da onlara süslü gösterir. Bu ise onlar için kötülük üstüne kötülüktür. Çünkü bir taraftan cezalandırılmalarını gerektiren cehennemliklerin amellerini işlerken, diğer taraftan bu amellerin kendilerine cenneti kazandıracağını sanmaktadırlar. Bu durumu yahudilerde, hıristiyanlarda ve benzerlerinde ibretle müşahade edebiliyoruz. Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şunu nakletmektedir:

"(Ehl-i kitap) **'Yahudi ve hıristiyan olandan başkası asla cennete giremez.' dediler. Bu, onların kuruntularıdır."** (el-Bakara, 2/111); **"İşte Biz böylece her ümmete yaptıklarını süslü gösterdik."** (el-En'am, 6/108); **"De ki: Amelleri açısından en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi? Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir. Üstelik kendilerinin iyi iş yaptıklarını zannederler."** (el-Kehf, 18/103-104)

Yüce Allah, münafıkların da Kıyamet gününde mü'minlere şöyle diyeceklerini haber vermektedir: "**'Biz sizinle beraber değil miydik?' diye seslenirler. 'Evet' derler; ama siz -Allah'ın emri gelinceye kadar- nefislerinizi helâke bıraktınız, bekleyip durdunuz, şüphe ettiniz, kuruntular da sizi aldattı ve çok aldatıcı** (şeytan) **da sizi Allah ile aldatıp durdu."** (el-Hadid, 57/14)

Yüce Allah'ın, **"Onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar."** buyruğu bahîre, sâibe, vasile ve hâm adını verdikleri hayvanlara yapılan uygulamalara işarettir. Bununla bu türün tamamına dikkat çekilmektedir. Şöyle ki bu, saptırma çeşitlerinden biri olup Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını da helâl kılmayı ifade eder. Bunlara bozuk inanışlar ve haksız hükümler de eklenir ki bunlar da saptırmanın en ileri boyutudur.

"Ve yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler." Bu ise dövme yaptırmak, dişleri inceltmek, kaşları çekmek, güzelleşmek için dişlerin arasını ayırmak gibi şeytanın insanları saptırmak amacıyla teşvik ettiği ve Rahman olan Allah'ın hilkatini değiştirmeye götüren her tür işi kapsamaktadır. Bu, Yüce Allah'ın yarattığına razı olmama, hikmetini tenkid edip beğenmeme ve kendi elleriyle yaptıklarının, Rahman olan Allah'ın yarattığından daha güzel olduğuna inanma, O'nun takdir ve idaresine razı olmama anlamına gelir.

Yine bu buyruk, batınî hilkati (iç dünyayı/fıtratı) değiştirmeyi de kapsar. Şöyle ki şanı Yüce Allah, kullarını hanifler olarak, hakkı kabul ve tercih fıtratına sahip bir kabiliyette yaratmıştır. Ancak şeytanlar onlara yaklaşarak onları bu güzel yaratışın dışına saptırmışlar, onlara kötülük ve şirki, küfrü, fasıklığı ve isyanı süslü göstermişlerdir. Hiç şüphesiz her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar; ama ana babası onu yahudi, hıristiyan, mecusi ve buna benzer Allah'ın fıtratını kullarının aleyhine değiştirdikleri herhangi bir inanca yöneltirler. Fıtratlarında olan tevhidi, Allah'ı sevmeyi ve O'nu tanımayı değiştirirler. İşte bu noktada şeytanlar yırtıcı hayvanların ve kurtların tek başına kalan koyunlara saldırması gibi saldırıp onları yakalar. Eğer Yüce Allah'ın ihlâs sahibi kullarına lûtuf ve keremi olmasaydı, bu fitneye maruz kalan kimselerin başından geçenlerin bir benzeri onlar için de söz konusu olurdu.

Rablerinden, kendilerini yaratanın yolundan yüz çevirerek her bakımdan kendileri için kötülük isteyen düşmanlarını dost edinmeleri sonucunda karşı karşıya kaldıkları durum işte budur. Böylelikle onlar dünya ve âhireti kaybederler, tam bir zarara ve ziyana uğrarlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse şüphesiz o, apaçık bir zarara uğramış demektir."** Din ve dünyasını kaybeden, masiyet ve günahları kendisini helâk eden, ebedî olarak bedbaht olup sonsuz nimetleri elinden kaçıran kimseden daha çok ve daha aşikar bir zarara uğrayan kim vardır? Diğer taraftan Mevlasını dost edinip O'nun rızasını tercih eden kimse, en büyük kârı elde eder, en büyük kurtuluşa nail olur, dünya ve âhiret mutluluğunu elde eder. Allah'ım, Senin verdiğini engelleyecek olmadığı gibi Senin engellediğini verebilecek kimse de yoktur. Allah'ım, bizleri, dost edindiğin kimseler arasına kat ve kendilerine afiyet vereceğin kimselerden kıl!

120. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, onlara vaadlerde bulunur ve onları olmayacak kuruntulara düşürür."** Yani şeytan, saptırmak için çalıştığı kimselere türlü vaadlerde bulunur. Vaad ise gerektiğinde "va'îd"i (tehdidi) de kapsar. Nitekim Yüce Allah, **"Şeytan size fakirlik va'deder/sizi onunla korkutur."** (el-Bakara, 2/260) buyurmaktadır. Yani şeytan, Allah yolunda infak ettikleri takdirde fakir düşerler diye onları tehdit etmektedir. Aynı şekilde cihad edecek olurlarsa da öldürülme ve benzeri olumsuzluklarla da onları korkutmaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "(Size) **Bu** (haberi getiren) **şeytandır. O, ancak kendi dostlarını korkutur."** (Al-i İmran, 3/175) Şeytan, Allah'ın rızasını tercih etmeleri halinde mümkün olan ve olmayan her şeyle onları korkutur ve

bunu akıllarına sokmaya çalışır. Nihayet onlar da hayrı işlemeye karşı tembellik göstermeye başlarlar. İşte bu şekilde şeytan onları -gerçek mahiyeti araştırılacak olursa aslı olmayan serap gibi oldukları ortaya çıkan- batıl kuruntulara mahkûm eder. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Oysa şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez."**

121. "İşte onların barınakları cehennemdir." Yani şeytanın peşinden giden, Rabbinden yüz çeviren ve İblisin tabilerinden/taraftarlarından olan kimselerin varacakları yer cehennemdir. **"Oradan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır."** Kaçıp kurtulacak ve sığınacak yerleri olmayacak, orada ebediyen kalacaklardır.

Yüce Allah, şeytanların dostları olan bedbahtların âkıbetini açıkladıktan sonra kendisinin dostu olan mutlu kişilerin âkıbetleri hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾﴾

122- İman edip salih ameller işleyenlere gelince Biz, onları altlarından ırmaklar akan cennetlere, orada ebediyen kalmak üzere koyacağız. Bu, Allah'tan hak bir vaaddir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

122. Yani Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrıyla-şerriyle kadere bilgi, tasdik ve ikrar yönünden emrolundukları şekilde **"iman edip"** bu imandan neş'et eden **"salih ameller işleyenlere gelince..."** Salih amel; farz, vacip ve müstehap gibi emredilen tüm işleri kapsar ki bunlarda kalbin yerine getirmesi gereken, dilin yerine getirmesi gereken ve organların yerine getirmesi gerekenler vardır. Onların her biri, kendi durum ve konumuna uygun olarak, iman ve salih amelinin kemaline göre öngörülmüş mükâfatları alacaktır. Ancak iman ve amelinden ihmal ettiği şeyler oranında da bu mükâfatları kaybedecektir. Bu da Yüce Allah'ın hikmetine, rahmetine ve O'nun sadık vaadine göre olacaktır ki Yüce Allah'ın Kitabı ile Rasûlünün sünnetinin incelenmesiyle bu açıkça anlaşılır. Bundan dolayı Yüce Allah bu iman ve amellerin mükâfatını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Biz onları altlarından ırmaklar akan cennetlere... koyacağız." O cennetlerde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına

gelmeyen çeşitli yiyecekler, lezzetli içecekler, hayret verici manzaralar, güzel eşler, köşkler, dalları sarkmış ağaçlar, görülmedik meyveler, coşturucu sesler, tepeden tırnağa nimetler vardır. Onlar kardeşleriyle ziyaretleşir ve cennet bahçelerinde sohbet ederler. Bunlardan çok daha ileri ve çok daha üstün bir şey de Allah'ın rızasına nail olmaları, ruhlarının O'nun yakınlığıyla, gözlerinin O'nun cemalini görmekle, kulaklarının da O'nun hitabını duymakla en büyük nimete erişmeleridir ki bu, onlara diğer bütün nimet ve sevinçleri unutturacaktır. Eğer Allah'ın onlara verdiği sebat olmasaydı sevinç ve neşeden uçar, hatta ölürlerdi.

Allah'a andolsun ki, bu nimetler gerçekten çok tatlıdır! O kerim olan Rabbin onlara ihsanı ne kadar büyüktür! Elde edecekleri her türlü hayır ve sürûru hiç kimse anlatamaz. Bu nimetlerin mükemmelliği ise o yüksek köşklerde devamlı kalacak olmalarıdır. Nitekim Yüce Allah **"orada ebediyen kalmak üzere"** buyurmuştur.

"Bu, Allah'tan hak bir vaaddir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" Sözü, doğruluğu itibarıyla en yüksek derecede olan yüce Allah, elbette doğru söyler. O'nun sözü ve haberi doğru olduğu için de O'nun buyruklarının içerdiği mutabık, zımnî ve lazımî anlamlar ile bütün delaletler (insanların sözlerinin aksine) O'nun kelamının muradı arasında kabul edilir. Allah Rasûlünün sözleri de böyledir. Çünkü o da ancak Allah'ın emriyle haber verir ve ancak Allah'ın vahyinden aldığı şeyleri konuşur.

﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِن
دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ
مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾﴾

123- İş ne sizin kuruntularınıza ne de kitab ehlinin kuruntularına göredir. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost bulabilir ne de bir yardımcı.

124- Erkek veya kadın her kim de mü'min olarak salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve kendilerine hurma çekirdeğinin çukurcuğu kadar bile zulmedilmez.

123. Yani kurtuluş, **"ne sizin kuruntularınıza ne de Kitap ehlinin kuruntularına göredir."** Kuruntu (الأماني), amelden uzak, sadece iddiadan ibaret, eğer benzeri bir iddia ile ona karşı çıkılacak olursa ondan bir üstünlüğü olmayan salt

temenniler demektir. Her konuda bu tür tutuma "kuruntu" denirken iman ve ebedî saadet gibi önemli bir konuda nasıl denmesin? Zira kitap ehlinin bu tür kuruntuları hakkında Yüce Allah bizlere şöyle haber veriyor: **"'Yahudi ve hıristiyan olandan başkası asla cennete giremez.' dediler. Bu onların kuruntularıdır."** (el-Bakara, 2/111) Onların dışında kitap ehli olmayan ve herhangi bir peygambere mensubiyeti de bulunmayanların böyle olmaları ise öncelikle söz konusudur.

Yüce Allah aynı şekilde bu türden davranan müslümanları da aynı kapsama sokmuştur. Çünkü O'nun adaleti kemal derecesindedir. Hangi din olursa olsun eğer insan iddiasının doğruluğuna dair herhangi bir delil ortaya koyamıyorsa onun sırf bir dine sırf mensup olduğunu söylemesi hiçbir şey ifade etmez. İddiayı doğrulayan yahut yalanlayan şey de amellerdir. İşte bundan dolayı Yüce Allah burada **"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."** buyurmaktadır ki bu, amel işleyen herkesi kapsar. Çünkü "kötülük," küçük olsun büyük olsun bütün günahları kapsar. Aynı şekilde bu kötülüğe verilecek ceza da küçük olsun büyük olsun, dünyevî olsun uhrevî olsun bütün cezaları kapsar.

Bu konuda insanlar derece derecedirler ki onları Allah'tan başka kimse bilemez. Kimisinin kötülüğü azdır, kimisinin çoktur. Bütün amelleri kötü olan bir kimse -ki bu ancak kâfirdir- tevbesiz olarak ölecek olursa can yakıcı azap içinde ebedî kalma cezasına mahkum olur. Hallerinin çoğunda istikamet üzere bulunmakla birlikte bazen küçük günahlar işleyebilen salih amel sahibi bir kimsenin karşı karşıya kaldığı üzüntü, keder ve eziyetler; bedeninde, kalbinde, sevdiği kimselerde, malında ve diğer hususlarda gerçekleşen birtakım acılar, kötü ameli dolayısıyla ona verilen cezanın bir parçası olup Yüce Allah'ın kullarına bir lütfu olmak üzere onun günahlarına kefaret olur. Bu iki hal arasında da pek çok derece vardır. Genel olarak kötü amellere karşı verileceği belirtilen ceza, tevbe etmeyenler hakkındadır. Çünkü günahından tevbe eden bir kimse -nasların da açıkça ifade ettiği gibi- günahı olmayan kimse gibidir.

Yüce Allah'ın, **"ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost bulabilir ne de bir yardımcı"** buyruğu, ameli dolayısıyla cezayı hak eden kimsenin hak ettiği bu cezayı kendisinden uzaklaştıracak bir dost, yardımcı veya şefaatçi bulabileceği şeklinde hatıra gelmesi muhtemel bir vehmi ortadan kaldırmak içindir. Yüce Allah bununla böyle bir şeyin mümkün olmayacağını haber vermektedir. Böyle birinin, maksadını gerçekleştirecek bir dostu, korktuğu azabı kendisinden uzaklaştıracak bir yardımcısı olmayacaktır. Böyle bir şeye ancak onun Rabbi ve mutlak Maliki sahiptir.

124. "Erkek veya kadın her kim de mü'min olarak salih ameller işlerse..." Bu buyruğun kapsamına kalbî ve bedenî bütün ameller girer. İnsan olsun, cin olsun, küçük olsun, büyük olsun, erkek olsun, kadın olsun amel sahibi herkes de bu kapsama dahildir. Amelin **"mü'min olarak"** yapılması ise bütün ameller için şarttır. Zira iman olmadıkça hiçbir amel salih olmaz, kabul edilmez, mükâfata hak kazanmaz ve cezadan uzaklaştırma özelliğine sahip olamaz. İman olmaksızın yapılan ameller, gövdesi koparılmış ağaç dallarına veya su üzerinde yapılmış yapılara benzer. İman asıldır, esastır; her şeyin üzerinde yükseldiği temeldir. Bu kayda mutlak olarak sözü edilen bütün amellerde dikkat edilmesi gerekir. Yani mutlak olarak sözü edilen bütün ameller iman kaydıyla kayıtlıdır.

"İşte onlar," yani imana ve salih amellere sahip olanlar, canların çektiği her şeyi, gözlerin zevk aldığı her şeyi ihtiva eden **"cennete girerler ve kendilerine hurma çekirdeğinin çukurcuğu kadar bile zulmedilmez."** Yani onların işledikleri hayır az ya da çok olsun karşılığını tam ve eksiksiz, hatta kat kat artırılmış olarak alırlar.

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ ﴾

125- Muhsin olarak yüzünü Allah'a teslim eden ve hanif olarak İbrahim'in dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah, İbrahim'i yakın dost edinmiştir.

125. Yani kalbin Allah'a teslim oluşuna, yönelişine ve dönüşüne delil olan yüzün de, diğer azaların da Allah'a yönelişini içeren ve "yüzün Allah'a teslim edilmesi" diye ifade edilen ma'buda ihlâsı gerçekleştiren, bu ihlâs ve teslimiyetle beraber **"muhsin"** olan, yani Allah'ın bütün peygamberleriyle gönderdiği ve kitaplarında bildirdiği en seçkin kullarına ve onlara uyanlara bir yol kıldığı şeriatına uyan, bununla beraber **"hanif olarak"** şirkten tevhide dönen, insanlara yönelmekten vazgeçip yaratıcıya yönelerek **"İbrahim'in dinine"** ve şeriatına **"uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir?"** İşte bu özellikleri kendinde toplayan kimseden daha güzel din sahibi kimse olamaz.

"Allah, İbrahim'i yakın dost edinmiştir." Dostluk/halillik, sevginin en üstün derecesidir. Bu mertebe de yalnızca Muhammed ve İbrahim peygamberlerin *-ikisine de salat ve selam olsun-* elde ettikleri bir makamdır. Bununla birlikte Allah'ın sevgisi, bütün mü'minler için söz konusudur. Allah'ın İbrahim'i dost edinmesinin sebebi ise onun, emrolunduğu bütün hususları eksiksiz yerine getirmesi ve sınandığı hususları gereğince ifa etmesinden dolayıdır. Bundan ötürü de Allah onu insanlara imam/önder kılmış, dost edinmiş ve bütün âlemler arasında ondan övgüyle söz etmiştir.

﴿ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾ ﴾

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi kuşatandır.

126. Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın her şeyi kuşatıcı olduğu beyan edilmektedir. Yüce Allah **"göklerde ve yerde ne varsa"** hepsinin kendisine ait olduğunu haber vermektedir. Yani her şey O'nun mülkü ve kuludur. Her şey O'nun mülkiyeti altındadır. Bütün bunların işlerini tek başına çekip çeviren, idare eden ve hepsinin mutlak maliki ve egemeni olan yalnızca O'dur. O'nun bilgisi, bilinmeye konu olan her şeyi kuşatmıştır. Görmesi, görülmeye konu olan her şeyi, işitmesi de işitilmeye konu olan her şeyi kuşatmıştır. O'nun meşiet ve kudreti bütün varlıklar hakkında geçerlidir ve yürürlüktedir. Rahmeti göklerde ve yerde bulunan herkesi kuşatmıştır. O izzet ve kahrıyla bütün varlıkları hâkimiyeti altına almıştır. Her şey O'na itaatle boyun eğmiştir.

﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي
يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ
الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾ ﴾

127- Kadınlar hakkında senden fetvâ isterler. De ki: Onlara dair fetvâyı Allah size veriyor ve kendileri için farz kılınmış olan (mehir ve mirası) **onlara vermediğiniz, bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz yetim kızlarla küçük çocuklar ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız hususunda kitapta sizlere okunup duran** (buyruklarla açıklamada bulunuyor). **Hayır türünden ne yaparsanız şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir.**

127. Fetvâ istemek (istifta), bir kişinin bir kimseden bir husus hakkında şer'i hükmü açıklamasını istemesi demektir. Yüce Allah, mü'minlerin, Allah Rasûlünden, kadınlarla ilgili olarak kendilerini ilgilendiren bir hüküm hakkında fetvâ sorduklarını haber vermektedir. Yüce Allah, sorulan bu fetvâyı cevablamayı bizzat üzerine alarak şöyle buyuruyor: **"De ki: Onlara dair fetvâyı Allah size veriyor,"** O halde siz de size verilmiş olan bu fetvâ gereğince kadınlarla ilgili bütün hususlarda haklarını yerine getirmek, genel ve özel olarak onlara zulmü terk etmek suretiyle amel edin. Bu umumi bir emirdir, Allah'ın kadınlar hakkında -eş olsunlar olmasınlar, küçük ya da büyük olsunlar, hepsi hakkında- emir ve yasak namına teşri buyurduğu bütün hususları kapsar. Daha sonra Yüce Allah bu genel ifadeden sonra özellikle yetimler ve küçük çocuklar hakkında tavsiyede bulunmaktadır. Bu ise onlara ihtimam göstermek ve haklarını gereği gibi yerine getirmemekten sakındırmak içindir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Yetim kızlarla küçük çocuklar ve yetimler hakkında... kitapta sizlere okunup duran (buyruklarla açıklamada bulunuyor)." Yani Yüce Allah aynı zamanda sizlere kitapta yetim kızlar hakkında bildirdikleriyle de fetvâ vermektedir ki bu kızlar **"kendileri farz kılınmış olan** (mirası) **onlara vermediğiniz"** yetimlerdir. Bu, o dönemde mevcut olan durumu haber vermektedir. Şöyle ki yetim bir kızı velayeti altında bulunduran velisi onun hakkını tam vermez ve ona haksızlık ederdi. Bu, ya o yetim kıza ait olan malını yemek suretiyle ya bir kısmını yemek suretiyle ya da evlenmesine engel olmak suretiyle olurdu. Evlenmesine engel olmasına sebep ise onun malından yararlanmak istemesiydi. Çünkü onu evlendirecek olursa malın elinden çıkmasından veya yetim kızın evlendiği kimsenin şartlı ya da şartsız o malı almasından korkardı. Bunlar da kendisinin o yetim kızla evlenmek istememesi halinde söz konusu olurdu. Eğer yetim kız güzel ve mal sahibi olduğundan onunla evlenmek istiyorsa ona adaletli bir mehir vermezdi, aksine hak ettiğinden daha aşağı bir mehir verirdi. İşte bütün bunlar bu nassın kapsamına giren zulüm çeşitleridir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz yetim kızlarla,"** yani örnekte anlattığımız gibi ister kendiniz nikâhlamak isteyin ister istemeyin (onlara haksızlık etmeyin).

"Küçük çocuklar," yani Yüce Allah, zayıf ve küçük çocuklar hakkında da size fetva veriyor, onlara hak ettikleri miras ve diğer hakları vermenizi, onların mallarını zulümle ve onlara vermemek şeklinde bir yolla mallarını ellerinize geçirmemenizi emretmektedir.

"**ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız,**" yani tam adaletli olmanız... Bu, onların Allah'ın emirlerini ve kullarına farz kıldığı şeyleri yerine getirmelerini sağlamayı da kapsar. Buna göre veliler, bununla da yükümlüdürler ve onların Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getirmelerini sağlamalıdırlar. Yine bu adalet emri, onların dünyevî maslahatlarını sağlamayı da içerir ki bu da onların mallarını yatırımla çoğaltmak, onlar için en karlı olanı seçmek ve o mallara ancak en güzel şekilde yaklaşmakla olur. Yine evlilik ve diğer konularda onların haklarının çiğnenmesine yol açacak şekilde onlar hakkında eşe dosta ayrıcalık tanımamak buna dahildir. İşte bu hükümler, Allah'ın, kullarına olan rahmetinin bir tecellisidir. Zira O, zayıflığı ya da babasını kaybetmiş olması nedeniyle kendi maslahatlarını kendi başına sağlayamayan kimselerin maslahatlarını yerine getirmeye son derece teşvik etmektedir. Daha sonra yüce Allah genel olarak iyiliğe teşvik ederek şöyle buyurmuştur: "**Hayır türünden ne yaparsanız,**" yetimlere olsun, başkalarına olsun ya da ister faydası başkalarına dokunsun isterse dokunmasın her ne iyilik yaparsanız "**şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir.**" O'nun ilmi amel sahiplerinin amellerini azlık ve çokluk, iyilik ve kötülük yönünden kuşatmıştır. Dolayısıyla da O, herkese ameline göre karşılık verecektir.

﴿وَإِنِ ٱمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنۢ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا
وَٱلصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ ٱلْأَنفُسُ ٱلشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾﴾

128- Şayet bir kadın kocasının uzaklaşmasından yahut yüz çevirmesinden korkarsa, barış yolu ile aralarını düzeltmelerinde kendileri için bir sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Zaten nefislerde cimrilik vardır. Eğer ihsan eder ve sakınırsanız, şüphe yok ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

128. Yani kadın, kocasının kendisine karşı burun kıvırarak yüz çevirmesinden, kendisi istemeden uzaklaşmasından çekinecek olursa en uygunu aralarında sulh/barış yolunu aramalarıdır. Bu da kadının kocası tarafından yerine getirilmesi gereken birtakım haklarına kocasıyla birlikteliğini devam ettirmek amacıyla kocasının lehine feragat etmesidir. Bu da ya kendisine verilmesi gereken nafakanın, giyimin ve meskenin ya da ayırması gereken günün bir kısmından feragat ederek daha azına razı olmasıyla olur yahut da gününü ve gecesini kocasına ya da kumasına bağışlamasıyla olur. Bu durumda aralarında ittifak ederlerse ikisi için de (yani kadın için de, koca için de) bir mahzur söz konusu değildir. Bu durumda kocanın, hanımıyla birlikte kalması caizdir ve böyle bir durum ayrılmaktan hayırlıdır. İşte bu yüzden Yüce Allah burada "**Barış daha hayırlıdır.**" buyurmaktadır.

Bu lafzın ve mananın umumiliğinden anlaşıldığına göre aralarında herhangi bir hak yahut başka hususlardan dolayı anlaşmazlık bulunanların barış yapmaları, her birinin kendi hakkını sonuna kadar almakta diretmesinden daha hayırlıdır. Çünkü bunda ilişkilerin düzeltilmesi, ülfetin ve kaynaşmanın devamı ve müsamaha vasfının kazanılması söz konusudur. Barış her şeyde caizdir. Ancak helâli haram yahut haramı helâl kılma hali müstesnadır. Çünkü o takdirde bu, barış olmaz, zulüm olur.

Şu bilinmelidir ki bütün hükümler, ancak o hükmü gerektirici sebebin varlığı ve ona engel olan hususların ortadan kalkması halinde tamam olur ve mükemmel halini alır. İşte sulh/barış diye bilinen bu pek önemli hüküm de bunlardan biridir. Yüce Allah bu hükmü gerektiren hususu beyan edip hayırlı olduğuna dikkat çekmektedir. Aklı olan herkes hayrı ister, hayır yapmayı arzular. Üstelik Allah da bunu emretmiş ve teşvik etmişse mü'minin bunu yapma isteği/arzusu daha da artar.

Yüce Allah, engel olan hususu da "**Zaten nefislerde cimrilik vardır.**" buyruğuyla söz konusu etmektedir. Yani nefsin mayasında cimrilik vardır. Cimrilik ise insanın yerine getirmesi gereken hakkı vermek istememesi, buna karşılık kendi hakkını elde etmek için de olanca gayretini göstermesidir. Nefislerin tabiatında bu vardır. Yani siz bu kötü huyu nefislerinizden söküp çıkarmaya, onun yerine aksi olan müsamahakârlığı yerleştirmeye gayret sarfetmelisiniz. Müsamakârlık ise üzerindeki hakkı eksiksiz yerine getirmen ve sana ait olan hakkın bir bölümüyle yetinip fedakârlık yapmandır. İnsan bu güzel ahlâkın gereklerini yerine getirme başarısını elde edecek olursa o vakit kendisiyle hasmı veya onunla ilişkide bulunan kimse arasında sulh kolaylaşır ve istenen hedefe ulaşma yolunu izlemek de mümkün olur. Nefsindeki cimrilikten kurtulmak için gayret harcamayanın durumu ise tam tersidir. Onun sulh yapması ve buna muvafakat etmesi çok zordur. Çünkü o, ancak bütün hakkını aldığı takdirde razı olur. Üstelik üzerindeki hakları da yerine getirmeye razı olmaz. Bir de hasmı onun gibi olursa bu sefer iş büsbütün zorlaşır.

Daha sonra Yüce Allah, "**Eğer ihsan eder ve sakınırsanız,**" buyurmaktadır. Yani siz; Rabbineze, O'nu görüyormuş gibi ibadet eder, görmüyorsanız dahi O'nun sizi gördüğü şuuruyla ibadette ihsana ulaşırsanız, buna karşılık mal, ilim,

mevki veya başka bütün ihsan yollarıyla yaratılmışlara iyilikte bulunmak suretiyle ihsanda bulunur ve emrolunduğunuz bütün hususları yerine getirmek, yasaklandığınız bütün hususları da terk etmek suretiyle sakınırsanız ya da emrolunduğunuzu yapmakla "ihsanda bulunur," yasaklandığınız şeyleri terk etmek suretiyle de "sakınırsanız," **"şüphe yok ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."** Hepsini ilmiyle kuşatmıştır. Zahiriyle batınıyla ondan tamamen haberdardır. Bunları sizin için tespit eder ve en mükemmel şekliyle sizlere karşılıklarını verir.

﴿ وَلَن تَسْتَطِيعُوٓا۟ أَن تَعْدِلُوا۟ بَيْنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ ۖ فَلَا تَمِيلُوا۟ كُلَّ ٱلْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَٱلْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِن تُصْلِحُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾ ﴾

129- Ne kadar isteseniz bile kadınlar arasında adaleti gerçekleştiremezsiniz. Bari (birine) **büsbütün meyledip de ötekini askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve sakınırsanız şüphe yok ki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

129. Yüce Allah, kocaların kadınlar arasında tam adalet gösteremeyeceklerini, esasen bunun güçleri çerçevesinde de olmadığını haber vermektedir. Çünkü adalet, kadınlara karşı eşit sevginin, eşit ilginin ve onlara olan kalbî meylin de eşit olmasını, sonra da buna uygun amelde bulunmayı gerektirmektedir. Bu ise imkânsızdır. O bakımdan Yüce Allah güç yetirilemeyen adaletsizlikleri bağışlamış, imkan dâhilinde olanlarını şu buyruğuyla yasaklamıştır: **"Bari** (birine) **büsbütün meyledip de ötekini askıdaymış gibi bırakmayın,"** yani farz olan haklarını yerine getirmeyecek şekilde adaletten sapmayın. Aksine adalet hususunda güç ve imkânınız ölçüsünde olan muamele edin. Nafaka, giyim, günlerin paylaştırılması ve benzeri hususlarda kadınlar arasında adalet sağlamakla görevlisiniz! Sevgi, ilişki ve benzeri hususlar ise böyle değildir.

Koca, hanımının hakkını yerine getirmeyecek olursa, kadın askıdaymış gibi iki arada bir derede kalır. Kocası yok değildir ki rahata erip evlenmeye hazırlansın, kocası haklarını yerine getirmez ki evli bir kadın gibi olsun.

"Eğer arayı düzeltir," yani eşlerinizle aranızı düzeltirseniz... Bu da ecrini bekleyerek ve zevcenin haklarını yerine getirmek arzusuyla nefislerinizi hoşlanmadıkları şeyleri yapmaya mecbur etmek suretiyle olur. Aynı şekilde sizinle diğer insanlar arasındaki ilişkileri de düzeltir, yine anlaşmazlığa düştükleri konularda diğer insanların arasını düzeltecek olursanız... Bu da -önceden de geçtiği gibi-

mutlak olarak barış yoluna götüren her bir şeyin teşvikini içermektedir. **"ve sakınırsanız,"** emrolunduğunuz şeyleri yapmak, yasak kılınmış şeyleri de terketmek suretiyle takvâ sahibi olur ve gücünüz çerçevesinde olan şeylere de sabredecek olursanız **"şüphe yok ki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Sizden sadır olan günahlar ve yerine getirmeniz gereken haklar hususundaki kusurlarınızı bağışlar. Eşlerinize şefkat ve merhamet gösterdiğiniz gibi o da size rahmet buyurur.

﴿ وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ ٱللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ ﴾

130- Eğer birbirlerinden ayrılırlarsa Allah her birini genişliği ile zengin kılar. Şüphesiz Allah Vâsi'dir, Hakîm'dir.

130. Bu ayet, eşler arasındaki üçüncü hali söz konusu etmektedir: Uyum ve geçim imkânı bulunmadığı takdirde ayrılmada bir sakınca yoktur. Bu sebeple Yüce Allah, **"Eğer birbirlerinden ayrılırlarsa"** buyurmaktadır. Boşanma, nikahın feshi, hul' veya başka herhangi bir yolla ayrılırlarsa **"Allah"** eşlerden **"her birini genişliği ile,"** lütfu, geniş ve kapsamlı ihsanı ile **"zengin kılar."**

Kocayı önceki hanımından daha hayırlı bir hanımla, hanımı da kendi lütfuyla ihtiyaçtan kurtarır. Şâyet önceki kocasından nasibi kesilmişse bütün mahlukatın rızıklarını sağlamayı tekeffül etmiş bulunan ve onların maslahatlarını temin edip işlerini gören Allah, onun da rızkını verecektir. Belki Allah ona öncekinden daha hayırlı bir koca da ihsan eder.

"Şüphesiz Allah Vâsi'dir," lütfu pek çok, rahmeti pek bol olandır. O'nun rahmet ve ihsanı, ilminin ulaştığı her yere ulaşmıştır. Bununla birlikte O **"Hakîm'dir,"** hikmeti gereği verir veya hikmeti gereği vermez. O'nun hikmeti bazı kullarının -bizzat kulun kendisinden kaynaklanan bir husus dolayısıyla- ihsanından mahrum kalmasını gerektirecek olursa ve o, bundan dolayı ihsanı hak etmeyecek olursa adalet ve hikmetinin bir gereği olarak onu mahrum bırakır.

﴿ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ
وَإِيَّاكُمْ أَنِ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا
حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ ﴾

131- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Andolsun ki sizden evvel kendilerine kitap verilenlere de, size de 'Allah'a karşı

takvalı olun.' diye emrettik. Eğer nankörlük ederseniz/küfre saparsanız şüphesiz göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah Ganî'dir, Hamîd'dir.

132- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

131. Yüce Allah geniş, kapsamlı ve azametli mülkünden haber vermektedir. Bu mülk, O'nun her türüyle yönetim/idare sahibi olmasını, kaderî ve şer'î her türlü tasarrufta bulunmasını gerektirir. Öncekilere de sonrakilere de, ilk gelen kitap ehline de sonra kendilerine kitap verdiği kimselere de emir ve yasakları ihtiva eden ve bunlara riayeti gerektiren takvâ emrini vermesi de O'nun şer'î tasarrufunun bir tecellisidir. Ahkâmı teşri etmesi, bu emrin gereğini yerine getirenleri mükâfatlandırması, onu ihmal edip riâyet etmeyenleri de can yakıcı bir azapla cezalandırması da bu tasarrufun kapsamı içindedir. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Eğer"** Allah'a karşı takvâyı terk etmek suretiyle **"nankörlük ederseniz/küfre saparsanız"** ve Allah'a, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koşarsanız -şüphesiz böyle yapmakla- ancak kendinize zarar vermiş olursunuz. Allah'a hiçbir zarar veremeyeceğiniz gibi O'nun mülkünü eksiltmiş de olmazsınız. O'nun sizden daha hayırlı, daha üstün ve daha çok kulu vardır. Hepsi de O'na itaat ederler, O'nun emrine boyun eğerler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer küfre saparsanız/nankörlük ederseniz şüphesiz göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah Ganî'dir." Yani harcamanın eksiltmediği, infakın azaltmadığı, gece ve gündüz bol bol ihsanda bulunduğu rahmetinin hazinelerinden sadır olan kuşatıcı, kapsamlı ve kamil bir cömertlik ve ihsan sahibidir. Eğer göklerde ve yerde bulunan herkes bir araya gelse, her birisi isteyebildiği her şeyi istese ve Allah da onların isteklerini verse bu bile O'nun mülkünü eksiltmez. Çünkü O Cevad'dır, Vâcid'dir, Mâcid'dir (cömertir, ihsanı bol olandır, en üstün şerefli olandır). O'nun ihsan ve bağışı da bir kelimedir, azabı da bir kelimedir. Zira O bir şeyi diledi mi ona sadece "Ol" der, o da oluverir. Bütün sıfatlarının kâmil olması da O'nun Ğanî (hiçbir şeye muhtaç olmayan, zengin) oluşunun bir gereğidir. Çünkü eğer O, herhangi bir bakımdan eksik olmuş olsaydı O'nda o eksikliği tamamlamaya yönelik bir çeşit muhtaçlık söz konusu olurdu. Aksine O, her türlü kemal sıfata sahiptir. Bu sıfatın da kemaline sahiptir. O'nun Ğanî oluşunun kemal derecede ol-

masının bir tecellisi de eş ve çocuk edinmemesi, mülkünde ortağının, yardımcısının bulunmaması, mülkünün idaresinin hiçbir alanında bir yardımcıya muhtaç olmamasıdır. Ulvî ve suflî alemin bütün hal ve durumlarında Allah'a muhtaç olmaları, küçük-büyük bütün ihtiyaçlarını O'ndan istemeleri de O'nun Ğanî oluşunun kemal derecesinde olmasından dolayıdır. İşte bu sıfatının bir tecellisi olarak O, bütün bu istekleri, dilek ve ihtiyaçları yerine getirmiş, onları varlıklı kılmış, ihtiyaçtan kurtarmış, lütfuyla onlara ihsanda bulunmuş ve onları hidayete iletmiştir.

"Hamîd'dir" Bu da şanı Yüce Allah'ın üstün ve şerefli isimlerinden birisi olup O'nun, her türlü hamde, sevgiye, övgü ve ikrama layık ve hak sahibi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü cemal ve celâl sıfatlarını ihtiva eden hamd sıfatları ile muttasıf olmasından ve bütün yaratıklarına uçsuz bucaksız nimetleri ihsan etmiş olmasından ötürü O, her durumda hamde ve övgüye layık olandır.

"Ğanî ve Hamîd," şerefli isimlerinin yanyana gelmesi ne kadar da güzeldir! O, hiçbir şeye muhtaç olmayan Ğani'dir ve her türlü övgüye layık olan ve övülen Hamid'dir. O, hem Ğanî olma yönünden kemal derecesindedir, hem de Hamîd olma yönünden kemal derecesindedir. Bu iki ismin bir arada bulunması da ayrı bir kemal derecesini ifade eder.

132. Daha sonra Yüce Allah yine mülkünün, göklerde ve yerde bulunan her şeyi kuşattığını ve kendisinin her şeyin "vekil"i olduğunu tekrarlamaktadır. Yani O, her şeyin idaresini bilen ve bunu hikmete uygun bir şekilde gerçekleştirendir. Bu da "vekil" oluşun kemal derecesidir. Çünkü bir şeye vekil olmak, hem üzerinde vekil olunan şeyi bilmeyi, hem de onu yerine getirme ve idare etme kudretine sahip olmayı gerektirir. Ayrıca bu idarenin, hikmet ve maslahata uygun olması da gerekir. Bunlardan biri eksik olursa bu, "vekil"in eksikliğini gösterir. Allah ise her türlü eksiklikten münezzehtir. O, kâmil kudrete ve -üzerinizde- etkin iradeye sahip, Ğanî ve Hamîd olandır.

﴿إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾﴾

133- Eğer O dilerse -ey insanlar- sizi yok eder ve (yerinize) başkalarını getirir. Allah buna gerçekten kâdirdir.

133. "Eğer O dilerse -ey insanlar- sizi yok eder" ve sizden **"başkalarını getirir."** Ki bunlar Allah'a sizden daha çok itaat eder ve sizden daha hayırlı olurlar. Bu, insanların küfürleri üzere devam etmelerine ve Rablerinden yüz çevirmele-

rine karşı onlara yapılan bir tehdittir. Eğer O'na itaat etmeyecek olurlarsa Allah, hiçbir şekilde onlara önem vermez. Ancak O süre verip mühlet tanır, ama asla ihmal etmez.

﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴾

134- Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) **dünyanın da, âhiretin de mükâfatı Allah'ın katındadır. Allah her şeyi işitendir, görendir.**

134. Daha sonra Yüce Allah, himmet ve iradesi düşük, talepleri dünyadan öte geçmeyen, âhirete yönelik hiçbir hedefi olmayan kimseleri haber vermektedir. Böyle bir kimse çabalarını dünyaya hasretmiş, bakış açısını daraltmıştır. Ayrıca o, Allah'ın dünyalıktan onun için takdir ettiğinden daha fazlasını da elde edemez. Çünkü Yüce Allah her şeyin malikidir. Dünya ve âhiretin mükafatı O'nun yanındadır. O halde ikisi de O'ndan istenmelidir, dünya ve âhiret iyiliğine karşı O'ndan yardım dilenmelidir.

O'nun yanındaki mükâfata ise ancak O'na itaatle nail olunur. Dini ve dünyevî işler ancak O'nun yardımı alınarak ve devamlı O'na muhtaç olunduğu bilincine sahip olunarak elde edilir. Verip vermemesinde, muvaffakiyet ihsan etmesinde ve dilediklerini yardımından mahrum bırakmasında O'nun hikmetleri vardır. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Allah her şeyi işitendir, görendir."**

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ۞ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوا۟ قَوَّٰمِينَ بِٱلْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَوِ ٱلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَٱللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا۟ ٱلْهَوَىٰٓ أَن تَعْدِلُوا۟ ۚ وَإِن تَلْوُۥٓا۟ أَوْ تُعْرِضُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ ﴾

135- Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan ve kendi aleyhinize veya ana-babanızın yahut yakınlarınızın aleyhine dahi olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Şahitlik edilen) **ister zengin, ister fakir olsun, Allah ikisine de daha yakındır. O halde hevaya uyup da adaletten sapmayın. Eğer** (şahitlikte dilinizi) **eğip büker veya** (şahitlik yapmaktan) **yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

135. Yüce Allah mü'min kullarına, **"adaleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şahitlik eden kimseler"** olmalarını emretmektedir. "Titizlikle ayakta tutan" anlamı verilen "القوّام" kelimesi, mübalağa kipidir. Yani bütün hallerinizde adaleti ayakta tutan kimseler olun, anlamındadır. Bu adalet de hem Allah'ın haklarını hem de kulların haklarını kapsar. Allah'ın haklarında adaletli olmak, O'nun nimetlerini isyanda kullanmayıp itaat uğrunda kullanmak suretiyle olur. Kulların haklarında adaletli olmak ise kendi haklarını tastamam talep ettiğin gibi üzerinde bulunan başkalarına ait bütün hakları da eksiksiz yerine getirmendir. Buna göre vermen gereken nafakaları vermen, borçlarını ödemen, insanlara; gerek ahlâkî davranışlar, gerekse de karşılık ve mükâfat verme konusunda sana nasıl davranmalarını istiyorsan öyle davranman bu adaletin gereğidir.

Adaletin en büyük şekillerinden biri de söylenen sözler ve söz söyleyen kimseler hakkında adil olmaktır. Sözlerden ya da taraflardan herhangi birine meyli ya da dava taraflarından herhangi biriyle akrabalığı dolayısıyla onun lehline hüküm vermeye kalkışılmamalıdır. Aksine ikisi arasında adaletle hükmetmek amaç edinilmelidir.

Yapılacak olan şahitliğin -dostlar aleyhine, hatta kişinin kendi aleyhine dahi olsa- adil bir şekilde yerine getirilmesi de bu adaletin kapsamı içindedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"ve kendi aleyhinize veya ana-babanızın yahut yakınlarınızın aleyhine dahi olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun.** (Şahitlik edilen) **ister zengin, ister fakir olsun, Allah ikisine de daha yakındır."** Yani zenginliği dolayısıyla zenginden veya kendi kanaatiniz doğrultusunda acıdığınız için de fakirden yana olmayın. Aksine kim olursa olsun siz hak ile şahitlik edin, çünkü adaleti yerine getirmek en büyük işlerdendir. Adaleti yerine getirmek, bir kimsenin dininin istikametine, takvâsına ve İslâm'ın gereğini yerine getirmedeki titizliğine en açık delildir.

O halde kendi nefsinin iyiliğini isteyen, onun kurtulmasını arzu eden kimsenin adalete alabildiğine önem vermesi, adil olmayı en önemli gaye belirlemesi, iradesini bu yönde harcaması, adil davranma iradesinden veya adalet gereğince amel işlemekten alıkoyan her engeli de kendinden uzak tutmaya çalışması gerekir. Bu konudaki en büyük engel ise hevâya uymaktır. Bu yüzden Yüce Allah, **"O halde hevaya uyup da adaletten sapmayın."** buyruğuyla bu engelin ortadan kaldırılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Yani hakka zıt olan nefsî arzularınızın arkasından gitmeyin. Çünkü sizler bu arzuların arkasından gidecek olursanız doğrudan

uzaklaşmış, adaletten sapmış olursunuz. Çünkü hevâ, ya kişinin hakkı batıl, batılı da hak görmesine neden olacak şekilde basiretini köreltir ya da kişiyi nefsî arzusu dolayısıyla hakkı bile bile terk etme noktasına iter. Nefsinin hevâsından kurtulan bir kimse hakkı bulma muvaffakiyetini elde eder ve dosdoğru yola iletilir.

Yüce Allah yapılması gerekenin, adaleti ayakta tutmak olduğunu beyan ettikten sonra, bunun zıddı olan davranışı da yasaklamaktadır. Bu ise şahitliklerde ve başka hususlarda haktan uzaklaşarak dili eğip bükmek ve konuşmayı amaçlanan doğrudan tamamen ya da kısmen saptırmaktır. Şahitliği saptırmak, onu tam yapmamak ya da şahidin başka bir yorumda bulunması da bu kapsama girmektedir. Bunlar dilin eğilip bükülmesinden sayılır. Çünkü hepsi de haktan sapmadır.

"veya (şahitlik yapmaktan) yüz çevirirseniz," yani şahidin şahitliğini, hâkimin de hükmünü yerine getirmesi gereken şekilde yerine getirmeyip terk etmesinde olduğu gibi size bağlı olan adaleti terk edecek olursanız **"şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."** Yaptıklarınızı ilmiyle kuşatandır, amellerinizi gizlisiyle açığıyla bilendir. Bu buyruk dilini eğip büken yahut adaletten yüz çeviren kimselere yönelik çok ağır bir tehdittir. Dolayısıyla batıl bir hüküm veren yahut yalan yere şahitlik eden kimselerin böyle bir tehdite maruz kalmaları öncelikle söz konusudur. Çünkü onların bu cürümleri daha büyüktür. Çünkü öncekiler sadece hakkı terk ederken, bunlar hakkı terkin yanı sıra bir de batıl işlemektedirler.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾﴾

136- Ey iman edenler! Allah'a, O'nun Rasûlüne, Rasûlüne indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaplara iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o, hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüştür.

136. Şu bilinmelidir ki emir, ya herhangi bir şeyin kapsamına girmeyen ve o şeyin hiçbir niteliğini taşımayan kimselere yöneltilir ki o takdirde böyle birine verilen bu emir, o şeyin kapsamına girmesi için verilmiş olur. Mesela mü'min olmayan bir kimseye iman etmesini emretmek böyledir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Ey kendilerine kitap verilenler, beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz** (kitaba) **iman edin."** (en-Nisa, 4/47) Ya da emir, bir şeyin kapsamı içinde olan kimseye yöneltilir ki o takdirde bu emir, ona o konudaki hatalarını düzeltmek ve eksiklerini tamamlamak için yöneltilmiş olur. İşte Yüce Allah'ın bu âyet-i kerimede, iman etmelerine dair mü'minlere verdiği bu emir de bu türdendir. Bu emir, onların ihlâs, doğruluk ve imanı ifsad edici şeylerden uzak durmak ile eksiltici her husustan tevbe etmek gibi imanlarını doğrultma özelliğine sahip olan hususları yerine getirmelerini emretme anlamındadır. Aynı şekilde bu emir, mü'minin, sahip olmadığı iman bilgilerine sahip olması ve yerine getirmediği imanî amelleri yerine getirmesi emrini de içerir.

Zira mümine her ne zaman bir nas ulaşır, o da onun anlamını kavrayıp ona itikat ederse bu, ona emredilen imana dahil olur. Zahir ve batın bütün amellerin durumu da böyledir, hepsi de imandandır. Nitekim pek çok nas buna delildir ve ümmetin selefi de bunu icma ile kabul etmiştir. Ayrıca ölünceye kadar bu şekilde devam edip sebat göstermek de buna dahildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin."** (Al-i İmran, 3/102)

Burada Yüce Allah; kendisine, peygamberlerine, Kur'ân-ı Kerîm'e ve daha önce indirilmiş bulunan kitaplara imanı emretmektedir. Bütün bunlar ise kişinin, tafsilatı kendisine ulaşmamış olan hususlarda icmalî olarak, tafsilatı ulaşmış olanlarda da tafsilî olarak iman etmedikçe mü'min olamayacağı vacip iman kapsamındadır. İşte kim bu şekilde emrolunduğu imanı yerine getirecek olursa hidayet bulmuş ve başarıya ulaşmış olur. Ama **"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkar ederse o, hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüştür."** Dosdoğru hidayet yolunu terk edip can yakıcı azaba ulaştıran yolu izleyen kimsenin sapıklığından daha büyük bir sapıklık olabilir mi? Şunu bilmek gerekir ki, sözü geçen bu hususlardan herhangi birini inkar etmek, hepsini inkar etmek gibidir. Çünkü bunlar birbirlerinden ayrılmazlar, bir bölümüne iman edip de bir bölümüne iman etmeyerek mü'min olmak mümkün değildir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ ثُمَّ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ ثُمَّ ٱزْدَادُوا۟ كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًۢا ﴿١٣٧﴾﴾

137- Şüphesiz iman eden, sonra küfre sapan, sonra yine iman eden, sonra yine kâfir olan, sonra da küfürlerini artırmış olanları Allah, ne mağfiret edecektir ne de doğru bir yola iletecektir.

137. Yani imandan sonra tekrar tekrar küfre sapan, hidayetten sonra dalâlete giren, gördükten sonra körleşen, iman ettikten sonra küfre düşen ve küfretmekte ısrar edip onu artıran kimse doğru yola ulaşmaktan, hidayeti bulmak muvaffakiyetine mazhar olmaktan alabildiğine uzaktır. Allah'ın mağfiretinden de uzaktır. Çünkü o, mağfiretin gerçekleşmesinin en büyük engeli olan bir işi yapmıştır. Onun küfre sapması, yaptıklarının bir cezasıdır ve onda değişmez bir karakter olarak ortaya çıkar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar eğriliğe sapınca Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"İlk defa O'na iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler). **Biz de onların kalplerini ve gözlerini** (haktan) **çeviririz** (de onu ne görür ne de kavrarlar)." (el-En'am, 6/110)

Âyet-i kerime şuna delildir: Eğer bunlar küfürlerini artırmayıp imana dönecek ve küfrü büsbütün terk edecek olsalar Allah onların günahlarını bağışlar. Defalarca irtidat etseler bile. Bu hüküm küfür hakkında böyle olduğuna göre küfürden daha aşağı olan diğer günahlar hakkında haydi haydi söz konusudur. Eğer kul bu günahları tekrar tekrar işledikten sonra tevbeye dönecek olursa Allah ona mağfiret eder.

﴿ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلْعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ ﴾

138- Münafıklara kendileri için can yakıcı bir azap olduğu müjdesini ver.

139- Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinen kimselerdir. İzzeti onların yanında mı arıyorlar? Halbuki izzet bütünüyle Allah'ındır.

138. Müjde vermek, hem iyi şeyleri haber vermek hem de kötülüğü haber vermek için -bu âyet-i kerimede olduğu gibi, ancak belli bir kayıtla birlikte- kullanılır.[69]

69 Burada maksat belagat ilmindeki bir nükteye işaret etmektir. O da bu gibi günahkârlarla alay e - mek maksadıyla bu ifadenin kullanıldığına işaret etmektir. Anlatılmak istenen şudur: Kötülükleri haber vermek üzere müjdenin kullanılması -bir kayıtla gelme şartından da anlaşılacağı gibi- mecazi bir kullanımdır. Nitekim *es-Sıhah* adlı sözlükte şöyle denilmektedir: Müjde (beşeret) mutlak olarak kullanıldığında ancak hayırlı şeyleri bildirmek için kullanılır. Yüce Allah'ın, **"Kendileri için can yakıcı bir azab olduğu müjdesini ver"** buyruğunda olduğu gibi. Bu konuda daha geniş bilgi sahibi olmak isteyenler ez-Zamahşeri'nin *el-Keşşâf* adlı tefsirine ve Âlûsi'nin *Ruhu'l-Meânî* adlı tefsirine başvurabilirler. (Arapça baskıya hazırlayanın notu)

Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"münafıklara,"** yani İslâm'a girdiklerini açığa vurmakla birlikte içten içe kâfir olan kimselere en çirkin ve en kötü müjde olan **"can yakıcı bir azap"** müjdesini ver.

139. Münafıklar hakkındaki bu azabın sebebi, kâfirlere sevgi beslemeleri, onları dost edinmeleri, onlara yardımcı olmaları, buna karşılık mü'minleri dost edinmeyi terk etmeleridir. Peki, onları bu şekilde davranmaya iten nedir? Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet mi arıyorlar?

İşte münafıkların gerçek durumu budur. Onlar böyle yapmakla Allah hakkında kötü zan beslemiş oluyorlar. Allah'ın mü'min kullarına yardımcı olacağı hakkındaki yakînlerinin zayıflığından dolayı bu kanaate sahip bulunuyorlar.

Onlar kâfirlerin sahip oldukları bazı imkânları görmekle birlikte bunun ötesini göremeyecek kadar kısır görüşlü oldukları için kâfirleri dost edinmişler, onların yanında güç arayışına ve onlardan yardım isteme noktasına gelmişlerdir. **"Hâlbuki izzet bütünüyle Allah'ındır."** Kulların bütün iradeleri O'nun elindedir, onlar hakkında gerçekleşen de O'nun meşietidir. O, dinini ve mü'min kullarını zafere ulaştırmayı garanti etmiştir. Zaman zaman araya mü'min kullarının karşı karşıya kaldıkları bazı imtihanlar girse ve düşmanın onlara karşı geçici olarak muzaffer olmaları söz konusu olsa bile güzel âkıbet ve istikrar mü'minlerindir.

Bu ayet-i kerimede kâfirleri dost edinmekten ve mü'minleri dost edinmeyi terk etmekten ileri derecede sakındırma söz konusudur. Ayrıca bunun, münafıkların niteliklerinden olduğu belirtilmekte ve imanın da mü'minleri sevmeyi, onları dost bilmeyi, kâfirlere de kin duyup onlara düşmanlık etmeyi gerektirdiği anlatılmaktadır.

﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا۟ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ﴾

140- Allah, Kitapta size (şu hükmü) **indirdi: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit, onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz. Şüphe yok ki Allah münafıkları da, kâfirleri de cehennemde bir araya toplayacaktır.**

140. Yani Yüce Allah, size indirdiği buyruklar içerisinde küfür ve masiyet meclislerinde bulunmanız halinde takınmanız gereken şer'i hükmü de size açıklamıştır: **"Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini,"** yani onların küçümsendiğini, hafife alındığını... Çünkü Allah'ın âyetleri karşısında her mükellefin yerine getirmesi gereken görev, o âyetlere iman etmek, onları tazim etmek, yüceltmek ve onlara gereken saygıyı göstermektir. Âyetlerin indirilmesinden maksat budur. Allah'ın varlıkları yaratma sebebi de budur. Buna göre o ayetlere imanın zıddı, onları inkar etmektir. Âyetleri gereken şekilde tazim etmenin zıddı ise onlarla alay etmek ve onları küçümsemektir.

Kâfirlerin ve münafıkların, Allah'ın âyetlerini çürütmek ve kendi küfürlerini desteklemek için giriştikleri tartışmalar da bu kapsama girmektedir. Değişik türleriyle bidatçiler de buna dâhildir. Zira onların kendi batıllarının doğruluğuna dair delil getirmeleri, aynı zamanda Allah'ın âyetlerini küçümsemeyi ihtiva eder. Çünkü Allah'ın âyetleri ancak hakka delildir ve ancak doğru olanı ihtivâ eder. Bunların yanı sıra Allah'ın emir ve yasaklarının küçümsendiği ve kulları için çizmiş olduğu sınırların çiğnendiği günah ve fısk meclislerinde bulunmak bile bu ayetteki yasağın kapsamına girmektedir.

Bu gibi kimselerle oturma yasağının süresi ise **"onlar başka bir söze dalıncaya kadar"** ifadesiyle belirtilmiştir. Yani Allah'ın âyetlerini inkar ve onlarla alay etmeyip bırakıp başka bir söze geçinceye kadar onlarla oturulamaz.

"Çünkü o zaman," yani sözü edilen ve yasaklanan halde onlarla birlikte oturacak olursanız **"siz de onlar gibi olursunuz."** Çünkü o zaman siz onların küfür ve alaylarına rıza göstermiş olursunuz. Bir günaha razı olan kimse ise bizzat onu işleyen kimse gibidir.

Özetle Allah'a isyan edilen bir mecliste hazır bulunan bir kimsenin gücü yetiyorsa buna karşı çıkıp engel olması, böyle bir gücü yoksa oradan ayrılması gerekir.

"Şüphe yok ki Allah münafıkları da, kâfirleri de cehennemde bir araya toplayacaktır." Tıpkı küfürde ve birbirlerini dost edinmede bir arada oldukları gibi. Münafıkların yalnızca zahiren mü'minlerle birlikte olmalarının da kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O günde münafık erkeklerle münafık kadınlar, mü'minlere 'Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım.' derler..."** (el-Hadid, 57/13)

Daha sonra Yüce Allah münafıkların gerçekte kâfirlerin dostları olduğunu, mü'minlerin ise düşmanları olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ
نَصِيبٌ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ
وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾﴾

141- Onlar sizi gözetleyip dururlar. Onun için de şayet Allah'tan size bir zafer nasip olursa, 'Biz de sizinle birlikte değil miydik?' derler. Eğer kâfirlere (zaferden) **bir pay düşerse derler ki: 'Biz sizin galip gelmenizi sağlamadık mı? Mü'minlere karşı da sizi korumadık mı?' Allah, kıyamet günü aranızda hüküm verecektir. Allah mü'minlerin aleyhine kâfirlere asla yol vermeyecektir.**

141. "Onlar sizi gözetleyip dururlar," yani sizin -hayır ya da şer- ulaşacağınız noktayı, varacağınız hali gözetleyip dururlar ve münafıklıklarına uygun olarak her bir duruma uygun bir cevap hazırlarlar. **"Onun için de şayet Allah'tan size bir zafer nasip olursa 'Biz de sizinle birlikte değil miydik?' derler."** ve bu sözlerle hem zahiren hem de batınen mü'minlerle birlikte olduklarını belirtirler. Böylelikle tenkit edilmekten kurtulmayı, ganimet ve fey'de mü'minlerle ortak olmayı ve gerektiğinde de onların destek ve yardımını almayı amaçlarlar.

"Eğer kâfirlere (zaferden) **bir pay düşerse,"** burada onlar hakkında "zafer" denilmemiş, "(zaferden) **bir pay"** denilmiştir. Çünkü onlar için hiçbir zaman daimî bir zafer gerçekleşmeyecektir. Aksine -Allah'ın hikmetinin bir gereği olarak- onların bütün yapabilecekleri, zaferden, sürekli olmayan bir pay sahibi olmaktan ibarettir. İşte böyle bir durum söz konusu olduğu takdirde kafirlere **"derler ki: 'Biz sizin galip gelmenizi sağlamadık mı?'"** Yani biz size yardım edip size bir galibiyet sağlamadık mı? **"Mü'minlere karşı da sizi korumadık mı?"** Yani güç yetirebilmekle birlikte onlara el uzatmadıklarını söyleyerek onlara karşı yapmacık iddialarda bulunurlar. Mü'minleri bütün yollarla koruduklarını iddia ederler. Mü'minleri kâfirleri rahatsız etmekten alıkoymak, onlarla savaşma isteklerini kırmak, mü'minlere karşı düşmanlarına destek vermek vb. gibi yaptıkları bilinen bütün yollarla.

"Allah, kıyamet günü aranızda hüküm verecektir." Böylece zahir ve batınları ile mü'min olan kimseleri cennetle mükâfatlandıracak, münafık ve müşrik erkeklerle kadınları da azaba duçar edecektir.

"Allah mü'minlerin aleyhine kâfirlere asla yol vermeyecektir." Kâfirleri mü'minlere musallat etmeyecek, mü'minleri avuçlarının içine almalarına fırsat vermeyecektir. Aksine mü'minlerden bir kesim, her zaman için hak üzere Allah'ın yardımına mazhar olmaya devam edecek, onları yardımsız bırakanların ve onlara muhalefet edenlerin onlara hiçbir zararı olmayacaktır. Yüce Allah mü'minlerin zafere kavuşmaları ve kâfirlerin onlar üzerindeki tasallutlarını bertaraf etmek için sebepler yaratmaktadır ve bu hep böyle olacaktır. Nitekim bu, gözle görülen bir husustur. Hatta kâfirlerin egemen olduğu kimi müslümanlar bile saygı duyulan bir konumda bulunmakta, dinlerine herhangi bir şekilde saldırılmamakta, hor ve hakir görülmemektedir. Aksine tam bir izzete sahip bulunmaktadırlar. Önünde de, sonunda da, zahiren de, batınen de hamd Allah'ındır.

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

142- Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Hâlbuki O, onların aldatmalarını başlarına geçirir. Namaza kalktıkları vakit de üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak pek az anarlar.

142. Yüce Allah münafıkların sahip oldukları çirkin nitelikleri ve kötü alâmetleri haber vermektedir. Onların izledikleri yolun, Allah'ı aldatmaya çalışmaktan ibaret olduğunu bildirmektedir. Yani onlar, açığa vurdukları imanla ve içlerinde sakladıkları küfürle Yüce Allah'ı -hâşa- kandırabileceklerini, O'nun gerçeği bilmediğini ve gerçek yüzlerini kullarına açıklamayacağını zannediyorlar. Gerçekte ise onları aldatan Allah'tır, yani Allah, onların yaptıklarının misliyle onları cezalandırır. Yalnızca onların bu halleri ve bu yolda devam etmeleri bile onların kendi kendilerini aldatması demektir. Bir kimsenin sonunda kendisini hakir ve zelil düşürecek ve mahrum bırakacak bir iş yapmasından daha büyük aldanma söz konusu olabilir mi? Yalnızca böyle bir davranış bile kişinin aklının ne kadar kıt olduğunu göstermektedir. Çünkü böyle davranan bir kimse hem günah işlemekte, hem onu güzel görmekte, hem de yaptığının akıllılık ve hile olduğunu zannetmektedir. Cahilliğin ve ilâhî yardımdan mahrum kalmanın kişiyi düşürdüğü bu hal, gerçekten dikkate değer bir haldir.

Yüce Allah'ın münafıkları aldatmasının, yani aldatmalarını başlarına geçirmesinin bir parçası da Yüce Allah'ın şu buyruğunda sözünü ettiği durumdur: **"O gün münafık erkeklerle münafık kadınlar mü'minlere, 'Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım.' diyecekler. 'Arkanıza dönün de** (başka bir) **nur arayın.' denilecek. Aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise azap bulunan ve kapısı olan bir duvar çekilecektir.** (Münafıklar) **o** (müminlere), **'Biz** (dünyada) **sizinle beraber değil miydik?' diye seslenirler..."** (el-Hadid, 57/13-14)

Bu münafıkların niteliklerinden biri de şudur: Onlar amelî itaatlerin en büyüğü olan **"namaza kalktıkları vakit de,"** olur da kalkarlarsa **"üşene üşene kalkarlar,"** ağırdan alarak ve namaz kılmaktan rahatsız bir şekilde kılarlar. Tembellik, ancak bunu kalpten arzu etmediklerinden dolayı söz konusu olur. Şayet kalplerinde Allah'a yönelme, O'nun nezdindekileri arzulama namına bir duygu ve imanın zerresi olsaydı böyle bir tembellikleri söz konusu olmazdı.

"İnsanlara gösteriş yaparlar." Yani içlerinde gizledikleri şey budur. Onların amellerinin çıkış noktası da insanlara gösteriş yapmaktır. İnsanların görmesi, kendilerini övmesi, kendilerine saygı duyması maksadıyla bu fiilleri yaparlar. Yoksa ihlâsla Allah için yapmazlar. İşte bundan dolayı da **"Allah'ı ancak pek az anarlar."** Çünkü kalpleri riyakarlıkla doludur. Yüce Allah'ı zikretmek ve buna devam etmek ise ancak kalbi Allah sevgisi ve azametiyle dopdolu olan mü'min kimselerin yapabileceği bir iştir.

﴿مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾

143- Onlar bu ikisi arasında bocalayan kararsız kimselerdir. Ne bunlara ne de onlara (taraf) **olurlar. Allah'ın şaşırttığı kimseye sen asla yol bulamazsın.**

143. Yani onlar mü'min kesim ile kâfir kesim arasında gidip gelirler. Ne zahir ve batınları ile mü'minlerdendirler, ne de zahir ve batınları ile kâfirlerdendirler. Onlar içlerini kâfirlere açmış, zahirlerini de mü'minlere vermiş görünürler. Bu ise mümkün olabilen sapıklığın en büyüğüdür. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın şaşırttığı kimseye sen asla yol bulamazsın."** Böyle bir kimseyi hidayete iletme, azgınlığını terk etmesi için ona bir çare bulma imkânın yoktur. Çünkü böyle bir kimseye karşı rahmet kapısı kilitlenmiş ve onun yerini her türlü azap almıştır. Bu kötü sıfatlar -bir uyarı olarak- mü'minlerin, zahiren ve batınen bunların zıddı olan doğruluk ve ihlâs niteliklerine sahip olduklarına, namaz ve iba-

detlerindeki gayretleriyle Yüce Allah'ı çokça zikretmelerinin bilinmeyen bir durum olmadığına delildir. Yine Allah'ın onları hidayete ilettiğine ve Sırat-ı Müstakimi izleme tevfikini onlara ihsan ettiğine de delildir. O halde aklı başında olan bir kişi bu iki grup özelliği göz önünde bulundursun ve kendini de değerlendirsin. Kendisi için daha uygun bulduğunu tercih etsin. Yardım istenecek Allah'tır.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ
عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾﴾

144- Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Aleyhinizde Allah'a apaçık bir delil vermek mi istiyorsunuz?

144. Şanı Yüce Allah münafıkların nitelikleri arasında, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinme vasfını zikrettikten sonra mü'min kullarına bu çirkin sıfata sahip olmalarını ve münafıklara benzemelerini yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir tutum, **"aleyhinizde Allah'a apaçık bir delil vermek"** olur, yani sizin cezalandırılmanızı haklı kılacak açık bir kanıt vermiş olacaksınız. Çünkü Yüce Allah böyle bir niteliğe sahip olmaktan bizi sakındırmış ve uyarmıştır. Ayrıca böyle bir niteliğe sahip olmanın doğuracağı fesatları da bize haber vermiştir. Artık bundan sonra böyle bir yolu izlemek cezalandırılmayı gerektirir.

Bu ayet-i kerime Yüce Allah'ın adaletinin kemaline, O'nun herhangi bir kimseye gerekli delili ortaya koymadan azap etmeyeceğine delildir. Yine bu buyruk günahlardan da sakındırmaktadır. Çünkü günah işleyen bir kimse kendi aleyhine Allah'a apaçık bir delil vermiş olur.

﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟
وَأَصْلَحُوا۟ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِٱللَّهِ وَأَخْلَصُوا۟ دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ
ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾﴾

145- Şüphesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı bulamazsın.

146- Ancak tevbe edenler, hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılanlar ve dinlerini Allah için halis kılanlar müstesnadır. İşte onlar mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir.

145. Yüce Allah münafıkların âkıbetini haber vermektedir. Onlar azabın en aşağı tabakalarında, cezanın en kötü olanında bulunacaklardır. Zira onlar cehennemde, diğer kâfirlerden de aşağıda olacaklardır. Çünkü onlar, hem Allah'a küfretme ve O'nun peygamberlerine düşmanlık beslemede kâfirlerle ortak bir tutum sergilemişler, hem de mü'minlere karşı -onların fark edemeyecekleri bir şekilde- hile, tuzak, aldatma gibi çeşitli ve çok sayıda düşmanlık besleme yoluna başvurmuşlardı. Buna bağlı olarak İslâm ahkâmının kendilerine uygulanmasını ve hak etmedikleri şeyleri zahiren de olsa hak eder durumda olmuşlardı. İşte bu gibi sebepler dolayısıyla en ağır azabı hak etmişlerdir. Bu azaptan onları kurtarabilecek ve bu azabın bir bölümünün kaldırılmasında olsun onlara yardım edebilecek hiç kimse yoktur. Bu hüküm bütün münafıklar hakkında umumidir.

146. Ancak Allah'ın kendilerine kötülüklerinden **"tevbe"** etmeyi lütfettikleri, böylece **"hallerini düzeltenler,"** yani Allah için zahirlerini ve batınlarını ıslah edenler, **"Allah'a sımsıkı sarılanlar,"** yani menfaatlerini elde etmek ve kendilerine gelecek zararı önleme hususunda O'na sığınanlar **"ve dinlerini,"** yani İslâm, iman ve ihsandan ibaret olan dinlerini **"Allah için halis kılanlar,"** zahirî ve batınî amelleriyle Allah'ın vereceği karşılığı isteyenler, riyakârlık ve münafıklıktan kurtulanlar **"müstesnadır."**

"İşte onlar," bu niteliklere sahip olan kimseler, dünyada da, berzah aleminde de, Kıyamet gününde de **"mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir,"** ki bu, özünü Allah'tan başka kimsenin bilmediği, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından dahi geçmemiş bir mükâfattır.

Allah'a sımsıkı sarılma ve ihlâs, Yüce Allah'ın **"hallerini düzeltenler** (ıslah edenler)." buyruğunun kapsamına girmekle birlikte burada onların özellikle ve ayrıca zikredilmiş olmaları üzerinde dikkatle durulmalıdır. Çünkü Allah'a sımsıkı sarılmak ve ihlâslı olmak, ıslahın kapsamına girer. Bunların özellikle zikredilmelerinin sebebi ise bilhassa nifakın kalplerde iyice yer ettiği bu önemli konumda onlara çok ihtiyaç duyulduğu içindir. Çünkü nifakı ortadan kaldıran; Allah'a sımsıkı sarılmak, sürekli olarak O'na sığınmak ve bu münafıklığı bertaraf etme noktasında devamlı O'na muhtaç olduğunun şuuruna varmaktır. İhlâsın da tam anlamıyla münafıklığa aykırı oluşu da bunların ayrıca zikredilmesini gerektiren diğer bir sebeptir. Dolayısıyla bu ikisinin (Allah'a sımsıkı sarılmak ve ihlâs) ayrıca anılmaları üstünlükleri ve faziletleri, zahirî-batınî bütün amellerin bunlara bağlı olması ve böyle bir konumda onlara çok ihtiyaç duyulması dolayısıyladır.

Ayrıca bu gibi kimselerin mü'minlerle birlikte oldukları beyan edildikten sonra -anlatım onlar hakkında olduğu halde- Yüce Allah'ın, "Allah onlara büyük bir mükâfat verecektir." demeyip **"Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir."** dediğine de dikkat etmeliyiz. Çünkü O'nun defalarca tekrarladığı oldukça önemli bir kaide şudur: Eğer buyrukların söz konusu ettiği husus, cüz'i bazı meselelerle alakalı olur ve Yüce Allah da o meselenin mükâfat ya da cezayı gerektirdiğini anlatmayı irade buyurursa, bununla birlikte bu, hem o cüz'i meseleyi hem de onunla aynı türden olan başka meseleleri kapsarsa Yüce Allah, mükâfatı ya da cezayı, gerek o meseleyi gerekse onun kapsamına giren diğer meseleleri kapsayacak şekilde genel bir hüküm olarak beyan eder. Ki böylelikle herhangi bir kimse bu hükmün o cüz'i meseleye has olduğu vehmine kapılmasın. İşte bu, Kur'ân-ı Kerîm'in harikulade sırlarından biridir. İşte burada da tevbe eden münafıklar mü'minlerle beraberdir ve mü'minlerin mükâfatı tevbe edenler için de söz konusudur.

﴿مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾﴾

147- Eğer şükreder ve iman ederseniz Allah size ne diye azap etsin? Allah Şâkir'dir, Alîm'dir.

147. Daha sonra Yüce Allah hiçbir kimseye muhtaç olmayan kemal derecesinde Ğani olduğunu, hilminin ve rahmetinin genişliğini, ihsanının bolluğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer şükreder ve iman ederseniz Allah size ne diye azap etsin?"** Çünkü gerçek şu ki **"Allah Şâkir'dir,"** yani kendi rızası için ağırlıkları yüklenen, sıkıntılara katlanan, hayırlı amelleri sürekli işleyen kimselere bol mükâfat verir ve büyük ihsanlarda bulunur. Allah için herhangi bir şeyi terk eden kimseye Allah ondan hayırlı olanı verir. Bununla birlikte O, **"Alîm'dir,"** sizin içinizi de, dışınızı da, amellerinizi de bilir. Bu amellerden hangisinin ihlâsla/samimiyetle yapıldığını da, bunun zıddını da bilir. O, sizin O'na tevbe etmenizi ve kendisine dönmenizi ister. Şâyet O'na dönecek olursanız, O size azabı neylesin? Çünkü azap görmeniz O'nun hoşlanacağı bir şey değildir. Sizin cezalandırılmanız O'na bir fayda sağlamaz. Aksine isyankâr bir kimse ancak kendisine zarar verir. Nitekim itaatkârın ameli de itaatkâra fayda sağlar.

Şükür, kalbin itaatle boyun eğip Allah'ın nimetlerini itiraf etmesi, dilin O'ndan övgüyle söz etmesi, azaların O'na itaatle amel etmesi ve Allah'ın nimetleriyle O'na isyana kalkışılmamasıdır.

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾﴾

148- Allah -zulme uğrayan müstesna- kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah Semî'dir, Alîm'dir.

148. Yüce Allah kötü sözün açıkça söylemesini sevmediğini haber vermektedir. Yani O böyle bir şeye buğzeder, gazabeder ve bundan dolayı cezalandırır. "Kötü söz;" sövmek, iftira etmek, çirkin söz söylemek vb. gibi hoşlanılmayan ve kişiyi üzen bütün kötü sözleri kapsar. Çünkü bunlar Yüce Allah'ın, söylenmesini yasakladığı ve buğzettiği sözler arasındadır. Buyruğun mefhumu da şuna delildir: Allah zikir, hoş ve yumuşak söz vb. gibi bütün güzel sözleri de sever.

"Zulme uğrayan müstesna," yani böyle bir kimsenin kendisine zulmeden kimseye beddua etmesi, ondan şikayetçi olması ve kendisine açıkça kötü söz söyleyen kimseye misliyle karşılık vermesi caizdir. Ancak ona yalan ve iftira atmaması, yaptığı haksızlıktan daha ileri gitmemesi, kendisine zulmeden kimseden başkasına sövmek suretiyle de haddi aşmaması gerekir. Bununla birlikte affetmesi ve karşılık vermemesi daha uygundur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim affedip düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** (eş-Şura, 42/40)

"Allah Semî'dir, Alîm'dir." Âyet-i kerime kötü, güzel ve mubah sözleri kapsadığından dolayı Yüce Allah "Semî," yani her şeyi işiten olduğunu haber vermektedir. O, sizin bütün sözlerinizi işitir. O bakımdan Rabbinizi gazaplandıracak şeyler söylemekten sakının. Aksi takdirde sizi cezalandırır. Yine bu buyrukla güzel söz söylemek de teşvik edilmektedir. Allah **"Alîm'dir,"** sizin niyetlerinizi de, sözlerinizin asıl kaynağını da bilir.

﴿إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوٓءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾﴾

149- Bir hayrı açıktan işler veya onu gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz (bilin ki) **Allah Afuv'dur, Kâdir'dir.**

149. Yüce Allah, **"Bir hayrı açıktan işler veya onu gizlerseniz."** buyurmaktadır. Bu ise sözlü, fiilî, açık, gizli, farz ve müstehab her türlü hayrı kapsar. **"Yahut bir kötülüğü affederseniz,"** yani bedenleriniz, mallarınız, namus, şeref ve haysiyetiniz konusunda size kötülük eden kimseleri affedip müsamahayla karşılayacak

olursanız, hiç şüphesiz bunun karşılığı amelin cinsinden olacaktır. Şöyle ki Allah için affeden kimseyi Allah da affeder. İyilik yapan kimseye Allah da iyilik yapar. Bundan dolayı O, "(bilin ki) **Allah Afuv'dur, Kâdir'dir."** buyurmaktadır. Yani O, kullarının yanılmalarını da, büyük günahlarını da affeder. Onları kendi örtüsüyle örter, sonra da kudretinden sadır olan tam bir af ile onlara muamele eder.

Bu âyet-i kerimede Allah'ın isim ve sıfatlarının manalarını iyice anlamaya, yaratmanın da, emretmenin de bunlardan sadır olduğunu düşünmeye, esasen bu isim ve sıfatların bu emirleri gerektirdiğine dikkat etmeye dair bir irşad vardır. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah ahkâmın illetlerini/gerekçelerini -bu ayette olduğu gibi- esma-i hüsna ile açıklamaktadır. Şöyle ki O, hayır işlerini yapmayı ve kötülük işlerini bağışlamayı beyan ettikten sonra bunlarla ilgili yüce isimlerini zikretmektedir ki bu da bu gibi davranışların özel sevaplarını ayrıca söz konusu etmeye ihtiyaç bırakmaz.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا۟ بَيْنَ ٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيَقُولُونَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا۟ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْكَٰفِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَلَمْ يُفَرِّقُوا۟
بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُو۟لَٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٢﴾ ﴾

150- Şüphe yok ki Allah'ı ve peygamberlerini inkar eden, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyip de 'Kimine iman ederiz, kimini inkar ederiz.' diyenler ve böylece arada bir yol tutmaya yeltenenler var ya...

151- İşte onlar, gerçek kâfirlerin ta kendileridirler. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152- Allah'a ve peygamberlerine iman edip de onlardan birini diğerinden ayırmayanlara gelince Allah, onlara mükafatlarını verecektir. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

150-151. Burada herkes için durumları açıkça ortada bulunan iki grup insan vardır: Allah'a, O'nun bütün peygamberlerine ve kitaplarına iman edenlerle bunları inkar eden kâfirler. Üçüncü bir kısım da vardır ki bunlar peygamberlerin bir bölümüne iman edip bir bölümüne iman etmediğini iddia eden ve bunun kendilerini Allah'ın azabından koruyacak bir yol olduğunu zanneden kimselerdir. Şüphesiz ki bu, salt bir temenniden ibarettir.

Böyleleri Allah ile peygamberleri arasında ayırım yapmak isterler. Halbuki Allah'ı dost edinen, O'nun bütün peygamberlerini de dost edinir. Çünkü bu, Allah'ı tam dost edinmenin bir gereğidir. Allah'ın peygamberlerinden herhangi birine düşmanlık besleyen bir kimse ise Allah'a düşmanlık beslemiş ve O'nun bütün peygamberlerine de düşmanlık beslemiş demektir. Nitekim Yüce Allah, **"Kim Allah'a... düşman olursa..."** (el-Bakara, 2/97) ayetinde bu hususa işaret etmektedir. Ayrıca bir peygamberi inkâr eden kimse, bütün peygamberleri, hatta kendisine iman ettiğini iddia ettiği peygamberi dahi inkâr ediyor demektir. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"İşte onlar gerçek kâfirlerin ta kendileridirler."** buyurmaktadır ki böylelerinin mertebelerinin, iman ile küfür arasında orta bir yerde olduğu zannedilmesin.

Böylelerinin iman ettiklerini iddia ettikleri peygamberi dahi inkâr etmelerinin izahı şöyledir: Onların iman ettikleri peygamberlere iman etmelerini gerektiren delillerin her biri, ya bizatihi yahut onun bir benzeri ya da onun daha kuvvetlisi, inkâr ettikleri peygamberler için de söz konusudur. Diğer taraftan inkâr ettiklerini söyledikleri peygamberler hakkında bulunduğunu iddia ettikleri her şüphenin benzeri yahut daha büyüğü, iman ediyoruz dedikleri peygamber hakkında da söz konusudur. O halde bu konuda geriye sadece arzu, hevâ ve herkesin benzeriyle karşı çıkma imkânına sahip olduğu kuru iddialardan başka bir şey kalmamaktadır.

Bunların gerçek kâfir oldukları beyan edildikten sonra hem onları hem de her kâfiri kuşatan bir ceza söz konusu edilerek **"Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."** buyrulmaktadır. Onlar büyüklük taslayıp Allah'a imandan yüz çevirdikleri için Allah da onları rezil edici ve can yakıcı bir azapla alçaltacaktır.

152. "Allah'a ve peygamberlerine iman edip" Bu, Allah'ın kendi zatı hakkında haber verdiği her şeye, bütün peygamberlerin getirdikleri tüm haber ve hükümlere iman etmeyi kapsamaktadır. **"onlardan birini diğerinden ayırmayanlara,"** aksine onların hepsine iman edenlere **"gelince"** işte gerçek iman ve kat'i delile dayanan kesin bilgi budur. **"Allah, onlara mükafatlarını verecektir,"** imanlarının ve imana bağlı olarak işledikleri salih amellerin, güzel sözlerin ve güzel ahlakın karşılığını vererek onları mükâfatlandıracaktır. Bu da herkesin durumuna uygun bir şekilde olacaktır. Nitekim "mükafatlar" kelimesinin onlara izafe edilmesindeki sır da bu olsa gerektir.

"Allah Ğafûr'dur," kötülükleri bağışlar, affeder; **"Rahîm'dir"** merhametiyle iyilikleri kabul buyurur.

﴿ يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَٰبًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ فَقَدْ سَأَلُوا۟ مُوسَىٰٓ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ
فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ
ٱلْبَيِّنَٰتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ ۚ وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمْ وَقُلْنَا
لَهُمُ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا۟ فِى ٱلسَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾ فَبِمَا نَقْضِهِم
مِّيثَٰقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتْلِهِمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَلْ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيْهَا
بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَٰنًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ
إِنَّا قَتَلْنَا ٱلْمَسِيحَ عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ
ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ
إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ ﴾

153- **Kitap ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten onlar Mûsâ'dan, daha büyüğünü istemişlerdi ve 'Allah'ı bize apaçık göster.' demişlerdi de zulümleri yüzünden onları yıldırım çarpmıştı. Sonra onlara bunca açık belgeler gelmişken tutup buzağıyı ilâh edinmişlerdi. Nihayet Biz bunu da affettik. Biz Mûsâ'ya apaçık bir delil vermiştik.**

154- **Sözlerine bağlanmaları için Tûr'u üzerlerine kaldırmıştık. Onlara, 'Kapıdan secdeye kapanarak girin.' demiştik. Yine 'Cumartesi gününde aşırı gitmeyin.' demiş ve onlardan sağlam bir söz almıştık.**

155- **Fakat sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkar etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve 'Kalplerimiz perdelidir.' demelerinden ötürü** (onları lânetledik. Hayır, kalpleri perdeli değildir,) **Aksine Allah küfürleri dolayısıyla kalplerini mühürlemiştir. Artık onlar -pek azı hariç- iman etmezler.**

156- **Bir de onların küfürleri, Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları...**

157- **Ve 'Biz, Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük.' demeleri sebebiyle** (onları cezalandırdık). **Halbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Aksine kendilerine** (İsa'nın bir) **benzeri gösterildi. Gerçek şu ki ondan yana anlaşmazlığa düşenler, onun** (öldürülmesi) **hakkında şüphe içindedirler. Onların bu konuda zanna uymaktan başka bir bilgileri yoktur. Onlar onu kesinlikle öldürmediler.**

158- **Bilakis Allah onu kendi katına yükseltti. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.**

153-158. "Kitap ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler." Kitap ehli, peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böyle bir istekte bulunmuşlardı. Bu istek, inatlaşma ve küstahça bir tekliften ibaretti. Ayrıca bu isteklerinin karşılanması ya da karşılanmaması -güya- onların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tasdik etmelerini ya da yalanlamalarını belirleyecekti. Böylece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Tevrat ve İncil'in indiği gibi Kur'ân'ın da üzerlerine toptan ve bir defada indirilmesini istemişlerdi. Bu ise onların aşırı zulümleri ve cehaletleridir. Çünkü o bir beşerdir, Allah'ın bir kuludur, O'nun idaresi altındadır, ve elinde hiçbir şey yoktur. Aksine emir ve her türlü iş Allah'ın elindedir. Kuluna risalet veren ve onu dilediğini indiren O'dur. Nitekim Yüce Allah, müşriklerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kendilerine birtakım mucizeleri göstermesini teklif ettiklerini zikrettiği âyetlerde Rasûlü hakkında şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Rabbimi tenzih ederim! Ben Peygamber olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki?"** (el-İsra, 17/93)

Aynı şekilde onların hak ile batılı ayırdeden ölçü olarak sadece kitabın toptan ya da bölüm bölüm indirilmesini kabul etmeleri delili de, münasebeti de bulunmayan ve hiçbir şüphe taşımayan boş bir iddiadır. Peygamberlerden herhangi biri hakkında, "Size bölüm bölüm indirilmiş bir kitap getiren rasûle iman etmeyin ve onu tasdik etmeyin." diye bir hüküm nerede vardır? Aksine Kur'ân-ı Kerim'in duruma göre bölüm bölüm indirilmiş olması, Kur'ân'ın azametine ve Allah'ın, üzerine Kitabı indirdiği zata gereken itinayı ve ihtimamı gösterdiğine dair delillerden biridir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler dediler ki: 'Ona bu Kur'ân topluca, bir defada indirilmeli değil miydi?' Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk. Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki Biz, sana hakkı ve daha güzel bir açıklamayı getirmişizdir."** (el-Furkan, 25/32-33)

Yüce Allah onların bu tutarsız itirazlarını zikrettikten sonra, bunun onların alışılmadık bir tutumları olmadığını haber vermektedir. Aksine onlar bundan önce, hem de kendisine iman ettiklerini iddia ettikleri peygambere karşı çok daha büyük çirkinlikler yapmışlardı. Nitekim ondan açıkça Allah'ı göstermesini istemişlerdi. Gözleriyle başkalarının görmediği pek çok delili/mucizeyi gördükten sonra buzağıyı ilâh edinip ona tapınmışlardı. Ayrıca kitapları olan Tevrat'ta yer alan hükümleri kabul etmemişlerdi de nihayet Tur başlarının tepesi üzerine kaldırılmış ve iman etmeyecek olurlarsa üzerlerine yıkılacağı tehdidinde bulunulmuştu. O vakit onlar bunu, zorunluluktan ve çaresizlik halindeki imana benzeyen bir imanla kabul etmişlerdi.

Secde ederek ve mağfiret dileyerek girmeleri emredilen o şehrin kapısından girmeye yanaşmayıp onlara söylemeleri emredilen sözü de, yapmaları istenilen fiili de değiştirdiler. Yine aralarından bazı kimseler cumartesi yasağı hususunda haddi aştılar. Allah da onları o ağır cezayla cezalandırdı. Onlardan ağır bir ahit almakla birlikte onlar bu ahdi arkalarına attılar. Allah'ın âyetlerini inkar ettiler, haksız yere O'nun peygamberlerini öldürdüler. Onların bir büyük suçları da İsa Mesih'i öldürüp haça gerdiklerini iddia etmeleridir. Gerçekte ise onlar İsa'yı ne öldürdüler, ne de astılar; bir başkası ona benzer gösterildi, onlar da onu öldürüp astılar. Bir de onlar kalplerinin kılıflı olduğunu ve kendilerine söylenenleri kavrayamayıp anlayamadıklarını da iddia ettiler. İnsanları Allah yolundan alıkoydular, hakka uymalarını önlediler ve onları, izlemekte oldukları sapıklık ve azgınlığa davet ettiler. Ayrıca haram malları ve faizi alıp yediler. Oysa Yüce Allah bunları alıp yemelerini yasaklamış ve bu konuda onlara ağır tehditte bulunmuştu. İşte bunca kötülükleri işleyenlerin, Allah'ın son Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den üzerlerine semadan bir kitap indirmesini istemeleri de garipsenmez.

Bu yol, batıl üzere olan bir hasmı delille susturmak için izlenecek en güzel yoldur. Şöyle ki: Böyle bir hasmın batıl bir itirazı söz konusu olur da bunu hakkı reddetmek, hem kendisi hem de başkası için bir şüphe unsuru olarak ileri sürerse bu hasmın bu yaptığından daha çirkin birtakım kötü fiilleri ve berbat hali ortaya konmalıdır. Böylelikle herkes, bu seviyesiz kişinin ileri sürdüğü böyle bir itirazın aslında bir geçmişi olduğunu ve bu itirazının da bu kötü geçmiş arasında mütalâa edilmesi gerektiğini bilmiş olur.

Yine bunların Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine itiraz olmak üzere ileri sürdükleri her iddianın ya aynısının ya da daha kuvvetlisinin, onların

iman ettiklerini iddia ettikleri kimselerin peygamberliği hakkında ileri sürülmesi de mümkündür. Böyle bir tutumla onların kötülükleri bertaraf edilmiş ve batıl iddiaları kökten söküüp atılmış olur. Çünkü onların kendisine iman ettiklerini ileri sürdükleri her peygamberin peygamberliğini ortaya koyarken delil diye ortaya koydukları her hususun bir benzeri ya da ondan daha güçlü olanı Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine de delildir ve onu ortaya koymaktadır.

Yüce Allah'ın onların yaptıkları bu çirkin fiillerini saymaktan maksadı, onlara böyle bir cevap vermek olduğu için onların bu çirkin fiillerini geniş geniş açıklamamaktadır. Sadece bunlara işaretle yetinmekte ve ilgili yerlere havale etmektedir. Bunları Yüce Allah açıklanmaları uygun olan bir yerde genişçe açıklamıştır.[70]

﴿وَإِن مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾﴾

159- Kitap ehli içinde ölümünden evvel ona iman etmeyecek hiç kimse yoktur. O da Kıyamet günü aleyhlerinde bir şahit olacaktır.

159. Yüce Allah'ın, **"Kitap ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur."** buyruğunda yer alan **"ölümünden evvel"** ifadesindeki zamirin Kitap ehline ait olma ihtimali vardır. O takdirde mana, ölümün eşiğine gelmiş ve gerçeği açıkça görecek halde olan kitap ehline mensup her kişi, İsa *aleyhisselam*'a bu durumunda iman eder, şeklinde olur. Ancak bu imanın ona bir faydası olmayacaktır, çünkü bu zorunluluk/çaresizlik hali imanıdır. Buna göre bu buyruk, onlara ölmeden önce pişman olacakları bu hallerini devam ettirmemeleri için bir tehdit anlamı taşır. Ölümden önce bu halde olacaklarına göre; ya haşredilecekleri/kabirlerinden kaldırılacakları gün halleri ne olacaktır?

Yine **"ölümünden evvel"** buyruğundaki zamirin İsa *aleyhisselam*'a raci olma ihtimali de vardır. O takdirde anlam şöyle olur: Mesih'in ölümünden önce kitap ehlinden olup da ona iman etmeyecek hiç kimse kalmayacaktır. Bu ise Kıyametin yaklaşacağı ve büyük alâmetlerinin ortaya çıkacağı bir sırada olacaktır. Çünkü bu ümmetin son dönemlerinde Mesih'in ineceğine dair gelen hadisler pek çoktur. O vakit Mesih *aleyhisselam*, Deccal'i öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bütün kitap ehli, mü'minlerle birlikte ona iman edecektir.[71]

70 Bk. el-Bakara, 2/63, 65, 88, 89, 132, 133; el-A'râf, 7/163 v.s. (Çeviren).

71 Örnek olarak bkz. Buhârî, 2222; Müslim, 155.

Kıyamet gününde de İsa *aleyhisselam* onlara şahitlik edecek, amelleri Allah'ın şeriatına uygun muydu, değil miydi hususunda onlara karşı tanıklık edecektir. İşte o vakit insanların, Kur'ân'ın Şeriatına ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerini izlemeye davet ettiği yola muhalif olarak yaptıkları her şeyin batıl olduğuna dair şahitlik edecektir. Bizim bunların böyle olacağına dair bilgimizin esası ise Mesih *aleyhisselam*'ın kâmil manada adaletli ve doğru sözlü olduğuna, onun ancak hak olan bir şeyi söyleyerek şahitlikte bulunacağına dair kesin inancımızdır. Çünkü artık ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdikleri haktır. Onun dışında kalanlar ise sapıklıktır ve batıldır.

﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾
وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾

160- Yahudi olanlara, zulümleri sebebiyle kendilerine helâl kılınmış olan pek çok hoş ve temiz şeyi haram kıldık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymalarından,

161- Kendilerine yasak kılınmış olmakla birlikte faiz almalarından ve insanların mallarını batıl yollarla yemelerinden ötürü (böyle yaptık). **Onlardan kâfir olanlara pek acıklı bir azap hazırladık.**

160-161. Daha sonra Yüce Allah, Kitap ehline, önceleri kendilerine helâl olan hoş ve temiz pek çok şeyi haram kıldığını haber vermektedir: Bu haram kılma, ceza amaçlı bir haram kılma idi ve sebebi de haksızlıkları, haddi aşmaları, insanları Allah'ın yolundan alıkoyarak hidayet yolunu izlemelerine engel olmaları ve kendilerine yasak kılınmış olduğu halde faizi almaları idi ki bunun sonucunda onlar, alışveriş yaptıkları muhtaç kimseleri adaletten mahrum bırakmışlardı. Allah da onları yaptıklarının benzeri bir cezayla cezalandırdı ve kendilerine helâl olan pek çok hoş ve temiz şeyi kullanmalarını onlara yasakladı.

Bu ümmet (Muhammed ümmeti) için haram kılınan şeyler, onların din ve dünyalarında kendilerine zarar verebilecek pis ve murdar şeylerden uzak kalmalarını sağlamak için haram kılınmıştır.

﴿ لَّٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ ۚ وَالْمُقِيمِينَ
الصَّلَاةَ ۚ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾ ﴾

162- Fakat onlar arasından ilimde yüksek bir dereceye erenler ile mü'minler, sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler. Onlar, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimselerdir. İşte onlara Biz büyük bir mükâfat vereceğiz.

162. Yüce Allah kitap ehlinin kusurlarını beyan ettikten sonra aralarından övülmeye değer olanları da belirterek şöyle buyurmaktadır:

"Fakat onlar arasından ilimde yüksek bir dereceye erenler" ilmin kalplerinde sağlamca yer edindiği, kesin inancın kalplerinde iyice kök saldığı ve o bakımdan kapsamlı ve tam bir imana sahip olmalarını sağladığı kimseler **"ile mü'minler, sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler."** Bu iman onların namaz kılmak, zekât vermek gibi salih ameller yapmalarını da sağlar ki bu ikisi, amellerin en faziletlileridir. Bu iki amel mabuda ihlâsı, kullara da ihsanı ihtiva etmektedir. Bu kimseler ayrıca âhiret gününe de iman ederler, Allah'ın tehditlerinden korkar ve O'nun vaadlerini ümid ederler.

"İşte onlara Biz büyük bir mükâfat vereceğiz." Çünkü onlar hem ilme, hem imana, hem de salih amellere sahiptirler. Hem önce gelmiş hem de sonra gelen bütün kitaplara ve peygamberlere bir arada iman etmişlerdir.

﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۚ
وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى
اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ ۖ أَنزَلَهُ
بِعِلْمِهِ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ ﴾

163- Muhakkak Biz, Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve evlatlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik.

164- Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik). **Allah, Mûsâ ile konuştu.**

165- (Onları) **müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler olarak** (gönderdik) **ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.**

166- Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki O, bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) **şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeter.**

163. Yüce Allah, kulu ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vahyettiği büyük şeriatın ve doğru haberlerin, diğer peygamberlere *-hepsine salat ve selam olsun-* vahyettiğinin aynısı olduğunu haber vermektedir. Bunun gösterdiği birkaç gerçek vardır:

1. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* daha önce benzeri görülmedik yeni bir peygamber değildir. Aksine Allah ondan önce de çok sayıda rasûl ve nebi göndermiştir. Dolayısıyla onun peygamberliğini garip karşılamak ancak bilgisizlikle ve inatla açıklanabilir.

2. Yüce Allah önceki peygamberlere vahyettiği din esaslarıyla hepsinin ittifakla dile getirdikleri adaleti ona da vahyetmiştir. Ayrıca peygamberler birbirlerini tasdik ederler ve birinin tebliği diğerininkine uygundur.

3. Son Peygamber de sözü edilen peygamberler gibidir. O bakımdan ibret alan kimse, onu diğer peygamber kardeşleriyle kıyaslayarak değerlendirmelidir. Zira onun daveti onların davetiyle, ahlakı onların ahlâkıyla aynıdır. Hepsinin kaynağı birdir, amaçları birdir. Hiçbir peygamber gibi o da kim oldukları bilinmeyenlerle, yalancılarla, zalim yönetici ve hükümdarlarla birlikte olmamıştır.

4. Bu peygamberlerin söz konusu edilip sayılmaları, onlar için bir yüceltme ve haklı bir övgü olmanın yanı sıra durumlarının açıklanması, mü'minin onlara olan imanını ve duyduğu sevgiyi artırır, onların gösterdikleri hidayet yoluna daha bir gayretle uymasını, onların sünnetlerini izlemeyi ve haklarını bilmeyi daha da ileri derecelere götürmesini sağlar. Ayrıca bu, şanı Yüce Allah'ın şu buyruklarının da bir tasdikidir: **"Alemlerde Nuh'a selam olsun; İbrahim'e selam olsun; Mûsâ ve Hârûn'a selam olsun; İlyas'a selam olsun. Biz iyilik edenleri işte böyle mükâfatlandırırız."** (es-Saffat, 37/79, 109, 120, 130, 131). İyilik yapanların hepsi, iyi-

likleri oranında insanlar arasında övgüye sahip olurlar. Peygamberler ise -özellikle adı anılanlar- iyiliğin en üst mertebesindedirler.

Yüce Allah onların vahiy alma şeklindeki ortak özelliklerini anınca aralarından bazılarının ayırıcı özelliğini de belirtmiş ve Dâvûd'a Zebur'u verdiğini zikretmiştir. Zebur da bilinen kitaptır. O, Yüce Allah'ın, fazilet ve şerefi dolayısıyla özel olarak Davud *aleyhisselam*'a verdiği bir kitaptır.

164. Ayrıca Yüce Allah, Mûsâ ile konuştuğunu da zikretmiştir. Yani onunla arada herhangi bir aracı olmaksızın konuşmuştur. Öyle ki Mûsâ, bu özelliğiyle herkes nezdinde tanınmıştır ki, ona "kelîmurrahman" ve "kelîmullah" denilmektedir.

Yine bu ayette yüce Allah, peygamberlerden kimisinin kıssasını Rasûlüne önceden anlattığını, kimisinin kıssasını ise anlatmadığını belirtmektedir ki bu da onların sayıca çok olduklarını gösterir.

165. Daha sonra Yüce Allah, peygamberleri, Allah'a itaat edip kendilerine uyan kimselere dünyevî ve uhrevî mutluluğu müjdelemek, Allah'a isyan eden ve kendilerine muhalefet eden kimseleri de dünya ve âhirette bedbaht olmakla uyarmak üzere gönderdiğini bildirmektedir. Bu da insanların peygamberlerin gönderilmesinden sonra artık Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir delilleri ve bahaneleri kalmasın ve "Bize ne bir müjdeleyici ne de bir korkutucu gelmedi." demesinler diyedir. Çünkü **"İşte size gerçekten müjdeleyici ve korkutucu gelmiş bulunuyor."** (el-Maide, 5/19) O halde insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir delilleri ve mazeretleri kalmamıştır. Çünkü O, peygamberleri ardı ardına göndermiştir. Bu peygamberler insanlığa dinlerini, Rablerini nasıl razı edeceklerini ve nelerin Rablerini gazaplandırdığını, cennete ve cehenneme giden yolları açıklamışlardır. Artık bundan böyle kim kâfir olursa, kendinden başkasını kınamasın.

Bu, Yüce Allah'ın izzet ve hikmetinin kemalindendir: **"Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."** O, bütün insanlara peygamberler göndermiş, peygamberlere de kitaplar indirmiştir. Bu da O'nun lütuf ve ihsanının bir tecellisidir. Çünkü insanların peygamberlere zorunlu ihtiyaçları, olabilecek en ileri derecededir. Allah onların bu zorunlu ihtiyaçlarını gidermiş bulunmaktadır. Bu yüzden O'na hamd ve şükürler olsun. Peygamberleri bize göndermek suretiyle baştan beri bize nimetlerini lütfettiği gibi onların yollarını izleme tevfikini vermekle de bu nimetini tamamlamasını Yüce Allah'tan niyaz ederiz. Çünkü O gerçekten cömerttir, bağışı bol olandır.

166. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, diğer peygamber kardeşlerine vahiyde bulunduğu gibi vahyettiğini beyan ettik-

ten sonra **"fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki..."** buyruğuyla onun risaletine ve getirdiklerinin doğruluğuna şahitlik ettiğini haber vermektedir. **"O bunu kendi ilmiyle indirmiştir."** buyruğunun, "Kitabı O'nun ilmini ihtiva edecek şekilde indirmiştir." anlamına gelmesi muhtemeldir. Yani o kitapta Allah'ın kullarına öğretmiş olduğu ve Allah'ın ilminden gelmiş ilâhî bilgiler, şer'î hükümler ve gaybî haberler vardır. Bir ihtimal de bu buyruğun "Allah, bu kitabı ilminden sadır olarak indirmiştir." anlamına gelmesidir. Bu da Yüce Allah'ın bu husustaki şahitliğinin ne şekilde olduğuna dair bir işaret ve bir dikkat çekmedir.

Buna göre ayet-i kerimenin anlamı şöyle olur: Yüce Allah emir ve yasakları ihtiva eden Kur'ân-ı Kerîm'i bilgisi dahilinde indirmiş, onu indirdiği şahsın durumunu ve onun insanları bu Kitaba inanmaya davet ettiğini de bilmektedir. Bu durumda o peygamberin davetini kabul edip tasdik eden, Allah'ın velisidir. Onu yalanlayıp düşmanlık eden de Allah'ın düşmanıdır, bundan dolayı onun malı ve kanı mubah olur. Onu tasdik edip ona iman edenlere Allah, güç ve imkân verir, onlara yardımcı olur, dualarını kabul eder, düşmanlarını yardımsız bırakır ve kendi dostlarının yardımcısı olur. İşte bundan daha muazzam, bundan daha büyük bir şahitlik olur mu? Böyle bir şahitliği reddetmeye kalkmak, ancak Allah'ın ilmini, kudretini ve hikmetini kabul etmemekle mümkün olabilir.

Yüce Allah, meleklerin de Allah'ın Rasûlü üzerine indirdikleri lehine şahitlik ettiklerini haber vermiştir. Çünkü melekler kâmil bir imana sahiptirler ve hakkında şahitlikte bulunulan şeyin kadri de çok yüksektir. Esasen büyük meselelerde ancak çok özel kimselerin şahitlik etmesi istenir. Nitekim Yüce Allah tevhide dair şahitlik hususunda şöyle buyurmaktadır: **"Allah kendisinden başka hiçbir ilâh olmadığını, adaleti ayakta tutarak açıkladı. Melekler de, ilim sahibleri de** (buna şahitlik ettiler)**. O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir."** (Al-i İmran, 3/18) Bununla birlikte **"Şahit olarak Allah yeter."**

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّوا۟ ضَلَـٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
وَظَلَمُوا۟ لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا
وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ ﴾

167- Kafir olup Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz uzak bir sapıklıkla sapmışlardır.

168- Kâfir olup zulmedenleri Allah ne mağfiret edecektir ne de onlara doğru bir yol gösterecektir.

169- Ancak cehennemin yolunu (gösterecektir) **ki onlar orada ebediyen kalacaklardır. Bu, Allah'a pek kolaydır.**

167. Yüce Allah hem peygamberlerin *-Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun-* risaletlerini hem de onların sonuncusu olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletini haber verdikten ve bu hususa hem kendisinin hem de meleklerinin şahitlik ettiğini bildirdikten sonra artık haber verilen ve hakkında şahitlik edilen bu hususun sabit olduğu ortaya çıkmış oldu. O nedenle de peygamberlerin hepsinin tasdik edilmesi, onlara iman edilip tabi olunması da kaçınılmaz olmuştur. İşte bundan sonra Yüce Allah, onları inkar edenleri tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kafir olup Allah yolundan alıkoyanlar,"** yani hem bizzat kâfir olanlar hem de başka insanları da Allah'ın yolundan alıkoyanlar... İşte böyleleri, küfrün önderleri ve sapıklığın davetçileridir. O bakımdan bunlar **"şüphesiz uzak bir sapıklıkla sapmışlardır."** Hem bizzat saparak hem de başkasını saptırarak iki türlü günahı kazanan, her iki zarara muhatap olan ve böylelikle hem kendisini hem de başkalarını hidâyete ulaştırma imkânını kaybeden kimsenin sapıklığından daha büyük bir sapıklık olabilir mi?

168-169. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Kâfir olup zulmedenleri..."** buyurmaktadır. Bu zulüm ise onların küfürlerinden başka ve ona ilave bir şeydir. Aksi takdirde küfür zaten -mutlak olarak zulmün söz konusu edilmesi halinde- zulmün kapsamına girer. Burada zulümden kasıt, küfür amelleri ve onun içerisine alabildiğine dalmaktır. Bu gibi kimseler ilâhî mağfiretten de dosdoğru yola iletilmekten de uzaktırlar. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"...Allah ne mağfiret edecektir ne de onlara doğru bir yol gösterecektir. Ancak cehennemin yolunu** (gösterecektir)**."** Böylelerinin mağfirete nail olup hidâyete ermelerinin mümkün olmayışı, azgınlıklarını sürdürmeleri, küfürlerini artırmaları bundan dolayı da kalplerinin mühürlenmesi, işledikleri günahlar sebebiyle de önlerinde hidâyet yollarının kapanmasıdır. Yoksa **"Rabbin kullara asla zulmedici değildir."** (Fussilet, 41/46)

"Bu, Allah'a pek kolaydır." Yani Allah onlara aldırış etmez, onları önemsemez. Çünkü onlar hayra elverişli kimseler değildir. Onlara ancak kendileri için seçtikleri hal yakışır.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ
مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ ﴾

170- Ey insanlar! Hiç şüphesiz Peygamber size Rabbinizden hak ile gelmiştir. O halde kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer kâfir olursanız (bilin ki) **göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.**

170. Yüce Allah bütün insanlara kulu ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmelerini emretmektedir. Ona iman etmeyi gerektiren sebebi, ona imanın faydasını ve ona iman etmeme halindeki zararı da söz konusu etmektedir.

Ona iman etmeyi gerektiren sebep, onun insanlara hak ile gelmiş olmasıdır. Yani bizatihi onun gelişi de haktır, getirdiği şeriat da haktır. Aklı başında bir kimse insanların, cehalet içinde, şaşkın bir halde, risaletten uzak, küfre saplanmış ve tereddütlerle kuşatılmış halde kalmalarının Allah'ın hikmet ve rahmetine uygun düşmeyeceğini bilir. İşte Yüce Allah'ın insanlara peygamberini göndermesi, O'nun yüce hikmet ve muazzam rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü bu Peygamber onlara neyin hidâyet, neyin sapıklık, neyin doğruluk, neyin de eğrilik olduğunu bildirmek için gelmiştir. Onun risaletine sadece bir göz atmak, peygamberliğinin doğruluğunu anlamak için yeterlidir. Aynı şekilde onun getirmiş olduğu yüce şeriata ve dosdoğru yola bir göz atmak da bunu anlamak için yeterlidir. Çünkü onun getirdiği dinde, geçmiş ve geleceğe dönük gaybî bilgiler haber verildiği gibi Allah ve âhiret günü hakkında da ancak vahiy ve risaletle bilinebilecek şeyler bildirilmektedir. Onun getirdiği dinde hayır, salah, doğruluk, adalet, ihsan, sıdk, iyilik, hakları gözetmek, güzel ahlakın her türlüsünün emredilmiş olması; buna karşılık her türlü kötülük, fesad, azgınlık, zulüm, kötü ahlâk, yalan ve hak sahiplerinin hakkına riâyet etmemek gibi hususların yasaklanmış olması, kesinlikle bu dinin Allah'tan geldiğini ortaya koymaktadır. Kulun bunlara dair basireti arttıkça iman ve yakîni de artar. İşte O'na iman etmeyi gerektiren sebep budur.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e imanın faydasına gelince Yüce Allah, bize ona imanın "kendi iyiliğimize" olacağını haber vermektedir. İyilik ise kötülüğün zıddıdır. İman etmek hem bedenleri, hem kalpleri, hem ruhları, hem dünyaları, hem de âhiretleri yönünden mü'minlerin iyiliğinedir. Çünkü imanın sonucunda pek çok maslahat ve fayda elde edilir. Dünyevî ve uhrevî her türlü mükâfat imanın mahsulüdür. İlâhî yardıma mazhar olmak, hidâyet, ilim, salih amel, sevinç, cennet, cennetin ihtiva ettiği her türlü nimet gibi bütün bu hususlar imanın bir sonucudur. Öte yandan dünyevî ve uhrevî bedbahtlık da imansızlıktan yahut iman eksikliğinden dolayıdır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmemenin zararı, imanın sağladığı faydaların zıddını bilmekle anlaşılır. Kul iman etmemekle ancak kendisine zarar verir. Şanı Yüce Allah'ın ona hiçbir ihtiyacı yoktur. İsyankârların isyanının O'na bir zararı olmaz. İşte bundan dolayı da Yüce Allah, **"Eğer kâfir olursanız** (bilin ki) **göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."** buyurmaktadır. Yani hepsi O'nun yarattığı varlıklardır, hepsi O'nun mülküdür ve hepsi de O'nun idare ve tasarrufu altındadır. **"Allah, Âlîm'dir,"** her şeyi çok iyi bilir, **"Hakîm'dir,"** yaratmasında ve emrinde hikmet sahibidir. O, kimin hidâyeti kimin de sapıklığı hak ettiğini çok iyi bilir. Ayrıca hidâyet ve sapıklığı yerli yerince koymak hususunda da hikmeti sonsuzdur.

﴿يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ
عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ
وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ
لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾ لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن
يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ
فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾﴾

171- Ey kitab ehli, dininizde aşırı gitmeyin ve Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih yalnızca Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de '(İlah) **üçtür.' demeyin. Kendi iyiliğiniz için** (bundan) **vazgeçin. Allah ancak tek bir ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.**

172- Mesih de, mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla yüksünmezler. Kim O'na kulluktan yüksünür ve kibirlenirse (bilsin ki) **Allah onların hepsini huzuruna toplayacaktır.**

171. "Ey kitab ehli, dininizde aşırı gitmeyin." Yüce Allah, kitap ehline, dinde aşırı gitmeyi yasaklamaktadır. Dinde aşırı gitmek, meşru olan sınırı ve ölçüyü aşarak meşru olmayana düşmektir. Mesela Hıristiyanların İsa *aleyhisselam* hususunda aşırıya giderek onu nübüvvet ve risalet makamından çıkarıp Allah'tan başkasına yaraşmayan rububiyet makamına çıkarmaları buna bir örnektir. İşte

nasıl ki eksik ve kusurlu davranmak yasaksa, aşırıya gitmek de öyle yasaktır. Bu yüzden **"Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin."** buyrulmaktadır. Bu buyruk üç hususu ihtiva etmektedir. Bunlardan ikisi yasak kılınmış şeyler; Allah hakkında yalan söylemek ve O'nun isimleri, sıfatları, fiilleri, şeriatı ve peygamberleri hakkında bilgisizce söz söylemektir. Üçüncüsü ise emrolunmuş bir husus olup her konuda yalnızca hakkı söylemektir.

Bu, küllî ve genel bir kaide olduğundan ve konu da İsa *aleyhisselam* ile alâkalı olduğundan, burada özellikle yahudiliğin ve hıristiyanlığın İsa hakkında izlediği yolun aksi olan "hak sözün söylenmesi" vurgulanmış ve şöyle buyrulmuştur: **"Meryem oğlu İsa Mesih, yalnızca, Allah'ın peygamberi,"** yani Mesih *aleyhisselam*'ın ulaşabileceği en nihaî kemal mertebesi, bütün yaratılmışlar için olabilecek en yüce hal, derecelerin en yükseği ve ilâhî taltiflerin en üstünü olan risalet derecesidir. **"Meryem'e ulaştırdığı kelimesi,"** yani Yüce Allah'ın söylediği ve bunun sonucunda İsa *aleyhisselam*'ın var olduğu bir kelimedir. Yoksa o, bizatihi o kelimenin kendisi değildir. Aksine o, bu kelimeyle var olmuştur. Buradaki izafet terkibi ("O'nun kelimesi" şeklindeki isim tamlaması) şereflendirme ve mükerrem kılma anlamındadır.

Aynı şekilde Yüce Allah'ın **"ve kendinden bir ruhtur."** buyruğu da böyledir. Yani Yüce Allah'ın yaratıp üstün niteliklerle ve kâmil ahlâkla kemale erdirdiği ruhlardan biridir. Allah, bu anlamda bir diğer ruhu olan Cibril *aleyhisselam*'ı göndermiş, o da Meryem'in *-ona selam olsun-* fercine üflemiştir ve böylece Meryem de Allah'ın izniyle İsa *aleyhisselam*'a gebe kalmıştır.

Yüce Allah, İsa *aleyhisselam* hakkındaki hakikati beyan ettikten sonra Kitab ehline, ona ve diğer peygamberlere iman etmelerini emredip Allah'ı üçün üçüncüsü kabul etmelerini de yasaklamaktadır. Bu üçten biri İsa, ikincisi de Meryem'dir. İşte hıristiyanların -Allah onları bu çirkin iddialarından dolayı cezalandırsın- söyledikleri budur. Yüce Allah onlara bu işten vazgeçmelerini emretmekte, bunun kendileri için hayırlı olacağını bildirmektedir. Çünkü kurtuluşa ermenin yegane yolu budur, bunun dışındaki yolların helâk yolu oldukları açıkça ortadadır.

Daha sonra Yüce Allah kendi zatını, ortağı ve evladı bulunmaktan tenzih ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah ancak tek bir ilâhtır,"** yani uluhiyette tektir ve kendisinden başka ibadete layık olan kimsenin bulunmadığı yegane Zattır. **"O, çocuğu olmaktan münezzehtir,"** yücedir ve mukaddestir. Çünkü **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."** Her şey O'nun mülküdür ve O'na muhtaçtır. Dolayısıyla herhangi bir varlığın O'nun ortağı veya evladı olması imkânsızdır.

Yüce Allah ulvî alemin de, süflî alemin de mutlak mâliki ve idarecisi olduğunu haber verdikten sonra onların dünyevî ve uhrevî maslahatlarını idare ettiğini, bunları muhafaza edenin ve herkese amellerinin karşılığını verecek olanın da kendisi olduğunu bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Vekil olarak Allah yeter."**

172. "Mesih de, mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla yüksünmezler." Yüce Allah, hıristiyanların İsa *aleyhisselam* hakkında aşırılıklarını belirtip onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu zikrettikten sonra Mesih'in, Rabbine ibadet etmekten yüksünüp yüz çevirmeyeceğini, aynı şekilde "mukarreb melekler"in de böyle olduklarını beyan etmektedir. Allah onları ibadetten yüz çevirmekten tenzih ettiğine göre Allah'a karşı büyüklenmekten münezzeh olmaları öncelikle söz konusudur. Zira bir şeyin nefyedilmesi, onun zıddının isbat edilmesi demektir. O halde İsa da, mukarreb melekler de Rablerine ibadeti şeref bilmişler, O'na ibadeti sevmişler ve hallerine uygun olarak da bu yolda gayret etmişlerdir. Bu sebeple de onlar, büyük bir şerefe ve felâha nail olmuşlardır. Onlar Yüce Allah'ın rububiyeti ve uluhiyeti önünde kul olmaktan asla yüksünmezler. Aksine kulluğa her şeyden daha muhtaç olduklarını bilir ve bunu ikrar ederler.

İsa *aleyhisselam*'ın yahut ondan başka bir kimsenin, Allah'ın onu yerleştirmiş olduğu makamından daha yukarıya çıkartılmasının ya da o kimsenin kendisini Allah'a ibadetten daha yüksek bir konumda görmesinin bir kemal olduğu asla zannedilmesin. Aksine böyle bir tutum bizatihi eksiklik ve kusurdur. Yerilmeyi ve cezalandırılmayı gerektiren bir suçtur. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Kim O'na kulluktan yüksünür ve kibirlenirse** (bilsin ki) **Allah onların hepsini huzuruna toplayacaktır."** Yani hem O'na kulluk etmekten geri duranları ve büyüklük taslayanları hem de mü'min kullarını, herkesi bir araya toplayacaktır. Aralarında adil bir şekilde hükmedecek ve haklıyla haksızı tespit edecek şekilde amellerinin karşılığını verecektir. Daha sonra Yüce Allah onlar hakkındaki bu hükmünü genişçe açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

﴿فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِۦ ۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْتَنكَفُوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾﴾

173- İman edip de sâlih ameller işleyenlere gelince O; onlara mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek, hem de lütfundan onlara fazlasını verecektir. (Kendisine ibadetten) **yüksünenlere ve büyük-**

lük taslayanlara gelince, onları pek acıklı bir azapla cezalandıracak ve onlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

173. **"İman edip de salih ameller işleyenlere gelince,"** yani emrolundukları şekilde iman etmekle beraber, gerek Allah'ın hakları gerekse kullarının hakları içinde farz ve müstehap olan türden sâlih amelleri işleyenlere **"O, onlara mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek,"** yani Yüce Allah amellere karşılık olarak tespit etmiş olduğu ecir ve mükâfatı herkese -iman ve ameline uygun olarak- verecektir **"hem de lütfundan onlara fazlasını verecektir."** Amelleriyle elde edemeyecekleri, filleriyle ulaşmaları söz konusu olmayan, kalplerinden de, hatırlarından da geçirmedikleri mükâfatları da onlara fazladan ihsan edecektir. Bunun kapsamına ise cennetteki her türlü yiyecekler, içecekler, zevceler, güzel manzaralar, sevindirici hususlar, kalbî ve ruhî nimetlerle bedenî nimetler girdiği gibi Yüce Allah'ın iman ve salih amele bağlı olarak ihsan edeceğini belirttiği dinî ve dünyevî bütün hayırlar da dahildir.

"(Kendisine ibadetten) **yüksünenlere ve büyüklük taslayanlara gelince onları,"** Yüce Allah'a ibadet etmeyerek bunu büyüklüklerine sığdıramayanları **"pek acıklı bir azapla cezalandıracak,"** bu ceza, Allah'ın gazabı ve kalplere kadar işleyen alevli ateşidir **"ve onlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecekler."** Yani yaratılmışlar arasında kendilerini dost bilecek hiç kimse bulamayacaklar ki arzuladıklarını elde edebilsinler. Yine Allah'tan başka kendilerine yardım edecek ve korktuklarını kendilerinden uzaklaştırıp defedebilecek hiç kimse de bulamayacaklardır. Tam aksine merhametlilerin en merhametlisi dahi onları terk edecek ve onları azapları içinde ebedî olarak bırakacaktır. Yüce Allah'ın verdiği bir hükmü reddedebilecek hiçbir kimse olmadığı gibi O'nun kazasını değiştirebilecek hiçbir güç de yoktur.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُم بُرْهَٰنٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِهِۦ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِى رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَٰطًا
مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾﴾

174- Ey insanlar! Rabbinizden size bir burhan geldi. Size apaçık bir nur da indirdik.

175- Allah'a iman edip de O'na sarılanlara gelince O; onları kendinden bir rahmetin ve lütfun içine yerleştirecek ve kendisine varan dosdoğru bir yola iletecektir.

174. Yüce Allah, insanlara ulaştırmış olduğu kesin deliller ve apaçık nurlar dolayısıyla lütfunu hatırlatmakta, onlara karşı delili ortaya koyup izlemeleri gereken yolu da açıkça göstererek şöyle buyurmaktadır: **"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir burhan,"** yani hakkı gösteren ve onu açıklayıp netleştiren, hakkın zıddını da ortaya koyan kat'i deliller **"geldi."** Bu, hem aklî delilleri hem de naklî delilleri kapsamakta, hem afakî (insanların dış dünyalarındaki) belgeleri hem de enfusî (iç dünyalarındaki) delilleri ihtiva etmektedir: **"Onun, gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem afakta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."** (Fussilet, 41/53)

Yüce Allah'ın **"Rabbinizden"** buyruğunda, bu delilin ne kadar şerefli ve ne kadar büyük olduğuna delil olacak bir incelik vardır. Çünkü bu burhan, sizi hem dinî hem dünyevî terbiyesiyle besleyip büyüten Rabbinizden gelmiştir. İşte kendisi sebebiyle övülmeye ve şükredilmeye layık olan size yönelik bu terbiyesinin bir parçası da kendileri vasıtasıyla sizleri doğru yola iletmek ve nimetlerle dolu cennetlere ulaştırmak için bu apaçık delilleri size ulaştırmış olmasıdır.

"Size apaçık bir nur da indirdik." Bu da Kur'ân-ı Kerim'dir. Ki o, öncekilerin de, sonrakilerin de ilimlerini, faydalı ve doğru haberleri, adaleti, ihsanı ve hayır olan her emri, buna karşılık her türlü zulüm ve kötülüğü de yasaklamayı ihtiva eder. Eğer insanlar onun nurlarıyla aydınlanmayacak olurlarsa karanlıkta kalırlar. Eğer onun hayrından yararlanmayacak olurlarsa büyük bir bedbahtlık içine düşerler. Ancak insanlar, Kur'ân-ı Kerîm'e iman ve onunla yararlanmaları açısından iki kısma ayrılmışlardır:

175. **"Allah'a iman edip de,"** yani O'nun varlığını kabul ederek bütün kemal sıfatlara sahip olduğuna, her türlü eksiklik ve kusurdan da münezzeh olduğuna inanan ve **"O'na sarılanlara,"** yani Allah'a sığınan, O'na güvenen, kendi güç ve imkânlarının bu hususta işe yaramadığını kabul ederek Rablerinin yardımını isteyenlere **"gelince O, onları kendinden bir rahmetin ve lütfun içine yerleştirecek,"** yani Yüce Allah onları özel bir rahmetle saracak, onları hayırlara muvaffak kılacak, onları bol bol mükâfatlandıracak, her türlü belayı onlardan uzaklaştıracak **"ve kendisine varan dosdoğru yola iletecektir."** Onları ilme, amele, hakkı bilip gereğince amel etmeye muvaffak kılacaktır.

Diğer taraftan kim de Allah'a iman etmez, O'na sarılmaz, O'nun kitabına sıkı sıkıya tutunmazsa Allah, onlara rahmet etmeyecek ve onları lütfundan mahrum bırakacaktır. Onları kendi hallerine terkedecektir. Bu nedenle de onlar hidâyet bulamayacaklar, aksine imanı terk etmelerinin bir cezası olarak apaçık sapıklığa düşecekler, bunun sonucunda da büyük bir zararla ve mahrumiyetle karşı karşıya kalacaklardır. Yüce Allah'tan af, afiyet ve esenlik temenni ederiz.

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ
مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً
رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

176- Senden fetvâ isterler. De ki: Allah size kelâle hakkında şöyle fetva verir: Eğer çocuğu bulunmayıp da kızkardeşi bulunan bir erkek ölürse bıraktığının yarısı kızkardeşe aittir. Eğer o (kızkardeşin) **çocuğu yoksa o erkek de kızkardeşine mirasçı olur. Eğer kızkardeşler iki tane iseler erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisini alırlar. Şâyet erkek ve kız** (karışık) **kardeşler iseler o zaman erkek için kadının iki payı kadar vardır. Allah yanılmayasınız diye size açıklıyor. Allah her şeyi çok iyi bilendir.**

176. Şanı Yüce Allah insanların, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kelale hakkında fetva istediklerini haber vermektedir. Bu sorunun kelale hakkında olduğunun delili ise **"De ki: Allah size kelâle hakkında şöyle fetva verir."** buyruğudur. "Kelâle," bir kimsenin kendi öz oğlu, oğlunun oğlu, babası ve dedesi hayatta olmaksızın vefat etmesi haline denir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer çocuğu bulunmayıp da,"** bu, erkek, kız, kendi öz çocuğu veya oğlundan çocuğu (torunu) bulunmayacak olursa, ayrıca babası ve dedesi de yoksa, demektir. Babasının olmadığına delil, bu buyrukta kardeşlerin mirasçı olacaklarının belirtilmesidir ki kardeşlerin baba ile birlikte miras alamayacakları icma ile kabul edilmiştir.

İşte bir kimse çocuğu ve babası bulunmaksızın ölür de ana-baba bir yahut sadece baba bir -anne bir olmaz çünkü onun hükmü daha önceden geçmişti- **"kızkadeşi bulunan bir erkek ölürse, bıraktığının yarısı,"** yani erkek kardeşinin geriye bıraktığı nakit, gayrimenkul, ev eşyası vb. şeylerin yarısı **"kızkardeşe aittir."** Bu da önceden geçtiği üzere borcunun ödenmesinden ve vasiyetinin yerine getirilmesinden sonra geçerlidir. **"Eğer o** (kızkardeşin) **çocuğu yoksa"** ve onun mirastan alacağı bir miktar da bulunmuyorsa **"o erkek de kızkardeşine,"** yani ana-baba bir yahut baba bir erkek kardeş, kız kardeşine **"mirasçı olur."** Çünkü erkek kardeş asabedir, eğer farz hisse sahibi veya ona ortak olacak ya da farzlardan arta kalanı alacak başka bir asabe yoksa kızkardeşinin geriye bıraktığı malının tamamını alır.

"Eğer kızkardeşler iki tane" ve daha yukarı **"iseler erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisini alırlar. Şâyet erkek ve kız** (karışık) **kardeşler iseler,"** yani baba bir erkek kardeşler, kızkardeşlerle bir arada bulunacak olurlarsa **"o zaman erkek için kadının iki payı kadar vardır."** Bu durumda kadınların farz hissesi düşer ve erkek kardeşleri onların hisselerinden arta kalanı alır.

"Allah yanılmayasınız diye size açıklıyor." Yüce Allah gerek duyacağınız hükümleri size kendi lütuf ve ihsanı olarak açıklamaktadır. Böylelikle O'nun beyanı ile hidâyet bulasınız, hükümleri gereğince amel edesiniz, cahilliğiniz ve bilgisizliğiniz sebebiyle de doğru yoldan sapıp uzaklaşmayasınız!

"Allah her şeyi çok iyi bilendir." Yani O, gizliyi de, açığı da bilir, geçmiştekileri de, gelecektekileri de bilir. Sizin O'nun açıklamasına ve O'nun size öğretmesine ihtiyacınız olduğunu da bilir. O bakımdan bütün zaman ve mekanlarda sürekli olarak size fayda sağlayacak olan ilminden size gerekli olanları öğretir.

Nisâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamd ve şükürler olsun.

سورة المائدة

MÂİDE SÛRESİ

-5-

5- MÂİDE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 120 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي
الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey iman edenler! Anlaşmaları yerine getirin. İhramda iken avlanmayı helâl saymamak şartıyla size okunacak olanlar haricindeki behimetu'l-en'am size helâl kılındı. Şüphesiz Allah dilediği hükmü koyar.

1. Bu buyrukta Yüce Allah, mü'min kullarına, imanın gereği olarak anlaşmalara bağlı kalmayı, onları eksiksiz yerine getirmeyi, gerektiği gibi tamamlamayı ve onları bozmamayı emretmektedir. Bu emrin kapsamına, kul ile Rabbi arasındaki kulluğa bağlılık, bunu en mükemmel şekilde yerine getirme ve kulluk hukukundan bir şeyi eksiltmeme şeklindeki anlaşma; kul ile Allah Rasûlü arasındaki O'na itaat ve tâbî olma anlaşması; kul ile anne-babası ve akrabaları arasındaki onlara iyilik yapma, onları gözetme, akrabalık bağlarını kesmeme şeklindeki anlaşma; kul ile arkadaşları arasındaki zenginlikte-fakirlikte, kolaylıkta-zorlukta arkadaşlık haklarını yerine getirme anlaşması; kul ile diğer insanlar arasındaki alışveriş, kira ve buna benzer ticarî anlaşmalarla hibe ve benzeri bağış akitleri; hatta müslümanların arasında Allah'ın **"Mü'minler ancak kardeştir."** buyruğuyla akdetmiş olduğu hak üzere yardımlaşma, dayanışma, müslümanlar arasında ülfet ve kaynaşma, ilişkileri koparmama şeklindeki hakları yerine getirme gibi her türlü akit ve anlaşma girmektedir. O halde bu emir, dinin hem usulünü hem de füruunu kapsayan bir emirdir. Bütün bunlar Yüce Allah'ın, yerine getirilmelerini emretmiş olduğu anlaşmalar kapsamındadır.

Daha sonra Yüce Allah, kullarına olan lütuf ve ihsanını hatırlatarak **"Size,"** rahmet olmak üzere, sizin menfaatiniz için **"behimetu'l-en'am,"** yani deve, inek, sığır ve koyun türleri **"helâl kılındı."** buyurmaktadır. Hatta bu hayvanların yabanî olanları, ceylanlar, yaban eşekleri ve benzeri av hayvanları da bu kapsa-

ma girer. Bazı sahabîler bu âyeti annesinin kesilmesinden sonra karnında ölen ceninin mubahlığına delil göstermişlerdir. **"İhramda iken avlanmayı haram saymamak şartıyla size okunacak olanlar haricindeki,"** yani bunlardan, Yüce Allah'ın **"Leş, kan, domuz eti... size haram kılındı."** (el-Maide, 5/3) buyruğunda haram oldukları belirtilenler müstesnadır. Çünkü o ayette sözü edilen hayvanlar her ne kadar behimetu'l-en'amdan iseler de haram kılınmışlardır.

Behimetu'l-en'am'ın mubah kılınması, bütün hal ve vakitlerde umumi olmakla birlikte Allah, ihramlıyken avlanmayı istisna etmiş, **"İhramda iken avlanmayı helâl saymamak şartıyla"** buyurmuştur. Yani behimetu'l-en'am her durumda size helâldir. Ancak sizler ihramlıyken avlanmayı helâl saymamalı, ihramlıyken av hayvanını öldürme cür'eti göstermemelisiniz. Ceylan ve buna benzer av hayvanlarını avlamak size helâl olmaz. "Av/(الصَّيْد)," eti yenen yabanî hayvan demektir.

"Şüphesiz Allah dilediği hükmü koyar." Yani Allah *tebâreke ve teâlâ* hikmetine uygun olarak dilediği hükmü koyar. Nitekim sizlere, anlaşmalara bağlı kalmayı emretmiştir. Buna sebep ise maslahatlarınızın gerçekleşmesi ve size gelecek zararların önlenmesidir. Yine size, rahmet olmak üzere bazı hayvanları helâl kılmış, bazılarını da -leş ve diğer arızî birtakım özellikler dolayısıyla istisna ettiklerini- haram kılmıştır. Bundan maksat da sizi ve saygınlığınızı korumaktır. İhramlıyken avlanmayı da ihrama saygı ve tazim olmak üzere haram kılmıştır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ
الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ
أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾ ﴾

2- Ey iman edenler! Allah'ın şeâirine, haram aya, hediye edilen kurbanlıklara, gerdanlıklara ve Rablerinden hem bir lütuf hem de bir rıza arayarak Beyt-i Haram'a yönelip gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman artık avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye bir topluluğa karşı beslediğiniz kin, sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takvâ üzere birbirinizle yardımlaşın, günahta ve haddi aşmada ise yardımlaşmayın. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, cezası pek şiddetli olandır.

2. "Ey iman edenler! Allah'ın şeairine," yani tazim edilmesini, çiğnenmemesini emrettiği, dokunulmazlığı ve saygınlığı olan şeylere... Bir şeyin yasak edilmesi, hem onun işlenmesinin yasak olmasını, hem de onun helâl olduğu inancını taşımanın yasak olmasını kapsar. Dolayısıyla yasak, hem çirkin işi işlemeyi, hem de ona itikat etmeyi kapsar. İhramlıya haram kılınanlarla Harem bölgesi çerçevesinde haram kılınan şeyler de bu yasağın kapsamına dahildir.

Bunlar arasına Yüce Allah'ın nas ile zikrettiği **"Haram ay..."** da girmektedir. Yani bu ayda savaşmak ve çeşitli zulümler yapmak suretiyle onun haramlığını/saygınlığını çiğnemeyin. Nitekim Allah *azze ve celle* bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Allah katında gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı Allah'ın kitabında on ikidir. Onlardan dördü haram aylardır. İşte en doğru din budur. O halde bu aylarda nefislerinize zulmetmeyin."** (et-Tevbe, 9/36)

Cumhur alimlere göre haram aylarda savaşma yasağı, Yüce Allah'ın, **"O Haram aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün..."** (et-Tevbe, 9/5) buyruğuyla, mutlak olarak kâfirlerle savaşma emrinin yer aldığı diğer umumi buyruklarla, mutlak olarak onlarla savaşmaktan geri kalma dolayısıyla tehdidi içeren buyruklarla ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Haram aylardan olan Zilkade ayında Taiflilerle savaşması şeklindeki uygulaması gibi delillerle neshedilmiştir.

Diğer alimler ise "Haram aylarda savaşma yasağı nesholmuş değildir. Çünkü o, bu ve benzeri özel buyruklarla yasaklanan bir husustur." demişler ve varid olan mutlak nasları buna göre yorumlamışlar, "Mutlak naslar mukayyedlere göre açıklanır." demişlerdir. Bazıları da konuyu etraflı bir şekilde ele almış ve şöyle demişlerdir: "Haram aylarda savaşı başlatmak caiz değildir, ancak savaşın devamı ve tamamlanması -eğer haram olmayan aylarda savaşa başlanmışsa- caizdir." Bunlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Taifliler muhasarasını buna göre yorumlamışlardır. Çünkü onlarla savaşın başlangıcı Huneyn'de olmuş, bu da Şevval ayında gerçekleşmiştir. Bütün bu açıklamalar savunma maksadı güdülmeyen hücum amaçlı savaşla ilgilidir. Şayet kâfirler müslümanlara karşı savaş açacak olurlarsa müslümanların -alimlerin icmaı ile- ister Haram aylarda olsun ister diğer aylarda olsun kendilerini savunma kastı ile savaşmaları caizdir.

"Hediye edilen kurbanlıklara," yani hac, umre veya bunun dışında Allah'ın Beytine hediye olarak gönderilen davar ve diğer hediyelerin saygınlığını çiğnerek ulaşmaları gereken yere ulaşmalarını engellemeyin. Hırsızlık veya başka bir yolla bunları almayın. Bunlara karşı herhangi bir kusurunuz olmasın. Ya da

onlara -ulaşması gereken yere ulaşmadan önce telef olma ihtimali dolayısıyla- güç yetiremeyecekleri yükleri taşıtmayın. Aksine onlara da, onları götürenlere de gereği gibi saygı gösterin.

"Gerdanlıklar" ise hediye türlerinden özel bir türdür. Bu ise kendilerine gerdanlıklar örülen ya da benzer bağlar yapılan hediyelik kurbanlardır. Yapılan bu gerdanlıklar Allah'ın şeâirini izhar etmek, başkalarını buna uymaya sevketmek, onlara bu konudaki sünneti öğretmek, böylelikle de hediyelik olduğu bilinerek gereken saygının gösterilmesini sağlamak için bu tür hediye hayvanların boyunlarına asılır. Bu bakımdan hediyeliklerin boynuna gerdanlık takmak sünnetten ve sünnet olan şeairdendir.

"Rablerinden hem bir lütuf hem de bir rıza arayarak Beyt-i Haram'a yönelip gelenlere" de **"saygısızlık etmeyin."** Yani Beyt-i Haram'a gitme kastıyla birlikte ticaret ve mubah kazanç yollarıyla Allah'ın lütfunu aramak isteyen ya da hac, umre, tavaf, namaz kılma vb. çeşitli ibadetlerle Allah'ın rızasını kazanmak için giden kimselere kötü bir maksatla ilişmeyin, onları küçük düşürmeyin. Aksine bunlara gereği gibi ikramda bulunun, Rabbinizin Evi'ni ziyaret etmek için gelenlere saygı gösterin. Bunun kapsamına Beytullah'a ulaşan yolların güvenliğini sağlamak, oraya gitmek maksadıyla yola çıkanların huzur içinde ve rahat bir yolculuk yapmalarını sağlamak, onları öldürme ve diğer tehlikelere karşı emniyete almak, hem canlarından yana hem de mallarından -haksız vergilerin alınmayacağından, talan ve benzeri şekillerde mallarına zarar verilmeyeceğinden- yana emin olmalarını sağlamak da girmektedir.

Bu âyet-i kerime Allah'ın, **"Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** (et-Tevbe, 9/28) buyruğuyla tahsis edilmiştir. Zira bir müşrikin Harem bölgesine girmesine müsaade edilmez.

Allah'ın lütfunu ya da rızasını arayarak Beytullah'a gitmek isteyen kimselere herhangi bir saldırıda bulunmanın yasak olmasıyla bu âyetten tahsis edilen müşriklerin oraya girmelerinin yasak olması, orada masiyetler işlemek ve fesat çıkarmak için Allah'ın Evi'ne gidenlere engel olunacağını göstermektedir. Zira bu, Harem bölgesine saygı duymanın tamamlayıcı bir unsurudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kim orada zulüm ile ilhadı (haktan sapmayı) **isterse, Biz ona pek acıklı azabı tattırırız."** (el-Hac, 22/25)

Yüce Allah daha önce ihramlıyken avlanmayı yasakladığı için burada **"İhramdan çıktığınız zaman artık avlanın."** buyurmaktadır. Yani hac ya da umre için girdiğiniz ihramdan ve Harem bölgesinden çıkacak olursanız, avlanmanız helâl olur ve -bu sebeple söz konusu olan- haramlık ortadan kalkar. Haram kılmadan sonra gelen emir, eşyayı, haram kılınmadan önceki haline geri çevirir.

"Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye bir topluluğa karşı beslediğiniz kin sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin," yani bir kavme olan kininiz, düşmanlığınız, onların sizi Mescid-i Haram'dan alıkoymaları dolayısıyla size yaptıkları haksızlık, sizi onlardan intikam almak amacıyla haksızlık yapmaya itmemelidir. Çünkü kula düşen; Allah'ın emrine bağlı kalmak, kendisine karşı cinâyet ya da zulüm işlenmiş ve haksızlık edilmiş olsa dahi adalet yolunu izlemektir. Kendisine iftirada bulunana iftirada bulunmak yahut kendisine hainlik edene hainlik etmek helâl değildir.

"İyilik ve takvâ üzere birbirinizle yardımlaşın," yani biriniz diğerine iyilik üzere yardımcı olsun. İyilik (البر), Allah'ın sevip razı olduğu, ister Allah'ın haklarıyla ilgili, ister kul haklarıyla ilgili olsun zahir ve batın bütün güzel amelleri kapsayan bir isimdir.

"Takvâ" ise -burada- zahirî ve batınî amellerden Allah ve Rasûlünün hoşlanmadığı her şeyi terk etmeyi kapsayan bir isimdir. Yapılması emrolunan her bir hayrı yapmak yahut terk edilmesi emrolunan her bir kötülüğü terk etmek, kulun bizzat yerine getirmesi emredilen bir husus olduğu gibi, mü'min kardeşlerine bu hususta yardımcı olması da emredilen bir husustur. O, bunu sağlayacak, bu hususta onları gayrete getirecek her türlü sözle ve fiille mü'min kardeşlerine yardımcı olmalıdır.

"Günahta," kişiyi günaha ve vebal altına sokan masiyetleri işleme cesaretini göstermede **"ve haddi aşmada"** can, mal ve ırzları hususunda diğer insanlara haksızlık etmede **"ise yardımlaşmayın."** Her masiyet ve zulümden kişinin kendini alıkoyması gerektiği gibi, bunların terk edilmesini sağlamak için başkalarına da yardımcı olması gerekir.

"Allah'tan korkup sakının, şüphesiz Allah cezası pek şiddetli olandır." Kendisine isyan eden ve haramlarını işleme cür'etini gösterenlere karşı cezası pek şiddetlidir. O halde, Allah'ın hem dünyevî hem uhrevî cezasının gelip sizi bulmaması için haramlardan uzak durun.

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ
وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا
بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ
أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي
مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾﴾

3- **Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlananlar,** (ölmeden önce yetişip de) **kestikleriniz hariç olmak üzere boğulmuş, darbe almış, yüksek bir yerden yuvarlanmış, süsülmüş ve yırtıcı bir hayvan tarafından yenmiş hayvanlarla putlar üzerine boğazlanan hayvanlar ve fal okları ile kısmet aramanız size haram kılındı. Bütün bunlar fısktır. Bugün kâfirler dininizden** (dönmenizden) **ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim. Kim son derece aç olur da günaha meyletmeksizin** (bu sayılanlardan yemek) **zorunda kalırsa, şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

3. Burada Yüce Allah'ın, daha önce **"size okunacak olanlar hariç olmak üzere"** buyruğunda sözünü ettiği hususlarla karşı karşıyayız. Şu bilinmelidir ki Allah *tebâreke ve teâlâ* bir şeyi haram kılarsa onu, mutlaka kullarını korumak ve bu haram kılınan şeylerdeki zararlara karşı onları himaye etmek için haram kılmıştır. Bu hususu kullara bazen açıklar, bazen de açıklamaz.

Yüce Allah bizlere **"leş"**i haram kıldığını haber vermektedir. Leşten (الميتة) kasıt, dine uygun bir kesim olmaksızın hayatını yitirmiş olan hayvandır. Böyle bir hayvanı yemek, zararı dolayısıyla haramdır. Bunun zararı ise kanının, yiyene zarar verecek şekilde içinde ve eti arasında hapsolup kalmasıdır. Çoğu zaman böyle bir hayvan, bir hastalıktan dolayı ölür ve bu da yiyene zarar verir. Bundan çekirgelerle balıkların ölüleri müstesnadır. Çünkü onlar helâldir. **"Kan"**dan kasıt bir başka âyette de (el-En'am, 6/145) kayıtlandığı gibi akmış kandır. **"Domuz eti,"** Bu haramlık, domuzun diğer bütün bölümlerini de kapsar. Yüce Allah'ın, eti yenmeyen hayvanlar arasından özellikle domuzu anmasının sebebi, kitap ehlinden olan hıristiyanlardan bir kesimin Allah'ın domuzu kendilerine helâl kıldığını

iddia etmeleridir. Yani siz onların bu iddialarına aldanmayın, bilakis o da diğer murdar şeylerden olup haram kılınmıştır.

"Allah'tan başkası adına boğazlananlar," yani kesimi esnasında Allah'ın dışında put, evliya, türbeler, yıldızlar vb. yaratılmışların adı anılarak kesilenler. Yüce Allah'ın adının anılması, kesilen hayvanı helâl kılarken üzerine Allah'tan başkasının adının anılması ona manevî bir pislik kazandırır. Çünkü bu, Allah'a şirk koşmaktır. **"Boğulmuş,"** elle veya iple ya da hayvanın başını dar bir şeye sokması ve başını oradan çıkartamaması sonucu ölmesi gibi şekillerde boğularak ölen leştir. **"Darbe almış,"** kasıtlı olsun olmasın sopa, taş veya tahta parçasıyla vurulmuş ya da üzerine herhangi bir şeyin yıkılması sebebiyle ölmüş olan leştir. **"Yüksek bir yerden yuvarlanmış,"** dağ, duvar, dam vb. yüksek yerlerden düşerek ölendir. **"Süsülmüş,"** başka bir hayvanın süstüğü/boynuzlayıp ölümüne sebep olduğu hayvandır. **"Yırtıcı bir hayvan tarafından yenmiş,"** kurt, arslan, kaplan ya da av hayvanlarını yakalayan yırtıcı kuşlar tarafından yenilen hayvanlar. Eğer bu yırtıcı hayvanın yemesi sebebiyle ölmüşlerse bunlar da helâl olmaz.

Yüce Allah'ın, "(ölmeden önce yetişip de) **kestikleriniz hariç olmak üzere"** buyruğu; işte boğulan, darbe alan, yüksek bir yerden yuvarlanan, süsülen ve yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanan hayvanlarla ilgilidir. Eğer bunlar henüz canları çıkmadan önce kesilecek olurlarsa ve dine uygun kesimin yapılabileceği kadar yaşam belirtilerine sahipse yenilebilirler. Bundan dolayıdır ki fukaha şöyle demiştir: "Yırtıcı hayvan veya bir başkası şâyet avının bağırsaklarını ayırmış ya da boğazını koparmışsa artık ondaki canın varlığıyla yokluğu birdir. Çünkü böyle bir hayvanın kesilmesinde bir fayda olmaz." Kimi fukaha ise hayvanda yalnızca hayatın var olmasına itibar etmiştir. Eğer hayvanda henüz can varken kesilecek olursa helâl olur, isterse bağırsakları ayrılmış olsun. Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılan da budur.

"Ve fal okları ile kısmet aramanız size haram kılındı." Kısmet aramaktan kasıt, neyin kısmet olduğunu ve neyin takdir edilmiş olduğunu bu yolla öğrenmek istemektir. Sözü edilen fal okları üç oktur. Bunlar cahiliye döneminde kullanılırdı. Bunlardan birinde "yap," diğerinde "yapma" diye yazılıydı. Üçüncüsünün üzerinde ise hiçbir yazı yoktu, boştu. Onlar bir yolculuğa çıkmak, evlenmek vb. bir iş yapmak isteyince boyutları birbirine eşit olan bu okları karıştırır, sonra da içlerinden birini çekerdi. Şâyet üzerinde "yap" yazılı olan ok çıkarsa o işi yapardı. "Yapma" yazılı ok çıkarsa o işi yapmazdı. Üzerinde hiçbir yazı bulunmayan ok

çıkarsa, bu iki oktan birisi çıkıncaya kadar ok çekmeye devam eder ve ona göre amel ederdi. İşte Allah, bu ve benzeri şekillerde kısmet aramayı onlara haram kıldı, bunun yerine de bütün işlerde istiharede bulunma imkanı verdi.

"Bütün bunlar fısktır." Bununla Yüce Allah'ın, kullarını korumak kastıyla haram kılmış olduğu -ve az önce zikri geçen- bütün haramlara işaret edilmektedir. Bunların fısk olduğu belirtilmektedir, yani bunlar, Allah'a itaatin dışına çıkarak şeytana itaat alanına girmektir.

Sonra Allah, kullarına **"Bugün kâfirler dininizden** (dönmenizden) **ümitlerini kestiler."** buyruğuyla, onlara olan lütfunu hatırlatmaktadır. Kendisine işaret edilen **"bugün,"** Arafe günüdür. Allah o günde dinini tamamlamış, kulu ve Rasûlünü zafere erdirmişti, müşrikler apaçık bir şekilde yardımsız kalmışlardı. Halbuki önceden mü'minleri dinlerinden çevirme arzusuna sahip idiler, umutları da vardı. Ancak İslâm'ın güçlendiğini, zafere ulaştığını, üstünlük sağladığını görünce artık mü'minlerin kendi dinlerine geri döneceklerinden yana ümitlerini büsbütün kestiler. Hatta onlardan korkmaya ve çekinmeye başladılar. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Veda Haccını yaptığı hicretin 10. yılında hiçbir müşrik hacca katılamadı ve Beytullah'ı çıplak bir kimse tavaf edemedi. Bu sebeple Allah **"Artık onlardan korkmayın, Benden korkun."** buyurmuştur. Müşriklerden korkmayın, aksine sizi onlara karşı muzaffer kılan, onları yardımsız bırakan, bütün hile ve tuzaklarını başlarına geçiren Allah'tan korkun!

"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim." Sizi tam bir zafere kavuşturmak, zahir ve batını ilgilendiren şer'î bütün hükümleri ikmal etmek, usul ve furuû eksiksiz olarak ortaya koymak suretiyle dininizi tamamladım. Bundan dolayı Kitap ve Sünnet; dinin bütün ahkâmında, usûl ve furûunda kelimenin tam anlamıyla yeterlidir. İnsanların akaidi ve ahkamı öğrenmeleri için Kitap ve Sünnet bilgisi dışında Kelam ve benzeri başka ilimlere muhtaç olduklarını söyleyen tekellüf ehli kişiler cahildir ve bu iddiasında haksızdır. Üstelik o, dolaylı olarak dinin (eksik olduğunu ve) ancak kendi söylediği ve davet ettiği şeyle tamamlanacağını iddia ediyor, demektir. Bu ise zulmün en büyüğü, Allah ve Rasûlüne cehalet nisbet etmenin en ileri derecesidir.

"Üzerinizdeki" gizli ve açık **"nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."** Sizi bu dine mensup olarak beğenip seçtiğim gibi, bu dini de sizin için beğenip seçtim. O halde onun gereklerini, Rabbinize şükür ol-

mak üzere yerine getirin. Size dinlerin en faziletlisi, en şereflisi ve en mükemmelini lütfettiği için de O'na hamd edin.

"Kim son derece aç olur da günaha meyletmeksizin (bu sayılanlardan yemek) **zorunda kalırsa,"** yani Yüce Allah'ın **"leş, kan... size haram kılındı."** buyruğunda geçen haramlardan herhangi birini yemeye mecbur kalır ve böyle bir zaruretle karşı karşıya gelir de **"günaha meyletmeksizin,"** yani çaresiz kalmadıkça yememek ve kendisi için yeterli olacak miktardan fazlasını aşmamak suretiyle yerse **"şüphesiz Allah Ğafûr'dur,"** yani mağfiret edendir, **"Rahîm'dir,"** yani merhamet edendir. Çünkü böyle bir durumda ona yemeyi mubah kılmış, bünyesini ayakta tutacak kadar yemesine -dininde herhangi bir eksiklik söz konusu olmaksızın- merhametiyle müsaade etmiştir.

﴿يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ ٱلْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ ٱللَّهُ ۖ فَكُلُوا۟ مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهِ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ﴾

4- Sana kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Size bütün hoş ve temiz şeylerle Allah'ın size öğrettiklerini öğretmek suretiyle alıştırıp eğittiğiniz avcı hayvanların avladıkları helâl kılındı. Artık onların sizin için yakaladıklarını yiyin ve üzerine de Allah'ın adını anın. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

4. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, **"Sana kendilerine"** yiyeceklerden **"neyin helâl kılındığını soruyorlar."** buyurmaktadır. **"De ki: Size bütün hoş ve temiz şeylerle... helâl kılındı,"** yani bedene de, akla da zararı olmayan, bununla birlikte faydası veya lezzeti olan her şey size helâl kılındı. Bunun kapsamına köylerde, ovalarda yetişen bütün tahıllar ve meyveler girdiği gibi, Şâri-i Hakîm'in -yırtıcı hayvanlar ve murdar olanlar gibi- istisna ettiği şeyler dışında kalan bütün kara ve deniz hayvanları da girmektedir. O bu âyet-i kerime, mefhumu ile pis ve murdar olan şeylerin haram kılındığına da delil olmaktadır. Nitekim Allah bu hususu: **"Onlara temiz ve hoş şeyleri helâl, pis ve murdar şeyleri de haram kılar..."** (el-Araf, 7/157) buyruğunda açıkça ifade etmektedir.

"Allah'ın size öğrettiklerini öğretmek suretiyle alıştırıp eğittiğiniz avcı hayvanların avladıkları" yani alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların avladıkları da helal kılındı...

Bu âyet-i kerime bazı hususlara delil teşkil etmektedir:

1. Yüce Allah, kullarına karşı lütufkardır, merhametlidir. Çünkü helâl yolları onlara geniş tutmuş ve avcı hayvanların avlayıp da kendilerinin fiilen kesmedikleri hayvanları onlara mubah kılmıştır. Avcı hayvanlardan maksat ise köpek, kaplan, şahin vb. gibi azı dişiyle ya da pençesiyle avlayan hayvanlardır.

2. Bu hayvanların örfen alıştırılmış ve öğretilmiş sayılabilecek şekilde eğitilmiş olmaları şarttır. Bu da gönderildiği vakit gitmesi, çağrıldığı vakit geri dönmesi, av hayvanını yakaladığı vakit de ondan yememesiyle anlaşılır. Bundan dolayı Allah burada, **"Allah'ın size öğrettiklerini öğretmek suretiyle alıştırıp eğittiğiniz avcı hayvanların avladıkları helâl kılındı. Artık onların sizin için yakaladıklarını yiyin,"** yani sizin için yakaladıkları av hayvanlarından yiyin, buyurmaktadır. Avcı hayvanın kendisinden yediği hayvanı ise sahibi için mi, kendisi için mi yakaladığı bilinemez; o, hayvanı kendisi için yakalamış olabilir.

3. Salınan av köpeğinin yahut kuş ve benzerlerinin, o av hayvanını yaralaması şartı vardır. Çünkü Allah **"avcı hayvanların"** buyurmaktadır (ki "الجَوَارِح" kelimesi "yaralayıcı" anlamına gelmektedir). Ayrıca bundan önce, boğulmuş hayvanların haram olduğu belirtilmiştir. Buna göre köpek veya başka bir avcı hayvanın boğduğu yahut ağırlığı ile ölümüne sebep olduğu av hayvanı mubah olmaz. Bu hüküm ("الجَوَارِح" ile ifade edilen) avcı hayvanların, avı azı dişleriyle ya da pençeleriyle yaralayan hayvanlar olduğu görüşüne binaendir. Ancak meşhur olan görüş "الجَوَارِح" kelimesinin ("yaralayan" değil) "kazanan" anlamında olduğudur. Bu ise avı elde edenler ve ona yetişenler manasındadır. O takdirde bu ifadede yukardaki görüşe delil olacak bir husus yoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

4. Köpek beslemek haram olmasına rağmen -sahih hadislerde de geçtiği üzere-[72] av köpeğinin beslenmesi caizdir. Çünkü köpeğin avlayacağı hayvanın mubah olması ve onun eğitilmesi, beslenmesinin de caiz olmasını gerektirir.

5. Köpeğin ağzının ava değdiği yer temizdir. Çünkü Yüce Allah bunu mubah kılmıştır ve onun yıkanmasından da söz etmemiştir. İşte bu, köpeğin ağzının değdiği yerin temiz olduğuna delildir.

6. Bu buyrukta ilmin faziletine de işaret edilmektedir. Şöyle ki eğitilmiş avcı hayvanın avı, bilgisi sebebiyle mubahtır. Eğitilmemiş ve av bilgisi olmayan hayvanın avı ise caiz değildir.

72 Bkz. Buhârî, 5480; Müslim, 1575.

7. Köpeğin, kuşun veya benzeri av hayvanlarının eğitilmesiyle uğraşmak kötü bir iş, boş ve batıl bir iş değildir. Aksine bu, istenen bir şeydir. Zira bu, hayvanın avının helâl olmasına ve onunla yararlanmaya vesiledir.

8. Bu buyrukta av köpeklerinin satışının mubah olduğunu söyleyenlerin lehine de delil vardır. Çünkü bir kimse böyle bir hayvanı ancak bu yolla elde etmek durumuyla karşı karşıya kalabilir.

9. Ayette ev hayvanının gönderilmesi esnasında besmele çekmenin şart olduğuna, kasten besmele çekilmeyecek olursa av hayvanının öldüreceği avın mubah olmayacağına da delil vardır.

10. Avcı hayvanın avladığını yemek, ister hayvan tarafından öldürülmüş olsun ister öldürülmemiş olsun caizdir. Hayvanın sahibi ava canlı olarak yetişecek olursa onu kesmesi gerekir, çünkü başka türlü onu yemek mubah olmaz.

Daha sonra Yüce Allah, kendisinden korkup sakınmaya teşvik etmekte, kıyamet günü hesap vaktinin geleceğini hatırlatarak sakındırmakta, bu hesabın yaklaşmış olduğunu belirterek **"Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir."** buyurmaktadır.

﴿ ٱلۡيَوۡمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حِلّٞ لَّكُمۡ وَطَعَامُكُمۡ حِلّٞ لَّهُمۡۖ وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ
مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحۡصِنِينَ
غَيۡرَ مُسَٰفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِيٓ أَخۡدَانٖۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ حَبِطَ عَمَلُهُۥ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ
مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Bugün size hoş ve temiz olan şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği de size helâldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Muhsan olan mü'min kadınlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden olan muhsan kadınlar da mehirlerini vermeniz, iffetlerinizi korumanız, zina etmemeniz ve gizli dost tutmamanız şartı ile (size helâldir). **Kim imanı inkar ederse şüphesiz onun bütün ameli boşa gitmiştir ve o, âhirette zarara uğrayanlardandır.**

5. Yüce Allah lütuflarını açıklamak, kullarını kendisine şükretmeye ve adını çokça anmaya davet etmek üzere hoş ve temiz şeyleri onlara helâl kıldığını tek-

rarlamaktadır. Çünkü Allah, ihtiyaç duyacakları ve kendileri ile yararlanabilecekleri hoş ve temiz şeyleri onlara helâl kılmıştır.

"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği de size helâldir." Yani ey müslümanlar, yahudilerle hıristiyanların kestikleri size helâldir. Diğer kâfirlerin kestikleri ise müslümanlara helâl değildir. Bunun sebebi Kitap ehlinin peygamberlere ve kitaplara müntesip olmalarıdır. Bütün peygamberler de hayvanları Allah'tan başkası adına kesmenin haram olduğu konusunda ittifak üzeredirler. Çünkü bu şirktir. Yahudiler ve hıristiyanlar da Allah'tan başkası adına hayvan kesmenin haram olduğunu dinî bir hüküm olarak kabul ederler. İşte bundan dolayı kâfirler arasından sadece onların kestikleri mubah kılınmıştır.

Âyet-i kerimede geçen **"yiyecek"**ten kastın, onların kestikleri hayvanlar olduğunun delili de şudur: Tahıl ve meyve gibi, kesilmesi söz konusu olmayan yiyecekler konusunda kitap ehlinin özel bir durumu yoktur. Aksine bu gibi şeyler onların dışındakilere ait olsa dahi mubahtır. Aynı şekilde burada "yiyecek" kelimesinin onlara ait olarak (**"kitap verilenlerin yiyeceği"** denilerek) söz konusu edilmesi, bunun, onların kesmeleri sebebiyle yenecek hale gelen bir yiyecek olduğuna delildir. Burada **"onların yiyecekleri"** ifadesi temlik içindir ve bundan maksat da onların sahip oldukları yiyecektir (bunlar da bize helaldir), denilemez. Çünkü bu, mubah olmayan gasp kapsamına girer ki bu yolla müslümanlardan bile bir şey yenmesi mubah değildir. **"Sizin"** ey müslümanlar, **"yiyeceğiniz de onlara helâldir,"** yani sizin yediğiniz şeyleri onlara yedirebilirsiniz, bu da helâldir.

"Muhsan olan mü'min kadınlar" da size helâldir. "Muhsan"dan kasıt, hür ve iffetli kadınlardır. **"sizden önce kendilerine kitap verilenlerden olan,"** yani yahudi ve hristiyanlardan **"muhsan,"** yani iffetli ve hür **"kadınlar"** da size helâl kılınmıştır. Bu buyruk Allah'ın, **"Müşrik kadınları iman etmedikçe nikâhlamayın."** (el-Bakara, 2/221) buyruğunu tahsis etmektedir.

Âyetin mefhumundan mü'min köle kadınlarla/cariyelerle nikâhlanmanın hür erkeklere mubah olmadığı da anlaşılmaktadır. Kitap ehli olan cariyelerle nikah ise hiçbir durumda mubah değildir. Onların, hür mümin erkeklerle evlenmeleri Yüce Allah'ın, **"Mü'min cariyelerinizden..."** (en-Nisa, 4/25) buyruğu dolayısıyla mutlak olarak caiz değildir. Mü'min cariyelerin, hür mümin erkekler tarafından nikâhlanmaları ise ancak iki şartla caizdir: Birincisi, hür kadınlarla evlenme imkânı ve gücü bulamamak; ikincisi, harama karşı kendini koruyamama korkusu duymaktır. Ahlaksız ve zinaya karşı iffetini korumayan kadınlara gelince; bunlar ister müslüman olsunlar ister kitap ehlinden olsunlar nikâhlanmaları -tevbe etme-

dikleri sürece- mubah değildir. Çünkü Yüce Allah, **"Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâhlar."** (en-Nur, 24/3) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın **"mehirlerini vermeniz"** buyruğu; mehirlerini verdiğiniz takdirde onları nikâhlamanızı size mubah kıldık, demektir. Bir kimse bir kadına mehrini vermek istemezse, o kadın ona helâl olmaz. Eğer kadın reşid ise ve kendisine mal verilebilecek kapasitede ise bu mehri bizzat ona vermesi emredilir. Aksi takdirde koca, mehri kadının velisine verir. Buradaki mehirlerin kadınlara izafe edilmesi, mehrinin tamamına kadının malik olduğunun delilidir. Kadının gönül hoşluğuyla kocasına, velisine veya başka birine verdiği miktar müstesna hiçbir kimsenin o mehirde hakkı yoktur.

"İffetlerinizi korumanız," yani mubahlık, kendinizi haram yollarla başka kadınlara yaklaşmaktan korumak suretiyle kendi kadınlarınızın da iffetini korumanız halinde söz konusudur. **"Zina etmemeniz"** ifadesi ise hiçbir kimseyle zina etmemeyi kapsar. **"Gizli dost tutmamanız"** ise dost/metres kadınlarla zina etmektir. Çünkü cahiliye döneminde zina edenlerin kimisi, önüne gelen herkesle zina ederdi. İşte ayette geçen "مُسَافِح" bunlardır. Kimisi ise sevdiği ve dost edindiği ile zina ederdi. Yüce Allah, bunların hepsinin iffete aykırı olduğunu ve evlenme şartları arasında erkeğin zinadan uzak ve iffetini koruyan birisi olması şartının da bulunduğunu haber vermektedir.

"Kim imanı inkar ederse şüphesiz onun bütün ameli boşa gitmiştir." Bu, şu demektir: Kim Allah'ı ve iman edilmesi gereken kitaplarını, peygamberlerini yahut şer'î hükümlerden birini inkar ederse, küfrü üzere ölmesi halinde onun tüm ameli boşa gitmiş olur. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Artık içinizden her kim dininden irtidad eder de kâfir olarak ölürse işte böylelerinin bütün amelleri dünyada da, âhirette de heder olup gider."** (el-Bakara, 2/217)

"Ve o, âhirette zarara uğrayanlardandır." Kıyamet gününde kendilerini, mallarını, ailelerini ziyana sokan ve ebedî bedbahtlığa mahkum olanlardır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ
وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ
مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ
مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

6- Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar kollarınızı yıkayın. Başlarınızı meshedin, iki aşık kemiğinize kadar ayaklarınızı da (yıkayın). **Eğer cünüp iseniz** (gusledip) **iyice temizlenin. Eğer hasta veya yolculukta olursanız yahut içinizden biri ayak yolundan gelirse veya kadınlara yaklaşmış olursanız da su bulamazsanız, o takdirde temiz toprakla teyemmüm edin ve onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size güçlük çıkarmak istemez, aksine sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.**

6. Bu, çok önemli bir âyet-i kerime olup pek çok hükmü kapsamaktadır. Biz, Allah'ın kolaylaştıracağı kadarıyla bu hükümlere yer vereceğiz:

1. Bu sözü edilen hükümlere sarılmak ve gereğince amel etmek, imanın gereklerindendir ve bunlar olmaksızın iman tamamlanmaz. Çünkü Allah *azze ve celle* bu âyetin başında **"Ey iman edenler..."** diye hitap etmektedir. Yani ey iman edenler, sizin için teşrî' kıldığımız hükümlerle imanınızın gereği olarak amel edin.

2. Yüce Allah'ın **"Namaza kalkacağınız zaman"** buyruğuyla namazı eda etme emri verilmektedir.

3. Yine **"Namaza kalkacağınız zaman"** buyruğuyla niyet emri de verilmektedir. Çünkü bu, "namaz kastı ve niyetiyle kalkacağınız zaman" demektir.

4. Namazın sıhhati için taharet şarttır. Çünkü Allah, namaz için kalkma halinde taharetli olmayı emretmektedir. Emirde aslolan ise farziyet ifade etmesidir.

5. Taharet, vaktin girmesiyle değil, namaza niyetlenmekle farz olur.

6. Farz, nafile, farz-ı kifaye, cenaze namazı gibi namaz adı verilen her ibadette/namazda taharet şarttır. Hatta pek çok alime göre sadece secde için dahi -tilavet ve şükür secdesi gibi- taharet şarttır.

7. Yüzün yıkanması emredilmiştir. Bir kimsenin karşıdan görülen ve mutad olarak saçın bitim yerlerinden çenenin alt tarafına kadar olan sınır, yüzün uzunlamasını sınırını teşkil eder. Enine sınırı ise kulaklar arasında kalan yerdir. Yüzü yıkama emrinin kapsamına sünnet gereği mazmaza (ağza su vermek) ve istinşak (burna su vermek) da girer. Yine yüzde bulunan tüylerin yıkanması da yüzü yıkamak kapsamındadır. Sakal eğer sık değilse suyun tene ulaştırılması şarttır. Eğer sık ise yüzeyinin yıkanması yeterlidir.

8. Kolların yıkanması ve sınırının dirseklere kadar oluşu. Buradaki "إلى / e, a kadar" kelimesi, müfessirlerin çoğunun dediği gibi "مع / ile birlikte" anlamındadır. Yüce Allah'ın, ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ﴾ / **"...onların mallarını mallarınızla katarak** (onlarla birlikte) **yemeyin."** (en-Nisâ, 4/2) buyruğunda olduğu gibi. Diğer taraftan yıkanılması farz olan kısım, ancak bütün dirseğin yıkanmasıyla tamam olur.

9. Başın meshedilmesinin emredilmesi.

10. Başın tamamının meshedilmesinin gereği. Çünkü buradaki "ب" harfi teb'id (bir kısmını anlamında) değil, ilsak (bitiştirmek, yapıştırmak) anlamındadır. Bu da başın tümünün meshedilmesini gerektirir.

11. Mesh, ne şekilde olursa olsun yeterlidir. İki elle, birisiyle, bir bez parçası veya bir tahta parçasıyla veya benzeri herhangi bir şeyle olabilir. Çünkü meshi Allah mutlak olarak zikretmiş, herhangi bir sıfatla kayıtlamamıştır. O halde bu da mutlak olarak sadece meshin yapılmasına delildir.

12. Farz olan, meshtir. Baş yıkansa ama üzerinden el geçirilmese bu yeterli olmaz. Çünkü o takdirde kişi Allah'ın emrini yerine getirmiş sayılmaz.

13. Aşık kemiklerine kadar ayakların yıkanmasının emredilmesi. Kollar hakkındaki açıklamalar burada da söz konusudur.

14. Cumhurun, "ayaklarınızı" anlamındaki "وأرجلكم" kelimesini ("ve erculekum" şeklinde) fethalı okumasıyla, ayakların yıkanmayıp meshedileceği iddiasında bulunan Rafızîlerin görüşü reddedilmiştir. Ayakların açık oldukları sürece meshedilmeleri caiz değildir.

15. Bu buyrukta "ayaklarınızı" anlamındaki "وأرجلكم" kelimesinin ("ve erculikum" şeklinde) esreli okunuşunda mestler üzerine meshe işaret vardır. Bu durumda her iki kıraat, belli bir manaya göre yorumlanmış olur. Bu kelimenin fethalı okunuşuna göre eğer açık iseler ayakların yıkanması gerekir. Esreli kıraate göre mest ile üzeri kapalı ise ayaklar meshedilir.

16. Abdestte tertibin (sıraya uymanın) emredilmiş olması. Çünkü Yüce Allah, yıkanacak abdest azalarını belli bir sırayla zikretmiştir. Yine meshedilmesi gereken başı, yıkanması gereken iki aza arasında zikretmiştir. Bunun ifade ettiği tek husus, abdest azalarında tertibe riâyet etmektir.

17. Tertibe riayet, bu âyet-i kerimede adları zikrolunan dört azaya hastır. Mazmaza, istinşak, yüzün yıkanması ya da sağ ve sol ellerle sağ ve sol ayaklar arasında

tertib farz değildir. Ancak mazmaza ve istinşakın, yüzün yıkanmasından önce yapılması ve el ile ayakların sağının da sollarından önce yıkanması müstehabdır. Başın meshedilmesinin kulaklara meshedilmesinden önce yapılması da müstehabdır.

18. Emrolunan şeklin gerçekleşmesi için her namaz için yeni abdest almanın emredilmesi.

19. Cünüplükten dolayı gusletme emri.

20. Bedenin tamamen yıkanmasının farz oluşu. Çünkü Yüce Allah temizlenmeyi bedene izafe etmiş ve bu konuda onu bedenin herhangi bir bölümüne tahsis etmemiştir.

21. Cünüplükte saçların ve tüylerin hem yüzeyini hem de iç kısmını yıkamanın emredilmesi.

22. Küçük hades, büyük hadesin kapsamına girmektedir. Her ikisini de yerine getirmekle yükümlü olan kimsenin niyet ettikten sonra bedenini tamamen yıkaması yeterlidir. Çünkü Yüce Allah sadece temizlenmeyi zikretmiş, ayrıca abdest almayı zikretmemiştir.

23. Cünüp, uyanıkken yahut uyurken menisi gelene ya da meni gelmese bile cima eden kimseye denir.

24. İhtilam olduğunu hatırlamakla birlikte herhangi bir ıslaklık tespit edemeyen kimsenin gusletme yükümlülüğü yoktur. Çünkü onun cünüplüğü tahakkuk etmemiştir.

25. Yüce Allah kullarına bir lütuf olmak üzere teyemmümü meşru kıldığını hatırlatmaktadır.

26. Teyemmümü caiz kılan sebeplerden biri de suyla yıkanmanın zararlı olduğu bir hastalığın varlığıdır. Böyle birine teyemmüm caizdir.

27. Teyemmümü caiz kılan sebepler arasında -yolculuk halinde olsun küçük abdest ve büyük abdest bozmaktan sonra olsun- su bulamamak da vardır. Hastalık halindeyse su kullanmaktan zarar görme söz konusu olacaksa su bulunsa bile teyemmüm caizdir. Diğer hallerde ise -ikamet halinde olsa dahi- suyun bulunmaması teyemmümü caiz kılar.

28. Ön ve arkadan çıkan pislik abdesti bozar.

29. Abdesti sadece bu ikisinin bozduğunu söyleyenler de bunu delil gösterirler. Bunların görüşlerine göre avret yerine dokunmakla veya başka bir sebeple abdest bozulmaz.

30. Açıktan söylenmesi hoşa gitmeyen hallerde kinayeli lafızlar kullanmak müstehaptır. Çünkü Yüce Allah: **"yahut içinizden biri ayak yolundan gelirse"** buyurmaktadır.

31. Zevk alacak şekilde ve şehvetle kadına dokunmak abdesti bozar.

32. Teyemmümün geçerli olabilmesi için suyun bulunmaması şarttır.

33. Su bulununca -namazda olunsa dahi- teyemmüm bozulur. Çünkü Allah teyemmümü sadece suyun bulunmaması halinde mubah kılmıştır.

34. Vakit girmekle birlikte kişinin yanında su yoksa, eşyası arasında ve kendisine yakın yerlerde su araması gerekir. Çünkü suyu aramayan kimseye "su bulamayan" denilmez.

35. Ancak taharetinin bir bölümü için yetecek kadar su bulan bir kimsenin önce o miktarı kullanması, ondan sonra da teyemmüm etmesi gerekir.

36. Temiz şeylerle değişikliğe uğramış suyun kullanılması teyemmümden önce gelir. Yani böyle bir su da temizleyicidir. Çünkü su değişikliğe uğramış olsa da bir sudur ve bu da Allah'ın **"Su bulamazsanız"** buyruğunun kapsamına girer.

37. Yüce Allah'ın **"teyemmüm edin"** buyruğu dolayısıyla teyemmüm için niyet mutlaka gereklidir, çünkü bu ifade "kastedin" demektir.

38. Toprak olsun başka bir şey olsun yeryüzünün üst tabakasında bulunan bir şeyle teyemmüm yeterlidir. Buna göre **"onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin"** buyruğu, ya çoğunlukla rastlandığı gibi yeryüzünün ellere ve yüze bulaşan, kendisiyle meshedilecek şekilde tozlu olmasından ötürü "tağlib (çoğunluğu esas alma)" kabilinden bir ifadedir ya da daha faziletli olana irşad amaçlıdır. Yani tozlu toprakla teyemmüm mümkünse bunun daha evla olacağına işarettir.

39. Necis toprakla teyemmüm geçerli olmaz. Çünkü bu, **"temiz"** değil pistir.

40. Teyemmümde yalnızca yüze ve ellere meshedilir, diğer azaların meshi söz konusu değildir.

41. Yüce Allah'ın **"yüzlerinize"** buyruğu, yüzün tamamını kapsar ve yüzün tümünün meshedilmesini gerektirir. Ancak toprağın ağza ve burna sokulmasına gerek yoktur, bu affedilmiştir. Aynı şekilde toprağın, tüyler ve sakallar seyrek olsa bile altlarına sokulması da affedilmiştir.

42. Eller sadece bileklere kadar meshedilir. Çünkü mutlak olarak kullanılmaları halinde ellerin sınırı budur. Eğer meshin dirseklere kadar ulaştırılması şart

olsaydı Yüce Allah'ın abdestte bu kaydı zikrettiği gibi burada da bu kaydı söz konusu etmesi gerekirdi.

43. Âyet-i kerime, küçük hades olsun büyük hades olsun bütün hadesler için teyemmümün caiz oluşu konusunda umumidir. Hatta bedenî necaset için dahi söz konusudur. Çünkü Yüce Allah teyemmümle tahareti suyla taharete bedel kılmıştır. Âyet-i kerimede bunu mutlak olarak zikredip buna dair herhangi bir kayıt belirtmemiştir. Burada, "Bedenin necaseti, teyemmümün hükmü kapsamına girmez; çünkü buyruk hadeslerle ilgilidir." denilebilir ki alimlerin cumhurunun görüşü de budur.

44. Küçük ve büyük hadeste teyemmüm yerleri aynıdır; bu da yüz ve ellerdir.

45. Her iki hadesten dolayı taharet yapması gereken kişinin, bu ikisi için teyemmüm yapmaya niyet ettiğinde; âyetin umumundan ve mutlak oluşundan hareketle tek bir teyemmüm yapması yeterlidir.

46. Her ne ile olursa olsun -el ile veya başka bir şeyle- mesh yeterlidir. Çünkü Yüce Allah, **"meshedin"** buyurmuş ve neyle meshedileceğini belirtmemiştir. Bu da her şeyle mesh yapılabileceğine delildir.

47. Abdestte şart olduğu gibi teyemmümle taharette de tertip şarttır. Çünkü Yüce Allah, ellerin meshedilmesinden önce yüzün meshedilmesini zikretmiştir. Dolayısıyla önce yüz, sonra da bileklere kadar eller meshedilir.

48. Allah *azze ve celle* bize teşrî' etmiş olduğu hükümlerde herhangi bir zorluk, darlık ve sıkıntı takdir etmemiştir. Aksine O'nun şeriatı kullar için rahmettir. Bundan maksat ise onları temizlemesi ve onlar üzerindeki nimetini tamamlamasıdır.

49. Zahirin temizliği su ve toprak iledir. Bu zahirî temizlik, batının tevhid ve samimi tevbeyle temizliğini tamamlayıcı bir husustiyettir.

50. Teyemmümle taharette duyularla ve müşahadeyle idrak olunan bir temizlik ve taharet söz konusu değilse bile hiç şüphesiz ki bu, Yüce Allah'ın emrine uymaktan gelen manevî bir temizliktir.

51. Kulun yapması gereken; Allah'ın şeriatı, taharet ve diğer hükümlerdeki hikmetler ve sırlar üzerinde iyice düşünmektir. Ta ki böylelikle marifeti ve ilmi artsın, Allah'a şükür ve muhabbeti ziyadeleşsin.

Yine kulları üstün ve yüksek mevkilere ulaştıran ve teşrî' buyrulan hükümlere de dikkat etmesi icab eder.

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾﴾

7- Allah'ın, üzerinizdeki nimetini ve 'Dinledik ve itaat ettik.' dediğiniz zaman sizden aldığı sözü hatırlayın ve Allah'tan korkup sakının. Şüphe yok ki Allah göğüslerde olanı çok iyi bilendir.

7. Yüce Allah kullarına dinî ve dünyevî nimetlerini kalpleriyle hatırlamalarını ve dilleriyle anmalarını emretmektedir. Çünkü bunların sürekli olarak hatırlanması Allah'a şükretmeyi, O'nu sevmeyi, kalbin O'nun ihsan ve lütuflarıyla dolup taşmasını gerektirir. Bu hatırlayış ile dinî nimetlerden ötürü oluşan nefisteki kendini beğenme hali de ortadan kalkar, ayrıca Allah'ın lütuf ve ihsanı da artar.

Bir de **"'Dinledik ve itaat ettik.' dediğiniz zaman sizden aldığı sözü hatırlayın."** Bundan maksat bunu, sözlü olarak telaffuz ettikleri değildir. Aksine bundan kasıt, Allah ve Rasûlüne iman etmekle onlara itaate bağlı kalmayı kabul etmelerinin ifade edilmesidir. Bundan dolayı, **"'Dinledik ve itaat ettik.' dediğiniz zaman"** buyrulmuştur. Yani Senin bizi kendisine davet etmiş olduğun Kur'ânî ve kevnî âyetlerini; kavrama, itaat etme ve bağlanma anlamında işittik. Bize vermiş olduğun emirlere uymak ve bize yasakladığın şeylerden de uzak kalmak suretiyle itaat ettik. Bu, dinin zahirî ve batınî bütün şer'î hükümlerini kapsar. Mü'minler bununla Allah'ın üzerlerindeki ahdini ve O'na verdikleri sözleri hatırlarlar, bunu hatırlarından çıkarmazlar, emrolundukları şeyleri tam ve eksiksiz olarak yerine getirmeye gayret ederler.

"Ve" bütün hallerinizde **"Allah'tan korkup sakının. Şüphe yok ki Allah göğüslerde olanı çok iyi bilendir."** Göğüslerin içlerinde sakladıkları düşünceleri, sırları ve hatırdan geçenleri bilir. Öyleyse kalplerinizde Allah'ın razı olmayacağı herhangi bir şeyin ortaya çıkmasından ya da O'nun hoşlanmayacağı bir işi yapmaktan sakının. Hem O'nun mağfireti ve sevgisiyle hem de kulları hakkında samimi ve iyi niyetlerle kalplerinizi mamur edin. Çünkü böyle olursanız kötülüklerinizi ve günahlarınızı örter ve kalplerinizin salahını bildiği için iyiliklerinizi kat kat artırır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾﴾

8- Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsiz

davranmaya sürüklemesin. Adil olun; çünkü o takvâya daha yakındır. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

8. "Ey" iman etmeleri emredilen şeylere **"iman edenler!"** İmanınızın gereğini yerine getirin ve **"Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik eden kimseler olun."** Zahir ve batın bütün hareketlerinizi adaleti ayakta tutarak yerine getirin. Bunu da dünyevî herhangi bir maksatla değil yalnız Allah için yapın. Tam anlamıyla adaleti amaçlayın. Söz ve davranışlarınızda ileri de gitmeyin, kusurlu davranarak geride de kalmayın. Yakın-uzak, dost-düşman herkese böyle davranın.

"Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsiz davranmaya sürüklemesin." Adil olmayan ve adaleti gözetmeyen kimselerin yaptıkları gibi yapmayın. Aksine siz yakın dostunuzun lehine şahitlik ettiğiniz gibi gerektiğinde aleyhine de şahitlik edin. Düşmanınızın aleyhinde şehadette bulunduğunuz gibi gerektiğinde lehine de şahitlik edin. İsterse kâfir yahut bid'atçi olsun, yine de onun hakkında adaletli davranmak ve onun getirdiği hakkı kabul etmek gerekir.

Bunu da hak o olduğu için yapmalıdır, yoksa o söyledi diye değil. Yine o söyledi diye hak da reddedilmemelidir. Böyle yapılacak olursa hakka haksızlık yapılmış olur.

"Adil olun, çünkü o takvâya daha yakındır," yani adaletli davranmaya ne kadar gayret ederseniz, adaletli uygulama yapmak için bütün gücünüzü ne kadar ortaya koyarsanız, kalpleriniz takvâya ulaşmaya o kadar yaklaşır. Adalet tam olunca takvâ da tam olur.

"Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır." Dolayısıyla hayrıyla-şerriyle, küçüğüyle-büyüğüyle amellerinizin karşılığını -hem dünyada hem de âhirette- verecektir.

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾﴾

9- Allah, iman edip salih ameller işleyenlere, 'Onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.' diye va'detmiştir.

10- Kâfir olup da âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar da cehennem ehlidir.

9. Vaadinden asla caymayan ve söz verenlerin en doğru sözlüsü olan **"Allah,"** kendisine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe **"iman edip"** farz ve müstehab türünden **"salih ameller işleyenlere,"** günahlarını affetmek ve cezalarını bağışlamak suretiyle mağfiret edeceğini ve kendisinden başka hiçbir kimsenin bilmediği büyük ecir ve mükâfat vereceğini va'detmiştir: **"Onlar için, o işlediklerine mükâfat olmak üzere gözleri aydınlatan ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez."** (es-Secde, 32/17)

10. "Kâfir olup da" apaçık hakka delâlet eden **"âyetlerimizi"** hakikat apaçık ortaya çıktıktan sonra **"yalanlayanlara gelince, işte onlar da cehennem ehlidir."** Bir arkadaşın arkadaşından ayrılmadığı gibi oradan hiç ayrılmaz ve hep orada kalırlar.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَن يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ
أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾﴾

11- Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size ellerini uzatmak istemişti de onların ellerini sizden geri çekmişti. Allah'tan korkup sakının. Mü'minler, ancak Allah'a tevekkül etsinler.

11. Yüce Allah mü'minlere büyük nimetlerini hatırlatmakta ve bu nimetleri hem kalpleriyle hem de dilleriyle anmaya teşvik etmektedir. Onlar, düşmanlarını öldürmüş olmayı, mallarını ve ülkelerini almayı, onları esir etmeyi bir nimet olarak değerlendirdikleri gibi aynı şekilde Allah'ın, düşmanların onlara uzanan ellerini tutmasını, hile ve tuzaklarını başlarına geçirmesini de Allah'ın üzerlerindeki bir nimeti saymalıdırlar. Çünkü düşmanlar bir iş yapmak ister, bunu yapabileceklerini zannederler de mü'minlere yapmak istediklerini gerçekleştiremezlerse işte bu, Allah'ın mü'min kullarına bir yardımıdır. Mü'minlerin bundan dolayı Allah'a şükretmeleri, O'na ibadet etmeleri ve O'nu anmaları gerekir. Bu ise kâfir, münafık ve haddi aşan bir kimsenin mü'minlere bir kötülük yapmak isteyip de Allah'ın onun müslümanlara vermek istediği kötülüğü alıkoyması şeklindeki bütün halleri kapsar, bu hallerin tamamı bu âyetin kapsamına girer.

Daha sonra Yüce Allah, hem düşmanlarına karşı zafer kazanmak için hem de diğer bütün hallerinde kendisiyle Allah'ın yardımını isteyebilecekleri bir hususu emrederek **"Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler."** buyurmaktadır. Yani

dinî ve dünyevî maslahatlarını elde etmede O'na güvenmelidirler. Kendi güç ve imkânlarından uzaklaşarak, arzu ettikleri şeyleri ele geçirmek için Yüce Allah'a dayanmalıdırlar. Kulun tevvekkülü, imanı ile orantılıdır. Tevekkül ise kalbin, ittifakla kabul edilmiş görevleri arasında yer alır.

﴿ ۞ وَلَقَدْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ ٱثْنَىْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ
ٱللَّهُ إِنِّى مَعَكُمْ ۖ لَئِنْ أَقَمْتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَيْتُمُ ٱلزَّكَوٰةَ وَءَامَنتُم بِرُسُلِى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ
وَأَقْرَضْتُمُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى
مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ فَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٢﴾
فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَٰقَهُمْ لَعَنَّٰهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَٰسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ ٱلْكَلِمَ عَن
مَّوَاضِعِهِۦ ۙ وَنَسُوا۟ حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٍ مِّنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۖ فَٱعْفُ
عَنْهُمْ وَٱصْفَحْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾ ﴾

12- Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından misak almıştı. İçlerinden on iki de nakib göndermiştik. Allah buyurmuştu ki: 'Şüphesiz Ben sizinle beraberim. Andolsun eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime iman eder, onlara gereği gibi yardım eder ve Allah'a güzel bir borç verirseniz elbette günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra içinizden kim küfre saparsa muhakkak o, doğru yoldan sapmış olur.'

13- Böyleyken sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar, kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Kendilerine verilen öğütten önemli bir kısmı da unuttular. İçlerinden pek azı müstesna olmak üzere sen onların daima hainlik ettiklerini görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphe yok ki Allah, ihsan sahiplerini sever.

12. Yüce Allah, İsrailoğullarından ağır ve pekiştirilmiş bir söz aldığını haber vermekte, bu sözün niteliğini, gereğini yerine getirmeleri halinde alacakları ecirleri, yerine getirmeyecek olurlarsa da kazanacakları günahı bildirmektedir. Daha sonra Yüce Allah, onların bu sözlerinin gereğini yerine getirmediklerini ve kendilerine verdiği cezayı haber vermektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından misak,"** oldukça ağır ve pekiştirilmiş bir söz **"almıştı."**

"İçlerinden on iki de nakib göndermiştik." Altındakilere başkanlık edecek ve onların işlerine nezaret edecek on iki kişi tayin etmiştik. Bu, onlara nezaret etsinler, emrolundukları şeyleri yerine getirmeleri için onları teşvik etsinler ve doğruya davet etsinler diyeydi. **"Allah,"** bu yükleri yüklenen nakiblere **"buyurmuştu ki: Şüphesiz Ben"** yardım ve desteğimle **"sizinle beraberim."** Yardım ve destek ise bunu hak ettirecek çaba oranındadır. Daha sonra Allah *azze ve celle* onlardan aldığı sözü, haber vererek şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun eğer namazı dosdoğru kılar," gereklerini yerine getirerek ve devamlı olmak üzere hem zahiren hem batınen eda eder, **"zekâtı"** hak sahiplerine **"verir,"** en faziletlileri ve mükemmelleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* olan bütün **"peygamberlerime inanır, onlara gereği gibi yardım eder,"** tazim eder ve onlara karşı gerekli olan ihtiramı ve itaati gösterirseniz **"ve Allah'a güzel bir borç verirseniz,"** samimiyet, ihlâs ve helâl kazançtan sadaka verir ve ihsanda bulunursanız; evet, bütün bunları yerine getirecek olursanız **"elbette günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım."** Böylelikle bunları yapanlara hem arzu edilen cennet ve içindeki nimetlerin verileceği, hem de hoşlanılmayan şeyler olan günahların affedileceği ve cezaların bertaraf edileceği va'dedilmektedir. **"Bundan,"** yani yeminlerle sağlamlaştırılıp pekiştirilmiş ve mükafatı da söz konusu edilerek teşvik edilmiş bu sözden/ahidden, bu yükümlülüklerden **"sonra içinizden kim küfre saparsa muhakkak o, doğru yoldan"** kasten/bilerek **"sapmış olur."** Böylelikle de mükâfattan mahrumiyet ve cezanın gerçekleşmesi gibi sapıtanların hak ettikleri şeyleri hak eder.

13. Bu buyrukta sanki şöyle denmektedir: Acaba onlar, Allah'a verdikleri bu sözü yerine getirdiler mi, bozdular mı? İşte Yüce Allah, onların bu sözlerini bozduklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Böyle iken sözlerini bozdukları için,"** yani sözlerini bozmaları sebebiyle onları çeşitli şekillerde cezalandırdık:

Birincisi: "Onları lanetledik," rahmetimizden kovup uzaklaştırdık. Çünkü onlar bizzat kendilerine karşı rahmet kapılarını kapatmışlardı. Rahmetin en büyük sebebi olan kendilerinden alınan sözü yerine getirmemişlerdi.

İkincisi: "Kalplerini katılaştırdık," öğütlerin etkilemeyeceği, âyet ve uyarıların fayda sağlamayacağı kadar katı hale getirdik. O nedenle herhangi bir teşvik onları harekete geçirmiyor, herhangi bir korkutma sebebiyle de ellerini kötülükten geri çekmiyorlardı. Hidâyetin de, hayrın da hiçbir fayda sağlayamayacağı,

kötülükten başka bir şeyi bulunmayan böyle bir kalbe sahip olmak, bir kul için en büyük cezalardan biridir.

Üçüncüsü: "Onlar, kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler," yani kelimeleri yerlerinden oynatma ve tahrif edip değiştirme belasına uğradılar. Allah'ın belli bir manayı murad ettiği sözü Allah ve Rasûlünün murad ettiğinden başka bir manaya soktular.

Dördüncüsü: "Kendilerine verilen öğütten önemli bir kısmı da unuttular." Onlara Tevrat ile ve Allah'ın Mûsâ'ya indirdikleriyle öğüt verildi. Fakat onlar bunun önemli bir bölümünü unuttular. Bu ifade hem onun bilgisinin unutulmasını ve onların bu ilmi unutup kaybettiklerini ifade etmektedir. Yani Allah'ın onlara bir ceza olmak üzere bunları unutturduğunu, onların bir çoğunun ellerinde bulunmadığını ifade etmektedir. Hem de bu, emrolunanı terk etme anlamındaki amelin unutulmasını da ifade etmektedir. Böylece onlar emrolunduklarını yerine getirmek muvaffakiyetine nail olamadılar. Bu ayet, kitap ehlinin kitaplarında zikrolunan yahut da kendi dönemlerinde meydana gelen ama onların inkâr ettikleri bazı şeylerin, unuttukları şeyler arasında olduğuna delil gösterilebilir.

Beşincisi: Sürekli bir hainliktir ki **"içlerinden pek azı müstesna olmak üzere sen onların daima"** hem Allah'a hem de mü'min kullara **"hainlik ettiklerini görürsün."** Onların en büyük hainlikleri ise kendilerine öğüt veren, haklarında hüsnü zan besleyen kimseye karşı hakkı gizlemeleri ve küfürleri üzere kalmalarıdır. Bu, çok büyük bir hainliktir.

İşte bu hoş olmayan hasletler, onların sıfatlarına sahip olan herkes hakkında geçerlidir. Yani Allah'ın verdiği emirleri yerine getirmeyen ve Allah'ın kendisinden aldığı sözlere riâyet etmeyen herkes, tıpkı İsrailoğulları gibi lanetten, kalp katılığından, sözlerin tahrif edilmesi ile müptela oluştan hak ettiği payını alır ve doğruya ulaşma muvaffakiyetini elde edemez. Kendisine verilen öğüdün bir bölümünü de unutur ve mutlaka hainliğe müptela olur. Yüce Allah'tan esenlik dileriz.

Allah Teala, onlara hatırlatılan şeylere "حظ" (önemli bir pay, nasip) adını vermektedir. Çünkü en büyük pay ve nasip odur. Onun dışında kalanlar ise geçici dünyevî nasiplerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Derken zineti içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler dediler ki: "Keşke Karun'a verilenin bize de verilseydi. Gerçekten de o büyük bir pay sahibidir."** (el-Kasas, 28/79) Yüce Allah faydalı olan pay hakkında da şöyle buyurmaktadır: **"Buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur."** (Fussilet, 41/35)

Yüce Allah'ın: **"içlerinden pek azı müstesna olmak üzere"** buyruğuna gelince, yani bu pek az bölüm Allah'a verdikleri sözlerinde bağlı kaldılar. O da onlara muvaffakiyet verdi ve onları dosdoğru yola iletti. **"Yine de sen onları affet ve aldırış etme."** Yani onlardan affedilmelerini gerektiren türden sadır olacak ve seni rahatsız edecek şeyler dolayısıyla onları sorgulama, onları bağışla! Çünkü bu ihsan çeşitlerindendir. **"Şüphe yok ki Allah ihsan sahiplerini sever."** Allah hakkında ihsan, Allah'a O'nu görüyormuşçasına ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan dahi O seni görür. Yaratılmışlar hakkında ihsan ise onlara dinî ve dünyevî bakımdan faydalı olacak şeyleri karşılıksız olarak vermektir.

﴿وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ
فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ بِمَا كَانُواْ
يَصۡنَعُونَ ١٤﴾

14- "Biz nasârâyız" diyen (Hıristiyanlardan) da mîsâk almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden önemli bir kısmı unuttular. Biz de Kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlık yerleştirdik. Allah yaptıklarını onlara haber verecektir.

14. Yani yahudilerden söz ve ahit aldığımız gibi aynı şekilde **"Biz nasârâyız"** yani Meryem oğlu İsa'nın yardımcılarıyız, diyen ve böylece Allah'a ve rasûllerine, onların getirdiklerine iman ettiklerine dair kendilerini tezkiye edenlerden de sağlam bir şekilde söz almıştık. Bununla birlikte onlar da ahitlerini bozdular.

"Onlar da kendilerine verilen öğütlerden önemli bir kısmı unuttular" Hem ilmi unuttular, hem de ameli unuttular. **"Biz de Kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlık yerleştirdik."** Onların kimini kimine musallat kıldık. Aralarında öyle kötülükler ve öyle olumsuzluklar oldu ki bu, birbirlerine kin duymalarına ve birbirlerine Kıyamet gününe kadar sürüp gidecek düşmanlıklar beslemelerine sebep oldu. Bu, gözle görülen bir durumdur. Zira Hıristiyanlar hâlâ kin, düşmanlık ve ayrılık içerisindedirler. **"Allah onlara yaptıklarını haber verecektir."** ve bundan dolayı onları cezalandıracaktır.

﴿ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ
تُخْفُونَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ۚ قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ
وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ
وَيُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴾

15- Ey ehl-i kitap, size Rasulümüz geldi. O, kitaptan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor ve birçoğunu da affediyor. Şüphesiz ki size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir.

16- Ki Allah onunla, rızası ardınca gidenleri selamet yollarına iletir, onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru yola iletir.

15. Yüce Allah, yahudi ve hristiyanlardan oluşan kitap ehlinden almış olduğu sözü ve onların -pek azı müstesna- bu sözü bozduklarını beyan ettikten sonra hepsine Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmelerini emretmiş ve onlara, onun nübüvvetinin doğruluğuna dair kesin bir belgeyi delil göstermiştir: Bu peygamber onlara, insanlardan -hatta kendi dinlerine mensup olan avamdan bilesakladıkları pek çok şeyi haber vermektedir. İlim konusunda parmakla gösterilecek kimseler iken, o dönemde başkaları da ancak onlar kadar bilgi sahibiyken ve ilim sahibi olmaya istekli olan kimseler ilmi ancak onlar vasıtasıyla öğrenebilecek durumdayken Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gelip kendi aralarında gizlemeye çalıştıkları hususları beyan eden bu Kur'ân-ı Azim'i getirmesi -üstelik okuması ve yazması olmayan bir ümmi olarak bunu gerçekleştirmesi- onun risaletinin kesin oluşunun en açık delillerindendir. Onların kitaplarında Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sıfatlarının bulunması, ona dair müjdelerin yer alması, recm âyetini açıklaması vb. hususlar bu delillerin örnekleri arasındadır.

"Birçoğunu da affediyor." Hikmetin, açıklanmasını gerektirmediği hususları açıklamaksızın bırakıyor. **"Şüphesiz ki size Allah'tan bir nur ve"** bilgisizliğin karanlıklarına ve sapıklığın körlüğüne karşı kendisiyle aydınlanılan **"apaçık bir Kitap"** Kur'ân-ı Kerîm **"gelmiştir."** Allah'ı, isimlerini, sıfatlarını, fiillerini bilmek, şer'î ve cezaî hükümler gibi insanların din ve dünya ile ilgili gerek duyacakları bilgileri açıklayan bir kitaptır bu.

16. Kur'ân-ı Kerîm ile kimler hidâyet bulacak? Hidâyetin gerçekleşmesi için kulun yerine getirmesi gereken şeyler neler? Bu konuda da Allah *azze ve celle* şöyle buyurmaktadır: **"Ki Allah onunla, rızası ardınca gidenleri selamet yollarına iletir."** Allah'ın rızasını elde etmeye gayret ve çaba gösterme benzeri güzel bir maksada sahip olan kimseleri Allah, selamet yollarına iletir, hidayet eder. O yolları izleyenler, azaptan yana selamette olurlar ve bu da o kimseyi selamet yurduna (cennete) ulaştırır. Hidayet de icmalî ve tafsilî olarak hakkı bilmek ve gereğince amel etmektir. **"Onları, izni ile karanlıklardan,"** küfür, bid'at, masiyet, bilgisizlik ve gafletin karanlıklarından **"aydınlığa,"** imanın, sünnetin, itaatin, ilim ve zikrin aydınlığına **"çıkarır."** Bütün bunlar ise Allah'ın izniyle hidâyetin kapsamına girerler. O Allah'ın dilediği olur, dilemediği hiçbir şey de olmaz. **"ve dosdoğru yola iletir."**

﴿ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ
مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ ٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ
جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Andolsun ki: 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir.' diyenler kâfir olmuşlardır. De ki: Eğer Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse O'ndan kim bir şey kurtarabilir? Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Allah her şeye gücü yetendir.

17. Yüce Allah, kitap ehlinden ahit aldığını, onların bu ahdin gereğini yerine getirmeyip bozduklarını beyan ettikten sonra onların son derece çirkin sözlerini de zikretmekte ve hıristiyanların, kendilerinden başka hiçbir kimsenin söylemediği **"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir."** şeklindeki sözlerini bildirmektedir. Onların bu konuda şüphe ve tereddüde düşmelerinin sebebi ise İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesidir. Onlar, İsa hakkında böyle batıl bir inanca saplandılar. Ama Havva da İsa'ya benzemektedir. Zira o da annesiz yaratılmıştır. Adem ise bu konuda ondan daha ileridedir. Zira o hem babasız, hem de annesiz olarak yaratılmıştır. O halde niye Mesih'in ilah olduğunu ileri sürdükleri gibi bunların da ilâh olduğunu iddia etmiyorlar? İşte bu, onların sözlerinin delilsiz olduğunun, hatta şüphe dahi söz ko-

nusu olmaksızın hevaya uymak olduğunun göstergesidir. Yüce Allah da onların bu iddialarını açık ve aklî delillerle reddederek şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Eğer Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse O'ndan kim bir şey kurtarabilir?" Allah, sözü edilenleri helâk etmeyi dileyecek olsa onların bunu engelleme gücü ve imkânı olmadığına, karşı koyacak kudretleri olmadığına göre bu, kendisinin helâk edilmesini engelleyemeyen kimsenin ilâhlığının söz konusu olamayacağına ve hiçbir kurtuluş gücüne sahip olmadığına da açık bir delildir. Yüce Allah'ın bir ve tek olduğunun delillerinden biri de şudur: **"Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı Allah'ındır."** O kevnî, şer'î ve cezaî hükmü gereğince onlarda tasarrufta bulunur. Onlar da Allah'ın egemenliği ve idaresi altındadırlar. O halde hiç muhtaç ve mülkiyet altındaki bir kulun, her bakımdan muhtaç olmayan, bir mabud ve ilâh olması mümkün olabilir mi? Bu, imkânsız şeylerin en ileri derecede olanlarındandır.

Ayrıca onların Meryem oğlu İsa Mesih'in babasız olarak yaratılmasını garip karşılamalarının açıklanabilir bir tarafı da yoktur. Çünkü Şüphesiz Allah **"dilediğini yaratır."** Dilerse baba ve anneden -diğer Âdemoğulları gibi- dilerse Havva'da olduğu gibi bir babadan fakat annesiz, dilerse de İsa'da olduğu gibi babasız, sadece anneden yaratır. Dilerse de Âdem gibi hem babasız, hem annesiz yaratır. Allah *azze ve celle*'nin herhangi bir şekilde yaratması, O'nun her hususta geçerli olan meşiet ve iradesi iledir ve hiçbir şey O'nun irade ve meşieti açısından zor değildir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah her şeye gücü yetendir."** buyurmaktadır.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾﴾

18- Yahudi ve hıristiyanlar, 'Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz.' dediler. De ki: Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin size azap ediyor? Hayır, siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediği kimseyi mağfiret eder, dilediği kimseye de azap eder. Göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki her şeyin hükümranlığı Allah'a aittir. Dönüş de yalnız O'nadır.

18. Yahudi ve hristiyanların iddialarından biri de kendilerini temize çıkarmak üzere ortaya attıkları batıl bir iddiada bulunmalarıdır. Şöyle ki onların her biri ayrı ayrı **"Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz."** demişlerdi. Onların dinlerine göre **"oğul,"** sevgili demektir. Bununla gerçek oğulluğu kastetmemişlerdi. Çünkü bu oğulluk, sadece hristiyanların Mesih hakkındaki görüşleri için söz konusudur. Yüce Allah delilsiz bir iddiada bulundukları için onların bu görüşlerini reddetmek üzere şöyle buyurmuştur: **"Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin size azap ediyor?"** Sizler gerçekten O'nun sevdikleri olsaydınız sizi cezalandırmazdı. Allah *azze ve celle* ancak kendisini razı edecek olan işleri yapan kimseleri sever. **"Hayır, siz de O'nun yarattığı insanlardansınız."** Sizin hakkınızda da ilâhî adalet ve lütfun hükümleri cereyan eder. **"O, dilediği kimseyi"** mağfirete layık olursa **"mağfiret eder,"** azabı gerektiren sebepleri yerine getiren **"dilediği kimseye de azap eder."**

"Göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki her şeyin hükümranlığı Allah'a aittir. Dönüş de yalnız O'nadır." Yani sizler O'nun egemenliği altındaki varlıklardansınız. Âhiret yurdunda da Allah'ın huzuruna dönecek kimselersiniz ve O, size amellerinizin karşılığını verecektir. Bu böyle olduğuna göre sizi özel olarak böyle bir üstünlüğe sahip kılan nedir?

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾﴾

19- Ey ehl-i kitap! Size peygamberlerin arasının kesildiği bir zamanda size açıklamalarda bulunan Rasûlümüz geldi. Ta ki 'Bize ne bir müjdeleyici ne de bir uyarıcı geldi.' demeyesiniz. İşte size, gerçekten müjdeleyici ve uyarıcı gelmiş bulunuyor. Allah'ın her şeye gücü yeter.

19. Allah Teala, kitap ehlini, kendilerine ihsan etmiş olduğu lütufları sebebiyle Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmeye, **"peygamberlerin arasının kesildiği"** ve ona ihtiyacın şiddetle arttığı **"bir zamanda"** onu kendilerine gönderen Allah'a şükretmeye davet etmektedir. Bu durum ona imanı gerektiren bir husustur. Ayrıca o peygamber kendilerine bütün ilâhî talepleri ve şer'î hükümleri açıklamaktadır. Allah böylelikle onların ileri sürebilecekleri herhangi bir mazeret bırakmamış ve onların **"Bize ne bir müjdeleyici ne de bir uyarıcı**

geldi." demelerini önlemiş olmaktadır. Çünkü **"İşte size, gerçekten müjdeleyici ve uyarıcı gelmiş bulunuyor."** Onlara gönderilen bu Peygamber, dünya ve âhiretteki mükâfatı müjdelemekte, bunları kazandıran amelleri ve bu amelleri işleyenlerin niteliklerini açıklamaktadır. Buna karşılık dünya ve âhiretteki ceza ile korkutmakta, bunların gereği olan amellerden ve bu amelleri işleyenlerin niteliklerinden de sakındırmaktadır.

"Allah'ın her şeye gücü yeter." Tüm varlık alemi, itaatle boyun eğerek O'nun kudretine teslim olmuştur. Onların hiçbiri O'na karşı gelmeye, isyana kalkışamaz. Peygamberler göndermesi, kitaplar indirmesi, onlara itaat edenleri mükâfatlandırması, onlara karşı gelip isyan edenleri de cezalandırması Allah'ın kudretinin bir tecellisidir.

﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم
مُّلُوكًا وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِى كَتَبَ
ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا
لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ
ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمَا ٱدْخُلُوا۟ عَلَيْهِمُ ٱلْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَٰلِبُونَ
وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا۟ فِيهَا
فَٱذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى
وَأَخِى فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً
يَتِيهُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ﴾

20- Hani Mûsâ, kavmine şöyle demişti: 'Ey kavmim, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki O, içinizden peygamberler göndermiş, sizi hükümdar yapmış ve alemlerden hiç kimseye vermediğini de size vermişti.'

21- 'Ey kavmim, Allah'ın size yazdığı Arz-ı Mukaddes'e girin, arkanıza dönmeyin. Yoksa kaybedenler olarak geri dönersiniz.'

22- Dediler ki: 'Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var. Doğrusu onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa o zaman gireriz.'

23- Korkanlardan, Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki kişi dedi ki: 'Üzerlerine kapıdan girin, oradan girdiniz mi muhakkak siz

galip gelirsiniz. Eğer iman edenler iseniz yalnız O'na güvenip dayanın.'

24- Onlar da şöyle dediler: 'Ey Mûsâ, onlar orada bulundukça biz asla oraya girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz de şuracıkta oturuyoruz.'

25- (Musa,) **'Ey Rabbim, ben kendimle kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle o fasıklar topluluğunun arasını ayır.' dedi.**

26- Buyurdu ki: 'Artık orası onlara kırk yıl haram edildi. O yerde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. Artık sen de o fasıklar topluluğu için üzülme!'

20. Yüce Allah, Mûsâ ve kavmine, Firavun ve kavminden de, esaret ve kölelikten de kurtulma nimetini ihsan edince onlar, kendi vatan ve meskenleri olan Beytu'l-Makdis ile civarına gitmek üzere yola çıkmışlardı. Beytü'l-Makdis'e yaklaştıkları vakit Allah onlara düşmanları yurtlarından çıkarmak üzere cihadı farz kılmıştı. Mûsâ, cihada atılmaları için onlara öğüt vermiş ve hatırlatmalarda bulunup şöyle demişti: **"Ey kavmim, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın,"** yani kalplerinizle hatırlayıp dillerinizle anın. Çünkü bunları hatırlayıp anmak, Allah'ı sevmeye ve O'na ciddiyetle ve gayretle ibadete sevkeder.

"İçinizden peygamberler göndermiş," bu peygamberler de sizleri hidâyete çağırmış, helâk olmakla sonuçlanacak yolları izlemekten sizleri sakındırmış, sizleri ebedî mutluluğu elde etmeye teşvik etmişlerdi. Ayrıca onlar size bilmediğiniz şeyleri de öğretiyorlardı. **"Sizi hükümdar yapmış,"** kendi işinizin, idarenizin söz sahibi kendiniz olmuştunuz. Düşmanlarınızın sizi köleleştirmesi ortadan kalkmış, bunun sonucunda da kendi işlerinizi kendiniz çekip çevirmeye/yönetmeye başlamış ve dininizi uygulama imkânı bulmuştunuz.

"Alemlerden hiç kimseye vermediğini," dinî ve dünyevî nimetleri **"de size vermişti."** Onlar o dönemde insanların en hayırlıları ve Allah nezdinde en değerlileriydi. Allah onlara başkalarına vermediği nimetleri ihsan etmişti. İşte Musa, iman edip imanlarını sağlamlaştırmalarını, cihad üzere sebat etmelerini ve cihada cesaretle atılmalarını sağlayacak şekilde kendilerine ihsan edilmiş olan dinî ve dünyevî nimetleri hatırlattı ve sonra şöyle dedi:

21. "Ey kavmim, Allah'ın size yazdığı Arz-ı Mukaddes'e," tertemiz kılınmış toprak parçasına **"girin"** dedi. Böylelikle eğer Allah'ın haberini tasdik eden iman ehli kimseler iseler ruhlarının huzur ve sükûnla dolmasını sağlayacak bir haberi onlara verdi. Allah'ın kendilerine oraya girmelerini takdir etmiş olduğunu, düşmanlarına karşı da muzaffer olacaklarını yazdığını bildirdi ve şöyle devam etti: **"Arkanıza dönmeyin, yoksa kaybedenler olarak geri dönersiniz."** Düşmanlarınıza karşı elden kaçıracağınız zafer ve kendi ülkenizi fethetme imkânını kaybedişiniz dolayısıyla dünyanızı kaybedersiniz. Elden kaçıracağınız mükâfat ve masiyetiniz sebebiyle hak edeceğiniz ceza sebebiyle de âhiretinizi kaybedersiniz.

22. Onlar da imanlarının zayıflığına, nefislerinin gevşekliğine, Allah ve Peygamberinin emrine aldırmadıklarına delil olacak bir söz söylediler: **"Ey Mûsâ, orada zorba,"** oldukça güçlü ve savaşçı kimselerden oluşan **"bir topluluk var,"** yani bu, bizim oraya girişimizin engelleri arasındadır. **"Doğrusu onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa o zaman gireriz."** Bu ise korkaklıktan ve yakîn azlığından ötürü söylenmiş bir sözdür. Aksi takdirde akıllarını başlarına toplamış olsalardı, kendilerinin de, onların da insanoğlu olduklarını ve asıl güçlü kimsenin Allah'ın kendi tarafından bir kuvvetle destek verdiği kimseler olduğunu bilirlerdi. Çünkü güç, kuvvet ve takat, ancak Allah iledir. Yine onlara karşı zafer kazanacaklarını da bilirlerdi. Çünkü Allah onlara bu konuda özel olarak vaatte bulunmuştu.

23. "Korkanlardan," yani Allah'tan korkanlardan; kavimlerini yüreklendiren, düşmanlarına karşı savaşıp yurtlarını ele geçirmeye azmettiren, **"Allah'ın kendilerine"** tevfik ve böyle bir yerde önemli derecede ihtiyaç hissedilen hak sözü söyleme başarısı, sabır ve yakînle **"nimet verdiği iki kişi dedi ki: 'Üzerlerine kapıdan girin. Oradan girdiniz mi muhakkak siz galip gelirsiniz.'"** Yani sizin onlara karşı zafer kazanmanızın arasında tek engel, onlara hücum etme kararını verebilmeniz ve üzerlerine kapıdan girmenizdir. Siz üzerlerine kapıdan girdiniz mi onlar bozguna uğrayıverecekler. Daha sonra en güçlü hazırlığı onlara emrederek **"Eğer iman edenler iseniz yalnız O'na güvenip dayanın."** dediler. Özellikle böyle bir konumda Allah'a tevekkül, işi oldukça kolaylaştırır ve düşmanlara karşı zafer sağlar. Bu, tevekkülün farz olduğuna ve kulun tevekkülünün, imanı oranında söz konusu olacağına bir delildir.

24. Ancak böyle bir söz de onlara fayda sağlamadı, onları kınamanın da bir yararı olmadı. Böylece ancak en aşağılık kimselerin söyleyeceği şu sözleri söylediler: **"Ey Mûsâ, onlar orada bulundukça biz asla oraya girmeyiz. Sen ve**

Rabbin gidin savaşın, biz şuracıkta oturuyoruz." Bu ne kadar da çirkin bir sözdür! Böyle zorlu ve önemli bir konumda peygamberlerine karşı verdikleri cevap ne kötüdür! Oysa bu konumda peygamberlerine yardımcı olmaları ve kendi maneviyatlarını pekiştirip yükseltmeleri gerekirdi. Hatta bu önemli bir ihtiyaçtı. İşte bu ve benzeri konumlar, diğer ümmetlerle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti arasındaki farkı ortaya çıkarmaktadır. Çünkü ashab-ı kiram, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e -Bedir günü savaşma hususunda onlarla istişare ettiği ama onlara savaşmayı kesin olarak emretmediği halde- şöyle demişlerdi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer sen bizimle şu denize dalacak olursan şüphesiz biz de seninle birlikte ona dalarız. Eğer sen bizi ölüme kadar götürecek olsan bizden hiçbir kimse senden geri kalmayacaktır. Biz, Mûsâ'nın kavminin Mûsâ'ya dedikleri gibi **'Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz şuracıkta oturuyoruz.'** demeyiz. Aksine biz şöyle diyoruz: 'Sen ve Rabbin savaşın, şüphesiz biz de sizinle birlikte senin önünde, arkanda, sağında ve solunda savaşacağız.'"[73]

25. Mûsâ *aleyhisselam* onların kendisine başkaldırdıklarını görünce şöyle dedi: **"Ey Rabbim, ben kendimle kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum."** Yani onlarla savaşmak hususunda bize itaat edilmiyor ve ben bunlar üzerinde zorbalık edecek durumda da değilim. **"Artık bizimle o fasıklar topluluğunun arasını ayır."** Hikmetinin gerektirdiği cezayı üzerlerine indirmek suretiyle bizimle onlar arasında hükmünü ver. İşte bu, onların söz ve fiillerinin fasıklığı gerektiren büyük günahlardan olduğuna delildir.

26. Yüce Allah, Mûsâ'nın duasına cevap vermek üzere **"Buyurdu ki: Artık orası onlara kırk yıl haram edildi. O yerde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır."** Yani onlara verilen cezanın bir bölümü de şudur: Allah'ın kendilerine yazıp takdir etmiş olduğu bu şehire girmelerini biz kırk yıl süreyle haram (yasak) kılacağız. Yine bu müddet zarfında yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar, yollarını bulamayacaklar ve rahat edemeyecekler. Bu dünyevî bir ceza idi. Muhtemeldir ki Allah bununla onların günahlarını örtmüş ve bundan daha büyük cezayı bu yolla onlardan uzaklaştırmıştır. Bu buyrukta işlenen günahın cezasının, mevcut nimetin zeval bulmasıyla yahut varlık sebebi meydana gelmiş bir nimetin engellenmesiyle ya da bir başka zamana ertelenmesiyle gerçekleşebileceğine delil vardır. Bu süren hikmeti de bu sözlerin sahiplerinin çoğunun ölmesi olabilir. Zira o sözler sabrı ve sebatı olmayan, aksine düşmanına köleliğe alışmış, kendisini yüceltecek,

73 Bk. Müslim, Cihad 83.

bulunduğu halden yükseltip ilerletecek herhangi bir gayretten yoksun kalplerden sadır olmuştu. O habis nesil ölünce, kalpleri ve akılları ile düşmanlarını kahretmeye talip olan, köleliği kabul etmeyen, mutluluğa engel olan zillete razı olmayan, eğitilmiş yeni bir nesil oluşacaktı.

Allah, kulu Mûsâ *aleyhisselam*'ın genel olarak bütün insanlara, özellikle de kavmine karşı çok merhametli olduğunu bildiği, onlara karşı kalbinin oldukça yumuşayacağını ve kendisini böyle bir ceza dolayısıyla onlar hakkında üzüntü duymaya itecek bir şefkate sahip olduğunu ya da bu cezanın kalkması için -Allah onu kesin ve kaçınılmaz kılmakla birlikte- dua edebileceği ihtimali dolayısıyla, **"Artık sen de o fasıklar topluluğu için üzülme"** buyurdu. Yani onlar için kederlenme. Çünkü onlar fasıklık edip yoldan çıkmışlardır. Onların fasıklıkları da başlarına bu musibetin gelmesini gerektirmiştir. Yoksa Biz onlara bu yolla zulmetmiş olmuyoruz.

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ
الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (٢٧) لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا
أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (٢٨) إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي
وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ (٢٩) فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ
فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٣٠) فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ
يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي
فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ (٣١)﴾

27- Bir de onlara Adem'in iki oğlunun kıssasını hak ile oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birininki kabul olunmuş, diğerindenki kabul olunmamıştı. O, 'Seni mutlaka öldüreceğim.' demişti. Öbürü, 'Allah, ancak muttakilerden kabul eder.' demişti.

28- 'Yemin ederim eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatsan bile ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Çünkü ben, alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.'

29- 'Ben isterim ki sen kendi günahını da, benim günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte zalimlerin cezası budur.'

30- Nihâyet nefsi ona kardeşini öldürmeyi güzel gösterdi de o da onu öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.

31- Sonra Allah ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz mi oldum?' dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.

27. "Bir de onlara Adem'in iki oğlunun kıssasını hak ile oku." Yani insanlara Adem'in iki oğlu arasında meydana gelen olayı hak ile anlat, yalan değil doğru, oyun değil ciddi olan bu hadiseyi onlara haber verip oku ki ibret alacak olanlar ibret alsın. Adem'in iki oğlundan kasıt, âyetin zahirinin ve siyakın da delâlet ettiği üzere kendi sulbünden olan iki oğludur. Müfessirlerin büyük çoğunluğunun görüşü de budur. Yani sen insanlara onların, -sonu, sözü geçen duruma kadar varan kurban sunmalarıyla ilgili- haberlerini oku:

"Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı." Onların her biri, Yüce Allah'a yakınlaşmak kastıyla malının bir bölümünü ayırmıştı. **"birininki kabul olunmuş, diğerininki ise kabul olunmamıştı."** Bu ise semadan gelen haberle ya da geçmiş ümmetlerde görülen âdet ile anlaşılmıştır ki o dönemlerde kurbanın Allah tarafından kabul olunduğunun alâmeti, semadan gelen bir ateşin o kurbanı yakmasıydı.

Adem'in, kurbanı kabul olunmayan oğlu kıskançlık ve çekememezlik ederek kardeşine, **"Seni mutlaka öldüreceğim."** demişti. Diğeri ise bu hususta onu yumuşatmak üzere **"Allah ancak muttakilerden kabul eder."** diye cevap vermişti. Ben beni öldürmeni gerektiren ne günah işledim, ne suçum var? Ben sadece bana da, sana da, herkese farz olan takvayı yerine getirip Allah'tan korkup sakındım o kadar! Burada sözü geçen muttakilerle ilgili en sahih görüş; bu ameli yerine getirme hususunda Allah'tan korkup sakınanlar, yani Yüce Allah'ın rızasını talep ederek, ihlas ile ve Allah Rasûlünün sünnetine ittiba ile amel edenler şeklindedir.

28. Daha sonra, onu öldürmeyi ne saldırma ne de savunma şeklinde istediğini haber vererek **"Sen beni öldürmek için bana elini uzatsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim."** dedi. Bu, benim korkaklığım ve acizliğim dolayısıyla değil, aksine **"ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."** Allah'tan korkan bir kimse ise günahlara, özellikle de büyük günahlara kalkışmaz. Bu, kendisini öldürmek isteyen kardeşine bir uyarı, Allah'tan korkup O'na karşı takvâlı olması gerektiğine dair bir hatırlatma idi.

29. "Ben isterim ki; sen kendi günahını da, benim günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın." Yani eğer ben katil veya maktul olmaktan birisi olacaksam, senin beni öldürmeni tercih ederim. Böylelikle her iki günahı da sen yüklenmiş olursun. **"İşte zalimlerin cezası budur."** Bu da öldürmenin büyük günahlardan ve cehenneme girmeyi gerektiren suçlardan olduğuna delildir.

30. Ancak cani bu sözlerden dolayı cinâyeti işlemekten geri durmadı. Bu azarın ona bir faydası olmadı. Kararını sürdürdü ve sonunda nefsi kendisine kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı. Oysa şeriat ve insan tabiatı cana gereken saygıyı göstermeyi gerektirmektedir. **"O da onu öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.."** Dünya ve âhiretini kaybedenlerden oldu. Her katilin önünde böyle bir yolu ilk açan kişi o oldu. *"Kim kötü bir yol açacak olursa onun vebali ve kıyamet gününe kadar onunla amel edecek olanların vebali o kimsenin üzerinedir."*[74] İşte bu bakımdan sahih hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Bir can öldürüldü mü mutlaka onun kanının* (cezasının) *yarısı, Âdem'in* (katil olan) *ilk oğlunun boynuna yüklenir. Çünkü öldürme çığrını ilk açan kişi odur."*[75]

31. Kardeşini öldürdükten sonra onu ne yapacağını bilememişti. Çünkü Âdemoğullarından ilk ölen kişi oydu. Bunun üzerine **"Allah ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini"** bu yolla **"göstermek için yeri eşeleyen"** ölmüş bir kargayı gömmek üzere toprağı bir kenara çeken **"bir karga gönderdi."** Yüce Allah burada **"ceset"**e (avret anlamına da gelen) "سوأة" demiştir. Çünkü ölenin cesedi bir çeşit avrettir. **"Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu."** İşte bütün masiyetlerin akibeti bu şekilde pişmanlık ve hüsrandır.

﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ﴾

32- İşte bundan dolayı İsrailoğullarına şöyle yazdık: 'Her kim bir cana veya yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın birini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de birini yaşatırsa bütün insanları yaşatmış gibi olur.' Andolsun peygamberlerimiz onlara apaçık belgelerle geldiler. Sonra içlerinden birçoğu (bütün) **bunlardan sonra yine de yeryüzünde taşkınlık etmekteler.**

74 Müslim, Zekât 69, İlm 15; Nesaî, Zekât 64; İbn Mâce, Mukaddime 14; Dârimî, Mukaddime 44.
75 Buhârî, İ'tisâm 15, Enbiyâ 1; Müslim, Kasâme 27; Tirmizî, İlm 14; İbn Mâce, Diyât 1.

32. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte bundan dolayı"** Adem'in iki oğlunun kıssalarında anlatıldığı üzere onlardan birinin kardeşini öldürüp kendinden sonrakiler için öldürme yolunu açması, öldürmenin âkıbetinin dünya ve âhirette çok vahim ve büyük bir zarar olması nedeniyle kendilerine semavî kitap indirilmiş olan **"İsrailoğullarına şöyle yazdık: Her kim bir cana veya yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın"** haksız yere **"birini öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur."** Çünkü onun bu şekilde davranışını açıklayabilecek ve haklı olarak öldürdüğünü ortaya koyabilecek herhangi bir gerekçesi yoktur.

Böyle bir kimsenin öldürülmeyi hak etmemiş bir canı öldürme cür'etini göstermesi, onun öldürdüğü kimseyle başkaları arasında bir fark görmediğini (herkesi öldürebileceğini) ortaya koymaktadır. Yine onun bu öldürmesinin tek sebebinin de kötülüğü emreden nefsine uyması olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kimseyi öldürme cür'etini göstermesi, bütün insanları öldürmesi gibidir.

Diğer taraftan bir kimse de **"birini yaşatırsa,"** yani nefsi kendisine onu öldürmeyi telkin etmesine rağmen öldürmez ve hayatta kalmasına vesile olur, Allah korkusu onu öldürmekten alıkoyarsa bu kimse de **"bütün insanları yaşatmış gibi olur."** Çünkü onun sahip olduğu Allah korkusu, öldürülmeyi hak etmemiş bir kimseyi öldürmesine engel olur.

Âyet-i kerime, öldürmenin iki sebepten biriyle caiz olabileceğine delildir: Ya bir kimse kasten ve haksız yere birini öldürürse -ki eğer mükellef ve maktûle denk olursa, maktûlün babası da değilse- onun öldürülmesi helâl olur ya da yeryüzünde insanların dinlerini, bedenlerini, mallarını ifsad etmek suretiyle fesat çıkartan bir kimse olursa öldürülmesi caiz olur.

Mesela mürted kâfirler, muharip kafirler, öldürmekten başka bir yolla kötülükleri önlenemeyen bid'at davetçileri vb. gibi. İnsanları öldürmek ya da mallarını almak kastıyla üzerlerine saldıran yol kesiciler, eşkıya ve benzerleri de bu kabildendir.

"Andolsun peygamberlerimiz onlara" hiçbir kimsenin karşı delil getirmeye imkân bulamayacağı **"apaçık belgelerle geldiler. Sonra içlerinden,"** insanlardan **"birçoğu** (bütün) **bunlardan sonra,"** yeryüzünde dosdoğru yürümeyi gerektiren ve karşı delil ileri sürme imkânı bırakmayan bu açıklamalardan sonra **"yeryüzünde"** masiyetler işlemek ve apaçık belgeleri/delilleri getiren peygamberlere aykırı davranmak suretiyle **"taşkınlık etmekteler."**

﴿إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ
يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ
لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبۡلِ أَن
تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهِمۡۖ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٣٤﴾﴾

33- Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesada çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da yer(lerin)den sürülmeleridir. Bu onlar için dünyada bir zillettir. Âhirette ise onlara büyük bir azap vardır.

34- Ancak elinize geçirmezden önce tevbe edenler müstesnadır. Bilin ki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

33. "**Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşan;**" Bunlar Allah Rasulüne karşı açıktan açığa düşmanlık gösteren, yeryüzünde küfür, haksız yere öldürme, malları alma ve yollarda korku salma suretiyle fesad çıkaran kimselerdir. Meşhur olan görüşe göre bu âyet-i kerime kasaba ve çöllerde insanların önlerini kesip mallarını gasbeden, onları öldüren ve onları korkutan yol kesiciler (eşkıya) hakkındadır ki insanlar, bu yol kesicilerin bulundukları yolları izlemekten kaçınırlar ve böylece bu yollar işlemez hale gelir. İşte Yüce Allah had uygulanması esnasında böylelerinin cezasının, sözü geçen hususlardan biri olduğunu haber vermektedir.

Müfessirler bu cezalar konusunda ihtilaf etmişlerdir: Bunlardan birini seçmede muhayyerlik var mıdır, yönetici ya da naibi her bir yol kesici hakkında zikredilen cezalardan maslahata uygun gördüğünü uygulayabilir mi? Ki ayetin zahirinden anlaşılan böyle olacağıdır. Yoksa cezaları, işledikleri suçlara göre mi olacaktır; zira işledikleri her suç için adaletli bir karşılık vardır ki, ayetteki hikmet buna delalet etmektedir ve Allah'ın hikmetine uygun olan da budur. Şöyle ki eğer hem cana kıyar hem de mala el koyarlarsa öldürülmeleri ve asılmaları gerekir. Tâ ki teşhir edilip rezil olsunlar ve başkaları da ibret alarak bu işten vazgeçsin. Eğer sadece adam öldürmüş, ama mal almamış iseler yalnızca öldürülmeleri kesinlik kazanır. Eğer mal alıp kimseyi öldürmemiş iseler çaprazlama olarak el ve ayaklarının kesilmesi gerekir ki bu durumda sağ el ile sol ayakları kesilir. Şayet insanlara korku salmış olmakla birlikte kimseyi öldürmemiş ve mal da almamış iseler sürgün edilirler ve tevbe ettikleri açıkça ortaya çıkıncaya kadar herhangi bir şehirde barınmalarına izin

verilmez. İbn Abbas *radıyallahu anhuma*'nın da önder alimlerin çoğunun da -teferruata dair hususlardaki farklılıkla birlikte- kanaati budur.

"**Bu**" ibretli ceza "**onlar için dünyada bir zillettir**" rezilliktir ve utanç sebebidir. "**Âhirette ise onlara büyük bir azap vardır.**" İşte bu, yol kesiciliğin dünyada horlanıp rezil olmaya âhirette de azap görmeye sebep teşkil eden en büyük günahlardan olduğunun delili olup bu işi yapanın, Allah'a ve Rasûlüne karşı savaş açmak olduğunu göstermektedir.

Böyle bir suçun büyüklüğü bu olduğuna göre yeryüzünün bu bozguncülardan arındırılması, yollarda yolcuların öldürülmemesi, mallarının alınmaması ve gidip gelenlerin korkutulmaması için gerekli önlemlerin alınıp emniyetin sağlanmasının en büyük iyiliklerden ve en üstün itaatlerden olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine bu, yeryüzünü ıslah etmek demektir, zira zıddı, yeryüzünde fesad çıkarmaktır.

34. "**Ancak elinize geçirmezden önce**" bu savaş açanlardan "**tevbe edenler müstesnadır. Bilin ki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**" Yani Allah böyle birisinden öldürülmek, asılmak, elinin ve ayağının çaprazlama kesilmesi, sürgüne gönderilme gibi kendi hakkını düşürür. Aynı şekilde yol kesicinin önce kâfir iken sonra İslâm'a girmesi, üzerindeki kul hakkını da düşürür. Eğer yol kesen kişi müslüman ise üzerindeki öldürme ve mal alma şeklindeki kul hakları düşmez.

Âyetin mefhumu, yol kesenin ele geçirilmesinden sonra tevbe etmesinin, hiçbir cezasını düşürmeyeceğine delildir. Buradaki hikmet açıkça anlaşılmaktadır, (yani tevbesinin samimi olması zayıf bir ihtimaldir). Tevbenin, yol kesenin ele geçirilmesinden önce olması halinde bu, ona yol kesenlere uygulanan haddin uygulanmasına engel teşkil ettiğine göre diğer günahlarda kişi, ele geçirilmeden önce vazgeçip tevbe ederse, hakkında söz konusu olan hadlerin bağışlanması öncelikle söz konusu olur.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ
لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٣٥﴾﴾

35- Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının, O'na vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

35. Bu, Allah'tan mü'min kullarına, imanlarının gereklerinden olan Allah'tan korkup sakınmaya, gazabına ve öfkesine uğramaktan kaçınmaya dair bir emirdir. Bunun için kulun çalışması, gücü ve imkanı yettiğince tüm gayretini harcaması,

Allah'ı öfkelendiren kalbin, dilin ve diğer azaların zahirî ve batınî masiyetlerinden uzaklaşması gerekir. Bunları terk edebilmek için de Allah'tan yardım dilemelidir. Ta ki O'nun gazabından ve azabından kurtulabilsin.

"Ona vesile," yani O'na yakınlaşmak, O'nun nezdinde makbul bir kimse olmak ve O'nun sevgisini kazanmak için yol **"arayın."** Bu da Allah için sevmek, Allah yolunda sevmek, korku, ümit, kalbî yöneliş, tevekkül gibi kalbe ait farzları, zekât ve hac gibi bedenî farzları; namaz, Kur'ân okuma ve zikir gibi hem kalbî hem bedenî farzları; insanlara mal, ilim, mevki ve bedenle çeşitli türlerde iyilikte bulunma ve Allah'ın kullarına nasihat etme (samimi olarak iyiliklerini istemek) gibi amelleri yapmakla olur. Çünkü bu ameller, Allah'a yakınlaştırıcı amellerdir. Kul bu amellerle Allah'a yakınlaşmaya devam ederse sonunda Allah onu sever. Allah onu sevince bu sefer onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olur ve Allah, onun duasını kabul eder.[76]

Daha sonra Allah *tebâreke ve teâlâ* kendisine yakınlaştırıcı bir ibadet olan kendi yolunda cihad etmeyi özellikle söz konusu etmektedir. Cihad; kâfirlerle savaşmak için kişinin malıyla, canıyla, görüşleriyle, diliyle, Allah'ın dininin zafere ulaşması için güç yetirebildiği her şeyiyle bütün gayretini ortaya koyması demektir. Bu tür bir ibadet, itaatlerin en üstünü ve Allah'a yakınlaştırıcı ibadetlerin en faziletlisidir. Bu ibadeti gereği gibi yerine getiren kimse, diğer ibadetleri haydi haydi yerine getirir.

"ki kurtuluşa/felaha eresiniz," yani masiyetleri terk edip itaatleri işleyerek O'ndan korkup sakınır, O'nun rızasını aramak suretiyle yolunda cihad ederek Allah'a vesile arayacak olursanız, felaha erersiniz. Felah; istenip arzu edilenleri elde etme başarısını sağlamak ve korkulup istenmeyen her şeyden yana da emin olmaktır. Bunun gerçek mahiyeti ise ebedî mutluluk ve sürekli nimetler içinde bulunmaktır.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُواْ بِهِۦ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُواْ مِنَ ٱلنَّارِ
وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾﴾

36- Yeryüzünde ne varsa hepsi, hatta bir o kadarı daha kafirlerin olsa ve onlar da kıyamet gününün azabından kurtulmak için

76 Bkz. Buhârî, Rikak 38.

onu fidye olarak verseler bu, onlardan kabul olunmaz. Onlar için çok acı bir azap vardır.

37- Ateşten çıkmak isterler. Ama oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

36-37. Yüce Allah, Kıyamet gününde kâfirlerin durumlarının oldukça feci olacağını ve onlar için çok şiddetli bir azap bulunduğunu haber vermektedir. Şayet O'nun azabından kurtulmak için yeryüzü dolusu altını ve bir o kadarını daha feda edecek olsalar da bunun onlardan kabul olunmayacağını ve onlara hiçbir fayda sağlamayacağını bildirmektedir. Çünkü fidye verecek yer artık geçmiştir. Geriye yalnızca ebediyen içinden çıkamayacakları, aksine sonsuza dek içinde kalmaya devam edecekleri sürekli ve can yakıcı azaptan başka bir şey kalmamıştır.

﴿وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓاْ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٣٨﴾ فَمَن تَابَ مِنۢ بَعْدِ ظُلْمِهِۦ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ
تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾﴾

38- Hırsızlık eden erkekle hırsızlık eden kadının ellerini, hem işlediklerine bir karşılık hem de Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere kesin. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

39- (Bununla birlikte) **her kim zulmettikten sonra tevbe edip** (halini) **ıslah ederse Allah elbette tevbesini kabul eder. Çünkü Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

40- Bilmez misin ki göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır? O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Allah her şeye güç yetirendir.

38. Hırsız (السَّارِقُ); başkasının eli sürülmemesi gereken malını, onun rızası olmaksızın gizlice alan kimseye denir. Hırsızlık ağır bir cezayı gerektiren büyük günahlardandır. Söz konusu ağır ceza ise -sahabeden bazılarının kıraatinde de olduğu gibi- sağ elinin kesilmesidir. Mutlak olarak "el" zikredildiği vakit onun sınırı bilekten başlar. Buna göre hırsızlık yapan bir kimsenin eli bilekten kesilir ve damarların tıkanıp kanın durması için zeytinyağında dağlanır. Ancak sünnet, bu

âyetin umumi ifadesini birkaç yönden kayıtlamış bulunmaktadır. Bu kayıtlardan birisi hırz; yani malın muhafaza altında olmasıdır. Hırsızlığın cezayı gerektirmesi için malın, mutlaka korunan bir yerden alınması gerekir. Her malın muhafazası da âdeten kendisine uygun olan korunma şeklidir. Koruma altında olmayan bir yerden çalan kimsenin eli kesilmez. Bir kayıt da çalınan malın nisab miktarını bulmasıdır ki bu, ya çeyrek dinar ya üç dirhem ya da bunlardan birine eşit olan bir kıymettir. Bundan daha aşağı değerde bir şey çalacak olursa elin kesilmesi söz konusu değildir.

Bu hususlar, "hırsızlık (السَّرِقَة)" kelimesinden ve onun anlamından da çıkartılabilir. Çünkü bu kelime, kendisine karşı korunulması mümkün olmayan bir şekilde herhangi bir şeyi almak demektir. Bu da malın koruma altında olması anlamına gelir. Eğer mal koruma altında değilse bu, şer'an hırsızlık olmaz. Yine hikmetin bir gereği olarak elin, oldukça basit ve değersiz bir şey dolayısıyla kesilmemesi gerekir. Belli bir miktarın tesbiti kaçınılmaz olduğuna göre şer'î olarak sünnette varid olan mikar, Kitabın umumi hükmünü tahsis edici olmaktadır.

Hırsızlıkta elin kesilmesinin hikmeti; bu yolla malların korunması, bu konuda gereken ihtiyatî tedbirlerin alınması ve bizzat cinâyeti işleyen organın kesilmesidir. Eğer tekrar aynı fiili işleyecek olursa bu sefer sol ayağı kesilir. Bir daha hırsızlık yaparsa; sol elinin, bir daha yaparsa sağ ayağının kesileceği söylendiği gibi ölünceye kadar hapsedileceği de söylenmiştir.

Yüce Allah'ın **"hem işlediklerine bir karşılık"** buyruğu şu demektir: Bu şekildeki el kesme, hırsızın başkalarına ait olan malı çalmasının bir cezasıdır; **"hem de Allah tarafından ibret verici bir ceza,"** yani hırsızlar, hırsızlık yaptıkları vakit ellerinin kesileceğini bilecek olurlarsa bu işten vazgeçerler; böylelikle bu, hem hırsız için hem başkası için ibretlik ve caydırıcı bir ceza olmuş olur. **"Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."** O, izzeti ve hikmetiyle hırsızın elinin kesilmesine hükmetmiştir.

39. "(Bununla birlikte) **her kim zulmettikten sonra tevbe edip** (halini) **ıslah ederse Allah elbette tevbesini kabul eder. Çünkü Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Tevbe edip de günahları terk eden, amellerini ve kusurlarını ıslah edip düzelten kimseye mağfiret eder.

40. "Bilmez misin ki göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır!" Şüphesiz göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah bunlarda kaderiyle, şeriatıyla, mağfiret ve cezasıyla dilediği şekilde tasarrufta bulunur. Bütün bu tasarrufları hikmetinin, geniş rahmetinin ve mağfiretinin bir gereğidir.

﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا
بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ
لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا
فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ
ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا
هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا
اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا
تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

41- Ey Rasûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'İman ettik.' diyenlerden ve yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verir ve sana gelmeyen bir topluluğu dinlerler. Yerli yerinde söylenen kelimeleri sonradan tahrif ederler de 'Eğer size şu verilirse alın, şâyet o verilmezse sakının.' derler. Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlar için bir zillet, âhirette de büyük bir azap vardır.

42- Onlar hep yalana kulak veren ve durmadan haram yiyen kimselerdir. Artık sana gelirlerse ister aralarında hükmet ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedersen de aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

43- İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarındayken nasıl olur da seni hakem yaparlar, sonra da (hükmünden) **yüz çevirirler?! Onlar iman etmiş kimseler değildirler.**

44- Şüphesiz Biz Tevrat'ı indirdik ki onda bir hidâyet ve nur vardır. Teslim olmuş olan nebiler yahudilere onunla hükmederlerdi, Rabbaniler ve bilginler de -kendilerinden Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden dolayı- (onunla hükmederlerdi). **Hepsi de onun üzerine şahiddiler. O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir.**

41. **"Ey Rasûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'İman ettik.' diyenlerden ve yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlara olan aşırı düşkünlüğü dolayısıyla iman ettiğini izhar ettikten sonra küfre dönen kimselerden dolayı çokça üzülürdü. Allah ona bu gibi kimselere üzülmemesini emretmektedir. Çünkü bu gibi kimselerin varlıklarıyla yoklukları arasında fark yoktur. Hazır bulunacak olsalar fayda vermezler, hazır olmasalar yoklukları belli olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah onlar için üzülmemeyi gerektiren sebebi açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'İman ettik.' diyenlerden..."** Zira kendilerine üzülmesi gereken kimseler, hem zahirleri hem de batınları ile mü'minlerden sayılan kimselerdir. Yüce Allah'ın bu gibi kimseleri dinlerinden döndürmesi/irtidada sürüklemesi ise söz konusu değildir, O, bundan münezzehtir. Çünkü imanın neşvesi kalplere karışınca artık o imana sahip olan kimse, hiçbir şeyi ona denk tutmaz, imanını hiçbir şeye değiştirmez.

"Onlar durmadan yalana kulak verir ve sana gelmeyen bir topluluğu dinlerler." Yani işlerinin temeli yalan, sapıklık ve azgınlık olan başkanlarını/liderlerini taklid eden, onların çağrılarına cevap veren kimselerdir. Kendilerine uyulan başkanlar ise **"sana gelmeyen"** kimselerdir. Aksine senden yüz çevirmişler ve sahip oldukları batıldan dolayı şımarmışlardır. Bu batılları ise şudur: **"Yerli yerinde söylenen kelimeleri sonradan tahrif ederler."** Yani insanları saptırmak ve hakkı bertaraf etmek amacıyla lafızlara Allah'ın murad etmediği anlamlar yüklerler. İşte bunlar dalalet davetçilerine boyun eğen, her türlü yalanı ortaya atan, akılları da, idealleri de olmayan kimselerdir. O halde bunlar, sana uymayacak olurlarsa aldırma. Çünkü bunlar son derece eksik kimselerdir. Eksik kimselere ise ne önem verilir ne de aldırılır.

"'Eğer size şu verilirse alın, şâyet o verilmezse sakının.' derler." Senin yanına muhakeme olmak üzere geldikleri vakit, söyledikleri söz işte budur. Onların hevaya uymaktan başka bir maksatları yoktur. Birbirlerine, "Muhammed size hevanıza uygun olan bu hükmü verecek olursa onun hükmünü kabul edin, eğer bu şekilde hüküm vermezse bu konuda ona tâbî olmaktan sakının." derler. Bu ise bir fitnedir, nefislerin hevalarına tabi olmaktır. **"Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın."** buyruğu, Allah'ın **"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin, fakat Allah dilediğine hidâyet verir."** (el-Kasas, 28/56) buyruğuna benzemektedir.

"Onlar Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir." İşte bütün bu yaptıkları da bundan dolayıdır. Bu da şuna delildir: Şer'î hükme başvurmaktan kastı, hevasına tâbî olmak olan ve lehine hüküm verildiği takdirde razı olup lehine hüküm verilmeyecek olursa razı olmayan kimsenin bu tutumu, kalbinin temiz olmayışından dolayıdır. Diğer taraftan şeriatın hükmüne çağıran ve onun hükmüne başvuran, bu hüküm istek ve arzusuna uysun-uymasın ona razı olan kimsenin bu tutumu da kalbinin temizliğinden kaynaklanmaktadır. Yine bu buyruk, kalbin temizliğinin her türlü hayra vesile olduğuna, doğru olan her sözü ve doğru olan her ameli işlemeye götüren en büyük sebep olduğuna delildir.

"Dünyada onlar için zillet," rezillik ve rüsvaylık vardır. **"âhirette de büyük bir azap vardır."** O da cehennem azabı ile Cabbar olan Allah'ın gazabıdır.

42. **"Onlar hep yalana kulak veren"** buyruğundaki "kulak verme/dinleme"den kasıt, söyleneni kabul ederek dinlemektir. Yani onlar dinlerinin ve akıllarının azlığından ötürü kendilerini yalan söze çağıranların çağrılarını kabul edip dinlerler. **"Durmadan haram yiyen kimselerdir,"** kendi ayak takımlarından ve ileri gelenlerinden bildiklerine karşılık olarak haksız yere almış oldukları haram malları yerler. Onlar böylelikle hem yalana uymayı hem de haram yemeyi bir arada işleyen kimselerdir.

"Artık sana gelirlerse ister aralarında hükmet ister onlardan yüz çevir." Bu hususta sen muhayyersin. Bu buyruk neshedilmiş değildir. Çünkü böyle bir kesimin onun hükmüne başvurması halinde o, aralarında hüküm vermek ya da aralarında hüküm vermekten yüz çevirmekten birini yapmakta muhayyerdir. Bunun sebebi ise onların şer'î hükme başvurmakla sadece hükmün hevalarına uygun olup olmamasına öncelik vermeleridir. Buna göre fetva soran ya da alimin hükmüne başvuran bir kimsenin halinden eğer aleyhine hüküm verilecek olursa razı olmayacağı ve hükmü kabul etmeyeceği bilinirse bu durumda ne hüküm vermek

ne de sorularının fetvasını vermek gerekir. Eğer böyleleri arasında hüküm verilecek olursa da adaletle hükmetmek gerekir. İşte bundan dolayı **"Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever."** buyrulmaktadır. Haklarında hüküm verilenler, zalim ve düşman olsalar dahi bu şekilde hüküm vermek gerekir. Bu durum, aralarında adaletle hüküm vermeye engel teşkil etmemelidir. Böylelikle insanlar arasında hüküm vermede adaleti elden bırakmamanın fazileti ve Allah'ın bunu sevdiği de açıklanmış olmaktadır.

43. Daha sonra Yüce Allah, onların yaptıklarının hayret edilecek bir iş olduğunu şöyle beyan etmektedir: **"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarındayken nasıl olur da seni hakem yaparlar, sonra da** (hükmünden) **yüz çevirirler?!"** Onlar eğer imanın gerektirdiği amelde bulunan mü'min kimseler olsalardı Allah'ın, ellerinde bulunan Tevrat'taki hükmünden yüz çevirmezlerdi. Senin hükmüne başvurmalarının tek sebebi sende hevalarına uygun bir hüküm bulma umutlarıdır. Sen aralarında, yine yanlarında bulunan Allah'ın hükmüne uygun hüküm verince buna da razı olmadılar. Aksine bundan yüz çevirdiler, bunu da kabul etmediler. İşte böyleleri hakkında Yüce Allah, **"Onlar,"** bu şekilde hareket edenler **"iman etmiş kimseler değillerdir."** Yani bu, mü'minlerin yapacağı bir iş değildir, onlar da imana layık kimseler değildir. Çünkü onlar kendi hevalarını ilâh edindiler ve imanın gerektirdiği hükümleri kendi hevalarına uydurdular.

44. **"Şüphesiz Biz Tevrat'ı,"** İmran oğlu Mûsâ *aleyhisselam*'a **"indirdik ki onda"** imana ve hakka götüren, sapıklıktan koruyan **"bir hidâyet"** ve cahilliğin, şaşkınlığın, şüphelerin, tereddütlerin ve arzuların karanlıklarında kendisiyle aydınlanılan **"nur vardır."** Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki biz Mûsâ ile Hârûn'a Furkan'ı, takvâ sahiplerine bir ışık ve bir zikir olmak üzere verdik."** (el-Enbiya, 21/48)

Allah'a **"teslim olmuş"** ve emirlerine boyun eğerek itaat etmiş **"olan nebiler onunla yahudilere hükmederlerdi."** Dava ve fetvalarda onunla hüküm verirlerdi. Peygamberlerin Allah'a teslim oluşları, başkalarının teslimiyetine göre daha ileridir. Çünkü onlar Allah'ın kullarının seçkinleridir. Bu şerefli nebiler ve bu üstün önderler, Tevrat'a uyup onu önder edindiklerine, Tevrat'ın ardından gittiklerine göre şu sıradan/bayağı yahudilerin ona uymalarını engelleyen nedir? Onların Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmek şeklinde Tevrat'ta yer alan şerefli hükmü bir kenara atmalarına sebep nedir? Oysa buna inanmaksızın zahir olsun, batın olsun hiçbir amel kabul edilmez. Bunu yaparken uydukları bir önderleri var mı? Evet, onların önderleri, işleri güçleri tahrif etmek olan, insanlar arasındaki önderlik ve mevkilerini ayakta tutmak isteyen, hakkı gizlemek, batılı açığa çıkarmak suretiyle mal yiyip duran ve ateşe davet eden o sapık alimlerdir.

"Rabbaniler ve bilginler de," yani dinin önderleri olan Rabbaniler de aynı şekilde yahudilere, Tevrat gereğince hüküm verirlerdi. Rabbanilerden kasıt, insanlara karşı şefkatle ve peygamberlerin tutumunu takınarak, onları en güzel şekilde terbiye eden, eğiten, ilimleriyle amil muallimlerdir. **"Bilginler"** ise sözlerine uyulan, tesirleri açıkça görülen, ümmetleri arasında doğruluklarıyla tanınan alim kimseler demektir.

Onların verdikleri hakka uygun hükümlerin sebebi **"Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden..."** dolayıdır. Hem de **"hepsi de onun üzerine şahiddiler."** Yani Allah, onlardan Kitabını korumalarını istediğinden, onları bu Kitabın sorumluları kıldığından dolayı böyle hükmediyorlardı. Kitap onların yanında bir emanetti. Bu Kitabı fazlalıklara, eksiltmeye, hükümlerinin gizlenmesine karşı korumayı onlara farz kılmıştı. Bilmeyenlere onu öğretmelerini istemişti. Onlar da bu Kitabın üzerinde şahit kimseler idiler. Çünkü Kitap hususunda ve insanların hakkında şüpheye düştükleri meselelerde onlara başvuruluyordu.

Yüce Allah cahillere yüklemediği yükümlülükleri ilim ehline yüklemiştir. Öyleyse ilim ehlinin kendilerine yüklenen bu yükümlülüklerin gereğini yerine getirmeleri, tembelliğe ve atalete meylederek cahillere uymamaları gerekir. Zikir, namaz, zekât, hac, oruç gibi ilim ehli olmayan kimselerin de yerine getirdikleri takdirde kurtulabilecekleri ve esenliğe kavuşabilecekleri, faydası kişiyi aşmayan ibadetlerle yetinmemeleri gerekir. İlim ehlinden insanlara ilim öğretmeleri, onların gerek duyacakları dinî hususlara -özellikle de çokça görülen usule dair meselelere- dikkatlerini çekmeleri istendiği gibi bu hususta insanlardan korkmayıp yalnızca Rablerinden korkmaları da istenmiştir. Bundan dolayı Allah, **"O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın."** buyurmaktadır. Yani azıcık dünya faydası uğruna hakkı saklayıp bastırmayın. Bu gibi afetlerden alim kendini kurtarabilirse bu, ilâhî tevfikin bir neticesidir. Âlimin mutluluğu, bütün gayretini ilim öğrenme ve öğretmeye harcamasında, Allah'ın kendisine tevdi edip korumasını istediğinin ve buna şahit tuttuğunun bilincinde olmasında, Rabbinden gereği gibi korkmasındadır. İnsanlardan korkmak ve çekinmek, yapması gereken şeyleri yerine getirmesini engellemez. Aynı zamanda o, dünyasını dinine tercih etmez.

Öte yandan alimin bedbahtlığının alâmeti, kendisine verilen emri yerine getirmeksizin tembelliğe kendini kaptırması ve kendisinden koruması istenen şeylere aldırış etmemesi, aksine onu ihmal ve emaneti zayi etmesidir. Böylesi, dünyaya karşılık dinini satar, verdiği hükümler karşılığında rüşvet alır, fetvalarına karşılık mal alır. İlmi ancak ücret ve mükâfat karşılığında Allah'ın kullarına öğretir. Böyle birine Allah büyük bir lütufta bulunmuş olmasına rağmen o, buna karşı nankörlük etmiş ve başkasının mahrum kılındığı çok büyük bir payı da bedel olarak ödemiş olur.

Allah'ım, Senden faydalı ilim, makbul amel niyaz ederiz. Bizi her türlü beladan esenliğe kavuşturmanı ve affını ihsan etmeni dileriz, ey Kerîm!

"Kim Allah'ın indirdiği" apaçık hak **"ile hükmetmezse"** kendi bozuk maksatlarından herhangi bir maksada binaen batıl olduğunu bildiği bir şeyle hüküm verirse **"işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."** Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmetmek kâfirlerin işlerindendir. Kimi zaman bu iş, kişiyi dinden çıkartan bir küfür olabilir. Bu ise böyle bir hüküm vermenin helâl ve caiz olduğuna inanılması halinde söz konusudur. Kimi zaman da kişinin şiddetli bir azabı hak etmesine sebep teşkil eden büyük günahlardan ve küfür amellerinden biri olur.

﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ
بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ
لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٤٥)﴾

45- Biz o (Tevrat'ta) **onlara şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diştir; yaralamalar da birbirine kısas yapılır. Fakat kim onu sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar zalimlerin tâ kendileridirler.**

45. Bu hükümler, İslâm'a teslim olmuş peygamberlerin, Rabbanilerin ve alimlerin, yahudilere gereklerince hüküm verdiği Tevrat'ta yer alan hükümler arasındadır. Yüce Allah onlara kasten ve denk olmak şartıyla bir kimse bir başkasını öldürürse öldürenin karşılığında öldürülmesini, göz karşılığında gözün çıkarılmasını, kulağa karşılık kulağın kesilmesini, dişe karşılık dişin sökülmesini emretmiştir. Bu hüküm, haksızlığa kaçmadan kısas yapılması mümkün olan benzeri organlarda da söz konusudur.

"Yaralamalar da birbirine kısas yapılır." Kısas yapmak, kasten başkasını yaralayan kimseye, yaptığı işin aynısının yapılması demektir. Buna göre başkasını yaralayan kimseye sınır, yer, en, boy ve derinlik itibarıyla yaptığının benzeri bir yara açılarak kısas yapılır. Şunu da bilmek gerekir ki bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımızda ona muhalif bir hüküm gelmediği sürece bizim için de geçerlidir.

"Fakat kim onu sadaka olarak bağışlarsa," yani öldürme ve ondan daha aşağı olan diğer organların kesilmesi ve yaralanması karşılığında kısas hakkı sabit olan kimse, bu suçları işleyeni affedecek olursa **"bu, ona keffaret olur."** Yani suçu işleyen için bir keffarettir. Çünkü Ademoğlu kendi hakkını affetmiştir. Yüce Allah'ın hakkını affetmesi ise öncelikle söz konusudur. Affeden için de bir keffarettir. Çünkü o, kendisine karşı suç işleyen kimseyi veya kendisinden alacak hakkı bulunan bir kimseyi affettiği gibi Allah da onun hatalarını ve suçlarını affeder.

"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar zalimlerin tâ kendileridirler." İbn Abbas şöyle demiştir: "Bu, kufrun dûne kufr'dür (dinden çıkaran küfrün altında bir küfür/küçük küfürdür), fıskun dûne fısktır (dinden çıkaran fıskın altında bir fısk/küçük fısktır) ve zulmun dûne zulmdür (şirk olan zulmün altındaki bir zulümdür)." Böyle bir hüküm helâl kabul edilecek olursa büyük zulümdür (şirktir). Helâl kabul edilmeksizin işlenecek olursa da çok büyük bir günahtır.

﴿وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى
وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ (٤٦) وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٤٧)﴾

46. Onların ardından da kendinden önceki Tevrat'ı tasdik edici olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona içinde hidâyet ve nur olan İncil'i -kendinden önce inen Tevrat'ı tasdik edici, takva sahipleri için bir hidâyet ve öğüt olmak üzere- verdik.

47- İncil ehli, Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar fasıkların tâ kendileridir.

46. Yani Biz Tevrat ile hükmeden bu nebi ve rasûllerin ardından kulumuz ve Rasûlümüz, Allah'ın Meryem'e ilka ettiği ruhu ve kelimesi olan Meryem oğlu İsa'yı da gönderdik. Allah onu kendisinden önce indirilmiş Tevrat'ı tasdik edici olarak gönderdi. O, Mûsâ *aleyhisselam*'ın lehine, onun getirdiği Tevrat'a hak ve

doğrulukla şahitlik eden, onun davasını destekleyen ve şeriatı ile hükmeden bir peygamberdir. Pek çok şer'î meselede ona uygun hükümler getirmiştir. Bununla birlikte İsa *aleyhisselam,* Yüce Allah'ın da belirttiği gibi, birtakım hükümleri hafifletmiştir de. Nitekim o, İsrailoğullarına, **"Size haram olan bazı şeyleri size helâl kılmak için geldim."** (Al-i İmran, 3/50) demişti.

"Ona içinde" dosdoğru yola ileten, hakkı batıldan ayırıp açıklayan **"hidâyet ve nur olan İncil'i,"** Tevrat'ı tamamlayıcı o büyük kitabı **"kendinden önce inen Tevrat'ı,"** onu tespit etmek, ona şahitlik etmek ve ona uygun olmak suretiyle **"tasdik edici, takvâ sahipleri için bir hidâyet"** (çünkü hidâyetten yararlananlar, öğüt alanlar ve uygun olmayan şeylerden uzak duranlar onlardır) **"ve öğüt olmak üzere verdik."**

47. **"İncil ehli, Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsin."** Yani onların, kendi kitaplarına gereken şekilde bağlanmaları gerekir, ondan herhangi bir şekilde uzaklaşmaları caiz olmaz. Çünkü **"kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar fasıkların tâ kendileridir."**

﴿ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم
بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً
وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ
إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Sana da Kitab'ı hak ile, kendinden önce indirilen kitapları tasdik edici ve onlar üzerinde gözcü ve hakim olarak indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen hakkı bırakıp da onların hevalarına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi elbette hepinizi tek bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiği ile sizi imtihan etmek istedi. Öyle ise hayırlı işlerde yarışın. Hepinizin dönüşü yalnız Allah'adır ve O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

48. Yüce Allah, **"Sana da Kitab'ı,"** yani kitapların en faziletlisi ve en değerlisi olan Kur'ân'ı **"hak ile"** hem indirilmesi itibarıyla hem de ihtiva ettiği haberleri, emir ve yasaklarıyla **"kendinden önce indirilen kitapları tasdik edici,"**

çünkü o, daha önce indirilmiş kitaplara şahitlik etmiştir, onlara uygundur. Onun verdiği haberlerle önceki kitapların haberleri, ihtiva ettikleri ana şer'î hükümler ve haberler birbirine uygundur. Böylece bu Kitabın varlığı, öncekilerin haberlerini tasdik etmektedir. **"Onlar üzerinde gözcü ve hakim olarak indirdik."** Önceki kitapların ihtiva ettiklerini ihtiva etmekle birlikte ilâhî buyruklar ve ahlaki hususlar konusunda daha fazla hükümler içermektedir. Böylece bu Kitap, önceki Kitapların getirmiş olduğu bütün haklara uyan, onları emir ve teşvik eden bir Kitaptır. Hakka ulaştıran yolları da daha fazlasıyla ortaya koyandır. Yine geçmişlerin de, geleceklerin de haberlerini ihtiva eden bir Kitaptır. Hükmün, hikmetin ve önceki Kitapların içerdiği ahkamın yer aldığı bir Kitaptır. Geçmiş kitaplar ona arzedilir ve bu Kitabın, lehinde doğrudur diye şahitlik ettiği makbul olur. Bu Kitap, reddedilmesi gerektiğini belirttiği da reddedilir. Çünkü onun reddettikleri, tahrif ve tebdil edilmiştir. Aksi takdirde Allah katından geldiği gibi kalmış olsaydı ona muhalif bir hüküm ortaya koymazdı.

"O halde aralarında Allah'ın indirdiği," Allah'ın senin üzerine indirmiş olduğu şer'î hüküm **"ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp da onların hevalarına uyma!"** Yani hakka karşı duran bozuk heva ve heveslerine tâbî olmayı, sana gelen hakkın alternatifi yaparak bayağı olanı hayırlı olanla değiştirme.

"Sizden" ey ümmetler, **"her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."** İzlenecek/takip edilecek bir yol tespit ettik. Farklı ümmetlere ait çeşitli şeriatler, zaman ve hallere göre değişen hükümler olup hepsi de geçerli oldukları dönemde adaletin ifadesidirler. Her zaman ve mekânın maslahat ve hikmetini içeren büyük temel hükümlerde ise değişiklik olmaz, bunlar bütün şeriatlerde aynen teşrî olunurlar.

"Eğer Allah dileseydi elbette hepinizi," tek bir şeriate tâbî olan ve sonradan geleniyle önceden geleni arasında hiçbir farklılık bulunmayan **"tek bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiğiyle sizi imtihan etmek istedi,"** sizi sınamakta ve sizin ne şekilde amel edeceğinize bakmaktadır. Her ümmeti hikmetine uygun bir şekilde sınamaktadır. Herkese uygun olanı verir ki böylelikle ümmetler arasında yarış söz konusu olsun ve her ümmet başkasını hayırda geçmeye tutkun olsun. İşte bundan dolayı **"Öyle ise hayırlı işlerde yarışın."** buyurmaktadır. Yani bu işleri yapmakta acele edin ve bu hayırlı işleri eksiksiz yapın. Çünkü her türlü farz ve müstehabı kapsayan ve gerek Allah'ın hakları, gerek kullarının haklarıyla ilgili olan hayırları işleyen bir kimsenin başkasını geçebilmesi ve bu konuda başarılı olması, ancak iki yolla mümkün olur: Bu konuda elini çabuk tutarak zamanı gelip de onu işlemeyi

gerektiren sebep ortaya çıktığında fırsatı değerlendirmek ve emrolunduğu şekilde eksiksiz olarak onu eda etmek için bütün gayreti ortaya koymak.

Bu âyet-i kerimeden namaz ve benzeri amelleri vakitlerinin başlangıcında eda etmek için acele etmek gerektiğine delil vardır. Aynı şekilde kulun namaz ve benzeri farz amellerde yalnızca yeterli olan kadarıyla yetinmemesi gerektiğini, aksine bu farz amelin tam ve kâmil olması, bu yolla da ileri geçmenin gerçekleşmesi için müstehabları da yapması gerektiği ortaya konmaktadır.

"Hepinizin dönüşü yalnız Allah'adır." Önceki ümmetleri de, sonraki ümmetleri de Allah, hakkında şüphe bulunmayan bir günde toplayacaktır. **"Ve O, hakkında"** şer'i hüküm ve amellere dair **"ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."** Hak ehli ve salih amel sahibi kimseleri mükâfatlandıracak, batıl ehli ve kötü amel sahiplerini ise cezalandıracaktır.

﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ
اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾
أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾﴾

49- Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, onların hevalarına uyma ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirmelerinden de sakın. Eğer yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister. Gerçekten insanlardan çoğu fasıktır.

50- Yoksa onlar cahiliye hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir ki?

49. Bu âyet-i kerimenin, daha önce geçen, **"Aralarında hükmet ya da onlardan yüzçevir."** (42. âyet) buyruğunu neshettiği ileri sürülmüştür. Doğrusu ise bu âyetin nasih (neshedici) olmadığıdır. Belirtilen âyet, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aralarında hüküm verip vermeme konusunda muhayyer olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi de onların asıl maksatlarının hakkın hükmüne başvurmak olmamasıdır. Bu âyet-i kerime ise şunu göstermektedir: Hüküm verecek olursa aralarında Allah'ın indirmiş olduğu Kitap ve sünnet gereğince hüküm verir. İşte daha önce Yüce Allah'ın, **"Eğer hükmedersen de aralarında adaletle hükmet."**

buyruğunda sözü geçen "adalet" budur. Bu, adaletin ne olduğunu ortaya koymakta ve adaletin asıl kaynağının Allah'ın teşrî buyurduğu hükümler olduğunu göstermektedir. Çünkü bu hükümler, adaletin en ileri derecesini içerirler. Buna muhalif olan her şey ise zulüm ve haksızlıktır.

"Onların hevalarına uyma." buyruğunda onların hevalarına uyma yasağının tekrar edilmesi, bu hususta ileri derecede sakındırmak içindir. Çünkü bundan önce bu yasağın zikredildiği yerde hüküm ve fetva makamı söz konusuydu. Bu ise daha geniş kapsamlı bir makamdır. Burada ise yalnızca hüküm makamı dile getirilmektedir. Her ikisinde de hakka muhalif olan hevalarına uymamak gereklidir. Bundan dolayı da burada **"Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirmelerinden de sakın."** buyurmaktadır. Sakın onlara aldanma, sakın onlar seni aldatıp da Allah'ın sana indirdiğinin bir bölümünden seni alıkoymasınlar. Böylelikle onların hevalarına uymak, yerine getirilmesi de, uyulması da farz olan hakkı terk etmeye götüren bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır.

"Eğer yüz çevirirlerse," sana ve hakka uymayacak olurlarsa **"bil ki"** bu, onlar için bir cezadır ve **"bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister."** Çünkü günahların dünyevî ve uhrevî cezaları vardır. En büyük cezalardan biri de kulun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tâbî olmama belasına duçar olması ve bunun ona süslü gösterilmesidir. Bunun sebebi ise onun fasık olmasından başka bir şey değildir: **"Gerçekten insanlardan çoğu fasıktır."** Fasıklık etmek, yani Allah'a itaatin ve Rasûlüne ittibanın dışına çıkmak onların tabiatlarının bir parçasıdır.

50. "Yoksa onlar cahiliye hükmünü mü istiyorlar?" Yani onlar senden yüz çevirerek cahiliye hükmünü mü arıyorlar? Cahiliye hükmü ise Allah'ın Rasûlüne indirdiğine muhalif olan her hükümdür. Çünkü ortada sadece Allah'ın ve Rasûlünün hükmü ya da cahiliye hükmü vardır. Birincisinden yüz çeviren kimse cehalet, zulüm ve sapıklık temeli üzerinde yükselen ikinci hükme (cahilî hükme) müptela olur. Bundan dolayı Allah *azze ve celle* bu hükmü "cahiliye"ye izafe etmiştir. Yüce Allah'ın hükmü ise ilim, adalet, doğruluk, nur ve hidâyet üzere yükselir.

"Yakîn sahibi bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir ki?" Yakîn sahibi kimse, iki hüküm arasındaki farkı bilen ve yakîni sayesinde Allah'ın hükmünün güzellik ve yüceliğini kavrayarak aklen ve şer'an mutlaka ona tabi olmak gerektiğini tespit edebilen kimsedir. Yakîn ise amelde bulunmayı gerektiren tam ilim demektir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ
مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ (٥١) فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ
نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ فَيُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِيٓ
أَنفُسِهِمۡ نَٰدِمِينَ (٥٢) وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ إِنَّهُمۡ لَمَعَكُمۡۚ
حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَأَصۡبَحُواْ خَٰسِرِينَ (٥٣) ﴾

51- Ey iman edenler, yahudileri de, hristiyanları da dost edinmeyin. Onlar ancak birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları dost edinirse muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna yol göstermez.

52- Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin, 'Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz.' diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah zafer nasip eder veya kendi katından bir emir getirir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olurlar.

53- İman edenler de derler ki: 'Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?' Bütün amelleri boşa gitmiştir de bundan ötürü zarara uğrayanlar olmuşlardır.

51. Yüce Allah, mü'min kullarına yahudi ve hristiyanların hallerini, onların güzel olmayan niteliklerini beyan ettikten sonra onları dost edinmeme irşadında bulunmaktadır. Çünkü **"onlar birbirlerinin dostlarıdırlar."** Kendi aralarında yardımlaşır, kendileri dışındakilere karşı birlik olurlar. O halde siz onları dost ve yardımcı edinmeyin. Çünkü gerçekte onlar düşmandırlar. Sizin zarar görmeniz onlar için önemli değildir. Hatta onlar sizleri saptırmak için ellerinden gelen ne varsa hepsini yapmaktan çekinmezler. Zira onlar gibi olanlardan başkası onları dost edinmez. Bu yüzden -devamla- **"İçinizden kim onları dost edinirse muhakkak o da onlardandır."** buyrulmaktadır. Çünkü tam dost edinme, onların dinlerine geçmeyi gerektirir. Az ölçüde onları dost edinmek ise daha fazlasını peşinden getirir, sonra bu yavaş yavaş ilerler ve nihâyet kişiyi onlardan yapacak noktaya kadar ulaşır. **"Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna,"** belirgin nitelikleri zulüm olan, ona dönen ve ona yönelen kimselere **"yol göstermez."** Böylelerine her türlü âyeti getirsen dahi sana uymazlar ve sana itaat etmezler.

52. Yüce Allah, mü'minlere, onları dost edinmeyi yasakladıktan sonra iman iddiasında bulunan bir kesimin onları dost edindiğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Kalplerinde hastalık,"** yani şüphe, münafıklık ve iman zaafiyeti **"bulunan kimselerin"** şöyle dediklerini görürsün: "Bizim onları dost ve yardımcı edinmemiz ihtiyaçtan dolayıdır; çünkü biz **"devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz."** Yani yahudi ve hristiyanların zafere erişeceklerinden korkuyoruz, eğer onlar muzaffer olacak olurlarsa bizim onların üzerinde bizi mükâfatlandırmalarını gerektirecek bir iyiliğimiz bulunmaktadır." Bu ise onların İslâm'a dair bir su-i zanlarıdır. Allah da onların bu kötü zanlarını reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Olur ki Allah" İslâm'ı yahudi ve hristiyanlara karşı güçlendirecek bir **"zafer nasip eder"** ve böylelikle müslümanlar onları yenik düşürür **"veya kendi katından bir emir getirir de"** böylelikle münafıklar, yahudi ve diğer kâfirlerin zafere ulaşacaklarından ümitlerini keserler **"onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olurlar."** İçlerinde sakladıklarına pişman olacaklar ve bu yaptıkları onlara herhangi bir menfaat sağlamayacak, aksine zararlı olacaktır. Böylelikle Allah'ın kendisi vasıtasıyla İslâm'ı ve müslümanları zafere eriştirdiği, kâfirleri ve küfrü de zelil kıldığı bir fetih/zafer gerçekleşmiş olur, onlar ise pişman olurlar ve yalnız Allah'ın bileceği ölçüde büyük bir kedere gark olurlar.

53. "İman edenler de" kalplerinde hastalık bulunan bu kimselerin durumlarına hayret eder şekilde **" derler ki: 'Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?'"** Yani "İmanda, imanın gereği olan yardımlaşma, sevme ve dost edinme gibi hususlarda mutlaka sizinle birlikte olacaklarına dair yemin eden, yeminlerini kuvvetlendiren ve çeşitli pekiştirici ifadelerle daha da ileri götüren kimseler bunlar mı?" derler. Artık bunların içlerinde sakladıkları ortaya çıkmış, gizledikleri açık seçik anlaşılmıştır. Onların yaptıkları hile ve tuzaklar da, İslâm ve müslümanlar hakkındaki kanaatleri de boşa çıkmıştır. Dünya hayatında **"bütün amelleri de boş gitmiş,"** maksatlarını elde edemedikleri ve bedbaht olup azaba mahkum oldukları için de **"zarara uğrayanlar olmuşlardır."**

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ
وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ (٥٤) ﴾

54- Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse (bilsin ki) **Allah** (onların yerine) **öyle bir topluluk getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler, mü'minlere karşı boynu eğik, kâfirlere karşı başları dik olur, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki O, onu dilediği kimseye verir. Allah Vâsi'dir, Alîm'dir.**

54. Yüce Allah âlemlere muhtaç olmadığını, dininden dönen kimselerin Allah'a hiçbir şekilde zarar veremeyeceğini, yalnızca kendilerine zarar vereceklerini, Allah'ın ihlâs sahibi kullarının ve samimi şekilde inançlarına bağlı erlerinin bulunduğunu haber vermektedir. Rahman ve Rahîm olan Allah, bunlara yol göstericilik etmeyi tekeffül etmiş ve onları varlık sahnesine çıkaracağını va'detmiştir. Bunlar nitelikleri itibarıyla insanların en mükemmeli, ruh ve maneviyatları en güçlü, ahlakları en güzel olanlarıdır. Onların en üstün nitelikleri ise Yüce Allah'ın onları sevmesi, onların da Allah'ı sevmeleridir. Allah'ın kulunu sevmesi elbette ki ona ihsan ettiği en üstün nimet, ona bağışladığı en büyük lütuftur. Allah kulunu sevdi mi onun için sebepleri kolaylaştırır, böylece her türlü zor ona kolay gelir. Hayırları işleme muvaffakiyetini, münkerleri terk etme başarısını ona ihsan eder. Kullarının kalplerini o kimseye doğru sevgi ve bağlılıkla yöneltir.

Kulun, Rabbini sevmesinin gerektirdiği hususlardan biri, mutlaka zahiriyle batınıyla söz ve davranışlarıyla, bütün halleriyle Allah Rasûlüne uyma niteliğine sahip olmasıdır. Nitekim Allah *azze ve celle* bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"(Ey** Muhammed, onlara) **de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin"** (Al-i İmran, 3/31)

Allah'ın kulunu sevmesini sağlayan şey ise kulun farz ve nafilelerle O'na çokça yakınlaşmaya çalışmasıdır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Yüce Allah'tan naklettiğini belirttiği sahih bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Kulum Bana Benim kendisine farz kıldığım şeylerden daha çok sevdiğim herhangi bir şeyle yaklaşamaz. Kulum nafilelerle Bana yakınlaşmaya devam edip durur ve nihâyet Ben de onu severim. Ben onu sevdim mi de artık işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum. Andolsun Benden bir dilekte bulunacak olursa mutlaka ona veririm ve eğer Bana sığınacak olursa andolsun onu himayeme alırım."*[77]

77 Buhârî, Rikak 38.

Allah'ı sevmeyi sağlayan hususlardan biri, O'nu bilip tanımak ve O'nu çokça anıp hatırlamaktır. Çünkü Allah'ı tanımaksızın söz konusu olan sevgi gerçekten çok eksiktir. Hatta varlığından bile söz edilemez. Var olduğu iddia edilse bile bu böyledir. Allah'ı seven bir kimse O'nu çokça anar. Allah da bir kulu sevdi mi o kulun yaptığı az miktardaki ameli kabul eder ve pek çok hatasını/yanılmasını da bağışlar.

Bu iyi kulların nitelikleri arasında **"Mü'minlere karşı boynu eğik, kâfirlere karşı başları dik"** olmak da vardır. Bunlar mü'minleri sevdiklerinden, onlara samimi davranıp iyiliklerini istediklerinden, yumuşak davrandıklarından, onlara rıfk ile muamele ettiklerinden, şefkat ve merhamet beslediklerinden, onlara karşı nazik davranıp kendilerinden istenen şeyleri mümkün mertebe gerçekleştirmeyi istediklerinden ötürü mü'minlere karşı alçakgönüllüdürler. Buna karşılık Allah'a küfreden, âyetlerine karşı inatlaşan, peygamberlerini yalanlayan kimselere karşı da güçlü ve onurludurlar. Bunlara düşmanlık beslemede bütün gayret ve kararlılıklarını ortaya koyarlar, onlara karşı zafer elde etmeyi gerçekleştirebilecek her türlü yolda bütün çaba ve gayretlerini de harcarlar. Nitekim Allah *subhanehu* şöyle buyurmaktadır: **"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki bununla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı... korkutasınız."** (el-Enfal, 8/60). Bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler."** (el- Feth, 48/29)

Allah'ın düşmanlarına karşı sert olmak, kulu Allah'a yakınlaştırıcı işlerdendir. Bu tutumu ile kul, Rabbine, kâfirlere gazap noktasında uygun bir tutumda olur. Ancak sert olmak, onları en güzel yolla İslâm dinine çağırmaya engel değildir. Böylelikle sert olma ile davet ederken yumuşak olma özellikleri bir arada bulunur. Her iki durum da maslahatlarının bir parçasıdır ve bu tutumların menfaatleri onlara aittir.

Bu mü'minler mallarıyla, canlarıyla, sözleriyle, davranışlarıyla **"Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."** Aksine Rablerinin rızasına öncelik tanırlar, O'nun kınamasını kulların kınamasından daha çok önemserler. İşte bu, onların gayretlerinin ne kadar büyük, kendilerinin ne kadar kararlı olduklarına bir delildir. Hiç şüphesiz kalbi güçsüz olan bir kimsenin gayreti de zayıftır; kınayanların kınaması halinde kararlılığı kalmaz, gücü gevşeyiverir. Bunların kalplerinde, mahlukatı göz önünde bulundurma, onların rıza ve kınamalarını Allah'ın emrinden öne geçirme oranında Allah'tan başkasına ibadet etme söz konusudur. Kul, Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından

korkmayacak hale gelinceye kadar kalbini Allah'tan başkasına ibadet etmekten korumuş olamaz.

Yüce Allah bu kullarına ihsan etmiş olduğu güzel nitelikleri, üstün konumları -ki bunlar sözünü etmediği diğer hayırlı davranışları yapmalarını da gerektirmektedir- zikrederek övdükten sonra bunun onlara bir lütuf ve ihsanı olduğunu haber vermektedir ki kendilerini beğenmesinler ve kendilerine bunları ihsan eden yüce Zâta -üzerlerindeki lütfunu daha çok artırması için- şükretsinler, onlardan başkaları da Allah'ın lütfunun karşısında hiçbir engelin duramadığını bilsinler. İşte bu maksatla **"Bu, Allah'ın lütfudur ki onu dilediği kimseye verir. Allah Vâsi'dir,"** Yani Allah lütuf ve ihsanı pek çok, bağışları bol olandır. O'nun rahmeti her şeyi kapsamıştır ve O gerçek dostlarına lütfunu -başkalarına vermeyeceği bir şekilde- bol bol verir. Ayrıca O, **"Alîm'dir,"** lütfuna kimin layık olduğunu da çok iyi bilir ve böylelerine lütfunu ihsan eder. Allah esasıyla da, teferruatıyla da risaletini nereye bırakacağını en iyi bilendir.

﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن
يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾﴾

55- Sizin dostunuz, ancak Allah'tır, Rasulüdür ve iman etmiş olanlardır ki onlar, namazı dosdoğru kılarlar ve boyun eğmiş bir halde zekâtı verirler.

56- Kim Allah'ı, Rasûlünü ve iman edenleri dost edinirse şüphe yok ki Allah'ın tarafında olanlar galip olacakların ta kendileridir.

55. Allah *tebâreke ve teâlâ*, yahudi, hristiyan ve onların dışında kalan kâfirleri dost edinmeyi yasaklayıp onları dost edinmenin âkıbet itibarıyla apaçık bir hüsran olduğunu belirttikten sonra, özellikle dost edinilmesi gereken kimseleri haber verip bunun sağlayacağı fayda ve maslahatı bildirerek **"Sizin dostunuz, ancak Allah'tır, Rasulüdür..."** buyuruyor. Yüce Allah'ın dost edinilmesi, iman ve takvâ ile mümkündür. Mü'min ve takvâ sahibi olan herkes Allah'ın dostudur, velisidir. Allah'ın dostu olan bir kimse aynı zamanda Allah Rasûlünün de dostudur. Allah'ı ve Rasûlünü dost edinen bir kimse, bu dostluğunun tamamlayıcı bir unsuru olarak onları dost edinen kimseleri de dost edinir. Ki bunlar da zahir ve batınlarıyla imanı gerçekleştiren, namazı şartlarıyla, farzlarıyla, tamamlayıcı

unsurlarıyla dosdoğru kılan ve böylece mabuda ihlâsla bağlanan, insanlara iyilik eden, içlerindeki hak sahibi kimselere mallarından zekâtı gönül hoşnutluğuyla veren müminlerdir. Yüce Allah'ın **"ve boyun eğmiş bir halde"** buyruğu, Allah'a zillet ve itaatle boyun eğdikleri halde demektir.

Yüce Allah'ın **"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasulüdür ve iman etmiş olanlardır."** buyruğundaki **"ancak"** anlamını veren hasr edatı, yalnızca sözü geçen kimseleri dost edinmenin, onların dışında kalanları ise dost edinmekten uzak kalmanın gerektiğine delildir.

56. Daha sonra Yüce Allah bunları dost edinmenin faydasını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kim Allah'ı, Rasûlünü ve iman edenleri dost edinirse şüphe yok ki Allah'ın tarafında olanlar galip olacakların ta kendileridir."** Yani Yüce Allah'a kulluk ve dostluk yönüyle izafe edilen, Allah'ın tayin ettiği safta yer alan Allah'ın taraftarları, dünyada da, âhirette de güzel âkıbete nail olacak ve galip geleceklerdir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve şüphesiz Bizim askerlerimiz galip gelecek olanlardır."** (es-Saffat, 37/173) Bu, Allah'ın emrini gereği gibi yerine getiren, Allah'ın tarafında ve O'nun askerlerinden olan kimselerin galibiyete kavuşacaklarına dair büyük bir müjdedir. Allah'ın dilediği bir hikmet gereği kimi zaman yenilecek olsalar dahi sonunda galip gelecek/muzaffer olacak olanlar yalnız onlardır. Sözü Allah'tan daha doğru kim vardır?

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ
أَوْلِيَاءَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا
يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾﴾

57- Ey iman edenler! Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri de, (diğer) **kâfirleri de dost edinmeyin. Eğer mümin iseniz Allah'tan korkup sakının.**

58- Onlar, namaza çağırdığınızda onu alay ve oyun konusu yaparlar. Bu, akılları ermeyen bir topluluk olmalarındandır.

57-58. Yüce Allah, bu buyruklarıyla mü'min kullarına, yahudi ve hristiyanların oluşturduğu Kitap ehlini ve diğer kâfirleri dost edinip sevmeyi, onları dost ve yardımcı edinmeyi, mü'minlerin sırlarını onlara açıklamayı, İslâm'a ve müslümanlara zarar verecek şekilde işlerine yardımcı olmayı yasaklamaktadır. Zira

onların sahip oldukları iman, böylelerini dost edinmeyi terk etmeyi gerektirmekte ve böylelerine düşmanlık etmeye teşvik etmektedir. Diğer taraftan Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve O'nun yasaklarından sakınmaktan ibaret olan Allah'tan korkup sakınma emri de (takvâ da) böylelerine düşmanlık beslemeyi gerektirir.

Müşriklerin, kâfirlerin ve müslümanlara muhalif hareketlerde bulunanların durumları da böyledir. Bunlar da müslümanların dini olan İslâm'a dil uzatmakta, onu alaya almakta, eğlence ve oyun edinmektedirler. Bu dini küçümsemekte ve hakir görmektedirler. Özellikle de müslümanların en belirgin amelleri ve en değerli ibadetleri olan namaza karşı böyle bir tutum sergilemektedirler. Müslümanlar, namaz için seslendiklerinde namazı alaya alırlar, onunla eğlenirler. Bu, akılsızlıklarından ve cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa gerçekten akılları olsaydı itaatle namaza koşarlar, namazın, nefislerin sahip olacağı bütün erdemlerin en büyüğü olduğunu bilirlerdi.

Şimdi ey mü'minler, kâfirlerin durumunu, size ve dininize olan aşırı düşmanlıklarını bildiğinize göre, bütün bunlara rağmen onlara düşmanlık beslemeyen biri olursa; bu, İslâm'ın o kimse için ucuz bir değer olduğuna, İslâm'a dil uzatana yahut küfür ve sapıklıkla ona karşı çıkılmasın aldırış etmediğine, böyle bir kimsenin mertlik ve insanlık namına hiçbir şeye sahip olmadığına delildir. Böyle olan bir kimse; dosdoğru bir dine sahip olduğunu, hak din üzere olduğunu, diğer dinlerin ise batıl olduğunu iddia ederken bu dini alay ve eğlenceye alan, bu dinle, bu dine mensup kimselerle alay eden cahil ve ahmak kimseleri dost edinmeye nasıl razı olabilir? Bu gibi ifadeler asgarî anlayış seviyesine sahip olan herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacağı gibi, böylelerine karşı düşmanlık beslemeye de bir teşvik mahiyetindedir.

﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ
فَاسِقُونَ (٥٩) قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ
الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ (٦٠) وَإِذَا جَاءُوكُمْ
قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ (٦١) وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ
يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٦٢) لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ
وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (٦٣) ﴾

59- De ki: 'Ey ehl-i kitap! Bizi kınamanızın bizim Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilenlere iman etmemizden ve sizin çoğunuzun da fasık olmasından başka bir sebebi var mı?'

60- De ki: 'Allah nezdinde ceza bakımından bundan daha kötüsünü (hak edenleri) **size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın kendilerine lanet ettiği, gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar çıkardığı kimselerdir. İşte yerleri daha fena ve doğru yoldan daha çok sapmış olanlar bunlardır.'**

61- Size geldikleri zaman 'İman ettik.' derler. Halbuki küfürle girerler, yine küfürle çıkarlar. Allah onların gizlediklerini en iyi bilendir.

62- Onlardan pek çok kimsenin günah işlemekte, düşmanlık yapmakta ve haram yemekte birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. İşledikleri amel ne kadar da kötüdür!

63- Rabbaniler ve hahamlar, onları günah söz söylemekten ve haram yemekten alıkoysalar ya! Yaptıkları iş ne kadar kötüdür!

59. Ey Peygamber, kitab ehlini susturmak üzere **"De ki: Ey ehl-i kitap"** şüphesiz İslâm dini gerçek dindir. O nedenle onların bu dine dil uzatmaları ve onu kınamaları, ancak övünülmesi gereken bir sebep dolayısıyladır. "**Bizi kınamanızın bizim Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilenlere iman etmemizden ve sizin çoğunuzun da fasık olmasından başka bir sebebi var mı?**" Yani sizin bize olan kininizin, Allah'a iman edişimizden, önceki ve sonraki kitaplarına iman etmemizden, önceki ve sonraki peygamberlere iman etmemizden ve bu şekilde iman etmeyen kimsenin yoldan çıkmış bir kâfir olduğunu kesin olarak bilip ortaya koymamızdan başka bir sebebi var mı? Aslında bütün mükelleflerin birinci görevi olan bu tutumun dışında bizi kınamanızın başka bir sebebi var mı?

Ayrıca onların çoğu fasıktırlar. Yani Allah'a itaat sınırlarının dışına çıkıp O'na isyan fiillerini işleme cür'etini gösteren kimselerdir. O halde ey fasıklar, sizin için susmak daha uygundur. Eğer sizler fasıklıktan uzak olup -ki bu oldukça uzak bir ihtimaldir- bizi kınamış olsaydınız; bu kusurunuz fasık olmakla birlikte bizi tenkit edip ayıplama halinizden kötülük itibarıyla daha hafif olurdu.

60. Mü'minlere dil uzatıp kınamaları, mü'minlerin kötülük üzere olduklarına dair bir kanaate sahip olmalarını gerektirdiğinden dolayı Allah, onların üzerin-

de bulundukları halin ne kadar kötü olduğunu şöyle haber vermektedir: **"De ki: Allah nezdinde ceza bakımından bundan,"** yani -sizin dediğinizi doğru farzedecek olursak- sizin kendisi dolayısıyla bizi kınadığınız husustan **"daha kötüsünü** (hak edenleri) **size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın kendilerine lanet ettiği,"** rahmetinden uzaklaştırdığı **"gazabına uğrattığı"** ve dünyada da âhirette de cezalandırdığı **"içlerinden maymunlar, domuzlar ve tağuta,"** yani şeytana **"tapanlar çıkardığı kimselerdir."** Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her şey tağuttur. **"İşte yerleri"** mü'minlere göre **"daha fena ve doğru yoldan daha çok sapmış olanlar,"** bu çirkin niteliklere sahip olan bu kimselerdir. Müminlere gelince Allah'ın rahmeti onlara yakındır, Allah onlardan razı olmuş, dünyada ve âhirette onları mükâfatlandırmıştır. Çünkü onlar, dinlerini yalnızca O'na halis kılmışlardır. **"Doğru yoldan daha çok sapmış olanlar,"** yani doğru ve orta yoldan çokça uzaklaşmışlardır. **"Daha fena"** ve **"daha çok sapmış"** şeklindeki ifadeler, gerçek anlamından başka maksatla kullanılan tafdil kiplerindendir. (Yani bu ifadelerden "müminler de sapmıştır, ama onlar daha çok sapmıştır" gibi bir anlam kastedilmemektedir.)

61. "Size geldikleri zaman" münafıklık ederek ve size karşı hilekarlık kastıyla **"'İman ettik.' derler. Halbuki küfürle"** içli dışlı oldukları halde **"girerler ve yine küfürle çıkarlar."** Onların girişleri de, çıkışları da küfür iledir. Bununla birlikte mü'min olduklarını iddia ederler. Bunlardan daha kötü kim olabilir? Bunlardan daha çirkin hal kimin hali olabilir? **"Allah onların gizlediklerini en iyi bilendir."** Bu nedenle Allah, hayrıyla şerriyle amellerinin karşılığını verecektir.

62. Daha sonra Allah Teala, mü'min kullarına dil uzatmaları ve onları kınamalarına karşılık mü'minlere yardımcı olmak üzere böylelerinin kusurlarını saymaya devam etmektedir: **"Onlardan,"** yahudilerden **"pek çok kimsenin günah işlemekte, düşmanlık yapmakta ve haram yemekte birbirleriyle yarıştıklarını görürsün."** Yani bunlar gerek Yaratıcı ile ilgili masiyetlerde gerekse yaratılmışlara karşı haksızlık ve düşmanlıkta hırs içinde yarışırlar. Haram yemekten de geri durmazlar. Yüce Allah onların bu işleri yaptıklarını haber vermekle yetinmeyip bir de bu konuda birbirleriyle yarıştıklarını haber vermektedir ki bu, onların kötülüklerine, murdarlıklarına, nefislerinin mayasında masiyet ve zulüm sevgisi bulunduğuna delildir. Böyle olmasına rağmen bir de kendilerinin oldukça yüce ve üstün makamlara sahip olduklarını iddia etmektedirler. **"İşledikleri amel ne kadar da kötüdür!"** Bu, onları ileri derecede yerme ve onları tenkit edip ayıplama anlamı taşımaktadır.

63. "Rabbaniler ve hahamlar, onları günah söz söylemekten ve haram yemekten alıkoysalar ya!" Allah'ın kendilerine ilim ve hikmet lütfettiği kimseler olan ve insanlara faydalı olmak için ortaya çıkan alimler, işlemekte oldukları masiyetlerden neden onları alıkoymuyor? Onları bu masiyetlerden alıkoymalı değiller mi? Ta ki cahilliklerinden kurtulsunlar ve Allah'ın bunlara karşı delili de ortaya konmuş olsun. Çünkü alimler, insanlara ilâhî emir ve yasakları bildirmekle, onlara şer'î yolu açıklayıp hayır işlemeye teşvik etmekle, kötülüklerden de sakındırıp uzaklaştırmakla yükümlüdürler. **"Yaptıkları iş ne kadar kötüdür!"**

﴿وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا۟ بِمَا قَالُوا۟ ۘ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ۚ
وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ
ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ
(٦٤) وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ
ٱلنَّعِيمِ (٦٥) وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا۟ مِن فَوْقِهِمْ
وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦)﴾

64- Yahudiler, 'Allah'ın eli bağlıdır.' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi infak eder. Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. Biz, aralarına kıyamet gününe kadar sürecek bir kin ve düşmanlık bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi yakmak istediyseler Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde fesada koşarlar, Allah ise fesatçıları sevmez.

65- Eğer kitap ehli, iman edip takva sahibi olsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları Naim cennetlerine koyardık.

66- Yine eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri katından kendilerine indirileni dosdoğru uygulasalardı, elbette hem üstlerinden hem de ayakları altından yerlerdi. İçlerinden orta yolu tutan bir zümre yok değil, ancak çoğu çok kötü işler yapmaktalar!

64. Yüce Allah yahudilerin oldukça çirkin sözlerini ve iğrenç inançlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Yahudiler, 'Allah'ın eli"** hayırda, iyilikte ve

ihsanda bulunmaktan yana **"bağlıdır.' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi."** Bu, kendi söyledikleri türünden bir bed-dua anlamı da içerir. Yani "elleri bağlansın ve onlara lanet olunsun" anlamındadır. Zira söyledikleri bu söz, Kerim olan Allah'ı cimrilikle ve ihsanda bulunmamakla niteleme anlamı taşır. Yüce Allah da onları, bu nitelikle cezalandırmıştır. Böylece insanların en cimrileri ve en az iyilik yapanları, Allah hakkında en kötü zan besleyenleri ve Allah'ın rahmetinden en uzak kalanları oldular. O rahmet ki her şeyi kuşatmış, ulvî ve suflî alemin her tarafını doldurmuştur. Bundan dolayıdır ki Allah *tebâreke ve teâlâ* şöyle buyurmaktadır:

"Hayır! O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi infak eder." İstediğini yapmasına engel olacak, O'na karşı sınır belirleyecek hiç kimse yoktur. O, lütfunu, dinî ve dünyevî ihsanını bol bol bağışlamış, kullarına da cömertliğine mazhar olacak şekilde hareket etmelerini, masiyet işlemek suretiyle O'nun ihsan kapılarını kendi yüzlerine kapatmamalarını emretmiştir. O'nun eli, gece ve gündüz cömertçe infak etmektedir. Her vakit O'nun hayrı sağanak sağanak yağmaktadır. Kederleri açmakta, gamları gidermekte, fakirleri zengin kılmakta, esirleri esaretten kurtarmakta, kalbi kırıkların kalbini hoş etmekte, kendisinden dilekte bulunanların dileklerini kabul etmekte, oldukça fakir kimseye ihtiyaçlarını vermekte, darda ve sıkıntıda kalmış olanların dualarını kabul etmekte, dilekte bulunanların dileklerini yerine getirmektedir. Kendisinden dilekte bulunmayanlara da nimet ihsan etmekte, iyileşme talebinde bulunanlara afiyet vermekte, isyankâr bir kimseyi bile hayrından mahrum bırakmamakta, iyi olan da, kötü olan da nimetlerinden bol bol yararlanmaktadır. Ayrıca O, gerçek dostlarına, salih amel işleme muvaffakiyetini de cömertçe ihsan eder. Sonra da bu amellerine karşılık onları över ve bu amelleri onlara izafe eder. Gerçekte ise bu ameller O'nun cömert lütfundandır. Dünya ve âhirette bu amellerine karşı onları anlatılamayacak ölçüde ve hiçbir kulun hatırına gelmeyecek şekilde mükâfatlandıracaktır. O, bütün hallerinde onlara lütfuyla muamele eder. Onlara ihsanından ulaştırır ve pek çoğunun hiç fark edemeyecekleri birçok musibeti de onlardan uzaklaştırır.

Kulların, sahip oldukları bütün nimetleri veren, hoşlanmadıkları hallerin bertaraf edilmesinde kendisine yalvarıp yakardıkları yüce Zât, her türlü noksanlıktan münezzehtir. Kimsenin hakkıyla övmesi mümkün olmayan, aksine kendi kendini övdüğü gibi olan Allah'ın şanı ne yücedir! Kulların, göz açıp kırpacak kadar dahi lütuf ve cömertliğinden uzak kalamadıkları, hatta O olmaksızın var olamadıkları ve ancak O'nun cömertliğiyle varlıklarını sürdürebildikleri Allah ne yücedir!

Cahilliği dolayısıyla Rabbine muhtaç olmadığını zanneden ve O'nun Celaline yakışmayan şeyleri O'na nispet edenler ne kadar çirkindirler! Kahrolsun böyleleri! Allah *azze ve celle* bu çirkin sözleri söyleyen yahudilere ve halleri onların halleri gibi olan benzerlerine söyledikleri sözün bir bölümüne uygun düşecek şekilde muamelede bulunsaydı, şüphesiz helâk olurlar ve dünyalarında bedbaht olurlardı. Fakat onlar bu sözleri söylemekle birlikte Allah, onlara hilmiyle muamele etmekte, onları görmezden gelmekte ve onlara mühlet vermektedir. Ancak onlara vereceği azabı da ihmal etmeyecektir.

Yüce Allah'ın, **"Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır."** buyruğuna gelince bu, bir kula verilecek en büyük cezalardan biridir. Çünkü Allah'ın Rasûlüne indirmiş olduğu, kalp ve ruha hayat kaynağı olan, dünya ve âhiretin mutluluğunu ve bunlardan daha büyük olan her iki yurdun başarı ve mutluluğunu içeren, Allah'ın kullarına bir lütfu olarak hatırlattığı ve onu kabul için ellerini çabuk tutmalarını, bu lütuf dolayısıyla Allah'a teslimiyetlerini arzedip karşılığında Allah'a şükretmelerini gerektiren böyle bir nimetin; bir başka kimsenin sapıklığının daha da artmasına, azgınlığının daha da çoğalmasına, küfrünün daha da ileri gitmesine sebep olması, gerçekten de kulun karşılaşabileceği büyük ceza ve musibettir! Buna sebep ise onun böyle bir ilâhî lütuftan yüz çevirmesi, onu reddetmesi, ona karşı inat etmesi, batıl ve yersiz şüphelerle ona karşı çıkmasıdır.

"Biz, aralarına kıyamet gününe kadar sürecek bir kin ve düşmanlık bıraktık." Hiçbir şekilde birbirleriyle kaynaşamayacaklar, birbirlerine yardımcı olamayacaklar, maslahatlarına olan herhangi bir hal üzere ittifak edemeyeceklerdir. Aksine kalpleriyle birbirlerine buğzetmeye, fiilleriyle de birbirlerine düşmanlık göstermeye -kıyamet gününe kadar- devam edip gideceklerdir. **"Onlar"** İslâm'a ve müslümanlara zarar vermek kastıyla **"ne zaman bir savaş ateşi yakmak istediyseler,"** bunu açığa vurup bu işi tekrar tekrar ortaya koymak istediyseler, süvarileri ve piyadeleriyle toplanıp bir araya geldiyseler **"Allah onu,"** onları yardımsız bırakmak suretiyle ordularını darmadağınık etmek ve müslümanları da onlara karşı muzaffer kılmak suretiyle **"söndürdü. Onlar yeryüzünde fesada koşarlar,"** yeryüzünde fesat çıkarmak için bütün gayret ve çabalarını harcarlar. Yani masiyet işlerler, batıl dinlerine çağırırlar ve İslâm'a girmeye engel olmaya çalışırlar. **"Allah ise fesatçıları sevmez."** Aksine böylelerine son derece buğzeder ve bu tutumlarına karşılık onları cezalandırır.

65. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer kitap ehli iman edip takva sahibi olsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları Naim cennetlerine koyardık."** Bu, Allah'ın lütuf ve cömertliğindendir. O, kitap ehlinin kötü yanlarını, kusurlarını ve batıl sözlerini zikrettikten sonra onları tevbe etmeye çağırmakta, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine iman edip masiyetlerden sakınacak olurlarsa, ne olursa olsun günah ve kötülüklerini örtüp bağışlayacağını ve canların çektiği, gözlerin lezzet alacağı her türlü nimetin yer aldığı cennetlerine onları yerleştireceğini haber vermektedir.

66. "Yine eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri katından kendilerine indirileni dosdoğru uygulasalardı," yani bunlardaki emirleri ve yasakları Allah'ın teşvik edip yönlendirdiği şekilde yerine getirselerdi... Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve Kur'ân-ı Kerîm'e iman da bu iki kitabın gereği gibi uygulanması kapsamına girmektedir. Eğer Rablerinin, kendi menfaatlerine ve onlara gösterdiği itina dolayısıyla indirmiş olduğu bu büyük nimetin gereğini yerine getirmiş olsalardı **"şüphesiz üstlerinden ve ayakları altından yerlerdi."** Yani Allah *azze ve celle* üzerlerine bol bol rızık ihsan eder, semadan yağmur yağdırır ve yerden de bitkileri bitirirdi. Nitekim Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Eğer o ülkelerin halkları iman edip de takvalı olsalardı, üzerlerine gökten ve yerden nice bereketler(in kapısını) açardık."** (el-Araf, 7/96)

"İçlerinden," yani kitap ehlinden **"orta yolu tutan"** Tevrat ve İncil ile güçlü ve tam bir gayretle olmasa da amel eden **"bir zümre yok değil, ancak çoğu çok kötü işler yapmaktalar!"** Yani aralarından kötülük işleyenler pek çoktur. Hayırlarda ileri geçen "es-Sabikûn" ise pek azdır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ
يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah kâfirler topluluğuna yol göstericilik etmez.

67. Bu; Allah'ın, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e verdiği en üstün ve en değerli emirdir. Emir, Allah'ın kendisine indirdiklerini tebliğ etmesidir. Bunun kapsamına ümmetin ondan alıp bellediği akaide, amellere, sözlere, şer'î ahkâma ve ilâhî taleplere dair her emir girmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu emirleri en mükemmel şekilde tebliğ etmiş; davet etmiş, uyarıp korkutmuş, müjdelemiş, kolaylaştırmış, ümmi ve cahillere bilmediklerini öğretmiş ve sonunda bunlar da Rabbani alimlerden olmuşlardır. O, sözüyle, fiiliyle, mektuplarıyla ve elçileriyle tebliğde bulunmuştur. Ne kadar hayır yolu varsa mutlaka ümmetine göstermiş, ne kadar kötülük varsa mutlaka ümmetini onlardan sakındırmıştır. Ümmetin en faziletlileri olan ashab-ı kiram, onun tebliğ vazifesini gereği gibi yaptığına tanıklık etmişlerdir. Onlardan sonra gelen dinin önder alimleri de, müslümanların ileri gelenleri de aynı tanıklıkta bulunmuşlardır. **"Eğer bunu yapmazsan,"** yani Rabbinden sana indirileni tebliğ etmezsen **"O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun,"** emrini yerine getirmemiş olursun.

"Allah seni insanlardan koruyacaktır." Bu, Yüce Allah'ın, Rasûlünü insanlara karşı koruduğunu/himaye ettiğini göstermektedir. Öyleyse ey Peygamber! Senin bütün gayretin insanlara öğretmek ve tebliğde bulunmak olmalıdır. İnsanlardan yana herhangi bir korku, seni bu yolundan alıkoymamalıdır. Çünkü onların idareleri Allah'ın elindedir. Allah ise seni korumayı garanti etmiştir. Sana düşen, ancak apaçık tebliğde bulunmaktır. Kim hidâyet bulursa elbetteki kendi yararına hidâyet bulmuş olur. Hevalarının arkasından gitmekten başka bir maksadı bulunmayan kâfirlere gelince, Allah küfürleri sebebiyle onları hidâyete erdirmeyecek, onlara yol göstrmeyecek ve onları hayra muvaffak kılmayacaktır.

﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ ۗ
وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- De ki: 'Ey ehl-i kitap! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni dosdoğru uygulamadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz.' Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. O halde artık kâfirler topluluğu için üzülme!

68. Yani kitap ehline, sapıklıklarını vurgulayarak ve batıl üzere bulunduklarını ilan ederek **"De ki:"** Siz din namına **"hiçbir şey üzere değilsiniz."** Çünkü sizler ne Kur'ân'a ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman ettiniz, ne de kendi peygamberinizi ve kitabınızı tasdik ettiniz. Hiçbir hakka tutunmuyor ve hiçbir temele dayanmıyorsunuz. **"Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni**

dosdoğru uygulamadıkça," yani sizi terbiye eden, besleyip büyüten, üzerinize nimetlerini ihsan eden ve size ihsan ettiği en büyük nimet olan Kitabı üzerinize indiren Rabbinizden size indirilenleri, Tevrat ve İncil'i uygulamadıkça, onlara gereği gibi iman edip uymadıkça, yerine getirilmesini istedikleri her bir hususa sımsıkı sarılmadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz. Çünkü sizin göreviniz, gerektiği gibi Allah'a şükretmek, Allah'ın hükümlerine sıkı sıkıya bağlanmak, Allah'ın size emanet olarak yüklediği görevleri ve sizden aldığı ahitleri yerine getirmektir.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾﴾

69- Şüphe yok ki iman edenler, yahudiler, sabiiler ve hıristiyanlar içinden her kim Alah'a ve âhiret gününe iman edip salih amel işlerse onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler-dir de.

69. Yüce Allah kitap ehlini oluşturan, kendilerine Kur'ân, Tevrat ve İncil'in indirildiği kimselerin mutluluk ve kurtuluşlarının tek bir yola, tek bir esasa bağlı olduğunu haber vermektedir. O da Allah'a ve âhiret gününe iman etmek ve salih amel işlemektir. Kim Allah'a ve âhiret gününe iman eder de salih amel işlerse onun için kurtuluş vardır. Böylelerine gelecekte karşılaşmaları söz konusu olan dehşetli haller dolayısıyla korku yoktur, geride bıraktıkları şeyler için de üzülmeyeceklerdir. Sözü geçen bu hüküm Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önceki zaman ve dönemleri de kapsamaktadır. (Aynı içerikteki Bakara suresinin 62. ayetinin tefsirine de bakınız.)

﴿لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا۟ وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾ وَحَسِبُوٓا۟ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾﴾

70- Andolsun Biz, İsrailoğullarından sağlam bir söz aldık ve onlara rasuller gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilâhî hükümleri) **getirdiyse bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.**

71- Başlarına bir fitne gelmeyeceğini sandılar da kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra onlardan birçoğu yine kör ve sağır kesildiler. Allah yaptıklarını görendir.

70. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, İsrailoğullarından sağlam bir söz,"** Yani Allah'a iman edeceklerine ve daha önce **"Andolsun Allah İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki de nakib göndermiştik..."** (el-Maide, 5/12) buyruğunda sözü geçen emir ve buyrukları yerine getireceklerine dair ağır bir söz **"aldık ve onlara rasuller gönderdik."** Bu peygamberler ardı ardına gelerek onlara davette ve irşadda bulunuyorlardı. Ancak bunun onlara bir faydası olmadı. **"Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini** (ilâhî hükümleri) **getirdiyse"** hoşlarına gitmeyen bir hakikati getiren her peygamberi yalanladılar, ona inatla karşı koydular ve ona tepki gösterip en çirkin şekilde muamele ettiler. Zira **"bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."**

71. "Başlarına bir fitne gelmeyeceğini sandılar," yani masiyet ve yalanlamalarının, başlarına bir azap ve ceza getirmeyeceğini sandılar ve batıl yollarını sürdürmeye devam ettiler. Hakka karşı **"da kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti."** Onları gayrete getirdi ve Allah'a tevbe edip yönelmeleri üzerine de onların tevbelerini kabul etti. **"Sonra"** bu halleri uzun süre devam etmedi, nihâyet onların pek çoğu yine o çirkin hale geri döndüler ve **"onlardan birçoğu yine kör ve sağır kesildiler."** Pek çoğu bu niteliğe sahip oldular, pek az kimse ise tevbe ve imanları üzere devam ettiler. **"Allah yaptıklarını görendir."** Herkese amelinin karşılığını verir, hayır işlerse hayırla, şer işlerse şerle mukabelede bulunur.

﴿لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ ٱلطَّعَامَ ۗ ٱنظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلْءَايَٰتِ ثُمَّ ٱنظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾﴾

72- **'Allah, Meryem oğlu (İsa) Mesih'tir.' diyenler andolsun ki kâfir oldular. Halbuki Mesih, 'Ey İsrailoğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin.' demişti. Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun varacağı yer ateştir. Zalimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur.**

73- **'Allah, üçün üçüncüsüdür.' diyenler de andolsun kâfir oldular. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir (hak) ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden kâfir olanlara andolsun ki pek acı bir azap dokunacaktır.**

74- **Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve ondan mağfiret dilemeyecekler mi? Halbuki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

75- **Meryem oğlu Mesih, sadece bir rasûldür. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka bir kadındır. İkisi de yemek yerlerdi. Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak! Sonra da onların nasıl döndürüldüklerine bir bak!**

72. Yüce Allah, hıristiyanların: **"Allah, Meryem oğlu (İsa) Mesih'tir."** şeklindeki sözleriyle küfre düştüklerini haber vermektedir. Onlar bu sözlerini, İsa'nın babasız olarak sadece bir anneden dünyaya gelmek suretiyle ilâhî yaratmada alışılmışın dışına çıkmasına dayandırmışlardır. Halbuki İsa, onların bu iddialarını yalanlayarak **"Ey İsrailoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin."** demiş, böylelikle kendisinin tam bir kul olduğunu, Rabbinin de bütün yaratılmışları kapsayan rububiyete sahip olduğunu ifade etmiş ve ortaya koymuştu. **"Çünkü kim Allah'a,"** İsa olsun başka birisi olsun yaratılanlardan herhangi bir kimseyi **"ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun varacağı yer ateştir."** Çünkü böyle bir kişi, yaratılmışı Yaratıcıya eşit tutmuş, Allah'ın kendisi için yaratmış olduğu ibadeti, ona layık olmayan birine yöneltmiştir. O nedenle böyle bir kimse ebediyen cehennemde kalmayı hak etmiştir. **"Zalimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur."** Allah'ın azabından kurtaracak yahut başlarına gelen büyük musibetin bir bölümünü olsun giderecek hiçbir kimseleri olmayacaktır.

73. **"'Allah, üçün üçüncüsüdür.' diyenler de andolsun kâfir oldular."** Bu da hıristiyanlarca desteklenen görüşlerden biridir. Onlar Allah'ın; Allah, İsa ve Meryem'den oluşan üçlünün (teslis) üçüncüsü olduğunu iddia etmişlerdir. Yüce

Allah onların bu söylediklerinden çok yüce ve münezzehtir. Bu da hıristiyanların ne kadar kıt akıllı olduklarının en büyük delilidir. Bu kadar çirkin bir sözü ve görüşü nasıl kabul etmişler? Bu kadar kötü bir inanca nasıl bağlanabilmişler? Nasıl Yaratıcı ile yaratılanı birbirine karıştırıp şüpheye düşmüşler? Nasıl olur da âlemlerin Rabbini gereği gibi tanıyamamışlar?

Yüce Allah onlara ve benzerlerine cevap olmak üzere **"Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur."** buyurmaktadır. Bu bir ve tek ilâh, bütün kemal sıfatlara sahip, her türlü eksiklikten de münezzehtir. Tek başına yaratan ve yaratılmışların işlerini çekip çeviren/idare eden yalnızca O'dur. Yaratılmışların sahip oldukları her bir nimet mutlaka O'ndandır. Peki, bir başkası nasıl onunla birlikte ilâh kabul edilebilir? Yüce Allah zalimlerin söylediklerinden pek yüce ve münezzehtir! Daha sonra Allah *subhanehu* onları, **"Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara andolsun ki pek acı bir azap dokunacaktır."** diye tehdit etmektedir.

74. Sonra Yüce Allah, onları işledikleri bu hatadan tevbe etmeye çağırarak ve kullarından tevbelerini kabul edeceğini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek,"** yani Allah'ın sevip razı olduğu tevhidi ikrar edip İsa'nın da Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunu söyleyerek yalan iddialarından vazgeçmeyecek **"ve O'ndan,"** yani kendilerinden sadır olanlar dolayısıyla Allah'tan **"mağfiret dilemeyecekler mi? Halbuki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Tevbe edenlerin günahlarını -göklere kadar ulaşacak olsa dahi- bağışlar. Tevbelerini kabul edip kötülüklerini iyiliklerle değiştirmek suretiyle merhamet eder. Yüce Allah, tevbe çağrısında bulunurken buyruğunun başında **"Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecekler ... mi?"** diye son derece yumuşak ve lütufkârane bir ifade kullanmaktadır.

75. Daha sonra Yüce Allah, Mesih'in ve annesinin gerçek durumlarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Meryem oğlu Mesih, sadece bir rasûldür. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir."** Yani Meryem'in oğlu Mesih'in nihaî konumu budur. Onun hakkında söylenebilecek en son gerçek budur. O, Allah'ın elçi olarak gönderdiği kullarından biridir. Kulların ise ilâhî işlere müdahale etme, Allah'ın kendileriyle gönderdiği dışında kendiliklerinden şeriat koyma gibi bir yetkileri yoktur. Onların bütün görevleri, Allah'ın kendileriyle gönderdiği mesajı bildirmekten ibarettir. İşte İsa Mesih de kendisinden önce gönderilmiş peygamberler gibi bir peygamberdir. Onun, onlardan farklı olarak kendisini insanlık mertebesinden çıkartıp rububiyet mertebesine yükseltecek üstün herhangi bir meziyeti yoktur.

"Anası" olan Meryem **"ise sıddîka bir kadındır."** Yani onun da nihaî konumu budur. O, peygamberlikten sonra insanların en üstün mertebesi olan sıddıklık mertebesine ulaşmışlardan biriydi. Sıddıklık ise yakîn ve salih amele götüren faydalı bilgiye sahip olmak demektir. Bu da Meryem'in bir peygamber olmadığının, aksine vardığı en üstün mertebenin sıddıklık mertebesi olduğunun delilidir ki fazilet ve şeref olarak bu kadarı da yeterlidir. Diğer kadınların durumu da böyledir. Onlardan da herhangi bir peygamber gelmiş değildir. Çünkü Allah *azze ve celle* peygamberliği iki kesimin daha mükemmeli olan erkekler arasından seçtiğine vermiştir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Senden önce gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkaları değildi."** (Yusuf, 12/109)

İsa *aleyhisselam* kendisinden önceki peygamber ve rasûllerin türünden, annesi de sıddîka bir kadın olduğuna göre; peki hristiyanlar ne diye bunları Allah ile birlikte iki ayrı ilâh edindiler?

Yüce Allah'ın **"İkisi de yemek yerlerdi."** buyruğu, onların diğer Âdemoğullarının yemeye ve içmeye muhtaç oldukları gibi birtakım şeylere ihtiyacı bulunan iki kul olduğunun açık bir delilidir. Eğer bunlar ilâh olsalardı ne yemeye-içmeye ne de başka bir şeye ihtiyaçları olurdu. Çünkü gerçek ilâh Ğanî'dir, hiçbir şeye muhtaç değildir; Hamî'dir, her türlü övgüye layıktır.

Yüce Allah delili açıkça ortaya koyduktan sonra **"Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak!"** buyurmaktadır. Hakkı açıkça ortaya koyan, yakîni ayan beyan gösteren **"âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak!"** Bununla birlikte bu açıklamaların onlara bir faydası olmamaktadır. Aksine onlar yine yalan, iftira ve asılsız iddialarını sürdürmekte, bu yolda ısrar etmektedirler. Bu yaptıkları ise zulüm ve inattır.

﴿قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

76- De ki: 'Allah'ın yanı sıra size fayda veya zarar verme imkanına sahip olmayan şeylere mi ibadet ediyorsunuz? Halbuki Allah Semi'dir, Alîm'dir.'

76. Yani ey Peygamber onlara: **"De ki: Allah'ın yanı sıra"** muhtaç ve yoksul yaratılmışlardan **"size fayda veya zarar verme imkanına sahip olmayan şeylere mi ibadet ediyorsunuz?"** da tek başına hem zarar veren, hem fayda sağlayan, hem veren, hem alıkoyan Zattan yüz mü çeviriyorsunuz? **"Halbuki Allah Semi'dir,"** çeşitli dillerdeki farklı ihtiyaçlara rağmen bütün sesleri işitendir **"Alîm'dir."** Açık olan şeyleri ve gizlileri, gaybı ve müşahade olunanları, geçmişi ve geleceği hakkıyla bilendir. O halde, bütün ibadet türlerinin yalnızca kendisine yapılması ve dinin yalnızca kendisine halis kılınması gereken, kâmil olan ve bu niteliklere sahip bulunan sadece O yüce zattır.

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا
مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ
﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾
تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا
أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾﴾

77- De ki: 'Ey ehl-i kitap! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da doğru yoldan sapmış bir toplumun hevalarına da uymayın.'

78- İsrailoğullarından kâfir olanlar, hem Dâvûd'un hem de Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlendiler. Bu, onların isyan etmeleri ve haddi aşmalarından dolayı idi.

79- Onlar işledikleri herhangi bir münkerden birbirlerini vazgeçirmezlerdi. Yapmakta oldukları şey gerçekten ne kötüydü!

80- Onlardan birçok kimsenin kâfirleri dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendileri için hazırladığı şey ne kadar da kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azapta ebedî kalacaklardır.

81- Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, onları dost edinmezlerdi. Fakat birçoğu fasık kimselerdir.

77. Yüce Allah, peygamberine şöyle buyurmuştur: **"De ki: Ey ehl-i kitap, dininizde haksız yere haddi aşmayın."** Yani hakkı aşarak, hakkı geride bırakarak batıla yönelmeyin. Haddi aşmalarının bir örneği, Mesih hakkında söyledikleri sözlerdir. Onlar bunu yaparken **"bundan önce sapıklığa düşmüş... bir toplumun** nakledilen sözlerle bazı ileri gelenler hakkında aşırıya kaçarak söyledikleri söz-

hevalarına" uymaktadırlar. Bunlar insanları, izlemekte oldukları bâtıl dine davet ederek **"birçok kimseyi saptırmış ve sonra da doğru yoldan sapmış"** kimselerdir. Onlar doğru yoldan hem kendileri sapmış, hem de başkalarını saptırmışlardır. Allah'ın kendilerinden ve helâke götüren hevalarıyla saptırıcı görüşlerine uymaktan sakındırdığı sapıklığın önderleri işte bunlardır.

78. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İsrailoğullarından kâfir olanlar hem Dâvûd'un hem de Meryem oğlu İsa'nın diliyle,"** İsrailoğullarına karşı delilin ortaya konulmuş olduğuna, onların ise bu delillere karşı inatla durduklarına dair şahitlik ve ikrarlarıyla **"lanetlendiler."** Allah'ın rahmetinden kovulup uzaklaştırıldılar.

"Bu" küfür ve lanete uğrama, **"onların isyan etmeleri ve haddi aşmalarından dolayı idi."** Allah'a isyan edip Allah'ın kullarına zulmetmeleri, onların küfre ve Allah'ın rahmetinden uzak düşmelerine sebep olmuştur. Hiç şüphesiz günahların ve zulmün birtakım cezaları vardır.

79. Başlarına ibret verici cezaların gelmesine ve türlü türlü cezalara uğratılmalarına sebep olan günahlarından biri de şudur: **"Onlar işledikleri herhangi bir münkerden birbirlerini vazgeçirmezlerdi."** Yani onlar, münkeri (kötülüğü) işlerlerdi, biri diğerini o münkerden alıkoymaz, vazgeçirmezdi. Böylelikle kötülüğü fiilen işleyen kişiyle alıkoyma imkânına sahip olduğu halde susan kişi, o kötülüğü işlemede ortak oluyordu. Bu, onların Allah'ın emrini önemsemediklerine ve Allah'a karşı gelip asi olmanın hafif bir iş olduğunu kabul ettiklerine delildir. Eğer onlar Rablerini gereği gibi tazim eden kimseler olsalardı, O'nun haramlarının işlenmesi karşısında harekete geçer ve Allah'ı gazaplandıran iş dolayısıyla kendileri de gazaplanırlardı.

Engelleme gücü olmakla birlikte kötülüğe karşı ses çıkarmayıp susmak, ilâhî gazabı gerektirir. Çünkü böyle bir tutumun çok büyük kötülükleri vardır:

1. Yalnızca susmak bile -susan kişi fiilen günah işlemese dahi- günahtır. Çünkü günahtan kaçınmak gerektiği gibi, günahın işlenmesine karşı çıkmak ve gereken tepkiyi göstermek de gerekir.

2. Kötülüğe karşı çıkmayış, -önceden de geçtiği gibi- günahların önemsenmediğini ve onlara aldırış edilmediğini gösterir.

3. Diğer taraftan isyankârlar ve fasıklar, eğer bu isyan ve fısklarından alıkonulmayacak olurlarsa daha çok masiyet işleme cür'etini gösterirler. Böylelikle kötülük artar, dinî ve dünyevî musibet alabildiğine büyür ve isyankârlar, güç ve galebe sahibi olurlar. Bundan sonra ise hayır ehli olan kimseler, şer ehli olan kimselere karşı çıkma gücünü kaybederler, zayıf düşerler ve nihâyet bir zamanlar güç yetirebildikleri şeylere artık güç yetiremez olurlar.

4. Kötülüğe karşı çıkmayı terk etmek, ilmin ortadan kalkmasına ve cahilliğin çoğalmasına sebep olur. Çünkü günah tekrarlandıkça ve pek çok kişi tarafından işlenip din ve ilim ehli bunlara tepki göstermedikçe o işin günah olmadığı kanaati oluşur. Hatta cahil bir kişi, bu masiyeti, uygun görülen bir ibadet dahi zannedebilir. Allah'ın haram kıldığı bir şeyin, helâl olduğuna inanmaktan daha büyük bir kötülük olabilir mi? Kişilerin nazarında gerçeklerin ters yüz olması ve batılın hak olarak görülmesinden daha büyük bir şer var mı?

5. İsyankârların masiyetlerine susup ses çıkarmamak sonucunda kimi zaman masiyet insanlara hoş görünebilir ve onlar bu konuda birbirlerine uyabilirler. Çünkü insanoğlu, kendi benzerlerine ve hemcinslerine uyma eğilimine sahiptir. Kötülüğe karşı tepki göstermemenin daha pek çok kötü sonuncu vardır.

Kötülüğe tepki göstermeyip susmanın durumu böyle olduğu için Yüce Allah, İsrailoğullarından kâfir olanları, masiyetleri ve haddi aşmaları sebebiyle lanetlediğini bildirmekte ve bunlar arasından da özellikle bu büyük kötülüğü söz konusu etmektedir. **"Yapmakta oldukları şey gerçekten ne kötüydü!"**

80. **"Onlardan birçok kimsenin, kâfirleri"** sevgi, dostluk ve yardımla **"dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendileri için hazırladığı şey,"** müşterisi bulunmayan o mal ve giriştikleri o zararlı alışveriş **"ne kötüdür!"** Bu ise Allah'ın gazabıdır ki Allah'ın gazabı dolayısıyla her şey gazaba gelir. Nefislerinin hazırladığı başka bir şey de o büyük azapta ebediyen kalıştır. O halde onlar kendi kendilerine zulmetmiş oldular. Çünkü hiç de güzel olmayan bir yeri bizzat kendi nefislerine hazırlamışlar. Diğer taraftan onlar, nefislerini ebedî ve kalıcı nimetlerden mahrum bırakmak suretiyle de kendilerine zulmetmiş oldular.

81. **"Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları dost edinmezlerdi."** Çünkü Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmek, kulun hem Rabbini hem de O'nun dostu olanları dost edinmesini; O'nu inkar eden ve O'na düşmanlık edip isyanda ileri gidenleri de düşman edinmesini gerektirir. Allah'ı dost ve yardımcı edinip O'na iman etmenin şartı, Allah düşmanlarının dost edinilmemesidir. Bunlar ise bu şartı yerine getirmedikleri için bu, şartın gerçekleşmesi halinde gerçekleşmesi söz konusu olan hususun onlar hakkında söz konusu olmadığının delilidir.

"Fakat birçoğu fasık kimselerdir." Allah'a ve Peygamber'e itaat ve imanın dışına çıkan kimselerdir. Allah'ın düşmanlarını dost ve yardımcı edinmeleri de onların fasıklıklarının bir parçasıdır.

﴿ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) وَإِذَا سَمِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَى ٱلرَّسُولِ تَرَىٰٓ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُواْ مِنَ ٱلْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ (٨٣) وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ ٱلْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلصَّٰلِحِينَ (٨٤) فَأَثَٰبَهُمُ ٱللَّهُ بِمَا قَالُواْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْمُحْسِنِينَ (٨٥) وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ (٨٦) ﴾

82- Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahudiler ve müşrikler olduğunu göreceksin. İman edenlere sevgi bakımından en yakınlarının ise 'Biz hıristiyanlarız.' diyenler olduğunu göreceksin. Bu, aralarında keşişlerin ve rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır.

83- Peygamber'e indirileni işittiklerinde aşina oldukları haktan ötürü gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: 'Rabbimiz, iman ettik; artık bizi şahid olanlarla beraber yaz.'

84- 'Rabbimizden bizi de salihler topluluğu ile birlikte kılmasını ümit edip dururken ne diye Allah'a ve bize gelen hakka iman etmeyelim?'

85- Allah da söylediklerinden dolayı altlarından nehirler akan cennetleri, orada ebedî kalmak üzere onlara mükâfat olarak ihsan etmiştir. İşte ihsan sahiplerinin mükâfatı budur.

86- Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar, o çılgın ateşin ehlidirler.

82. Yüce Allah müslümanları dost edinmeye ve onları sevmeye daha yakın olan ve bu hususta daha uzak olan iki kesimi açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahudiler ve müşrikler olduğunu göreceksin."** Kayıtsız şartsız olarak bu iki kesim, insanlar arasında İslâm'a ve müslümanlara en büyük düşmanlığı besleyen, onlara zarar vermek için en büyük gayreti ve çabayı harcayan kimselerdir. Buna sebep ise kıskançlıklarından, inat ve küfürlerinden ötürü müslümanlara besledikleri ileri derecedeki öfkedir.

"İman edenlere sevgi bakımından en yakınlarının ise 'Biz hıristiyanlarız.' diyenler olduğunu göreceksin." Yüce Allah, bunun çeşitli sebeplerini zikretmektedir:

Bunlardan birisi, **"Aralarında keşişlerin ve rahiplerin"** bulunmasıdır. Yani kendilerini zühde veren alimler ile manastırlarda ibadete çekilen abidlerin bulunmasıdır. İlim ile birlikte zühd ve aynı şekilde ibadet, kalbe incelik ve yumuşaklık veren, kalbin katılığını gideren hususlar arasındadır. Onlarda yahudilerin kabalıklarıyla müşriklerin katılığı bulunmaz.

Diğer bir sebep **"onların büyüklük taslamamaları"**dır. Yani bunlarda hakka bağlanıp itaat etmeye karşı bir kibir ve dikkafalılık yoktur. Bu da onların müslümanlara yakın olmalarını ve onları sevmelerini gerektirir. Çünkü alçak gönüllü bir kimse, büyüklük taslayana/kibirliye göre hayra daha yakındır.

83. Bir diğer sebep de onların **"Peygamber'e indirileni işittiklerinde,"** yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirileni duyduklarında bunun kalplerini etkilemesi ve bu sayede kalplerinin yumuşaması, gözlerinin de -kesin doğru olduğuna inandıkları hakkı işittiklerine uygun olarak- yaşla dolup taşmasıdır. Bu yüzden onlar hakka iman etmiş, onu ikrar etmiş ve **"Rabbimiz iman ettik, artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."** diye dua etmişlerdir. Burada sözü geçen **"şahit olanlar"** ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetidir. Allah'ın vahdaniyetine, peygamberlerinin risaletine ve getirdiklerinin doğruluğuna şahitlik ettikleri gibi önceki ümmetlerin tasdiklerine ve yalanlamalarına da şahitlik ederler. Bunlar adaletli kimselerdir ve onların şahitlikleri makbuldür. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Bütün insanlara karşı şahitler olasınız, bu peygamber de size karşı şahit olsun diye..."** (el-Bakara, 2/143)

84. Anlaşıldığı kadarıyla hıristiyanlar, iman etmeleri ve bu hususta ellerini çabuk tutmaları dolayısıyla birileri tarafından kınanmış olduklarından şöyle demişlerdir: **"Rabbimizden, bizi de salihler topluluğu ile birlikte kılmasını ümit edip dururken ne diye Allah'a ve bize gelen hakka iman etmeyelim?"** Yani bizi Allah'a

iman etmekten alıkoyan nedir ki? Çünkü en ufak bir şüphe ve tereddüdün söz konusu olmadığı hak, Rabbimizden bize gelmiş bulunuyor. Biz iman edip hakka uyacak olursak Allah'ın bizleri salihlerle birlikte cennete sokacağını ümid ederiz. O halde iman etmekten bizi alıkoyan nedir? Durumun böyle olması imana koşmayı, ona sıkı sıkı bağlanmayı ve ondan geri kalmamayı gerektirmiyor mu?

85. Bu sözleri üzerine Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah da söyledikleri̇nden dolayı,"** yani dile getirdikleri iman ve açıkça hakkı tasdik etmelerinden ötürü **"altlarından nehirler akan cennetleri, orada ebedî kalmak üzere onlara mükâfat olarak ihsan etti. İşte ihsan sahiplerinin mükâfatı budur."**

Bu âyet-i kerimeler Necaşi gibi, hıristiyanlar arasından Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman eden kimseler hakkında inmiştir. Aynı şekilde hâlâ daha aralarından izledikleri yolun batıl olduğunu açıkça görebilen ve İslâm dinini seçen kimseler bulunagelmektedir. Bunlar, gerçekten de İslâm dinine yahudilerden de, müşriklerden de daha yakındır.

86. Yüce Allah ihsanda bulunanların mükâfatını belirttikten sonra kötü hareket edenlerin cezasını da haber vermektedir: **"Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar, o çılgın ateşin ehlidirler."** Çünkü onlar, Allah'ı inkar etmiş ve hakkı açıkça ortaya koyan âyetlerini yalanlamışlardır. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾

87- Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz ve hoş şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez.

88- Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin ve iman ettiğiniz Allah'tan korkup sakının.

87. "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz ve hoş şeyleri," yiyecek ve içecekleri **"haram kılmayın."** Çünkü onlar, Allah'ın size nimet olarak ihsan ettikleridir. Bunları size helâl kıldığı için O'na hamd ve şükür edin. O nimete nankörlük etmek, onu kabul etmemek ya da o helâl nimetlerin haram olduğuna inanmak suretiyle O'nun nimetlerini geri çevirip reddetmeyin. Böyle yapacak

olursanız aynı anda hem Allah'a iftira etmiş, hem nimete karşı nankörlük etmiş, hem de temiz ve helâl olan bir şeyin murdar ve haram olduğuna inanmış olursunuz. Bu ise haddi aşmak kabilindendir. Allah ise haddi aşmayı yasaklamıştır: **"Ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."** Aksine onlara buğzeder, onlara gazabeder, bundan dolayı onları cezalandırır.

88. Daha sonra Yüce Allah, kendisinin helâl kıldığı şeyleri haram kabul eden müşriklerin izlediği yolun tam zıddını emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin."** Yani Allah'ın sizin için kolaylaştırdığı sebepler vasıtasıyla vermiş olduğu rızıktan; helâl olması, çalıntı, gasp vb. türden haksız yere alınmış mallardan olmaması, hoş ve temiz olma şartıyla yiyin. Hoş ve temiz (الطَّيِّب) ise herhangi bir pislik ve murdarlığı olmayan demektir. Bu kayıtla pis olan yırtıcı hayvanlarla diğer pis ve murdar şeyler helâl kapsamının dışında kalmaktadır. Emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak **"iman ettiğiniz Allah'tan korkup sakının."** Çünkü sizin Allah'a iman etmeniz, O'ndan korkup sakınmanızı ve O'nun hakkına riâyet etmenizi gerektirir. Zira bunlar olmaksızın iman tamam olmaz.

Âyet-i kerime şuna da delildir: Bir kimse kendisi için helâl olan yiyeceği, içeceği, cariyeyi vb. herhangi bir şeyi haram kılacak olursa onun bu haram kılması ile o şey haram olmaz, ancak böyle bir haram kılmadan sonra o işi işleyecek olursa bir yemin kefaretinde bulunması gerekir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey peygamber... Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram edersin?"** (et-Tahrim, 66/1) Ancak, zevcenin haram kılınması halinde ise zihar kefareti gerekir.

Bu âyetin kapsamına şu da girmektedir. İnsanın, hoş ve temiz şeylerden kaçınıp bunları kendine haram kılmaması gerekir. Aksine bunları kullanması ve bunların yardımıyla Rabbine itaat etmesi gerekir.

﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ
عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat (kalben) bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sorumlu tu-

tar. Bunun kefareti de ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bunlardan birini) **bulamazsa üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz zaman** (bozduğunuz takdirde) **yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi muhafaza edin. Şükredesiniz diye Allah âyetlerini size işte böyle açıklar.**

89. Yani lağv yolu ile sizden sadır olan yeminlerinizde sizin için bir sorumluluk yoktur. Lağv yemini; yemin eden kimsenin yemin niyeti ve kastı olmaksızın yaptığı yeminler veya bir kimsenin bizatihi doğru olduğunu sanmakla birlikte daha sonra durumun böyle olmadığı ortaya çıkan yeminlerdir. **"Fakat** (kalben) **bağlanmış olduğunuz,"** yani azmettiğiniz, kalplerinizden kesin karar verdiğiniz ve içten içe azmettiğiniz **"yeminlerinizden sorumlu tutar."** Nitekim bir âyette de şöyle buyrulmaktadır: **"Fakat kalplerinizin kazandığından dolayı sizi sorumlu tutar."** (el-Bakara, 2/225)

"Bunun kefareti," yani yemin kastı güderek yapıp da yerine getirmediğiniz yeminlerin kefareti **"ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir."** On yoksula yedirilecek yemek veya giydirilecek elbise, kişinin aile halkını yedirip giydirdiğinin ortalamasından olacaktır. Elbise ise namaz kılmak için yeterli olacak kadarıdır. Azat edilecek köle ise bir yerde, **"Ve mü'min bir köle azat etmek"** (en-Nisa, 4/92) ayetiyle kayıtlı olduğu üzere mü'min olmalıdır. Kişi bu üç kefaretten birini yerine getirdi mi artık yemini çözülmüş olur.

"Fakat kim (bunlardan birini)**,"** bu üç husustan birini yerine getirme imkânı **"bulamazsa üç gün oruç tutsun. İşte"** sözü edilen şekilde **"yemin ettiğiniz zaman** (bozduğunuz takdirde) **yeminlerinizin kefareti budur."** Bu kefaret olur, onu siler ve günah olarak yazılmasını engeller.

"Yeminlerinizi," Allah adına yalan yere yemin etmekten ve çokça yemin etmekten uzak durarak **"muhafaza edin."** Yemin edecek olursanız da yeminlerinizi bozmaktan uzak durun. Ancak yemini bozmanın, yeminde ısrar etmekten hayırlı olma hali müstesnadır. Buna göre yemini muhafazanın mükemmel hali, kişinin hayırlı olanı yapması ve yaptığı yeminin bu hayra engel teşkil etmemesidir.

Allah'a **"şükredesiniz diye Allah"** helâli haramdan ayırdedip açıklayan hükümleri beyan eden **"âyetlerini size işte böyle açıklar."** Çünkü O, size bilmediklerinizi

öğretmiştir. O halde kula, kendisine ihsan etmiş olduğu şer'î hükümleri bilme ve bu hükümlerin açıklanması nimetinden dolayı Allah'a şükretmek düşer.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٩٠ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ فِي ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِ وَيَصُدَّكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ٩١﴾

90- Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. O halde bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

91- Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?

90-91. Yüce Allah bu çirkin şeyleri yermekte, bunların şeytan işi birer pislik olduklarını haber vermektedir. **"O halde bunlardan kaçının,"** bunları terk edin **"ki kurtuluşa eresiniz."** Çünkü kurtuluş, ancak Allah'ın haram kıldığı şeyleri, özellikle de sözü edilen bu çirkin ve hâyâsız işleri terk etmekle gerçekleşir. Bu çirkin işlerden biri içkidir. **"İçki"** (الخمر), sarhoşluk vermesi sebebiyle aklı örten ve perdeleyen her şeydir. **"Kumar"** (الميسر) ise tarafların karşılıklı olarak belli bir bedel koydukları -at yarışları vb. gibi- bütün yarışlardır. **"Dikili taşlar,"** dikilip de Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan putlar ve benzeri gibi Allah'a denk tutulan şeylerdir. **"Fal okları"** ise kendileriyle kısmetin öğrenilmeye çalışıldığı oklardır.

İşte Allah bu dört hususu yasaklamakta ve onlardan uzak durulmasını istemektedir. Bunları terk etmeyi ve onlardan uzak durmayı gerektiren kötülüklerini de bize şöyle haber vermektedir:

1. Bu sözü edilenler, birer pisliktir, yani necasettir. Bunlar maddî necaset olmasalar da manevî birer pisliktir. Pis şeyler ise kendilerinden uzak kalınması ve onlarla kirlenilmemesi gereken şeylerdir.

2. Bunlar şeytan işidir. Şeytan ise insanın en azılı düşmanıdır. Bilindiği gibi düşmandan sakınmak gerekir. Düşmanın tuzaklarından, işlerinden, özellikle de düşürmek istediği hallerden uzak durmak, sakınmak gerekir. Çünkü kulun helaki bunlardadır. O halde kulun apaçık düşmanının işlerini işlemekten kesinlikle uzak kalması, bunlardan sakınması ve bunlara düşmekten yana korkması gerekir.

3. Bunlardan uzak durmayı gerektiren bir sebep de kulun kutuluşunun/felahının ancak bunlardan uzak kalması halinde mümkün olmasıdır. Çünkü felâh, sevilen ve istenen şeyleri elde etme başarısıdır, korkulan şeylerden emin olmaktır. Bu işler ise felâha engeldir ve onun yolunda tökezletici sebeplerdir.

4. Bu gibi amellerin insanlar arasında düşmanlığı ve kini gerektirmesi de bunları terk etmeyi gerektiren sebeplerdendir. Şeytan bunları, özellikle de içki ve kumarı yaygınlaştırmaya özel gayret harcar. Çünkü o, bu yolla mü'minler arasına düşmanlık ve kin sokmak ister. Çünkü içkiyle akıl altüst olur, aklın sınırları ortadan kalkar. Bu ise kişinin kendisiyle mü'min kardeşleri arasında kinin ortaya çıkmasına sebep olur. Özellikle de içki içmenin kaçınılmaz sonuçlarından olan sövme ve hakaret de buna eklenirse... Hatta bu, kimi zaman adam öldürmeye kadar gidebilir. Kumar oyunlarında birinin diğerini yenmesi ve karşılıksız olarak karşı tarafın pek çok malını alması ise düşmanlık ve kinin en büyük sebepleri arasındadır.

5. Bu işler kalbi ve ona bağlı olarak bedeni Allah'ı anmaktan da, namazdan da alıkoyar. Halbuki kul, bunlar için yaratılmıştır ve kulun mutluluğu bunlara bağlıdır. İçki ve kumar, kişiyi bunlardan en ileri derecede alıkoyar. Kişinin kalbi bunlarla meşgul olur ve aklı bunlarla oyalanıp durur. Bu uzun bir süre böylece sürüp gider ve kişi nerede olduğunun dahi farkına varmaz.

Kişiyi kirleten, onu murdar kimseler arasına katan, şeytanın işlerine ve ağlarına düşüren, böylelikle zelil bir davarın çobanına itaat ettiği gibi şeytana itaat ettiren, kulun kurtuluşunu engelleyen, mü'minler arasına kin ve düşmanlık sokan, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyan bir günahtan daha büyük ve daha çirkin hangi günah vardır? Acaba bütün bu kötülüklerden daha ileri ve daha büyük bir kötülük olabilir mi?

Bundan dolayı Allah *azze ve celle* selim akıl sahiplerine bunları yasakladığını **"Artık vazgeçtiniz değil mi?"** buyruğuyla teklif üslubuyla bildirmektedir. Çünkü aklı başında bir kimse, bu kötülüklerden birini dahi göz önünde bulunduracak olsa bunlardan uzak durur. Nefsi bu gibi işlere yaklaşmak istemez. Çokça öğüde ihtiyacı olmaz, ileri derecede bir azara da gerek kalmaz.

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾

92- Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin ve (isyandan) **sakının. Eğer** (itaatten) **yüz çevirirseniz bilin ki Rasûlümüzün vazifesi apaçık tebliğdir.**

92. Allah'a itaat ile Rasûlüne itaat aynı şeydir. Çünkü Allah'a itaat eden, Allah'ın Rasûlüne itaat etmiş; Rasûl'e itaat eden de Allah'a itaat etmiş olur. Bu itaat, Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu, Allah'ın haklarıyla da, kulların haklarıyla da alakalı olan farz ve müstehap, zahir ve batın bütün söz ve amelleri işlemeyi, Allah ve Rasûlünün yasakladığı şeylerden uzak kalmayı içine alır. Bu emir, en geniş kapsamlı emirlerdendir. Görüldüğü gibi bunun kapsamına zahir olsun, batın olsun her türlü emir ve yasak girmektedir.

"(İsyandan) **sakının,"** yani Allah'a isyan etmekten ve Rasûlüne asi olmaktan sakının. Çünkü onlara isyan etmek en büyük şerdir ve apaçık bir hüsrandır. **"Eğer"** size emredilen ve yasak kılınan "(itaatten) **yüz çevirirseniz bilin ki Rasûlümüzün vazifesi apaçık tebliğdir,"** o da bu görevini eksiksiz yerine getirmiştir. Eğer hidâyet yolunu izlerseniz bu, lehinizedir ve eğer kötülük işlerseniz bu da aleyhinizedir. Sizi hesaba çekecek olan Allah'tır. Rasûl ise görevini ve kendisine yüklenen sorumluluğu eksiksiz olarak yerine getirmiştir.

﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾﴾

93- İman edip salih ameller işleyenlere; sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra takvada ve imanda sebat ettikleri, sonra takva ve ihsan sahibi oldukları takdirde (geçmişte) **tattıklarından** (haramlar)**dan dolayı bir vebal yoktur. Allah ihsan sahiplerini sever.**

93. İçkiyi haram kılan, ona dâir kesin yasağı ve bu yasağın ağırlığını ifade eden buyruklar nazil olunca bazı mü'minler, içkinin haram kılınışından önce müslüman olan ama içki içmeye devam ederken ölen kardeşlerinin durumunun ne olduğunu öğrenmeyi arzu ettiler. Yüce Allah da bu âyet-i kerimeyi indirdi ve şunu haber verdi: **"İman edip salih ameller işleyenlere... takdirde** (geçmişte) **tattıklarından"** haram kılınışlarından önce içki içmelerinden ve kumar oynamalarından **"dolayı bir vebal,"** bir günah, bir sorumluluk **"yoktur."** Günahın olmaması, hem sözü edilen hususları hem de diğer günahları kapsadığından dolayı Yüce Allah buna dâir **"sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri..."** kaydını getirmiştir. Yani bunun için masiyetleri terk eden, Allah'a salih amel işlemelerini gerektirecek sahih bir imanla iman eden, sonra da bu şekilde devam eden kimseler olmaları şarttır.

Aksi takdirde eğer kul, kimi zaman bu niteliğe sahipken, bazen bu niteliklere sahip değilse bu, yeterli değildir. Aksine onun her zaman bu seviyede olması, bu durumunu eceli gelinceye kadar devam ettirmesi ve bu ihsan halini sürdürmesi gerekir. Şüphesiz Allah, Yaratıcıya ibadetlerinde ihsan makamına erişen, kullara iyilikte bulunan ve gerçek anlamda ihsan sahibi olan kullarını sever.

Bu âyetin kapsamına haram olan bir şeyi haram kılınışından sonra tadan ya da başka bir haramı işleyen, daha sonra da günahını itiraf ederek Allah'a tevbe eden ve salih amel işleyerek takva sahibi olan kimseler de girer. Şüphesiz Allah böylelerine de mağfiret buyurur ve onlardan günah kalkar.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَيَبْلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلصَّيْدِ تَنَالُهُۥٓ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ
بِٱلْغَيْبِ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْتُلُوا۟ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۚ
وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًۢا بَٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ
كَفَّٰرَةٌ طَعَامُ مَسَٰكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦ ۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ
ٱللَّهُ مِنْهُ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ ٱلْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾

94- Ey iman edenler! Allah, görmedikleri halde kendisinden korkanları bilip ortaya çıkarmak için ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği bir kısım avla sizi muhakkak deneyecektir. Artık bundan sonra kim aşırı giderse onun için pek elemli bir azap vardır.

95- Ey iman edenler, ihramlıyken av hayvanı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse bunun cezası, Kâbe'ye ulaştırılmak üzere iki adil kimsenin hükmüyle belirlenecek ve öldürdüğü hayvanın benzeri olacak bir ehlî hayvan (kurban etmek) **yahut yoksullara yemek yedirmek şeklinde bir kefâret veya bunun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekilerini affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah Aziz'dir, intikam sahibidir.**

96- Deniz avı ve yiyeceği -size ve yolcuya bir fayda olmak üzere- size helâl kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece kara avı ise haram kılındı. Sonunda huzuruna varacağınız Allah'tan korkup sakının.

94. Bu, Yüce Allah'ın, kullarına lütuf ve ihsanlarındandır. Çünkü onlara kaza ve kaderinin bir tecellisi olarak ne yapacağını haber vermektedir. Bundan maksat ise O'na itaat etmeleri ve bu işin üzerine basiretle gitmeleridir. Tâ ki helak olan apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayat bulan da apaçık bir delil üzere hayat bulsun.

İşte Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler!"** Allah'ın sizin imanınızı sınaması kaçınılmazdır. **"Allah, görmedikleri halde kendisinden korkanları bilip"** sevap ve cezayı gerektirecek şekilde ve yaratılmışlar için de zahir olan bir ilimle **"ortaya çıkarmak için ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği bir kısım avla,"** yani çok olmayan bir miktarla **"sizi muhakkak deneyecektir."** Böylelikle bu sınama Yüce Allah'ın bir hafifletmesi ve bir lütfu sonucu kolay olacaktır. Allah'ın sizi kendisiyle sınayacağı bu ava **"elleriniz ve mızraklarınız erişebilecektir."** Yani siz bu hayvanları avlama imkânına sahip olabileceksiniz ki bu yolla imtihan gerçekleşsin. Bu av, el ile ele geçirilemeyecek veya mızrakla avlanamayacak türden olmayacaktır. Çünkü o takdirde sınamanın bir anlamı olmaz.

Yüce Allah bu sınamadaki hikmetin, mükâfat ve cezayı gerektirecek şekilde ve yaratılanlar tarafından zahir olarak bilinecek tarzda, görmedikleri halde kimlerin Allah'tan korktuğunu ortaya çıkarmak olduğunu bildirmiştir. Allah'ın yalerin Allah'tan korktuğunu ortaya çıkarmak olduğunu bildirmiştir. Allah'ın yasakladığı bir şeyi yapabilecek güç ve imkânı bulmakla birlikte ondan uzak duran bir kimseyi şüphesiz Allah bolca mükâfatlandıracaktır. Gıyaben Allah'tan korkmayıp O'na isyandan uzak durmayan ve böylelikle imkân bulduğu av hayvanını avlamaya kalkışan kimsenin durumu ise elbette farklı olacaktır. İşte bu imtihanla bu iki grup birbirinden ayrılacak ve ortaya çıkacaktır.

"Artık bundan," yani ileri sürülebilecek mazeretleri ortadan kaldıran ve izlenmesi gereken yolu açıkça belirten bu beyandan **"sonra"** sizden **"kim aşırı giderse onun için pek elemli,"** oldukça can yakıcı ve niteliğini Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilmediği derecede acı verici **"bir azap vardır."** Çünkü artık haddi aşan kimsenin ileri sürebilecek bir mazereti kalmaz. Gerçek Allah korkusu, kişinin O'nu görmediği ve yanında herhangi bir insan bulunmadığı bir halde Allah'tan korkmasıdır. İnsanlar arasında Allah'tan korktuğunu açığa vurmak ise bazen insanlardan korkmaktan dolayı olabilir ve bundan dolayı kişi herhangi bir sevap ve mükâfat alamaz.

95. Daha sonra Yüce Allah, ihramlıyken av hayvanının öldürülmesi yasağını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler,"** hac veya umrede **"ihramlıyken av hayvanı öldürmeyin."** Av yasağına, onun öldürülmesine yol

açacak şeyler, öldürmeye ortak olmak, onun yerini göstermek, öldürülmesine yardımcı olmak da girer. Hatta bu yasağın tamamlayıcı bir unsuru olarak ihramlı bir kimsenin, kendisi için öldürülmüş yahut kendisi için avlanmış bir hayvanın etinden yemesi de yasaktır. Bütün bunlar bu büyük ibadete tazim içindir. Bu amaçla ihramlı olan bir kimseye, ihramdan önce kendisi için helâl olan avlanma artık haramdır.

"İçinizden kim onu," av hayvanını **"bilerek"**/kasten **"öldürürse bunun cezası, Kâbe'ye ulaştırılmak üzere,"** yani Harem bölgesinde kesilmek üzere **"öldürdüğü hayvanın benzeri olacak"** deve, inek veya koyun türünden ona benzer **"bir ehlî hayvan** (kurban etmek)**"**tir. Öldürdüğü hayvanın bunlar arasında benzerinin hangisi olduğuna bakılır. Bu kimsenin öldürdüğü hayvanın benzerini boğazlayıp tasadduk etmesi icabeder. Bu konuda esas alınacak nokta, benzerliğin olmasıdır. **"İki adil kimsenin hükmüyle belirlenecek,"** yani hüküm vermeyi bilen ve benzerlik yönünü kestirebilen adil iki kişi bu konuda hüküm vermelidir. Nitekim ashab-ı kiram *-Allah onlardan razı olsun-* böyle yapmıştır. Onlar bir güvercine karşılık bir koyun, deve kuşuna karşılık bir deve veya inek, çeşitli türleriyle yaban ineğine karşılık da bir inek kesilmesine hükmetmişlerdir. Aynı şekilde ehlî hayvanlar içinde av hayvanının benzeri hangisiyse ona karşılık olarak o kesilir ve tasadduk edilir. Eğer avlanan hayvan, ehlî hayvanlardan birine benzemiyorsa o takdirde telef olan mallardaki kâide gereğince onun da kıymeti ödenir.

"Yahut yoksullara yemek yedirmek şeklinde bir kefâret," Bu işin kefâreti, yoksul kimselere yemek yedirmektir. Yani av hayvanının benzeri kabul edilen ehlî hayvanın karşılığı, yemek olarak tespit edilir ve bu, yoksullara yedirilir. Birçok alim şöyle demiştir: Ceza olarak ön görülen hayvanın kıymeti tespit edilir ve onunla yiyecek satın alınır. Böylece her bir yoksula bir müd buğday ya da onun dışındaki yiyeceklerinden yarım sâ' verilir.

"Veya bunun," bu yiyeceğin **"dengi oruç tutmaktır."** Yani her bir yoksula yemek yedirmeye karşılık bir gün oruç tutar. **"Tâ ki"** sözü edilen ceza onun hakkında vacip kılınmak suretiyle **"ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim"** bundan sonra **"bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah Azîz'dir, intikam sahibidir."**

Kefaret, kasten öldüren için de, hatayla öldüren için de söz konusu olmakla birlikte yalnızca av hayvanını kasten öldürenin cezası zikredilmiştir. Nitekim bu konuda şer'î kaide şudur: Korunulması gereken can ve malları telef eden kimse, eğer bu telefi haksızsae hangi halde olursa olsun onun tazminatını ödemekle yükümlüdür.

İşte Yüce Allah burada böyle bir fiil yapana karşılık kefareti, ilahî cezalandırmayı ve intikamı söz konusu etmektedir. Bunlar kasten bu fiili işleyen kimseler hakkındadır. Hatayla bu işi işleyen hakkında ilâhî bir ceza söz konusu değildir; ama o kimsenin kefaret ödemesi gerekmektedir. Alimlerin cumhurunun görüşü budur. Sahih olan görüş ise âyet-i kerimenin açıkça ifade ettiği gibi, bu fiili kasten işlemeyen kimse hakkında günah söz konusu olmadığı gibi kefaret de söz konusu değildir.

96. Av hayvanı; kara ve denizdeki av hayvanlarını kapsadığından dolayı Allah, deniz av hayvanlarını istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır: **"Deniz avı ve yiyeceği,"** yani ihramlıyken denizdeki canlı hayvanlar da, bu hayvanların ölüleri de size helâl kılındı. Bu da denizin ölüsünün de helâl olduğunun delilidir. Bu **"size de, yolcuya da bir fayda olmak üzere"** helâl kılınmıştır. Yani bunun size mubah kılınmasının faydası, sizin ve sizinle birlikte yolculuk yapanların yararlanmasıdır.

"İhramda bulunduğunuz sürece kara avı ise size haram kılındı." Av hayvanı ifadesinden bu hayvanın mutlaka vahşi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü evcil hayvan, av hayvanı değildir. Yine bu hayvanın yenilir cinsten bir hayvan olması gerekir, çünkü yenilmeyen hayvan avlanmaz ve ona av hayvanı da denmez.

"Sonunda huzuruna varacağınız Allah'tan korkup sakının." Yani emirlerini yerine getirerek ve yasakladığı şeyleri terk ederek O'ndan sakının, takvalı olun. O'ndan sakınmanızı sağlama hususunda da O'nun huzurunda toplanacağınıza dair bilginizin katkısı olsun. Zira huzurunda toplanacağınız vakit O, amellerinizin karşılığını size verecektir. Takvâsının gereğini yerine getirdinizse sizleri bol bol mükâfatlandıracaktır. Eğer getirmedinizse sizi cezalandıracaktır.

﴿ جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٩٧) ﴾

97- Allah; Kâbe'yi, o Beyt-i Haram'ı, Haram ayları, kurbanı ve gerdanlıkları insanlar için bir kıyam sebebi kılmıştır. Bu da Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilen olduğunu bilmeniz içindir.

97. Yüce Allah **"Kâbe'yi, o Beyt-i Haram'ı... insanlar için bir kıyam sebebi"** kıldığını haber vermektedir. Yani bunları tazim etmek suretiyle insanların dinleri de, dünyaları da kıyam bulur, dosdoğru olur. Bununla İslâm tamam olur, bu yolla onların günahları silinir, Beyt-i Haram'a yönelmek suretiyle de büyük bağışlara ve

pek çok ihsana nail olur. Bu uğurda mallar harcanır, sıkıntılara katlanılır. Orada dört bir yandan gelen ve çeşitli ırklardan oluşan Müslümanlar toplanıp bir araya gelerek tanışırlar, birbirlerinin yardımını alırlar, hepsini ilgilendiren maslahatlar hususunda istişare ederler. Aralarında dinî ve dünyevî maslahatlara dair sağlam bağlar kurulur. İşte Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"Tâ ki kendileri için menfaatlere tanık olsunlar, belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar."** (el-Hac, 22/28)

Beytullah'ın insanlar için bir kıyam sebebi kılınması nedeniyle bazı alimler şöyle demişlerdir: Beytullah'ı her yıl haccetmek farz-ı kifayedir. Bütün insanlar Beytullah'ı haccetmeyi terk edecek olurlarsa onu haccetmeye gücü yeten herkes günahkâr olur. Hatta insanlar orayı haccetmeyi terk edecek olurlarsa, onların hayatlarını ayakta tutan sebepler ortadan kalkar ve Kıyamet kopar.

"Kurbanı ve gerdanlıkları," yani Yüce Allah, hediye kurbanlarını da, hediye kurban türlerinin en şerefilleri olan boyunları gerdanlıklı kurbanlıkları da böyle "bir kıyam sebebi" kılmıştır. İnsanlar bu ikisinden de yararlanırlar ve bunlar dolayısıyla sevap kazanırlar.

"Bu da Allah'ın göklerde ve yerde olan herşeyi bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilen olduğunu bilmeniz içindir." İşte Beyt-i Haram'ı, sizin menfaatinize olduğunu bildiği dinî ve dünyevî maslahatlarınız için var etmiş olması da O'nun ilminin bir tecellisidir.

﴿ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ ﴾

98- Bilin ki Allah, cezası şiddetli olandır ve yine (bilin ki) **Allah, Ğafûr ve Rahîm'dir.**

99- Rasûl'e düşen, ancak tebliğdir. Allah, açıkladığınız ve gizlediğiniz (her şeyi) **bilir.**

98. "Bilin ki Allah, cezası şiddetli olandır ve yine (bilin ki) **Allah, Ğafûr ve Rahîm'dir."** İşte bu iki hususa dâir bilginiz, sizin kalbinizde son derece kesin ve tam bir yakînle var olmalıdır. Bilin ki Allah, dünyada da, âhirette de kendisine isyan edenlere karşı cezası pek şiddetli olandır. Yine bilin ki Allah, tevbe edip kendisine dönen ve itaat eden kimseleri mağfiret eden ve çokça merhamet edendir. Sizin bu hususa dâir bilginiz, O'nun cezasından korkma, mağfiret ve mükâfatını

umma sonucunu verir ve siz O'ndan korkmanın, mağfiret ve mükâfatını ummanın gerektirdiği şekilde amel edersiniz.

99. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rasûl'e düşen, ancak tebliğdir."** ve o, emrolunduğu gibi tebliğ etmiş, görevini yerine getirmiştir. Bunun dışında onun herhangi bir şeye (hidâyet ve dalâlet konusunda bir yetkiye) hiçbir şekilde sahip olması söz konusu değildir. **"Allah, açıkladığınız ve gizlediğiniz** (her şeyi) **bilir."** ve sizin halinizi bildiği için de amellerinizin karşılığını verir.

﴿ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾

100- De ki: Pis ile temiz (hiçbir zaman) **bir olmaz, pisin çok oluşu hoşuna gitse bile. Ey olgun akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının ki kurtuluşa eresiniz.**

100. Kötülüklerden sakındırmak ve hayra teşvik etmek üzere insanlara **"De ki:"** hiçbir konuda **"Pis ile temiz** (hiçbir zaman) **bir olmaz."** İmân ile küfür, itaat ile isyan, cennetliklerle cehennemlikler, kötü amellerle iyi ameller, hiçbir zaman bir olmayacağı gibi, haram olan mal da hiçbir zaman helâl olan malla aynı değildir. **"Pisin çok oluşu hoşuna gitse bile..."** Çünkü onun, sahibine hiçbir faydası olmaz, aksine dininde de, dünyasında da ona zarar verir.

"Ey olgun akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının ki kurtuluşa eresiniz." Yüce Allah üstün ve olgun akıl sahiplerine, mükemmel görüş sahiplerine emir vermekte ve bu hususta ilâhî hitabı onlara yöneltmektedir. Çünkü kendilerine önem verilen ve kendilerinde hayır olması umulan kimseler yalnızca özlü akıl sahipleridir. Daha sonra Yüce Allah, kurtuluşun O'ndan korkup sakınmaya, yani takvaya bağlı olduğunu haber vermektedir. O'ndan korkup sakınmak ise emir ve yasakları hususunda Allah'ın isteğine uygun hareket etmektir. O'ndan korkan, tam bir kurtuluşa erer. O'ndan sakınmayı terk eden kimse ise hüsrana uğrar ve her türlü kazanç ve kârı elden kaçırıp kaybeder.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ
الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ
أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ﴾

101- Ey iman edenler! Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Allah onları affetmiştir. Allah Ğafûr'dur, Halîm'dir.

102- Sizden evvel de bir kavim (bu tür sorular) **sordu, sonra da onları inkar ettiler.**

101. Yüce Allah, mü'min kullarına, kendilerine açıklandığı takdirde hoşlarına gitmeyecek ve onları kederlendirecek hususlara dâir soru sormalarını yasaklamaktadır. Kimi müslümanların Allah Rasûlüne, babaları ve onların durumu hakkında, cennette mi cehennemde mi oldukları hakkında soru sormaları buna bir örnektir.[78] Olur ki bu husus sorana açıklanır da soran için bunda bir hayır bulunmaz. Yine meydana gelmemiş hususlara dâir sorular sormak, şer'î açıdan birtakım zorluklara ve hükümlerin ümmeti sıkıntıya sokacak şekilde ağırlaşmasına sebep olacak türden sorular da böyledir. Anlamsız ve faydasız şeyler hakkında soru sormak da buna örnek gösterilebilir. İşte yasak olan, bu ve benzeri hususlara dâir soru sormaktır. Bu gibi sonuçlar doğurmayan hususlara dâir soru sormak ise (yasaklanmamış, aksine) emredilmiştir. Nitekim Yüce Allah, **"Eğer bilmiyorsanız zikir/ilim ehline sorun."** (en-Nahl, 16/43) buyuruyor.

"Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır." Yani eğer sorunuz uygun olursa, uygun yerde ve Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği dönemde sorulursa, anlaşılması güç bir âyet yahut sizin için izâhı yapılamayan bir hükme dâirse ve vahyin semadan indirilmesi mümkün olan bir zamana denk gelirse o zaman o hüküm size açıklanır; aksi takdirde Allah'ın açıklamayıp sükut geçtiği hususlar hakkında siz de soru sormayın, susun.

"Allah onları affetmiştir." yani Allah bu hususta kullarına afiyet ve esenlik vererek, onları sorumlu tutmamış, hükmü açıklamamıştır. Allah'ın susup hüküm belirtmediği her husus, Allah'ın mubah kıldığı ve affettiği şeyler arasındadır.

"Allah Ğafûr'dur, Halîm'dir." O, ezelî olarak mağfiret sahibidir, hilmi ve ihsanı da bilinen bir husustur. Öyleyse O'nun mağfiret ve ihsanına nail olmaya çalışın, rahmet ve rızasını elde etmeye gayret edin.

102. "Sizden evvel de bir kavim (bu tür sorular) **sordu."** Size haklarında soru sorulması yasaklanmış olan bu hususlara dair, onların türünden ve onlara benzer hususlar hakkında, doğruyu arayıp bulmak için değil de işi yokuşa sürmek için

78 Müslim, 203.

sorular sormuşlardı. Ancak onlara bu sordukları hususlar açıklanıp buna dâir emirler verilince de **"onları inkar ettiler."** Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sahih bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Ben, size neyi yasakladımsa ondan uzak durun. Size neyi emrettiysem gücünüz yettiğince onu yapın. Çünkü sizden öncekileri, çokça soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri helâk etmiştir."*[79]

﴿مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٖ وَلَا سَآئِبَةٖ وَلَا وَصِيلَةٖ وَلَا حَامٖ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ
وَأَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ قَالُواْ حَسۡبُنَا مَا
وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَآۚ أَوَلَوۡ كَانَ ءَابَآؤُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَلَا يَهۡتَدُونَ ﴿١٠٤﴾﴾

103- Allah ne bahîre, ne sâibe, ne vasîle, ne de hâm (diye bir şey meşru) **kılmamıştır. Fakat kâfirler Allah üzerine yalan uydurup iftira ediyorlar. Onların pek çoğunun aklı ermez.**

104- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine ve Rasûlüne gelin:' denildiği zaman 'Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter.' derler. Ataları hiçbir şey bilmeyen ve doğru yolda gitmeyen kimseler idiyse de mi (onların yolundan gidecekler)?!

103. Bu buyruk, Allah'ın izin vermediği bir din icat ederek O'nun helâl kıldığı şeyleri haram kılan müşrikleri yermektedir. Bu müşrikler, kendi bozuk görüşlerine dayanarak Allah'ın indirdiklerine aykırı birtakım isimler uydurup sahip oldukları bazı hayvanları haram kıldılar. İşte bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah ne bahîre,"** yani kulağını yarıp da sırtına binmeyi haram kıldıkları ve saygıdeğer gördükleri dişi deve; **"ne sâibe,"** yani üzerinde anlaştıkları belli bir yaşa ulaşınca serbest bırakıp sırtına binmedikleri, yük vurmadıkları ve etini yemedikleri dişi deve, inek veya koyun -ki bazıları malından belli bir şeyi adar ve onu saibe yapardı-; **"ne de hâm,"** yani aralarında bilinen belli bir duruma ulaşan, sırtına binilmesi ve yük vurulması yasak olan deve "(diye bir şey meşru) **kılmamıştır."**

Bütün bunlar müşriklerin, herhangi bir delile/belgeye dayalı olmaksızın haram kıldıkları şeyler arasındadır. Bu haram kılmaları ancak Allah'a bir iftiradır. Bunları kendi bilgisizliklerinden ve akılsızlıklarından uydurmuşlardır. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Fakat kâfirler Allah üzerine yalan uydurup iftira ediyor-**

79 Buhârî, İ'tisâm 2; Müslim, Hac 412, Fedâil 130; Nesâî, Hac 1.

lar. **Onlarının pek çoğunun aklı ermez."** buyurmaktadır. Bu hususta ne naklî delilleri, ne de aklî bir delilleri vardır.

104. Bununla birlikte onlar, ancak cehalet ve zulme dayalı görüşlerini beğenmişlerdir. Bu nedenle de onlar **"Allah'ın indirdiğine ve Rasûlüne"** davet olunduklarında yüz çevirir ve bunu kabul etmeyerek **"'Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter.' derler."** Doğru olmasa bile, Allah'ın azabından kurtaracak bir din olmasa dahi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol/din bizim için yeterlidir(!) Eğer ataları yetkin, dirâyet ve bilgi sahibi kimseler olsaydı sorun yoktu. Ancak ataları da hiçbir şey bilmeyen kimselerdi. Ataları aklÎ bakımdan da hiçbir özelliğe sahip değillerdi. İlim ve hidâyet namına da ellerinde hiçbir şeyleri yoktu. O halde sağlıklı bir bilgisi bulunmayan, üstün bir akla sahip olmayan kimseleri taklit ederek Allah'ın indirdiği şeylere ve kalpleri ilim, iman, hidâyet ve yakîn ile dolduran peygamberlere uymayı terk eden kimselere yazıklar olsun!

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ
جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾

105- Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda gittikten sonra sapanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü yalnız Allah'adır. O zaman O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

105. "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın." Yani nefislerinizi ıslah etmeye, kemâle erdirmeye, Sırat-ı Müstakîmi izlemeye mecbur etmeye gayret edin. Çünkü sizler halinizi düzeltecek olursanız, dosdoğru yoldan sapan ve dosdoğru dinin yolunu izlemeyen kimselerin size bir zararı olmaz. Onlar ancak kendi nefislerine zarar verebilirler.

Bu ayet, iyiliği emretmeyi ve kötülükten alıkoymayı terk ve ihmal etmenin kula zarar vermeyeceğine delil olmaz. Çünkü hiçbir kimse yerine getirmekle yükümlü olduğu iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma görevini ifa etmedikçe tam anlamıyla "doğru yolda" gitmiş olamaz (ki Yüce Allah onların zarar verememelerini "doğru yolda gitme" şartına bağlamıştır.) Evet, bir kimse eliyle ve diliyle kötülüğe karşı koymaktan aciz olur da onu sadece kalbiYle reddederse, ona da hiç şüphesiz başkasının sapıklığının bir zararı olmaz.

"Hepinizin dönüşü yalnız Allah'adır." Kıyamet gününde O'nun huzuruna dönecek ve huzurunda toplanacaksınız. **"O zaman O, yaptıklarınızı"** hayır olsun şer olsun **"size haber verecektir."**

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ
مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا
مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ
اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ
الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا
إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ
أَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾

106- Ey iman edenler! İçinizden birine ölüm (alametleri) **gelip de vasiyet edeceği zaman, sizden olan adalet sahibi iki erkek yahut -siz yolculuk halindeyken başınıza ölüm** (hali) **gelmişse- sizden olmayan başka iki erkek** (vasiyetinize) **şahit olsun. Haklarında şüpheye düşerseniz, bu iki kişiyi namazdan sonra alıkoyarsınız da onlar da Allah adına şöyle yemin ederler: 'Akraba dahi olsa yeminimizi hiçbir bedel karşılığında satmayacağız ve Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa mutlaka günahkârlardan oluruz.'**

107- Eğer o ikisinin bir günah kazandıkları anlaşılırsa, haksızlığa uğrayanlardan (ölüye) **en yakın iki kişi onların yerine geçer ve 'Bizim şahitliğimiz o iki kişinin şahitliğinden daha doğrudur ve biz haksızlık da yapmadık. Yoksa muhakkak zalimlerden oluruz.' diye Allah adına yemin ederler.**

108- Bu, şahitliği gerektiği gibi eda etmelerine veya yeminlerinden sonra yeminlerin (reddedilerek mirasçılara) **havale edilmesinden korkmalarına karşı daha uygundur. Allah'tan korkup sakının ve dinleyin. Allah, fasıklar topluluğuna yol göstermez.**

106. Şanı Yüce Allah, emir ihtiva eder bir şekilde bir kimsenin ölüm öncesi haller ve alâmetlerle karşı karşıya kalması durumunda vasiyetine iki kişiyi şahit tutması gerektiğini haber vermektedir. Böyle bir kimse vasiyetini yazmalı ve buna

şahitlikleri muteber olan adalet sahipleri arasından iki kişiyi şahit tutmalıdır. **"Sizden olmayan başka iki erkek,"** sizin dininize mensup olmayan yahudi, hıristiyan veya onlardan başka iki kişi demektir. Bu, ihtiyaç ve zaruret halinde, müslümanlardan şahitlik edecek kimselerin bulunmaması durumunda söz konusudur. **"Siz yolculuk halindeyken başınıza ölüm** (hali) **gelmişse,"** onları o zaman şahit tutun. Yüce Allah'ın böylelerini şahit tutmayı emretmesinin tek sebebi, onların sözlerinin ancak böyle bir durumda kabul edilebilir olmasından dolayıdır. Ayrıca bu konuda tazim ettikleri **"namazdan sonra"** alıkonulmaları suretiyle onlara karşı iş sıkı tutulur ve doğru söylediklerine, herhangi bir değişiklik yapmadıklarına, bir şeyi bir başkasının yerine koymadıklarına dair **"yemin ederler."** Bu ise onların şahitlikleri hususunda **"haklarında şüpheye düşerseniz"** yapılır. Eğer onların şahitliklerini tasdik edecek olursanız bu şekilde yemin etmelerine ihtiyaç yoktur.

Yemin edecekleri vakit de şöyle derler: **"Akraba dahi olsa"** bize olan yakınlıkları dolayısıyla onları kayırmayacak, **"yeminimizi hiçbir bedel karşılığında satmayacağız"** Dünyalık için bu hususta yalan söylemeyiz, **"ve Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz."** Aksine bu şahitliği, işittiğimiz şekilde eda edeceğiz. **"Yoksa"** şahitliğimizi gizleyecek olursak **"mutlaka günahkârlardan oluruz."**

107. "Eğer o ikisinin," yani şahitlik eden kimselerin, karineler yoluyla yalan söylediklerine ve hainlik ettiklerine delâlet edecek bazı hususlara binaen **"bir günah kazandıkları anlaşılırsa,"** bu takdirde **"haksızlığa uğrayanlardan** (ölüye) **en yakın iki kişi onların yerine geçer."** Yani ölenlerin yakınlarından iki kişi şahitlik yapsınlar ve bunlar da ölene en yakın kimselerden olsunlar. **"'Bizim şahitliğimiz o iki kişinin şahitliğinden daha doğrudur,"** yani onlar yalan söylediler, değişiklik yaptılar, hainlik ettiler, biz **"haksızlık da yapmadık. Yoksa"** eğer zulmeder, haksızlık yapar ve hak olmayan bir şahitlikte bulunacak olursak **"muhakkak zalimlerden oluruz.' diye Allah adına yemin ederler."**

108. Yüce Allah bu şahitliğin bu şekilde pekiştirilmesinin ve vasiyette şahitlik edenlerin hainliklerinin ortaya çıkması halinde ölenin yakınlarının şahitlik etmelerinin istenmesinin hikmetini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Bu,"** onlara karşı şahitliğin pekiştirilmesiyle **"şahitliği gereği gibi eda etmelerine veya"** yeminlerin kabul edilmemesi durumunda ölenin yakınlarına tevcih edilerek **"yeminlerinden sonra yeminlerin** (reddedilerek mirasçılara) **havale edilmesinden korkmalarına karşı daha uygundur. Allah'tan korkup sakının. Allah, fasıklar topluluğuna yol göstermez."** Yani fasıklıkla nitelenmiş kimselere yol göstermez; böylece onlar ne hidâyeti isterler ne de sırat-ı mustakîmi.

Bu ayetlerin özeti şudur: Yolculuk ve benzeri gibi şahitlikleri muteber kimselerin az bulunduğu hallerde ölmek üzere olan kimsenin, müslüman ve adalet sahibi iki şahide vasiyette bulunması gerekir. Eğer iki kâfir şahitten başka kimse bulamıyorsa onlara vasiyetini bildirmesi de caiz olur. Fakat kâfir olmaları sebebiyle ölenin yakınları onlardan şüpheye düşerlerse namazdan sonra onlara hainlik etmediklerine, yalan söylemediklerine, vasiyette değişiklik yapmadıklarına dâir yemin ettirirler. Böylelikle bu iki şahit kendileri için söz konusu edilecek herhangi bir haktan temize çıkmış olurlar. Eğer ölenin yakınları şahitleri tasdik etmez ve şahitlerin yalan söylediklerine delalet edecek bir karine bulurlarsa, diledikleri takdirde ölenin yakınlarından iki kişi kalkar ve Allah adına, "Bizim şahitliğimiz bu ilk iki şahidin şahitliğinden daha doğrudur, onlar hainlik ettiler ve yalan söylediler." diyerek yemin ederler. Böylece o şahitler hakkında hainlik ettiklerini iddia ettikleri hususta hak sahibi olurlar.

Bu âyet-i kerimeler Temîm ed-Dârî ile Adiy bin Bedda'nın başından geçen ve el-Adevi'nin, vasiyetini o ikisine bildirmesine dâir meşhur bir olay hakkında inmiştir.[80] Doğrusunu da en iyi bilen Allah'tır.

Bu âyet-i kerimeler birtakım hükümlere delil gösterilmiştir:

1. Vasiyet etmek meşrudur. Ölümü yaklaşan kişinin vasiyet etmesi gerekir.

2. Bir kimse ölüm öncesi hallerle karşı karşıya kalmış olsa dahi aklı yerinde olduğu sürece vasiyeti muteberdir.

3. Vasiyete, adil iki kişinin şahitlik etmesi şarttır.

4. Böyle bir vasiyet ve benzerlerinde kâfirlerin şahitliği, ancak zaruret sebebiyle kabul edilir. İmam Ahmed'in görüşü budur. İlim ehlinden pek çok kimsenin görüşüne göre ise bu hüküm neshedilmiştir. Ancak bu iddianın bir delili yoktur.

5. Buradaki hükmün ve manasının işaretinden şu da anlaşılabilir. Kâfirlerin şahitliği, -bu mesele dışındaki meselelerde olsa bile- başkaları yoksa makbuldür. Nitekim Şeyhulislam İbn Teymiye'nin görüşü de budur.

6. Eğer herhangi bir sakınca yoksa müslüman bir kimsenin kâfirle birlikte yolculuğu caizdir.

7. Ticaret maksadıyla yolculuk yapmak caizdir.

8. Şahitlerden şüphe edilmekle birlikte onların hainliklerine delil teşkil edecek bir karine ortada yoksa ölenin yakınları da yemini pekiştirmek isterlerse, namaz-

80 Bkz. Buhârî, 2780.

dan sonra şahitleri alıkoyarlar, şahitler de Yüce Allah'ın sözünü ettiği şekilde yemin ederler.

9. Eğer herhangi bir itham ve şüphe söz konusu değilse onları namazdan sonra alıkoymaya ve yapacakları yemini pekiştirmeye gerek yoktur.

10. Şahitlik gerçekten önemli bir iştir. Çünkü Yüce Allah ("Allah'ın şahitliğini" ifadesinde) şahitliği kendine izafe etmiştir. Bu nedenle şahitliğe gereken itinanın gösterilmesi ve adil bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir.

11. Şahitlerden şüphe edilmesi halinde onların yaptıkları şahitliğin doğruluk veya yalan açısından durumunun tespit edilebilmesi için şahitlerin sınanmaları ve birbirlerinden ayrı tutulmaları caizdir.

12. Böyle bir meselede vasi olan kimselerin yalan söylediklerine delâlet eden karineler bulunursa, ölenin yakınlarından iki kişi kalkar ve şöyle yemin ederler: "Bizim yeminlerimiz, ötekilerinin yeminlerinden daha doğrudur ve gerçekten bunlar hainlik ettiler, yalan söylediler." Bu şekilde yemin etmelerinden sonra iddia ettikleri şey onlara verilir ve yeminleriyle birlikte var olan karine, delil yerine geçer.

﴿يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَا عِلْمَ لَنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾
إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱذْكُرْ نِعْمَتِى عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَٰلِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ
تُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ ۖ
وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ ٱلطِّينِ كَهَيْـَٔةِ ٱلطَّيْرِ بِإِذْنِى فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِى ۖ وَتُبْرِئُ ٱلْأَكْمَهَ
وَٱلْأَبْرَصَ بِإِذْنِى ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ ٱلْمَوْتَىٰ بِإِذْنِى ۖ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ
جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾﴾

109- O gün Allah, peygamberleri toplayacak ve 'Size ne cevap verildi?' buyuracak. Onlar da 'Bizim hiçbir bilgimiz yok. Şüphesiz gaybı en iyi bilen Sensin.' diyecekler.

110- Allah (o gün) **şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Hani Ben seni Ruhu'l-Kudüs'le desteklemiştim. Beşikte iken de yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Hani sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani benim iznimle çamurdan kuş şekli yapıyordun ve ona üfürüyordun da iznimle bir kuş oluyordu. Anadan doğma körü, alacalıyı da yine Benim iznimle iyi ediyordun. Yine Benim iznimle ölüleri** (kabirlerinden diri olarak) **çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını** (seni öldürmek istediklerinde) **senden uzak tutmuştum ki o zaman sen kendilerine apaçık deliller getirmiştin de içlerinden kâfir olanlar, 'Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir.' demişlerdi.**

109. Yüce Allah, Kıyamet gününe ve o gündeki dehşetli hallere dair haber vermekte ve o günde bütün peygamberleri toplayıp onlara **"Size ne cevap verildi?"** diye soracağını bildirmektedir. Yani, "Ümmetlerinizin size verdiği karşılık ne oldu?" diyecektir. **"Onlar da 'Bizim hiçbir bilgimiz yok"** ey Rabbimiz, bunu bilen ancak Sensin, Sen bizden daha iyi bilirsin, **"şüphesiz gaybı en iyi bilen ancak Sensin.'"** Sen gayb olan hususları da, halihazırdaki hususları da bilirsin **"diyecekler."**

110. "Allah (o gün) **şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla!"** Yani sen bu nimeti kalbinle ve dilinle an. Rabbine şükür olmak üzere bu nimetin gereğini yerine getir. Çünkü Allah sana, başka kimselere vermemiş olduğu nimetleri vermiştir.

"Hani ben seni Ruhu'l-Kudüs'le desteklemiştim." Yani seni temizleyen, arındıran ve buna bağlı olarak O'nun emrini yerine getirme ve O'nun yoluna davet etme gücünü elde ettiğin bir ruh ve vahiyle güçlendirmiştim. "Ruhu'l-Kudüs"ten kastın Cebrail *aleyhisselam* olduğu da söylenmiştir. Buna göre Allah, Cebrail ile, Cebrail'in onunla birlikte bulunmasıyla ve zorluk hallerinde ona sebat vermesiyle İsa'ya yardımcı olmuştur.

"Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun." Burada konuşmaktan kasıt, mücerred söz söylemekten ibaret olan alışılmış bir konuşma değildir. Bundan kasıt, muhatabın kendisiyle fayda gördüğü konuşmadır. Bu ise Allah'a davettir. İsa *aleyhisselam*'ın bu konudaki durumu kardeşleri olan diğer Ulu'l-azm peygamberlerin durumu gibidir. Bunlar yetişkinlik dönemlerinde risalet, hayra davet etmek, kötülüğü sakındırmak suretiyle konuşmuşlardır. Ancak İsa onlardan farklı olarak insanlarla beşikteyken de konuşmuş ve şöyle demiştir: **"Ben Allah'ın kuluyum, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Hayatta olduğum sürece namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti."** (Meryem, 19/30-31)

"Hani sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim." Kitap, önceden indirilmiş kitapları ve özellikle Tevrat'ı kapsar. İsa, bütün İsrailoğulları peygamberleri arasında -Mûsâ'dan sonra- Tevrat'ı en iyi bilen kişidir. İncil ise Allah'ın İsa'ya indirdiklerini kapsamaktadır. Hikmet ise şeriatın sırlarını, faydalarını, hikmetlerini bilip güzelce davette ve talimde bulunmak, gereken şeylere gerektiği şekilde riâyet etmek demektir.

"Hani Benim iznimle çamurdan kuş şekli yapıyordun," yani canı bulunmayan şekil verilmiş bir kuş yapıyordun **"ve ona üfürüyordun da iznimle bir kuş oluyordu. Anadan doğma körü,"** yani görmeyen ve gözü de bulunmayan kimseyi **"alacalıyı da yine Benim iznimle iyi ediyordun. Yine Benim iznimle ölüleri** (kabirlerinden diri olarak) **çıkartıyordun."** İşte bunlar apaçık belgeler ve göz kamaştırıcı mucizelerdir. Doktorlar da, başkaları da bunların benzerini meydana getirmekten yana acizdirler. Allah, İsa'yı bunlarla desteklemiş ve bunlar vasıtasıyla onun davetini güçlendirmiştir.

"Hani İsrailoğullarını (seni öldürmek istediklerinde) **senden uzak tutmuştum ki o zaman sen kendilerine apaçık deliller getirmiştin de içlerinden kâfir olanlar,"** hak kendilerine İsa'ya imanı gerektirecek şekilde apaçık belgelerle desteklenmiş olarak geldiğinde **"'Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir.' demişlerdi."** İsa'yı öldürmek istemişler, bu uğurda çabalarını ortaya koymuşlardı. Allah ise onların İsa'ya zarar vermelerini önlemiş, onlardan İsa'yı korumuştu/muhafaza etmişti.

İşte bunlar Allah'ın, kulu ve rasûlü Meryem oğlu İsa'ya ihsan ettiğini belirttiği lütuflarıdır. Bunlar dolayısıyla İsa'yı Allah'a şükretmeye ve bu nimetlerin gereğini yerine getirmeye davet etmektedir. İsa da bunları tam anlamıyla yerine getirmiş, kardeşleri arasından Ulu'l-azm peygamberlerin sabrettiği gibi sabretmiştir.

﴿ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾
إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ
قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً
مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ
اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي
وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ
رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللَّهُ هَٰذَا
يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾ ﴾

111- Hani Havarilere, 'Bana ve Rasûlüme iman edin.' diye vahyetmiştim de onlar 'İman ettik, müslümanlar olduğumuza şahit ol.' demişlerdi.

112- Bir vakit Havariler, 'Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?' dediler. O da 'Eğer mümin iseniz, Allah'tan korkup sakının.' dedi.

113- Dediler ki: 'Biz istiyoruz ki o sofradan yiyelim, kalplerimiz tatmin olsun, senin bize gerçekten doğru söylediğini (yakînen) **bilelim ve ona şahitlik edenlerden olalım.'**

114- Meryem oğlu İsa da şöyle dedi: 'Ey Allah'ım, ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için hem önceden gelenlerimize, hem sonra geleceklerimize bir bayram ve Senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.'

115- Allah buyurdu ki: 'Ben onu size elbette indiririm. Ama ondan sonra içinizden her kim küfre saparsa, ona âlemlerden hiç kimseye yapmayacağım bir azap ile azap ederim.'

116- Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa, insanlara «Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin.» diye sen mi söyledin?' diyeceği zaman (İsa) **der ki: 'Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yaraşmaz. Şâyet ben onu söylemiş isem zaten Sen onu bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin, ama ben Sende olanı bilemem. Şüphesiz Sen gaybı en iyi bilensin.'**

117- 'Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim: «Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin.» (dedim). **Aralarında**

bulunduğum sürece üzerlerinde şahit idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde (tek) **gözetleyici Sen oldun. Sen her şeye şahitsin.**

118- **Şayet onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar Senin kullarındır** (dilediğini yaparsın). **Eğer onları mağfiret edersen şüphe yok ki Sen Azîz'sin, Hakîm'sin.**

119- **Allah** (bütün bunlardan sonra) **buyurur ki: 'Bugün doğru olanların doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür. Onlara altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebediyen kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte en büyük kurtuluş budur.'**

120- **Göklerin, yerin ve onlarda ne varsa hepsinin hükümranlığı Allah'ındır. O, her şeye gücü yetendir.**

111. "**Hani Havarilere,**" Yani üzerindeki şu nimetimi de hatırla ki sana uyacak kimseler ve yardımcılar ihsan etmiştim. Ben, havarilere "**vahyetmiştim,**" yani ilham etmiştim, kalplerine Bana ve peygamberime iman etmeleri ilhamını yerleştirmiştim. Veya senin ağzından, senin vasıtanla onlara vahyetmiştim. Yani Allah'tan sana gelen vahiyle onlara emretmiştim, onlar da bu emri kabul ederek boyun eğmiş ve "'**İman ettik, müslümanlar olduğumuza şahit ol.' demişlerdi.**" Böylelikle zahiren, salih amellerle emre itaat etmeyi kapsayan İslâm'ı ve kişiyi münafıklıktan ve iman zafiyetinden kurtaran batınî imanı bir arada ifade ettiler.

"Havariler," ensar/yardımcılar demektir. Nitekim Meryem oğlu İsa *aleyhisselam* havarilere, "'**Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak?' demiş, Havariler de 'Biziz Allah yardımcıları.' demişlerdi.**" (es-Saff, 61/14)

112. "**Bir vakit Havariler, 'Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?'**" Yani üzerinde yiyecek şeyler bulunan bir sofra indirebilir mi? "**dediler.**" Onların böyle bir soru sormaları, Yüce Allah'ın kudreti ve buna güç yetirebilmesi hususunda herhangi bir şüpheden ileri gelmiyordu. Onların sözlerinde bir teklif ve edebe riâyet eden bir üslup görülmektedir. Bu gibi mucizelerin gösterilmesini istemek, hakka bağlılığa aykırıdır. Havarilerden sadır olan bu sözlerin böyle bir şeyi vehmettirme ihtimali olduğu için İsa *aleyhisselam* onlara öğüt vererek "'**Eğer mümin iseniz, Allah'tan korkup sakının.' dedi.**" Çünkü bir mü'minin sahip olduğu iman, Allah'ın emrine itaat etmesini ve ne olacağı belli olmayan türden birtakım mucizelerin gösterilmesini talep etmemesini gerektirir.

113. Havariler bu istekte bulunma maksatlarının böyle olmadığını, aksine iyi bir maksatla ona ihtiyaç duyduklarından dolayı bu talepte bulunduklarını haber verdiler ve "**dediler ki: Biz istiyoruz ki o sofradan yiyelim,**" bu onların sofraya ihtiyaçlarının bulunduğuna delildir. Gözlerimizle bakacağımız mucizeleri görelim de "**kalplerimiz**" imanla "**tatmin olsun,**" daha önce ilme'l-yakin olan imanımız böylelikle ayne'l-yakîn olsun. Nitekim İbrahim el-Halil *aleyhisselam* da Yüce Rabbinden, ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini isteyince "(Rabbi:) '**İnanmadın mı yoksa?' buyurdu, o da 'İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için** (görmek istedim).' **demişti.**" (el-Bakara, 2/260)

Kulun her zaman için ilminin, yakîninin ve imanının artmasına ihtiyacı vardır. Bundan dolayı Allah *azze ve celle*, "**Senin bize doğru söylediğini** (yakînen) **bilelim.**" dediklerini aktarmaktadır. Yani senin getirdiklerinin doğru, hak ve gerçek olduğunu bilelim. "**ve ona şahitlik edenlerden olalım.**" Böylelikle bu, bizden sonrakiler için de bir maslahat olsun. Biz Senin doğruluğuna şahit olalım da bu yolla başkalarına karşı delil ortaya konmuş olsun ve Senin doğruluğunun delili daha bir pekişsin.

114. İsa *aleyhisselam* bu sözü işitip de maksatlarını öğrenince onların isteklerini kabul ederek şöyle dedi: "**Ey Allah'ım, ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için hem önceden gelenlerimize, hem sonra geleceklerimize bir bayram ve Senden bir mucize olsun.**" Yani sofranın ineceği vakit, bu büyük mucizenin hatırlanacağı bir bayram olsun. Bu, iyice bellensin, unutulmasın ve yıllar geçtikçe hatırlanmaya devam etsin. Nitekim Allah *azze ve celle* müslümanların bayramlarını ve belli vakitlerdeki ibadetlerini de ilâhî belgelerini hatırlatan, peygamberlerin sünnetlerine, onların izledikleri dosdoğru yola, Allah'ın üzerlerindeki lütuf ve ihsanına dikkat çeken birer sebep kılmıştır. "**Bizi rızıklandır. Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.**" Yani o sofrayı bize bir rızık olarak ihsan et. İsa *aleyhisselam* bu sofranın indirilmesini, birisi kalıcı bir mucize olması şeklindeki dinî maslahat, diğeri ise rızık olması şeklindeki dünyevî maslahat olmak üzere iki maslahat için istemişti.

115. "**Allah buyurdu ki: Ben onu size elbette indiririm. Ama ondan sonra içinizden her kim küfre saparsa, ona âlemlerden hiç kimseye yapmayacağım bir azap ile azap ederim.**" Çünkü o, bu göz kamaştırıcı mucizeyi görmesine

rağmen sırf inadı ve zulmü dolayısıyla küfre sapmış olur. Böylece de can yakıcı azabı ve çetin cezayı hak etmiş olur.

Yüce Allah hem bu sofrayı indireceği vaadinde bulunmuş hem de eğer küfre sapacak olurlarsa bu azapla onları tehdit etmiştir. Ancak sofranın indirildiğinden söz etmemiştir. Buna göre onların bunu tercih etmemiş olmaları sebebiyle sofranın inmemiş olma ihtimali vardır. Şu anda hıristiyanların elinde bulunan İncillerde bundan hiçbir şekilde söz edilmemesi de buna delalet etmektedir. Ancak Allah'ın va'dettiği gibi bu sofranın indirilmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü O, sözünden caymaz. Bu durumda hıristiyanların ellerinde bulunan İncillerde bu sofradan söz edilmemesi kendilerine verildiği halde sonradan unuttukları bölümlerden olması sebebiyledir. Ya da İncil'de bundan söz edilmemiş, bu sadece aralarında sonrakilerin öncekilerden nakledegeldikleri bir bilgi mirası olmuştur. Bu yüzden de Allah *azze ve celle* bununla yetinerek ayrıca İncil'de bundan söz etmemiş olabilir. Nitekim Yüce Allah'ın **"ve Biz de ona şahitlik edenlerden olalım"** buyruğu da buna delil teşkil etmektedir. Durumun gerçek mahiyetini en iyi bilen Allah'tır.

116. "Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa, insanlara «Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin.» diye sen mi söyledin?' diyeceği zaman..." Bu buyruk, "Şüphesiz Allah, üçün üçüncüsüdür." diyen hristiyanlara bir azarlamadır. Yüce Allah bu sözü İsa'ya söyleyecek, İsa ise böyle bir sözle ilişkisinin olmadığını belirtip **"Seni"** böyle bir çirkin bir sözden ve sana yakışmayan her husustan **"tenzih ederim"** diyecektir. **"Hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yaraşmaz."** Benim niteliklerim arasında yer almayan, haklarım arasında bulunmayan herhangi bir sözü söylemek bana yakışmaz ve bu benim yapabileceğim bir şey değildir. Çünkü ne mukarreb melekler ne mürsel peygamberler ne de başka bir yaratılmışın, uluhiyet makamında hakkı yoktur, böyle bir hakka sahip olması, böyle bir hakkı elde etmesi de söz konusu değildir. Aksine bütün kullar Yüce Allah'ın idaresi altındadır. Allah'ın idaresine boyun eğmişlerdir ve hepsi de muhtaç ve acizdirler.

"Şâyet ben onu söylemişsem zaten Sen onu bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin, ama ben Sende olanı bilemem." Zira Sen benim kalbimde olanı benden de iyi bilirsin. **"Şüphesiz Sen gaybı en iyi bilensin."** Bu, Mesih *aleyhisselam*'ın Rabbine hitabında kemal derecesinde edepli olduğunu göstermektedir. Çünkü O, "Ben böyle bir şey söylemedim." dememiştir. Aksine o şerefli ve üstün makamına aykırı hiçbir söz söylemeyeceğini ve böyle bir şeyin esasen imkânsız olduğunu haber ve-

rerek, Rabbini böyle bir sözden tam anlamıyla tenzih etmiş; sonra da bu husustaki kesin bilgiyi gizliyi de, açığı da bilen Allah'a havale etmiştir.

117. Daha sonra İsa, İsrailoğullarına neyi emretmiş olduğunu açıkça söz konusu ederek şöyle demiştir: **"Ben onlara, bana emrettiğinden başkasını söylemedim."** Çünkü ben Senin emrine uyan bir kulum. Senin azametine karşı cür'et gösterebilmem söz konusu değildir. **"Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin."** dedim. Yani ben onlara yalnızca Allah'a ibadet etmelerini, dini sadece O'na halis kılmalarını emrettim. Benim bu emrim, Allah'ın dışında beni ve anamı iki ilâh edinmelerini yasaklama anlamı ihtiva ettiği gibi, aynı zamanda benim, Senin rububiyetini kabul eden bir kul olduğuma dair bir açıklamayı da ihtiva etmekteydi. Zira ben, "O, sizin Rabbiniz olduğu gibi benim de Rabbimdir." dedim.

"Aralarında bulunduğum sürece üzerlerinde şahit idim." Bu emri kimin yerine getirdiği, kimin de getirmediği hususunda tanıklık ediyordum. **"Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde** (tek) **gözetleyici Sen oldun."** ve onların sırlarına da, gizlediklerine de sen muttali oldun. **"Sen her şeye"** ilminle, işitmenle, görmenle **"şahitsin."** Senin ilmin, ilme konu olan her şeyi; işitmen, işitmeye konu olan her şeyi; görmen de görülebilecek her şeyi kuşatmıştır. Kullarına onların yaptıklarını bildiğin hayra ve şerre göre karşılık, mükâfat veya ceza veren Sensin.

118. "Şayet onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar Senin kullarındır (dilediğini yaparsın)." Sen onlara kendilerinden daha çok acırsın. Onların hallerini en iyi Sen bilirsin. Eğer onlar bile bile azgınlıkta direnen kullar değillerse zaten onlara azap etmezsin. **"Eğer onları mağfiret edersen şüphe yok ki Sen Azîz'sin,"** Sen acizliğinden ve kudretsizliğinden dolayı mağfiret eden/affeden değilsin, aksine mağfireti, kemal derecesindeki izzet ve kudretinden tecelli edensin. **"Hakîm'sin."** Senin hikmetin, günahlarının bağışlanmasını gerektiren sebepleri yerine getiren kimselere mağfiret etmeni gerektirir.

119. "Allah (bütün bunlardan sonra)," Kıyamet gününde kullarının halini, onlardan kimin kurtulacağını, kimin helâk olacağını, kimin bedbaht, kimin de bahtiyar olacağını açıklayarak şöyle **"buyurur: Bugün doğru olanların doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür."** Doğru olanlar (sadıklar); sözleri, amelleri ve niyetleri, Sırat-ı müstakim üzere ve hidâyete uygun şekilde dosdoğru olan kimselerdir. Bunlar bu doğruluğun meyvesini Kıyamet gününde Allah *subhanehu*'nun onları **"her şeye gücü yeten mutlak hükümdar nezdindeki**

doğruluk makamına" (el-Kamer, 54/55) çıkartacağı vakit alacaklardır. İşte bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlara, altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebediyen kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte en büyük kurtuluş budur."** Yalancılar ise doğru olanların tam zıddıdırlar. Onlar da söyledikleri yalanların ve iftiraların zararını, bozuk amellerinin neticesini göreceklerdir.

120. "Göklerin, yerin ve onlarda ne varsa hepsinin hükümranlığı Allah'ındır." Onları yaratan, hem kaderî hükmü hem şer'î hükmü hem de amellere karşılık olmak üzere koyduğu cezaî hükmü gereğince onları idare eden/yöneten O'dur. Bundan dolayı da **"O, her şeye gücü yetendir."** buyurmuştur. Hiçbir şey O'nu aciz bırakmaz. Aksine her şey, O'nun meşîetine ve emrine boyun eğmektedir.

Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanı ile Mâide sûresinin tefsiri burada sona ermiştir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

İÇİNDEKİLER

Sunuş........ 5
Değerli Alim Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymîn'in Takdimi....................7
Bu Tefsir Şu Özelliklere Sahiptir:....................7
Değerli Alim Abdullah b. Abdilaziz b. Akîl el-Akîl'in Mukaddimesi....................9
Değerli Alim Şeyh Bekir B. Abdullah Ebu Zeyd'in Mukaddimesi....................11
Kitabın Bazı Baskıları Şunlardır....................13
Müellifin Biyografisi....................15
Bazı Hocaları:....................15
Bazı Ahlâkî Özellikleri:....................16
Müellifin İlmî Seviyesi:....................16
Eserleri:....................17
Eser Yazmadaki Amacı....................18
Vefatı....................19
İbnu'l-Kayyım *rahimehullah*'ın *Bedâiu'l-Fevâid* Adlı Eserinden Kur'ân Tefsiriyle Alâkalı Önemli ve Faydalı Bazı Bahisler....................21
Umum İfadeleri....................21
Vücub/Farziyet, Haramlık, Mubahlık, Muhayyerlik... İfadeleri....................23
Vücubluk ve Mendupluk Bildiren İfadeler....................24
Haramlık ve Mekruhluk Bildiren İfadeler 24
Mubahlık Anlamına Gelen İfadeler....................26
Taaccüb (Beğeni ve Hayret)....................27
Bazı Hususların Eşit Olmayışının İfade Edilmesi....................27

Kur'ân-ı Kerim'de Örneklendirmeler....28
Siyak (İfadenin Akışı, Bağlam)....28
Anlatım Üslûpları ve Delâletleri....28
Müellifin Mukaddimesi....37

Sûreler

1- Fâtiha Sûresi....43
2- Bakara Sûresi....49
3- Âl-i İmrân Sûresi....315
4- Nisâ Sûresi....425
Mirasa Dair Hükümler ve Miras Hakkına Sahip Olanlar....435
Kız ve Erkek Çocukların Miras Hükümleri....435
Ana-Babanın Miras Hükümleri....437
Koca ve Hanımın Miras Hükümleri....440
"Kelâle"nin Anlamı ve Mirastaki Payı....441
Mirasla İlgili Farklı Durumların Hükmü....442
Katilin ve Dini Farklı Olan Akrabaların Mirastaki Hükmü:....442
Kölelerin Hükmü....443
Hünsa ve Müşkil Kimsenin Durumu....444
Dedenin Mirası....444
Avl ve Hükümleri....445
Farz Hisse Sahiplerine Red Hükümleri....446
Mirasta Zevi'l-Erham....446
Ölenin Asabeleri ve Mirastaki Hükümleri....447
Şeriat Ahkâmı İle İnsan Sağlığı....480
5- Mâide Sûresi....607

yayıncılıkta guraba bir markadır

«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân
fi Tefsiri Kelâmi'l-Mennân

Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'di

Çeviri: M. Beşir Eryarsoy

Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk

Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman

Kapak: Ahmet Mayalı

Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46

Guraba Yayınları: 60

ISBN: 978-975-8810-25-3

M. 2014 / H. 1435

2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları مكتبة الغرباء YouTube gurabayayinlari
www.guraba.com.tr
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

-2-

Çeviri: *M. Beşir Eryarsoy*

Gözden Geçirme: *Dr. Mustafa Öztürk*

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ؛ فَطُوبَىٰ لِلْغُرَبَاءِ»

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ:

«فَطُوبَىٰ لِلْغُرَبَاءِ؛ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* **şöyle buyurmaktadır:**

«İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariplere!»

[Müslim, Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî rivayetinde:

«Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir.»

[Tirmizî, İmân]

سورة الأنعام

EN'ÂM SÛRESİ

-6-

6- EN'ÂM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 165 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمَٰتِ وَٱلنُّورَ ثُمَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ
يَعْدِلُونَ ۝١ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُۥ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'adır. Sonra da kâfir olanlar Rablerine denk tutuyorlar.

2- O, sizi çamurdan yaratan, sonra da bir ecel takdir edendir. O'nun katında belirli bir ecel daha vardır. Sonra siz (hâlâ) **şüphe ediyorsunuz.**

1. Bu buyruk, Allah'ın hem kemâl sıfatları, azamet ve celal nitelikleriyle genel olarak, hem de sözü edilen hususlar dolayısıyla da özel olarak övgüye ve yüceltilmeye layık olduğunu haber vermektedir. Allah *tebâreke ve teâlâ*, kudretinin kemaline, ilim ve rahmetinin genişliğine, hikmetinin genelliğine ve mahlukatı yalnız başına yaratıp idare ettiğine delil olan "**gökleri ve yeri**" yarattığı, "**karanlıkları ve aydınlığı var**" ettiği için yüce Zatını övmektedir. Karanlıkların ve aydınlığın yaratılması, hem gece ve gündüz, güneş ve ay gibi maddî varlıkları; hem cehalet, şüphe, şirk, masiyet, gaflet gibi manevî karanlıkları; hem de ilmin, imanın, yakînin ve itaatin nuru gibi manevî aydınlıkları kapsamaktadır. Bütün bunlar, Yüce Allah'ın yalnız başına ibadete layık olduğuna, dinin yalnızca O'na halis kılınacağına delildir.

"**Sonra da**" bu delile ve bu konudaki kat'i belgenin bütün açıklığına rağmen "**kâfir olanlar, Rablerine denk tutuyorlar.**" O'ndan başka varlıkları, O'na eşit tutuyorlar. Yani bu varlıkları ibadet ve ta'zimde O'na denk tutuyorlar. Halbuki bu varlıkların hiçbir hususta Allah'a eşit olmaları mümkün değildir. Aksine hepsi Allah'a muhtaç, her bakımdan eksik ve acizdirler.

2. "**O, sizi çamurdan yaratan,**" Bu, sizin asıl maddeniz ve ilk atanız olan Adem *aleyhisselam*'ın yaratılışıdır. "**sonra da bir ecel takdir edendir,**" yani sizin bu dünya yurdunda ikametiniz için bir süre tayin etmiştir. Bu süre zarfında siz dünyadan yararlanır, imtihandan geçirilir ve peygamberlerin getirdikleriyle

"Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere" (el-Mülk, 67/2) sınanırsınız. Öğüt alan kimselerin öğüt almaları için yeterli olacak kadar sizi yaşatır. **"O'nun katında belirli bir ecel daha vardır."** Bu ise kulların bu dünyadan kendisine göçecekleri âhiret yurdudur. Hayır veya şer türünden yaptıkları amellerin karşılığını O, onlara orada verecektir.

"Sonra" bu eksiksiz açıklamaya, ileri sürebileceğiniz hiçbir karşı delil bırakmayan beyana rağmen **"siz (hâla) şüphe ediyorsunuz."** Yani Allah'ın vaatleri, tehditleri, kıyamet gününde amellerin karşılığının görüleceği konularında tereddüttesiniz.

İlk ayette **"karanlıklar"** kelimesinin çoğul olarak zikredilmesi, karanlık unsurlarının çokluğundan ve yollarının çeşitliliğinden dolayıdır. Buna karşılık **"aydınlık/nur"** kelimesinin tekil olarak zikredilmesi ise Yüce Allah'a ulaştıran yolun -birden çok olmayıp- tek olmasından dolayıdır ki bu da hakkı bilmek ve gereğince amel etmek demek olan Sırat-ı Müstakimdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar."** (el-En'am, 6/153)

﴿ وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ ﴾

3- Göklerde de, yerde de Allah sadece O'dur. O, gizlinizi de, açığınızı da bilir. O, ne kazandığınızı da bilir.

3. Yani göklerde ve yerde ilâh edinilecek ve kendisine ibadet edilecek olan yalnız O'dur. Göklerde ve yerde bulunanlar, Rablerine ibadet eder, azameti önünde zilletle boyun eğer. O'nun izzet ve celali önünde boyun bükerler. Mukarreb melekler, peygamberler, rasûller, sıddıklar, şehidler ve salihler... **"O, gizlinizi de, açığınızı da bilir. O, ne kazandığınızı da bilir."** Öyleyse O'na isyan olan işlerden sakının. Sizi O'na ve rahmetine yakınlaştıran amellere yönelin. Sizi O'ndan ve rahmetinden uzaklaştıran her amelden de kaçın.

﴿ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا
جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ
مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِن
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾ ﴾

4- Onlara Rablerinin âyetlerinden bir âyet (ne zaman) **geldiyse mutlaka ondan yüz çevirmişlerdir.**

5- Onlar hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. Fakat kendisiyle alay etmekte oldukları şeyin haberleri onlara gelecektir.

6- Görmediler mi ki Biz kendilerinden önce nice nesilleri helak ettik? Üstelik onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkanları vermiş, gökten üzerlerine bol bol yağmur göndermiş ve altlarından da ırmaklar akıtmıştık. Böyle iken günahları yüzünden onları helâk ettik ve arkalarından başka bir nesil yarattık.

4. Bu, Yüce Allah'tan müşriklerin yüz çevirişlerine, onların ileri derecedeki yalanlama ve düşmanlıklarına dâir bir haberdir. Gösterilen mucizelerin ve gelen âyetlerin, başlarına türlü musibetler gelmedikçe fayda vermeyeceğini bildirmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onlara Rablerinin âyetlerinden bir âyet," yani hakka kat'i olarak delil olan, onları hakka uyup kabul etmeye davet eden belgelerden bir belge **"**(ne zaman) **geldiyse mutlaka ondan yüz çevirmişlerdir."** O belgelere aldırış etmez, kulak asmazlar. Kalplerini başka taraflara yöneltir, onlara arkalarını dönerler.

5. "Onlar hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar." Oysa hakka tâbî olmaları, hakkı kendilerine kolaylaştırması ve bildirmesi dolayısıyla Allah'a şükretmeleri gerekirdi. Onlarsa buna karşı göstermeleri gereken tutumun tam zıddını gösterdiler. Böylece feci azabı hak ettiler.

"Fakat kendisiyle alay etmekte oldukları şeyin haberleri onlara gelecektir." Yani kendisiyle alay ettikleri şeyin, bizâtihi hak ve gerçek olduğunu görecekler. Yüce Allah yalanlayıcılara, yalanlarının ve iftiralarının iç yüzünü gösterecektir. Zira onlar, öldükten sonra dirilişle, cennet ve cehennemle alay ediyorlardı. Kıyamet günü geldiğinde yalanlayanlara, **"İşte bu, daha önce kendisini yalan saydığınız ateştir."** (et-Tur, 52/14) denilecek. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar var güçleriyle, 'Ölen kimseyi Allah diriltmez.' diye Allah'a yemin ettiler. Hayır, öyle değil! Bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı hak bir vaattir. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ta ki hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklasın, küfre sapanlar da kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bilsinler diye."** (en-Nahl, 16/38-39)

6. Daha sonra Allah Teala, geçmiş ümmetlerin halinden ibret almalarını emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Görmediler mi ki Biz kendilerinden önce nice nesilleri helak ettik?"** Yani yalanlayan pek çok ümmeti arka arkaya helâk etmiş, helâk etmeden önce de onlara mühlet vermiş, **"Üstelik onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkanları vermiş,"** mal, evlat, refah ve bolluk vermiştik. **"Gökten üzerlerine bol bol yağmur göndermiş ve altlarından da ırmaklar akıtmıştık."** Bu ırmaklar, kendilerine Allah'ın dilediği türden ekinler ve mahsüller bitiriyor, onlar da bunlardan yararlanıyor ve arzuladıkları şekilde onları alıp kullanıyorlardı. Fakat nimetleri dolayısıyla Yüce Allah'a şükretmediler, aksine kendi arzu ve isteklerine yöneldiler, zevk onları oyalayıp durdu. Peygamberleri kendilerine pek çok âyetle/belgeyle geldikleri halde bunları tasdik etmediler. Aksine hepsini reddettiler ve yalanladılar.

"Böyle iken günahları yüzünden onları helâk ettik ve arkalarından başka bir nesil yarattık." İşte Allah'ın geçmiş ve gelecek bütün ümmetlerdeki kanunu ve âdeti budur. Sizler de Allah'ın bu geçmiş ümmetlere dair anlatmış olduğu haberlerden gerektiği gibi ibret alın.

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ ﴾

7- Eğer Biz sana kağıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, kendileri de elleriyle ona dokunsalardı, kâfir olanlar yine de 'Bu ancak apaçık bir büyüdür.' derlerdi.

8- 'Ona bir melek indirilseydi ya!' dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik, iş bitirilmiş olur, sonra kendilerine mühlet de verilmezdi.

9- Eğer o (peygamberi) **bir melek yapsaydık, yine bir adam** (suretinde) **yapardık ve onları düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.**

7. Bu, kâfirlerin aşırı derecedeki inatlarına dair Allah'ın, Peygamberine verdiği bir haberidir. Onların yalanlamaları, senin getirmiş olduklarında bulunan bir kusurdan ve onların bilgisizliklerinden kaynaklanmıyor. Aksine bu tutumları sadece bir zalimlik ve azgınlıktır. Sizin de buna karşı koyabilecek bir çareniz yoktur. Yüce Allah onların bu durumunu dile getirmektedir: **"Eğer Biz sana kağıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, kendileri de elleriyle ona dokunsalardı"** ve onun gerçek olduğunu kesin olarak anlasalardı **"kâfir olanlar yine de"** zulmedip büyüklenerek **"'Bu ancak apaçık bir büyüdür.' derlerdi."** Şimdi bu delilden daha büyük ne olabilir? Ama böyle bir delil karşısında onların çirkin sözlerine bir bakın! Onlar akıldan yana azıcık nasibi olan bir kimsenin bile kabul edeceği maddî bir şeye/delile karşı da bile bile inat etmişlerdir.

8. Yine onlar cahilliklerine ve aklın gereklerini bilmeyişlerine dayalı inatlarını sürdürerek **"'Ona bir melek indirilse ya!' dediler."** Yani, niçin Muhammed ile birlikte ona içinde bulunduğu bu durumda yardımcı olması, destek vermesi için bir melek indirilmedi? Çünkü batıl zanlarına göre o beşer olduğu, Allah'ın risaleti ise ancak melekler eliyle gönderilebildiği için, onun yanında bir melek olmalıydı.

Allah ise kullarına lütuf ve rahmetini, insanlara içlerinden birini peygamber göndermekle göstermektedir. Çünkü böyle bir Peygamber'in getirdiklerine, bilgi ve basirete dayanarak ve görmeden inanılır. **"Eğer Biz"** risaletimizi getirmek üzere **"bir melek indirseydik,"** o zaman iman, hakkı bilmekten dolayı olmazdı. Bu görülen ve tanık olunan şeylere iman etmek olurdu ki böyle bir iman da tek başına hiçbir fayda sağlamaz. Bu da onlar iman ederse böyledir. Ancak böyle bir durumda bile onların iman etmeyecekleri ihtimali yüksektir. İman etmedikleri takdirde de **"iş,"** acilen helâk edilmeleri ve onlara süre tanınmamasıyla **"bitirilmiş olur."** Çünkü kendileri tarafından teklif edilen mucizelere iman etmeyen kimseler hakkındaki Allah'ın sünneti/kanunu budur.

Allah'ın, insanlara -kullar için daha uygun ve daha merhametlice olduğunu bildiği- içlerinden bir beşeri apaçık belgelerle göndermesi, kâfirlere ve yalanlayanlara da mühlet vermesi elbette ki daha hayırlıdır. Melek indirilmesini istemeleri ise -eğer bilmiş olsalardı- kendileri için bir kötülüktür.

9. Bununla birlikte eğer onlara melek indirilmiş ve peygamber olarak gönderilmiş olsaydı, onlar o melekten ilâhî mesajları alamazlar, buna tahammül edemezler ve fani güçleri buna yetmezdi. **"Eğer o** (peygamberi) **bir melek yapsaydık, yine bir adam** (suretinde) **yapardık."** Çünkü ilâhî hikmet bundan başkasını gerektirmemektedir **"ve onları düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük."** Yani iş, onlar için karışık ve içinden çıkılmaz bir hal alırdı. Buna sebep ise kendi kendilerini şüpheye düşürmeleridir. Çünkü onlar kendilerini hem karışıklık

içeren, hem de hakkı açıkça ortaya koymaya elverişli olmayan böyle bir kura-la bağlamışlardı. Hak, sağlıklı yollarıyla ve aslî kâideleriyle kendilerine gelince başkaları bu hak ile hidâyet bulurken, aynı hak onlara hidâyet sebebi olmadı. Suç onlarındır. Çünkü hidâyet kapısını kendi yüzlerine kendileri kapattılar ve önlerine sapıklığın kapılarını açtılar.

﴿ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا۟ مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ
﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ ٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ ﴾

10- Andolsun ki senden önce gelen rasullerle de alay edildi de içlerinden alay edenleri o alaya aldıkları şey, çepeçevre kuşatıverdi.

11- De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın, sonra da yalanlayanların sonu nice oldu, bir bakın.'

10. Yüce Allah, Rasûlüne teselli vererek, sabırlı olmasını telkin ederek ve düşmanlarını da tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki senden önce gelen rasullerle de alay edildi,"** o peygamberler, ümmetlerine apaçık delilleri getirdiklerinde ümmetleri onları yalanladılar, onlarla ve getirdikleriyle alay ettiler. Allah da bu küfür ve yalanlamaları sebebiyle paylarına düşen azabı onlara tastamam verdi ve onları helâk etti. Böylece **"içlerinden alay edenleri o alaya aldıkları şey, çepeçevre kuşatıverdi."** Öyleyse ey yalanlayıcılar! Artık yalanlamayı sürdürmekten sakının. Yoksa onlara gelip çatan sizi de bulur.

11. "De ki:" Eğer bu konuda sizin bir şüphe ya da tereddüdünüz varsa haydi **"Yeryüzünde gezip dolaşın, sonra da yalanlayanların sonu nice oldu bir bakın."** Siz ancak helâk edilmiş kavimlerle ve ibretlik cezalar içinde yok olup gitmiş ümmetlerle karşılaşacaksınız. Meskenleri ıssız kalmıştır; o geniş alanlarda sevinçle konaklayıp nimetlerden yararlanan hiçbir kimse yoktur. Her şeyin mutlak sahibi ve hükümranı, onları yok etti. Onlara dâir haberler, gerçeği gören basiret sahipleri için bir ibrettir. Burada emrolunan gezip dolaşma, ibret alma sonucunu veren kalp ve bedenle gezip dolaşmadır. İbret almaksızın gezip görmek ise hiçbir fayda sağlamaz.

﴿ قُل لِّمَن مَّا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ قُل لِّلَّهِ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ
ٱلْقِيَـٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- De ki: 'Göklerde ve yerde olanlar kimindir?' De ki: 'Allah'ındır. O, rahmeti kendi üzerine yazmıştır. Andolsun ki hepinizi, hakkında hiçbir şüphe olmayan Kıyamet gününde toplayacaktır. Kendilerini zarara uğratanlar, işte onlar iman etmezler.'

12. Yüce Allah, peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: Şu müşriklere, tevhidi itiraf ve kabul etmelerini sağlamak üzere **"De ki: 'Göklerde ve yerde olanlar kimindir?'"** Yani bunları yaratan, bunlara mutlak malik olan ve bunlarda dilediği gibi tasarruf eden kimdir? Onlara **"De ki: 'Allah'ındır."** Zaten onlar da bunu kabul etmekte, inkâr etmemektedirler. Peki, Yüce Allah'ın tek başına mutlak malik ve mutlak idareci olduğunu itiraf ediyorlar da niçin ihlasla yalnızca O'na yönelmeyi ve tevhidi kabul etmiyorlar?

"O, rahmeti kendi üzerine yazmıştır.'" Yani ulvî alem de, süflî alem de O'nun yönetimi/idaresi altındadır. O yüce Zat, rahmet ve ihsanını bunlara yaymıştır. Onları rahmet ve lütfuna gark etmiştir. O kendi Zatı hakkında rahmetinin, gazabını geçtiğini yazmıştır.[1] Bağış ve ihsanda bulunmayı, alıkoyup vermemekten daha çok sever. Eğer günahları sebebiyle bu kapıları kendi yüzlerine kapatmazlarsa Allah bütün kullara rahmetinin kapılarını açmıştır. Eğer masiyet ve kusurları bu rahmeti talep etmelerine engel değilse O, onları bu kapılara davet etmektedir.

"Andolsun ki hepinizi, hakkında hiçbir şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır." Haber verenlerin en doğrusu olduğu halde Allah, bu buyruğunda yemin etmektedir. Halbuki bu hususa dair pek çok delili/belgeyi de ortaya koymuştur. Bu belgeler bunu hakke'l-yakîn (kesin gerçek) haline getirmiştir. Fakat zalimler küfürden başka bir yola yönelmiyorlar. Yüce Allah'ın, ölüleri diriltme kudretini inkâr ediyorlar, O'na isyana dalıp gidiyorlar. O'nu inkâr etme cür'etini gösteriyorlar. Böylelikle dünyalarını da, âhiretlerini de kaybediyorlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Kendilerini zarara uğratanlar, işte onlar iman etmezler."**

﴿ وَلَهُۥ مَا سَكَنَ فِى ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّىٓ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ
يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ

1 Buhârî, Tevhîd, 15, 22, 28, 55, Bed'u'l-halk 1; Müslim, Tebe 14-16; Tirmizî, Deavât 99; İbn Mace, Mukaddime 13, Zühd 35.

وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾
قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ
لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُل لَّآ أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾
الَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ الْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمُ ۘ الَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

13- **Gecenin ve gündüzün içinde barınan her şey O'nundur. O, Semi'dir, Alîm'dir.**

14- **De ki: 'Göklerin ve yerin yaratanı Allah'tan başkasını mı dost edinecekmişim? Üstelik O, yediriyor ama yedirilmiyor!' De ki: 'Ben İslam/teslim olanların ilki olmakla emrolundum ve (bana), «Sakın müşriklerden olma!»' (dendi).**

15- **De ki: 'Ben, eğer Rabbime isyan edersem, o büyük günün azabından korkarım.'**

16- **O gün** (o azap) **kimden uzak tutulursa (Allah) ona rahmet buyurmuştur. İşte bu, apaçık bir kurtuluştur.**

17- **Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dokundurursa** (bil ki) **O, her şeye gücü yetendir.**

18- **O, kullarının üstünde kâhirdir. O, Hakîm'dir, Habîr'dir.**

19- **De ki: 'Kimin şahitliği en büyüktür?' De ki: 'Allah, benimle sizin aranızda şahittir. Bu Kur'an bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu. Şimdi, siz Allah ile birlikte başka ilahlar olduğuna mı şahitlik ediyorsunuz?' De ki: 'Ben** (buna asla) **şahitlik etmem.' De ki: 'O, ancak tek bir ilahtır ve ben sizin ortak koştuklarınızdan tamamen berîyim.'**

20- **Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini zarara uğratanlar, işte onlar iman etmezler.**

Şu bilinmelidir ki, bu şerefli sûre, aklî ve naklî bütün delillerle tevhidin beyanını içermektedir. Hatta neredeyse sûre bütünüyle tevhide ve Allah'a ortak koşup peygamberini yalanlayan müşriklerle tartışmaya münhasırdır. İşte bu âyet-i kerimelerde de Yüce Allah, hidâyeti açıkça ortaya çıkartan ve şirki yok eden hususları beyan etmiştir:

13. "Gecenin ve gündüzün içinde barınan her şey O'nundur," O yüce Zatındır. Çünkü insanıyla, ciniyle, melekleriyle canlı-cansız tüm yaratılmışlar O'nundur. Bunların hepsi işleri idare olunan yaratılmışlardır. Her şeye gücü yeten mutlak Malik'in ve azameti sonsuz Rabbin emri altındadırlar. Akıl ve nakil açısından, hiçbir faydaya ve zarara güç yetiremeyen ve mutlak olarak Allah'ın mülkü olan bu varlıklardan birine ibadet edip de her şeyi yaratan, idare eden, mutlak malik, zarar ve fayda verme gücüne sahip yaratıcıya ihlası terk etmek doğru görülebilir mi? Selim akıllar ve dosdoğru fıtratlar ibadeti, sevgiyi, korkuyu ve umudu yalnızca alemlerin Rabbi olan Allah'a tahsis etmeye çağırmıyor mu?

"O, Semi'dir," diller ne kadar farklı, ihtiyaçlar ne kadar çeşitli olursa olsun O, bütün sesleri işitir. **"Alîm'dir,"** olmuşu, olacağı ve olmamışı, eğer olsa ne şekilde olacağını bilir. Görülenlere de, görülmeyenlere de muttalidir.

14. Allah'a şirk koşan kimselere **"de ki: O göklerin ve yerin yaratanı Allah'tan başkasını mı dost edinecekmişim?"** Şu aciz yaratılmışlardan bana dost olacak ve yardım edecek kimseler mi var? Ben O'ndan başka hiç kimseyi dost edinmem. Çünkü O, gökleri ve yeri yoktan var edip yaratan, onları idare edendir. **"Üstelik O, yediriyor ama yedirilmiyor."** Onlara herhangi bir ihtiyacı olmaksızın bütün mahlukatın rızkını O veriyor. O halde yaratan, rızık veren, hiçbir şeye muhtaç olmayan (Ğani) ve her övgüye layık olan, o yüce Zattan başkasını dost ve yardımcı edinmem nasıl mümkün olur?

"De ki: Ben," tevhidle ve boyun eğerek Allah'a **"İslam/teslim olanların ilki olmakla emrolundum."** Rabbimin emirlerini başkalarından önce benim yerime getirmem gerekir. **"ve** (bana), **'Sakın müşriklerden olma!'** (dendi)**."** Yani müşriklerden olmak bana yasak kılındı. Hem onların inançları, hem onlarla oturup kalkmak, hem de onlarla bir arada olmak yasaklandı. Bu, üzerimdeki en önemli farz ve en öncelikli yükümlülüktür.

15. "De ki: Ben, eğer Rabbime isyan edersem, o büyük günün azabından korkarım." Çünkü şirk masiyeti cehennemde ebedî kalmayı ve mutlak egemen Allah'ın gazabına uğramayı gerektirir. O büyük gün ise Allah'ın azabından korkulan ve cezasından sakınılan bir gündür. Çünkü;

16. "O gün (o azap) **kimden uzak tutulursa** (Allah) **ona rahmet buyurmuştur. İşte bu, apaçık bir kurtuluştur."** O gün azap kimden uzaklaştırılırsa o kimse rahmete nail olmuş demektir. O gün kim kurtulursa işte gerçek kurtuluş budur. O günün azabından kurtulamayanlar ise helâk ve bedbaht olmuştur.

17. Yüce Allah'ın vahdaniyetinin delilleri arasında sıkıntıları açıp giderenin, hayrı ve bolluğu sağlayanın yalnız O oluşu da vardır. Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah, sana"** fakirlik, hastalık, darlık, gam, keder vb. **"bir zarar dokundurursa onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dokundurursa** (bil ki) **O, her şeye gücü yetendir."** Fayda da, zarar da veren yalnızca O olduğuna göre, ubudiyete ve uluhiyete layık olan da -yalnız- O'dur.

18. **"O, kullarının üstünde kahirdir."** Tasarrufta bulunanların hiçbiri O dilemedikçe tasarrufta bulunamaz, hareket edenlerin hiçbiri O dilemedikçe hareket edemez, duranların hiçbiri de O dilemedikçe duramaz. Ne hükümdarların ne de yöneticilerin ne de başkalarının O'nun yönetimi ve egemenliği dışına çıkma yetki ve imkânları vardır. Onları çekip çeviren/yöneten ve mutlak kahır ve galibiyeti altında onları tutan O'dur. Mutlak kahir O'dur; O'ndan başka herkesin O'nun kahrı ve galebesi altında olduğuna göre ibadete layık olan da yalnız O'dur.

"O, Hakîm'dir," emirlerinde, yasaklarında, mükâfat ve cezalarında, yaratmasında ve takdirinde hikmeti sonsuzdur; **"Habîr'dir,"** gizliliklere de, kalplere de, işlerin gizli ve saklı olan yönlerine de muttalidir, her şeyden haberdardır. İşte bütün bunlar Allah'ın tevhidinin delilleridir.

19. Hidâyeti açıklamış olduğumuz ve izlenmesi gereken yolları açıkça bildirdiğimiz için onlara sorarak **"de ki:"** Bu, büyük ve temel ilke (tevhid) hakkında **"'Kimin şahitliği en büyüktür?' De ki: Allah,"** şahitliği en büyük olan Zat **"benimle sizin aranızda şahittir."** Çünkü şahitliği O'ndan daha büyük, O'ndan daha azametli hiç kimse yoktur. O, ikrarı ve fiiliyle benim lehime şahitlik etmektedir. Size söylediklerim hususunda O da beni onaylamaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bazı sözleri uydurup Bize isnad etseydi, Biz elbette onu yakalar, sonra da kalp (can) damarını koparırdık."** (el-Hâkka, 69/44-46) Yüce Allah, hikmeti sonsuz olan ve her şeye gücü yetendir. Kendisini peygamber olarak göndermediği halde Allah'ın peygamberi olduğunu iddia eden ve ona böyle bir şeyi emretmediği halde bütün insanları davet etmeyi emrettiğini, üstelik kendisine muhalefet edenlerin kanlarını, mallarını ve kadınlarını esir almayı mubah kıldığını söyleyen bir yalancıyı bu hali üzere bırakması, Allah'ın hikmetine ve kudretine yakışmaz. Eğer bu kişi bütün iddialarında yalancı ise Allah'ın onu bu halde bırakması, fiiliyle de onu tasdik ederek göz kamaştırıcı mucizelerle, apaçık belgelerle onu desteklemesi, ona yardımcı olması, ona muhalif hareket eden ve düşmanlık edenleri yardımsız bırakması, Allah'ın hikmet ve kudretine yakışmaz. Acaba bu şahitlikten daha büyük hangi şahitlik vardır?

"Bu Kur'an, bana, onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu." Yani Allah bu Kur'an'ı, bana, sizin faydanız ve maslahatınız için, onunla sizi can yakıcı azaba karşı uyarmam için vahyetti. Uyarma, uyarılan şeyin özendirme ve sakındırma suretinde hatırlatılmasıyla, uyarılara kulak verenlere de uyarıldıkları şeylerden kendilerini sakındıracak zahirî ve batınî söz ve amellerin açıklanmasıyla olur ki bunları yerine getiren, uyarıyı kabul etmiş olur. Kur'an-ı Kerim de sizin için -ey muhataplar- gerekli uyarılar vardır. Kıyamet gününe kadar Kur'an'ın kendisine ulaşacağı herkes için de bu böyledir. Çünkü Kur'an'da ihtiyaç duyulan bütün ilahî maksatlar/gayeler açıklanmıştır.

Şanı Yüce Allah, tevhide dair şahitliklerin en büyüğü olan kendi şahitliğini beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: Allah'ın bildirdiklerine karşı çıkan ve peygamberlerini yalanlayan kimselere de ki: **"'Şimdi, siz Allah ile birlikte başka ilahlar olduğuna mı şahitlik ediyorsunuz?' De ki: 'Ben** (buna asla) **şahitlik etmem.'"** Yani eğer onlar buna şahitlik ederlerse sen onlarla şahitlik etme. Şimdi iki şahitlik arasında bir değerlendirme yapalım: Bir yanda, en doğru sözlü ve alemlerin Rabbi olan Allah'ın ve yaratılmışların en temizi olan, üstelik kat'i belgelerle ve göz kamaştırıcı delillerle desteklenen Rasulünün hiçbir ortak tutulmaksızın Allah'ın birleneceğine dair şahitliği; diğer yanda, akılları ve dinleri karmakarışık, içinden çıkılmaz bir hal almış, görüşleri ve ahlâkları bozulmuş, aklı başında olanları kendilerine güldürecek dereceye gelmiş müşriklerin şahitliği! Üstelik müşriklerin şahitliği, kendi fıtratlarına dahi aykırıdır. Yüce Allah ile birlikte başka ilahların varlığını kabul etmeye dair sözleri birbiriyle çelişmektedir. Halbuki onların muhalefet ettiği şey hakkında -aleyhte delil getirmek şöyle dursun- en ufak bir şüphe dahi yoktur. Artık sen -eğer aklını kullanabilen bir kişiysen- bu iki şahitlikten dilediğini tercih et. Bizler kendimiz için Allah'ın, peygamberi için beğendiğini seçiyoruz. Zira Allah, bize, o peygambere uymamızı emretmiştir.

Yüce Allah, Peygamberine hitaben, **"De ki: O ancak tek bir ilahtır."** buyurmaktadır. Yani O'ndan başka hiçbir kimsenin ubudiyete ve uluhiyete layık olması söz konusu değildir. O, yaratma ve yaratılmışların işlerini çekip çevirmede tek olduğu gibi ubudiyet ve uluhiyetinde de tektir.

"Ve ben sizin," O'na **"ortak koştuklarınızdan,"** putlardan, Allah'a eş koştuklarınızdan, Allah'a ortak koşulan her şeyden **"tamamen berîyim,"** yani uzağım. İşte tevhidin hakikati budur: Yalnızca Allah'ın uluhiyetini kabul etmek ve O'nun dışındaki bütün varlıkların uluhiyetlerini reddetmek.

20. Allah hem kendisinin ve Rasûlünün tevhide dair şahitliklerini, hem de buna karşılık herhangi bir bilgiye sahip olmayan müşriklerin şahitliklerini açıkladıktan sonra yahudi ve hristiyanlardan olan kitap ehlinden de şöyle söz etmektedir: **"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu,"** yani tevhidin doğruluğunu **"kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar,"** yani onların -babaların, kendi öz çocuklarından, özellikle de çoğu zaman birlikte oldukları oğullarından şüphe etmedikleri gibi- tevhid hakkında herhangi bir şüpheleri yoktur. **"Onu"** buyruğundaki zamirin, Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait olması ve kitap ehlinin onun doğruluğu hususunda herhangi bir şüphe ve tereddüde sahip olmadıkları anlamında olma ihtimali de vardır. Çünkü onlar onun gelişiyle ilgili pek çok müjdeyi ve ona tam uyan ve başkasında olmayan nitelikleri bilmektedirler. Esasen bu iki anlam birbirinden ayrı düşünülemez.

"Kendilerini zarara uğratanlar," yani kendilerini, yaratılış sebepleri olan iman ve tevhidi kabul etme fırsatından yoksun bırakarak her şeyin mutlak maliki ve şanı pek yüce (Mecîd) olanın lütfundan mahrum bırakanlar, **"işte onlar iman etmezler."** İman etmedikleri için karşı karşıya kalacakları zararın ve kötülüğün boyutlarını hiç sorma!

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (٢١)﴾

21- Allah üzerine yalan uydurandan veya âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Gerçek şu ki zalimler kurtuluşa eremez.

21. Yani bu iki nitelikten birine sahip olandan daha zalim, daha inatçı kimse olamaz. Peki, ya Allah üzerine yalan uydurmak ve peygamberlerin getirmiş oldukları âyet ve mucizelerini yalanlama şeklindeki bu iki niteliği taşıyanların hali ne olur? Hiç şüphesiz böyleleri insanların en zalimleridir. Zalimler de ebediyen iflâh olmaz. Bunun kapsamına Yüce Allah'a ortak koşarak, O'nun yardımcısı olduğunu iddia ederek, O'ndan başkasına da ibadet edilmesi gerektiğini ya da O'nun eş ve çocuk sahibi olduğunu iddia ederek Allah'a iftira eden herkes girmektedir. Aynı şekilde peygamberlerin getirmiş olduğu yahut onların mirasçısı durumunda olanların ifade ettikleri hakkı reddeden herkes de bu durumdadır.

﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ (٢٢) ثُمَّ لَمْ تَكُن
فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢٣) انظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ ۚ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا
يَفْتَرُونَ (٢٤)﴾

22- O gün onların hepsini toplayacak sonra da şirk koşanlara, 'Hani (Allah'la beraber bulunduğunu) iddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?' diyeceğiz.

23- Onlar bir mazeret bulamayacaklar da 'Rabbimiz Allah'a yemin olsun ki biz müşriklerden değildik.' diyecekler.

24- Bak, kendi aleyhlerine nasıl da yalan söylediler ve uydurdukları şeyler nasıl da önlerinden kaybolup gitti!

22. Allah kıyamet gününde müşriklerin âkıbetini, onların sorgulanacaklarını, azarlanacaklarını ve onlara: **"Hani (Allah'la beraber bulunduğunu) iddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?"** denileceğini haber vermektedir. Yani Allah'ın hiçbir ortağı yoktur. O'nun ortak sahibi olduğu, onların delilsiz iddiaları ve iftiralarıdır.

23. "Onlar bir mazeret bulamayacaklar da" Yani bu soruyla sınanıp sorguya çekilince onların verecekleri cevap, ancak şirk koştuklarını inkâr etmek ve müşrik olmadıklarına dair yemin etmek olacaktır.

24. "Bak," Onların bu sözlerine ve hallerine hayretle bir bak, **"kendi aleyhlerine nasıl da yalan söylediler,"** yani sonuçta kendilerini zarara uğratan ve -Allah'a andolsun ki- son derece hüsranla karşı karşıya bırakan bir şekilde nasıl da yalan söylediler **"ve uydurdukları şeyler,"** yani Allah ile birlikte ortak olduklarını iddia ettikleri varlıklar **"nasıl da önlerinden kaybolup gitti!"** Yüce Allah onların söylediklerinden alabildiğine yücedir, münezzehtir.

﴿وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ
لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (٢٥)﴾

25- İçlerinden seni dinleyenler vardır. Fakat Biz onu kavrayamasınlar diye kalplerine perdeler, kulaklarına da ağırlık koyduk. Onlar her bir âyeti görseler de yine iman etmezler. Hatta sana geldiklerinde, seninle tartışırlar da o kâfirler, 'Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir:' derler.

25. Yani kimi zaman müşriklerin bazıları, bazı nedenlerden dolayı söylediklerini dinleyebilir. Ancak onların seni dinlemeleri hakka yönelme, hakka tabi olma maksadıyla değildir. Onlar hayrı elde etmek istemedikleri için dinleyerek de

yararlanmazlar. **"Kalplerine perdeler, kulaklarına da ağırlık koyduk."** Yani Allah'ın kelamını anlamasınlar diye kalplerini perdeledik. Böylelikle Yüce Allah bu gibi kimselere karşı kelamını korumuştur. Kulaklarına da sağırlık vermiştir, böylelikle kendilerine fayda verecek sözleri işitemezler.

"Onlar her bir âyeti görseler de yine ona iman etmezler." Bu ise zulüm ve inadın en ileri derecesidir. Çünkü onlar hakka açıkça delil olan apaçık âyet ve belgelere itaat ile boyun eğmezler. Onları doğrulamazlar. Aksine hakkı çürütmek amacıyla da batılı ileri sürerek tartışmaya koyulurlar: **"Hatta sana geldiklerinde seninle tartışırlar da o kâfirler, 'Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir.' derler."** Yani senin söylediklerin öncekilerin yazılı sahifelerinden alınmıştır; Allah'tan da gelmiş değildir, peygamberlerinden de. Bu sözleri, küfürlerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa geçmişlerin ve geleceklerin haberlerini, peygamber ve rasûllerin getirdikleri gerçekleri ihtiva eden, hakkı ve mutlak adaleti her yönüyle ortaya koyan bu kitap, nasıl öncekilerin efsaneleri olabilir?

﴿ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Onlar hem ona uymaktan alıkoyarlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Halbuki ancak kendilerini helâk ediyorlar; ama farkında değiller.

26. "Onlar," yani Allah'a şirk koşan, peygamberlerini yalanlayan bu kimseler hem kendileri sapıktırlar, hem de başkalarını saptırmaktadırlar. İnsanları hakka uymaktan alıkoyarlar, bundan sakındırırlar. Bizzat kendileri de haktan uzaklaşıp dururlar. Ancak onlar bu davranışlarıyla Allah'a da, O'nun mü'min kullarına da hiçbir şekilde zarar veremezler. Onlar bu şekilde **"ancak kendilerini helâk ediyorlar; ama farkında değiller."**

﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا۟ يَٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا۟ يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوٓا۟ إِنْ هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

27- Ateşin başında durdurulup da 'Keşke geri döndürülseydik! Rabbimizin âyetlerini yalanlamazdık ve mü'minlerden olurduk.' diyecekleri vakit onları bir görsen!

28- Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı (da bu pişmanlıkları ondan). **Yoksa eğer geri döndürülselerdi yine kendilerine yasaklanan şeylere dönerlerdi. Onlar şüphesiz yalancıdırlar.**

29- Onlar, 'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir. Biz, diriltilecek değiliz.' dediler.

27. Yüce Allah kıyamet gününde müşriklerin durumunu, onların ateşin yanıbaşına getirileceklerini haber vermektedir: Azarlanmaları ve kötülüklerinin başlarına kakılması için ateşin yanıbaşında durdurulduklarını bir görsen; oldukça dehşete düşer ve korkunç bir halle karşı karşıya kalmış olurdun. Onların kendi aleyhlerinde, kâfir ve fasık olduklarını nasıl itiraf ettiklerini ve "Keşke dünyaya geri döndürülseydik!" diye temenni ettiklerini görürdün.

28. "Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı (da bu pişmanlıkları ondan)." Onlar yalancı olduklarını kendi içlerinde gizliyor ve bu çoğu zaman kalplerinde ortaya çıkıyordu. Ancak kötü maksatları bundan (bu gerçeği itiraf etmekten) kendilerini alıkoyduğu gibi, kalplerini de hayırdan uzak tutup çevirmiştir. Esasen (âhirette yapacakları) bu temennilerinde de yalan söyleyeceklerdir. Bundan maksatları sadece azabın kendilerinden uzaklaştırılmasını sağlamaktır. Çünkü **"eğer geri döndürülselerdi yine kendilerine yasaklanan şeylere dönerlerdi."**

29. "Onlar" öldükten sonra dirilişi inkâr ederek **"'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir,"** yani işin aslı ve bizim var edilişimizin maksadı, sadece dünya hayatıdır, başka bir şey değildir, **"Biz diriltilecek değiliz.' dediler."**

﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Rablerinin huzurunda durdurulacakları zaman onları bir görsen! O, '(Nasıl!?) **Bu, hak değil miymiş?' buyuracak. Onlar da 'Rabbimize yemin olsun ki, evet' diyecekler. O da 'Öyle ise küfre saptığınızdan dolayı tadın azabı.' buyuracak.**

30. "Rablerinin huzurunda durdurulacakları zaman onları," yani o kâfirleri **"bir görsen,"** büyük bir işle karşı karşıya kalır ve muazzam bir dehşete kapılırdın. Yüce Allah, onları azarlayarak ve başlarına kakarak "'(Nasıl!?) **Bu"** gördüğünüz azap **"hak değil miymiş?' buyuracak. Onlar da 'Rabbimize ye-**

min olsun ki evet' diyecekler." Böylelikle faydasını göremeyecekleri bir zamanda hakkı ikrar ve itiraf etmiş olacaklar. Ancak Allah **"Öyle ise küfre saptığınızdan dolayı tadın azabı!' buyuracak."**

﴿ قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا۟ يَٰحَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا
وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramışlardır. Nihâyet kıyamet kendilerine ansızın gelip çattığı zaman günahlarını sırtlarına yüklenmiş halde 'Orada yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize!' diyeceklerdir. Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

31. Yani Allah'a kavuşmayı yalanlayarak haram fiilleri işleme, kişiyi helâke götüren günahları irtikab etme cür'etini gösteren kimseler hüsrana uğramış, her türlü hayırdan mahrum kalmışlardır. **"Nihâyet kıyamet kendilerine,"** onlar en kötü ve çirkin hallerindeyken **"ansızın gelip çattığı zaman günahlarını sırtlarına yüklenmiş halde"** son derece pişman olduklarını açığa vurarak **"'Orada yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize!' diyeceklerdir."** Ancak bu, zamanı geçmiş bir pişmanlıktır. **"Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür."** Sırtlarındaki bu yük onlara ağır gelecek, kurtulmaya güç yetiremeyeceklerdir. Bundan dolayı da ebedî olarak cehennemde kalacaklar ve hükmü herkese geçen, Cebbar olan Allah'ın gazabında da ebediyen kalmaya müstehak olacaklar.

﴿ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Dünya hayatı bir oyundan ve bir oyalanmadan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise takva sahipleri için elbette daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

32. Dünya ve ahiret hayatının aslı işte budur: Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Bedenler için bir oyun, kalpler için bir eğlencedir. Kalpler dünyaya bağlıdır. Nefisler ona aşıktır. Gayretler ona yöneliktir. Dünyayla meşgul olmak tıpkı çocukların oyunlarına benzer. Âhirete gelince o, nitelikleriyle, kalıcılığıyla vesüreklilîğiyle **"takva sahipleri için elbette daha hayırlıdır."** Orada canların arzuladığı, gözlerin görmekten zevk aldığı, kalbî ve ruhî bütün nimetler, pek çok sevinç vardır.

Fakat bu, sadece takva sahipleri içindir ki onlar, Allah'ın emirlerini yerine getiren, O'nun yasaklarından ve yaklaşılmamasını istediği şeylerden uzak duranlardır.

"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" Yani bu iki yurttan hangisinin tercih edilmeye daha layık olduğunu idrak edecek aklınız yok mu?

﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُۥ لَيَحْزُنُكَ ٱلَّذِى يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ
﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا۟ عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا۟ وَأُوذُوا۟ حَتَّىٰٓ أَتَىٰهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِ
ٱللَّهِ وَلَقَدْ جَآءَكَ مِن نَّبَإِى۟ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ ٱسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِىَ
نَفَقًا فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِى ٱلسَّمَآءِ فَتَأْتِيَهُم بِـَٔايَةٍ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى ٱلْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٣٥﴾ ﴾

33- Onların söylediklerinin seni mahzun ettiğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler (bile bile) Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34- Andolsun ki senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler. Onlara eziyet de edildi. Nihâyet onlara yardımımız gelip yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek yoktur. Andolsun ki peygamberlerin haberlerinden bir kısmı sana gelmiştir.

35- Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyorsa haydi yere bir menfez açıp yahut göğe bir merdiven dayayıp da onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa (hiç durma yap)! **Eğer Allah dileseydi onları muhakkak hidâyet üzere toplardı. O halde sakın cahillerden olma!**

33. Yani yalanlayanların senin hakkında söylediklerinin seni üzdüğünü, hoşuna gitmediğini biliyoruz. Bizim sana sabretmeyi emredişimizin sebebi ancak, senin üstün mevkilere erişmen ve ulaşılması zor makamlara sahip olmandır. Onların söyledikleri sözler senin gerçek durumun hakkında şüpheye düştüklerinden, senin hakkında tereddütettiklerinden kaynaklanıyor sanma. Zira **"onlar aslında seni yalanlamıyorlar,"** onlar senin doğru söylediğini, nereden gelip nereye gittiğini, senin bütün hallerini biliyorlar. O kadar ki onlar peygamber olarak gönderilmesinden önce yüce Peygamber'e "el-emin (son derece güvenilir)" diyorlardı.

"Fakat o zalimler," Allah'ın seninle gönderdiği âyetlerini/mucizeleri yalanlamak suretiyle "(bile bile) **Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."**

34. **"Andolsun senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler. Onlara eziyet de edildi. Nihâyet onlara yardımımız gelip yetişti."** O halde onların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar nasıl zafere eriştilerse sen de öylece zafere erişeceksin. **"Andolsun ki peygamberlerin haberlerinden bir kısmı,"** kalbine sebat verecek, huzura kavuşturup mutmain kılacak kadarı **"sana gelmiştir."**

35. **"Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyorsa,"** onlara düşkünlüğün, iman etmelerini arzu edişin sebebiyle bu tutumları sana ağır geliyorsa, iman etmeleri için elinden geleni yap. Ancak Allah'ın hidâyete erdirmek istemediğini hidâyete erdirmeye gücün yetmez. **"haydi yere bir menfez açıp yahut göğe bir merdiven dayayıp da onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa** (hiç durma yap)!" Bunun da onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Bu buyrukla Peygamber'e, bu gibi inatçıların hidâyet bulmalarına dair ümit beslememesi telkin edilmektedir. **"Allah dileseydi onları muhakkak hidâyet üzere toplardı,"** fakat O'nun hikmeti onların sapıklıkları üzere kalmalarını gerektirmektedir. **"O halde sakın cahillerden olma!"** İşlerin gerçeğini bilmeyen ve onları yerli yerinde değerlendirmeyen bilgisizlerden olma!

﴿ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ
آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- (Daveti) **ancak dinleyenler kabul ederler. Ölülere gelince, Allah onları diriltecektir, sonra yalnız O'na döndürüleceklerdir.**

37- **'Rabbinden ona bir mucize indirilseydi ya!' dediler. De ki: 'Allah bir mucize indirmeye elbette kadirdir, fakat onların çoğu bilmezler.'**

36. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: Senin davetini **"ancak"** kalpleriyle kendilerine faydalı olan şeyleri **"dinleyenler kabul ederler"** ve ancak onlar senin risaletine olumlu cevap verirler, emir ve yasaklarına itaat ederler. İşte asıl akıl sahibi ve dinleyen kimseler böyleleridir. Burada dinlemekten maksat, kalpten dinlemek ve çağrıyı kabul etmektir. Yoksa sadece kulağın işitmesinde iyilerle kötüler ortaktır. Allah'ın âyetlerinin işitilmesi suretiyle

bütün mükelleflere karşı Allah'ın delili ortaya konmuştur. Artık kabul etmemek için öne sürecekleri bir mazeret kalmamıştır.

"Ölülere gelince, Allah onları diriltecektir, sonra yalnız O'na döndürüleceklerdir." Bu anlamın, sözü geçen anlama karşılık zikredilmiş olma ihtimali vardır. Yani senin çağrını ancak kalpleri diri olanlar kabul eder. Kalpleri ölmüş olan, mutluluklarının farkına varamayan, kendilerini neyin kurtaracağını idrak edemeyen kimseler ise böyle bir çağrıya icabet edemezler, itaatle boyun eğmezler. Bunlara va'dolunan gün kıyamet günüdür. Allah bu günde onları diriltecektir, yalnız O'na döndürüleceklerdir.

Âyetten, zahirinden anlaşılan mananın kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Buna göre Yüce Allah bu buyruğuyla öldükten sonra dirilişi açıklamakta ve kıyamet gününde bütün ölüleri dirilteceğini, sonra da onlara dünyadayken yaptıkları şeyleri haber vereceğini anlatmaktadır. O zaman bu ifade, Allah ve Rasûlünün çağrısını kabul etmeye bir teşvik, aksi bir tutum takınmaktan da sakındırma anlamı içeriyor demektir.

37. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar işi yokuşa sürmek için ve inat olsun diye, **"'Rabbinden ona bir mucize indirilseydi ya!' dediler."** Bu sözle, doğru dürüst çalışmayan akılları ve kısır görüşleriyle teklif ettikleri mucizeleri kastetmektedirler. Mesela şu âyetlerde teklif ettikleri mucizeler buna bir örnektir: **"Dediler ki: Bize yerden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız. Yahut senin hurmalıklardan, asmalıklardan bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın. Ya da iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin. Yahut Allah'ı ve melekleri topluca karşımıza getiresin."** (el-İsra, 17/90-92)

Onlara cevap vermek üzere **"De ki: Allah bir mucize indirmeye elbette kadirdir."** O, bunları yerine getirmekten aciz değildir. Her şey O'nun izzet ve gücüne itaat edip O'nun egemenliğine boyun eğerken nasıl buna güç yetiremesin ki? **"Fakat onların çoğu bilmezler."** Onlar bilgisizlikleri/cahillikleri yüzünden -iman etmedikleri takdirde- kendileri hakkında daha kötü olacak olan mucizelerin gösterilmesini isterler. Çünkü kendilerinin teklif ettikleri bu mucizeler gelecek olur da iman etmeyecek olurlarsa, daha dünyadayken onlara cezaları verilir. Nitekim değiştirilmesi söz konusu olmayan Allah'ın sünneti/kanunu böyledir. Bununla beraber eğer onlar mucizeleri, hakkı kendilerine açıkça göstersin ve yolu netleştirsin diye istemişseler, esasen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* kat'i her türlü âyeti/mucizeyi, doğruya delâlet eden göz kamaştırıcı delili/belgeyi ge-

tirmiştir. Bu sayede kul, dinle ilgili her hususta onun getirdikleri arasında pek çok aklî ve naklî deliller bulabilmekte ve bunun sonucunda kalplerde en ufak bir şüpheye ve tereddüde mahal kalmamaktadır.

Rasûlünü hidâyet ve hak dinle gönderip apaçık âyetler ve belgelerle destekleyen Allah'ın şanı ne yücedir! Tâ ki helâk olan apaçık bir delile binaen helâk olsun; hayatta kalan da apaçık bir delile binaen hayatta kalsın. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, her şeyi çok iyi bilendir.

﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا طَٰٓئِرٖ يَطِيرُ بِجَنَاحَيۡهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمۡثَالُكُمۚ مَّا فَرَّطۡنَا فِي ٱلۡكِتَٰبِ مِن شَيۡءٖۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ يُحۡشَرُونَ ٣٨ ﴾

38- Yeryüzünde yürüyen her bir hayvan ve iki kanadıyla uçan bütün kuşlar ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra ancak Rablerinin huzurunda toplanacaklardır.

38. Yani ister yerde, ister havada yaşasın bütün canlılar, ehlî ve yabanî hayvanlar ve kuşlar, sizin gibi ümmetlerdir. Sizi yarattığımız gibi onları da yarattık, sizi rızıklandırdığımız gibi onları da rızıklandırdık. Bizim kudretimiz ve meşîetimiz nasıl sizin hakkınızda geçerliyse onlar hakkında da geçerlidir. **"Biz, Kitapta,"** yani Levh-i Mahfuz'da **"hiçbir şeyi eksik bırakmadık."** Yani hiçbir şeyi ihmal etmedik, hiçbir şeyi unutmadık, küçüğüyle büyüğüyle her şey Levh-i Mahfuz'da asıl mahiyetleriyle tespit edilmiştir. Bütün olaylar, kalemin kaydettiği şekle tıpatıp uygun olarak meydana gelir.

Bu âyet-i kerimede ilk Kitabın, olacak olan her şeyi kapsadığına delil vardır ki bu da kaza ve kader mertebelerinden biridir. Kaza ve kaderin dört mertebesi vardır: Allah'ın her şeyi kuşatan ilmiyle bunları **bilmesi**, bütün varlıkları kuşatan yazısı, her şeyde geçerli olan genel ve kapsamlı **meşieti** ve **kudreti**, kulların fiilleri de dahil olmak üzere bütün mahlukatı **yaratması**.

Buradaki **"Kitap"** ile Kur'an'ın kastedilme ihtimali de vardır. O zaman bu buyruğun anlamı Yüce Allah'ın **"Biz sana bu Kitab'ı, her şeyi açıklayıcı olarak... indirdik."** (en-Nahl, 16/89) buyruğunun anlamına benzemektedir.

Yüce Allah'ın **"Sonra ancak Rablerinin huzurunda toplanacaklardır."** buyruğuna gelince; bütün ümmetler kıyamet gününde hesap için mahşer meydanında bir araya getirilecek, toplanacaklardır. O dehşetli ve büyük buluşma yerin-

de... Allah da adalet ve ihsanıyla amellerinin karşılığını onlara verecek ve önce gelenlerin de, sonra gelenlerin de; göktekilerin de, yerdekilerin de kendisi sebebiyle Zatına övgüde bulunacakları hükmünü onlara uygulayacaktır.

﴿ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا صُمّٞ وَبُكۡمٞ فِي ٱلظُّلُمَٰتِۗ مَن يَشَإِ ٱللَّهُ يُضۡلِلۡهُ وَمَن يَشَأۡ يَجۡعَلۡهُ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ٣٩ ﴾

39- Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklarda kalmış sağır ve dilsiz kimselerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar.

39. Bu buyruk, Allah'ın âyetlerini ve O'nun peygamberlerini yalanlayanların halini beyan etmekte, kendi kendilerine hidâyet kapısını kapattıklarını ve helâke götüren kapıyı açtıklarını açıklamaktadır. Onlar hakkı işitmekten yana **"sağır,"** hakkı ifade etmekten yana da **"dilsiz kimselerdir,"** konuşurlarsa ancak batıl konuşurlar. Üstelik **"karanlıklarda kalmış"** kimselerdir. Yani cahilliğin, küfrün, zulmün, inadın ve günahların karanlıklarına gömülmüşlerdir. Bu da Yüce Allah'ın onları saptırmasına dahildir. Çünkü **"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar."** Lütuf ve hikmetinin gereğine göre hidâyete ileten ve dalâlette bırakan yalnızca O'dur.

﴿ قُلۡ أَرَءَيۡتَكُمۡ إِنۡ أَتَىٰكُمۡ عَذَابُ ٱللَّهِ أَوۡ أَتَتۡكُمُ ٱلسَّاعَةُ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ تَدۡعُونَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ٤٠ بَلۡ إِيَّاهُ تَدۡعُونَ فَيَكۡشِفُ مَا تَدۡعُونَ إِلَيۡهِ إِن شَآءَ وَتَنسَوۡنَ مَا تُشۡرِكُونَ ٤١ ﴾

40- De ki: 'Eğer başınıza Allah'ın azabı gelir yahut kıyamet gelip çatarsa Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Şâyet doğru söyleyen kimseler iseniz söyleyin haydi!'

41- Hayır, aksine yalnız O'na yalvarırsınız. O da dilerse yalvardığınız şeyi giderir ve (o vakit) şirk koştuklarınızı da unutursunuz.

40. Yüce Allah, Rasûlüne hitaben şöyle buyurmaktadır: Allah'a şirk koşan ve başka varlıkları O'na denk tutanlara **"De ki: Eğer başınıza Allah'ın azabı gelir yahut kıyamet gelip çatarsa Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Şâyet doğru söyleyen kimseler iseniz söyleyin haydi!"** Yani bu zorluklar ve mutlaka önlenmesi gereken bu sıkıntılar baş gösterecek olursa, kendi uydurma ilah ve putlarınıza

mı dua edersiniz, onları mı yardıma çağırırsınız, yoksa mutlak egemen ve hak olan, hakkı batıldan ayıran Rabbinize mi dua eder ve O'nu mu yardıma çağırırsınız?

41. **"Hayır, aksine yalnız O'na yalvarırsınız. O da dilerse yalvardığınız şeyi giderir** ve (o vakit) **şirk koştuklarınızı da unutursunuz."** İşte zorlu ve sıkıntılı hallerinizde putlarınıza karşı durumunuz... Onları hemen unutursunuz. Çünkü onların herhangi bir zarar veremeyeceklerini, bir fayda sağlayamayacaklarını, öldüremeyeceklerini, hayat veremeyeceklerini, ölümden sonra diriltemeyeceklerini bilmektesiniz. O vakit Allah'a ihlasla dua edersiniz. Çünkü asıl fayda ve zarar verenin O olduğunu, darda kalmışın duasını kabul edenin O olduğunu bilmektesiniz. Durum böyle olduğuna göre rahat ve bolluk halinde niye O'na ortak koşarsınız? Niye O'nun ortakları bulunduğunu iddia edersiniz? Bunun böyle olduğuna dair aklî veya naklî bir delile sahip misiniz? Bu konuda elinizde bir belge mi var, yoksa siz, Allah'a karşı yalan uydurup iftira mı etmektesiniz?

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ (٤٢) فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم
بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٤٣) فَلَمَّا
نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً
فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ (٤٤) فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٤٥) ﴾

42- Andolsun ki senden önceki ümmetlere peygamberler gönderdik de belki yalvarırlar diye onları darlığa ve sıkıntıya uğrattık.

43- Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı! Fakat kalpleri katılaşmış ve şeytan da yaptıklarını onlara süslü göstermişti.

44- Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca, Biz de üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihâyet kendilerine verilenlerle şımarınca ansızın onları yakalayıverdik de ümitsizce kalakaldılar.

45- Böylece zulmedenlerin ardı arkası kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

42. Yüce Allah, **"Andolsun ki senden önceki ümmetlere,"** geçmiş ümmetlere, önceki nesiller arasındaki senden önceki ümmetlere biz **"peygamberler gönderdik."** Ancak peygamberlerimizi yalanladılar ve bile bile âyetlerimizi inkâr ettiler. **"Belki"** Bize **"yalvarırlar diye"** ve sıkıntı esnasında Bize sığınırlar diye

bir rahmet olmak üzere **"onları darlığa ve sıkıntıya,"** fakirlik, hastalık, çeşitli afet ve musibetlere **"uğrattık."**

43. **"Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı! Fakat kalpleri katılaşmış,"** adeta taş kesilmiş ve hakka karşı yumuşamaz bir hal almıştı **"ve şeytan da yaptıklarını onlara süslü göstermişti."** İzledikleri yolun gerçek din olduğunu sandılar ve bir süre batıl içinde oyalanıp durdular, şeytan onların akıllarıyla oynadı.

44. **"Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca, Biz de üzerlerine"** dünya ve dünyanın lezzetleri ve gafletleri türünden **"her şeyin kapılarını açtık. Nihâyet kendilerine verilenlerle şımarınca ansızın onları yakalayıverdik de ümitsizce kalakaldılar."** Her türlü hayırdan yana ümitlerini kestiler. Bu ise olabilecek en şiddetli azaptır. Yani farkında olmadan, gaflet içindeyken, huzurlu ve rahatken azabın onları gelip yakalaması... Böylelikle azapları daha ağır, musibetleri daha büyük olur.

45. **"Böylece zulmedenlerin ardı arkası kesildi."** Yani azaba duçar oldular ve önlerinde bütün kurtuluş çareleri tükendi. O'nu yalanlayanların helâkine dair kaza ve kaderi dolayısıyla **"Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun."** Çünkü böylelikle Allah'ın âyetleri, gerçek dostlarına lütuf ve ihsanı, düşmanlarını hakir ve küçük göstermesi ve peygamberlerinin getirdiklerinin doğru olduğu ortaya çıkmaktadır.

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم مَّنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِهِ انظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ (٤٦) قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ
جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ (٤٧) ﴾

46- De ki: Söyleyin bakalım: 'Eğer Allah sizin kulaklarınızı ve gözlerinizi alsa, kalplerinize mühür vursa, Allah'tan başka onları size geri verecek ilah kimdir?' Bak; âyetlerimizi nasıl türlü türlü açıklıyoruz da sonra onlar yüz çeviriyorlar.

47- De ki: Söyleyin haydi: 'Size Allah'ın azabı ansızın veya açıktan açığa gelse zalimler topluluğundan başkası helak olur mu hiç?'

46. Yüce Allah, her şeyi yaratıp idare edenin yalnızca kendisi olduğunu bildirip vahdaniyet ve uluhiyetin de yalnız Zatına has olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Söyleyin bakalım: 'Eğer Allah sizin kulaklarınızı ve gözlerinizi alsa, kalplerinize mühür vursa,"** böylelikle sağır ve kör olsanız, ak-

lınız da hiçbir şeye ermeyecek olsa, **"Allah'tan başka onları size geri verecek ilah kimdir?'"** Bunları Allah'tan başka size geri verecek kimse olmadığına göre niye onunla birlikte -Allah'ın dilemesi müstesna- hiçbir şeye güç yetiremeyen varlıklara ibadet ediyorsunuz? İşte bu, tevhidin delillerinden ve şirkin batıl olduğunu ortaya koyan belgelerdendir. Bu yüzden Yüce Allah daha sonra, **"Bak, âyetlerimizi nasıl türlü türlü açıklıyoruz,"** çeşitli şekillerde ortaya koyuyor, her tür âyeti getiriyor ve açıklıyoruz ki hakkı aydınlatsın, günahkârların izledikleri yol da açıkça ortaya çıksın. **"Sonra onlar,"** bu derece tam ve eksiksiz açıklamaya rağmen Allah'ın âyetlerinden **"yüz çeviriyorlar,"** onlara doğru yönelmiyorlar.

47. **"De ki: Söyleyin haydi: 'Size Allah'ın azabı ansızın veya açıktan açığa gelse,"** yani ister ansızın isterse de ondan önce gelen öncü olaylarla ne zaman vukua geleceğini bildiğiniz bir şekilde gelse **"zalimler topluluğundan başkası helak olur mu hiç?'"** Kendilerinin azaba düşmelerine, zulüm ve inatları sebep olan bu kimselerden başkaları helâk olur mu? O halde zulüm üzere devam etmekten sakının. Çünkü bu, ebedî bir helâk, sonsuz bir bedbahtlıktır.

﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Artık kim iman edip (halini) düzeltirse onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

49- Âyetlerimizi yalanlayanlara ise fasıklık edip durdukları için azap dokunacaktır.

48. Yüce Allah, peygamberleriyle gönderdiği mesajın özünü beyan etmekte, bunun müjde ve uyarma olduğunu haber vermektedir. Bu ise müjde verenin, müjdelenen şeyin ve kul tarafından yerine getirilmesi halinde müjdelenen hususun elde edilmesini sağlayacak amellerin; uyaranın, kendisiyle uyarılan hususun ve kul tarafından işlenmesi halinde uyarılan akıbetin gerçekleşmesine yol açacak amellerin açıklanmasını gerektirmektedir. İnsanlar peygamberlerin çağrısını kabul edip etmeme bakımından iki kısma ayrılmışlardır: **"Artık kim iman edip (halini) düzeltirse,"** yani kim Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe iman edip imanını, amellerini ve niyetini düzeltirse gelecekte **"onlara korku yoktur ve"** geçmişleri dolayısıyla **"onlar üzülmeyeceklerdir de."**

49. **"Âyetlerimizi yalanlayanlara ise fasıklık edip durdukları için azap dokunacaktır."** Yani azap onlara erişecek, onlar bu azabı tadacaktır.

﴿ قُل لَّا أَقُولُ لَكُمْ عِندِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا
يُوحَىٰ إِلَيَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- De ki: 'Ben size «Allah'ın hazineleri benim yanımdadır.» demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size: «Ben bir meleğim.» de demiyorum. Ben ancak bana vahyolunana uyarım.' De ki: 'Hiç körle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?'

50. Yüce Allah, Peygamberine, kendisinden mucizeler göstermesini isteyen ya da ona "Sen bizi, seni de Allah ile birlikte bir ilah edinelim diye davet ediyorsun." diyen kimselere şöyle hitap etmesini emretmektedir: **"Ben size, 'Allah'ın hazineleri,"** rızık ve rahmetinin anahtarları **"benim yanımdadır.' demiyorum. Ben gaybı da bilmem."** Çünkü gayb bütünüyle Allah'ın nezdindedir. **"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa onu tutacak kimse olamaz. Tuttuğunu da O'ndan başka salıverecek olmaz."** (Fatır, 35/2) Gaybı da, görüneni de bilen yalnızca O'dur: **"O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Ancak beğenip seçtiği bir peygamber olması hariç."** (el-Cin, 72/26-27)

"Size, 'Ben bir meleğim.' de demiyorum," tasarrufu geçerli ve güçlü bir kimse de değilim. Ben, Allah'ın beni yerleştirmiş olduğu gerçek konumumdan daha üstün bir konumda olduğum iddiasında değilim. **"Ben ancak bana vahyolunana uyarım."** İşte benim nihaî durumum, vardığım son nokta ve en yüksek mevki budur. Ben ancak bana vahyolunana uyarım ve kendi hakkımda onun gereğini yerine getirir, bütün insanları da ona davet ederim. Benim gerçek konumumun ne olduğu anlaşıldığına göre, bana karşı birtakım şeyleri araştıran neyi araştırmakta ya da niçin benden, iddia etmediğim bir konumun gereğini istemektedir? İnsan hiç söylediği şeyin başkasından sorumlu tutulur mu? Ben, sizleri bana vahyolunan şeye davet ettiğime göre sizler benim mertebem dışında sahip olduğumu iddia etmediğim şeyleri benden neye dayanarak istiyorsunuz? Bu sizin yaptığınız bir haksızlık ve inat/ayak diretmeden başka bir şey değildir.

Şimdi davetini kabul edip sana vahyolunan şeye bağlananla bu şekilde olmayan kimse arasındaki farkı açıklamak üzere onlara **"de ki: Hiç körle gören bir**

olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?" Keşke düşünüp her şeyi yerli yerince oturtabilseniz ve tercih edilmeye daha layık olanı seçebilseniz.

﴿ وَأَنذِرْ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِۦ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ مَا عَلَيْكَ مِنْ
حِسَابِهِم مِّن شَىْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَىْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾
وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا۟ أَهَـٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ
بِٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَـٰتِنَا فَقُلْ سَلَـٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ
نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَـٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْـَٔايَـٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ ﴾

51- Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları o (Kur'ân'la) uyar. Onlar için O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Olur ki korkup sakınırlar.

52- Sırf O'nun rızasını isteyerek sabah akşam Rablerine dua edenleri kovma! Onların hesabından sana bir şey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları kovup da zalimlerden olasın.

53- Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile sınadık ki: 'Allah aramızdan bunlara mı lütufta bulunmuş?!' desinler. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?

54- Âyetlerimize iman edenler sana geldiğinde de ki: Selam sizlere! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazmıştır. Şöyle ki: İçinizden kim cahillikle kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe edip (halini) düzeltirse (bilsin ki) O, Ğafûr'dur, Rahîm'dir.'

55- Günahkarların yolu belli olsun diye âyetleri işte böyle açıklıyoruz.

51. Kur'an, bütün insanlara bir uyarıdır. Fakat ondan ancak **"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanlar"** yararlanabilirler. Bunlar bu diyardan ebedî kalıcılık diyarına intikal edeceklerine kesinlikle inananlardır. İşte bundan dolayı kendilerine fayda sağlayacak şeyleri yerine getirmeye çalışır ve zarar verecek şeyleri terk ederler. **"Onlar için O'ndan,"** yani Yüce Allah'tan **"başka ne bir dost,"** yani işlerini üstlenecek, arzuladıklarını elde edebilmesi ve sakındıkları

şeylerden uzaklaşabilmesi için yardımcı olacak bir kimse **"ne de bir şefaatçi"** yani aracılık edebilecek bir kimse **"vardır."** Çünkü mahlukatın hiçbir işte yetki sahibi olması mümkün değildir. **"Olur ki korkup sakınırlar."** Yani Allah'ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından sakınmak suretiyle muttakilerden olurlar. Çünkü uyarıp korkutmak bunu gerektirir ve bunun sebeplerindendir.

52. "Sırf O'nun rızasını isteyerek sabah akşam Rablerine dua edenleri kovma!" Yani başkalarıyla oturup kalkma arzusuyla, ibadet ve ihlas sahibi olan kimseleri yanından, seninle birlikte oturup kalkmaktan uzak tutma. Bunlar Rablerine hem sürekli zikir, namaz vb. ibadet duası yapanları, hem de gündüzün başında ve sonunda, dilekte bulunmak için dua eden, bu amelleriyle Allah'ın rızasını maksat edinen ve başka bir maksat gütmeyen kimselerdir. Böyleleri kovulmaya ve kendilerinden yüz çevrilmeye layık değildirler. Aksine bunlar senin kendilerini dost edinmene, onları sevmene, kendine yakınlaştırmana layıktırlar. Çünkü bunlar fakir olsalar dahi insanların arasından süzülmüş seçkin kimselerdir. İnsanlar nezdinde zelil kabul edilseler dahi gerçekte aziz olanlar onlardır.

"Onların hesabından sana bir şey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez," herkesin hesabı kendine; iyi ameli lehine, kötü ameli de aleyhinedir. **"ki onları kovup da zalimlerden olasın."** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emre en ileri derecede uymuştur riâyet etmiştir. Mü'min fakirlerle oturduğu vakit onlarla birlikte kalmaya gayret eder, onlara güzel ve yumuşak şekilde davranır, onlara karşı güzel ahlak sergiler, onları kendisine yakınlaştırırdı. Hatta böyleleri onun meclisine gelenlerin çoğunluğunu teşkil etmekteydi.

Bu âyetin nüzul sebebi şudur: Kureyş'ten ya da Arapların ileri gelenlerinden kabul görmüş birtakım kimseler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle dediler: "Sana iman etmemizi ve uymamızı istiyorsan -ashab-ı kiramın fakirlerinden bazı kimseleri zikrederek- filan ve filanı yanından uzaklaştır. Çünkü Arapların bu fakir kimselerle birlikte bizi otururken görmelerinden utanırız."[2] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de bunların İslâm'a girmelerini ve kendisine uymalarını arzu etmesi dolayısıyla içinden dediklerini yapmak geçti. Allah da bu âyet-i kerime ve benzerleriyle ona sitemde bulundu.

53. "Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile sınadık ki: 'Allah aramızdan bunlara mı lütufta bulunmuş?!' desinler. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?" Yani Yüce Allah'ın, onların bir kısmını zengin, bir kısmını fakir, bir kısmını şerefli ve güçlü kılması, kullarını sınamasıdır. Allah fakir

2 Müslim, 2413

ya da alt tabakada olan bir kimseye imanı lütfedecek olursa bu, zengin ve güçlü kimse için bir sınamadır. Eğer bu güçlü ve zenginin maksadı hakkı bulmak ve ona uymaksa o da iman edip İslâm'a girer. Kendisinden zenginliği ya da güç ve şerefi itibarıyla daha aşağılarda gördüğü kimseyle aynı makamı paylaşması, iman etmesine engel olmaz. Eğer hakkı arama ve bulma isteğinde samimi değilse o takdirde bu, kendisini hakka tâbi olmaktan alıkoyacak bir engel olur. İşte bunlar kendilerinden daha aşağılarda gördükleri kimseleri hakir görerek **"Allah aramızdan bunlara mı lütufta bulunmuş?!"** derler ve bu durum, kavrayışları yerli yerinde olmadığı için hakka tâbi olmaktan onları alıkoyar.

Yüce Allah, bu gibi kimselere Allah'ın hidâyet vermesine, buna karşılık kendilerini hidâyete iletmemesine itirazlarını da ihtiva eden bu sözlerine cevap olmak üzere **"Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"** buyurmaktadır. Allah, kendi nimetini bilip itiraf ve ikrar eden ve bu nimetin gerektirdiği salih ameli işleyenleri elbette en iyi bilendir. O, lütuf ve minnetini böylelerine ihsan eder, şükretmeyenlere değil. Şüphesiz ki Yüce Allah, hikmet sahibidir, lütfunu ehil olmayanlara vermez. Bu sebeple, itiraz eden bu kimseler, Allah'ın kendilerine iman etmeyi lütfetmiş olduğu fakirlerden ve onlarla birlikte iman eden diğerlerinden farklıdırlar. İman edenler, asıl şükredenlerdir.

54. Yüce Allah, Peygamberine, Rablerine itaatle boyun eğen mü'minleri kovmayı yasakladıktan sonra bu mü'minlere ikram, tazim, tebcil ve ihtiramla karşılık vermesini emretmektedir: **"Âyetlerimize iman edenler sana geldiğinde de ki: 'Selam sizlere!'"** Yani mü'minler senin yanına gelecek olurlarsa sen onlara "selam" de ve onları güzel bir şekilde karşıla. Onları selamla, esenlik dileklerini ilet. Onların gayret ve çabalarını daha da coşturacak şekilde Allah'ın rahmetini, O'nun cömertliğinin ve ihsanının bolluğunu müjdele. Bu, onları rahmet ve ihsana ulaştıran her yolu izlemeye teşvik et. Günahlar üzerinde ısrar etmekten de onları sakındır. Onlara masiyetlerden tevbe etme emrini ver ki, Rablerinin mağfiretine, lütfuna ve ihsanına nail olabilsinler.

Bu yüzden -devamla- şöyle buyrulmuştur: **"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazmıştır. Şöyle ki: İçinizden kim cahillikle kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe edip** (halini) **düzeltirse..."** Günahın terk edilmesi, ondan vazgeçilmesi, günahtan dolayı pişmanlık duyulmasıyla birlikte amelleri düzeltmek, Allah'ın farz kıldıklarını eda etmek, zahir ve batın amellerden bozulanları ıslah etmek kaçınılmazdır. İşte bütün bunlar gerçekleşecek olursa "(bilsin ki) **O, Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Yani böylelerinin üzerine, emirlerini yerine getirmelerine uygun olarak Allah, mağfiret ve rahmetinden bol bol yağdıracaktır.

55. "Günahkârların" Allah'ın azap ve gazabına ulaştıran **"yolu belli olsun diye âyetleri işte böyle açıklıyoruz."** Âyetleri böylelikle açıklıyor ve beyan ediyoruz, hidâyet ile sapıklık, doğruluk ile eğrilik yollarını birbirinden ayırıyoruz. Tâ ki böylece hidâyet bulacak olanlar doğru yolu bulsunlar ve izlenmesi gereken hak da açık seçik ortaya çıksın.

Ayrıca günahkârların yolu açık seçik ortaya çıkacak olursa, o yoldan sakınmak ve uzak durmak mümkün olacaktır. Onların yolları şüpheli kalır ve net bir şekilde ortaya çıkmazsa durum böyle olmaz. Onların yolları da açıkça ortaya çıkmadan bu üstün maksat gerçekleşemez.

﴿ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۚ قُل لَّا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ
إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُم بِهِ ۚ مَا عِندِي مَا
تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُل لَّوْ أَنَّ عِندِي مَا
تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾

56- De ki: 'Sizin, Allah'tan başka yalvarıp durduklarınıza ibadet etmem bana yasaklandı.' De ki: 'Ben sizin hevâlarınıza uymam. O takdirde sapmış olurum da hidâyete erenlerden olmam.'

57- De ki: 'Şüphesiz ben, Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerindeyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele gelmesini istediğiniz şey (azap); benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, doğruyu haber verir ve O (hakkı batıldan) **ayırt edenlerin en hayırlısıdır.'**

58- De ki: 'Eğer o acele istediğiniz şey benim yanımda olsaydı elbette benimle sizin aranızdaki iş bitirilmiş olurdu. Allah zalimleri en iyi bilendir.'

56. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: Allah ile birlikte başka ilahlara da dua edip yalvaran müşriklere **"de ki: Sizin Allah'tan başka yalvarıp durduklarınıza"** hiçbir fayda ve zarar veremeyen, öldürme, hayat verme, öldükten sonra diriltme güç ve imkânına sahip olmayan putlara ve diğer ortak koşulan şeylere **"ibadet etmem bana yasaklandı."** Çünkü onlara ibadet batıldır.

Bu hususta sizin bir deliliniz, delili andıran bir gerekçeniz dahi yoktur. Bütün yaptığınız heva ve hevesinize tâbi olmaktan başka bir şey değildir. Heva ve heveslere uymak ise sapıklığın en büyüğüdür. Bu yüzden Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Ben sizin hevâlarınıza uymam. O takdirde,"** yani hevalarınıza uyacak olursam **"sapmış olurum da"** hiçbir şekilde **"hidâyete erenlerden olmam."**

57. Benim izlemekte olduğum Allah'ın tevhidine, amelin O'na ihlasla yapılmasına gelince; işte hakkında her türlü kat'i delilin/belgenin ortaya konulduğu gerçek budur. **"Şüphesiz ben, Rabbimden gelmiş apaçık bir delil"** doğruluğuna dair apaçık ve kesin bir bilgi, onun dışında kalan her şeyin batıl olduğuna dair kesin bir belge **"üzerindeyim."** Bu ise herhangi bir tereddüdü kabil olmayan, Allah Rasûlü tarafından yapılmış kat'i bir şahitliktir ki kayıtsız-şartsız tüm insanlar içinde şahitlerin en adil ve doğrusu odur. Mü'minler de bu şahitliği tasdik etmişler ve Allah'ın bu hususta kendilerine lütuf ve ihsanı çerçevesinde bu şahitliğin doğruluğunu açıkça görmüşlerdir. Fakat siz, ey müşrikler **"onu yalanladınız."** Oysa siz bunu yapma hakkına sahip değilsiniz, tasdik etmekten başka bir şey size yakışmaz. Eğer yalanlamaya devam ederseniz şunu bilin ki azap kaçınılmaz olarak gelip sizi bulacaktır ki bu azap Allah'ın katındadır. Onu -dilediği takdirde ve dilediği şekilde- üzerinize indirecek olan O'dur.

Siz o azabın çabucak gelmesini isteseniz bile bu konuda benim elimden hiçbir şey gelmez. Çünkü **"hüküm, ancak Allah'ındır."** Şer'i hükümleri koyan, emir ve yasaklar buyuran O olduğu gibi, amellerinizin karşılığını hükme bağlayacak olan, hikmetinin gereğine göre mükâfatlandırıp cezalandırandıracak olan da O'dur. O'nun hükmüne itiraz etmek, kayıtsız-şartsız olarak geçersizdir. Çünkü O, izlenmesi gereken yolu açıkça ortaya koymuş, kullarına hakkı anlatmıştır. Onların ileri sürebilecekleri bir mazeretleri, O'na karşı getirebilecekleri bir delilleri kalmamıştır. Tâ ki helâk olan apaçık bir delile binaen helâk olsun; hayatta kalan da apaçık bir delile binaen hayatta kalsın.

"O, doğruyu haber verir ve O" dünyada da, âhirette de kulları arasında hüküm verip "(hakkı batıldan) **ayırt edenlerin en hayırlısıdır."** Onların arasında O hüküm verecektir. Aleyhine hüküm verilen ve haksızlığı belirtilen kimseler tarafından dahi O, verdiği hükümden dolayı övülecektir.

58. Bilgisizlikleri, inatları ve zulümleri dolayısıyla azabı çabucak isteyenlere **"de ki: Eğer o acele istediğiniz şey benim yanımda olsaydı elbette benimle sizin aranızdaki iş bitirilmiş olurdu."** Ve ben de bu işi başınıza getirirdim. Ancak

bunda sizin için hayır olacak bir taraf yoktur. İş, Halim ve Sabûr olan yüce Zatın elindedir. İsyankarlar O'na isyan ettiği, cür'etkârlar O'na karşı gelmeye cür'et ettiği halde O, onlara afiyet verir, onları rızıklandırır, gizli ve açık nimetlerini onlara bol bol ihsan eder.

"Allah zalimleri en iyi bilendir." Zalimlerin hallerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. O, onlara mühlet verse bile onlara azabı ihmal etmez.

﴿ ۞ وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِن
وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَٰتِ ٱلْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴾

59- Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa (hepsini) bilir. Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yerin karanlıklarındaki tek bir tohum, yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

59. Bu yüce âyet-i kerime, Yüce Allah'ın kapsayıcı ilmini, etraflı bir şekilde açıklayan, O'nun ilminin kullarından dilediği kimseleri de bir kısmına muttali kıldığı bütün gaybları kuşattığını açıklayan en büyük âyetlerden biridir. Yüce Allah bu gaybların çok büyük bir bölümünü diğer varlıklar şöyle dursun mukarreb meleklerle mürsel peygamberlerden dahi gizlemiştir. Bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın karalarda, çöllerde bulunan bütün hayvanları, ağaçları, kumları, çakılları, toprakları, denizde bulunan canlıları, madenleri, denizin dört bir köşesinde bulunan tüm varlıkları, suyunun içinde saklı olan bütün mahlukatı bildiğini göstermektedir. Karalardaki, denizlerdeki, imâr edilmiş şehirlerdeki, ıssız yerlerdeki, dünyadaki ve âhiretteki bütün ağaçlardan **"bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yerin karanlıklarındaki,"** meyve ve ekinlerin insanlar tarafından saçılan tohumlardan, çeşitli bitkilerin yetiştiği karalarda kendiliğinden yeşeren bitki tohumlarından **"tek bir tohum, yaş ve kuru ne varsa hepsi"** (Bu ifade, özel birtakım şeylerin sayımından sonra hepsini kapsayan genel bir ifadedir.) **"apaçık bir kitaptadır."** Bu da Levh-i Mahfûz'dur. İşte Levh-i Mahfûz bütün bunları ihtiva etmiştir/kapsamıştır.

Sözü edilen bu hususların bazısı akıllara durgunluk verip kalpleri dehşete düşürür. İşte bu, o büyük Rabbin azametine, bütün sıfatlarının ne kadar kapsamlı ve azametli olduğuna delildir. İlkinden en sonuncusuna kadar bütün yaratılmışlar, O'nun sıfatlarının sadece bir bölümünü kavramak üzere bir araya toplansalar

buna bile güçleri yetmez, takatleri yetişmez. O; büyük, vasi' (her şeyi kuşatıcı), alim, her türlü övgüye layık, şanı en yüce, her şeyi gören ve her şeyi kuşatan Rabbin şanı ne yücedir! O, ne yüce ilahtır ki hiçbir kimse O'nu gereği gibi övemez. O kendi yüce Zatını nasıl övmüşse öyledir, kullarının kendisine yaptıkları övgülerin çok çok üstündedir. Bu âyet-i kerime, O'nun ilminin her şeyi kuşattığına, kuşatıcı Kitabının da bütün olayları kapsadığına delildir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ ﴾

60- O, geceleyin (uykuda) sizin canlarınızı alan, gündüz ne kazandığınızı bilen, sonra sizi belli bir ecel tamamlansın diye güzdüz vakti (uykudan uyandırıp) **diriltendir. Sonra dönüşünüz yalnız O'nadır. Sonra da neler yaptığınızı size haber verecektir.**

61- O, kullarının üstünde kâhirdir. Üzerinize koruyucular da gönderir. Nihâyet birinize ölüm geldiğinde elçilerimiz onun ruhunu alırlar ve hiçbir kusur etmezler.

62- Sonra onlar hak mevlâları olan Allah'a döndürülürler. Dikkat edin, hüküm ancak O'nundur ve O, hesap görenlerin en hızlısıdır.

60. Bütün bu hususlarla Yüce Allah'ın uluhiyeti vurgulanmakta ve bu konuda müşriklere karşı delil getirilmektedir. Yüce Allah'ın sevilmeye, tazim edilmeye, iclal ve ikrama layık olduğu açıklanmaktadır. Yüce Allah, kullarının işlerini -onlar uyurken de, uyanıkken de- tek başına idare ettiğini, geceleyin uykuda onları ölü gibi uyuttuğunu, buna bağlı olarak hareketlerinin durduğunu ve bedenlerinin dinlendiğini haber vermektedir. Uykularından da onları yine O diriltir ki dinî ve dünyevî maslahatları hususunda gerekeni yerine getirsinler. Allah, neler yaptıklarını, ne kazandıklarını da bilir. Ezelden beri bu şekilde onlar üzerinde tasarrufta bulunur. Ecelleri sona erinceye kadar da onlardaki bu tasarrufu böylece devam eder. Bu idare gereğince belli bir ecel de hükme bağlanıp sona erer ki bu ecel, dünya hayatındaki eceldir. Bundan sonra bir başka ecel vardır ki o, ölümden sonra diriliştir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Sonra dönüşünüz yalnız O'nadır,"** başkasına değildir; **"sonra da neler yaptığınızı,"** hayır olsun şer olsun **"size haber verecektir."** buyurmaktadır.

61. "O" Yüce Allah, **"kullarının üstünde kâhirdir."** Yani her şeyi kapsayan iradesi ve genel kapsamlı meşieti onlar hakkında geçerlidir. Onlar bu işte hiçbir şeye sahip değildirler. O'nun izni olmaksızın hareket de edemezler, hareketsiz de duramazlar. O, kullarına meleklerden **"koruyucular"** görevlendirmiştir. Bu koruyucular hem kulları korur, hem de onların neler yaptıklarını tespit ederler. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki üzerinizde koruyucular, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler."** (el-İnfitar, 80/10-12); **"Sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki** (melek) **vardır. O bir söz söylemeyedursun mutlaka onun yanında** (yazmaya) **hazır bir gözetleyici vardır."** (Kaf, 50/17-18) Bu, Yüce Allah'ın kullarını hayatta oldukları sürece korumasıdır.

"Nihâyet birinize ölüm geldiğinde elçilerimiz," yani ruhları kabzetmekle görevli olan melekler **"onun ruhunu alırlar ve"** bu hususta **"hiçbir kusur etmezler."** Allah'ın o kul hakkında takdir edip hükme bağladığı ömre bir an ilâve de etmezler, bir an eksiltmezler de. Onlar bu konuda ancak ilâhî hükümlere ve Rabbanî takdirlere uygun çalışmalar yaparlar.

62. "Sonra" ölümden ve berzah alemindeki hayattan, o hayattaki hayır ve şerden sonra **"onlar hak Mevlâları olan,"** yani kaderi hükmüyle onlara hükmünü icra eden ve onlar hakkında dilediği tedbirleri uygulayan, emir ve yasaklar belirleyen, onlara peygamberler gönderip kitaplar indiren **"Allah'a döndürülürler."** O'na döndürülürler ki, amellerinin karşılığı olan hükmü haklarında versin, işlemiş oldukları hayırlara mükâfat, kötülük ve günahlarına karşı da ceza versin. Bundan dolayı **"Dikkat edin, hüküm,"** hiçbir ortağı olmaksızın **"ancak O'nundur. Ve O, hesap görenlerin en süratlisidir."** Çünkü O'nun ilmi ve amellerinizi Levh-i Mahfuz'da koruyup tespit etmesi kemâl derecesindedir. Daha sonra melekler de ellerinde bulunan amel defterlerinde onların amellerini tespit etmişlerdir.

Yaratan, idare eden ve kulları üzerinde kahir olan yalnızca O olduğuna, bütün hallerinde onlara en mükemmel şekilde itina gösterdiğine, kaderî, şer'î ve cezaî hüküm vermek yalnız O'nun hakkı ve yetkisi olduğuna göre, müşrikler neye dayanarak bu sıfat ve niteliklere sahip olan yüce Rabbi bırakıyorlar? Emretme yetkisine

kısmen dahi sahip olmayan, zerre kadar fayda sağlayamayan, hiçbir kudreti ve iradesi olmayan varlıklara ibadete neden yöneliyorlar?

Müşrikler Yüce Allah'a şirk koşarak, nankörlük ederek meydan okudukları, yalan ve iftirada bulunarak azameti karşısında cüretkar davrandıkları halde Allah'ın onlara karşı hilmini, affediciliğini, rahmetini, bu şekilde davranmalarına rağmen onlara afiyet ve rızık verdiğini bilecek olsalardı, elbette ki O'nu tanımayı arzu ederler, O'nun sevgisine gark olup akılları hayrete düşerdi. Onlara ise alabildiğine gazap duyar, öfke beslerlerdi. Çünkü rezilliğe ve hüsrana götüren şeytanın davetine itaat eden o müşrikler, akıllarını kullanmayan bir topluluktur.

﴿ قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ تَدْعُونَهُۥ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنجَىٰنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- De ki: 'Şayet bizi bu halden kurtarırsa andolsun ki şükredenlerden olacağız.' diye kendisine gizlice ve açıktan yalvarıp yakardığınız zaman karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır?'

64- De ki: 'Ondan da, her türlü sıkıntıdan da sizi Allah kurtarır, sonra da siz şirk koşarsınız.'

63. Allah'a ortak koşan, O'nunla birlikte başka ilahlara dua eden müşriklere, rububiyet tevhidini kabul etmelerinden hareketle uluhiyet tevhidini de kabul etmeleri gerektiğini anlatmak üzere **"de ki: Şayet bizi bu halden"** içine düştüğümüz bu zorlu ve sıkıntılı halden **"kurtarırsa andolsun ki"** Allah'a **"şükredenlerden,"** O'nun nimetini itiraf eden, nimetini Rablerine itaat uğrunda kullanan ve bu nimetleri O'na isyan yolunda kullanmaktan uzak duranlardan **"olacağız."**

"Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır?" Karanın ve denizin zorlu hallerinde ve meşakkatlerinde, sizin için kurtuluşa imkân kalmadığı yahut gayet zorlaştığı o vakitlerde... İşte o zaman hemen itaatle/boyun eğmiş bir kalple ve ihtiyacını dile getiren bir lisanla Rabbinize yalvarır yakarırsınız, dua edersiniz ve bu halinizdeyken **"Şayet bizi bu halden kurtarırsa andolsun ki şükredenlerden olacağız."** dersiniz.

64. "De ki: Ondan da, her türlü sıkıntıdan da" gerek bu özel sıkıntıdan gerekse genel olarak bütün sıkıntılardan **"sizi Allah kurtarır, sonra da siz,"** Allah'a verdiğiniz sözde durmaz ve üzerinizdeki nimetlerini unutarak **"şirk koşarsınız."** O halde şirkin batıl olduğuna ve tevhidin doğruluğuna bundan daha açık bir delil var mıdır?

﴿ قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ ٱنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِۦ قَوْمُكَ وَهُوَ ٱلْحَقُّ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

65- De ki: 'O, size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi fırkalara ayırıp birbirinize katarak kiminizin hıncını kiminize tattırmaya kadirdir.' İyice idrak etsinler diye âyetlerimizi nasıl açıkladığımıza bir bak!

66- Senin kavmin onu yalanladı. Halbuki o, hakkın ta kendisidir. De ki: 'Ben sizin üzerinizde bir vekil değilim.'

67- Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı var. Siz de yakında öğreneceksiniz.

65. Yani Yüce Allah, her cihetten üzerinize azap göndermeye kadirdir. **"Üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da fırkalara ayırıp birbirinize katarak"** fitne zamanlarında **"kiminizin hıncını kiminize tattırmaya"** ve kiminizi kiminize öldürtmeye **"kadirdir."** O, bütün bunlara gücü yetendir. Bu sebeple O'na isyanı gerektiren işlere devam etmekten sakının. Aksi halde sizi yok edecek birtakım azaplar gelip sizi bulur.

Yüce Allah bütün bunlara kadir olduğunu haber vermektedir. Ancak O, bu ümmetin üzerinden yukarıdan taş veya çakıl yağması şeklindeki azabı ve buna benzer azapların gelmesini, altlarından da yerin dibine geçirilme azabına uğratılmalarını rahmetinin bir tecellisi olarak kaldırmıştır. Fakat onlardan kimilerine diğerlerinin hıncını tattırmak ve kimini kimine musallat kılmak suretiyle sözü geçen bu cezaların bir kısmını, ibret alanların görmesi ve hayırlı amel işlemek isteyenlerin fark etmeleri için dünyevî bir ceza olarak göndermiştir.

"İyice idrak etsinler," niçin yaratıldıklarını anlasınlar, şer'î gerçekleri ve ilâhî istekleri kavrasınlar **"diye âyetleri nasıl açıkladığımıza,"** türlü türlü beyan ettiğimize **"bir bak!"** Ve Bizim bunları nasıl pek çok şekillerde açıkladığımıza bir bak ki bunların hepsi de hakka delâlet etmektedir.

66."Senin kavmin onu," Kur'an'ı **"yalanladı. Halbuki o,"** hakkında şüphe olmayan ve en ufak bir tereddütün yanına yaklaşamadığı **"hakkın ta kendisidir. De ki: Ben sizin üzerinizde,"** amellerinizi tespit edecek ve onların karşılığını verecek **"bir vekil değilim."** Ben ancak bir uyarıcı ve tebliğciyim.

67. "Her bir haberin" gelip çatacağı, daha erkene alınamayacağı ve sonraya da bırakılamayacağı **"kararlaştırılmış bir zamanı vardır. Siz de yakında"** tehdit olunduğunuz azabı **"öğreneceksiniz."**

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ
ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ
حِسَابِهِم مِّن شَىْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ ﴾

68- Âyetlerimiz hakkında bâtıla dalanları gördüğün zaman onlar ondan başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir! Eğer şeytan sana unutturacak olursa hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile birlikte oturma!

69- Korkup sakınanlara, onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat korkup sakınırlar diye hatırlatmaları gerekir.

68. Allah'ın âyetleri hakkında batıla dalmaktan kasıt, batıl sözleri güzel göstermek, batıla davet etmek, batıl ehlini övmek, haktan yüz çevirmek, hakkı tenkit etmek, hak ehline dil uzatmak gibi yollarla hakka muhalif konuşmalar yapmaktır. İşte Yüce Allah, Rasûlüne -ona tâbi olan ümmetine-, Allah'ın âyetlerine sözü geçen şekillerde dalan kimseleri gördükleri takdirde o kimselerden yüz çevirmeyi, batıla dalıp bu hal üzere devam edenlerin meclisinde başka bir söz açılıp başka bir konuya dalacakları vakte kadar bulunmamayı emretmektedir. Eğer başka bir söze geçilirse sözü edilen yasak ortadan kalkar. Eğer bu başka söz, faydalı ise zaten bu emrolunan bir şeydir. Başka türden ise faydasızdır ve emrolunmuş bir şey değildir. Batıla dalmak yerilirken, aynı zamanda hakkın araştırılması, hakkın üzerinde düşünülmesi ve hak ile münazara edilmesi teşvik edilmektedir.

Daha sonra Yüce Allah **"Eğer şeytan sana unutturacak olursa,"** yani unutmak ve gaflet sebebiyle onlarla birlikte oturacak olursan **"hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile birlikte oturma."** buyrulmaktadır. **"Zalimler"** ifadesi, batıl sözlere dalanları, her türlü haram şeyi konuşanları ya da herhangi bir haramı işleyen kimseleri kapsamaktadır. Kişinin, ortadan kaldırmaya gücü yetmediği münkerin yanında bulunması ve oturması da haramdır.

Bu yasak ve haramlık, onlarla birlikte oturan ve Allah'tan korkup sakınmayan kişilere yöneliktir. Böyleleri, haram olan söz ve işte onlarla ortak olur yahut ses çıkarmaz ve onların bu haramlarına tepki göstermezler. Eğer Allah'tan korkup

sakınır da hayrı emreder, kötülükten ve söyledikleri sözlerden onları alıkoyarsa, onlarla oturmak hakkındaki bu yasak ya tamamen kalkar ya da hafifler. Bu kişi için onlarla oturmaktan dolayı vebal ve günah yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

69. "Korkup sakınanlara, onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat sakınırlar diye hatırlatmaları gerekir." Yani Yüce Allah'tan, korkup sakınmaları için onlara hatırlatarak öğüt versinler. Bu buyruk, öğüt verip hatırlatan kimsenin, korunup sakınma maksadını gerçekleştirecek en uygun sözleri kullanması gerektiğine delildir. Yine bu buyrukta şuna da delil vardır: Eğer hatırlatma ve öğüt, hatırlatılan kimsenin kötü halini daha da artıracaksa o hatırlatmayı terk etmek gerekir. Çünkü hatırlatma, eğer kendi esas maksadıyla çelişirse, artık onu terk etmek esas maksada dönüşür.

﴿ وَذَرِ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ
نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَآ ۗ
أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا۟ بِمَا كَسَبُوا۟ ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴾

70- Dinlerini oyun ve eğlence edinip de dünya hayatının kendilerini aldatmış olduğu kimseleri (kendi hallerine) **bırak. Her bir nefsin kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmemesi için sen onunla öğüt ver. Ki** (o vakit) **onun Allah'tan başka hiçbir dost ve şefaatçisi olmaz. Ne kadar fidye verirse versin ondan alınmaz. İşte böyleleri kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanmalarından dolayı onlar için kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.**

70. Kullardan istenen, bir ve tek olan Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeleri, bütün güçlerini O'nun rızası için ve sevdiği yollarda harcamak suretiyle dinlerini yalnızca Allah'a halis kılmalarıdır. Bu ise kalbin Yüce Allah'a yönelmesini, O'na dönmesini, kulun yaptıklarının faydalı ve ciddi olmasını, oyun olmamasını, riyakarlık ve desinler diye değil de yalnızca Allah'ın rızası için, ihlasla yapılmasını içermektedir. İşte kendisine din denilebilecek, gerçek din budur. Her kim hak üzere olduğunu, dine bağlı ve takva sahibi olduğunu iddia edip de dinini oyuncak ve eğlence edinmişse -ki bu da kalbinin Allah'ı sevmekten, O'nu tanımaktan gafil olması, kendisine zarar veren şeylere yönelmesi, batıl yolunda oyalanması,

bu uğurda bedeniyle batıl taraftarları gibi hareket etmesiyle olur; çünkü amel ve çalışma eğer Allah'tan başkası için ise bu bir oyundur- işte Yüce Allah böylelerinin terk edilmesini ve böylesinden sakınılmasını emretmekte; onlara aldanılmamasını istemektedir. Onun haline bakıp fiillerinden sakınılmasını, onun Yüce Allah'a yakınlaştırıcı şeyleri engellemesine aldırılmamasını emretmektedir.

"Sen onunla," yani Kur'an ile **"öğüt ver."** Kullara onda geçen güzellikleri, fayda verecek hususları emrederek, etraflıca açıklayarak ve emrin güzel niteliklerini anlatarak, ayrıca kullara zararlı olan şeyleri yasaklayarak, zararlı şeylerin türlerini genişçe açıklayarak, aynı zamanda bu zararlı şeylerde bulunan ve terk edilmesini gerektiren kötü ve çirkin nitelikleri beyan ederek öğüt ver! Bütün bunlar ise **"Her bir nefsin kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmemesi için"**dir. Yani kullara günahlara yönelmeden ve gaybları bilene karşı cüretkârca hareket edip korkulan sonuçlara götüren şeylere devam etmeden önce sen, gereken şekilde hatırlat ve öğüt ver ki yaptıklarından vazgeçsin, çekinsin ve onları işlemesin.

"Ki (o vakit) onun Allah'tan başka hiçbir dost ve şefaatçisi olmaz.." Yani her bir nefsi, günahları kuşatıp helâke sürüklemeden önce uyar, ki o zaman ona ne yakını, ne arkadaşı, ne de dostunun... kısaca hiç kimsenin faydası olmaz. Allah'tan başka hiçbir dost bulamaz ve hiçbir şefaatçinin şefaati işe yaramaz. **"Ne kadar fidye verirse versin ondan alınmaz."** Yeryüzü dolusu altını feda edecek olsa dahi hiçbir fidye ondan kabul edilmez ve bunun ona faydası olmaz.

"İşte böyleleri," sözü geçen niteliklere sahip olanlar **"kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş"** ve hayırdan ümitlerini kesmiş **"kimselerdir. Küfre saplanmalarından dolayı onlar için kaynar sudan,"** yüzlerini yakıp kavuracak, bağırsaklarını parçalayacak son derece sıcak sudan **"bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır."**

﴿ قُلْ أَنَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰٓ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَىٰنَا اللَّهُ كَالَّذِى
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَٰطِينُ فِى الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُۥٓ أَصْحَٰبٌ يَدْعُونَهُۥٓ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى
اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَاتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ الَّذِىٓ
إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن
فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۚ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِى الصُّورِ ۚ عَٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَٰدَةِ ۚ وَهُوَ
الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾ ﴾

71- De ki: 'Allah'ı bırakıp bize fayda ve zarar vermeyen şeylere mi ibadet edelim?! Allah bizi hidâyete kavuşturduktan sonra tıpkı arkadaşları, «Bize gel» diye hidâyete çağırdıkları halde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşırken şeytanların ayartıp uçuruma sürükledikleri kimse gibi ökçelerimiz üzerine gerisin geri mi dönelim?!' De ki: 'Asıl hidâyet Allah'ın hidayetidir. Biz âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk.'

72- Bir de 'Namazı dosdoğru kılın ve O'ndan korkup sakının.' diye. Toplanıp huzuruna varacağınız, yalnız O'dur.

73- O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır. O'nun 'Ol' diyeceği günde her şey oluverir. O'nun sözü haktır. Sûra üfürüleceği günde hükümranlık yalnız O'nundur. O, gaybı da, şâhit olunanı da bilendir. O, Hakîm'dir, Habîr'dir.

71. "De ki:" Ey Peygamber! Allah'a şirk koşan, Allah ile birlikte başkalarına dua edip yalvaran ve sizi dinlerine çağıran müşriklere açık seçik bir şekilde o ilahlarının niteliklerini anlat. Zira akıl sahibi kimseyi onlardan sakındırmak için sırf bu niteliklerini zikretmek bile yeterlidir. Aklı başında bir kimse müşriklerin izledikleri yolu zihninde canlandırdı mı, bu konuda deliller ortaya konulmadan dahi bu yolun bâtıl olduğunu kesin olarak anlar ve şöyle der: **"Allah'ı bırakıp bize fayda ve zarar vermeyen şeylere mi ibadet edelim?!"** Bu, öyle bir niteliktir ki Allah'tan başka bütün ibadet olunanlar bunda ortaktırlar. Hiçbiri ne bir faydaya, ne de bir zarara güç yetirebilir. Emir namına hiçbir şeye sahip değillerdir. Çünkü emir, bütünüyle ancak Allah'ındır.

"Allah bizi hidâyete kavuşturduktan sonra... ökçelerimiz üzerine gerisin geri mi dönelim?!" Allah bizi hidâyete erdirdikten sonra sapıklığa döner miyiz hiç? Doğruluktan sapıklığa, nimet dolu cennetlere ulaştıran doğru yoldan, izleyenlerini elemli azaba götüren yollara girer miyiz? Bu, akıl sahibi bir kimsenin seçeceği bir yol değildir. Böyle batıl yolları izleyen kimse, **"tıpkı arkadaşları, 'Bize gel' diye hidâyete çağırdıkları halde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşırken şeytanların ayartıp uçuruma sürükledikleri kimse gibi."**dir. Şeytanların kendisini maksadına ulaştıracak yolu izlemekten uzaklaştırıp saptırdığı, hidâyete çağıran arkadaşları olmasına rağmen sonunda şaşırıp kalan, şeytanların da helâke davet ettiği ve böylelikle iki ayrı davet arasında şaşkın kalan kimse

gibidir. Allah'ın koruduklan müstesna bütün insanların hali budur. Bir yandan hakka davet eden risalet, akl-ı selim ve doğru fıtrat onları hidâyete ve en yüksek derecelere ulaşmaya çağırır. Diğer yandan şeytanın davetçileri, onun yolunu izlemeye ve onun yolundan gidenlerle birlikte olmaya çağıranlar, kötülüğü emreden nefisle birlikte kişiyi sapıklığa ve aşağıların aşağısına düşmeye davet ederler. İnsanlardan kimisi bütün işlerinde (veya çoğu işlerinde) hidâyete davet edenlerle birlikte olur. Kimisi de bunun tam aksinedir. Kimisi de her iki davetçiyi de eşit görür ve iki davetçi onun nezdinde birbiriyle çekişip durur. İşte bahtiyar kimselerle bedbaht kimseler bu noktada birbirinden ayrılırlar.

"De ki: Asıl hidâyet, Allah'ın hidâyetidir." Hidâyet; Allah'ın, Rasûlü aracılığıyla teşri buyurduğu yoldan başkası değildir. Onun dışındaki yollar sapıklık, yok oluş ve helâktır. **"Biz âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk."** Tevhide boyun eğerek, emir ve yasaklarına teslim olarak, ubudiyetine girerek O'na teslim olmamız emredildi. Şüphesiz ki bu, Allah'ın kullarına lütfettiği en üstün nimet, ulaştırdığı en mükemmel terbiyedir.

72. **"Bir de 'Namazı dosdoğru kılın,"** yani namazı rükünleri, şartları, sünnetleri ve tamamlayıcı unsurları ile eda ederek kılın **"ve"** emrettiklerini yerine getirerek ve yasaklarından uzak durarak **"O'ndan korkup sakının.' diye."** emrolunduk. **"Toplanıp huzuruna varacağınız, yalnız O'dur."** Kıyamet gününde O'nun huzurunda toplanacaksınız. O da hayrıyla şerriyle amellerinizin karşılığını verecektir.

73. **"O, gökleri ve yeri hak ile,"** yani kullarına emir vermek, yasaklar koymak, mükâfat vermek ve cezalandırmak için **"yaratandır."**

"O'nun 'Ol' diyeceği günde her şey oluverir. O'nun sözü haktır." O'nun emrinde herhangi bir şüphe, ikiletme ve yerine gelmeme durumu söz konusu değildir. O, abes bir şey de söylemez. **"Sûra üfürüleceği günde hükümranlık yalnız O'nundur."** Bu gün, kıyamet günüdür. O, her şeyin sahibi ve hükümranı olduğu halde özellikle bu günün söz konusu edilmesi, o günde başkalarının geçici hükümranlığının son bulmasıdır. O günde tek ve Kahhâr olan Allah'tan başkasının hükümranlığı kalmayacaktır.

"O, gaybı da, şâhit olunanı da bilendir. O, Hakîm'dir, Habîr'dir." O'nun hikmeti tamdır. Her şeyi kuşatan nimet O'nundur. Büyük ihsan O'ndandır. Gizlilikleri, sırları, kapalı şeyleri bilgisiyle kuşatan O'dur, O'ndan başka hiçbir hak ilah yoktur, O'ndan başka hiçbir Rab de yoktur.

﴿ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
(٧٤) وَكَذَٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ (٧٥) فَلَمَّا
جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ (٧٦) فَلَمَّا رَأَى
الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ
(٧٧) فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّمَّا تُشْرِكُونَ (٧٨) إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٧٩) وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا
تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ
(٨٠) وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ
عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (٨١) الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا
إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ (٨٢) وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ
قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ (٨٣) ﴾

74- Hani İbrahim, babası Âzer'e, 'Sen birtakım putları ilâh mı ediniyorsun?! Gerçekten ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.' demişti.

75- İşte Biz, İbrahim'e kesin bilgiye varanlardan olsun diye göklerin ve yerin melekûtunu böylece gösteriyorduk.

76- Gece onu bürüyüp örtünce bir yıldız gördü. 'Bu muymuş benim Rabbim?' dedi. O batıp kaybolunca da 'Ben, öyle batıp gidenleri sevmem.' dedi.

77- Ay'ı doğarken görünce, 'Bu muymuş benim Rabbim?' dedi. O da batıp kaybolunca 'Eğer Rabbim bana hidâyet vermezse ben mutlaka sapıtanlardan olurum.' dedi.

78- Güneşi doğarken görünce de 'Rabbim buymuş! Bu, daha büyük!' dedi. O da batıp kaybolunca 'Ey kavmim! Ben, sizin şirk koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım.' dedi.

79- 'Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.'

80- Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: 'Beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında tartışmaya mı kalkışı-

yorsunuz? Ben O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmuyorum. Ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?'

81- **'Hem siz, Allah'ın, üzerinize hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki grup-tan hangisi güven duymaya daha layıktır, eğer biliyorsanız?'**

82- **İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar var ya işte güven onlar içindir. Hidâyete ermiş olanlar da onlardır.**

83- **İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin Hakîm'dir, Alîm'dir.**

74. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: İbrahim *aleyhisselam*'ın tevhide davet ve şirkten sakındırma kıssasını ondan övgü ve tazimle bahsederek an: **"Hani İbrahim, babası Âzer'e, 'Sen birtakım putları ilâh mı ediniyorsun?!'"** Fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, hiçbir emir ve yetkiye sahip olmayan varlıklara mı tapınıyorsun? **"Gerçekten ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."** Çünkü sizler hiçbir şekilde ibadete layık olmayan varlıklara tapınıyor, sizi yaratan, rızık veren, işlerinizi çekip çeviren o Yüce Zata ibadeti terk ediyorsunuz.

75. **"İşte Biz, İbrahim'e,"** tevhide ve ona davet etmeye muvaffak kıldığımızda **"kesin bilgiye varanlardan olsun diye göklerin ve yerin melekûtunu böylece gösteriyorduk."** Tâ ki basiretiyle göklerin ve yerin melekûtunun kapsadığı tevhide dair kat'i delilleri ve göz kamaştırıcı burhanları görsün ve bunun sonucunda kesin bilgiye (yakîne) ulaşanlardan olsun. Çünkü yakîn ve tam bir bilgi, istenilen bütün hususlarda delillerin ortaya konulmasıyla elde edilir.

76. **"Gece onu bürüyüp örtünce,"** karanlık basınca **"bir yıldız gördü."** Bunun aydınlık veren gezegenlerden biri olma ihtimali vardır. Çünkü özellikle belirli bir yıldızdan söz edilmesi, başkasına nispetle bir fazlalığının olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- gördüğü yıldızın Venüs gezegeni olduğu söylenmiştir. **"'Bu muymuş benim Rabbim?' dedi."** Bu ifadeyi, karşı iddiada bulunanların kanaatine göre söylemiştir. Yani benim Rabbim bu mu? Haydi görelim bakalım; acaba bu, rububiyete lâyık mı, buna dair bir delil ortaya koyabilecek miyiz? Zira aklı başında bir kimsenin herhangi bir delil/belge olmaksızın kendi heva ve hevesini ilah edinmemesi gerekir.

"O," yani yıldız gibi görünen gezegen **"batıp kaybolunca da 'Ben öyle batıp gidenleri sevmem.' dedi."** Yani kendisine ibadet edenin önünden kaybolanı, saklanı sevmem, mabudun her şeyden önce kendisine ibadet edenin maslahatlarını yerine getirmesi, bütün işlerini çekip çevirmesi gerekir. Uzun bir zaman geçtiği halde ortalıkta olmayan bir varlık ise nasıl ibadete hak kazanır? Böyle bir varlığın ilah edinilmesi en büyük akılsızlık ve batıl değil midir?

77. **"Ay'ı doğarken görünce,"** onun aydınlığı o yıldızdan daha fazla ve farklı olduğu için yine dediklerini doğruymuş gibi kabul ederek **"'Bu muymuş benim Rabbim?' dedi. O da batıp kaybolunca 'Eğer Rabbim bana hidâyet vermezse ben mutlaka sapıtanlardan olurum.' dedi."** Böylelikle İbrahim, Rabbinin hidâyetine muhtaç olduğunu en açık şekilde ifade etmiş ve eğer Allah kendisine hidâyet vermezse kendisini hiç kimsenin hidâyete iletemeyeceğini, eğer kendisine itaat konusunda yardımcı olmazsa ona hiç kimsenin yardım edemeyeceğini ortaya koydu.

78. **"Güneşi doğarken görünce de 'Rabbim buymuş!' Bu,"** yıldızdan da, aydan da **"daha büyük!' dedi. O da batıp kaybolunca"** artık hidâyet yolu açıkça ortaya çıkmış ve kişiyi helâke götüren yolun perişanlığı da belirginleşmiş oldu ve **"'Ey kavmim! Ben, sizin şirk koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım.' dedi."** Çünkü onların ortak koştukları şeylerin batıl oluşuna dair apaçık doğru ve kat'i delil ortaya çıkmış oluyordu.

79. **"Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim."** Yani yalnızca Allah'a yöneldim, O'nun dışındaki bütün uydurma ortaklardan yüz çevirdim. **"Ve ben müşriklerden değilim."** Böylelikle İbrahim şirkten uzak olduğunu ilan etmiş, tevhide bağlılığını açıklamış, buna dair de gerekli delilleri ortaya koymuş oluyordu.

Bu âyet-i kerimelerin tefsiriyle ilgili en doğru açıklama burada aktardıklarımızdır. Yani burada İbrahim'in, kavmiyle tartışması ve bu gök cisimleriyle diğerlerinin uluhiyetlerinin batıl olduklarını açıklaması söz konusudur. Kıssanın İbrahim'in, çocukluğunda düşünüp incelemesiyle ilgili olduğunu söyleyenlerin kanaatlerini doğrulayacak bir delilleri yoktur.

80. **"Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: 'Beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında tartışmaya mı kalkışıyorsunuz?'"**

Yani bizzat kendisi hidâyet yolunu açıkça görmeyen bir kimsenin tartışmasının, delil getirmesinin faydası olur mu? Allah'ın hidâyet ettiği ve yakînin en üst derecesine ulaşmış kimse, bizzat o insanları gitmekte olduğu yola davet eder. **"Ben O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmuyorum."** Çünkü onların bana bir zararı dokunmaz, onlar bana gelecek hiçbir menfaati de önleyemez. **"Ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?"** ki böylelikle yalnızca O'nun ubudiyete/kulluk edilmeye layık gerçek mabud olduğunu anlayasınız.

81. **"Hem siz, Allah'ın, üzerinize hakkında hiçbir delil indirmediği"** hevanıza tâbi olmak suretiyle çıkardığınız **"şeyleri O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da ben"** aciz, hiçbir fayda sağlayamayan varlıklar oldukları halde **"sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güvende olmaya daha layıktır, eğer biliyorsanız?"**

Yüce Allah, bu iki kesimin haklı ve haksız olanını ayırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

82. **"İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar var ya, işte güven onlar içindir,"** korkulardan, azaptan, bedbahtlıktan yana güven içinde olan **"hidâyete ermiş,"** dosdoğru yolu bulmuş **"olanlar da onlardır."**

Eğer kayıtsız ve şartsız olarak şirk olsun, masiyet olsun imanlarına herhangi bir zulmü karıştırmamış kimseler iseler hiç şüphesiz onlar tam bir güvene ve hidâyete ulaşmış olurlar. Eğer imanlarına şirk karıştırmamış ancak birtakım günahları işlemiş kimselerden iseler hidâyetin ve güvenin aslına -kemaliyle elde edemeseler dahi- sahip olurlar. Âyet-i kerimenin mefhumu, bu iki hususa sahip olmayan kimselerin hidâyet ve güvenlerinin olmayacağını; paylarının sapıklık ve bedbahtlık olacağını ifade etmektedir.

83. Yüce Allah, açıklamış olduğu kesin delillerle İbrahim *aleyhisselam*'ın lehine hüküm verdiğinden dolayı şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir,"** yani bu hüccetle kavmine üstünlük sağlamıştır ve onlara karşı susturucu delilini ortaya koymuştur.

"Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz." Nitekim İbrahim *aleyhisselam*'ı da dünya ve âhirette derecelerle yükseltti̇k. Yüce Allah, ilim sahibini ilmi sayesinde diğer kullardan üstün kılar ve derecelerle yükseltir. Özellikle de ilmiyle amel eden ve ilmini başkalarına da öğreten kimseleri. Şüphesiz ki Allah o kimseyi haline uygun olarak insanlara önder kılar. Davranışları başkalarının göz-

lerini diktiği hedefler halini alır, izlerinden gidilir, nurlarıyla aydınlanılır, zifiri karanlıklarda onun ilmiyle yol bulunur.

Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"Allah, sizden, iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltir." (el-Mücadele, 58/11)

"Şüphesiz Rabbin Hakîm'dir, Alîm'dir." O, ilim ve hikmeti ancak layık olanlara verir. O, bunları kime vereceğini ve bunun için gerekli olanları bilir.

﴿ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ
دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا
وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا
فَضَّلْنَا عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ ءَابَآئِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ وَإِخْوَٰنِهِمْ ۖ وَٱجْتَبَيْنَٰهُمْ وَهَدَيْنَٰهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا۟ لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ ۚ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا
قَوْمًا لَّيْسُوا۟ بِهَا بِكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقْتَدِهْ ۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ
عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٠﴾ ﴾

84- Biz ona İshak ile Yakub'u bağışladık. Her birine hidâyet verdik, daha önce de Nûh'a hidâyet vermiştik. Onun zürriyetinden olan Davud'a, Süleyman'a, Eyyub'a, Yusuf'a, Mûsâ'ya ve Harun'a da. İşte Biz ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

85- Zekeriya'ya, Yahya'ya, İsa'ya ve İlyas'a da (hidâyet verdik); **hepsi de salihlerdendi.**

86- İsmail'e, Elyesa'ya, Yunus'a ve Lut'a da (hidâyet verdik); **her birini alemlere üstün kıldık.**

87- Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarına da (hidâyet verdik); **onları seçtik ve dosdoğru bir yola ilettik.**

88- Bu, Allah'ın hidâyetidir ki O, onunla kullarından dilediğini hidâyete erdirir. Eğer onlar da şirk koşsalardı yaptıkları her şey boşa giderdi.

89- **Onlar kendilerine kitap, hikmet ve nübüvvet verdiğimiz kimselerdir. Şimdi bunlar, onları inkâr ederlerse** (bilsinler ki) **Biz, onları inkâr etmeyen bir topluluğu onlara vekil kılmışızdır.**

90- **İşte bunlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy! De ki: 'Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece alemler için bir öğüttür.'**

84. Yüce Allah, kulu ve halili İbrahim *aleyhisselam*'ı, Allah'ın kendisine lütuf ve ihsan ettiği ilim, davet ve sabrı zikrettikten sonra yine O'nun ihsan ettiği salih zürriyeti ve tertemiz nesli söz konusu etmiştir. Yüce Allah insanların en seçkinlerini onun soyundan çıkarmıştır. Benzerine ulaşılması mümkün olmayan bu büyük haslet ve bu muazzam şerefin de azametine dikkat çekmek üzere şöyle buyurmuştur:

"Biz ona, İshak ile," onun oğlu olan, "İsrail" diye anılan ve Allah'ın alemlere üstün kıldığı kavmin atası **"Yakub'u bağışladık." Bunların "her birine hidâyet verdik,"** ilim ve amelde dosdoğru yola ilettik. **"Daha önce de Nuh'a hidâyet vermiştik."** Onun hidâyete iletilmesi ise alemler arasında ancak bazı kişilere nasib olmuş özel hidâyet türlerinin en üstün şekillerindendir. Bu özel hidayetin nasip olduğu kişiler ise Nuh'un da aralarında olduğu "ulu'l-azm" peygamberlerdir.

"Onun zürriyetinden" buyruğundaki zamirin Nuh'a has olma ihtimali vardır. Zamirin raci olacağı daha önce geçmiş en yakın isim odur. Çünkü Yüce Allah'ın zikrettiği kimseler arasında Lut da vardır. Lut ise Nuh'un zürriyetindendir, İbrahim'in zürriyetinden değildir. Çünkü o, İbrahim'in kardeşinin oğludur. Bununla birlikte zamirin İbrahim'e ait olma ihtimali de vardır. Çünkü bu buyruklar onu övmek ve onu methetmekle alakalıdır. Lut ise -onun zürriyetinden olmasa dahi- İbrahim'e iman edenlerdendir. Böylelikle İbrahim el-Halil'in fazileti, Lut'un onun sadece oğlu olmasından daha ileri derecede bir üstünlük ve fazilet olur.

"Davud'a" ve Davud'un oğlu **"Süleyman'a, Eyyub'a,"** Yakub'un oğlu **"Yusuf'a,"** İmran'ın oğulları **"Mûsâ'ya ve Hârûn'a da"** hidâyet verdik.

"İşte Biz ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız." İbrahim el-Halil, Rabbine ihsanla ibadet ettiğinden, aynı zamanda diğer insanlara da ihsanlarda bulunup güzel bir şekilde davrandığından, onun zürriyetini de salih kıldık. İhsan sahiplerini Biz, doğru ve güzel övgülerle ve salih bir zürriyet nasib ederek mükâfatlandırırız.

85. "Zekeriya'ya" ve onun oğlu olan **"Yahya'ya," Meryem'in oğlu "İsa'ya, İlyas'a da"** hidâyet verdik. Bunların **"hepsi"** ahlâklarında, amellerinde ve ilimlerinde **"salihlerdendi,"** hatta bunlar salihlerin efendileri, önderleri ve liderleridir.

86. Milletlerin en üstünü olan Arap kavminin atası, Ademoğlunun efendisi Muhammed'in babası ve İbrahim'in oğlu **"İsmail'e, Elyesa'ya,"** Metta oğlu **"Yunus'a ve"** İbrahim'in kardeşi Haran'ın oğlu **"Lut'a da"** hidâyet verdik. İşte bu peygamber ve rasûllerin **"her birini alemlere üstün kıldık."**

Fazilet/üstünlük dereceleri dört tanedir. Bunları da Yüce Allah şu buyruğunda beyan etmektedir: **"Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerle birliktedirler."** (en-Nisa, 4/69) İşte üstün dereceler bunlardır. Hatta burada sözü edilen peygamberler, kayıtsız şartsız olarak rasûllerin en faziletlileridirler. Zira Yüce Allah'ın Kitab-ı Kerim'inde kıssalarını anlattığı rasûller, hiç şüphesiz bize haberlerini anlatmadıklarından daha faziletlidirler.

87. "Onların babalarından," yani sözü geçenlerin babalarından **"zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarına da** (hidâyet verdik)," sözü geçenlerin zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da hidâyete erdirdik. **"Onları seçtik ve dosdoğru bir yola ilettik."**

88. "Bu" sözü geçen hidâyet, hidâyetinden başka doğru yol bulunmayan **"Allah'ın hidâyetidir ki O, onunla kullarından dilediğini hidâyete erdirir."** O halde siz de O'ndan hidâyet isteyin. Çünkü O, sizi hidâyete iletmeyecek olursa O'ndan başka sizi hidâyete erdirecek kimse olmaz. İşte bu anılanlar da Allah'ın hidâyete iletmeyi dilediği kimseler arasındadır.

Faraza **"eğer onlar da şirk koşsalardı yaptıkları her şey boşa giderdi."** Çünkü şirk koşmak amelleri boşa çıkartır ve cehennemde ebedî kalmayı gerektirir. Bu seçkin ve hayırlı kimseler bile -hâşâ- şirk koşacak olsalar, amelleri boşa çıkacağına göre başkalarının bu durumda olması daha öncelikle söz konusudur.

[89. **"Onlar kendilerine kitap, hikmet ve nübüvvet verdiğimiz kimselerdir."** Yani kendilerine hidayet ve nübüvvet nimeti verdiğimiz peygamberler var ya işte Biz kitabı onlara verdik. Mesela İbrahim'in sahifeleri, Musa'nın Tevrat'ı, Davud'un Zebur'u ve İsa'nın İncil'i gibi. Onlara bu kitapları anlama nimetini de verdik ve onları vahyimizi tebliğ için seçtik. **"Şimdi bunlar, onları inkâr ederlerse** (bilsinler ki) **Biz onları inkâr etmeyen bir topluluğu onlara vekil kılmışızdır."** Ey Rasul, şimdi senin kavminin kafirleri bu Kur'ân'ın ayetlerini inkar ederlerse şüphe yok

ki Biz, başka bir topluluğu, yani muhacirleri, ensarı ve kıyamete kadar onlara tabi olanları o ayetler için vekil kılmışızdır. Onlar bu ayetleri inkar etmezler, aksine ona iman ederler ve gösterdiği şeylerle de amel ederler.][3]

90. "**İşte bunlar,**" sözü edilen kimseler "**Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy!**" Yani ey şerefli Rasûl, sen de bu hayırlı peygamberlerin ardından git ve onların dinlerine tâbi ol. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu emre uymuştur. Kendisinden önceki peygamberlerin hidâyetleriyle yol bulmuş ve onlardaki bütün kemal özellikleri kendinde toplamıştır. Böylelikle öyle birtakım fazilet ve özelliklere sahip olmuştur ki, bunlarla bütün alemlere üstün gelmiştir. Bütün rasûllerin efendisi, muttakilerin önderi olmuştur. *Allah'ın salat ve selamı ona ve bütün peygamberlere olsun.* İşte bu mülahaza ile ashab-ı kiramdan bazıları Allah Rasûlünün bütün rasûllerden daha faziletli olduğuna bu ayeti delil göstermişlerdir.

Senin çağrından yüz çeviren kimselere de "**de ki: Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum.**" Sizden benim risaletim, tebliğim ve davetim karşılığında herhangi bir mal ve ücret istemiyorum. Bir şey istesem bu, sizin bu çağrımı kabul etmemenizin sebepleri arasında yer alır. Benim mükâfatımı vermek Allah'a aittir.

"**O sadece alemler için bir öğüttür.**" Kendilerine fayda verecek şeyleri öğrenip gereğini yaparlar, zararlı olacak şeyleri de öğrenip terk ederler. Onunla öğüt alır, Rablerini, isimlerini, sıfatlarını öğrenirler. Onunla güzel ahlâkı, güzel ahlâka götüren yolları, kötü ahlâkı ve kötü ahlâka ulaştıran yolları öğrenirler. O hem bütün alemlere bir öğüt hem de Allah'ın alemlere ihsan ettiği en büyük nimet olduğuna göre onların bu nimeti kabul etmeleri ve bundan dolayı Allah'a şükretmeleri gerekir.

﴿ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ
بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ ۖ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۖ وَعُلِّمْتُم مَّا لَمْ تَعْلَمُوا أَنتُمْ وَلَا
آبَاؤُكُمْ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ ﴾

91- Onlar 'Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir.' demekle Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. De ki: 'O halde Mûsâ'nın, insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği, sizin de parça parça kağıtlara yazıp kimini açıkladığınız, çoğunu da gizlediği-

3 89. âyetin tefsirine dair müellif herhangi bir açıklama yapmadığı için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den aktarılmıştır.

niz, kendisi vasıtasıyla size de, atalarınıza da bilmediğiniz şeylerin öğretildiği o kitabı kim indirdi?' De ki: 'Allah (indirdi onu).' **Sonra onları bırak da daldıkları batılda oynayadursunlar.**

91. Bu buyruk, yahudiler ve müşrikler arasından risaleti kabul etmeyerek Yüce Allah'ın hiçbir insana hiçbir şey indirmediğini iddia eden kimselerin bu tutumlarının çirkinliğini ortaya koymaktadır. Böyle bir iddiada bulunan, böyle bir söz söyleyen bir kimse "**Allah'ı hakkıyla takdir**" etmiş ve gereği gibi tazim etmiş olamaz. Çünkü böyle bir kimse Yüce Allah'ın hikmetine dil uzatmış, O'nun, kullarını başıboş bırakacağını, onlara hiçbir emir vermeyeceğini, hiçbir yasak koymayacağını iddia etmiş ve Allah'ın kullarına ihsan etmiş olduğu en büyük lütuf olan risaleti kabul etmemiş olur. Oysa risalet olmaksızın kulların mutluluğu, şerefi ve üstünlüğü elde etmelerine, felaha ermelerine imkân yoktur. Allah'a karşı bundan daha ileri derecede küstahlık ne olabilir?

İşte sen bunlara iddialarının çürüklüğünü kabul ettirmek ve onların da esasen kabul ettikleri bir şeyi hatırlatarak bağlayıcı kılmak üzere "**de ki: O halde Mûsâ'nın insanlar için**" cehalet karanlıklarında "**bir nur ve**" sapıklıklardan kurtarıcı, ilim ve amel itibarıyla dosdoğru yola iletici "**hidâyet olmak üzere getirdiği, sizin de parça parça kağıtlara yazıp kimini açıkladığınız, çoğunu da gizlediğiniz, kendisi vasıtasıyla size de, atalarınıza da bilmediğiniz şeylerin öğretildiği**" (bu üstün ve değerli kitap aracılığıyla bilmediğiniz birçok şey size öğretilmiştir) "**o kitabı,**" yani o muazzam Tevrat'ı "**kim indirdi?**" Bu öyle bir kitaptır ki ünü kalpleri ve kulakları doldurmuş, her tarafa yayılmıştır. Onlar bu kitabı kağıt tomarları halinde yazıp çoğaltmaya ve diledikleri gibi kullanmaya koyuldular. Kitaptan; hevalarına, heveslerine uygun düşeni açıkladılar, uygun görmediklerini ise gizlediler, sakladılar ki bunun örnekleri pek çoktur.

İşte sen onlara bu, nitelikleri taşıyan kitabı kimin indirdiğini sor ve bu soruya da kendin cevap ver: "**De ki: 'Allah** (indirdi onu).' **Sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynayadursunlar.**" Bırak onları bâtıla dalsınlar, faydasız şeylerle oyalanıp dursunlar ve bu durumları, kendilerine va'dedilen güne ulaşıncaya kadar varsın böyle sürüp gitsin.

﴿ وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۚ وَالَّذِينَ
يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ ﴾

92- İşte bu Bizim, şehirlerin anasını ve çevresindekileri uyarman için indirdiğimiz, kendisinden öncekileri tasdik eden mübarek bir kitaptır. Âhirete iman edenler ona da iman ederler ve onlar namazlarını muhafaza ederler.

92. **"İşte bu"** Kur'an, **"şehirlerin anasını ve çevresindekileri uyarman için indirdiğimiz,"** yani Biz bu kitabı sana şehirlerin anası olan Mekke-i Mükerreme'yi ve onun çevresindeki diğer Arap diyarlarında bulunanları, hatta bütün ülkeleri uyarasın diye indirdik. İnsanları Allah'ın cezasından sakındırasın ve O'nun, geçmiş ümmetleri azapla yakalamasını hatırlatarak korkutasın, bunu gerektiren şeylerden çekinmelerini söyleyesin diye indirdik. **"kendisinden öncekileri tasdik eden,"** daha önce indirilmiş kitaplara uygun ve onların doğruluklarına tanıklık eden **"mübarek bir kitaptır."** Yüce Allah bu kitabı, mübarek olmakla nitelendirmektedir. Bunun sebebi ise bu kitabın hayırlarının çokluğu ve fayda alanın oldukça fazla olmasıdır.

"Âhirete iman edenler ona da iman ederler." Çünkü korku, kalpte yer edecek olursa kalbin dört bir yanını mamur kılar ve kalp, Allah'ın rızasını gerektiren işlere itaatle boyun eğer. **"Ve onlar namazlarını muhafaza ederler."** Yani namazlarını aksatmadan kılar, rükünlerini, sınırlarını, şartlarını, adabını, tamamlayıcı unsurlarını dikkatle yerine getirirler. *Allah bizleri de böylelerinden kılsın.*

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَن قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ
مَا أَنزَلَ اللَّهُ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا
أَنفُسَكُمُ ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ
تَسْتَكْبِرُونَ (٩٣) وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا
كُنتُمْ تَزْعُمُونَ (٩٤)﴾

93- Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken 'Bana da vahyolundu.' diyenden, bir de 'Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm.' diyenden daha zalim kim olabilir? Sen zalimlerin, ölümün sıkıntıları içinde kıvrandıkları ve meleklerin de ellerini uzatarak onlara, 'Çıkarın can-

larınızı! Allah'a karşı söylediğiniz haksız sözlerden ve O'nun âyetlerine karşı kibirlenmenizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.' dedikleri anı bir görsen!

94- Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi tek başınıza huzurumuza geldiniz ve size bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız. Hakkınızda (ibadete) **ortak olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de aranızda göremiyoruz?! Andolsun onlarla aranızdaki bağlar kesilmiş ve iddia ettiğiniz o şeyler de önünüzden kaybolup gitmiştir.**

93. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah ile hiçbir ilişkisi olmadığı halde herhangi bir söz veya hükmü O'na nispet ederek Allah hakkında yalan uydurandan daha zalim ve daha günahkâr yoktur. Böylesinin insanların en zalimi olmasının sebebi, bu yaptığıyla ileri derecede yalan söylemesi, dinin esaslarını ve fer'i hükümlerini değiştirmesi, üstelik bunları da Allah'a nispet etmesidir. Bu ise kötülüklerin ve fesadın en büyüğüdür.

Bunun kapsamına yalan yere peygamberlik iddiasında bulunmak ve Allah'ın kendisine vahiy indirdiğini söylemek de girer. Çünkü bu kişi, Allah'a yalan uydurmasının, O'nun azamet ve saltanatına karşı küstahlık etmesinin yanı sıra insanların kendisine uymalarını istemekte, hatta bu uğurda insanlarla savaşarak kendisine muhalefet edenlerin kanlarını ve mallarını helâl saymaktadır. Yine bu âyet-i kerimenin kapsamına Müseylime, el-Esved el-Ansi, el-Muhtar gibi yalan yere peygamberlik iddiasında bulunan herkes girmektedir.

"'Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm.' diyenden," yani Allah'ın güç yetirdiği şeye kendisinin de güç yetirdiğini, indirdiği hükümleri itibarıyla Allah ile boy ölçüşebileceğini ve Allah'ın teşri buyuracağı gibi şer'i hükümler ortaya koyacağını iddia edenden daha zalim kim olabilir? Bunun kapsamına Kur'an-ı Kerim'in benzerini ortaya koyma gücüne sahip olduğunu, onun gibi bir kitabı ortaya koyma imkânına sahip olduğunu iddia eden herkes girmektedir. Zatı itibarıyla muhtaç ve aciz, her bakımdan eksik bir kimsenin; hem zatıyla, hem de isim-sıfatlarıyla bütün yönlerden mutlak kemale sahip olan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan o güçlü zatla ortak yönlerinin bulunduğunu iddia eden kimsenin zulmünden daha büyük bir zulüm olabilir mi?

Yüce Allah zalimleri böylece yerdikten sonra ölümleri esnasında ve kıyamet gününde onlar için hazırlamış olduğu cezayı da zikrederek şöyle buyurmaktır: **"Sen zalimlerin, ölümün sıkıntıları,"** zorlu halleri, korkunç ve dehşetli durumları, büyük ızdırapları **"içinde kıvrandıkları ve meleklerin de ellerini"** o ölüm halindeki zalimlere vurmak ve azap etmek için **"uzatarak onlara"** can çekiştikleri ve ruhlarının bedenlerinden çıkmamak için direndiği o zorlu anda **"'Çıkarın canlarınızı! Allah'a karşı söylediğiniz haksız sözlerden"** ona yalan iftirada bulunduğunuzdan, peygamberlerin getirdiği hakkı reddettiğinizden **"ve O'nun âyetlerine karşı kibirlenmenizden dolayı,"** o âyetlere itaat ve hükümlerine teslimiyeti kendinize yediremeyerek büyüklük tasladığınızdan dolayı **"bugün"** sizi zelil kılacak ve hakir düşürecek **"zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.'"** Çünkü ceza/karşılık, amelin cinsinden olur **"dedikleri anı bir görsen!"** Elbette çok dehşetli bir durum ve anlatmak isteyenin anlatmakta aciz kalacağı bir hal görürsün.

Bu buyrukta berzah (kabir) alemindeki azaba ve nimetlere dair delil vardır. Kafirlere yönelik bu hitap ve azap, ölüm esnasında, ölümden az önce ve sonradır. Yine bu ayette ruhun; girip çıktığına, ona hitap edildiğine, ruhun bedende kalıp ondan ayrıldığına delil de vardır.

İşte onların berzahtaki halleri budur.

94. Kıyamet gününde ise onlar iflas etmiş olarak, ailesiz, malsız, evlatsız, askersiz, yardımcısız bir şekilde tek başlarına, ilk defa Allah onları nasıl yarattıysa öylece her şeyden soyutlanmış olarak geleceklerdir. Çünkü mallar ve varlıklar, dünyaya gelindikten sonra sebeplerine başvurularak elde edilir. Kıyamet gününde ise dünya hayatında kulun beraberinde bulunan bütün varlıklar ayrılıp gider. Bundan tek istisna, iyi ya da kötü ameldir. Bu ise âhiret yurdunun ana maddesidir, ahiret bu amellerden meydana gelir. Zira ahiretin güzelliği, çirkinliği, sevinci, kederleri, azabı, nimetleri amellere göre olacaktır. Fayda ya da zarar veren, insanı üzen ya da sevindiren sadece ameller olacaktır. Bunların dışında kalan aile, çocuklar, mal, yardımcılar ise harici ve ödünç varlıklar, geçici vasıflar, sabit olmayan hallerden ibarettir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi tek başınıza huzurumuza geldiniz ve size bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız." Size vermiş olduğumuz nimetleri geride bıraktınız, artık onların size hiçbir faydası yoktur.

"Hakkınızda (ibadete) **ortak olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de aranızda göremiyoruz?!"** Şüphesiz ki müşrikler Allah'a ortak koşarlar, O'nunla

birlikte meleklere, peygamberlere, salihlere ve başka varlıklara ibadet ederler. Ancak bunların hepsi de Allah'ındır. Fakat onlar bu varlıklara kendi öz nefislerinden bir pay ve yaptıkları ibadetlerinde bir ortaklık verirler. Bu, onların delilsiz bir iddiaları ve zulümleridir. Çünkü hepsi Allah'ın kullarıdır. Onların mutlak maliki Allah'tır ve onların ibadetlerine layık olan yalnız O'dur. İbadette Allah'a ortak koşmaları ve ibadetlerini birtakım kullara yöneltmeleri elbetteki o yaratılmışları mutlak malik ve yaratıcının konumuna çıkartmaları demektir. İşte kıyamet gününde bu tutumları dolayısıyla onlar azarlanacak ve onlara şu sözler söylenecektir:

"Hakkınızda (ibadete) **ortak olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de aranızda göremiyoruz?! Andolsun onlarla aranızdaki bağlar kesilmiş,"** yani sizlerle ortak koştuğunuz varlıklar arasındaki şefaat ile diğer bağlar ve ilişkiler tümden kopmuş, artık hiçbir fayda veremez ve hiçbir şey sağlayamaz olmuştur. **"ve iddia ettiğiniz"** kâr sağlamak, güvenlik, mutluluk ve kurtuluş gibi şeytanın size süslü gösterdiği, kalplerinizde güzelleştirdiği ve buna bağlı olarak da dillerinizle ifade ettiğiniz **"o şeyler de önünüzden kaybolup gitmiştir."** Artık sizler bu batıl ve asılsız zannınızla aldanmış olduğunuzu anladınız; zira zannettiğinizin tam aksini açıkça gördünüz. Kendinizi de, aile efradınızı da mallarınızı da kaybetmiş ve hüsrana uğramış olduğunuz ortaya çıkmıştır.

﴿ ۞ إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّىٰ
تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ
الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ ﴾

95- Şüphesiz Allah tohumu ve çekirdeği çatlatıp yarandır. O, ölüden diriyi çıkartır. Diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte Allah budur. Nasıl oluyor da saptırılıyorsunuz?

96- O, sabahı yarıp çıkartandır. Geceyi bir sükûn (vakti)**, güneş ve ayı da birer hesap** (ölçüsü) **kılmıştır. Bu, Azîz ve Alim olanın takdiridir.**

95. Yüce Allah kemali, egemenliğinin büyüklüğü, iktidarının gücü, rahmetinin genişliği, kereminin kapsamı, yarattıklarına inâyet ve lütfunun büyüklüğünden haber vererek **"Şüphesiz Allah taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır."** buyurmaktadır. Bu, insanların doğrudan ektikleri tohum ve çekirdekleri de, Allah'ın

çöllerde ve ıssız yerlerde saçtığı taneler gibi kendiliğinden oluşan tohum ve çekirdekleri de kapsar.

Yüce Allah türleri, şekilleri ve faydaları farklı olan her türlü ekin ve bitkinin tohumlarını da, hurma, meyve vb. ağaçların çekirdeklerini de çatlatıp yarar. Böylelikle insanlar bunlardan yararlanır, hayvanlar ve davarlar da Allah'ın çatlatıp yardığı tane ve çekirdeklerden bitenlerle otlarlar. Hepsi de bunlarla gıdalanır ve Allah'ın bunlara yerleştirmiş olduğu bütün fayda türleriyle faydalanırlar.

Yüce Allah akılları hayrete düşürecek, dehalara dahi küçük dillerini yutturacak iyilik ve ihsanlarını göstermekte, harikulade sanatından ve mükemmel hikmetinden onlara Zatını tanımalarını, tevhid etmelerini/birlemelerini, O'nun hak ilah olduğunu ve O'nun dışındaki varlıklara ibadetin de batıl olduğunu bilmelerini sağlayacak şeyleri göstermektedir:

"O, ölüden diriyi çıkartır." Meniden canlı bir varlık, yumurtadan bir yavru, tohum ve çekirdekten ekin ve ağaç çıkartması gibi.

"Diriden ölüyü çıkaran da O'dur." Ölü, gelişip büyümesi söz konusu olmaya ya da ruhu olmayan şeylere denir. Bu manada O, ağaç ve ekinden çekirdeği ve tohumu, kuştan yumurtayı vb. çıkartmaktadır.

"İşte" bunları yapan, bütün bu varlıkları tek başına yaratan ve idare eden **"Allah budur."** Yani bütün mahlukatın kendisine ibadet etmekle ve uluhiyetini kabul etmekle yükümlü oldukları Allah budur. Nimetleriyle bütün varlıkları terbiye edip besleyen, lütfuyla onları gıdalandıran Rableri O'dur.

"Nasıl oluyor da saptırılıyorsunuz?" Bu sıfatlara sahip olan yüce Zat'a ibadetten yüz çeviriyor ve döndürülüyorsunuz? Kendine dahi fayda ve zarar veremeyen, ölmeme, hayat/yaşam ve öldükten sonra dirilme kudretine sahip olmayan varlıklara ibadete yöneliyorsunuz?

96. Şanı Yüce Allah gıdaların temel maddesinin yaratılmasını zikrettikten sonra meskenler, ışık, karanlık ve buna bağlı olan menfaat ve maslahatlardan kulların ihtiyaç duydukları her şeyi hazırlamak suretiyle onlara yapmış olduğu lütuf ve ihsanını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"O, sabahı yarıp çıkartandır,"** yani tane ve çekirdeği çatlatıp yaran O olduğu gibi, yeryüzünde bulunanları kuşatan karanlık geceyi de sabahın aydınlığıylae yavaş yavaş yarıp ortadan kaldıran O'dur. Nihâyet gece karanlığı tümden çekilir gider de onun yerine her yeri kuşatan aydınlık ve ışık gelir. İnsanlar da onun sayesinde maslahatlarına, geçimlerine, din ve dünyalarının faydasına olan işleri yaparlar.

İnsanların dinlenmeye, huzura ve rahata ihtiyaçları olduğu, bunlar da gündüz ve aydınlıkta gereği gibi gerçekleşmediği için Allah **"geceyi bir sükûn (vakti),"** yani içinde insanların evlerine ve uykularına çekildikleri, hayvanların barınaklarına, kuşların da yuvalarına çekilip paylarına düşen dinlenmeyi aldıkları bir vakit kıldı. Daha sonra Yüce Allah bu karanlığı aydınlıkla giderir ve bu, kıyamet gününe kadar böylece devam eder gider.

Ayrıca Yüce Allah **"güneş ve ayı da birer hesap (ölçüsü) kılmıştır."** Onlar vasıtasıyla vakitler bilinir. Bu yolla ibadetlerin vakitleri, insanlar arası ilişkilerde ihtiyaç olan zamanın vadeleri doğru bir şekilde tespit edilir, geçen süreler bu sayede bilinir. Eğer güneş ve ay olmasaydı, bunlardan biri gidip öbürü gelmeseydi, insanların çoğu bunları bilmez, bu konuda ortak bir bilgiye sahip olmazlardı. Hatta belli bazı kimseler, ancak büyük bir gayret harcadıktan sonra bu süreleri bilebilirdi. O zaman da zorunlu ve insanların maslahatına olan pek çok şey elden kaçırılmış olurdu.

"Bu" sözü geçen takdir, **"Azîz ve Alîm olanın takdiridir."** O Aziz'dir; bu kadar büyük yaratılmışların O'na boyun eğmesi, O'nun emriyle hareket etmesi, O'nun kendileri için çizmiş olduğu sınırları aşmayacak, ileri de geçmeyecek, geri de kalmayacak şekilde emre amade kılınmış olmaları ve böylece sürüp gitmeleri O'nun izzetinin bir tecellisidir. Alîm'dir; gizli olanları da, açıkta olanları da, öncekileri de sonrakileri de bilgisiyle kuşatmıştır. Yüce Allah'ın ilminin kuşatıcılığına dair aklî delillerden biri de O'nun, bütün mahlukatı belli bir takdir ve ölçü, harikulade bir düzen içinde idare etmesidir ki bu düzenin güzelliği, mükemmelliği maslahat ve hikmetlere uygunluğu gerçekten akıllara durgunluk verecek şekildedir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٩٧) ﴾

97- Karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle doğru yolu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan O'dur. Şüphesiz Biz, bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıkladık.

97. "Karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle doğru yolu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan O'dur." İzleyeceğiniz yollar konusunda şüpheye düşüp işin içinden çıkamadığınız vakit insanlara maslahatlarında, ticaretlerinde ve yolculuklarında ihtiyaç duyacakları yolları göstermek üzere Yüce Allah

yıldızları yaratmıştır. Bu yıldızların kimisi her zaman görülür, yerinden hareket etmez. Kimisi de sürekli olarak hareket eder, hareketi de bu konuda bilgi sahibi olanlar tarafından bilinir ki onlar bu yolla yönleri ve vakitleri tayin ederler.

Bu âyet-i kerime ve benzerleri yıldızlarla gezegenlerin hareketlerini ve evrelerini öğrenmenin meşru olduğuna delildir. Çünkü bunlar öğrenilmeden yol bulmanın tam anlamıyla gerçekleşmesi imkânsızdır.

"Şüphesiz Biz, bilen bir topluluk için," ilim ve marifet sahibi kimseler için **"âyetleri geniş geniş açıkladık."** Bu âyetlerin her birini ayrı ayrı açıkladık/izah ettik; öyle ki Allah'ın âyetleri net bir şekilde ortaya çıktı.

Burada **"bilen bir topluluk"** denmesi, hitabın kendilerine yöneltilmesi ve bu hitaba onlar tarafından karşılık verilmesinin istenmesinden dolayıdır. Allah'ın âyetlerinden ve peygamberlerin getirdikleri bilgiden yüz çeviren cahil ve akılları donmuş kimseler ise böyle değildir. Çünkü açıklamanın bunlara hiçbir faydası olmaz, onlar için içinden çıkılmaz olan bir hali ortadan kaldırmaz ve yapılan açıklama onların herhangi bir problemini çözmez.

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴾

98- Sizi tek bir candan yaratan O'dur ki (sizin için) bir karar yeri, bir de emanet yeri vardır. Biz âyetlerimizi, iyice anlayan bir topluluk için geniş geniş açıkladık.

98. **"Sizi tek bir candan yaratan O'dur."** Bu can Adem *aleyhisselam*'dır. Yüce Allah yeryüzünü dolduran beşer unsurunu ondan yaratmıştır. Hâlâ da bu unsur artmakta, çoğalmaktadır. Ayrıca bu unsurun fertlerinin ahlâkı, hilkati, nitelikleri ve özellikleri tespit edilmesi mümkün olmayacak derecede farklılıklara sahiptir.

Allah onlar için **"bir karar yeri,"** yani sonunda varacakları bir yer ve kendisine doğru sürüklendikleri nihaî bir nokta tespit etmiştir. Bu da artık gerisinde karar kılınacak yer bulunmayan ve sonrası da olmayan daru'l-karar, yani âhiret yurdudur. İnsanlar, o yurtta yerleşsinler diye ve onun yollarında çalışsınlar diye yaratılmışlardır, ahiret yurdu da bu çalışmanın sonucunda inşa ve imar edilir.

"Bir de emanet yeri vardır." Yüce Allah insanları önce babalarının bellerinde ve annelerinin rahimlerinde emanet olarak bırakmıştır. Daha sonra onlar dünya yurdunda, arkasından da berzah aleminde emanet (geçici) olarak kalırlar.

Bütün bunlar, emanetçi yanında sürekli kalmayan ve sabit olmayan birer emanet gibidir; insan buralarda sürekli kalmaz, birinden diğerine geçip durur. Sonunda nihaî karar yeri olan ebedî yurda ulaşıncaya kadar bu böyle devam eder. Bu dünya yurdu, bir emanet yeri ve bir geçittir.

"Biz âyetlerimizi," Allah'tan gelen âyetleri **"iyice anlayan,"** O'ndan gelen belgeleri ve açıklamaları kavrayan **"bir topluluk için geniş geniş açıkladık."**

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ
مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ
مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

99- Gökten su indiren de O'dur ki Biz, onunla (yerden) **her türlü bitkiyi çıkardık. O** (bitkiden) **de yeşillikler çıkardık. O** (yeşilliklerden) **de birbirinin üstüne binmiş taneler çıkarırız ki hurma ağacının tomurcuğundan da** (toplanması) **kolay hurma salkımları çıkar. Yine üzüm bağları, zeytin ve nar da** (çıkarırız) **ki bunlardan kimi birbirine benzer, kimi de benzemez. Meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Şüphe yok ki bütün bunlarda iman eden bir toplum için ibretlik deliller vardır.**

99. Bu buyrukta anılanlar, yaratılmışların hepsinin/bütün mahlukatın kesinlikle ihtiyaç duyduğu pek büyük lütuflardan bazılarıdır. Çünkü Yüce Allah, insanların kendisine ihtiyaç duydukları bir zamanda gökten ardı ardına su indirir. Bununla insanların ve hayvanların yedikleri türden her türlü bitkiyi bitirir. Yaratılmışlar da Allah'ın lütfuyla bu bitkilerden yararlanır, O'nun rızkı sayesinde rahata kavuşur, ihsanıyla sevinirler. Kuraklık ve kıtlıktan kurtulurlar. Böylelikle kalpler ferahlar, yüzler güler. Allah'ın kulları, Rahman ve Rahim'in rahmeti sayesinde kendisiyle yararlandıkları ve gıdalandıkları şeyleri elde etmiş olurlar. Bütün bunlar ise insanların olanca gayretini, kendilerine bu geniş nimetleri ihsan edene şükür, ibadet, yönelme ve sevme yolunda harcamalarını gerektirir.

Yüce Allah suyla yeşeren/büyüyen çeşitli ağaç ve bitkileri genel olarak zikrettikten sonra özel olarak da ekinleri ve hurma ağaçlarını -insanların çoğunun gıdasını teşkil etmeleri ve faydalarının da çokluğu dolayısıyla- söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"O (bitkiden) de yeşillikler çıkardık.** O (yeşilliklerden)

de birbirinin üstüne binmiş taneler çıkarırız." Biri diğerinin üstüne binmiş buğday, arpa, mısır, pirinç vb. çeşitli tahıllar çıkarırız. Bunların "birbirinin üstüne binmiş" olmakla nitelendirilmesi, tanelerinin çok olduğuna, hepsinin aynı maddeden beslendiklerine ama birbirine karışmadıklarına ve kökleri bir olmakla birlikte tanelerinin ayrı olduğuna işarettir. Aynı şekilde bunların çokluklarına, oldukça bol ve verimli olduklarına da işarettir. Öyle ki geride hem tohumluk kalır hem de yenmek ve saklanmak için önemli miktarda ayrılabilir.

"Hurma ağacının tomurcuğundan da," hurma salkımı ortaya çıkmadan önce onun içinde saklı bulunduğu kattır ki salkım bu kattan çıkar. **"(toplanması) kolay hurma salkımları çıkar,"** yani isteyen için alınmaları kolay, sarkarak yakınlaşmış ve ne kadar uzasa da hurma ağacından toplanması zor olmayacak şekildedir. Çünkü hurma ağacında tırmanmayı kolaylaştıracak basamak gibi çıkıntılar vardır.

"Yine" bu suyla **"üzüm bağları, zeytin ve nar da"** bitiririz. Bu ağaçlar faydaları çok olan ve oldukça önemli ağaçlardır. Bundan dolayı Yüce Allah genel olarak bütün ağaç ve bitkileri zikrettikten sonra özellikle bunları söz konusu etmiştir. **"ki bunlardan kimi birbirine benzer, kimi de benzemez"** buyruğundaki nitelemenin nar ve zeytin ağaçlarına ait olma ihtimali vardır. Yani bunların ağaçları ve yaprakları birbirine benzese bile mahsulleri birbirine benzemez. Bu nitelemenin tüm ağaç ve meyveleri kapsaması ihtimali de vardır ki buna göre onların bazıları birbirine benzer, nitelikleri birbirine yakındır, bazıları da birbirine benzemez, ayrı ve farklıdır. Bununla birlikte kullar bunların hepsinden yararlanır. Kimisinin meyvesinden, kimisinin yemişinden istifade ederler, gıda maddesi olarak kullanırlar ve gerekli ibreti de alırlar. Bundan dolayı Yüce Allah ibret almayı emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Meyvesine" bütün ağaçlara, özellikle de meyve verdiği zaman hurma ağacına **"bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman,"** hem tomurcuğundan ilk çıktığı haline hem de olgunlaştığı zamanki haline tefekkür ve ibretle **"bakın."** Çünkü bunlarda birçok ibret/delil vardır. Bunlarda Yüce Allah'ın rahmetinin ve ihsanının genişliğinin, cömertliğinin, mükemmel kudretinin, kullarına hidâyetinin delilleri vardır. Ama herkes ibret almaz ve tefekkür etmez. Üstelik tefekkür eden herkes de asıl maksadı idrak etmez. Bu yüzden Yüce Allah âyetlerinden yararlanmayı, mü'min olma şartına bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

"Şüphe yok ki bütün bunlarda iman eden bir toplum için ibretlik deliller vardır." Mü'minlerin sahip oldukları iman, onları bu imanın gereklerini yerine

getirmeye davet eder. Bunun gerekleri arasında da Allah'ın âyetleri üzerinde tefekkür etmek, bu âyetlerden gözetilen maksatları elde etmek ve onların aklen, fıtraten ve şer'an delalet ettikleri sonuçlara ulaşmaktır.

﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ ﴾

100- Cinleri Allah'a ortaklar edindiler, halbuki onları da O yaratmıştır. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. O, onların nitelemelerinden münezzehtir ve çok yücedir.

101- O, gökleri ve yeri yoktan var edendir. O'nun bir eşi yokken nasıl çocuğu olabilir?! Üstelik her şeyi de O yaratmıştır ve O, her şeyi hakkıyla bilendir.

100. Yüce Allah, kullarına karşı bu kadar ihsanına, onlara apaçık âyetleri ve delilleriyle kendisini tanıtmasına rağmen, Kureyşlilerin ve diğerlerinin Allah'a eş koştuklarını, Allah'tan başkalarına dua ve ibadet ettiklerini bildirmektedir. Onlar, cinlerden ve meleklerden bazılarını Allah'a ortak koştular. Halbuki onlar, sadece Allah'ın yarattıkları varlıklardır. Onlarda rububiyet ve uluhiyet özellikleri yoktur. Buna rağmen bu varlıkları, yaratmak ve emretmek sadece kendisine has olan, her türlü nimeti ihsan eden ve her türlü musibeti uzaklaştıran Zat'a ortak koştular.

Aynı şekilde kendi kafalarından, herhangi bir bilgiye dayanmaksızın Allah'a oğullar ve kızlar isnat ettiler, iftirada bulundular. Bir bilgiye dayalı olmaksızın Allah hakkında söz söyleyen ve Allah'ın tenzih edilmesi gereken en çirkin eksiklikleri O'na iftira ederek uyduranlardan daha zalim kim vardır? Bundan dolayı Yüce Allah, müşriklerin kendisi hakkındaki iftiralarından zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır: **"O, onların nitelemelerinden münezzehtir ve çok yücedir."** Çünkü O, bütün kemal sıfatlarına sahip, her türlü noksanlık ve kusurdan da münezzehtir.

101. "O, gökleri ve yeri yoktan var edendir." Onları daha önceden herhangi bir benzeri olmaksızın en güzel şekilde, en mükemmel bir düzen içerisinde ve son derece sağlam bir şekilde yaratan O'dur. Özlü akıl sahipleri, hiçbir şekilde O'nun benzerini (yapmak şöyle dursun) tasavvur dahi edemezler. Göklerin ve yerin yaratılışında O'na ortaklık eden hiçbir kimse de yoktur.

"O'nun bir eşi yokken nasıl çocuğu olabilir?!" Mutlak ilah, rab, eşi bulunmayan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Samed olduğuna göre Allah'ın nasıl çocuğu olabilir? O'nun eşi/hanımı da yoktur. O, mahlukatının hiçbirine muhtaç değildir, aksine hepsi O'na, bütün hallerinde ve zorunlu olarak muhtaçtırlar. Üstelik evladın, babasının türünden olması da kaçınılmazdır. Yüce Allah ise her şeyi yaratandır ve hiçbir yaratılmış hiçbir yönüyle Allah'a benzemez.

Allah -genel olarak- her şeyi yarattığını beyan ettikten sonra bilgisiyle onları çepeçevre kuşattığını da bildirerek **"ve O, her şeyi hakkıyla bilendir."** buyurmaktadır. Bu şekilde, yaratmaktan sonra bilmenin söz konusu edilmesi, O'nun ilim sahibi olduğuna dair aklî delile işarettir. İşte bütün yaratılmışlar, onlarda görülen mükemmel düzen ve göz kamaştırıcı yaratılış, hiç şüphesiz Yaratanın ilminin genişliğine ve hikmetinin mükemmelliğine delildir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Yaratan bilmez mi hiç? O, Latif'tir** (ilmi eşyanın inceliklerini kuşatandır), **her şeyden haberdardır."** (el-Mülk, 67/14); **"O, yegane yaratandır, her şeyi en iyi bilendir."** (Yasin, 36/81)

﴿ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ خَٰلِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾﴾

102- İşte Rabbiniz Allah budur! O'ndan başka hiçbir (hak) **ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. O halde O'na ibadet edin. O, her şeye vekildir.**

102. "İşte" bütün varlıkları yaratan ve bunları mükemmel bir ölçüye göre takdir eden **"Rabbiniz Allah budur."** Huzurunda en ileri derecede zelil olunmaya, sevginin en ileri şekline layık olan mabud ve ilahınız da, bütün varlıkları nimetlerle terbiye eden, onlardan türlü sıkıntıları gideren Rabbiniz de O'dur.

"O'ndan başka hiçbir (hak) **ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. O halde O'na ibadet edin."** O'nun kendisinden başka hak ilah olmayan Allah olduğu sabit olduğuna göre her türlüsüyle ibadeti yalnız O'na yapın ve bu ibadetinizi de O'na ihlasla yerine getirip O'nun rızasını arayın. İşte mükelleflerin yaratılmasından maksat budur: **"Ben cinleri de, insanları da ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."** (ez-Zariyat, 51/56)

"O, her şeye vekildir." Yani her şey yaratılması, tedbiri ve çekilip çevrilmesi itibarıyla Allah'ın koruması ve idaresi altındadır. Bilindiği gibi belli bir tasarruf

sonucu meydana gelen bir işin istikameti, kemali ve düzeninin mükemmelliği onu koruyup gözetenin, idaresini üstlenenin (vekilin) durumuna bağlıdır. Şanı Yüce Allah'ın varlıklar üzerinde vekil olması ise yaratılmışların vekilliğine benzemez. Onların vekilliği başkasının yerine geçmek şeklindeki geçici bir vekilliktir ve bu gibi işlerde vekil olan, kendisini vekil tayin edene tâbidir. Yaratıcının vekilliği ise kendi zatındandır ve kemal derecede ilim, en güzel şekildeki idare, ihsan ve adaleti içerir. Herhangi bir kimsenin Yüce Allah'ın bir eksikliğini telafi etmesi, O'nun yarattıklarında bir tutarsızlık, bir aksaklık görmesi, tedbir ve idaresinde bir eksiklik ve kusur tespit etmesi imkansızdır.

Dinini açıklaması, onu bozacak/değiştirecek unsurlardan koruması, mü'minleri korumayı, onların din ve imanlarını bozacak şeylere karşı onları muhafaza etmeyi üzerine almış olması da Yüce Allah'ın vekilliğinin kapsamı içindedir.

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾﴾

103- Gözler O'nu kuşatamaz, O ise bütün gözleri kuşatır. O, Latif'tir, her şeyden haberdardır.

103. "Gözler," azameti, celali ve kemali dolayısıyla **"O'nu kuşatamaz,"** yani âhirette gözler Allah'ı görecek, O'nun kerim zatına bakmakla sevince gark olacak olsa bile yine de O'nu kuşatamazlar. Burada gözlerin O'nu kuşatmasının nefyedilmesi, görülmesinin nefyedilmesi demek değildir. Aksine bu buyruğun mefhumu, görmeyi isbat etmektedir. Çünkü bu buyruk görmenin en özel niteliği olan "kuşatmayı" nefyetmektedir. Bu ise ruyetin (Allah'ın ahirette görülmesinin) sabit olduğuna delildir. Çünkü Yüce Allah "görmeyi" nefyetmeyi murad etmiş olsaydı "Gözler O'nu göremez" buyurur veya benzeri bir ifade kullanırdı. Böylelikle âyet-i kerimede âhirette Rablerinin görülmesini kabul etmeyen Muattile mezhebi (Mutezile vb.) lehine delil olacak bir taraf yoktur. Aksine onların görüşlerinin tam aksine delil vardır.

"O ise bütün gözleri kuşatır." İlmi görüleni ve görülmeyeni, işitmesi açık ve gizli bütün sesleri, görmesi de küçüğüyle büyüğüyle görülmeye konu olan her şeyi kuşatır. Bundan dolayı Yüce Allah **"O, Latif'tir, her şeyden haberdardır."** buyurmaktadır. Yani O, her şeyi, bütün incelikleri ve ayrıntılarıyla bilir. O kadar ki gizlilikleri, saklı olan şeyleri, üstü kapalı olan şeyleri de idrak edip bilir. Kulunu dininin maslahatlarına yönlendirmesi, fark etmeyeceği, hatta uğrunda çaba ve gayret harcamadığı birtakım yollarla bu maslahatları ona ulaştırması da O'nun

Latif oluşunun bir tecellisidir. Yine Yüce Allah, kulunu ebedî mutluluğa, sonu gelmez kurtuluşa, ummadığı yerlerden ulaştırır. Hatta kulun hoşlanmadığı, acı duyduğu ve Allah'a onları kaldırması için dua ettiği şeyleri bile kulu hakkında takdir eder ki bunu da Yüce Allah, böylesinin kulun dini açısından daha uygun olduğunu ve onun mükemmele doğru ilerlemesinin bunlara bağlı olduğunu bildiği için yapar. Dilediği şekilde lütufta bulunan ve mü'minlere çok merhametli olan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿قَدْ جَاءَكُم بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ﴾

104- Doğrusu size Rabbinizden basiretler gelmiştir. Artık kim görürse kendi lehinedir, kim de görmezden gelirse kendi aleyhinedir. Ben başınızda bir bekçi değilim.

104. Yüce Allah, istenen ve maksat olarak gözetilen bütün alanlarda hakka delil olan apaçık âyetleri/delilleri beyan ettikten sonra kullarının dikkatini bunlara çekmekte, hidâyet bulmalarının da, bunun aksi durumu seçmelerinin de kendi ellerinde olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Doğrusu size Rabbinizden basiretler,"** yani hakkı açıkça ortaya koyan, onu kalpler için gözler önündeki güneş gibi apaçık bir hale getiren âyetler gelmiştir. Bu apaçıklık, âyetlerin ihtiva ettiği lafızların fesahati, netliği, bu lafızların üstün/yüce manalara ve değerli gerçeklere mutabık olmasından dolayıdır. Çünkü bu âyet-i kerimeler, yarattıklarını görünen ve görünmeyen çeşitli nimetleriyle besleyen yüce Rabden gelmiştir. Bu nimetlerin en faziletlisi, en değerlisi ise bu âyetlerin açıklanması ve içinden çıkılmaz meselelerin vuzuha kavuşturulmasıdır.

"Artık kim" bu âyetler sayesinde ibret alınacak yerleri **"görürse"** ve bunlar gereğince amel ederse **"kendi lehinedir."** Çünkü Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; her halde övgüye layık olandır. **"Kim de görmezden gelirse"** gösterildiği halde görmeye çalışmaz, sakındırıldığı halde sakınmaz, hak kendisi için besbelli olmakla birlikte hakka uymaz ve hakkın önünde alçakgönüllülük göstermezse **"kendi aleyhinedir."** Yani onun bu körlüğünün zararı kendisinedir.

"Ben," yani peygamber **"başınızda"** amellerinizi tespit eden ve sürekli olarak sizi gözetleyen **"bir bekçi değilim."** Bana düşen, apaçık tebliğ etmekten ibarettir. Ben de bunu yerine getirdim, Allah'ın bana indirdiklerini tebliğ ettim. Benim görevim işte budur. Bunun dışındaki şeyler ise benim görev alanıma girmez.

﴿وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ
إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾﴾

105- İşte Biz âyetleri böylece türlü türlü açıklarız ki bu sayede onlar, 'Sen (bunları ehl-i kitaptan) öğrenmişsin.' derler ve Biz de onu bilen bir topluma beyan ederiz.

106- Rabbinden sana vahyolunana uy! Ondan başka hiçbir (hak) **ilah yoktur. Müşriklerden de yüz çevir!**

107- Eğer Allah dileseydi onlar şirk koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi kılmadık. Onların üzerinde bir vekil de değilsin.

[105. **"İşte Biz âyetleri böylece türlü türlü açıklarız ki bu sayede onlar, 'Sen (bunları ehl-i kitaptan) öğrenmişsin.' derler ve Biz de onu bilen bir topluma beyan ederiz."** Bu Kur'ân'da müşriklere tevhid, nübüvvet ve ahiret konularında açık delilleri açıkladığımız gibi yine onlara bilmedikleri her konudaki delilleri de açıklarız. Onlarsa yalana sarılıp "Sen, bunları kitap ehlinden öğrendin." derler. Biz de ayetleri türlü türlü açıklamak suretiyle hakkı, onu bilen, kabul eden ve ona tabi olan bir topluma açıklarız -ki bunlar, Allah Rasulü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve ona indirilene iman edenlerdir-.

106. **"Rabbinden sana vahyolunana uy! Ondan başka hiçbir** (hak) **ilah yoktur. Müşriklerden de yüz çevir!"** Ey Rasul, sana vahyettiğimiz emirlere ve yasaklara uy -ki onların en önemlisi Allah'ın tevhid edilmesi ve O'na davettir-. Müşriklerin inadına ve batıl iddialarına da aldırış etme!

107. **"Eğer Allah dileseydi onlar şirk koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi kılmadık. Onların üzerinde bir vekil de değilsin."** Eğer Yüce Allah bu müşriklerin şirk koşmamasını dileseydi şirk koşmazlardı. Ancak Allah, ilerde olacakları bildiği için onların kötü yönde tercih yapacaklarını ve sapkın hevalarına uyacaklarını da bilir. Bu nedenle ey Rasul, Biz seni onlar üzerinde amellerini tespit edecek bir bekçi ve gözcü kılmadığımız gibi onların menfaatlerini idare edecek bir vekil ve yönetici de kılmadık.][4]

4 Bu âyetlerin tefsirine dair müellif herhangi bir açıklama yapmadığı için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den aktarılmıştır.

﴿ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ ﴾

108- (Müşriklerin) **Allah'ın yanı sıra yalvardıkları** (ilahlara) **sövmeyin. Sonra onlar da haddi aşıp bilgisizce Allah'a söverler. İşte Biz böylece her ümmete yaptıklarını süsledik. Sonra dönüşleri yalnız Rablerinedir. O da kendilerine, yaptıklarını haber verecektir.**

108. Yüce Allah bu ayette aslı itibarıyla caiz, hatta meşru olan bir hususu işlemeyi mü'minlere yasaklamaktadır. Bu da müşriklerin Allah ile birlikte edindikleri ilahlara ve putlara sövmektir. Aslında onların hakir düşürülmeleri ve sövülmeleri Allah'a yaklaştıran sebeplerdendir. Ancak bu sövme, müşriklerin; her türlü kusurdan, sövmeden, hakaretten ve dil uzatmadan, tazim ve tenzih edilmesi gereken alemlerin Rabbine sövmelerine sebep olacağından dolayı Yüce Allah, müşriklerin ilahlarına sövmeyi yasaklamaktadır.

Çünkü onlar kendi dinlerine taassup gösterir ve onun için gayrete gelirler. Zira Yüce Allah her ümmete, yaptıklarını süslü göstermiştir, bu nedenle onlar da onu güzel görmüş, her yolla onu korumaya, savunmaya çalışmışlardır. Öyle ki müslümanlar onların ilahlarına sövecek olurlarsa, iyilerin kalplerinde de, kötülerin kalplerinde de azameti sağlamca yer etmiş olan alemlerin Rabbi olan Allah'a dahi söverler. Ancak bütün insanların kıyamet gününde dönüşleri ve varacakları yer Allah'ın huzurudur. O'nun karşısına çıkacaklar ve onlara dünyadaki amelleri gösterilecektir. Allah da hayır olsun şer olsun bütün yaptıklarını onlara haber verecektir.

Bu âyet şu şer'î kaidenin de delilidir: "Araçlar ulaştıracağı amaçlara göre nazar-ı itibara alınır." Helal yol ve araçlar, eğer kötülüğe götürüyorsa haram olurlar.

﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾ ۞ وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ ﴾

109- Onlar eğer kendilerine bir mucize gelirse mutlaka ona iman edeceklerine dair var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: 'Mucizeler ancak Allah katındadır.' O mucize geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz?

110- Onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de ilk defa O'na iman etmedikleri gibi (yine iman etmezler) **ve Biz de onları azgınlıkları içerisinde şaşkın bir halde bırakırız.**

111- Eğer Biz (istedikleri gibi) **onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de -Allah dilemedikçe- iman etmezlerdi. Fakat onların çoğu bilmezler.**

109. "Onlar," yani Allah Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayan müşrikler, **"eğer kendilerine"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in doğruluğuna delalet eden **"bir mucize gelirse mutlaka ona iman edeceklerine dair var güçleriyle,"** yani alabildiğine büyük yeminler ederek ve yeminlerini pekiştirerek **"Allah adına yemin ettiler."** Ancak onların söyledikleri bu sözden kasıtları, doğruyu bulmak değildi. Onların esas maksatları kendilerine yapılan itirazı önlemek ve peygamberlerin getirdikleri kesin gerçekleri reddetmekti. Çünkü Yüce Allah, Rasûlünü apaçık âyetlerle ve kesin delillerle desteklemiştir. Bunlara dikkat edilecek olursa onun getirdiklerinin doğruluğunda en ufak bir şüphe ve anlaşılamayacak husus kalmaz. Artık bundan sonra onların mucize istekleri, kabul edilmeyi ve olumlu karşılanmayı hak etmeyen, inatlaşma kabilinden bir istektir. Hatta bu tür isteklerinin kabul edilmemesi, onların faydasınadır. Çünkü Yüce Allah'ın kulları hakkında cereyan edegelen sünneti/kanunu şudur: Peygamberlerine mucizeler göstermesi teklifinde bulunanlara istedikleri mucizeler gelecek olur da onlara iman etmeyecek olurlarsa onlar, bu dünyada derhal cezalandırılırlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Mucizeler ancak Allah katındadır." Yani dilerse bunları gönderen, dilemezse göndermeyen O'dur. Bu konuda benim herhangi bir yetkim söz konusu değildir. Öyleyse benden birtakım mucizeler göstermemi istemeniz, hem bir haksızlıktır hem de güç yetiremeyeceğim şeyleri benden istemeniz demektir. Benden istenen, size getirdiklerimin açıklanması ve buna karşılık sizin bunları tasdik etmenizdir. Ben de size getirdiklerimi açıklamış bulunuyorum.

Bununla birlikte istedikleri mucizeler gelecek olsa bile iman ve tasdik edip etmeyecekleri belli değildir. Aksine bu durumda olanlardan çoğunlukla görülen,

iman etmedikleridir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O mucize geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz?"** buyurmaktadır.

110. Yani davetçinin kendilerine geldiği ve onlara karşı delilin ortaya konduğu ilk seferinde iman etmedikleri için kalplerini çevirmek, iman etmelerini engellemek ve dosdoğru yolu izlemeye onları muvaffak kılmamak suretiyle onları cezalandırırız. Bu, Yüce Allah'ın adaletindendir. Kulları hakkındaki hikmetinin gereğidir. Çünkü bu yanlışı -kendi aleyhlerine olmak üzere- işleyenler onlardır. Onlara hidâyet kapısı açılmış ama onlar bu kapıdan girmemişlerdir. Onlara doğru yol açıkça bildirilmiş ama onlar o yolu izlememişlerdir. Artık bundan sonra hidâyete muvaffak olmaktan mahrum edilmeleri bu hallerine uygun düşmüştür.

111. Aynı şekilde onların, imanı yalnızca kendi irade ve meşietlerine bağlı kabul edip bu konuda Yüce Allah'ın iradesini hesaba katmamaları da en büyük yanlışlardan biridir. Çünkü eğer onlara Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine tanıklık eden meleklerin indirilmesi, ölülerin diriltilmeleri ve konuşmaları gibi büyük mucizeler gelecek olsa **"ve her şeyi"** onlarla konuşsunlar diye **"karşılarına"** şahit olacakları, doğrudan görecekleri ve Peygamber'in getirdiklerinin doğruluğunu açıklayacak şekilde **"toplasaydık onlar yine de"** eğer Allah onların iman etmelerini istemeyecek olursa **"iman etmezlerdi. Fakat onların çoğu bilmezler."** cahillik ederler. Bundan dolayıdır ki iman etmelerini sırf teklif ettikleri mucizelerin gelmesine bağlamışlardır. Halbuki akıl ve ilim, kulun hakka tâbi olması gerektiğini ve Allah'ın açıkladığı yollarla bunu bulmaya çalışmasını, bunun için gayret etmesini, hakka tâbi olma hususunda Rabbinden yardım dileyerek kendi nefsine, güç ve imkânlarına güvenmemesini ve faydasız yere mucizelerin gösterilmesini istememesini gerektirir.

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَٰطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ
ٱلْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ ﴾

112- İşte böylece Biz, her peygambere ins ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile başbaşa bırak.

113- Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri o (yaldızlı sözlere) **meyletsin, ondan hoşnut olsunlar** ve **kazanacakları** (günahları) **kazansınlar.**

112. Yüce Allah, Rasûlünü teselli ederek şöyle buyurmaktadır: Biz sana, çağrını reddeden, seninle savaşan ve seni kıskanan düşmanlar varettiğimiz gibi sünnetimizin/kanunumuzun bir gereği olarak insanlara gönderdiğimiz her peygambere ins ve cin şeytanlarından düşmanlar kıldık. Bunlar da peygamberlerin getirdiklerinin karşısında durmuşlardır.

"Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar," yani onların kimisi diğerlerine kendisine davet ettikleri batılı süslerler, sözleri allayıp pullarlar ve onu en güzel şekle sokmaya çalışırlar. Tâ ki akılsızlar, bu sözlere aldansın, gerçekleri anlayamayan, anlamları kavrayamayan ahmaklar bunlara bağlanıp itaat etsin. Zira bunlar allı pullu lafızları ve üstü yaldızlanmış ibareleri beğenirler. Bunun sonucunda da hakkı batıl, batılı da hak olarak kabul ederler. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

113. "Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri" bu süslü ve allı pullu sözlere **"meyletsin."** Çünkü âhiret gününe iman etmeyip yararlanabilecekleri akıllara sahip olmayışları onları buna iter. Ona meyletmelerinden sonra bir de **"ondan hoşnut olsunlar."** Yani önce ona meylederler, ona meyledip beğendikleri sözleri işitince de onlardan hoşnut olurlar. Bu, kalplerinde süslü gösterilir, onlarda köklü bir inanç ve ayrılamayacakları bir nitelik halini alır. Bunun ardından da devamlı işledikleri davranışları ve söyledikleri sözleri sonuç olarak ortaya çıkar. Yani söz ve davranışlarıyla öyle yalanlar irtikab ederler ki bunlar, onların bu çirkin inançlarının bir parçasıdır.

İşte ins ve cin şeytanlarının iftiracılarının ve onların çağrılarını kabul edenlerin hali budur. Âhirete iman eden, yetkin akıl, sağlam idrak ve düşünce sahibi kimseler ise bu gibi sözlere aldanmazlar. Bu gibi allı pullu ifadeler onların aklını çelmez. Aksine onların bütün gayretleri gerçekleri bilmeye adanmıştır. O bakımdan onlar, davetçilerin kendisine davet ettikleri anlam ve hususlara dikkat ederler. Eğer bunlar gerçek ise kabul ederler. Bu gerçeklere de itaat ederler. İsterse bu gerçekler kötü ifadelere büründürülmüş ve yeterli olmayan sözlerle dile getirilmiş olsun. Şâyet onlara sunulan bu hususlar, batıl ise kim olursa olsun bunları reddedip söyleyene iade ederler. İsterse ipekten de ince ve güzel ibareler bu batıllara giydirilmiş olsun.

Yüce Allah'ın peygamberlere birtakım düşmanlar, batıla da ona davet eden, ona yardım ve destek veren yardımcılar kılmasının hikmetlerinden biri; kullarını sınamak/imtihan etmektir. Böylelikle kimin doğru ve samimi, kimin yalancı,

kimin aklı başında, kimin cahil, kimin basiret sahibi, kimin de kör olduğu ortaya çıksın. Yine bu hikmetlerden birisi, bu yolla hakkın açıklanması ve daha da netlik kazanmasıdır. Çünkü batıl hakka karşı dikilip onunla mücadele ederek ona karşı direnecek olursa hak, daha da aydınlık kazanır/vuzuha kavuşur. Çünkü o takdirde hakkın delilleri, onun doğruluğuna ve gerçekliğine delalet eden tanıkları açıkça ortaya çıkar, batılın tutarsızlığı ve geçersizliği daha da belirginleşir. Bu ise uğrunda birbirleriyle yarışanların en büyük maksatları arasında yer alır.

﴿ أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ ﴾

114- 'O, size Kitabı açıklanmış bir halde indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?!' Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onun Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. O halde sakın şüphe edenlerden olma.

114. Yani ey Rasul, de ki: **"O, size kitabı açıklanmış bir halde,"** içinde helâl ve haramın açıkça belirtildiği, şer'î hükümlerin, dinin itikadî esaslarının, fer'î hükümlerinin en ileri derecede beyan edildiği, en açık belgelerle dile getirildiği, en güzel hükümleri ve en doğru sözleri ihtiva eder şekilde **"indirmişken Allah'tan başka"** hükmüne başvuracağım, emir ve yasaklarına bağlı kalacağım **"bir hakem mi arayacak mışım?!"** Allah'ın dışındaki bütün varlıklar, hakkında hüküm verilenlerdir, hüküm veren değil! Yaratılmışların verecekleri bütün hükümler ve her türlü tedbir ve irade, kesinlikle eksiktir, kusurludur, haksızdır. Hakem kabul edilmesi gereken, ancak ve ancak Yüce Allah'tır. Yaratmak da, emretmek de yalnız O'nundur. O, tektir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. O'nun hükümlerinin bu nitelikte olması, hikmet ve rahmeti içermesinden dolayıdır.

Nitekim Yahudiler ve hıristiyanlar gibi kendilerine önceden kitap indirilmiş olanlar da bunu itiraf ederler: **"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onun Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."** Bu sebepledir ki ilahî haberler hep birbirini doğrular mahiyette gelmiştir. **"O halde sakın"** bu hususta **"şüphe edenlerden olma!"**

Daha sonra Yüce Allah, ilâhî haberlerin açık oluşlarını vasfederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ ﴾

115- Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O, Semi'dir, Alîm'dir.

115. "Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir." Yani verdiği haberlerdeki doğruluğu, emir ve yasaklarındaki adaleti en mükemmel derecededir. Yüce Allah'ın bu Kitab-ı Aziz'de yer vermiş olduğu haberlerden daha doğrusu, bu kitaptaki emir ve yasaklardan daha adili olamaz.

"O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur." Çünkü O, bu sözleri doğruluğun en üstün şekli, hakkın en ileri derecesiyle korumuş ve muhkemleştirmiştir. Bunların değiştirilmelerine imkân olmadığı gibi bunlardan daha iyilerinin bulunup ortaya atılma imkânı da yoktur.

"O, Semi'dir," çeşitli ihtiyaçların dile getirildiği, farklı dillerin seslendirdiği bütün sesleri işitendir; **"Alîm'dir,"** gizli-açık, geçmiş ve gelecek her şeyi bilen ve ilmiyle kuşatandır.

﴿ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ ﴾

116- Şayet sen yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edecek olursan seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve yine onlar ancak yalan söylerler.

117- Şüphe yok ki Rabbin, hem yolundan sapanları en iyi bilendir, hem de hidâyet bulanları en iyi bilendir.

116. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, insanların çoğuna itaat etmekten sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Şayet sen yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen seni Allah yolundan saptırırlar."** Çünkü onların pek çoğu, (Allah'ın kendilerine gönderdiği) dinlerinde, amellerinde ve ilimlerinde sapmışlardır. Bu yüzden de dinleri bozuk, amelleri de hevâlarına tabidir. Bilgilerinde ise ne hakikat ne de doğru yola ulaştıracak bir özellik vardır. Aksine onların yaptıkları, hak namına hiçbir şey ifade etmeyen zanna uymaktan, Allah hakkında da bilmedikleri şeyleri uydurarak ileri sürmekten ibarettir.

Bu durumda olanlardan Allah'ın kullarını sakındırması ve onların gerçek durumlarını açıklaması elbette ki gereklidir. Çünkü -her ne kadar bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yönelik bir hitap ise de- onun hakkında özel olmayan hükümlerde ümmeti de ona tâbidir. Yüce Allah ise sözü en doğru olandır, söyledikleri de gerçeğin tâ kendisidir.

117. **"Şüphe yok ki Rabbin, hem yolundan sapanları en iyi bilendir, hem de hidâyet bulanları"** ve hidayete yol gösterenleri **"en iyi bilendir."** O halde ey mü'minler! Size düşen, O'nun verdiği öğütlere, emir ve yasaklara uymaktır. Çünkü O, sizin maslahatınız olan şeyleri en iyi bilendir ve size kendi öz nefislerinizden daha merhametlidir.

İlk âyet-i kerime, çokluğun hakka delil olmadığına, herhangi bir işi ve yolu izleyenlerin az olmasının da hakkın o olmadığının delili olarak görülemeyeceğine delalet etmektedir. Bilakis vakıa bunun tersidir. Zira hak ehli sayıca daha azdırlar, ancak Allah nezdinde kadir-kıymetleri ve mükâfatları daha büyüktür. O halde hakka da, batıla da her birine götüren yolların, delil olarak görülmesi ve gösterilmesi gerekir.

﴿ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ
اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم
بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾

118- Eğer O'nun âyetlerine iman edenler iseniz, üzerlerine Allah'ın adı anılan (hayvan)lardan yiyin.

119- Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebep ne? Halbuki O, size -zaruret halinde kendisine ihtiyaç duyduklarınızı müstesna kılarak- neyi haram kıldığını size ayrı ayrı açıklamıştır. Gerçekten birçok kimseler bilgisizce, hevâları ile saptırıyorlar. Şüphesiz Rabbin, haddi aşanları en iyi bilendir.

118-119. Yüce Allah, mü'min kullarına, imanlarının bir gereği olarak, eğer mü'min iseler üzerine Allah'ın adı anılan helâl kılınmış ehlî (ve diğer) hayvanlardan yemelerini, bunları yemenin helâl olduğuna inanmalarını, cahiliye halkı gibi kendiliklerinden bir şeyler uydurarak ve şeytanların saptırmasına uyarak helâl olan birçok şeyi haram kılma yoluna gitmemelerini emretmektedir. Yüce Allah,

mü'minin alametinin bu kötü ve yerilmiş âdet hususunda cahiliye mensuplarına muhalefet etmek olduğunu zikretmiştir. Çünkü cahiliyenin bu kötü âdeti Allah'ın şeriatını değiştirmeyi içermektedir.

Peki, mü'minleri, üzerine Allah'ın adı anılmış olan hayvanların etlerinden yemekten alıkoyan nedir? Halbuki Allah, kullarına neyi haram kıldığını genişçe izah etmiştir. O halde harama düşmek korkusuyla helâl olan birtakım şeyleri yemekten uzak durmayı gerektiren herhangi bir şüphe veya içinden çıkılmaz bir durum bulunmamaktadır.

Âyet, eşyada ve yiyeceklerde aslolanın mubahlık olduğuna delildir. Eğer bunlardan herhangi bir şeyin haram kılındığına dair şer'î hüküm varid olmamışsa o şey, mubahlığı üzere kalmaya devam eder. Yüce Allah'ın hakkında hüküm belirtmediği şey helâldir. Çünkü haramı genişçe açıklamıştır. Allah'ın bu şekilde açıklamadığı şeyler ise haram değildir.

Bununla birlikte Yüce Allah, geniş geniş haramlığını açıkladığı şeyleri zaruret ve açlık halinde mubah kılmıştır. Nitekim bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Leş, kan, domuz eti... size haram kılındı... Kim son derece aç olur da günaha meyletmeksizin** (bu sayılanlardan yemek) **zorunda kalırsa, şüphesiz Allah çok bağışlayan, pek merhamet edendir."** (el-Maide, 5/3)

Daha sonra Yüce Allah insanların bir çoğundan sakındırarak **"Gerçekten bir çok kimseler bilgisizce"** ve bir delilleri bulunmaksızın **"hevâları ile,"** yani sırf nefislerinin hoşuna gittiği için **"saptırıyorlar."** O halde mü'min kulun böylelerinden sakınması gerekir. Bu gibi kimselerin alametleri ise -Yüce Allah'ın kullarına açıkladığı üzere- onların davet ettikleri şeylerin şer'i herhangi bir delile/belgeye dayalı olmamasıdır. Onların kendi bozuk hevalarına ve kısır görüşlerine göre delili andıran birtakım şeylere sahip oldukları görülebilir. Ancak böyleleri Allah'ın şeriatına ve Allah'ın kullarına karşı haddi aşan kimselerdir. Allah da haddi aşanları sevmez.

Hidâyete çağıran ve hidâyet bulanlar ise böyle değildir. Onlar hakka ve hidâyete davet etmekle birlikte çağrılarını aklî ve naklî delillerle de desteklerler. Onlar bu çağrılarında ise ancak Rablerinin rızasını ve O'na yakın olma yolunu ararlar.

﴿ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴾

120- Günahın açığını da, gizlisini de terk edin. Çünkü günah kazananlar, işlemekte oldukları yüzünden cezalandırılacaklardır.

120. Günahtan kasıt, kulu günaha düşüren, yani onu, Allah'ın ve kullarının haklarıyla ilgili olarak vebal altına sokan bütün isyanlardır. Allah, kullarına gizlisiyle açığıyla günahın her türlüsünü işlemeyi yasaklamıştır. Yani günahın -hem beden ve azalarla ilgili olanını hem de kalple ilgili olanlarını- gizli ve açık bütün türlerini yasaklamıştır.

Kulun gizli ve açık isyanları terk etmesi ise ancak bunları gereği gibi bilmesi, bunlar hakkında gerekli araştırmayı yapmasıyla mümkün olur. Öyleyse bunlar hakkında gerekli bilginin edinilmesi, kalp ve beden isyanlarının tanınıp bilinmesi, her mükellef için farz-ı ayndır. İnsanların birçoğu ise pek çok günahı bilmemektedir. Özellikle de kibir, kendini ve yaptıklarını beğenmek, riya vb. kalbî günahlar gözden uzak kalabilmektedir. Hatta bunların pek çoğu bir kişide bulunduğu olur da o, bunun farkına bile varamaz. Bunun sebebi ise ilimden yüz çevirmek ve basiret sahibi olmamaktır.

Daha sonra Yüce Allah, gizli ve açık günah kazanıp duranların bu kazanmalarına ve günahlarının miktarına göre -az ya da çok- ceza göreceklerini ve bu cezanın âhirette söz konusu olacağını haber vermektedir. Bazen bu ceza dünyada da olabilir. Kul dünyada ceza görürse, bu günahlarının hafifletilmesine sebep olur.

﴿ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ ﴾

121- Üzerine Allah'ın adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu, elbette ki bir fısktır. Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına vahyederler. Eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz siz de müşrik olursunuz.

121. Yenilmesi yasak olanlar kapsamına, üzerine Allah'tan başkasının adı anılanlar da dahildir. Putlara veya müşriklerin ilahları adına kesilenler gibi. Bu gibi hayvanlar, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilmiş hayvanlardan olup özellikle nasla haram kılınmıştır. Bu yasağın kapsamına Allah için kesilip de Allah'ın adının anılması terk edilmiş hayvanlar da girmektedir. Kurbanlıklar, hacdaki hediye kurbanlıkları ya da et ve yemek için kesilenler, eğer kesen kişi Allah'ın adını söylemeyi kasten terk etmişse -alimlerin çoğunluğuna göre- bunların etini yemek de bu yasağın kapsamına girmektedir. Ancak Allah'ın adını söylemeyi unutanlar,

insanların üzerinden zorluğun ve sıkıntının kaldırıldığına delil teşkil eden diğer naslar dolayısıyla bu genel hükmün dışında kalmaktadır.

Bu ayet-i kerimenin kapsamına dine uygun bir şekilde boğazlanmaksızın ölen leşler de girmektedir. Bunlar da üzerine Allah'ın adı anılmayanlara dahildir. Yüce Allah hususi bir nasla böylelerini **"Leş... size haram kılındı."** (el-Maide, 5/3) buyruğunda zikretmektedir. Âyetin nüzul sebebinin bu olma ihtimali de vardır. Çünkü Yüce Allah'ın **"Gerçekten şeytanlar sizinle"** bilgisizce **"mücadele etmeleri için kendi dostlarına vahyederler."** buyruğu da buna işaret etmektedir. Zira müşrikler, Allah ve Rasûlünün Allah'ın adı anılmadan ölen hayvanı (leşi) haram kıldığını, buna karşılık dine uygun şekilde kesilenleri helâl kıldığını işittiklerinde -ki onlar leşi helâl kabul ediyorlardı- Allah ve Rasûlüne karşı inatlaşmak, herhangi bir delile dayanmaksızın mücadele etmek için şöyle dediler: "Kendi öldürdüklerinizi yiyorsunuz da Allah'ın öldürdüğünü niye yemiyorsunuz?" Onlar bununla leşi kastediyorlardı. Ancak bu yanlış bir görüştür. Bunun herhangi bir delili ve dayanağı yoktur. Bu, yalnızca onların bozuk görüşlerine dayanmaktadır. Eğer hak, onların bu görüşlerine uyacak olsaydı gökler, yer ve bunların içindekilerin düzeni bozulurdu. Bu akılları, genel ve özel maslahat ve menfaatlere uygun olan Allah'ın şeriat ve hükümlerinin önüne geçirenlere yazıklar olsun!

Onların bu tutumlarının garipsenecek bir tarafı yoktur. Çünkü bu ve benzeri görüşleri, dostları olan şeytanların vahyinden kaynaklanmaktadır. Şeytanlar ise insanları dinlerinden saptırmak isterler, alevli ateşliklerden olmaları için onları kendilerine davet ederler.

"Eğer" şirklerinde ve haramı helâl, helâli de haram kılmalarında **"onlara itaat ederseniz şüphesiz siz de müşrik olursunuz."** Çünkü Allah'ı bırakıp onları dost edinmiş ve müslümanlardan ayrıldıkları hususlarda onlara muvafakat etmiş olursunuz. Bundan dolayı sizin yolunuz da onların yolu gibi olur.

Bu ayet-i kerime sufilerde ve benzerlerinde çokça görülen kalplere doğan keşif ve ilhamların, kendi başlarına hak olmadığına, Kur'ân ve sünnete sunulmadıkça da tasdik edilemeyeceklerine delildir. Eğer Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünneti, bu keşif ve ilhamların kabul edilebilir olduğuna tanıklık ederlerse kabul edilirler, onlarla çelişirse reddedilirler. Eğer bu konuda herhangi bir bilgiye ulaşılamazsa bu konuda karar verilmez, o ilhamlar tasdik de edilmez, tekzip de edilmez. Çünkü vahiy/ilham, şeytandan da olabilir, Rahman'dan da. Bu yüzden Rahmanî olanla şeytanî olanı birbirinden ayırdetmek şarttır. Böyle bir ayrıma gidilmediği, hak

ile batıl birbirinden ayrılmadığı için geçmişte Allah'tan başkasının bilemediği ve tespit edemediği pek çok yanlışlıklar ve sapıklıklar meydana gelmiştir.

﴿ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَٰفِرِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾

122- Ölüyken dirilttiğimiz ve ona insanlar arasında kendisiyle yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimse, hiç, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?! Yaptıkları, kâfirlere işte böyle süslü gösterilmiştir.

122. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah kendisine hidâyet vermeden önce küfrün, bilgisizliğin ve masiyetlerin karanlığında **"ölüyken"** ilim, iman ve itaat nuruyla **"dirilttiğimiz,"** böylelikle insanlar arasında bu nurun aydınlığında, işlerini basiretle gören, yolunu seçebilen, hayrı bilip tanıyan ve tercih eden, kendisi hakkında da, başkası hakkında da onu uygulamak için gayret eden, diğer taraftan kötülüğü de bilen, ona buğzeden, onu terk etmek, kendisinden de, başkasından da onu uzaklaştırmak için bütün gayretini harcayan bir kimse **"hiç, içinden çıkamayacağı"** bilgisizliğin, sapıklığın, küfrün ve masiyetlerin **"karanlıklarında kalan"** ve böylelikle hangi yolu izleyeceğini kestiremeyip şaşıran, gideceği yollar önünde kararan, bu yüzden de gam, keder, üzüntü ve bedbahtlıkla karşı karşıya kalan **"kimse gibi midir?"**

Yüce Allah, akılları, idrak edip bildikleri misallerle uyarmakta ve böyle bir kimseyle diğerinin birbirine eşit olamayacağını ifade etmektedir. Tıpkı gece ile gündüzün, aydınlık ile karanlığın, canlılar ile dirilerin eşit olmadıkları gibi. Ayette sanki şöyle denmektedir: Azıcık aklı olan bir kimse nasıl olur da böyle bir durumu ve şaşkın bir şekilde karanlıklarda kalmayı tercih edebilir? Bu soruya daima şöyle cevap verilmektedir: **"Yaptıkları, kâfirlere işte böyle süslü gösterilmiştir."** Şeytan, amellerini devamlı olarak onlara güzel göstermekte, kalplerinde süslemktadir. Nihâyet onlar da bu amellerini güzel görüp gerçek kabul etmişlerdir. Bu durum, kalplerinde bir inanç halini almış ve onların ayrılmaz bir niteliği olmuştur. Bundan dolayı içinde bulundukları kötülük ve çirkinliklerden hoşnut olmuşlardır.

Karanlıklar içinde bulunan, batıllarında bocalayıp duran bu kimseler de aynı seviyede değillerdir. Kimisi önder, başkan ve uyulan kimseler, kimisi de uyan ve

başkalarının başkanlığı altında bulunan kimselerdir. İlk kesim, en kötü hallerle karşı karşıyadırlar. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا۟ فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ ﴾

123- Böylece her şehirde, oranın günahkârlarını onların ileri gelenleri kıldık ki oralarda hileler yapsınlar. Halbuki onlar ancak kendilerine hilekârlık yaparlar da farkında olmazlar.

123. "Böylece her şehirde, oranın günahkârlarını onların ileri gelenleri kıldık." Yani günahları alabildiğine büyük, azgınlıkları da ileri gitmiş kimseleri başkan kıldık **"ki oralarda"** çeşitli tuzaklar kurmak, şeytanın yoluna davet etmek, peygamberlere ve peygamberlere tâbi olanlara söz ve fiilleriyle savaş açmak suretiyle **"hileler yapsınlar."** Aslında bunların hilekarlıkları ve tuzakları ancak kendi başlarına geçer. Çünkü bunlar hile yaparken Allah da onların tuzaklarını boşa çıkartacak düzenler kurar. Allah hilekarlara karşı tuzak kuranların en hayırlısıdır.

Aynı şekilde Yüce Allah, hidâyet önderlerinin ve büyüklerinin en faziletlilerini, bu günahkârlarla mücadele etmek üzere seçer. Onlar da bunların sözlerini reddederler ve Allah yolunda onlara karşı cihad ederler. Bu hedefe ulaştıran yolları izlerler ve Allah da onlara yardım eder, görüşlerini doğrultur ve ayaklarına sebat verir. Onlarla düşmanları arasında günleri döndürüp durur, sonuçta mü'minlerin zaferi ve üstünlükleriyle güzel günler onların olur. Zira güzel akıbet, takvâ sahiblerinindir.

Günahkarların ileri gelenlerinin, batılları üzerinde sebat gösterip peygamberlerin getirdikleri hakkı reddetmeleri, ancak kıskançlıklarından ve haddi aşmalarından dolayıdır. İşte bundan sonraki buyrukta onlardan şöyle söz edilmektedir:

﴿ وَإِذَا جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ ۘ ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ۗ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ صَغَارٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَمْكُرُونَ ﴾

124- Onlara bir âyet gelse 'Allah'ın peygamberlerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz.' derler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilir. Yaptıkları hilekârlıklar yüzünden günahkâr olanlara Allah katında bir zillet ve şiddetli bir azap isabet edecektir.

124. Kıskançlık ve haksızlıkları dolayısıyla "**'Allah'ın peygamberlerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe,"** yani bize de peygamberlik ve risalet verilmedikçe **"asla iman etmeyeceğiz.' derler."** Böylelikle Allah'a itiraz ederler, kendilerini beğenirler, Allah'ın peygamberleri aracılığıyla gönderdiği hakka karşı büyüklenir ve Allah'ın lütuf ve ihsanına sınır çekmek isterler. Yüce Allah da bu tutarsız iddialarını reddederek hayra elverişli olmadıklarını haber vermektedir. Peygamber olmaları şöyle dursun, onlarda Allah'ın salih kullarından olmalarını gerektirecek özellikler bile yoktur. İşte buna işaret etmek üzere şöyle buyrulmaktadır:

"Allah peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilir." O, peygamberliğe elverişli olduğunu, peygamberliğin ağır sorumluluğunu omuzlayabileceğini, her türlü güzel ahlakî niteliğe sahip olduğunu, bayağı olan her huydan da uzak olduğunu bildiği kimselere hikmetinin gereği olarak peygamberlik verir. Bu en faziletli bağışını elbette ona ehil olmayan ve tertemiz olmayan kimselere vermez.

Bu âyette Yüce Allah'ın hikmetinin mükemmelliğine delil vardır. Çünkü Yüce Allah merhametli, ihsanı bol, son derece cömert ise de -elbette ki- hikmeti de sonsuzdur. O, cömertçe bağış ve ihsanını ehil olan kimselere ihsan eder.

Daha sonra Yüce Allah, günahkârları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Yaptıkları hilekarlıklar yüzünden,"** yani Yüce Allah'ın bir zulmü söz konusu olmaksızın sırf hilekarlıkları sebebiyle **"günahkâr olanlara Allah katında bir zillet"** horluk ve aşağılanma **"ve şiddetli bir azap isabet edecektir."** Onlar hakka karşı büyüklendikleri için Allah da onları böyle zelil edecektir.

﴿ فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا
كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

125- Allah kimi doğru yola iletmeyi dilerse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -sanki gökyüzüne çıkıyormuş gibi- daraltıp sıkıştırır. Allah iman etmeyenlerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir.

125. Yüce Allah, kullarına, bir kulun mutluluk ve hidâyetiyle bedbahtlık ve sapıklığının alametinin ne olduğunu şöyle açıklamaktadır: Her kimin kalbi İslâm'a açılır, İslâm'ı huzurlu bir kalple kabul eder, iman nuruyla aydınlanır, yakîn ışığıyla hayat bulur, buna bağlı olarak da ruhu huzura kavuşur, hayrı sever ve nefsi de kolaylıkla hayrı işlerse, bunu yaparken de herhangi bir sıkıntı duymaksızın

ve zevk alarak yaparsa işte bu, Yüce Allah'ın o kimseye hidâyet verdiğinin, ona tevfikini ve en doğru yolu izlemeyi ihsan ettiğinin alâmetidir.

Allah'ın saptırmak istediği kimsedeki alâmeti ise onun kalbine iman, ilim ve yakîne karşı alabildiğine darlık vermesi, kalbinin şüphe ve arzulara tamamıyla dalmış olması ve bu nedenle de hayrın ona ulaşmamasıdır. Onun bu darlığı ve sıkıntısı sanki göğe çıkmakla yükümlü tutulan ama buna hiçbir imkanı bulunmayan kimsenin kalbindeki darlık ve sıkıntı gibidir. Bu da onların iman etmeyişlerindendir ki bu yüzden Allah, murdarlığı üzerlerine çökertir. Çünkü onlar kendilerine rahmet ve ihsan kapısını kapatmışlardır. İşte bu, şaşmaz bir terazi ve değişmez bir yoldur. Zira ihsan edip takvaya tutunan ve en güzel sözü tasdik edene Allah kolay olan hidâyet yolunu kolaylaştırır. Cimrilik eden, kendini yeterli gören ve en doğru sözü yalanlayan kimseye de o en zor olan yolu kolaylaştırır.

﴿ وَهَٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ ﴾

126- İşte bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, düşünüp öğüt alan bir topluluk için âyetleri uzun uzadıya açıkladık.

126. Yani bu, Allah'a, O'nun ihsan ve lütuf yurduna ulaştıran, O'nun dengeli ve mutedil yoludur. Bu yolun hükümleri açıklanmış, şeriatı geniş geniş izah edilmiş ve hayır şerden ayırt edilmiştir. Fakat bu geniş ve uzun uzadıya açıklama, herkes için değil, ancak **"düşünüp öğüt alan bir topluluk için"**dir. İşte bilen ve bildikleriyle yararlanan kimseler bunlardır. Böyleleri için büyük mükâfat ve çok güzel ecirler hazırlanmıştır. Yüce Allah böylelerinin mükâfatını şöyle açıklamaktadır:

﴿ ۞ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ وَلِيُّهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ ﴾

127- Onlar için Rableri katında Dâru's-selâm (olan cennet) **vardır ve yaptıklarından ötürü de O, onların dostudur.**

127. Cennete "Dâru's-selâm/esenlik yurdu" adının verilmesi, her türlü kusurdan, afet, keder, gam, üzüntü vb. gibi zevkleri kursakta bırakan şeylerden yana selamette ve uzak olmasından dolayıdır. Bu da cennet nimetlerinin son derece mükemmel ve eksiksiz olmasını gerektirir. Yine bu isim cennetin ruhi, kalbî ve bedenî nimetleri itibarıyla temennide bulunabileceklerin, temennilerinin çok çok üstünde, nitelendirmek isteyenlerin nitelendiremeyecekleri derecede muhteşem

olmasını gerektirir. Cennetlikler için orada canların çektiği, gözlerin lezzet alacağı şeyler vardır ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

"O, onların" işlerini çekip çevirmeyi ve onları gözetmeyi üzerine alan **"dostudur."** Bütün işlerinde onlara lütufta bulunmuş, Zatına itaat etmeleri için onlara yardım etmiş, muhabbetine ulaştıran bütün yolları da onlara kolaylaştırmıştır.

Onları dost edinmesinin sebebi ise salih amelleri ve Mevlâlarının rızasını gözeterek dünyada işledikleri amellerdir. Onlar bu tutumlarıyla gerçek Mevlâsından yüz çevirip hevasına uyanların aksine hareket etmişlerdir. Mevlâsından yüz çeviren kimseye ise Allah, şeytanı musallat eder ve o da onu dost edinir. Şeytan da böyle bir kimsenin hem dinini hem de dünyasını berbat eder.

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ ﴾

128- Hepsini toplayacağı o günde (Allah), **'Ey cin topluluğu, insanlardan birçoğunu kendinize uydurdunuz.'** (buyuracak). **Onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: 'Rabbimiz! Kimimiz kimimizden faydalandı ve nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik.' Şöyle buyuracak: 'Ateş sizin barınağınızdır. Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere orada ebediyen kalacaksınız.' Şüphesiz Rabbin Hakîm'dir, Alîm'dir.**

128. "Hepsini," yani cinleri de, insanları da, onlardan sapanları da, başkalarını saptıranları da hep birlikte **"toplayacağı o günde (Allah)"** insanları saptıran, onlara kötülükleri süslü gösteren, onları masiyetlere sürükleyen cinleri azarlayarak **"Ey cin topluluğu! İnsanlardan birçoğunu"** saptırmak, Allah yolundan alıkoymak suretiyle **"kendinize uydurdunuz** (buyuracak)." Siz nasıl Benim yasaklarımı çiğnediniz ve peygamberlerime karşı çıkma cesaretini gösterdiniz? Allah'a savaş açarak, Allah'ın kullarını O'nun yolundan alıkoyup cehennem yoluna götürmeye nasıl canla başla çalıştınız? İşte bugün size lanetim hak olmuştur, sizden intikam almam şarttır. Küfrünüze ve başkalarını saptırmanıza göre size olan azabımı artıracağım. İleri süreceğiniz bir mazeretiniz, sığınacağınız bir sığınak, size iltimasta bulunacak bir şefaatçiniz ve kabul olunacak bir duanız olmayacaktır.

İşte o vakit böylelerine isabet edecek ibretli azabı, horluğu ve vebali sorma gitsin! Bundan dolayı Yüce Allah onların ileri sürebilecekleri herhangi bir mazeretlerini zikretmemektedir. Onların insanlardan olan dostları ise hiç de kabul olunacak türden olmayan bir mazeret beyan ederek şöyle diyeceklerdir: **"Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandı."** Yani cin ve insanların her biri diğerinden faydalandı, ondan istifade etti. Cinlerden olan, insanın kendisine itaat ve ibadet etmesinden, kendisini tazim etmesinden ve sığınmasından istifade edip faydalanır. İnsan da bazı arzularını gerçekleştirmek hususunda cinlerden, ona yaptığı hizmet sayesinde birtakım maksatlarına ulaşmak suretiyle istifade eder. İnsan, cinlere ibadet ederken, cinler de ona hizmet eder ve dünyevî birtakım ihtiyaçlarını elde etmesine yardımcı olur. Yani biz birtakım günahları işledik ve bunları reddetmeye imkân yoktur. **"Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik."** Artık amellerimizin karşılığını vereceğin yere ulaşmış bulunuyoruz. Şimdi sen, bize dilediğini yap, hakkımızda istediğin şekilde hüküm ver. Zira artık ileri sürebilecek hiçbir delilimiz yoktur, herhangi bir mazeretimiz de kalmamıştır. Emir Senindir, hüküm Senindir.

Onların söyledikleri bu sözde sanki biraz yalvarıp yakarma ve kendilerini acındırma vardır. Ancak bunun zamanı çoktan geçmiştir. Bundan dolayı Yüce Allah herhangi bir haksızlığın söz konusu olmadığı adil hükmünü şöyle verecektir:

"Şöyle buyuracak: 'Ateş sizin barınağınızdır. Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere orada ebediyen kalacaksınız.'" Bu hüküm ilâhî hikmetin ve ilâhî ilmin bir gereği olduğu için âyet-i kerime, **"Şüphesiz Rabbin Hakîm'dir, Alîm'dir."** buyruğuyla sona ermektedir. Yüce Allah'ın bilgisi her şeyi kapsadığına göre, O'nun nihaî hikmeti de bütün varlıkları kuşatmış, içine almıştır.

﴿ وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ ﴾

129- İşte Biz, kazanmakta oldukları yüzünden zalimlerin kimini kimine böylece veli (dost ve idareci) **kılarız.**

129. Yani azgın cinleri, dostları olan insanlara veli kılıp onları saptırmak üzere musallat ettiğimiz, kazandıkları günahlar ve bu uğurdaki gayretleri sebebiyle aralarında dostluk ve karşılıklı uyum bağı kurduğumuz gibi; aynı şekilde her zalimi de kendisi gibi bir zalime veli (dost ve idareci) kılarız. Böyle onlar birbirlerini kötülüğe sürükleyip teşvik eder, hayra olan şevkini kırıp azaltır, ondan nefret etmesini sağlar. İşte bu, Bizim sünnetimizin/kanunumuzun bir parçasıdır.

Bu, Yüce Allah'ın, oldukça feci ve son derece kötü sonuçlar **doğuran büyük** cezalarından biridir. Ancak suç zalimindir. Kendini bunca zararla karşı karşıya bırakan ve kendisine karşı böyle bir cinâyeti işleyen odur. Yoksa **"Rabbin asla kullara zulmedici değildir."** (Fussilet, 41/46)

Bu sünnetin/kanunun bir parçası da şudur: Kulların zulüm ve fesatları artacak, yerine getirmekle yükümlü oldukları farz hakları yerine getirmeyecek olurlarsa başlarına zalim yöneticiler gelir. Bu zalim yöneticiler onları en kötü azaba uğratırlar, onlardan alacaklarını zulüm ve haksızlıkla alırlar. Allah'a ve kullarına karşı yerine getirmedikleri hakları onlardan kat kat fazlasıyla alırlar. Üstelik onlar, bundan dolayı herhangi bir ecir alamazlar ve Allah'tan mükafat da bekleyemezler. Diğer taraftan kullar, hallerini düzeltip dosdoğru yürüyecek olurlarsa Allah da onların yöneticilerini ıslah eder. Onları adaletli ve insaflı liderler kılar, zalim ve haksız yöneticiler yapmaz.

﴿ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا ۖ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَٰفِلُونَ ﴿١٣١﴾ ﴾

130- (Allah:) **'Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan, bugüne kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?'** (diyecek). **Onlar da '(Evet,) kendi aleyhimize şahitlik ederiz** (ki, geldi).**' diyecekler. Dünya hayatı onları aldatmış ve onlar, kendi aleyhlerinde kâfir kimseler olduklarına dair şahitlik etmişlerdir.**

131- Bu (peygamberlerin gönderilişi) **Rabbinin, şehirleri, halkı** (tebliğden) **habersizken haksız yere helâk etmeyişinden dolayıdır.**

130. Yüce Allah, cin olsun insan olsun haktan yüz çeviren ve onu reddeden herkesi azarlayarak hatalarını açıklar, onlar da bunu itiraf ederler. İşte Yüce Allah onlara şöyle der: **"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size"** emre ve yasağa, hayır ve şerre, vaad ve tehdide dair geniş açıklamaların yer aldığı apaçık **"âyetlerimi anlatan, bu güne kavuşacağınıza,"** bu günde kurtuluşa ermenin ancak Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmakla mümkün olacağına, bunu gerçekleştirmeme halinde ise bedbahtlık ve hüsranın kaçınılmaz olacağına **"dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"**

Onlar da bunun böyle olduğunu söyleyip itiraf edecekler ve **"(Evet,) kendi aleyhimize şahitlik ederiz** (ki, geldi).**" diyecekler. Dünya hayatı,"** süsleri, yaldızları ve nimetleriyle **"onları aldatmış,"** onlar da dünya hayatıyla tatmin olmuşlar, ona razı olup âhiretle ilgilenmekten uzak kalmışlardır. **"ve onlar kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına dair şahitlik etmişlerdir."** Böylelikle onlara karşı Allah'ın delili ortaya konmuş olacak ve o vakit herkes, hatta kendileri bile Allah'ın (haklarındaki) hükmünün adil olduğunu bileceklerdir. Yüce Allah onlar hakkında can yakıcı azap hükmü verecek ve şöyle diyecektir: "Sizden önce gelip geçen, sizin yaptığınız işleri yapan, sizin kendi payınızdan istifade ettiğiniz gibi kendi paylarından istifade eden, sizin gibi batıla dalan cin ve insan toplulukları arasına katılın."

İşte bunlar hüsrana uğrayanlardır. Yani onların önce gelenleri de, sonra gelenleri de zarara ve ziyana uğramışlardır. Nimet dolu cennetleri kaybetmekten ve en cömert ve en şerefli Rabbin komşuluğundan mahrum kalmaktan daha büyük zarar ve ziyan mı olur?! Ancak her ne kadar hüsrana uğrama konusunda hepsi ortak olsa da, bu hüsranın miktarı açısından aralarında büyük farklar olacaktır:

﴿ وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوا۟ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ ﴾

132- Herkesin, işledöklerine göre dereceleri vardır. Rabbin, onların yaptıklarından habersiz değildir.

132. Onlardan **"herkesin, işlediklerine göre,"** amellerine uygun şekilde **"dereceleri vardır."** Onlar arasından kötülüğü az olan bir kişi kötülüğü çok olan gibi olmayacaktır. Kötülükte başkasına uyan kimse kendisine uyulan gibi, yönetilen bir kimse yöneten gibi olmayacaktır. Nitekim mükâfat ve cennet ehlinin de -her ne kadar kurtuluş, kazanç ve cennete girme konusunda ortak olsalar da- aralarında -Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği derecede- farklılıklar olacaktır. Bununla birlikte hepsi de Mevlâlarının kendilerine verdiklerinden hoşnut olacak, O'nun yaptığı ihsanları yeterli bulacak ve kabul edeceklerdir. *Yüce Allah'tan, bizi; yakınlaştırılmışlara, seçkinlere ve sevdiği kimselere hazırlamış olduğu Firdevs-i A'la ehlinden kılmasını dileriz.*

"Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir." Herkese ameline ve maksadına göre karşılık verecektir ki O, bunların hepsini de bilmektedir.

﴿ وَرَبُّكَ ٱلْغَنِيُّ ذُو ٱلرَّحْمَةِ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنۢ بَعْدِكُم مَّا
يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَءَاتٍ ۖ وَمَآ
أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ ﴾

133- Rabbin hiçbir şeye muhtaç olmayandır, rahmet sahibidir. Eğer dilerse sizi yok eder ve yerinize sizden sonra dilediğini getirir. Nitekim sizi de başka bir kavmin soyundan yaratmıştır.

134- Size va'dolunanlar, hiç şüphesiz gelip çatacaktır. Siz (Allah'ı) **aciz bırakamazsınız.**

133. Yüce Allah'ın, kullarına salih amelleri emredip kötü amelleri yasaklaması, rahmetinin bir tecellisidir, kulların maslahatlarını gözettiği içindir. Yoksa O, yarattığının hiçbirine muhtaç değildir. İsyankârların isyanı O'na zarar vermediği gibi itaatkarların itaatinin da O'na bir faydası olmaz. **"Eğer dilerse sizi"** helâk etmek suretiyle **"yok eder ve yerinize sizden sonra dilediğini getirir. Nitekim sizi de başka bir kavmin soyundan yaratmıştır."**

Sizden başkaları bu dünya yurdundan geçip gittiği gibi siz de geçip gideceksiniz, sizden öncekiler buradan göç edip bu yurdu size bıraktıkları gibi siz de sizden sonrakilere burayı bırakıp göç edeceksiniz. Bunu bildiğinize ve bu kaçınılmaz olduğuna göre siz niye bu dünya yurdunu ebedî kalınacak bir yer edinmek istiyorsunuz? Niye burayı ebedî bir vatan belleyip de buranın ebedî kalınacak bir yer değil geçip gidilecek bir yurt olduğunu unutuyorsunuz? Önünüzde her türlü nimeti içeren, her türlü afet ve eksiklikten uzak ebedî bir yurdun olduğunu nasıl unutuyorsunuz? Halbuki öncekilerin de, sonrakilerin de kendisi için çabalayıp durduğu ve ona doğru yola koyulduğu yurt odur. O yurda ulaşınca artık ebedî kalınacak ve ayrılmamak üzere ikamet edilecek yer orasıdır. Onun ötesinde bir gaye yoktur. Bütün isteklerin ötesindeki en büyük istek ve her türlü arzunun önünde yok olduğu en büyük arzu odur. Orada -Allah'a andolsun ki- canların arzuladığı, gözlerin zevk aldığı şeyler vardır. Yarış yapanlar bu uğurda yarışırlar. Orada ruhların lezzet aldığı şeyler, pek çok sevinç, bedenî ve kalbî nimet ve gaybları en iyi bilen o yüce Zata yakınlık vardır.

İşte bu üstün şeylere bağlanan gayrete ve en üstün derecelere doğru yükselen iradeye ne mutlu! Bundan daha aşağısına razı olanın payı ise ne kadar değersiz! Aldananların yapacağı türden bir alışverişi tercih eden kişi ne kadar gayretsiz!

134. Bu gerçekten yüz çeviren gafil, böyle bir yurda varmayı uzak bir şey olarak görmesin. Çünkü **"Size va'dolunanlar, hiç şüphesiz gelip çatacaktır. Siz"** Allah'ı **"aciz bırakamaz"** ve O'nun azabından kaçamazsınız. Çünkü sizin mukadderatınız O'nun elindedir ve siz O'nun tedbir ve tasarrufu altındasınız.

﴿ قُلْ يَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ
ٱلدَّارِ ۗ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾ ﴾

135- De ki: 'Ey kavmim! Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın, Ben de yapacağım. Bu yurdun sonunun kimin olacağını yakında bileceksiniz.' Şüphesiz zalimler felaha eremezler.

135. Ey Peygamber! Sen kavmini Allah'a davet edip de onlara akıbetlerini ve Allah'ın onlar üzerindeki haklarını açıkladığın zaman Allah'ın emrine uymayı kabul etmeyip hevalarına uymayı tercih eder ve şirkleri üzere devam ederlerse onlara **"de ki: Ey kavmim! Kendi yolunuzca,"** üzerinde olduğunuz bu halinize ve kendiniz için beğendiğiniz duruma uygun olarak **"yapacağınızı yapın, ben de"** Allah'ın emrine uygun olarak yapacağımı **"yapacağım"** ve Allah'ı razı edecek şeylere uyacağım. **"Bu yurdun sonunun kimin,"** Benim mi, yoksa sizin mi **"olacağını yakında bileceksiniz."**

Bu ifadeler çok insaflı ifadelerdir. Çünkü Yüce Allah, amelleri ve o amellerin sahiplerini açıkladıktan sonra bunların karşılığının ne olabileceğini açıkça ifade etmemiş, basiret sahibi kimsenin basiretine havale etmiş ve sadece bir işaretle yetinmiştir. Çünkü dünyada da, âhirette de güzel akıbetin takva sahiplerinin olduğu ve dünya yurdunun güzel sonunun mü'minlere ait olduğu malum olduğu gibi peygamberlerin getirdiklerinden yüz çeviren herkesin akıbetinin de berbat olduğu da malumdur. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla-, **"Şüphesiz zalimler felaha eremezler."** buyurmaktadır. Her zalim, dünya hayatında ne kadar dünyalıktan istifade ederse etsin, bunun sonu yokluk ve telef olup gitmektir. Zira *"Şüphesiz Allah zalime mühlet verir; fakat onu bir yakaladı mı bir daha bırakmaz."*[5]

﴿ وَجَعَلُوا۟ لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ ٱلْحَرْثِ وَٱلْأَنْعَٰمِ نَصِيبًا فَقَالُوا۟ هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ
وَهَٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ
فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَآئِهِمْ ۗ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

5 Buhârî, Tefsir 11. sûre 5; Müslim, Bir 62; Tirmizî, Tefsir, 11. sûre 2.

136- Onlar Allah'a, kendi yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da zanlarınca 'Bu, Allah'ındır, bu da (O'na koştuğumuz) **ortaklarımızındır.' dediler. Ortaklarına ait olan** (pay) **Allah'a ulaşmaz. Ama Allah'a ait olan** (pay) **ortaklarına ulaşır. Ne kötü hükmediyorlar?**

136. Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayan müşriklerin ne kadar akılsızca işler yaptıklarını, ne kadar cahil olduklarını haber vermektedir. Yüce Allah bu yolla sapıklıklarına, onlardan sakınmak gerektiğine, bu gibi akılsız kimselerin Peygamber'in getirdiği hakka karşı çıkmalarının, hakkı eleştirmeye asla gerekçe olamayacağına, çünkü böylelerinin hakka karşı çıkma ehliyetleri olmadığına dikkat çekmek için onların bazı hurafelerini saymaktadır. İşte onların bu çeşit tutumlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar Allah'a, kendi yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar."** Allah'a ortak koştukları uydurma ilahlarına da bir pay ayırdılar. Halbuki bütün bunları kulları için yaratan ve rızık olmak üzere var eden O'dur. Onlar ise yasak ve sakınılması gereken iki şeyi, hatta üç şeyi bir arada işlediler:

1. Bir taraftan Allah'a bir pay ayırmakla Allah'a minnet ediyorlar, bununla beraber bu payın kendileri tarafından bir bağış olduğuna inanıyorlardı.

2. Kendilerine rızık veremeyen ve bu rızıktan hiçbir şeyi var edemeyen varlıkları Allah'a ortak koştular.

3. Allah'a ait olan paya aldırış etmeyip önemsememek suretiyle Allah hakkında zalimce hüküm vermişlerdir. Halbuki ortaklarına ait olan paya önem veriyorlar, onu koruyorlar ve bundan Allah'a da herhangi bir şeyin ulaşmasına fırsat vermiyorlardı. Şöyle ki onlar, Allah'ın kendileri için yaratmış olduğu ekin, mahsul ve davarları ikiye ayırıyorlardı. Bir paya sırf kendi laf ve iddialarıyla **"Bu, Allah'ındır."** diyorlardı. Halbuki Allah ancak kendisi için ihlasla yapılanı kabul eder. Kendisine ortak koşanın amelini kabul etmez. Diğer payı ise Allah'a ortak koştukları putlara ve diğer ortaklara ayırırlardı. Eğer Allah'a ayırdıkları paydan herhangi bir şey, başkasına ayırdıklarına karışacak olursa buna aldırış etmez ve "Allah'ın buna ihtiyacı yoktur." diyerek onu geri iade etmezlerdi. Şâyet ortak koştukları ilahlarına ayırdıklarından herhangi bir şey, Allah'a ayırdıkları bölüme karışırsa, bu sefer onu alır, yerine geri koyarlar ve "Bunlar muhtaçtır, bunların paylarının geri verilmesi şarttır." derlerdi. Acaba bundan daha kötü ve daha zalimce bir hüküm olur mu? Çünkü bunlar, mahluk için ayırdıkları paya Yüce Allah'ın hakkına karşı gösterdikleri titizlikten daha fazla titizlik gösteriyor, daha dikkatli davranıyor ve onu daha fazla koruyorlardı.

Âyet-i kerimenin şu şekilde anlaşılma ihtimali de vardır: *Sahih*'te Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sabit olduğuna göre Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ben, ortaklar arasında ortaklıktan en müstağni/en uzak olanım. Her kim Benimle herhangi bir şeyi ortak koşarsa Ben de o kimseyi ortak koşması ile başbaşa bırakırım."*[6] Bu durumda âyet-i kerimenin manası şöyle olur: Onların ayırdıkları ve kendisiyle putlarına yakınlaşmaya çalıştıkları pay, Allah'tan başkasına katıksız (ihlasla) yapılmış bir yakınlaşmadır ve bunda Allah'a ait hiçbir şey yoktur. Halbuki kendi iddialarına göre "Allah'a aittir." diye ayırdıkları pay ise bir şirk olduğu için asla O'na ulaşmaz. Aksine bu da Allah'a koşulan ortakların olur. Çünkü Yüce Allah'ın buna ihtiyacı yoktur ve O, yaratılmışlardan herhangi bir kimsenin kendisine ortak koşulduğu hiçbir amelini kabul etmez.

وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿

137- Böylece onların (Allah'a koştukları) **ortakları, müşriklerden birçoğuna evlatlarını öldürmeyi de hoş göstermiştir. Bu, onları helak etmek ve dinlerini de karmakarışık etmek içindir. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen onları yalan ve iftiraları ile başbaşa bırak.**

137. Müşriklerin akılsızlık ve sapıklıklarından biri de **"onların** (Allah'a koştukları) **ortakları,"** yani onların ileri gelenlerinin ve şeytanlarının, onların birçoğuna çocuklarını öldürmeyi süslü göstermesidir. Bu ise fakir kalmak korkusuyla ve kızlar utanç vesilesi olur diye kızlarını diri diri gömmeleridir (ve'ddir). İşte bütün bunlar, onları helake götürmek isteyen, dinlerini karmakarışık etmek isteyen şeytanların aldatmalarındandır. Bu yüzden onlar da son derece çirkin olan bu işleri yapıyorlardı. Ortak koştukları varlıklar, hâlâ daha bu işleri onlara süslü göstermeye devam etmektedirler ki bunlar, onlar tarafından güzel işler ve hoş karşılanan hasletler olarak kabul edilsin.

6 Müslim, Zühd 46; İbn Mâce, Zühd 21. Ayrıca bk. Tirmizi, Tefsir 18. süre 6; *Müsned*, 4/215.

Eğer Allah onları engellemeyi murad edip bu fiilleri işlemelerine mani olmak, anne-babayı çocuklarını öldürmekten alıkoymak isteseydi **"bunu yapamazlardı."** Fakat O'nun hikmeti, onları yapmak istedikleriyle başbaşa bırakmayı gerektirmiştir. Bu da onları yavaş yavaş azaba yaklaştırmak, onlara mühlet vermek ve onların tutturdukları yola aldırmamaktan dolayıdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah **"Artık sen onları yalan ve iftiraları ile başbaşa bırak."** buyurmaktadır. Yani uydurdukları bu yalanlarla başbaşa bırak, onlar için üzülme! Çünkü onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler.

﴿ وَقَالُوا هَٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ
ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

138- Onlar zanlarınca, 'Bu hayvanlar ve ekinler dokunulmazdır. Onları dilediğimiz kimselerden başkası yiyemez. (Şu) hayvanların da sırtları haram kılınmıştır.' dediler. Bazı hayvanlar da vardır ki Allah'a iftira ederek (keserken) **üzerlerine O'nun adını anmazlar. O, bu iftiraları yüzünden onları cezalandıracaktır.**

138. Müşriklerin akılsızlıklarından biri de Allah'ın -genel olarak- kendilerine helâl kıldığı ve kendinden bir rahmet ve rızık olmak üzere faydalarına sunduğu hayvanlarla ilgili olarak birtakım söz ve bid'atler uydurmuş olmalarıdır. Zira onların kimi hayvan ve ekinlerle ilgili kendi aralarında kararlaştırdıkları birtakım hükümleri vardı ki onlar bu ekin ve hayvanlar hakkında **"Bu hayvanlar ve ekinler dokunulmazdır,"** yani haram kılınmıştır. **"Onları dilediğimiz kimselerden başkası yiyemez."** derlerdi. Yani bizim ondan yemesini istediğimiz ya da niteliğini belirttiğimiz kimseler dışında hiçbir kimsenin bunların tadına bakması caiz değildir. Bütün bunlar ise onların zanları ile koydukları hükümlerdir. Bu konuda kendi heva-heveslerinden ve bozuk görüşlerinden başka bir dayanak ve delilleri yoktur.

Kimi hayvanları da her bakımdan haram kılmamışlardı. Aksine sadece sırtlarını, yani sırtlarına binilmesini ve onlara yük vurulmasını haram kılmışlar, böylelikle onların sırtlarını koruma altına almışlardı ki bu tür hayvanlara "Ham" derlerdi. Kimi hayvanlar üzerine de kestikleri sırada Allah'ın adını anmayarak putlarının adını ve Allah'tan başka tapındıkları varlıkların adını anarlardı, üstelik bu fiillerini de Allah'a nispet ederlerdi. Oysa onlar bunu yapmakla yalan söylüyorlar ve çok çirkin bir iftirada bulunuyorlardı. **"O,"** şirki helâl kabul etmek,

yiyecek ve yararlanılacak şeylerden helâl olanları haram kılmak suretiyle Allah'a yaptıkları **"bu iftiraları yüzünden onları cezalandıracaktır."**

﴿ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا وَإِنْ
يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ ﴾

139- Yine dediler ki: 'Şu hayvanların karınlarındakiler (canlı doğarsa) **yalnız erkeklerimize helâldir, eşlerimize ise haramdır.' Şâyet ölü doğarsa onlar bunda ortak olurlar. O, bu nitelendirmeleri yüzünden onları cezalandıracaktır. Muhakkak ki O, Hakîm'dir, Alîm'dir.**

139. Müşriklerin oldukça gülünç görüşlerinden biri de kimi davarları tespit ve tayin ederek bu davarların karınlarındaki yavruları erkeklere değil de yalnızca kadınlarına haram kılmaları ve şöyle demeleridir: **"Şu hayvanların karınlarındakiler yalnız erkeklerimize helâldir"** ve bu hususta kadınların ortaklıkları söz konusu değildir **"eşlerimize ise haramdır."** Bu durum, davarın karnındaki yavrunun diri olarak doğması halinde böyleydi. Eğer yavru ölü doğacak olursa hepsi de onda ortak olurlardı. Yani erkeklere de, kadınlara da helâl olurdu.

Allah **"bu nitelendirmeleri yüzünden onları cezalandıracaktır."** Çünkü onlar, Allah'ın helâl kıldığı şeyi haram, haram kıldığı şeyi de helâl saydılar. Böylelikle hem Allah'ın şeriatına ters düştüler, muhalefet ettiler, hem de bu yaptıklarını Allah'a nispet ettiler.

"Muhakkak ki O Hakîm'dir," onlara mühlet verip bu sapıklıkları işlemelerine imkân verme konusunda hikmet sahibidir; **"Alîm'dir,"** hiçbir şey kendisine gizli kalmayan, onları ve her şeyi bilendir. O, onları da, hakkında söyledikleri iftiralarını da bilir, buna rağmen onlara afiyet vermekte ve onları rızıklandırmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah onların hüsranda olduklarını, akıllarının da kıt olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى
اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾ ﴾

140- Bilgisizlikleri ve kıt akıllılıkları yüzünden evlatlarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine ihsan buyurduğu rızkı Allah'a iftira

ederek haram sayanlar, gerçekten zarara uğramışlardır. Şüphesiz onlar sapmışlardır ve doğru yolu da bulamamışlardır.

140. "Bilgisizlikleri ve kıt akıllılıkları yüzünden evlatlarını öldürenler... gerçekten zarara uğramışlardır." Bu davranışlarıyla dinlerini de, çocuklarını da, akıllarını da kaybetmek suretiyle zarar etmişlerdir. Sağlam bir akla sahipken helak edici bir akılsızlığa mahkum olmuşlardır.

"Allah'ın kendilerine ihsan buyurduğu rızkı," rahmet olarak ihsan ettiği ve rızık olarak verdiği şeyleri **"Allah'a iftira ederek,"** son derece inatçı ve nankör kişilerin yaptığı gibi yalan söyleyerek **"haram sayanlar, gerçekten zarara uğramışlardır."** Çünkü bunu yapmakla Rablerinin lütfunu reddetmiş, bununla da yetinmeyerek katıksız helâl olan bu rızkı haram diye nitelendirmişlerdir.

"Şüphesiz onlar sapmışlardır ve doğru yolu da bulamamışlardır." Haktan alabildiğine uzaklaşmışlar ve yaptıkları hiçbir işte doğru yolu, hidâyeti bulamamışlardır.

﴿ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٍ مَّعْرُوشَٰتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَٰتٍ وَٱلنَّخْلَ وَٱلزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيْتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ۚ كُلُوا۟ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَءَاتُوا۟ حَقَّهُۥ يَوْمَ حَصَادِهِۦ ۖ وَلَا تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ ﴾

141- Çardaklı ve çardaksız bahçeleri, tatları farklı hurmaları ve ekinleri, birbirine hem benzeyen hem benzemeyen zeytinleri ve narları yaratıp yetiştiren O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin. İsraf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez.

141. Yüce Allah, müşriklerin Allah'ın kendilerine helâl kılmış olduğu ekin ve davarların pek çoğunda yaptıkları uygulamaları söz konusu ettikten sonra, onlara ihsan etmiş olduğu nimetlerini ve ekinlerle davarlar hakkında yerine getirmeleri gereken görevlerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çardaklı ve çardaksız bahçeleri... yaratıp yetiştiren O'dur."** Yani içinde türlü ağaçlar, çeşit çeşit bitkiler büyüyen bağ ve bahçeleri yetiştiren O'dur. Bunların bir bölümü için çardak yapılır ve ağaçlar bu çardaklar üzerinde yayılır. Bu çardaklar ağaçların yerden yükselmesine yardımcı olur. Bazılarının ise çardağa ihtiyacı yoktur. Gövdeleri

üzerinde yükselirler ya da toprağın üzerinde yayılırlar. Bu ifadelerle hem bu bitkilerin faydalarının ve hayırlarının çokluğuna hem de Yüce Allah'ın kullarına bunlar için ne şekilde çardak yapacaklarını ve onları nasıl yetiştireceklerini öğrettiğine dikkat çekilmektedir.

Yine **"tatları farklı hurmaları ve ekinleri"** yaratan da O'dur. Bütün bunlar aynı topraktadır, aynı suyla sulanmaktadır; ancak Yüce Allah kiminin tadını kiminden üstün kılmıştır. Yüce Allah, faydalarının çokluğu ve insanların çoğu için temel gıda olmasından dolayı özellikle hurmaları ve çeşitli türleriyle ekinleri zikretmektedir. Yine ağaçları itibarıyla **"birbirine hem benzeyen"** buna karşılık mahsül ve tat olarak da **"benzemeyen zeytinleri ve narları..."**

Burada sanki "Yüce Allah, bu tür bahçeleri ve bunlarla birlikte sözü edilen diğer bitki ve mahsülleri niçin yaratmıştır?" şeklinde bir soru vaki olmuş gibi Allah, bunları kullarının menfaatine yaratmış olduğunu haber vererek şöyle buyurmuştur: **"Her biri,"** yani hurma ağaçları ve ekinler **"meyve verdiği zaman meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin."** Yani o ekinin hakkı ne ise verin. Bu da şer'an miktarları belirli olan nisablara sahip zekâttır. Allah hasat gününde bu zekâtı (öşrü) vermelerini emretmektedir. Çünkü ekinin biçilmesi zekattaki havelan-ı havl (nisab üzerinden bir sene geçmesi) konumundadır. Ayrıca hasat vakti, fakirlerin candan bekledikleri bir dönemdir. O vakitte de ekin sahiplerinin bu hakkı çıkarıp vermeleri kolaydır. Bu hakkı veren kimselerin durumu da açıkça ortaya çıkar; böylece kimin verdiği kimin vermediği anlaşılır.

"İsraf etmeyin." Bu, yeme konusundaki israfı da, ekinin hakkını vermedeki israfı da kapsayan genel bir yasaktır. Yemekte israf, sınırı ve âdeti aşarak yemek, ayrıca ekin sahibinin, vereceği zekâtın miktarını azaltacak şekilde çok yemesidir. Ekinin hakkını vermede israf ise kişinin, kendisine farz olan miktardan çok fazlasını vermesi veya kendisine, ailesine yahut alacaklarına zarar verecek şekilde fazla vermesi demektir. Bütün bunlar Allah'ın sevmediği ve yasakladığı israf türündendir. Hatta Allah böylesine buğzeder ve gazaplanır.

Bu âyet-i kerime, ziraî mahsullerde zekâtın (öşür) farz olduğuna, bunlar hakkında sene geçmesinin (havelan-ı havl) söz konusu olmadığına, onun yerine ekinlerde biçilmenin, hurmalarda ise toplanmanın havelan-ı havl sayılacağına, ticaret maksadıyla olmadığı takdirde mahsul uzun yıllar kişinin yanında kalsa da bunda zekâtın tekerrür etmeyeceğine delildir. Çünkü Yüce Allah, ancak ekinin biçilmesi vaktinde zekâtının verilmesini emretmiştir. Eğer bundan önce ekin ve mahsule,

sahibinin herhangi bir kusuru olmaksızın herhangi bir afet isabet ederse o, bunu (zekât miktarını) tazmin etmez (başka malından vermez). Yine zekâtını ayırmadan önce hurma ve ekinden (dalındayken) yemek caizdir ve bu, zekâta tâbi sayılmaz. Aksine geride kalan malın zekâtını öder.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mahsûl sahiplerine, mahsûllerini tahmin edecek görevlileri gönderirdi ve onlara, mahsul sahiplerinin ve başkalarının yeme vb. durumlarını göz önünde bulundurarak mahsulün üçte birini veya dörtte birini mahsul sahiplerine bırakmasını emrederdi.[7]

﴿ وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ
إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (١٤٢) ﴾

142- Hayvanlardan yük taşıyacak ve (tüylerinden) döşek yapılacak olanları da (yaratan O'dur). Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır.

142. Yüce Allah, **"hayvanlardan yük taşıyacak ve döşek yapılacak olanları da"** yarattı. Yani siz bunların kimisiyle yük taşır ve sırtlarına binersiniz. Kimisi ise yük taşımaya ve sırtına binmeye -yavru develer gibi küçüklükleri dolayısıyla- elverişli değildirler. İşte döşek yapılacak olanlardan kasıt, bunlardır. Buna göre hayvanlar yük taşıma ve binme açısından iki kısma ayrılırlar. Yeme ve diğer şekillerde yararlanmaya gelince hepsi de yenebilir ve hepsinden de yararlanılabilir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin."** Yani şeytanın yollarını ve amellerini izlemeyin ki bunlardan biri de Allah'ın size rızık olarak ihsan etmiş olduğu şeylerin bir bölümünü haram kılmaktır.

"Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır." O size ancak sizin için zararlı olan ve sizi ebedi bedbahtlığa götürecek şeyleri emreder.

﴿ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۖ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ
أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ ۖ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٤٣) ﴾

7 Ahmed, 3/448; Ebû Dâvûd, 1605; Tirmizi, 643.

143- Sekiz eş (yaratmıştır): **Koyundan iki, keçiden de iki** (eş). **De ki: '(Allah) bu iki** (cinsin) **erkeklerini mi yahut dişilerini mi yoksa bu iki** (cins) **dişinin rahimlerinde bulunanları mı haram kılmış?! Eğer doğru söyleyenler iseniz Bana, bir bilgiye dayanarak haber verin.'**

143. Yüce Allah, kullarına lütuf ve ihsanından helâl ve temiz olarak bağışladığı bu hayvanlardan ayrıntılı olarak söz edip şöyle buyurmaktadır: **"Sekiz eş** (yaratmıştır): **Koyundan iki,"** yani erkek ve dişi, **"keçiden de"** aynı şekilde **"iki** (eş)." Bunlar böylece dört etmektedir. Hepsi de Allah'ın helâl kıldığı şeyler arasına girmektedir ve hiçbiri diğerinden farklı değildir. Şimdi sen, bazılarını diğerlerinden ayırt ederek haram kılan ya da bazılarını kadınlara haram kılmakla birlikte erkeklere haram kılmayarak kendi kafalarından hüküm uyduran kimselere mubah kıldıklarıyla haram kıldıkları arasında fark bulunmadığı hususunda bağlayıcı ve susturucu olmak üzere şöyle sor: Allah, bu koyun ve keçi cinsinden **"erkeklerini mi yahut dişilerini mi... haram kıldı?"** Ki siz bunların hiçbirini kabul etmiyorsunuz. Yani bu iki türden sadece erkekleri haram kılmıştır da demiyorsunuz, sadece dişileri haram kılmıştır da.

O halde geriye rahimlerde bulunan ve erkek ya da dişi yahut da ne olduğu bilinmeyen yavrular kalmaktadır. Bunun hakkında da şöyle buyrulmaktadır: **"yoksa bu iki** (cins) **dişinin rahimlerinde bulunanları mı"** haram kabul ediyorsunuz? Yani erkek ile dişi arasında herhangi bir fark gözetmeksizin sadece rahimlerdeki yavruları mı haram sayıyorsunuz? Hayır, sizler bunu da söylemiyorsunuz. Bu konuda mümkün olan üç ayrı ihtimalden birini kabul etmediğinize göre hangi görüşü esas almakta ve neye göre bazı hayvanları haram kılmaktasınız? **"Eğer"** söz ve iddianızda **"doğru söyleyenler iseniz Bana, bir bilgiye dayanarak haber verin."**

Bilindiği gibi onların aklen kabul edilebilir bir görüş ileri sürmeleri, ancak bu üç ihtimalden birini kabul etmeleriyle mümkündür. Onlar ise bu üç ihtimalin hiçbirini kabul etmemektedirler. Bunun yerine kendiliklerinden uydurdukları birtakım kavramlara bağlı olarak kimi hayvanları haram kılıyorlar, kimini yalnızca kadınlara haram kılıp erkeklere kılmıyorlardı. Ya da bazı hayvanları bazı zamanlarda haram kılıyorlardı... Halbuki bunların kaynağının katıksız bir cehalet, sapkın akıllar ve bozuk görüşler olduğu kesinlikle bilinmektedir. Yine kesinlikle bilinmektedir ki Yüce Allah onların söylediklerine dair herhangi bir delil indir-

mediği gibi onların da bu konuda ellerinde herhangi bir delil/belge de yoktur. Daha sonra Yüce Allah, deve ve inek türü hakkında da benzeri şeyleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ
عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ (١٤٤) ﴾

144- **Deveden de iki, sığırdan da iki** (eş yarattı). **De ki:** '(Allah) **bu iki** (cinsin) **erkeklerini mi yahut dişilerini mi** yoksa **bu iki** (cins) **dişinin rahimlerinde bulunanları mı haram kılmış?! Yoksa Allah'ın bunu size emrettiğine bizzat şahit mi oldunuz? Hiçbir bilgiye dayanmaksızın insanları saptırmak için Allah'a iftira eden kimseden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna yol göstermez.'**

144. Yüce Allah, bu şekilde müşriklerin sözlerinin batıl ve tutarsız olduğunu açıkladıktan sonra onlara Allah'ın şeriatına uymanın dışında sorumluluğundan kurtulamayacakları ve hiçbir çıkar yol bulamayacakları bir soru sorup şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa Allah'ın bunu size emrettiğine bizzat şahit mi oldunuz?"** Yani artık geriye ileri sürebileceğiniz tek bir iddia kalmaktadır ki sizin onun doğru ve sağlıklı olduğunu ortaya koyma imkanınız yoktur. Bu iddia da şudur: "Allah, peygamberlerine vahyettiği gibi bize de vahyetti, bunu bize O emretti. Hatta Allah, bize önceki peygamberlerin davetlerine ve kitaplarda indirilenlere aykırı bir vahiy indirmiştir." Bu ise herkesin bileceği üzere apaçık bir iftiradır.

Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hiçbir bilgiye dayanmaksızın insanları saptırmak için Allah'a iftira eden kimseden daha zalim kim olabilir?" Yani Allah'a karşı yalan ve iftirada bulunmakla birlikte bir de Allah'ın kullarını herhangi bir delile, belgeye, akla ve nakle dayanmaksızın Allah yolundan saptırma maksadını güden kimseden daha zalim kim olabilir?

"Şüphesiz Allah," zulüm, haksızlık ve Allah'a iftirada bulunmaktan başka bir amacı olmayan **"zalimler topluluğuna yol göstermez."**

﴿ قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ
رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٤٥) ﴾

145- **De ki: 'Bana vahyolunanlar arasında yiyen kimse için şunlardan başka haram kılınmış bir şey bulamıyorum: Leş, akmış kan, domuz eti -ki o kesinlikle bir pisliktir- ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar. Kim mecbur kalır da** (harama) **saldırmamak ve haddi aşmamak** (kaydıyla bunlardan yerse) **şüphesiz Rabbin Ğafûr'dur, Rahîm'dir.'**

145. Yüce Allah müşrikleri, helâlleri haram kılmaları ve bunu Allah'a nispet etmeleri dolayısıyla yerip bu iddialarını çürüttükten sonra Rasûlüne, Allah'ın insanlara haram kıldığı şeyleri açıklamasını emretmektedir ki böylelikle onlar, bunların dışında kalanların helâl olduğunu bilsinler. Artık bunların Allah tarafından haram kılındığını ileri sürenler yalancıdırlar ve batıl bir iddiada bulunmaktadırlar. Çünkü haram kılmak, ancak Allah tarafından Rasûlü vasıtasıyla olur. Allah, Rasûlüne şöyle demesini emretmiştir:

"De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyen kimse için şunlardan başka haram kılınmış bir şey bulamıyorum:" Yani yeme dışında başka bir suretle yararlanılması haram olanlar bir tarafa, sadece yenmesi haram kılınanlar şunlardır: **"Leş,"** yani dine uygun kesim yolu dışında ölmüş hayvandır. Böyle bir hayvanın yenilmesi helâl değildir. Nitekim Allah bir yerde de **"Leş, kan, domuz eti... size haram kılındı."** (el-Maide, 5/3) buyurmaktadır. **"Akmış kan,"** yani kesilen hayvandan kesimi esnasında çıkan kandır. Bu, bedende hapsolması zarara yol açan kandır ki bu kan dışarı çıktı mı artık etin yenilmesi dolayısıyla (kanın kalması halinde) söz konusu olacak zarar ortadan kalkmış olur. Bu lafzın mefhumundan anlaşıldığına göre, kesimden sonra ette ve damarlarda kalan kan, helâl ve temizdir. **"domuz eti -ki o kesinlikle bir pisliktir-"** yani bu üç şey de birer pisliktir, murdardır, necistir, zararlıdır. Allah bunları, size lütuf olmak üzere ve pisliklerden sizi uzak tutmak için haram kılmıştır.

"Ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar." Yani eğer kesilen hayvan Allah'tan başkası için -putlara yahut müşriklerin tapın-

dıkları ilahlara- kesilecek olursa işte bu, Yüce Allah'a itaatın dışına çıkıp günah işlemek demek olan "fısk" kapsamına dahildir.

Bununla birlikte **"Kim mecbur kalır da,"** yani haram kılınan şeyleri yemeye kim mecbur kalırsa, yanında yiyecek bir şey olmaması, bu nedenle de telef olmaktan korkması nedeniyle bunlardan bir miktar yemek mecburiyetinde olursa **"(harama) saldırmamak,"** yani zorunluluk olmadığı halde onu yeme isteğinde olmaksızın **"ve haddi aşmamak,"** ihtiyacından fazla yemek suretiyle sınırı aşmaksızın bunlardan yerse **"şüphesiz Rabbin Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Yani böyle bir durumda olan kimseye müsamaha göstermiştir.

Alimler *-Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* bu âyet hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Zira bu ayette haramların, sadece sözü edilen dört hususutan ibaret olduğu ifade edilmektedir. Halbuki yırtıcı hayvanlar ve uçan kuşların pençeli olanları gibi bu âyette sözü edilmemiş olan başka haramlar da vardır. Bu konuda kimi alimler şöyle demektedir: Bu âyet, burada sözü edilenlerden başka şeylerin de haram kılındığını ifade eden ayetlerden önce inmiştir. Bu yüzden bu âyette, sadece onda sözü edilenlerin haram kılınması, daha sonra haram kılınan şeylere aykırı değildir. Çünkü o zamanda, kendisine vahyolunanlar arasında, daha sonra haram kılınanların haram olduğuna dair bir hüküm bulunmuyordu.

Bir grup alim de şöyle diyor: Bu âyet, haram kılınan diğer şeyleri de kapsamaktadır. Bunların kimisini açık ifadelerle kapsarken diğerleri de manadan ve illetin/sebebin genelliğinden anlaşılmaktadır. Zira Yüce Allah'ın leşin, kanın ve domuz etinin -ya da sadece domuz etinin- haram kılınış illetiyle ilgili olarak zikrettiği **"ki o kesinlikle bir pisliktir."** ifadesi, haram kılınan her şeyi kapsayan bir niteliktir. Çünkü haram kılınanların tümü pisliktir, murdardır. Hepsi de Allah'ın, kullarına -onları korumak, pis ve murdar olan şeyleri kullanmaktan uzak tutmak için- haram kıldığı tiksinti veren pis ve murdar şeylere dahildir. Haram kılınan bu "pislik" ile ilgili ayrıntılı açıklamalar da sünnetten öğrenilir. Çünkü sünnet, Kur'an'ı açıklar ve onun maksadının ne olduğunu beyan eder.

Yüce Allah yenilecek şeylerden ancak sözü edilenleri haram kılmış olduğuna ve haram kılmanın kaynağının da ancak Allah'ın şeriatı olduğuna göre bu, Allah'ın kendilerine rızık olarak ihsan etmiş olduğu şeyleri haram kılan müşriklerin Allah'a iftira ettiklerini ve Allah'a, söylemediği şeyleri nispet ettiklerini ortaya koymaktadır.

Âyet-i kerimede eğer Yüce Allah domuzu özellikle beyan etmemiş olsaydı şöyle güçlü bir ihtimal söz konusu olabilirdi: Bu ifadeler, daha önce sözü edilen müşriklerin Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılmaları ve bu konuda nefislerinin kendilerine güzel göstermiş olduğu birtakım iddialarda bulunmalarının çürütülmesi sadedindedir. Onların haram kıldıkları şeyler ise özellikle zikri geçen dört tür ehlî hayvan hakkındadır. Bunlarla ilgili olarak âyet-i kerimede haram kılınanlar ise sadece leş ve Allah'tan başkası adına kesilenlerdir. Bunun dışında kalanlar ise helâldir. Burada domuzun söz konusu edilişi bu ihtimale göre şu olabilir: Bazı cahiller domuzu da dört tür ehlî hayvan arasına sokabilir ve onu davar türlerinden bir tür olarak kabul edebilirler. Nitekim hıristiyanların cahilleri ve benzerleri böyle bir vehme kapılabilirler. Zira onlar diğer davarları besledikleri gibi domuz da beslemekte, onları helâl kabul etmekte ve domuzlarla diğer davarlar arasında bir fark görmemektedirler.

﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾ ﴾

146- Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan ya da kemiğe karışanlar hariç. Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz doğru söyleyenleriz.

146. Tüm bu şeylerin bu ümmete haram kılınması, ümmetin pisliklerden uzak tutulması ve korunması kabilindendir. Kitap ehline haram kılınan şeylerin bir kısmı esasen hoş ve temizdir. Ancak onlara ceza olarak haram kılınmıştır. Bu bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yahudilere"** deve ve benzeri **"bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık."** Bunların bütün iç yağları da haram kılınmamıştı. Sadece kuyruk tarafındaki yağlar ile işkembe üzerindeki perde şeklindeki iç yağı haram kılınmıştı. Bu yüzden Yüce Allah, helâl olan iç yağları istisna ederek şöyle buyurmaktadır: **"Ancak sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan ya da kemiğe karışanlar hariç."**

Yahudiler için söz konusu olan bu haram kılmanın sebebi, **"onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık"** ifadesiyle açıklanmaktadır. Yani Allah'ın haklarıyla kullarının hakları hususunda zulüm ve haksızlık etmeleri dolayısıyla bu gibi şeyleri onlara ceza olmak üzere haram kılmıştır.

"Şüphesiz Biz doğru söyleyenleriz." Ne söylersek, ne yaparsak ve neye hükmedersek doğrudur. Sözü Allah'tan daha doğru olan kimdir? Kesin kanaate sahip olan bir toplum için hükmü Allah'tan daha güzel kim olabilir?

﴿ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴾

147- Seni yalanlayacak olurlarsa de ki: 'Rabbiniz, geniş rahmet sahibidir. (Ama) O'nun azabı günahkârlar topluluğundan geri çevirilemez.'

147. Yani eğer müşrikler seni yalanlayacak olurlarsa sen yine teşvikle ve korkutmayla onları davet etmeye devam et ve onlara şunu haber ver: **"Rabbiniz, geniş rahmet sahibidir."** Yani rahmeti bütün mahlukatı kuşatan, genel ve kapsamlı bir rahmettir. O halde siz de sebeplerini yerine getirerek O'nun rahmetine koşun. Bu sebeplerin başı, temeli ve ana maddesi ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerini tasdik etmektir.

"O'nun azabı," suçları ve günahları çoğalıp duran **"günahkârlar topluluğundan geri çevrilemez."** O halde sizler de Allah'ın azabına götüren günahlardan sakının. Bunların başı ve en büyüğü ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlamaktır.

﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَٰلِكَ
كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن
تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ (١٤٨) قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ
أَجْمَعِينَ (١٤٩) ﴾

148- Şirk koşanlar, 'Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da ortak koşmazdık ve hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' diyeceklerdir. Onlardan öncekiler de azabımızı tadıncaya kadar işte böyle yalanladılar. De ki: 'Yanınızda çıkartıp bize gösterebileceğiniz

herhangi bir bilgi var mı? Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve yine siz yalnızca yalan söylüyorsunuz.'

149- De ki: 'Öyle ise tam ve kesin delil, Allah'ındır. Eğer O, dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi.'

148. Bu buyruklarla Yüce Allah bizlere müşriklerin, şirklerine ve Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılmalarına kaza ve kaderi delil göstereceklerini, kendilerine yönelebilecek kınamaları bertaraf etmek maksadıyla Allah'ın hayır olsun şer olsun her şeyi kuşatan meşietini buna delil göstereceklerini haber vermektedir. Nitekim Allah'ın, onların söyleyeceklerini haber verdiği bu sözleri -şu âyet-i kerimede de belirtildiği gibi- gerçekten de söylemişlerdir: **"Şirk koşanlar dediler ki: 'Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye ibadet etmezdik...'"** (en-Nahl, 16/35)

Yüce Allah bu buyruklarıyla bunun, yalanlayan ümmetlerin gösteregeldikleri bir bahane olduğunu ve onların peygamberlerin çağrısına karşı çıkarak bunu delil getirdiklerini haber vermektedir. Ancak böyle bir delil getirmenin onlara hiçbir faydası olmaz. Onlar hep böyle yapageldiler. Nihâyet Allah da onları helak etti ve azabını tattırdı. Bu, delillendirmeleri sağlıklı olsaydı elbette onlara gelecek azabı ve cezayı uzaklaştırırdı. Ve hiç şüphesiz Allah da onları azaba uğratmazdı. Çünkü O'nun azabı ancak hak edeni bulur. Böylelikle bu delillerinin, tutarsız ve itibara alınmayacak bir husus olduğu birkaç yönden ortaya çıkmaktadır:

1. Öncelikle Yüce Allah'ın sözünü ettiği şekilde eğer getirdikleri delil sağlıklı ve doğru olsaydı cezaya çarptırılmazlardı.

2. Diğer taraftan bir delilin mutlaka bilgiye ve belgeye dayalı olması gerekir. Eğer hak namına hiçbir şey ifade etmeyen kuru zan ve tahmine dayalı ise elbetteki getirilen delil batıldır. Bu yüzden Yüce Allah, **"De ki: Yanınızda çıkartıp bize gösterebileceğiniz herhangi bir bilgi var mı?"** buyurmaktadır. Eğer onların bir bilgileri olsaydı -azılı hasım olduklarından dolayı- hiç şüphesiz onu ortaya çıkarırlardı. Bu, bilgiyi ortaya koymadıklarına göre bu konuda herhangi bir bilgileri olmadığı ortaya çıkmaktadır. **"Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve yine siz yalnızca yalan söylüyorsunuz."** Kim delilini zan ve tahmine dayandıracak olursa hiç şüphesiz o da batıl bir iddia peşindedir ve hüsrandadır. Bir de bu iddiasını haksızlık, inat, kötülük ve fesada dayandırıyorsa durumu ne olur?

149. Kaza ve kaderi lehlerine delil olarak gösterenlerin bu delillendirmelerinin tutarsız ve yanlış olduğunu ortaya koyan hususlardan biri de şudur:

3. Bir kimsenin ileri sürecek bir mazeretinin bulunmasına imkân bırakmayan tam ve kesin delil, Allah'ındır. Öyle ki bütün peygamberler, rasûller, ilâhî kitaplar, peygamberlerin mirası, sağlıklı akıllar, istikamet üzere yürüyen fıtratlar, dosdoğru ahlaklar, Allah'ın bu kesin delilini ittifakla kabul etmektedir. Böylelikle bu kesin delile muhalefet eden her şeyin batıl olduğu da ortaya çıkmaktadır. Çünkü hakkın zıddı, ancak batıl olabilir.

4. Yüce Allah her bir insana kudret ve irade vermiştir ki o, bununla mükellef olduğu şeyleri yapabilme imkânını bulur. Yüce Allah, hiçbir kimseye yapmaya güç yetiremeyeceği şeyleri farz kılmadığı gibi terk etme imkânı bulamadığı şeyleri de haram kılmış değildir. Artık bundan sonra kaza ve kaderi delil göstermek, katıksız bir zulüm ve sırf bir inattır.

5. Yüce Allah kulları yaptıkları işlere mecbur tutmaz. Onlar bu işleri kendi tercihlerine bağlı olarak yaparlar. İsterlerse o işi yaparlar, istemezlerse ondan uzak dururlar. Bu, gözle görülen açık bir husustur ve bile bile yanlış iddialarda bulunup somut gerçekleri inkâr eden kimseler dışında bunu kimse inkâr etmez. Çünkü herkes tercihle yapılan hareket ile zorunlu/mecburi olarak yapılan hareketi birbirinden ayırabilir. Hepsi de Allah'ın meşieti kapsamında ve O'nun iradesi altındadır ama bu da böyledir.

6. Diğer taraftan işledikleri masiyetlere, kaza ve kaderi delil gösterenler bu konuda çelişki içindedirler. Çünkü onlar bu iddiaları doğrultusunda hareket etmezler. Aksine bir kimse onlara kötülük yapacak olsa -mesela onları dövse, mallarını alsa veya buna benzer bir zarar verse- buna da kaza ve kaderi delil gösterse hiçbir şekilde kendileri böyle bir mazereti kabul etmezler. Yapılan bu kötülükten dolayı alabildiğine kızar ve öfkelenirler. Hayret doğrusu! Nasıl olur da Allah'a isyana ve O'nu gazaplandıran şeylere kaza ve kaderi delil gösterirler de herhangi bir kimsenin, kendilerini kızdıracak türden yaptıkları işlere aynı şekilde kaza ve kaderi delil göstermesine razı olmazlar!

7. Onların kaza ve kaderi delil göstermeleri asıl maksatları değildir. Bunun delil olmayacağını da bilirler. Bu delillendirmeden maksatları hakkı reddetmektir. Onlar hakkı, kendilerine haksızca hücum eden kişi gibi görürler. Bu sebeple de hakkı başlarından savmaya çalışırlar. Yanlış olduğunu bilseler de hatırlarına gelen isabetli isabetsiz her türlü sözü söyleyerek bunu gerçekleştirmeye gayret ederler.

﴿ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا فَإِن شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا
تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴾

150- De ki: 'Haydi, Allah'ın bunu haram kıldığına dair şahitlik edecek şahitlerinizi getirin.' Eğer şahitlik ederlerse sen onlarla beraber şahitlik etme. Âyetlerimizi yalanlayanların, âhirete iman etmeyenlerin ve Rablerine (başkalarını) **denk tutanların hevâlarına uyma.**

150. Yani Allah'ın helâl kıldığını haram kılan ve bu haram kılmayı da Allah'a nispet eden kimselere de ki: **"Haydi, Allah'ın bunu haram kıldığına dair şahitlik edecek şahitlerinizi getirin."** Onlara böyle bir söz söylenecek olursa onlar şu iki şık arasında kalırlar: Ya buna şahitlik edebilecek herhangi bir kimseyi getiremeyeceklerdir -ki o takdirde iddiaları boş çıkacak, şahidi ve delili olmayan bir iddia haline gelecektir- ya da bu konuda lehlerine şahitlik edecek birilerini getireceklerdir. Ancak böyle bir şeye oldukça yalancı ve iftiracı, şahitliği makbul olmayan kimselerden başkasının şahitlik etmesine imkân yoktur. Zira böyle bir şeye adalet sahibi dürüst kimselerin şahitlik etmesi mümkün değildir. Bundan dolayı Yüce Allah, peygamberine ve ona tâbi olanlara bu hususta şahitliği yasaklamaktadır: **"Eğer şahitlik ederlerse sen onlarla beraber şahitlik etme."**

"Âyetlerimizi yalanlayanların, âhirete iman etmeyenlerin ve Rablerine (başkalarını) **denk tutanların,"** yani ortak koştukları putları ve diğerlerini O'na eşit tutanların **"hevâlarına uyma."** Onlar âhireti inkâr eden, Allah'ı tevhid etmeyen kimseler olduklarından dolayı hevaları da akidelerine uygun olup şirkle hakkı yalanlamak arasında gidip gelir. Yüce Allah'ın yarattıklarının en hayırlısına bu nitelikteki bir hevâ ve hevese uymasını yasaklaması ve bu gibi kimselerle birlikte aynı şeye şahitlik etmesini men etmesi gâyet uygun düşmektedir. Böylece şu gerçek de ortaya çıkmaktadır: Onların Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılmaları bu gibi sapık heva ve heveslerden kaynaklanmaktadır.

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُم مِّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ
مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ

وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ لَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۖ وَإِذَا قُلۡتُمۡ فَٱعۡدِلُواْ وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰۖ
وَبِعَهۡدِ ٱللَّهِ أَوۡفُواْۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

151- De ki: 'Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, yoksulluk endişesinden dolayı çocuklarınızı öldürmeyin. Çünkü sizin de, onların da rızkını Biz veririz. Ahlaksızlığın açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. Haklı (bir gerekçe) **olmadıkça Allah'ın,** (öldürülmesini) **haram kıldığı birini öldürmeyin. İşte akledesiniz diye O, size bunları emretmiştir.**

152- Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar en güzel olandan başka bir şekilde yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tastamam yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Söz söylediğiniz vakit -akrabanız dahi olsa- adaletli olun. Allah'ın ahdini de yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye O, size bunları emretmiştir.

151. Yüce Allah, peygamberine hitaben şöyle buyuruyor: Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılan kimselere **"de ki: Gelin, Rabbinizin size"** herkesi kapsayacak şekilde -umumi olarak ve yiyecek, içecek, söz, davranış türünden bütün haramları da ihtiva edecek şekilde- **"neleri haram kıldığını okuyayım: O'na"** az veya çok **"hiçbir şeyi ortak koşmayın."** Şirkin gerçek mahiyeti Allah'ın yarattığı bir varlığa Allah'a ibadet eder gibi ibadet etmek veya Allah'ı tazim eder gibi tazimde bulunmak ya da rububiyetin ve uluhiyetin bazı özelliklerinin o varlıkta bulunduğunu kabul etmektir. Kul, şirki tamamıyla terk edecek olursa bütün hallerinde Allah'a ihlasla yönelen muvahhid bir kişi olur. İşte bu, Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. O'na ibadet edilmeli ve O'na hiçbir şey ortak koşulmamalıdır.

Daha sonra Yüce Allah kendi hakkından sonra en önemli hakkı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Ana-babaya iyilik edin."** Güzel ve iyi sözler söylemek, güzel davranışlarda bulunmak gibi anne-babaya yarar sağlayan yahut onları sevindiren her türlü söz ve davranış, onlara iyilik demektir. İyiliğin olduğu yerde onlara karşı gelmek ve kötülük etmek ise söz konusu olamaz.

Zulümle dolu ve katı cahiliye döneminde olduğu gibi **"yoksulluk,"** fakirlik ve rızıklarını karşılayamama **"endişesinden dolayı"** erkek veya kız **"çocuklarınızı**

öldürmeyin." Çocuklarını böyle bir durumda öldürmeleri yasak olduğuna göre bir gerekçe olmaksızın onları öldürmelerinin ya da başkalarının çocuklarını öldürmelerinin yasak olması daha önceliklidir. **"Çünkü sizin de, onların da rızkını Biz veririz."** Biz herkesin rızkını üstlenmişizdir. Çocuklarınızı rızıklandıran sizler değilsiniz. Hatta bizzat kendi rızkını dahi siz karşılamıyorsunuz. Bu nedenle onlardan dolayı sizin için rızık darlığı söz konusu olmaz.

"Ahlaksızlığın" (Burada sözü edilen ahlaksızlık (الفواحش) oldukça çirkin olan büyük günahlar anlamındadır.) **"açığına da, gizlisine de yaklaşmayın."** Yani bunların görünenine de, görünmeyenine de yaklaşmayın. Ya da bunlardan zahirle ilgili olanlarına da, kalp ve batınla ilgili olanlarına da yaklaşmayın. Ahlaksızlığa yaklaşmanın yasak kılınması, sadece bunların işlenmelerinin yasaklanmasından daha vurgulu ve dikkat çekicidir. Çünkü yaklaşmanın yasaklanışı, onlara hazırlık olan işlerin ve onlara ulaştıran yolların da yasaklanmasını kapsar.

"Allah'ın, (öldürülmesini) **haram kıldığı birini öldürmeyin."** Bu, erkek-kadın, küçük-büyük, iyi-kötü her müslüman ile Müslümanlarla arasında ahit/antlaşma olan kafir kişidir. **"Haklı** (bir gerekçe) **olmadıkça,"** muhsan kimsenin zina etmesi, cana karşılık can, dinini terk ederek İslâm cemaatinden ayrılan kimseler gibi öldürülmesi haklı bir gerekçeye dayanan kimseler bundan müstesnadır.

"İşte akledesiniz diye Allah size bunları," sözü geçen hususları **"emretti."** Böylelikle Allah'ın bu emrini akledip belleyesiniz, sonra da gereğine riâyet edesiniz ve uygulayasınız.

152. "Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar," yani yetim ergenlik yaşına gelip reşid oluncaya, malı nasıl kullanacağını bilinceye kadar **"en güzel olandan başka"** malını yemek, kendi çıkarınıza olacak şekilde malî muamelede bulunmak ya da sebepsiz yere malını almak gibi **"bir şekilde yaklaşmayın."** Mallarını ıslah edecek ve onlardan yararlanmalarını sağlayacak halden başkasıyla mallarına yaklaşmayın. Bu da yetimlere zarar verecek ya da zarar veya fayda sağlamayacak şekilde onların mallarında tasarrufta bulunmanın caiz olmadığına delildir. Yetim ergenlik yaşına varıp rüşdüne erecek olursa o zaman malı kendisine verilir, o da uygun gördüğü şekilde malında tasarrufta bulunur. Bu, yetimin reşit olmadan önce hacr altında (kısıtlı) bulunduğuna, velisinin onun malında en uygun şekilde tasarruf edeceğine ve bu harcın da reşitliğe ulaşmakla sona ereceğine delildir.

"Ölçüyü ve tartıyı adaletle tastamam yapın." Adil bir şekilde ve eksiksiz yapın. Bu hususta gayretinizi ortaya koyduğunuz takdirde hiç şüphesiz **"Biz kim-**

seye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz." Ona yüklediğimiz, ancak takati/güç yetirebileceği kadarıdır. Her kim ölçü ve tartıyı tam ve eksiksiz yapmak için gayret gösterir de bilgisi dahilinde olmadan ve ihmal de etmeden herhangi bir kusur işlerse şüphesiz ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

Usûl bilginleri bu ve benzeri âyetleri, Yüce Allah'ın hiç kimseyi güç yetiremeyeceği şeylerle mükellef kılmadığına, emrolunduğu hususlarda Allah'tan korkup elinden geleni yapan kimse için de gücünün dışında kalan hususlarda herhangi bir vebal söz konusu olmadığına delil göstermişlerdir.

"Söz söylediğiniz vakit," insanlar arasında hüküm verirken, haklıyı haksızdan ayırırken, birtakım görüş ve hallerle ilgili konuşurken bir şey söyleyecek olursanız **"akrabanız dahi olsa adaletli olun."** Söylediğiniz sözlerde sevdiğiniz ve sevmediğiniz herkes hakkında doğruyu ve insafı göz önünde bulundurun, adalete riâyet edin. Açıklanması gereken şeyleri gizlemeyin. Çünkü sevilmeyen birinin aleyhinde söz söylemek yahut onun sözünü eleştirmek suretiyle haktan uzaklaşmak, haram kılınmış zulüm çeşitleri arasında yer alır. Hatta alim bir kimse bid'at ehlinin görüşleri aleyhinde konuşursa ona düşen, her hak sahibine hakkını vermektir. Bu bid'at görüşlerdeki hakkı ve batılı açıklamak, onların hakka olan yakınlık ve uzaklıklarını nazar-ı itibara almak bir görevdir. Fukahanın naklettiklerine göre hakimin bakarken ve konuşurken bile hasımlar arasında adaleti gözetmesi gerekir.

"Allah'ın ahdini yerine de getirin." Bu, kulların Allah'a haklarını yerine getirmeye ve bunlara tastamam riâyet etmeye dair verdikleri sözü de, diğer insanlar arasında meydana gelen sözleşmeleri de kapsar. Bunların hepsine tamamıyla riâyet etmek gerekir. Bu ahitlerin bozulması ve ihlal edilmesi haramdır.

"İşte" açıklamış olduğu bu hükümleri **"düşünüp öğüt alasınız"** ve Allah'ın size vermiş olduğu bu emirleri hakkıyla yerine getirip bunlardaki hikmetleri ve hükümleri öğrenesiniz **"diye O, size bunları"** zikri geçen bu hükümleri **"emretmiştir."**

﴿ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ
ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ﴾

153- Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra onlar sizi O'nun yolundan ayırırlar. İşte takvalı olasınız diye O size bunları emretmiştir.

153. Yüce Allah pek büyük emirleri ve oldukça önemli şer'î hükümleri beyan ettikten sonra, hem bunlara hem de bunlardan daha kapsamlı ve genel olan bir hususa işaret ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki bu, Benim dosdoğru yolumdur."** Yani bu hükümler ve Allah'ın, Kitabında açıklayıp kullarına beyan ettiği benzeri hükümler, Allah'ın hem O'na hem de O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran kısa, kolay ve son derece dengeli yoludur.

"O halde ona uyun" ki kurtuluşa ve felaha nail olasınız, umduklarınızı elde edip sevinçlere gark olasınız. Bu yola muhalif olan **"başka yollara uymayın, sonra onlar sizi O'nun yolundan ayırırlar."** Bu yoldan sizleri saptırır, sağa sola dağıtırlar. Siz Sırat-ı Müstakîmden (dosdoğru yoldan) sapacak olursanız geriye önünüzde cehenneme ulaştıran yollardan başkası kalmaz.

"İşte takvalı olasınız diye O size bunları emretmiştir." Eğer sizler Allah'ın açıkladıklarını ilmen ve amelen yerine getirecek olursanız takva sahiplerinden, Allah'ın kurtuluşa eren kullarından olursunuz.

Yüce Allah bu ayette dosdoğru olan yolu tekil olarak zikredip kendisine izafe etmiştir. Çünkü bu O'na ulaştıran tek ve yegane yoldur. Bu yolu izlemek isteyen izleyicilere yardımcı olacak olan da Allah'tır.

﴿ ثُمَّ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لَّعَلَّهُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ ﴾

154- Sonra Biz, güzelce uygulayanlara tamamlamak, her şeyi ayrı ayrı açıklamak, bir hidâyet ve bir rahmet olmak üzere Musa'ya Kitabı verdik ki onlar Rablerine kavuşacaklarına iman etsinler.

154. "Sonra" bu edat burada zaman itibarıyla bir sıralamayı ifade etmek kastıyla kullanılmamıştır. Çünkü Musa *aleyhisselam*'ın çağı Allah Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu Kitabı insanlara okumasından daha öncedir. Bundan maksat, verilen haberde bir sıralamadır. İşte Yüce Allah şöyle haber vermektedir: **"Musa'ya Kitabı,"** yani Tevrat'ı, Musa'nın ümmeti içinden **"güzelce uygulayanlara"** nimetini **"tamamlamak,"** ihsanını da kemale erdirmek üzere verdik. Çünkü Yüce Allah, onlardan ihsan eden kimselere sayılamayacak kadar nimetler vermiştir. Bu nimetlerden biri ve bunların tamamlayıcı unsuru da Tevrat'ın onlara indirilmesidir. Böylelikle Allah'ın, üzerlerindeki nimeti tamamlanmış, onların da bu nimetin şükrünü eda etmeleri gerekmiş oluyordu.

"Her şeyi," açıklanmasına ihtiyaç duydukları helâl, haram, emir, yasak, akaid vb. bütün hususları **"ayrı ayrı açıklamak,"** itikadî meselelerde ve fer'î hususlarda onları hayra ileten ve onlara kötülükleri açıklayan **"bir hidâyet ve"** kendisi vasıtasıyla mutluluğu, rahmeti ve pek çok hayrı elde edebilecekleri **"bir rahmet olmak üzere… verdik ki onlar,"** üzerlerine Kitabı ve açıklayıcı belgeleri indirmemiz sebebiyle **"Rablerine kavuşacaklarına iman etsinler."** Çünkü bu Kitap, öldükten sonra dirilişe, amellerin karşılıklarının görüleceğine ve Rablerine kavuşacaklarına iman etmelerini ve bunun için hazırlanmalarını gerektirecek kat'i delilleri içeren bir kitaptı.

﴿ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ مُبَارَكٞ فَٱتَّبِعُوهُ وَٱتَّقُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ أَن تَقُولُوٓاْ إِنَّمَآ أُنزِلَ
ٱلۡكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيۡنِ مِن قَبۡلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمۡ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوۡ تَقُولُواْ لَوۡ أَنَّآ أُنزِلَ
عَلَيۡنَا ٱلۡكِتَٰبُ لَكُنَّآ أَهۡدَىٰ مِنۡهُمۡۚ فَقَدۡ جَآءَكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞۚ فَمَنۡ
أَظۡلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَصَدَفَ عَنۡهَاۗ سَنَجۡزِي ٱلَّذِينَ يَصۡدِفُونَ عَنۡ ءَايَٰتِنَا سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِ
بِمَا كَانُواْ يَصۡدِفُونَ ﴿١٥٧﴾ ﴾

155- İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir Kitaptır. Öyleyse ona uyun ve korkup sakının ki merhamet olunasınız.

156- 'Kitap yalnızca bizden önceki iki topluluğa indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik.' demeyesiniz diye.

157- Ya da 'Bize de kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk.' demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidâyet ve bir rahmet gelmiştir. Artık Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri, bu yan çizmeleri sebebiyle çok kötü bir azapla cezalandıracağız.

155. **"İşte bu"** Kur'an-ı Azim ve Zikr-i Hakîm, **"indirdiğimiz mübarek bir Kitaptır."** Onda pek çok hayır ve pek bol ilim vardır. Sair ilimler ondan alınır, bereketler ondan çıkartılır. Ne kadar hayır varsa bu Kitap ona çağırmış, onu teşvik etmiş ve ona sevkedecek hikmet ve maslahatları da söz konusu etmiştir. Ne kadar kötülük varsa onu da yasaklamış, ondan sakındırmış, o kötülüğü işlemekten uzaklaştırıcı sebepleri ve onların vahim sonuçlarını dile getirmiştir.

"Öyleyse" emir ve yasaklarında **"ona uyun,"** dininizin esaslarını da, fer'i hükümlerini de ona dayandırın, onun üzerine bina edin **"ve"** Yüce Allah'ın herhangi bir emrine muhalefet etmekten **"korkup sakının ki"** Kitaba uyduğunuz takdirde **"merhamet olunasınız."** Gerçekten de Allah'ın rahmetine nail olmanın en büyük sebebi, ilmen ve amelen bu Kitaba uymaktır.

156. **"'Kitap yalnızca bizden önceki iki topluluğa indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik.' demeyesiniz diye,"** size de bu mübarek Kitabı indirdik. Bundan maksat sizin ileri süreceğiniz delili ve mazereti ortadan kaldırmak ve sizin "Kitap bizden önceki iki kesime yani yahudilerle hıristiyanlara indirildi." dememenizdir. **"biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik"** yani, "Sen bize bir kitap indirmedin. Bundan önce o iki kesime indirmiş olduğun kitaplardan da bizim herhangi bir bilgimiz ve malumatımız yoktu." demeyesiniz diye üzerinize öyle bir kitap indirdik ki semadan ondan daha kapsamlı, daha açık ve daha açıklayıcı bir kitap inmemiştir.

157. **"Ya da 'Bize de kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk.' demeyesiniz diye."** Yani sizler ya kendinize hidâyetin kaynağının hiç ulaşmadığını ileri sürerek mazeret bildirecektiniz ya da bunun mükemmel ve eksiksiz olmadığını söyleyerek mazeret açıklayacaktınız. İşte size indirilen bu kitap ile hidâyetin kaynağını da, mükemmel şeklini de elde etmiş bulunuyorsunuz. Zira **"İşte size Rabbinizden apaçık bir belge,"** hakkı açıklayan her şey bunun kapsamına dahildir **"bir hidâyet,"** sapıklıktan kurtarış **"ve bir rahmet,"** sizin için dininiz ve dünyanızda mutluluk kaynağı **"gelmiştir."** İşte bu, sizin onun hükümlerine bağlanmanızı ve verdiği haberlere iman etmenizi gerektirmektedir. Buna aldırış etmeyip yalanlayan kişi, hiç şüphesiz en büyük zalimdir. Nitekim devamla şöyle buyrulmuştur:

"Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden," yani onlardan uzaklaşıp yan çizenlerden **"daha zalim kim olabilir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri,"** bu yan çizmeleri ve hem kendilerini hem de başkalarını alıkoymaları sebebiyle **"çok kötü,"** kişinin hiç hoşuna gitmeyen ve ona pek ağır gelen **"bir azapla cezalandıracağız."** Bu ceza, kötü amellerine bir karşılıktır. Yoksa **"Rabbin elbette ki kullara zulmedici değildir."** (Fussilet, 41/46)

Bu âyet-i kerimeler, Kur'an ilminin ilimlerin en üstünü, en mübareği ve en kapsamlısı olduğuna, Kur'an-ı Kerim ile dosdoğru yola tam anlamıyla hidâyetin gerçekleşeceğine, onun yanında; kelamcıların tahlillerine de, filozofların düşün-

celerine de, bunların dışında kalan öncekilerin ya da sonrakilerin ilimlerine de ihtiyaç olmadığına delildir.

Bilindiği gibi Kur'an'dan önceki ilahî kitaplar yalnızca yahudi ve hıristiyan iki gruba indirilmiştir. Bu yüzden mutlak olarak "kitap ehli" denilince akla onlar gelir. Diğer kesimler -Mecusiler ya da başka gruplar- bu kapsama girmez.

Yine bu buyrukta Kur'an-ı Kerim'in indirilmesinden önce cahiliye dönemi insanlarının; çok büyük bir bilgisizlik içinde olduklarına, o dönemde ilmin kaynağına sahip olan kitap ehli nezdinde bulunanları bilmediklerine ve onların kitaplarını okumaktan gafil olduklarına da delil vardır.

﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ ﴾

158- Onlar, ille de kendilerine meleklerin gelmesini yahut Rabbinin gelmesini veya Rabbinin (kıyamete dair) **alametlerinden birisinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin alametlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez. De ki: 'Bekleyin, biz de beklemekteyiz.'**

158. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Şu zulüm ve inatları devam edip giden bu kimseler neyi bekliyorlar? **"Kendilerine"** azabın öncüleri ve âhiretin habercileri olmak üzere **"meleklerin,"** ruhlarını kabzetmek üzere **"gelmesini"** ki bu duruma gelecek olurlarsa imanın da, salih amellerin de onlara faydası olmayacaktır **"yahut Rabbinin"** kullar arasında hüküm vermek ve iyilikte bulunanları mükâfatlandırıp kötülükte bulunanları da cezalandırmak üzere **"gelmesini, yahut Rabbinin"** kıyametin yaklaştığına delil olan **"alametlerinden birisinin gelmesini mi bekliyorlar?"**

"Rabbinin" artık kıyametin kopmasının yaklaştığının ve âhiret hayatının başlamasının yakın olduğunun kendisiyle bilineceği olağanüstü **"alametlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."** Yani Allah'ın âyetlerinden herhangi biri ortaya çıkacak olursa kâfire, artık bundan sonra iman etmesinin

faydası olmayacağı gibi, iyilikte kusuru bulunan mü'minlerin de hayrını daha çok artırmaya çalışmasının bir faydası olmayacaktır. Ona sadece bundan önce sahip olduğu imanın ve bu âyetlerden herhangi birinin gelmesinden önce işlemiş olduğu hayırların faydası dokunacaktır.

Bundaki hikmet de gâyet açıktır. Çünkü iman, ancak görülmediği halde inanıldığında ve kulun kendi ihtiyarıyla/seçimiyle olduğu takdirde fayda verir. Bu âyetlerin ortaya çıkmasından sonra ise artık her şey gözle görülür. Bu durumda iman etmenin bir faydası olmaz. Çünkü bu, suda boğulmak üzere yahut yangında yanmak üzere (vb. durumda) olup da ölümü gördüğü vakit içinde bulunduğu kötü halden vazgeçen kimsenin imanı gibi zaruret halindeki mecburiyetten kaynaklanan bir imana benzer. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar Bizim azabımızı gördüklerinde 'Bir olarak Allah'a inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik.' dediler. Ama Bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir/kanunudur."** (el-Mü'min, (40/84-85)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen pek çok sahih hadiste belirtildiğine göre kıyamete dair alametlerin birinden kasıt, güneşin batıdan doğmasıdır. İnsanlar bunu görünce iman edecekler fakat imanlarının onlara faydası olmayacak. İşte o zaman tevbe kapısı kapatılmış olacak.[8] Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlara gelmesi beklenen bir tehdit olduğundan ve onlar da hem Peygamber'e hem de ona tâbi olanlara zamanla birtakım musibetlerin gelmesini beklediklerinden dolayı **"De ki: 'Bekleyin, biz de beklemekteyiz.'"** Hangimizin güven duymaya layık olduğunu bileceksiniz, buyrulmuştur.

Bu âyet-i kerimede Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin, yaratılmışların sıfatlarına benzetme söz konusu olmaksızın istiva, nüzul (inme) ve gelme gibi ihtiyarî fiillerin Yüce Allah hakkında söz konusu olduğu yönündeki görüşüne delil vardır. Kitap ve sünnette bu anlamda pek çok buyruk vardır.

Yine bu ayetten kıyamet alametlerinden birinin güneşin batıdan doğması olduğu da anlaşılmaktadır. Hikmeti sonsuz Yüce Allah'ın kanunu, imanın ancak -az önce geçtiği gibi- mecburi değil de ihtiyarî olması halinde fayda vereceği şeklindedir. İnsan, hayrı, imanıyla elde eder. İtaat, iyilik ve takva ancak kulun imana sahip olması halinde fayda verir ve artar. Kalpte iman bulunmazsa bunların hiçbirinin kişiye faydası olmaz.

8 Müslim, İman 248, 249, 250; Tirmizî, Deavât 98; *Müsned*, 4/240-241.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ ۚ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَن جَآءَ بِٱلْحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ ﴾

159- Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a aittir. Sonra da O, yaptıklarını kendilerine haber verecektir.

160- İyilikle gelene onun on misli (mükafat) **vardır. Kötülükle gelen de ancak onun misliyle cezalandırılır. Onlara zulmedilmez.**

159. Yüce Allah, burada birilerini tehdit etmektedir. Bunlar, dinlerini parça parça eden, yani onu kısım kısım ayırıp dinleri hususunda tefrikaya düşen, bunun sonucunda da yahudilik, hristiyanlık, mecusilik gibi dinden sadece kişiye hiçbir fayda sağlamayacak birtakım isimleri pay edip alanlardır. Ya da şeriatın sadece bir bölümünü alıp din kabul ettikleri ve onun benzerini ya da daha önemlisini terk ettikleri için imanları kâmil olmayan kimselerdir. Nitekim ümmeti bölen bid'at ve dalâlet ehli fırkaların durumu budur. Buna göre ayet-i kerime, dinin bir araya gelmeyi ve kaynaşmayı emrettiğine, buna karşılık din hususunda, dinin usulünde ve fer'î meselelerinde tefrikaya düşmenin yasakladığına delildir.

Devamla Yüce Allah, dinlerini parça parça edip tefrikaya düşenlerden uzak kalmasını emrederek **"Senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."** buyurmaktadır. Yani sen onlardan değilsin, onlar da senden değildir. Çünkü onlar sana muhalefet etmiş ve sana karşı inatlaşmış kimselerdir. **"Onların işi ancak Allah'a aittir."** O'na döndürülecekler dir ve O da amellerinin karşılığını onlara verecektir. **"Sonra da O, yaptıklarını kendilerine haber verecektir."**

160. Daha sonra Yüce Allah amellerine verilecek karşılığın niteliğini belirterek şöyle buyurmaktadır: Sözlü ve fiilî, gizli ve açık, Allah'ın hakkıyla ilgili veya kullarının hakkıyla ilgili herhangi bir **"iyilikle gelene bunun on misli** (mükafat) **vardır."** Bu, iyiliğe verilecek olan kat kat mükâfatın en alt sınırıdır.

"Kötülükle gelen de ancak onun misliyle cezalandırılır." Bu da Yüce Allah'ın eksiksiz adalet ve ihsanının bir neticesidir. O, zerre ağırlığı kadar bile zulmetmez. Bundan dolayı **"Onlara zulmedilmez."** buyurmuştur.

﴿ قُلْ إِنَّنِى هَدَىٰنِى رَبِّىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾

161- De ki: 'Hiç şüphesiz Rabbim, beni dosdoğru bir yola, dimdik ayakta duran bir dine, hanif olan İbrahim'in dinine iletti. O, müşriklerden değildi.'

161. Yüce Allah, peygamberine, sahip olduğu hidâyet ve izlemekte olduğu dosdoğru yolu ilan etmesini ve şunu açıklamasını emretmektedir: Onun izlemekte olduğu bu dosdoğru yol, faydalı itikadî hükümleri ve salih amelleri içeren, güzel olan her şeyi emreden ve çirkin olan her şeyi de yasaklayan bir dindir. Bütün peygamberlerin, özellikle de haniflerin önderi, vefatından sonra gönderilenlerin atası, Halilurrahman İbrahim *aleyhisselam*'ın dinidir. Bu din, dosdoğru olmayan, aksine haktan sapan yahudi, hıristiyan ve müşriklerin dinlerinden uzaklaştırıp Sırat-ı Mustakim'i gösteren hanif dindir. Bu din genel olarak böyledir. Daha sonra yüce Allah, bu dinin ibadetlerinin en şereflilerini ayrıca zikrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ ﴾

162- De ki: 'Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.'

163- 'O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben, müslümanların ilkiyim.'

162. "De ki: 'Şüphesiz benim namazım, kurbanım," Bu iki ibadet, yani namaz ve kurban özellikle zikredilmiştir. Çünkü onlar, oldukça şerefli ve faziletli ibadetlerdir. Yüce Allah'a beslenen sevgiye, dini O'na halis kılmaya, kalple, dille ve azalarla O'na yakınlaşmaya delildirler. Yine nefsin, sevdiği malı daha çok sevdiği Yüce Allah'a feda etmek demek olan kurban kesmek de O'na yakınlaşmaya en büyük delildir. O nedenle her kim namaz ve kurban ibadetinde ihlaslı hareket ederse, onun bu ihlası diğer amel ve sözlerinde de ihlaslı olmasını beraberinde getirir.

"Hayatım ve ölümüm," yani hayatımda yaptığım, Yüce Allah'ın hakkımda takdir ettiği, ölümümde de Allah'ın benim için takdir ettiği her şey **"âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.**

163. "O'nun" ibadette **"hiçbir ortağı yoktur."** Mülkte (kainata sahip ve egemen oluşunda) ve idaresinde ortağı olmadığı gibi...

Şüphesiz ki Yüce Allah'a karşı bu ihlas, benim uydurduğum/kendiliğimden ortaya attığım bir şey değildir. Aksine **"ben bununla"** kesin olarak **"emrolundum,"** bu emri yerine getirmedikçe sorumluluğundan kurtulamam **"ve ben,"** bu ümmet içinde **"müslümanların ilkiyim."**

﴿ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ ﴾

164- De ki: 'Allah her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka bir rab arar mıyım hiç? Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir. Hiçbir günahkar nefis, bir başkasının günahını yüklenmez. Nihâyet dönüşünüz ancak Rabbinizedir. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.'

164. "De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka," yaratılmışlar arasından **"bir rab arar mıyım hiç?"** Benim O'ndan başka bir rab, kainatı yöneten bir kimse kabul etmem bana yakışır mı? Halbuki Allah her şeyin Rabbidir, bütün varlıklar O'nun rububiyeti altındadır, O'nun emrine bağlıdır. O halde benim de, benden başkasının da Allah'ı rab edinmesi ve bunu hoşnutlukla kabul etmesi, diğer taraftan Yüce Allah'a muhtaç ve aciz olan, O'nun rububiyeti altında bulunan herhangi bir kimseye de bağlanmaması şarttır.

Daha sonra Yüce Allah, amellerin karşılığını hatırlatarak böyle davranmaya teşvik ederken aksi tutumdan korkutarak şöyle buyurmaktadır: **"Herkesin"** hayır ve şer kabilinden **"kazandığı yalnız kendisine aittir."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kim salih amel işlerse kendi lehine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir."** (Fussilet, 41/46)

"Hiçbir günahkar nefis, bir başkasının günahını yüklenmez." Aksine herkes kendi günah yükünü yüklenir. Eğer herhangi bir kimse, başkasının sapıklığına ve günahına sebep olmuşsa o takdirde fiilen o işi işleyenin günahından bir şey eksilmeksizin sebep olana da sebep olmanın günahı vardır.

"Nihâyet" kıyamet gününde **"dönüşünüz Ancak Rabbinizedir. O"** hayır ya da şer türünden hakkında **"ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."** ve bunların karşılığını da en mükemmel şekilde verecektir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾ ﴾

165- Sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve size verdikleriyle sizi sınamak için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, hem cezası pek çabuk olandır hem de çok bağışlayan ve pek merhamet edendir.

165. "Sizi yeryüzünün halefleri yapan" Allah, sizi yeryüzünde öncekilerden sonra gelen halefler kıldı, zira kiminiz kiminizin arkasından gelir, halefi olur. Orada bulunan her şeyi emrinize verdi ve nasıl amel edeceğinizi ortaya çıkarmak için de sizi sınadı. **"Size verdikleriyle sizi sınamak için kiminizi kiminizden derecelerle"** güç, sağlık, rızık, yaratılış ve ahlâk itibarıyla **"üstün kılan O'dur."** Bu verdikleriyle sizi sınamasının bir sonucu olarak da amellerinizin arasında farklılıklar ortaya çıkar.

"Şüphesiz Rabbin hem" kendisine isyan edip âyetlerini yalanlayanlara karşı **"cezası pek çabuk olandır hem de"** kendisine iman edip salih amel işleyen, helak edici büyük günahlardan da tevbe eden kimselere karşı **"çok bağışlayan ve pek merhamet edendir."**[9]

---

9 Bu nüshanın yazımı 25 Cumâdelahire 1345 H. Cuma günü, minnet ve ihsanı pek bol Rabbine muhtaç Ali el-Hasen el-Ali el-Berikân'ın kalemiyle gerçekleştirildi. Ben bunu müellifin kendi nüshasından istinsah ettim. Allah ona mağfiret buyursun ve buna karşılık da bol bol mükâfat ihsan etsin. Bizim yerimize ve müslümanlar adına Yüce Allah, âhiret yurdunda onu en üstün şekilde mükâfatlandırsın, rahmetiyle geniş cennetine yerleştirsin. Bizi de, onu da lütuf ve keremiyle ateş azabından muhafaza buyursun. Şüphesiz ki O, pek yakındır, duaları kabul edendir. Yüce Allah peygamberimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve bütün ashabına salat ve selam eylesin. ÂMİN.

سورة الأعراف

A'RÂF SÛRESİ

-7-

7- A'RÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 206 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ
﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile

1- Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

2- (Bu Kur'ân) **kendisiyle** (insanları) **uyarman ve mü'minlere de öğüt olması için sana indirilen bir Kitaptır. O halde ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.**

3- Rabbinizden size indirilene uyun ve O'ndan başka dostlar (edinip de onlara) **uymayın. Ne kadar az öğüt tutuyorsunuz?!**

1-2. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, Kur'an-ı Kerim'in büyüklüğünü beyan ederek şöyle buyurmaktadır: "(Bu Kur'ân)**... sana indirilen bir Kitaptır.**" Yani kulların ihtiyaç duydukları her şeyi, bütün ilâhî istekleri ve şer'i maksatları, muhkem ve geniş açıklamalarıyla birlikte içeren yüce bir kitaptır.

"O halde ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı," darlık, şüphe ve tereddüt **"olmasın."** Aksine sen o Kitabın, hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık olan Allah tarafından indirildiğini, sözün en doğrusu olduğunu, önünden de, arkasından da batılın ona erişmeyeceğini bilmelisin. Öyleyse bu Kitaba karşı için rahat olsun ve ruhun onunla huzur bulsun. O'nun emir ve yasaklarını açık açık ilan et, kınayan ve karşı çıkan hiçbir kimseden de korkma.

Bu kitap, sana **"kendisiyle"** kulları **"uyarman"** onlara öğüt vermen, hatırlatmada bulunman, inad edenlere karşı da gerekli şekilde delili ortaya koyman için **"ve mü'minlere de öğüt olması için"** indirilmiştir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Sen öğüt ver; çünkü öğüt, muhakkak mü'minlere fayda verir."** (ez-Zariyat, 51/55) Onlar bu Kitap sayesinde hem dosdoğru yolu ve bu yolun gerektirdiği açık ve gizli amelleri hem de kulun bu yolu izlemesini engelleyen hususları öğrenir ve bunlardan öğüt alırlar.

3. Daha sonra Yüce Allah, bütün kullara hitap edip dikkatlerini bu Kitaba çevirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinizden size indirilene,"** yani indirilme amacı sizin faydanız olan bu Kitaba **"uyun."** Zira bu Kitap, size terbiyenizi tamamlamak isteyen Rabbiniz tarafından indirilmiştir. Eğer O'nun size indirdiği bu Kitaba uyacak olursanız, sizin terbiyeniz kemâle erer, üzerinizdeki nimet tamamlanır, amel ve ahlakın en güzellerine, hatta en üstün olanlarına erişirsiniz.

"O'ndan başka dostlar (edinip de onlara) **uymayın."** Başkalarını dost edinerek onların hevalarına uymayın ve onlar sebebiyle hakkı terk etmeyin. **"Ne kadar az öğüt tutuyorsunuz?!"** Eğer gerçekten öğüt alıp maslahatınıza olanı bilseydiniz hiçbir zaman zararlı olanı faydalı olana, düşmanı gerçek dosta tercih etmezdiniz.

﴿ وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ۝٤ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُم
بَأْسُنَا إِلَّا أَن قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ۝٥ ﴾

4- Nice şehirleri helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin veya gündüzün uyurlarken geldi.

5- Azabımız onlara geldiğinde feryatları, 'Biz gerçekten zalimler mişiz.' demelerinden başka bir şey olmadı.

4-5. Yüce Allah, peygamberlerin getirdiklerini yalanlayan geçmiş ümmetlerin cezalandırıldıklarını hatırlatarak kulları sakındırmakta ve onlara benzememelerini isteyerek şöyle buyurmaktadır: **"Nice şehirleri helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin veya gündüzün uyurlarken,"** yani gafil oldukları bir sırada, hiç farkına varmadıkları ve helak olmayı akıllarından bile geçirmedikleri bir anda **"geldi."** Bu şiddetli azap onlara geldiğinde onu kendilerinden uzaklaştıramadılar. Daha önce kendilerinden fayda umdukları ilahlarının da onlara bir faydası olmadı. Ayrıca işledikleri zulüm ve isyanları da inkar edemediler; aksine **"Azabımız onlara geldiğinde feryatları, 'Biz gerçekten zalimler mişiz.' demelerinden başka bir şey olmadı."** Bu buyruk, Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır:

"Zalim olan nice şehirleri helâk ettik de onlardan sonra başka kavimler yarattık. Azabımızı gördüklerinde hemen hızlıca oradan kaçışıyorlardı. 'Kaçışmayın, içinde bulunduğunuz refaha ve evlerinize dönün. Çünkü siz sorguya çekileceksiniz.' (dendi). Onlar, 'Vay bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerdik.' dediler. Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryadları bu oldu." (el-Enbiya, 21/11-15)

﴿ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ۝٦ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا
غَائِبِينَ ۝٧ ﴾

6- Andolsun ki kendilerine peygamber gönderilenleri de, gönderilen peygamberleri de sorguya çekeceğiz.

7- Ve Biz onlara (yaptıklarını) **bir bilgiye dayanarak anlatacağız. Biz** (onlardan) **uzak ve habersiz değildik.**

6. Yani Allah'ın kendilerine peygamber göndermiş olduğu ümmetlere, peygamberlerine nasıl cevap ve karşılık verdiklerini soracağız. **"O gün onları çağırıp buyuracak ki: Peygamberlere ne karşılık verdiniz?"** (el-Kasas, 28/65) buyruğunda da bu durum dile getirilmektedir.

"Gönderilen peygamberleri de" Rablerinin buyruklarını tebliğ etmeleri ve ümmetlerinin kendilerine verdikleri karşılıklar hakkında **"sorguya çekeceğiz."**

7. **"Ve Biz onlara,"** bütün insanlara yaptıklarını, amellerine dair kesin **"bir bilgiye dayanarak anlatacağız. Biz"** hiçbir zaman "(onlardan) **uzak ve habersiz değildik."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah yaptıklarını bir bir saymış, onlar ise onu unutmuşlardır."** (el-Mücadele, 58/6) **"Andolsun ki sizin üstünüzde yedi kat** (gök) **yarattık. Biz yaratılmışlardan gafil değiliz."** (el-Müminûn, 23/17)

Daha sonra Yüce Allah, amellerin karşılığının verileceğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٨ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ۝٩ ﴾

8- O gün tartı haktır. Artık kimlerin tartıları ağır basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

9- Kimin de tartıları hafif gelirse işte onlar âyetlerimize zulmettikleri için kendilerini zarara uğratmış olanlardır.

8. **"O gün tartı haktır."** Yani kıyamet gününde tartı adaletle, hiçbir şekilde haksızlık ve zulüm söz konusu olmayacak şekilde yapılacaktır. **"Artık kimlerin tartıları,"** iyiliklerinin bulunduğu kefe, kötülüklerinin bulunduğu tarafa **"ağır**

basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." Yani hoşlanmayacakları şeylerden kurtulup sevdiklerini elde ederek pek büyük bir kâr ve sürekli bir mutluluğu kazanmış olacaklardır.

9. **"Kimin de tartıları hafif gelirse,"** yani kötülüklerinin ağır basması dolayısıyla kötülüklerine göre hüküm verilecek olursa **"işte onlar âyetlerimize zulmettikleri"** ve gerektiği gibi onlara riâyet etmedikleri **"için, kendilerini zarara uğratmış olanlardır."** Çünkü ebedî nimeti elden kaçırmış ve can yakıcı azaba mahkum olmuşlardır.

﴿ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Andolsun ki sizi yeryüzünde yerleştirdik ve size orada birçok geçim vasıtaları yarattık. Ne kadar az şükrediyorsunuz?!

10. Yüce Allah, kullarına ihsan etmiş olduğu mesken ve geçim nimetlerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki sizi yeryüzünde yerleştirdik,"** sizlere orada bina yapma, ekip biçme ve daha başka şekillerde ondan yararlanma imkânlarını temin ettik **"ve size orada"** gerek bitki ve ağaçlardan **elde edilen** ürünlerden, gerek yeryüzündeki madenlerden, gerekse de çeşitli sanayi ve ticaretlerden **"birçok geçim vasıtaları yarattık."** Bütün bunları yaratan ve sebeplerini emrinize sunan O'dur. Ama siz, bunca nimeti size ihsan eden ve türlü musibetleri sizden uzaklaştıran Allah'a **"ne kadar az şükrediyorsunuz?!"**

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Andolsun ki sizi yarattık. Sonra da size şekil verdik. Sonra da meleklere, 'Âdem'e secde edin.' dedik. Onlar da hemen secde ettiler. Ancak İblis hariç; o, secde edenlerden olmadı.

11. Yüce Allah, Âdemoğullarına hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki sizi"** yani aslınızı, kendisinden çıktığınız temel maddenizi, babanız Âdem'i **"yarattık. Sonra da size"** en güzel şekilde ve en güzel ölçülerle **"şekil verdik."** Ayrıca Yüce Allah, Adem'e, iç suretinin kendisiyle kemale ereceği şeyleri, yani her şeyin ismini de öğrettikten sonra şerefli meleklere ona ikram, saygı ve onun faziletini açığa çıkarmak üzere secde etmelerini emretti. Onlar da Rablerinin emirlerine uydular ve hep birlikte **"secde ettiler. Ancak İblis hariç"** O, hem Âdem'e karşı büyüklenerek, hem de kendisini beğenip böbürlenerek secde etmeyi kabul etmedi. Yüce Allah da bu tutumu dolayısıyla onu şöyle azarladı:

﴿ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Buyurdu ki: 'Ben sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan nedir?' Dedi ki: 'Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.'

12. **"Ben sana emrettiğim halde,"** ellerimle yarattığım ve bu sayede kendisini şereflendirdiğim, başkasına ait olmayan bu üstün fazilete sahip kıldığım bu zata **"seni secde etmekten alıkoyan nedir?"** Sen niçin emrime isyan ettin, niçin emrimi önemsemedin? İblis de Rabbine itiraz ederek **"dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım."** Daha sonra İblis, bu batıl iddiasına delil göstermek üzere **"Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."** dedi. Buna göre ateşten yaratılan varlık, çamurdan yaratılandan daha faziletli olmalıydı. Çünkü ateş, çamura göre daha üstündür ve daha yükseklere çıkar. Ancak bu kıyas, en bozuk ve en tutarsız kıyas şekillerinden biridir. Çünkü bu, çeşitli açılardan batıldır:

1. Evvela bu kıyasa, Allah'ın ona secde etme emrini vermesine rağmen başvurmuştur. Kıyas nassa karşı olduğu zaman batıldır. Çünkü kıyastan maksat, hakkında nas bulunmayan bir hususa ait hükmü, hakkında nas bulunan hususlara yakın ve onlara tâbi kılmaktır. Fakat nassa karşı olan ve göz önünde bulundurulması nasların ortadan kaldırılmasını gerektiren bir kıyas, en kötü, en çirkin kıyastır.

2. İblis'in **"Ben ondan daha hayırlıyım."** sözü bile tek başına o habis İblis'in ne kadar eksik/kusurlu olduğunu ortaya koymaya yeter. Çünkü o kendini beğenmek, büyüklenmek, Allah'a karşı bilgisizce söz söylemek suretiyle eksik/kusurlu olduğunu belgelemiştir. Bundan daha büyük bir kusur/eksiklik ne olabilir?

3. İblis ateşi, çamur ve topraktan üstün kabul etmekle de yalan söylemiştir. Çünkü çamurun ana maddesinde tevazu, sükun ve metanet vardır. Çeşitli cins ve türleriyle ağaçlar ve bitkiler gibi her türlü bereketin kaynağı odur. Ateşte ise hafiflik, bilinçsizce hareket ve yakıcılık özelliği vardır.

İşte bundan dolayı İblis'in başına gelenler geldi ve o üstün mertebesinden aşağıların aşağısına düştü.

﴿ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Buyurdu ki: 'Öyleyse hemen in oradan. Artık orada kibirlenmek haddin değildir. Hemen çık git; çünkü sen aşağılıklardansın.'

13. Yüce Allah da ona **'Öyleyse hemen in oradan,'** yani cennetten; **"artık orada kibirlenmek haddin değildir."** Çünkü orası iyi ve temiz olanların yurdudur. Allah'ın yarattıklarının en kötü ve en murdarına yakışmaz.

"Hemen çık git, çünkü sen aşağılıklardansın." Zelil kılınmış, küçültülmüş, hakir düşürülmüş kimselerdensin. Bu ise onun kibrine, kendini beğenmesine karşılık hakir ve zelil düşürülmekle cezalandırıldığını ortaya koymaktadır.

﴿ قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ
شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

14- 'Bana, diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.' dedi.

15- 'Haydi (öyle olsun), **sen mühlet verilmişlerdensin.' buyurdu.**

16- Dedi ki: 'Beni azgınlığa ittiğin için ben de andolsun Senin doğru yolunda otur(up onlara engel ol)**acağım.'**

17- 'Sonra andolsun önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım. Böylece onların çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın.'

14-15. Allah'ın düşmanı, hem Allah'a hem Âdem'e hem de onun soyundan gelenlere düşmanlığını ilan ettikten sonra Yüce Allah'tan, kendisine, diriliş gününe kadar süre tanınmasını, mühlet verilmesini istedi. Böylelikle Âdemoğullarından gücünün yettiği kimseleri azdırma imkânını elde etmek istedi. Yüce Allah'ın hikmeti, kimin doğru, kimin yalancı, kimin kendisine itaat eden, kimin düşmanına itaat eden olduğunu açıkça ortaya çıkarmayı ve kullarını sınamayı gerekli kıldığı için İblis'in isteğini kabul ederek **"Haydi** (öyle olsun), **sen mühlet verilmişlerdensin."** buyurdu.

16. İblis de Allah'ın rahmetinden ümidini kesince şöyle dedi: **"Beni azgınlığa ittiğin için, ben de andolsun Senin doğru yolunda oturup onlara,"** yani insanlara **"engel olacağım."** O yoldan ayrılmayacak ve bütün gücümle insanları Senin yolundan alıkoymak için, o yolu izlememeleri için gayret edeceğim.

17. "Sonra andolsun önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım." Yani bütün yönlerden, dört bir yandan, imkân bulacağım her taraftan onlara yaklaşacağım. Onlar hakkında gözettiğim maksadımı -kısmen de olsa- gerçekleştireceğim. İblis, Âdemoğullarının zayıf kimseler olduklarını, bazen onların pek çoğunun gafletin etkisi altında kalacağını bildiğinden ve onları azdırmak için bütün gücünü ortaya koymakta kararlı olduğundan haklı bir zanda bulunarak **"Böylece çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın."** dedi. Çünkü Allah'a şükretmek, O'nun dosdoğru yolunu izlemenin bir parçasıdır. O da onları o yoldan alıkoymak ve şükretmemelerini istemektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşları olsunlar diye çağırır."** (Fatır, 35/6)

Yüce Allah da şeytanın söylediklerine ve yapmaya azmettiği işe dikkatimizi çekmektedir ki biz bu konuda tedbirimizi alalım, düşmanımıza karşı hazırlığımızı yapalım, karşımıza çıkacağı yolları ve içinden geçeceği delikleri bilmek suretiyle kendimizi ona karşı koruyalım. Yüce Allah'ın üzerimizdeki bu nimeti, pek yüce ve pek büyüktür.

﴿ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا ۖ لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Buyurdu ki: 'Kınanmış ve kovulmuş olarak çık oradan! Yemin ederim ki onlardan kim sana uyarsa cehennemi sizin hepinizle dolduracağım.'

18. Yani İblis söyleyeceklerini söyledikten sonra Yüce Allah, **"kınanmış ve kovulmuş olarak,"** yani Allah'tan, Allah'ın rahmetinden, her türlü hayırdan uzaklaştırılmış ve yerilmiş olarak, -mükerrem bir şekilde değil de- hakir ve küçük düşürülmüş olarak **"çık oradan. Yemin ederim ki onlardan kim sana uyarsa cehennemi sizin hepinizle,"** senle ve sana uyanlarla **"dolduracağım."** buyurdu. Bu, Allah'ın, ateşin isyankârlara ait bir yurt olduğuna dair bir yeminidir. Burasını İblis ve ona uyan cinlerle insanlardan doldurması da kaçınılmazdır.

Daha sonra Yüce Allah, Âdem'i İblis'in kötülük ve fitnelerine karşı sakındırarak şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

19- 'Ey Adem, sen ve eşin cennette yerleşin ve ikiniz de dilediğiniz yerden yiyin. Yalnız bu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.'

19. Yani Yüce Allah, Adem'e ve onunla huzur bulsun diye ona ihsan etmiş olduğu zevcesi Havva'ya cennetten istedikleri gibi yiyebileceklerini ve diledikleri şekilde faydalanabileceklerini söyledi. Ancak onlara belli bir ağacı istisna ederek ondan yemelerini yasakladı. Bu ağacın ne ağacı olduğunu en iyi bilen Allah'tır. Onun ne ağacı olduğunu bilmemizde bizim için faydalı olacak bir taraf da yoktur. İşte Allah onlara bu ağaçtan yemelerini haram kılmıştır. Buna delil ise Yüce Allah'ın **"yoksa zalimlerden olursunuz"** buyruğudur.

Her ikisi de Yüce Allah'ın bu emrine uydular. Bu, düşmanları İblis, hile ve tuzaklarıyla kendilerine sokuluncaya kadar böyle devam etti.

﴿ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ (٢٠) وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴾

20- Derken şeytan kendilerine gizli bırakılmış avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve 'Rabbiniz size bu ağacı ancak iki melek yahut ebedî kimseler olmayasınız diye yasakladı.' dedi.

21- Ve her ikisine, 'Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim.' diye de yemin etti.

20. İblis, onlara vesvese verdi, aldattı, gerçeği onlara başka türlü gösterdi ve onu tahrif ederek **"Rabbiniz size bu ağacı ancak iki melek,"** yani siz melek türünden olmayasınız **"yahut ebedî kimselerden olmayasınız diye yasakladı, dedi"** Bir âyette de bu husus şöyle ifade edilmektedir: **"Ey Adem, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü göstereyim mi?"** (Tâhâ, 20/120)

21. İblis bu sözleriyle birlikte Allah adına da onlara şöyle yemin etti: **"Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim."** Yani ben size nasihat edenlerdenim; bu yüzden size bunları söylüyorum. İkisi de bu sözlere aldandılar, arzuları akıllarına galip geldi.

﴿ فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ (٢٢) ﴾

22- Nihâyet ikisini de aldatarak mertebelerini düşürdü. Ağaçtan tattıklarında avret yerleri kendilerine göründü ve üzerlerine cennet yapraklarından koyarak (avretlerini örtmeye) **başladılar. Rableri de onlara, 'Ben, size o ağacı yasak etmedim mi ve size «Şeytan gerçekten sizin apaçık bir düşmanınızdır.» demedim mi?' diye seslendi.**

22. "Nihâyet ikisini de aldatarak mertebelerini düşürdü." Onları günahlardan ve masiyetlerden uzak oldukları üstün mertebelerinden günah ve masiyetin pislikleriyle kirlenme seviyesine indirdi ve ikisi de o yasak ağaçtan yeme cür'etini gösterdi.

"Ağacı tattıklarında avret yerleri kendilerine göründü." Önceleri örtülüyken her ikisinin de avretleri ortaya çıktı. İşte böyle bir durumda batının takvadan sıyrılması, zahir üzerinde de etkili oldu. Böylece elbiseleri de üzerlerinden sıyrıldı ve avretleri göründü. Avretleri görününce ikisi de utandılar. Bu sefer cennet ağaçlarının yapraklarını alıp örtünmek için avret yerlerinin üstüne koymaya başladılar.

"Rableri de onlara" bu haldeyken onları azarlayarak **"'Ben size o ağacı yasak etmedim mi ve size «Şeytan gerçekten sizin apaçık bir düşmanınızdır.» diye seslendi."** Niçin yasak kılınan bir şeyi işlediniz ve düşmanınıza itaat ettiniz?

﴿ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٢٣) ﴾

23- Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen şüphe yok ki zarara uğrayanlardan oluruz.'

23. İşte o vakit Yüce Allah onlara hem tevbe etmeyi hem de tevbelerinin kabul edilmesi nimetini lütfetti. Onlar da günahlarını itiraf ettiler ve Yüce Allah'tan bağışlanma dileyerek şöyle dediler: **"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik..."** Yani biz, hakkında bizi uyarmış olduğun günahı işledik, bu günahı işlemekle de kendimize zarar verdik, hüsrana uğramaya sebep olan bir iş işledik. Eğer bu günahın izini silmek ve cezasını affetmek suretiyle **"bizi bağışlamaz,"** tevbemizi

kabul ederek ve başka günahlardan yana da esenlik vererek **"bize merhamet"** buyurmazsan hiç şüphesiz biz **"zarara uğrayanlardan oluruz."** Yüce Allah da onların bu günahlarını bağışladı: **"Adem, Rabbine karşı geldi ve şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve onu doğruya iletti."** (Taha, 20/121-122)

Bununla birlikte İblis, azgınlığını devam ettirmekte ve isyanından vazgeçmemektedir. Bu yüzden her kim günah işlediği takdirde günahını itiraf etmek, mağfiret dilemek, pişmanlık duymak, günahından vazgeçmek suretiyle Adem'e benzeyecek olursa Rabbi onu seçer ve onu doğruya iletir. Her kim de günah işleyip masiyetlerini daha da artırmak suretiyle İblis'e benzeyecek olursa hiç şüphesiz o kimse de bu tutumuyla ancak Allah'tan uzaklaşmasını artırmış olacaktır.

﴿ قَالَ ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَـٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Buyurdu ki: 'Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir zamana kadar (kalacağınız) **bir karar yeri ve geçim vardır.'**

[24. **"Kiminiz kiminize düşman olarak inin."** Yani Âdem ve zürriyetiyle İblis ve zürriyeti düşmandırlar. Bilindiği gibi düşman, düşmanına zarar vermek, ona kötülük yapmak için her türlü yolu dener, her fırsatta onu hayırdan mahrum bırakmaya çalışır. İşte bu çerçevede Âdem'in oğulları şeytana karşı uyarılmaktadırlar. Daha sonra Yüce Allah, indirilmenin nihaî yerinin yeryüzü olduğunu bildirerek **"yeryüzünde sizin için bir zamana kadar,"** yani ecellerinizin biteceği vakte kadar **"bir karar yeri,"** mesken/yerleşecek yer **"ve geçim vardır."** Ecellerinizin bitiminden sonra ise o dünyadan, kendisi için yaratılmış olduğunuz ve sizin için yaratılmış bulunan (ahiret) yurduna intikal edeceksiniz. Bu ayette şu ifade edilmektedir: Yeryüzündeki hayat süreli ve geçicidir. Yeryüzü gerçek mesken değildir, sadece bir geçiş yeridir. Orada bu ebedî yurt için azık hazırlanır; yoksa orası ebedî kalacak şekilde imar edilmez.][10]

﴿ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- 'Orada yaşayacak, orada ölecek ve yine oradan (diriltilip) **çıkarılacaksınız.' buyurdu.**

10 Bakara, 36'da benzeri geçen bu ayeti müellif burada tekrar tefsir etmemiştir. O nedenle bu ayetin tefsiri müellifin zikri geçen ayetteki açıklamalarından naklen verilmiştir.

25. Yani Yüce Allah, **Adem'i,** onun eşini ve onların soyundan gelecekleri yeryüzüne indirdikten sonra onlara yeryüzünde kalacaklarını, orada onlara bir hayat takdir etmiş olduğunu, bunun arkasından ölümün geleceğini, yeryüzünün imtihan ve sınamalarla dolu olduğunu, yeryüzünde kaldıkları süre zarfında kendilerine peygamberlerini göndereceğini, üzerlerine kitaplarını indireceğini, sonunda ölüm gelince de orada defnedileceklerini haber vermiştir. Nihâyet kabirdeki süreleri dolduktan sonra onları diriltecek, oradan, ebedî kalınacak ve gerçek yurt olan ahiret yurduna gitmek üzere çıkartacaktır.

﴿ يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Ey Ademoğulları! Size hem avret yerlerinizi örtecek bir elbise hem de süsleneceğiniz bir elbise indirdik. Takvâ elbisesine gelince, işte o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın delillerindendir, belki düşünüp öğüt alırlar.

26. Daha sonra Yüce Allah zaruri elbiseyle güzellik amacıyla giyilen elbise edinme imkânını onlara kolaylaştırmış olma lütfunu hatırlatmaktadır. Yiyecek, içecek, binek, nikah vb. nimetler de bu kabildendir. Yüce Allah bunların da hem zaruri olanlarını hem de onları tamamlayıcı ve ilave/lüks nitelikte olanlarını ihsan etmiştir. Ayrıca Yüce Allah bunların asıl maksat olmadıklarını, aksine onları kendisine ibadete ve itaate yardımcı olsun diye indirmiş olduğunu beyan etmektedir. İşte bundan dolayı, **"Takva elbisesine gelince, işte o daha hayırlıdır."** buyurmaktadır. Yani takva elbisesi maddî elbiseden daha hayırlıdır. Çünkü takva elbisesinin varlığı kulun varlığıyla birlikte devam eder gider. Eskimez ve çürümez. Ayrıca o, kalbin ve ruhun güzelliğidir.

Maddî elbise ise en fazla belli bir süre maddî avreti örter ya da kişi için bir güzellik sebebi olur. Bunun ötesinde bir faydası yoktur. Aynı şekilde böyle bir elbisenin olmadığını farzetsek maddî avreti açıkta kalır ki kişinin zaruret halinde onu açmasının bir zararı yoktur. Ancak takva elbisesi olmayacak olursa o takdirde kişinin batınî avreti de açığa çıkar ki bunun sonucunda rezil ve rüsvay olur.

"Bu, Allah'ın delillerindendir, belki öğüt alırlar." Yani zikri geçen bu elbiseler, sizin, faydanıza ve zararınıza olacak şeyleri düşünerek ve zahir elbiseyi batına kıyas ederek ders alacağınız hususlar arasındadır.

﴿ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا
لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا ۗ إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Ey Ademoğulları! Şeytan, avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyırmak suretiyle ana-babanızı (aldatıp) **cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de** (aldatıp) **fitneye düşürmesin. Çünkü o da, kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Şüphesiz Biz, şeytanları iman etmeyenlerin dostları kıldık.**

27. Yüce Allah, Ademoğullarını şeytanın babalarına yaptıklarının bir benzerini yapmasına karşı uyararak şöyle buyurmaktadır: **"Ey Ademoğulları! Şeytan... ana-babanızı** (aldatıp) **cennetten çıkardığı"** ve o yüksek yerden aşağılara inmelerine sebep olduğu **"gibi sakın sizi de"** günahları süslü göstermek, sizi isyana çağırmak, isyan arzunuzu harekete geçirmek suretiyle "(aldatıp) **fitneye düşürmesin"** ve siz de sakın ona itaat etmeyesiniz. Zira o, size de aynı şeyleri yapmak ister. Gücü yeterse sizi fitneye düşürüp azdırmak için elinden gelen hiçbir şeyi esirgemez. Ondan sakınmayı asla hatırınızdan çıkarmayın. Aranızdaki savaş dolayısıyla daima savaş elbiseleriniz üzerinizde olsun. Onun içinize sızmasına imkan verecek yerlerden hiçbir zaman gafil olmayın. **"Çünkü o da,"** sürekli olarak sizleri gözetlemekte ve hem o hem de **"kabilesi de"** cin şeytanları **"sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler."**

"Şüphesiz Biz, şeytanları iman etmeyenlerin dostları kıldık." İşte iman etmemek, insan ile şeytan arasında dostluk ve dayanışma akdini gerekli kılan bir husustur. Bununla birlikte **"iman edip yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti, ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."** (en-Nahl, 16/99-100)

﴿ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ
أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Onlar bir hâyâsızlık yapsalar, 'Biz atalarımızı böyle bulduk. Allah da bize bunu emretti.' derler. De ki: 'Allah (asla) **hâyâsızlığı emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?'**

28. Yüce Allah, günah işleyen ve bu günahı Allah'a nispet ederek bunu kendilerine Allah'ın emrettiğini ileri süren müşriklerin durumunun çirkinliğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar bir hâyâsızlık yapsalar"** ki hâyâsızlık her türlü çirkin ve hoş karşılanmayan iştir. Beytullah'ı çıplak tavaf etmeleri de bunlardan biridir. **"'Biz atalarımızı böyle bulduk,"** ki bu iddiaları doğrudur **"Allah da bize bunu emretti.' derler."** ancak bu iddiaları yalandır. Çünkü Yüce Allah bu iddialarını reddederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Allah** (asla) **hâyâsızlığı emretmez."** Yani ister müşriklerin bu yaptıkları olsun, ister başkalarınınkiler olsun, kulların hâyâsızlık işlemesini emretmesi O'nun kemaline ve hikmetine yakışmaz.

"Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?" Bundan daha büyük bir iftira olur mu?

﴿ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ
كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- De ki: 'Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na) **çevirin ve dininizi halis kılarak O'na dua edin. Sizi ilkin yarattığı gibi yine** (O'na) **döneceksiniz.'**

29. Daha sonra Yüce Allah neleri emrettiğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Rabbim adaleti emretti."** Yani O, ibadetlerde de, karşılıklı ilişkilerde de adaleti emretmiştir. Zulüm ve haksızlığı değil. **"Her secde yerinde yüzlerinizi** (O'na) **çevirin."** Yani Allah'a yöneltin; ibadetlerinizi, özellikle de namazınızı zahiren ve batınen en mükemmel şekilde eda etmek için bütün gayretinizi ortaya koyun, ibadetlerinizi her türlü eksiklikten ve ifsad edici unsurdan arındırın.

"Dininizi halis kılarak O'na dua edin." İbadetinizde O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'nun rızasını gözetin. Dua, hem istekte bulunma anlamındaki duayı hem de ibadet olan duayı kapsar. Yani sizler yapmış olduğunuz dualarınızda Yüce Allah'a kulluk ve O'nun rızasını elde etmekten başka hiçbir maksat gözetmeyin.

"Sizi ilkin yarattığı gibi yine" öldükten sonra diriltecek ve O'na **"döneceksiniz."** Çünkü sizi yoktan var etmeye kadir olanın sizi tekrar diriltmeye de gücü yeter. Hatta diriltmek, ilk defa yaratmaktan daha kolaydır.

﴿ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۗ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ
وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- O, bir gruba hidâyet vermiştir, bir gruba da dalalet hak olmuştur. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edinmişlerdir. Üstelik onlar, doğru yolda olduklarını sanırlar.

30. Sizden **"bir gruba"** Allah **"hidâyet vermiştir."** Yani onları hidâyete muvaffak kılmış, hidâyet sebeplerini onlara kolaylaştırmış, hidâyete engel olan hususları da onlardan uzaklaştırmıştır. **"Bir gruba da dalalet hak olmuştur."** İşledikleri sebebiyle ve yaptıkları azgınlıklardan ötürü haklarında sapıklık kaçınılmaz olmuştur. **"Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edinmişlerdir."** Her kim Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse apaçık bir hüsrana mahkum olur. Onlar da Rahman olan Allah'ın dostluğundan sıyrılıp şeytanı dost edinmeyi tercih edince Allah'ın yardımından alabildiğine mahrum kaldılar. Kendi hallerine bırakıldılar ve en ağır zarara uğradılar. **"Üstelik onlar, doğru yolda olduklarını sanırlar."** Çünkü onlar için gerçekler ters yüz olmuştur. Artık batılı hak, hakkı da batıl zannederler.

Bu âyet-i kerimede emir ve yasakların, hikmet ve maslahata tâbi olduğuna delil vardır. Çünkü ayette Yüce Allah'ın, akılların kabul etmeyeceği ve çirkin göreceği şeyleri emretmesinin düşünülemeyeceğini, aksine O'nun adaleti ve ihlası emrettiği bildirilmektedir.

Yine bu buyruklarda hidâyetin Allah'ın lütuf ve ihsanıyla olduğuna, sapıklığın ise Allah'ın kulu yardımsız bırakması dolayısıyla olduğuna delil vardır. Çünkü kişi, cahilliği ve zulmü sebebiyle şeytanı dost edinir ve böylelikle kendi kendisinin sapıklığa düşmesine sebep olur. Her kim sapık olduğu halde hidâyet üzere bulunduğunu zannederse onun ileri sürecek bir mazereti de kalmaz. Çünkü böyle bir kimse esasen hidâyet bulma imkânına da sahiptir, ancak zulmünden kaynaklanan bu yersiz kanaati, onu hidâyete ulaştıran yolu terk etmeye itmiştir.

﴿ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾

31- Ey Âdemoğulları! Her mescidde zinetinizi takının. Yiyin, için; israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.

31. Yüce Allah, Ademoğullarına avret yerlerini örtmek ve süslenmek maksadıyla giyinsinler diye elbise indirdiğini bildirdikten sonra **"Ey Ademoğulları, her mescidde zinetinizi takının."** buyurmaktadır. Yani farz olsun nafile olsun her namaz esnasında avretlerinizi örtün. Çünkü avretin açılması, insan bedenini çirkin ve hoş olmayan bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan örtünmesi de beden için bir zinettir. Ayetteki "zinet" kelimesinden kastın, avretin örtülmesinin yanı sıra güzel ve temiz elbise giymek anlamında olma ihtimali de vardır. Buna göre bu ayette namaz esnasında avretin örtülmesi, güzel elbiselerin giyilmesi ve bu elbisenin kirden ve pisliklerden uzak tutulması emredilmektedir.

Daha sonra Yüce Allah, **"yiyin, için"** buyurmaktadır. Yani Allah'ın size rızık olarak ihsan etmiş olduğu hoş ve temiz şeylerden yiyip için. Ancak bu hususta **"israf etmeyin."** İsraf ise ya yeterli miktardan fazlasını tüketmekle ya da bedene zarar verecek yiyecekleri aç gözlüce yemekle olur. Ya da yiyecek, içecek ve giyeceklerin haddinden fazla güzel olmaları için gayret harcamak, ihtiyaçtan fazlasını kullanmak yahut helâl sınırlarını aşarak harama düşmek suretiyle olur.

"Çünkü O, israf edenleri sevmez." İsraf etmek Allah'ı gazaplandırır, insanın bedenine ve geçimine zarar verir. Hatta bazen kişiyi, üzerine farz olan nafakaları temin edemez hale getirir.

Bu ayette yiyip içmek emredilmekte, bunların terk edilmesi ve israfa kaçılması da yasaklanmaktadır.

﴿ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

32- De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı zineti, temiz ve hoş rızıkları haram kılan da kim?' De ki: 'Bunlar, dünya hayatında iman edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlarındır.' İşte Biz âyetleri, bilen bir toplum için böylece açıklarız.

33- De ki: 'Rabbim ancak hâyâsızlıkları, bunların hem açık olanını hem de gizli olanını, günahı, haksız saldırıyı, Allah'a, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.'

32. Yüce Allah, dikkafalılık eden ve Allah'ın helal kıldığı hoş ve temiz şeyleri haram kılanların bu yaptıklarını eleştirerek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: "Allah'ın, kulları için çıkardığı zineti,"** çeşitli türleriyle elbiseleri **"temiz ve hoş rızıkları,"** her çeşit yiyeceği, içeceği, helal ve hoş rızıkları **"haram kılan da kim?"** Yani Allah'ın, kullarına ihsan ettiği bu nimetleri haram kılmaya cür'et eden de kim? Allah'ın kullara geniş kıldığı bu nimet dairesini daraltan da kim? Allah, kullarına dairesini geniş tuttuğu bu temiz ve hoş nimetleri, Zatına ibadet yolunda kullansınlar diye ihsan etmiştir ve onları, sadece mümin kullarına helal kılmıştır. Bu sebepledir ki devamla şöyle buyrulmuştur: **"De ki: Bunlar, dünya hayatında iman edenler içindir."** Yani bu nimetlerden istifade etmeleri nedeniyle onlara bir vebal yoktur. Ayetin mefhumu şuna delalet etmektedir: Allah'a iman etmeyen, aksine bu nimetleri O'na isyanda kullananlar için bu nimetler mubah değildir. Aksine onlar bu nimetlerden faydalanmaları dolayısıyla cezalandırılacaklardır. Kıyamet gününde de o nimetlerden sorguya çekileceklerdir. **"İşte Biz âyetleri, bilen bir toplum için böylece açıklarız."** ve beyan ederiz. Çünkü Allah'ın açıklamış olduğu ayetlerden ancak onlar yararlanırlar. Onların Allah'ın katından olduğunu bilirler ve onlar üzerinde düşünüp onları anlarlar.

33. Daha sonra Yüce Allah, indirdiği her şeriatte haram kıldığı şeyleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Rabbim, ancak hâyâsızlıkları,"** yani çok kötü ve iğrenç oldukları için zina, livata vb. günahları; **"bunların hem açık olanını hem de gizli olanını,"** yani gerek bedenin hareketleriyle ilgili gerekse de kibir, ucb, riya, münafıklık gibi kalbin davranışlarıyla alakalı olan **"günahı, haksız saldırıyı,"** yani hem kişiyi vebale sokan, Allah'ın hukukuyla ilgili hallerde cezalandırmayı gerektiren işleri hem de kan, mal ve namuslarında insanlara yönelik haksızlıkları... Böylelikle hem Allah'ın hakkıyla alakalı hem de kulların hakkıyla alakalı olan günahlar bunların kapsamına girmektedir.

"Allah'a, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koşmanızı," çünkü Yüce Allah, kendisine ortak koşulması konusunda delil indirmek şöyle dursun tam aksine tevhid hakkında delil/belge indirmiştir. Şirk, Allah'a ibadette, yaratılmışlardan herhangi birini ortak koşmak demektir. Bunun kapsamına riyakarlık, Allah'tan başkası adına yemin etmek gibi küçük şirkler de girebilir. **"Ve Allah'a karşı"** isimleri, sıfatları, fiilleri ve şeriatı hakkında **"bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."** Bütün bunları Yüce Allah haram kılmış, bunları işlemeyi kullarına yasaklamıştır. Bunun sebebi ise zulüm, Allah'a karşı cür'etkârlık,

Allah'ın kullarına yönelik haksızlıklar, Allah'ın din ve şeriatının değiştirilmesi gibi bunlarda bulunan özel ve genel fesatlar ve kötülüklerdir.

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Her ümmetin bir eceli vardır. O ecelleri gelince onu ne bir an geri bırakabilirler ne de ileri alabilirler.

34. Yüce Allah, Ademoğullarını yeryüzüne çıkarmış, orada yerleştirmiş ve onlara belli bir vade tespit etmiştir. Bu ümmetlerden herhangi birinin tayin edilmiş vaktinden öne geçmesi de, sonraya kalması da mümkün değildir. Genel olarak bütün ümmetler için de, bu ümmetlerin her bir ferdi için de bu böyledir.

﴿ يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ ﴾

35- Ey Ademoğulları! İçinizden âyetlerimi size anlatacak peygamberler gelince artık kim sakınır ve düzeltirse onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

36- Âyetlerimizi yalanlayanlara ve onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince, işte onlar ateşlik olanlardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.

35. Yüce Allah, Ademoğullarının ebeveynini cennetten çıkardıktan sonra dünyada Ademoğullarını, onlara peygamberler göndermekle; bu peygamberlere de kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyup Allah'ın hükümlerini beyan edecek kitaplar indirmekle imtihan etmiştir. İşte Yüce Allah, bu peygamberlerin çağrısını kabul edenlerin üstünlüklerini, onların çağrılarını kabul etmeyenlerin de zararlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Artık"** kim Allah'ın haram kıldığı şirkten, büyük ve küçük günahlardan **"sakınır,"** gizli ve açık amellerini **"düzeltirse onlar için"** başkalarının kendisinden korktukları kötülüklerden yana **"hiçbir korku yoktur ve onlar"** geçmişten dolayı **"üzülmeyeceklerdir de."** Korku ve üzüntü söz konusu olmadığına göre onlar için tam bir güvenlik, mutluluk ve ebedî kurtuluş söz konusu olacaktır.

36. "Âyetlerimizi yalanlayanlara ve onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince," yani kalplerinden iman etmeyen ve azalarıyla da onlara itaat etmeyenler **"işte onlar ateşlik olanlardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır."** O'nun âyetlerini hafife aldıkları ve bu âyetleri yalanlamayı sürdürdükleri için onlar, yakalarını bırakmayacak olan sürekli bir azaba mahkum edilerek hakir düşürüleceklerdir.

﴿ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ
إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا
عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ
فِي النَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا
هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ
أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾

37- **Allah'a karşı yalan uydurup iftira edenden yahut O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Onların kitapta** (yazılı olan) **nasipleri neyse kendilerine erişecektir. Nihâyet elçilerimiz ruhlarını almak için onlara geldikleri vakit diyecekler ki: 'Hani, Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız nerede?' Onlar da 'Bizi** (bırakıp) **kayboldular.' diyecekler ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik edeceklerdir.**

38- **Diyecek ki: 'Cin ve insanlardan sizden önce geçmiş topluluklarla birlikte siz de ateşe girin.' Her ümmet** (ateşe) **girdikçe yoldaşına lanet edecek. Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri öncekiler için, 'Rabbimiz, bizi işte bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver.' diyecekler. Buyuracak ki: 'Herkese iki kattır. Fakat siz bilmiyorsunuz.'**

39- **Öncekiler de sonrakilere, 'Sizin bize hiçbir üstünlüğünüz yoktu ki!' diyecek.** (Allah şöyle buyuracak: 'Hepiniz) **kazandıklarınıza karşılık azabı tadın.'**

37. Yani **"Allah'a"** ortak koşmak, O'nun kemal sahibi değil de eksik olduğunu söylemek ve Allah'ın söylemediği şeyleri uydurup O'na nispet etmek suretiyle **"Allah'a karşı yalan uydurup iftira edenden yahut O'nun"** hakkı açıklayan, dosdoğru yola ileten apaçık **"âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?"** Böylesinden daha zalim kimse yoktur. **"Onların kitapta** (yazılı olan) **nasipleri neyse kendilerine erişecektir."** Bunlar her ne kadar dünyalıklardan faydalansalar ve Levh-i Mahfuz'da kendilerine yazılı olan payları elde etseler de kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. Kısa bir süre faydalanacaklar, ama daha sonra uzun uzadıya azap göreceklerdir.

"Nihâyet elçilerimiz," yani ruhlarını almakla ve ecellerini bitirmekle görevli olan meleklerimiz **"ruhlarını almak için onlara geldikleri vakit"** onları azarlayarak **"diyecekler ki: 'Hani, Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız"** putlar ve taşlar **"nerede?'"** Eğer bunların size sağlayacakları bir fayda varsa ya da herhangi bir zararı önlemeleri mümkünse işte onlara muhtaç olacağınız vakit bu vakittir. Ancak onlar, **"'Bizi** (bırakıp) **kayboldular.' diyecekler."** Yani yok oldular, batıl oldukları ortaya çıktı. Onların Allah'ın azabına karşı bize en ufak bir faydaları yok. **"Ve kâfir olduklarına dair,"** hakir kılan sürekli azabı hak ettiklerini belirterek **"kendi aleyhlerine şahitlik edeceklerdir."**

38-39. Bunun üzerine melekler onlara, **"diyecek ki: 'Cin ve insanlardan sizden önce geçmiş,"** yani sizin gibi küfre sapmış ve büyüklük taslamış, bu yüzden her türlü rüsvaylığı, yok oluşu ve cehennemde ebedî kalışı hak etmiş **"sizden önce geçmiş topluluklarla siz de ateşe girin.'"** Bu azgın ümmetlerden **Her ümmet** (ateşe) **girdikçe yoldaşına lanet edecek."** Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek ve bazınız bazınıza lanet edecektir."** (el-Ankebut, 29/25)

"Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman," yani öncekileri, sonrakileri, önderleri, başkanları, taklit edenleri ve tâbi olanlarıyla birlikte bütün cehennemlikler cehennemde bir araya gelecekleri vakit **"sonrakileri,"** sonra gelenler ve önderlerine uyan kimseler **"öncekiler için,"** önderleri hakkında Yüce Allah'a, kendilerini saptırdıklarını şikâyet ederek **"'Rabbimiz, bizi işte bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver.'"** yani bizi saptırdıkları, kötü amelleri bize güzel ve süslü gösterdikleri için onlara kat kat artırılmış bir azap ver **"diyecekler."** Allah da **"buyuracak ki:"** Sizden **"herkese iki kattır."** ve azabtan belli bir pay vardır. **"Fakat siz bilmiyorsunuz."** Ancak bilinen şu ki; başkanların, sapıklığın önderlerinin azabı, onlara uyanların azabından daha ileri ve daha ağırdır. Nitekim hidâyet önderlerinin ve başkanlarının nimetleri de onlara uyanların mükâfatından daha çok/büyük olacaktır.

"Öncekileri de sonrakilerine," yani önderler, kendilerine uyan kimselere **"sizin bize hiçbir üstünlüğünüz yoktu ki!"** Yani "sapıklık ve azgınlıkta da, azabı hak ettiren sebebleri işlemede de hep ortaktık; o halde sizin bize ne üstünlüğünüz var ki?" diyeceklerdir. Allah da şöyle buyuracak: Sizden, **"herkese iki kattır"** ve hepiniz azaptan payı alacaksınız. "(Hepiniz) **kazandıklarınıza karşılık azabı tadın."** Ancak bilindiği üzere liderlerin ve dalalet önderlerinin azabı, onlara tabi olanların azabından daha feci ve ağır olacaktır. Nitekim hidayet önderlerinin ve liderlerinin mükafatı da onlara tabi olanlardan daha fazla olacaktır. Zira Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olup da Allah'ın yolundan alıyokanların Biz -çıkarageldikleri fesatlara karşılık- azaplarına azap katarız."** (en-Nahl, 16/88)

Bu âyet-i kerimeler ve benzerleri, Allah'ın âyetlerini yalanlayan bütün yalancıların, azapta ebedî kalacaklarını, amellerine, inatlarına, zulümlerine ve iftiralarına göre azap miktarları farklı olsa da aslı itibarıyla azapta ortak olacaklarını, dünya hayatında aralarındaki sevginin kıyamet gününde düşmanlığa ve karşılıklı lanetleşmeye dönüşeceğini göstermektedir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَٱسْتَكْبَرُوا۟ عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَٰبُ ٱلسَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ
ٱلْجَمَلُ فِى سَمِّ ٱلْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ
غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ ﴾

40- Âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı büyüklenenler var ya; onlar için gök kapıları açılmayacaktır ve onlar deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete de giremeyeceklerdir. Biz günahkârları işte böyle cezalandırırız.

41- Onlar için cehennemden bir döşek, üstlerinde de (ateşten) **örtüler vardır. İşte Biz, zalimleri böyle cezalandırırız.**

40. Yüce Allah, apaçık olmalarına rağmen âyetlerini yalanlayan, onlara iman etmeyen ve onlara karşı büyüklük taslayan, hükümlerine boyun eğecek yerde onları yalanlayıp yüz çeviren kimselerin görecekleri cezayı bildirmektedir. Şöyle ki bunlar, her türlü hayırdan yana ümitlerini keseceklerdir. Ölecekleri vakit ruhları Yüce Allah'a doğru yükselmek maksadıyla yukarı doğru çıkıp izin istediğinde onlara izin verilmeyecek ve ruhlarına semanın kapıları açılmayacak. Nitekim ruhları dünyadayken de Allah'a iman, O'nu tanımak ve O'nu sevmek suretiyle

yücelmemişti. İşte ölümden sonra da aynı şekilde yükselmeyecek/yücelmeyecektir. Çünkü ceza, amelin türünden olur.

Âyetin mefhumundan da şu anlaşılmaktadır: Allah'ın emrine itaat eden ve âyetlerini tasdik eden mü'minlerin ruhlarına semanın kapıları açılacak ve bunlar Yüce Allah'a yükselecektir. Allah'ın o ulvî alemde dilediği noktaya kadar ulaşacak, Rablerine yakınlık ve O'nun rızasına ermek dolayısıyla da sevineceklerdir.

Yüce Allah, cehennemlikler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlar deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremeyeceklerdir."** Yani cismi itibarıyla hayvanların en büyüklerinden olan deve, eşyanın en darlarından biri olan iğne deliğine girmedikçe insanlar cennete giremeyecektir. Bu, herhangi bir şeyin gerçekleşmesini, imkânsız olan bir şarta bağlamak kabilindendir. Yani devenin iğne deliğinden geçmesi imkânsız olduğu gibi Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin cennete girmeleri de o ölçüde imkânsızdır. Çünkü Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki, kim Allah'a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah, ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ateştir."** (el-Maide, 5/72)

Yüce Allah burada da **"Biz, günahkârları,"** yani suçları çok olan ve azgınlıkları ileri dereceye varanları **"işte böyle cezalandırırız."** buyurmaktadır.

41. "Onlara cehennemden" altlarında **"bir döşek, üstlerinde de"** onları örtecek, azaptan üzerlerine gölge yapacak **"örtüler vardır. İşte Biz,"** kendilerine zulmeden **"zalimleri böyle"** amellerine uygun bir şekilde **"cezalandırırız."** Rabbin ise kullara asla zulmedici değildir.

﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَآ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ
هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَـٰرُ ۖ وَقَالُوا۟ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ
ٱلَّذِى هَدَىٰنَا لِهَـٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ أَنْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ ۖ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلْحَقِّ ۖ وَنُودُوٓا۟ أَن تِلْكُمُ
ٱلْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

42- İman edip salih ameller işleyenlere gelince -ki Biz kimseye gücünden fazlasını yüklemeyiz- işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.

43- Biz onların kalplerinde kin türünden ne varsa söküp atarız. Altlarından da ırmaklar akar. 'Bizi bu (nimetleri kazandıracak amele) **hidayet eden Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi hidayete erdirmeseydi biz kendiliğimizden hidayeti bulamazdık. Andol-**

sun ki Rabbimizin peygamberleri hak ile gelmişlerdir.' derler. Onlara şöyle seslenilir: 'Yapmakta olduğunuz ameller sebebiyle mirasçısı kılındığınız cennet, işte budur.'

42. Yüce Allah zalim ve isyankârların cezalarını belirttikten sonra itaatkarların mükâfatlarını da söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Kalpleriyle **"iman edip"** azalarıyla **"salih ameller işleyenlere,"** böylelikle iman ile ameli, zahirî ameller ile batınî amelleri birlikte yerine getiren, farzları işleyip haramları da terk edenlere "gelince," (Burada **"salih ameller işleyenler"** buyruğu, farz ve müstehab bütün salih amelleri kuşatan umumi bir lafız olduğu ve bunların bazılarına kulun güç yetirememe ihtimali olduğu için dolayı Yüce Allah,) **"ki Biz kimseye gücünden fazlasını yüklemeyiz."** buyurmaktadır. Yani herkesi ancak gücünün yettiği ve kendisini aciz bırakmayacak miktarla mükellef tutarız. O halde her kişinin, güç yetirebildiği kadarıyla Allah'tan korkması gerekir. Birilerinin güç yetirebildiği birtakım görevlerden eğer başkaları aciz kalırsa aciz olanlardan o görevler düşer. Nitekim Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Allah hiçbir kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez." (el-Bakara, 2/186); **"Allah hiçbir kimseye verdiği (imkandan) başkasını yüklemez."** (et-Talak, 65/7); **"Dinde sizin aleyhinize bir zorluk kılmamıştır."** (el-Hac, 22/78); **"Elinizden geldiğince Allah'tan korkun."** (et-Tağabun, 64/16) O nedenle acizlik halinde farziyet söz konusu olmadığı gibi zaruretle birlikte de haramlık söz konusu değildir.

"Onlar," yani iman sahibi olma ve salih amel işleme niteliğine sahip olanlar **"cennetliklerdir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır."** Oradan başka bir yere gitmezler ve yerlerini değiştirmek de istemezler. Çünkü orada çeşit çeşit lezzetlerden ve arzuladıkları şeylerden öylelerini görecekler ki onlardan daha iyisi yoktur. İstenebilecek şeylerin en nihaî derecesi onlardır.

43. **"Biz onların kalplerinde kin türünden ne varsa söküp atacağız."** Bu da Yüce Allah'ın cennetliklere lütuf ve ihsanındandır. O, dünya hayatındayken kalplerinde bulunan kini ve birbirleriyle yarışma hırsını söküp atacak, ortadan kaldıracaktır. Böylelikle birbirini seven gerçek kardeşler, birbirine olumsuz duygu beslemeyen samimi dostlar olacaklardır. Bir yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz onların göğüslerindeki kini söküp attık, kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşılıklı otururlar."** (el-Hicr, 15/47) Allah onlara öyle bir lütuf

ve ihsanda bulunacak ki her biri mutlu olacak ve içinde bulunduğu nimetlerin daha üstünde bir nimet olmadığı kanaatine sahip olacak. Böylelikle birbirini kıskanmaktan, birbirine buğzetmekten yana emin olacaklar. Çünkü bunun sebepleri ortadan kalkmış olacak.

"Altlarından da ırmaklar akar." Yani istedikleri yerde ve istedikleri yönde ırmaklar bol bol akar. Dilerlerse saraylarının arasında, dilerlerse o yüksek köşklerde, dilerlerse o cennet bahçelerinde, dilerlerse de göz kamaştırıcı bahçelerin altında... Bu nehirler yatakları olmaksızın akacak ve faydalarının da hiçbir sınırı olmayacak.

İşte Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu nimetleri ve lütufları gördükleri vakit **"Bizi bu** (nimetleri kazandıracak amele) **hidayet eden Allah'a hamd olsun."** derler. Yani O, bize bunu lütfedip kalplerimize ilham verdi de böylece O'na iman ettik ve bu güzel yurda ulaştıran amellere yöneldik. İmanımızın ve amelimizin mükâfatını bizim için sakladı da onlar sebebiyle bizi bu yurda ulaştırdı. İşte bütün bunlar için O'na hamdolsun. En baştan beri bize lütufta bulunan, sayanların saymaktan aciz kalacağı pek çok gizli ve açık nimeti ihsan eden O cömert Rab ne yücedir! **"Eğer Allah bizi hidayete erdirmeseydi biz kendiliğimizden hidayeti bulamazdık."** Yani Yüce Allah bize hidâyetini ve peygamberlerine tâbi olmayı lütfetmemiş olsaydı kendi kendimize hidâyeti bulma imkanımız olmazdı.

"Andolsun ki Rabbimizin peygamberleri hak ile gelmişlerdir." Yani peygamberlerin haber vermiş olduğu nimetlerden yararlandıkları vakit, bu nimetlerin varlığı önceleri onlar için ilme'l-yakîn iken şimdi hakka'l-yakîn derecesine ulaşır, onlar da "Biz peygamberlerin bize va'detmiş olduğunun, kesinlikle gerçek olduğunu anladık ve bizatihi gördük. Onların bütün getirdiklerinin, hiçbir şüphe ve kapalılık içermeyen kesin hakikat olduğunu müşahade ettik." derler.

"Onlara" tebrik, lütuf, selam ve saygı olmak üzere **"şöyle seslenilir: Yapmakta olduğunuz ameller sebebiyle mirasçısı kılındığınız cennet işte budur."** Artık bu cennetin mirasçıları oldunuz ve bu cennet size kat'i olarak verilmiş oldu. Kâfirlere verilen ise ateştir. Bu cennet size yaptığınız ameller sebebiyle miras verilmiştir. Selef alimlerinden biri şöyle demiştir: Cennetlikler Allah'ın affetmesiyle ateşten kurtulacak, Allah'ın rahmetiyle cennete konulacaklardır. Cennetteki meskenlere salih amelleri vesilesiyle mirasçı olacak ve onları o amellere göre pay edeceklerdir. Bu ameller de O'nun rahmetindendir, hatta rahmetinin en üstün şeklidir.

﴿ وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا
قَالُوا۟ نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا
عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

44- Cennetlikler, cehennemliklere, 'Biz, Rabbimizin bize va'dettiğini hak bulduk, siz de Rabbinizin tehdidni gerçek buldunuz mu?' diye seslenirler. Onlar da 'Evet' derler. Bunun üzerine aralarında bir münâdi, 'Allah'ın laneti zulmedenlere olsun!' diye seslenir.

45- 'Onlar ki Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyen kimselerdi. Onlar âhireti de inkâr ederlerdi.'

44. Yüce Allah, zikredilen iki kesimin kendilerine ayrılan yere yerleşip peygamberlerin haber verdiği ve ilâhî kitapların sözünü ettiği mükâfat ve cezayı bulacaklarını beyan ettikten sonra cennet ehlinin cehennemliklere seslenerek **"'Biz, Rabbimizin bize va'dettiğini hak bulduk."** diyeceklerini bildirmektedir. Yani Rabbimiz bize iman ve salih amele karşılık cenneti va'detmişti. İşte O, bizi cennetine koydu ve biz, O'nun bize dünyadayken vereceğini va'dettiği nimetlerini gördük. **"Siz de"** küfür ve masiyetlere karşılık **"Rabbinizin tehdidini gerçek buldunuz mu?' diye seslenirler. Onlar da 'Evet'"** O'nun bize va'dettiğini biz de gerçek olarak bulduk **"derler."** Böylelikle bütün insanlar, Allah'ın vaadinin hiçbir şüphe taşımayan gerçeğin ta kendisi olduğunu anlamış olacaktır ki zaten sözü Allah'tan daha doğru kim olabilir? Böylece her türlü şüphe ve tereddüt ortadan kalkmış olacak ve bu konuda hakka'l-yakîn derecesine ulaşmış olacaklardır. Mü'minler Allah'ın vaadinden sevinip memnun olacakken kâfirler de hayırdan ümitlerini kesecek ve kendi aleyhlerine azabı hak etmiş oldukları ikrarında bulunacaklardır.

"Bunun üzerine aralarında," yani cennetliklerle cehennemlikler arasında **"bir münâdi, 'Allah'ın laneti,"** yani her türlü hayırdan uzak tutması **"zulmedenlere olsun.' diye seslenir."** Çünkü Yüce Allah rahmet kapılarını açtığı halde onlar zulme saparak o yolları izlemekten uzak durdular. Hem kendilerini Allah'ın yolundan alıkoydular hem de başkalarını Allah'ın yolunu izlemekten alıkoydular. Böylelikle hem kendileri saptılar, hem de başkalarını saptırdılar.

45. Allah, kendi yolunun dosdoğru olmasını, kendisine doğru yol alacakların doğru yolda yürümelerini ister. Bunlar ise **"onu eğri göstermek isteyen kimselerdi."** Yani onun eğri ve doğru yoldan uzak olmasını isterlerdi. Hem **"onlar âhireti de inkâr ederlerdi."**

İşte doğru yoldan sapmalarına ve nefsin haram kılınan arzularına yönelmelerine sebep olan şey, öldükten sonra dirilişe iman etmeyişleri ve ilâhî azaptan korkmayıp mükâfatı ummamalarıdır. Bu buyruğun mefhumundan anlaşıldığına göre Allah'ın rahmeti mü'minleredir. O'nun lütuf ve ihsanı onları kuşatır ve kesintisiz olarak onlara ulaşır.

﴿ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى ٱلْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّۢا بِسِيمَىٰهُمْ وَنَادَوْا۟ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ أَن سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ
يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ ۞ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَٰرُهُمْ تِلْقَآءَ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ قَالُوا۟ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ ٱلْقَوْمِ
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾

46- Cennetliklerle cehennemlikler arasında bir perde vardır. Âraf üzerinde de her iki grubu simalarından tanıyan adamlar vardır. Cennetliklere, 'Selamun aleykum' diye seslenirler. Bunlar henüz oraya girmemiş (fakat oraya girmeyi) **uman kimselerdir.**

47- Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman, 'Rabbimiz, bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma.' derler.

46. Yani cennetliklerle cehennemlikler arasında "A'raf" diye bilinen bir perde vardır. Bu, cennetten de, cehennemden de değildir. İki tarafa da bakar, o nedenle de burada bulunan kimse, iki tarafın durumunu da görür. Bu perde üzerinde ise cennet ve cehennem ehlinden her bir kimseyi **"simalarından,"** yani kendileri vasıtasıyla tanındıkları ve başkalarından ayırt edildikleri alametlerinden **"tanıyan adamlar vardır."**

İşte bunlar cennet ehline baktıklarında **"'Selamun aleykum' diye seslenirler,"** onlara böyle selam verirler. Bunlar o ana kadar henüz cennete girmemiş olmakla birlikte cennete girmeyi ümid ederler. Allah'ın kalplerine böyle bir ümidi yerleştirmesinin ise onlara lütuf ve ihsanda bulunmak istemesinden başka bir sebebi yoktur.

47. "Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman" dehşetli görüntülerle ve korkunç durumlarla karşı karşıya kalırlar da **"'Rabbimiz, bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma.' derler."** Böylece a'raftakiler cennetlikleri görecekleri vakit onlarla birlikte cennette olmayı ümid ederler ve onları selamlar-

lar. İstemeyerek de olsa cehennemdekilere doğru gözleri kaydığında ise onların bu hallerinden kendilerini koruması için Allah'a sığınırlar.

﴿ وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمْ قَالُوا۟ مَآ أَغْنَىٰ عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
﴿٤٨﴾ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحْمَةٍ ۚ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَنتُمْ
تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- A'raf'takiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek şöyle derler: 'Çokluğunuzun da büyüklenip durmanızın da size bir faydası olmadı.'

49- 'Allah'ın, kendilerini rahmetine erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı idi? İşte (onlara), **«Girin cennete! Size hiçbir korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.»** (denmiştir).'

48. Bu genel durumdan sonra özel bir durumdan söz edilmektedir: **"A'raf'takiler, yüzlerinden tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek şöyle derler..."** Burada tanıdıklarından söz edilen kimseler cehennemliklerdir. Dünyadayken bunların azametleri, şerefleri, mal ve çocukları vardı. İşte a'raftakiler bunları tek başlarına yardımcısız ve imdatlarına koşacak kimse bulunmaksızın azap içinde görecekleri vakit şöyle diyeceklerdir: **"Çokluğunuzun da, büyüklenip durmanızın da size bir faydası olmadı."** Dünyadayken kendileri vasıtasıyla hoşlanmadığınız şeylere karşı kendinizi savunduğunuz ve isteklerinizi de bu yolla elde ettiğiniz o topluluğunuz, bugün darmadağın olmuş ve size hiçbir fayda sağlamamıştır. Aynı şekilde hakka karşı, hakkı getirenlere ve hakka uyanlara karşı büyüklenmenizin de size hiçbir faydası olmamıştır.

49. Daha sonra onlara cennet ehlinden olup da dünya hayatındayken fakir ve zayıf olan ve cehennemlik kafirlerin kendileriyle alay ettikleri birtakım kimseleri gösterecekler ve bu cehennemliklere şöyle diyecekler: **"Allah'ın kendilerini rahmetine erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı idi?"** Siz Allah'ın cennetine koyduğu bu kimseleri hakir görüp küçümseyerek ve kendinizi de beğenerek böyle yemin ediyordunuz. İşte yeminlerinizin doğru olmadığı ortaya çıkmış ve sizin hiçbir şekilde hesaba katmadığınız şeyleri Yüce Allah şimdi size göstermiş bulunuyor.

"İşte (onlara), **'Girin cennete!"** Yani zayıf gördüğünüz kimselere bir ikram ve lütuf olmak üzere "Dünyadayken işlediklerinizden dolayı, salih amelleriniz sebebiyle cennete girin." denilmiştir. Geleceğe dönük hoşunuza gitmeyecek şeylerden yana **"size hiçbir korku yoktur ve siz"** geçmiş dolayısıyla **"üzülecek de değilsiniz.'"** Aksine güven ve huzur içinde olacak, her türlü hayra nail olup sevineceksiniz.

Bu da Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"Şüphe yok ki o günahkârlar iman edenlerin bir kısmına gülerlerdi. Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş-göz işareti yaparlardı... İşte bugün de iman edenler o kâfirlere gülerler, tahtlar üzerinden bakarlar."** (el-Mutaffifîn, 83/29-35)

Alimler ve müfessirler, a'raftakilerin kim oldukları ve amellerinin ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu konuda doğru olan görüş şudur: Bunlar iyilikleri ve kötülükleri eşit olan bir topluluktur. Ne kötülükleri ağır basıp cehenneme girecekler, ne de iyilikleri ağır basıp cennete girecekler! Allah'ın dilediği bir süre a'rafta kalacaklar. Daha sonra Yüce Allah, rahmetiyle onları cennete koyacaktır. Çünkü O'nun rahmeti gazabını geçer ve ona galip gelir. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır.

﴿ وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا۟ عَلَيْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ ۚ قَالُوٓا۟
إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ
ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ فَٱلْيَوْمَ نَنسَىٰهُمْ كَمَا نَسُوا۟ لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا
يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾ وَلَقَدْ جِئْنَٰهُم بِكِتَٰبٍ فَصَّلْنَٰهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

50- Cehennemlikler, cennetliklere, 'Bize biraz su veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan verin.' diye seslenirler. Onlar ise 'Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır.' derler.

51- O (kafirler) **dinlerini bir eğlence ve oyun edinip de dünya hayatının kendilerini aldattığı kimselerdir. Onlar, nasıl bugüne kavuşacaklarını unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse Biz de bugün onları öylece unuturuz.**

52- Halbuki Biz onlara, iman eden bir kavme hidâyet ve rahmet olmak üzere bir ilme dayanarak uzun uzadıya açıkladığımız bir kitap getirmişizdir.

50. "Cehennemlikler, cennetliklere," yani cehennemlikler alabildiğine azaptan sonra aşırı derecede açlık ve susuzluk ızdırabıyla cennetliklere seslenerek yardım isteyecekler ve **"'Bize biraz su veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan" yiyeceklerden "verin.' diye seslenirler."** Cennetlikler ise onlara şu sözlerle cevap verirler: **"'Allah bunları,"** yani cennetin suyunu da, yiyeceklerini de **"kâfirlere haram kılmıştır.'"**

51. Bu, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerine, üzerinde dosdoğru yürümekle emrolundukları, kendisine bağlı kalmaları halinde pek çok mükâfat vaadini aldıkları dinlerini **"bir eğlence ve oyun"** edinmelerine karşılık bir cezadır. Yani onların kalpleri bu dinden yüz çevirmiş, başka şeylerle oyalanmış ve onu alay konusu etmişlerdi. Ya da onlar bizzat oyun ve eğlenceyi kendilerine din edinmişler ve dosdoğru dinin yerine bunları benimsemişlerdi.

"Dünya hayatı," süsü, zineti ve davetçilerinin çokluğuyla **"kendilerini"** aldatmış, onlar da dünya hayatıyla tatmin olmuş, ona rıza göstermiş ve sevinerek kabullenmişlerdi. Buna karşılık âhiretten yüz çevirmiş ve onu unutmuşlardı.

"Nasıl bu güne kavuşacaklarını unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse Biz de bugün onları öylece unuturuz." Yani Biz de onları azapta öylece bırakırız. Onlar sanki dünya için yaratılmışlar, önlerinde amellerinin karşılarına konulması ve bu amellerinin karşılığının verilmesi diye bir şey hiç olmayacak gibi davranmışlar ve ayetlerimizi inkâr etmişlerdir. Onların bu inkârları Allah'ın âyetlerinde ve O'nun apaçık belgelerinde bulunan herhangi bir kusurdan ileri gelmiyordu. Aksine...

52. "Biz onlara... uzun uzadıya açıkladığımız bir kitap getirmişizdir." Bu kitapta insanların ihtiyaç duyacakları her şeyi açıkladık. Bizim bu açıklamalarımız **"bir ilme dayanarak"** yapılmıştır. Yani Allah'ın her zaman ve mekanda kulların durumlarını, onlar için uygun olanı ve olmayanı bilmesi esasına göre yapılmıştır. Yoksa bu açıklamalar, işi bilmeyen kimsenin açıklamaları olmadığı gibi bazı halleri bilmeyerek uygun olmayan bir hüküm veren kimsenin açıklamaları gibi de değildir. Aksine bunlar ilmi de, rahmeti de her şeyi kuşatan o yüce Zatın açıklamalarıdır. Yine bu kitap, **"iman eden bir kavme hidâyet ve rahmet olmak üzere"** gönderilmiştir. Yani bu kitap sayesinde mü'minler sapıklıktan kurtulup hidâyete ererler. Hak ile batılı, doğru ile eğriyi birbirinden açık seçik bir şekilde ayırırlar. Aynı şekilde bu kitapla, ilâhî rahmete de nail olurlar. İlahî rahmet ise dünya ve âhirette hayır ve saadet demektir. Böylelikle sapıklıktan da, bedbahtlıktan da kurtulurlar.

﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُۥ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُۥ يَقُولُ ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِٱلْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا۟ لَنَآ أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ
وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- Onlar ille de (o kitabın) **bildirdiklerinin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? Onun bildirdiklerinin gerçekleşeceği gün, daha önce onu unutanlar şöyle diyeceklerdir: 'Gerçekten de Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler! Acaba bizim için şefaatçiler bulunur mu ki bize şefaat etsinler? Yahut** (dünyaya) **geri döndürülür müyüz ki** (oradayken) **işlediğimiz amellerden başkasını işleyelim?' Onlar, kendilerini gerçekten zarara sokmuşlardır ve uydurageldikleri şeyler de kendilerini** (bırakıp) **kaybolmuştur.**

53. Azabı hakeden kimseler, bu Kitab-ı Azim'e iman etmediler. Emir ve yasaklarına riâyet etmediler. Geriye Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği kötü akıbetin başlarına gelmesini hak etmekten başka bir şey kalmamıştır. Bu yüzden şöyle buyrulmuştur: **"Onlar ille de** (o kitabın) **bildirdiklerinin gerçekleşmesini** (tevilini)," yani haber verdiği şeylerin meydana gelmesini **"mi bekliyorlar?"** Bu ayetteki "tevil" kelimesi, bir şeyin gerçekleşmesi, meydana çıkması anlamındadır. Nitekim Yusuf *aleyhisselâm* da rüyası gerçekleşince, **"İşte bu daha önce gördüğüm o rüyanın tevilidir/gerçekleşmesidir."** (Yusuf, 12/100) demiştir.

"Onun bildirdiklerinin gerçekleşeceği gün, daha önce onu unutanlar" geçmişe pişman olarak, esef duyarak, günahlarının bağışlanması için şefaat arayarak ve peygamberlerin haber verdiklerinin hak olduğunu itiraf ederek **"şöyle diyeceklerdir: 'Gerçekten de Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler! Acaba bizim için şefaatçiler bulunur mu ki bize şefaat etsinler? Yahut** (dünyaya) **geri döndürülür müyüz ki** (oradayken) **işlediğimiz amellerden başkasını işleyelim?'"** Ancak dünyaya dönüş zamanı geçmiş olacaktır. **"Artık şefaat edenlerin şefaati de onlara fayda vermez."** (el-Müddessir, 74/48)

Yaptıklarından başka türlü amelde bulunmak için dünyaya döndürülmeyi istemeleri de söyledikleri bir yalandır. Bundan maksatları da başlarına gelen felaketi savmaktır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer (dünyaya) geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere dönerler. Çünkü onlar şüphesiz yalancıdırlar."** (el-En'am, 6/28)

"Onlar kendilerini gerçekten zarara sokmuşlardır." Çünkü elde edecekleri kârdan kendilerini mahrum edip elden kaçırdılar ve kendilerini helake götürecek yolları izlediler. Bu zarar, mal ve servet yitirmeye yahut evlat kaybına benzemez. Bu, zararın ta kendisidir ki onu telafi etmeye asla imkân yoktur.

Dünyada **"uydurageldikleri şeyler de kendilerini** (bırakıp) **kaybolmuştur."** Kendi kendilerine kurdukları hayaller ve şeytanın onlara yaptığı vaadler kaybolup gitmiş olacaktır. Artık daha önce hesaba katmadıkları şeylere doğru yol alacaklardır. Yollarının batıl ve sapıklık olduğunu, buna karşın peygamberlerin kendilerine getirdikleri şeylerin de hak olduğunu açıkça görmüş olacaklardır.

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي
اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ
تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٥٤)﴾

54- Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş'a istiva eden Allah'tır. O, geceyi gündüze bürür ki bunlar süratle birbirini kovalar. Güneşi, ayı ve yıldızları yaratıp emriyle ram eden O'dur. İyi bilin ki yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yüce ve mübarektir!

54. Yüce Allah, hiçbir ortağı söz konusu olmaksızın tek mabud ve yegane Rabbin kendisi olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri"** ve onlarda bulunanları büyüklüklerine, genişliklerine, sağlamlıklarına, muhkemliklerine ve harikulade yaratılışlarına rağmen **"altı günde yaratan"**dır ki bu günlerin ilki Pazar, sonuncusu da Cuma günüdür. Onları yaratmayı bitirip onlara gerekli görevlerini tevdi ettikten **"sonra da Arş'a istiva."** etmiştir. Gökleri, yeri, içindekileri ve ikisi arasında bulunanları kuşatan o muazzam Arş'a celâline, azametine ve hükümranlığına yakışan bir şekilde istiva etmiştir/yükselmiştir. O, Arşa istiva etmiş, mahlukatı yönetmiş ve onlarla ilgili hem kevnî hem dinî hükümlerini icra etmiştir. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır:

"O," karanlık **"geceyi"** aydınlık **"gündüze bürür."** Böylelikle yeryüzünde ne varsa karanlığa gömülür. Ademoğulları dinlenir, bütün mahlukat yuvalarına çekilir ve hepsi de gündüzün çalışmaktan ve gidip gelmekten kaynaklanan yorgunluktan dolayı istirahat ederler. **"ki bunlar süratle birbirini kovalar."** Gece

gelince gündüz gider, gündüz gelince gece gider ve bu, daima böyle devam eder. Yüce Allah'ın bu kainatı katlayıp düreceği, kulların da bu diyardan başka bir yurda intikal edeceği vakte kadar da böyle devam eder.

"Güneşi, ayı ve yıldızları yaratıp emriyle ram eden O'dur." Sahip olduğu kemal sıfatlarına delâlet eden idaresiyle O, onları emrine amade kılmıştır. Bunların yaratılması ve büyüklükleri, O'nun kudretinin kemaline; bunlardaki muhkemlik, düzenlilik ve sağlamlık hikmetinin kemaline; bunlardaki faydalar, olmazsa olmaz maslahatlar vb. de rahmetinin ve ilminin genişliğine, ayrıca sadece Zatına ibadet edilmesi gereken hak ilahın yalnızca O olduğuna delildir: **"İyi bilin ki yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur."** Yani ulvî ve süflî bütün alemlerdeki yaratılmışları, bizzat kendilerini de, sıfatlarını da, fiillerini de yaratan O'dur. Şer'î hükümleri ve ilahî mesajları ihtiva eden emirleri de O verir. Yaratmak, O'nun kevnî ve kaderî hükümlerini, emretmek de O'nun dinî ve şer'î hükümlerini içerir. Amellere verilecek karşılıklara dair hükümler de bu kapsama girer ki bunlar, ebedilik yurdunda söz konusu olacaktır.

"Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yüce ve mübarektir!" Ne kadar azametli, ne kadar üstündür! O'nun hayır ve ihsanları pek çoktur. O, zatıyla da, sıfatlarının azameti ve kemali dolayısıyla da mübarektir/bereket sahibi ve yücedir. Ayrıca O, başkalarına pek çok hayrı ve iyiliği ihsan etmek suretiyle onları mübarek/bereketli kılmıştır. Kainattaki her bereket O'nun rahmetinin bir sonucudur. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yüce ve mübarektir!"** buyurmuştur.

Yüce Allah, özlü akıl sahiplerine, bütün ihtiyaçlarda maksat olarak gözetilmesi gereken tek mabudun kendisi olduğuna delâlet edecek şekilde azamet ve celâlini zikrettikten sonra buna bağlı olarak yerine getirilmesi gereken hususları emretmektedir:

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٥٥) وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ
إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ (٥٦)﴾

55- Rabbinize, yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez.

56- Islah edilmişken yeryüzünde fesat çıkarmayın. O'na korku ve ümitle dua edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti, ihsan sahiplerine yakındır.

55. "Rabbinize... dua edin." Buradaki duanın kapsamına hem Allah'tan istekte bulunmak için yapılan dua, hem de ibadet anlamındaki dua girmektedir. Yüce Allah, **"yalvara yakara ve"** ısrarla isteyerek ve ibadetlere de devam ederek **"gizlice dua edin."** diye emretmektedir. Yani duanız, riyanın bulaşmasından korkulacak şekilde açık/aleni olmasın. Aksine Yüce Allah'a ihlasla ve sessizce dua edin.

"Gerçek şu ki O, haddi" bütün hususlarda sınırları **"aşanları sevmez."** Kulun Yüce Allah'tan kendisine uygun olmayan bir dilekte bulunması, istekte aşırı gitmesi, yapmacık davranması ya da dua ederken sesi aşırı yükseltmesi gibi. Bütün bu hususlar yasak olan haddi aşmanın kapsamı içindedir.

56. İtaatlerle **"ıslah edilmişken yeryüzünde"** masiyetler işlemek suretiyle **"fesat çıkarmayın."** Çünkü masiyetler ahlakı, amelleri ve rızıkları bozar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat başgösterdi."** (en-Nur, 30/41) Diğer taraftan taatlerle de ahlak, ameller, rızıklar, dünya ve âhiret halleri salah bulur, düzene girer.

"O'na korku ve ümitle dua edin," yani O'nun cezasından korkarak ve mükâfatını ümid ederek, hem kabul edileceğini umarak hem de reddedileceğinden korkarak dua edin. Yoksa kendini beğenen ve kendini gerçek konumundan yukarıda kabul edip Rabbinden ukalaca isteklerde bulunan kimse ya da gafil ve kalbi başka şeylerle oyalanıp duran kimse gibi dua etmeyin.

Yüce Allah'ın, dua adabıyla ilgili olarak zikrettiklerinden anlaşılanlar özetle şudur: Dua, ihlasla ve yalnızca Allah'a yapılmalıdır. Çünkü duanın gizli yapılmasının ihtiva ettiği mana budur. Yine dua, gizlice ve sessizce yapılmalı, kalp korku ve ümit içinde olmalıdır. Gafil olmamalı, duasının kabul edileceğinden emin ya da kabul edilip edilmemesine aldırış etmeyen bir halde olmamalıdır.

Bu şekilde dua etmek, duanın ihsanla yapılması demektir. İhsan ise bütün ibadetlerde gayretin tümünü ortaya koymak, ibadeti tam anlamıyla ve herhangi bir şekilde eksiklik içermeksizin eda etmek demektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah'ın rahmeti ihsan sahiplerine yakındır."** Yani Allah'ın rahmeti, Allah'a ibadetinde ihsan sahibi olup Allah'ın kullarına da ihsanda bulunan kimselere yakındır. Kulun ihsanı ne kadar çok olursa Rabbinin rahmetine o kadar yakın olur. Rabbi de rahmetiyle ona o kadar yakın olur. Bu buyruklarda -açıkça görüleceği gibi- ihsana büyük bir teşvik vardır.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ ٱلْمَآءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ ٱلْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- Rahmetinin önünde rüzgarları müjde olmak üzere gönderen O'dur. Nihâyet bu rüzgarlar (yağmur yüklü) **ağır bulutları kaldırınca Biz, onları ölü bir beldeye süreriz de oraya su indiririz ve derken o suyla ürünün her türlüsünü çıkartırız. İşte Biz ölüleri de böyle çıkartacağız. Belki düşünüp öğüt alırsınız.**

57. Yüce Allah, kudretinin etkilerinden ve rahmet esintilerinden birini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Rahmetinin önünde rüzgarları müjde olmak üzere gönderen O'dur."** Yani yağmuru müjdeleyen rüzgarları O gönderir. Bu rüzgarlar Allah'ın izniyle bulutları yerden kaldırıp yükseltir, böylelikle insanlar da Allah'ın rahmetiyle sevinir, daha yağmur yağmadan bile bu rahmet dolayısıyla kalpleri ferahlar. **"Nihâyet bu rüzgarlar** (yağmur yüklü) **ağır bulutları kaldırınca,"** o rüzgarların bir bölümü bulutları kaldırır, bir bölümü onları birbirine kaynaştırır, bir bölümü de onları aşılar **"Biz onları ölü,"** hayvanları neredeyse helak olacak, ahalisi de Allah'ın rahmetinden ümit kesecek hale gelmiş **"bir beldeye süreriz de oraya,"** o ölü beldeye **"su indiririz."** O buluttan bol yağmur indiririz. Allah, o bulutun yağmur yağmasını sağlayacak rüzgar ile yine Allah'ın izniyle onu dağıtacak bir başka rüzgar müsahhar kılar. **"Ve derken o suyla ürünün her türlüsünü çıkartırız."** Böylelikle Allah'ın rahmetiyle sevinirler ve Allah'ın ihsanından faydalanırlar.

"İşte Biz, ölüleri de böyle çıkartacağız." Yani Biz, ölümünden sonra yeri bitkilerle diriltip canlandırdığımız gibi ölüleri de çürüyüp darmadağın ve kemikleri de toprak olduktan sonra kabirlerinden böylece çıkartacağız. Bu, gayet açık bir delillendirmedir. İki durum arasında bir fark yoktur. Bir benzerini gözüyle gördüğü halde öldükten sonra dirilişi uzak bir ihtimal kabul ederek inkâr eden kimsenin, bu inkârı inat kabilinden ve gözle görülen maddî şeyleri inkâr etmek türündendir. Bu buyrukta Allah'ın nimetleri üzerinde ibretle düşünmeye, bunlara öğüt almak ve istidlal etmek kastıyla bakmaya teşvik olduğu gibi gaflet ve ihmal gözüyle bakmamaya da irşad vardır.

Daha sonra Yüce Allah, üzerine yağmurun yağdığı toprakların farklılıklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾﴾

58- İyi ve temiz beldeye gelince, oranın bitkisi Rabbinin izniyle çıkar. Kötü ve çorak olandan ise ancak az ve faydasız bir şeyler çıkar. İşte Biz âyetlerimizi şükreden bir topluluk için böylece türlü türlü açıklarız.

58. "İyi ve temiz beldeye gelince," toprağı ve anamaddesi iyi ve temiz arazinin üzerine yağmur yağacak olursa **"oranın bitkisi"** bitmeye hazır haldeyken **"Rabbinin izniyle"** O'nun irade ve meşietiyle **"çıkar."** Çünkü sebepler, Allah bu konuda izin vermedikçe bağımsız olarak varlıkları vücuda getiremezler.

"Kötü ve çorak olandan" bu tür topraklardan **"ise ancak az ve faydasız bir şeyler çıkar,"** yani ancak hiçbir fayda ve bereketi bulunmayan, oldukça önemsiz şeyler biter.

"İşte Biz âyetlerimizi şükreden bir topluluk için türlü türlü açıklarız." Çeşitli şekillerde beyan ederiz ve bu âyetlerimizle misaller veririz. Biz bunları Allah'ın nimetlerini hem itiraf ve ikrar etmek hem de onları Allah'ın razı olacağı alanlarda harcamak suretiyle Allah'a şükreden bir topluluğa sunarız. Çünkü Allah'ın, Kitab-ı Keriminde açıklamış olduğu hükümlerden ve ilâhî emirlerden gereği gibi istifade edenler bunlardır. Zira bunlar bu hükümleri Rablerinden kendilerine ulaşan en büyük nimetlerden görürler. Bu yüzden de bu hükümleri onlara muhtaç olarak ve sevinçle karşılarlar. Onlar üzerinde iyice düşünürler. İbretle tefekkür ederler ve istidatlarına göre bu hükümlerin manalarını kavrarlar.

İşte bu, vahyin indiği kalplerin misalidir. Nasıl ki yağmur bir hayat kaynağı ise kalplerin hayat kaynağı da vahiydir. İyi kalplere vahiy geldi mi o kalpler onu kabul eder, tanır, temizlikleri ve iyilikleri oranında da meyve verir. Hayır içermeyen kötü kalplere gelince vahiy onlara ulaşsa da orada kendine bir yer bulamaz. Aksine bu kalplerin gafil olduklarını, kendisinden yüz çevirdiklerini ya da ona karşı çıktıklarını görür. Bu durumda vahiy, kıraç arazilere, kumlara ve kayalara yağıp da onlarda hiçbir etki bırakmayan yağmurlara benzer. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"O, gökten bir su indirir de vadiler kendi miktarlarınca sel olup akar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür..."** (er-Ra'd, 13/17)

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾﴾

59- Andolsun Biz Nûh'u kavmine gönderdik de o, 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir (hak) ilahınız yoktur. Doğrusu ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.' dedi.

60- Kavminden ileri gelenler, 'Şüphesiz biz seni apaçık bir sapıklık içerisinde görüyoruz.' dediler.

59. Yüce Allah, tevhidine dair yeteri kadar delili beyan ettikten sonra bunu, tevhide davet eden peygamberlerle onu inkâr eden ümmetleriyle aralarında geçenleri zikrederek teyid etmektedir. Bu arada tevhidi kabul edenleri Allah'ın nasıl desteklediğini, buna karşılık peygamberlere karşı inat eden ve onlara itaat etmeyenleri de nasıl helak ettiğini, yine bütün peygamberlerin davetinin aynı dine ve akideye çağırmak olduğunu da açıklamaktadır. Yüce Allah rasûllerin ilki Nuh *aleyhisselâm*'dan şöyle söz etmektedir:

"Andolsun Biz Nûh'u kavmine," putlara tapıyorlarken yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmek üzere **"gönderdik de o"** onlara, **"'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin,"** yani O'nu tevhid edin. **"Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur.'"** Çünkü O; yaratan, rızık veren ve bütün işleri çekip çevirendir. O'nun dışındaki varlıklar ise O'nun yarattığı ve O'nun tarafından idare olunan mahluklardır. Bu mahlukların hiçbirinin hiçbir emir, yetki ve mülkiyeti yoktur.

Nuh *aleyhisselam* daha sonra kendisine itaat etmezlerse Allah'ın azabıyla korkutarak şöyle demişti: **"Doğrusu ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum."** Bu, Nuh'un, kavmine samimi olarak öğüt verdiğini ve onlara karşı çok şefkatli olduğunu göstermektedir. Çünkü onların ebedî azaba ve sonu gelmez bedbahtlığa mahkum olmalarından endişe etmektedir. Tıpkı insanlara annebabalarından daha ileri derecede şefkat gösteren diğer peygamber kardeşleri gibi.

60. Nuh *aleyhisselam* kavmine bu sözleri söyleyince kavmi ona en kötü ve en çirkin şekilde karşılık verdi. **"Kavminden ileri gelenler,"** yani hakka karşı büyüklenmeleri ve peygamberlere itaat etmemeleri âdet halini almış olan zenginler ve kendilerine uyulan liderler, **"'Şüphesiz Biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz.' dediler"** Onlar, -kahrolasıcalar- Nuh'a itaat etmemekle yetinme-

diler bir de ona karşı çıkıp büyüklük tasladılar. Ona en ileri derecede hakarete yeltenip sapık olduğunu ileri sürdüler. Sıradan bir sapıklıkla itham etmekle de yetinmeyerek bunu herkes tarafından açıkça görülen "apaçık bir sapıklık" diye nitelendirdiler. Bu ise en kıt akıllı insanın dahi kabul edemeyeceği bir şey olup hakka karşı bile bile gözleri kapatmanın en ileri derecesidir. Aslında bu nitelik, Nuh'un, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şey görmeyen, kendilerine hiçbir fayda sağlayamayan cansız nesneleri kendi elleriyle yontup şekillendirerek putlar yapan kavmine daha uygundur. Zira onlar, kendi elleriyle yonttukları putları gökleri ve yeri yoktan var edene denk tutmuşlar, çeşitli ibadetleri onlara tahsis etmişlerdir. Eğer onların Allah'ın kendilerine karşı delilleri ortaya koymasına dayanak olacak düşünceleri olmasaydı, hiç şüphesiz delilerin onlardan daha doğru yolda olduklarına hüküm verilebilirdi. Hatta delilerin onlardan daha doğru yolda oldukları ve daha akıllı oldukları söylenebilirdi!

﴿ قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَٰلَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي
وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ
مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا۟ وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾

61- Dedi ki: 'Ey kavmim, bende hiçbir sapıklık yoktur; aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.'

62- 'Ben, Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum, size nasihatte bulunuyorum ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.'

63- 'Sizi uyarması için, sizin de sakınmanız ve (bu sayede) merhamete nail olmanız için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbiniz tarafından size bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa?'

61. Onların bu tepkilerine karşılık Nuh *aleyhisselâm*, kendisine itaat ederler ümidiyle onlara oldukça nazik ve yumuşak bir şekilde cevap verip **"Dedi ki: Ey kavmim, bende hiçbir sapıklık yoktur."** Ben hiçbir şekilde, hiçbir hususta sapmadım. Aksine ben hidâyete çağıran ve hidâyet üzere olan biriyim. Onun hidâyeti, tıpkı kardeşleri olan "ulu'l-azm" rasûllerin hidâyeti türünden, hidâyet türlerinin en yücesi ve en mükemmeliydi, yani tam ve kamil risalet hidâyetidir. Bundan dolayı onlara şöyle demiştir: **"Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir**

peygamberim." Yani sizin de, bütün yaratılmışların da her türlü terbiyesini gerçekleştiren Rabbinizin elçisiyim. Ki O, bu terbiye türlerinin en büyüğü olarak kullarına rasûller göndermiştir. Bu rasûller de Allah'ın kullarına salih amelleri, üstün ahlaki değerleri ve sahih akîdeyi emretmişler ve bunların zıddı olan şeyleri de yasaklamışlardır. Bu yüzden Nuh -devamla- onlara şöyle demiştir:

62. "Ben, Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum, size nasihatte bulunuyorum." Benim görevim, Allah'ın tevhidini, emirlerini ve yasaklarını; nasihat eden, iyiliğinizi isteyen ve size şefkat gösteren bir kişi olarak size tebliğ etmektir. **"ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum."** O halde sizler eğer bilen kimseler iseniz bana itaat etmeniz ve benim emrime bağlı kalmanız gerekir.

63. "Sizi uyarması için, sizin de sakınmanız ve (bu sayede) **merhamete nail olmanız için..."** Yani can yakıcı azabı size hatırlatarak sizi uyarmak için, sizin de zahiren ve batınen Allah'tan korkup takvaya sarılmak suretiyle azaptan kurtarıcı sebeplere sarılmanız için gelmiştir. Ki bu sayede sizler, Allah'ın geniş rahmetine nail olursunuz. **"...içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbiniz tarafından size bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa?"** Böyle bir durumda nasıl olur da şaşarsınız? Çünkü size içinizden bir adam vasıtasıyla öğüt, hatırlatma ve nasihat geldi. Siz de bu adamın gerçek durumunu ve doğruluğunu biliyorsunuz. Bu ise Yüce Allah'ın size inâyetinin, iyilik ve ihsanının bir neticesidir. O halde bunu kabul ve teşekkürle karşılamalısınız.

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟
قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Yine de onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide onunla birlikte bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise boğduk. Çünkü onlar, kör bir toplum idiler.

64. Nuh'un sözlerinin kavmine bir faydası olmadı ve onlar **"onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide onunla birlikte bulunanları kurtardık."** Yani Yüce Allah'ın Nuh'a yapmasını emrettiği gemi ile kurtardık. Allah ona her çeşit hayvandan birer çift ile ayrıca aile halkını ve iman edenleri o gemiye bindirmesini emretmişti. Nuh da onları gemiye bindirdi ve Allah da o gemiyle onları kurtardı.

"Âyetlerimizi yalanlayanları ise boğduk. Çünkü onlar" hidâyeti görmeyen **"kör bir toplum idiler."** Hakkı gördüler ve Yüce Allah da Nuh vasıtasıyla onlara akıl sahibi kimselerin mutlaka iman edeceklerî derecede apaçık âyetleri gösterdi. Ama onlar Nuh ile alay ettiler ve onu hafife alıp inkâra yöneldiler.

﴿ ۞ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- **Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u** (gönderdik). **O, 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?' dedi.**

66- **Kavminden kâfir olan ileri gelenler, 'Biz gerçekten senin aklında bir hafiflik görüyoruz ve senin kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyoruz.' dediler.**

65. Yani Yemen topraklarında yaşayan ve "ilk Âd" olarak bilinen kavme nesep itibarıyla **"kardeşleri Hûd'u,"** onları tevhide çağırmak, şirkten ve yeryüzünde azgınlık etmekten sakındırmak üzere **"gönderdik. O"** da onlara, **"'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur. Hâlâ"** bu haliniz üzere devam edecek olursanız başınıza gelecek olan Allah'ın gazab ve azabından **"sakınmayacak mısınız?' dedi."** Ancak onlar, ona olumlu karşılık vermediler ve ona itaat etmediler.

66. "Kavminden kâfir olan ileri gelenler," onun çağrısını reddederek ve görüşünü tenkid ederek **"'Biz senin aklında bir hafiflik görüyoruz ve senin kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyoruz.' dediler."** Yani bizim gördüğümüz kadarıyla sen, aklı olgun olmayan, kıtakıllı birisin. Ayrıca biz senin yalancılardan olduğunu düşünmekteyiz.

Bu şekilde gerçeği tersyüz görüyorlardı ve tamamen körleşmişlerdi. Çünkü kendi peygamberlerini, asıl kendilerinin taşıdıkları sıfatlarla yermeye kalkışmışlardı. Oysa peygamberleri, insanlar içinde bu sıfatlardan en uzak olanıydı. Asıl kıtakıllı ve gerçek yalancı onlardı. Zira en açık gerçeği reddedip inkâr eden, doğru yolu gösterip samimi olarak öğüt verenlere büyüklük taslayan, kalbi ve kalıbıyla her türlü azgın şeytana itaat eden, kendisine hiçbir fayda sağlamayan ağaçlara ve taşlara ibadet edenlerin akılsızlığından daha büyük bir akılsızlık olur mu? Bütün

bu sapıklıkları yapmakla birlikte bir de bunları Allah'a nispet edenlerin yalanlarından daha ileri yalan mı olur?

﴿ قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِى سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ
رَبِّى وَأَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ
وَٱذْكُرُوٓا۟ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِى ٱلْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۖ فَٱذْكُرُوٓا۟ ءَالَآءَ
ٱللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ ﴾

67- **'Ey kavmim, aklımda hiçbir hafiflik yok. Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.' dedi.**

68- **'Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim.'**

69- **'Sizi uyarması için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbiniz tarafından size bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa? Hatırlayın ki O, sizi Nûh kavminden sonra halifeler kıldı ve yaratılış itibarıyla da size üstünlük verdi. O halde Allah'ın nimetlerini düşünün ki felaha eresiniz.'**

67. "'Ey kavmim, aklımda hiçbir" yönden **"hafiflik yok."** Aksine o, doğru yola ileten ve doğru yol üzere bulunan bir peygamberdi. **"Aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.' dedi."**

68. "Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim." O halde sizin göreviniz, bunları kabul edip boyun eğmeniz, kulların gerçek Rabbine itaat etmenizdir.

69. "Sizi uyarması için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbiniz tarafından size bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa?" Yani siz hiç de şaşılmaması gereken bir işe nasıl şaşarsınız? Bu iş Allah'ın, durumunu bildiğiniz bir kişiyi peygamber olarak göndermesidir. Bu peygamber, faydanıza olan şeyleri hatırlatmakta, öğüt vermekte ve sizin için yararlı olan şeylere teşvik etmektedir. Siz ise bu işe, inkâr edenlerin hayret etmesi gibi hayret edip şaştınız.

"Hatırlayın ki O, sizi Nuh kavminden sonra halifeler kıldı." Yani Rabbinize şükür ve hamdetmelisiniz. Çünkü O, yeryüzünde size güç ve imkân verdi. Sizden önce peygamberleri yalanlayarak helak olmuş ümmetlerin yerlerine halifeler kıldı. Allah onları helak etti, sizi bıraktı. Bunun sebebi sizin ne şekilde

amel edeceğinizi ortaya çıkarmasıdır. Bu yüzden onların sürdürdükleri şekilde siz de yalanlamayı sürdürmekten sakının. Çünkü o zaman onlara gelen musibetler sizi de gelip bulur. Yine Allah'ın özel olarak ihsan etmiş olduğu bir nimetini de hatırlayın ki O **"yaratılış itibarıyla"** güç ve kuvvet bakımından **"size üstünlük verdi,"** yani sizi iri yarı kılıp güçlü kuvvetli yaptı.

"O halde Allah'ın nimetlerini," üzerinizdeki pek büyük nimetlerini ve birbiri ardınca gelen ihsanlarını **"düşünün,"** şükrederek ve hakkını eda ederek bunları anın **"ki felaha eresiniz,"** istediğinizi elde edip korktuğunuzdan da kurtulasınız.

﴿ قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ ٱللَّهَ وَحْدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن
كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Dediler ki: 'Sen bize yalnızca Allah'a ibadet edelim ve babalarımızın ibadet ettiklerini terk edelim diye mi geldin? O halde eğer doğru söyleyenlerden isen bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azabı) başımıza getir.'

70. Peygamberleri Hud onlara öğüt verdi, onlara hatırlattı ve Allah'ı tevhid etmelerini emretti. Kendilerine asıl niteliğini, onlara güvenilir ve samimi olarak öğüt veren birisi olduğunu hatırlattı. Allah'ın kendilerinden önceki kavimleri azapla yakaladığı gibi onları da azaba duçar etmesine karşı onları uyardı. Allah'ın onların üzerindeki nimetlerini, onlara bol bol rızık ihsan etmiş olduğunu da hatırlattı. Ancak onun emirlerine itaat etmediler ve çağrısını kabul etmediler. Aksine Hud'un bu çağrısını şaşkınlıkla karşıladılar ve ona itaat etmelerinin imkânsız olduğunu söylediler: **"Sen bize yalnızca Allah'a ibadet edelim ve babalarımızın ibadet ettiklerini terk edelim diye mi geldin?"** Kahrolasıcalar! En baş göreve ve mükemmel bir işe karşı çıkmak için atalarının üzerinde bulundukları hali ileri sürdüler. Sapkın atalarının üzerinde bulundukları şirki ve putlara ibadeti, peygamberlerin davet ettikleri yalnızca Allah'ı -O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın- tevhid etmeye tercih ettiler, peygamberlerini yalanladılar ve **"O halde eğer doğru söyleyenlerden isen bizi kendisiyle tehdit ettiğin** (azabı) **başımıza getir."** dediler. Bu ise kendi aleyhlerine bir hükmün verilmesini istemeleriydi.

﴿ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَـٰدِلُونَنِى فِىٓ أَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوهَآ
أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَـٰنٍ ۚ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴾

71- Dedi ki: 'Gerçekten Rabbinizden size bir azap ve gazap hak olmuştur. Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmediği, kendinizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? O halde bekleyin, şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.'

71. Hud *aleyhisselâm* **"dedi ki: Gerçekten Rabbinizden size bir azap ve gazap hak olmuştur."** Bunun gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü bunu gerektiren sebepler ortaya çıkmış ve artık helak olma vaktiniz gelmiştir. **"Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmediği, kendinizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz?"** Yani hakikatleri olmayan, ilah diye adlandırdığınız o putlar hakkında benimle nasıl tartışırsınız! Halbuki bunların ilahlık namına en ufak bir özellikleri ve zerre kadar dahi hakları yoktur. Allah, bunların gerçekliklerine dair bir delil indirmiş de değildir. Bunların ilahlıkları doğru olsaydı elbette Allah onlara dair bir delil indirirdi. O'nun bu hususta bir delil indirmemiş olması, bunların batıl olduklarının delilidir. Çünkü ne kadar maksat ve istek varsa, özellikle de önemli hususlar hakkında mutlaka Allah onlara delil olacak şeyleri indirmiş, açıklamış ve bu hususta kapalı bir taraf bırakmamıştır.

"O halde" başınıza gelecek ve benim sizi kendisiyle tehdit ettiğim azabı **"bekleyin, şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."** Bu iki bekleyiş arasında ise önemli bir fark vardır. Başına azabın geleceğinden korkanın bekleyişi ile Allah'tan zafer ve mükâfat umanın bekleyişi... Bu yüzden Yüce Allah iki kesim arasında verdiği hükmü şöylece beyan buyurmaktadır:

﴿ فَأَنجَيْنَـٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا ۖ وَمَا كَانُوا۟
مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

72- Bunun üzerine Biz onu da, onunla beraber olanları da tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayıp iman etmeyenlerin ise köklerini kestik.

72. "Bunun üzerine biz, onu da," yani Hud'u **"onunla beraber olanları da,"** iman edenleri **"tarafımızdan bir rahmetle kurtardık."** Çünkü onları imana ileten O'dur. İmanlarını da kendisiyle rahmetine nail olacakları bir sebep kılan O'dur. İşte onları bu rahmetiyle kurtarmıştır.

"Âyetlerimizi yalanlayıp iman etmeyenlerin ise köklerini kestik." Biz o çetin azapla onların kökünü kazıdık ve onlardan geriye hiç kimse kalmadı. Allah onlara kısır bir rüzgarı musallat etti. **"Bu rüzgar neye uğrarsa onu mutlaka kül gibi savuruyordu."** (ez-Zariyat, 51/42) Helak oldular ve **"sabah olduğunda meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu."** (Ahkaf, 46/25) **"Bak bakalım uyarılanların akıbeti nice oldu!"** (Yunus, 10/73) İşte kendilerine karşı delil ortaya konulup da bunlara itaat etmeyen, iman etmeleri emrolunup da iman etmeyen toplumun akıbetinin nasıl olduğuna bir bak! Sonuçta helak edildiler, rezil ve rüsvay oldular. Yüce Allah, Hud kavminin helakiyle ilgili olarak bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Bu dünyada da, kıyamet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi. Haberiniz olsun ki Âd kavmi Rablerini inkâr ettiler ve yine haberiniz olsun ki Hud'un kavmi olan Âd -Allah'ın rahmetinden- uzak düştü."** (Hud, 11/60)

"Ayetlerimizi yalanlayıp" hiçbir şekilde **"iman etmeyenlerin ise köklerini kestik."** Bunların özellikleri yalanlamak, inat, büyüklenme ve fesatçılıktan ibarettir.

﴿ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ قَدْ
جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ
ٱللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ وَٱذْكُرُوٓا۟ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ عَادٍ
وَبَوَّأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ ٱلْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَٱذْكُرُوٓا۟
ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Semûd'a da kardeşleri Salih'i (gönderdik). **O da 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir delil gelmiştir. İşte size bir mucize olmak üzere Allah'ın** (gönderdiği) **dişi devesi! Onu bırakın da Allah'ın arzında yesin. Ona herhangi bir kötülük yapmayın, yoksa sizi can yakıcı bir azap yakalar.' dedi.**

74- 'Hatırlayın ki O, Âd'dan sonra sizi halifeler kılıp yeryüzüne yerleştirdi ki siz onun ovalarında köşkler yapıyor ve dağlarında da evler yontuyorsunuz. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ve fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.'

73. "Semûd'a," yani Hicaz ve Arap yarımadasında Hicr diye bilinen yerde ve etrafında yerleşmiş bulunan ve meşhur bir kabile olan Semud'a Allah, **"kardeşleri Salih'i,"** onları imana ve tevhide davet edip şirk ve ortak koşmayı yasaklayan bir peygamber olarak gönderdi. **"O da 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur."** Yani onun da daveti diğer peygamber kardeşlerinin davetleri gibiydi: Allah'a ibadeti emretmek, Allah'tan başka hiçbir ilahlarının olmadığını kullara açıklamak. **"Size Rabbinizden apaçık,"** insanların güç yetiremeyecekleri ve ancak semavî bir belge olabilecek olağanüstü **"bir delil gelmiştir."** Daha sonra bu delili şu sözlerle açıkladı:

"İşte size bir mucize olmak üzere Allah'ın (gönderdiği) **dişi devesi,"** yani bu oldukça şerefli ve üstün bir devedir. Çünkü şerefine işaret olmak üzere Yüce Allah'a izafe edilmiştir. İşte bu dişi devede size büyük bir delil vardır. Onun mucize oluş şekli bir buyrukta şöyle belirtilmektedir: **"Onun da belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır."** (eş-Şuara, 26/155) Şöyle ki Salih'in kavminin oldukça büyük bir kuyusu vardı. Bu da "dişi deve kuyusu" diye bilinmekteydi. Salih'in kavmiyle dişi deve, bu kuyu başına sırayla giderlerdi. Bir gün sıra deveye ait olur, suyu o içerdi. Onlar da o günde onun memelerinden süt içerlerdi. Kendilerine ait diğer günde ise kendileri kuyunun başına gider, dişi deve ise kuyudan uzaklaşırdı. İşte peygamberleri Salih *aleyhisselâm* onlara, **"Onu bırakın da Allah'ın arzında yesin,"** onun beslenmesi konusunda size düşen bir şey yoktur. **"Ona"** kesmek veya başka bir surette **"herhangi bir kötülük yapmayın, yoksa sizi can yakıcı bir azap yakalar.' dedi."**

74. "Hatırlayın ki O," helak ettiği **"Âd'den sonra sizi"** yeryüzünde **"halifeler kılıp"** oradan yararlanmanızı ve ihtiyaçlarınızı gerçekleştirmenizi sağlayarak **"yeryüzüne yerleştirdi."** Size orada imkânlar verdi, istediklerinizi gerçekleştirecek ve arzularınıza ulaştıracak yolları kolaylaştırdı. **"Ki siz onun ovalarında,"** yani dağlık olmayan, düzlük yerlerinde **"köşkler yapıyor ve dağlarında da evler yontuyorsunuz."** Nitekim bugün bile onların dağlarda yaptıkları bu meskenler görülebilmektedir. Bu eserleri şimdiye kadar kaldığı gibi dağlar var olmaya devam ettiği müddetçe de kalacaktır. **"O halde Allah'ın nimetlerini,"** size ihsan etmiş olduğu rızkı ve gücü **"hatırlayın ve fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."** Yani fesat ve masiyetlerle yeryüzünü harap etmeyin. Çünkü bayındır olan ülkeler, masiyetler sebebiyle ıssız kalır. İşte onların ülkeleri de ıssız kalmıştır. Orayı bırakıp gitmişlerdir. Meskenleri de onlardan sonra sessiz ve ıssız kalmıştır.

﴿ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلَ بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا بِٱلَّذِىٓ ءَامَنتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا۟ ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوْا۟ عَنْ
أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا۟ يَٰصَٰلِحُ ٱئْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ
فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّى
وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٧٩﴾ ﴾

75- Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, zayıf görülenler arasından iman edenlere şöyle dediler: 'Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz?' Onlar da 'Doğrusu biz onunla gönderilene iman edenleriz.' dediler.

76- Büyüklük taslayanlar ise 'Doğrusu biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.' dediler.

77- Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler. Rablerinin emrine büyüklenerek isyan ettiler ve 'Ey Salih, eğer sen peygamberlerden isen bizi tehdit edip durduğun (azabı) **başımıza getir.' dediler.**

78- Bunun üzerine şiddetli bir sarsıntı onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.

79- O da onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: 'Ey kavmim, gerçekten ben size Rabbimin bildirdiklerini tebliğ ettim ve size içtenlikle öğüt verdim. Fakat siz öğüt verenleri sevmezsiniz.'

75. **"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler,"** yani hakka karşı büyüklenen liderler ve soylular **"zayıf görülenler arasından iman edenlere,"** bütün zayıflar, mü'min olmadıklarından dolayı onlardan bir kısmı kastedilerek böyle buyrulmuştur **"şöyle dediler: 'Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz?'"** Yani sizce o doğru mu söylüyor, yalan mı söylüyor?

Bunun üzerine zayıf kabul edilenler, **"Doğrusu biz onunla gönderilene,"** tevhide, Allah'tan getirdiğini bildirdiği şeylere, emir ve yasaklarına **"iman edenleriz.' dediler."**

76. **Büyüklük taslayanlar ise 'Doğrusu biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.' dediler."** Büyüklük taslamaları, onları zayıf kabul edilenlerin boyun eğdikleri hakka boyun eğmemeye itti.

77. **"Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler."** Halbuki Salih, ona kötülük edecek olurlarsa can yakıcı azabın gelip kendilerini bulacağına dair tehditte bulunmuştu. **"Rablerinin emrine büyüklenerek isyan ettiler."** Yüce Allah'ın emrine karşı büyüklük tasladılar. Halbuki Allah'ın emrine başkaldıranları Allah çetin bir azaba uğratır. Şüphesiz Allah da başkalarına gelmeyen ibretli cezalarla onları cezalandırdı.

Onlar bu fiilleriyle Yüce Allah'a karşı küstahlık ederek, O'nu aciz kabul ederek ve yaptıklarına da aldırmayarak, hatta yaptıklarıyla övünerek **"'Ey Salih, eğer sen gönderilmiş peygamberlerden isen"** ve doğru da söylüyorsan **"bizi tehdit edip durduğun** (azabı) **başımıza getir.' dediler."** Salih de onlara **"Dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha** (dünya nimetlerinden) **faydalanın. İşte bu, yalanı olmayan bir tehdittir.'"** (Hud, 11/65)

78. **"Bunun üzerine şiddetli bir sarsıntı onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar."** Allah onları helak etti, köklerini kesti.

79. **"O da,"** yani Salih *aleyhisselâm*, Allah onları azaba uğratınca **"onlardan yüz çevirdi ve"** Allah kendilerini helak ettikten sonra onları azarlamak ve onlara sitem etmek üzere **"dedi ki: 'Ey kavmim, gerçekten ben size Rabbimin bildirdiklerini tebliğ ettim ve size içtenlikle öğüt verdim. Fakat siz öğüt verenleri sevmezsiniz.'"** Yani Allah'ın bana bütün gönderdiklerini size bildirdim, hidâyet bulmanız için gayret ettim, dosdoğru yolu ve sağlam dini kabul edip izlemeniz için elimden geleni yaptım. **"Fakat siz öğüt verenleri sevmezsiniz,"** aksine öğüt verenlerin sözlerini reddettiniz, kovulmuş her şeytana itaat ettiniz.

Şunu belirtelim ki çoğu müfessirler bu kıssada bazı ayrıntılara yer verirler: Bu dişi deve, Salih'in kavminin bir mucize isteği üzerine yalçın bir kayadan çıkmıştır. Hatta bu kaya (deve çıkmadan önce) hamile bir hayvanın doğumu yaklaştığında inlediği gibi inlemiş ve gözlerinin önünde dişi deve o kayadan çıkmıştır. Dişi deveyi kestiklerinde ise onun bir de yavrusu vardır ve bu yavru, o esnada üç defa böğürmüştür. Bunun üzerine dağdaki kaya parçası açılmış ve o da oraya girmiştir. Salih *aleyhisselam* da kavmine, "Azabın tepenize ineceğinin alameti şudur: Size tanınan üç günlük sürenin birincisinde yüzleriniz sararacak, ikincisinde kızaracak, üçüncüsünde kararacaktır." demiş ve dediği gibi de olmuştur.

Ancak bunlar, Allah'ın kitabının tefsirinde aktarılmaması gereken İsrailiyata dayalı bilgilerdir. Kur'an-ı Kerim'de bunlardan herhangi birine delil olacak hiçbir ifade yoktur. Aksine bunlar doğru olsalardı Yüce Allah bunları zikrederdi. Çünkü gerçekten bu anlatılanlarda hayret verici hususlar, oldukça ibretli ve açık belgeler vardır. Ne var ki Allah'ın bunların sözünü etmeyip ihmal etmesi ve böylece onların güvenilir olmayan yollardan nakledilmesi olacak şey değildir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim sözü geçen bu hususların bazısını da yalanlamaktadır. Çünkü Salih *aleyhisselam* onlara, **"Yurdunuzda üç gün daha** (dünya nimetlerinden) **faydalanın."** (Hud, 11/65) demişti. Yani bu oldukça kısa sürelik zaman zarfında nimetlerden yararlanıp zevk alın. Çünkü artık bunun dışında sizin alacak bir zevk ve lezzetiniz kalmayacaktır. Peygamberleri tarafından azabın geleceğiyle tehdit edilen, üstelik azabın belirtileri kendilerine bildirilen ve dediği gibi de gerçekleşen bu kimselerin herhangi bir nimetten yararlanmaları veya lezzet almaları mümkün olur mu? Halbuki bu anlatılanlara göre bu azabın belirtileri günbegün hepsini genel olarak kuşatacak şekilde meydana gelmiştir. Zira yüzlerinin kızarması, sararması ve kararması bu azaptan dolayı idi! Peki, bu Kur'an ile çelişmiyor mu? Ona zıt değil mi? Gerçek şu ki Kur'an-ı Kerim'in anlattıkları yeterlidir, başkasına ihtiyaç bırakmamaktadır ve tek başına bize hidâyeti göstermektedir.

Evet, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Allah'ın Kitabı ile çelişmeyen herhangi bir sahîh rivâyet bize ulaşacak olursa onun başımız gözümüz üstünde yeri vardır ve bu, Kur'an-ı Kerim'in kendisine uyulmasını emrettiği hususlar arasındadır: **"Peygamberin size verdiğini alın, sizi alıkoyduğundan da uzak durun."** (el-Haşr, 59/7)

Allah'ın Kitabının İsrailiyat yoluyla gelen haberlerle tefsir edilmesinin caiz olmadığına dair açıklamalar daha önce geçmişti. Her ne kadar yalan oldukları kesin olmayan hususlara dair onlardan rivâyet caiz görülse de bu böyledir. Çünkü Yüce Allah'ın Kitabının içerdiği anlamlar kat'idir. Onlardan gelen bu tür rivâyetler ise tasdik de edilmez, tekzib de edilmez (doğruluğu kesin değildir). O halde bu iki ayrı özellikteki tarafın bir arada bulunmalarına imkân yoktur.

﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا
إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾
كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ
﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَانظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾ ﴾

80- Lût'u da (kendi kavmine göndermiştik). **Hani o kavmine, 'Sizden önce alemlerden hiç kimsenin yapmadığı hâyâsızlığı mı yapıyorsunuz?' demişti.**

81- 'Zira siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz çok ileri giden bir kavimsiniz.'

82- Kavminin cevabı yalnızca, 'Çıkarın onları ülkenizden, çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış!' demek oldu.

83- Bunun üzerine Biz de hem onu hem de ailesini kurtardık. Ancak karısı hariç; o, geride kal(ıp da helâke uğray)**anlardan oldu.**

84- Onların üzerine bir yağmur yağdırdık. Günahkârların sonunun nasıl olduğuna bir bak!

80. Yani sen kulumuz **"Lût'u da"** an. Biz onu kavmine göndermiştik. O da onlara yalnızca Allah'a ibadet etmelerini emredip kendilerinden önce âlemlerden hiçbir kimsenin işlemediği hâyâsızlığı yasaklıyordu. **"Hani o, kavmine, 'Sizden önce âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı"** büyüklük ve çirkinliği itibarıyla hâyâsızlığın her türünü geride bırakacak seviyeye ulaşmış bir **"hâyâsızlığı mı yapıyorsunuz?' demişti."** Bunun hâyâsız bir iş olması, başlıbaşına bir çirkinliktir. Bu işi ilk olarak onların yapmaya başlamaları ve kendilerinden sonra gelenlerin önünde böyle bir yol açmış olmaları da ayrı bir çirkinliktir.

81. Daha sonra bu hâyâsızlığın mahiyetini şöyle açıklamaktadır: **"Zira siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz."** Yani Allah Teala'nın sizler için yaratmış olduğu kadınları nasıl bırakırsınız da erkeklere yaklaşırsınız!? Halbuki şehvete ve fıtrata uygun şekilde yararlanma yeri kadınlardır. Siz ise onları bırakıyor, alabildiğine çirkin ve kötü bir iş olan erkeklere arka yoldan yaklaşıyorsunuz. Halbuki oraya yaklaşmak ve ilişki kurmak şöyle dursun sözünü etmek etmek dahi utanç verici olup türlü pislikler ve murdarlıklar oradan çıkmaktadır.

"Hayır, siz çok ileri giden bir kavimsiniz." Allah'ın çizdiği sınırları aşan ve Allah'ın haram kıldığı şeylere cüretkarca atılan kimselersiniz.

82. "Kavminin cevabı yalnızca, 'Çıkarın onları ülkenizden, çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen," yani bu hâyâsızlığı işlemekten uzak duran **"insanlarmış!' demek oldu."** Halbuki **"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmalarıydı."** (el-Buruc, 85/8)

83. **"Bunun üzerine Biz de hem onu hem de ailesini kurtardık. Ancak karısı hariç; o, geride kal(ıp da helâke uğray)anlardan,"** azaba uğratılanlardan **"oldu."** Allah Lut'a aile halkıyla birlikte geceleyin yola çıkmasını emretti. Çünkü azap, kavmine sabah vakti gelecekti. O da geceleyin aile halkıyla yola koyuldu. Ancak (ona iman etmeyen) karısı hariç. Böylece kavmine isabet eden aynı azap ona da isabet etti.

84. **"Onların üzerine bir yağmur yağdırdık."** Yani özel olarak pişirilmiş, oldukça sıcak taşlar yağdırdık. Böylece Allah, ülkelerinin altını üstüne getirmişti. **"Günahkârların"** helak edilme ve sürekli bir rüsvaylığa düçar olma şeklindeki **"sonunun nasıl olduğuna bir bak!"**

﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ
قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا
النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ
إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ
وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِن كَانَ طَائِفَةٌ مِّنكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي
أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾﴾

85- **Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı** (gönderdik). **Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Artık ölçeği ve teraziyi tam tutun. İnsanlara ait hiçbir şeyi eksik vermeyin. Islah edildikten sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer inanan kimselerseniz böylesi hakkınızda daha hayırlıdır.'**

86- **'Öyle her yolun başında oturup da** (insanları) **tehdit etmeyin, Allah'a iman edenleri Allah'ın yolundan alıkoymayın ve O'nun yolunu eğri göstermeye çalışmayın. Hatırlayın ki siz,** (sayıca) **az idiniz de O, sizi çoğalttı. Bir de fesat çıkaranların sonu nice olmuştur bir bakın.'**

87- **'Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilene iman eder, bir kısmı da iman etmezse artık Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.'**

85. **"Medyen'e de"** orada yaşayan malum kabileye, soyca **"kardeşleri Şuayb'ı gönderdik."** O, onları hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet ediyor, onlara ölçü ve teraziyi tastamam yapmalarını, insanların mallarını eksik vermemelerini, masiyetleri çoğaltarak fesat çıkartmamalarını, bozgunculuk yapmamalarını emrediyordu. **"...ıslah edildikten sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer inanan kimselerseniz böylesi hakkınızda daha hayırlıdır."** demişti. Çünkü Allah'ın emrine uyup O'na yakınlaşmak gayesiyle günahları terk etmek, elbette ki kul için Cebbar olan Allah'ın gazabını ve cehennem azabını gerektiren o günahları işlemekten daha hayırlı ve daha faydalıdır.

86. **"Öyle"** insanlara karşı **"her yolun başında oturup da,"** çokça kullanılan yolları tutarak oradan geçenleri **"tehdit etmeyin, Allah'a iman edenleri Allah'ın yolundan alıkoymayın,"** Allah'ın yolunu izleyip de hidâyet bulmak isteyenleri engellemeyin **"ve O'nun yolunu eğri göstermeye çalışmayın."** Hevalarınıza uyup da Allah'ın yolunu eğri ve haktan uzak göstermeye çabalamayın. Tam aksine hem size hem de herkese düşen vazife; Yüce Allah'ın, rızasını elde etsinler, lütuf ve ihsan yurduna ulaşsınlar diye kulları için belirlemiş olduğu ve bununla da kullarına en büyük rahmetini ihsan etmiş olduğu bu yola gereken saygının gösterilmesidir. Sizler, insanları bu yolu izlemekten alıkoyan ve onları engelleyen kimseler değil, aksine bu yolun yardımcıları, davetçileri ve onu koruyanlar olmalıydınız. Çünkü böyle bir şey Allah'ın nimetine karşı bir nankörlük, O'nun emrine bir isyan ve en güzel, en doğru yolu saptırma girişimidir. Üstelik siz bu yolu izleyenleri çok çirkin bir şekilde ayıplamaktasınız.

Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini de **"hatırlayın ki siz** (sayıca) **az idiniz de O, sizi çoğalttı."** Size ihsan etmiş olduğu zevceler, nesiller ve sağlık sayesinde sizi sayıca çoğalttı. Ayrıca O, sizleri veba ya da sayınızı azaltıcı birtakım hastalıklara müptela kılmadığı gibi sizi imha edecek düşmanları da üzerinize musallat etmedi. Yine birliğinizi bozup sizi darmadağın etmedi. Aksine size bir arada bulunma, bol rızık ve çokça nesil nimetlerini ihsan etti. **"Bir de fesat çıkaranların sonu nice olmuştur bir bakın."** Sizler, onların topluluklarının darmadağın olduğunu, yaşadıkları yerlerin de ıssız ve bomboş kaldığını göreceksiniz. Onlardan geriye güzel hiçbir anı kalmamıştır. Aksine lanet bu dünyada onların peşlerine takılmıştır. Kıyamet gününde de onlar daha da hor, hakir ve rezil olacaklardır.

87. **"Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilene iman eder, bir kısmı da iman etmezse"** -ki bunlar çoğunluktu- **"artık Allah aramızda hükmedinceye**

kadar sabredin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır." Dolayısıyla haklı olanı yardımıyla zafere kavuşturacak, haksız olanı da cezalandıracaktır.

﴿ ۞ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لَنُخۡرِجَنَّكَ يَٰشُعَيۡبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَكَ مِن قَرۡيَتِنَآ أَوۡ
لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۚ قَالَ أَوَلَوۡ كُنَّا كَٰرِهِينَ ٨٨ قَدِ ٱفۡتَرَيۡنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنۡ عُدۡنَا فِي مِلَّتِكُم بَعۡدَ
إِذۡ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنۡهَاۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَاۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيۡءٍ عِلۡمًاۚ عَلَى
ٱللَّهِ تَوَكَّلۡنَاۚ رَبَّنَا ٱفۡتَحۡ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَ قَوۡمِنَا بِٱلۡحَقِّ وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡفَٰتِحِينَ ٨٩ ﴾

88- Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler şöyle dediler: 'Ey Şuayb, andolsun seni de, seninle beraber iman edenleri de memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz!' O da 'Biz istemesek de mi?!' dedi.

89- 'Allah, bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönecek olursak kesinlikle Allah'a iftira etmiş oluruz. Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi hariç ona dönmemiz olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz ancak Allah'a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.'

88. "Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler," hevalarına uyan ve zevkleriyle oyalanan soylular ve ileri gelenlere hak geldiğinde onun, kendi aşağılık arzularına uygun düşmediğini görünce hakkı reddettiler ve ona karşı büyüklendiler. Peygamberleri Şuayb *aleyhisselâm*'a ve onunla birlikte zayıf gördükleri mü'minlere **"şöyle dediler: 'Ey Şuayb, andolsun seni de, seninle beraber iman edenleri de memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz!"** Hakka karşı arslan kesilerek güç kullandılar. Ne dine, ne anlaşmaya ne de hakka/hukuka riâyet ettiler. Sadece ve sadece hevalarının, kendilerini bu anlamsız ve tutarsız sözleri söylemeye iten düşük akıllarının peşine takıldılar ve dediler ki: "Ya sen ve seninle beraber iman edenler dinimize geri döneceksiniz ya da andolsun ki sizleri ülkemizden çıkartacağız."

Şuayb *aleyhisselâm*, önceleri iman ederler ümidiyle onları davet ediyordu. Ancak sonra öyle bir duruma geldi ki onların şerrinden yana emin olamadı. Zira kavmi, kendilerine tâbi olmayacak olursa onu ve beraberindekileri vatanından sürmekle tehdit etti. Oysa Şuayb ve beraberindekiler o vatanda kalmaya onlardan daha faz-

la hak sahibiydiler. Bu yüzden de Şuayb *aleyhisselâm* onların bu sözlerine hayret ederek **"'Biz istemesek de mi?!' dedi."** Yani biz, batıl olduğunu bildiğimiz için sizin dininize girmeyi kabul etmeyecek olsak da yine böyle mi yapacaksınız? Halbuki bir dine, ancak ona girmeyi arzu eden kimseler çağrılabilir. Onu izlemeyi açıktan açığa alıkoymaya çalışan ve izleyenleri de yanlışlarını söyleyerek tenkit eden kimseler, nasıl olur da o dini kabul etmeye çağrılabilirler?

89. "Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönecek olursak kesinlikle Allah'a iftira etmiş oluruz." Yani Allah, bizi ondan kurtarmış ve onun kötülüğünden korumuşken, biz tekrar sizin dininize dönersek şahit olun ki biz, Allah'a karşı yalan uyduran ve iftira eden kimseler oluruz. Çünkü şunu kesinlikle biliyoruz ki Allah'a ortak koşan kimsenin iftirasından daha büyük bir iftira olamaz. Çünkü O birdir, tektir, eşsizdir ve hiç kimseye muhtaç olmayan Samed'dir. Eş ve çocuk edinmemiştir, mülkünde de O'nun hiçbir ortağı yoktur.

"Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi hariç ona dönmemiz olacak şey değildir." Yani bizim gibi kimselerin tekrar sizin dininize dönmesine imkân yoktur. Böyle bir şey muhaldir. Şuayb *aleyhisselâm* onlara herhangi bir şekilde uymalarının mümkün olmadığını birkaç şekilde ifade etmiştir:

1. Öncelikle kavimlerinin dininden tiksindiklerini ve işlemekte oldukları şirke kin beslediklerini ifade etmiştir.

2. Onların izledikleri yolun, yalan ve iftira yolu olduğunu belirtip eğer kendisi ve yanındakiler de onların dinine uyacak olurlarsa kendilerinin de yalan ve iftira sahibi olacaklarına dair kavmini şahit tutmuştur.

3. Allah'ın kendilerini o dinden kurtarmasını bir nimet olarak sunmuştur.

4. Allah kendilerine hidâyet verdikten sonra bu batıl dine geri dönmelerinin imkânsız olduğunu ifade etmekle de kavimlerinin bu doğrultudaki ümitlerini kesmişlerdir. Çünkü mevcut halleri, kalplerinde Yüce Allah'ı tazim etmeleri, Allah'ın ubudiyetini, O'ndan başka hiçbir ilah olmadığını, yalnızca O'na ibadet edilmesi ve O'na ortak koşulmaması gerektiğini, müşriklerin kabul ettikleri uydurma ilahların batılın en batılı ve imkânsızın en imkânsızı olduğunu itiraf ederek böyle bir dine tekrar dönmelerinin imkânsız olduğunu da beyan etmiş oluyorlardı. Zira Yüce Allah'ın ihsan ettiği akıllar vasıtasıyla hakkı batıldan, doğruyu sapıklıktan ayırt edebilecek durumdaydılar.

Yüce Allah'ın meşieti, yarattıkları hakkında geçerli olan ve hiçbir kimsenin dışına çıkma imkânı olmayan iradesi açısından da eğer bütün sebepler bir araya

gelse ve bütün güçler bir arada toplansa dahi onlar, hiçbir zaman kendileri hakkında bir şeyi yapabileceklerine yahut o şeyi terk edebileceklerine dair kesin hüküm veremezler. İşte bu yüzden Şuayb *aleyhisselam*, **"Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi hariç"** diyerek istisnada bulunmuştur. Yani bizim de, başka kimselerin de Allah'ın ilim ve hikmetine tâbi olan meşietinin dışına çıkabilme imkânımız yoktur. Çünkü **"Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır."** O, neyin kullarının faydasına olduğunu ve hangi esaslar çerçevesinde onların işlerini çekip çevirdiğini çok iyi bilendir.

"Biz ancak Allah'a güvenip dayandık." Bizler bize dosdoğru yol üzerinde sebat vereceği ve cehenneme ulaştıran bütün yollardan da bizi koruyacağı hususunda yalnız O'na güvendik. Şüphesiz ki Allah, kendisine güvenip dayananlara yeter, onlara dinini de, dünyasını da kolaylaştırır.

"Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet!" Mazlum ve hak sahibi kimselere, hakka karşı inatlaşan zalime karşı yardım et ve zafer ver. **"Sen, hükmedenlerin en hayırlısısın."** Yüce Allah'ın kulları hakkındaki hükmü iki türlüdür: Birincisi hakkı batıldan, doğruyu sapıklıktan, dosdoğru yol üzerinde yürüyenleri, o yoldan sapmış olanlardan ayırdetmeyi sağlayan ilmî (bilgiye dair) hükmü. İkincisi de Yüce Allah'ın zalimleri cezalandırması, salih kimseleri kurtarıp onlara lütfunu ihsan etmesi şeklindeki hükmüdür. İşte mü'minler de Yüce Allah'ın, kendileriyle kavimleri arasında hak ve adaletle hüküm vermesini, kendilerine iki kesimi birbirinden ayırıcı hükmü teşkil edecek şekilde âyetlerini, mucizelerini ve ibretlerini göstermesini istemişlerdi.

﴿ وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ
فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ ﴾

90- Kavminden kâfir olan ileri gelenler, 'Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz, andolsun ki büyük bir zarara uğrayacaksınız.' dediler.

91- Bunun üzerine o şiddetli sarsıntı onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.

90. **"Kavminden kâfir olan ileri gelenler,"** Şuayb'e uymaktan sakındırmak üzere **"'Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz, andolsun ki büyük bir zarara uğrayacaksınız.' dediler."** Ancak bu, nefislerinin kendilerine süslediği bir batıldı. Onlara göre bedbahtlık ve zarar, doğruluğa ve hidâyete tâbi olmaktaydı. Oysa

onlar, en ileri derecedeki zararın, üzerinde bulundukları sapıklığın ve saptırmanın devamı olduğunu bilmiyorlardı. Bu gerçeği ancak ibretli ceza ve intikam gelip kendilerini bulduğunda öğrenebildiler.

91. **"Bunun üzerine o şiddetli sarsıntı,"** yani o çok çetin zelzele **"onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar,"** ölü ve hareketsiz bir halde yere serildiler.

﴿ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴾

92- Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki orada hiç oturmamış gibi oldular. Şuayb'ı yalanlayanlar, işte zarara uğrayanlar onlar oldular.

92. Yüce Allah, başlarına gelen felaketi haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki orada hiç oturmamış gibi oldular."** Yani sanki yurtlarında hiç kalmamış, oradan hiç yararlanmamış, gölgeliklerinde hiç oturmamış, ırmaklarının kıyılarında hiç dolaşıp vakit geçirmemiş ve ağaçlarının meyvelerinden hiç yememiş gibi oldular. Azap onları yakalayarak oyun, eğlence ve lezzet yurdundan ebedî hüzün, bedbahtlık ve ceza yurduna, azap çukurlarına taşıdı. İşte bundan dolayı -devamla- **"Şuayb'ı yalanlayanlar, işte zarara uğrayanlar onlar oldular."** buyrulmaktadır. Yani âdeta zarara uğramak sadece onlara hastır. Çünkü onlar kıyamet gününde hem kendilerini hem de aile halklarını zarara uğratmış olacaklardır ki apaçık hüsran işte budur. Yoksa onların "Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz, andolsun ki büyük bir zarara uğrayacaksınız." dedikleri kimseler hüsrana uğramamışlardır.

﴿ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَىٰ
عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾ ﴾

93- Bunun üzerine onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: 'Ey kavmim, gerçekten ben size Rabbimin bildirdiklerini tebliğ ettim ve size içtenlikle öğüt verdim. Artık ben, kâfir bir topluma nasıl üzüleyim ki?!'

93. Şuayb'ın kavmi helak olduktan sonra peygamberleri onlardan yüz çevirerek döndü, onları azarlayarak ve ölümlerinden sonra onlara hitap ederek **"Dedi ki: Ey kavmim, gerçekten ben size Rabbimin bildirdiklerini tebliğ ettim."** Sizlere ulaştırdım ve açıkladım. Öyle ki bu tebliğim, bu konuda ulaşılabilecek en

ileri dereceye kadar ulaştı ve sizin kalplerinizin derinliklerine kadar vardı. **"Ve size içtenlikle öğüt verdim."** Ancak siz benim öğüdümü kabul etmediniz, irşadıma itaat etmediniz, aksine fasıklık ve azgınlık ettiniz.

"Artık ben, kâfir bir topluma nasıl üzüleyim ki?!" Ben, hayır kendilerine ulaşınca onu reddeden, kabul etmeyen, kötülükten başka bir şeyi kendilerine yakıştırmayan, hayır namına hiçbir özellikleri bulunmayan bir topluma nasıl üzülür, nasıl tasalanırım? Onlar için üzülmeye değmez! Onlar buna layık değiller! Aksine böylelerinin helakine ve yok edilmelerine sevinilir. Allah'ım, rezillikten, rüsvaylıktan Sana sığınırız. İnsanlar arasında en ileri derecedeki samimiyetle onların iyiliklerini isteyen bir kimsenin şimdi onlardan uzak olduğunu ilan edecek bir noktaya gelmesinden daha ileri bir bedbahtlık ve daha büyük bir ceza olabilir mi?

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾

94- Biz hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek, halkını boyun büküp yakarsınlar diye mutlaka fakirlik ve hastalığa uğrattık.

95- Sonra bu kötü hali değiştirip yerine güzel bir hal verdik. Nihâyet çoğaldılar ve '(Bizim gibi) atalarımız da hem darlık hem bolluk görmüştü.' dediler. Bunun üzerine Biz de kendileri farkında olmadan onları ansızın yakalayıverdik.

94. "Biz hangi memlekete" Allah'a ibadet etmeye çağıran ve içinde bulundukları kötülüklerden alıkoyan **"bir peygamber gönderdiysek"** ve halkı o peygambere itaat etmediyse o memleketin **"halkını boyun büküp yakarsınlar diye mutlaka fakirlik ve hastalığa"** ve çeşitli belâlara **"uğratmışızdır."** Allah onları bu gibi musibetlere uğratmıştır ki belki bu sayede nefisleri yola gelir de Yüce Allah'a yalvarıp yakarırlar, hakka boyun eğerler.

95. "Sonra" bu imtihan bir fayda sağlamayınca, aksine büyüklenmeleri devam edip azgınlıkları artınca **"bu kötü hali değiştirip yerine güzel bir hal verdik."** Allah onlara bol bol rızık ihsan edip bedenlerine afiyet vermiş ve üzerlerindeki türlü bela ve musibetleri kaldırmıştır. **"Nihâyet çoğaldılar,"** sayıca arttılar, rızıkları çoğaldı, Allah'ın nimet ve lütuflarından bol bol yararlandılar. Önceden karşı

karşıya kaldıkları bela ve musibetleri unuttular ve **"'(Bizim gibi) atalarımız da hem darlık hem bolluk görmüştü.' dediler."** Yani bu, öteden beri devam edegelen bir durumdur, öncekilerde de sonrakilerde de görülen bir haldir. Bu yüzden insanlar kimi zaman bolluk ve rahat içinde, kimi zaman darlık ve sıkıntı içinde, kimi zaman sevinç, kimi zaman da keder içinde olurlar. Zamanın değişmesine ve günlerin dönüp durmasına bağlı olarak halleri değişip durur.

Böylece onlar, karşı karşıya kaldıkları bu hallerin öğüt ve hatırlatma olmadığını, onları yavaş yavaş azaba sürükleme ve durumlarına bir tepki amacı taşımadığını zannettiler. Nihâyet hallerinden memnun oldular, kendilerine verilenler dolayısıyla şımardılar, dünya onlar için en ileri derecede neşe kaynağı oldu. **"Bunun üzerine Biz de kendileri farkında olmadan,"** helak edilmek hatırlarına bile gelmediği bir sırada azapla **"onları ansızın yakalayıverdik."** Halbuki onlar Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri ellerinde tutabileceklerine, onların hiçbir şekilde yok olmayacağına ve bunlardan ayrı kalmayacaklarına inanmışlardı.

﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾

96- Eğer o ülkelerin halkı iman etseler ve korkup sakınsalardı üzerlerine gökten ve yerden nice bereket (kapıları) **açardık. Fakat onlar yalanladılar, Biz de kazanmakta oldukları yüzünden onları yakalayıverdik.**

96. Yüce Allah peygamberleri yalanlayan kimselerin öğüt ve uyarı olmak üzere darlıkla, yavaş yavaş azaba sürüklenmek üzere de bollukla denenip imtihan edildiklerini belirttikten sonra şunu ifade etmektedir: Şayet o ülkelerin halkları kalpleriyle samimi olarak iman edip amelleriyle de o imanlarını doğrulasalardı, Allah'ın haram kıldığı şeyleri terk etmek suretiyle zahiren ve batınen takvalı olsalardı Allah, gökten ve yerden üzerlerine bereket kapılarını açardı. Semadan üzerlerine bol bol yağmur yağdırır, yerden de öyle bol bitkiler çıkarırdı ki hem kendilerinin hem de davarlarının yaşamı en bol ve en rahat bir şekilde sürer, herhangi bir sıkıntı ve yorgunluk da çekmezlerdi. Ancak onlar iman etmediler, Allah'tan korkmadılar ve takvalı olmadılar. Bu nedenle **"Biz de kazanmakta oldukları yüzünden onları"** çeşitli cezalar, belalar, bereketlerin çekilip alınması ve pek çok afetle **"yakalayıverdik."** Bunlar ise amellerine karşılık olarak verile-

cek cezanın sadece bir kısmıdır. Çünkü kazandıkları bütün günahlar karşılığında onları azapla yakalayacak olsaydı yeryüzünde canlı namına hiçbir varlık bırakmaması gerekirdi: **"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesad başgösterdi.** (Bu) **işlediklerinin bazısını onlara tattırsın ve belki dönerler diyedir."** (er-Rum, 30/41)

﴿ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم
بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ ﴾

97- Acaba o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?

98- Yahut o ülkelerin halkı, azabımızın kendilerine kuşluk vakti eğlenirlerken gelmeyeceğinden yana emin mi oldular?

99- Yoksa onlar Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Halbuki hüsranda olanlardan başkası Allah'ın tuzağından emin olmaz.

97. "Acaba o ülkelerin halkı," (ayetlerin gelişinden de anlaşılacağı üzere bunlar peygamberleri yalanlayan kavimlerdir) **"geceleyin uyurlarken,"** yani gafil bir halde dinlenmekteyken, hiç beklemedikleri bir anda o çetin **"azabımızın kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?"**

98. "Yahut o ülkelerin halkı, azabımızın kendilerine kuşluk vakti oynarlarken gelmeyeceğinden yana emin mi oldular?" Yani bu konuda onlara güven veren nedir? Onlar azabı hak etmelerine sebep olan işleri yaptıkları, sadece bir bölümü bile helak edilmeyi gerektiren pek çok büyük günah işledikleri halde azaptan yana emin olmalarını sağlayan nedir?

99. "Yoksa onlar Allah'ın tuzağından emin mi oldular?" Yani Allah'ın, hiç bilmedikleri bir yerden kendilerini yavaş yavaş azaba yaklaştırmasından ve mühlet vermesinden emin mi oldular? Şüphesiz ki O'nun tuzağı pek çetindir.

"Halbuki hüsranda olanlardan başkası Allah'ın tuzağından emin olmaz." Çünkü Allah'ın ansızın gelen azabından yana emin olan kimse, amellere karşılık verileceğine inanmamış, peygamberlere de tam anlamıyla iman etmemiş demektir.

Bu âyet-i kerimede yer alan ileri derecedeki korkutma dolayısıyla kul, hiçbir zaman sahip olduğu imandan yana emin olmamalıdır. Aksine sahip olduğu imanı

alıp götürecek bir bela ile sınanacağından yana endişe etmeli, bundan dolayı korkup titremelidir. Her zaman Yüce Allah'a, "Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!" diye dua etmelidir. Fitnelerin başgöstermesi halinde kendisini kötülükten kurtarabilecek her türlü sebebe yapışmalıdır. Çünkü kul, hangi dereceye ulaşırsa ulaşsın azaptan kesinlikle kurtulduğu kanaatine sahip olamaz.

﴿ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ أَهْلِهَا أَن لَّوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ ۚ
وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾

100- Yeryüzüne (önceki) **sahiplerinden sonra varis olanlara şu** (gerçek) **hâlâ belli olmadı mı: Eğer Biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere duçar ederdik.** (O zaman) **kalplerini mühürleriz de artık işitmez oluverirler.**

100. Yüce Allah, geçmiş ümmetlerin helak edilmesinden sonra geriye kalan ümmetlerin dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzüne** (önceki) **sahiplerinden sonra varis olanlara şu** (gerçek) **hâlâ belli olmadı mı: Eğer Biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere duçar ederdik..."** Yani kendilerinden önceki ümmetlerin günahları sebebiyle helak edilmesinden sonra yeryüzüne mirasçı olan, sonra da helak edilen ümmetlerin ameli gibi amelde bulunan ümmetlere şu husus açık seçik bir şekilde belli olmadı mı: Eğer Yüce Allah dilemiş olsaydı günahları sebebiyle onları da cezaya çarptırırdı. Çünkü Allah'ın, hem öncekiler hem sonrakiler hakkındaki sünneti/kanunu budur.

"(O zaman) **kalplerini mühürleriz de artık işitmez oluverirler."** Yani eğer Yüce Allah, onları uyarıp dikkatlerini çekmesine rağmen uyanmayacak, öğüt vermesine rağmen öğüt almayacak, âyetlerle ve ibret alınacak hususlarla hidâyete iletmesine rağmen hidâyet bulmayacak olurlarsa şüphesiz Yüce Allah onları cezalandırır ve kalplerini mühürler de artık günah kirleri kalplerini kuşatır. Nihâyet kalplerine mühür basılır da artık o kalplere hak diye bir şey girmez, hayır namına bir şey ulaşmaz. Kendilerine fayda sağlayacak hiçbir şeyi de işitmezler. Onlar ancak kendileri hakkında aleyhlerine delil olabilecek şeyleri işitmekle kalırlar.

﴿ تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا
كَذَّبُوا مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ ﴾

101- İşte o ülkelerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Gerçekten peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat daha önce (hakkı) **yalanlamaları sebebiyle** (onlara) **iman etmediler. İşte Allah kâfirlerin kalplerini böyle mühürler.**

101. "**İşte**" daha önce kendilerinden söz edilen "**o ülkelerin haberlerinden**" ibret alacak olanlara ibret olacak, zalimlerin zulümlerinden vazgeçmelerini sağlayacak, takva sahipleri için de öğüt olacak "**bir kısmını sana anlatıyoruz. Gerçekten peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi.**" Yani yalanlayan bu kimselere peygamberler gelmiş ve onları mutluluklarını sağlayacak şeylere davet etmişlerdi. Yüce Allah da peygamberleri apaçık mucizelerle, hakkı açıkça ortaya koyan ve eksiksiz bir şekilde açıklayan delillerle desteklemişti. Ancak bunların o ümmetlere hiçbir faydası olmadı ve onlara en ufak bir yarar sağlamadı.

"**Fakat daha önce** (hakkı) **yalanlamaları sebebiyle** (onlara) **iman etmediler.**" Yani ilk defasında hakkı yalanlamaları ve reddetmeleri sebebiyle Allah, hakkı reddetmelerinin bir cezası olarak onları imana iletmedi. Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: "**Onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de ilk defa ona iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler) **ve Biz de onları azgınlıkları içerisinde şaşkın bir halde bırakırız.**" (el-En'am, 6/110)

"**İşte Allah, kâfirlerin kalplerini böyle mühürler.**" Bu, yaptıklarının bir cezasıdır. Allah onlara zulmetmedi, fakat asıl onlar kendilerine zulmettiler.

﴿وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾﴾

102- Onların çoğunda ahde vefa bulamadık. Onların çoğunun gerçekten fasık kimseler olduğunu gördük.

102. "**Onların çoğunda ahde vefa bulamadık.**" Yüce Allah'ın kendilerine peygamber göndermiş olduğu ümmetlerin çoğunda ahde bağlılık diye bir şey bulamadık. Yani Allah'ın bütün alemlere yapmış olduğu tavsiye ve emirleri üzerinde sebat ve bağlılık görmediğimiz gibi onlar, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla kendilerine göndermiş olduğu emirlere de en ufak bir itaat göstermediler.

"**Onların çoğunun gerçekten fasık kimseler olduğunu gördük.**" Allah'ın itaati dışına çıkan ve Allah'tan herhangi bir hidâyet olmaksızın kendi hevalarının arkasından giden kimseler olduğunu gördük. Allah peygamberler göndermekle,

kitaplar indirmekle kulları imtihan etmiş ve onlara kendi ahit ve hidâyetine tabi olmalarını emretmiştir. Ancak O'nun emrine, insanlar içinde, Yüce Allah'ın ezelden beri mutlu olacaklarını takdir buyurduğu az bir kısmı uymuştur. İnsanların çoğunluğu ise hidâyetten yüz çevirmiş ve peygamberlerin getirdiklerine karşı büyüklenmişlerdir. Yüce Allah da onları çeşitli cezalarla cezalandırmıştır.

﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِن بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾﴾

103- Sonra onların ardından Musa'yı, mucizelerimizle Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Onlarsa bu mucizelere karşı zalimlik ettiler. Fesatçıların sonu nice oldu bir bak!

103. Yani Biz o peygamberlerden sonra o büyük önder, o şerefli peygamber Mûsâ Kelîmullahı oldukça azgın ve zorba bir kavim olan Firavun kavmiyle onların soyluları ve ileri gelenlerine gönderdik. Yüce Allah onlara, benzeri görülmedik türden büyük mucizeler gösterdi. "**Onlarsa bu mucizelere karşı zalimlik ettiler.**" Çünkü bu mucizelerin gereği üzere Mûsâ'ya itaat etmediler. Bu itaatten kaçanlar ise zalimdir. İşte onlar, itaat edecek yerde bu mucizelere karşı büyüklük tasladılar. "**Fesatçıların sonu nice oldu bir bak!**" Allah'ın onları nasıl helak ettiğine, laneti ve yerilmeyi dünyada da, kıyamet gününde de peşlerine nasıl taktığına bir bak! Onlara verilen bu şeyler ne kötüdür! Yüce Allah, bu buyruğunda öz ve topluca ifade ettiği hususları şu buyruklarıyla etraflıca açıklamaktadır:

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَن لَّا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ
إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٠٥﴾﴾

104- Mûsâ dedi ki: 'Ey Firavun, ben şüphesiz ki âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.'

105- 'Allah hakkında haktan başkasını söylememem üzerime bir borçtur. Gerçekten size Rabbinizden apaçık bir delil ile geldim. Artık İsrailoğullarını benimle beraber gönder'

104. Mûsâ, Firavun'a gelip onu imana davet ederek "**Dedi ki: 'Ey Firavun, şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.'**" Yani

ben yüce biri tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Beni gönderen, âlemlerin Rabbidir. O'nun rubûbiyeti ulvî alemi de, süflî alemi de kuşatmıştır. O, bütün mahlukatını çeşitli ilâhî tedbirlerle gözetip kollar. Onları başıboş bırakmaması da O'nun rububiyetinin bir gereğidir. Bu yüzden onlara peygamberleri, müjdeleyiciler ve uyarıp korkutucular olmak üzere gönderir. Hiç kimse O'na karşı cür'et edip de peygamber olarak gönderilmediği halde peygamber olduğunu iddia edemez.

105. O yüce Rabbin şanı bu olduğuna, risaleti için de beni seçtiğine göre ben O'nun hakkında yalan hiçbir şey söyleyemem. O'nun hakkında hak olmayan hiçbir sözü "O bana söylememi emretti." diye iddia edemem. Çünkü ben O'nun hakkında haktan başka söz söyleyecek olursam elbette ki vakit geçmeden beni cezalandırır. Beni aziz ve muktedir olanın yakalayışı ile yakalar.

Bu durum, onların Mûsâ'ya itaat etmelerini ve ona tâbi olmalarını gerektiren bir husustur. Üstelik o, Yüce Allah'tan getirdiklerinin hak olduğuna dair apaçık deliller de getirmişti. O halde onların, Mûsâ'nın gönderiliş maksadına uygun olarak amel etmeleri gerekirdi. Bu gönderilişin, iki önemli maksadı vardı: Kendisine iman edip ona tâbi olmaları ve İsrailoğulları'nı onunla birlikte göndermeleri idi. O İsrailoğulları ki Allah, onları kendi zamanlarında bütün alemlere üstün kılmıştır. Onlar peygamberlerin torunlarıdır ve Yakub'un soyundan gelen kimselerdir ki Mûsâ *aleyhisselam* da onlardan biridir.

﴿ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا
هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾

106- Dedi ki: 'Eğer bir mucize getirdiysen ve de doğru söyleyenlerden isen haydi onu göster!'

107- Bunun üzerine Musa, asasını attı da o birden apaçık bir yılan oluverdi.

108- Elini çıkardı, bir de ne görsünler! O, bakanların önünde bembeyaz parlıyordu.

106. Firavun, Musa'ya **"dedi ki: 'Eğer bir mucize getirdiysen ve de doğru söyleyenlerden isen haydi onu göster!'"**

107. Firavun'un bu sözleri söylemesi üzerine Mûsâ da **"asasını"** yere **"attı da o"** asa **"birden apaçık"** besbelli ve gözlerin önünde hareket eden **"bir yılan oluverdi."**

108. "Elini" koynundan **"çıkardı, bir de ne görsünler! O,"** herhangi bir hastalıktan dolayı olmaksızın **"bakanların önünde bembeyaz parlıyordu."**

İşte bunlar, Mûsâ'nın getirdiklerinin gerçekliğine, onun doğru söylediğine ve âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna delalet eden apaçık iki büyük mucize idi. Fakat iman etmeyen kimselere ne kadar mucize gelirse gelsin can yakıcı azabı görmedikçe iman etmezler. İşte bu yüzden şöyle dediler:

﴿ قَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا
تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴾

109- Firavun'un kavminden ileri gelenler, 'Gerçekten de bu, gâyet bilgin bir sihirbazdır.' dediler.

110- 'Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor.' (Firavun,) 'O halde ne buyurursunuz?'

111- Dediler ki: 'Onu ve kardeşini alıkoy, şehirlere de toplayıcılar gönder de,'

112- 'Sana ne kadar bilgin sihirbaz varsa hepsini getirsinler.'

109. Firavun ve beraberindekiler, gördükleri mucizelerle gözleri kamaştığı halde iman etmediler. Bu yüzden de **"Firavun'un kavminden ileri gelenler"** tutarsız açıklama ve yorumlara giderek **"'Gerçekten de bu, gâyet bilgin bir sihirbazdır.'"** yani ustaca sihir yapan biridir **"dediler."**

110. Ardından da kıt akıllı kimseleri korkutmak amacıyla Mûsâ için; "O, bu yaptıklarıyla **'sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor.'"** dediler. Yani o sizleri yurtlarınızdan sürmek için bunları yapıyor. **"O halde ne buyurursunuz?"** Yani Mûsâ'ya yapacakları uygulama hususunda ve güya onun kendilerine vereceği zararı ne şekilde önleyecekleri hakkında kendi aralarında istişare ettiler. Çünkü onun getirdiklerini çürütüp iptal edecek bir karşılık verilmeyecek olursa o, insanların çoğunun aklını etkiler. İşte o vakit aralarında görüş birliğine vardılar ve nihâyet Firavun'a şöyle dediler:

111. "Onu ve kardeşini alıkoy," her ikisini de alıkoy ve onlara bir süre ver, dediler. Şehirlere de ülke ahalisini toplayacak ve ne kadar usta sihirbaz varsa gedirecek kimseler gönder. Yani bunlar oldukça bilgin/usta ve becerikli sihirbazları getirsinler ki Mûsâ'nın yaptığı sihre karşı koyabilsinler. Bu maksatla Mûsâ'ya şöyle demişlerdi: Ey Mûsâ, **"Bizimle senin aranda bir buluşma yeri ve vakti**

belirle ki sen de, biz de caymayalım. Düz ve geniş bir yer olsun." (Mûsâ) dedi ki: **"Sizinle buluşma zamanımız bayram günü(nüz) ve kuşluk vakti insanların toplanma vakti olsun."** (Taha, 20/58-59)

﴿ وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ
وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ ﴾

113- Sihirbazlar Firavun'a gelip dediler ki: 'Eğer galip gelen biz olursak her halde bize bir mükâfat var, değil mi?'

114- O da 'Evet, hem siz elbette çok yakınlarımdan da olacaksınız.' dedi.

113. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sihirbazlar Firavun'a"** galip geldikleri takdirde ondan mükâfat istemek üzere **"gelip dediler ki: 'Eğer galip gelen biz olursak herhalde bize bir mükâfat var, değil mi?'"**

114. Firavun da onlara **"'Evet"** size mükâfat vardır, **"hem siz elbette çok yakınlarımdan da olacaksınız.' dedi."** Böylece hem mükâfat vermeyi, hem de kendi yakınına, yüksek bir mertebeye çıkarma vaadinde bulundu ki Mûsâ'yı yenmek için bütün güç ve imkanlarını ortaya koysunlar, tam bir gayretle çalışsınlar.

﴿ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَن تُلْقِيَ وَإِمَّا أَن نَّكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا
سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ ﴾

115- 'Ey Mûsâ, sen mi ilk atacaksın, yoksa ilk atan biz mi olalım?' dediler.

116- '(Önce) siz atın.' dedi. Onlar atınca insanların gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve böylece büyük bir sihir ortaya koydular.

115. Çok büyük bir kalabalığın huzurunda Mûsâ ile karşı karşıya geldiklerinde Mûsâ'nın getirdiklerine aldırış etmeksizin ona meydan okuyarak **"'Ey Mûsâ, sen mi"** beraberindekini **"ilk atacaksın, yoksa ilk atan biz mi olalım?' dediler."**

116. Mûsâ da onlara, insanların hem sihirbazların beraberinde ne olduğunu hem de kendisinde ne bulunduğunu görmelerini sağlamak için **"'(Önce) siz atın.'**

dedi. Onlar" beraberlerinde bulunan iplerini ve sopalarını **"atınca"** bunlar, yaptıkları büyüden dolayı hareket eden yılanlarmış gibi göründüler ve böylelikle **"insanların gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve böylece büyük bir sihir ortaya koydular."** Benzeri görülmedik bir sihir yaptılar.

﴿ ۞ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ
وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾

117- Biz de Mûsâ'ya, 'Asanı at!' diye vahyettik. Bir de ne görsünler, onların uydurup düzdüklerini bir bir yakalayıp yutuyor!

118- Böylece hak ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları şeyler de boşa gitti.

119- Oracıkta yenildiler ve küçük düştüler.

117. "Biz de Mûsâ'ya, 'Asanı at!' diye vahyettik." O da asasını attı. **"Bir de ne görsünler!"** Asa hareketli bir yılan oluvermiş ve **"onların uydurup düzdüklerini,"** yalanlarını ve insanların gözlerini boyadıkları sihirleri **"bir bir yakalayıp yutuyor."**

118. "Böylece hak ortaya çıktı." Hak meydana çıktı ve o toplantıda alenen kendini göstermiş oldu. **"Onların yapmakta oldukları şeyler de boşa gitti."**

119. "Oracıkta," o yerde ve konumda **"yenildiler ve küçük düştüler."** Batılları darmadağın olmuş, büyüleri yok olup gitmişti. Elde edeceklerini zannettikleri maksatlarını da gerçekleştiremediler.

﴿ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ آمَنتُم بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا
فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ ﴾

120- Sihirbazlar da secdeye kapandılar.

121- Dediler ki: 'Âlemlerin Rabbine iman ettik.'

122- 'Mûsâ ve Harun'un Rabbine.'

123- Firavun, 'Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Bu, şüphe yok ki ahalisini oradan çıkarmanız için şehirde kurduğunuz (gizli) bir tuzaktır. Yakında bileceksiniz.' dedi.

120-122. Gerçeği en büyük çapta anlayanlar hiç şüphesiz bu işin ehli olan sihirbazlardı. Çünkü onlar sihrin çeşitlerini, inceliklerini, başkalarının bilmedikleri inceliklerini biliyorlardı. Bu yüzden de Mûsâ'nın yaptığının Allah'tan gelmiş ve hiçbir kimsenin karşı koyamayacağı, boy ölçüşemeyeceği büyük bir delil/mucize olduğunu anladılar. Bu yüzden de secdeye kapandılar ve "**Âlemlerin Rabbine iman ettik. Mûsâ ve Harun'un Rabbine.**" dediler. Yani "biz Mûsâ *aleyhisselam* ile birlikte gönderilen apaçık mucizeleri/delilleri tasdik ettik, doğruladık."

123. "**Firavun**" ise iman ettikleri için onları tehdit ederek "**Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz?" dedi.** Çünkü o aşağılık herif, hem bedenleri hem de söylenen sözleri kontrol eden oldukça baskıcı bir yöneticiydi. Kendisinin sözünün itaate değer olduğu ve aralarında onun sözünün geçtiği hem o hem de kavmi tarafından kabul edilmişti. Bu yüzden hiç kimsenin onun sözünden ve hükmünden dışarı çıkamayacağı kanaatine sahipti. İşte toplumlar bu hale gelince çökerler, akılları ve nüfuzları zayıflar. Kendi haklarını savunmakta aciz düşerler. Bu yüzden Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır: "**Kavmini böylece hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler.**" (ez-Zuhruf, 43/54) İşte burada da onun onlara, "**Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz?**" dediği bize nakledilmektedir. Yani bu, sizin bana karşı yaptığınız bir saygısızlık, bir cüretkârlıktır.

Ardından da kavmine karşı gerçeği ters yüz ederek şöyle demiştir: "**Bu, şüphe yok ki ahalisini oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz** (gizli) **bir tuzaktır.**" Yani Mûsâ, size büyüyü öğreten büyüğünüzdür, başınızdır. Siz Mûsâ'yla birlikte ona karşı yenik düşmek ve onun galip gelmesini sağlamak, arkasından da ona tâbi olmak hususunda gizlice anlaşmışsınız. Bütün insanların yahut büyük çoğunluğunun size tâbi olmasını sağlamak ve böylelikle oranın ahalisini yurtlarından çıkarmak için böyle yaptınız.

Halbuki bu yalandı. Kendisi de, olayların içyüzünden haberi olanlar da çok iyi bilmekteydiler ki Mûsâ *aleyhisselam* sihirbazlardan hiçbiriyle bir araya gelmemişti. Sihirbazlar, Firavun'un ve onun elçilerinin nezareti altında bir araya gelip toplanmışlardı. Mûsâ'nın ortaya koyduğu şey ilâhî bir mucizeydi. Sihirbazlar, Mûsâ'yı yenmek için bütün güçlerini ortaya koymuşlar, ancak sonunda aciz kalmışlar ve hakkı apaçık görünce de hakka tâbi olmuşlardı.

Daha sonra Firavun onları, "**Yakında**" size ne türlü cezalar vereceğimi "**bileceksiniz.**" diyerek tehdit etti.

﴿ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا
مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾ ﴾

124- 'Andolsun ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi birden asacağım.'

125- Dediler ki: 'Biz elbette Rabbimize döneceğiz.'

126- 'Sen bizden sırf Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara iman ettik diye intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı müslüman olarak al!'

124. "Andolsun ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim." Alçak herif, sihirbazların yeryüzünde fesat çıkartan kimseler olduğunu iddia ederek onları yeryüzünde fesat çıkartanlara uygulanan ceza olan el ve ayakların çaprazlama -yani sağ el ile sol ayağın- kesilmesiyle cezalandıracağını söyledi. "**Sonra da hepinizi birden**" hurma ağaçlarına "**asacağım.**" O kendi iddiasına göre böylece onları rezil etmek istemişti. Ayrıca "Ben bu işi kiminize uygularken kiminize uygulamayacak değilim. Hepiniz bu azabı tadacaksınız." demişti.

125. İman eden sihirbazlar ise kendilerini tehdit eden Firavun'a "**dediler ki: 'Biz elbette Rabbimize döneceğiz.**" Yani senin vereceğin cezaya aldırmıyoruz. Çünkü Allah daha hayırlı ve daha bakidir. Öyleyse istediğin hükmü ver!

126. "**Sen bizden sırf Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara iman ettik diye intikam alıyorsun.**'" Yani senin bizi ayıplamanın, bizi tehdit etmenin tek bir sebebi var. Bu da bizim suç işlememiz değil, Rabbimizin âyetlerine iman edişimizdir. Eğer bu, kişinin ayıplanmasını ve cezalandırmasını gerektiren bir günah ise işte bizim günahımız ancak budur.

Daha sonra kendilerine sabır ve sebat vermesi için Allah'a dua ederek şöyle dediler: "**Ey Rabbimiz! Üzerimize**" çok büyük bir "**sabır yağdır!**" Çünkü onların karşı karşıya kaldıkları imtihan büyüktü ve bu imtihan kişiyi ölüme götürüyordu. Bu yüzden kalbin sebat bulması, mü'minin imanı üzere devam etmesi ve çok büyük bir sarsılmanın yaşanmaması için çok büyük bir sabra ihtiyaç vardı. "**Ve canımızı müslüman olarak al!**" Senin emrine bağlanan, peygamberine uyan kimseler olarak canımızı al!

Buyruğun zahirinden anlaşıldığına göre Firavun onlara savurduğu bu tehdidini uyguladı, Yüce Allah da iman eden sihirbazlara sebat verdi.

﴿ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ ﴾

127- Firavun'un kavminden ileri gelenler şöyle dedi: 'Mûsâ ve kavmini yeryüzünde fesat çıkarsınlar ve Musa da hem seni hem de ilahlarını terk etsin diye mi (serbest) **bırakacaksın?' O da 'Oğullarını öldüreceğiz ve kadınlarını diri bırakacağız. Şüphesiz biz onların üzerinde ezici bir güce sahibiz.' dedi.**

127. Firavun, ileri gelenleri ve onlara uyan avam, Allah'ın âyetlerine karşı büyüklük tasladılar, onları, zalimlik ederek ve büyüklenerek bile bile inkâr ettiler. Firavun'u Mûsâ'yı cezalandırmaya teşvik ederek getirdiklerinin batıl ve bozgunculuk olduğu iddiasıyla **"Mûsâ ve kavmini yeryüzünde,"** Allah'ın yoluna, üstün ahlakî değerlere, yeryüzünde ıslahın ta kendisi olan güzel amellere davetlerini kastederek **"fesat çıkarsınlar... diye mi** (serbest) **bırakacaksın?"** dediler. Oysa Firavun'un ve beraberindekilerin yaptıkları fesadın tâ kendisidir. Ancak zalimler ne söylediklerine aldırmazlar. **"...Musa da hem seni hem de ilahlarını terk etsin diye mi...?"** Mûsâ'nın hem seni hem de ilahlarını bırakıp sana yönelmeyi engellemesine, insanların sana uymalarına mani olmasına imkân mı tanıyacaksın?

Firavun da onlara, İsrailoğullarını Mûsâ ile birlikte çoğalmalarına fırsat vermeyecek bir halde bırakacağını ileri sürüp kendi kanaatine göre bu şekilde hem kendisinin hem de kavminin onların zararlarından yana emin olacağını söylerek şöyle cevap verdi: **"Oğullarını öldüreceğiz ve kadınlarını diri bırakacağız."** Yani kadınlarını öldürmeyeceğiz. Biz böyle yapacak olursak çoğalmalarından yana emin oluruz, geri kalanlarını da hizmetimizde kullanırız ve istediğimiz işlerde onları çalıştırırız. Çünkü **"Şüphesiz biz onların üzerinde ezici bir güce sahibiz."** Bizim hükmümüz dışına çıkamazlar, buna güçleri yetmez. Bu ise Firavun'un zorbalığının, azgınlığının ve katılığının en ileri derecede olduğunu göstermektedir.

﴿ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ ﴾

128- Mûsâ, kavmine 'Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Orayı kullarından dilediğine miras kılar. Güzel akıbet takvâ sahiplerinindir.' dedi.

128. Mûsâ, yüce Rablerinden yardım istemeden hiçbir şey yapamayacakları böyle bir durumda kavmine ilahî yardımı ve desteği istemelerini tavsiye ederek şöyle dedi: **"Allah'tan yardım dileyin."** Size fayda sağlayacak şeyleri elde etme, zarar verecek şeyleri önleme hususunda O'na güvenip dayanın. O'nun sizi mükemmel bir konuma getireceğine güvenin **"ve sabredin."** Başınıza gelenlere karşı kurtuluşu bekleyerek sabredin.

"Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır." Firavun'un da değildir, kavminin de değildir ki orada istedikleri gibi tahakküm etsinler. **"Onu kullarından dilediğine miras verir."** Yani kendi irade ve hikmetine uygun olarak orayı insanlar arasında elden ele dolaştırır. Fakat güzel akıbet, takvâ sahiplerinin olacaktır. Şüphesiz ki takvâ sahipleri Allah'ın hükmü ve sınaması gereği bir süre mihnetlerle karşı karşıya kalacak olsalar dahi ilâhî zafer ve yardım onlarındır. **"Güzel akıbet, takvâ sahiplerinindir."** Takvâ sahiplerinin kendilerine düşmanlık eden kavimlerine karşı zafer kazanması suretiyle güzel son onların olacaktır.

İşte kulun vazifesi budur. O, gücü yetecek olursa başkalarından kendisine gelebilecek zararları önleyecek sebebleri imkanı oranında yerine getirir, aciz kaldığı takdirde ise sabreder, Allah'tan yardım diler ve kurtuluşu bekler.

﴿ قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ ﴾

129- Dediler ki: 'Sen bize gelmeden önce de eziyet görüyorduk sen bize geldikten sonra da...' Dedi ki: 'Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzünde halifeler kılar da sizin nasıl amel edeceğinize bakar.'

129. İsrailoğulları, Firavun'un işkence ve eziyeti altında uzun süre kalmaktan yana usanmış bir halde Mûsâ'ya **"dediler ki: 'Sen bize gelmeden önce de eziyet görüyorduk, sen bize geldikten sonra da...'"** aynı şekilde eziyet görüyoruz. Onlar bize en kötü azabı tattırıyorlar, oğullarımızı öldürüyor ve kız çocuklarımızı diri bırakıyorlar.

Mûsâ da Firavun'un ve kavminin kötülüklerinden kurtuluşun yakın olduğu konusunda onlara umut vererek şöyle dedi: **"Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzünde halifeler kılar."** Size orada iktidar verir ve yönetimi size tevdi eder de **"sizin nasıl amel edeceğinize bakar."** Şükür mü edeceksiniz, yoksa nankörlük mü? Bu, ilâhî bir vaat idi ki Yüce Allah, dilediği vakit gelince onu gerçekleştirmiştir.

﴿ وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ ﴾

130- Andolsun ki biz Firavun hanedanını, belki düşünüp öğüt alırlar diye kuraklık ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık.

130. Yüce Allah bu son süreçte Firavun hanedanına ne şekilde davrandığını beyan etmiş ve bunun -O'nun geçmiş ümmetlere uyguladığı kanununda olduğu üzere- belki boyun eğip Allah'a yakarırlar diye türlü zorluk ve sıkıntıyla cezalandırılmaları şeklinde olduğunu ifade etmiştir: **"Andolsun ki biz Firavun hanedanını belki düşünüp öğüt alırlar,"** başlarına gelenlerin, yaptıklarından dolayı Allah'ın kendilerine yönelik bir azarı ve uyarısı olduğunu anlayıp belki küfürlerinden vazgeçerler **"diye kuraklık ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık."** Ancak bunun onlara faydası olmadı, onlar zulüm ve fesatlarını sürdürüp gittiler.

﴿ فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ ﴾

131- Onlara bir iyilik geldiğinde 'Bu zaten bizim hakkımız.' dediler. Eğer başlarına bir fenalık gelirse bunu Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi. İyi bilin ki onların bu uğursuzluğu, ancak Allah katındandır, fakat onların çoğu bilmezler.

131. "Onlara bir iyilik" bol ürün ve geniş rızıklar **"geldiğinde, 'Bu zaten bizim hakkımız.' dediler."** "Biz bunu hak ettik" deyip onlar için Allah'a şükretmediler. **"Eğer başlarına bir fenalık,"** kıtlık ve kuraklık **"gelirse bunu Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi."** Yani, "Bu, başımıza Mûsâ'nın bize gelişi ve İsrailoğullarının da ona uymasından dolayı gelmiştir." derlerdi.

Yüce Allah ise buna, **"İyi bilin ki onların bu uğursuzluğu, ancak Allah katındandır."** diye cevap vermektedir. Yani bu musibetler, Allah'ın kaza ve kudreti iledir. Yoksa onların dediği gibi değildir. Aksine bunun asıl sebebi, onların günahları ve küfürleridir. **"Fakat onların çoğu bilmezler."** Bu sözleri de bundan dolayı söylemişlerdir.

﴿ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ ﴾

132- Dediler ki: 'Bizi kendisiyle büyülemek için her ne mucize getirirsen getir, sana iman edecek değiliz.'

132. Onlar Mûsâ'ya, batıllarını sürdürmeye devam edeceklerini, ondan ayrılmayacaklarını söyleyerek **"dediler ki: 'Bizi kendisiyle büyülemek için her ne mucize getirirsen getir, sana iman edecek değiliz.'"** Yani biz artık senin bir sihirbaz olduğuna kesin kanaat getirdik. Bu yüzden sen bize hangi mucizeyi getirirsen getir, biz kesinlikle "O, bir sihirdir." diyeceğiz. Sana iman etmeyecek ve senin doğru söylediğine inanmayacağız. Bu hal, inadın en ileri derecesidir ve o kafirleri öyle bir noktaya getirmiştir ki onlar için üzerlerine âyet ve mucizelerin inmesiyle inmemesi arasında hiçbir fark kalmamıştır.

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ ﴾

133- Biz de ayrı ayrı mucizeler olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Zaten onlar günahkâr bir toplum idiler.

133. "Biz de onlara ayrı ayrı mucizeler," onların yalancı ve zalim olduklarına, Mûsâ'nın getirdiklerinin ise hak ve doğru olduğuna dair apaçık delil ve belgeler **"olmak üzere başlarına tufan,"** yani ağaçlarını ve ekinlerini su altında bırakan, onlara çokça zarar veren sel; mahsullerini, ekinlerini ve bitkilerini yiyen **"çekirge, haşerat"** (Denildiğine göre bunlar küçük bir çekirge türüydü. Buyruğun zahirinden anlaşılan ise bunun, bitki ve mahsulleri yiyip bozan bir haşerat türü olduğudur.) Bundan başka kaplarını dolduran, huzurlarını bozan ve onlara ileri derecede rahatsızlık veren **"kurbağalar ve kan gönderdik."** Buradaki kandan kasıt ya burun kanamasıdır ya da -pek çok müfessirin belirttiği üzere-

içtikleri suyun kana dönüşmesidir. Bu yüzden kandan başka bir şey içmiyor ve yemeklerini onunla pişiriyorlardı. **"Fakat"** bunca mucizeleri gördükleri halde **"yine büyüklük tasladılar. Zaten onlar"** öteden beri **"günahkâr bir toplum idiler."** Bundan dolayı Allah, sapıklıkları ve azgınlıkları üzerinde bırakmak suretiyle onları cezalandırdı.

﴿ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَٰمُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا
الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ ﴾

134- Üzerlerine azap çökünce, 'Ey Mûsâ! Sende olan ahdi hürmetine bizim için Rabbine dua et. Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını da mutlaka seninle birlikte göndereceğiz.' dediler.

134. "Üzerlerine azap çökünce..." Bu azaptan kastın -çoğu müfessirlerin söylediği gibi- taun/veba olma ihtimali olduğu gibi daha önce sözü edilen tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gibi mucizeler olma ihtimali de vardır. Çünkü bunlar da büyük birer azap idi. İşte Firavun ve kavmi, bu azaplardan biriyle karşı karşıya kaldıkça **"Ey Mûsâ! Sende olan ahdi hürmetine bizim için Rabbine dua et."** diyorlardı. Yani Yüce Allah'ın Mûsâ'ya indirmiş olduğu vahiy ve şeriatı ileri sürerek ondan şefaatçi olmasını istediler. **"Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını da mutlaka seninle birlikte göndereceğiz."** Onlar bu sözlerinde yalancı idiler. Tek maksatları ise gelen azabın sona ermesiydi. Bu azap kalkınca başkasının kendilerine isabet etmeyeceğini zannediyorlardı.

﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ ﴾

135- Biz kendisine erişecekleri bir süreye kadar üzerlerinden azabı kaldırınca bir de bakmışsın ki sözlerini bozmuşlar bile...

135. "Biz kendisine erişecekleri bir süreye kadar," yani Yüce Allah'ın kalmalarını takdir ettiği bir süreye kadar **"üzerlerinden azabı"** ebedî olarak değil de geçici olarak **"kaldırınca bir de bakmışsın ki sözlerini bozmuşlar bile..."** O'na iman edip İsrailoğullarını da beraberinde göndereceklerine dair Mûsâ'ya verdikleri sözlerini bozdular. Ne Mûsâ'ya iman ettiler, ne de onunla birlikte İsrailoğullarını gönderdiler. Aksine körlük ve şaşkınlık içinde **küfürlerini sürdürdüler** ve İsrailoğullarına işkence etmeye aralıksız olarak devam ettiler.

﴿ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا
الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَٰرِقَ الْأَرْضِ وَمَغَٰرِبَهَا الَّتِي بَٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ
وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾ ﴾

136- Bunun üzerine Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları yüzünden kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

137- Zayıf bırakılmış kavmi de bereketli kıldığımız yerin doğularına da, batılarına da mirasçı kıldık. Böylece Rabbinin İsrailoğullarına olan o pek güzel vaadi, sabretmelerinden dolayı tam manasıyla yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta ve yükseltmekte olduklarını ise darmadağın ettik.

136. "Bunun üzerine," yani onların helak edilecekleri vakit gelince Yüce Allah, Mûsâ'ya geceleyin İsrailoğulları ile birlikte yola koyulmasını emretti ve Firavun'un, askerleriyle birlikte arkalarından geleceğini haber verdi. **"Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları,"** yani hem Allah'ın âyetlerini yalanlamaları hem de bu âyetlerin gösterdiği haktan yüz çevirmeleri **"yüzünden kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."** Bir yerde de Yüce Allah bu hususu şöylece anlatmaktadır: **"Firavun, şehirlere"** İsrailoğullarını takip etmek üzere insan toplamak maksadıyla **"toplayıcı adamlar gönderdi"** ve onlara şöyle dedi: **"Gerçekten bunlar az bir topluluktur ve onlar bizi gerçekten kızdırdılar. Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz. Böylece onları bostanlarından, akarsularından, hazinelerden ve şerefli makamlardan** (ayırıp) **çıkardık. İşte böyle... Ve biz onlara İsrailoğullarını mirasçı kıldık. Sonra güneş doğarken onların ardından gittiler. İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları, 'İşte şimdi kıstırıldık.' dediler.** (Mûsâ,) **'Asla!' dedi. 'Muhakkak Rabbim benimledir; O, bana doğru yolu gösterecektir.' Biz de Mûsâ'ya, 'Asanla denize vur.' diye vahyettik. Ardından deniz** (ikiye) **yarıldı ve her iki taraf da büyük bir dağ gibi oldu. Diğerlerini de buraya**

yanaştırdık. Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık. Sonra diğerlerini suda boğduk." (eş-Şuara, 26/53-64)

137. Yeryüzünde **"zayıf bırakılmış kavmi de,"** yani Firavun hanedanına hizmetçi olan ve onlar tarafından en kötü azap ve işkenceye uğratılan İsrailoğullarını **"bereketli kıldığımız yerin doğularına da, batılarına da mirasçı kıldık."** Burada **"yer"**den kasıt, zayıf bırakılıp küçük düşürüldükleri Mısır topraklarıdır. Yani Yüce Allah bütün Mısır topraklarını onlara verdi ve orada iktidar sahibi olmalarını sağladı.

"Böylece Rabbinin İsrailoğullarına olan o pek güzel vaadi, sabretmelerinden dolayı tam manasıyla yerine geldi." Söz konusu vaad, **"Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Oraya kullarından dilediğini mirasçı kılar. Güzel akıbet, takvâ sahiplerinindir."** (el-Araf, 7/128) buyruğunda Mûsâ'nın kendilerine sözünü ettiği vaad idi.

"Firavun ve kavminin yapmakta ve yükseltmekte olduklarını," onların muazzam yapılarını ve süslü meskenlerini **"ise darmadağın ettik." "İşte zulümleri sebebiyle onların ıssız kalmış meskenleri... Şüphesiz ki bunda bilen bir topluluk için apaçık bir delil ve ibret vardır."** (en-Neml, 27/52)

﴿ وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل
لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ ﴾

138- İsrailoğullarını denizden geçirdik. Derken kendilerine ait birtakım putlara tapan bir topluluğa rastgeldiler. 'Ey Mûsâ, nasıl onların ilahları varsa sen de bize öyle bir ilah yap!' dediler. O da 'Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz.' dedi.

139- 'Şüphesiz ki onların içinde bulundukları (din), yok olmaya mahkumdur ve yapmakta oldukları da batıldır.'

140- Dedi ki: 'Hem O, sizi alemlere üstün kılmışken ben size ilah olarak Allah'tan başkasını mı arayayım?!'

138. "İsrailoğullarını denizden geçirdik." Yüce Allah onları düşmanları olan Firavun ve kavminden kurtarıp gözleri önünde düşmanlarını helak etikten sonra onlar **"kendilerine ait birtakım putlara tapan,"** yani putların huzurunda

duran, bereketlerini uman ve onlara ibadet eden **"bir topluluğa rastgeldiler."** Yüce Allah onlara bunca âyeti/mucizeyi gösterdikten sonra onlar, cahilliklerinden ve kıt akılllıklarından ötürü peygamberleri Mûsâ'ya, **"'Ey Mûsâ, nasıl onların ilahları varsa sen de bize öyle bir ilah yap.' dediler."** Yani sen, bunların ilah edindikleri gibi bizim de putları ilah edinmemizi bize meşru kıl.

Ancak Mûsâ onlara, **"'Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz.' dedi."** Rabbini ve yaratıcısını tanımayan, üstelik fayda sağlayamayan, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra diriltemeyen varlıkları O'na denk tutmak isteyen kimsenin cahilliğinden daha büyük bir cahillik var mıdır?

139. Bundan dolayı Mûsâ devamla onlara şunu söyledi: **"Şüphesiz ki onların içinde bulundukları** (din), **yok olmaya mahkumdur ve yapmakta oldukları da batıldır."** Çünkü uydurma ilahlara yaptıkları ibadet batıl olduğu gibi, bizzat bu ilahlar da batıldır. O halde amelleri de, bu amellerin nihaî hedefi de batıldır.

140. "Dedi ki: 'Hem O, sizi alemlere üstün kılmışken ben size ilah olarak Allah'tan başkasını mı arayayım?'" Sizin için zatı, sıfatları ve fiilleri itibarıyla kamil olan mutlak ilah Allah'tan başka bir ilah mı arayayım? Halbuki sizin O'nun lütfuna ve sizi üstün kılmasına şükürle karşılık vermeniz gerekir ki bu da ibadeti yalnızca Allah'a yapmak ve O'nun dışında ilah diye ibadet edilen her şeyi inkâr etmekle olur.

﴿ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۖ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ
وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾ ﴾

141- Hatırlayın ki sizi Firavun hanedanından kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü tattırıyor; oğullarınızı katlediyor ve kadınlarınızı diri bırakıyorlardı. Bunda sizin için Rabbiniz tarafından büyük bir nimet/imtihan bulunuyor.

141. Daha sonra Yüce Allah onlara vermiş olduğu lütuf ve ihsanlarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Hatırlayın ki sizi Firavun hanedanından,"** yani hem Firavun'dan hem de onun hanedanından **"kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü tattırıyor,"** sizi en büyük kötülükle karşı karşıya bırakıyorlardı. Şöyle ki **"oğullarınızı katlediyor ve kadınlarınızı diri bırakıyorlardı."**

İşte **"bunda,"** yani sizi onların azap ve işkencelerinden kurtarışımızda **"sizin için Rabbiniz tarafından büyük bir nimet/imtihan bulunuyor."** Yani bu, ol-

dukça büyük bir nimet, büyük bir bağış ve ihsan idi. Ya da onların sizi işkenceye uğratmaları, Rabbinizin sizin üzerinizdeki büyük bir imtihanı idi. Mûsâ onlara bu hatırlatmalarda bulunup öğüt verince onlar da bu işten vazgeçtiler.

﴿ ۞ وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ
مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ ﴾

142- Mûsâ ile otuz gece üzerinde sözleştik ve buna ayrıca on gece daha ekledik. Böylelikle Rabbinin tayin buyurduğu vakit kırk geceye tamamlandı. Mûsâ, kardeşi Harun'a, 'Kavmim içinde benim yerime geç, ıslah yolunu tut ve fesatçıların yoluna uyma!' dedi.

142. Yüce Allah İsrailoğullarına, düşmanlarından kurtarmak, yeryüzünde imkân ve iktidar vermek suretiyle üzerlerindeki nimetini tamamladı. Daha sonra şer'î hükümleri ve Allah'ın razı olacağı inanç esaslarını içeren Kitabı indirmekle üzerlerindeki nimetini pekiştirmek istedi. Bu nedenle de Mûsâ ile önce otuz gece üzerinde sözleşti, sonra da on gün daha ekleyerek bu süreyi kırk geceye tamamladı. Bu kırk gecelik sözleşmenin hikmeti, Mûsâ'nın Allah'ın vaadi için hazırlanmasıdır. İsrailoğullarının da Tevrat'ın inişi dolayısıyla daha fazla etkilenmelerinin ve onun indirilişine şevk ve arzu duymalarının sağlanmasıdır.

İşte Mûsâ *aleyhisselam,* Rabbinin huzuruna çıkmak üzere ayrılırken İsrailoğullarına olan düşkünlüğü ve şefkati dolayısıyla Harun'a, **"Kavmim içinde benim yerime geç."** diye tavsiyede bulundu. Yani sen benim yerime halife ol ve onlar arasında benim yaptıklarımı yap, **"ıslah yolunu tut ve fesatçıların yoluna uyma."** Fesatçılar ise günah işleyen kimselerdir.

﴿ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ
إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ
مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾ ﴾

143- Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca dedi ki: 'Rabbim, bana kendini göster de Sana bakayım.' Buyurdu ki: 'Sen Beni göremezsin, fakat şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse sen de Beni görebilirsin.' Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Mûsâ da baygın düştü.

Ayılınca dedi ki: 'Seni tenzih ederim, Sana tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim.'

143. "Mûsâ," Kitabı indirmek üzere kendisi için **"tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla,"** ona indirdiği vahiylerle, emir ve yasaklarla **"konuşunca"** Mûsâ, Rabbini görmeyi arzuladı. Rabbine duyduğu sevgi ve O'nu görme iştiyakı ile bunu candan istedi ve **"dedi ki: 'Rabbim, bana kendini göster de Sana bakayım.'"** Yüce Allah **"buyurdu ki: 'Sen Beni göremezsin."** Yani şu an için Beni görme kudretin yok. Çünkü Allah bu dünya yurdunda insanları buna güç yetiremeyecekleri bir halde, Allah'ı görme karşısında sebat gösteremeyecekleri bir durumda yaratmıştır. Bu buyrukta mü'minlerin Allah'ı cennette göremeyeceklerine dair bir delil yoktur. Çünkü Kur'ân nasları ve nebevî hadisler, cennetliklerin şanı yüce ve mübarek Rablerini göreceklerine, O'nun kerim yüzüne bakma lezzetine ereceklerine, Allah'ın onları cennette Zatını görmeye güç yetirecek şekilde kamil bir yaratılışla yaratacağına açıkça delalet etmektedir. Bu nedenledir ki Yüce Allah, bu âyet-i kerimede kendisinin görülmesini, dağın yerinde kalması şartına bağlamış ve Mûsâ'yı, görme isteğini kabul etmeme konusunda ikna ederek şöyle buyurmuştur:

"Fakat şu dağa bak! Eğer o," Allah ona tecelli ettiğinde **"yerinde durabilirse Sen de beni görebilirsin.' Rabbi o"** cansız ve kaskatı **"dağa tecelli edince onu paramparça etti."** Yani dağ, Yüce Allah'ı görmekten ve buna sebat gösterememekten dolayı kum gibi dağıldı. **"Mûsâ da"** bunları görünce **"baygın düştü. Ayılınca"** işte o vakit Allah'ı görmeye karşı dağın dahi sebat gösteremediğini açıkça gördü. O zaman kendisinin buna karşı sebat edememesinin daha öncelikle söz konusu olacağını anladı. Rabbinden böyle uygun olmayan bir talepte bulunduğu için bağışlanma diledi: **"Dedi ki: 'Seni tenzih ederim."** Celaline yakışmayan şeylerden tenzih ve tazim ederim. **"Sana"** bütün günahlardan ve Sana karşı edebe uygun olmayan her türlü tutumdan **"tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim.'"** Yani Mûsâ, daha önce bilmediği bir hususu Yüce Allah'ın kendisine öğretmesi suretiyle eksiğini tamamlamasından dolayı imanını yeniledi, tazeledi.

﴿ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِى وَبِكَلَٰمِى فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ
ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ ﴾

144- Buyurdu ki: 'Ey Mûsâ! Ben seni, gönderdiğim vahiylerle ve konuşmamla seçip insanlara üstün kıldım. Şimdi sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol!'

144. Zatını görmeyi isteyen Mûsâ'nın bu talebinin kabul etmeyen Allah, ona pek çok hayır verdiğini belirterek **"Buyurdu ki: 'Ey Mûsâ, Ben seni,"** ancak insanların en faziletlilerine verdiğim ve özellikle onlara tahsis edip **"gönderdiğim vahiylerle ve"** aracısız olarak seninle **"konuşmamla seçip insanlara üstün kıldım."** Seni insanlar arasından seçtim, onlardan üstün kıldım, pek büyük faziletleri, üstün konumları özellikle sana tahsis ettim. Ve seninle vasıtasız olarak konuştum. Bu, Mûsâ Kelimullah'a has bir fazilettir. Mûsâ bu faziletiyle kardeşi olan diğer peygamberlerden ayrılır. **"Şimdi sana verdiğimi al,"** ihsan ettiğim nimetlerimi, sana verdiğim emir ve yasakları huzur dolu bir kalple al, kabul ve itaatle karşıla **"ve"** Yüce Allah'ın özellikle sana ihsan ettiği faziletler dolayısıyla **"şükredenlerden ol!'"**

﴿ وَكَتَبْنَا لَهُۥ فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ
وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا۟ بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُو۟رِيكُمْ دَارَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ ﴾

145- Musa için Levhalarda her şeye dair bir öğüt ve her şeyin açıklamasını yazdık. 'Haydi bunları kuvvetle tut. Kavmine de emret, onların en güzel olanını alsınlar! Yakında size fasıkların yurdunu göstereceğim!' (dedik).

145. "Musa için Levhalarda" kulların gerek duyacağı **"her şeye dair"** hayır işleme şevki uyandıran ve kötülük işlemekten korkutan **"bir öğüt ve"** şer'i hükümler, itikad, ahlak ve adabla alakalı **"her şeyin açıklamasını yazdık. Haydi bunları kuvvetle,"** tam bir ciddiyetle ve -uygulamaya- gayretle **"tut. Kavmine de emret, onların en güzel olanını alsınlar!"** Bunlar, farz ve müstehap emirlerdir. Çünkü en güzel olanlar bunlardır. Bu buyrukta Yüce Allah'ın bütün şeriatlerindeki emirlerinin kamil, adaletli ve güzel olduğuna delil vardır.

"Yakında size fasıkların yurdunu göstereceğim." Allah o fasıkları helak ettikten sonra onların yurtlarını, ilâhî tevfike mazhar olan alçak gönüllü mü'minlere öğüt alacakları bir ibret olarak geride bırakacaktır. Müminlerin dışındakiler hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَـٰتِىَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا
يُؤْمِنُوا۟ بِهَا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ
سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَـٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ ﴾

146- Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri âyetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar, bütün âyetleri görseler bile yine de onlara iman etmezler. Hidâyet yolunu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlığın yolunu görseler hemen onu yol edinirler. Bu, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onları umursamamalarından dolayıdır.

146. "Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri" Allah'ın kullarına, hakka ve hakkı getirenlere karşı büyüklük taslayanlara **"âyetlerimden,"** yani gerek afakî (dış dünyadaki) âyetlerden, gerekse enfusî (iç alemdeki) âyetlerden ibret almaktan ve Kitabın âyetlerini gereği gibi kavramaktan **"yüz çevirteceğim."** Bu durumda olanları Allah, çok büyük hayırlardan mahrum bırakır. İlâhî yardıma mazhar kılmaz. Allah'ın âyetlerinden faydalanacakları şeyleri anlayıp kavramazlar. Hatta onlar, gerçekleri ters görüp çirkin olanı güzel görecek hale bile gelirler.

"Onlar bütün âyetleri görseler bile," âyetlerden yüz çevirmeleri, onlara itiraz etmeleri, Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleri dolayısıyla **"yine de onlara iman etmezler. Hidâyet yolunu,"** doğruyu ve istikameti, yani Allah'a ve O'nun lütuf ve ihsan yurdu olan cennete götüren yolu **"görseler onu yol edinmezler."** Asla onu izlemez, izlemek dahi istemezler. **"Fakat azgınlığın yolunu,"** kişiyi azdıran ve bedbahtlık yurduna götüren yolu **"görseler hemen onu yol edinirler."**

"Bu," sapmalarına sebep, **"âyetlerimizi yalanlamalarından ve onları umursamamalarından dolayıdır."** Onları azgınlık yolunu izlemeye ve doğru yolu terk etmeye iten asıl sebep, Allah'ın âyetlerini reddetmeleri, bu âyetlerden ilâhî muradın ne olduğundan gaflete düşmeleri ve bunları hafife almalarıdır.

﴿ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلْـَٔاخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ ﴾

147- Âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir. Onlar yaptıklarından başkası ile mi cezalandırılacaklardı?!

147. Bizim peygamberlerimizle gönderdiklerimizin doğruluğunun delillerini, **"âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir."** Çünkü onların amellerinin bir temeli yoktur ve kabul edilme şartını da taşımamaktadır. Bu şart ise Allah'ın âyetlerine iman ve Allah'ın, amellerin karşılığını vereceğini tasdik etmektir.

Acaba bunlar, amellerinin boşa çıkması ve maksatlarının tam aksiyle karşılaşmaları dolayısıyla **"yaptıklarından başkası ile mi cezalandırılacaklardı?!"** Çünkü âhiret gününe iman etmeyen kimseler, amellerinin karşılığı olarak mükâfat beklemezler. Amellerinin nihaî bir amacı da yoktur. Dolayısıyla da amelleri boşa çıkmış ve hiçbir fayda sağlamamıştır.

﴿ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ
وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ ﴾

148- Mûsâ'nın kavmi, onun ardından zinet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilah) edindi. Onun kendileri ile konuşamadığını ve onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi? (Buna rağmen) **onu** (ilah) **edindiler ve zalimlerden oldular.**

148. "Mûsâ'nın kavmi, onun ardından zinet eşyalarından," Samirî'nin yapıp üzerine elçinin (Cebrail'in atının) izinden bir avuç attığı, bu nedenle de **"böğüren,"** yani ses çıkartan **"bir buzağı heykelini"** ilah **"edindiler"** ve ona ibadet ettiler. Samiri onlara, **"Bu sizin de ilahınızdır, Mûsâ'nın da ilahıdır. Ama o unuttu."** (Taha, 20/88), bu nedenle gidip bu ilahı başka yerde arıyor, demişti. Bu, onların akıllarının kıtlığından ve basiretsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Nasıl olur da göklerin ve yerin Rabbini, mahlukatın en basitlerinden olan buzağıya benzetirler? Yüce Allah ise bu buzağıda ilah olmasını gerektirecek zatî ve fiilî hiçbir sıfatın olmadığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Onun kendileri ile konuşamadığını," çünkü konuşmamak büyük bir eksikliktir. O nedenle kendileri bile konuşamayan o hayvandan yahut cansız varlıktan daha mükemmeldirler. **"Onlara bir yol da gösteremediğini,"** onları dinî bakımdan doğru yola iletemediğini ve dünyevî fayda sağlayamadığını **"görmediler mi?"** Çünkü akıl ve fıtratların kabul ettiği gerçek şudur: Konuşmayan, fayda sağlayamayan, zarar veremeyen bir varlığı ilah edinmek, batılın en batılıdır, en büyük ahmaklıktır. Bundan dolayı Yüce Allah, "(Buna rağmen) **onu** (ilah)

edindiler ve zalimlerden oldular" buyuruyor. Çünkü onlar ibadeti, ona layık olmayan bir şeye yaptılar ve Allah'a, aslında herhangi bir delil indirmediği varlığı ortak koştular.

Bu buyruktan, Allah'ın kelamını inkâr eden kimselerin Yüce Allah'ın uluhiyet özelliklerinden birini inkâr ettiğine delil vardır. Çünkü Yüce Allah burada konuşmamayı, konuşamayan kimsenin ilah olmaya elverişli olmadığına delil göstermektedir.

﴿ وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا
لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ ﴾

149- Pişman olup kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce, 'Andolsun eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa şüphesiz hüsrana uğrayanlardan oluruz.' dediler.

149. Mûsâ, kavminin yanına döndüğünde onların bu halde olduklarını görüp sapıklıklarını onlara bildirince **"Pişman olup"** yaptıklarından dolayı üzülüp kederlenince ve **"kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce"** Yüce Allah'a yönelerek yalvarıp yakarmaya koyuldular ve **"'Andolsun eğer Rabbimiz bize merhamet etmez,"** kendisine ulaştıran yolu bize göstermez, kendisine ibadet etmeyi nasip etmez ve salih amel işleme tevfikini vermezse **"bizi"** işlediğimiz buzağıya tapma fiili dolayısıyla **"bağışlamazsa, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan,"** dünyayı da, âhireti de kaybedenlerden **"oluruz.' dediler."**

﴿ وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِي ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ
وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ ۚ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي
فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ ﴾

150- Mûsâ, kavmine öfkeli ve kederli bir halde dönünce dedi ki: 'Siz benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrinin çabucak gelmesini mi istediniz?!' Levhaları attı ve kardeşinin başından tutup onu kendine doğru çekmeye başladı. O da dedi ki: 'Ey anamın oğlu! Bu kavim, beni hor gördüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi. Artık sen de düşmanları bana güldürme ve beni o zalim kavimle bir tutma.'

150. "Mûsâ, kavmine öfkeli ve kederli bir halde dönünce," yani Mûsâ, dinî gayretinin tam olduğu, mükemmel şekilde ve samimi olarak kavminin iyiliğini istediği ve onlara çok şefkatli olduğu için yaptıklarından dolayı öfke dolu olarak **"dönünce dedi ki: 'Siz benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız!"** Ben yanınızdan gittikten sonra ne kötü bir hale gelmişsiniz? Bu haliniz daimî helaki ve ebediyen bedbaht olmayı gerektirir. **"Rabbinizin emrinin çabucak gelmesini mi istediniz?!'"** Çünkü O, size kitabı indireceğini va'detmişti. Siz ise bozuk kanaatinizle bu çirkin işe yöneldiniz.

"Levhaları," kızgınlığından ötürü **"attı ve kardeşinin,"** Harun'un **"başından"** ve sakalından **"tutup onu kendine doğru çekmeye başladı."** Ona dedi ki: **"'Onların sapıttıklarını görünce seni bana uymaktan alıkoyan ne oldu? Yoksa emrime karşı mı geldin?'"** (Taha, 20/92-93) Çünkü ben sana, **"'Kavmim içinde yerime geç, ıslah et, fesatçıların yoluna da uyma.'"** (el-Araf, 7/142) demiştim. Buna karşılık Harun da şöyle dedi: **"Anamın oğlu, saçıma sakalıma yapışma! Ben, bana: 'İsrailoğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın.' diyeceğinden korktum."** (Taha, 20/95) Burada da Harun'un, **"Ey anamın oğlu"** dediğini görüyoruz. Bununla yalnızca annesini söz konusu ederek kardeşinin kalbini yumuşatmak istemişti. Yoksa Mûsâ, Harun'un ana-baba bir kardeşiydi.

"Bu kavim, beni hor gördüler." Yani ben onlara, **"Ey kavmim, siz bununla ancak sınandınız. Muhakkak sizin Rabbiniz, Rahman** (olan Allah'tır). **O halde bana uyun ve emrime itaat edin."** (Taha, 20/90) deyince onlar beni küçümsediler ve **"Neredeyse beni öldüreceklerdi,"** yani sakın bu konuda benim kusurumun olduğunu sanma. **"Artık sen de düşmanları bana güldürme."** Yani beni azarlayarak ve bana kötü davranarak düşmanları sevindirme! Çünkü onlar, benim tenkit edilecek bir tarafımı bulmayı yahut yanıldığımı görmeyi çokça arzu ederler. **"Ve beni o zalim kavimle bir tutma!"** Bana da onlara davrandığın gibi davranma!

﴿ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾ ﴾

151- Dedi ki: 'Rabbim, beni de, kardeşimi de bağışla ve bizi rahmetine al. Sen, merhamet edenlerin en merhametli olanısın.'

151. Mûsâ, kardeşinin, düşündüğü gibi kusurlu olmadığını öğrenmeden önce aceleyle ona yaptıklarından ötürü pişman oldu ve **"Dedi ki: 'Rabbim, beni de, kardeşimi,"** Harun'u **"de bağışla ve bizi rahmetine al."** Bizi rahmetinin içine

daldır. Rahmetin bizi dört bir yandan kuşatsın. Çünkü Senin rahmetin bütün kötülüklere karşı en sağlam sığınaktır. Orada her türlü hayır, her türlü sevinç vardır.

"Sen merhamet edenlerin en merhametli olanısın." Yani Sen bize karşı merhamet ve şefkati bulunan herkesten daha merhametlisin. Babalarımızdan, annelerimizden, çocuklarımızdan, hatta kendimizden bile!

﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ ﴾

152- Şüphesiz buzağıyı (ilah) **edinenlere Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da bir zillet erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız.**

152. Yüce Allah, buzağıya tapanların durumunu da açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz buzağıyı"** ilah **"edinenlere"** Rablerini gazablandırdıkları ve emrini hafife aldıkları için **"Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da bir zillet erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız."** Allah'a karşı iftira eden, Allah'ın şeriatı hakkında yalan söyleyen ve Allah hakkında O'nun söylemediği şeyleri uydurup düzen herkesin, Allah'ın gazabından alacağı bir pay vardır ve onlar dünya hayatında zelil olacaktır.

Onlar hakkında söz konusu olan bu ilahî gazap, Allah'ın onlara birbirlerini öldürmelerini emretmesiyle ve bunu yapmadıkça onlardan razı olmayacağını bildirmesiyle onlara erişmiş oldu. Onlar da birbirlerini öldürdüler, birbirleriyle savaştılar ve sonuçta pek çoğu öldü. Daha sonra da Yüce Allah onların tevbesini kabul etti. İşte bu yüzden Yüce Allah, İsrailoğullarını da, başkalarını da kapsayan genel bir hükmü zikrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

153- Kötülükler işleyip de onların ardından tevbe ve iman edenlere gelince Rabbin, bu (tevbenin) **ardından, elbette ki Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

153. Şirk, büyük ve küçük günah kabilinden **"kötülükler işleyip de onların ardından"** geçmişe pişman olup vazgeçerek ve bir daha ona dönmemeye kesin karar vererek **"tevbe ve"** hem Allah'a hem de Allah'ın kendisine iman edilme-

sini farz kıldığı hususlara **"iman edenlere gelince,"** ki iman, imana bağlı olarak yerine getirilmesi gereken kalbi amellerle azaların işleyeceği ameller olmadıkça tamam olmaz **"Rabbin bu (tevbenin) ardından,"** yani kötülüklerden tevbe edip itaatlere dönüş halinden sonra **"elbette ki Ğafur'dur,"** kötülükleri yeryüzü dolusunca olsa bile bağışlar ve siler; **"Rahîm'dir,"** tevbeleri kabul etmekle, hayır işlerine muvaffak kılmakla ve onları da kabul etmekle merhamette bulunur.

﴿ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ ﴾

154- Mûsâ'nın öfkesi dinince Levhaları aldı. Onlarda yazılı olanlarda yalnızca Rablerinden korkanlar için bir hidâyet ve rahmet vardı.

154. **"Mûsâ'nın öfkesi dinince,"** öfkesi yatışıp kendine gelerek içinde bulunduğu durumu anlayınca, kendince en önemli olan işe koyulup atmış olduğu **"Levhaları aldı."** Çünkü bu Levhalar, kadri büyük ve çok değerli Levhalardı.

"Onlarda yazılı olanlarda yalnızca Rablerinden korkanlar için bir hidâyet ve rahmet vardı." Sapıklıktan hidâyete götüren hükümler, hakkı batıldan ayıran, hayır işlerini gösteren, kötülükleri gösteren, en güzel amellere, ahlaka ve adaba ileten buyruklar vardı. Yine o Levhalar, gereğince amel edenler için, hükümlerini ve manalarını öğrenenler için rahmet ve saadet ihtiva ediyordu. Fakat herkes Allah'ın hidâyet ve rahmetini kabul etmez. Buna kabul edenler ve bunlara itaatle boyun eğip kabulle karşılayanlar ancak **"Rablerinden korkanlar"dır.** Yani Rablerinden saygıyla korkanlardır. Allah'tan korkmayanların ve O'nun huzurunda durmaktan çekinmeyenlerin ise bu buyruklardan ötürü sadece azgınlığı ve haktan uzaklaşması artar. Ayrıca bu buyruklarla onlara karşı Allah'ın delili ortaya konmuş olur.

﴿ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَٰتِنَا فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّٰىَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآ إِنْ هِىَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ﴾

155- Mûsâ, tayin ettiğimiz vakit için kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş sarsıntı tutunca dedi ki: 'Rabbim, eğer dileseydin onları da, beni de daha önce helak ederdin. İçimizdeki birtakım kıt akıllıların işledikleri yüzünden bizi de mi helak edeceksin? Zaten o (düştükleri fitne de) **ancak Senin bir imtihanındır ki Sen onunla dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirirsin. Sen bizim Mevlamızsın, o halde bizi bağışla ve bize merhamet buyur. Sen bağışlayanların en hayırlısısın.**

155. İsrailoğulları tevbe edip de akıllarını başlarına alarak doğruya dönünce **"Mûsâ, tayin ettiğimiz vakit için kavminden,"** onların en seçkinlerinden, Rablerinin huzurunda kavimleri için özür beyan etmek maksadıyla **"yetmiş adam seçti."** Allah, onlara Mûsâ ile birlikte huzura gelecekleri bir vakit tayin etmişti. Bu vakitte huzura geldiklerinde **"Ey Mûsâ, bize açıkça Allah'ı göster."** (en-Nisa, 4/153) diyerek Allah'a karşı olmadık bir cür'et gösterdiler ve oldukça saygısızca bir tutum aldılar. Bunun üzerine **"onları o müthiş sarsıntı tutunca"** onlar da baygın düştüler ve öldüler. Mûsâ *aleyhisselam* da Yüce Allah'a yalvarıp niyaz ederek **"dedi ki: Rabbim, eğer dileseydin onları da, beni de daha önce,"** buraya gelip de kavimleri adına mazeret beyan edecekleri bu halden önce **"helak ederdin."** Onlar buraya gelip bu dilekte bulunmakla zalimlerden oldular. Şimdi **"İçimizdeki birtakım kıt akıllıların"** zayıf akıllıların, aklı ermezlerin **"işledikleri yüzünden bizi de mi helak edeceksin?"**

Mûsâ, Yüce Allah'a yalvarıp yakardı. Allah'a karşı cüretkârlık gösterenlerin olgun akıl sahibi kimseler olmadıklarını, akıllarının kendilerini söylediklerinden ve yaptıklarından alıkoymaya yeterli olmadığını, insanın karşı karşıya kalabileceği bir fitneyle onların da karşılaştıklarını ve böyle bir fitne halinde insanın dininin dahi gideceğinden korkulacağını belirterek özür beyan etti: **"Zaten o** (düştükleri fitne de) **ancak Senin bir imtihanındır ki Sen onunla dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirirsin. Sen bizim Mevlamızsın, o halde bizi bağışla ve bize merhamet buyur. Sen bağışlayanların en hayırlısısın."** Sen bağışlayanların en hayırlısı, merhametlilerin en yakını, ihsanda bulunanların en kerimi, en cömerdisin.

Mûsâ *aleyhisselam* sanki şöyle demek istemişti: Rabbim, hepimizin öncelikli maksadımız Sana itaatten ayrılmamak ve Sana iman etmektir. Aklı başında, fikri yerinde olup kendisine tam bir muvaffakiyet ihsan ettiğin kimseler, dosdoğru yoldan ayrılmadılar. Aklı zayıflayıp bozuk bir görüşe sahip olan ve fitneye kapılanlar, işte bu kötü işleri yapanlar onlardır ve onlar da bunu iki sebepten (akıl zayıflığı ve fitneye düşme) dolayısıyla yaptılar. Buna rağmen sen, merhametlilerin

en merhametlisi, mağfiret edenlerin en hayırlısısın. O halde bize mağfiret buyur, rahmetini ihsan et!

Yüce Allah da Mûsâ'nın dileğini kabul ederek ölümlerinden sonra onları diriltti, günahlarını da bağışladı.

﴿۞ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ
بِهِ مَنْ أَشَاءُ ۖ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا
عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ
لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ
عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾﴾

156- **'Bize hem bu dünyada, hem de âhirette iyilik yaz. Biz Sana döndük!' Allah buyurdu ki: 'Ben kimi dilersem onu azabıma uğratırım, rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Ben onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere yazacağım.'**

157- **'Onlar ki yanlarında bulunan Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları, ümmi peygamber olan o Rasûl'e tabi olurlar. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülüklerden alıkoyar, onlara temiz ve hoş şeyleri helâl, pis ve murdar şeyleri de haram kılar, üzerlerindeki ağır yükü ve zincirleri indirir. Ona iman edenler, onu destekleyip yüceltenler, ona yardım edenler ve onun beraberinde indirilen nura tâbi olanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.'**

156. Mûsâ *aleyhisselam*, duasının devamında şöyle dedi: **"Bize hem bu dünyada,"** faydalı ilim, geniş rızık ve salih amel gibi güzellikler **"hem de âhirette iyilik"** Yüce Allah'ın salih dostlarına hazırlamış olduğu mükâfatı **"yaz. Biz Sana döndük,"** kusurlu olduğumuzu ikrar ederek Sana döndük, bütün işlerimizde Sana yöneldik.

"Allah buyurdu ki: Ben kimi dilersem onu azabıma uğratırım." Azabı gerektiren sebepleri işleyerek bedbaht olan kimseleri azabıma duçar ederim.

"Rahmetim ise her şeyi," ulvî ve süflî alemi, iyiyi ve kötüyü, mü'mini ve kâfiri **"kuşatmıştır."** Allah'ın rahmeti kendisine ulaşmayan, O'nun lütuf ve ihsanına dalmamış hiçbir mahluk yoktur. Fakat dünya ve âhiret mutluluğunu gerektiren özel rahmet herkese verilmez. Bundan dolayı Yüce Allah, bu özel rahmeti hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Ben onu,"** küçüğüyle büyüğüyle günahlardan **"sakınanlara,"** farz olan **"zekâtı"** hak sahiplerine **"verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere yazacağım."**

157. Allah'ın âyetlerinin anlamlarını bilmek ve gereklerince amel etmek de o ayetlere iman etmenin tamamlayıcı bir unsurudur. İşte dinin aslında ve fürûunda, zahiren ve batînen peygambere uymak da bunun bir parçasıdır. İşte bu nedenle -devamla- şöyle buyrulmaktadır: **"Onlar ki yanlarında bulunan Tevrat ve İncil'de"** sıfatı ve ismiyle **"yazılı buldukları, ümmi peygamber olan o Rasûl'e tabi olurlar."** Buradaki "ümmi" kaydıyla, özellikle Allah Rasulü vurgulanmış olmaktadır. Çünkü bundan kasıt, Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed'dir. Bu buyrukların akışı, İsrailoğullarının durumları hakkındadır. O nedenle bu, onların imana girmeleri için Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmelerinin şart olduğunu, ona iman edip tabi olan kimselerin de Allah'ın, rahmetini kendileri için yazmış olduğu mutlak rahmete ehil kimseler olduklarını anlatmaktadır. Peygamber'in "ümmi" olmakla nitelendirilmesi de okur-yazar olmayan ve Kur'an-ı Kerim'den önce herhangi bir kitaba sahip olmayan ümmi ümmet olan Araplardan olması dolayısıyladır.

İşte onlar, bu Peygamber'in niteliklerini yanlarındaki Tevrat ve İncil'de bulmaktadırlar ki bu niteliklerin en önemlisi ve en büyüğü ise onun davet ettiği ve yasakladığı şeylerdir. Bu Peygamber **"onlara iyiliği,"** yani güzel, faydalı ve doğru olarak bilinen her şeyi **"emreder, onları kötülüklerden,"** akıl ve fıtrat itibarıyla çirkin olduğu bilinen şeylerden **"alıkoyar."** Buna göre onlara namaz kılmayı, zekât vermeyi, oruç tutmayı, haccetmeyi, akrabalık bağlarını gözetmeyi, anne-babaya ve komşulara iyilik etmeyi, kölelere güzel muamele etmeyi, diğer insanlara karşılıksız olarak faydalı olmayı, doğru ve samimi olmayı, iffetli olmayı, iyiliği, içtenlikle öğüt vermeyi vb. iyi şeyleri emreder. Allah'a ortak koşmayı, haksız yere adam öldürmeyi, zinayı, aklı sarhoş eden her şeyi içmeyi, yaratılmışlara zulmetmeyi, yalanı, hâyâsızlığı, günahkârlığı vb. kötülükleri de yasaklar.

Onun Allah'ın peygamberi olduğunun en büyük delili, kendisine davet ettiği, yerine getirilmesini emrettiği, yasak kılındığını belirttiği, helâl ve haram olduğu-

nu bildirdiği şeylerdir. Çünkü o peygamber, **"onlara"** yiyecek, içecek, evlenme, söz ve davranışlardan **"temiz ve hoş şeyleri helâl, pis ve murdar şeyleri de haram kılar, üzerlerindeki ağır yükü ve zincirleri indirir."** Onun nitelikleri arasında getirdiği dinin kolay ve müsamahakar olması da vardır. Onda ağır mükellefiyet, insanların zorlanacakları yükümlülükler, altından kalkılamayacak sorumluluklar yoktur.

"Ona iman edenler, onu destekleyip yüceltenler," onu tazim edenler **"ona yardım edenler ve onun beraberinde indirilen nura,"** yani şüphe ve bilgisizlik karanlıklarında ışığıyla aydınlanılan ve görüşler birbiriyle çeliştiğinde kendisine uyularak doğru yola ulaşılan Kur'an'a **"tâbi olanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."** Dünya ve âhiret hayrını elde eden, her ikisindeki kötülüklerden de kurtulan kimselerdir. Çünkü bunlar kurtuluşun en büyük ve önemli sebeplerini gerçekleştirmiş kimselerdir. Bu ümmi Peygamber'e iman etmeyip onu gereği gibi yüceltmeyen, ona yardım etmeyen, onunla birlikte indirilen nura uymayan kimseler ise hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ
وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ ﴾

158- De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir (hak) **ilah bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın sizin hepinize gönderdiği peygamberiyim. O halde hem Allah'a hem de O'na ve O'nun sözlerine iman eden ve ümmi bir peygamber olan Rasûlüne iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.'**

158. Yüce Allah, Tevrat'a [ve İncil'e] inanan İsrailoğullarını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymaya davet ettikten sonra herhangi bir kimsenin bu davetin, yalnızca İsrailoğullarına has olduğu kanaatine sahip olması ihtimaline karşı bu davetin umumi olduğunu ifade etmektedir: **"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin egemenliği kendisinin olan,"** onlarda hem kevnî ahkamı, mutlak egemenliğinin tecellisi ve tedbirleriyle hem de dinî ve şer'î hükümleriyle -ki sizi Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna çağıran, Allah'tan ve O'nun lütuf

ve ihsan yurdundan uzaklaştıran her şeyden de sakındıran yüce bir Peygamber göndermesi de bunlardan biridir- istediği gibi tasarrufta bulunan; **"kendisinden başka hiçbir** (hak) **ilah"**/hak mabud **"bulunmayan,"** hiçbir ortağı olmaksızın yalnızca kendisine ibadet edilmesi gereken ve O'na ibadetin şekli ancak gönderdiği peygamberler yoluyla bilinen; **"dirilten ve öldüren,"** ilâhî tedbirleri arasında hiçbir kimsenin kendisine ortak bulunmadığı öldürme ve diriltme fiilleri de bulunan -ki Yüce Allah ölümü, insan için bir köprü ve geçit kılmıştır. İnsan bu köprüden ebedilik yurduna geçer. Buna iman eden bir kimse de kat'i olarak Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i de tasdik eder- **"Allah'ın sizin hepinize,"** Arabınıza, Arab olmayanınıza, aranızda kitap ehli olanlara da, olmayanlara da **"gönderdiği peygamberiyim."**

"O halde hem Allah'a hem de O'na ve O'nun sözlerine iman eden ve ümmi bir peygamber olan Rasûlüne iman edin." Kalbin ve azaların amellerini içeren bir imanla kalpten inanın. İşte akîdesiyle, amelleriyle dosdoğru yol üzerinde bulunan bu Peygamber'e iman edin **"ve ona uyun ki"** dünyevî ve dinî menfaatleriniz hakkında **"doğru yolu bulasınız."** Çünkü sizler, ona uymayacak olursanız haktan alabildiğine uzak düşüp sapıtırsınız.

﴿ وَمِن قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ ﴾

159- Mûsâ'nın kavminden de hakka yönlendiren ve o hak gereğince adaletle hükmeden bir topluluk vardır.

159. "Mûsâ'nın kavminden de hakka yönlendiren ve o hak gereğince adaletle hükmeden," insanlara hakkı öğreten, bu doğrultuda fetva verip aralarındaki meselelerde hükmeden, o hak gereğince adaleti sağlayan **"bir topluluk,"** bir kesim, bir cemaat **"vardır."** Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ve onlardan, sabrettikleri zaman Bizim emrimizle hidâyete erdiren önderler kıldık. Onlar âyetlerimize kesinkes inanıyorlardı."** (es-Secde, 32/24) Bu da Mûsâ'nın ümmetinin faziletini ve Yüce Allah'ın onlar arasından emriyle doğru yola ileten hidâyet önderleri var ettiğini göstermektedir.

Bu âyet-i kerime ile bir bakıma daha önce sözü edilen gruplardan farklı bir kesimin var olduğuna işaret edilmektedir. Çünkü Yüce Allah, bundan önce İsrailoğullarının kemale aykırı, hidâyetle çelişen birtakım kusurlarını beyan etmişti. Belki bazı kimseler bu kusurların, onların hepsinin genel bir özelliği olduğu

vehmine kapılabilirdi. Bu yüzden Yüce Allah, burada, aralarında dosdoğru yolda yürüyen, hidâyet üzere bulunan ve hidâyete ileten bir kesimin bulunduğunu haber vermektedir.

﴿وَقَطَّعْنَٰهُمُ ٱثْنَتَىْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسْتَسْقَىٰهُ قَوْمُهُۥٓ أَنِ
ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنۢبَجَسَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْغَمَٰمَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا
رَزَقْنَٰكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾﴾

160- Biz onları (Yakub'un) oğulları (sayısınca) on iki kabileye ayırdık. Kavmi ondan su istediği zaman Mûsâ'ya, 'Asanla taşa vur.' diye vahyettik de ondan on iki pınar fışkırdı. Her bir insan topluluğu kendi su alacakları yeri bilmekteydi. Onları üzerlerinden bulutla gölgelendirdik. Onlara menn ve selvâ indirdik. 'Size verdiğimiz temiz ve hoş rızıktan yiyin.' (dedik). Onlar Bize zulmetmediler, fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı.

160. "Biz onları (Yakub'un) oğulları (sayısınca)," birbiriyle tanışan, birbiriyle kaynaşan ve her biri Yakub'un oğullarından birinin soyundan gelen **"on iki kabileye ayırdık."**

"Kavmi ondan su istediği zaman," Kavmi ondan, Yüce Allah'a, hem kendilerinin hem de davarlarının içecekleri bir su ihsan etmesi için Allah'a dua etmesini istediler. Çünkü -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- suyu az olan bir yerde bulunuyorlardı. Yüce Allah da Mûsâ'ya ilettikleri taleplerini kabul ederek **"Mûsâ'ya, 'Asanla taşa vur.' diye vahyettik."** Bunun belli bir taş olma ihtimali olduğu gibi herhangi bir taş (anlamında cins isim) olma ihtimali de vardır. O da asasını taşa vurunca **"ondan on iki pınar fışkırdı. Her bir insan topluluğu kendi su alacakları yeri bilmekteydi."** Yani bu kabilelerden her birine bu su yerini belirleyip paylaştırdı. Onların her birine hususi bir pınar ayırdı. Onların her biri de bunu belledi, böylelikle yorulmaktan ve izdihamdan yana rahata kavuştular. Bu da Yüce Allah'ın, üzerlerindeki nimetinin mükemmelliğini göstermektedir. **"Onları üzerlerinden bulutla gölgelendirdik."** Bu bulut güneş sıcağına karşı onları koruyordu. **"Onlara menn"**/kudret helvası **"ve selva"**/eti en lezzetli ve en güzel kuş türlerinden olan bıldırcını **"indirdik."** Böylelikle Yüce Allah onları hem göl-

gelendirmiş oldu, hem içecek ihtiyaçlarını karşıladı, hem de et ve tatlı türünden güzel yiyecekler verdi. Bunları da huzur içinde ve rahatça elde ediyorlardı.

Onlara, **"Size verdiğimiz temiz ve hoş rızıktan yiyin."** dendi. Ancak **"onlar Bize,"** şükretmeyerek, (O'nun) kendilerine farz kıldığı görevleri yerine getirmeyerek **"zulmetmediler; fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı."** Çünkü bu suretle kendilerini her türlü hayırdan mahrum edip kötülük ve intikama maruz bıraktılar. Bunlar, onların Tih'te kaldıkları zaman zarfında olmuş şeylerdi.

﴿وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ ٱسْكُنُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ وَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ
وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـَٰٔتِكُمْ ۚ سَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾﴾

161- Bir zaman onlara şöyle denmişti: 'Şu şehire yerleşin, orada dilediğiniz yerden yiyin, «Hıtta!» deyin ve kapısından da secde ederek girin ki günahlarınızı bağışlayalım. Biz ihsan sahiplerine daha da artıracağız.'

161. "Bir zaman onlara, 'Şu şehire yerleşin." Yani Îlîya (Kudüs'e) sizin için bir vatan ve bir mesken olmak üzere girin. **"Orada dilediğiniz yerden yeyin."** Yani orası ağaçları çok, mahsulleri bol, geçimi rahat bir şehirdi. Bu yüzden Yüce Allah diledikleri yerden yemelerini emretti. Kapıdan girdikleri vakit de **"Hıtta!"** Yani günahlarımızı dök ve bizi affet! **"deyin."'** diye emretti. **"Ve kapısından da secde ederek"** Rabbinize tevazu ile eğilerek, izzeti önünde boyun bükerek, nimetlerine şükrederek **"girin!"** Yüce Allah böylelikle onlara itaatle boyun eğmeyi ve Allah'tan mağfiret dilemeyi emretti, böyle yaptıkları takdirde de günahlarının bağışlanacağını, dünyada da, âhirette de onları mükâfatlandıracağını belirtti: **"ki günahlarınızı bağışlayalım. Biz, ihsan sahiplerine daha da artıracağız."** Dünya ve âhiret hayırlarından daha fazlasını vereceğiz. Ancak onlar bu ilâhî emre uymadılar, aksine muhalefet ettiler.

﴿فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ
ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾﴾

162- Fakat içlerinden o zulmedenler, kendilerine söyleneni başka bir sözle değiştirdiler. Biz de zulümlerinden dolayı üzerlerine gökten bir azap indirdik.

162. "Fakat içlerinden o zulmedenler," Allah'a isyan edip emrini önemsemeyenler **"kendilerine söyleneni başka bir sözle değiştirdiler."** Mağfiret dileyip "Hıtta!" demek yerine "hınta/buğday içinde bir habbe/tane," diye (ses benzerliği verecek şekilde) söylediler. Söylenmesi kolay olduğu halde sözde değişiklik yapanlar, emrolundukları fiilde elbette ki değişiklik yaparlar. Bundan dolayı (secde etmek yerine) kıçları üzerinde sürünerek girdiler.

"Biz de zulümlerinden dolayı üzerlerine gökten bir azab indirdik." Allah'ın emrine muhalefet edip isyan etmeleri üzerine onlara çetin bir azap gönderdik. Bu azap ya taundur ya da semavî cezalardan başka bir cezadır. Ancak onları cezalandırmakla Allah onlara zulmetmedi. Çünkü bu, onların kendi yaptıkları **"zulümlerinden dolayı"** olmuştu.

﴿ وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلَّتِى كَانَتْ حَاضِرَةَ ٱلْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِى ٱلسَّبْتِ إِذْ
تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ
نَبْلُوهُم بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ ﴾

163- Onlara deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu sor! Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşıyorlardı. Zira tatil yaptıkları (Cumartesi) **günlerinde balıkları akın akın onlara geliyor, tatil yapmadıkları** (diğer) **günlerde ise gelmiyordu. İşte Biz itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk.**

163. "Onlara," yani İsrailoğullarına **"deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu sor!"** Yani deniz kıyısındaki haddi aşan ve Allah'ın kendilerini cezalandırdığı o kasabanın halini sor. **"Hani onlar cumartesi gününde haddi aşıyorlardı."** Yüce Allah ise bu günü tazim etmelerini, ona gereken saygıyı göstermelerini ve o günde avlanmamalarını emretmişti. Allah onları bu şekilde imtihan etti. **"Zira tatil yaptıkları** (Cumartesi) **günlerinde balıkları akın akın,"** suyun yüzeyine çıkmış halde ve çok miktarda **"onlara geliyor, tatil yapmadıkları,"** yani Cumartesi gününün geçmesinden sonraki **"(diğer) günlerde ise gelmiyordu."** Yani balıklar denizin derinliklerine gidiyor ve balık diye bir şey görmüyorlardı.

"İşte Biz, itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk." Onların itaatten çıkışları (fasıklıkları), Allah'ın kendilerini imtihan etmelerine sebep olmuş, böyle bir sınamayla karşı karşıya gelmelerini gerektir-

mişti. Yoksa onlar fasıklık etmemiş olsalardı Allah, onları afiyette kılar, belaya ve kötülüğe maruz bırakmazdı.

Onlar avlanmak için hileye başvurdular. Şöyle ki balıklar için çukurlar kazıp oraya ağlarını gerdiler. Cumartesi günü olunca balıklar bu çukurlara düşüyor, ağlara takılıyordu. Ancak onlar o gün bu balıkları almıyor, pazar günü oldu mu alıyorlardı. Bu iş aralarında çoğalıp yaygınlaşınca üç gruba ayrıldılar: Onların büyük bölümü haddi aştı ve yasağı çiğneme cür'eti gösterdi. Üstelik bunu açıktan açığa yaptı. Bir bölümü onlara bu işten vazgeçmelerini söylediler ve onların yaptıklarını açıkça reddettiler. Bir kesim de (bu yasağı çiğnememekle birlikte) ikinci grubun haddi aşanlara karşı çıkışı ve vazgeçmeleri yönündeki uyarıyı yeterli buldular.

﴿ وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ٱللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا۟ مَعْذِرَةً إِلَىٰ
رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦٓ أَنجَيْنَا ٱلَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذْنَا
ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ بِعَذَابٍۭ بَـِٔيسٍۭ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ ﴾

164- Hani içlerinden bir topluluk, 'Allah'ın kendilerini helak edeceği veya onlara çetin bir azapla azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ki?" demişti. Onlar da: Rabbinize karşı bir mazeret olsun ve belki onlar da sakınırlar diye.' demişlerdi.

165- Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca Biz, kötülükten alıkoyanları kurtardık ve zulmedenleri de itaatten çıktıklarından dolayı şiddetli bir azapla yakaladık.

164. "Hani içlerinden bir topluluk," zikri geçen son grup **"'Allah'ın kendilerini helak edeceği veya onlara çetin bir azapla azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ki?' demişti."** Onlar bu sözleriyle şunu demek istiyorlardı: "Allah'ın yasak kıldığı haramları çiğneyen ve verilen öğütlere kulak asmayan, aksine haddi aşmaya ve azgınlığa devam eden kimselere öğüt vermenin faydası yoktur. Böylelerini Yüce Allah mutlaka ya helak edecek ya da çetin bir azabla cezalandıracaktır." Ancak öğüt verenler şöyle dediler: Bizim öğüt verip onları bu işten alıkoymak isteyişimiz **"Rabbinize karşı bir mazeret olsun,"** bu hususta mazur görülelim **"ve belki onlar da sakınırlar diye."**dir. Yani olur ki işlemekte oldukları masiyetleri terk ederler. Biz onların hidâyet bulacaklarından ümid kesmiyoruz. Belki verilen öğüt başarıya ulaşır ve bu kınayışımızın üzerlerinde etkisi görülür. İşte kötülüğe karşı çıkmanın en büyük maksadı budur:

Allah'a karşı bir mazeret teşkil etmesi, kendilerine emir verilen ve kötülüklerden vazgeçmeleri istenen kimselere karşı delilin ortaya konması, bir de Allah'ın o kimselere hidâyet vermesinin, böylece bu emir ve alıkoyma gereğince amelde bulunmalarının ümit edilmesi.

165. **"Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca,"** kendilerine yapılan uyarıları gözardı edip azgınlıklarını ve haddi aşmalarını sürdürünce **"Biz, kötülükten alıkoyanları kurtardık."** Allah'ın, kulları hakkında uygulayageldiği sünneti/kanunu budur. Ceza geldi mi iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar o cezadan kurtulurlar. **"Zulmedenleri,"** Cumartesi gününde haddi aşanları **"itaatten çıktıklarından dolayı şiddetli bir azapla yakaladık."**

Öğüt veren gruba **"Allah'ın kendilerini helak edeceği... bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ki?"** diyen kesime gelince, müfessirler bunların kurtulmaları ya da helak edilmeleri hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Ancak anlaşılan o ki onlar da kurtulanlar arasındadır. Çünkü Yüce Allah özellikle zalimleri helak etmiştir. Bunların ise zalimlerden olduğuna dair bir şey zikretmemiştir. Bu da cezanın özel olarak Cumartesi gününde haddi aşanlara has olduğuna delildir. Diğer taraftan iyiliği emredip kötülükten alıkoymak farz-ı kifayedir. Bir bölüm bu işi yerine getirince diğerlerinden düşer. Bu yüzden onlar diğerlerinin bu kötülüğe karşı tepki göstermeleriyle yetinmişlerdi. Ayrıca o kötülüğü işleyenlere, **"Allah'ın kendilerini helak edeceği veya onlara çetin bir azapla azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ki?"** sözleriyle tepkilerini de dile getirmişler ve onlara olan öfkelerini açığa vurmuşlardı. Bu da onların, bu yasağı çiğneyenlerin yaptıklarını hiçbir şekilde hoş karşılamadıklarını göstermekte ve Yüce Allah'ın bu yasağı çiğneyenleri en ağır bir şekilde cezalandıracağını ifade ettiklerini göstermektedir.

﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾ ﴾

166- Böylece onlar kibirlenip kendilerine yasak kılınanları yapmakta ısrar edince onlara, 'Aşağılık maymunlar olun!' dedik.

166. **"Böylece onlar kibirlenip kendilerine yasak kılınanları yapmakta ısrar edince,"** kalpleri yumuşamak yerine katılaşıp öğüt almaz hale gelince **"onlara"** kevnî/kaderî bir emir olarak **"'Aşağılık maymunlar olun!' dedik."** Böylece Allah'ın dilemesiyle maymun oluverdiler. Allah da onları rahmetinden uzaklaştırdı.

Daha sonra Yüce Allah onlardan geriye kalanlar üzerine zillet ve horluk damgasının vurulmuş olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ ﴾

167- O vakit Rabbin, Kıyamet gününe kadar kendilerine kesinlikle en kötü azabı tattıracak kimseleri onların üzerine göndereceğini bildirdi. Şüphe yok ki Rabbin cezayı çabucak verendir ve şüphesiz O, Ğafur'dur, Rahîm'dir.

167. **"O vakit Rabbin, Kıyamet gününe kadar kendilerine kesinlikle en kötü azabı tattıracak,"** onları hakir ve zelil düşürecek **"kimseleri onların üzerine göndereceğini bildirdi,"** bunu ilan etti, açık açık haber verdi. **"Şüphe yok ki Rabbin,"** kendisine karşı isyan edenlere **"cezayı çabucak verendir."** O kadar ki onu dünyada da cezalandırır **"ve şüphesiz O,"** tevbe edip kendisine dönenlere **"Ğafur'dur, Rahîm'dir."** Günahları bağışlar, kusurları örter ve böyle bir kimsenin itatlerini kabul etmek, çeşitli şekillerde de onu mükâfatlandırmak suretiyle ona merhamet buyurur.

Yüce Allah, yaptığı bu tehdidi yerine getirmiştir. Onlar, daima başkalarının yönetimi altında, zillet ve horluk içinde olmaya devam etmektedirler. Hiçbir zaman sancakları yükselmez, hiçbir zaman bayrakları zafer yüzü görmez.

﴿ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ ﴾

168- Onları topluluklar halinde yeryüzünde dağıttık. Onların içinde salihler olduğu gibi bundan aşağıda olanlar da vardır. Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle imtihan ettik.

168. **"Onları topluluklar halinde yeryüzünde dağıttık."** Önceleri bir arada ve toplu bir halde bulunuyorlarken onları dağıtıp yeryüzüne saçtık. **"Onların içinde,"** Allah'ın haklarını ve kullarının haklarını yerine getiren **"salihler olduğu gibi bundan aşağıda olanlar,"** salihlik mertebesinden daha aşağıda, ya orta halli ya da kendilerine zulmeden kimseler de **"vardı."**

"**Belki**" sürdürmekte oldukları aşağılık hallerinden "**dönerler**" ve asıl yaratılış sebepleri olan hidâyete yönelirler "**diye de onları hem iyiliklerle,**" bolluk ve rahatlıkla "**hem de kötülüklerle,**" zorluklarla -âdetimiz ve kanunumuz üzere- "**imtihan ettik.**" Fakat onlar hâlâ daha kimisi iyi, kimisi kötü, kimisi de orta halli olarak devam etmektedirler.

﴿ فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٞ وَرِثُواْ ٱلۡكِتَٰبَ يَأۡخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلۡأَدۡنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغۡفَرُ لَنَا وَإِن
يَأۡتِهِمۡ عَرَضٞ مِّثۡلُهُۥ يَأۡخُذُوهُۚ أَلَمۡ يُؤۡخَذۡ عَلَيۡهِم مِّيثَٰقُ ٱلۡكِتَٰبِ أَن لَّا يَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّ وَدَرَسُواْ مَا
فِيهِۗ وَٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ ﴾

169- Onların ardından kötü bir nesil gelip Kitaba mirasçı oldu. Onlar, bu değersiz (dünyanın) malını (helal-haram demeden) **alıyorlar ve 'Biz** (nasılsa) **bağışlanırız.' diyorlardı.** (Bu haldeyken) **onlara benzeri bir mal gelse onu da alıyorlardı. Allah'a karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair o Kitabın teminatı onlardan alınmamış mıydı? Üstelik onda olanları da okumuşlardı! Halbuki ahiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?**

169. "Onların ardından," kötülükleri daha da ileri olan "**kötü bir nesil gelip**" onlardan sonra "**Kitaba mirasçı oldu.**" Kitaba dair hususlarda onlara başvurulur oldu, onlar da hevalarına göre davranmaya koyuldular. Haksızca fetva ve hüküm vermeleri için onlara çok mallar verilmeye başlandı. Böylece rüşvet aralarında alabildiğine yaygınlaştı.

"**Bu değersiz** (dünyanın) **malını alıyorlar ve**" yaptıklarının günah olduğunu, kendilerinin de zalim olduğunu itiraf ederek "'**Biz** (nasılsa) **bağışlanırız.' diyorlardı.**" Ancak bu sözün gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bu, gerçek anlamıyla bir istiğfar ve bağışlanma dileği değildir. Bunun bir gerçekliği olsaydı yaptıklarına pişman olurlar ve bir daha ona dönmemeye karar verirlerdi. Fakat onlar, bir başka mal ve bir rüşvetle karşılaşacak olurlarsa hemen onu da alırlardı. Böylelikle Allah'ın âyetlerini az bir bedele satıyorlar ve daha hayırlı olan karşılığında daha aşağılık olanı alıyorlardı.

Yüce Allah, yaptıklarını reddetmek ve cüretkârlıklarını açıklamak sadedinde şöyle buyurmaktadır: "**Allah'a karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair kendilerinden o Kitabın teminatı alınmamış mıydı?**" O halde niye onun

hakkında hevalarına uyarak ve göz diktikleri menfaatlere meylederek gerçek olmayan şeyleri söylüyorlar?

"**Üstelik onda olanları da okumuşlardı!**" Öyleyse bu hususta içinden çıkılamayacak bir durum yoktu. Aksine yaptıklarını kasten yapıyorlar, suçları bile bile işliyorlardı. Bu ise günahın daha büyük, kınamanın daha ağır, cezanın da daha vahim olmasına sebeptir. Bu tutumları, dünya hayatını âhirete tercih etmeye meyyal akıllarının eksikliği ve görüşlerinin isabetsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Halbuki ahiret yurdu,**" Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hüküm verme karşılığında Allah'ın kendilerine haram kıldığı şeyleri yemekten ve verilen rüşveti almaktan, bunların dışında kalan çeşitli haramlardan "**sakınanlar için daha hayırlıdır.**"

"**Hâlâ akletmeyecek misiniz?**" Sizin tercih edilmesi gereken şeylerle edilmemesi gereken şeyler arasında, uğrunda çalışılması daha uygun ve başkasına göre öncelikli olan şeylerle böyle olmayanlar arasında mukayese yapacak akıllarınız yok mu? Çünkü aklın özelliği akıbete bakmak, sonunu gözönünde bulundurmaktır. Bu durumda hem az ve geçici olan, hem de kalıcı nimetlerin elden çıkmasına sebep olan dünyalığa göz diken bir kimsenin aklı ve sağlıklı bir görüşü olduğundan söz edilebilir mi? Gerçek akıllılar, şanı Yüce Allah'ın şu buyruğuyla nitelendirdiği kimselerdir:

﴿ وَٱلَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِٱلۡكِتَٰبِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُصۡلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ ﴾

170- Kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar var ya, şüphesiz Biz, ıslah edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz.

170. "Kitaba sımsıkı sarılanlar," yani ilim ve amel yönünden ona sıkı sıkıya yapışanlar, ilimlerin en şereflisi olan, o Kitab'daki hüküm ve haberleri bilenler, göz aydınlığı, kalp sevinci, ruh neşvesi ve dünyayla âhiretin salahına kaynaklık eden emirler gereğince de amel edenler... Zahiri/dışı ve batını/içi itibarıyla namazı dosdoğru kılmak sıkı sıkıya sarılınması gereken emirler arasında olduğundan dolayı Allah fazileti, şerefi ve imanın ölçüsü olması nedeniyle özellikle namazı zikretmektedir. Namazın dosdoğru kılınması, diğer ibadetlerin de gereği gibi yapılmasını sağlar. İşte böylelerinin bütün işleri ıslah olduğundan dolayı Yüce Allah, "**Şüphesiz Biz, ıslah edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz,**" söz, davranış

ve niyetlerinde hem kendileri hem de başkaları için ıslaha çalışanların mükâfatını boşa çıkarmayız, buyurmaktadır.

Bu âyet ve benzerleri, Yüce Allah'ın peygamberleri fesatla değil salahla, zararlı şeylerle değil faydalı şeylerle gönderdiğinin, her iki yurdu (dünya ve âhireti) ıslah etmek için gönderildiğinin delilidir. Bir kimse ıslaha ne kadar yakınsa onların izinden gitmeye de o kadar yakındır.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ۞ وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾ ﴾

171- Hani Biz dağı üstlerine bir gölgelik gibi kaldırmıştık da başlarına düşecek sanmışlardı. 'Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve onda olanı düşünün ki sakınasınız.' (demiştik).

171. Tevrat'ın içindeki hükümleri kabul etmeye yanaşmamaları üzerine Allah, onları gereğince amel etmeye mecbur edip dağı başlarının üzerine kaldırmıştı. Dağ, üstlerinde **"bir gölgelik gibi"** olunca da **"başlarına düşecek sanmışlardı."** Bu sırada onlara, **"Size verdiğimizi kuvvetle,"** ciddiyet ve gayretle **"tutun ve onda olanı"** inceleyerek, araştırarak ve gereğince amel ederek **"düşünün ki"** bu sayede **"sakınasınız"** denmişti.

﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ ﴾

172- Hani Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutup 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (buyurmuştu). **Onlar da 'Evet, şahit olduk.' demişlerdi. Bu, kıyamet günü, 'Bizim bundan haberimiz yoktu.' demeyesiniz diyedir.**

172. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hani Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış,"** sulblerinden zürriyetlerini çıkartmış, onların nesiller halinde arka arkaya birbirinden türeyip doğmalarını sağlamış **"ve"** annelerinin karınları ile babalarının sulblerinden çıkartınca **"onları kendilerine şahit tutup 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?'"** demişti. Yani onların fıtratlarına kendilerinin Rabbi, yaratıcıları ve mutlak sahipleri olduğuna dair koymuş olduğu ikrar gereğince onlara rububiyetini kabul ettiklerini ikrar ettirmişti. Onlar da **"Evet,"** biz bunu kabul ettik, demişlerdi. Çünkü Yüce Allah, kullarını dosdoğru ve hanif din üzere yaratmıştır. Herkes bu şekilde yaratılmıştır. Fakat fıtrat, akılların maruz kalacağı bozuk akîdelerin etkisi altında değişebilir, değişikliğe uğrayabilir. İşte bundan dolayı devamla şöyle buyrulmuştur:

"Bu, kıyamet günü, 'Bizim bundan haberimiz yoktu.' demeyesiniz diyedir." Yani biz, sizleri imtihan ettik, sizler de Yüce Allah'ın, Rabbiniz olduğuna dair sahip olduğunuz bilgilerle bu ikrarı yaptınız. Zira kıyamet günü bu ikrarı inkâr edip buna dair hiçbir şeyi kabul etmeyebilir ve size karşı Allah'ın delilinin ortaya konmadığını, sizin buna dair hiçbir bilginizin bulunmadığını ileri sürebilirsiniz. Hatta siz, bundan kesinlikle habersiz olduğunuzu iddia edebilirsiniz. Artık bugün sizin ileri sürebileceğiniz bir deliliniz kalmamıştır. Yüce Allah'ın kesin ve nihaî delili de sizin aleyhinizde sabit olmuştur.

﴿ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴾

173- Yahut, 'Daha önce atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık (ve onlara uyduk). **Şimdi o batıla saplananların işledikleri yüzünden bizi de mi helak edeceksin?' demeyesiniz diyedir.**

173. "Yahut" da sizler bir başka mazeret ileri sürerek şöyle demeyesiniz: **"'Daha önce atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık,"** bu yüzden onların izinden gittik ve onların batıllarında onlara uyduk. **"Şimdi o batıla saplananların işledikleri yüzünden bizi de mi helak edeceksin?' demeyesiniz diyedir."** Çünkü Yüce Allah, atalarınızın izledikleri yolun batıl olduğunu size gösterecek, gerçeğin peygamberlerin getirdikleri olduğunu açıkça ortaya koyacak hususları fıtratlarınıza yerleştirmiştir. Bu, sizin atalarınızı üzerinde bulduğunuz hale karşı, hatta ondan daha ileri bir delildir. Evet, kul kimi zaman sapık atalarının görüşleri ve bozuk yolları içinden hak zannettiği birtakım kanaatlere sahip olabilir. Ancak bunun tek sebebi, Yüce Allah'ın delillerinden, açıklamalarından, afakî ve enfüsî âyetlerinden yüz çevirmesidir. Onun bu yüz çevirmesi ve batıl içinde olanların söylediklerine yönelmesi, belki de onu batılı hakka üstün tutacak bir hale bile götürebilir.

İşte bu âyet-i kerimenin doğru tefsiri budur. Bununla birlikte bu ayet şöyle de açıklanmıştır: Bu olay, Yüce Allah'ın Adem'in zürriyetini Adem'in sulbünden çıkartıp da onlardan söz aldığı gün gerçekleşmiştir. Bu günde onları kendilerine karşı şahit tutmuş, onlar da bu gerçeğe şahitlik etmişlerdir.[11] İnat ve küfür içerisinde sürdürdükleri zulme karşı işte o vakit onlara verdiği bu emri, hem dünyada hem âhirette onlara delil olarak ortaya koymaktadır. Ancak âyet-i kerimede buna delil olacak bir ifade olmadığı gibi, böyle olmasını gerektirecek bir münasebet de yoktur. Yüce Allah'ın hikmetinin gereği de bu değildir. Vakıa da buna tanıklık etmemektedir. Çünkü onların sözünü ettikleri bu söz, Yüce Allah'ın Adem'in sülbünden zürriyetlerini çıkardığı ve henüz bu alemde bulunmadıkları bir vakitte alınmış bir sözdür ki hiç kimse böyle bir şeyi hatırlamamaktadır. Peki, Yüce Allah Âdemoğullarına karşı haberdar olmadıkları, ona dair ellerinde herhangi bir iz ve işaret bulunmayan bir hususu nasıl delil gösterir? İşte bu konuda durum açık ve seçik olduğundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْآيَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ١٧٤ ﴾

174- İşte Biz âyetleri böyle açıklıyoruz ki belki dönerler.

174. "**İşte Biz âyetleri böyle açıklıyoruz,**" onları açıkça ortaya koyuyoruz "**ki belki**" Allah'ın, fıtratlarına tevdi etmiş olduğu gerçeklere ve Allah'a verdikleri söze "**dönerler**" ve böylelikle çirkin işleri işlemekten vazgeçerler.

﴿ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ١٧٥ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ذَّٰلِكَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا فَٱقْصُصِ ٱلْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ١٧٦ ﴾

175- Kendisine ayetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkan, derken şeytanın kendisine uydurduğu ve böylece azgınlardan olan kişinin haberini onlara oku.

176- Eğer Biz dileseydik onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o yere mıhlandı ve hevasına uydu. Artık onun misali, üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumuna benzer. İşte âyetlerimizi yalanlayan kimselerin misali budur. Artık sen kıssayı anlat, belki iyice düşünürler.

175. Yüce Allah, peygamberine şöyle hitap etmektedir: "**Kendisine ayetlerimizi verdiğimiz,**" Allah'ın Kitabını öğrettiğimiz, böylece büyük bir ilim adamı ve derin alim olduğu "**halde onlardan sıyrılıp çıkan,**" yani o, Allah'ın âyetlerini bilmenin gerektirdiği gerçek vasıftan sıyrılmıştı. Çünkü Allah'ın âyetlerini bilen kişi üstün ahlakî değerler kazanır. Güzel ameller işler, en yüksek derecelere ve makamlara çıkar. Ancak bu kişi, Allah'ın Kitabını arkasına attı, Kitabın emretmiş olduğu ahlakı bir kenara bıraktı ve elbisenin çıkarılması gibi bu ahlakı kendinden soyup çıkardı. Bunlardan sıyrılayım "**derken şeytanın kendisine uydurduğu**" bu kişi, artık en sağlam ve koruyucu kalenin içinden çıkmış, şeytan ona musallat olmuş ve aşağıların aşağısına düşmüş olur. Şeytan onu masiyetlere doğru ittikçe iter, onları işlemeye teşvik edip kışkırtır. Sonunda o da azgınlardan olur: "**ve böylece**" daha önce doğru yolda giden ve doğru yola ileten bir kimseyken şimdi "**azgınlardan olan kişinin haberini onlara oku!**"

176. Bunun sebebi şudur: Yüce Allah onu yardımından mahrum etmiş ve kendi haline bırakmıştır. İşte bu yüzden şöyle buyurmaktadır: "**Eğer Biz dileseydik onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik.**" Onlarla amel etmeye muvaffak kılardık, o da dünya ve âhirette yükselir ve düşmanlarına karşı koruma altında olurdu. "**Fakat o,**" Allah'ın yardımından mahrum kılınmayı gerektiren işler yaptı. Çünkü "**yere mıhlandı,**" yani aşağılık arzulara ve dünyevî maksatlara yöneldi "**ve hevasına uydu,**" Mevlasına itaati ise terk etti.

"**Artık onun misali,**" dünyaya aşırı derecedeki tutkunluğu ve kalbinin büsbütün ona meyletmesi bakımından "**üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumuna benzer.**" Yani o, her durumda dilini uzatıp solur. Böyle bir kimse daima dünyaya tutkundur. Kalbini büsbütün ona vermiştir ki, dünyevî hiçbir şey onun açgözlülüğünü gidermeye yetmez. "**İşte**" Allah kendilerine âyetleri gösterdiği halde itaat etmeyerek, yalanlayarak ve reddederek "**âyetlerimizi yalanlayan kimselerin misali budur.**" Çünkü bunlar Allah'tan gelen hidâyeti terk edip kendi hevalarına tâbi oldukları için Allah nezdinde hiçbir değerleri yoktur. "**Artık sen kıssayı anlat, belki**"

11 Müfessirlerden pek çoğu Yüce Allah'ın Adem'in zürriyetinden onlar Adem'in sulbünde iken söz alması olayı ile ilgili bazı hadis ve eserler zikretmişlerdir. Bunlar için bkz: *Tefsîru't-Taberî*, 13/222; İbn Kesir, 3/500; İbnu'l-Kayyim, *Ahkamu Ehli'z-Zimme*, 2/525.

iyice düşünürler." Verilen bu misaller üzerinde, ibretli kıssalar ve âyetler hakkında eğer tefekkür edip düşünürlerse gerçeği bilirler, bilirlerse amel ederler.

﴿ سَآءَ مَثَلًا ٱلْقَوْمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ ﴾

177- Âyetlerimizi yalanlayan ve yalnızca kendilerine zulmetmekte olanların durumu ne kötüdür!

177. "Âyetlerimizi yalanlayan ve" Allah'ın âyetlerini yalanlayarak ve türlü masiyetler işleyerek **"yalnızca kendilerine zulmetmekte olanların durumu ne kötüdür!"** Bunların hali ve misali oldukça kötü ve çirkindir.

Allah'ın kendisine âyetlerini verdiği belirtilen bu kişiyle belli bir kişinin kastedilmiş olma ihtimali vardır. Böyle olması durumunda bu kişi, Yüce Allah'ın sözünü ettiği işleri yapmış, Yüce Allah da kullarını uyarmak amacıyla böyle bir kıssa nakletmiştir.

Bununla kastedilenin belli bir kişi olmaması da muhtemeldir. Buna göre ayet, Yüce Allah'ın kendisine âyetlerini verdiği, sonra da bunlardan sıyrılıp çıkan herkesi kapsayacak şekilde umumidir.

Bu âyetlerde öğrenilen ilmin gereğince amel etmek teşvik edilmekte, bunun Allah'ın böyle bir kimseyi yüceltmesi ve şeytandan koruması demek olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan ilim gereğince amel etmemekten sakındırılmakta, böyle bir tutumun aşağıların aşağısına inmeye ve şeytanın musallat olmasına yol açacağı da açıklanmaktadır. Yine bu buyruklarla hevaya uyup arzulara meyletmenin, ilâhî yardımdan mahrum kalmaya sebep olacağı da anlatılmaktadır.

﴿ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِى ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ ﴾

178- Allah kime hidâyet verirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa işte onlar da zarara uğrayanların ta kendileridirler.

178. Daha sonra Yüce Allah, hidâyete iletenin de, saptıranın da sadece kendisi olduğunu beyan etmektedir: **"Allah kime"** hayırları işleme muvaffakiyeti vererek, hoş olmayan şeylerden onu koruyarak ve bilmediklerini öğreterek **"hidâyet verirse, işte"** gerçek manada **"doğru yolu bulan odur."** Çünkü bu kişi, Yüce Allah'ın hidâyetini tercih etmiştir.

"Kimi de saptırırsa," yani yardımından mahrum bırakır ve hayra muvaffak kılmazsa **"işte onlar da zarara uğrayanların ta kendileridirler."** Kıyamet gününde kendilerini de, aile halkını da ziyana sokanlardır. İşte apaçık hüsran da budur.

﴿ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَـٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَـٰفِلُونَ ﴿١٧٩﴾ ﴾

179- Andolsun ki Biz Cehennem için cin ve insanlardan pek çok kimseler yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır fakat onlarla anlamazlar; gözleri vardır fakat onlarla görmezler; kulakları vardır fakat onlarla işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir, hatta daha da sapkındırlar. Onlar gafil olanların ta kendileridirler.

179. Şanı Yüce Allah azıp sapıtan ve lanetli İblis'e uyanların çokluğunu beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz, Cehennem için cin ve insanlardan pek çok kimseler yaratmışızdır."** Var etmiş ve yeryüzüne yaymışızdır ki hayvanlar dahi böylelerinden daha iyi bir durumdadır. **"Onların kalpleri vardır fakat onlarla anlamazlar."** Bu kalplere hiçbir faydalı bilgi ve düşünce ulaşmaz. Sadece kendilerine karşı delili ortaya koyan bilgi ulaşır. **"Gözleri vardır fakat onlarla"** kendilerine faydalı olacak şeyleri **"görmezler."** Aksine onlar, bu gözlerin kendilerine sağlayacağı faydadan mahrumdurlar. **"Kulakları vardır, fakat onlarla,"** anlamı kalplerine ulaşacak şekilde **"işitmezler. Onlar,"** işte bu çirkin vasıflara sahip olanlar, aklı bulunmayan **"dört ayaklı hayvanlar gibidir."** İşte bunlar fani olanı kalıcı olana tercih ettikleri için akıllarını kullanmaktan mahrum bırakılmışlardır.

"Hatta" hayvanlardan **"daha da sapkındırlar."** Çünkü hayvanlar niçin yaratılmışlarsa o doğrultuda kullanılmaktadırlar. Onların kendilerine zararlı olan şeylerle faydalı olan şeyleri ayırdedebildikleri idrakleri vardır. İşte bundan dolayı hayvanlar, bunlardan daha iyi durumdadırlar. **"Onlar gafil olanların ta kendileridirler."** Çünkü en faydalı şeyden gafil kalmışlardır. Zira Allah'a iman, O'na itaat ve O'nu zikretmekten yana gaflettedirler. Onlara kalpler, kulaklar, gözler verildi ki Allah'ın emir ve haklarını yerine getirmek üzere bunlar onlara yardımcı olsun. Ancak onlar bu organlarını bu maksadın tam zıddına kullanmışlardır. İşte bunların Yüce Allah'ın cehennem için yaratmış olduğu kimselerden olmaları tam

onlara layık bir haldir. Yüce Allah böylelerini ateş için yaratmıştır ve bunlar cehenneme gideceklerin amelleriyle amel ederler.

Bu azalarını Allah'a ibadet yolunda kullanan, kalbi Allah'a iman ve O'nun sevgisiyle boyanan ve Allah'tan gafil kalmayan kimselere gelince işte bunlar da cennetlik kimselerdir ve onlar cennetliklerin amelleriyle amel ederler.

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾﴾

180- En güzel isimler Allah'ındır, o halde O'na bunlarla dua edin. O'nun isimlerinde eğriliğe sapanları terk edin. Onlar yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir.

180. Burada, Yüce Allah'ın muazzam celali ve vasıflarının genişliği beyan edilmektedir. Şöyle ki en güzel isimler yalnız O'nundur. Yani her güzel isim O'nundur. İsmin güzelliğinin ölçüsü de şudur: Büyük bir kemâl sıfatına delalet eden her isim güzel isimdir ve bu yönüyle güzel isim olmuştur. Eğer bu isimler sıfata delalet etmez de sadece özel isim olursa güzel isimlerden olmaz. Aynı şekilde bir sıfata delalet etmekle birlikte bu, kemâl sıfatı olmazsa, aksine ya eksiklik belirten bir sıfat ya da hem övmeye hem de yermeye müsait bir sıfat olursa o da güzel isimlerden olmaz.

Yüce Allah'ın her bir ismi, o ismin türediği sıfatın tüm içeriğine delalet eder ve onun manalarını tümüyle kuşatır. Mesela Yüce Allah'ın genel ve bütün varlıkları kuşatan bir ilme sahip olduğuna delâlet eden "el-Alîm" ismi böyledir. Yerde olsun, gökte olsun, zerre ağırlığı kadar hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. Aynı şekilde büyük bir rahmete delâlet eden "er-Rahîm" ismi de böyledir. Yüce Allah'ın hiçbir şey tarafından aciz bırakılmayan kapsamlı bir kudretinin olduğuna delâlet eden "el-Kadir" ismi de bu şekildedir. Diğer bütün isimleri de böyledir.

Bu isimlerin "güzel" olmasının tamamlayıcı bir unsuru da Yüce Allah'a ancak bunlarla dua edilmesidir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"O halde O'na bunlarla dua edin."** buyurmaktadır. Bu dua hem ibadet olan duayı, hem de Allah'tan dilekte bulunma anlamındaki duayı kapsar. İstenen her bir şey, o şeye uygun düşen isimle dua edilerek istenir. Mesela dua eden bir kimse, "Allah'ım, bana mağfiret buyur, bana merhamet buyur, çünkü sen Ğafur'sun, Rahim'sin. Ey tevbeleri kabul eden Tevvab, tevbemi kabul buyur; ey Rezzak olan, bana rızık ver, ey Latif olan, bana lütfet." vb. şekillerde dua etmelidir.

"Onun isimlerinde eğriliğe sapanları terk edin. Onlar yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir." Yani onlar Allah'ın isimlerinde eğriliğe sapmalarına karşılık olarak ceza ve azapla karşılaşacaklardır. "Eğriliğe sapma"nın (الإلحاد) gerçek mahiyeti, bunları asıl maksatlarından saptırıp uzaklaştırmaktır. Bu da ya bu isimlerin onlara layık olmayan kimselere ad olarak verilmesiyle olur, mesela müşriklerin bunları uydurma ilahlarına ad olarak vermesi gibi. Ya bunların anlamları ret ve tahrif edilerek onlara Allah'ın da, Rasûlünün de murad etmediği manalar vermek suretiyle olur. Ya da bu isimlerin içerdiği manalara başkalarının da benzetilmesi (teşbih) suretiyle olur. O halde hem bu isimler konusunda eğriliğe sapmaktan sakınmak hem de bu isimlerde eğriliğe sapanlardan uzak durmak gerekir.

Sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu sabit olmuştur: *"Yüce Allah'ın doksan dokuz ismi vardır ki her kim bunları ezberleyip bellerse Cennete girer."*[12]

﴿وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾﴾

181- Yarattıklarımız içinde hakka yönlendiren ve o hak gereğince adaletle hükmeden bir ümmet vardır.

181. Yani yarattıklarımız arasında faziletli, hem bizzat kemale ermiş hem de başkalarına kemale erdiren, hem kendilerini hidâyete ileten hem de başkalarını hak ile hidâyete yönlendiren bir ümmet vardır. Bunlar hakkı bilirler ve hakkı öğretirler. Hakkın gereği neyse onu yaparlar. Ona çağırırlar, gereğince amel etmeye davet ederler. Bununla birlikte mal, can, hak-hukuk, görüş vb. hususlarda insanlar arasında hüküm verecek olurlarsa **"adaletle"** hükmederler.

İşte bunlar hidâyetin önderleri, karanlığın kandilleridir. Bunlar Allah'ın kendilerine iman, salih amel, hakkı tavsiye etme, sabrı tavsiye etme nimetini ihsan ettiği kimselerdir. Bunlar, mertebeleri risalet mertebesinden hemen sonra gelen sıddıklardır. Bununla birlikte kendi aralarında da herkesin kendi haline ve makamının yüksekliğine göre farklı mertebeleri vardır. Rahmetini dilediği kimselere tahsis eden Allah'ın şanı ne yücedir! Allah büyük lütuf sahibidir.

12 Buhârî, Şurût 18, Deavât 68, 69, Tevhîd 12; Müslim, Zikr 5, 6; Tirmizî, Deavât 82; İbn Mâce, Duâ 10.

﴿ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ ﴾

182- Âyetlerimizi yalanlayanları Biz, hiç bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş helâke yaklaştıracağız.

182. Yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu hidâyetin doğruluğuna delil olan Allah'ın âyetlerini yalanlayarak onları reddeden ve kabul etmeyen kimseleri **"Biz hiç bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş helâke yaklaştıracağız."** Bu da onlara bol bol rızık verilmesi suretiyle olur. (Onlar buna aldanıp isyanlarına devam ederler de azap onlara ansızın geliverir.)

﴿ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ ﴾

183- Ben onlara mühlet veririm. Şüphe yok ki Benim tuzağım pek sağlamdır.

183. "Ben onlara mühlet veririm," onlar da hiç sorgulanmayacaklarını ve ceza görmeyeceklerini zannederler. Bu sebeple küfür ve azgınlıklarını artırırlar, kötülüklerine kötülük katarlar. Böylelikle cezaları artar, azapları katlanır, sonunda hiç bilmedikleri bir yerden kendi kendilerine zarar vermiş olurlar. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Şüphe yok ki Benim tuzağım pek sağlamdır,"** yani son derece güçlüdür, buyurmaktadır.

﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ ﴾

184- Onlar hiç mi düşünmediler ki arkadaşlarında delilikten bir eser yoktur. O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.

184. "Onlar hiç mi düşünmediler ki arkadaşlarında," yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'de **"delilikten bir eser yoktur?"** Yani onlar hiç akıllarını kullanıp da gayet iyi tanıdıkları şu arkadaşlarında böyle bir şey var mı diye düşünmediler mi? Onun halinde onlar için gizli hiçbir taraf yoktur. Acaba o deli midir? Ahlakına, davranışlarına, yaşayışına, niteliklerine bir baksınlar! Neye davet ettiğine de baksınlar! Onda en mükemmel sıfatlardan başka bir şey, en üstün ve eksiksiz ahlaktan, en mükemmel akıl ve görüşten başkasını bulamayacaklardır.

O, bütün bunlarda herkesten daha üstün ve ileridir. O, ancak hayırlara davet eder ve ancak -her türlü- kötülüğü yasaklar.

Şimdi ey akıl sahipleri, söyleyin bakalım böylesinde delilik olur mu? O, en büyük önder, apaçık öğüt verip doğru yolu gösteren, oldukça cömert ve şerefli, son derece şefkatli ve merhametli bir lider değil mi? Bundan dolayı da Yüce Allah, **"O ancak apaçık bir uyarıcıdır."** buyurmaktadır. Yani o, insanları azaptan kurtaracak ve mükâfat görmelerini sağlayacak şeylere çağırmaktadır.

﴿ أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ ﴾

185- Göklerin ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı varlıklara ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç mi bakıp düşünmezler? Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar ki?!

186- Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. O, böylelerini taşkınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakıverir.

185. "Göklerin ve yerin hükümranlığına... hiç mi bakıp düşünmezler?" Çünkü bunlara bakacak olurlarsa onların, yaratıcıları olan Rabbin vahdaniyetine dair nice delilleri içerdiğini ve O'nun kemal sıfatlarını gösterdiğini anlayacaklardır. Aynı şekilde **"Allah'ın yarattığı"** bütün **"varlıklara"** da baksınlar. Çünkü alemde her ne varsa Allah'a, kudretine, hikmetine, rahmetinin genişliğine, ihsanının bolluğuna, meşîetinin etkinliğine vb. gibi O'nun tek başına yaratıcı ve idare edici olduğunu gösteren yüce sıfatlarına delalet etmektedir. Bütün bunlar ise biricik mabudun, hamd edilenin, tesbih olunanın, tevhid edilenin ve sevilenin O olmasını gerektirir.

"ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine..." Yani özel olarak kendi durumlarına da baksınlar. Ecellerinin yaklaşmasından, ölümün ansızın gelip onları gaflet içinde ve yüz çevirmiş bir halde yakalamasından önce kendi hallerini de düşünsünler. Çünkü o zaman geçmişte yaptıklarını telafi etme imkânı bulamayacaklar.

"Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar ki?" Yani bu üstün ve değerli Kitaba iman etmeyecek olurlarsa hangi söze inanacaklar? Yalanın ve sapıklığın kitaplarına mı? Yoksa iftiracının ve yalancının sözlerine mi? Ne var ki sapıtan

kimseye karşı yapacak bir şey yoktur. Onu hidâyete iletmenin yolu da yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

186. "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. O, böylelerini taşkınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakıverir." Yani onlar şaşkınlık ve tereddüt içinde bocalarlar. Azgınlıklarından bir türlü çıkamaz ve hakka bir türlü yol bulamazlar.

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّى ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ ﴾

187- Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Vakti gelince onu ancak O tecelli ettirecektir. O (bilgisi ve dehşetiyle) göklerde de, yerde de oldukça ağır bir olaydır. Size ancak ansızın gelecektir.' Sanki biliyormuşsun gibi onu sana soruyorlar. De ki: 'Onun ilmi ancak Allah'ın katındadır, fakat insanların çoğu bilmezler.'

187. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle hitap etmektedir: Seni yalanlayan ve sana karşı tutumlarıyla işi yokuşa sürmek isteyen kimseler **"sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını,"** kıyametin ne vakit geleceğini, insanların başına ne zaman kopacağını **"soruyorlar."**

"De ki: Onun bilgisi Rabbimin katındadır." Onu bilmek O'na hastır. **"Vakti gelince onu ancak O tecelli ettirecektir."** Kopmasını takdir ettiği vakitte O'ndan başka hiçbir kimse onu ortaya çıkartıp gerçekleştiremez.

"O (bilgisi ve dehşetiyle) göklerde de, yerde de oldukça ağır bir olaydır." Yani ona dair bilgi göktekilere de, yerdekilere de gizlidir. Kıyamet, onlar için oldukça ağır bir şeydir. Bu yüzden kıyametten yana korkar ve endişe ederler. **"Size ancak ansızın gelecektir."** Bilemeyecekleri ve hazırlık yapamayacakları bir şekilde ansızın gelir, onları hazırlıksız yakalar.

"Sanki biliyormuşsun gibi onu sana soruyorlar." Onlar sana kıyamete dair soru sormayı şiddetle arzu ederler. Sanki sen onu bilmeyi çok istiyormuşsun da araştırıp öğenmişsin gibi. Halbuki onlar, senin, Rabbini kemal derecesinde tanıyan ve neye dair soru sormanın fayda verdiğini bilen bir kimse olduğunu, bu ko-

nuya dair soru sormayacağını, bunu arzu da etmeyeceğini bilmezler. Peki, onlar neden seni örnek alıp da maslahattan uzak ve bilinmesi imkânsız olan bu konuda soru sormaktan vazgeçmiyorlar?! Halbuki onu ne gönderilmiş bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilir. Çünkü o, Yüce Allah'ın hikmetinin kemali ve bilgisinin genişliği dolayısıyla mahlukattan sakladığı işlerdendir.

"De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın katındadır, fakat insanların çoğu bilmezler." İşte bundan dolayı hiç de istenmesi gerekmeyen şeyleri aşırı şekilde istekler/arzularlar. Bu gibi kimseler daha önemli şeylere dair soru sormayı bırakır, bilmeleri gereken şeyleri öğrenmeyi terk ederler, sonra da -özellikle- hiç kimsenin bilmesine imkân olmayan, kendilerinin de bilmekle yükümlü olmadıkları şeyleri öğrenmeye yönelirler.

﴿ قُل لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ لَٱسْتَكْثَرْتُ مِنَ ٱلْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِىَ ٱلسُّوٓءُ ۚ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ ﴾

188- De ki: 'Ben kendim için Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda sağlayabilirim, ne de bir zarar(ı defedebilirim). Eğer gaybı bilseydim elbette çok iyilik elde ederdim ve bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Ben ancak iman eden bir toplum için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

188. "Ben kendim için Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda sağlayabilirim, ne de bir zarar(ı defedebilirim)." Yani muhtaç bir kişiyim. İşleri Allah tarafından çekip çevrilenlerden biriyim. Bana hayır, Allah'tan gelir. Bana gelecek bir kötülüğü de ancak O önler. Ben ancak Allah'ın bana bildirdiklerini ve öğrettiklerini bilirim.

"Eğer gaybı bilseydim elbette çok iyilik elde ederdim ve bana hiçbir kötülük de dokunmazdı." Yani eğer gaybı bilseydim, bana fayda ve maslahat sağlayacağını bildiğim sebepleri yerine getirir, beni hoşuma gitmeyecek şeylere ve kötülüğe götürecek şeylerden de sakınırdım. Çünkü işleri meydana gelmeden önce bilir ve onların götürecekleri sonuçlara dair önceden bilgi sahibi olurdum. Ne var ki benim böyle bir bilgim olmadığı için bazen benim de başıma iyi olmayan işler gelir. Kimi zaman da dünyevî maslahat ve menfaatleri elden kaçırırım. İşte bu, benim gayba dair bilgi sahibi olmadığımın en başta gelen delilidir.

"Ben ancak iman eden bir toplum için" dinî, dünyevî ve uhrevî cezaları ve kötü akıbetleri hatırlatıp uyaran, bunlara götüren amelleri açıklayarak bunlardan sakındıran **"bir uyarıcı ve"** dünyevî ve uhrevî mükâfatları açıklayan, bunlara ulaştıracak salih amelleri beyan edip onlara teşvik eden bir **"müjdeleyiciyim."** Ancak herkes böyle bir müjde ve uyarıyı kabul etmez. Bu müjde ve uyarılardan yararlanabilenler ve onları kabul edenler sadece mü'minlerdir.

Bu âyet, birtakım zarar ya da menfaatleri elde etmek için Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yönelerek dua eden kimselerin ne kadar cahil olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü bu gibi hususlarda onun elinden bir şey gelmez. Allah'ın fayda vermediği kimseye o hiçbir fayda sağlayamaz. Allah'ın kendisinden zararı savmadığı hiçbir kimsenin zararını da kaldıramaz. Onun Allah'ın kendisine bildirdiğinden başka hiçbir bilgisi de yoktur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ancak kendisiyle gönderilen müjde ve uyarıları kabul edip gereğince amel edenlere faydalı olur. İşte onun faydası budur ki bu; babaların, annelerin, arkadaşların ve dostların sağlayabilecekleri faydadan çok daha ileri bir faydadır. Zira o, Allah'ın kullarını her çeşit hayrı işlemeye teşvik ettiği gibi her türlü kötülükten de onları sakındırmış ve bu hususları onlara gayet net bir şekilde açıklamıştır.

﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا
حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِرِينَ (١٨٩) فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾

189- Sizi tek bir candan yaratan, ondan da kendisinde sükûn bulsun diye eşini yaratan O'dur. O, eşini örtüp bürüyünce eşi hafif bir yük yüklendi. Bununla gider gelirdi. Nihâyet (yükü) ağırlaşınca her ikisi de Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: 'Eğer bize sağlam bir çocuk verirsen muhakkak ki şükredenlerden oluruz.'

190- Allah, onlara sağlam bir evlat verince de kendilerine verdiği (bu evlat) hakkında O'na ortaklar koşmaya başladılar. Allah onların ortak koştuklarından çok yücedir.

189. "Sizi tek bir candan," yani beşeriyetin atası olan Adem *aleyhisselam*'dan **"yaratan, ondan da kendisinde sükûn bulsun diye eşini,"** Adem'den zevcesi olan Havva'yı **"yaratan O'dur."** Ey yeryüzünde yayılmış bulunan erkekler ve kadınlar! Çokluğunuza ve dört bir yana dağılmış olmanıza rağmen sizin yaratılışınızın aslı budur. Eşinin, sükun bulsun diye kendisinden yaratılmış olmasının sebebi, eşinin de aynı şeyden yaratılmış olmasıdır. Böylelikle aralarında bir uyum ve münasebet meydana gelmiştir. Bu ise birinin diğeriyle sükûn bulmasını gerektirir. Böylece onların her biri, diğerine arzu dizginiyle bağlanmış halde olur.

"O, eşini örtüp bürüyünce," yani cima için onu sarıp sarmalayınca yaratıcı olan Yüce Allah, o arzudan ve o cimadan bir nesil var edilmesini takdir etti, o vakit **"eşi hafif bir yük yüklendi."** Bu, hamileliğin başlangıcında böyledir. Kadın, bunun farkına bile varmaz ve yükü ona ağırlık vermez.

"Nihâyet" bu hali devam edip de karnındakinin büyümesi üzerine **"(yükü) ağırlaşınca,"** işte o vakit her ikisinin kalbinde de yavruya karşı, onun canlı, sağlıklı, herhangi bir sakatlığı olmayan tam bir yavru olarak doğması için bir şefkat belirdi. Bu yüzden **"ikisi de Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: 'Eğer bize sağlam,"** yani yaratılışı tam ve eksiksiz **"bir çocuk verirsen muhakkak ki şükredenlerden oluruz.'"**

190. "Allah, onlara" isteklerine uygun **"sağlam bir evlat verince"** ve böylelikle de üzerlerindeki nimet tamamlanınca **"kendilerine verdiği"** bu çocuk **"hakkında O'na ortaklar koşmaya başladılar,"** yani Allah'ın tek başına var ettiği, nimet olarak onlara ihsan ettiği ve onun sebebiyle anne-babasını mutlu ettiği o yavru hakkında Allah'a ortak koştular, onu Allah'tan başkasının kulu haline getirdiler. Bu ise ya Allah'ın kulu olan bu yavruya Abdulharis (Haris'in kulu), Abduluzza (Uzza'nın kulu) ve Abdulka'be (Ka'be'nin kulu) gibi isimler vermeleri ile ya da Yüce Allah kendilerine bunca lütufları, hiçbir kimsenin sayamayacağı kadar nimeti ihsan etmiş olmasına rağmen ibadette Allah'a ortak koşmalarıyla olmuştur.

Bu buyruklarda özelden genele geçiş şeklinde bir anlatım üslubu vardır. Çünkü ayetlerin baş tarafı, Adem ve Havva ile ilgilidir. Daha sonra ise insan cinsi hakkında genel açıklamalara geçilmiştir. Şüphesiz ki zikri geçen bu tutum, Adem'in zürriyetinde çokça görülür. İşte bu yüzden Yüce Allah hem onların ortak koşmalarından yüce ve münezzeh olduğunu belirtmekte, hem de Zatına bu konuda şirk koşmakla -bu şirkleri ister sözlü olsun, ister fiili olsun- en ileri derecede zulme sapmış olduklarını onlara ikrar ettirmektedir. Şöyle ki onları tek bir candan yaratan, o candan da eşini yaratan, onlara onların kendi nefislerinden eşler yaratan Allah'tır. Daha sonra bu eşler arasında sevgi ve rahmet var etmiştir ki bu yolla birbirleriyle huzur bulurlar, birbirleriyle kaynaşırlar ve birbirlerinden zevk alırlar. Daha sonra Yüce Allah, onlara hem bu arzularını gerçekleştirip zevklerini

tatmin edecek hem de çocuk ve nesil sağlayacak yolu göstermiştir. Arkasından annelerinin karınlarında belli bir süre kalacak olan zürriyetleri var etmiştir. Onlar bu zürriyeti dört gözle bekleyip Yüce Allah'tan da onun sağlıklı ve sağlam olarak dünyaya gelmesi için dua ederler. Allah da onlara bu nimeti tam ve eksiksiz ihsan edip onların isteklerini yerine getirir. O halde onların yalnızca O'na ibadet etmeleri, O'na ibadette hiçbir kimseyi ortak koşmamaları ve dinlerini sadece O'na halis kılmaları gerekmez mi? Ancak durum tam aksi olarak ortaya çıkmış ve onlar Allah'a ortak koşmuşlardır.

﴿ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴾

191- Hiçbir şey yaratamayan aksine kendileri yaratılmış olan şeyleri mi (Allah'a) ortak koşuyorlar?

192- Halbuki onlar, onlara hiçbir şekilde yardım edemez, hatta onlar kendilerine bile yardım edemezler.

191-192. Bu uydurma ilahlar, zerre ağırlığı kadar dahi hiçbir şey yaratamadıklarına, bizzat kendileri yaratılmış olduğuna, kendilerine tapanların başına gelecek hoş olmayan herhangi bir şeyi önleyemeyeceklerine, hatta bizzat kendilerinin hoşlanmayacakları bir şeyi bile önleyemeyeceklerine göre nasıl olur da onlar Allah ile birlikte ilah edinilebilir? Şüphesiz ki bu, ancak zulmün en ileri derecesi ve akılsızlığın en uç noktasıdır.

﴿ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾ ﴾

193- Siz onları doğru yola çağırsanız, size uymazlar. Onları çağırmanız da, (çağırmayıp) susmanız da sizin için birdir.

193. "Siz onları," Allah'tan başka kendilerine tapındığınız o putları **"doğru yola çağırsanız size uymazlar. Onları çağırmanız da,** (çağırmayıp) **susmanız da sizin için birdir."**

Bu durumda insan, bu putlardan daha üstün bir konumdadır. Çünkü putlar işitmez, görmez, doğru yola iletmez, başkaları vasıtasıyla da doğru yola iletilemezler. Bütün bunları aklı başında bir kimse sadece hatırına getirip düşünecek olsa bile onların ilahlıklarının batıl olduğuna, onlara tapanların da akılsız olduklarına kesinlikle hüküm verir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَٱدْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ
إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَآ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَآ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ
يُبْصِرُونَ بِهَآ أَمْ لَهُمْ ءَاذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ٱدْعُوا۟ شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴾

194- Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız şüphesiz sizin gibi kullardır. Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onları çağırın da size karşılık versinler.

195- Onların yürüyecek ayakları mı var? Yoksa tutacak elleri mi var? Yoksa görecek gözleri yahut işitecek kulakları mı var? De ki: 'Ortak koştuklarınızı çağırın, sonra da bana tuzak kurun ve bana göz bile açtırmayın.'

194. Burada putlara tapan müşriklere bir tür meydan okuma vardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız şüphesiz sizin gibi kullardır."** Sizinle onlar arasında herhangi bir fark yoktur. Hep Allah'ın kullarısınız, O'nun mülkündensiniz.

"Eğer" sizler onların ibadetten azıcık da olsa bir pay hak ettikleri yönündeki iddianızda **"doğru söylüyorsanız, haydi onları çağırın da size karşılık versinler."** Eğer size karşılık verir, isteklerinizi yerine getirecek olurlarsa mesele yok. Aksi takdirde sizlerin bu iddianızda yalan söylediğiniz, Allah'a en büyük iftirada bulunduğunuz ortaya çıkmış olacaktır.

195. Bu meselenin açıklığa kavuşturulması için ayrıca gayret gösterilmesine de gerek yoktur. Çünkü sizler bunlara bakacak olursanız, onların şekillerinin dahi bu putların herhangi bir fayda sağlayamayacaklarının delili olduğunu görürsünüz. Bunların kendileriyle yürüdükleri bir ayakları yoktur, kendileriyle tuttukları elleri yoktur, kendileriyle gördükleri gözleri yoktur, kendileriyle işittikleri kulakları yoktur. Bu putlar insanda var olan bütün güç ve araçlardan yoksundur. Bu putları çağırdığınız vakit onlar size karşılık veremeyeceklerine göre o halde bunlar da sizin gibi kullardır. Hatta siz onlardan daha mükemmelsiniz. Zira sizin pek çok işe gücünüz yeter. O halde ne diye bunlara tapmaktasınız?

"De ki: Ortak koştuklarınızı çağırın, sonra da bana tuzak kurun ve bana göz bile açtırmayın." Siz ve ortak koştuğunuz kimseler, bana bir kötülük ve hoşuma gitmeyecek işler yapmak için bana hiç süre tanımaksızın ve göz açtırmaksızın bir araya gelin. Ama sizler hiçbir zaman bana bir kötülük yapamayacaksınız.

﴿ إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ ﴾

196- Şüphesiz benim Mevlam, Kitabı indiren Allah'tır ve O, salihleri dost edinir.

196. "Şüphesiz benim Mevlam," işlerimi kendisine havale ettiğim, böylelikle bana faydaları sağlayan ve bana gelebilecek zararları önleyen **"Kitabı indiren Allah'tır."** O'nun bana indirdiği o Kitapta hidâyet, şifa ve nur vardır. O kitap, Yüce Allah'ın kullarını dost edinmesinin ve onları dinî yönden hususi bir şekilde terbiye etmesinin bir tecellisidir. **"Ve O, salihleri,"** niyetleriyle, amelleriyle, sözleriyle salih olanları **"dost edinir."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah iman edenlerin dostudur, onları karanlıklardan nura çıkarır."** (el-Bakara, 2/257)

Salih mü'minler, iman ve takvâ ile Rablerini dost edinip fayda ve zarar veremeyen diğer şeyleri dost edinmedikleri için Allah onları dost edinmiş, onlara lütufta bulunmuş, din ve dünyaları hususunda kendileri için hayır ve maslahat bulunan konularda onlara yardım etmiş, imanları sayesinde hoş olmayan her şeyi de onlardan bertaraf etmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak Allah mü'minleri savunur."** (el-Hac, 22/38)

﴿ وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا۟ ۖ وَتَرَىٰهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ ﴾

197- Sizin O'nun dışında yalvardıklarınız ise size yardım edemezler, hatta onlar kendilerine bile yardım edemezler.

198- Onları hidâyete çağırsanız duymazlar. Onların sana baktığını görürsün, halbuki onlar görmezler.

197-198. Bu buyruklar da yine müşriklerin Allah'tan başka tapındıkları o putların, ibadet namına hiçbir şeyi hak etmediklerini açıklamaya yöneliktir. Çünkü bu putların ne kendilerine yardım konusunda ne de kendilerine ibadet edenlere yardım sağlama hususunda bir güç ve kudretleri vardır. Akletme güçleri de, kendilerine yapılan duaları kabul edip istekleri yerine getirebilme güçleri de yoktur.

Bu putları hidâyete davet etsen de hidâyet bulamazlar. Çünkü onlar cansız suretlerden ibarettir. Sana baktıklarını görürsün. Gerçekte ise onlar seni görmemektedir. Çünkü onlara tapanlar, bu putları insan veya insandan başka canlı birtakım

varlıkların suretinde şekillendirmişlerdir. Bunlara göz ve organ yapmışlar, onları gördüğün vakit "Bunlar canlıdır." dersin! Yakından tetkik edersen cansız, hareketsiz ve hayat sahibi olmayan varlıklar olduklarını anlarsın. O halde müşrikler hangi görüşe dayanarak bunları Allah ile birlikte ilah edinmişlerdir? Hangi maslahatı veya faydayı umarak bunların huzurunda eğilmişlerdir? Ne diye bunlara çeşitli ibadetlerle yakınlaşmaya çalışmışlardır?

Bunun böyle olduğu açıkça anlaşıldığına göre artık müşriklerin de, taptıkları ilahların da bir araya gelip gökleri ve yeri yoktan var edenin dost edindiği ve aynı zamanda durumlarını düzeltmeyi üzerine aldığı salih kullarına herhangi bir zarar vermeleri imkânsızdır. Onlara tuzak kurmak için bir araya gelecek olsalar dahi zerre ağırlığınca bir zarar veremezler. Çünkü onlar, son derece acizdirler. Buna karşılık, Allah'ın güç ve iktidarı da kemâl derecesindedir. O'nun celal ve azametinin himayesine giren ve O'na tevekkül edenler de bu güçle güçlenir.

Yüce Allah'ın **"Onların sana baktığını görürsün, halbuki onlar görmezler."** buyruğundaki zamirlerin Allah Rasûlünü yalanlayan müşriklere ait olduğu da söylenmiştir. Yani ey Allah'ın Rasûlü, sen o müşriklerin sana kimin doğru, kimin yalan söylediğini ortaya çıkaracak bir ibret nazarıyla baktıklarını zannedersin. Oysa onlar, senin gerçek durumunu göremedikleri gibi gerçekten ibretle bakanların sende gördükleri güzellikleri, kemal ve doğruluğu da görmezler.

﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ ﴾

199- Sen af yolunu tut, marufu emret ve cahillerden yüz çevir.

199. Bu âyet-i kerime, insanlara karşı gösterilecek güzel ahlakî davranışları, onlarla ilişkilerde takınılması gereken tutumları kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır. İnsanlara ilişkilerde **"af yolunu"** tutmak, insanların müsamaha ile karşılayacakları ve onlara uygun düşecek davranışlarda bulunmak ve güzel ahlakı elden bırakmamak gerekir. Onları huyları itibarıyla kaldıramayacakları birtakım şeylerle mükellef tutmamak gerekir. Diğer taraftan herkese, yaptıkları güzel davranış, söyledikleri güzel söz, hatta yaptıkları daha aşağı derecedeki güzellikler dolayısıyla teşekkür edilmeli, kusurları affedilip eksikleri görmezden gelinmelidir. Küçüğe karşı küçüklüğü, kıt akıllıya aklının eksikliği, fakire de fakirliği dolayısıyla büyüklenilmemelidir. Aksine herkese nazikçe davranılmalı ve duruma uygun olarak gönüllerini hoş tutacak şekilde karşılık verilmelidir.

"Marufu emret." Uzağa da, yakına da her güzel sözü, her güzel davranışı ve mükemmel ahlakı emret. Senin insanlara ulaştıracağın şeyler ya bir bilgiyi öğretmek, ya akrabalık bağını gözetmek, ya anne-babaya iyilikte bulunmak gibi bir hayra teşvik etmek olmalıdır ya insanların arasını düzeltmek, faydalı bir öğüt vermek, isabetli bir görüş belirtmek, iyilik ve takvâ üzere yardımlaşmak, çirkin bir şeyden alıkoymak ya da dinî ya da dünyevî bir maslahatın elde edilmesinin yolunu göstermek olmalıdır.

Cahilin eziyet vermesi kaçınılmaz olduğu için Yüce Allah, cahile de ondan yüz çevirmek şeklinde mukabele edilmesini, cahilliğine cahillikle karşılık verilmemesini emretmektedir: **"Cahillerden yüz çevir."** Söz yahut davranışıyla seni rahatsız eden bir kimseye rahatsızlık verme, seni mahrum edeni mahrum bırakma, seninle bağlarını koparanla bağlarını koparma, sana zalimlik edene de adaletle davran. Kulun, cin şeytanlarına karşı nasıl davranması gerektiğine gelince Yüce Allah bu konuda bize şöyle yol göstermektedir:

﴿ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ ﴾

200- Sana şeytandan bir vesvese gelirse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve bilendir.

201- Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde onlar iyice düşünürler, bakarsın ki onlar (doğruyu) **görmüşler bile!**

202- Şeytanların kardeşlerine gelince şeytanlar, onları sapıklığa sürükler, sonra da yakalarını bırakmazlar.

200. Her ne vakit ve her ne durumda **"sana şeytandan bir vesvese gelirse"** onun sana vesvese verdiğini, seni hayırdan alıkoymak istediğini hisseder yahut seni kötülüğe teşvik edip ona doğru ittiğini fark edersen **"hemen Allah'a sığın."** O'na sarıl ve O'nun himayesine sığın! **"Çünkü O,"** senin söylediğin **"her şeyi işiten ve"** senin niyetini, zayıflığını, O'na ne kadar güçlü bir şekilde sığındığını **"bilendir."** O, seni şeytanın fitnesinden koruyacak, vesvesesine karşı muhafaza edecektir. Nitekim Yüce Allah bize (Nas sûresinde), **"De ki: Sığınırım insanların Rabbine..."** diyerek Zatına sığınmayı emretmektedir.

201. Kulun gaflete düşmesi, sürekli olarak gaflete düşeceği anı gözetleyip duran şeytandan zarar görmesi kaçınılmaz olduğu için Allah, takvâ sahibi olan kimseleri azgın ve haddi aşan kimselerden ayıran bir alameti söz konusu etmektedir. Bu da şudur: Takva sahibi eğer bir günah işleme isteği hisseder de şeytandan ona bir vesvese geldiğinden dolayı haram bir fiili işlemek ya da farz bir işi terk etmek suretiyle günah işlerse hemen o vesveseye nereden kapıldığını düşünür ve şeytanın kendisine hangi kapıdan yaklaştığını tespit eder. Allah'ın kendisine neyi farz kıldığını, sahip olduğu imanın kendisine ne gibi sorumluluklar yüklediğini düşünüp hatırlar. Böylece gerçeği basiretle görür, Yüce Allah'tan mağfiret diler, samimi bir tevbe eder ve çokça iyilik işlemek suretiyle de kusurunu telafi eder. Böylelikle şeytanın vermiş olduğu bütün zararları telafi etmiş ve oyunlarını bozmuş olarak, onun hor, hakir ve eliboş dönmesini sağlar.

202. Şeytanların kardeşleri ve onların dostları olanlar günaha düşerlerse, şeytanlar onlara peşpeşe günahlar işleterek azgınlıklarında devam etmelerini sağlarlar ve bu konuda ellerini onların yakalarından çekmezler. Çünkü şeytanlar, onları azdırmada sınır tanımazlar, belli bir yerde durmazlar. Zira şeytanlar onların dizginlerini ellerine kolaylıkla aldıklarını ve kötülük işlemekten de hiç geri durmadıklarını görünce onlardan yana iyice ümitlenirler.

﴿ وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ ﴾

203- Onlara bir mucize getirmediğin zaman, 'Onu kendin uydurup getirseydin ya!' derler. De ki: 'Ben, ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'ân), **Rabbinizden gelen basiretlerdir, iman eden bir toplum için de hidâyet ve rahmettir.'**

203. Yani seni yalanlayan bu kimseler inatlaşmaya devam ederler ve işleri yokuşa sürmeyi sürdürürler. İsterse doğruluğu ve hidâyeti gösteren ayet ve mucizeler onlara gelmiş olsun, fark etmez. Sen bunlara doğruluğuna delil olan âyet ve mucizeleri getirsen de onlara boyun eğmezler. Diğer taraftan **"onlara bir mucize getirmediğin zaman,"** onların gösterilmesini istedikleri bir mucizeyi göstermezsen **"'Onu kendin uydurup getirseydin ya!' derler."** Sanki mucizeleri sen indiriyormuşsun ve bütün mahlukatın işlerini sen idare ediyormuşsun gibi, "O mucizeyi sen seçmeli, böylelikle filan mucize ve falan mucizeyi kendin göstermeli değil

miydin?" derler. Halbuki onlar senin kendiliğinden bir şey yapma gücüne sahip olmadığını bilmiyorlar. Bu buyruğun şu manada olması da muhtemeldir: "Sen bu mucizeyi kendiliğinden uydurup getirmeli değil miydin?"

"De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım." Ben, tâbi olan, işleri Allah tarafından idare edilen bir kulum. Âyetleri/mucizeleri dolayısıyla hamdedilmesi gereken ve onları nihaî hikmetine göre indiren ve gönderen Allah'tır. Eğer sizler zaman geçince yok olmayacak bir mucize, bütün çağlar boyunca çürütülemeyecek bir delil istiyorsanız hiç şüphesiz **"bu,"** Kur'an-ı Azim'dir. O hikmet dolu zikir **"Rabbinizden gelen basiretlerdir,"** kendisi vasıtasıyla bütün ilâhî isteklerin ve insanî maksatların basiretle yerine getirildiği delillerdir. O hem delil, hem medlûldür. Onun üzerinde iyice düşünen kimse, onun hikmet sahibi ve hamde layık olan Allah'tan indirilmiş olduğunu anlar. Önünden de, ardından da batıl ona erişemez.

Kur'an kime ulaşırsa ona karşı ilâhî delil de konmuş demektir. Fakat insanların çoğu iman etmezler. Oysa **"iman eden"** kimseler için Kur'an **"hidâyet ve"** bedbahtlıktan kurtaran bir **"rahmettir."** Bir mü'min, Kur'an-ı Kerim ile hidâyet bulur, ona uyar, böylece dünya ve âhiretinde mutluluğa kavuşur. Ona iman etmeyen ise dünyada da, âhirette de sapar ve bedbaht olur.

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ ﴾

204- Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmete nail olasınız.

204. Bu, Allah'ın Kitabının okunduğunu işiten herkese yönelik umumî bir emirdir. O kitabın okunduğunu işiten herkes, "istimâ/dinlemek" ve "insat/susmak" ile emrolunmuştur. İstimâ' ile insat arasındaki fark şudur: İnsat konuşmayı terk etmek ya da onu dinlemekten alıkoyan meşguliyetleri bırakmak ile olurken İstimâ', kişinin kulak verirken kalbinin uyanık olması ve duyduklarını düşünüp tefekkür ederek dinlemesiyle olur.

Yüce Allah'ın Kitabı okununca bu iki emri (yani onu dinleme ve susma emirlerini) yerine getiren kimse pek çok hayra nail olur, pek çok ilim elde eder. Sürekli ve yenilenip duran bir imana, devamlı artan bir hidâyete ve dininde basirete sahip olur. Bundan dolayı Yüce Allah bu iki emrin yerine getirilmesi halinde ilâhî rahmete nail olunacağını bildirmiştir. Bu da yanında Allah'ın Kitabı okunduğu

halde onu dinlemeyen ve susmayan kimsenin, ilâhî rahmetten payına düşenden mahrum kalacağına ve pek çok hayrı elden kaçırmış olacağına delildir.

Kur'an dinleyen kimseye yönelik en kesin emirlerden biri de cehrî (sesli kıraat yapılan) namazlarda susup uyduğu imamın okuduğu Kur'an'ı dinlemektir. Çünkü kişi, bu durumda Kur'an'ı dinlemekle emrolunmuştur.

Hatta alimlerin çoğu şöyle demiştir: "İmama uyan kimsenin susup dinlemesi, Fatiha'yı da, başka bir sureyi de okumasından daha uygundur."

﴿ وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ۩ ﴾

205- Rabbini; içinden, yalvararak, korkarak ve yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma.

206- Şüphe yok ki Rabbinin katındakiler, O'na ibadet etmekten asla büyüklenmezler. O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler.

205. Yüce Allah'ın anılması, hem kalple hem dille hem de her ikisiyle birlikte olur. Zikrin en mükemmel türü ve hali sonuncusudur. Yüce Allah, kulu ve Rasûlü Muhammed'e asaleten, onun dışındakilere de ona tâbi olarak şu emri vermektedir: **"Rabbini içinden,"** yani ihlasla ve yalnız başınayken, **"yalvararak"** yakarıp diliyle çeşitli zikir türlerini tekrarlayarak, **"korkarak,"** kalbinden de Allah'tan korkup ameli kabul edilmez diye kalbi titreyip endişe ederek -ki korkmanın alameti amelini tam yapmak, güzel ve salih olması için gayret etmek ve samimi bir niyete sahip olmaktır- **"ve yüksek olmayan bir sesle,"** yani (ne kısık ne yüksek) orta bir yol tutarak [**"Namazında yüksek sesle okuma, onda sesini fazla da kısma, bu ikisinin arası bir yol tut."** (el-İsra, 17/110)] **"sabah,"** günün başında **"akşam,"** günün sonunda **"an!"** Bu iki vakitte yapılan zikrin, diğer vakittekilere göre bir üstünlüğü, bir meziyeti vardır.

"Ve gafillerden," Allah'ı unutan, bu yüzden Allah'ın da kendilerine bizzat kendilerini unutturduğu kimselerden **"olma!"** Çünkü bu kimseler, dünya ve âhiret hayırlarından mahrum kalmışlardır. O'nu anmak ve O'na ubudiyette bulunmak ile ele geçecek her türlü mutluluk ve kurtuluştan yüz çevirmişler; buna

karşılık kendisiyle uğraşmak bedbahtlık olan ve ziyana götüren şahıs ve işlere yönelmişlerdir.

İşte bunlar kulun hakkıyla riâyet etmesi gereken adabın bir bölümüdür: Gece ve gündüzün bütün vakitlerinde, özellikle de günün iki ucunda Yüce Allah'ı ihlasla, itaatle yalvarıp yakararak, zilletini arz ederek, sükunet içinde, kalbi ve dili uyumlu olarak, tam bir edep ve vakar içinde dua ve zikre yönelmek, kalp huzuruyla ve gaflete düşmeksizin -Çünkü Allah, gafil kalbin duasını kabul etmez- çokça Allah'ı anmak.

206. Daha sonra Yüce Allah devamlı kendisine ibadet eden, O'na hizmeti sürekli olan kullarından, yani meleklerden söz etmektedir ki bu da şu anlama gelmektedir: Allah'ın, sizin ibadetinizle kendisine yapılan az ibadeti artırmak, güçsüz olduğu için de o ibadet sayesinde güçlenmek gibi bir isteği yoktur. O, bununla ancak sizin fayda görmenizi ve sizin bu yolla yaptığınız amellerin mükafatını kat kat fazlasıyla elde ederek kâra geçmenizi istemektedir." İşte bunu anlatmak üzere Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphe yok ki Rabbinin katındakiler," mukarreb, Arş'ı taşıyan ve kerrubi melekler, **"O'na ibadet etmekten asla büyüklenmezler."** Aksine itaatle boyun eğerler, Rablerinin emirlerine gönülden bağlı kalırlar. Gece-gündüz aralıksız olarak **"O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na"** hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın **"secde ederler."** O halde kullar da bu Melaike-i Kirama uysunlar, mutlak egemen ve her şeyi bilen Allah'a ibadeti aralıksız sürdürsünler.

Âraf suresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, şükür ve sena yalnız Allah'adır. Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e aile halkına ve ashabına salat ve selam eylesin.

سورة الأنفال

ENFÂL SÛRESİ

-8-

8- ENFÂL SÛRESİ

(Medine'de inmiştir, 75 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ
وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Sana 'enfâl'i soruyorlar. De ki: 'Enfâl, Allah'ın ve Râsulünündür. O halde Allah'tan korkup sakının ve aranızı düzeltin. Eğer mü'min iseniz Allah'a ve Râsulüne itaat edin.'

1. "Enfâl," Yüce Allah'ın bu ümmete kâfirlerin mallarından fazladan (nafile) olarak verdiği ganimetlerdir. Bu sûrede yer alan âyet-i kerimeler, müslümanların müşriklerden ilk olarak büyük miktarda ganimet aldıkları Bedir gazvesi hakkında inmiştir. Bu ganimetler dolayısıyla kimi müslümanlar arasında bazı anlaşmazlıklar baş göstermişti. Bunun üzerine bu ganimetler hakkında Allah Rasûlüne soru sordular. Yüce Allah da bu buyrukları indirdi: "**Sana enfâl'i**"n ne şekilde ve kimlere paylaştırılacağını "**soruyorlar.**" Sen de onlara "**de ki: Enfâl, Allah'ın ve Rasûlünündür.**" Bu ganimetleri istedikleri gibi paylaştırırlar. Sizin Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne itiraz etmeniz söz konusu olamaz. Aksine size, Allah ve Rasûlü hüküm verdiği takdirde hükümlerine razı olmak ve bu konuda onların emirlerine teslimiyetle bağlanmak düşer. Bu mana Yüce Allah'ın, "**O halde Allah'tan korkup sakının.**" buyruğunun kapsamına girmektedir ki, bu da emirlerine riâyet etmek ve yasaklarından kaçınmak suretiyle olur.

"**Ve aranızı düzeltin.**" Yani aranızdaki kin, güzel ilişkilerin koparılması ve birbirinize sırt dönmek gibi olumsuz ilişkileri karşılıklı sevgi, muhabbet ve birbirinizi görüp gözetmek suretiyle düzeltin. Bu yolla sözbirliği gerçekleşir ve ilişkilerinizi koparmaktan ötürü ortaya çıkmış düşmanlık, anlaşmazlık ve çekişmeler de ortadan kalkar. "Arayı düzeltme"nin kapsamına mü'minlere karşı güzel ahlaklı davranmak, onların kötü davranışta bulunanlarını affedip bağışlamak da girer. Çünkü böylelikle kalplerde yer alan kin ve birbirine sırt çevirme gibi duyguların önemli bir bölümü ortadan kalkar.

İşte bütün bu emirleri kapsayan da Yüce Allah'ın **"Eğer mü'min iseniz Allah'a ve Rasûlüne itaat edin."** buyruğudur. Çünkü iman, Allah'a ve Rasûlüne itaate davet eder. Nitekim Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeyen biri de mü'min değildir. Allah'a ve Rasûlüne itaati eksik olan kimsenin bu eksikliğinin sebebi de imanındaki eksikliktir.

İman; övülmeyi, hakkında güzellikle söz edilmeyi ve tam anlamıyla kurtuluşu sağlayan kâmil iman ve kamil olmayan iman olmak üzere iki kısım olduğundan dolayı Yüce Allah, kâmil imanı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا
وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُوْلَٰٓئِكَ
هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾

2- Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırır ve ancak Rablerine tevekkül ederler.

3- Onlar, namazı dosdoğru kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

4- İşte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir. Onlar için Rableri katında dereceler, mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır.

2. "Mü'minler" kelimesinin (ٱلْمُؤْمِنُونَ) başındaki "elif-lâm" harf-i tarifi istiğrak içindir; yani bu müminler imanın gerektirdiği bütün şer'i hükümleri kapsayan bir imana sahiptirler. **"...ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer,"** ürperir. Bu, onların Yüce Allah'tan saygı içinde korkmalarını ve O'nun haram kıldığı şeylerden de kaçınmalarını gerektirir. Çünkü Yüce Allah'tan korkmanın en büyük alameti, bu korkunun kişiyi günahlardan alıkoymasıdır.

"O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırır." Bu da şöyle olur: Bu buyrukları can kulağı ile dinler ve üzerinde iyice düşünmek için kalplerini uyanık tutarlar. İşte bu da imanlarını artırır. Çünkü iyice düşünmek, kalbin amelleri arasında yer alır. Diğer taraftan böyle bir dinlemenin, unutmuş olduklarını hatırlamalarını, bilmedikleri şeyleri anlamalarını sağlaması ya da kalplerinde hayra karşı bir istek, Rablerinin lütuf ve ihsanına gerçek bir özlem uyan-

dırması ya da Allah'ın cezalarından korkmalarını ve masiyetlerden çekinmelerini sağlaması kaçınılmazdır. İşte bütün bunlar da imanı artıran hususlardandır.

"Ve ancak" hiçbir ortağı bulunmayan **"Rablerine tevekkül ederler."** Yani menfaatlerini gerçekleştirmek, dinî ve dünyevî zararları önlemek hususunda Rablerine yürekten güvenip dayanırlar. Yüce Allah'ın, bu arzularını gerçekleştireceğine inanırlar. Tevekkül, amellere sevkeden bir güçtür. Ameller de tevekkül olmaksızın meydana gelmeyeceği gibi kemale de erişemez.

3. "Onlar," farz olsun, nafile olsun **"namazı"** hem zahirî amelleriyle hem namazın ruhunu ve özünü oluşturan kalp huzuru gibi batınî amelleriyle **"dosdoğru kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."** Zekât, kefaretler, zevcelerin, yakın akrabanın ve kölelerin nafakalarının temini gibi farz olan infakları da, bütün hayır yollarında tasaddukta bulunmak gibi müstehab olan infakları da yerine getirirler.

4. "İşte onlar," bu niteliklere sahip olanlar **"gerçek mü'minlerin ta kendileridir."** Çünkü bunlar batınî amellerle zahirî amelleri, ilim ve ameli, Allah'ın haklarıyla kulların haklarını bir arada ifa ederek İslâm'ı ve imanı da bir arada gerçekleştirmiş kimselerdir. Yüce Allah kalbî amelleri daha önce zikretmiştir. Çünkü onlar, azaların amellerinin temelini teşkil ederler ve onlardan daha faziletlidirler.

Bu buyruklarda imanın artıp eksildiğine delil vardır. İman, itaatlerle arttığı gibi onların aksinin yapılmasıyla da eksilir. Diğer taraftan kulun, daima imanını gözden geçirmesi ve onu artırması gerekir. Bunu öncelikle sağlayan şey ise Yüce Allah'ın Kitabı üzerinde dikkatle düşünmek ve anlamlarını tefekkür etmektir.

Daha sonra Yüce Allah, gerçek mü'minlerin mükâfatını beyan etmektedir: **"Onlar için Rableri katında dereceler,"** yani amellerinin üstünlüğüne uygun olan yüksek dereceler, günahları için de **"mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır."** Bu ise Yüce Allah'ın lütuf ve ihsan yurdu olan cennette hazırlamış olduğu, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından bile geçmeyen nimetlerdir. Bu da iman bakımından onların derecesine ulaşamayan kimselerin, cennete girmekle birlikte Allah'ın mükemmel lütuf ve ihsanından onların nail oldukları mükâfatlara nail olamayacağına delildir.

﴿ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ
فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى

ٱلطَّآئِفَتَيۡنِ أَنَّهَا لَكُمۡ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيۡرَ ذَاتِ ٱلشَّوۡكَةِ تَكُونُ لَكُمۡ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ
ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقۡطَعَ دَابِرَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ٧ لِيُحِقَّ ٱلۡحَقَّ وَيُبۡطِلَ ٱلۡبَٰطِلَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴾

5- Nitekim Rabbin seni hak uğrunda evinden çıkardığında da mü'minlerden bir kesim gerçekten isteksizdiler.

6- Hak apaçık meydana çıktıktan sonra onun hakkında sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı.

7- Hani Allah size o iki gruptan birinin sizin olacağını va'dediyordu. Siz, gücü ve silahı olmayanın sizin olmasını arzu ediyordunuz. Allah da sözleriyle hakkı üstün kılmayı ve kâfirlerin ardını kesmeyi istiyordu.

8- Tâ ki O, hakkı üstün kılsın ve batılı yok etsin, velev ki günahkârlar hoşlanmasa bile.

5-6. Yüce Allah, bu büyük ve mübarek gazveye dair açıklamalar yapmadan önce mü'minlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları birtakım nitelikleri zikretmektedir. Çünkü bunları gerçekleştiren kimsenin hali istikamet bulur ve amelleri de -ki bunların en büyüklerinden birisi Allah yolunda cihaddır- salih olur. Böylelerinin imanı hakiki iman olduğu, mükâfatları da Allah'ın kendilerine va'detmiş olduğu üzere hak olduğu gibi Allah'ın, Rasûlünü Bedir'de müşriklerle karşılaşmak üzere evinden çıkarması da haktır ki Allah bunu istemiş ve bunun böyle olacağını kaza ve kaderiyle tespit etmiştir. Mü'minlerin ise bu çıkışta kendileriyle düşmanları arasında bir savaş olacağı hatırlarına gelmemişti. Savaşın gerçekleşeceğini açıkça anladıklarında ise bir kesim, bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile tartışmaya koyulmuş, düşmanlarıyla savaşmayı hoş karşılamamışlardı. Kendilerini, adeta **"göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi"** hissetmişlerdi. Halbuki onların, hak uğrunda çıktıklarını ve bunun, Allah'ın emredip hoşnut olduğu şeylerden olduğunu açıkça gördükten sonra böyle bir tutum takınmamaları gerekirdi. Çünkü böyle bir durumda tartışmaya yer yoktur. Zira tartışma, ancak hakkın nerede olduğu hususunda şüpheye düşüldüğü ve işin içinden çıkılamadığı hallerde söz konusu olur, ancak o zaman fayda sağlar. Hak açıkça ortaya çıkarsa geriye sadece ona bağlanmak ve itaat etmek kalır.

Bununla birlikte mü'minlerin büyük bir çoğunluğu, en ufak bir tartışmaya bile girmemişler, düşman ile karşılaşmayı hoş görmemek gibi bir tutum sergileme-

mişlerdi. Aynı şekilde Allah'ın kendilerini bu şekilde azarladığı kimseler de cihad emrine son derece itaat ettiler. Allah da onlara sebat verdi ve kalplerine huzur ve sükûnet veren sebepleri -ki bazıları ileride belirtilmektedir- onlara ihsan etti.

7. Müslümanların çıkışlarının asıl sebebi, Kureyş'e ait olup Şam tarafından gelen ve Ebu Süfyan b. Harb'in başkanlığındaki büyükçe bir kervanın yolunu kesmekti. Müslümanlar bu kervanın Şam'dan dönmekte olduğu haberini alınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları, kervanın karşısına çıkmak üzere toplanmaya çağırdı. Onunla birlikte 310 küsur kişi çıktı. Beraberlerinde sırayla bindikleri ve üzerlerinde eşyalarını taşıdıkları yetmiş deve bulunuyordu.

Kureyşliler de müslümanların bu hareketlerini haber alınca kervanlarını korumak üzere yola çıktılar. Sayıları çoktu, beraberlerindeki silah, at ve asker de fazla idi. Savaşçılarının sayısı da bin kişi civarındaydı. Yüce Allah mü'minlere ya kervanı ele geçirecekleri ya da düşmanlarıyla çarpışacakları vaadinde bulunmuştu. Onlar ise ellerindeki imkânların azlığı ve kervanın silahsız olması sebebiyle kervanla karşılaşmayı arzu etmişlerdi. Ancak Yüce Allah, onların, arzularından daha üstün bir durumla karşı karşıya kalmalarını dilemişti. Zira onların, müşriklerin ileri gelenlerinin ve azılılarının da yer aldığı orduyla karşılaşmalarını ve onlara karşı zafer elde etmelerini murad etmişti. Böylece **"Allah sözleriyle hakkı üstün kılmayı,"** hak ehlini zafere kavuşturmayı **"ve kâfirlerin ardını kesmeyi istiyordu."** Yani batıl ehlini kökten imha etmek ve mü'min kullarına da hatırlarına gelmeyecek şekilde hakkın zaferini göstermek istiyordu.

8. "Tâ ki" doğruluğuna ve gerçekliğine dair belgeleri/tanıkları ortaya çıkarmak suretiyle **"hakkı üstün kılsın, batılı"** da batıl oluşuna dair delil ve belgeleri ortaya koymak suretiyle **"yok etsin, velev ki günahkârlar hoşlanmasa bile."** Çünkü Allah onlara hiçbir şekilde aldırış etmez.

﴿ إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلۡفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِينَ ٩
وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ وَلِتَطۡمَئِنَّ بِهِۦ قُلُوبُكُمۡۚ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ١٠ ﴾

9- Hani siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da duanıza, 'Ben size birbiri ardınca gelen bin melek ile yardım edeceğim.' diye karşılık vermişti.

10- Allah, bunu ancak bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa zafer, ancak Allah katındandır. Şüphe yok ki Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

9. Yani Allah'ın üzerinizdeki şu nimetini hatırlayın: Düşmanınızla karşılaşmanızın yakınlaştığı sırada Rabbinizden yardım dilemiş ve sizi zafere kavuşturmasını istemiştiniz. O da duanızı kabul etmiş ve size birkaç yoldan yardım etmişti ki bunlardan biri de Yüce Allah'ın size **"birbiri ardınca gelen bin melek ile"** destek olmasıydı.

10. Yüce **"Allah, bunu,"** yani meleklerin indirilişini **"ancak bir müjde olsun,"** böylelikle de sevinesiniz **"ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı."** Zira zafer, esasen Allah'ın elindedir. Yoksa sayı çokluğu ve teçhizat fazlalığıyla zafer gerçekleşmez. **"Şüphe yok ki Allah Aziz'dir,"** hiçbir güç O'nu yenik düşüremez. Aksine sayıca istedikleri kadar çok, araç ve gereçleri de istedikleri kadar fazla olan nice kimseleri yardımsız bırakarak yenik düşüren O'dur. **"Hakîm'dir."** O, işler için birtakım sebepler takdir etmiş ve her bir şeyi yerli yerine koymuştur.

﴿ إِذْ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ
عَنكُمْ رِجْزَ ٱلشَّيْطَٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Hani O, kendi katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyordu. Sizi kendisiyle tertemiz yapmak, sizden şeytanın pisliğini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve onunla ayaklarınıza sebat vermek için de üstünüze gökten bir su indiriyordu.

11. Allah'ın size yardımının ve dualarınızı kabulünün tecellilerinden biri de size **"bir güven,"** yardımına, huzur ve sükûnetine de bir alâmet **"olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyordu."** Yani böylelikle kalplerinizin korku ve telaşını gidermiş oluyordu. Diğer taraftan Yüce Allah, yardımının bir parçası olarak üzerinize gökten su indirmişti. Bu, sizi maddî ve manevî pislikten temizlemek, şeytanın vesveselerinden ve dürtülerinden arındırmak, **"kalplerinizi pekiştirmek,"** yani kalplerinize sebat vermek içindi. Kalbin pekişip sebat etmesi, bedenin sebat göstermesinin esasıdır. **"Ve onunla ayaklarınıza sebat vermek**

için..." Çünkü bulundukları yer sert değil, yumuşaktı. Üzerine yağmur yağınca sertleşti ve böylelikle ayaklar sağlam basar oldu.

﴿ إِذْ يُوحِى رَبُّكَ إِلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ سَأُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ ٱلرُّعْبَ فَٱضْرِبُوا۟ فَوْقَ ٱلْأَعْنَاقِ وَٱضْرِبُوا۟ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Hani Rabbin, meleklere şöyle vahyediyordu: 'Şüphesiz Ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Artık vurun onların boyunlarının üstüne, vurun onların her parmağına!'

12. Yüce Allah'ın size yaptığı yardımlardan biri de şuydu: **"Rabbin, meleklere şöyle vahyediyordu: Şüphesiz Ben"** yardım, destek ve ihsan edeceğim zaferle **"sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin,"** yani onların kalplerine düşmanlarına karşı cesaretli olmayı ilham edin, cihada teşvik edip onun fazileti hususundaki şevklerini artırın.

"Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım." İşte bu, sizin onlara karşı sahip olduğunuz en büyük güç ve ordudur. Çünkü Yüce Allah, mü'minlere sebat verip kâfirlerin kalplerine korku saldığı zaman kâfirler, mü'minlerin önünde bir varlık gösteremezler. Aksine Allah mü'minlere, kâfirleri hezimete uğratma imkânını da vermiş olur.

"Artık vurun onların boyunlarının üstüne, vurun onların her parmağına!" Bu, ya Yüce Allah'ın, kendilerine iman edenlere sebat vermelerini vahyettiği meleklere yönelik bir hitabıdır ki o zaman bu, meleklerin Bedir günü fiilen savaşa katılmış olduklarına delil olur. Ya da Yüce Allah'ın mü'minlerin kahramanlık duygularını artırmak üzere müşrikleri nasıl öldüreceklerine ve onlara merhamet göstermemeleri gerektiğine dair bir hitabıdır.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴾

13- Bunun sebebi, onların Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleridir. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse hiç şüphe yok ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

13. **"Bunun sebebi, onların Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleridir."** Onlara karşı savaş açmaları ve onlara düşmanlık etmeleridir.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse hiç şüphe yok ki Allah, cezası çok şiddetli olandır." Dostlarını düşmanlarına musallat kılıp onları öldürmelerini sağlaması da O'nun bu cezasının bir parçasıdır.

﴿ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ ﴾

14- İşte bu (şimdiki azabınız), **tadın onu! Kâfirler için bir de ateş azabı var.**

14. **"İşte bu,"** -sözü geçen azap- dünyadaki azabınızdır. Şimdi, ey Allah'a ve Rasûlüne karşı gelenler! Dünyevi bir azap olarak **"tadın onu! Kâfirler için bir de ateş azabı vardır."**

Bu (Bedir) kıssasında, Yüce Allah'ın hak peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin doğru olduğunu gösteren pek büyük deliller vardır:

1. Yüce Allah onlara vermiş olduğu sözü gerçekleştirmiştir.

2. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirilen delil: **"Muhakkak karşılaşan iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Bir topluluk Allah yolunda savaşıyordu. Diğeri ise kâfirdi. Onlar öbürlerini gözleri ile kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler..."** (Âl-i İmran, 3/13)

3. Yüce Allah kendisinden yardım isteyen mü'minlerin dualarını kabul etmiş ve sözünü ettiği yollarla onlara yardım etmiştir. Bu da Yüce Allah'ın, mü'min kullarına ne kadar inâyet ettiğine, imanlarına sebat verecek ve ayaklarını sabit kılacak sebepleri hazırlamaya ne kadar önem verdiğine bir delildir. Bu yolla onların hoşlanmadıkları şeyler ve şeytani vesveseler de ortadan kalkmıştı.

4- Yüce Allah'ın, kuluna, Zatına itaati kolaylaştırması, onu iç ve dış sebeplerle kolaylıkla gerçekleştirilebilecek hale getirmesi Allah'ın kuluna olan lütuflarından biridir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Ey iman edenler! Toplu bir halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönüp kaçmayın.

15. Yüce Allah, mü'min kullarına, iman kahramanlığı göstermelerini, emrini tam ve sağlamca yerine getirmelerini, kalplere ve bedenlere güç kazandıran se-

bepleri yerine getirmek için çalışmayı emretmekte ve iki ordunun karşılaşması halinde de savaştan kaçmalarını yasaklamaktadır: **"Ey iman edenler! Toplu bir halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman,"** savaş için saflar dizilmiş, askerler birbirinin üzerine yürüyüp birbirlerine yaklaşmış halde onlarla karşı karşıya geldiğinizde **"onlara arkanızı dönüp kaçmayın."** Aksine onlarla savaşta sebat, onlarla vuruşurken sabır ve metanet gösterin. Çünkü bu, Allah'ın dinine bir yardımdır. Mü'minlerin kalplerine güç, kâfirlerin kalplerine de korku verir.

﴿ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Böyle bir günde kim, savaşmak için yer değiştirmek veya başka bir bölüğe katılmak gayesiyle olmaksızın onlara arkasını dönüp kaçarsa o, kesinlikle Allah'ın gazabına uğramış olur ve onun yeri cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

16. Bu ayet, mazeretsiz olarak savaştan kaçmanın, en büyük günahlardan biri olduğunun delilidir. Nitekim bu hususta sahih hadisler varid olduğu gibi[13] böyle bir davranışa karşı yapılan bu ağır tehdit de bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Âyet-i kerimeden anlaşılan şudur: Savaşmak için yerini değiştiren kimse, savaşma imkânı açısından bulunduğu yerden daha elverişli ve düşmana daha çok zarar verebilecek başka bir yere geçen kimsedir. Bu maksatla davranan kimsenin bu tutumunda bir sakınca yoktur. Çünkü böyle bir kimse, kaçmak amacıyla arkasını dönmüş değildir. Onun arkasını dönmesinin sebebi, düşmanına karşı üstünlük sağlamak, düşmanı gafil bir yerden avlayabilmek ya da bu yolla düşmanını kandırmaktır. Yahut da bunun dışında savaşçıların gözettikleri herhangi bir maksat dolayısıyla bu işi yapmaktır.

Kâfirlerle savaşmak için kendisine yardımcı olacak ve kendisini koruyacak başka bir birliğe katılmak da caizdir. Eğer bu birlik, askerî karargahta bulunuyorsa mesele gâyet açıktır. Şâyet bu birlik, savaşın cereyan ettiği yerden başka bir yerde bulunuyorsa -mesela Müslümanların, kâfirler karşısında bozguna uğrayıp müslüman beldelerinden birine sığınması ya da müslümanların bir başka askerî birliğine katılması durumunda olduğu gibi- bu konuda ashab-ı kiramdan böyle bir tutumun

13 Bkz. Buhârî, 2766; Müslim, 89.

da caiz olduğunu gösteren rivâyetler gelmiştir. Ancak bu türden bir geri çekilmeyi müslümanların geri çekilmelerinin daha güzel sonuç vereceğini ve daha az zayiat vereceklerini kuvvetle zannetmeleri şartıyla kabul etmek gerekir. Eğer kâfirlere karşı savaşmak üzere sebat göstermeleri halinde kâfirleri yeneceklerini düşünüyorlarsa, o zaman böyle bir geri çekilmeye ruhsat verileceğini kabul etmek uzak bir ihtimaldir. Çünkü böyle bir durumda yasak kılınan şekliyle kaçış düşünülemez.

Bu âyet-i kerimedeki hüküm, mutlaktır. Sûrenin sonlarına doğru bu hükmün, belirli bir sayı ile kayıtlandığını belirten buyruk gelecektir.

﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ ﴾

17- Onları siz öldürmediniz; fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı. Bunu, mü'minleri kendi katından güzel bir imtihan ile denemek için yaptı. Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, her şeyi çok iyi bilendir.

18- İşte böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını zayıflatandır.

17. Müşriklerin Bedir günü bozguna uğraması ve müslümanların da onlardan pek çok kimseyi öldürmesi hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onları siz,"** kendi güç ve imkânlarınızla **"öldürmediniz. Fakat Allah,"** bu hususta daha önce sözü geçen şekilde size yardım etmek suretiyle **"öldürdü."**

"Attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* savaş esnasında kendisine yapılmış gölgeliğe girmiş, Yüce Allah'a dua etmeye, kendisine yardım ihsan etmesi için yalvarıp yakarmaya koyulmuştu.[14] Sonra gölgeliğinden çıktı ve bir avuç toprak alarak onu müşriklerin yüzlerine doğru fırlattı. Yüce Allah da attığı bu toprağı müşriklerin yüzlerine kadar ulaştırdı. Bu topraktan yüzüne, ağzına, gözüne bir şeyler isabet etmedik hiç kimse kalmadı.[15]

Bunun üzerine onların maneviyatları zayıfladı, dirençleri kırıldı, aralarında dağınıklık ve zayıflık başgösterdi, bunun sonucunda da bozguna uğradılar.

14 Buhârî, 3953; Müslim, 1763.
15 et-Taberani, 11/285; el-Heysemi, 6/84.

İşte Yüce Allah, Peygamberine bunu hatırlatarak şunu söylemektedir: Sen o toprağı atarak kendi gücünle müşriklerin gözlerine ulaştırmadın. Onu onlara, güç ve kudretimizle ulaştıran Biziz.

"Bunu, mü'minleri kendi katından güzel bir imtihan ile denemek için yaptı." Yani Yüce Allah, fiilen savaşa katılmasalar bile mü'minlerin intikamını kâfirlerden almaya ve mü'minlere zafer vermeye kadirdir. Ancak Yüce Allah, mü'minleri sınamayı, cihad ile onları en yüce derecelere ve en yüksek makamlara ulaştırmayı, kendilerine oldukça güzel bir mükâfat ve pek büyük bir sevap ihsan etmeyi murad etmiştir.

"Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir." O, kulun gizli söylediğini de, açıkça ilan ettiğini de işitir. **"Her şeyi çok iyi bilendir."** Kalbindeki iyi niyetleri de, kötü niyetleri de bilir. Bu yüzden ilim ve hikmetine uygun ve kullarının da maslahatına olan şeyleri takdir eder. Herkese niyet ve ameline göre karşılık verir.

18. **"İşte böyledir."** Bu yardım, Allah tarafından sizin için gelmiştir. **"Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını zayıflatandır."** Müslümanlara ve İslâm'a karşı yaptıkları her tür hile ve düzeni zayıflatan ve onları onların başlarına geçirendir.

﴿ إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Eğer siz hüküm istiyorsanız, işte size hüküm geldi. Eğer vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Yok, tekrar dönerseniz Biz de döneriz. (O zaman) **topluluğunuz, çok da olsa size hiçbir fayda sağlamaz. Çünkü Allah, mü'minlerle beraberdir.**

19. Ey müşrikler! **"Eğer siz hüküm istiyorsanız,"** yani Yüce Allah'tan azabını haddi aşan zalimlere göndermesini istemekteyseniz **"işte size hüküm geldi."** Allah, sizin için caydırıcı bir ceza ve takvâ sahipleri için de ibret olmak üzere cezasını sizin başınıza indirdi.

"Eğer" haklıyı haksızdan ayıracak hükmü istemekten **"vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** Çünkü belki size mühlet verir ve sizden çabucak intikam almaz (siz de buna aldanırsınız). **"Yok, tekrar"** hüküm istemeye ve Allah'ın mümin ordusuyla savaşa **"dönerseniz Biz de"** sizin aleyhinize onlara yardıma **"döneriz."**

"(O zaman) topluluğunuz," yani kendilerine güvenerek savaştığınız yardımcılarınız "**çok da olsa size hiçbir fayda sağlamaz. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir.**" Allah kiminle beraber olursa zafere erenler de onlar olur. İsterse sayıları az, güçleri sınırlı olsun.

Yüce Allah'ın haber verdiği ve kendisiyle mü'minleri desteklediği bu "beraber olma," onların imanın gereği olan amelleri ifa etmeleri oranındadır. Eğer bazı hallerde düşman mü'minlere karşı muzaffer olursa bunun tek sebebi mü'minlerin kusurlarıdır, imanın gereğini ve imanın öngördüğü görevleri yerine getirmeyişlerindendir. Yoksa eğer mü'minler, Allah'ın emirlerini her bakımdan yerine getirirlerse hiçbir zaman sancakları yenilgi yüzü görmez ve düşmanları onlara karşı ebediyen zafer kazanamaz.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

20- Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Dinleyip durduğunuz halde ondan yüz çevirmeyin.

21- Dinlemedikleri halde 'Dinledik' diyenler gibi de olmayın!

20. Yüce Allah, mü'minlerle birlikte olduğunu haber verdikten sonra O'nun beraberliğine mazhar olmak için imanın gereklerini yerine getirmelerini emretmektedir: "**Ey iman edenler, Allah'a ve Rasûlüne,**" emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak suretiyle "**itaat edin.**"

Allah'ın Kitabından, emirlerinden, tavsiyelerinden, öğütlerinden sizlere okunanları "**dinleyip durduğunuz halde ondan,**" yani Allah'a ve Rasûlüne itaat emrinden "**yüz çevirmeyin.**" Çünkü böyle bir durumda sizin yüz çevirmeniz, çok çirkin bir haldir.

21. "Dinlemedikleri halde 'Dinledik' diyenler gibi de olmayın!" Yani aslı olmayan, boş bir iddia ile yetinmeyin. Çünkü bu, Allah'ın da, Rasûlünün de razı olmadığı bir haldir. Çünkü iman, boş temenniler ve hoş isteklerde bulunmaktan ibaret değildir. Aksine iman, kalbe yerleşen ve amellerle doğrulanan şeydir.

﴿ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- Çünkü Allah katında canlıların en kötüsü, akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir.

23- Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi. Eğer işittirmiş olsaydı bile onlar yine kesinlikle yüz çevirerek arkalarına dönüp giderlerdi.

22. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Çünkü Allah katında canlıların en kötüsü,**" Allah'ın âyetlerinin ve uyarılarının, olumlu bir sonuç vermediği ve fayda sağlamadığı kimseler, kendilerine faydalı şeyleri "**akıl etmeyen,**" böylelikle kendilerine zarar verecek şeyleri tercih eden, hakkı işitmeyen "**sağır ve**" hakkı söylemeyen "**dilsizlerdir.**" Böyleleri, Allah nezdinde canlıların en kötüsüdür. Çünkü Yüce Allah, böylelerine Allah'a itaat uğrunda kullansınlar diye kulaklar, gözler ve kalpler verdiği halde onlar bu güçlerini Allah'a isyan yolunda kullandılar. Böylelikle de pek büyük hayırdan mahrum kaldılar. Aslında yaratılmışların en hayırlıları olabilecek bir konumdayken, böyle bir yolu izlemeyi kabul etmediler. Kendileri adına yaratılmışların en kötüleri olmayı tercih ettiler.

Allah'ın, onların sahip olmadıklarını söyledikleri işitme, kalpte etkili olan manayı işitmektir. Delili kulakla işitmek anlamındaki işitmeye gelince, dinledikleri âyetlerle onlara karşı Allah'ın delili elbette ki ortaya konmuş olmaktadır.

23. Allah faydalanacakları bir şekilde bu âyetleri onlara işittirmedi; çünkü O, onların, âyetlerini işitmelerine elverişli olacak iyi ve hayırlı niteliklere sahip olmadıklarını bilmektedir: "**Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette işittirirdi. Eğer**" faraza "**onlara işittirmiş olsaydı bile onlar yine**" itaatten "**kesinlikle yüz çevirerek arkalarına dönüp giderlerdi.**" Hiçbir şekilde hakka dönüp bakmazlardı bile.

İşte bu, Yüce Allah'ın imanı ve hayrı, sadece hiçbir hayır taşımayan ve hayrın semere vereceği bir yapıda olmayan kimselerden alıkoyduğunun delilidir. Hamd, yalnız O'nadır ve bu hususta da O'nun sonsuz hikmeti vardır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Ey iman edenler! Sizi, size hayat verecek şeylere çağırdıkları zaman Allah ve Rasûlünün çağrısına uyun. Bilin ki Allah, kişi

ile kalbi arasına girer ve siz, muhakkak O'nun huzurunda toplanacaksınız.

24. Yüce Allah, mü'min kullarına, imanlarının gereği olan bir hususu emretmektedir. O da Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına uymak, yani emirlerine büsbütün itaat edip bağlanmak, bu konuda eli çabuk tutmak ve buna davet etmektir. Yine onların yasaklarından uzak durup onlardan vazgeçmek ve bu yasağı da başkalarına bildirmek ve uygulamaktır. Yüce Allah'ın **"Sizi size hayat verecek şeylere çağırdıkları zaman"** buyruğu, Allah ve Rasûlünün bütün çağrılarının ayrılmaz bir niteliğidir. Ayrıca bu çağrılarının faydasını ve hikmetini de açıklamaktadır. Zira kalbin ve ruhun hayatı, Allah'a ibadet, O'na ve Rasûlüne sürekli olarak itaatten ayrılmamaya bağlıdır.

Daha sonra Yüce Allah, Allah ve Rasûlünün çağrısını kabul etmemekten sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer."** Bu yüzden Allah'ın emrine, gelir gelmez uyun ve onu reddetmekten sakının. Çünkü daha sonra O'nun emrine uymak isteseniz bile önünüze engeller çıkar ve kalpleriniz ayrılığa düşer. Çünkü Yüce Allah, kişiyle kalbi arasına girer ve dilediği takdirde kalpleri evirip çevirerek istediği yöne yönlendirir. Bu yüzden de kul, *"Ey kalpleri evirip çeviren, kalbime dinin üzere sebat ver; ey kalbleri evirip çeviren, kalbimi itaatine yönlendir!"*[16] duasını çokça yapmalıdır.

"ve siz, muhakkak O'nun huzurunda toplanacaksınız." Gerçekleşeceğinde şüphe bulunmayan o günde O'nun huzurunda bir araya geleceksiniz ve O da iyilikte bulunmuş olana iyiliğinin karşılığını, kötülük işlemiş olana da isyanının cezasını verecektir.

﴿ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

25- İçinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayacak bir fitneden de sakının. Bilin ki Allah'ın cezası, çok şiddetlidir.

25. "İçinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayacak," aksine zulmedene de, başkalarına da isabet edecek **"bir fitneden de sakının."** Bu durum, zulmün yaygınlaşıp da değiştirilmemesi halinde söz konusu olur. O zaman zulmün cezası onu işleyeni de başkalarını da kapsar. Böyle bir fitneden ise ancak kötülüğü engellemek, kötülük ve fesat ehline mani olmak, onlara masiyet ve zulmetme imkânını elden geldiğince vermemek suretiyle korunulabilir.

16 Bkz. Tirmizî, Kader 7, Deavât 89, 124; İbn Mâce, Mukaddime 13, Duâ 2; *Müsned*, 2/168, 4/182, 418, 6/91, 251, 294.

"Bilin ki" kendisini gazablandıran işleri yapan ve O'nu razı edecek şeylerden uzak kalan kimseler için **"Allah'ın cezası çok şiddetlidir."**

﴿ وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Hani hatırlayın; bir zamanlar yeryüzünde az ve zayıf idiniz. İnsanların sizi yakalayıp götürmesinden korkuyordunuz da O, size barınacağınız bir yer verdi, sizi yardımı ile destekledi, size temiz ve hoş şeylerden rızık verdi ki şükredesiniz.

26. Yüce Allah, kullarına olan zayıflıklarından sonra onlara yardım etmek, azken çoğaltmak, fakirken zengin etmek şeklindeki lütuf ve ihsanlarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Hani hatırlayın; bir zamanlar yeryüzünde az ve zayıf idiniz,"** başkalarının yönetimi altında ezilmiş ve horlanmıştınız. **"İnsanların sizi yakalayıp götürmesinden korkuyordunuz da O size barınacağınız bir yer verdi, sizi yardımı ile destekledi, size temiz ve hoş şeylerden rızık verdi."** Size sığınacağınız bir belde verdi. Kendi ellerinizle düşmanlarınızdan intikam almanızı sağladı ve siz onların mallarından ganimetler alarak zenginliğe kavuştunuz. **"ki"** o büyük lütfu ve eksiksiz ihsanı dolayısıyla O'na ibadet etmek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak suretiyle Allah'a **"şükredesiniz."**

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

27- Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûl'e hainlik etmeyin. Bile bile emanetlerinize de hainlik etmeyin.

28- Bilin ki mallarınız da, evlatlarınız da ancak birer imtihandır ve Allah katında büyük bir mükâfat vardır.

27. Yüce Allah mü'min kullarına, Allah'ın kendilerine emanet olarak bırakmış olduğu emirlerini ve yasaklarını eksiksiz olarak yerine getirmelerini emretmek-

tedir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"emaneti göklere, yere ve dağlara teklif etmiş, ancak onlar emaneti yüklenmek istememişler ve bundan çekinmişlerdir. Buna karşılık insan, o emaneti alıp yüklenmiştir. O, pek zalim ve pek cahildir."** (el-Ahzab, 33/72)

İşte bu emaneti eksiksiz yerine getiren kimse, Yüce Allah'tan büyük bir mükâfat almayı hak eder. Onu gereği gibi yerine getirmeyerek ona hainlik eden kimse ise çok ağır bir azaba müstehak olur. Allah'a, Rasûlüne ve Allah'ın emanetine ihanet etmiş olur. Kendini en alçak ve en çirkin sıfata sahip kılmak suretiyle değerini düşürmüş olur ki bu sıfat, hainliktir. Öte yandan o, en mükemmel ve en üstün sıfata sahip olma imkanını da kaçırmış olur ki bu sıfat da emanettir.

28. **"Bilin ki mallarınız da, evlatlarınız da ancak birer imtihandır."** Kul, hem malı hem de çocukları ile imtihan edilmekte olduğundan ve belki onun bunlara karşı duyduğu sevgi nefsinin arzularını, emaneti eksiksiz yerine getirmekten önde tutmaya itebileceğinden dolayı Yüce Allah, burada malların ve evlatların, Allah'ın, kullarını kendileriyle sınadığı bir fitne/imtihan aracı olduklarını, bunların birer emanet olduğunu ve bu emanetin, onları emanet edene geri verileceğini haber vermektedir.

"Ve Allah katında büyük bir mükâfat vardır." Bu yüzden eğer aklınız ve sağlıklı bir görüşünüz varsa Allah'ın o büyük lütfunu, geçici ve yok olmaya mahkum olan küçük zevklere tercih edin. Zira aklı başında olan kimse, mukayese yaparak tercih edilmesi gerekeni tercih eder ve öncelikli olanı önceler.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkup sakınırsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış (Furkan) **verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir.**

29. Kulun, Rabbinden korkup sakınmayı ilke edinmesi, mutluluğun yolu ve kurtuluşun alametidir. Yüce Allah dünya ve âhiretin pek büyük hayırlarına nail olabilmeyi Allah'tan korkup sakınmaya, yani takvâya bağlamıştır. İşte burada Yüce Allah, takvâlı olan kimselerin dört şeyi elde edeceklerini beyan etmektedir ki bunların her biri başlıbaşına dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır:

Birincisi "Furkan"dır. Furkan, sahibinin kendisi vasıtasıyla hidâyeti sapıklıktan, hakkı batıldan, helâli haramdan, mutluları bedbaht olanlardan ayırt edebildiği ilim ve hidâyet demektir. İkinci ve üçüncü kazanç ise kötülüklerin örtülmesi ve günahların bağışlanmasıdır. Bunların her biri tek başına mutlak olarak zikredildiği zaman diğerini de içine alır. Bir arada kullanılırsa kötülüklerin örtülmesi, küçük günahların bağışlanması anlamına; günahların bağışlanması ise büyük günahların affedilmesi anlamına gelir. Dördüncü kazanç da Allah'tan korkup sakınanlara ve Allah'ın rızasını nefsinin hevasına tercih edenlere verilecek olan büyük ecir ve sonsuz mükâfatlardır: **"Allah, büyük lütuf sahibidir."**

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Hani o kâfirler seni hapsetmek yahut öldürmek ya da seni (Mekke'den) **çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da** (buna karşılık) **onlara tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.**

30. Ey Peygamber! Allah'ın sana olan lütuf ve ihsanlarını hatırla! **"Hani o kâfirler seni hapsetmek yahut öldürmek ya da seni** (Mekke'den) **çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı."** Müşrikler Daru'n-Nedve'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ne yapacaklarını kendi aralarında konuşup planlar yapıyorlardı: Ya onu bağlayıp hapsederek yanlarında alıkoyacaklardı ya da öldürüp kendi kanaatlerince onun şerrinden(!) kurtulacaklardı ya da onu yurtlarından çıkarıp sürgüne göndereceklerdi. Her biri bunlardan birini uygun görüp bunu beyan etti. Nihâyet onların en kötüleri olan lanetlik Ebu Cehil'in görüşü üzerinde uzlaştılar. Bu görüş de Kureyş'e mensup her bir kabileden bir gencin eline keskin bir kılıç alarak hep birden onu öldürmeleri yönündeydi. Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kan davası, kabileler arasında paylaşılmış olacaktı ve Haşimoğulları da (kısas yerine) diyet almayı kabul edecekler, buna razı olacaklardı. Çünkü bütün Kureyş'e karşı koyacak güçleri olamazdı.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yatağından kalktığı zaman öldürmek üzere geceleyin onu gözetlemeye koyuldular. Bu sırada semadan vahiy geldi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onların bulundukları yere çıkıp başlarına toprak saçıp gitti. Allah da basiretlerini kör ederek onu görmelerini engelledi.

Nihâyet Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in çıkışının geciktiğini fark ettiklerinde yanlarına birisi gelerek "Allah sizi hüsrana uğratsın! Muhammed çıkıp gitti ve başınıza da toprak serpti, sizin haberiniz yok!" dedi. Bunu duyunca her biri, başından toprağı silkelemeye koyuldu. Böylece Yüce Allah, onlara karşı Peygamberini korudu ve Medine'ye hicret etmesi için ona izin verdi. O da Medine'ye hicret etti. Allah onu Muhacir ve Ensar'dan oluşan ashabı ile destekledi. Giderek güçlendi ve sonunda Mekke'ye fatih olarak girip halkını emri altına aldı. Daha önceleri kendisine zarar verirler endişesiyle yanlarından gizlice ayrılmış iken şimdi Mekkeliler ona boyun eğip hükmü altına girdiler. Hiçbir kimsenin emrine karşı koyamadığı, kullarına lütufkar olan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا قَالُوا۟ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَآ ۙ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ
أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Duyduk, eğer istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir.' demişlerdi.

31. Yüce Allah, Rasûlünü yalanlayanların inadını açıklama sadedinde şöyle buyurmaktadır: **"Onlara,"** Rasûlümüzün getirdiklerinin doğruluğuna delalet eden **"âyetlerimiz okunduğu zaman 'Duyduk, eğer istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir.' demişlerdi."**

Bu, onların aşırı inatlarından ve zulümlerinden dolayı idi. Çünkü Yüce Allah, Kur'an'ın bir sûresinin benzerini meydana getirmelerini ve Allah'tan başka güçlerinin yettiği herkesi de yardıma çağırmalarını söylerek onlara meydan okumuştu. Onlar buna güç yetiremedikleri için acizlikleri açıkça ortaya çıkmıştı. İşte böyle bir sözü söyleyen kimsenin bu iddiası, elbette vakıanın yalanladığı boş bir iddiadan ibarettir.

Üstelik Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in okuma yazma bilmeyen/ümmi bir kimse olduğu ve eskilerin haberlerini araştırmak üzere yolculuğa da çıkmadığı herkesçe bilinmekteydi. İşte bu Peygamber, önünden de, arkasından da batılın kendisine asla erişemediği, hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık olan Allah tarafından indirilmiş bu değerli kitabı getirmiştir.

﴿ وَإِذْ قَالُوا۟ ٱللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ ٱلْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ
ٱلسَّمَآءِ أَوِ ٱئْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ
مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

32- Hani (yine) şöyle demişlerdi: 'Ey Allah'ım! Eğer bu (Kur'ân), gerçekten Senin katından (indirilmiş) hak (bir kitap) ise artık bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize can yakıcı bir azap gönder.'

33- Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildir. Onlar istiğfar ederlerken de Allah onlara azap edecek değildir.

32. "Hani (yine) **şöyle demişlerdi: 'Ey Allah'ım! Eğer"** Muhammed'in kendisine davet ettiği **"bu** (Kur'ân), **gerçekten Senin katından** (indirilmiş) **hak** (bir kitap) **ise artık bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize can yakıcı bir azap gönder.'"** Onlar, bu sözlerini kendi batıllarının kesin olarak doğru olduğunu kabul ederek ve bu durumda ne söylenmesi gerektiğini bilmeyecek kadar cahil oldukları için söylemişlerdi. Eğer onlar, birtakım şüphelerden ve göz boyamalardan ibaret olan batılları hakkında basiret sahibi ve onun doğruluğundan yana emin bir seviyede olsalardı bile kendileriyle tartışan ve haklı tarafın kendisi olduğunu ileri süren birine, "Eğer hakkı getiren sen isen haydi bizi ona ulaştır." demeleri, onlar hakkında daha iyi ve zulümleri için de daha örtücü olurdu. Ancak onlar, **"Ey Allah'ım! Eğer bu** (Kur'ân), **gerçekten Senin katından** (indirilmiş) **hak** (bir kitap) **ise..."** dediler ki sırf bu sözlerinden onların akılsız, ahmak, cahil ve zalim oldukları anlaşılmış oldu.

33. Üstelik Yüce Allah, eğer onları hemen cezalandırmış olsaydı onlardan geriye hiç kimse kalmazdı. Ancak Yüce Allah, Rasûlünün aralarında bulunması sebebiyle onlara gelecek olan azabı kaldırmış ve şöyle buyurmuştur: **"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildir."** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onların aralarında bulunması, onlar için azaba karşı bir emniyetti.

Onlar, bu sözü herkesin gözü önünde açıkça söylemelerine rağmen bu sözlerinin ne kadar çirkin olduğunu da biliyorlar ve söylediklerinin başlarına gelmesinden de çekiniyorlardı. Bu yüzden de Yüce Allah'tan mağfiret diliyorlardı. İşte bundan dolayı Yüce Allah **"Onlar istiğfar ederlerken de Allah onlara azap edecek değildir."** buyurmaktadır. Bu da azabı gerektiren sebepleri işlemelerine

rağmen başlarına azabın gelmesini engelleyen bir sebeptir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ
إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Onlar (müminleri) **Mescid-i Haram'dan alıkoydukları halde Allah onlara ne diye azap etmesin ki? Hem onlar onun velileri de değildirler. Onun velileri, ancak takvâ sahipleridir. Fakat onların çoğu bilmez.**

34. "Onlar (müminleri) **Mescid-i Haram'dan alıkoydukları halde Allah onlara ne diye azap etmesin ki?"** Yani onların, Allah'ın azabına uğramalarına engel olacak ne var ki? Zira onlar azabı gerektiren işleri yapıyorlar; insanları, özellikle de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve ashabını Mescid-i Haram'dan alıkoyuyorlar. Halbuki Peygamber ve ashabı, Mescid-i Haram'a onlardan daha layıktırlar. Bu yüzden Yüce Allah **"Hem onlar,"** yani müşrikler **"onun velileri de değildirler."** buyurmaktadır. Buradaki **"onun"** zamirinin Yüce Allah'a ait olma ihtimali vardır. Yani onlar, Allah'ın velisi/dostu olmaya layık kimseler değildirler. Bu zamir, Mescid-i Haram'a da ait olabilir. Buna göre mana şöyle olur: Onlar, Mescid-i Haram'ın velisi, yani ona layık ve ehil kimseler değildirler.

"Onun velileri ancak takvâ sahipleridir." Onlar da Allah'a ve Rasûlüne iman eden, Allah'ı tevhid edip yalnızca O'na ibadet eden ve dinlerini sadece O'na halis kılan kimselerdir. **"Fakat onların çoğu bilmez."** Bu yüzden başkalarının kendilerine göre daha layık olduğu bir hususta hak iddiasında bulunmuşlardır.

﴿ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Onların, Beytullah'ın yanındaki namazları, ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Öyleyse (ey müşrikler) **küfrünüzden dolayı azabı tadın!**

35. Yüce Allah, Beyt-i Haram'ı, orada dininin emirleri dosdoğru uygulansın ve yalnızca Zatına ihlasla ibadet edilsin diye var etmiştir. Bu emri yerine getirenler ise mü'minlerdir. Bu mescidden insanları alıkoyan müşriklere gelince, onların

oradaki namazları -ki o ibadet türlerinin en büyüğüdür- sadece **"ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan"** ibaretti. Bu ise kalplerinde Rablerini tazimden eser bulunmayan, O'nun haklarını tanımayan, en faziletli ve en şerefli bölgenin saygınlığını bilmeyen cahil ve ahmakların işidir.

Onların oradaki dua ve namazları ya bu şekilde olursa ya diğer ibadetlerine ne demeli? O halde onlar, hangi sebepten ve hangi özellikleri dolayısıyla Beyt'e mü'minlerden daha layık olabilirler? O müminler ki namazlarında Rablerinin huzurunda huşu içinde dururlar, boş işlerden yüz çevirirler ve Yüce Allah'ın kendilerini nitelediği daha nice güzel sıfatlara, doğru fiil ve davranışlara sahiptirler. Hiç şüphesiz Yüce Allah, Beyt-i Haramını mü'minlere miras vermiş ve onları orada iktidar sahibi kılmıştır. Zira O, Beyt-i Haram üzerindeki iktidarı mü'minlere ihsan ettikten sonra şöyle buyurmuştur: **"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** (et-Tevbe, 9/26) Yüce Allah burada da **"Öyleyse** (ey müşrikler) **küfrünüzden dolayı azabı tadın!"** buyurmaktadır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ
حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ
الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Hiç şüphesiz kâfirler, mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcamaya da devam edecekler. Sonra bu, onlar için bir yürek acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. Şüphe yok ki kafirler, toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.

37- Bu, Allah murdarı temizden ayırt etsin ve murdarı birbiri üstüne yığıp topluca cehenneme atsın diyedir. İşte onlar, zarara uğrayanların ta kendileridir.

36. Yüce Allah, müşriklerin düşmanlıklarını, hile ve tuzaklarını, desiselerini, Allah'a ve Rasûlüne karşı açıkça savaş ilan etmelerini, O'nun nurunu söndürme ve yüce sözünün üstünlüğüne son verme uğrundaki gayretlerini, bu hile ve tuzaklarının sonunda başlarına geçeceğini -çünkü kötü niyetli hile ve tuzaklar ancak onu yapanların başına geçer- beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Hiç şüphesiz**

kâfirler, mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcarlar." Yani hakkı iptal etmek, batılı zafere kavuşturmak, Rahman olan Allah'ın tevhidini boşa çıkarıp putlara ibadet dinini ayakta tutmak için böyle yaparlar. **"ve harcamaya da devam edecekler."** Yani bu harcamayı sürdürecekler ve batıllarına sarılmışlıkları, hakka olan ileri derecedeki kinleri sebebiyle de bunu kolaylıkla yapacaklar.

"Sonra bu, onlara bir yürek acısı olacak," Bundan dolayı pişmanlık duyacaklar, rezil olacaklar, zelil kılınacaklar. **"sonra da yenilgiye uğrayacaklardır."** Malları elden çıkacağı gibi umdukları da gerçekleşmeyecektir. Ahirette ise en çetin azaba mahkum edileceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki kafirler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir."** Cehennem azabını tatsınlar diye topluca oraya götürüleceklerdir. Çünkü cehennem, kötülüklerin ve kötülerin yurdudur.

37. Yüce Allah, temizi murdardan ayırmak ve her kesimi ayrı ayrı kendine has yurda yerleştirmek, böylelikle murdar olan amelleri, malları ve kişileri üst üste yığmak ister: **"Bu, Allah murdarı temizden ayırt etsin ve murdarı birbiri üstüne yığıp topluca cehenneme atsın diyedir."**

"İşte onlar, zarara uğrayanların," kıyamet gününde hem kendilerini, hem de yakınlarını hüsrana uğratanların **"ta kendileridir."** İşte apaçık hüsran da budur.

﴿ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِن يَنتَهُوا۟ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُوا۟ فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ
ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ فَإِنِ
ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- Kâfirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onların geçmiş (günahları) **bağışlanır, eğer dönerlerse işte önceki(ümmet)lerin başından geçenler ortadadır.**

39- Fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse şüphe yok ki Allah yaptıklarını çok iyi görendir.

38. Bu, Yüce Allah'ın kullarına olan bir lütfudur. Kulların inkârı da, inatlarını sürdürmeleri de bu lütfunu engellemez. O, yine de onları doğruluk ve hidâyet yoluna çağırır, onları helake ve azgınlığa götüren yollardan uzak kalmalarını ister ve bunları onlara yasaklar. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirlere de ki: Eğer"** hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a teslim olmak suretiyle küfürlerinden **"vazgeçerlerse, onların geçmiş"** günahları **"bağışlanır, eğer"** küfür ve inatlarına geri **"dönerlerse kendilerinden önceki(ümmet)lerin başından geçenler,"** peygamberleri yalanlayan ümmetlerin helak edilişleri **"ortadadır."** Bunlar da işte o inatçıların başına gelenleri beklesinler! Zira onlara da alay etmekte oldukları şeylerin haberi elbette gelecektir. Yüce Allah'ın yalanlayıcılara yönelik hitabı işte budur. Kâfirlere karşı davranışlarıyla ilgili olarak mü'minlere yönelik hitabına gelince şöyle buyurmaktadır:

39. "Fitne," yani şirk ve Allah'ın yolundan alıkoyuş **"kalmayıncaya"** ve kafirler İslâm'ın hükümlerine boyun eğip de **"din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."** İşte din düşmanlarına karşı savaşmanın ve cihadın maksadı budur. Yani düşmanların dine verecekleri kötülüklerin önlenmesi ve Allah'ın, insanları bağlansınlar diye yarattığı hak dinin himaye edilerek, diğer dinlerin üzerinde galip/üstün olmasının sağlanmasıdır. **"Eğer"** işlemekte oldukları zulümlerden **"vazgeçerlerse şüphe yok ki Allah yaptıklarını çok iyi görendir."** Onların hiçbir halleri ve niyetleri O'na gizli kalmaz.

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَىٰكُمْ نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin Mevlânızdır. O ne güzel Mevlâdır, ne güzel yardımcıdır.

40. "Eğer" Allah'a itaatten **"yüz çevirirlerse"** ve Allah'ın hükümlerine uymazlarsa **"bilin ki Allah sizin Mevlânızdır. O ne güzel Mevlâdır,"** mü'min kullarının dostudur, onları gözetip kollar, onlara menfaatlerine olan şeyleri ihsan eder, dinî ve dünyevî faydalarını gerçekleştirmelerini kolaylaştırır. **"ve ne güzel yardımcıdır!"** Onlara yardım eder de günahkârların onlara kurdukları tuzakları ve kötülerin onlara karşı saldırılarını boşa çıkartır. Yardımcısı ve mevlâsı Allah olan için korkacak hiçbir şey yoktur. Hasmı Allah olan kimsenin ise hiçbir zaman aziz olması, güçlenmesi ve ayakta durması mümkün olmaz.

﴿ ۞ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَىْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ
وَٱلْمَسَـٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ ٱلْفُرْقَانِ يَوْمَ
ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Eğer Allah'a ve iki ordunun birbirleri ile karşılaştıkları Furkan gününde kulumuza indirdiğimize iman ettiyseniz bilin ki ganimet olarak aldığınız her bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlüne, (onun) **yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye gücü yetendir.**

41. "Eğer Allah'a ve iki ordunun," müslümanlarla kâfirlerin ordularının **"birbirleri ile karşılaştıkları Furkan gününde"** Allah'ın hakkı batıldan ayırt edip hakkı üstün kıldığı ve batılı yok ettiği Bedir gününde **"kulumuza indirdiğimize,"** yani eğer Allah'a ve Allah'ın Peygamberinin getirdiklerinin hakkın ta kendisi olduğunu gösteren belge ve delillerin ortaya çıktığı Furkan gününde Allah'ın, Rasûlüne indirmiş olduğu hakka **"iman ettiyseniz bilin ki ganimet olarak"** kâfirlerin malından, onları hakkıyla yenerek, az olsun çok olsun **"aldığınız her bir şeyin beşte biri Allah'a"** ait olup geri kalanı -ey ganimeti alanlar- sizindir. Çünkü Yüce Allah burada ganimeti (**"aldığınız"** buyruğuyla) onlara izafe etmiş ve bundan beşte birlik payı istisna etmiştir. Bu da geri kalanın onlara ait olduğuna delildir. Bu da Allah Rasûlünün paylaştırdığı şekilde piyadeye bir pay, süvariye -biri atına biri de kendisine olmak üzere- iki pay vermek suretiyle paylaştırılır.

Burada sözü edilen beşte bir ise beş paya bölünür: Bir pay, Allah'a ve Rasûlüne ait olup belirlenmiş herhangi bir maslahat söz konusu olmaksızın bütün müslümanların genel maslahatlarına harcanır. Çünkü Yüce Allah bu payı kendisine ve Rasûlüne ayırmıştır. Allah ve Rasûlünün ise buna ihtiyacı yoktur. Böylece bunun Allah'ın kullarına ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah, bunun için belirli bir harcama yeri de tespit etmediğine göre bunun, müslümanların genel maslahatına harcanacağı ortaya çıkmaktadır.

Gazilere paylaştırılmayan beşte birin ikinci payı ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Haşimoğulları ile Muttaliboğularından olan akrabalarına aittir. Yüce Allah'ın bunu akrabalara izafe etmesi, bundaki asıl illetin, sadece akrabalık olduğuna delildir. Dolayısıyla bu konuda zenginleri de fakirleri de, erkekleri de kadınları da eşittir.

Beşte birin üçüncü payı yetimlere verilir. Bunlar, küçük yaşta babalarını kaybedenlerdir. Allah, bunlara ganimetin beşte birinin beşte birini -onlara bir rahmet olmak üzere- ayırmıştır. Çünkü yetimler, kendi maslahatlarını yerine getirmekten acizdirler. Menfaatlerine olan işlerini görüp gözetecek kimseleri de yoktur.

Beşte birin dördüncü payı, yoksullara, yani küçük veya büyük, erkek veya kadın ihtiyaç sahiplerine verilir.

Beşinci pay da yolda kalmışlara aittir. Yolda kalmış ise yabancı bir beldede seferdeyken/yolculuktayken muhtaç düşen yabancı kimse demektir.

Kimi müfessirler de şöyle demişlerdir: Ganimetin bu beşte birlik kısmı, bu kesimlerin dışında kimseye verilmez. Ayrıca bu kesimlerin bu beşte birden eşit pay almaları da gerekmez. Aksine onlara maslahata göre pay verilir. En uygun görüş de budur.

Yüce Allah, bu beşte birlik kısmın bu şekilde ayrılıp yerlerine dağıtılmasının, imanın bir şartı olduğunu belirtmiştir. Zira **"Eğer Allah'a... iman ettiyseniz"** buyruğu buna delalet etmektedir. **"Allah her şeye gücü yetendir."** Kendisine karşı çıkan herkesi mutlaka yenik düşürür.

﴿ إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Hani siz vadinin yakın kenarında idiniz. Onlar ise uzak kenarında idiler. Kervan ise sizden daha aşağıda idi. Eğer siz, anlaşma yapacak olsaydınız bile muhakkak karşılaşma yeri veya zamanı hususunda anlaşmazlığa düşerdiniz. Fakat Allah, takdir edilmiş bir işi yerine getirmek için (sizi bir araya getirdi) **ki helak olan apaçık bir delil üzere helak olsun, yaşayan da apaçık bir delil üzere yaşasın. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, her şeyi bilendir.**

42. "Hani siz vadinin" Medine'ye **"yakın"** olan **"kenarında idiniz. Onlar ise"** Medine'den **"uzak"** olan **"kenarında idiler."** Böylece aynı vadide bir araya geldiniz. Kendisini ele geçirmek üzere yola çıktığınız, Yüce Allah'ın ise başkasını murad ettiği **"kervan ise sizden daha aşağıda,"** deniz sahiline yakın tarafta **"idi. Eğer"** siz de, onlar da bu şekilde ve böyle bir durumda bir araya gelmek üzere **"anlaşma yapacak olsaydınız bile muhakkak karşılaşma yeri veya zamanı hususunda anlaşmazlığa düşerdiniz,"** yani ya kiminiz önce gelirdi ya kiminiz sonra gelirdi ya da yerin seçimi konusunda veya bunun dışında sizin ya

da onların uygun göreceği başka nedenlerden dolayı anlaşmazlığa düşerdiniz. **"Fakat Allah"** ezelde **"takdir edilmiş"** ve meydana gelmesi kaçınılmaz olan **"bir işi yerine getirmek için"** sizi bu şekilde bir araya getirdi. **"Ki helak olan, apaçık bir delil üzere helak olsun."** Yani inat edene karşı açık bir delil bulunsun. O da basiret üzere ve tercihinin batıl olduğunu kesin olarak bile bile küfrü seçsin, böylece Allah'a karşı ileri sürebilecek herhangi bir mazereti kalmasın. **"Yaşayan da apaçık bir delil üzere yaşasın."** Mü'minlerin de basireti ve yakîni daha da artsın. Zira Yüce Allah'ın her iki kesime de göstermiş olduğu hakka dair delil ve belgelerde akıl sahibi kimseler için gerçekten ibretli bir öğüt vardır.

"Şüphesiz ki Allah," türlü ihtiyaçları dile getiren ve çeşitli dillerle ifade edilen bütün sesleri **"hakkıyla işitendir, her şeyi,"** görüleni, görülmeyeni, kalplerde olanı, gizliyi ve açığı **"bilendir."**

﴿ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Hani Allah onları rüyanda sana az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette zaafa düşerdiniz ve savaşma konusunda birbirinizle çekişirdiniz. Ama Allah (sizi bundan) **kurtardı. Şüphesiz O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir.**

43. Yüce Allah, müşrikleri, Rasûlüne rüyada az sayıda göstermişti. O da ashabına bunu müjdelemiş, böylece kalpleri huzur ve itminana kavuşmuş, sebat bulmuştu. **"Eğer onları sana çok gösterseydi"** ve sen de bunu ashabına haber vermiş olsaydın **"elbette zaafa düşerdiniz ve savaşma konusunda birbirinizle çekişirdiniz."** Aranızdan kimisi Kureyşlilerle savaşmak üzere çıkmayı uygun görürken, kiminiz bunu kabul etmezdi. Görüş ayrılığı ise zaafa düşmenin sebeplerindendir.

"Ama Allah," lütuf ve ihsanda bulunarak "(sizi bundan) **kurtardı. Şüphesiz O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."** Kalplerde bulunan sebatı, sabırsızlığı, doğruluğu ve yalanı bilendir. Yüce Allah'ın sizin kalplerinizi bilmesi, O'nun size lütuf ve ihsanda bulunmasına, Rasûlünün gördüğü rüyayı da doğru çıkarmasına sebep olmuştu.

﴿ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Hani karşı karşıya geldiğiniz zaman da onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerine az gösteriyordu ki Allah, takdir edilmiş bir işi yerine getirsin. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.

44. Yüce Allah, mü'minlere düşmanlarını göz kararıyla az gösterirken, ey mü'minler, sizleri de göz kararıyla onlara az gösteriyordu. Böylece her bir ordu diğerinin üzerine yürüsün diye her biri, ötekini sayıca az görüyordu. **"ki Allah takdir edilmiş bir işi yerine getirsin."** Mü'minleri zafere ulaştırsın, kâfirleri bozguna uğratsın, onların önderleriyle sapıklığın liderleri öldürülsün, geriye onlardan herhangi birinin anılacak bir namı kalmasın ve İslâm'a davet edildiklerinde onu kabul etmeleri kolaylaşsın. Dolayısıyla bu, kafirlerden hayatta kalıp da Yüce Allah'ın kendilerine İslâm'a girmeyi lütfettiği kimseler için de ilahî bir ihsan oldu.

"Bütün işler ancak Allah'a döndürülür." Yani yaratılmışların bütün işleri Allah'a döner. O da murdar olanı temiz olandan ayırır, insanlar arasında hiçbir haksızlık ve zulüm ihtiva etmeyen adil hükmünü verir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

45- Ey iman edenler! Bir topluluk ile karşılaştığınızda sebat edin ve Allah'ı çokça anın ki felaha eresiniz.

45. "Ey iman edenler!" Kâfirlerden size savaş açan **"bir topluluk ile karşılaştığınızda,"** o toplulukla savaşmak üzere **"sebat edin."** Sabrı elden bırakmayın ve akıbeti, güç ve zafere kavuşmak olan bu büyük itaat konusunda nefsinizi tahammüllü olmaya zorlayın. Bunu sağlamak için de Allah'ı çokça anın **"ki felaha eresiniz."** Yani arzu ettiğiniz şey olan düşmanlarınıza karşı zaferi elde edebilesiniz. O halde sabır ve sebat ile Allah'ı çokça anmak, ilâhî yardıma ulaşmanın en büyük sebepleri arasında yer alır.

﴿ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

46- Allah'a ve Rasûlüne itaat edin, birbirinizle de çekişmeyin. Yoksa zaafa düşersiniz ve gücünüz kaybolur. Bir de sabredin, şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.

46. **"Allah'a ve Rasûlüne,"** emrettiklerini yerine getirmek ve bütün hallerde emirlerini uygulamak suretiyle **"itaat edin. Birbirinizle de"** kalplerinizin bölünüp ayrılmasını gerektirecek şekilde **"çekişmeyin. Yoksa zaafa düşersiniz,"** korkuya kapılırsınız **"ve gücünüz kaybolur."** Azminiz ve kararlılığınız kırılır, kuvvetiniz dağılır, size Allah ve Rasûlüne itaate bağlı olarak va'dedilen ilâhî yardım da üzerinizden kalkar.

"Bir de sabredin." Allah'a itaat hususunda kendinizi zorlayın. **"Şüphesiz Allah,"** yardımı, desteği ve zafer ihsan etmesiyle **"sabredenlerle beraberdir."**

﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve (insanları) Allah yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatandır.

47. Siz, Rabbinize saygıyla itaatte edin, O'nun önünde kalpten boyun eğin de **"Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve** (insanları) **Allah yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın."** Yani bu kimselerin yurtlarından çıkış maksadı işte budur. Onları yurtlarından çıkmaya iten sebep, kibir ve şımarıklıktır, insanların kendilerini görmesi ve insanlara karşı övünüp durmak için böyle yaparlar. Onların bu çıkışlarının en büyük maksadı ise Allah'ın yolunu izlemek isteyen kimseleri o yoldan alıkoymaktır.

"Allah, yaptıklarını çepeçevre kuşatandır." Bundan dolayı Yüce Allah, sizlere onların maksatlarını haber vermiş, onlara benzemekten sizleri sakındırmıştır. Şüphesiz ki O, bu tutumlarına karşılık en ağır şekilde onları cezalandıracaktır. Öyleyse sizin yurtlarınızdan çıkışınızın asıl maksadı, Yüce Allah'ın rızası, Allah'ın dinini yüceltmek ve Allah'ın gazabına, cezasına ulaştıran yolları kapatmak, insanları Allah'ın nimetlerle dolu olan cennetlerine ulaştıran dosdoğru yoluna çekmek olmalıdır.

﴿ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve 'Bugün insanlar içinde sizi yenebilecek hiç kimse yoktur. Ben de sizin yanınızdayım.' demişti. Ancak iki ordu birbirini görünce topukları üstünde gerisin geri dönmüş ve 'Benim sizinle hiçbir ilişkim yok! Gerçekten ben sizin göremeyeceğiniz şeyleri görüyorum ve ben muhakkak Allah'tan korkarım. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir.' demişti.

48. **"Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiş"** kalplerinde güzel göstermiş, onları aldatmış **"ve 'Bugün insanlar içinde sizi yenebilecek hiç kimse yoktur."** Çünkü sizin sayınız da çok, silah ve teçhizatınız da çok, görünüşünüz de etkileyici! Muhammed ve onunla birlikte olanlar, bu hususlarda size karşı direnemezler. **"Ben de sizin yanınızdayım.'"** Hainlik etmesinden korktuğunuz kimselere karşı size yardım edeceğim. Zira İblis, Kureyşlilere Müdlicoğullarından Süraka b. Malik b. Cu'şum suretinde görünmüştü. Kureyşliler ise Müdlicoğullarından -aralarındaki bir düşmanlık sebebiyle- korkuyorlardı. İşte şeytan onlara, "Ben de sizin yanınızdayım." demişti. Böylece onlar da rahatlamışlar ve ele geçirmeleri mümkün olmayan bir şeyi elde edecekleri zannıyla yola koyulmuşlardı.

"Ancak iki ordu," müslümanlarla kâfirler **"birbirlerini görünce"** şeytan, Cebrail'in, melekleri bir ordu düzeni içinde ileri doğru sürdüğünü görmüş ve büyük bir korkuya kapılarak **"topukları üstünde gerisin geri dönmüş,"** aldattığı ve kandırdığı kimselere de **"'Benim sizinle hiçbir ilişkim yok! Gerçekten ben sizin göremeyeceğiniz şeyleri,"** yani hiçbir kimsenin kendilerine karşı savaşmaya güç yetiremeyeceği melekleri **"görüyorum ve ben muhakkak Allah'tan korkarım."** O'nun dünya hayatında bana acilen ceza vereceğinden korkuyorum. **"Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir.' demişti."**

Şeytanın (bir insan suretinde görünmek yerine) buna onlara kalplerinde süslü gösterip içlerine, "Bugün insanlardan sizi yenebilecek kimse yoktur ve ben sizinle beraberim." diyerek vesvese vermiş olması, nihâyet onları gelecekleri yere getirdikten sonra da gerisin geri dönüp onlardan uzaklaşmış olması da muhtemeldir. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Onların durumu, şeytanın durumu gibidir: O, insana, 'Kâfir ol.' der. O kâfir olunca da 'Benim seninle hiçbir ilişkim yok, çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' der. Ancak ikisinin de akıbeti, orada ebedî kalmak üzere ateşe girmektir. Zulmedenlerin cezası işte budur."** (el-Haşr. 59/16-17)

﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾﴾

49- Hani münafıklarla kalplerinde hastalık olanlar, 'Bunları dinleri aldattı.' diyordu. Halbuki kim Allah'a dayanıp güvenirse hiç şüphesiz Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

49. "Hani münafıklarla kalplerinde hastalık olanlar," yani imanı zayıf olup kalplerinde şüphe ve tereddüt bulunan kimseler, az sayıda olmalarına rağmen sayıca çok olan müşriklerle savaşmaya giden mü'minler için **"'Bunları dinleri aldattı.' diyordu."** Bağlı oldukları din, onları güç yetiremeyecekleri ve altından kalkamayacakları şeyleri yapmaya itti. Onlar, bu sözleri mü'minleri küçük görerek ve akıllarını hafife alarak söylüyorlardı. Oysa -Allah'a yemin olsun ki- asıl kıt akıllı olanlar, bu sözleri söyleyenlerdir. Çünkü iman; mü'minlerin, muazzam orduların dahi üzerine gidemeyecekleri oldukça dehşetli işler üzerine yürümelerini sağlar. Zira Allah'a tevekkül eden, Allah'ın yardımı olmadıkça hiçbir kimsenin hiçbir şeye güç/kuvvet yetiremeyeceğinin bilincinde olan, bütün insanların bir kişiye zerre ağırlığı kadar fayda sağlamak için bir araya gelseler Allah dilemedikçe o faydayı sağlayamayacaklarını, yine aynı şekilde ona zarar vermek için bir araya gelseler ancak Allah'ın o kimse hakkında takdir ettiği kadar zarar verebileceklerini bilen, hak üzere olduğuna inanan, Yüce Allah'ın bütün hüküm ve takdirlerinde çok hikmetli ve pek merhametli olduğuna iman eden bir kimse, üzerine gittiği kuvvetin çokluğuna aldırmaz. Aksine Rabbine güvenir, gönlü rahat ve huzurlu olur, korkuya ve endişeye kapılmaz. İşte bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki kim Allah'a dayanıp güvenirse hiç şüphesiz Allah Aziz'dir,"** O'nun gücüne hiçbir güç karşı koyamaz, **"Hakîm'dir,"** kaza ve kaderinde hikmeti sonsuz olandır.

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾﴾

50- Melekler, kâfirlerin canlarını alırken bir görseydin! Onların yüzlerine ve arkalarına vuruyor ve şöyle diyorlardı: Tadın o yakıcı azabı!

51- Bu (azap), kendi yaptıklarınız yüzündendir. Yoksa Allah, kullarına zulmedici değildir.

50. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ruhları kabzetmekle görevli olan **"Melekler,"** Allah'ın âyetlerini inkâr eden **"kâfirlerin canlarını alırken,"** onların alabildiğine huzursuz ve büyük sıkıntılar içinde bulundukları sırada onları **"bir görseydin!"** Melekler **"onların yüzlerine ve arkalarına vuruyor"** ve onlara, "Haydi çıkarın canlarınızı!" diyorlardı. Onlar ise canlarının çıkmasını istemiyor ve karşı koyuyorlardı! Çünkü karşılaşacakları o can yakıcı azabı biliyorlardı. İşte bundan dolayıdır ki burada **"Tadın o yakıcı azabı!"** yani "oldukça yakıcı ve şiddetli azabı tadın" buyrulmaktadır.

51. Bu azaba çarptırılmanız, Rabbinizin size bir haksızlığı ve bir zulmü değildir. Bunun tek sebebi dünyadayken işlemiş olduğunuz günahlardır. Bunlardan dolayı bu azapla karşı karşıyasınız.

﴿كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾﴾

52- Tıpkı Firavun hanedanı ile onlardan öncekilerin durumu gibi. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları da günahları sebebiyle yakalamıştı. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, cezası çok şiddetlidir.

52. Önceki nesillerde de, sonrakilerde de Allah'ın sünneti/kanunu işte budur. Yani inkarcılar hep aynı yolu izlemişler, Allah da günahları sebebiyle onları helak etmiştir. **"Tıpkı Firavun hanedanı ile onlardan öncekilerin,"** geçmiş inkarcı ümmetlerin **"durumu gibi. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi. Allah da günahları sebebiyle"** ilâhî cezası ve azabıyla **"onları yakalamıştı. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, cezası çok şiddetlidir."** Azab ile yakalamayı dilediği hiç kimse O'na karşı koyamaz. Çünkü **"ne kadar canlı varsa O, hepsinin perçeminden tutmuştur** (idareleri O'nun elindedir)." (Hud, 11/56)

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾﴾

53- Bunun sebebi şudur: Bir toplum, kendilerinde olan (iyi hali) değiştirmedikçe Allah onlara ihsan ettiği nimeti asla değiştirmez ve şüphesiz Allah her şeyi işitendir, bilendir.

53. "Bunun," yani Yüce Allah'ın yalanlayan ümmetlerin başına getirdiği azabın ve sahip bulundukları nimetleri sona erdirmesinin **"sebebi,"** onların işledikleri günahlar ve nefislerinde olanı değiştirmeleridir. Çünkü **"Bir toplum, kendilerinde olan** (iyi hali) **değiştirmedikçe,"** itaati bırakıp masiyete yönelerek Allah'ın nimetlerine şükredecek yerde nankörlüğe yönelmedikçe **"Allah onlara ihsan ettiği"** dinî ve dünyevî herhangi bir **"nimeti asla değiştirmez."** Aksine onu devam ettirir, hatta O'na şükürlerini daha çok artıracak olurlarsa, O da onlar üzerindeki nimetini artırır. Ancak şükretmeyip nankörlük ederlerse o nimetleri onlardan alır ve onlar, kendilerindeki iyi hali değiştirdikleri için O da onlar üzerindeki nimetini değiştirir. Allah'ın bunu yapmadaki hikmeti pek büyüktür ve O, bununla adaletinin gereğini yapmakta, kullarına da ihsanda bulunmaktadır. Çünkü onları ancak zulümleri oranında cezalandırmaktadır. Ayrıca Yüce Allah, emrine muhalefet eden kullarına tattırdığı ibretlik cezalar aracılığıyla da kendi dostlarının kalplerini Zatına doğru yöneltir.

"Ve şüphesiz Allah her şeyi işitendir, bilendir." İster sözünü açıkça söylesin, ister gizlice söylesin, kim ne konuşursa onun bütün konuştuklarını işitir. Ayrıca kalplerin sakladıklarını, gönüllerin gizlediklerini de bilir. O, kulları üzerinde ilminin gereği olan ve meşietiyle yarattığı takdirleri gerçekleştirir.

﴿ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ
وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Tıpkı Firavun hanedanı ile onlardan öncekilerin gidişi gibi. Onlar da Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı da Biz de günahları yüzünden onları helak etmiş, Firavun hanedanını da suda boğmuştuk. Hepsi de zalimdiler.

54. "Tıpkı Firavun hanedanı ile," Firavun ve kavmiyle **"onlardan öncekilerin durumu gibi. Onlar Rablerinin âyetlerini"** kendilerine geldiği vakit **"yalanlamışlardı da Biz de günahları yüzünden onları"** herkesi işlediği günaha uygun olarak **"helak etmiş, Firavun hanedanını da suda boğmuştuk. Hepsi de,"** yani helak edilip azaba uğratılanların tümü **"zalimdiler."** Kendilerine zulmeden ve kendi helakleri için çalışan kimselerdi. Yoksa Allah onlara zulmetmedi ve işlemedikleri bir günah sebebiyle onlara azap etmedi. O halde bu buyruklara muhatap olan kimselerin de zulüm konusunda bunlara benzemekten sakınmaları gerekir. Çünkü aksi takdirde Allah, o yoldan çıkmış fasıklara indirdiği azabın bir benzerini onlara da indirir.

﴿ إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ
يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم
مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

55- Allah katında canlıların en kötüsü küfre saplananlardır ki onlar iman etmezler.

56- Onlar, kendilerinden birtakım kimselerle antlaşma yaptığın her seferinde ahitlerini bozan ve (Allah'tan) **korkup sakınmayan kimselerdir.**

57- Eğer onları savaşta yakalarsan onlara, arkalarında olanları dağıtacak bir ceza ver ki belki ibret alırlar.

55-56. İşte bu üç sıfatı kendinde toplayan, yani küfre saplanan, iman etmeyen ve verdikleri hiçbir sözde durmayan, hiçbir ahde sadakat göstermeyen kimseler **"Allah katında canlıların en kötü"** olanlarıdır. Bu yüzden onlar eşeklerden, köpeklerden ve diğer hayvanlardan daha kötüdür. Çünkü onlarda hayır namına bir şey bulunmaz, aksine her an için kötülük yapmaları beklenir.

57. O halde hastalıklarının başkasına bulaşmaması için böylelerinin kökten imha edilmeleri kaçınılmazdır. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Eğer onları savaşta yakalarsan,"** savaş halinde seninle aralarında uyman gereken herhangi bir ahit/antlaşmaları yokken onları ele geçirirsen **"onlara, arkalarında olanları dağıtacak bir ceza ver ki belki ibret alırlar."** Yani onlara vereceğin ve uygulayacağın cezalar, geride kalanlara ibret olsun. Olur ki geride kalanlar, onlara yaptıklarının benzerinin başlarına gelmemesi için onların yaptıklarını yapmazlar.

İşte bu, isyan ve günahlara karşılık verilen ceza ve hadlerin faydalarındandır. Çünkü bunlar günah işleyenlerin bu işten vazgeçmelerine sebep olurlar. Hatta bunları işleyen bir kimsenin aynı işi bir daha tekrarlamasını dahi önlerler.

Ayetteki cezanın "savaşta" olması şeklindeki kayıt, kâfir bir kimseye bir ahit ve eman verilecek olursa -çokça hainlik eden ve ahdini çabukça bozan bir kimse olsa dahi- ona verilen bu ahde hainlik ederek onları cezalandırmanın caiz olmadığına delildir.

﴿ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Eğer bir kavmin hainlik yapacağından endişe edersen kendilerine antlaşmalarını bozduğunu açıkça bildir. Çünkü Allah, hainlik edenleri sevmez.

58. "Eğer bir kavmin hainlik yapacağından endişe edersen," yani seninle bir başka kavim arasında savaşmamaya dair bir antlaşma bulunur da sen onların hallerinden, hainlik edeceklerine dair -anlaşmayı bozacaklarını açıkça ifade etmeksizin- birtakım alametler tespit edecek olursan **"kendilerine antlaşmalarını bozduğunu açıkça bildir."** Yani artık seninle aralarında bir antlaşma bulunmadığını onlara ilan et. Ancak bu **"açıkça"** olsun, yani bunu bilme hususunda iki taraf da eşit olsun. Yoksa gizlice onların antlaşmalarına hainlik etmen ya da bu hususta onlara haber vermeksizin ahdin gereği olan herhangi bir şeyi yerine getirmemen helâl değildir. **"Çünkü Allah, hainlik edenleri sevmez."** Aksine hainlik edenlerden çok da nefret eder. Bu yüzden bu işi sizi hainlikten uzak tutacak şekilde açıkça yapmanız gerekir.

Âyet-i kerime şuna delildir: Kâfirlerin, antlaşmalarına hainlik ettikleri kesin bir şekilde ortaya çıkmışsa antlaşmanın bozulduğunu onlara bildirmeye ayrıca gerek yoktur. Zira bu husus onlar için gizli değildir. Aksine düşman bu işi bile bile yapmıştır. Diğer taraftan böyle bir şeyi bildirmenin faydası da yoktur. Ayrıca **"açıkça bildir"** ifadesi de bunu gerektirmektedir. Zira böyle bir durumda herkes onların antlaşmalarını bozduklarını bilmektedir.

Yine âyet-i kerime, mefhumu ile şuna delildir: Eğer onlardan antlaşmayı bozacaklarına delil olacak bir alamet görülmemişse ve hainlik edeceklerinden korkulmuyorsa ahdin bozulduğunu onlara bildirmek caiz değildir. Aksine verilen ahdin süresi bitinceye kadar ona bağlı kalmak icab eder.

﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- O kafirler kaçıp kurtulduklarını asla sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi) **âciz bırakamazlar.**

59. Yani Rablerini inkar edip âyetlerini yalanlayan kâfirler, Allah'ın elinden kaçıp kurtulduklarını zannetmesinler. Çünkü Allah'ı asla aciz bırakamazlar. Allah onları devamlı gözetlemektedir. Yüce Allah'ın onlara mühlet vermesinde ve onları hemen cezalandırmamasında sonsuz hikmetler vardır. Mü'min kullarını sınayıp imtihan etmek, Allah'a itaat ederek kendilerini üstün mevkilere ulaştıracak ve o olmaksızın ulaşmaları da söz konusu olmayacak türden birtakım ahlak ve niteliklere sahip olmalarını sağlamak bu hikmetler arasındadır. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- mü'min kullarına şöyle hitap etmektedir:

﴿ وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki bununla Allah'ın düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı ve bunlardan başka, sizlerin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğer (düşmanların gözlerini) **korkutasınız. Allah yolunda her ne harcarsanız size eksiksiz ödenir ve size zulmedilmez.**

60. "Onlara," yani sizi yok etmek ve dininizi ortadan kaldırmak için çalışan kâfir düşmanlarınıza **"karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet,"** elinizden geldiğince hem akla hem bedene dayalı güç, çeşitli silah ve onlara karşı savaşta destek olacak benzeri şeyler **"hazırlayın."** Buradaki "kuvvet"in kapsamına top, makinalı tüfek, uçaklar, kara ve deniz taşıtları, kaleler, hendekler, savunma araçları, müslümanların ilerlemelerini sağlayacak ve bu yolla düşmanlarının kötülüklerini bertaraf edecek görüş ve politikalar, atıcılık eğitimi, kahramanlık ve sevk-idare gibi çeşitli hususlar girmektedir. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem "Şunu bilin ki 'kuvvet,' atıcılıktır."*[17] buyurmuştur.

Savaş esnasında gerek duyulacak bineklerin hazırlanması da bunlara dahildir. Bundan dolayı Yüce Allah "ve **bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki bununla Allah'ın düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı... korkutasınız.**" buyurmaktadır. Bu emrin verildiği günde atların hazırlanıp beslenmesindeki illet buydu, yani düşmanları korkutmaktı. Hüküm ise illetiyle beraberdir. Eğer düşmanı daha çok korkutan bir şey bulunursa, mesela düşmana verdikleri zarar daha ileri derecede olan ve

17 Müslim, İmâre 167; Ebû Dâvûd, Cihâd 32; Tirmizî, Tefsir 8. sûre 5; İbn Mâce, Cihâd 19; Dârimî, Cihâd 14; *Müsned*, 4/157.

savaş için hazırlanmış kara ve hava araçları gibi şeyler mevcut olursa bu durumda onların hazırlanması bu emrin kapsamına girer, dolayısıyla da onların elde edilmesi için çalışmak gerekir. Öyle ki eğer bunlar, ancak sanayinin öğrenilmesiyle mümkünse bunun da gerçekleştirilmesi gerekir. Çünkü "kendisi olmaksızın farzın tamamen gerçekleştirilmesi mümkün olmayan her bir şey de farzdır."

"Ki bununla Allah'ın düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı," düşmanınız olduğunu bildiğiniz kimseleri **"ve bunlardan başka sizlerin bilmeyip de Allah'ın bildiği,"** yani Yüce Allah'ın şu anda size hitapta bulunduğu bu vakitten sonra sizinle savaşacağını bildiği **"diğer (düşmanların gözlerini) korkutasınız."** İşte bundan dolayı Yüce Allah, bunlara, düşmanları için hazırlık yapmalarını emretmiştir.

Düşmanlara karşı savaşın en büyük desteklerinden biri de kâfirlere karşı girişilen cihadda yapılacak malî harcamalardır. İşte bu sebeple Yüce Allah, bu hususu teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah yolunda,"** az veya çok **"her ne harcarsanız size"** kıyamet gününde mükâfatı -pek çok katına kadar- **"eksiksiz ödenir."** O kadar ki Allah yolunda yapılan bir infak yedi yüz katına ve daha da fazlasına çıkartılarak verilir **"ve size zulmedilmez."** Ecir ve mükâfatlarınız hiçbir şekilde eksiltilmez.

﴿ وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِن يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ
فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

61- Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a güvenip dayan. Çünkü O, her şeyi işitendir, bilendir.

62- Eğer seni aldatmak isterlerse hiç şüphesiz Allah sana yeter. Zira seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen O'dur.

63- (Müminlerin) **kalplerini birleştiren de O'dur. Sen yeryüzünde ne varsa hepsini harcasaydın yine de onların kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah, onların kalplerini birleştirdi. Çünkü O; Aziz'dir, Hakim'dir.**

61. "Eğer onlar," yani savaşan kâfirler **"barışa,"** yani savaşı terk edip barış yapmaya **"yanaşırlarsa,"** meyledecek olurlarsa **"sen de yanaş ve Allah'a güvenip dayan."** Yani onların isteklerini, Rabbine tevekkül ederek kabul et. Çünkü bunda pekçok fayda vardır:

1. Afiyet ve esenlik her zaman için insanın isteği olan şeylerdir. Bir de buna yanaşanlar ilk onlar olursa onların bu isteklerini kabul etmek daha uygun olur.

2. Sizler bu sayede gücünüzü toplar ve artırırsınız. Bir başka zamanda gerek duyulacak olursa onlarla savaşmak için hazırlanmış olursunuz.

3. Ayrıca sizler sulh yaparak birbirinizden yana emin olursanız ve her iki taraf diğerinin dinini ve yolunu öğrenme imkanı elde ederse hiç şüphe yok ki İslâm daima üstün gelir, ona üstün gelecek hiçbir şey yoktur. O nedenle insaf sahibi olmak şartıyla akıl ve basiret sahibi olan herkesin İslâm'ı diğer dinlere tercih etmesi kaçınılmaz olur. Çünkü İslâm, emir ve yasakları yönünden güzel olduğu gibi insanlara muamelesi ve aralarında adil davranması yönünden de güzeldir. Onda herhangi bir haksızlık, hiçbir şekilde zulüm yoktur. İşte bunlar öğrenilince İslâm'ı arzu edenler ve ona uyanlar çoğalır. Böylece barış, kâfirlere karşı Müslümanların lehine bir yardım ve destek olmuş olur.

62-63. Barışta tek bir şeyden korkulur, o da kâfirlerin bu barışla müslümanları aldatmak ve onlara karşı bir fırsat kollamak istemeleridir. İşte Yüce Allah, onların aldatmalarına karşı kendisinin mü'minlere yeteceğini, onları koruyacağını, böyle bir kötü niyetin zararının da kâfirlere döneceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer seni aldatmak isterlerse hiç şüphesiz Allah sana yeter."** Sana eziyet verecek şeylere karşı O sana kâfidir. Senin işlerini ve yararına olan şeyleri gerçekleştiren O'dur. Zaten bu konuda önceden beri O'nun sana yeterli ve yardımcı olduğuna dair kalbini rahatlatacak pek çok şey görmüşsündür. **"Zira seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen O'dur."** Yani sana semavî bir yardımla destek verendir ki bu yardım, hiçbir şeyin karşısında duramayacağı ilâhî zaferdir. Ayrıca O, mü'minleri senin yardımına amade kılmakla da sana yardımcı olmuştur. **"(Müminlerin) kalplerini birleştiren de O'dur."** O, mü'minlerin kalplerini sevgiyle birleştirdiği için onlar bir araya gelmiş, birbiriyle kaynaşmış ve böylece güçleri artmıştır. Bu ise Yüce Allah'ın kudreti dışında hiçbir kimsenin çalışma ve gücüyle meydana gelmiş değildir.

Şüphesiz ki **"sen yeryüzünde ne varsa hepsini,"** altın, gümüş ve diğer değerli malları, aralarındaki mevcut nefret ve ileri derecedeki ayrılığı giderip kalplerini birbiriyle ısındırmak için **"harcasaydın yine de kalplerini birleştiremezdin."** Çünkü kalpleri evirip çevirme kudreti yalnızca Allah'ındır.

"Fakat Allah, onların kalplerini birleştirdi. Çünkü O, Aziz'dir, Hakîm'dir." İzzetinin bir tecellisi olarak da onların kalplerini birbirine kaynaştırdı ve önceleri ayrılık içindeyken onları bir araya getirdi. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın. Hani siz düşman idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti ile kardeş olmuştunuz. Yine siz ateşten bir çukurun kenarında idiniz de sizi oradan O kurtardı."** (Âl-i İmran, 3/103) Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Ey Peygamber! Sana da, sana uyan mü'minlere de Allah yeter.

64. Bu, Yüce Allah'ın, Rasûlüne uyan mü'min kullarına, onlara yeteceğine ve düşmanlarına karşı onlara yardımcı olup zafer vereceğine dair bir vaadidir. Onlar da iman ve Rasûl'e tâbi olmaktan ibaret olan bu yeterli oluşun ve yardımın sebeplerini yerine getirirlerse hiç şüphesiz din ve dünya işlerinde kendilerini endişelendiren hususlarda Allah onlara yetecektir. Bu yeterli oluşun gecikmesi, ancak bunun şartının bulunmamasından dolayıdır.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا
مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ
﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا
مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelirler. Sizden yüz kişi olursa kâfirlerden bin kişiyi mağlup ederler. Çünkü onlar, anlamayan bir topluluktur.

66- Şimdi Allah, zaafınız olduğunu bildiğinden sizden (yükünüzü) **hafifletti. O nedenle eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiyi yenerler. Eğer sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.**

65. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et."** Yani cihada ve düşmanlarla savaşmaya teşvik etmek, bunun zıddından korkutmak, cesaret ve sabrın faziletlerini anlatmak, bunun sonucu olarak gerçekleşecek dünya ve âhiret hayırlarını dile getirmek, korkaklığın zararlarını söz konusu edip bunun dini ve mertliği eksiltici alçak huylardan olup kahramanlığın, herkesten daha çok mü'mine yakıştığını anlatmak vb. gibi azimlerini güçlendirecek ve onları gayrete getirecek her türlü yolla onları yüreklendirip cihada teşvik et. **"Siz acı çekiyorsanız şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz o acı gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz, Allah'tan, onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz."** (en-Nisa, 4/104)

Ey mü'minler! **"Sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelirler. Sizden yüz kişi olursa kâfirlerden bin kişiyi mağlup ederler."** Bu durumda bir mü'min on kâfire bedel olur. **"Çünkü onlar,"** kâfirler **"anlamayan bir topluluktur."** Allah'ın kendi yolunda cihad edenlere neler hazırladığını bilmezler. Bu yüzden onlar, yeryüzünde üstünlük sağlamak ve orada bozgunculuk yapmak için savaşırlar. Sizler ise savaşmanın maksadını çok iyi bilmektesiniz. Bu maksadın, Yüce Allah'ın adını yüceltmek, O'nun dinini üstün kılmak, Allah'ın Kitabını korumak ve Allah nezdinde en büyük kurtuluşu elde etmek olduğunu biliyorsunuz. İşte bütün bunlar cesarete, sabra ve savaşa iten sebeplerdir.

66. Daha sonra Yüce Allah, bu hükmü mü'min kulları için hafifleterek şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi Allah, zaafınız olduğunu bildiğinden sizden** (yükünüzü) **hafifletti."** O'nun rahmet ve hikmeti böyle bir hafifletmeyi gerektirmiştir. **"O nedenle eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiyi yenerler. Eğer sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah,"** yardım ve desteğiyle **"sabredenlerle beraberdir."**

Bu âyet-i kerimeler, mü'minler hakkında haber verme üslubundadır. Buna göre mü'minler, belirlenen bu sayılara ulaştıkları takdirde yine o belli sayıdaki kâfir kişileri yenerler. Allah da mü'minlere ihsan etmiş olduğu iman cesaretiyle bu konuda onlara lütufta bulunur.

Bu âyetler, şeklen haber kipinde olmakla birlikte, anlamı ve hakikatı itibarıyla emirdir. Buna göre Yüce Allah, önce mü'minlere bir kişinin on kişiden, on kişinin yüz kişiden, yüz kişinin de bin kişiden kaçmasının caiz olmadığı hükmünü bildirmiştir. Daha sonra ise bu hükmü hafifletmiş ve bunun sonucunda müslümanların kendilerinin iki katı kâfirlerden kaçmalarının caiz olmayacağını belirtmiştir. Eğer iki katlarından fazla olurlarsa bu durumda kaçmaları caiz olur. Ancak bu görüşe, iki hususla itiraz edilebilir:

1. Bu buyruklar haber kipi şeklindedir. Haberde aslolan ise onun haber olarak kabul edilmesidir. Buradaki haberden maksat da Allah'ın lütfunu dile getirmek ve vakıayı bildirmektir.

2. Söz konusu sayılar, "sabırlı" denerek sabır üzere eğitilmiş kimseler olmakla kayıtlanmıştır. Bundan anlaşılan (mefhum) ise şudur: Eğer bunlar sabırlı kimseler değil iseler ve zarar göreceklerine dair kanaatleri ağır basıyorsa iki katlarından daha aşağı sayıdaki düşmandan bile kaçmaları caiz olur. Nitekim ilâhî hikmet de bunu gerektirir.

Birinci itiraza şöylece cevap verilir: Yüce Allah'ın, **"Şimdi Allah... sizden (yükünüzü) hafifletti."** buyruğu, bunun, yerine gelmesi gereken ve kesin bir emir olduğunun delilidir. Daha sonra ise Yüce Allah belirtilen sayıyı indirerek bu hükmü hafifletmiştir. Bu da bu buyruğun -haber kipinde olsa bile- emir olduğunu göstermektedir. Yine bu konuda şu da söylenebilir: Yüce Allah'ın, bu buyruğu haber kipinde zikretmiş olmasında emir lafzı ile gelmesi halinde söz konusu olmayacak çok güzel bir nükte vardır. O da mü'minlerin kalplerini pekiştirmek ve kâfirleri yenik düşüreceklerini onlara müjdelemektir.

İkinci itiraza da şu şekilde cevap verilir: Belirtilen sayıların "sabırlı" denerek kayıtlanması, sabra teşvik olup bu buyruğa muhatap olanların, bunu gerçekleştirerek sebepleri yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Onlar bu sebepleri yerine getirecek olurlarsa imanî ve maddî sebebler, Yüce Allah'ın haber vermiş olduğu bu az sayıdaki kimselerin zafer elde edeceklerinin müjdesi olur.

﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَّوْلَا كِتَـٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

67- Hiçbir peygambere yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esir al(ıp fidye karşılığı serbest bırak)ması yaraşmaz. Sizler geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise âhireti istiyor. Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

68- Eğer Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız (fidyeye) karşılık size kesinlikle büyük bir azap dokunurdu.

67. Bu âyet-i kerimeler Yüce Allah'tan, Allah Rasûlüne ve mü'minlere yönelik bir azarlama içermektedir. Çünkü Bedir günü müşrikleri esir almışlar ve

fidye almak için onları hayatta bırakmışlardı. Ancak Ömer b. Hattab *radıyallahu anh*'ın görüşü, bu esirlerin öldürülmesi ve toptan yok edilmeleri şeklindeydi. İşte bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hiçbir peygambere yeryüzünde ağırlığını koymadıkça esir al**(ıp fidye karşılığı serbest bırak)**ması yaraşmaz."** Yani eğer bir Peygamber, Allah'ın nurunu söndürmek isteyen, dinini ortadan kaldırmak için çalışan, yeryüzünde Allah'a ibadet edecek kimse kalmasın diye çabalayan kâfirlerle savaşacak olursa, onlardan esirler alıp fidye için onları hayatta bırakması o Peygamber'e yakışmaz. Bu fidye, onların yok olmalarını ve kötülüklerinin ortadan kaldırılmasını gerektiren maslahata nispetle az bir bedeldir. Kâfirler kötülük yapma güç ve imkânına sahip olduğu sürece en uygunu, esir alınmamalarıdır. Yeryüzünde gereği gibi savaşıp müşriklerin kötülükleri ortadan kaldırılacak, güçleri darmadağın edilecek ve sindirilecek olurlarsa, işte o vakit onlardan esir almada ve bu esirleri hayatta bırakmada bir sakınca yoktur.

Devamla Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizler"** fidye almak ve esirleri hayatta bırakmak suretiyle **"geçici dünya malını istiyorsunuz."** Yoksa bunda dininiz lehine gerçekleşecek bir maslahat yoktur. **"Allah ise"** dinini aziz kılıp güçlendirmek, gerçek dostlarına yardımcı olup onların kelimelerini başkalarınınkine üstün kılmak suretiyle **"âhireti istiyor."** Bu yüzden size, sizi bu sonuçlara ulaştıracak emirler veriyor. **"Allah, Aziz'dir,"** izzeti, güç ve kuvveti eksiksizdir, kâmildir. Savaşmaksızın kâfirlerden intikam almak dilese elbette bunu yapar. Ama O, **"Hakîm'dir,"** hikmeti gereği kiminizi kiminizle sınar.

68. "Eğer Allah tarafından" kaza ve kaderiyle O'nun sizlere ganimetleri helâl kıldığı ve -ey Muhammed ümmeti!- üzerinizden azabı kaldırmış olduğu yönünde **"önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız** (fidyeye) **karşılık size kesinlikle büyük bir azap dokunurdu."** Hadis-i şerifte de şöyle buyrulmaktadır: *"Şayet Bedir günü bir azap inmiş olsaydı, o azaptan Ömer'den başkası kurtulamazdı."*[18]

﴿ فَكُلُوا۟ مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَـٰلًا طَيِّبًا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

69. "Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin." Daha önce hiçbir ümmete helâl kılınmamış olmakla birlikte Allah'ın, bu ümmete ganimetleri helâl kılınmış olması, O'nun bu ümmete olan lütuflarından biridir.

18 Bk. *ed-Durru'l-Mensur*, 3/366. Ayrıca bk. Müslim, 1763.

"Allah'tan" bütün işlerinizde **"korkup sakının"** ve Yüce Allah'ın üzerinizdeki nimetlerine şükür olmak üzere takvadan asla ayrılmayın. **"Şüphesiz ki Allah Ğafur'dur,"** tevbe edip kendisine yönelenlerin bütün günahlarını bağışlar. Kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayanların da bütün masiyetlerini bağışlar. Size karşı **"Rahîm'dir."** Merhametlidir; çünkü O, sizlere ganimetleri mubah kılmış ve onun hoş ve **helâl** olduğunu bildirmiştir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا
مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٧٠ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ
مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٧١ ﴾

70- Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah'ın ilmine göre kalplerinizde bir hayır varsa O, size sizden alınan (fidyeden) daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

71- Eğer sana hainlik etmek isterlerse (unutmasınlar ki) **onlar daha önce Allah'a hainlik etmişlerdi. O da onlara karşı sana güç ve imkân vermişti. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.**

70. Bu âyet-i kerime Bedir günü alınan esirler hakkında inmiştir. Bu esirler arasında Allah Rasûlünün amcası Abbas da vardı. Ondan fidye vermesi istenince Abbas, daha önce müslüman olduğunu iddia etti. Ancak Müslümanlar onun fidye ödeme yükümlülüğünü kaldırmadılar. İşte Yüce Allah hem onun, hem de onun durumuna benzer bir halde olanların gönüllerini hoş etmek üzere şu buyrukları indirdi: **"Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah'ın ilmine göre kalplerinizde bir hayır varsa, O, size sizden alınan,"** maldan **"daha hayırlısını verir."** Kendi lütuf ve ihsanından sizin için sizden alınanlardan çok daha hayırlı olan şeyleri elde etmeyi kolaylaştırır **"ve sizi bağışlar."** Günahlarınızı affederek cennete koyar. **"Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir."**

Yüce Allah, Abbas'a da, başkalarına da verdiği bu vaadini gerçekleştirmiştir. Nitekim Abbas'ın çokça malı olmuştur. Hatta bir seferinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e çok miktarda mal geldiği sırada Abbas onun yanına gelmiş, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona bu maldan taşıyabildiği kadarını elbisesine koyup almasını emretmişti. O da o maldan zar zor taşıyabildiği kadarını almıştı.[19]

19 Buhârî, 421.

71. "Eğer" sana karşı savaşmak ve seninle mücadele etmek suretiyle **"sana hainlik etmek isterlerse** (unutmasınlar ki) **onlar daha önce Allah'a hainlik etmişlerdi. O da onlara karşı sana güç ve imkân vermişti."** Bu yüzden onlar sana hainlik etmekten sakınmalıdırlar. Çünkü Yüce Allah'ın gücü onlara yeter ve onlar Allah'ın hakimiyeti altındadırlar.

"Allah" her şeyi **"çok iyi bilendir,"** her şeyi yerli yerince koyan **"hikmet sahibidir."** İlim ve hikmetinin bir tecellisi olarak da O, sizlere bu üstün ve güzel hükümleri teşrî' buyurmuş ve eğer esirler herhangi bir hainlik yapmak isteyecek olurlarsa onların kötülüklerine karşı size yeterli gelmeyi taahhüt etmiştir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ
وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ
يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ
بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ٧٢ ﴾

72- İman edip hicret eden, Allah yolunda malları ve canları ile cihad edenlerle (muhacirleri) **barındırıp onlara yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret edene kadar sizin onlarla hiçbir dostluk bağınız yoktur. Ama eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, size yardım etmek düşer. Ancak bu, sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme karşı olmamak şartıyladır. Allah yaptıklarınızı görendir.**

72. İşte bu, bir dostluk ve sevgi akdidir. Bu, Yüce Allah'ın iman edip Allah yolunda hicret eden, Allah için ve Allah yolunda cihad amacıyla vatanlarını terk eden muhacirlerle Allah Rasûlünü ve onun ashabını yurtlarında barındırarak onlara mallarıyla, canlarıyla yardımcı olan Ensar arasında yaptığı bir akittir. İşte bunlar imanlarının kemali ve birbirlerine tam anlamıyla bağlılıkları dolayısıyla birbirlerinin velileri, dostları ve yardımcılarıdırlar.

"İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret edene kadar sizin onlarla hiçbir dostluk bağınız yoktur." Çünkü onlar, yanınızda yer alacak insanlara oldukça muhtaç olduğunuz bir zamanda sizden ayrı kalmak suretiyle sizinle olan dostluk bağını kesmişlerdir. Onlar hicret etmediklerine göre mü'minlerle en ufak

bir dostluk bağları da yoktur. **"Ama eğer onlar din hususunda"** kendileriyle savaşanlarla dinleri uğrunda savaşmak üzere **"sizden yardım isterlerse, size yardım etmek"** ve onların yanında savaşmak **"düşer."** Eğer bunun dışındaki maksatlar için savaşacak olurlarsa sizin onlara yardımcı olma yükümlülüğünüz yoktur.

"Ancak bu, sizinle aralarında" savaş yapmamak üzere **"anlaşma bulunan bir kavme karşı olmamak şartıyladır."** İşte hicret etmeyen ve ayrı kalan bu mü'minler, bu gibi anlaşmalı kimselerle savaşmak isterlerse, onlara karşı, hicret etmeyen mü'minlere yardımcı olmayın. Çünkü o kimselerle aranızda uymanız gereken bir anlaşma vardır.

"Allah yaptıklarınızı görendir." Bulunduğunuz hali çok iyi bilendir. Bu yüzden size, size uygun olan hükümleri gönderir.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴾

73- Kâfir olanlar da birbirinin dostudurlar. Eğer siz bu (hükmü) **uygulamazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur.**

73. Yüce Allah, mü'minler arasındaki dostluk bağını akdettikten sonra, kâfirlerin de küfürdeki ortak yanları dolayısıyla birbirlerinin dostları olduğunu haber vermektedir. Bu yüzden kâfirlerle ancak onlar gibi olan bir kimse dostluk bağı kurabilir. **"Eğer siz bu (hükmü),"** yani mümінleri dost, kafirleri düşman edinme hükmünü **"uygulamazsanız,"** hepsini dost edinir yahut hepsine düşman olur ya da kâfirleri dost edinip mü'minleri düşman belleseniz **"yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur."** Bu yolla hak ile batılın, mü'min ile kâfirin birbirine karışması, cihad ve hicret gibi pek büyük ibadetlerin ve bunun dışında mü'minlerin yalnızca birbirlerini dost edinmemesi halinde gerçekleşmesi söz konusu olmayacak pek çok şer'i ve dinî maksadın gerçekleşmemesi gibi sayılamayacak kadar çok kötülük ortaya çıkar.

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ
فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- İman edip de hicret eden ve Allah yolunda cihad edenlerle (muhacirleri) **barındırıp onlara yardım edenler var ya, işte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir. Onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır.**

75- (Bunlardan) **sonra iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince onlar da sizdendir. Akrabalar, Allah'ın Kitabına göre birbirlerine** (varis olmaya) **daha layıktırlar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.**

74. Bundan önceki âyetler hicret eden mü'minlerle (muhacirlerle) Ensar arasında dostluk bağının akdedilmesi hususundaydı. Bu âyetler ise onları övme ve onların mükâfatlarını beyan etme sadedindedir. İşte Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İman edip de hicret eden ve Allah yolunda cihad edenlerle** (muhacirleri) **barındırıp onlara yardım edenler var ya, işte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir."** Yani Muhacirlerle Ensar, hakiki mü'minlerdir. Çünkü onlar, gerçekleştirdikleri hicret, Ensar adını almalarına sebep olan yardımcı olmaları, birbirlerini dost ve yardımcı edinmeleri, kâfir ve münafıklardan oluşan düşmanlarına karşı cihad etmeleriyle imanlarındaki samimiyetlerini ortaya koymuşlardır.

İşte **"onlar için"** Allah'tan, kötülüklerini silecek ve hatalarını ortadan kaldıracak bir **"mağfiret ve"** yine onlar için **"bitmez tükenmez bir rızık,"** keremi pek bol yüce Rab tarafından nimet dolu cennetlerde ihsan olunacak pek çok hayır **"vardır."** Belki dünyada da gözlerini aydınlatacak ve kalplerini huzurla dolduracak birtakım mükâfatlar elde etmeleri söz konusu olabilir.

75. Aynı şekilde bu muhacir ve ensardan sonra gelip onlara güzelce uyan, iman eden, hicret eden ve Allah yolunda cihad edenlerin durumu da aynıdır. **"Onlar da sizdendir."** Sizin lehinize olanlar onların da lehinedir, sizin aleyhinize olanlar onların da aleyhinedir.

Bu imanî dostluk bağı, İslâm'ın ilk dönemlerinde oldukça etkiliydi ve büyük bir öneme sahipti. Hatta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* muhacirlerle ensar arasında genel imanî kardeşlik bağı dışında özel bir kardeşlik bağı da kurmuştu ki bu bağ gereği aralarında miras hukuku da cereyan ediyordu. İşte bu hususta Yüce Allah, **"Akrabalar, Allah'ın Kitabına göre birbirlerine** (varis olmaya) **daha layıktırlar."** buyruğunu indirmiştir. Yani akrabalardan ölen bir kimseye ancak onun akrabası olan asabe ile farz hisse sahibi olan kimseler mirasçı olurlar. Eğer bunlar bulunmazlarsa bu durumda -âyet-i kerimenin umumunun da delalet ettiği gibi- zevi'l-erham olan diğer yakın akrabaları mirasçı olurlar.

"Allah'ın Kitabına göre" buyruğu, Allah'ın hüküm ve şeriatına göre anlamındadır.

"Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir." Hallerinizi bilmesi ve onlara uygun bir şekilde dinî ve şer'î hükümlerini size bildirmesi de O'nun bu ilminin tecellilerindendir.

Enfâl sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Hamd, Allah'a mahsustur.

سورة التوبة

TEVBE SÛRESİ

-9-

9- TEVBE SÛRESİ

(Berâe suresi de denmektedir. Medine'de inmiştir, 129 âyettir)

﴿ بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾ ﴾

1- Kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesildiğine dâir bir uyarı(dır bu)**!**

2- (Ey müşrikler!) **Yeryüzünde dört ay** (daha rahatça) **dolaşın. Bilin ki Allah'ı âciz bırakamazsınız ve Allah da kâfirleri elbette rüsvay edecektir.**

1-2. Bu, Allah ve Rasûlünden Müslümanlarla anlaşması olan bütün müşriklere yönelik, ilişkilerin koparıldığını bildiren bir ihtardır. Şöyle ki yeryüzünde istedikleri gibi ve mü'minlerden yana güven içinde rahatça dolaşabilecekleri dört ayları var. Bu dört aydan sonra artık onların gözönünde bulundurulacak herhangi bir ahit ya da antlaşmaları olmayacaktır. Bu, süresi tespit edilmemiş, ucu açık ya da dört ay ve daha az bir süreyle sınırlanmış olan antlaşmalar için geçerlidir.

Dört aydan daha uzun süreli olarak belirlenmiş antlaşmaları olanların ise eğer hainlik yapacaklarından korkulmuyorsa ve öncelikle onlar bu antlaşmayı bozmazlarsa, ahitlerinin tamamlanması beklenecektir.

Daha sonra Yüce Allah, antlaşması bulunan müşrikleri, her ne kadar antlaşma süresi içinde güvende olsalarda Allah'ı asla aciz bırakamayacakları ve O'nun elinden kurtulamayacaklarını bildirerek uyarmaktadır. Onlardan şirk üzere kalmayı devam ettirenlerin, Allah tarafından hakir ve zelil düşürülmesi kaçınılmazdır.

Bu uyarı, -inat eden, küfrü üzere ısrar eden ve Allah'ın tehdidine aldırmayanlar müstesna- onların İslâm'a girmelerine vesile olan hususlar arasındaydı.

﴿ وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُۥ ۚ
فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ ﴾

3- (Yine bu), Allah ve Rasûlünden hacc-ı ekber günü insanlara yönelik bir bildiridir: Allah ve Rasûlü, müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Yok, eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı âciz bırakamazsınız. Kâfirlere can yakıcı bir azabı müjdele!

3. Burada Yüce Allah, mü'minlere yönelik bir vaadini dile getirmektedir: O, dinini zafere kavuşturup kelimesini yüceltecek, Allah'ın Peygamberini ve onunla birlikte bulunanları Mekke'den ve Allah'ın Beyt-i Haramından çıkartan, onları otoriteleri altında bulunan Hicaz topraklarından süren müşrik düşmanlarını da yardımsız bırakacaktır. Gerçekten de Yüce Allah, Rasûlüne ve mü'minlere yardım etmiş ve nihâyet Mekke fethedilmiş, müşrikler zelil olmuş, mü'minler ise o topraklar üzerinde egemen olmuş ve galip gelmişlerdir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de münadisine, Kurban Bayramının birinci günü olan Hacc-ı Ekber günü, insanların müslümanlarıyla, kâfirleriyle bütün Arap yarımadasından toplanıp bir araya geldikleri vakit onlara Allah'ın da, Rasûlünün de müşriklerden uzak olduğunu ilan etmesini emretmiştir. Bu ilanda artık müşriklerin Allah'ın ve Rasûlünün nezdinde herhangi bir ahit ve antlaşmalarının olmadığı, nerede bulunurlarsa öldürülecekleri, artık bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşamayacakları bildirilmiştir. Bu ilan, hicretin dokuzuncu yılına rastlamaktaydı. O sene Ebu Bekir es-Sıddık *radıyallahu anh*'ın başkanlığında hac yapılmış ve Kurban Bayramının birinci günü, Allah Rasûlünün amcasının oğlu Ali b. Ebu Tâlib *radıyallahu anh* Allah'ın da, Rasûlünün de müşriklerden uzak olduğunu ilan etmişti.

Daha sonra Yüce Allah müşrikleri tevbeye teşvik edip şirk üzere kalmaktan sakındırmaktadır: **"Eğer tevbe ederseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Yok eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz, Allah'ı âciz bırakamazsınız."** O'nun elinden kurtulamazsınız. Aksine siz O'nun idaresi altındasınız. O sizlere mü'min kullarını musallat kılmaya kadir olandır.

"Kâfirlere can yakıcı bir azabı müjdele!" Dünyada öldürülmek, esir alınmak ve yurtlarından sürülmek gibi oldukça ağır, âhirette de kalacak en kötü yer olan cehennem ateşi olmak üzere can yakıcı azabı bildir.

﴿ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا
فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ ﴾

4- Ancak antlaşma yaptığınız müşriklerden size karşı bir kusur yapmamış ve aleyhinizde kimseye yardım etmemiş olanlar müstesnâdır. O nedenle onların ahitlerini sürelerinin sonuna kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah takva sahiplerini sever.

4. Yani bu, bütün müşriklerden mutlak ve kesin bir ayrılma ve uzaklaşmadır; **"ancak antlaşma yaptığınız müşriklerden... olanlar müstesnâdır."** Yani antlaşmaları üzere devam eden, ahitlerini bozacak bir şey yapmayan, bu konuda size karşı kusur etmeyen ve size karşı başkalarına destek vermeyenlerin ise antlaşmalarını süreleri -az da, çok da olsa- bitinceye kadar sürdürün ve gereğini yerine getirin. Çünkü İslâm, hainliği değil söze bağlılığı emreder. **"Şüphesiz Allah,"** emrolundukları şeyi eksiksiz yerine getiren, şirkten, hainlikten ve bunların dışında her türlü masiyetten uzak duran **"takva sahiplerini sever."**

﴿ فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا
لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ ﴾

5- Haram aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve geçecekleri bütün geçitleri tutun. Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse onları serbest bırakın. Şüphesiz Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

5. Yüce Allah'ın antlaşmalı müşriklerle savaşmayı haram kılmış olduğu **"haram aylar"** -ki bunlar serbest dolaşılabilecek dört ay ile daha uzun antlaşma süresi bulunanlar için sürenin bitimini ifade eden aylardır- **"çıkınca artık"** onlara karşı sorumluluk ortadan kalkmış olacağından **"o müşrikleri nerede bulursanız,"** hangi yer ve zamanda olursa olsunlar **"öldürün. Yakalayın,"** esir alın, **"hapsedin,"** sıkıştırın ve Allah'ın gerçek kulları için bir mabed kılmış olduğu arzında rahat rahat dolaşmalarına imkân vermeyin. Çünkü onlar esasen Allah'ın arzını mesken tutmaya ehil de değildirler ve oradan bir karışlık yer üzerinde dahi hak sahibi olamazlar. Çünkü arz, Allah'ındır. Onlar ise Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkan, yeryüzünde Allah'ın dininin yer etmesini istemeyen ve O'na karşı savaş açanlar Allah düşmanlarıdır. Ancak Allah, kâfirler hoşlanmasa da nurunu mutlaka tamamlayacaktır.

"Ve geçecekleri bütün geçitleri tutun." Onların geçip gidecekleri her tepeyi, her yeri kontrolünüz altına alın ve onlara karşı cihadda nöbet tutun. Bu uğurda bütün gayretinizi ortaya koyun. Onlar şirklerinden vazgeçip tevbe edinceye kadar da bu halinizi sürdürün. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer"** şirklerinden **"tevbe eder, namaz kılar,"** bu ibadeti hakkıyla eda eder ve hak edenlere **"zekât verirlerse onları serbest bırakın."** Onlara ilişmeyin, onları da sizin gibi kabul edin. Sizin lehinize olan haklar onların da lehinedir, sizin üzerinizde olan vazifeler onların da üzerinde borçtur.

"Şüphesiz Allah Ğafur'dur," tevbe edenlerin, şirk ve diğer günahlarını bağışlar, **"Rahîm'dir."** Onları tevbe etmeye muvaffak kılmakla, sonra da tevbelerini kabul etmekle onlara merhamet eder.

Bu âyet-i kerimede namaz veya zekâtı edâ etmeyi kabul etmeyenlerle, onları edâ edinceye kadar savaşılacağına dair delil vardır. Nitekim Ebû Bekir *radıyallahu anh* da (zekat vermeyenlerle savaşırken) bunu delil almıştır.

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾﴾

6- Eğer müşriklerden biri senden emân dilerse ona emân ver. Tâ ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra da onu güvende olacağı yere kadar ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir toplum olmalarından dolayıdır.

6. Yüce Allah'ın bundan önce geçen **"Haram aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve geçecekleri bütün geçitleri tutun."** buyruğu, bütün haller ve bütün müşrikler hakkında umumi bir emir olduğu için Yüce Allah, bu âyette eğer maslahat onların bazılarına yakınlık göstermeyi gerektirecek olursa bunun caiz, hatta farz olacağını zikretmektedir: **"Eğer müşriklerden biri,"** Allah'ın kelamını dinlemek ve İslâm'ı incelemek için **"senden eman dilerse,"** senden kendisini himaye etmeni ve kendisine gelecek zararı önlemeni isterse **"ona eman ver. Tâ ki Allah'ın kelamını dinlesin."** Bundan sonra da artık müslüman olursa ne âlâ! Aksi takdirde **"onu, güvende olacağı yere kadar ulaştır."**

Buna sebepse kâfirlerin **"bilmeyen bir toplum"** olmalarıdır. Bazen küfürleri üzere devam edişlerinin sebebi onların bilgisizlikleri olabilir. Bu bilgisizlik ortadan kalkınca İslâm'ı küfre tercih edebilirler. İşte bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne ve ahkamda ona uymakla yükümlü olan ümmetine Allah'ın kelamını dinlemek isteyen kimseleri himaye etmelerini emretmektedir.

Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olduğunu ve mahlûk olmadığını kabul eden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin görüşünün lehine açık bir delildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i (kelam sıfatıyla) söyleyen/konuşan bizzat Yüce Allah'tır ve O, bu kelamı, sıfatın mevsufuna izafe edilmesi şeklinde kendi zatına izafe etmiştir.

Yine bu buyruk Mutezile ile onların görüşlerini kabul edenlerin ileri sürdükleri Kur'an'ın mahluk olduğu görüşünün batıl olduğuna da delildir. Esasen bu görüşün batıl olduğunu gösteren deliller pek çoktur, ancak bunları sıralamanın yeri burası değildir.

﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾﴾

7- Müşriklerin, Allah katında ve Rasûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir ki?! Ancak Mescid-i Haram'ın yanında ahitleştikleriniz müstesnadır ki onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara karşı dürüst davranın. Şüphesiz ki Allah takva sahiplerini sever.

7. Bu buyruk, Yüce Allah'ın ve Rasûlünün müşriklerden uzak olmalarını gerektiren hikmeti açıklamaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Müşriklerin, Allah katında ve Rasûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir ki?!"** Bunlar iman farizasını yerine mi getirdiler, yoksa Allah'ın Rasûlüne ve mü'minlere eziyetlerinden mi vazgeçtiler? Aksine onlar hakka savaş açıp batıla yardımcı olmadılar mı? Yeryüzünde fesad çıkarmadılar mı? O halde Allah'ın onlardan uzak olmasını, Allah nezdinde ve Rasûlü yanında geçerli herhangi bir ahitlerinin bulunmamasını hak ettiler. **"Ancak Mescid-i Haram'ın yanında ahitleştikleriniz müstesnadır."** Çünkü onların, özellikle bu faziletli yerde yapılan ahitleri nedeniyle göz önünde bulundurulması gereken bir saygınlıkları vardır. **"Onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara karşı dürüst davranın. Şüphesiz ki Allah takva sahiplerini sever."** İşte bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ
قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَن سَبِيلِهِ
إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ ﴾

8- Nasıl olabilir ki?! Zira onlar size karşı üstünlük sağlarlarsa hakkınızda ne akrabalık bağı gözetirler ne de bir ahit! Onlar (şu durumda güya) **ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, ama kalpleri** (buna) **karşıdır. Onların çoğu fâsık kimselerdir.**

9- Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir bedel karşılığında sattılar ve O'nun yolundan alıkoydular. Yapmakta oldukları ne kadar da kötüdür!

8. Müşriklerin Allah nezdinde uyulması gerekli ahitleri/antlaşmaları **"nasıl olabilir ki?"** Çünkü onlar **"size karşı"** güç ve egemenlikleriyle **"üstünlük sağlarlarsa"** size acımazlar, **"hakkınızda ne akrabalık bağı gözetirler ne de bir ahit!"** Size kötü davranma konusunda Allah'tan korkmazlar. Aksine size en kötü işkenceleri yaparlar. İşte size üstünlük sağlayacak olurlarsa size yapacakları budur!

Bu yüzden sakın sizden korktukları dönemlerde size karşı olan davranışları sizi aldatmasın! Çünkü **"onlar (şu durumda güya) ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, ama kalpleri"** size meyletmeye ve sizi sevmeye **"karşıdır,"** isteksizdir. Aksine onlar gerçekten sizin düşmanlarınızdır ve tam anlamıyla sizden nefret eden kimselerdir. **"Onların çoğu fâsık kimselerdir."** Onların ne dine bağlılıkları vardır ne de mertlikleri.

9. "Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir bedel karşılığında sattılar." Yani dünyadaki değersiz ve dünyevî payı Allah'a ve Rasûlüne imana, Allah'ın âyetlerine itaatle boyun eğmeye tercih ettiler. **"Ve O'nun yolundan,"** hem kendilerini hem de başkalarını **"alıkoydular. Yapmakta oldukları ne kadar da kötüdür!"**

﴿ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا
الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ ﴾

10- Onlar bir mü'min hakkında ne akrabalık bağı ne de bir ahit gözetirler. Onlar, haddi aşanların ta kendileridir.

11- Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir toplum için âyetleri ayrıntılı olarak açıklarız.

10. "Onlar bir mü'min hakkında ne akrabalık bağı ne de bir ahit gözetirler." Bunun sebebi imana ve mü'minlere olan düşmanlıklarıdır. Onların size düşmanlık etmelerine ve size kin duymalarına sebep, imandır.

11. Bu yüzden sizler de dininizi koruyun ve ona arka çıkın. Dininize düşmanlık edenleri düşman belleyin. Yanınızda yer alarak dininize yardım edenleri de dost bilin. Sevgi ve düşmanlığınızda dininizi esas alın, vereceğiniz hükümlerde onu belirleyici yapın. Dostluk ve düşmanlığınız hevanıza, kötülüğü emreden nefsinize ve onun meyillerine göre olmasın. Bu sebeple **"eğer"** şirklerinden **"tevbe eder,"** imana dönerek **"namaz kılar ve zekât verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."** Artık müşrik oldukları sırada aranızda olan düşmanlığı unutun ki Allah'ın ihlas sahibi kulları olasınız. İşte kul bu yolla gerçek anlamıyla bir kul olur.

Yüce Allah bunca önemli hükmü beyan edip pek çok hikmeti açıkladıktan sonra şöyle buyurmaktadır: **"Biz, bilen bir toplum için âyetleri ayrıntılı olarak açıklarız."** Açık bir şekilde beyan ederiz. Bizim açıklamalarımız bilen bir toplum içindir. Zira âyetler ve hükümler, onlar aracılığıyla bilinir. İslâm dini ve şer'î hükümler onlar yoluyla öğrenilir.

Allah'ım, ey âlemlerin Rabbi! Rahmetinle, lütuf, kerem ve ihsanınla bizleri, bilen ve bildikleriyle amel eden topluluk arasına kat!

﴿ وَإِن نَّكَثُوا أَيْمَانَهُم مِّن بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ
إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ
وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن
تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ ﴾

12- Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar ve dininize dil uzatırlarsa siz de o küfür önderleriyle savaşın. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler.

13- Yeminlerini bozan, Peygamber'i (yurdundan) **çıkarmaya kalkışan, üstelik sizinle ilk olarak kendileri** (savaşmaya) **başlayan bir toplulukla savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan kor-**

kuyor musunuz? Eğer mü'min iseniz asıl korkmanız gereken Allah'tır.

12. Yüce Allah, müşrikler arasından antlaşmalı olanların antlaşmalarına bağlı kalıp dürüst davranmaları halinde müminlerin de onlara karşı dürüst davranıp anlaşmaya bağlı kalmalarını emrettikten sonra burada şöyle buyurmaktadır: **"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar,"** yeminlerine uymaz, bağlılıklarını sürdürmez, size karşı savaşanlara yardım eder ya da ahitlerinin gereğini tam anlamıyla yerine getirmezlerse **"ve dininize dil uzatırlarsa,"** onu ayıplar ve onunla alay edecek olurlarsa -bunun kapsamına dine ya da Kur'an'a yönelik bütün eleştiri türleri de girmektedir- **"siz de o küfür önderleriyle,"** Rahman olan Allah'ın dinine dil uzatıp şeytanın dinine yardımcı olan küfür önderleri ve elebaşlarıyla **"savaşın."** Özellikle önderlerin söz konusu edilmesi, işledikleri cinâyetlerin büyüklüğünden ve başkalarının bu hususta onlara tâbi olmalarından dolayıdır. Ayrıca bu, dine dil uzatan ve onu reddetmeye kalkışan kimselerin, küfrün önderlerine dahil olduğuna da delildir.

"Çünkü onların yeminleri yoktur" Yani bunların bağlı kalmayı sürdürdükleri ve riâyet ettikleri ahitleri de antlaşmaları da yoktur. Aksine bunlar her zaman için hain, ahdi bozan ve kendilerine hiçbir şekilde güven duyulmayan kimselerdir. **"Olur ki"** sizin onlarla savaşmanız dolayısıyla dininize dil uzatmaktan **"vazgeçerler."** Ve hatta dininize girerler.

13. Daha sonra Yüce Allah, böyleleriyle savaşmayı teşvik etmekte, düşmanların yaptıkları işleri ve onlarla savaşmayı gerektiren nitelikleri zikrederek mü'minleri gayrete getirmek üzere şöyle demektedir: **"Yeminlerini bozan,"** kendisine saygı duyulması, ta'zim edilmesi gereken **"Peygamber'i** (yurdundan) **çıkarmaya kalkışan,"** onu yurdundan çıkartarak sürmeye yeltenen ve bu hususta bütün imkânlarını ortaya koyan, **"üstelik"** antlaşmalarını bozup size karşı düşmanlarınıza yardım etmek suretiyle **"sizinle ilk olarak kendileri** (savaşmaya) **başlayan bir toplulukla savaşmayacak mısınız?"**

Zira Kureyşliler, müslümanlarla antlaşmaları bulunduğu halde Allah Rasûlü ile antlaşması bulunan Huzâa oğullarına karşı kendi antlaşmaları bulunan Bekroğullarına yardım etmişler ve onların yanında yer alarak birlikte savaşmışlardı. Nitekim bu konu, siret kitaplarında genişçe anlatılmıştır.

"Yoksa" böyleleriyle savaşmayı terk ederek **"onlardan korkuyor musunuz? Eğer mü'min iseniz asıl korkmanız gereken Allah'tır."** Çünkü onlarla size savaşma emrini veren, bunu oldukça kesin ve pekiştirici ifadelerle size buyuran Allah'tır. Sizler gerçek mü'minler iseniz Allah'ın emrine uyun, onlardan korkarak Allah'ın emrini terk etmeye kalkışmayın.

﴿قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

14- Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size zafer versin ve mü'min bir topluluğun gönüllerini ferahlatsın...

15- Kalplerindeki öfkeyi de gidersin. Allah dilediğine tevbe nasip eder. Allah Alim'dir, Hakîm'dir.

14-15. Daha sonra Yüce Allah, onlarla savaşma emrini yineleyerek savaşın sağlayacağı faydaları da zikretmektedir. Bütün bunlar mü'minlerin onlara karşı savaşmaya teşvik edilmesi ve gayrete getirilmesi içindir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle"** onları öldürmek suretiyle **"onlara azap etsin."** Size onlara karşı zafer nasip ederek **"onları rezil etsin."** Çünkü onlar gerçekten rezil olmayı hak eden düşmanlarınızdır. **"onlara karşı size zafer versin."** Bu da Yüce Allah'ın bir vaadi ve bir müjdesidir ki, O bunu gerçekleştirmiştir.

"Ve mü'min bir topluluğun gönüllerini ferahlatsın. Kalplerindeki öfkeyi de gidersin." Çünkü müminlerin kalplerinde onlara karşı öyle bir kin ve öfke vardır ki onlarla savaşmak ve onları öldürmek, adeta mü'minlerin kalplerindeki keder ve üzüntüyü gideren bir şifadır. Zira onlar bu düşmanların Allah ve Rasûlüne karşı savaştıklarını, Allah'ın nurunu söndürmek için gayret edip durduklarını görmekteler. İşte onlarla savaşmak ve onları öldürmek, kalplerinizdeki kin ve öfkeyi gideren bir iştir. Bu da Yüce Allah'ın mü'minleri sevdiğini ve onların hallerine ne kadar itina gösterdiğini ortaya koymaktadır. Zira Yüce Allah, onların kalplerinin ferahlamasını ve öfkelerinin gitmesini, şeriatın maksatları arasında zikretmektedir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah"** size karşı savaşan bu kimseler arasından **"dilediğine"** İslâm'ı kalplerinde süslemek, küfür, fasıklık ve

isyandan da tiksindirmek suretiyle İslâm'a girmeye muvaffak kılarak **"tevbe nasib eder. Allah Alim'dir, Hakîm'dir."** Her şeyi yerli yerine koyar. Kimin iman etmeye elverişli olduğunu bilir ve ona hidâyet verir. Kimin de imana elverişli olmadığını bilir, onu da sapıklığı ve azgınlığı içinde bırakır.

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ
وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenlerle Allah'tan, Rasûlünden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyenleri bilip ortaya çıkarmadan bırakılıvereceğinizi mi sandınız? Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

16. Yüce Allah, mü'min kullarına cihad emrini verdikten sonra şöyle demektedir: **"Yoksa siz,"** sınanıp denenmeksizin, sizden samimi olanı yalancıdan ayırt edecek emirler verilmeksizin ve böylelikle **"Allah içinizden, cihad edenlerle Allah'tan, Rasûlünden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyenleri,"** kâfirleri dost ve sırdaş edinmeyip Allah'ı, Rasûlünü ve mü'minleri dost ve sırdaş edinenlerle kendi yolunda, yalnızca kendi dinini yüceltmek için cihad edenleri **"bilip ortaya çıkarmadan,"** yani içinizde potansiyel olarak bulunanları mükâfat ve ceza almayı gerektirecek şekilde dış dünyaya çıkartmaksızın **"bırakılıvereceğinizi mi sandınız?"** İşte bu yüzden Yüce Allah, bu en büyük maksadın gerçekleşmesi için cihadı teşrî' buyurmuştur. Bu maksat, yalnız Allah'ın dininin yanında yer alan gerçek ve samimi mü'minlerle iman iddiasında bulunmakla birlikte Allah'tan, Rasûlünden ve mü'minlerden başkalarını dost ve sırdaş edinen yalancıların birbirinden ayırt edilmesidir.

"Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Sizin ortaya koyduklarınızı da, koyacaklarınızı da çok iyi bilir. Bu yüzden sizi gerçek durumunuzu ortaya koyacak şeylerle imtihan eder, hayrıyla, şerriyle amellerinizin karşılığını da verir.

﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنفُسِهِم بِالْكُفْرِ أُولَٰئِكَ
حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ
أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ ﴾

17- Müşriklerin, kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescidlerini imar etme hakları yoktur. Onların amelleri boşa gitmiştir ve onlar ebediyen ateşte kalacaklardır.

18- Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte bunların doğru yola erenlerden olmaları umulur.

17. "Müşriklerin, kendi küfürlerine" ve amellerin kabul edilmesinin şartı olan imanı kabul etmediklerine **"kendileri şahit iken Allah'ın mescitlerini"** ibadet, namaz vb. çeşitli itaatlerle **"imar etme hakları yoktur."** Bu, onlara yaraşan bir şey değildir. Zira onlar, kendilerinin gerek durumlarının, gerekse fıtratlarının tanıklığıyla küfür üzere olduklarına tanıklık ve ikrar ediyorken, içlerinden pek çoğu da küfür ve batıl üzere olduklarını biliyorken Allah'ın mescitlerini imar etmeleri onlara yaraşmaz. Onlar bu şekilde kâfir olduklarına ve mü'min olmadıklarına şahitlik ediyorken nasıl olur da Allah'ın mescitlerini imar etmekte oldukları iddiasında bulunabilirler? Amellerinin kabul edilmesine esas olan imanları olmadığına ve amelleri batıl olduğuna göre böyle bir şeyi nasıl iddia edebilirler? İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Onların amelleri boşa gitmiştir,"** batıldır ve dalâlettir **"ve onlar ebediyen ateşte kalacaklardır."** buyurmaktadır.

18. Daha sonra Yüce Allah, Allah'ın mescitlerini gerçekte kimlerin imar ettiklerini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden,"** farz ve müstehab namazları, zahirî ve batınî gereklerini yerine getirerek **"namazı dosdoğru kılan, zekâtı"** ehil olanlara **"veren ve Allah'tan başkasından korkmayan,"** yani yalnızca Rabbinden korkarak Allah'ın haram kıldıklarından uzak durup Allah'ın yerine getirilmesi gereken haklarında kusurlu davranmayan **"kimseler imar eder."**

Yüce Allah böylelerini, fayda sağlayacak bir imana ve temeli namazla zekât olan salih amelleri yerine getirmekle ve her türlü hayrın esasını oluşturan Allah korkusuna sahip olmakla nitelemektedir. İşte böyleleri gerçek anlamıyla mescitleri imar eden ve bu imara ehil olan kimselerdir.

"İşte bunların doğru yola erenlerden olmaları umulur." Yüce Allah'ın **"umulur"** anlamına gelen buyruklardaki vaadi, muhakkak gerçekleşecek anlamındadır. Allah'a iman etmeyen, âhirete inanmayan, Allah'tan korkmayan bir

kimsenin ise Allah'ın mescitlerini imar edenlerden olması ve buna ehil kimselerden sayılması -böyle bir şeyi iddia etse dahi- söz konusu değildir.

﴿ ۞ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ عِندَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Siz, hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ın imarını Allah'a ve âhiret gününe inanan ve Allah yolunda cihad eden kimse(nin ameli) ile bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah nezdinde bir değildir. Allah, zalim topluluğa yol gösterici'lik etmez.

19. Bazı müslümanlar yahut bazı müslümanlarla bazı müşrikler, Mescid-i Haram'ın binasının yapılması, orada namaz kılınıp ibadet edilmesi suretiyle imar edilmesiyle hacılara su vermenin, Allah'a imana ve Allah yolunda cihada nispetle üstünlüğü hususunda anlaşmazlığa düşünce Yüce Allah, bu ikisi arasında fark olduğunu haber vererek şöyle buyurmuştur:

"Siz hacılara su vermeyi" Zemzem suyu içirmeyi -zira bu ifade (سقاية) mutlak olarak kullanıldığı zaman hacılara Zemzem suyu vermeyi ifade eder- **"ve Mescid-i Haram'ın imarını Allah'a ve âhiret gününe inanan ve Allah yolunda cihad eden kimse**(nin ameli) **ile bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah nezdinde bir değildir."** Çünkü cihad ve Allah'a iman etmek, hacılara Zemzem suyu içirmekten ve Mescid-i Haram'ı imar etmekten kat kat daha üstündür. Zira iman, dinin temelidir. Ameller onunla kabul olunur ve güzel hasletler onunla gelişir. Allah yolunda cihad ise bu dinin zirvesini teşkil eder. Onun vasıtasıyla İslâm dini muhafaza edilir ve yayılır; hak zafere ulaşır ve batıl yenik düşürülür.

Mescid-i Haram'ı imar etmekle hacılara su vermenin -her ne kadar salih amel olsalar dahi- kabul edilmesi, iman şartına bağlıdır. Bu işlerdeki menfaatler hiçbir zaman iman ve cihadın özellik ve menfaatlerini taşımaz. İşte bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Bunlar Allah nezdinde bir değildir. Allah zalim topluluğa yol göstermez."** Yani Yüce Allah, zalim olan, hayır namına herhangi bir şey kabul etmeye elverişli olmayan, aksine kendilerine şerden başka bir şey yaraşmayan kimseleri doğru yola iletmez.

Daha sonra Yüce Allah, üstünlük sebebini açıkça ifade ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ ۚ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ
﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ ﴾

20- İman eden, hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında daha büyük bir dereceye sahiptir. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.

21- Rableri, onları katından bir rahmet, hoşnutluk ve cennetlerle müjdeler ki orada onlar için bitmez tükenmez nimetler vardır.

22- Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Şüphesiz ki Allah katında büyük bir mükâfat vardır.

20. "İman eden, hicret eden, Allah yolunda" cihad ve gazileri donatmak için **"malları"**nı harcayan **"ve canlarıyla"** fiilen savaşa çıkarak **"cihad edenler, Allah katında daha büyük bir dereceye sahiptir. Kurtuluşa erenler de işte onlardır."** Yani umduklarını elde edenler, korktuklarından kurtulabilenler ancak onların niteliklerini taşıyan ve onların ahlâkı ile ahlâklanan kimselerdir.

21. "Rableri, onları katından" bir lütuf, kerem, iyilik, ihtimam, sevgi olmak üzere **"bir rahmet,"** ki onun sayesinden onlardan kötülükleri uzaklaştırır ve onları her türlü hayra ulaştırır **"hoşnutluk"** ki o, cennet nimetlerinin en büyüğü ve en üstünüdür. Allah cennetliklerden razı olur da bir daha ebediyen onlara gazap etmez **"ve cennetlerle müjdeler ki orada onlar için"** canların çektiği, gözlerin zevk aldığı, nitelik ve miktarını Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilmediği her türlü **"bitmez tükenmez nimetler vardır."** Ki bunlardan biri şöyledir:

Yüce Allah kendi yolunda cihad edenler için yüz derece hazırlamıştır ki her derece arası gök ile yer arası kadar uzaktır ve eğer bütün insanlar bu derecelerden sadece birinde toplanacak olurlarsa orası, onların hepsini içine alır.

22. "Onlar orada ebediyen kalacaklardır." Oradan başka bir yere gitmezler ve yerlerinin değiştirilmesini de istemezler. **"Şüphesiz ki Allah katında büyük bir mükâfat vardır."**

Bu mükâfatın büyüklüğü, Allah'ın lütfuna kıyasla garipsenmez. Zira dilediği şeyi "Ol!" deyip var eden yüce Zat'a nispetle bu lütuf ve ihsanının büyüklüğü ve güzelliği şaşılacak bir şey değildir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمۡ وَإِخۡوَٰنَكُمۡ أَوۡلِيَآءَ إِنِ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡكُفۡرَ
عَلَى ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلۡ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمۡ
وَأَبۡنَآؤُكُمۡ وَإِخۡوَٰنُكُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ وَعَشِيرَتُكُمۡ وَأَمۡوَٰلٌ ٱقۡتَرَفۡتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٞ تَخۡشَوۡنَ كَسَادَهَا
وَمَسَٰكِنُ تَرۡضَوۡنَهَآ أَحَبَّ إِلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٖ فِي سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ
يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾

23- Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) **dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridirler.**

24- De ki: 'Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaret ve **hoşunuza giden meskenler sizin için Allah'tan, Rasûlünden** ve **O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah, fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."**

23. **"Ey iman edenler!"** İman esasını yerine getirenleri dost edinmek, onu gerçekleştirmeyenleri de düşman edinmek suretiyle imanın gereğini yerine getirin ve **"eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa,"** küfrü severek ve hoşnutlukla imana tercih ediyorlarsa, insanların size en yakınları olan **"babalarınızı ve kardeşlerinizi** (bile) **dost edinmeyin."** İnsanların size en yakınlarının durumu buysa diğer kafirlerin dost edinilmemesi öncelikle söz konusudur.

"İçinizden kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridirler." Çünkü bunlar Allah'a isyanı gerektiren işleri yapma cür'etini göstermiş ve Allah'ın düşmanlarını dost edinmişlerdir.

Dost edinmenin aslı, sevgi duymak ve yardım edip desteklemektir. Buradaki yasağın sebebi şudur: Onları dost edinmek onlara itaat etmeyi Allah'a itaat etmenin önüne, onları sevmeyi de Allah ve Rasûlünü sevmenin önüne geçirmeyi gerektirir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, bu yasağı gerektiren sebebi de belirtmektedir: Allah'ı ve Rasûlünü sevmek, bu sevgiyi her türlü sevginin önüne geçirmeyi ve her şeyi onlara tâbi kılmayı gerektirir. Bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

24. **"De ki: Eğer babalarınız"** ve aynı şekilde anneleriniz, **"oğullarınız,"** gerek nesep gerek arkadaşlık bağınız olan **"kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz,"** yani genel olarak bütün akrabalarınız **"kazandığınız,"** elde ettiğiniz ve kazanmak için çalışıp çabaladığınız **"mallar,"** özellikle kazanılan malların zikredilmesi, malı çalışıp çabalamadan ve yorulmadan ele geçiren kimseye nispetle çalışarak kazanan kişinin, malına daha tutkun olması ve onu daha çok sevmesinden dolayıdır **"durgunluğa uğramasından,"** yani kârının azalıp eksilmesinden **"korktuğunuz ticaret,"** bu, aynı zamanda para, kap-kacak, silah, ticarî mallar, tahıllar, ekinler, davarlar vb. gibi çeşitli ticaret malları ile kazanç yollarının tümünü kapsar, **"ve"** güzelliği, lüks olması, istek ve arzunuza uygunluğu dolayısıyla **"hoşunuza giden meskenler,"** işte bu gibi şeyler **"sizin için Allah'tan, Rasûlünden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise"** böyle bir durumda siz yoldan çıkmış fasıklar ve zalimler olmuşsunuz demektir ki **"o halde"** geri çevrilmesi mümkün olmayan **"Allah'ın emri gelinceye kadar,"** yani başınıza gelecek olan azabı **"bekleyedurun. Allah fasıklar topluluğunu,"** Allah'a itaat sınırlarının dışına çıkan ve sözü geçen şeylerden herhangi birini Allah'ı sevmekten öne geçiren kimseleri **"hidâyete erdirmez."**

Bu âyet Allah'ı ve Rasûlünü sevmenin farz olduğuna, onlara duyulan sevginin her şeyden önce gelmesi gerektiğine, sözü geçen şeylerden herhangi birini Allah'tan, Rasûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha çok seven kimsenin çok ağır bir tehdit ve kesin bir gazaba maruz kalacağına dair en büyük delildir.

Böyle bir sevginin alameti şudur: Bir kimsenin önüne birisi Allah ve Rasûlünün sevdiği ama kendi nefsinin arzu ve isteklerine uymayan bir iş, diğeri ise nefsinin sevip arzuladığı, bununla birlikte Allah ve Rasûlünün sevdiği bir şeyi gerçekleştirmesine kısmen ya da tamamen engel olan başka bir iş çıktığı zaman eğer o, nefsinin arzuladığı şeyi diğerinden öne geçirir, ona öncelik tanırsa bu onun, yerine getirmesi gereken farzı terk eden zalim bir kişi olduğunun delilidir.

﴿ لَقَدۡ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٖ وَيَوۡمَ حُنَيۡنٍ إِذۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡ كَثۡرَتُكُمۡ فَلَمۡ
تُغۡنِ عَنكُمۡ شَيۡـٔٗا وَضَاقَتۡ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ ثُمَّ وَلَّيۡتُم مُّدۡبِرِينَ
﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودٗا لَّمۡ تَرَوۡهَا وَعَذَّبَ
ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن
يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٧﴾

25- Andolsun ki Allah birçok yerde ve (özellikle de) **Huneyn gününde size yardım etmiştir. Hani** (o gün) **çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de bunun size hiçbir faydası olmamıştı. Yeryüzü genişliğine rağmen başınıza dar gelmişti. Sonra da arkanızı dönüp kaçmıştınız.**

26- Sonra Allah, Rasûlüne ve mü'minlere sekînetini indirmişti. Sizin görmediğiniz ordular da indirip kâfirlere azap etmişti. Kâfirlerin cezası işte budur.

27- Sonra Allah, bunun ardından dilediğine tevbe nasip eder. Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

25. Yüce Allah, mü'min kullarına, düşmanlarla karşılaştıkları pek çok yerde, savaş ve çarpışmaların kızıştığı birçok alanda yardımcı olduğunu belirterek onlara olan lütfunu hatırlatmaktadır. Öyle ki O, oldukça sıkıntılı bir hale düştükleri, savaştan kaçışın ve çözülmenin bütün genişliğine rağmen yeryüzünü başlarına dar ettiği Huneyn gününde bile onlara yardım etmişti. Şöyle ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'yi fethettiği sırada, Hevazin kabilesinin kendisiyle savaşmak üzere bir araya toplandıklarını duydu. Bunun üzerine hem Mekke'yi fetheden ashabıyla birlikte hem de Mekke halkından İslâm'a girmiş bulunan ve tulakâ/azatlılar diye adlandırılan kimselerle onların üzerine yürüdü. Müslümanların sayısı on iki bin, müşriklerin sayısı ise dört bin idi. Bu nedenle bazı müslümanlar çokluklarından dolayı böbürlenerek "Şüphesiz bugün azlıktan dolayı yenilgiye uğramayız." dediler. Ancak Hevazinlilerle karşılaştıkları vakit Hevazinliler hep birden müslümanlara saldırınca müslümanlar bozguna uğradılar ve kimse kimseye dönüp bakmaz oldu. Allah Rasûlü ile birlikte ancak yüz kişi kadar sebat gösterdi ve bunlar müşriklerle çarpışmaya koyuldular. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de katırını müşriklere doğru koşturarak *"Ben Peygamber'im, hiç şüphesiz; ben Abdulmuttalib'in oğlu*(torunu)*yum."* diyordu.[20]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* müslümanların bu durumu görünce Abbas b. Abdulmuttalib'e Ensar ve diğer Müslümanlara seslenmesini emretti. Abbas'ın sesi gürdü. Şöyle seslendi: "Ey Semura ashabı (ağaç altında bey'atta bulunanlar)! Ey Bakara suresinin sahipleri!" Müslümanlar onun bu seslenişini işitince aynı anda hep birden geri döndüler ve müşriklerle göğüs göğüse çarpışmaya başladılar. Yüce Allah da müşrikleri müthiş bir bozguna uğrattı. Müslümanlar da müşriklerin karargahlarını ele geçirdiler, kadınlarını esir, mallarını ganimet aldılar. İşte Yüce Allah'ın **"Andolsun ki Allah birçok yerde ve** (özellikle de) **Huneyn gününde size yardım etmiştir."** buyruğu bunu anlatmaktadır. "Huneyn," Mekke ile Taif arasında bu olayın cereyan ettiği yerin adıdır.

20 Müslim, Cihâd 78-80; Tirmizi, Cihâd 15; *Müsned*, 4/280, 281, 289, 304.

"Hani çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de bunun size hiçbir faydası olmamıştı." Size az ya da çok bir fayda sağlamamıştı. **"Yeryüzü genişliğine rağmen,"** bozguna uğrayınca karşılaştığınız üzüntü ve keder dolayısıyla **"başınıza dar gelmişti. Sonra da"** bozguna uğrayarak **"arkanızı dönüp kaçmıştınız."**

26. "Sonra Allah, Rasûlüne ve mü'minlere," sıkıntılı zamanlarda, sarsıntı esnasında ve dehşet verici hallerde kalplere sükûn ve sebat veren, kalpleri rahat ve huzura kavuşturan ve Allah'ın kullar üzerindeki büyük nimetlerinden biri olan **"sekînetini indirmişti. Sizin görmediğiniz ordular,"** yani melekleri Allah Huneyn günü müslümanlara sebat vermek, onları zaferle müjdelemek ve onlara destek olmak üzere **"indirip kâfirlere"** bozguna uğrama, öldürülme, müslümanlar tarafından kadınlarının, çocuklarının ve mallarının ele geçirilmesi suretiyle **"azap etmiştir. Kâfirlerin cezası işte budur."** Allah onlara dünya hayatında azap ettikten sonra âhirette de onları oldukça ağır bir azaba duçar edecektir.

27. "Sonra Allah bunun ardından dilediğine tevbe nasip eder." Allah bu savaşı kaybeden pek çok kimseye tevbe nasip etmiş, onlar da tevbe edip İslâm'a girmek üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmişler, o da onlara kadınlarını ve çocuklarını geri vermişti.

"Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir." Yani Yüce Allah'ın mağfireti geniş ve rahmeti engindir. O, tevbe edenlerin pek büyük günahlarını affettiği gibi, onları tevbe ve itaate muvaffak kılmak, günahlarını bağışlamak ve tevbelerini kabul etmekle de onlara merhamet buyurur. Öyleyse sakın hiç kimse -suçları ve günahları ne olursa olsun- O'nun rahmet ve mağfiretinden ümit kesmesin.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُواْ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer

fakirlikten korkarsanız (bilin ki) **Allah, dilerse sizi kendi lütfundan zenginleştirir. Şüphesiz Allah Alim'dir, Hakim'dir.**

28. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler!"** Allah ile birlikte başkasına ibadet eden **"müşrikler ancak bir pisliktir."** İtikat ve amel yönünden pis ve murdar kimselerdir. Allah ile birlikte, fayda sağlamayan, zarar vermeyen ve kişiye gelecek hiçbir zararı önleyemeyen varlıklara ibadet eden, işleri güçleri Allah'a savaş açmak, Allah yolundan alıkoymak, batıla yardım edip hakkı reddetmek, yeryüzünde ıslaha değil fesada çalışmak olan bir kimseden daha pis ne olabilir? O halde sizler de mabedlerin en şerefli ve en temiz olanını onları oraya yaklaştırmamak suretiyle temiz tutmalısınız. **"Onun için bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** Sözü edilen yıl, Ebu Bekir es-Sıddik'ın hac emirliği yaptığı yıl olan hicretin dokuzuncu yılıydı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* amcasının oğlu Ali'yi de Hacc-ı Ekber günü berâeti (müşriklerle ilişkilerin koparıldığını) ilan etmek üzere göndermişti. O da bu yıldan itibaren hiçbir müşriğin Beyt'i haccedemeyeceğini ve çıplak bir kimsenin Beyt'i tavaf edemeyeceğini ilan etmişti.

Müşriklerin pislik olması, bedenlerinin pis olduğu anlamında değildir. Çünkü başkaları gibi kâfirin de bedeni temizdir. Buna delil ise Yüce Allah'ın kitap ehli olan kadınlarla evlenmeyi ve ilişki kurmayı mubah kılması, onların tenine değen yeri yıkamayı emretmemiş olmasıdır. Müslümanlar da öteden beri kâfirlerin bedenlerine temas etmişlerdir. Ancak necasetlerden sakındıkları gibi onların tenlerine değmekten sakındıklarına dair herhangi bir şey nakledilmemiştir. O nedenle buradaki pislikten maksat -önceden geçtiği gibi- şirkten kaynaklanan manevî pisliktir. Nasıl ki tevhid ve iman bir temizlikse, şirk de bir pisliktir.

Ey müslümanlar! **"Eğer fakirlikten,"** müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmasının engellenmesi dolayısıyla sizinle onlar arasındaki dünyevî bağların kopmasından ötürü fakir ve muhtaç düşmekten **"korkarsanız** (bilin ki) **Allah dilerse sizi kendi lütfundan zenginleştirir."** Çünkü rızık, yalnızca tek bir kapıya, tek bir yere münhasır değildir. Aksine bir kapı kapandı mı mutlaka onun dışında pek çok kapı açılır. Yüce Allah'ın lütfu pek geniştir. O'nun cömertliği ve ihsanı pek büyüktür. Özellikle de O'nun rızası için herhangi bir şeyi terk edenlere karşı Allah, cömertlerin en cömerdidir. Yüce Allah verdiği bu sözünü gerçekleştirmiş, müslümanları kendi lütfundan zenginleştirmiş, onlara bol ve geniş rızıklar ihsan etmiştir. Bu ihsan dolayısıyla da onlar, en büyük zenginler ve hükümdarlar arasına girmişlerdir.

"Dilerse" buyruğu, zengin kılmanın ilahî meşîete bağlı olduğunu göstermektedir. Çünkü dünyada zengin olmak, imanın gereklerinden değildir. Yüce Allah, zengin kıldığı kimseyi seviyor diye bir şey de yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah, bu zengin kılmayı kendi dilemesine bağlı kılmıştır. Allah, dünyalığı sevdiği ve sevmediği herkese verirken, imanı ve dini ancak sevdiği kimselere verir.

"Şüphesiz Allah Alim'dir," ilmi pek geniştir. Kimin zenginliğe layık olduğunu, kimin layık olmadığını bilir. **"Hakim'dir,"** hikmeti gereği her şeyi yerli yerince koyar ve onlara hak ettiği değeri verir.

Yüce Allah'ın **"Onun için bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** buyruğu, müşriklerin önceleri Beytullah'ın başkan ve yöneticileri olduğunu, Mekke fethedildikten sonra ise yönetimin Allah Rasûlünün ve mü'minlerin eline geçtiğini, müşriklerin de Beytullah'ın çevresinde ve Mekke-i Mükerreme'de ikamet etmeye devam ettiklerini göstermektedir. Sonra işte bu âyet-i kerime nazil olmuştur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de vefatının hemen öncesinde müşriklerin Hicaz bölgesinden sürülmelerini ve o bölgede iki farklı dinin bir arada olmamasını emretmişti. Bütün bunlar, her çeşit kâfirin Mescid-i Haram'dan uzak olması içindir ve bu, Yüce Allah'ın **"...artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."** buyruğunun kapsamına girmektedir.

﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Kendilerine kitap verilmiş olup da Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle zelil bir halde cizye verinceye kadar savaşın.

29. Bu âyet-i kerime, yahudi ve hıristiyanlardan oluşan kâfirlerle savaşmayı emretmektedir. Bunlar **"Kendilerine kitap verilmiş olup da Allah'a ve âhiret gününe,"** amelleriyle tasdik edecek şekilde sağlıklı bir imanla **"iman etmeyen,** **Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan,"** haram kılınan şeyler hususunda şeriatına uymayan **"ve hak dini din olarak kabul etmeyenlerle,"** yani doğru dini kabul etmeyen kimselerle... Her ne kadar kendilerinin bir dine

sahip olduklarını iddia etseler de onların dini hak değildir. Çünkü bunların tuttukları din ya değişikliğe uğratılmış ve Yüce Allah'ın teşrî buyurmadığı bir dindir ya da Yüce Allah tarafından teşrî edilmiş olmakla birlikte Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şeriatıyla neshedilmiş bir dindir. O halde artık neshedilmesinden sonra o dine bağlılık caiz olmaz. İşte bundan dolayı Yüce Allah, Peygamber'e, bu gibi kimselerle savaşmasını emretmiş ve buna teşvik etmiştir. Çünkü kitap ehli kimseler, başkalarını da üzerinde bulundukları yola çağırmakta ve kitap ehli olmalarından ötürü de insanlara daha çok zararları dokunmaktadır.

Bu savaş onlar **"kendi elleriyle cizye verinceye"** kadardır. Cizye ise müslümanların onlarla savaşmayı bırakmalarına ve onların da can ve mal emniyetine sahip olarak müslümanlar arasında yaşamalarına karşılık alınan bir maldır. Bu mal her yıl bir defa herkesten; zenginliğine, fakirliğine ve orta halli oluşuna göre alınır. Nitekim mü'minlerin emîri Ömer b. Hattab ile diğer halifeler de böyle yapmışlardır. Yüce Allah'ın **"Kendi elleriyle zelil bir halde"** ifadesi, onlar bunu zelil ve iktidar sahibi olmadıkları bir halde, ayrıca hizmetçi veya bir başkasıyla göndermek yerine bizzat kendi elleriyle ödeyinceye kadar demektir. Zira bu cizye onlardan ancak bizzat onların kendi elleriyle vermeleri halinde kabul olunur.

İşte onlar bu şekilde müslümanlardan cizyelerinin kabul edilmesini isteyip müslümanların yönetimleri/idaresi altına girerseler ve böylelikle onların kötülüklerinden ve fitnelerinden yana güven duyulup da izzet ve tekebbürlerini ortadan kaldıran, onun yerine zelil ve hakir olmalarını gerektiren şartlara teslim olurlarsa, devlet başkanının ya da vekilinin onlarla cizye akdi yapması farz olur. Eğer bu şartları yerine getirmez de zelil bir halde kendi elleriyle cizye vermezlerse onlardan cizye kabul etmek caiz olmaz, bilakis onlarla savaşılır. Ta ki İslam'ı ya da cizyeyi kabul edinceye kadar.

Bu âyet-i kerimeyi cumhûr ulema, şu görüşlerine delil göstermişlerdir: Cizye, ancak kitap ehlinden alınır. Çünkü Yüce Allah ancak onlardan cizye alınacağını belirtmiştir. Onların dışında kalanlarla ise müslüman oluncaya kadar savaşmaktan başka bir hüküm söz konusu etmemiştir. Cizye karşılığı müslümanların yurdunda yaşamalarına imkân tanınması bakımından Mecusiler de kitap ehli gibi mütalaa edilmişlerdir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hecer Mecusilerinden cizye aldığı gibi daha sonra mü'minlerin emîri de İranlı Mecusilerden cizye almıştır.[21]

21 Buhârî, 3157.

Cizyenin hem kitap ehlinden hem de diğer kâfirlerden alınacağı da söylenmiş ve bu şöyle izah edilmiştir: Çünkü bu âyet-i kerime müşrik Araplar ile savaşın bitiminden ve kitap ehli ve onlara benzer kimselerle savaşmaya başlanmasından sonra inmiştir. O halde bu kayıttan kasıt, mefhumu değil sadece vakıayı haber vermektir. Nitekim kitap ehli olmadıkları halde Mecusilerden cizye alınmış olması da buna delildir. Diğer taraftan ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelen müslümanlardan tevâtüren nakledilegeldiği üzere onlar, savaştıkları kimseleri şu üç husustan birini kabule davet ederlerdi: İslâm'a girmek yahut cizye vermek veya savaş. Bu konuda da kitap ehli kimselerle başkaları arasında herhangi bir ayırım gözetmemişlerdi.

﴿ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ عُزَيْرٌ ٱبْنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ ٱللَّهِ ذَٰلِكَ
قَوْلُهُم بِأَفْوَٰهِهِمْ يُضَٰهِـُٔونَ قَوْلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ
أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ
وَٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوٓا۟ إِلَٰهًا وَٰحِدًا لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
سُبْحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾ يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى
ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ
وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

30- Yahudiler, 'Uzeyr, Allah'ın oğludur.' dediler. Hıristiyanlar da '(İsa) Mesih, Allah'ın oğludur.' dediler. Bu, onların ağızlarında geveledikleri sözleridir ki o, daha önceki kâfirlerin sözlerine benziyor. Allah onları kahretsin! Nasıl da döndürülüyorlar?

31- Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve râhiplerini rabler edindiler, bir de Meryem oğlu Mesih'i... Halbuki sadece bir tek ilâha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Zira O'ndan başka (hak) ilâh yoktur. O, onların ortak koşmalarından münezzehtir.

32- Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki Allah kendi nurunu tamamlamaktan başkasına razı olmaz. Kâfirler hoşlanmasa bile.

33- O dini bütün dinlere üstün kılmak için Rasûlünü hidâyet ve hak din ile gönderen O'dur. Müşrikler hoşlanmasa bile.

30. Yüce Allah, kitap ehliyle savaşılması emrini verdikten sonra, mü'minlerin Rableri ve dinleri için gayrete gelerek onlarla savaşmalarını ve bu hususta bütün güç ve takatlerini ortaya koymalarını sağlamak için onların çirkin sözlerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Yahudiler, 'Uzeyr, Allah'ın oğludur.' dediler."** Bu söz, her ne kadar onların tümünün söyledikleri bir söz değilse de onların bir kesimi bunu söylemişlerdir. Bu, yahudilerin Allah'a karşı oldukça küstah bir ifade olan bu sözü söyleyerek O'nun azamet ve celaline halel düşürecek bir noktaya varacak kadar kötü ve şerli olduklarını göstermektedir. Denildiğine göre onların Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğu iddiasında bulunmalarının sebebi şudur: Krallar, İsrailoğullarına musallat olup onları darmadağın ettiler ve Tevrat'ı bilenleri de öldürdüler. Bundan sonra İsrailoğulları Uzeyr'in, Tevrat'ın tamamını ya da büyük bir bölümünü ezbere bildiğini gördüler. O, Tevrat'ı onlara ezberinden okudu, onlar da okuduklarını yazdılar. Bunun üzerine onun hakkında bu çirkin iddiada bulundular.

"Hristiyanlar da 'Mesih," Meryem oğlu İsa **"Allah'ın oğludur.' dediler."** Yüce Allah bu sözlere karşılık da şöyle buyurmaktadır: Onların söyledikleri **"bu"** sözler, **"onların ağızlarında geveledikleri sözleridir ki"** buna dair herhangi bir delil/belge ortaya koyamamaktadırlar. Ne söylediğine aldırış etmeyen kimselerin söyledikleri sözler garip karşılanmaz. Çünkü bu gibi kimselerin, kendilerini istediklerini söylemekten alıkoyacak ne dinî duyguları ne de akılları vardır.

Onların bu sözleri **"daha önceki kâfirlerin sözlerine,"** yani "Melekler Allah'ın kızlarıdı.r" diyen müşriklerin sözlerine **"benziyor."** Böylelikle onların kalpleri birbirine benzediği gibi sözleri de batıl oluş açısından birbirini andırıyor. **"Allah onları kahretsin! Nasıl da döndürülüyorlar?"** Yani onlar nasıl olur da bu apaçık haktan apaçık batıl olan sözlere döndürülüyor ve saptırılıyorlar?!

31. Azıcık düşünme ve akıl yormanın bile batıl olduğunu gösterdiği bu türden bir iddia, sayıca çok ve büyük bir ümmet için garip karşılansa da böyle bir iddiada bulunmalarının bir sebebi vardı: **"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını,"** alimlerini **"ve râhiplerini,"** yani kendilerini her şeyden soyutlayarak ibadete vermiş abidlerini **"rabler edindiler."** Âlim ve rahiplerini rabler edinmeleri şöyle olmuştu: Bu âlim ve rahipler, Allah'ın haram kıldığı bir şeyi onlara helâl kıldığı zaman onlar onu helâl sayıyorlardı; Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi haram kıldıkları zaman da onu haram sayıyorlardı. Âlim ve rahipleri, peygamberlerin dinine aykırı olan birtakım sözler söyleyip hükümler koyunca onlar bu hususlarda onlara uyuyorlardı. Aynı şekilde onlar hocaları, şeyhleri ve kendilerini ibadete vermiş olan abidleri hususunda aşırıya kaçıyor, onları tazim ediyor, kabirlerini ibadet edilen, kurban kesilen, kendilerine dua edilip yardım istenen putlar haline getiriyorlardı.

"Bir de Meryem oğlu Mesih'i..." Meryem oğlu Mesih'i ise Allah'ın dışında bir ilah edinmişlerdi. Ancak onlar bu hususta Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla kendilerine vermiş olduğu emirlere muhalefet ediyorlardı. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki sadece bir tek ilâha ibadet etmekle emrolunmuşlardı."** Böylelikle ibadet ve itaatlerini yalnızca O'na halis kılmak, sevgi ve duaları ile yalnızca O'na yönelip boyun eğmekle emrolunmuşlardı. Onlar ise Allah'ın emrini bir kenara bırakarak, O'na, hakkında herhangi bir delil indirmediği şeyleri ortak koştular.

"O, onların ortak koşmalarından münezzehtir." yücedir, mukaddestir. O'nun azameti, onların şirklerinden de, iftiralarından da çok yücedir. Çünkü onlar bu hususlarda Allah'ın şanına yakışmayan, celâline yaraşmayan niteliklerle O'nu vasfediyorlar. Halbuki Yüce Allah hem sıfatlarında hem de fiillerinde kemal derecesindeki kudsiyetine aykırı düşen ve kendisine nispet edilen her türlü noksanlıktan yüce ve münezzehtir.

32. Onların iddialarına dâir herhangi bir delilleri bulunmadığı, itikadî bir esas olarak kabul ettikleri bu hususa dâir herhangi bir belgelerinin olmadığı; aksine iddialarının yalnızca geveledikleri bir söz ve uydurdukları bir iftira olduğu ortaya çıktığı için Yüce Allah, onların bu durumunun nedenini şöyle haber vermektedir: Onlar bu yaptıklarıyla **"Allah'ın nurunu,"** peygamberlerle gönderdiği ve kitaplarında indirdiği dinini **"ağızlarıyla söndürmek istiyorlar."**

Yüce Allah'ın, dinine **"nur"** adını vermesi, cehaletin ve batıl dinlerin karanlıklarında onunla aydınlanılmasından dolayıdır. Çünkü Allah'ın dini, hakkı bilmek ve o hak gereğince amel etmektir. Onun dışındaki her şey bunun zıddınadır. İşte yahudiler, hıristiyanlar vb. diğer müşrikler, Allah'ın nurunu asla delillendirilemeyecek türden asılsız sözlerle söndürmek isterler.

"Halbuki Allah kendi nurunu tamamlamaktan başkasına razı olmaz." Çünkü o, bütün insanlar söndürmek üzere bir araya gelecek olsalar dahi söndürmelerine imkân olmayan göz kamaştırıcı bir nurdur. O nuru indiren ise bütün kulların idaresini elinde tutan mutlak hakimdir ve O, bu nuru ona kötülük yapmak isteyen herkese karşı korumayı taahhüt etmiştir. İşte bu yüzden Yüce Allah, **"Halbuki Allah kendi nurunu tamamlamaktan başkasına razı olmaz. Kâfirler hoşlanmasa bile."** buyurmaktadır. Onlar bu nuru geri çevirmek ve sön-

dürmek için bütün imkânlarını ortaya koysalar dahi onların bu çabalarının hakka en ufak bir zararı olmayacaktır.

33. Daha sonra Yüce Allah, tamamlamayı ve korumayı taahhüt ettiği bu nurun mahiyetini açıklamaktadır: **"O dini bütün dinlere üstün kılmak için Rasûlünü"** faydalı ilmin kendisi olan **"hidâyet ve"** salih amelin kendisi olan **"hak din ile gönderen O'dur."**

Allah'ın, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile gönderdiği din; Allah'ın isimleri, sıfatları, fiilleri, hükümleri ve haberleri hususunda hakkı beyânı içerir; kalpler, ruhlar ve bedenler için faydalı olan dinin yalnızca Allah'a halis kılınması, Allah'ı sevip O'na ibadet etmek, ahlâkın üstün değerlerini ve güzel erdemleri, salih amelleri, faydalı adabı emreder; bunun zıddını teşkil eden ve bununla çelişen her türlü kötü ahlakı, kalplere, bedenlere, dünya ve âhirete zarar veren amelleri yasaklar. İşte Yüce Allah, Peygamberini böyle bir hidâyet ve hak dinle göndermiştir ve **"müşrikler hoşlanmasa bile"** onu **"bütün dinlere üstün"** kılacaktır. Yani bu dini gerek delil/belgeyle gerekse kılıç ve silah gücüyle diğer dinlerin üstüne çıkaracaktır. Müşrikler isterse bundan hoşlanmasınlar, isterse bu dine karşı her türlü engeli çıkarsınlar, hile ve tuzaklarını ortaya koysunlar. Hiç şüphesiz hile ve tuzaklar, ancak onları ortaya koyanlara zarar verir. Yüce Allah'ın vaadinin gerçekleşmesi muhakkaktır. O, taahhüdünü mutlaka yerine getirir.

﴿ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلۡأَحۡبَارِ وَٱلرُّهۡبَانِ لَيَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلنَّاسِ
بِٱلۡبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۗ وَٱلَّذِينَ يَكۡنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلۡفِضَّةَ وَلَا
يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ٣٤ يَوۡمَ يُحۡمَىٰ عَلَيۡهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ
فَتُكۡوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمۡ وَجُنُوبُهُمۡ وَظُهُورُهُمۡۖ هَٰذَا مَا كَنَزۡتُمۡ لِأَنفُسِكُمۡ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمۡ
تَكۡنِزُونَ ٣٥ ﴾

34- Ey iman edenler! Hahamların ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını batıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları Allah yolunda infak etmeyenler var ya onlara can yakıcı bir azabı müjdele!

35- O gün bunlar, cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak ve onlara, 'İşte kendiniz için yığıp biriktirdikleriniz! Haydi, biriktirdiğiniz şeyleri tadın bakalım!' denecek.

34. **"Ey iman edenler! Hahamların ve rahiplerin birçoğu..."** Bu buyrukla Yüce Allah, mü'min kullarını insanların mallarını batıl yollarla, yani haksız şekilde yiyen ve Allah'ın yolundan alıkoyan alim ve abidlerden oluşan haham ve rahiplerin birçoğuna karşı uyarmaktadır. Çünkü bunlar, insanların mallarından birtakım maaşlar alıyor ya da insanlar bunlara kendi mallarının bir kısmını veriyorlarsa hiç şüphesiz bunun sebebi, onların ilimleri, ibadetleri, hidâyette olmaları ve doğru yola iletmeleridir. Bunlar ise bu malları almakla birlikte insanları Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. Dolayısıyla onların bu malları almaları bir haksız kazanç ve zulümdür. Çünkü insanların bunlara mallarını gönül hoşluğuyla vermelerinin tek amacı, kendilerine Sırat-ı Müstakimi göstermelerini istemeleridir. Onların insanların mallarını haksızca alış şekillerinden biri de Allah'ın indirdiğinden başka şekillerde fetva ya da hüküm verme karşılığında mal almalarıdır. İşte bu tür haham ile rahiplerden şu iki halleri dolayısıyla sakınmak gerekir: İnsanların mallarını haksız yollarla almaları ve Allah'ın yolundan alıkoymaları.

"Altın ve gümüşü yığıp biriktiren," saklayan **"ve onları Allah yolunda,"** yani Allah'a ulaştıran hayır yollarında **"infak etmeyenler var ya..."** Burada haram kılınan mal biriktirme (كنز), kişinin, üzerine farz olan harcamayı yapmayıp bundan kaçınmasıdır. İşte haram olan budur. Meselâ verilmesi gereken zekâtı vermemek yahut eşlere ve akrabaya yönelik farz nafakayı temin etmemek ya da farz olması halinde Allah yolunda infakı terk etmek gibi. İşte **"onlara can yakıcı bir azabı müjdele!"**

35. Daha sonra Yüce Allah bu azabı şöyle açıklamaktadır: **"O gün bunlar,"** yani biriktirdikleri mallar, her bir dinar yahut dirhem ayrı ayrı **"cehennem ateşinde kızdırılacak da onların"** kıyamet gününde **"alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak"** ve süresi elli bin yıl kadar olan bir günde bunlar soğudukça tekrar kızdırılacaktır. Ayrıca onlara azarlama ve kınama olmak üzere de şöyle denecek: **"İşte kendiniz için yığıp biriktirdikleriniz! Haydi, biriktirdiğiniz şeyleri tadın bakalım."** Size hiçbir şekilde zulmedilmiyor. Ancak sizler, bu mallarınızı infak etmemekle kendinize zulmettiniz ve bundan dolayı azap görmektesiniz.

Yüce Allah, bu iki âyet-i kerimede insanın malıyla ilgili tasarruflarındaki sapmasını söz konusu etmektedir. Bu da iki türlü olmaktadır: Birincisi, kişiye hiçbir şekilde fayda sağlamayan, aksine katıksız zarardan başka bir sonuç getirmeyen batıl yollarda malını harcamaktır. Mesela mallarını Yüce Allah'a itaate yardımcı olmayan, aksine nefsî arzular ve günahlar uğrunda ya da Allah yolundan alıkoymak

için harcamak buna örnektir. İkincisi de kişinin malını farz olan yollarda harcamayıp saklamasıdır. Bir şeyin yasaklanması ise onun zıddının emredilmesi demektir.

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا
الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾﴾

36- Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına göre Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aydır. İşte dosdoğru din budur. O halde bu aylarda nefislerinize zulmetmeyin. Bununla beraber müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah takva sahipleriyle beraberdir.

36. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı"** ve onların gecelerini, gündüzlerini vücuda getirip vakitlerinin miktarlarını tayin ettiği **"günkü yazısına,"** yani O'nun kaderî hükmüne **"göre Allah katında,"** yani Allah'ın kaza ve kaderinde **"ayların sayısı on ikidir."** Allah, bu ayları bildiğimiz on iki ay şeklinde taksim etmiştir. **"Bunlardan dördü haram aydır."** Bunlar, arkasında başka bir haram ay gelmeyen Receb ile arka arkaya gelen Zülkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır. Bunlara "haram" niteliğinin verilmesi, hürmet ve saygınlıklarının fazla oluşu ve bu aylarda savaşmanın haram kılınmasındandır.

"İşte dosdoğru din budur. O halde bu aylarda nefislerinize zulmetmeyin." Bu ayların zikri geçen "on iki ay" olması muhtemeldir. Buna göre Allah, bu ayları kulları için süreler olarak takdir etmiş, Allah'a itaatle şenlendirilmesi ve kulların maslahatı için onları takdir etmesi şeklindeki bu lütuf ve ihsanına karşılık O'na şükredilmesi gerektiğini bildirmiş olmaktadır. O halde bu aylarda kendinize zulmetmekten sakınmalısınız, denmektedir. Bu aylardan kastın "dört haram ay" olması da mümkündür. Buna göre her zaman yasak kılınmış olmasına rağmen zulmün özellikle bu aylarda yasak kılınması, bu ayların hürmetlerinin daha ileri ve bu aylardaki zulmün de diğer aylara göre daha ağır olması dolayısıyladır.

Bu aylarda savaşın haram kılındığına dair gelen umum naslarla amel edip bu haramlığın nesholmadığını söyleyenlerin görüşlerine göre bu aylarda savaştan kaçınılmaması da bu zulme dahildir. Bununla beraber kimi alimler, bu aylarda savaşın

haram olduğu yönündeki hükmün nesholduğunu söylemişlerdir. Onlar bu kanaatlerine Yüce Allah'ın şu buyruğuyla benzeri umum buyrukları delil gösterirler: **"Bununla beraber müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın,"** yani her türlü müşrikle, alemlerin Rabbine küfreden her türlü kâfirle savaşın. Bu konuda kimileriyle savaşırken kimileriyle savaşmamak gibi bir yol izlemeyin. Aksine onların hepsi size düşman oldukları gibi siz de onların hepsini düşman bilin. Çünkü onlar bütün iman ehlini kendilerine düşman bellemişlerdir. Onlara ellerinden gelen her türlü kötülüğü yapmaktan geri kalmazlar. **"Topluca"** anlamındaki (كَافَّةً) kelimesinin, (**"savaşın"** anlamındaki (وَقَاتِلُوا) kelimesinin faili olan "vav") çoğul zamirinden hal olması ihtimali de vardır. Bu durumda buyruğun anlamı (mealde de esas alındığı üzere) "hep birlikte, topluca müşriklerle savaşın" demek olur. Buna göre bütün mü'minlerin savaşa katılmaları farz olur. Bu anlama gelme ihtimaline göre bu buyruk, Yüce Allah'ın, **"Mü'minlerin topluca savaşa çıkmaları doğru değildir."** (et-Tevbe, 9/122) buyruğuyla neshedilmiş olur.

"Bilin ki Allah" yardımı, zaferi ve desteğiyle **"takva sahipleriyle beraberdir."** O halde gizli hallerinizde de, alenî hallerinizde de takvalı olmaya, O'na itaatle amel etmeye bütün gücünüzle gayret etmelisiniz. Bilhassa kâfirlerle savaşırken... Çünkü böyle bir durumda mü'min bir kimsenin savaşçı düşman kâfirlerle ilişkilerinde takvâyı terk etme ihtimali vardır.

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا
لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾﴾

37- Nesî', ancak küfürde bir artıştır. Onunla kâfirler saptırılır. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki böylece hem Allah'ın haram kıldığı (aylara) **sayıca uyarlar hem de Allah'ın haram kıldığı** (ayları) **helâl sayarlar. Kötü amelleri onlara güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez.**

37. "Nesî';" cahiliye dönemi insanlarının haram aylar hususundaki bir uygulamasıdır. Şöyle ki onların uydurdukları batıl bid'atler arasında şu da vardı: Onlar haram ayların bazı vakitlerinde savaşmaya ihtiyaç duyarlarsa kendi bozuk görüşlerine dayanarak, Allah'ın savaşılmasını haram kıldığı haram ayların sayısını olduğu gibi korumakla birlikte kimi haram ayı erteliyor ya da öne alıyorlardı ve onun ye-

rine istedikleri helâl aylardan birini geçiriyorlardı. Bu şekilde ayların yerini değiştirirerek haram ayda savaşmayı helâl sayıyor ve haram olmayan ayı da haram ay yapıyorlardı. İşte bu -Yüce Allah'ın, haklarında haber verdiği gibi- onların küfür ve sapıklıklarındaki bir artıştır. Çünkü bunda çeşitli mahzurlar vardır:

1. Onlar, bunu kendiliklerinden uydurmuş, sonra da Allah'ın şeriatı/dini mesabesinde saymışlardı. Halbuki Allah ve Râsulü böyle bir hüküm koymamıştır.

2. Onlar bu uygulamalarıyla dinin hükümlerini altüst etmiş, helâli haram, haramı helâl kılmış oluyorlardı.

3. Onlar kendi zanlarına göre hem Allah'ı hem de Allah'ın kullarını kandırmış, dinleri konusunda insanların kafalarını karıştırmış ve Allah'ın dininde hile ve aldatma yolunu izlemiş oluyorlardı.

4. Şeriata aykırı olan âdetler uzun zaman sürdürülürse onların çirkin olduğu yönündeki kanaat de gittikçe ortadan kalkar. Hatta bunların güzel âdetler oldukları dahi zannedilebilir ve bunun sonucunda pek çok yanlışlıklar ve sapıklıklar husule gelir. İşte bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onunla kâfirler saptırılır. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki böylece hem Allah'ın haram kıldığı (aylara) **sayıca uyarlar hem de Allah'ın haram kıldığı** (ayları) **helâl sayarlar,"** yani sayı itibarıyla haram aylara uyup Allah'ın haram kıldığı ayları da helâl kılmak için böyle yapıyorlardı. **"Kötü amelleri onlara güzel gösterilmiştir."** Yani şeytanlar, kötü amelleri onlara süslemiş ve onları güzel görmelerini sağlamıştır. Buna sebep ise kalplerinde kendilerine süslü ve güzel gösterilen inançlarıdır.

"Allah kâfirler topluluğunu," yani küfür ve yalanlama kalplerine işlemiş olan kafirleri **"hidâyete erdirmez."** Böylelerine her türlü âyet ve mucize gelse dahi onlar iman etmezler.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Ey iman edenler! Size ne oldu ki: 'Allah yolunda savaşa çıkın!' denildiği zaman ağırdan alarak yerinize çakılıp kaldınız? Yoksa ahirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhirete göre pek azdır.

38. Şu bilinmelidir ki bu şerefli sûrenin büyük bir bölümü Tebûk gazvesi hakkında inmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müslümanları Bizanslılara karşı yapılan bu gazaya çağırması da sıcak bir döneme rastlamıştı. Azıklar azdı ve geçim de zordu. Bu yüzden de bazı müslümanlar işi ağırdan almışlardı. Bu da Yüce Allah'ın kendilerini azarlamasını ve gayrete getirmesini gerektirmiştir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler!"** Allah'ın emirlerini çabucak yerine getirmek, rızasına hızlıca koşmak, Allah'ın düşmanlarına karşı cihad etmek ve dininize destek olmak gibi imanın ve kesin inancın gereği olan amellerde bulunmayacak mısınız? **"Size ne oldu ki: 'Allah yolunda toplu-ca savaşa çıkın!' denildiği zaman ağırdan alarak yerinize çakılıp kaldınız?"** Tembelleştiniz de rahata ve olduğunuz yerde kalmaya meylettiniz.

"Yoksa ahirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz?" Yani sizin bu durumunuz, ancak dünya hayatıyla yetinen, onun için çalışan ve âhirete -sanki ona iman etmiyormuşçasına- aldırış etmeyen kimselerin halini andırıyor. **"Fakat"** sizi kendisine meylettiren ve onu âhiretin önüne geçirmenize sebep olan **"dünya hayatının faydası, âhirete göre pek azdır."** Allah, size işleri ölçmenize ve hangisinin tercih edilmeye değer olduğunu tespit etmenize yarayacak akıllar vermedi mi? Başından sonuna kadar tüm dünya, âhiretle kıyaslanamayacak kadar değersiz değil midir? İnsanın dünya hayatındaki kısacık ömrü ne kadardır ki, kişi onu nihâî bir gaye kabul etsin de bütün çalışmalarını, gayret ve çabalarını, istek ve arzularını, kederlerle dolup tehlikelerle taşan şu kısacık dünya hayatına yöneltsin? Siz, neye dayanarak dünya hayatını canların çektiği, gözlerin zevk aldığı pek çok nimeti barındıran ve içinde ebedî olarak kalacağınız âhiret yurduna tercih ettiniz? Allah'a andolsun ki, kalbinde iman yer eden, sağlam bir görüşe sahip ve akıllılardan sayılan hiç kimse dünya hayatını âhirete tercih etmez.

﴿ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Eğer savaşa çıkmazsanız Allah, size can yakıcı bir azapla azap eder, yerinize başka bir kavim getirir ve siz de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye gücü yetendir.

39. Yüce Allah, müminlere savaşa çıkmama konusundaki tehdidini bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer savaşa çıkmazsanız Allah, size"** dünya ve âhirette

"can yakıcı bir azapla azap eder." Çünkü savaşa çağırılma esnasında bu çağrıyı kabul etmemek en ağır azabı gerektiren büyük günahlardandır. Çünkü bu, oldukça büyük zararlar içermektedir. Zira cihad emrinden geri kalan, Yüce Allah'a karşı gelmiş, O'nun yasakladığı bir şeyi işlemiş, Allah'ın dininin zaferi uğrunda yardıma koşmamış, Allah'ın Kitabını ve şeriatını savunmaya katkıda bulunmamış, kendilerini kökten imha etmeyi ve dinlerini ortadan kaldırmayı isteyen düşmanlarına karşı müslüman kardeşlerine yardımcı olmamış olur. Kendisi dışında imanı zayıf birtakım kimseler de bu konuda ona uyabilir. Hatta bu, Allah'ın düşmanlarına karşı cihad eden kimselerin maneviyatını da kırabilir. İşte bu durumda olan bir kimseye Yüce Allah'ın oldukça ağır bir tehditte bulunması gâyet uygundur. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer savaşa çıkmazsanız Allah, size can yakıcı bir azapla azap eder, yerinize başka bir kavim getirir" ki onlar sizin gibi olmazlar **"ve siz de O'na hiçbir zarar veremezsiniz."** Çünkü kendi dinini zafere kavuşturmayı ve kelimesini yüceltmeyi bizzat kendisi üstlenmiştir. Öyleyse Allah'ın emrine ister uyun, isterse onu elinizin tersiyle itin, siz bilirsiniz! **"Allah, her şeye gücü yetendir."** Murad ettiği hiçbir şeyi gerçekleştirmekten aciz olmadığı gibi hiçbir kimse de O'nu yenik düşüremez.

﴿ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا
فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Eğer siz ona yardım etmezseniz, hiç şüphe yok ki Allah ona yardım etmiştir (yine eder). **Hani kâfirler onu iki kişiden biri olarak** (yurdundan) **çıkarmışlardı da ikisi de mağarada idiler ve o, arkadaşına, 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.' diyordu.** (İşte o zaman) **Allah ona sekînetini indirmiş, onu görmediğiniz ordularla desteklemiş ve kâfirlerin sözünü en aşağılara indirmişti. En yüce olansa, ancak Allah'ın sözüdür. Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.**

40. "Eğer siz ona yardım etmezseniz," yani eğer siz, Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yardım etmeyecek olursanız, Allah'ın size bir

ihtiyacı yoktur ve O'na hiçbir zarar vermiş olmazsınız. Zira O, Peygamberine en zayıf ve sayıca en az olduğu durumdayken yardım etmiştir. **"Hani kâfirler onu iki kişiden biri olarak"** Ebu Bekir es-Sıddik *radıyallahu anh* ile birlikte **"(yurdundan) çıkarmışlardı,"** onu öldürme kararını verip bunu gerçekleştirmeye çalışarak bu yolda bütün gayretlerini ortaya koymuşlar ve böylece onu Mekke'den çıkmak zorunda bırakmışlardı. **"İkisi de mağarada idiler."** Yani Mekke'den çıktıklarında Mekke'nin aşağı tarafındaki Sevr mağarasına sığındılar ve peşlerinde olanlar vazgeçsin diye orada kaldılar. İşte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir, düşmanlarının onları takip etmek ve yakalayıp öldürmek için dört bir tarafa yayılmış oldukları bu son derece sıkıntılı durumdayken Yüce Allah, üzerlerine hiçbir kimsenin hatırına getiremeyeceği türden bir yardım indirmişti.

"O" Peygamber, **"arkadaşına"** son derecede üzülen ve endişelenen Ebu Bekir *radıyallahu anh*'a, **"'Üzülme, çünkü Allah"** yardım, zafer ve desteğiyle **"bizimle beraberdir.' diyordu.** (İşte o zaman) **Allah ona sekînetini,"** kalbini yatıştırıcı huzur, sükûn ve sebatını **"indirmiş,"** böylece o da tedirgin olan arkadaşını teskin etmiştir, **"onu görmediğiniz ordularla,"** Yüce Allah'ın onun için koruyucu olsunlar diye görevlendirdiği melaike-i kiram ile **"desteklemiş ve kâfirlerin sözünü en aşağılara indirmişti."** Yani düşük ve zelil düşürmüş, eliboş çıkarmıştı. Çünkü kâfirler, Allah Rasûlünü yakalayıp öldüreceklerini zannediyorlardı. Ona karşı kinle dolu idiler. Bu yüzden maksatlarını gerçekleştirmek için de ellerinden gelen her şeyi sonuna kadar yaptılar. Allah ise onları eliboş çevirdi, böylece maksatlarına ulaşamadılar. Hatta amaçladıkları hiçbir şeyi gerçekleştiremediler. Zira Allah, düşmanlarına karşı Rasûlünü savunarak ona yardımcı olmuştu. İşte burada sözü edilen yardım budur. Çünkü yardım iki türlüdür:

Birisi, müslümanlar düşmanları üzerine yürüyünce Yüce Allah'ın onların istek ve maksatlarını gerçekleştirmesi sayesinde düşmanlarını yenik düşürmeleri, ele geçirmeleri ve onlara karşı muzaffer olmaları şeklindeki yardımıdır.

Diğeri ise güçlü olan düşman, zayıf haldeki müslümana zarar vermek istediği zaman Allah'ın o zayıf kimsenin düşmanını ondan uzaklaştırıp bertaraf etmesi, onu savunup koruması şeklindeki yardımıdır. Belki böyle bir yardım, iki yardım türünün daha üstün ve faydalı olanıdır. İşte iki kişiden biri olarak kâfirler tarafından yurdundan çıkartılan Rasûlüne Allah'ın gönderdiği yardım da bu türdendir.

"En yüce olansa, ancak Allah'ın sözüdür." Allah'ın kaderî sözleri de, dinî sözleri de her zaman için diğer sözlerin üstündedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları

da bu sözler arasında yer alır: **"Mü'minlere yardım etmek üzerimize bir haktır."** (er-Rum, 30/47); **"Muhakkak Biz Peygamberlerimize ve mü'minlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik yapacakları günde mutlaka yardım ederiz."** (el-Mumin, 40/51); **"Muhakkak galip olanlar, elbette Bizim ordumuzdur."** (es-Saffat, 37/173) O halde Allah'ın dini, apaçık belgeler, göz kamaştırıcı mucizeler ve zafere kavuşturan gücüyle diğer bütün dinlerden üstündür.

"Allah Aziz'dir," kimse onu yenik düşüremez ve O'ndan kaçan kimse O'ndan kurtulamaz. **"Hakim'dir,"** her şeyi yerli yerince koyar. Bazen de kendi taraftarlarına yardımını, ilâhî hikmetin gerektirdiği bir başka vakte erteleyebilir.

Bu âyet-i kerimede Ebû Bekr es-Sıddîk'ın, bu ümmet içinden başka hiçbir kimseye nasip olmayan bir özelliğinden kaynaklanan fazileti dile getirilmektedir. Bu, oldukça üstün bir makamı ve çok güzel bir arkadaşlığı elde etme özelliğidir. Bütün müslümanlar bu âyette kastedilen kişinin o olduğunda icma etmişlerdir. Bu yüzden Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahabîsi olduğunu inkâr eden kimsenin kâfir olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü bunu inkâr eden kimse, Kur'an-ı Kerim'in açıkça ifade ettiği bir gerçeği inkâr etmiştir.

Yine bu âyet, ilahî sekînetin faziletini ve bu sekînetin Yüce Allah'ın, kalplerin ne yapacağını bilemediği sıkıntılı ve korku dolu zamanlarda Allah'ın kulu üzerindeki nimetlerini tamamlayıcı unsurlarından biri olduğunu ifade etmekte, bu sekînete kulun, Rabbini tanıyıp O'nun hak olan vaadine güveni, imanı ve cesareti oranında mazhar olacağını göstermektedir.

Yine âyet, Yüce Allah'ın sıddıklık derecesindeki has kullarının da bazen üzüleceklerine delildir. Bununla birlikte evla olan, kulun, üzüntü halinde bunu gidermek için çalışması ve gayret etmesidir. Çünkü üzüntü kalbi zayıflatır ve kararlılık gücünü azaltır.

﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٤١)﴾

41- Ağır ve hafif (her halde) **savaşa çıkın ve Allah yolunda mallarınızla da, canlarınızla da cihad edin. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.**

41. Yüce Allah, mü'min kullarını kendi yolunda cihada çıkmak için gayrete getirip teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Ağır ve hafif** (her halde),**"**

zorluk halinde-kolaylık halinde, hoşunuza gitsin-gitmesin, sıcakta-soğukta ve bütün hallerde **"savaşa çıkın ve Allah yolunda mallarınızla da, canlarınızla da cihad edin."** Bu uğurda bütün gayretinizi ortaya koyun. Mal ve can türünden imkânlarınızı bu uğurda harcayın. Bu buyrukta canla cihad farz olduğu gibi ihtiyaç olması halinde mal ile cihadın da farz olduğuna delil vardır.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** Can ve malla cihad etmek, sizin için cihaddan uzak kalıp oturmaktan daha hayırlıdır. Çünkü cihad, Yüce Allah'ı razı eder. Cihad sayesinde Allah nezdinde üstün derecelere ulaşılır, Allah'ın dinine yardım edilir ve cihadla Allah'ın askerleri ve hizbi arasına girilir.

﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (٤٢)﴾

42- Eğer yakın bir menfaat ve orta yollu bir yolculuk olsaydı (münafıklar) **elbette arkandan gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. 'Eğer gücümüz yetseydi elbette biz de sizinle beraber** (savaşa) **çıkardık.' diye Allah'a yemin edeceklerdir. Böylece kendilerini helâke sürüklüyorlar. Halbuki Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırlar.**

42. "Eğer" onların çıkacakları/gidecekleri yer **"yakın bir menfaat,"** yani kolaylıkla elde edilebilecek ve çabuk ulaşılabilecek bir dünyevî menfaat ve **"orta yollu bir yolculuk,"** kolay ve yakın mesafeli bir yolculuk **"olsaydı elbette"** çok zorluğu gerektirmediği için **"arkandan gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi."** Bu kadar mesafeyi uzak gördüler ve böyle bir yolculuğa katlanmak onlara zor geldi. İşte bundan dolayı seninle beraber çıkmayı ağırdan aldılar. Oysa bu, Allah'a kulluğun alâmetlerinden değildir. Aksine gerçek kul, her halde Rabbine ibadet eden, kolay olsun, zor olsun her ibadeti yerine getiren kimsedir. İşte her durumda Allah'a ibadet/kulluk eden gerçek kul, budur.

"'Eğer gücümüz yetseydi elbette biz de sizinle beraber (savaşa) **çıkardık.' diye Allah'a yemin edeceklerdir."** Yani sizinle birlikte cihada çıkmamaktan dolayı mazeretlerinin bulunduğuna ve buna güçlerinin yetmediğine dair yemin edeceklerdir. **"Böylece"** savaşa çıkmayıp oturmakla, yalan söylemekle ve durumları-

na dair gerçeğe aykırı beyanda bulunmakla **"kendilerini helâke sürüklüyorlar. Halbuki Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırlar."**

Bu ayetteki azarlama, Tebûk gazvesinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte gazaya çıkmayıp yalan birtakım mazeretleri dile getiren münafıklara yöneliktir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise kimin doğru kimin yalancı olduğunu açığa çıkartacak bir şekilde onları sınavdan geçirmeden -mazeret belirttikleri için- onları affetmişti. Bundan dolayı Yüce Allah, Peygamber'in, onların mazeretlerini kabul etmede acele davranmasına şöylece serzenişte bulunmaktadır:

﴿ عَفَا اللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ
﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَن يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۗ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ
قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

43- Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana belli oluncaya ve sen yalancıları bilinceye kadar (beklemeyip) **niçin onlara izin verdin?**

44- Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad(ı terk) etme konusunda senden izin istemezler. Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilendir.

45- Senden ancak Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, kalpleri şüpheye düşüp de şüphelerinin içinde bocalayıp duran kimseler izin isterler.

43. Yüce Allah Rasûlüne hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Allah seni affetsin!"** Yani Allah yaptığını bağışlasın ve seni müsamaha ile karşılasın. Cihaddan geri kalma hususunda **"doğru söyleyenler sana belli oluncaya ve sen yalancıları bilinceye kadar** (beklemeyip) **niçin onlara izin verdin?"** Onları kimin doğru, kimin yalancı olduğunu ayırt etmek için sınamadan niye onlara izin verdin? Halbûki onları sınayıp bu sınama sonucunda mazur görülmeyi hak eden kimseyi hak etmeyenden ayırt ederek hak edenleri mazur görmeliydin.

44. Daha sonra Yüce Allah, Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimselerin mallarıyla ve canlarıyla cihadı terk etmek için izin istemeyeceklerini haber vermektedir. Çünkü onların hayır arzuları ve imanları, mazeretsiz olarak cihadı terk

etmek için izin istemeleri şöyle dursun, teşvik edici herhangi bir sebep bulunmaksızın dahi onları cihada sevkeder. **"Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilendir."** Bu yüzden takvâlı davranışları dolayısıyla onları mükâfatlandıracaktır. Yüce Allah takvâ sahiplerini bildiğinden dolayıdır ki takvâlıların alâmetlerinden birinin de cihadı terk etmek hususunda izin istememeleri olduğunu bildirmiştir.

45. "Senden ancak Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, kalpleri şüpheye düşüp de şüphelerinin içinde bocalayıp duran kimseler izin isterler." Yani böyleleri, şüphe ve şaşkınlıkları içinde devam edip duran, tam imana sahip olmayan ve samimi bir yakînleri bulunmayan kimselerdir. İşte bundan dolayı onların hayır elde etme istekleri azdır, savaşa katılmaktan korkarlar ve savaşı terk etmek için senden izin istemeye gerek duyarlar.

﴿ ۞ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ
وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Eğer onlar (savaşa) **çıkmak isteselerdi elbet bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların çıkmalarını hoş görmedi de onları alıkoydu ve kendilerine,** '(Savaşa çıkmayıp evde) **oturanlarla beraber oturun.' denildi.**

46. Yüce Allah cihaddan geri kalan münafıkların durumunu beyan ederek onların durumlarında, savaşa çıkma isteklerinin olmadığını gösteren ve ileri sürdükleri mazeretlerin asılsız olduğunu ortaya koyan birtakım deliller olduğunu ifade etmektedir. Çünkü gerçek mazeret, kulun bütün gücünü ortaya koyup savaşa çıkmanın sebeplerini gerçekleştirmeye çalışmasına rağmen dinen geçerli bir engelle karşılaşan kimsenin mazeretidir. Kişi ancak bu şekilde mazur görülebilir. Bu münafıklara gelince **"eğer onlar** (savaşa) **çıkmak isteselerdi, elbet bunun için bir hazırlık yaparlardı."** Gerekli hazırlıkları yapar ve imkânları ölçüsünde savaşa çıkma sebeplerini yerine getirirlerdi. Fakat onlar savaşa çıkmak için hazırlık yapmadıklarından onların savaşa çıkma niyetleri olmadığı anlaşılmış olmaktadır.

"Fakat Allah onların" sizinle birlikte gazaya **"çıkmalarını hoş görmedi de onları"** kader ve kazası gereği **"alıkoydu."** Savaşa çıkma emrini vermek ve buna teşvik etmekle birlikte, yine bunu gerçekleştirme kudretini onlara bahşetmekle beraber hikmeti gereği onlara yardımcı olmamayı murad etti. Onları yardımsız bıraktı ve alıkoydu **"ve kendilerine"** savaşa çıkmamada mazur olanlardan ve

kadınlardan oluşan "'**oturanlarla beraber oturun' denildi.**" Daha sonra Yüce Allah, bundaki hikmeti söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾﴾

47- Eğer sizinle birlikte (savaşa) **çıksalardı içinizde fesadı artırmaktan başka bir şey yapmazlardı ve mutlaka sizi fitneye düşürme arzusuyla aranızı bozmaya çalışırlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri çok iyi bilendir.**

47. "**Eğer sizinle birlikte** (savaşa) **çıksalardı içinizde fesadı artırmaktan,**" cihad gücünüzün azaltmaktan "**başka bir şey yapmazlardı ve mutlaka sizi fitneye düşürme arzusuyla aranızı** bozmaya **çalışırlardı.**" Aranızda fitneyi ve kötülüğü körüklemek için çalışır, birliğinizi dağıtmaya gayret ederlerdi. Onlar, aranızda fitne çıkartmaya ve düşmanlık sokmaya gayret ederlerdi.

"**Aranızda**" aklî güçleri zayıf olup "**onlara kulak verecekler,**" onlara aldanarak çağrılarını kabul edecek kimseler "**de vardır.**" Bu durumda onlar sizi yardımsız bırakmaya, aranızda kötülükler yaymaya ve düşmanlarınızla savaşmaktan alıkoymaya gayret ederlerken, üstelik aranızda da onların söylediklerini kabul edecek ve onlardan etkilenecek kimseler de bulunurken eğer onlar, mü'minlerle birlikte savaşa çıksalardı onlara verecekleri sayısız zararı var sen hesap et! Gerçekten Yüce Allah'ın, onların mü'minlerle birlikte savaşa çıkmalarını engellemesi, mükemmel bir ilahî hikmet ve mü'min kulları için de büyük bir rahmettir. O, onlara fayda sağlamayacak, aksine zarar verecek unsurları aralarına katmamakla onlara büyük bir lütufta bulunmuştur.

"**Allah zalimleri çok iyi bilendir.**" Bu nedenle kullarına bu zalimlerden nasıl sakınacaklarını öğretir, onlarla içli dışlı olmaktan dolayı meydana gelecek çeşitli fesat ve kötülükleri de beyan eder.

Daha sonra Yüce Allah, bu münafıkların daha önceden birtakım kötülükler yapmaya kalkıştıklarını da hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

﴿لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾﴾

48- Andolsun ki onlar bundan önce de fitne çıkarmak istemişler ve arkandan birtakım işler çevirmişlerdi. Nihâyet hak geldi ve onlar hoşlanmadıkları halde Allah'ın emri üstün geldi.

48. "**Andolsun ki onlar bundan** önce de" Medine'ye hicret ettiğiniz sırada, bütün gayretlerini ortaya koyarak "**fitne çıkarmak istemişler ve arkandan birtakım işler çevirmişlerdi.**" Yani davanızı boşa çıkarmak ve dininizi yardımsız bırakmak için düşünce alışverişinde bulunmuşlar, hilelere başvurmuşlar ve bu hususta ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı. "**Nihâyet hak geldi ve onlar hoşlanmadıkları halde Allah'ın emri üstün geldi.**" Böylelikle onların hileleri boşa çıktı ve batıl maksatları da yıkılıp gitti. İşte bu gibi kimselerden Allah'ın mü'min kullarını sakındırması gerçekten yerindedir. Mü'minlerin de kendilerinden geri kalmaları dolayısıyla onlara aldırmamaları da çok yerindedir.

﴿وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾﴾

49- Onlardan bazıları da 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme!' derler. Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir. Şüphe yok ki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

49. Yani bu münafıklar arasından cihaddan geri kalmak için izin isteyen ve şaşılacak başka mazeretler belirten kimseler de vardır ki bunlar şöyle derler: "**Bana**" geri kalmak için "**izin ver**" ve savaşa çıkararak "**beni fitneye düşürme!**" "Çünkü ben savaşa gidecek olursam Bizanslıların kadınlarını görürüm de onlara karşı kendimi tutamam." Nitekim el-Ced b. Kays böyle demişti. O riyakar ve münafıktı. O diliyle, "Benim niyetim güzel ve iyidir; çünkü savaşa çıkmam fitneye düşmeme sebep olur ve kötülüğe maruz kalırım. Çıkmamam ise esenlikte kalmama ve kötülükten uzak olmama vesile olur." diyordu.

Yüce Allah ise bu sözün yalan olduğunu beyan ederek "**Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir.**" buyurmaktadır. Bu sözü söyleyenin maksadının samimi ve doğru olduğunu kabul etsek dahi savaştan geri kalmak büyük bir fesat, gerçekleşmesi kesin ve büyük bir fitnedir. Zira bu, Allah'a ve Rasûlüne isyan, oldukça büyük bir günaha ve büyük bir vebale karşı da cüretkârlıktır. Savaşa çıkmanın sebep olacağı kötülük ise geri kalmaya nispetle oldukça azdır ve böyle bir kötülüğün gerçekleşmesi de bir varsayımdan ibarettir. Bununla birlikte

bu sözü söyleyenin, savaştan geri kalmaktan başka bir maksadı da yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah onları şöyle tehdit etmektedir: **"Şüphe yok ki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır."** Onların bu cehennemden kurtuluşları, kaçışları, yakalarını ondan kurtarmaları ve uzaklaşmaları mümkün olmaz.

﴿ إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا
مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Eğer sana bir güzellik erişirse bu onları üzer. Şâyet başına bir musibet gelirse 'Biz önceden tedbirimizi almıştık.' der ve sevinç içinde dönüp giderler.

50. Yüce Allah gerçek düşmanların ve dine karşı tam bir nefret besleyenlerin, münafıklar olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer sana"** ilâhî yardıma mazhar olmak, düşmanlara karşı zafer kazanmak gibi **"bir güzellik erişirse bu onları üzer."** Onları kederlendirir ve hoşlarına gitmez. **"Şâyet başına"** düşmanın sana karşı zafer kazanması gibi **"bir musibet gelirse"** seninle birlikte olmadıkları için esenlikte oldukları düşüncesiyle böbürlenerek **"Biz önceden tedbirimizi almıştık,"** yani bizi böyle bir musibete düşmekten kurtaracak işleri yerine getirdik **"der ve sevinç içinde dönüp giderler,"** hem senin başına gelen musibete hem de bu musibette seninle ortak olmamalarına sevinirler.

Yüce Allah bu konuda onların kanaatlerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ اللَّهُ
بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

51- De ki: 'Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez. O, bizim Mevlâmızdır. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.'

52- De ki: 'Siz, bizim başımıza iki güzel (akıbetten) **birinin gelmesinden başka neyi bekleyebilirsiniz ki? Halbuki biz, Allah'ın sizi ya kendi katından ya da bizim ellerimizle bir azaba uğratmasını bekliyoruz. Öyleyse bekleyin, şüphesiz biz de sizinle beraber bekliyoruz.'**

51. "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından," yani Levh-i Mahfuz'da yazdığı ve takdir edip uygulamaya koyduğundan **"başkası asla bize erişmez. O, bizim Mevlâmızdır,"** dinî ve dünyevî bütün işlerimizi yürüten O'dur. Bize düşen de O'nun kaderine razı olmaktır. Bu konuda elimizden gelecek bir şey yoktur.

"O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler." Maslahatlarını gerçekleştirmek, zararları uzaklaştırmak hususunda O'na güvensinler, isteklerini elde etmede yalnız O'na dayansınlar. Çünkü O'na tevekkül eden, asla hüsrana uğramaz. O'ndan başkasına güvenip dayanan ise yardımsız kalır ve hiçbir zaman istediğini elde edemez.

52. Başınıza türlü musibetlerin gelmesini bekleyen münafıklara **"de ki:"** Sizin, başımıza gelmesini beklediğiniz şey nedir? Sizler ancak bizim için son derece faydalı bir şey beklemektesiniz ki bu da iki güzel şeyden biridir: Ya düşmana karşı zafer kazanıp onlara karşı ilahî yardıma mazhar olmak ve böylelikle dünyevî ve uhrevî mükâfatı elde etmek ya da insanların ulaşabilecekleri en üstün derece ve Allah nezdindeki en yüce mevki olan şehadete kavuşmak. Bizim sizin başınıza gelmesini beklediğimiz şeye gelince ey münafıklar, biz Yüce Allah'ın sizi ya kendi nezdinden bizim sebep olmayacağımız bir azaba çarptırmasını ya da bizim ellerimizle, yani bizi size musallat kılarak ve böylece sizi öldürmemizi sağlayarak başınıza bir musibet getirmesini bekliyoruz.

"Öyleyse" siz bizim hakkımızda hayır **"bekleyin, şüphesiz biz de sizinle beraber"** başınıza gelecek kötülükleri **"bekliyoruz."**

﴿ قُلْ أَنفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾ ﴾

53- De ki: 'İster gönülden gelerek isterse de gönülsüz olarak infak edin (fark etmez, zira) **sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, fâsık bir topluluk oldunuz.'**

54- İnfaklarının onlardan kabul edilmesini engelleyense sadece şudur: Onlar, Allah'ı ve Rasûlünü inkar ederler, namaza ancak üşene üşene gelirler ve infâklarını da ancak istemeye istemeye yaparlar.

53. Yüce Allah, münafıkların infaklarının boşa gideceğini açıklamakta ve bunun sebebini de söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Onlara **"de ki: İster gönülden"** içinizden **"gelerek isterse de gönülsüz olarak"** istemeye istemeye, zorla **"infak edin** (fark etmez, zira) **sizden asla"** amellerinizin hiçbiri **"kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, fasık,"** Allah'a itaatin dışına çıkan **"bir topluluk oldunuz."**

54. Daha sonra Yüce Allah, onların ne tür bir fasıklık içinde olduklarını ve amellerinin niteliklerini şöyle beyan etmektedir: "**Onlar, Allah'ı ve Rasûlünü inkar ederler.**" Amellerin kabul edilebilmesi için iman şarttır. Bunların ise imanları da, salih amelleri de yoktur. Hatta bedenî amellerin en faziletlisi olan namaza kalkacak olurlarsa üşene üşene, tembel tembel kalkarlar. Nitekim Yüce Allah bunu da şöyle açıklamaktadır: **"Namaza ancak üşene üşene gelirler,"** yani namaz onlara o kadar ağır gelir ki, neredeyse namaz kılmayacaklardır; kıldıkları vakit de isteksizce işi ağırdan alırlar.

"İnfâklarını da ancak istemeye istemeye yaparlar." Gönül hoşluğuyla, sebatla ve kararlılıkla infâk etmezler. Burada onlar gibi davrananlar çok ileri derecede yerilmektedir. Kulun namaza hem bedeni hem de kalbiyle canlı ve istekli bir halde gitmesi gerekir. Yine ancak gönül hoşluğuyla ve sebat bulmuş bir kalple, mükâfatını da yalnızca Allah'tan bekleyerek infak edilmeli, münafıklara benzenmemelidir.

﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- O halde onların malları da, evlatları da seni imrendirmesin. Allah onlar sebebiyle ancak dünya hayatında onlara azap etmeyi ve canlarının da kâfir olarak çıkmasını ister.

55. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Münafıkların malları da, evlatları da seni imrendirmesin. Çünkü bunlarda imrenilecek bir şey yoktur. Bunların aleyhlerine dönmesi, ilk olarak bunları Rablerinin rızasının önüne geçirmeleri ve onlar sebebiyle Allah'a isyan etmeleri yüzündendir. **"Allah onlar sebebiyle ancak dünya hayatında onlara azap etmeyi... ister."** Burada azaptan kasıt, bunları elde etmek için karşılaştıkları sıkıntılar, bu uğurda dur durak bilmeyen çabaları, kalbî gayretleri ve bedenî yorgunluklarıdır. Onların nimet gibi görünen bu şeylerden aldıkları lezzet, çektikleri sıkıntılarla karşılaştırılacak olursa bu lezzetlerden söz edilmeye bile

değmez. Çünkü bunlar, kendilerini Allah'tan ve O'nu anmaktan alıkoydukları için onlar aleyhinde dünyada bile ağır bir yük ve vebal olurlar. Bu büyük ve tehlikeli veballerden biri, kalp ve iradeleriyle bunlara bağlanarak onları aşamamaları, bütün isteklerinin ve arzularının onlardan öteye geçememesi, kalplerinde âhirete hiç yer kalmamasıdır. Bu durum da onların dünyadan **"kâfirler olarak çıkmasını"** gerektirir. Şimdi, ebedî bedbahtlığı ve sürekli pişmanlığı gerektiren böyle bir cezadan daha büyük bir ceza olur mu?

﴿ وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

56- Onlar, kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur.

57- Eğer sığınacak bir yer veya mağaralar yahut da sokulacak bir delik bulsalardı arkalarını dönüp o tarafa koşarlardı.

56. "Onlar, kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir." Yemin etmelerinin sebebi ise onların **"korkak bir topluluk"** olmalarıdır. Yani başlarına gelecek musibetlerden korkarlar. Kalplerinde gerçek durumlarını açıklamayı sağlayacak cesaret yoktur. Onlar, durumlarını açıkladıkları takdirde sizden korkarlar, sizin onlardan uzaklaşmanızdan, bunun sonucunda da düşmanların dört bir yandan gelip onları yakalamasından ve öldürmesinden korkarlar. Yürekli/cesur kişi, gerçek halini -iyi ya da kötü- olduğu gibi açıklar. Fakat münafıklar, korkaklık elbisesine bürünmüş ve yalanla bezenmişlerdir.

57. Daha sonra Yüce Allah, onların korkaklıklarının büyüklüğünü beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer"** sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarında **"sığınacak bir yer veya"** içine girecekleri ve orada yerleşecekleri **"mağaralar yahut da sokulacak"** ve böylelikle kendilerini korunma altında hissedecekleri **"bir delik bulsalardı, arkalarını dönüp"** süratle **"o tarafa koşarlardı."** Çünkü onların sebat ve metanet gösterebilecekleri melekeleri yoktur.

﴿ وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِن لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴾

58- Onlardan bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Zira eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Kendilerine onlardan bir şey verilmezse de hemen kızarlar.

58. Münafıklar arasında, sadakaları pay etmeni ayıplayan ve bu konuda seni tenkit eden kimseler de vardır. Ancak onların bu hususta seni tenkit edip ayıplamalarının sebebi, doğru bir düşünce olmadığı gibi sağlıklı bir görüşe de dayanmıyordu. Onların maksadı bu sadakalardan kendilerine de bir şeyler verilmesiydi. Bu nedenle **"eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Kendilerine onlardan bir şey verilmezse de hemen kızarlar."** Halbuki gerçekte bir kulun hoşnutluğunun da, gazabının da nefsinin dünyevî isteklerine ve kötü maksatlarına tâbi olmaması gerekir. Aksine iyi bir kulun tutum ve davranışlarında Rabbinin rızasını gözetmesi gerekir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi bir kimsenin hevâsı getirdiklerime tâbi olmadıkça o kimse iman etmiş olmaz."*[22] Yüce Allah daha sonra da şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- Keşke onlar, Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da 'Bize Allah yeter. Elbet Allah bize lütfundan verecektir, Rasûlü de. Şüphesiz biz ancak Allah'tan umarız.' deselerdi.

59. "Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine" az ya da çok olsun **"verdiğine razı olsalardı da 'Bize Allah yeter,"** O'nun bize ayırdığına razıyız, hoşnutuz. **"Elbet Allah bize lütfundan verecektir, Rasûlü de. Şüphesiz biz ancak Allah'tan umarız.'"** Allah'ın lütuf ve ihsanını umarak menfaatlerimizi elde etmek ve bize gelecek zararları önlemek hususunda O'na niyaz ederiz **"deselerdi."** Eğer böyle yapsalardı elbette nifaktan kurtulur, imana ve yüce makamlara ulaştırılırlardı.

Daha sonra Yüce Allah, farz sadakaların (yani zekâtın) pay ediliş şeklini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

22 İbn Ebi Asım, *es-Sunne*, 1/12, 13. Bkz. İbn Receb, *Camiu'l-Ulum ve'l-Hikem*, 41 nolu hadis. Elbani, zayıf olduğunu söylemiştir.

60- Sadakalar, ancak fakirlere, yoksullara, zekat işinde çalışanlara, kalpleri (İslam'a) ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışlara mahsustur. Bu, Allah tarafından belirlenmiş bir farzdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

60. "Sadakalar," yani zekâtlar, çünkü müstehab olan sadakanın belli kişilere tahsis edilmesi söz konusu değildir, **"ancak"** sözü edilen kişilere verilir, onlardan başkasına verilmez. Çünkü Yüce Allah, zekâtların sadece burada sözü edilen sekiz ayrı kesime verilebileceğini belirtmiştir:

1-2- Fakirler ve yoksullar (miskinler): Burada fakir ve miskin birbirinden ayrı iki kesimdir. Fakir; miskinden daha fazla ihtiyaç sahibidir. Çünkü Yüce Allah, öncelikle fakirleri söz konusu etmektedir. Böyle bir durumda ise ancak daha önemli olan başa alınır. Fakir; hiçbir şey bulamayan ya da kendisine yetecek miktarın yarısından daha azını bulabilen kimse şeklinde açıklanırken; miskin/yoksul, ihtiyacının yarısını ve ondan fazlasını bulmakla birlikte yeterli miktarın tümünü bulamayan kimse şeklinde açıklanmıştır. Çünkü kendisine yetecek miktarın tümünü bulacak olursa zengin olur. İşte bu iki kesime fakirlik ve yoksulluklarını ortadan kaldıracak miktarda zekâttan pay verilir.

3- Zekat işinde çalışanlar: Bunlar, zekâtı muhafaza etmek, zekât vermesi gerekenlerden zekâtı toplamak, zekât olarak alınan hayvanların çobanlığını yapmak yahut zekâtı taşımak, yazıcılığını yapmak vb. gibi zekâtla ilgili bir faaliyette bulunan herkestir. İşte bunlara da çalışmaları dolayısıyla işlerinin karşılığı olan ücret, zekat malından verilir.

4- Kalpleri (İslam'a) ısındırılmak istenenler (el-muellefetu kulûbuhum): Kalbi ısındırılmak istenen kimseler, kavmi arasında sözü dinlenen efendiler olup ya İslâm'a girmesi umulan ya kötülüğünden endişelenilen ya da ona yapılacak bağışla imanının güçlenmesi beklenen veya kendisine verilen zekat sebebiyle onun konumundakilerin İslâm'a girmesi ya da zekât vermeleri umulan kişilerdir. İşte böylelerine bu tür bir ısındırmayı ve maslahatı gerçekleştirecek miktarda zekâttan pay verilir.

5- Köleler: Bunlar, efendilerinden hürriyetlerini satın almak üzere sözleşme (mukâtebe akdi) yapmış kölelerdir. Bunlar kendilerini kölelikten kurtaracak kadar malı elde etmek için çalışırlar. İşte bu gibi kimselere zekâttan pay verilerek yar-

dımcı olunur. Kâfirlerin esareti altında olan müslüman bir kimsenin kurtarılması da bunun kapsamına -hem de daha öncelikli olarak- girer. Yine zekat malından köle azat etmek de caizdir. Çünkü bu da Yüce Allah'ın **"kölelere"** buyruğunun kapsamı içindedir.

6- **Borçlular:** Bunlar iki kısımdır. Bir kısmı insanların arasını düzeltmek için borca girmiş olanlardır. Bu kişi iki grup insan arasındaki mevcut anlaşmazlık ve fitneyi kaldırıp aralarını düzeltmek için aracılık yaparak onlardan birine veya hepsine mal bağışında bulunur. İşte bu durumdaki bir kimseye de bu gibi işlere daha çok gayret etmesi amacıyla ve azmini güçlendirmek için -zengin de olsa- zekâttan pay verilir. İkinci tür borçlu ise kendi adına borç alan ama daha sonra ödemekte zorlanan kişidir. İşte ona da borcunu ödeyecek miktar verilir.

7- **Allah yolunda olan gaziler:** Bunlar herhangi bir şekilde divana tâbi olmayan (devletten asker olarak maaş almayan) gönüllü gazilerdir. Bunlara da gazalarına yardımcı olacak şekilde silah, binek bedeli ya da kendisinin ve çoluk çocuğunun nafakasını karşılayacak şekilde zekâttan pay verilir ki kendini cihada verebilsin ve bu konuda içi rahat olun.

Fukahadan pek çok kimse şöyle demiştir: Çalışıp kazanma gücü olmakla birlikte bir kimse kendini ilim talebine adamışsa ona da zekâttan pay verilir. Çünkü ilim de Allah yolunda cihadın kapsamına girmektedir. Yine fukahânın dediğine göre farz haccı ifa etmesi için fakir bir kimseye de zekâttan pay verilebilir. Ancak bu görüş tartışmaya açıktır.

8- **Yolda kalmışlar:** Bunlar, kendi memleketlerinde bulunmayan ve yolculuk sırasında muhtaç düşen yabancılardır. Bu gibi kimselere de zekâttan, onları memleketlerine ulaştıracak kadar pay verilir.

İşte zekâtın sadece kendilerine verileceği sekiz grup bunlardır. **"Bu, Allah tarafından belirlenmiş bir farzdır."** Allah bunu ilmi ve hikmetine göre takdir ve tayin edip farz kılmıştır. **"Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."**

Şunu da belirtelim ki bu sekiz sınıf, iki grup altında toplanabilir: Birincisi, fakir, yoksul vb. kimselerde olduğu gibi bizatihi kendi ihtiyacı ve menfaati dolayısıyla zekâttan pay alanlar, ikincisi de kendisine ihtiyaç duyulduğu ve İslâm'ın kendisinden fayda sağladığı kimseler.

Yüce Allah'ın zenginlerin mallarında zekâtı farz kılması, İslâm'ın ve müslümanların özel ve genel ihtiyaçlarını sağlamak içindir. Eğer zenginler şeriata uygun bir şekilde mallarının zekâtını verirlerse, hem müslümanlar arasında fakir

kimse kalmaz hem de İslâm devletinin sınırlarını korumak ve kâfirlere karşı cihad etmek için gerekli olan mallar elde edilir ki bu sayede de bütün dinî maslahatlar tahakkuk eder.

﴿ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ
لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Onların içinde Peygamber'e eziyet edenler ve 'O, (söylenen her şeyi dinleyen) **bir kulaktır.' diyenler de vardır. De ki: 'O, sizin için hayırlı** (sözleri dinleyen) **bir kulaktır, Allah'a iman eder ve mü'minlere güvenir. O, içinizden iman edenler için de bir rahmettir.' Allah'ın Rasûlünü incitenler için can yakıcı bir azap vardır.**

61. **"Onların içinde,"** yani bu münafıkların arasında, çirkin sözler söyleyerek, onu ve dinini ayıplayarak **"Peygamber'e eziyet edenler ve 'O,** (söylenen her şeyi dinleyen) **bir kulaktır.' diyenler de vardır."** Yani Peygamberi rahatsız eden sözlerine aldırış etmeyen kimseler vardır. Bunlar şöyle derlerdi: Eğer söylediklerinizin bir kısmı ona ulaşırsa, gidip ona mazeret beyan ederiz, o da bizim özrümüzü kabul eder. Çünkü **"o, bir kulaktır,"** yani söylenen her şeyi kabul eder, doğru söyleyenle yalancı arasında ayrım gözetmez. Onların kasıtları ise -kahrolasıcalar- kendi aralarında bu işi önemsemedikleri ve aldırış etmedikleridir. Zira söyledikleri sözler Peygamber'e ulaşmazsa ne ala, zaten istedikleri budur. Eğer ulaşırsa o zaman da gerçekle ilgisi olmayan bir mazeret beyan ederler. Böylelikle onlar birçok yönden alabildiğine büyük bir kötülük işlemiş olurlar. Bu kötülüğün en büyüğü, kendilerine hidâyet vermek, onları bedbahtlıktan ve helak oluştan kurtarıp hidâyete ve mutluluğa ulaştırmak için gelmiş olan Peygamberlerine eziyet etmeleridir. Bir kötülükleri de bu söylediklerini önemsememeleridir. Bu ise eziyet vermekten ayrı ve fazladan bir kötülüktür. Bir diğer kötülükleri de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aklına dil uzatmaları, onu idraksizlikle nitelemeleri ve doğru söyleyenle yalancıyı ayırt edemediğini söylemeleridir. Halbuki o, insanlar arasında aklı en kâmil, idraki en mükemmel, görüş ve basireti de en derin olan kişidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"De ki: 'O sizin için hayırlı (sözleri dinleyen) **bir kulaktır.'"** Yani o, kendisine hayır ve doğru söz söyleyenlerin sözlerini kabul eder. Yalan mazeretlerle

özür beyan eden birçok münafığı azarlamayıp onlardan yüz çevirmesi ise geniş ahlakından, onlara önem vermediğinden ve Yüce Allah'ın şu emrine uyduğundan dolayıdır: **"Yanlarına döndüğünüzde onlardan yüz çevirmeniz için önünüzde Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar."** (et-Tevbe, 9/95)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbindeki gerçeğe ve bu husustaki görüşüne gelince bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a iman eder ve mü'minlere inanır."** Doğru sözlü ve doğruyu tasdik eden müminlere inanır. Kimin doğru, kimin yalan söylediğini bilir. Çoğu zaman yalan söyleyenlerden, doğru söylemediğini bildiği kimselerden yüz çevirmekle birlikte durum budur.

"O, içinizden iman edenler için de bir rahmettir." Çünkü onunla hidâyet bulurlar ve onun ahlâkına uyarlar. Mü'min olmayanlar ise bu rahmeti kabul etmezler. Aksine onlar, bu rahmeti reddettikleri için dünyalarını da, âhiretlerini de kaybetmiş ve hüsrana uğramış kimselerdir. Söz ve davranışlarıyla **"Allah'ın Rasûlünü incitenler için"** dünyada da, âhirette de **"can yakıcı bir azap vardır."** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eziyet edip dil uzatarak söven kimselerin öldürülmesi de bu can yakıcı azabın bir parçasıdır.

﴿ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا أَنَّهُۥ مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَأَنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدًا فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ ﴾

62- Sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler. Halbuki en doğrusu, Allah'ı ve Rasûlünü hoşnut etmeleridir. (Tabiî) eğer mü'min iseler.

63- Bilmezler mi ki her kim Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarsa ona, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu, en büyük rüsvaylıktır.

62. "Sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler." böylece kendilerinden sadır olan rahatsız edici tavırlardan ve benzeri hallerden uzak olduklarını ileri sürerler ki, siz onlardan hoşnut olasınız. **"Halbuki en doğrusu, Allah'ı ve Rasûlünü hoşnut etmeleridir. (Tabiî) eğer mü'min iseler."** Çünkü mü'min, hiçbir şeyi Rabbinin ve Rasulünün rızasından önde tutmaz. Bu da onların mü'min

olmadıklarının delilidir. Onlar başkalarının rızasını, Allah ve Rasûlünün rızasının önünde tutmuşlardır.

63. Böyle bir tutum ise Allah'a karşı gelmek, Peygamberine karşı çıkmaktır. Bu nedenle Yüce Allah, Zatına karşı çıkanları şöyle tehdit etmektedir: **"Bilmezler mi ki her kim"** Allah'ın emirlerini önemsememek ve O'nun haram kıldığı şeylere cür'et etmek suretiyle Yüce Allah'tan ve Rasûlünden uzak ve ayrı bir tarafta bulunarak **"karşı çıkarsa ona, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu en büyük rüsvaylıktır,"** ondan daha ağır ve daha korkunç bir rüsvaylık yoktur. Çünkü onlar, ebedî nimetleri elden kaçırmış, buna karşılık ebedî cehennem azabına mahkûm olmuşlardır. Onların hallerinden Allah'a sığınırız.

﴿ يَحْذَرُ الْمُنَٰفِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ اسْتَهْزِءُوٓا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Münafıklar, kendileri hakkında kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin indirilmesinden çekinirler. De ki: 'Siz alay edin bakalım! Şüphesiz Allah, çekindiğiniz şeyleri açığa çıkaracaktır.'

64. Bu sûre, aynı zamanda "el-Fadıha (gizli kötülükleri açıklayarak rezil eden)" diye de adlandırılmıştır. Çünkü bu sûre, münafıkların gizli sırlarını açıklamış ve onların ipliğini pazara çıkarmıştı. Nitekim Yüce Allah, onlar hakkında defalarca, "Onlardan kimisi şöyledir...", "Onların içinde şöyle olanlar vardır" anlamındaki buyruklarla onların niteliklerini beyan etmiştir. Bununla birlikte onlardan şahıs ismi belirterek söz etmediğini görüyoruz ki bunun iki önemli sebebi vardır:

Birincisi, Yüce Allah kullarının kötülüklerini örten Settâr'dır ve onların gizli kötülüklerini örtmeyi sever.

İkincisi, bu ayetlerle hem kendilerine hitabın yöneltildiği kimselerin hem de onların dışında kıyamet gününe kadar gelecek olup bu niteliklere sahip bütün münafıkların yerilmesi hedeflenmiştir. Bu yüzden niteliklerin söz konusu edilmesi, daha kapsayıcı ve daha uygun bir üsluptur. Öyle ki münafıklar bundan çok korkuya kapılmışlardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar (yaptıklarından) vazgeçmezlerse andolsun ki sana onlarla çarpışmanı emre-**

deriz, sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak, nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler." (el-Ahzab, 33/60-61)

İşte burada da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Münafıklar, kendileri hakkında kalplerinde olanı kendilerine haber verecek,"** bildirecek, onları rezil edecek ve sırlarını açıklayacak, böylece Allah'ın kulları tarafından açıkça tanınacakları ve ibret alanlara ibret olacakları **"bir sûrenin indirilmesinden çekinirler."**

"De ki: Siz alay edin," alayınızı sürdürmeye devam edin **"bakalım. Şüphesiz Allah, çekindiğiniz şeyleri açığa çıkaracaktır."** Yüce Allah bu vaadini yerine getirmiş ve onları açığa çıkartıp rezil eden ve gizliliklerini ortaya çıkartan bu sûreyi indirmiştir.

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ
كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- Şayet onlara soracak olursan elbette şöyle diyeceklerdir: 'Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk.' De ki: 'Allah ile, O'nun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi alay ediyordunuz?'

66- (Boşuna) özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile diğer bir gruba, günahkâr kimseler oldukları için azap edeceğiz.

65-66. "Şayet onlara" müslümanları ve dinlerini tenkit eden sözleri hakkında **"soracak olursan..."** Onlardan bir kesim Tebûk gazvesinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabını kastederek "Bizler şu okuyucularımız kadar midelerine düşkün, bunlar kadar dilleri yalan söyleyen ve düşmanla karşılaştıkları vakit bunlar kadar korkak kimseler görmedik." gibi sözler söylemişlerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu sözleri öğrendiği haberi kendilerine ulaşınca da onun yanına giderek ondan özür beyan ettiler: **"Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk,"** yani biz, tenkit ve ayıplama maksadı gütmeden, laf olsun diye konuşuyorduk. Yüce Allah ise onların bu mazeretlerinin gerçek olmadığını, bu konuda yalan söylediklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

Onlara **"De ki: Allah ile, O'nun âyetleri ve Rasûlü ile mi alay ediyordunuz?"** Allah ve Rasûlü ile alay etmek küfürdür, kişiyi dinden çıkartır. Çünkü din; Allah'ın, O'nun dininin ve peygamberlerinin tazim edilmesi esası üzerine kuruludur. Bunlardan biriyle alay etmek, bu esasa aykırı ve tamamen zıttır. Bundan dolayı onlar, Allah Rasûlüne gelip bu sözleri söyleyerek özür beyan ettiklerinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara sadece **"Allah ile, O'nun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin, siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz."** diyor, başka bir şey söylemiyordu.

"İçinizden bir grubu" tevbeleri, Allah'tan mağfiret dilemeleri ve pişmanlıkları dolayısıyla **"affetsek bile"** aranızdan **"bir gruba, günahkâr kimseler oldukları için"** küfür ve münafıklıklarını sürdürdükleri için **"azap edeceğiz."**

Bu âyet-i kerimelerde içinde herhangi bir hususu gizleyen, özellikle de Allah'ın dinine karşı tuzak kurma mahiyetinde, Allah'ın âyetleri ve Rasûlü ile alay etme maksadı güderek bir şeyler saklayan kimsenin bu sırrını Yüce Allah'ın şüphesiz ortaya çıkartacağına, o kimseyi rezil ederek en ağır şekilde cezalandıracağına delil vardır. Aynı şekilde Allah'ın Kitabından herhangi bir şeyle ve Rasûlünden sabit olmuş Sünnet ile alay eden yahut bunu küçümseyen ya da Peygamber ile alay eden ya da onu küçümseyen herhangi bir kimsenin, Yüce Allah'ı inkar etmiş bir kâfir olduğuna da delil vardır. Bununla birlikte büyük olsa dahi her türlü günahtan yapılacak tevbe makbuldür.

﴿ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُم مِّن بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ
وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

67- Münafık erkeklerle münafık kadınlar birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyar ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular, O da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar fâsıkların ta kendileridirler.

67. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Münafık erkeklerle münafık kadınlar birbirlerindendir."** Çünkü münafıklık hepsinin ortak özelliğidir. O yüzden birbirlerini dost ve yardımcı edinmede de ortaktırlar. Bu buyrukla mü'minlerin onlarla dostluk bağları kesilmektedir. Daha sonra Yüce Allah, münafıklar ait olup küçükleri olsun büyükleri olsun hiçbirinin dışarıda kalmayacağı genel bir niteliği beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar kötülüğü,"** küfrü, fasıklığı ve isyanı

"emreder, iyilikten," iman, üstün ahlak, salih amel ve güzel adabdan **"alıkoyarlar ve cimrilik ederler,"** sadakadan ve hayır hasenat yollarından uzak dururlar, onların temel bir vasfı cimriliktir.

"Onlar Allah'ı unuttular," O'nu pek az andılar. **"O da onları"** rahmetinden mahrum etmek suretiyle **"unuttu."** O nedenle onları hayra muvaffak kılmaz, cennete de sokmaz. Aksine onları cehennemin en alt tabakasında bırakır da onlar orada ebediyen kalırlar.

"Şüphesiz münafıklar fasıkların ta kendileridir." Allah fıskın onlara münhasır olduğunu belirtmektedir. Çünkü onların fasıklıkları başkalarınınkinden daha büyüktür. Buna delil ise onların azaplarının başkalarının azabından daha ağır olması, bir de mü'minlerin onlarla sınanmasıdır. Çünkü münafıklar mü'minlerin arasında bulunurlar ki bu durumda onlardan sakınmak oldukça güçtür.

﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا هِىَ حَسْبُهُمْ
وَلَعَنَهُمُ ٱللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Allah, erkek münafıklara, kadın münafıklara ve tüm kâfirlere, içinde ebediyen kalacakları cehennem ateşini va'detmiştir. Orası onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir. Onlar için daimî bir azap vardır.

68. Bu buyrukta kâfirlerle münafıkların cehennem ateşine girmede, lanete uğramada ve bu hal içinde ebedî kalmada ortak oldukları belirtilmektedir. Bunun sebebi ise onların, dünya hayatındayken kâfir olmada, Allah'a ve Rasûlüne düşmanlık etmede ve Allah'ın âyetlerini inkâr etmede ortak olmalarıdır.

﴿ كَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا فَٱسْتَمْتَعُوا۟
بِخَلَٰقِهِمْ فَٱسْتَمْتَعْتُم بِخَلَٰقِكُمْ كَمَا ٱسْتَمْتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُم بِخَلَٰقِهِمْ وَخُضْتُمْ
كَٱلَّذِى خَاضُوٓا۟ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ
إِبْرَٰهِيمَ وَأَصْحَٰبِ مَدْيَنَ وَٱلْمُؤْتَفِكَٰتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانَ
ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- (Ey münafıklar!) **Siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Üstelik onlar sizden daha güçlü idi, malları ve evlatları da daha çoktu. Onlar kendi nasipleri ile faydalandılar. Sizden öncekiler kendi nasipleri ile faydalandıkları gibi siz de kendi nasiplerinizle faydalandınız ve onlar** (batıla) **daldığı gibi siz de daldınız. İşte bunlar dünyada da, âhirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır. Onlar zarara uğrayanların ta kendileridir.**

70- Kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim'in kavminin, Medyen ehlinin ve altüst edilen şehirlerin haberi onlara gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık delillerle gelmişti (ama iman etmediler). **Allah asla onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.**

69-70. Yüce Allah münafıkları, kendilerinden önce geçmiş olan inkarcı ümmetlere gelip çatan musibetlerden sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim'in kavminin, Medyen ehlinin ve altüst edilen şehirlerin,"** yani Lût kavmine ait şehirlerin **"haberleri onlara gelmedi mi?"** Çünkü bunların hepsine **"peygamberleri apaçık delillerle,"** yani varlıkların gerçek yüzünü beyan eden, açık ve seçik hak ile **"gelmişlerdi."** Ancak onlar bunları yalanladılar. O nedenle de başlarına Yüce Allah'ın anlattığı musibetler geldi. İşte -ey münafıklar- sizlerin de amelleri bu ümmetlerin amellerine benzemektedir. Zira **"Siz de kendi nasibinizle faydalandınız,"** dünyadaki payınız kadar yararlandınız, onu zevk ve arzuyla aldınız ve bu paydan gözetilen maksattan yüz çevirdiniz. Onları Yüce Allah'a isyanda kullandınız. Sizin bütün gayret ve iradeniz, tıpkı sizden öncekilerin yaptığı gibi, size bağışlanan dünyalık nimetlerden öteye geçmedi.

"Ve onlar (batıla) **daldığı gibi siz de daldınız."** Siz de batıla ve yalana dalıp hakkı batılla çürütmek amacıyla batıl adına mücadele verdiniz. İşte onların amelleri ve ilimleri, kendi paylarından yararlanmak ve batıla dalmaktan ibaretti. Bundan dolayı onlar, kendilerinden öncekilerin yaptıklarını yaparak onların hak ettikleri cezayı ve helaki de hak ettiler.

Müminlere gelince onlar her ne kadar kendi nasipleriyle ve onlara verilen dünya nimetleriyle faydalansalar da bunları Yüce Allah'a itaate yardımcı olmak üzere kullanmışlardır. Onların ilimleri, peygamberlerin getirdikleri ilimdir ki, bü-

tün üstün maksatlarda kesin bir kanaate ulaşmak ve batılı ortadan kaldırmak için hak ile mücadele vermektir.

"Allah," helak ettiği kavimleri cezalandırırken **"asla onlara zulmetmedi. Fakat onlar"** Allah'a isyan etme cür'etini gösterdikleri, peygamberlerine asi olup inatçı ve zorbaların emrine uydukları için **"kendi kendilerine zulmediyorlardı."**

﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyar, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler. İşte Allah, bunlara merhamet edecektir. Şüphesiz Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

71. Yüce Allah münafıkların birbirlerinden olduklarını belirttikten sonra mü'minlerin de birbirlerinin dost ve yardımcıları olduğunu ifade etmekte ve onları münafıkları nitelendirdiği sıfatların tersiyle nitelendirmektedir: **"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar,"** erkekleriyle-kadınlarıyla mü'minler sevgi, dostluk, bağlılık ve yardımlaşma bakımından **"birbirlerinin dostlarıdır."**

"Onlar iyiliği emreder." İyilik (ma'ruf); güzel itikat, salih ameller, üstün ahlak gibi güzel olarak bilinen her şeyi içine alan kapsamlı bir isimdir. Onların bu kabilden verdikleri emirlerin ilk muhatabı da bizzat kendileridir. **"Kötülükten alıkoyar."** Kötülük (münker) ise batıl itikat, kötü ameller ve çirkin ahlâk gibi iyiliğe (ma'rufa) taban tabana zıt ve aykırı olan şeylerdir. **"Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler."** Onlar sürekli olarak Allah'a ve Rasûlüne itaat üzeredirler. Bundan ayrılmazlar. **"İşte Allah bunlara merhamet edecektir."** Onları rahmetinin kapsamına alacak ve ihsanıyla onları kuşatacaktır.

"Şüphesiz Allah Aziz'dir," üstün bir güce sahiptir. Ayrıca da **"Hakîm'dir,"** hikmet sahibidir, her şeyi yakışan yerine koyar. O, yarattığı ve emrettiği şeylerden dolayı hamdedilmeye layıktır.

Daha sonra Yüce Allah, bu mü'minlere hazırlamış olduğu mükâfatı şöyle beyan etmektedir:

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾ ﴾

72- Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebediyen kalacakları cennetler va'detmiştir. Bir de Adn cennetlerinde hoş meskenler... Allah'ın rızası ise hepsinden daha büyüktür. İşte en büyük kazanç budur.

72. "Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebediyen kalacakları," ayrılıp da başka bir yere gitmek istemeyecekleri **"cennetler va'detmiştir."** Bu cennetlerde her türlü nimet ve sevinç vardır. Rahatsızlık verecek ve kederlendirecek şeyler de oradan uzaktır. Onun köşklerinin, saraylarının, sık ağaçlarının altından nehirler akar ki bu nehirler, içindeki hayırları ve bereketleri Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği son derece güzel bahçeleri sular.

"Bir de Adn cennetlerinde hoş meskenler..." onların olacaktır. Bu meskenler en güzel şekilde süslenmiş ve Allah'ın takvâ sahibi kulları için hazırlanmıştır. Bunların görünüşleri de güzeldir, bunlarda konaklamak ve dinlenmek de güzeldir. En üstün konaklarda bulunan ve hiçbir kimsenin daha ötesini arzulayamayacağı özellikler bu meskenlerde bulunacaktır. Hatta Yüce Allah, onlar için oldukça şeffaf ve güzel köşkler hazırlamıştır. Bunların dış tarafları içlerinden, iç tarafları da dışlarından görülür. İşte nefislerin beğenip kabul edeceği, kalplerin kendilerine meyledeceği, ruhların arzu ve iştiyak duyacağı en güzel meskenler bunlardır. Çünkü bunlar Adn cennetlerinde, yani hiçbir şekilde ayrılıp gitmeyecekleri, başka yere gitmek üzere terk etmeyecekleri, aksine devamlı kalacakları cennetlerde olacaktır.

"Allah'ın" cennet ehline ihsan edeceği **"rızası ise"** onların içinde bulundukları nimetlerin **"hepsinden daha büyüktür."** Çünkü onların içinde bulundukları nimetler, ancak Rablerini görmek ve O'nun rızasına erişmekle en üstün seviyesine ulaşır. Ayrıca bu, bütün âbidlerin hedeflediği bir amaç, gerçek sevenlerin de nihaî hedefidir. O nedenle yerin ve göklerin Rabbinin rızası, cennetin bütün nimetlerinden daha büyüktür.

"İşte en büyük kazanç budur." Çünkü bütün isteklerini elde etmiş, her türlü mahzurdan da kurtulmuşlardır. Her şeyleri hoş ve güzeldir. Yüce Allah'tan, lütf u keremiyle bizleri de onlarla birlikte kılmasını niyaz ederiz.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾

73- Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara karşı sert ol! Onların yerleri cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

73. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et."** Onlara karşı cihadı en ileri dereceye götür **"ve"** durum onlara karşı sert olmayı gerektirdiğinde de **"onlara karşı sert ol!"** Bu cihadın kapsamına el ile cihad da, dil ve cihad da girmektedir. Onlardan savaş açanlara karşı hem el ile, hem dil ile, hem de kılıç ve silahla cihad edilir. Ahit veya zimmet akdi gereği İslâmî yönetime boyun eğen kimselere karşı ise sadece delil ve belgelerle cihad edilir; böylelerine İslâm'ın güzellikleri, şirk ve küfrün de kötülükleri açıklanır. Onlar için dünyada bunlar vardır. Âhirete gelince **"onların"** içinden asla çıkamayacakları ve devamlı kalacakları **"yerleri cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"**

﴿ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ
يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (٧٤) ﴾

74- (O çirkin sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Andolsun ki o küfür sözünü söylediler ve İslam'a girdikten sonra kâfir oldular. Onlar başaramadıkları bir işe de yeltendiler. İntikam almaya kalkışmalarının tek sebebi ise Allah'ın ve Peygamberinin onları lütfuyla zengin kılmasından başka bir şey değildir! Eğer tevbe ederlerse bu, onlar için hayırlı olur. Eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da, âhirette de can yakıcı bir azaba uğratır. Onların yeryüzünde ne bir dostları vardır, ne de bir yardımcıları.

74. **"(O çirkin sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler."** Yani aralarından bazılarının söylediği bir söz olan **"Eğer Medine'ye dönersek elbetteki en şerefli ve güçlü olan, en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır."** (el-Münâfikûn, 63/8) türü bir söz, yine dinle, Peygamber ile alay içeren sözleri söyleyip de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu sözlerin bir bölümünü işittiğini haber alınca, hemen onun yanına giderek öyle bir söz söylemediklerine dair Allah adına yemin ederler. Yüce Allah, onları yalanlayarak şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun ki o küfür sözünü söylediler ve İslam'a girdikten sonra kâfir oldular." Önceki müslümanlıkları her ne kadar onları zahiri itibarıyla küfür dairesinin dışına çıkartmış görünüyorsa da sonradan söyledikleri bu sözler, müslümanlıklarını iptal edip onları küfre sokmaktadır.

"Onlar başaramadıkları bir işe de yeltendiler." Bu, Tebûk gazvesi esnasında Allah Rasûlüne suikastte bulunmak istedikleri sırada olmuştu. Yüce Allah, Peygamberine onların durumunu haber vermiş, bunun üzerine o da bazı kimselere emirler vererek onların maksatlarını gerçekleştirmelerini engellemişti.

"İntikam almaya" ve Allah Rasûlünü ayıplamaya **"kalkışmalarının tek sebebi,"** daha önceleri muhtaç ve fakir kimseler iken **"Allah'ın ve Peygamberinin onları lütfu ile zengin kılmasından başka bir şey değildir."** Kendilerini karanlıklardan aydınlığa çıkartmaya ve fakirlikten sonra zenginleştirmeye vesile olan bir zatı küçümsemeleri ne kadar da şaşırtıcıdır! Halbuki ona karşı yapmaları gereken, onu tazim etmek, ona iman etmek ve onu yüceltmekten başka ne olabilir ki? Zira dinî gerekler de, insanlığın gerekleri de -birlikte- bunu gerektirir.

Daha sonra Yüce Allah, onlara tevbe etmeleri teklifinde bulunmaktadır: **"Eğer tevbe ederlerse bu, onlar için hayırlı olur."** Çünkü tevbe etmek dünya ve âhiret mutluluğunun esasıdır. **"Eğer"** tevbe etmekten, Allah'ın yoluna dönmekten **"yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada da, âhirette de can yakıcı bir azaba uğratır."** Dünyada maruz kalacakları azap; gam, keder, Allah'ın dinini zafere kavuşturması ve Peygamberini güçlendirmesi sebebiyle üzülmeleri, istediklerini elde edememeleridir. Âhirette ise onlar için alevli ateş azabı vardır.

"Onların yeryüzünde" işlerini üstlenecek ve isteklerini gerçekleştirmelerini sağlayacak **"ne bir dostları vardır, ne de"** hoşlarına gitmeyecek şeyleri kendilerinden uzaklaştıracak **"bir yardımcıları."** Artık Allah onların dostları olmadığına göre geride onlar için sadece türlü türlü kötülük, hüsran, bedbahtlık ve mahrumiyet vardır.

﴿ ۞ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ
(٧٥) فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ (٧٦) فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ

إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُوا۟ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ
ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ ﴾

75- Onlardan bazısı da 'Eğer bize lütfundan ihsan ederse, andolsun ki sadaka vereceğiz ve kesinlikle salihlerden olacağız.' diyerek Allah'a söz vermişti.

76- Ama Allah kendilerine lütfundan ihsan edince cimrilik ettiler ve yüz çevirerek gerisin geriye döndüler.

77- Allah'a verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleyegeldikleri için sonunda Allah, kalplerine, huzuruna çıkacakları güne kadar (sürecek) bir nifak soktu.

78- Onlar bilmezler mi ki Allah, sırlarını da, gizli konuşmalarını da kesinlikle bilmektedir ve Allah, gaybı çok iyi bilendir.

75. "Onlardan bazısı da," yani münafıkların bazıları, **"Eğer bize lütfundan ihsan ederse"** dünyalıklardan bize bol bol verirse **"andolsun ki sadaka vereceğiz ve kesinlikle salihlerden olacağız,"** akrabalık bağlarını gözeteceğiz, misâfire ikramda bulunacağız, hak yoluna yardımcı olacağız, güzel ve salih işlerde bulunacağız **"diyerek Allah'a söz vermişti."**

76. "Ama Allah kendilerine lütfundan ihsan edince" sözlerini yerine getirmediler, aksine **"cimrilik ettiler ve"** Allah'a ve Peygamberine itaatten, emirlerine boyun eğmekten **"yüz çevirerek"** hayra iltifat etmeksizin **"gerisin geriye döndüler."**

77. Onlar, Allah'a vermiş oldukları sözlerini yerine getirmeyince Yüce Allah da onları şöyle cezalandırmıştır: **"Allah'a verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleyegeldikleri için sonunda Allah, kalplerine, huzuruna çıkacakları güne kadar** (sürecek)" kesintisiz olarak devam edecek **"bir nifak soktu."** Öyleyse mü'minlerin, oldukça çirkin olan bu nitelikten sakınmaları gerekir. "Şu maksadım gerçekleşecek olursa mutlaka şunları şunları yapacağım." diyerek Rabbine söz verdikten sonra bu maksadı gerçekleştiği halde sözünü yerine getirmemekten kaçınmalıdır. Çünkü Yüce Allah, bu kimseleri cezalandırdığı gibi onu da münafıklıkla cezalandırabilir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de (Buhari ile Müslim'de sabit olan) sahih bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, ahitleştiği zaman ahdini bozar, söz verdiği zaman da yerine*

getirmez."[23] İşte eğer lütfundan kendisine ihsanda bulunacak olursa, mutlaka sadaka vereceğine ve salihlerden olacağına dair Yüce Allah'a ahit ve söz veren münafığın durumu da aynıdır: O konuşmuş ama yalan söylemiştir, ahitte bulunmuş ama onu bozmuştur, söz vermiş ama sözünü tutmamıştır.

78. Bundan dolayı da Yüce Allah, bu şekilde davrananları şöyle tehdit etmiştir: **"Onlar bilmezler mi ki Allah, sırlarını da, gizli konuşmalarını da kesinlikle bilmektedir ve Allah, gaybı çok iyi bilendir?"** Yüce Allah, bildiği o amellerine karşılık onları cezalandıracaktır.

Bu âyet-i kerimeler münafıklardan Sa'lebe diye bilinen bir kişi hakkında inmiştir. Bu kişi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek Yüce Allah'a, kendisine lütfundan bir şeyler vermesi için dua etmesini istedi ve eğer Allah ona bir şeyler verirse mutlaka sadaka vereceğini, akrabalık bağını gözeteceğini, hak yolda sıkıntıyla karşılaşanlara destek vereceğini söyledi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onun için dua etti. Bu adamın koyunları vardı, koyunları sürekli olarak arttı ve nihâyet onları alıp Medine'nin dışına çıktı. Beş vakit namazdan ancak bir ikisinde cemaate katılabiliyordu. Sonra daha da uzaklara gitti ve sadece Cuma namazına gelebilir oldu. Koyunları arttıkça daha da uzaklaştı. Bu sefer Cuma namazlarına da katılmaz oldu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun görünmediğini fark edince halini sordu, ona durumu haber verildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zekât verecekLerden zekât almak üzere görevliler gönderdiğinde bunlar Sa'lebe'ye de uğradılar. O da "Bu (zekat değil) ancak cizye olabilir. Bu cizyeye eşdeğer bir şeydir." dedi. Zekâtı tahsil etmekle görevli memurlara zekâtını vermeyince onlar da gelip Peygamber'e durumu haber verdiler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* üç kere *"Yazıklar olsun Salebe'ye!"* buyurdu.

Onun ve benzerlerinin hakkında bu âyet-i kerimeler nazil olunca da yakınlarından birisi gidip ona bu âyeti tebliğ etti. Bu sefer Sa'lebe zekâtını getirdiyse de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu kabul etmedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra zekâtını getirip Ebu Bekir'e vermek istedi, o da kabul etmedi. Ebu Bekir'den sonra Ömer'e getirip vermek istedi, o da kabul etmedi. Onun Osman döneminde öldüğü söylenir.[24]

23 Buhârî, İman 24, Edeb 69; Müslim, İman 107, 109; Tirmizi, İman 14; Nesâî, İman 20.

24 İbn Cerir, 14/270. Elbani, meşhur olmasına rağmen bu hadisin münker olduğunu söylemiştir. Bkz. *ed-Daife*, 1607.

﴿ٱلَّذِينَ يَلۡمِزُونَ ٱلۡمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا
يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ فَيَسۡخَرُونَ مِنۡهُمۡ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنۡهُمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٧٩﴾

79- Mü'minlerden gönülden bağışta bulunanları (verdikleri fazla) **sadakalar hakkında ayıplayanlar ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamay**(ıp az sadaka veren) **kimselerle de alay edenler var ya, Allah da onlarla alay eder. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.**

79. İşte bu da münafıkların rezil davranışlarından biridir. Onlar -kahrolasıcalar- İslâm ve Müslümanlar hakkında aleyhte bir şeyler söyleyecek bir fırsat buldular mı mutlaka söyleceklerini söyler, haksızca ve haddi aşarak onlara dil uzatırlardı. İşte Yüce Allah ve Rasûlü, sadaka vermeye teşvik edince müslümanlar bu işe yöneldiler ve herkes kendi durumuna göre mallarından bir şeyleri cömertçe feda etti. Çok verenler olduğu gibi az verenler de oldu. Münafıklar da çok veren kimseleri bu sadakayı riya olsun ve işitilsin diye verdiğini söyleyerek ayıplıyor, az miktarda sadaka veren fakirler hakkında da "Şüphesiz Allah bunun sadakasına muhtaç değildir." diyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Mü'minlerden gönülden bağışta bulunanları (verdikleri fazla) **sadakalar hakkında ayıplayanlar,"** onları ayıplayarak tenkid edenler ve "Bunlar, övünme ve riya maksadı ile sadaka veren riyakarlardır." diyenlerle **"güçlerinin yettiğinden başkasını bulamay**(ıp az sadaka veren)**,"** ancak güç yetirebildikleri kadarını sadaka olarak veren **"kimselerle de alay edenler"** ve "Allah'ın bunların sadakalarına ihtiyacı yoktur." diyenler **"var ya, Allah da"** yaptıklarına karşılık olarak davranışlarının benzeri bir ceza olmak üzere **"onlarla alay eder. Onlar için can yakıcı bir azap vardır."** Çünkü onlar bu sözleriyle birçok sakıncalı şeyi bir arada işlemiş oluyorlardı:

1. Mü'minlerin hallerini araştırıyorlar ve haklarında iler geri konuşup tenkid edecek bir taraf bulmaya çalışıyorlardı. Halbuki Yüce Allah, **"Şüphe yok ki mü'minler arasında hâyâsızlıkların yayılmasını arzulayanlara dünyada da, âhirette de çok acı bir azap vardır."** (en-Nur, 24/19) buyurmaktadır.

2. Mü'minlere, imanları sebebiyle -Yüce Allah'ı inkâr ve dine buğzederek- dil uzatıp tenkid etmeleridir.

3. İnsanları ayıplamak, onlara dil uzatıp tenkit etmek haramdır. Hatta bu, dünyevî hususlarda büyük günahlar arasında yer alır ki dini hususlarda bu, çok daha çirkindir.

4. Allah'a itaat ederek herhangi bir hayır yolunda bağışta bulunan kimseye yardımcı olmak ve onu bu ameline teşvik etmek gerekir. Bunlar ise bu kimseler hakkında söyledikleri sözleriyle onların gayret ve maneviyatlarını kırmak istediler ve onları bundan dolayı ayıpladılar.

5. Çok miktarda mal infak eden kimse hakkında onun riyakâr olduğuna dair hüküm vermeleri çok büyük bir yanlıştır. Ayrıca gayb olan bir konuda hüküm vermek ve zanna dayanarak karanlığa kurşun sıkmaktır. Bundan daha büyük bir kötülük olur mu?

6. Diğer taraftan onların az miktarda sadaka veren kimse hakkında, "Allah'ın bunun sadakasına ihtiyacı yoktur" demeleri, batıl bir maksatla söylenmiş bir sözdür. Çünkü Allah, sadakayı az verenin de çok verenin de sadakasına muhtaç değildir. Hatta O, göklerde ve yerde bulunanların hiçbirine muhtaç değildir. Aksine O, kullarına, onların muhtaç oldukları emirleri vermiştir. O nedenle Yüce Allah, her ne kadar verdiği emirlere muhtaç değilse de onların, o emirlere ihtiyacı vardır. Zira **"kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görecektir."** (ez-Zilzal, 99/7)

Böyle bir sözün ise hayra karşı şevki kırdığı açıkça ortadadır. Bundan dolayı da onların cezaları, Allah'ın da onlarla alay etmesi, onları maskaraya çevirmesi olmuştur. Ayrıca onlar için can yakıcı bir azap vardır.

﴿ٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ أَوۡ لَا تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ إِن تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ سَبۡعِينَ مَرَّةٗ فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ
كَفَرُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ٨٠﴾

80- O (münafıklar) **için ister mağfiret dile, ister dileme** (fark etmez). **Onlar için yetmiş defa mağfiret dilesen bile yine de Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır. Çünkü onlar, Allah'ı ve Peygamber'i inkar edip kafir olmuşlardır. Allah fâsıklar topluluğuna hidâyet vermez.**

80. "O (münafıklar) için ister mağfiret dile, ister dileme (fark etmez). **Onlar için yetmiş defa"** (Bu, mübalağa kastıyla kullanılmış bir ifadedir. Aksi takdirde hiçbir anlamı olmazdı) **"mağfiret dilesen bile yine de Allah onları kesinlikle**

bağışlamayacaktır." Nitekim bir âyet-i kerimede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez."** (el-Münafıkûn, 63/6)

Daha sonra da Allah, onların günahlarını bağışlamasını engelleyen sebebi söz konusu etmektedir: **"Çünkü onlar, Allah'ı ve Peygamber'i inkar edip kafir olmuşlardır."** Kâfire ise mağfiret dilemenin de, kendi amelinin de -kâfir kaldığı sürece- hiçbir faydası olmaz.

"Allah fâsıklar topluluğuna hidâyet vermez." Yani fâsıklık, onu başkasını tercih etmeyecek ve onu başkalarıyla değiştirmeyecek şekilde ayrılmaz bir nitelikleri olan ve kendilerine gelen apaçık hakkı reddeden yoldan çıkmışları, Allah hidâyete iletmez ve hakka muvaffak kılmamak suretiyle onları cezalandırır.

﴿ فَرِحَ ٱلْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَٰفَ رَسُولِ ٱللَّهِ وَكَرِهُوٓا۟ أَن يُجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَالُوا۟ لَا تَنفِرُوا۟ فِى ٱلْحَرِّ ۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا۟ يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا۟ قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا۟ كَثِيرًا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

81- Allah'ın Rasûlüne muhalefet edip de ondan geri kalanlar, (savaşa çıkmayıp evde) **oturmalarından dolayı sevindiler. Malları ve canlarıylae Allah yolunda cihad etmeyi hoş görmediler ve 'Bu sıcakta savaşa çıkmayın!' dediler. De ki: 'Cehennem ateşi daha sıcaktır.' Keşke anlasalardı!**

82- Artık onlar kazandıklarının bir cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar.

81. Yüce Allah, münafıkların cihaddan geri kaldıkları için övündüklerini ve buna aldırış etmediklerini açıklamaktadır ki bu davranışları, onların iman etmediklerine ve küfrü imana tercih ettiklerine açık bir delildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın Rasûlüne muhalefet edip de ondan geri kalanlar,** (savaşa çıkmayıp evde) **oturmalarından dolayı sevindiler."** Bu sevinme, sadece geri kalmaktan daha ileri bir suçtur. Çünkü böyle bir geri kalış haramdır, bir de işlenen bu günaha rıza gösterme ve ondan dolayı böbürlenip sevinme söz konusudur.

"Malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi hoş görmediler." Bu, cihaddan geri kalan mü'minlerin halinden farklıdır. Çünkü mü'minler, geçerli bir mazeretleri sebebiyle olsa bile cihaddan geri kalsalar buna üzülürler ve son derece

kederlenirler. Kalplerindeki imanın gereği olarak malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi arzularlar ve Allah'ın lütuf, ihsan, iyilik ve bağışını umarlar.

"Ve" o münafıklar, **"'Bu sıcakta savaşa çıkmayın.' dediler."** Yani savaşa çıkmak sıcak sebebiyle bizim için zordur. Böylece onlar, geçici ve kısacık bir rahatı eksiksiz ve ebedî bir rahata tercih ettiler. Bununla birlikte gölgeyle kendisine karşı korunulabilecek, sabah ve akşamların etkisini azalttığı sıcaktan sakındılar da hiçbir şeyle ölçülemeyecek derecede kızgın cehennem ateşinden sakınmaya gerek görmediler! Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır. Keşke anlasalardı!"**

82. Onlar, gelip geçici olanı, kalıcı olana tercih ettikleri, yine geçici zorluktan kaçarken sürekli ve oldukça çetin bir zorluğa yöneldikleri için Allah şöyle buyurmuştur: **"Artık onlar kazandıklarının"** küfür, münafıklık, Rablerinin emirlerine itaatsizlik suçlarının **"bir cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."** Gelip geçici bu dünyadan yararlansınlar, lezzetleriyle sevinsinler, oyunlarıyla eğlenedursunlar. Çünkü can yakıcı azabın içinde çok ağlayacaklardır.

﴿ فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا۟ مَعِىَ أَبَدًا وَلَن تُقَٰتِلُوا۟ مَعِىَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِٱلْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْخَٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Eğer Allah seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de onlar (savaşa) **çıkmak için senden izin isterlerse de ki: 'Siz benimle beraber asla** (savaşa) **çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla da savaşmayacaksınız. Çünkü siz ilk seferinde oturmaya razı oldunuz. O halde** (şimdi de) **geride kalanlarla beraber oturun.'**

83. "Eğer Allah seni onlardan," mazeretsiz olarak cihada çıkmaktan geri kalan ve geri kalışlarına da üzülmeyen **"bir topluluğun yanına döndürür de onlar"** kolaylığını görmeleri halinde, bundan başka bir gazaya **"çıkmak için senden izin isterlerse,"** ceza olmak üzere onlara **"de ki: Siz benimle beraber asla** (savaşa) **çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla savaşmayacaksınız."** Allah beni size muhtaç etmeyecektir. **"Çünkü siz ilk seferinde oturmaya razı oldunuz. O halde** (şimdi de) **geri kalanlarla beraber oturun."** Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir:

"Onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de ilk defa ona iman etmedikleri gibi (yine iman etmezler) ve Biz de onları azgınlıkları içerisinde şaşkın bir halde bırakırız." (el-En'âm, 6/110) Fırsat bulduğu takdirde kendisine verilen emri ağırdan alarak yerine getirmeyip geri kalan bir kimse, artık bir daha onu yerine getirme başarısı elde edemez, aksine önüne mutlaka bir engel çıkar.

Bu buyrukta söz konu kimseler azarlanmaktadır. Çünkü Müslümanlar, bu gibi kimselerin masiyetleri dolayısıyla cihada çıkmalarının engellendiğini bilirlerse bu, o kimseler için bir azar ve utanılacak bir husus olur, herhangi bir kimsenin onların yaptıklarını yapmaması için de ibretli bir ceza olur.

﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin başında da durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlünü inkar edip kâfir oldular ve fâsık olarak öldüler.

84. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan,"** münafıklardan **"ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma!"** Ona dua etmek üzere de defnedildikten sonra **"kabrinin başında da durma!"** Çünkü Peygamber'in namaz kılması ve kabirlerinin başında durması, onlar için bir şefaattir. Onlar hakkında şefaatin ise hiçbir faydası yoktur. **"Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlünü inkar edip kâfir oldular ve fâsık olarak öldüler."** Kim kâfir olup da bu şekilde ölürse artık şefaatçilerin şefaatinin ona bir faydası olmaz. Bu emirde, başkalarına yönelik bir ibret ve bir azar, onlar için de ibretlik bir ceza vardır. Kâfir ve münafık olduğu bilinen herkesin durumu da budur. Namazları kılınmaz.

Bu âyet-i kerimede mü'minlerin cenaze namazlarını kılmanın meşru olduğuna ve onlara dua etmek için kabirlerinin başında durulabileceğine delil vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de mü'minlere bu şekilde davranmıştır. Yüce Allah'ın bu yasağı münafıklar ile kayıtlaması, bunun mü'minler hakkında bilinen ve uygulanan bir iş olduğunu gösterir.

﴿ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَأَوْلَـٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَـٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Onların malları da, evlatları da seni imrendirmesin. Allah onlar sebebiyle ancak dünya hayatında onlara azap etmeyi ve canlarının da kâfir olarak çıkmasını ister.

85. Yani Yüce Allah'ın dünyalık olarak onlara vermiş olduğu mallara, evlatlara aldanma! Çünkü bunlar, onların Allah nezdindeki değerlerinden ileri gelmiyor. Aksine bu, Allah'ın onları hakir düşürmesi içindir. Zira **"Allah onlar sebebiyle ancak dünya hayatında onlara azap etmeyi,"** dünyalığı elde etmek için yorulmalarını, onun ellerinden gitmesinden korkmalarını ve böylelikle ondan afiyetle yararlanamamalarını, aksine sürekli olarak bu uğurda zorluk ve sıkıntıyla karşı karşıya kalmalarını, bunların kendilerini oyalayarak Allah'tan, âhiret yurdunu hatırlamaktan oyalayıp dünyadan ayrılacakları vakte kadar alıkoymasını **"ve canlarının da kâfir olarak çıkmasını ister."** Dünya sevgisi onların akıllarını başlarından almış bir halde, kalpleri dünyaya bağlı kalarak ve ciğerleri dünyalık için yanıp tutuşarak ölürler.

﴿ وَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَجَـٰهِدُوا۟ مَعَ رَسُولِهِ ٱسْتَـْٔذَنَكَ أُو۟لُوا۟ ٱلطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا۟ ذَرْنَا نَكُن مَّعَ ٱلْقَـٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾ ﴾

86- 'Allah'a iman edin, Rasûlü ile birlikte cihad edin.' diye (emreden) **bir sûre indirildiği zaman içlerinden servet ve imkan sahipleri senden izin isterler ve 'Bizi bırak da oturanlarla birlikte kalalım.' derler.**

86. Şanı Yüce Allah, münafıkların sürekli olarak Allah'a itaati gerektiren işleri ağırdan aldıklarını ve sûrelerin de, âyetlerin de onları etkilemediğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: Allah'a iman etmeleri ve Allah yolunda cihad etmeleri emrolunan **"bir sûre indirildiği zaman içlerinden, servet ve imkan sahipleri,"** yani cihada çıkmamakta haklı bir mazeretleri bulunmayan, mal-mülk sahibi ve varlıklı olanlar **"senden izin isterler."** Halbuki Allah, onlara mal ve evlat vermiştir. O halde onların, Allah'a şükretmeleri, hamd etmeleri ve Allah'ın kendilerine farz kıldığı ve verdiği imkânlarla da kolaylaştırdığı görevleri ifa etmeleri gerekmez mi? Ancak onlar tembellik ettiler ve cihada çıkmayıp oturmak için izin istediler. Başka bir yolu kabul etmeyerek **"Bizi bırak da oturanlarla birlikte kalalım."** dediler.

﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾﴾

87- (Savaştan) **geri kalan kadınlarla birlikte olmaya razı oldular.** (Böylece) **kalplerine mühür vuruldu. Artık onlar anlamazlar.**

87. "(Savaştan) **geri kalan kadınlarla birlikte olmaya razı oldular."** Acaba cihaddan geri kalan kadınlarla birlikte kalmayı kendilerine nasıl yedirebildiler? Onlara bu yolu gösteren bir bilgi veya bir parça akılları var mı acaba? Yoksa Allah kalplerine mühür vurdu da o yüzden mi hayrı fark edemiyorlar? Yine bu yüzden kalplerinde hayır ve kurtuluşu gerektiren işleri yapma iradesi mi kalmamış? **"Artık onlar anlamazlar."** Onlar faydalarına olan şeylerin farkına varamıyorlar. Eğer gerçekten anlayabilecek kimseler olsalardı, kendilerini erkeklerin konumlarından aşağılara düşüren böyle bir hale razı olmazlardı.

﴿لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ
الْخَيْرَاتُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾﴾

88- Fakat Peygamber ve beraberindeki mü'minler, malları ve canları ile cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar, felaha erenlerin ta kendileridir.

89- Allah, onlara altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Orada ebediyen kalacaklardır. İşte en büyük kazanç budur.

88. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu münafıklar cihaddan geri kalsalar dahi Yüce Allah onların yerlerini dolduracak ve onlara ihtiyaç bırakmayacaktır. Zira Yüce Allah'ın, bu emri yerine getirecek ve lütfunu kendilerine tahsis ettiği özel kulları vardır. Bunlar ise **"Peygamber"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"ve beraberindeki mü'minler"** olup onlar **"malları ve canları ile cihad"** ederler. İşi ağırdan almaz ve tembellik göstermezler; aksine bunu sevinerek ve neşeyle yerine getirirler. **"İşte"** dünya ve âhiretteki pek çok **"hayırlar onlarındır ve onlar,"** en üstün isteklerine ve en mükemmel arzularına kavuşmuş olan **"felaha erenlerin ta kendileridir."**

89. O halde böylelerinin rağbet ettikleri şeylere rağbet etmeyerek dünyasını, dinini ve âhiretini kaybederek ziyana uğrayan kimselere yazıklar olsun! Bu son ayetler, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir:

"De ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. **Çünkü o, bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca onlar çenelerinin üzerine yüz üstü secdeye kapanırlar."** (el-İsrâ, 17/107)

"Şimdi bunlar, o (âyetlerimizi) **inkâr ederlerse** (bilsinler ki) **Biz de yerlerine onları inkâr etmeyen bir topluluğu onlara vekil kılmışızdır."** (el-En'am, 6/89)

﴿وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ سَيُصِيبُ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾﴾

90- Bedevilerden özür beyan edenler, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah'a ve Rasûlüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar. İçlerinden kâfir olanlar, can yakıcı bir azaba uğrayacaklardır.

90. "Bedevilerden özür beyan edenler kendilerine izin verilmesi için geldiler," yani bedevilerden savaşa çıkmak hususunda işi önemsemeyen ve bu konuda gerekeni yapmayan kimseler, cihadı terk etmek hususunda kendilerine izin verilmesi için -kabalıkları ve utanmazlıkları dolayısıyla özür dilemeye hiç aldırış etmeksizin- geldiler. Onların bu gelişleri, imanlarının zayıf oluşu sebebiyledir. İçlerinden **"Allah'a ve Rasûlüne yalan söyleyenler"**e gelince onlar, oturup kaldılar ve hiç özür beyan etmediler.

"Özür beyan edenler" buyruğunun manasının, "mazereti olup da kendilerini mazur görmesi için Allah Rasûlüne gelenler," şeklinde olma ihtimali vardır. Zira mazereti olan kimselerin mazeretini kabul etmek onun âdetiydi. Aralarından iman iddialarında **"Allah'a ve Rasûlüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar."** Halbuki iman, savaşa çıkmayı ve böyle yapmamayı gerektirir.

Daha sonra Yüce Allah, onları şu buyruğuyla tehdit etmektedir: **"İçlerinden kâfir olanlar"** dünyada da, âhirette de **"can yakıcı bir azaba uğrayacaklardır."**

﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ
إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى

﴿ الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ ﴾

91- Zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara, Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmaları şartı ile (savaşa çıkmama konusunda) **hiçbir vebal yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir sorumluluk yoktur. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

92- Bir de sana kendilerine binek temin etmen için geldiklerinde, 'Size bir binek bulamıyorum.' dediğin zaman harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzülüp gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de (bir vebal yoktur).

91. Allah daha önce özür beyan edenleri zikretmişti. Bu kimseler, bir bölümü dinen mazereti kabul edilenler, bir bölümü de kabul edilmeyenler olmak üzere iki kısım oldukları için Yüce Allah, bu hususu şöyle beyan etmektedir: Cihada çıkmaya ve savaşmaya güçleri yetmeyen, bedenlerinde ve gözlerinde zaaf bulunan **"zayıflara, hastalara,"** bu hastalık, kişinin cihada çıkma gücünü ortadan kaldıran topallık, körlük, sıtma, felç vb. bütün hastalık türlerini kapsar, **"ve harcayacak bir şey bulamayanlara,"** yani savaş yolculuğunda kendilerini gidecekleri yere ulaştıracak kadar azık ve binek bulamayanlara; **"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmaları şartı ile,"** yani imanlarında samimi olmaları ve eğer cihada güçleri yetmiş olsaydı mutlaka güçlerinin yettiği kadarı ile cihada çıkma niyet ve azmini taşımaları, ellerinden geldiği kadar cihada çıkmaya teşvik etmeleri ve bu konuda insanların arzularını harekete geçirmeleri şartıyla cihada çıkmamalarından dolayı onlara **"hiçbir vebal yoktur."**

"Zira iyilik edenlerin aleyhine bir sorumluluk yoktur." Yani bunların aleyhlerinde sorumluluğu gerektirecek bir durum yoktur. Çünkü bunlar, üzerlerinde olan Allah'ın ve kulların haklarını iyi bir şekilde yerine getirerek kendilerine yöneltilebilecek kınamalara açık kapı bırakmamışlardır. Zira kul, gücü yeten hususlarda üzerine düşeni güzel bir şekilde yerine getirirse güç yetiremediği şeylerin sorumluluklarından kurtulur.

Bu âyet-i kerime şöyle bir kaideye delil gösterilmektedir: Kişi şahsı veya malı ile veya buna benzer yollarla başkasına iyilik yapacak olur da bilahare bu iyiliği dolayısıyla herhangi bir eksiklik ya da bir şeylerin telef olması sonucunu doğuran bir iş meydana gelirse o, bu eksiklik ve telefin tazminatını ödemez. Çünkü o, iyilik

yapan bir kimsedir. İyilik yapanların aleyhine de bir yol ve sorumluluk yoktur. Aynı zamanda bu, iyilik yapmayan, yani kötü olan kimsenin görevini ihmal eden kimse gibi sayıldığına ve sebep olduğu zararların tazminatını ödeyeceğine de delildir.

"Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir." Mağfiret ve rahmetinin bir tecellisi olarak O, gücü yetmeyenleri affetmiştir. Samimi ve kararlı niyetleri dolayısıyla da cihada güç yetiren ve fiilen cihad eden kimselere verdiği sevabın aynısını onlara verir.

92. "Bir de sana kendilerine binek temin etmen için geldiklerinde," senin böyle bir imkâna sahip olmadığını gören, senin de kendilerine özür beyan ederek **"'Size bir binek bulamıyorum.' dediğin zaman harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzülüp gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de"** bir vebal ve günah yoktur. Çünkü bunlar, aciz kimselerdir ve kendilerini fedaya hazırdırlar. İmkân bulamadıklarından dolayı Yüce Allah'ın söz ettiği şekilde üzülmüş ve zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. İşte bunlar için de bir vebal yoktur. Bunların vebali kalktığına göre durum, asıl haline döner: Bir hayra niyet edip de bu niyetiyle gücünün yettiği emeği ve çabayı harcamasına rağmen maksadına güç yetiremeyen kimse, o işi tam ve eksiksiz olarak yapmış sayılır.

﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾ ﴾

93- Vebal, ancak zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Onlar (savaştan) **geri kalanlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da kalplerini mühürledi. Artık onlar bilmezler.**

93. **"Vebal"** ve kınama, **"ancak zengin oldukları,"** hiçbir mazeretleri bulunmadığı ve cihada çıkmaya güç yetirebildikleri **"halde senden izin isteyenleredir."** Ancak böyleleri hakkında vebal ve kınama söz konusu olur. İşte **"onlar,"** hem kendileri hem de dinleri açısından **"geri kalanlarla,"** kadın, çocuk ve benzerleriyle **"beraber olmaya razı oldular."** Çünkü **"Allah da kalplerini mühürledi. Bunun için onlar bilmezler."** Kalplerine hayır namına bir şey girmez ve onlar dinî ve dünyevî menfaatlerini fark edemezler. Bu, işlediklerine karşılık bir cezadır.

﴿ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ
أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ ﴾

94- Kendilerine döndüğünüz vakit size özür beyan edeceklerdir. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin. Size asla inanmayız. Zira Allah size dair birtakım haberleri bize bildirmiştir. Allah da, Rasûlü de sizin yapacaklarınızı görecek, sonra görüneni de, görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir.

94. Yüce Allah, zengin oldukları ve cihaddan geri kalmak için haklı sebepleri bulunmadığı halde münafıkların cihaddan geri kaldıklarını belirttikten sonra onların daha sonra mazeretler beyan edeceklerini şöyle haber vermektedir: **"Kendilerine"** gazadan **"döndüğünüz vakit size özür beyan edeceklerdir."** Sen de onlara **"de ki: (Boşuna) özür dilemeyin. Size asla inanmayız."** Hiçbir zaman sizin mazeret olarak uydurduğunuz yalanların doğru olduğunu kabul etmeyiz. Çünkü **"Allah size dair birtakım haberleri bize bildirmiştir."** Sözü doğru olan da O'dur. Artık özür dilemenizin bir faydası kalmamıştır. Çünkü onlar, Allah'ın bildirdiğinden farklı mazeretler ileri sürerek özür dilemeye kalkışmışlardı. Doğruluğun en üst mertebesinde olan Allah'ın haberine aykırı olan sözlerinin doğru olmasına ise imkân yoktur.

"Allah da, Rasûlü de sizin" dünyada **"yapacaklarınızı görecek,"** Çünkü doğru ile yalanın ölçüsü, yapılan davranışlardır. Kuru sözlerin bu konuda hiçbir anlamı yoktur. **"Sonra görüneni de, görünmeyeni de bilene"** ve kendisine hiçbir şey gizli kalmayana **"döndürüleceksiniz. O da size"** hayır ve şer türünden **"yaptıklarınızı haber verecektir."** Size zerre ağırlığı kadar zulmetmeksizin de adaleti ve lütfuyla o amellerinizin karşılığını verecektir.

﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾

95- Yanlarına döndüğünüzde onlardan yüz çevirmeniz için Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.

95. Şunu bilmek gerekir ki, günahkâr kimsenin üç hali vardır: Ya sözü ve mazereti zahiren de, batınen de kabul edilir ve hiç günah işlememiş gibi affa mazhar olur ya günahları dolayısıyla fiilen cezalandırılır ve azarlanır. Ya da ondan

yüz çevrilerek yaptığının karşılığı olan fiilî ceza ile cezalandırılmaz. İşte Yüce Allah'ın burada münafıklar hakkında sözünü ettiği hal budur. Zira onların mazeretleri geçerli değildir ve çirkin halleriyle kötü amelleri kesinlik kazanmıştır. O nedenle Allah'ın bu münafıklar hakkında uygulanmasını emrettiği şey işte bu üçüncü haldir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde siz de onlardan yüz çevirin."** Onları azarlamayın, onlara sopa cezası uygulamayın yahut öldürmeyin. **"Çünkü onlar murdardırlar."** Pis ve kötü kimselerdir. Onları önemsemeye değmez. Azarlamanın ve cezanın da onlara bir faydası yoktur. **"Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir."** ki bu da ceza olarak onlara yeter.

﴿ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾

96- Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da şüphesiz Allah, o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz.

96. "Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler." Onların kendilerinden yüz çevirip onları rahat bırakmanızın dışında sizden görmek istedikleri başka bir şey daha vardır. Şöyle ki onlar, sanki hiçbir şey yapmamışlar gibi onlardan razı olmanızı isterler. **"Siz onlardan hoşnut olsanız da şüphesiz Allah, o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz."** Yani ey mü'minler! Allah'ın kendilerinden hoşnut olmadığı kimselerden hoşnut olmamanız gerekir. Hoşnutluk ve gazabında Rabbinize uygun hareket etmelisiniz.

Yüce Allah'ın, **"Şüphesiz Allah, o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz."** buyurup da "şüphesiz Allah onlardan hoşnut olmaz" buyurmaması üzerinde dikkatle düşünelim. Bu ifade, tevbe kapısının açık olduğunu, onların da, başkalarının da tevbe etmeleri halinde Yüce Allah'ın tevbelerini kabul edip onlardan hoşnut olacağını göstermektedir. Ancak fasıklıklarını sürdürdükleri sürece şüphesiz Yüce Allah -rızasının önündeki engelin varlığı dolayısıyla- onlardan hoşnut olmayacaktır. Bu engel de onların Allah'ın razı olduğu iman ve itaatin dışına çıkarak Allah'ın gazabına sebeb olan şirk, münafıklık ve masiyetlere yönelmiş olmalarıdır.

Yüce Allah'ın bu son buyruklarda sözünü ettiği hususların özeti şudur: Mazeretsiz olarak cihaddan geri kalan münafıklar, mü'minlere özür beyan edip geri kalmaları hakkında birtakım mazeretleri olduğunu ileri sürerek hiç şüphesiz, si-

zin kendilerinden yüz çevirmemenizi, hatta onlardan hoşnut olup mazeretlerini kabul etmenizi isterler. Onların mazeretlerinin kabul edilip onlardan hoşnut olunmasının ise kendilerine en ufak bir faydası olmaz. Şöyle ki onların özrünün kabul edilmesi ve onlardan razı olunması, onlara olan sevgi ve saygıdan değildir. Onlardan yüz çevirmeye gelince mü'minler, onlardan seviyesiz ve pis şeylerden yüz çevirdikleri gibi yüz çevirirler.

Bu âyet-i kerimelerde Yüce Allah'ın, **"Zira Allah size dair birtakım haberleri bize bildirmiştir."** (94. âyet) buyruğunda Yüce Allah'ın "kelâm" sıfatına sahip olduğu ifade edildiği gibi, O'nun meşîet ve kudretiyle ortaya çıkan ihtiyarî fiillere sahip olduğu da ortaya konmaktadır. Bu son hususu Yüce Allah'ın: **"Allah da, Rasûlü de sizin yapacaklarınızı görecek."** buyruğunda da görmek mümkündür. Zira Yüce Allah, burada bu fiilleri meydana gelişinden sonra göreceğini haber vermektedir. Yine bu âyetlerde Yüce Allah'ın iyilikte bulunanlardan razı olacağı, fasık kimselere gazap edeceği ifade edilerek "rıza" ve "gazap" sıfatları olduğu bildirilmektedir.

﴿ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ
السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ ﴾

97- Bedeviler, küfür ve nifâk bakımından daha beterdirler. Allah'ın, Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha yatkındırlar. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

98- Bedevîlerden öyleleri vardır ki yaptıkları infakı zarar sayarlar ve başınıza türlü belalar gelmesini gözlerler. Belânın kötüsü kendi başlarındadır. Allah her şeyi işitendir, bilendir.

97. **"Bedeviler,"** çölde ve meskûn olmayan yerlerde yaşayan Araplar **"küfür ve nifâk bakımından"** aralarında küfür ve nifak ehli bulunan şehir sakinlerine göre **"daha beterdirler."** Bunun pek çok sebebi vardır. Dinî ve şer'î hükümleri, ameli ve ahkâmı bilmekten uzak olmaları bunlardan bazılarıdır. Bundan dolayı onlar, **"Allah'ın, Rasûlüne"** iman esasları, emir ve yasaklara dair hükümler kabilinden **"indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha yatkındırlar."** Oysa şehir ve kasabalarda yaşayanlar böyle değildir. Zira onların Allah'ın, Rasûlüne indirdiklerinin

sınırlarını bilme imkânları ve ihtimalleri daha çoktur. Bu bilgi dolayısıyla da onlar, güzel düşüncelere sahip olurlar ve çölde yaşayanlara nispetle -çöldekilerin bilme imkânı olmadığı için- daha çok hayır yapma istekleri olur. Yine onların, çölde yaşayanlara göre huyları daha yumuşak ve davetçiye itaat etme ihtimalleri de daha fazladır. Yine onlar, çöldekilere nispetle iman ehli kimselerle daha çok oturur kalkar ve daha çok samimi olurlar. Bu sebeple onlar, çölde yaşayanlara göre hayır işlerine daha yatkındırlar. Her ne kadar hem çölde yaşayanlar arasında hem de şehirlerde yaşayanlar arasında kâfir ve münafıklar bulunmakta ise de çöldekilerin küfür ve nifakı, şehirlerde yaşayanlara göre daha çok ve daha ileridir.

98. Bedevî Arapların özelliklerinden biri de mala daha tutkun ve daha cimri olmalarıdır. Bu nedenle **"bedevilerden öyleleri vardır ki yaptıkları infakı,"** verdikleri zekâtı, Allah yolunda yaptıkları tasaddukları vb. **"zarar sayarlar."** Bunu bir ziyan ve malı eksilten bir sebep kabul ederler. Bundan dolayı ecir beklemez, bu infakıyla da Allah'ın rızasını gözetmezler. Hemen hemen bu gibi bütün infaklarını istemeye istemeye, zorla yerine getirirler.

"Ve başınıza türlü belalar gelmesini gözlerler." Mü'minlere olan düşmanlıkları ve kinleri dolayısıyla onların başına çeşitli musibetlerin gelmesini ve türlü facialarla karşı karşıya kalmalarını arzularlar. Ancak bu, kendi aleyhlerine dönecektir. Böylelikle **"belânın kötüsü kendi başlarına"** gelecektir. Mü'minlere gelince onlar, düşmanlarına karşı güzel sonuçlar elde ederler ve güzel âkıbet onlarındır.

"Allah her şeyi işitendir, bilendir." Kullarının niyetlerini, -ihlaslı olsun olmasın- yaptıkları tüm işleri bilir.

﴿ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَ اللَّهِ
وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾ ﴾

99- Bedevilerden öyleleri de vardır ki Allah'a ve âhiret gününe iman eder, yaptıkları infakı Allah'a yakın olmaya ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinirler. İyi bilin ki bu (infakları), onlar için gerçekten bir yakınlık vesilesidir. Allah, onları rahmetine alacaktır. Şüphesiz ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.

99. Bedevilerin tamamı yerilmeyi hak etmiş kötü kimseler değildir. Aksine **"bedevilerden öyleleri de vardır ki Allah'a ve âhiret gününe iman eder,"** böylelikle küfür ve münafıklıktan esenliğe kavuşur, imanın gereğini yapar ve

"yaptıkları infakı Allah'a yakın olmaya ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinirler." İnfakının ecrini Allah'tan bekler, onunla Allah'ın rızasını gözetir ve O'na yakın olmayı isterler. Aynı şekilde o infakları vesilesiyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendileri için dua etmesi ve bereket dilemesini arzularlar. Yüce Allah da Peygamberinin dualarının fayda sağlayacağını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"İyi bilin ki bu** (infakları), **onlar için gerçekten"** kendilerini Allah'a yakınlaştıran **"bir yakınlık vesilesidir."** Ayrıca bu, mallarını daha da artırır, onlara bereket ihsan edilmesine vesile olur.

"Allah, onları" salih kulları arasına katarak **"rahmetine alacaktır. Şüphesiz ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir."** Tevbe ederek kendisine yönelenlerin, büyük de olsa günahlarını bağışlar. Her şeyi kuşatan rahmetiyle kullarını merhametle kuşatır. Mü'min kullarına da kendilerini hayırlara muvaffak ettiği, emirlerine muhalefetten koruyup türlü mükâfatlara mazhar kıldığı özel rahmetini tahsis eder.

Bu son âyet-i kerimelerde şu hususlara delil vardır:

1- Şehirlerde yaşayanlar arasında da, bedeviler arasında da yerilmeyi hak eden kimseler olduğu gibi övülmeye değer kimseler de vardır. Yüce Allah bedevileri yalnızca bedevi oldukları ve çöllerde yaşadıkları için yermez, aksine Allah'ın emirlerini terk ettiklerinden ve bu şekilde davranmalarının daha kuvvetle muhtemel olduğundan dolayı yerer.

2- Küfür ve münafıklık; duruma göre artar, eksilir, ağırlaşır ve hafifler.

3- İlmin ne kadar faziletli olduğu ve ilim sahibi olmayanın ilim sahibine oranla kötülüğe daha yakın olduğu da bu ayetlerden anlaşılmaktadır. Çünkü Yüce Allah bedevileri yermekte, onların küfür ve nifaklarının daha ileri olduğunu bildirmekte, ardından da bunu gerektiren sebebin; onların Allah'ın, Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye daha yatkın olmaları olduğunu bildirmektedir.

4- Bütün ilimler arasında en faydalı bilgi; Allah'ın, Rasûlüne bildirdiklerinin sınırlarını, dinin aslî ve fer'i hükümlerini bilmektir. Mesela imanın, İslâm'ın, ihsanın, takvanın, felâhın, itaatin, iyiliğin, akrabalık ve yakınlık bağlarını gözetmenin, iyilik yapmanın, küfrün, münafıklığın, fasıklığın, isyanın, zinanın, içkinin, faizin vb. şeylerin sınırlarını bilmek gibi.

Çünkü bunları bilen kimse, eğer yapılması gereken şeyler ise onları yapma imkânı elde eder. Şayet yapılmaması emredilmiş yahut yasaklanmış şeyler ise onları terk etme imkânına sahip olur.

5- Mü'minin, üzerindeki hakları gönül hoşluğuyla ve razı olmuş bir kalple yerine getirmesi, bu hakları eda etmeyi bir ganimet bilmesi ve onları bir külfet ve yük olarak görmemesi gerekir.

﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ ﴾

100- Öne geçen ilk Muhacirler ve Ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya işte Allah, onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. O, onlar için içlerinde ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kazançtır.

100. **"Öne geçen,"** yani iman, hicret, cihad ve Allah'ın dinini yayma konusunda bu ümmetin en önüne geçen "ilk Muhacirler" ki onlar **"yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım edenlerdir. İşte dosdoğru olanlar bunlardır."** (el-Haşr, 59/8) **"ve Ensar"** ki onlar **"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan, kendilerine göç edip gelenleri seven ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmeyen, kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih edenlerdir."** (el-Haşr, 59/9) **"ile onlara"** itikatlarıyla, sözleriyle ve davranışlarıyla **"güzellikle tabi olanlar var ya işte Allah,"** yerilmekten kurtulup en ileri derecede övgüye mazhar olan, Allah'tan en büyük lütuf ve ihsanlara nail olan bu kimselerden **"razı olmuş,"** (O'nun rızası, cennet nimetlerinin en büyüğüdür.) **"Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. O, onlar için içlerinde ebediyen kalmak üzere,"** öyle ki oradan ayrılıp başka bir yere gitmek ve onun yerine başka bir yerde olmak istemeyeceklerdir. Çünkü temenni ettikleri her şeyi, elde etmeyi istedikleri her nimeti orada bulacaklardır. **"altlarından"** cennetin güzel bahçelerine, oldukça bol ve güzel ağaçlıklı bağlarına akan ve oraları sulayan **"ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kazançtır."** Zira canların istediği, ruhların lezzet aldığı, kalplerin hoşlandığı ve bedenlerin arzuladığı güzel her şeyi elde etmişler ve her türlü sıkıntıdan da uzak olmuşlardır.

﴿ وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ۖ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ (١٠١) ﴾

101- Çevrenizdeki bedeviler içinde de, Medine ahalisi içinde de münafıklar vardır. Onlar münafıklıkta direten kimselerdir. Sen onları bilmezsin, (ama) **Biz onları biliriz. Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir.**

101. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çevrenizdeki bedeviler içinde de, Medine ahalisi içinde de münafıklar vardır."** Bu münafıklar **"münafıklıkta direten kimselerdir."** Yani bunlar nifakı âdet edinen, onda inat eden ve münafıklıkta ileri gidip azıtan kimselerdir.

"Sen onları bilmezsin," şahısları itibarıyla tanımazsın ki onları cezalandırasın ya da münafıklıklarının gereği neyse onlara öylece davranasın. Bunun böyle olmasında Yüce Allah'ın çok büyük hikmetleri vardır. "(ama) **Biz onları biliriz. Biz onları iki kere azaba uğratacağız."** Buradaki "iki kere" ifadesinin, malum "iki" anlamına gelme ve söz konusu azabın biri dünya hayatında diğeri de âhirette olmak üzere iki ayrı azap olma ihtimali vardır. Buna göre dünyadaki azapları karşı karşıya kaldıkları keder, endişe, mü'minlerin elde ettikleri fetih ve zaferlerden hoşlanmamalarıdır. Âhiretteki azapları ise ateş azabıdır ki orası, ne kötü bir yerdir! "İki kere" ifadesindeki kastın, onların azabını ağırlaştıracağız, katmerleştireceğiz ve tekrarlayacağız olma ihtimali de vardır.

﴿ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٠٢) ﴾

102- Diğer bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler. Bunlar, salih amellere kötü ameller karıştırmışlardır. Olur ki Allah onların tevbelerini kabul eder. Şüphesiz Allah, Ğafur'dur, Rahîm'dir.

102. Medine'de ve Medine'nin çevresinde bulunanlar arasında, hatta diğer İslâm beldelerinde olanlardan **"diğer bir kısım da günahlarını itiraf ettiler."** Günahlarını kabul ederek pişman oldular, bu günahlardan tevbe etmeye ve kirlerinden arınmaya koştular. **"Bunlar, salih amellere kötü ameller karıştırmışlardır."** Bir amel, ancak kul; tevhidin ve imanın, küfür ve şirkten kurtaran asgari de-

recesine sahip olduğu takdirde salih olur. Zira böyle bir iman ve tevhid, her türlü salih amel için şarttır. İşte bunlar da salih amelleri kötü amellere karıştırmışlardır. Bazı haramları işleme ve bazı farzları yerine getirmede kusurlu davranmak gibi. Bununla birlikte onlar, günahlarını itiraf etmekte ve Yüce Allah'tan, günahlarını bağışlamasını ummaktadırlar. **"olur ki Allah, onların tevbelerini kabul eder."** Allah'ın, kulunun tevbesini kabul etmesi iki şekilde olur: Ona tevbe etme muvaffakiyeti ihsan eder veya fiilen tevbe edince tevbelerini kabul eder.

"Şüphesiz Allah, Ğafur'dur, Rahîm'dir." Yani "mağfiret" ve "rahmet," Yüce Allah'ın, hiçbir mahlukun ondan uzak olmadığı, hatta ulvî ve süflî alemin varlığını devam ettirmesinin onlara bağlı olduğu iki sıfatıdır. Zira Yüce Allah zulümleri sebebiyle insanları cezalandıracak olsa yeryüzünde canlı tek bir varlık bırakmazdı: **"Muhakkak ki Allah göklerle yeri, düzenleri bozulmasın diye tutar. Eğer düzenleri bozulacak olsa andolsun ki O'ndan başka hiçbir kimse onları tutamaz. Muhakkak ki O, hilm sahibidir, mağfiret edendir."** (Fâtır, 35/41)

Kendi aleyhlerine kötülük işlemede ileri giderek ömürlerini kötülük işlemekle berbat eden kimseleri, -ölmeden çok az bir süre önce dahi olsa- tevbe edip Allah'a yöneldikleri takdirde affedip bağışlaması da O'nun mağfiretinin bir tecellisidir.

Bu âyet hem iyilikler hem de kötülükler işleyen, kötülüklerini itiraf eden, samimi tevbe yapmamış olmakla birlikte bunlardan pişman olan bir kimsenin korku ile ümit arasında olduğuna, bununla birlikte kurtuluş ihtimalinin daha yüksek olduğuna delildir. Hem iyilikler hem de kötülükler işlemekle birlikte günahını itiraf etmeyen ve yaptıklarına pişman olmayan, aksine günahlar üzerinde ısrar eden kimsenin durumu ise çok endişe vericidir, onun azaba uğrama ihtimali büyüktür.

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١٠٣) ﴾

103- Mallarından sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın. Onlara dua da et, çünkü senin duan şüphesiz onlara huzur verir. Allah, hakkıyla işiten ve bilendir.

103. Yüce Allah Rasûlüne ve onun ardından onun konumunda olacak (yönetici) kimselere, mü'minleri arındırıp tertemiz edecek, imanlarını kemale erdirecek bir hususu şöyle emretmektedir: **"Mallarından sadaka,"** farz olan zekâtı **"al ki bununla kendilerini"** günahlardan ve kötü ahlaktan **"temizleyip arın-**

dırmış," mallarını artırmış, güzel huylarını, salih amellerini, dünyevî ve uhrevî mükâfatlarını çoğaltmış **"olasın."**

"Onlara dua da et." Yani genel olarak bütün mü'minlere, özel olarak da mallarının zekâtını verenlere dua et. **"Çünkü senin duan şüphesiz onlara,"** kalplerine **"huzur"** ve sevinç **"verir."**

"Allah hakkıyla işitendir," senin duanı da işitir ve kabul eder, **"bilendir,"** kullarının hallerini ve niyetlerini bilir. Amelde bulunan herkese ilmine ve niyetine göre karşılık verir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Yüce Allah'ın bu emrine uyarak müminlere, zekât vermelerini emreder ve zekât toplamak için görevlilerini gönderirdi. Zekât görevlisi zekâtı getirip de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu teslim aldı mı zekât sahibine dua eder, malına bereket ihsan etmesini Allah'tan niyaz ederdi.

Bu âyet, bütün mallarda zekâtın farz olduğuna delildir. Şayet bu mallar, ticaret içinse zekatın farz olma nedeni açıktır. Çünkü ticaret malı artar, çoğalır ve onunla daha çok mal kazanılır. O nedenle tüccarın, Yüce Allah'ın ticaret mallarında farz kılmış olduğu zekâtı eda etmek suretiyle fakirleri gözetmesi adaletin bir gereğidir. Ticaret malları dışındaki mallardan; gelir getirmesi ve üreyip çoğalma amacı güdülen tahıl, ziraî mahsul ve hayvanlara da zekât düşer. Bu amacı taşımayanlara ise zekât düşmez. Çünkü bu tür mallar (ticaret dışında, maişet vb. için) edinilirse o zaman âdeten ticaret yapmak ve maldan gözetilen maksatların gerçekleştirilmesi için sahip olunan mallar seviyesinde olmazlar. Bu gibi malların ticaret amacı olmaksızın elde tutulması, bunların artan mal olma özelliklerini ortadan kaldırır.

Yine bu âyet-i kerimede malının zekâtını vermedikçe kulun, arınıp temizlenme imkânı olmadığına ve bu günahın, zekâtı eda etmekten başka kefareti olmadığına delil vardır. Çünkü temizlenip arınma, zekâtın verilmesine bağlıdır.

Bu ayet, imamın (İslâm devlet başkanının) yahut onun vekilinin, zekâtını veren kimsenin malına bereket ihsan etmesi için Allah'a dua etmesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Bunun da zekâtını veren kimsenin işiteceği ve böylelikle huzur bulacağı bir şekilde açıkça yapılması gerekir.

Bu ayetten şu da anlaşılmaktadır: Tatlı sözler söylemek, dua etmek vb. gibi kalbe huzur ve sükûn verecek şeylerle mü'minin sevindirilmesi gerekir. Yine Allah yolunda mal harcayan ve salih bir amel işleyen kimsenin dua, övgü vb. ile teşvik edilmesi gerekir.

﴿ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴾

104- Bilmezler mi ki kullarından tevbeyi ancak Allah kabul eder, sadakaları O alır ve gerçekten Allah, Tevvâb ve Rahîm'dir.

104. Yani onlar Allah'ın rahmetinin genişliğini, lutuf ve kereminin genelliğini, hangi günah olursa olsun kulları içinde tevbe edenlerden sadır olan tevbeyi O'nun kabul ettiğini bilmezler mi? Öyle ki O, kulunun tevbe etmesi halinde düşünülebilecek en ileri derecede sevinir. Yine onlar sadakaları alanın, yani verdikleri sadakayı kabul edenin ancak Allah olduğunu bilmezler mi? Öyle ki O, sadakayı sağ eliyle alıp onu o kimse için, sizden herhangi bir kimsenin tayını büyütmesi gibi büyütür de nihâyet o -tek bir hurma dahi olsa- kocaman bir dağ kadar oluverir.[25] Hurmadan daha büyük ve daha çok olan sadakaları ne yapacağını var sen hesap et! Yine onlar, Allah'ın **"Tevvâb"** olduğunu bilmezler mi? Yani tevbeleri çokça kabul edendir. Tevbe ederek Zatına yönelen kimsenin -işlediği günahı defalarca tekrarlasa bile- tevbesini kabul eder. Bizzat kendileri tevbeden usanmadıkça, O'nun kapısından kaçıp düşmanlarına dostluk yapmadıkça kullarının tevbesini kabul etmekten usanmaz. O, aynı zamanda **"Rahîm"** olandır. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. O, bu rahmetini takva sahibi olanlara, zekâtı veren, âyetlerine iman eden ve Peygamberine uyanlara yazmıştır.

﴿ وَقُلِ ٱعْمَلُوا۟ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ
فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾

105- De ki: 'Haydi amel edin. Zira Allah, Rasûlü ve mü'minler amelinizi görecektir. (Sonra) **siz görüneni de, görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir.'**

105. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu münafıklara **"de ki: Haydi"** dilediğiniz gibi **"amel edin"** ve bâtılınız üzere devam edin. Ama bunun gizli kalacağını sanmayın. Çünkü **"Allah, Rasûlü ve mü'minler amelinizi görecektir."** Yaptıklarınızın açığa çıkması, ayan beyan görünmesi kaçınılmazdır. **"(Sonra) siz görüneni de, görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size,"** hayır ya da şer tüm **"yaptıklarınızı haber verecektir."**

25 Bk. Buhârî, Zekât 8, Tevhid 23; Müslim, Zekât 63, 64.

Bu buyruk bâtılını, azgınlığını, sapkınlığını ve isyanını sürdürmeye devam eden kimselere yönelik çok ağır bir tehdittir.

Ayetin şöyle anlaşılması da mümkündür: Siz hayır ya da şer türünden ne yaparsanız muhakkak Allah sizin bu yaptığınızı bilir. Ayrıca O, Rasûlünü ve mü'min kullarını da o yaptığınızdan -siz gizli işlemiş olsanız dahi- haberdar eder.

﴿ وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾

106- Diğer bir kısım da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. Allah ya onlara azaba edecek ya da tevbelerini kabul edecektir. Allah, her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

106. Yani savaşa katılmayarak geri kalanlar arasından **"diğer bir kısım da Allah'ın emrine bırakılmışlardır."** O'na havale edilmiş, (haklarındaki hüküm) ertelenmiştir. **"Allah ya onlara azaba edecek ya da tevbelerini kabul edecektir."** Bu buyruk, savaştan geri kalanlara yönelik büyük bir korkutma, aynı zamanda tevbe edip pişmanlık duymaları için de bir teşvik içermektedir.

"Allah, her şeyi bilendir, hikmet sahibidir." Her şeyi yerli yerine koyar, olması gereken yere oturtur. Eğer O'nun hikmeti onları yardımsız bırakarak tevbeye muvaffak kılmamayı gerektirirse bunu yapar.

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًۢا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ ﴾

107- (Münafıklar arasında) **zarar vermek, kafirlik etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah'a ve Rasûlüne savaş açan kimseleri beklemek üzere bir mescid edinenler** (de vardır). **Onlar, 'Bizim iyilikten başka bir maksadımız yoktu!' diye yemin edeceklerdir. Allah şahit ki onlar kesinlikle yalancıdır.**

107. Kubâ ahalisi arasında münafık birtakım kimseler vardı. Bunlar, Kubâ Mescidi yakınında bir mescid yaptılar. Bununla mü'minlere zarar vermek ve aralarına ayrılık sokmak istiyorlardı. Ayrıca Allah ve Rasûlüne karşı savaş açan ve yanlarına gelmesini bekledikleri kimselere de ihtiyaç duyulması halinde sığınacakları bir barınak olması için bu mescidi yapmışlardı. İşte Yüce Allah, bu rezilliklerini açıklayarak içlerinde gizlediklerini su yüzüne çıkarıp şöyle buyurmaktadır: Mü'minlere ve içinde toplandıkları mescitlerine **"zarar vermek, kafirlik etmek,"** başkaları iman etme kastı içinde olursa onlar küfrü amaçlarlar **"mü'minler arasına ayrılık sokmak"** gruplara ayrılmalarını, tefrikaya ve anlaşmazlığa düşmelerini isteyerek **"ve daha önce Allah'a ve Rasûlüne savaş açan kimseleri beklemek,"** daha önce Allah'a ve Rasûlüne karşı savaş açıp düşmanlıkları ileri dereceye ulaşmış kimselere yardımcı olmak üzere… Meselâ, Ebû Âmir er-Râhib bunlara bir örnektir. Bu şahıs, Medine ahalisindendi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye hicret edince onu inkâr edip kâfir oldu. Cahiliye döneminde ise o, kendini ibadete vermiş biriydi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı savaşmak üzere müşriklerin yanına gidip yardımlarını istedi. Onlardan istediğini elde edemeyince de kanaatince kendisine yardım eder ümidiyle Bizans Kayserine gitti ve -lanet olasıca- yolda öldü. Ancak o, münafıklarla sözleşmiş ve bazı noktalarda ittifaka varmıştı. İşte onların bu maksatla ve o şahıs için yaptıkları hazırlıklardan biri de Mescid-i Dırâr idi. Bu konuda vahiy nazil olunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, o mescidi yakıp yıkacak kimseleri göndererek onu yaktırıp yıktırdı. Bundan sonra da orası bir çöplük oldu.

Yüce Allah, bu mescidi yapmadaki kötü niyetlerini açıkladıktan sonra şöyle buyurmaktadır: **"'Biz"**im bu mescidi yapmada **"iyilikten başka bir maksadımız yoktu.'"** Biz, bununla sadece güçsüzlere, acizlere ve gözleri görmeyenlere yardımcı olmak istedik, **"diye yemin edeceklerdir."**

"Allah şahit ki onlar kesinlikle yalancıdır." Allah'ın onlar hakkındaki şahitliği, onların yemin ederek söylediklerinden elbette daha doğrudur.

﴿ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾

108- O (mescidin) **içerisinde asla namaza durma! İlk günden temeli takvâ üzerine atılan mescid, içinde namaza durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da çokça temizlenenleri sever.**

108. "O (mescidin) içerisinde asla namaza durma!" Zarar vermek için yapılmış olan bu mescidde ebediyen namaz kılma! Allah seni o mescide muhtaç etmez, sen de orda namaz kılmaya mecbur değilsin. **"İlk günden temeli takvâ üzerine atılan," "mescid,"** yani Kubâ mesci- içinde İslâm'ın açıkça ilan edildiği

di **"içinde namaza durmana elbette daha layıktır."** Çünkü Kubâ mescidi, dinin Allah'a has kılınması için, ihlas için, O'nun anılması ve dininin buyruklarının yerine getirilmesi için kurulmuştur. Bu özellik, bu mescidde oldukça köklüdür. İşte böyle üstün bir **"mescid, içinde namaza durmana elbette daha layıktır."** Orada ibadet etmen, Allah'ı anman daha uygundur. Çünkü o mescidin bir fazileti vardır. O mescide devam edenler de faziletli kimselerdir. Bundan dolayı Yüce Allah onları şöyle övmektedir: **"Orada tertemiz olmayı arzu eden,"** günahlardan, pisliklerden/necasetten ve hadesten temizlenmek isteyen **"erkekler vardır."** Bilindiği gibi bir kimse bir şeyi sevdi mi mutlaka onun için çalışır ve onu gerçekleştirmek için gayret gösterir. Şüphesiz onlar da günahlardan ve pisliklerden temizlenip arınmaya çokça gayret eden kimseler idiler. İşte bundan dolayı İslâm'a ilk girenlerden olmuşlardı. Onlar, namazı vakitlerinde ve dosdoğru kılar, Allah Rasûlü ile birlikte cihada sarılır, Allah'ın dininin hükümlerini uygulamaya dikkat ederlerdi. Allah ve Rasûlüne muhalefet etmekten çokça çekinirlerdi.

Onların temizlenmelerinin övülmesine dair bu âyetin nüzulünden sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, taharetleriyle ilgili onlara soru sorunca, önce taşla temizlendikten sonra suyla da taharetlendiklerini bildirdiler.[26] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu yaptıkları dolayısıyla onları övdü.

"Allah da çokça temizlenenleri sever." Gerek şirkten ve kötü huylardan uzak durmak suretiyle manevî olarak, gerekse de necasetleri gidermek ve hadesi kaldırmak suretiyle maddî olarak temizlenenleri sever.

﴿ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَـٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَـٰنَهُۥ عَلَىٰ
شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَٱنْهَارَ بِهِۦ فِى نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ
بُنْيَـٰنُهُمُ ٱلَّذِى بَنَوْا۟ رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾ ﴾

109- Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir uçurumun kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zalimler topluluğuna yol göstermez.

110- Kurdukları o bina, yürekleri parça parça olmadıkça kalplerinde daimî bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir. Allah hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir.

---

26 *Müsned*, 6/6.

109. Daha sonra Yüce Allah, mescidlere devam edenlerin maksatları ve Allah'ın rızasına uygunlukları açısından mescidler arasındaki fazilet farkına işaret etmektedir: **"Binasını Allah korkusu ve"** Allah'ın emrine uygun olması suretiyle **"rızası üzerine kuran,"** böylelikle amelinde hem ihlâsı hem de hakka tâbi olmayı bir arada gerçekleştiren **"kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş,"** çökecek hale gelmiş **"bir uçurumun kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zalimler topluluğuna,"** din ve dünyalarında menfaatlerine olan şeylere **"yol göstermez."**

110. "Kurdukları o bina, yürekleri" çokça pişmanlık duymak, Rablerine tevbe etmek ve O'ndan nihaî derecede korkmak suretiyle **"parça parça olmadıkça kalplerinde daimî bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir."** Ancak bu hallerinden vazgeçip tevbe ederlerse Allah onları affeder. Aksi takdirde onların yaptıkları bu bina, şüphelerine şüphe katar, münafıklıklarını artırır. **"Allah,"** içiyle-dışıyla, açığıyla-gizlisiyle her şeyi, kulların gizleyip sakladıklarını da, açıkladıklarını da **"hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir."** O, ancak hikmetin gerektirdiği şeyi yapar, yaratır, emreder ve yasaklar. Yüce Allah'a hamd u senalar olsun.

Bu âyet-i kerimelerle birtakım gerçekler beyan edilmektedir:

1. Yakınındaki bir mescide zarar vermek için mescid edinmek haramdır ve onu yapanların maksadı bilindikten sonra zarar veren mescidi yıkmak gerekir.

2. Bir amel faziletli olsa dahi niyet, onu değiştirip yasak hale dönüştürebilir. Nitekim Dırar Mescidini yapanların niyetleri, bu amellerini, gördüğümüz bu şekle dönüştürmüştür.

3. Mü'minlerin arasında tefrika doğuran her hal/şey, mutlaka terk edilmesi ve ortadan kaldırılması gereken masiyetlerdendir. Aksine mü'minlerin bir araya gelmesini, birbiriyle kaynaşmasını sağlayacak her şeye uymak, onu emretmek ve teşvik etmek gerekir. Çünkü Yüce Allah onların Dırar Mescidini bu maksatla yaptıklarını ve bu maksadın da onun yasak kılınmasını gerektirdiğini beyan etmiştir. Aynı zamanda bu, küfre girmeyi, Allah ve Rasûlüne karşı savaş açmayı da gerektiren bir maksattır.

4. Allah'a isyan edilen yerlerde namaz kılmak, bu tür yerlere yaklaşmak yasaktır, bunlardan uzak durmak gerekir.

5. Günah, işlendiği yerlere de etki eder. Nitekim münafıkların günahı, Mescid-i Dırarı etkilemiş ve orada namaz kılmak yasaklanmıştır. İtaat de aynı şekilde -Kubâ mescidini etkilediği gibi- bulunduğu yerlere etki eder. Nitekim Yüce Allah

Kûba Mescidi hakkında şöyle buyurmuştur: **"İlk günden temeli takva üzerine atılan mescid, içinde namaza durmana elbette daha layıktır."** Bundan dolayı Kubâ mescidinin başka mescidlerde bulunmayan bir fazileti ve üstünlüğü vardır. O kadar ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her cumartesi günü Kubâ mescidini ziyaret edip orada namaz kılar ve orada namaz kılmayı teşvik ederdi.[27]

6. Âyet-i kerimede sözü edilen gerekçelerden dört önemli kaide ortaya çıkmaktadır: Müslüman bir kimseye zarar veren, Allah'a isyan olan -zira Allah'a isyanlar küfrün dallarındandır-, mü'minlerin arasını ayıran ya da Allah ve Rasûlüne düşmanlık edenlere destek mahiyetinde bulunan her amel haramdır/yasaktır. Bu amellerin aksi de hükmün de aksi olmasını gerektirir.

7. Allah'a isyandan kaynaklanan somut ameller, günahta ısrar gibi olup failinin sürekli olarak Allah'tan uzaklaşmasına neden olur. Ta ki ona son verip tam manasıyla tevbe edinceye kadar... Ki bu da pişmanlıktan ve üzüntüden dolayı kalbin parçalanacak dereceye gelmesiyle olur.

8. Kubâ Mescidi takvâ üzere kurulmuş bir mescid olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mübarek eliyle temelini attığı, yapımında çalıştığı ve Allah'ın onun için seçtiği Mescid-i Nebevî'nin böyle olması öncelikle söz konusudur.

9. İhlas ve Peygamber'e tâbi olma esası üzere yapılan bir amel, takva üzere yapılmış ve yapanını nimetlerle dolu cennetlere ulaştıran ameldir. Kötü bir maksat, bid'at ve sapıklık üzere yapılan bir amel ise yıkılmaya yüz tutmuş bir uçurumun kenarında kurulmuş ve yıkılıp sahibini de beraberinde cehenneme götüren bir ameldir. Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez.

﴿ ۞ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ ﴾

111- Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, cennet onların olması karşılığında satın almıştır. Onlar, Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler. Bu, Allah'ın yerine getirmeyi Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da taahhüt ettiği hak bir vaadidir.

27 Buhârî, 1193; Müslim, 1399; İbn Mâce, 1412; Tirmizî, 324.

Kim vaadine Allah'tan daha sadık olabilir ki? O halde yapmış olduğunuz bu alışverişe sevinin. En büyük kazanç işte budur.

111. Yüce Allah, büyük bir alışveriş ve muazzam bir değiş tokuşla ilgili haber vermekte ve gerçek bir vaadde bulunmaktadır. Bu vaat şudur: Şanı yüce Allah, bizzat kendisi **"mü'minlerden canlarını ve mallarını"** (Bunlar, satılan mala biçilen değer ve ücrettir; satılan mal ise şudur:) **"cennet onların olması karşılığında,"** yani içinde canların çektiği, gözlerin zevk aldığı türlü lezzetler, sevinçler, ferahlatıcı hususlar, güzel huriler, son derece zarif ve mükemmel köşkler bulunan cennet karşılığında **"satın almıştır."**

Bu alışveriş ve akdin niteliği ise şudur: Mü'minler, Allah'ın düşmanlarına karşı cihad uğrunda, O'nun adını yüceltmek ve dinini üstün kılmak için canlarını ve mallarını feda ederler. Bu maksatla da **"Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler."** İşte böyle bir akit ve alışveriş, Allah tarafından kabul edilmiş ve bu kabul, çeşitli şekillerde tekid edilip pekiştirilmiştir. **"Bu, Allah'ın yerine getirmeyi Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da taahhüt ettiği hak bir vaadidir."** bu kitaplar, dünyada görülmüş kitapların en şereflisi, en üstünü, en mükemmelidir, en üstün ve azim sahibi peygamberler tarafından getirilmişlerdir ve hepsi de o hak vaadi ittifakla dile getirmiştir

"Kim vaadine Allah'tan daha sadık olabilir ki? O halde" Ey Allah'ın size verdiği vaadin gereğini yerine getiren mü'minler! **"Yapmış olduğunuz bu alışverişe sevinin!"** Birbirinizi bununla müjdeleyin ve bu uğurda birbirinizi teşvik edin. **"En büyük kazanç işte budur."** Ondan daha büyük kazanç ve başarı olamaz. Bundan daha üstünü olamaz; çünkü böyle bir kazanç, ebedî mutluluğu, sonu gelmez nimetleri ve cennet nimetlerinden çok daha büyük olan Allah'ın rızasını içermektedir.

Bu alışverişin büyüklüğünü anlamak isteyen kimse, satın alanın kim olduğuna bir baksın! Zira O, aziz ve celil olan Allah'tır. Bu alışverişte verilen bedele de bir baksın ki o da verilen bedellerin en büyüğü, en değerlisi olan nimetler dolu cennetlerdir. Bu uğurda harcanan değere de bir baksın. Bu ise insanın en sevdiği şeyler olan canı ve malıdır. Bu alışveriş akdinin kimin vasıtasıyla gerçekleştiğine de bir baksın ki bunlar, peygamberlerin en şereflisidir. Bu alışveriş vaadinin hangi kitaplarda yazılı olduğuna da bir baksın. Onlar, insanların en üstünleri üzerine indirilen Yüce Allah'ın kitaplarındadır.

﴿التائبون العابدون الحامدون السائحون الراكعون الساجدون
الآمرون بالمعروف والناهون عن المنكر والحافظون لحدود الله وبشر المؤمنين﴾

112- (Onlar) **tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, sefer edenler, rükû' edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!**

112. Daha sonra Yüce Allah, sanki "Allah'tan, kendilerine cennete girecekleri ve bu büyük lütuflara nail olacakları müjdesi verilen bu mü'minler kimlerdir?" diye bir soru sorulmuş gibi şöyle buyurmaktadır: "(Onlar) **tevbe edenler,"** her zaman ve her kötülükten tevbe edenler; **"ibadet edenler,"** Allah'a kulluk vasfına sahip olarak, farzları ve müstehabları her vakit edâ ederek Allah'a itaat üzere devam edenler -çünkü kul, ancak böylece hakkıyla ibadet edenlerden olur-; **"hamd edenler,"** kolaylıkta, zorlukta, darlıkta, genişlikte, Allah'a hamd ederek O'nun, üzerlerindeki görünen ve görünmeyen nimetlerini itiraf eden, bunları bilerek Allah'ı gece ve gündüzün çeşitli vakitlerinde zikreden ve O'ndan övgüyle söz edenler; **"sefer edenler,"** ayette geçen (ve "sefer edenler" diye meal verilen) "السائحون" kelimesi, oruç tutanlar şeklinde tefsir edilmiştir. Yine ilim talebi için sefer etmek diye açıklandığı gibi kalbin, sürekli olarak marifetullahta, muhabbetullahta ve O'na yönelmede yol alması diye de açıklanmıştır. Doğru olan ise bu ifadenin hac, umre, cihad, ilim talep etmek, akrabalık bağlarını gözetmek vb. gibi Allah'a yakınlaştırıcı ibadetler uğrunda yolculuk yapmaktır.

"Rükû' edenler, secde edenler," rükû' ve secdeyi içeren namazı çokça kılanlar; **"iyiliği emredenler,"** kapsamına bütün farz ve müstehablar girer; **"kötülükten alıkoyanlar,"** Allah ve Rasûlünün yasakladığı her şeyi içerir. **"Allah'ın sınırlarını koruyanlardır."** Allah'ın, Peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını; emirlerin, yasakların ve ahkamın kapsamına giren ve girmeyen şeyleri öğrenmek suretiyle ve yapılması gerekenleri yapmak, terk edilmesi gerekenleri de terk etmek suretiyle bu sınırları muhafaza edenlerdir.

"O mü'minleri müjdele!" Yüce Allah, burada neyle müjdeleneceklerini bildirmemektedir ki bu, imanın gereği olan her türlü dünyevî, dinî ve uhrevî mükâfatı kapsaması içindir. Müjde, bütün mü'minleri kapsar. Ancak müjdelenen şeyin miktarına ve niteliği, mü'minlerin haline, imanlarının kuvvetine ve zayıflığına, imanın gereğini yapmalarına göre değişir.

﴿ما كان للنبي والذين آمنوا أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولي قربى من بعد
ما تبين لهم أنهم أصحاب الجحيم (١١٣) وما كان استغفار إبراهيم لأبيه إلا عن
موعدة وعدها إياه فلما تبين له أنه عدو لله تبرأ منه إن إبراهيم لأواه حليم (١١٤)﴾

113- Akrabaları bile olsa cehennemlik oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra müşrikler için mağfiret dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de iman edenlere.

114- İbrahim'in babasına mağfiret dilemesi, ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ancak onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, (Allah'a) için için yalvaran ve yumuşak huylu biri idi.

113. "Akrabaları bile olsa cehennemlik oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra" Yüce Allah'ı inkar edip O'nunla birlikte başka varlıklara ibadet eden **"müşrikler için mağfiret dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de iman edenlere."** Onlara hiçbir şekilde yakışmaz, uygun olmaz. Böyle bir durumda olanlar için mağfiret dilemek büyük bir yanlıştır ve faydasızdır, bu nedenle Peygamber'e de mü'minlere de yaraşmaz. Çünkü böyleleri, şirk üzere ölen ya da şirk üzere ölecekleri kesin olarak bilinen kimselerdir ki bu durumda onlar için azap sözü hak olmuş, ebediyen cehennemde kalmaları kesinleşmiştir. Artık ne şefaatçilerin şefaatinin, ne de mağfiret dileyenlerin mağfiretlerinin onlara faydası olur.

Diğer taraftan Peygamber de, onunla birlikte olan mü'minler de Rablerine, hem rızasında hem de gazabında uygun hareket etmeli, Allah'ın dost edindiğini dost, düşman ilan ettiğini de düşman bilmelidir. Cehennemliklerden olduklarını açıkça bildikleri kimselere mağfiret dilemeleri ise buna aykırıdır ve bununla çelişir.

114. Halilurrahman İbrahim *aleyhisselam*'ın, babasına mağfiret dilemesi; onun, babasına **"verdiği bir sözden dolayı idi."** Bu söz, şu ayette ifade edilmektedir: **"İbrahim, '...Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır.' dedi."** (Meryem, 19/47) Ancak bu, İbrahim'in, babasının âkıbetini bilmesinden önce olmuştu. **"Ancak onun"** babasının **"Allah'ın düşmanı olduğu"** ve küfür üzere öleceği, öğüt ve hatırlatmanın ona hiçbir fayda sağlamayacağı **"kendisine açıkça belli olunca ondan uzaklaştı."** Bu konuda Rabbine uymak için ve Rabbine karşı edebi dolayısıyla böyle davrandı.

"Şüphesiz İbrahim (Allah'a) **için için yalvaran,"** yani bütün işlerinde Allah'a çokça dönen, Allah'ı çokça anan, çokça dua eden, çokça mağfiret dileyen, Rabbine çokça yönelen **"ve yumuşak huylu biriydi,"** kullara karşı merhametliydi, onların kendisine karşı yaptıkları kusurları affederdi, cahillerin bilgisizce tutumları onu kızdırmazdı, kendisine karşı suç işleyenlerin suçlarını da cezalandırmazdı. Babası ona, "**Seni kesinlikle taşlarım."** dediği halde o, babasına, **"Selam olsun sana! Ben, Rabbimden senin için mağfiret isteyeceğim."** (Meryem, 19/46-47) demişti.

O halde sizin de İbrahim'e uymanız, her hususta İbrahim'in dinine tabi olmanız gerekir. Ancak onun, babasına söylediği **"Mutlaka senin için mağfiret dileyeceğim."** (el-Mümtehine, 60/64) şeklindeki sözü bundan müstesnâdır. Nitekim Yüce Allah, bu hususa ve diğerlerine dikkatlerimizi çekmiştir:

﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ ﴾

115- Allah'ın bir topluma hidâyet verdikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırması olacak şey değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

115. Yani Yüce Allah bir kavme hidâyet lütfedip dosdoğru yolu izlemelerini emretmişse onlar üzerindeki ihsanını mutlaka tamamlar. Onlara gerek duyacakları her şeyi, kendileri için zorunlu olan her hususu beyan eder. Onları sapmış bir halde ve dinleri konusunda cehalet içinde bırakmaz. İşte bu buyruk, Yüce Allah'ın rahmetinin mükemmel olduğuna, şeriatının da kulların -gerek dinin temel esaslarıyla ilgili olsun gerek fer'i hükümleriyle ilgili olsun- gerek duyacakları her şeyi açıklamış olduğuna delildir.

Yüce Allah'ın, **"Allah'ın bir topluma hidâyet verdikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırması olacak şey değildir."** buyruğuyla şu mananın kastedilmiş olma ihtimali de vardır: Yüce Allah, onlara sakınacakları şeyleri beyan eder de onlar bunlara riâyet etmezlerse apaçık hakkı reddetmelerinin bir cezası olarak O, onları haktan saptırmakla cezalandırır. Ancak birinci tefsir, daha uygundur.

"Şüphesiz Allah, her şeyi çok iyi bilendir." O'nun ilminin kamil ve her şeyi kapsayıcı olması dolayısıyladır ki, O, size daha önceden bilmediğiniz şeyleri öğretmiş ve kendisiyle yararlanacağınız şeyleri açıkça bildirmiştir.

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ ﴾

116- Şüphesiz ki göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

116. Yani bütün bunların mutlak sahibi O'dur. Canlarını alma, hayat verme ve türlü ilâhî tedbirlerle kulların işlerini çekip çeviren de O'dur. O'nun kevnî-kaderî idaresi hiçbir şekilde düzensizlik arzetmediğine göre, uluhiyetini ilgilendiren dinî idaresi ve hükümleri nasıl düzensizlik ve tutarsızlık gösterebilir?! Nasıl kullarını başıboş bırakıp ihmal eder?! Ya da kullarını en ileri derecede dost edinirken nasıl onları sapkın ve cahil bir halde bırakır?! Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Sizin için Allah'tan başka ne"** size faydaları olan şeyleri sağlamak suretiyle işlerinizi üstlenecek gerçek **"bir dost, ne de"** size zarar verecek şeyleri sizden uzaklaştıracak **"bir yardımcı vardır."**

﴿ لَقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ ﴾

117- Andolsun ki Allah, hem Peygamberinin hem de Muhacirlerle Ensarın tevbelerini kabul etmiştir. Zira onlar, o zor zamanda, içlerinden bir grubun gönüllerinin neredeyse kayacak duruma gelmesinin ardından Peygamber'e tabi olmuşlardır. Sonra da Allah onların tevbelerini kabul buyurmuştur. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli ve pek merhametlidir.

117. Yüce Allah, lütuf ve ihsanının bir tecellisi olarak Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de, Muhacir ve Ensar'ın da tevbelerini kabul ettiğini, onların hatalarını bağışlayarak iyiliklerini artırdığını ve onları en yüksek derecelere yükselttiğini haber vermektedir. Bunun sebebi ise oldukça zor ve ağır birtakım amelleri yerine getirmeleridir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"o zor zamanda... Peygamber'e tâbi olmuşlardır."** Yani Tebük

gazvesinde düşmanlarla savaşmak üzere onunla birlikte sefere çıkmışlardır. Zira Tebûk gazvesi, oldukça sıcak bir dönemde gerçekleşmişti. Azıkların ve bineklerin az, buna karşılık düşmanın çok olması gibi savaştan geri kalmaya iten pek çok sebep vardı. İşte onlar, Yüce Allah'ın yardımını isteyerek bu işi yerine getirmeye koyuldular. Ancak bu, **"içlerinden bir grubun gönüllerinin neredeyse kayacak duruma gelmesinin ardından"** olmuştu. Yani kalpleri tersyüz olup savaşa çıkmayarak oturmaya ve rahata meyletmek üzereydi. Ancak Allah onlara da sebat verdi, onları destekledi ve güçlerini pekiştirdi.

Kalbin kayması, Sırat-ı Müstakimden sapması demektir. Eğer bu sapma, dinin aslında olursa küfürdür. Şayet şer'î hükümlerde olursa hükmü de söz konusu şer'î hükme göre olur. Bu tür bir sapma da ya o şer'î hükmü işlemedeki bir kusur şeklinde ya da onu şer'î tarza uymayan bir biçimde yapmak şeklinde tezahür eder.

"Sonra da Allah onların tevbelerini kabul buyurmuştur. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli ve pek merhametlidir." Bundan dolayı onlara tevbeyi lütfetmiş, onların bu tevbeleri kabul etmiş ve yaptıkları tevbe üzerinde kendilerine sebat vermiştir.

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ
أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾﴾

118- Geri bırakılan üç kişinin de (tevbesini kabul buyurmuştur). **Öyle** (bunalmışlardı) **ki yeryüzü onca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihâyet Allah'a karşı yine O'ndan başka sığınacak bir yer olmadığını anladılar. Sonra tevbe etsinler diye Allah, onları tevbeye muvaffak buyurdu. Şüphesiz Allah tevbeleri kabul edendir, çok merhametlidir.**

118. Yüce Allah, bu gazada müslümanlarla birlikte savaşa çıkmayıp **"geri bırakılan üç kişinin de"** tevbelerini kabul buyurmuştur. Bu üç kişi ise Ka'b b. Malik ile iki arkadaşı (Hilal ve Murara) idiler. Bunların başından geçen olay, sahih hadis kitapları ile *Sünen*'lerde mevcut ve meşhurdur.[28]

28 Buhârî, Meğazi 79, Tefsir 9. sûre 17, 19; Müslim, Tevbe 53; Tirmizî, Tefsir 9. sûre 17. hadis; *Müsned*, 3/459.

"Öyle" büyük bir üzüntüye kapılmışlardı **"ki yeryüzü onca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı."** Her şeyden daha çok sevdikleri canları bile onlara dar gelmişti. Hem oldukça geniş olan dünya onlara dar gelmiş hem de âdeten kendilerini sıkmaması gereken o sevdikleri canları da kendilerine dar gelmişti. Böyle bir hal ise ancak oldukça ileri dereceye ulaşmış ve ifade edilmesi imkânsız, son derece rahatsız edici bir işten dolayı olur. Zira onlar Allah'ın ve Rasûlünün rızasını her şeyin önünde tutmuşlardı.

"Nihâyet Allah'a karşı yine O'ndan başka sığınacak bir yer olmadığını anladılar." Yani onlar şuna kesinlikle inandılar ki sıkıntılardan kurtulacakları ve bunlardan dolayı sığınacakları tek yer, ancak hiçbir ortağı olmayan Allah'tır. Bu yüzden onlar yaratılmışlarla olan bağlarını koparıp yalnızca Rableri olan Allah'a yöneldiler. O'ndan kaçıp yine O'na sığındılar. Onların bu zorlu ve sıkıntılı halleri elli gün devam etti. **"Sonra tevbe etsinler diye onları tevbeye muvaffak buyurdu."** Allah onların tevbesini kabul etmek için onları tevbe etmeye muvaffak kıldı ve bu izni onlara verdi.

"Şüphesiz Allah tevbeleri kabul edendir," O, her türlü yanılmayı, eksikliği, çokça affedip bağışlayandır, bunlardan tevbe edenlerin tevbelerini kabul edendir. **"çok merhametlidir."** O'nun büyük rahmeti, kullarına dinî ve dünyevî bütün ihtiyaçlarını ayakta tutacak şekilde her zaman ve her yerde iner.

Bu âyet-i kerimelerde, Yüce Allah'ın kulun tevbesini kabul etmesinin en ileri gaye ve en üstün sonuç olduğuna delil vardır. Yüce Allah bunu has kullarının ulaşacakları bir hedef olarak tespit etmiş ve kendisinin sevip razı olacağı amelleri işledikleri takdirde onları tevbeye muvaffak kılmasının onlara bir lütfu olduğunu ifade buyurmuştur. Bu ayetlerde ifade edilen bazı hususlar da şunlardır:

1. Allah, müminlere lütufta bulunmuş, zorlu hallerde ve oldukça tedirgin eden musibetlerde imanlarına sebat vermiştir.

2. Nefse ağır gelen bir ibadetin, başka amellerde bulunmayan bir üstünlüğü ve meziyeti vardır. İbadet dolayısıyla katlanılan zorluk büyüdükçe ecir de büyür.

3. Yüce Allah'ın, kulunun tevbesini kabul etmesi, onun pişmanlığı ve üzülmesi oranındadır. Günahına aldırış etmeyen, onu işlediği vakit sıkıntı duymayan bir kimsenin tevbesi şaibelidir, velev ki tevbesinin kabul olunduğunu zannetsin.

4. Kalbin, Yüce Allah'a tam anlamıyla bağlanıp yaratılmışlarla ilgisini kesmesi, hayrın gerçekleşeceğinin ve her türlü sıkıntının son bulacağının bir alametidir.

5. Yüce Allah'ın bu üç kişiye lütuf ve ihsanlarından biri de onları, kendileri için utanç sebebi olmayacak bir sıfatla zikretmesidir. Zira O, onlardan **"geri bırakılan"** kimseler diye söz etmiştir. Bu, mü'minlerin onları arkalarında bıraktıklarına ya da özürlerinin kabul ya da reddedildiği hususunda kesin hüküm verilenlerden sonraya bırakıldıklarına, yoksa onların geri kalışlarının, hayrı istemediklerinden dolayı olmadığına bir işarettir. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah onlar hakkında (diğer ayetlerde olduğu gibi) "savaştan geri kalanlar" buyurmamıştır.

6. Yüce Allah, onlara, doğruluğu lütuf ve ihsan etmiştir. Bu yüzden de onlara uymayı emrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾

119- Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğrularla beraber olun.

119. Yani **"ey"** Allah'a ve Allah'ın iman edilmesini emrettiği şeylere **"iman edenler!"** İmanın gereği neyse onu yapın. Bu da Allah'ın yasaklarından sakınmak ve uzak durmak suretiyle Allah'tan korkup takvanın gereğini yerine getirmektir. **"Ve"** sözlerinde, davranışlarında ve hallerinde dürüst olan **"doğrularla beraber olun."** Onların sözleri de, amelleri de, halleri de doğruluk üzeredir, tembellikten ve gevşeklikten uzaktır, kötü maksatlardan arınmıştır, ihlas ve iyi niyete sahiptir. Siz de onlarla olun, *"çünkü doğruluk iyiliğe götürür, iyilik de cennete."*[29] Nitekim Yüce Allah, **"Bugün doğru söyleyenlerin doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür."** (el-Maide, 5/119) buyurmaktadır.

﴿ مَا كَانَ لِأَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا۟ عَن رَّسُولِ ٱللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا۟
بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ ٱلْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٌ
صَٰلِحٌ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا
يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ ﴾

120- Medine ahalisinin ve onların çevresinde bulunan bedevilerin, Allah'ın Rasûlünden (savaşta) **geri kalmaları ve kendi canlarını onunkine tercih etmeleri olacak şey değildir. Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk ve açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı başarı elde etmeleri karşılığında mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah, iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez.**

29 Buhârî, 6094; Müslim, 105.

121- Yine onların (savaş için) **infâk ettikleri küçük büyük her şey ve katettikleri her bir vadi karşılığında muhakkak onlara** (sevap) **yazılır. Bu, Allah'ın onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandırması içindir.**

120. Yüce Allah, Medine halkını oluşturan Muhacirlerle Ensar'ı ve Medine çevresinde bulunup da İslâm'a giren ve güzel bir şekilde bağlanan bedevî Arapları cihada teşvik etmektedir: **"Medine ahalisinin ve onların çevresinde bulunan bedevilerin, Allah'ın Rasûlünden** (savaşta) **geri kalmaları ve kendi canlarını,"** hayatta kalmak, rahat ve huzur içinde bulunma açısından **"onunkine,"** onun o pak ve şerefli canına **"tercih etmeleri olacak şey değildir."** Böyle bir şey yapmamalıdırlar, bu onlara yaraşmaz. Aksine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mü'minlere kendi canlarından bile daha yakındır, öyle olmalıdır. O halde her müslümanın, canını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e feda etmesi ve onu kendi canından önde tutmasu gerekir. Allah Rasûlünü tazim etmenin, ona sevgi duymanın, ona tam bir imanla bağlanmanın alameti, savaşta ondan geri kalmamaktır.

Daha sonra Yüce Allah, cihada çıkmaya teşvik eden mükâfatı şöyle beyan etmektedir: **"Çünkü"** Allah yolunda cihad eden bu mücahidlere; **"Allah yolunda susuzluk, yorgunluk,"** meşakkat **"ve açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları,"** kâfirlerin yurtlarına girerek onların vatanlarını istila etmeleri **"bir düşmana karşı başarı elde etmeleri,"** herhangi bir ordu yahut askerî birliğe karşı zafer kazanmaları ya da bir malı ganimet olarak elde etmeleri **"karşılığında mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır."** Çünkü bunlar, onların amellerinden kaynaklanan sonuçlardır.

"Şüphesiz Allah iyilik edenlerin," emrini yerine getirmede ellerini çabuk tutan, gerek Allah'ın, gerekse onun kullarının hakkını ifa eden ve böylece güzel davrananların **"mükâfatını zayi etmez."** Çünkü bu ameller de onların yaptıkları diğer iyi işlerin bir sonucudur.

121. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yine onların** (savaş için) **infâk ettikleri küçük büyük her şey ve"** düşmanlarının üzerlerine giderken

"katettikleri her bir vadi karşılığında muhakkak onlara (sevap) **yazılır. Bu, Allah'ın onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandırması içindir."** İşte mükâfatlandıracağı ameller arasında -Allah için, ihlasla ve samimiyetle yerine getirdikleri takdirde- bu ameller de vardır.

Bu âyet-i kerimelerde, Allah yolunda cihada çıkma, bu uğurda başa gelen zorluk ve sıkıntıların ecrini Allah'tan bekleme hususunda kullar için çok büyük bir teşvik bulunmakta, bu tür bir amel işlemenin, onlar için derecelerin yükselmesine vesile olacağı, yine kulun bu gibi amelleri yerine getirmesinin doğurduğu sonuçlar karşılığında ona büyük bir ecir verileceği ifade edilmektedir.

﴿ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾

122- Mü'minlerin toptan savaşa çıkmaları da olacak şey değildir. (Aksine) **onların her kesiminden bir topluluk savaşa çıkmalıydı! Bu,** (geride kalanların) **dinde fıkıh sahibi olmaları ve** (savaşa çıkan) **kavimleri kendilerine döndüğü zaman onları uyarmaları içindir. Olur ki sakınırlar.**

122. Yüce Allah mü'min kullarına hitaben, yapmaları gerekenlere dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Mü'minlerin,"** düşmanlarıyla savaşmak üzere **"toptan"**/hep birlikte **"savaşa çıkmaları da olacak şey değildir."** Çünkü o takdirde zorlukla karşılaşırlar ve başka pek çok maslahatı elden kaçırırlar. "(Aksine) **onların her kesiminden,"** farklı beldelerden, kabilelerden ve boylardan yeterli olacak ve maksadı gerçekleştirecek kadar **"bir topluluk savaşa çıkmalıydı!"** Eğer böyle yapsalardı daha uygun olurdu.

Daha sonra Yüce Allah, aralarından bazılarının cihada çıkmayıp geride kalmalarının, birtakım maslahatlar içerdiğine ve eğer onlar da savaşa çıkarlarsa bu maslahatları elden kaçıracaklarına dikkat çekmektedir: **"Bu,"** geride kalanların **"dinde fıkıh sahibi olmaları,"** şer'î ilimleri öğrenmeleri, anlamlarını kavramaları, sırları derinliğine bilmeleri ve bunları başkalarına da öğretmeleri **"ve (savaşa çıkan) kavimleri kendilerine döndüğü zaman onları uyarmaları içindir."**

Bu âyet-i kerimede ilmin, özellikle de dinde fıkıh (derinlemesine bilgi) sahibi olmanın faziletine ve bunun en mühim işler arasında olduğuna delil vardır. Aynı şekilde herhangi bir ilmi öğrenen bir kimsenin, kullar arasında bunu yaymak ve

yaygınlaştırmakla görevli olduğuna ve bu hususta onlara samimiyetle öğüt vermekle yükümlü olduğuna da delil vardır. Çünkü alimin ilmi yayması onun bereketindendir, ecir ve mükâfatının sürekli artmasına vesiledir. Alimin ilmi yalnızca kendine hasrederek hikmetle ve güzel sözle Allah yoluna davet etmeyip cahillere bilmediklerini öğretmeyi terk etmesi halinde bu alimden müslümanlara gelecek fayda ne olabilir ki? Böyle birinin ilminden nasıl bir sonuç elde edilebilir? Nihâyet bu kişi ölecek ve onunla beraber ilmi ve bu ilminin semeresi de gidecektir. Bu ise Yüce Allah'ın kendisine ilim verip kavrayış bağışladığı bir kimsenin başına gelebilecek mahrumiyetin en ileri derecesidir.

Yine bu âyet-i kerimede oldukça önemli bir hususa dair bir delil, bir yönlendirme ve ince bir üslûpla bir dikkat çekme söz konusudur: Müslümanların, kamu maslahatlarından her bir maslahatı yerine getirecek kimseleri belirlemeleri ve bu kimselerin de bu alana zamanını ayırarak bütün gayretleriyle bu uğurda çalışmaları, ondan başka hiçbir şeyle uğraşmamaları gerekir. Böylelikle onların menfaatine olan işler yerine gelir ve faydaları tamama erer. Hepsinin hedefi ve nihaî maksadı tek olur. O da din ve dünyalarının menfaatine olan şeylerin ayakta tutulmasıdır. Yollar ayrılsa, meşrepler çoğalsa bile yapılan işler birbirinden farklı olmakla birlikte, maksat bir olur. İşte bu da bütün hususlarda faydalı olan genel hikmetlerden biridir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ ﴾

123- Ey iman edenler! Size yakın olan kafirlerle savaşın. Onlar sizde (kendilerine karşı) **bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah takvâ sahipleri ile beraberdir.**

123. Yüce Allah, fiilen savaşa katılacak olanlarla ilgili izlenecek idarî politikayı gösterdikten sonra burada da müminleri bir başka konuda yönlendirmektedir. Onlara sırasıyla kendilerine en yakın olan kâfirlerden başlayarak savaşma, savaş esnasında onlara karşı kararlı ve sert olma, cesaret ve sebatı elden bırakmama yolunu göstermektedir.

"Bilin ki Allah takva sahipleri ile beraberdir." Yani sizler bilmelisiniz ki Allah'ın yardımı takvaya göre iner. Öyleyse takvayı elden bırakmayın ki O da size zafer versin. Yüce Allah'ın, **"Size** size yardımcı olsun ve düşmanınıza karşı size zafer versin. Yüce Allah'ın, **"Size**

yakın olan kafirlerle savaşın." buyruğundaki umumi ifade, yakın olmayan kafirlerle savaşmada maslahat bulunması haliyle tahsis edilmiştir (maslahat halinde uzaktakilerle de savaşılır). Maslahatın çeşitleri ise çoktur.

﴿ وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِۦٓ إِيمَٰنًا ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
فَزَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ
رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ
مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ ﴾

124- Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları, 'Bu (sure), hanginizin imanını artırdı?' derler. İman edenlere gelince o (sure) onların imanını artırır ve onlar birbirlerini müjdelerler.

125- Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince onların da murdarlıklarına murdarlık katıp artırır ve onlar kâfir olarak ölüp giderler.

126- Görmüyorlar mı ki onlar, her yıl bir veya iki kere deneniyorlar? Ama ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar!

124. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlü konusunda münafıklarla mü'minlerin hallerini ve iki kesim arasındaki farkı açıklamaktadır: Emir, yasak, Yüce Allah'ın zatına ve gayba dair haberler ve cihada teşvikin yer aldığı **"bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları, 'Bu** (sure) **hanginizin imanını artırdı?' derler."** İki kesim içinde "bu süreyle kime iman hasıl oldu?" diye sorarlar. Yüce Allah da gerçekleşen durumu şöyle beyan etmektedir: **"İman edenlere gelince o** (sure)," o sûreyi bilmek, kavramak, ona inanmak, gereğince amel etmek, hayır işleri yapma arzusu duymak ve kötülükleri işlemekten uzak durmak suretiyle **"onların imanını artırır ve onlar birbirlerini müjdelerler."** Yani Yüce Allah'ın kendilerine lütfettiği âyetleri, bunları kavrama ve gereğince amel etme muvaffakiyeti dolayısıyla birbirlerine müjde verirler. Bu da Allah'ın âyetlerini, gönüllerinin huzur ve sevinç içinde karşıladıklarını ve o sûrelerin teşvik ettiği şeylere de derhal itaat ettiklerini göstermektedir.

125. "Kalplerinde hastalık," şüphe ve nifak **"bulunanlara gelince onların da murdarlıklarına murdarlık,"** hastalıklarına hastalık, şüphelerine şüphe **"katıp artırır."** Çünkü onlar bu sureyi inkâr edip ona karşı inatlaşırlar, ondan

yüz çevirirler. Bundan dolayı hastalıkları artar ve helake doğru hızlıca yönelmiş olurlar. **"Ve"** kalplerine mühür vurulur da nihâyet **"onlar, kâfir olarak ölüp giderler."** İşte bu, onlar için bir cezadır, çünkü onlar Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş, Rasûlüne asi olmuşlardır. Bu nedenle de **"Allah, kalplerine huzuruna çıkacakları güne kadar** (sürecek) **bir nifak sokmuştur."** (et-Tevbe, 9/77)

126. Yüce Allah, bu gibilerini devam ettirdikleri küfür ve münafıklıkları dolayısıyla azarlayarak şöyle buyurmaktadır: **"Görmüyorlar mı ki onlar her yıl bir veya iki kere"** kendilerine isabet eden çeşitli belalar, hastalıklar ve -sınamak için yöneltilen- ilahî emirlerle **"deneniyorlar? Ama ne"** sürdürmekte oldukları kötülüklerinden **"tevbe ediyorlar ne de öğüt ve ibret alıyorlar!"** Kendilerine faydalı olan şeyleri belleyip yapmıyorlar, zarar verecek şeyleri de kavrayıp terk etmiyorlar. Yüce Allah -geçmiş ümmetlerdeki sünnetinde/kanununda olduğu gibi- onları bollukla, sıkıntılarla, emirlerle, yasaklarla sınar ki Zatına dönsünler. Onlar ise tevbe de etmiyorlar, öğüt de almıyorlar.

Bu âyet-i kerimelerde imanın artıp eksildiğine, mü'minin ise her zaman imanını kontrol edip gözden geçirmesi gerektiğine, imanının her daim artması için de devamlı imanını yenilemesi gerektiğine delil vardır.

﴿ وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَىٰكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ ٱنصَرَفُوا۟ ۚ
صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ ﴾

127- Bir sûre indirilince birbirlerine bakarlar ve 'Sizi biri görüyor mu?' (derler), **sonra da yüz çevirip giderler. Allah da onların kalplerini çevirir. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.**

127. Yani haklarında kalplerinde bulunanı bildiren bir sûre indirilmesinden çekinen münafıklara, iman etsinler ve gereğince amel etsinler diye **"bir sûre indirilince,"** gereğince ameli terke azmedip mü'minlerin gözlerinden saklanmak için fırsat bekleyerek **"birbirlerine bakarlar ve 'Sizi biri görüyor mu?'"** derler, **"sonra da yüz çevirip"** sıvışarak **"giderler."** Kimseye görünmeden saklanarak ve yüz çevirerek ayrılıp uzaklaşırlar. Yüce Allah da onları bu amellerine benzer bir cezayla cezalandırdı. Onlar amelden yüz çevirdikleri gibi **"Allah da onların kalplerini"** haktan **"çevirir"** ve hakka ulaşma yardımını onlara ihsan etmez. **"Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur."** Kendilerine fayda sağlayacak bir anlayıştan mahrumdurlar. Onlar gereği gibi anlayan kimseler olsalardı

bir sûre inince ona iman etmeleri ve derhal o sûrenin emirlerine boyun eğmeleri gerekirdi.

Burada maksat, cihad ve imanın gereği olan buna benzer şer'î hükümlerden şiddetle kaçtıklarını açıklamaktır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de onların hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün."** (Muhammed, 47/20)

﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ
عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾ ﴾

128- Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür, mü'minlere karşı oldukça şefkatli ve merhametlidir.

129- Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir (hak) **ilah yoktur. Ben yalnızca O'na tevekkül ettim. O, yüce Arşın Rabbidir.'**

128. Yüce Allah, mü'min kullarına, kendi içlerinden, durumunu yakından bildikleri, ondan öğrenme imkânını bulabildikleri, kendisine itaatle boyun eğmekten yüksünmeyecekleri ümmi bir Peygamber göndermiş olduğu lütfunu hatırlatmaktadır.

Bu Peygamber samimi olarak onların iyiliğini istemekte ve bütün gayretiyle onların faydalarına çalışmaktadır. **"Sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir."** Sizi sıkıntıya sokan, sizi yoran ve size ağır gelen işler ona da ağır gelir. **"Size çok düşkündür."** İyiliğinizi arzu eder. Bütün gayretiyle size iyilik ulaştırmanın yollarını arar. İmana ulaşmanız için tüm gayretiyle çalışır, size kötülük gelmesinden ise hoşlanmaz ve sizi kötülükten uzaklaştırmak için çabalar. **"Mü'minlere karşı oldukça şefkatli ve merhametlidir."** Onlara olan şefkat ve merhameti en ileri derecededir. Onlara kendi öz anne-babalarından çok daha merhametlidir. Bu yüzden onun hakkı diğer bütün insanların haklarından önce gelir. Bu nedenle ümmetin görevi; ona iman etmesi, onu tazim etmesi, ona saygı duyması ve onu tebcil etmesidir.

129. Eğer iman ederlerse bu, onların güzel bir kısmete ve ilâhî tevfike mazhar olmalarındandır. **"Eğer"** iman ve salih amelden **"yüz çevirirlerse"** sen kendi yoluna devam et. Çağrını kararlılıkla sürdür ve **"de ki: Bana Allah yeter,"** bütün hususlarda O bana yeter. **"O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilah yoktur,"** O'nun dışında ibadete layık, ibadeti hak eden bir mabud yoktur. **"Ben yalnızca O'na tevekkül ettim,"** faydalı olacak şeyleri gerçekleştirmek, zararlı olacak şeyleri de uzaklaştırmak hususunda güvencim de, dayanağım da O'dur. **"O,"** yaratılmışların en büyüğü olan **"yüce Arşın Rabbidir."** Bütün mahlukatı kuşatan büyük Arşın Rabbi O olduğuna göre Arşın dışındaki ve Arştan daha küçük olan diğer mahlukatın da Rabbi olması öncelikle söz konusudur.

Yüce Allah'ın yardımı ve lütfuyla Tevbe süresinin tefsiri burada sona ermektedir. Hamd, önünde de, sonunda da, zahiren de, batınen de yalnızca Allah'a mahsustur.

سورة يونس

YÛNUS SÛRESİ

-10-

10- YÛNUS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 109 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الٓرۚ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar, hikmet dolu Kitabın âyetleridir.

2- İçlerinden bir adama, 'İnsanları uyar ve iman edenlere de Rableri katında onlar için kadem-i sıdk olduğunu müjdele!' diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi? Ki o kâfirler, 'Şüphesiz bu, apaçık bir büyücüdür.' dediler.

1. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitabın âyetleridir."** Bu Kitap, bütün ümmetin gönül hoşluğuyla kabul etmek, itaat etmek ve bağlanmakla yükümlü olduğu, ayetleri imanî hakikatlere, şer'î emir ve yasaklara delâlet eden, hükümleri ve hikmeti içeren Kur'ân'dır.

2. Bununla birlikte onların çoğu yüz çevirmektedir. Zira onlar bilmeyen kimselerdir. Bu yüzden **"İçlerinden bir adama, 'İnsanları"** Allah'ın azabıyla **"uyar,"** Allah'ın intikamından korkut, Allah'ın âyetlerini kendilerine hatırlat! Samimi olarak **"iman edenlere de Rableri katında onlar için kadem-i sıdk,"** yani Rableri nezdinde önceden işlemiş oldukları samimi, doğru ve salih amelleri sebebiyle bol mükâfatlar **"olduğunu müjdele!' diye vahiy göndermemiz insanlar için şaşılacak bir şey mi?"** Kâfirler, bu büyük insandan ve getirdiklerinden hayrete düştüler ve bu hayretleri onları, onu inkar etmeye itti. Bu yüzden de onlar onun hakkında **"'Şüphesiz bu, apaçık bir büyücüdür.' dediler."** Yani -güya- onun büyücülüğü besbellidir, hiçbir kimseye saklı değildir. Herkes bunu anlayabilir. Bu, onların akılsızlıklarından ve inatlarından kaynaklanan bir iddiadan başka bir şey değildir. Çünkü onlar, hiçbir şekilde hayret edilmemesi ve garip karşılanması gereken bir işe hayret edip şaşırdılar. Asıl hayret edilecek olan, onların bil-

gisizlikleri ve kendi faydalarını bilmeyişleridir. Zira onlar, Allah'ın kendi içlerinden gönderdiği ve gayet iyi tanıdıkları bu şerefli Rasûl'e iman etmediler, davetini reddettiler ve dinini çürütmeye gayret ettiler. Nasıl olur da böyle yaparlar?! Ne var ki Allah, kâfirler hoşlanmasa da nurunu tamamlayacaktır.

﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مَا
مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ ﴾

3- Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden Allah'tır. O, işleri yerli yerince yönetir. O'nun izni olmadıkça hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte Rabbiniz olan Allah budur. O halde O'na ibadet edin. Hâlâ düşünmeyecek misiniz?

3. Yüce Allah, rubûbiyetini, ulûhiyetini ve azametini beyân ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan,"** halbuki bir anda yaratmaya muktedirdir, ancak bu şekilde yaratmasında ilâhî birtakım hikmetler vardır ve O, fiillerinde de rıfk sahibidir. Bu hikmetlerden biri de O'nun bunları hak ile ve hak için, isimleri ve sıfatları ile tanınıp yalnızca O'na ibadet edilmesi için yaratmış olmasıdır. **"Sonra,"** yani gökleri ve yeri yarattıktan sonra **"Arş'a,"** azametine layık bir şekilde **"istivâ eden Allah'tır. O,"** öldürmek, hayat vermek, rızık indirmek, günleri insanlar arasında döndürüp durmak, sıkıntılıların sıkıntılarını açıp gidermek, dua edenlerin duasını kabul etmek gibi şekillerle ulvî ve suflî alemde **"işleri yerli yerince yönetir."** Bütün işlerin idaresi O'ndan iner ve O'na yükselir. Bütün mahlukat O'nun izzetinin önünde itaatle boyun eğer. Azamet ve egemenliği karşısında boyun büker.

"O'nun izni olmadıkça hiç kimse şefaatçi olamaz." Yaratılmışların en faziletlisi olsa dahi Allah izin vermedikçe aralarından hiç kimse şefaate kalkışamaz. Allah da ancak razı olduğu kimselere izin verir ve O, ancak kendisine ihlas ile bağlanan ve O'nu hakkıyla tevhid eden kimselerde razı olur.

"İşte Rabbiniz olan Allah budur." O Allah, kemal sıfatlarının tümünü içeren ulûhiyyet sıfatına ve bütün fiili sıfatları ihtivâ eden rububiyyet sıfatına tek başına sahip olandır. **"O halde O'na ibadet edin."** Gücünüzün yettiği her türlü ibadeti yalnızca O'na yapın. **"Hâlâ"** övülmeye layık mabudun, celâl ve ikrâm sahibi olanın yalnızca O olduğuna dair deliller üzerinde **"düşünmeyecek misiniz?"**

﴿ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا إِنَّهُۥ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
بِٱلْقِسْطِ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴾

4- Hepinizin dönüşü yalnızca O'nadır. Bu, Allah'ın hak vaadidir. Zira O, ilkin yaratır, sonra da (kıyamet günü) tekrar yaratacaktır. Bu, iman edip salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırması içindir. Kâfirlere gelince onlar için küfürlerinden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.

4. Yüce Allah, önce bütün işleri çekip çevirmek demek olan kaderi hükmünü, sonra da muhtevası ve maksadı hiçbir şeyi ortak koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etmek demek olan ve şeriatını kapsayan dini hükmünü zikrettikten sonra ölümden sonra amellerin karşılıklarını vermek demek olan cezaî hükmünü beyan etmektedir: **"Hepinizin dönüşü yalnızca O'nadır."** Ölümünüzden sonra hepinizi vadesi belli bir günde toplayıp bir araya getirecektir. **"Bu, Allah'ın hak vaadidir,"** doğrudur ve tahakkuku kaçınılmazdır. **"Zira O, ilkin yaratır, sonra da (kıyamet günü) tekrar yaratacaktır."** Çünkü varlıkları yoktan var etmeye kadir olan, onları tekrar yaratmaya da kadirdir. Yüce Allah'ın ilkin varlıkları yoktan var ettiğini kabul etmekle birlikte yaratmayı tekrarlayacağını (dirilteceğini) inkâr eden bir kimse elbetteki akılsızdır. Böyle bir kimse kabul edilmesi güç olanı kabul etmesine rağmen birbirine denk iki şeyin ikincisini kabul etmemektedir. Bu, varlıkların tekrar yaratılmasına dair çok açık aklî bir delildir. Daha önce de nakli delil zikredilmişti ki o da **"Bu, Allah'ın hak vaadidir."** buyruğudur.

"Bu," kalpleriyle Allah'ın emrettiklerine **"iman edip"** azaları ile de farz ve müstehab türünden **"salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırması içindir."** Yani iman ve amelleri karşılığında onlara kullarına açıkladığı mükafatı verecektir ki O, onlara hiçbir kimsenin bilmediği, gözleri aydınlatacak mükâfatlar hazırlandığını haber vermiştir.

Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve Allah'ın peygamberlerini yalanlayan **"kâfirlere gelince onlar için küfürlerinden ötürü,"** kafirlikleri ve zulümleri sebebiyle **"kaynar sudan"** yüzleri kavuran ve bağırsakları paramparça eden **"bir içecek ve"** çeşitli türlerden **"can yakıcı bir azap vardır."** Allah bu ceza ile onlara zulmetmiş olmayacaktır; çünkü onlar (dünyadayken) kendi kendilerine zulmediyorlardı.

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِي اخْتِلَافِ
اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ ﴾

5- Güneşi ışık (kaynağı), ayı aydınlık kılan ve aya konak yerleri belirleyen O'dur. Bu, yılların sayısını ve (vakitlerin) hesabını bilmeniz içindir. Allah, bunları ancak hak ile yaratmıştır. O, bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıklar.

6- Şüphesiz gece ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı her şeyde korkup sakınan bir topluluk için pek çok âyetler vardır.

5-6. Yüce Allah, rubûbiyyet ve ulûhiyyetini vurgulayıp açıkladıktan sonra, hem buna hem de O'nun isim ve sıfatlarının kemaline delil olan aklî ve afakî (dış dünyadaki) delilleri, yani güneş, ay, gökler, yer ve bunlarda yaratmış olduğu bütün mahlukat çeşitlerini belirtmekte ve bunların **"bilen bir topluluk"** ile **"korkup sakınan bir topluluk"** için birtakım âyetler, deliller ve işaretler içerdiğini haber vermektedir. Çünkü bilgi, onlarda bulunan delalet yollarını bilmeye götürür ve bu delilleri en uygun şekilde kullanma yöntemine ulaştırır. Korkup sakınmak (takvâ) ise kalpte hayra karşı bir arzu, şerden yana da bir korku meydana getirir ve bunlar da delillerden, belgelerden, ilim ve yakînden neş'et edip ortaya çıkar.

Özetle anlatılmak istenen şudur: Bu nitelikleriyle bunca varlığın yaratılmış olması bile tek başına Yüce Allah'ın kudretinin ve ilminin kemaline, hayat sıfatına sahip olduğuna ve her an her şeyin idaresini elinde tuttuğuna delildir. Bunlardaki sağlamlık, mükemmel yapı, harikulâde güzellik de Yüce Allah'ın hikmetinin kemaline, yaratmasının güzelliğine ve ilminin genişliğine delildir. Bu varlıklardaki türlü menfaat ve maslahatlar -mesela zorunlu ihtiyaçları sağlamak üzere güneşin bir ışık, ayın da aydınlık kılınması vb. gibi faydalar- Yüce Allah'ın rahmetine, kullarına ihtimam gösterdiğine, iyilik ve ihsanının genişliğine delildir. Bunları belirli özelliklerde yaratması da Yüce Allah'ın meşîetine ve etkin iradesine delildir.

Bütün bunlar, Yüce Allah'ın tek ve yegane ma'bud, sevilen, hamdedilen; celâl, ikrâm ve yüce sıfatların sahibi olduğuna delildir. Öyle ki O'ndan başkasından herhangi bir şeyin beklenmemesi ve O'ndan başkasından korkulmaması gerekir. İhlasla dualar yalnızca O'na yapılmalıdır. Bunlardan herhangi biri O'nun

dışında kendileri de bütün hallerinde Allah'a muhtaç olan yaratılmışlara yöneltilmemelidir.

Bu âyetlerde Allah'ın yarattıkları üzerinde düşünüp ibret gözüyle bakmak teşvik edilmektedir. Çünkü böylelikle basiret ufku genişler, iman ve akıl artar, zihin güç kazanır. Bunun ihmal edilmesi ise Allah'ın emrettiği bir hususu önemsememektir. İmanın artışının önünü kapatmak, zihni ve fikri dondurmaktır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا
غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ ﴾

7- Bize kavuşacaklarını ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla tatmin olanlar ve âyetlerimizi görmezden gelenler var ya...

8- İşte onların kazandıkları yüzünden varıp kalacakları yer ateştir.

7. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bize kavuşacaklarını ummayanlar,"** yani umut besleyenlerin en büyük umudu, şiddetle istekte bulunanların en üstün dileği olan Allah'a kavuşmayı ummayanlar, aksine bundan yüz çeviren, hatta onu yalanlayanlar, âhireti bırakıp **"dünya hayatına razı olup ona bağlananlar,"** ona meyleden, varacakları en son nokta ve maksatlarının nihaî hedefi olarak onu kabul edenler, böylelikle dünya için çalışan, dünyevî zevk ve arzulara kapılan, hangi yolla olursa olsun onu elde etmeye çalışan, karşılarına çıkanlara çabucak yönelen, iradelerini de, niyetlerini de, amellerini de ona yöneltmiş olanlar... İşte böyleleri sanki dünyada kalmak için yaratılmış gibidirler. Sanki dünya gelip geçici değilmiş, öncekilerin de, sonrakilerin de kendisine doğru yol aldıkları, ilâhî tevfike mazhar olanların bütün gayretleriyle nimet ve lezzetine yöneldikleri kalıcı ebedî yurda gitmek üzere azıklarını hazırladıkları bir geçiş yurdu değilmiş gibidir onlar için.

"Ve âyetlerimizi görmezden gelenler var ya..." Hem Kur'anî âyetlerden hem de afakî ve enfüsî âyetlerden yararlanmayan, delillerden yüz çevirdikler için onların gösterdiği maksattan da yüz çevirip gafil kalanlar...

8. **"İşte onların,"** zikri geçen özelliklere sahip olanların **"kazandıkları yüzünden,"** küfür, şirk ve türlü masiyetleri sebebiyle **"varıp kalacakları yer,"** başka bir yere gitmeleri söz konusu olmamak üzere karar kılacakları ve barınacakları yer **"ateştir."**

Yüce Allah bunların cezasını belirttikten sonra itaatkâr kulların da mükâfatını beyan etmektedir:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ ۖ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَىٰهُمْ فِيهَا سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ۚ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

9- İman edip salih ameller işleyenlere gelince Rableri, imanları sebebiyle onları (dünya ve ahirette cennete götüren yola) **iletir. Nimet dolu cennetlerde altlarından ırmaklar akar.**

10- Oradaki duaları, 'Allah'ım, Seni tenzih ederiz.' sözüdür. Oradaki selamlaşma sözleri ise 'Selâm'dır. Dualarının sonu da 'Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.' sözüdür.

9. **"İman edip salip ameller işleyenlere,"** yani hem imanı hem de -onunla birlikte- onun gereği ve sonucu olan kalbî ve bedenî amelleri içine alan salih amelleri ihlâsla ve Peygamber'e tâbi olarak yerine getirenlere **"gelince Rableri, imanları sebebiyle,"** yani sahip oldukları imandan ötürü **"onları** (dünya ve ahirette cennete götüren yola) **iletir."** Allah, onları en mükemmel mükâfat olan doğru yola iletilmekle, yani hidâyetle mükâfatlandırır. Onlara kendilerine fayda verecek şeyleri öğretir. Bu hidâyetten neş'et eden amelleri lütfeder. Âyetleri üzerinde dikkatle düşünme yolunu gösterir. Bu dünya yurdunda dosdoğru yola ilettiği gibi amellerin karşılığının görüleceği âhiret yurdunda da onları nimetlerle dolu cennetlere ulaştıran yola iletir. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

"Nimet dolu cennetlerde" sürekli olarak **"altlarından ırmaklar akar."** Yüce Allah'ın burada cennetleri nimetlere izafe etmesi, bu cennetlerin eksiksiz ve mükemmel nimetleri içermesinden dolayıdır. Yani sevinç, neşe, zevk, Rahman'ın görülmesi, kelâmının işitilmesi, O'nun rızasına ve yakınlığına nail olunması, kardeşlerle, sevilenlerle bir araya gelinip hoş vakit geçirilmesi, neşelendirici seslerin ve coşturucu nağmelerin işitilmesi, sevince gark eden manzaraların görülmesi gibi hem kalbî nimetler; hem de çeşitli yiyecek, içecek, zevceler ve benzerleri ile kimsenin bilmediği, kimsenin hatırına gelmeyen ya da nitelendirenlerin nitelendirmekten aciz kalacağı daha pek çok bedenî nimetlerin dolup taştığı mükemmel nimetler oradadır...

10. **"Oradaki duaları, 'Allah'ım Seni tenzih ederiz.' sözüdür."** Yani o cennetlerde Allah'a ibadetlerinin başı bu şekilde Yüce Allah'ı tesbih ve eksikliklerden tenzih etmek, sonu ise O'na hamd-u senâ etmek olacaktır. Çünkü amellerin karşılığının görüleceği o yurtta mükellefiyetler kaldırılmış olacaktır. Geriye sadece -onlara en lezzetli yiyeceklerden bile daha lezzetli gelen- en mükemmel lezzet kalacaktır. Bu da kalpleri huzura kavuşturan ve ruhları sevince gark eden Allah'ın zikridir. Allah'ı zikretmek de onlar için -herhangi bir külfet ve zorluk söz konusu olmaksızın- nefes alıp vermek gibi kolay olacaktır.

"Oradaki selamlaşma sözleri," karşılaşmaları ve ziyaretleşmeleri esnasında birbirlerine selamlaşmak üzere söyleyecekleri söz **"ise 'Selâm'"** olacaktır. Yani her türlü boş ve anlamsız ifadeden, günahtan uzak, "selâm" niteliğine sahip bir söz olacaktır.

Yüce Allah'ın, **"Oradaki duaları, 'Allah'ım, Seni tenzih ederiz.' sözüdür."** buyruğundan itibaren âyetin, tümünün tefsiriyle ilgili olarak şöyle de denilmiştir: Cennetlikler yiyecek, içecek ve benzeri şeylere ihtiyaç duyacakları takdirde, "Seni tenzih ederiz, Allah'ım!" derler ve derhal bu istedikleri huzurlarına getirilir. Bu ihtiyaçlarının karşılanması bittikten sonra **"Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun."** derler.

﴿ ۞ وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسْتِعْجَالَهُم بِٱلْخَيْرِ لَقُضِىَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Eğer Allah, insanlar hayrı istediklerine çabucak verdiği gibi şerri de çabucak verseydi elbette onların ecelleri(nin bitimi)**ne hükmedilirdi.** (Ama) **Biz, Bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde bocalar bir halde bırakırız.**

11. **Yüce Allah,** insanlar hayrın sebeplerini yerine getirdikleri takdirde hayrı onlara çabucak verdiği gibi, yine sebeplerini yerine getirmeleri halinde yaptıkları kötülüğe karşılık da hemen ceza verseydi **"elbette onların ecelleri**(nin bitimi)**ne hükmedilirdi."** Yani ceza, onları helak ederdi. Ama Allah, kullarına olan lütuf ve ihsanı dolayısıyla onlara -cezalarını ihmal etmemekle birlikte- mühlet verir. Hatalarının birçoğunu affeder. Zira Allah zulümleri sebebiyle insanları cezalandıracak olsaydı yeryüzünde canlı tek bir varlık bırakmazdı. Şu husus da bu kapsamdadır: Kul, meselâ çocuklarına, aile halkına veya malına kızdığı kimi zamanlarda

beddua eder. Bu bedduası kabul edilse helâk olurlar. Bu da kişiye çok zararlı olur. Ancak Yüce Allah yumuşak huyludur ve hikmeti sonsuzdur.

"(Ama) **Biz, Bize kavuşmayı ummayanları,"** âhirete iman etmeyen ve bundan dolayı da âhiret için gerekli şekilde hazırlanmayan, Allah'ın azabından kendilerini kurtaracak şeyleri işlemeyen kimseleri **"azgınlıkları,"** hakkı ve haddi aşmalarına sebep olan batılları **"içinde bocalar bir halde bırakırız."** Tereddüt içinde ne yapacaklarını şaşırırlar, doğru yolu bulamazlar, doğru delile sarılma başarısını elde edemezler. Bu da zulümlerine ve Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerine karşılık olan bir cezadır.

﴿ وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ
كَأَن لَّمْ يَدْعُنَآ إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُۥ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- İnsana bir sıkıntı gelip çattığında yanı üzere (yatarken), otururken veya ayaktayken Bize dua eder. Fakat sıkıntısını giderdiğimiz zaman sanki başına gelen sıkıntı için Bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte haddi aşanlara işledikleri böylece süslü gösterilmiştir.

12. Yüce Allah, bu buyruğuyla bize insan tabiatına dair bir haber vermektedir. Şöyle ki insana hastalık yahut musibet gibi bir sıkıntı çatacak olursa, bütün gayretiyle duaya yönelir. Ayaktayken, otururken, yanı üzere yatarken, bütün hallerinde Allah'tan istekte bulunur. Allah'ın bu sıkıntısını gidermesi için ısrarla dua eder. **"Fakat sıkıntısını giderdiğimiz zaman sanki başına gelen sıkıntı için bize dua etmemiş gibi geçip gider."** Sanki kendisine bir zarar gelmemiş ve Allah da onun o sıkıntısını gidermemişçesine Rabbinden yüz çevirerek gafletini sürdürür. Peki, bu zulümden daha büyük zulüm ne olabilir? Yüce Allah'tan maksadını gerçekleştirmesini ister, O da bunu ihsan ettiği vakit Rabbinin hakkına hiç aldırış etmez. Sanki Allah'ın, üzerinde bir hakkı yokmuş gibi davranır. İşte bu, şeytanın bir süslemesidir. Şeytan ona akıl ve fıtrat gözünde oldukça çirkin ve kötü olan şeyleri süslü göstermiştir: **"İşte haddi aşanlara işledikleri böylece süslü gösterilmiştir."**

﴿ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا ٱلْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا۟ وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟
كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَٰكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِى ٱلْأَرْضِ مِنۢ بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ
كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Andolsun ki sizden önceki nesilleri, peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdikleri halde zulme sapıp da iman etmeyecekleri kesinleşince helâk ettik. İşte günahkârlar topluluğunu Biz böyle cezalandırırız.

14- Sonra onların arkalarından neler yapacağınızı görelim diye sizi yeryüzünde halifeler yaptık.

13. Yüce Allah, geçmiş ümmetleri küfür ve zulümleri sebebiyle helâk ettiğini haber vermektedir. Halbuki onlara peygamberler aracılığıyla apaçık deliller gelmiş ve hak onlara açıklanmıştı. Ancak bu açıklamalara rağmen delillere boyun eğmediler ve iman etmediler. Bundan dolayı da Yüce Allah, haramları cüretkârca işleyen günahkârlardan geri çevrilmesi söz konusu olmayan cezasını üzerlerine indirdi. İşte O'nun bütün ümmetlerdeki sünneti/kanunu budur.

14. "Sonra" ey muhataplar! **"onların arkalarından neler yapacağınızı görelim diye sizi yeryüzünde halifeler yaptık."** Sizden önce geçenlerin hallerinden ibret ve öğüt alır, Allah'ın âyetlerine uyar, peygamberlerini tasdik ederseniz, dünyada da, âhirette de kurtulursunuz. Sizden önceki zalimlerin yaptıklarını yaparsanız, onların başına gelenler sizin de başınıza gelir. Tehlikeyi uyarıp haber veren mazurdur, üzerine düşeni yapmıştır.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ
هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآئِ نَفْسِىٓ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِنِّىٓ
أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُل لَّوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ
أَدْرَىٰكُم بِهِۦ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

15- Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummayanlar, 'Ya bundan başka bir Kur'ân getir yahut da onu değiştir.' dediler. De ki: 'Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım.'

16- De ki: 'Eğer Allah dileseydi ben onu size okumazdım ve O da onu size bildirmezdi. Ben bu (Kur'ân'ı size okumadan) önce aranızda bir ömür geçirdim. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?'

17- Bir yalanı Allah'a iftira edenden yahut O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphe yok ki günahkârlar iflah olmazlar.

15. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanların işi yokuşa sürmek istediklerini, kendilerine hakkı açıklayan Kur'ân-ı Kerim'deki Allah'ın âyetleri okunduğu zaman onlardan yüz çevirdiklerini, çeşitli şekillerde inatlaşıp haksızlık ederek ve küstahlaşarak **"Ya bundan başka bir Kur'ân getir yahut da onu değiştir."** dediklerini dile getirmektedir. Allah onları kahretsin, Allah'a karşı bu ne cüret! Bundan daha ileri bir zulüm, Allah'ın âyetlerinin bundan daha ileri derecede reddi söz konusu olamaz!

O büyük Peygamber'e Allah şöyle demesini emretmektedir: **"De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir."** Bana böyle bir şey yakışmaz, böyle bir şey de yapamam. Çünkü ben sadece bir Rasûlüm ve bu konuda benim elimde olan bir şey yoktur. **"Ben ancak bana vahyolunana uyarım."** Başka bir şey yapma hakkım yoktur, ben emre itaat etmekle yükümlü bir kulum.

"Eğer Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım." İnsanların en hayırlısının söylediği söz ve Rabbinin emir ve vahyine karşı takındığı edeb işte budur. Peki, bu bilgisizliği, sapıklığı, zulmü, inadı, işi yokuşa sürmeyi, alemlerin Rabbini güya âciz düşürme gayretini bir arada işleyen bu sapkın akılsızlara ne oluyor? Bunlar o büyük günün azabından korkmuyorlar mı? Eğer bu sözleriyle gösterilmesini istedikleri âyet ve mucizelerle hakkın kendileri için açık seçik ortaya konması maksadını güttüklerini ileri sürecek olurlarsa şüphesiz bu konuda yalan söylemiş olurlar. Çünkü Yüce Allah, zaten âyetleri insanların iman etmelerini gerektirecek şekilde iyice açıklamıştır. Zira bu âyetleri Rabbânî hikmeti ve kullarına rahmetine bağlı olarak dilediği şekilde türlü türlü, geniş geniş açıklayan O'dur.

16. Yani ben, bu Kur'ân'ı size okumadan ve sizin de onu bilmenizden önce **"aranızda"** uzunca **"bir ömür geçirdim."** Ama böyle bir şey hatırıma gelmedi ve böyle bir şeyi düşünmedim de. **"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"** Aranızda geçirdiğim bu ömür boyunca size böyle bir şey okuduğuma ve bunu yapmak istediğime dair delil olabilecek herhangi bir şeyin de benden sadır olmadığını görmüyor, aklınıza getirmiyor musunuz? Bu durumda nasıl olur da bunca yıl sonra böyle bir şeyi uydurabilirim? Aranızda uzunca bir ömür geçirdim. Bu

sürede benim gerçek durumumu, kimseden ders almamış, kimseden bir şey öğrenmemiş, okuma-yazma bilmeyen bir ümmi olduğumu biliyorsunuz. İşte size fesahat erbabını âciz bırakan, alimleri çaresizliğe düşüren muazzam bir Kitap getirdim. Şimdi, bu Kitabı kendiliğimden uydurmuş olmama imkân var mı? Bu durum bu Kitabın hikmeti sonsuz, her türlü hamde layık Yüce Allah tarafından indirilmiş olduğuna kesin bir delil değil mi? Eğer sizler aklınızı kullanacak ve düşünecek, benim durumumu ve bu Kitabın vaziyetini tetkik edecek olursanız, en ufak bir tereddüde yer olmayan kesin bir kanaatle bu Kitabın doğruluğuna, gerçeğin ta kendisi olduğuna, onun ötesinde sapıklıktan başka bir şey bulunmadığına kesin karar verirdiniz. Fakat sizler yalanlamaktan ve inat etmekten başka bir yol izlemeyi kabul etmediniz. Öyleyse sizler gerçek zalimlersiniz.

17. Eğer Allah adına yalan uyduran bir kimse olsaydım, elbetteki insanların en zalimi olurdum, iflah olmazdım ve bu durumum da size gizli kalmazdı. Ne var ki ben, sizlere Allah'ın âyetlerini getirdim, siz ise onları yalanladınız. O halde sizin zalim olduğunuz kesinleşti. Şüphesiz sizin bu haliniz bir gün son bulacak ve bu halinizi sürdürdüğünüz müddetçe de asla iflah olmayacaksınız.

(15. âyet-i kerimede geçen,) **"Bize kavuşmayı ummayanlar"** buyruğu, şuna delildir: Onları böyle bir inatlaşmaya iten şey, Allah'a kavuşacaklarına iman etmeyişleri, böyle bir kavuşmayı ummayışlarıdır. Allah'a kavuşacağına iman eden bir kimsenin Allah'ın Kitabına itaat etmesi, ona iman etmesi kaçınılmazdır. Çünkü böyle biri iyi niyetli olur.

﴿ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Onlar, Allah'ın dışında kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyor ve 'Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' diyorlar. De ki: 'Siz, Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?' O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir.

18. "Onlar," yani Allah Rasûlünü yalanlayan müşrikler, **"Allah'ın dışında kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyor."** taptıkları mabudlar onlara zerre kadar fayda sağlayamadığı gibi, gelecek hiçbir kötülüğü de

önleyemez **"ve"** herhangi bir delilleri bulunmaksızın **"'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' diyorlar."** Yani onlara kendilerini Allah'a yakınlaştırsınlar ve O'nun nezdinde kendilerine şefaatçi olsunlar diye tapıyorlar. Bu ise kendiliklerinden uydurdukları bir sözdür. Bu yüzden Yüce Allah bu iddialarını çürüterek şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Yani göklerde ve yerde bulunan her şeyi ilmiyle kuşatan Yüce Allah, size kendisinin hiçbir ortağı olmadığını, kendisiyle birlikte hiçbir hak ilah olmadığını haber vermektedir. Siz ise ey müşrikler, bunlarda Allah'ın ortaklarının bulunduğunu iddia ediyorsunuz. Yoksa siz, Yüce Allah'a kendisi için gizli kalan, fakat sizin bildiğiniz bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Peki, siz mi daha iyi bilirsiniz, Allah mı? Acaba sapık, cahil ve beyinsiz kimselerin, alemlerin Rabbinden daha bilgili oldukları anlamına gelen bu sözden daha batıl, daha çürük bir iddia olabilir mi? Aklı başında olan bir kimse sadece bu söz üzerinde düşünmekle yetinecek olsa onun, bozuk ve batıl olduğuna kesin karar verecektir.

"O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir." O, herhangi bir ortağının ya da denginin olmasından münezzehtir, çok yücedir. Aksine Allah bir ve tektir, Samed'dir (kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır), göklerde ve yerde O'ndan başka hiçbir hak ilah da yoktur. Ulvî ve süflî alemde hak etmedikleri halde kendilerine tapılan bütün mabudlar, aklen de, dinen de, fıtraten de batıldırr: **"Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise bizatihi batıldır. Şüphesiz ki Allah en yücedir, en büyüktür."** (el-Hac, 22/62)

﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن
رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- İnsanlar ancak tek bir ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı hakkında ayrılığa düştükleri konuda aralarında hüküm verilmiş olurdu.

19. **"İnsanlar ancak"** doğru din üzerinde ittifak halinde bulunan **"tek bir ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler."** Sonradan ayrılığa düşmeleri üzerine Yüce Allah, peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmak üzere gönderdi ki

insanlar arasında anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm versinler. Bunun için de beraberlerinde kitap indirdi.

"Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz," isyankârlara mühlet verileceğine ve günahları sebebiyle onları çabucak cezalandırmayacağına dair ilâhî bir hüküm **"olmasaydı hakkında ayrılığa düştükleri konuda aralarında hüküm verilmiş olurdu."** Mü'minleri kurtarma, yalanlayan kâfirleri de helâk etmeyle hüküm verirdik, böylelikle onlar da kimin hak, kimin batıl üzere olduğunu bilirlerdi. Ancak Yüce Allah, kimin doğru kimin yalancı olduğunun ortaya çıkması için birbirleriyle sınayıp imtihan etmeyi murad etmiştir.

﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم
مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Onlar, 'Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?' derler. De ki: 'Gayb ancak Allah'ındır. O halde bekleyedurun. Ben de sizinle birlikte beklemekteyim.'

20. **"Onlar,"** Yalanlayarak işi yokuşa sürmek isteyenler, **"Ona Rabbinden bir mucize,"** bununla bizzat kendilerinin teklif ve tayin ettikleri bir mucizeyi kastetmektedirler. Nitekim **"Uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?"** (el-Furkan, 25/7) **"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız..."** (el-İsra, 17/90-93) buyruklarında da ne tür mucizeler istedikleri bildirilmektedir.

Senden böyle bir âyet/mucize istedikleri zaman de ki: **"Gayb ancak Allah'ındır."** Kulların durumlarını ilmiyle kuşatan O'dur. O, onlar hakkındaki ilminin, çok üstün ve mükemmel hikmetinin gerektirdiği şekilde işlerini idare eder. Herhangi bir kimsenin herhangi bir hüküm, delil, hedef ve gerekçe ortaya koyma yetkisi yoktur.

"O halde bekleyedurun. Ben de sizinle birlikte beklemekteyim." Herkes karşısındaki için, layık olduğu şeyin başına gelmesini bekler. Bekleyin bakalım, güzel akıbetin kimin olacağını göreceksiniz!

﴿ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّن بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ
رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Başlarına gelen bir sıkıntının ardından insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında bir tuzak peşindeler. De ki: 'Allah'ın tuzağı daha çabuktur. Elçilerimiz de kurduğunuz tuzakları hiç şüphesiz yazıyorlar.'

21. **"Başlarına gelen bir sıkıntının ardından insanlara,"** hastalıktan sonra sağlık, fakirlikten sonra zenginlik, korkudan sonra güvenlik gibi **"bir rahmet tattırdığımız zaman"** kendilerine isabet eden bu sıkıntıyı unuturlar da bolluk, rahatlık ve rahmete karşılık Allah'a şükretmezler. Aksine azgınlıklarını ve hilelerini sürdürürler. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"...bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında bir tuzak peşindeler."** Yani hakkı batılla çürütmek için batıl uğrunda koşuşturup dururlar.

"De ki: Allah'ın tuzağı daha çabuktur." Çünkü kötü tuzaklar ancak onu kuranların başına geçer. Maksatları kendi aleyhlerine döner ve sorumluluktan da kurtulamazlar. Aksine melekler onların yaptıklarını yazar, Allah da bu yaptıklarını tespit eder. Sonra da Yüce Allah onları en uygun şekilde cezalandırır.

﴿ هُوَ ٱلَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟
بِهَا جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ
يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ۖ مَّتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ
إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindeki yolcuları hoş bir rüzgarla alıp götürdüğü ve yolcular da bu rüzgar dolayısıyla sevindikleri sırada gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar. Dalgalar dört bir taraftan yolculara hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatılıp (sonlarının geldiğini) anlarlar. İşte o vakit dini yalnızca Allah'a halis kılarak şöyle dua ederler: 'Andolsun eğer bizi bu halden kurtarırsan kesinlikle şükredenlerden olacağız.'

23- Ama Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki yeryüzünde (yine) haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. (Onunla sadece) **dünya hayatının**

menfaatini elde edersiniz. Sonra dönüşünüz Bize olacak ve Biz de yaptıklarınızı size haber vereceğiz.

22. Yüce Allah, sıkıntıdan sonra rahmetin, zorluktan sonra kolaylığın gelmesi halinde insanların tavrıyla ilgili genel kuralı beyan ettikten sonra bunu teyit eden bir durumu zikretmektedir. Bu da onların denizdeki şiddetli durum ve korkulu son karşısındaki halleridir. İşte yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizi karada ve denizde,"** bu ikisinde de sizin için kolaylaştırdığı sebepler ve size gösterdiği yollarla kolaylık sağlayarak **"gezdiren O'dur. Hatta siz"** denizlerde yol alan **"gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindeki yolcuları"** arzularına uygun, rahatsız etmeyen ve zorluk çıkarmayan **"hoş bir rüzgarla alıp götürdüğü ve yolcular da bu rüzgar dolayısıyla sevindikleri,"** böylelikle de huzur içinde bulundukları bir **"sırada gemiye şiddetli"** esen **"bir fırtına gelip çatar. Dalgalar dört bir taraftan yolculara hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatılıp** (sonlarının geldiğini) **anlarlar."** yani helâk olacaklarına inanırlar. **"İşte o vakit"** bütün varlıklarla olan bağları kesilir ve bu sıkıntıdan kendilerini yalnızca Allah'ın kurtaracağını anlarlar. Bu yüzden **"dini yalnızca Allah'a halis kılarak"** ve mutlaka yerine getireceklerine dair söz vererek **"şöyle dua ederler: 'Andolsun eğer bizi bu halden kurtarırsan kesinlikle şükredenlerden olacağız.'"**

23. **"Ama Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki yeryüzünde** (yine) **haksız yere taşkınlık ediyorlar."** Yani o sıkıntıyı da, yaptıkları duayı da, verdikleri sözü de unutuverirler. Sıkıntılardan kendilerini kurtaramayacağını ve darlıkları önleyemeyeceğini itiraf ettikleri varlıkları Allah'a ortak koşarlar. Halbuki sıkıntılı hallerde ibadetlerini yalnızca Allah'a halis kıldıkları gibi, rahat ve bolluk hallerinde böyle bir ihlâs ile Allah'a ibadet etmeleri gerekmez mi?! Ancak bu azgınlığın, bu haddi aşmanın vebali onlara döner. Yüce Allah bunu da şöyle açıklamaktadır: **"Ey insanlar! Taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir.** (Onunla sadece) **dünya hayatının menfaatini elde edersiniz."** Sizin bu azgınlıkla ve Allah'a ihlastan kaçışınızla elde etmeyi umabileceğiniz en ileri şey, dünya hayatının çabucak geçen ve hepsi de yok olmaya mahkum değersiz menfaatinden ve önemsiz makamlardan başkası değildir. Sonra istemeseniz de bütün bunları terk edeceksiniz.

"Sonra," kıyamet gününde **"dönüşünüz Bize olacak ve Biz de yaptıklarınızı size haber vereceğiz."** Bu, davranışlarını sürdürmemeleri için ileri derecede bir uyarı ve sakındırmadır.

﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ
وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ
أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾﴾

24- Dünya hayatının misali, ancak gökten indirdiğimiz su gibidir ki o suyla insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışır. Nihayet yeryüzü, ziynetini takınıp süslendiği ve sahipleri de (onlardan faydalanmaya) **kadir olduklarını zannettikleri bir sırada, gece yahut gündüz, ona emrimiz gelir de Biz, onu sanki dün hiç yokmuş gibi kökünden biçilmişe çeviririz. İşte Biz, düşünen bir toplum için âyetleri böyle geniş geniş açıklıyoruz.**

24. Bu, dünya hayatına verilen misallerin en güzellerindendir ve dünyanın durumuna son derece uyumludur. Çünkü dünyanın zevkleri, arzuları, makam, mevki vb. şeyleri sahibine kısa bir süre parlak, allı pullu görünür. Daha sonra nihayetine kavuşup tamamlanınca derhal yok olur ve sahibinin elinden çıkıp gider ya da sahibi onu bırakıp gider. Bunun sonucunda kişi elleri boş, kalbi de keder, üzüntü ve hasretle dolu bir halde kalıverir. İşte **"Dünya hayatının misali, ancak gökten indirdiğimiz su gibidir ki o suyla"** tahıl ve meyve gibi **"insanların ve"** çeşitli türleriyle otlar, yoncalar gibi **"hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışır."** Her türden ve göz kamaştırıcı her çiftten bitkiler biter. **"Nihayet yeryüzü, ziynetini takınıp süslendiği,"** yani yeryüzü görünüşü itibarıyla süslenip zinetine büründüğü, bakanlara oldukça alımlı, seyredenlere dinlendirici, basiret sahibi olanlara da ilahî kudrete bir alamet olarak ortaya çıktığı vakit, yeryüzünün yeşil, sarı, beyaz ve sair renklerden oluşan hayret verici bir görünüme sahip olduğunu gördüğünde **"ve sahipleri de** (onlardan faydalanmaya) **kadir olduklarını zannettikleri bir sırada,"** yani iradelerinin nihaî hedefi o olduğu ve bütün istekleri onunla sınırlı olduğu için bu halin devam edip gideceğini sanarak umutlarını ona bağladıkları bir sırada **"gece yahut gündüz, ona emrimiz gelir de Biz, onu sanki dün hiç yokmuş gibi kökünden biçilmişe çeviririz."** İşte dünyanın durumu da aynen bunun gibidir.

"İşte Biz, düşünen bir toplum için," yani kendilerine faydalı olacak şeyler hakkında düşünenlere **"âyetleri böyle geniş geniş açıklıyoruz."** Manaları bu şekilde anlaşılır hale getirerek ve örnekler vererek beyan/izah ediyoruz. Gafil olup yüz çevirenlere ise bu âyetlerin herhangi bir faydası olmaz, yapılan açıklamalar şüphelerini gidermez.

Yüce Allah, dünya hayatının durumunu ve nimetlerinin nihaî hallerini zikrettikten sonra ebedî yurda teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾ ۞ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ
وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾﴾

25- Allah, esenlik yurduna (Dârusselam'a) **çağırır ve O, dilediğini dosdoğru yola iletir.**

26- İhsanda bulunanlara en güzeli ve daha fazlası vardır. Yüzlerini de ne toz kaplar, ne zillet. Onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır.

25. Yüce Allah genel olarak bütün kullarını Dârusselâm'a çağırmakta ve hepsini ona teşvik etmekte, hidâyeti ise özel olarak seçtiği kimselere tahsis ettiğini bildirmektedir. Bu, Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır. Allah rahmetiyle lütfunu dilediği kimselere tahsis eder. Bu, O'nun adalet ve hikmetinin bir tecellisidir. Açıklamalarından ve peygamberleri gönderdikten sonra herhangi bir kimsenin O'na karşı ileri sürebileceği bir mazereti kalmaz. Yüce Allah cennete her türlü afet ve eksiklikten uzak olduğu için **"esenlik yurdu** (Dârusselâm)**"** adını vermiştir. Bunun sebebi, nimetlerinin her bakımdan mükemmel, eksiksiz, kalıcı ve güzel oluşudur.

26. Yüce Allah, Dârusselâm'a davet edince sanki insanların canları, Dârusselâm'a kavuşturacak ve oraya girmeyi sağlayacak amellerin ne olduğunu öğrenmeye arzu duymuş gibi olacağı için -devamla- bu amelleri şöyle haber vermektedir: **"İhsanda bulunanlara en güzeli ve daha fazlası vardır."** Yaratıcıya ibadetlerini, kulluklarının O'nun tarafından görüldüğünü, O'nun gözetimi altında olduklarını bilerek, en güzel şekliyle ihsan derecesinde ibadet eden ve Allah'ın kullarına da güç yetirebildikleri kadarıyla mali ve bedeni iyiliklerde bulunarak, iyiliği emredip kötülükten alıkoymaya çalışarak, bilgisizlere öğreterek, yüz çevirenlere öğüt vererek vb. çeşitli iyilik ve ihsan yollarıyla güçlerinin yettiği kadar

sözlü ve fiilî iyiliklerde bulunan kimseler... işte bunlar, ihsanda bulunan kimselerdir. Onlar için "**en güzeli,**" yani güzelliği kemâl derecesinde olan cennet vardır. Bir de "**daha fazlası vardır**" ki bu da Kerim olan Allah'ın yüzüne bakmak, sözünü işitmek, O'nun rızasına nail olup O'na yakın olmanın muazzam sevincine gark olmaktır. Böylelikle onlar, temennilerde/dileklerde bulunanların isteyebilecekleri en üstün şeyi elde etmiş olurlar.

Daha sonra Yüce Allah, hoşlanılmayan ve arzu edilmeyen şeylerin onlardan uzak olduğunu belirterek "**Yüzlerini de ne toz kaplar, ne zillet.**" buyurmaktadır. Yani hoşlanmayacakları bir şey hiçbir şekilde gelip onları bulmayacaktır. Çünkü hoşlanılmayan bir şey insanın başına geldi mi bu, onun yüzünden belli olur. Yüzü değişir ve kederlenir. Bunların durumu ise Yüce Allah'ın haklarında buyurduğu gibi şöyledir: "**O nimetlerin güzelliğini onların yüzlerinden anlarsın.**" (el-Mutaffifin, 83/24)

"**Onlar cennetliklerdir,**" oradan ayrılmayacaklardır. Aksine "**Orada ebedî kalacakalardır.**" Başka bir yere gitmezler, yok olmazlar ve hallerinde de herhangi bir değişiklik olmaz.

﴿ وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا
أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Kötülük işleyenlere gelince, bir kötülüğün cezası kendisi kadardır ve onları bir zillet kaplayacaktır. Onları Allah'tan kurtaracak hiçbir kimse yoktur. Yüzlerini sanki karanlık gecenin parçaları bürümüştür. İşte bunlar cehennemliktir ve orada ebedî kalacaklardır.

27. Yüce Allah, cennetlikleri beyan ettikten sonra, cehennemlikleri de söz konusu etmekte ve onların dünya hayatında kazandıkları şeylerin, Yüce Allah'ı gazaplandıran çeşitli küfür, yalanlama ve masiyetlerden oluşan kötü ameller olduğunu zikretmektedir. Onların işledikleri "**bir kötülüğün cezası kendisi kadardır.**" Yani onlara verilecek ve hoşlarına gitmeyecek olan ceza -değişik hallerine uygun olarak- işledikleri kötülüklere göre olacaktır. "**ve onları bir zillet kaplayacaktır.**" Kalplerinde de Allah'ın azabından yana bir korku yer edecektir. Bu korkuyu onlardan hiç kimse uzaklaştıramayacak, bu azaptan kimse onları koruyamayacaktır. İçlerinde yer eden bu zillet dışlarına da yansıyacak ve yüzlerinde

bir siyahlığa dönüşecektir. "**Yüzlerini sanki karanlık gecenin parçaları bürümüştür. İşte bunlar cehennemliktir ve orada ebedî kalacaklardır.**"

Bu iki kesim arasında ne kadar büyük bir fark var! Bunların derecelerinin arası ne kadar da uzak! "**O günde yüzler var ki apaydınlıktır ve Rablerine bakarlar. O günde asık nice suratlar vardır ki kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar.**" (el-Kıyâme, 75/22-25) "**O günde apaydınlık yüzler vardır, gülmekte, sevinmektedir. Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır. İşte bunlar kâfirlerin ve facirlerin ta kendileridir.**" (Abese, 80/38-42)

﴿ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ
شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ
لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28- O gün hepsini bir araya toplayacak, sonra da şirk koşanlara, 'Siz de, Allah'a eş koştuklarınız da durun yerinizde!' diyeceğiz. Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız. O zaman ortak koştukları da 'Siz bize tapmıyordunuz ki!' diyecekler.

29- 'Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Sizin ibadetinizden bizim haberimiz bile yoktu.'

30- İşte orada herkes önceden ne gönderdi ise onun imtihanını verecektir. Artık onlar gerçek mevlâları olan Allah'a döndürülmüşlerdir ve uydurmakta oldukları da kaybolup gitmiştir.

28. "**O gün hepsini bir araya toplayacak,**" bütün mahlukatı belli bir günde bir arada toplayacak ve müşrikleri de, Allah'tan başka taptıklarını da huzura getirecek, "**sonra da şirk koşanlara, 'Siz de, Allah'a eş koştuklarınız da durun yerinizde!'**" mahkemeleşmek ve sizinle onlar arasında ilahî hükmün verilmesi için yerinizden ayrılmayın "**diyeceğiz.**"

"**Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız.**" Aralarında bedenen de, kalben de uzaklık meydana getireceğiz. Böylelikle dünya hayatındayken taptıkları varlıklara içten sevgi duymalarına, son derece samimiyetle bağlı olmalarına rağmen âhirette aralarında bu derece ileri bir düşmanlık meydana gelecek. O sev-

gi ve bağlılık, nefrete ve düşmanlığa dönüşecektir. **"O zaman ortak koştukları da,"** kendilerini Allah'a eş koşanlardan uzak olduklarını belirterek **"'Siz bize tapmıyordunuz ki!' diyecekler."** Biz, Yüce Allah'ı herhangi bir ortağı veya dengi bulunmasından tenzih ederiz.

29. "Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Sizin ibadetinizden bizim haberimiz bile yoktu." Biz size böyle bir ibadeti emretmediğimiz gibi, böyle bir şeye de çağırmadık. Siz ancak sizi böyle bir ibadete çağırana ibadet etmiştiniz ki o da şeytandır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır, diye size emretmemiş miydim?"** (Yâsîn, 36/60) Bir yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O günde onların hepsini haşredecek, sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar mı size ibadet ederlerdi?' Melekler de diyecekler ki: Tenzih ederiz Seni, bizim velimiz onlar değil Sensin! Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı, bunların çoğu onlara inanıyorlardı."** (Sebe, 34/40-41) Böylece şerefli melekler, peygamberler, Allah'ın gerçek dostları ve benzerleri, kıyamet gününde kendilerine ibadet etmiş olanlardan uzaklaşacak, onları kendilerine tapmaya davet etme yönündeki iddiaları reddedeceklerdir. Onlar, bu söylediklerinde haklı olup doğruyu dile getirmiş olacaklardır.

30. İşte o vakit müşrikler, anlatılması imkânsız bir pişmanlık duyacaklar. İşlemiş oldukları amelleri görüp önceden göndermiş oldukları o kötü hasletleri bilecekler. O vakit kendilerinin yalan söylediklerini, Allah'a iftira etmiş olduklarını kavrayacaklar. İbadetlerinin boşa gittiğini, taptıkları varlıkların kaybolup gittiğini, aralarındaki her türlü ilişki ve bağın da koparılıp paramparça olduğunu görecekler. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte orada,"** yani o günde **"herkes önceden ne gönderdi ise onun imtihanını verecektir."** Kendi amellerini ve kazançlarını gözden geçirecek, bunların cezalarını çekecekler. Amellerine göre ceza ve karşılık görecekler: Hayır yaptılarsa hayır, şer yaptılarsa şer...

"Artık onlar gerçek mevlâları olan Allah'a döndürülmüşlerdir," tutturdukları şirkin doğruluğuna, Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıkların kendilerine faydalı olup onlara gelecek azabı önleyeceğine dair **"uydurmakta oldukları"** sözleri **"de kaybolup gitmiştir."**

﴿ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ
وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ

ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَـٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ
فَسَقُوٓا۟ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

31- De ki: 'Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Ya o gözlere ve kulaklara mâlik olan kimdir? Ölüden diriyi çıkartan ve diriden de ölüyü çıkartan kimdir? İşleri yerli yerince kim yönetiyor?' Hemen, 'Allah' diyeceklerdir. De ki: 'O halde korkmaz mısınız?'

32- İşte gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır ki? O halde nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?

33- İşte böylece Rabbinin fâsık olanlar hakkındaki 'Onlar iman etmezler' sözü gerçekleşmiş olmaktadır.

31. Yani Allah'a, hakkında herhangi bir delil indirmediği şeyleri ortak koşan şu kimselere, ulûhiyet tevhidini inkâr etmelerine rağmen rubûbiyet tevhidini kabul etmelerini karşı bir delil getirmek suretiyle **"De ki: Size gökten"** rızıklar indirmek suretiyle **"ve yerden"** türlü rızıklar çıkarmak suretiyle ve rızık sebeplerini kolaylaştırarak **"rızık veren kimdir?"**

"Ya o gözlere ve kulaklara malik olan kimdir?" Bunları yaratan ve bunlara mutlak sahip olan kimdir? Özellikle bunların zikredilmesi, daha değerli ve üstün olanları zikredip daha aşağıdakilere dikkat çekmek kabilindendir. Bir de bunların değer ve faydalarına işaret etmek içindir.

"Ölüden diriyi çıkartan," dane ve tohumlardan çeşitli ağaç ve bitkileri, kâfirden mü'mini, yumurtadan kuşu vb. çıkaran **"ve diriden de ölüyü,"** sözü geçenlerin aksini **"çıkaran kimdir?"**

"İşleri" gerek ulvî âlemde gerek süflî âlemde **"yerli yerince kim yönetiyor?"** Bu ise bütün ilâhî tedbir ve idare çeşitlerinin hepsini kapsamaktadır. İşte sen onlara bütün bunları soracak olursan **"Hemen 'Allah' diyeceklerdir."** Çünkü onlar, bütün bunları itiraf etmekte, Yüce Allah'ın sözü geçen bu hususların hiçbirinde ortağı bulunmadığını kabul etmektedirler.

O halde sen de onlara susturucu delili getirerek **"De ki: O halde"** Allah'tan **"korkmaz mısınız?"** O'ndan korkup da ibadetinizi hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ihlasla yapmayacak ve O'nun dışında taptığınız her türlü ortak ve putları bir kenara itmeyecek misiniz?!

32. **"İşte"** kendi zatını nitelendirdiği bu vasıflara sahip **"gerçek Rabbiniz olan,"** kendisine ibadet olunan, hamd olunan, bütün varlıkları nimetleriyle besleyip büyüten **"Allah budur."** O hakkın, gerçeğin ta kendisidir. **"Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır ki?"** Çünkü tek başına yaratan, her şeyi çekip çeviren/idare eden, kulların sahip olduğu bütün nimetleri yalnız kendisi veren O'dur. İyilikleri O'ndan başka veren olmadığı gibi, kötülükleri de O'ndan başka kimse bertaraf edemez. En güzel isimlere, en kâmil ve yüce vasıflara sahip olan, celal ve ikram sahibi olan O'dur.

"O halde nasıl oluyor da" bu sıfatlara sahip olana ibadet etmekten **"döndürülüyorsunuz,"** gerçek bir varlığa sahip olmayan, kendisine dahi fayda ve zararı olmayan, hiçbir şekilde ölüm, hayat ve öldükten sonra diriltme imkânına sahip olmayan varlıklara ibadete yöneliyorsunuz? Bu gibi batıl varlıkların zerre ağırlığı kadar bir şeye malik olması mümkün değildir. Hiçbir şekilde bunların Allah'a ortaklıkları da yoktur. Allah nezdinde ise O'nun izni olmadıkça hiçbir kimse şefaatçi olamayacaktır. Yazıklar olsun O'na ortak koşanlara, vay haline O'nu inkâr edenlerin! Çünkü bunlar önce dinlerini kaybettiler, sonra akıllarını, hatta dünyalarını da, âhiretlerini de kaybettiler. Bu yüzden Yüce Allah haklarında şöyle buyurmaktadır:

33. **"İşte böylece Rabbinin, fâsık olanlar hakkındaki 'Onlar iman etmezler' sözü gerçekleşmiş olmaktadır."** Yüce Allah, onlara özlü akıl sahipleri için ibret, gerçek takvâlılara bir öğüt ve bütün alemlere bir hidâyet ihtiva eden onca açık âyeti, belgeyi, parıl parıl parıldayan delili kendilerine göstermesine rağmen onlar iman etmezler!

﴿قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ
﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن
يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّىٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾﴾

34- De ki: 'Allah'a ortak koştuklarınızın içinde yoktan yaratıp (ölümden) sonra da diriltecek biri mi var?' De ki: 'Oysa Allah, yoktan yaratır (ölümden) sonra da diriltir. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?'

35- De ki: 'Peki, Allah'a ortak koştuklarınız içinde hakka ileten biri var mı?' De ki: 'Ama Allah hakka iletir. O halde acaba hakka

ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa kendisine yol gösterilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Ne oluyor size, nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?'

34. Yüce Allah, müşriklerin uydurma ilâhlarının âcizliklerini ve Allah ile birlikte ilâh edinilmelerini gerektirecek vasıflara sahip olmadıklarını beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Allah'a ortak koştuklarınızın içinde yoktan yaratıp,"** yaratmayı ilkin başlatıp **"(ölümden) sonra da diriltecek biri mi var?"** Bu soru, nefy ve takrir anlamındadır. Yani onlar, arasında ilkin yaratmayı başlatıp sonra onu tekrar edip diriltecek hiçbir kimse yoktur. Çünkü onlar bunu yapamayacak kadar zayıf ve acizdirler.

"De ki: Oysa Allah," ortağı söz konusu olmaksızın ve bu hususta yardımcısı bulunmaksızın **"yoktan yaratır, (ölümden) sonra da diriltir. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"** Nasıl tek başına ilkin yaratan ve sonra onu tekrarlayan yüce Zat'a ibadetten döndürülüp de hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan varlıklara ibadete sapıyorsunuz?

35. **"De ki: Peki, Allah'a ortak koştuklarınız içinde hakka ileten,"** hakkı açıklayıp ona irşad eden yahut hakkı ilham eden ve onu izleme muvaffakiyetini veren **"biri var mı? De ki: Ama Allah,"** delilleriyle, belgeleriyle, onu izleme ilham ve muvaffakiyetini vermesiyle en doğru yolu izlemeye yardımcı olmak suretiyle tek başına **"hakka iletir."**

"O halde acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa" bilgisizliği ve sapıklığı dolayısıyla **"kendisine yol gösterilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"** Bunlar, Allah'a ortak koştukları ve başkasını doğruya iletemeyen, hatta doğruya iletilmedikçe kendi kendilerine doğru yolu da bulamayan varlıklardır.

"Ne oluyor size, nasıl (böyle yanlış) **hükmediyorsunuz?"** Bu batıl hükmü vermenize sebep olan şey nedir? Bunca delil/belge Allah'tan başka hiçbir kimsenin ibadeti hak etmediğini ortaya koyduktan sonra Allah ile beraber bir kimseye/şeye ibadetin doğru olduğunu iddia eden bu batıl hükmü neye dayanarak veriyorsunuz? Allah ile birlikte taptıkları ilahlarında Allah ile birlikte tapmalarını gerektirecek manevi ya da fiili hiçbir vasıf bulunmadığı açıkça ortaya çıktığına ve bu ilahların ilahlıklarının batıl olmasını gerektiren türlü eksik vasıflara sahip oldukları da belli olduğuna göre bunlar, Allah ile birlikte ne diye ilah olarak kabul edildiler?

Cevap: Bu, şeytanın, insana en çirkin iftirayı ve en büyük sapıklığı süslemesi sonucu bunun bir gerçek olduğuna inandırması, insanın da buna alışması, bunu -gerçekle hiçbir ilgisi olmadığı halde- gerçek sanmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ı bırakıp da başkalarına yalvaranlar, aslında koştukları ortaklara değil, ancak zanna uyuyorlar."** (Yunus, 10/66)

﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾﴾

36- Onların çoğu sadece zanna uyarlar. Zan ise hak olan hiçbir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz ki Allah yaptıklarını çok iyi bilendir.

36. Yani onlar gerçekte Allah'a ortak olan varlıklara uymuyorlar. Çünkü Allah'ın asla bir ortağı yoktur. Ne akılla ne nakille bunu ortaya koyan bir delil vardır. Dolayısıyla **"Onların çoğu sadece zanna uyarlar. Zan ise hak olan hiçbir şeyin yerini tutmaz."** Onlar bu uydurma putlara ilah adını verdiler ve Allah ile birlikte onlara ibadet ettiler. Oysa **"onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir."** (en-Necm, 53/23)

"Şüphesiz ki Allah yaptıklarını çok iyi bilendir" ve bu yaptıklarına karşılık en büyük cezayı verecektir.

﴿وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ
لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾﴾

37- Bu Kur'ân, Allah'tan (gelmeyip de) **başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Fakat o, kendisinden öncekileri doğrulamakta ve o kitabı açıklamaktadır. Onda hiçbir şüphe yoktur. O, âlemlerin Rabbindendir.**

37. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Bu Kur'ân, Allah'tan** (gelmeyip de) **başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir."** Kur'ân'ı uydurup da Allah'a nispet etmek imkânsızdır. Çünkü o, öyle yüce bir kitaptır ki **"Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. Hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."** (Fussilet, 41/42) Yine o, öyle bir Kitaptır ki **"Bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine bir benzerini getiremezler."** (el-İsra, 17/88)

O, âlemlerin Rabbinin kelâmı olan bir Kitaptır. Herhangi bir insanın onun gibi yahut ona yakın bir söz söylemesi nasıl mümkün olabilir? Çünkü söz, söyleyenin azametine ve sahip olduğu sıfatlara göredir. Eğer azameti ve sıfatlarının kemali bakımından Allah'a benzer bir kimse varsa o takdirde onun, Kur'an'ın benzerini getirmesi de mümkün olur. Farz-ı muhal herhangi bir kimsenin, Kur'an'ı alemlerin Rabbi Allah'a iftira ederek uydurduğunu kabul etsek dahi Yüce Allah, onu hiç vakit geçirmeden ibretli bir cezaya çarptırır.

"Fakat" Yüce Allah, bu Kitabı alemlere bir rahmet, bütün kullara karşı da bir delil olmak üzere indirmiştir ve **"o, kendisinden öncekileri,"** Allah'ın daha önce indirmiş olduğu semavî kitapları, onlara uygun düşmek, onların tanıklık ettikleri hususları doğrulamak, ineceği yönündeki müjdelerini haklı çıkartıp onların haber verdikleri gibi indirilmek suretiyle **"doğrulamakta ve o kitabı,"** helâli, haramı, dinî ve kaderî hükümleri, doğru haberleri **"açıklamaktadır."**

"Onda hiçbir şüphe yoktur. O, âlemlerin Rabbindendir." Hakkında hiçbir şekilde şüphe/tereddüt söz konusu değildir. Bilakis o, son derece kesin hakkın ta kendisidir. **"O"** bütün varlıkları nimetleriyle besleyip büyüten, terbiye eden **"âlemlerin Rabbindendir."** O'nun tarafından indirilmiştir. Yüce Allah'ın rubûbiyetinin en büyük tecellilerinden biri de insanlara dinî ve dünyevî maslahatlarını, üstün ahlakî değerleri ve güzel amelleri ihtiva eden bu Kitabı indirmiş olmasıdır.

﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾﴾

38- Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'O halde eğer doğru söyleyenler iseniz onun benzeri bir sûre getirin ve (bunun için) **Allah'tan başka kimi** (yardıma) **çağırabilecekseniz çağırın!'**

39- Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve te'vili kendilerine henüz gelmemiş bir şeyi yalanlamaktadırlar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Ama bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

38. "Yoksa onlar," yani haksızlık ederek ve inatlaşarak Kur'ân'ı yalanlayanlar **"'Onu,"** Muhammed, Allah'a iftira ederek **"kendisi uydurdu.' mu diyorlar?"** Onlara, eğer güç yetirebilirlerse iddialarının mümkün olduğunu ortaya koyacak,

aksi takdirde sözlerinin batıl olduğunu ortaya çıkaracak bağlayıcı bir hususa davet ederek **"de ki: 'O halde eğer doğru söyleyenler iseniz onun benzeri bir sûre getirin** ve (bunun için) **Allah'tan başka kimi** (yardıma) **çağırabilirseniz çağırın.'"** da onun benzeri bir sûre getirmek için size yardımcı olsunlar. Ama böyle bir şey imkânsızdır. Çünkü böyle bir şey mümkün olsaydı, hiç şüphesiz bunu yapabileceklerini iddia eder ve Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koyarlardı. Ancak, onların buna güç yetiremedikleri açıkça belli olduğu göre, söylediklerinin batıl olduğu ve delil olacak bir tarafının bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

39. Onları, hakkı içeren ve ondan öte hakkın bulunmadığı Kur'an-ı Kerim'i yalanlamaya iten neden; onların, ilmini kavrayamadıkları bir şeyi yalanlamaya kalkışmalarıdır. Eğer onlar ilmini kuşatabilmiş olsalardı ve onu gereği gibi kavrasalardı, hiç şüphesiz onu doğrular ve ona itaatle boyun eğerlerdi. Aynı şekilde onlara şu ana kadar onun "tevili" de gelmemiştir. Yani üzerlerine inmekle tehdit ettiği azap, kendilerini gelip bulacağını vaad ettiği ibretli ceza henüz onlara gelmemiştir. O nedenle yalanlamaya devam etmektedirler. Onların bu yalanlamaları ise kendilerinden öncekilerin yalanlamaları kabilindendir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Ama bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!" Zalimlerin sonu, geriye onlardan hiçbir kimseyi bırakmayan helak oluştur. İşte bunlar da yalanlamayı sürdürmekten sakınsınlar. Aksi takdirde onlara da yalanlayan ümmetlerin ve helâk edilmiş nesillerin başına gelenlerin aynısı gelir.

Bu buyrukta işleri iyice araştırıp tetkik etmek gerektiğine ve insanın herhangi bir şeyi iyice anlamadan/kavramadan önce kabul etmede veya reddetmede acelecı davranmaması gerektiğine delil vardır.

﴿ وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِن كَذَّبُوكَ
فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ ﴾

40- Aralarından ona inanan kimseler de vardır, ona iman etmeyenler de vardır. Rabbin, fesatçıları en iyi bilendir.

41- Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: 'Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size. Siz, benim yaptıklarımdan uzaksınız, ben de sizin yaptıklarınızdan uzağım.'

40. "Aralarından ona," Kur'ân-ı Kerim'e ve onun getirdiklerine **"inanan kimseler de vardır, ona iman etmeyenler de vardır. Rabbin, fesatçıları en iyi bilendir."** Fesatçılar zulme saparak, inatlaşarak ve bozgunculuğa yönelerek Kur'ân'a iman etmeyen kimselerdir. İşte Yüce Allah onları bu fesatlarına karşılık en çetin azapla cezalandıracaktır.

41. "Eğer onlar seni yalanlarlarsa," sen yine davetini sürdür, onların hesaplarından sana bir şey düşmediği gibi senin hesabından da onlara bir şey düşmez. Herkesin ameli kendine. O bakımdan **"de ki: 'Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size. Siz, benim yaptıklarımdan uzaksınız, ben de sizin yaptıklarınızdan uzağım.'"** Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir. **"Kim bir salih amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir."** (Fussilet, 41/46; el-Casiye 45/15)

﴿ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ
إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

42- Onların içinde sana kulak verenler de vardır. Fakat sağırlara, üstelik akıllarını da kullanmıyorlarsa, sen nasıl duyuracaksın ki?!

43- Onların içinde sana bakanlar da vardır. Fakat körlere, üstelik basiretleri de yoksa, sen doğru yolu nasıl gösterebilirsin ki?!

42. Allah Teala, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve onun getirdiklerini yalanlayan bazı kimselerden söz ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onların içinde sana,"** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, vahyi okuduğu vakit doğru yolu bulmak için değil de seyretmek, yalanlamak, yanlışlıklarını tespit etmeye çalışmak için **"kulak verenler de vardır."** Bu ise fayda vermeyen bir dinlemedir. Onun, bu şekilde dinleyenlere bir hayrı olmaz. Şüphesiz böylelerine karşı ilahi tevfikin kapıları kapanmıştır ve onlar dinlemenin faydasını görmekten mahrum kılınmışlardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat sağırlara, üstelik akıllarını da kullanmıyorlarsa, sen nasıl duyuracaksın ki?!"** Bu soru, kesinleşmiş nefy manasındadır. Yani sen, yüksek sesle söylesen bile işitmek istemeyen sağırlara işittiremezsin. Özellikle de böylelerinin aklı yoksa hiç işittiremezsin. Sözü anlamayan sağır bir kimseye bir sözü işittirmek nasıl imkânsız bir şeyse bu yalanlayan kimselere de senin, yararlanmalarını sağlayacak şekilde bir şeyler işittirmen de öyle imkânsızdır. Delilin işitilmesine gelince onlar, Yüce Allah'ın

daha ilerisi mümkün olmayan en üstün delilini kendilerine karşı açıkça ortaya konmuş şekilde işitmişlerdir.

İşte bu yol, ilim yolları arasında çok önemli bir yol olmakla birlikte onlar için kapanmıştır. Bu yol, hayırla ilgili işitilen şeylerden yararlanma yoludur.

43. Daha sonra Yüce Allah, onlar için ikinci yol olan görme yolunun da tıkanmış olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Onların içinde sana bakanlar da vardır."** Fakat onların sana bakmalarının kendilerine bir faydası olmaz. Zira senin durumunu inceleyip tetkik etmezler. Sen basiretleri kapalı körlere hidâyet edemediğin gibi bunları da doğru yola iletemezsin.

İlme ve gerçekleri bilmeye ulaştıran yollar olan akılları, kulakları ve gözleri işlevini yerine getirmediğine göre artık bunları hangi yol hakka ulaştırabilir ki?

Yüce Allah'ın **"Onların içinde sana bakanlar da vardır..."** buyruğu şuna delildir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumuna, onun yol göstericiliğine, ahlâkına, amellerine ve onun davet ettiği şeylere bakıp bunlar üzerinde düşünmek, doğru söylediğinin ve getirdiklerinin hak olduğunun en büyük delillerinden biridir ve bu, basiret sahibi kimse için başka herhangi bir delile ihtiyaç bırakmayacak yeterliliktedir.

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Şüphe yok ki Allah, insanlara hiç zulmetmez. Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler.

44. "Şüphe yok ki Allah, insanlara hiç zulmetmez." Onların günahlarını artırmadığı gibi iyiliklerini de azaltmaz. **"Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler."** Hak kendilerine gelmekle birlikte onu kabul etmezler. Yüce Allah bundan sonra kalplerini mühürlemek, kulaklarına ve gözlerine mühür vurmak suretiyle onları cezalandırır.

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Allah'ın onları haşredeceği o gün, sanki (dünyada) **ancak gündüzün bir saati kadar kalmışlar gibi** (gelecek onlara;) **birbirlerini tanıyacaklar. Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar, hüsrana uğramışlardır ve doğru yolu da bulamamışlardır.**

45. Yüce Allah, dünya hayatının çabucak geçtiğini ve insanları gerçekleşeceğinde şüphe bulunmayan bir günde haşredip bir araya toplayacağı vakit onlara sanki dünyada ancak bir günün kısa bir süresi kadar kalmışlar gibi geleceğini, yine sanki dünyada hiçbir nimet ve sıkıntıyla karşılaşmamış gibi bir kanaate sahip olacaklarını haber vermektedir. Onlar, dünya hayatında olduğu gibi birbirlerini tanıyacaklardır. O günde takvâ sahibi kimseler kâr edeceklerdir. Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar ve dosdoğru yola, dosdoğru dine uymak suretiyle hidâyet bulmayanlar ise hüsrana uğrayacaklardır. Çünkü onlar, cennet nimetlerini elden kaçırmış ve cehenneme girmeyi hak etmiş olacaklardır.

﴿ وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴾

46- Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana göstersek de yahut (bundan önce) **senin ruhunu alsak da onların dönüşü yalnız Bize olacaktır. Hem Allah, yaptıklarına şahittir.**

46. Yani ey Peygamber! Sen bu yalanlayanlar için üzülme, onlar hakkında acele de etme! Onları tehdit ettiğimiz azabın bunlara gelip çatması kaçınılmaz bir şeydir. Bu azap ya dünyada gelip onları bulacaktır ki sen de bunu gözlerinle görecek ve böylelikle için huzur bulacaktır yahut da bu azabı onlara ölümden sonra âhirette göstereceğiz. Her halükarda onların dönüşü Allah'adır. O da dünyadayken yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah yaptıklarını tek tek tespit ettiği halde onlar unutmuşlardır. Allah, her şeye şahit olandır. Bu buyrukta hem onlara büyük bir tehdit vardır, hem de kavmi tarafından yalanlanan ve ona inatla karşı çıkılan Allah Rasûlüne de bir teselli vardır.

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

47- Her ümmetin bir peygamberi vardır. Rasûlleri onlara geldiği zaman aralarında adaletle hükmedilir ve onlara zulmedilmez.

48- 'Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdit ne zaman (gerçekleşecek)**?' diyorlar.**

49- De ki: 'Ben kendim için Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda sağlayabilirim, ne de bir zarar(ı defedebilirim). **Her ümmetin**

bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman ne bir an ne geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.'

47. Geçmiş ümmetlerden **"her ümmetin,"** onları Allah'ı tevhid etmeye ve Allah'ın dinini kabul etmeye çağıran **"bir peygamberi vardır. Rasûlleri"** onlara âyet ve mucizelerle **"geldiği zaman"** kimisi onu doğruladı, kimisi de yalanladı. Onların **"aralarında"** Allah tarafından mü'minlerin kurtarılması ve yalanlayanların helak edilmesi şeklinde **"adaletle hükmedilir ve"** peygamberlerin gönderilmesinden ve delillerin açıklanmasından önce ya da suçsuz yere azap edilmek suretiyle **"onlara zulmedilmez."**

48-49. Artık seni yalanlayanlar da helak edilen ümmetlere benzemekten sakınsınlar. O takdirde öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri bunların da başına gelir. Hiçbir zaman da kendilerine vaad edilen cezanın geciktiği kanaatine kapılarak **"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdit ne zaman** (gerçekleşecek)?" demesinler. Çünkü bu bir zulümdür. Zira onlar, bu azabı Peygamber'den istemektedirler. Halbuki onun bu gibi işlerde bir yetkisi yoktur. Ona düşen insanlara tebliğ etmek ve açıklamaktır. Onların hesabını görmek ve onlara azap indirmek ise Allah'a aittir. Bu azap da Allah'ın tayin ettiği vade dolunca, O'nun ilahî hikmetine uygun olarak tespit ve takdir ettiği vakti gelince gelir. Bu zaman geldi mi de **"ne bir an ne geri kalabilirler ne de öne geçebilirler."** O bakımdan yalanlayanlar, azabı çabuk istemekten çekinmelidirler. Çünkü onlar, aslında Allah'ın azabını acele istemektedirler ki bu azap bir indi mi, artık onun belası günahkârlar topluluğundan asla geri çevrilemez. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ
آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ
تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

50- De ki: 'Eğer O'nun azabı geceleyin veya gündüzün size gelip çatsa (ne olacak), **söyleyin bana o günahkârlar** (böyle bir) **azabın nesini acele isterler?'**

51- '(Başınıza) **geldikten sonra mı ona iman edeceksiniz?** (O zaman size şöyle denir:) **Şimdi mi** (iman ediyorsunuz)? **Hani siz onun çabucak gelmesini istiyordunuz?'**

52- Sonra da zulmedenlere, 'Ebedî azabı tadın! Siz ancak kazanmakta olduklarınızın karşılığı ile cezalandırılacaksınız?'

50. "De ki: Eğer O'nun azabı geceleyin" uyku vaktinizde **"veya gündüzün"** gafil olduğunuz bir zamanda **"size gelip çatsa** (ne olacak), **söyleyin bana o günahkârlar** (böyle bir) **azabın nesini acele isterler?"** Çabucak gelmesini istedikleri iyi bir şey midir, yoksa bir ceza mıdır? (Bir düşünsünler!)

51. "(Başınıza) **geldikten sonra mı ona iman edeceksiniz?"** Allah'ın azabı gelip çattığında iman etmenin faydası olmaz. İman edeceklerini iddia ettikleri o durumda onlara bir azar olmak üzere şöyle denir: **"Şimdi mi?"** şu zorluk ve sıkıntı halinde mi iman ediyorsunuz? **"Hani siz onun çabucak gelmesini istiyordunuz?"**

Allah'ın, kulları hakkındaki sünneti/kanunu şudur: O, azabın gerçekleşmesinden önce kullar, mühlet isteyecek olurlarsa onlara mühlet verir; fakat azap gelip çattı mı artık hiç kimseye -eğer daha önce iman etmemişse- iman etmenin bir faydası olmaz. Nitekim Yüce Allah boğulma noktasına gelen Firavun hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Nihâyet boğulacağı anda, 'İsrailoğullarının iman ettiklerinden başka bir ilâhın olmadığına inandım, ben de müslümanlardanım.' deyince ona şöyle dendi: 'Şimdi mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun.'" (Yûnus, 10/90-91)

Yine bir yerde şöyle buyrulmaktadır: **"Ama Bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu, Allah'ın, kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir/kanunudur."** (el-Mü'min, 40/85)

Yüce Allah burada da şöyle buyurmaktadır: "(Başınıza) **geldikten sonra mı ona iman edeceksiniz? Şimdi mi"** iman ettiğinizi iddia ediyorsunuz? **"Hani siz onun çabucak gelmesini istiyordunuz?"** İşte ellerinizin yaptıkları ve işte çabucak gelmesini istediğiniz şey!

52. "Sonra da zulmedenlere," kıyamet gününde amellerinin karşılığı kendilerine verileceği sırada **"Ebedî azabı,"** yani içinde ebediyen kalacağınız ve bir an dahi asla dindirilmeyecek olan bu azabı **"tadın! Siz ancak"** küfür, yalanlamak ve masiyet türünden **"kazanmakta olduklarınızın karşılığı ile cezalandırılacaksınız?"**

﴿وَيَسْتَنۢبِـُٔونَكَ أَحَقٌّ هُوَ ۖ قُلْ إِى وَرَبِّىٓ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ ۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾﴾

53- 'Sahi, gerçek mi o?' diye senden haber sorarlar. De ki: 'Evet, Rabbim hakkı için o, kesinlikle haktır ve siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.'

53. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: **"'Sahi, gerçek mi o?' diye senden haber sorarlar."** Yani yalanlayanlar -gerçeği açıkça anlamak ve doğruyu görmek için değil de- inatlaşmak ve zora koşmak için senden bilgi almak isterler ve **"Sahi, gerçek mi o?"** diye sorarlar. Yani kulların öldükten sonra diriltilecekleri ve amellerinin karşılıklarını görmek üzere tekrar kendilerine hayat verileceği, kulların amellerinin karşılığını hayırsa hayır, şer ise şer olarak göreceği doğru mudur?

Sen de bu konuda açık ve kesin deliller göstererek ve doğruluğuna dair yemin ederek onlara **"de ki: Evet, Rabbim hakkı için o, kesinlikle haktır."** Bunda en ufak bir tereddüt ve şüphe yoktur. **"Ve siz Allah'ı,"** sizi diriltmesine karşı koymak suretiyle **"âciz bırakacak değilsiniz."** Yokken sizi var edip yarattığı gibi amellerinizin karşılığını vermek için de sizi tekrar diriltecektir.

﴿وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى ٱلْأَرْضِ لَٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ۖ
وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾﴾

54- Zulmeden herkes eğer yeryüzünde bulunan her şeye sahip olsaydı elbette onu (azaptan kurtulmak için) **fidye olarak verirdi. Onlar, azabı gördüklerinde pişmanlıklarını gizlerler. Aralarında adaletle hükmedilir ve kendilerine asla zulmedilmez.**

54. Kıyamet günü geldiğinde dünyadayken küfür ve masiyete yönelmek suretiyle **"zulmeden herkes, eğer yeryüzünde bulunan"** altın, gümüş ve onların dışındaki **"her şeye sahip olsaydı"** ve Allah'ın azabından kurtulmak için bunu fidye olarak verme imkânı bulunsaydı **"elbette onu fidye olarak verirdi."** Ama bunun bile ona faydası olmazdı. Çünkü fayda ve zarar, mükâfat ve ceza, salih ya da kötü amellere göre olacaktır.

O zulmedenler **"azabı gördüklerinde pişmanlıklarını gizlerler."** onlar yaptıklarına pişman olacaklardır ama o vakit kurtuluş vakti değildir. **"Aralarında"**

herhangi bir zulüm ve haksızlık söz konusu olmaksızın tam ve eksiksiz bir **"adaletle hükmedilir ve kendilerine asla zulmedilmez."**

﴿أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ
يُحْىِۦ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾﴾

55- İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Şunu da iyi bilin ki Allah'ın vaadi haktır. Fakat onların çoğu bilmezler.

56- O, diriltir ve öldürür. Siz O'na döndürüleceksiniz.

55. **"İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."** Allah onlar hakkında dinî ve kaderî hükmünü vermektedir. Pek yakında da onlara amellerinin karşılığını vermek suretiyle cezaî hükmünü de verecektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şunu da iyi bilin ki şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Fakat onların çoğu bilmezler."** Bundan dolayı da Allah'ın huzuruna çıkacakları vakte hazırlanmazlar. Hatta buna iman etmiyorlar belki de. Oysa bu konuda kat'i deliller peş peşe gelmiştir. Aklî ve naklî belgeler sayılamayacak kadar pek çoktur.

56. **"O, diriltir ve öldürür."** Yani diriltme ve öldürme ile diğer idare ve tasarruf türlerinde mutlak tasarruf sahibi O'dur, bunların hiçbirinde O'nun hiçbir ortağı yoktur. **"Siz"** Kıyamet gününde **"O'na döndürüleceksiniz."** O da iyisiyle, kötüsüyle amellerinizin karşılığını size verecektir.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾﴾

57- Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerde olanlara bir şifa, mü'minler için de bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.

58- De ki: 'Allah'ın lütfu ve rahmetiyle işte yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır.'

57. Yüce Allah, insanları bu Kitaba yönelmeye teşvik etmek üzere Kitab-ı Kerim'in güzel ve kullar için gerçekten zorunlu olan niteliklerini beyan etmektedir: **"Ey insanlar! Size Rabbinizden,"** size öğüt veren, Allah'ın gazabını ve cezasını gerektiren amellere karşı sizi uyaran ve bu gibi amellerin doğuracağı sonuçları ve kötülükleri de açıklayarak sizi sakındıran **"bir öğüt, kalplerde**

olanlara bir şifa..." Kur'an-ı Kerim, kalplerde bulunan ve hem şeriata uymaktan alıkoyan arzulara ve şehevî hastalıklara hem de kesin bilgiye zarar veren şüphe hastalıklarına karşı bir şifadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'deki öğütler, teşvikler, korkutmalar, vaatler ve tehditler kulun hem ümide hem de korkuya sahip olmasına vesile olur. Kulun kalbinde hayra karşı bir ümit, kötülüklere karşı da bir korku meydana gelir. Kur'ân-ı Kerim'in bu konudaki buyrukları da tekrarlanarak bunlar gelişecek olursa bu, Yüce Allah'ın muradını nefsin isteklerinden önde tutmayı gerektirir. Böylece kul, Allah'ı razı ve hoşnut kılacak şeyleri kendi nefsinin arzularından daha çok sever. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de bulunan ve Yüce Allah'ın en mükemmel şekilde tekrarladığı ve açıkladığı kat'i deliller/belgeler de hakka yöneltilebilecek tüm şüpheleri ortadan kaldırır. Kalbî yakîni en yüksek dereceye ulaştırır. Kalp, hastalığından kurtulup sağlığına kavuşur ve esenlik elbiselerine bürünürse bütün azalar da ona uyar. Çünkü azalar, kalp düzelince düzelir, bozulunca bozulurlar.

"Mü'minler için de bir hidâyet ve rahmet gelmiştir." Hidâyet, hakkı bilmek ve hakkın gereğince amel etmektir. Rahmet ise Kur'ân ile hidâyet bulan kimselerin nail oldukları hayır, ihsan, dünyevî ve uhrevî mükâfattır. Hidâyet, yolların en üstünü ve değerlisidir. Rahmet de maksat ve arzuların en mükemmelidir. Ancak Kur'ân ile hidâyet bulmak, yalnızca mü'minler için söz konusudur ve yalnızca mü'minler hakkında Kur'ân-ı Kerim bir rahmettir. Hidâyet gerçekleşip de bundan doğan rahmet kişiye eriştiği takdirde artık mutluluk, kurtuluş, kâr, başarı, sevinç ve neşe de tahakkuk eder. Bundan dolayı Yüce Allah bunlarla sevinmeyi emrederek şöyle buyurmaktadır:

58. "De ki: Allah'ın lütfu," yani Allah'ın kullarına ihsan ettiği nimetlerinin ve lütuflarının en büyüğü olan Kur'an-ı Kerim **"ve"** din, iman, Allah'a ibadet, O'nu sevmek ve O'nu tanımak olan **"rahmetiyle, işte yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların topladıklarından,"** dünya mallarından ve zevklerinden **"daha hayırlıdır."** Çünkü hem dünya hem âhiret mutluluğunu içeren din nimeti, gelip geçici ve kısa bir süre sonra zeval bulacak olan tüm dünya mülküyle kıyas bile kabul etmez. Şanı Yüce Allah'ın, kendi lütuf ve rahmetiyle sevinmeyi emretmesi, sevincin ruhun rahatlamasını, gayrete gelmesini, Yüce Allah'a şükredip güçlenmesini ve bunların daha da artmasını sağlayan ilim ve imana rağbeti artırmasına vesile olmasındandır. Bu, övülen bir sevinmedir ve dünyanın arzu ve lezzetleri dolayısıyla ya da batılla sevinmekten farklıdır. Zira bu sonuncusu (şımarıklıktır ve) yerilen bir şeydir. Nitekim Yüce Allah, Kârûn'a, kavminin **"Şımarma! Çünkü Allah şımaranları**

sevmez." (el-Kasas, 28/76) dediklerini nakletmektedir. Yüce Allah, peygamberlerin getirdikleri hakka zıt olan batılla sevinip şımaranlarla ilgili olarak da şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberleri onlara apaçık delillerle geldiklerinde onlar sahip oldukları ilim dolayısıyla şımardılar."** (el-Mü'min, 40/83)

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

59- De ki: 'Allah'ın sizin için indirdiği ve (kendi arzularınıza göre) **bir kısmını haram bir kısmını da helâl yaptığınız rızka ne diyeceksiniz?' De ki: 'Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?'**

60- Yalan uydurup Allah'a iftira edenler, Kıyamet günü ne (olacağını) **zannediyorlar? Şüphesiz ki Allah insanlara karşı lütufkârdır. Fakat onların çoğu şükretmezler.**

59. Şanı Yüce Allah, helâl kıldığını haram, haram kıldığını da helâl kılmak şeklinde uydurma hükümler ortaya koyan müşriklerin tutumunu reddederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Allah'ın sizin için indirdiği ve** (kendi arzularınıza göre) **bir kısmını haram bir kısmını da helâl yaptığınız rızka ne diyeceksiniz?'"** Yani Yüce Allah'ın size bir rızık ve rahmet olmak üzere yarattığı ve helâl kıldığı hayvan türleri hakkında yaptığınız bu uygulama nedir? Sen, onlara bu bozuk görüşleri dolayısıyla azarlayıcı bir üslupla **"de ki: 'Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?'"** Bilindiği gibi Yüce Allah bu konuda onlara izin vermemiştir. O halde onların iftiracı oldukları ortaya çıkmaktadır.

60. "Yalan uydurup Allah'a iftira edenler, Kıyamet günü ne (olacağını) **zannediyorlar?"** Allah'ın kendilerine nasıl bir azapta bulunacağını ve kendilerini ne şekilde cezalandıracağını düşünüyorlar. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kıyamet gününde Allah'a yalan söyleyenleri, yüzleri kapkara bir halde görürsün."** (ez-Zümer, 39/60)

"Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı" oldukça **"lütufkârdır."** Onlara bol bol ihsanlarda bulunur. **"Fakat onların çoğu şükretmezler."** Onlar ise ya bu nimetlerin ve ihsanların şükrünü yerine getirmezler ya o nimetleri Allah'a isyan yo-

lunda kullanırlar ya da bunların bazılarını haram kılarak Allah'ın kullarına olan lütuf ve ihsanını reddederler. Allah'ın nimetlerini itiraf edip bundan dolayı Yüce Allah'a hamd u senada bulunan, bunları Allah'a itaat yolunda değerlendiren ve şükreden kişiler ise pek azdır.

Bu âyet, yiyeceklerde aslolanın mubahlık olduğuna delildir. Ancak Allah'ın haram olduğunu bildirdikleri müstesnâdır. Çünkü Yüce Allah, kulları için indirmiş olduğu rızkı haram kılanların bu tutumlarına karşı çıkmakta ve bunu reddetmektedir.

﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ
تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِن
ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Sen, herhangi bir işte bulunsan, Kur'ân'dan herhangi bir şey okusan ve siz (ey insanlar) **herhangi bir iş yapsanız, o işe daldığınızda Biz mutlaka üzerinizde şahidizdir. Zira yerde olsun, gökte olsun zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük ya da daha büyük her ne varsa mutlaka hepsi apaçık bir kitaptadır.**

61. Yüce Allah, her şeyi müşahade ettiğini, kulların hareket hallerinde, hareketsizlik hallerinde bütün durumlarına muttali olduğunu haber vermektedir. Bildirdiği bu gerçeğin kapsamı içine sürekli olarak Allah'ın gözetimi altında olduğunu (murakabeyi) hatırdan uzak tutmamaya bir çağrı vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen, herhangi bir işte bulunsan,"** dinî ya da dünyevî herhangi bir iş yapsan **"Kur'ân'dan herhangi bir şey okusan,"** Allah'ın sana vahyetmiş olduğu Kur'ân'dan bir bölüm okusan **"ve siz** (ey insanlar)," küçük ya da büyük **"herhangi bir iş yapsanız, o işe daldığınızda,"** o işe başladığınızda ve onu işlemeye devam ettiğinizde **"Biz mutlaka üzerinize şahidizdir."** O halde siz amellerinizde Allah'ın gözetimi altında olduğunuzu bilin. O bakımdan amellerinizi samimi olarak, ihlasla ve bu konuda bütün gayretinizi ortaya koyarak edâ edin. Yüce Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden de alabildiğine sakının. Çünkü O, sizi görür ve sizin açığa vurduğunuzu da, gizlediğinizi de bilir.

"Zira yerde olsun, gökte olsun zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden," O'nun ilminden, işitmesinden, görmesinden ve gözetmesinden **"gizli kalmaz.**

Bundan daha küçük ya da daha büyük her ne varsa mutlaka hepsi apaçık bir kitaptadır." Yani Yüce Allah'ın ilmi onu kuşatmış ve kalemi de bunu yazmıştır. Bunlar, Yüce Allah'ın çoğunlukla bir arada söz konusu ettiği kaza ve kaderin iki ayrı mertebesidir. Bu mertebelerin biri, Yüce Allah'ın her şeyi kuşatan ilmidir, diğeri ise bütün olayları çevreleyen yazısıdır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu, Allah'a çok kolaydır."** (el-Hac, 22/70)

﴿ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ الَّذِينَ ءَامَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْءَاخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ
لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ ﴾

62- Haberiniz olsun ki Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildirler.

63- Onlar, iman edip takvâlı olanlardır.

64- Müjde, dünya hayatında da, âhirette de onlar içindir. Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz. İşte en büyük kurtuluş budur.

62. Şanı Yüce Allah, gerçek dostlarından ve gerçek sevenlerinden haber vermekte, onların amellerini, niteliklerini ve mükâfatlarını bildirmektedir: **"Haberiniz olsun ki Allah'ın dostlarına,"** ileride karşılaşılacak korku ve dehşetli hallerden yana **"hiçbir korku yoktur ve onlar"** geride bıraktıkları için **"üzülecek de değildirler."** Çünkü onlar, geride salih amellerden başka bir şey bırakmamışlardır. Onlar için korku olmayacağına ve üzülmeyeceklerine göre güvenlik, mutluluk ve Yüce Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilmediği pek çok hayır söz konusu olacaktır. Daha sonra Yüce Allah, onların niteliklerini şöyle zikretmektedir:

63. "Onlar," Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrı ve şerriyle kadere **"iman edip takvâlı olanlardır."** Emirleri yerine getirmek, yasaklardan kaçınmak suretiyle takvalı davranarak imanlarını tasdik edenlerdir. Buna göre takvalı olan her mü'min, Yüce Allah'ın velisidir/dostudur.

64. İşte bu bakımdan **"Müjde, dünya hayatında da, âhirette de onlar içindir."** Dünyadaki müjde; güzel övgü, mü'minlerin kalplerindeki sevgi ve salih (doğru çıkan) rüyalardır; kulun, Allah'tan gördüğü lütuflar, en güzel amellere,

en güzel ahlaka sahip olmasının kolaylaştırılması ve kötü ahlaktan alıkonulmasıdır. Âhiretteki müjdeye gelince bunun ilki, ruhlarının kabzedilmeleri esnasındaki müjdedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak, 'Rabbim Allah'tır.' deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler, 'Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dolunan cennetle sevinin.' diyerek inerler."** (Fussilet, 41/30) Kabirde de kişiye Yüce Allah'ın rızası ve ebedî kalıcı nimetlerin müjdesi verilir. Âhirette de nimet dolu cennetlere girmek ve can yakıcı azaptan kurtuluş ile tamamlanıp kemale erer.

"Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz." Aksine Allah'ın vaadi, gerçeğin ta kendisidir, onun değişikliğe uğramasına ve değiştirilmesine imkân yoktur. Çünkü O, sözü doğru olandır, kimse O'nun kader ve kazasında O'na muhalefet edebilme gücüne sahip değildir.

"İşte en büyük kurtuluş budur." Çünkü bu, her türlü kötülükten kurtuluşu ve arzu edilen, istenen, sevilen her şeyi elde etmeyi ihtiva etmektedir. Burada kurtuluşun sadece onlara hasredilmesi, kurtuluşun iman ve takvâ ehli olanlardan başkası için söz konusu olmadığından dolayıdır. Kısaca müjde, her türlü hayır ve mükâfatı kapsayan bir şeydir ve Allah, bu müjdeyi dünya ve âhiret hayatında iman ve takvâya bağlamıştır. Bundan dolayı Yüce Allah, onu mutlak olarak zikretmiş, ayrıca bunun için bir kayıt getirmemiştir.

﴿ وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ ﴾

65- Onların söyledikleri seni üzmesin, çünkü izzet bütünüyle Allah'ındır. O, hakkıyla işitendir, bilendir.

65. Yani yalanlayanların senin hakkında söyledikleri, sana ve senin dinine dil uzatacak kadar ileriye götürdükleri sözleri seni üzmesin. Çünkü onların söyledikleri sözler kendilerine izzet ve güç kazandırmaz, sana da hiçbir zarar vermez. **"Çünkü izzet bütünüyle Allah'ındır."** Onu dilediği kimselere verir ve dilediklerinden de alıkoyar. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kim aziz olmak istiyorsa bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır."** (Fâtır, 35/10) Yani o izzete, Allah'a itaat etmek suretiyle ulaşmaya gayret etsin. Buna delil de -bundan sonra- Yüce Allah'ın, **"Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da salih amel yükseltir."** (Fâtır, 35/10) buyurmasıdır. Bilindiği gibi ey Peygamber, sen de Allah'a itaat üzeresin, sana uyanlar da. Şüphesiz izzet, Allah tara-

fından sana ve sana uyanlara verilecektir: **"İzzet, Allah'ındır, Rasûlünündür ve mü'minlerindir."** (el-Mu'minûn, 63/8)

"O, hakkıyla işitendir, bilendir," yani O'nun işitmesi bütün sesleri kapsar. Onlardan hiçbir şey O'na gizli ve saklı kalmaz. O'nun ilmi de gizli açık her şeyi kuşatmıştır. Göklerde olsun, yerde olsun zerre ağırlığı kadar bir şey, hatta bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. Yüce Allah hem senin sözlerini hem de düşmanlarının senin hakkında söylediklerini işitir. Bunları bütün teferruatıyla bilir. O halde sen de Yüce Allah'ın bilmesiyle yetin, O'nun senin adına düşmanlarının hakkından geleceğinden emin ol! Çünkü Allah'tan korkana Allah yeter.

﴿ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah'ın dışında birtakım ortaklara yalvaranlar aslında onlara uymuyorlar. Onlar, ancak zanna uyuyorlar ve ancak yalan söylüyorlar.

66. Yüce Allah, göklerde ve yerde bulunun her şeyin, hem yaratılış, hem
mülkiyet, hem de kulluk itibarıyla kendisinin olduğunu ve onlarda dilediği şe-
kilde hüküm vererek tasarrufta bulunduğunu haber vermektedir. Herkes ve her
şey, Allah'ın mülküdür, O'nun emrine ram olmuştur. O'nun tarafından idare
olunmaktadır. İbadet namına hiçbir şeye hak kazanmamışlardır. Hiçbir şekilde
Allah'ın ortağı da değillerdir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah'ın dışında birtakım ortaklara yalvaranlar aslında **onlara uymuyor-
lar. Onlar ancak,"** hak adına hiçbir şey ifade etmeyen **"zanna uyuyorlar ve
ancak"** bu hususta **"yalan söylüyorlar."** Onların sözleri bir iftiradır. Eğer onlar,
taptıkları şeylerin Allah'ın ortakları olduğu iddialarında doğru söyleyen kimseler
iseler haydi bu mahlukların zerre kadar ibadeti hak ettiklerine dair bir özellikle-
rinin olduğunu ortaya koysunlar. Buna asla güçleri yetmez. Bunların içinde bir
şey yaratan, bir şeyin rızkını veren, varlıklardan herhangi birine malik olan veya
Yüce Allah'ın insanların hayatı için vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya koyduğu
gece ve gündüzü idare edebilen bir kimse var mıdır?

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Geceyi, içinde dinlenmeniz için (karanlık), **gündüzü de aydınlık olarak yaratan O'dur. Şüphe yok ki bunda dinleyen bir topluluk için ibretler vardır.**

67. "Geceyi, içinde" yeryüzünü örten karanlık sebebiyle dinlenmek ve rahatlamak suretiyle -çünkü aydınlık sürecek olursa asla rahat bulup dinlenemezler- **"dinlenmeniz için, gündüzü de"** insanların görmesini sağlayacak şekilde **"aydınlık olarak"** O yaratmıştır. Böylelikle onlar, gündüzün geçimlerini sağlamak, din ve dünyalarının maslahatlarını gerçekleştirmek için etrafa dağılırlar. **"Şüphe yok ki bunda"** Yüce Allah'tan gelenleri kavramak, kabul etmek ve doğru yolu bulmak amacıyla işitmek üzere **"kulak verecek bir topluluk için ibretler vardır."** Yoksa zorluk çıkarmak ve inatlaşmak için dinleyenlere bunun faydası olmaz. Şüphesiz ki bunlardaki ibretler ve işaretler; dinleyen ve bunları yegane hak mâbûdun Yüce Allah olduğuna, O'nun dışındakilerin ulûhiyetlerinin bâtıl olduğuna, Yüce Allah'ın ise son derece merhametli, her şeyi bilen ve hikmeti sonsuz olan olduğuna delil olarak görenler içindir.

﴿ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِندَكُم مِّن سُلْطَانٍ بِهَٰذَا ۚ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- 'Allah evlat edindi.' dediler. O bundan münezzehtir. O, hiçbir şeye muhtaç olmayandır. Göklerde ve yerde ne varsa hep O'nundur. Elinizde buna dair hiçbir delil yoktur. O halde Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?

68. Yüce Allah, müşriklerin âlemlerin Rabbi hakkındaki iftiralarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"'Allah evlat edindi.' dediler."** Şanı Yüce Allah, **"O bundan münezzehtir."** diyerek kendi Zatını bundan tenzih etmektedir. Yüce Allah, Zatına eksiklik nispet eden zalimlerin söylediklerinden çok yüce ve münezzehtir. Daha sonra Yüce Allah, buna dair çeşitli delilleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

1. **"O, hiçbir şeye muhtaç olmayandır."** Yani muhtaç olmamak yalnız O'na hastır. Muhtaç olmayışın her türünü Zatında toplamıştır. O, her yönüyle ve her bakımlardan tam ve eksiksiz manasıyla Ğani'dir (zengindir, muhtaç olmayandır). O her bakımdan Ğani olduğuna göre ne diye evlat edinsin? Evlada olan ihtiya-

cından dolayı mı? Böyle bir şey O'nun Ğaniliğine aykırıdır. Çünkü evlad edinen kimse, ancak ğaniliğindeki eksiklikten ötürü evlat edinir.

2. İkinci delil, Yüce Allah'ın **"Göklerde ve yerde ne varsa hep O'nundur."** buyruğunda dile getirilmektedir. Bu, oldukça kapsamlı ve genel bir ifadedir. Göklerde ve yerde bulunan varlıklardan hiçbiri bunun dışında değildir. Hepsi, O'nun yarattığı kullarıdır, O'nun mülkiyeti altındadır. Bilindiği gibi bu genel vasıf, bu varlıklar içinden birinin O'nun evladı olmasına aykırıdır. Çünkü çocuk, babasının cinsinden olur. Hiçbir zaman sahipli ya da köle olmaz. Yüce Allah'ın genel olarak gökte ve yerde bulunan her şeyin sahip ve idarecisi olması, onlardan birini evlat edinmesine aykırıdır.

3. Üçüncü delil de Yüce Allah'ın **"Elinizde buna dair hiçbir delil yoktur."** buyruğuyla ifade edilmektedir. Yani elinizde Yüce Allah'ın evladı olduğuna delil olan bir kanıt, bir belge var mıdır? Şâyet ellerinde bir delilleri olsaydı mutlaka bunu açıklarlardı. Yüce Allah, kullara meydan okuyup buna dair delil getirmekten aciz olduklarını ortaya koyduğuna göre onların söylediklerinin batıl olduğu ve bunun bilgiye dayalı olmayan bir iddia olduğu ortaya çıkmaktadır. İşte bu yüzden Yüce Allah, **"O halde Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?"** buyurmaktadır. Şüphesiz ki bu, haramların en büyüklerindendir.

﴿ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ
إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- De ki: 'Allah'a karşı yalan söyleyip iftira edenler asla kurtuluşa eremeyeceklerdir.'

70- Dünyada (az) **bir faydalanmadan sonra dönüşleri ancak Bize olacaktır. Sonra da küfre saptıkları için onlara o şiddetli azabı tattıracağız.**

69-70. "De ki: 'Allah'a karşı yalan söyleyip iftira edenler asla kurtuluşa eremeyeceklerdir.'" Hiçbir zaman istediklerini elde edemeyecekler, hiçbir zaman maksatları gerçekleşmeyecektir. Onlar, küfür ve yalanlarından, sadece dünya hayatında az bir süre faydalanacaklar. Sonra da Yüce Allah'ın huzuruna gidecek, O'na döndürülecekler. O da kâfir olmaları sebebiyle oldukça çetin azabı onlara tattıracaktır. **"Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlar."** (Âl-i İmrân, 3/117)

﴿ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُم مَّقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

71- Onlara Nûh'un haberini oku! Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa (bilin ki) **ben ancak Allah'a tevekkül ettim. Haydi siz de ortaklarınızla birlikte işinizi karara bağlayın. Hem işiniz gizli kapaklı da olmasın. Sonra da hakkımdaki kararınızı uygulayın ve bana mühlet tanımayın.'**

72- 'Eğer yüz çevirirseniz zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrimi ancak Allah verecektir. Ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.'

71. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Onlara,"** kavmine **"Nûh'un"** kavmini daveti hakkındaki **"haberini oku!"** Çünkü o, kavmini uzun süre Allah yoluna davet etmiştir. O aralarında dokuz yüz elli yıl kalmıştı. Ancak onun, kavmini davet etmesi, onların azgınlıklarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Ondan alabildiğine bezdiler, usandılar. O ise *-salât ve selâm ona olsun-* hiç tembellik etmiyor ve onları davete ara vermiyordu. O nedenle onlara şöyle demişti: **"Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa,"** yani benim aranızda oluşum ve sizlere faydanıza olacak şeyleri, açık-seçik delillerden ibaret olan Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyor ve gözünüzde büyüyorsa ve siz bana bir kötülük yapmak ya da hakkı reddetmekte kararlıysanız "(bilin ki) **ben ancak Allah'a tevekkül ettim."** Bana ve benim kendisine davet ettiğim şeylere yapılmak istenen her türlü kötülüğü önlemede yalnız Allah'a güvenip dayandım. Benim askerlerim ve silahım budur. Sizler de gücünüzün yettiği kadar asker ve araç-gereç getirin.

"Haydi siz de ortaklarınızla birlikte," hep beraber **"işinizi karara bağlayın."** Öyle ki sizden kimse geri kalmasın ve elinizden gelen hiçbir şeyi ardınıza koymayın. Âlemlerin Rabbi olan Allah dışında kendilerine ibadet ettiğiniz ve dost edindiğiniz ortaklarınızı da çağırın. **"Hem işiniz gizli kapaklı da olmasın."** Aksine gâyet açık/aleni olsun. **"Sonra da hakkımdaki kararınızı uygulayın."**

Gücünüzün yettiği kötülüğü ve cezayı yapın **"ve bana mühlet tanımayın,"** kısa bir süre dahi olsa bana süre vermeyin.

İşte bu, Nûh'un risaletinin doğruluğuna, getirdiğinin gerçekliğine dair kesin bir belge ve büyük bir delildir. Çünkü o, kendisini koruyacak aşireti, himaye edecek askeri olmayan, tek başına bir kişiydi. Önce kavminin görüşlerinin mantıksız, dinlerinin bozuk olduğunu söylemiş ve ilahlarını yermişti. Onlar da ona karşı kin ve düşmanlık beslemeye koyulmuşlardı. Bu kin ve düşmanlıkları ise sapasağlam dağlardan daha büyüktü. Diğer taraftan kavmi, kudret sahibi ve güçlü kimselerdi. Buna rağmen Nuh onlara, "Siz de ortaklarınız da gücünüz yeten kimselerle birlikte bir araya gelin, gücünüzün yettiği tuzakları kurun ve eğer gücünüz yeterse bana zarar verin. Sizler bana hiçbir şey yapamazsınız." diyerek meydan okudu. Onlar da ona hiçbir şey yapamadılar. Böylelikle Nûh'un gerçekten doğru sözlü olduğu, onların ise iddialarında yalancı oldukları ortaya çıkmış oldu. Bu nedenle Nûh onlara şöyle dedi:

72. "Eğer" benim size davetimden **"yüz çevirirseniz"** şunu bilin ki yüz çevirmenizi gerektirecek bir sebep yoktur. Çünkü sizin batıldan hakka dönmeyeceğiniz açıkça ortaya çıktı. Sizler ancak doğruluğuna dair delillerin ortaya konduğu haktan yüz çevirip tutarsızlığına ve bozukluğuna dair delillerin ortada konduğu bir batıla yöneliyorsunuz. Bununla birlikte **"zaten ben sizden bir ücret de istemedim."** Sizi davet etmem ve bu davetimi kabul etmeniz karşılığında sizden hiçbir ücret istemedim ki siz benim hakkımda, "Bu, bize mallarımızı almak üzere gelmiştir." diyesiniz ve bu sebeple çağrımı kabul etmekten yüz çeviresiniz.

"Benim ecrimi ancak Allah verecektir." Ben mükâfat ve amelimin karşılığını yalnız O'ndan beklerim. Aynı zamanda size vermiş olduğum emre ben aksini yaparak muhalefet etmem. Bilakis **"Bana müslümanlardan olmam emrolundu."** İşte size emretmiş olduğum şeye ilk giren ve ilk uygulayan kişi benim.

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ﴾

73- Onu yalanladılar, Biz de onu ve onunla birlikte gemide bulunanları kurtardık ve onları (diğerlerinin ardında yeryüzünde) **halifeler kıldık. Âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Uyarılanların** (ama iman etmeyenlerin) **sonunun nasıl olduğuna bir bakın!**

73. Nûh *aleyhisselam* onları gece-gündüz, gizli-açık davet etmesine rağmen bu daveti onların kaçışlarından başka bir şeylerini artırmadı ve **"onu yalanladılar, Biz de onu ve onunla birlikte"** gözümüzün önünde yapmasını emrettiğimiz **"gemide bulunanları kurtardık."** Ve ona tandırın kaynayacağı zaman **"Her birinden çifter çifter ve -aleyhinde söz geçmiş olanlar hariç- aile efradını ve iman edenleri içine yükle."** (Hud, 11/40) diye emir verdik. O da verilen emri yerine getirdi. Yüce Allah da semaya sağnak sağnak yağmur yağdırmasını emretti, yeryüzünden de pınarlar fışkırttı. Su, takdir edilmiş bir seviyeye geldi ve **"onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık. O gemi gözümüzün önünde, korumamız altında akıyordu."** (el-Kamer, 54/13-14)

"Ve onları halifeler kıldık." Yalanlayanların helâk edilmesinden sonra yeryüzünde onları halife yaptık. Daha sonra Yüce Allah onun zürriyetini mübarek kıldı ve geriye kalanlar onun zürriyeti oldu. Böylece Allah onları yeryüzünün dört bir yanında yaydı.

"Âyetlerimizi" bunca açıklamadan ve delillerin ortaya konmasından sonra **"yalanlayanları da boğduk. Uyarılanların sonunun nasıl olduğuna bir bak!"** Bu son, rüsvay edici bir helâk ve onlardan sonra gelen bütün nesiller arasında ardı arkası kesilmeyen bir lanettir. Sonradan gelen nesiller arasında onlar hakkında kınamadan başka bir şey işitilmez, onların tenkit ve yerilmelerinden başka bir şeye rastlanmaz. İşte bu yalanlayanlar da yalanlayan önceki kavimlerin başına gelen helâk, rezillik ve ibretlik cezaların kendilerini gelip bulmasından sakınsınlar.

﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

74- Sonra onun arkasından nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Onlar kavimlerine apaçık deliller getirdiler. Fakat daha önce (hakkı) yalanlamaları sebebiyle (onlara) iman etmediler. İşte Biz haddi aşanların kalplerine böyle mühür basarız.

74. "Sonra onun," Nûh *aleyhisselam*'ın **"arkasından nice"** hidâyete davet eden ve helak olmaya götüren sebeplerden sakındıran **"peygamberleri,"** onları yalanlayan **"kendi kavimlerine gönderdik. Onlar kavimlerine apaçık deliller getirdiler."** Yani her peygamber, kendi davetini, getirdiklerinin doğruluğuna delil olan mucizelerle/belgelerle destekledi.

"Fakat daha önce (hakkı) yalanlamaları sebebiyle (onlara) iman etmediler." Yani Yüce Allah kendilerine peygamber gönderdiğinde hemen onu yalanlamaları üzerine kalplerine mühür vuruldu ve önceleri iman etme imkânı bulmuşken bunu reddettikleri için kendileriyle iman arasına engel konarak cezalandırıldılar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de ilk defa ona iman etmedikleri gibi** (yine iman etmezler) **ve Biz de onları azgınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakırız."** (el-En'am, 6/110)

İşte bundan dolayı **"İşte Biz haddi aşanların kalplerine böyle mühür basarız"** da artık onlara hayır namına bir şey girmez. Allah onlara zulmetmemiş, aksine onlar hak kendilerine gelince onu reddetmek ve ilk defasında onu yalanlamak suretiyle kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- Sonra bunların ardından da Mûsâ'yı ve Hârûn'u mucizelerimizle Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar büyüklük tasladılar. Onlar zaten günahkâr bir kavim idi.

75. "Sonra bunların," Yüce Allah'ın yalanlayan ve helâk edilen kavimlere göndermiş olduğu bu peygamberlerin **"ardından da Mûsâ'yı"** rasûllerden ve azim sahibi peygamberlerden biri olan, üzerine geniş ve muazzam şer'i hükümler indirilmiş, kendisine uyulan büyük önderlerden biri olan, Rahman olan Allah ile konuşmuş, İmran oğlu Musa'yı **"ve"** onunla birlikte bir yardımcı kıldığımız **"Hârûn'u,"** Yüce Allah'ın tevhidini, Allah'ın dışındaki varlıklara ibadet etmeyi yasaklamayı ihtiva eden ve getirdiklerinin doğruluğuna delil olan **"mucizelerimizle Firavun'a ve onun ileri gelenlerine"** Firavun'un devletinin büyüklerine, önderlerine **"gönderdik."** Çünkü avam da bu önderlerin arkasından giderdi. **"Fakat onlar"** bu âyetlerin doğruluğuna kesin olarak inanmakla birlikte büyüklenerek ve haksızlığa saparak bu âyetlere karşı **"büyüklük tasladılar. Onlar zaten günahkâr bir kavim idi."** Onların ayrılmaz vasfı, günahkârlık ve vahyi yalanlamaktı.

﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Katımızdan kendilerine hak geldiği zaman 'Şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir.' dediler.

76. **"Katımızdan kendilerine,"** hakkın en büyük ve en muazzam türü olan, azameti önünde boyunların eğildiği ve bütün mahlukatı nimetleriyle terbiye eden âlemlerin Rabbi Allah nezdinden olan **"hak geldiği zaman,"** Allah tarafından Mûsâ vasıtasıyla kendilerine hak geldiğinde onu reddettiler, kabul etmediler ve **"'Şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir.' dediler."** Kahrolasıcalar, haktan yüz çevirmekle ve onu reddetmekle kalmadılar, onu en batıl şey olan sihirle nitelendirdiler. Sihir ise gerçekte bir göz boyamadır. Hatta onlar bununla da yetinmeyip bu apaçık hakkı, apaçık ve aşikar bir sihir saydılar. Bu yüzden Mûsâ onlara şöyle dedi:

﴿قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾﴾

77- Mûsâ, "Size gelen hakka böyle mi diyorsunuz? Bu mu sihirdir? Halbuki sihirbazlar kurtuluşa eremezler.' dedi.

77. **"Mûsâ,"** en zalim insanlardan başkasının reddetmeyeceği hakkı reddettikleri için onları azarladı: **"'Size gelen hakka böyle mi diyorsunuz?"** Yani siz onun için "apaçık bir sihirdir" mi diyorsunuz? **"Bu mu sihirdir?"** Getirdiğim hakkın niteliklerine ve muhtevasına bir bakın! Yalnızca bu bile onun hakkın ta kendisi olduğunu kesin olarak anlamaya yeterlidir.

"Halbuki sihirbazlar" dünyada olsun âhirette olsun **"kurtuluşa eremezler.' dedi."** İşte siz de güzel akıbetin ve kurtuluşun kimin olacağını ve kimin başarıya ulaşacağını göreceksiniz. Daha sonra onlar ve herkes açıkça şunu anladı ki kurtuluşa eren, dünya ve âhirette zafere kavuşan, Musa *aleyhisselam* oldu.

﴿قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾﴾

78- Dediler ki: 'Sen, bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndürmek için ve ülkede hakimiyetin ikinizin olması için mi bize geldin? Biz ikinize de inanmıyoruz.'

78. Mûsâ'nın sözlerini olmayacak şekilde reddederek ona şöyle dediler: **"Sen bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan,"** atalarımızı üzerinde bulduğumuz şirkten, Allah'tan başkasına ibadetten **"döndürmek için"** ve bize yalnızca Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeyi emretmek **"ve ülkede hakimiyetin ikinizin olması için mi bize geldin?"** Siz bize sizler başkanlar olasınız ve bizi yurdumuzdan çıkartasınız diye mi geldiniz? Bu ifadeleriyle onlar, sapık atalarının sözlerini, Mûsâ *aleyhisselam*'ın kendilerine getirmiş olduğu hakkı reddetmek için bir dayanak yaptılar. Ayrıca **"ülkede hakimiyetin ikinizin olması için mi"** şeklindeki sözleri de gerçeği ters yüz etmek, aralarından cahil olanları kandırmak, halkı Mûsâ *aleyhisselam*'a düşmanlık edip ona iman etmemek için kışkırtmak kastıyla söylenmiş sözlerdi.

Gerçekleri bilen, işleri birbirinden ayırt edebilen bir kimse böyle şeyleri gerekçe göstermez. Çünkü deliller, ancak onlar gibi bir delil ve belge ile reddedilebilir. Kendisine gelen hakkı bu gibi şeylerle reddetmeye kalkışan bir kimsenin bu hali, hasmı olan karşı tarafın söylediği sözü reddedecek bir şey bulmaktan aciz olduğunu gösterir. Çünkü hakkı reddeden kimsenin eğer bir delili olsaydı, elbette onu ortaya koyar ve hiçbir zaman "Senin maksadın şudur, gayen budur." demeye sığınmazdı. O, söylediği bu sözde ve hasmının maksadına dair verdiği bu haberde -ister doğru olsun, ister yalancı olsun fark etmez- böyle bir şey yapmazdı. Üstelik Mûsâ *aleyhisselam*'ı tanıyan ve onun neye davet ettiğini bilen herkes, onun asla yeryüzünde üstünlük sağlamak gibi bir maksadı olmadığını çok iyi bilir. Onun maksadı, ancak diğer peygamber kardeşlerinin maksadında olduğu gibi insanları hidâyete iletmek ve faydalarına olan şeyleri onlara göstermektir.

Ancak işin gerçek mahiyeti, onların bizzat kendi ağızlarıyla ifade ettikleri gibi, şuydu: **"Biz ikinize de inanmıyoruz,"** yani kibir ve inadımız dolayısıyla dediklerini kabul etmiyoruz. Yoksa Mûsâ ile Hârûn'un getirdiklerinin batıl olduğundan, hakkında herhangi bir şüphelerinin olduğundan ya da başka herhangi bir sebep dolayısıyla değil. Bunun tek sebebi, onların zalimlikleri, haksızlıkları ve Mûsâ ile Hârûn'a *-ikisine de selam olsun-* iftira ile yakıştırdıkları üstünlük sağlama arzularından başkası değildir.

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ٱئْتُونِى بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾﴾

79- Firavun, 'Bütün bilgin sihirbazları bana getirin.' dedi.

79. **"Firavun,"** Mûsâ *aleyhisselam*'ın getirdiği hakka karşı çıkarak ve ileri gelenleriyle kavminin galip gelmesini isteyerek **"'Bütün bilgin sihirbazları bana getirin.' dedi."** Yani sihirde becerikli ve bunu çok iyi bilen kim varsa getirin. Sonra da Mısır şehirlerine, çeşitli tür ve seviyeleriyle değişik sihirbazları kendilerine getirecek kimseler gönderdi.

﴿ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٨٠﴾ ﴾

80- Nihâyet sihirbazlar gelince Mûsâ onlara, 'Atacağınızı atın.' dedi.

80. "Nihâyet sihirbazlar," Mûsâ ile yarışmak üzere **"gelince Mûsâ onlara, 'Atacağınızı atın.' dedi."** Yani siz neyi atmak istiyorsanız atabilirsiniz. Ben size, belirli bir şeyi atın, demiyorum. Çünkü Mûsâ kesin olarak galip geleceğini biliyordu. Onlara ve onların neler yapacaklarına da hiç aldırış etmiyordu.

﴿ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾

81- Onlar atınca Mûsâ dedi ki: 'Sizin bu yaptığınız sihirdir. Şüphesiz Allah onu boşa çıkartacaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez.'

81. "Onlar" iplerini ve sopalarını **"atınca"** hepsi de yürüyen yılanlarmış gibi göründü. Bunun üzerine **"Mûsâ dedi ki: 'Sizin bu yaptığınız sihirdir."** Yani bu, büyük ve gerçek bir sihirdir. Fakat büyüklüğüne rağmen **"şüphesiz Allah onu boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez.'"** Onlar bu yaptıklarıyla hakka karşı batılın zafere kavuşmasını istemişlerdi. Bundan daha büyük bir bozgunculuk olabilir mi? İşte herhangi bir iş yapan, tuzak kurmaya çalışan veya komplo düzenleyen her fesatçının durumu böyledir. Onun yaptığı mutlaka boşa çıkar, darmadağın olup gider. Bir süreliğine yaptığı iş revaç bulsa da önünde sonunda yok olacak, boşa çıkacaktır. Yaptıkları işlerle maksatları Yüce Allah'ın rızasına kavuşmak olan ve bu işleri esas itibarıyla işlenmesi emredilen faydalı işler olan ıslah edicilere gelince; şüphesiz Yüce Allah, onların amellerini düzeltir, ilerletir ve daima geliştirir.

﴿ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Allah, günahkârların hoşuna gitmese de kelimeleri ile hakkı ortaya koyar.

82. Mûsâ asasını atınca büyük bir yılan olup onların yaptıkları büyüleri yutmaya başladı. Böylelikle onların büyüleri boşa çıktı, batılları yok olup gitti. Böylece Allah, hakkı ortaya koymuş oldu. Sihirbazlar hakkı açıkça görünce secdeye

kapandılar. Firavun onları asmakla, el ve ayaklarını kesmekle tehdit ettiyse de buna aldırmayıp imanları üzere sebat ettiler. Ne Firavun, ne onun yanındaki ileri gelenler ne de onların tabilerinden bir kimse iman etti. Aksine azgınlıkları içinde bocalamaya devam ettiler. Bu nedenle şöyle buyrulmuştur:

﴿ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Mûsâ'ya kavminden birtakım gençler dışında kimse iman etmedi. Bunlar da Firavun'un ve ileri gelenlerinin kendilerini fitneye düşürmelerinden korkuyorlardı. Çünkü Firavun gerçekten ülkede üstün (güç sahibi) **bir kişi idi ve o, gerçekten haddi aşanlardandı.**

83. "Mûsâ'ya kavminden birtakım gençler dışında kimse iman etmedi." Yani İsrailoğullarına mensup birtakım gençler, korkmalarına rağmen iman kalplerinde iyice yerleştiği için sabredip imanlarını sürdürdüler. **"Bunlar da Firavun'un ve ileri gelenlerinin kendilerini"** dinlerinden çevirerek **"fitneye düşürmelerinden korkuyorlardı. Çünkü Firavun gerçekten ülkede üstün** (güç sahibi) **bir kişi idi."** Onun ülkeden üstünlüğü ve baskın bir gücü vardı. Bu yüzden onun cezalandırmasından korkmakta haklı idiler. Özellikle de **"o, gerçekten"** azgınlıkta ve düşmanlıkta **"haddi aşanlardandı."**

Mûsâ'ya ancak kavminin gençlerinden bir topluluğun iman edip başka kimselerin iman etmeyişindeki hikmet, -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- gençlerin ve çocukların hakkı kabule daha yatkın, hakka daha çok itaat edip boyun eğen kimseler oluşundan dolayı olsa gerektir. Küfür üzere yetişen yaşlı ve yetişkinler ise böyle değildir. Çünkü yaşlılar, kalplerinde bozuk akidelerin yer etmiş olması ve uzun bir süre öylece kalması nedeniyle başkalarına göre haktan daha uzaktırlar.

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ ﴾

84- Mûsâ, 'Ey kavmim! Eğer siz Allah'a iman etmiş ve O'na teslim olmuşsanız artık O'na güvenip dayanın.' dedi.

85- Onlar da şöyle dediler: 'Biz yalnız Allah'a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma!'

86- 'Ve rahmetinle bizi o kâfirler topluluğundan kurtar!'

84. Mûsâ, kavmine sabrı tavsiye ederek ve bu hususta kimin yardımını alacaklarını hatırlatarak "**'Ey kavmim! Eğer siz Allah'a iman etmiş ve O'na teslim olmuşsanız**" Allah'a imanın gereğini yerine getirin ve "**artık O'na güvenip dayanın.' dedi.**"

85. "**Onlar da**" Mûsâ'nın bu emrine uyarak "**şöyle dediler: 'Biz yalnız Allah'a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz, bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma!**" Yani onları bize musallat etme! Çünkü o zaman bizi dinimizden çevirmek için bize işkence yaparlar ya da bize galip gelirler de böylelikle kendileri de fitneye düşüp "Eğer bunlar hak üzere olsalardı yenik düşmezlerdi." derler.

86. "**Ve rahmetinle bizi o kâfirler topluluğundan kurtar.'**" ki onların şerlerinden kurtulalım ve dinimiz üzere kalmaya devam edelim. Dinimizi ve şer'î hükümlerini, herhangi bir karşı çıkan ve anlaşmazlık çıkartan olmaksızın uygulama imkânını bulabilelim.

﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Mûsâ'ya ve kardeşine, 'Mısır'da kavminize evler hazırlayın. O evlerinizi namazgah yapın ve namazı dosdoğru kılın. Müminleri de müjdele!' diye vahyettik.

87. Firavun ve kavminin İsrailoğulları üzerindeki baskıları ağırlaşıp da onları dinlerinden çevirmeye çalışmaları üzerine "**Mûsâ'ya ve kardeşine, 'Mısır'da kavminize evler hazırlayın,**" yani onlara içlerinde gizlenebilecekleri şekilde evler yapmalarını emredin. "**O evlerinizi namazgah yapın,**" yani halka açık mabedlerde namaz kılma imkânı bulamadığınızda evinizi, içinde namaz kılabileceğiniz bir yer haline getirin "**ve namazı dosdoğru kılın.**" Çünkü namaz her türlü sıkıntıya karşı bir yardımcıdır. "**Müminleri de**" zafer, yardım ve dinlerinin üstün geleceği müjdesiyle "**müjdele!' diye vahyettik.**"

"**Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık (daha) vardır.**" (el-İnşirah, 94/5-6) Sıkıntılar artık bunalım haline dönüştü mü Allah onları giderip ferahlık verir.

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِكَ ۖ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴾

88- Mûsâ dedi ki: 'Ey Rabbimiz, gerçekten Sen, Firavun ve ileri gelenlerine dünya hayatında ihtişam ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz, onlarsa Senin yolundan saptırıyorlar! Ey Rabbimiz, mallarını yok et ve kalplerini de mühürle de onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmesinler.'

88. Mûsâ, Firavun'un ve ileri gelenlerin katılığını ve yüz çevirişlerini görünce onlara beddua etmiş, Hârûn da "Amin" demişti. Şöyle ki: "**Mûsâ dedi ki: 'Ey Rabbimiz, gerçekten Sen, Firavun ve ileri gelenlerine dünya hayatında ihtişam,**" süslenecekleri türlü süs eşyaları, elbiseler, dayalı döşeli evler, gösterişli binekler, hizmetçiler "**ve nice**" pek çok miktarda "**mallar verdin. Ey Rabbimiz, onlarsa Senin yolundan saptırıyorlar!**" Yani onlar, bu malları insanları Senin yolundan saptırmak için kullanıyorlar; hem kendileri sapıyorlar hem de başkalarının sapmasına sebep oluyorlar.

"**Ey Rabbimiz, mallarını yok et,**" onları helak etmek ya da taşa dönüştürmek gibi mallarını yararlanılamayacak bir şekle sokarak telef et! "**ve kalplerini de mühürle,**" katılaştır da "**onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmesinler!**"

Mûsâ *aleyhisselam* bu sözlerini onlara olan öfkesinden dolayı söylemişti. Çünkü onlar, Allah'ın haram kıldığı şeyleri işlemek cür'eti göstermiş, Allah'ın kullarını fesada boğmuş ve insanları Allah'ın yolundan alıkoymuşlardı. Ayrıca Mûsâ *aleyhisselam* Rabbinin, yüzlerine karşı iman kapısını kapatmak suretiyle yaptıklarına karşılık olarak onları cezalandıracağını tam anlamıyla bildiği için böyle yapmıştı.

﴿ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- Buyurdu ki: 'İkinizin de duası kabul olundu. O halde dosdoğru yürümeye devam edin, sakın bilmeyenlerin yoluna uymayın.'

89. Yüce Allah "**buyurdu ki: 'İkinizin de duası kabul olundu.**" Bu, Mûsâ'nın dua ettiğine Hârûn'un da onun duasına "Âmin" dediğine, ayrıca "Âmin" diyen kimsenin de yapılan duada ortak olduğuna delildir. "**O halde**" dininiz üzere "**dosdoğru yürümeye devam edin,'**" davetinizi sürdürün.

"Sakın bilmeyenlerin yoluna uymayın." Yani dosdoğru yoldan ayrılan, cehenneme götüren yolu izleyen sapmışların, dalalete düşen cahillerin yoluna asla uymayın.

﴿ وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ
الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آلْآنَ وَقَدْ
عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً
وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ ﴾

90- İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve askerleri de haddi aşıp saldırganlık etmek üzere onların peşine düştü. Nihâyet Firavun boğulacağı anda şöyle dedi: 'İsrailoğullarının iman ettiklerinden başka bir ilâhın olmadığına iman ettim. Ben de müslümanlardanım.'

91- (Ona şöyle dendi:) **Şimdi mi?! Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun.**

92- Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün seni(n sadece) bedenini kurtaracağız. Ne var ki insanların birçoğu ibret verici delillerimizden kesinlikle gafildirler.

90. Şanı Yüce Allah, Musa'ya İsrailoğulları ile birlikte geceleyin yola koyulmayı emretti, Firavun ve beraberindekilerin de onu izleyeceklerini haber verdi. Firavun ise şehirlere toplayıcılar göndermişti: Onlar şöyle diyorlardı: **"Gerçekten bunlar** (Mûsâ ve kavmi) **az bir topluluktur ve onlar bizi gerçekten kızdırdılar. Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz."** (eş-Şuarâ, 26/54-56) Böylece Firavun, uzak yakın bütün askerlerini topladı. Askerleriyle **"haddi aşıp saldırganlık etmek üzere,"** yani yeryüzünde de haddi aşmak ve Mûsâ ile kavmine saldırmak üzere arkalarından yola koyuldu. İyice haddi aşıp günah pekişti mi, artık geriye cezayı beklemekten başka bir şey kalmaz. **"İsrailoğullarını denizden geçirdik."** Şöyle ki Yüce Allah, Mûsâ'ya, denize ulaşınca ona asasıyla vurmasını emretmişti. Mûsâ da asasıyla denize vurdu ve deniz yarılıp on iki yola ayrıldı. İsrailoğulları da o yolları izledi. Firavun ve askerleri de arkalarından denize girerek yola koyuldular. Mûsâ ve kavmi denizin dışına çıktıklarında ve Firavun ile askerleri hâlâ denizin içindeyken Yüce Allah, denize emretti ve deniz, Firavun ve askerlerinin üzerine kapandı. İsra-

iloğullarının gözü önünde hepsini suda boğdu. Nihâyet Firavun da boğulma noktasına gelip artık kesinlikle öleceğini anlayınca **"şöyle dedi: 'İsrailoğullarının iman ettiklerinden başka bir ilâhın olmadığına iman ettim,"** kendisinden başka **ilah** olmayan, tek hak **ilah** olan Allah O'dur, **"ben de müslümanlardanım!'"** Allah'ın dinine ve Mûsâ'nın getirdiklerine itaat edenlerdenim.

91. Yüce Allah böyle bir durumda iman etmenin kendisine herhangi bir fayda sağlamayacağını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi mi?"** iman ediyor ve Allah'ın Rasûlünü tasdik ettiğini ifade ediyorsun? **"Halbuki sen bundan önce isyan etmiş,"** masiyetlerle, küfür ve yalanlamakla meydan okumuş **"ve fesatçılardan olmuştun."** Bu konuda Yüce Allah'ın uygulayageldiği kanunu gereği iman etmenin sana hiçbir faydası olmayacak. Çünkü kâfirler, iman etmenin artık kaçınılmaz olduğu böyle bir duruma ulaştıkları takdirde edecekleri imandan yararlanamayacaklar. Zira onların imanları, tıpkı Kıyamet gününe ulaşan kimsenin iman etmesi gibi gözle görme sonucu iman etmeye benzer. Oysa fayda veren iman, görmeksizin olan imandır.

92. "Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün seni(n sadece) **bedenini kurtaracağız."** Müfessirler derler ki: İsrailoğulları, Firavun'a karşı duydukları büyük korku dolayısıyla onun suda boğulduğunu kabul etmemiş ve bundan şüphe etmişlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah, denize onun bedenini -onlara bir ibret ve alamet olsun diye- yüksekçe bir tepeye bırakmasını emretmişti. **"Ne var ki insanların birçoğu ibret verici delillerimizden kesinlikle gafildirler."** Bundan dolayıdır ki bu deliller gözlerinin önünde geçer, tekrarlanır durur; fakat onlara yönelmeyişleri dolayısıyla bu âyetlerden gereği gibi yararlanamazlar. Uyanık bir akıl ve dikkatli bir kalbe sahip olan kimse ise Yüce Allah'ın âyetleri ile delillerden, peygamberlerin bildirdiklerinin doğruluğuna işaret eden en büyük delilleri görürler.

﴿ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ
رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ ﴾

93- Andolsun ki Biz, İsrailoğullarını güzel bir yere yerleştirdik. Onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar da anlaşmazlığa düşmediler. Şüphesiz Rabbin, hakkında anlaşmazlığa düştükleri konuda Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

93. **"Andolsun ki Biz, İsrailoğullarını güzel bir yere yerleştirdik."** Yani Yüce Allah, onları Firavun hanedanının meskenlerine yerleştirdi, onların yerlerini ve ülkelerini İsrailoğullarına miras verdi. **"Onları hoş ve temiz"** yiyecek, içecek ve diğer **"şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine"** bir araya gelip toplanmalarını ve birbirleriyle kaynaşmalarını gerektiren **"ilim gelinceye kadar da"** hakka dair **"anlaşmazlığa düşmediler."** Ancak kendilerine bu ilim gelince birbirlerine haksızlık ettiler. Onların pek çoğu hakka muhalif birtakım nefsi görüş ve maksatlara sahip oldu. Böylelikle aralarında pek çok konuda ayrılıklar çıktı. **"Şüphesiz Rabbin, hakkında anlaşmazlığa düştükleri konuda Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."** Eksiksiz ilmi ve her şeyi kapsayan kudretinin tecellisi olan adaletli hükmünü verecektir.

İşte bu, doğru dine mensup kimselerin karşılaştıkları bir hastalıktır. Şeytan artık büsbütün dinlerini terk etmelerini sağlayarak onları kendisine itaate yöneltmekten aciz kalınca aralarını bozmaya, aralarına kin ve düşmanlık sokmaya çalışır ve bunun neticesinde de birtakım ihtilaflar ortaya çıkar. Daha sonra da biri diğerini sapıklıkla itham eder, birbirine düşman olurlar. Bu da o lanetli şeytanın çok sevdiği bir sonuçtur. Yoksa hak dine iman edenlerin Rableri bir, peygamberleri bir, dinleri bir ve genel menfaatleri de birbirine uygun olduğu halde ne diye birliklerini dağıtacak, vahdetlerini parçalayacak, bağlarını çözecek ve düzenlerini bozacak bir şekilde ihtilafa kapılıp da dinî ve dünyevî bir yığın maslahatı gerçekleştiremedikleri ve dinlerinin de pek çok hükmünün adeta ölü hale geldiği bir duruma düşsünler!

Ey celal ve ikram sahibi Allah'ım! Senden, mü'min kullarına, onları bir araya gelmeyi, parçalanmışlıklarını gidermeyi ve uzak olanları birbirlerine yaklaştırmayı lütfetmeni niyaz ederiz!

﴿ فَإِن كُنتَ فِى شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ ﴾

94- Eğer sana indirdiğimizden yana şüphedeysen senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki hak, sana Rabbinden gelmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma!

95- Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra zarara uğrayanlardan olursun.

94. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Eğer sana indirdiğimizden yana,"** acaba doğru mudur, değil midir, diye **"şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor."** Yani kitap ehli arasından insaflı ve gerçekten derin bilgi sahibi olanlara sor. Onlar sana, senin bildirdiklerinin doğru olduğunu ve yanlarında bulunan bilgilere uygun düştüğünü söyleyeceklerdir.

Şayet "Yahudi ve hıristiyanlardan oluşan kitap ehlinin birçoğu, hatta büyük çoğunluğu, Allah Rasûlünü yalanladılar, ona karşı inat ettiler ve onun çağrısını kabul etmediler. Yüce Allah ise Peygamberine onların tanıklıklarına başvurmasını ve tanıklıklarının, getirdiğinin doğruluğuna bir delil, gerçek söylediğine bir belge olarak kabul etmesini emretmektedir. Bu nasıl olur?" denilecek olursa buna birkaç şekilde cevap verilebilir:

1. Tanıklık/şahitlik, herhangi bir kesime, mezhebe veya beldeye vs. izafe edilecek olursa bu, ancak aralarından adaletli ve doğru söyleyen kimseleri kapsar. Bunların dışında kalanlara gelince, çoğunluk olsalar bile onlara itibar edilmez. Çünkü şahitliğin esası, adalet ve doğruluktur. Nitekim bu tanıklık da onların Rabbanî alimlerinin birçoğunun imana gelmesiyle gerçekleşmiştir. Mesela Abdullah b. Selam ve arkadaşları ile gerek Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde gerekse halifeleriyle onlardan sonraki dönemlerde İslâm'a giren pek çok kitap ehli gibi...

2. Kitap ehlinin Peygamber lehine yapacakları şahitlikleri, onların mensubu bulundukları kitapları Tevrat'a dayanmaktadır. Şayet Tevrat'ta Kur'an'a uygun ve Kur'an'ı tasdik eden, onun doğuluğuna tanıklık eden şeyler varsa yahudiler baştan sona kadar onları inkârda birleşseler dahi bu, Allah Rasûlünün getirdiklerini tenkit etmeye yeterli bir sebep olmaz.

3. Yüce Allah, Peygamberine, getirdiklerinin doğruluğuna kitap ehlinden tanıklık etmelerini istemeyi emretmiş ve bunu açıkça ortaya koyup herkese ilan etmişti. Bilindiği gibi onların pek çoğu, insanlar arasında Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in çağrısını çürütmeye en çok gayret edenlerdendir. Eğer onlar gerçekten Yüce Allah'ın sözünü ettiği şeyleri reddedecek bilgilere sahip olsalardı hiç şüphesiz bunu açıklar, ortaya koyarlardı. Bunların hiçbiri olmadığına göre düşmanlık edenin, bu iddiayı reddetmeyerek böyle bir şeyi kabul ve ikrar etmesi, Kur'an-ı Kerim'in doğruluğunun ve gerçekliğinin en büyük delillerinden biridir.

4. Şu da bir gerçek ki Kitap ehlinin pek çoğu Allah Rasûlünün davetini reddetmiş değildir. Aksine onların çoğu bu daveti kabul etmiş, kendi istek ve iradesiyle buna uymuştur. Allah Rasûlü Peygamber olarak gönderildiğinde yeryüzündeki insanların dine mensup olanlarının çoğu kitap ehliydi. Onun getirdiği din üzerinden fazla bir zaman geçmeden Şam'ın (Suriye'nin), Mısır'ın, Irak'ın ve onlara komşu olan kitap ehli dininin yerleşmiş olduğu beldelerin büyük çoğunluğu İslâm'a boyun eğdi. Geriye liderliklerini hakka tercih eden ileri konumdaki kimselerle onlara uyan cahil avamdan, gerçek anlamda değil de ismen onların dinlerine bağlı bulunanlardan başkaları kalmadı. Bu tür ismen kitap ehli olanlara misal olarak, bütün peygamberlerin dinlerini terk etmiş ve dehrî/ateist olan Batılılar gösterilebilir. Bunların hıristiyanlığa mensubiyetleri, sadece kendi yönetimlerinin propagandasını yapmak ve kendi batıllarını güzel göstermek için olmuştur. Nitekim onların aşikar hallerini bilen kimseler de bu gerçeği açıkça bilirler.

"Andolsun ki hak, sana Rabbinden gelmiştir," ki onda hiçbir yönden şüphe söz konusu olmaz. **"O halde sakın şüphe edenlerden olma!"** Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: "(Bu), **sana indirilen bir kitaptır. Sakın ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın."** (el-A'raf, 7/2)

95. "Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra zarara uğrayanlardan olursun." Bu son iki âyet-i kerime ile Yüce Allah, iki hususu yasaklamaktadır: Kur'an hakkında şüpheye/tereddüde düşmek ve bundan daha ileri derecede olmak üzere onu yalanlamaktır. Oysa Kur'an, Yüce Allah'ın, hiçbir şekilde yalanlamayı kabul etmeyen apaçık âyetleridir. Yalanlanması halinde ise zarar ve ziyan söz konusudur. Zarar ise asla kâr etmemek demektir. Bu da dünya ve âhirette mükâfatın elden kaçırılması, cezanın söz konusu olmasıyla olur. Diğer taraftan bir şeyin yasaklanması, onun zıddının emredilmesi demektir. O halde Kur'ân-ı Kerim'in tam anlamıyla tasdik edilmesi, kalbin ondan yana mutmain olması, ilim ve amelle ona yönelmesi bu ayette emrediliyor demektir. Böylelikle kul, en üstün maksadı gerçekleştirmiş, en değerli arzuyu ve en üstü şerefi elde etmiş olan "kâr edenlerden" olur ve zarara uğramaktan uzak kalır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾﴾

96-97- Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar, onlara her türlü mucize gelse bile yine de can yakıcı azabı görmedikçe iman etmezler.

96-97. "Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar," yani cehennem ehlinden, azgın ve sapıklardan olanlar, mutlaka Allah'ın kader ve kazası ile tayin ettiği duruma gelirler ve onlara her türlü mucize gelse bile iman etmezler. Mucizeler onların ancak tuğyanlarını artırır, azgınlıklarına azgınlık katar. Allah bu yolla onlara zulmetmemiştir, ancak onlar hak kendilerine geldiği ilk seferinde hakkı reddetmek suretiyle kendi kendilerine zulmetmişlerdir. Yüce Allah da kalplerine, kulaklarına ve gözlerine mühür vurmakla onları cezalandırmıştır. O bakımdan onlar tehdit olunageldikleri can yakıcı azabı görünceye kadar iman etmezler. İşte o vakit üzerinde bulundukları halin kesinlikle sapıklık olduğunu, peygamberlerin getirdiklerinin ise hakkın ta kendisi olduğunu bileceklerdir. Fakat o zaman iman etmelerinin kendilerine bir faydası olmayacaktır. O zaman zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyeceği gibi mazeret belirtmelerine ve rızalık almaya çalışmalarına da müsaade edilmeyecektir. Ayetler ve mucizeler, ancak kalbi olana ve hazır bulunup kalpten kulak verene faydalı olur.

﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾﴾

98- (Azabı gördüğünde) **iman edip de imanı kendisine fayda sağlamış bir ülke olaydı ya! Ancak** (böyle bir şey olmamıştır) **Yunus'un kavmi müstesna. Onlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvay edici azabı kaldırdık ve onları bir süreye kadar faydalandırdık.**

98. Yalanlayan ülke halkları arasında azabı gördüğü vakit **"iman edip de imanı kendisine fayda sağlamış bir ülke olaydı ya!"** Yani azabı gördüğü vakit iman edip de imanından fayda sağlayan hiçbir kimse olmamıştır. Tıpkı Yüce Allah'ın az önce (90 ve 91. ayette) Firavun hakkında belirttiği gibi. Zira Firavun, azabı gördüğünde "İsrailoğullarının iman ettiklerinden başka bir ilahın olmadığına iman ettim. Ben de müslümanlardanım." demişti, ancak ona şöyle karşılık verilmişti: "Şimdi mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun." Bir yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar Bizim azabımızı gördüklerinde 'Yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik.' dediler. Ama Bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünne-**

tidir/kanunudur." (el-Mü'min, 40/84-85); **"Onların her birine ölüm geldiğinde, 'Rabbim beni geri döndür, umulur ki geride bırak(ıp** zayi ettiğim ömrüme) **karşılık salih amel işlerim.' der. Asla! Bu, onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir."** (el-Mü'mimûn, 23/99-100) Buradaki hikmet açıktır. Çünkü zorunlu kalınınca iman etmek, gerçek bir iman değildir. Eğer azap uzaklaştırılacak, kişiyi imana mecbur eden durum kaldırılacak olsa o kişi yine küfre döner.

"Yunus'un kavmi müstesna. Onlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvay edici azabı kaldırdık ve onları bir süreye kadar faydalandırdık." İşte onlar, sözü geçen bu genel durumdan istisna edilmişlerdir. Elbette bunun gizliyi de, açığı da bilen Allah'ın bize ulaşmamış ve zihnimizin idrak edemediği bir hikmeti vardır. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak Yunus da gönderilen(peygamber)lerdendi... Biz onu yüz bin, hatta daha fazlasına gönderdik. Onlar imana geldiler, Biz de onları bir zamana kadar faydalandırdık."** (es-Sâffât, 37/139-148) Buradaki hikmet şu olabilir: Onların dışında helak edilenler, eğer azap kaldırılıp geri döndürülecek olsalardı yine onlara yasak kılınan şeylere dönerlerdi. Yûnus kavminin ise Yüce Allah, imanlarının devam edeceğini bilmiştir. Hatta fiilen de imanları devam etmiş ve onlar imanları üzerinde sebat etmişlerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَءَامَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾

99- Eğer Rabbin dileseydi elbette yeryüzünde bulunanların hepsi, istisnasız iman ederlerdi. Böyle iken sen mümin olsunlar diye insanları zorlayacak mısın?

100- Allah'ın izni olmadan hiçbir kimsenin iman etmesi mümkün değildir. O, murdarlığı akıl etmeyenlerin üzerine bırakır.

99. Yüce Allah, Peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Rabbin dileseydi elbette yeryüzünde bulunanların hepsi, istisnasız iman ederlerdi."** Onlara iman etmeleri ilhamını verip kalplerini takvaya doğru yöneltmesiyle bunu yapardı. Çünkü bu, O'nun kudreti için basittir. Ancak hikmeti, onların kimilerinin mü'min, kimilerinin de kâfir olmalarını gerektirmiştir.

"Böyle iken sen mümin olsunlar diye insanları zorlayacak mısın?" Yani senin buna gücün yetmez, bu senin gücün çerçevesinde olan bir şey değildir. Böyle bir şeye Yüce Allah'tan başka hiç kimse kadir olamaz.

100. "Allah'ın izni," irade ve meşîeti, kaderî ve şer'î izni **"olmadan hiçbir kimsenin iman etmesi mümkün değildir."** O bakımdan insanlar arasından bu imanı kabule yatkın ve imanını geliştirecek durumda olanlara Allah, tevfikini ihsan edip hidâyet verir. Buna karşılık **"murdarlığı,"** şerri ve sapıklığı da **"akıl etmeyenlerin,"** Allah'ın emir ve yasaklarını düşünmeyenlerin, O'nun öğüt ve nasihatlerine iltifat etmeyenlerin **"üzerine bırakır."**

﴿ قُلِ ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْءَايَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴾

101- De ki: 'Göklerde ve yerde neler var bir bakın!' Ama âyetler ve uyarılar, iman etmeyen bir topluluğa fayda vermez.

101. Yüce Allah, kullarını göklerde ve yerde bulunanlara dikkatle bakmaya çağırmaktadır. Bundan kasıt ise onların ihtiva ettiği şeyler üzerinde düşünmek, bunlardan ibret almak, onlara dikkat etmek ve basiretini kullanmaktır. Çünkü bunlarda iman eden bir topluluk için âyetler, kesin kanaate sahip olan bir topluluk için ibretler vardır. Bunlar, Yüce Allah'ın vahdaniyetine, mabud oluşuna, övülmeye layık olduğuna, celal ve ikram sahibi, yüce isim ve vasıfların yegane sahibi olduğuna delalet eder.

"Ama âyetler ve uyarılar, iman etmeyen bir topluluğa fayda vermez." Çünkü bunlar Allah'ın âyetlerinden yüz çevirmeleri ve inatları dolayısıyla onlardan gereği gibi yararlanamazlar.

﴿ فَهَلْ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنجِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾

102- Yoksa onlar ille de kendilerinden önce geçmiş olan kimselerin (başına gelen azap) günlerinin benzerini mi bekliyorlar? De ki: 'Haydi bekleyin. Ben de sizinle beraber beklemekteyim.'

103- Sonunda Biz (yalanlayan kavimleri helak edip) peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarırız. İşte mü'minleri böyle kurtarırız ki bu, üzerimize bir haktır.

102. **"Yoksa onlar,"** yani Allah'ın âyetleri gereği gibi açıklandıktan sonra onlara iman etmeyen kimseler **"ille de kendilerinden önce geçmiş olan kimselerin** (başına gelen azap) **günlerinin benzerini mi bekliyorlar?"** Helak edilmek ve cezaya çarptırılmaktan başka ne bekliyorlar ki? Çünkü bunlar da onların yaptıklarını yaptılar. Yüce Allah'ın sünneti/kanunu ise öncekilerde de, sonrakilerde de aynı şekilde geçerlidir.

"De ki: Haydi bekleyin, ben de sizinle beraber beklemekteyim." O vakit güzel akıbetin, dünya ve âhiretteki kurtuluşun kimin olacağını bileceksiniz. Bu da ancak Peygamberlere ve onlara tâbi olanlara aittir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

103. **"Sonunda Biz** (yalanlayan kavimleri helak edip) **peygamberlerimizi ve iman edenleri,"** dünya ve âhirette hoşlanılmayan şeylerden ve sıkıntılardan **"kurtarırız. İşte mü'minleri böyle kurtarırız ki bu, üzerimize"** vacip kıldığımız **"bir haktır."** Şüphesiz Yüce Allah, iman edenleri savunur. O bakımdan kulun, hoşuna gitmeyecek şeylerden kurtuluşu, sahip olduğu imana göre olur.

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾ ﴾

104- De ki: 'Ey insanlar! Eğer benim dinimden yana bir şüphe içinde iseniz (bilin ki) **ben, sizin Allah'ın dışında taptıklarınıza tapmam. Ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah'a ibadet ederim. Bana mü'minlerden olmam emredildi.**

105- Yine (bana), **'Yüzünü hanif olarak dine döndür ve sakın müşriklerden olma!'**

106- 'Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar veremeyen şeylere yalvarma! Eğer böyle bir şey yaparsan o takdirde kesinlikle zalimlerden olursun.' (dendi.)

104. Yüce Allah, peygamberlerin efendisi, takvâ sahiplerinin önderi ve kesin inanca sahip olanların en hayırlısı olan Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Ey insanlar, eğer benim dinimden yana bir şüphe içinde iseniz,"** ondan yana bir tereddüdünüz varsa, haberiniz olsun ki benim ondan yana hiçbir şüphe ve tereddüdüm yoktur. Aksine ben kesinlikle onun hak olduğunu ve sizin Allah'tan başka yalvardıklarınızın ise batıl olduğunu biliyor ve buna dair elimde açık deliller ve kesin belgeler bulunduğunu size bildiriyorum. Bu nedenle **"Ben, sizin Allah'ın dışında taptıklarınıza tapmam."** Putlara, heykellere ve diğerlerine ibadet etmem. Çünkü bunlar hiçbir şey yaratamaz, rızık veremez, hiçbir işi çekip çeviremezler. Bunlar Allah tarafından yaratılmış ve O'nun emrine tabi olan varlıklardır. Bunların kendilerine ibadet edilmesini gerektiren bir özellikleri yoktur.

"Ben ancak canınızı alacak olan Allah'a ibadet ederim." Yani sizi yaratan Allah'tır, sizi öldürecek olan da O'dur. Sonra amellerinizin karşılığını vermek üzere sizi öldükten sonra diriltecektir. İşte ibadete, kendisi için namaz kılınmaya, dua edilmeye ve huzurunda secde edilmeye layık olan da yalnız O'dur.

105. **"Yine** (bana), **'Yüzünü hanif olarak dine döndür,"** yani zahiri ve batıni bütün amellerini yalnız Allah için ihlasla yap! Dinin şer'i emirlerini bir "hanif" olarak, yani O'nun dışındaki her şeyden yüz çevirmiş olarak Yüce Allah'a yönelen bir kimse olarak yerine getir. **"Ve sakın müşriklerden olma!"** onların hallerine sahip olma ve onlarla beraber bulunma!

106. **"Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar veremeyen şeylere yalvarma!"** Fayda sağlayamamak ve zarar verememek, bütün yaratılanların sıfatıdır. Hiçbiri de fayda sağlayamaz, zarar veremez. Fayda da veren, zarar da veren ancak Yüce Allah'tır.

"Eğer böyle bir şey yaparsan," yani Allah'tan başka sana fayda sağlayamayan veya zarar veremeyen varlıklara dua edersen **"o takdirde kesinlikle zalimlerden olursun."** Nefsini helâke sürüklemek suretiyle onu zarara uğratanlardan olursun. Buradaki zulümden kasıt, Yüce Allah'ın, **"Şüphesiz ki şirk, çok büyük bir zulümdür."** (Lokman, 31/13) buyruğunda olduğu gibi, şirktir. Şayet insanların en hayırlısı, -faraza- Allah ile birlikte başkasına dua edecek olursa müşrik ve zalim oluyorsa peki, ya başkasının hali ne olur?

﴿ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ ﴾

107- Şayet Allah, sana bir sıkıntı dokundurursa onu O'ndan başka hiç kimse kaldıramaz. Eğer senin için bir hayır murad ederse

O'nun lütfuna engel olacak hiç kimse yoktur. O, lütfunu kullarından dilediğine eriştirir. O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

107. Bu, Yüce Allah'ın tek başına ibadete layık olduğunun en büyük delillerindendir. Fayda sağlayan, zarar veren, bağışlayan, vermeyip alıkoyan O'dur. Fakirlik, sıkıntı vb. herhangi bir darlık gelip çattığında **"onu O'ndan başka hiç kimse kaldıramaz."** Çünkü bütün yaratılanlar herhangi bir hususta faydalı olmak üzere toplansalar, Allah'ın yazdığı kadarı müstesna, bir fayda sağlayamazlar. Eğer herhangi bir kimseye zarar vermek için bir araya toplansalar Allah dilememişse o kimseye en ufak bir zarar vermeye güçleri yetmez. İşte bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Eğer senin için bir hayır murad ederse O'nun lütfuna engel olacak hiç kimse yoktur."** Yarattıklarından hiç kimse O'nun lütuf ve ihsanını geri çeviremez. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa onu engelleyecek olmaz, engellediğini de O'ndan başka salıverecek bulunmaz."** (Fâtır, 35/2)

"O, lütfunu kullarından dilediğine eriştirir." Yani rahmetini, yarattıklarından dilediği kimseye tahsis eder. Çünkü Allah pek büyük lütuf sahibidir.

"O, çok bağışlayıcıdır," bütün hataları affeder. Kuluna, mağfirete nail olmak için gerekli sebepleri gerçekleştirme tevfikini ihsan eder, kul bunları yerine getirecek olursa da küçüğüyle büyüğüyle onun bütün günahlarını bağışlar. **"pek merhametlidir."** O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. O'nun ihsanı bütün varlıklara ulaşmıştır. Öyle ki bu varlıklar, göz açıp kapayacak kadar bir süre dahi O'nun ihsanı olmadan varlıklarını sürdüremezler.

Kul, kesin bir delille nimetleri ihsan edenin, sıkıntıları açıp giderenin, iyilikleri verenin, kötülükleri ve bunalımları kaldıranın yalnızca Yüce Allah olduğunu, yaratılmışlardan hiç kimsenin bunların hiçbirini -Allah'ın onun vasıtasıyla geçerli olacağını takdir ettikleri müstesna- yapamayacaklarını bilecek olursa hakkın ta kendisinin Allah olduğuna, O'nun dışında dua ve ibadet edilenlerin batıl olduğuna kesin olarak kanaat getirir. Yüce Allah, bu açık delili beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ ﴾

108- De ki: 'Ey insanlar! Şüphe yok ki size Rabbinizden hak gelmiştir. Artık kim hidâyet bulursa o, ancak kendi yararına hidâyet bulmuş olur. Kim de saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur. Ben başınıza bekçi değilim.'

108. Yani ey Peygamber! Bu kesin delil açıkça ortaya çıktığına göre **"de ki: Ey insanlar! Şüphe yok ki size Rabbinizden hak gelmiştir."** Hakkında şüphenin hiçbir şekilde söz konusu olmayacağı ve kat'i delillerle desteklenen o doğru haber size ulaşmış bulunuyor ki o, size Rabbinizden gelmiştir. O'nun rubûbiyetinin en büyük tecellisi de size Kur'an-ı Kerim'i indirmiş olmasıdır. Kur'an'da her şeye dair açıklamalar vardır; türlü ilâhî hükümler ve ilâhî istekler, O'nun razı olacağı güzel ahlak vardır. Bu ise sizin için en büyük terbiye ve O'nun size büyük bir lütfu ve ihsanıdır. Artık sizin için doğru eğriden açıkça ayrılmıştır ve hiç kimse için herhangi bir şüphe kalmamıştır.

"Artık kim" Yüce Allah'ın gönderdiği hakkı bilip gereği gibi kavrar ve onu başkasına tercih etmek suretiyle **"hidâyet bulursa o, ancak kendi yararına hidâyet bulmuş olur."** Yoksa Yüce Allah'ın, kullarına ihtiyacı yoktur. Onların amellerinin faydası kendilerinedir. **"Kim de"** hakkı bilmekten ya da gereğince amel etmekten yüz çevirmek suretiyle hidâyetten **"saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur."** Allah'a en ufak bir zararı olmaz. Kendinden başka bir kimseye de zararı olmaz.

"Ben başınıza bekçi değilim." Amellerinizi tespit edip onlardan dolayı sizi hesaba çekecek olan ben değilim. Ben, sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım. Üzerinizdeki gözcü, Yüce Allah'tır. Dolayısıyla size verilen bu mühlet zarfında lehinize olacak şeylere bakın!

﴿ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾ ﴾

109- Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret! O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

109. Ey Peygamber! **"Sen sana vahyolunana"** ilim ile, amel ile, halin ile ve ona davet etmek suretiyle **"uy ve Allah"** seninle seni yalanlayanlar arasında **"hükmünü verinceye kadar"** buna **"sabret!"** İşte bu, sabır türlerinin en üstünüdür. Bunun sonucu da övülmeye değerdir. O halde gevşeme ve usanma. Aksine

bu halin üzere devam et ve sebat et. **"O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."** Çünkü O'nun hükmü tam adalettir. Övülmeye layık, gerçek adaleti ihtiva eder.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Rabbinin verdiği bu emre riâyet etmiş, Allah dinini diğer dinlere üstün kılıncaya, düşmanlarına karşı onu delil ve belgeyle muzaffer kılmasından sonra kılıçla ve silahla da muzaffer kılıncaya kadar dosdoğru yol üzerinde sebat göstermiştir.

Yüce Allah'a celâline, azametine, kemaline ve geniş ihsanına yakışır şekilde güzel hamdler ve senalar olsun.

Yûnus sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.

سورة هود

HÛD SÛRESİ

-11-

11- HÛD SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 123 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ الٓر كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ أَلَّا تَعْبُدُوٓا إِلَّا ٱللَّهَ إِنَّنِى لَكُم مِّنْهُ
نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾ وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُۥ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ
شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Râ. Bu, Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da geniş geniş açıklanmış bir kitaptır.

2- Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diye (indirilmiştir). **Şüphesiz ben de O'nun tarafından size** (gönderilmiş) **bir uyarıcı ve müjdeciyim.**

3- Bir de Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na tevbe edin ki O, belirli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfundan versin. Eğer yüz çevirirseniz ben sizin için büyük bir günün azâbından korkarım.

4- Dönüşünüz ancak Allah'adır. O, her şeye gücü yetendir.

1. Yüce Allah şöyle buyuruyor: Bu, **"Hakîm,"** yani her şeyi yerli yerine koyan, olmaları gereken yerlere yerleştiren, hikmetinin gereği olmayan hiçbir emir vermeyen, hiçbir yasak koymayan **"ve Habîr,"** yani gizli-açık her şeyden haberdar **"olan Allah tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış,"** yani oldukça sağlam ve güzel, haberleri doğru, emir ve yasakları adaletli, sözleri fasih, anlamları müthiş **"sonra da geniş geniş açıklanmış,"** yani açıklamanın en üstün seviyesinde, iyice açıklanmış, başkalarından ayırt edici özellikleriyle farklı, büyük ve oldukça şerefli **"bir kitaptır."**

Bu Kitabı sağlamlaştıran, onu geniş geniş açıklayan, hikmeti sonsuz ve her şeyden haberdar Allah olduğuna göre artık bu Kitabın azameti, celâli, kemal derecesindeki hikmeti ve geniş rahmeti hakkında ne söylenebilir?

2. Yüce Allah, bu Kitabı **"Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diye"** indirmiştir. Yani dini bütünüyle yalnızca Allah'a halis kılmanız ve yaratılmışlardan hiçbir kimseyi O'na ortak koşmamanız için indirmiştir. Ey insanlar! **"Şüphesiz ben de O'nun tarafından size (gönderilmiş),"** yani Rabbiniz olan Allah tarafından, günah işleme cür'eti gösterenlere, dünyadaki ve âhiretteki cezaları bildiren **"bir uyarıcı ve"** Allah'a itaat edenlere de dünya ve âhiret mükâfatını bildiren **"bir müjdeciyim."**

3. "Bir de" işlemiş olduğunuz günahlardan dolayı **"Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra"** da ömrünüzün geri kalan bölümünde Allah'ın hoşuna gitmeyen şeylerden, O'nun hoşlanacağı ve razı olacağı şeylere dönmek suretiyle **"O'na tevbe edin ki,"** bu tevbe ve mağfiret dilemenin bir sonucu olarak **"O, belirli bir süreye kadar,"** ölüm vakti gelene kadar **"sizi güzel bir şekilde faydalandırsın."** Yani size faydalanacağınız rızıklar ihsan etsin **"ve"** aranızdan **"her fazilet sahibine kendi lütfundan versin."** Yani iyilik ve ihsan sahibi kimseler için lütuf ve ihsanından o iyiliklerine bir mükâfat olmak üzere sevdikleri şeyleri gerçekleştirsin, hoşlanmadıkları şeyleri bertaraf etsin ve böylelikle bağışta bulunsun.

"Eğer" sizi davet ettiğim şeyden **"yüz çevirirseniz,"** kabul etmeyip başka tarafa yönelecek ve belki de O'nu yalanlayacak olursanız **"ben sizin için büyük bir günün azâbından korkarım."** Bu, Yüce Allah'ın öncekileri de, sonrakileri de bir araya getireceği Kıyamet günüdür.

4. Ki o günde amellerinizin karşılıklarını hayır ise hayırla, şer ise şerle vermek üzere **"dönüşünüz ancak Allah'adır. O her şeye gücü yetendir."** Bu son cümle, Yüce Allah'ın ölenleri dirilteceğine bir delil niteliği taşımaktadır. Zira O, her şeye gücü yetendir ki bunlardan biri de ölüleri diriltmektir. Ayrıca Yüce Allah bunu gerçekleştireceğini, buna kâdir olduğunu haber vermektedir ki O, sözü en doğru olandır. O halde bunun, hem aklen, hem naklen meydana gelmesi kaçınılmazdır.

﴿ أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا۟ مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٥﴾ ﴾

5- Bak ki; O'ndan gizlemek için göğüslerini çeviriyorlar. Bilin ki Allah, onlar (kat kat) elbiselerine büründüklerinde bile onların hem gizlediklerini hem de açığa vurduklarını bilir. Çünkü O, göğüslerin özünde olanı bilendir.

5. Yüce Allah, müşriklerin cehaletlerinin ve sapıklıklarının ne kadar ileri olduğunu şöyle haber vermektedir: **"Bak ki; O'ndan,"** Yüce Allah'tan gizlemek için **"göğüslerini"** başka tarafa **"çeviriyorlar,"** akılları sıra arkalarını dönmekle Yüce Allah'ın durumlarını bilmesine ve hallerini görmesine engel olacaklarını sanıyorlar. Yüce Allah, onların bu kanaatlerindeki yanlışlığı beyan ederek şöyle buyuruyor: **"Bilin ki O, onlar elbiselerine büründüklerinde bile,"** yani en gizli hallerden biri olan elbiselerine büründükleri halde bile Allah, onların her şeyini bilir, hatta **"onların hem gizlediklerini,"** gizli söz ve fiillerini **"hem de"** bunlardan **"açığa vurduklarını bilir."** Dahası **"O, göğüslerin özünde olanı bilendir."** Kalplerdeki amacı, vesveseleri, henüz gizli ve açık hiçbir şekilde dile getirmedikleri düşünceleri bile bilir. O halde O'ndan gizlemek kastı ile göğüslerinizi başka tarafa çevirdiğiniz vakit haliniz O'na nasıl gizli kalsın ki?

Bu buyruğu şöyle anlamak da mümkündür: Yüce Allah, Peygamber'i yalanlayan ve onun davetinden gafil olanların yüz çevirişlerini beyan ederek onların bu ileri derecedeki yüz çevirişleri dolayısıyla göğüslerini çevirdiklerini, yani Allah Rasûlünü gördükleri vakit kendilerini görmesin, onlara davetini işittiremesin ve kendilerine faydalı olacak şeylerle öğüt veremesin diye göğüslerini eğip saklandıklarını bildirmektedir. Bundan daha ileri bir yüz çevirme olabilir mi? Daha sonra da Yüce Allah, onların bütün hallerini bildiğini, kendisine gizli kalmadıklarını ve bu yaptıklarının cezasını onlara vereceğini belirterek onları tehdit etmektedir.

﴿ ۞ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾ ﴾

6- Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın. O, onların kaldıkları yerlerini de, emaneten durdukları yerlerini de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.

6. Yani Yüce Allah, ister insan, ister kara ya da deniz hayvanı olsun, yeryüzünde hareket eden her varlığın rızkını ve gıdasını temin etmeyi üstlenmiştir. Onların rızıklarını vermek Allah'a aittir. **"O, onların kaldıkları yerlerini de, emaneten durdukları yerlerini de bilir."** Yani O, bu canlıların sürekli kaldıkları, karar kıldıkları, barındıkları yerleri de bilir, buralardan çıkıp gidiş gelişlerinde ve çeşitli durumlar sebebiyle mekan değiştirdiklerindeki yerlerini de bilir.

"Bunların hepsi," yani durumlarına dair her türlü tafsilat **"apaçık bir kitaptadır."** Göklerde ve yerde meydana gelen ve meydana gelecek olan bütün olaylar, her şeyi ihtiva eden Levh-i Mahfuz'dadır. Yüce Allah'ın ilmi bunların hepsini kuşatmış, kader kalemiyle hepsini yazmıştır. Hepsinde O'nun meşieti geçerlidir ve rızkı hepsini kuşatır. Öyleyse kalpler, rızıklarını üstlenen, hem şahıs hem vasıf yönünden onları ilmiyle kuşatan O yüce Zât'ın kendilerine yeterli geleceğinden yana emin ve mutmain olsun.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُۥ عَلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِنۢ بَعْدِ ٱلْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ إِلَىٰٓ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُۥٓ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴾

7- Arş'ı su üzerindeyken hanginizin daha güzel amelde bulunacağını sınamak için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Andolsun ki, 'Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz.' diyecek olsan, kâfirler mutlaka 'Bu, ancak apaçık bir sihirdir.' derler.

8- Eğer azâbı sayılı bir vakte kadar onlardan ertelesek mutlaka, 'Onu alıkoyan nedir?' derler. Bilin ki o (azap), **onlara geldiği gün onlardan asla çevrilmeyecektir ve alay etmekte oldukları şey de onları çepeçevre kuşatacaktır.**

7. Yüce Allah **"gökleri ve yeri altı günde"** yarattığını haber vermektedir. Bu yaratmanın birinci günü pazar, sonuncu günü de Cumadır. O, gökleri ve yeri yarattığında **"Arş'ı su üzerinde,"** yedinci semanın üstündeydi. Gökleri ve yeri yaratmasından sonra arşa istivâ etti. İşleri istediği gibi idare etmekte, kaderî ve şer'î hükümleriyle dilediği gibi tasarrufta bulunmaktadır. Bu yüzden **"hanginizin daha güzel amelde bulunacağını sınamak için"** buyurmaktadır. Yani O, sizi imtihan etmek için böyle yapmıştır. Göklerde ve yerde bulunan her şeyi sizin için yaratmış, emir ve yasaklarıyla sizi sınamak istemiştir. Ta ki hanginizin daha güzel amelde bulunacağı ortaya çıksın. Fudayl b. İyad *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* şöyle demiştir: "En güzel amel, en ihlaslı ve en doğru olan ameldir." Ona, "En güzel ve en doğru amel ne demektir?" diye sorulunca da şöyle demiştir: "Amel ihlasla yapılmakla birlikte doğru olmazsa kabul olunmaz, amel doğru olmakla birlikte ihlaslı olmazsa yine kabul olunmaz. Mutlaka hem ihlaslı, hem de doğru olması

gerekir. İhlaslı amel, Allah rızası için yapılması demektir. Doğru amel ise yapılan amelde şeriata ve sünnete tâbi olmak demektir."[30]

Bu ayet, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: **"Ben cinleri de, insanları da -başka bir şey için değil- sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım."** (ez-Zâriyât, 51/56) **"Allah yedi gök ve yerden de onlar gibisini yaratandır. Buyruğu onlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmiyle her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye."** (et-Talâk, 65/12)

Yüce Allah insanları Zatına ibadet etsinler, isim ve sıfatlarıyla Zatını tanısınlar diye yaratmış ve onlara bu emri vermiştir. Her kim bu emre boyun eğer ve emrolunduğu şeyi yerine getirirse şüphesiz ki, başarı ve mutluluğa erenlerden olur. Bundan yüz çeviren ise hüsrana uğrayanlardandır. Şüphesiz ki Allah, onları kendilerine vermiş olduğu emir ve yasaklar dolayısıyla sorguya çekip amellerin karşılığını vereceği âhiret yurdunda bir araya getirecektir. Yüce Allah, müşriklerin yalanlamalarına karşılık vereceği cezayı şöyle belirtmektedir: **"Andolsun ki, 'Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz.' diyecek olsan, kâfirler mutlaka 'Bu, ancak apaçık bir sihirdir.' derler."** Yani bunlara ölümden sonra diriliş olduğunu haber versen seni doğrulamazlar. Aksine en ileri derecede yalanlarlar ve bu getirdiğini tenkit ederek **"'Bu, ancak apaçık bir sihirdir.' derler."** Oysa bu, apaçık hakkın ta kendisidir.

8. "Eğer azâbı sayılı bir vakte kadar onlardan ertelesek," yani belli bir süreye kadar ertelesek, onun geciktiğini ileri sürerek cahilliklerinden ve zulümlerinden **"mutlaka, 'Onu alıkoyan nedir?' derler."** Bu, zımnen, gelecek olan azâbı yalanlamaktır. Azabın başlarına hemen gelmemesini, azâbın geleceğini haber veren Peygamber'in yalan söylediğine delil gösterirler. Böyle bir delillendirme, haktan ne kadar da uzaktır!

30 Şeriata ve sünnete tâbi olmak ise ibadetin, Kitap ve Sünnet'te varid olan şekline göre yapılması, herhangi bir fazlalık ya da eksiklikle ona muhalif olmamasıdır. Kitap ve Sünnet'te varid olmayan zikirlerin, olmadık yerlerde yapılması gibi. Mesela ezana, salât ve selâm ilave edilemez. Sücûd ve rükûda Kur'ân okunamaz. Çünkü ibadetlerde ve onların şekillerinde yeni birtakım şeyler koymak, hikmeti sonsuz olan Şâri'nin eksiğini tamamlama iddiasında bulunmak, O'na bilgisizlik isnad etmek demektir. Yine bu, Şari'nin en mükemmel ve en güzel olan şekli bilmediğini iddia etmek anlamına gelir. Bu ise oldukça çirkin bir şeydir. Mü'min bir kimse böyle bir şeye razı olamaz. Müslüman bir kimse kendi adına böyle bir şeyi kabullenemez. (Arapça baskıya hazırlayan)

"Bilin ki o (azap), onlara geldiği gün onlardan asla çevrilmeyecektir." Durumları hakkında düşünme ve değerlendirmede bulunma imkânı dahi bulamayacaklardır. **"ve alay etmekte oldukları şey de,"** azâp da **"onları çepeçevre kuşatacaktır."** Onun gerçekleşeceğini haber verenin yalancı olduğunu kesin olarak ileri sürecek kadar ehemmiyetsiz gördükleri o azâp, onları çepeçevre kuşatacak ve tepelerine inecektir.

﴿ولئن أذقنا الإنسان منا رحمة ثم نزعناها منه إنه ليئوس كفور ﴿٩﴾ ولئن
أذقناه نعماء بعد ضراء مسته ليقولن ذهب السيئات عني إنه لفرح فخور ﴿١٠﴾ إلا الذين
صبروا وعملوا الصالحات أولئك لهم مغفرة وأجر كبير ﴿١١﴾﴾

9- **İnsana tarafımızdan bir rahmet tattırıp sonra bunu ondan alıversek mutlaka o, ümidini kesmiş bir nankör oluverir.**

10- **Eğer başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, 'Kötülükler benden uzaklaşıp gitti.' der ve şımarıp böbürlenir.**

11- **Ancak sabredip salih amellerde bulunanlar böyle değildirler. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.**

9-10. Yüce Allah, bize insan tabiatından haber vermekte, onun cahil ve zalim olduğunu bildirmektedir. Çünkü Allah, insana kendi nezdinden sağlık, rızık, evlat vb. bir rahmet tattırıp da sonra bu rahmeti ondan çekip alacak olsa insan kendini ümitsizliğe kaptırıverir, ona teslim olur. Yüce Allah'tan bir mükâfat beklemediği gibi kendisinden aldığı bu nimeti geri verebileceğini yahut onun benzerini ya da ondan daha hayırlısını ona ihsan edebileceğini hatırına getirmez. Yine başına gelen bir sıkıntıdan sonra Allah ona bir rahmet tattıracak olsa bununla da sevinip şımarır. Bu iyi halin sürekli olacağını sanır, **"'Kötülükler benden uzaklaşıp gitti.' der ve şımarıp böbürlenir."** Yani kendisine nefsinin arzusuna uygun olarak verilenlerden dolayı sevinip şımarır ve Allah'ın nimetleriyle Allah'ın kullarına karşı böbürlenmeye koyulur. Bu da onu şımarmaya, böbürlenmeye, kendini beğenmeye, diğer insanlara karşı büyüklenmeye, onları hakir görüp küçümsemeye iter. Bundan daha büyük kusur ve yanlış olabilir mi?

11. İşte insanın tabiatı budur. Ancak Allah'ın, tevfikini ihsan edip de bu kötü huydan tam zıddı olan iyi huylara çıkardıkları müstesnâdır. Bunlar, sıkıntılı hallerde sabırdan ayrılmayıp ümitsizliğe kapılmayan, rahat ve bolluk zamanlarında da azmayıp farz ve müstehap türünden salih amelleri işleyenlerdir. **"İşte onlara,"**

günahlarına karşılık **"mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."** Bu mağfiret dolayısıyla hoşlanmadıkları her şey üzerlerinden çekilip gider. Büyük mükâfat ise içinde canların çektiği ve gözlerin lezzet aldığı her şeyin bulunduğu nimet dolu cennetlere kavuşmaktır.

﴿فلعلك تارك بعض ما يوحى إليك وضائق به صدرك أن يقولوا لولا أنزل عليه كنز أو
جاء معه ملك إنما أنت نذير والله على كل شيء وكيل ﴿١٢﴾ أم يقولون افتراه قل فأتوا
بعشر سور مثله مفتريات وادعوا من استطعتم من دون الله إن كنتم صادقين ﴿١٣﴾ فإلم
يستجيبوا لكم فاعلموا أنما أنزل بعلم الله وأن لا إله إلا هو فهل أنتم مسلمون ﴿١٤﴾﴾

12- **Şimdi olur ki sen, 'Ona bir hazine indirilmeli yahut onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi?' diyorlar diye göğsün daralarak sana vahyolunandan bir kısmını** (tebliğ etmeyi) **terk edecek duruma gelirsin.** (Ancak şunu bil ki) **sen sadece bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.**

13- **Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'O halde eğer doğru söyleyenler iseniz haydi onun benzeri uydurma on sûre getirin ve** (bunun için) **Allah'tan başka kimi** (yardıma) **çağırabilecekseniz çağırın!'**

14- **Eğer size** (olumlu bir) **karşılık vermezlerse bilin ki o, ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve gerçekten O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur. Artık** (hakka) **teslim olacak mısınız?**

12. Yüce Allah yalanlayanların yalanlamalarına karşılık peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i teselli ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi olur ki sen, 'Ona bir hazine indirilmeli yahut onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi?' diyorlar diye göğsün daralarak sana vahyolunandan bir kısmını (tebliğ etmeyi) terk edecek duruma gelirsin."** Yani senin gibi birine bu hal yakışmaz. Onların sözlerinden etkilenmemelisin. Bu sözler seni, üzerinde gitmekte olduğun yoldan alıkoyup sana vahyolunanın bir bölümünü tebliğ etmeyi terk ettirmemeli, göğsün de bundan dolayı daralmamalı. Onların inat ve işi yokuşa sürme amacı taşıyan sözleri, seni bu duruma itmemeli. Zira onların bu sözleri söylemelerinin tek nedeni, işi yokuşa sürmeleri, zulme sapmaları, inad etmeleri, sapıklıkları, delil ve belgelerin ortaya konulması gereken yerleri bilmemeleridir. O halde sen yoluna

devam et. Bu gibi basit sözler seni yolundan alıkoymasın. Bu gibi sözler ancak akılsızların geveledikleri türdendir. Bundan dolayı göğsüne darlık gelmesin.

Onlar sana karşı cevaplandıramayacağın türden bir delil mi ortaya koydular?! Yoksa gerçekten getirdiğin üzerinde olumsuz etki yapacak ve onun kadrini azaltacak türden bir tenkitte bulundular da göğsün bundan dolayı mı daralıyor?! Yoksa onların hesabını görmek sana mı düşüyor ya da onları zorla hidâyete iletmekten mi sorumlusun ki için daralıyor? Halbuki **"Sen sadece bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir."** Onların üzerinde vekil olan O'dur; amellerini O tespit eder ve amellerinin karşılığını da en mükemmel şekilde O verecektir.

12. **"Yoksa onlar, 'Onu,"** Kur'ân-ı Kerim'i **"kendisi,"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"uydurdu.' mu diyorlar?"** Yüce Allah onlara şöyle cevap vermektedir: Onlara **"De ki: 'O halde eğer doğru söyleyenler iseniz haydi onun benzeri uydurma on sûre getirin** ve (bunun için) **Allah'tan başka kimi** (yardıma) **çağırabilecekseniz çağırın!'"** Yani eğer Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu Kur'ân-ı Kerim'i uydurduğu şeklindeki iddianızda samimi iseniz işte meydan! Zira fesahat ve belağat açısından sizinle onun arasında herhangi bir fark yoktur. Üstelik sizler elinizdeki bütün imkânlarla onun çağrısının bâtıl olduğunu ortaya koymaya çalışmakta ve ona düşmanlık beslemektesiniz. Önünüzde hiçbir engel yok! Eğer iddianızda doğru söyleyen kimseler iseniz haydi onun gibi uydurulmuş on sûre getirin.

13. **"Eğer size"** bu isteklerinize karşı "(olumlu bir) **karşılık vermezlerse bilin ki o, ancak Allah'ın ilmiyle,"** delilin ortaya konulması ve karşı çıkanların iddialarının çürütülmesi için Allah tarafından **"indirilmiştir ve gerçekten"** şunu da bilin ki **"O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur."** Ulûhiyet ve ubûdiyete layık olan yalnız O'dur. **"Artık** (hakka) **teslim olacak mısınız?"** O'nun ulûhiyetine itaatle boyun eğip O'na kulluğa teslim olacak mısınız?

Bu âyet-i kerimelerde itirazcıların itirazlarının ve tenkit edenlerin tenkitlerinin, Yüce Allah'ın yoluna davet eden kimseyi yolundan alıkoymaması gerektiği ifade edilmektedir. Özellikle de yapılan bu tenkidin herhangi bir dayanağı yoksa ve davet edilen şeye eleştiri mahiyetini arz etmiyorsa bu, böyle olmalıdır. Yine bundan dolayı davetçinin kalbinin daralmaması gerektiği, aksine huzur içinde kendini işine vererek yoluna devam etmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Diğer taraftan birtakım tekliflerde bulunan karşı tarafın delil olarak gösterilmesini istedikleri hususlarda tekliflerini olumlu karşılamamak gerektiği de belirtilmektedir.

Bunun yerine bütün soru, itiraz ve istekler karşısında, karşı bir delil ortaya koymaya imkân bırakmayan sağlam delili göstermek yeterlidir.

Yine bu âyet-i kerimeler, Kur'ân-ı Kerim'in bizatihi mucize olduğunu, hiçbir insanın onun benzerini, hatta on sûresinin benzerini, hatta ve hatta tek bir sûresinin dahi benzerini getirmeye gücünün yetmeyeceğini de ortaya koymaktadır. Çünkü oldukça beliğ ve fasîh olan düşmanlara karşı Yüce Allah, bu şekilde meydan okuduğu halde onlar onun gibi bir söz söyleyememişlerdir. Çünkü onlar da buna güçlerinin yetmediğini bilmekteydiler.

Yine bu âyetlerde şu hususa da işaret vardır: Hakkında galip zannın yeterli olmadığı aksine kesin ilme sahip olunması gereken hususlar arasında Kur'ân ilmiyle Tevhîd ilmi de vardır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bilin ki o, ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve gerçekten O'ndan başka (hak) ilâh yoktur."**

﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

15- Kim (yalnızca) **dünya hayatını ve onun süsünü isterse, onlara amellerinin karşılığını orada tastamam veririz ve onlar, bu hususta zarara uğratılmazlar.**

16- İşte böylelerine âhirette ateşten başka bir şey yoktur. Dünyada işledikleri hep boşa gitmiştir, zaten yapageldikleri de hep bâtıldır.

15. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim** (yalnızca) **dünya hayatını ve onun süsünü isterse..."** Yani bütün iradesi dünya hayatına ve onun süsü sayılan kadınlara, çocuklara, kantar kantar altın ve gümüşe, salma güzel atlara, ekinlere ve davarlara yönelik olursa; bütün arzusunu, çabasını ve çalışmalarını bu gibi şeylere hasretmiş ve ebedî yurt için iradesinin bir kısmını dahi ayırmamışsa... bu demektir ki böyle bir kişi, ancak kâfir olabilir. Çünkü mü'min olsaydı, bütün irade ve gayretini yalnızca dünya yurdu için harcamasını engelleyecek bir imana sahip olması gerekirdi. Hatta müminin bizzat imanı ve kendisine işlemesi kolaylaştırılan amelleri bile âhiret yurdunu istemesinin bir sonucudur. İşte adeta yalnızca dünya hayatı için yaratılmış gibi olan bu bedbaht kimselerin **"amellerinin**

karşılığını orada tastamam veririz." Levh-i Mahfuz'da dünya mükâfatından kendilerine pay olarak belirlenmiş olanı veririz. **"ve onlar, bu hususta zarara uğratılmazlar."** Kendilerine takdir edilmiş olandan hiçbir şey eksik verilmez. Ancak onların elde edecekleri nimetin nihaî miktarı bu kadardır.

16. "İşte böylelerine âhirette ateşten başka bir şey yoktur." O ateşte ebediyen kalacaklar ve azapları asla dindirilmeyecektir. Çok büyük bir mükâfattan da mahrum kalmış olacaklardır. **"Dünyada işledikleri hep boşa gitmiştir, zaten yapageldikleri de hep bâtıldır"** Onların hem hakka ve hak ehline karşı kurdukları tuzaklar hem de işledikleri iyi ameller heder olmuştur. Çünkü hayırlı amellerin kabul edilmesi için şart olan imandan mahrumdurlar.

﴿ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً
أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ
مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan, onu da kendi katından gelen bir şahidin izlediği, öncesinde de Mûsâ'nın bir rehber ve rahmet olan Kitabı (ile doğrulanmış) **bulunan kimse, hiç ötekilerle bir olur mu? İşte bunlar, ona iman ederler. Artık o gruplardan kim onu inkar ederse** (bilsin ki) **ona va'dedilen yer ateştir. O halde sakın o** (Ku'ân'dan) **yana şüpheye düşme. Çünkü o, Rabbinden gelen haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler.**

17. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile onun dinini ve getirdiği delilleri kesin bir inançla ayakta tutan mirasçıları içinden onun yerini tutanların durumunu söz konusu etmekte, başkalarının bu şekilde nitelendirilmeyeceğini, hiçbir kimsenin de onlar gibi olamayacağını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinden,"** Allah'ın önemli meselelerle bunlara dair açık delilleri indirmiş olduğu vahiy aracılığıyla **"apaçık bir delil üzerinde bulunan,"** bu apaçık delile kesin olarak inanan **"onu da,"** apaçık delili de **"kendi katından gelen bir şahidin,"** yani ikinci bir delil olan dosdoğru fıtrat ve sağlam aklın **"izlediği,"** böylece Allah'ın vahyinin ve şeriatının hak olduğuna tanıklık eden, akılları ile de onların güzelliğini bilen ve bu sayede imanlarına iman katan **"öncesinde de"** üçüncü bir delil olarak **"Musa'nın"** insanlara **"bir rehber ve"** onlara **"rahmet olan"** Allah'ın bu vasıfta indirmiş olduğu **"Kitabı"** olan Tevrat **"bulunan kim-**

se, hiç ötekilerle bir olur mu?" Yani Kur'ân-ı Kerim'in doğru oluşuna Tevrat da tanıklık etmekte ve onun getirdiği hakka uygun olarak hakikatleri dile getirmektedir. O halde bu vasfa sahip olan, kendisine imanın tanıklarının peşpeşe geldiği ve kesin delillere sahip olan kimse, hiç içinden çıkamayacağı karanlıklarda ve cehaletler içinde bulunan kimse gibi olur mu? Asla! Bunlar, Allah nezdinde de, Allah'ın kulları nezdinde de kesinlikle bir olmazlar.

"İşte bunlar," yani bu delillere sahip olma tevfikine mazhar olanlar **"ona,"** Kur'ân-ı Kerim'e gerçekten **"iman ederler."** Onların sahip oldukları bu iman da hem dünyada hem de âhirette onlara fayda verir. **"Artık o gruplardan"** hakkı reddetmek üzere birleşmiş olan yeryüzünün değişik kesimlerinden **"kim onu,"** Kur'ân'ı **"inkar ederse** (bilsin ki) **ona va'dedilen yer,"** varılması kaçınılmaz olan **"ateştir. O halde sakın o** (Kur'ân'dan) **yana şüpheye düşme!"** En ufak bir tereddüdün olmasın. **"Çünkü o, Rabbinden gelen haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler."** Ya cahilliklerinden, ya sapıklıklarından ya da zulüm, inat ve azgınlıklarından dolayı inanmazlar. Yoksa niyeti gerçekten güzel, anlayışı dosdoğru olan kimsenin ona iman etmesi kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü o, her bakımdan kendisini iman etmeye iten sebepleri görür.

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ ٱلْأَشْهَٰدُ
هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا لَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٩﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا۟ مُعْجِزِينَ فِى
ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا۟ يَسْتَطِيعُونَ ٱلسَّمْعَ
وَمَا كَانُوا۟ يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ
﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ هُمُ ٱلْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

18- Yalan düzerek Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir? İşte onlar Rablerine arz edilecekler ve şahitler de 'İşte Rableri hakkında yalan söyleyenler bunlardır.' diyeceklerdir. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.

19- O zalimler ki Allah yolundan alıkoyarlar ve onu eğri göstermek isterler. Onlar âhireti de kesinlikle inkar ederler.

20- Onlar yeryüzünde kesinlikle (Allah'ı) **âciz bırakabilecek değillerdir. Onlar için Allah'tan başka hiçbir dost da yoktur. Azap-**

ları kat kat verilecektir. Zira onlar, ne işitebiliyorlardı ne de görüyorlardı.

21- İşte bunlar kendi kendilerini zarara sokanlardır. Uydurdukları da onları terk edip gitmiştir.

22- Şüphe yok ki âhirette en çok zarara uğrayan kimseler onlardır.

18. Yüce Allah **"Yalan düzerek Allah'a iftira edenden daha zalim"** kimsenin olmayacağını haber vermektedir. Bunun kapsamına Allah'a ortak nispet etmek, celaline yakışmayacak şekilde onu vasfetmek, O'nun söylemediği şeyleri söyledi diye aktarmak, peygamberlik iddiasında bulunmak gibi Yüce Allah'a iftira etme kapsamına giren bütün sözler dahildir. İşte böyleleri insanların en zalim olanlarıdır. **"İşte onlar Rablerine"** zulümleri sebebiyle cezalandırılmak için **"arz edilecekler ve"** Yüce Allah bunlar hakkında çetin azaba hüküm vereceği vakit **"şahitler de"** onların yalan söylediklerine ve iftira ettiklerine dair tanıklık edecek olanlar da **"'İşte Rableri hakkında yalan söyleyenler bunlardır.' diyeceklerdir. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."** Yani bu sürekli ve kesintisiz bir lanettir. Çünkü zulümleri, onların ayrılmaz nitelikleri olmuştur ve hafifletme kabul etmez.

19. Daha sonra Yüce Allah onların zulümlerinin niteliğini belirtmektedir: **"O zalimler ki Allah yolundan alıkoyarlar."** Allah yolundan hem kendilerini alıkoyarlar, hem de başkalarını engellerler. Allah'ın yolu ise Peygamberlerin insanları izlemeye davet ettikleri yoldur. Böylelikle onlar cehennem ateşine çağıran önderler olmuşlardır. **"Ve onu"** Allah'ın yolunu **"eğri göstermek isterler."** Bu yolu eğriltmek, onu kötü ve çirkin göstermek isterler ki insanlar nezdinde doğru olarak görülmesin. İnsanlar batılı güzel, hakkı da çirkin görsünler *-Allah onların cezasını versin-*. Ayrıca **"Onlar âhireti de kesinlikle inkar ederler."**

20. "Onlar yeryüzünde kesinlikle (Allah'ı) **âciz bırakabilecek değillerdir."** Allah'ın azabından kaçıp kurtulamazlar. Çünkü onlar, Allah'ın egemenliği ve hükümranlığı altında bulunuyorlar. **"Onlar için Allah'tan başka,"** hoşlanmadıkları şeyleri onlardan uzaklaştıracak ya da faydalarına olan şeyleri gerçekleştirecek **"hiçbir dost da yoktur."** Aksine aralarındaki bütün bağlar kopmuş olacaktır. **"Azapları kat kat verilecektir."** Yani ağırlaştırılacak, artırılacaktır. Çünkü onlar, kendileri saptıkları gibi başkalarını da saptırmışlardır. **"Zira onlar, ne işitebiliyorlardı,"** Hakka olan nefretlerinden dolayı Allah'ın âyetlerini kendisiyle yararlanabilecekleri şekilde işitemiyorlar, dinleyemiyorlardı. **"Ne oluyor onlara**

'ki öğütten yüz çeviriyorlar! Sanki onlar arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibiler!" (el-Müddessir, 74/49-51) **"ne de görüyorlardı."** Kendilerine fayda sağlayacak şeylere ibret ve tefekkürle bakmıyorlardı. Aksine akılları ermeyen sağır ve dilsizler gibiydiler.

21. "İşte bunlar" en büyük mükâfatı kazanma imkânını ellerinin tersiyle itip de en ağır azaba müstehak olduklarından dolayı **"kendi kendilerini zarara sokanlardır. Uydurdukları da onları terk edip gitmiştir."** Kendisine çağırıp durdukları ve güzel göstermeye çalıştıkları dinleri darmadağın ve yok olup gitmiştir. Allah'ın dışında taptıkları ilahları da Rabbinin emri geldiğinde kendilerine hiçbir fayda sağlayamamıştır.

22. "Şüphe yok ki," gerçek ve doğru olan şu ki **"âhirette en çok zarara uğrayan kimseler onlardır."** Bu zarar onlara has olacaktır. Hatta onlara bu zararın en şiddetlisi verilecektir. Çünkü onlar son derece pişman olacak, nimetlerden mahrum kalacak, meşakkat ve azapla karşılaşacaklardır. Onların halinden Allah'a sığınırız.

Yüce Allah bedbaht olacakların durumunu beyan ettikten sonra bahtiyar olacak kimselerin niteliklerini ve Allah katındaki mükâfatlarını da belirtmektedir:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

23- İman edip salih ameller işleyenler ve Rablerine tevazu ile boyun eğenler, işte onlar cennetlik olanlardır ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

24- Bu iki zümrenin hali, kör ve sağır kimseyle gören ve işiten kimsenin haline benzer. Hiç bunların hali eşit olur mu? Artık düşünmeyecek misiniz?

23. "İman edip" yani kalpleriyle Allah'ın iman edilmesini emrettiği dinin esas ve kaidelerini tasdik ve itiraf edip **"salih ameller işleyenler,"** yani hem kalbin amellerini, hem azaların amellerini, hem de dilin sözlerini kapsayan iyi ve güzel amellerde bulunanlar **"ve Rablerine tevazu ile boyun eğenler,"** O'nun azameti önünde boyun eğen, hakimiyeti önünde zilletlerini arz eden, O'na; muhabbetle, korkarak, umarak ve yalvarıp yakararak yönelenler; **"işte onlar,"** bu sıfatları taşı-

yanlar, **"cennetlik olanlardır ve onlar orada ebediyen kalacaklardır."** Çünkü onlar, ne kadar hayır varsa hepsini yerine getirmiş, ne kadar iyilik varsa mutlaka ona çabucak koşmuşlardır.

24. "Bu iki zümrenin," bedbahtlarla bahtiyarlar topluluğunun **"hali, kör ve sağır kimse"** (bedbahtlar misali) **"ile gören ve işiten kimsenin"** (bahtiyarların misali) **"haline benzer. Hiç bunların hali eşit olur mu?"** Hayır, eşit olmazlar. Aksine aralarında çok büyük farklar vardır. **"Artık düşünmeyecek misiniz?"** Yani size faydalı olacak amelleri düşünüp de onları işlemeyecek misiniz? Size zarar verecek amelleri düşünüp de onlardan vazgeçmeyecek misiniz?

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ
عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا
وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ ﴾

25- **Andolsun Nûh'u, kendi kavmine gönderdik.** (Onlara şöyle dedi:) **'Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.'**

26- **'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Gerçekten ben sizin için can yakıcı bir günün azabından korkuyorum.'**

27- **Kavminin kafir olan ileri gelenleri dediler ki: 'Bize göre sen, ancak bizim gibi bir insansın. Gördüğümüz kadarıyla düşünüp taşınmadan sana tabi olan ayak takımımızdan başka sana uyan kimse de yok. Sizin bize karşı üstün bir tarafınızı da göremiyoruz. Aksine biz sizin yalancı olduğunuzu düşünüyoruz.'**

25. "Andolsun" rasûllerin ilki olan **"Nûh'u, kendi kavmine,"** Allah'a çağırmak ve şirkten vazgeçirmek üzere **"gönderdik."** Şöyle demişti: **"Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."** Sizi kendisiyle korkutup uyardığım şeyleri, her türlü kapalılığı giderecek şekilde açık seçik bildirdim.

26. "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin." İbadetinizi yalnızca Allah'a halis kılın. Allah'tan başka taptıklarınızı da terk edin. Eğer Yüce Allah'ı tevhid etmeyecek ve bana itaat etmeyecek olursanız **"gerçekten ben sizin için can yakıcı bir günün azabından korkuyorum."**

27. "Kavminin kafir olan ileri gelenleri," yani şereflileri ve liderleri Nûh *aleyhisselam*'ın çağrısını reddettiler. Tıpkı kendilerine benzeyenlerin âdeti olduğu gibi. Zira her zaman peygamberlerin çağrısını reddedenler, ileri gelenler olmuştur. **"Dediler ki: Bize göre sen, ancak bizim gibi bir insansın."** Bu ise -batıl zanlarına göre- ona uymalarına bir engeldi. Halbuki bu, doğru olan ve başka türlü olmaması gerekendir. Çünkü insan, ancak insandan bir şeyler alıp öğrenir ve her hususta insan olan bir elçiye başvurabilir. Melekler ise böyle değildir. **"Gördüğümüz kadarıyla düşünüp taşınmadan sana tabi olan ayak takımımızdan başka sana uyan kimse de yok."** Diğer taraftan aralarından ona uyan kimseler, ancak -kendi batıl zanlarına göre- ayak takımı ve aşağılık kimselerdi. Gerçekte ise asıl şerefliler ve akıl sahibi olanlar, hakka uyan o kimselerdi. Onlar kendilerine "ileri gelenler" denilen, ama aslında her türlü azgın şeytana uyup ağaçtan ve taştan ilah edinen, onlara yakınlaşmaya çalışarak secde eden aşağılık kimseler gibi asla değillerdir. Acaba bu şekilde davrananlardan daha aşağılık ve bunlardan daha ileri ayak takımı bulunabilir mi?

Onların **"düşünüp taşınmadan"** sözlerine gelince; yani bizim bu ayak takımımız sana hiç düşünmeden, taşınmadan uydular. Sadece sen onları çağırdın, onlar da daha ilk anda sana uyuverdiler, demektir. Bu sözleriyle ona uyan kimselerin tercihlerini basiretle yapmadıklarını kastediyorlardı. Ama onlar bilemediler ki akıl, apaçık olan gerçeği kabul eder, gerçek akıl sahipleri onu görür görmez tanırlar ve hak olduğunu kavrarlar. Zira o, üzerinde dikkatle düşünmeyi ve uzun süre kafa yormayı gerektiren kapalı meselelere benzemez.

"Sizin bize karşı üstün bir tarafınızı da göremiyoruz." Sizler bizden daha faziletli değilsiniz ki biz size boyun eğip itaat edelim. **"Aksine biz, sizin yalancı olduğunuzu düşünüyoruz."** Ancak asıl onlar bu sözlerinde yalancıydılar. Çünkü Yüce Allah'ın Nûh'u desteklemek üzere indirmiş olduğu âyet ve mucizeleri görmüşlerdi. Bunlar ise Nûh'un gerçekten doğru söylediğini kesinlikle bilmelerini gerektirecek kadar güçlü delillerdi. Bundan dolayı Nûh'un onlara şöyle cevap verdiğini görüyoruz:

﴿ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا
وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ
الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ
اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ

إِنِّي مَلَكٌ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِيٓ أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيْرًاۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِيٓ أَنفُسِهِمْۖ إِنِّيٓ
إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

28- Nuh dedi ki: 'Ey kavmim, ya ben Rabbimden açık bir delil üzerinde isem ve O, bana katından bir rahmet vermiş de bunlar size gizli kalmışsa, ne dersiniz? Şimdi onu istemediğiniz halde biz size onu zorla mı kabul ettireceğiz?'

29- 'Ey kavmim, ben bu (davetime) **karşılık sizden hiçbir mal istemiyorum. Benim ecrimi vermek ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak da değilim. Zira onlar elbette Rablerine kavuşacaklardır. Ancak ben sizin cahillik eden bir kavim olduğunuzu görüyorum.'**

30- 'Ey kavmim, eğer ben onları kovarsam Allah'a karşı bana kim yardım eder?! Hiç mi düşünmezsiniz?'

31- Ben size 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır.' demiyorum, gaybı da bilmem. 'Ben bir meleğim.' de demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimseler hakkında 'Allah onlara hiçbir hayır vermeyecek.' de diyemem. Zira onların içlerinde olanı en iyi Allah bilir. (Eğer böyle bir şey yapacak olursam) **o zaman ben zalimlerden olurum.**

28. Nûh *aleyhisselam* onlara cevap vermek üzere **"dedi ki: 'Ey kavmim, ya ben Rabbimden açık bir delil üzerinde isem,"** yani bu konuda kesin/kat'i kanaate sahip isem... Yani o, kamil ve insanlara örneklik yapacak rehber bir rasuldür, özlü akıl sahipleri kendisine itaat ederler, aklı karşısında üstün akıllıların dahi akılları eriyip gider. Yine o, gerçekten doğru sözlüdür. Öyle ki "Ben Rabbimden açık bir delil üzerindeyim." diyecek olursa bu sözü kendi lehine bir tanık ve tasdik edici bir belge olarak yeterlidir. **"ve O, bana katından bir rahmet vermiş,"** bana vahiy göndermiş, beni elçi olarak görevlendirmiş ve bana hidâyeti lütfetmiş **"de bunlar size gizli kalmışsa"** siz onu fark edememiş ve onu ağırdan almış iseniz **"ne dersiniz? Şimdi onu istemediğiniz halde biz size onu zorla mı kabul ettireceğiz?"** Yani bizim gerçekten doğru olduğuna inandığımız, sizin ise hakkında şüphe edip tereddüde düştüğünüz şeyi kabule sizi zorlayacak mıyız? Ki sizler o kadar nefret ediyorsunuz ki benim getirdiğimi reddetmek uğrunda bütün gayretinizi ortaya koydunuz. Ancak bunun bize zararı yok ve o, bizim bu davet hakkındaki kesin inancımızı da

zedelemez. Sizin bizim aleyhimize söylediğiniz sözler ve iftiralar da izlediğimiz yoldan bizi alıkoyacak değildir. Sizin bütün bu yaptıklarınız, nihâyetinde ancak sizi doğrudan alıkoyar. Sizin batıl olduğunu haksız yere iddia ettiğiniz hakka itaat etmeyişiniz sonucunu verir. Durum bu noktaya varacak olursa biz sizleri Allah'ın emrini kabule zorlayamayız ve O'ndan uzaklaşıp kaçtığınız sürece sizi onu kabule mecbur edemeyiz. İşte bundan dolayı Nuh *aleyhisselam*, **"Şimdi onu istemediğiniz halde biz, size onu zorla mı kabul ettireceğiz?"** demişti.

29. "Ey kavmim bu (davetime)," benim sizi hakka davet etmeme **"karşılık sizden hiçbir mal istemiyorum"** ki kendinizi ağır bir borç yükü altında hissedesiniz. **"Benim ecrimi vermek ancak Allah'a aittir."** Onlar, Nûh'tan zayıf mü'minleri kovup uzaklaştırmasını istemiş olacaklar ki o da onlara şöyle demektedir: **"Ben iman edenleri kovacak da değilim."** Bana böyle bir şey yakışmaz, böyle bir şey yapamam. Aksine ben onları hoşnutlukla, güler yüzle, lütuf, ikram ve tazim ile karşılarım. **"Zira onlar elbette Rablerine kavuşacaklardır."** O da onları iman ve takvalarına karşılık nimet dolu cennetlerle mükâfatlandıracaktır. **"Ancak ben, sizin cahillik eden bir kavim olduğunuzu görüyorum."** Çünkü benden Allah'ın gerçek dostlarını kovup yanımdan uzaklaştırmamı istiyorsunuz. Halbuki sizler, onlar hakka tabi oldular diye hakkı reddettiniz. Sizler: "Sen de bizim gibi bir insansın" ve "Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yoktur" diyerek hakkı çürütmeye ve delil getirmeye kalkışırken onlar hakka tâbi oldular.

30. "Ey kavmim, eğer ben onları kovarsam Allah'a karşı bana kim yardım eder?" Allah'ın azabından beni kim korur? Çünkü onları kovmak, Allah'tan başka hiçbir kimsenin engel olamayacağı büyük bir azabı ve ibretli bir cezayı gerektirir. Sizin için neyin daha faydalı neyin daha uygun olduğunu **"Hiç mi düşünmezsiniz?"** İşler üzerinde hiç mi kafanızı yormazsınız?

31. "Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır.' demiyorum." Ben, en fazla Allah'ın size gönderdiği bir rasûlüm. Size müjde verir ve sizi uyarırım. Bunun dışında elimde bir şey yok. Allah'ın hazineleri yanımda değil. Onları çekip çeviren, idare eden ben olmadığım için dilediğime vermek, dilediğimi mahrum bırakmak da benim işim değil. **"Gaybı da bilmem."** Bu yüzden sizlere içinizde gizlediklerinizi haber veremem. **"'Ben bir meleğim.' de demiyorum."** Yani ben gerçek mertebemin üstünde bir mertebe iddiasında değilim. Allah'ın beni getirdiği konumun dışında bir konuma sahip olduğumu da iddia etmiyorum. İnsanlar hakkında da zannıma dayanarak hüküm veremem.

"Gözlerinizin hor gördüğü," kâfirler arasından ileri gelen kimselerin küçük gördüğü zayıf mü'min **"kimseler hakkında, 'Allah onlara hiçbir hayır vermeyecek.' de diyemem. Zira onların içlerinde olanı en iyi Allah bilir."** Eğer imanlarında doğru ve samimi iseler pek çok hayır onların olacaktır. Eğer başka türlü iseler, hesaplarını görmek de Allah'a aittir. "(Eğer böyle bir şey yapacak olursam) o **zaman,"** az önce geçenlerden herhangi bir şeyi size söyleyecek olursam **"ben zalimlerden olurum."** Bu sözleriyle Nûh *aleyhisselam,* kavmine fakir mü'minleri bir kenara bırakacağı yahut onlara karşı öfkeleneceği yönünde hiçbir ümit beslememeleri gerektiğini anlatmaktadır. Diğer taraftan kavmini insaflı kimseler için ikna edici olan yollarla da ikna etmeye çalışmaktadır.

﴿ قَالُوا يَٰنُوحُ قَدْ جَٰدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَٰلَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴾

32- Dediler ki: 'Ey Nûh, bizimle gerçekten mücadele ettin ve bizimle olan bu mücadeleni çok uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bizi tehdit edip durduğun (azabı) getir.'

32. Onlar, Nûh'un kendilerini davet etmekten uzak durmadığını görüp de ondan beklentilerini elde edemeyince şöyle dediler: **"Ey Nûh, bizimle gerçekten mücadele ettin ve bizimle olan bu mücadeleni çok uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bizi tehdit edip durduğun** (azabı) **getir."** Onların iyiliğini samimi olarak isteyen peygamberlerine bu sözleri söylemekle ne büyük bir cahillik ettiler, ne kadar da sapıttılar!

Bunun yerine eğer doğru ve samimi kimseler olsalardı şöyle demeleri gerekmez miydi: "Ey Nûh, sen bize samimiyetle öğüt verdin, bize şefkat gösterdin ve bizi bizim için açıklık kazanmamış bir işe çağırdın. Biz senden onu bize iyice açıklamanı istiyoruz ki sana itaat edelim. Aksi takdirde de biz sana bu öğüdün dolayısıyla teşekkür ederiz."

Böyle bir cevap vermiş olsalardı, elbetteki bu, daveti açıkça anlaşılamamış bir kimseye karşı insaflıca bir cevap olurdu. Fakat onlar, sözlerinde yalancı idiler ve peygamberlerine karşı küstahça davrandılar. Onlar, onun söylediklerini bir delile dayanarak reddetmek bir yana en küçük bir şüphe dahi ileri sürerek reddedemediler. Bundan dolayı cahillik ve zulümleri sebebiyle azabı çabucak istemeye ve akılları sıra Allah'ı âciz bırakacak bir yol tutmaya yöneldiler. Nûh *aleyhisselam* da onlara şöyle dedi:

﴿ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ ٱللَّهُ إِن شَآءَ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِىٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ
أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Dedi ki: 'Onu size, eğer dilerse, ancak Allah getirir ve siz, (O'nu bundan) **âciz bırakacak değilsiniz.'**

34- 'Eğer Allah sizi saptırmak isterse ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve nihâyet ancak O'na döndürüleceksiniz.'

33. "Dedi ki: 'Onu size, eğer dilerse, ancak Allah getirir," yani O'nun meşîet ve hikmeti bu azabı üzerinize indirmeyi gerektirirse O bunu yapar **"ve siz"** Allah'ı **"âciz bırakacak değilsiniz."** Benim de elimden hiçbir şey gelmez.

34. "Eğer Allah sizi saptırmak isterse ben, size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez." Yani üstün gelen Allah'ın iradesidir. Dolayısıyla da O, sizi hakkı reddettiğiniz için saptırmak isterse ben bütün gayretimi ortaya koysam ve size en ileri derecede öğüt versem dahi -ki o bunu zaten yapmıştı- bunun size hiçbir faydası olmaz. **"O, sizin Rabbinizdir,"** dilediğini yapar, hakkınızda neyi dilerse o şekilde hüküm verir **"ve nihâyet ancak O'na döndürüleceksiniz."** O da size amellerinizin karşılığını verecektir.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَعَلَىَّ إِجْرَامِى وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Yoksa 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu ben uydurdu isem günahı bana aittir ve ben sizin işlemekte olduğunuz günahlardan uzağım.'

35. "Yoksa 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar?" Bu buyruktaki zamirin, Nûh *aleyhisselam*'a ait olma ihtimali vardır, zira konu onun, kavmiyle olan kıssasıdır. O zaman anlam şöyle olur: Kavmi, "Nûh, Yüce Allah'a yalan uydurdu. Allah'tan geldiğini iddia ettiği vahyi kendisi uyduruyor." dedi. Yüce Allah da bunun üzerine ona, **"Eğer onu ben uydurdu isem günahı bana aittir ve ben sizin işlemekte olduğunuz günahlardan uzağım."** demesini emretmiştir. Yani herkes kendi günahını yüklenir. **"Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenmez."** (el-En'âm, 6/164)

Bu buyruktaki zamirin Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait olması ve bu âyetin Nûh ile kavmi arasındaki kıssanın akışı içinde bir ara cümle mahiyetinde olması da muhtemeldir. Çünkü bu kıssa, peygamberlerin dışında kimsenin bilemeyeceği hususlar arasındadır. İşte Yüce Allah, bu kıssayı Rasûlüne anlatırken -ki bu kıssa onun doğruluk ve risaletinin delilleri arasındadır- tam ve eksiksiz açıklamaya rağmen kavminin onu yalanladığını belirtmektedir: **"Yoksa, 'Onu,"** yani bu Kur'an-ı Kerim'i **"kendisi uydurdu.'"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* kendiliğinden uydurdu "**mu diyorlar."** Böyle bir söz en şaşırtıcı ve en batıl sözlerdendir. Çünkü onlar, Muhammed'in okuma yazma bilmediğini, kitap ehlinden ders almak için yanlarından ayrılıp hiçbir yere gitmediğini bilirlerdi. Buna rağmen bir sure bile olsa benzerini meydana getirmeleri için kendilerine meydan okuduğu şu Kitabı getirdi. Bununla birlikte Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu Kitabı uydurduğunu iddia ettiklerine göre onların inat ettikleri ve artık onlara karşı delil getirmenin bir faydasının kalmadığı anlaşılmış olur. Aksine böyle bir durumda yapılması gereken onlardan yüz çevirmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Eğer onu ben uydurdu isem günahı,"** bunun vebali ve yalanlamamın sorumluluğu **"bana aittir ve ben de sizin işlemekte olduğunuz günahlardan uzağım.'"** O halde niçin yalanlama konusunda bu kadar ısrarlı davranıyorsunuz?

﴿ وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
(٣٦) وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ (٣٧) وَيَصْنَعُ
الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا
تَسْخَرُونَ (٣٨) فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ (٣٩) ﴾

36- Nûh'a şöyle vahyolundu: 'Kavminden, daha önce iman etmiş olanlardan başkası iman etmeyecek. O nedenle onların yaptıklarından dolayı üzülme!'

37- 'Gözlerimiz önünde ve vahyimiz doğrultusunda gemiyi yap! Zulmedenler hakkında da bana bir şey söyleme! Çünkü onlar boğulacaklardır.'

38- Nuh gemiyi yapıyordu. Kavminin ileri gelenleri de onun yanından her geçişlerinde onunla alay ediyorlardı. O da dedi ki: 'Bizimle alay ederseniz (bilin ki) **sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.'**

39- 'Yakında rezil edecek azabın kime gelip çatacağını ve kalıcı azabın da kimin başına ineceğini bileceksiniz.'

36. "Kavminden, daha önce iman etmiş olanlardan başkası iman etmeyecek." Çünkü yürekleri katılaşmıştı. **"O nedenle onların yaptıklarından dolayı üzülme!"** Kederlenme! Onlara ve davranışlarına aldırma. Çünkü Allah onlara gazap etmiş, artık geri çevrilmesi mümkün olmayan azabını indirmesi hak olmuştur.

37. "Gözlerimiz önünde ve vahyimiz doğrultusunda," yani korumamız, gözetimimiz altında ve rızamıza uygun olarak **"gemiyi yap! Zulmedenler hakkında da Bana bir şey söyleme!"** Onların helak edilmemesi hususunda benden bir şey isteme. **"Çünkü onlar boğulacaklardır."** Artık bu konudaki azap sözümüz hak olmuştur, bu konudaki ilâhî kader geçerli olacaktır.

38. Nûh *aleyhisselam* da Rabbinin emrine uyarak gemiyi yapmaya koyuldu. **"Kavminin ileri gelenleri de onun yanından her geçişlerinde"** ne yaptığını görüp **"onunla alay ediyorlardı. O da dedi ki:"** Şimdi **"Bizimle alay ederseniz** (bilin ki) **sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz."**

39. "Yakında rezil edecek azabın kime gelip çatacağını ve kalıcı azabın da kimin başına ineceğini bileceksiniz." Bunlar biz mi olacağız yoksa siz mi, göreceksiniz. Nitekim onlar, kimin olduğunu azap başlarına geldiğinde çok iyi öğrenmiş oldular!

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن
سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ (٤٠) وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ
مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ (٤١) ﴾

40- Nihâyet emrimiz gelip de tandır kaynayınca (ona) **dedik ki: 'Her bir** (hayvandan) **birer çift** (al) **ve aleyhlerinde** (helak) **sözü geçmiş olanlar hariç aile efradını ve iman edenleri gemiye bindir!' Zaten onunla birlikte ancak çok az kimse iman etmişti.**

41- Dedi ki: 'Binin gemiye! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim Ğafûr'dur, Rahîm'dir.'

40. "Nihâyet emrimiz gelip de" azabın ineceği vakit takdir olunca **"tandır kaynayınca,"** yani Yüce Allah gökten şarıl şarıl akan sular indirip yerin her tara-

fından, hatta ateşin yakıldığı ve su bulunma ihtimali en uzak yer olan tandırlardan dahi pınarlar fışkırınca... Böylece su, önceden takdir edilmiş bir noktaya kadar geldi. Nûh'a **"dedik ki: Her bir** (hayvandan) **birer çift,"** yani mahlukatın bütün türlerinden türeyecekleri köklerinin kalması için bir erkek ve bir dişi al. Bu çiftlerin dışındakileri ise geminin taşımasına imkân yoktur. **"ve aleyhlerinde** (helak) **sözü geçmiş olanlar,"** suda boğulan oğlu gibi kâfir olanlar **"hariç aile efradını ve iman edenleri gemiye yükle! Zaten"** durum şu idi ki **"onunla birlikte ancak çok az kimse iman etmişti."**

41. Nûh *aleyhisselam* Allah'ın kendisine gemiye yüklemesini emrettiği kimselere **"dedi ki: Binin gemiye! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır."** Yani bu gemi Allah'ın adıyla akıp gidecek, O'nun musahhar kılması ve emriyle de demir atacaktır. **"Şüphesiz Rabbim Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Çünkü günahlarımızı bağışlamış, bize rahmet buyurmuş ve bizi zalimler topluluğundan kurtarmıştır.

﴿ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَب
مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ الْكَافِرِينَ (٤٢) قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ
الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ (٤٣) وَقِيلَ
يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ ۖ وَقِيلَ بُعْدًا
لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٤٤) ﴾

42- Gemi içindekilerle beraber dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu. Nûh, uzak bir yere çekilmiş olan oğluna şöyle seslendi: 'Oğlum! Gel bizimle birlikte sen de (gemiye) **bin, kâfirlerle beraber olma!'**

43- O ise, 'Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.' dedi. Nuh dedi ki: 'Bugün, O'nun merhamet ettiği kimselerden başka, Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur.' Derken aralarına bir dalga giriverdi de o da boğulanlardan oldu.

44- 'Ey yeryüzü, suyunu yut! Ey gök sen de (yağmurunu) **tut.' denildi. Su çekildi,** (takdir edilen) **iş bitirildi ve gemi Cûdi üzerinde karar kıldı. 'Uzak olsun o zalimler topluluğu!' denildi.**

42. Daha sonra Yüce Allah, geminin sularda akıp gidişini, gözlerimizle görüyormuşçasına şöyle anlatmaktadır: **"Gemi, içindekilerle,"** yani Nûh ve onunla birlikte gemiye binenlerle **"beraber dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu,"** onu ve içindekileri Allah koruyordu. **"Nûh, uzak bir yere çekilmiş olan oğluna,"** gemiye bindiği sırada onunla birlikte binsin diye kendilerinden uzakta bulunan oğluna, binmek üzere gemiye yaklaşmasını isteyerek şöyle **"seslendi: 'Oğlum! Gel bizimle birlikte sen de** (gemiye) **bin, kâfirlerle beraber olma!'"** Yoksa onların başına gelen musibet senin de başına gelir.

43. "O ise" babasının, kendisiyle birlikte gemiye binenlerden başkasının kurtulamayacağına dair sözünü yalanlayarak dedi ki: **"Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım."** O dağa çıkar ve böylelikle suya karşı kendimi korurum. Nûh ise **"dedi ki: 'Bugün, O'nun merhamet ettiği kimselerden başka, Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur.'"** Dağ veya başka bir şey, hiç kimseyi koruyamayacak! İsterse elindeki bütün imkânlarla kendini korumaya çalışsın. Allah, o kimseyi kurtarmamışsa, o kurtulamayacaktır. **"Derken aralarına bir dalga giriverdi de o"** oğlu **"da boğulanlardan oldu."**

44. Yüce Allah, iman etmeyenleri suda boğup Nûh ve beraberindekileri kurtardıktan sonra **"'Ey yeryüzü,"** senden çıkmış ve sana inmiş olan ve üzerinde bulunan **"suyunu yut. Ey gök sen de** (yağmurunu) **tut.' denildi."** Her ikisi de Allah'ın emrine uydular; yer suyunu yuttu, semâ da suyunu tuttu. **"Su çekildi,"** yani yerden içeriye çekildi "(takdir edilen) iş," yalanlayanların helâk edilmesi ve mü'minlerin de kurtarılması ile **"bitirildi ve"** gemi de **"Cudi üzerinde karar kıldı."** Cudi dağı üzerinde demirledi. **"'Uzak olsun o zalimler topluluğu!' denildi."** Yani helak edildikten sonra bir de yakalarını bırakmayacak bir lanetle Allah'ın rahmetinden kovulup uzaklaştırıldılar.

﴿ وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (٤٥)
قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ ۖ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ إِنِّي أَعِظُكَ أَن
تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (٤٦) قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ۖ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي
وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ (٤٧) ﴾

45- Nûh, Rabbine nida ederek şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da benim ailemdendir. Senin vaadin de elbette haktır ve Sen hakimler hakimisin.'

46- Buyurdu ki: 'Ey Nûh! O, senin ailenden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir ameldir. O nedenle bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme! Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.'

47- Dedi ki: 'Ey Rabbim! Bilgim olmayan bir şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen zarara uğrayanlardan olurum.'

45. "Nûh, Rabbine nida ederek şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da benim ailemdendir. Senin vaadin de elbette haktır." Yani Sen daha önce bana, "Her bir (hayvandan) birer çift (al) ve aleyhlerinde (helak) sözü geçmiş olanlar hariç aile efradını ve iman edenleri gemiye bindir." demiştin ki Sen asla bana verdiğin sözden dönmezsin. Nûh *aleyhisselam* babalık şefkati gereği ve Yüce Allah'ın aile halkını kurtaracağına dair verdiği sözü hatırlayarak olsa gerek bu sözün, iman etsin-etmesin bütün aile halkı için geçerli olduğunu zannetmişti. İşte bu yüzden Rabbine bu duada bulundu. Bununla birlikte o, bu hususu, **"Sen hakimler hakimisin.'"** sözüyle Yüce Allah'ın sonsuz hikmetine havale etti.

46. Yüce Allah da ona şöyle dedi: **"Ey Nûh! O, senin,"** Benim sana kendilerini kurtaracağımı va'dettiğim **"ailenden değildir. Çünkü o,"** yani senin yaptığın bu dua **"salih olmayan bir ameldir."** Zira bu dua, Allah'a ve peygamberine iman etmeyen kâfir bir kimsenin kurtarılması içindi. **"Bilgin olmayan,"** sonucunu, akıbetini, hayır mı şer mi olacağını bilmediğin **"bir şeyi Benden isteme. Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.'"** Ben, sana kemale erenlerden olmanı sağlayacak ve cahillerin niteliklerinden uzak olmana vesile olacak şekilde öğüt veriyorum.

47. O vakit Nûh *aleyhisselam* yaptıklarından dolayı çok pişman oldu ve şöyle dedi: **"Ey Rabbim! Bilgim olmayan bir şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen zarara uğrayanlardan olurum."** Kul, zarara uğrayanlardan olmaktan, ancak Allah'ın mağfiret ve rahmetiyle kurtulur. Bu da Nûh *aleyhisselam*'ın, Rabbinden oğlunun kurtarılması için dilekte bulunmasının haram olduğuna ve böyle bir isteğin Yüce Allah'ın, **"Zulmedenler hakkında da Bana bir şey söyleme!"** (37. âyet) buyruğunun kapsamına girdiğine dair bir bilgisinin bulunmadığına delildir. Aksine o, bu iki hüküm arasında kalmış ve oğlunun Yüce Allah'ın **"Aile efradını... bindir."** buyruğunun kapsamına girdiğini sanmıştı. Böylelikle Nûh, oğlunun kendilerine dua

edilmesi ve haklarında istekte bulunulması yasak kılınan kimselerden olduğunu açıkça anlamış oldu.

﴿ قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهۡبِطۡ بِسَلَٰمٖ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيۡكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٖ مِّمَّن مَّعَكَۚ وَأُمَمٞ سَنُمَتِّعُهُمۡ ثُمَّ
يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Denildi ki: Ey Nûh! Tarafımızdan hem sana hem de beraberindeki ümmetlere bir selâmet ve nice bereketlerle (gemiden) **in.** (Birtakım) **ümmetler de vardır ki Biz onları** (dünyada) **faydalandıracağız. Sonra da onlara tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunacaktır.**

48. "Tarafımızdan hem sana hem de beraberindeki ümmetlere," yani hem Âdemoğullarından hem de gemiye aldığı çiftlerden beraberindeki herkese **"bir selâmet ve nice bereketlerle..."** Böylelikle Yüce Allah, hepsine bereket ihsan etti de onlar yeryüzünün dört bir tarafını doldurdular. **"(Birtakım) ümmetler de vardır ki Biz onları"** dünyada **"faydalandıracağız. Sonra da onlara tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunacaktır."** Yani bizim bu kurtarmamız, bundan sonra küfre sapan kimselere ceza vermemize engel olmayacaktır. Her ne kadar kısa bir süre faydalandırılsalar da daha sonra azap onları yakalayacaktır.

﴿ تِلۡكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهَآ إِلَيۡكَۖ مَا كُنتَ تَعۡلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوۡمُكَ مِن قَبۡلِ هَٰذَاۖ فَٱصۡبِرۡۖ إِنَّ
ٱلۡعَٰقِبَةَ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan önce ne sen biliyordun, ne de kavmin. O halde sabret. (Güzel) âkıbet hiç şüphesiz korkup sakınanlarındır.

49. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e risaleti lütfeden Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği bu ayrıntılı kıssayı anlattıktan sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"...Onları bundan önce ne sen biliyordun, ne de kavmin."** O nedenle O, bunu daha önce biliyordu, diyemezler. Şimdi Allah'a hamd u senâda bulun ve O'na şükret. Bu dosdoğru din, Sırat-ı Müstakim ve Allah'a davet yolunda sabret. Çünkü **"âkıbet hiç şüphesiz korkup sakınanlarındır."** Yani şirkten ve diğer günahlardan sakınanlaradır. Nasıl ki Nûh *aleyhisselam* sonunda kavmine üstün geldi ve kurtarıldıysa aynı şekilde kavmine karşı güzel son da senin olacaktır.

﴿ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا
مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَٰقَوْمِ لَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱلَّذِى فَطَرَنِىٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿٥١﴾ وَيَٰقَوْمِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ
قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ ﴾

50- **Âd'a da kardeşleri Hûd'u gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yok.** Siz (O'ndan başkasına ibadet etmekle) **sadece iftira ediyorsunuz.'**

51- **'Ey kavmim! Ben bu** (davetime) **karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi vermek ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?'**

52- **'Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki üzerinize gökten bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkar bir halde yüz çevirmeyin.'**

50. "Âd'a da," yani Yemen topraklarında bulunan ve "Ahkâf" diye bilinen yerde, meşhur bir kabile olan Âd kavmine de neseb itibarıyla **"kardeşleri Hud'u gönderdik"** ki doğru sözlülüğü dolayısıyla vahyi ve ilmi öğrenme imkânı bulabilsinler. O da onlara **"dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilahınız yok. Siz** (O'ndan başkasına ibadet etmekle) **sadece iftira ediyorsunuz."** Yani Hûd *aleyhisselam* onlara, yalnızca Allah'a ibadet etmelerini emretti. Allah'tan başkasına ibadet etmekten vazgeçmelerini istedi. O'ndan başkasına ibadet etmek ve bunu caiz görmek suretiyle de Yüce Allah'a iftirada bulunduklarını bildirdi. Yalnızca Allah'a ibadet etmeleri gerektiğini ve O'nun dışındaki varlıklara ibadet etmenin yanlışlığını beyan etti.

51. Sonra da emrine itaat etmelerine hiçbir engel bulunmadığını söz konusu ederek şöyle dedi: **"Ey kavmim! Ben bu** (davetime) **karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."** Davet etmem karşılığında mallarınızdan herhangi bir ödeme istemiyorum. Siz de "Bu, bizim mallarımızı almak istiyor." diyemezsiniz. Ben karşılıksız olarak size davette bulunuyor ve size gerçekleri öğretiyorum. **"Benim ecrimi vermek, ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"** Sizi davet ettiğim şeyi, onun kabul edilmesi gerektiğini ve onu redetmeyi gerektiren hiçbir hususun bulunmadığını düşünüp anlamayacak mısınız?

52. "Ey kavmim," geçmişte yaptıklarınızdan ötürü **"Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra,"** gelecekte de **"O'na tevbe edin,"** samimi olarak tevbe edip Allah'a dönün **"ki,"** bunu yapacak olursanız **"üzerinize gökten,"** yerin verimli olmasını sağlayacak, bol mahsul vermesine sebep olacak **"bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın."** Çünkü insanlar arasında en güçlü olanlar onlar idi. Bu yüzden **"Bizden daha güçlü kim vardır?"** (Fussilet, 41/15) demişlerdi. İşte peygamberleri de eğer iman edecek olurlarsa Allah'ın güçlerine güç katacağını va'detmişti. **"Günahkar bir halde,"** kibirlenip O'na ibadet etmekten burun kıvırarak ve O'nun haram kıldığı şeyleri işleme cüreti göstererek Rabbinizden **"yüz çevirmeyin."**

﴿ قَالُوا۟ يَٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِىٓ ءَالِهَتِنَا عَن قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ
﴿٥٣﴾ إِن نَّقُولُ إِلَّا ٱعْتَرَىٰكَ بَعْضُ ءَالِهَتِنَا بِسُوٓءٍ قَالَ إِنِّىٓ أُشْهِدُ ٱللَّهَ وَٱشْهَدُوٓا۟ أَنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا
تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِى جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّى وَرَبِّكُم مَّا مِن
دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ
بِهِۦٓ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّى قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيْـًٔا إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا
جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَنَجَّيْنَٰهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ
جَحَدُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا۟ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا۟ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا لَعْنَةً
وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَلَآ إِنَّ عَادًا كَفَرُوا۟ رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾ ﴾

53- **Dediler ki: 'Ey Hûd! Sen bize açık bir delil getirmedin. Biz senin sözüne bakıp ilahlarımızı terk edecek değiliz. Sana inanacak da değiliz.'**

54-55- **'Biz ancak deriz ki: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış!' Hud dedi ki: 'Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki Ben sizin Allah'ın dışında** (O'na) **ortak koştuklarınızın hepsinden uzağım. Artık hepiniz bana** (istediğiniz) **tuzağı kurun. Sonra da bir an olsun mühlet tanımayın.'**

56- **'Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım.** (Zira yeryüzünde) **kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki idaresi O'nun elinde olmasın. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir.'**

57- 'Eğer yüz çevirirseniz (bilin ki) **ben, benimle size gönderilen her şeyi size tebliğ ettim. Rabbim sizin yerinize başka bir kavim getirecek ve siz de O'na hiçbir zarar veremeyeceksiniz. Şüphesiz ki Rabbim, her şeyin üstünde gözetleyicidir.'**

58- (Azap) **emrimiz gelince Hûd'u da, beraberindeki mü'minleri de katımızdan bir rahmetle kurtuluşa erdirdik ve onları çok ağır bir azaptan kurtardık.**

59- İşte Âd! Rablerinin âyetlerini bile bile inkâr ettiler, O'nun peygamberlerine asi oldular ve her inatçı zorbanın emri ardınca gittiler.

60- Hem bu dünyada lanete uğradılar hem de kıyamet gününde. Haberiniz olsun ki Âd, Rablerini inkar etti ve yine haberiniz olsun ki Hûd'un kavmi olan Âd (ilahî rahmetten) **uzak düştü.**

53. Hud'un söylediklerini reddetmek üzere **"Ey Hûd! Sen bize açık bir delil getirmedin."** dediler. Eğer bundan kasıtları, göstermesini istedikleri mucize türünden bir şeyse bu, hakkın kabulü için gerekli değildir. Aksine gerekli olan, peygamberin, getirdiğinin doğruluğunu gösteren bir delil getirmesidir. Eğer maksatları onun, söylediklerinin doğruluğuna tanıklık edecek herhangi bir delil getirmediği ise bu iddialarında yalan söylemişlerdir. Çünkü bir peygamber, kavmine gönderildi mi, mutlaka Allah ona insanların benzerini görmeleri halinde iman etmelerini gerektirecek türden deliller verir.

Şâyet Hûd'un hiçbir delili/belgesi olmasaydı bile kavmini, dini Allah'a halis kılıp O'na hiçbir kimseyi ortak koşmamaya çağırması, salih olan her işi ve güzel ahlakı emredip hâyâsızlıklar, zulüm ve türlü kötülükleri ihtiva eden her çeşit kötü huydan uzak kalmayı istemesi, sahip olduğu ve ancak insanların en hayırlılarında, en doğru sözlülerinde bir arada bulunabilecek nitelikleri, işte yalnız bunlar bile onun doğruluğunu ispatlamak için tek başına yeterli bir delildir. Hatta akıl sahibi kimseler, böyle bir delili, bazı kimselerin mucize olarak sadece kendisini kabul ettikleri birtakım olağanüstü hadiselerden bile daha büyük bir mucize olarak görürler.

Onun doğruluğuna delil olan apaçık belgelerinden biri de tek başına, yardımcı ve desteği bulunmayan bir şahıs olmasına rağmen kavmine yüksek sesle seslenerek ve acizliklerini söyleyerek **"Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım." "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki Ben sizin Allah'ın dışında** (O'na) **ortak koştuklarınızın hepsinden uzağım. Artık hepiniz bana** (istediğiniz) **tuzağı kurun. Sonra da bir an olsun mühlet vermeyin."** demesidir. Halbuki onlar, güç ve üstünlük sahibi düşmanları idi ve onun beraberindeki nuru hangi yolla olursa olsun söndürmek istiyorlardı. O ise hiçbir şekilde onlara aldırmıyor ve tasalanmıyordu. Kavmi ona herhangi bir kötülük yapamayacak kadar acze düşmüşlerdi. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir topluluk için pek çok deliller vardır.

"Biz senin sözüne bakıp ilahlarımızı terk edecek değiliz." Biz -kendi kanaatlerince- senin, hakkında herhangi bir delil getirmediğin sözler dolayısıyla ilahlarımıza ibadeti terk etmeyiz. **"Sana inanacak da değiliz."** Bu sözleriyle peygamberlerinin, kendilerinin iman edecekleri konusundaki ümidini kesmek istiyor ve küfürleri üzerinde kör ve şaşkın hallerini sürdüreceklerini ifade ediyorlardı.

54-55. "Biz" senin hakkında **"ancak deriz ki: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış"** ve senin aklını oynatmana sebep olmuş. Bundan dolayı sen akıllı kimselerin söylemeyeceği türden hezeyanlar söyler oldun. Zalimlerin kalplerine mühür vuran Allah her türlü eksiklikten münezzehtir! Nasıl olur da doğrunun da doğrusunu getiren ve insanların en doğru sözlüsü olan bir kimse karşısında -eğer Yüce Allah söylediklerini nakletmemiş olsaydı- aklı başında bir kimsenin, söylediklerini nakletmekten dahi utanacağı böyle aşağılık bir seviyeye düşüyorlar?

Buna karşılık Hûd *aleyhisselam* da kavminden olsun, onların taptıkları ilahlardan olsun kendisine hiçbir zarar gelmeyeceğinden son derece emin olarak şunları söyledi: **"Artık hepiniz,"** imkân bulacağınız bütün yollarla bana zarar vermenin yollarını arayın; **"bana** (istediğiniz) **tuzağı kurun. Sonra da bir an olsun mühlet tanımayın,"** hiç süre vermeyin.

56. "Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan," hepimizin yaratıcısı, bizi de sizleri de çekip çeviren, ihtiyaçlarımızı karşılayan ve bizi terbiye edip besleyen **"Allah'a güvenip dayandım."** Bütün işlerimde ona bel bağladım. "(Zira yeryüzünde) **kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki idaresi O'nun elinde olmasın."** O'nun izni olmadan hiçbir canlı ne hareket edebilir, ne de hareketsiz kalabilir. Eğer hepiniz bana zarar vermek için bir araya gelseniz dahi O, sizi bana musallat kılmazsa sizin buna gücünüz yetmez. Eğer bu konuda size imkân verirse, bu da O'nun dilediği bir hikmet dolayısıyla olacaktır.

"Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir." O ne yaparsa adalet ve hikmete dayalı olarak yapar. O'nun kazası da, kaderi de, şeriatı da, emri de,

cezası da, mükâfatı da, cezalandırması da hikmetlidir ve bundan ötürü her türlü övgüye layıktır. Bütün işleri de kendisine **hamd** ve senâ edilmesini gerektiren şekilde dosdoğru yol üzeredir.

57. "Eğer" benim sizi kendisine davet ettiğim yoldan **"yüz çevirirseniz** (bilin ki) ben, **benimle size gönderilen her şeyi size tebliğ ettim."** Dolayısıyla benim size karşı herhangi bir sorumluluğum kalmadı. **"Rabbim sizin yerinize,"** O'na ibadet edecek ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmayacak **"başka bir kavim getirecek ve siz de O'na hiçbir zarar veremeyeceksiniz."** Çünkü sizin zararınız ancak size döner. Hiçbir isyankârın isyanı O'na zarar vermez. İtaatkârların itaatinin de O'na faydası olmaz: **"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir."** (Fussilet, 41/46) **"Şüphesiz ki Rabbim her şeyin üstünde gözetleyicidir."**

58. "Emrimiz," yani azabımız; **"o neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp kül gibi koyan"** (ez-Zâriyât, 51/42) o kısır rüzgar **"gelince Hûd'u da, beraberindeki mü'minleri de katımızdan bir rahmetle kurtuluşa erdirdik ve onları çok ağır,"** çok büyük **"bir azaptan kurtardık."** Sabah olduğunda onların meskenlerinden başka hiçbir şey görünmüyordu.

59. "İşte" Yüce Allah'ın, zulmettikleri için başlarına bu azabı getirdiği **"Âd!"** Çünkü onlar, **"Rablerinin âyetlerini bile bile inkâr ettiler."** Bize apaçık bir delil getirmedin, dediler. Böylelikle onların Hûd'un çağrısının doğruluğuna inanmakla birlikte inatlaşarak onu bile bile inkâr ettikleri açıkça ortaya çıkmaktadır. **"O'nun peygamberlerine asi oldular."** Bir peygambere asi olan, bütün peygamberlere asi olmuş demektir. Zira onların davetleri birdir. Yine onlar, Allah'ın âyetlerine karşı inatlaşan **"her inatçı"**nın, Allah'ın kullarına zorbalıkla musallat olan her **"zorbanın emri ardınca gittiler."** Kendilerine samimiyetle öğüt veren ve kendilerine şefkat gösteren herkese karşı isyan etmeleri yetmediği gibi bir de kendilerini helâke götürmek isteyen her aldatıcının arkasından gittiler. Allah da onları helâk etti.

60. "Hem bu dünyada lanete uğradılar hem de kıyamet gününde." Bu kötü haberleri ve çirkin halleri dolayısıyla onlar, her zaman ve her kuşak içinde mutlaka bu kötülükleriyle anılır ve bundan dolayı arkalarından yergiler yetiştirilir. **"Haberiniz olsun ki Âd kavmi Rablerini inkar etti."** Kendilerini yaratanı, rızıklandıranı ve besleyip büyüteni bile bile reddettiler. **"ve yine haberiniz olsun ki Hûd'un kavmi olan Âd** (ilahî rahmetten) **uzak düştü."** Yüce Allah onları her türlü hayırdan uzaklaştırdı, her türlü kötülüğe yaklaştırdı.

﴿ ۞ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Semûd'a da kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir (hak) **ilahınız yok. O, sizi yerden/topraktan yarattı ve yine orada size yaşama imkanı sağladı. O halde O'ndan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir.'**

61. Yani biz, Hicr ve Vâdi'l-Kura'da yerleşmiş bulunan ve ikinci Ad kavmi diye bilinen **"Semûd'a da"** neseben **"kardeşleri"** olan Allah'ın kulu ve Rasûlü **"Salih'i gönderdik."** O da onları yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırdı ve **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin,"** O'nu tevhid edin ve dini yalnız O'na halis kılın. **"Sizin O'ndan başka"** gök ehli içinde de yeryüzü halkı içinde de **"hiçbir (hak) ilahınız yoktur."**

"O sizi yerden/topraktan yarattı," var etti **"ve yine orada size yaşama imkanı sağladı."** Yeryüzünde sizi halife yaptı. Üzerinize gizli ve açık nimetler ihsan etti. Size bina yapmak, ağaç dikmek, dilediğinizi ekip biçme imkânı verdi. Böylece siz, oranın faydalı şeylerinden yararlanıyor ve işinize yarayacak şeyleri kullanabiliyorsunuz. Bütün bu hususlarda nasıl ki O'nun hiçbir ortağı yoksa, siz de O'na ibadette başkasını ortak tutmayın. **"O halde"** işlediğiniz küfür, şirk ve masiyetlerden dolayı **"O'ndan mağfiret dileyin, sonra"** bunlardan büsbütün vazgeçerek **"O'na tevbe edin."** Samimi bir tevbeyle O'na dönün. **"Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir."** Gerek dilekte bulunma gerekse de ibadet anlamındaki duayı yapanlara çok yakındır. Onların isteğini vererek, ibadetini kabul ederek, ibadeti dolayısıyla O'na en üstün mükâfatı vererek duasını kabul eder.

Şunu belirtelim ki Yüce Allah'ın "yakın oluşu" genel ve özel olmak üzere iki türlüdür: Genel yakınlık; O'nun, ilmiyle bütün yaratılanlara yakın olmasıdır. Bu da Yüce Allah'ın **"Biz, ona şah damarından daha yakınız."** (Kâf, 50/16) buyruğunda sözü edilen yakınlıktır. Özel yakınlık ise kendisine ibadet edenlere, kendisine dua edip istekte bulunanlara ve kendisini sevenlere yakın olmasıdır. Yüce Allah'ın **"Secde et ve yaklaş."** (el-Alak, 96/19) buyruğunda, konumuz olan bu ayette ve **"Kullarım sana Beni sorarlarsa, işte muhakkak Ben pek yakınım.**

Bana dua ettiğinde dua edenlerin duasına karşılık verir, kabul ederim." (el-Bakara, 2/186) buyruğunda sözü edilen yakınlık da budur. Bu tür yakınlık, Allah'ın lütufkârca davranmasını, onların dualarını kabul etmesini ve muradlarını gerçekleştirmesini gerektirir. O yüzden Yüce Allah, bu gibi hususları dile getirirken ("yakın" demek olan) "el-Karîb" ismiyle ("duaları kabul eden" demek olan) "el-Mucib" ismini birlikte zikreder.

﴿ قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَا ۖ أَتَنْهَانَا أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ
مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Dediler ki: 'Ey Sâlih! Sen bundan önce aramızda ümit beslenen bir kimse idin. Şimdi bizi atalarımızın taptıklarına tapmaktan engellemeye mi çalışıyorsun? Biz, senin bizi davet ettiğin konuda gerçekten büyük bir şüphe içindeyiz.'

62. Peygamberleri Sâlih *aleyhisselam* onlara, yalnızca Yüce Allah'a ihlasla ibadet etmeyi emredip onları teşvik edince davetini reddettiler ve ona çok çirkin bir şekilde karşılık verdiler: **"Ey Sâlih! Sen bundan önce aramızda ümit beslenen bir kimse idin."** Bizler, senin akıllı ve faydalı bir kişi olduğunu ümid ediyorduk. Bu, onların peygamberleri Salih lehine bir tanıklığıdır. Hâlâ onlar tarafından üstün ahlak ve güzel niteliklerle tanındığını, kavminin en seçkinleri arasında olduğunu göstermektedir. Ancak onların bozuk hevâlarına uymayan vahyi getirince ona şöyle söylediler: Sen önceleri olgun bir kimseydin, şimdi ise bizim senin hakkındaki kanaatimizi boşa çıkardın.

Onun günahı ise **"Şimdi bizi atalarımızın taptıklarına tapmaktan engellemeye mi çalışıyorsun?"** şeklindeki sözleriyle dile getirdikleri tutumudur. Kanaatlerine göre böyle bir tutum, Salih'e yöneltilecek en büyük eleştiridir. Salih, nasıl olur da onların akıllarını eleştirir ve sapık atalarının akıllarına dil uzatır? Nasıl olur da kendilerine fayda da veremeyen, zarar da veremeyen, hiçbir yararı bulunmayan taşlara, ağaçlara ve benzerlerine ibadet etmekten onları engellemeye kalkışabilir? Nasıl olur da onlara, dinlerini, Rableri olan Allah'a halis kılmalarını emredebilir? O Allah ki onlar üzerindeki nimetlerinin de, ihsanının da ardı arkası kesilmez. Sahip oldukları her nimet mutlaka O'ndan gelmiştir. Onlara gelecek kötülükleri de O'ndan başkası uzaklaştıramaz. Buna rağmen onlar **"Biz, senin bizi davet ettiğin konuda gerçekten büyük bir şüphe**

içindeyiz," senin yaptığın davetten yana kalplerimizde tereddüt doğuracak şekilde bir şüphe içindeyiz. İddialarına göre onlar eğer Sâlih'in kendilerini davet ettiği şeyin doğru olduğunu bilselerdi, şüphesiz ona tâbi olacaklardı. Ancak bu iddilarında yalan söylüyorlardı. Nitekim yalanlarının, Yüce Allah'ın şu buyruğunda açıklandığını görüyoruz:

﴿ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَانِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ
اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ ۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا
تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- Dedi ki: 'Ey kavmim! Söyleyin bana; eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O, bana katından bir rahmet vermişse, ben de (bu durumda) **O'na isyan edersem Allah'a karşı bana kim yardım edebilir?** (O takdirde) **siz de benim zararımı artırmaktan başka bir şey yapmış olmazsınız.'**

64- 'Ey kavmim! İşte size bir mucize olmak üzere Allah'ın (gönderdiği) **dişi devesi! Onu bırakın da Allah'ın arzında yesin. Ona herhangi bir kötülük yapmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar.'**

63. "...eğer ben Rabbimden apaçık bir delil," yani kesin bir delil, kesin bir bilgi **"üzerinde isem ve O, bana katından bir rahmet vermişse,"** bana risalet vermek ve vahiy indirmekle lütufta bulunmuşsa bu durumda sizin gitmekte olduğunuz ve çağırdığınız yola uyabilir, sizin arkanızdan gelebilir miyim hiç? Böyle yapar da **"O'na isyan edersem Allah'a karşı bana kim yardım edebilir?** (O takdirde) **siz de benim zararımı artırmaktan,"** beni hüsrana uğratmaktan ve ziyanımı artırmaktan **"başka bir şey yapmış olmazsınız."**

64. "Ey kavmim! İşte size bir mucize olmak üzere Allah'ın (gönderdiği) **dişi devesi!"** Devenin su kaynağından bir gün içme hakkı vardı. O gün onlar, onun verdiği sütü içeceklerdi ve onların da su içmek için belli bir günleri olacaktı. **"Onu bırakın da Allah'ın arzında yesin."** Onun bakımı ve yemi konusunda sizin herhangi bir sorumluluğunuz olmayacaktır. **"Ona herhangi bir kötülük yapmayın,"** onu kesmeye kalkışmayın **"yoksa sizi yakın bir azap yakalar."**

﴿ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَٰلِحًا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ
الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَٰرِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمْ
يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾ ﴾

65- Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler. Bunun üzerine dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalanı olmayan bir tehdittir.'

66- (Azap) **emrimiz gelince Sâlih'i ve beraberindeki mü'minleri tarafımızdan bir rahmetle** (helak olmaktan) **ve o günün rüsvaylığına uğramaktan kurtardık. Şüphe yok ki çok güçlü ve Aziz olan ancak senin Rabbindir.**

67- O zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı da yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar.

68- Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Haberiniz olsun ki Semûd kavmi Rablerini inkar etti. Yine haberiniz olsun ki Semûd (ilahî rahmetten) **uzak düştü.**

65. **"Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler. Bunun üzerine"** Sâlih *aleyhisselam* onlara **"dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalanı olmayan,"** aksine gerçekleşmesi muhakkak ve kaçınılmaz olan **"bir tehdittir.'"**

66. Azabın gerçekleşmesine dair **"emrimiz gelince Sâlih'i ve beraberindeki mü'minleri tarafımızdan bir rahmetle** (helak olmaktan) **ve o günün rüsvaylığına uğramaktan kurtardık."** Yani biz, onları hem azaptan, hem de rezil-rüsvay olmaktan kurtardık. **"Şüphe yok ki çok güçlü ve Aziz olan ancak senin Rabbindir."** Azgınlık eden ümmetleri helâk edip peygamberleri ve onlara uyanları kurtarması da O'nun gücünün ve izzetinin bir delilidir.

67. **"O zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı"** ve kalplerini paramparça etti, **"yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar"** hareketsizce yere serildiler.

68. **"Sanki orada hiç yaşamamışlardı."** Azap onlara geldiğinde adeta yurtlarında hiç faydalanmamış gibi oldular. Orada hiç kalmamış gibi, bir günlük bir süre dahi orada nimetlere mazhar olmamışlar gibi oldular. Çünkü orada artık nimetler onlardan çok uzaklara düşmüştü. Asla kesilmemek üzere onları yakalayan ebedî azap sanki tâ baştan beri onların tepesindeydi. **"Haberiniz olsun ki Semûd kavmi Rablerini inkar etti."** Gözlerini, basiretlerini açacak özellikteki bunca deliller/mucizeler kendilerine geldikten sonra bile bile reddettiler, O'nu tanımadılar. **"Yine haberiniz olsun ki Semud** (ilahî rahmetten) **uzak düştü."** Onlar ne kadar bedbaht, ne kadar zelildirler! Dünya azabından ve horluğundan Yüce Allah'a sığınırız.

﴿ وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَٰهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَٰمًا قَالَ سَلَٰمٌ فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ
حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَءَا أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا
أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَٰهَا بِإِسْحَٰقَ وَمِن وَرَاءِ إِسْحَٰقَ يَعْقُوبَ
﴿٧١﴾ قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰ ءَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا
أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾ ﴾

69- Andolsun ki İbrahim'e elçilerimiz müjde ile geldiler. 'Selâm (ederiz sana)**' dediler. O da '**(Size de) **selâm' dedi ve vakit geçirmeden gidip kızarmış bir dana getirdi.**

70- Ona ellerini uzatmadıklarını görünce onları yadırgadı ve içinde onlardan ötürü bir korku duydu. Dediler ki: 'Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.'

71- Hanımı, ayakta dikiliyordu da güldü. Ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından Yakûb'u müjdeledik.

72- Dedi ki: 'Vay halime! Ben kocamış bir kadın ve şu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Doğrusu bu, çok şaşılacak bir şey!'

73- Dediler ki: 'Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinizdedir, ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîd'dir, Mecîd'dir.

69. **"Andolsun ki"** o şerefli meleklerden oluşan **"elçilerimiz,"** rasûlümüz Halil **"İbrahim'e müjde ile geldiler."** Yüce Allah, onları Lût kavmini helak etmek üzere göndermiş, İbrahim'e de uğramalarını emredip ona İshak'ın doğacağı müjdesini vermelerini söylemişti. Onlar, onun yanına girdiklerinde **"'Selâm** (ederiz sana)**' dediler. O da '**(Size de) **selâm' dedi."** Yani melekler, İbrahim'e selâm verdiler, o da onların selâmını aldı. Bu buyruk selâmın meşruiyetine, İbrahim *aleyhisselam*'ın dininde de selâmlaşmanın olduğuna, selâmın kelamdan/konuşmadan önce olduğuna, selâm alma ifadesinin de selâm verme ifadesinden daha güzel

olmasının uygunluğuna delil vardır. Çünkü meleklerin verdikleri selam, süreklilik ifade etmeyen fiil cümlesi şeklinde olduğu halde selam alma ifadesi, devamlılığa ve kalıcılığa delil teşkil eden isim cümlesi şeklindedir. Arap dilinde -bilindiği gibi- bu iki tür cümle arasında büyük bir fark vardır. **"Ve"** İbrahim, melekler yanına girdiklerinde **"vakit geçirmeden gidip kızarmış bir dana getirdi."** Yani hemen evine girip misâfirlerine semiz ve kızdırılmış taşlar üzerinde pişirilmiş bir dana ikram edip önlerine yaklaştırarak "Buyurmaz mısınız?" dedi.

70. **"Ona,"** yani kendilerine ikram ettiği dana etine **"ellerini uzatmadıklarını görünce onları yadırgadı ve içinde onlardan ötürü bir korku duydu."** Onların kendisine kötülük yapmak için ve hoşuna gitmeyecek bir maksatla geldiklerini zannetti. Bu, onların gerçek durumlarını bilmeden önce olmuştu. **"Dediler ki: 'Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.'"** Yani bizler Allah'ın elçileriyiz, Allah bizleri Lut kavmini helak etmek için gönderdi.

71. **"Hanımı,"** yani İbrahim'in hanımı **"ayakta dikiliyordu"** ve misâfirlerine hizmet ediyordu. Durumlarını ve gönderiliş sebeplerini işitince hayret ederek **"güldü. Ona İshak'ı ve İshâk'ın ardından Yakûb'u müjdeledik."** Bundan da hayret etti ve onun için şöyle dedi:

72. **"Vay halime! Ben kocamış bir kadın ve şu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım?"** Çünkü bu iki hal, çocuğun var olmasına bir engeldir. **"Doğrusu bu, çok şaşılacak bir şey!"**

73. **"Allah'ın işine mi şaşıyorsun?"** Çünkü O'nun işine hayret etmeyi gerektirecek bir taraf yoktur. O'nun kusursuz meşieti her şeyi kuşatmıştır. O'nun kudreti açısından bu şaşılacak bir iş değildir. Özellikle de mübarek hanenin halkı olan kimseler hakkında gerçekleştireceği şeyler için bu böyledir.

"Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinizdedir, ey hane halkı!" Yani Allah'ın rahmeti, ihsanı ve bereketleri üzerinizden eksik olmasın. Bereket ise Allah'ın hayır ve ihsanının bol olması, ilâhî hayırların onları bulması demektir. **"Şüphe yok ki O, Hamîd'dir,"** sıfatları övülendir. Çünkü O'nun bütün sıfatları kemal sıfatlarıdır. Fiilleri de övülendir. Çünkü O'nun fiilleri ihsandır, cömertliktir, iyiliktir, hikmettir, adalettir.

"Mecîd'dir," Mecid olmak, sıfatların azametli ve kapsamlı olması demektir. Bütün kemal sıfatları yalnız O'nundur. O, bütün kemal sıfatların en mükemmeline, en eksiksiz ve en kapsamlı olanına sahiptir.

﴿ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ
مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴾

74- **İbrahim'in korkusu geçip kendisine müjde gelince Lût'un kavmi hakkında bizimle tartışmaya koyuldu.**

75- **Zira İbrahim gerçekten yumuşak huylu, (Allah'a) için için yalvaran ve tamamen (O'na) yönelmiş biri idi.**

76- **'Ey İbrahim, bundan vazgeç. Artık Rabbinin emri gelmiştir. Şüphe yok ki onlara, geri çevrilmesi imkansız bir azap gelecektir.'**

74. **"İbrahim'in"** misâfirleri dolayısıyla karşı karşıya kaldığı **"korkusu geçip kendisine"** çocuğu olacağına dair **"müjde gelince,"** bu sefer Lût kavminin helâk edilmesi hususunda **"bizimle,"** elçilerimizle **"tartışmaya koyuldu"** ve onlara **"'Ama orada Lût da var.' dedi. 'Biz, orada olanları daha iyi biliriz. Biz, onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız.' dediler."** (el-Ankebût 29/32)

75. **"Zira İbrahim gerçekten yumuşak huylu,"** yani huyu güzel, kendini bilmezlerin cahilliklerine karşılık kalbi geniş ve hemen kızmayan, **"(Allah'a) için için yalvaran,"** yani bütün vakitlerde Yüce Allah'a yalvarıp yakaran **"ve tamamen (O'na) yönelmiş,"** yani Allah'ı bilmesi ve muhabbeti dolayısıyla Allah'a çokça dönen, O'na çokça yönelen ve O'nun dışındaki şeylerden yüz çeviren **"biri idi."** İşte bundan dolayı Yüce Allah'ın helâk edilmelerini kesin hükme bağladığı kimseler hakkında tartışıyordu.

76. Ona şöyle denildi: **"Ey İbrahim, bundan,"** yani bu tartışmadan **"vazgeç. Artık Rabbinin,"** onların helâk edileceklerine dair **"emri gelmiştir. Şüphe yok ki onlara, geri çevrilmesi imkansız bir azap gelecektir."** O nedenle senin tartışmanın bir faydası yoktur.

﴿ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهُۥ
قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ
فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا۟ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ
مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً أَوْ ءَاوِىٓ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ ﴾

77- Elçilerimiz Lût'a gelince o, onlar sebebiyle üzüldü ve içi daraldı da 'Bu, çok zor bir gün.' dedi.

78- Kavmi itişe kakışa Lut'un yanına aceleyle geldiler. Onlar zaten daha önce birçok kötülükler yapıyorlardı. Dedi ki: 'Ey kavmim, işte kızlarım! Onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun ve beni misâfirlerimin yanında rezil etmeyin. İçinizde hiç mi aklı başında bir adam yok?'

79- Dediler ki: 'Biliyorsun ki bizim, kızlarınla hiçbir işimiz yok. Sen bizim ne istediğimizi pekâlâ biliyorsun.'

80- Dedi ki: 'Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut güçlü bir yere sığınabilseydim.'

77. **"Elçilerimiz,"** yani İbrahim *aleyhisselam*'a uğrayan melekler, onun yanından ayrılıp **"Lût'a gelince o, onlar sebebiyle,"** gelişleri sebebiyle **"üzüldü,"** bu ona ağır geldi **"ve içi daraldı da 'Bu, çok zor,"** zorlu ve tehlikeli **"bir gün' dedi."** Çünkü Lût, kavminin onları rahat bırakmayacağını biliyordu. Zira melekler, son derece mükemmel ve güzel, tüysüz genç delikanlılar suretinde gelmişlerdi. İşte Lût'un kaygılanmasının sebebi buydu. Nitekim korktuğu da başına geldi. Zira:

78. **"Kavmi itişe kakışa Lut'un yanına aceleyle geldiler."** Daha önce yapmakta oldukları hâyâsızlığı Lut'un misâfirleriyle yapmak için hızlıca koşup geldiler. **"Onlar zaten daha önce birçok kötülükler yapıyorlardı."** Yani alemler arasında kendilerinden önce hiçbir kimsenin yapmadığı o hâyâsızlığı yapıyorlardı. **"Dedi ki: 'Ey kavmim, işte kızlarım, onlar sizin için,"** benim misâfirlerimden **"daha temizdir.'"** Bu, Süleyman'ın, yanına davacı olarak gelen ve her biri kendisinin olduğunu iddia ettiği çocuğu -hakkı ortaya çıkarmak için- ortadan ikiye bölme teklifine benzemektedir. Çünkü Lût, kızlarına ulaşmalarının imkânsız olduğunu ve onların da kızlarıyla herhangi bir işleri olmadığını biliyordu. Bu sözdeki esas maksat, bu büyük hâyâsızlığı engellemekti. **"Allah'tan korkun. Beni misâfirlerimin yanında rezil etmeyin."** Yani ya Allah'tan korkarak bu işten vazgeçin ya da misâfirlerimin önünde beni küçük düşürmeyin. **"İçinizde"** sizi alıkoyacak ve bu işten vazgeçirecek **"hiç mi aklı başında bir adam yok?' dedi."** İşte bu, onların hayır ve insanlıktan uzaklaşmış, tamamen sıyrılmış olduklarını göstermektedir.

79. Ona **"'Biliyorsun ki kızlarınla hiçbir işimiz yok. Sen, bizim ne istediğimizi pekâlâ biliyorsun.' dediler."** Yani biz erkeklerden başkasını istemeyiz. Bizim kadınlara yönelik bir isteğimiz yok.

80. Bunun üzerine Lût *aleyhisselam*'ın tedirginliği daha da arttı ve şöyle dedi: **"'Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut"** beni gereği gibi koruyabilecek bir kabile gibi **"güçlü bir yere sığınabilseydim.'"** O zaman sizi bu işten alıkoyardım. Bu, maddî sebepler göz önünde bulundurularak söylenmiştir. Yoksa Lût *aleyhisselam*, esasen en güçlü koruyucu olan ve gücüne karşı kimsenin duramadığı Yüce Allah'a sığınmıştı.

﴿ قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ
مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ
(٨١) فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ
(٨٢) مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ (٨٣) ﴾

81- (Elçiler) **dedi ki: 'Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Sen gecenin bir vaktinde aile efradınla yola çık ve sizden hiç kimse geriye bakmasın. Ancak karın hariç; çünkü onlara isabet edecek olan azap ona da isabet edecektir. Onlara va'dolunan** (azap) **vakti, sabahtır. Sabah yakın değil mi?'**

82- (Azap) **emrimiz geldiği zaman o** (şehrin) **altını üstüne getirdik ve oraya pişmiş çamurdan birbiri ardınca taşlar yağdırdık.**

83- (Bu taşlar) **Rabbinin katında işaretliydi. Bu** (taşlar), **zalimlerden uzak değildir.**

81. İş, nihaî dereceye ulaşıp sıkıntılar da artınca "(Elçiler) **dedi ki: Ey Lût, biz Rabbinin elçileriyiz."** Yani kalbinin yatışması ve huzur bulması için ona kim olduklarını haber verdiler. **"Onlar sana asla"** kötülük için **"ilişemeyeceklerdir."** Daha sonra Cibril kalkıp kanadıyla onların gözlerini silme kör etti. Bunun üzerine Lût'u sabahın gelişiyle tehdit ederek dağıldılar. Melekler de Lût'a ailesiyle birlikte **"gecenin bir vaktinde"** gitmesini emrettiler. Yani tan yerinin ağarmasından çok önce yola çıkmasını istediler. Böylelikle o şehirden uzaklaşmış olacaklardı. **"ve sizden hiç kimse geriye bakmasın."** Yani çıkıp gitmekte elinizi çabuk tutun.

Sizin bütün gayretiniz kurtulmak olsun. Arkaya dönüp bakmayın bile. **"Ancak karın hariç; çünkü onlara isabet edecek olan"** azap **"ona da isabet edecektir."** Çünkü o da bu günahta kavmine ortaktır. Zira Lût *aleyhisselam*'a misâfir geldiği takdirde onları kavmine haber veriyordu. **"Onlara va'dolunan** (azap) **vakti sabahtır."** Adeta Lût, bu azabın çabuk gelmesini istemiştir, o nedenle de **"Sabah yakın değil mi?"** denilmiştir.

82. Azabın inmesi ve onlara gelip çatmasına dair **"emrimiz geldiği zaman o** (şehrin)**"** yurtlarının **"altını üstüne getirdik,"** yani yurtlarını üzerlerine ters çevirdik **"ve oraya pişmiş çamurdan,"** alabildiğine sıcak, ateşte pişmiş taşlardan **"birbiri ardınca,"** yani kasabanın dışında ayrı duranların da arkasından gidecek şekilde **"taşlar yağdırdık."**

83. "(Bu taşlar) **Rabbinin katında işaretliydi."** Bu taşlar üzerinde ilâhî azap ve gazabın alâmetleri vardı. **"Bu** (taşlar)," Lût kavminin yaptıklarına benzer işler yapan **"zalimlerden uzak değildir."** Öyleyse kullar, onlara isabet edenlerin kendilerine de isabet etmemesi için onların yaptıklarını yapmaktan sakınmalıdırlar.

﴿ ۞ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ وَلَا تَنقُصُوا۟
ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ ۚ إِنِّىٓ أَرَىٰكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾
وَيَٰقَوْمِ أَوْفُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا
تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم
بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ ﴾

84- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâhınız yok. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi gerçekten hayır içinde görüyorum ve yine ben, sizin için çepeçevre kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.'**

85- 'Ey kavmim, ölçü ve tartıyı adaletle tastamam yerine getirin. İnsanlara ait hiçbir şeyi eksik vermeyin. Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.'

86- 'Eğer mü'min kimseler iseniz Allah'ın bıraktığı, sizin için daha hayırlıdır. Yoksa ben, üzerinizde bekçi değilim.'

84. Biz **"Medyen'e,"** Filistin yakınlarında Medyen denilen yerde yerleşmiş olan ve bu isimle bilinen kabileye **"de"** nesep itibarıyla **"kardeşleri Şuayb'ı"** peygamber olarak **"gönderdik."** Çünkü onlar, onu tanıyordu; böylece ondan bir şeyler alıp öğrenmeleri başkalarına nispeten daha mümkündü. Onlara **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâhınız yok."** Yani yalnızca O'na ihlasla ibadet edin. Çünkü kavmi, ortak koşan/müşrik kimselerdi. Ortak koşmakla birlikte ölçü ve tartıyı da eksik yapıyorlardı. Bundan dolayı Şuayb, bu davranışlarından da vazgeçmelerini istedi: **"Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın,"** aksine ölçü ve tartıyı adaletli yapın. **"Ben sizi gerçekten hayır,"** pek bol nimetler, sağlık, çokça mal ve evlat **"içinde görüyorum."** Öyleyse Yüce Allah'ın size verdiklerine karşı şükredin, Allah'ın nimetine karşı nankörlük etmeyin. Aksi takdirde o nimeti sizden çekip alır **"ve yine ben, sizin için çepeçevre kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."** Sizi çepeçevre kuşatacak ve sizden geriye hiç kimseyi bırakmayacak bir azaptan korkuyorum.

85. "Ey kavmim, ölçü ve tartıyı," size verilmesi halinde razı olacağınız şekilde **"adaletle tastamam yerine getirin. İnsanlara ait hiçbir şeyi eksik vermeyin."** İnsanların mallarını eksilterek, ölçü ve tartıyı eksik yaparak, haksızca alarak hırsızlık yoluna sapmayın. **"Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."** Çünkü masiyetlere devam etmek; dini, akîdeyi, inancı, dünyayı ve âhireti ifsad eder. Ekini ve nesli bozup yok eder.

86. "Eğer mü'min kimseler iseniz" imanın gereğince amel edin, **"Allah'ın bıraktığı, sizin için daha hayırlıdır."** Allah'ın size bıraktığı hayır ve size ait olan şeyler size yeter. İhtiyacınız olmayan ve gerçekten sizin için zararlı olacak şeylere göz dikmeyin. **"Yoksa ben üzerinizde bekçi değilim."** Sizin amellerinizi tespit edecek ve bekçiliğini yapacak değilim. Bunları tespit edip hesabını görecek olan Allah'tır. Bana gelince ben, sadece size benimle gönderilenleri tebliğ etmekle yükümlüyüm.

﴿ قَالُوا۟ يَٰشُعَيْبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَآ أَوْ أَن نَّفْعَلَ فِىٓ
أَمْوَٰلِنَا مَا نَشَٰٓؤُا۟ ۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلْحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Dediler ki: 'Ey Şuayb! Atalarımızın taptıklarını terk etmemizi yahut kendi mallarımızda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Sen, pek yumuşak huylu, pek akıllıymışsın!'

87. Onlar, bu sözleri peygamberleriyle alay etmek ve çağrısını kabul etmelerinin uzak bir ihtimal olduğunu anlatmak için söylemişlerdi. Sözlerinin anlamı şudur: "Bize bunları yasaklamanı gerektiren şey, namaz kılman, Allah'a ibadet etmendir. Sen, böyle olsan dahi acaba bu, bizim atalarımızın taptıklarını terk etmemizi gerektirir mi? Çünkü bu isteğine dair tek delil, onun sana uygun düşmesidir. Biz nasıl olur da sana uyup akıl ve fikir sahibi olan geçmiş atalarımızın yolunu terk ederiz? Aynı şekilde senin bize söylediklerin, bizim mallarımızda dediğin şekilde ölçü ve tartıları eksiksiz yapmamızı, bu mallarda farz olan hakları tastamam ödememizi de gerektirmez. Aksine biz, bu mallarımızda dilediğimizi yapmaya devam edeceğiz. Çünkü o mallar bizimdir, bu mallarda senin herhangi bir tasarruf yetkin yoktur." Bunun içinde onların alay yollu sözleri arasında **"Sen, pek yumuşak huylu, pek akıllıymışsın!"** dediklerini de görüyoruz.

Yani yumuşak huyluluk ve vakar senin huyunmuş. Doğru yolda olmak da karakterinmiş. Senden doğruluktan başka bir şey çıkmazmış ve sen ancak doğru olanı emredermişsin. Kötü ve sapıklık olandan da alıkoymaya kalkışırsın! Yani, asla böyle değilsin.

Asıl maksatları, Şuayb'ın bu sıfatların tam aksi olan akılsızlık ve yoldan çıkmışlık niteliklerine sahip olduğunu söylemektir. Alay yollu söyledikleri bu ifadenin anlamı şudur: Bizim atalarımız haddi aşmış ve beyinsiz kimseler ise sen nasıl yumuşak huylu ve doğru yolda biri olabilirsin? Onların alay yollu söyledikleri bu sözler ve işin tam aksi olduğuna dair iddiaları hiç de sandıkları gibi değildir.

Aksine durum, onların kastettikleri değil, sözlü olarak ifade ettikleri gibidir. Gerçekten de onun kıldığı namaz, ona, onları sapık atalarının yaptıklarından vazgeçirmeye çalışmasını ve mallarında da dilediklerini yapmaktan onları alıkoymasını emretmektedir. Çünkü namaz, hâyâsızlıklardan ve kötülükten alıkoyar. Peki, Allah'tan başkasına ibadet etmekten, Allah'ın kullarının haklarını vermemekten ya da ölçü ve tartıyı eksilterek haklarını çalmaktan daha büyük bir hâyâsızlık ve kötülük olabilir mi? Gerçekten de o *-salât ve selâm ona olsun-* pek yumuşak huylu ve çok akıllı bir kişiydi.

﴿ قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَمَا أُرِيدُ أَنْ
أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا ٱلْإِصْلَٰحَ مَا ٱسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ عَلَيْهِ
تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيٓ أَن يُصِيبَكُم مِّثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ

هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنكُم بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ ۚ
إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ ﴾

88- Dedi ki: 'Ey kavmim! Ya ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, bana tarafından güzel bir rızık ihsan etmiş ise ne dersiniz? Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size aykırı davranmak istemem. Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek istiyorum. Benim başarım da ancak Allah'ın yardımıyladır. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na yönelirim.'

89- 'Ey kavmim, bana olan muhalefetiniz sakın Nûh kavminin veya Lût kavminin yahut Salih kavminin başlarına gelen azabın bir benzerinin başınıza gelmesine sebep olmasın. Lût kavmi de sizden uzak değildir.'

90- 'Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim Rahîm'dir, Vedûd'dur.'

88. Şuayb onlara şöyle dedi: **"Ey kavmim, ya ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem,"** benim getirdiğimin doğruluğu hususunda kesin bir bilgi ve tam bir gönül huzuruna sahipsem **"ve O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş,"** Allah bana çeşitli türlerden helal mallar bağışlamış **"ise ne dersiniz?"** Ben **"size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size aykırı davranmak istemem."** Yani ben size ölçü ve tartıları eksik yapmayı yasaklarken yasakladığım o işi kendim yapmak istemem. O nedenle de bu konuda beni itham etme imkânınız söz konusu olamaz. Aksine ben, size herhangi bir şeyi yasaklayacak olursam onu ilk terk eden mutlaka ben olurum.

"Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek istiyorum." Benim, hallerinizin düzelmesi, sizin faydalanacağınız hususların dosdoğru olması dışında herhangi bir maksadım yoktur. Yalnızca kendi lehime güttüğüm özel bir amacım da yok. Elimden geldiğince ıslah etmek istiyorum. Bu ifade, bir bakıma kişinin kendi kendini tezkiye etmesi anlamına geldiği için böyle bir ihtimali şu sözleriyle bertaraf etmektedir: **"Benim başarım da ancak Allah'ın yardımıyladır."** Ben herhangi bir hayırlı işi yapma ve kötülükten de uzak durma başarısını elde edersem bu, ancak Yüce Allah'ın lütfu iledir. Benim kendi güç ve imkânımla olan bir şey değildir. **"Ben yalnız O'na güvenip dayandım."** İşlerimde O'na dayandım,

O'nun bana yeteceğine güvendim. **"Ve yalnız O'na yönelirim."** Bana emretmiş olduğu türlü ibadetleri edâ etmede ve çeşitli hayırlı işleri yapmada O'na dönerim. İşte bu iki husus ile kulun halleri doğruluk üzere olur. Bunlar, kişinin Rabbinden yardım dilemesi ve O'na yönelmesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Öyleyse O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan."** (Hûd, 11/123); **"Yalnız Sana ibadet eder, yalnız Senden yardım dileriz."** (el-Fâtiha, 1/5)

89. "Ey kavmim, bana olan muhalefetiniz" ve karşı çıkışınız **"sakın Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Salih kavminin başlarına gelen azabın bir benzerinin başınıza gelmesine sebep olmasın."** Sizi buralara kadar itmesin. **"Lût kavmi de sizden"** yurdu itibarıyla da, zamanı itibarıyla da **"uzak değildir."**

90. "Rabbinizden" işlemiş olduğunuz günahlar dolayısıyla **"mağfiret dileyin, sonra"** ömrünüzün geri kalan kısmında da samimi olarak **"O'na tevbe edin."** O'na itaat ederek emirlerine aykırı davranmayı terk ederek O'na dönün. **"Şüphesiz Rabbim"** tevbe edip dönen kimselere **"Rahîm'dir,"** merhamet buyurur. Onun günahlarını bağışlar, tevbesini kabul eder. **"Vedûddur"** onu sever. Vedûd (çok seven ve çok sevilen), Allah'ın isimlerinden birisidir. Yani O, mü'min kullarını sevdiği gibi onlar da O'nu severler. Bu kelime hem ism-i fail (seven) hem de ism-i mef'ûl (sevilen) anlamını vermektedir.

﴿ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ
وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ
ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴾

91- Dediler ki: 'Ey Şuayb! Senin söylediklerinden birçoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda gerçekten güçsüz görüyoruz. Eğer senin aşiretin olmasaydı seni taşa tutardık. Sen bizim gözümüzde değerli bir kimse değilsin.'

92- Dedi ki: 'Ey kavmim! Sizin gözünüzde benim aşiretim, Allah'tan daha mı değerli ki O'nu(n emrini) önemsemeyip gözardı ettiniz? Şüphesiz Rabbim yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır.'

93- 'Ey kavmim! Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın, ben de yapacağım. Yakında rüsvay edecek azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözleyin, ben de sizinle beraber gözlüyorum.'

91. Onlar, Şuayb'ın verdiği öğütlerden, yaptığı nasihatlerden usanarak **"Senin söylediklerinden birçoğunu anlamıyoruz."** dediler. Bu ise söylediklerini nefretle karşıladıkları ve ondan hoşlanmadıkları içindi. **"Hem biz seni aramızda gerçekten güçsüz görüyoruz."** Sen büyüklerden ve liderlerden değilsin. Aksine alt tabakadaki zayıf kimselerdensin. **"Eğer senin aşiretin,"** cemaatin ve kabilen **"olmasaydı seni taşa tutardık. Sen bizim gözümüzde değerli bir kimse değilsin."** Senin bizim kalbimizde herhangi bir kıymetin, gözümüzde herhangi bir saygınlığın yok. Biz sana ilişmemekle, senin kabilene saygı göstermiş oluyoruz.

92. Şuayb onlara karşı yumuşaklıkla şöyle dedi: **"Ey kavmim, sizin gözünüzde benim aşiretim, Allah'tan daha mı değerli,"** sizler nasıl olur da aşiretimden dolayı hatırımı sayıyorsunuz da Allah için hatırımı saymıyorsunuz ve böylelikle sizin için benim aşiret ve kabilem, Allah'tan daha değerli olabiliyor **"ki O'nu(n emrini) önemsemeyip gözardı ettiniz."** Allah'ın emrini arkalarınıza attınız, ona aldırmadınız ve Allah'tan da korkmadınız. **"Şüphesiz Rabbim yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır."** Amellerinizden zerre ağırlığı kadar bir şey dahi -yerde olsun gökte olsun- asla O'na gizli kalmaz. O, yaptıklarınızın karşılığını en mükemmel şekliyle verecektir.

93. Kavmi nihâyet onu iyi yorunca, o da onlara karşı bir şey yapamayacak hale gelip acze düşünce dedi ki: **"Ey kavmim, kendi yolunuzca yapacağınızı yapın,"** yani siz durumunuz ve dininiz üzere amel etmeye devam edin. **"ben de yapacağım. Yakında rüsvay edecek azabın kime geleceğini,"** kimin başına ebedî azabın ineceğini **"ve kimin yalancı olduğunu,"** ben mi, yoksa sizler mi yalancısınız **"bileceksiniz."** Onlar bunu azap başlarına indiğinde kesinlikle öğrenmiş oldular. Başıma neler geleceğini **"gözleyin, ben de sizinle beraber,"** sizin başınıza gelecekleri **"gözlüyorum."**

﴿ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ ﴾

94- (Azap) emrimiz gelince Şuayb'ı ve beraberindeki mü'minleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakalayıverdi de yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar.

95- Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Haberiniz olsun ki Semûd nasıl (ilahî rahmetten) uzak olduysa Medyen de öylece uzak oldu.

94. Şuayb, kavminin helak edilmesine dair **"emrimiz gelince Şuayb'ı ve beraberindeki mü'minleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakalayıverdi de yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar."** Artık onların ne seslerini işitebilirsin, ne de hareketlerini görebilirsin.

95. "Sanki orada hiç yaşamamışlardı." Sanki o yurtlarında hiç bulunmamışlar ve azap gelinceye kadar orada nimetlerden yararlanmamış gibi oldular. **"Haberiniz olsun ki Semûd nasıl** (ilahî rahmetten) **uzak olduysa Medyen de,"** Yüce Allah o kavmi helak edip rüsvay ettiğinden dolayı **"öylece uzak oldu."** Yani bu iki kavim, helak oluşta ve ilahî rahmetten uzak kalışta ortaktı.

Şuayb *aleyhisselam* "peygamberlerin hatibi" diye adlandırılır. Bunun sebebi kavmiyle güzel diyalog kurmasıdır. Onun bu kıssasında pek çok faydalı dersler ve ibretler vardır ki bazıları şunlardır:

1. Kâfirler İslâm'ın aslı (itikad esasları) ile muhatap oldukları ve bundaki kusurlarından dolayı cezalandırıldıkları gibi İslâm'ın fer'î hükümleriyle de muhataptırlar. Çünkü Şuayb, kavmini hem tevhide hem de ölçü ve tartıları tam yapmaya davet etmiş ve bütün bunlara riâyet edilmemesine karşılık azap tehdidinde bulunmuştu.

2. Ölçü ve tartıların eksik yapılması, büyük günahlar arasındadır. Bu günahları işleyen kimseler için dünyevî cezaya çarptırılmaktan da korkulur. Böyle bir uygulama insanların mallarını çalmak demektir. Ölçü ve tartılarda çalmak tehdidi gerektirdiğine göre zorla ve baskıyla hırsızlık yapma hakkında tehdit öncelikli olarak söz konusudur.

3. Amelin karşılığı kendi türündendir. Malının artmasını isteyerek insanların mallarını eksilten kimse, bu isteğinin tam zıddı ile cezalandırılır ve bu uygulaması onun sahip olduğu bolluğun ve rızkın yok olmasına sebep olur. Çünkü Yüce Allah'ın buyruğu bunu göstermektedir: **"Ben sizi gerçekten hayır içinde görüyorum."** Yani yapıp ettiklerinizle hayır ve bereketin yok olmasına sebep olmayın.

4. Kul, Allah'ın kendisine verdiklerine kanaat etmeli, haram kazanç yerine helâle ve haram kazanç yollarından mubah kazanç yollarına razı olmalıdır. Böylesi kul için daha hayırlıdır. Çünkü Yüce Allah **"Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır."** buyurmaktadır. Bunda bereket ve rızık artışı vardır. Haram sebeplere saldırırcasına gitmekse bereketin yok olmasına, hatta bereketsizliğe yol açar.

5. Bu konudaki buyruklara riâyet etmek imanın gereği ve sonucudur. Çünkü bu şekilde amel etmenin imanın varlığına bağlı olduğu belirtilmektedir. O halde bu şuna delildir: Eğer gereken amel ortaya çıkmıyorsa iman ya eksiktir ya yoktur.

6. Namaz önceki peygamberlere de emredilmiştir ve o, amellerin en faziletlisidir. Öyle ki kâfirler bile namazın faziletinin diğer amellerden önde olduğunu, hâyâsızlıklardan ve kötülüklerden alıkoyduğunu kabul etmişlerdir. Namaz, imanın ve imanın gerektirdiği şer'î hükümlere riâyet etmenin ölçüsüdür. Namazın gereği gibi kılınması ile kulun halleri kemal derecesine ulaşır. Dosdoğru kılınmaması ile de kişinin dinî halleri bozulur.

7. İnsanın, Allah'ın kendisine rızık olmak üzere verdiği malda -Allah onu o kimseye vermiş olsa dahi- dilediğini yapma hakkı yoktur. Çünkü mal, onun elinde bir emanettir. O da malda Allah'ın haklarını uygulamakla yükümlüdür. Bu ise o maldaki hakları eda etmekle, Allah ve Rasûlünün haram kıldığı kazanç yollarından uzak durmakla mümkündür. Yoksa kâfirlerin ve onlara benzer durumdakilerin sandıkları gibi onlar mallarında -Allah'ın hükmüne uysun veya muhalif olsun- istediklerini yapma hakkına sahip değillerdir.

8. Davetçinin başkasına emretmiş olduğu işi ilk önce kendisinin yapması, onun davetinin tamamlayıcı bir unsurudur. Aynı şekilde başkasının vazgeçmesini istediği işten de ilk vazgeçen, kendisi olmalıdır. Nitekim Şuayb *aleyhisselam* şöyle demiştir: **"Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size aykırı davranmak istemem."** Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük bir gazaba neden olur."** (es-Saf, 61/2)

9. Peygamberlerin vazifesi, sünneti ve dini, güç ve imkânları ölçüsünde ıslahı gerçekleştirmektir. Bu nedenle maslahatları tamama erdirmek ya da güç yetirebildikleri kadarını sağlamak; kötülükleri bertaraf etmek ve azaltmak, ayrıca genel maslahatları özel maslahatlardan önde tutmak onların görevidir. Maslahatın gerçek mahiyeti ise kulların durumlarının düzelmesine, din ve dünya işlerinin dosdoğru olmasına vasıta olan şeydir.

10. Gücü yettiği kadar ıslahta bulunan kimse, gücü yetmediği şeyleri yapmamaktan dolayı kınanmaz ve yerilmez. Kula düşen, gerek nefsinde gerek başkalarında gücünün yettiği kadar ile ıslahı uygulamaktır.

11. Kulun bir göz kırpacak kadarlık bir süre dahi kendi kendine güvenmemesi gerekir. Aksine kul sürekli olarak Rabbinden yardım dilemeli, Rabbine tevekkül etmeli ve O'ndan kendisine tevfikini ihsan etmesini dilemelidir. Herhangi bir ölçüde ilâhî tevfike mazhar olursa bunu da bu tevfikin gerçek sahibine ve ihsan edicisine nispet etmeli, hiçbir zaman kendini beğenmeye kalkışmamalıdır. Çünkü

Yüce Allah (bize Şuayb'ın sözlerini naklederek) şöyle buyurmaktadır: **"Benim başarım ancak Allah'ın yardımıyladır. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim."**

12. Ümmetlerin azapla yakalanışlarının ve başlarına gelen musibetlerin anlatılması, günahkârların başına indirilen cezaların zikredildiği kıssaların, vaaz ve kötülüklerden alıkoymak için yapılan konuşmalarda hatırlatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde takvaya teşvik esnasında da Yüce Allah'ın takva sahiplerine ihsan ettiği lütufların söz konusu edilmesi gerekmektedir.

13. Günahtan tevbe eden bir kimsenin günahı bağışlandığı ve affedildiği gibi Yüce Allah da bu kimseyi sever. O bakımdan "Tevbe eden bir kimsenin günahının bağışlanması ve Allah'ın onu affetmesi o kimseye yeterlidir. Allah'ın sevgisinin geri kazanılması beklenmesin." diyenlerin sözlerine itibar edilmez. Çünkü Yüce Allah, **"Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim Rahîm'dir, Vedûd'dur."** buyurmaktadır.

14. Yüce Allah pek çok sebep aracılığıyla mü'minlerin üzerinden birtakım musibetleri defeder. Bu sebeplerin bir bölümünü bilebilir, kimi zaman da bunların hiçbirini bilemeyebilirler. Kimi zaman kabileleri ve onlarla aynı vatanı paylaşan kâfirler dolayısıyla onlara gelebilecek bazı kötülükleri önleyebilir. Nitekim Yüce Allah, Şuayb'ın kavmi tarafından taşlanmasını kabilesi dolayısıyla önlemiştir. İslâm'ın ve müslümanların savunulmasını sağlayan bu gibi bağlar için çalışmakta bir sakınca yoktur. Hatta bazen bu gereklidir de. Çünkü ıslâh, güç ve imkân çerçevesinde istenen bir şeydir. Buna göre kâfirlerin idaresi altında bulunan müslümanlar, yönetimin, fertlerin ve halkların dinî ve dünyevî haklarının korunacağı bir cumhuriyet yönetimi haline gelmesi için çalışabilirler. Çünkü bu, onların dinî ve dünyevî haklarını ortadan kaldıran, bunları yok etmeye çalışan, onları adeta bir parya ve kendilerine bir hizmetçi haline dönüştürmek isteyen devlete kendilerini teslim etmelerinden daha iyidir. Elbette ki eğer devletin müslümanlara ait olması ve asıl yöneticilerin onlar olması imkân çerçevesinde ise o takdirde yapılması gereken kesinlikle budur. Ancak bu, imkansız ise din ve dünyanın korunmasının mümkün olabileceği diğer yol öncelikli hale gelir. Allah doğrusunu en iyi bilendir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَٱتَّبَعُوٓا۟ أَمْرَ فِرْعَوْنَ
وَمَآ أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ وَبِئْسَ ٱلْوِرْدُ
ٱلْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا۟ فِى هَٰذِهِۦ لَعْنَةً وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ بِئْسَ ٱلرِّفْدُ ٱلْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ﴾

96- Andolsun ki Biz, Mûsâ'yı mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik...

97- Firavun'a ve ileri gelenlerine. Onlarsa Firavun'un emrine uydular. Halbuki Firavun'un emri hiç de doğru değildi.

98- O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürecektir. Varacakları o yer, ne kötüdür!

99- Hem bu (dünyada) lanete uğradılar hem de Kıyamet gününde. Verilen bu destek ne kötüdür!

96. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz,"** İmran oğlu **"Mûsâ'yı"** asa, el ve buna benzer Yüce Allah'ın onun vasıtasıyla göstermiş olduğu ve getirdiklerinin doğruluğuna delil teşkil eden **"mucizelerimizle ve apaçık bir delille,"** güneş gibi açıkça ortaya çıkmış bir delille **"gönderdik."**

97-98. "Firavun'a ve ileri gelenlerine." Kavminin şereflilerine. Çünkü bunlar kendilerine uyulan kimselerdi. Başkaları ise bunlara uyuyordu. Ancak bunlar, Mûsâ'nın kendilerine göstermiş olduğu ayet ve mucizelere -ki bunlar A'râf suresinde genişçe açıklanmıştı- boyun eğmediler. Onun yerine **"Firavun'un emrine uydular. Halbuki Firavun'un emri hiç de doğru değildi."** Aksine Firavun, sapık ve azgındı. O nedenle de ancak tamamen zararlı olan şeyleri emrederdi. Kavmi de ona tabi olduğu için, onları da helâke sürükleyip perişan etti: **"O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürecektir. Varacakları yer ne kötüdür!"**

99. "Hem bu" dünyada **"lanete uğradılar hem de kıyamet gününde."** Allah, melekler ve bütün insanlar dünyada da, âhirette de onlara lanet etmektedir. **"Verilen bu destek ne kötüdür!"** Allah'ın azabıyla dünya ve âhirette lanete uğramak gibi aleyhlerinde birbiri ardına gelen ve kendileri için bir araya toplanan bu cezalar ne kadar da kötüdür!

﴿ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن
ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَمَآ أَغْنَتْ عَنْهُمْ ءَالِهَتُهُمُ ٱلَّتِى يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ لَّمَّا جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ
وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلْقُرَىٰ وَهِىَ ظَٰلِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ
شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ ٱلْءَاخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ ٱلنَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ
مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ
فَمِنْهُمْ شَقِىٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ ﴾

100- İşte sana anlattığımız bu kıssalar, (helak edilen) şehirlerin haberlerindendir. Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor, kimi de silinip gitmiştir.

101- Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler. Rabbinin (azap) emri gelince Allah'ın yanı sıra yalvarıp durdukları ilâhları da onlara hiçbir fayda sağlamadı. Aksine zararlarını artırmaktan başka bir işe yaramadılar.

102- İşte Rabbin, (halkı) zalim olan şehirleri yakaladığında böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı can yakıcı ve pek şiddetlidir.

103- Elbette bunda âhiret azabından korkanlar için bir ibret vardır. O, kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür. O, (herkes tarafından) tanık olunacak bir gündür.

104- Biz, onu ancak sayılı bir süre(nin dolması) için ertelemekteyiz.

105- Onun geleceği gün, Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse konuşamayacaktır. İçlerinden kimi bedbaht, kimi de bahtiyar olacaktır.

100. Yüce Allah geçmiş ümmetlerin, peygamberleriyle olan kıssalarını zikrettikten sonra Rasûlüne hitaben şöyle buyurmaktadır: **"İşte sana anlattığımız bu kıssalar,** (helak edilen) **şehirlerin haberlerindendir."** Onlarla uyarıp korkutasın, senin risaletine dair delil olsun, mü'minlere de bir öğüt ve bir hatırlatma olsun diye bu kıssaları anlattık. **"Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor."** Yok olmamışlardır, aksine onların orada yaşamış olduklarına delil olan izleri hâlâ durmaktadır. Onlardan **"kimi de silinip gitmiştir,"** meskenleri yıkılmış, konakladıkları yerler yok olmuş ve geriye hiçbir iz kalmamıştır.

101. "Biz onlara," onları çeşitli cezalara uğratmakla **"zulmetmedik. Fakat onlar"** şirk, küfür ve inatla **"kendi kendilerine zulmettiler. Rabbinin** (azap) **emri gelince Allah'ın yanı sıra yalvarıp durdukları ilâhları da onlara hiçbir fayda sağlamadı."** Allah'tan başkasına sığınan herkesin hali budur. Zorlu ve çetin azapların gelip çatması halinde onlara bu uydurma ilâhlara yalvarmalarının hiçbir faydası olmaz. **"Aksine zararlarını,"** düşündüklerinin aksine hüsran ve yıkımlarını **"artırmaktan başka bir işe yaramadılar."**

102. "Şüphesiz O'nun yakalayışı can yakıcı ve pek şiddetlidir." Yani Yüce Allah onları azapla helak edip ortadan kaldırır. Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıkların da onlara en ufak bir faydası olmaz.

103. "Elbette bunda," sözü edilen zalimleri çeşitli cezalarla yakalayışında **"âhiret azabından korkanlar için bir ibret,"** zalim ve günahkâr kimselere hem dünyevî ceza hem de uhrevî cezanın olduğuna dair bir delil **"vardır."** Daha sonra Yüce Allah âhiretin niteliklerine geçerek şöyle buyurmaktadır: **"O kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür."** Bütün insanlar, o günde toplanacak ve amellerinin karşılıklarını görecek, Yüce Allah'ın azametini ve yüce adaletini görüp O'nu hakkıyla tanıyacaklardır. **"O, tanık olunacak bir gündür."** O günde Allah, melekleri ve bütün mahlukat hazır bulunacaklardır.

104. "Biz onu," kıyamet gününün gelişini **"sayılı bir süre(**nin dolması) **için ertelemekteyiz."** Dünyanın eceli dolup Yüce Allah'ın orada takdir etmiş olduğu mahlukatın sonu geldiği zaman Allah, onları âhiret yurduna döndürecektir. Dünya hayatında onlara şer'î hükümlerini uyguladığı gibi ahirette de amellerinin karşılığı olacak cezaî hükümleri uygulayacaktır.

105. "Onun geleceği gün," insanların toplanacağı o gün **"Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse"** peygamberler ve melaike-i kiram da dahil **"konuşamayacaktır."** O'nun izni olmaksızın şefaatte de bulunamayacaklardır. **"İçlerinden,"** Allah'ın yarattıklarından **"kimi bedbaht, kimi de bahtiyar olacaktır."** Bedbaht olanlar, Allah'ı inkar edip kafir olanlar, peygamberlerini yalanlayanlar ve emrine isyan edenlerdir. Bahtiyar olanlar ise takvâ sahibi mü'minlerdir.

Bunların amellerinin karşılıklarına gelince;

﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ ﴾

106- Bedbaht olanlara gelince onlar ateştedirler. Orada onlar, inleyerek ve hırıltılı bir şekilde nefes alıp verirler.

107- Rabbinin dilediği kadarı müstesnâ gökler ve yer durduğu müddetçe orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz ki Rabbin, dilediğini yapandır.

106. "Bedbaht olanlara gelince onlar," bedbaht olup rezil ve rüsvay olanlar **"ateştedirler."** Onun azabına daldırılmış olacaklar ve oranın cezası onlara pek ağır gelecek. **"Orada onlar"** içinde bulundukları azabın şiddetinden dolayı **"inleyerek ve hırıltılı bir şekilde nefes alıp verirler."** Bu ise çıkartılan seslerin en çirkini ve en dehşet vericisidir.

107. "Rabbinin dilediği kadarı müstesna gökler ve yer durduğu müddetçe orada ebedî kalacaklardır." Onlar, azabı böyle şiddetli olan cehennem ateşinde ebediyen kalacaklardır. Ancak Yüce Allah'ın -müfessirlerin çoğunluğunun dediği gibi- orada kalmamalarını dilediği müddet bundan müstesnadır. Buradaki istisna da onların cehenneme girişlerinden öncesiyle ilgilidir. O halde onlar -oraya girmelerinden önceki zaman müstesna- tüm zamanlar boyunca cehennemde kalacaklardır. **"Şüphesiz ki Rabbin, dilediğini yapandır."** O, ne yapmak dilerse ve hikmeti neyi gerektirirse onu yapar. O'nun şanı yüce ve mübarektir. Hiç kimse O'nu, irade ettiğini yapmaktan alıkoyamaz.

﴿ ۞ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ
عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾ ﴾

108- Bahtiyar olanlara gelince onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği kadarı müstesna gökler ve yer durduğu müddetçe orada ebedî kalacaklardır. Bu, kesintisi olmayan bir bağıştır.

108. "Bahtiyar olanlara gelince," mutluluk ve başarıya mazhar olup umduklarına kavuşanlara gelince **"onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği kadarı müstesna gökler ve yer durduğu müddetçe orada ebedî kalacaklardır."** Daha sonra Yüce Allah onların cennette ebedî kalışlarını **"Bu, kesintisi olmayan bir bağıştır."** buyruğuyla pekiştirmektedir. Yani O'nun onlara vermiş olduğu kalıcı nimetler, üstün lezzetler, süreklidir, daimidir. Hiçbir zaman kesintiye uğramayacaktır. Kerim olan Allah'tan, lütfuyla bizleri onlardan kılmasını niyaz ederiz.

﴿ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا
لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ ﴾

109- O halde şunların (putlara) tapmalarından yana hiçbir şüphen olmasın. Onlar ancak evvelce babalarının taptıkları gibi tapıyorlar. Biz de onların paylarını muhakkak eksiksiz vereceğiz.

109. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"O halde şunların,"** müşriklerin **"(putlara) tapmalarından yana hiçbir şüphen olmasın."** Bunların hallerinde ve izledikleri yolun batıl olduğunda en ufak bir şüpheye düşme. Onların ne aklî ne de dinî bir delilleri vardır. Onların delilleri ve bu konudaki şüphelerinin kaynağı sadece **"evvelce babalarının taptıkları gibi tapıyor"** olmalarıdır. Bilindiği gibi bu, delil olması şöyle dursun şüphe dahi olamaz. Çünkü peygamberlerin dışında kalanların sözleri asla delil olarak gösterilemez, aksine onlara karşı delil getirilir. Hele de bu sapık kimseler gibilerinin sözleri. Onların dinin esaslarına dair söz ve görüşlerindeki yanlışlıkları ve tutarsızlıkları pek çok olup -kendileri ittifakla kabul etseler de- hepsi yanlıştır ve sapıklıktır.

"Biz de onların paylarını muhakkak eksiksiz vereceğiz." Bu dünyada onlar için takdir edilmiş bulunan payları kendilerine ulaşacaktır. Bu pay çok olsa bile yahut senin gözünde fazla görünse bile bu durum, onların hallerinin doğruluğuna delil teşkil etmez. Çünkü Yüce Allah, dünyayı, sevdiğine de, sevmediğine de verir. Fakat imanı ve doğru dini sevdiğinden başkasına vermez. Özetle hiçbir zaman zalimlerin sapık olan önceki atalarının sözlerini ittifakla kabul etmelerine kanmamak ve Allah'ın onlara verdiğine ve bağışladığı dünyalığa da aldanmamak gerekir.

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

110- Andolsun Mûsâ'ya Kitabı verdik de onun hakkında ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz sadır olmamış olsaydı elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu. Doğrusu onlar, bu (Kitaptan) **yana büyük bir şüphe içindedirler.**

111- Şüphesiz Rabbin, hepsine amellerinin karşılığını tam olarak verecektir. Çünkü O, onların yaptıklarından haberdardır.

110. Yüce Allah, Mûsâ'ya emir ve yasakları üzerinde ittifak edilmesi, etrafında toplanılması gereken ve Tevrat diye bilinen kitabı verdiğini, ancak buna rağmen ona müntesip olanların Tevrat hakkında inançlarına ve dinî birliklerine zarar verecek şekilde anlaşmazlığa düştüklerini haber vermektedir. **"Eğer Rabbinden,"** mühlet verme ve hemen azap etmemeye dair **"bir söz sadır olmamış olsaydı elbette aralarında"** zalimlerin cezalandırılması suretiyle **"hüküm verilmiş olurdu."** Ancak Yüce Allah'ın hikmeti, onlar arasında hüküm vermeyi Kıyamet gününe ertelemeyi gerektirdiğinden onlar, tereddüde düşüren bir kuşku içinde kalmaya devam edegeldiler. Kendi kitapları karşısındaki durumları bu olan

Yahudilerin, Allah'ın sana vahyetmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim'e iman etmeyişleri ve ondan yana rahatsız edici bir kuşku içinde bulunmaları garip karşılanmaz.

111. "Şüphesiz Rabbin, hepsine amellerinin karşılığını tam olarak verecektir." Kıyamet gününde Allah'ın adaletli hükmüyle aralarında hüküm vermesi mutlaka gerçekleşecektir ve O, herkese hak ettiği şekilde amelinin karşılığını verecektir. **"Çünkü O, onların"** hayır ya da şer her **"yaptıklarından haberdardır."** Onların amellerinden -küçük olsun, büyük olsun- hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

﴿ فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى
الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾ ﴾

112- Artık hem sen, emrolunduğun gibi dosdoğru ol hem de beraberindeki tevbe edenler. Aşırı da gitmeyin. Şüphesiz O, bütün yaptıklarınızı görendir.

113- Bir de zulmedenlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur. (O zaman) **sizin Allah'ın dışında hiçbir dostunuz olmaz, hem size yardım da edilmez.**

112. Yüce Allah, Yahudilerin doğru yol üzerinde yürümediklerini, bunun da anlaşmazlığa/ayrılığa düşmeleri sonucunu doğurduğunu haber verdikten sonra Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve onunla birlikte bulunan mü'minlere şu emri vermektedir: **"Artık hem sen emrolunduğun gibi dosdoğru ol hem de beraberindeki tevbe edenler."** Yüce Allah, Peygamber'e de, beraberindeki mü'minlere de emrolundukları gibi dosdoğru olmalarını, Allah'ın teşrî' buyurduğu şer'î hükümlerinin yolundan gitmelerini, Allah'ın indirdiği doğru itikadı kabul etmelerini, sağa-sola sapmamalarını, doğru yol üzere devam edip Allah'ın çizmiş olduğu istikamet sınırını geçerek aşırılığa düşmemelerini emretmektedir. **"Şüphesiz O, bütün yaptıklarınızı görendir."** Amellerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz, size amellerinizin karşılığını verecektir. Bu buyrukta dosdoğru yolu izlemek teşvik edilmekte, onun zıddını yapmak da yasaklanmaktadır.

113. Bundan dolayı Yüce Allah, bu dosdoğru yolun sınırlarını aşan kimselere meyletmekten sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Bir de zulmedenlere meyletmeyin."** Çünkü onlara meyledip zulümlerine muvafakat edecek yahut izlemekte oldukları zulme rıza gösterecek olursanız **"size ateş dokunur.** (O zaman) **sizin Allah'ın dışında,"** Allah'ın azabına karşı sizi koruyacak ve Allah'ın mükâfatından

size bir şeyler sağlayacak **"hiçbir dostunuz olmaz. Hem size yardım da edilmez."** Azap size gelecek olursa onu sizden uzaklaştıracak kimse de bulunmaz. Bu âyet, her tür zalime meyletmekten sakındırmaktadır. Onlara meyletmekten kasıt ise zulümlerine katılmak, bu zulmü uygun bulmak ve izlenen zulme rıza göstermektir. Zalimlere meyletmekle ilgili tehdit bu olunca peki, ya zalimlerin hali ne olur?! Yüce Allah'tan, bizi zulümden uzak tutmasını niyaz ederiz.

﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ
لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ ﴾

114- Gündüzün iki tarafında, gecenin de (gündüze) **yakın saatlerinde namazı dosdoğru kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, öğüt alacaklar için bir öğüttür.**

115- Sabret, çünkü Allah ihsan sahiplerinin ecrini zayi etmez.

114. Yüce Allah **"gündüzün iki tarafında,"** yani başında ve sonunda namazın dosdoğru kılınmasını emretmektedir. Bunun kapsamına sabah namazı ile öğle ve ikindi namazları girmektedir. **"Gecenin de** (gündüze) **yakın saatlerinde"** ifadesine de akşam ve yatsı namazları girer. Aynı zamanda bu, gece namazını da kapsar. Çünkü gece namazı, kulun Yüce Allah'a yakınlaştığı önemli ibadetler arasında yer alır.

"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir." Yani beş vakit namaz ile bunlara katılan diğer nafile namazlar, iyiliklerin en büyükleri arasında yer alır. İyilikler de kişiyi Allah'a yakınlaştırmanın ve mükâfat sağlamanın yanı sıra kötülükleri de giderip silerler. Bu kötülüklerden kasıt ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş sahih hadislerin de kayıtladığı gibi küçük günahlardır. Nitekim şu hadis bu kabildendir: *"Beş vakit namaz, cumadan cumaya* (kılınan cuma namazı), *ramazandan ramazana* (tutulan oruç), *-büyük günahlardan uzak kalınması şartı ile- aralarında işlenen günahlara kefarettir."*[31] Hatta Nisa süresindeki âyet-i kerime de bu kaydı ifade etmektedir ki o da Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin** (küçük) **günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."** (en-Nisâ, 4/31)

"Bu," buradaki işaretin daha önce sözü geçen dosdoğru yol üzere istikameti sürdürmek, onu aşmamak, sınırlarını çiğneyip geçmemek, zalimlere meyletme-

31 Müslim, Tahâre 14, 15, 16; Tirmizi, Mevâkit 465; İbn Mâce, İkame 79; *Müsned*, 2/484.

mek, namazı dosdoğru kılmak ve iyiliklerin kötülükleri gidermesi hakkında daha önce geçen bütün açıklamaları kapsaması muhtemeldir. İşte bütün bunlar, **"öğüt alacaklar için bir öğüttür."** Bu yolla onlar, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emirleri ve yasakları kavrarlar. Hayırlı sonuçlar veren, türlü şer ve kötülükleri önleyen bu güzel emirlere uyarlar. Ancak bu emirlere uymak için nefse karşı mücadele vermeye ve bunlara riâyet hususunda sabır göstermeye ihtiyaç vardır. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

115. "Sabret," nefsini Allah'a itaat üzere tut, O'na isyan etmekten alıkoy, bu yola bağlılığını sürdür ve bundan usanıp sıkılma. **"Çünkü Allah, ihsan sahiplerinin ecrini zayi etmez."** Aksine Allah, yaptıklarının en güzellerini kabul eder ve onların mükâfatını da bu en güzellere göre verir. Bu da zayıf olan nefsi, gevşediği ve gaflete düştüğü her seferinde Yüce Allah'ın mükâfatlarına teşvik etmek suretiyle sabırdan ayrılmamasını sağlamak için büyük bir teşvik içermektedir.

﴿ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ ٱلْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُوا۟ بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْفَسَادِ فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ
أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَٱتَّبَعَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَآ أُتْرِفُوا۟ فِيهِ وَكَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
لِيُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ ﴾

116- Sizden önceki nesiller içinde yeryüzünde fesadı engelleyecek fazilet sahibi kimseler bulunmalı değil miydi? Ancak içlerinden kurtardığımız pek az kimse hariç (bunu yapan olmadı). **Zalimlerse kendilerine verilen refahın ardına düştüler ve günahkâr oldular.**

117- Rabbin, halkı ıslaha çalışırken ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir.

116. Yüce Allah, daha önce peygamberleri yalanlayan ümmetlerin helâk edildiğini ve birçoğunun, hatta kitap ehlinin bile saptıklarını bildirmişti ki bu, dinlerin ortadan kalkıp yok olmalarını gerektiren bir husustur. Burada da Allah, geçmiş nesiller arasında hidâyete davet eden, fesada ve helâke götüren şeylerden alıkoyan, bu çalışmaları sonucunda da birtakım faydalar sağlayan ve bu sayede dinlerin varlıklarını sürdürme imkanı bulduğu hayır ehli birtakım kimselerin bulunması gerektiğini, ama ne var ki öyle olmadığını, böyle kimselerin sayıca çok az olduklarını bildirmektedir. Az sayıdaki bu kimseler de peygamlere tâbi olmaları, onların dinlerini ayakta tutmaları ve Allah'ın onlar vasıtasıyla delili ortaya

koyması sonucu kurtulmuşlardır. Bu da helâk olan apaçık bir delile dayanarak helâk olsun, hayatta kalan da apaçık bir delile dayanarak hayatta kalsın diyedir. Ama **"zalimlerse kendilerine verilen refahın ardına düştüler."** İçinde bulundukları nimete, refaha uydular ve bunun yerine başka bir şey arayışına girmediler **"ve günahkâr oldular."** İçinde bulundukları refaha uymakla zalim kimseler oldular. Bundan dolayı onlara azap hak oldu ve onları kökten imha etti.

Bu buyrukta bu ümmet arasında insanların bozduklarını düzelten, Allah'ın dinini uygulayan, sapanları hidâyete davet eden, eziyetlerine sabreden, körlüklerinden kurtarıp basiretlerinin açılmasını sağlamaya çalışan akıl sahibi ıslah edicilerin olmasına teşvik vardır. Böyle bir konum da rağbet edenlerin arzulayacakları en üstün konumdur. Bu konumda olan bir kimse, dinde -amelini yalnızca alemlerin Rabbine halis kılması şartıyla- imam/önder olur.

117. "Rabbin, halkı ıslaha çalışırken ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir." Yani onlar ıslah ediciler oldukları halde, salah üzere olup ıslah ederlerken Allah, onlara zulmederek o ülke ahalisini helâk etmez. Zulmetmedikleri ve onlara karşı da Allah'ın delili ortaya konmadığı sürece Allah onları helâk etmez. Bu buyruğun şu anlama gelme ihtimali de vardır: Rabbin, o ülkelerin ahalisini geri dönüp de amellerini ıslah etmeleri halinde önceki zulümleri sebebiyle helâk etmez. Çünkü Yüce Allah, bu durumda onları affeder, onların geçmişteki zulümlerini siler.

﴿ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ ٱلنَّاسَ أُمَّةً وَٰحِدَةً ۖ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذَٰلِكَ
خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾

118- Eğer Rabbin dileseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Ne var ki onlar hâlâ ihtilaf edip durmaktalar.

119- Ancak Rabbinin rahmet ettikleri müstesnâdır. Zaten O, onları bunun için yaratmıştır. Böylece Rabbinin, 'Andolsun ki Ben, cehennemi cin ve insanlarla dolduracağım.' sözü de tam olarak gerçekleşecektir.

118. "Eğer Rabbin dileseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı." Yüce Allah, eğer dilemiş olsaydı bütün insanları İslâm dini üzere tek bir ümmet haline getirebileceğini haber vermektedir. Çünkü O'nun meşieti sınır tanımaz ve hiçbir şey O'nun için imkânsız değildir. Ancak O'nun hikmeti gereği onlar ihtila-

fi sürdürürler. Sırat-ı müstakîme muhalefet ederler, cehenneme ulaştıran yollara uyarlar. Herkes, kendi söylediğinin hak olduğu ve başkasının sözlerinin ise sapıklık olduğu görüşünde ısrar eder.

119. "Ancak Rabbinin rahmet ettikleri," kendilerine rahmetinin eseri olarak hak ilmin izinden gitmeyi ve onun gereğince amel etmeyi ihsan ettiği ve onun üzerinde ittifak etmelerini sağlayarak hidâyet verdiği kimseler bundan **"müstesnadır."** İşte bunların mutlu/bahtiyar kimseler olmaları takdir edilmiş, Rabbânî inâyet onlara yetişmiş, ilâhî tevfik de onlara ulaşmıştır. Onların dışında kalanlar ise ilâhî yardıma mazhar olamamış ve kendi hallerine bırakılmış kimselerdir.

"Zaten onları bunun için yaratmıştır." Yani O'nun hikmeti, onların; mutlu olanlar-bedbaht olanlar, ittifak edenler-ayrılığa düşenler, Allah'ın hidâyet verdikleri-üzerlerine sapıklık hak olanlar olmak üzere farklı gruplara ayrılmalarını gerektirmiştir. Ta ki kullar, O'nun adaletini ve hikmetini açıkça görebilsinler, insanların tabiatlarında gizli olan hayır ve şer ortaya çıksın, imtihan/sınama olmaksızın yerine gelmesi ve tamama ermesi mümkün olmayan cihad ve ibadet pazarları kurulsun.

Diğer taraftan **"Rabbinin, 'Andolsun ki Ben cehennemi cin ve insanlarla dolduracağım.' sözü de tam olarak gerçekleşecektir."** O bakımdan cehenneme layık olacak kimselerin ortaya çıkması ve cehenneme götürecek amelleri işlemeleri kaçınılmazdır.

﴿ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ
وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ ﴾

120- Peygamberlerin haberlerinden kendisiyle kalbine sebat vereceğimiz her bir kıssayı sana anlatıyoruz. Burada da sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir.

120. Bu sûrede birtakım peygamberlerin haberleri beyan edilmekte, Yüce Allah, bunun hikmetini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberlerin haberlerinden kendisiyle kalbine sebat vereceğimiz her bir kıssayı sana anlatıyoruz."** Bunları, kalbin mutmain olsun, sebat bulsun ve sen de peygamberler arasından azim sahibi olanların sabrettiği gibi sabredesin, diye anlatıyoruz. Çünkü insanlar, başkalarını örnek almakla ünsiyet bulur, amellerde bulunmak için gayrete gelir ve başkaları ile yarışmak ister. Hak da tanıkları zikredilerek ve onu yerine getirenlerin çokluğu hatırlatılarak güçlenip destek bulur.

"Burada da," bu sûrede de **"sana hak,"** hiçbir şekilde hakkında şüphenin söz konusu olmayacağı kesin bilgi ki bu bilgi, nefislerin sahip olduğu faziletlerin en büyüğü olan hakka dair bilgidir. **"mü'minlere de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir."** Mü'minler, onunla öğüt alırlar ve hoşlanılmayan işlerden uzak dururlar, Yüce Allah'ın sevdiği hususları da hatırlayıp onları işlerler. İman ehli olmayan kimselere gelince, öğütlerin ve hatırlatmaların onlara hiçbir faydası olmaz. Bunun için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَٰمِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾

121- İman etmeyenlere de ki: 'Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın, biz de yapıyoruz.'

122- 'Bekleyin, biz de bekliyoruz.'

121. "İman etmeyenlere," onlara karşı bunca deliller ortaya konduktan sonra **"de ki: 'Kendi yolunuzca,"** içinde bulunduğunuz durum üzere **"yapacağınızı yapın. Biz de"** bulunduğumuz hâl üzere **"yapıyoruz.'"**

122. Başınıza gelecekleri **"'Bekleyin, biz de"** başınıza gelecekleri **"bekliyoruz.'"** Yüce Allah, her iki kesimin arasını ayırmış, mü'min kullarına yardımcı olduğunu ve Allah'ın yalanlayıcı düşmanlarını da imha ettiğini göstermiştir.

﴿ وَلِلَّهِ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ ٱلْأَمْرُ كُلُّهُۥ فَٱعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ
بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾ ﴾

123- Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. İşlerin hepsi O'na döndürülür. Öyleyse O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan. Rabbin, yaptıklarınızdan asla habersiz değildir.

123. "Göklerin ve yerin gaybı," onlarda görünmeyen gizli-saklı şeylerle gaybî bütün hususlar **"Allah'a aittir."** Ameller ve amelde bulunanlara ait **"işlerin hepsi O'na döndürülür."** O da hem amellerin hem de amelde bulunanların iyi olanlarını murdar olanlarından ayırt eder. **"Öyleyse O'na ibadet et!"** O'nun ibadetini gereği gibi ifa et! İbadet, Allah'ın emirleri arasından gücünün yettiklerinin tümünü yerine getirmektir. **"ve O'na güvenip dayan,"** bu hususta da Allah'a tevekkül et. **"Rabbin,"** hayır ve şer **"yaptıklarınızdan asla habersiz değildir."**

Aksine O'nun ilmi bunların hepsini kuşatmış, Kalemi de bunları tespit etmiştir. Bu ameller hakkındaki hükmünü de, karşılıklarını da verecektir.

Hûd sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, Rasûlü Muhammed'e de salât ve selâm olsun.

Bu bölümün yazımı 21 Rabiulahir 1347 Cumartesi günü tamamlanmıştır.

سورة يوسف

YÛSUF SÛRESİ

-12-

12- YÛSUF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 111 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ
نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ ٱلْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ
ٱلْغَٰفِلِينَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Râ. Bunlar, apaçık Kitabın âyetleridir.

2- Biz onu, anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.

3- Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmek suretiyle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Halbuki sen, bundan önce habersiz olanlardandın.

1. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinin **"apaçık Kitabın âyetleri"** olduğunu, yani sözleriyle, anlamlarıyla apaçık olduğunu haber vermektedir.

2. Bu Kitabın, dillerin en şereflisi ve en açık seçik olanı Arapça olarak indirilmiş olması da bu Kitabın açık ve anlaşılır oluşundandır. Bu Kitap, insanların gerek duyacağı faydalı bütün gerçekleri açıkça bildirmektedir. Bütün bu açıklık ve açıklamalar onu **"anlayıp düşünesiniz diye"**dir. Yani onun sınırlarını, usûl ve fürûunu, emir ve yasaklarını bilip akledesiniz diyedir. Eğer bunları kesin bir bilgi ile akledersiniz, kalpleriniz onları bilirse, azalarınızın salih amel işlemeleri ve ona itaat edip bağlanmaları sonucunu verir.

"Anlayıp düşünesiniz diye" buyruğu, onun üstün ve şerefli anlamları zihinlerinizde tekrarlana tekrarlana akıllarınız artsın ve böylelikle bir halden, ondan daha üstün ve daha mükemmel olan hallere intikal edip gelişesiniz anlamını da içermektedir.

3. **"Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz."** Çünkü bu kıssalar doğrudur, ibaresi akıcıdır ve anlamları pek güzeldir. Bunu da bizim sana vahyettiğimiz ve kendisiyle seni diğer peygamberlere üstün kıldığımız Kur'ân'ı vahyetmek suretiyle yapıyoruz. Bu ise Yüce Allah tarafından

başlı başına bir lütuf ve bir ihsandır. **"Halbuki sen, bundan önce habersiz olanlardandın."** Yani Kitabın ve imanın ne olduğunu, Allah sana vahiy göndermeden önce bilmezdin. Fakat Biz, onu kullarımız arasından kendisiyle dilediğimizi hidâyete ileteceğimiz bir nur kıldık.

Yüce Allah, Kur'ân'ın içerdiği kıssaları övüp onların kayıtsız şartsız anlatılan kıssaların en güzeli olduğunu ve hiçbir kitapta bu kıssaların Kur'ân-ı Kerim'deki gibi benzerleri olmadığını belirttikten sonra Yusuf'un, babasının ve kardeşlerinin kıssası olan o hem güzel, hem hayret verici kıssayı zikretmektedir:

﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَٰجِدِينَ
﴿٤﴾ قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا۟ لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوٌّ
مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ
ءَالِ يَعْقُوبَ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾﴾

4- Hani Yusuf, babasına şöyle demişti: 'Babacığım, rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlardı.'

5- Dedi ki: 'Oğulcuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır.'

6- 'Rabbin seni böylece seçecek, sana rüya yorumunu öğretecek, nimetini daha önce ataların İbrahim ve İshâk'a tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.'

Şunu bilelim ki Yüce Allah, Rasûlüne bu Kitap'ta kıssaların en güzelini anlatacağını haber verdikten sonra bu kıssayı beyan ederek genişçe anlatmış, bu kıssada meydana gelen olayları zikretmiştir. Böylelikle bu kıssanın eksiksiz, mükemmel ve gerçekten güzel bir kıssa olduğunu öğrenmiş oluyoruz. O nedenle her kim senedi ve nakledeni bilinmeyen ve çoğunluğu da yalan olan İsrailiyat ile bu kıssayı tamamlamak veya güzelleştirmek isterse bilsin ki o, Yüce Allah'ın hiçbir eksik bıraktığını tamamlamaya kalkışmakta, eksik olduğunu iddia ettiği bir şeyin eksikliğini giderme iddiasında bulunmaktadır. Çirkinliği bu sınıra ulaşan bir iş hakkında başka bir şey söylemeye de gerek yok. Ne var ki pek çok tefsir, bu sûrenin birkaç kat fazlası yekûn tutan ve Yüce Allah'ın anlattığının birçoğu ile

çelişen, oldukça çirkin birtakım bilgi ve yalanlarla doldurulmuş bulunmaktadır. Kula düşen, Yüce Allah'ın anlattıklarını kavramak ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilmeyen bilgileri de bir kenara atmaktır.

4. **"Hani Yusuf, babasına,"** yani İbrahim el-Halil'in oğlu İshak'ın oğlu Yakub'a *-hepsine selam olsun-* **"şöyle demişti: 'Babacığım rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlardı.'"** Bu rüya, Yusuf *aleyhisselam*'ın dünya ve âhirette ulaşmış olduğu yüksek makamın bir mukaddimesi
mahiyetindeydi. İşte Allah, oldukça büyük bir işi murad ettiği takdirde ondan önce
ona hazırlık, onu kolaylaştırmak ve kulun, karşılaşacağı meşakkatlere bir ön hazır-
lık, kuluna da bir lütuf ve ihsan olsun diye birtakım mukaddimeler takdir eder.

Yakub, onun bu rüyasını şöyle yorumladı: Güneş annesi, ay babası, yıldızlar da onun kardeşleridir. Geçireceği değişik haller sonunda kardeşleri ona boyun eğecekler, ikram ve tazim olmak üzere ona secde edecek noktaya kadar varacaklardır. Bu ise ancak Allah'ın onu beğenip seçmesi, ona ilim, amel ve yeryüzünde iktidar vermesi suretiyle onun üzerindeki nimetini tamamlaması gibi daha önceden ortaya çıkacak birtakım sebeplerle gerçekleşebilecektir. Ayrıca bu nimet, kendisine secde edecek olan ve bu nimette ona tâbi bulunan Yakuboğullarını da kapsayacaktır. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

6. **"Rabbin seni böylece seçecek."** Lütuf ve ihsan edeceği üstün vasıflar ve
oldukça güzel hallerle beğenip seçecek. **"Sana rüya yorumunu öğretecek."** doğru sözle-
Hem rüya yorumunu, hem de semavi kitaplar ve benzerleri gibi
rin âkıbetini açıklamayı öğretecek. **"Nimetini daha önce ataların İbrahim ve**
İshak'a tamamladığı gibi," zira Allah onlara pek büyük dini ve dünyevi nimet-
ler ihsan etmiştir, işte **"sana ve Yakub ailesine de"** sana dünyada da, âhirette de
iyilik vermek suretiyle nimetini **"tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin her**
şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." O'nun bilgisi her şeyi, kulların kalp-
lerindeki iyilik ve onun dışındaki niyetleri de kuşatmıştır. Herkese hikmetinin
ve hamdinin gerektirdiği şeyleri verir. O, hikmeti sonsuz olandır. Her şeyi yerli
yerine koyar ve bulunmaları gereken yerlerinde bulundurur.

5. Babası, Yusuf'a rüyasının yorumunu anlatıp bitirdikten sonra şöyle dedi: **"Oğulcuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar."** Başlarına şerefli bir önder olacağın için seni kıskanırlar. **"Çünkü şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır."** Gece gündüz, gizli açık düşmanlığına ara vermez. Öyleyse kulun, şeytanın kendisine musallat olmasını sağlayacak sebeplerden uzak

durması gerekir. Yusuf da babasının emrine uyarak bu rüyayı kardeşlerine haber vermeyip gizledi.

﴿ لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٌ لِّلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا۟ لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰٓ
أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ ٱقْتُلُوا۟ يُوسُفَ أَوِ ٱطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ
وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا۟ مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ ﴿٩﴾ ﴾

7- Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde (durumlarını araştırıp) **soranlar için nice ibretler vardır.**

8- Hani onlar şöyle demişlerdi: 'Doğrusu biz, güçlü bir topluluk olduğumuz halde babamız, Yusuf ile kardeşini bizden daha çok seviyor. Gerçekten babamız apaçık bir hata içindedir.'

9- 'Yusuf'u öldürün yahut onu bir yere atıverin de babanız yalnız size yönelsin. Bundan sonra da (tevbe edip) **salih bir topluluk olursunuz.'**

7. **"Andolsun ki Yûsuf** ve **kardeşlerinde** (durumlarını araştırıp) **soranlar için"** gerek hâl diliyle gerek konuşma diliyle ona dair soru soran herkes için **"nice ibretler,"** pek çok güzel sonuç ve maksatlara ulaştıran ibretli deliller **"vardır."** İşte bu delil ve ibretlerden gereği gibi faydalanacaklar, soru soranlardır. Yüz çevirenler ibretlerden de, kıssalardan da, apaçık delillerden de yararlanamazlar.

8. **"Hani onlar"** kendi aralarında **"şöyle demişlerdi: 'Doğrusu biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde babamız, Yusuf ile"** onun anne-baba bir **"kardeşi"** yani Bünyamin'i -çünkü zaten hepsi (anneleri ayrı olsa bile) kardeş idiler- **"bizden daha çok seviyor."** Nasıl olur da babamız, bu iki kardeşimizi sevgi ve şefkati bakımından bize üstün tutabilir? **"Gerçekten babamız apaçık bir hata içindedir.'"** Çünkü o, ikisini bize üstün tutmaktadır. Halbuki bize göre bunu gerektiren bir neden yoktur ve buna dair herhangi bir gerekçe de tespit edemiyoruz.

9. **"Yusuf'u öldürün yahut onu bir yere atıverin."** Babasının onu görmesi mümkün olmayacak kadar uzakça bir yere atarak babasından uzaklaştırın. Sizler bu iki işten birini yapın ki **"babanız yalnız size yönelsin."** Yani kendisini yalnız size versin, yalnız size şefkat ve muhabbetle yönelsin. Çünkü onun kalbi şu anda, size yer ayıramayacak kadar Yusuf ile meşguldür.

"Bundan," bu işi yaptıktan **"sonra da** (tevbe edip) **salih bir topluluk olursunuz."** İşlemiş olduğunuz bu günahtan sonra Yüce Allah'a tevbe eder ve bağışlanma dilersiniz. Onlar, bu işi daha kolay yapabilmek, onun çirkinliğini bertaraf etmek ve birbirlerine teşvikte bulunmak maksadıyla daha bu günahı işlemeden önce tevbe etmeye karar verdiler.

﴿ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا۟ يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ
فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- İçlerinden biri, 'Yusuf'u öldürmeyin. Eğer ille de bir şey yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da bir yolcu kafilesi onu bulup alsın.' dedi.

10. **"İçlerinden,"** yani Yusuf'u öldürmek yahut onu uzaklaştırmak isteyen kardeşlerinden **"biri, 'Yusuf'u öldürmeyin."** Çünkü onu öldürmek daha büyük bir günah ve daha korkunç bir vebaldir. Onu öldürmeksizin babasından uzaklaştırmakla da maksadınız gerçekleşir. O halde siz de onu uzaklaştırabilme işini gerçekleştirmek maksadıyla **"eğer"** bu işi **"ille de yapacaksanız onu kuyunun dibine atın."** ve durumunuzu haber vermemesi için onu tehdit edin. Aksine onun, efendisinden kaçmış bir köle olduğunu söylemesini isteyin. Böylelikle uzak yerlere giden **"bir yolcu kafilesi onu bulup alsın.'"** ve gittiği yerde alıkoysun **"dedi."** Bu sözü söyleyen, Yusuf hakkında görüşü en güzel, aralarında Yusuf'a karşı en iyi ve bu hususta Allah'tan en çok korkanlarıydı. Çünkü kimi kötülükler, kimi kötülüklerden daha hafifitir. Hafif olan zararla daha ağır zarar önlenmeye çalışılır. Nihâyet onlar bu görüşü ittifakla kabul ettiler.

﴿ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۫نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ
وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِيٓ أَن تَذْهَبُوا۟ بِهِۦ وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ ٱلذِّئْبُ
وَأَنتُمْ عَنْهُ غَٰفِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا۟ لَئِنْ أَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّآ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

11- Dediler ki: 'Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun? Halbuki biz elbette onun iyiliğini isteriz.'

12- 'Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.'

13- Dedi ki: 'Onu götürmeniz gerçekten beni üzer. Ayrıca siz kendisinden habersizken kurdun onu yemesinden korkarım.'

14- Onlar da dediler ki: 'Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde eğer onu kurt yiyecek olursa o zaman gerçekten biz zarara uğramış (işe yaramaz) **kimseleriz demektir.'**

11. "Dediler ki:" Yani Yusuf'un kardeşleri maksatlarına ulaşmak için babalarına şöyle dediler: **"Ey babamız! Sana ne oluyor ki Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun?"** Herhangi bir sebep ve gerekçe yokken bizden yana Yusuf hakkında ne diye korkuyorsun? **"Halbuki biz elbette onun iyiliğini isteriz."** Ona karşı şefkatimiz vardır ve kendimiz için istediğimizi onun için de isteriz. Bu ifade, Yakub *aleyhisselam*'ın Yusuf'un kardeşleriyle birlikte çöle ve benzeri uzak yerlere gitmesine müsaade etmediğini göstermektedir.

12. Onlar babalarının, kardeşlerini kendileriyle göndermesini engelleyen kendi haklarındaki zannının yersizliğini ifade ettikten sonra babasının Yusuf için arzulayacağı bir şeyi, yani Yusuf'un faydasına olacak, ayrıca onu kendileriyle birlikte göndermeye müsaade etmesini gerektirecek bir hususu beyan ederek şöyle dediler: **"Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın."** Açık havada gezinsin, neşelensin ve can sıkıntısı gitsin. **"Biz onu mutlaka koruruz,"** yani onu gözümüzden uzak tutmayacak ve ona gelebilecek her türlü eziyete karşı onu koruyacağız.

13. Babaları da onlara **"dedi ki: 'Onu götürmeniz muhakkak gerçekten beni üzer"** yani sadece onu alıp götürmeniz bile beni üzer ve bana ağır gelir. Çünkü ben, kısa bir süre dahi olsa ondan ayrı kalamam. Bu da benim onu sizinle birlikte göndermeme engeldir. İkinci bir engel de şudur: **"Ayrıca siz kendisinden habersizken,"** ondan gafil olduğunuz ve fark etmediğiniz bir haldeyken **"kurdun onu yemesinden korkarım,'"** çünkü o henüz küçüktür, kurda karşı kendisini koruyamaz.

14. "Onlar da dediler ki: 'Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde," onu korumaya dikkat gösteren bir grup olduğumuz halde **"eğer onu kurt yiyecek olursa o zaman gerçekten biz zarara uğramış** (işe yaramaz) **kimseleriz demektir.'"** Eğer kurt onu yer ve bu konuda bizi aciz bırakacak olursa artık bizde hayır yok, bizden hiçbir iyilik beklenmez demektir.

Onlar, bu şekilde Yusuf'u beraberlerinde göndermesini sağlayacak sebepleri hazırlayıp engelleri de ortadan kaldırdıktan sonra babaları, Yusuf'un onlarla birlikte gitmesine izin verdi.

﴿ فَلَمَّا ذَهَبُوا۟ بِهِۦ وَأَجْمَعُوٓا۟ أَن يَجْعَلُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا
يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ ۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَآءُو
عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا
تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

15- Nihâyet onu götürüp de kuyunun dibine atmayı kararlaştırdıklarında Biz, ona, 'Andolsun ki ilerde bu yaptıklarını kendilerine hiç farkında değillerken haber vereceksin.' diye vahyettik.

16- Akşam ağlaya ağlaya babalarına geldiler.

17- 'Ey babamız, biz yarış yapmaya gitmiştik ve Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş! Biz doğru söylesek bile sen bize inanmazsın.' dediler.

18- Yusuf'un, üzerinde sahte kan bulunan gömleğini getir(ip göster)diler. Dedi ki: 'Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle (çirkin) **bir işe sürüklemiş! Artık** (bana düşen) **güzel bir sabırdır. Sizin anlattıklarınıza karşı** (benim için) **yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır.'**

15. "Nihâyet onu götürüp de..." Yani babalarının izin vermesinden sonra kardeşleri Yusuf'u alıp gittiklerinde ve onu içlerinden az önce sözü geçen kişinin dediği gibi bir kuyuya atmayı kararlaştırdıklarında ve bu kararlarını da uygulama imkanı bulduklarında bu işi uyguladılar ve onu kuyuya attılar. Daha sonra Yüce Allah, o bu zorlu durumdayken ona, vahyetmek suretiyle lütuf ve ihsanda bulundu ve şöyle buyurdu: **"Andolsun ki ilerde bu yaptıklarını kendilerine, hiç farkında değillerken haber vereceksin."** Yani sen bu hususta onlara sitem edeceksin, onlar bu işin farkında olmadıkları bir sırada onların bu durumlarını kendilerine haber vereceksin. Bu buyruk, Yusuf'a, içine düştüğü bu halden kurtulacağı, Yüce Allah'ın onu, aile halkı ve kardeşleriyle birlikte yeryüzünde güçlü ve muktedir olduğu bir zamanda bir araya getireceği müjdesini de ihtiva etmektedir.

16. "Akşam ağlaya ağlaya babalarına geldiler." Normal geliş saatlerinden gecikmek ve ağlamak suretiyle bunları doğru söylediklerine dair bir delil gösterme niyetinde idiler.

17. Yalandan bir mazeret uydurarak **"Ey babamız, biz yarış,"** ya koşu yarışı ya da ok atma yarışı **"yapmaya gitmiştik. Yusuf'u da"** yorulmayıp dinlensin diye **"eşyamızın yanında bırakmıştık."** Biz onun yanında yokken ve yarışma yapıyorken **"onu kurt yemiş! Biz doğru söylesek bile sen bize inanmazsın.' dediler."** Biz, sana mazeretimizi bildirdik, ancak görünen o ki Yusuf'a karşı kalbinde duyduğun üzüntü ve ona karşı ileri derecedeki şefkatin dolayısıyla bizim doğru söylediğimizi kabul etmeyeceksin. Ancak senin bizim doğru söylediğimizi kabul etmeyişin, bizim sana gerçek mazeretimizi bildirmemize engel değildir. Bütün bu sözlerle mazeretlerini pekiştirmeye çalışıyorlardı.

18. Bu söylediklerini daha da pekiştirmek için **"Yusuf'un, üzerinde sahte kan bulunan gömleğini getir(**ip göster**)diler."** ve bu kanın, kurdun yemesi sonucu Yusuf'un gömleğe bulaşan kanı olduğunu iddia ettiler. Ancak babaları, onların bu sözlerini kabul etmeyip **"Dedi ki: 'Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle (**çirkin**) bir işe sürüklemiş."** Yani nefisleriniz size beni ondan ayırmak hususunda oldukça çirkin bir işi süslü göstermiş. Çünkü babası, birtakım karinelerden, hallerden ve Yusuf'un kendisine anlattığı rüyadan bu söylediğine delil teşkil edecek ipuçları çıkarmıştı. **"Artık (**bana düşen,**) güzel bir sabırdır. Sizin anlattıklarınıza karşı (**benim için**) yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır.'"** Ben vazifemi gereğince yerine getirmeye gayret edeceğim. O da böyle bir imtihana karşı güzel bir şekilde sabretmektir. Yani öfkeden ve insanlara şikâyetten uzak duracağım bir sabır. Bu hususta da kendi güç ve kuvvetime değil, **Yüce Allah'ın** yardımına güveneceğim.

O kendisi hakkında böyle bir söz verdi ve şu sözleriyle şikâyetini Yaradanına arzetti: **"Ben, keder ve üzüntümü ancak Allah'a şikayet ederim."** (Yusuf, 12/86) Çünkü Yaratıcıya şikâyet, güzel bir şekilde sabra aykırı değildir. Zira Peygamber, söz verdi mi mutlaka sözünü yerine getirir.

﴿ وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴾

19- Bir yolcu kafilesi gelip sucularını yolladılar. O da kovasını (kuyuya) **sarkıttı: 'Müjde! İşte genç bir çocuk!' dedi. Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Allah ise ne yaptıklarını çok iyi biliyordu.**

20- Onu düşük bir fiyata, sayılı birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermiyorlardı.

19. Yani Yusuf *aleyhisselam* bir süre kuyuda kaldıktan sonra nihâyet Mısır'a doğru gitmekte olan **"bir yolcu kafilesi gelip sucularını yolladılar."** Yani onlar için su aramak, suyun bulunduğu yeri tespit etmek, onlar için havuz gibi bir yerde su hazırlamak vb. işleri görmek üzere önden giden öncülerini gönderdiler. **"O da,"** sucuları da **"kovasını** (kuyuya) **sarkıttı."** Yusuf *aleyhisselam* da ona tutunarak çıktı. **"'Müjde, işte genç bir çocuk!' dedi."** Sevindi ve "Bu çok değerli bir köledir." dedi. **"Onu bir ticaret malı gibi sakladılar."**

20. Kardeşleri de o sırada yakın bir yerde bulunuyordu. Bu sefer yolcu kafilesi onu kardeşlerinden **"düşük bir fiyata, sayılı birkaç dirheme"** karşılık gelen oldukça düşük bir bedele **"sattılar. Zaten ona pek değer vermiyorlardı."** Çünkü kardeşlerinin maksadı, sadece onun ortadan kaybolup babasından uzak olmasını sağlamaktı. Yoksa onun karşılığında para kazanmak gibi bir maksatları yoktu.

Buna göre anlam şöyle olur: Kafile, Yusuf'u bulduklarında onun durumunu gizlemek ve beraberindeki ticaret eşyaları arasına onu katmak istediler. Ancak kardeşleri gelip onun, kendilerinden kaçan köleleri olduğunu iddia ettiler. Bunun üzerine kafile, belirtilen bedel karşılığında onu satın aldı ve kendilerinden kaçmaması için de kardeşlerinden teminat aldılar. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا
وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Onu satın alan Mısırlı adam, hanımına, 'Ona değer verip iyi bak. Belki bize faydası dokunur yahut da onu evlat ediniriz.' dedi. İşte biz böylece Yusuf'a o ülkede (mevki edinsin) **ve ona rüya yorumunu öğretelim diye imkân hazırladık. Allah** (dilediği) **işini mutlaka yerine getirir. Fakat insanların çoğu bilmezler.'**

21. Yani bu yolcu kafilesi Mısır'a gidip orada onu sattıklarında, onu Mısır'ın **Aziz'i** satın aldı. Onu satın aldıktan sonra da onu gerçekten beğendi ve onun hakkında hanımına şöyle tavsiyede bulundu: **"Ona değer verip iyi bak. Belki bize faydası dokunur yahut da onu evlat ediniriz."** Yani bu ya çeşitli hizmetlerde bulunmak suretiyle köleler gibi bize faydalı olur ya da biz ondan çocuklarımızdan yararlandığımız gibi yararlanırız. Bunu çocukları olmadığından dolayı söylemiş olsa gerektir.

"İşte biz böylece Yusuf'a o ülkede (mevki edinsin)... **diye imkân hazırladık."** Mısır Aziz'i tarafından satın alınmasını ve ona bu derece ikram göstermesini kolaylaştırdığımız gibi aynı şekilde bunu, bu yolla yeryüzünde imkân ve iktidar sahibi olmasının bir başlangıcı yaptık. **"ve ona rüya yorumunu öğretelim diye."** Çünkü onun ilim elde etmenin dışında hiçbir meşguliyeti ve tasası kalmayınca bu, ahkâma dair olsun yoruma dair olsun bunun dışında olsun pek çok ilim öğrenmesine vesile oldu. **"Allah (dilediği) işini mutlaka yerine getirir."** O'nun emri mutlaka yerini bulur, hiç kimse onu engelleyemez ve hiç kimse O'nu mağlup edemez. **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Bundan dolayı onlar, Allah'ın kaderî hükümlerine galip gelme maksadıyla birtakım işler yaparlar. Halbuki onlar, bunu gerçekleştiremeyecek kadar zayıf ve acizdirler.

﴿ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Ergenlik çağına varınca kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte ihsan sahiplerini Biz böyle mükâfatlandırırız.

22. Yusuf **"ergenlik çağına varınca"** maddî ve manevî gücü kemal derecesine ulaşıp peygamberlik ve risalet gibi ağır yükleri yüklenebilecek çağa gelince **"kendisine hüküm ve ilim verdik."** Yani onu rasûl bir nebi ve Rabbanî bir alim kıldık.

"İşte" hem Yaratana ibadet hususunda bütün gayretini ortaya koyup onu en güzel şekilde ifa etmek suretiyle ihsana ulaşan hem de Allah'ın kullarına faydalı olup iyilikte bulunan **"ihsan sahiplerini Biz böyle mükâfatlandırırız."** Onların iyiliklerine karşılık verdiğimiz mükafatlar arasında faydalı ilim de vardır. Bu, Yusuf *aleyhisselam*'ın ihsan makamına tam anlamıyla ulaştığına, buradan da Allah'ın ona insanlar arasında hüküm verme becerisi verdiğine, pek çok bilgi ve nübüvvet nimetlerini lütfettiğine delildir.

﴿ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ
اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ
﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ

شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ
كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ
مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

23- Evinde bulunduğu kadın ona sahip olmak istedi. Kapıları sımsıkı kapadı ve 'Haydi gel yanıma!' dedi. O ise 'Allah'a sığınırım. Üstelik o (kocan da) **benim efendimdir, bana değer verip iyi bakmıştır. Gerçek şu ki zalimler iflah olmazlar.' dedi.**

24- Andolsun ki kadın ona meyletmişti. O da o kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... İşte ondan kötülüğü ve hâyâsızlığı giderelim diye böyle yaptık. Şüphesiz o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandır.

25- İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan boylu boyunca yırttı. Kapının yanında da kadının efendisine rastgeldiler. Kadın dedi ki: 'Hanımına kötü bir iş yapmak isteyenin cezası zindana atılmaktan yahut da can yakıcı bir cezadan başka ne olabilir ki?'

26- Yusuf, 'Asıl o bana sahip olmak istedi.' dedi. Kadının yakınlarından biri şöyle şahitlik etti: 'Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, o ise yalancılardandır.'

27- 'Yok, eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, o ise doğru söyleyenlerdendir.' dedi.

28- Kocası, gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce (ona), **'Şüphe yok ki bu, siz** (kadınların) **tuzaklarındandır. Doğrusu sizin tuzağınız pek büyüktür.' dedi.**

29- 'Yusuf, sen bundan vazgeç! Sen de (ey kadın) **günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun.'**

23-24. Bu oldukça büyük bir imtihandı ve Yusuf için, kardeşleriyle olan imtihanından ve ona sabretmesinden daha ağırdı. Ecir itibarıyla da daha büyüktü. Çünkü bu, böyle bir fiilin yapılması için her türlü sebebin varlığına rağmen kendi iradesiyle tercih ettiği bir sabırdı. Zira o, Allah sevgisini bu fiili işlemekten önde tutmuştu. Kardeşleriyle olan imtihandaki sabrı ise zorunlu bir sabırdı. Tıpkı ku-

lun kendi tercihi olmaksızın başına gelen ve ister istemez sabretmekten başka yapacak bir şey bulunmayan hastalıklar ve hoşlanılmayan olaylar karşısındaki sabrı gibi.

Şöyle ki Yusuf *aleyhisselam* Aziz'in evinde izzet ve ikram içinde kaldı. Oldukça yakışıklı, mükemmel ve alımlı bir kişilikti. Onun bu durumu dolayısıyla **"evinde bulunduğu kadın, ona sahip olmak istedi."** Yusuf, onun kölesi ve onun idaresi altında bulunuyordu. Kaldıkları mesken birdi. Böyle bir yerde hiçbir kimse fark etmeksizin, hiçbir insan duymaksızın o hoş olmayan işi yapabilme imkânı vardı. **"Kapıları sımsıkı kapadı"** ve musibet bir kat daha ağırlaştı. Artık bulundukları yer tenha idi ve kapılar kapalı olduğu için bulundukları yere herhangi bir kimsenin girmesi söz konusu değildi. Bu nedenle kadın, yanına gelmesini isteyerek **"'Haydi gel yanıma' dedi."** O hoş olmayan işi yapmak için bana doğru gel. Yusuf yabancı bir kişiydi. Böyle bir kimse, vatanında ve kendisini tanıyanlar arasında bulunan kimsenin yapmaktan utanacağı işleri rahatlıkla yapabilirdi. Üstelik o, bu kadının idaresi altında bir esirdi. Kadın da efendisiydi. Diğer taraftan onu, bu işi yapmaya sevkedecek bir güzelliği vardı. Yusuf da genç ve bekardı. Ayrıca Aziz'in karısı, eğer ona emrettiği işi yapmayacak olursa hapse atmak ya da oldukça ağır işkencelere uğratmakla onu tehdit etmişti. Ancak Yusuf, bu işi yapmasını gerektiren güçlü etkenlerin varlığına rağmen Allah'a isyan etmeyip sabretti. Çünkü o, kadına meyledip içinden böyle bir işi yapmayı geçirdiyse de Allah rızası için onu terk etti. Allah'ın isteğini kötülüğü emreden nefsinin isteğinden öne geçirdi. **"Rabbinin burhanını"** görmesi sayesinde, yani Rabbi tarafından, her türlü haramı terk etmesini gerektiren ilim ve iman sayesinde bu büyük masiyetten uzak durdu ve **"Allah'a sığınırımç"** dedi. Yani, bu çirkin işi yapmaktan Allah'a sığınırım. Çünkü bu iş, Allah'ın gazabını gerektirir ve beni Allah'tan uzaklaştırır. Diğer taraftan bu, beni güzel bir şekilde barındıran efendime de hainlik olur. Onun iyiliklerine, hanımıyla en çirkin bir işi işleyerek çok kötü bir karşılık vermem bana yakışmaz. Çünkü bu, zulmün en büyüğüdür: **"Gerçek şu ki zalimler iflah olmazlar."**

Özetle Yusuf *aleyhisselam,* Yüce Allah'ın korkusunu/takvayı, kendisine iyilikte bulunan efendisinin hakkına riâyet etmeyi ve kendisini zulümden -ki onu işleyen iflah olmaz- koruma isteğini, bu işi işlemesinin engelleri olarak ortaya koymuştur. Aynı şekilde Allah'ın ona lütfetmiş olduğu ve ilâhî emirlere uyup yasaklardan kaçınmayı gerektiren kalbî iman burhanını da bu engeller arasında saymıştır. Bütün bunları içinde barındıransa Yüce Allah'ın **"ondan kötülüğü ve hâyâsızlığı"**

uzaklaştırmış olmasıdır. Çünkü o, Yüce Allah'ın seçtiği, has kulları arasına kattığı, üzerlerine Allah'ın hayırlı kullarından olmasını sağlayacak nimetleri ihsan edip hoş olmayan şeyleri onlardan uzaklaştırdığı **"ihlâsa erdirilmiş"** kullarındandı.

25. Yusuf, Aziz'in hanımının oldukça ileri derecedeki ısrarına rağmen isteğini kabul etmeyip ondan kaçmaya ve bu fitneden kurtulmak için kapıdan bir an önce çıkmaya koyuldu. Kadın da arkasından koştu ve elbisesinden yakaladı. Gömleğini arkadan yırttı. Bu halde kapıya ulaştıklarında kadının efendisine, yani kocasına rastgeldiler. Kocası kendisi için ağır bir durumla karşılaştı. O nedenle kadın hemen yalana sığındı ve kendisine kötülük yapmaya kalkışanın Yusuf olduğunu iddia ederek **"Hanımına kötü bir iş yapmak isteyenin cezası zindana atılmaktan yahut da can yakıcı bir cezadan başka ne olabilir ki?"** dedi. O, bu ifadesinde kendisinin de, Yusuf'un da böyle bir fiili işlemediğini belirtmek için **"Hanımına kötü bir iş yapmak isteyen"** demiş, "Hanımına kötü bir iş yapan" dememiştir. Yani cezayı gerektiren şeyin, kötülük yapma kastı ve isteği olduğuna dikkat çekip buna kalkışanın cezasının da hapse atılmaktan yahut can yakıcı bir cezaya çarptırılmaktan başka bir şey olmayacağını ifade etmişti.

26. Yusuf, Aziz'in karısının kendisine yapmış olduğu iftiradan uzak olduğunu belirterek **"'Asıl o bana sahip olmak istedi.' dedi."** Bu durumda birinin doğru söylemiş olma ihtimali doğdu. Ancak doğru söyleyenin hangisi olduğu belli değildi. Yüce Allah ise doğruluğun ve hakkın birtakım alametlerini, buna delil olacak emareleri takdir etmiştir. Kullar bunları kimi zaman bilebilir, kimi zaman da bilemeyebilirler. İşte Yüce Allah, bu meselede de peygamberi ve seçkin kulu Yusuf *aleyhisselam*'ı temize çıkarmak üzere aralarından kimin doğru söylediğini bilme imkânını lütfetmiştir. Bunun üzerine kadının aile halkı arasından belli bir karineye dayanarak tanıklık edecek kimseyi gönderdi. Bu karine kimin üzerinde ise doğru söyleyenin o olduğu ortaya çıkacaktı. Dedi ki: **"Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, o ise yalancılardandır."** Çünkü bu, kadının üzerine gidenin, ona kötülük yapmak isteyenin ve buna kalkışanın o olduğuna, buna karşılık kadının da onu kendisinden uzaklaştırmak için ön taraftan gömleğini yırtmış olduğuna delildir.

27. "Yok, eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, o ise doğru söyleyenlerdendir." Çünkü bu da onun kadından kaçtığına, arkasından koşanın kadın olduğuna ve gömleğini de bu şekilde arkadan yırttığına delil olur.

28. "Kocası, gömleğinin arkasından yırtılmış olduğunu görünce" Yusuf'un doğru söylediğini ve suçsuz olduğunu, yalan söyleyenin ise kadın olduğunu anladı. Bu nedenle de karısına, **"'Şüphe yok ki bu, siz** (kadınların) **tuzaklarındandır. Doğrusu sizin tuzağınız pek büyüktür.' dedi."** Kadının bu tuzağından daha büyük tuzak olabilir mi? Zira o, kötülük yapmak isteyen kendisi olduğu halde kendisini temize çıkarmaya çalışıp suçu Allah'ın peygamberi Yusuf *aleyhisselam*'a atarak iftira edecek kadar ileri gitmişti.

29. Daha sonra efendisi, işin gerçeğini anlayınca Yusuf'a ve karısına hitaben şöyle dedi: **"Yusuf, sen bundan vazgeç."** Yani bu konuda bir şey söyleme ve onu unut. Kimseye bu olaydan söz etme. Bununla hanımının halini gizlemek istemişti. Ey kadın, **"sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun."** Böylelikle Yusuf'a bu işi unutmasını, karısına da günahının bağışlanmasını dileyip tevbe etmesini emretti.

﴿ ۞ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ ۖ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۖ إِنَّا لَنَرَاهَا
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ
سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۖ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا
مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ
مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا
تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴾

30- Şehirde birtakım kadınlar, 'Aziz'in karısı, uşağına sahip olmak istiyormuş. Anlaşılan (Yusuf'un) **sevgisi yüreğini kaplamış. Biz onu gerçekten apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz.' dediler.**

31- (Aziz'in karısı) **o kadınların dedikodularını işitince onlara haber gönderdi. Onlar için yaslanacakları bir yer** (ve sofra) **hazırladı. Onların her birine de birer bıçak verdi.** (Onlar meyve soyarlarken Yusuf'a da), **'Çık karşılarına!' dedi. Kadınlar onu görünce onun büyük bir güzelliğe sahip olduğunu anladılar.** (Farkında olmadan) **ellerini kestiler ve dediler ki: 'Allah'ı tenzih ederiz! Bu, insan değil! Bu ancak çok üstün bir melektir.'**

32- (Aziz'in karısı) **dedi ki: 'İşte kendisi hakkında beni kınadığınız** (o uşak) **bu!** (Evet,) **andolsun ki ben ona sahip olmak istedim, fakat o bundan şiddetle kaçındı. Şayet kendisine emredeceğim şeyi yapmazsa andolsun zindana atılacak ve kesinlikle zillete uğrayanlardan olacaktır.'**

33- (Yusuf) **dedi ki: 'Rabbim, ben zindanı onların beni davet edecekleri şeye tercih ederim. Eğer sen onların tuzaklarını benden savmazsan ben onlara meyleder ve cahillerden olurum.'**

34- Rabbi de onun duasını kabul etti ve o kadınların tuzaklarını ondan savdı. Çünkü O, hakkıyla işitendir, bilendir.

35- Sonra bütün delilleri gördükleri halde yine de onu bir süreye kadar zindana atmak onlara uygun göründü.

30. "Şehirde birtakım kadınlar..." Yani bu hususa dair haber şehirde yayıldı, meşhur oldu. Kadınlar bundan söz etmeye ve bundan dolayı Aziz'in karısını kınamaya ve şöyle demeye koyuldular: **"Aziz'in karısı, uşağına sahip olmak istiyormuş. Anlaşılan** (Yusuf'un) **sevgisi yüreğini kaplamış."** Yani bu, çirkin bir şeydir. Zira o, oldukça yüksek mevkide bulunan bir kadındır. Kocasının da konumu büyüktür. Bununla birlikte kadın, elinin altında ve hizmetinde bulunan uşağına sahip olmaya kalkışmış. Üstelik ona duyduğu sevgi de kalbinde çok büyük bir yer etmiş. Öyle ki **"sevgisi yüreğini kaplamış,"** yani onun sevgisi, yüreğinin tâ içine işlemiş. Bu ise sevginin en ileri derecesini gösterir. **"Biz, onu gerçekten apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz."** Çünkü o, hiç de yapmaması gereken bir işi yapmış, öyle bir duruma düşmüştür ki bu, onun insanlar nezdindeki kadrini, kıymetini düşürür.

31. "(Aziz'in karısı) o kadınların dedikodularını/hilelerini işitince..." Kadınların bu sözleri, hile maksatlıydı. Zira bu sözden kasıtları sadece onu kınamak ve tenkid etmek değildi. Bu sözleriyle Aziz'in karısını böyle bir sevgiye düşüren Yusuf'u görme imkanı bulmak istemişlerdi. Böylelikle Aziz'in karısı bu sözlerine öfkelensin ve bu konuda kendisini mazur görmelerini sağlamak için de bu delikanlıyı onlara göstersin, istiyorlardı. Bundan dolayı onların bu şekildeki konuşmalarından **"hile"** diye söz edilmiştir. İşte bu sözleri **"işitince kendilerine,"** evine misâfirliğe gelmeleri için **"haber gönderdi. Onlar için yaslanacakları bir yer** (ve sofra) **hazırladı."** Çeşitli döşekler, yastıklar ve lezzetli yiyecekler hazırladı. Bu ikramlar arasında bıçak kullanmayı gerektirecek ya turunç ya da benzeri türden bir meyve de koymuştu. **"Onların her birine de birer bıçak verdi"** ki

onunla yiyeceklerini kessinler. "(Onlar meyve soyarlarken Yusuf'a da)," güzel ve alımlı hali ile **"'Çık karşılarına' dedi."**

"Kadınlar onu görünce, onun büyük bir güzelliğe sahip olduğunu anladılar." Kalplerinde büyük bir yer etti ve benzerini görmedikleri çok üstün bir manzara ile karşılaştılar. Hayranlıklarından dolayı da ellerinde bulunan o bıçaklarla "(Farkında olmadan) **ellerini kestiler ve dediler ki: 'Allah'ı tenzih ederiz. Bu, insan değil! Bu ancak çok üstün bir melektir.'"** Çünkü Yusuf'a verilen üstün ve göz kamaştırıcı güzellik, görenler için büyük bir alamet ve dikkatle düşünenler için bir ibret olacak derecedeydi.

32. Bu kadınlar, Yusuf'un zahirî güzelliğini görüp son derece hayrete düştükten ve Aziz'in karısının büyük ölçüde mazur olduğunu anladıktan sonra Aziz'in karısı, onlara Yusuf'un tam iffet sahibi olduğunu belirterek iç güzelliğini de göstermek istedi. O nedenle de hem bunu hem de ona karşı duyduğu aşırı sevgisini -artık kadınların onu kınamaları söz konusu olmayacağından dolayı söyleyeceklerine aldırmaksızın- açıklayarak ilan etti ve **"dedi ki: 'İşte kendisi hakkında beni kınadığınız** (o uşak) **bu!** (Evet,) **andolsun ki ben ona sahip olmak istedim, fakat o bundan şiddetle kaçındı.'"** Yani bu işe yaklaşmadı. Kadın ise ona istediğini yaptırmakta direniyor, geçen zaman ise onun huzursuzluğunu, sevgisini, Yusuf'a kavuşmaya duyduğu şevk ve arzusunu artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Bu yüzden de kadınların önünde şöyle dedi: **"Eğer kendisine emredeceğim şeyi yapmazsa andolsun zindana atılacak ve kesinlikle zillete uğrayanlardan olacaktır."** Kadın bu tehdidiyle onu, istediğini yapmak zorunda bırakmak istiyordu.

33. İşte o vakit Yusuf, Rabbine sığındı ve bu kadınların hile ve tuzaklarına karşı O'ndan yardım isteyerek **"dedi ki: 'Rabbim, ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet ettikleri şeye tercih ederim.'"** Bu kadınların Yusuf'a hanımefendisine itaat etmesi için telkinlerde bulunduklarını ve bu konuda ona tuzak kurmaya çalıştıklarını göstermektedir. Yusuf ise oldukça ağır ilâhî bir azabı gerektiren dünyevî bir lezzete karşılık hapsi, dünyevî azap ve işkenceyi tercih etti. **"Eğer Sen bunların tuzaklarını benden savmazsan ben onlara meyleder,"** çünkü ben aciz ve zayıf bir kimseyim; eğer kadınların kötülüğünü benden uzaklaştırmayacak olursan onlara meylim olur **"ve cahillerden olurum."** Çünkü bu bir cahilliktir. Zira o takdirde geçici, az ve elemlerle karışık bir lezzeti, nimet dolu cennetlerdeki kesintisiz lezzetlere ve türlü türlü arzulara tercih etmiş olur. Böyle bir şeyi böyle bir nimete tercih edenden daha cahil kim olabilir? Şüphesiz

ki ilim ve akıl, iki menfaatten ve iki lezzetten daha büyük olana öncelik tanımayı ve sonucu itibarıyla güzel olanı tercih etmeyi gerektirir.

34. "Rabbi de" kendisine dua ettiğinde **"onun duasını kabul etti ve o kadınların tuzaklarını ondan savdı."** Kadın elinden gelen bütün yollarla yine onu kandırmaya ve ondan murad almaya çalışıp durdu. Nihâyet kadın, ondan ümidini kesti. Allah da kadının tuzağını ondan savdı. **"Çünkü O,"** dua edenlerin dualarını **"hakkıyla işitendir,"** kulunun salih niyetini de Yüce Allah'ın yardım ve lütfuna mazhar olmayı gerektiren zayıf bünyesini de çok iyi **"bilendir."** İşte Yüce Allah'ın Yusuf'u bu helak edici fitneden ve ağır mihnetten kurtarışı böyle oldu.

35. Onun efendilerine gelince bu haber yayılıp ortaya çıkınca insanların kimi kadını mazur görürken, kimisi de kınayıp eleştirmeye koyuldu. **"Sonra"** Yusuf'un suçsuzluğuna delâlet eden **"bütün delilleri gördükleri halde yine de onu bir süreye kadar zindana atmak onlara uygun göründü."** Böylelikle konuya dair haberlerin arkası kesilsin ve insanlar onu unutsun istediler. Çünkü bir şey bir kere yayılınca, sebepleri var olduğu sürece anılmaya ve yayılmaya devam eder. Sebepleri ortadan kalktığında ise unutuluverir. Bu yüzden böyle bir işin maslahatlarına olduğu görüşüne sahip oldular ve bu sebeple onu hapse attılar.

﴿ وَدَخَلَ مَعَهُ ٱلسِّجْنَ فَتَيَانِ ۖ قَالَ أَحَدُهُمَآ إِنِّىٓ أَرَىٰنِىٓ أَعْصِرُ خَمْرًا ۖ وَقَالَ ٱلْءَاخَرُ إِنِّىٓ أَرَىٰنِىٓ
أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِى خُبْزًا تَأْكُلُ ٱلطَّيْرُ مِنْهُ ۖ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِۦٓ ۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ
لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِۦ قَبْلَ أَن يَأْتِيَكُمَا ۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِى رَبِّىٓ ۚ إِنِّى
تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱتَّبَعْتُ مِلَّةَ ءَابَآءِىٓ إِبْرَٰهِيمَ
وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ لَنَآ أَن نُّشْرِكَ بِٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۚ ذَٰلِكَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى ٱلنَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَٰصَٰحِبَىِ ٱلسِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ ٱللَّهُ
ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ ﴾

36- Onunla birlikte zindana iki de delikanlı girdi. Bunlardan biri, 'Ben rüyamda kendimi şarap (yapmak için üzüm) **sıkarken gördüm.' dedi. Diğeri de 'Ben de başımda ekmek taşıdığımı ve kuşların da ondan yediğini gördüm.' dedi. 'Bize bunun yorumunu bildir, çünkü biz senin iyi kimselerden olduğunu görüyoruz.'**

37- Dedi ki: 'Size rızıklanmanız için bir yemek gelecek ki o gelmezden evvel ben rüyanızın tabirini mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Gerçek şu ki ben Allah'a iman etmeyen ve âhireti de inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim.'

38- 'Ve atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bizim için olacak şey değildir. Bu (tevhid), **hem bize hem de insanlara Allah'ın bir lütfudur. Fakat insanların çoğu şükretmezler.'**

39- 'Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı bir sürü Rab mi hayırlıdır, yoksa tek ve Kahhâr olan Allah mı?'

40- 'Sizin onun dışında taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı birtakım isimlerden öte bir şey değildir. Allah bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.'

36. Yusuf *aleyhisselam* hapishaneye girince **"onunla birlikte zindana iki de delikanlı girdi."** Bu delikanlıların ikisi de rüya gördüler ve rüyasını yorumlaması için Yusuf'a anlattı: **"'Ben rüyamda kendimi şarap** (yapmak için üzüm) **sıkarken gördüm.' dedi. Diğeri de 'Ben de başımda ekmek taşıdığımı ve kuşların da ondan,"** o ekmekten **"yediğini gördüm.' dedi. Bize bunun yorumunu bildir."** Bu rüyanın ne anlama geldiğini ve bunun sonunda nereye varacağını bize söyle. **"Çünkü biz senin iyi kimselerden olduğunu görüyoruz."** Yani "Biz, seni insanlara iyilik yapan bir kimse olarak görüyoruz. O halde bizden başkasına iyilik yaptığın gibi bizim de rüyamızı yorumlayarak bize de iyilikte bulun" diyerek Yusuf'un iyilik yapan biri olmasını, isteklerine gerekçe olarak gösterdiler. Yusuf da onların bu isteklerine cevap olmak üzere şöyle dedi:

37. "Dedi ki: 'Size rızıklanmanız için bir yemek gelecek ki o gelmezden evvel ben rüyanızın tabirini mutlaka size haber vereceğim.'" O halde kalpleriniz mutmain olsun. Ben sizin rüyanızı yorumlayacağım. Sizin öğlen yahut akşam yemeğiniz size gelmeden önce ben size onun yorumunu bildireceğim. Herhalde Yusuf *aleyhisselam* onları böyle bir durumda imana davet etmek istemişti. Çünkü onların bu halde ona muhtaç oldukları ortadaydı. Bu yolla da davetinin

daha başarılı ve onlar tarafından daha da kabul edilebilir olmasını istediğinden şöyle dedi: **"Bu,"** benim size yapacağım yorum **"Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir."** Bu, Allah'ın bana öğretttiği ve lütfedip ihsan ettiği bir bilgidir. Zira **"ben Allah'a iman etmeyen ve âhireti inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim."** Terk, bir şeye girip de sonradan ondan ayrılan kimse hakkında söz konusu olabildiği gibi o şeye hiç girmeyen kimse hakkında da söz konusudur. Bu sebeple Yusuf *aleyhisselam* daha önceden İbrahim'in dini üzerinde değildi, denilemez.

38. "Ve atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum." Daha sonra bu dinin mahiyetini şu sözleriyle açıklamaktadır: **"Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bizim için olacak şey değildir."** Bu bize yakışmaz, aksine biz Yüce Allah'ı tevhid ederiz. Din ve ibadeti yalnızca O'na halis kılarız. Yalnızca O'na ihlasla yöneliriz. **"Bu** (tevhid) **hem bize hem de insanlara Allah'ın bir lütfudur."** Bu, Yüce Allah'ın hem bizlere hem de bizi hidâyete ilettiği gibi Allah'ın hidâyete iletmiş olduğu diğer kimselere de O'nun en üstün lütuf ve ihsanlarındandır. Çünkü gerçekten de Allah'ın, kulları üzerinde İslâm'dan ve dosdoğru dinden daha büyük hiçbir lütfu yoktur. Kim onu kabul ederse ve ona boyun eğerse ne şanslıdır! Zira o, en büyük nimeti ve en üstün fazileti elde etmiş olur. **"Fakat insanların çoğu şükretmezler."** Bundan dolayı onlara ilâhî lütuf ve ihsan geldiği takdirde onu kabul etmezler ve Allah'ın herhangi bir hakkını yerine getirmezler.

Bu ifadelerinde görüldüğü gibi Yusuf, açıkça, izlemekte olduğu yolu izlemeye onları teşvik etmektedir. Bu iki delikanlının kendisine saygı ve tazimle baktıklarını, onun iyilik yapan ve öğreten birisi olduğunu gördüklerini anlayınca o da onlara izlemekte olduğu yolun, bütünüyle Allah'ın lütuf ve ihsanından olduğunu söyledi ve -adeta- şöyle dedi: "Çünkü Yüce Allah, bana şirki terk edip atalarımın dinine uymayı lütfetmiş bulunuyor. Böylelikle ben sizin gördüğünüz bu hale ulaşabildim. O bakımdan sizlerin de izlediğim bu yolu izlemeniz gerekir." Daha sonra Yusuf, onlara şu sözleriyle açıkça davette bulundu:

39. "Ayrı ayrı bir sürü Rab mi hayırlıdır, yoksa tek ve Kahhâr olan Allah mı?" Yani faydası olmayan, zararı olmayan, bir şey veremeyen, hiçbir şeyi engelleyemeyen, kimisi ağaç, kimisi taş, kimisi melek, kimisi ölü vb. gibi müşriklerin ilah edindikleri çeşit çeşit mabudlar olarak kabul edilen bu tür aciz varlıklar mı hayırlıdır, **"yoksa tek ve Kahhâr olan Allah mı?"** kemal sıfatlarına sahip olup zatı, sıfatları ve filleriyle hiçbir hususta ortağı bulunmayan, bütün her şeyin, hüküm ve iradesine boyun eğdiği Allah mı? Ki O'nun dilediği olur, dilemediği

de olmaz. **"Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin iradesi O'nun elindedir."** (Hud, 11/56)

Bilindiği gibi bu kemale ve vasıflara sahip olan Allah, kemal sıfatlarına sahip bulunmayan, hiçbir şey de yapamayan aksine sadece isimlerden ibaret olan ayrı ayrı ilahlardan elbette ki daha hayırlıdır. Bu yüzden de Yusuf *aleyhisselam* sözlerine şöyle devam etmiştir:

40. "Sizin onun dışında taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı birtakım isimlerden öte bir şey değildir." Sizler bunlara birtakım isimler taktınız ve bunlara ilah dediniz. Oysa onlar hiçbir şeydir. Bunlarda uluhiyet namına hiçbir şey yoktur. **"Allah bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir."** Aksine Yüce Allah, onlara ibadet etmeyi yasaklayan ve onların batıl olduğunu bildiren hükümler indirmiştir. Yüce Allah bunlara dair hiçbir delil indirmediğine göre bu uydurma ilahlara ibadet etmeye ne bir yol ne de bir delil var demektir. Çünkü **"Hüküm ancak Allah'ındır."** Yalnız O'nundur. Emreden, yasak koyan, şeriat belirleyen, hükümleri koyan yalnızca O'dur. Ki **"O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir."**

"Dosdoğru" ve her türlü hayra ulaştıran **"din işte budur."** Onun dışındaki hiçbir din dosdoğru değildir. Aksine her türlü kötülüğe götüren eğri büğrü yollardır. **"Fakat insanların çoğu,"** eşyanın gerçek yüzlerini **"bilmezler."** Ancak, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmekle O'na ortak koşmak arasındaki fark en açık ve en belirgin hususlardandır. Ama insanların çoğu, bunu bilmeyişleri dolayısıyla şirke saptılar.

Yusuf *aleyhisselam* zindan arkadaşlarını yalnızca Allah'a ibadet etmeye ve dinlerini O'na halis kılmaya çağırdı. Onların bu çağrıyı kabul edip uymuş olmaları ve böylelikle Allah'ın nimetinin üzerlerine tamamlanmış olma ihtimali vardır. Şirkleri üzere devam etmiş olmaları ihtimali de vardır. Yusuf'un davetiyle onlara karşı delil ortaya konulmuş oldu.

﴿ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ فَتَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِن
رَّأۡسِهِۦۚ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ٱلَّذِي فِيهِ تَسۡتَفۡتِيَانِ ﴿٤١﴾ ﴾

41- 'Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz (kurtularak) **efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecektir. Hakkında bilgi istediğiniz iş** (bu şekilde) **hükme bağlanmıştır.'**

41. Yusuf *aleyhisselam* önceden onlara va'detmiş olduğu üzere rüyalarını tabir etmeye koyularak şöyle dedi: **"Ey zindan arkadaşlarım, biriniz,"** yani rüyada üzüm sıktığını gören kişi hapisten çıkacak ve daha önce hizmetinde bulunduğu **"efendisine şarap sunacak."** Bu ise hapisten çıkmasını gerektirir. **"Diğeri,"** yani başının üstünde ekmek taşıdığını ve kuşların da ondan yediğini gören kimse **"ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir."** Yusuf, kuşların yediği ekmeği delikanlının başındaki et ve beyni diye yorumlamıştır. Bunun kabre konulmayacağı ve kuşlara karşı korunmayacağı, aksine asıldıktan sonra kuşların onu yiyebilecekleri bir yere konulacağı şeklinde yorumladı. Daha sonra da onlara yaptığı bu yorumun gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğunu belirterek **"Hakkında bilgi istediğiniz,"** yorumunu ve açıklamasını istediğiniz **"iş** (bu şekilde) **hükme bağlanmıştır."** dedi.

﴿ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُۥ نَاجٖ مِّنۡهُمَا ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَىٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ
رَبِّهِۦ فَلَبِثَ فِي ٱلسِّجۡنِ بِضۡعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- (Yusuf) **o ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye, 'Efendinin yanında benden bahset.' dedi. Fakat şeytan, ona** (Yusuf'u) **efendisine hatırlatmasını unutturdu. Bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.**

42. Yusuf *aleyhisselam*, **"o ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye,"** ki o rüyasında üzüm sıktığını gören kişiydi **"dedi ki: 'Efendinin yanında benden bahset,'"** ona benim durumumu ve başımdan geçenleri hatırlat. Belki bana karşı kalbi yumuşar ve beni içinde bulunduğum bu yerden çıkartır. **"Fakat şeytan, ona** (Yusuf'u) **efendisine hatırlatmasını unutturdu."** Yani şeytan o kurtulan kişiye Yüce Allah'ı anmayı, kendisini Allah'a yakınlaştıracak şeyleri hatırlamayı ve bu arada da en güzel şekilde kendisine karşılık verilmeye layık olan Yusuf'u anmayı da unutturdu. Bu ise Yüce Allah'ın emir ve kaderini gerçekleştirmesi, tamamlaması içindi. **"Bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı."** Buradaki **"birkaç"** ifadesi üç ile dokuz arası bir sayıyı ifade eder. O nedenle Yusuf'un yedi yıl daha zindanda kaldığı söylenmiştir.

Yüce Allah, onun bu durumunu sona erdirmeyi ve Yusuf'un zindandan çıkarılmasına izin vermeyi murad edince Yusuf'un çıkartılması, şanının yücelmesi ve kadrinin yükselmesi için bir sebep takdir etti ki bu da hükümdarın gördüğü rüya idi.

﴿ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ
وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ
أَحۡلَٰمٖۖ وَمَا نَحۡنُ بِتَأۡوِيلِ ٱلۡأَحۡلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ ٱلَّذِي نَجَا مِنۡهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعۡدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم
بِتَأۡوِيلِهِۦ فَأَرۡسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ أَفۡتِنَا فِي سَبۡعِ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ
عِجَافٞ وَسَبۡعِ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖ لَّعَلِّيٓ أَرۡجِعُ إِلَى ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ
تَزۡرَعُونَ سَبۡعَ سِنِينَ دَأَبٗا فَمَا حَصَدتُّمۡ فَذَرُوهُ فِي سُنۢبُلِهِۦٓ إِلَّا قَلِيلٗا مِّمَّا تَأۡكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ
بَعۡدِ ذَٰلِكَ سَبۡعٞ شِدَادٞ يَأۡكُلۡنَ مَا قَدَّمۡتُمۡ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلٗا مِّمَّا تُحۡصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَامٞ فِيهِ
يُغَاثُ ٱلنَّاسُ وَفِيهِ يَعۡصِرُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

43- (Bir gün) **hükümdar dedi ki: 'Rüyamda yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini, bir de yedi yeşil başakla diğerleri kuru olan** (yedi başak) **gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumunu biliyorsanız, şu rüyamı bana açıklayın.'**

44- **Dediler ki: 'Karmakarışık rüyalardır** (bunlar); **biz böyle karışık rüyaların yorumunu bilmeyiz.'**

45- **O ikisinden kurtulmuş olan, uzun bir süre sonra** (Yusuf'u o esnada) **hatırladı ve dedi ki: 'Ben size bunun yorumunu haber vereceğim,** (ama önce) **beni** (zindana) **gönderin.'**

46- **'Yusuf, ey doğru sözlü! Bize söyler misin, yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan** (yedi başak) **ne demektir? Ümidim o ki insanlara** (isabetli yorumunla) **dönerim de belki onlar da** (hem tabiri hem de senin durumunu) **öğrenirler.'**

47- **Dedi ki: 'Yedi yıl âdetiniz üzere ekin. Yiyeceğiniz az bir miktarın dışındaki tüm biçtiklerinizi de başağında bırakın.'**

48- **'Sonra bunların ardından yedi kurak yıl gelecek ve saklayacağınız az bir miktarın dışında o yıllar için önceden hazırladığınız her şeyi yiyip bitirecek.'**

49- **'Sonra bunların ardından da bir yıl gelecek ki insanlar o yılda yağmura kavuşturulacak ve** (meyve) **sıkacaklar.'**

43. Yüce Allah, Yusuf'u zindandan çıkartmak isteyince hükümdara yorumu, bütün milleti ilgilendiren bu hayret verici rüyayı gösterdi. Ki böylelikle Yusuf, bu rüyayı yorumlasın da onun üstünlüğü ortaya çıksın ve onun her iki cihanda da yükselmesini sağlayacak ilmi herkesçe ayan beyan görülsün. Ne uygun bir ilâhî takdirdir ki bu rüyayı gören kimse, halkın bütün işlerini elinde bulunduran ve bütün maslahatları kendisine bağlı olan hükümdar idi. İşte bu hükümdar, kendisini dehşete düşüren böyle bir rüya gördü. Kavminin ilim adamlarını, sağlıklı görüş sahiplerini toplayıp onlara şöyle dedi: **"Rüyamda yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini, bir de yedi yeşil başakla diğerleri kuru olan** (yedi başak) **gördüm."** Oldukça zayıf düşmüş, cılızlaşmış, güçleri bitip tükenmiş yedi zayıf ineğin, oldukça güçlü yedi ineği yemesi hayret edilecek bir şeydir. Diğer taraftan yine kurumuş yedi başağın yedi yeşil başağı yediğini de görmüştü. **"Ey ileri gelenler, eğer rüya yorumu biliyorsanız, şu rüyamı bana açıklayın."** Gördüklerinin hepsi tek bir rüya idi ve yorumu tek bir tane olacaktı.

44. Ancak hepsi de hayrete düştüler ve bunu nasıl yorumlayacaklarını bilemediler. Bunun üzerine, **"Dediler ki: 'Karmakarışık rüyalardır,"** yani bu rüyaların herhangi bir sonucu veya herhangi bir yorumu olmaz. Yorumcular bilmedikleri bir şey hakkında kesin hüküm vermiş oluyorlardı. Kendileri için mazeret teşkil etmeyecek bir üslupla da mazur görülmelerini istemişlerdi. Daha sonra da **"Biz böyle karışık rüyaların yorumunu bilmeyiz.'"** yani biz ancak yorumlanabilecek türden rüyaları yorumlarız. Şeytandan olan ya da nefsin telkinlerinden kaynaklanan rüyaları yorumlayamayız, dediler. Böylelikle onlar hem bilmediklerini, hem bunların yorumu yapılmayacak türden rüyalar oldukları iddiasını, hem de kendilerini beğendiklerini ortaya koymuş oluyorlardı. Çünkü onlar, biz bu rüyanın yorumunu bilmiyoruz, demediler. Bu ise dinine bağlı ve üstün akıl sahibi kimselerin göstereceği bir tavır değildir.

Yine bu durum, Yüce Allah'ın Yusuf *aleyhisselam*'a bir lütfudur. Çünkü hükümdar, bu rüyayı kavminin ileri gelenlerine ve bilginlerine anlatıp da onların, onu yorumlamaktan aciz oldukları ortaya çıkmadan önce Yusuf, en başta onu yorumlamış olsaydı bunun o kadar önemi ve etkisi olmazdı. Ancak hükümdar, bu rüyaya oldukça önem veriyordu. Öbürleri rüyayı yorumlamaktan aciz düşüp Yusuf onu yorumlayınca bunun, onların nezdinde de çok büyük bir değeri oldu. Bu da Yüce Allah'ın, Âdem *aleyhisselam*'ın meleklere üstünlüğünü ilimle ortaya çıkarmasına benzemektedir. Çünkü O, önce meleklere sormuş, onlar sorunun cevabını

bilemeyince Adem'e sormuş, Adem de onlara her şeyin ismini bildirince daha üstün ve faziletli olduğu ortaya çıkmıştı.

Aynı şekilde Yüce Allah, Kıyamet gününde yaratılanların en faziletlisi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in faziletini de benzeri bir şekilde ortaya çıkaracaktır. Yüce Allah insanlara, Adem'den kendilerine şefaatçi olmasını isteme ilhamını verecektir. Daha sonra Nuh'dan, sonra İbrahim'den, sonra Musa'dan, sonra da İsa'dan bu istekte bulunacaklardır. Hepsi de bu konuda ayrı bir mazeret bildirecek ve en sonda onlar Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelecekler. O da *"Bu, benim işimdir, bu, benim işimdir."* diyerek bütün insanlara şefaatte bulunacak ve böylelikle öncekilerin de, sonrakilerin de kendisine gıpta ile bakacakları Makam-ı Mahmud'a nail olacaktır.[32] Lütufkârane takdirleri bize gizli kalan, iyilik ve ihsanı seçkin kullarına ve gerçek dostlarına ulaştırması ince hikmetlerle dolu olan Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

45. **"O ikisinden,"** hapisteki o iki delikanlıdan rüyasında şarap sıktığını gören ve Yusuf'un, efendisinin yanında kendisinden bahsetmesini istediği **"kurtulmuş olan, uzun bir süre sonra"** Yusuf'u, onun rüyalarını yorumlamasını ve kendisine yaptığı tavsiyeyi **"hatırladı,"** Yusuf'un aradan geçen uzun yıllar sonra bu rüyayı yorumlayabilecek kişi olduğunu bildi ve **"dedi ki: 'Ben size bunun yorumunu haber vereceğim.'"** Rüyanın yorumunu ona soru sormak için **"beni"** Yusuf'a **"gönderin."**

46. Bunun üzerine onu gönderdiler. O da Yusuf'un yanına geldi. Yusuf unutmasından dolayı onu azarlamadı, aksine kendisine sorduğu soruyu dinledi ve bu hususta ona cevabını verdi. Arkadaşı ona şöyle demişti: **"Yusuf, ey doğru sözlü!"** yani ey sözleri ve davranışları doğru kişi **"bize söyler misin, yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan** (yedi başak) **ne demektir? Ümidim o ki insanlara** (isabetli yorumunla) **dönerim de belki onlar** (hem tabiri hem de senin durumunu) **öğrenirler."** Çünkü onlar bu rüyanın yorumunu şevkle beklemektedirler. Zira bu, onları oldukça düşündürmektedir.

47. Yusuf, yedi semiz inekle yedi yeşil başağı oldukça verimli yedi yıl diye, yedi zayıf inekle yedi kuru başağı da oldukça kurak yıllar diye yorumladı. Allah daha iyi bilir ama bu yorumun açıklaması şöyledir: Ekin, bolluk ve kuraklığa bağlı bir şeydir. Eğer bolluk olursa ziraat ve ekinler bol ve güçlü olur. Manzarası güzel olur, verimi çok olur. Kıtlık ise bunun tam aksi sonuçlar doğurur. Toprak

32 Buhârî, Tevhîd 19, 24, 36; Müslim, İman 322, 327; Tirmizî, Kıyâme 10.

da inekler vasıtasıyla sürülür ve çoğunlukla tarlalar da onlarla sulanırdı. Başaklar ise gıda maddelerinin en önemlisi ve en değerlisidir. Aradaki bu ilişki dolayısıyla rüyayı bu şekilde yorumladı. Yusuf bir yandan rüyayı yorumlarken bir yandan da neler yapacaklarına ve böylelikle bolluk yıllarından kıtlık yılları için nasıl hazırlanacaklarına dair görüşünü de açıklayarak **"Dedi ki: Yedi yıl âdetiniz üzere"** peş peşe **"ekin."** O ekinlerden **"yiyeceğiniz az bir miktarın dışındaki tüm biçtiklerinizi başağında bırakın."** Çünkü böylesi ekinin daha uzun ömürlü olmasını sağlar ve onun tüketilme isteği de daha az olur. Yiyeceğiniz az bir miktarı bu saklayacaklarınızdan istisna edin. Ancak bu bolluk yıllarında yiyeceğiniz mümkün mertebe az olsun, saklayacağınız miktar daha fazla olsun ve böylelikle faydası ve etkisi de daha büyük olsun.

48. **"Sonra bunların,"** bu verimli bol yedi yılın **"ardından yedi kurak yıl gelecek ve saklayacağınız,"** yani tüketmeyeceğiniz **"az bir miktarın dışında o yıllar için önceden hazırladığınız her şeyi"** ne kadar çok olursa olsun, bütün sakladıklarınızı **"yiyip bitirecek."**

49. **"Sonra bunların,"** yedi kıtlık yılının **"ardından da bir yıl gelecek ki insanlar o yılda yağmura kavuşturulacak ve** (meyve) **sıkacaklar."** Bu yılda ise yağmurlar ve sular çoğalacak, mahsuller de artacaktır. O kadar ki gıda, ihtiyaçlarından fazla artacak ve onlar yediklerinin yanı sıra bir de üzüm ve benzeri meyveleri sıkacaklar. Hükümdarın rüyasında böyle bir yıldan açıkça söz edilmemekle birlikte Yusuf'un bu şekilde bir bolluk yılının geleceğini anlaması, kıtlık yıllarının yedi ile sınırlandırılmasından hareketle olması muhtemeldir. Zira o bundan, bu kıtlığın ortadan kalkacağını ve ondan sonraki yılın bolluk yılı olacağını çıkarmıştır. Bilindiği gibi peş peşe yedi yıl devam eden bir kıtlık ancak oldukça bol ve verimli bir yılın gelişiyle ortadan kalkar. Aksi takdirde bu şekildeki yedi yıllık bir süre belirlemenin herhangi bir faydası olmazdı.

Elçi hükümdara ve insanların yanına dönüp de Yusuf'un rüyaya dair yorumunu bildirince hayrete düştüler ve çok sevindiler. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

﴿وَقَالَ ٱلْمَلِكُ ٱئْتُونِى بِهِۦ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُ ٱلرَّسُولُ قَالَ ٱرْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ ٱلنِّسْوَةِ ٱلَّٰتِى
قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّى بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَٰوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ قُلْنَ
حَٰشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْـَٰٔنَ حَصْحَصَ ٱلْحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ
وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّى لَمْ أَخُنْهُ بِٱلْغَيْبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى كَيْدَ ٱلْخَآئِنِينَ ﴿٥٢﴾

۞ وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ
ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي بِهِۦٓ أَسۡتَخۡلِصۡهُ لِنَفۡسِيۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُۥ قَالَ إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ ﴿٥٤﴾ قَالَ ٱجۡعَلۡنِي
عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَتَبَوَّأُ مِنۡهَا حَيۡثُ
يَشَآءُۚ نُصِيبُ بِرَحۡمَتِنَا مَن نَّشَآءُۖ وَلَا نُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

50- Hükümdar 'Onu bana getirin.' dedi. Bunun üzerine elçi yanına gelince (Yusuf) **dedi ki: 'Efendine dön de o ellerini kesen kadınların durumu neymiş, diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim o kadınların tuzaklarını çok iyi bilendir.'**

51- (Hükümdar onları toplayıp) **dedi ki: 'Yusuf'tan murad almak istediğiniz zaman durumunuz ne idi?' Kadınlar, 'Allah'ı tenzih ederiz! Biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz.' dediler. Aziz'in karısı da şöyle dedi: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben ona sahip olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.'**

52- 'Bu, gıyabında ona hıyanet etmediğimi ve Allah'ın hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindir.'

53- 'Bununla beraber ben nefsimi de temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, şüphesiz var gücüyle kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin merhamet ettikleri müstesnâdır. Çünkü Rabbim çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.'

54- Hükümdar, 'Onu bana getirin de kendime has (danışman) **kılayım.' dedi. Onunla konuşunca da şöyle dedi: 'Sen bugün nezdimizde önemli bir mevki sahibi ve güvenilir birisin.'**

55- Dedi ki: 'Beni ülkenin hazine işlerinin başına tayin et. Çünkü ben (bu konuda), **oldukça titiz ve bilgiliyim.'**

56- İşte böylece o ülkede Yusuf'a iktidar imkanı verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Biz rahmetimizi dilediğimize veririz. İyilik sahiplerinin de ecrini zayi etmeyiz.

57- İman edip de takva üzere olanlar için âhiret mükâfatı ise elbette daha hayırlıdır.

50. "Hükümdar," yanında bulunanlara **"'Onu bana getirin.' dedi."** Yani Yusuf *aleyhisselam*'ın hapisheneden çıkartılmasını ve yanına getirilmesini emretti. **"Bunun üzerine elçi yanına gelince"** ve ona çıkıp hükümdarın yanına gitmesini emredince Yusuf tam anlamıyla suçsuzluğu ortaya çıkmadıkça zindandan çıkmak istemedi. Bu ise onun sabır, mükemmel akıl ve görüş sahibi oluşunun bir neticesiydi. Gelen elçiye **"dedi ki: 'Efendine,"** yani hükümdara **"dön de o ellerini kesen kadınlara durumu neymiş, diye sor."** Ona bu kadınların durumlarının ne olduğunu, başlarından geçen olayın mahiyetini sor. Onların durumu gâyet açık bir şekilde ortadadır. **"Şüphe yok ki benim Rabbim, o kadınların tuzaklarını çok iyi bilendir."**

51. Hükümdar, bunun üzerine o kadınları huzuruna getirtti: **"Dedi ki: Yusuf'tan murad almak istediğiniz zaman durumunuz ne idi?"** Siz onda insanı şüpheye düşürecek bir hal gördünüz mü? **"Kadınlar"** hep birlikte onun bu işlerden uzak olduğunu belirttiler ve **"'Allah'ı tenzih ederiz; biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz.' dediler."** Az olsun, çok olsun onun bir kötülük işlediğini bilmiyoruz. Artık Yusuf'u itham etmeyi gerektiren sebep ortadan kalkmış ve geriye sadece Aziz'in karısının durumu ve onun bu konudaki kanaati kalmıştı. Bunun üzerine **"Aziz'in karısı da şöyle dedi: Şimdi gerçek ortaya çıktı."** Daha önce biz onu hapse atılmasını gerektirecek şekilde itham ederken, ona kötülük isnad ederken artık gerçek açıkça ortaya çıkmış bulunuyor. **"Ben ona sahip olmak istemiştim. Şüphesiz ki o,"** sözlerinde ve suçsuzluk iddiasında **"doğru söyleyenlerdendir."**

52. "Bu," yani benim Yusuf'tan murad almak istediğime dair bu ikrarım **"gıyabında ona hıyanet etmediğimi..."** Bu sözleriyle kocasını kasdetmiş olma ihtimali vardır. Yani ben, bu ikrarda bulunup da Yusuf'tan murad almak istediğimi söyledim, ancak bu, onun gıyabında kendisine hıyanet etmediğimi bilsin diyedir. Yani ben sadece ondan murad almak istedim, ama onun namusuna leke sürmedim. Bu sözleriyle şunu kasdetmiş olma ihtimali de vardı: Yusuf'tan murad almak isteyenin ben olduğumu, onun da doğru sözlü olduğunu ikrar ettiğimde onun, yanımda bulunmadığı sırada ona hainlik etmediğimi Yusuf'un bilmesi içindir. **"ve Allah'ın hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindir."** Çünkü hainlik eden herkesin bu hainlik ve tuzağının kendi başına dönmesi ve işinin mutlaka açığa çıkması kaçınılmazdır.

53. Kadının söylediği bu ifadelerde bir bakıma kendini temize çıkarma anlamı bulunduğundan ve Yusuf ile ilgili kendisinin herhangi bir günahı olmadığı anlaşılır gibi olduğundan, bunu telafi etmek için şunları söylemiştir: **"Bununla beraber**

ben nefsimi," yani kendimi Yusuf'tan murad almak, bunun için çalışmak, bunu şiddetle arzulamak ve bunun için de gerekli planı kurmaktan yana **"temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emreder."** Her nefis sahibine kötülüğü çokça emreder. Yani hâyâsızlığı ve diğer günahları işlemesini ister. Çünkü nefis, şeytanın bineğidir. Onun vasıtasıyla şeytan, insanı saptırır.

"Ancak Rabbimin merhamet ettikleri," Allah'ın, kötülüğü emreden nefsine karşı koruduğu, böylece nefsi Rabbine doğru huzurla giden, hidâyet davetçisine itaat eden ve helake çağırana karşı koyan kimseler **"müstesnâdır."** Bu ise nefsin kendisinden değil, aksine Allah'ın, kuluna olan lütuf ve rahmetindendir. **"Çünkü Rabbim çok bağışlayıcıdır,"** Günah işleme cüretini gösteren kimselerin, tevbe edip Allah'a yöneldikleri takdirde günahlarını bağışlar; **"pek merhametlidir."** tevbesini kabul ederek ve salih amelleri işleme muvaffakiyeti vererek merhamet eder.

Bu ayetin tefsirinde doğru olan, bu sözlerin Yusuf'un sözleri değil de Aziz'in hanımının sözlerinden olduğudur. Çünkü ifadeler, Aziz'in hanımının sözlerinin devamı niteliğindedir. Yusuf da o vakit hapishanede bulunuyordu, henüz çıkmamıştı.

54. Hükümdar ve insanlar, Yusuf'un tam anlamıyla masum olduğunu anlayınca hükümdar, Yusuf'a haber gönderdi: **"'Onu bana getirin de onu kendime has (danışman) kılayım.' dedi."** Onu en has, en yakın adamlarımdan kılayım. Onlar da onu saygı ve ihtiramla getirdiler. **"Onunla konuşunca da"** hükümdar onun sözlerini beğendi ve nezdindeki konumunu daha da yükselterek ona şöyle dedi: **"Bugün sen bizim nezdimizde önemli bir mevki sahibi ve güvenilir birisin."** Sırlarımızı sana güvenerek teslim edebiliriz.

55. Yusuf kamu menfaatine ait bir işe talip olarak **"dedi ki: Beni ülkenin hazine işlerinin başına tayin et."** Arazilerden toplanacak gelirlerin başına görevli bir sorumlu ve idareci olarak ata. **"Çünkü ben** (bu konuda) **oldukça titiz ve bilgiliyim,"** üzerime aldığım görevi gereği gibi yerine getiririm. Ondan hiçbir şey boşa gitmez ve olması gereken yerden başkasına konmaz. Gireni, çıkanı iyi tespit ederim. Bu işin idare ediliş şeklini verme, vermeme ve her türlü tasarruf keyfiyetini çok iyi bilenim.

Yusuf'un bu talebi, kamu yönetiminin başına getirilmesi için bir hırstan kaynaklanmıyordu. Aksine kamuya faydalı olmayı arzuladığından dolayı bu talepte bulunmuştu. Ayrıca kendisinin bu konuda onların bilmediği derecede bir yeterliliğe, güvenilirliğe ve titizliğe sahip olduğunu biliyordu. Bundan dolayı hükümdardan kendisini ülkenin hazinelerinin başına getirmesini istedi. Hükümdar da onu yeryüzü hazinelerinin başına getirdi, bu görevi ona verdi.

56. Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"İşte böylece,"** yani sözü edilen bu sebepler ve mukaddimelerle **"o ülkede Yusuf'a iktidar imkanı verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı."** Rahat bir yaşayış, bol nimetler ve oldukça büyük ve yetkili bir mevkide bulunuyordu. **"Biz rahmetimizi dilediğimize veririz."** Bu, Yüce Allah'ın Yusuf'a ihsan ettiği, onun için takdir ettiği bir rahmetidir. Ayrıca onun bu rahmeti dünya nimetiyle de sınırlı değildir. **"İyilik sahiplerinin de ecrini zayi etmeyiz."** Yusuf *aleyhisselam* ise iyilik sahiplerinin efendileri arasında yer alır. Bu yüzden onun için dünyada da iyilik, âhirette de iyilik vardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

57. "İman edip de takvâ üzere olanlar," yani hem takvâ hem de imanı şahsında toplayanlar **"için âhiret mükâfatı ise"** dünya mükâfatından **"elbette daha hayırlıdır."** Çünkü takva ile büyük olsun, küçük olsun haram olan bütün işler terk edilir. Tam bir iman ile de kalp, Yüce Allah'ın tasdik edilmesini emrettiği şeyleri tasdik eder. Bunun arkasından farz ve müstehab olan kalbî ameller ve azalarla yapılan ameller gelir.

﴿ وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ
قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ
فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ
اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾
فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا
لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِن قَبْلُ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ
حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ۖ قَالُوا
يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي ۖ هَٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ۖ
ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا
أَن يُحَاطَ بِكُمْ ۖ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ
وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ۖ وَمَا أُغْنِي عَنكُم مِّنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ عَلَيْهِ
تَوَكَّلْتُ ۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ

يُغْنِي عَنْهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَىٰهَا ۚ وَإِنَّهُۥ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَٰهُ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

58- Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler. O kendilerini tanıdığı halde onlar onu tanımadılar.

59- Yusuf (erzak) **yüklerini hazırlayınca dedi ki: 'Bana baba bir kardeşinizi de getirin. Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam veriyorum ve ben misâfirperverlerin en iyisiyim.'**

60- 'Eğer onu bana getirmezseniz artık benden size bir ölçek bile (erzak) **yok. Yanıma da yaklaşmayın.'**

61- 'Ne yapıp edip onu babasından almaya çalışacağız, bunu mutlaka yapacağız.' dediler.

62- Yusuf, uşaklarına, 'Verdikleri bedelleri yüklerinin içine geri koyun, belki ailelerine dönünce farkına varırlar da dönüp yine gelirler.' dedi.

63- Babalarına döndüklerinde 'Ey babamız, ölçek (ile erzak almak) **bize yasaklandı. Kardeşimizi de bizimle beraber gönder de ölçek** (ile erzak) **alabilelim. Biz muhakkak onu koruyacağız.' dediler.**

64- Dedi ki: 'Daha önceden kardeşi hakkında size ne kadar güvendi isem bunun hakkında da size ancak o kadar güvenebilirim. Allah en hayırlı koruyucudur. O, merhametlilerin en merhametlisidir.'

65- (Erzak) **yüklerini açtıkları zaman ödedikleri bedellerin kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: 'Ey babamız! Daha ne istiyoruz ki? İşte ödediğimiz bedeller de bize iade edilmiş!** (Artık kardeşimizi bizimle gönder. Böylece) **ailemize erzak getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla erzak alırız. Bu, az bir ölçektir.'**

66- 'Etrafınız kuşatılmadıkça onu bana kesin olarak geri getireceğinize dair Allah adına (yeminle) **bana sağlam bir söz vermediğiniz sürece onu sizinle beraber asla göndermem!' dedi. Onlar da ona kesin söz verince şöyle dedi: 'Allah söylediklerimize şahittir.'**

67- 'Ey oğullarım! Hepiniz tek bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber ben, Allah'tan size gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben yalnız O'na tevekkül ettim. Tevekkül edecekler de yalnız O'na güvenip dayansınlar.' dedi.

68- Onlar da babalarının kendilerine emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) **girdiler. Bu** (tedbir), **Allah'tan onlara gelecek hiçbir şeyi önleyemezdi. O, sadece Yakûb'un içindeki bir dileğiydi, o da bunu dile getirdi. Şüphesiz ki o, kendisine ilim öğrettiğimiz için büyük bir ilim sahibiydi. Fakat insanların çoğu bilmezler.**

58. Yusuf *aleyhisselam* hazine işlerinin başına geçtikten sonra o işleri en güzel şekilde düzenledi ve yönetti. Bütün Mısır topraklarında verimli yıllar boyunca çok büyük ölçülerde ziraat yaptı ve onlar için büyük mahzenler hazırladı. Çok büyük miktarda yiyecek topladı, onları muhafaza etti ve tam anlamıyla koruma altına aldı. Kıtlık yılları gelip de etrafta yaygın bir şekilde kendini hissettirince etkileri, Yakub ve oğullarının ikamet ettiği Filistin topraklarına kadar vardı. Yakub da Mısır'dan azık getirmek üzere oğullarını oraya gönderdi. **"Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler. O kendilerini tanıdığı halde onlar onu tanımadılar."**

59. **"Yusuf** (erzak) **yüklerini hazırlayınca,"** başkalarına ölçtüğü gibi onların da azıklarını ölçüp verince... Çünkü onun bu konudaki güzel tedbirlerinden biri de kişi başına ancak bir deve yükü ölçek vermesiydi. Onlara durumlarını sormuştu, onlar da babalarının yanında bir kardeşlerinin daha olduğunu haber verdiler ki bu da Bünyamin idi. Bunun üzerine Yusuf, onlara **"Dedi ki: 'Bana baba bir kardeşinizi de getirin."** Arkasından onu getirme arzularını artırmak için de sözlerini şöyle sürdürdü: **"Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam veriyorum ve ben"** ziyafet ve ikram bakımından **"misâfirperverlerin en iyisiyim.'"**

60. Daha sonra onları, getirmemeleri ihtimaline karşılık korkutarak şöyle demişti: **"Eğer onu bana getirmezseniz artık benden size bir ölçek bile** (erzak) **yok. Yanıma da yaklaşmayın."** Çünkü Yusuf, onların kardeşlerini beraberlerinde getirmeye mecbur kalacaklarını ve bunun da kardeşlerini beraberlerinde alıp getirmeye iteceğini biliyordu.

61. **"Ne yapıp edip onu babasından almaya çalışacağız."** Bu, Yakub'un Bünyamin'e çok düşkün olup, ondan ayrı kalamadığına, Yusuf'tan sonra onunla

teselli bulduğuna delildir. Bu yüzden Bünyamin'i onunla birlikte gönderme, ciddi bir gayreti ve ısrarı gerektirmişti. **"'Bunu,"** bize verdiğin bu emir ve isteği **"mutlaka yapacağız.' dediler."**

62. **"Yusuf,"** hizmetini gören **"uşaklarına,"** Azık almak için **"'Verdikleri bedelleri yüklerinin içine geri koyun, belki ailelerine dönünce farkına varırlar,"** artık bundan sonra bunu yükleri arasında görecek olurlarsa tanırlar **"da dönüp yine gelirler.' dedi."** Denildiği üzere onların geri dönüşleri, bu bedelleri geri almaktan razı olmamaları için olacaktı. Ancak anlaşıldığı kadarı ile Yusuf, bununla onlara tam ve eksiksiz ölçüp vermek, sonra da onlara bedellerini fark edemeyecekleri bir şekilde geri vermesi suretiyle onlara yaptığı iyiliğe arzu ve şevklerini uyandırmak istemişti. Çünkü iyilik, kişinin iyilik yapana tam anlamıyla vefalı olmasını gerektirir.

63. **"Babalarına döndüklerinde, 'Ey babamız,"** eğer kardeşimizi bizimle birlikte göndermeyecek olursan **"ölçek (ile erzak almak) bize yasaklandı. Kardeşimizi de bizimle beraber gönder de ölçek** (ile erzak) **alabilelim."** Bu, bize azık ölçülüp verilmesine imkan sağlayacak. Daha sonra da onu korumayı üstlenerek **"Biz muhakkak onu"** başına hoşlanmayacağı bir işin gelmesine karşı **"koruyacağız.' dediler."**

64. Yakub *aleyhisselam* onlara **"dedi ki: 'Daha önceden kardeşi hakkında size ne kadar güvendi isem bunun hakkında da ancak o kadar güvenebilirim?"** Yani siz bundan önce Yusuf'u korumak hususunda bundan daha ağır bir taahhüt altına girmiştiniz, ama siz bu konudaki taahhüdünüzü yerine getirmediniz. Bu yüzden ben sizin taahhüdünüze de, korumanıza da güvenmiyorum. Ben, ancak Yüce Allah'a güvenirim: **"Allah en hayırlı koruyucudur. O, merhametlilerin en merhametlisidir."** Benim halimi bilir, bana merhamet edeceğini ve onu koruyup bana geri döndüreceğini ümid ederim. Bu ifadeleriyle sanki onu kardeşleriyle birlikte gönderme hususunda yumuşamış gibi görünmektedir.

65. Sonra onlar **"(erzak) yüklerini açtıkları zaman ödedikleri bedellerin kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler."** Bu, onların Yusuf'un bu bedelleri kendilerine kasten geri verdiğini ve böylelikle bu bedelleri onlara temlik etmek istediğini anladıklarına bir delildir. Bunun üzerine babalarına kardeşlerini beraberlerinde göndermesini teşvik etmek üzere **"Ey babamız, dediler. Daha ne istiyoruz ki?"** Bize tam ölçek vermişken, samimiyeti ve üstün bir ahlakı gösterecek

tarzda en güzel şekilde bedellerimizi bize geri vermişken, bize yapmış olduğu bu güzel ikramın ötesinde daha ne isteyebiliriz ki?

"İşte ödediğimiz bedeller de bize iade edilmiş! (Artık kardeşimizi bizimle gönder. Böylece) **ailemize erzak getiririz."** Yani kardeşimizle birlikte gidecek olursak bu, onun bize ölçekle erzak vermesine imkan sağlar. Böylelikle ailemize erzak getiririz, onlar için zorunlu ihtiyaç olan gıdaları da yanımıza alıp gelebiliriz. **"Kardeşimizi koruruz,"** onun bizimle birlikte gönderilmesi suretiyle **"bir deve yükü de fazla erzak alırız."** Çünkü o, her bir kişi için bir deve yükü erzak verir. **"Bu, az bir ölçektir."** Dolayısıyla senin bu işten hiçbir zararın yok. Süre de uzun değil ve bu işteki maslahat da açıkça ortadadır.

66. Yakub onlara, **"'Etrafınız kuşatılmadıkça,"** yani karşı koyamayacağınız ve önleyemeyeceğiniz bir durumla karşılaşmadıkça **"onu bana kesin olarak geri getireceğinize dair Allah adına** (yeminle) **bana sağlam bir söz,"** yemin ederek oldukça sağlam bir söz ve teminat **"vermediğiniz sürece, onu sizinle beraber asla göndermem.' dedi. Onlar da ona"** söylediği ve istediği şekilde **"kesin söz verince şöyle dedi: 'Allah söylediklerimize şahittir.'"** O'nun hakkımızdaki şahitliği, O'nun vekilliği ve taahhüdümüze kefil oluşu bize yeter.

67. Daha sonra Yakub *aleyhisselam*, kardeşlerini onlarla beraber gönderdiğinde Mısır'a vardıkları takdirde nasıl hareket edeceklerine dair şu tavsiyede bulundu: **"Ey oğullarım! Hepiniz tek bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin."** Çünkü hem sayıca çokluklan hem de aynı adamın evlatları oldukları için etkileyici görünmeleri dolayısıyla onlara nazar değmesinden korkmuştu ki bu, ona karşı bir sebebe sarılmaktır. **"Bununla beraber ben, Allah'tan size gelecek hiçbir şeyi sizden savamam."** Çünkü Allah tarafından takdir olunmuş neyse o mutlaka gerçekleşir. **"Hüküm ancak Allah'ındır."** Hüküm O'nun hükmü, emir O'nun emridir. O'nun, hükme bağlayıp takdir etmiş olduğu bir şeyin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. **"Ben yalnız O'na tevekkül ettim."** Güvencim sadece Allah'adır, yoksa size yerine getirmenizi tavsiye ettiğim sebebe değil. **"Tevekkül edecekler de yalnızca O'na güvenip dayansınlar."** Çünkü tevekkülle her türlü istek gerçekleşir ve korkulan her şeyden uzak kalınabilir.

68. Ayrılıp gidince **"babalarının kendilerine emrettiği şekilde** (ayrı kapılardan) **girdiler. Bu** (tedbir)," böyle yapmaları **"Allah'tan onlara gelecek hiçbir şeyi önleyemezdi. O, sadece Yakûb'un içindeki,"** çocuklarına karşı şefkat ve muhabbetinin gereği olan **"bir dileği idi, o da bunu dile getirdi."** Bu yol-

la bir bakıma kalben huzura kavuştu ve içindeki arzusu gerçekleşti. Esasen bu, onun bilgisindeki bir kusurdan kaynaklanmıyordu. Çünkü o, hiç şüphesiz şerefli rasûllerden ve Rabbânî alimlerdendi. Bu yüzden Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki o, kendisine ilim öğrettiğimiz için,"** yani kendi güç ve imkânlarıyla elde ettiğinden dolayı değil de Allah'ın lütfu ve öğretmesi sayesinde **"büyük bir ilim sahibiydi. Fakat insanların çoğu,"** işlerin akıbetini ve inceliklerini **"bilmezler."** Aynı şekilde ilim ehli olan kimseler arasında da bazı kimselere ilmin pek çok yönleri, hükmü ve gereği gizli kalabilir.

﴿ وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ
مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا
نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم
مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِن كُنتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾
قَالُوا جَزَاؤُهُ مَن وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ
قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ
فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ
﴿٧٦﴾ ۞ قَالُوا إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُ مِن قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ
إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ
اللَّهِ أَن نَّأْخُذَ إِلَّا مَن وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِندَهُ إِنَّا إِذًا لَّظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

69- Yusuf'un huzuruna girdiklerinde o, kardeşini yanına aldı. 'Ben, senin kardeşinim. Artık onların yapmış olduklarından dolayı üzülme.' dedi.

70- Onların (erzak) **yüklerini hazırladığında bir tası kardeşinin yükünün içine koydu. Sonra bir münâdî, 'Ey kafile! Siz hırsızsınız!' diye seslendi.**

71- Onlara yönelerek 'Ne kaybettiniz?' dediler.

72- Dediler ki: 'Hükümdarın tasını kaybettik, onu getirene bir deve yükü (erzak ödülü) **var. Ben de buna kefilim.'**

73- 'Allah'a andolsun siz de biliyorsunuz ki biz, bu ülkeye fesat çıkarmak için gelmedik, biz hırsız da değiliz!' dediler.

74- 'Eğer yalancı iseniz (size göre hırsızın) **cezası nedir?' dediler.**

75- 'Cezası, (çalınan mal) **kimin yükünde bulunursa o kişinin** (çalınan mala) **karşılık** (esir) **alınmasıdır. Biz zalimleri böylece cezalandırırız.' dediler.**

76- Bunun üzerine kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da kabı kardeşinin yükü arasından çıkardı. İşte biz, Yusuf için böyle bir plan kurmuştuk. Yoksa Allah'ın dilemesi hariç, hükümdarın dinine göre kardeşini (yanında) **alıkoymasına imkan yoktu. Biz, dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilgi sahibi üstünde daha iyi bir bilen vardır.**

77- 'Eğer o çalmışsa şu bir gerçek ki daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.' dediler. Yusuf bunu içinde gizleyip onlara açıklamadı ve (kendi kendine) **dedi ki: 'Sizin durumunuz daha kötüdür. Allah sizin anlattıklarınızın içyüzünü en iyi bilendir.'**

78- 'Ey Aziz, onun çok ihtiyar bir babası var. O nedenle onun yerine bizden birini alıkoy. Biz senin gerçekten iyi kimselerden olduğunu görüyoruz.' dediler.

79- 'Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. O takdirde biz elbette zalimlerden oluruz.' dedi.

69. Yusuf'un kardeşleri, Yusuf'un huzuruna girdiklerinde **"o,"** anne-baba bir kardeşi olan ve beraberinde getirmelerini emretmiş olduğu Bünyamin adlı **"kardeşini yanına aldı."** Kardeşleri arasından onu alıp bağrına bastı ve işin gerçeğini ona haber verdi: **"'Ben senin kardeşinim, artık onların yapmış olduklarından dolayı üzülme.' dedi."** Çünkü sonuç bizim için hayırlı olacaktır. Daha sonra yapmak istediğini ve kardeşinin iş sonuçlanıncaya kadar yanında kalması için başvurmak istediği çözüm yolunu da ona haber verdi.

70. "Onların (erzak) **yüklerini hazırladığında,"** yani kardeşlerinden her birisi için ve bu arada bu öz kardeşine de paylarını verdiğinde hem su hem de ölçü kabı olarak kullanılan **"bir tası kardeşinin yükü arasına koydu. Sonra,"** eşyalarını kapattılar. Gitmek üzere yola koyulduklarında **"bir münâdî, 'Ey kafile,**

siz hırsızsınız.' diye seslendi." Bu şekilde seslenen kişi, herhalde işin gerçeğini bilmiyordu.

71. **"Onlara yönelerek, 'Ne kaybettiniz?' dediler."** Yusuf'un kardeşleri bu ithamı kendilerinden uzaklaştırmak için onlara doğru yöneldiler. Çünkü hırsızlık yapan bir kimsenin bütün maksadı o yerden uzaklaşıp gitmek, kendisinden bir şeyler çaldığı kimsenin yanından uzaklaşmaktır. Böylelikle çaldığı şeyi kurtarabilmeye çalışır. Bunlar ise bütün maksatları kendilerine yöneltilen ithamı ortadan kaldırmak olduğu ve başka bir maksatları bulunmadığı için onlara doğru geldiler ve **"Ne kaybettiniz?"** dediler. "Ne çalmışız?" diye sormadılar. Çünkü hiçbir şekilde hırsızlık yapmadıklarından kesinlikle emin idiler.

72. **"Dediler ki: 'Hükümdarın tasını kaybettik. Onu getirene,"** onu bulmasına karşılık bir mükâfat olmak üzere **"bir deve yükü"** erzak **"var. Ben de buna kefilim.'"** Bu sözleri, eşyaları araştıran kişi söylemişti.

73. **"Allah'a andolsun siz de biliyorsunuz ki biz, bu ülkeye,"** çeşitli günahlar işlemek suretiyle **"fesat çıkarmak için gelmedik, biz hırsız da değiliz.'"** Çünkü hırsızlık yeryüzündeki fesad türlerinin en büyüğüdür.

Yusuf'un kardeşleri, karşı tarafın kendilerinin yeryüzünde fesat çıkartan ve hırsızlık yapan kimseler olmadıklarını bilmelerini delil getirip buna dair yemin ettiler. Çünkü onların, kendi hallerini inceleyip iffetli ve takvalı kimseler olduklarını anladıklarını biliyorlardı. Bununla da kendilerini itham edenlerin de bildiği gibi, böyle bir işin kendilerinden sadır olmayacağını ifade etmiş oluyorlardı. Böyle bir ifade, kendilerine yapılan ithamı reddetme hususunda mesela, "Allah'a andolsun ki biz yeryüzünde fesat çıkarmadık ve hırsızlık yapmadık." demelerinden daha uygun ve etkilidir.

74. **"'Eğer yalancı iseniz,"** tas sizin yanınızda bulunursa, bu fiilin "(size göre) **cezası nedir?' dediler.**

75. **"Cezası,** (çalınan mal)," tas **"kimin yükünde bulunursa o kişinin** (çalınan mala) **karşılık,"** çalıntı malın sahibinin hırsızlık yapanı mülkiyeti altına alması suretiyle köle **"alınmasıdır."** Onların şeriatlarında hüküm böyleydi. Hırsızlık yapan kimsenin hırsızlık yaptığı sabit olunca o, çalınan malın sahibinin mülkiyetine girerdi. Bu yüzden onlar, **"'Biz zalimleri böylece cezalandırırız.' dediler."**

76. **"Bunun üzerine"** eşyaları arasında tası araştıran kişi **"kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı."** Böylelikle bunun kasten yapıldığı zannını uyandıracak şüphe ortadan kalkmış oluyordu. Onların eşyaları

arasında herhangi bir şey bulamayınca **"sonra kabı kardeşinin yükü arasından çıkardı."** Burada "yükü arasında buldu" yahut "kardeşi onu çalmıştı" denilmeyerek gerçeğe ve vakıaya uygun bir ifade kullanılmıştır.

İşte bu şekilde Yusuf, kardeşlerinin fark etmeyeceği bir şekilde öz kardeşinin yanında kalması isteğini gerçekleştirmiş oluyordu. O nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte Biz Yusuf için böyle bir plan kurmuştuk."** Yani onun, kötü olmayan bir sonuca ulaşmasını sağlayacak böyle bir tedbiri ona kolaylaştırmış olduk. **"Yoksa Allah'ın dilemesi hariç, hükümdarın dinine göre kardeşini** (yanında) **alıkoymasına imkan yoktu."** Çünkü hükümdarın dininde hırsızlık yapanın mülkiyet altına alınması diye bir hüküm yoktu. Onlar hırsıza başka bir ceza uyguluyorlardı. Eğer bu konuda hüküm vermek hükümdarın dinine havale edilmiş olsaydı, Yusuf, kardeşini yanında alıkoyma imkânı bulamayacaktı. Ancak Yusuf, isteğinin gerçekleşmesi için konuyla ilgili onların hüküm vermelerini istemişti.

"Biz" faydalı ilimle ve maksatlara ulaştıran yolların bilgisiyle **"dilediğimizi derecelerle yükseltiriz."** Nitekim Yusuf'un derecelerini de böyle yükseltmiştik. **"Her ilim sahibi üstünde daha iyi bir bilen vardır."** Her bilenin üstünde kendisinden daha iyi bilen biri vardır. Sonsuz ilim sahibi ise gizliyi de, açığı da bilen Yüce Allah'tır.

77. Yusuf'un kardeşleri bu durumu görünce **"'Eğer o,"** yani bu kardeş **"çalmışsa"** bu, onun için garipsenecek bir durum değildir; çünkü **"daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.' dediler."** Bununla Yusuf *aleyhisselam*'ı kastediyorlardı. Bundan maksatları ise kendilerini temize çıkarmak; "Bu ve kardeşi -bizim öz kardeşlerimiz olmamaları hasebiyle- bazen hırsızlık yapabilirler." demekti. Bu ifadeyle iki kardeşin değerini düşürmüş oluyorlardı. Bundan dolayı Yusuf *aleyhisselam* bunu içinde gizledi, **"onlara açıklamadı."** Yani söylediklerine karşılık hoşlanmayacakları bir şey söylemedi. Aksine öfkesini yuttu ve içinde sakladı. Kendi kendine **"dedi ki: 'Sizin durumunuz daha kötüdür."** Çünkü siz, bizi yermekle birlikte sizin yaptığınız işler bunlardan çok daha kötüdür. **"Allah sizin"** bizi hırsızlıkla nitelemeye dair **"anlattıklarınızın içyüzünü en iyi bilendir.'"** Bizden daha iyi bilir ki, biz bu işten uzağız.

78. Daha sonra kardeşlerini kendilerine verir ümidiyle Yusuf'a dil dökerek ve ona yakınlaşma yolunu izleyerek **"Ey aziz, onun çok ihtiyar bir babası var."** Onsuz duramıyor. Ondan ayrılmak ona çok ağır gelecektir. **"O nedenle onun**

yerine bizden birini alıkoy. Biz senin gerçekten iyi kimselerden olduğunu görüyoruz." Böylelikle hem bize hem de babamıza bir iyilikte bulun **"dediler."**

79. Yusuf dedi ki: **"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız."** Çünkü şâyet bizler suçsuz bir kimseyi eşyamızı yanında bulduğumuz kimsenin suçu karşılığında alıkoyacak olursak **"o takdirde biz"** hakka aykırı bir şekilde cezalandırmada bulunacağımız için **"elbette zalimlerden oluruz."** Burada Yusuf'un **"eşyamızı yanında bulduğumuz kimse"** tabirini kullanıp da "hırsızlık yapan kimse" şeklinde bir ifade kullanmaması, yalan söylemekten kaçınmak içindir.

﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ
عَلَيْكُم مَّوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ وَمِن قَبْلُ مَا فَرَّطتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ
يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾ ارْجِعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا
شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا
وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ ﴾

80- Artık ondan ümitlerini kesince (meseleyi) **gizlice konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: 'Babanızın sizden Allah adına** (yeminle) **sağlam bir söz almış olduğunu, daha önce de Yusuf hakkında işlediğimiz kusuru bilmez misiniz? O nedenle ben, ya babam izin verinceye yahut da Allah hakkımda hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.'**

81- 'Siz babanıza dönün ve deyin ki: Ey babamız, gerçek şu ki oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak kesin bildiğimize göre şahitlik ediyoruz. Biz gaybın gözcüleri değiliz ki!'

82- '(İstersen) **içinde bulunduğumuz şehir** (halkına) **ve beraber geldiğimiz kafileye de sor! Biz gerçekten doğru söylüyoruz.'**

83- Dedi ki: 'Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle (çirkin) **bir işe sürüklemiş. Artık** (bana düşen) **güzel bir sabırdır. Ümit ederim ki Allah, onları hep birlikte bana getirecektir. Her şeyi bilen ve hikmet sahibi olan şüphesiz ki O'dur.'**

80. Kardeşleri, artık Yusuf'un, kardeşleri Bünyamin'i yanlarına almalarına müsamaha edeceğinden yana **"ümitlerini kesince** (meseleyi) **gizlice konuşmak üzere bir kenara çekildiler."** Yani başka bir kimse beraberlerinde olmaksızın yalnızca kendileri bir araya geldiler, kendi aralarında fısıldaşarak konuşmaya koyuldular. **"Büyükleri dedi ki: 'Babanızın sizden,"** onu koruyacağınıza ve sizin etrafınız kuşatılmadıkça onu geri getireceğinize dair **"Allah adına** (yeminle) **sağlam bir söz almış olduğunu, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmez misiniz?"** Böylelikle sizler şu iki işi bir arada yapmış oldunuz: Önceden Yusuf hakkında kusurlu davranmanız ve şimdi de küçük kardeşini geri götürmeyişiniz. Benim babama bakacak yüzüm yok. **"O nedenle ben, ya babam bana izin verinceye yahut da Allah, hakkımda hükmedinceye,"** ya tek başıma ya da kardeşimle birlikte dönüşümü takdir buyuruncaya **"kadar bu yerden asla ayrılmayacağım."** Burada kalmaya devam edeceğim ve buradan başka bir yere gitmeyeceğim. **"O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.'"**

81. Daha sonra onlara babalarına neler söyleyeceklerini tavsiye ederek şunları söyledi: **"Siz babanıza dönün ve deyin ki: Ey babamız, gerçek şu ki oğlun hırsızlık yaptı,"** bu nedenle alıkonuldu. Biz bu konuda bütün gayretimizi harcamamıza rağmen onu sana getiremedik. Durum şudur: Biz bilmediğimiz bir şeye tanıklık etmiyoruz. Aksine **"Biz ancak kesin bildiğimize göre şahitlik ediyoruz."** Çünkü bizler tasın, onun yükü arasından çıkartıldığını gördük. **"Biz gaybın gözcüleri değiliz ki!"** Yani eğer bizler gaybı bilen kimseler olsaydık elbette onu beraberimizde alıp götürmek için gayret göstermez ve sana da bu konuda söz vermezdik. Biz işin buralara varacağını sanmıyorduk.

82. Eğer bu sözlerimizde şüphe ediyorsan **"içinde bulunduğumuz şehir** (halkına) **ve beraber geldiğimiz kafileye de sor!"** Çünkü onlar da bizim sana haber verdiğimiz bu hususları bilirler. **"Biz gerçekten doğru söylüyoruz."** Asla yalan söylemiyoruz, gerçekleri değiştirmiyoruz. Herhangi bir tahrifatta da bulunmuyoruz. Aksine gerçek budur.

83. Babalarının yanına dönüp ona bu haberi bildirdiklerinde babalarının kederi daha da arttı, üzüntüsü kat kat çoğaldı. Yine birincisinde de onları itham ettiği gibi bunda da onları itham etti ve **"Dedi ki: 'Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle** (çirkin) **bir işe sürüklemiş. Artık** (bana düşen) **güzel bir sabırdır."** Ben, bu konuda hiçbir rahatsızlık ve öfke duymadan, insanlara da şikayet etmeden güzel bir şekilde sabretmeye sığınacağım. Daha sonra da işin daha da ağırlaştığını ve sı-

kıntının son haddine vardığını görünce kurtuluşun gerçekleşeceği ümidiyle şöyle dedi: **"Ümit ederim ki Allah, onları hep birlikte,"** Yusuf'u da, Bünyamin'i de, Mısır'da kalan büyük kardeşlerini de **"bana getirecektir. Her şeyi bilen yegane ve hikmet sahibi olan şüphesiz ki O'dur.'"** Benim durumumu, artık bu sıkıntının sona ermesi için lütfuna ihtiyacımı, ihsanına olan zorunlu muhtaçlığımı bilen de O'dur, her şeye bir kader tayin eden, her işe Rabbanî hikmetinin gerektirdiği şekilde nihaî bir nokta tespit eden ve hikmeti sonsuz olan da O'dur.

﴿ وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ ٱلْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾
قَالُوا۟ تَٱللَّهِ تَفْتَؤُا۟ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ ٱلْهَٰلِكِينَ ﴿٨٥﴾
قَالَ إِنَّمَآ أَشْكُوا۟ بَثِّى وَحُزْنِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ ﴾

84- Onlardan yüz çevirdi ve 'Âh Yusuf'um âh!' dedi. Kederinden gözlerine perde indi. Ancak hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu.

85- Dediler ki: 'Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun, Allah'a andolsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin yahut da ölüp gideceksin.'

86- 'Ben, keder ve hüznümü ancak Allah'a şikayet ederim. Ve ben, Allah tarafından (gelen vahiyle) **sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.' dedi.**

84. "Onlardan yüz çevirdi." Yani oğulları ona bu haberi verdikten sonra Yakub *aleyhisselam* onlardan yüz çevirip bir kenara çekildi. Üzüntü ve kederi katmerleşti. Kalbindeki kederden dolayı da gözlerine perde indi. Çünkü kalbindeki keder dolayısıyla çokça ağlıyordu. Nihâyet gözlerine bundan dolayı ak düşmüştü. **"Ancak hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu."** Yani kalbi oldukça ileri derecedeki kederle dolup taşıyordu.

"'Âh Yusuf'um âh!' dedi." Yani onun eskiden beri saklı bulunan üzüntüsü, kederi, kalbinden ayrılmayan özlemi bir daha ortaya çıktı. Birincisine göre nispeten hafif olan bu musibet, ona birincisini hatırlattı. Oğulları ise durumundan hayrete düşerek şöyle dediler:

85. "Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun." Her halinde Yusuf'u anmaya devam ediyorsun. **"Allah'a andolsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin,"** artık hareket edemeyecek, konuşmaya dahi gücün kalmayacak **"yahut da ölüp gideceksin."** Yani sen onu anma imkanın olduğu sürece onu anmaktan geri durmayacaksın.

86. Yakub onlara, **"'Ben keder ve hüznümü ancak Allah'a şikayet ederim."** Kalbimdeki kederi de, ona dair söyleyeceğimi de ancak Allah'a açarım. Allah'tan başkasına da hiçbir şey söylemeyeceğim; ne size ne de sizin dışınızdaki herhangi bir insana. Siz istediğinizi söyleyin. **"Ve ben, Allah tarafından** (gelen vahiyle) **sizin bilmediğiniz şeyleri,"** oğullarımı bana geri gtireceğini ve onlarla biraraya gelmekle gözümün aydın olacağını **"bilirim.' dedi."**

﴿ يَٰبَنِىَّ ٱذْهَبُوا۟ فَتَحَسَّسُوا۟ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَا۟يْـَٔسُوا۟ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِنَّهُۥ لَا يَا۟يْـَٔسُ مِن
رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ قَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا ٱلضُّرُّ وَجِئْنَا
بِبِضَٰعَةٍ مُّزْجَىٰةٍ فَأَوْفِ لَنَا ٱلْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَآ إِنَّ ٱللَّهَ يَجْزِى ٱلْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ ﴾

87- 'Oğullarım gidin de Yusuf'u ve kardeşini sorup soruşturun. Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.'

88- Bunun üzerine (Mısır'a gidip Yusuf'un) **huzuruna vardıklarında dediler ki: 'Ey Aziz! Bizi de, ailemizi de darlık sardı. Pek değerli olmayan bir bedel ile geldik. Bize** (yine) **tam ölçek**(le erzak) **ver ve bize tasaddukta bulun. Çünkü Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.'**

87. Yakub *aleyhisselam* oğullarına dedi ki: **"Oğullarım gidin de Yusuf'u ve kardeşini sorup soruşturun."** Onları arama hususunda bütün gayretinizi ortaya koyun. **"Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin."** Çünkü ümitli olmak, kulun umduğu şey doğrultusunda çalışıp gayret göstermesini gerektirir. Ümitsizlik ise tembelliğe ve ağırdan almaya yol açar. Kulların öncelikle ummaları gereken şey ise Yüce Allah'ın lütfu, ihsanı, rahmeti ve bereketi olmalıdır.

"Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." Zira onlar küfürleri sebebiyle Allah'ın rahmetini uzak görürler. Esasen onun rahmeti de kâfirlerden uzaktır. O bakımdan siz de kâfirlere benzemeyin. Bu buyruk, kulun imanı oranında Yüce Allah'ın rahmet ve lütfunu ümit edeceğine delildir.

88. "Bunun üzerine" kalkıp gittiler. Yusuf'un **"huzuruna vardıklarında"** yalvarırcasına **"dediler ki: Ey Aziz, bizi de ailemizi de darlık sardı."** Biz de, aile halkımız da oldukça sıkıntı içinde bulunuyoruz. **"Pek değerli olmayan,"** yani azlığı ve pek bir işe yaramadığı için beğenilmeyen, istenilmeyen **"bir bedelle geldik. Bize** (yine) **tam ölçek**(le erzak) **ver,"** Bu bedel maksada kafi gelmiyor ise de ölçeğin bize tam olsun **"ve bize,"** gerekenden fazlasını vermek suretiyle **"tasadduk bulun. Çünkü Allah, sadaka verenleri"** dünya ve âhiret mükâfatı ile **"mükâfatlandırır."**

﴿ قَالَ هَلْ عَلِمْتُم مَّا فَعَلْتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنتُمْ جَٰهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوٓا۟ أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ
قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِى قَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَآ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ
أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا۟ تَٱللَّهِ لَقَدْ ءَاثَرَكَ ٱللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَٰطِـِٔينَ ﴿٩١﴾
قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ ٱلْيَوْمَ يَغْفِرُ ٱللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٩٢﴾ ﴾

89- Dedi ki: 'Siz, cahiller iken Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz?'

90- 'Yoksa sen! Evet, sen Yusuf'sun, değil mi?' dediler. O da 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize lütufta bulundu. Gerçek şu ki kim korkup sakınır ve sabrederse elbette Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez.' dedi.

91- 'Allah'a yemin ederiz ki, gerçekten Allah seni bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz kesinlikle günahkar olduk.' dediler.

92- Dedi ki: 'Bugün size kınama yok! Allah size mağfiret buyursun. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.'

89. Durum bu dereceye varıp artık gelebileceği en ileri noktaya gelince Yusuf, onlara karşı oldukça yumuşadı ve kendisini onlara tanıtıp sitem ederek şöyle dedi: **"Siz, cahiller iken Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz?"**

Yusuf'a yaptıkları açıkça ortadadır. Kardeşine gelince -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- bununla "Eğer o çalmışsa gerçek şu ki daha önce onun kardeşi de çalmıştı." sözlerini ya da kardeşini ve babasını ayırmaya sebep olan bu olayın asıl müsebbiblerinin kendileri olduğunu kastetmiş olabilir.

"Siz cahiller iken" ifadesi de bir bakıma cahilliklerini onlara mazeret olarak göstermek anlamındadır. Ya da böyle bir şeyi yapmamaları gerektiği ve bu iş onlara yakışmadığı halde cahillerin işini yaptıkları için onlara bir azardır.

90. Kendilerine hitap edenin Yusuf olduğunu anlayınca **"'Yoksa sen! Evet sen Yusuf'sun, değil mi?' dediler. O da 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize"** iman, takva, dünyada güç ve iktidar vermek suretiyle **"lütufta bulundu."** bu da sabır ve takva sayesindedir. Zira **"gerçek şu ki kim korkup sakınır ve sabrederse,"** Allah'ın haram kıldıklarını işlemekten korunup sakınır, acılara ve musibetlere tahammül eder, emirleri yerine getirmeye sabırla devam ederse **"elbette Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez.' dedi."** Çünkü bu şekilde davranmak, bir iyiliktir/ihsandır. Allah ise güzel ve iyi amellerde bulunanların mükâfatını boşa çıkarmaz.

91. "Allah'a yemin ederiz ki, gerçekten Allah seni bizden üstün kılmıştır." Güzel ahlâk ve özellikler dolayısıyla Allah, seni bizden üstün kılmıştır. Biz sana çok büyük kötülük yaptık. Sana eziyet etmek, seni babandan ayırmak için elimizden ne geldiyse yaptık. Yüce Allah ise seni bize üstün kıldı ve dilediği imkânları sana bahşetti. **"'Doğrusu biz kesinlikle günahkar olduk.' dediler."** Böylece onlar, Yusuf'a karşı işledikleri suçu tamamen itiraf etmiş oldular.

92. Yusuf *aleyhisselam* ise onlara alicenap bir üslupla **"dedi ki: 'Bugün size kınama yok!"** Yani sizi ayıplamayacağım ve kınamayacağım. **"Allah size mağfiret buyursun. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.'"** Böylelikle Yusuf, onların geçmişteki günahlarını zikretmeyerek ve onları ayıplamayarak onlara tam bir müsamaha gösterdi. Onlara mağfiret ve rahmetle dua etti. Bu ise ancak has ve seçkin kullardan beklenebilecek bir davranış olup iyiliğin en ileri derecesidir.

﴿ ٱذْهَبُوا۟ بِقَمِيصِى هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِى يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِى بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ ٱلْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّى لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَآ أَن تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾
قَالُوا۟ تَٱللَّهِ إِنَّكَ لَفِى ضَلَٰلِكَ ٱلْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلْبَشِيرُ أَلْقَىٰهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ فَٱرْتَدَّ
بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا ٱسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ
إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّىٓ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ ﴾

93- 'Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, hemen görmeye başlayacaktır. Ayrıca bütün ailenizi de alıp bana getirin.'

94- Kafile ayrılınca babaları dedi ki: 'Bana bunak demeyecekseniz, inanın ki Yusuf'un kokusunu alıyorum.'

95- Dediler ki: 'Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.'

96- Müjdeci gelince gömleğini yüzüne sürdü ve Yakub tekrar görmeye başladı. Dedi ki: 'Ben size; Allah tarafından (gelen vahiyle) **sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim, dememiş miydim?'**

97- Dediler ki: 'Ey babamız, günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten günahkar olduk.' dediler.

98- 'Sizin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.' dedi.

93. Daha sonra Yusuf *aleyhisselam* kardeşlerine şöyle dedi: **"Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, hemen görmeye başlayacaktır."** Çünkü her bir hastalık onun zıddı ile tedavi edilir. Babasının kalbine ancak Yüce Allah'ın bildiği derecedeki üzüntü ve özlemi bırakmaya sebep olan bu gömlekte Yusuf'un kokusu bulunduğundan, babasının bu gömleği koklamasını ve böylelikle tekrar canlanmasını, kendisine gelmesini ve tekrar gözlerinin eskisi gibi görmesini istemişti. Şüphesiz bunda Yüce Allah'ın, kulların bilemeyeceği kadar çok hikmet ve sırları vardır. Yusuf *aleyhisselam* ise bu hususa muttali olmuştu. **"Bütün ailenizi de alıp bana getirin."** Çocuklarınızı, aşiretinizi, size uyanların hepsini getirin. Böylelikle tam bir kavuşma gerçekleşsin, sizin de geçim darlığınız ve rızık sıkıntılarınız ortadan kalksın.

94. "Kafile" Mısır topraklarından **"ayrılınca"** ve Filistin topraklarına doğru yola koyulunca Yakub gömleğin kokusunu alarak **"dedi ki: 'Bana bunak demeyecekseniz"** benimle alay etmeyecek ve benim bu sözlerimin şuursuzca söylendiğini söylemeyecekseniz **"inanın ki Yusuf'un kokusunu alıyorum.'"** Çünkü Yakub çevresindekilerin bu sözü söylemesini gerektirecek derecede hayret ettiklerini tespit etmişti. Nitekim onlar hakkındaki kanaati gibi de oldu ve onlar şöyle dediler:

95. "'Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.' dediler." Hâlâ sen uçsuz bucaksız bir denizdeymiş gibi şaşkın haldesin. Ne söylediğini bilmiyorsun.

96. "Müjdeci" artık Yusuf'un kardeşlerinin ve babalarının bir araya gelmelerinin yakınlaştığını bildirmek üzere gelince **"gömleğini yüzüne sürdü ve Yakub tekrar görmeye başladı."** Kederden gözlerine ak düşmüşken bu sefer önceki hali gibi görmeye başladı. Etrafında hazır bulunan çocuklarına, bunadığını söyleyenlere ve hayret edenlere karşı zafer kazanmış ve Yüce Allah'ın üzerindeki nimetini de dile getiren bir üslupla dedi ki: **"'Ben size; Allah tarafından** (gelen vahiyle) **sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim, dememiş miydim?'"** Çünkü ben Yusuf'a kavuşacağımı umuyor; keder, üzüntü ve ıstırabımın son bulacağını gözleyip duruyordum.

97. Günahlarını itiraf ettiler ve **"'Ey babamız, günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten,"** sana karşı bu yaptıklarımız dolayısıyla **"günahkar olduk.' dediler."**

98. O da onların bu isteklerine cevap vermek ve isteklerini çabucak kabul ettiğini bildirmek üzere **"'Sizin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.' dedi."** O'nun sizi mağfiret edeceğini, size merhamet buyurup sizi rahmetiyle kuşatacağını ümit ederim. Denildiğine göre Yakub *aleyhisselam* onlara mağfiret dilemeyi faziletli olan seher vaktine ertelemişti ki mağfiret dilemesi, daha mükemmel ve kabul edilme ihtimali daha yüksek olsun.

﴿ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا
رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن نَّزَغَ الشَّيْطَانُ
بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ ﴾

99- Onlar Yusuf'un huzuruna vardıklarında o, babasını ve annesini bağrına bastı ve 'Allah'ın iradesi ile hepiniz güven içinde Mısır'a girin.' dedi.

100- Babasını ve annesini tahtın üzerine çıkartıp oturttu. Hepsi de onun için secde ettiler. O zaman dedi ki: 'Babacığım! İşte bu, önceleri gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu doğru çıkardı. O, bana iyilikte bulundu. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozmuşken sizi çölden getirdi. Şüphesiz Rabbim, dilediğini lütfeder. Gerçekten O, her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.'

99. Yakub, çocukları ve onların aileleri hep birlikte hazırlanıp kendi beldelerinden yola çıkarak Mısır'a, Yusuf'un yanına doğru yola koyuldular. Onun yanına ulaşıp da **"Yusuf'un huzuruna vardıklarında o, babasını ve annesini bağrına bastı."** Onları kucakladı, onları kendisine yaklaştırdı. Açık bir şekilde onlara iyi ve en güzel şekilde davrandı. Onları çok ileri derecede tazim etti. Bütün yakınlarına da **"'Allah'ın iradesi ile hepiniz güven içinde Mısır'a girin.' dedi."** Her türlü hoşlanılmayan ve korkulacak şeylerden yana güven içinde girin. Onlar da bu sevindirici halde girdiler. Artık hayatın zorluğundan ve geçim darlığından kurtulmuş, sevince gark olmuşlardı.

100. "Babasını ve annesini tahtın üzerine," hükümdarlık tahtına ve Aziz'in makamına **"çıkartıp oturttu. Hepsi de onun için secde ettiler."** Babası, annesi ve kardeşleri onu tazim, saygı ve ikram olmak üzere secdeye kapandılar. Bu durumu ve onların kendisine secde ettiklerini gören Yusuf **"dedi ki: 'Babacığım, işte bu önceleri gördüğüm rüyanın yorumudur.'"** Daha önce on bir yıldız ile güneşin ve ayın bana secde ettiklerini görmüştüm. İşte bu rüyanın yorumu ve gerçekleşip ulaştığı nokta budur. **"Rabbim onu doğru çıkardı."** Bunu gerçekle ilgisi olmayan karmakarışık rüyalardan biri kılmadı.

"O, bana" tam anlamıyla **"iyilikte bulundu. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozmuş iken sizi çölden getirdi."** Bu, Yusuf'un inceliğinin ve güzel hitabının bir göstergesidir. Çünkü o, zindandaki halini söz konusu etmekle birlikte kardeşlerini tam anlamıyla affetmiş olduğundan kuyudaki durumu ağzına bile almamış ve bu günahı söz konusu dahi etmemiştir. Yine "Sizin çölden gelişiniz, Allah'ın bana bir lütuf ve ihsanıdır." demiş, bunu bu şekilde ifade etmekle birlikte "O, açlıktan ve yorgunluktan sonra sizi buraya getirdi" demediği gibi "Size iyilikte bulundu" da dememiş, aksine **"bana iyilikte bulundu"** demiş ve bu iyiliğin kendisine yapılmış olduğunu ifade etmiştir. Rahmetiyle kullarından dilediğine lütuf ve ihsanda bulunan, onlara kendi nezdinden rahmet bağışlayan Allah'ın şanı ne yücedir! Gerçekten O, büyük bağış sahibidir. Diğer taraftan Yusuf, **"Şeytan, kardeşlerimle aramı bozmuş iken"** demiş, "şeytan, kardeşlerimi saptırmışken" dememiştir. Aksine o günah ve cahilliğin her iki kesimden de sadır olduğunu hissettirecek ilk ifadeyi kullanmış ve "Şeytanı rezil ve rüsvay ederek uzaklaştıran ve bu zorlu ayrılıktan sonra bizi bir araya getiren Allah'a hamd olsun." demiştir.

"Şüphesiz Rabbim dilediğini lütfeder." O, lütuf ve ihsanını kuluna, fark edemeyeceği bir şekilde ulaştırır. Yine kulunu hoşuna gitmeyecek yollarla olduk-

ça üstün mevkilere kavuşturur. **"O, her şeyi,"** bütün işlerin açık kısımlarını da, gizliliklerini de, kulların gizlediklerini de, kalplerindekini de **"bilendir,"** her şeyi yerli yerine koyması ve işleri onlar için takdir etmiş olduğu vakitlerine götürüp ulaştıran **"hikmet sahibidir."**

﴿ ۞ رَبِّ قَدْ ءَاتَيْتَنِى مِنَ ٱلْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِى مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ ۚ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَنتَ وَلِىِّۦ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ تَوَفَّنِى مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠١﴾ ﴾

101- 'Ey Rabbim, sen bana hükümranlık verdin ve bana rüya yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da, âhirette de benim dost ve yardımcımsın. Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat.'

101. Yüce Allah, Yusuf'a yeryüzünde verdiği imkânları ve hükümdarlığı kemal noktasına ulaştırıp annesi, babası ve kardeşleriyle gözünü aydın ettikten, ona oldukça büyük bir ilmi lütfettikten sonra o, Yüce Allah'ın nimetini ikrar ederek, bu nimete şükrederek ve İslâm üzere sebat için dua ederek dedi ki: **"Ey Rabbim, sen bana hükümranlık verdin."** Çünkü Yusuf, hazine işlerinin başındaydı. Onların idaresinden sorumluydu ve hükümdarın büyük bir veziriydi.

"Ve bana rüya yorumunu," hem indirmiş olduğun kitapların yorumunu hem rüya yorumunu hem de başka çeşitli bilgileri **"öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da, âhirette de benim dost ve yardımcımsın. Benim canımı müslüman olarak al,"** Yani müslümanlığımı sürekli kıl ve müslüman olarak canımı alıncaya kadar İslâm üzere bana sebat ver. Bu, Yusuf'un erken ölmek için yaptığı bir dua değildir. **"ve beni"** üstün peygamberler ve seçkin kulların oluşturduğu **"salihlere kat!"**

﴿ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوٓا۟ أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ ﴾

102- İşte bu, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Yoksa onlar, tuzak kurup işlerini kararlaştırdıkları zaman sen onların yanlarında değildin.

102. Yüce Allah, bu kıssayı Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattıktan sonra ona şöyle hitap etmektedir: **"İşte bu"** sana bildirdiğimiz haber **"sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir."** Eğer bizim sana vahyimiz olmasaydı bu, ol-

dukça üstün haber sana ulaşmazdı. **"Yoksa onlar,"** Yusuf'un kardeşleri ona **"tuzak kurup işlerini kararlaştırdıkları zaman sen onların yanlarında değildin."** Orada hazır bulunmuyordun. Onlar, Yusuf'u babasından ayırmak üzere karar verdiklerinde buna Yüce Allah'tan başka hiç kimse muttali değildi. Allah, buna dair bilgiyi öğretmedikçe hiçbir kimsenin bunu bilmesine imkân yoktu. Nitekim Yüce Allah, Musa'nın kıssasını ve onun başından geçenleri anlattıktan sonra O'nun vahyi olmaksızın insanların bilme imkânı olmayan bu durumu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Biz Musa'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin. Sen (orada) bulunanlardan da değildin."** (el-Kasas, 28/44) İşte bu, Allah Rasûlünün getirdiklerinin doğru ve gerçek olduğunun en açık delilidir.

﴿ وَمَآ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسۡـَٔلُهُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٍۚ إِنۡ هُوَ
إِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّن مِّنۡ ءَايَةٖ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ يَمُرُّونَ عَلَيۡهَا وَهُمۡ عَنۡهَا
مُعۡرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤۡمِنُ أَكۡثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشۡرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوٓاْ أَن تَأۡتِيَهُمۡ غَٰشِيَةٞ
مِّنۡ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوۡ تَأۡتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغۡتَةٗ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ ﴾

103- Sen ne kadar arzulasan da insanların çoğu iman etmezler.

104- Halbuki sen, bu (Kur'ân'a) **karşılık onlardan hiçbir ücret de istemiyorsun. O, ancak âlemlere bir öğüttür.**

105- Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki onlar, bunların yanından yüz çevirerek geçer giderler.

106- Onların çoğu Allah'a ancak şirk koşarak iman ederler.

107- Onlar, Allah'ın kuşatıcı bir azabının kendilerine gelip çatmasından veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın başlarına kopuvermesinden kendilerini güvende mi gördüler?

103. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Sen"** insanların iman etmeleri için **"ne kadar arzulasan da insanların çoğu iman etmezler."** Çünkü onların elde etmek istedikleri şeyler de, maksatları da bozuktur. Onlara karşı gerçekten samimi olup iyiliklerini isteyenlerin bu konudaki gayretlerinin onlara faydası olmaz. İsterse bunlar, onları kendilerinin hayrına olan şeylere çağırsınlar, onlara öğretsinler, onlardan kötülükleri uzaklaştırmak istesinler, herhangi bir ücret ve karşılık beklemeksizin bunları yapsınlar ve doğruluklarına delil olacak bunca âyet, belge ve delili orta-

ya koysunlar ve böylelikle iman etmelerine engel olan her şey ortadan kalkmış olsun; fark etmez, yine de durum değişmez. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmakdadır:

104. "Halbuki sen bu (Kur'ân'a) **karşılık onlardan hiçbir ücret de istemiyorsun. O, ancak alemlere bir öğüttür."** Ondan kendilerine faydalı olacak öğütler alırlar. Ki bu, faydalı şeyleri yapsınlar ve zararlarına olacak şeyleri de terk etsinler diyedir.

105-106. "Göklerde ve yerde" Yüce Allah'ın birliğine delil teşkil eden **"nice âyetler vardır ki, onlar bunların yanından yüz çevirerek,"** hiç düşünmeden, tefekkür etmeden **"geçer giderler."** Bununla birlikte kısmen imana sahip olsalar da **"onların çoğu Allah'a ancak şirk koşarak iman ederler."** Bunlar Yüce Allah'ın Rab, yaratan, rızık veren, bütün işleri çekip çeviren olduğunu itiraf etseler dahi Allah'ın ulûhiyetinde ve rubûbiyetinde O'na şirk koşarlar. İşte bu duruma gelenler için artık geriye ilâhî azabın gelip çatmasından ve onlar kendilerini emniyet içinde hissettikleri bir sırada azabın ansızın onları bulmasından başka bir seçenek kalmaz. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

107. "Onlar," bu işleri yapan ve Allah'ın âyetlerinden yüz çeviren bu kimseler **"Allah'ın kuşatıcı bir azabının,"** onların hepsini kuşatacak ve onları kökten imha edecek bir azabın **"kendilerine gelip çatmasından veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın başlarına kopuvermesinden kendilerini güvende mi gördüler?"** Halbuki onların yaptıkları, başlarına bunların gelmesini gerektirmektedir. O halde Allah'a tevbe etsinler ve cezalandırılmalarına sebep olacak şeyleri terk etsinler.

﴿ قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ
ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰٓۗ أَفَلَمۡ
يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۗ وَلَدَارُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ
لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ ﴾

108- De ki: 'İşte bu benim yolumdur. Ben basiret üzere Allah'a davet ederim. Ben de, bana uyanlar da. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden de değilim.'

109- Senden önce (peygamber olarak) **gönderdiklerimiz de şehir halkından kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerden başkası**

değildi. Hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin nasıl bir âkıbete uğradığına bakmadılar mı? Âhiret yurdu takva sahipleri için elbette daha hayırlıdır. Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?

108. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: İnsanlara **"de ki: İşte bu benim yolumdur,"** kendisine davet ettiğim yol işte budur. Bu, Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran, hakkı bilip gereğince amel etmeyi, onu başkalarına tercih etmeyi, dini yalnızca Allah'a, O'na hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın, halis kılmayı içeren bir yoldur. **"Ben basiret üzere Allah'a davet ederim."** İnsanları, Rablerine ulaşmaya teşvik ediyorum. Onları bundan uzaklaştıracak şeylerden de sakındırıyorum. Bununla birlikte ben, dinimden yana bir basiret üzereyim. Yani bu konuda herhangi bir şüphe/tereddüt olmaksızın kesin bir bilgiye sahibim. **"Ben de"** böyleyim, **"bana uyanlar da."** Ben basiret üzere davet ettiğim gibi onlar da basiret üzere Allah'ın yoluna davet ederler. **"Allah'ı,"** O'nun celâline yakışmadığı ya da kemaline aykırı düştüğü halde O'na nispet edilen her şeyden **"tenzih ederim. Ben"** hiçbir amelimde şirk koşan **"müşriklerden değilim."** Aksine dini yalnızca O'na halis kılarak ibadet ederim. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

109. "Senden önce (peygamber olarak) **gönderdiklerimiz de şehir halkından kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerden başkası değildi."** Yani biz senden önce peygamber olarak melekleri göndermediğimiz gibi insan dışında değişik varlıkları da göndermedik. O halde senin kavmin ne diye senin peygamberliğini garip karşılıyor ve senin kendilerinden üstün bir tarafının olmadığı iddiasında bulunuyor? Hiç şüphesiz bu konuda senden önceki peygamberler senin için güzel bir örnektir. Bunlar **"şehir halkından"** idiler, çölde yaşayanlardan değildiler. Aksine onlar, akılları daha olgun, görüşleri daha sağlıklı şehir ahalisindendiler. Bu da onların durumları açık seçik bir şekilde ortaya çıksın ve halleri belirgin bir şekilde anlaşılsın diyedir.

Bunlar, madem senin sözlerini doğrulamıyorlar o zaman **"hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin nasıl bir âkıbete uğradığına,"** yalanlamaları sebebiyle Allah'ın onları nasıl helak ettiğine **"bakmadılar mı?"** O halde siz de onların yaptıklarını yapmaktan sakının. Yoksa onlara isabet eden size de isabet edecektir.

"Âhiret yurdu," yani cennet ve içindeki ebedî nimetler, Allah'ın emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan **"takva sahipleri için elbette daha hayırlıdır."** Çünkü dünya nimetleri insanın hevesini kursağında bırakır, eksiktir ve tükenir. Âhiret nimeti ise tam ve kâmildir, ebediyen son bulmaz. Aksine daimî bir artış içindedir, süreklidir. O **"ardı arkası kesilmeyen bir bağıştır."** (Hûd, 11/108) **"Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?"** Hayırlı ve üstün olanı, daha aşağı ve değersiz olana tercih etmenizi sağlayacak akıllarınız yok mu?

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا فَنُجِّيَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ
بَأۡسُنَا عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ١١٠ لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِۗ مَا كَانَ حَدِيثٗا
يُفۡتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصۡدِيقَ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَتَفۡصِيلَ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ
يُؤۡمِنُونَ ١١١ ﴾

110- Nihâyet o peygamberler ümitlerini kesip de (kâfirler) onların yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiş ve dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirilmişti. Kâfirler topluluğundan azabımız geri çevrilmez.

111- Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır. O (Kur'ân) **uydurulan bir söz değildir. Aksine kendisinden önce olan** (kitapları) **doğrulayan,** (insanlara gerekli) **her şeyi açıklayan, iman eden bir topluluk için de hidâyet ve rahmet** (olan bir kitaptır).

110. Yüce Allah, şerefli peygamberler gönderdiğini, günahkâr ve aşağılık kavimlerinin de onları yalanladıklarını bize haber vermektedir. Yüce Allah, hakka dönsünler diye onlara mühlet verir. Allah onlara verdiği mühletini o kadar sürdürür ki nihayet peygamberlere olan baskıları en ileri dereceye ulaşır. Peygamberler kesin inançlarının kemaline, Allah'ın vaadine ve tehditlerine olan nihaî tasdiklerine rağmen kalplerinden bir tür ümitsizlik hali geçer, ilim ve tasdikleri zayıflar gibi olur. İş bu noktaya gelince **"onlara yardımımız gelmiş ve dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirilmişti."** Kurtuluşa erdirilenler ise peygamberler ve onlara tâbi olanlardır. **"Kâfirler topluluğundan azabımız geri çevrilmez."** Yani bizim azabımız, Allah'a karşı günah işleyen ve küstahlık edenlerden geri çevrilmez. Azap geldiği zaman artık onların ne gücü ne de yardımcıları olur.

111. "Andolsun ki onların," yani peygamberlerin, kavimleriyle olan **"kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."** Hayır ehli de, şer ehli de bunlardan ibret alırlar. Onların yaptıklarını yapanlar, onlar gibi ya lütfa nail olur ya alçaltılırlar. Yine onlardan Allah'ın kemal sıfatlarını ve büyük hikmetini ibretle kavrarlar. Yüce Allah'tan başkasına ibadet etmemek ve O'na hiçbir kimseyi ortak koşmamak gerektiğini de anlarlar.

"O (Kur'ân) **uydurulan bir söz değildir."** Yüce Allah'ın, muhtevası arasında sizlere anlatmış olduğu gayba dair haberlerin bulunduğu Kur'an-ı Kerim, uydurulmuş sözlerden değildir. **"Aksine kendisinden önce olan** (kitapları)," kendisinden önce indirilmiş kitapları **"doğrulayan,"** onlara uygun ve doğruluklarına tanıklık eden, kulların gerek duyacakları dinin itikadî hükümlerini, fer'î hükümlerini ve pek çok delili **"açıklayan, iman eden bir topluluk için de hidâyet ve rahmet** (olan bir kitaptır)." Onlar hakka dair bilgiyi ve onun tercih edilmesi gerektiğini kabul ettiklerinden dolayı hidâyete ererler. Nail oldukları dünyevî ve uhrevî sevap dolayısıyla da ilahî rahmete mazhar olurlar.

[Bu Kıssanın İhtiva Ettiği Bazı İbretler ve Faydalı Bilgiler]

Yüce Allah, bu kıssanın baş tarafında, **"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz."** buyurduğu gibi yine bu kıssanın baş taraflarında **"Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde soranlar için nice ibretler vardır."** buyurmaktadır. Surenin son taraflarında da **"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."** buyurmaktadır. Kıssada, daha önce çeşitli yerlerinde ifade edilenlerin dışında daha pek çok faydalı husus vardır. İşte bu önemli kıssanın ihtiva ettiği ibretlerin ve faydalı hususların bazıları:

1. Bu kıssa, kıssaların en güzellerinden, en açık seçiklerindendir. Zira bu kıssada halden hale geçişler söz konusudur: imtihandan imtihana, sıkıntıdan sıkıntıya, sıkıntıdan mükâfata ve lütfa, güçsüzlükten izzete, kölelikten hükümdarlığa, dağınıklık ve ayrılıktan bir araya gelişe ve kaynaşmaya, hüzünden sevince, bolluktan kıtlığa, kıtlıktan bolluğa, darlıktan genişliğe, huzursuzluktan huzur ve sükûna, inkardan ikrara geçişler vardır. Bunu bize en güzel şekilde anlatıp geniş geniş açıklayanın şanı ne yücedir!

2. Bu kıssada rüya tabirinin aslî dayanakları vardır. Rüya tabiri ilmi Yüce Allah'ın, kullarından dilediği kimselere vermiş olduğu önemli ilimlerdendir. Rüya yorumu ilminin temeli, çoğunlukla isim ve niteliklerdeki ilişkiler ve benzerlikler üzerine kuruludur. Şöyle ki:

Yusuf'un güneşi, ayı ve on bir yıldızı kendilerine secde eder halde gördüğü rüyadaki ilişki yönü şudur: Bu aydınlık saçan cisimler semanın süsü ve güzelliğidir. Bunların birtakım faydaları vardır. Peygamberler ve ilimler de aynı şekilde yeryüzünün süsü ve güzelliğidirler. Nasıl ki aydınlık saçan cisimlerle karanlıklarda yol bulunuyorsa peygamberler ve alimlerle de karanlıklardan çıkılıp hidâyete yol bulunur. Diğer taraftan Yusuf'un babası ve annesi asıl, onun kardeşleriyse bu asıldan gelen kollardır. O halde aslın nurunun da, cisminin de kollara göre daha büyük olması uygun düşmektedir. Bundan dolayı Yusuf'un annesi güneş, babası ay, kardeşleri de yıldızlardır. Yine bu konudaki ilişkilerden biri şudur: "Güneş" lafzı (Arapçada) müennes/dişil olduğu için annesine, ay ve yıldızlar ise müzekker/eril oldukları için babasına ve kardeşlerine işarettir. Yine rüyadaki ilişki yönlerinden biri de şudur: Secde eden kişi, secde ettiği kimseyi ta'zim eder, ona ihtiram gösterir. Kendisine secde edilen kişi ise ta'zim edilen ve saygı duyulan kişidir. Bundan dolayı bu, Yusuf'un, babası ve kardeşleri tarafından ta'zim edilecek ve saygı duyulacak biri olacağına delildi. Buna bağlı olarak ta'zim edilen, saygı duyulan kişinin, bu ta'zimi ve saygıyı gerektirecek şekilde ilim ve faziletçe üstün kılınmış ve seçkin bir kimse olması gerekir. O bakımdan babasının ona, **"Rabbin böylece seni seçecek ve sana rüya yorumunu öğretecek..."** (6. âyet) dediğini görüyoruz.

Rüya ile yorumu arasındaki ilişki yönlerine bir örnek de hapisteki delikanlıların gördükleri rüyada tespit edilebilir. Efendisine şarap için üzüm sıktığını gören birinci rüya sahibini ele alalım. Genelde şarap sıkan kimse başkasına hizmet eden bir kimsedir ve sıkma işini başkası için yapar. O bakımdan Yusuf, bu rüyayı varacağı sonucu nazar-ı itibara alarak yorumlamış ve onun, efendisine şarap sıkacağını söylemiştir. Bu ise hapisten çıkmasını da ihtiva eder. Diğerinin, yani başının üzerinde ekmek taşıyan ve kuşların o ekmekten yediğini gören kimsenin rüyasını da şöyle yorumlamıştır: Onun başının eti ve derisiyle başındaki beyni, taşınan şey, yani ekmek yerindedir ve bu, kuşların başından yemeleri mümkün olacak bir yerde bulunacaktır. O bakımdan onun rüyasını öldürüleceği, ölümünden sonra asılacağı ve kuşların göreceği bir yerde kalarak kuşların onun başından yiyeceği şeklinde yorumlamıştır. Bu ise öldürüldükten sonra asılması halinde mümkün olur.

Yusuf *aleyhisselam* hükümdarın rüyasında gördüğü inekleri ve başakları da verimli yıllarla kıtlık yılları şeklinde yorumlamıştır. Aradaki ilişkiye gelince; halkın halleri ve maslahatları hükümdarla yakından ilişkilidir. Hükümdarın düzelmesiyle onların işleri düzelir, bozulmasıyla bozulur. Halkın halleri ve geçimlerinin uy-

gun şekilde devam etmesi de aynı şekilde kuraklık ve verimlilik açısından yılların durumuna bağlıdır. İneklere gelince onlar vasıtasıyla tarlalar sürülür ve sulama yapılır. Bolluk ve verimli yıllarda inekler semiz olur, kuraklık olduğu takdirde de zayıflar, cılızlaşırlar. Başaklar da böyledir. Verimli yıllarda çoğalır ve yemyeşil olurlar. Kıtlık yıllarında ise azalır ve kururlar. Ayrıca buğday başakları, yerden alınan mahsullerin en değerlileridir.

3. Bu kıssada Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğinin doğruluğuna dair deliller de vardır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu uzunca kıssayı kavmine anlatmıştı. Halbuki o, öncekilerin kitaplarını okumadığı gibi kimseden de ders almış değildir. Kavmi onu sabah akşam kendi aralarında görüyordu, yani ders almak için bir yere seyahat etmemişti. Ayrıca da ümmi idi, ne yazı yazar ne de okurdu. Ayrıca bu kıssa, önceki kitaplarda bulunan bilgilere de büyük oranda uymaktadır. Ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Yusuf'un kardeşleri, planlarını kurup kararlarını verdiklerinde onların yanlarında değildi.

4. Kötülüğün sebeplerinden uzak kalmak ve açıklanmasının zarar vereceğinden korkulan şeylerin gizlenmesi gerekir. Çünkü Yakub'un, Yusuf'a, **"Rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar."** (5. âyet) dediğini görüyoruz.

5. İnsanın hoş olmayan birtakım şeyleri başkasına nasihat olmak üzere söz konusu etmesi caizdir. Çünkü Yakub'un, oğluna,: **"Sonra sana bir tuzak kurarlar."** dediğini görüyoruz.

6. Yüce Allah'ın bir kulu üzerindeki nimeti, aynı zamanda onunla ilişkisi bulunan aile halkı, akrabası ve arkadaşlarına da bir nimet sayılır. Bazen bu nimet, onları da kapsar ve kişinin o nimeti sebebiyle onlar da bu nimetten istifade ederler. Nitekim Yakub, Yusuf'un rüyasını yorumlarken şöyle demektedir: **"Rabbin seni böylece seçecek, sana rüya yorumunu öğretecek, nimetini daha önce atalarını İbrahim ve İshak'a tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de tamamlayacaktır."** (6. âyet) Yusuf'un üzerindeki nimet tamamlanınca Yakub'un ailesi de yeryüzünde güç, imkân ve iktidara, sevinç ve üstün özelliklere nail oldular. Bunlar ise Yusuf'un elde ettiği nimetler sebebiyle gerçekleşmişti.

7. Adalet, yalnızca yönetimin, halkına karşı davranışında ve bundan daha alt durumlarda değil, bütün işlerde istenen bir şeydir. Hatta babanın çocuklarına sevgi gösterme, birini diğerine üstün tutma vb. hususlardaki muamelesinde de geçerlidir. Bunun ihlal edilmesiyle işler bozulur, durumlar çığırından çıkar. Bundan dolayıdır ki Yakub *aleyhisselam* sevgide Yusuf'a öncelik tanıyıp onu diğer kardeşlerine tercih edince, onlar hem kendileri aleyhine, hem de babaları ve kardeşleri aleyhine cereyan eden bunca olumsuz işlere başvurmuşlardır.

8. Günahların uğursuzluğundan çekinmek gerekir. Çünkü bir tek günah, pek çok günahı arkasından getirebilir ve kişinin bir günahı işlemesi, pek çok suçu da işlemesini gerektirebilir. Nitekim Yusuf'un kardeşleri onu babasından ayırmak isteyince çeşitli hilelere başvurdular, defalarca yalan söylediler, ona yalandan kanlı bir gömlek gönderdiler. Akşam vakti babalarına ağlayarak gitmeleri de yalandandı. Yusuf'un bu süre zarfında çokça arandığı da uzak bir ihtimal olarak görülmemelidir. Hatta belki de bu durumda Yusuf'a kadar ulaştıkları da olmuştur. Ancak araştırma yapıldığı her seferinde yeni birtakım yalan ve iftiralar da ortaya çıkmış olabilir. İşte bütün bunlar, bir günahın uğursuzluğu ve sonrasında ona bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz etkileridir.

9. Kulun durumu konusunda gözönünde bulundurulması gereken, başlangıç dönemlerindeki eksikliği değil, sonundaki kemalidir. Yakub *aleyhisselam*'ın çocukları, işin başında o kötü işleri yaptılar ki bunlar, eksikliği ve kınanmayı gerektiren sebeplerin en büyükleri arasında yer alır. Fakat sonunda samimi olarak tevbe ettiler, Yusuf ve babaları onları tam anlamıyla bağışladı ve onlara mağfiret ve rahmet ile dua ettiler. Kul, kendi hakkını affedip bağışlarsa şüphesiz ki Allah da merhamet edenlerin en hayırlısıdır. Bundan dolayı konu ile ilgili en doğru görüşe göre onlar, peygamber olmuşlardır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve Esbat'a... vahyettik."** (en-Nisa, 4/163) "Esbat," Yakub *aleyhisselam*'ın on iki oğlu ve onların zürriyetleridir. Buna delil olan hususlardan biri de Yusuf'un, rüyasında onları aydınlık saçan yıldızlar olarak görmesidir. Yıldızlarda ise nur ve hidâyet vardır. Bu ise peygamberlerin sıfatlarındandır. Onlar peygamber olmasalar bile en azından hidâyete ileten alimler idiler.

10. Sûrede Yüce Allah'ın Yusuf *aleyhisselam*'a lutfettiği ilim, hilm, üstün ahlâkî değerler, Allah'a davet, hata işleyen kardeşlerini çabucak affetmesi ve bunu onları kınayıp ayıplamadan yapması, diğer taraftan anne-babasına çok iyi davranması, kardeşlerine, hatta bütün insanlara iyi davranması dile getirilmektedir ki bunlar Allah'ın ona olan lütuflarıdır.

11. Kimi kötülükler, kimi kötülüklerden daha hafiftir. İki zarardan daha hafif olanını işlemek, onların büyük olanını işlemekten daha uygundur. Yusuf'un kardeşleri, Yusuf'u öldürmeye veya onu uzakça bir yere atmaya ittifakla karar verdiklerinde aralarından biri, **"Yusuf'u öldürmeyin, eğer ille de yapacaksanız**

onu kuyunun dibine atın." (10. âyet) demişti. Onun bu teklifi, ötekilerin teklifinden zararı daha az idi. Bundan dolayı da kardeşleri, büyük bir günah işlemekten kurtulmuşlardı.

12. Herhangi bir şey elden ele dolaşıp da mal haline gelirse, onun işin başında şer'î olmayan bir yolla bu hale geldiği bilinmezse onu alan, satan yahut hizmet ve benzeri herhangi bir yolla ondan yararlanan kimse bundan dolayı günahkâr olmaz. Nitekim Yusuf *aleyhisselam*'ı kardeşleri haram ve caiz olmayan bir şekilde sattılar. Daha sonra yolcu kafilesi onu alıp Mısır'a götürdü ve onu orada sattı. Yusuf, efendisinin yanında köle olarak kaldı ve Yüce Allah da alan kişiden "efendi" diye söz etti. Yusuf da onların yanında kendisine iyi davranılan, ikramda bulunulan bir köle durumundaydı.

13. Fitnelerinden korkulan kadınlar ile halvette kalmaktan ve yine zararlı olacağından korkulan sevgiden kaçınmak gerekir. Zira Aziz'in hanımı, yaptıklarını Yusuf ile tek başına kalmasından ve onu ileri derecede sevmesinden dolayı yaptı. Onun Yusuf'a duyduğu sevgi, kendisini böyle bir tuzak hazırlama noktasına kadar götürmüştü. Arkasından da ona iftirada bulundu ve bundan dolayı o, uzunca bir süre zindanda kaldı.

14. Yusuf'un kadına duyduğu ve sonradan Allah için terk ettiği meyil, onu Yüce Allah'a doğru daha da yakınlaştıran davranışlarından biridir. Çünkü böyle bir meyil, kötülüğü emreden nefsin istekleri arasında yer alır. Ve bu, insanların tabiatında olan doğal bir şeydir. O, bu meyille Yüce Allah'ın sevgisi ve korkusu arasında bir karşılaştırma yapınca Allah'a olan sevgisi ve korkusu, nefsin ve hevânın arzusuna baskın geldi. Yusuf, **"Rabbinin huzuruna varmaktan korkup nefsini hevâdan alıkoyan"** (en-Nâziât, 79/40) kimselerdendi. Aynı şekilde o, Yüce Allah'ın, Arş'ının gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde gölgesinde barındıracağı yedi sınıf insandan biridir. Çünkü bu yedi sınıftan biri, mevki sahibi ve güzel bir kadının kendisini zinaya davet etmesine karşın, "Ben Allah'tan korkarım." diyerek bu çağrıyı kabul etmeyen kişidir.[33] Kulun kınanmasını gerektiren meyil ise onun kalbinde yerleşip karar haline gelen, hatta fiile dökülen meyildir.

15. Kalbine iman giren ve bütün işlerinde Yüce Allah'a ihlasla bağlanan bir kimseyi şüphesiz Yüce Allah, imanının burhânı, ihlâsının samimiyeti sayesinde çeşitli kötülüklerden, hâyâsızlıklardan ve masiyete ulaştıran sebeplerden korur ve bu,

33 Buhârî, Ezân 36; Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim, Zekât 91; Tirmizî, Zühd 53; Nesai, Kudât 2.

onun iman ve ihlasının bir mükâfatıdır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti. O da o kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o, ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."** (24. âyet) İşte bu, Yüce Allah'ın Yusuf'u kurtarması ve ihlâsa erdirmesinden dolayıdır. Aynı zamanda bu, bizatihi Yusuf'un ihlaslı olmasını da içerir. Zira o, amelini ihlasla Allah için yaptığından Allah da onu ihlasa erdirmiş, kötülük ve hâyâsızlıktan kurtarmıştır.

16. Kul, herhangi bir fitne veya masiyet sebeplerinin bulunduğu bir yeri görecek olursa oradan elinden gelen bütün imkânlarla uzaklaşmaya, kaçmaya çalışmalıdır ki o masiyetten kurtulma imkânı bulabilsin. Çünkü Yusuf *aleyhisselam* evinde bulunduğu kadın, kendisiyle olmak isteyince onun kötülüğünden kurtulabilmek için kapıya doğru koşarak kaçmıştı.

17. Durumun şüpheli olması halinde karineler gereğince uygulama yapılır. Bir koca ve hanımı evin kap kacağından, eşyalarından biri hususunda anlaşmazlığa düşecek olurlarsa erkek için elverişli olan eşya erkeğe, kadın için elverişli olan eşya da kadına ait kabul edilir. Tabii bu, herhangi bir delil bulunmadığı takdirde böyledir. Aynı şekilde bir marangoz veya bir demirci kendi mesleklerinde kullandıkları bir alet hususunda anlaşmazlığa düşer de bu konuda herhangi bir delilleri olmazsa yine karine ile amel edilir. Benzerlikler ve izler hususundaki kıyafet ilmi (kimin kimin nesebinden olduğunu tespite dair eski bir ilim) de bu kabildendir. Yusuf'un hakkında şahitlikte bulunan kişi de karineye dayanarak şahitlikte yapmış ve gömlekteki karineye göre hüküm vererek gömleğin arka tarafından yırtılmış olmasını Yusuf'un doğruluğuna, kadının da yalancılığına delil göstermiştir. Bu kaidenin kullanılabileceğine delil olabilecek hususlardan biri de şudur: Yusuf, Aziz'in tasının kardeşinin eşyaları arasında bulunmasını, onun herhangi bir delil, ikrar ve şahitlik olmaksızın hırsızlık yaptığına dair hüküm verebilmek için yeterli bir delil kabul etmiştir. Buna göre çalınan bir mal, hırsızın elinde -özellikle de hırsızlık yapmakla tanınan bir kimse ise- bulunacak olursa, onun hırsızlık yaptığına hükmedilir. Bu da şahitlikten daha ileri bir delildir. Aynı şekilde bir kimsenin şarap içmekten dolayı kustuğu ya da kocası da, efendisi de olmayan bir kadının hamile olduğu ortaya çıkarsa -buna mani herhangi bir durum bulunmadığı takdirde- ona had uygulanır. Bundan dolayı Yüce Allah böyle bir durumda hüküm vermeyi "şahitlik" diye adlandırarak **"Kadının yakınlarından biri de şöyle şahitlik etti..."** (26. âyet) buyurmuştur.

18. Yusuf *aleyhisselam*'ın dış ve iç güzelliği de bu kıssadan anlaşılan hususlar arasındadır. Onun görünürdeki güzelliği, evinde bulunduğu kadının yaptıklarına sebep olmuştu. Aynı şekilde yaptığı dolayısıyla kendisini kınayan kadınları topladığında onların ellerini kesmesi ve **"Allah'ı tenzih ederiz, bu insan değil, bu ancak çok üstün bir melektir."** (31. âyet) demesi de bunu ortaya koymaktadır.

Onun iç güzelliği ise böyle bir günahı işlemeye çağıran pek çok sebebin varlığına rağmen bu günaha karşı gösterdiği son derece büyük iffetinden, yine Aziz'in karısı ile diğer kadınların daha sonraları onun günahsızlığına tanıklık etmelerinden anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Aziz'in karısı, **"Evet, andolsun ben ona sahip olmak istedim. Fakat o şiddetle sakındı."** (32. âyet) dediği gibi daha sonraları da **"Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben ona sahip olmak istemiştim. Şüphesiz o doğru söyleyenlerdendir."** (51. âyet) demiş, diğer kadınlar da **"Allah'ı tenzih ederiz; biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz."** (51. âyet) demişlerdi.

19. Yusuf, zindana atılmayı günah işlemeye tercih etmiştir. İşte Allah'ın gerçek kulu, günah işlemek ile dünyevî herhangi bir cezaya maruz bırakılmak arasında kalırsa dünyevî cezayı, dünya ve âhirette ağır bir cezayı gerektiren günahı işlemeye tercih etmelidir. İşte bundan dolayı kulun, Yüce Allah tarafından küfürden kurtarıldıktan sonra tekrar küfre dönmeyi, cehenneme atılmak gibi çirkin görmesi, imanın alametleri arasında sayılmıştır.[34]

20. Günah işlemeye iten sebeplerin var olması halinde kulun, Yüce Allah'a sığınması, O'nun himayesine girmesi ve kendi öz gücüne dayanıp güvenmemesi gerekir. Çünkü Yusuf *aleyhisselam*, **"Eğer Sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum."** (33. âyet) demiştir.

21. İlim ve akıl, kişiyi hayra çağırır ve onu kötülükten alıkoyar. Cahillik ise kişiyi nefsin hevâsına uygun hareket etmeye çağırır. İsterse bu, kişiye zarar veren bir günah olsun.

22. Kul, rahatlık zamanlarında Allah'a kulluk ile yükümlü olduğu gibi zorluk ve darlık zamanında da Allah'a kullukla yükümlüdür. Bu nedenle Yusuf *aleyhisselam* Yüce Allah'ın yoluna daveti hiç bırakmamıştır. Zindana girdiği vakit de bu tutumunu sürdürmüş, rüyalarını yorumladığı iki delikanlıyı tevhidi kabule davet etmiş ve şirkten uzak durmalarını söylemiştir. Yusuf *aleyhisselam* oldukça kavrayışlı biri olmasının bir sonucu olarak bu delikanlıların kendisi hakkında hüsnüzanda bulunup **"Biz senin iyi kimselerden olduğunu görüyoruz."** demeleri ve

34 Buhârî, İman 9, 14, İkrâh 1; Müslim, İman 66, 67.

gördükleri rüyayı yorumlaması için yanına gelmeleri üzerine davetini kabul etme kabiliyetini onlarda görüp rüyalarının yorumlanması için şevklerinin olduğunu anlayınca bunu fırsat bilip değerlendirdi ve rüyalarını yorumlamadan önce onları Yüce Allah'ın yoluna davet etti. Çünkü bu, maksadını gerçekleştirmesi açısından daha başarılı, isteğini elde etme açısından da daha elverişliydi. Yusuf onlara, kendisinde gördükleri kemal ve ilim seviyesine kendisini ulaştıran şeyin, sahip olduğu iman, tevhid ve Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenlerin dinlerini terk etmesi olduğunu söylemişti. Bu ise hal diliyle onları davet etmektir. Daha sonra sözlü olarak da onları davet edip şirkin tutarsızlığını açıklayarak buna dair delil göstermiş, tevhidin de gerçek mahiyetini açıklayıp delilini ortaya koymuştur.

23. Davete daha önemli olandan başlamak gerekir. Müftüye bir soru sorulur da o, soru soran kişinin sorduğu konudan başka bir şeye daha çok ihtiyacı olduğunu görürse o kimseye sorusunun cevabını vermeden önce muhtaç olduğu şeyi öğretmesi gerekir. Bu, başkasına öğretmek durumunda olan kimsenin gerçekten samimi olduğuna, meseleleri iyi kavradığına, güzel bir şekilde irşad ve öğretimde bulunduğuna bir alamettir. Yusuf da genç delikanlıların kendisine rüyaları hakkında soru sormaları üzerine rüyalarını yorumlamadan önce onları Yüce Allah'a, yalnızca O'na ibadet etmeye ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet etti.

24. Hoşlanmadığı bir duruma veya sıkıntıya düşen kimsenin, kendini kurtarabilme gücü olan ya da durumunu bildirebilme imkânına sahip kimselerin yardımını istemesinde bir mahzur yoktur. Böyle bir davranış da hiçbir zaman Allah yerine mahluka şikâyet etmek olmaz. Çünkü bu, örfen insanların birbirleriyle yardımlaştıkları normal işlerdendir. Bundan dolayı Yusuf, delikanlılar arasından kurtulacağını anladığı kimseye **"Efendinin yanında benden bahset!"** (42. âyet) demişti.

25. Öğretme konumunda olan bir kimsenin, öğretiminde tam ihlaslı davranması, öğretimini başka bir kimseden mal, mevki yahut çıkar gibi herhangi bir karşılık almaya vesile olarak kullanmaması gerekir. Ayrıca eğer öğreten kimse, soru soranın yerine getirmesini istediği şeyi yapmadığını görürse ona tekrar öğretmekten veya bu konuda ona samimiyetle öğüt vermekten uzak durmamalıdır. Çünkü Yusuf, delikanlılardan birine tavsiyede bulunarak kendisini efendisinin yanında anmasını söylediği halde o bunu unutmuştu. Yusuf'a soru sorma ihtiyaçları ortaya çıkınca da bu genç delikanlıyı gönderdiler, o da Yusuf'a o rüya hakkında görüşünü öğrenmek üzere geldi. Yusuf da kendisini anmasını terkettiği

ve unuttuğu için o delikanlıyı azarlamamış, her açıdan mükemmel bir şekilde sorduğu sorunun cevabını vermişti.

26. Kendisine soru sorulan kimse, soru sorana, sorusuyla ilgili kendisine faydalı olacak şeyleri de göstermeli, din ve dünyasında yararlanacağı yolu öğretmelidir. Bu, onun nasihatinin de, kavrayışının da mükemmel, yol göstermesinin de güzel olduğuna delildir. Zira Yusuf *aleyhisselam* hükümdarın rüyasını yorumlamakla kalmamış, ayrıca onlara verimli yıllarda çok ekin ekip biriktirmelerini de tavsiye etmişti.

27. Kişi, maruz kaldığı ithamı bertaraf etmek için çalışmaktan ve bu ithamdan kurtulmayı istemekten dolayı kınanmaz. Aksine bunun için övülmesi dahi gerekir. Nitekim Yusuf *aleyhisselam*, ellerini kesen kadınların durumunun açığa çıkması suretiyle kendisinin günahsızlığı açıkça ortaya çıkmadıkça zindandan çıkmayı kabul etmemişti.

28. Bu kıssadan ilmin fazileti de anlaşılmaktadır. Hem ahkâma ve şeriata dair ilmin, hem rüya tabiri ilminin, hem idare ve eğitim ilminin üstünlüğünü anlıyoruz. Aynı şekilde ilmin, Yusuf'un güzelliği derecesine ulaşacak olsa dahi maddî görünüşten daha üstün olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü Yusuf'un karşı karşıya kaldığı imtihan ve zindana atılma musibeti, güzelliğinden dolayı idi. İlmi sayesinde ise izzet, üstünlük ve yeryüzünde imkân ve iktidar sahibi olma derecesine ulaştı. Eğer dünya ve âhirette hayır namına bir şey varsa bu, hep ilmin etkilerinden ve onun sonuçlarındandır.

29. Rüya yorumu ilmi, dinî ilimler arasında yer alır ve kişi, bu ilmi öğrenip öğretmek karşılığında ecir alır. Yine rüya yorumu, fetva çerçevesine girmektedir. Çünkü Yusuf, rüyalarının tabir edilmesini isteyen delikanlılara, **"İşte hakkında sorduğunuz (fetvasını istediğiniz) iş böylece hükme bağlanmıştır."** (42. âyet) dediği gibi, hükümdar da **"Şu rüyamı bana açıklayın** (hakkında bana fetva verin).**"** (43. âyet) demiştir. Yusuf'a hükümdarın gördüğü rüyanın yorumunu öğrenmek üzere gelen delikanlı da **"Yedi semiz ineği yiyen... ne demektir** (bunun fetvası nedir)?**"** (46. âyet) demiştir. O halde bilgi sahibi olmaksızın rüya yorumuna kalkışmak caiz değildir.

30. Eğer bir maslahat olursa ve riyakârlık ya da yalan söyleme söz konusu olmazsa kişinin, sahip olduğu ilim veya amel türünden üstün niteliklerini bildirmesinde bir mahzur yoktur. Çünkü Yusuf, **"Beni ülkenin hazine işlerine tayin et. Çünkü ben bu konuda oldukça titiz ve bilgiliyim."** (55. âyet) demişti. Aynı şekilde bir görev başına getirilen kimse, Allah'ın haklarını ve kulların haklarını yerine getirme gücüne sahipse bu görevi üstlenmesi kötü bir şey değildir. Yine kendisi bu konuda başkalarına göre daha yeterli ise böyle bir görevi istemesinde de bir mahzur yoktur. Bu konuda yerilense, kişinin yeterli olmaması, ona denk ya da ondan daha üstün birinin bulunması yahut da bu görevi istemekle Allah'ın emrini uygulamayı amaçlamamasıdır. İşte bu gibi sebepler dolayısıyla yönetimle ilgili bir göreve talip olmak yasak kılınmıştır.

31. Yüce Allah'ın lütfu ve ihsanı oldukça geniştir. O, kullarına dünya ve âhiret hayırlarını cömertçe ihsan eder. Âhiret hayrının da iki sebebi vardır: İman ve takvâ. Bu hayır, dünya mükâfatından ve dünya mülkünden hayırlıdır. Kulun, nefsini Allah'ın mükâfatına çağırması ve buna teşvik etmesi gerekir. Dünya ehlinin zinet ve lezzetlerini gördüğü vakit -onlara sahip olma imkanı yoksa- nefsini üzüntüye gark etmemeli, aksine Allah'ın uhrevi mükâfatları ve pek büyük lütuf ve ihsanıyla kendini teselli etmelidir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İman edip de takva üzere olanlar için âhiret mükâfatı ise elbette daha hayırlıdır."** (57. âyet)

32. İnsanların rahatı için ve onlara zarar vermemek şartıyla erzak toplamakta mahzur yoktur. Çünkü Yusuf, kıtlık yıllarına hazırlık olmak üzere verimli yıllarda erzak ve yiyecek toplayıp biriktirmeyi onlara emretmişti. Bu, Yüce Allah'a tevekküle de aykırı değildir. Çünkü tevekkül, kulun, din ve dünyasında kendisine yararlı olacak sebepleri yapmakla birlikte Allah'a güvenmesidir.

33. Yusuf *aleyhisselam* yeryüzü hazinelerinin başına getirildikten sonra çok güzel bir idare ortaya koymuştu. Bunun sonucunda ellerindeki mahsüller çoğaldı ve sonunda çevre ülkelerden insanlar oradan erzak almak için Mısır'a gelmeye başladılar. Çünkü orada erzakın çok olduğunu biliyorlardı. Yine o, herkese ancak kendi ihtiyacı miktarı yahut ondan daha azını ölçüyor ve gelen hiçbir kimseye de bir deve yükünden fazla vermiyordu.

34. Misâfir ağırlamak meşrûdur ve bu, peygamberlerin sünnetlerindendir. Nitekim Yusuf'un da kardeşlerine, **"Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam veriyorum ve ben misâfirperverlerin en iyisiyim."** (59. âyet) dediğini görüyoruz.

35. Karineler söz konusu olduğunda su-i zan (kötü zanda bulunmak) yasak ya da haram değildir. Çünkü Yakub *aleyhisselam* çocukları ile birlikte Yusuf'u göndermek istememişti. Ancak onlar bu konuda oldukça ısrar ettiler. Daha sonra yanına dönüp de onu kurdun yediğini söyledikleri vakit onlara, **"Hayır, nefisleriniz sizi**

aldatıp böyle (çirkin) bir işe sürüklemiş." (18. âyet) demişti. Diğer kardeşleri hakkında da **"Daha önce kardeşi hakkında size ne kadar güvendi isem bunun hakkında da ancak size o kadar güvenebilirim!"** (64. âyet) demişti. Daha sonra Yusuf, kardeşini alıkoyduğunda kardeşleri babalarına gelip mazeret sununca da onlara, **"Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle (çirkin) bir işe sürüklemiş."** (83. âyet) demişti. Üçüncü seferinde kardeşleri, her ne kadar kusurlu hareket etmemiş iseler de daha önceden onların yaptıkları, babalarının bu sözleri söylemesine sebep olmuştu. İşte bunda herhangi bir günah veya vebal söz konusu değildir.

36. Nazar değmesi ve buna benzer hoş olmayan şeyleri def etmek için birtakım sebeplere başvurmak ya da bunların gerçekleşmesinden sonra onları ortadan kaldıracak yollara başvurmak yasak değildir. Aksine caizdir. Her şey kaza ve kader dahilinde meydana geliyor olsa da bu böyledir. Çünkü sebepler de kaza ve kaderin bir parçasıdır. Nitekim Yakub *aleyhisselam* da oğullarına, **"Ey oğullarım, hepiniz tek bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin"** (67. âyet) demişti.

37. Hakkını almak için kişinin plan yapması caizdir. Kulun, maksatlara ulaştırıcı ve başkalarının bilmediği birtakım gizli yolları bilmesi de övülmesini gerektiren hususlardandır. Yasak kılınan şey ise bunu, herhangi bir farzı ortadan kaldırmak yahut haram bir fiili işlemek için yapmak, hileye başvurmaktır.

38. Bir kimse, başkasının haberdar olmasını istemediği bir hususta onun başka bir kanaate sahip olmasını istiyorsa yalana götürmeyen, sözlü ya da fiilî birtakım üstü kapalı yollar kullanması gerekir. Nitekim Yusuf da tası kardeşinin yükü arasına bırakmış, sonra da onun hırsızlık yaptığı izlenimini uyandıracak şekilde tası yine kardeşinin yükü arasından çıkarmıştı. Böyle bir fiilde sadece kardeşlerine böyle bir durumu vehmettirici bir karineden başka bir şey yoktur. Daha sonra ise Yusuf, **"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız."** (79. âyet) demiş; "eşyamızı çalan" ifadesini kullanmadığı gibi "Biz eşyamızı onun yanında bulduk" da dememiştir. Aksine hem buna hem başka bir manaya elverişli olabilecek türden genel bir ifade kullanmıştır. Bunda ise bir sakınca yoktur. Bunda sadece bir maksadın gerçekleşmesi için kardeşinin hırsızlık yaptığı izlenimini uyandırma ve böylelikle onun, yanında kalmasını sağlama amacı vardı. Daha sonra ise durumun açıklığa kavuşması ile kardeşi hakkındaki bu yanlış izlenim de kaybolmuştu.

39. Kişinin ya müşahade yoluyla ya da güvendiği ve söylediklerinden emin olunan kimselerin haberiyle kesin olarak bildiği ve gönlü tatmin olduğu hususlardan

başkası hakkında şahitlik yapması caiz değildir. Nitekim Yusuf'un kardeşleri de **"Biz ancak kesin bildiğimize göre şahitlik ediyoruz."** (81. âyet) demişlerdi.

40. Yüce Allah'ın peygamberi ve seçkin kulu Yakub *aleyhisselam*'ı kendisiyle imtihan ettiği mihnet gerçekten büyüktür. Çünkü Allah, onu oğlu Yusuf'tan ayırmaya hükmetmişti. Halbuki Yakub, bir an dahi oğlundan ayrılamıyordu. Ondan ayrı kalmak onu büyük bir kedere boğuyordu. Otuz yıldan aşağı olmayan uzun süre boyunca Yakub'un kalbinden keder de asla ayrılmadı ve **"Kederinden gözlerine perde indi. Ama o, hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu."** (84. âyet) Daha sonra ikinci oğlu, Yusuf'un anne-baba bir kardeşinden de ayrılınca imtihanı daha da ağırlaştı. O yine de Yüce Allah'ın emrine sabırla tahammül gösteriyor ve ecrini Allah'tan bekliyordu. O, kendi kendine güzel bir şekilde sabredeceğine söz vermişti. Hiç şüphesiz verdiği sözde de durmuştu. Ancak onun **"Ben keder ve hüznümü ancak Allah'a şikayet ederim."** (86. âyet) demesi buna aykırı değildir. Çünkü Yüce Allah'a şikâyet etmek, sabra aykırı değildir. Sabra aykırı olan, yaratılmışlara şikâyet etmektir.

41. Hiç şüphesiz kurtuluş, sıkıntılarla beraberdir ve hiç şüphesiz kolaylık da zorlukla beraberdir. Yakub'un üzüntü ve kederi uzayıp kederi düşünülebilecek en ileri dereceye ulaşınca, ayrıca Yakub'un çocuklarının ailelerinin de darlığa düşüp muhtaç düşmeleri üzerine Yüce Allah, kurtuluşlarına izin verdi. Böylelikle kavuşmaları, en çok muhtaç olunan bir zamanda gerçekleşti. Böylelikle hem ecir tamam oldu, hem de sevinç gerçekleşti. İşte bundan şunu da anlıyoruz: Yüce Allah, gerçek dostlarını hem sıkıntılarla, hem rahatlıkla, hem zorlukla, hem kolaylıkla imtihan eder. Böylelikle hem sabırlarını, hem de şükürlerini ortaya çıkartır ve bu yolla da imanları, yakînleri ve irfanları daha da artar.

42. İnsan, içinde bulunduğu durumu ve karşı karşıya kaldığı hastalık, fakirlik ve benzeri halleri -bu işlerden dolayı kızdığını belirtmek şeklinde olmamak şartıyle- haber verebilir. Çünkü Yusuf'un kardeşleri, **"Ey Aziz, bizi de, ailemizi de darlık sardı."** (88. âyet) demişler, Yusuf da böyle demelerine karşı çıkmamıştı.

43. Takvânın ve sabrın üstün bir fazileti vardır. Dünya ve âhiretteki bütün hayırlar takva ve sabrın bir sonucudur. Takvâlı ve sabırlı olanların akıbeti ise âkıbetlerin en güzelidir. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

"Gerçek şu ki kim korkup sakınır ve sabrederse elbette Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez." (90. âyet)

44. Allah'ın zorluk, sıkıntı, fakirlik ve kötü halden sonra kendisine nimet ihsan ettiği bir kimsenin, Allah'ın, üzerindeki bu nimetini itiraf etmesi ve ilk halini hatırından çıkarmaması gerekir ki bu sayede o halini hatırladıkça Allah'a yeniden şükretme imkânı bulsun. Yusuf *aleyhisselam*'ın şöyle dediğini görüyoruz: **"Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozmuşken sizi çölden getirdi."** (100. âyet)

45. Yüce Allah'ın Yusuf'u bu hallerden geçirmesi, onu en ileri noktaya ve en yüksek dereceye ulaştırmak için türlü sıkıntı ve mihnetlerle karşı karşıya bırakması, Allah'ın Yusuf'a büyük bir lütuf ve ihsanıdır.

46. Kulun her zaman için Yüce Allah'a, imanına sebat vermesi için niyazda bulunması, bunun için gerekli sebepleri yerine getirmesi ve Allah'tan güzel bir ölümle üzerindeki nimetin tamamlanmasını dilemesi gerekir. Çünkü Yusuf'un şöyle dua ettiğini görüyoruz: **"Ey Rabbim, Sen bana hükümranlık verdin ve bana rüya yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da, âhirette de benim dost ve yardımcımsın. Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat!"** (101. âyet)

İşte bunlar, bu mübarek kıssada Allah'ın bize aktarmayı müyesser kıldığı birtakım faydalı hususlar ve ibretlerdir. Elbetteki bu kıssa üzerinde düşünen ve tefekkür eden kimselerin daha başka hususları tesbit etmesi mümkündür.

Yüce Allah'tan, faydalı ilim ve kabul olunan amel dileriz. Şüphesiz ki O, lütufkârdır ve ihsanı bol olandır.

Yusuf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

سورة الرعد

RA'D SÛRESİ

-13-

13- RA'D SÛRESİ

(Mekke'de mi Medine'de mi indiği hususunda
görüş ayrılığı vardır, 43 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِۜ وَالَّذٖٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm, Râ. Bunlar, Kitabın âyetleridir. Rabbinden sana indirilen, haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler.

1. Yüce Allah bu buyrukların, kulların gerek duyacakları dinin aslî hükümleri-ni oluşturan inanç ile fer'î hükümlerine delâlet eden Kur'ân âyetleri olduğunu ve Allah Rasûlüne Rabbinden indirilenin, apaçık hakkın ta kendisi olduğunu haber vermektedir. Çünkü onun verdiği haberler doğru, emir ve yasaklar da adaletlidir. Kesin delil ve belgelerle desteklenmiştir. Bu Kitaba ve bu Kitabın ilmine yönelen kişi gerçek ilim ehlinden olur. Bunu bilmeleri ise Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getirmelerini sağlar.

"Fakat insanların çoğu" Kur'an-ı Kerim'e; ya cahilliklerinden, ondan yüz çevirip ona gereken ihtimamı göstermediklerinden ya da inat ederek ve zulmesaparak **"iman etmezler."** Bundan dolayı insanların pek çoğu ondan yararlan-mayı gerektiren sebepten (yani imandan) mahrum olduklarından dolayı ondan yararlanamaz.

﴿ اَللّٰهُ الَّذٖي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ يَجْرٖي
لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذٖي مَدَّ الْاَرْضَ
وَجَعَلَ فٖيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَاراًۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فٖيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخٖيلٌ
صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ ﴾

2- **Allah, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yükselten, sonra Arş'a istivâ eden ve güneşle ayı** (sizin hizmetinize) **boyun eğdirendir ki her biri** (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider. O, bütün işleri idare eder. Âyetleri de genişçe açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.**

3- **Yeri uzatıp yayan, orada sabit dağlar ve ırmaklar var eden, meyvelerin hepsinden de çiftler halinde yaratan O'dur. O, geceyi gündüze bürür. Şüphesiz bunlarda iyi düşünen kimseler için deliller vardır.**

4- **Yeryüzünde birbirine bitişik** (farklı özellikte) **toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurma ağaçları vardır ki hepsi de aynı suyla sulanırlar. Ama Biz onlardan bir kısmını yemiş yönünden bir kısmından üstün kılarız. Şüphesiz bunlarda aklını kullananlar için deliller vardır.**

2. Yüce Allah yaratanın, idare edenin, azamet ve egemenlik sahibi olanın sadece kendisi olduğunu ve bunun da yegane mabud oluşuna ve O'ndan başka hiçbir kimseye ibadet etmemek gerektiğine delâlet ettiğini haber vermektedir: **"Allah, gökleri,"** büyüklüklerine ve genişliklerine rağmen o muazzam kudreti ile **"gördüğünüz şekilde direksiz yükselten,"** (Göklerin altında herhangi bir direk yoktur. Çünkü göklerin direkleri olsaydı görmeniz gerekirdi.) Gökleri ve yeri böylece yarattıktan **"sonra"** tüm yaratılmışların üstünde, en yukarda bulunan o muazzam **"Arş'a"** celâline yakışan ve kemaline layık bir surette **"istivâ eden ve güneşle ayı,"** kulların menfaati, hem onların hem hayvanlarının hem de mahsullerinin faydası için **"(sizin hizmetinize) boyun eğdirendir ki her biri,"** yani güneş ve ayın her biri her şeye muktedir ve her şeyi bilen Allah'ın idaresi ile **"(kendi yörüngesinde) belirli bir süreye kadar"** oldukça düzenli bir şekilde **"akıp gider."** Bu akıp gidişlerine ara vermezler ve bu, **"belirli bir süreye kadar"** böyle devam edecektir. Bu süre ise Yüce Allah'ın bu kâinatı katlayıp dürmesi ve mahlukatı ebedî kalış yurdu olan âhiret yurduna taşımasıdır, yani kıyamettir. Bu süre gelince Yüce Allah, gökleri ve yeri katlayıp dürecek ve yeri başka bir yerle değiştirecektir. Güneş ve ay dürülecek ve bir araya getirilecekler. Sonra da onlara ibadet edenler, bunların ibadet edilmeye layık olmadıklarını görsünler diye ateşe

atılacaklardır. İşte o vakit onlara ibadet edenler, son derece pişmanlık duyacaklar ve o kâfirler iddialarında yalancı olduklarını anlayacaklardır.

"O, bütün işleri idare eder. Âyetleri de genişçe açıklar." Burada hem yaratma hem de emir ve idare bir arada ifade edilmiştir. Yani azamet sahibi Allah, Arş'a istivâ etmiştir. Gerek ulvî gerek süflî alemdeki bütün işleri idare eder. Yaratır, rızık verir, zengin kılar, fakir bırakır, kimi kavimleri yükseltirken başkalarını alçaltır, aziz eder, zelil kılar, küçük düşürür, yükseltir, yüceltir, yanılmaları telafi etme fırsatı verir, sıkıntıları açar... kısaca ezelden beri bilip de kaleminin kaydettiği takdirleri vakti gelince gerçekleştirir. Şerefli meleklerini, idare etmekle görevlendirdiği işlerini uygulamak üzere gönderir. İlahi kitapları peygamberlerine indirir, kulların gerek duyacakları şer'î hükümleri, emir ve yasakları beyan eder. Bunları iyice açıklar ve vuzuha kavuşturur **"ki"** size göstermiş olduğu hem afakî delillerle hem de üzerinize indirmiş olduğu Kur'an âyetleriyle **"Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız."** Çünkü delillerin çokluğu, açık ve seçik olması, özellikle öldükten sonra diriliş, amel defterlerinin verilmesi, kabirlerden çıkartılış gibi büyük itikadî konularda olmak üzere bütün ilâhî buyruklar hakkında kesin bilginin/yakînin hasıl olmasının sebebleri arasında yer alır. Aynı şekilde Yüce Allah'ın hikmeti sonsuz olduğu, yarattıklarını asla boşuna yaratmadığı ve onları başıboş bırakmayacağı da bilinen bir husustur. O, kullarına emir vermek ve birtakım yasaklar koymak üzere peygamberlerini gönderip kitaplarını indirdiğine göre insanları, amellerin karşılığını vereceği, iyilik yapanlara en güzel şekilde mükâfat verip kötülük yapanları da kötülüklerinin karşılığı ile cezalandıracağı bir yurda götürmesi de kaçınılmazdır.

3. **"Yeri uzatıp yayan,"** kullar için orayı yaratıp genişleten, orada bereketler var eden ve orada kulların menfaatine olacak pek çok şey var eden, **"orada sabit dağlar,"** yeryüzü insanları sallamasın diye büyük dağları yaratmıştır. Dağlar olmasaydı yeryüzü üzerindekilerle birlikte çalkalanıp dururdu. Çünkü yeryüzü adeta bir su akıntısı üzerinde gibidir. Onun sabit kalması ve karar kılması, ancak Allah'ın yer için sağlam birer kazık kıldığı büyük dağlar ile mümkündür.

Orada hem insanların hem de hayvanlarının ve ekinlerinin su ihtiyacını karşılayan **"ırmaklar var eden,"** bunlarla da ağaçlardan, ekinlerden ve mahsüllerden pek büyük nimetler çıkartan **"ve meyvelerin hepsinden de çiftler halinde yaratan O'dur."** Kulların ihtiyaç duyduğu şeylerden iki ayrı sınıf halinde yaratandır. **"O, geceyi gündüze bürür."** Böylelikle her taraf karanlık olur, bütün canlılar

barınaklarına çekilir, gündüzün yorgunluk ve bitkinliğinden yana dinlenmeye koyulurlar. Daha sonra uyku ihtiyaçlarını karşıladıklarında da bu sefer gündüzü geceye bürür. Böylelikle sabah olunca gündüz vakti işlerini ve faydalarına olan hususları yapmak üzere etrafa yayılırlar: **"Geceyi ve gündüzü sizin için** (birinde) **sükûn bulasınız ve** (diğerinde de) **lütfundan arayasınız diye yaratmış olması, O'nun rahmetindendir. Olur ki şükredersiniz."** (el-Kasas, 28/73)

"Şüphesiz bunda," bu ilâhî takdirlerde **"iyi düşünenler için deliller vardır."** Bunlar üzerinde iyice düşünüp ibret nazarıyla bakanlar için bunların yaratıcısına, onları idare edene dair deliller vardır. Bu deliller, onları yaratanın kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, kendisinin dışında hiçbir mabûd olmayan Allah olduğuna, O'nun gizli ve açık her şeyi bildiğine, Rahman ve Rahim olduğuna, her şeye kadir olduğuna, her hususta hikmeti sonsuz olduğuna, yaratıp emrettiği şeyler dolayısıyla hamde layık olduğuna açık birer işarettir. O, ne yücedir, ne mübarektir!

4. Yüce Allah'ın kudretinin kemaline ve O'nun harikulâde sanatına delil olan hususların bazıları da şunlardır **"Yeryüzünde birbirine bitişik"** arazi **"parçaları"** ve üzerinde de türlü ağaçlardan meydana gelen **"üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurma ağaçları vardır."** Yani kimi hurma ağaçları, aynı gövde üzerinde yükselen birkaç ağaç halindedir, kimisi de tek başına ayrı bir ağaç halindedir. **"Ki hepsi de aynı suyla sulanırlar,"** arazileri de, suyu da birdir, **"ama Biz onların bir kısmını yemiş yönünden bir kısmına üstün kılarız."** Rengi, tadı, faydası ve lezzetleri itibarıyla biri diğerinden üstündür. İşte şu güzel arazide ot ve pek çok yeşillik bitmekte, ağaçlar ve ekinler yetişmektedir. Ona bitişik şu arazide ise ne ot bitmekte ne de o, suyu tutmaktadır. Şu arazi ise suyu tutmakla birlikte ot bitirmemektedir. Diğeri ise ekin ve ağaç bitirmekle birlikte ot bitirmemektedir. Şu meyve tatlı, öbürü acı, diğeri ise bu ikisinin arasındadır. Acaba bu çeşitlilik, o toprağın kendinden ve tabiatından dolayı mıdır, yoksa bu, Aziz ve Rahim olan Allah'ın takdiri midir?

"Şüphesiz bunlarda aklını kullananlar için deliller vardır." Kendilerini faydalarına olacak şeylere ileten ve kendisi vasıtasıyla doğruyu bulacakları, Allah'tan gelen tavsiye, emir ve yasakları kavrayabilecekleri akıllara sahip olan kimseler için deliller ve ibretler vardır. Yüz çeviren ve akıllarını kullanmayanlara gelince; bunlar kendi karanlıkları içinde şaşkın şaşkın dolaşırlar, sapıklıklarında tereddüt içinde kalakalırlar. Rablerine giden yolu bulamaz, herhangi bir sözünü kavrayamazlar.

﴿ وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلْأَغْلَـٰلُ فِىٓ أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴾

5- Eğer şaşıyorsan (şunu bil ki) **asıl şaşılacak olan, onların 'Şimdi biz, toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?!' demeleridir. İşte Rablerini inkar edip kafir olanlar bunlardır. Onlar, boyunlarında demir halkalar olanlardır. İşte bunlar, cehennemliktir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.**

5. Yüce Allah'ın, **"Eğer şaşıyorsan"** buyruğunun şu anlamda olma ihtimali vardır: Eğer sen, Allah'ın azametine ve tevhidi hakkındaki delillerin çokluğuna şaşıyorsan hiç şüphesiz asıl şaşılacak olan, buna rağmen yalanlayanların inkâr etmeleri, öldükten sonra dirilişi yalanlamaları ve **"Şimdi biz toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?!"** demeleridir. Yani öldükten sonra yeniden yaratılmayı, toprak olduktan sonra Allah'ın kendilerini tekrar yaratmasını, imkânsız ve uzak bir ihtimal görmeleridir. Onlar cehaletlerinden dolayı yaratıcının kudretini yaratılmışların kudretine kıyas ettiler. Böyle bir şeyin yaratılmışların kudreti açısından imkânsız olduğunu görünce yaratıcının kudreti açısından da bunun imkânsız olduğunu sandılar. Halbuki ilkinde kendilerini yoktan yaratmış olduğunu unuttular.

Buyruğun şu anlama gelme ihtimali de vardır: Şâyet sen, onların söylediklerinden, öldükten sonra dirilişi yalanlayışlarından dolayı şaşırıyor, hayret ediyorsan, evet gerçekten bu, hayret edilecek bir şeydir. Çünkü âyetleri kendisine açıklandıktan ve öldükten sonra dirilişe dair en ufak bir şüphe ve tereddüde kabil olmayan kesin delilleri gördükten sonra yine de böyle bir şey söyleyenin sözü, gerçekten de hayret edilecek bir şeydir. Ancak böyle bir iddianın, **"Rablerini inkar edip kafir olanlar"** ve en açık, en belirgin gerçek olmakla birlikte Allah'ın birliğini inkâr edenlerden sadır olması garip karşılanmaz. **"Onlar boyunlarında"** hidâyet bulmalarını engelleyen **"demir halkalar olanlardır."** Çünkü bunlar imana davet edildiler, ama iman etmediler. Onlara hidâyet teklif edildiği halde hidâyet bulmadılar. Kalpleri ve gönülleri de bu hidâyet kendilerine ilk geldiğinde iman etmedikleri için onlara bir ceza olmak üzere tersyüz edilip çevrildi. **"İşte bunlar, cehennemliktir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır"** ve bir daha oradan asla çıkamayacaklardır.

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو
مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Senden iyilikten önce çarçabuk kötülük getirmeni isterler. Halbuki onlardan önce (azap) örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu Rabbin, zulümlerine rağmen insanlara karşı yine de mağfiret sahibidir. Şu da bir gerçek ki Rabbinin cezası çok şiddetlidir.

6. Yüce Allah, peygamberini yalanlayan ve kendisine ortak koşan müşriklerin cehaletlerini haber vermektedir. Bunlar, öğüt verildiği halde öğüt tutmayan, önlerine deliller konulduğu halde delillere boyun eğmeyen, hatta daha da ileri giderek açıkça inkâra sapan, Kahhâr ve bir olan Allah'ın kendilerini günahları sebebiyle hemen cezalandırmayışını, hak üzere olduklarına delil sayan ve bundan dolayı da Allah Rasûlünden azabın çabucak gelmesini istemeye koyulan kimselerdir. Nitekim onlardan biri şöyle demişti: **"Ey Allah'ım! Eğer bu** (Kur'ân), **gerçekten Senin katından** (indirilmiş) **hak** (bir kitap) **ise artık bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize can yakıcı bir azap gönder."** (el-Enfâl, 8/32) **"Halbuki onlardan önce** (azap) **örnekleri gelip geçmiştir."** Yani yalanlayan ümmetler hakkında Allah'ın indirdiği azaplar ve o dehşet günleri gelip geçmiştir. Onların durumu hakkında düşünüp de bu cahilliklerini terk etmeyecekler mi?

"Doğrusu Rabbin, zulümlerine rağmen insanlara karşı yine de mağfiret sahibidir." Yani Allah'ın insanlara hayrı, ihsanı, iyiliği ve affı kullara inmeye devam edip durur. Onlar ise şirklerini sürdürürler ve O'na ancak isyan ederler. Oysa onlar isyan ederken O onları kendi kapısına çağırır. Onlar suç işlerken O, onları hayır ve ihsanından mahrum bırakmaz. Şâyet O'na tevbe edecek olurlarsa şüphesiz onları sever. Çünkü O, tevbe edenleri de, temizlenenleri de sever. Tevbe etmezlerse onları iyileştirecek olan da yine O'dur. Şöyle ki O, onları kusurlardan arındırıp temizlemek için musibetlerle onları imtihan eder: **"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz O, çok bağışlayıcı ve pek merhametlidir."** (ez-Zümer, 39/52) **"Şu da bir gerçek ki Rabbinin cezası,"** günahlar üzerinde ısrar edip duran, tevbe edip mağfiret dilemeyi, Azîz ve Gaffar olana sığınmayı kabul etmeyen kimseler için **"çok şiddetlidir."** Öyleyse kullar, O'nun günahkârlara vereceği cezalardan sakınsınlar. Çünkü O'nun yakalaması çok can yakıcı ve çok çetindir.

﴿ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴾

7- Küfre sapanlar, 'Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?' derler. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için (mutlaka) **bir yol gösterici vardır.**

7. Yani kâfirler bizzat kendilerinin tayin ettikleri birtakım mucizelerin sana indirilmesini teklif eder ve derler ki: **"Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?"** Onlar bu sözlerini Peygamber'in çağrısını kabul etmemeye mazeret gösteriyorlardı. Halbuki Peygamber onlar için bir uyarıcıdır. Onun bu gibi işlerde herhangi bir yetkisi yoktur. Mucizeleri indiren ancak Allah'tır. Bununla birlikte Allah onu, akıl sahipleri için aşikar olan ve gerçekten maksadı hakkı bulmak olan kimselerin kendileriyle hidâyet bulabileceği apaçık delillerle desteklemiştir. Zulüm ve cehalet içinde Allah'tan birtakım mucizeler göstermesini isteyen kâfirlerin bu tür istekleri, tamamen batıl ve yalandır. Çünkü bu gibi kâfirlere hangi mucize gelirse gelsin onlar iman ve itaat etmezler. Çünkü onlar, imanın doğruluğuna dair delil bulunmadığı için iman etmekten yüz çevirmiş değildirler. Aksine onların imandan yüz çevirmeleri, nefislerinin hevası ve arzularının peşinden gitmeleri yüzündendir. **"Her kavim için** (mutlaka) **bir yol gösterici vardır."** Onları hidâyete davet eden ya bir peygamber ya da onlar uyan kimselerden bir yol gösterici mutlaka bulunur. Bunlarla birlikte sahip oldukları hidâyetin doğruluğunu gösteren deliller ve belgeler de vardır.

﴿ اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ
﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ
بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ
يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا
فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ ﴿١١﴾ ﴾

8- Allah, her dişinin (karnında) **ne taşıdığını ve rahimlerin neyi eksiltip neyi artırdığını bilir. Her şey O'nun katında bir ölçü iledir.**

9- O, görünmeyeni de, görüneni de bilendir, çok büyüktür, yüceler yücesidir.

10- İçinizden sözü gizleyenle açıktan söyleyen, geceleyin gizlenenle gündüzün yolda yürüyen (O'nun için) **birdir.**

11- O (insanın) **önünde ve arkasında onu Allah'ın emriyle nöbetleşe koruyan takipçi** (melekler) **vardır. Gerçek şu ki bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah onların halini değiştirmez. Allah, bir topluma kötülük diledi mi artık onun geri çevrilmesine imkân yoktur.** (O zaman) **onlar için O'ndan başka bir yardımcı da olmaz.**

8. Yüce Allah, ilminin kapsamını, her şeyden haberdar oluşunu ve her şeyi bilgisiyle kuşattığını haber vermektedir: **"Allah,"** Âdemoğullarından olsun diğer varlıklardan olsun **"her dişinin (karnında) ne taşıdığını ve rahimlerin neyi eksiltip,"** yani ya gebe kalınan yavrunun ölmesiyle ya zayıf düşmesiyle ya da telef olmasıyla meydana gelecek eksikliği **"neyi artırdığını,"** rahimlerde yer alan ceninlerin büyümesini **"bilir. Her şey O'nun katında bir ölçü iledir."** Hepsi de bu ölçünün ne önüne geçer, ne gerisinde kalır. Ne artar, ne eksilir. Ne olursa ancak O'nun hikmet ve ilminin gereğiyle olur.

9. Çünkü **"O, görünmeyeni de, görüneni de bilendir,"** Zatı, isimleri ve sıfatları ile **"çok büyüktür,"** yine Zatı, kudreti ve kahr-u galebesi ile bütün mahlukatın üstündedir **"yüceler yücesidir."**

10. **"İçinizden sözü gizleyenle açıktan söyleyen, geceleyin gizlenenle,"** gece bir yerde saklanan kimseyle **"gündüzün yolda yürüyen (O'nun için) birdir."** Yani gündüzün gizlenip saklanabileceği serabına giren aynıdır. Serab (سرب) ise insanın, ya evinin içi ya da mağara gibi içinde gizlendiği yer demektir.[35]

11. **"O"** insanın **"önünde ve arkasında"** gece ve gündüz **"nöbetleşe koruyan takipçi** (melekler) **vardır."** Bunlar, onun bedenini ve ruhunu, ona kötülük yapmak isteyen herkese karşı korudukları gibi, onun amellerini de kayıt altına alırlar. Bu melekler, devamlı onunla birlikte bulunurlar. Böylece Yüce Allah'ın ilmi onu kuşattığı gibi ayrıca O, kullar üzerine işte bu koruyucu melekleri de göndermiştir. Artık o insanların halleri ve amelleri asla gizli-saklı kalmaz ve onlardan hiçbir şey de unutulmaz.

"Gerçek şu ki, bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe," imandan küfre, itaatten masiyete geçmedikçe yahut Allah'ın nimetlerine şükretmeyi bırakıp o nimetlerle azmadıkça **"Allah onların halini,"** için bulundukları nimet, ihsan, rahat ve bol geçimi **"değiştirmez."** Onlar hallerini değiştirecek olursa Allah da

35 Müellif ayeti bu şekilde tefsir etmiştir. Mealde ise çoğu tefsirde esas alınan ve ayetin siyakına daha uygun olan mana verilmiştir.

onları bu iyi hallerinden mahrum bırakır. Aynı şekilde kullar, içlerindeki masiyeti değiştirerek Allah'a itaate dönerlerse, Allah da onların içinde bulundukları sıkıntıları değiştirip hayır, sevinç, nimet ve rahmete çevirir. **"Allah bir topluma kötülük,"** azap, sıkıntı ve hoşlanmayacakları bir iş **"diledi mi"** şüphesiz O'nun, o toplum hakkındaki iradesi gerçekleşir ve **"artık onun geri çevrilmesine imkân yoktur."** Hiçbir kimse, onları buna karşı savunamaz. **"(O zaman) onlar için O'ndan başka bir yardımcı,"** işlerini üstlenecek ve böylelikle sevdikleri şeyleri kendilerine sağlayacak, hoşlanmadıkları şeyleri de kendilerinden uzaklaştıracak kimseleri **"olmaz."** Öyleyse günahkârlar topluluğu, asla geri çevrilmesi mümkün olmayan bir cezanın gelip kendilerini bulması korkusuyla Allah'ın hoşlanmadığı şeyleri sürdürmekten sakınmalıdırlar.

﴿هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ
ٱلرَّعْدُ بِحَمْدِهِۦ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِۦ وَيُرْسِلُ ٱلصَّوَٰعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَن يَشَآءُ وَهُمْ
يُجَٰدِلُونَ فِى ٱللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ ٱلْمِحَالِ ﴿١٣﴾﴾

12- Korku ve ümit sebebi olan şimşeği size gösteren ve (yağmur yüklü) ağır bulutları meydana getiren O'dur.

13- Gök gürültüsü O'nu hamd ile tesbih eder, melekler de O'nun heybetinden (tesbih ederler). **O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Onlarsa Allah hakkında** (batıl yolla) **mücadele edip duruyorlar. Halbuki O, kudreti ve azabı çetin olandır.**

12. **"Korku ve ümit sebebi olan"** yıldırım, yıkım, bazı meyvelere gelebilecek çeşitli zararlardan yana korkulmakla birlikte (getireceği yağmur sayesinde) hayır ve faydası umulan **"şimşeği size gösteren,"** kullara da, topraklara da faydalı bol yağmurla yüklü **"ağır bulutları meydana getiren O'dur."**

13. Kulları tedirgin eden ve bulutlardan işitilen o **"gök gürültüsü O'na hamd ile,"** Rabbine boyun eğip O'na hamd ederek **"tesbih eder, melekler de O'nun heybetinden,"** yani Rablerinin gazabından korkarak ve O'na itaatle boyun eğerek tesbih ederler. Bulutlardan çıkan bir çeşit ateş olan **"yıldırımları gönderir de onlarla"** kullarından meşîet ve iradesine göre **"dilediğini çarpar. Onlarsa Allah hakkında** (batıl yolla) **mücadele edip duruyorlar. Halbuki O, kudreti ve azabı çetin olandır."** Ne dilerse mutlaka onu yapar. Hiçbir şey O'nun için imkânsız değildir, kimse O'na karşı koyamaz.

Kullara rızıklarının temel maddesini barındıran bulutları ve yağmuru süren, her şeyi idare eden yalnızca O olduğuna, kendilerinden korkulan ve kulları rahatsız eden büyük mahlukat dahi kendisine itaat ettiğine, çok çetin güç ve kudret sahibi olduğuna göre o zaman hiçbir ortak koşulmaksızın tek başına ibadete layık olan da O'dur. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَهُۥ دَعْوَةُ ٱلْحَقِّ ۖ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَىْءٍ إِلَّا كَبَٰسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَٰلِغِهِۦ ۚ وَمَا دُعَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Hak davet/dua yalnız O'na mahsustur. O'nun dışında yalvardıkları ise kendilerine hiçbir şekilde karşılık veremezler. (Onların durumu) **ancak ağzına ulaşsın diye suya doğru iki avucunu** (uzaktan) **açan kimseye benzer ki su, ona asla ulaşacak değildir. Kâfirlerin duası da ancak** (böyle) **tamamen boşunadır.**

14. "Hak davet/dua," hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmek, gerek ibadet gerekse dilekte bulunmak için yapılan dualar **"yalnız O'na,"** bir ve tek olan **"Allah'a mahsustur."** Yani duanın, korkunun, umudun, sevginin, isteklerin, çekincelerin ve yönelişin yalnızca O'na yapılması gerekir. Çünkü yalnızca O'nun ulûhiyeti hak ve gerçek, O'ndan başkasının ulûhiyeti bâtıldır. **"O'nun dışında yalvardıkları,"** Allah'a ortak kabul ettikleri putlar, eş koştukları ortaklar, ibadet ve dua ettikleri varlıklar **"ise kendilerine,"** dünya ve de âhiretle ilgili taleplerinde az ya da çok **"hiçbir şekilde karşılık veremezler.** (Onların durumu) **ancak ağzına ulaşsın diye suya doğru iki avucunu** (uzaktan) **açan kimseye benzer."** Suya doğru avuçlarını açmakla birlikte su, kendisinden uzak olduğu için bir türlü avuçları suya yetişmeyen kimsenin haline benzer. Böyle bir kimse susuzdur, aşırı derecede susuz olduğu için de ellerini ulaşması imkânsız olan suya doğru uzatır, fakat bir türlü suya ulaşamaz. İşte Allah ile birlikte başka ilahlara ibadet edip dua eden kâfirlerin durumu da böyledir. Bu uydurma ilahlar, onların hiçbir dualarını kabul edemez. En ileri derecede onlara ihtiyaç duydukları vakitlerde de onlara hiçbir fayda sağlayamazlar. Çünkü onlara dua ve ibadet edenler muhtaç ve aciz varlık oldukları gibi bu uydurma ilahlar da muhtaç ve acizdir. **"Onlar ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahiptirler. Onların buralarda hiçbir ortaklığı yoktur, Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur."** (Sebe, 34/22)

"Kâfirlerin duası da ancak (böyle) **tamamen boşunadır."** Çünkü Allah'tan başka dua ve ibadet ettikleri varlıklar da boştur, batıldır. Bu yüzden onların ibadetleri ve duaları da boşunadır. Çünkü gayenin batıl olması, vasıtanın da batıl olmasını gerektirir. Allah ise mutlak egemen ve apaçık hakkın ta kendisi olduğu için O'na ibadet de haktır ve bu ibadetin, yapana dünyada da, âhirette de faydası olacaktır. Kâfirlerin Allah'tan başkasına dua ve ibadet etmelerinin avuçlarını ağzına ulaşsın diye uzaktaki suya doğru uzatan kimseye benzetilmesi, en güzel misallerden biridir. Bu, imkânsız bir duruma dair bir benzetmedir. Böyle bir şey imkânsız olduğuna göre ona benzetilen şey de imkânsızdır. İmkânsız olan bir şeye bağlı olarak söz konusu edilmesi de bir şeyin reddedilmesi için kullanılan en beliğ, en etkili ifadedir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"Âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı büyüklenenlere -hiç şüphesiz- gök kapıları açılmayacaktır ve onlar deve, iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. Biz, günahkârları işte böyle cezalandırırız." (el-A'râf, 7/40)

﴿ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَٰلُهُم بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْءَاصَالِ ۩ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de, gölgeleri de ister istemez sabah-akşam Allah'a secde ederler.

15. Yani göklerde ve yerde her ne varsa hepsi, Rabbine itaatle boyun eğmekte ve O'na **"ister istemez"** secde etmektedirler. İsteyerek secde etmek, mü'minler gibi kendi istek ve tercihleriyle Allah'ın önünde secdeye kapanan, tevazu ve itaatini arzeden kimseler için söz konusudur. İstemeyerek secde eden ise Rabbine ibadete karşı büyüklenen, fakat hali ve fıtratı bu konuda kendisini yalanlayan kimsedir. **"Kendileri de, gölgeleri de ister istemez sabah-akşam Allah'a secde ederler."** Yani yaratılmışların gölgeleri de gündüzün başında ve sonunda O'na secde ederler. Her varlığın secdesi, kendi durumuna göredir.

Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız."** (el-İsrâ, 17/44) Bütün yaratılmışlar, ister istemez Rablerine secde ettiklerine göre gerçek ilah, hakkıyla hamdolunan mabud da yalnızca O'dur. O'ndan başkalarının ulûhiyetleri ise bâtıldır. Bundan dolayı Allah başkalarının ulûhiyetinin bâtıl olduğunu beyan ederek bunu şöyle delillendirmektedir:

﴿ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ قُلِ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَٱتَّخَذْتُم مِّن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِى ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُ ۗ أَمْ جَعَلُوا۟ لِلَّهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا۟ كَخَلْقِهِۦ
فَتَشَٰبَهَ ٱلْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّٰرُ ﴿١٦﴾ ﴾

16- De ki: 'Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?' De ki: 'Allah'tır.' Yine de ki: 'Öyle iken siz O'nu bırakıp da bizzat kendilerine bile fayda veya zarar verme güçleri olmayan birtakım dostlar mı edindiniz?' De ki: 'Körle gören bir olur mu? Ya karanlıklarla nur bir olur mu? Yoksa Allah'ın yanı sıra O'nun yarattığı gibi yaratan birtakım ortaklar buldular da bu yaratma işi kafalarını mı karıştırdı?' De ki: 'Her şeyi yaratan Allah'tır. O, birdir, Kahhâr'dır.'

16. Yani Yüce Allah'a putları ve diğer varlıkları ortak koşan ve bunları Allah'ı seviyormuşçasına seven, onlar için yakınlaştırıcı türlü ibadetleri yapan o müşriklere de ki: Sizin başınızda akıl yok mu ki O'ndan başka dostlar ediniyor da ibadetle onlara yöneliyorsunuz? Oysa onlar buna layık değildirler. Çünkü **"bizzat kendilerine bile fayda veya zarar verme güçleri"** yoktur. Sizler isimleri ve sıfatları kemal derecesinde olan, yaratma da, idare de mutlak olarak elinde bulunan, yaşayanların da, ölenlerin de mutlak maliki olan, fayda ve zarar yalnız Zatının elinde olan Allah'ı dost edinmeyi nasıl terk ediyorsunuz? Yalnızca bir ve tek olan Allah'a ibadet edenle O'na ortak koşanların ibadeti asla bir olmaz. Tıpkı **"körle gören"** kişinin ve **"karanlıklarla nur"**un/aydınlığın bir olmadığı gibi.

Eğer onların bir şüphe ve tereddütleri var da bundan dolayı Allah'a ortaklar koşmuşlarsa ve onların, Allah'ın yarattığı gibi yarattıklarını, O'nun yaptığını yaptıklarını ileri sürüyor iseler onlardaki bu şüpheyi ve kafa karışıklığını, mutlak ilâhın vahdâniyetini kesin olarak ortaya koyan şu delille ortadan kaldırıp onlara de ki: **"Her şeyi yaratan Allah'tır."** Çünkü herhangi bir varlığın, bizzat kendini yaratması imkânsızdır. Yaratıcı olmadan var olması da imkânsızdır. O halde her şeyin tek bir yaratıcısının ve ilahının olduğu ve O'nun, yaratmada hiçbir ortağının bulunmadığı yegane gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte **"O, birdir, Kahhâr'dır."** Bir olan da, her şeyi hakimiyeti altında bulunduran (Kahhâr) da Allah'tan başkası değildir. Her bir varlığın üstünde onu kahrı altına alan (ona istediğini yaptıran) biri vardır. Bunun da üstünde ondan daha üstün bir başka kahır sahibi vardır. Fakat

mutlak manada kahır sahibi olan, bir olan Kahhâr'dır. O halde Kahhâr olmak ile vahdaniyet birbirinden ayrılmamak üzere yalnızca Yüce Allah için söz konusudur. Böylelikle kesin aklî delil ile açıkça şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Allah'ın dışında kendisine ibadet ve dua edilen varlıkların varlıklardan herhangi bir şeyi yaratmaya güçleri yoktur. Bundan dolayı da onlara ibadet etmek batıldır.

﴿ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَٱحْتَمَلَ ٱلسَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى
ٱلنَّارِ ٱبْتِغَآءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَٰعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ وَٱلْبَٰطِلَ ۚ فَأَمَّا ٱلزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۖ
وَأَمَّا مَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ فَيَمْكُثُ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- O, gökten bir su indirir de vadiler kendi miktarlarınca dolup akar. Akıntı da yüzeye çıkan bir köpük yüklenip götürür. Zinet veya faydalı şeyler elde etmek için (insanların) ateşte erittikleri (madenlerden) de bunun benzeri bir köpük çıkar. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal verir. Köpüğe gelince o atılır ve yok olup gider. İnsanlara faydalı olan şeye gelince işte o, yerde kalır. İşte Allah örnekleri böyle verir.

17. Yüce Allah, Peygamberine indirdiği ve kalplerle ruhlara hayat veren hidâyeti, bedenlerin hayat bulması için indirmiş olduğu suya, kulların bu hidâyette ihtiyaç duyduğu pek çok ve zaruri faydayı da yağmurdaki genel ve zaruri faydaya benzetmektedir. Bu hidâyeti taşıyan ve aralarında bu açıdan fark bulunan kalpleri de sularla dolup taşan vadilere benzetmektedir. Kimi vadi büyüktür, pek çok su alır, tıpkı pek çok ilmin içinde barınabildiği büyük bir kalp gibi. Kimi vadi de küçüktür, az miktarda su alır. Tıpkı az miktardaki ilmi kapsayabilen küçük bir kalp gibi. Hakkın ulaştığı kalplerde bulunan arzu ve şüpheleri de Allah, hem suyun üstüne çıkan hem de arındırılıp kalıba sokulmak için ateşe sokulan zinet eşyalarından çıkan köpüğe benzetmektedir. Bu köpük, su üzerinde bir süre kalır ve suyu bulandırmakla birlikte sonunda yok olup gider. Geriye insanlara faydalı olan temiz suyla katıksız zinet eşyası kalır. Şüphe ve arzular da işte böyledir. Kalp, bunlardan hoşlanmaz, onlara karşı doğru delillerle ve kararlı iradelerle mücadele eder. Sonunda bunlar da yok olur gider. Böylece kalp, halis ve safi olarak kalır. Onda insanlara faydalı olacak hak bilgisi, hakkın üstün tutulması ve hakka duyulan arzu dışında bir şey kalmaz. Batıl yok olur gider, hak da onu mahveder. Çünkü **"muhakkak batıl yok olmaya mahkumdur."** (el-İsrâ, 17/81) Burada da Yüce Allah **"İşte Allah örnekleri**

böyle verir." buyurmaktadır. Yani hak batıldan, hidâyet de sapıklıktan ayrılsın diye bu gibi örneklerle açıklamada bulunur.

﴿ لِلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَٱلَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُۥ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ سُوٓءُ ٱلْحِسَابِ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ (١٨) ﴾

18- Rablerinin çağrısını kabul edenler için en güzeli vardır. O'nun çağrısını kabul etmeyenlere gelince yeryüzündeki her şey ve onunla beraber bir o kadarı daha kendilerinin olsa şüphesiz onları (azaptan kurtulmak için) **fidye olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü onlar içindir. Barınakları da cehennemdir. O, ne kötü döşektir!**

18. Yüce Allah hak ile bâtılın farkını ortaya koyduktan sonra insanların iki kısım olduğunu zikretmektedir: Kimisi Rabbinin çağrısını kabul eder ki Yüce Allah, bunların mükafatını bildirmektedir. Kimisi de O'nun çağrısını kabul etmez ki bunların da cezasını söz konusu etmiştir. Şöyle buyurmaktadır: **"Rablerinin çağrısını kabul edenler için,"** yani kalpleri ilim ve imana itaatle boyun eğen, azaları da emir ve yasaklara itaat edip Rablerinin istediklerine uygun hareket edenlere **"en güzeli vardır."** Yani onların halleri de, mükâfatları da güzel olacaktır. Onlar için en güzel vasıflar ve en üstün haller söz konusudur. Dünyevî ve uhrevî mükâfatları pek çoktur. Âhirette onlara hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği mükâfatlar verilecektir.

Bunca misallerin verilmesinden ve hakkın açıklanmasından sonra **"O'nun çağrısını kabul etmeyenlere gelince,"** onlar hakkında güzel olmayan bir durum söz konusudur: **"yeryüzündeki her şey,"** altın, gümüş ve değerli ne varsa **"onunla beraber bir o kadarı daha kendilerinin olsa şüphesiz onları,"** kıyamet gününün azabından kurtulmak için **"fidye olarak verirlerdi."** Ki verseler bile bu, onlardan kabul olunmayacaktır. Kaldı ki nerden bulup verecekler! Aksine **"hesabın kötüsü onlar içindir."** Çünkü bu hesaba çekilecekleri vakit yaptıkları bütün kötülüklerin, çiğnedikleri bütün kul haklarının ve ilahî hakların yazılı olduğunu, aleyhlerine kaydedilmiş olduğunu görecekler ve **"'Vay başımıza gelen! Bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmadan sayıp dökmüş.' diyecekler."** (el-Kehf, 18/49) Bu kötü hesaptan sonra gidecekleri **"barınakları da cehennemdir."** Aşırı açlık, rahatsız edecek derecedeki susuzluk, kızgın ateş, zakkum, zemherir, cehennemliklerin irini ve Yüce Allah'ın sözünü ettiği her türlü azabın bulunduğu cehennem ateşidir. **"O ne kötü döşektir,"** karar kılınacak, kalınacak ne fena yerdir!

﴿ أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ٱلْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰٓ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ (١٩) ٱلَّذِينَ يُوفُونَ
بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلْمِيثَٰقَ (٢٠) وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ (٢١) وَٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى ٱلدَّارِ (٢٢) جَنَّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ
مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ
فَنِعْمَ عُقْبَى ٱلدَّارِ (٢٤) ﴾

19- Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, hiç, kör gibi olur mu? Ancak olgun akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.

20- Onlar ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler ve antlaşmayı bozmazlar.

21- Onlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri birleştirirler, Rablerinden korkarlar ve kötü hesaptan endişe ederler.

22- Onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infâk ederler. Kötülüğü iyilikle savarlar. İşte ahiret yurdunun güzel sonu bunlarındır.

23- (Bu güzel son) **Adn cennetleridir ki onlar, oraya ana-babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlarla birlikte gireceklerdir. Melekler de her kapıdan yanlarına girip;**

24- 'Sabretmenize karşılık selâm olsun sizlere! Dünya yurdunun ne güzel sonudur (bu cennet)**!'** (derler.)

19. Allah, ilim ve amel sahibi kimselerle onların zıddı olan kimseler arasındaki farkı şöyle belirtmektedir: **"Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen,"** bunu kavrayarak gereğince amel eden **"kimse, hiç"** hakkı bilmeyen ve gereğince amel etmeyen **"kör kimse gibi olur mu?"** Bunlar arasında, gök ve yer arası kadar büyük bir fark vardır. O halde kulun, iki kesimden hangisinin daha iyi, âkıbetinin daha hayırlı olduğu üzerinde düşünmesi, ibretle tefekkür etmesi ve

daha iyi gördüğü yolu tercih edip peşinden gitmesi gerekir. Ancak herkes kendisine neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu düşünemez. **"Ancak,"** âlemin özü, Âdem oğullarının seçkinleri olup sağlam akıl ve sağlıklı görüş sahibi olan **"olgun akıl sahipleri düşünüp öğüt alır."** Eğer sağlam akıl sahiplerinin niteliklerinin ne olduğu sorulacak olursa bu konuda, Yüce Allah'ın onları nitelemiş olduğu şu buyruklarından daha güzelini bulmak mümkün değildir:

20. **"Onlar ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler,"** Allah'ın kendilerine emrettiği ve gereklerini eksiksiz ve mükemmel bir şekilde yerine getirmeleri hususunda kendileriyle ahitleştiği hususları eksiksiz yerine getirirler. Bunları yerine getirmek, bu hakları tastamam icra etmek ve bu konuda ihlâsla ve samimiyetle hareket ederek onları dört dörtlük ifa etmek demektir. Bu ahitleri gereği gibi ifa etmenin tamamlayıcı bir unsuru olmak üzere de onlar **"antlaşmayı bozmazlar."** Yani Allah'a verdikleri sözleri/ahitleri yerine getirirler ki bunun kapsamına kulların yaptıkları antlaşmalar, sözleşmeler, yemin ve ahitler de girmektedir. Buna göre kulun, pek büyük mükâfatlara nail olacakları belirtilen olgun akıl sahiplerinden olması, ancak bu sayılanları eksiksiz olarak yerine getirmesi, onları bozmaması, gereklerini yerine getirirken de hiçbir şeyi eksiltmemesiyle mümkündür.

21. **"Onlar Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri birleştirirler."** Bu, Yüce Allah'ın birleştirilmesini emrettiği bütün hususlar hakkında umumidir: Allah'a ve Rasûlüne iman etmek, O'nu ve Rasûlünü sevmek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın O'na ibadete bağlı kalmak, Rasûlüne itaatten ayrılmamak; babaların-annelerin haklarını yerine getirip onlara söz ve davranışlarla iyi davranmak, onların haklarını ihlal edecek kötü davranışta bulunmamak; akraba ve yakınlara söz ve davranışlarla iyilikte bulunmak; eşleri, arkadaşları, köleleri/hizmetçileri vb. herkesin dinî ve dünyevî haklarını eksiksiz ve tam olarak yerine getirmek suretiyle birleştirilmesi gerekenleri birleştirmiş olurlar. Kulun, Allah'ın emrettiğini birleştirmesini sağlayan sebep ise Allah'tan korkması ve hesap gününden çekinmesidir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rablerinden korkarlar ve kötü hesaptan endişe ederler."** Yani O'ndan korktukları için, hesap gününde huzuruna varmaktan çekindikleri için Allah'a isyanı gerektirecek şeyleri işlemeye de, Allah'ın vermiş olduğu emirlerde kusurlu hareket etmeye de cür'et edemezler. Çünkü Allah'ın cezasından korkar ve mükâfatını umarlar.

22. **"Onlar Rablerinin rızasını isteyerek"** emrolundukları işleri ifa etmek, kendilerine yasak kılınan hususlardan uzak kalmak, acı ve ızdırap verici ilâhî tak-

dire de rıza göstermek suretiyle **"sabrederler."** Ancak bu sabrın yalnızca Allah'ın rızasının istenerek yapılması şarttır. Bunun dışında bir maksat veya bozuk bir gaye ile olmamalıdır. Fayda verecek olan sabır işte budur. Kul, bu sabırda yalnızca Rabbinin rızasını ister, O'na yakınlaşmak ve O'nun mükâfatını elde etmek ümidiyle tahammül gösterir. İman ehlinin özellikleri arasında sayılan sabır işte budur. Maksadı kahramanlık ve metanet göstermek, nihaî derecesi de övünmek olan sabır, iyi kimsede de, günahkâr kimsede de, mü'minde de, kâfirde de görülebilir ve bu, gerçek anlamda övülecek bir sabır değildir.

"Namazı," rükünleriyle şartlarıyla, zahiren ve batınen tamamlayıcı unsurlarıyla **"dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infâk ederler."** Bunun kapsamına da hem zekât, kefâret ve nafaka gibi farz infâklar hem de müstehab infâklar girmektedir. İşte bunlar, infâk ihtiyacı ortaya çıktıkça, gizli ve açık infâklarını yaparlar. **"Kötülüğü iyilikle savarlar."** Yani herhangi bir söz veya davranışla kötülük yapan kimseye, yaptığının benzeriyle karşılık vermezler, aksine ona iyilik yaparak karşılık verirler. Kendilerini mahrum bırakana verirler, zulmedeni affederler, ilişkileri kopartanı gözetirler. Kötülük yapana iyilikte bulunurlar. Onlar kötülük yapana iyilik yaptıklarına göre ya kötülük yapmayana nasıl davranırlar, var sen hesap et!

"İşte ahiret yurdunun güzel sonu bunlarındır," üstün niteliklerini ve güzel hasletlerini belirttiğimiz bu kimselerindir. Yüce Allah bu güzel sonu da şu buyruğuyla açıklamaktadır:

23. "(Bu güzel son) **Adn,"** yani devamlı kalacakları, ayrılmayacakları, başka bir yere nakledilmeyi istemeyecekleri **"cennetleridir."** Çünkü ondan daha üstün bir mükâfat olmadığını bileceklerdir. Zira bu cennetlerde pek çok nimetler, bütün istek ve arzuların nihaî derecesini teşkil edecek her tür sevinç onların olacaktır. Onların nimetlerini ve göz aydınlıklarını tamamlayıcı bir unsur olmak üzere de **"onlar, oraya ana-babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden"** -erkek veya kadın fark etmez- **"salih olanlarla birlikte gireceklerdir."** Aynı şekilde kendileriyle benzer durumda olan kimseler, arkadaşları ve sevdikleri de onlarla birlikte olacaktır. Çünkü bunlar da onların eşleri ve zürriyetleri kabilindendir. **"Melekler de her kapıdan onların yanına girip..."** esenliğe kavuştukları için, Yüce Allah'ın bu lütuf ve ikramları dolayısıyla onları tebrik ederek şöyle derler:

24. **"Sabretmenize karşılık,"** sabrettiğiniz için **"selâm olsun sizlere!"** Yani size Allah'tan selâm ve esenlik dilekleri vardır ve siz buna kavuşmuş bulunuyor-

sunuz. Bu ise hoşlanılmayan her şeyin ortadan kaldırılmasını ihtiva eden, arzu edilen her şeyin de gerçekleştirilmesini gerektiren bir ifadedir. İşte sizleri bu üstün mevkilere ve bu değerli cennetlere ulaştıran bu sabırdır. **"Dünya yurdunun ne güzel sonudur** (bu cennet)!" Öyleyse gerçek anlamda kendi iyiliğini isteyen, kendine değer veren kimsenin, bu akıl sahiplerinin niteliklerinden bir pay almak için nefsiyle gereken mücahedeyi yapması gerekir. Olur ki böylelikle nefsi, bütün nefislerin temennisi ve her türlü lezzet ve sevinci kapsayan, ruhların sürurunu gerektiren o yurda kavuşabilir. İşte amel edecekler, böylesi için amel etsinler. Hayırlı amellerde birbirleriyle yarışacaklar bunun için yarışsınlar.

﴿وَٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي
ٱلۡأَرۡضِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوٓءُ ٱلدَّارِ ﴿٢٥﴾﴾

25- Allah'a verdikleri sözü (yeminleriyle) **pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlara gelince işte onlar için lanet vardır ve yurdun kötüsü de onlarındır.**

25. Allah, cennetliklerin hali beyan ettikten sonra cehennemliklerin halini de onların niteliklerinin aksi olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a verdikleri sözü** (yeminleriyle) **pekiştirdikten sonra bozanlar,"** yani Yüce Allah, onların bu sözlerini peygamberler aracılığıyla pekiştirdikten, yeminlerle sağlamlaştırdıktan sonra bu sözlere bağlı kalıp teslimiyet göstermeyen, aksine yüz çeviren ve ahdi bozanlar; **"Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri koparanlar,"** böylelikle kendileriyle Rableri arasında iman ve salih amelle korunması gereken bağı kurmayan, akrabalık bağını gözetmeyen, üzerlerindeki hakları eda etmeyen, aksine küfür ve masiyetler işleyerek, Allah yolundan alıkoyarak, bu yolu eğriltmeye çalışarak **"yeryüzünde fesat çıkaranlara gelince işte onlar için lanet,"** yani Allah'tan, meleklerinden ve mü'min kullar tarafından ilahî rahmetten uzak kalmalarının dilenmesi ve kınanma **"vardır ve yurdun kötüsü,"** yani ihtiva ettiği can yakıcı azaplarla birlikte cehennem **"de onlarındır."**

﴿ٱللَّهُ يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُۚ وَفَرِحُواْ بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا مَتَٰعٞ﴾

26- Allah rızkı dilediğine genişletir ve daraltır. Onlar ise dünya hayatı dolayısıyla şımardılar. Halbuki dünya hayatı âhirete nispetle sadece bir geçimliktir.

26. Yani dilediği kimseye rızkı genişletip bollaştıran, dilediği kimsenin de rızkını daraltıp kısan yalnızca O'dur. **"Onlar"**/kâfirler **"ise dünya hayatı dolayısıyla şımardılar."** Onların bu şımarıklıkları da dünya hayatına razı olarak meyledip âhiretten gafil kalmalarına sebep oldu. Bu ise onların akıllarının eksikliğindendir. Çünkü **"dünya hayatı âhirete nispetle sadece bir geçimliktir."** Kısa bir süre kendisinden yararlanılan, daha sonra sahiplerinden ve arkadaşlarından uzak düşen, arkasından da oldukça uzun sürecek bir bedbahtlık getirecek olan önemsiz ve değersiz bir şeydir.

﴿وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ ءَايَةٞ مِّن رَّبِّهِۦۚ قُلۡ إِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِيٓ إِلَيۡهِ
مَنۡ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴿٢٨﴾
ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ طُوبَىٰ لَهُمۡ وَحُسۡنُ مَـَٔابٖ ﴿٢٩﴾﴾

27- Kâfir olanlar, 'Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?' derler. De ki: 'Şüphesiz Allah dilediğini saptırır ve kendisine yönelenleri de doğru yola iletir.'

28- (Kendisine yönelen) **bu kimseler, iman eden ve gönülleri Allah'ın zikri ile huzura kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler, ancak Allah'ın zikriyle huzur bulur.**

29- İman edip salih amel işleyenlere ne mutlu! Güzel bir dönüş yeri de onlarındır.

27. Yüce Allah, âyetlerini inkâr edenlerin, Allah Rasûlüne karşı inatlaşarak birtakım mucize taleplerinde bulunup şöyle dediklerini haber vermektedir: **"Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?"** Onlar böyle bir mucize görecek olsalar iman edeceklerini iddia ediyorlardı. Yüce Allah da onlara şöyle cevap vermektedir: **"De ki: 'Şüphesiz Allah dilediğini saptırır ve kendisine yönelenleri,"** rızasını isteyenleri **"de doğru yola iletir.'"** Hidâyet ve sapıklık, kulların ellerinde olmadığı halde nasıl olur da bunu, gösterilmesini istedikleri mucizelere bağlı sayarlar? Bununla birlikte onlar, bu iddialarında da yalancıdırlar. Zira **"Eğer Biz** (istedikleri gibi) **onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de -Allah dilemedikçe- iman etmezlerdi. Fakat onların çoğu bilmezler."** (el-Enâm, 6/111)

Diğer taraftan Allah Rasûlünün de onların teklif ettikleri mucizeleri getirme yükümlülüğü yoktur. Aksine onlara herhangi bir mucize getirip de getirdiği dinin

hak olduğu açıkça ortaya çıkarsa bu kadarı yeterlidir ve bununla maksat hasıl olur. Üstelik bu, onların tayin ederek mucize istemelerinden onlar için daha faydalıdır. Çünkü teklif ettikleri şekilde mucize gelecek olur da ona inanmazlarsa bu sefer azap derhal gelir ve onları bulur.

28. Daha sonra Yüce Allah, iman edenlerin alametini belirtmektedir: "(Kendisine yönelen) **bu kimseler, iman eden ve gönülleri Allah'ın zikri ile huzura kavuşanlardır.**" Kalplerinden huzursuzluğun, rahatsızlığın ve ızdırabın kaybolduğu, onların yerini sevinç ve neşenin aldığı kimselerdir. **"Haberiniz olsun ki kalpler, ancak Allah'ın zikri ile huzur bulur."** Allah'ı anmanın dışında herhangi bir şeyle huzur bulmaması da hakkıdır, öyle olmalıdır. Çünkü kalpler için, Yaratıcılarını sevmekten, O'nunla huzur bulmaktan, O'nu bilmekten daha tatlı bir şey yoktur. Kalpler, Allah'ı tanımaları ve O'nu sevmeleri oranında Allah'ı zikrederler. Bu açıklama, "Allah'ın zikri"nin, kulun Rabbini tesbih, tehlil, tekbir vb. şekillerde anmak olduğu görüşüne göredir. "Allah'ın zikri, O'nun mü'minlere bir hatırlatma ve öğüt olmak üzere indirmiş olduğu Kitabıdır." diye de açıklanmıştır. Buna göre ise kalplerin Allah'ın zikriyle huzura kavuşması şu anlama gelir: Kalpler, Kur'an-ı Kerim'in anlamlarını ve hükümlerini bildiği zaman huzur bulur. Çünkü bu hüküm ve anlamlar, delil ve belgelerle desteklenmiş apaçık hakkı gösterir. Böylelikle kalpler de huzur bulur. Çünkü kalpler, ancak yakin ve ilimle huzur bulur. Bu ise Allah'ın Kitabında en mükemmel şekliyle ve en üstün haliyle bulunmaktadır. Bu kitabı esas almayan diğer kitaplara gelince kalpler, onlarla huzur bulmaz. Aksine delillerin çatışması ve hükümlerin çelişmesinden ötürü sürekli huzursuzluk içinde bulunurlar: **"Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı."** (en-Nisâ, 4/82) Bu gerçeği hem Allah'ın Kitabını inceleyip onun üzerinde düşünen, hem de çeşitli ilimler üzerinde düşünen kimseler anlar. İşte kul bu şekilde düşündü mü Allah'ın Kitabı ve bu kitabı esas alanlar ile diğer kitaplar arasında çok büyük bir fark görecektir.

29. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İman edip salih amel işleyenlere,"** yani kalpleriyle Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman edip bu imanı salih amellerle; yani hem Allah'ı sevmek, Allah'tan korkmak, O'nun mükâfatını ve O'na kavuşmayı ummak gibi kalbî amellerle hem de namaz gibi azaların amelleriyle tasdik edenlere **"ne mutlu! Güzel bir dönüş yeri de onlarındır."** Onlar için hem güzel bir hal, hem de güzel bir dönüş söz konusudur. Bu ise onların, dünya ve âhirette Allah'ın rızasına ve

lütuflarına nail olmaları, mükemmel derecedeki rahat ve huzura kavuşmaları ile olur. Cennette bulunan ve -sahih hadislerde varid olduğu üzere- binekli kimsenin gölgesinde yüz yıl yürüdüğü halde katedemeyeceği Tûbâ ağacı[36] da bu nimetler arasındadır.

﴿كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَٰكَ فِىٓ أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَآ أُمَمٌ لِّتَتْلُوَا۟ عَلَيْهِمُ ٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَهُمْ
يَكْفُرُونَ بِٱلرَّحْمَٰنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾﴾

30- İşte seni de kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman için gönderdik. Ne var ki onlar Rahmân'ı inkar etmektedirler. De ki: 'O (Rahman), **benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilah yoktur. Ben, yalnız O'na güvenip dayandım, dönüşüm de yalnız O'nadır.'**

30. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"İşte seni de"** kavmini hidâyete davet etmek üzere **"kendilerinden önce,"** peyamberlerimizi onlara göndermiş olduğumuz **"nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman için gönderdik."** Bu yüzden sen, daha önce benzeri görülmedik bir peygamber değilsin ki kavmin peygamberliğini red ve inkâr etsinler. Hem sen, kendiliğinden de bir şey söylemiyorsun. Aksine Allah'ın sana vahyetmiş olduğu, kalpleri temizleyen ve nefisleri arındıran Allah'ın âyetlerini okumaktasın. Senin kavmindekiler de **"Rahmân'ı inkar etmektedirler."** O'nun rahmet ve ihsanına -ki bunun en büyüğü Bizim seni onlara peygamber olarak gönderip sana kitap indirişimizdir- kabul ve şükürle karşılayacakları yerde nankörlükle karşılık verdiler. Kendilerinden önce geçip de peygamberlerini yalanlamış olan kavimleri, günahları sebebiyle Allah'ın nasıl yakalamış olduğundan da mı ibret almıyorlar? **"De ki: O (Rahman), benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilah yoktur."** Bu buyruk, hem ulûhiyet tevhidini hem de rububiyet tevhidini içermektedir: O, var ettiği günden beri nimetleriyle beni terbiye edip yetiştiren Rabbimdir. Hem bütün işlerimde **"yalnız O'na güvenip"** dayandığım ilahımdır ve **"dönüşüm de yalnız O'nadır."** Bütün ibadetlerimi O'na yaparım, bütün ihtiyaçlarımı O'na arzederim.

36 Buhârî, Bed'u'l-Halk 8, Rikak 51; Müslim, Cennet 6-8; Tirmizi Cennet 1; İbn Mâce, Zühd 39; *Müsned*, 2/257, 404, 418.

﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا
أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم
بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٣١)﴾

31- Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parça parça edildiği yahut ölülerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı (o, bu olurdu). **Fakat bütün emir** (ve idare) **yalnız Allah'ındır. İman edenler hâlâ şu gerçeği anlamadılar mı ki Allah dileseydi elbette insanların tümünü hidâyete erdirirdi! Allah'ın vaadi gelinceye kadar kâfirlerin başına işledikleri yüzünden sürekli ani bir musibet gelip çatacak ya da yurtlarının yakınına çökecektir. Şüphesiz Allah vaadinden dönmez.**

31. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in indirilmiş diğer kitaplara üstünlüğünü beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Eğer kendisiyle dağların"** yerlerinden kopartılıp **"yürütüldüğü veya yerin"** bahçelerle ve ırmaklarla **"parça parça edildiği yahut ölülerin konuşturulduğu"** ilâhî kitaplar arasından **"bir Kur'an olsaydı,"** elbetteki o, bu Kur'an olurdu. **"Fakat bütün emir** (ve idare) **yalnız Allah'ındır."** Bu yüzden hikmetinin gerektirdiği mucizeleri O gönderir. O halde yalanlayıcılara ne oluyor ki bu gibi mucizelerin indirilmesini talep ediyorlar? Onların da, başkalarının da emir ve idareden herhangi bir payları var mıdır?

"İman edenler hâlâ şu gerçeği anlamadılar mı ki Allah dileseydi elbette insanların tümünü hidâyete erdirirdi!" Bilsinler ki O, onların tümünü hidâyete erdirmeye kadirdir. Ancak böyle bir şeyi dilememektedir. Aksine O, dilediğini hidâyete erdirir, dilediğini de sapıklıkta bırakır. **"Allah'ın,"** kendilerine kaldırılmasına imkân bulunmayan kesintisiz azabın ineceğine dair **"vaadi gelinceye kadar kâfirlerin başına işledikleri yüzünden sürekli ani bir musibet gelip çatacak ya da yurtlarının yakınına çökecektir."** Buna kadar da kâfirler böylece küfürleri üzerine kalacaklar, bir türlü ibret ve öğüt almayacaklar. Allah, onlara ardı ardına yurtlarında olsun, yurtlarına yakın bir yerde olsun türlü musibetleri başlarına getirmesine rağmen yine de Allah'ın azabı kendilerine gelinceye kadar küfürleri üzerinde ısrar edecekler. **"Şüphesiz Allah vaadinden dönmez."** Bu, Allah'ın küfür, inat ve zulümlerine karşılık onları tehdit etmiş olduğu azabın ineceğine dair bir korkutma ve tehdit mahiyetindedir.

﴿وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ﴾

32- Andolsun senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti. Ben de o kâfirlere mühlet verdim, sonra da onları yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış?!

32. Allah, Rasûlüne sebat vermek ve teselli etmek için şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti."** Yalanlanan ve kendisine eziyet edilen ilk peygamber sen değilsin. **"Ben de o kâfirlere,"** peygamberlerini inkâr edenlere **"mühlet verdim."** Onlara bir süre tanıdım. Öyle ki azaba uğratılmayacaklarını sandılar. **"Sonra da onları"** çeşitli azaplarla **"yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış?!"** Elbette ki oldukça şiddetli bir ceza ve can yakıcı bir azap idi. Bu yüzden seni yalanlayan ve seninle alay eden kimseler, Bizim kendilerine mühlet verişimize sakın aldanmasınlar. Çünkü önceki ümmetler arasında da benzeri durumda olanlar vardı. O halde bunlar da kendilerine, geçmişlerine/atalarına yapıldığı gibi yapılmasından sakınmalıdırlar.

﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ
فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣) لَّهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ﴾

33- Her bir nefsin işlediklerini görüp gözetleyen (Allah, hiç böyle olmayanla bir) **midir?! Buna rağmen onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: 'Onların adlarını söyleyin bakalım** (kimmiş onlar?) **Siz O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz yoksa üstünkörü bir söz mü söylüyorsunuz?' Hayır, bilakis o kâfirlere kendi tuzakları süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkondular. Allah kimi saptırırsa artık onu hidâyete iletecek hiç kimse yoktur.**

34- Onlar için dünya hayatında bir azap vardır. Âhiret azabı ise elbette daha zorludur. Onları Allah'a karşı koruyacak kimseleri de yoktur.

33. "Her bir nefsin işlediklerini görüp gözetleyen" ve böylelikle gerek dünyada (hemen), gerekse âhirette karşılığını tam bir adaletle verecek olan şanı Yüce Allah, hiç böyle olmayan gibi midir? **"Buna rağmen onlar Allah'a ortaklar koş-**

tular." Halbuki Allah tektir, hiçbir ortağı, dengi ve benzeri olmayan Samed'dir. Sen onlara, eğer iddialarında doğru iseler **"De ki: Onların adlarını söyleyin."** de onların durumlarının ne olduğunu bilelim. **"Siz O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz"** O, gizli-açık her şeyi bildiğine, bununla beraber ortağının olmadığını söylediğine göre O'nun ortağı olduğu iddiasının batıl olduğu ve sizin de Allah'a ortağı olmadığı halde olduğunu iddia etmeye kalkışan küstah kimseler olduğunuz ortaya çıkmaktadır. Zaten bu, ileri sürülebilecek en çürük iddiadır. Bu yüzden **"Yoksa üstünkörü bir söz mü söylüyorsunuz?"** Yani Yüce Allah'ın bir ortağı olduğu şeklindeki iddianızın varabileceği en nihaî nokta, bunun üstünkörü söylenmiş, aslı astarı olmayan bir söz olmasıdır. Gerçekte ise Allah'tan başka hiçbir hak ilah yoktur. Yaratılmışlar arasında ibadetin en ufak bir bölümünü dahi hak eden hiçbir varlık yoktur. **"Hayır, bilakis o kâfirlere,"** uydurup düzdükleri **"kendi tuzakları süslü gösterildi"** Bu ise onların küfürleri, şirkleri ve Allah'ın âyetlerini yalanlamalarıdır. **"Ve onlar doğru yoldan,"** Yüce Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran dosdoğru yoldan **"alıkondular. Allah kimi saptırırsa artık onu hidâyete iletecek hiç kimse yoktur."** Çünkü O'nun dışında hiçbir kimsenin bu konuda en ufak bir hakkı ve yetkisi yoktur.

34. **"Onlar için dünya hayatında bir azap vardır. Âhiret azabı ise"** ağırlığı ve sürekliliği dolayısıyla dünya azabından **"elbette daha zorludur. Onları Allah'a karşı koruyacak"** Allah'ın azabına karşı himaye edecek **"kimseleri de yoktur."** Çünkü O'nun azabı gönderilecek olursa, hiçbir kimse ve hiçbir güç onları koruyamaz.

﴿ ۞ مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا وَّعُقْبَى ٱلْكَٰفِرِينَ ٱلنَّارُ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Takva sahiplerine va'dedilen cennetin durumu şöyledir: Altlarından ırmaklar akar, yiyecekleri de, gölgeleri de devamlıdır. Takvâ sahiplerinin âkıbeti işte budur. Kâfirlerin âkıbeti ise ateştir.

35. Allah'ın kendilerine yasakladığı şeyleri terk eden ve verdiği emirlerde de herhangi bir kusur işlemeyen **"takvâ sahiplerine va'dedilen cennetin durumu,"** nitelikleri ve gerçek mahiyeti **"şöyledir: Altlarından"** belli yatakları olmaksızın baldan, şaraptan, sütten ve sudan **"ırmaklar akar"** ve bu ırmaklar o bahçeleri, ağaçları sular, bunlar da çeşitli meyveler verirler. **"Yiyecekleri de,**

gölgeleri de devamlıdır. Takvâ sahiplerinin âkıbeti," yani sonunda varacakları yerleri **"işte budur. Kâfirlerin âkıbeti ise ateştir."** İki kesim arasındaki apaçık fark ne kadar da büyüktür!

﴿ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ ٱلْأَحْزَابِ مَن يُنكِرُ بَعْضَهُۥ قُلْ إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ وَلَآ أُشْرِكَ بِهِۦٓ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَـَٔابِ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Kendilerine Kitap verdiğimiz kimseler sana indirilenle sevinirler. Fakat (kafir) **gruplar arasında onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardır. De ki: 'Bana, ancak Allah'a ibadet etmem ve O'na ortak koşmamam emredildi. Ben, yalnızca O'na davet ederim ve dönüşüm de yalnız O'nadır.'**

36. **"Kendilerine Kitap verdiğimiz kimseler,"** o Kitabı indirmekle ve onu öğretmekle lütufta bulunduklarımız **"sana indirilenle sevinirler."** Ona iman eder, onu tasdik eder, ilâhî kitapların birbirlerine uygun düşüp birbirlerini tasdik etmelerinden de memnun kalırlar. Kitap ehlinden iman edenlerin hali işte budur. **"Fakat** (kafir) **gruplar arasında,"** yani hakka savaş açan çeşitli kâfir grupların arasında **"onun bir kısmını inkâr eden kimseler,"** Kur'an-ı Kerim'in bir kısmını inkâr edip tasdik etmeyenler **"de vardır." "Kim doğru yolu bulursa ancak kendi lehine doğru yolu bulmuş olur, kim de sapıklığa düşerse o da ancak kendi aleyhine sapmış olur."** (el-İsrâ, 17/15) O bakımdan ey Muhammed, sen ancak Yüce Allah'ın yoluna davet eden bir uyarıcısın.

"De ki: Bana, ancak Allah'a ibadet etmem ve O'na ortak koşmamam," dinimi yalnızca Allah'a halis kılmam **"emredildi. Ben yalnızca O'na davet ederim ve dönüşüm de yalnız O'nadır."** Ben O'na döneceğim, O da benim, dinine yaptığım davet ve O'nun emirlerini yerine getirmem dolayısıyla beni mükâfatlandıracaktır.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَمَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- İşte Biz onu böylece Arapça bir hüküm olarak indirdik. Eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâ ve heveslerine uyarsan, senin Allah tarafından ne bir yardımcın ne de bir koruyucun olur.

37. Yani andolsun ki, Biz sana Kur'an-ı Kerim'i, şerefli kitabı **"Arapça bir hüküm,"** yani dillerin en açığı ve en fasihi olan Arapça ile oldukça sağlam ve muhkem bir kitap olarak indirdik. Tâ ki onun hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüt meydana gelmesin. Yalnızca ona uyulsun ve bu konuda sağa sola kayılmasın. Cahillerin ona zıt ve onunla çelişen hevalarına tâbi olunmasın. Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne, onun Allah tarafından korunmuş olduğu lütfunu hatırlatmak ve ahkâm hususunda ümmetine uyulacak bir örnek teşkil etmesi için -masum olmasına rağmen tehditvari bir üslupla- şöyle buyurmaktadır: **"Eğer sana gelen"** ve onların hevalârına uymanı yasaklayan bunca apaçık **"ilimden sonra onların hevâ ve heveslerine uyarsan, senin Allah tarafından ne"** işlerini üstlenecek ve böylelikle sevdiğin şeyleri gerçekleştirecek **"bir yardımcın ne de"** hoşuna gitmeyecek şeylere karşı seni koruyacak **"bir koruyucun olur."**

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا
بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴾

38- Andolsun ki Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve evlâtlar vermişizdir. Allah'ın izni olmaksızın bir peygamberin herhangi bir mucize getirmesi mümkün değildir. Her vadenin (yazılmış olduğu) **bir kitap vardır.**

39- Allah dilediğini siler ve (dilediğini) **sabit bırakır. Ana Kitap ise O'nun katındadır.**

38. "Andolsun ki Biz senden önce de peygamberler göndermiş," yani insanlara ilk gönderilen peygamber sen değilsin ki senin peygamberliğini garip karşılasınlar **"ve onlara eşler ve evlâtlar vermişizdir."** Bu yüzden düşmanların -senden önceki diğer peygamber kardeşlerinin eşleri ve zürriyetleri olduğu gibi- senin de olduğu için seni ayıplamasınlar. Onlar senden önceki peygamberlerin de bu durumda olduklarını bildikleri halde seni bundan dolayı ne diye ayıplıyorlar? Bunun tek sebebi, hevâlarına ve kötü maksatlarına uymalarıdır.

Eğer onlar, kendilerinin teklif ettikleri bir mucize göstermeni senden isteyecek olurlarsa, şunu bilmeliler ki senin bu konuda hiçbir yetkin yoktur. Zira **"Allah'ın izni olmaksızın bir peygamberin herhangi bir mucize getirmesi mümkün değildir."** Allah da böyle bir şeye ancak kader ve kazası ile tayin ettiği vakti gelince izin verir. **"Her vadenin** (yazılmış olduğu) **bir kitap vardır."** Ne ondan önceye

alınır ne de sonraya kalır. Onların, mucizelerin çabucak gelmesini istemeleri yahut azabın hemen indirilmesini beklemeleri, Yüce Allah'ın sonradan olacağını takdir ettiği bir şeyi öne almasını gerektirmez. Ayrıca O, ne dilerse onu yapar.

39. "Allah," kaderlerden **"dilediğini siler ve"** aralarından dilediğini **"sabit bırakır."** Bu silme ve değiştirme, O'nun ezelî ilminde sabit olup da Kaleminin yazdıklarında söz konusu değildir. Çünkü bunlarda herhangi bir değişiklik meydana gelmez. Zira Yüce Allah'ın ilminde herhangi bir eksik veya gediğin olması, Allah hakkında imkânsızdır. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah **"Ana Kitap ise O'nun katındadır."** buyurmaktadır. "Ana Kitap"tan kasıt ise diğerlerinin kendisine tabi olduğu Levh-i Mahfuz'dur. Levh-i Mahfuz onların aslıdır, diğerleri ise dallar ve kollar mesabesindedir. Değişiklik ve değiştirmeler, işte bu dallar ve kollarda meydana gelir. Bunlardan kasıt da meleklerin yazdıkları günlük ameller vb.dir. Allah Teala, bunların silinmeleri için de, sabit bırakılmaları için de birtakım sebebler takdir etmiştir. Bu sebepler Levh-i Mahfuz'da tespit edileni aşamaz. Mesela Yüce Allah iyiliği, ihsanı ve akrabalık bağını gözetmeyi, ömrün uzamasının ve rızkın genişlemesinin sebepleri arasında takdir ettiği gibi, günahları da rızkın ve ömrün bereketinin ortadan kaldırılmasına sebep kılmıştır. Yine Yüce Allah, çeşitli tehlike ve kötü hallerden kurtaran sebepleri esenliğe, sağlığa ve afiyete sebep kılmıştır. Onlara maruz kalmayı da o kötü hallere uğramaya sebep olarak takdir etmiştir. İşleri kendi kudret ve iradesine göre idare eden O'dur. O'nun bu türden idare ettikleri ise kendi bildiği ve Levh-i Mahfuz'da yazmış olduğu şeylere aykırı olmaz.

﴿ وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ أَوَلَمْ
يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

40- Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana göstersek de yahut (bundan önce) **senin ruhunu alsak da sana düşen, ancak tebliğdir. Hesap görmek ise yalnız Bize aittir.**

41- Görmediler mi ki Biz yeryüzüne geliyoruz da onu etrafından eksiltiyoruz. Allah hükmeder, O'nun hükmünü kovuşturup bozacak hiç kimse yoktur. O, hesabı pek çabuk görendir.

40. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: Onlara va'dolunan azabın gelip çatması hususunda onlar hakkında acele etme. Çünkü onlar eğer bu azgınlık ve tutumlarını sürdürecek olurlarsa tehdit

olundukları azabın onları gelip bulması kaçınılmaz olur. **"Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını"** dünyada **"sana göstersek de"** böylelikle senin gözün de aydın olsa **"yahut (bundan önce) senin ruhunu,"** onlara bu azap isabet etmeden önce **"alsak da sana düşen ancak tebliğdir."** İnsanlara vahyi açıklamaktır. Azap konusu senin işin değildir. **"Hesap görmek ise yalnız Bize aittir."** İnsanların, üzerlerindeki sorumluluklarından neler yaptıkları yahut neyi yapmadıkları konusunda onları hesaba çekip mükâfat vermek yahut cezalandırmak Bizim işimizdir.

41. Daha sonra Yüce Allah yalanlayanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Görmediler mi ki Biz arza geliyoruz da onu etrafından eksiltip duruyoruz."** Bir görüşe göre bu, yalanlayanların helak edilmesi ve zalimlerin kökten imha edilmesiYle olmaktadır. Bir görüşe göre de müşriklerin ülkelerinin (Müslümanlar tarafından) fethedilmesi, mal ve sayılarının azaltılması ile olur. Bunun dışında başka görüşler de ileri sürülmüştür. Allah daha iyi bilir ama kuvvetli olan görüş, bundan kastın şu olduğudur: Bu yalanlayıcıların ülkelerinin fethedilip ele geçirilmesini Yüce Allah müyesser kılar. Oranın çeşitli yerlerine türlü musibetler yağdırır. Bundaki amaç da bu eksiltme onları tamamıyla ortadan kaldırmadan ve Allah, hiçbir kimsenin geri çeviremeyeceği azabı başlarına getirmeden önce onları uyarmaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah hükmeder, O'nun hükmünü kovuşturup bozacak hiç kimse yoktur."** Bunun kapsamına Yüce Allah'ın hem şer'î hükmü, hem kaderî hükmü, hem de cezaî hükmü girer. Yüce Allah'ın vermiş olduğu bütün bu hükümler, son derece hikmetli ve sağlamdır. Bunlarda herhangi bir tutarsızlık, bir eksiklik yoktur. Aksine bunlar, adalet esasına dayalıdır ve övgüye layıktır. Hiç kimse bunları bozamaz. Bunların tenkit edilebilecek bir yönü de yoktur. Başkalarının hükmü ise böyle değildir. Çünkü başka hükümler, doğruya isabet ettirebilir de, ettiremeyebilir de. **"O, hesabı pek çabuk görendir."** Yani azabı çabuk istemesinler. Çünkü gelecek olan her şey, yakın demektir.

﴿ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾ ﴾

42- Onlardan öncekiler de tuzaklar kurmuştu. Ne var ki bütün tuzaklar Allah'a aittir. O, herkesin ne kazandığını bilir. Kâfirler de pek yakında bu yurdun sonunun kimin olacağını bileceklerdir.

43- Kâfir olanlar, 'Sen (Allah tarafından) gönderilmiş (bir peygamber) değilsin.' derler. De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter.'

42. "Onlardan öncekiler de" kendilerine gönderilen peygamberlere ve bu peygamberlerin getirdikleri hakka karşı **"tuzaklar kurmuştu."** Ancak onların tuzak kurmalarının kendilerine hiçbir faydası olmadı. Hiçbir sonuç alamadılar. Zira onlar, esasen Allah'a karşı savaş açmakta ve O'na meydan okumaktadırlar. **"Ne var ki bütün tuzaklar Allah'a aittir."** Hiç kimsenin, Allah'ın izin vermediği bir tuzağı kurma gücü yoktur. Her şey O'nun kaza ve takdiri çerçevesindedir. Onlar, Allah'ın dinine karşı tuzak kuruyor olsalar dahi, onların bu tuzakları pek yakında aleyhlerine dönecek, hüsrana uğrayacaklar ve pişman olacaklardır. Çünkü Allah **"herkesin ne kazandığını bilir."** Her nefsin içinden geçirdiklerini, ne yapmak istediğini, zahirî ve batınî bütün amellerini bilir. Tuzak kurmak da nefsin kazandığı bu işlerden biridir. O halde onların tuzakları da Allah'a gizli kalmaz. O nedenle onların, hakka ve hak ehline zarar verecek ve kendilerine fayda sağlayacak herhangi bir tuzak kurmalarına imkân yoktur. **"Kâfirler de pek yakında bu yurdun sonunun kimin olacağını bileceklerdir."** Onların mı, yoksa Allah'ın peygamberlerinin mi? Bilindiği gibi güzel âkıbet takvâ sahiplerinindir; küfrün ve kâfirlerin değil!

43. "Kâfir olanlar, 'Sen (Allah tarafından) **gönderilmiş** (bir peygamber) **değilsin.' derler."** Yani seni ve seninle gönderilenleri yalanlıyorlar. Şâyet onlar, bu konuda bir tanık isteyecek olurlarsa onlara **"de ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah... yeter."** O'nun sözüyle, fiiliyle ve ikrarıyla şahitliği yeter. O'nun sözlü şahitliği, insanların en doğru sözlüsüne risaletini ispatlayıcı olmak üzere indirmiş olduğu vahiyleridir. Fiilî şahitliğine gelince Yüce Allah, Rasûlünü desteklemiş, ona hem kendisinin hem ashabının hem de ona tâbi olanların kudretlerinin çerçevesi dışında kalacak şekilde yardımcı olmuş, zafer vermiştir. Bu da Yüce Allah'ın bu hususta onu fiilî olarak desteklemesi suretiyle yaptığı şahitliğidir. İkrarıyla şahitliğine gelince; Allah Rasûlü, O'nun peygamberi olduğunu haber vermiş ve insanlara da kendisine uymalarını emretmiştir. Kendisine uyanın Allah'ın rızasına ve lütfuna nail olacağını, kendisine uymayanlar için de cehennem ateşi ve ilâhî gazap olduğunu, böylesinin malının da, kanının da helâl olacağını bildirmişti. Yüce Allah da Peygamberinin bu söylediklerini takrir etmiştir.

Eğer o, Yüce Allah'a karşı yalan birtakım sözler uydurmuş olsaydı Allah, derhal onu cezalandırırdı.

"Ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter." Bu, Tevrat ve İncil ehlinin bütün ilim adamlarını kapsar. Onlar arasından iman edip hakka tâbi olanlar, Allah Rasûlünün peygamberliğine şahitlik eder ve yapmakla yükümlü olduğu bu şahitliği açıkça dile getirmiş olur. Bunu gizleyenlere gelince Yüce Allah'ın, bunlar hakkında, yapmaları gereken bir şahitliklerinin olduğunu haber vermesi, bizzat onların haber vermelerinden daha beliğ, daha ileridir. Eğer onların yanında, yapmaları gereken bir şahitlik bilgisi bulunmasaydı onlar, delilini ortaya koyarak bu şahitlik talebini reddederlerdi. Onların bu konuda susmaları, yapmaları gereken bir şahitliği gizlediklerinin delilidir. Yüce Allah'ın, Kitap ehlinin şahitliğini göstermesini emretmesi, onların bu işe ehil olmalarından dolayıdır. Zira her hususta o işin ehlinin ve başkalarına göre o hususu daha çok bilenlerin tanıklığına başvurulur. Arapların ve diğer kavimlerin müşrikleri arasındaki ümmiler gibi bu hususlara yabancı olanların şahitliğine ise başvurulmaz. Çünkü onların bu konuda bilgileri/malumatları olmadığı için onların şahitliğine başvurmanın bir faydası yoktur.

Ra'd sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة إبراهيم

İBRAHİM SÛRESİ

-14-

14- İBRAHİM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ الٓرۚ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطِ
ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿١﴾ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكَٰفِرِينَ
مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا عَلَى ٱلْءَاخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Râ. Bu; sana, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan nura, Azîz ve Hamîd olan Allah'ın yoluna çıkarman için indirdiğimiz bir Kitaptır.

2- O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı vay o kâfirlerin haline!

3- Onlar ki dünya hayatını âhirete tercih ederler, Allah yolundan alıkoyarlar ve onu eğri göstermek isterler. İşte onlar, uzak bir sapıklık içindedirler.

1-2. Yüce Allah, kitabını Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, insanların faydası için, onları bilgisizliğin, küfrün, kötü ahlâkın ve çeşitli masiyetlerin karanlıklarından ilim, iman ve güzel ahlâkın nuruna çıkartmak üzere indirdiğini haber vermektedir. "Rablerinin izniyle" buyruğu şu demektir: Allah tarafından sevilen ve gerçekleştirilmek istenen böyle bir husus, ancak Allah'ın iradesi ve yardımıyla gerçekleşebilir. Bu buyruk, kulları Rablerinin yardımını dilemeye teşvik etmeyi ihtiva etmektedir. Daha sonra Yüce Allah, bu Kitab ile insanları iletmiş olduğu nurun mahiyetini açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Azîz ve Hamîd olan Allah'ın yoluna,"** yani Allah'a, lütuf ve ihsan yurdu olan cennete ulaştıran yola. Bunun da kapsamına hak bilgi ve gereğince amel girer. Burada Allah'a ulaştıran yoldan söz edilirken **"Azîz** (izzet ve kudret sahibi) ve **Hamîd** (övgüye layık)**"** isimlerinin zikredilmesi şuna işaret içindir: Böyle bir yolu izleyen kimse, Allah'ın izzetiyle aziz ve güçlü olur. Onun, Allah'tan başka yardımcıları olma-

sa dahi o, güçlüdür. İşleri de övülmeye değerdir ve yaptıklarının akıbeti güzel olacaktır. Şuna da işaret etmektedir: Allah'ın yolu, **Allah'ın kemal** sıfatlarınına, celal ve azamet niteliklerine işaret eden en büyük delillerindendir. Bu yolu kulların önünde açan Zat, egemenliğiyle aziz ve güçlü, sözleri, fiilleri ve hükümleri dolayısıyla da övgüye layıktır. Dosdoğru yolun çeşitli merhalelerini temsil eden ibadetlerle kendisine ibadet olunan mutlak ilah O'dur. Yaratması, rızık vermesi, işleri idare etmesi/çekip çevirmesi itibarıyla (yani bütün yönleriyle) göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nun olduğu gibi, dinî hükümleriyle kullarına hükmetme hakkı da O'na aittir. Çünkü kulları da O'nun mülkü kapsamındadır. Onları başıboş bırakması O'na yakışmaz.

Yüce Allah, kendi yoluna, Sırat-ı Müstakime dair delil ve belgeleri beyan ettikten sonra bunun gereklerine riâyet etmeyenleri tehdit ederek **"Şiddetli azaptan dolayı vay o kâfirlerin haline!"** buyurmaktadır. Böyle bir azabın ne miktarı tespit edilebilir, ne de nitelikleri anlatmakla bitirilebilir. Daha sonra Yüce Allah, bu kâfirleri şöyle nitelemektedir:

3. "Onlar ki dünya hayatını âhirete tercih ederler," âhireti bırakıp dünya hayatına kanarak onunla razı ve tatmin olurlar, âhiret yurdundan gaflettedirler ve insanları **"Allah yolundan,"** kulları için açmış olduğu, Kitabında ve peygamberin sünnetinde açıklamış olduğu yoldan **"alıkoyarlar,"** işte bunlar, yüce Mevlalarına karşı düşmanlık etmiş, O'na karşı savaş açmış kimselerdir. Üstelik bunlar **"onu"** yani Allah'ın yolunu **"eğri göstermek isterler."** Yani bu yolu çirkin ve kötü göstermek için bütün gayretlerini ortaya koyarlar. Maksatları da ondan uzaklaştırmaktır. Fakat Allah, kâfirler hoş görmese de mutlaka nurunu tamamlayacaktır. **"İşte onlar,"** nitelikleri zikredilen kimseler **"uzak bir sapıklık içindedirler."** Çünkü hem kendileri sapmış, hem de başkalarını saptırmışlardır. Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmiş, onlara karşı savaş açmışlardır. Bundan daha ileri derecede sapıklık olabilir mi? İman ehli olanlar ise bunların aksinedir. Onlar, Allah'a ve âhirete iman ederler. Âhireti dünyaya tercih ederler, Allah'ın yoluna çağırırlar, bütün imkânlarıyla bu yolun güzelliklerini ve dosdoğru oluşunu anlatırlar.

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِۦ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى
مَن يَشَآءُ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٤﴾ ﴾

4- Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi mutlaka kendi kavminin dili ile gönderdik ki onlara (vahyi) **apaçık anlatsın. Artık** (bu açık-

lamadan sonra) **Allah dilediği kimseleri saptırır, dilediği kimseleri de doğru yola iletir. O Azîz'dir, Hakîm'dir.**

4. Bu, Allah'ın, kullarına olan lütfundandır. O, ne kadar peygamber gönderdiyse hep kavminin diliyle göndermiştir ki ihtiyaç duydukları şeyleri onlara açıklasın, onlar da peygamberin getirdiklerini iyice öğrenme imkânı bulabilsinler. Peygamber başka bir dil ile onlara gelseydi, insanlar ancak peygamberin konuştuğu o dili öğrendikten sonra söylediği şeyleri anlayabilirlerdi. Peygamber onlara emrolundukları şeyleri açıklayıp nelerin yasak kılındığını söyleyince ve onlara karşı Allah'ın delili ortaya konulunca Allah, hidâyete boyun eğmeyenlerden **"dilediği kimseleri saptırır, dilediği,"** rahmetini ihsan ettiği **"kimseleri de doğru yola iletir. O Azîz'dir, Hakîm'dir."** Hidâyete iletenin ve saptıranın yalnız O olması ve kalpleri dilediği şekilde evirip çevirmesi, O'nun Aziz oluşunun bir tecellisidir. O'nun ancak layık olan kimseleri hidâyete iletmesi ve saptırması da hikmetinin bir tecellisidir.

Bu âyet-i kerime, Yüce Allah'ın ve Rasûlünün buyruklarını açıklamaya imkan veren Arap dili ilimlerinin öğrenilmesinin, Allah tarafından sevilen ve istenen şeylerden olduğuna delildir. Çünkü bunları öğrenmeden Allah'ın peygamberine indirdiklerini tam anlamıyla bilmeye imkân yoktur. İnsanlar bu öğrenime ihtiyaç duymayacak bir hale gelinceye kadar da bu öğrenim devam etmelidir. Bu ise onların Arapça'yı iyice öğrenmeleri, küçük çocukları da bu dili öğrenerek yetiştirmeleri, ayrıca Arapça'nın inceliklerini bilmenin, onların adeta karakteristik bir özellikleri haline gelmesi halinde söz konusu olur. O zaman bu konuda ayrıca bir çaba harcamalarına gerek kalmaz ve Allah ile Rasûlünün buyruklarını, ashab-ı kiramın algılayıp öğrendikleri gibi doğrudan öğrenme imkânını elde ederler.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ
وَذَكِّرْهُم بِأَيَّىٰمِ ٱللَّهِ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ
مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَىٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ
سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن
رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ
إِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِن تَكْفُرُوٓا۟ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ ﴾

5- Andolsun ki Biz, Mûsâ'yı mucizelerimizle birlikte 'Kavmini karanlıklardan nura çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlatarak öğüt ver.' diye (kavmine) gönderdik. Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6- O vakit Mûsâ, kavmine şöyle demişti: 'Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani O, sizi azabın en şiddetlisine uğratan, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı diri bırakan Firavun hanedanından kurtarmıştı. Kuşkusuz bunda Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan/nimet vardı.'

7- 'Hani Rabbiniz şunu bildirmişti: Andolsun ki eğer şükrederseniz elbette size (olan nimetimi) artırırım; şayet küfür/nankörlük ederseniz hiç şüphesiz Benim azabım çok şiddetlidir.'

8- Mûsâ demişti ki: 'Siz ve bütün yeryüzündekiler küfür/nankörlük etseniz bile hiç şüphe yok ki Allah Ğanî'dir, Hamîd'dir.'

5. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ı getirdiklerinin doğruluğuna ve gerçekliğine delalet eden büyük mucizelerle gönderdiğini ve ona da Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, hatta bütün peygamberlere kavimlerine bildirmelerini emretmiş olduğu hususları emrettiğini haber vermektedir: **"Kavmini karanlıklardan,"** bilgisizliğin, küfrün ve onun şubelerinin karanlığından **"nura,"** ilmin, imanın ve ona tabi olan diğer hususların aydınlığına **"çıkar ve onlara Allah'ın günlerini,"** yani Allah'ın hem onlar üzerindeki nimetlerini, onlara olan ihsan ve lütuflarını, hem de peygamberlerini yalanlayan ümmetlere gönderdiği azabını, kâfirlerin başına getirdiği musibetleri **"hatırlatarak öğüt ver"** ki Allah'ın nimetlerine şükretsinler, cezasından da sakınsınlar. **"Şüphesiz bunda,"** yani Allah'ın kullarına nimet ya da azap gönderdiği günleri hatırlamakta zorlu, sıkıntılı hallerde ve darlıkta **"çok sabreden ve"** bolluk, nimet ve rahatlığa da **"çok şükreden herkes için ibretler vardır."** Zira **"Allah'ın günleri,"** O'nun kudretinin, lütuf ve ihsanının her şeyi kapsadığının, adalet ve hikmetinin de tam ve mükemmel olduğunun bir delilidir.

6. Mûsâ *aleyhisselam* da Rabbinin emrine uyarak kavmine Allah'ın nimetlerini hatırlatıp şunları söylemiştir: **"Allah'ın üzerinizdeki nimetini,"** kalplerinizle ve dillerinizle anıp **"hatırlayın. Hani O sizi azabın en şiddetlisine uğratan,"** en ağır olan çeşidini tattıran, yani **"oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı"** öldürmeyerek **"diri bırakan"** -bu buyruk kötü azabın mahiyetini açıklamaktadır.- **"Firavun hanedanından kurtarmıştı. Kuşkusuz bunda,"** yani sizi bu kurtarışında **"Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan/nimet vardı."** Yani büyük bir nimet vardır. Ya da Firavun ve etrafındaki ileri gelenler tarafından müptelâ kılındığınız bu azap, Allah'ın, sabredip sabretmeyeceğinize yönelik büyük bir imtihanıydı.

7. Allah'ın nimetlerine şükretmeye teşvik etmek üzere de onlara şöyle demişti: **"Hani Rabbiniz şunu bildirmişti,"** şunu ilan etmiş ve şu vaadde bulunmuştu: **"Andolsun ki eğer"** nimetlerime **"şükrederseniz elbette size** (olan nimetimi) **artırırım; şayet küfür/nankörlük ederseniz hiç şüphesiz Benim azabım çok şiddetlidir."** Üzerlerinde bulunan nimeti çekip alması da bu çetin azabın bir parçasıdır. **Şükür,** kalb ile Allah'ın nimetlerini itiraf etmek, dil ile Allah'a övgüde bulunmak ve onları Allah'ın rızası uğrunda harcamaktır. **Küfür/nankörlük** ise bunun aksini yapmaktır.

8. **"Mûsâ demişti ki: Siz ve bütün yeryüzündekiler küfür/nankörlük etseniz de"** asla Allah'a hiçbir zarar veremezsiniz. **"Şüphe yok ki Allah Ğanî'dir, Hamîd'dir."** İtaatler, O'nun egemenliğine bir şey katmaz, masiyetler de bir şey eksiltmez. O, kâmil manada Ğanî, yani hiçbir şeye muhtaç olmayan zengindir. Hamîd'dir; zatı, isimleri, sıfatları ve fiilleriyle her türlü övgüye layık olandır. O'nun bütün sıfatları övülmeye değerdir ve kemal derecesindedir. Hiçbir ismi yok ki güzel olmasın, hiçbir fiili yok ki kamil olmasın!

﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾﴾

9- Sizden önce gelip geçen(ümmet)lerin; Nûh, Âd ve Semûd kavminin ve onlardan sonrakilerin -ki Allah'tan başkası onları bil-

mez- haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık delillerle geldi de ellerini ağızlarına götürüp şöyle dediler: 'Biz, sizinle gönderilenleri inkar ediyoruz ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında büyük bir şüphe içindeyiz.'

10- **Peygamberleri de şöyle dedi: 'Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında mı şüphe** (ediyorsunuz)?! **O, sizi günahlarınızı bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar sizi ertelemeye davet ediyor.' Onlar, 'Siz ancak bizim gibi birer insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin!' dediler.**

11- **Peygamberleri de onlara şöyle dedi:** '(Evet,) **biz ancak sizin gibi birer insanız. Fakat Allah, kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur. Allah'ın izni olmadıkça bizim size apaçık bir delil getirmemize imkân yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.'**

12- **'Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Bize yaptığınız eziyetlere de elbette sabredeceğiz. Artık tevekkül edecekler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.'**

9. Yüce Allah, peygamberlerini yalanlayan ümmetlere, insanların görüp duydukları dünya azabıyla azap etmesini hatırlatıp benzeri akibetlerden kullarını sakındırmak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Sizden önce gelip geçen(ümmet)lerin; Nûh, Âd ve Semûd kavminin ve onlardan sonrakilerin -ki"** çokluklarından dolayı ve haberleri unutulup gittiği için **"Allah'tan başkası onları bilmez- haberleri size gelmedi mi?"** Yüce Allah, Kur'an-ı Keriminde onların kıssalarını genişçe açıklamıştır. İşte bütün bunlara **"Peygamberleri apaçık delillerle,"** getirdiklerinin doğruluğuna delil olan kat'i kanıtlarla **"gelmişti."** Çünkü Allah, ne kadar peygamber gönderdiyse mutlaka onlara, benzerini gören insanların iman etmelerini gerektirecek deliller vermiştir. İşte apaçık delillerle peygamberleri kendilerine geldiğinde bu kavimler onlara boyun eğmediler. Aksine delilleri kabul etmeyerek büyüklük tasladılar ve **"ellerini ağızlarına götürüp"** ne getirdiklerine iman ettiler ne de imana delalet eden tek bir söz söylediler. Tıpkı **"Ölüm korkusuyla yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına tıkarlar."** (el-Bakara, 2/19) buyruğunda ifade edildiği gibi bir tavır takındılar ve peygamberlerine açıkça

şöyle dediler: **"Biz, sizinle gönderilenleri inkar ediyoruz ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında büyük bir şüphe içindeyiz."**

10. Ancak onlar yalan söylediler ve zalimlik ettiler. Bu nedenle de onlara **"Peygamberleri de şöyle dedi: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında mı şüphe** (ediyorsunuz)?!" Yani var olan şeyler içinde en açık ve aşikar olan O olduğu halde O'nda nasıl şüphe edilir?! Her şeyin var olmasına sebep kendisinin varlığı olan zat hakkında şüphe eden kimse, artık maddî hususlar da dahil olmak üzere hiçbir şeye kesin gözüyle bakamaz. Bu yüzden peygamberler, kavimlerine, şüphe etmeyen ve hakkında tereddüde düşmesi mümkün olmayan kimselerin üslubuyla şöyle hitap etmişlerdir: **"O, sizi günahlarınızı bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar sizi ertelemeye davet ediyor."** Yani sizin menfaatinize ve faydanıza olan şeylere çağırıyor. Sizleri, çağrısını kabul etmeye karşılık dünyevî ve uhrevî mükâfatlarla ödüllendirmeye davet ediyor. Sizleri ibadetinizden bir fayda elde etmek için çağırmıyor, aksine ibadetinizin faydası sizedir.

Kavimleri ise peygamberlerine cahil ve akılsız kimseler gibi şöyle karşılık verdiler: **"Siz de ancak bizim gibi birer insansınız,"** nasıl olur da peygamberlik ve risaletle bizden daha üstün olabilirsiniz? **"Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz."** Biz nasıl olur da sizin görüşlerinize uyup atalarımızın görüşünü ve izledikleri yolu terk edebiliriz? Siz de bizler gibi insanken nasıl olur da size itaat edebiliriz? **"O halde bize apaçık bir delil getirin."** Açık bir belge gösterin. Bundan maksatları, bizzat kendilerinin istedikleri bir delildir. Yoksa peygamberlerinin onlara apaçık deliller getirdiği az önce ifade edilmişti.

11. Kavimlerinin bu teklif ve itirazlarına cevap olmak üzere **"Peygamberleri onlara şöyle dedi:** (Evet,) **biz ancak sizin gibi bir insanız."** Bizim de sizler gibi bir insan olduğumuz doğrudur, gerçektir. **"Fakat"** bu, size getirdiklerimizin hak olmamasını gerektirmez. Çünkü **"Allah, kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur."** Allah, bize vahiy ve risalet vermeyi lütfetmişse bu, O'nun lütuf ve ihsanından dolayıdır. Hiç kimse Allah'ın lütfuna sınır koyamaz, O'nun ihsanını engelleyemez. Siz, size getirdiklerimize bakın. Hak ise kabul edin, değilse kabul etmeyin. Bizim durumumuzu ileri sürüp de onu, getirdiklerimizi reddetmeye bahane yapmayın. Sizin **"O halde bize apaçık bir delil getirin."** şeklindeki sözlerinize gelince bu, bizim elimizde olan bir şey değildir. Bizim böyle bir yetkimiz yok. **"Allah'ın izni olmadıkça bizim size apaçık bir delil getirmemize imkân yoktur."** Apaçık delili, dilediği takdirde size gönderecek

olan O'dur. Dilerse getirir, dilerse getirmez. Çünkü O, ancak hikmet ve rahmetinin gereği ne ise onu yapar. Ondan başkasını yapmaz. **"O halde mü'minler"** başkasına değil **"yalnız Allah'a tevekkül etsinler."** Menfaatlerini gerçekleştirme, kendilerine zararlı olacak şeyleri bertaraf etme noktasında O'ndan başka hiç kimseye güvenip dayanmasınlar. Çünkü mü'minler bilirler ki Allah tek başına onlara yeter, kudreti kemal derecesindedir, lütuf ve ihsanı son derece kapsamlıdır. Bunları kendileri için kolaylaştıracağına da sonsuz güvenleri vardır. Kullar, sahip oldukları iman oranında Allah'a tevekkül ederler. Böylelikle Allah'a tevekkülün farz ve imanın bir gereği olduğu, Allah'ın sevip razı olduğu büyük ibadetlerden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü diğer bütün ibadetler ona bağlıdır.

12. **"Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim?"** Biz hak ve hidâyet üzereyken Allah'a tevekkül etmemizi engelleyen nedir? Hak ve hidâyet üzere olan kimsenin bulduğu hidâyet, onun büsbütün Allah'a tevekkül etmesini gerektirir. Aynı şekilde Allah'ın, hidâyet bulan kimseye yardımcı olmayı, ona yeterli geleceğini taahhüt ettiğini bilmesi de tam anlamıyla Allah'a tevekkül etmesini gerektirir. Hak ve hidâyet üzere olmayan ise böyle değildir. Yüce Allah'ın ona herhangi bir taahhüdü yoktur. Böyle bir kimsenin hali de Allah'a tevekkül edenin halinin tam aksinedir.

Bu sözle peygamberleri, kavimlerine karşı çok büyük bir delile işaret etmektedirler. Şöyle ki kavimleri, peygamberleri -çoğunlukla- yenik düşürmekte ve onlara baskı kurabilmekteydi. Buna rağmen peygamberler onlara Allah'a tevekkül edip meydan okuyorlardı. Hile ve tuzaklarını bertaraf etme hususunda yardımcı olarak Allah'ın kendilerine yettiğine kesin kanaat getiriyorlardı. Nitekim Allah, onların peygamberleri ortadan kaldırma ve beraberlerinde getirdikleri hakkı söndürme arzularına rağmen peygamberlerine yardımcı olmuş ve destek vermiştir. Bu buyruk, Nuh'un, kavmine söylediği şu sözlerine benzemektedir:

"Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim- haydi işinizi sağlam tutun. Ortaklarınızı da çağırın, sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin, sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın..." (Yûnus, 10/71)

Hûd'un şu sözleri de bu türdendir:

"Gerçekten ben, Allah'ı şahid gösteriyorum, siz de şahid olun ki ben tuttuğunuz şeylerden uzağım. Artık hepiniz bana tuzak kurun, bundan sonra bana mühlet vermeyin." (Hûd, 11/54-55)

"Bize yaptığınız eziyetlere de elbette sabredeceğiz." Bizler sizi davet etmeye, size öğüt verip gerçeği hatırlatmaya devam edeceğiz. Sizin bize yapacağınız eziyetlere de aldırmayacağız. Bizler, Allah'tan mükâfat dileyerek ve sizin iyiliğinizi isteyerek bize yapacağınız eziyetlere kendimizi alıştıracağız. Olur ki çokça hatırlatma sonucunda Allah size de hidâyet verir. **"Artık tevekkül edecekler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."** Ondan başkasına dayanıp güvenmesinler. Çünkü Allah'a tevekkül, her türlü hayrın anahtarıdır.

Şu bilinmelidir ki peygamberlerin tevekkülleri, en üstün derecede ve en şerefli mertebededir. Zira o, Allah'ın dinini hakim kılmak, bu dinin zaferi için çalışmak, kullarının hidâyete ulaşmalarını sağlamak ve onların sapıklıklarını ortadan kaldırmak amacıyla yapılan bir tevekküldür. Bu da tevekkülün en mükemmel şeklidir.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى
إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ
جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ
كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ ﴾

13- O kafirler de peygamberlerine dediler ki: 'Andolsun ki ya sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da dinimize döneceksiniz.' Bunun üzerine Rableri onlara şunu vahyetti: 'Biz o zalimleri muhakkak helâk edeceğiz.'

14- 'Ve onların ardından da o ülkeye sizi yerleştireceğiz. İşte bu, Benim makamımdan korkan ve Benim tehdidimden çekinen kimselere mahsustur.'

15- Hüküm istediler ve her inatçı zorba zarara uğradı.

16- Arkasından (bir de) **cehennem var. Ona** (orada) **irinli sudan içirilecek.**

17- Yutmaya çalışacak ama boğazından geçiremeyecek. Her taraftan ona ölüm gelecek, fakat o bir türlü ölmeyecek. Bunun ardından oldukça ağır bir azap daha var.

13. Yüce Allah, peygamberlerin kavimlerini davetlerini, onların bu işi usanmaksızın sürdürdüklerini belirttikten sonra, sonunda kavimlerinden nasıl karşılık

gördüklerini zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"O kafirler de peygamberlerine"** tehditte bulunarak **"dediler ki: Andolsun ki ya sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da dinimize döneceksiniz."** Bu, peygamberlerin çağrısını reddetmenin en ileri derecesidir. Bundan sonra artık peygamberlerin onlardan herhangi bir hayır ummalarına imkân yoktur. Çünkü hidâyetten yüz çevirmekle yetinmediler, peygamberleri yurtlarından çıkarmakla tehdit ettiler ve bu işi de kendilerinin yapacaklarını söylediler. O yurtları kendilerine nispet ettiler, peygamberlerin bu yurtlarda herhangi bir hakları olmadığını söylediler. Bu ise zulmün en büyüğüdür. Şüphesiz Allah, kullarını yeryüzünde yaratmış ve onlara Zatına ibadet etmelerini emretmiş, yeryüzünü ve orada bulunan şeyleri onlara amade kılmıştır ki ibadet hususunda bunlardan yararlanabilsinler. Bunları Allah'a ibadet etmek için yardımcı olarak değerlendiren kimsenin bu nimetlerden yararlanması helâl olur ve sorumluluktan kurtulur. Bunları küfre ve türlü masiyetlere yardımcı bir unsur olarak kullanan kimselerin ise bunu yapma hakları yoktur ve bunlardan bu yolda yararlanmak onlara helâl değildir. O halde peygamberlere düşman olanların, peygamberleri çıkartmakla tehdit ettikleri o yurtlarda hiçbir hakka sahip olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Bunu bir kenara bırakıp sadece geleneklere bakarsak görürüz ki peygamberler de onların yurtlarında yaşayan halk arasındadır ve onların birer ferdidir. Peki, açık seçik olarak onlara ait olan bir haktan onları neye dayanarak mahrum etmek istiyorlar? Bunun dinsizlikten ve büsbütün insafsızlıktan, insaniyetsizlikten başka bir sebebi olabilir mi? O nedenledir ki onların peygamberlere karşı giriştikleri hile ve tuzaklar bu noktaya ulaşınca, geriye Allah'ın emrini uygulayıp dostlarını yardımıyla zafere ulaştırmasından başka bir seçenek kalmamaktadır: **"Bunun üzerine Rableri onlara şunu vahyetti: Biz o zalimleri muhakkak"** çeşitli cezalarla **"helâk edeceğiz."**

14. **"Ve onların ardından o ülkeye sizi yerleştireceğiz. İşte bu,"** yani Yüce Allah'ın peygamberlere ve onlara uyanlara ihsan ettiği güzel akıbet; **"Benim makamımdan,"** yani dünyada Allah'ın huzuruna çıkmaktan korkarak, Allah'ın kendisini gördüğünü bilerek Rabbinin gözetiminden **"korkan ve Benim tehdidimden,"** yani Bana isyan edenlere yaptığım tehditlerden **"çekinen"** ve bu hali Allah'ın hoşnut olmadığı şeylerden uzak kalmasına ve Allah'ın sevdiği şeyleri işlemeye yönelmesine vesile olan **"kimselere mahsustur."**

15. Kâfirler **"hüküm istediler,"** yani Allah'ın ayırıcı hükmünü, dostları ile düşmanları arasında hüküm verip haklıyı haksızdan ayırt etmesini istediler ve istedikleri bu hüküm de onlara geldi. Yoksa Allah, Halîm'dir, kendisine isyan eden-

leri cezalandırmakta acele etmez. **"ve her inatçı zorba zarara uğradı."** Allah'a, hakka ve Allah'ın kullarına karşı zorba tavır takınan, yeryüzünde büyüklük taslayan ve peygamberlere karşı inatlaşarak onlardan uzak kalan kimseler, dünyada da, âhirette de hüsrana uğramışlardır.

16. **"Arkasında,"** yani bu zorba ve inatçı kimselerin arkasında **"(bir de) cehennem var."** Onu beklemekte, gözlemektedir. Böyle bir kimsenin cehenneme varması kaçınılmazdır. İşte o vakit oldukça çetin bir azabı tadacaktır. **"Ona"** rengi, tadı ve kötü kokusuyla iğrenç olan **"irinli bir sudan içirilecek."** Bu, son derece de sıcak olacak.

17. Aşırı susuzlukla **"yutmaya çalışacak ama boğazından geçiremeyecek."** Suyu yüzüne yaklaştırdığında yüzünü kavurur, karnına ulaştı mı bağırsaklarını parçalar. **"Her taraftan ona ölüm gelecek fakat o bir türlü ölmeyecek."** Her türlüsüyle çetin azap ona gelecek. Bu azabın şiddeti, ölüm derecesine kadar ulaşacak; fakat Allah cehennemliklerin ölmemesine hükmettiği için ölemeyecekler. Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"...Onlar aleyhinde hüküm verilmez ki ölsünler. Üzerinlerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez. İşte Biz, küfürde ısrar eden herkesi böyle cezalandırırız. Onlar orada feryad ederler..."** (Fâtır, 35/36-37) O inatçı zorba için **"Bunun ardından oldukça ağır bir azap daha var."** Niteliklerini, şiddet ve çetinliğini Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği son derece çetin ve büyük bir azap gelecektir.

﴿ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ
مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Rablerini inkar edenlerin durumu şudur: Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgarın şiddetle savurduğu kül gibidir. Kazandıkları (iyi amellerden) hiçbir şey elde edemezler. İşte bu, uzak bir sapıklığın ta kendisidir!

18. Yüce Allah, kâfirlerin işledikleri amellerin durumunu bize bildirmektedir. Bu amellerinden kasıt, kendilerinin, Allah için işlediklerini iddia ettikleri amelleri olabilir. Bu gibi amellerin yok oluşu, karşılıksız bırakılması, darmadağın olması, yani boşa çıkması, çok ince ve çok hafif olan külün, son derece fırtınalı bir günde şiddetle esen rüzgarla savrulmasına benzer. Bu durumda o külden geriye hiçbir şey kalmaz ve hiçbir şey elde tutulamaksızın kaybolup gider. İşte kâfirlerin amelleri de

böyle olacaktır. Onlar **"kazandıkları** (iyi amellerden) **hiçbir şey elde edemezler."** Zerre ağırlığı kadar dahi olsa o amellerinden ellerine hiçbir şey geçmez. Çünkü amellerinin temeli, küfür ve yalanlamadır. **"İşte bu, uzak bir sapıklığın ta kendisidir!"** Çünkü onların yaptıkları boşa çıkmış, amelleri de yok olup gitmiştir. Bu amellerle kâfirlerin, hakka karşı kurdukları hileleri, tuzakları ve bu maksatla yaptıkları işleri kastedilmiş olabilir. Onlar, bunun için çalışıp çabalarlar. Ama giriştikleri hile ve tuzakları, sonunda kendi başlarına geçer. Allah'a, peygamberlerine, Allah'ın askerlerine ve onların beraberinde olan hakka en ufak bir zararları olmaz.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾
وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا
لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ۖ
سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴿٢١﴾ ﴾

19- Görmedin mi ki Allah, gökleri ve yeri hak (bir amaç) **ile yaratmıştır. Dilerse sizi yok eder ve** (yerinize) **yeni bir halk getirir.**

20- Bu, Allah'a zor değildir.

21- (Kıyamet günü) **hepsi toplanıp Allah'ın huzuruna çıkarlar da zayıflar, müstekbirlere şöyle der: 'Biz, size tabi idik. Şimdi siz, Allah'ın azabından azıcık bir şey dahi olsa bizden uzaklaştırabilecek misiniz?' Onlar da şöyle derler: 'Allah bize hidâyet vermiş olsaydı, elbette biz de sizi hidâyete ulaştırırdık. Artık sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir,** (azaptan kaçıp) **sığınacak hiçbir yerimiz yok.'**

19. Yüce Allah, kullarını şöyle uyarmaktadır: **"Görmedin mi ki Allah, gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile yaratmıştır."** Yani O, gökleri ve yeri, bütün insanlar O'na ibadet etsinler, O'nu bilip tanısınlar, O da onlara emirler versin, yasaklar koysun diye yaratmıştır. Yine insanlar, göklerin ve yerin yaratılışını, onlarda bulunan şeyleri Yüce Allah'ın sahip olduğu kemal sıfatlarına delil olarak görsünler, gökleri ve yeri -bunca azamet ve genişliklerine rağmen- yaratanın, iyiliklerinin ve kötülüklerinin karşılığını vermek üzere aynı şekilde onları tekrar yaratmaya kadir olduğunu, O'nun kudret ve meşietinin bundan âciz olmadığını bilsinler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Dilerse sizi yok eder ve** (yerinize) **yeni bir halk getirir/yeni bir yaratılış** (ile) **getirir."** Bu buyruğun, eğer dilerse sizi

yok eder ve yerinize başkalarını, Allah'a daha çok itaat eden bir kavmi getirir anlamına gelme ihtimali vardır. Yine eğer dilerse sizi yok eder, sonra da sizleri öldükten sonra yeniden diriltmek suretiyle tekrar yaratır, anlamına gelme ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın ileride kıyametten bahsetmesi ikinci ihtimale delildir.

20. "Bu, Allah'a zor değildir." O'nun hakkında böyle bir şeyin imkânsızlığından söz edilemez. Aksine böyle bir şey, O'na son derece kolaydır. **"Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir."** (Lokman, 31/28); **"Yaratılanları ilkin yoktan var eden O'dur; sonra da bunu tekrar edecek** (hepsini diriltecektir) **ve bu, O'na daha kolaydır."** (er-Rum, 30/27)

21. "(Kıyamet günü)" Sûr'a üfürüleceği vakit **"hepsi,"** bütün varlıklar **"toplanıp Allah'ın huzuruna çıkarlar."** Kabirlerinden çıkarak hiçbir tümseği ve çukuru olmayan dümdüz bir alanda durur ve O'nun huzuruna çıkarlar. Onlardan tek bir kimse dahi gizli kalmaz. Huzuruna çıkacakları vakit birbirleriyle tartışmaya başlarlar; herkes kendini savunmaya ve gücü yettiğince kendini korumaya çalışır. Ancak ne mümkün? **"Zayıflar,"** yani başkalarına uyan ve başkalarını taklit eden kimseler **"müstekbirlere,"** sapıklığın önderleri olan ve kendilerine uyulan kimselere **"şöyle der: Biz size tabi idik,"** dünyada siz, bize sapıklığı emrettiniz, onu bize süslediniz ve bizi azdırarak doğru yoldan çıkardınız. **"Şimdi siz, Allah'ın azabından azıcık,"** zerre ağırlığınca **"bir şey dahi olsa bizden uzaklaştırabilecek misiniz? Onlar,"** yani kendilerine uyulan, önder kabul edilen kimseler ise şöyle der: Biz azmış olduğumuz için sizi de azdırdık **"Allah bize hidâyet vermiş olsaydı, elbette biz de sizi hidâyete ulaştırırdık."** Artık kimsenin kimseye hiçbir faydası yoktur. **"Artık biz"** azaptan dolayı **"sızlansak da,"** ona karşı **"sabretsek de bizim için birdir.** (Azaptan kaçıp) **sığınacak,"** barınacak ve Allah'ın azabından kurtulmak için kaçıp korunacak **"hiçbir yerimiz yok."**

﴿ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم ۖ
مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ
الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- İş olup bitince şeytan der ki: 'Doğrusu Allah size hak bir vaatte bulundu. Ben de size vaatte bulundum ama size verdiğim sözde

durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir sultam yoktu. Sadece ben sizi çağırdım, siz de hemen çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayın, bilakis kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Ben daha önce (dünyadayken) **beni** (Allah'a) **ortak koşmanızı da reddediyorum.' Doğrusu zalimler için can yakıcı bir azap vardır.**

23- İman edip salih ameller işleyenler, altlarından ırmaklar akan cennetlere konacaklardır. Orada Rablerinin izniyle ebediyen kalacaklardır. Oradaki selamlaşma sözleri ise 'Selâm'dır.

22. **"İş olup bitince,"** yani cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme girince; yeryüzünde meydana gelen bütün kötülüklerin sebebi olan **"şeytan,"** cehennemliklere hitaben, onlarla hiçbir ilişkisinin olmadığını bildirerek **"der ki: Doğrusu Allah,"** peygamberleri aracılığıyla **"size hak bir vaatte bulundu."** Siz ise O'na itaat etmediniz; itaat etmiş olsaydınız hiç şüphesiz büyük bir kazanç elde ederdiniz. **"Ben de size vaatte bulundum, ama size verdiğim sözde durmadım."** Benim size va'dettiğim batıl şeyler, ummanızı sağladığım o aslı olmayan umutlar asla gerçekleşmedi, gerçekleşmeyecek de. **"Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir sultam,"** yani söylediklerimi destekleyecek hiçbir delilim **"yoktu. Sadece ben, sizi çağırdım, siz de hemen çağrımı kabul ettiniz."** Benim her şeyim bundan ibarettir. Ben sizi kendi isteklerim doğrultusunda çağırdım ve bunları sizlere süslü gösterdim, sizler de nefsî arzularınıza uyarak çağrımı kabul ettiniz. Durum böyle olduğuna göre **"o halde beni kınamayın, bilakis kendinizi kınayın."** Çünkü sebep sizsiniz, cezaya uğramanıza neden olan sizin kendi yaptıklarınızdır. **"Artık ne ben sizi"** içinde bulunduğunuz bu zorlu azaptan **"kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz."** Herkesin azaptan kendisine göre belli bir payı vardır. **"Ben daha önce** (dünyadayken) **beni** (Allah'a) **ortak koşmanızı da reddediyorum."** Sizin beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmiyorum, ben Allah'a ortak değilim, bana itaat etmeniz zorunlu değildi. **"Doğrusu"** şeytana itaat etmek suretiyle kendilerine zulmeden **"zalimler için can yakıcı bir azap vardır."** Ve onlar bu azapta ebediyen kalacaklardır. Yüce Allah'ın şeytana itaat etmekten kullarını sakındırması ve şeytanın insanı etkilediği yolları haber verip onun maksadının onların ateşe girmelerini sağlamak olduğunu bildirmesi kullarına olan bir lütfudur. İşte burada Yüce Allah, bizlere, şeytanın ve taraftarlarının cehenneme girecekleri vakit, şeytanın onlardan uzaklaşacağını ve kendisini

Allah'a ortak koşmalarını reddedeceğini bildirmektedir. **"Her şeyden haberdar olan** (Allah) **gibi kimse sana haber veremez."** (Fâtır, 35/14)

Şu bilinmelidir ki Allah, bu âyet-i kerimede şeytanın herhangi bir "sulta"sı olmadığını haber vermektedir. Bir âyette ise şöyle buyurmaktadır: **"Onun sultası, ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlaradır."** (en-Nahl, 16/100) Yüce Allah'ın, olmadığını belirttiği sulta; delil ve belge getirme anlamındadır. Gerçekten de şeytanın çağrısına dair asla bir delili yoktur. En nihaî derecesi masiyetlere karşı cüretkârlık kazanmalarını sağlayacak türden birtakım şüpheleri telkin etmesinden ve bunları süslü göstermesinden ibarettir. Şeytanın dostları hakkında sahip olduğu bildirilen "sulta"ya gelince bu, onları masiyetlere kışkırtmak/teşvik etmek suretiyle onlara musallat olmasıdır. Böylelikle o, bu dostlarını masiyetlere alabildiğine iter. Şeytanı kendilerine musallat edenler ise onu dost edinmek ve onun taraftarları arasına katılmak suretiyle bizzat kendileridir. Bu yüzden şeytanın, iman eden ve Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde hiçbir sultası yoktur.

23. Yüce Allah, zalimlerin cezasını belirttikten sonra itaatkârların mükâfatını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"İman edip salih ameller işleyenler,"** itikatlarıyla, söz ve davranışlarıyla dinlerini dosdoğru tutanlar **"altlarından ırmaklar akan cennetlere konacaklardır."** Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kimsenin hatırından geçirmediği zevkler ve nimetler vardır. **"Orada Rablerinin izniyle ebediyen kalacaklardır."** Bu, onların kendi güç ve imkânları ile değil, Allah'ın güç ve izniyle gerçekleşecektir. **"Oradaki selamlaşma sözleri ise 'Selâm'dır."** Onlar birbirlerini selâm vererek ve güzel sözler söyleyerek selamlarlar.

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ ﴾

24- Allah'ın güzel söze nasıl misal verdiğini görmez misin? (O,) **kökü sabit, dalları da gökte olan güzel bir ağaç gibidir.**

25- Meyvelerini Rabbinin izniyle her zaman verir. Allah insanlara misaller verir ki düşünüp öğüt alsınlar.

26- Kötü kelime ise toprağın üstünde (bulunan cılız) **kökünden koparılmış, sabit bir yeri olmayan kötü bir ağaç gibidir.**

24. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah'ın güzel söze"**/"Lâ ilâhe illallah"a ve onun alt dallarına **"nasıl misal verdiğini görmez misin? (O,) kökü"** yerde **"sabit, dalları da gökte"** yayılmış **"olan,"** her zaman çok faydalı olan **"güzel bir ağaç gibidir."** Yani hurma ağacı.

25. **"Meyvelerini Rabbinin izniyle her zaman verir."** İşte iman ağacı da böyledir. Onun kökü, mü'minin kalbinde ilim ve itikad olarak sapasağlam yer eder. Dalları olan güzel söz, salih amel, güzel ahlâk ve edebler her zaman için semâya doğru uzanır. İman ağacının meyve olarak verdiği ve hem mü'min kula hem de başkalarına faydalı olan güzel ameller ve sözler, Yüce Allah'a doğru yükselir. **"Allah insanlara misaller verir ki,"** kendilerine vermiş olduğu emirleri ve yasaklarını **"düşünüp öğüt alsınlar."** Çünkü misaller verilerek soyut birtakım manalar, maddi örneklerle anlaşılır bir hâl alır; böylece Allah'ın anlatmayı murad ettiği anlam son derece açık ve net bir hale gelir. Bu da Yüce Allah'ın rahmetinin ve bizlere güzel bir şekilde öğretmesinin bir tecellisidir. En kâmil hamdler, en kapsamlı senâlar Allah'a olsun. İşte bu, kelime-i tevhidin ve onun mü'minin kalbinde sapasağlam yer edişinin misalidir.

26. Daha sonra ise Yüce Allah, bunun zıddı olan küfür sözünün ve onun alt dallarının örneğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kötü kelime ise toprağın üstünde** (bulunan cılız) **kökünden koparılmış, sabit bir yeri olmayan kötü,"** yani yenilmesi de, tadı da hoş olmayan; Ebu Cehil karpuzu ve benzeri **"bir ağaç gibidir."** Tutunacak kökleri olmadığı gibi güzel meyvesi de yoktur. Bu ağacın meyvesi olsa dahi bu, kötü bir meyvedir. İşte küfür sözüyle günahlar da böyledir. Bunların kalpte faydalı bir şekilde yerleşmeleri mümkün değildir. Sahibine zarar verecek kötü sözlerden ve kötü davranışlardan başka bir meyvesi yoktur. Sahibi ondan fayda görmez ve onun hiçbir salih ameli Allah'a yükselmez. Ne kendisine faydası olur ne de başkası ondan faydalanır.

﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ
الظَّـٰلِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Allah iman edenlere dünya hayatında da âhirette de sağlam sözle sebat verir. Allah zulmedenleri de saptırır. Allah ne dilerse yapar.

27. Yüce Allah **mü'minlere**, yani azaların amellerini gerektiren ve onları meyve olarak veren tam bir kalbî imanı gerçekleştiren kullarına sebat vereceğini bildirmektedir. Bu da onları **"dünya hayatında"** şüphelerin yoğunlaştığı zamanlarda yakîne iletmesi, şehevî arzuların ortaya çıkması halinde de Allah'ın sevdiği şeyleri, nefsin arzu ve isteklerine öncelemeye dair kesin ve kararlı bir irade vermesi suretiyle olur. **"Âhirette de"** ölüm esnasında İslâm dini üzere, güzel bir akıbetle can vermelerini, kabirde de meleklerin soru sorması sırasında doğru cevap vermelerini sağlamak suretiyle sebat verir. Böylece melekler, ölüye "Rabbin kim? Dinin ne? Peygamber'in kim?" diye sorduklarında[37] mü'min, "Rabbim Allah, dinim İslâm, peygamberim de Muhammed'dir." der. **"Allah, zulmedenleri"** dünyada da, âhirette de doğruya isabet ettirmemek suretiyle **"saptırır. Allah ne dilerse yapar."** Allah onlara zulmetmez; fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdir.

Bu âyet-i kerimede kabir sualine, azap ve nimetine dair delil vardır. Nitekim kabir azabı, bu azabın nitelikleri, kabrin nimeti ve sualine dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den de tevâtür derecesine ulaşan naslar gelmiştir.

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا
وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ
إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ ﴾

28- Allah'ın nimetine küfür/nankörlük ile karşılık veren ve kendi kavimlerini helâk yurduna sokanları görmez misin?

29- (O yurt) **cehennemdir; onlar oraya gireceklerdir. Orası kalacak ne kötü bir yerdir!**

30- Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: 'Faydalanın bakalım. Zira varacağınız yer şüphesiz ateştir!'

28. Yüce Allah, Kureyş kâfirleri arasından Peygamberini yalanlayanların halini, onların vardıkları noktayı beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın nimetine,"** yani kendilerini dünya ve âhirette hayırları elde etmeye, dünya ve âhiretin kötülüklerinden de kurtulmaya çağıran Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gönderilişine **"küfür/nankörlük ile"** karşı çıkmakla, başkalarını da, kendilerini de bu nimetin izinden gitmekten alıkoyarak **"karşılık veren ve"** bunun sonucunda da **"kendi kavimlerini helâk yurduna,"** yani ateşe **"sokanları görmez misin?"** Çünkü onlar, başkalarının sapmasına sebep oldular. Böylelik-

37 Bkz. Ahmed, 4/287, 288, 295, 296; Ebû Dâvûd, 4753; Hakim, 1/37.

le faydalı olacakları sanılırken kavimlerine bir günah yükü oldular. Bedir günü Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşa çıkmayı onlara süslü göstermiş olmaları da bu kabildendir o gün başlarına gelenler geldi, liderlerinden ve büyüklerinden pek çok kimse o savaşta öldürüldü.

29. "(O yurt) **cehennemdir; onlar oraya gireceklerdir,**" yani her taraftan cehennemin sıcaklığı onları çepeçevre kuşatacaktır. **"Orası kalacak ne kötü bir yerdir!"**

30. **"Allah'ın yolundan,"** Allah'ın kullarını, Allah'ın yolundan alıkoyup **"saptırmak için O'na ortaklar,"** benzerler ve denkler uydurup şirk **"koştular."** Başkalarını O'na denk gösterdiler ve kavimlerini de bu denk tuttukları ortaklara ibadete çağırdılar. Sen onları tehdit ederek **"de ki:"** Şimdilik az bir süre küfür ve sapıklığınız ile dünyadan **"faydalanın bakalım."** Bunun size hiçbir faydası olmayacaktır. **"Zira varacağınız yer şüphesiz ateştir!"** Sonunda varacağınız yer orasıdır, orada barınacaksınız. O ne kötü bir dönüş yeridir!

﴿ قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن
يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ ﴾

31- İman eden kullarıma söyle de namazı dosdoğru kılsınlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık infak etsinler. Ne alışveriş ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce..."

31. **"İman eden kullarıma,"** menfaatlerine en çok yarayan şeyleri yapmalarını ve imkân varken fırsatı değerlendirmelerini emrederek **"söyle de namazı,"** zahiren ve batınen **"dosdoğru kılsınlar ve verdiğimiz rızıklardan,"** kendilerine ihsan etmiş olduğumuz nimetlerden az ya da çok **"gizli ve açık infâk etsinler."** Bu, hem zekât ve nafakalarını sağlamaları gerekenlerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi farz infâkı, hem de sadaka ve benzeri müstehap infâkları kapsar. **"Ne alışveriş ne de dostluk bulunan,"** alışverişin ve dostluğun, yani hiçbir şeyin fayda sağlamayacağı, elden kaçanların herhangi bir alışveriş, bağış, dostluk ve arkadaşlıkla telafi edilemeyeceği böyle **"bir gün gelmeden önce"** bunları yapsınlar. O gün herkesin kendisine yetecek ve başka şeyle ilgilenmesine fırsat vermeyecek kadar büyük meşguliyeti olacaktır. Kul, kendisine faydalı olacak şeyleri önden göndermeye dikkat etmeli ve yarına neler hazırladığına bakmalıdır. Amellerini gözden geçirmeli ve o büyük hesaptan önce kendi kendini hesaba çekmelidir.

﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ﴿٣٢﴾
وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَآتَاكُم مِّن كُلِّ
مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

32- Gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip de onunla size rızık olarak türlü türlü ürünler bitiren, emriyle denizde akıp gitsin diye gemileri emrinize amade kılan ve nehirleri emrinize veren, Allah'tır.

33- (Yörüngelerinde) **aralıksız hareket eden güneşi ve ayı istifadenize veren, geceyi ve gündüzü faydanıza sunan da O'dur.**

34- O, size kendisinden istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Gerçekten insan, çok zalim ve çok nankördür.

32. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gökleri ve yeri,"** genişliklerine ve azametlerine rağmen tek başına **"yaratan, gökten su indirip de onunla,"** Allah'ın bulutlardan indirdiği yağmurla "size" ve hayvanlarınıza **"rızık olarak türlü türlü ürünler"** mahsüller **"bitiren, emriyle denizde akıp gitsin diye gemileri"** ve diğer deniz araçlarını **"emrinize amade kılan"** size bu gemileri yapma imkânını kolaylaştıran ve bu gücü veren, suyun akıntısı üzerinde sizi ve ticaret mallarınızı, eşyalarınızı gitmek istediğiniz yere taşımanızı sağlayan, **"ve nehirleri,"** ekinlerinizi ve ağaçlarınızı sulaması ve onlardan içesiniz diye **"emrinize veren, Allah'tır."**

33. "(Yörüngelerinde) **aralıksız,"** kesintisiz olarak, durup dinlenmeden **"hareket eden güneşi ve ayı,"** zamanı hesaplamak, bedenlerinizin, hayvanlarınızın, ekin ve mahsullerinizin çeşitli menfaatlerini karşılamak üzere **"istifadenize veren, geceyi"** dinlenmeniz için **"ve gündüzü"** Allah'ın lütfundan arayasınız diye eşyayı görebileceğiniz şekilde aydınlık kılarak **"faydanıza sunan da O'dur."**

34. **"O, size kendisinden istediğiniz şeylerin hepsinden verdi."** İster hal dilinizle, ister sözlerinizle O'ndan dilediğiniz, temenni ettiğiniz ve ihtiyaç duyduğunuz her şeyden; davarlardan, araçlardan, sınaî ve daha başka şeylerden vermiştir. **"Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalkışsanız,"** şükürlerini eda etmek şöyle dursun adet olarak bile **"sayamazsınız."**

"Gerçekten insan çok zalim ve çok nankördür." İnsan günahlara karşı cüretkâr, Rabbinin haklarını yerine getirme konusunda kusurlu olduğu için tabiatı itibarıyla zalimdir. Allah'ın nimetlerine karşı da nankördür. Onlara gereği gibi şükretmez. Onları itiraf etmekten dahi çekinir. Ancak bundan Allah, kendisine hidâyet verdiği için nimetlerine şükredip Rabbinin hakkını tanıyan ve gereğini yerine getiren kimseler müstesnadır.

Bu âyetlerde Allah'ın kulları üzerindeki çok çeşitli, hem genel hem de özel, çok ve pek önemli nimetlerden söz edilmektedir. Allah, bunları hatırlatmakla kullarını, onların gereğini yerine getirmeye, Zatına şükretmeye ve Zatını zikretmeye çağırmakta, buna teşvik etmektedir. Her vakit nimetleri, onların üzerinde devam ettiği gibi onların da gece-gündüz O'ndan dilekte bulunmaları ve sürekli O'na dua etmeleri için onlara teşvik etmektedir.

﴿ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا ٱلْبَلَدَ ءَامِنًا وَٱجْنُبْنِى وَبَنِىَّ أَن نَّعْبُدَ ٱلْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾
رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ ۖ فَمَن تَبِعَنِى فَإِنَّهُۥ مِنِّى ۖ وَمَنْ عَصَانِى فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾
رَّبَّنَآ إِنِّىٓ أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ ٱلْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ
فَٱجْعَلْ أَفْـِٔدَةً مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهْوِىٓ إِلَيْهِمْ وَٱرْزُقْهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَآ
إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُ ۗ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٣٨﴾
ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى ٱلْكِبَرِ إِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ ۚ إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ
ٱجْعَلْنِى مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴿٤١﴾ ﴾

35- Bir vakit İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim! Şu beldeyi emniyetli kıl! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut.'

36- 'Çünkü, Rabbim, onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa işte o bendendir, kim de bana isyan ederse gerçek şu ki sen Ğafûr'sun, Rahîm'sin.'

37- 'Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını Senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye. Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve kendilerini birtakım meyvelerle rızıklandır. Olur ki şükrederler.'

38- 'Rabbimiz! Doğrusu Sen, gizlediklerimizi de, açığa vurduklarımızı da bilirsin. Zaten yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.'

39- 'Bana ihtiyarlığıma rağmen İsmail'i ve İshak'ı bağışlayan Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbim duaları işitendir.'

40- 'Rabbim, beni de, zürriyetimden gelenleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle! Rabbimiz duamı kabul buyur!'

41- 'Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, ana-babamı ve bütün iman edenleri bağışla!'

35. Yani İbrahim *aleyhisselam*'ın şu güzel halini an! Hani **"bir vakit İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Şu"** haram **"beldeyi emniyetli kıl."** Allah da onun duasını hem şer'î yönden hem de ilâhî takdiri yönünden kabul etmiş ve şeriatte o beldeyi Harem bölgesi kılmış, ilahî takdiri gereği de emniyetinin ve saygınlığının sebeplerini kolaylaştırmıştır. Öyle ki zalim bir kimse, bu beldeye bir kötülük yapmak isterse mutlaka Yüce Allah, Fil ashabına ve başkalarına yaptığı gibi onu perişan eder. İbrahim *aleyhisselam* şehrin emniyetli olması için dua ettikten sonra hem kendisi hem de çocukları için de emniyet dileğinde bulunarak şöyle demiştir: **"Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut."** Yani hem beni hem de çocuklarımı putlara ibadet etmekten, onlara meyletmekten uzak tut.

36. Daha sonra İbrahim, kendisi ve oğulları için korku duymasının sebebinin putlara taparak fitneye düşmüş ve onlara müptelâ olmuş kimseler olduğunu belirterek şöyle demiştir: **"Çünkü, Rabbim, onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar."** Yani pek çok insan o putlar yüzünden saptılar. **"Artık kim"** benim getirmiş olduğum tevhidde ve salih amellerin yanlızca âlemlerin Rabbi olan Allah'a ihlasla yapılması hususunda **"bana uyarsa"** tam uyum gösterdiği ve bir kavmi sevip onlara uyan kimse onlara katılmış olacağı için **"işte o, bendendir, kim de bana isyan ederse gerçek şu ki sen Ğafûr'sun, Rahîm'sin."** Bu ifadeler, İbrahim *aleyhisselam*'ın ne derece şefkatli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü o, isyankârlar için Allah'tan bağışlanma ve rahmet dilemiştir. Allah ise kullarına İbrahim'den daha merhametlidir. O, ancak kendisine baş kaldırıp inatla isyan edenlere azap eder.

37. İbrahim, Hacer'i ve oğlu İsmail'i, daha süt emmekte olan bir çocukken Şam topraklarından getirip Mekke'ye bırakmıştı. O sırada Mekke'de oturan hiç kimse yoktu. Ne ses verecek, ne de sese karşılık verecek kimse vardı. İbrahim ikisini oraya yerleştirince Rabbine dua etti ve yalvarıp yakararak, O'na tevekkül

ederek şunları söyledi: **"Rabbim! Ben zürriyetimden bir kısmını,"** hepsini değil, çünkü İshak da, diğer çocukları da Şam'da bulunuyordu. Mekke'de yalnızca İsmail'i ve onun soyundan gelecekleri yerleştirmişti. **"senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim."** Mekke toprakları ziraate elverişli olmadığından böyle söylemiştir. **"Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye."** Yani sen, onları namazı dosdoğru kılan muvahhidler eyle. Çünkü namaz, dinî ibadetlerin en özel ve en faziletlilerindendir. Onun dosdoğru kılan dinini de dosdoğru yaşar. **"Artık sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir."** Hem onları hem de onların yerleştikleri bu yeri sevsinler.

Yüce Allah, onun duasını kabul buyurdu. İsmail'in soyundan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i çıkardı. O da onun soyundan gelenleri İslâm dinine, ataları İbrahim'in dinine davet etti. Onlar da onun çağrısını kabul edip namazı dosdoğru kılmaya başladılar. İbrahim'in, yakınında zürriyetini yerleştirmiş olduğu mukaddes evi haccetmelerini onlara farz kıldı. Bu Ev'e kalpleri kendisine doğru çeken, şaşırtıcı bir sır verdi. Öyle ki onun ümmeti bu Ev'i sürekli haccettikleri halde bir türlü ona doyamamaktadır. Hatta kul, oraya ne kadar çok giderse ona karşı duyduğu şevk o kadar artar, ona duyduğu özlemi ve onsuz edememe duygusu daha da büyür. Bu da Yüce Allah'ın bu Ev'i kendi münezzeh zatına izafe etmesinden dolayıdır. **"ve kendilerini birtakım meyvelerle rızıklandır, olur ki şükrederler."** Yüce Allah, onun bu duasını da kabul etti. Her türlü mahsüllerden oraya getirilir oldu. Mekke-i Mükerreme'de her daim çeşitli meyve ve mahsüllerin bol bulunduğunu, çeşitli rızıkların oraya dört bir yandan peş peşe geldiğini görüyoruz.

38. **"Rabbimiz! Doğrusu sen gizlediklerimizi de, açığa vurduklarımızı da,"** hepsini, hem de bizden çok daha iyi **"bilirsin."** Senden bildiğimiz ve bilmediğimiz hususlarda bilginin ve rahmetinin gereği olan şeyleri bizlere kolaylaştırmanı niyaz ederiz. **"Zaten yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."** Bunlardan biri de bu duadır ki bu duada İbrahim *aleyhisselam*'ın maksadı, alemlerin Rabbi olan Yüce Allah'a çokça şükretmektir.

39. **"Bana ihtiyarlığıma rağmen İsmail'i ve İshak'ı bağışlayan Allah'a hamdolsun."** Çünkü bu, nimetlerin en büyüklerindendir. Özellikle çocuk sahibi olmaktan ümit kesme hali olan yaşlılıkta bu çocukların ihsan edilmesi, ayrı bir nimettir. Bunların salih birer peygamber olması ise daha büyük ve daha üstün bir fazilettir. **"Şüphesiz Rabbim duaları işitendir."** Kendisine dua edenin duasını çabucak kabul eder. Ben de O'na dua ettim ve benim umudumu boşa çıkarmadı.

40-41. Daha sonra İbrahim, kendisine ve soyundan gelecek olanlara dua etti: **"Rabbim, beni de, zürriyetimden gelenleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle! Rabbimiz duamı kabul buyur! Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, ana-babamı ve bütün iman edenleri bağışla!"** Yüce Allah, onun bütün bu dualarını -babasına yaptığı dua müstesna- kabul etti. Babasına yapmış olduğu bu dua, ona vermiş olduğu bir sözden dolayıydı. Ancak babasının Allah düşmanı olduğunu anlayınca artık ondan uzaklaştı.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ
الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۖ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ ﴾

42- Sakın Allah'ı zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma! O, onları ancak gözlerin (dehşetten) **yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor.**

43- (O gün) **başlarını dikerek koşarlar, gözleri** (donup kaldığından) **bir şey görmez ve kalpleri de bomboştur.**

42. Bu, zalimlere ağır bir tehdit, mazlumlara da bir tesellidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sakın Allah'ı, zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma!"** Onlara bol bol rızıklar ihsan edip güven ve huzur içinde ülkelerde istedikleri gibi dolaşmalarına fırsat tanıması dolayısıyla böyle bir zanna kapılma! Çünkü bu, onların durumlarının iyi olduğunun delili değildir. Zira Yüce Allah, zalime günahı artsın diye mühlet tanır. Ama onu yakaladı mı da bir daha bırakmaz. **"Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek elemli, pek şiddetlidir."** (Hud, 11/102) Buradaki zulüm, hem kulun, Rabbi ile kendisi arasındaki zulümlerini, hem de diğer kullara yaptığı zulümleri kapsar. **"O, onları ancak gözlerin** (dehşetten) **yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor."** Yani gördükleri son derece dehşet verici ve huzursuz kılan olaylardan dolayı gözlerini bile kırpmayacaklardır.

43. "(O gün) **başlarını dikerek koşarlar,"** elleri çenelerinin altında zincire vurulmuş, bundan dolayı da başları yukarı kalkmış olarak, hesap vermek için Allah'ın huzuruna -davetçi çağırdığında çağrısına uyarak- hızlıca koşacaklardır. Onların hiçbiri bundan imtina edemeyecek, kaçacak ve sığınacak bir yer de bulamayaca. **"gözleri** (donup kaldığından) **bir şey görmez ve kalpleri de bom-**

boştur." Yürekleri dehşetten yerinden oynar, korkudan ağızlarına gelir. Her türlü gam, keder, üzüntü, huzursuzluk ve tedirginlikle dolup taşar.

﴿ وَأَنذِرِ ٱلنَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ ٱلْعَذَابُ فَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ رَبَّنَآ أَخِّرْنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ
دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ ٱلرُّسُلَ ۗ أَوَلَمْ تَكُونُوٓا۟ أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾
وَسَكَنتُمْ فِى مَسَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ
وَضَرَبْنَا لَكُمُ ٱلْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا۟ مَكْرَهُمْ وَعِندَ ٱللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ
مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ ٱلْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ ﴾

44- İnsanları, azabın geleceği gün ile uyar ki (o gün) zalimler şöyle diyeceklerdir: 'Rabbimiz, bizi yakın bir müddete kadar ertele de Senin çağrını kabul edelim ve peygamberlere uyalım.' (Onlara şöyle denir:) **Daha önce** (dünyada) **size zeval olmadığına dair yemin etmemiş miydiniz?**

45- Üstelik siz, kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz ve onlara ne yaptığımız da sizin için açıkça belli oldu. Size birçok misal de verdik.

46- Onlar kuracakları tuzakları kurdular. Halbuki tuzakları Allah indinde (malum) **idi. İsterse tuzakları, dağları yerinden oynatacak olsun!**

44. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"İnsanları azabın geleceği gün ile uyar,"** yani şiddetli halleri, tedirgin edici musibetleriyle gelecek olan azabı ve o azabı gerektirici amelleri anlatarak onları sakındır. Böyle bir azap geldiğinde küfür, peygamberleri yalanlamak ve çeşitli masiyetler işlemek suretiyle kendilerine zulmeden **"zalimler,"** yaptıklarına pişman olup iş işten geçtikten sonra geri döndürülmeyi isteyerek **"şöyle diyeceklerdir: Rabbimiz, bizi yakın bir müddete kadar ertele!"** Bizi dünyaya geri döndür, çünkü bizim basiretimiz açılmış bulunuyor **"senin çağrını kabul edelim."** Allah, onları Daru's-selam'a (esenlik yurdu olan cennete) çağırıyordu. **"ve peygamberlere uyalım."** Onlar, bütün bu sözlerini elemli azaptan kurtulmak için söyleyeceklerdir. Yoksa bu sözlerinde yalancıdırlar. Çünkü **"Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan işlere geri dönerler."** (el-En'âm, 6/28) İşte bundan dolayı azarlanacaklar ve onlara şöyle denilecek: **"Daha**

önce (dünyada) **size zeval olmadığına dair yemin etmemiş miydiniz?"** Asla dünyadan ayrılmayacağınıza ve âhirete göçmeyeceğinize yemin etmemiş miydiniz? İşte sizin yaptığınız yeminlerin doğru olmadığı ve iddianızda yalan söylediğiniz apaçık bir şekilde ortaya çıkmış bulunuyor.

45. **"Üstelik"** sizin dünya hayatında iyi amellerde bulunmayışınızın sebebi apaçık âyetler olmadığı için değildi. Aksine **"siz kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz ve onlara ne yaptığımız da,"** onlara gönderdiğimiz çeşitli azaplar da **"sizin için açıkça belli oldu."** Allah'ın apaçık âyetlerini yalanladıkları vakit Allah'ın onlara ne şekilde türlü cezalar yağdırdığını biliyordunuz. Ayrıca biz, sizlere kalpte en ufak bir şüphe dahi bırakmayan **"birçok misal de verdik."** Fakat bu apaçık âyetlerin size hiçbir faydası olmadı. Aksine sizler onlardan yüz çevirdiniz ve batıllarınız üzere devam ettiniz. Sonunda olan oldu ve boş yere mazeret belirtenin mazeretinin faydasının görülmeyeceği güne geldiniz.

46. **"Onlar, kuracakları,"** Peygamberleri yalanlayanlar, kendi iradeleriyle ulaşabildikleri ve güç yetirebildikleri **"tuzakları kurdular. Halbuki tuzakları Allah indinde** (malum) **idi."** Yani ilim ve kudretiyle onu kuşatmıştı. Onların bu tuzaklarını da kendi başlarına geçirmiştir. Zira **"Kötü düzen, ancak sahiplerini kuşatır."** (Fâtır, 35/43) **"İsterse tuzakları, dağları yerinden oynatacak olsun."** Yani kâfirlerin hak ile gönderilen peygamberlere ve bu hakkı getirenlere karşı hile ve tuzakları o kadar büyüktü ki bundan dolayı nerde ise sapasağlam dağlar yerinden oynayacaktı. **"onlar büyük büyük hileler yaptılar, tuzaklar kurdular."** (Nuh, 71/22) Onların bu hile ve tuzaklarının boyutları tahmin edilemez. Ama Allah, onların bütün tuzaklarını başlarına geçirdi. Bir batılın zaferi ya da bir hakkın çürütülmesi için peygamberlere muhalif kimselerin giriştikleri her türlü hile ve tuzak bu buyruğun kapsamına girmektedir. Maksat, onların hile ve tuzaklarının hiçbir fayda sağlamadığı, Allah'a hiçbir zarar vermediği, aksine bununla onların kendi kendilerine zarar verdiklerini anlatmaktır.

﴿ فَلَا تَحْسَبَنَّ ٱللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِۦ رُسُلَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلْأَرْضُ
غَيْرَ ٱلْأَرْضِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ ۖ وَبَرَزُوا۟ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِى
ٱلْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ وُجُوهَهُمُ ٱلنَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِىَ ٱللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ
مَّا كَسَبَتْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَٰذَا بَلَٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا۟ بِهِۦ وَلِيَعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ
وَٰحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٥٢﴾ ﴾

47- Öyleyse sakın Allah'ın, peygamberlerine olan vaadinden cayacağını zannetme! Şüphesiz ki Allah Azîz'dir, intikam sahibidir.

48- O gün yer başka bir yere dönüştürülür, gökler de (öyle). (Herkes) **Vahid ve Kahhâr olan Allah'ın huzurunda toplanır.**

49- O gün günahkarları zincire vurulmuş bir halde görürsün.

50- Gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş kaplar.

51- (Bu,) **Allah herkese kazandığının karşılığını versin diyedir. Şüphe yok ki Allah hesabı çabucak görendir.**

52- İşte bu (Kur'ân), **insanlara bir bildiridir ki onun uyarısını dikkate alsınlar, O'nun ancak tek bir ilâh olduğunu bilsinler ve olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar.**

47. **"Öyleyse sakın Allah'ın, peygamberlerine olan,"** onları ve tabilerini kurtarıp mutluluğa kavuşturacağına, düşmanlarını dünyada helâk edip yardımsız bırakacağına ve âhirette de cezalandıracağına dair **"vaadinden cayacağını zannetme!"** O'nun verdiği sözün gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Çünkü O'nun sözü, insanların en doğru sözlüleri olanlar vasıtasıyla verilmiş en doğru sözdür. Bu en doğru sözlüler de peygamberlerdir. Bu ise verilen haberin ulaşabileceği en üstün derecedir. Özellikle de bu haber, ilâhî hikmete, Rabbanî kanuna ve sağlıklı düşünen akıllara uygundur. **"Şüphesiz ki Allah,"** O'nu hiçbir şey âciz bırakamaz. Çünkü O, **"Azîz'dir, intikam sahibidir."** Yani bir kimseden intikam almak isterse o kimse ondan kurtulamaz ve Allah'ı âciz bırakamaz. Bu ise Kıyamet gününde gerçekleşecek bir şeydir.

48. **"O gün yer başka bir yere dönüştürülür, gökler de** (öyle)**"** başka göklerle değiştirilir. Bu değişiklik, nitelikleri itibarıyla bir değişikliktir, zatta/özde bir değişiklik değildir. Kıyamet gününde yeryüzü dümdüz edilecek ve bir postun yayıldığı gibi uzatılıp yayılacaktır. Üzerinde bulunan her dağ ve yükseklik kaldırılacak ve dümdüz bir alan haline getirilecek, böylece orada herhangi bir çukur ya da tümsek olmayacak. Gök ise o günün aşırı şiddetinden dolayı erimiş maden tortusu gibi olacak, daha sonra Yüce Allah'ın sağ elinde dürülüp katlanacaktır. Bütün insanlar, kabirlerinden diriltilecek ve hiçbir şeylerinin Allah'tan gizli kalmayacağı mahşer meydanında **"Vahid ve Kahhâr olan Allah'ın huzurunda toplanır."** Vâhid ve Kahhâr, azametiyle, isim ve sıfatlarıyla, yüce fiilleriyle, bütün varlıkları egemenliği altına almasıyla eşsiz ve tek olan Allah'tır. Hepsi O'nun tasarruf ve

idaresi altındadır. O'nun izni olmaksızın hiçbir varlık harekete geçmez, hareket halinde olan da duramaz.

49. **"O gün günahkarları,"** yani günah ayrılmaz vasıfları olan, çok fazla ve devamlı günah işleyen kimseleri o günde **"zincire vurulmuş bir halde görürsün."** Bu günahkârlardan her biri, ateşten zincirlere vurulacak ve zelil, çirkin ve korkunç bir halde azaba sürüklenecekler.

50. **"Gömlekleri,"** yani elbiseleri **"katrandandır."** Bu ateş, onlar üzerinde güçlü bir şekilde yansın, çok sıcak olsun ve kokuları pis koksun diyedir. Bedenlerinin en şerefli yeri olan **"yüzlerini de ateş kaplar."** Her yandan ateş onların yüzlerini sarar. Yüzün dışında kalan yerlerin yanması öncelikle söz konusudur. Bu, Allah'ın onlara zulmü değildir, ancak onların dünyadayken önden gönderdiklerinin ve işlediklerinin karşılığıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

51. "(Bu,) **Allah herkese kazandığının karşılığını,"** hayır ya da şer amelinin karşılığını, hiçbir şekilde haksızlık ve zulmün söz konusu olmadığı tam bir adaletle **"versin diye"** böyle olacaktır. **"Şüphe yok ki Allah hesabı çabucak görendir."** Bu buyruk, Yüce Allah'ın **"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler."** (el-Enbiya, 21/1) buyruğunu andırmaktadır. Bu buyruğun, insanları çabucak hesaba çekeceği anlamına gelme ihtimali de vardır. Yani bütün insanlar bir anda hesaba çekileceklerdir. Nitekim Yüce Allah, bir anda değişik şekillerle onları rızıklandırmakta ve işlerini çekip çevirmektedir. Herhangi bir durum başka bir durumu gerçekleştirmesine engel değildir. Bu, O'na zor gelmez.

52. Yüce Allah, Kur'an'da bu kadar apaçık beyanlarda bulunduğu için Kur'an'ı övme sadedinde şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu** (Kur'ân), **insanlara bir bildiridir."** Bununla onlar en üstün makamlara ve en değerli mevkilere ulaşmak için gerekli azıkları edinebilirler ve onlara ulaşabilirler. Çünkü Kur'an, bunun için gerekli bütün aslî ve fer'î hükümleri, kulların gerek duyacağı bütün ilimleri kapsamaktadır. **"ki onun uyarısını dikkate alsınlar,"** Çünkü Kur'an-ı Kerim'de kötü amellerden sakındırılmakta ve Allah, kötü amelleri işleyenlere hazırlamış olduğu cezaları bildirmektedir. **"O'nun ancak tek bir ilah olduğunu bilsinler."** Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın uluhiyet ve tevhidine dair kesin ve tartışılmaz bir gerçek olduğunu ortaya koyan deliller ve belgeler türlü şekillerde ortaya konmuştur. **"ve olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar."** Olgun akıl sahipleri kendilerine nelerin fayda vereceğini öğüt alıp hatırlasınlar ve onu işlesinler, zarar

verecek şeyleri de terk etsinler diyedir. İşte bununla onlar, olgun akıl ve basiret sahibi olurlar. Çünkü Kur'an sayesinde onların bilgileri artmış, görüşleri isabetli hale gelmiş, fikirleri aydınlanmıştır. Buna sebep de Kur'an-ı Kerim'i taptaze ve ona başka hiçbir şey karışmamış olarak almış olmalarıdır.

Kur'an-ı Kerim, ancak en üstün, en faziletli ahlâk ve amellere davet etmektedir. Bütün bunlara dair de en güçlü ve en açık delilleri göstermektedir. İşte anlayışlı bir kul, bu temel kaide ışığında kendisini eğitecek olursa daiam güzel olan bütün hasletlerde devamlı bir yükseliş kaydeder.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

İbrahim -el-Halil *aleyhisselam*- sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الحجر

HİCR SÛRESİ

-15-

15- HİCR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 99 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا
مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا
مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar, Kitabın ve apaçık Kur'an'ın âyetleridir.

2- Bir zaman gelir kafirler, 'Keşke biz de müslüman olsaydık.' diye temenni ederler.

3- Bırak onları, yesinler, faydalansınlar ve (dünyevi) emeller onları oyalayadursun. Zira yakında bilecekler.

4- Biz, hiçbir kasabayı belli bir yazısı/vadesi olmaksızın helâk etmedik.

5- Hiçbir ümmet ne ecelinin önüne geçebilir, ne de onu geciktirebilir.

1. Yüce Allah, Kitâb-ı Kerîmini tazim ederek ve överek şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar, Kitabın ve apaçık Kur'an'ın âyetleridir."** Bunlar, gerçekleri en güzel ve açık ifadelerle, maksada en kati delil olan buyruklarla, en güzel anlamlara ve en üstün gayelere delalet eden apaçık Kur'an'ın âyetleridir.

2. Bu da insanların Kitab-ı Kerîm'e itaatle bağlanmalarını, hükmüne teslim olup onu sevinç ve neşeyle kabul etmelerini gerektirir. Bu büyük nimete inkar ve küfürle karşılık verenler, yalanlayıcı ve sapık kimselerdir. Bu yalanlayıcı ve sapık kimselerin **"Keşke biz de müslüman olsaydık,"** onun hükmüne uysaydık diye temenni edecekleri bir zaman gelecektir. Bu, perdenin açılacağı ve âhiretin ilk aşamaların görülüp ölümün belirtilerinin ortaya çıkacağı vakit olacaktır. Yine onlar, bütün âhiret hallerinde **"Keşke biz de müslüman olsaydık"** diye temenni edeceklerdir. Fakat böyle bir temenninin gerçekleşmesi artık imkansızdır. Onlar buna rağmen bu dünya hayatında bir aldanış içindedirler.

3. O nedenle **"Bırak onları, yesinler,"** zevk aldıkları şeylerle **"faydalansınlar ve (dünyevî) emeller onları oyalayadursun."** Onlar dünya hayatında ebedî kalacaklarının hayalini kuruyorlar, bu da onları âhiretle ilgilenmekten alıkoyup oyalıyor. **"Zira yakında"** izledikleri yolun bâtıl olduğunu ve amellerinin aleyhlerinde hüsrana dönüştüğünü **"bilecekler."** Allah'ın onlara mühlet verişine de aldanmasınlar. Çünkü bu, O'nun geçmiş ümmetlere uygulayageldiği sünneti/kanunudur.

4. **"Biz"** azabı hak etmiş **"hiçbir kasabayı"** helâk edilmesi için takdir olunmuş **"belli bir yazısı/vadesi olmaksızın helâk etmedik."**

5. **"Hiçbir ümmet, ne ecelinin önüne geçebilir, ne de geciktirebilir."** Yani geç kalmış gibi görünse dahi günahların sonuçları mutlaka ortaya çıkar.

﴿ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ ﴾

6- Dediler ki: 'Ey kendisine Zikir indirilen kişi, sen kesinlikle delisin.'

7- 'Eğer doğru söylüyorsan bize melekleri getirsene!'

8- Biz, melekleri ancak hak (bir amaç) **ile indiririz. O zaman da kendilerine mühlet verilmez.**

9- Şüphe yok ki Zikir'i Biz indirdik, onu koruyacak olan da elbette Biziz.

6. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayan kimseler, alay ederek **"dediler ki: Ey kendisine"** kendi iddiasınca **"Zikir indirilen kişi, sen kesinlikle delisin."** Sen söyledin diye bizim sana uyacağımızı ve atalarımızın yolunu bırakacağımızı zannediyorsun.

7-8. **"Eğer doğru söylüyorsan bize,"** getirdiğinin doğruluğuna tanıklık etsinler diye **"melekleri getirsene!"** Melekleri getiremediğine göre sen doğru söylemiyorsun. İşte bu, zulüm ve cahilliğin en büyüğüdür. Zulüm olduğu açıktır. Çünkü kendilerinin tespit ettikleri mucizeleri talep etmekte, böylece Allah'a karşı küstahlık edip inatlaşmaktaydılar. Halbuki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, zaten getirdiğinin doğruluğuna işaret eden pek çok delil getirmiş, maksat hasıl olmuş ve delillendirme tamamlanmıştı. Onlar istemeden önce zaten bu vukubulmuştu. İşte bu, zulümleridir. Bu tekliflerinin cahilce olduğuna gelince, onlar neyin

faydalarına neyin de zararlarına olduğunu bilmemektedirler. Zira meleklerin indirilmesi onların hayrına değildir. Yüce Allah, **"melekleri ancak hak** (bir amaç) **ile,"** yani azap için indirir ve o zaman da hakka uyup boyun eğmeyen kimselere mühlet verilmez. Melekler indirildikleri vakit de iman etmeyecek olurlarsa -ki iman etmeyeceklerdir- **"kendilerine mühlet verilmez."** Onlara süre tanınmaz. O halde onların, meleklerin indirilmesini istemeleri, kendilerinin daha çabuk helâk edilmelerini istemeleri demektir.

Diğer taraftan iman etmek, onların ellerinde olan bir şey değildir. O, ancak Allah'ın elindedir: **"Eğer Biz onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölüler de, kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de -Allah dilemedikçe- iman etmezlerdi. Fakat onların çoğu bilmezler."** (el-En'âm, 6/111) Yani onlar, samimi ve doğru iseler gelen âyet ve belgeler onlara yeter. O ayetler/belgeler de Kur'an-ı Azîm'dedir. Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

9. **"Şüphe yok ki o Zikir'i,"** yani her şeye dair öğütler, apaçık deliller ve öğüt almak isteyenin öğüt alacağı her şey bulunan Kur'an'ı **"Biz indirdik."** Gerek onu indirdiğimiz esnada gerekse de indirdikten sonra **"onu koruyacak olan da elbette Biziz."** İndirme esnasında kovulmuş şeytanlardan, ondan çalmalarına karşı korumuştur. İndirdikten sonra da onu Rasûlünün kalbine yerleştirmiş, ümmetinin kalplerine koymuş ve böylelikle Kur'an'ı, lafızlarını değiştirmeye, ilaveye ve eksiltilmeye karşı ve anlamlarının tahrifine karşı muhafaza etmiştir. Herhangi bir kimse onun tek bir anlamını bile tahrife kalkıştı mı, bu hususta apaçık hakkı beyan edecek kimseleri Allah mutlaka ortaya çıkarır. Bu, Allah'ın mü'min kulları üzerindeki en büyük nimetlerinden ve âyetlerindendir. Yüce Allah'ın Kur'an ehlini düşmanlarına karşı koruması ve onlara, onları imha edecek kimseleri musallat kılmaması da Zikr'in korunması cümlesindedir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ ﴾

10- Andolsun ki senden önce de geçmiş topluluklara peygamberler gönderdik.

11- Onlara gelen her bir peygamberle mutlaka alay ederlerdi.

12- İşte Biz, onu günahkarların kalplerine böylece sokarız.

13- Onlar ona iman etmezler. Halbuki öncekiler hakkında (Allah'ın) kanunu ortadadır.

10. Allah *azze ve celle*, Peygamberine, müşrikler kendisini yalanladığı için şöyle hitap etmektedir: Bu yalanlama önceki ümmetlerin ve geçmiş nesillerin âdetiydi. **"Andolsun ki senden önce de geçmiş topluluklara peygamberler gönderdik."** Yani çeşitli kesimlerine ve fırkalarına rasuller gönderdik.

11. **"Onlara gelen"** ve onları hakka ve hidâyete davet eden **"her bir peygamberle mutlaka alay ederlerdi."**

12. **"İşte Biz onu,"** yalanlamayı **"günahkarların,"** yani zulüm ve iftira ayrılmaz nitelikleri olmuş kimselerin **"kalplerine böylece sokarız."** Kalpleri küfür ve yalanlama konusunda birbirine benzediği için, peygamberlerine muameleleri de alay etme ve iman etmeme şeklinde birbirine benzemiştir. Bu nedenle Biz de onları aynı şekilde cezalandırdık. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

13. **"Onlar ona iman etmezler. Halbuki öncekiler hakkında** (Allah'ın) **kanunu,"** yani Allah'ın, âyetlerine iman etmeyenleri helâk etme şeklindeki değişmez kanunu **"ortadadır."**

﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ
نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar...

15- ...kesinlikle şöyle diyeceklerdir: 'Kesin gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu bize büyü yapılmış!'

14-15. Yani onlara ne kadar büyük mucizeler gelirse gelsin yine de iman etmez, inkarda diretirler. Hatta **"onlara gökten bir kapı açsak da"** bu kapıdan yukarı doğru çıksalar ve buna kendi gözleriyle tanık olsalar, aşırı zulümlerinden ve inatlarından ötürü böyle bir mucizeyi inkâr ederek **"şöyle diyeceklerdir: Kesin gözlerimiz perdelendi"** de olmadık şeyleri görecek hale geldik **"daha doğrusu bize büyü yapılmış!"** Bu, bir hakikat olamaz; aksine bir büyüdür. İnkârları bu dereceye ulaşmış bir topluluğun iman edeceğini ümid etmeye imkan yoktur.

Daha sonra Allah, peygamberlerin getirdiği hakka delil olan ayetleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِن كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ
﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ
وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَن لَّسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ ﴾

16- Andolsun ki Biz, gökte burçlar yarattık ve onu seyredenler için süsledik.

17- Onu her taşlanmış şeytandan da koruduk.

18- Kulak hırsızlığı yapan hariç ki onun da ardına parlak bir ateş parçası düşer.

19- Yeryüzünü de döşeyip yaydık, oraya sabit dağlar yerleştirdik ve orada ölçüsü belirli her şeyden bitirdik.

20- Orada sizin için hem birçok geçim kaynağı hem de rızıklarını sizin vermediğiniz kimseler yarattık.

16. Yüce Allah, kudretinin kemalini ve yarattıklarına olan merhametini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz, gökte burçlar,"** yani tıpkı burçlara benzeyen, karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle yol bulunabilen büyük alametler olan yıldızları **"yarattık ve onu"** yani göğü **"seyredenler için süsledik."** Yıldızlar olmasaydı göğün bu güzel manzarası ve hayret verici şekli olmazdı. Bu ise ona bakanların gökler hakkında dikkatle düşünmelerini, üzerinde kafa yormalarını ve onları yoktan Yaratana dair bir delil görmelerini gerektirir.

17. **"Onu her taşlanmış şeytandan koruduk."** Şeytan, kulak hırsızlığı yaparak işitmek istedi mi, gelip geçen alevli ateşler hemen onun peşine takılır. Böylelikle gök, zahiri itibarıyla parıldayan yıldızlarla güzel görünümlü, batını itibarıyla da afetlerden korunup muhafaza edilmiş olmaktadır.

18. **"Kulak hırsızlığı yapan hariç,"** yani bazı vakitlerde kimi şeytanlar gizlice bir şeyler işitmeye çalışır. Ancak **"onun da ardına parlak bir ateş parçası düşer."** Yani onu öldüren ya da alıklaştıran aşikar ve aydınlık bir ateş parçası, onun arkasına takılır. Bazen bu ateş parçası, o şeytan, kulak hırsızlığı yaparak öğrendiği o sözleri dostuna ulaştıramadan ona yetişir ve böylelikle göğün haberi yere ulaşmadan kesilir. Bazen de bu alevli ateş ona yetişmeden o, çaldığı bu sözü dostuna telkin eder. O dostu da buna yüz yalan daha katar, sonra da gökten işitilmiş olan bu sözü kendi doğruluğuna delil gösterir.

19. **"Yeryüzünü de döşeyip yaydık."** Yani bütün insanların ve canlıların dört bir yanına yayılmalarını, rızıklarını elde edip çeşitli yerlerinde yerleşmelerini mümkün kılacak şekilde orayı genişlettik. **"Oraya sabit dağlar,"** yani Allah'ın izniyle yeryüzünü çalkalanmaktan ve yok olmaktan koruyarak ona sağlamlık veren büyük dağlar **"yerleştirdik ve orada ölçüsü belirli her şeyden bitirdik."**

Fayda veren, değer taşıyan, insanların ve beldelerin zorunlu olarak ihtiyaç duydukları hurma ağaçları, üzüm bağları, çeşitli ağaçlar ve türlü bitkiler var ettik.

20. **"Orada sizin için hem birçok geçim kaynağı,"** ekinler, davarlar, türlü kazanç şekilleri ve meslekler **"hem de rızıklarını sizin vermediğiniz kimseler yarattık."** Faydanıza ve maslahatınıza olmak üzere sizlere köleler, cariyeler ve davarlar ihsan ettik. Bütün bunların rızkını karşılamak sizin vazifeniz değildir. Aksine Yüce Allah, sizlere bunları ihsan etmiş ve aynı zamanda onların rızkını vermeyi de kendisi üstlenmiştir.

﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ (٢١) ﴾

21- Hazineleri Bizim yanımızda olmayan hiçbir şey yoktur. Biz onu ancak belli bir miktar ile indiririz.

21. Yani bütün rızıklara ve her türlü takdire Allah'tan başka sahip ve malik olan yoktur. Bütün bunların hazineleri O'nun elindedir, dilediğine verir, dilediğinden alıkoyar. Bunu da hikmetine ve engin rahmetine göre yapar. **"Biz onu,"** yani yağmur ve ona benzer miktarı tespit edilmiş olan her bir şeyi **"ancak belli bir miktar ile indiririz."** Allah'ın tespit ettiğinden fazla da, eksik de olmaz.

﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴾

22- Biz aşılayıcı rüzgarlar gönderdik ve gökten su indirip onunla sizleri suladık. (Yoksa) **o suyu toplayıp biriktiren siz değilsiniz.**

22. Yani bizler rüzgarları -tıpkı erkeğin dişiyi aşılaması gibi- bulutları aşılayan rahmet rüzgarları olarak boyun eğdirdik ki bunun sonucunda Allah'ın izniyle su oluşur. Allah, bu suyla kulları, davarları, onların arazilerini sular. Ayrıca bu suyu yeryüzünde onların ihtiyaçlarını karşılamak için depolayıp saklar. Bu da O'nun kudret ve rahmetinin bir sonucudur. **"(Yoksa) o suyu toplayıp biriktiren siz değilsiniz."** Yani sizler bu suyu saklayıp biriktirmeye güç yetiremezsiniz; fakat Yüce Allah, onu sizin için saklayıp biriktirmekte, size olan rahmet ve ihsanının bir tecellisi olarak yeryüzündeki su kaynaklarını onunla beslemektedir.

﴿ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ (٢٣) وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا
الْمُسْتَأْخِرِينَ (٢٤) وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ (٢٥) ﴾

23- Kuşkusuz Biz, evet Biz hem hayat veririz, hem öldürürüz. (Yeryüzüne) **vâris olacaklar da Biziz.**

24- Andolsun ki sizden önce gelip geçenleri de biliriz, sonra gelenleri de biliriz.

25- Şüphe yok ki Rabbin, onları(n hepsini mahşerde) **toplayacaktır. Gerçekten O, hikmet sahibidir, her şeyi bilendir.**

23. Yani kendilerinden söz edilmeye değer bir varlık değilken yokluktan sonra canlıları yaratan ve tespit ettiği ecelleri gelince de canlarını alan, yalnızca O'dur ve bunda hiçbir ortağı yoktur. "(Yeryüzüne) **vâris olacaklar da Biziz."** buyruğu, Allah'ın **"Yeryüzüne ve üzerindekilere elbet Biz mirasçı oluruz ve onlar yalnız Bize döndürülürler."** (Meryem, 19/40) buyruğunu andırmaktadır. Bu, Allah için zor ve imkânsız bir şey değildir. Çünkü Allah, yaratılmışların önce geçmiş olanlarını da, sonra gelenlerini de bilir, yerin onlardan ne eksilttiğini, onlara ait parçaları nasıl dağıttığını da bilir. O, hiçbir gücün aciz bırakamayacağı kudret sahibidir. O, kullarını yeni bir yaratılışla tekrar var edecek ve huzurunda toplayacaktır. **"Gerçekten O, hikmet sahibidir, her şeyi bilendir."** Eşyayı yerli yerine koyar, olmaları gereken yere getirir. Amel işleyen herkese de ameline uygun karşılık verir, hayırsa hayır, şer ise şer...

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ (٢٦) وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ
(٢٧) وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ (٢٨) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ
وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (٢٩) فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (٣٠) إِلَّا
إِبْلِيسَ أَبَىٰ أَن يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ (٣١) قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ (٣٢) قَالَ
لَمْ أَكُن لِّأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ (٣٣) قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ
(٣٤) وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ (٣٥) قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ (٣٦) قَالَ
فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ (٣٧) إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ (٣٨) قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي
الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (٣٩) إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ (٤٠) قَالَ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ
مُسْتَقِيمٌ (٤١) إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ (٤٢) وَإِنَّ
جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ (٤٣) لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ (٤٤) ﴾

26- Andolsun ki Biz, insanı balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan yarattık.

27- Cinleri de (bundan) daha önce dumansız ateşten yarattık.

28- Bir vakit Rabbin, meleklere şöyle demişti: 'Ben balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan bir beşer yaratacağım.'

29- 'Ona tam bir şekil verip de içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın.'

30- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler.

31- Ancak İblis hariç; o, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

32- Allah buyurdu ki: 'Ey İblis, sen ne diye secde edenlerle beraber olmadın?'

33- Dedi ki: 'Benim, balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan yarattığın bir beşere secde etmem olacak şey değildir.'

34- Buyurdu ki: 'O halde çık oradan. Çünkü sen (artık) kovulmuş birisin.'

35- 'Ve lanet, hesap gününe kadar da senin üzerinde olacaktır.'

36- Dedi ki: 'Rabbim, öyle ise bana onların tekrar diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.'

37- Buyurdu ki: 'Sen mühlet verilenlerdensin;'

38- 'Bilinen vaktin (geleceği) güne kadar.'

39- Dedi ki: 'Rabbim, beni saptırmana karşılık yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve hepsini kesinlikle saptıracağım.'

40- 'Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ.'

41- Buyurdu ki: 'İşte bana ulaştıran dosdoğru yol (apaçık ortada)!'

42- 'Muhakkak ki Benim kullarım üzerinde senin hiçbir otoriten yoktur, ancak azgınlardan sana uyanlar müstesnâ.'

43- 'Şüphesiz onların hepsine va'dolunan yer de cehennemdir,'

44- 'Onun yedi kapısı vardır ki her kapıya onlardan ayrılmış belli bir pay vardır.'

Yüce Allah, atamız Âdem *aleyhisselam*'a olan nimet ve ihsanını, düşmanı olan İblis ile aralarında cereyan edenleri, bu arada onun şerrinden ve fitnesinden sakındırmayı ihtiva eden bir çerçeve içerisinde söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

26. **"Andolsun ki Biz insanı,"** yani Âdem *aleyhisselam*'ı **"balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan yarattık."** Yani kurumuş ve tıpkı çömlek gibi ses çıkaracak hale gelmiş bir çamurdan yarattık. "Balçık," uzun süre kaldığından dolayı rengi ve kokusu değişmiş çamur demektir.

27. **"Cinleri de,"** yani cinlerin atası olan İblis'i de **"(bundan) daha önce,"** yani Âdem'in yaratılışından önce **"dumansız ateşten,"** yani son derece sıcak ateşten **"yarattık."**

28-29. Allah, Adem'i yaratmayı dileyince meleklere şöyle dedi: **"Ben balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan bir beşer yaratacağım. Ona tam bir şekil verip"** tam bir beden haline getirip **"de içine ruhumdan üflediğim vakit derhal"** Rabbinizin emrine uyarak **"onun için secdeye kapanın."**

30. **"Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler."** Burada (hepsi ve toptan kelimeleriyle) te'kid üstüne te'kid/pekiştirme yapılmıştır ki meleklerden hiçbirinin secde etmekten geri kalmadığı anlaşılmış olsun. Bu secde, Allah'ın emrini ta'zim, Âdem *aleyhisselam* için de bir saygıydı. Zira Âdem, onların bilmedikleri şeyleri bilmişti.

31. **"Ancak İblis hariç; o, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı."** Bu, onun Âdem'e ve onun soyundan gelecek olanlara yönelik ilk düşmanlığıydı.

32-33. Yüce Allah **"Buyurdu ki: 'Ey İblis, sen ne diye secde edenlerle beraber olmadın?'"** Dedi ki: **"Benim, balçık halindeyken kurumuş bir çamurdan yarattığın bir beşer için secde etmem olacak şey değildir!"** Böylelikle Allah'ın emrine karşı büyüklendi, Âdem'e ve soyundan geleceklere düşmanlığını açığa vurdu, kendi yaratılış mayasını üstün görerek **"Ben, Âdem'den hayırlıyım."** dedi.

34-35. Yüce Allah da küfrüne ve büyüklenmesine karşılık bir ceza olmak üzere **"Buyurdu ki: O halde çık oradan. Çünkü sen (artık) kovulmuş,"** yani her türlü hayırdan uzaklaştırılmış **"birisin. Ve lanet,"** yani yergi, ayıplama ve Allah'ın rahmetinden uzak kalış **"hesap gününe kadar da senin üzerinde olacaktır."** Bu ve benzeri ayetlerde onun, küfrü üzere devam edeceğine, hayırdan uzak kalışının sürekli olacağına delil vardır.

36. Bunun üzerine İblis **"dedi ki: Rabbim, öyle ise bana onların tekrar diriltilecekleri güne kadar mühlet ver."** yani süre tanı.

37-38. **"Buyurdu ki: Sen mühlet verilenlerdensin, bilinen vaktin (geleceği) güne kadar."** Allah'ın, İblis'in duasını kabul etmesi, ona olan bir lütuftan dolayı

değildir. Bu, Allah tarafından hem onun, hem de kulların imtihan edilmesi için kabul edilmiştir. Böylelikle yüce Mevlasına itaat edenle düşmanına itaat eden, doğru ve samimi kimselerle böyle olmayanlar birbirlerinden ayrılsın. Yüce Allah, bu yüzden bizi ondan sakındırmış ve onun bizden neler istediğini açıklamıştır.

39. **"Dedi ki: Rabbim, beni saptırmana karşılık yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara** (günahları) **süsleyeceğim."** Onlara dünyayı süslü gösterip onu âhirete tercih etmeye çağıracağım ki her türlü günahın arkasından gitsinler. **"ve hepsini kesinlikle saptıracağım."** Doğru yoldan alıkoyup uzaklaştıracağım.

40. **"Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş,"** ihlâsları, imanları ve tevekkülleri dolayısıyla kendilerini ihlâsa erdirip seçtiğin **"kulların müstesnâ."**

41. Bunun üzerine Allah **"buyurdu ki: 'İşte bana ulaştıran dosdoğru yol'"** Bana ulaştıran, lütuf ve ihsan yurduma götüren mutedil yol "(apaçık ortada)!"

42. **"Muhakkak ki Benim kullarım üzerinde senin hiçbir otoriten yoktur."** Yani kendisiyle onları dilediğin sapıklıklara meylettireceğin gücün yoktur. Buna sebep de onların, Rablerine kullukları ve emirlerine bağlılıklarıdır. Allah, bu halleri sebebiyle onları şeytandan korumuş ve onlara yardımcı olmuştur. **"Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."** Rahman'a itaat edecek yerde seni dost bilip sana itaate razı olanlar müstesnâ. **el-Ğâvî** (mealde "azgın" diye karşılanmıştır) **"râşid"**in (doğru yolda olanın) zıddı olup hakkı bilmekle birlikte terk eden kimse demektir. **ed-Dâll** (sapık) ise bilmeksizin hakkı terk eden kimse demektir.

43. **"Şüphesiz onların hepsine,"** İblis'e ve askerlerine **"va'dolunan yer de cehennemdir."**

44. **"Onun yedi kapısı vardır"** ve her kapı ötekinden daha aşağıdadır **"ki her kapıya onlardan"** İblis'e tâbi olanlardan amellerine göre **"ayrılmış belli bir pay vardır."** Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ve azgınlar, İblis'in orduları ile hep birlikte yüz üstü oraya atılırlar."** (eş-Şuarâ, 26/94-95)

Allah *azze ve celle*, kendi düşmanı ve kullarının düşmanı olan İblis'e uyanlara hazırlamış olduğu ibretli ve çetin azabı beyan ettikten sonra, gerçek dostlarına hazırlamış olduğu büyük lütfu ve ebedî nimetleri beyan etmektedir:

﴿ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ
مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾
۞ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ ﴾

45- Şüphesiz takva sahipleri, cennetlerde ve pınar başlarındadır.
46- 'Girin oraya selametle, güven içinde...'
47- Biz onların göğüslerindeki kini söküp attık. Kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşılıklı otururlar.
48- Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmaz, onlar oradan çıkarılmayacaklardır da.
49- Kullarıma haber ver ki: 'Ben, gerçekten Ğafûr ve Rahîm'im.'
50- 'Ama azabım da hiç şüphesiz can yakıcı bir azaptır.'

45. **"Şüphesiz"** şeytana itaatten ve onun davet ettiği bütün günah ve masiyetlerden sakınan **"takva sahipleri elbette cennetlerde ve pınar başlarındadır."** Oralarda her çeşitten ağaç bulunur ve hepsi de her vakit meyve verirler.

46. Cennete girecekleri vakit onlara, **"Girin oraya"** denilecektir, **"selametle, güven içinde,"** yani ölümden, uykudan, yorgunluktan, boş şeylerden, içinde bulundukları nimetlerden herhangi birinin sonunun gelmesinden yahut eksilmesinden, hastalıktan, üzüntüden, kederden ve rahatsızlık verici sair şeylerden yana selamette ve güvende olarak.

47. **"Biz onların göğüslerindeki kini söküp attık."** Böylece kalpleri her türlü kinden ve kıskançlıktan arınıp tertemiz olmuş, karşılıklı sevgiyle dolmuştur. **"Kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşılıklı otururlar."** Bu, onların ziyaretleşeceklerine ve bir araya gelip toplanacaklarına delildir. Yine aralarında güzel bir şekilde adaba riâyet edeceklerine de delildir. Zira her birinin yüzü diğerine dönük olacak, birbirlerine sırt dönmeyeceklerdir. Sergiler, inciler ve çeşitli mücevharatla süslenmiş tahtlara yaslanacaklardır.

48. **"Orada, onlara"** maddî veya manevî **"hiçbir yorgunluk dokunmaz."** Çünkü Allah, onları herhangi bir kusuru olmayan tam ve eksiksiz bir hayatla yeniden yaratacaktır. **"Onlar oradan"** hiçbir zaman **"çıkarılmayacaklardır da."**

49. Allah, yaratmış olduğu cennet ve cehennemden korkmayı ve umutlanmayı gerektiren şeyleri zikrettikten sonra kendi sıfatlarından da bunları gerektiren şeyleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kullarıma haber ver ki"** delillerle pekiştirilmiş olarak ve kesin bir şekilde onlara bildir ki: **"Ben, gerçekten Ğafûr ve Rahîm'im."** Allah'ın rahmet ve mağfiretinin kemalini bilirlerse rahmetin kendilerine ulaşmasını sağlayacak yolları izlemeye gayret ederler. Günahlardan da uzak kalırlar ve yaptıklarından da tevbe ederler ki mağfiretine nail olsunlar.

50. Bununla birlikte Allah'ın rahmetini ummaları, onların, azabından emin olmalarına ve ağırdan almalarına sebeb teşkil etmemelidir. Bu yüzden onlara haber ver ki: **"azabım da hiç şüphesiz can yakıcı bir azaptır."** Hakikatte Allah'ın azabından başka azap yoktur ve o öyle bir azaptır ki miktarı tespit edilemez ve özü asla idrak edilemez. O'nun azabından yine O'na sığınırız. İşte Allah'ın kulları, **"O'nun azabı gibi kimse azab edemez, O'nun bağladığı gibi kimse bağlayamaz."** (el-Fecr, 89/25-26) gerçeğini bilecek olurlarsa, cezalandırılmalarını gerektirecek her sebepten sakınır ve uzak kalırlar.

Kulun kalbi, her zaman için korkuyla ümit, arzuyla çekinme arasında bulunmalıdır. Rabbinin rahmet ve mağfiretine, cömertlik ve ihsanına bakınca bu, onun umut ve arzusunu harekete geçirmelidir. Kendi günahlarına, Rabbinin haklarını yerine getirmedeki kusurlarına bakınca da bu, onda korku ve çekinme halini harekete geçirmeli ve o günahlardan vazgeçmesini sağlamalıdır.

﴿ وَنَبِّئْهُمْ عَن ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَـٰمًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا۟
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَـٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِى عَلَىٰٓ أَن مَّسَّنِىَ ٱلْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ
﴿٥٤﴾ قَالُوا۟ بَشَّرْنَـٰكَ بِٱلْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْقَـٰنِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِۦٓ
إِلَّا ٱلضَّآلُّونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

51- Onlara İbrahim'in konuklarından haber ver.

52- Hani konuklar onun yanına girip 'Selâm (ederiz)' demişlerdi. O da 'Doğrusu biz sizden korkuyoruz.' demişti.

53- Onlar da dediler ki: 'Korkma! Biz, sana bilge bir oğul müjdeliyoruz.'

54- Dedi ki: 'Bana ihtiyarlık gelip çatmışken beni mi (oğulla) müjdeliyorsunuz? Bu, neyin müjdesidir?'

55- Dediler ki: 'Biz, seni hak ile müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!'

56- Dedi ki: 'Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser ki?'

51. Daha sonra Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Onlara İbrahim'in konuklarından haber ver."** Yani o hayret verici kıssayı anlat. Çünkü senin onlara peygamberlerin kıssalarını ve başlarından geçenleri anlatışın, ibret almalarını ve onlara uymalarını

sağlayabilir. Özellikle de Yüce Allah'ın, dinine tâbi olmamızı emrettiği İbrahim el-Halîl'in kıssaları böyledir. Ona gelen misâfirler melâike-i kirâm idi. Allah bu melekleri konuk göndermekle ona lütufta bulunmuştu.

52. "Hani konuklar onun yanına girip 'Selâm (ederiz)' demişlerdi." Ona selam vermiş, o da onların selamlarını almıştı. **"'Doğrusu biz sizden korkuyoruz.' demişti."** Melekler onun yanına girip o da onları misâfir zannedince çabucak evine gitmiş ve ziyafet olarak kızartılmış bir danayı önlerine getirivermişti. Meleklerin ellerinin ona uzanmadığını görünce gelenlerin hırsız yahut benzeri kötü kimseler olacağından korkmuştu.

53. Onlar, **"Korkma Biz, sana bilge bir oğul"** ki, İshak *aleyhisselam* idi **"müjdeliyoruz."** Bu buyruk müjdelenen çocuğun kız değil erkek olduğunu ve bilge, yani oldukça bilgili olacağını ihtiva etmektedir. Bir âyet-i kerimede ise **"Ve ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik"** (es-Sâffât, 37/112) buyrulmaktadır.

54. İbrahim bu müjdeden hayrete düşerek onlara, **"Bana ihtiyarlık gelip çatmışken beni mi"** bir oğlumun olacağıyla **"müjdeliyorsunuz."** Bu, böyle bir şeyden bir bakıma ümitsiz olduğunu göstermektedir. **"Bu, neyin müjdesidir?"** Ben oğul sahibi olmak için gerekli sebeplere sahip değilken bu müjdeniz nasıl açıklanabilir?

55. "Dediler ki: Biz seni," hakkında en ufak bir şüphenin olmadığı **"hak ile müjdeliyoruz."** Çünkü Yüce Allah, her şeye gücü yetendir. Özellikle sizler de -ey hane halkı- Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinizdedir. O nedenle Allah'ın sizlere lütuf ve ihsanda bulunmasının garipsenecek bir tarafı yoktur. **"Onun için sakın ümit kesenlerden,"** yani hayrın gerçekleşeceğini uzak bir ihtimal olarak görenlerden **"olma!"** Aksine Allah'ın lütfunu, ihsanını, iyilik ve bağışını ummaya devam edenlerden olmalısın.

56. İbrahim de onlara cevaben, **"Rabbinin rahmetinden,"** Rablerini tanımayan ve kemâl derecesindeki kudretini bilmeyen **"sapıklardan başka kim ümit keser ki?"** Allah'ın kendilerine hidâyet ve büyük ilim nimetini ihsan ettiği kimselerin ümitsizliğe kapılmaları ise mümkün değildir. Çünkü bu kimseler, Yüce Allah'ın rahmetine ulaştıran pek çok yol ve sebep olduğunu bilirler.

﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّآ ءَالَ
لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَآ ۙ إِنَّهَا لَمِنَ ٱلْغَـٰبِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَآءَ

ءَالَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ
يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ
أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ
هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا
تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هَٰؤُلَاءِ
بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾
فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ
﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

57- Dedi ki: 'O halde, ey elçiler, (esas) **göreviniz nedir?'**

58- Dediler ki: 'Gerçek şu ki biz, günahkar bir kavme gönderildik.'

59- 'Ancak Lût ailesi müstesnâ. Onların hepsini mutlaka kurtaracağız.'

60- 'Karısı hariç. Onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik.'

61- Nihâyet elçiler Lût ailesine geldikleri vakit...

62- O dedi ki: 'Doğrusu siz, tanınmayan kimselersiniz.'

63- Dediler ki: 'Bilakis biz, sana onların, hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik.'

64- 'Biz sana hak ile geldik ve şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.'

65- 'O nedenle gecenin bir vaktinde aile efradını yola çıkar, sen de arkalarından git ve sizden hiç kimse arkasına dönüp bakmasın. Emrolunduğunuz yere gidin!'

66- Ona şu gerçeği vahyettik: 'Sabaha karşı onların ardı arkası mutlaka kesilmiş olacaktır.'

67- Derken şehir halkı (birbirlerine) **müjde vererek geldiler.**

68- (Lut) **dedi ki: 'Bunlar, benim misâfirlerimdir, beni rezil etmeyin.'**

69- 'Allah'tan korkun ve beni mahcup etmeyin!'

70- 'Biz seni birilerini misafir etmekten men etmedik mi?' dediler.

71- Dedi ki: 'İşte kızlarım (onlarla evlenin, bunu yapın) **eğer yapacaksanız!'**

72- Hayatın hakkı için (ey Muhammed), **onlar gerçekten sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.**

73- Nihayet sabah güneş doğarken o çığlık onları yakalayıverdi.

74- Oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75- Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır.

76- Elbette o (Lut kavminin) **şehri, işlek bir yol üzerindedir.**

77- Elbette bunda iman edenler için bir ibret vardır.

57. Melekler, İbrahim'e bu müjdeyi verdikten sonra o, onların önemli bir iş için gönderilmiş olduklarını anladı ve meleklere **"dedi ki: O halde, ey elçiler,** (esas) **göreviniz nedir?"** Niçin gönderildiniz?

58. **"Dediler ki: Gerçek şu ki biz, günahkar,"** fesatları çok, kötülükleri büyük **"bir kavme"** onlara azap ve ceza indirmek üzere **"gönderildik."**

59-60. **"Ancak Lût ailesi müstesnâ. Onların hepsini mutlaka kurtaracağız."** Lût ve onun aile halkı müstesnâdır ve azaptan kurtarılacaklardır. **"Karısı hariç, onun"** azap içinde **"geride kalanlardan olmasını takdir ettik." Lût** ve diğer aile halkını ise bu azaptan kurtaracağız. Bunun üzerine İbrahim *aleyhisselam*, helâklerinin ertelenmesi hususunda elçilerle tartışmaya, bu konuda onlara karşı savunmaya koyuldu. Bunun üzerine ona, **"Ey İbrahim, bundan vazgeç, çünkü Rabbinin emri gelmiştir, onlara geri çevrilemeyecek bir azap gelip çatmıştır."** (Hud, 11/76) dediler ve yanından ayrıldılar.

61-62. **"Nihâyet elçiler Lût ailesine geldikleri vakit"** Lût, onlara **"Doğrusu siz tanınmayan kimselersiniz,"** "ben sizi tanımıyorum, kim olduğunuzu bilmiyorum." dedi.

63. **"Dediler ki: Bilakis biz, sana onların, hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik."** Yani biz, sana hakkında şüphe ettikleri ve onları kendisiyle tehdit ettiğin vakit seni yalanladıkları şeyi, başlarına gelecek olan o azabı getirmek için geldik.

64. **"Biz sana"** şaka değil **"hak ile geldik ve şüphesiz biz"** sana söylediğimiz bu sözlerimizle **"doğru söyleyenleriz."**

65. **"O nedenle gecenin bir vaktinde aile efradını yola çıkar."** Uykuya dalınacağı ve kimsenin senin yola çıkışını bilmeyeceği bir sırada onları yola çıkar. **"Sen de arkalarından git ve sizden kimse arkasına dönüp bakmasın!"** Yani çabucak yola koyulun ve hızlıca uzaklaşın. **"Emrolunduğunuz yere gidin."** Sanki onlarla birlikte nereye yöneleceklerini gösteren bir kılavuz var gibiydi.

66. **"Ona şu gerçeği vahyettik:"** Yani istisnası olmayan şu kat'i haberi verdik: **"Sabaha karşı onların ardı arkası mutlaka kesilmiş olacaktır."** Yani onları kökten imha edecek olan azap, sabah vakti başlarına gelecektir.

67. **"Derken"** Lût kavminin içinde yaşadığı **"şehir halkı** (birbirlerine) **müjde vererek,"** biri diğerine Lût'un misâfirlerinin bulunduğunu, bunların yüzlerinin güzelliğini ve bunları ellerine geçirebilecekleri müjdesini vererek **"geldiler."** Çünkü onlar bu misâfirlere hâyâsızca işler yapmak istiyorlardı.

68-69. Lût'un evine varınca misâfirlerini almak için Lut'la uğraşmaya başladılar. Lût ise onlara karşı koyup şöyle dedi: **"Bunlar benim misâfirlerimdir, sakın beni rezil etmeyin. Allah'tan korkun ve beni mahcup etmeyin."** Sizde Allah korkusundan eser yoksa da bir defa olsun Allah'tan korkup sakının; misâfirlerime karşı beni rezil etmeyin! O çirkin işi yapmaya kalkışarak onların saygınlıklarını ayaklar altına almayın!

70. Lût'un, **"Sakın beni rezil etmeyin."** sözüne karşılık sadece, **"'Biz seni birilerini misafir etmekten men etmedik mi?' dediler."** Başkalarını misâfir etmeni yasaklamadık mı? Biz seni uyarmıştık, daha önce uyaran, mazeret kapısını kapatmış olur.

71. Lût, karşı karşıya kaldığı bu zorlu hâl dolayısıyla onlara, **"Dedi ki: 'İşte kızlarım** (onlarla evlenin, bunu yapın) **eğer yapacaksanız!'"** Ancak onlar, Lût'un sözlerine aldırmadılar bile. İşte bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır:

72. **"Hayatın hakkı için** (ey Muhammed) **onlar gerçekten sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı."** Bu şarhoşluk, onları herhangi bir ayıplama ve kınanmaya aldırmamaları noktasına götüren ve yaptıkları hâyâsızca işe duydukları sevgiden kaynaklanan bir sarhoşluktu.

73. Gelen elçiler Lût'a durumlarını açıklayınca Lût, duyduğu sıkıntı ve kederden kurtuldu. Rabbinin emrine uyarak aile halkını alıp geceleyin yola koyuldu ve kurtuldular. Kasaba halkına gelince, **"Nihayet sabah güneş doğarken"** azabın kendileri için daha çetin ve ağır olacağı bir vakit olan güneşin doğuşu zamanında **"o çığlık onları yakalayıverdi."**

74. **"Oranın üstünü altına getirdik"** Şehirlerini kaldırıp başlarına geçirdik **"ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık."** Bu taşlar, onların şehrin dışında olanlarının da arkasına takılıp bulmuştu.

75. **"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."** Düşüncesi, tefekkürü, ferasetı bulunan, dikkatle düşünen ve bununla neyin kastedildiğini anlayan kimseler için ibretler vardır. Bu ibret de şudur: Allah'a isyanı gerektiren işleri yapma cüretini gösterenleri, özellikle de bu büyük hâyâsızlığı işlemeye kalkışanları Yüce Allah -en çirkin günahı işleme cüretini göstermelerine karşılık- en ağır cezalarla cezalandıracaktır.

76. **"Elbette o** (Lut kavminin) **şehri"** gidip gelenler için **"işlek bir yol üzerindedir."** Oralara gidip gelen herkes bunu bilmektedir.

77. **"Elbette bunda iman edenler için bir ibret vardır."** Bu kıssadaki ibretlerin bazıları şunlardır: Şanı Yüce Allah'ın, halili İbrahim'e özel bir inâyeti vardı. Zira Lût *aleyhisselam* ona uyanlardan ve ona iman edenlerdendi, adeta onun bir öğrencisiydi. Yüce Allah, Lût kavmini -helâki hak ettiklerinde- helâk etmeyi murad edince elçilerine, oğlunu müjdelemeleri ve niçin gönderildiklerini haber vermeleri için İbrahim'e de uğramalarını emretmişti. İbrahim de elçilerle Lût kavminin helâkinin ertelenmesi hususunda tartışmıştır. Sonunda onlar, onu ikna etmişler ve gönlü tatmin olmuştur. Aynı şekilde Lût da kendi vatanını paylaşan kimseler olduklarından belki onlara şefkat edip acıyabilirdi. Yüce Allah da onun kavmine karşı daha çok öfkelenmesini gerektirecek sebepleri takdir etmişti. Hatta Lût, kendisine, **"Onlara va'dedilen** (azap) **vakti sabahtır, sabah da yakın değil mi?"** (Hûd, 11/8) denilince onların helâk edilecekleri bu vakti bile geç bulmuştu. Diğer taraftan Yüce Allah, bir ülkeyi helâk etmeyi murad etti mi o ülke halkının kötülükleri ve azgınlıkları daha da artar. Artık en ileri derecesine ulaştı mı da onlara hak ettikleri azabı gönderir.

﴿ وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ ﴾

78- Eyke halkı da gerçekten zalim kimseler idi.

79- Onlardan da intikam aldık. Her iki (şehir) **de hâlâ aşikar bir yol üzerindedir.**

78. Yüce Allah, Şuayb kavmini, niteliklerini belirterek Eyke halkı olarak tanıtmaktadır. Eyke, ağaçları bol yer demektir. Bununla, onlar üzerindeki nimetini hatırlatmakta, onların ise bu nimetin gereğini yerine getirmediğini, aksine peygamberleri Şuayb tevhide, insanlara ölçü ve tartılarda zulmetmeyi terke davet ederek bu konuda onlarla şiddetle tartıştığında hem Allah hakkında hem de yarat-

tıkları hakkındaki zulümlerinde direttiklerini bildirmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah burada onları, zalimlikle nitelendirmektedir.

79. "Onlardan da intikam aldık." Yani o gölge gününün azabıyla onları yakaladık ki gerçekten o, çok dehşetli bir günün azabıydı. **"Her iki (şehir) de,"** yani Lût kavminin de, Eyke halkının da yurtları **"hâlâ aşikar bir yol üzerindedir."** Her zaman için yolcuların gidip geldikleri ve açıkça görülen besbelli bir yol üzerindedir. Burada onların kalıntıları, gözle görülecek ve akıl sahiplerinin ibret alacakları şekilde meydandadır.

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا
يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾﴾

80- Andolsun ki Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.

81- Biz onlara âyetlerimizi/mucizelerimizi vermiştik, ama onlar, onlardan yüz çeviriyorlardı.

82- Onlar, güven içinde dağlardan evler yontuyorlardı.

83- Nihayet sabaha girerken onları o çığlık yakalayıverdi.

84- Ancak kazanmakta oldukları kendilerine hiçbir fayda vermedi.

80. Yüce Allah, bize Hicr halkından haber vermektedir. Bunlar, Salih'in, Hicaz topraklarında bilinen bir yer olan Hicr'de meskûn bulunan kavmi idiler. Bunlar **"peygamberleri yalanlamıştı,"** yani Salih'i yalanlamışlardı. Ancak peygamberlerden birini yalanlayan, diğerlerini de yalanlamış sayılır. Çünkü onların çağrıları aynıdır. Kavimlerin peygamberleri yalanlamaları şahıs olarak onu yalanlamak değildi. Aksine onlar, bütün peygamberlerin ortaklaşa getirdikleri gerçeği yalanlamışlardı.

81. "Biz onlara," Salih'in kendilerine getirmiş olduğu hakkın doğruluğuna delil olan **"âyetlerimizi/mucizelerimizi vermiştik."** Allah'ın büyük mucizelerinden biri olan dişi deve de bunlardan biriydi. **"ama onlar"** büyüklenerek ve Allah'a karşı gelerek **"onlardan yüz çeviriyorlardı."**

82-83. "Onlar," Allah'ın, üzerlerindeki nimetlerinin çokluğundan dolayı yurtlarında korkudan yana rahat ve **"güven içinde dağlardan evler yontuyorlardı."** Eğer Allah'ın nimetine şükretmiş ve peygamberleri Salih *aleyhisselam*'ı tasdik etmiş

olsalardı Allah da onlara bol bol rızık ihsan eder, dünyevî ve uhrevî mükâfatlarla onları ikramlara gark ederdi. Fakat onların peygamberleri yalanlamaları ve dişi deveyi de kesip Rablerinin emrine de karşı gelerek **"Ey Salih! Eğer sen gönderilmiş peygamberlerden isen bizi tehdit edip durduğun** (azabı) **getir."** (el-Araf, 7/77) demeleri üzerine **"onları o çığlık yakalayıverdi."** Bunun etkisiyle göğüslerindeki kalpleri parçalandı ve helâk olup yurtlarında diz üstü çökmüş halde kalakaldılar. Bununla birlikte bir de rezillik ve kesintisiz bir lânete de uğradılar.

84. "Ancak kazanmakta oldukları kendilerine hiçbir fayda vermedi." Çünkü Allah'ın emri geldiği takdirde askerlerin çokluğu, yardımcıların güçlü olması ya da malların bolluğu onu geri çeviremez.

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ ۖ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ
الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾﴾

85- Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak hak (bir amaç) **ile yarattık. Şüphe yok ki kıyamet gelecektir. O halde sen onlara aldırmayıp güzel bir şekilde yüz çevir!**

86- Şüphesiz senin Rabbin (her şeyi) **yaratan ve bilendir.**

85. Yani Biz, Allah düşmanlarının zannettiği gibi gökleri ve yeri boşuna yaratmadık. Aksine her ikisini de **"ancak hak** (bir amaç) **ile yarattık."** Bu hakkın bir gereği olarak, her ikisinde de onları yaratanın kemâline, kudretine, rahmetinin ve hikmetinin genişliğine, her şeyi kuşatan bilgisine, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmek gerektiğine delil olacak şeyler yaptık. **"Şüphe yok ki kıyamet gelecektir."** Bunda hiçbir şüphe yoktur. Çünkü göklerin ve yerin hiç yokken yaratılması, elbette insanları ikinci bir defa yaratmaktan daha büyük bir iştir. **"O halde sen onlara aldırmayıp güzel bir şekilde yüz çevir!"** Bu, eziyetin söz konusu olmadığı bir yüz çevirmedir. Kötülük yapanlara sen iyilikle, günah işleyene de afla karşılık ver. Tâ ki böylece Rabbinden pek büyük ecir ve mükâfata nail olasın. Şüphesiz ki gelecek olan şey, yakın demektir.

Burada sözünü ettiğim anlamdan daha güzel bir anlamı da farketmekteyim ki o da şudur: Burada emredilen, aldırış etmeyip güzelce, yani kinden, sözlü ve fiilî eziyetten uzak bir şekilde yüz çevirmek, affetmektir. Yoksa güzel olmayan, yani yerli yerinde yapılmayan bir yüz çeviriş ve affediş değildir. Zira cezalandırmanın gerektiği bir yerde af söz konusu olmamalıdır. Mesela cezadan başka hiçbir şeyin

faydalı olmayacağı haksızların ve zalimlerin cezalandırılması bu kabildendir. İşte burada kastedilen de bu anlamdır.

86. "Şüphesiz senin Rabbin," yaratılmış bulunan her şeyi **"yaratan ve bilendir."** Her şeyi bilir. İlminin kuşattığı hiçbir şey ve yarattığı hiçbir varlık, O'nu aciz bırakamaz ki, bunlar da Allah'ın dışındaki bütün varlıklardır.

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا
بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ
الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ
لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ ﴾

87- Andolsun ki Biz sana, tekrarlanan yedi (ayeti) **ve Kur'an-ı Azîm'i verdik.**
88- Sakın onlardan bazı grupları faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme ve onlar için üzülme. Müminlere de kanadını ger.
89- Ve de ki: 'Şüphesiz ben, evet ben (azaba karşı) **açık bir uyarıcıyım.'**
90- Tıpkı yemin edenlere indirdiğimiz (azap) **gibi!**
91- O, Kur'an'ı parça parça ayıranlara!
92- Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız,
93- Yapmakta oldukları şeyleri.

87. Yüce Allah, Rasûlüne olan lütfunu dile getirerek **"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yedi** (ayeti) **ve Kur'an-ı Azîm'i verdik."** buyuruyor. **"Tekrarlanan yedi,"** sahih görüşe göre ya yedi uzun sureyi teşkil eden Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf ve Enfâl ile birlikte Tevbe sûreleridir ya da yedi âyet olması dolayısıyla Fatiha suresidir. Bu durumda "Kur'an-ı Azîm"in atfı, genelin özele atfı kabilinden olur. Çünkü bu tekrarlanan yedide; tevhid, gaybî bilgiler, yüce hükümler çokça geçmekte ve sıkça tekrarlanmaktadır. Tekrarlanan yedinin Fatiha olduğu görüşüne göre de anlam şöyle olur: Bu sûre, namazda her bir rekatte tekrarlanan yedi âyetten oluşmaktadır.

Yüce Allah, "tekrarlanan yedi" ile birlikte Kur'an-ı Azîm'i Peygamber'e verdiğine göre yarışacak kimselerin yarışabilecekleri en üstün şeyleri vermiş, müminlerin sevinmelerine sebep olacak en büyük ihsanı lütfetmiş demektir. **"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır."** (Yunus, 10/58) Bundan dolayı bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

88. "Sakın onlardan bazı grupları faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme!" Yani lüks içinde olanların faydalandığı ve cahillerin de aldandığı dünya zevklerine, düşünceni meşgul edecek şekilde beğeniyle bakma! Allah'ın sana vermiş olduğu tekrarlanan yedi ve Kur'an-ı Azim ile bunlara muhtaç olmadığını bil, onlarla yetin. **"Onlar için üzülme."** Çünkü onlardan hayır umulmaz, bir fayda gelmesi de beklenmez. Onlar yerine mü'minler senin için en güzel karşılık ve en üstün bedeldir. **"Müminlere de kanadını ger!"** Onlara yumuşak davran, onlara karşı huyun güzel olsun, onlara sevgi, ikram ve muhabbetle davran.

89. "Ve de ki: Şüphesiz ben, evet ben (azaba karşı) **açık bir uyarıcıyım."** Yani uyarıcılık görevini yerine getir ve risaleti eda et. Uzağa da, yakına da, dosta da, düşmana da tebliğ yap. Sen bunu yapacak olursan onların hesabından sana bir şey düşmez, senin hesabından da onlara bir şey düşmez.

90. "Tıpkı" insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için çalışan ve senin getirdiklerinin batıl olduğu hususunda **"yemin edenlere"** bir ceza olarak **"indirdiğimiz** (azap) **gibi!"**

91. "O, Kur'an'ı parça parça ayıranlara." Kendi hevalarına ve arzularına göre onu kısımlara ve bölümlere ayırıp parçalayanlara... Zira onların kimisi, "Bu bir büyüdür." derken kimisi, "Bu bir kehanettir." diyordu. Kimisi ise "Bu uydurulmuştur." diyor vb. şekillerde Kur'an-ı Kerim'i insanları hidâyetten alıkoymak için tenkid ediyor, yalanlıyor, kâfirlerin söyledikleri diğer sözlerle niteliyorlardı.

92. "Rabbine andolsun ki onların hepsine," yani Kur'an-ı Kerim'e dil uzatan, ayıplayan, değişikliğe uğratmaya ve başka sözlerle değiştirmeye çalışanların hepsine **"elbette soracağız."**

93. "Yapmakta oldukları şeyleri" onlara soracağız. Bu ifadede onların yaptıklarını sürdürmekten vazgeçmeleri için oldukça büyük bir uyarı vardır.

﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾ ﴾

94- O halde emrolunduğunu açıkça bildir ve müşriklerden yüz çevir!

95- O alay edip duranlara karşı muhakkak ki Biz sana yeteriz.

96- Onlar ki Allah ile beraber başka bir ilâh tanırlar. Ama ileride bilecekler!

97- Biz elbette biliyoruz ki onların söylediklerinden dolayı göğsün daralıyor.

98- O halde Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!

99- Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

94. "O halde emrolunduğunu açıkça bildir." Yüce Allah, onlara da, başkalarına da aldırmamasını, Allah'ın emrini açıkça söyleyerek herkese bunu ilan etmesini, hiçbir engel tanımamasını ve bu gibi iftiracıların sözlerinin, görevini yerine getirmekten alıkoymamasını emretmektedir. **"ve müşriklerden de yüz çevir!"** Onlara aldırma! Onların hakaretlerine kulak asma ve görevini yerine getirmeye bak!

95. "O," seninle ve getirdiklerinle **"alay edip duranlara karşı muhakkak ki Biz sana yeteriz."** Bu, Allah tarafından Rasûlüne, alay edenlerin ona hiçbir şekilde zarar veremeyeceklerine ve Allah'ın, dilediği çeşitli azaplarla onların hakkından geleceğine dair bir vaadidir. Nitekim Allah, verdiği bu sözü yerine getirmiştir. Bir kimse, Allah Rasûlü ile ve onun getirdikleriyle açıkça alay etmişse mutlaka Allah, onu helâk etmiş ve en kötü şekilde canını almıştır.

96. Daha sonra Allah, bu alaycı kâfirlerin niteliklerini zikretmekte, Allah Rasûlüne eziyet ettikleri gibi Allah'a da şöyle eziyet ettiklerini bildirmektedir: **"Onlar ki"** Rableri ve yaratıcıları olan ve onlara her türlü iyiliği ihsan eden **"Allah ile beraber başka bir ilâh tanırlar. Ama ileride,"** kıyamette yaptıklarının kötü bir aldanıştan başka bir şey olmadığını **"bilecekler!"**

97. "Biz elbette biliyoruz ki onların söylediklerinden dolayı," seni yalanlayıp alay etmeleri yüzünden **"göğsün daralıyor."** Biz, onları azapla toptan imha edip köklerini kurutmaya, hak ettikleri azabı derhal vermeye kadiriz. Allah mühlet verir, ama ihmal etmez.

98. "O halde" ey Muhammed **"Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!"** Allah'ı çokça an, çokça tesbih et, O'na çokça hamd et, bol bol namaz kıl. Çünkü bu ameller, kalbe genişlik ve ferahlık verir, görevini ifa etmek için sana yardımcı olur.

99. "Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" Yani çeşitli ibadetlerle Allah'a bütün vakitlerinde yakınlaşmayı sürdür. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Rabbinin bu emrine riâyet etmişti. Rabbinden ölüm kendisine gelinceye kadar ibadetini sürekli yapmış ve hiçbir şekilde aksatmamıştır.

Hicr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Âmin.

İÇİNDEKİLER

6- Enam Sûresi 8
7- A'râf Sûresi..121
8- Enfâl Sûresi 241
9-Tevbe Sûresi..289
10- Yûnus Sûresi 389
11- Hûd Sûresi 455
12- Yûsuf Sûresi 517
[Bu Kıssanın İhtiva Ettiği Bazı İbretler
ve Faydalı Bilgiler]..568
13- Ra'd Sûresi 583
14- İbrahim Sûresi 615
15- Hicr Sûresi 645

«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân
fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân
Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî
Çeviri: M. Beşir Eryarsoy
Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk
Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman
Kapak: Ahmet Mayalı
Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46
Guraba Yayınları: 60
ISBN: 978-975-8810-25-3
M. 2014 / H. 1435
2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları مكتبة الغرباء You Tube gurabayayinlari
www.guraba.com.tr
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

- 3 -

Çeviri: *M. Beşir Eryarsoy*

Gözden Geçirme: *Dr. Mustafa Öztürk*

guraba

guraba Yayında Mihenk Taşı

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ

«بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ [illegible]

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِي

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ [illegible]

بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

[illegible] şöyle buyurmaktadır:

[illegible] Başladığı hale geri dö- [illegible] Guraba'ya/garip- [illegible]

[Müslim, Kitabu'l-İmân]

[illegible] ahlar ben- [illegible] dukları şey- [illegible]

[Tirmizi, İman]

سورة النحل

Nahl Sûresi

-16-

16- NAHL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 128 âyettir)

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ أَتَىٰٓ أَمۡرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوهُۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ١ يُنَزِّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنۡ
أَمۡرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرُوٓاْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ ٢ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. O, onların ortak koştukları şeylerden yüce ve münezzehtir.

2- Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye rûh/vahiy ile, 'Benden hiçbir (hak) **ilâh olmadığına dair** (kullarımı) **uyarın ve Benden korkun.' diye gönderir.**

1. Yüce Allah, vaadinin yakınlaştığını ve gerçekleşeceğinin muhakkak olduğunu belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin."** Çünkü o, kesinlikle gelecektir, gelecek olan şey ise pek yakın demektir. **"O, onların ortak koştukları,"** Allah'a ortak koştukları, evlat, eş, denk ve bunun dışında müşriklerin, O'nun celaline yakışmayan yahut kemâline aykırı olarak nispet ettikleri her **"şeylerden yüce ve münezzehtir."**

2. Allah Teala, kendi zatını düşmanlarının kendisini nitelediği sıfatlardan tenzih ettikten sonra, Zatına nispet edilen kemâl sıfatlar konusunda uyulması gereken hususlara dair peygamberlerine indirdiği vahyı beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah kendi emriyle melekleri,"** risâlet görevini yüklenmeye uygun olduğunu bildiği **"kullarından dilediği kimseye rûh/vahiy,"** yani ruhların hayat kaynağı olan vahiy **"ile"** bütün peygamberlerin çağrısının özü/ekseni olan **"Benden hiçbir** (hak) **ilâh olmadığına dair** (kullarımı) **uyarın ve Benden korkun."** davetiyle gönderdi. Yani ulûhiyet sıfatları olan azamet sıfatlarında Yüce Allah'ı bilip tanıma ve tevhid etme, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etme davetiyle ki Yüce Allah'ın kitaplarında indirdiği, peygamberleriyle gönderdiği, bütün şeriatlerin kendisine çağırdığı, ayrıca buna karşı savaş açan ve aksini yerine getirenlere karşı da cihada teşvik ettiği davet budur. Daha sonra Yüce Allah buna dair delil ve belgeleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّۚ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن
نُّطۡفَةٖ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٞ مُّبِينٞ ﴿٤﴾ وَٱلۡأَنۡعَٰمَ خَلَقَهَاۖ لَكُمۡ فِيهَا دِفۡءٞ وَمَنَٰفِعُ وَمِنۡهَا
تَأۡكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمۡ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسۡرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحۡمِلُ أَثۡقَالَكُمۡ
إِلَىٰ بَلَدٖ لَّمۡ تَكُونُواْ بَٰلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلۡأَنفُسِۚ إِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿٧﴾ وَٱلۡخَيۡلَ وَٱلۡبِغَالَ
وَٱلۡحَمِيرَ لِتَرۡكَبُوهَا وَزِينَةٗۚ وَيَخۡلُقُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى ٱللَّهِ قَصۡدُ ٱلسَّبِيلِ وَمِنۡهَا
جَآئِرٞۚ وَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩﴾ ﴾

3- **O, gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile yarattı. O, onların ortak koştuklarından yüce ve münezzehtir.**

4- **O, insanı bir damla sudan yarattı. Ama bir de bakarsın ki o,** (Rabbine karşı) **apaçık bir hasım kesiliverir.**

5- **Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok menfaat vardır. Onlardan yersiniz de.**

6- **Akşamleyin** (ağıllara) **getirirken de, sabahleyin salıverirken de onlarda sizin için bir güzellik vardır.**

7- **Bu hayvanlar, sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz beldelere götürürler. Şüphesiz Rabbiniz pek şefkatlidir, çok merhametlidir.**

8- **Atları, katırları ve merkepleri de hem binmeniz için hem de süs olmak üzere yaratmıştır. Bilemeyeceğiniz** (daha nice) **şeyler de yaratır.**

9- **Doğru yolu göstermek Allah'a aittir. Yolların içinde** (haktan) **sapanları da vardır. Eğer O, dileseydi elbette sizin hepinizi hidâyete erdirirdi.**

3. Bu sûre, aynı zamanda "Nimetler Sûresi" diye de adlandırılır. Çünkü Allah, bu sûrenin baş taraflarında nimetlerin temellerini ve belli başlıcalarını beyan etmekte, sonlarında da bunların tamamlayıcı olanlarını zikretmektedir. Yüce Allah, burada "**gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile**" yarattığını haber vermektedir. Bu da kulların bunları, onları Yaratanın azametine, sahip olduğu kemâl sıfatlara delil görmeleri içindir. Yine Allah'ın bunları, peygamberlerine indirdiği şeriatlerinde verdiği emirler gereğince kendisine ibadet eden kullarına ait bir mesken olarak yarattığını bilmeleri içindir. Bundan dolayı Yüce Allah, kendisine ortak koşanların şirklerinden Zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır: "**O, onların ortak koştuklarından yüce ve münezzehtir.**" Çünkü O, gerçek ilahtır. Kendisinden başkasına ibadet edilmemeli, muhabbet ve zillet yalnızca O'na gösterilmelidir.

4. Yüce Allah, gökleri ve yeri yarattığını belirttikten sonra onlarda bulunan birtakım varlıkları beyan etmiş, sonra da bu yaratılmışların en şereflisi olan insana dair açıklamalar yapmıştır: "**O, insanı bir damla sudan yarattı.**" O, bu nutfeyi, iç ve dış bütün azaları tam ve eksiksiz bir insan oluncaya kadar çekip çevirir, besleyip büyütür ve geliştirir. İnsanı oldukça bol olan nimetlerine mazhar kılar. Ne zaman ki o, kendisini tam ve eksiksiz görür, o zaman böbürlenir/kendini beğenir. "**Ama bir de bakarsın ki o,** (Rabbine karşı) **apaçık bir hasım kesiliverir.**" Bundan şu anlam kastedilmiş olabilir: O, Rabbine karşı bir hasım kesiliverir. Rabbini inkar eder, peygamberlerine düşman olur ve O'nun âyetlerini yalanlar. İlk yaratılışını, Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetleri unutuverir de o nimetleri Allah'a isyanda kullanır. Bu buyruğun şu anlama gelme ihtimali de vardır: Yüce Allah, insanoğlunu bir damla sudan yarattıktan sonra onu aşama aşama geliştirir. Sonunda o, akıl sahibi, konuşabilen, düşünce ve görüş sahibi, hasım olup davalaşabilen ve tartışabilen bir hale gelir. O halde kul, kendisini bu hale ulaştıran -ki kul kendiliğinden bunun hiçbir aşamasını gerçekleştiremez- Rabbine şükretmelidir.

5. "**Hayvanları da O**" sizin için, faydanız ve maslahatlarınız için "**yarattı. Onlarda sizi ısıtacak**" onların büyük faydaları arasında yünlerinden, yapağılarından, kıllarından, derilerinden yaptığınız elbise, döşek, çadır vb. "**şeyler ve**" bunların dışında daha "**birçok menfaat vardır. Onlardan yersiniz de.**"

6. "**Akşamleyin** (ağıllara) **getirirken de, sabahleyin salıverirken de onlarda sizin için bir güzellik vardır.**" Yani bu davarlarda, ağıllara geldikleri ve dinlendikleri sırada da, hareket edip salıverildikleri sırada da sizin için bir güzellik vardır. Çünkü davarların güzelliklerinin kendilerine hiçbir faydası yoktur. Elbiselerinizle, çoluk çocuğunuzla, mallarınızla onların güzelliklerinden yararlananlar ve onlardan hoşlananlar bizzat sizlersiniz.

7. "**Bu hayvanlar, sizin ağırlıklarınızı**" ağır yüklerinizi, hatta bizzat sizleri "**ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz beldelere götürürler.**" Allah, onları sizin emrinize vermiştir. Bunlardan kimisine binersiniz, kimisine de dilediğiniz ağırlıkları yükler, pek uzak şehirlere, uçsuz bucaksız ülkelere götürürsünüz. "**Şüphesiz Rabbiniz pek şefkatli, çok merhametlidir.**" Zira O, sizin için ihtiyaç ve zaruri olan şeyleri emrinize vermiştir. Dolayısıyla yüzünün celâline, egemen-

liğinin azametine, cömertlik ve ihsanının genişliğine yaraşır bir şekilde övgüye layık olan ancak O'dur.

8. "Atları, katırları ve merkepleri de hem binmeniz için hem de süs olmak üzere yaratmıştır." Onları da sizin emrinize verdik. Kimi zaman bunları binmek gibi zorunlu bir ihtiyacınız için kullanırsınız, kimi zaman da süs ve güzellik amaçlı kullanırsınız. Burada yemekten söz edilmemiştir. Çünkü katır ve eşeklerin yenmesi haramdır. Atlar ise çoğunlukla yemek için kullanılmazlar. Aksine nesilleri kesilme tehlikesinden dolayı yenmek için kesilmelerine engel olunur. Yoksa Buhari ve Müslim'de sabit olduğu üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* at etinin yenmesine izin vermiştir.[1]

"Bilemeyeceğiniz (daha nice) şeyler de yaratır." Kur'an-ı Kerim'in inişinden sonra insanların karada, denizde ve havada bindikleri, menfaat ve maslahatları için kullandıkları her şey bu kapsama girer. Yüce Allah bunları isim vererek zikretmemiştir. Çünkü Allah, Kitab-ı Kerîm'inde ancak kullarının ya bizzat bildiği ya da benzerini bildiği şeyleri zikreder. Eğer Kur'an'ın indiği dönemde benzeri olmayan şeyler söz konusu edilseydi, o insanlar bundan neyin kastedildiğini anlamazlardı. Bu yüzden Allah, onların bildikleri şeylerin de, bilmedikleri şeylerin de kapsamına gireceği bir temel belirtir. Nitekim cennet nimetlerini anlatırken de hurma, üzüm ve nar gibi benzerini görüp bildiğimiz şeyleri ismen zikretmekte, benzerini bilmediğimiz şeyleri ise **"İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır."** (er-Rahman, 55/52) buyruğunda olduğu gibi toplu olarak zikretmektedir. İşte burada da aynı şekilde bildiğimiz at, katır, eşek, deve, gemi gibi çeşitli binek araçlarını beyan ettikten sonra geri kalanları da **"Bilemeyeceğiniz** (daha nice) **şeyler de yaratır."** buyruğuyla topluca zikretmektedir.

9. Allah, maddî yolu beyan edip deve ve benzeri varlıklar sırtında bu yolu kat ettiklerini belirttikten sonra kendisine ulaştıran manevî yolu da belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Doğru yolu,"** Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran, en kısa ve kestirme yol olan sırat-ı müstakimi **"göstermek Allah'a aittir."** İnanç ve amel yönünden haktan sapmış olan yollar ise -ki bunlar sırat-ı mustakime muhalif her yoldur- Allah'a gitmekten alıkoyar, aksine bedbahtlık yurduna ulaştırır. Sırat-ı mustakîme hidâyet bulanlar, Rabblerinin izniyle bulmuştur, azgınlar ise o yoldan sapıtmışlardır. **"Eğer O, dileseydi elbette sizin hepinizi hidâyete erdirirdi."** Ama O, kimilerine lütuf ve keremiyle hidâyet vermiştir, kimilerine de hikmet ve adaletinin gereği olarak hidâyet vermemiştir.

1 Bk. Buhârî, Sayd 24, 27, 28, Müslim, Sayd 36.

﴿ هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَّكُم مِّنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾
يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ ﴾

10- O, sizin için gökten su indirmiştir ki içecek suyunuz ondan olduğu gibi hayvanlarınızı yaymakta olduğunuz bitkiler de ondandır.

11- O suyla sizin için ekinler, zeytinlikler, hurmalıklar, üzümler ve meyvelerin her türlüsünden bitirir. Şüphesiz bunlarda düşünen bir topluluk için ibret vardır.

10-11. Bu, Allah'ın kudretinin kemalini göstermektedir. Zira O, şu ince ve lâtif buluttan suyu indirmiş, rahmeti gereği onda bol miktarda su var etmiştir. İnsanlar, bu sudan hem kendileri içerler, hem hayvanlarını içirirler hem de ekinlerini sularlar. Bunun sonucunda da pek çok mahsûl, pek bol nimet yetişir.

﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı istifadenize sunmuştur. Yıldızlar da O'nun emriyle boyun eğmişlerdir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir topluluk için deliller vardır.

12. Yani menfaatleriniz ve maslahatlarınız için bunca şeyi faydanıza sunan, O'dur ki onlarsız hayatınızı devam ettirmenize imkân yoktur. Geceleyin sükûn bulur, uyur ve dinlenirsiniz, gündüzün ise geçiminizi sağlamak, din ve dünyanızda menfaatinize olan şeyleri gerçekleştirmek için dört bir yana yayılırsınız. Güneş ve ayla ışık, parlaklık, ağaç, mahsül ve bitkilerin gelişmesi, nemli şeyleri kurutma, yere ve bedenlere zararlı olan soğuğu izale etme vb. gibi varlıkları güneş ve ayın varlığına bağlı olan zorunlu ve temel ihtiyaçlar karşılanır. Ayrıca her ikisi ve yıldızlar göğü süsler, kara ve denizin karanlıklarında yol gösterir, vakitleri öğrenip hesap edebilme imkanı sağlar. Bunlar gibi daha pek çok işaret ve türlü

türlü delil vardır. İşte bundan dolayı Yüce Allah bu türlü "deliller"e işaret ederek şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir topluluk için deliller vardır."** Yani yaratılış amacına uygun konularda tedebbür ve tefekkür için kullandıkları, görüp işittiklerini kavrayan akılları bulunan kimseler için deliller vardır ki bunların görmeleri, görmekten payı akılsız hayvanların payı gibi sadece bakmaktan ibaret olan gafillerin görmesi gibi değildir.

﴿ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴾

13- Sizin için yeryüzünde çeşitli renklerde yaratıp yaydığı şeyleri de (istifadenize sunmuştur)! **Şüphesiz bunlarda düşünüp öğüt alan bir topluluk için bir delil vardır.**

13. Yani Allah'ın yeryüzünde kulları için yaratıp yaymış olduğu hayvan, ağaç, bitki vb. gibi renkleri de, türleri de farklı, değişik faydaları olan bütün bu varlıklarda, Allah'ın kudretinin kemâline, ihsanının kapsamlılığına, lütfunun genişliğine apaçık bir delil vardır. Yalnızca O'na -hiçbir şeyi ortak koşmaksızın- ibadet etmek gerektiğine açık bir işaret vardır. Bunlar **"düşünüp öğüt alan bir topluluk için"** delildir. Yani faydalı bilgiyi hafızalarında canlı tutan, Allah'ın, üzerinde düşünmeye kendilerini davet ettiği şeyler üzerinde dikkatle düşünen böylece Allah'ın azametine ve kudretine delil olacak şeyleri anlayan kimseler içindir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا
وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Denizi, ondan taze et yemeniz ve takınacağınız zineti çıkarmanız için istifadenize sunan da O'dur. Gemilerin orada suyu yara yara gittiklerini görürsün. Bunlar, hem lütfundan arayasınız hem de şükredesiniz diyedir.

14. "Denizi, ondan taze et," yani avladığınız balıkları **"yemeniz ve takınacağınız zineti"** ki bu süsler güzelliğinize güzellik katar **"çıkarmanız için istifadenize sunan,"** emrinize veren ve türlü menfaatlerinize hazırlayan yalnızca **"O'dur."** Bunda O'nun hiçbir ortağı yoktur. **"Gemilerin,"** küçük büyük deniz araçlarının **"orada suyu yara yara,"** yani ön tarafıyla o muazzam deniz sularını yarıp ilerleyerek bir bölgeden başka bir bölgeye **"gittiklerini görürsün."** Yolcuları, onların erzaklarını, mallarını, rızık elde etmek ve Allah'ın lütfunu ve rızıklarını aramak için çıkan ticaret erbabını ve ticaret mallarını taşırlar. **"Bunlar, hem lütfundan arayasınız hem de"** bütün bunları sizin için kolaylaştırıp hazırlayan o yüce Zât'a **"şükredesiniz"** ve bunları lütfeden Allah'ı övesiniz **"diyedir."** Kullara isteklerinin üstünde, temenni ettiklerinin ötesinde menfaat ve maslahatlarına olan şeyleri verip diledikleri her şeyden ihsanda bulunan Yüce Allah'a sonsuz hamd, şükür ve senâlar olsun. Bizler O'na gerektiği gibi hamd u senâda bulunamayız. O, kendi zâtını övdüğü gibidir.

﴿ وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾
وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

15- Yeryüzünde sizi sarsmasın diye sabit dağlar, ırmaklar ve maksatlarınıza ulaşasınız diye yollar var etti.

16- Bir de (gündüz yol gösteren) **alâmetler... Onlar,** (gece de) **yıldızlarla yollarını bulurlar.**

15-16. "Yeryüzünde sizi sarsmasın diye," yani Yüce Allah, kullarının faydası için **"sabit dağlar,"** büyük dağlar yerleştirdi ki yeryüzü, üzerindekileri sallamasın ve insanlar onda rahatlıkla ekin ekip bina yapabilsinler, üzerinde yolculuk etme imkânı bulsunlar. Yeryüzünde uzak yerlerden çıkarıp gerek insanların kendilerinin gerekse de davarlarının ve ekinlerinin su ihtiyacını karşılamak için ihtiyaç olan yerlere ulaştırdığı, kimisi yeryüzü üzerinde kimisi de yerin altında ırmaklar ve tatlı su kaynakları yaratmış olması da Allah'ın rahmetinin bir parçasıdır. Nitekim insanlar, gerekli kazıları yaparak yeryüzünün altındaki su kaynaklarına ulaşır ve Allah'ın kendilerinin emrine vermiş olduğu hayvanlar, çeşitli aletler ve benzeri vasıtalarla bu suları çıkartırlar. Yeryüzünde uzak yerlere ulaştıracak şekilde yollar yaratmış olması da Allah'ın rahmetindendir. Bu yollarla maksat olarak gözetilen yerlere ulaşılır. Öyle ki dağları iç içe girmiş ve ardı sıra devam edip giden bir yerde bile Yüce Allah'ın, bu dağlar arasından birtakım geçitler, gidip gelinecek yollar yaratmış olduğunu görüyoruz.

﴿ أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا
تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ

يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَٰتٌ غَيْرُ أَحْيَآءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ
يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

17- Hiç yaratanla yaratamayan bir olur mu? Hâlâ düşünmeyecek misiniz?

18- Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız. Şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

19- Allah gizlediklerinizi de, açığa vurduklarınızı da bilir.

20- Allah'tan başka yalvardıkları, hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü kendileri yaratılmışlardır.

21- Hem diri değil, ölüdürler. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22- Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır. Öyleyken ahirete inanmayanların kalpleri inkarcıdır ve onlar büyüklenmektedirler.

23- Hiç kuşkusuz Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurdukları-nı da bilir. Şüphesiz O, kibirlenenleri sevmez.

17. Yüce Allah, çok muazzam varlıklar yaratmış olduğunu ve ihsan etmiş olduğu genel kapsamlı nimetlerini beyan ettikten sonra, hiç kimsenin kendisine benzemediğini, kendisinin eşi ve dengi olmadığını belirtmektedir: **"Hiç,"** bütün yaratılmışları var eden ve dilediğini mutlaka yapan **"yaratanla"** az olsun, çok olsun hiçbir şey **"yaratamayan bir olur mu? Hâlâ düşünmeyecek misiniz?"** ki ibadeti tümüyle hak edenin yalnızca yaratmada tek olan zat olduğunu anlayasınız. Yaratmasında, yarattıklarının işlerini idare etmesinde, bir ve tek olduğu gibi ulûhiyetinde, tevhidinde ve ibadette de bir ve tektir. Nasıl ki O, sizi de, başkalarını da yaratmada ortaksız ise siz de ibadetinizde O'na ortak koşmayın, aksine dininizi yalnız ve yalnız O'na halis kılın.

18. **"Allah'ın nimetlerini,"** şükür için değil sadece adet olarak **"saymaya kalkışsanız,"** mümkün değil **"onları sayamazsınız."** Çünkü Yüce Allah'ın kulları üzerindeki açık ve gizli nimetleri nefesler ve anlar sayısıncadır. Kulların bildiği ve bilmediği nimetlerle musibetleri onlardan defetmesi şeklindeki her türlü nimet sayılamayacak kadar çoktur. **"Şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Nimetleri pek çok olmakla birlikte sizin azıcık şükrünüze dahi rıza ile karşılık verir.

19. **O'nun** rahmetinin geniş, ihsanının kapsamlı, mağfiretinin bütün kulları kapsayıcı olmasının yanı sıra O, ilmiyle de onları kuşatmıştır: **"Allah,"** kendisinden başka ibadet edilenlerden farklı olarak **"gizlediklerinizi de, açığa vurduklarınızı da bilir."**

20. **"Allah'tan başka yalvardıkları"** ise az veya çok **"hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü kendileri yaratılmışlardır."** Var olabilmek için Allah'a muhtaç oldukları halde nasıl bir şey yaratabilirler ki!?

21. Diğer taraftan bunlarda ne ilim, ne onun dışındaki kemâl sıfatlarından biri vardır. **"Hem diri değil, ölüdürler."** Ne işitirler, ne görürler, ne de bir şeye akıl erdirebilirler. Nasıl olur da siz bunları âlemlerin Rabbinin yanısıra ilâh edinebilirsiniz? Müşriklerin akılları ne kadar da kıttır! Ne kadar sapık, ne kadar bozuktur! Çünkü yanlış olduğu her şeyden daha açık gerçek olan bir hususu bile görememişlerdir. Onlar bütün yönleriyle eksik, kemal sıfatlarının ve fiillerinin hiçbirine sahip olamayan varlıklarla, bütün yönleriyle kemâl sıfatlarına ve bu kemâl sıfatların da en mükemmel ve en azametli olanına sahip mutlak kemâl sahibi Yüce Allah'ı eşit tutmuşlardır. Halbuki Yüce Allah, her şeyi kuşatan bilgiye, her şeyi kapsayan kudrete, bütün kainatı dolduran rahmete sahiptir. Hiçbir yaratılmışın, sıfatlarının bir kısmını dahi kuşatma gücüne sahip olamayacağı şekilde hamd, üstünlük, büyüklük ve azamet yalnız O'nundur. Bu nedenle de şöyle buyurmaktadır:

22. **"Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır."** O; bir ve tek, eşsiz, doğmamış, çocuk edinmemiş ve hiçbir dengi bulunmayan, Samed olan Allah'tır. İman ve ilim sahibi kimselerin akıl ve kalpleri, O'nun celal ve azametini idrak etmiş, büyük bir sevgiyle O'na bağlanmış, bedenî ve malî olarak yakınlaştırıcı bütün amelleri yalnızca O'na halis kılmış, kalbî amellerini de, azalarının amellerini de yalnızca O'na yöneltmiş, güzel isimleri, sıfatları ve mukaddes fiilleriyle O'na hamd u senada bulunmuşlardır. **"Öyleyken ahirete inanmayanların kalpleri"** bu büyük gerçeğe karşı **"inkarcıdır."** Halbuki cehalet ve inat itibarıyla yaratılmışların en aşırıları dışında hiç kimsenin inkâra yeltenmediğini, yani Allah'ın tevhidini inkâr ederler. **"Ve onlar"** Allah'a ibadete karşı **"büyüklenmektedirler."**

23. **"Hiç kuşkusuz"** bir gerçek ki **"Allah, onların"** çirkin amellerinden **"gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Şüphesiz O, kibirlenenleri sevmez."** Aksine onlara en ileri derecede buğzeder ve amellerine uygun şekilde onları cezalandırır: **"Şüphesiz kibirlenip de Bana ibadetten yüz çevirenler, yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."** (el-Mümin, 40/60)

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْۙ قَالُوٓاْ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوٓاْ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۙ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ
مَكَرَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى ٱللَّهُ بُنْيَٰنَهُم مِّنَ ٱلْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ ٱلسَّقْفُ
مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ
أَيْنَ شُرَكَآءِيَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تُشَٰٓقُّونَ فِيهِمْۚ قَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ إِنَّ ٱلْخِزْيَ ٱلْيَوْمَ
وَٱلسُّوٓءَ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٧﴾ ٱلَّذِينَ تَتَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمْۖ فَأَلْقَوُاْ ٱلسَّلَمَ مَا كُنَّا
نَعْمَلُ مِن سُوٓءٍۭۚ بَلَىٰٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلُوٓاْ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ
فِيهَاۖ فَلَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

24- Onlara, 'Rabbiniz ne indirdi?' denildiği zaman, 'Eskilerin efsaneleri' derler.

25- (Bu nedenle) **kıyamet gününde kendi** (günah) **yüklerini eksiksiz yüklendikleri gibi bilgisizce saptırdıkları kimselerin yüklerinden bir kısmını da yükleneceklerdir. Haberiniz olsun, yüklendikleri, ne kötüdür!**

26- Kendilerinden öncekiler de (peygamberlere) **tuzak kurmuşlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti.**

27- Sonra kıyamet gününde Allah onları rüsvay edecek ve 'Hani nerede uğruna çekiştiğiniz ortaklarım?!' diyecek. Kendilerine ilim verilenler de diyecekler ki: 'Hiç şüphesiz bugün zillet ve azap, kâfirlerin üzerinedir.'

28- O (kafirler) **ki nefislerine zulmeder bir haldeyken melekler, onların ruhlarını aldığı sırada 'Biz hiçbir kötülük işlemiyorduk.' diyerek teslim olurlar. 'Elbette** (işliyordunuz)**, Allah yaptıklarınızı çok iyi bilir.'**

29- 'O nedenle içinde ebediyen kalmak üzere girin cehennemin kapılarından! Büyüklenenlerin yeri ne kötüdür!'

24. Allah, müşriklerin, Allah'ın âyetlerini aşırı derecedeki yalanlayışlarını da haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Onlara, 'Rabbiniz ne indirdi?' denildiği**

zaman," yani onlara Allah'ın kullara ihsan etmiş olduğu en büyük nimet olan Kur'an ve vahye dair soru sorulduğunda ve "Bu konuda kanaatiniz nedir, sizler acaba bu nimete şükredip itiraf mı ediyorsunuz, yoksa bunu inkâr edip ona karşı inatla direniyor musunuz?" denildiğinde onların verdikleri cevap, cevapların en çirkini ve en aşağısı olur: Bu, **"Eskilerin efsaneleri,"** yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uydurup Allah'a isnat ettiği bir yalandır. O, ancak insanların nesilden nesile nakledegeldikleri, kimisi doğru, kimisi yalan olan geçmişlere ait hikayelerden ibarettir **"derler."**

25. Bu iddiada bulunmakla kalmayıp kendilerine tâbi olanları da buna çağırırlar. O nedenle onların günahlarını da kıyamet gününe kadar onlara uyacakların günahlarının bir kısmını da yüklenirler: **"Bilgisizce saptırdıkları kimselerin yüklerinden bir kısmını da yükleneceklerdir,"** yani onların, kendilerine yaptığı davet dışında hiçbir bilgisi bulunmayan ve sadece onları taklit eden kimselerin günahlarının da bir kısmını, yani onları davet etmelerinin günahını yüklenirler. Ne yaptıklarını bilenlere gelince herkes, bağımsız olarak kendi suç ve günahından sorumlu olacaktır. Çünkü o da kendisini çağıranların bildiği şeyleri bilmektedir. **"Haberiniz olsun, yüklendikleri, ne kötüdür!"** Yani hem kendilerinin hem de saptırdıkları kimselerin günahlarından oluşan ve sırtlarına oldukça ağır gelen o günah yükü, pek kötü bir yük olacaktır.

26. "Kendilerinden öncekiler de" peygamberlerine **"tuzak kurmuşlardı."** Onların getirdikleri gerçeği reddetmek için çeşitli hileli yollara baş vurmuşlardı. Bu tuzaklarının bir parçası olarak da dehşet verici saraylar bina etmişlerdi de **"Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü,"** yani Yüce Allah'ın emri bunlara temellerinden ve esaslarından geldi. Böylelikle kurdukları binalar, kendisiyle cezalandırıldıkları bir azap oldu. **"Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti."** Çünkü onlar, inşa ettikleri binaların kendilerine fayda vereceğini, azaba karşı kendilerini koruyacağını sanıyorlardı. Ama azap, bizzat yaptıkları binaların ve temellerini sağlamlaştırdıkları yapıların içinde başlarına geldi.

Bu, Yüce Allah'ın, düşmanlarının hile ve tuzaklarını boşa çıkarmasına dair en güzel örneklerden biridir. Şöyle ki onlar, peygamberleri yalanlamaya koyulunca düşündüler, ölçüp biçtiler. Kendileri için batıldan hareketle başvuracakları ve kendisi vasıtasıyla peygamberlerin getirdiklerini reddedecekleri birtakım esaslar ve ilkeler ortaya attılar. Aynı şekilde peygamberlere ve onlara tabi olanlara kötülük yapmak ve onlara zarar vermek için çeşitli hilelere başvurdular. Sonunda

onların hile ve tuzakları, aleyhlerine bir vebal oldu. Onların aldıkları tedbirler yıkımlarına sebep oldu. Çünkü onların giriştikleri hile ve tuzaklar, kötü amaçlıydı. **"Kötü düzen ise ancak sahiplerini kuşatır."** (Fatır, 35/43) Bu, onların dünyadaki azabıdır. Âhiret azabı ise elbetteki daha rezil edicidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sonra kıyamet gününde de onları rüsvay edecek,"** yani bütün insanların gözü önünde onları rezil edecek, Allah'a karşı iftiralarını ve yalanlarını herkesin önünde açıklayacak **"ve 'Hani nerede uğruna çekiştiğiniz ortaklarım?' diyecek."** Yani kendileri için Allah'a ve O'nun tarafında olanlara karşı savaş açıp düşmanlık ettiğiniz ve "Allah'ın ortakları" olduğunu iddia ettiğiniz ortaklar nerede? Onlara bu soru sorulacağı vakit kendi sapıklıklarını itiraf etmekten ve bilerek inat ettiklerini kabul etmekten başka verecek bir cevapları olmayacak, bu nedenle de **"'Onlar bizi terk edip kayboldular.' diyecekler ve kendi aleyhlerine kâfir olduklarına dair şahitlik edeceklerdir."** (el-Araf, 7/37)

"Kendilerine ilim verilenler," yani Rabbanî âlimler de **"diyecekler ki: Hiç şüphesiz bugün"**/kıyamet günü **"zillet ve azap kâfirlerin üzerinedir."** Bu buyruk, ilim ehlinin üstünlüğüne, onların bu dünyada da, şahitlerin ayağa kalkacağı günde de hak ile konuşup doğruyu söyleyeceklerine, söyleyecekleri sözlerin gerek Allah nezdinde, gerek insanlar nezdinde muteber olduğuna bir delildir.

28. Daha sonra Yüce Allah, ölümleri esnasında ve kıyamet gününde bu gibi zalimlere neler yapacağını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"O** (kafirler) **ki nefislerine zulmeder bir haldeyken,"** yani zulüm ve azgınlıklarının ileri dereceye varmış olduğu ve artık zalimlerin karşılaşacakları çeşitli azapların, rezilliklerin ve zilletin anlaşıldığı o halde **"melekler onların ruhlarını aldığı sırada, 'Biz hiçbir kötülük işlemiyorduk.' diyerek teslim olurlar."** ve Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıkları inkâr ederek bu sözleri söylerler. Bunun üzerine onlara, **"Elbette** (işliyordunuz)**,"** sizler kötü işler yapıyordunuz, **"Allah yaptıklarınızı çok iyi bilir,"** dolayısıyla yaptığınızı inkâr etmenin size hiçbir faydası olmayacak, denilecek. Bu, kıyametin bir aşamasında olacak. Orada kendilerine fayda vereceği zannıyla dünyadaki hallerini inkâr edecekler. Ancak azaları, aleyhlerine şahitlik edip izledikleri yol açıkça ortaya çıktığında itiraf edecekler. Günahlarını itiraf etmedikçe cehennem ateşine girmeyecekler.

29. "O nedenle içinde ebediyen kalmak üzere girin cehennemin kapılarından!" Cehennemin kapılarından girdiklerinde de belli amelleri işleyen herkes, kendi durumuna uygun olan kapıdan girecektir. **"Büyüklenenlerin yeri"** olan cehennem ateşi **"ne kötüdür!"** Çünkü orası pişmanlık duyulacak bir yerdir.

Bedbahtlığın ve acının mekanıdır. Üzüntü ve kederin yurdudur. Hayy ve Kayyum olan Allah'ın gazab mahallidir. Üzerlerindeki azap hafifletilmeyecek, bir gün olsun o can yakıcı cezaları kaldırılmayacaktır. Çünkü artık Rahîm olan Rab onlardan yüz çevirmiş ve o büyük azabı onlara tattırmıştır.

﴿ ۞ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- Takva sahiplerine ise 'Rabbiniz ne indirdi?' dendiğinde 'Hayır (indirdi).**' dediler. Bu dünyada iyi hareket edenlere güzellik vardır. Âhiret yurdu ise elbette daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu ne güzeldir!**

31- (O yurt) **Adn cennetleridir ki onlar, oraya gireceklerdir. Altlarından ırmaklar akacaktır. Orada onlar için diledikleri her şey vardır. İşte Allah, muttakileri böyle mükâfatlandırır.**

32- O (muttakiler) **ki tertemiz bir haldeyken melekler, onların ruhlarını alırken, 'Selâm size, yapmakta olduklarınız sebebiyle girin cennete!' derler.**

30. Yüce Allah, indirdiklerini yalanlayanların sözlerini zikrettikten sonra takvâ sahiplerinin neler söylediklerinden söz etmektedir. Onlar, Allah'ın indirdiklerinin çok büyük bir nimet olduğunu anlamış, kullarına lütfedip ihsan ettiği büyük bir hayır olduğunu itiraf etmiş, bu nimeti güzel bir şekilde benimsemiş, kabul ve itaatle karşılamış, ondan dolayı Allah'a şükretmiş ve onu öğrenip gereğince amel etmişlerdir. **"Bu dünyada"** gerek Allah'a ibadetlerinde ihsan üzere olanlara, gerekse kullara ihsanda bulunarak **"iyi hareket edenlere güzellik,"** geniş bir rızık, mutlu bir yaşam, kalp huzuru, güvenlik ve sevinç **"vardır. Âhiret yurdu ise" "elbette daha hayırlıdır."** Çünkü bu dünyanın nimetleri azdır, sonu gelir ve kesintiye uğrar. Çeşitli afetlerle doludur. Âhiret nimetleri ise böyle değildir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Takva sahiplerinin yurdu ne güzeldir!"**

31. "(O yurt) **Adn cennetleridir ki onlar, oraya gireceklerdir. Altlarından ırmaklar akacaktır. Orada onlar için diledikleri her şey vardır."** Canları ne isterse, neyi dilerlerse onu en mükemmel ve en güzel şekilde elde ederler. Kalplere lezzet, ruhlara sevinç verecek nitelikte olup da isteyecekleri herhangi bir nimetin önlerinde hazır olmaması mümkün değildir. Yüce Allah, cennet ehline, temenni edecekleri her şeyi verecektir. Hatta onlara hatırlarına gelmeyecek birtakım nimetleri dahi hatırlatacaktır. Lütuf, kerem ve cömertliğinde, zatî sıfatlarında, fiilî sıfatlarında, bu sıfatların tecellilerinde, egemenliğinin ve melekutunun azametinde hiçbir benzeri bulunmayan Allah'ın şanı ne yücedir! **"İşte Allah"** gazabından ve azabından sakınan **"muttakileri,"** yani Allah'ın kendilerine farz kıldıklarını; kalple, bedenle ve dille yapılan hem kendi hakkı, hem de kullarının hakkıyla ilgili olan farzları ve vecibeleri eda eden, kendilerine yasaklanan şeyleri de terk eden kimseleri **"böyle mükâfaatlandırır."**

32. **"O** (muttakiler) **ki"** takva hallerini sürdürerek **"tertemiz bir haldeyken,"** kendilerine bulaşabilecek, imanlarına halel getirebilecek her türlü eksiklik ve kirden arınmış ve arındırılmış olarak; böylelikle de Allah'ı bilmek ve sevmek sonucunda kalpleri tertemiz olarak; O'nu anmak, O'nu övmekle dilleri, O'na itaat etmek, O'na yönelmekle de organları arınmış olarak **"melekler, onların ruhlarını alırken,"** her türlü afetten uzak ve yalnız size has olmak üzere eksiksiz bir esenlik dileği olarak **"Selam size,"** siz artık hoşunuza gitmeyecek her şeyden yana esenliktesiniz, **"yapmakta olduklarınız,"** Allah'a iman, O'nun emirlerine bağlanmak gibi yaptıklarınız **"sebebiyle girin cennete!"** derler. Cennete girmek ve cehennem ateşinden kurtulmanın temel sebebi, salih ameldir. Bu ameli de onlar, Allah'ın rahmeti ve lütfuyla yaparlar, kendi güç ve imkânları ile değil!

﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Onlar illede meleklerin gelmesini yahut Rabbinin emrinin gelip çatmasını mı bekliyorlar?! Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

34- Bunun için de işlediklerinin kötülüğü başlarına geldi ve alay edip durdukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatıverdi.

33. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kendilerine âyetler geldiği halde iman etmeyen, öğüt verildiği halde öğüt almayan bu kimseler neyi gözlüyor, neyi bekliyorlar? Ruhlarını kabzetmek üzere **"meleklerin gelmesini yahut Rabbinin"** azap **"emrinin gelip çatmasını mı bekliyorlar?!"** Çünkü onlar, gerçekten bu azabın başlarına gelmesini hak etmişlerdir. **"Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı."** Yalanlamış, küfre sapmış ve iman etmemişlerdi de nihayet azap tepelerine inmişti. **"Allah"** azap etmekle **"onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."** Çünkü nefisler, Allah'a ibadet etmek ve sonunda Allah'ın lütuf ve ihsan yurduna ulaşmak üzere yaratılmışlardır. Onlarsa nefislerine zulmettiler ve yaratılış sebeplerini terk ederek nefislerini sürekli hakirliğe ve kurtuluşu imkânsız bir bedbahtlığa maruz bıraktılar.

34. İşte **"bunun için de işlediklerinin kötülüğü,"** amellerinin cezası ve bunun etkileri **"başlarına geldi ve alay edip durdukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatıverdi."** Zira onlar, peygamberleri kendilerini azapla korkutup uyardığında o azapla alay ediyor, bu azabı haber verenlerle de dalga geçiyorlardı. İşte kendisiyle alay ettikleri o azap başlarına geldi.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Şirk koşanlar dediler ki: 'Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye ibadet etmez ve O'nun (emri) **dışında hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlere, apaçık bir tebliğden başkası düşer mi hiç?!**

35. Yani müşrikler, şirk koşmalarına Allah'ın meşîetini/dilemesini delil gösterirler. Yüce Allah dileseydi kendilerinin şirk koşmayacaklarını ve bahîre, vasîle, hâm vb. hayvanlardan herhangi birini ya da başka şeyleri haram kılmayacaklarını iddia ettiler. Bu, batıl bir delildir. Çünkü bu iddiaları hak olsaydı Yüce Allah, kendisine şirk koştukları için onlardan öncekileri cezalandırmazdı. Oysa onlardan öncekileri Allah, en çetin azaplarla cezalandırmıştır. Eğer Allah, onların bu yaptıklarını beğenseydi elbetteki onlara azap etmezdi. Ancak onların bu sözlerinden maksatları, sadece peygamberlerin getirdikleri hakkı reddetmektir. Yoksa onlar, bu hususta Allah'a karşı herhangi bir delile sahip olmadıklarını kendileri

de biliyorlardı. Zira Allah, onlara emir ve yasaklar göndermiş ve onları mükellef tuttuğu görevleri yerine getirme imkânı vermiş, fiillerini ortaya koyabilecek şekilde kendilerine güç ve irade vermiştir. Onların kaza ve kaderi delil göstermeleri batılın en batılıdır. Diğer taraftan herkes, maddî delillerle ve müşahadeyle açıkça bilmektedir ki insan, herhangi bir tartışma söz konusu olmaksızın irade ettiği işleri yapabilecek bir güce sahiptir. Böylece onlar, bu sözleriyle hem Allah'ı ve Peygamber'i yalanlamakta, hem de aklî gerçekleri ve tecrübeyle sabit somut hakikatleri yalanlamakta idiler.

"Peygamberlere," kalplere ulaşan ve herhangi bir kimsenin Allah'a karşı ileri sürebileceği bir delil bırakmayan **"apaçık bir tebliğden başkası düşer mi hiç?!"** Peygamberler, onlara Rablerinin emir ve yasaklarını tebliğ ettikten sonra kavimleri, onlara karşı kaderi delil gösterecek olurlarsa artık peygamberlerin yapabilecekleri bir şey yoktur. Onların hesabını görmek Allah'a aittir.

﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُم مَّنْ
هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (٣٦) إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ وَمَا لَهُم مِّن
نَّاصِرِينَ (٣٧) ﴾

36- Andolsun ki Biz her ümmete, 'Allah'a ibadet edin ve tâğûttan kaçının.' diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidâyet vermiş, kiminin üzerine de sapıklık hak olmuştur. Yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonu nasıl olmuş, bir bakın!

37- Onların hidâyete ermelerini (ne kadar) **arzu etsen de** (şunu bil ki) **Allah, saptırdığı kimseye hidâyet vermez. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.**

36. Allah Teâlâ, bütün ümmetlere karşı delilini ortaya koymuş olduğunu, ister önceden geçmiş, ister sonra gelmiş olsun her ümmete mutlaka bir rasul gönderdiğini, hepsinin de ittifakla aynı çağrıyı yapıp aynı dini tebliğ ettiklerini haber vermektedir. Bu çağrı da hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a ibadet etmektir: **"Allah'a ibadet edin ve tâğûttan kaçının."** Ümmetler, peygamberlerin çağrısını kabul edip etmeme noktasında iki kısma ayrılmışlardır: **"Allah içlerinden kimine hidâyet vermiş,"** onlar da ilmen ve amelen peygamberlere tâbi olmuşlar; **"kiminin üzerine de sapıklık hak olmuştur,"** onlar da sapmışlardır. **"Yeryüzünde"** bedenlerinizle ve kalplerinizle **"gezin de yalanlayanların sonu nasıl olmuş, bir bakın!"** Hayret verici şeyler göreceksiniz. Ne kadar yalanlayıcı geçmişse mutlaka onların âkıbetinin helâke uğramak olduğunu göreceksiniz

37. "Onların hidâyete ermelerini (ne kadar) **arzu etsen"** ve bu uğurda bütün gayretini göstersen de "(şunu bil ki) **Allah, saptırdığı kimseye hidâyet vermez."** O, hidâyet için bütün sebepleri yerine getirse de yine Allah'tan başka kimse ona hidâyet veremez. **"Onların"** Allah'ın azabına karşı onlara yardım edecek ve O'nun intikamına karşı onları koruyacak **"hiçbir yardımcıları da yoktur."**

﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٣٨) لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا
كَاذِبِينَ (٣٩) إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ (٤٠) ﴾

38- 'Allah ölen kimseyi diriltmez:' diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. Hayır (diriltecektir). **Bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı hak bir vaaddir. Fakat insanların çoğu bilmezler.**

39- (Böylece) **hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklayacak ve kafirler de kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bileceklerdir.**

40- Bir şeyi dilediğimiz zaman (yapacağımız iş) **sadece ona 'Ol!' dememizdir. Derhal oluverir.**

38. Yüce Allah, peygamberini yalanlayan müşriklerin durumunu haber vermektedir. Onlar, Allah'ı yalanlamak için O'nun ölüleri diriltmeyeceğine, toprak haline dönüştükten sonra onları diriltmeye gücünün yetmeyeceğine dair oldukça ağır ve pekiştirilmiş yeminlerle and içtiler. Allah ise onları yalanladı: **"Hayır."** Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bir günde onları diriltecek ve bir araya getirecektir. Zira **"bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı,"** asla değiştirmeyeceği ve vazgeçmeyeceği **"hak bir vaaddir. Fakat insanların çoğu bilmezler."** Ve onlar büyük cahillikleri dolayısıyla öldükten sonra dirilişi, amellerin karşılığının görüleceğini inkâr ederler.

39. Daha sonra Allah, amellerin karşılığının verilişinin ve öldükten sonra dirilişin hikmetini beyan etmektedir: "(Böylece) **hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri**" büyük-küçük tüm meseleleri "**onlara açıklayacak,**" gerçek mahiyetlerini onlara beyan edecek "**ve kafirler de kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bileceklerdir**" Amellerini görünce pişmanlıklara boğulacaklardır. O vakit Allah ile birlikte tapındıkları ilahlarının onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Rabbinin emri gelince tapındıkları varlıkların cehennem odunu olduklarını görecekler. Güneş ve ay tortop edilip ışıkları söndürülecek, yıldızlar etrafa savrulacak, bunlara tapınan kimseler de onların, Allah'ın emrine amade kullar olduklarını, bütün hallerinde Allah'a muhtaç olduklarını anlayacaklardır.

40. Bütün bu işlerin hiçbiri, Allah için zor ve güç değildir, O'na ağır gelmez. Çünkü O, bir şeyi diledi mi ona, "**Ol**" der, o da karşı koymaksızın ve direnmeksizin derhal, O'nun dilediği ve murad ettiği gibi oluverir.

﴿ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenleri dünyada mutlaka güzel bir yerde barındıracağız. Âhiret mükâfatı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

42- Onlar, sabredenler ve yalnızca Rablerine tevekkül edenlerdir.

41. Daha sonra Allah, türlü sıkıntılarla sınanan mü'minlerin üstünlüğünü haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: "**Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda,**" yani O'nun yolunda ve rızası uğrunda yaşarken kavimleri tarafından küfür ve şirke geri döndürmek gayesiyle çeşitli işkence, sıkıntı ve eziyetler yapıldığı için vatanlarını ve arkadaşlarını terk ederek "**hicret edenleri,**" yani Rahman'a itaat için göç edenleri "**dünyada mutlaka güzel bir yerde barındıracağız.**" Allah onlara iki mükafat va'detmiştir: Dünyadaki peşin mükâfat şudur: Geniş bir rızık ve hicret ettikten sonra gözle görülen rahat yaşam, düşmanlarına karşı zafer, ülkeleri fethetmek ve oralardan büyük ganimetler elde etmek, böylelikle büyük servetlere sahip olmak. Ayrıca Allah'ın, peygamberi vasıtasıyla kendilerine va'detmiş olduğu "**âhiret mükâfatı ise**" bundan daha hayırlı ve dünya mükâfatından "**daha büyüktür.**" Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: "**İman edip de hicret edenlerin, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerin, Allah**

katında dereceleri pek büyüktür. İşte umduklarını elde edenler onlardır. Rableri onları, katından bir rahmet, hoşnutluk, içlerinde tükenmez ve kalıcı nimetler bulunan kendilerine ait cennetlerle müjdeler. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Gerçekten Allah katında büyük bir mükâfat vardır." (et-Tevbe, 9/20-22)

"**Keşke bilselerdi!**" Yani eğer onlar, Allah'ın, iman edip de kendi yolunda hicret edenlere hazırlamış olduğu ecir ve mükâfatı kesin olarak bilselerdi hiç kimse ondan geri kalmazdı.

42. Sonra Allah Teala, gerçek velilerinin/dostlarının niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır: "**Onlar,**" Allah'ın emirlerini yerine getirmede, yasaklarından kaçınmada, acı ve ızdırap verici takdirlerine, Allah uğrunda işkence ve mihnetlere dayanıp "**sabredenler ve yalnızca Rablerine tevekkül edenlerdir.**" O'nun sevdiği şeyleri yerine getirmek hususunda kendilerine değil, yalnızca O'na güvenenlerdir. İşte bu vesileyle işleri başarıya ulaşır, durumları istikamet üzere olur. Şüphesiz ki sabır ve tevekkül, bütün işlerin esasını teşkil eder. Bir kimse eğer hayır namına herhangi bir şeyi elinden kaçırmışsa hiç şüphesiz bu, sabırsızlığı, kendisinden istenen şeyleri yerine getirme uğrunda gayretini harcamadığı ya da Allah'a tevekkülsüzlüğü ve O'na güvenip dayanmaması dolayısıyladır.

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Senden önce (peygamber olarak) **gönderdiklerimiz, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerden başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.**

44- (Onları) **apaçık belgelerle ve kitaplarla** (gönderdik). **Sana da bu Zikir'i, insanlara kendilerine ne indirildiğini açıklayasın ve onlar da iyice düşünsünler diye indirdik.**

43. Daha sonra Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: "**Senden önce** (peygamber olarak) **gönderdiklerimiz, kendilerine**" Allah'ın kullarına bir lütuf ve ihsanı olmak üzere şeriat ve hükümler "**vahyettiğimiz**" -yoksa onlar kendiliklerinden bir şey getirmemişlerdir- "**birtakım erkeklerden başkası değildi.**" Yani sen daha önce benzeri görülmemiş bir peygamber değilsin. Biz senden önce melekleri değil, aksine kâmil erkekleri pey-

gamber olarak gönderdik. Bunlar kadın değillerdi. **"Eğer"** öncekilerin haberlerini **"bilmiyorsanız"** ve "acaba Allah erkekleri mi peygamber olarak göndermiş?" diye şüphe ediyorsanız **"zikir ehline,"** sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlara **"sorun."** Üzerlerine kitaplar ve apaçık belgeler inmiş olan, bunları öğrenmiş ve kavramış bulunan, bu hususları bilen ilim ehline sorun. Bunların hepsi kesinlikle bilir ki Allah, daha önce de mutlaka şehir ahalisinden olan ve kendilerine vahyettiği erkekleri peygamber olarak göndermiştir. Bu âyet-i kerimenin umumi ifadesi, ilim ehlini övmekte ve ilmin en üstün çeşidinin Allah'ın indirmiş olduğu Kitabı bilmek olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Yüce Allah, bilmeyen kimselere, bütün hususlarda ilim ehline başvurmayı emretmektedir. Böylece ilim ehlinin adaletli olduğu anlatılmakta ve onlar tezkiye edilmektedir. Çünkü Allah, onlara soru sorulmasını emretmekte ve bu yolla da cahilin sorumluluktan kurtulabileceğini belirtmektedir. İşte bu, Yüce Allah'ın ilim ehli olanları vahyine ve indirdiği buyruklara ehil kimseler olarak tayin ettiğini, onların da kendilerini tezkiye etmek ve kemal sıfatlara sahip kılmakla emrolunduklarını göstermektedir. Zikir ehlinin en faziletlileri ise Kur'an-ı Azim'in ehlidir. Onlar, gerçek anlamıyla zikir ehlidirler ve bu isme başkalarından daha layıktırlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

44. "Sana da bu Zikir'i," yani kulların gerek duyacakları dini ve dünyevî, zahirî ve batınî bütün hususların anıldığı Kur'an-ı Kerim'i **"indirdik ki insanlara kendilerine ne indirildiğini açıklayasın,"** bu da bu Kitabın lafızlarını ve anlamlarını açıklamayı kapsamaktadır **"ve onlar da"** o Kitab üzerinde **"iyice düşünsünler"** ve böylelikle kendi istidatlarına ve ona yönelişlerine göre onun hazine ve ilimlerinden yararlanacakları şeyleri çıkarsınlar.

﴿ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا
يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ
لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾ ﴾

45- Kötülükleri planlayanlar, Allah'ın kendilerini yere batırmayacağından ya da farkedemeyecekleri bir yerden azabın kendilerine ansızın gelip çatmayacağından yana emin mi oldular?

46- Ya da Allah'ın, gezip dolaşırlarken kendilerini yakalamayacağından (emin mi oldular)? **Zira onlar** (Allah'ı) **âciz bırakamazlar.**

47- Yahut kendilerini (azaptan yana) **korku içindeyken yakalamasından? Rabbiniz gerçekten çok şefkatli, pek merhametlidir.**

45. Bu buyrukla Yüce Allah; kâfirleri, yalanlayanları ve çeşitli masiyetler işleyenleri, azabın onlar farkında olmaksızın ansızın yakalayabileceği gerçeğiyle uyarmaktadır. Bu azap, onların ya üstlerinden tepelerine inecek ya da altlarından, yerin dibine geçirilmek suretiyle veya başka bir şekilde onlara gelecektir. Ya da onlar gezip dolaşırken, işleriyle meşgul olurken ve azaba uğramak hatırlarına bile gelmediği bir zamanda yahut da azaptan korktukları bir sırada azaba duçar olacaklardır. Onlar, hiçbir halde Allah'ı âciz bırakamazlar, aksine Allah'ın kabzasındadırlar, idareleri O'nun elindedir. Ne var ki O, **"çok şefkatli, pek merhametlidir."** İsyankârları cezalandırmada acele etmez. Aksine onlara mühlet verir, afiyet verir, kendisine ve gerçek dostlarına eziyet vermelerine rağmen onlara rızık verir.

Hatta tevbe kapılarını önlerinde açık tutar ve onları kendilerine zararlı olan kötülüklerden vazgeçmeye çağırır. Bunları yaptıkları takdirde de hem en büyük lütuf ve ihsanları hem de işledikleri günahların affedilip bağışlanacağını va'deder. O halde günahkârlar, bütün hallerinde Allah'ın nimetleri üzerlerine inerken, isyanlarının her an Rablerinin huzuruna yükselmesinden utanmalı ve bilmeliler ki Yüce Allah, mühlet verse de ihmal etmez. O, isyankârları yakaladı mı aziz ve kudretli olanın yakalayışı gibi yakalar. Öyleyse isyankârlar, O'na tevbe etmeli, bütün hallerinde O'na dönmelidirler. Çünkü O, **"çok şefkatli, pek merhametlidir."**

O halde O'nun geniş rahmetine, her şeyi kapsayan lütuf ve ihsanına koşmada, Rahim olan Rabbin lütfuna ulaştıran yolları izlemede eli çabuk tutmak gerekir. Bu ise O'nun takvası gereğince ve O'nun sevdiği, razı olacağı şeyler çerçevesinde amel işlemeyle olur.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ
دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾ ﴾

48- Allah'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin, boyun eğip Allah'a secde eder bir halde sağa ve sola yatarak döndüklerini görmediler mi?

49- Göklerde ve yerde ne kadar canlı varsa hepsi Allah'a secde eder. Melekler de (secde ederler) **ve hiç kibirlenmezler.**

50- Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve emrolunduklarını yaparlar.

48. Yüce Allah şöyle buyuruyor: Rablerinin tevhidi, azamet ve kemali hususunda şüphede olanlar, **"Allah'ın yarattığı şeylerin,"** bütün yarattıklarının **"gölgelerinin"** nasıl değişip durduğunu, **"boyun eğip Allah'a secde eder bir halde sağa ve sola yatarak döndüklerini,"** yani Rablerine, azamet ve celali önünde zilletle ve itaatle boyun eğerek secde ettiklerini **"görmediler mi?"** Hepsi bu emir, tedbir ve hakimiyet altında zilletle eğilmişlerdir. Allah'ın hükmü altında; O'nun idaresi ve emri çerçevesi içinde olmayan hiçbir varlık yoktur.

49. "Göklerde ve yerde ne kadar canlı varsa," konuşan ve konuşmayan, **"hepsi Allah'a secde eder."** Şerefli **"melekler de** (secde ederler)**."** Bütün varlıkların Allah'a secde ettiklerinin belirtilmesinden sonra bilhassa melâike-i kirâmın zikredilmesi faziletleri, şerefleri ve ibadetlerinin çokluğundan dolayıdır. Bu yüzden Yüce Allah, **"hiç kibirlenmezler"** buyurmaktadır. Yani onlar çokluklarına, ahlâk ve güçlerinin büyüklüklerine rağmen Allah'a karşı büyüklenmezler. Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Mesih de, mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."** (en-Nisâ, 4/172)

50. Yüce Allah, melekleri çokça itaatle ve kendisine boyun eğmekle övdükten sonra hem zatıyla, hem kahr u galebesiyle hem de vasıflarının kemaliyle Allah'tan korktuklarını belirterek de onları övmektedir. Onlar, Allah'ın kahr u galebesi altında zilletle itaat ederler **"ve emrolunduklarını yaparlar."** Allah kendilerine ne emrederse onu itaatle ve isteyerek yerine getirirler. Yaratılmışların Yüce Allah'a secde etmeleri iki türlüdür: Birincisi zorunlu olan ve kemal sıfatlarına sahip olana Zata delalet eden secdedir. Bunda mü'min, kâfir, iyi, kötü, konuşan ve konuşmayan bütün canlılar ortaktır. Diğeri ise Yüce Allah'ın dostlarına, mü'min kullarına, meleklere vb. mahluklara has olan ihtiyarî ve gönülden yapılan secdedir.

﴿ وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ
الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

51- Allah buyurdu ki: 'İki ilâh edinmeyin. O, ancak tek bir ilâhtır. Onun için yalnız Benden korkun.'

52- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de daima ve yalnızca O'nundur. Buna rağmen hâlâ Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53- Sahip olduğunuz her nimet Allah'tandır. Sonra size herhangi bir sıkıntı dokunduğunda da yalnızca O'na yalvarıp yakarırsınız.

54- Sonra O, sizden sıkıntıyı giderdiğinde içinizden bir grup hemen Rablerine şirk koşuverir.

55- Böylece kendilerine verdiğimize nankörlük ederler. Öyleyse faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.

51. Yüce Allah, ortak koşulmaksızın yalnızca kendisine ibadet edilmesini emretmekte, buna da nimetleri ihsan edenin yalnızca kendisi olduğunu ve vahdaniyetini delil göstermektedir: **"İki ilâh edinmeyin."** Ulûhiyetinde O'na hiç kimseyi ortak koşmayın. Çünkü **"O, ancak tek bir ilahtır."** Azametli sıfatlarında bir ve tektir, fiillerinde eşsiz ve ortaksızdır. O; zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde nasıl tekse siz de ibadetinde O'nu tevhid etmelisiniz. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onun için yalnız Benden korkun."** Yalnız Benden korkun, Benim emirlerimi yerine getirin, yasaklarımdan sakının, yarattıklarımdan hiçbir kimseyi Bana ortak koşmayın. Çünkü onların hepsi, Allah'ın egemenliği altındadır.

52. "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din," itaat, ibadet, her zaman için huzurunda zilletle eğilmek **"de daima ve yalnızca O'nundur."** Bütün yaratılmışların yalnızca Yüce Allah'a ihlasla ibadet etmeleri ve O'nun kulluğu ile donanmaları gerekir. **"Buna rağmen hâlâ"** ister göklerdekilerden olsun ister yerdekilerden olsun **"Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?"** Bunların size ne bir faydası ne bir zararı olur. Bağış yapan/ihsan eden yalnız Allah'tır.

53. "Sahip olduğunuz" gizli açık **"her nimet Allah'tandır."** Bu hususta O'nun hiçbir ortağı yoktur. **"Sonra size"** fakirlik, hastalık, darlık gibi **"herhangi bir sıkıntı dokunduğunda da yalnızca O'na yalvarıp yakarırsınız."** Bu darlık ve sıkıntıyı O'ndan başkasının gideremeyeceğini bildiğiniz için yalnızca O'na dua ve niyaz edersiniz. İstediklerinizi tek başına veren, hoşunuza gitmeyen şeyleri de tek başına bertaraf eden kim ise işte hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın ibadet etmeniz gereken de yalnız O'dur. Yalnız O'na ibadet etmelisiniz.

54-55. Ama insanların pek çoğu kendilerine zulmeder. Darlık ve sıkıntıdan kurtardığı zaman Yüce Allah'ın, üzerlerindeki nimetini inkar ederler. Bolluk ve rahatlığa kavuştukları vakit fakir ve ihtiyaç sahibi yaratılmışları O'na ortak koşarlar. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Böylece kendilerine verdiğimize nankör-**

lük ederler" buyurmaktadır. Yani onları darlıktan kurtarıp esenliğe kavuşturarak kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük ederler. **"Öyleyse"** dünyanızda azıcık **"faydalanın bakalım. Yakında"** küfür ve inkârınızın âkıbetini **"bileceksiniz."**

﴿ وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۗ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ
لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا
يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

56- Bir de Bizim kendilerine verdiğimiz rızıklardan, tutuyorlar o bilmezlere bir pay ayırıyorlar. Allah'a yemin olsun ki uydurup iftira ettiklerinizden elbette sorguya çekileceksiniz.

57- Allah'a (kendilerinin hoşlanmadığı) **kızları isnad ediyorlar. O,** (çocuk edinmekten) **münezzehtir. Arzuladıkları** (erkekleri ise) **kendilerine ayırıyorlar.**

58- Halbuki onlardan birine kız çocuğu müjdesi verilince öfke ve üzüntüsünden yüzü simsiyah kesilir.

59- Verilen kötü müjdeden ötürü kavminden gizlenir. (Ne yapacağını şaşırır:) **Aşağılanmayı göze alarak onu yanında mı tutsun, yoksa diri diri toprağa mı gömsün? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!**

60- Kötü örnek yalnızca ahirete iman etmeyenlerindir. En yüce örnek ise ancak Allah'ındır. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

56. Yüce Allah, müşriklerin bilgisizliklerini, zulümlerini, Allah'a karşı yalan uydurduklarını, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir fayda ve zararı olmayan putlarına Allah'ın kendilerine rızık ve nimet olarak ihsan ettiklerinden bir pay ayırdıklarını haber vermektedir. Böylelikle müşrikler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı O'na şirk koşma uğrunda kullandılar. Bu rızıkla yonttukları putlara yakınlaşmaya kalkıştılar. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar, Allah'a, yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da zanlarınca 'Bu Allah'ın, bu da ortaklarımızındır.' dediler. Ortaklarına ait olan Allah'a ulaşmaz, ama Allah'a ait olanlar ortaklarına ulaşır..."** (el-En'âm, 6/136) **"Allah'a andolsun ki uydurup iftira ettiklerinizden elbette sorguya çekileceksiniz."** Bir yerde de şöyle buyuruyor: **"Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz? Allah hakkında yalan uyduranlar, kıyamet gününü ne zannederler?"** (Yunus, 10/59-60) Yüce Allah onları, bu yaptıkları sebebiyle en ağır bir şekilde cezalandıracaktır.

57-59. "Allah'a (kendilerinin hoşlanmadığı) **kızları isnad ediyorlar."** Çünkü onlar, Allah'ın yakınlaştırılmış kulları olan melekler hakkında, "Onlar, Allah'ın kızlarıdır." demişlerdi. **"Arzuladıkları** (erkekleri ise) **kendilerine ayırıyorlar."** Yani kız çocuklarından hiç hoşlanmazlar, kendileri için erkek çocukları isterler-di. Bu nedenle de onlardan birine **"kız çocuğu müjdesi verilince öfke ve"** aşırı **"üzüntüsünden yüzü simsiyah kesilir."** Ona kız çocuğu müjdesi verildi mi gam, keder ve üzüntüsünü saklamaya çalışır, hatta kavmi arasında mahcup olur ve kendisine verilen bu kötü müjdeden dolayı gizlenmeye kalkışır. Daha sonra da kendisine müjdesi verilen kız çocuğuna ne yapacağı konusunda düşünmeye ve bozuk görüşüyle birtakım kararlara varmaya çalışır: **"Aşağılanmayı göze alarak,"** hakir ve zelil olarak, öldürmeksizin onu **"yanında mı tutsun, yoksa diri diri toprağa mı gömsün?"** ki Yüce Allah'ın kendisi sebebiyle müşrikleri yerdiği "ve'd" (kız çocukların diri diri gömülmesi) budur. **"Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"** Yani Allah'a çocuk nispet ederek, O'nun celal ve azametine yakışmayan bir isnadda bulunuyorlar. Bununla da yetinmeyip kendi kanaatlerince en kötü olan, kendilerine yakıştıramadıkları ve hiç hoşlanmadıkları kız çocuklarını O'na nispet ediyorlar. Kendi hoşlanmadıkları varlıkları nasıl olur da Allah'a nispet ederler? Onların verdikleri bu hüküm, ne kadar da kötüdür!

60. Allah'ın düşmanı olan müşriklerin Allah'a nispet ettikleri bu husus, kötü örnekler türünden olduğu için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kötü örnek,"** yani en ileri derecede kusur ve ayıp **"yalnızca ahirete iman etmeyenlerindir. En yüce örnek,"** bütün kemal sıfatlar **"ise ancak Allah'ındır."** Varlıktaki her türlü kemal, hiçbir şekilde eksiklik söz konusu olmaksızın yalnızca Allah'a yakışır. Gerçek dostlarının kalbinde de en üstün örnek, yalnız O'nundur. Bu da O'nun tazim edilmesi, celal ve azametinin bilinmesi, O'na muhabbet duyulması, O'na dönülmesi ve O'nun tanınmasıdır. **"O"** her şeyi egemenliği ve hükmü altına almış, bütün mahlukatın kendisine itaat ettiği **"Azîz'dir,"** her şeyi yerli yerine koyan, ne emreder ve ne yaparsa bundan dolayı övülmeye layık olan ve bu husustaki kemali dolayısıyla övülen **"Hakîm'dir."**

﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِم مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَابَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ
أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Eğer Allah insanları zulümlerinden ötürü (dünyada) sorgulayacak olsaydı (yeryüzü) üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat O, insanları belirli bir vadeye kadar erteler. Artık vadeleri geldiği zaman ne bir an geciktirilirler, ne de öne geçebilirler.

61. Yüce Allah, zalimlerin kendi zatı hakkında uydurdukları iftiraları zikrettikten sonra kemal derecesindeki hilmini ve sabrını beyan etmektedir: **"Eğer Allah, insanları zulümlerinden ötürü,"** herhangi bir fazlalık ve eksiklik olmaksızın adaletli bir şekilde **"sorgulayacak olsaydı** (yeryüzü) **üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı."** Yani bizzat günah işleyenleri de, onların dışında kalan türlü hayvan ve canlıları da yok ederdi. Çünkü günahların tesiriyle ekinler ve nesiller de telef olur. **"Fakat O, insanları,"** onlara hemen ceza vermeyerek **"belirli bir vadeye kadar"** -ki kıyamet günüdür- **"erteler. Artık vadeleri geldiği zaman ne bir an geciktirilirler, ne de öne geçebilirler."** O halde süre tanınmayacak vakit gelip çatmadan önce verilen mühlet içinde sakınsınlar, çekinsinler.

Yüce Allah, müşriklere dair şöyle haber vermektedir:

﴿ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ ﴾

62- Allah'a, kendilerinin hoşlanmadıkları şeyleri isnad ediyorlar. Dilleri de yalan yere en güzel âkıbetin kendilerinin olduğunu söylüyor. Hiç şüphesiz onlar için ateş vardır ve onlar (oraya) en önde gideceklerdir.

63- Allah'a andolsun ki Biz, senden önceki ümmetlere de peygamberler gönderdik. Şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip hoş gösterdi. Bu nedenle o, bugün (dünyada) onların dostudur. (Ahirette ise) onlara çok elemli bir azap vardır.

62. "Allah'a, kendilerinin hoşlanmadıkları şeyleri," kız çocukları ve çirkin sıfatları **"isnad ediyorlar."** Bu çirkin sıfatlar da şirktir ki bu, ibadetlerin az bir bölümünü dahi olsa Allah'ın kulları olan yaratılmışlara yöneltmekle olur. Yine onlar, yaratılmış ve kendi türlerinden olan kölelerinin, kendilerine Allah'ın kendilerine ihsan ettiği rızıklarda ortak olmalarından hoşlanmadıklarına ve buna razı olmadıklarına göre nasıl olur da Yüce Allah'a, yarattıkları arasından ortaklar koşarlar? Bu kadar büyük kötülük ve saygısızlıklarına rağmen bir de **"dilleri yalan yere en güzel akıbetin kendilerinin olduğunu söylüyor."** Yani dünyada da, âhirette de durumlarının iyi ve güzel olacağını iddia ediyorlar. Yüce Allah onların bu iddialarını şöyle reddetmektedir: **"Hiç şüphesiz onlar için ateş vardır ve onlar"** o ateşe **"en önde gideceklerdir"** ve ebediyen çıkmayacak, sürekli orada kalacaklardır.

63. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlüne, kavmine gönderilip de yalanlanan ilk peygamberin kendisi olmadığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a andolsun ki Biz, senden önceki ümmetlere de"** kendilerini tevhide davet eden **"peygamberler gönderdik. Şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip hoş gösterdi."** Onlar da peygamberleri yalanlayarak izlemekte oldukları yolun her türlü kötülükten kurtaracak hak yol olduğunu, buna karşılık peygamberlerin davet ettikleri yolun bunun aksi olduğunu iddia ettiler. Şeytan, bu ümmetlere amellerini süslü gösterdiğinden dolayı **"o, bugün,"** yani dünyada **"onların dostudur."** Onlar, ona itaat eder, ona uyar ve onu dost edinirler: **"O halde onlar sizin düşmanınızken siz Beni bırakıp da onu ve onun yolunu dostlar mı ediniyorsunuz? Zalimler için ne kötü değiş tokuştur bu!"** (el-Kehf, 18/50)

"Onlara" Rahman olan Allah'ın dostluğundan yüz çevirip şeytanın dostluğuna razı oldukları için âhirette **"çok elemli bir azap vardır."** Böyle yaptıkları için de horluk ve hakirlik azabına hak etmişlerdir.

﴿ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Biz sana bu Kitâbı, ancak hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeyleri kendilerine açıkça anlatman için ve iman eden bir topluma da hidâyet ve rahmet olmak üzere indirdik.

[64. Ey Peygamber! Biz, sana bu Kur'an'ı, ancak insanların ihtilafa düştükleri din ve ahkam konularını açıklaman için indirdik. Senin batıla izin vermeyen bu açıklaman sayesinde onlar hakkında delil ortaya konmuş olur. Yine bu Kur'ân, şaşkınlığa yer bırakmayan bir hidayet, müminler için de hidayete uymaları ve dalaletten sakınmaları suretiyle rahmet olsun.][2]

2 Müellif ayetin tefsirine yer vermediği için açıklama, *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den alınmıştır.

﴿ وَاللَّهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ (٦٥) ﴾

65- Allah gökten bir su indirir de onunla yeryüzüne, ölümünden sonra hayat verir. Şüphesiz bunda dinleyen bir topluluk için bir ibret vardır.

65. Yani bu ibret, Yüce Allah'ın verdiği öğütlere ve hatırlatmalara kulak verenler ve bunları, ibadetin O'ndan başkasına hiçbir şekilde yakışmadığına, yegane mabudun O olduğuna delil görenler içindir. Zira yağmur yağdırmak ve bütün bitkileri yeşertmek suretiyle nimet ihsan eden, her şeye gücü yeten ve ölümünden sonra yeri dirilten O olduğu için O'na ortak koşulmamalıdır. Bunları yapan O olduğu gibi, ölüleri diriltmeye de O kâdirdir. Şüphesiz bunca bağışı ihsan eden, elbette ki engin bir rahmetin sahibidir ve oldukça cömerttir.

﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِن بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِّلشَّارِبِينَ
(٦٦) وَمِن ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ (٦٧) ﴾

66- Sağmal hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret vardır. Zira size onların karınlarındaki işkembe kalıntılarıyla kan arasından, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen halis bir süt içiriyoruz.

67- Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de sarhoşluk veren içecekler ve güzel bir rızık elde edersiniz. Hiç şüphesiz bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.

66. Yüce Allah'ın sizin menfaatinize amade kıldığı **"sağmal hayvanlarda da sizin için elbette"** Yüce Allah'ın kudretinin kemaline ve ihsanının genişliğine delil olacak **"bir ibret vardır."** Çünkü Yüce Allah, kan ve işkembe artıkları barındıran karınlarından, bu ikisi arasından, içenler için lezzet veren, içimi kolay, her türlü bulanıklıktan ve pislikten arınmış bir süt içirmektedir. Ayrıca bu süt, hem susuzluk giderir, hem de besleyicidir. Elbette ki bu, ancak ilâhî kudretin eseridir. Bu tabiatın işi olamaz. Zira tabiatta davarların yediği yemleri, içtiği tatlı ve tuzlu suları, kolaylıkla içilebilen ve arı-duru bir süte dönüştürebilecek ne vardır?

67. Ayrıca Yüce Allah, kulları için hurma ağaçları ve üzüm bağlarının meyvelerinden elde edilen pek çok fayda/menfaat de ihsan etmiştir. Kulların taze,

olgunlaşmış, ağaçtan ve ileride yenmek üzere saklanmış olarak yedikleri çeşitli güzel rızıklar, bunların sıkılmasından elde edilen sular ve daha önce helâl olan sarhoşluk verici içecekler bunlar arasındadır. Önceleri helâl olan sarhoşluk verici şeylerin içilmesi, daha sonra neshedilmiş ve bunların yerine hoş ve temiz olan meyve suları ile mubah olan lezzet verici diğer içecekler helâl kılınmıştır. İşte bu sebeple kimileri, "Bu ayetteki **'sarhoşluk veren içecek'**ten kasıt, lezzet verici yiyecek ve içeceklerdir." demişlerdir. Bu açıklama ise (nesholduğunu söyleyen) birinci görüşten daha uygundur.

"Hiç şüphesiz bunda aklını kullanan" ve böylelikle Yüce Allah'ın kudretinin kemalini kavrayan **"bir topluluk için bir ibret vardır."** Çünkü Yüce Allah, bu meyveleri, odunu andıran ağaçlardan çıkarmıştır. Böylece bunlar, lezzetli ve hoş meyveler haline gelmişlerdir. İşte bunlarda Allah'ın rahmetinin enginliğine açık bir delil vardır. Zira Yüce Allah, bunu bütün kullarına ihsan etmiş ve bunları elde etmeyi onlara kolaylaştırmıştır. Bunları tek başına yapan O olduğu için elbette ki bu, O'nun yegane mabud ve hak ilâh olduğuna delildir.

﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ (٦٨) ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ ۗ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٦٩) ﴾

68- Rabbin, bal arısına şöyle vahiy/ilham etti: 'Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yapacakları çardaklarda evler edin.'

69- 'Sonra her meyveden ye de Rabbinin (sana) **kolaylaştırdığı yollara gir!' Onların karınlarından çeşitli renklerde bir içecek çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. Hiç şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için elbette bir ibret vardır.**

68-69. Yüce Allah'ın akıllara hayret verecek şekilde yol gösterdiği, önce çeşitli meralardan yararlanmayı, daha sonra da kendisine ihsan etmiş olduğu bilgi ve hidâyetle yaptıkları yuvalarına geri dönmeyi kolaylaştırdığı; karınlarından da bulunduğu arazi ve beslendiği yerlerin farklılığına göre çeşitli renklerde, lezzetli ve insanlardaki pek çok hastalığa şifa olan balın çıktığı bu küçücük arının yaratılışında hem Yüce Allah'ın inâyetinin kemaline, kullarına lütuf ve ihsanının eksiksizliğine hem de yalnız O'nu sevmek, O'na dua ve ibadet etmek gerektiğine açık bir delil vardır.

﴿ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Sizi Allah yarattı. Sonra da sizi O vefat ettirir. İçinizden kimi de ömrün en kötü zamanına kadar götürülür, tâ ki (sahip olduğu) **az bir bilgiden sonra hiçbir şey bilmez bir hale gelsin. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.**

70. Yüce Allah, insanları yaratanın kendisi olduğunu ve onları yaratılışta bir aşamadan, bir başka aşamaya geçirdiğini, ecellerini tamamladıktan sonra da canlarını alıp öldürdüğünü haber vermektedir. Yüce Allah kimilerine de **"ömrün en kötü zamanına"** ulaştırılacak kadar uzun ömür verir. Yani insan, zahirî ve batınî güçleriyle en zayıf dereceye ulaşır. Hatta insanın özünü teşkil eden aklı dahi oldukça zayıflar. Daha önce bildiği şeyleri unutur ve aklı adeta küçük bir çocuk aklını andıracak hale gelir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"tâ ki** (sahip olduğu) **az bir bilgiden sonra hiçbir şey bilmez bir hale gelsin. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir."** Yani O'nun ilim ve kudreti her şeyi kuşatmıştır. Âdemoğlunu ardı ardına yaratışlarla bir aşamadan diğerine taşıması da bunlardandır. Nitekim Allah Teâlâ bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah sizi zayıf bir halde yaratan, sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık verendir. O, dilediğini yaratır. O, çok iyi bilendir, gücü her şeye yetendir."** (er-Rûm, 30/54)

﴿ وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Allah, rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kılmıştır. Üstün kılınanlar, rızıklarını ellerinin altındaki (köle)**lere verip de hep beraber onda eşit olmayı kabul etmezler. O halde onlar Allah'ın nimetini bile bile inkâr mı ediyorlar?**

71. Bu, Allah'ın birliğinin ve O'na ortak koşmanın çirkinliğinin delillerindendir. Yüce Allah şöyle buyuruyor ki; Allah'ın yarattığı ve O'nun tarafından rızıklanan kimseler olmak sizin ortak özelliğinizdir. Ancak Allah **"rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kılmıştır."** Kiminiz mal ve servet sahibi hür kimselerdir, kiminiz de dünyalık namına hiçbir şeye sahip olmayan kölelerdir. Allah'ın rızık ihsan etmek suretiyle üstün kıldığı efendiler, **"rızıklarını ellerinin altındaki**(köle)**lere verip de hep beraber onda eşit olmayı kabul etmezler."** Nasıl ki bunu imkânsız şeylerden biri görüyorlarsa işte Allah'a ortak koştuklarınızın durumu da böyledir. Onlar da birer kuldur. Zerre ağırlığı kadar bile bir şeye sahip değillerdir. O halde siz, bu uydurma ilâhları nasıl Allah'a ortak koşarsınız? Acaba bu, zulmün ve Allah'ın nimetlerini bile bile inkâr etmenin en ileri derecesi değil midir? Bundan dolayı Allah **"O halde Allah'ın nimetini bile bile inkâr mı ediyorlar?"** buyurmaktadır. Çünkü onlar, eğer üzerlerindeki nimetleri itiraf edip bu nimetleri kimin ihsan ettiğini kabul ve ikrar etselerdi, hiç kimseyi ibadette Allah'a ortak koşmazlardı.

﴿ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً
وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ ﴾

72- Allah, sizin için kendi cinsinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı. Sizi hoş ve temiz şeylerden rızıklandırdı. Şimdi onlar batıla inanıyor da Allah'ın nimetine küfür/nankörlük mü ediyorlar?

72. Yüce Allah, kullarına olan büyük lütuf ve ihsanını bildirmektedir. Çünkü onlara kendileriyle sükûn bulsunlar diye eşler yarattığı gibi, eşlerinden de gözlerinin aydınlığı olan, kendilerine hizmet eden, ihtiyaçlarını karşılayan ve pek çok şekilde kendilerinden yararlandıkları çocuklar ihsan etmiştir. Onlara kulların saymaya güç yetiremeyecekleri kadar çok nimet, yiyecek ve içecekten oluşan hoş ve temiz rızıklar bağışlamıştır. Durum böyleyken **"şimdi onlar bâtıla inanıyor da..."** Yani bunlar, bir zamanlar kendisinden söz edilmeye değer bir varlık olmayan, daha sonra Allah tarafından var edilen, varlığından da yokluktan başka hiçbir şey ortaya çıkmayan; yani yaratamayan, rızık veremeyen, hiçbir işi çekip çeviremeyen bâtıl ilahlara mı inanıyorlar? Bu, Allah'tan başka tapınılan herkes ve her şey hakkında umumidir. Hepsi batıldır. O halde müşrikler nasıl olur da Allah'tan başkalarını ilâh edinirler? **"Allah'ın nimetine küfür/nankörlük mü ediyorlar?"** Bile bile bu nimetleri red mi ediyorlar? Onlardan aldıkları güçle Allah'a isyana ve O'nu inkara nasıl kalkışırlar? Bu, zulmün en ileri şekli, hâyâsızlığın en ileri derecesi ve akılsızlığın en uç noktası değil midir?!

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ
﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ۞ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا
مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَن رَّزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ
يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا
أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ
يَسْتَوِي هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾﴾

73- Allah'ın yanı sıra kendilerine göklerden ve yerden hiçbir rızık sağlama imkanı olmayan ve buna güç de yetiremeyen şeylere tapıyorlar.

74- Artık Allah hakkında misaller getirmeye kalkışmayın. Zira Allah bilir, siz bilmezsiniz.

75- (İşte) **Allah şöyle bir misal getirdi: Bir tarafta başkasının malı olan ve hiçbir şeye gücü yetmeyen bir köle, diğer tarafta kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiğimiz, böylece o da ondan gizli-açık infak eden** (hür) **bir kimse... Hiç bunlar eşit olurlar mı? Hamd, bütünüyle Allah'adır. Ama onların çoğu bilmez.**

76- Allah, bir misal daha getirdi: İki adam; bunlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye güç yetiremez. Üstelik de efendisine bir yüktür; onu nereye gönderse hiçbir hayır getirmez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?

73. Yüce Allah müşriklerin, cahilliklerinden ve zulümlerinden dolayı Allah'a ortak koştuklarını ve Allah'ın dışındaki uydurma ilâhlara ibadet ettiklerini haber vermektedir. Oysa bu uydurma ilâhların onlara göklerden de, yerden de en asgari miktarda rızık sağlama imkânları yoktur. Ne yağmur yağdırabilir, ne rızık indirebilir, ne de yerden herhangi bir bitkiyi bitirebilirler. Göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Bunları yapmak isteseler de yapamazlar. Halbuki bir şeye sahip olmayan kimse, bazen başkalarına fayda sağlayacak bir şeyler yapma güç ve imkanına sahip olabilir. Ancak bunlar, ne herhangi bir şeye sahiptirler, ne de herhangi bir şey yapma güç ve imkanına! İşte onların uydurma ilâhlarının nitelikleri budur. O halde nasıl olur da onları ibadette Allah ile bir tutarlar? Nasıl olur da onları göklerin ve yerin sahibi, bütün her şeyin mülk ve egemenliği kendisinin

olan, hamd/övgü ve güç tümüyle yalnız kendisine has olan yüce zâta benzetirler? İşte bundan dolayı Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

74. "Artık Allah hakkında," Allah ile O'nun mahlûkatının aynı seviyede olduğunu ihtiva eden **"misaller getirmeye kalkışmayın. Zira Allah bilir, siz bilmezsiniz."** O nedenle bize düşen, O'nun hakkında bilmediğimiz bir şey söylememek ve O'nun verdiği misallere kulak vermektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, kendisine ve kendisi dışında ibadet edilen varlıklara dair iki misal vermektedir:

75. Birinci misal: Başkasının mülkiyetinde olan bir köle... Kendi kendisinin sahibi değil. Mal ve dünyalık namına bir şeye de sahip değil. Diğeri ise hür ve zengin bir kimse... Allah, ona kendi katından çeşitli mallardan güzel rızıklar ihsan etmiş. Üstelik iyilik yapmayı seven, cömert bir kimse... Gizli ve açık bu maldan infak ediyor. Hiç bu ikisi eşit olurlar mı? Bunların ikisi de yaratılmış olmakla birlikte asla eşit değildirler. Eşit olmaları da imkânsızdır. Bunlar eşit olmadıklarına göre hiçbir mülkü, kudreti ve gücü bulunmayan, aksine bütün yönleriyle muhtaç ve aciz olan bir kul, her şeyin mutlak maliki ve her şeye güç yetiren Yüce Rabbe nasıl eşit olur?! İşte bundan dolayı Allah, Zatını övmekte ve bütün türleriyle hamdi/övgüyü yalnız Kendine özgü kılmaktadır: **"Hamd, bütünüyle Allah'adır."** Daha sonra Yüce Allah, sanki, "Peki, durum böyle olduğuna göre müşrikler ne diye uydurma ilâhlarını Allah'a eşit tutarlar?" diye sorulmuşçasına **"Ama onların çoğu bilmez."** buyurmaktadır. Çünkü gerçekten bilselerdi böyle büyük bir şirke cesaret edemezlerdi.

76. İkinci misal: İki adam ki, **"bunlardan biri dilsizdir"** ne işitir, ne de konuşur; az ya da çok **"hiçbir şeye güç yetiremez. Üstelik de efendisine bir yüktür."** Efendisi ona hizmet eder, o, kendi işini bile göremez. Her bakımdan eksik ve acizdir. Hiç böyle bir kimse **"doğru yolda yürüyerek adaleti emreden,"** yani hem sözleri adalet hem de davranışları dosdoğru olan kimseyle eşit olabilir mi? Bu iki kişi eşit olamayacaklarına göre Allah'ın yanı sıra kendisine ibadet edilen ve kendi işini göremeyen, Allah ona faydalı olacak şeyleri sağlamayacak olsa bunların hiçbirini yerine getiremeyen uydurma ilâhlar, nasıl olur da haktan başka bir şey söylemeyen, bütün yaptıkları övgüye değer olan Allah'a denk ve eş olabilirler!?

﴿وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ
اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾﴾

77- Göklerin ve yerin gayb bilgisi yalnız Allah'a aittir. Kıyametin kopması da ancak bir göz kırpma gibi, hatta daha da az bir sürede gerçekleşecektir. Şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir.

77. Yani göklerin ve yerin gaybını tek başına bilen O'dur. Gizlilikleri, sırları, saklı şeyleri O'ndan başka bilen olmaz. Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi de bunlardandır. Onun ne zaman gerçekleşeceğini Allah'tan başkası bilemez. Vakti gelip de kıyamet koptuğunda bu, ancak "**bir göz kırpma gibi, hatta daha da az bir sürede gerçekleşecektir.**" İnsanlar da diriltilerek kabirlerinden kalkacak ve mahşere geleceklerdir. Mühlet isteyecekler için tüm fırsatlar kaçmış olacaktır. "**Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.**" O'nun her şeyi kapsayan kudretine kıyasla ölüleri diriltmesi hiç de garip karşılanamaz.

﴿ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ
وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Allah, sizi analarınızın karınlarından öyle bir halde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz. O, şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve gönüller verdi.

78. Yani bunca nimeti tek başına ihsan eden O'dur. O, "**sizi analarınızın karınlarından öyle bir halde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz**" ve hiçbir şeye güç yetiremiyordunuz. Sonra O, "**şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve gönüller verdi.**" Allah bu üç organı şerefleri ve üstünlükleri dolayısıyla özellikle zikretmiştir. Çünkü bunlar bütün bilgilerin kapısıdır. Kula bilgi namına ulaşan her şey, ancak bu üç kapıdan biri yoluyla ulaşır. Yoksa diğer organları da, açık gizli bütün güçleri de insanlara ihsan eden, insanda bunları -herkeste kendisi için takdir edilen duruma ulaşıncaya kadar- peyderpey geliştiren O'dur.

Yüce Allah, insanlara bu organları, Zatına itaat uğrunda kullanmak suretiyle şükretsinler diye ihsan etmiştir. Bunlar, onları itaat dışında kullanan kimsenin aleyhine delil olurlar ve böyle bir kimse, nimete en çirkin şekliyle karşılık vermiş olur.

﴿ أَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَى ٱلطَّيْرِ مُسَخَّرَٰتٍ فِى جَوِّ ٱلسَّمَآءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- Gök boşluğunda emre amade kılınmış kuşları görmüyorlar mı? Onları (havada) **Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphe yok ki bunda iman eden bir topluluk için deliller vardır.**

79. Bu deliller iman edenler içindir; çünkü Allah'ın âyetlerinden/delillerinden yararlananlar ve alâmet/belge kılınan hususlar üzerinde tefekkür edenler onlardır. Onların dışındakilerin bakışları boş ve gafilce bir bakıştır. Kuşların iman edenler için bir delil/ibret oluşuna gelince Yüce Allah, kuşları uçmaya elverişli bir halde yaratmış, sonra da havayı kuşların uçmasına elverişli kılmıştır. Ayrıca kuşlarda hareket gücü ve uçmaya güç yetirebilecekleri imkânlar var etmiştir. Bunlar da Yüce Allah'ın hikmetine, geniş ilmine, bütün mahlûkatına olan Rabbani inâyetine ve mükemmel kudretine delildir. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!

﴿ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۢ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّن جُلُودِ ٱلْأَنْعَٰمِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا
يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَآ أَثَٰثًا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٍ
﴿٨٠﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَٰلًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْجِبَالِ أَكْنَٰنًا وَجَعَلَ
لَكُمْ سَرَٰبِيلَ تَقِيكُمُ ٱلْحَرَّ وَسَرَٰبِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ ٱللَّهِ ثُمَّ
يُنكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

80- Allah size evlerinizi bir mesken kılmıştır. Ehlî hayvan derilerinden de sizin için gerek göçtüğünüz günde gerek konakladığınız günde hafifçe taşıyacağınız evler, yine yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından bir süreye kadar faydalanacağınız giyim, döşeme ve kullanım amaçlı eşyalar var etmiştir.

81- Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler var etmiş ve dağlarda sığınıp saklanacağınız yerler yaratmıştır. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaştığınızda (darbelerden) **koruyacak zırhlar var etmiştir. İşte O, teslim/müslüman olasınız diye üzerinizdeki nimetini böyle tamamlar.**

82- Eğer yüz çevirirlerse sana düşen, ancak açıkça bir tebliğden ibarettir.

83- Onlar, Allah'ın nimetini tanıyıp bilir, sonra da onu inkâr ederler. Zaten bir çoğu kâfirdir.

80. Yüce Allah, kullarına olan nimetlerini hatırlatarak onları bu nimetleri, şükredip itiraf etmeye çağırmaktadır: **"Allah size"** çeşitli türlerdeki **"evlerinizi bir mesken kılmıştır."** Evler, köşkler vb. meskenler sıcak ve soğuğa karşı sizi korur, sizleri, çocuklarınızı ve eşyalarınızı koruyup saklar. Sizler, o meskenlerinizde çeşitli menfaatleriniz/faydalarınız için odalar ve bölmeler yaparsınız. Orada mallarınız ve korunması gereken şeyleriniz muhafaza edilir. Buna benzer daha bilinen pek çok fayda elde edersiniz. **"Ehlî hayvan derilerinden de"** ya bizzat derilerden ya da derilerin üzerinde bulunan yün, kıl ve tüyden **"gerek göçtüğünüz günde, gerek konakladığınız günde,"** yani ister yerleşmek için yolculuğa çıktığınızda, isterse de yurt edinme maksadı gütmeksizin konakladığınız yerlerde **"hafifçe taşıyacağınız,"** taşınması size hafif gelecek **"evler"** var etmiştir. Bu evler sizleri sıcağa, soğuğa ve yağmura karşı koruduğu gibi, eşyanızı da yağmura karşı korur. Yüce Allah, sizlere bu hayvanların kimisinin **"yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından bir süreye kadar"** bu dünya hayatında faydalanacağınız/yararlanacağınız **"giyim, döşeme ve kullanım amaçlı eşyalar var etmiştir."** Buna bu sayılanlardan yapılan her türlü kap kacak, yatak, döşek, elbise vb. şeyler dahildir. İşte bütün bunlar, Yüce Allah'ın, insanlara işlemeleri ve imal etmeleri için kolaylaştırılmış nimetlerindendir.

81. "Allah yarattığı şeylerden, sizin için" sizin sanatınızın eseri olmayan **"gölgeler var etmiş,"** (ağaçların, dağların, tepelerin vb. gölgeleri gibi) **"ve dağlarda sığınıp saklanacağınız yerler,"** sıcağa, soğuğa, yağmurlara ve düşmanlara karşı barınacağınız mağaralar **"yaratmıştır. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler,"** ki Yüce Allah burada soğuktan korunmayı zikretmemiştir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi bu sûrenin ilk bölümleri temel nimetler hakkında, son bölümleri ise onları tamamlayıcı nitelikteki nimetler hakkındadır. Soğuktan korunma da temel nimetlerdendir. Çünkü bu zaruri ihtiyaçlar arasındadır. Bu nedenle Yüce Allah, ondan surenin baş tarafında **"...Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok menfaat vardır."** (5. ayet) buyurarak söz etmişti. **"ve savaştığınızda** (darbelerden) **koruyacak zırhlar,"** yani savaş esnasında sizleri silâha karşı koruyacak elbiseler **"var etmiştir"** ki uzun zırhlar, bele kadar varan zırhlar vb. bunlar arasındadır. **"İşte O, teslim/müslüman olasınız diye üzerinizdeki nimetini böyle tamamlar."** O, size sayılamayacak kadar çok nimet ihsan etmiştir. Siz, Allah'ın bu nimetlerini hatırlayıp her yönüyle sizleri baştan başa kuşattığını gördüğünüze göre O'nun azametine teslim olmalı, O'nun emrine bağlanmalı, bu nimetleri size ihsan edip bağışlayana itaat uğrunda kullanmalısınız. Nimetlerin çokluğu, kulla-

rın Allah'a daha çok şükretmelerini O'na daha çok hamd u senâda bulunmalarını gerektirir. Ancak zalimler, Allah'a karşı inat etmekten ve O'nun buyruklarına karşı direnmekten başkasını kabul etmediklerinden Yüce Allah, onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

82-83. "Eğer" kendilerine Allah'ın nimetleri ve âyetleri hatırlatıldıktan sonra Allah'tan ve O'na itaatten **"yüz çevirirlerse sana düşen, ancak açıkça bir tebliğden ibarettir."** Onların hidâyet bulmaları yahut hidâyete muvaffak kılınmaları konusunda senin hiçbir sorumluluğun yoktur. Senden istenen; öğüt vermek, hatırlatmak, uyarmak ve sakındırmaktır. Sen görevini yerine getirdiğin takdirde onların hesabını görmek Allah'a aittir. Çünkü onlar, Allah'ın lütuf ve ihsanlarını görmekte, Allah'ın nimetlerini bilmektedirler. Fakat buna rağmen bunları bile bile inkâr ediyorlar. **"Zaten birçoğu kâfirdir."** Onlarda bir hayır yoktur. Kavrayışlarının bozukluğu, maksatlarının kötülüğü dolayısıyla ardı ardına gelen âyetlerin/delillerin onlara bir faydası olmaz. Onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük eden, Allah'a ve peygamberlerine karşı başkaldıran, inatçı zorbaları Allah'ın nasıl cezalandırdığını ileride görecekler.

﴿ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ٱلْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ شُرَكَآءَهُمْ قَالُوا۟ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا ٱلَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا۟ مِن دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا۟ إِلَيْهِمُ ٱلْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا۟ إِلَى ٱللَّهِ يَوْمَئِذٍ ٱلسَّلَمَ ۖ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ ﴾

84- O (kıyamet) **günü geldiğinde her ümmetten bir şahit çıkaracağız. Sonra o kafirlere ne** (mazeret sunmak için) **izin verilecek, ne de onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri istenecek.**

85- Zalimler azabı görünce artık o onlardan ne hafifletilecek, ne de onlara mühlet verilecek.

86- Şirk koşanlar (Allah'a koştukları) **ortaklarını görünce, 'Rabbimiz, işte şunlar Senin yanın sıra yalvardığımız ortaklarımız!' diyecekler. Onlar da 'Şüphe yok ki siz yalancısınız.' diyerek onlara karşılık vereceklerdir.**

87- O gün Allah'a teslim olmuşlardır ve uydurdukları da onları bırakıp gitmiştir.

84. Yüce Allah, kâfirlerin kıyamet günündeki hallerini haber vermekte, onların mazeretlerini kabul etmeyeceğini, cezalarını kaldırmayacağını, Allah'a koştukları ortakların onlardan uzak olduklarını belirteceklerini haber vermektedir. O gün onlar, kendilerinin kâfir olduklarını ve Yüce Allah'a iftira ettiklerini de itiraf edeceklerdir. **"O (kıyamet) günü geldiğinde her ümmetten,"** amellerine ve hidâyete çağıran davetçiye nasıl karşılık verdiklerine tanıklık edecek **"bir şahit çıkaracağız."** Yüce Allah'ın çıkaracağı bu şahitler, şahitlerin en temizleri ve en adilleri olacaktır. Bunlar peygamberlerdir ve peygamberler onların aleyhlerine şahitlik etti mi artık onlar hakkındak hüküm tamamdır. **"Sonra o kafirlere, ne"** özür beyan etmek için **"izin verilecek"**tir. Çünkü izledikleri yolun batıl olduğu kesinleşince ileri sürecekleri mazeret, yalan bir mazeret olacak ve bu onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. Aynı şekilde kusurlarını telafi etmek için dünyaya döndürülmeyi isteyecekleri vakit bu istekleri de kabul edilmeyecek, **"ne de"** Rablerini razı etme istekleri de kabul edilecektir.

85. Aksine o azabı görecekleri an, onlara herhangi bir mühlet verilmeyecek, ertelenmeyecek; hiçbir şekilde hafifletilmeyecek olan çetin azaba derhal uğrayacaklardır. Çünkü onların hiçbir iyilikleri yoktur. Amelleri sayılıp tespit edilmiş olacak, onlar bu amellerden haberdar edilecek, bu amellerini kendileri de ikrar edip kabul edecek ve rezil rüsvay olacaklardır.

86. **"Şirk koşanlar"** kıyamet gününde "(Allah'a koştukları) **ortaklarını görünce"** ve onların batıl olduğunu anlayıp da onları inkâr etmelerine imkân kalmadığını idrak edince **"'Rabbimiz, işte şunlar Senin yanın sıra yalvardığımız ortaklarımız.' diyecekler."** Artık bunların herhangi bir faydaları da yok, şefaatçilik yapmaları da mümkün değil. Böylelikle bizzat kendileri bu ortakların batıl olduklarını söyleyecek ve onları inkâr edeceklerdir. Kendileriyle ortakları arasında düşmanlık ve kin ortaya çıkacaktır. **"Onlar da,"** ortak koştukları da, onların sözlerine karşı cevap vererek **"Şüphe yok ki siz yalancısınız."** diyecekler. Çünkü siz, bizi Allah'a ortak koştunuz ve O'nunla beraber bize ibadet ettiniz. Biz size böyle bir şeyi emretmemiştik. Ayrıca bizim ulûhiyette herhangi bir hakkımız bulunduğunu da iddia etmemiştik. Kınanması gerekenler sizlersiniz.

87. İşte o vakit Yüce Allah'a teslimiyetlerini arz edecek, O'nun hükmüne boyun eğecek ve azabı hak ettiklerini bileceklerdir. **"Uydurdukları da onları bırakıp gitmiştir."** Kalpleri, kendileri hakkında kızgınlık ve öfkeyle, Rablerine karşı da kazandıklarından başkasıyla kendilerini cezalandırmadığı için minnet duygularıyla dolu bir halde cehennem ateşine girerler.

﴿ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ زِدْنَٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُوا۟ يُفْسِدُونَ ﴾

88- Küfre sapanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar var ya, (yeryüzünde) **fesada yol açtıkları için onların azaplarına azap katacağız.**

88. Yüce Allah, bu âyette günahkârların âkıbetini belirtmektedir. Onlar küfre sapmış, Allah'ın âyetlerini yalanlamış ve peygamberlerine savaş açmışlar, insanları Allah'ın yolundan alıkoymuş, bunun sonucunda da sapıklığa davet eden kimseler olmuşlardır. Onlar, günahları ve suçları kat kat olduğu ve yeryüzünde fesat çıkardıkları için kat kat azabı hak etmişlerdir.

﴿ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ
وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ تِبْيَٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- O gün her ümmetin içinden kendilerine karşı birer şahit çıkaracağız, seni de bunlar üzerine şahit getireceğiz! Biz, sana bu Kitabı her şey için bir açıklayıcı, hidâyet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için de bir müjde olmak üzere indirdik.

89. Yüce Allah bundan önce **"her ümmetten bir şahit"** çıkaracağını beyan etmişti. Burada da aynısını belirtmekte ve bu şahitler arasından şerefli ve yüce son Rasûlü özellikle zikrederek **"Seni de bunlar üzerine şahit getireceğiz"** buyurmaktadır. Yani sen ümmetine karşı hayır ve şer hususunda şahitlik edeceksin. Her peygamberin kendi ümmetine karşı şahitlik etmesi, Yüce Allah'ın adaletinin kemalindendir. Çünkü her peygamber, diğerlerine nispetle ümmetinin amellerini daha iyi bilir, onlara karşı daha adaletlidir ve onlara karşı layık olmadıkları şekilde şahitlik etmeyecek kadar şefkatlidir. Bu buyruk, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık, bütün insanlar üzerine şahitler olasınız, bu Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun diye."** (el-Bakara, 2/143) **"Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur! Küfre sapanlar ve peygambere isyan edenler o gün yerle bir olma temennisinde bulunacaklardır."** (en-Nisa, 4/41-42)

"Biz, sana bu Kitabı, her şey için bir açıklayıcı... olmak üzere indirdik." Bu Kitap dinin aslî/itikadî ve fer'î/fıkhî hükümlerini, iki cihana ait hükümleri, kulların gerek duydukları her hususu açık ifadelerle, net ve anlaşılır anlamlarla

açıklamaktadır. O kadar ki Yüce Allah kalplerin, her zaman duymaya ve her an tekrarlamaya ihtiyaç duyduğu önemli meseleleri tekrar tekrar sunmakta, bunları çeşitli lafızlarla ve değişik delillerle açıklığa kavuşturmaktadır. Ta ki bunlar kalpte iyice yer etsin ve kalpte yer edişlerine göre hayır ve iyiliği sonuç olarak ortaya çıkarsınlar. Ayrıca Yüce Allah, açık seçik ve az lafla pek çok anlamı bir arada sunmaktadır. Böylelikle bu lafız, o anlamlar için adeta bir kaide ve temel olmaktadır. Mesela bu âyetten sonra gelen âyette bu hususu görmekteyiz. Zira o âyet-i kerimede, sayılamayacak kadar çok türde emir ve yasak yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim, her şeyin mükemmel bir açıklaması olduğu gibi, Yüce Allah'ın bütün kullara karşı bir hüccetidir/delilidir. Böylelikle zalimlerin kendi lehlerine sürebilecekleri herhangi bir delilleri ve mazeretleri kalmamış, müslümanlar da bu Kitaptan gereği gibi yararlanmışlardır. Bu itibarla bu Kitap, onlar için din ve dünya işlerinde hidâyet buldukları bir rehber, dünya ve âhiretin her türlü hayrına nail olabildikleri bir rahmet olmuştur. Kitabın hidâyeti, onun vasıtasıyla sahip oldukları faydalı ilim ve salih amelle ortaya çıkar. Kitap vasıtasıyla nail oldukları rahmet ise bunlara bağlı olarak elde ettikleri dünya ve âhiret sevabıyla müşahhaslaşır. Kalbin salâh bulması, iyiliğe yönelmesi, huzur ve sükûn bulması buna örnektir. Diğer taraftan aklın tamam olma noktasına ulaşması da bunun bir örneğidir ki esasen akıl, ancak en üstün ve en yüce anlamları ihtiva eden Kur'ân'ın manaları üzere eğitilmedikçe tamam olmaz. Yine bu Kitap sayesinde faziletli amellere, üstün ahlâka, geniş rızka, söz ve fiillerle düşmanlara karşı zafere de ulaşılır. Yüce Allah'ın rızasına ve ihtiva ettiği ebedî nimetleri, rahmeti sonsuz yüce Rabbin dışında hiç kimsenin bilmediği pek büyük lütuflara nail olunur.

﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ
وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِۚ يَعِظُكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ٩٠ ﴾

90- Şüphesiz ki Allah, size adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emrediyor. Fahşâyı, münkeri ve bağyi de yasaklıyor. Düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

90. Yüce Allah'ın emrettiği **"adalet,"** hem Allah'ın hakları, hem de kulların hakları konusunda adaletli davranmayı kapsar. Bunlarda ise adalet ancak kulun Yüce Allah'ın kendisine farz kılmış olduğu malî ve bedenî bütün hakları tam ve eksiksiz olarak yerine getirmesiyle gerçekleşir. Bu malî ve bedenî hakların

bir bölümü Yüce Allah'ın haklarıdır; bir bölümü de O'nun kullarının haklarıdır. Böylece kul, insanlara karşı tam bir adaletle davranır, idaresi altında birtakım kimselerin bulunduğu herkes, yönettiği kimselere karşı bütün görev ve sorumluluklarını eksiksiz eda eder. Bu da halife, hâkim, onların vekilleri vb. yetkililerin hepsi için geçerlidir. Adalet, Allah'ın onlara Kitâb-ı Kerim'inde ve Rasûlü vasıtasıyla farz kılıp yerine getirmelerini emrettiği hususlardır. Alış-veriş ve diğer karşılıklı ilişkilerde kişinin, kullara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu bütün hakları tam verip onların haklarını eksiltmemesi, onları aldatıp kandırmaması, onlara zulmetmemesi de adaletin bir gereğidir. O halde adalet farzdır. **"İhsan"** ise müstehab bir fazilettir. İnsanın başkalarına malıyla, bedeniyle, ilmiyle ve diğer yollarla faydalı olması buna örnektir. Hatta eti yenen hayvanlara ve diğerlerine karşı iyi davranmak dahi ihsanın kapsamına girer. Yüce Allah'ın -genel olan "ihsan" emri kapsamına girmekle birlikte- özellikle **"yakınlara verme"**yi zikretmesinin sebebi, onların haklarının daha kuvvetli olması, özellikle onlara haklarını gözetip iyilik yapmanın ve buna bilhassa dikkat etmenin gerekli oluşundan dolayıdır. Yakınıyla uzağıyla bütün akrabalar bu kapsama girer. Fakat daha yakın olanın iyilik yapılmaya hakkı daha ileri derecededir.

Yüce Allah'ın, **"Fahşâyı... yasaklar"** buyruğunda sözü edilen "fahşa," şeriatlerin ve fıtratların çirkin gördüğü her bir büyük günahtır. Yüce Allah'a şirk koşmak, haksız yere birini öldürmek, zina, hırsızlık, kendini ve amelini beğenmek, kibir, insanları hakir görmek vb. günahlar bu kapsamdadır. **"Münker"**in kapsamına da Yüce Allah'ın hakkını ilgilendiren her türlü günah ve isyan girer. Kan, mal, namus, şeref ve haysiyetle ilgili hususlarda insanlara yapılan her tür haksızlık da **"bağy"**in kapsamına girer. Böylelikle bu âyet-i kerime bütün emir ve yasakları ihtivâ etmektedir. Bunun kapsamına girmeyen hiçbir şey kalmamaktadır. İşte bu, diğer bütün cüz'î emirlerin kapsamına girdiği temel bir kaidedir. Adalet yahut ihsan özelliği taşıyan ya da yakın akrabaya vermeyi ihtiva eden her mesele, Yüce Allah'ın emrettiği hususlara dahildir. Fahşâ, münker veya bağyi ihtiva eden her husus da Yüce Allah'ın yasakladığı şeyler arasındadır. Böylece Yüce Allah'ın verdiği emirlerin ne kadar güzel olduğu, yasakladığı şeylerin de ne kadar çirkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ölçü nazar-ı itibara alınarak insanların sahip oldukları görüşler de değerlendirilir, diğer bütün haller de bununla ölçülüp biçilir. Yüce kelâmını bir hidâyet, bir şifa, bir nur ve her şeyin durumunu ortaya koyan bir Furkan kılan Allah'ın şanı ne yücedir! İşte bundan dolayı Allah, **"Düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."** buyurmaktadır. O, Kitabında size yaptığı açık-

lamalarla sizin faydanızı en ileri derecede gerçekleştirecek şeyleri emrediyor ve size zararlı olacak şeyleri de yasaklıyor. Böylelikle O'nun size verdiği öğütleri belki iyice anlar ve bunların mükemmelliklerine akıl erdirirsiniz. Çünkü sizler, O'nun buyruklarını iyice anlayıp akledersenız, bunların gereğince amel eder ve en ufak bir bedbahtlığın olmadığı bir saadete erersiniz.

Şanı Yüce Allah, şeriatın aslı itibarıyla farz olan şeyleri emrettikten sonra kulun, uymayı kendi kendine taahhüt ettiği hususları yerine getirmesini emrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ
عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن
بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۚ إِنَّمَا
يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ ﴾

91- Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini eksiksiz yerine getirin. Pekiştirdikten ve Allah'ı üzerinize kefil kıldıktan sonra yeminleri bozmayın! Şüphe yok ki Allah yaptıklarınızı bilir.

92- Bir grup diğer bir gruptan daha çoktur diye yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesat aracı edinip de ipliğini sağlamca eğirdikten sonra bozup dağıtan kadın gibi olmayın! Allah, bu şekilde sizi ancak imtihan eder. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri O, kıyamet gününde elbette size açıklayacaktır.

91. **"Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini eksiksiz yerine getirin."** Bu buyruklar, kulun Rabbi ile ahdi olan ibadetleri, adakları ve eğer iyilik ihtiva ediyorsa yaptığı yeminleri tümüyle kapsar. Aynı şekilde kulun başkasıyla akdettiği ahitleri, başkasına verdiği ve yükümlülük olarak üstlenip pekiştirdiği sözleri de kapsar. İşte kulun görevi, güç yetirebildiği takdirde bütün bunlara eksiksiz bağlı kalması ve bunları tamamlamasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah, bu gibi ahidleri bozmayı yasaklamıştır: Yüce Allah'ın adıyla akdetmek suretiyle **"Pekiştirdikten ve Allah'ı üzerinize kefil kıldıktan sonra"** ey akidlerde bulunanlar! **"yeminleri bozmayın!"** Yüce Allah'ı üzerinize kefil kıldığınız ahitlerinizi yerine getirmek, size helâl değildir. Çünkü bunları yerine getirmezseniz Yüce Allah'ı ta'zim etmeyi terketmiş ve O'na karşı saygısızca davranmış olursunuz. Diğer taraftan

muhatabınız, yemin vermenize ve bu hususta Allah'ı kefil kılarak yemininizi pekiştirmenize razı olmuştur. O size güvenip hakkınızda hüsn-ü zan beslediğine göre sizin de söylediğinizi ve yeminle pekiştirdiğiniz yükümlülüğünüzü eksiksiz yerine getirmeniz gerekir. **"Şüphe yok ki Allah yaptıklarınızı bilir."** Herkese, niyet ve maksadına uygun olarak ortaya koyduğu ameline göre karşılık verir.

92. Ahidlerinizi bozma hususunda **"ipliğini sağlamca eğirdikten sonra,"** eğirdiği bu iplik sağlam bir şekilde örüldükten ve istenen noktaya geldikten sonra onu **"bozup dağıtan kadın gibi olmayın."** Böylelikle ahitleri bozarak, verdiğiniz sözlerde durmayarak, çok kötü ve çirkin olan böyle bir örneğe benzemeyin. Çünkü bu örnekteki kadın, ipliğini sağlamca eğirip bu uğurda yorulduktan sonra yaptığını bozar ve bu işten zarar, yorgunluk, akılsızlık ve kıt görüşlülükten başka hiçbir şey elde edemez. İşte verdiği sözleri yerine getirmeyen, sözlerinde durmayanlar da dini ve mertliği eksik, zalim, cahil ve akılsız kimse demektir.

"Bir grup diğer bir gruptan daha çoktur diye yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesat aracı edinip..." Yani sizin böyle bir tavır takınmamanız gerekir. Önce sağlamlaştırılmış ahitlerde bulunup sonra da onları bozmak için fırsat beklemeyin. Mesela; eğer ahitte bulunan kişi zayıf ve karşı tarafa güç yetiremeyen bir kimse ise ahdini eksiksiz yerine getirir, ama bunu akit ve yemini ta'zim ettiği için değil de acizliğinden dolayı yapar. Şâyet güçlü olur da dünyevî menfaatinin o ahdini bozmasını gerektirdiğini görürse, Allah adına verdiği ahde ve yemine aldırmadan onu bozar.

Bu şekildeki davranışlar, nefislerin hevaları doğrultusunda hareket etmek ve bu hevaları Allah'ın yapmanızı istediklerinin, mertliğin ve güzel ahlâkın önüne geçirmek demektir. Böyle bir şey genelde bir topluluğun sayıca diğerinden daha çok ve daha güçlü olması dolayısıyla yapılır.

"Allah, bu şekilde sizi ancak imtihan eder." Yüce Allah kimin doğru ve ahdine bağlı olduğunu, kimin de sözünde durmayan ve bedbaht olduğunu ortaya çıkartmak için kulları sınadığı çeşitli imtihan sebeplerini ortaya koyar. **"Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri O, kıyamet gününde elbette size açıklayacaktır."** Ve herkese amelinin karşılığını vereceği gibi ahdinde durmayanı da cezalandıracaktır.

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَلَتُسْأَلُنَّ
عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ ﴾

93- Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat O dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirir. Yaptıklarınızdan muhakkak sorguya çekileceksiniz.

93. Yani **"eğer Allah dileseydi"** bütün insanları hidâyet üzerinde toplar da **"sizi tek bir ümmet yapardı."** Fakat tek başına hidâyet veya dalâlet veren, hidâyete iletmesi de, saptırması da ilim ve hikmetine bağlı fiillerinden olan Yüce Allah, hidâyeti -lütfuyla- hak edene verir ve onu hak etmeyeni de adaletinin gereği olarak mahrum bırakır. Hayır ve şer bütün **"yaptıklarınızdan muhakkak sorguya çekileceksiniz."** O da amellerinizin karşılığını en mükemmel ve en âdil şekilde verecektir.

﴿ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا۟ ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ ﴾

94- Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat aracı edinmeyin, yoksa ayağınız, sapasağlam yerleştikten sonra kayıverir ve Allah yolundan sapıp alıkoyduğunuz için kötülüğü(n cezasını) tadarsınız. (Ahirette de) büyük bir azabı hak edersiniz.

94. "Yeminlerinizi" ve ahitlerinizle pekiştirdiğiniz sözlerinizi hevânıza uyarak **"aranızda,"** istediğiniz zaman bağlı kaldığınız, istediğiniz zaman bozacağınız bir **"hile ve fesat aracı edinmeyin."** Çünkü böyle yapacak olursanız, ayaklarınız dosdoğru yol üzere sebat bulduktan sonra hak yoldan kayıverir. **"Allah yolundan sapıp alıkoyduğunuz"** hem siz saptığınız hem de başkalarını saptırdığınız **"için kötülüğü(n cezasını),"** yani sizi üzecek olan azabı **"tadarsınız.** (Ahirette de)" kat kat arttırılmış **"büyük bir azabı hak edersiniz."**

﴿ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓا۟ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَـٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ ﴾

95- Allah'ın ahdini az bir pahaya satmayın. Çünkü Allah katında olan, eğer bilirseniz sizin için daha hayırlıdır.

96- Sizin yanınızdakiler tükenir, Allah'ın katındakiler ise kalıcıdır. Sabredenlerin mükâfatını, elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle vereceğiz.

97- Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak salih amel işlerse Biz, kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatırız ve böylelerini elbette işlediklerinin en güzeliyle mükâfatlandırırız.

95. Allah, dünyanın gelip geçici faydaları için antları, ahitleri ve yeminleri bozmaktan kullarını sakındırarak şöyle buyuruyor: **"Allah'ın ahdini,"** ahdi bozarak ve ahde bağlı kalmayarak elde edeceğiniz **"az bir bedele satmayın. Çünkü Allah katında olan,"** Allah'ın rızasını tercih edip Allah'a vermiş olduğu ahde tastamam bağlı kalmayı seçen kimselere ihsan edeceği dünyevî ve uhrevî mükâfatlar **"eğer bilirseniz sizin için"** gelip geçici dünyanın değersiz malından **"daha hayırlıdır."** O halde kalıcı olanı fani olana tercih etmelisiniz. Çünkü:

96. "Sizin yanınızdakiler" ne kadar çok olursa olsun, mutlaka **"tükenir,"** yok olup gider. **"Allah'ın katındakiler ise"** Yüce Allah bâkî olduğu için **"kalıcıdır"** bitmez, yok olmaz. Öyleyse değersiz ve yok olup gideni, fani olanı, kalıcı ve son derece değerli olana tercih eden kişi aklı başında bir kişi olamaz. Bu buyruk Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"Oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz. Halbuki âhiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır."** (el-A'lâ, 87/16-17) **"Allah nezdinde olanlar, iyiler için daha hayırlıdır."** (Al-i İmran, 3/198) Bu buyruklar, dünyaya karşı zahid olmaya bir teşviktir. Özellikle uyulması kesinlik kazanan zühd teşvik edilmektedir. Bu zühdden kasıt, kula zararlı olan, onu Allah'ın kendisine farz kıldığı şeylerle uğraşmaktan alıkoyan ve bunları Yüce Allah'ın hakkından öne almaya sebep olan şeylere karşı yapılır. Böyle bir durumda zühd, farzdır. Zühde götüren sebeplerden biri, kulun dünya lezzet ve arzularını âhiretin hayırlarıyla karşılaştırmasıdır. Böyle bir karşılaştırmada kul, aradaki farkı tespit eder ve ikisinin daha yüce ve üstün olanını tercih eder. Yalnızca namaz, oruç, zikir vb. gibi faydası kişiyi aşmayan ibadetlere kendini verip her şeyden uzaklaşmak, övülmeye değer zühd değildir. Aksine kul, güç yetirebildiği zahirî ve batınî şer'i bütün emirleri yerine getirmedikçe, Yüce Allah'ın dinine ve yoluna söz ve fiiliyle davet etmedikçe gerçek anlamıyla zahid olamaz. O halde gerçek zühd, din ve dünyada fayda sağlamayan şeylerden yüz çevirip faydalı olan şeylere rağbet ederek o uğurda çalışmak demektir. Yüce Allah'a itaate devam edip O'na isyana karşı direnerek kendi nefislerini dinlerine zarar verecek türden dünyevî

arzularından uzak tutarak **"sabredenlerin mükâfatını, elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle vereceğiz."** Bir iyiliğe karşılık on katından başlayarak yedi yüz katına, daha çok katına kadar fazlasıyla mükâfatlandıracağız. Şüphesiz Allah, güzel amel işleyeni mükâfatsız bırakmayacaktır. Bu yüzden Yüce Allah, amel işleyenlerin dünya ve âhiretteki mükâfatını şöyle beyan etmektedir:

97. "Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak salih amel işlerse..." Salih amellerin geçerli olması ve kabul edilmesi için iman şarttır. Hatta iman olmadan ameller "salih" olmakla nitelendirilemez. Onları gerektiren de zaten imandır. Çünkü iman, azaların farz ve müstehap olan amellerini ortaya çıkartan, kesin ve kararlı tasdik demektir. İşte iman ve amel-i salihe bir arada sahip olana **"Biz kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatırız."** Bu da kalbinin huzur, ruhunun sükûn bulması, kalbini şaşırtıp meşgul edecek şeylere iltifat etmemesi ve Yüce Allah'ın o kimseye ummadığı yerden hoş ve helâl rızık ihsan etmesiyle olur. **"Ve böylelerini elbette"** âhirette **"işlediklerinin en güzeliyle,"** hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir kimsenin hatırından geçirmediği türlü lezzetlerle **"mükâfatlandıracağız."** Yüce Allah böylesine hem dünyada hem de âhirette iyilik verecektir.

﴿ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾

98- Kur'an'ı okuyacağın zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.

99- Doğrusu onun, iman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktur.

100- Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.

98. Yani Allah'ın, kitapların en şereflisi, en üstünü ve en değerlisi olan, kalpleri ıslah edip düzelten ve pek çok ilim ihtiva eden Kitabını okumak istediğinde **"şeytandan Allah'a sığın."** Çünkü şeytanın kula en çok kötülük vermek istediği zamanlar, faziletli amellere başlayacağı vakitlerdir. Onu bu işlerin gerçek maksatlarından ve gerçek anlamlarından alıkoyup uzaklaştırmak için çalışır. Şeytanın kötülüğünden kurtulmanın yolu ise Yüce Allah'a sığınmak ve şeytanın kötülüğünden Allah'ın korumasına girmektir. Bu yüzden de Kur'an okuyan bir kimse,

"أعوذ بالله من الشيطان الرجيم / Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım." sözlerinin anlamını düşünerek söyler. Şeytanın kötülüğünü kendinden uzaklaştırması için Yüce Allah'a kalpten güvenip dayanır. Şeytanın aşağılık vesvese ve düşüncelerini bertaraf etmek için bütün gayretini ortaya koyar. Bunu uzaklaştırmak için en güçlü yol olan iman ve tevekkülle bezenip süslenmeye gayret eder.

99. Gerçek şu ki şeytanın **"iman edip de yalnız"** bir ve tek olan **"Rablerine tevekkül edenler üzerinde hiçbir hakimiyeti"**/tasallutu **"yoktur."** Yüce Allah, iman edip kendisine tevekkül edenlerden, şeytanın kötülüklerini bertaraf eder ve şeytanın onların aleyhine bulabileceği bir yol bırakmaz.

100. "Onun hakimiyeti"/tasallutu **"ancak kendisini dost edinip..."** Bu, onların Allah'ın dostluğundan uzaklaşarak şeytanın itaatine girip şeytanın taraftarları arasına katılmalarıyla olur. İşte şeytanı kendilerine hakim olma noktasına çıkartanlar onlardır. Şeytan da onları masiyetlere doğru ittikçe iter ve onlara ateşe giden yolda önderlik eder.

﴿ وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾ ﴾

101- Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimizde -ki Allah neyi indireceğini en iyi bilendir-: 'Sen ancak bir iftiracısın.' dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.

102- De ki: 'Onu Ruhu'l-Kudüs, iman edenlere sebat vermek, müslümanlara bir hidâyet ve müjde olmak üzere Rabbinden hak olarak indirmiştir.'

101. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i yalanlayan kimselerin kendi lehlerine delil olacak şeyler aradıklarını bildirmektedir. Şöyle ki Yüce Allah -ki O, hükümleri teşri' eden, hikmeti sonsuz ve mutlak hüküm koyucudur- hikmeti ve rahmeti dolayısıyla bir hükmü değiştirerek onun yerine bir başka hüküm koyabilir. İşte yalanlayıcılar bunu gördükleri zaman, Allah Rasûlünü ve onun getirdiklerini tenkide kalkışıp **"Sen ancak bir iftiracısın."** dediler. Yüce Allah ise bunlara **"Hayır, onların çoğu bilmezler."** diye cevap vermektedir. Onlar arasında Rablerini de, şeriatini de bilmeyen cahiller vardır. Bilindiği gibi cahillerin tenkitlerine itibar

edilmez. Çünkü bir şeyi tenkit etmek için o konuda bilgi sahibi olmak, onun ihtiva ettiği övülmeyi ve tenkidi gerektiren şeyleri bilmek gerekir.

102. Bundan dolayı Yüce Allah, bu konudaki hikmetini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Onu Ruhu'l-Kudüs,"** her türlü kusurdan, hainlikten ve kötülüklerden münezzeh, mukaddes bir elçi olan Cebrail, **"iman edenlere,"** âyetlerin nüzulü ve ara ara onlara ulaşması suretiyle **"sebat vermek... üzere Rabbinden hak olarak indirmiştir."** Bu kitap, hak ile indirilmiştir. Verdiği haberleri, emirleri ve yasakları ile hakkı ihtiva eder. Bir kimsenin bu kitaba sağlıklı ve doğru bir eleştiride bulunmasına imkân yoktur.

Bu kitabın hak olduğu açıkça ortaya çıktığı zaman ona karşı çıkan ve onunla çelişen her şeyin batıl olduğu da aynı şekilde ortaya çıkar. İşte bu kitabın içerdiği hak ve gerçekler, peyderpey mü'minlerin kalplerine ulaşır. Nihayet imanları sarsılmaz dağlardan daha sağlam olur. Onlar, bu kitabın hakkın ta kendisi olduğunu bilirler.

Yüce Allah eğer bir hükmü önce teşrî buyurup sonra da onu neshederse mü'minler bilirler ki Allah, bu hükmü ya benzeriyle ya da ondan daha hayırlısıyla değiştirmiştir ve o hükmü neshetmesi, Rabbanî hikmete daha uygun, akla daha münasiptir. Bu kitap, aynı zamanda **"müslümanlara bir hidâyet ve müjde olmak üzere"** indirilmiştir. Yani Yüce Allah, onlara eşyanın hakikatini gösterir, neyin hak, neyin batıl olduğunu, neyin hidâyet neyin sapıklık olduğunu açıklar. Onlar için, içinde ebediyen kalacakları güzel bir mükâfat olduğu müjdesini de verir.

Aynı şekilde bu kitabın kısım kısım inmesi de büyük bir hidâyet ve müjdedir. Zira eğer toptan inseydi ve düşünceler onun farklı yönlerine kaysaydı hidayet ve müjdesi bu kadar büyük olmazdı. Yüce Allah, bazen bir hüküm bazen de birkaç hüküm indirmiştir. Onlar, bunları akledip kavradıktan, onun maksadını bilip ondan kana kana içtikten sonra ona benzer bir başka hükmü indirmiştir. Bu böylece sürüp gitmiştir. Bundan dolayı ashab *-Allah cümlesinden razı olsun-* Kur'ân sayesinde büyük bir seviyeye ulaşmış, huyları, karakterleri değişmiş, onların ulaştıkları ahlâk, güzellikler ve ameller öncekilerin de sonrakilerin de çok ilerisine ulaşmıştır. Onlardan sonra gelenlere yakışan da bu Kitabın ihtiva ettiği ilimlerle kendilerini eğitmek, onun ahlâkıyla ahlâklanmak, sapıklığın ve bilgisizliğin karanlıklarında onun nuruyla aydınlanmak olmalı ve bütün hallerde bu kitabı kendilerine rehber edinmelidirler. Ancak böylelikle dinî ve dünyevî bütün işleri dosdoğru olur, istikamet bulur.

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ
وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾﴾

103- Andolsun ki Biz, onların, 'Ona (Kur'ân'ı) **muhakkak bir insan öğretiyor.' dediklerini biliyoruz. Haktan saparak kastettikleri o kimsenin dili yabancıdır. Bu** (Kur'ân) **ise apaçık bir Arapçadır.**

104- Allah'ın âyetlerine iman etmeyenleri elbette Allah, hidâyete erdirmez. Onlara can yakıcı bir azap vardır.

105- Yalan uydurup düzenler, ancak Allah'ın âyetlerine iman etmeyenlerdir. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir.

103. Allah, Rasûlünü yalanlayan müşriklerin gerçekle ilgisi olmayan sözlerini şöyle haber vermektedir: **"Andolsun ki Biz, onların, 'Ona muhakkak"** getirmiş olduğu bu kitabı **"bir insan öğretiyor.' dediklerini biliyoruz."** Onların işaret ettikleri bu insanın diliyse **"yabancıdır. Bu"** Kur'an-ı Kerim **"ise apaçık bir Arapçadır."** Peki, böyle bir iddianın doğru olması mümkün müdür? Az da olsa doğru olma ihtimali var mıdır? Ancak yalan söyleyen kimse, söylediği yalanın nereye varacağını düşünmeden yalan söyler. Böylece o sözün sadece anlaşılmasını ve reddedilmesini gerektiren çelişki ve tutarsızlıkları hemen ortaya çıkar.

104. "Allah'ın" apaçık hakka net bir şekilde delalet eden **"âyetlerine iman etmeyenleri"** ve bu âyetleri reddedip kabul etmeyen kimseleri **"elbette Allah hidâyete erdirmez."** Çünkü hidâyet, onlara geldiği halde onu reddetmişlerdir. O yüzden hidâyetten mahrum edilmekle ve Allah'ın onlara tevfikini ihsan etmemesiyle cezalandırılmışlardır. **"Onlara"** âhirette **"can yakıcı bir azap vardır."**

105. "Yalan uydurup düzenler ancak" apaçık delillerin kendilerine gelmesinden sonra Allah'ın Peygamberine karşı inat göstererek **"Allah'ın âyetlerine iman etmeyenlerdir."** Ancak böyleleri, Allah'a karşı yalan söylerler. **"İşte onlar, yalancıların ta kendileridir."** Yani onlar yalancıdır. Başkalarındansa bunlara yalancı demek daha uygundur. Allah'ın âyetlerine iman edip Rabbine itaatle boyun eğen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ise Allah hakkında yalan uydurması imkânsızdır. Allah'ın söylemediği şeyleri Allah'a izafe etmesine imkân yoktur. O'nun düşmanları, onu asıl kendilerinin vasfı olan yalancılıkla itham et-

mişlerdir. Yüce Allah ise onların rezilliklerini açıkça ortaya koymuş ve onların bu rezil işlerini beyan etmiştir. Allah'a bundan dolayı hamd u senâlar olsun.

﴿ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن
مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٦﴾ ذَٰلِكَ
بِأَنَّهُمُ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا عَلَى ٱلۡأٓخِرَةِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ
﴿١٠٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلۡغَٰفِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ﴾

106- Her kim imanından sonra Allah'ı inkar ederse -kalbi imanla dolu olduğu halde (küfre) **zorlanan müstesna, ama her kim gönlünü küfre açarsa- işte Allah'ın gazabı onların üzerinedir ve onlar için çok büyük bir azap vardır.**

107- Bunun sebebi şudur: Onlar, dünya hayatını âhirete tercih etmişlerdir ve Allah da hiç şüphesiz kâfirler topluluğuna yol göstermez.

108- İşte onlar Allah'ın; kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. İşte onlar gafillerin ta kendisidir.

109- Hiç şüphesiz âhirette hüsrana uğrayacaklar da onlardır.

106. Şanı Yüce Allah **"imanından sonra Allah'ı inkar"** edip kafir olan kimselerin feci hallerini haber vermektedir. Onlar gözleri açılmışken tekrar kör olan, hidâyet bulduktan sonra dalâlete dönen, rahatlıkla ve rıza ile küfre göğüs açan kimselerdir. İşte onlar, son derece merhametli olan Rabbin oldukça ağır gazabına maruz kalacaklardır ki O gazap edince gazabına karşı hiçbir şey mukavemet edemez ve onunla birlikte her şey gazaba gelir. **"Ve onlar için çok büyük bir azap vardır."** Bu azap ebedî ve süreklidir, ayrıca oldukça da şiddetli ve çetindir.

107-108. "Bunun sebebi şudur: Onlar, dünya hayatını âhirete tercih etmişlerdir." Çünkü onlar, gelip geçici dünyalığın bir bölümüne göz dikip onu istediler. Ahiret hayırlarına iltifat etmediler, ahiretten yana isteksiz davrandılar. Ne zaman onlar küfrü imana tercih ettilerse, Allah da o zaman onları hidâyetten mahrum bıraktı. Çünkü küfür, değişmez sıfatları olmuştur. Allah da bundan dolayı onların kalplerine mühür vurmuştur. Kalplerine hayır namına bir şey girmez. Onların kulaklarını ve gözlerini de mühürlediğinden dolayı bunlardan içeriye

kendilerine faydalı olacak şeyler sızmaz ve kalplerine ulaşmaz. Bu sebepten gaflet, onları kuşatmış ve Allah'ın yardımından uzak kalmak onların çevrelerini sarmıştır. Her şeyi kuşatmış olan Allah'ın rahmetinden mahrum olmuşlardır. Buna sebep ise bu rahmet kendilerine geldiğinde onu reddetmiş olmaları, kendilerine sunulduğunda onu kabul etmemiş olmalarıdır.

109. "Hiç şüphesiz âhirette" kıyamet gününde **"hüsrana uğrayacaklar da onlardır."** kendilerini zarara sokup mallarını ve ailelerini kaybederek ziyana uğrayacak, böylelikle ebedî/kalıcı nimetleri elden kaçırıp can yakıcı azaba duçar olacaklardır. Küfür sözünü söylemek için zorlanan, buna mecbur tutulan, bununla birlikte kalbi imanla dopdolu olup imanı candan benimseyen kimse ise onlar gibi değildir. Böylesi için herhangi bir vebal ve günah yoktur. Onun baskı altında küfür sözünü söylemesi caizdir. Bu, aynı zamanda hanımını boşamaya, kölesini azad etmeye, bir malı satmaya yahut satın almaya veya diğer akitlere mecbur edilen mükreh (zorlanan) kimsenin söyleyeceği sözlerin muteber olmadığına ve bunun şer'î herhangi bir hüküm/sonuç doğurmadığına da delildir. Zira böyle bir kimse, zorlanması halinde küfür sözünü söylediği takdirde cezalandırılmayacağına göre bunun dışındaki sözlerden sorumlu olmaması öncelikle söz konusu olur.

﴿ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا فُتِنُواْ ثُمَّ جَٰهَدُواْ وَصَبَرُوٓاْ
إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١١٠﴾ ۞ يَوۡمَ تَأۡتِي كُلُّ نَفۡسٖ تُجَٰدِلُ عَن نَّفۡسِهَا
وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا عَمِلَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١١١﴾ ﴾

110- Sonra şüphesiz ki Rabbin, işkenceye uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra da cihad edip sabreden kimselere; evet Rabbin bunun arkasından Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

111- O gün herkes gelip kendisi(ni kurtarmak) için çabalayacaktır. Herkese yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir.

110. Rabbin, ihlaslı kullarını lütuf ve ihsanıyla terbiye eden, hiç şüphesiz kendi yolunda **"hicret eden,"** yani yurdunu ve mallarını Allah'ın rızasını arayarak terk eden, küfre dönmek için dini dolayısıyla işkencelere maruz kalmasına rağmen iman üzere sebat gösteren ve böylelikle yakîni daha da arınıp saflaşan kimseler için mağfireti bol, rahmeti pek çok olandır. Bundan sonra Allah'ın düşmanlarına karşı -onları Allah'ın dinine sokmak amacıyla- diliyle, eliyle cihad eden

ve insanların çoğuna ağır gelen bu ibadetlerde sabır ve sebat gösteren kimselere mağfiret ve rahmetini ihsan eder. Çünkü bunlar kulun kendileri vasıtasıyla en büyük lütuf ve ihsanlara, en faziletli bağışlara nail olduğu sebeplerdir. Bu sebepler, Yüce Allah'ın, küçüğüyle büyüğüyle tüm günahları mağfiret etmesidir. Bu da hoşa gitmeyen her bir işin ortadan kalkmasını ihtiva eder. Bu yolla kişi, Yüce Allah'ın büyük rahmetine nail olur. Bu rahmet sayesinde ise onların halleri salah bulur, din ve dünya işleri istikamet üzere yürür. İşte kıyamet gününde böylelerine Yüce Allah'tan rahmet vardır.

111. **"O gün herkes gelip kendisi(ni kurtarmak) için çabalayacaktır."** herkes "Nefsim! Nefsim!" diyecek, kendisinden başka hiçbir kimseyle ilgilenmeyecektir. İşte böyle bir günde kul, zerre ağırlığı kadar bile olsa hayır sahibi olmaya ihtiyaç duyacaktır. **"Herkese"** hayır olsun şer olsun **"yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir."** Kötülüklerine bir ek yapılmayacağı gibi iyiliklerinden de hiçbir şey eksiltilmeyecektir. **"O günde hiçbir kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz ancak işlediğinizin karşılığını görürsünüz."** (Yâsin, 36/54)

﴿ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ
فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾
وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ ﴾

112- Allah bir kasabayı misal getirdi ki o, güven ve huzur içindeydi. Rızkı, ona her bir yandan bol bol geliyordu. Derken (ahalisi) **Allah'ın nimetlerine nankörlük etti. Allah da onlara işledikleri yüzünden açlık** ve **korku elbisesini** (giydirip bunları iyice) **tattırdı.**

113- Andolsun ki onlara içlerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bu sebeple de onlar zulüm içindeyken azap kendilerini yakalayıverdi.

112-113. Burada sözü edilen kasaba rahat, huzur ve emniyet içinde bulunan, hiçbir kimsenin rahatsız ve tedirgin edilmediği, o kapkaranlık cahiliyenin dahi saygı gösterdiği Mekke-i Mükerreme'dir. Öyle ki cahiliye döneminde herhangi bir kimse, orada babasının ve kardeşinin katilini bile görse -aşırı intikam hırsı ve o dönemin Araplarına has kabileciliğe rağmen- onu rahatsız etmiyordu. Mekke'de tam bir güven ortamı vardı. Oradaki emniyet, başka hiçbir yerde yoktu. Rızık genişliği bakımından da böyleydi. Orası ekin ekilen, ağaç yetişen bir belde olmamakla birlikte Allah, oraya her yerden rızık gelmesinin yollarını kolaylaştırmıştı. İşte onlara kendi içlerinden güvenilirliğini ve doğruluğunu bildikleri bir peygamber geldi. Bu peygamber onları en mükemmel şeylere davet ediyor, kötü işleri de onlara yasaklıyordu. Onlarsa bu peygamberi yalanladılar. Allah'ın, üzerlerinde olan nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Bunun üzerine Allah, içinde bulundukları halin zıddını onlara tattırdı. Onlara rahat ve bolluğun zıddı olan açlık elbisesini giydirdi. Güvenliğin zıddı olan korkuyu tattırdı. Bu ise yaptıklarının küfür, nankörlük ve şükretmeyişlerinden dolayıydı. **"Allah onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."** (en-Nahl, 16/33)

﴿ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ
غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٥﴾ ﴾

114- O halde Allah'ın size verdiği rızıklardan helâl, hoş ve temiz olarak yiyin ve Allah'ın nimetine şükredin, eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız...

115- O, size ancak leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanmış olan(hayvan)**ları haram kıldı. Kim mecbur kalır da** (harama) **saldırmamak ve haddi aşmamak** (kaydıyla bunlardan yerse) **şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

114. Şanı Yüce Allah, kullarına rızık olarak ihsan ettiği hayvanların etlerinden, tahıllardan ve diğer mahsüllerden **"helâl, hoş ve temiz olarak"** yemelerini emretmektedir. Yani onların yedikleri, bu iki niteliğe birden sahip olmalıdır. Şöyle ki Allah'ın haram kıldığı şeylerden ya da gasp ve benzeri yollarla elde edilmiş şeylerden olmamalıdır. O halde Allah'ın sizin için yaratmış olduklarından, israfa kaçmadan ve haddi aşmadan faydalanın. **"ve Allah'ın nimetine şükredin."** Yani kalbinizle bu nimetlerin O'ndan geldiğini itiraf edin, bu nimetler dolayısıyla Allah'a hamd u senâda bulunun ve onları Allah'a itaat uğrunda kullanın. **"eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız,"** ihlâsla yalnız O'na ibadet ediyorsanız O'ndan başkasına şükretmeyin ve bu nimetleri size ihsan edeni unutmayın.

115. **"O size ancak"** zararlı olan şeyleri, sizi zarardan korumak için **"haram kıldı."** Ki bunlar şunlardır: **"Leş"**in kapsamına, dine uygun kesim olmaksızın ölmüş bütün hayvanlar girer. Ancak çekirge ve balıkların ölüleri bundan müstesnadır. Akmış **"kan"** da haramdır. Ancak (kesim sonrası) damarlarda ve etin iç kısımlarında kalan kan müstesnadır. **"Domuz eti,"** pisliği/temiz olmaması dolayısıyla haramdır. Eti, yağı ve domuzun bütün bölümleri bu kapsama dahildir. Yine putlara, kabirlere/türbelere/yatırlara vb. kesilenler gibi **"Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanmış olan**(hayvan)**lar"** da haramdır. Çünkü bunların kesim maksadı şirktir. **"Kim"** bu haram kılınan şeylerden yemek hususunda **"mecbur kalır da"** eğer bunlardan yemeyecek olursa ölmekten korkacak derecede zaruret halinde bulunursa "(harama) **saldırmamak ve haddi aşmamak"** şartıyla yemesinde bir sakınca yoktur.

Yani zaruret halinde değilse haram kılınan bu şeylerden yememeli, helâl sınırını aşıp harama saldırmamalı ya da zaruret halinin gerektirdiği noktadan fazlasını yememelidir. İşte Allah'ın bir sürü mubah arasında haram kıldıkları bunlardır.

﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ (١١٦) مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (١١٧) ﴾

116- Dillerinizin yalan yere nitelediği şeyler için 'Şu helâldir, şu da haramdır.' demeyin. Çünkü Allah hakkında yalan uydurmuş olursunuz. Şüphe yok ki Allah hakkında yalan uyduranlar iflâh olmazlar.

117- (Bu iftira ile) **az bir menfaat** (elde ederler). **Ama onlar için elemli bir azap vardır.**

116. Yani Yüce Allah'a iftirada bulunup O'nun söylemediği şeyleri söyleyerek kendiliğinizden yalan yere haram ve helâl koymayın. **"Çünkü Allah hakkında yalan uydurmuş olursunuz. Şüphe yok ki Allah hakkında yalan uyduranlar"** dünyada da, âhirette de **"iflâh olmazlar."**

Allah'ın, onların rezilliklerini açığa çıkarması kaçınılmazdır.

117. Dünya hayatında faydalansalar bile bu pek **"az bir menfaat"**tir. **"Ama"** varacakları yer cehennem ateşidir. Hem de **"onlar için elemli bir azap vardır."**

﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾

118- Yahudilere ise daha önce sana anlattığımız şeyleri haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik. Ama onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

118. Allah, bizlere ancak pis ve murdar olan şeyleri kendinden bir lütuf olmak üzere ve bizleri her türlü pis ve tiksinti verici şeyden korumak için haram kılmıştır. Allah, Yahudilere, zulümlerinden dolayı bir ceza olmak üzere önceleri onlara helâl olan hoş ve temiz şeyleri sonra haram kılmıştır. Nitekim Yüce Allah, En'âm sûresinde bu hususu şöyle dile getirmektedir: **"Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan ya da kemiğe karışanlar hariç. Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz doğru söyleyenleriz."** (el-En'âm, 6/146)

﴿ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ
مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ (١١٩) ﴾

119- Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). **Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbette Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

119. Yüce Allah, kullarını tevbe etmeye teşvik etmekte, onları Zatına dönmeye davet etmektedir. Bu buyruğunda Allah, yaptığı kötülüğün akıbetini bilmeden cehalet içinde kötülük işleyen kimsenin -bu günahı kasten işlese dahi- kalbindeki ilimden bir kısmının -günah işlediği esnada- azalmasının kaçınılmaz olduğunu haber vermektedir. Şâyet o günahı terk etmek, ondan dolayı pişman olmak ve amellerini ıslah etmek suretiyle tevbe edip halini düzeltirse şüphesiz Allah ona mağfiret buyurur ve merhamet eyler. Tevbesini kabul eder ve onu ya önceki haline ya da ondan daha üstün bir hale ulaştırır.

﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٢٠) شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ
اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (١٢١) وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ
(١٢٢) ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٢٣) ﴾

120- İbrahim, gerçekten hanif, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi.

121- O'nun nimetlerine şükredendi. O da onu beğenip seçmiş ve dosdoğru bir yola iletmişti.

122- Biz ona dünyada bir güzellik verdik. Şüphesiz ki o, âhirette de mutlaka salihlerdendir.

123- Sonra Biz sana, 'Hanif olarak İbrahim'in dinine uy. O, müşriklerden değildi.' diye vahyettik.

120. Yüce Allah, bu buyruklarda, halili İbrahim *aleyhisselam*'a vermiş olduğu üstünlükleri, özellikle ona tahsis etmiş olduğu faziletleri ve mükemmel özellikleri haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"İbrahim gerçekten... bir önder idi."** Yani her türlü hayır hasletlerini kendinde toplayan, hidâyete götüren ve hidâyete ermiş bir imam/önder idi. **"Allah itaat eden,"** yani devamlı Rabbine itaat eden ve dinini yalnız O'na halis kılan **"hanif"** idi. Yani sevgiyle ve ubûdiyetle Rabbine dönen, O'nun dışındakilerden yüz çevirerek yalnızca Allah'a yönelen bir kimseydi. Sözüyle, ameliyle ve bütün halleriyle o, **"asla ortak koşanlardan değildi."** Çünkü o, muvahhid ve haniflerin önderiydi/önderidir.

121. "O'nun nimetlerine şükredendi." Allah, ona dünyada iyilik ve güzellik vermiş, ona zahirî ve batınî pek çok nimet ihsan etmişti. O da bu nimetlerin şükürlerini edâ etmişti. İşte bütün bu üstün hasletlerinin bir sonucu olarak da Rabbi **"onu beğenip seçmiş,"** onu özel dostu yapmış, yarattıklarının seçkinleri, kendisine yakınlaştırdığı kullarının hayırlıları arasına katmıştır. İlminde ve amelinde **"kendisini dosdoğru bir yola iletmişti."** Böylelikle o, hakkı bilmiş ve onu başka şeylere tercih etmişti.

122. "Biz ona dünyada bir güzellik," geniş bir rızık, güzel bir eş, salih bir zürriyet ve üstün bir ahlâk **"verdik. Şüphesiz ki o, âhirette de mutlaka"** üstün mevkilere sahip ve Allah'a olabildiğince yakınlaştırılmış **"salihlerdendir."**

123. İbrahim *aleyhisselam*'ın faziletlerinin en büyüklerinden biri de Allah'ın, insanların efendisi ve en mükemmeli olanına, İbrahim'in dinine tâbi olmasını vahyedip ümmetiyle birlikte ona uymasını emretmiş olmasıdır.

﴿ إِنَّمَا جُعِلَ ٱلسَّبْتُ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ
فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ ﴾

124- Cumartesi (yasağı) ancak onda ihtilafa düşenlere farz kılınmıştı. Şüphesiz ki Rabbin, ihtilâf edegeldikleri şey hakkında Kıyamet günü aralarında hükmedecektir.

124. "Cumartesi (yasağı) ancak onda ihtilâfa düşenlere," Cuma gününün üstünlüğü hususunda sapmaları üzerine **"farz kılınmıştı."** Bunlar yahudilerdir. Onların bu konuda ihtilafa düşmeleri, Cumartesi gününe saygı ve ta'zim göstermelerinin farz kılınmasına sebep olmuştu. Yoksa gerçek fazilet, Allah'ın bu ümmeti kendisine hidâyet eylediği Cuma gününe aittir. **"Şüphesiz ki Rabbin, ihtilâf edegeldikleri şey hakkında kıyamet günü aralarında hükmedecektir."** Onlara kimin hak üzere, kimin de batıl peşinde olduğunu, kimin sevap ve mükâfatı, kimin de azabı hak ettiğini beyan edecektir.

﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَـٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ
هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ ﴾

125- Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla mücadeleni en güzel yolla yap. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir. O, hidâyette olanları da çok iyi bilendir.

125. Yani müslümanlarıyla, kâfirleriyle insanları Rabbinin, faydalı ilmi ve salih ameli kapsayan dosdoğru yoluna davet et! Bu daveti de **"hikmetle"** yap. Yani herkesi durumuna ve kavrayışına uygun, kabul ve itaatini sağlayacak şekilde davet et. Bilgisizce değil de ilimle davet etmek, önemli olan şeylere öncelik tanımak, zihinlerin daha kolay anlayıp kavrayabilecekleri, daha kolay kabul edilebilir şeyleri öne almak ve yumuşaklıkla davette bulunmak, hikmetle davetin kapsamı içindedir. Eğer muhatap, hikmetle davete icabet ederse mesele yok, aksi takdirde onun **"güzel öğütle"** davet edilmesi yoluna gidilmelidir. Bu, yerine göre teşvik ve korkutmaların eşlik ettiği emir ve yasakların anlatılmasıyla yapılır. Bu da ya emirlerin ihtiva ettiği faydaları ve yasakların ihtiva ettiği zararları zikredip saymak suretiyle yapılır ya Allah'ın, dininin gereklerini yerine getirenlere yönelik ikram ve ihsanlarını, gereklerini yerine getirmeyen kimseleri de hakir düşürüp değersiz kıldığını hatırlatmakla ya da Yüce Allah'ın kendisine itaat eden kimselere hazırlamış olduğu dünyevî ve uhrevî mükâfatları, buna karşılık isyankârlara hazırlamış olduğu dünyevî ve uhrevî cezaları belirtmekle olur.

Şâyet davet olunan kişi, kendisinin hak üzere olduğu ya da kendisini davet edenin batıl üzere olduğu görüşündeyse o zaman böyle bir kimseyle en güzel yol hangisiyse o yolla mücadele edilir, tartışılır. Bu da aklen ve naklen daveti kabul etmesini daha çok sağlayabilecek olan yoldur. Onun delil saydığı şeyleri ona karşı aleyhte delil olarak ortaya koymak bu kabildendir. Böyle bir şey, maksadın gerçekleşmesi ihtimalini daha da yükseltir. Diğer taraftan bu mücadelenin düşmanlığa veya karşılıklı hakarete varmaması gerekir. İşte bu durumda mücadelenin maksadı ortadan kalkar ve ondan gözetilen fayda gerçekleşmez. Mücadelede amaç, insanları hakka iletmek olmalıdır. Onlarla yarışmak ve onları yenik düşürmek gibi maksatlarla yapılmamalıdır.

"Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir." Kişiyi sapıklığa götüren sebebi de, sapması sonucu ortaya çıkan amellerini de en iyi O bilir ve buna karşılık onu O cezalandıracaktır. **"O, hidâyette olanları da çok iyi bilendir."** Onların hidâyete elverişli kimseler olduklarını bildiği için onları hidâyete iletmiş, sonra da onlara lütuf ve ihsanda bulunarak onları hidâyetine seçmiştir.

﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ﴾

126- Eğer bir ceza verecek olursanız size yapılanın aynıyla ceza verin. Eğer sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

126. Yüce Allah, adaletle cezalandırmayı mubah kılmakta, ama fazilet ve ihsanı da teşvik etmektedir: **"Eğer"** söz ve tavırlarıyla size kötü davranan kimselere **"bir ceza verecek olursanız"** daha fazlasını yapmaksızın **"size yapılanın aynıyla ceza verin. Eğer sabrederseniz,"** ceza vermeyerek onların suçlarını bağışlarsanız **"elbette bu, sabredenler için,"** haksızlığa karşılık vermekten **"daha hayırlıdır."** Allah'ın nezdinde senin için daha hayırlıdır, âkıbeti daha güzeldir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim affeder ve ıslah edip düzeltirse onun ecrini vermek Allah'a aittir."** (eş-Şûrâ, 42/40)

﴿وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ
﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾﴾

127- Sen sabret, ki senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır, onlar için üzülme ve kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da endişe etme.

128- Çünkü Allah, korkup sakınanlarla ve ihsan sahipleriyle beraberdir.

127. Yüce Allah, Peygamberine, insanları Allah'ın yoluna davet etmede sabırlı davranmasını ve bu uğurda Allah'tan yardım dileyerek kendi gücüne güvenmemesini emredip şöyle buyurmaktadır: **"Sen sabret, ki senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır."** Sabır üzere sana yardımcı olan ve sebat veren O'dur. Onları davet edip de davetini kabul etmediklerini görecek olursan da **"onlar için üzülme,"** çünkü üzülmenin sana bir faydası yoktur. **"Kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da endişe etme!"** Bundan dolayı darlanma, sıkılma! Çünkü onların bu tuzakları kendi başlarına geçecektir. Ayrıca sen korkup sakınanlardan (muttakilerden) ve ihsan sahibi kimselerdensin. Allah da yardımıyla, tevfikiyle ve doğruya ulaştırmasıyla **"korkup sakınanlarla ve ihsan sahipleriyle beraberdir."** Ki onlar, küfür ve günahlardan korunup sakınan, Yüce Allah'a, O'nu görüyormuşcasına, O'nu görmüyorsa dahi O'nun kendisini gördüğünün bilinciyle ihsan üzere ibadet eden, bunun yanı sıra -her yönüyle- insanlara karşılık gözetmeksizin faydalı olmaya çalışan kimselerdirler.

Yüce Allah'tan, bizleri muttakî ve ihsan sahibi kullarından eylemesini niyaz ederiz.

Nahl sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, lütuf ve ihsanı dolayısıyla yalnız Allah'adır.

سورة الإسراء

İSRA SÛRESİ

-17-

17- İSRÂ/BENÎ İSRÂİL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 111 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى
بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya, kendisine delil ve mucizelerimizden bir kısmını göstermek için götüren Zât (her türlü eksiklikten) **münezzehtir. Şüphesiz ki O, her şeyi işiten ve bilendir.**

1. Şanı Yüce Allah, mukaddes Zatını tenzih ve tazim etmektedir. Çünkü O'nun çok büyük fiilleri, muazzam lütuf ve ihsanları vardır ki bunlardan biri de **"Kulunu"** ve Rasûlünü, yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i **"geceleyin"** kayıtsız şartsız bütün mescidlerin en değerlisi ve şereflisi olan **"Mescid-i Haram'dan,"** faziletli mescidlerden biri ve peygamberlerin mekânı olan **"Mescid-i Aksâ'ya"** götürmesidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gecede oldukça uzak bir mesafeye kadar götürülmüş ve aynı gece geri dönmüştür. Yüce Allah, ona hidâyetine hidâyet, basiretine basiret, sebatına sebat, hakkı batıldan ayırdedici furkan özelliğine furkan katan pek çok âyet, delil ve mucizesini göstermiştir. Bu, Yüce Allah'ın Peygamber'e gösterdiği itina ve lütfunun bir tecellisidir. Çünkü bütün işlerinde onu en kolay olana ulaştırmış, ona kendisini öncekilere de, sonrakilere de üstün kılacak pek çok nimet ihsan etmiştir.

Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşıldığına göre İsrâ, gecenin ilk saatlerinde ve Mescid-i Haram'dan gerçekleşmiştir. Ancak sahih bir hadiste sabit olduğuna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ummu Hani'nin evinden götürülmüştür. Buna göre Mescid-i Haram'daki fazilet, Harem bölgesinin diğer yerleri için de geçerlidir. Böylece bütün Harem bölgesindeki ibadetler, bizzat Mescid-i Haram'da yapılmış gibi kat kat mükâfatlandırılır. Yine âyetin zahirinden anlaşıldığına göre İsra, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hem ruhu hem de bedeniyle birlikte olmuştur. Aksi takdirde bu, büyük bir âyet/mucize ve üstün bir menkıbe olmazdı. İsra'ya ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onda gördüklerinin tafsiline dair

pek çok hadis sabit olmuştur. Bu hadislere göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Beytü'l-Makdis'e kadar götürülmüş (İsra), oradan da semavâta yükseltilmiştir (Mi'rac). Nihâyet o, en yüksek semânın da üstüne ulaşmış, cenneti ve cehennemi görmüş, mertebelerine göre peygamberlerle karşılaşmış ve ona elli vakit namaz farz kılınmıştır. Daha sonra Yüce Allah'ın Kelîm'i olan Musa'nın işaretiyle Rabbine müracaatını birkaç defa tekrarlamış, en sonunda namaz fiilen beş vakit, ecir ve mükâfaat itibarıyla da elli vakit olmuştur.[3] O gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ümmeti, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği oldukça üstün lütuflara mazhar olmuştur. Burada yüce Allah, Peygamber'den Kur'an-ı Kerim'den bir ayet indirerek ve onun kulluğunu vurgulayarak bahsetmiştir. Çünkü o, bu büyük makamlara Rabbine olan kulluğunu tamamladığı için nail olmuştur.

"Çevresini mübarek kıldığımız..." buyruğu, Biz orayı ağaçlarla, ırmaklarla ve sürekli verimlilikle bereketli kıldık, anlamındadır. Bu mescidin, Mescid-i Haram ile Medine'deki Mescid-i Nebevi dışında kalan mescidlerden daha üstün kılınması, orada ibadet edip namaz kılmak için yolculuğa çıkılmasının dinen uygun görülmesi ve Allah'ın orayı pek çok peygamberiyle seçkin kulu için bir mekan olarak özellikle seçmesi de bu berekete dahildir.

﴿ وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا
﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ
فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا
عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ
رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ
أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ
وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ
يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾ ﴾

2- **Biz, Mûsâ'ya Kitabı verdik ve onu İsrailoğulları için bir hidâyet kaynağı kılıp** (onlara dedik ki:) **'Benden başka güvenip dayanacak hiçbir** (ilah) **edinmeyin.'**

3 İsrâ ve Mi'râc hakkındaki hadisler için bkz. Buhâri, Salat 1, Bed'u'l-Halk 6, Enbiya 5; Müslim, İman 259 vd.

3- **Ey Nûh ile beraber** (kurtarıp gemide) **taşıdıklarınızın soyundan gelenler! Şüphesiz o, çok şükreden bir kuldu.**

4- **Biz o Kitapta İsrailoğullarına şu hükmü bildirdik: 'Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak ve gerçekten büyük zorbalıklar yapacaksınız.'**

5- **Bu iki** (fesattan) **birincisinin vakti gelince üzerinize çok güçlü kullarımızı gönderdik de onlar evlerin içine varıncaya kadar her yeri didik didik ettiler. Bu, yerine getirilmesi kaçınılmaz bir vaaddi.**

6- **Sonra onlara karşı size tekrar üstünlük verdik, mallarla ve oğullarla sizi güçlendirdik ve sayıca sizi daha üstün kıldık.**

7- **Eğer iyilik ederseniz kendi yararınıza iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz de kendi zararınıza etmiş olursunuz. Nihayet** (iki fesattan) **sonuncusunun vakti gelince kederiniz yüzünüzden belli olsun, daha önce girdikleri gibi Mescide tekrar girsinler ve üstünlük sağlayıp ele geçirdikleri her şeyi mahvetsinler diye** (onları yine üstünüze saldık).

8- **Olur ki Rabbiniz size merhamet eder. Ama eğer** (yine fesada) **dönerseniz, Biz de** (ceza vermeye) **döneriz. Biz, cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık.**

2. Her şeyi yoktan var eden Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliği ile Musa *aleyhisselam*'ın peygamberliğini, onların kitabları ile şeriatlerini çoğu kere bir arada zikretmektedir. Çünkü onlara verilen kitaplar, ilâhî kitapların en büyüğü, onların şeriatleri şeriatlerin en mükemmeli, onların risalet ve nübüvvetleri de nübüvvetlerin en yücesidir. Ayrıca onlara tâbi olanlar da mü'minlerin büyük çoğunluğunu teşkil etmektedir.

Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz Mûsâ'ya Kitabı"**/Tevrat'ı **"verdik ve onu İsrailoğulları için"** cahilliğin karanlıklarında hakkı bilmeye götüren yola ulaşacakları **"bir hidâyet kaynağı kılıp** (onlara dedik ki:) **'Benden başka güvenip dayanacak hiçbir** (ilah) **edinmeyin.'"** Yani Biz, bu Kitabı, yalnızca Allah'a ibadet etsinler, O'na yönelsinler, din ve dünya işlerinin idarecisi ve vekili olarak yalnızca O'nu görsünler, hiçbir şeye sahip olmayan ve kendilerine bile hiçbir fayda sağlayamayan yaratılmışlara bel bağlamasınlar diye indirdik.

3. **"Ey Nûh ile beraber** (kurtarıp gemide) **taşıdıklarımızın soyundan gelenler!"** Yani ey kendilerine lütuf ve ihsanda bulunup da Nûh ile birlikte gemide taşıdığımız kimselerin soyundan gelenler! **"Şüphesiz o, çok şükreden bir kuldu."** Bu buyrukta Nuh *aleyhisselam*'ın Allah'a şükrün gereğini yerine getiren, bu sıfatla donanmış biri olduğuna apaçık bir delil ve bundan dolayı övgü vardır. Ayrıca onun soyundan gelenler de şükür konusunda ona uymaya teşvik edilmekte, Yüce Allah'ın üzerlerindeki nimetini hatırlamaları istenmektedir. Çünkü O, onları hayatta bırakıp yeryüzünde halef kılmış, onların dışındakiler ise suda boğmuştu.

4. **"Biz o Kitapta İsrailoğullarına şu hükmü bildirdik..."** Yani daha önceden onlara kitaplarında şu gerçeği haber verdik: Onlar, çeşitli günahlar işlemek, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmek, yeryüzünde büyüklük taslayıp zorbalık etmek suretiyle yurtlarında iki defa fesat çıkaracaklardır. Bu fesatlardan birini yaptıkları zaman Yüce Allah, onlara düşmanlarını musallat edecek ve onlardan intikam alacaktır. Bu, belki döner de ibret alırlar diye onlar için bir sakındırma ve bir uyarıydı.

5. **"Bu iki** (fesattan) **birincisinin vakti gelince,"** yani çıkaracakları iki fesattan birincisinin vakti gelip bu fesadı işlediklerinde **"üzerinize çok güçlü kullarımızı gönderdik."** Oldukça cesur, sayıları ve teçhizatı pek çok olan kullarımızı, kaderimizin gereği ve yaptıklarının cezası olarak sizlere musallat kıldık. Allah, onları size muzaffer kıldı ve onlar sizi öldürdüler. Çoluk çocuğunuzu esir alıp mallarınızı talan ettiler. Hatta **"onlar evlerin içine varıncaya kadar her yeri didik didik ettiler"** Evlerin içlerine kadar girdiler, sizin saygı duyulması gereken Mescidinize bile girip orayı tahrip ettiler. **"Bu, yerine getirilmesi kaçınılmaz bir vaaddi."** Onu gerektiren sebebi işledikleri için gerçekleşmesi kaçınılmazdı. İsrailoğullarına musallat kılınan bu kimselerin kim olduğu hususunda müfessirler arasında görüş ayrılığı vardır. Ancak bunların kâfir bir topluluk olduğunu ittifakla kabul ederler. Bunlar ya Irak, ya Mezopotamya ahalisinden idiler ya da başkaları idi. İsrailoğullarının günahları çoğalınca, şeriatlerinin birçoğunu terk edip yeryüzünde azgınlık edince Allah, onları İsrailoğullarına musallat kılmıştı.

6. **"Sonra onlara,"** size musallat kılınan bu kimselere **"karşı size tekrar üstünlük verdik."** siz de onları yurtlarınızdan sürüp uzaklaştırdınız. **"mallarla ve oğullarla sizi güçlendirdik."** Rızıklarınızı da, sayınızı da çoğalttık. Onlara karşı sizi güçlendirdik. **"ve sayıca sizi"** onlara göre **"daha üstün kıldık."** Bu ise sizin iyi davranışlarınız ve Allah'a itaatle boyun eğmeniz dolayısıyla olmuştu.

7. **"Eğer iyilik ederseniz kendi yararınıza iyilik etmiş olursunuz."** Çünkü bunun faydası sizedir. Hatta dünyada bile bu böyledir. Nitekim düşmanlarınıza karşı muzaffer oluşunuzda da bunu görmüş bulunuyorsunuz. **"Kötülük ederseniz de kendi zararınıza etmiş olursunuz."** Bunun da zararı sizedir. Nitekim Yüce Allah düşmanlarınızı size musallat kılmak suretiyle bunu size göstermiştir. **"Nihayet** (iki fesattan) **sonuncusunun,"** yeryüzünde çıkartacağınız diğer fesadın **"vakti gelince"** yine düşmanlarınızı size musallat kıldık. Size karşı zafer kazanmaları ve sizi esir almaları sebebiyle **"kederiniz yüzünüzden belli olsun, daha önce girdikleri gibi Mescide"**/Beytü'l-Makdis'e **"tekrar girsinler ve üstünlük sağlayıp ele geçirdikleri her şeyi mahvetsinler,"** tahrip etsinler ve evlerinizi de, mescidlerinizi de, tarlalarınızı da yıkıp dağıtsınlar **"diye"** bunu yaptık.

8. **"Olur ki Rabbiniz size merhamet eder"** ve böylelikle sizi onlara karşı muzaffer kılar. Nitekim Yüce Allah onlara merhamet etmiş ve tekrar onlara üstünlük vermiştir. Ancak masiyet işlemelerine karşı da onları tehdit ederek **"Ama eğer"** yeryüzünde fesat çıkarmaya **"dönerseniz, Biz de"** sizi cezalandırmaya **"döneriz."** buyurmuştur. Onlar ise fesada geri döndüler. Yüce Allah da onlara Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i musallat kıldı. Onun vasıtasıyla Yüce Allah, onlardan intikam aldı. Bu, dünyadaki cezalarıydı. Allah'ın nezdindeki ibretlik cezaları ise daha büyük ve daha ağırdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık."** Onlar, oraya girecek, orada kalacak ve ebediyen oradan çıkamayacaklardır. Bu âyetlerde bu ümmet, masiyet işlemekten sakındırılmaktadır ki İsrailoğullarının başına gelen musibetler onların başına da gelmesin. Zira Yüce Allah'ın kanunu birdir ve onda herhangi bir değişiklik olmaz. Kâfir ve zalimlerin müslümanlara musallat olmasını dikkatle inceleyen bir kimse bunun, günahlarından ötürü onlara bir ceza olmak üzere gerçekleştiğini anlar. Diğer taraftan müslümanlar, Yüce Allah'ın Kitabını ve Rasûlünün sünnetini uyguladıklarında Allah, yeryüzünde onlara imkân ve iktidar vermiş ve onları düşmanlarına karşı muzaffer kılmıştır.

﴿ إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ ﴾

9- Gerçekten bu Kur'an, en doğru olana iletir ve salih ameller işleyen mü'minlere, onlar için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.

10- Âhirete iman etmeyenler için de pek elemli bir azap hazırladığımızı bildirir.

9-10. Şanı Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in şeref ve üstünlüğünü haber vermekte, onun **"en doğru olana,"** yani itikad, amel ve ahlâk bakımından en mutedil ve en yüce olana ilettiğini haber vermektedir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in davetiyle hidâyet bulanlar, hiç şüphesiz insanların en mükemmeli, en doğru yol üzere olanları, bütün işlerde de en ileri derecede hidâyet bulanlarıdır. Farz ve sünnet kabilinden **"salih ameller işleyen mü'minlere, onlar için"** Allah'ın, niteliklerini kendisinden başka hiçbir kimsenin bilmediği lütuf ve ihsan yurdunda hazırlamış olduğu **"büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler. Âhirete iman etmeyenler için de pek elemli bir azap hazırladığımızı bildirir."**

Kur'an-ı Kerim, hem müjde hem de uyarıları ihtiva eder. Ayrıca kendileri vasıtasıyla müjdelenen şeylere nail olunacak hususları da zikreder ki bunlar, iman ve salih ameldir.

Yine kendileri sebebiyle uyarılan azaba müstehak olunan şeyleri de belirtir ki bunlar da iman ve salih amelin zıddı olan şeylerdir.

﴿ وَيَدْعُ ٱلْإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلْخَيْرِ ۖ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ عَجُولًا ﴿١١﴾ ﴾

11- İnsan hayra dua ettiği gibi şerre de dua eder. İnsan pek acelecidir.

11. Bu, insanın bilgisizliğinden ve aceleciliğindendir. Çünkü insan, kızdığı vakit kendisinin veya çoluk çocuğunun aleyhine olacak kötü şeyler isteyerek beddua eder. Ve tıpkı hayır duada acele ettiği gibi bu konuda da acele eder.

Fakat Yüce Allah, lütfu dolayısıyla hayır duaları kabul etmekle birlikte bu tür kötülük isteyen bedduaları hemen kabul etmez:

"Eğer Allah insanlara -hayrı çabucak istedikleri gibi- şerri de çabucak verseydi, elbette onların ecellerine hükmedilirdi." (Yunus, 10/11)

﴿ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ءَايَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَآ ءَايَةَ ٱلَّيْلِ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن
رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ ﴾

12- Biz, gece ile gündüzü iki delil kıldık. Gecenin alameti (olan ayı) **sildik, gündüzün alameti** (olan güneşi) **de aydınlatıcı kıldık ki Rabbinizin lütfunu arayasınız, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz. İşte Biz, her şeyi ayrıntılı olarak açıkladık.**

12. "Biz gece ile gündüzü iki delil kıldık." Bunları Allah'ın kudretinin kemaline, rahmetinin genişliğine ve kendisinden başka hiçbir kimseye ibadet olunmaması gerektiğine delil olan iki belge kıldık. **"Gecenin alameti** (olan ayı) **sildik,"** geceyi içinde sükûn bulunsun, dinlenilsin diye karanlık kıldık. **"gündüzün alameti** (olan güneşi) **de aydınlatıcı,"** aydınlık **"kıldık ki"** geçiminizi sağlamak, sanat ve mesleklerinizi icra etmek, ticaretlerinizi ve yolculuklarınızı yapmak suretiyle **"Rabbinizin lütfunu arayasınız ve"** gece ile gündüz arka arkaya gelmesi ve ayın değişerek farklı farklı görünmesi sayesinde **"yılların sayısını ve hesabı bilesiniz."** Buna binaen istediğiniz maslahatlarınızı gerçekleştiresiniz diye böyle yaptık. **"İşte Biz, her şeyi ayrıntılı olarak açıkladık."** Eşyalar birbirinden ayırt edilsin, hak ile batıl açık seçik ortaya çıksın diye âyetleri geniş geniş açıkladık ve onları çeşitli şekillerde sizlere anlattık. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz o Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."** (el-En'âm, 6/38)

﴿ وَكُلَّ إِنسَٰنٍ أَلْزَمْنَٰهُ طَٰٓئِرَهُۥ فِى عُنُقِهِۦ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ كِتَٰبًا يَلْقَىٰهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ ٱقْرَأْ
كِتَٰبَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ ٱلْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ ﴾

13- Her insanın amelini, kendi boynuna, ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona, açılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap (amel defterini) **çıkarırız.**

14- (Ve deriz ki:) **'Oku kitabını, bugün hesap görücü olarak sen, kendine yetersin.'**

13. Bu buyruk, Yüce Allah'ın adaletinin kemal derecesinde olduğunu haber vermektedir. Şöyle ki her insanın, hayır ve şer türünden yaptığı tüm amelleri, onun boynundadır. Yüce Allah onu, ondan ayrılmaz ve onu aşarak başkasına ulaşmaz kılmıştır. O nedenle de kişi, başkasının amelinden dolayı hesaba çekilmeyeceği gibi başkası da onun ameli dolayısıyla hesaba çekilmeyecektir. **"Kıyamet günü de ona, açılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap** (amel defterini) **çıkarırız."** Bu kitapta onun bütün ameli hayır ya da şer türünden, küçüğüyle büyüğüyle yazılı olacaktır.

14. Ona şöyle denilecektir: **"Oku kitabını, bugün hesap görücü olarak sen, kendine yetersin."** Bir kula, cezalandırılmasını gerektiren ne gibi suçlarının bulunduğunu bilmesi için, "Kendi kendini sen hesaba çek." denilmesi adalet ve insafın en ileri derecesidir.

﴿ مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَمَا
كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ ﴾

15- Kim hidâyet bulursa o, ancak kendi yararına hidâyet bulmuş olur. Kim de saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur. Hiçbir (günahkar) **kimse bir başkasının** (günah) **yükünü yüklenmez. Biz, bir rasûl göndermedikçe de azap etmeyiz.**

15. Yani herkesin hidâyet ve sapıklığı kendinedir. Kimse kimsenin günahını yüklenmeyeceği gibi kimse başkasına gelecek zerre ağırlığı kadar bir kötülüğü de uzaklaştıramaz. Allah, adaletlilerin en adaletlisidir. Hiç kimseye, risalet vasıtasıyla delil ortaya konulmadıkça ve o da bu delile karşı koymadıkça azap edilmez. Delile boyun eğen yahut Yüce Allah'ın delili kendisine ulaşmayan kimseye ise hiç şüphesiz Allah azap etmez. Bu âyet-i kerime, fetret dönemi insanları ile müşriklerin çocukları da dahil olmak üzere Allah'ın, kendilerine peygamber göndermedikçe hiçbir kavme azap etmeyeceğine delil gösterilmiştir. Çünkü Yüce Allah, zulmetmekten münezzehtir.

﴿ وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِن بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾ ﴾

16- Bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman, onun refahtan şımarmış elebaşılarına (Allah'a itaati) **emrederiz, ancak onlar orada fâsıklık ederler. Böylece üzerlerine** (azap) **sözü hak olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.**

17- Nûh'tan sonra nice nesilleri helak ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeter.

16. Yüce Allah, bize şunu haber vermektedir: O, zalim ülkelerden herhangi birini helak etmeyi, azap ile kökten yok etmeyi dilerse oranın nimet ve refahtan şımarmış olanlarına kaderî emrini verir, onlar da **"orada fâsıklık ederler."** Azgınlıkları artar durur. Sonunda **"üzerlerine,"** geri çevrilmesi imkânsız olan azap **"sözü hak olur. Biz de orayı yerle bir ederiz."**

17. "Nûh'tan sonra nice nesilleri helak ettik." Allah'ın Nûh kavminden sonra Ad, Semûd, Lût kavmi vb. gibi azap ile helâk ettiği pek çok ümmet vardır.

Yüce Allah, onların azgınlıkları artıp küfürleri çoğalınca üzerlerine büyük bir ceza ve azap indirmişti. **"Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeter."** O nedenle O'nun haksızlık edeceğinden yana korkmasınlar. Zira O, onları ancak yaptıklarına karşılık cezalandırır.

﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا
مَّدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُم
مَّشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾
انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾ ﴾

18- Her kim acele/peşin olan (dünya nimetlerini) **isterse Biz de ona orada dilediğimiz kadarını istediğimiz kimseye acele/peşin olarak veririz. Sonra da cehennemi ona konak yaparız, o da kınanmış ve kovulmuş olarak oraya girer.**

19- Her kim de âhireti ister ve onun için mü'min olarak gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları karşılığını bulacaktır.

20- (Bu iki gruptan) **her birine, hem onlara hem de bunlara** (dünyada) **Rabbinin ihsanından veririz. Zira Rabbinin ihsanı** (dünyada hiç kimseye) **kısıtlı değildir.**

21- Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Elbette âhiret, hem dereceleri itibarıyla daha büyüktür, hem de üstünlük bakımından daha büyüktür.

18. Yüce Allah bize şunu haber vermektedir: **"Her kim acele/peşin olanı"** yani yok olacak, geçip gidecek olan dünyayı **"isterse"** ve onun için çalışıp çabalar da geldiği yeri yahut varacağı sonu unutursa Yüce Allah, bu dünyanın değersiz ve fani nimetlerinden kendi dilediğini -Levh-i Mahfuz'da onun için yazıp takdir etmiş olduğu kadarıyla- ona acele tarafından hemen verir. Ancak bu, faydası ve devamlılığı olmayan fani bir nimettir. Daha sonra ise âhirette **"cehennemi ona konak"** yapar. **"o da kınanmış ve kovulmuş olarak oraya girer."** Yani rezil ve rüsvay olarak, hem Allah tarafından hem kulları tarafından yerilmiş ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş bir halde oraya girip azaba duçar olur. Böylelikle hem azaba uğrayacak, hem de rezil ve rüsvay olacaktır.

19. **"Her kim de âhireti ister,"** ona razı olur, onu dünya hayatına tercih eder **"ve onun için"** Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlere ve âhiret gününe inanan bir **"mü'min olarak gereği gibi,"** yani semavî kitapların ve nebevî buyrukların yönlendirdiği şekilde **"çalışırsa,"** imkânı ölçüsünde bu yolda amel ederse **"işte onların çalışmaları karşılığını bulacaktır."** Yani kabul edilecek ve onlar için ecir ve mükâfatları Rableri katında saklanacaktır. Bununla birlikte dünya hayatındaki paylarından da mahrum kalmayacaklardır. Çünkü:

20. Yüce Allah, bu iki grubun her birine de dünyadan nasibini verir. Zira onun bağış ve ihsanı **"kısıtlı,"** kimseden engellenmiş **"değildir."** Aksine bütün yaratılmışlar, O'nun lütuf ve ihsanından yararlanmaktadırlar.

21. **"Onların kimini kiminden"** dünya hayatında bol yahut az rızık vermekle, zorluk veya kolaylıkla, ilim veya bilgisizlikle, akıl veya akılsızlıkla vb. gibi Yüce Allah'ın kendisiyle kullarından kimini kimine üstün kıldığı şeylerle **"nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Elbette âhiret hem dereceleri itibarıyla daha büyüktür, hem de üstünlük bakımından daha büyüktür."** Dünya nimet ve lezzetleriyle âhiretinkiler hiçbir bakımdan kıyas kabul etmez. Cennetteki yüksek köşkler, çeşit çeşit lezzetler, sevinçler ve pek çok hayırlara kavuşanlarla; cehenneme giden, orada can yakıcı azaba uğratılan ve Rahîm olan Rabbin gazabına maruz kalanların hali arasında o kadar büyük fark vardır ki! Bu iki yurdun ehli arasındaki büyük farklılıkların hiç kimse tarafından nitelendirilmesi mümkün değildir.

﴿ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Allah ile beraber başka bir ilâh edinme, yoksa kınanmış ve kendi başına terk edilmiş bir halde kalakalırsın.

22. Yani herhangi bir yaratılmışın, en ufak çapta bile ibadete hak sahibi olduğuna inanma! Onlardan hiçbirini Allah'a ortak koşma! Çünkü böyle bir tutum, yerilmeye ve yardımsız kalmaya sebeptir. Allah, melekleri ve peygamberleri şirki yasaklamışlar, şirk koşanı en ileri derecede yermişler, onlara yergi ifade eden isimleri ve çirkin sıfatları layık görmüşlerdir. Şirk koşan kimse, yaratılmışlar arasında en kötü vasfa ve en çirkin niteliğe sahiptir. O, Rabbine bağlanmayı terk ettiği için dini ve dünyasıyla ilgili hususlarda ilâhî yardımdan mahrum kalır. Çünkü Allah'tan başkasına bağlanan, yardımsız bırakılır. Kime bağlanmışsa ona havale edilir. Allah izin vermedikçe de hiçbir varlığın bir başkasına faydası olamaz. Allah ile birlikte bir başka ilâhın varlığını kabul eden nasıl yerilir ve yardımsız bırakılırsa Allah'ı tevhid edip

dini O'na halis kılan, Allah'tan başkalarından uzaklaşıp da O'na bağlanan kimseler de öylece övgüye mazhar olur ve bütün hallerinde Allah'ın yardımına nail olur.

﴿ ۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ ﴾

23- Rabbin, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve ana-babaya da iyi davranmanızı kesin olarak emretmiştir. Eğer onlardan biri veya her ikisi, yanında ihtiyarlarsa onlara 'Öf!' (bile) **deme ve onları azarlama! Onlara tatlı ve güzel söz söyle!**

24- Onlara merhamet dolu tevazu kanadını ger ve de ki: 'Rabbim! Onlar beni küçükken nasıl (merhametle) **yetiştirdilerse Sen de onlara öyle merhamet et!'**

23. Allah Teâlâ, kendisine şirk koşulmasını yasakladıktan sonra tevhidi emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Rabbin"** yerdekilerden olsun, göktekilerden olsun, ölülerden olsun, dirilerden olsun **"kendisinden başkasına ibadet etmemenizi..."** dinî bir hüküm ve şer'î bir emir olarak **"emretmiştir."** Çünkü Vâhid ve Ehad olan, bir tek ve Samed olan O'dur. Bütün kemal sıfatları yalnız O'nundur. Her türlü sıfatın en azametlisi yalnız O'nundur ve bu sıfatları yaratılmış hiç kimseninkine benzemez. Görünen ve görünmeyen bütün nimetleri ihsan eden, her türlü kötülüğü önleyen, yaratan, rızık veren, bütün işleri yöneten O'dur. Bütün bunları tek başına yapan O'dur. O'nun dışındaki hiçbir varlığın bunlarda en ufak bir payı yoktur. Yüce Allah kendi hakkından sonra anne-baba hakkını yerine getirmeyi zikrederek **"ana-babaya da iyi davranmanızı..."** buyurmaktadır. Yani sözlü ve fiilî bütün iyilik şekilleriyle onlara iyilikte bulunun. Çünkü onlar, kulun varlığının sebebidirler. Onların çocuklarına olan sevgileri, iyilikleri ve yakınlıkları, haklarının daha kuvvetli olmasını ve onlara iyi davranmanın farz olmasını gerektirir. **"Eğer onlardan biri veya her ikisi yanında ihtiyarlarsa"** güçlerinin zayıflayacağı böyle bir yaşa ulaşır da bilinen şekilde lütuf ve ihsana ihtiyaçları olursa **"onlara 'öf'** (bile) **deme."** Bu, eziyet mertebelerinin en aşağısıdır. Bu ifadeyle onun dışındakilere de dikkat çekilmektedir. Yani onlara en asgari seviyede olsa da eziyet etme! **"Onları azarlama!"** Onlarla sert ve kaba sözlerle konuşma! **"Onlara tatlı ve güzel söz söyle!"** Sevdikleri lafızlarla, edeplice, kalplerini ne-

şelendirecek ve gönüllerini rahatlatacak ifadelerle konuş! Bu sözler ise durumun, âdetlerin ve zamanın değişmesine göre değişebilir.

24. **"Onlara merhamet dolu tevazu kanadını ger."** Onlardan -korktuğun yahut onlardan bir şeyler umduğun için (vb. gibi)- ecir alınmayacak bir maksat dolayısıyla değil de sevabını umarak onlara karşı alçakgönüllü ol, onlara merhametinden dolayı bu şekilde davran ve **"De ki: Rabbim! Onlar beni küçükken nasıl** (merhametle) **yetiştirdilerse sen de onlara öyle merhamet et!"** Yani hayattayken de, öldükten sonra da onlara rahmete nail olmaları için dua et! Bu da onların seni küçükken terbiye edip büyütmelerinin bir karşılığı olsun. Bundan şu anlaşılmaktadır: Terbiye ve yetiştirme ne kadar ileri derecede olursa hak da o kadar çok olur. Aynı şekilde bir kişinin, din ve dünyası hususunda -anne-babası dışında- güzel bir şekilde terbiyesini üstlenen kimselerin de terbiye ettikleri o kişiler üzerinde böyle bir yetiştirme hakkı vardır.

﴿ رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَٰلِحِينَ فَإِنَّهُۥ كَانَ لِلْأَوَّٰبِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Rabbiniz, içinizdekileri en iyi bilendir. Eğer salih kimseler olursanız şüphesiz ki O, kendine yönelenlere karşı çok bağışlayıcıdır.

25. Yani Yüce Rabbiniz, içinizde gizlediğiniz hayır veya şer her şeyden haberdardır. O, sizin amellerinize ve bedenlerinize bakmaz; kalplerinize, kalplerinizdeki hayır ve şerre bakar. **"Eğer salih kimseler olursanız,"** irade ve maksatlarınız, Allah'ın rızası çerçevesinde olur, sizi O'na yakınlaştıracak şeylere rağbet edip kalplerinizde Allah'tan başkasına yönelik herhangi bir istek yer etmemiş olursa **"şüphesiz ki O, kendine yönelenlere,"** her daim çokça kendisine yönelen kimselere **"karşı çok bağışlayıcıdır."** Yüce Allah, her kimin kalbinde kendisine yönelişten, sevgiden, yakınlaştırıcı şeyleri sevmekten başka bir şey olmadığını görürse -bazı zamanlarda beşerî tabiatın gereği olarak farklı şeyler olsa bile- o kimseyi affeder ve kalbinde yer etmeyen, gelip-geçici bu gibi ârızî hususları da bağışlar.

﴿ وَءَاتِ ذَا ٱلْقُرْبَىٰ حَقَّهُۥ وَٱلْمِسْكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ ٱلْمُبَذِّرِينَ كَانُوٓا۟ إِخْوَٰنَ
ٱلشَّيَٰطِينِ ۖ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ٱبْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل
لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا
مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ ﴾

26- Yakınlara hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Ama saçıp savurma!

27- Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytansa Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden gelmesini umduğun bir rahmeti beklerken bu (sayılanlardan) **yüz çevirir** (de bir şey veremez)**sen o halde** (hiç olmazsa) **onlara gönül alıcı bir söz söyle.**

29- Elini boynuna bağlama! Onu büsbütün de açma! Yoksa kınanmış ve pişman bir halde kalakalırsın.

30- Şüphesiz ki Rabbin, dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır. Şüphesiz O, kullarından haberdardır, onları hakkıyla görendir.

26. **"Yakınlara,"** iyilik ve ikramın farz ve sünnet türünden **"hakkını ver."** Bu hak durumların ve yakınlıkların farklılığına, ihtiyaç duyup duymamaya ve zamana göre değişir. **"yoksula"** yoksulluğunun ortadan kalkması için zekât ve onun dışındaki haklarını ver; **"ve yolda kalmışa da,"** memleketinden uzaklarda olan ve kendisini yurduna ulaştıracak imkanı olmayan yabancılara da hakkını ver. **"Ama saçıp savurma!"** Bunların hepsine maldan, verene zarar vermeyecek kadar verilir ve verilecek miktar, uygun olandan fazla olmaz. Çünkü bunun aksi, savurganlıktır. Yüce Allah bunu yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:

27. **"Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir."** Zira şeytan, yerilmeyi gerektirmeyen hiçbir şeye çağırmaz. O, insanı cimriliğe/eli sıkılığa çağırır. Bu konuda kişi şeytana itaat etmezse bu sefer de onu saçıp savurmaya/israfa çağırır. Yüce Allah ise en adaletli ve en dengeli olan işi emreder ve bundan dolayı da kişiyi över. Nitekim Yüce Allah, Rahman'ın has kullarından söz ederken şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ki infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler. Bunun arasında orta bir yol tutarlar."** (el-Furkân, 25/67) Burada da Allah şöyle buyurmaktadır:

29. **"Elini boynuna bağlama!"** Bu, aşırı cimrilikten/pintilikten kinayedir. ("Eli sıkı olma!" demektir). **"Onu büsbütün de açma!"** Uygun olmayan yerlere ve gerekenden fazla harcama yapma! Çünkü böyle yaparsan, yaptıklarından dolayı **"kınanmış ve pişman bir halde kalakalırsın."** Yani malın elden gider de elin bomboş kalır. Böylece elinde mal namına bir şey kalmadığı gibi övgüye de nail olamazsın.

28. Bu emir, güç yetirebilme ve varlık halinde yakınlara bir şeyler vermeyi içermektedir. Eğer verecek bir şey yoksa ya da mevcut şartlarda infak etmede zorluk söz konusuysa Yüce Allah, onlara güzel bir şekilde karşılık verilmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Rabbinden gelmesini umduğun bir rahmeti beklerken bu** (sayılanlardan) **yüz çevirir** (de bir şey veremez)**sen,"** yani Allah'tan kolaylık sağlayacağını umduğun bir başka zaman onlara vermek üzere onlardan yüz çevirecek olursan **"o halde** (hiç olmazsa) **onlara"** yumuşak bir söz söylemek, ilk fırsatta bir şeyler verme vaadinde bulunmak ve mevcut durumda da imkânın olmadığını belirterek özür dilemek suretiyle **"gönül alıcı bir söz söyle!"** Böylelikle yanından gönülleri hoş bir şekilde ayrılıp gitsinler. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Güzel bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır."** (el-Bakara, 2/263) Bu da Yüce Allah'ın kullarına lütfunun bir tecellisidir ki kullarına nezdinden gelecek rahmet ve rızkı beklemelerini emretmektedir. Çünkü bunu beklemek de bir ibadettir. Aynı şekilde insanlara, imkân olması halinde sadaka vereceğine ve iyilikte bulunacağına dair vaadde bulunmak da bir ibadettir. Çünkü bir iyiliği yapmayı kararlaştırmak da bir iyiliktir. Bundan dolayı insanın elinden gelen, güç yetirebildiği hayrı yapması, güç yetiremediklerini de yapmaya niyet etmesi gerekir ki ondan da sevap alsın, hatta Yüce Allah, onun umudunu gerçekleştirmeyi kolaylaştıracak bir sebebi var etsin. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

30. **"Şüphesiz ki Rabbin"** kullarından **"dilediğinin rızkını genişletir ve"** hikmetinin bir gereği olarak da dilediği kimsenin rızkını **"daraltır. Şüphesiz O, kullarından gerçekten haberdardır, onları hakkıyla görendir."** Onlara onlar için elverişli ve uygun bildiği şekilde karşılık verir, işlerini de lütuf ve keremiyle çekip çevirir.

﴿ وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴾

31- Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Çünkü sizin de, onların da rızkını Biz veririz. Onları öldürmek, gerçekten büyük bir günahtır.

31. Bu, Yüce Allah'ın, kullarına rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü O, kullarına kendi anne-babalarından daha merhametlidir. Bu sebeple anne-babaya, fakirlik ve rızıklarını temin edememe endişesiyle çocuklarını öldürmeyi yasaklamış ve herkesin rızkını vermeyi kendi üzerine almıştır. Onları öldürmenin de **"gerçekten**

büyük bir günah" olduğunu bildirmiştir. Yani bu, kalpten merhametin silindiğini gösterdiği ve büyük bir isyan olduğu için, ayrıca herhangi bir suç ve günahı olmayan çocukları öldürme gibi büyük bir haksızlık olduğu için günahların en büyüklerindendir.

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰٓ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴾

32- Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o, çirkin bir hâyâsızlık ve çok kötü bir yoldur.

32. Zinaya yaklaşmanın yasak kılınması, sadece onun işlenmesinin yasaklanmasından daha beliğ ve kapsamlı bir yasaklamadır. Zira böyle bir yasak, aynı zamanda zinaya sürükleyen bütün sebep ve yolları da yasak kapsamına alır. Çünkü *"Her kim yasak bir bölgenin çevresinde dolaşacak olursa, çok geçmeden o yasağın içine düşer."*[4] Özellikle de nefsin çok güçlü bir şekilde davet ettiği bu günah için durum böyledir. Yüce Allah zinayı ve çirkinliğini **"o, çirkin bir hâyâsızlık"** diye nitelemektedir. Yani bu, hem dine hem akla hem de fıtrata göre oldukça çirkindir. Çünkü bu fiil, hem Allah'a isyandır; hem kadının, hem de ahalisinin veya kocasının hakkına yönelik bir saldırıdır; aile hayatının bozulması, neseplerin karışması vb. pek çok fesadın da sebebidir. **"Çok kötü bir yoldur."** Böyle büyük bir günahı işleme cüretini gösterenin yolu, gerçekten kötü bir yoldur.

﴿ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِّى الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ﴾

33- Haklı (bir gerekçe) **olmadıkça Allah'ın,** (öldürülmesini) **haram kıldığı birini öldürmeyin. Kim zulmen öldürülürse Biz, onun velisine bir yetki vermişizdir. O halde o da** (kısas yoluyla) **öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o, zaten yardıma mazhar olmuştur.**

33. "Haklı (bir gerekçe) **olmadıkça Allah'ın,** (öldürülmesini) **haram kıldığı birini öldürmeyin."** Bu küçük olsun, büyük olsun, erkek olsun, kadın olsun, hür olsun, köle olsun, müslüman olsun, anlaşmalı kâfir olsun herkesi kapsar. Ancak cemaatinden cana kıyan, muhsan olduğu halde zina eden, dinini terk edip İslam cemaatinden ayrılan ve devlet başkanına başkaldırıp da ancak öldürülmek suretiyle

4 Buhârî, İman 39; Müslim, Musâkat 107; Ebû Dâvûd, Buyû' 3; Tirmizî, Buyû' 1.

zararı bertaraf edilebilen kimseler hariçtir. Bunlar, bu suçlarına karşılık öldürülürler. **"Kim zulmen,"** yani haksız yere **"öldürülürse Biz, onun velisine"** asabe ve mirasçıları arasında ona en yakın olan kimseye **"bir yetki,"** yani hem katile kısas uygulamak hususunda ona apaçık bir delil hem de bu konuda ilâhî takdir gereği bir güç ve tasallut **"vermişizdir."** Bu, kısası gerektiren haksız yere ve kasten öldürme, denklik vb. gibi şartların bir arada bulunması halinde geçerlidir. **"O halde o da"**/veli olan şahıs da "(kısas yoluyla) **öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o zaten yardıma mazhar olmuştur."** Aşırıya gitmek, ya katilin bazı azalarını da kesmek (müsle yapmak) ya katilin maktülü öldürdüğü şekilden başka bir şekilde öldürmek ya da katilden başkasını öldürmek suretiyle haddi aşmaktır. Bu âyette katilin öldürülmesi hakkının, veliye ait olduğuna delil vardır. Onun izni olmaksızın kısas uygulanmaz. Affedecek olursa kısas düşer. Aynı şekilde maktulün velisine Allah, katile karşı ve katile yardımcı olanlara karşı onu öldürme imkânını buluncaya kadar yardımcı olur.

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar en güzel olandan başka bir şekilde yaklaşmayın. Ahdi de yerine getirin. Çünkü ahidden dolayı sorgu vardır.

34. Küçükken babasını kaybetmiş, kendi maslahatını bilemeyen ve onu yerine getiremeyen yetimin velilerine, onun malını korumalarını, ıslah etmelerini emretmiş olması; yetimin malını ticarette kullanmak, onu tehlikelere maruz bırakmamak ve onu artırıp geliştirmek için özel gayret harcamak gibi **"en güzel olandan başka bir şekilde"** yetimin malına yaklaşmamalarını emretmesi, Yüce Allah'ın yetime olan lütuf ve rahmetinin bir tecellisidir. Bu da yetim **"rüşdüne erinceye kadar,"** yani bülüğa ve aklî olgunluğa erişip reşit olacağı vakte kadar devam eder. Bu vakte ulaşınca artık velâyet altında olması sona erer ve kendi kendisinin velisi olur, malı da ona teslim edilir. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlarda bir rüşd/reşitlik görürseniz, mallarını kendilerine teslim edin."** (en-Nisâ, 4/6) **"Ahdi de,"** Yüce Allah'a ve insanlara vermiş olduğunuz sözleri de **"yerine getirin. Çünkü ahidden dolayı sorgu vardır."** Yani onu gereği gibi yerine getirip getirmemekten sorumlu tutulacaksınız. Gereği gibi yerine getirirseniz pek çok mükâfat vardır. Getirmezseniz pek büyük günah kazanırsınız.

﴿ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Ölçtüğünüz vakit tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu, hem daha hayırlı hem de sonuç itibarıyla daha güzeldir.

35. Bu buyrukta "adalet," ölçülerin dürüstçe eksiksiz ve tam, terazilerin de herhangi bir eksiltme ve kandırma söz konusu olmaksızın dosdoğru olması gerektiğine dair bir emirdir. Mananın umumiliğinden gerek mala karşılık verilen bedelde, gerek malın kendisinde, gerekse de üzerinde akit yapılan husustaki her türlü aldatmanın yasaklandığı, muamelelerde doğru, samimi ve iyiliğin gözetilmesinin emredildiği anlaşılmaktadır. **"Bu,"** böyle yapılmaması **"hem daha hayırlı, hem sonuç itibarıyla daha güzeldir."** Akıbeti daha iyidir. Bu yolla kul, sorumluluktan kurtulur ve bereket iner.

﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur.

36. Yani hakkında bilgin olmayan şeyin arkasından gitme! Aksine ne söyler ve ne yaparsan o konuda sağlam bilgin olsun. Böyle yapmadığın zaman bu, lehine de, aleyhine de olmaz sanma. Aksine **"kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur."** Söylediklerinden, yaptıklarından ve Yüce Allah'ın kendisine ibadet etsin diye vermiş olduğu azalarını nerede kullandığından sorguya çekileceğini bilen bir kula yakışan, bu sorguya cevap hazırlamasıdır ki bu da ancak onları Yüce Allah'a kullukta kullanmakla, dini yalnızca O'na halis kılmakla ve Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden de onları uzak tutmakla mümkün olabilir.

﴿ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ ﴾

37- Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara erişebilirsin.

38- Bütün bunlar kötüdür ve Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir.

39- Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber başka bir ilâh edinme! Sonra kınanmış ve (ilahî rahmetten) **kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.**

37. "Yeryüzünde böbürlenerek" şımarıkça, insanlara karşı hava atarak, kibirle, hakka karşı büyüklenerek **"yürüme! Çünkü sen"** bu şekilde yapmakla **"ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara erişebilirsin."** Aksine Allah nezdinde hakir, insanlar nezdinde de küçülmüş olursun. Sana buğz ve gazab edilir. En kötü ahlâkı kazanmış, arzuladığının bir kısmını dahi elde edemeksizin en kötü huya bürünmüş olursun.

38. **"Bütün bunlar,"** yani daha önce **"Rabbin, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi..."** buyruğuyla başlayan ve anne-babaya kötü davranmanın yasaklanmasıyla devam eden ve bunlara atfedilen diğer tüm yasaklar **"kötüdür ve Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir."** Bunlar işleyene zararlıdır ve onlar hakkında kötüdür. Yüce Allah da bunlardan hoşlanmaz ve onları reddeder.

39. **"Bunlar,"** yani açıklamış olduğumuz bu yüce hükümler **"Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir."** Çünkü hikmet, güzel amellerin ve üstün ahlâkî değerlerin emredilmesi, kötü davranışlarla alçak huyların da yasak kılınması demektir. Bu âyetlerde sözü edilen ameller âlemlerin Rabbinin, peygamberlerin efendisine, ümmetlerin en faziletlisine emretmesi için kitapların en şereflisiyle vahyetmiş olduğu en üstün hikmetlerdendir. O halde bunlar, kendisine ihsan edilen kimseye pek çok hayır verilmiş olacağı belirtilen (bk. el-Bakara, 2/269) "hikmet" kapsamı içindedir. Daha sonra Yüce Allah, bu hikmetleri -en başında olduğu gibi- Allah'tan başkasına ibadeti yasaklayarak sona erdirmektedir: **"Allah ile beraber başka bir ilâh edinme. Sonra kınanmış** ve (ilahî rahmetten) **kovulmuş,"** yani Yüce Allah, melekler ve bütün insanlar tarafından yerilmiş, lanete uğramış ve kınanmış **"olarak cehenneme atılırsın."** Orada da ebedi kalırsın. Çünkü kendisine ortak koşana Yüce Allah, cenneti haram kılmıştır, onun barınağı cehennemdir.

﴿ أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُم بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Rabbiniz size ayrıcalık tanıyarak oğulları size ayırdı da kendisi meleklerden kızlar edindi, öyle mi!? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz.

40. Bu buyruk, Allah'ın, yarattıkları arasından kız çocukları edindiğini iddia eden müşriklerin iddialarını şiddetli bir şekilde reddetmektedir. **"Rabbiniz size ayrıcalık tanıyarak oğulları size ayırdı,"** yani O, seçkin ve kamil kabul ettiğiniz oğulları sizin için seçip ayırdı **"kendisi meleklerden kızlar edindi,"** kendisi için de melekleri kız çocuklar olarak ayırmış, öyle mi?! Çünkü müşrikler, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia ediyorlardı. **"Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz."** Bu söz, Allah'a karşı en büyük küstahlıktır. Çünkü siz, önce sizi yaratan O olduğu halde, bazı yaratılmışların bile ihtiyaç duymadığı ve muhtaçlık anlamını içeren evlat sahibi olmayı O'na nispet ettiniz. Sonra bir de evlatlar içinden bu iki sınıfın -sizce- daha kötü olanını, yani kızları O'na, erkek çocukları da kendinize ayırdınız. Yüce Allah, zalimlerin söylediklerinden çok yüce ve münezzehtir.

﴿ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَّابْتَغَوْا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ ۚ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۗ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴾

41- Andolsun ki Biz, düşünüp öğüt alsınlar diye şu Kur'an'da (ayetleri) **türlü türlü açıkladık. Fakat bu, onların nefretle uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmıyor.**

42- De ki: 'Eğer Allah ile beraber -dedikleri gibi- başka ilahlar da olsaydı, o zaman hepsi de Arşın sahibine doğru bir yol ararlardı.'

43- O, (bundan) **münezzehtir, onların dediklerinden de pek yüce ve pek büyüktür.**

44- Yedi gök, yer ve bunların içindekiler hep O'nu tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz, onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O Halîm'dir, Ğafûr'dur.

41. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de hükümleri kullarına çeşitli şekillerde anlattığını haber vermektedir. Yani O, hükümleri türlü şekillerde açıklayıp vuzuha kavuşturmuştur. Kendisine davet ettiği şeylere dair pek çok delil/belge ortaya koymuş, öğüt vermiş, hatırlatmalarda bulunmuştur. Bundan maksat da insanların kendilerine faydalı olacak şeyleri düşünüp o yolu izlemeleri, zararlı olacak şeyleri de öğrenip onları terk etmeleridir. Ama insanların çoğu, Allah'ın âyetlerinden

kaçıp uzaklaşmakta direttiler. Buna sebepse hakka karşı duydukları nefret, izlemekte oldukları batıla karşı duydukları sevgidir. Öyle ki tuttukları batıl yola tassupla bağlandılar, Allah'ın âyetlerine kulak vermediler ve onları hiçbir şekilde önemsemediler.

42. Âyet ve delillerin Kur'ân'da çeşitli şekilleriyle açıklandığı en büyük konulardan biri de her şeyin esasını teşkil eden tevhiddir. Yüce Allah, tevhidi emredip onun aksini yasakladığı gibi, bu konuyla ilgili pek çok aklî ve naklî delili de ortaya koymuştur. Hatta bunların bir bölümüne bile kulak veren bir kimsenin bu konuda kalbinde en ufak bir şüphe ve tereddüt kalmaz. Buna dair delillerden biri, Yüce Allah'ın şu buyrukta sözünü ettiği aklî delildir: Yüce Allah ile birlikte başka bir ilâh kabul eden o müşriklere **"de ki: Eğer Allah ile beraber dedikleri gibi,"** onların iddia ve iftiralarına uygun olarak **"başka ilâhlar da olsaydı o zaman hepsi de Arşın sahibine doğru bir yol ararlardı."** Yani Yüce Allah'a götüren ibadet, O'na yönelme, O'na yakınlaşma ve bunun için gerekli yolları arama şeklinde bir yol araştırırlar ve o yolu tutarlardı. O halde Rabbine kulluğa son derece muhtaç olduğunu bilen aciz bir kul, nasıl Allah ile birlikte ilâh kabul edilebilir? Böyle bir şey zulmün en ileri derecesi ve akılsızlığın en uç noktası değil de nedir?! Bu açıklamaya göre bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın şu âyetlerini andırmaktadır: **"Onların o tapındıkları... Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar."** (el-İsrâ, 17/57); **"Onları ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini haşredip toplayacağı gün der ki: Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendileri mi yoldan saptılar? Derler ki: Seni tenzih ederiz, Senden başkalarını veliler edinmek bize yaraşmaz..."** (el-Furkan, 25/17-18)

Yüce Allah'ın **"o zaman hepsi de Arşın sahibine doğru bir yol ararlardı."** buyruğunun şu anlama gelme ihtimali de vardır: Yani onlar, Allah'ı yenmek için bir yol arar, bunun için gayret eder ve O'na karşı üstünlük sağlamaya çalışırlardı. Bu durumda üstün ve galip olan, mutlak Rab ve ilâh olurdu. Onlar da Allah'tan başka kendilerine ibadet ettikleri ilâhlarının mağlup ve boyun eğmiş olduklarını kabul ve ikrar etmekte ve bu uydurma ilâhlarının hiçbir yetkiye sahip olmadıklarını itiraf etmektedirler. O halde uydurma ilâhların durumu bu olduğu halde niye onları ilâh edindiler!? Bu açıklamaya göre de bu buyruk, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır:

"Allah hiçbir evlat edinmedi. O'nunla birlikte başka hiçbir ilâh da yoktur. Eğer olsaydı elbette her ilâh kendi yarattığını yanına alır ve kimisi kimisine üstünlük sağlardı." (el-Mü'minûn, 23/91)

43. **"O, (bundan) münezzehtir, onların"** ortak koşmak ve O'nunla birlikte eşler edinmekle ilgili **"dediklerinden de,"** bu iddialarından da münezzehtir ve sıfatları ile bunlardan çok yüksektedir. **"pek yüce ve pek büyüktür."** O'nun büyüklüğü hiçbir şekilde takdir edilemez, kadir ve azameti pek yüksektir. Öyle ki O'nunla beraber başka bir ilâh bulunması mümkün değildir. Böyle bir şey söyleyen, açıkça sapıtmış ve çok büyük bir haksızlık etmiştir. Çünkü muazzam yaratılmışlar büyüklüklerine rağmen O'nun azameti önünde alabildiğine küçük, O'nun kibriyâsı karşısında yedi gök ve onlarda bulunanlar, yedi arz ve onlarda bulunanlar da önemsiz kalır. **"Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle O'nun kabzasındadır. Gökler de O'nun sağ elinde dürülmüştür."** (ez-Zümer, 39/67) Ulvî alem de, süflî alem de özü itibarıyla O'na muhtaçtır. Bu ihtiyaç, onların hiçbirinden hiçbir an uzak değildir. Her halde O'na sığınmaya ve yakınlaşmaya ihtiyaçları vardır. Kaçınılmaz olarak hem yaratma, rızık verme ve idare yönünden O'na muhtaçtırlar, hem de O'nu sevmeye, O'na ibadet etmeye, O'na yakınlaşmaya ve O'na sığınmaya muhtaçtırlar. İşte bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

44. **"Yedi gök, yer ve bunların içindekiler,"** konuşan ve konuşmayan bütün canlılar, ağaçlar, bitkiler, cansız varlıklar, diri olan ve olmayan her şey **"O'nu tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki,"** gerek lisan-ı haliyle gerekse de konuşan dilleriyle **"O'nu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz, onların tesbihlerini anlamazsınız."** Yani siz, sizin dilinizi konuşmayan diğer mahlukatın tesbihlerini anlamazsınız. Ama bütün gaybları en iyi bilen Yüce Allah, bunların hepsini kuşatmıştır. **"Şüphesiz ki O,"** kendisi hakkında göklerin ve yerin adeta çatlayıp parçalanmalarına, dağların yıkılıp gitmelerine sebep olacak derece büyük sözleri söyleyenleri çabucak cezalandırmayan, aksine onlara mühlet veren, nimetini ihsan eden, afiyet ve rızık veren **"Halîm'dir."** Onları çok büyük mükâfatlar verip günahlarını bağışlamak için ve bu büyük günahlarından tevbe etmeleri için kapısına çağıran **"Ğafûr'dur."** Eğer O'nun hilmi ve mağfiret ediciliği olmasaydı gökler, yerin üzerine yıkılır ve Yüce Allah yeryüzünde canlı hiçbir varlık bırakmazdı.

﴿ وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ
نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ
إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ ﴾

45- Kur'an'ı okuduğun zaman seninle âhirete iman etmeyenlerin arasına gizli bir perde çekeriz.

46- Kalpleri üzerine de onu iyi anlamalarına engel olan örtüler geçirir, kulaklarına da bir ağırlık veririz. Rabbini Kur'an'da tek (ilah) **olarak andığın zaman nefretle arkalarına dönüp uzaklaşırlar.**

47- Onlar, seni dinlediklerinde ne amaçla dinlediklerini ve gizlice konuşurlarken de o zalimlerin, 'Siz, ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.' dediklerini pek iyi biliyoruz.

48- Senin için nasıl misaller verdiklerine bir bak! Artık onlar dalâlete düşmüşlerdir de doğru yolu bulamıyorlar.

45. Yüce Allah, hakkı reddeden ve yalanlayıp yüz çeviren yalanlayıcılara verdiği cezasını zikretmekte ve onlarla iman arasında engel olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: İçerisinde öğüt, hatırlatma, hidâyet, iman, hayır ve pek büyük ilim bulunan **"Kur'an'ı okuduğun zaman, seninle âhirete iman etmeyenlerin arasına,"** Kur'an'ı hakkıyla anlamalarını, ihtiva ettiği gerçeklerin kesinliğini kavramalarını ve kendisine davet ettiği hayra itaat edip boyun eğmelerini engelleyen **"gizli bir perde çekeriz."**

46. **"Kalpleri üzerine de onu iyi anlamalarına engel olan örtüler geçiririz"** ki böylelikle Kur'an'ı kavrayamazlar. **"Kulaklarına da"** onu işitmelerine engel olacak türden **"bir ağırlık,"** yani sağırlık **"veririz."** Böylelikle Kur'an'ı, öğüt ve ibret alacak ve sonuçta amel edecek şekilde değil de sadece aleyhlerine delilin ortaya konmuş olacağı bir şekilde işitmiş olurlar. (Manalarını anlarlar ama inkarlarından dolayı faydasını görmezler.) **"Rabbini Kur'an'da tek** (ilah) **olarak andığın zaman,"** yani tevhide davet edip O'na ortak koşmayı yasaklayacak olursan, tevhîde olan aşırı kinleri ve izlemekte oldukları batılı ileri derecede sevmelerinden ötürü **"nefretle arkalarına dönüp uzaklaşırlar."** Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Allah bir olarak anılsa âhirete inanmayanların kalpleri tiksinir. O'ndan başkası anılsa hemen yüzleri güler."** (ez-Zümer, 39/45)

47. **"Onlar, seni dinlediklerinde ne amaçla dinlediklerini..."** Biz, Kur'an'ı dinlediklerinde ondan yararlanmalarını engelledik, çünkü onların maksatlarının kötü olduğunu, ona dil uzatmak için en basit bir şeyi dahi fırsat saydıklarını biliyoruz. Onların Kur'an'ı dinlemeleri, doğru yolu bulmak ve hakkı kabul etmek için değildir. Aksine onlar ona tâbi olmamaya niyetlidirler. Bu durumda olan bir

kimsenin ise dinlediği şeyden faydalanması mümkün değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"ve"** kendi aralarında **"gizlice konuşurlarken de o zalimlerin,"** bu gizli konuşmaları esnasında **"'Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.' dediklerini pek iyi biliyoruz."** Onların kendi aralarında fısıldaşıp konuşmalarının mahiyeti bu olduğuna ve bu konuşmalarının esasını onun büyülenmiş olduğu temeli üzerine kurduklarına göre bu, onun söylediklerine itibar etmeyeceklerini, onun hezeyanda bulunduğuna ve neler söylediğini bilmediğine içlerinde karar vermiş olduklarını göstermektedir.

48. **"Senin için nasıl misaller verdiklerine"** -ki bunlar misallerin en sapık ve haktan en uzak olanıdır- hayretle **"bir bak!"** Bu konuda **"onlar dalâlete düşmüşlerdir"** ya da verdikleri misaller onların sapmalarına sebep olmuştur. Çünkü onların tutum ve davranışlarında esas aldıkları şeyler bu misallerdir. Tutarsız ve bozuk bir temel üzerinde yükselen bir tavır ve tutum ise temelinden daha bozuktur. **"doğru yolu bulamıyorlar."** Yani hiçbir şekilde doğruyu, hidâyeti bulamazlar. Onların paylarına düşen, ancak katıksız sapıklık ve sadece zulümdür.

﴿وَقَالُوٓا أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمًا وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ ۞ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا
﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِى صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا ۖ قُلِ ٱلَّذِى فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ
فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ ۖ قُلْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ
فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِۦ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾﴾

49- Dediler ki: 'Biz bir yığın kemik ve çürüyüp toprak olduğumuz zaman mı, evet biz (bu haldeyken) **mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz!?'**

50- De ki: 'Evet, ister taş ister demir olun,

51- İsterse de gözünüzde büyük (diriltilmesi daha imkansız) **kabul ettiğiniz başka bir varlık** (olsun, yine de diriltileceksiniz).**' Bu sefer, 'Bizi kim diriltecek?' diyecekler. De ki: 'İlk defa sizi yoktan yaratmış olan!' Sana** (alaylı bir tavırla) **başlarını sallayacaklar ve 'O ne zamanmış?' diyecekler. De ki: 'Belki de çok yakındır.'**

52- (Zira) **sizi çağıracağı gün O'na hamdederek çağrısına uyup** (mahşerde toplanacaksınız) **ve** (dünyada) **ancak çok az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz.**

49. Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenlerin sözlerini, onların dirilişi inkâr edip bunu uzak bir ihtimal gördüklerini ve şöyle dediklerini haber vermektedir: **"Biz bir yığın kemik ve çürüyüp toprak,"** çürümüş cesetler **"olduğumuz zaman mı, evet biz** (bu haldeyken) **mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz!?"** Yani böyle bir şey olmaz. Onların kanaatlerine göre bu imkânsızdır. Böylece Allah Rasûlünü yalanladıkları, Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri, gökleri ve yeri yaratanın kudretini kendilerinin zayıf ve aciz güçleriyle kıyasladıkları için en ileri derecede bilgisizlik içinde olduklarını ortaya koydular. Kendilerinin böyle bir şeyi yapmalarının imkânsız olduğunu ve buna güç yetiremediklerini görünce Allah'ın kudretinin de böyle olduğunu zannettiler. Yarattıkları içinden kendilerinin üstün akıllara sahip olduklarını iddia eden bir topluluğu, cehalette örnek kılan Allah ne yücedir! Zira onlar olabilecek en açık, en kolay anlaşılır, delilleri en üstün ve en belirgin bir konuda cahil kalmışlardı. Böylece Allah, kulları için ya tevfikinin ve yardımının olduğunu ya da helak ve sapıklığın olduğunu göstermektedir. **"Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma! Bize katından bir rahmet bağışla! Muhakkak Sen, bol bol bağışlayansın."** (Âl-i İmran, 3/8)

50-51. Devamla Yüce Allah, Rasûlüne öldükten sonra dirilişi uzak görerek inkâr eden bu kimselere şunları söylemesini emretmektedir: **"De ki: 'Evet, ister taş ister demir olun, isterse de gözünüzde büyük** (diriltilmesi daha imkansız) **kabul ettiğiniz başka bir varlık olsun."** Belki bu sayede o batıl zannınıza göre Allah'ın kudretini kendinizden uzak tutmuş, Allah'ın iradesinin üzerinizde geçerli olmasını önlemiş ve dirilmekten kurtulmuş olursunuz!? Hayır, hiç şüphesiz sizler hangi durumda olursanız olun, hangi niteliğe sahip bir varlığa dönüşürseniz dönüşün, Allah'ı âciz bırakamazsınız. Ne hayatta, ne de ölümden sonra kendi idareniz üzerinde bir yetkiniz vardır. Öyleyse tedbir ve tasarrufu, her şeye yeten ve her şeyi kuşatana bırakın! Öldükten sonra dirilişe dair onlara karşı delil ortaya konduğu vakit de **"'Bizi kim diriltecek?' diyecekler. De ki: 'İlk defa sizi yoktan yaratan!'"** Siz kendisinden söz edilmeye değer bir şey değilken, nasıl sizi yoktan var ettiyse yeni bir hilkatle tekrar yaratacaktır: **"İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz."** (el-Enbiyâ, 21/104) **"Sana** (alaylı bir tavırla) **başlarını sallayacaklar."** Söylediklerinden dolayı hayrete düşmüş olarak ve inkâr ederek başlarını sallayacaklar: **"'O ne zamanmış?' diyecekler."** Senin iddiana göre öldükten sonra diriliş ne zaman olacak? Onlar bu sözü, öldükten sonra dirilişi kabul ettikleri için söylemiyorlardı. Aksine onlar, bu sözü Peygamber'i âciz bırakmak için söylüyorlardı. **"De ki: Belki de çok yakındır."** Onun vaktini

tayin etmenin bir faydası yoktur. Faydası olan şey ve esas amaç, onu kabul etmek, kabul ettiğini ifade etmek ve gerçekleşeceğine inanmaktır. Yoksa ileride kesin olarak gelecek olan her şey, pek yakın sayılır.

52. "Sizi" öldükten sonra diriliş ve amel defterlerinizin verilmesi için **"çağıracağı"** ve sûra üfürüleceği **"gün O'na hamdederek çağrısına uyup** (mahşerde toplanacaksınız)." O'nun emrine uyacak, O'na karşı gelemeyeceksiniz. **"O'na hamdederek"** buyruğunun anlamı şudur: Yüce Allah, yaptıkları dolayısıyla hamde, övgüye layıktır. O, çağrışma ve seslenme günü olan kıyamet gününde onları bir araya getirmesinde ve kullarına buna uygun olarak amellerinin karşılığını vermesinde övülmeye layıktır. **"Ve"** o günün süratle gerçekleşmesinden ve karşılaştığınız nimetlerle hiç karşılaşmamış gibi olacağınızdan dolayı **"(dünyada) ancak çok az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz."** İşte inkârcıların, kendisi hakkında **"O ne zamanmış?"** dedikleri gün, bu gündür. O günde bunu görecekleri vakit son derece pişman olacaklar ve kendilerine **"İşte kendisini yalanlamakta olduğunuz gün, bugündür?"** (el-Mutaffifin, 83/17) denilecektir.

﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوًّا
مُّبِينًا ﴿٥٣﴾ رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِن يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِن يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا
﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴾

53- Kullarıma söyle de en güzel olan (sözleri) **söylesinler.** (Aksi halde) **şeytan, aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır.**

54- Rabbiniz sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder, dilerse de azap eder. Biz, seni onlara vekil göndermedik.

55- Rabbin, göklerde ve yerde kim varsa hepsini en iyi bilendir. Andolsun ki Biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.

53. Bu, Yüce Allah'ın, kullarına olan lütfunun bir tecellisidir. Çünkü onlara dünyada da, âhirette de mutluluğu sağlayacak olan en güzel ahlâkı, en güzel söz ve davranışları emretmektedir: **"Kullarıma söyle de en güzel olan** (sözleri) **söylesinler."** Bu, Yüce Allah'a yakınlaştıran her sözü kapsayan bir emirdir. Kur'an okumak, zikir, ilim, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, insanların mertebe ve konumlarına uygun şekilde onlara güzel ve nazik sözler söylemek gibi... Diğer

taraftan eğer yapılacak olan iki iş de güzelse ve bunların ikisinin bir arada yapılması imkân yoksa en güzel olanının tercih edilmesi gerektiği de bu buyrukta emredilmektedir. Güzel söz, her türlü güzel ahlâkı ve salih ameli de beraberinde getirir. Esasen diline hakim olan, bütün işlerine hakim olur. "(Aksi halde) **şeytan, aralarını bozar."** O, kulların din ve dünyalarını bozacak şekilde kullar arasında fesat çıkartmaya çalışır. Bunun ilacı ise şeytanın kendilerini davet ettiği güzel olmayan sözleri söylemede ona itaat etmemek ve aralarını bozmaya çalışan şeytanın uzaklaşması için birbirlerine yumuşak davranmaktır. Çünkü onların savaşmaları gereken gerçek düşmanları şeytandır. Zira şeytan onları alevli ateşe gireceklerden olmaya çağırır. Şeytan aralarına ayrılık soksa ve düşmanlığı körüklemek için çalışsa bile onların, düşmanlarına karşı bütün güçleriyle çalışmaları ve şeytanın kendisine bir giriş aracı olarak kulandığı, kötülüğü emreden nefislerine mani olmaları gerekir. Böylelikle Rablerine itaat etmiş, işleri istikamet bulmuş ve doğruya iletilmiş olurlar.

54. **"Rabbiniz sizi en iyi,"** sizden de daha iyi **"bilendir."** O bakımdan O, sizin için hayırdan başka bir şey dilemez. Sizlere sizin faydanıza olmayan şeyleri emretmez. Halbuki siz bazen bir şeyi yapmak istersiniz ama hayır, onun aksi olabilir. **"Dilerse size merhamet eder"** ve dilediği kimseleri rahmete götüren yollara muvaffak kılar, **"dilerse de azap eder"** ve dilediği kimselere rahmete götüren yolları izleme başarısını ihsan etmez. Böylelikle onlar da o yolları kaybedip azabı hak eder. **"Biz seni onlara,"** işlerini çekip çeviren ve onları cezalandırma işini yerine getiren **"vekil göndermedik."** Gerçek vekil, ancak Allah'tır. Sen ancak tebliğ eden ve dosdoğru yola ileten bir kimsesin.

55. **"Rabbin göklerde ve yerde kim varsa hepsini,"** bütün mahlukatı **"en iyi bilendir."** Onlardan her birine hak ettiğini, hikmetinin gerektirdiği şekilde verir. Maddi-manevî bütün hususlarda kimini kimine üstün kılar. Nitekim vahyine mazhar olmak gibi ortak bir özelliğe sahip olan peygamberlerin kimini kiminden çeşitli faziletlerle ve Yüce Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu övülmeye değer vasıflarla, üstün ahlâkla, salih amelle, tâbilerinin çokluğuyla, şer'î ve itikadî hükümleri kapsayan kitaplar vermek suretiyle üstün kılmıştır. Nitekim Davud *aleyhisselam*'a da bilinen bir kitap olan Zebûr'u indirmiştir.

Allah, peygamberlerin kimini kimine üstün kılıp bir kısmına Kitap verdiğine göre Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar, Yüce Allah'ın ona indirdiklerini, ona üstünlük olarak peygamberlik verip Kitap indirmesini ne diye inkâr ediyorlar?!

﴿ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ
عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ ﴾

56- De ki: 'Allah'ın yanı sıra (ilah olduğunu) **iddia ettiklerinize yalvarın bakalım! Ama onlar, başınızdaki sıkıntıyı ne kaldırabilirler ne de değiştirebilirler.'**

57- İşte onların bu yalvardıkları, Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar, O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, gerçekten sakınılması gereken bir azaptır.

56. Allah'ın yanı sıra birtakım ortaklar edinen ve Allah'a ibadet ettikleri gibi onlara ibadet eden, Allah'a dua ettikleri gibi onlara dua eden müşrikleri, -eğer doğru ve samimi iseler- inanıp iddia ettikleri bu hususun doğruluğunu ortaya koymaya çağırarak **"De ki: Allah'ın yanı sıra"** ilâh olduğunu **"iddia ettiklerinize yalvarın bakalım!"** Bakın bakalım, size bir fayda sağlayabilecekler mi yahut size gelebilecek herhangi bir zararı önleyebilecekler mi? **"Ama onlar, başınızdaki"** hastalık, fakirlik, darlık vb. bir **"sıkıntıyı ne"** tamamen **"kaldırabilirler ne de"** onu bir başka sıkıntıyla veya daha hafifiyle ya da onu başka birine vermek suretiyle **"değiştirebilirler."** Onların nitelikleri bu olduğuna göre Allah'ın yanı sıra onlara niye ibadet ve dua ediyorsunuz? Bunların herhangi bir kemal sıfatları olmadığı gibi faydalı bir işleri de yoktur. O halde onları ilah edinmek, din ve akıl açısından bir eksiklik ve saçma bir görüştür. Hayret edilecek durum şu ki böyle saçma bir görüş, âdet haline gelip de ardı arkasına işlendiğinde ve sapık atalardan alınıp kabul ile karşılandığında o saçma görüşe sahip olanlar, asıl doğru ve yararlı görüşün o olduğunu zannederler. Bütün görünen ve görünmeyen nimetleri ihsan eden bir ve tek olan Allah'a dini halis kılmayı ise saçmalık ve hayret edilecek bir iş görürler. Nitekim müşrikler şöyle demişlerdir: **"O, bunca ilâhı tek bir ilah mı yaptı? Muhakkak bu, çok şaşılacak bir şeydir."** (Sâd, 38/5)

57. Daha sonra Yüce Allah, onların Allah'ın yanı sıra ibadet ettikleri varlıkların da Allah'a muhtaç olduklarını ve O'na yakın olmanın yollarını aradıklarını, o nedenle de kendilerine ibadet edenlerle ilgilenmediklerini bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"İşte onların bu yalvardıkları,"** peygamberler, salihler ve

melekler **"Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar."** Rablerine yakın olmak için birbirleriyle yarışır, ellerinden geldiği kadarıyla Allah'a yakınlaştırıcı salih ameller işlerler. **"O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar"** ve azaba ulaştıran her şeyden de uzak dururlar. **"Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır."** Kendisinden alabildiğine sakınılması ve ona götürecek hususlardan uzak durulması gereken azap işte budur. Yüce Allah'ın; nezdinde yakınlaştırılmış olan kimseleri nitelendirdiği sevgi, korku ve ümit, bütün hayırların esası ve temelidir. Bunları tam anlamıyla gerçekleştiren bir kimsenin dinî hayatı tamam olur. Bunlar kalpte yer etmeyecek olurlarsa hayırlar ondan uzaklaşır ve etrafını kötülükler kuşatır. Allah sevgisinin alâmeti ise -Yüce Allah'ın belirttiği üzere- kulun, kendisini Allah'a yakınlaştırıcı her hususta gayretini ortaya koyması ve Allah'a yakın olmak için bütün amellerini O'nun için halis kılma ve bunları samimiyetle yapıp gücünün yettiği en mükemmel şekliyle gerçekleştirme hususunda yarışmaktır. Bunları yapmaksızın Allah'ı sevdiğini iddia eden kimse, yalancıdır.

﴿وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ
ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾﴾

58- Kıyamet gününden önce helak etmeyeceğimiz yahut oldukça ağır bir azapla azap etmeyeceğimiz hiçbir ülke yoktur. Bu, Kitapta (Levh-i Mahfuz'da) **yazılıdır.**

58. Yani peygamberleri yalanlayan her bir ülke ahalisini kıyamet gününden önce mutlaka ya helâk ederiz ya da şiddetli bir azaba uğratırız. Bu, Yüce Allah'ın yazıp takdir ettiği ve kesin hükme bağladığı bir kaderidir. Bunun gerçekleşmesi kaçınılmazdır. O halde yalanlayıcıların Yüce Allah'a dönmek ve peygamberlerini tasdik etmek için ellerini çabuk tutmaları, onlar hakkında azap sözü tamamlanmadan ve azapları gerçekleşmeden önce bunu yapmaları gerekir.

﴿وَمَا مَنَعَنَا أَن نُّرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً
فَظَلَمُوا بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ۚ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ ۚ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ
إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾﴾

59- Bizi mucizeleri göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Nitekim Semûd kavmine apaçık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik ama onlar (onu öldürüp) **zalim oldular. Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz.**

60- Hani sana, 'Şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır.' demiştik. Sana (İsra gecesi) **gösterdiğimiz şeyleri ve Kur'an'da lanet edilen ağacı Biz, ancak insanlara bir imtihan sebebi kıldık. Biz onları korkutuyoruz; fakat bu, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamıyor.**

59. Yüce Allah, yalanlayıcıların, gösterilmesini istedikleri mucizelerin indirilmemesindeki rahmetini belirtmekte ve bu mucizeleri göndermeye mani olan sebebin, onların bu mucizeleri yalanlamalarının kuvvetle muhtemel olması olduğunu zikretmektedir. Çünkü bu mucizeleri yalanlayacak olurlarsa dünyevî ceza derhal gelir ve herhangi bir erteleme olmaksızın azap başlarına iner. Nitekim getirilmesini teklif ettikleri mucizeleri yalanlamış olan önceki kavimlere de böyle yapılmıştı. Nitekim Yüce Allah'ın Semûd kavmine gönderdiği mucize, en büyük mucizelerden biridir. Zira bu mucize, bütün kabilenin sütünden içtikleri, göz kamaştırıcı ve muazzam bir dişi deveydi. Buna rağmen onlar onu yalanladılar. Bunun üzerine başlarına -Yüce Allah'ın bizlere Kitabında anlattığı- azap geldi. İşte bunların durumu da aynıdır. Eğer kendilerine büyük mucizeler gelse yine de iman etmeyeceklerdir. Çünkü onların iman etmelerine engel olan şey, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğinin açık seçik olmaması ve hak mı, batıl mı olduğunun apaçık olmaması değildir. Çünkü Peygamber, getirdiklerinin doğruluğuna işaret olacak pek çok delili/belgeyi de beraberinde getirmiştir. Bunlar hidâyeti arayan kimselerin hidâyet bulmaları için yeterlidir. Bu delillerle mucizeler amaç itibarıyla aynıdır. O halde bu delillere karşı takındıkları tavrın aynısını mucizeler geldiği takdirde onlara karşı takınmaları da kaçınılmazdır. Durum böyle olduğuna göre bu mucizelerin indirilmeyişi onlar için daha hayırlı ve daha faydalıdır. **"Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz."** Yani mucizenin gönderilmesinde amaç, insanların imana davet edilmeleri ve imana girmelerini sağlamak değildir. Mucizeler olmaksızın iman olmaz diye bir şey de yoktur. Mucizelerin gönderilmesindeki esas amaç, insanların izlemekte oldukları yanlış yoldan vazgeçmeleri için uyarılıp sakındırılmalarıdır.

60. "**Hani sana, 'Şüphesiz Rabbin, insanları**" ilim ve kudretiyle "**çepeçevre kuşatmıştır.' demiştik.**" Onların O'ndan başka sığınacakları bir yer ve O'na karşı kendilerini koruyacakları bir barınakları da yoktur. Bu da aklı olan kimseler için insanları çepeçevre kuşatmış olan Allah'ın hoşlanmadığı şeyleri terk etme konusunda yeterli bir nedendir. "**Sana gösterdiğimiz şeyleri**" (Müfessirlerin çoğunluğuna göre bundan kasıt İsra gecesinde gerçekleşen hadiselerdir) "**ve Kur'an'da**" sözü geçen "**lanet edilen ağacı**" -ki bu, cehennemin dibinde yetişen Zakkûm ağacıdır- "**Biz, insanlara ancak bir imtihan sebebi kıldık.**" Yani bu iki husus, insanlar için birer sınanma aracı olmuştu. Bu sebeple kâfirler küfürlerinde daha da ısrar ettiler, kötülüklerini daha da artırdılar. İmanı zayıf bazı kimseler de Peygamber'in İsrâ gecesi meydana gelen olağanüstü olaylara ve Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya gece vakti gidişine dair anlattıkları sebebiyle imandan vazgeçtiler. Cehennemin dibinde yetişen bir ağacın varlığını haber vermek de bu türden olağanüstü bir haldir. İşte onların yalanlamalarına sebep bunlar olmuştu. Peki, ya çok daha büyük mucizeleri ve olağanüstü hadiseleri görecek olsalardı, tutumları ne olurdu? O zaman bu gibi olağanüstü şeyler dolayısıyla kötülükleri daha da artmayacak mıydı? İşte bundan dolayı Allah, onlara merhamet buyurmuş ve bunları onlara göstermemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Kitap ve Sünnette, sonraki dönemlerde ortaya çıkmış büyük hususlardan açıkça söz edilmemiş olması daha uygun ve daha yerindedir. Çünkü insanların akılları, benzerini görmedikleri işleri kabul etmeyebilir. O vakit bu, bazı mü'minlerin kalplerinde bir şüphe unsuru ve İslâm'a girmemiş olan kimseler için de imana gelmelerine bir engel ve ondan uzaklaştırıcı bir sebep olabilir. Bunun yerine Yüce Allah, ileride olabilecek şeylerin tümünü de kapsayacak şekilde umumi lafızları kullanmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"**Biz onları**" âyetlerle ve mucizelerle "**korkutuyoruz. Fakat bu**" korkutma "**büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamıyor.**" Bu da kötülükle içli-dışlı olmanın, onları sevmenin, buna karşılık hayırdan nefret edip ona boyun eğmemenin en ileri derecesidir.

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا
﴿٦١﴾ قَالَ أَرَءَيْتَكَ هَٰذَا ٱلَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُۥٓ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَٱسْتَفْزِزْ
مَنِ ٱسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ

وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ ۚ وَكَفَىٰ
بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾﴾

61- Bir vakit meleklere, 'Âdem'e secde edin.' demiştik. Onlar da hemen secde ettiler. Ancak İblis hariç. O, 'Ben, çamurdan yarattığın birine secde eder miyim hiç!' dedi.

62- 'Şu bana üstün kıldığına bir baksana! Yemin ederim ki eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, pek azı hariç onun soyunu mutlaka emrim altına alırım.' dedi.

63- Buyurdu ki: 'Haydi git! Artık onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz ki hepinizin cezası cehennemdir. Hem de tam bir ceza!'

64- 'Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yoldan çıkar; atlılarınla ve piyadelerinle onların üzerine yürü; mal ve evlâtlarda onlara ortak ol ve onlara vaatlerde bulun!' Fakat şeytan onlara aldatmacadan başka bir şey va'detmez.

65- 'Benim gerçek kullarım üzerinde senin hiçbir hakimiyetin yoktur.' Vekil olarak Rabbin yeter.

61. Yüce Allah; şeytanın, kullarına olan ileri derecedeki düşmanlığına, onları saptırmadaki kararlılığına dikkat çekmekte, Âdem'i yarattığı sırada ona secde etmeyi kabul etmeyip büyüklenerek "**Ben, çamurdan yarattığın birine secde eder miyim hiç!**" dediğine dikkatimizi çekmektedir. Yani şeytan, kendi iddiasına göre, Âdem'den üstündü. Çünkü o ateşten yaratılmıştı(!) Böyle bir kıyasın birçok yönden batıl ve tutarsız olduğuna dair açıklamalar daha önceden geçmişti.

62. İblis, Allah'ın Âdem'i üstün kıldığını anlayınca Yüce Allah'a hitaben şöyle dedi: "**Şu bana üstün kıldığına bir baksana! Yemin ederim ki eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, pek azı hariç onun soyunu mutlaka emrim altına alırım.**" Onları saptırmak ve azdırmak suretiyle tümden helake sürüklerim. Ancak aralarından bir kısmının kendisine düşmanlık edeceğini, ona karşı çıkıp itaat etmeyeceklerini de anlamıştı.

63. Bunun üzerine Yüce Allah ona "**buyurdu ki: Haydi git! Artık onlardan kim sana uyarsa,**" Rabbini ve gerçek dostunu bırakıp da seni tercih ederse "**şüphesiz ki hepinizin cezası cehennemdir. Hem de tam bir ceza!**" Yani cehennem, amellerinize tam ve eksiksiz bir ceza olmak üzere sizin için hazırlanmıştır.

64. Daha sonra Allah, onları saptırmak için gücünün yettiği her şeyi yapmasını ona emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yoldan çıkar."** Bunun kapsamına her türlü günah davetçisi girer. **"atlılarınla ve piyadelerinle onların üzerine yürü."** Bunun kapsamına da Yüce Allah'a isyan için bir bineğin sırtında olan ve yürüyen herkes girer. Böyleleri, şeytanın atlıları ve piyadeleri arasında yer alır. Bundan maksat da şudur: Şanı Yüce Allah, söz ve fiilleriyle kendisine isyana davet eden şeytan aracılığıyla kulları imtihan etmektedir. **"mal ve evlâtlarda onlara ortak ol."** Bu, kulların mal ve evlatlarıyla ilgili her türlü günahı kapsar. Zekât vermemek, yemin kefâretlerini ödememek, farz olan mali hakları yerine getirmemek, çoluk çocuğu hayır üzere yetiştirip şirki terk üzere terbiye etmeyi ihmal etmek, malları haksızca almak yahut hakkı olmayan yere harcamak veya adi kazanç yollarını kullanmak gibi... Hatta çoğu müfessir, şeytanın mal ve evlada ortak olmasının kapsamına yeme, içme ve cimâ esnasında besmeleyi terk etmenin de girdiğini belirtir. Bu tür işlerde kişi, Allah'ın adını anmazsa -bu konudaki bir hadiste de geldiği üzere[5]- şeytan ona ortak olur. **"Onlara"** aslı olmayan süslü **"vaadlerde bulun. Fakat şeytan onlara aldatmacadan başka bir şey va'detmez."** Onun va'dettiği, aslı olmayan bir batıldan ibarettir. Mesela şeytanın onlara günahları ve bozuk inançları süslü göstermesi ve -kendilerini hak üzere sanmaları için- bunlara karşılık mükâfat alacaklarını va'detmesi bu kabildendir. Ancak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size hâyâsızlığı emreder. Allah ise size kendi katından bir mağfiret ve bolluk va'deder."** (el-Bakara, 2/268)

65. Yüce Allah, şeytanın kullara neler yapmak istediğini haber verdikten ve onun fitnesinden neyle korunulabileceğini -ki bu, Allah'a kulluk, iman ve tevekkül sahibi olmaktır- bildirdikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Benim gerçek kullarım üzerinde senin hiçbir hakimiyetin yoktur."** Onlara karşı bir egemenliğin ve onları azdırman söz konusu değildir. Aksine Allah, kullukları dolayısıyla her türlü şerri onlardan bertaraf eder, kovulmuş şeytana karşı onları korur ve bu konuda O, onlara yeter. O'na tevekkül edip emrolunduğu şeyleri eksiksiz yerine getiren kimselere **"vekil olarak Rabbin yeter."**

﴿ رَّبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا
﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ الْإِنسَانُ

5 Buhârî, 141; Müslim, 2018.

كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا
لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ
فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ ﴾

66- (Kullarım!) **Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.**

67- **Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman O'nun dışında yalvardıklarınız kaybolur gider** (de yalnız Allah'a yalvarırsınız). **Ama O, sizi kurtarıp karaya çıkarınca da yine yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.**

68- **Yoksa siz, Allah'ın sizi karada yere geçirmeyeceğinden ya da üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden emin mi oldunuz? Sonra kendinize hiçbir koruyucu da bulamazsınız.**

69- **Yoksa sizi tekrar o** (denize) **döndürüp de üstünüze kırıp geçiren bir fırtına göndermeyeceğinden** ve **küfrünüz/nankörlüğünüz yüzünden sizi boğmayacağından emin mi oldunuz? Sonra bize karşı bunun öcünü alacak kimse de bulamazsınız.**

66. Yüce Allah, denizde seyreden gemi ve benzeri araçları kulların emrine verip bunları nasıl yapacaklarını ilham etmek suretiyle ihsan etmiş olduğu nimetini hatırlatmaktadır. O, bu deniz araçlarına da dalgalı denizi elverişli kılmış ve bu araçların deniz üzerinde yürümesini, böylelikle de kulların, gerek yolculuk, gerekse eşyalarını ve ticaret mallarını taşımak suretiyle onlardan yararlanmalarını sağlamıştır. Bu da O'nun, kullarına olan rahmetinin bir tecellisidir. Zira O'nun, kullarına olan rahmet ve şefkati süreklidir. Onların istekleri ve faydaları doğrultusunda olan her şeyi onlara ihsan eder.

67. O'nun yalnızca kendisinin hak mabud olduğuna delil olan rahmetinin bir tecellisi de şudur: Denizde oldukları sırada kullarına herhangi bir sıkıntı isabet edip de dalgaların ardarda gelmesi dolayısıyla yok olmaktan korkacak olurlarsa, rahatlık zamanlarında ölü ya da diri Allah'tan başka yalvardıkları her varlık kaybolup gider. Sanki hiçbir vakit onlara yalvarmamış gibi olurlar. Çünkü o varlıkların güçsüz, zayıf ve sıkıntıları gidermekten yana aciz olduklarını bilirler. Buna karşın zorlu ve sıkıntılı hallerde bütün yaratılmışların, yardımına sığındıkları göklerin ve yerin yaratıcısına dua ederler. Bu hallerinde ihlasla yalvarıp ya-

kararak O'na yönelirler. Ancak Yüce Allah, onların bu sıkıntılarını giderecek ve onları kurtarıp karaya çıkaracak olursa daha önce Yüce Allah'a dua ettiklerini unutuverir ve faydası olmayan, zarar veremeyen, ne bir şey verebilen, ne de bir şeyi engelleyebilen varlıkları yine O'na ortak koşarlar. Rablerine, mutlak malik ve hükümdarlarına ihlasla dua etmekten ve ibadetten yüz çevirirler. Bu, insanın cahilliğinden ve nankörlüğünden kaynaklanır. Çünkü insan, nimetlere karşı çok nankördür. Yüce Allah'ın kendisine hidâyet verip de akl-ı selim, ihsan ve dosdoğru yola hidâyet ettiği kimseler bundan müstesnadır. Böyleleri bilirler ki zorluk ve sıkıntıları açan, dehşetli hallerden kurtaran kim ise darlıkta da, bollukta da, kolaylıkta da, zorlukta da bütün amellerin yalnızca kendisine halis kılınmasını hakeden de yalnızca O'dur. Yüce Allah'ın yardımına mazhar olmayıp kendi zayıf aklıyla başbaşa bırakılan bir kimse, zorluk esnasında ancak o anki menfaatini ve sadece o halden kurtarılmasını düşünür. Kurtuluşu gerçekleşip de zorluğu ortadan kalkınca cahilliği sebebiyle Allah'ı aciz bıraktığını zanneder ve kalbine âhiret ahvali bir tarafa, dünyevî akıbetlerle bile ilgili hiçbir şey gelmez. İşte bundan dolayı Yüce Allah, böylelerine şu buyruğuyla hatırlatmada bulunup öğüt vermektedir:

68-69. "Yoksa siz, Allah'ın sizi karada yere geçirmeyeceğinden ya da üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden emin mi oldunuz?" Yani O, her şeye gücü yetendir. Dilerse size altınızdan kara parçasını yere geçirmek suretiyle ya da üstünüze çakıl taşları getiren bir fırtına göndermek suretiyle azap indirebilir ve bu azab ile sizi helâk edebilir. Zannetmeyin ki helak yalnızca denizdedir! Eğer böyle düşünüyorsanız o zaman **"sizi tekrar o** (denize) **döndürüp de üstünüze kırıp geçiren bir fırtına göndermeyeceğinden,"** yani önüne gelen her şeyi kırıp parçalayan oldukça şiddetli bir rüzgar göndermeyeceğinden **"ve küfrünüz/nankörlüğünüz yüzünden sizi boğmayacağından emin mi oldunuz? Sonra bize karşı bunun öcünü alacak kimse de bulamazsınız."** Yani bundan dolayı herhangi bir hak talebinde bulunamazsınız. Çünkü Yüce Allah, bu yaptığında sizlere zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmemiştir.

﴿ ۞ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ
عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Andolsun ki Biz, Âdemoğullarını şerefli kıldık, onları karada ve denizde taşıdık, onlara hoş ve temiz rızıklardan verdik ve onları gerçekten, yarattıklarımızın birçoğundan oldukça üstün kıldık.

70. Bu da Yüce Allah'ın, değeri ölçülemeyecek kadar büyük olan lütuf ve ihsanının bir parçasıdır. Allah, Âdemoğullarını bütün yönleriyle değerli ve şerefli kılmıştır. Onlara ilim ve akıl vererek, peygamberler göndererek, kitaplar indirerek üstün bir şeref ihsan ettiği gibi içlerinden veliler ve seçkin kullar da çıkarmıştır. Onlara gizli açık pek çok nimet ihsan etmiştir. Deve, katır, eşek ve diğer kara vasıtaları üzerinde **"karada ve"** gemiyle diğer deniz araçları üzerinde **"denizde taşıdık, onlara hoş ve temiz"** yiyecek, içecek, giyecek ve kendileriyle evlenilecek **"rızıklar verdik."** Gerek duydukları ne kadar hoş ve temiz şey varsa mutlaka Allah onlara ihsan etmiş ve onu elde etmeyi onlara kolaylaştırmıştır. **"ve onları gerçekten yarattıklarımızın birçoğundan,"** onlara tahsis etmiş olduğu üstün meziyetlerle ve diğer yaratılmışların sahip olmadığı üstün faziletlerle **"oldukça üstün kıldık."** Peki, kendilerine bunca nimeti ihsan eden ve üzerlerinden bunca sıkıntıyı açıp gideren yüce Zât'a gereği gibi şükretmeyecekler mi? İçinde bulundukları nimetler, o nimetleri ihsan edeni görmelerine engel olmasın, yoksa onlarla meşgul olmalarından dolayı Rablerine ibadetten gafil kalırlar, hatta o nimetleri O'na isyanlarda kullanırlar!

﴿ يَوْمَ نَدْعُوا۟ كُلَّ أُنَاسٍۭ بِإِمَٰمِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَٰبَهُمْ
وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَن كَانَ فِي هَٰذِهِۦٓ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي ٱلْءَاخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

71- O gün, her insan topluluğunu önderleriyle çağırırız. Kimin kitabı sağ eline verilirse işte onlar kitaplarını/amel defterlerini (sevinç içinde) **okurlar ve onlara hurma çekirdeğinin ortasındaki ip kadar bile zulmedilmez.**

72- Kim de bu dünyada kör idiyse, âhirette de kördür ve yolunu daha da şaşırmıştır.

71. Yüce Allah, insanların kıyamet günündeki hallerini haber vermekte ve her insan topluluğunu beraberlerinde doğruya ileten hidâyetçileri ve önderleriyle çağıracağını belirtmektedir ki bunlar da peygamberler ve onların vekili durumundaki kimselerdir. Her ümmet, Allah'a arz edileceğinde kendilerini hidâyete davet eden rasûlleri de hazır bulunacaktır. Amelleri, peygamberlerinin kendisine davet ettiği kitaba arzedilecek, o kitaba uygun olup olmadığı tespit edilecek ve böylece insanlar iki kısma ayrılacaklar: **"Kimin kitabı,"** dosdoğru yola ileten önderine uyduğu, onun kitabıyla hidâyet bulduğu, buna bağlı olarak da iyilikleri çoğalıp kötülükleri

azaldığı için **"sağ eline verilirse işte onlar kitaplarını"** onda görecekleri ve kendilerini sevindirecek şeylerden ötürü sevinçli ve neşeli bir şekilde **"okurlar."** Ve işledikleri iyiliklerden herhangi birinin mükâfatı eksik verilmemek suretiyle **"onlara hurma çekirdeğinin ortasındaki ip kadar bile zulmedilmez."**

72. **"Kim de bu dünyada"** hakkı görmeyen, onu kabul etmeyen, ona itaatle boyun eğmeyen, aksine sapıklığa uyan bir **"kör idiyse,"** dünyada cennete götüren yolu izlemediği gibi **"âhirette de"** cennete götüren yolu göremeyecek bir **"kördür ve yolunu daha da şaşırmıştır."** Çünkü amelin karşılığı, onun türünden olacaktır. Kişi ne şekilde amel ederse ona o şekilde muamele edilecektir. Bu âyette, her ümmetin, dinine ve kitabına çağrılacağına, gereğince amel edip etmediğine bakılacağına, onların kendisine uymakla emrolunmadıkları başka bir peygamberin şeriatinden sorumlu tutulmayacaklarına, hiçbir kimseye karşı delil ortaya konulup da ona muhalefet etmedikçe azap edilmeyeceğine, hayır sahibi kimselere kitaplarının sağlarından verilip çok sevineceklerine, buna karşılık kötülük ehli kimselerin bunun tam aksi durumda olacaklarına, yani aşırı gam, keder ve helâke maruz kalışları dolayısıyla kendi kitaplarını okuyamayacaklarına dair delil vardır.

﴿ وَإِن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ ۖ وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ
خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ
ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ
مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا ۖ وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا ۖ وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾

73- (Müşrikler) **neredeyse sana vahyettiğimizden başkasını uydurup Bize isnad edesin diye seni vahyimizden saptırıp fitneye düşüreceklerdi.** (Eğer bunu yapsaydın) **o takdirde seni dost edineceklerdi.**

74- **Eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık az kalsın onlara biraz da olsa meyledecektin.**

75- (Eğer bunu yapsaydın) **o zaman Biz de sana hayatın da ölümün de azabını kat kat tattırırdık. Sonra bize karşı hiçbir yardımcı da bulamazdın.**

76- **Seni sıkıştırıp neredeyse yurdundan çıkaracaklardı.** (Eğer çıkarsalardı) **o zaman kendileri de senin ardında ancak çok az bir süre kalırlardı.**

77- **Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun da budur. Sen Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.**

73. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e lütuf ve ihsanını, onu her yolla fitneye düşürmeyi şiddetle arzu eden düşmanlarına karşı koruduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: "(Müşrikler) **neredeyse sana vahyettiğimizden başkasını uydurup bize isnad edesin diye seni vahyimizden saptırıp fitneye düşüreceklerdi."** Yani onlar, gerçekleştiremedikleri bir tuzak kurmuşlardı. Sana indirdiğimizden başkasını uydurup Allah'a iftira edesin diye hileler hazırlamışlardı. Böylelikle sen onların hevâlarına uyacak şeyleri getirecek ve Allah'ın sana indirdiklerini terk edecektin. **"O takdirde,"** onların arzularını yerine getirmiş olsaydın **"seni dost edineceklerdi."** Sen, o zaman onların candan sevdikleri, seçkin bir kimse olurdun. Onlar için en sevdiklerinden bile daha değerli olurdun. Allah'ın sana ihsan etmiş olduğu üstün ahlâkî değerler, yakından da, uzaktan da, dost tarafından da, düşman tarafından da sevilen güzel edebin dolayısıyla onların kalbinde yer ederdin. Fakat şunu bil ki sana bu şekilde düşmanlık etmeleri ve karşı çıkmaları, bizatihi senin için değil, getirdiğin haktan dolayıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette biliyoruz. Ancak onların yalanladığı sen değilsin. Bilakis o zalimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."** (el-En'âm, 6/33)

74. Bununla beraber **"eğer Biz sana"** hak üzere **"sebat vermemiş"** ve sana onların çağrılarını reddetmeyi ihsan etmemiş **"olsaydık"** çokça ısrarları ve senin onların hidâyet bulmalarını arzulaman dolayısıyla **"az kalsın onlara biraz da olsa meyledecektin."**

75. Eğer onların arzularına meyletmiş olsaydın **"o zaman biz de sana hayatın da, ölümün de azabını kat kat"** dünyada da, âhirette de azabı kat kat fazlasıyla **"tattırırdık."** Bunun sebebi, Yüce Allah'ın senin üzerindeki kemal derecesindeki nimeti ve senin bilginin kemal derecesinde oluşudur. **"Sonra bize karşı"** başına gelecek olan bu azaptan seni kurtaracak **"hiçbir yardımcı da bulamazdın."** Fakat Yüce Allah, seni şerre götüren sebeplere karşı korumuş ve şerden muhafaza etmiştir. Sana sebat vermiş ve seni dosdoğru yola iletmiştir. Böylece hiçbir şekil-

de onlara meyletmedin. O'nun senin üzerindeki nimeti mükemmeldir, sana olan ihsanı en ileri derecededir.

76-77. "Seni sıkıştırıp neredeyse yurdundan çıkaracaklardı." Yani aralarında kalmanı istemediklerinden dolayı seni az kalsın yurdundan (Mekke'den) çıkartma ve oradan sürme noktasına geldiler. Eğer bunu yapacak olsalardı, senden sonra aradan fazla bir zaman geçmeden ilâhî ceza gelip onları bulurdu. Nitekim Yüce Allah'ın, bütün ümmetler hakkında geçerli, hiçbir şekilde değiştirilemeyen ve yürürlükten kaldırılamayan sünneti/kanunu budur: Bir ümmet, rasûlünü yalanlayıp onu arasından çıkartmışsa Allah onları dünyada mutlaka cezalandırmıştır. Kâfirler de Peygamber'e tuzak hazırlayıp O'nu yurdundan çıkarınca aradan kısa bir süre geçmişti ki Allah, Bedir'de onları bozguna uğrattı, ileri gelenleri katledildi ve güçleri darmadağın oldu. Allah'a hamd u senâlar olsun.

Bu âyetlerde kulun, Allah'ın sebatına çok ileri derecede muhtaç olduğuna delil vardır. O nedenle kulun, kendisine iman üzere sebat vermesi için Rabbine çokça yalvarıp yakarması, bunu gerçekleştirecek her sebebe sarılması ve bu uğurda gayretini ortaya koyması gerekir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* insanların en mükemmeli olduğu halde Allah ona, **"Eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık az kalsın onlara biraz da olsa meyledecektin"** buyurduğuna göre, onun dışındakilerin durumunu var sen düşün!

Yine bu buyruklarda Yüce Allah, Rasûlüne, ona olan lütuf ve ihsanını, onu kötülükten korumasını hatırlatmaktadır. Bu da Allah'ın, kötülüğün sebepleri hazırken kendi lütfuyla kullarını koruması ve iman üzere onlara sebat vermesi şeklindeki lütuf ve ihsanının onlar tarafından farkına varılmasından hoşnut olduğuna delildir.

Yine bu buyruklarda şuna da delil vardır: Kulun mertebesi ne kadar yüksek olur ve Yüce Allah'ın onun üzerindeki ardı arkası kesilmeyen nimetleri ne kadar çok olursa -o, kınanmayı gerektirecek bir iş yaptığı taldirde- günahı da o oranda büyük olur ve suçu da kat kat fazla olur. Çünkü Yüce Allah, Rasûlüne, şâyet böyle bir iş yapsaydı -hâşâ- ona azabın kat kat tattırılacağını bildirmiştir. Bu buyruklardaki bir husus da şudur: Allah bir ümmeti helâk etmeyi murad etti mi o ümmetin suçları artar, büyür ve çoğalır. Bundan dolayı Allah'ın o ümmet hakkındaki azap sözü hak olur ve o ümmete azabını gönderir.

Nitekim peygamberini aralarından çıkaran ümmetler hakkında uygulayageldiği sünneti/kanunu da bu şekildedir.

﴿ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ ٱلشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ ٱلَّيْلِ وَقُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ ۖ إِنَّ قُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا
﴿٧٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِۦ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰٓ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُل رَّبِّ
أَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَٱجْعَل لِّى مِن لَّدُنكَ سُلْطَٰنًا نَّصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ
جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ ﴾

78- Güneşin (batıya) **kaymasından gecenin kararmasına kadar** (olan vakitlerde) **namazı dosdoğru kıl! Bir de sabah namazını... Çünkü sabah namazı şahitlidir.**

79- Gecenin bir kısmında da sana mahsus fazladan Kur'ân'la teheccüd kıl! Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama çıkarır.

80- Ve de ki: 'Rabbim, beni gireceğim yere doğrulukla girdir, çıkacağım yerden de doğrulukla çıkar ve tarafından bana destekleyici bir delil ver.'

81- De ki: 'Hak geldi, batıl yok olup gitti. Çünkü batıl, yok olmaya mahkumdur.'

78. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle emretmektedir: **"Güneşin** (batıya) **kaymasından,"** yani tam tepeye geldikten sonra batıya doğru kaymasından... (bunun kapsamına öğle ve ikindi namazları girer.) **"Gecenin kararmasına kadar,"** (bunun da kapsamına akşam ve yatsı namazları girer) **"namazı dosdoğru kıl,"** zahiren ve batınen, vakitleri içinde, eksiksiz ve dosdoğru kıl. **"Bir de sabah namazını"**/Kur'an'ını, sabah namazının **"Kur'an"** diye adlandırılması, bu namazda diğerlerine göre daha uzun miktarda Kur'an okumanın meşru oluşu ve bu namazdaki kıraatin fazileti dolayısıyladır. Çünkü Yüce Allah, bu namazda gece ve gündüz meleklerini hazır bulundurur ve onlar da buna şahit olurlar. Bu âyet-i kerimede farz olan beş vakit namazın vakitleri belirtildiği gibi bu vakitlerdeki namazların da farz olduklarını göstermektedir. Çünkü namazların özellikle bu vakitlerde kılınması emredilmiştir. Ayrıca vaktin, namazın sıhhati/kabulü için şart olduğu ve namazın farz olmasının sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Yüce Allah, bu vakitlerin girişi sebebiyle namazın kılınmasını emretmektedir. Aynı şekilde özür halinde öğle ile ikindi namazlarının, akşam ve yatsı namazlarının cem edileceğini (bir arada kılınacağını) da göstermektedir. Çünkü Yüce Allah, bu namazların vakitlerini bir arada zikretmiştir. Yine sabah namazının ve bu namazda uzunca Kur'an okumanın fazileti ayrıca

namazda Kur'an kıraatinin bir rükün olduğu da bu ayetten anlaşılmaktadır. Çünkü bir ibadet, onun bölümlerinin birinin adını alacak olursa bu, o bölümün farz olduğuna delildir.

79. "**Gecenin bir kısmında da,**" yani gecenin diğer vakitlerinde de "**sana mahsus fazladan Kur'ân'la teheccüd kıl!**" Böylelikle gece namazı -diğerlerinden farklı olarak- senin kadrinin ve derecelerinin daha çok yükselmesine sebep olsun. Başkaları içinse böyle bir namaz, günahlarına kefarettir. Bu buyruğun şu anlamda olma ihtimali de vardır: Beş vakit namaz, sana da, mü'minlere de farzdır. Gece namazı ise böyle değildir. Bu, sadece özel olarak sana farzdır. Senin Allah nezdindeki değerin dolayısıyla, sevabının çoğalması ve böylece Makam-ı Mahmud'a ulaşman için Yüce Allah senin vazifelerini daha da artırmıştır. Makam-ı Mahmud ise büyük şefaat makamı olan, evvelkilerin de, sonrakilerin de kendisi dolayısıyla senden övgüyle söz edecekleri bir makamdır. Çünkü o sırada insanlar, önce Âdem'den, daha sonra da sırasıyla Nûh, İbrahim, Mûsâ ve İsâ'dan *-hepsine selâm olsun-* şefaat etmelerini isteyecekler, onların her biri bunu yapamayacağını söyleyerek özür beyan edip bu isteği geri çevirecektir. Nihâyet bütün insanlar, Âdemoğullarının efendisinin şefaat etmesini isteyecekler ki Yüce Allah, o konumun dehşet ve sıkıntılarından kendilerine merhamet etsin. Peygamber de Rabbi nezdinde şefaatçi olacak, Allah onun şefaatını kabul edecek ve öncekilerin de, sonrakilerin de imrenecekleri bir konuma onu yükseltecektir. Böylelikle Peygamber'in bütün insanlara büyük bir iyiliği ve lütfu olacaktır.

80. "**Ve de ki: Rabbim, beni gireceğim yere doğrulukla girdir, çıkacağım yerden de doğrulukla çıkar.**" Yani benim bütün giriş ve çıkışlarım senin itaatine ve rızana uygun olsun. Bu, onların ihlâsı ve emre uygunluğunu da içerir. "**Tarafından bana destekleyici bir delil ver.**" Yani yaptığım ve yapmadığım her şeye dair açık, kesin ve kat'i bir delilim olsun. Bu, Allah'ın kulunu yükselttiği en üstün haldir. Böylesinin bütün halleri hayır olur ve bütün halleri onu Rabbine yakınlaştırır. Her bir durumda o durumuna dair açık bir delili bulunur. Bu da faydalı ilmi, salih ameli, bütün meseleleri ve bunlara dair delilleri bilmeyi içerir.

81. "**De ki: Hak geldi, batıl yok olup gitti.**" Hak, Yüce Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vahyettiği her şeydir. İşte Allah ona şunu ilan etmesini emretmektedir: Artık karşısında hiçbir şeyin duramayacağı hak gelmiş, batıl ise yok olup gitmiş, sona ermiştir. "**Çünkü batıl, yok olmaya mahkumdur.**" Batılın sıfatı, niteliği budur. Fakat bazen hak, onun karşısına çıkmayınca batılın bir gücü olur ve o rağbet görür. Ancak hak geldi mi batıl yok olur ve onun

kıpırdamaya bile mecali kalmaz. Bundan dolayı batıl, ancak Allah'ın âyet ve delillerinin bilinmediği zaman ve mekânlarda revaç bulur.

﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Biz, Kur'an'dan mü'minler için şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Bunlar, zalimlerin ise ancak hüsrânını arttırır.

82. Kur'an, şifa ve rahmeti içerir. Ancak bu, herkes için değil, sadece O'na iman eden, âyetlerini tasdik eden ve gereğince amel edenler içindir. Onu tasdik etmemek yahut gereğince amel etmemek suretiyle zalim olanlara gelince, onun âyetleri onların ancak hüsranlarını artırır. Zira bu Kur'an ile onlara karşı ilâhî delil ortaya konmuş olur. Kur'an'ın içerdiği şifa; şüphe, cehalet, bozuk görüş, sapmalar, kötü maksatlar gibi kalbî hastalıkların bütünü için geçerlidir. Çünkü Kur'an, kendisi vasıtasıyla her türlü şüphe ve cehaletin ortadan kalktığı ilm-i yakînî/kesin bilgiyi, ayrıca Allah'ın emrine aykırı her türlü arzu ve isteğin giderilmesi için de öğüt ve hatırlatma içerir. Kur'an aynı zamanda bedenî hastalık ve ağrılara da şifadır. Rahmet oluşuna gelince Kur'an-ı Kerim'de kulun işlemeye teşvik edildiği ve onu rahmete ulaştıran pek çok sebep ve vesile yer alır. Kul, bunları yerine getirirse ebedî rahmet ve mutluluğa, dünyevî ve uhrevî mükâfata nail olur.

﴿ وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسًا ﴿٨٣﴾ ﴾

83- İnsana nimet verdiğimiz zaman (itaatten) yüz çevirir ve yan çizer. Ona kötülük dokunduğu zaman da büsbütün ümitsizliğe düşer.

83. Allah'ın kendisine hidâyet verdikleri müstesnâ insanın insan olması bakımından tabiatı budur. Şöyle ki Yüce Allah, insana bir nimet ihsan edecek olursa o, bu nimetlerden dolayı sevinir, hatta şımarır. Rabbine karşı gelir, yan çizer, O'na şükretmez ve O'nu anmaz. "**Ona**" hastalık ve benzeri bir "**kötülük dokunduğu zaman da**" hayırdan yana "**büsbütün ümitsizliğe düşer.**" Artık Rabbinden umudunu keser ve içinde bulunduğu halin ebediyen devam edeceğini zanneder. Yüce Allah'ın hidâyet verdiği kimseler, nimetlere erdiklerinde Rabbe itaatle boyun eğerler ve nimetlerine şükrederler. Darlık ve sıkıntı zamanlarında da Allah'a

yalvarıp yakarırlar, O'ndan esenlik diler, içinde bulundukları durumun sona erdirilmesini umarlar. Böylelikle karşı karşıya kaldıkları bela ve musibet hafifler.

﴿ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ ﴾

84- De ki: 'Herkes kendi karakterine göre amel eder. Rabbiniz, kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilir.'

84. **"De ki: Herkes,"** her insan **"kendi karakterine göre amel eder."** Yani kendisine uyan şekilde iş yapar. Eğer o, iyi ve seçkin kimselerden ise onlara ancak alemlerin Rabbinin rızası için yapılacak ameller yakışır. Eğer ilahî yardımdan mahrum olan bir kimse ise onlara da ancak yaratılmışlar için amel etmek ve ancak çıkarlarına uyan şeyleri yapmak yakışır. **"Rabbiniz, kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir."** Kimin hidâyete elverişli olduğunu bilir ve ona hidâyet ihsan eder. Hidâyete elverişli olmayan kimselere ise yardımını göndermez ve onları hidâyet etmez.

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِ ۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Sana rûhu soruyorlar. De ki: 'Rûh, Rabbimin emrindendir. Size ilimden ancak pek az bir bilgi verilmiştir.'

85. Bu buyruk, işi yokuşa sürmek, inatlaşmak, muhatabı zora sokmak maksadıyla soru sorup daha önemli şeylere dair soru sormayan kimselerin, bu işlerinden vazgeçmeleri gerektiği emrini içermektedir. Hiçbir kimsenin doğru dürüst niteliğini söyleyemeyeceği, keyfiyetini anlatamayacağı kapalı hususlardan biri olan ruha dair soru sormaları da böyledir. Halbuki onlar, kullar için gerekli olan bilgide bile yetersizdirler.

Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne, bu sorularına karşılık şöyle demesini emretmektedir: **"Rûh, Rabbimin emrindendir."** Yani Allah'ın kendilerine **"Ol"** emrini vermesi sonucu var olan yaratılmışlar arasındandır. Bilmediğiniz başka birçok şey varken ona dair soru sormanın size faydası yoktur. Bu âyette kendisine herhangi bir konuda soru sorulanın; sorana, başka bir hususu öğrenmesi daha uygunsa o soruya cevap vermeyerek, soran için gerekli gördüğü ve ona daha faydalı olacak şeyi öğretmesinin daha uygun ve yerinde olduğuna delil vardır.

﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِۦ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُۥ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ ﴾

86- Andolsun ki eğer dilersek sana vahyettiğimizi (kalbinden) **silip alırız. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazsın.**

87- Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (böyle yapmadık). **Gerçekten O'nun, senin üzerindeki lütfu pek büyüktür.**

86-87. Allah, Kur'an'ın ve Rasûlüne ilettiği vahyin hem ona hem de kullarına bir rahmet olduğunu, Rasulünün üzerindeki kayıtsız şartsız en büyük nimetin de bu vahiy olduğunu haber vermektedir. Hiç şüphesiz Allah'ın ona olan bu lütfu, takdir edilemeyecek kadar büyüktür. O halde sana Kur'an-ı Kerim'i lütfeden O Yüce Zat, onu senden almaya da kadirdir. Sonra sen, onu sana geri çevirecek bir kimse de bulamazsın, bu hususta Allah nezdinde iltimas edecek birini de bulamazsın. O halde sen, Kur'an dolayısıyla sevin. O Kur'an sayesinde gözün aydın olsun. Yalanlayıcıların yalanmaları ve sapıkların alayları da seni üzmesin. Çünkü onlara nimetlerin en üstününü sunduğun halde Allah nezdindeki değersizlikleri ve Allah'ın onları yardımından mahrum bırakması dolayısıyla onlar bu nimeti reddettiler.

﴿ قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ ﴾

88- De ki: 'Andolsun bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirlerine yardımcı olsalar dahi yine de onun benzerini getiremezler."

88. Bu buyruk, Rasûl'ün getirdiğinin doğruluğuna ve gerçekliğine dair kesin bir delil ve apaçık bir belgedir. Çünkü Yüce Allah, bu buyrukla insanlara da, cinlere de onun benzerini getirmeleri için meydan okumakta, hepsi bu konuda birbirlerine yardımcı olsalar dahi buna asla güçlerinin yetmeyeceğini ve onun benzerini meydana getiremeyeceklerini haber vermektedir. Nitekim haber verdiği gibi de olmuştur. Çünkü Kur'an'ı yalanlayan Kur'an düşmanlarının, Peygamber'in getirdiği bu vahyi hangi yolla olursa olsun reddetmelerini gerektirecek pek çok sebep vardı. Üstelik onlar Arap dilini çok iyi bilen kimseler idiler. Eğer onlar, buna güç yetirip böyle bir şey yapma imkânları olsaydı hiç şüphesiz bunu yaparlardı. Ama ister istemez bu meydan okumaya boyun eğdiler ve ona karşı çık-

maktan acze düştüler. Hem topraktan yaratılmış, bütün yönleriyle eksik, doğru dürüst bilgisi, kudreti, iradesi, meşîeti, kelâmı ve kemali -Rabbinin ihsan ettikleri müstesnâ- bulunmayan bir yaratılmış, nasıl olur da yerin ve göklerin Rabbi, bütün gizliliklere muttali olan, mutlak kemal, mutlak hamd, pek büyük şan ve şeref sahibi, eğer denizler -yedi deniz daha katılarak- mürekkep olsa, ağaçların tümü de kalem olsa kendisinin kelimeleri tükenmeden bu mürekkebin biteceği ve kalemlerin tükeneceği o yüce Zatın sözüne benzer bir söz ortaya koyabilir? Bu nasıl olabilir?! Zira hiçbir yaratılmış, sıfatlarında Allah'a benzemiyorsa O'nun kelâmı da hiçbir kimseninkine benzerlik arzetmeyen sıfatlarından biridir. Zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde O'nun bir benzeri yoktur. O'nun şanı yüce ve mübarektir. O halde Allah'ın kelâmı ile yaratılmışın kelâmını birbirinden ayırt edemeyene, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kur'an'ı iftira ile Allah'a isnad ettiğini ve onu kendiliğinden ortaya koyduğunu iddia edene yazıklar olsun!

﴿ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾
وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ
تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن
نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا
﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَن قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾ قُل
لَّوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا
رَّسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴾

89- Andolsun Biz, bu Kur'an'da insanlara her misalden türlü türlü açıklamalar yaptık. Yine de insanların çoğu küfürde diretmişlerdir.

90- Dediler ki: 'Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız.'

91- 'Yahut senin hurmalıklardan ve asmalardan bir bahçen olmalı ve aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın.'

92- 'Ya da iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmelisin veya Allah'ı ve melekleri topluca karşımıza getirmelisin.'

93- 'Yahut altından bir evin olmalı veya göğe çıkmalısın ki bize (gökten) okuyacağımız bir kitap indirmedikçe oraya çıktığına da inanmayız.' De ki: 'Rabbimi tenzih ederim! Ben ancak peygamber olarak gönderilmiş bir insanım!'

94- Kendilerine hidâyet geldiği zaman insanları iman etmekten alıkoyan tek şey, onların, 'Allah bir insanı mı peygamber göndermiş?' demeleri olmuştur.

95- De ki: 'Eğer yeryüzünde (insanlar yerine) yerleşip yürüyenler melekler olsaydı Biz de onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik.'

96- De ki: 'Benim ve sizin aranızda şahid olarak Allah yeter. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır ve onları hakkıyla görendir.'

89. "Andolsun Biz, bu Kur'an'da insanlara her misalden türlü türlü açıklamalar yaptık." Yani Biz, bu Kur'an'da öğütleri ve misalleri çeşit çeşit anlattık. Kulların ihtiyaç duydukları anlamları da tekrar tekrar beyan ettik ki insanlar öğüt alsın ve sakınsınlar. Ancak Yüce Allah'ın kendilerini mutlu kimseler arasında takdir etmiş olduğu ve tevfikiyle kendilerine yardımını esirgemediği pek az kimse dışında öğüt ve ibret alan olmadı. İnsanların çoğunluğu ise bütün nimetlerin en büyüğü olan bu nimeti nankörlükle karşılamaktan başka bir şey yapmadı ve bu nimet karşısında zalim ve cahil nefislerinin arzu ettiği, Kur'an'ın âyetleri dışında birtakım mucizeler getirilmesini istediler ve ona karşı inatlaştılar. Her türlü delili/belgeyi ihtiva eden Kur'an'ı getiren Allah'ın Rasûlüne şöyle dediler:

90-93. "Bize yeryüzünden bir pınar," akıp duran ırmaklar **"fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız. Yahut senin hurmalıklardan ve asmalardan bir bahçen olmalı"** tâ ki pazarlarda dolaşma, gidip gelme ihtiyacından kurtulasın **"ve aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmelisin,"** gökten üzerimize azap getirmelisin. **"Allah'ı ve melekleri topluca karşımıza getirmelisin."** Onları hep birlikte getir ya da göreceğimiz şekilde karşımıza gelsinler ve senin getirdiklerinin lehine şahitlik etsinler. **"Ya da altından,"** altın ve değerli şeylerle süslenmiş **"bir evin olmalı veya göğe,"** görüp fark edeceğimiz bir şekilde **"çıkmalısın"** bununla birlikte **"bize (gökten) okuyacağımız bir kitap indirmedikçe oraya çıktığına da inanmayız."** Bütün bunlar, işi yokuşa sürmek ve muhatabı zora sokmak maksadıyla ileri sürül-

müş, insanların en akılsızlarının ve zalimlerinin hakkı reddetmeyi ve Allah'a karşı saygısızlığı içeren sözleri olduğu, Allah Rasûlü de bu âyetleri getiren elçi olduğu için Yüce Allah, ona kendi zatını tenzih etmesini, **"Rabbimi tenzih ederim!"** demesini emretmektedir. Yani benim Rabbim sizin söylediklerinizden pek yüce ve münezzehtir. O, hüküm ve mucizelerinin, onların bozuk heva ve sapık görüşlerine tabi olmasından münezzehtir. **"Ben, ancak peygamber olarak gönderilmiş bir insanım!"** Bu söylediğiniz hususlarda elimden bir şey gelmez.

94. İşte insanların pek çoğunu iman etmekten alıkoyan sebep budur. Çünkü onlara gönderilen peygamberler kendi cinslerinden bir insan idi. Yüce Allah'ın kendilerinden bir insanı peygamber göndermiş olması, insanlara rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü insanlar, bu vahiyleri meleklerden direkt olarak alamazlar.

95. **"De ki: Eğer yeryüzünde"** insanlar yerine **"yerleşmiş yürüyen melekler olsaydı Biz de onlara gökten,"** ondan vahyi alma imkânları dolayısıyla **"melek bir peygamber gönderirdik."**

96. **"De ki: Benim ve sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."** Yüce Allah'ın, rasûlüne olan tanıklıklarından biri, onu mucizelerle ve indirmiş olduğu âyetlerle desteklemesi, ayrıca ona düşman olan ve onunla mücadeleye girişenlere karşı da ona yardım etmesidir. Eğer Yüce Allah'a birtakım sözleri uydurup yalan düzmüş olsaydı şüphesiz Allah, ona ilahî azabını göndererek şahdamarını kopartırdı. **"Şüphesiz ki O, haberdardır ve onları hakkıyla görendir."** O, her şeyden haberdar olan ve her şeyi görendir. Kullarının hiçbir hali O'na asla gizli kalmaz.

﴿وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذَٰلِكَ
جَزَاؤُهُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾
۞ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ
أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا
لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنفَاقِ وَكَانَ الْإِنسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾﴾

97- Allah kimi hidâyete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık onlar için O'ndan başka hiçbir dost bulamazsın. Biz onları kıyamet günü kör, dilsiz ve sağır olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer de cehennemdir. Onun ateşi zayıfladıkça Biz onlara alevi artırırız.

98- Bu, onların cezasıdır; çünkü onlar âyetlerimizi inkar ettiler ve 'Biz bir yığın kemik ve çürüyüp toprak olduğumuz zaman mı, evet biz (bu haldeyken) **mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?' dediler.**

99- Onlar, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın, (ölümlerinden sonra) **onların bir benzerini yaratmaya kadir olduğunu görmediler mi? O, onlar için bir ecel tayin etmiştir ki onda hiçbir şüphe yoktur. Fakat zalimler küfürde diretmektedirler.**

100- De ki: 'Eğer Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz.' Zaten insan pek cimridir.

97. Yüce Allah, hidâyet verenin ve saptıranın yalnızca kendisi olduğunu haber vermektedir. Allah kime hidâyet verir, ona kolay olan yolu hazırlar ve onu zor olan sapıklık yolundan da uzak tutarsa işte gerçekten hidâyet bulan kişi odur. Allah kimi de saptırır, ona yardım etmeyip kendi haline bırakırsa işte Allah'tan başka onu hidâyete iletecek hiç kimse olmaz. Yüce Allah, böylelerini rezil rüsvay etmek için onları yüzleri üzere kör, sağır ve dilsiz olarak haşredecektir. Göremeyecekleri, konuşamayacakları ve hiçbir şey işitemeyecekleri bir halde diriltecek ve o vakit Allah'ın azabına karşı onlara yardım edecek hiçbir dost ve yardımcı da olmayacaktır. **"Varacakları yer de,"** yani karar kılıp yerleşecekleri barınakları da **"cehennemdir,"** her türlü üzüntüyü, gamı, kederi ve azabı barındıran cehennem!**"Onun ateşi zayıfladıkça,"** sönmeye başladıkça **"Biz onlara alevi artırırız."** Yani içinde bulundukları ateşin alevini daha da çoğaltırız. Böylece azapları hiçbir şekilde dinmez. Onlar hakkında ölüm hükmü de verilmez ki ölsünler. Azapları da hiç hafifletilmez.

98. Yüce Allah, bu şekilde onlara azap etmekle onlara zulmetmez. Aksine O'nun âyetlerini kabul etmedikleri, peygamberlerin haber verdiği ve ilâhî kitapların açıkça bildirdiği ölümden sonra dirilişi ve Rablerinin mükemmel kudretini inkâr ederek O'nun aciz olduğunu söylemelerinin karşılığı olarak cezalandırılacaklardır. Nitekim onlar **"'Biz bir yığın kemik ve çürüyüp toprak olduğumuz zaman mı, evet biz** (bu haldeyken) **mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?' dediler."** Yani böyle bir şey olamaz, dediler. Çünkü bu, onların doğru çalışmayan akıllarına göre son derece uzak bir ihtimaldir.

99. "Onlar" insanların yaratılışından daha büyük olan **"gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın,** (ölümlerinden sonra) **onların bir benzerini yaratmaya kadir olduğunu görmediler mi?"** Evet, O elbette ki buna kadirdir, gücü yeter. Fakat O, **"onlar için bir ecel tayin etmiştir ki onda hiçbir şüphe yoktur."** Bu ecelde en ufak bir tereddüt yoktur. Yoksa eğer O dilese bu ecellerini ansızın getirir. Öldükten sonra dirilişe dair bunca delil/belge ortaya konulmasına rağmen **"zalimler,"** zulüm ve iftiralarından dolayı **"küfürde diretmektedirler."**

100. **"De ki: Eğer Rabbimin"** tükenmek bilmeyen ve yok olmayan **"rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir korkusuyla,"** Allah'ın hazinelerinin tükenmesi imkânsız olduğu halde **"muhakkak cimrilik ederdiniz."** Ama **"zaten insan çok cimridir."** Cimrilik/pintilik onun tabiatında vardır.

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۖ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي
لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَن
مَّعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِن بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ
لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾ ﴾

101- **Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya apaçık dokuz mucize verdik. İşte İsrailoğullarına sor: Musa onlara geldiğinde Firavun ona, 'Ey Mûsâ, ben senin kesinlikle büyülenmiş olduğunu düşünüyorum.' demişti.**

102- **O da demişti ki: 'Sen bunları, birer ibret olmak üzere, göklerin ve yerin Rabbinden başkasının indirmediğini gayet iyi biliyorsun. Ey Firavun! Ben de senin gerçekten mahvolduğunu düşünüyorum.'**

103- **Bunun üzerine Firavun onları ülkeden sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekileri hep birlikte suda boğduk.**

104- **Onun** (helakinin) **ardından İsrailoğullarına şöyle dedik: 'O ülkeye yerleşin. Ahiret vaadi gelince hepinizi bir araya getireceğiz.'**

101. Yani, ey âyet ve mucizelerle desteklenen peygamber, sen insanlar tarafından yalanlanan ilk peygamber değilsin. Andolsun Biz, senden önce Allah ile konuşan (Kelimullah) İmran oğlu Mûsâ'yı Firavun'a ve onun kavmine peygamber

olarak göndermiş ve ona **"apaçık dokuz mucize"** vermiştik. Bunların her biri, maksadı hakka tâbi olmak isteyenler delil olarak yeterliydi. Yılana dönüşen asa, tufan, çekirge, haşerat, kurbağalar, kan, el, denizin yarılması gibi mucizeler bunlardandır. Eğer bunlardan biri hakkında şüphen varsa, **"İşte İsrailoğullarına sor: Musa, onlara geldiğinde Firavun ona,"** bu delil ve mucizelere rağmen **"'Ey Mûsâ, ben senin kesinlikle büyülenmiş olduğunu düşünüyorum.' demişti."**

102. **"O da,"** Mûsâ da ona **"demişti ki:"** Ey Firavun! **"Sen bunları,"** bu mucizeleri, kendi katından kulları için **"birer ibret olmak üzere, göklerin ve yerin Rabbinden başkasının indirmediğini gayet iyi biliyorsun."** Senin söylediğin sözler gerçeği yansıtmıyor. Sen, bu sözleri ancak kavmine karşı bir propaganda olsun diye ve onları küçümsediğin için söylüyorsun. **"Ey Firavun! Ben de senin gerçekten mahvolduğunu düşünüyorum."** İlahi gazaba uğramış ve azaba atılmış biri olarak görüyorum. Yazıklar olsun sana! Sen bu halin dolayısıyla kınanmış ve lanete uğramış bir kişisin.

103. **"Bunun üzerine"** Firavun **"onları ülkeden sürüp çıkarmak,"** oradan uzaklaştırmak **"istedi. Biz de onu ve beraberindekileri hep birlikte suda boğduk."** Ve onların topraklarını/yurtlarını İsrailoğullarına miras bıraktık. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

104. **"Onun (helakinin) ardından İsrailoğullarına şöyle dedik: O ülkeye yerleşin. Ahiret vaadi gelince hepinizi"** herkesin, amelinin karşılığını görmesi için **"bir araya getireceğiz."**

﴿ وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ۗ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ ﴾

105- **Biz onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. Seni de ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.**

105. Yani Biz, Kur'an-ı Kerim'i kullara emirlerimizi vermek, yasaklarımızı bildirmek, bunların mükâfat ve cezalarını anlatmak üzere hak ile indirdik. **"O da hak ile,"** doğrulukla, adaletle ve kovulmuş bütün şeytanlara karşı korunarak **"indi. Seni de ancak"** Allah'a itaat edenlere, dünya ve âhirette mükâfatı belirten **"bir müjdeci,"** Allah'a isyan eden kimseler için de dünya ve âhirette cezayı bildiren **"bir uyarıcı olarak gönderdik."** Bu, kendisiyle müjde verilip uyarılan şeye dair açıklama yapmayı da içine alır.

﴿ وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَٰهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ ءَامِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوْ لَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِنَّ
ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهِۦٓ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِن كَانَ
وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ۩ ﴿١٠٩﴾ ﴾

106- **Biz onu kısım kısım indirdiğimiz bir Kur'an kıldık ki insanlara ara ara okuyasın. Biz onu** (ihtiyaç hasıl oldukça) **peyderpey indirdik.**

107- **De ki: 'Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Şüphesiz o, bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca onlar, çenelerinin üzerine secdeye kapanırlar.'**

108- **Ve derler ki: 'Rabbimizi tenzih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka gerçekleşecektir.'**

109- **Ağlayarak çeneleri üstü** (secdeye) **kapanırlar ve bu** (Kur'ân), **onların huşusunu artırır.**

106. Yani biz, bu Kur'an'ı, doğru yolu sapıklıktan, hakkı batıldan ayırdedici olmak üzere parça parça indirdik **"ki insanlara ara ara okuyasın,"** onlar da gereği gibi düşünüp anlamları üzerinde tefekkür ederek, ondan gerekli ilimleri çıkartsınlar. **"Biz onu** (ihtiyaç hasıl oldukça) **azar azar,"** yirmi üç yıllık süre zarfında bölüm bölüm, azar azar **"indirdik." "Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklamayı getirmişizdir."** (el-Furkan, 25/33)

107. Kur'an hakkında şüphe ve tereddüdün hiçbir şekilde söz konusu olmayacağı, onun yegane gerçek olduğu açıkça ortaya çıktığına göre Kur'an'ı yalanlayarak ondan yüz çeviren kimselere **"de ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin."** Allah'ın size bir ihtiyacı yoktur ve siz, O'na hiçbir şekilde zarar veremezsiniz. İman etmeyişinizin zararı sizedir. Çünkü Yüce Allah'ın sizden başka kulları da vardır. Onlar Allah'ın, kendilerine faydalı bilgiyi ihsan ettiği kimselerdir ki o Kur'ân onlara **"okununca çenelerinin üzerine secdeye kapanırlar."** Bu Kitaptan alabildiğine etkilenir ve önünde itaatle boyun eğerler.

108. "Ve derler ki: Rabbimizi," müşriklerin O'na nispet etmiş olduğu ve celâline yakışmayan şeylerden **"tenzih ederiz. Rabbimizin"** öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılıklarının verileceğine dair **"vaadi mutlaka gerçekleşecektir."** onda şaşma olmaz, şüphe de yoktur.

109. "Ve ağlayarak çeneleri üstü"/yüzleri üzere "(secdeye) **kapanırlar ve bu"** Kur'an **"onların huşusunu artırır."** Yüce Allah'ın, -Abdullah b. Selâm gibi- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde ve ondan sonra kendilerine lütufta bulunduğu için İslâm'a girmiş olan kitap ehlinin mü'minleri bunlara örnektir.

﴿ قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ أَوِ ٱدْعُوا۟ ٱلرَّحْمَٰنَ أَيًّا مَّا تَدْعُوا۟ فَلَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا
تُخَافِتْ بِهَا وَٱبْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٌ فِى
ٱلْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ وَلِىٌّ مِّنَ ٱلذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾ ﴾

110- **De ki: 'İster Allah diye dua edin, ister Rahman diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin** (fark etmez) **en güzel isimler O'nundur. Namazında sesini ne yükselt, ne de çok kıs. Bu ikisi arasında bir yol tut.'**

111- **Ve 'Hamd, asla çocuk edinmeyen, hükümranlıkta hiçbir ortağı bulunmayan ve acizlikten dolayı bir yardımcısı da olmayan Allah'a mahsustur.' de ve O'nu tekbir ve tazim et.**

110. Allah, kullarına hitaben **"İster Allah diye dua edin, ister Rahman diye dua edin."** buyurmaktadır. Yani hangisini isterseniz onunla dua edin. **"Hangisiyle dua ederseniz edin** (fark etmez) **en güzel isimler O'nundur."** Yani O'nun güzel olmayan bir ismi yoktur ki o isim anılarak kendisine dua edilmesini yasaklasın. Siz hangi ismiyle O'na dua ederseniz edin, maksat hasıl olur. Bununla birlikte en uygunu, duada istenen şeye münasip ismin zikredilmesidir. **"Namazında,"** yani kıraat esnasında **"sesini ne yükselt, ne de çok kıs."** Çünkü ikisi de sakıncalı ve yasaktır. Yüksek sesle okumanın yasaklanış sebebi şudur: Kur'an'ı yalanlayan müşrikler onu işittiklerinde ona dil uzatır ve sövüp sayarlardı. Onu getirene de söverlerdi. Kısık sesle okumanın yasaklanma sebebi Kur'an-ı Kerim yavaş sesle okununca dinlemek isteyenlerin onu dinleyememeleridir. **"Bu ikisi arasında bir yol tut!"** Yani ne yüksek sesle ne de kısık sesle oku, ikisinin arasında orta bir yol tut!

111. "Ve 'Hamd, asla çocuk edinmeyen, hükümranlıkta hiçbir ortağı bulunmayan," aksine egemenliğin tümü bir ve kahhâr olarak O'nundur. Ulvî alem de, süflî âlem de bütünüyle Allah'ın hükümranlığı altındadır, O'nun egemenliğindedir. Hiç kimsenin hükümranlık namına sahip olduğu bir şey yoktur, **"acizlikten dolayı bir yardımcısı da olmayan,"** kendisiyle güçlenmek ve kendisine yardımcı olması için yaratılmışlardan hiç kimseyi dost ve yardımcı edinmemiştir. **O,**

hiçbir şeye muhtaç olmayan, her türlü hamde/övgüye layık olandır. Yerde olsun gökte olsun hiçbir yaratılmışa muhtaç değildir. O, salih kullarını ancak onlara ihsan ve rahmet olmak üzere dost edinir: **"Allah iman edenlerin dostudur, onları karanlıklardan nura çıkarır."** (el-Bakara, 2/257)

"Allah'a mahsustur.' de" her yönden kemal, senâ ve övgüler, şan ve şeref O'na aittir; bütün yönleriyle her türlü afet ve eksiklikten de münezzehtir. İşte hamde, yani övülmeye layık olan O'dur. **"ve O'nu tekbir ve tazim et."** Yani O'nun pek büyük sıfatlarını haber vererek, O'ndan güzel isimleriyle ve övgüyle söz ederek, mukaddes fiilleri dolayısıyla O'nu överek, hiç kimseyi O'na ortak koşmayarak, dini bütünüyle yalnız O'na halis kılarak ve sadece O'na ibadet ederek O'nu tazim et, yücelt ve büyük bil!

İsra sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd ve sena Allah'a mahsustur.

سورة الكهف

Kehf Sûresi

-18-

18- KEHF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 110 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ٱلْكِتَٰبَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُۥ عِوَجَا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن
لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَّٰكِثِينَ فِيهِ
أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنذِرَ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَّا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِءَابَآئِهِمْ ۚ كَبُرَتْ
كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَٰهِهِمْ ۚ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَٰخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ
إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, kuluna Kitabı indiren ve onda hiçbir eğriliğe yer vermeyen Allah'adır.

2-3- Ki onu, dosdoğru kılmış ve kendi katından şiddetli bir azaba karşı uyarmak, salih ameller işleyen mü'minlere de içinde ebediyen kalacakları güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için (indirmiştir).

4- Bir de 'Allah çocuk edindi.' diyenleri uyarmak için...

5- Buna dair ne onların ne de atalarının bir bilgisi vardır. Ağızlarından çıkan bu söz, ne büyüktür! Onlar sadece yalan söylüyorlar.

6- Bu söze iman etmiyorlar diye neredeyse arkalarından üzülerek kendini helâk edeceksin!

1-3. "Hamd," Allah'ı, hepsi de kemal derecede olan sıfatlarıyla, dinî-dünyevî, gizli-açık nimetleriyle övgüde bulunmaktır. Mutlak olarak O'nun en üstün nimeti de yüce Kitabını kulu ve rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirmesidir. Yüce Allah da bu sebeple kendi zatını övmektedir. Bu, kulların da kendilerine peygamberler gönderdiği ve bu peygamberlere kitap indirdiği için O'nu övmeleri gerektiği anlamı taşır. Daha sonra Yüce Allah, bu Kitabı, bütün yönleriyle mükemmel bir kitap olduğunu gösteren iki sıfatla nitelemektedir. Bu iki sıfatan biri, onda hiçbir eğriliğin olmamasıdır, diğeri ise bu Kitabın hem doğru, hem de doğrultucu olmasıdır. Onda hiçbir eğriliğin olmaması, verdiği haberlerde yalan, emir

ve yasaklarda da zulüm ve abes bir şey olmadığını gösterir. Dosdoğru olması ise sadece en üstün haber ve emirleri vermiş olduğunu gösterir ki verdiği bu üstün haberler de kalpleri marifetle, imanla ve akılla doldurur. Yüce Allah'ın isim, sıfat ve fiillerine dair haberler, önceden geçmiş ve sonradan meydana gelecek gayba dair haberler bunlar arasındadır. Yine bu Kitabın emir ve yasakları, nefisleri arındırır, tertemiz eder, geliştirir ve kemale erdirir. Çünkü bu emirler, kemal derecesinde adaleti, alemlerin Rabbi olan Allah'a karşı ihlası ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeyi içerir. Sözü geçen bu nitelikleri taşıyan bir kitabı indirdiği için Allah'ın kendi zatını övmesi ve onunla kullarına karşı övünmesi elbette ki bu kitaba yakışan bir durumdur.

Yüce Allah'ın **"kendi katından şiddetli bir azaba karşı uyarmak..."** buyruğu şu demektir: Allah Kur'an'ı, onunla kendi nezdinde bulunan ilâhî cezaya karşı kulları uyarmak için indirmiştir. Bu azabı **"kendi katından"** şeklinde nitelemesi, bu azabın emrine muhalefet edenlere, O'nun bir takdiri ve hükmü olduğundandır. Bu da hem dünyevî cezayı, hem de âhiretteki cezayı kapsar. Yüce Allah'ın, kullarını korkutup kendilerine zarar verecek, kendilerini helak edecek şeylere karşı uyarması da O'nun nimetlerindendir. Nitekim Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de cehennemin niteliklerini belirttikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"İşte bununla Allah kullarını korkutuyor. Ey Benim kullarım, Benden korkun!"** (ez-Zümer, 39/16) Yüce Allah'ın emrine muhalefet edenlere karşı ağır cezalar koyup bunları onlara açıklamış olması ve bu cezalara ulaştıran sebepleri beyan etmesi, kullarına rahmetinin bir tecellisidir.

"Salih ameller işleyen mü'minlere de içinde ebediyen kalacakları güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için." Allah, kuluna bu Kitabı kendisine, peygamberlerine ve kitaplarına iman eden, bu imanları kemale erip salih amel işlemelerini sağlayan mü'minleri müjdelemek için indirmiştir. Bu salih ameller, ihlâs ve peygambere uyma özelliklerini bir arada taşıyan her türlü farz ve müstehab amellerdir. **"Güzel bir mükâfat"** ise Yüce Allah'ın, iman ve salih amele vereceğini belirttiği mükâfattır. Bu mükâfatın en üstün ve değerli olanı ise Allah'ın rızasına nail olmak ve içinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetlerin bulunduğu cennete girmektir. Buradaki mükâfatın **"güzel"**likle nitelendirilmesi, bu mükâfatta tadı bozacak, hevesi kursakta bırakacak bir olumsuzluğun bulunmadığına işarettir. Çünkü bunlardan biri olursa o mükâfat tam anlamıyla güzel olmaz. Bununla birlikte **"içinde ebediyen"** kalacaklardır. Bu güzel mükâfat, onlardan ayrılmayacak, onlar da ondan ayrı kalmayacaklardır. Aksine her an içinde bulundukları nimetler artacaktır. Müjde vermek, müjdelenen şeyin verilmesini gerektiren amellerin söz konusu edilmesini de gerektirir. Bu yüzden Kur'an, nefislerin hoşuna giden ve ruhları neşelendiren o nimetlere ulaştıran salih amellerin bütününü kapsar.

4-5. "Bir de" bu Kitabı yahudi, hıristiyan ve müşriklerden **"Allah çocuk edindi."** diyerek çirkin bir iddiada bulunan kimseleri **"uyarmak için"** indirmiştir. Onlar, bu sözlerini herhangi bir ilme de, kesin bir kanaate de dayanarak söylemiyorlar. Bu konuda ne kendilerinin ne de taklit ettikleri atalarının bir bildiği vardır. Aksine onlar, ancak zanna ve nefislerinin hevâlarına uyuyorlar. **"Ağızlarından çıkan bu söz ne büyüktür!"** Bu söz, oldukça çirkin ve cezası oldukça ağır bir sözdür. Yüce Allah'ın kemaline aykırı, rububiyet ve uluhiyet sıfatlarında başkalarının da O'na ortak olması anlamına gelen ve O'na iftiradan başka bir şey olmayan böylesi bir çocuk edinme iddiasından daha büyük ve çirkin bir şey olur mu? **"Allah'a iftira edip yalan uydurandan daha zalim kim olabilir!"** (el-En'âm, 6/144, el-A'râf, 7/37) Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"Onlar sadece yalan söylüyorlar."** buyurmaktadır. Yani söyledikleri katıksız bir yalandır, en ufak bir doğruluk payı yoktur. Yüce Allah'ın, bu iddialarını aşama aşama çürütüp bir iddiadan, ondan da çürük olan diğer bir iddiaya nasıl geçtiği üzerinde dikkatle düşünelim. Şöyle ki önce, **"Buna dair ne onların ne de atalarının bir bilgisi vardır."** buyurdu. Bilgisizce Allah hakkında söz söylemenin haram, asılsız ve tutarsız olduğunda şüphe yoktur. Daha sonra onların söyledikleri bu sözün son derece çirkin olduğunu haber vererek **"Ağızlarından çıkan bu söz ne büyüktür!"** buyurdu. Üçüncü olarak da onun çirkinlik derecesini belirtmekte ve onun doğruya büsbütün aykırı olan bir yalan olduğunu ifade etmektedir.

6. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanların hidâyet bulmasını çok arzuladığı ve bu uğurda çok büyük gayret harcadığı için dine girenlerin hidâyet bulması dolayısıyla sevinir, buna karşılık yalanlayan ve sapıklığa düşenler için de şefkati ve merhameti dolayısıyla üzülürdü. İşte Yüce Allah, burada Kur'an'a iman etmeyen bu gibi kimselere üzülmemesini buyurmaktadır. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır: **"İman etmiyorlar diye neredeyse kendini öldüreceksin!"** (eş-Şuarâ, 26/3) **"O halde onlar için üzülüp kendini bitirme!"** (Fâtır, 35/8) Burada da **"neredeyse arkalarından üzülerek kendini helâk edeceksin."** buyurmaktadır. Yani onlar için duyduğun keder ve üzüntüden dolayı neredeyse kendini yiyip bitireceksin. Böyle yapma! Çünkü Allah, senin ecrini vermeyi üstlenmiştir. Onlara gelince eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi

elbette onlara hidâyet verirdi. Fakat cehennemden başka bir yere yaraşmadıklarını bildiği için onlara yardım etmemiş, böylece onlar da hidâyet bulamamışlardır. O halde kendini onlar için gam ve üzüntüyle doldurup meşgul etmenin sana bir faydası yok. Bu âyette ve benzerlerinde bir ibret/ders vardır. Şöyle ki insanları Allah'a davet etmekle görevli olan kimsenin yerine getirmekle yükümlü olduğu iş; tebliğ etmek, hidâyete ulaştıran yolu ortaya koymak, diğer taraftan elinden gelen bütün imkânlarla sapıklığın ve azgınlığın yollarını tıkamaktır. Bununla birlikte bu hususta Yüce Allah'a tevekkül etmelidir. Eğer bu şartlar altında insanlar hidâyet bulurlarsa ne âlâ! Zaten amaç budur. Aksi takdirde davet etmekle yükümlü olan kişi üzülmemelidir. Çünkü bu, nefsi zayıf düşürür, gücü kırar, üstelik bunun bir faydası da yoktur. Aksine davetçi, yerine getirmekle yükümlü olduğu ve yöneldiği işini yapmaya devam etmelidir. Çünkü bunun dışında kalan şeyler, onun kudretinin sınırları dışındadır. Yüce Allah, bizzat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, **"Şüphesiz sen sevdiklerini hidâyete erdiremezsin."** (el-Kasas, 28/56) diyorsa, Mûsâ *aleyhisselam* **"Rabbim, şüphesiz ki ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum."** (el-Maide, 5/25) diyorsa artık başkalarının durumunu var sen hesap et! Yüce Allah bir yerde de **"Artık sen öğüt ver, sen ancak bir öğüt vericisin. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin."** (el-Ğâşiye, 88/21-22) buyurmaktadır.

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَٰعِلُونَ مَا عَلَيْهَا
صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ ﴾

7- Yeryüzü üzerinde bulunanları Biz, insanlardan hangisi daha güzel amelde bulunacak diye onları imtihan etmek için yeryüzüne has bir süs yaptık.

8- Bununla beraber Biz, onun üzerinde olanları mutlaka kupkuru bir toprak yapacağız.

7. Yüce Allah, yeryüzünde bulunan her türlü lezzetli yiyecek ve içecekleri, hoş giyecekleri, ağaçları, ırmakları, ekinleri, meyveleri, göz alıcı manzaraları, zarif bahçeleri, neşelendirici sesleri, güzel manzaraları, altını, gümüşü, atı, deveyi vb. her şeyi bir deneme/sınama aracı olmak üzere bu dünya yurdu için bir süs olarak yaratmış olduğunu haber vermektedir. **"hangisi daha güzel"** daha ihlâslı ve daha doğru **"amelde bulunacak diye onları imtihan etmek için..."**

8. Bununla birlikte Allah, bütün bu sözü edilenleri fani/yok olup gidici ve zeval bulup nihâyete eren varlıklar kılmıştır. Sonunda yeryüzü bitkisiz, bütün lezzet verici şeyleri yok olmuş, dümdüz bir arazi haline gelmiş, ırmakları kuruyup bitmiş, üzerindeki eserler yok olup gitmiş, nimetleri zeval bulmuş olacaktır. İşte dünyanın gerçek yüzü budur. Yüce Allah, bu gerçeği gözümüzle görüyormuşuz gibi açıkça bize göstermiş, ona aldanmaktan bizi sakındırmış, nimetleri sürekli olan ve orada bulunanların mutlu olacağı ebedî yurda rağbet etmemizi istemiştir. Bütün bunlar, Allah'ın bize olan rahmetindendir. Dünyanın iç yüzüne bakmaksızın sadece dış görünüşüne bakanlar, onun süs ve gösterişine aldanırlar. Böylece onlar, dünyaya hayvanlar gibi bağlanır, otlaklarda gezinen dört ayaklılar gibi ondan yararlanmaya çalışırlar. Rablerinin hakkı nedir diye bakmaz, onu tanımaya en ufak bir gayret harcamazlar. Aksine onların bütün gayretleri, her türlü arzularını ne şekilde gerçekleşirse ve nasıl denk gelirse öyle gerçekleştirmeye yöneliktir.

Bu nedenle bunlardan herhangi birine ölüm gelip çattığı zaman işlemiş olduğu günahlar ve kusurlardan dolayı değil de kendisi yok olduğu ve lezzetleri elinden kaçıp gittiği için üzülür. Dünyanın iç yüzüne bakıp hem dünyanın hem kendisinin yaratılışından maksadın ne olduğunu bilen kimse, yaratılış gayesini gerçekleştirmek hususunda dünyadan kendisine yardımcı olacak kadarını alır ve şerefli ömründe fırsatları değerlendirmeye gayret eder. Dünyayı kalınıp eğlenilecek bir yer değil gelip geçilecek bir mekan kabul eder. Dünyayı bir yolculuk olarak görür, ebedî kalınacak bir yer olarak değil.

Bu kişi, bütün gayretini Rabbini tanımaya, emirlerini yerine getirmeye ve amellerini güzelleştirmeye harcar. İşte böyle bir kişi, Allah nezdinde en güzel mevkidedir. Böyle bir kimse, Allah'ın, bütün lütuf ve nimetlerini ihsan etmesine, onu sevinç ve ikramlara gark etmesine layıktır.

Aldanan kişi dünyanın dış görünüşüne bakarken; hakikati bilen kişi ise dünyanın gerçek yüzüne bakar; diğeri dünyası için çalışır dururken o, âhireti için amel eder. Bu iki kesim arasında elbetteki fark vardır ve bu iki grup arasındaki fark gerçekten çok büyüktür!

﴿ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُوا۟ مِنْ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾ إِذْ أَوَى ٱلْفِتْيَةُ إِلَى
ٱلْكَهْفِ فَقَالُوا۟ رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمْ
فِى ٱلْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰهُمْ لِنَعْلَمَ أَىُّ ٱلْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓا۟ أَمَدًا ﴾

9- (Rasûlüm!) Yoksa sen, Bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?

10- Hani, o gençler bir mağaraya sığınmış ve şöyle demişlerdi: 'Rabbimiz, bize katından bir rahmet ver ve işimizde doğruya ulaşmayı bize kolaylaştır!'

11- Bunun üzerine Biz de mağarada kulaklarına perde çekip yıllarca (onları uyuttuk).

12- Sonra da iki zümreden hangisinin, (mağarada) kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini ortaya çıkarmak için onları uyandırdık.

9. "(Rasûlüm!) **Yoksa sen, Bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?"** Bu, hem olumsuzluk hem de yasaklama anlamında bir sorudur. Yani sen, Kehf ashabı kıssasını, onların başlarından geçenleri, Yüce Allah'ın âyetleri (mucizeleri ve ibretli işleri) arasında şaşılacak ve hikmeti çerçevesinde görülmedik, eşi ve benzeri olmayan bir şey sanma! Aksine Yüce Allah'ın, Kehf ashabı hakkındaki ayetleri türünden, hatta ondan da büyük olan hayret edilecek pek çok ayeti vardır. Allah, kullarına hem dış dünyada hem de kendi nefislerinde, hakkı batıldan ve hidâyeti sapıklıktan ayırt edecekleri türlü âyetler gösterir. Bu olumsuz kılmadan kasıt, Kehf ashabının kıssasının hayret edilecek işlerden olmadığının ifade edilmesi değildir. Aksine bu kıssa, elbette ki Allah'ın hayret edilecek ve şaşılacak âyetlerindendir. Bu olumsuzlamadan esas maksat, bunun türünden daha pek çok âyet olduğunu ifade etmektir. O nedenle yalnızca bunu hayret edilecek ve garip karşılanacak bir âyet olarak görmek, ilim ve akıl açısından bir eksikliktir. Aksine mü'minin görevi, Yüce Allah'ın, haklarında düşünmeye çağırdığı bütün âyetleri üzerinde tefekkür etmektir. Çünkü bu âyetler, imanın anahtarı, ilme ve kesin bilgiye ulaşmanın yoludur. Bu kişilerin dağda bulunan mağara demek olan "Kehf" ile isim ve kıssalarının yazıldığı kitabe/yazıt anlamındaki "Rakîm"e izafe edilerek "**Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm**" diye anılmaları çok uzun bir süre orada kalmalarından dolayıdır.

10. Daha sonra Yüce Allah, onların -ilerde genişçe açıklayacağı- kıssalarını önce özetle zikretmektedir: "**Hani o gençler,**" kavimlerinin kendilerini dinlerinden döndürmek için işkence etmelerinden korunmak istemişler ve "**bir mağaraya sığınmış ve şöyle demişlerdi: Rabbimiz, bize tarafından,**" bize sebat vereceğin, bizi kötülükten koruyacağın ve hayra muvaffak kılacağın "**bir rahmet ver ve işimizde doğruya ulaşmayı bize kolaylaştır!**" Doğruya ulaştıran her yolu bize kolaylaştır, din ve dünya işimizi ıslah eyle! Böylelikle onlar hem fitneden kaçıp kurtulmak için saklanabilecekleri bir yere gitmiş hem de Yüce Allah'tan işlerini kolaylaştırmasını niyaz etmişlerdir. Ayrıca ne kendilerine ne de diğer varlıklara bel bağlamışlardır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, onların dualarını kabul buyurmuş ve onlara, akıllarına bile gelmeyen bir imkân nasip etmişti.

11. "**Bunun üzerine Biz de mağarada kulaklarına perde çekip yıllarca**" üç yüz dokuz yıl "(onları uyuttuk)." Sözü edilen bu uyku sayesinde kalpleri ızdırap ve korkuya karşı korunduğu gibi kendileri de kavimlerinden korunmuş oldular. Ayrıca bununla apaçık bir mucize de gerçekleşmiş oldu.

12. "**Sonra da iki zümreden hangisinin,** (mağarada) **kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini,**" yani onların kaldıkları süreyi daha iyi tespit ettiğini "**ortaya çıkarmak için onları uyandırdık.**" Nitekim Yüce Allah ilerde şöyle buyurmaktadır: "**İşte böylece kendi aralarında soruştursunlar diye onları uyandırdık.**" (el-Kehf, 18/19) Onların kaldıkları sürenin bilinmesi ve hesabın iyice tesbit edilmesiyle Allah'ın kudretinin kemali, hikmeti ve rahmeti de bilinmiş oldu. Eğer uykuları devam etseydi onların kıssalarıyla ilgili hususların hiçbiri bilinmeyecekti.

﴿ نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُوَ مِن دُونِهِ إِلَٰهًا ۖ لَّقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً ۖ لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾ ﴾

13- **Biz sana onların haberini gerçek şekliyle anlatıyoruz: Gerçekten onlar, birkaç** (yiğit) **gençti. Rablerine iman etmişlerdi, Biz de hidâyetlerini artırmıştık.**

14- **Biz kalplerine metanet verdik de böylece onlar da** (krallarının karşısına) **dikilip şöyle dediler: 'Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başka hiçbir ilâha yalvarmayız.** (Eğer böyle bir şey yaparsak) **o takdirde batıl bir söz söylemiş oluruz.'**

15- **'İşte şu kavmimiz, tuttular O'ndan başka ilâhlar edindiler.** (Madem öyle) **onlar**(ın ilahlığına) **dair apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi! O halde yalan uydurup da Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir?'**

13. **"Biz sana onların haberini gerçek şekliyle anlatıyoruz."** Bu buyrukla onların kıssalarına dair tafsilata geçilmiş olmaktadır. Yüce Allah, bu kıssayı Peygamberine gerçek şekliyle ve doğrulukla anlatmaktadır, onda hiçbir yönden en ufak bir şüphe ve tereddüt söz konusu değildir. **"Gerçekten onlar, birkaç (yiğit) gençti. Rablerine iman etmişler, Biz de hidâyetlerini artırmıştık."** Buradaki "فِتْيَةٌ" kelimesi azlık belirten çoğul kalıptadır ve onların on kişiden az olduklarına delildir. Onlar, kavimlerinden ayrılarak Yüce Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnız O'na iman etmişlerdi. Yüce Allah da onların imanlarını mükâfatlandırarak hidâyetlerini artırmıştı. Yani onlar, iman yoluna girip hidâyet bulduklarından ötürü Allah da faydalı ilim ve salih amel anlamındaki hidâyetlerini artırmıştı. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah hidâyete erenlerin hidâyetini artırır."** (Meryem, 19/76)

14. **"Biz kalplerine metanet verdik de,"** yani onlara sabır ve sebat verdik, oldukça tedirgin edici bu halde kalplerinde huzur ve sükûn var ettik. Yüce Allah'ın onları imana, hidâyete, sabır, sebat, huzur ve sükûna muvaffak kılması, onlara olan lütuf ve ihsanının bir parçasıdır. **"böylece onlar da** (krallarının karşısına) **dikilip şöyle dediler: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir."** Yani bizi yaratan, bizi rızıklandıran, işlerimizi çekip çeviren, bizi besleyip büyüten ancak gökleri ve yeri yaratan, bütün bu muazzam varlıkları tek başına yaratandır. Hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, hiçbir fayda ve zarara güç yetiremeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra diriltemeyen putlar/heykeller değildir. Böylece onlar, rubûbiyet tevhidini, ulûhiyet tevhidine delil gösterdiler ve şöyle dediler: **"Biz, O'ndan başka hiçbir ilâha,"** yani yaratılmışların hiçbirine **"yalvarmayız.** (Eğer böyle bir şey yaparsak) **o takdirde,"** yani yegane Rab ve kendisinden başkasına ibadetin caiz olmadığı yegâne ilâhın O olduğunu bildikten sonra O'nunla birlikte başka ilâhlara yalvarırsak **"batıl bir söz söylemiş oluruz."** Haktan alabildiğine uzaklaşmış ve doğrudan oldukça sapmış oluruz. Onlar, böylelikle hem rubûbiyet tevhidini, hem ulûhiyet tevhidini ikrar etmiş, buna bağlı kaldıklarını, O'nun hak, geri kalanların ise batıl olduğunu açıklamış oldular. Bu da onların Rablerini kemal derecesinde tanımış olduklarına, Yüce Allah'ın da onların hidâyetlerini çokça artırdığına delildir.

15. Bu gençler, Yüce Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu iman, hidâyet ve takvayı zikrederek kavimlerinin Allah'tan başka ilahlara tapmaları dolayısıyla kavimlerine duydukları kızgınlıklarını dile getirdiler ve onların aslında yaptıkları bu işin doğruluğundan emin olmadıklarını, aksine bilgisizliğin ve sapıklığın en

ileri derecesinde olduklarını belirterek şöyle dediler: **"**(Madem öyle) **onlar(**ın ilahlığına) **dair apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi!"** İzlemekte oldukları bu batıla dair bir delil/belge getirselerdi. Fakat buna güçleri yetmez. Çünkü onların yaptıkları Allah'a iftiradır, O'nun hakkında uydurdukları bir yalandır. Bu ise zulmün en büyüğüdür. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O halde yalan uydurup da Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir?"** buyurmaktadır.

﴿ وَإِذِ ٱعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأْوُۥٓا۟ إِلَى ٱلْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ
وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾ ﴾

16- 'Madem ki onları ve Allah'tan başka tapmakta olduklarını terk ettiniz, o halde mağaraya sığının da Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde size faydalı olacak şeyleri kolaylaştırsın.'

16. Yani onlar birbirine şöyle demişlerdi: Siz madem ki bedenlerinizle ve dinlerinizle kavminizden ayrıldınız; o halde geriye yalnızca onların yapabilecekleri kötülükten kurtulmak ve bunu sağlayacak yolları aramak kalıyor. Çünkü onlar, kavimleriyle savaşamaz, kavimlerinin dinini kabul etmedikleri için de aralarında kalmaya devam edemezlerdi. **"O halde mağaraya sığının,"** Oraya girin ve orada saklanın **"ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde size faydalı olacak şeyleri kolaylaştırsın."** Daha önceki buyruklarda ise Yüce Allah, onların O'na, **"Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizde doğruya ulaşmayı bize kolaylaştır!"** sözleriyle dua ettiklerini haber vermişti. Böylelikle hem kendilerinin herhangi bir güç ve imkâna sahip olmadıklarını ifade etmiş hem işlerini düzeltmek için Allah'a sığınıp dua etmiş hem de Yüce Allah'ın bunu gerçekleştireceğine olan güvenlerini dile getirmiş oluyorlardı. Şüphesiz Yüce Allah da onlara rahmetini yaydığı gibi işlerinde de onlara faydalı olan şeyleri hazırlamıştı. Hem dinlerini ve bedenlerini korumuş, hem de onları diğer kullarına gösterdiği âyetlerden biri kılmıştı. O'nun onlara rahmetinin bir tecellisi olarak da onlardan yaygın bir şekilde övgüyle söz edilmesini sağlamış, onların önünde her türlü yolu kolaylaştırmıştı. Hatta içinde uykuya daldıkları yer bile mümkün olan en ileri derecede korunan bir yerdi. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ۞ وَتَرَى ٱلشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَٰوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ
ٱلشِّمَالِ وَهُمْ فِى فَجْوَةٍ مِّنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ۗ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ ۖ وَمَن يُضْلِلْ

فَلَن تَجِدَ لَهُۥ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ وَذَاتَ
ٱلشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُم بَٰسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِٱلْوَصِيدِ ۚ لَوِ ٱطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ
مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

17- (Orada olsaydın şunu) görürdün: **Güneş, doğduğu zaman mağaralarından sağ tarafa yönelmekte, battığında da sol taraftan onları teğet geçmektedir. Onlar da mağaranın genişçe bir yerindedirler. İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kimi hidâyete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık onun için doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.**

18- **Uyudukları halde sen onları uyanık sanırdın. Biz, onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de girişte ön ayaklarını uzatmış duruyordu. Eğer (bu halde) onları görseydin, mutlaka arkanı dönüp onlardan kaçardın ve hiç şüphesiz onlardan dolayı için korkuyla dolardı.**

17. Yani Yüce Allah, onları güneşten koruyordu. Onlara öyle bir mağara nasip etmişti ki güneş doğarken mağaranın sağ tarafına yönelir, batarken de sol tarafına yönelirdi. Böylelikle güneşin sıcaklığı onlara ulaşmaz ve bundan dolayı da bedenleri bozulmazdı. **"Onlar da mağaranın genişçe bir yerindedirler."** Bu ise hava ve hafif rüzgârlar kendilerine ulaşsın, dar yerde ve boğuk hava içinde, özellikle de uzun süre kalmaktan herhangi bir sıkıntı görmesinler diyedir. Bu da hiç şüphesiz Yüce Allah'ın kudretine ve rahmetine delil olan **"âyetlerindendir."** Allah'ın onların dualarını kabul ettiğini, onları bu gibi hususlarda dahi hidâyete ilettiğini göstermektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah kimi hidâyete erdirirse işte doğru yolu bulan odur."** Yani Allah iletmedikçe hidâyete yol bulmanın imkânı yoktur. Dünya ve âhiretin iyiliklerine ileten ve bunları gösteren yalnızca O'dur. **"Kimi de saptırırsa artık onun için doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın."** Onun iyiliğine olan hususlara iletmek üzere işlerini çekip çeviren, bunları üstlenen, hayra ve felâha onu yönelten hiç kimse bulamazsın. Çünkü Yüce Allah, onun hakkında dalalet hükmünü vermiştir. Hiç kimse O'nun hükmünü geri çeviremez.

18. **"Uyudukları halde sen onları uyanık sanırdın."** Ey onlara bakan kişi, sen onları uyanıkmış zannetsen de gerçekte onlar uykudadırlar. Müfessirler derler

ki: Buna sebep, gözlerinin bozulmasın diye açık bırakılmış olmasıdır. Bu nedenle onlara bakan kişi uykuda oldukları halde onları uyanık sanırdı. **"Biz onları sağa sola çeviriyorduk."** Bu da Allah'ın onların bedenlerini korumasına dahildir. Çünkü kendisine bitişik olan cisimleri yiyip çürütmesi, toprağın tabiatındandır. O nedenle Yüce Allah'ın takdiri, yer vücutlarını bozmayacak şekilde onları sağ ve sol yanlarına çevirmesi şeklinde tecelli etti. Yüce Allah, onları sağ ve sollarına çevirtmeksizin dahi yere karşı korumaya kadirdir. Ancak O, hikmeti sonsuz olandır. Kainattaki kanununun cereyan etmesini ve sebepleri sonuçlara bağlamayı murad etmiştir. **"Köpekleri de girişte ön ayaklarını uzatmış duruyordu."** Yani ashab-ı kehf ile bulunan köpek de onları koruduğu esnada onlar gibi uykuya dalmıştı. O, mağaranın kapısında yahut orta düzlüğünde bir yerde ön ayaklarını uzatıp uyumuştu. Yüce Allah, onları bu şekilde yerin zarar vermesinden korumuştu. İnsanlara karşı onları korumasına gelince Allah, onlara vermiş olduğu korkunç manzara ile onları korumuş olduğunu haber vermektedir. Bir kimse, onları görecek olsaydı kalbi hiç şüphesiz korku ile dolar ve gerisin geri kaçarak onlardan uzaklaşırdı. İşte bu kadar uzun süre şehre oldukça yakın olmalarına rağmen kimse bulmadan bu şekilde kalmalarını sağlayan da bu olmuştur. Şehre yakınlıklarının delili ise uyandıkları vakit aralarından birini şehirden kendilerine yiyecek almak üzere göndermiş olmaları ve onu beklemek için yerlerinde kalmış olmalarıdır. Bu, onların şehre oldukça yakın olduklarının delilidir.

﴿ وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا۟ بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ
بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا۟ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَٱبْعَثُوٓا۟ أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ
فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا
﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا۟ عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوٓا۟ إِذًا أَبَدًا ﴾

19- **İşte böylece kendi aralarında** (ne kadar kaldıklarını) **sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri, 'Ne kadar kaldınız?' dedi. 'Bir gün veya daha az kaldık.' dediler. 'Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi bu gümüş paranız ile şehre gönderin de bir baksın, hangi yiyecek daha temizse ondan size azık getirsin. Dikkatlice hareket etsin ve sakın sizi kimseye fark ettirmesin.' dediler.**

20- **'Çünkü onlar, sizi ele geçirirlerse ya sizi taşa tutarlar ya da kendi dinlerine döndürürler. O zaman da ebediyen iflâh olmazsınız.'**

19. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Biz, işte böylece kendi aralarında birbirlerine sorsunlar, yani gerçekte ne kadar süre kaldıklarını araştırsınlar diye uzunca süren uykularından sonra onları uyandırdık. **"İçlerinden biri, 'Ne kadar kaldınız?' dedi. 'Bir gün veya daha az kaldık.' dediler."** Bu, bu sözü söyleyenin zannına binaen böyledir. Sanki onlar, kaldıkları uzun süre konusunda şüpheye düşmüşler gibidir. Bu yüzden de **"Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir."** diyerek bu konudaki bilgiyi, bilgisi -özeliyle geneliyle- her şeyi kuşatmış olan Allah'a havale ettiler. Bundan sonra Yüce Allah, onları uykuda kaldıkları süreden haberdar etmiş olabilir. Çünkü Yüce Allah, onları kendi aralarında soruşturlar diye uyandırmış ve onların birbirlerine soru sorduklarını, bu konuda bilgilerine göre konuştuklarını ve sonunda bu hususta şüpheye düştüklerini haber vermiştir. Bunun kesin haberini Yüce Allah'ın onlara bildirmiş olması kaçınılmaz görünmektedir. Biz, bunu Allah'ın onları uykularından uyandırmasındaki hikmetten ve bunu boş yere yapmadığından çıkartıyoruz. Ayrıca Allah, öğrenilmesi istenen hususlarda hakikati bilmeyi isteyen ve bu uğurda bütün imkânlarını ortaya koyan kimseye rahmetinin bir tecellisi olarak o hususu açıklar. Yine Yüce Allah'ın ilerde zikredeceği **"Böylece bulunmalarını sağladık ki Allah'ın (diriliş) vaadinin hak olduğunu ve kıyametin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler."** (el-Kehf, 18/21) buyruğunu da buna delil olarak görmekteyiz. Zira eğer durumlarına dair bilgi söz konusu olmasaydı sözü edilen hususa da delil olarak görülemezlerdi.

Daha sonra kendi aralarındaki bu soru cevap faslından ve Yüce Allah'ın haber verdiği diğer işlerden sonra aralarından birini, yanlarında bulunan gümüş paralarla, kaçtıkları şehirden kendilerine yiyecek bir şeyler almak üzere gönderdiler. En hoş, en lezzetli ve en temiz yemeği getirmesini istediler. Ayrıca gidişi, alış-verişi ve geri dönüşü esnasında dikkatli hareket etmesini, arkadaşlarının durumunu gizlemesini, kimseye onları farkettirmemesini söylediler. Başkalarının kendilerinden haberdar olup bilmesinin sakıncasını belirterek aksi halde şu iki husustan birinin olacağını şöyle dile getirdiler:

20. **"Çünkü onlar, sizi ele geçirirlerse ya sizi taşa tutarlar ya da kendi dinlerine döndürürler."** Kavimleri, kendilerini fark edecek olursa ya onları taşa tutar, dinlerine olan aşırı kin ve öfkelerinden dolayı korkunç bir şekilde onları öldürürlerdi. Ya da dinlerinden döndürmek için onlara işkence edip kendi dinlerine çevirmeye çalışırlardı. Bu durumda ise ebediyen iflâh olamazlar, aksine dinlerini de, dünyalarını da, âhiretlerini de kaybedebilirlerdi. Son iki âyet-i kerime bazı faydalı hususlara delildir:

1. İlme ve ilmî tartışmalara teşvik. Çünkü Yüce Allah onları bunun için uyandırmıştı.

2. İlmî bir hususta şüpheye düşen kimsenin, bu işi daha iyi bilene havale ederek bildiğinin sınırında durması edebine riâyet etmek gerektiği.

3. Alış-verişte vekâletin ve ortaklığın sahih olduğu.

4. Eğer Allah'ın yasak kılmış olduğu israf sınırına varmayacak olursa hoş, temiz ve lezzetli şeyleri yemenin caiz olduğu. Çünkü **"baksın, hangi yiyecek daha temizse ondan size azık getirsin."** buyurmaktadır. Özellikle de kişinin bünyesine ancak bu tür yiyecekler uygunsa bu, böyledir. Muhtemeldir ki bu gençlerin hükümdar çocukları olduğunu söyleyen müfessirlerin birçoğu da buna dayanmıştır. Çünkü onlar içlerinden gönderdikleri kişiye, ileri gelen zenginlerin yemeyi âdet edindiği şekilde en temiz ve iyi yiyeceklerden almasını söylemişlerdi.

5. Dinde fitneye düşürecek yer ve hususlardan uzak kalmak, gerekli ihtiyat ve tedbirleri almak, saklanmak, bu hususta kişinin gerek kendisi, gerekse de din kardeşleri hakkında gizliliğe riâyet etmesi teşvik edilmektedir.

6. Bu delikanlıların dine aşırı bağlılıkları ve dinleri uğrunda her türlü fitneden kaçıp Allah için vatanlarını terk edişleri vurgulanmaktadır.

7. Şerrin, ihtiva ettiği ve ona karşı nefret uyandırıp onu terk etmeye itecek türden zarar ve kötülüklerinin söz konusu edilmesi gerekir. Bu, geçmişteki mü'minlerin de, sonraki mü'minlerin de izlediği bir yoldur. Nitekim ashab-ı kehf de **"O zaman ebediyen iflâh olmazsınız."** demişlerdir.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَآ إِذْ
يَتَنَٰزَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ عَلَيْهِم بُنْيَٰنًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ ٱلَّذِينَ غَلَبُوا۟ عَلَىٰٓ
أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾ ﴾

21- Böylece Allah'ın (diriliş) **vaadinin hak olduğunu ve kıyametin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler diye insanları, onlardan haberdar olmalarını sağladık ki o sırada onlar, aralarında** (kıyamet ve diriliş) **meselesini tartışıyorlardı.** (Onların ölümlerinden sonra) **bazıları, 'Üzerlerine bir bina yap(ıp kendi hallerine bırak)ın; Rableri onların durumunu daha iyi bilir.' dediler. İdareyi elinde bulunduranlar ise 'Biz, mutlaka yanlarında bir mescid edineceğiz.' dediler.**

21. Yüce Allah, insanları ashab-ı kehfin durumundan haberdar ettiğini bildirmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir ama bu, uyanmalarından ve içlerinden birini kendilerine yiyecek almak üzere göndermelerinden, kendisini saklayıp durumlarını gizli tutmasını söylemelerinden sonra olmuştur. Yüce Allah, insanların faydasına, onların da daha çok ecir almalarına sebep olacak bir hususun gerçekleşmesini murad etmişti. Şöyle ki insanlar, Allah'ın diriliş vaadinin hak olduğuna, onda şüphe ve tereddüt bulunmadığına dair Allah'ın âyetlerinden gözle görülür birini onların şahıslarında somut olarak görmüşlerdir. Halbuki daha önceden onların durumunu kendi aralarında tartışıp duruyorlardı. Onlardan kimi, Allah'ın bu vaadini ve amellerin karşılığının görüleceğini kabul ederken kimi de bunu reddediyordu. Şanı Yüce Allah, onların kıssalarını mü'minlerin basiret ve yakînini arttırıcı bir sebep, inkârcılara karşı da bir delil kıldı. Böylelikle onlar da bu hususta ecir almış oldular ve Allah, durumlarını aşikar etti ve onların kadir ve kıymetlerini yükseltti.

Öyle ki hallerini bilenler onları yüceltmeye başladılar ve **"üzerlerine bir bina yapın,"** onların durumlarını ve âkıbetlerini en iyi bilen Allah'tır, dediler. İdareyi elinde bulunduran emir ve yetki sahibi kimseler ise **"biz, mutlaka yanlarında bir mescid edineceğiz."** bu mescidde Allah'a ibadet edecek ve orada onların hallerini, başlarından geçenleri hatırlayacağız, dediler. Ancak bu, yasak kılınmıştır. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu yasaklamış ve bunu yapanları yermiştir.[6] Bu olayın burada söz konusu edilmesi, böyle bir işin yerilmediğine delil teşkil etmez. Çünkü ifadeler, ashab-ı kehfin durumu ve onlardan övgüyle söz edilmesi sadedindedir. O insanlar ise bundan etkilenerek öyle bir hale gelmişlerdir ki "Bunlar üzerinde bir mescid bina edin." demişlerdir. Oysa daha önce ashab-ı kehf, kavimlerinden yana son derece korkuya kapılmış ve onların kendilerini fark etmesinden çok endişe etmişlerdi. Sonunda ise durum işte bu hale gelmişti.

Bu kıssada fitnelerden kurtulmak kastıyla dinini korumak için yurdundan kaçan kimseleri Allah'ın fitnelerden esenliğe kavuşturacağına, afiyet bulmak isteyene Allah'ın afiyet vereceğine, Allah'a sığınan kimseyi Allah'ın himayesine alacağına ve onu başkasına hidâyet sebebi kılacağına delil vardır.

Yine Allah yolunda ve O'nun rızası için zillete katlanan kimsenin akıbetinin, ummadığı bir yerden çok büyük bir izzete kavuşmak ve güçlenmek olacağına da delildir. **"Allah'ın katındakiler, iyiler için daha hayırlıdır."** (Âl-i İmran, 3/198)

6 Bkz. Buhârî, 435; Müslim, 531-532.

﴿ سَيَقُولُونَ ثَلَٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَٰهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾ ﴾

22- 'Sayıları üçtür, dördüncüleri köpekleridir.' diyecekler. 'Beştir, altıncıları köpekleridir.' de diyecekler. Bu (sözler) **gaybı taşlamaktan ibarettir. 'Yedidir, sekizincileri köpekleridir.' de diyecekler. De ki: 'Onların sayısını en iyi Rabbim bilir. Onları pek az kimseden başkası bilmez.' O halde onlar hakkında açık** (delile dayalı hususlar) **dışında tartışma! Onlara dair o** (ehl-i kitaptan) **hiç kimseye de bir şey sorma!**

22. Şanı Yüce Allah, Kitap ehlinin, gayba dair tahmin etmeleri ve bilmedikleri hususlarda yalan söylemeleri sebebiyle ashab-ı kehfin sayıları hususunda ileri derecede anlaşmazlık içinde olduklarını haber vermektedir. Şöyle ki bu konuda onların üç ayrı görüşü vardır: Kimisi "onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir," "onlar beş kişidir, altıncıları köpekleridir," derken kimileri derler. Bu iki kanaatten sonra Yüce Allah, bunun onların tahmin yürütmelerinden ibaret olduğunu belirtmektedir ki bu da iki görüşün batıl olduğuna delildir. Aralarında "onlar yedi kişidir, sekizincileri de köpekleridir," diyenler de vardır. Allah daha iyi bilir ama doğru olan görüş bu olsa gerektir. Çünkü Yüce Allah, ilk iki görüşün batıl olduğunu belirtmekle birlikte bu görüşün batıl olduğuna dair bir ifade zikretmemiştir. İşte bu, bu görüşün doğruluğuna dair bir delildir. Bununla birlikte bu, faydasız bir tartışmadır. Zira onların sayılarını bilmekle insanların dinî ya da dünyevî herhangi bir maslahatları tahakkuk etmez.

Bundan dolayıdır ki Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Onların sayısını en iyi Rabbim bilir. Onları pek az kimseden başkası bilmez."** Bu pek az kimse de doğruya isabet ettiren ve isabet ettiklerini de bilen kimselerdir. **"O halde onlar hakkında açık** (delile dayalı hususlar)," yani ilim ve kesin kanaate dayalı ve fayda sağlayacak olan şeyler **"dışında tartışma!"** Çünkü ancak kat'i bilgiye dayalı olan tartışmalarda fayda olur. Bilgisizliğe, gaybı tahmine dayalı ya da faydasız şeyler hakkındaki tartışmalarda ya karşı taraf inatçı biridir ya da hiçbir önem taşımayan ve bilinmesiyle dinî bir fayda elde edilemeyen hususlarda tartışma yapılmaktadır. Ashab-ı kehfin sayısı vb. hususlarda olduğu gibi. Bu hu-

suslardaki çokça münakaşanın, ardı arkası gelmeyen tartışma ve araştırmaların, zaman kaybetmekten ve faydasız yere kalplerdeki sevgiyi zedelemekten başka bir sonucu yoktur.

"Onlara," yani ashab-ı kehfin durumuna **"dair"** kitap ehlinden **"hiç kimseye de bir şey sorma!"** Çünkü onların ashab-ı kehf hakkındaki kanaatlerinin esası, hak adına hiçbir şey ifade etmeyen zan ve "gayba taş atmak"tan ibarettir. Bu buyrukta ya hakkında soru sorulan hususa dair yeterli bilgisi bulunmaması ya da ne söylediğine aldırmayıp kendini gelişigüzel konuşmaktan dizginleyecek takvaya sahip olmaması dolayısıyla fetva sorulmaya ehil olmayan kimselere fetva sormanın yasak olduğuna delil vardır. Bu tür kimselere soru sormak/fetva istemek yasaklandığına göre o kimselerin bizatihi fetva vermelerinin yasak olması öncelikle söz konusudur. Yine bu âyet-i kerime, bir kimseye bazı hususlarda fetva sormanın yasak, bazılarında ise yasak olmayacağına delildir. Buna göre ona sadece ehil olduğu hususlarda fetva sorulur. Çünkü Yüce Allah, burada onlara fetva sormayı kayıtsız şartsız olarak yasaklamamakta, sadece ashab-ı kehf kıssası vb. hususlar hakkında fetva/soru sormayı yasaklamaktadır.

﴿ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَاْيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ ﴾

23- Hiçbir şey hakkında sakın, 'Ben yarın mutlaka şunu yapacağım.' deme!

24- Ancak Allah dilerse (yapacağım de!) **Unuttuğun zaman da Rabbini an ve 'Umulur ki Rabbim beni doğruya bundan daha yakın olana erdirir.' de.**

23. Her ne kadar buradaki yasağın özel bir sebebi var ve bu, Allah Rasûlüne yönelik ise de yine de bu yasak, diğerleri gibi umumî olup bütün mükellefleri kapsar. Yüce Allah, kulun geleceğe dair hususlar hakkında **"Ben yarın mutlaka şunu yapacağım,"** ifadesinin **"Allah dilerse** (İnşaallah)**"** ile birlikte olmadıkça söylenmesini yasaklamaktadır. Çünkü bu sakıncalıdır. Zira bu, kişinin yapıp yapamayacağını, olup olmayacağını bilemeyeceği, geleceğe dönük ve gayba dönük bir sözdür. Ayrıca böyle bir ifadede söz konusu fiili bağımsız olarak kulun kendi meşîetine/dilemesine bağlaması anlamı da çıkar ki bu da sakıncalı ve yasaktır. Zira bütün meşîet ve irade yalnız Allah'ındır: **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."** (et-Tekvîr, 81/29) Diğer yandan Yüce Allah'ın dilemesini söz konusu etmek (inşaallah demek), işleri kolaylaştırır, o işlerde bereketin hasıl olmasına ve kulun da Rabbinin yardımına mazhar olmasına vesile olur.

24. Kul, bir beşer olduğu için "inşaallah" demeyi unutması kaçınılmazdır. O bakımdan Yüce Allah, arzulananın gerçekleşmesi ve sakıncalı durumun bertaraf edilmesi için hatırlandığı vakit adının anılmasını ve "inşaallah" denmesini emretmektedir. **"Unuttuğun zaman da Rabbini an"** buyruğunun genel ifadesinden unutma anında Allah'ın anılması gerektiği de anlaşılmaktadır. Çünkü Allah'ın adını anmak, unutmayı ortadan kaldırır ve kulun yanıldığı şeyi hatırlamasına vesile olur. Aynı şekilde Yüce Allah'ın adını anmayı/zikretmeyi unutup gaflete düşen kimseye de Rabbini zikretmesi ve gafillerden olmaması emredilir.

Kul, hem hakka isabet ettirmek hem de söz ve fiillerinde unutmamak için Yüce Allah'a muhtaç olduğu için ona, **"Umulur ki Rabbim beni doğruya bundan daha yakın olana erdirir."** demesi emredilmektedir. Bu buyruğuyla Allah, dua etmeyi, O'nun rahmetini ummayı, doğruya ulaştıran en kestirme yola iletmesi hususunda O'na güvenmeyi emretmektedir. Bu hale ulaşan, hidâyeti ve doğruyu bulma yolunda bütün gayretini ortaya koyan bir kul, bu gayesinde muvaffak kılınmaya ve Rabbi tarafından yardıma mazhar olmaya layık olur.

﴿ وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ ﴾

25- Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Dokuz yıl daha eklediler.

26- De ki: 'Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı yalnız O'na aittir. O ne iyi görür, ne iyi işitir! Onların O'ndan başka hiçbir dostları yoktur. O, hiç kimseyi hükmüne ortak yapmaz.'

25-26. Allah Teala, Peygamber'e, ashab-ı kehf hakkında Kitap ehline -bilgileri olmadığı için- soru sormayı yasaklamakta, gizli açık her şeyi bildiği için -Kendisi- ashab-ı kehfin mağarada uyudukları süreyi ona haber vermekte ve buna dair bilginin yalnızca Kendi nezdinde olduğunu bildirmektedir. Çünkü bu da göklerdeki ve yerdeki gaybın bir parçasıdır. Bunların gaybını bilmek ise Allah'a

mahsustur. O'nun rasulleri vasıtasıyla bildirdiği gayba dair haberlerde herhangi bir şüphe yoktur, bunlar kesin doğrudur ve gerçektir. Kullarını muttali kılmadığı bir gaybı ise hiçbir yaratılmışın bilmesine imkân yoktur. **"O ne iyi görür, ne iyi işitir!"** buyruğu, Yüce Allah'ın kemal derecedeki işitme ve görmesinin, işitilecek ve görülecek türden her şeyi kuşatmasının gerçekten hayret edilecek bir şey olduğunu ifade eder ki bu, Yüce Allah'ın bilinme özelliği bulunan her şeyi bilgisiyle kuşattığının haber verilmesinden sonra zikredilmiştir.

Daha sonra Allah, genel ve özel gerçek dost ve yardımcının sadece kendisi olduğunu haber vermektedir. Bütün kainatın işlerini üstlenmiş olan mutlak yönetici O'dur. Mü'min kullarının dostu da O'dur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkartır. En kolay olana doğru yol almalarını kolaylaştırır ve zor olandan da onları uzak tutar. Bundan dolayı Yüce Allah **"Onların O'ndan başka hiçbir dostları yoktur."** buyurmaktadır. Yani lütfu ve keremiyle, ashab-ı kehfin işlerini üstlenen ve hiçbir yaratılmışa onları terk etmeyen yalnızca O'dur. **"O, kimseyi hükmüne ortak yapmaz."** Bu, hem kevnî ve kaderî hükmü, hem de şer'î ve dinî hükmü içine alır. Kaza ve kaderiyle, yaratma ve tedbiriyle, bütün mahlukatın yegane hakimi O olduğu gibi, emir ve yasaklarıyla, sevap ve cezasıyla da onların gerçek hakimi yalnızca O'dur. Allah, göklerin ve yerin gaybının yalnızca kendisine ait olduğunu, herhangi bir mahlukun -bizzat kendisinin kullarına haber verdiklerinin dışında- bunu bilmeye yol bulmasının imkânsız olduğunu haber verdikten sonra pek çok gaybî hususu kapsayan Kur'an'a yönelmeyi emretmektedir:

﴿ وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴾

27- Rabbinin Kitabından sana vahyolunanı tilâvet et! O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Sen, O'ndan başka bir sığınak da asla bulamazsın.

27. Tilâvet, burada tâbi olmak demektir. Yani anlamlarını bilmek ve kavramak, verdiği haberleri tasdik etmek, emir ve yasaklarına uymak suretiyle Allah'ın sana vahyettiklerine tâbi ol! Çünkü bu Kitap, sözlerinin değiştirilmesi mümkün olmayan, üstün ve değerli bir kitaptır. Yani bu sözlerin; doğruluk, adalet ve güzelliklerinin ulaşılamayacak derecede olması dolayısıyla değişikliğe uğratılması mümkün değildir. **"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamdır."** (el-En'âm, 6/115) Bu sözlerin kemali, eksiksizliği dolayısıyla bunların değiştirilmeleri imkânsızdır. Eğer eksik olsaydı, o takdirde kısmen veya tamamen değişikliğe

uğratılmaları söz konusu olurdu. Bu buyruklarla Kur'an-ı Kerim, O'na yönelmeyi teşvik anlamını da ihtiva ederek ta'zim edilmektedir. **"Sen, O'ndan başka bir sığınak da asla bulamazsın."** Yani Rabbinden başka himayesine gireceğin bir sığınağın, korumasına gireceğin bir barınağın yoktur. Bütün hususlarda yegane sığınak O olduğuna göre gizli açık tüm hallerde yalnız O'nun sevilmesi, O'na yönelinmesi, bütün hallerde O'na muhtaç olunduğunun bilinmesi ve bütün ihtiyaçların yalnızca O'ndan istenmesi gerekir.

﴿ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Rablerinin cemalini isteyerek sabah-akşam dua edenlerle beraber olmada sabır ve sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan ayırma. Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız, hevâsına uymuş ve işi gücü haddi aşmak olanlara da itaat etme!

28. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e de, bütün emir ve yasaklarda onu izlemesi gerekenlere de şunu emretmektedir: Nefsinizi sabırla Allah'a yönelmiş mümin kullarla birlikte tutun. Onlar, **"sabah-akşam"** günün başında da, sonunda da **"Rablerine dua eden"** ve bununla Allah'ın cemalini isteyen kimselerdir. Yüce Allah, mü'minleri ibadet etmekle ve ibadetlerinde ihlâs sahibi olmakla nitelemektedir. Bu buyrukta iyilerle arkadaşlık etmek, onlarla arkadaşlığı sürdürmek için nefse karşı mücadele vermek, fakir olsalar dahi onlarla oturup kalkmak emredilmektedir. Çünkü onlarla arkadaşlık etmenin sayılamayacak kadar çok faydası vardır. **"Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan ayırma."** Gözlerini başka tarafa çevirme. Çünkü dünya hayatının zinetini isteyerek bunun aksini yapmak, faydalı değil zararlıdır, dinî maslahatları yok eder. Dünya hayatının süsünü istemek, kalbin dünyaya bağlanması sonucunu doğurur. Böylelikle düşünceler ve duygular dünyaya yönelir ve kalpteki âhiret arzu ve isteği sona erer. Dünya hayatının süsü görenin hoşuna gider ve kalbi büyüler. Bunun sonucunda da kalp, Allah'ı anmaktan yana gaflete düşer. Zevklerine ve arzularına yönelir, vakti zayi olur. İşi çığırından çıkar, ebedî zarara ve sonu gelmez pişmanlığa gömülür. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız,"** Allah'tan gafil olan ve bunun sonucunda Allah'ı an-

maktan yana gaflete düşmekle cezalandırılan **"hevâsına uymuş, işi gücü haddi aşmak olanlara da itaat etme!"** Hevâ ve hevesinin arkasından giden, ona uyan, canının çektiğini yapan ve bu uğurda helak olup hüsrana uğrayacak olsa dahi onu gerçekleştirmek için çabalayan kimseye itaat etme. Çünkü böyle bir kişi, -Yüce Allah'ın **"Kendi hevâsını ilâh edinmiş, bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu kimse hakkında ne dersin?"** (el-Câsiye, 45/23) buyruğunda belirttiği gibi- hevasını ilâh edinmiştir. Dinî ve dünyevî maslahatları hususunda haddi aşmış, yani bu maslahatları zayi edip boşa çıkarmış böyle birine itaat etme. İşte Yüce Allah bu gibilere itaati yasaklamaktadır. Çünkü ona itaat etmek, ona uymayı gerektirir. Diğer taraftan böyle bir kimse ancak kendisinin sahip olduğu niteliklere davet eder.

Âyet-i kerime, itaat edilmesi ve önder olması gereken kimselerin şu vasıflara sahip olması gerektiğine delildir: Kalbi Allah'ın sevgisiyle dolup bu hali diline taşan, buna bağlı olarak sürekli Allah'ı anan, Allah'ı razı eden şeylere uyan, bunları hevâsından önde tutan, böylelikle vaktini iyi değerlendirip halini düzelten, fiilleri istikamet üzere olan, diğer insanları da Allah'ın kendisine olan bu lütuf ve ihsanına davet eden kimseler! İşte böyleleri, uyulmaya ve önder olmaya layıktır. Âyet-i kerimede sözü edilen sabır, sabır türlerinin en yücesi olan Allah'a itaat üzere sabırdır. Bunun sayesinde sabrın diğer çeşitleri de tahakkuk eder. Yine bu âyette günün başında ve sonunda Allah'ı anmanın, dua ve ibadet etmenin müstehap olduğuna da delil vardır. Çünkü Yüce Allah, böylelerini bu vasıflarıyla övmektedir. Yüce Allah'ın yapanı övdüğü her fiil, Allah'ın o fiili sevdiğine delildir. Allah o fiili seviyorsa onun yapılmasını emir ve teşvik ediyor demektir.

﴿ وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ
بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ
مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾
أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا
خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ نِعْمَ ٱلثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ ﴾

29- De ki: 'Hak, Rabbinizden gelmiştir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin.' Gerçekten Biz, zalimler için öyle bir ateş hazırladık ki duvarları onları çepeçevre kuşatmaktadır. Eğer yardım isterlerse erimiş maden gibi olan bir suyla imdatlarına

yetişilir ki o su yüzleri kavurur. O, ne fena içecektir! Orası da ne kötü konaktır!

30- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, şüphesiz ki Biz, güzel amel işleyenlerin ecrini zayi etmeyiz.

31- İşte onlar için altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada altın bileziklerle süslenirler, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyerler ve tahtları üzerinde kurulurlar. Bu, ne güzel mükâfattır! Orası ne güzel konaktır!

29. Yani ey Muhammed! İnsanlara de ki: **"Hak, Rabbinizden gelmiştir."** Yani hidâyet ve sapıklık, doğruluk ve eğrilik, bahtiyarların nitelikleriyle bedbahtların nitelikleri birbirinden açıkça ayrılıp ortaya konmuştur. Bu da Allah'ın Rasûlü vasıtasıyla yaptığı beyanla gerçekleşmiştir. Bu, açıkça ortaya çıktığına ve hakkında herhangi bir şüphe olmadığına göre **"artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin."** Yani geriye -Allah'ın tevfikine mazhar olup olmamaya göre- yalnızca bu iki yoldan birini izlemek kalıyor. Çünkü Allah, kuluna, kendisi vasıtasıyla iman etmeye de, küfre sapmaya da, hayrı işlemeye de, kötülüğü yapmaya da muktedir olabileceği bir irade vermiştir. İman eden kimse, doğruya muvaffak kılınmış olur. Küfre sapan kimseye de deliller gereği gibi ortaya konmuş olur. Bununla birlikte böyle bir kimse iman etmeye de zorlanmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Dinde zorlama yoktur. Zira iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır."** (el-Bakara 2/256) **"Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin."** buyruğundan, bu ikisine de izin verildiği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Aksine bu apaçık beyan, küfrü tercih edenler hakkında bir tehdittir. Yine bu buyrukta kafirlerle savaşın terk edileceğine dair de bir delil yoktur.

Daha sonra Yüce Allah, iki kesimin de âkıbetini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten Biz,"** küfür, fasıklık ve isyan ile nefislerine zulmederek zalim olan kimseler **"için öyle bir ateş hazırladık ki duvarları"** surları **"onları çepeçevre kuşatmaktadır."** Onlar için oradan kaçıp kurtulunacak ne bir menfez, ne de bir yol vardır. Kızgın ateş, onları bağrında taşıyacaktır! **"Eğer yardım isterlerse,"** içine düştükleri o korkunç susuzluğu söndürmek için içecek isterlerse **"erimiş,"** yani aşırı sıcaklığından dolayı erimiş kurşun veya zeytin yağı tortusunu andıran **"maden gibi bir suyla imdatlarına yetişilir ki o su, yüzleri kavurur."** Bu su, yüzleri kavurduğuna göre ya bağırsaklarının ve karınlarının durumu ne olur!? Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Onunla**

karınlarında ne varsa eritilir, derileri de. Ve onlar için demirden topuzlar da vardır." (el-Hac, 22/20-21) Susuzluklarını söndürsün ve azabın bir bölümünü azaltsın diye istedikleri o içecek **"ne fena içecektir!"** Zira azaplarını daha da arttıracak, cezalarını daha da ağırlaştıracaktır. Ve o ateş de **"ne kötü konaktır!"** Bu da ateşin barınılacak bir yer olarak çok kötü olduğunu gösteren bir yergidir. Çünkü orada barınmak mümkün değildir. Aksine orada bir an dahi hafifletilmeyecek, oldukça ağır ve büyük bir azap vardır onlar için. Ve onlar, o azap içinde her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş olacaklardır. Onlar, dünya hayatında Allah'ı nasıl unuttularsa Rahim olan Allah da onları o azap içinde öylece unutacaktır.

30. Daha sonra Yüce Allah, ikinci kesimi zikretmektedir: **"İman edip salih amel işleyenlere,"** yani hem Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrı ve şerriyle kadere iman eden hem de farz ve müstehap türünden salih ameller işleyenlere **"gelince, şüphesiz ki Biz, güzel amel işleyenlerin ecrini zayi etmeyiz."** Amelin güzel yapılması; kulun, ameliyle Allah'ın rızasını dilemesi ve bu hususta Allah'ın şeriatına tâbi olmasıyla gerçekleşir. Böyle bir ameli Allah boşa çıkarmaz, bir bölümünü dahi zayi etmez. Aksine amel edenler için onu muhafaza eder. Kendisi de lütuf ve ihsanı çerçevesinde onlara amellerinin mükâfatlarını tastamam eder.

31. Yüce Allah, bu kişilerin mükâfatını şöyle bildirmektedir: İman ve salih amel sahibi olma niteliği taşıyanlara öyle yüksek bağlar bahçeler verilir ki ağaçları pek çok olduğundan içindeki şeyleri gizlemiştir. Nehirleri pek çoktur ve bu ağaçlarla yüksek konakların altından akar. Oradaki zinetleri altındır, giyecekleri ise yeşil renkli, kalın ve ince ipeklerdendir. Orada oldukça süslü ve değerli örtülerle güzelleştirilmiş tahtlar üzerinde yaslanarak oturacaklardır. Çünkü bu şekilde olmadıkça oturulan yere "taht (أرائكة)" denmez. Tahtlar üzerinde yaslanarak oturmaları, rahatlarının mükemmel olduğuna, herhangi bir yorgunluk duymayacaklarına, canlarının istediği şeyleri hizmetçilerin hemen getireceklerine delildir.

Bütün bunları tamamlayıcı olmak üzere bir de ebedî kalıcılık ve bu nimetlerin kesintisiz oluşu vardır. İşte bu mükemmel yurt, güzel/salih amel işleyenler için **"ne güzel mükâfattır! Orası ne güzel konaktır!"** Onlar orada konaklayacaklar, içinde bulunan canların çektiği, gözlerin zevk alacağı, pek büyük sevinç, sürekli ferah, ardı arkası kesilmeyen lezzetler ve pek bol nimetten istifade edeceklerdir.

Orada nimet bakımından en aşağı derecede olanları dahi sahip olduğu yerlerde, nimetlerde, köşk ve bahçelerde bir baştan bir başa iki bin yılda ancak gezilebilecektir. Ve o, hiçbir kimsenin kendisinden daha üstün nimetlere sahip ol-

madığı kanaatinde olacaktır. O halde bundan daha mükemmel bir yurt, konak olabilir mi? Üstelik Yüce Allah, böyle bir kimseye her türlü isteğini ihsan edeceği gibi temenni etmeyi hatıra getiremeyeceği pek çok şeyi de fazladan verecektir. O yurdun sakinlerinin nimetleri devamlıdır. Güzelliği ve nitelikleri de sürekli artacaktır. Keremi sonsuz Allah, nezdinde bulunan ihsandan, kusur ve isyanlarımız sebebiyle bizleri mahrum etmesin. Bu ve benzeri diğer âyet-i kerimeler cennette zinetlerin, hem erkekler hem de kadınlar için umumî olduğuna delildir. Nitekim sahih hadislerde de böyle gelmiştir. Zira Yüce Allah **"süslenirler"** buyruğunu mutlak olarak kullanmıştır. İpek ve benzeri zinetlerde de durum aynıdır.

﴿ ۞ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَـٰبٍ وَحَفَفْنَـٰهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا ٱلْجَنَّتَيْنِ ءَاتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِم مِّنْهُ شَيْـًٔا وَفَجَّرْنَا خِلَـٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ ﴾

32- Onlara şu iki adamı misal ver: Birine iki üzüm bağı vermiştik. Bu iki bağın etrafını hurma ağaçlarıyla donatmış ve ikisinin arasında da ekin bitirmiştik.

33- Her iki bağ da yemişlerini vermiş ve hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı. İkisinin ortasından bir de nehir akıtmıştık.

32. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şunu emretmektedir: İnsanlara birisi Allah'ın nimetlerine şükreden, diğeri nankörlük eden iki kişiyi örnek ver ve bu ikisinin söyledikleri sözlerle yaptıkları davranışlarını ve bunun neticesinde husule gelen dünyevî ve uhrevî ceza ile mükâfatı anlat ki ikisinin hallerinden -gerektiği gibi- öğüt alsınlar, akıbetlerinden ibret alsınlar. Bu iki kişinin kim olduklarını, hangi zamanda ve nerede yaşadıklarını bilmenin bir faydası yahut sağlayacağı olumlu bir katkısı yoktur. Çünkü esas fayda, onların başından geçen olayın (kıssanın) anlatılmasıyla anlaşılır, bunun dışındaki şeyleri öğrenmeye kalkışmak ise tekellüftür.

Bu iki kişiden biri olan ve Allah'ın büyük nimetlerine nankörlük eden kişiye Yüce Allah, üzüm bağlarından oluşan ve **"etrafını hurma ağaçlarıyla donatmış"** olduğu iki bahçe vermişti. Bu iki bahçede her türlü meyve vardı. Özellikle de ağaçların en değerlileri olan üzüm ve hurma ağaçları vardı. Üzüm bağı, bahçenin ortasındaydı, hurma ağaçları ise onun etrafını çevirmişti. Bahçe, gerçekten güzel bir görünüşe sahipti. Bahçe ve hurma ağaçları, meyveleri tam olarak olgun-

laştıracak ve lezzetine lezzet katacak şekilde rüzgar ve güneş alıyordu. Üstelik Allah, bu ağaçların arasında bir de ekin vermişti.

33. Artık bu iki bahçe hakkında geriye sadece, "Peki, bu iki bahçenin meyveleri, mahsülleri nasıldı? Bunların yeterince suları var mıydı?" diye sormaktan başka bir şey kalmıyor. İşte Yüce Allah, bu iki bahçenin de yemişlerini, mahsüllerini ve ekinlerini kat kat verdiklerini ve **"hiçbir şeyi eksik bırakmamış,"** yani yiyecek mahsüllerinden çok az bir miktarı dahi fire vermemiş olduğunu bildirmektedir. Irmaklar da bu iki bahçenin aralarında bol bir şekilde akıyordu.

﴿ وَكَانَ لَهُۥ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَٰحِبِهِۦ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَنَا۠ أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ
وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن
رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾ ﴾

34- Onun ayrıca bir geliri daha vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona, 'Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm.' dedi.

35- Kendi nefsine zulmeder bir halde bağına girdi ve dedi ki: 'Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam.'

36- 'Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Eğer Rabbime döndürülecek olursam da mutlaka döneceğim yerde bundan daha iyisini bulurum.'

34. **"Onun,"** yani bu iki bağın sahibi olan adamın **"ayrıca bir geliri daha vardı."** "Gelir" anlamındaki kelimenin (ثمر) nekre/belirtisiz gelmesi, bu gelirin çok büyük olduğunu gösterir. Yani bu iki bahçesi, meyvelerini ve mahsüllerini mükemmel bir şekilde vermiş, bahçedeki ağaçların bol meyveleri dolayısıyla dalları yere sarkmış, ayrıca herhangi bir afet, hastalık veya mahsüllerini eksik vermek gibi olumsuz bir şeye de maruz kalmamıştı. Bu ise dünyada alınacak mahsül ve ekinlerin en ileri derecesidir. Bundan dolay da o adam gurura kapıldı, böbürlendi ve âhiretini unuttu. Mü'min arkadaşı ile konuşurken, yani günlük alışılmış hususlardan biri hakkında söz söylerken övünerek ona **"Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm."** dedi ve hem malının çokluğuyla hem de kölelerinin, hizmetkârlarının ve yakınlarının oluşturduğu kendisini destekleyenlerin sayısıyla daha güçlü olduğunu ileri sürdü. Bu, onun cahilliğinden

kaynaklanan bir iddiaydı. Bir kimsenin bizatihi bir üstünlüğü, manevî bir niteliği olmadığı halde kendi dışında olan herhangi bir şeyle iftihar edip böbürlenmesinin ne anlamı var? Bu, ancak küçük bir çocuğun hiçbir aslı olmayan hayalî şeylerle övünmesi kabilindendir.

35. Sonunda kendi cahilliği ve zulmünün mahkûmu oldu. Bağına girdiği sırada **"Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam,"** yani harab olup sonunun geleceğini sanmıyorum, dedi. Böylelikle dünya hayatıyla tatmin oldu, ona razı oldu. Öldükten sonra dirilişi de inkâr ederek şöyle dedi:

36. **"Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Eğer,"** söz gelimi **"Rabbime döndürülecek olursam, mutlaka döneceğim yerde bundan daha iyisini bulurum."** Hiç şüphesiz Allah, bana bu iki bahçeden daha iyisini verir! Bu sözlerle ilgili iki ihtimal vardır: Bu kişi ya işin hakikatini bilen biridir ve bu sözleri alay ve dalga geçme amacıyla söylemektedir ki o zaman bu, küfrüne küfür katması demek olur. Yahut bu sözleri, onun gerçek kanaatini ifade etmektedir. Bu durumda ise o, insanların en bilgisizi ve en kıt akıllısı demektir. Zira dünyadaki lütuf ve ihsanla âhiretteki lütuf ve ihsan arasında bir ilişki olduğunu nereden çıkarmaktadır ki dünyada kendisine lütuf ve ihsan verilen kimselere âhirette de lütuf ve ihsanda bulunulacağı düşüncesine sahip olsun?! Hatta çoğunlukla görülen şudur ki Allah, gerçek dost ve seçkin kullarına dünyalığı kısar, buna karşın âhirette herhangi bir payları bulunmayan düşmanlarına da dünyalığı bol bol verir. Anlaşıldığı kadarıyla bu kimse, gerçek durumu bilmekle birlikte bu sözü alay olsun diye söylemiştir. Buna delil de Yüce Allah'ın **"Kendi nefsine zulmeder bir halde bağına girdi."** buyruğudur. Onun bahçesine girişini zulümle nitelendirerek o sözleri zulümle söylediğini belirtilmiş olması, onun azgınlığına ve inadına delildir.

﴿ قَالَ لَهُۥ صَاحِبُهُۥ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَكَفَرْتَ بِٱلَّذِى خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّىٰكَ رَجُلًا
﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾ ﴾

37- Arkadaşı ona karşılık vererek dedi ki: 'Seni önce topraktan, sonra da bir damla sudan yaratan, sonra da seni tam bir insan haline getirenı inkar mı ediyorsun?'

38- 'Ama ben (böyle yapmam). **O Allah, benim Rabbimdir ve ben, Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam.'**

37. Yani mü'min arkadaşı ona öğüt verip Yüce Allah'ın onu dünyada ilk olarak yaratmış olduğu halini hatırlatarak **"Seni önce topraktan, sonra da bir damla sudan yaratan, sonra da seni tam bir insan haline getireni"** diyerek ona Allah'ı hatırlatmaktadır. Yani seni var eden, ihtiyaçlarını karşılayan, nimetlerini ihsan edip kesintisiz olarak bağışlayan, seni bir halden bir hale nakledererek sonunda bir insan yapıp azaları ve aklî melekeleriyle kâmil bir hale getiren, böylelikle senin için sebepleri kolaylaştırıp bunca dünya nimetini ihsan eden yüce Allah'tır. Sen bu nimetleri kendi güç ve imkânlarınla elde etmedin. Aksine bunlar Yüce Allah'ın sana bir lütfudur. Peki, seni önce topraktan, sonra bir damla sudan yaratan, sonra da seni tam bir insan yapan Allah'ı inkar etmen olacak şey mi? O'nun nimetlerini nasıl bilmezden gelirsin? O'nun seni diriltmeyeceğini, diriltse dahi şu anda sahip olduğun bahçenden daha iyisini vereceğini nasıl iddia edebilirsin? Bu, yapılmaması gereken ve hiç uygun olmayan bir iddiadır.

38. Mü'min arkadaşı onun halini, küfür ve azgınlığını sürdürdüğünü görünce Rabbine şükretmek ve bu gibi tartışma ve şüphelerin varid olması halinde bile dinini açıkça ilan etmek üzere şunları söylemiştir: **"Ama ben (böyle yapmam). O Allah, benim Rabbimdir ve ben, Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam."** Bu sözleriyle Rabbinin rububiyetini ve rububiyetinde tek oluşunu ikrar edip O'na itaat ve ibadete bağlılığını, O'na hiçbir yaratılmışı ortak koşmayacağını açıkça ilan etmektedir. Daha sonra da -mal ve çocuklarının azlığına rağmen- Yüce Allah'ın ona ihsan etmiş olduğu iman ve İslâm nimetinin, gerçek nimet olduğunu, bunların dışındaki nimetlerin ise yok olmaya mahkum olduğunu, hatta bunlardan dolayı azaba ve ibretli cezalara maruz kalınabileceğini hatırlatarak şunları söylemektedir:

﴿ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِن تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا
﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ
صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَا أَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ
تَكُن لَّهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا
وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ ﴾

39- 'Bağına girdiğin zaman «(Bu) Allah'ın dilemesi iledir. Kuvvet, ancak Allah'ın yardımıyladır.» demeli değil miydin? Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan da (şunu bil ki:)'

40- 'Belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin üzerine de gökten bir felaket gönderir de orası kaypak bir toprak haline geliverir.'

41- 'Yahut suyu yerin dibine çekiliverir de bir daha onu bulmaya gücün yetmez.'

42- Derken bütün serveti yok edildi. O da o bahçe için harcadıklarına pişmanlık duyarak ellerini oğuşturmaya başladı. Bağının çardakları çökmüştü de o, 'Ah, keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım!' diyordu.

43- O, Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluk bulamadı, kendi kendini de kurtaramadı.

44- İşte bu durumda dostluk ve yardım, ancak hak olan Allah'a mahsustur. En iyi mükâfatı da, en iyi akıbeti de veren O'dur.

39. Yani mü'min arkadaşı, kâfire dedi ki: Sen malının ve çocuklarının çokluğuyla bana karşı böbürlensen ve beni mal ve evlatça kendinden daha az görsen de hiç şüphesiz, Allah'ın nezdindeki mükâfat daha hayırlı ve kalıcıdır. O'ndan gelen hayır ve lütuf, yarışanların uğrunda yarıştığı bütün dünyadan daha üstündür.

40. **"Belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin,"** yani kendisi sebebiyle azgınlaştığın ve seni gurura sevketmiş olan bağının **"üzerine ise gökten bir felaket,"** büyük bir yağmur veya başka türden bir azap ve musibet **"gönderir de"** bunun sonucunda **"orası kaypak bir toprak haline geliverir."** Yani bağ ve bahçen, ağaçları sökülmüş, mahsülleri yok olmuş, ekini su altında kalmış ve faydasını tamamen yitirmiş bir hale gelebilir.

41. **"Yahut"** onun hayat sebebi olan **"suyu yerin dibine çekiliverir de bir daha onu bulmaya gücün yetmez."** Artık kazarak veya başka bir yolla o suya ulaşamazsın. Mü'min arkadaşın, bu kâfirin bahçesine beddua etmesine sebep, Rabbinin rızası için gazaplanması, onun bu bahçesi dolayısıyla aldanıp gurura kapıldığını, azgınlaştığını ve ona meyledip razı olduğunu görmesidir. Böylelikle belki Rabbine döner yahut aklı başına gelir ve işinde basiret sahibi olur diye böyle yapmıştı. Yüce Allah da onun duasını kabul etmişti:

42. **"Derken bütün serveti yok edildi."** Yani ona azap isabet etti, bu azap onu çepeçevre kuşatıp helâk etti. Bu servetinden geriye bir şey kalmadı. Servetinin kuşatılıp yok edilmesi, bütün ağaçlarının, mahsüllerinin ve ekinlerinin telef olması demektir. Bundan dolayı büsbütün pişman oldu ve çok üzüldü. **"O da o bahçe için harcadıklarına pişmanlık duyarak ellerini oğuşturmaya başladı."** Yani bahçesinin yok olup gittiğini görünce oraya yaptığı dünyevî harcamalarına üzüldü. Zira hepsi boşa gitmiş, geriye harcadıklarına karşılık olacak bir şey kalmamıştı. Şirk koşmasına ve yaptığı kötülüklerine de pişman oldu: **"Keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım."**

43. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluk bulamadı, kendi kendini de kurtaramadı."** Yani o azap, bağının, bahçesinin üzerine inince daha önce arkadaşına karşı övünerek söylediği **"Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm."** sözünün faydasını görmedi. Övündüğü kimseler, onlara son derece ihtiyacı olduğu o anda onun başına gelen azabı kısmen dahi olsun uzaklaştıramadı. O, kendi kendine de yardımcı olamadı. Hem Allah'ın kaza ve kaderine karşı kendine nasıl yardım edebilir veya herhangi bir yardımı nasıl alabilir ki? Çünkü Allah, kaderini uygulamaya koydu mu artık gök ve yer ehli onun bir kısmını bile ortadan kaldırmak için gelecek olsalar yine de güçleri yetmez. Bu şekilde serveti yok edilen bu bahçe sahibinin durumunun düzelmiş olması, Rabbinin O'na kendisine dönmeyi, aklını başına almayı nasip ve ihsan etmiş olması, azgınlığının ve inadının sona ermiş olması, Yüce Allah'ın rahmet ve lütfu açısından uzak bir ihtimal değildir. Buna delil de onun, Rabbine ortak koştuğu için duyduğu pişmanlığı açıklamasıdır. Ayrıca Yüce Allah onu azgınlığa iten şeyleri ondan almış ve o kimseyi dünyadayken cezalandırmıştır ki Allah, bir kul hakkında hayır diledi mi onu dünyada hemen cezalandırır. Yüce Allah'ın lütfunu akıllar ve hayaller kuşatamaz. Ancak zalim ve çok cahil kimseler bu lütfu inkâr eder.

44. **"İşte bu durumda dostluk ve yardım, ancak hak olan Allah'a mahsustur. En iyi mükâfatı da, en iyi akıbeti de veren O'dur."** Yani azgınlık edip dünya hayatını tercih eden kimselere ceza verdiği, iman edip salih amel işleyen, Allah'a şükreden ve başkasını da bu şekilde davranmaya çağıran kimselere de lütfunu ihsan etmiş olduğu halde, gerçek dostluk ve himayenin yalnızca Allah'a ait olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. O'na iman edip takva sahibi olan kimse, Allah'ın gerçek dostudur. O, ona çeşitli lütuf ve ihsanlarda bulunur, kötülükleri ve musibetleri de ondan uzaklaştırır. Rabbine iman etmeyip O'nun dostluğunu

istemeyen kimse dünyasını da, dinini de kaybeder. Yüce Allah'ın dünyevî ve uhrevî mükâfatı da beklenen/umulan en hayırlı mükâfattır.

Bu önemli kıssada Yüce Allah'ın kendisine dünyevî nimetler ihsan edip bu nimetlerin kendisini âhiretten alıkoyup azgınlaştırdığı ve bu nimetler sebebiyle Allah'a isyan eden kişinin halinden alınması gereken bir ibret vardır. Çünkü bu nimetlerin, sonunda tükenip yok olacağı muhakkaktır. Bu nimetlerle az bir süre yararlanılacak olsa dahi uzun bir süre bunlardan mahrum kalınacaktır. Allah'ın gerçek kulu, eğer mal veya çocuklarından herhangi bir şeyden hoşlanacak olursa bu nimeti gerçek sahibine izafe etmeli, onu lütfedip ihsan edenden bilmeli ve "مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ / **(Bu) Allah'ın dilemesi iledir. Kuvvet, ancak Allah'ın yardımıyladır.** " demelidir ki şükredenlerden olsun; bu sözleri de Allah'ın nimetinin O'nun üzerinde devam etmesine ve kalıcılığına vesile olsun. Çünkü ayette şöyle buyrulmuştur: **"Bağına girdiğin zaman, '(Bu) Allah'ın dilemesi iledir. Kuvvet, ancak Allah'ın yardımıyladır.' demeli değil miydin?"**

Bu kıssada, ulaşılamayan dünyevî arzu ve isteklere karşı Allah'ın nezdindeki hayırlarla teselli bulunulacağı da gösterilmektedir. Çünkü **"Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan da** (şunu bil ki) **belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir."** buyrulmaktadır. Yine bu kıssada mal ve evladın, eğer Yüce Allah'a itaate yardım ve katkıları olmuyorsa faydasının olmayacağı anlatılmaktadır. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Sizi Bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. İman edip salih amel işleyenler müstesnâ."** (Sebe', 34/37)

Yine bu kıssada malı azgınlaşmasına, küfür ve hüsranına sebep olanların malının telef edilmesi için beddua edilebileceğine delil vardır. Özellikle de eğer bu kimse, malı sebebiyle kendisinin mü'minlerden üstün olduğunu iddia edip bundan dolayı onlara karşı böbürlenecek olursa! Bu kıssadaki bir ibret de şudur: Allah'ın dostluğunun veya bunun aksinin neticesi, ceza gerçekleşip de amelde bulunanlar ecirlerini alacağı vakit açıkça ortaya çıkacaktır: **"İşte bu durumda dostluk ve yardım, ancak hak olan Allah'a mahsustur. En iyi mükâfatı da, en iyi akıbeti de veren O'dur."**

﴿ وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ ﴾

45- Onlara şu misali de ver: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz su gibidir ki o suyla yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışır. Dergibidir ki o suyla yeryüzü bitkileri yetişip birbirine karışır. Derken bu bitkiler (kurur da) rüzgarların savurduğu çer-çöpe dönüşür. Allah her şeye kâdir olandır.

46- Mal ve oğullar, dünya hayatının (geçici) **süsüdür. Kalıcı olan salih ameller ise Rabbinin nezdinde hem mükafat bakımından, hem de ümit bağlama bakımından daha hayırlıdır.**

45. Yüce Allah, Peygamberine asaleten, ondan sonra onun mirasçılığı görevini ifa edeceklere de tebean şunu emretmektedir: Sen, insanlara onu gerçek mahiyetiyle tasavvur edebilmeleri, hem görünen hem de görünmeyen yüzüyle onu tanıyabilmeleri için dünya hayatının misalini ver! Böylelikle bu dünya ile ebedî olan âhireti birbiriyle kıyaslasınlar ve tercih edilmeye değer hangisiyse onu tercih etsinler. Bu dünya hayatının misali, yere yağan ve bitkilere karışan, her göz alıcı çiftten bitkiler yeşerten yağmura benzer. Bu bitkilerin çiçekleri ve güzellikleri, bakanlara sevinç, seyredenlere ferahlık verir ve gafillerin de bütün dikkatlerini celbeder. Derken bir bakarsın ki rüzgarların savurduğu çer-çöp oluvermiş! O taze bitki, göz alıcı müthiş görünüm ve çiçekler yok olup gitmiş! Artık yer kupkuru toprak oluvermiş, gözün dikkatini çekecek bir hali kalmamış olur. Göz ondan başkasına kayar ve bakıldığı zaman insanın kalbinde yalnızlık hissi uyandırır.

İşte dünya da aynen böyledir. Dünyaya sahip olan kişi, gençliğiyle böbürlenip dünyalığıyla kendisine denk olanlara üstünlük sağlar, parasını pulunu elde edip zevklerine ve lezzetlerine dalar, bütün vakitlerinde her türlü arzularını gerçekleştirir, artık tüm günlerin bu şekilde devam edeceğini sandığı bir sırada ansızın ölüm musibetiyle karşı karşıya kalır ya da malı birden telef olur. O zaman da bütün sevinci yok olur, keyfi ve neşesi kaçar, rahatı sona erer. Kalbi yalnızlık duyguları içinde acılara gark olur, gençliğinden, gücünden ve malından ayrı düşer. İyi ya da kötü olan amelleriyle başbaşa kalıverir. İşte o vakit zalim olan kişi gerçek durumunu öğrenince pişmanlıktan ellerini ısırır. Tekrar dünyaya dönmeyi temenni eder. Ancak bunu, yarım kalmış arzu ve isteklerini tamamlamak için değil kusurlarını ve gaflet anlarını tevbe ve salih amellerle telafi etmek için ister.

Aklı başında ve isabetli karar veren, hakka isabet muvaffakiyetine mazhar olan kimse, bu durumu gözünün önüne getirir ve nefsine şunları söyler: Farzet ki öldün. Zaten ölümün kaçınılmazdır. Bu iki halden hangisini tercih edeceksin? Bu dünya yurdunun süslerine aldanmayı ve bunlardan meralarda yayılan davarlar gibi faydalanmayı mı, yoksa yiyecekleri daimî, gölgeleri oldukça koyu olan, içinde canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı şeyler bulunan ebedî bir yurt için amel etmeyi mi? İşte kulun, ilâhî tevfike mazhar olup olmadığı, kârlı mı zararlı mı olduğu bu kıyas ve tercihle anlaşılır.

46. Bundan dolayıdır Yüce Allah, malın ve evlatların **"dünya hayatının** (geçici) **süsü"** olduğunu haber vermektedir. Yani bunun ötesinde bir şey değillerdir. İnsan için baki kalacak, kendisine fayda sağlayıp sevinmesine sebep teşkil edecek olan ise ancak kalıcı salih amellerdir. Bunlar ise farzıyla, müstehabıyla bütün itaatleri, gerek Allah'ın haklarını gerekse de kulların haklarını yerine getirmeyi, namazı, zekâtı, sadakayı, haccı, umreyi, tesbihi, tahmidi, tehlili, tekbiri, tilaveti, faydalı ilim öğrenmeyi, iyiliği emredip kötülükten sakındırmayı, akrabalık bağını gözetmeyi, anne-babaya iyilik yapmayı, eşlerin, kölelerin ve hayvanların haklarını yerine getirmeyi, bütün insanlara ve yaratılmışlara her türlü iyiliği yapmayı kapsar. İşte bütün bunlar, **"kalıcı olan salih ameller"** kapsamındadır. Bunların mükâfatı, Allah nezdinde daha hayırlıdır. Ümit bağlama bakımından da bunlar daha hayırlıdır. Zira bunların mükâfatları kalıcıdır ve ebediyete kadar katlanır. Bunların ecirleri, iyilikleri ve faydaları da ihtiyaç vaktinde ümit bağlanmaya değerdir. O halde yarışanların kendisi için yarışmaları, amel işleyenlerin öne geçmek için gayret göstermeleri ve çabalayanların elde etmek için çabalamaları gereken işte budur.

Burada şunu dikkatle düşünelim: Yüce Allah, dünyanın durumunu ve geçiciliğini misal verdikten sonra onda bulunanların iki tür olduğunu zikretmektedir: Birisi, dünyanın süsü kabilindedir ve bunlarla kısa bir süre faydalanılır. Daha sonra bu süsler yok olup gider ve sahibine bir fayda sağlamaz. Hatta bunlardan zarar görmesi bile söz konusu olabilir. Bunlar mal ve çocuklardır. Diğer tür ise sahibinin menfaatine olmak üzere devamlıdır. Bunlar ise kalıcı salih amellerdir.

﴿ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ ٱلْجِبَالَ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا۟ عَلَىٰ رَبِّكَ
صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍۭ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ
فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا
كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ ﴾

47- O gün dağları yürütürüz ve sen yeryüzünü dümdüz görürsün. Bütün insanları da tek birini bile bırakmadan mahşerde toplarız.

48- Saf halinde Rabbine arzedilirler (de onlara şöyle denir:) 'Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yarattıysak öylece Bize geldiniz. Fakat siz (dünyadayken) sizin (diriltilip hesaba çekilmeniz) için böyle bir zaman tayin etmediğimizi iddia etmiştiniz.'

49- Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Günahkârların onlarda yazılı olanlardan dolayı korkuya kapıldıklarını görürsün. Derler ki: 'Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!' Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar. Rabbin, hiç kimseye zulmetmez.

47. Yüce Allah, kıyamet gününün halini, o gündeki tedirgin edici, dehşetli, zorlu ve sıkıntılı halleri haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: **"O günde dağları yürütürüz."** Yani Allah, o dağları yerlerinden koparacak, onları kum yığını haline getirecek, daha sonra da onları atılmış renkli yün gibi yapacaktır. Daha sonra da onlar dağılıp havaya saçılmış toz zerrecikleri haline gelecektir. Böylece yeryüzü apaçık ortaya çıkacak, herhangi bir çukuru ve yükseltisi olmayan dümdüz bir yer haline gelecektir. Allah, bütün insanları bu yer üzerinde haşredecek, onlardan bu haşir meydanına getirmedik hiç kimse bırakmayacaktır. Öncekileri de, sonrakileri de hep birlikte uçsuz bucaksız çöllerin ortasından ve denizlerin diplerinden getirecek, darmadağınken onları toplayacak, paramparçayken onları yeni bir yaratılışla tekrar var edecektir.

48. Allah'ın huzuruna saf saf arzolunacaklar. Onları huzuruna getirecek, amellerine bakacak, hiçbir zulüm söz konusu olmayacak şekilde haklarında adil hükmünü verecek ve onlara **"Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yarattıysak öylece Bize geldiniz."** diyecek. Yani malsız, ailesiz, aşiretsiz olarak tek başınıza geldiniz. Beraberlerinde dünya hayatındayken yaptıkları amellerden, kazanmış oldukları hayır ve şerden başkası olmayacaktır. Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz** ve size (dünyadayken) **bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız.** (Allah'a) **ortak olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de aranızda göremiyoruz."** (el-En'âm, 6/94)

Burada da öldükten sonra dirilişi inkâr edenlere artık onu gözleriyle gördükten sonra şöyle denileceği belirtilmektedir: **"Fakat siz** (dünyadayken) **sizin** (diriltilip hesaba çekilmeniz) **için böyle bir zaman tayin etmediğimizi iddia etmiştiniz."** Yani siz, amellerin karşılığının verileceğini, iyi amellere Allah'ın mükâfat vaadini, kötü amellere karşılık da tehdidini inkâr etmiştiniz. Şimdi bunu gözlerinizle gördünüz ve tattınız.

49. İşte o vakit meleklerin yazmış olduğu amel defterleri huzura getirilecek, dehşetten kalpler yerinden fırlayacak, bunlardan dolayı sıkıntılar büyüyecek, öyle ki sapasağlam ve sarsılmaz kayalar bile bu sıkıntılar karşısında eriyecek hale gelir. Günahkârlar da bundan alabildiğine korkarlar. Amellerinin satır satır yazıldığını, söz ve fiillerinin tek tek tespit edildiğini gördükleri vakit de **"Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!"** diyecekler. Yani küçük olsun, büyük olsun bütün günahlarımız burada yazılı, hepsi tespit edilmiş! Ne gizlide, ne de açıkta, ne gece, ne de gündüz işlediğimiz bir amel unutulmuş! **"Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar."** Ve onu inkâr edemezler. **"Rabbin, kimseye zulmetmez."** İşte o vakit amellerinin karşılığını görecekler ve bu amelleri işlediklerini de itiraf edecekler. Rezil olacaklar ve azap onlara hak olacaktır: **"Bu, ellerinizin daha önce yaptıkları yüzünden ve Allah'ın, kullarına zulmedici olmamasındadır."** (Âl-i İmran, 3/182; el-Enfal, 8/51) Aksine onlar Allah'ın adalet ve lütfunun dışına çıkamayacaklardır.

﴿ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ
أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۚ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Hani Biz, meleklere, 'Âdem'e secde edin.' demiştik de hepsi secde etmişti. Ancak İblis hariç. O, cinlerdendi ve Rabbinin emrinden dışarı çıktı. O halde onlar sizin düşmanınızken siz Beni bırakıp da onu ve soyunu dost mu ediniyorsunuz? Zalimlerin bu değiş tokuşu ne kötüdür!

50. Yüce Allah, bizlere İblisin Adem'e ve onun soyundan gelenlere düşmanlığını bildirmekte ve meleklere, Adem'e ikram ve saygı olarak, kendi emrine de itaat olmak üzere secde etmelerini emretmiş olduğunu, onların da bu emre uyduklarını haber vermektedir: **"Ancak İblis hariç. O, cinlerdendi ve Rabbinin emrinden dışarı çıktı."** ve **"Ben çamurdan yarattığın birine secde mi ederim hiç?"** (el-İsrâ, 17/61); **"Ben ondan hayırlıyım."** (el-A'râf, 7/12) dedi. Bununla şeytan, Allah'a ve sizin ilk atanız Âdem'e olan düşmanlığını açıkça ortaya koyuyordu. Bu durumda nasıl olur da siz **"onu ve soyunu,"** yani şeytanları **"onlar sizin düşmanınızken Beni bırakıp da"** dost ediniyorsunuz. **"Zalimlerin bu değiş toku-**

48- Saf halinde Rabbine arzedilirler (de onlara şöyle denir:) 'Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yarattıysak öylece Bize geldiniz. Fakat siz (dünyadayken) sizin (diriltilip hesaba çekilmeniz) için böyle bir zaman tayin etmediğimizi iddia etmiştiniz.'

49- Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Günahkârların onlarda yazılı olanlardan dolayı korkuya kapıldıklarını görürsün. Derler ki: 'Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!' Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar. Rabbin, hiç kimseye zulmetmez.

47. Yüce Allah, kıyamet gününün halini, o gündeki tedirgin edici, dehşetli, zorlu ve sıkıntılı halleri haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: **"O günde dağları yürütürüz."** Yani Allah, o dağları yerlerinden koparacak, onları kum yığını haline getirecek, daha sonra da onları atılmış renkli yün gibi yapacaktır. Daha sonra da onlar dağılıp havaya saçılmış toz zerrecikleri haline gelecektir. Böylece yeryüzü apaçık ortaya çıkacak, herhangi bir çukuru ve yükseltisi olmayan dümdüz bir yer haline gelecektir. Allah, bütün insanları bu yer üzerinde haşredecek, onlardan bu haşir meydanına getirmedik hiç kimse bırakmayacaktır. Öncekileri de, sonrakileri de hep birlikte uçsuz bucaksız çöllerin ortasından ve denizlerin diplerinden getirecek, darmadağınken onları toplayacak, paramparçayken onları yeni bir yaratılışla tekrar var edecektir.

48. Allah'ın huzuruna saf saf arzolunacaklar. Onları huzuruna getirecek, amellerine bakacak, hiçbir zulüm söz konusu olmayacak şekilde haklarında adil hükmünü verecek ve onlara **"Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yarattıysak öylece Bize geldiniz."** diyecek. Yani malsız, ailesiz, aşiretsiz olarak tek başınıza geldiniz. Beraberlerinde dünya hayatındayken yaptıkları amellerden, kazanmış oldukları hayır ve şerden başkası olmayacaktır. Nitekim Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz ve size (dünyadayken) bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız. (Allah'a) ortak olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de aranızda göremiyoruz."** (el-En'âm, 6/94)

Burada da öldükten sonra dirilişi inkâr edenlere artık onu gözleriyle gördükten sonra şöyle denileceği belirtilmektedir: **"Fakat siz (dünyadayken) sizin (diriltilip hesaba çekilmeniz) için böyle bir zaman tayin etmediğimizi iddia etmiştiniz."** Yani siz, amellerin karşılığının verileceğini, iyi amellere Allah'ın mükâfat vaadini, kötü amellere karşılık da tehdidini inkâr etmiştiniz. Şimdi bunu gözlerinizle gördünüz ve tattınız.

49. İşte o vakit meleklerin yazmış olduğu amel defterleri huzura getirilecek, dehşetten kalpler yerinden fırlayacak, bunlardan dolayı sıkıntılar büyüyecek, öyle ki sapasağlam ve sarsılmaz kayalar bile bu sıkıntılar karşısında eriyecek hale gelir. Günahkârlar da bundan alabildiğine korkarlar. Amellerinin satır satır yazıldığını, söz ve fiillerinin tek tek tespit edildiğini gördükleri vakit de **"Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!"** diyecekler. Yani küçük olsun, büyük olsun bütün günahlarımız burada yazılı, hepsi tespit edilmiş! Ne gizlide, ne de açıkta, ne gece, ne de gündüz işlediğimiz bir amel unutulmuş! **"Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar."** Ve onu inkâr edemezler. **"Rabbin, kimseye zulmetmez."** İşte o vakit amellerinin karşılığını görecekler ve bu amelleri işlediklerini de itiraf edecekler. Rezil olacaklar ve azap onlara hak olacaktır: **"Bu, ellerinizin daha önce yaptıkları yüzünden ve Allah'ın, kullarına zulmedici olmamasındadır."** (Âl-i İmran, 3/182; el-Enfal, 8/51) Aksine onlar Allah'ın adalet ve lütfunun dışına çıkamayacaklardır.

﴿ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ ۗ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۚ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Hani Biz, meleklere, 'Âdem'e secde edin.' demiştik de hepsi secde etmişti. Ancak İblis hariç. O, cinlerdendi ve Rabbinin emrinden dışarı çıktı. O halde onlar sizin düşmanınızken siz Beni bırakıp da onu ve soyunu dost mu ediniyorsunuz? Zalimlerin bu değiş tokuşu ne kötüdür!

50. Yüce Allah, bizlere İblisin Adem'e ve onun soyundan gelenlere düşmanlığını bildirmekte ve meleklere, Adem'e ikram ve saygı olarak, kendi emrine de itaat olmak üzere secde etmelerini emretmiş olduğunu, onların da bu emre uyduklarını haber vermektedir: **"Ancak İblis hariç. O, cinlerdendi ve Rabbinin emrinden dışarı çıktı."** ve **"Ben çamurdan yarattığın birine secde mi ederim hiç?"** (el-İsrâ, 17/61); **"Ben ondan hayırlıyım."** (el-A'râf, 7/12) dedi. Bununla şeytan, Allah'a ve sizin ilk atanız Âdem'e olan düşmanlığını açıkça ortaya koyuyordu. Bu durumda nasıl olur da siz **"onu ve soyunu,"** yani şeytanları **"onlar sizin düşmanınızken Beni bırakıp da"** dost ediniyorsunuz. **"Zalimlerin bu değiş toku-**

şu ne kötüdür!" Yani her türlü mutluluğun, kurtuluşun ve saadetin, kendi dostluğuna bağlı olduğu Rahman olan Allah'ın dostluğunu bırakıp da hâyasızlıktan ve münkerden başkasını emretmeyen şeytanı dost edinmeyi nasıl seçersiniz? Bu ne kötü bir seçimdir!

Bu âyet-i kerimeyle şeytanın düşman edinilmesi gerektiği vurgulanmakta, bu hususta gayretler harekete geçirilmekte ve bunu gerektiren sebep de beyan edilmektedir. Yine bunun aksini zalim olandan başkasının yapmayacağı ifade edilmektedir ki gerçek düşmanını dost edinip de her türlü hamde layık olanın dostluğunu terk eden kimsenin zulmünden daha büyük bir zulüm olabilir mi? Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan nura çıkarır. Kâfirlerin dostları ise tâğûtlardır. Onlar da onları nurdan karanlıklara çıkarırlar."** (el-Bakara, 2/257) Bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dostlar edindiler."** (el-A'râf, 7/30)

﴿ ۞ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾
وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا۟ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴾

51- Ben, onları ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Haktan saptıranları yardımcı da edinmedim.

52- O gün buyuracak ki: 'Benim ortaklarım olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın bakalım!' Onlar da çağıracaklar, fakat kendilerine cevap vermeyeceklerdir. Biz de aralarına bir helak uçurumu koyacağız.

51. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ben ne şeytanları, ne de saptırıcıları göklerin ve yerin yaratılışına da, kendilerinin yaratılışına da şahit tutmadım. Yani onları bu işte hazır bulundurmadığım gibi bu konuda onların fikirlerini de almadım. O halde onlar, bunlardan birini nasıl yaratmış olabilirler? Aksine tek başına yaratan ve kainatı idare eden, hikmet ve takdir sahibi olan yalnızca Allah'tır. Her şeyi yaratan ve her şeyde hikmeti gereğince tasarrufta bulunan O'dur. O halde nasıl olur da birtakım şeytanlar O'na ortak koşulur, dost edinilir ve Allah'a itaat edilir gibi onlara itaat olunur? Halbuki bir şey yaratmış değillerdir. Hiçbir yaratmada da hazır bulunmamışlardır. Yüce Allah'a hiçbir şekilde yardım etmiş de değillerdir.

Bundan dolayı Yüce Allah, **"Haktan saptıranları yardımcı da edinmedim."** buyurmaktadır. Yani bunlardan herhangi bir varlık, her hangi bir hususta Allah'a yardımcı olmuş ve destek vermiş değildir. Allah'ın, varlıkların işlerinin idaresinin bir bölümünü onlara havale etmesi Allah'a yakışmaz. Çünkü bunlar, insanları saptırmaya ve Rablerine düşmanlık etmeye gayret ederler. O halde uygun olan, Allah'ın onları kendinden uzaklaştırmasıdır, yakınlaştırması değil!

52. Allah, dünyada kendisine şirk koşanları söz konusu edip şirki en ileri derecede çürüttükten, şirk koşanın bilgisiz ve kıt akıllı olduğuna hükmettikten sonra kıyamet gününde müşriklerin, ortak koştukları varlıklarla başlarından geçecekleri ve Allah'ın onlara ne şekilde sesleneceğini şöyle haber vermektedir: **"Benim ortaklarım olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın bakalım!"** Kendi kanaatinize, o bozuk ve tutarsız iddianıza göre Bana ortak olarak ileri sürdüklerinizi çağırın! Bu, onların kanaatleridir. Çünkü gerçekte Allah'ın ne göklerde, ne de yerde bir ortağı vardır. Yani haydi size faydalı olmaları ve sizi bu zorlu ve sıkıntılı hallerden kurtarmaları için onları çağırın. **"Onlar da çağıracaklar fakat kendilerine cevap vermeyeceklerdir."** Çünkü o gün hüküm, idare ve egemenlik yalnız Allah'ın olacaktır. Hiçbir kimse kendisine de, başkasına da zerre ağırlığınca bile fayda sağlayamayacaktır. **"Biz de aralarına bir helak uçurumu koyacağız."** Onları birbirinden ayırıp uzaklaştıracak helak uçurumunu, ortak koşanlarla ortak koştukları varlıkların arasına koyacağız. İşte o vakit ortak koşulanların, kendilerini ortak koşanlara olan düşmanlıkları, onların ortak koşmalarını inkâr etmeleri ve onlardan uzak olduklarını bildirmeleri açıkça ortaya çıkar. Nitekim Allah, **"İnsanlar bir araya toplandığında onlar, onlara düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkar ederler."** (el-Ahkâf, 46/6) buyurmaktadır.

﴿ وَرَءَا ٱلْمُجْرِمُونَ ٱلنَّارَ فَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا۟ عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾ ﴾

53- Günahkarlar ateşi görür ve artık ona düşeceklerini kesin olarak anlarlar ama ondan kaçacak bir yer de bulamazlar.

53. Yani kıyamet günü hesaplar görülüp de herkes ameline göre diğerlerinden ayrılınca ve günahkârlar aleyhine de azap sözü hak olunca cehennemi daha oraya girmeden görecekler ve bundan dehşete kapılıp rahatsız olacaklardır. Çünkü artık oraya düşeceklerini anlayacaklardır. Ayet-i kerimede geçen "ظَنُّوا" kelimesindeki "zan" hakkında müfessirler şöyle demişlerdir: Bu, zan değil yakin manasınadır. Yani onlar, oraya gireceklerini kesin olarak anlarlar; **"ama ondan kaçacak**

bir yer de bulamazlar." Yönelip gidecek başka bir yerleri olmayacak. Allah'ın izni olmaksızın da kimse onlara şefaat edemeyecek. Bu ayette kalpleri ürperten ve yürekleri titreten bir tehdit söz konusudur.

﴿ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴾

54- Andolsun Biz, bu Kur'an'da insanlara her misalden türlü türlü açıklamalar yaptık. Ne var ki tartışmaya en düşkün varlık insandır.

55. Yüce Allah, Kur'an'ın azametini, celâlini, herkese gelmiş bir kitap olduğunu ve onda her türlü misalin geniş geniş açıklandığını haber vermektedir. Yani faydalı bilgilere ve ebedî mutluluğa ulaştıran her yola, kötülükten ve helâkten koruyan her çareye dair bütün misaller içermektedir. Bu kitapta helâl ve haramın misalleri, amellerin karşılıklarına dair misaller, teşvik, korkutma, kalplere fayda sağlayacak doğru haberler; inanılacak, kalplere huzur verecek ve onları aydınlatacak şekilde yer almıştır. Bu da bu Kur'an'a teslim olmayı, onu itaat ve bağlılıkla karşılamayı, hiçbir hususta ona karşı çıkmamayı gerektirir. Bununla birlikte insanların pek çoğu hak apaçık ortaya çıktıktan sonra bile hakka dair tartışmakta ve **"Hakkı ortadan kaldırmak için"** (el-Kehf, 18/56) batılı ileri sürerek tartışmaya koyulmaktadır. **"Ne var ki tartışmaya en düşkün varlık insandır."** Yani bu, insanlara yakışmamakla ve onların adil bir davranışı olmamakla birlikte insanlar, hak hususunda çokça tartışırlar ve anlaşmazlık çıkartırlar. İnsanı bu hale iten ise Allah'a iman etmemektir. Onların bu tutumları zulüm ve inattan kaynaklanır; hakkın beyanında, delillerinde ve belgelerinde olan bir eksiklikten değil. Yoksa insanlara azap ve kendilerinden öncekilerin başına gelen musibetler gelse onlar bu halde olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ ﴾

55- İnsanlara hidâyet geldiği zaman onları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret dilemekten alıkoyan tek şey, ancak öncekiler hakkındaki ilahî kanunun kendilerine de uygulanmasını veya azabın onlara göz göre göre gelmesini beklemeleridir.

55. Yani onlara gelen doğru yol sayesinde hiyadet ile sapıklık, hak ile batıl birbirinden açık seçik ayrılmışken, hidâyet onlara ulaşmış ve onlara karşı Allah'ın delili ortaya konulmuşken, insanları imandan alıkoyan şey, gerekli açıklamaların yapılmamış olması değildir. Onları imandan alıkoyan tek şey, zulüm ve haddi aşmaktır. Artık geriye, Allah'ın geçmişlere uygulamış olduğu kanununun gelip çatmasından başka bir şey kalmaz. Çünkü öncekilere uygulanan ilahî kanun şuydu: Eğer iman etmezlerse derhal onlara azap gelir ya da kendilerine doğru gelmekte olan azabı kendi gözleriyle ayan beyan görürler. O halde bu kafirler, böyle bir durumdan korksunlar ve geri çevrilemeyecek azap kendilerine gelmeden önce küfürlerinden tevbe edip vazgeçsinler.

﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Biz, peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfir olanlar da batılla hakkı ortadan kaldırmak için mücadele verirler. Âyetlerimi ve kendisiyle uyarıldıkları şeyi alaya alırlar.

56. Yani Biz, peygamberleri oyun olsun diye, boş yere göndermeyiz. İnsanlar onları Rab edinsin veya peygamberler, insanları kendilerine ibadete davet etsinler diye de göndermeyiz. Aksine peygamberleri, insanları her türlü hayra çağırsınlar, her türlü kötülüğü yasaklayıp ondan vazgeçirmeye çalışsınlar, bu emirleri yerine getirdikleri zaman da dünya ve âhiretin mükâfatıyla onları müjdelesinler, bunlara karşı gelmeleri halindeyse dünya ve âhiretin cezalarıyla uyarıp korkutsunlar diye göndeririz. Böylelikle Allah'ın kullara karşı delili de ortaya konulmuş olur. Bununla birlikte zalimler ve kâfirler, hakkı ortadan kaldırmak için batılı ileri sürerek mücadele etmekte diretirler. Bu sebepten bütün imkânlarıyla batıla yardımcı olmaya, hakkı ortadan kaldırıp çürütmeye gayret ederler. Allah'ın peygamberleri ve âyetleriyle alay ederler. Ellerindeki bilgiye kanarak şımarırlar. Allah ise kâfirler hoş görmese dahi nurunu tamamlamaktan ve hakkı batıla galip getirmekten başkasına razı olmaz. **"Bilakis Biz hakkı batıl üzerine bırakırız da hak, onun beynini darmadağın eder. O da derhal yok olur."** (el-Enbiyâ, 21/18)

Yüce Allah'ın, batılı ileri sürerek hakka karşı mücadele veren batıl temsilcilerini ortaya çıkarması, hikmetinin ve rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü bu, hakkın

açıkça ortaya çıkmasının, hakkın belge ve delillerinin net bir şekilde görülmesinin, diğer taraftan batılın ve onun tutarsızlığının ortaya çıkmasının en önemli sebepleri arasındadır. Çünkü her şey zıddı ile bilinir, netlik kazanır.

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۚ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَن يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُم بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ بَل لَّهُم مَّوْعِدٌ لَّن يَجِدُوا مِن دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴾

57- Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldığında onlardan yüz çeviren ve kendi elleriyle yaptıklarını unutandan daha zalim kim olabilir? Gerçekten Biz, onların kalpleri üzerine onu iyi anlamalarına engel olan perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Bu yüzden sen onları doğru yola davet etsen bile onlar asla hidâyete gelmezler.

58- Bununla beraber Rabbin, çok bağışlayıcıdır, rahmet sahibidir. Şâyet onları kazandıkları yüzünden (dünyada) sorgulasaydı onlara azabı çabucak verirdi. Fakat onlar için belirli bir vade vardır ki (o gelince artık kaçacak) **hiçbir sığınak bulamayacaklardır.**

59- İşte (yakınınızdaki) **şu ülkeleri zulmettikleri vakit helak etmiştik ve onların helâkleri için de belirli bir vade tayin etmiştik.**

57. Yüce Allah, kendisine Allah'ın âyetleri hatırlatılıp hak ve batıl, hidâyet ve sapıklık açıkça beyan edildikten, gereği gibi uyarıldıktan ve teşvik olunduktan sonra o âyetlerden yüz çeviren kimseden daha büyük zalim ve daha büyük günahkâr olamayacağını haber vermektedir. Çünkü bu kişi, kendisine hatırlatılanlardan öğüt almaz, kötü yolundan da dönmez. Önceden işlediği günahları unutur ve bütün gizlilikleri çok iyi bilenin gözetimi altında olduğunu da aklına getirmez. Böyle biri, Allah'ın âyetleri kendisine gelmeyip bu âyetlerle kendisine öğüt verilmeksizin yüz çeviren kimseden -bu da zalim olmakla birlikte- daha büyük bir zalimdir. Çünkü bilerek ve göz göre göre isyan eden bir kimsenin günahı, öyle olmayana nispetle daha büyüktür. Yüce Allah da böyle bir kimseyi âyetlerinden yüz çevirip günahlarını unuttuğu, kendisi için, bilgisine rağmen kötü yolu tercih ettiğinden dolayı cezalandırır. Önündeki hidâyet kapılarını, kalbine perdeler germek suretiyle kapatır. Yani onun kalbi üzerine bu âyetleri işitse dahi iyice anlayıp kavramasını engelleyecek sağlam örtüler koyar. Artık böyle bir kimsenin kalbine bu âyetlerin ulaşması/yer etmesi mümkün değildir. **"Kulaklarına da bir ağırlık koyduk."** Yani âyetlerin kalbine ulaşmasına engel olacak ve onları yararlanacakları bir surette işitmelerini önleyecek şekilde onları sağırlaştırdık. Bu hale geldiler mi artık hidâyet bulma imkânları kalmaz. **"Bu yüzden sen onları doğru yola davet etsen bile onlar asla hidâyete gelmezler."** Çünkü hidâyete çağıran kimsenin bu çağrısını kabul etmesi umulan kişi, onu bilmeyen kimsedir. Bunlar ise her şeyi açıkça gördükten sonra körleştiler, hak yolunu öğrenip onu terk ettiler, sapıklık yolunu görüp onu izlediler. Yüce Allah da onları, kalplerine kilit vurmak ve mühürlemekle cezalandırdı. Artık onların hidâyet bulmalarının bir çaresi ve yolu kalmamıştır. Bu âyet-i kerimede hakkı öğrendikten sonra terk eden kimse, haktan alıkonulmakla ve bir daha ona ulaşma imkânı kalmamakla korkutulmaktadır ki bu, böyle bir durumdan sakındırıp korkutan en büyük uyarıdır.

58. Daha sonra Yüce Allah mağfiret ve rahmetinin genişliğini haber veriyor. O, bütün günahları bağışlar, tevbe edenlerin tevbelerini kabul eder, onları rahmetine alır ve ihsanı onları büsbütün kuşatır. Eğer O, kulları işlemiş oldukları günahları dolayısıyla dünyada hemen sorgulayacak olsa hiç şüphesiz onlara daha dünyadayken azap eder. Ancak Yüce Allah, Halîm'dir, çabuk ceza vermez. Aksine -ihmal etmemekle birlikte- mühlet verir. Günahların etkilerinin görülmesi ise kaçınılmazdır. Bu etkiler, günahlardan uzun bir süre sonra görülse bile bu böyledir. Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat onlar için belirli bir vade vardır ki** (o gelince artık kaçacak) **hiçbir sığınak bulamayacaklardır."** Yani onların amellerinin cezasını görecekleri bir vakitleri vardır. Bu zamanın gelmesi kaçınılmazdır ve ondan kurtuluş yoktur.

59. Bu, Allah'ın öncekilerde de, sonrakilerde de geçerli olagelen bir kanunudur. Şöyle ki O, günahkârları çabucak cezalandırmaz, ancak onlara tevbe etmeleri ve Allah'a dönmeleri için mühlet verir, davet eder. Eğer tevbe eder, Allah'a yönelirlerse günahlarını bağışlar, onlara rahmetini ihsan eder ve onlardan cezayı uzaklaştırır. Şâyet zulüm ve inatlarını sürdürür de onlar için tespit edilmiş bulunan azap vakti gelirse o vakit de üzerlerine azabını indirir. Bundan dolayı O şöyle buyurmaktadır: **"İşte** (yakınınızdaki) **şu ülkeleri zulmettikleri vakit helak etmiştik."** Yani Biz, zulmederek helak etmedik, aksine onları zulümleri sebebiyle helâk ettik. **"onların helâkleri için de belirli bir vade tayin etmiştik."** Bu süre takdir edilmiş belirli bir süredir. Ondan önce helak edilmedikleri gibi, ondan sonraya da bırakılmazlar.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَىٰهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾
فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰهُ
ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى ٱلصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ
ٱلْحُوتَ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ۚ وَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا
كُنَّا نَبْغِ ۚ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا
وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾
قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن
شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ
مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِى ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ
شَيْـًٔا إِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا
تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا لَقِيَا غُلَٰمًا فَقَتَلَهُۥ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ
جِئْتَ شَيْـًٔا نُّكْرًا ﴿٧٤﴾ ۞ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَن
شَىْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصَٰحِبْنِى ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّى عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَيَآ أَهْلَ قَرْيَةٍ ٱسْتَطْعَمَآ
أَهْلَهَا فَأَبَوْا۟ أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُۥ ۖ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ
عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ ۚ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ أَمَّا
ٱلسَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِى ٱلْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ
غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا ٱلْغُلَٰمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَآ أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَآ أَن
يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَأَمَّا ٱلْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَٰمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى ٱلْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُۥ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَٰلِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَآ أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا
رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُۥ عَنْ أَمْرِى ۚ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

60- Bir vakit Mûsâ, hizmetçisine şöyle demişti: 'Durmayacağım, tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut yıllarca gideceğim.'

61- Nihâyet onlar bu iki denizin birleştiği yere ulaştıklarında balıklarını unuttular. Balık da denizde kanal misali bir yol tutup gitti.

62- (Buluşma yerini) geçtikleri vakit Musa, hizmetçisine, 'Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük.' dedi.

63- Dedi ki: 'Gördün mü! Hani o kayanın yanında istirahate çekilmiştik ya! İşte o zaman ben balığı unutmuştum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. Balık da şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.'

64- Mûsâ da 'İşte aradığımız da bu ya!' dedi. Hemen kendi izlerini takip ederek geri döndüler.

65- Orada kullarımızdan bir kul buldular ki Biz, ona tarafımızdan bir rahmet vermiş ve nezdimizden bir ilim öğretmiştik.

66- Mûsâ ona şöyle dedi: 'Sana öğretilen ilimden bana, yol gösterici bir şeyler öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?'

67- Dedi ki: 'Doğrusu sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin.'

68- 'İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin ki?'

69- Musa dedi ki: 'İnşaallah beni sabırlı bulacaksın ve hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim.'

70- Dedi ki: 'O halde bana uyacaksan, ben sana ondan söz açıncaya kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma?' dedi.

71- Bunun üzerine ikisi de yola koyuldular. Nihâyet bir gemiye bindiler ve o (kul) gemide bir delik açtı. (Musa:) 'İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? Gerçekten çok kötü bir iş yaptın!' dedi.

72- O (kul) dedi ki: 'Sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin, dememiş miydim?'

73- (Musa:) 'Unuttuğum bir şeyden ötürü beni azarlama ve işimde bana güçlük çıkarma!' dedi.

74- Yine yola koyuldular. Nihâyet bir erkek çocuğa rastgeldiler de o (kul) çocuğu öldürdü. (Mûsâ) dedi ki: 'Başka bir can karşılığında olmaksızın masum bir cana mı kıydın?! Gerçekten çok çirkin bir şey yaptın!'

75- Dedi ki: 'Ben sana, sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin, dememiş miydim?'

76- Musa da 'Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam, artık benimle arkadaşlık etme. O zaman benden yana mazur sayılırsın.' dedi.

77- Tekrar yola koyuldular. Nihâyet bir şehre vardıklarında oranın halkından yiyecek bir şeyler istediler fakat onlar, o ikisini misâfir etmeyi kabul etmediler. Derken o şehirde yıkılmaya yüz tutmuş bir duvara rastgeldiler. O (kul) da bu duvarı doğrultuverdi. Musa da dedi ki: 'Eğer isteseydin elbette buna karşılık bir ücret alırdın.'

78- Dedi ki: 'İşte bu (itirazla) ayrılma vaktimiz gelmiş oldu. Şimdi sabredemediğin şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim:

79- Öncelikle o gemi, denizde çalışan birtakım yoksullara aitti. O nedenle ben onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü önlerinde (sağlam olan) her gemiyi gasp yoluyla alan bir hükümdar vardı.'

80- 'Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası mü'min kimselerdi. Biz onun, ana-babasını azgınlığa ve küfre sürüklemesinden endişe ettik.'

81- 'Bu yüzden de Rablerinin onun yerine onlara daha dindar ve daha merhametli birini vermesini diledik.'

82- 'Duvara gelince o, şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları da salih bir kimse idi. Bu sebeple Rabbin, ikisinin de rüşd çağına ermelerini ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını diledi. Ben, bunları kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur!'

60. Yüce Allah, (bu kıssada) peygamberi Mûsâ *aleyhisselam* ile onun hayra ve ilim öğrenmeye olan ileri derecedeki arzusunu haber vermektedir. O, yanındaki delikanlıya, yani yolculukta da, ikamet halinde de yanından ayrılmayan hizmetçisi Yûşâ' b. Nûn'a -ki Yüce Allah daha sonra ona da peygamberlik vermiştir- şöyle demişti: **"Durmayacağım, tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım."** Yani aldığım yol uzayıp gitse de, son derece yorgun düşsem de iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar yolculuğuma devam edeceğim. Burası hakkında Yüce Allah kendisine şöyle vahyetmişti: Orada Allah'ın kullarından alim bir kul bulacaksın ki o, sende bulunmayan bir ilme sahiptir. **"yahut yıllarca gideceğim"** Yani gerekirse uzun mesafeler kat edeceğim. Mûsâ'nın sahip olduğu şevk ve arzu, onu yanındaki genç delikanlıya bu sözleri söylemeye itmişti. Bu sözler Mûsâ'nın kesin kararının ifadesidir ki, bu kararını uygulamıştır.

61. "Nihâyet onlar," yani Mûsâ ve yanındaki delikanlı **"iki denizin birleştiği yere ulaştıklarında balıklarını unuttular."** Beraberlerinde azık olarak aldıkları ve yedikleri bir balık vardı. Yüce Allah, ona, "Bulmak istediğin kulumuz balığı kaybedeceğiniz yerdedir." diye vahyetmişti. Nihâyet bu balık, denizde kanal misali bir yol tutup gözden kayboldu. Bu, bir mucizedir. Müfessirlerin açıkladıklarına göre azık olarak yanlarında aldıkları balık, oraya ulaşınca denizin nemi ona ulaştı ve o da Allah'ın izniyle canlanıp kendisine bir yol bularak denizdeki diğer canlılara katıldı.

62. Mûsâ ve beraberindeki genç, iki denizin birleştiği yeri geçtikten bir müddet sonra Mûsâ, beraberindeki delikanlıya, **"Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük."** dedi. Yani iki denizin birleştiği yeri geçtikten sonraki yolculuklarından dolayı epey yorulmuşlardı. Yoksa iki denizin birleştiği yere kadar aldıkları yol da gerçekten uzundu, ama oraya kadar yorgunluk hissetmemişlerdi. Bu da hem bir mucize hem de Mûsâ'nın, aradığını bulduğuna dair bir alametiyi. Aynı şekilde bu yere ulaşmak için duydukları şevk de yolculuklarını kolaylaştırmıştı. Ama ulaşmaları gereken hedeflerini geçtikleri vakit yorulduklarını hissettiler.

63. Mûsâ, yanındaki delikanlıya bu sözleri söyleyince o da ona şu cevabı verdi: **"Gördün mü! Hani o kayanın yanında istirahate çekilmiştik ya! İşte o zaman ben balığı unutmuştum."** Yani gece vakti konakladığımız o kayayı hatırlıyor musun, işte ben orada balığı unuttum. **"Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı."** Çünkü buna o sebep olmuştu. **"Balık da şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti."** Yani balığın denize girip yolunu bulması, gerçekten hayret edilecek bir şeydi. Müfessirlerin dediklerine göre balığın gittiği yer, denizdeki bir menfez, bir kanal şeklindeydi. Bu da Mûsâ ve onun beraberindeki delikanlı için şaşılacak bir şeydi.

64. Yanındaki delikanlı bu sözleri söyleyince Mûsâ, -Yüce Allah ona balığı kaybedecekleri yerde Hızır ile karşılaşacakları vaadinde bulunduğu için-, **"İşte aradığımız da bu ya!"** dedi. **"Hemen kendi izlerini takip ederek geri döndüler."** Yani balığı unuttukları yeri bulmak için izlerini takip edip geri döndüler.

65. Mûsâ ve beraberindeki delikanlı balığı kaybettikleri yere ulaştıklarında Allah'ın kullarından bir kul olan Hızır ile karşılaştılar. (Doğru olan görüşe göre o, peygamber değil salih bir kul idi.) **"Biz, ona tarafımızdan bir rahmet vermiş,"** Allah'ın kendisi vasıtasıyla ilmini arttırdığı ve amelini güzelleştirdiği bir rahmet ihsan etmiş **"ve nezdimizden bir ilim öğretmiştik."** Her ne kadar Mûsâ, başta

iman ve itikadî esaslar olmak üzere birçok konuda ondan daha bilgili idiyse de o, Mûsâ'ya verilmemiş türden bazı bilgilere sahip kılınmıştı. Zira Mûsâ, peygamberler arasında Yüce Allah'ın diğer insanlara ilim, amel ve başka özelliklerle üstün kılmış olduğu ulu'l-azm rasûllerden biriydi.

66. Mûsâ, onunla bir araya gelince ona edeb çerçevesinde, istişare üslubuyla ve maksadını bildirmek üzere şöyle dedi: **"Sana öğretilen ilimden bana, yol gösterici bir şeyler öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?"** Yani Yüce Allah'ın sana öğretmiş olduğu ilimden doğruyu gösterecek ve kendisi vasıtasıyla belli meselelerde hakkı öğreneceğim bilgileri bana öğretmen için sana uyabilir miyim? Yüce Allah, Hızır'a, Mûsâ *aleyhisselam*'a dahi gizli kalabilen pek çok şeyin iç yüzüne muttali olmasını sağlayacak türden bir ilham ve kerâmet ihsan etmişti.

67. Bunun üzerine Hızır, Mûsâ'ya, "Ben senin bu teklifini reddetmem; fakat **"sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin."** Bana uymaya, benimle birlikte kalmaya gücün yetmez. Çünkü sen zahiri itibarıyla karşı çıkılması gereken fakat iç yüzü böyle olmayan birtakım şeyler göreceksin." dedi. Devamla da ona şöyle dedi:

68. **"İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin ki?"** Yani iç yüzünü (de zahirini de) kavrayamadığın, ondan maksadın ve akibetinin ne olduğunu bilemediğin bir işe nasıl sabreder ve tahammül gösterebilirsin?

69. Bunun üzerine Mûsâ şöyle dedi: **"İnşaallah, beni sabırlı bulacaksın ve hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim."** Bu ifadeleriyle Mûsâ, kendisiyle sınanacağı hususlar ortaya çıkmadan önce azmedip karar vermişti. Halbuki karar vermek ayrı şeydir, sabır göstermek ayrı şey. Bu yüzden de Mûsâ işler ortaya çıkınca sabır ve tahammül gösteremedi.

70. Mûsâ, bu sözleri söyleyince Hızır, **"'O halde bana uyacaksan, ben sana ondan söz açıncaya kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!' dedi."** Yani sen bana soru sorup yaptığım işe tepki gösterme. Konu hakkında uygun vakitte sana bilgi verinceye kadar sabret. Bu sözleriyle kendisine soru sormamasını istedi ve işin iç yüzünden kendisini haberdar edeceğine söz verdi.

71. **"Bunun üzerine ikisi de yola koyuldular. Nihâyet bir gemiye bindiler ve o (kul) gemide bir delik açtı."** Yani Hızır gemiden bir tahta parçası söktü. Onun bundan bir maksadı vardı. Ancak Mûsâ *aleyhisselam* buna tahammül edemedi. Çünkü bu, zahiren kötü bir işti. Zira bu, gemi için bir kusurdur. O gemide yolculuk yapanların batmalarına sebep olur. O yüzden Mûsâ, **"İçindekileri suda**

boğmak için mi onu deldin? Gerçekten çok kötü bir iş yaptın." Yani oldukça kötü bir iş yaptın, dedi.

72. Mûsâ, bu sözleri, sabredemediği için söylemişti. Hızır da ona şöyle dedi: **"Sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin, dememiş miydim?"** Yani sana önceden dediğim gibi oldu, dedi.

73. Mûsâ, bu sözlerini unutarak söylediği için şöyle dedi: **"Unuttuğum bir şeyden ötürü beni azarlama ve işimde bana güçlük çıkarma!"** Yani bu işimi zorlaştırma, beni hoş karşıla! Çünkü unutarak bu itirazı yaptım, o bakımdan bu bu sefer beni sorumlu tutma! Böylelikle Mûsâ, hem ikrarda bulunmuş, hem de mazeretini belirtmiş oluyordu. Ey Hızır! Arkadaşına zorluk çıkarmaman gerekir, demişti. Hızır da onu hoş karşılamıştı.

74. **"Yine yola koyuldular. Nihâyet"** küçük **"bir erkek çocuğa rastgeldiler de o"**/Hızır **"çocuğu öldürdü."** Mûsâ bunun üzerine çokça öfkelendi ve hiçbir günahı olmayan küçücük bir çocuğu öldürmesi üzerine dinî gayreti galeyana geldi. "(Mûsâ) **dedi ki: 'Başka bir can karşılığında olmaksızın masum bir cana mı kıydın?! Gerçekten çok çirkin bir şey yaptın!'"** Hiçbir günahı olmayan ve kimseyi öldürmemiş küçücük bir çocuğu öldürmek kadar kötü bir iş var mı? Mûsâ'nın ilk itirazı, unutmasından dolayı olmuştu. Bu ise unutmaktan değildi, ama bu sabırsızlıkta idi.

75-76. Bunun üzerine Hızır, ona hem serzenişte bulunarak hem de hatırlatarak şöyle dedi: **"Ben sana, 'Sen benimle bir arada olmaya asla sabredemezsin.' dememiş miydim?"** deyince Mûsâ ona, **"Eğer bundan sonra,"** yani bu defadan sonra **"sana bir şey soracak olursam, artık benimle arkadaşlık etme!"** Yani benimle arkadaşlığı terk etmen halinde mazur görüleceksin. **"O zaman benden yana mazur sayılırsın."** Ben senin mazur olduğunu ve herhangi bir kusur işlemediğini kabul edeceğim.

77. **"Tekrar yola koyuldular. Nihâyet bir şehre vardıklarında oranın halkından yiyecek bir şeyler istediler."** Yani kendilerini ağırlamalarını istediler. **"fakat onlar, o ikisini misâfir etmeyi kabul etmediler. Derken o şehirde yıkılmaya yüz tutmuş,"** yani yıkılmak üzere olan **"bir duvara rastgeldiler. O"**/Hızır **"bu duvarı doğrultuverdi."** Onu yeniden ördü ve yeni bir duvar haline getirdi. Bunun üzerine Mûsâ ona, **"Dileseydin elbette buna karşılık bir ücret alırdın."** Yani bu şehir halkı, bizi misâfir etmeleri vacip olduğu halde bizi ağırlamadılar. Sen ise ücret alabilecekken bu duvarı ücretsiz olarak yeniden ördün.

78. İşte böylece Mûsâ verdiği sözde duramadı. Hızır da **"İşte bu (itirazla) ayrılma vaktimiz gelmiş oldu."** dedi. Çünkü bunu kendine sen şart koşmuştun. Artık şimdiden sonra hiçbir mazeretin kalmadı ve arkadaşlığımızın devam etmesine de imkan yok. **"Şimdi sabredemediğin şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim..."** Yani senin bana tepki gösterdiğin hususların iç yüzünü bildireyim. Bu hususlarda benim özel maksatlarımın olduğunu ve işin nihâyette nereye varacağını sana anlatayım.

79. Benim deldiğim **"o gemi, denizde çalışan birtakım yoksullara aitti."** Bu ise onlara karşı şefkat ve merhamet duymayı gerektirir. **"O nedenle ben de onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü önlerinde** (sağlam olan) **her gemiyi gasp yoluyla alan bir hükümdar vardı."** Yani onlar, o zalim hükümdarın bulunduğu memlekete uğrayacaklardı. Bu zalim hükümdar da limanlarına uğrayan ve kusuru bulunmayan/sağlam olan her gemiyi gaspediyor, zulümle el koyuyordu. Ben de geminin bir kusuru olsun diye onu deldim. Böylece geminin o zalimden kurtulmasını sağlamak istedim.

80. Öldürdüğüm o **"erkek çocuğa gelince, onun ana-babası mü'min kimselerdi. Biz onun, ana-babasını azgınlığa ve küfre sürüklemesinden endişe ettik."** Bu çocuğun, -eğer ergenlik çağına gelirse- anne-babasını azgınlık ve küfre sürükleyeceği takdir edilmişti. Yani kendisi gibi onları da azgınlığa ve küfre zorlayacaktı. Bu da ya onların, çocuklarına duydukları sevgiden ötürü ya da ona olan ihtiyaçları dolayısıyla olacaktı ve bu halleri, onları buna zorlayacaktı. İşte ben de bu mü'min anne-babanın dinlerinin selâmeti için, bu hususa muttali olduğumdan dolayı o çocuğu öldürdüm. Bu üstün faydadan daha büyük bir fayda olabilir mi? Çünkü bu, her ne kadar ilk anda onlara bir kötülük ve onların zürriyetlerini kesmek gibi görünse de Yüce Allah, onlara bu çocuklarından daha hayırlı bir zürriyet verecektir. Bundan dolayı da devamla şöyle dedi:

81. "Bu yüzden de Rablerinin onun yerine onlara daha dindar ve daha merhametli birini vermesini diledik." Yani salih, tertemiz ve akrabalık bağlarını gözeten bir çocuk ihsan etmesini istedik. Çünkü öldürdüğü çocuk, eğer ergenlik yaşına ulaşmış olsaydı ana-babasını küfre ve azgınlığa sürüklemek suretiyle onlara en ileri derecede kötülük edecekti.

82. Düzelttiğim **"duvara gelince o, şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları da salih bir kimse idi."** Bu çocukların hali de onlara şefkat ve merhamet etmeyi gerektiriyordu. Çünkü babalarını kaybetmiş küçük çocuklardı. Allah da babalarının salih olması dolayısıyla onları korumuştu. **"Bu sebeple Rabbin, ikisinin de rüşd çağına ermelerini ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını diledi."** İşte bunun için duvarı yıkıp düzelterek eski haline çevirdim ve bunun için herhangi bir ücret de istemedim. **"Rabbinden bir rahmet olmak üzere,"** yani benim bu yaptığım, Allah'ın bir rahmetinin sonucudur ki O, bu rahmeti kulu Hızır'a vermişti. **"Ben bunları kendiliğimden yapmadım."** Kendiliğimden ve sırf kendi irademle yapmadım. Bu, ancak Allah'tan bir rahmet ve O'nun emriyle olmuştur. **"İşte senin sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."** benim sana yaptığım bu açıklamalardır.[7]

[Bu Kıssanın İhtivâ Ettiği İbretler ve Hükümler:]

Bu hayret verici ve son derece değerli kıssada pek çok faydalı husus, ahkâm ve kaide vardır. Yüce Allah'ın yardımıyla bunların bazılarına dikkat çekelim:

1. İlmin fazileti, ilim talebi için yolculuk yapmak ve ilmin en önemli iş olduğu. Çünkü Mûsâ *aleyhisselam* uzun mesafeli yolculuk yapmış, ilim talebi uğrunda çokça yorulmuş, İsrailoğulları arasında onlara öğretmek ve irşadda bulunmak için kalmayı terk ederek, ilmini daha da artırmak amacıyla yolculuğu tercih etmiştir.

2. Daha önemli olanı başa alarak ondan başlamak. Çünkü ilim öğrenmek, onu terk etmekten ve ilim öğrenmeksizin sadece öğretimle meşgul olmaktan daha önemlidir. Her ikisini bir arada yapmak ise en mükemmelidir.

3. İhtiyaçların karşılanması ve daha rahat etmek maksadıyla yolculukta da, ikamet halinde de -Mûsâ'nın yaptığı şekilde- hizmetçi edinmek caizdir.

4. İlim, cihad vb. bir maksatla yolculuk yapan kimse, eğer maslahat, maksadı ve nereye gidildiğini açıklamasını gerektiriyorsa, açıklaması gizlemesinden daha uygundur. Çünkü bunu açıklamanın, bu yolculuğa gerekli hazırlığı yapmak, araçları edinmek, basiret üzere işini yapmak ve bu üstün ibadet arzusunu izhar etmek gibi faydaları vardır: Nitekim Mûsâ da **"Durmayacağım, tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut yıllarca gideceğim."** demişti. Diğer taraftan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Tebûk gazvesine çıkacağı vakit, genelde âdeti gideceği istikametten farklı bir yönü vehmettirmek olduğu halde, gideceği cihetı ashabına açıkça haber vermiştir (ki ona göre hazırlansınlar). Bu, maslahata bağlı bir şeydir.

5. Şerri ve şerrin sebeplerini, -şeytanın süslü ve güzel göstermesi anlamında- şeytana izafe etmek caizdir. Her ne kadar hayır ve şer, Allah'ın kaza ve kaderiyle

7 Hızır hakkında önemli bir bilgi için Enbiya sûresinin 34-35. âyetlerinin tefsirine bakınız.

oluyorsa da bu caizdir. Çünkü Mûsâ'nın yanındaki delikanlı, **"Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı."** demiştir.

6. Nefsin tabiatının bir gereği olan yorgunluk, açlık yahut susuzluk gibi hallerin -eğer bunlardan şikayet maksadıyla söylenmiyorsa ve gerçekten öyleyse- dile getirilip başkasına bildirilmesi caizdir. Çünkü Mûsâ da **"Bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük."** demiştir.

7. İnsanın hizmetinde kullanacağı kişinin aklı başında, zeki ve ince kavrayışlı olması istenir. Böylelikle ondan isteyeceği işi tam anlamıyla gerçekleştirmesi mümkün olur.

8. İnsanın hizmetinde kullandığı kişiye kendi yediğinden yedirmesi ve birlikte yemeleri müstehabdır. Çünkü **"Kuşluk yemeğimizi getir."** ifadesinin zahirine göre yemek ikisine birden izafe edilmiştir, ikisinin birlikte yediğini göstermektedir.

9. İlâhî yardım kulun emrolunduğu işi yerine getirmesi oranında iner. Allah'ın emrine uygun hareket eden kişiye başkalarına olmayacak kadar ilâhî yardım ulaşır. Çünkü **"Bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük."** buyruğu bunu göstermektedir. Bununla da iki denizin birleştiği yeri aşan yolculuğa işaret edilmektedir. Ancak iki denizin birleştiği noktaya kadar olan mesafe daha uzun olmakla birlikte yorgunluk şikâyeti söz konusu olmamıştır. Çünkü asıl yolculuğu buydu. İkinci mesafe ise -görüldüğü kadarıyla- bir günün bir bölümünü kapsamaktaydı. Çünkü onlar, kayanın yanında istirahate çekildikleri vakit balıklarını kaybetmişlerdi. Ve yine anlaşıldığı kadarıyla onlar, o kayanın yakınında gecelerini geçirmişler ve ertesi gün yola koyulmuşlardı. Nihâyet kuşluk yemeklerini yeme vakitleri gelince Mûsâ *aleyhisselam*, yanındaki delikanlıya, **"Kuşluk yemeğimizi getir."** demiş, o da o vakit asıl varacakları yer olan o noktada balığı unutmuş olduğunu hatırlamıştı.

10. Mûsâ ile yanındaki delikanlının karşılaştıkları kul, bir peygamber değildi. Salih bir kul idi. Çünkü Yüce Allah, onu kul olmakla vasfetmiştir. Ayrıca ona rahmet ve ilim ihsan etmiş olduğunu hatırlatmış, ama onun risaletinden ve nübüvvetinden söz etmemiştir. Eğer o bir peygamber olsaydı Yüce Allah, başka peygamberlerde olduğu gibi bunu da açıkça zikrederdi. Hızır olduğu belirtilen bu zatın kıssanın sonunda **"Ben bunları kendiliğimden yapmadım."** sözleri, onun peygamber olduğuna delil olamaz. Bu buyruk, ancak ilhama ve birtakım şeyleri sezdirmeye delalet eder. Peygamber dışındakilere verilen ilham ve sezgi gibi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Mûsâ'nın anasına, 'O'nu emzir...' diye vahiy/ilham ettik."** (el-Kasas, 28/7); **"Rabbin, bal arısına vahiy/ilham etti ki: Dağlarda, ağaçlarda... evler edin."** (en-Nahl, 16/68)

11. Allah'ın, kullarına öğrettiği bilgi iki türlüdür: Birisi, kulun gayret ve çabalarıyla elde edebileceği kesbî ilim, diğeri ise Yüce Allah'ın kullarından ihsan ve lütufta bulunduğu kimselere bağışladığı ledünnî/vehbî bir ilim. Çünkü Yüce Allah **"Biz ona... nezdimizden bir ilim** öğretmiştik." buyurmaktadır.

12. Hocaya edepli davranmak ve öğrencinin ona en güzel bir şekilde hitap etmesi. Çünkü Mûsâ, **"Sana öğretilen ilimden bana, doğru yolu gösterecek bir şeyler öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?"** diyerek nazikçe hitap etmişti. Mûsâ, bu sözlerini ince bir üslup ve danışmak isteyen bir kimsenin edasıyla söylemiş, adeta "Bu hususta bana izin verir misiniz?" diye sormuştu. Ayrıca ondan birtakım şeyleri öğreneceğini de kabul etmişti. Hocasının bilgisine muhtaç olduklarını itiraf etmeyen, aksine kendileriyle onun arasında bir dayanışma/karşılıklı fikir alışverişi olduğu iddiasında bulunan kibir ehli ve kaba kimseler ise böyle davranmazlar. Hatta bu gibi kimseler bazen kendilerinin hocalarına bir şeyler öğrettiklerini ve hocalarının gerçekten cahil olduğunu dahi zannederler. Hoca karşısında alçak gönüllü olmak ve onun öğreteceği şeylere muhtaç olduğunu ifade etmek, öğrencilik yapana faydalı olan en önemli hususlardan biridir.

13. İlim öğrencisi, daha faziletli olsa da kendisinden daha alt seviyede olan hocasına karşı mütevazı davranmalıdır. Çünkü Mûsâ'nın Hızır'dan daha faziletli olduğunda hiçbir şüphe yoktur.

14. Fazilet sahibi alim, uzman olmadığı bir bilgiyi, o hususta uzman olan bir kimseden -o, ilimde kendisinden çok daha aşağıda bulunsa dahi- öğrenebilmelidir. Çünkü Mûsâ *aleyhisselam*, Yüce Allah'ın başkalarına vermemiş olduğu ilmi kendilerine bağışlamış olduğu azim sahibi (ulu'l-azm) rasûllerdendir. Ancak Hızır'ın sahip olduğu özel bilgi türünde Mûsâ onun kadar ileri değildi. Bundan dolayı ondan ilim öğrenmeye özel gayret göstermiştir. Buna göre mesela fakih ve muhaddis olan bir kimse, eğer nahiv, sarf vb. herhangi bir ilimde nispeten geri ise bu konuda ileride olan kimselerden -muhaddis veya fakih olmasalar dahi- ders almaktan çekinmemelidir.

15. İlim ve onun dışındaki faziletleri Yüce Allah'a izafe etmek, bunu ikrar ve itiraf etmek ve bunlara karşılık Allah'a şükretmek gerekir. Nitekim **"sana öğretilen ilimden"** ifadesi de "Yüce Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğretmen için" anlamındadır.

16. Faydalı bilgi hayra götüren/ulaştıran bilgidir. Doğruluk ihtiva eden, hayır yollarına ileten, kötü yollardan sakındıran ya da bunlara vesile olan şeylerden olan her bir ilim, faydalı ilim kapsamı içindedir. Bunun dışında kalan bilgiler ise ya zararlıdır ya da onlarda hiçbir fayda yoktur. Yüce Allah'ın **"Sana öğretilen ilimden bana, doğruyu gösterecek bir şeyler öğretmen için..."** buyruğu bunu göstermektedir.

17. Alim ile birlikte olmaya ve ilim öğrenmeye sabredip dayanabilme gücü bulunmayan, bu hususta güzelce sebat gösteremeyen bir kimse, sabırsızlığı oranında ilimden pek çok şeyi kaçırır. Çünkü sabırlı olamayan bir kimse, ilim elde edemez. Sabrı elden bırakmayan kimse ise hangi işte gayret gösterirse O'na ulaşır. Çünkü Hızır, Mûsâ'nın kendisinden bir şeyler öğrenmesini engelleyen husu-sun, kendisiyle birlikte olmaya sabır gösteremeyeceği olduğunu belirtmiştir.

18. Sabrın gerçekleşmesinin en büyük sebebi, insanın sabır göstermesi emredilen hususu gereği gibi bilmesi ve ondan haberdar olmasıdır. O husus hakkında bilgi sahibi olmayan yahut onun amacını ve sonucunu bilmeyen, nasıl bir fayda ve kazanç sağlayacağından haberdar olmayan kimse, sabrın temelini oluşturan sebebe sahip değildir. Çünkü **"İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin ki?"** buyruğunda işi gereği gibi kavramayamış olmanın sabretmeye engel olacağı zikredilmektedir.

19. Aceleci olmamak, iyice araştırıp öğrenmek ve herhangi bir şey hakkında maksadını bilmeden, nasıl bir amaç güdüldüğünü anlamadan hüküm vermede acele etmemek gerekir.

20. Kullar geleceğe dair yapacakları işleri, Allah'ın meşietine bağlı olarak ifade etmeli ve insan herhangi bir şey hakkında "inşaallah" demeden "ben bu işi yapacağım" dememelidir.

21. Bir şeyi yapmaya karar vermek, o işi yapmaya denk değildir. Çünkü Mûsâ *aleyhisselam*, **"İnşaallah beni sabırlı bulacaksın."** diyerek kendisini sabra hazırladı, ama bunu yapamadı.

22. Hoca, eğer öğrencisine, işin başında bazı hususlara dair, o hususların iç yüzünü kendisi anlatıncaya kadar soru sormaktan uzak durmasını maslahata uygun görürse hiç şüphesiz ona uymak gerekir. Mesela daha önemli işler varken başkasını soruyorsa yahut zihnen idrak edemeyeceği ya da konuyla ilgisi olmayan bir hususa dair soru soracaksa soru sormasını engelleyebilir.

23. Tehlike bulunmaması halinde deniz yolculuğu yapmak caizdir.

24. Unutan bir kimse, ister Allah'a ait ister kullara ait haklar dolayısıyla olsun, unutmasından ötürü sorumlu değildir. Çünkü **"Unuttuğum bir şeyden ötürü beni azarlama!"** sözü bunu gerektirir.

25. İnsan başkalarıyla ilişkilerinde ve ahlâkında onlara yük teşkil etmemeli, kolaylık sağlamalı ve gönül hoşluğuyla yapabildikleriyle yetinmelidir. Güç yetiremeyecekleri yahut onlara ağır gelecek veya sıkıntıya sokacak şeyleri onlara yüklememelidir. Böyle bir şeye kalkışmak, onların kendisinden uzaklaşmasına ve usanmalarına sebep olur. Bunun yerine işin kolaylaşması için kolay olanı esas almalıdır.

26. İşlerin hükümleri, zahirlerine göredir. Mal, can ve benzeri hususlarda da dünyevî hükümler zahire göredir. O yüzden Mûsâ *aleyhisselam*, Hızır'ın gemiyi delmesine ve çocuğu öldürmesine tepki göstermiştir. Çünkü bu işler, zahiren münker işlerdir. Mûsâ *aleyhisselam* ise Hızır ile arkadaşlık ettiği bu halin dışında bu gibi şeylere sessiz kalamazdı. O yüzden Mûsâ, tepki göstermede acele etmiş ve bu gibi işlerin genellikle görülen hallerindeki hükmü neyse onun gereğini yapmaya kalkışmış, sabretmesini ve tepki göstermekte acele etmemesini gerektiren bu arızî ve istisnai duruma aldırış etmemiştir.

27. "Küçük olan kötülük işlenmek suretiyle daha büyük olan kötülük bertaraf edilir; maslahat olan iki husustan daha büyük olanı gözönünde bulundurularak küçük maslahat büyük olana feda edilir."[8] şeklindeki büyük kaide de buradan anlaşılmaktadır. Çünkü çocuğun öldürülmesi bir kötülüktür. Fakat anne-babasını dinleri dolayısıyla fitneye düşürecek hale gelinceye kadar hayatta kalması, ondan daha büyük bir kötülüktür. Çocuğun öldürülmesindense hayatta kalıp korunmasının daha hayırlı olduğu düşünülebilirse de anne-babasının din ve imanlarının selamette kalması bundan daha hayırlıdır. Bu yüzden Hızır onu öldürmüştür. Bu kaidenin kapsamına sayılamayacak kadar çok fer'i mesele ve faydalı hüküm girer. Her türlü fayda ve zarar çatışması, bu kaidenin kapsamına girmektedir.

8 Bu kaide *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*'de 27. maddede "Daha ağır olan zarar, daha hafif zara - la izale olunur." şeklinde 28. maddede ise "İki kötülük tearuz ederse daha hafif olan işlenmek suretiyle daha büyük zarardan kurtulunur." şeklindedir. Şarihler de bunlara örnekler vermişlerdir ki bazıları şöyledir: "Bir gemi batmaya yüz tutacak olup da yolculuk yapan insanların kurtulması için gemideki bazı malların atılması gerekiyorsa, gemiyi batmaktan kurtaracak kadar mal denize atılır. Eğer baba, kazancı olmayan çocuğuna nafaka vermeyi kabul etmeyecek olursa hapsolunur. Bir tavuk bir inci yutacak olursa, hangisinin daha kıymetli olduğuna bakılır ve kıymeti daha çok olanın sahibi daha az kıymette olanın tazminatını öder." (Arapça yayına hazırlayanın notu).

28. Yine büyük kaidelerden biri de şudur: "İnsanın başkasının malındaki tasarrufu, eğer maslahatı sağlamak ve kötülüğü engellemek şeklindeyse izinsiz olsa dahi caizdir." Hatta bu işi yapanın ameli dolayısıyla başkasının malının telef edilmesi söz konusu olsa bile bu böyledir. Nitekim Hızır, gemiyi kusurlu olsun diye delmiş ve böylelikle gemi zalim hükümdarın gasbına maruz kalmaktan kurtulmuştur. Buna göre bir kimsenin evinde veya malında herhangi bir yangın, suya batma vb. bir tehlike vukua gelecek olup da malın bir bölümünün telef edilmesi yahut evin bir tarafının yıkılmasıyla geri kalanı kurtulabilecekse kişinin başkasına ait olan malı korumak üzere böyle bir tasarrufta bulunması caizdir, hatta gereklidir. Aynı şekilde zalim bir kimse başkasının malını almak istese, bir kimse de geri kalanını kurtarmak maksadıyla malın bir bölümünü ona verse, sahibinin izni olmasa da bu tasarruf caizdir.

29. Karada çalışmak caiz olduğu gibi denizde çalışmak da caizdir. Çünkü Yüce Allah **"O gemi, denizde çalışan birtakım yoksullara aitti."** buyurmakta ve onların yaptıkları işi reddetmemektedir.

30. Yoksulun (miskinin) bazen ihtiyacını karşılayamayacak kadar malı bulunabilir. Bu, kişiyi "miskin"lik derecesinden yukarıya çıkartmaz. Çünkü Yüce Allah, bu miskin/yoksul kimselerin bir gemileri olduğunu bize haber vermektedir.

31. Cana kıymak/öldürmek en büyük günahlardandır. Nitekim Hızır, çocuğu öldürünce Mûsâ, **"Gerçekten sen çok çirkin bir şey yaptın!"** demiştir.

32. Kısas ile birini öldürmek münker bir iş değildir. **"Başka bir cana karşılık olmaksızın..."** ifadesi bunu göstermektedir.

33. Yüce Allah, salih olan kulu koruduğu gibi onun zürriyetini de korur.

34. Salih kimselere ya da onlara yakın olanlara hizmet etmek, başka hizmetlerden daha üstündür. Çünkü Hızır, çocukların hazinelerini çıkartıp da duvarlarını doğrultmasını, babalarının salih kimse oluşuna bağlamıştır.

35. Yüce Allah'a karşı kullanılan ifade ve lafızlarda edeb elden bırakılmamalıdır. Çünkü Hızır, gemiyi kusurlu kılma işini, **"Ben onu kusurlu yapmak istedim."** ifadesiyle kendi nefsine izafe etmiştir. Hayırlı olan işi ise Yüce Allah'a izafe etmiştir. Şöyle ki: **"Bu sebeple Rabbin ikisinin de rüşd çağına ermelerini ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını diledi."** buyruğunda bu hayırlı işi Yüce Allah'a izafe etmiştir. Nitekim İbrahim *aleyhisselam* da **"Hastalandığımda bana şifa veren O'dur."** (eş-Şuarâ, 76/80) demiş (şifada olduğu gibi hastalığı Allah'a izafe etmemiştir). Cinler de **"Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi, yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti, bilmiyoruz."** (el-Cin, 72/10) demişlerdir. Halbuki hayır da, şer de Allah'ın kaza ve kaderi iledir.

36. Arkadaşlık eden kimse, her halde arkadaşına mazeretini beyan edip onu razı etmedikçe arkadaşından ayrılmamalı, arkadaşlığını terk etmemelidir. Nitekim Hızır da Mûsâ'ya böyle davranmıştır.

37. Sakıncalı olmayan hususlarda arkadaşın arkadaşına uygun hareket etmesi, arkadaşlığın devamına ve pekişmesine sebeptir. Nitekim uyuşmamak da arkadaşlığın kesilmesine sebep olur.

38. Hızır'ın yapmış olduğu bu işler tamamen kaderin gereğidir. Allah onları bu salih kulun elinde icra etmiştir ki kullar, O'nun kader ve kazasındaki lütuf ve hikmetleri idrak edebilsinler. O'nun, kulu hakkında hiç mi hiç hoşlanmayacağı bazı şeyler takdir edebileceğini ve aslında o şeylerin o kulun dini için daha uygun olabileceğini -ki çocuğu öldürülmesi meselesi buna örnektir- ya da dünyası için daha uygun olabileceğini -ki delinen gemi meselesi böyledir- anlasınlar. Böylece Allah, kullarına lütfundan ve kereminden birer örnek sunmuştur ki onları bilsinler ve O'nun hoşlanılmayan takdirlerine razı olup teslim olsunlar.

﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَن ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ
وَآتَيْنَاهُ مِن كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ
حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِندَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ
فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ
وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ﴾

83- Sana Zulkarneyn'i soruyorlar. De ki: 'Size ondan öğüt alınacak bir haber okuyacağım.'

84- Gerçekten Biz, ona yeryüzünde iktidar ve (ihtiyaç duyduğu) her şeye ulaştıracak bir sebep/yol vermiştik.

85- O da bir sebebi/yolu takip etti.

86- Nihâyet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara çamurlu bir pınarda batarken gördü. O pınarın yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: 'Ey Zülkarneyn! Ya onları cezalandırırsın ya da güzel bir muamelede bulunursun.'

87- Dedi ki: 'Kim zulmederse onu cezalandırırız. Sonra o Rabbine döndürülür, Rabbi de onu feci bir azaba uğratır.'

88- 'Fakat kim iman edip de salih amel işlerse, onun için mükâfat olarak en güzeli vardır. Ayrıca ona buyruğumuzdan kolay olanları söyleyeceğiz.'

83. Kitab ehli yahut müşrikler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Zulkarneyn kıssası hakkında soru sormuşlardı. Yüce Allah da ona, **"Size ondan öğüt alınacak bir haber okuyacağım."** diye cevap vermesini emretmiştir. Onun kıssasında faydalı bir haber ve hayret verici bir öğüt vardır. Yani ben, sizlere onun halleri arasından ibret olacak ve öğüt alınacak şeyler okuyacağım. Bunun dışındaki hallerini ise onlara okumamıştır.

84-85. "Gerçekten Biz ona yeryüzünde iktidar... vermiştik." Yüce Allah ona mülk vermiş, yeryüzünün pek çok yerine hakim olma imkânı vermiş ve yeryüzü halkının ona itaat etmesini sağlamıştı. **"ve (ihtiyaç duyduğu) her şeye ulaştıracak bir sebep/yol vermiştik."** Yani Yüce Allah, ülkeleri egemenliği altına almak ve yeryüzünün bayındır haldeki en uzak yerlerine kadar kolaylıkla ulaşabilme hususunda ona yardımcı olacak ve ulaştığı noktaya varmasını sağlayacak sebepleri ona ihsan etmişti. O da Yüce Allah'ın kendisine vermiş olduğu bu sebepler gereğince amel etmişti. Yani onları uygun ve kullanılmaları gereken şekilde kullanmıştı. Herkes sahip olduğu sebepleri kullanmadığı gibi, bu gibi sebeplere güç de yetiremeyebilir. İşte gerçek sebebe sahip olmak ile gereğince amel etmek bir arada bulunduğu takdirde maksat hasıl olur. Her ikisi ya da birisi bulunmayacak olursa maksat gerçekleşmez. Yüce Allah, Zulkarneyn'e verdiğini belirttiği bu sebepleri bize haber vermediği gibi Rasûlü de bize bunları bildirmemiştir. İlim ifade edecek şekilde bu konuda haberler de bize ulaşmamıştır. Bu yüzden bizim burada bu hususta susmaktan, İsrailiyat ve benzeri haberleri nakledenlerin söylediklerine iltifat etmemekten başka yapacak bir şeyimiz yoktur. Ancak biz genel olarak bunların gerek dahilî gerek haricî, güçlü ve çok sayıda sebebi olduğunu biliyoruz. Bunlar sayesinde o, sayısı da, teçhizatı da, düzeni de büyük bir ordu sahibi olmuştu. Bu ordusu sayesinde de düşmanlarını alt edebilme imkânını elde etmiş, yeryüzünün doğusuna, batısına ve pek çok yerine kolaylıkla ulaşabilmişti.

86. Allah, ona güneşin battığı yere ulaşıncaya kadar gitme imkânı vermişti. Nihâyet o, güneşin çamurlu, yani siyah bir suya batıyor gibi göründüğü bir yere

kadar vardı. Kişi ile güneşin batıda battığı ufuk arasında eğer su varsa genelde bu manzara ortaya çıkar. Kişi güneşi -son derece yüksek olmakla birlikte- o suya batar gibi görür. İşte güneşin batışının bu şekilde göründüğü yerde, yani güneşin batış yerinde bir kavim gördü. **"Dedik ki: Ey Zülkarneyn! Ya onları cezalandırırsın ya da güzel bir muamelede bulunursun."** Yani ya onları öldürmek, dövmek yahut esir almak vb. bir yolla cezalandırırsın ya da iyilikte bulunursun. Böylelikle Zulkarneyn bu iki işten birini yapmakta serbest bırakılmıştı. Çünkü görüldüğü kadarıyla bu kavim kâfir yahut da fasık kimselerdi. Ya da bu kabilden kötü bir özellikleri vardı. Zira bunlar, fasık değil de mü'min kimseler olsalardı, onların cezalandırılması hususunda ona müsaade edilmezdi.

87. Zülkarneyn, şer'î siyaseti (şer'î yönetimi) övülmeye hak edecek kadar iyi bilen biriydi. Çünkü bu konuda Yüce Allah, ona başarı ihsan etmişti. Bu nedenle o, bu kavmi iki kısma ayıracağını söylemişti. **"Kim"** küfre sapmak suretiyle **"zulmederse onu cezalandırırız. Sonra o, Rabbine döndürülür, Rabbi de onu feci bir azaba uğratır."** Böylelikle o kişi dünyada da, âhirette de ceza görür.

88. "Fakat kim iman edip de salih amel işlerse onun için mükâfat olarak en güzeli vardır." Yani böylesine kıyamet gününde mükâfat olarak cennet ve Allah nezdinde güzel bir konum verilecektir. **"Ayrıca ona buyruğumuzdan kolay olanları söyleyeceğiz."** Biz onlara iyilikte bulunacak, ona yumuşak söz söyleyecek ve kolayına gelecek muamelede bulunacağız. Bu, Zulkarneyn'in Yüce Allah'ın dostu, salih, adalet sahibi ve alim hükümdarlardan biri olduğunu göstermektedir. Çünkü o, herkese, durumlarına uygun şekilde davranmakla Allah'ın rızasına uygun bir davranış sergilemiş oluyordu.

﴿ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَل لَهُمْ مِنْ دُونِهَا
سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي
الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي
بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا
جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا
﴿٩٧﴾ قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ ﴾

89- Sonra bir başka sebebi/yolu takip etti.

90- Nihâyet güneşin doğduğu yere vardığı zaman onu, kendileri için güneşe karşı (koruyacak) **hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğarken gördü.**

91- İşte böyle. Biz onun elinde ne varsa hepsini ilmimizle kuşatmıştık.

92- Sonra bir başka sebebi/yolu takip etti.

93- Nihâyet iki dağ arasına ulaştığı zaman bu dağların önünde neredeyse hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu.

94- Dediler ki: 'Ey Zulkarneyn! Gerçekten Ye'cüc ve Me'cüc bu ülkede bozgunculuk çıkaran kimselerdir. Sana bir miktar mal versek de buna karşılık bizimle onların arasında bir set yapıversen!'

95- Dedi ki: 'Rabbimin bana verdiği imkânlar (sizin vereceğiniz maldan) **daha hayırlıdır. O nedenle siz bana** (bedenî) **güçle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım."**

96- 'Bana demir kütleleri getirin.' Nihâyet dağların iki yanını (demir kütleleriyle doldurtup) **denkleştirdiği vakit 'Körükleyin!' dedi. Nihâyet demirleri ateş haline getirince 'Getirin de üzerine erimiş bakır dökeyim.' dedi.**

97- Artık Ye'cüc ve Me'cüc ne onu aşabildiler, ne de onu delebildiler.

98- Zulkarneyn, 'İşte bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi gelince onu yerle bir eder. Rabbimin vaadi haktır.' dedi.

89. Zülkarneyn, batıya ulaştıktan sonra bu sefer Yüce Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu sebeplere/yollara tâbi olarak güneşin doğduğu yere doğru döndü.

90. Doğuya ulaşınca bu sefer **"onu,"** yani güneşi **"kendileri için güneşe karşı hiçbir örtü/siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğarken gördü."** Yani güneşin, ona karşı kendilerini örtecek bir şeyleri bulunmayan insanlar üzerinde doğduğunu gördü. Bu ise ya son derece ilkel ve uygarlıktan uzak olmalarından ötürü meskenlerinin bulunmaması dolayısıyla ya da güneşin tam olarak batmayıp devamlı görünmesi dolayısıylaydı. Nitekim Afrika'nın güney doğusunda böyledir. Böylece o, insanların, bedenen ulaşmaları şöyle dursun hakkında bilgi sahibi dahi olmadıkları bir yere kadar varmış oldu.

91. Bununla birlikte bütün bunlar, Yüce Allah'ın takdiri ve bilgisi dahilinde olmuştur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz onun elinde ne varsa hepsini ilmimizle kuşatmıştık."** Yani Biz, onun sahip olduğu muazzam sebeplerin/yolların ve hayırların ne olduğunu biliyorduk ve Zulkarneyn nereye yönelip giderse bilgimizle onun yanındaydık.

92-93. "Sonra bir başka sebebi/yolu takip etti. Nihâyet iki dağ arasına ulaştığı zaman..." buyruğuyla ilgili olarak müfessirler şöyle der: O, doğudan kuzeye doğru yola koyuldu ve iki dağ arasına ulaştı. Bu iki dağ o dönemde bilinen meşhur yerlerdi. Burası denize ulaşıncaya kadar sağdan da, soldan da zincirleme/sıra dağlar şeklindeydi. Bu sıra dağlar, Ye'cüc ve Me'cüc ile insanlar arasında bir set teşkil ediyordu. O, iki dağın beri tarafında da dillerinin yabancılığı, zihin ve kalplerinin de kavrayışsızlığı dolayısıyla hemen hemen hiçbir söz anlayamayan bir kavim buldu.

94. Yüce Allah, Zülkarneyn'e bu kavmin dillerini anlayabilecek, onlarla karşılıklı konuşup fikir alış-verişinde bulunabilecek kabilden ilmî sebepler ihsan etmişti. Onlar da Zulkarneyn'e Ye'cüc ile Me'cüc'ün verdiği zarardan yakındılar. Ye'cüc ile Me'cüc, Ademoğullarından iki büyük kavimdir. O kavim şöyle dedi: **"Gerçekten Ye'cüc ve Me'cüc bu ülkede"** adam öldürmek, haksızca malları almak ve başka yollarla **"bozgunculuk çıkaran kimselerdir. Sana bir miktar mal versek de buna karşılık bizimle onların arasında bir set yapıversen!"** Bu, onların böyle bir seddi yapabilecek güce sahip olmadıklarını, Zulkarneyn'in de bunu yapabileceğini bildiklerini göstermektedir. O bakımdan bunu yapması için ona bir ücret teklif ettiler ve buna gerekçe olan sebebi de zikrettiler ki bu sebep, Ye'cüc ile Me'cüc'ün yeryüzünde bozgunculuk çıkarmalarıydı.

95. Zulkarneyn, tamahkâr ve dünyaya rağbet eden bir kimse olmadığı gibi yönetimi altında bulundurduğu kimselerin hallerini düzene sokmayı ihmal eden bir kişi de değildi. Onun maksadı ıslah idi. Bundan dolayı maslahat ihtiva ettiği için onların taleplerini kabul etti. Onlardan bir ücret de almadı. Rabbine vermiş olduğu bu güç ve iktidarı dolayısıyla şükrederek **"Rabbimin bana verdiği imkânlar,"** sizin bana vereceğiniz şeylerden **"daha hayırlıdır."** Ama ben sizden emek gücünüzle bana yardımcı olmanızı istiyorum. Böylelikle **"sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım."** Onların, üzerinden aşıp da sizin bulunduğunuz yere gelmelerini engellesin.

96. "Bana demir kütleleri getirin." dedi. Onlar da bu demir parçalarını getirip verdiler. **"Nihâyet"** aralarında seddi bina ettiği **"dağların iki yanını** (demir

kütleleriyle doldurtup) **denkleştirdiği vakit, 'Körükleyin!' dedi."** Çok büyük bir ateş yaktılar ve içinde bakırı eritmek maksadıyla ateşin daha da alevlenmesi için körükler kullandılar. Demir kütlelerinin birbirine kaynaşmasını için hazırladığı bakır eridikten sonra da **"'Getirin de üzerine erimiş bakır dökeyim.' dedi."** Böylelikle demirin üzerine erimiş bakırı döktü ve bu suretle set müthiş bir sağlamlığa kavuştu. Böylece onun öte tarafında bulunan insanlar Ye'cüc ile Me'cüc'den gelecek zararlara karşı korunmuş oldular.

97. **"Artık Ye'cüc ve Me'cüc ne onu aşabildiler, ne de onu delebildiler."** Seddin yüksekliğinden ötürü üzerine çıkabilme güçleri olmadığı gibi son derece muhkem ve güçlü olduğundan dolayı onu delecek imkânları da olmadı.

98. Zülkarneyn bu güzel işi ve bu mükemmel eseri yaptıktan sonra nimeti gerçek sahibine izafe ederek **"İşte bu, Rabbimden bir rahmettir,"** yani Rabbimin bana lütuf ve ihsanındandır, dedi. İşte salihlerle gerçek halifelerin durumu budur. Allah onlara üstün nimetleri lütfedince onların şükürleri, bu nimetleri ikrarları ve Allah'ın nimetlerini itirafları daha da artar. Nitekim Süleyman *aleyhisselam* da huzuruna Sebe' melikesinin tahtının oldukça uzak bir mesafeden getirilmesi üzerine şunları söylemişti: **"Bu, benim Rabbimin lütfundandır. Acaba şükür mü ederim, yoksa nankörlük mü ederim diye beni sınaması içindir."** (en-Neml, 27/40) Oysa zorba ve kibirli kimselerle yeryüzünde yücelik taslayanların sahip oldukları büyük nimetler, onların azgınlıklarını ve şımarıklıklarını arttırır. Nitekim Karun, Allah'ın kendisine verdiği ve sadece anahtarlarını taşımak bile güç kuvvet sahibi bir topluluğa ağır gelen hazineler hakkında **"Bu, bana ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir."** (el-Kasas, 28/78) demişti.

"Rabbimin vaadi," yani Ye'cüc ile Me'cüc'ün çıkışı için belirlediği süre gelince **"onu,"** yani son derece sağlam yapılmış bu seddi **"yerle bir eder."** Onu yıkıp dümdüz eder ve yerle bir olur. **"Rabbimin vaadi haktır."**

﴿ ۞ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ ﴾

99- O gün onları birbiri içinde çalkalanır bir halde bırakmışızdır. Sûrâ üfürülmüş olacaktır da Biz, hepsini bir araya toplayacağız.

99. **"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır."** Buradaki **"onları"** zamirinin Ye'cüc ile Me'cüc'e ait olma ihtimali vardır. Yani onlar, sayıca çok kalabalık olmaları ve bütün yeryüzünü doldurmaları dolayısıyla insanların yanına çıkacakları vakit birbirleri içinde âdeta dalgalanıp duracaklardır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Nihâyet Ye'cüc ile Me'cüc açılıp da her yüksek tepeden akın ettiklerinde..."** (el-Enbiya, 21/96) Zamirin kıyamet günündeki insanlara ait olması ihtimali de vardır. Buna göre onlar, o günde bir araya gelip toplanacaklar, sayıca çok kalabalık olacaklarından, dehşetli haller ve büyük sarsıntılar geçireceklerinden dolayı birbirleri içinde dalgalanıp duracaklar. Buna da bu ayetin devamı delildir: **"Sûrâ üfürülmüş olacaktır,"** yani İsrafil *aleyhisselam* Sûr'a üfürmüş olacak, Allah da ruhları cesetlere geri çevirmiş olacaktır. Sonra da insanları kıyamet günü mahşer meydanında bir araya toplayacak. Öncekileriyle, sonrakileriyle, kâfirleriyle, mü'minleriyle hepsi sorgulanmak, hesaba çekilmek ve amellerinin karşılıklarını almak üzere toplanacaklar. Farklı türleriyle tüm kâfirlerin cezası, içinde ebediyen kalacakları cehennem olacaktır. İşte bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا
يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ ﴾

100- O gün cehennemi kâfirlere arz edip gösteririz.

101- O kafirler ki gözleri Benim Zikrime karşı perdeliydi ve (nefretlerinden onu) **dinleyemiyorlardı bile.**

100. **"O gün cehennemi kâfirlere arz edip gösteririz."** Yüce Allah bir yerde de **"Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman"** (et-Tekvir, 81/12) buyurmaktadır. Yani cehennem; onların barınakları ve konakları olması, cehennemdeki zincirlerle, bukağılarla, alevli ateşle, kaynar sularla ve zemherirle hemhal olmaları; kalpleri hiçbir şey söyleyemez hale getiren, kulakları da sağırlaştıran o cezayı tatmaları için onlara arzedilecek ve gösterilecektir.

101. Bu, amellerinin bir sonucu ve yaptıklarının cezasıdır. Çünkü dünya hayatında onların **"gözleri Benim Zikrime karşı perdeliydi."** Hikmet dolu ilâhî öğütten, yani Kur'an-ı Kerim'den yüz çeviren kimselerdi. Onlar, **"Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir."** (Fussilet, 41/5) demişlerdi. Gözleri üzerinde de Allah'ın kendilerine fayda sağlayacak âyetlerini görmelerine engel teşkil edecek perdeler vardır. Nitekim Yüce Allah **"Gözleri üzerinde de perdeler vardır."** (el-Bakara, 2/7) buyurmaktadır. **"ve (onu nefretlerinden) dinleyemiyorlardı bile."** Yani onlar, Kur'an'a ve Rasûl'e olan nefretlerinden dolayı kendilerini imana ulaştıracak olan Allah'ın âyetlerini işitmeye tahammül ede-

mezlerdi. Çünkü nefret eden bir kimse, nefret ettiği kimsenin sözünü dinlemez, ona kulak vermez. İşte ilim ve hayır yolları onlar için perdelenince artık bunların ne gözleri, ne kulakları ne fayda verecek akılları kalmıştır. **Onlar Allah'ı inkar etmiş, âyetlerini bile bile reddetmiş ve peygamberlerini yalanlamışlar, böylece de cehennemi hak etmişlerdir. O ne kötü bir dönüş yeridir!**

﴿أَفَحَسِبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن يَتَّخِذُواْ عِبَادِي مِن دُونِيٓ أَوۡلِيَآءَۚ إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكَٰفِرِينَ نُزُلٗا ﴿١٠٢﴾﴾

102- Kâfirler, Beni bırakıp kullarımı dost edineceklerini mi sandılar? Biz, cehennemi kâfirlere bir konak olarak hazırladık.

102. Bu, peygamberleri ve velileri Allah'a ortak koşarak onlara ibadet eden; bunların kendilerinin dost ve yardımcıları olacaklarını, böylece Allah'ın azabından kendilerini kurtarıp Allah'ın mükâfatına nail olmalarını sağlayacaklarını ileri süren müşriklerin ve kâfirlerin iddialarının batıl olduğuna dair açık bir delil ve beyandır. Zira bunlar esasen Allah'ı ve Rasûlünü inkar etmiş kimselerdir. Yüce Allah, onlara -aklın da batıl olduğunu açıkça kabul ettiği bir şekilde- yaptıklarını reddetmek üzere şunu sormaktadır: **"Kâfirler, Beni bırakıp kullarımı dost edineceklerini mi sandılar?"** Yani böyle bir şey asla olmayacak. Allah'ın gerçek dostu olan bir kimse asla Allah'a düşman olmaz. Çünkü gerçek veliler; sevgisinde, rızasında ve öfkesinde Yüce Allah'a muvafakat ederler. Bu anlamıyla bu buyruk, Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"O günde onların hepsini haşredecek, sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar mı size ibadet ederlerdi?' Melekler diyecekler ki: 'Tenzih ederiz Seni, bizim velimiz onlar değil Sensin.'"** (Sebe', 34/40-41) O halde her kim Allah'a düşmanlık etmekte olduğu halde Allah'ın velisi/dostu olan kimseleri kendine dost edindiğini iddia ederse bu iddiasında yalancıdır.

Bu buyruğun daha kuvvetli görünen şu manada olma ihtimali de vardır: Allah'ı inkar eden ve peygamberlerine karşı çıkan kimseler, Allah'tan başka kendilerine yardım edecek, fayda sağlayacak ve onlara gelecek zararları önleyecek dostlar edinebileceklerini mi zannediyorlar? Böyle bir kanaat batıldır, tutarsızdır. Çünkü hiçbir yaratılmışın elinden bir fayda ve zarar gelmez. Bu manaya göre bu ayet, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: **"De ki: Allah'ın yanı sıra (ilah olduğunu) iddia ettiklerinize yalvarın bakalım! Ama onlar, başınızdaki sıkıntıyı ne kaldırabilirler ne de değiştirebilirler."** (el-İsra, 17/56); **"Onun yanı sıra yalvarıp yakardıkları kimselerin şefaat etme imkânları yoktur."** (ez-Zuhruf, 43/86)

Yüce Allah'ın, kendisinden başka dostlar edinip de bu dostların, kendilerine yardım edeceklerini, onları himaye edip koruyacaklarını sananların sapık olduğunu, bu maksatlarının bir bölümünü dahi gerçekleştiremeyeceklerini ve umutlarının boşa çıkacağını bildirdiği buna benzer âyetler de bu türdendir. **"Biz cehennemi o kâfirlere bir konak olarak hazırladık."** Yani orası onlar için bir ziyafet ve ikram yeri olacaktır. Onların bu konak ve ziyafetleri ne kötüdür! Ziyafet yurdu olarak cehennem onlar için ne kötüdür!

﴿قُلۡ هَلۡ نُنَبِّئُكُم بِٱلۡأَخۡسَرِينَ أَعۡمَٰلًا ﴿١٠٣﴾ ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعۡيُهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُمۡ يَحۡسَبُونَ أَنَّهُمۡ يُحۡسِنُونَ
صُنۡعًا ﴿١٠٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَلِقَآئِهِۦ فَحَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَلَا نُقِيمُ لَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَزۡنٗا
﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُمۡ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُواْ وَٱتَّخَذُوٓاْ ءَايَٰتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾﴾

103- De ki: 'Amel bakımından (ahirette) **en çok ziyana uğrayanları size haber verelim mi?'**

104- Ki onlar, dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiş olan, buna rağmen kendilerinin iyi işler yaptıklarını zanneden kimselerdir.

105- İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkar edenlerdir. Bu nedenle de amelleri boşa gitmiştir. Biz de kıyamet günü onlar için tartı tutmayacağız.

106- İşte kâfir oldukları, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için onların cezası cehennemdir.

103. Yani ey Muhammed, uyarmak ve sakındırmak üzere insanlara de ki: İnsanlar arasında amelleri itibarıyla kayıtsız şartsız en çok zarara uğrayanları size bildireyim mi?

104. "Ki onlar, dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiş olan"lardır ve ne kadar amelleri varsa hepsi boşa gitmiş, yok olmuştur. Üstelik onlar bu amelleri yaparken güzel işler yaptıklarını sanmaktadırlar. Peki, ya batıl olduğunu, Allah'a ve peygamberlerine düşmanlık olduğunu bildikleri amellerinin durumu ne olur?

105. Bu şekilde amelleri boşa çıktığı için hem kendilerini hem de ailelerini kıyamet gününde kaybederek -ki hiç şüphesiz bu apaçık bir hüsrandır- en büyük hüsrana uğrayacak olan kimseler kimlerdir? **"İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkar edenlerdir."** Yani Allah'ın hem Kur'ân-ı Kerim'de indirdiği âyetlerini hem de Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına ve âhiret

gününe iman etmenin zorunluğuna delil teşkil eden ve gözle görünen âyet ve belgeleri reddeden kimselerdir. **"Bu nedenle de amelleri boşa gitmiştir. Biz de kıyamet günü onlar için tartı tutmayacağız."** Çünkü amellerin tartılmasının amacı, iyiliklerle kötülüklerin karşılaştırılması, bunlardan hangisinin ağır hangisinin hafif geldiğinin tespit edilmesidir. Onların ise gerekli şartı taşımadığı için hiçbir iyi ameli yoktur. Amelin iyi olmasının şartı imandır. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim mü'min olduğu halde salih ameller işlerse o, zulme uğratılmaktan da korkmaz, (mükâfatının) eksiltilmesinden de."** (Tâhâ, 20/112) Ancak bunların amelleri sayılıp dökümü yapılır, onlar da bu amellerini işlediklerini kabul ederler ve herkesin gözü önünde bu amelleri dolayısıyla rezil olurlar. Sonra da bu amellerinden ötürü azaba uğrarlar. İşte bu sebeple Allah şöyle buyurmaktadır:

106. "İşte kâfir oldukları, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için onların cezası cehennemdir." Yani amellerinin boşa çıkmasının ve kıyamet gününde onlara tartı kurulmamasının sebebi, Allah'ın âyetlerini inkar etmeleri, âyetlerini ve peygamberlerini alay konusu etmeleri, bundan ötürü de hakir ve değersiz oluşlarıdır. Oysa Allah'ın âyetlerine ve peygamberlerine karşı takınılması gereken tavır, tam anlamıyla onlara iman etmek, onları gereği gibi tazim etmek ve buyruklarının gereklerini en mükemmel şekilde yerine getirmektir. Bunlar ise tam aksini yaptılar. Bu yüzden onların kıyametteki durumları da beklentilerinin tam aksi olacaktır. Kahrolacaklar ve azabın içine baş aşağı yıkılacaklardır.

Yüce Allah, kâfirlerin âkıbetlerini ve amellerini beyan ettikten sonra mü'minlerin de amellerini ve âkıbetlerini beyan etmektedir:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴾

107- İman edip salih ameller işleyenlere gelince onların konakları Firdevs cennetleridir.

108- Onlar orada ebediyen kalırlar. Oradan ayrılmak da istemezler.

107. Kalpleriyle **"iman edip"** azalarıyla **"salih ameller işleyenler"**... Bu vasıf, akidesiyle, zahir ve batın amelleriyle, itikat ve ahkam ile dinin tümünü kapsar. Bunlara -iman ve salih amelleri itibarıyla farklı tabakalarda olmakla birlikte- Firdevs cennetleri vardır. Firdevs cennetlerinin cennetin en yükseği, tam ortası ve en faziletlisi olma ihtimali vardır. Bu mükâfat, iman ve salih ameli kemal derecesinde olanlar içindir. Bunlar ise peygamberler ve mukarreb kimselerdir.

Firdevs cennetleriyle bütün cennet konakları kastedilmiş de olabilir. O takdirde bu mükâfat, ister mukarreblerden olsun, ister ebrar/iyilerden olsun, isterse de orta halli amelde bulunanlar olsun çeşitli tabakalarıyla bütün iman ehlini kapsar. Hepsi de kendi durumuna göre cennette mükâfatını görecektir. Bu sonuncusu mana kapsamlılığı, cennetin Firdevs'e çoğul olarak izafe edilmesi ve "Firdevs" kelimesinin üzüm bağları yahut birbirine sarmaş dolaş olmuş ağaçları ihtiva eden bahçeler demek olduğu için -ki bu bütün cennet hakkında doğru ve uygun bir tabirdir- iki anlamdan daha uygun görünenidir.

Buna göre Firdevs cenneti iman ehli ve salih amel işleyenler için bir konaklama ve ikram yeridir. Kalpler, ruhlar ve bedenler için her türlü nimet ve lezzeti ihtiva eden, içinde canların çektiği, gözlerin zevk aldığı, oldukça mükemmel konaklar, göz alıcı bahçeler, meyvesi bol ağaçlar, insanı coşturan sesleri olan kuşlar, lezzetli yiyecekler, canların çektiği içecekler, güzel kadınlar, hizmetçiler, çocuklar, bol akan nehirler, parlak manzaralar, maddî-manevî güzellikler, daimî nimetler bulunan bu ziyafet ve ikramdan daha büyük, daha muazzam, daha değerli bir ikram ve ziyafet olabilir mi? Bütün bunlardan daha üstün, daha yüce ve daha değerli bir lütuf olarak da Rahman olan Allah'a yakın ve O'nun rızasına nail olma nimeti vardır ki bu nimet cennetlerdeki bütün nimetlerin en büyüğüdür. O'nun kerim cemalini görmek, son derece şefkatli ve merhametli olanın sözünü işitmek... Allah'a andolsun ki böyle bir ziyafet ve ikramdan daha üstün, daha güzel, daha kalıcı, daha mükemmel bir ziyafet ve ikram olamaz! Bu ziyafet ve ikram, hiçbir yaratılmışın vasfedemeyeceği ve akılların tasavvur edemeyeceği kadar muazzamdır.

Eğer kullar bu nimetlerin bir bölümünü dahi gerçek anlamda bilselerdi ve bu bilgi kalplerinde yer etseydi, şüphesiz bu nimetlere duyacakları şevkle kalpler yerlerinden uçup giderdi, bu nimetlerden ayrı kalmanın acısı ile ruhları darmadağın olur, kafileler halinde olsun, tek tek olsun bu nimetlere doğru yola koyulurlardı. Fani dünyayı, kaybolup giden ve hevesi kursakta bırakan zevkleri bu nimetlere tercih etmezlerdi. Her bir lahzası binlerce yıllık nimetlere dönüştürülebilecek zamanlarını boşa geçirmezler ve zarara uğramamaya çalışırlardı. Ancak gaflet her tarafı kuşatmış, iman zayıflamış, ilim azalmış ve irade gevşedi. Bu nedenle de olanlar oldu. *Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-azim.*

108. "Onlar orada ebediyen kalırlar." İşte nimetin kemal derecesi budur. Orada eksiksiz nimetler vardır ve bu nimetlerin kesintisiz oluşu da kemalindendir. **"Oradan ayrılmak da istemezler."** Başka bir yere geçmek, taşınmak is-

temezler. Çünkü onlar orada; beğendikleri, gözlerini kamaştıracak, kendilerini sevince garkedecek şeylerden başkasını görmeyecekleri gibi içinde bulundukları nimetlerden daha üstün nimetlerin olduğu kanaatinde de olmayacaklardır.

﴿قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾

109- De ki: Rabbimin sözleri için denizler mürekkep olsaydı, üstelik ona destek olarak bir o kadar daha getirseydik, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi.

109. Yani sen, onlara Yaratıcının azametini, sıfatlarının sonsuzluğunu ve kulların bunları kısmen dahi olsun bilemeyeceklerini haber vermek üzere **"de ki: Rabbimin sözleri için denizler,"** yani dünyada var olan bütün denizler **"mürekkep olsaydı"** ve başından sonuna kadar karalarda ve denizlerde bulunan bütün ağaçlar da kalem olsaydı, **"üstelik ona destek olarak bir o kadar daha getirseydik, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi."** kalemler de kırılıp biterdi. Bu, hiçbir kimsenin kuşatamayacağı kadar muazzam bir şeydir. Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Eğer yeryüzünde olan bütün ağaçlar kalem olsaydı ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak ki Allah Aziz'dir, Hakim'dir."** (Lokman, 31/27) Bu ifade, anlatılmak istenen mananın zihinlerde daha iyi canlandırılması için kullanılmıştır. Çünkü bu gibi şeyler yaratılmıştır. Bütün yaratılmışlar ise biter, sona erer. Allah'ın sözleri, O'nun sıfatlarına dahildir. Sıfatları ise yaratılmış değildir ve onların sınırları, sonları yoktur. Kalplerin tasarlayabileceği genişlik ve büyüklük ne kadar çok olursa olsun Allah'ın azameti ondan daha üstündür. Yüce Allah'ın ilim, hikmet, kudret, rahmet vb. gibi sıfatları da böyledir. Göklerde ve yerde bulunan, öncekileriyle sonrakileriyle bütün yaratılmışların bilgisi bir araya getirilse hiç şüphesiz bunlar, Allah'ın o büyük ilmine nispetle denizin kıyısına konup da gagası ile denizden bir damla alan kuşun bu aldığı damlanın denize ve denizin büyüklüğüne oranı gibi bile değildir. Çünkü Allah'ın oldukça kâmil, geniş ve muazzam sıfatları vardır. Hiç şüphesiz en nihaî/üstün kemal, ancak Rabbimize aittir.

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا
وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾﴾

110- De ki: 'Ben, ancak sizin gibi bir beşerim. Ne var ki bana şöyle vahyolunuyor: Sizin ilâhınız ancak tek bir ilâhtır. O halde her kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih amel işlesin ve Rabbine ibadette hiç kimseyi ortak koşmasın.'

110. Ey Muhammed, kâfirlere ve diğerlerine **"de ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim."** Ben bir ilâh değilim, Allah'ın mülkünde hiçbir ortaklığım yok. Gaybı bilmem, Allah'ın hazineleri de yanımda değil. Ben sizin gibi bir insanım, Rabbimin kullarından bir kulum. **"Ne var ki bana şöyle vahyolunuyor: Sizin ilâhınız ancak tek bir ilâhtır."** Yani benim size üstünlüğüm bana gelen vahiy iledir. Bu vahyin de en üstünü, size ilâhınızın bir tek ilâh olduğuna dair verdiğim haberlerdir. Yani O'nun hiçbir ortağı yoktur. O'ndan başka hiç kimse zerre ağırlığınca dahi ibadete hak kazanamaz. Sizi O'na yakınlaştıracak ameller işlemeye, mükâfata nail olmanızı sağlayacak ve cezasını sizden uzaklaştıracak işleri yapmaya çağırıyorum. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"O halde her kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih amel işlesin."** Salih amel ise farz ya da müstehab olsun Allah'ın şeriatına uygun olan ameldir. **"ve Rabbine ibadette hiç kimseyi ortak koşmasın."** Amellerinde riyakârlık yapmasın. Aksine amelini yalnızca Yüce Allah için ihlâsla yapsın. İşte bu şekilde ihlâsı ve Peygamber'e tâbi olmayı bir arada gerçekleştiren kişi, umduğuna nail olur ve istediğini elde eder. Bunun dışındakiler ise dünyada da, âhirette de hüsrandadırlar. Rabbine yakın olma ve O'nun rızasını elde etme fırsatını da elden kaçırmış olurlar.

Kehf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd yalnız Allah'ındır.

سورة مريم

MERYEM SÛRESİ

-19-

19- MERYEM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir, 98 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ كٓهيعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُۥ زَكَرِيَّآ ﴿٢﴾ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾
وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾
يَرِثُنِى وَيَرِثُ مِنْ ءَالِ يَعْقُوبَ ۖ وَٱجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2- (Bu), Rabbinin, kulu Zekeriya'ya olan rahmetinin beyanıdır.

3- Bir vakit o, Rabbine gizlice seslen(ip niyaz et)mişti.

4- Demişti ki: 'Rabbim! Gerçekten kemiklerim zayıfladı ve ağaran saçım başımı alev gibi sardı. Rabbim! Sana ettiğim dua ile hiç mahrum olmadım.'

5- 'Gerçekten ben, arkamdan gelecek olan yakınlarımdan endişedeyim. Hanımım da kısır. O nedenle bana katından bir yardımcı (oğul) bağışla!'

6- 'Ki bana da, Yakub ailesine de mirasçı olsun. Ve de ey Rabbim, onu kendisinden razı olunan birisi yap!'

2. Bu, **"Rabbinin, kulu Zekeriya'ya olan rahmetinin beyanıdır."** Biz, bunu sana anlatacağız ve yapacağımız bu açıklamayla Allah'ın peygamberi Zekeriya'nın durumu, salih anıları ve güzel menkıbeleri bilinmiş olacak. Çünkü onun halinin anlatılmasında ibret alanlara ibret, uymak isteyenlere güzel örnek vardır. Zira Allah'ın, dostlarına olan rahmetinin genişçe açıklanması ve bu rahmetin hangi sebeplerle bağışlandığının belirtilmesi, Yüce Allah'ı sevmeye, O'nu çokça anmaya, tanımaya ve O'na ulaştıran sebebi öğrenmeye yöneltir. Yüce Allah, Zekeriya *aleyhisselam*'ı risaleti için seçmiş ve onu vahye mazhar kılmıştır. O da diğer peygamberler gibi bunun gereğini yerine getirmiş, insanları, Rabbine davet etmiş, Allah'ın kendisine öğrettiklerini onlara öğretip kardeşleri olan di-

ğer peygamberlerle onlara uyanlar gibi hayatında olsun, vefatından sonra olsun Allah'ın kullarının iyiliğini istemiştir.

3-4. Zekeriya, kendindeki zayıflığı görünce vefat edeceğinden ve insanları Rablerine davet etme, onlara samimiyetle öğüt verme hususunda yerine geçecek kimsenin bulunmamasından endişe duyarak içinde bulunduğu zahirî ve batınî güçsüzlüğü Rabbine şikâyet edip gizli bir seslenişle O'na niyaz etti. En mükemmel, en faziletli ve eksiksiz bir ihlâsla dedi ki: **"Rabbim, gerçekten kemiklerim zayıfladı."** Bedenin direği durumunda olan kemikler zayıfladı mı, vücudun diğer aksamı da zayıflar. **"Ağaran saçım başımı alev gibi sardı."** Saçın ağarması, zayıflığa ve yaşlılığa delildir. Ölümün önden gelen habercisi ve uyarıcısıdır. İşte Zekeriya da Allah'a, zayıflığı ve acizliğiyle tevessül etti. Bu ise kendisiyle tevessül edilenlerin Allah'a en sevimli olanıdır. Çünkü bu ifadeler kişinin güç, kuvvet ve takat iddiasından uzaklaştığına, kalbin Allah'ın güç ve kudretine bağlandığına delildir. **"Rabbim, sana ettiğim dua ile hiç mahrum olmadım."** Yani beni icabetten mahrum bırakmadın ve eli boş çevirmedin. Aksine bana hep lütufkâr davrandın, duamı kabul buyurdun. Üzerimdeki lütufların peş peşe geldi. İhsanın devam etti. Bu da Allah'ın, üzerindeki nimetlerini zikrederek ve daha önceden dualarını kabul ettiğini açıklayarak yapılmış bir tevessüldür. Daha önce ihsanda bulunandan, bir hak iddia etmeden ihsanını tamamlamasını niyaz etmektedir.

5. **"Gerçekten ben arkamdan gelecek yakınlarımdan endişedeyim."** Yani ben, ölümümden sonra İsrail oğullarının başına geçeceklerden endişe ediyorum. Onlar Senin dinini hakkıyla uygulamaz, kullarını Sana davet etmezler diye korkuyorum. Bu ifadenin zahirinden anlaşıldığına göre onların arasında dinde önderliğe layık bir kimse görmemişti. Bu duası ile Zekeriya'nın onlara ne kadar şefkatli ve onların iyiliğini ne kadar samimi bir şekilde istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca onun çocuk istemesi, başkasının istemesi gibi sadece dünyevî menfaat için değildi. Onun maksadı dinin menfaatiydi. Zira dinin kayboluşundan korkuyordu. Başkalarının bu işe elverişli olmadıklarını görmüştü. Onun mensup olduğu aile ise dinde meşhur olan bir aileydi. Risaletin kaynağı, hayır beklenen bir aileydi. Bundan dolayı Yüce Allah'a kendisinden sonra dini gereği gibi ayakta tutacak bir evlât ihsan etmesi için dua etti. Hanımının doğum yapamayan, kısır bir kadın olduğundan da müşteki oldu. Ayrıca kendisinin artık kolay kolay arzunun uyanamayacağı ve çocuk sahibi olmanın nadiren görüldüğü bir yaşa geldiğini ekledi. **"Bundan dolayı bana katından bir yardımcı/veli (oğul) bağışla!"** Buradaki

velilik/velayet, din velâyeti, peygamberlik, ilim ve amel mirasçılığıdır. Onun için duasını şöyle sürdürdü:

6. **"Ki bana da, Yakub ailesine de mirasçı olsun. Ve de ey Rabbim, onu kendisinden razı olunan birisi yap!"** Senin razı olduğun ve kullarına da sevdirdiğin salih bir kul eyle! Hasılı Zekeriya, Allah'tan, ölümünden sonra kalacak, kendisinden sonra dinî işleri üstlenecek, Allah nezdinde de, kullar nezdinde de kendisinden razı olunacak ve peygamber olacak salih bir erkek evlât istedi. Bu ise evlâtların en üstünü ve değerlisidir. Yüce Allah'ın kuluna üstün ahlâkî değerleri ve övülmeye değer sıfatları kendisinde toplayan salih bir evlât ihsan etmesi, ona rahmetinin bir tecellisidir. Rabbi de ona merhamet ederek duasını kabul edip şöyle buyurdu:

﴿ يَٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَٰمٍ ٱسۡمُهُۥ يَحۡيَىٰ لَمۡ نَجۡعَل لَّهُۥ مِن قَبۡلُ سَمِيّٗا ٧ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ
يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَكَانَتِ ٱمۡرَأَتِي عَاقِرٗا وَقَدۡ بَلَغۡتُ مِنَ ٱلۡكِبَرِ عِتِيّٗا ٨ قَالَ كَذَٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٞ وَقَدۡ خَلَقۡتُكَ مِن قَبۡلُ وَلَمۡ تَكُ شَيۡـٔٗا ٩ قَالَ رَبِّ ٱجۡعَل لِّيٓ
ءَايَةٗۖ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَ لَيَالٖ سَوِيّٗا ١٠ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ مِنَ ٱلۡمِحۡرَابِ
فَأَوۡحَىٰٓ إِلَيۡهِمۡ أَن سَبِّحُواْ بُكۡرَةٗ وَعَشِيّٗا ١١ ﴾

7- 'Ey Zekeriyâ, seni bir oğul ile müjdeliyoruz ki ismi Yahya'dır. Biz, bundan önce ona hiç kimseyi adaş yapmadık.'

8- Dedi ki: 'Rabbim! Hanımım kısır olduğu ve ben de yaşlılığın son demlerine vardığım halde benim nasıl oğlum olabilir ki?'

9- Dedi ki: 'Öyledir, Rabbin buyurdu ki: Bu, benim için pek kolaydır. Bundan önce de seni, hiçbir şey değilken (yoktan) **yaratmıştım.'**

10- 'Rabbim, bana bir alamet ver.' dedi. 'Senin alametin, sapasağlam olduğun halde insanlarla üç (gün, üç) **gece konuşamamandır.' buyurdu.**

11- Bunun üzerine mabedden kavminin karşısına çıkıp onlara, 'Sabah-akşam tesbih edin.' diye işaret etti.

7. Yüce Allah melekler vasıtasıyla Zekeriyâ'ya, Yahya'nın doğacağı müjdesini bildirdi. Allah ona Yahya ismini verdi. Gerçekten de Yahya'nın[9] kendisiyle adı

9 Yahya, hayat bulan, yaşayan demektir. Müellif *-Allah ona rahmet etsin-* bu açıklamayı isminin anlamına işaret ederek yapmaktadır. (Çeviren)

arasında bir uyum vardır. O, hem maddî bir hayat yaşadı ve bununla lütuf tamam oldu, hem de manevî bir hayat sürdü ki bu da kalbin ve ruhun vahiy, ilim ve dinle hayat bulmasıdır. **"Biz, bundan önce ona hiç kimseyi adaş yapmadık."** Yani ondan önce bu isimde hiçbir kimse yoktur. Anlamın şöyle olma ihtimali de vardır: Biz, ondan önce onun bir benzeri ve onunla denk bir kimse yaratmadık. O zaman bu, Yahya'nın kemalinin, övülmeye değer sıfatlara sahip oluşunun, kendisinden öncekilere üstün olduğunun bir müjdesi olur. Ancak bu ihtimale göre bu umumun mutlaka İbrahim, Mûsâ, Nuh *(hepsine selâm olsun)* ve bunlara benzer kat'i olarak Yahya'dan daha faziletli olan peygamberlerle tahsis edilmesi gerekir.

8. İşte o vakit Zekeriyâ'ya istediği bu çocuğun doğacağı müjdesi verilince bunu şaşkınlıkla karşıladı ve hayret ederek şunları söyledi: **"Rabbim,"** çocuğumun olmasının engelleri bende de, hanımımda da varken **"benim nasıl oğlum olabilir ki?"** Sanki Zekeriyâ, bu duasını yaptığı vakit kalbindeki güçlü hisle aşırı derecedeki çocuk arzusundan ötürü bu engeli hatırına getirmemiş gibidir. İşte bu halde duası kabul olununca çocuk sahibi olacağından hayrete düştü.

9. Yüce Allah da ona şu şekilde cevap verdi: **"Öyledir, Rabbin buyurdu ki: Bu, benim için pek kolaydır."** Yani bu iş, âdeten ve Allah'ın yarattıkları arasında geçerli olan sünnetine/kanununa göre anlaşılmadık bir iş olabilir. Ancak Allah'ın kudreti, sebepler olmaksızın da böyle bir şeyi var etmeye yeter. Çünkü bu, Allah'a kolaydır. Zira daha önceden hiçbir şey değilken onu yoktan var etmiştir. O nedenle bu, O'na hiç zor gelmez.

10. "'Rabbim, bana bir alamet ver.' dedi" ki kalbim onunla mutmain olsun. Bu, Yüce Allah'ın verdiği haberden yana şüphe ettiği için söylenmiş bir söz değildir. Bu, İbrahim el-Halil'in talebine benzemektedir: **"'Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster!' 'Yoksa inanmadın mı?' diye buyurdu. O da 'Elbette** (inandım), **ama kalbimin mutmain olması için** (istiyorum).**' demişti."** (el-Bakara, 2/260) Böylelikle ilminin daha da artmasını, yakîn ilminden sonra ayne'l-yakîne ulaşmayı istemiş, Allah da ona olan rahmetinin tecellisi olarak bu isteğini kabul etmişti. **"'Senin alametin, sapasağlam olduğun halde insanlarla üç** (gün, üç) **gece konuşamamandır.' buyurdu."** Bir âyet-i kerimede ise **"İşaret ile müstesna üç gün konuşamamandır."** (Âl-i İmrân, 3/41) buyrulmaktadır. Anlam aynıdır. Çünkü günü belirtmek için (Arapçada) kimi zaman "gece," kimi zaman da "gün" tabiri kullanılır, ki ikisinin de ifade ettiği anlam aynıdır. Hiç şüphesiz ki bu, hayret verici mucizelerdendir. Üç gün süreyle herhangi bir dilsizlik, bir hastalık olmadan konuşmaktan aciz olması, bir eksikliği bulunmayıp her şeyi tastamam olmakla birlikte konuşamaması, Yüce Allah'ın olağanüstü güç ve kudretinin delillerdendir. Bununla birlikte onun, sadece insanlarla ve onlara hitapla ilgili konularda konuşması engellenmişti. Tesbih, tehlil, zikir vb. şeyler söylemesi engellenmemişti. O bakımdan bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: **"Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."** (Al-i İmran, 3/41)

11. Böylelikle kalbi mutmain oldu ve bu büyük müjdeden dolayı sevindi. Allah'ın kendisine verdiği emre uyarak O'na şükretti, ibadet etti ve O'nu andı. Mihrabına/mabedine, ibadete çekildi. Mihrabdan kavminin karşısına çıkarak onlara, **"'Sabah-akşam tesbih edin.' diye işaret etti."** Çünkü Yahya'nın doğum müjdesi herkes hakkında dinî bir maslahattı.

﴿يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا
﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ
حَيًّا ﴿١٥﴾﴾

12- 'Ey Yahya, Kitab'a sımsıkı sarıl!' (dedik ve) daha çocukken ona hüküm/hikmet verdik.

13- Katımızdan bir kalp inceliği ve bir arınmışlık da verdik. O, takvâ sahibi bir kimse idi.

14- Ana-babasına karşı itaatkârdı. Zorba ve isyankâr değildi.

15- Doğduğu günde, öldüğü günde ve diri olarak kabirden kaldırılacağı günde selâm onun üzerinedir!

12. Bundan önceki ayetler, Yahya'nın doğumuna, gençliğine ve terbiyesine dairdir. Yahya hitabı kavrayabilecek bir çağa ulaşınca Allah ona tam bir kuvvet ile Kitaba sarılmasını emretmişti. Yüce Allah'ın Kitaba sımsıkı sarılma emri, onun lafızlarını bellemek, anlamlarını iyice kavramak, emir ve yasakları gereğince amel etmekle olur. İşte tam manasıyla Kitaba sımsıkı sarılmak budur.

O da Rabbinin emrine uydu, Kitaba yöneldi, onu belledi ve kavradı. Allah, ona başkasında bulunmayacak türden bir zekâ ve kavrayış kabiliyeti ihsan etmişti.

Bundan dolayı Yüce Allah, **"daha çocukken ona hüküm/hikmet verdik"** buyurmaktadır. Yani küçük yaşta bir çocukken Allah'ın hükümlerini bilme ve onlarla hükmetme imkanı vermiştik.

13. Yine Biz ona, **"Katımızdan bir kalp inceliği,"** rahmet ve şefkat verdik ki bununla işleri kolaylaştı, hali ıslah oldu ve fiilleri istikamet buldu. **"ve bir arınmışlık da verdik."** Çeşitli afetlerden ve günahlardan onu arındırdık. O bakımdan kalbi tertemiz, aklı arı-duru idi. Bu da ondan yerilmeyi gerektiren sıfatların ve kötü huyların uzak olmasını, güzel ahlâkın ve övülmeye değer sıfatların ileri derece olmasını gerektirir. Onun için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, takvâ sahibi bir kimse idi."** Emrolunduğu şeyleri yapan, yasak kılınan şeyleri de terk eden bir kişiydi. Takvâ sahibi mü'min olan bir kimse ise Allah'ın gerçek dostu olur. Takvâ sahipleri için hazırlanmış olan cennetin varislerinden olur ve Yüce Allah'ın takvâ dolayısıyla ihsan edeceğini belirttiği dünyevî ve uhrevî mükâfatları elde eder.

14. Aynı şekilde o, **"Ana-babasına karşı itaatkârdı."** Ana-babasına kötülük yapan, onlara karşı gelen biri değildi. Aksine söz ve davranışlarıyla onlara iyilikte bulunan bir kişiydi. **"Zorba ve isyankâr değildi."** Allah'a ibadete karşı büyüklenen, Allah'ın kullarına karşı, ana-babasına karşı büyüklük taslayan bir kişi değildi. Aksine mütevazı, itaatkâr ve sürekli Allah'a yönelen biriydi. Böylelikle hem Allah'ın hakkını, hem de O'nun kullarının hakkını bir arada yerine getirirdi. Bundan dolayı başından sonuna bütün hallerinde Allah'tan yana esenliğe kavuşturulmuştu. Bunun için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

15. **"Doğduğu günde, öldüğü günde ve diri olarak kabirden kaldırılacağı günde ona selâm olsun."** Bu da bu üç halde ve bu üç halin arasındaki bütün hallerde şeytandan, kötülükten ve cezadan yana esenlikte olmasını, cehennem ateşinden ve dehşetli hallerden yana esenliğe kavuşturulmuş olmasını ve selamet/esenlik yurdu olan cennetin ehlinden olmasını gerektirir. Allah'ın salât ve selâmları ona, babasına ve diğer peygamberlere olsun. Allah bizleri onlara uyanlardan kılsın. Şüphesiz ki O, pek cömert ve lütufkârdır.

﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا
فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا
﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ
يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً
لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ ﴾

16- Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17- Onlarla kendi arasına bir perde germişti. Derken ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik de o, ona kusursuz bir insan suretinde göründü.

18- 'Senden Rahmân'a sığınırım, eğer Allah'tan korkan bir kimse isen (benden uzak dur).' dedi.

19- O da dedi ki: 'Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir oğul vermek için gönderildim.'

20- Dedi ki: 'Bana hiç erkek eli değmediği ve ben iffetsiz biri de olmadığım halde benim nasıl oğlum olabilir ki?'

21- Dedi ki: 'Öyledir, Rabbin buyurdu ki: Bu, benim için pek kolaydır. Biz, onu insanlar için bir âyet ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız. Bu, hükme bağlanmış bir iştir.'

16. Allah Teala, hayret verici mucizelerden olan Zekeriyâ ve Yahya kıssasını anlattıktan sonra ondan daha hayret verici olana -aşağıdan yukarıya tedrici olarak intikal eden bir üslupla- geçerek şöyle buyurmaktadır: Kerim olan o **"Kitapta Meryem'i"** *-selâm olsun ona-* **"de an."** Yeryüzünün doğusunda ve batısında bütün müslümanların okudukları o yüce Kitapta adının anılması, o faziletli ameline ve mükemmel işlerine mükafat olarak en güzel şekilde ve övgüyle anılması, onun için en büyük faziletlerdendir. Yani Kitapta Meryem'i şu güzel haliyle an ki o, aile halkından uzaklaşıp onların **"doğu tarafında bir yere çekilmişti."**

17. **"Onlarla kendi arasına bir perde germişti."** Yani kendisini onlara karşı örtecek bir örtü, bir engel koymuştu. Meryem'in bu şekilde ailesinden uzaklaşıp bir perde çekmesi, kendi başına Rabbine ibadet edip uzlete çekilme maksadına yönelikti. Tam bir ihlâs ve alçak gönüllülükle itaat, Yüce Allah'ın önünde tam bir zilletle ibadet etmek için bunu yapmıştı. Bu şekilde davranması, Allah'ın şu buyruğuna uymak içindi: **"Bir vakit melekler, 'Ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni seçti, seni arındırdı ve seni âlemlerin kadınlarından üstün tuttu.' demişlerdi. 'Ey Meryem, Rabbine itaat et, secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et!'"** (Âl-i İmran, 3/42-43) **"Derken Biz ona ruhumuzu"**/Cebrail *aleyhisselam*'ı **"gönderdik de o, ona kusursuz bir insan,"** yani oldukça güzel görünümlü, hiçbir eksiği ve kusuru olmayan bir erkek **"suretinde göründü."** Çünkü Meryem, Cebrail'i gerçek suretinde görmeye tahammül edemezdi.

18. İnsanlardan uzakta ve tek başına, kendisi için insanların en değerlileri olan aile halkından ayrı ve onlara karşı bile kendisini perdelemiş vaziyetteyken Cebrail'i (bir erkek suretinde) görünce onun kendisine kötülük yapmak isteyen ve bu maksatla gelen bir adam olmasından korktu. Rabbine dayanıp ondan Allah'a sığınarak **"Senden Rahmân'a sığınırım,"** yani senin bana bir kötülük yapmandan O'na sığınır ve rahmetine iltica ederim, dedi. **"Eğer Allah'tan korkan bir kimse isen (benden uzak dur),"** yani Allah'tan korkan, O'nun takvâsı gereğince amel eden bir kişiysen bana ilişmekten uzak dur. Böylelikle hem Rabbine sığındı, hem de onu uyararak takvâya bağlı kalmasını emretti. Meryem tek başına, genç halde ve insanlardan uzakta bulunmasına rağmen, ona görünen adam da bunca güzellik ve mükemmel bir yaratılışa sahip olması rağmen, üstelik Meryem'le konuşmamış ve ona herhangi bir kötülüğe yeltenmemişken Meryem'in ondan çekinmesi, hiç şüphesiz iffetin en ileri derecesi, kötülükten ve kötülüğe götüren yollardan uzaklığın en ileri aşamasıdır. İffet, özellikle ona aykırı bir iş yapmayı gerektiren unsurlar hazır olduğu ve hiçbir engelin de bulunmadığı böyle bir halde iffetli olmak, amellerin en faziletlisidir. Bundan dolayı Allah, onu övmektedir: **"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de... Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük."** (et-Tahrim, 66/12); **"Irzını koruyan o (Meryem'i) de (an). Biz, ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ayet (ibret ve delil) kıldık."** (el-Enbiya, 21/91) İffeti sayesinde Yüce Allah, onu, âyetlerinden bir âyet ve peygamberlerinden bir peygamber olan bir evlâtla ödüllendirdi.

19. Cebrail *aleyhisselam* onun korkup endişelendiğini görünce **"dedi ki: Ben, ancak Rabbinin elçisiyim."** Yani benim görevim, benim işim, Rabbimin seninle ilgili olarak verdiği elçiliği yerine getirmekten ibarettir. **"Sana tertemiz bir oğul vermek için gönderildim."** Bu, ondan doğacak oğula ve onun tertemiz olacağına dair çok büyük bir müjdedir. Çünkü tertemiz olması, onun yerilmeyi gerektiren hasletlerden uzak ve övülmeye değer hasletlere sahip olmasını gerektirir.

20. Meryem ise babasız evladın var olmasına hayret ederek **"Bana hiç erkek eli değmediği ve ben iffetsiz biri de olmadığım halde benim nasıl oğlum olabilir ki?"** demişti. Zira çocuk ancak bu yollarla olabilir.

21. "Dedi ki: Öyledir, Rabbin buyurdu ki: Bu, Benim için pek kolaydır. Biz onu insanlar için," Yüce Allah'ın kudretine ve hiçbir sebebin bağımsız olarak etkili olmadığına, sebeplerin ancak Allah'ın takdiriyle etkili olduğuna delâlet edecek **"bir âyet... kılacağız."** Böylelikle kullar, sıradan birtakım sebeplerdeki olağanüstülükleri görebilsinler de böylece sebeplere takılı kalmasınlar ve bu sebepleri takdir edeni ve onları sebep kılanı gözardı etmesinler. **"ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız."** Yani Biz, onu (İsa *aleyhisselam*'ı) tarafımızdan hem ona, hem annesine, hem de bütün insanlara bir rahmet kılacağız. Allah'ın ona olan rahmeti, vahiyde bulunması ve azim sahibi (ulu'l-azm) peygamberlere lütfedip ihsan ettiklerini ona da ihsan etmesidir. Annesine olan rahmeti, bu sebeple onun sahip olduğu büyük gurur, güzel övgü ve pek büyük faydalardır. İnsanlara olan rahmetine gelince onu, onlara aralarından, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındırıp onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber olarak göndermesidir. Bu, Allah'ın en büyük nimetidir. Ona iman ve itaat ederler, böylelikle de dünya ve âhiret mutluluğuna kavuşurlar. **"Bu,"** İsa *aleyhisselam*'ın bu şekilde var olması **"hükme bağlanmış bir iştir."** ezelde verilmiş bir hükümdür. O nedenle bu ilâhî takdir ve kazanın yerine gelmesi kaçınılmazdır. Bundan sonra Cebrail *aleyhisselam*, Meryem'in elbisesinin yakasına üfledi.

﴿ ۞ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ
يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ
تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي
عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴾

22- Derken ona hamile kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.

23- Nihayet doğum sancısı onu bir hurma ağacının gövdesine (dayanmaya) sevketti. 'Ah keşke, bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş biri olsaydım.' dedi.

24- (Cebrail) **ona alt tarafından şöyle seslendi: 'Üzülme! Rabbin senin alt tarafında bir su arkı yarattı.'**

25- 'Hurma ağacının gövdesini kendine doğru silkele de üzerine olgunlaşmış taze hurmalar dökülsün.'

26- 'Artık ye, iç ve gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen (işaret diliyle) **de ki: «Ben Rahmân'a** (susma) **orucu adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.»'**

22. Yani Meryem, İsa'ya hamile kalınca rezil olmaktan korktu ve insanlardan **"uzak bir yere çekildi."**

23. Doğum vakti yaklaşınca doğum sancısı, onu bir hurma ağacının gövdesine dayanmaya mecbur etti. Doğum ağrılarından, yeme ve içmekten uzak kalmaktan ve insanların dedikodularından dolayı kalbi ızdırap duyup bu duruma sabredemeyeceğinden endişeye kapılınca bu olaydan önce ölmeyi ve unutulup gitmiş olmayı, kimse tarafından hatırlanmayan biri olmayı temenni etti. Bu temenni, bu şekilde tedirgin eden zorlu bir hale binaen yapılmıştır. Aslında böyle bir temenninin onun faydasına ve hayrına olacak bir tarafı yoktur. Hayır ve fayda, takdir edilenin meydana gelmesindedir.

24. İşte o vakit melek, endişesini teskin etti, bu ızdırabını dindirerek ona sebat verdi ve ona alt tarafından seslendi. Meleğin ona alttan seslenmesi, seslendiği yerin bulunduğu yerden biraz daha aşağıda olması ihtimalini hatıra getiriyor. Melek ona, **"Üzülme,"** yani bu işten dolayı tedirgin olma, kederlenme, dedi. **"Rabbin senin alt tarafında,"** su içebileceğin **"bir su arkı yarattı."**

25. "Hurma ağacının gövdesini kendine doğru silkele de üzerine olgunlaşmış" lezzetli ve faydalı **"taze hurmalar dökülsün."**

26. "Artık" o hurmadan **"ye"** ve o arktan su **"iç, gözün"** İsa sebebiyle **"aydın olsun."** Bu sözler, doğum sancılarından kurtulacağından, afiyetle yiyip içeceği şeylerin hazır olacağından yana teskin etmek ve huzur vermek içindi. İnsanların dedikodularına gelince ona karşı da herhangi bir insan görecek olursa işaret yoluyla şunları söylemesini emretti: **"Ben Rahmân'a (susma) orucu adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."** Yani onlara hiçbir söz söyleme, böylelikle onlarla konuşup da onların sözlerini dinlemekten yana rahata kavuşacaksın. Susma orucu, onlarca bilinen meşru bir ibadetti. Meryem'e, kendisine yöneltilebilecek ithamı reddetme hususunda insanlarla konuşmamasının emredilmesi, insanların onu tasdik etmeyeceklerinden, dolaysıyla da bunda bir fayda olmayacağından dolayıdır. Diğer taraftan beşikte bulunan İsa'nın söyleceği sözlerle onun tertemiz olduğunun açıklanması içindir ki bu, onun temiz oluşunun en büyük şahididir. Çünkü kocasız bir kadının çocuk sahibi olması ve buna karşılık onun herhangi bir babasının olmadığını iddia etmesi, ileri sürülecek en ağır iddialardandır ki buna dair birçok şahit getirilecek olsa dahi bu iddiayı kimse kabul etmez. Onun için bu olağanüstü hadisenin doğruluğunun delili de kendi türünden olağanüstü bir hadise kılınmıştır ki bu da son derece küçük (bebek) olan İsa'nın konuşmasıdır.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأَتَتْ بِهِۦ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُۥ ۖ قَالُوا۟ يَـٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَـٰٓأُخْتَ هَـٰرُونَ مَا كَانَ
أَبُوكِ ٱمْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ۖ قَالُوا۟ كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِى ٱلْمَهْدِ صَبِيًّا
﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّى عَبْدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِىَ ٱلْكِتَـٰبَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَـٰنِى
بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّۢا بِوَٰلِدَتِى وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَٱلسَّلَـٰمُ عَلَىَّ
يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ﴾

27- Derken onu taşıyarak kavmine getirdi. (Ona) **dediler ki: 'Ey Meryem, gerçekten sen vahim bir iş yaptın!'**

28- 'Ey Hârûn'un kızkardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi.'

29- Bunun üzerine o da çocuğa işaret etti. Onlar da 'Beşikte bulunan küçük bir çocukla nasıl konuşalım?!' dediler.

30- (İsa) **dedi ki: 'Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab verdi ve beni peygamber yaptı.'**

31- 'Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Hayatta olduğum sürece bana namazı ve zekâtı emretti.'

32- 'Beni anneme karşı itaatkar kıldı. Zorba ve bedbaht kılmadı.'

33- 'Doğduğum günde, öldüğüm günde ve diri olarak kabirden kaldırılacağım günde selâm benim üzerimedir.'

27. Yani Meryem, loğusalığından şifa bulunca İsa'yı taşıyarak hiç aldırış etmeksizin ve hiç sıkılmaksızın kavminin yanına vardı. Bu şekilde davranması kendinin tertemiz ve her türlü ithamdan uzak olduğunu bilmesindendir. Ona **"Ey Meryem, gerçekten sen vahim,"** son derece büyük ve kötü **"bir iş yaptın!"** dediler, bununla -hâşâ- hâyâsızlık yaptığını kasdetmişlerdi.

28. "Ey Hârûn'un kızkardeşi!" İfadenin zahirinden Hârûn'un, onun gerçek kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Meryem'i Hârûn'a nispet ederek ona seslendiler. Geçmiş peygamberlerin isimleriyle isimlenmek onların âdetiydi. Yoksa o, Musa'nın kardeşi Harun b. İmran değildi. Çünkü ikisi arasında uzun asırlar vardır. **"Senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi."** Senin annen de, baban da salih, kötülükten uzak kişilerdi. Özellikle de bu işaret ettikleri, kötülükten uzak kişilerdi. Bu sözden maksatları da şuydu: Sen, nasıl onların niteliklerinden ayrı düştün ve onların yapmadıkları bir işi yaptın? Çünkü

soy sop çoğunlukla iyilikte olsun kötülükte olsun birbirine benzer. Onlar da kalplerinde doğan duygu doğrultusunda böyle bir işi nasıl yaptı diye hayret ettiler.

29. Meryem de çocuğa işaret etti. Yani onunla konuşun, demek istedi. Bu şekilde işaret etmesine sebep, insanların kendisiyle konuşmaları halinde bu şekilde davranmasının emrolunmuş olmasıydı. Zira ona, insanlara, **"Ben Rahmân'a** (susma) **orucu adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."** demesi emredilmişti. İsa ile konuşmalarını işaret edince bundan hayrete düşerek **"'Beşikte bulunan bir çocukla nasıl konuşalım?' dediler."** Çünkü bu görülmüş bir şey değildir ve bu yaşta hiç kimse konuşmamıştır.

30. O vakit İsa *aleyhisselam* henüz beşikte bir bebek olduğu halde onlara hitap edip Allah'ın kulu olduğunu ve kendisinde ilâh olmaya yahut ilâhın oğlu olmaya layık bir sıfat bulunmadığını söyledi. Yüce Allah, İsa'ya uyduklarını iddia edip de **"Ben, Allah'ın kuluyum."** sözünde ona muhalefet eden hıristiyanların sözlerinden yüce ve münezzehtir. **"O, bana Kitap verdi,"** Kitap vermeyi hükmetti **"ve beni peygamber yaptı."** Böylelikle İsa *aleyhisselam* onlara Allah'ın kulu olduğunu, Allah'ın kendisine Kitabı öğrettiğini ve onu peygamberlerinden biri kıldığını haber vermiş oldu. Bütün bunlar, İsa'nın bizzat sahip kılındığı kemal özelliklerindendir.

31. Daha sonra kendisinin başkalarını da kemale eriştireceğini belirterek şunları söyledi: **"Nerede,"** hangi zaman ve mekânda **"olursam olayım beni mübarek kıldı."** Hayrı öğretme, ona davet etme ve kötülükten alıkoyma hususlarında Allah beni mübarek/bereketli kıldı. Allah'a daveti hem sözlerinde hem de davranışlarındaydı. Onunla birlikte oturan yahut onunla bir araya gelen herkes, onun bereketine nail olur ve onunla arkadaşlık eden onunla mutlu olurdu. **"Hayatta olduğum sürece bana namazı ve zekâtı emretti."** Yani Allah, bana en büyükleri namaz olan kendi haklarını, en değerli ve üstünü zekât olan kul haklarını hayatta kaldığım sürece yerine getirmemi emretti. Yani ben, Rabbimin bana tavsiye edip emrettiğini yerine getirecek, gereğince amel edecek ve onu ifa edeceğim.

32. Yine Rabbim bana anneme itaat edip ona son derece güzel davranmamı, ona gerektiği şekilde muamele etmemi de emretti. Çünkü onun üstün bir şerefi ve fazileti vardır. Diğer taraftan onun annelik hakkı ve buna bağlı diğer hakları da vardır. **"Beni zorba,"** Allah'a karşı kibirlenen ve kullarına karşı da büyüklük taslayan biri **"ve"** dünyada da, âhirette de **"bedbaht kılmadı."** Allah beni böyle biri yapmadı, aksine Zatına itaat eden, O'na zilletle boyun eğen, Allah'ın kullarına karşı alçak gönüllü ve beni -bana uyanlarla birlikte- dünya ve âhirette mutluluğa kavuşan biri kıldı.

33. İsa, bu kemal sıfatlara ve övülecek güzel hasletlere sahip olduğundan ötürü devamla şunları söylemiştir: **"Doğduğum günde, öldüğüm günde ve diri olarak kabirden kaldırılacağım günde selâm benim üzerimedir."** Yani Rabbimin lütuf ve keremi sayesinde ben doğduğum günde de, öldükten sonra diriltileceğim günde de kötülüklerden, şeytandan ve cezaya çarptırılmaktan kurtulup esenliğe kavuşturuldum. Bu, İsa'nın her türlü dehşetten ve günahkârlar uzak olmasını, buna karşın esenlik yurdu olan cennetin ahalisinden olmasını gerektirir. İşte bu, onun Allah'ın rasûlü ve gerçek bir kulu olduğuna dair pek büyük bir mucize ve göz kamaştırıcı bir delildir.

﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ (٣٤) مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (٣٥) وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴾

34- İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur.

35- Allah'ın çocuk edinmesi olacak şey değildir. O, bundan münezzehtir. O, bir işe hükmettiğinde ona yalnızca 'Ol' der, o da hemen oluverir.

36- 'Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur.'

34. Yani işte bu sıfatlara sahip olan, hiç şüphesiz ve tereddütsüz olarak Meryem oğlu İsa'dır. Kendisinden daha doğru ve daha güzel söz asla bulunmayan Allah'ın hak kelâmına, doğru sözüne göre o, böyle biridir. İsa *aleyhisselam* hakkındaki kesin haber budur, onun hakkında buna muhalif olarak söylenen bütün sözler de kesin olarak batıldır. Bu sözler, en fazla o sözü söyleyenlerin bilgisi olmaksızın şüpheyle söyledikleri bir söz olabilir. İşte bu nedenle **"hakkında şüpheye düştükleri..."** buyrulmuştur. Yani şüpheye düşüp de bu şüpheleri dolayısıyla tartışmaya koyuldukları ve zanlarına göre çekiştikleri, manasındadır. Çünkü kimisi "O, Allah'tır." yahut "Allah'ın oğludur." derken kimisi de "O, üç ilâhın üçüncüsüdür." der. Şanı Yüce Allah, onların uydurduklarından ve iftiralarından alabildiğine yüce ve münezzehtir.

35. **"Allah'ın çocuk edinmesi olacak şey değildir."** Yani böyle bir şey, Allah'a yaraşmaz/yakışmaz. Çünkü bu, Allah hakkında imkânsız şeylerdendir. Zira O, hiçbir şeye muhtaç değildir, çok zengindir. Her türlü övgüye layık olan Hamid ve her şeyin mutlak sahibi olan Malik'tir. Nasıl olur da kulları arasından ve mülkü olan varlıklardan evlât edinebilir ki? **"O, bundan münezzehtir."** Çocuk sahibi olmaktan ve eksiklikten münezzehtir, çok yücedir. Küçük, büyük herhangi **"bir işe hükmettiğinde ona yalnızca 'Ol' der."** O işi yapmak O'nun için imkânsız değildir ve O'na zor gelmez, **"o da hemen oluverir."** Ulvî alemde de, süflî alemde de O'nun kaderi ve meşieti geçerli olduğuna göre O'nun nasıl çocuğu olabilir? O, bir şey dilediği vakit ona **"'Ol' der, o da hemen oluverir."** O halde İsa'nın babasız olarak var edilmesi nasıl olur da uzak bir ihtimal olarak görülebilir?

36. Onun için İsa, Allah'ın diğer varlıklar gibi kendisinin de Rabbi olduğunu haber vermişti: **"Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir."** Bizi yaratan, bize suret verip şekillendiren, hüküm ve takdiri bize egemen olan O'dur. **"O halde O'na ibadet edin."** İbadeti O'na ihlâsla yapın, O'na ortak koşmayın. Bütün gayretinizle O'na yönelin. Bu ifadelerle rubûbiyet ve uluhiyet tevhidi ortaya konmakta ve birincisi, ikincisine delil olarak gösterilmektedir. İşte bundan dolayı **"Dosdoğru yol işte budur."** buyrulmaktadır. Yani dengeli ve Allah'a ulaştıran yol budur. Çünkü bu, peygamberlerin ve onlara uyanların yoludur. Bunun dışındaki yollar ise sapıklık ve azgınlık yollarıdır.

﴿ فَٱخۡتَلَفَ ٱلۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡۖ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن مَّشۡهَدِ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ أَسۡمِعۡ بِهِمۡ وَأَبۡصِرۡ يَوۡمَ يَأۡتُونَنَاۖ لَٰكِنِ ٱلظَّٰلِمُونَ ٱلۡيَوۡمَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٣٨﴾ ﴾

37- (Ehl-i kitaptan) **birtakım gruplar, kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline!**

38- **Bize gelecekleri gün** (gerçekleri) **ne iyi işitir, ne iyi görürler! Fakat o zalimler bugün apaçık bir sapıklık içindedir.**

37. Yüce Allah, hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüdün söz konusu olmadığı Meryem oğlu İsa'nın durumunu açıkladıktan sonra yahudi, hıristiyan ve diğerlerinden oluşan çeşitli sapık fırkaların, aralarındaki farklılıklar çerçevesinde İsa *aleyhisselam* hakkında da ihtilâfa düştüklerini haber vermektedir. Bu konuda kimisi aşırıya kaçmıştır, kimisi de oldukça kusurludur. Aralarından kimisi, "O

Allah'tır." kimisi "Allah'ın oğludur." kimisi de "Üçün üçüncüsüdür." demiştir. Kimileri de -yahudiler gibi- İsa'yı peygamber bile kabul etmemiş, aksine onun -hâşâ- bir veled-i zina olduğu iftirasında dahi bulunmuştur. Bunların sözleri batıldır, görüşleri tutarsızdır, şüphe ve inada dayalıdır. Çürük bahanelerle anlamsız şüphelerdir ve bütün bu iddia sahipleri oldukça ağır tehdidi hak eden kimselerdir. Onun için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O,"** öncekilerin de, sonrakilerin de, göktekilerin de, yerdekilerin de, yaratılanların tanık olacağı **"büyük günde"**/kıyamet gününde **"hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerine haline!"** Allah'ı, peygamberlerini ve kitaplarını inkar edenlerin vay haline! Bunların kapsamına İsa hakkında küfrü gerektiren sözler söyleyen yahudiler ve hıristiyanlar da girmektedir. İşte o gün büyük sarsıntılarla ve dehşetlerle dolup taşacaktır. O günde amellerin karşılığı verilecektir. İşte o vakit neyi gizlemiş, neyi açıklamış idilerse, neyi örtüp saklamaya çalıştılarsa hepsi ortaya çıkacaktır.

38. **"Bize gelecekleri gün** (gerçekleri) **ne iyi işitir, ne iyi görürler!"** Küfürlerini, şirklerini ve söyledikleri sözleri bizzat kendileri ikrar ve itiraf edecekler ve **"Rabbimiz, gördük ve işittik artık bizi dünyaya geri döndür de salih amel işleyelim, gerçekten biz kesin olarak inandık."** (es-Secde, 32/12) diyeceklerdir. İşte kıyamet gününde dünyadayken tuttukları yolun gerçek mahiyetinin ne olduğunu kesin olarak bilmiş olacaklardır. **"Fakat o zalimler, bugün apaçık bir sapıklık içindedir."** Ve bu konuda onların bir mazeretleri yoktur. Çünkü onlar, ya hakkı bilen ama inat edip haktan bile bile sapan ve ondan yan çizen kimselerdir ya da hakkı ve doğruyu bilme imkânına sahip olmakla birlikte hak yoldan sapan, sapıklığına ve kötü amellerine razı olan, hakkı batıldan ayırt etmek için de hiçbir çaba göstermeyen kimselerdir.

Burada Yüce Allah'ın, "(Ehl-i kitaptan) **birtakım gruplar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler,"** buyruğundan sonra **"Vay o kâfirlerin haline!"** buyrularak "vay onların haline" buyrulmadığı üzerinde dikkatle düşünelim. Çünkü **"onlar"** denilecek olsa zamir **"gruplar"**a ait olur. Oysa anlaşmazlığa düşen bu gruplar arasında doğruyu isabet ettiren bir kesim de vardır. Bunlar hakka uygun kanaata sahiptirler; İsa'nın Allah'ın kulu ve rasûlü olduğunu söyleyip ona iman etmiş ve ona uymuşlardır. Bunlar mü'mindirler ve bu tehdidin kapsamına girmezler. Bundan dolayı Yüce Allah da tehdidi sadece kâfirlere tahsis etmiştir.

﴿ وَأَنذِرۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡحَسۡرَةِ إِذۡ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ وَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحۡنُ نَرِثُ ٱلۡأَرۡضَ وَمَنۡ عَلَيۡهَا وَإِلَيۡنَا يُرۡجَعُونَ ﴿٤٠﴾ ﴾

39- Sen, onları (hesabın görülüp) **işin hükme bağlanacağı o pişmanlık günü ile uyar. Zira onlar gaflet içindedirler ve iman etmiyorlar.**

40- Yeryüzüne ve üzerindekilere ancak Biz mirasçı olacağız ve onlar yalnız Bize döndürüleceklerdir.

39-40. İnzâr/uyarı, korkulu bir şeyi ikaz amacıyla bildirmek; onun niteliklerini, sakındırma amaçlı haber vermektir. Kulların uyarılıp sakındırılmasına en layık olan şey, işin hükme bağlanacağı o pişmanlık günüdür. O gün ki öncekiler de, sonrakiler de aynı yerde durdurulacaklar ve amelleri hakkında sorguya çekileceklerdir. Allah'a iman edip peygamberlerine uyan kimse, bir daha bedbaht olmaksızın mutlu ve bahtiyar olacaktır. Allah'a iman etmeyip peygamberlerine uymayan kimseler ise bir daha mutluluk yüzü görmeksizin ebediyen bedbaht olacaklar, hem kendileri hem de ailesini ziyana uğratmış olacaklardır. İşte o vakit pişmanlık duyacak ve üzüleceklerdir. Öyle ki bu keder ve pişmanlıktan dolayı kalpler parçalanacaktır. Yeniden amelde bulunabilmek için geri dönme imkânı ve dünyaya dönüp durumunu değiştirme fırsatı bulunmayacak bir şekilde Allah'ın rızasını ve cennetini elden kaçırıp O'nun gazabını ve cehennem ateşini hak etmekten daha büyük pişmanlık sebebi olabilir mi? İşte onları bekleyen son budur. Ancak onlar, bu dünya hayatında hatırlarına bile getirmedikleri bu büyük işten gaflettedirler. Hatırlarına gelecek olsa da gaflet içinde kalmaya devam ederler. Çünkü gaflet, onları büsbütün kuşatmış, sarhoşlukları her yanlarını kaplamıştır. Onlar, ne Allah'a iman ederler, ne peygamberlerine uyarlar. Dünyaları onları oyalayıp durmakta, fani/geçici arzuları iman etmelerine engel olmaktadır. Başından sonuna kadar içindeki her şeyle birlikte dünya, dünyada yaşayanların elinden çıkacaktır. Onlar da bu dünyayı bırakıp gidecektir. Yüce Allah, yeryüzüne ve onun üzerindekilere mirasçı olacak, onları kendi huzuruna döndürecek ve dünyadayken yaptıkları amellerinin karşılığını onlara verecektir. Neyi kaybetmişler yahut neyi kazanmışlarsa onu göreceklerdir. Bundan dolayı hayır amel işleyen kimse, Yüce Allah'a hamdetsin. Bundan başka şeylerle karşılaşanlar ise kendilerinden başka kimseyi kınamasınlar.

﴿ وَٱذْكُرْ فِي ٱلْكِتَٰبِ إِبْرَٰهِيمَ إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ
وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾ يَٰٓأَبَتِ إِنِّي قَدْ جَآءَنِي مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِيٓ
أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَبَتِ

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ
ءَالِهَتِي يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَٱهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ
لَكَ رَبِّيٓ إِنَّهُۥ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰٓ
أَلَّآ أَكُونَ بِدُعَآءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا ٱعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ ﴾

41- Kitapta İbrahim'i de an! O, bir sıddîk, bir peygamber idi.

42- Bir vakit babasına şöyle demişti: 'Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin ibadet edersin?'

43- 'Babacığım, bana, sana gelmeyen bir ilim geldi. O nedenle bana tabi ol ki seni dosdoğru bir yola ileteyim.'

44- 'Babacığım, şeytana ibadet etme! Şüphesiz şeytan, Rahmân'a karşı çok isyankardır.'

45- 'Babacığım, doğrusu ben, Rahmân tarafından bir azabın sana dokunmasından ve böylece şeytanın dostu olmandan korkuyorum.'

46- Dedi ki: 'Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vazgeçmezsen seni kesinlikle taşa tutarım. Benden uzak dur, uzun bir süre de yanıma yaklaşma!'

47- Dedi ki: 'Selâm olsun sana! Ben Rabbimden senin için mağfiret isteyeceğim. Çünkü O, bana karşı gerçekten lütufkârdır.'

48- 'Ben sizi de, sizin Allah'ın dışında yalvardıklarınızı da terk ediyor ve yalnız Rabbime dua ediyorum. Rabbime dua etmekle mahrum olmayacağımı ümit ediyorum.'

49- İbrahim, onları ve onların Allah'ın dışında taptıklarını terk edince Biz de ona İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Her ikisini de peygamber yaptık.

50- Hepsine de rahmetimizden bağışladık ve dillerden düşmeyen haklı ve yüce bir nam verdik.

41. Kitapların en üstünü, en faziletlisi, en yücesi bu Kitâb-ı mubin, bu hikmet dolu Zikirdir. Eğer bu kitapta birtakım haberler zikredilmişse hiç şüphesiz

haberlerin en doğru, en gerçek ve en faydalıları onlardır. Eğer bu kitapta emir ve yasak söz konusu edilmişse elbetteki bunlar emir ve yasakların en yüceleri, en dengelileri ve en adaletlileridir. Eğer bu kitapta ceza, vaad ve tehditler söz konusu edilmişse şüphesiz bunlar bilgilerin en doğrusu, en gerçeği, hikmete, adalete ve fazilete en ileri derecede yol gösterici olanlarıdır. Eğer bu kitapta nebiler ve rasûller söz konusu edilmişse elbetteki bu sözü edilenler, başkalarından daha kâmil ve daha faziletlidir. İşte bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de başkalarına üstün kılınmış, kadirleri yüksek tutulmuş, şanları yüceltilmiş peygamberlerin kıssaları tekrar tekrar zikredilmektedir. Buna sebep de onların Allah'a karşı ifa ettikleri ibadet, O'na olan sevgileri, yönelişleri, O'nun haklarını yerine getirmeleri, kullarının haklarını ifa etmeleri, bütün insanları Allah'a davet edip bu hususta sabır göstermeleri, üstün makam ve yüce mevkilerde sebatlarını sürdürmeleridir. İşte Yüce Allah bu sûrede, birtakım peygamberleri beyan etmekte ve Rasûlüne, onları anmasını emretmektedir. Çünkü onları anmak suretiyle Yüce Allah'a hamd u sena edilmiş, o peygamberler övülmüş, Allah'ın o peygamberlere yapmış olduğu lütuf ve ihsanlar açıklanmış olur. Ayrıca bu yolla onlara iman, onları sevmek, onlara uymak da teşvik edilmiş olur. O yüzden bu buyruğunda Yüce Allah **"Kitapta İbrahim'i de an! O, bir sıddîk, bir peygamber idi."** buyurmaktadır. Yüce Allah, ona hem sıddıklık, hem de nübüvvet makamlarını vermiştir. "Sıddık," çok doğru/dürüst olan demektir. Sözlerinde, fiillerinde, hallerinde doğru olan ve doğrulamakla emrolunduğu her şeyi doğrulayan demektir. Bu ise kalbe ulaşan, kalpte etkisini gösteren, yakîni gerektiren ve kâmil manada salih ameli ortaya çıkartan çok büyük bir ilim sahibi olmayı gerektirir. İbrahim *aleyhisselam*, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bütün peygamberlerin en faziletlisidir. O üstün fazilet sahibi kesimlerin üçüncü atasıdır. Allah'ın, zürriyetinde peygamberliği ve kitabı takdir ettiği biridir. İnsanları Allah'ın yoluna davet edip bu konuda karşı karşıya kaldığı büyük zorluklara sabredip katlanan da odur. Uzağı, yakını Allah'a davet eden, babasını da aynı yola davet etmek için elinden gelen bütün imkânlarla tüm gayretini ortaya koyan da yine odur.

42. Yüce Allah, İbrahim'in, babası ile konuşmasını zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Bir vakit babasına,"** putlara tapmanın çirkinliğini anlatmak üzere **"şöyle demişti: Babacığım; işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin ibadet edersin?"** Yani varlıklarıyla da, fiilleriyle de eksik olan, hiçbir şey işitemeyen, göremeyen, kendilerine tapanlara bir fayda sağlayamayan, bir zarar da veremeyen, aksine kendi kendilerine dahi hiçbir fayda

sağlama imkânları olmayan, kendilerine gelebilecek bir zararı dahi önleyemeyen putlara niye ibadet ediyorsun? Bu, zatı ve fiilleri itibarıyla eksik olan bir varlığa ibadet etmenin hem aklen, hem dinen son derece çirkin bir iş olduğuna apaçık bir delildir. İbrahim'in bu uyarı ve işareti şuna delildir: Kendisine ibadet edilmesi gereken ve uygun olan; her yönden kemale sahip olan ve kullarının sahip oldukları her türlü nimet ancak kendisinden gelen, onların sıkıntısını kendisinden başka kimsenin gideremeyeceği zat olan Allah'tır.

43. "Babacığım, bana, sana gelmeyen bir ilim geldi." Yani babacığım, ben senin oğlun olduğum için sende, benim sahip olmadığım bilgiler vardır, diye düşünerek beni küçümseme. Aksine Allah bana, sana vermediği bilgiyi verdi. Bu sözlerinden maksadı ise şudur: **"O nedenle bana tabi ol ki seni dosdoğru bir yola ileteyim."** Yani mutedil ve istikamet üzere giden bir yolu göstereyim. O da Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmek, her durumda yalnızca O'na itaat etmektir. İbrahim'in bu ifadelerinde oldukça yumuşak ve ince bir hitab vardır ki bu, açıkça görülür. Şöyle ki o, "Babacığım, ben bilgili bir kimseyim, sense cahilsin." demediği gibi "Sen hiçbir şey bilmiyorsun." da dememiştir. Bunun yerine, "Ben de bir bilgi sahibiyim. Sen de bir şeyler biliyorsun. Ancak bana ulaşan bilgi, sana ulaşmamış, sana gelmemiştir. O halde senin delile uyman ve ona boyun eğmen gerekir." deme yolunu seçmiştir.

44. "Babacığım, şeytana ibadet etme!" Allah'tan başkasına ibadet eden kimse şeytana ibadet etmiş olur. Nitekim Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Ey Âdemoğulları, 'Şeytana tapmayın; çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.' diye size emrimi açıklamadım mı?"** (Yâsin, 36/60) **"Şüphesiz şeytan, Rahmân'a karşı çok isyankardır."** Kim onun adımlarını izlerse, onu dost edinmiş, Allah'a isyan etmiş ve şeytanın seviyesine inmiş olur. Burada isyanın Rahmân'a izafe edilmesi, günahların, kulun Allah'ın rahmetine nail olmasını engellediğine, rahmet kapılarını önünde kapattığına işarettir. Nitekim Allah'a itaat etmek de O'nun rahmetine nail olmanın en büyük sebepleri arasındadır. Bu yüzden şöyle buyrulmaktadır:

45. "Babacığım, doğrusu ben," küfürde ısrar etmen, azgınlıkta kalmayı devam ettirmen sebebiyle **"Rahmân tarafından bir azabın sana dokunmasından ve böylece"** dünyada ve âhirette **"şeytanın dostu"**/arkadaşı **"olmandan,"** böylelikle de oldukça kötü konumlara düşmenden ve son derece vahim yerlerde kalmandan **"korkuyorum."** Görüldüğü gibi İbrahim *aleyhisselam*, babasını davet ederken en kolaydan başlayarak tedrici bir yol izlemiştir. Önce ona sahip olduğu bilgiyi ve bunun babasının kendisine tâbi olmasını gerektirdiğini, kendisine itaat ettiği takdirde

de dosdoğru yolu bulacağını haber verdi. Arkasından onu şeytana ibadetten uzak kalmaya çağırıp bunun ihtiva ettiği zararları ona bildirdi. Daha sonra mevcut halini sürdürecek olursa Allah'ın dünyada da, âhirette de onu cezalandırıp intikam alacağını, ayrıca şeytanın da arkadaşı olacağını belirterek onu uyardı.

46. Ancak İbrahim'in bu güzel çağrısının o bedbaht insana hiçbir faydası olmadı. Cahil bir kimseye yakışan bir şekilde cevap vererek şöyle dedi: **"Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun?"** Bu sözleriyle taşlardan yapılmış, uydurma ilâhlarla, putlarla böbürlendi. İbrahim'i de bunlardan yüz çevirdiği için kınadı. Oysa bu, aşırı cehaletten ve vahim bir küfürden kaynaklanır. Putlara ibadetle övünüp onlara davet ediyordu. **"Eğer bundan,"** ilâhlarıma sövüp dil uzatmaktan ve beni Allah'a ibadet etmeye davet etmekten **"vazgeçmezsen seni kesinlikle taşa tutarım."** Taşlayarak öldürürüm. **"Benden uzak dur, uzun bir süre de yanıma yaklaşma!"** Uzun bir süre benimle konuşma.

47. İbrahim *aleyhisselam* ise Rahmân'ın iyi kullarının cahillerle konuşurkenki üslûbuyla ona cevap verdi. Ona hakaret etmedi, aksine sabretti. Ona, hoşuna gitmeyecek şekilde karşılık vermedi: **"Selâm olsun sana."** Yani sen, benim sana hakaret etmemden, sövüp saymamdan ve hoşuna gitmeyecek şekilde sözler söylememden yana esenliktesin. **"Ben, Rabbimden senin için mağfiret isteyeceğim."** Kendisi sebebiyle mağfiretin gerçekleşeceği İslâm dinine hidâyet bulman için, hidâyete ve mağfirete nail olman için Allah'a dua edeceğim. **"Çünkü Rabbim gerçekten bana karşı lütufkârdır."** Bana çok merhametli ve şefkatlidir, halimle yakından ilgilenir. İbrahim *aleyhisselam* Allah ona hidâyet verir umuduyla babası için mağfiret dilemeye devam etti. Ancak babasının Allah'ın düşmanı olduğunu anlayıp da bu mağfiret dileyişin ona hiçbir fayda vermediğini görünce ona mağfiret dilemeyi bıraktı ve ondan uzaklaştı. Yüce Allah, bizlere İbrahim dinine uymayı emretmiştir. Allah'a daveti; ilim, hikmet, yumuşaklık, kolaylık ve aşama aşama giderek yapmak, bu yol üzere sabretmek, bu yolda usanmamak, insanların söz ve davranışlarıyla verecekleri eziyetlere katlanmak, onları affedip bağışlamak, hatta sözlü ve fiilî iyilikte bulunmak da İbrahim'in dinine tâbi olmanın bir parçasıdır.

48. İbrahim, kavminden ve babasından ümit kesince dedi ki: **"Ben sizi de, sizin Allah'ın dışında yalvardıklarınızı da"** hem sizi, hem putlarınızı **"terk ediyor, yalnız Rabbime dua ediyorum."** Bu, hem ibadet mahiyetindeki duayı, hem de dilekte bulunma anlamındaki duayı kapsar. **"Rabbime dua etmekle mahrum olmayacağımı ümit ediyorum."** Yani Allah'ın duamı ve amellerimi kabul etmek suretiyle beni bahtiyar kılacağını ümit ederim. İşte Allah'ın yoluna davet ettiğin-

de hevâlarına uyan, öğütlerden hiçbir şekilde faydalanmayarak serserice azgınlıklarını sürdürmekte ısrar eden ve bu yüzden çağrıyı kabul etmeyen kimselerden yana ümidini kesen kimsenin görevi budur. Bu duruma gelen bir kimsenin bizzat kendini ıslâh etmekle meşgul olması, Rabbinden amelinin kabul edilmesini ümit ederek kötülükten ve kötülerden uzak kalması gerekir.

49. İnsanın vatanından, alıştığı şeylerden, ailesinden ve kavminden ayrı kalması, malum pek çok sebep dolayısıyla nefse ağır gelen hususlardandır. Bunlardan biri de kişinin güç aldığı ve onlar sayesinde sayı çokluğuna ulaştığı kimselerden ayrı ve tek başına kalmasıdır. Ancak Allah için bir şeyler terk edene Allah onlardan hayırlılarını verir. İşte Yüce Allah, İbrahim'in, kavminden ayrılıp uzaklaşmasıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: **"İbrahim onları ve onların Allah'ın dışında taptıklarını terk edince Biz de ona İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Her ikisini de,"** İshak'ı da, Yakub'u da **"peygamber yaptık."** Böylelikle hem İbrahim, hem Allah'ın kendilerine vahyini ihsan edip risaleti için seçtiği ve insanlara peygamber olarak gönderdiği bu salih kimseler büyük hayırlara nail oldular.

50. "Hepsine de," yani İbrahim, oğlu İshak ve torunu Yakub'a **"rahmetimizden bağışladık."** Bu da Yüce Allah'ın onlara rahmet olmak üzere bağışladığı faydalı ilimleri, salih amelleri, içlerinde pek çok peygamber ve salih kimselerin bulunduğu, dört bir yana yayılmış kalabalık zürriyeti kapsar. **"ve dillerden düşmeyen haklı ve yüce bir nam verdik."** Aynı şekilde bu da Allah'ın kendilerine bağışladığı rahmetin bir parçasıdır. Çünkü Allah, iyilik yapan her kimsenin iyiliği oranında övgüsünü/namını yayacağını va'detmiştir. Bunlar ise iyilerin önderlerindendir. O yüzden de Allah gerçekten haklı bir şekilde övülmelerini, saygıyla anılmalarını sağlamıştır. Onlara olan bu övgü doğrudur, yalan değildir, yüce ve aşikârdır, gizli değildir. Dünyanın dört bir yanında onlardan övgüyle söz edilmektedir. Onların sevgisi kalpleri doldurmuş, övgüleri dillerde dolaşmıştır. Doğru yolu izleyenlere rehber, hidâyet bulanlara önder olmuşlardır. Çağlar boyunca da onların namları dillerden düşmeyecektir. Bu, Yüce Allah'ın bir lütfudur. Allah onu dilediğine verir, Allah büyük bir lütuf sahibidir.

﴿وَٱذْكُرْ فِي ٱلْكِتَٰبِ مُوسَىٰٓ إِنَّهُۥ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَٰدَيْنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾﴾

51- Kitapta Mûsâ'yı da an. O, ihlasa erdirilmiş seçkin bir kul ve hem rasûl hem nebi idi.

52- Biz, ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve gizli bir şekilde konuşmak üzere onu kendimize yaklaştırdık.

53- Rahmetimizden ona kardeşi Hârûn'u da peygamber (ve destekçi) **olarak bağışladık.**

51. Yani Kur'ân-ı Kerim'de İmran oğlu Mûsâ'yı da, ta'zimle, onun şerefli makamını ve üstün ahlâkını tanıtmak üzere an. **"O, ihlasa erdirilmiş bir seçkin,"** (Ayetteki "مُخْلَصًا" kelimesinin lâm harfi bir kıraate üstün olarak "muhlas" şeklinde okunmuştur ki bu, Yüce Allah'ın onu seçtiği ve alemlere üstün kıldığı anlamına gelir. Bir kıraatte de lâm harfi esreli olarak "muhlis" şeklinde okunmuştur ki bu da onun bütün amellerinde, söz ve niyetlerinde Allah'a karşı ihlâslı olduğu anlamına gelir. Buna göre Yüce Allah, onu bütün hallerinde ihlâslı olmakla nitelendirmiştir. Bu iki anlam birbirinden de ayrı düşünülemez.) Yüce Allah, ihlasından dolayı onu seçmiştir, onun ihlâslı oluşu da seçilmesini gerektirmiştir. Gerçekten kulun vasfolunacağı en üstün hal, onun ihlâslı olduğunun ve Rabbi tarafından seçilmiş olduğunun belirtilmesidir. **"Hem rasûl hem nebi idi."** Yüce Allah ona risaleti ve nübüvveti bir arada vermişti. Risalet, rasûl/elçi olarak gönderenin sözünü tebliğ etmeyi, bununla birlikte şeriatte gelen küçük büyük her şeyi tebliği gerektirir. Nübüvvet ise Allah'ın ona vahyetmesi, vahyini ona indirmekle onu özel bir konuma getirmiş olmasıdır. Nübüvvet, kişinin kendisiyle Rabbi arasında, risalet ise kişi ile insanlar arasında ortaya çıkan bir görevdir.

52. Dahası Yüce Allah, Mûsâ'ya çeşitli vahiy şekillerinin en üstününü vererek ona has bir makam ihsan etmiştir ki bu, Yüce Allah'ın onunla konuşması ve konuşmak için onu yakınlaştırmış olmasıdır. İşte Mûsâ *aleyhisselam* bütün peygamberler arasında "Kelimullah" olmak gibi bir hususiyete sahiptir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik."** Mûsâ'nın yolculuğu esnasında dağın Mûsâ'ya göre sağda kalan cihetinden seslendik, demektir. Ya da (sağ anlamına geldiği gibi bereket anlamına da gelen "الْأَيْمَنِ") daha mübarek olan tarafından seslendik, anlamında da olabilir. Nitekim bu anlama Yüce Allah'ın **"Ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."** (el-Neml, 27/8) buyruğu delildir. **"ve gizli bir şekilde konuşmak** (münacat) **üzere onu kendimize yaklaştırdık."** Bu buyrukta yer alan "münacât" ile "nidâ" arasında fark vardır: Nidâ yüksek sesle seslenmek demektir, münacât ise bundan daha aşağı tonla, gizlice konuşmaktır. Bu buyrukla Allah'ın kelâm sıfatı ve bu kelâmın nidâ ve münacât şeklinde çeşitli türlerinin olduğu belirtilmektedir. Nitekim ehl-i

sünnet ve'l-cemaatin kabul ettiği görüş budur ki Cehmiye, Mutezile ve onların yolundan giden diğerleri bunu kabul etmezler.

53. "Rahmetimizden ona kardeşi Hârûn'u da peygamber (ve destekçi) **olarak bağışladık."** Bu, Mûsâ *aleyhisselam*'ın, kardeşi Hârûn'a olan en büyük fazileti ve iyiliğidir. Zira o, Rabbinden kardeşini bu işinde kendisine ortak etmesini, onu da kendisi gibi bir rasûl kılmasını dilemişti. Yüce Allah da onun bu isteğini kabul ederek rahmetinden kardeşi Hârûn'u ona nebi olarak bağışlamıştı. Hârûn'un peygamberliği, Mûsâ'nın peygamberline tâbiydi. O da Mûsâ'ya bu büyük görevinde yardımcı olup destek verdi.

﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ ﴾

54- Kitapta İsmail'i de an. O, sözünde duran bir kul ve bir rasûl, bir nebi idi.

55- O, ailesine namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbi katında da razı olunmuş bir kimseydi.

54. Yani Kur'ân-ı Kerim'de Âdemoğullarının efendisinin aralarından geldiği ve Arap kavminin atası olan bu yüce peygamberi de an. **"O, sözünde duran,"** söz verince mutlaka yerine getiren **"bir kul ve bir rasûl, bir nebi idi."** Onun sözünde durması hem Allah'a, hem de kullara verdiği sözleri kapsıyordu. Onun içindir ki İsmail, babasının kendisini boğazlamasına karşılık sabredeceğini söyleyip **"İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın."** (es-Saffat, 37/102) demiş, babasına verdiği bu sözü eksiksiz yerine getirmiş ve babasının kendisini boğazlamasına -ki bu, insanın başına gelebilecek en büyük musibettir- imkân tanımıştı. Yüce Allah, onu, Allah'ın en büyük lütfu olan, insanlar arasında en yüce mertebeye çıkmak demek olan risalet ve nübüvvetle nitelemektedir.

55. "O, ailesine namazı ve zekâtı emrederdi." Yüce Allah'ın emrini aile halkına uygular, onlara yegane mabud olan Yüce Allah'a ihlâsla ibadeti ihtiva eden namazı ve kullara ihsanı ihtiva eden zekâtı emrederdi. Böylelikle hem kendisi kemale ermiş, hem de başkalarının kemale ermesine yardımcı olmuştur. Özellikle de onun için insanların en yakınları olan aile halkına karşı bu görevi ifa etmiştir. Çünkü başkalarına göre davetine daha layık olanlar onlardır. **"Rabbi katında da razı olunmuş bir kimseydi."** Bu, onun, Rabbini razı eden şeyleri yerine getir-

mesinden, bu hususlarda bütün gayretiyle çalışmasından ötürüydü. Bu yüzden Allah ondan razı olmuş, onu gerçek kullarının en haslarından ve yakınlaştırılmış dostlarından kılmıştı. Allah ondan razı olmuş, o da Rabbinden razı olmuştu.

﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ ﴾

56- Kitapta İdris'i de an. Gerçekten o, bir sıddîk, bir nebi idi.

57- Biz, onu yüce bir makama yükselttik.

56. Yani Kitapta tazimle ve kemal sıfatlarıyla nitelendirerek **"İdris'i de an. Gerçekten o, bir sıddîk, bir nebi idi."** Yüce Allah ona hem tam anlamıyla tasdiki, kâmil ilmi, sağlam yakîni ve salih ameli ihtiva eden "sıddık"lığı vermiş hem de vahiy bildirmek ve risaletini vermek üzere onu seçme ihsanında bulunmuştu.

57. "Biz, onu yüce bir makama yükselttik." Yüce Allah âlemler arasında onun şanını yükselttiği gibi onun yakınlaştırılmış kimseler arasındaki mevkii de yüksektir. Dolayısıyla İdris'in şanı da, makamı da yüksektir.

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- İşte bunlar, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (kurtarıp gemide) **taşıdıklarımızın soyundan, İbrahim ve İsrail'in soyundan gelen, hidayete ilettiğimiz ve seçtiğimiz kimseler arasında yer alan, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdir. Onlar, kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.**

58. Yüce Allah, bu şerefli peygamberleri ve bu has rasûlleri zikredip onların fazilet ve mertebelerini dile getirdikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar... Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdir."** Yani Yüce Allah, onlara nübüvvet ve risalet gibi erişilmez bir nimet, daha ilerisi olmayan bir lütuf ihsan etmiştir. (Fatiha suresindeki duada) Yüce Allah'ın kendilerine nimet ihsan ettiği ve bizi yollarına iletmesi için dua etmemiz emrolunan kimseler bunlardır. Yine Yüce Allah'a itaat eden bir kimse de **"Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerle birliktedir."** (en-Nisa, 4/69) Bu peygamberlerin bazısı **"Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan, İbra-**

him ve İsrail'in soyundan gelen" kimselerdir. Bunlar, dünyada gelip geçmiş ailelerin en hayırlılarıdır. Allah bunları seçmiş ve insanlar arasında özel bir lütfa mazhar kılmıştır. Gayba dair haberleri, gaybı bilen Yüce Rabbin sıfatlarını, âhiret gününe dair haberleri, vaatleri ve tehditleri içeren Rahmân'ın o âyetleri, onlara okunduğu vakit **"ağlayarak secdeye kapanırlardı."** Yüce Allah'ın âyetleri karşısında tevazu ve itaatle boyun eğerlerdi. Bu âyetler, sahip oldukları iman, Allah'ın mükâfatını arzulamaları ve azabından korkmaları dolayısıyla onları etkiler ve bunun sonucunda ağlarlar, Allah'a yönelirler, Rablerinin önünde secdeye kapanırlardı. Onlar Allah'ın âyetlerini işittiklerinde **"Bunlara karşı sağır ve kör kimseler kesilmezlerdi."** (el-Furkan, 25/73) Âyetlerin Allah'ın Rahmân ismine izafe edilmesi, O'nun âyetlerinin, kullarına olan rahmet ve ihsanının bir tecellisi olduğuna delildir. Çünkü Yüce Allah, bu âyetleriyle kullarını hakka iletmiş, kör gözlerini açmış, sapıklıktan kurtarmış ve cahilken bilgi sahibi kılmıştır.

﴿ ۞ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ ﴾

59- Onların ardından öyle (kötü) **bir nesil geldi ki namazı zayi ettiler ve nefsî arzuların peşine düştüler. İşte onlar azgınlıklarının cezasını çekeceklerdir.**

60- Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler hariç. Onlar, cennete girecek ve hiçbir şekilde zulme uğramayacaklardır.

61- (Girecekleri o cennet) **Rahmân'ın kullarına gıyaben va'dettiği Adn cennetleridir. O'nun vaadi muhakkak gerçekleşecektir.**

62- Orada boş sözler işitmezler, ancak 'selâm' sözleri işitirler. Rızıkları da onlar için orada sabah-akşam hazırdır.

63- İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur.

59. Allah ihlâs sahibi, Rablerini razı edecek şeylere uyan ve O'na yönelen peygamberleri zikrettikten sonra onların ardından gelerek emrolundukları şeyleri değiştirenleri haber vermektedir. Bunlar, peygamberlerden sonra gelen birtakım

nesiller olup gerisin geri döndüler. Korumakla ve dosdoğru kılmakla emrolundukları namazı zayi ettiler; gevşek davranıp onu önemsemediler ve yitirdiler. Dinin direği, âlemlerin Rabbi olan Allah'a ihlâs ve imanın ölçüsü, ameller içinde en ısrarla emredileni ve hasletlerin en faziletlisi olan namazı yitirdiler mi artık dinlerinin diğer emir ve hükümlerini haydi haydi yitirirler ve onları daha çok reddederler. Bunun sebebi ise nefislerinin arzu ve iradesine tâbi olmalarıdır. Bütün gayretleri bu hedefe yönelmiş ve onu Allah'ın haklarının önüne geçirmişlerdir. Bunun sonucunda da Allah'ın haklarına riâyet edemez oldular, nefislerinin arzularına yöneldiler. Her fırsatta, her şekilde arzularını gerçekleştirmeye çalıştılar. İşte böyleleri **"azgınlıklarının cezasını çekeceklerdir."** Yani oldukça şiddetli ve kat kat azap göreceklerdir.

60. Daha sonra Yüce Allah, bunların istisnalarının da olduğunu şöyle belirtmektedir: Şirkten, bidatlerden ve masiyetlerden **"tevbe eden,"** vazgeçip pişman olan, bir daha bunlara dönmemek üzere kesin karar veren, ayrıca Allah'a, meleklerine, kitaplara, peygamberlerine, âhiret gününe **"iman eden ve salih amel işleyenler,"** Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla teşri' buyurduğu şekilde ve Allah rızasını gözetmek maksadıyla amel edenler **"hariç. İşte onlar,"** yani tevbe, iman ve salih ameli birlikte gerçekleştirenler, ebedî nimetleri, esenlikli hayatı ve alemlerin Rabbine komşuluğu ihtiva eden **"cennete girecek ve hiçbir şekilde"** amelleri hususunda **"zulme uğramayacaklardır."** Bilakis amellerinin mükâfatını eksiksiz, hatta sayı itibarıyla katlanmış olarak bulacaklardır.

61. Daha sonra Allah, onlara, gireceklerini va'dettiği cennetin diğer cennetlere benzemediğini haber vermektedir: "(Girecekleri o cennet)... **Adn cennetleridir,"** herhangi bir şekilde ayrılmanın, başka bir yere göçmenin, son bulmanın söz konusu olmadığı, ebedi kalınacak cennetlerdir. Çünkü bu cennetler oldukça geniş, bunlardaki hayırlar, sevinçler, göz kamaştırıcı güzellikler, rahat ve sevinç pek çoktur. **"Rahmân'ın kullarına gıyaben va'dettiği,"** bu cennetler, Rahmân olan Allah'ın va'dettiği cennetlerdir. Bunların "Rahmân" ismine izafe edilmesi, bu cennetlerdeki rahmet ve ihsanın hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği türde oluşlarından dolayıdır. Nitekim Yüce Allah cennetten, rahmet diye bahsetmektedir: **"Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmetindedirler ve orada ebediyen kalacaklardır."** (Al-i İmran, 3/107) Aynı şekilde bu cennetlerin Allah'ın rahmetine izafe edilmesi, bu cennetlerdeki mutluluğun devamlılığına ve bu cennetlerin -ilâhî rahmetin bir eseri, bir tecellisi olması hasebiyle- rahmetin baki kaldığı sürece baki kalacaklarına delildir.

Bu âyet-i kerimede sözü edilen **"kullar"**dan kasıt, O'na gereği gibi ibadet eden ve şeriatinin hükümlerine uyan uluhiyet kullarıdır ki ubudiyet onların ayrılmaz sıfatları olmuştur. Tıpkı Yüce Allah'ın **"Rahmân'ın kulları"** buyruğunda ve benzerlerinde olduğu gibi. Sadece Allah'ın mülkü olma anlamında "kul" olanlar ise böyle değildir. Zira bunlar, her ne kadar Allah tarafından yaratıldıkları, rızıklandırılıp idare edildikleri için Allah'ın rubûbiyet kulları olsalar da Allah'ın ulûhiyet kulları kapsamına girmezler. Çünkü kulun övülmesini gerektiren kulluk, kulun kendi iradesiyle yaptığı ulûhiyete yönelik kulluktur. Öbürlerinin Allah'ın rubûbiyetine yönelik olan kullukları ise zorunlu ve kaçınılmaz bir kulluktur ve bundan dolayı övülmelerini gerektiren bir şey yoktur. (Zira bu anlamda, var olan canlı-cansız her varlık Allah'ın kuludur.)

"Gıyaben" buyruğunun **"Rahmân'ın... va'dettiği"** buyruğuna yönelik olma ihtimali vardır. Bu takdirde anlam şöyle olur: Yüce Allah, bu kullarına Adn cennetlerini, onların görmedikleri ve tanık olmadıkları bir surette gıyaben va'detmiştir. Onlar da bu cennete iman etmiş, gayb olmakla birlikte onu tasdik etmiş ve onu görmedikleri halde ona ulaşmak için çalışmışlardır. Görecek olsalardı elbette ki o cenneti isteyişleri daha ileri derecede olacak, ona rağbetleri daha çok ve onun için çalışmaları da daha ileri derecede olacaktı! Bu manaya göre bu ifadede gayba imanları dolayısıyla övülmeleri söz konusudur ki fayda sağlayacak iman da budur. **"Gıyaben"** buyruğunun Yüce Allah'ın kullarına yönelik olma ihtimali de vardır. Yani Yüce Allah'a, O'nu görmeksizin, gayb halinde ibadet eden kimseler, demektir. O'nu görmedikleri halde O'na ibadetleri bu şekilde olduğuna göre O'nu görecek olsalar elbette ki O'na ibadetleri daha çok olurdu. O'na yönelişleri daha büyük, sevgileri daha fazla, şevkleri daha ileri olurdu. Yine anlamın şöyle olma ihtimali de vardır: Rahmân olan Allah'ın kullarına va'detmiş olduğu bu cennetler, vasfedilerek anlatılamayacak ve Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği hususlar (gayb) arasındadır. Bunda da bu cennetlere teşvik, bu şekilde güzelce tanıtılmalarıyla ruhların harekete geçirilmesi ve tepkisiz kimseleri bu cennete talip olmak için gayrete getirme söz konusudur. Buna göre buyruk, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzer: **"Kendilerine o işlediklerine mükâfat olmak üzere gözleri aydınlatan ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez."** (es-Secde, 32/17) Bütün bu anlamlar doğrudur, hepsi de geçerlidir. Ancak birinci ihtimal daha uygundur. Buna delil ise Yüce Allah'ın -devamla- şöyle buyurmasıdır: **"O'nun vaadi muhakkak gerçekleşecektir."** Gerçekleşmesi kaçınılmazdır; zira Yüce Allah vaadinden dönmez. O, sözleri en doğru olandır.

62. **"Orada boş sözler işitmezler."** Faydasız, anlamsız söz işitmeyecekleri gibi, günaha sokacak söz de işitmezler. Orada ne sayıp sövmek, ne ayıplamak, ne Allah'a isyan olan bir söz, ne de kederlendirecek bir söz işiteceklerdir. **"Ancak 'selâm' sözleri işitirler."** Her türlü kusurdan uzak, Allah'ı, zikri, selâmlaşmayı, sevinç ve müjdeyi ihtiva eden sözler, kardeşler arasında karşılıklı güzel konuşmalar, Rahmân olan Allah'ın hitabını işitmek, hurilerden, meleklerden, vildândan neşe verici sesler, coşturucu nağmeler, tatlı ve nazik sözler gibi her türlü kusurdan uzak (selametli) sözler işiteceklerdir. Çünkü orası esenlik (selâmet) yurdudur. Orada bütün yönleriyle tam esenlikten (selâmdan) başka bir şey yoktur. **"Rızıkları da onlar için orada sabah-akşam hazırdır."** Onların yiyecek, içecek ve çeşitli lezzetlerden oluşan rızıkları süreklidir; ne zaman isterlerse, ne zaman arzu ederlerse onlara verilir. Bu rızıkların belli vakitlerde özellikle verilmesi ise bunların güzelliklerinin, lezzet ve mükemmelliklerinin bir parçasıdır. **"Sabah-akşam"** rızıklarının hazır olması ise bunların etkilerinin büyük, faydalarının da tamam olması içindir.

63. **"İşte"** sözü geçen şekilde vasıflarını belirttiğimiz ve **"kullarımızdan takva sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur."** Biz, bu cenneti muttakilere miras olarak vereceğiz ve oraları, onların sürekli kalacakları ve hiçbir şekilde ayrılmayacakları konaklar yapacağız. Onlar da oradan başka yere ayrılmak istemeyecekler. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinizden bir mağfiret ve takvâ sahipleri için hazırlanmış, eni göklerle yer kadar olan cennete koşuşun."** (Âl-i İmran, 3/133)

﴿ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا
رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ ﴾

64- (Biz melekler) **Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız O'nundur. Rabbin unutkan değildir.**

65- **O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O halde O'na ibadet et ve O'na ibadette sabır göster. Hiç O'nun bir adaşını/benzerini biliyor musun?**

64. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seferinde Cebrail *aleyhisselam*'ın inişinin geciktiğini gördü ve "Keşke bize daha çok gelsen." diye ona olan şevkini, ondan ayrılmanın verdiği yalnızlık duygusunu dile getirdi, onun daha çok gelmesi

suretiyle kalbinin daha da yatışmasını istedi. Bunun üzerine Yüce Allah, Cebrail'in dilinden şu buyrukları indirdi: "(Biz melekler) **Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz."** Yani bizim bu hususta hiçbir yetkimiz yoktur. Allah bize emir verirse hemen onu yerine getiririz, hiçbir emrine karşı gelmeyiz. Nitekim Yüce Allah, melekler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler. Ne emrolunurlarsa onu yaparlar."** (et-Tahrîm, 66/6) Bu nedenle biz, emir alan kullarız. **"Önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız O'nundur."** Geçmiş, gelecek ve halihazırdaki her şey, bütün zaman ve mekânlarda yalnız O'nundur. Bütün emir, yalnız Allah'ın olduğuna, bizim de işleri idare olunan kullar olduğumuz açıkça ortaya çıktığına göre geriye sadece ilâhî hikmetin o işi gerektirip gerektirmediği kalmaktadır. Eğer hikmeti onu gerektirirse yerine getirir, gerektirmezse erteleyip yerine getirmez. Bundan dolayı devamla **"Rabbin unutkan değildir."** buyrulmaktadır. Yani bu (bizim inişimizin gecikmesi) Rabbinin seni unuttuğundan veya ihmal ettiğinden dolayı değildir. Nitekim Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da."** (ed-Duha, 93/3) Aksine Yüce Allah, seninle ilgili hususlara itina göstermekte, sana en güzel bağışlarını ve oldukça üstün ve değerli ilâhî tedbirlerini ihsan etmektedir. Yani bizim inişimiz, mutad vaktinden sonraya kalıp gecikecek olursa bu, seni üzmesin, tasalandırmasın. Çünkü bu husustaki bir hikmeti dolayısıyla bunu dileyen Allah'tır. O'nun için böyle olur.

65. Daha sonra Yüce Allah, ilminin kuşatıcılığını ve hiçbir şeyi unutmayışını şu buyruklarıyla gerekçelendirmektedir. **"O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."** O'nun rubûbiyeti gökleri ve yeri kuşatır. Onların en güzel düzen ve en mükemmel sisteme sahip olmaları, onlarda herhangi bir gaflet, ihmal, başıboşluk ve yanlışın bulunmayışı, Allah'ın her şeyi kuşatıcı ilminin kat'i delilidir. Onun için bunu düşünme, kafana takma, aksine sen, sana fayda sağlayacak ve yarayacak şeylerle meşgul ol. Bu ise Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmektir. **"O halde O'na ibadet et ve O'na ibadette sabır göster."** Yani nefsinin ibadete sabır/sebat etmesini sağla, nefsine karşı bu hususta mücadele ver. İbadeti, gücün oranında en mükemmel ve en eksiksiz şekilde yerine getir. Allah'a ibadetle meşgul olmak, arzu ve meyil duyulan şeylere karşı kula teselli verir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan bir kısmına kula teselli verir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "Onlardan bir kısmına bunlarla kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme... Sen aile halkına namazı emret, kendin de sabırla ona devam et."** (Tâ-Hâ, 20/131-132)

"Hiç O'nun bir adaşını/benzerini biliyor musun?" Sen yaratılanlar arasında O'na adaş, O'na denk ve O'na benzeyen bir kimse olduğunu biliyor musun? Bu, aklen bilinen bir gerçeğe dair olumsuz anlamlı bir sorudur. Yani sen O'na denk, O'na adaş bir kimse bilmiyorsun. Çünkü sadece O Rab'dir ve O'nun dışındaki her şey, o Rabbin yarattığı bir varlıktır. Yaratan O'dur, başkası yaratılmıştır. Bütün yönleriyle hiçbir şeye muhtaç olmayan O'dur. O'nun dışındakiler ise her yönüyle ve bizzat muhtaçtırlar. O, bütün yönleriyle mutlak kemal sahibidir, kâmildir. O'nun dışındaki her varlık ise eksiktir, kemal sahibi değildir. Yüce Allah'ın kendisine ihsan ettiklerinden başka bir şeye sahip değildir. İşte bu, Allah'ın tek başına ibadet olunmaya layık olduğuna, O'na ibadetin hak olduğuna, O'ndan başkasına ibadetin ise batıl olduğuna dair açık ve kesin bir delildir. Bu yüzden yalnızca kendisine ibadeti ve bu ibadeti sabırla sürdürmeyi emretmiş, buna da tek başına kemale, azamete ve en güzel isimlere sahip oluşunu gerekçe göstermiştir.

﴿ وَيَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ أَءِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ ٱلْإِنسَٰنُ أَنَّا خَلَقْنَٰهُ مِن
قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ ﴾

66- İnsan, 'Ben öldükten sonra mı diri olarak kabirden çıkarılacak mışım?' der.

67- İnsan, daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini (yoktan) **yarattığımızı hatırlamaz mı?**

66. Burada **"insan"** ile kastedilen, öldükten sonra dirilişi inkâr eden, bu dirilişin gerçekleşme ihtimalini uzak gören herkestir. İşte böyle bir kimse, bu dirilişin mümkün oluşunu kabul etmeyerek, inat ve küfrünü ortaya koymak maksadıyla **"Ben, öldükten sonra mı diri olarak kabirden çıkarılacak mışım?"** der. Yani öldükten ve çürüyüp toz toprak haline geldikten sonra Allah beni nasıl diriltebilir? Böyle bir şey olmaz, mümkün değil. Bu, onun yanlış çalışan aklı, kötü maksadı, Allah'ın peygamberlerine ve kitaplarına karşı olan dikkafalılığı doğrultusunda sorduğu bir sorudur. Asgari ibret nazarıyla baksa, asgari seviyede düşünse hiç şüphesiz öldükten sonra dirilişi uzak görmesinin çok gülünç olduğunu görecektir. Bundan dolayı Yüce Allah, öldükten sonra dirilişin mümkün olduğuna dair herkesin bildiği kat'i ve açık bir delili beyan etmektedir:

67. "İnsan daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini (yoktan) **yarattığımızı hatırlamaz mı?"** Yani hiç dikkat nazarlarını toplayarak ilk halini hatırlamaz ve Allah'ın, hiçbir şey değilken onu yoktan var etmiş olduğunu aklına getirmez mi? Söz edilmeye değer bir varlık değilken yoktan onu yaratmaya kadir olan, darmadağın olduktan sonra onu bir araya getirmeye, dağılıp un ufak olduktan sonra onu yeniden yaratmaya kadir değil midir? Bu da Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Yaratılmışları ilkin yoktan var eden, sonra da bunu tekrarlayacak** (diriltecek) **olan O'dur ve bu, O'na göre daha kolaydır."** (er-Rum, 30/27)

Yüce Allah'ın **"İnsan... hatırlamaz mı?"** buyruğunda insan, nazik ve münasip bir hitapla bu aklî delili düşünmeye çağrılmaktadır. İnkâr edenlerin inkârlarının, dünyaya geldikleri ilk hallerinden gafil olmalarına dayalı olduğunu da ortaya koymaktadır. Yoksa insan, bu ilk yaratılışını hatırlayıp aklından çıkarmazsa elbette ki öldükten sonra dirilişi inkâr etmez.

﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَٱلشَّيَٰطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن
كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى ٱلرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِٱلَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ ﴾

68- Rabbine yemin olsun ki onları da, şeytanları da mutlaka (diriltip) **mahşerde toplayacağız. Sonra elbette onları getirip cehennemin etrafında diz üstü hazır edeceğiz.**

69- Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı azgınlıkta en ileri olanları çekip ayıracağız.

70- Hem sonra oraya atılmaya kimlerin daha layık olduğunu da en iyi Biz biliriz.

68. Söz söyleyenlerin en doğrusu olan Yüce Allah, rubûbiyetine yemin ederek, öldükten sonra dirilişi inkâr eden kimseleri mutlaka şeytanlarla birlikte haşredeceğine ve süresi tayin edilmiş bir günde onları mutlaka bir araya getireceğini bildirmektedir. **"Sonra elbette onları getirip cehennemin etrafında diz üstü hazır edeceğiz."** Dehşetli hallerin şiddetinden, sarsıntıların çokluğundan ve karşı karşıya kalacakları durumların fecaatinden dolayı dizleri üzerine çökmüş olarak, o yüce ve büyük Zatın haklarında vereceği hükmü bekleyecekler. Bundan dolayı Yüce Allah, onlar hakkındaki hükmünü belirterek şöyle buyurmaktadır:

69. "Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı azgınlıkta en ileri olanları çekip ayıracağız." Yani zulüm, küfür ve azgınlık yapan zalimlerin her kesiminden azgınlıkları daha ileri, zulümleri daha büyük, küfürleri daha fazla olan kimseleri ayıracağız ve onları azaba önden göndereceğiz. Sonra bu şekilde günah-

larının ağırlıklarına göre sırayla azaba doğru sürüleceklerdir. Bu hallerindeyken de birbirlerine lanet edeceklerdir. Daha sonra azaba gönderilecekler, önden gönderilmiş olanlar hakkında **"'Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver.' diyecekler... Öncekileri de sonrakilere, 'Sizin bize hiçbir üstünlüğünüz yoktu.' diyecek."** (el-A'raf, 7/38-39) Bütün bunlar, Yüce Allah'ın adaletine, hikmetine ve geniş ilmine bağlı olarak gerçekleşecek. İşte bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

70. "Hem sonra oraya atılmaya kimlerin daha layık olduğunu da en iyi Biz biliriz." Yani Bizim ilmimiz cehenneme atılmaya kimin daha layık olduğunu kapsamlı olarak kuşatmıştır. Biz, onları bildiğimiz gibi, onların amellerini, amelleri dolayısıyla neyi hak ettiklerini ve bundan dolayı azaptan paylarına düşeni de çok iyi biliriz.

﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ
فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ ﴾

71- (Ey insanlar!) Şüphe yok ki aranızda cehenneme uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür.

72- Sonra korkup sakınanları kurtarırız. Zalimleri ise diz üstü çökmüş halde orada bırakırız.

71. Bu hitap, iyileriyle, kötüleriyle, mü'minleriyle, kâfirleriyle bütün insanlara yöneliktir. Onlardan cehenneme uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Yüce Allah'ın gerçekleştirmeyi kesinlikle üzerine aldığı ve bu yolla kullarını korkutup uyardığı bir hükümdür. Bu hükmün yerine gelmesi kaçınılmazdır, bunun gerçekleşmesinden başka yol yoktur. Buradaki uğramanın (الورود) manası hakkında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre bu, bütün insanların, dehşete düşmelerine yol açacak şekilde cehennemin yakınına kadar gelmeleridir. Bundan sonra ise Yüce Allah takvâ sahiplerini kurtaracaktır. Bir görüşe göre, uğramaktan kasıt, oraya girmek ve orada hazır bulunmaktır. Bu takdirde orası mü'minler için serin ve esenlik olacaktır. Bir görüşe göre ise uğramak, cehennem üzerinde bulunan Sırattan geçmektir. İnsanlar, amellerine göre oradan geçecekler, kimisi göz açıp kaparcasına, kimisi rüzgar gibi, kimisi asil atlar gibi, kimisi hızlı koşan develer gibi süratle geçecektir. Kimisi hızlıca koşarak, kimisi yürüyerek, kimisi sürünerek geçecektir, kimisi de

yakalanıp ateşe atılacaktır. Kısacası herkes takvâsı oranında oradan geçecektir. Bu yüzden Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

72. "Sonra" emrolundukları işleri yapmak ve yasak kılınanlardan uzak durmak suretiyle Allah'tan **"korkup sakınanları kurtarırız."** Küfür ve masiyetler işlemek suretiyle kendine zulmeden **"zalimleri ise diz üstü çökmüş halde orada bırakırız."** Bu, onların zulüm ve küfürlerinden ötürüdür. Onların ebediyen cehennemde kalmaları ve azaba uğramaları hak olmuştur. Artık kurtuluşun bütün çareleri onlar için tükenmiş olacaktır.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ
نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda kâfirler, mü'minlere, 'Şu iki topluluktan hangisinin durumu daha iyi ve meclisi daha güzel (biz mi, siz mi)?' **dediler**

74- Halbuki Biz, onlardan önce hem mal hem de görünüş itibarıyla onlardan daha iyi olan nice nesilleri helâk ettik.

73. Yani bu kâfirlere Allah'ın vahdâniyetine ve peygamberlerinin doğruluğuna apaçık delil teşkil eden ayetlerimiz okunduğunda -bunlar dinleyenlerin imanı kabul etmelerini ve sağlam bir şekilde inanmalarını gerektirdiği halde- onlar tam aksi şekilde karşılık verdiler; hem âyetlerle hem de onlara iman edenlerle alay ettiler. Dünyadaki güzel durumlarını, mü'minlerden daha iyi oluşlarına delil göstererek hakka karşı çıkan bir tavırla **"'Şu iki topluluktan,"** biz ve mü'minlerden **"hangisinin durumu,"** dünyadaki makamı, mal ve evlât çokluğu, arzularının daha çok gerçekleşmesi açısından **"daha iyi ve meclisi daha güzel?' dediler."** Onlar doğru olmayan bir önermeden, böyle bir sonuca ulaştılar. Müminlerden daha hayırlı oluşa gösterdikleri sebep, mallarının ve evlâtlarının daha çok olması, dünyadaki isteklerine daha çok nail olmaları, kendi meclislerinin, oturup kalktıkları toplantı yerlerinin allı pullu ve süslü olmasıydı. Mü'minler ise bunlara sahip değildi, o halde kendileri mü'minlerden daha hayırlıydı. Bu, son derece yanlış ve tutarsız bir delildir. Böyle bir delil gerçekleri tersyüz etme kabilindendir. Yoksa mal ve evladın çokluğu, görünüşün güzelliği çoğu kere bunlara sahip olan kimsenin helak ve bedbaht olmasına, kötülüklerle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu nedenledir ki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

74. "Halbuki Biz onlardan önce hem mal," kullandıkları kaplar, kacaklar, yataklar, döşekler, evler, süsler vs. **"hem de görünüş,"** geçimlerinin rahatlığından, aldıkları zevklerin verdiği sevinçten ve suretlerinin güzelliğinden dolayı görünümlerinin daha iyi olması **"itibarıyla onlardan daha iyi olan nice nesilleri helâk ettik."** Daha önce helâk edilmiş olan kimseler gerek malları, gerekse görünüşleri itibarıyla bunlardan daha iyi idiler. Ama böyle olmaları ilâhî azabın tepelerine inmesine engel olmadı. Peki, bunlar onlardan sayıca daha az ve daha güçsüz olduklarına göre ilâhî azaptan kendilerini nasıl koruyacaklar? **"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mı, yoksa kitaplarda sizin için bir berat** (azaptan kurtuluş belgesi) **mi var?"** (el-Kamer, 54/43) Böylelikle dünyada sahip olunan iyi halin âhiretteki iyi hale delil gösterilmesinin en tutarsız delillerden ve kâfirlerin tutturdukları yollardan biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

﴿ قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا ﴿٧٥﴾ ﴾

75- De ki: 'Kim sapıklık içinde olursa Rahmân, ona (dünyada) **elbet mühlet verecektir. Nihâyet onlar kendilerine va'dedileni; ya azabı ya da kıyameti gördükleri vakit, makamı daha kötü ve ordusu daha zayıf olan kimmiş bilecekler!'**

75. Yüce Allah, inatlarının aşırılığını, sapıklıklarının ileri derece olduğunu gösteren son derece batıl ve tutarsız delillerini beyan ettikten sonra -burada da- kendisi için sapıklığı seçen ve bu yolda çalışan kimsenin bu sapıklığını sürdüreceğini ve bunu ona daha çok sevdireceğini haber vermektedir. Bu, onun sapıklığı hidâyete tercih etmesinin bir cezasıdır. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar sapınca Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"İlk defa ona iman etmedikleri gibi, Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz ve azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın bırakırız."** (el-En'am, 6/110) **"Nihâyet onlar,"** yani **"Şu iki topluluktan hangisinin durumu daha iyi ve meclisi daha güzel** (biz mi, siz mi)?" diyenler **"kendilerine va'dedileni; ya"** öldürülmek yahut başka suretle dünyadaki **"azabı ya da"** amellere verilecek karşılıkların kapısı olan **"kıyameti gördükleri vakit, makamı daha kötü ve ordusu daha zayıf olan kimmiş bilecekler!"** Yani o vakit bu iddialarının ne kadar batıl, ne kadar çürük olduğunu görecekler ve kendilerinin şer ehli ve taraftarca zayıf kimseler olduklarını kesin olarak anlayacaklar. Ancak

bunun onlara bir faydası olmayacak. Zira dünyaya geri dönüp de ilk amellerinden farklı ameller işleme imkânları olmayacak.

﴿ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴾

76- Allah, hidâyete erenlerin hidâyetini artırır. Kalıcı olan salih ameller, Rabbinin nezdinde hem mükafat bakımından daha hayırlıdır, hem de akibetçe daha hayırlıdır.

76. Yüce Allah, zalimlere sapıklıklarında uzunca mühlet vereceğini belirttikten sonra hidâyet bulan kimselerin de -onlara olan lütuf ve rahmeti dolayısıyla- hidâyetlerini artıracağını belirtmektedir. Hidâyet, hem faydalı bilgiyi hem de salih ameli kapsar. İlim, iman ve salih amel yolunda doğruyu izleyen herkesin hidâyetini Allah daha da arttırır, bu yolu ona kolaylaştırır. Elde edebileceği sınırlar içinde olmayan başka hususları ona bağışlar. İşte bu buyruk, selef-i salihînin de dediği gibi imanın artıp eksilişine delildir. Buna, Yüce Allah'ın şu buyrukları da delildir: **"İman edenlerin de imanı artsın diye..."** (el-Müddessir, 74/31); **"Onlara ayetleri okunduğu zaman** (bu ayetler) **onların imanını arttırır."** (el-Enfal, 8/2) Vakıa da buna delildir. Çünkü iman, kalbin ve dilin söylediği sözle; kalbin, dilin ve azaların amelidir. Mü'minler ise bu gibi hususlarda birbirinden alabildiğine farklı seviyelerdedirler.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kalıcı olan salih ameller,"** yani başkaları kesildiği halde kendileri kesilmeyen, yok olmayan, kalıcı ameller ancak salih olanlarıdır. Namaz, zekât, oruç, hac, umre, kıraat, tesbih, tekbir, tahmid, yaratılmışlara iyilik, kalbî ve bedenî ameller vb. gibi. İşte bu ameller **"Rabbinin nezdinde hem mükafat bakımından daha hayırlıdır, hem de akibetçe daha hayırlıdır."** Bu amellerin sahiplerine sağlayacağı faydaları ve getirileri pek çoktur, Allah nezdindeki mükâfatları da daha hayırlıdır. Buradaki **"daha hayırlı"** ifadesi, kıyas içeren normal anlamında kullanılmamıştır. Çünkü kalıcı salih ameller dışında kişiye fayda sağlayacak ve o ameli işleyene mükâfatı baki kalacak başka bir amel yoktur. Burada kalıcı salih amellerin zikredilmesinin münasebeti de -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- şudur: Yüce Allah, zalimlerin dünyadaki mal, evlât, güzel makam vb. dünyevî halleri, bu hallere sahip olanın âhirette de iyi halde olacağına delil saymaları dolayısıyla durumun hiç de zannettikleri gibi olmadığını haber vermektedir. Aksine mutluluğun adresi ve kurtuluşun belgesi, ancak Allah'ın sevip razı olduğu amelleri yapmaktır.

﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ
ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ
وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ ﴾

77- Ayetlerimizi inkar edip de 'Bana (ahirette) **kesinlikle mal ve evlât verilecek.' diyen kimseyi gördün mü?!**

78- Acaba o, gayba mı muttali olmuş, yoksa Rahmân'dan bir söz mü almış?

79- Asla! Onun dediğini yazacağız ve azabını da uzattıkça uzatacağız.

80- O söylediklerini de ondan miras alacağız ve o, Bize tek başına gelecek.

77. Yani sen, Allah'ın âyetlerini inkar eden, sonra da ahirette kendisine mutlaka mal ve evlât verileceğini, yani cennet ehlinden olacağını iddia eden kâfirin durumuna hayret etmez misin? Gerçekten bu en hayret edilecek işlerdendir. Eğer o, Allah'a iman eden biri olup da böyle bir iddiada bulunsaydı, iş kolaydı. Bu âyet-i kerime her ne kadar belirli bir kâfir[10] hakkında inmişse de aslında hak üzere olduğunu ve cennet ehlinden olacağını ileri süren bütün kâfirleri kapsar. Allah, böyle bir kimseyi azarlamak ve yalanlamak üzere şöyle buyurmaktadır:

78. **"Acaba o, gayba mı muttali olmuş?"** Yani onun bilgisi gaybı kuşatmış da ileride ne olacağını ve kıyamet gününde kendisine mal ve evlât verileceğini bilecek hale mi gelmiş? **"Yoksa"** bu söylediklerine nail olacağına dair **"Rahmân'dan bir söz mü almış?"** ki öyle bir şey yoktur. Böylelikle onun bu iddiayı kendiliğinden uydurduğu ve bilgi sahibi olmadığı bir şeyi söylediği anlaşılmaktadır. Bu şekilde kısım kısım konunun ele alınması ve tekrar tekrar söz konusu edilmesi, gerçekten en ileri derecede susturucu delilleri ihtiva etmekte ve onlara karşı hakkın delilini ortaya koymaktadır. Şöyle ki ahiret gününde Allah nezdinde bir hayır elde edeceğini iddia eden kimse, ya bu sözlerini gelecekteki gayba dair bilgisine istinaden söylemektedir. Oysa gayba dair bilginin yalnızca Allah'a ait olduğu bilinen bir husustur. Hiç kimse gelecekteki gaybî hususlara dair bir şey bilemez. Bundan, Yüce Allah'ın peygamberlerini muttali kıldığı bazı şeyler müstesnadır. Böyle bir iddiada bulunan kişi, ikinci ihtimal olarak da Allah'tan bu konuda bir söz almış olabilir. Bu da ancak Allah'a imanla ve peygamberlerine tâbi olmakla

10 O, Âs b. Vail'dir. Bkz. Buhârî, 4735.

mümkündür. Çünkü Allah, böyle yapan söz sahiplerine ahirette kurtulacaklarını ve umduklarını elde edeceklerini bildirmiş ve taahhüd etmiştir. Bu iki husus da geçerli olmadığına göre böyle bir iddianın batıl olduğu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

79. **"Asla!"** Durum, onun iddia ettiği gibi değildir. Bu iddiada bulunan kimsenin gaybı bilmesi mümkün değildir. Çünkü o, kâfirdir ve peygamberlerin getirdiği risalet bilgisine, kısmen de olsa sahip değildir. Küfrü ve imansızlığı sebebiyle Rahmân olan Allah nezdinden bir söz alma imkanı da yoktur. Aksine o, iddiasının tam zıddını hak etmiştir. Onun söylediği sözler de cezalarını görmesi, karşılığını alması için yazılmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onun dediğini yazacağız ve azabını da uzattıkça uzatacağız."** Yani sapıklığı ve azgınlığı arttığı gibi azaplarını da arttıracağız.

80. **"O söylediklerini de ondan miras alacağız."** Malını da, evlâtlarını da miras alacağız, dünyadan ahirete tek başına malsız, evlâtsız, yardımcısız ve destek verecek kimsesi olmaksızın intikal edecek. **"Ve o, Bize tek başına gelecek."** Ve oldukça vahim bir azap görecektir ki bu, onun gibi zalimlerin cezasıdır.

﴿ وَٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً لِّيَكُونُوا۟ لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ
عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّآ أَرْسَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ ﴾

81- Kendilerine izzet ve kuvvet sağlasınlar diye Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler.

82- Asla! O ilahları (kıyamette) **onların ibadetlerini inkar edecek ve onlara karşı olacaklardır.**

83- Bilmez misin ki Biz, şeytanları kâfirlerin üzerine salarız da onları (isyana) **alabildiğine teşvik ederler.**

[81-82. Müşrikler, Allah'ın dışında birtakım ilahlar edinip onlara ibadet ediyorlar, bunu da o ilahların kendilerine yardım etmesi ve onlar sayesinde izzete kavuşmak için yapıyorlar. Ama durum iddia ettikleri gibi değildir. O ilahlar onlar için güç ve izzet sebebi olmayacaktır. Aksine o ilahlar ahirette onların ibadetlerini inkar edecekler ve düşündüklerinin aksine onlara düşmanlık edip onları yalanlayan hasımlar olacaklardır.][11]

11 Müellif, bu iki ayetin tefsirine yer vermediği için bu açıklamalar, *et-Tefsiru'l-Müyesser*'den verilmiştir.

83. "Bilmez misin ki Biz, şeytanları kâfirlerin üzerine salarız da onları (isyana) alabildiğine teşvik ederler." Bu, Yüce Allah'ın kâfirlere olan bir cezasıdır. Çünkü onlar Allah'ın yoluna bağlanmadılar, Allah'ın ipine tutunmadılar; aksine O'na ortak koştular ve O'nun düşmanı olan şeytanları dost edindiler. Allah da bu şeytanları onlara musallat kıldı ve onların arkadaşları yaptı. Şeytanlar onları isyana doğru sürükler, küfre doğru hızlıca götürürler. Onlara vesveseler verip telkinlerde bulunur, batılı süslü, hakkı çirkin gösterirler. Böylelikle kalplerine batıl sevgisi yerleşir ve bu sevgi kalplerine işler. Böylece bu kimseler, tıpkı hak sahibinin hakkı uğrunda çalışıp da bütün gayretiyle onu zafere ulaştırması gibi batılları uğrunda çalışırlar ve batıl yolunda hak ehline karşı mücadele verirler. Bütün bunlar ise onların gerçek dosttan yüz çevirmelerinin ve kendisine düşman olanı dost edinmelerinin bir cezasıdır. Bu nedenle de Allah, o düşmanı onun üzerinde musallat ve otorite sahibi kılmıştır. Yoksa bir kimse Allah'a iman edip O'na tevekkül ederse hiçbir zaman şeytanın onun üzerinde bir tasallutu, otoritesi olamaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Doğrusu iman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti, ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."** (el-Nahl, 16/99-100)

﴿ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Sen onların aleyhlerinde acele etme. Zira Biz, onlar için gün sayıyoruz.

84. Yani şu azabı çabucak isteyen kâfirler için acele etme! **"Zira Biz, onlar için gün sayıyoruz."** Yani onların sayılı günleri vardır. Ne bu günlerden öne geçebilirler, ne de sonraya kalabilirler. Onlara mühlet veririz. Allah'ın emrine dönsünler diye bir süre onlara ceza göndermeyiz. Ancak bu verilen süre onlara fayda sağlamazsa onları, aziz ve muktedir olanın yakalayışıyla yakalarız.

﴿ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ ﴾

85- O gün takva sahiplerini (konuk) heyet halinde Rahman'ın huzuruna toplarız.

86- Günahkarları da susuz olarak cehenneme süreriz.

87- Rahmân'ın katında söz almış olandan başkası (o gün) şefaat hakkına sahip olamaz.

85. Şanı Yüce Allah, muttakilerle günahkârlardan oluşan iki kesim arasındaki farkı bildirmektedir: Allah, kendi uğruna şirkten, bidatlerden ve masiyetlerden sakınanlar kıyamette şerefli kılınmış ve tazime mazhar olmuş olarak mahşere getirecektir. Onların sonunda huzuruna varacakları ve varmayı istedikleri Zat, lütufkâr ve Rahmân olan Allah'tır. O'nun huzuruna heyetler halinde varacaklardır. Birinin yanına heyet halinde giden kimsenin kalbinde ise mutlaka belli bir umut, yanına gittiği kimse hakkında bilinen şekilde bir hüsn-ü zan bulunur. İşte takvâ sahipleri de Rahmân olan Allah'ın huzuruna rahmetini, herkesi kuşatan ihsanını ve rıza yurdu olan cennette O'nun bağışlarına nail olmayı umarak gideceklerdir. Buna sebep ise O'na olan takvaları ve dünyadayken işledikleri O'nu razı edecek amellerdir. Zira Yüce Allah, bu amellere karşılık peygamberleri aracılığıyla onları mükâfatlandıracağına söz vermişti. Onlar da bu sözün verdiği kalp huzuruyla ve lütfuna güvenerek Rablerine yönelirler.

86. Günahkârlar ise cehenneme susuz olarak sürüleceklerdir. Bu ise en büyük zindan, en ağır ve dehşetli ceza olan cehenneme, en zelil ve en hakir halde sürüleceklerini, en korkunç şekilde oraya götürüleceklerini ifade eder. Susamış, yorgun ve bitkin olacaklardır. İmdat/yardım isteyecekler, yardımlarına cevap verilmeyecektir. Dua edecekler, duaları kabul olunmayacaktır. Kendilerine şefaat edilmesini isteyecekler, onlara şefaat olunmayacaktır. Bundan dolayı da Allah şöyle buyurmaktadır:

87. "Rahmân'ın katında söz almış olandan başkası (o gün) şefaat hakkına sahip olamaz." Yani şefaat veya onun bir bölümü onlardan hiçbirinin elinde ve imkânında değildir. Şefaat, yalnızca Yüce Allah'ın elindedir: **"De ki: Bütün şefaat Allah'ındır."** (ez-Zümer, 39/44) Allah, şefaat edeceklerin şefaatinin onlara fayda vermeyeceğini haber vermektedir. Çünkü onlar Allah nezdinde, O'na ve peygamberlerine iman etmek suretiyle herhangi bir söz almış değillerdir. Aksi takdirde Allah nezdinde bir söz alıp da O'na ve peygamberlerine iman eden ve peygamberlerine tâbi olan kimseler, Allah'ın kendilerinden razı olacağı ve şu ayette olduğu gibi şefaate nail olacak kimselerden olabileceklerdir: **"O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."** (el-Enbiya 21/28) Yüce Allah kendisine iman edip de peygamberlerine uymayı "söz" diye adlandırmıştır. Çün-

kü O, kitaplarında ve peygamberleri vasıtasıyla peygamberlerine uyan kimselere güzel mükâfatlar vereceğine dair söz vermiştir.

﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ
مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَن
يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَّقَدْ أَحْصَاهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾ ﴾

88- 'Rahmân, çocuk edindi.' dediler.

89- Andolsun ki siz, çok çirkin bir iddia ortaya attınız.

90- Öyle ki ondan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yıkılacak.

91- (Evet,) Rahmân'a çocuk isnat etmeleri yüzünden...

92- Halbuki çocuk edinmek Rahmân'a yaraşmaz.

93- Göklerde ve yerde olanların hepsi, mutlaka Rahmân'ın huzuruna kul olarak gelecektir.

94- Andolsun ki O, hepsini kuşatmış ve onları tek tek saymıştır.

95- Hepsi de kıyamet gününde O'nun huzuruna yalnız başına gelecektir.

88. Bu buyruklarla Rahmân olan Allah'ın evlât edindiğini iddia eden inatçı ve hakkı bile bile inkâr eden kimselerin söyledikleri sözlerin ne kadar çirkin olduğu belirtilmektedir. Hıristiyanların, "Mesih, Allah'ın oğludur." yahudilerin, "Üzeyir Allah'ın oğludur." müşriklerin "Melekler Allah'ın kızlarıdır." şeklindeki sözleri bu kabildendir. Yüce Allah, onların iddialarından alabildiğine yücedir, münezzehtir.

89-90. "Andolsun ki siz çok çirkin" son derece büyük ve vahim **"bir iddia ortaya attınız"** ve bu sözün, bu iddianın büyüklüğü dolayısıyla **"neredeyse gökler,"** bu sözden dolayı -büyüklüklerine ve sağlamlıklarına rağmen- **"çatlayacak,"** yer de bu iddiadan dolayı **"yarılacak,"** parça parça olacak **"ve dağlar parçalanıp yıkılacak."** Yani ufalanıp yok olacak.

91. "(Evet,) **Rahmân'a çocuk isnat etmeleri yüzünden..."** Bütün bunlar, bu çirkin iddialarından ötürü olacak. Evet, bütün bu yaratılmışlar neredeyse bu hallere düşeceklerdir.

92. "Halbuki çocuk edinmek, Rahmân'a yaraşmaz." Öyle bir şey olmaz da, yakışmaz da. Çünkü çocuk edinmek O'nun eksikliğine ve muhtaçlığına delildir. O ise hiçbir şeye muhtaç olmayan Ğani'dir, her türlü övgüye layık olan Hamîd'dir. Diğer taraftan çocuk da babasının cinsinden olur. Yüce Allah'ın ise ne eşi, ne benzeri, ne de dengi vardır.

93. "Göklerde ve yerde olanların hepsi, mutlaka Rahmân'ın huzuruna kul olarak gelecektir." Karşı gelmek, baş kaldırmak söz konusu olmaksızın emrine itaat ederek ve zilletle boyun eğerek gelecektir. Melekler, insanlar, cinler ve diğerleri... Hepsi Allah'ın hükümranlığı altındadırlar. Onlar üzerinde O, tasarruf sahibidir. Yönetim namına onların bir şeye sahip olmaları yahut herhangi bir şeyin idaresini gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Şanı ve hükümranlığının azameti bu olduğuna göre O'nun nasıl çocuğu olabilir?

94. "Andolsun ki O, hepsini kuşatmış ve onları tek tek saymıştır." Yani Yüce Allah'ın ilmi, göklerde olsunlar, yerde olsunlar bütün yaratılmışları kuşatmıştır. Onları da, amellerini de tek tek bilir ve hepsini tespit etmiştir. O, unutmaz ve şaşırmaz. Hiçbir şey de O'na gizli kalmaz.

95. "Hepsi de kıyamet gününde O'nun huzuruna" evlâtları, malları ve yardımcıları olmaksızın **"yalnız başına gelecektir."** Kimse ile birlikte amelinden başka bir şey bulunmayacaktır. Allah ona amelinin karşılığını verecek, hesabını eksiksiz görecektir: hayırsa hayır, şerse şer. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi, yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz."** (el-En'âm, 6/94)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ ﴾

96- İman edip salih amel işleyenlere gelince Rahmân onlar için bir sevgi var edecektir.

96. Bu, Yüce Allah'ın imanı ve salih ameli birlikte gerçekleştiren kullarına vermeyi va'dettiği bir nimetidir. Şöyle ki Allah onlara bir sevgi var edecektir. Dostlarının kalplerinde, sema ve arz ehlinin içinde onlara karşı bir sevgi, bir muhabbet uyandıracaktır. Kalplerde onlara karşı bir sevgi oldu mu da pek çok işleri onlar için kolaylaşacaktır. Çeşitli hayırlara, dualara, irşadlara, kabullere, önderliklere ve bu kabilden husule gelen nimetlere nail olacaklardır. Bundan dolayıdır ki sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu varid

olmuştur: *"Şüphesiz Allah, bir kulu sevdi mi Cebrail'e, 'Ben filanı seviyorum, sen de onu sev!' diye nidâ eder. Cebrail de onu sever. Daha sonra Cebrail semâ ehli arasında, 'Şüphesiz Allah filan kimseyi sever, siz de o kimseyi sevin.' diye nidâ eder. Bunun üzerine semâdakiler de onu sever. Sonra o kişi yeryüzünde de kabul görüp takdir edilir."*[12] Yüce Allah'ın bunlara bir sevgi var etmesinin sebebi, onların Allah'ı sevmeleridir. O da onları kendi dostlarına ve sevdiklerine sevdirmiştir.

﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾﴾

97- Biz o (Kur'ân'ı), **ancak kendisiyle takva sahiplerini müjdeleyesin ve inatçı bir toplumu da uyarasın diye senin dilinle** (Arapça indirerek) **kolaylaştırdık.**

97. Yüce Allah, nimetinin bir eseri olarak Kur'ân'ı Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diliyle kolaylaştırmış olduğunu haber vermektedir. Bu yüce Kitabın lafızlarını da anlamlarını da kolay kılmıştır. Ondan gözetilen maksat gerçekleşsin ve ondan yararlanmak kolay olsun diye böyle yapmıştır. **"Kendisiyle takva sahiplerini,"** müjdesi verilen dünyevî ve uhrevî mükâfatları haber vererek ve müjdelenmeyi gerektiren sebeplere teşvik etmek suretiyle **"müjdeleyesin ve inatçı bir toplumu da uyarasın diye senin dilinle** (Arapça indirerek) **kolaylaştırdık."** Batıllarında ısrarlı, küfürlerinde katı kimseleri de uyarıp korkutasın, böylelikle onlara karşı delil ortaya konmuş ve gerekli şekilde açıklanmış olsun diye. Bunun sonucunda da helâk olan apaçık bir delile binaen helâk olur, hayatta kalan da apaçık bir delile binaen hayatta kalır.

﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾﴾

98- Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Şimdi sen onlardan herhangi birini görebiliyor yahut onlardan cılız da olsa bir ses işitebiliyor musun?

98. Yüce Allah, kendilerinden önceki yalanlayan kavimlerin helâk edildiklerini belirterek onları şöylece korkutmaktadır: **"Onlardan önce,"** Nûh'un kavmini, Âd'ı, Semûd'u, Firavun'u ve yalanlayan **"nice nesilleri helâk ettik."** Bunlar azgınlıklarını sürdürüp gidince Allah da onları helak etti. Geriye onlardan hiçbir şey kalmadı. **"Şimdi sen onlardan herhangi birini görebiliyor yahut onlardan cılız da olsa bir ses işitebiliyor musun?"** Yani onlardan geriye ne varlıkları ne de gözle görülür bir izleri kalmıştır. Sadece ibret alanlar için ibret, öğüt alanlar için de öğüt olmak üzere birtakım bilgiler kalmıştır.

12 Buhârî, Bedu'l-halk 6, Edeb 41, Tevhid 33; Müslim, Birr 157; Tirmizî, Tefsir 19. sûre 7; *Muvatta*, Şi'r 15

Meryem sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd ve şükürler olsun.

سورة طه

Tâhâ Sûresi

-20-

20- TÂHÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 135 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ طٰهٰ ① مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىٓ ② اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ③ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ
الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ④ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ⑤ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ⑥ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ⑦ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ⑧ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Tâ, hâ.

2- Biz sana Kur'ân'ı, güçlük çekesin diye indirmedik.

3- Ancak (Allah'tan) **korkanlara bir öğüt olsun diye** (indirdik).

4- O, yeryüzünü ve yüksek gökleri yaratandan indirilmiştir.

5- Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.

6- Göklerde, yerde, bunların arasında ve nemli toprağın altında ne varsa hepsi O'nundur.

7- Sen sözü açığa vursan (da, gizlesen de) **gerçek şu ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.**

8- Allah; O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. En güzel isimler yalnız O'nundur.**

1. **"Tâ, hâ."** Bu, pek çok surenin başında olan ve mukattaa harfleri diye bilinen harflerdendir, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ismi değildir.

2. **"Biz sana Kur'ân'ı, güçlük çekesin diye indirmedik."** Yani vahiyden, Kur'ân'ın sana indirilmesinden, şeriatın bildirilmesinden maksat, güçlük ve sıkıntı çekmen değildir. Şeriatte de mükelleflere ağır gelecek ve amel etmek isteyenlerin güç yetirmekten aciz kalacakları yükümlülükler koymadık. Vahyi, Kur'ân'ı ve şeriatı Rahmân ve Rahim olan Allah göndermiş ve mutluluğa, başarıya ve kurtuluşa ulaştıran bir sebep kılmıştır. Onları alabildiğine kolaylaştırmış ve onun bütün yollarını kolaylıkla izlenebilir hale getirmiştir. O, Kur'ân'ı ve şeriati kalplere ve ruhlara bir gıda, bedenlere de bir rahat sebebi kılmıştır. Onun için de

selim fıtratlar ve dosdoğru akıllar Kur'ân'ı kabul ve itaatle karşılamıştır. Çünkü onlar, Kur'ân'ın içerdiği dünya ve âhiret hayırlarını çok iyi bilirler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

3. **"Ancak (Allah'tan) korkanlara bir öğüt olsun diye."** Yani Biz, o Kitabı Allah'tan korkan kimseler ondan öğüt alsınlar, arzulanan şeylerin elde edilebilmesi için içerdiği teşvik edici buyrukları düşünüp gereğince amel etsinler, bedbahtlık ve hüsrandan sakındıran şeyleri de düşünüp onlardan sakınsınlar diye indirdik. Güzel oldukları genel olarak aklen bilinen şer'î hükümlerin ayrıntılarını tafsilî olarak Kur'ân sayesinde düşünüp öğüt alsınlar ve böylece fıtratlarında ve akıllarında güzel gördükleri şeylerle bu ayrıntılı hükümler arasındaki uyumu hatırlayıp kavrasınlar diye indirdik. Bundan dolayıdır ki Allah, Kur'ân-ı Kerim'e "تَذْكِرَة / hatırlatıcı öğüt" adını vermiştir. Çünkü bu, esasen var olan, ancak sahibi kendisinden gafil bulunan ya da ona dair tafsilî açıklamaları hatırlamayan kimse hakkında söz konusudur. Bu öğüt alma ve hatırlamanın özellikle **"(Allah'tan) korkanlara"** has kılınması, böyle olmayan kimselerin Kur'ân-ı Kerim'den gereği gibi yararlanamayışlarındandır. Hem Kur'ân-ı Kerim'in bildirdiği cennete, cehenneme iman etmeyen, kalbinde zerre ağırlığı kadar Allah korkusu bulunmayan kimseler ondan nasıl yararlanabilirler ki? Böyle bir şey asla mümkün değildir: **"Korkan kimse öğüt alacak, oldukça bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır. O ki en büyük ateşe girecektir..."** (el-A'lâ, 87/10-12)

4. Daha sonra Yüce Allah, Kur'ân-ı Azim'in yüceliğini, onun gökleri ve yeri yaratan, bütün yaratılanların işlerini çekip çeviren Allah tarafından indirildiğini beyan etmektedir. Yani O'nun indirdiği Kitabı tam bir itaat, muhabbet ve teslimiyetle kabul edin. Onu en ileri derecede tazim edin. Şanı Yüce Allah, bu âyet-i kerimede de olduğu gibi birçok ayette yaratmayı ve emretmeyi bir arada zikretmektedir: **"İyi bilin ki yaratma da, emretme de yalnız O'nundur."** (el-A'râf, 7/54); **"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır. Emri bunlar arasında iner durur."** (et-Talâk, 65/12) Buna sebep ise yaratanın, emir verenin ve yasak koyanın O oluşudur. O'ndan başka yaratıcı olmadığı gibi yaratılanlara bağlayıcı emirler vermek ve onlar için yasak koymak da ancak onları yaratanın hakkıdır. Aynı şekilde O'nun mahlukatı yaratması, onların kaderî ve kevnî idarelerini; emretmesi de dinî ve şer'î idarelerini ihtiva etmektedir. Yaratması hikmetin dışına çıkmadığı ve boş bir şey yaratmadığı gibi, O'nun emir ve yasakları da adalet, hikmet ve ihsanın dışında değildir.

5. Şanı Yüce Allah yaratan, işleri idare eden, emredip yasaklar koyanın yalnız kendisi olduğunu açıkladıktan sonra azamet ve kibriyasını da haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Rahmân Arş'a"** ki o, yaratılmışların en yukarda olanı, en büyüğü ve en genişidir **"istivâ etmiştir."** Bu, O'nun celâline yakışan, azamet ve cemâline uygun olarak Arş üzerine yükselmesi demektir. O, Arş üzerine yükselmiş ve ilmiyle de kainatı kuşatmıştır.

6. **"Göklerde, yerde, bunların arasında,"** melek, insan, cin, hayvan, bitki, canlı-cansız bütün varlıklar **"ve nemli toprağın altında,"** yani yerin altında olanların hepsi O'nundur. Hükümranlık, tümüyle Allah'a aittir. Bütün varlıklar; işleri O'nun tarafından çekip çevirilen, O'nun kaza ve tedbir hükümleri altında boyun eğmiş kullardır. Egemenlik ve hükümranlık namına hiçbir şeye sahip değildirler. Kendileri hakkında herhangi bir faydaya, zarara, ölüme, hayata ve öldükten sonra dirilişe mâlik değildirler.

7. **"Sen sözü açığa vursan** (da, gizlesen de) **gerçek şu ki O, gizliyi,"** gizli sözleri **"ve gizlinin gizlisini,"** yani kalpte saklı bulunup henüz dille telaffuz edilmemiş şeyleri de **"bilir."** Yahut **"gizli,"** akıldan geçenler, **"gizlinin gizlisi"** de henüz akla gelmemiş olanlar olabilir. İşte Yüce Allah, onun ne zaman hatıra geleceğini ve hangi özelliklerde hatırdan geçeceğini de bilir. Allah'ın ilmi küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle açığıyla her şeyi kuşatmıştır. Sen sözünü ister açıktan söyle, ister gizle, fark etmez. Yüce Allah'ın ilmi açısından hepsi birdir.

8. Allah, mutlak kemali ifade eden yaratmasının, emir ve yasaklarının kapsamlılığı, rahmeti ve geniş azametinin kuşatıcılığı, Arşının üzerine yükselişi, egemenliğinin genelliği ve ilminin her şeyi kapsadığını zikredince bundan ortaya çıkan netice şudur: İbadete layık olan sadece O'dur, O'na ibadet şeriatın da, aklın da, fıtratın da emrettiği hak gerçektir. O'nun dışındaki varlıklara ibadet ise batıldır. Onun için Allah *azze ve celle* şöyle buyurmaktadır: **"Allah, O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur,"** yani gerçek ma'bud olan, sevgi ve zilletle, korku ve ümitle, muhabbet, yöneliş ve duâyla kalplerin bağlanacağı başka hiç kimse yoktur. **"En güzel isimler yalnız O'nundur."** Kâmil ve en güzel isimler yalnız O'nundur. Bu isimlerin tümünün övgüye delalet etmeleri de bunların güzelliklerindendir. O'nun isimlerinin hiçbir adı yoktur. Yine bu isimlerin güzelliklerinden biri de hepsinin sadece özel isim olmamaları, aksine hem isim hem de sıfat olmalarıdır. Bu isimlerin kemal derecesindeki sıfatlara ve her bir sıfatın en kâmil, en geniş ve en yüce olan anlamına delalet etmeleri de bu isimlerin güzelliklerindendir. Allah'ın kullara, bu isimlerle kendisine dua etmelerini emretmiş olması

da onların güzelliklerindendir. Zira bu isimler, Yüce Allah'a yakınlaştırıcı vesilelerdir. Allah bu isimleri sever, onları sevenleri de sever, bu isimleri ezberleyenleri sevdiği gibi onların manalarının ne olduğunu araştıranları ve onlar uyarınca O'na kulluk edenleri de sever. Bunun için Allah, **"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bunlarla dua edin."** (el-A'râf, 7/180) buyurmaktadır.

﴿ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿٩﴾ إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُم
مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ
إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾ إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا
فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾ إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا
تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾ ﴾

9- Mûsâ'nın haberi sana geldi mi?

10- Hani o, bir ateş görmüştü de ailesine şöyle demişti: 'Siz (burada) durun. Benim gözüme bir ateş ilişti. (Gideyim de) **belki size ondan bir meşale getiririm veya ateşin başında yol gösterecek birini bulurum.'**

11- Ateşin yanına vardığında (Allah tarafından), **'Ey Mûsâ!' diye nida edildi.**

12- 'Gerçekten Ben senin Rabbinim! Hemen papuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın.'

13- 'Ben seni (peygamber olarak) **seçtim. O halde sana vahyolunanı dinle!'**

14- 'Hiç şüphesiz Ben Allah'ım; Benden başka (hak) **ilâh yoktur. O halde Bana ibadet et ve Beni anmak için namazı dosdoğru kıl.'**

15- 'Kıyamet, muhakkak gelecektir. Her nefis, çalışmasının karşılığını görsün diye onun vaktini neredeyse (kendimden bile) **gizli tutarım."**

16- 'O halde ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse, sakın seni ondan alıkoymasın. Yoksa helâk olursun.'

9. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e takrirî bir soruyla ve bu kıssayı ta'zim ve şanını yüceltme anlamında **"Mûsâ'nın"** mutluluğunun başlangıcı ve nübüvvetinin başı ile ilgili durumuna dair **"haberi sana geldi mi?"** buyurmaktadır.

10. Mûsâ, uzaktan bir ateş **görmüştü.** O sırada yolunu kaybetmiş ve soğuktan etkilenmişti. Yanında bu yolculuğunda kendisiyle ısınabileceği bir şeyi de yoktu. **"Ailesine, 'Siz durun! Benim gözüme,"** Tûr'un sağ tarafında **"bir ateş ilişti. Belki size ondan,"** kendisiyle ısınacağınız **"bir meşale getiririm veya ateşin başında yol gösterecek,"** yolu tarif edecek **"birini bulurum.'"** Mûsâ'nın aradığı hem maddî aydınlık hem de maddî hidâyet/yol bulmaydı. Orada ise manevî nur olan, ruhları ve kalpleri aydınlatan vahyin nurunu ve gerçek hidâyet olan nimetler yurdu cennetlere ulaştıran ve dosdoğru yolu gösteren hidâyeti buldu. Böylelikle hesaba katmadığı ve hatırından geçirmediği bir şey elde etmiş oldu.

11. Uzaktan gördüğü **"o ateşin yanına vardığında,"** bu, gerçekte bir nur idi ki o, hem yakıcı bir ateş, hem de aydınlatıcıydı. Buna da Peygamber'in şu buyruğu delildir: *"O'nun hicabı nurdur -veya nâr/ateştir-. Eğer bu hicabı açacak olursa yüzünün parıltıları, gözünün ulaştığı her şeyi* (görmediği hiçbir varlık olmadığından bütün varlıkları) *yakardı."*[13] Mûsâ, o ateşin yanına ulaşınca oradan kendisine nidâ olundu. Yani şu buyrukta belirtildiği gibi Yüce Allah ona seslendi: **"Biz, ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve gizli bir şekilde konuşmak üzere onu kendimize yaklaştırdık."** (Meryem, 19/52)

12. "Gerçekten Ben senin Rabbinim, hemen papuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın." O'na Rabbi olduğunu haber verdi ve münacat için gereken şekilde hazırlanarak buna önem vermesini, bu nedenle de papuçlarını çıkartmasını emretti. Çünkü O, gerçekten mukaddes, tertemiz ve tazimi hak eden bir vadideydi. Eğer bu vadinin, sadece Allah'ın, Kelîmi Mûsâ'ya seslenmek için seçtiği yer olmasının dışında bir kutsallığı olmasaydı bu bile tek başına yeterdi. Müfessirlerin pek çoğu şöyle demişlerdir: "Yüce Allah'ın ona papuçlarını çıkartmasını emretmesinin sebebi, bunların eşek derisinden yapılmış olmalarıydı." Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

13. "Ben seni (peygamber olarak) **seçtim."** İnsanlar arasından seni beğenip seçtim. Bu, Allah'ın ona ihsan etmiş olduğu en büyük nimet ve lütuftur ki bu nimetin gereği gibi şükürle karşılanması gerekir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde sana vahyolunanı dinle!"** Sana bildireceğim vahiyleri dikkatle dinle! Çünkü vahiylerim buna layıktır. Zira vahiy; dinin esası, başlangıcı ve İslâm

13 Müslim, İman 293; İbn Mâce, Mukaddime 13; *Müsned*, 4/401, 405.

davetinin direğidir. Daha sonra Yüce Allah ona neleri vahyettiğini şöyle beyan etmektedir:

14. "Hiç şüphesiz Ben Allah'ım; Benden başka (hak) ilâh yoktur." Yani ulûhiyete müstehak ve onunla muttasıf olan Allah, Ben'im. Çünkü O, isimleri ve sıfatlarıyla kâmil, fiillerinde tek, eşi ve ortağı bulunmayan, dengi ve adaşı olmayandır. **"O halde"** ibadetin bütün çeşitleriyle, zahiriyle batınıyle, usulüyle fürûuyla **"Bana ibadet et ve Beni anmak için namazı dosdoğru kıl."** Yüce Allah, ibadet buyruğunun kapsamına dahil olmasına rağmen namazı özellikle belirtmektedir. Bunun sebebi, namazın fazileti ve şerefidir. O hem kalbin, hem dilin, hem de diğer azaların ibadetini bir arada içermektedir. **"Beni anmak için"** buyruğundaki **"için"** anlamına gelen "lâm" harfi ta'lil/sebep/gerekçe içindir. Yani namazı Beni anmak maksadıyla kıl, demektir. Çünkü Yüce Allah'ı anmak, maksatların en üstünüdür. Bu, kalbin kulluğudur ve bununla kalp mutluluğa kavuşur. Allah'ı zikretmeden duran âtıl bir kalp, her türlü hayırdan uzaktır ve alabildiğine harap olmuştur. İşte bu yüzden Yüce Allah, kullarına çeşitli ibadetleri teşri buyurmuştur, ki bütün bunlardan maksat, yüce Zâtının zikredilmesidir. Bunlar arasında namazın özel bir yeri vardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı zikretmek, elbette bu daha büyüktür."** (el-Ankebut, 29/45) Yani namazın içinde bulunan Allah'ı zikir, onun kötülüklerden ve münkerden alıkoyma özelliğinden daha büyüktür. İşte buna ulûhiyet ve ibadet tevhidi adı verilir. Ulûhiyet Yüce Allah'ın vasfı, ubûdiyet ise kulun vasfıdır.

15. "Kıyamet muhakkak gelecektir." Yani gerçekleşmesi kaçınılmazdır. **"onun vaktini neredeyse (kendimden bile) gizli tutarım."** Bazı kıraatlerde olduğu gibi bu, "kendi nefsimde bile gizli tutarım" anlamındadır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: **"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir."** (el-A'raf, 7/187); **"Şüphesiz kıyametin bilgisi Allah nezdindedir."** (Lokman, 31/34) Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgiyi Yüce Allah, bütün yaratılmışlardan saklamıştır. Onu ne mukarreb bir melek, ne de gönderilmiş bir nebi bilir. Kıyametin kopmasındaki hikmet ise **"her nefs"**in hayır ve şer türünden **"çalıştığının karşılığını"** görmesidir. Kıyamet, amellerin karşılıklarının görüleceği yurda açılan kapıdır: **"Kötülük edenleri yaptıklarına karşılık cezalandırması, güzel amelde bulunanları da en güzeli ile mükâfatlandırması içindir."** (en-Necm, 53/31)

16. "O halde ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse sakın seni ondan alıkoymasın. Yoksa helâk olursun." Yani kıyameti inkâr eden ve gerçekleşeceğine iman etmeyen, hakkında şüpheler uyandırmaya ve tereddütler yaymaya çalışarak batıl bir görüş ileri süren, bu hususta tartışan ve gücünün yettiği kadar şüphe saçan ve bundaki maksadı da hakka ulaşmak değil hevasına uymak olan kimseler, sakın seni kıyamete ve amellerin karşılığının görüleceğine iman etmekten ve bunun için amel işlemekten alıkoymasın. Sakın bu durumda olan bir kimseye kulak vermeyesin yahut onun kıyamete imandan ve onun için gereği gibi çalışmaktan alıkoyan söz ve fiillerinden birini kabul etmeyesin. Yüce Allah'ın böyle kimselerden sakındırmasının sebebi şudur: Böyle bir kimse, vesvese yoluyla ve hakkı batılla karıştırdığı için mü'mine zarar vermesinden en çok endişe edilen kişidir. Nefisler ise başkasına benzemek ve kendi türünden olan kimselere uymak gibi bir nitelikte yaratılmıştır. Bu buyruk, farz olan imandan yahut imanın kemaline ulaşmaktan alıkoyan ya da kalpte şüpheler uyandıran ve batıla davet eden herkese karşı dikkatli ve uyanık olmak gerektiğine bir işarettir. Aynı şekilde bu türden engellemeleri ve şüpheleri içeren kitaplara karşı da bir uyarı mahiyetindedir.

Bu buyruklarda Yüce Allah, kendisine iman etmekten, ibadet etmekten ve âhiret gününe iman etmekten söz etmektedir. Çünkü bu üç husus, imanın esası ve dinin temelidir. Bunlar eksiksiz olarak gerçekleştirilecek olursa din tamam olur. Dinin eksikliği yahut yokluğu da bunların olmaması veya bunlardan birinin bulunmaması halinde söz konusu olur. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kendilerine kitap verilmiş olan çeşitli fırkaların mutluluk ya da bedbahtlıklarına dair ölçünün ne olduğunu haber veren şu buyruğa benzemektedir: **"İman edenlerle yahudiler, sâbiîler ve hıristiyanlar; (bunlardan) her kim Allah'a ve âhiret gününe iman edip salih amellerde bulunursa, onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değillerdir."** (el-Maide, 5/69)

"Yoksa helâk olursun." Eğer kıyamete iman etmekten alıkoyan bu kimsenin yoluna uyacak olursan, helâk ve bedbaht olursun.

﴿ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَـٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِىَ عَصَاىَ أَتَوَكَّؤُا۟ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِى
وَلِىَ فِيهَا مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَـٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ
خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا ٱلْأُولَىٰ ﴿٢١﴾ وَٱضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ
غَيْرِ سُوٓءٍ ءَايَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ ءَايَـٰتِنَا ٱلْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ ﴾

17- 'O sağ elindeki nedir, ey Mûsâ?'

18- 'O, asamdır; ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim ve ondan, başka şekillerde de yararlanırım.' dedi.

19- Buyurdu ki: 'At onu, ey Mûsâ!'

20- O da onu attı. Bir de ne görsün; o, hızla hareket eden (büyük) **bir yılan olmuş.**

21- Buyurdu ki: 'Al onu ve korkma! Biz, onu ilk şekline döndüreceğiz.'

22- 'Elini kolunun altına sok da başka bir mucize olmak üzere hiçbir kusur ve hastalık olmadan bembeyaz çıksın.'

23- '(Bu,) **sana en büyük mucizelerimizden bazılarını gösterelim diyedir.'**

17. Yüce Allah, Mûsâ'ya, imanın temelini beyan ettikten sonra kalbine huzur verecek, gözünü aydınlatacak ve Yüce Allah'ın düşmanlarına karşı onu destekleyeceğine dair güvenini pekiştirecek türden mucizeler göstermek ve açıklamak istedi. Bunun için **"O sağ elindeki nedir, ey Mûsâ?"** buyurdu. Allah elbette onun ne olduğunu biliyordu. Ancak bu hususa dikkat çekmek için ifade soru şeklinde ortaya konmuştur.

18. Mûsâ da şu cevabı verdi: **"O asamdır, ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim."** Mûsâ asasının bu iki yararını belirtti. Bu faydalardan biri insan içindir ki, onun kalkarken ve yürürken bu asaya dayanmasıdır. Asa, bu şekilde ona yardımcı olur. Bir yararı da hayvanlara yöneliktir. Çünkü Mûsâ, koyun çobanlığı yapıyordu. Koyunları yaprakları çırpılabilen ağaçlar arasında otlarken asasını, yaprakların dökülmesi, koyunların da o yaprakları yemesi için ağacın dallarına vururdu. Bu, Mûsâ'nın güzel ahlakındandır, o ahlakın bir meyvesi olarak dilsiz hayvanları güzel bir şekilde gözetiyor ve onlara bu şekilde iyilik yapıyordu. Bu, onun Allah tarafından inâyette bulunulup seçilme sebebini ve Allah'ın rahmet ve hikmetine de mazhar olmasının gerekçesini ortaya koymaktadır. **"Ve ondan,"** bu iki hususun dışında **"başka şekillerde de yararlanırım."** Ben, onu başka maksatlarla da kullanırım. Yüce Allah, Mûsâ'ya sağ elinde bulunan şey hakkında soru sorunca -ki bu sorunun bizzat asa hakkında veya onun faydaları hakkında sorulmuş olma ihtimali vardır- o da hem asanın kendisi hem de faydasına dair cevap vermiştir ki bu da onun edebindendir.

19-20. Bunun üzerine Yüce Allah **"buyurdu ki: 'At onu ey Mûsâ!' O da onu attı. Bir de ne görsün; o, hızla hareket eden** (büyük) **bir yılan olmuş."** Allah'ın izniyle büyük bir yılana dönüşüverdi. Mûsâ korkup arkasına bile bakmadan kaçmaya başladı. Bu yılanın "**hızla hareket eden**" diye nitelendirilmesi muhtemel bir vehmi ortadan kaldırmak içindir. Yani Mûsâ'nın bu gördüğünün hakikatle ilgisi olmayan bir hayalden ibaret olduğu zannedilmesin diyedir.

21. Yüce Allah ona **"buyurdu ki: Al onu ve korkma!"** Ondan sana hiçbir zarar gelmeyecektir. **"Biz onu ilk şekline döndüreceğiz."** İlk haline, asa haline döndüreceğiz. Mûsâ, Yüce Allah'a imanı ve teslimiyetiyle Allah'ın emrine uyarak onu aldı. O da bildiği şekle, asasına dönüştü. İşte mucizelerinden biri budur.

22. Daha sonra Allah başka bir mucizeyi zikretmektedir: **"Elini kolunun altına sok,"** yani elini yakanın içinden sok ve kolunun pazu kısmını da onun üzerine koy **"da başka bir mucize olmak üzere hiçbir kusur ve hastalık olmadan bembeyaz çıksın."** Herhangi bir kusur, leke ve alaca türü bir hastalık söz konusu olmaksızın parlak, bembeyaz bir renge bürünecektir. Bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar, Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler."** (el-Kasas, 28/32)

23. **"(Bu,) sana en büyük mucizelerimizden bazılarını gösterelim diyedir."** Bu asanın yürüyen bir yılana dönmesini ve elinin bakanlar için koynundan bembeyaz çıkmasını; risaletinin doğruluğuna ve getirdiklerinin hakikatine delâlet edecek bu büyük mucizeleri sana göstermek için, böylelikle de kalbinin mutmain olması, ilminin artması, Allah'ın seni koruyacağına ve yardımcı olacağına dair vaadine güvenmen ve bunun, kendilerine peygamber olarak gönderildiğin kimselere karşı bir delil ve belge olması içindir.

﴿ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ
عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَل لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي
﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ
قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ ﴾

24- 'Firavun'a git! Çünkü o, azdı.'

25- Dedi ki: 'Rabbim, göğsüme genişlik ver.'

26- 'İşimi kolaylaştır.'

27- 'Dilimden bağı çöz.'

28- 'Ki sözümü anlasınlar.'

29- 'Bana ailemden bir yardımcı ver.'

30- 'Kardeşim Hârûn'u...'

31- 'Onunla sırtımı pekiştir.'

32- 'Ve onu işimde bana ortak yap!'

33- 'Tâ ki Seni çok tesbih edelim.'

34- 'Seni çok analım.'

35- 'Şüphe yok ki Sen bizi hakkıyla görensin.'

36- Buyurdu ki: 'İstediğin sana verildi ey Mûsâ!'

24. Yüce Allah, Mûsâ'ya vahyedip peygamberlik verdikten, göz kamaştırıcı mucizeleri gösterdikten sonra onu Mısır kralı Firavun'a elçi olarak gönderip şöyle buyurdu: **"Firavun'a git. Çünkü o azdı."** Küfür ve fesatta, yeryüzünde büyüklük taslamada, zayıfları kahr-u perişan etmede haddi aşmış ve azgınlaşmıştır. O kadar ki kahrolasıca, rubûbiyet ve ulûhiyet iddiasında bile bulunmuştur. Onun azgınlaşması da helakine sebep olmuştur. Yüce Allah'ın rahmeti, hikmeti ve adaletinin bir tecellisi olarak O, peygamberlerle delillerini ortaya koymadan kimseye azap etmez.

25. Mısır'da hiçbir kimsenin karşı çıkamadığı, o inatçı ve zorbaya peygamber olarak gönderildiğini öğrenince Mûsâ, çok büyük bir vazife yüklenmiş olduğunu anladı. Zira o, tek başınaydı. Ayrıca onun başından bir adam öldürme hadisesi de geçmişti. Buna rağmen Mûsâ, Rabbinin emrine uydu ve onu gönül huzuruyla kabul etti. Davetinin kemale ermesi için yardımını ve sebepleri kolaylaştırmasını dileyip şöyle dedi: **"Rabbim, göğsüme genişlik ver."** Sözlü ve fiilî eziyetlere katlanabileyim. Bundan dolayı kalbim kederlenmesin, göğsüm daralmasın. Çünkü insanın kalbi daraldı mı insanları hidâyete çağırmaya ve hakka davet etmeye takati kalmaz. Nitekim Allah, peygamberi Muhammed'e de şöyle hitap etmektedir: **"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şâyet kaba ve katı kalpli birisi olsaydın, elbette onlar etrafından dağılırlardı."** (Âl-i İmran, 3/159) İnsanların hakkı kabul etmesi; yumuşaklıkla, geniş kalplilikle ve onlara gösterilen müsamahakârlıkla beklenebilir.

26. "İşimi kolaylaştır." Senin uğrunda izlediğim her yolu, yapacağım her işi bana kolaylaştır. İleride karşılaşacağım sıkıntılarımı hafiflet! Davetçinin, bütün işleri usûlüne uygun şekilde yerine getirmesi, herkese uygun şekilde hitap edip

sözünü kabule ulaştırabilecek en yakın yol hangisiyse onunla davet etmesi de işin kolaylaştırılması kapsamı içindedir.

27-28. "Dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar." Mûsâ'nın dilinde -müfessirlerin de dediği gibi- söyledikleri zor anlaşılacak şekilde bir ağırlık vardı. Nitekim Allah, onun şöyle dua ettiğini bize zikretmektedir: **"Kardeşim Hârûn'un dili benden daha düzgündür."** (el-Kasas 28/34) Onun için Mûsâ, Yüce Allah'tan, söylediklerini iyice anlasınlar ve böylelikle karşılıklı konuşmalardan, soru cevaplardan ve yapacağı açıklamalardan maksadın tam hasıl olabilmesi için dilindeki bağı çözmesini istemişti.

29. "Bana ailemden bir yardımcı ver." Bana yardımcı olacak, beni destekleyecek ve beni peygamber olarak gönderdiklerine karşı bana yardımcı olacak birini ihsan et. Bu yardımcının ailesinden olmasını istedi. Çünkü bu bir iyiliktir ve kişinin iyiliğine yakın akrabaları daha layıktır.

30-31. Daha sonra da bu kişiyi tayin ederek **"Kardeşim Hârûn'u..."** dedi. **"Onunla sırtımı pekiştir,"** yani Sen, onunla benim gücümü artır ve gücüme güç kat. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki..."** (el-Kasas, 28/35)

32. "Ve onu işimde bana ortak yap!" Beni peygamber ve rasûl kıldığın gibi onu da peygamber ve rasûl kılarak nübüvvette onu benim ortağım yap!

33-34. Daha sonra Mûsâ, bundan umduğu faydayı beyan ederek şunları söyledi: **"Tâ ki Seni çok tesbih edelim, Seni çok analım."** Mûsâ *aleyhisselam* bütün ibadetlerin temelinin ve dinin etrafında dönüp durduğu odak noktanın Allah'ı anmak olduğunu bildiği için Yüce Allah'tan, kardeşini, kendisiyle birlikte iyilik ve takvâ hususunda birbirleriyle yardımlaştıkları bir destek kılmasını istedi. Ki böylelikle her ikisi de tesbih, tehlil ve çeşitli ibadetlerle Allah'ı çokça zikretme imkanına kavuşsunlar.

35. "Şüphe yok ki Sen bizi hakkıyla görensin." Bizim halimizi, zayıflığımızı, acizliğimizi ve bütün hususlarda Sana muhtaç olduğumuzu bilirsin. Sen bizi bizzat bizden daha iyi görürsün, bize bizzat kendimizden daha çok merhametlisin. Bu istediğimizi bize lütfet ve Sana yaptığımız bu duamızı kabul buyur!

36. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu: **"İstediğin sana verildi ey Mûsâ!"** Yani bütün isteklerini sana bağışladık. Senin göğsüne genişlik vereceğiz, işini kolaylaştıracağız ve dilindeki bağı çözeceğiz ki seni iyice anlasınlar. Ayrıca kardeşin Hârûn ile de gücüne güç katacağız. **"...Ve size öyle bir güç vereceğiz**

ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip geleceksiniz." (el-Kasas, 28/35)

Mûsâ'nın bu dileklerde bulunması, Yüce Allah'ı kemal derecesinde tanıdığına, ileri derecede zeki ve kavrayışlı olduğuna, işleri bildiğine ve son derece samimi olduğuna delildir. Çünkü Allah'a davet edip insanlara yol gösteren kişi, özellikle de davet olunacak kişi inatçı, kibirli ve azgın biriyse ondan gelecek eziyetlere ve musibetlere karşı geniş bir kalbe, tam tahammüllü olmaya, ne demek istediğini ve maksadını açıkça ifade edebilecek akıcı bir dile ihtiyaç duyar. Hatta bu konumdaki birinin anlaşılır ve akıcı bir dile sahip olması, en çok ihtiyaç duyduğu şeydir. Çünkü davetçi ile davet ettiği kişiler arasında karşılıklı söz alış-verişi ve tartışmalar olacaktır. Davetçi de hakkın güzelliğini ortaya koymak ve onu gücü yettiği kadar güzelce açıklamak zorundadır ki hakkı nefislere sevdirebilsin ve batıldan nefret edilmesini sağlasın. Bununla beraber davetçinin işinin kolaylaştırılmasına da ihtiyacı vardır. Tâ ki her işi usulüne göre yapsın, Allah'ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet etsin, en güzel yol hangisiyse onunla mücadele edebilsin. İnsanlarla herkese haline uygun şekilde davranabilsin. Bunun tamamlanması ve yapılabilmesi için, bu niteliklere sahip olan kimsenin maksadını gerçekleştirmesinde kendisine yardımcı olacak destekçilerinin de olması gerekir. Çünkü belli bir hususta yükselecek sesler çoğalırsa, etkili olması kaçınılmazdır. İşte bundan dolayı Mûsâ, bütün bu hususları Allah'tan diledi, bu istekleri de ona verildi.

İnsanlara gönderilmiş olan peygamberlerin durumuna dikkatle bakarsak onların kendi durumlarıyla orantılı olarak bu özelliklere sahip olduklarını görürüz. Özellikle de onların sonuncuları ve en faziletleri olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* için bu böyledir. O, bütün kemal sıfatlarında en yükseğe, zirveye çıkarılmıştır. Kalbinin genişliği, işinin kolaylaştırılması, dilinin fesahati, güzel bir şekilde maksadını açıklayıp beyan etmesi, ashab ve onlardan sonrakiler gibi hak üzere -ondan başkasına nasip olmamış- yardımcılara sahip olması O'na verilenlerin bazılarıdır.

﴿ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ
فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ ۚ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ
عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ
تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا ۚ فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ
ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَا مُوسَىٰ ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ ﴾

37- 'Andolsun ki sana başka bir sefer de lütufta bulunmuştuk.'

38- 'O vakit annene şunları ilham etmiştik:...'

39- 'Onu sandığın içine koy ve nehre bırak. Nehir onu sahile atacak ve hem Benim düşmanım hem de onun düşmanı (olan Firavun) **onu alacak. Gözümün önünde yetiştirilesin diye de üzerine tarafımdan bir sevgi/sevimlilik koydum.'**

40- 'O vakit kız kardeşin de (senin peşinden) **gidip «Ona bakacak birini size göstereyim mi?» demişti. Böylece gözleri aydın olsun da üzülmesin diye seni annene kavuşturmuştuk. Ayrıca sen** (yanlışlıkla) **birini öldürmüştün de seni onun sıkıntısından kurtarmış ve seni daha başka imtihanlarla da denemiştik. Ardından Medyen halkı arasında senelerce kaldın. Sonra da bir takdir gereği** (buraya) **geldin ey Mûsâ!'**

41- 'Seni kendim için seçtim.'

37-38. Yüce Allah, kulu ve rasûlü İmrân oğlu Mûsâ'ya din, vahiy, risalet ve dileklerini kabul etmek suretiyle ihsan ettiği lütuflarını belirttikten sonra onun yetişmesindeki ve hayatının çeşitli aşamalarındaki nimetlerini de zikretmektedir: **"Andolsun ki sana başka bir sefer de,"** henüz süt emdiğin yaşlardayken Firavun'dan korkan annene, seni sandığa koymasını ilham ettiğimizde de **"lütufta bulunmuştuk."** Zira Firavun, İsrailoğullarının çocuklarının boğazlanmasını emretmişti. Annesi de onu saklamış ve boğazlanacağından çok korkmuştu. Daha sonra onu sandığa bırakmış, bu sandığı da Mısır'daki Nil nehrine atmıştı. Yüce Allah, suya o sandığı kıyıya bırakmasını emretmişti. Allah'ın ve Mûsâ'nın en ileri derecedeki düşmanının onu almasını ve onun çocukları arasında beslenip büyümesini takdir edip şartlarını hazırlamıştı.

39. Ayrıca onu görenin gözdesi olmasını da sağlamıştı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Üzerine tarafımdan bir sevgi/sevimlilik koydum."** O nedenle onu gören herkes mutlaka severdi. **"Gözümün önünde yetiştirilesin diye..."** Yani Benim nezaretim, korumam ve himayem altında terbiye edilip büyütülesin diye. Son derece şefkat ve merhamet sahibi, kulunun menfaatlerini gerçekleştirmeye ve ona gelecek her türlü zararı defetmeye kadir olanın himayesinden daha üstün bir himaye, daha mükemmel bir gözetim var mı? Mûsâ, bir halden başka bir hale geçti mi mutlaka Yüce Allah, bu hali onun menfaatine

yönlendirirmiştir. Yüce Allah'ın Mûsâ'nın işlerini, onun faydasına yönlendirmesinin güzel örneklerinden biri de şudur:

40. Mûsâ, düşmanının eline düşünce annesi son derece endişelendi. Yüreği onun tasasıyla dolu halde sabah etti. Eğer Yüce Allah ona sebat verip de kalbini pekiştirmemiş olsaydı mutlaka onun durumunu bildirecekti. İşte böyle bir durumda Yüce Allah, Mûsâ'ya hiçbir sütanneyi kabul ettirmedi; o, hiçbir kadının memesini kabul etmiyordu. Bu, sonunda annesine dönsün, annesi de onu emzirsin, annesinin yanında kalsın, böylelikle annesin gözü aydın olsun, huzur ve sükûn bulsun diyeydi. Onun için Mûsâ'ya süt anneler getiriliyor, fakat o kabul etmiyordu. Bunun üzerine Mûsâ'nın kızkardeşi gelip onlara şöyle demişti: **"Sizin için hem ona bakacak, hem de iyi davranacak bir aile göstereyim mi?"** (el-Kasas 28/12) **"Böylece gözleri aydın olsun da üzülmesin diye seni annene kavuşturmuştuk."**

"Ayrıca sen (yanlışlıkla) **birini öldürmüştün."** Bu, Mûsâ'nın, halkının bir şeyden habersiz olduğu bir sırada şehre geldiği sırada olmuştu. O, biri kendi kavminden, diğeri Kıpti düşmanlarından olan iki kişinin kavga etmekte olduğunu görmüş ve bu sırada Kıpti'yi kazara öldürmüştü: **"Kavminden olan kişi, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Mûsâ da ona bir yumruk attı ve onu öldürdü."** (el-Kasas, 28/15) Bunun üzerine Mûsâ, Yüce Allah'a dua edip mağfiret diledi. Allah da onu bağışladı. Sonra Mûsâ, ileri gelenlerin onu öldürmek maksadıyla yakalamak istediklerini haber alınca onlardan kaçtı. **"seni onun sıkıntısından,"** o günahın cezasından ve öldürülmekten **"kurtarmış ve seni daha başka imtihanlarla da denemiştik."** Seni sınadık, imtihan ettik ve bütün hallerinde dosdoğru biri olduğunu ortaya çıkardık. Ya da sen şu ulaştığın hale gelinceye kadar seni halden hale, aşamadan aşamaya aktarıp durduk. **"Ardından Medyen halkı arasında senelerce kaldın."** Mûsâ, kendisini öldürmek isteyen Firavun'dan ve ileri gelenlerinden kaçınca Medyen'e doğru yola çıktı, oraya vardı. Orada evlendi ve sekiz ya da on yıl kaldı. **"Sonra da bir takdir gereği** (buraya) **geldin ey Mûsâ!"** Senin bu gelişin maksatsız, Bizim idaremiz dışında rastgele bir geliş değildir. Aksine Bizim kaderimiz ve lütfumuz iledir. Bu, Yüce Allah'ın, kelîmi Mûsâ *aleyhisselam*'a ne kadar çok büyük bir önem verdiğinin delilidir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

41. "Seni kendim için seçtim." Bu yaptıklarımı senin için yaptım, nimetlerimi ve güzel bağışlarımı sana ihsan ettim. Tâ ki Benim çok sevdiğim has bir kulum olasın, bu hususta oldukça nadir insanlar dışında hiç kimsenin nail olamayacağı bir

konuma yükselesin. Seven kimse, yaratılmışlar içinden sevdiğini ortaya çıkarmak ve onu ulaşabileceği en yüksek kemale ulaştırmak isterse bunun için bütün gayretini ortaya koyar ve imkanlarının son noktasına kadar çalışıp çabalar. Peki, her şeye kadir ve keremi sonsuz Rabbin yarattıkları arasından kendisi için seçtiği kimseye bu maksatla yapacağı lütuf ve ihsanlarını tasavvur etmek mümkün müdür?

﴿ ٱذْهَبْ أَنتَ وَأَخُوكَ بِـَٔايَٰتِى وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِى ﴿٤٢﴾ ٱذْهَبَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُۥ
قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَآ أَوْ أَن يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا
تَخَافَآ إِنَّنِى مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ ﴾

42- 'Sen ve kardeşin âyetlerimle/mucizelerimle gidin ve Beni anmakta gevşeklik göstermeyin.'

43- 'Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır.'

44- 'Ona yumuşak söz söyleyin, belki düşünüp öğüt alır yahut korkar.'

45- Dediler ki: 'Ey Rabbimiz! Bize karşı aşırı gitmesinden veya azgınlığını artırmasından korkuyoruz.'

46- Buyurdu ki: 'Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim. (Her şeyi) **işitir ve görürüm.'**

42. Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'a, hatırlatmış olduğu dinî ve dünyevî ni'met ve ihsanları dile getirdikten sonra şöyle emretti: **"Sen ve kardeşin"** Hârûn **"âyetlerimle/mucizelerimle"** hakka ve onun güzelliğine, batıla ve onun çirkinliğine delalet eden, tarafımdan verilmiş olan âyetlerimle; el, asa ve diğer dokuz mucizeyle birlikte Firavun'a ve onun çevresindeki ileri gelenlere **"gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin."** Beni, Bana va'dettiğiniz şekilde sürekli anın, bunu sürdürün, bu hususta tembellik ve gevşeklik göstermeyin. Çünkü siz "Tâ ki Seni çok tesbih edelim. Seni çok analım." demiştiniz. Şüphesiz Allah'ı anmak, bütün işlere bir yardım ve destektir. Allah'ı anmak, işleri kolaylaştırır ve yükü hafifletir.

43. "Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır." Küfür ve azgınlığında, zulüm ve saldırganlığında haddi aşmış, sınır tanımaz hale gelmiştir.

44. "Ona yumuşak söz söyleyin." Yumuşaklıkla, nazik, latif, ağır gelmeyecek sözler söyleyin. Sözleriniz edeplice olsun, kaba ve bayağı olmasın. Konuşmanızda kabalık, fiillerinizde de haşinlik olmasın. **"Belki"** yumuşak [illegible]

bebiyle kendisine fayda verecek şeyleri **"düşünüp öğüt alır"** ve onları yerine getirir; **"yahut"** kendisine zarar verecek şeylerden **"korkar"** ve onları terk eder. Çünkü yumuşak söz söylemek, buna davet eder. Kaba söz söylemek ise dinleyeni o sözü söyleyenden uzaklaştırır. Yüce Allah, yumuşak sözün ne olduğunu bir başka buyruğunda şöyle açıklamaktadır: **"De ki: Arınmak ister misin? İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de böylece** (O'ndan) **korkasın."** (en-Naziat, 79/18-19) Hiç şüphesiz bu sözlerde düşünen kimsenin açıkça göreceği şekilde bir incelik ve yumuşaklık vardır; bu sözler kaba değildir. Evvela davetini hiçbir kimsenin herhangi bir şekilde kötü karşılamayacağı, teklif ve danışma anlamında bir soru şeklinde ifade etmiştir. Daha sonra aslı şirkten temizlenmek olan "arınmaya," çeşitli pisliklerden temizlenmeye davet etti ki her selim akıl bunun gereğini elbette kabul eder. Bununla birlikte "Ben seni arındırayım" dememiş, "Arınmak ister misin?" deyip bunu ona nispet etmiştir. Daha sonra onu kendisini yetiştirip besleyen, şükürle karşılık verilmesi gereken açık ve gizli nimetleri ona ihsan eden Rabbinin yoluna davet edip bu nimetleri de beyan ederek şöyle demiştir: **"İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de böylece** (O'ndan) **korkasın."** Firavun, güzelliği kalpleri etkileyen bu yumuşak sözleri kabul etmeyince artık hiçbir öğüdün ona fayda vermeyeceği ortaya çıkmış oldu. Onun için de Yüce Allah, onu güçlü ve muktedir olanın yakalayışı ile yakaladı.

45. **"Dediler ki: Ey Rabbimiz!"** daha Senin risaletini tebliğ etmeden ve delili ortaya koymadan **"Bize karşı aşırı gitmesinden,"** aceleyle bizi cezalandırıp başımıza bir iş getirmesinden **"veya azgınlığını artırmasından,"** hükümranlığı, saltanatı, orduları ve yardımcıları sebebiyle hakka karşı inatlaşıp iyice azgınlaşmasından **"korkuyoruz."**

46. **"Buyurdu ki:"** Size karşı aşırı gitmesinden **"Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim.** (Her şeyi) **işitir ve görürüm."** Yani siz Benim korumam ve gözetimim altındasınız. Sözlerinizi işitir, hallerinizi görürüm. Ondan asla korkmayın. Böylelikle korkuları gitti, Rablerinin vaadiyle kalpleri huzur ve sükûn buldu.

﴿ فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ
وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴾

47- 'Artık ona gidin ve deyin ki: Şüphesiz Biz Rabbinin rasûlleriyiz. İsrailoğullarını bizimle gönder ve onlara eziyet etme. Biz, sana Rabbinden bir mucizeyle geldik. Selâmet, hidâyete uyanlaradır.'

48- 'Zira bize, «Azap, yalanlayanların ve yüz çevirenlerin üzerinedir.» diye vahyedildi.'

47. **"Artık ona gidin ve deyin ki..."** Yani siz şu iki iş için gidin: Onu İslâm'a davet etme ve şerefli bir halk topluluğu olan İsrailoğullarını onun zincirlerinden ve köleliğinden kurtarma. Böylece özgürlüklerine kavuşsunlar, işlerinin dizginlerini kendi ellerine alsınlar ve Mûsâ da Allah'ın şeriat ve dinini uygulasın. **"Biz sana Rabbinden,"** doğruluğumuza delil olan **"bir mucize ile geldik." "Derken Mûsâ asasını yere attı. Bir de ne görsünler o, koskoca bir yılan oluverdi. Elini de** (koynundan) **çıkardı, bir de ne görsünler o, bakanların karşısında bembeyaz parlıyor."** (A'raf, 7/107-108) Ayrıca Yüce Allah'ın onların mucizeleriyle ilgili anlattığı diğer hususlar da gerçekleşti. **"Selâmet, hidâyete uyanlaradır!"** Yani dosdoğru yola uyarak apaçık şeriatla hidâyet bulan kimseler dünyada da, âhirette de selâmete erişmiş olurlar.

48. **"Zira bize, 'Azap, yalanlayanların ve yüz çevirenlerin üzerinedir.' diye vahyedildi."** Yani Yüce Allah, bunu bize kendi nezdinden haber verdi, kendiliğimizden söylemiyoruz. Allah'ın haberlerini ve peygamberlerin bildirdiklerini yalanlayarak onlara itaat etmekten ve tâbi olmaktan yüz çevirenlere azap vardır. Bu ifadelerde Firavun imana, tasdike ve onlara tâbi olmaya teşvik edilmekte, bunun aksini yapmaktan da korkutulmaktadır. Fakat bu öğütlerin ona hiçbir faydası olmadı. Rabbini inkâr edip kâfir oldu. Bu uğurda zulümle ve inatla mücadele etti.

﴿ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ
الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّىٰ
﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾ ۞ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ
وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾ ﴾

49- Dedi ki: 'Rabbiniz de kimmiş, ey Mûsâ?'

50- Dedi ki: 'Rabbimiz her şeye hilkatini veren, sonra da yolunu gösterendir.'

51- Dedi ki: 'O halde önceki nesillerin hali nicedir?'

52- Dedi ki: 'Onların bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz.'

53- 'O, yeryüzünü size bir döşek yapan, sizin için orada yollar açan ve gökten su indirendir.' Ki Biz, onunla çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

54- Hem yiyin, hem davarlarınız yayın. Şüphe yok ki bunlarda akıl sahipleri için ibretler vardır.

55- Biz sizi o (topraktan) yarattık. Tekrar oraya döndüreceğiz ve bir kere daha yine oradan çıkaracağız.

49. Firavun da Mûsâ'ya, inkâr eder bir üslupla, **"Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?"** dedi.

50. Mûsâ tatmin edici, yeterli ve açık bir cevap verdi: **"Rabbimiz her şeye hilkatini veren,"** yani Rabbimiz o zâttır ki bütün mahlukâtı yaratmış ve her birine kendisine uygun bir yaratılış vermiştir. Öyle ki bu, cisminin büyüklüğü, küçüklüğü, orta halliliği ve diğer bütün vasıfları içine alır ve O'nun yaratma sanatındaki güzelliğine delâlet eder. **"Sonra da"** her bir yaratılmışa, yaratılışına uygun **"yolunu gösterendir."** İşte bu, bütün yaratılmışlarda görülen eksiksiz bir hidâyettir, yani "yol gösterme"dir. Her yaratılmışın, yaratılış gayesini teşkil eden faydaları elde etmeye ve ona gelebilecek zararları önlemeye çalıştığı görülmektedir. O kadar ki Yüce Allah, hiçbir şey bilmeyen bir hayvanı bile bunları gerçekleştirme imkanını sağlayacak şekilde kendince bir akıl (içgüdü) sahibi kılmıştır. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır."** (es-Secde, 32/7) Bütün bu yaratılmışları yoktan var edip onlara akılların daha ilerisini teklif edemeyecekleri şekilde güzel bir hilkat veren, faydalarına olan yolları gösterip hidâyete ileten kim ise işte gerçek Rab da O'dur. Onu inkâr etmek, en büyük varlığı inkâr etmektir. Bu, hakkı bile bile, inatla inkâr etmek ve açıkça yalan söylemektir. İnsan, kesin olarak bilinen hususlardan neyi inkâr ederse etsin, hiç şüphesiz onun âlemlerin Rabbini inkâr etmesi hepsinden daha ağırdır. Bu nedenledir ki Firavun, bu kat'i delile inatla karşı duramayınca çeşitli şüpheler uyandırmak maksadıyla asıl konudan saparak Mûsâ'ya şöyle dedi:

51. "O halde önceki nesillerin hali nicedir?" Onların durumu nedir? Onlara dair ne haber var? Onlar sonunda neye vardılar? Çünkü onlar bizden daha önce inkâra, küfre, zulüm ve inada sapmışlardı. Örnek olarak onlar bize yeter.

52. Bunun üzerine Mûsâ **"dedi ki: Onların bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz."** Yani Rabbim, hayır ve şer bütün

amelleri tek tek tespit etmiştir. Onu nezdindeki bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) kaydetmiştir. Onun bilgisi, onların yaptıklarını kuşatmıştır ve O, yapıp ettiklerinden haberdardır. Bunlardan hiçbir şey kaybolmuş değildir ve bunlara dair bilgisinden hiçbir şeyi unutmaz. Bu zımnen şunu içermektedir: Onlar dünyadayken ne yaptılarsa onu görecek, amelleriyle karşılaşacak ve karşılığını alacaktır. Ey Firavun, senin onlar hakkında soru sormanın bir anlamı yoktur. Çünkü onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandığınız da sizindir. Eğer bizim sana getirmiş olduğumuz delillerin ve gösterdiğimiz mucizelerin doğru oldukları ve kesin bilgi ifade ettikleri senin açından açıkça ortaya çıkmışsa -ki öyledir- o halde sen hakka itaat et, küfrü ve zulmü bırak. Batılı ileri sürerek çokça tartışmaktan vazgeç. Eğer sen bunlar hakkında şüphe ediyorsan ya da bunların inanılacak türden olmadığı görüşündeysen önünde yol açıktır, araştırma kapısı da kapalı değildir. Sen de delili delille, belgeyi belgeyle reddet. Ama kainat var olduğu sürece böyle bir şey yapman mümkün olmayacak. Nasıl olsun ki? Zira Yüce Allah, onun, ayetlerin kesin olarak doğru olduğuna inandığı halde onları bile bile inkâr ettiğini haber vermiştir: **"Kalpleri onlara inandığı halde zulme saparak ve büyüklenerek onları inkâr ettiler."** (en-Neml, 27/14) Mûsâ da ona şöyle demişti: **"Gayet iyi biliyorsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimse indirmemiştir."** (el-İsra, 17/102) Böylece onun, yeryüzünde üstünlük sağlamak kasdıyla giriştiği bu tartışmada zalim ve haksız olduğu anlaşılmaktadır.

53. Daha sonra Mûsâ, bu kat'i delili daha da açarak Yüce Allah'ın pek çok nimetini ve ihsanını belirtmektedir: **"O, yeryüzünü size bir döşek yapan,"** yani orayı sizin için üzerinde durabilecek, yerleşebilecek, bina yapabilecek, ağaç dikebilecek, ziraat vb. için alt üst edebilecek imkanı bulabileceğiniz, üzerinde yayılacağınız bir döşek kılmış ve bu maksatla yeri size amade kılmıştır. Orayı sizin menfaatinize olan herhangi bir işinize engel çıkaracak şekilde yaratmamıştır. **"Sizin için orada yollar açan,"** yani bir yerden başka bir yere, bir bölgeden başka bir bölgeye ulaştırabilecek şekilde sizin için yollar yapandır. Öyle ki insan oğulları yeryüzünün her tarafına en kolay şekilde ulaşabilme imkânı elde edebilmişlerdir. Yolculuklarından da vatanlarında kalmalarından daha fazla faydalar etmişlerdir. **"Ve gökten su indirendir. Ki Biz onunla çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık."** Yani O, gökten indirdiği yağmurla, ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. Bu yolla çeşitli türleri ve farklı şekilleriyle türlü türlü bitkiler bitirir. Allah, bize ve davarlarımıza rızık olsun diye bunların elde edilmelerini kolaylaştırmıştır.

Bunlar olmasaydı yeryüzünde bulunan insan ve hayvan dahil bütün canlılar yok olur giderdi. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

54. **"Hem yiyin, hem davarlarınız yayın."** Bu ifade, Allah'ın, kullarına olan lütfunu hatırlatması üslubundadır. Bu da aslen bütün bitkilerin mubah olduğuna delildir. Onlardan zehir ve buna benzer zararlı olan şeyler dışında haram olan bir şey yoktur. **"Şüphe yok ki bunlarda akıl sahipleri için işaretler vardır."** Akılları sağlam, düşünceleri dosdoğru olan kimseler için Allah'ın lütuf, ihsan, rahmet ve cömertliğinin genişliğine, inâyetinin eksiksizliğine, O'nun hak ma'bud olan Rab ve övgüye layık Malik olduğuna ve her şeye gücünün yettiğine dair işaretler/deliller vardır. O'ndan başkası ne ibadete layıktır ne de hamde ve senaya. Bunlara o nimetleri ihsan etmekle lütfunu hatırlatan Yüce Zat'tan başkası bunlara layık değildir. O, ölümünden sonra arzı dirilttiği gibi ölüleri de diriltecektir. Yüce Allah'ın özellikle akıl sahiplerini zikretmesi, bu işaretlerden gereği gibi yararlananların ve onlara ibret nazarıyla bakanların sadece onlar olmasından dolayıdır. Onların dışındaki kimseler ise başı boş hayvanlar, meralarda yayılan davarlar gibidir. Bunlar, bu ilâhî işaretlere ibret nazarıyla bakmadıkları gibi, bunlardan maksadın ne olduğuna basiretleriyle nüfuz edemezler. Onların payları hayvanlarınki gibidir. Yerler, içerler, kalpleri gaflet içinde oyalanır, bedenleri de sırt çevirir. **"Göklerde ve yerde nice âyetler/işaretler vardır ki onlar, bunların yanlarından yüz çevirerek geçer giderler."** (Yusuf, 12/105)

55. Yüce Allah, yeryüzünün cömertliğini ve Allah'ın üzerine indirdiği yağmura karşılık Rabbinin izniyle çeşitli bitkileri çıkardığını bildirdikten sonra şunu da haber vermektedir: Rabbimiz, bizi o yeryüzünden yarattığı gibi öleceğimiz vakit bizi tekrar oraya döndürecektir. Zira orada defnolacağız. İkinci bir kez daha bizi oradan çıkartacak. Bizi topraktan ve yoktan var ettiğini nasıl kesin olarak biliyorsak şunu da bilmeliyiz ki ölümden sonra da bizi yine oradan diriltecektir. Yer üzerinde işlemiş olduğumuz amellerimizin karşılığını bize vermek için bunu yapacaktır. İşte bu ikisi, öldükten sonra dirilmeye, gâyet açık iki aklî delildir: Biri, yeryüzünde ölümünden sonra bitkilerin çıkartılması, diğeri de mükellef varlıklar olan insanların oradan yaratılmış olmalarıdır.

﴿ وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَٰمُوسَىٰ
﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَٱجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ ٱلزِّينَةِ وَأَن يُحْشَرَ ٱلنَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُۥ ثُمَّ

أَتَىٰ ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُم بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ
ٱفْتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَٰزَعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾ ﴾

56- Andolsun Biz ona mucizelerimizin hepsini gösterdik de o yine yalanladı ve yüz çevirdi.

57- Dedi ki: 'Sen sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin, ey Mûsâ?'

58- 'Andolsun biz de sana karşı seninkinin benzeri bir sihir getireceğiz. O nedenle bizimle senin aranda, bizim de, senin de caymayacağın bir buluşma zamanı ve uygun bir yer belirle.'

59- (Musa) **dedi ki: 'Sizinle karşılaşma zamanımız bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vakti olsun.'**

60- Bunun üzerine Firavun ardını dönüp gitti, hilesini (sihirbazları) **topladı ve sonra geldi.**

61- Mûsâ onlara şöyle dedi: 'Yazıklar olsun size! Yalan uydurup Allah'a iftira etmeyin. Sonra azap ile kökünüzü kazır. Zira (O'na) iftira eden zarar eder.' dedi.

62- Bunun üzerine sihirbazlar aralarında tartıştılar ve konuşmalarını da gizlice yaptılar.

56. Allah Teala, Firavun'a gözle görülen afakî (dış dünyada) ve nefsî (insanın iç aleminde) bütün çeşitleriyle pek çok âyet, ibret ve kat'i delili göstermiş olduğunu, ancak Firavun'un bir türlü doğru yola gelmeyip aklını başına almadığını, aksine yalanlayıp yüz çevirdiğini haber vermektedir. Firavun verilen bu ilâhî haberleri yalanladığı gibi, ilâhî emir ve yasaklarından da yüz çevirdi, hakkı batıl, batılı hak yerine koydu, insanları saptırmak maksadıyla batılı ileri sürerek hakka karşı mücadele verdi:

57. **"Sen sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin, ey Musa?"** Firavun, Mûsâ *aleyhisselam*'ın kendisine göstermiş olduğu bunca mucizenin sihir ve göz boyama olduğunu, maksadın da onları topraklarından çıkartarak oraları ele geçirmek olduğunu iddia etmişti. Firavun bu sözleriyle kavmini etkilemek istemişti. Çünkü insan tabiatı, vatanına düşkündür. Oradan çıkmak, ayrılmak insana ağır gelir. Bu sözleriyle Firavun, Mûsâ'nın bu maksatta olduğunu belirterek ona karşı öfkelenmelerini, onunla savaşmaya koyulmalarını sağlamak istemişti.

58. Firavun sözlerine devamla şöyle dedi: Senin getirdiğin sihre benzer bir sihri biz de sana karşı getireceğiz. Bize süre tanı ve **"bizimle senin aranda, bizim de, senin de caymayacağın bir buluşma zamanı ve uygun bir yer belirle."** Yani bu yeri bilmekte bizimle senin aranda herhangi bir fark olmasın ya da o yer orada cereyan edeceklerin görünebilmesine imkan verecek şekilde düz ve geniş bir yer olsun.

59. Bunun üzerine Mûsâ, **"Sizinde karşılaşma zamanımız bayram günü,"** zira bu günde hiçbir şey yapmazlar, bir işle meşgul olmazlar ve çalışmayı keserlerdi. **"insanların toplandığı kuşluk vakti olsun."** Hepsi de kuşluk vaktinde bir araya gelmiş olurlar. Mûsâ'nın bunu istemesindeki sebep, bayram günüyle kuşluk vaktinde kalabalığın çokça toplanabilmesinin sağlanması ve her şeyin başka bir vakitte mümkün olmayacak şekilde açıkça görülebilmesidir.

60. "Bunun üzerine Firavun ardını dönüp gitti, hilesini (sihirbazları) **topladı."** Mûsâ'ya karşı hile ve tuzak kurabilmesini mümkün kılacak ne varsa hepsini topladı. Kendisine bağlı bütün şehirlere, sihir işini çok iyi bilen sihirbazların toplanması için adam gönderdi. O sıralarda sihir yaygındı ve onu öğrenmeye talep vardı. Bu nedenle pek çok sihirbaz toplandı. Ardından iki taraf tayin edilen vakitte bir araya geldiler, insanlar da toplandılar. Büyük bir kalabalık oluştu. Erkekler, kadınlar, ileri gelenler, avam, küçükler, büyükler, herkes hazırdı. İnsanları da toplanmaya teşvik ettiler: **"Siz de toplanmayacak mısınız? Umarız ki sihirbazlar galip gelir de biz de onlara uyarız."** (eş-Şuara, 26/39-40)

61. Bütün şehirlerden toplanıp bir araya gelen sihirbazlara Mûsâ *aleyhisselam* öğüt verdi, onlara karşı delilini ortaya koydu ve şöyle dedi: **"Yazıklar olsun size! Yalan uydurup Allah'a iftira etmeyin. Sonra azapla kökünüzü kazır."** Yaptığınız sihirle tutturmuş olduğunuz batıl yola yardımcı olup da hakkı yenik düşürmeye ve Allah'a iftira etmeye kalkışmayın. O zaman nezdinden göndereceği bir azapla sizi kökten imha eder. Bütün çalışmalarınızı ve iftiralarınızı boşa çıkartır. Elde etmeyi arzuladığınız zaferi, Firavun ve onun ileri gelenleri nezdinde makam ve mevki sahibi olmayı elde edemez, Allah'ın azabından da kurtulamazsınız.

62. Hak bir sözün kalplere etki etmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle **"sihirbazlar aralarında tartıştılar ve konuşmalarını da gizlice yaptılar."** Mûsâ *aleyhisselam*'ın sözünü işittiklerinde aralarında tartışmaya koyuldular ve ne yapacaklarını şaşırdılar. Aralarındaki anlaşmazlıklardan birinin, Mûsâ *aleyhisselam*'ın hak üzere olup olmadığı hususundaki şüpheleri olması muhtemeldir. Ancak o anda tam bir karara varamamışlardı. Ta ki Allah hükme bağlamış olduğu işi ger-

çekleştirsin, **"helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfal, 8/42) Kendi aralarında gizlice müzakere ettiler ve tek bir söz üzerinde ittifak etmeye çalıştılar. Böylelikle sözlerinde ve davranışlarında başarılı olmak ve insanların dinlerine sımsıkı yapışmalarını sağlamak istediler. Onların gizlice yaptıkları konuşmaların mahiyetini de Yüce Allah şöyle açıklamaktadır:

﴿ قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- Dediler ki: 'Bu ikisi gerçekten sihirbazdır. Sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.'

64- 'O halde hilenizde ittifak edin, sonra da tek saf halinde ilerleyin. Çünkü bugün üstün gelen, umduğuna kavuşur.'

63. "Dediler ki: Bu ikisi gerçekten sihirbazdır. Sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak... istiyorlar." Onların bu sözü, Firavun'un önceden söylediği sözle aynıdır. Ya onlarla Firavun'un aynı sözleri söylemeleri farkında olmadan, tesadüf sonucu olmuştur ya da Firavun, kendi açıkladığı bu sözlerini onlara telkin edip söylemelerini sağlamıştır. Onlar, Firavun'un söylediklerine ek olarak **"ve sizin en güzel olan yolunuzu"** yani sihir yolunu **"yok etmek istiyorlar"** dediler. Mûsâ, sizin bu yolunuzu kıskandığından dolayı tuttuğunuz bu sihir yolunu ortadan kaldırmak ve size üstünlük sağlamak istiyor. Böylelikle bu yolla övünmek, meşhur olmak ve ününün yayılmasını sağlamak istiyor ki bu sayede sizin zamanınızı öğrenmeye harcadığınız bu ilimde ona başvurulsun. Yine sizin geçiminizi sağlamanıza ve buna bağlı olarak ileri gelen mevkilere çıkmanıza da engel olmak istiyor. Bu sözleriyle onlar, Mûsâ'yı yenik düşürmek uğrunda bütün gayretlerini ortaya koymak için birbirlerini teşvik etmişlerdi. Şöyle demişlerdi:

64. "O halde hilenizde ittifak edin." Yani bütün becerinizi bir defada birbirinize bu hususta destek vererek, birbirinize yardımcı olarak, söz birliği halinde, açıkça ve ittifakla ortaya koyun. Daha rahat çalışabilmeniz, kalplere daha çok heybet salmanız ve herkesin yapabildiği her şeyi tümüyle ortaya koyması için **"tek saf halinde ilerleyin"** ve şunu bilin ki bugün umduğunu elde edip başarıyı yakalayan ve karşı tarafı yenik düşüren kimse, istediğini elde eder, umduğuna

kavuşur. Bu, oldukça önemli ve ileriki günleri belirleyici bir gündür. Görüldüğü gibi onlar batıllarına hayret edilecek derecede sapasağlam yapışmış ve bu hususta son derece kararlı idiler. Çünkü her türlü sebebe yapışmış, her türlü yolu, her türlü hile ve tuzağı hakka karşı ortaya koymuşlardı. Yüce Allah ise nurunu tamamlamak ve hakkı batıla galip getirmek istiyordu.

﴿قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَن تُلْقِيَ وَإِمَّا أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ
يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ
الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ
﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾ قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ
لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ
النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾ قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي
فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا
أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿٧٣﴾﴾

65- Dediler ki: 'Ey Mûsâ, ya sen at yahut ilk atan biz olalım.'

66- O, 'Haydi siz atın.' dedi. Birden onların ipleri ve asaları sihirlerinden ötürü ona hızla hareket ediyorlarmış gibi göründü!

67- Bunun üzerine Mûsâ içten içe bir korku duydu.

68- Dedik ki: 'Korkma! Çünkü üstün gelecek olan sensin!'

69- 'Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yakalayıp yutsun. Onların yaptıkları ancak bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nerede olsa iflah olmaz.'

70- Neticede bütün sihirbazlar secdeye kapandılar. Dediler ki: 'Hârûn ile Mûsâ'nın Rabbine iman ettik.'

71- (Firavun) dedi ki: 'Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Şüphe yok ki o, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Andolsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. O zaman hangimizin azabının daha şiddetli ve daha kalıcı olduğunu bileceksiniz.'

72- Dediler ki: 'Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana karşı asla seni tercih etmeyiz. Ne hüküm vereceksen ver. Zira sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin.'

73- 'Şüphesiz ki biz günahlarımızı ve senin bizi yapmaya zorladığın sihri bağışlasın diye Rabbimize iman ettik. Allah, hem daha hayırlıdır, hem de daha kalıcıdır.'

65. Sihirbazlar planlarını tamamladılar. Maksatlarını tespit ettiler ve artık işi ortaya yapmaktan başka bir şey kalmadı. **"Dediler ki: Ey Mûsâ, ya sen at yahut ilk atan biz olalım."** Bu sözleriyle durum ne olursa olsun kendilerinin mutlaka galip geleceklerini ima ederek onu muhayyer bıraktılar.

66. Mûsâ, **"Haydi siz atın."** dedi. Onlar da ellerindeki ipleri ve sopaları yere bıraktılar. **"Birden onların ipleri ve asaları"** aşırı derecedeki **"sihirlerinden ötürü ona hızla hareket ediyorlarmış gibi"** yani yılan şeklinde **"göründü."**

67. Mûsâ'ya böyle görününce o, Allah'ın vaadine ve yardımına kesin olarak inanmakla birlikte beşer tabiatının bir gereği olarak **"içten içe bir korku duydu."**

68. Sebat vermek ve kalbini yatıştırmak üzere **"dedik ki: Korkma, çünkü"** onlara karşı **"üstün gelecek olan sensin."** Yani onlara üstün gelecek, onları yeneceksin. Onlar, sana karşı zelil olacak ve itaatle boyun eğecekler.

69. "Sağ elindekini," yani asanı **"at da onların yaptıklarını yakalayıp yutsun. Onların yaptıkları ancak bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nerede olsa iflah olmaz."** Yani onların hile ve tuzaklarının onlara vereceği bir fayda yoktur, başarılı da olmayacaklardır. Çünkü bu yaptıkları, insanların gözlerini boyayan, batılı hakka karıştıran ve kendilerinin hak üzere oldukları vehmini veren sihirbazların bir hilesidir.

70. Mûsâ da asasını yere attı. Asası onların yaptıkları her şeyi yakalayıp yuttu. Herkes de bu olanları kendi gözleriyle görüyordu. Böylelikle sihirbazlar kesin olarak bu işin sihir olmadığını, Allah'tan olduğunu bildiler, inandılar ve hemen iman ettiler. **"'Hârûn ile Mûsâ'nın Rabbi"** olan âlemlerin Rabbine **"iman ettik.' dediler."** Böylelikle hak ortaya çıktı, üstün geldi ve bütün parlaklığıyla gözleri kamaştırdı. Bu büyük kalabalık karşısında, sihir, hile ve tuzaklar çürüyüp gitti. Bu, mü'minler için apaçık bir delil ve rahmet, inatçılara karşı da kesin bir delil oldu.

71. Bunun üzerine Firavun, sihirbazlara, **"Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz?"** Yani siz bana danışmadan ve benim iznim olmadan nasıl iman etme cüretini gösterdiniz? Firavun, sihirbazların kendisine karşı önceki edepleri, önündeki zilletleri, her hususta emirlerine itaat etmeleri dolayısıyla onların bu şekilde izinsiz iman edişlerini garip karşıladı ve bunu diğer işler gibi değerlendirdi. Fi-

ravun, bu açık ve kesin delilden sonra küfür ve azgınlığında daha da ileri gitti, sözleriyle kavmini küçümsedi. Mûsâ'nın sihirbazlara bu şekilde galip gelmesinin haklı oluşundan kaynaklanmadığını, aksine Mûsâ ile sihirbazların kendi aralarında anlaşıp komplo kurduklarını, Firavun'u ve kavmini ülkelerinden çıkarma planı yaptıklarını iddia etti. Firavun'un kavmi de (güya) bu şeytanî plana inandı ve onun doğru söylediğini zannetti. **"Kavmini böylece hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar, bir fasıklar topluluğu idi."** (ez-Zuhruf, 43/54) Firavun'un söylediği sözler, zerre kadar aklı ve vakıaya dair asgari bilgisi olan kimsenin aklının kabul edebileceği türden bir söz değildi. Çünkü Mûsâ, Medyen'den yalnız başına gelmişti. Oradan geldikten sonra ne sihirbazlarla ne de başkalarıyla bir araya geldi. Aksine hemen Firavun'u ve kavmini imana davet ederek onlara ilâhî mucizeleri gösterdi. Firavun da Mûsâ *aleyhisselam*'ın getirdiklerine karşı koymak için bütün imkânlarını ortaya koydu ve şehirlerinde ne kadar usta sihirbaz varsa hepsinin toplanmasını sağlayacak kimseler gönderdi. Sihirbazlar Firavun'un yanına geldiler. O da galip gelmeleri halinde onları mükâfatlandıracağını, onlara yüksek mevkiler vereceğini va'detti. Onlar da galip gelmek için gayret edip Mûsâ'yı yenmek maksadıyla hilelerini en ileri derecede ortaya koydular. Bütün bunlara rağmen sihirbazlarla Mûsâ'nın bir araya gelerek böyle bir plan kurdukları ve meydana gelen olaylar hakkında ittifaka vardıkları düşünülebilir mi? Bu imkansızın da imkansızı bir şeydir.

Daha sonra Firavun, sihirbazları tehdit ederek şunları söyledi: **"Andolsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim."** Yeryüzünde fesat çıkartan yol kesicilere uygulandığı şekilde her birinin sağ eliyle sol ayağını keseceğini söyledi. Onları teşhir ve rezil etmek maksadıyla da **"hurma kütüklerine asacağım. O zaman hangimizin azabının daha şiddetli ve daha kalıcı olduğunu bileceksiniz."** Bu sözleriyle Firavun, kendisinin ve beraberindekilerin işkencelerinin, Allah'ın azabından daha çetin ve daha kalıcı olduğunu kasdetmişti. O, bu sözleriyle hakikatleri tersyüz etmek ve akılsız kimseleri korkutmak istemişti.

72. Sihirbazlar, hakkı görüp Allah'ın kendilerine ihsan ettiği akıllarıyla gerçekleri idrâk ettikleri için Firavun'a şu sözleriyle cevap verdiler: **"Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana karşı asla seni tercih etmeyiz."** Yani Yüce Allah'ın tek başına ma'bud, tek başına tazim olunması gereken, tek üstün ve yüce Rab olduğuna, O'nun dışındakilerin ise ulûhiyet ve rubûbiyetlerinin batıl olduğuna kat'i delil teşkil eden bunca belgeleri bir kenara bırakıp da seni ve bize va'dettiğin makam ve mükafatı bizi yoktan var eden Yaratana asla tercih etme-

yeceğiz. Böyle bir şey kesinlikle olmayacak. Bizi kendisiyle tehdit ettiğin el ve ayakların çaprazlama kesilmesi, asılmak ve benzeri işkenceler türünden her **"ne hüküm vereceksen ver. Zira sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin."** Senin bizi tehdit ettiğin şeyler en fazla bu dünya hayatında söz konusudur ve önünde sonunda biter ve bize zarar vermez. Ancak küfrü üzere devam edip giden kimselere Allah'ın azabı böyle değildir. O, süreklidir ve pek büyüktür. Bu sözleriyle onlar, sanki Firavun'un **"O zaman hangimizin azabının daha şiddetli ve daha kalıcı** olduğunu bileceksiniz." şeklindeki sözlerine cevap vermiş oluyorlardı. Sihirbazların bu sözleri, aklı başında olan bir kimsenin, dünya lezzetleriyle âhiretteki lezzetleri, dünya azabıyla âhiretteki azap arasında bir mukayese yapması gerektiğine delildir.

73. "Şüphesiz ki biz günahlarımızı ve senin bizi yapmaya zorladığın sihri bağışlasın diye Rabbimize iman ettik." Günahlardan kasıtları, küfür ve işledikleri masiyetlerdir. Hiç şüphesiz iman, her türlü günaha keffârettir, tevbe de kendisinden öncekileri siler, yok eder. Sihirbazların; Bizim kendisiyle hakka karşı çıktığımız **"ve bizi yapmaya zorladığın sihri"** ifadeleri, onların daha önce yaptıkları bu işlerini isteyerek yapmadıklarını, Firavun'un onları bir şekilde bunu yapmaya zorladığını göstermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir ama göründüğü kadarıyla Mûsâ *aleyhisselam*'ın, daha önce geçen, **"Yazıklar olsun size! Yalan uydurup Allah'a iftira etmeyin. Sonra azapla kökünüzü kazır."** (61. âyet) ifadeleriyle onlara öğüt vermesi, onları etkilemiş ve onlarda büyük çapta tesir bırakmıştı. Bu yüzden, bu söz ve öğütten sonra kendi aralarında tartışmışlardır. Daha sonra da Firavun, onları sihir yapmaya zorlamış ve ortaya koydukları bu hileleri yapmaya onları mecbur etmiştir. Bundan dolayıdır ki onlar, daha oraya gelmeden önce Firavun'un söylediği sözü aynen söylediler. Zira onlar, **"Bu ikisi gerçekten sihirbazdır. Sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan yolunuzu yok etmek istiyorlar."** (63. âyet) demişlerdi. Böylelikle Firavun'un kendilerine çizmiş olduğu ve izlemeye zorladığı yolu takip etmişlerdi. Kalplerinde batıl ile hakka karşı çıkmaktan hoşlanmayıp yaptıklarını da bir süre batıla göz yummak suretiyle yapmış olmalarının onlara etki etmiş olması ve bu sebeple Allah'ın kendilerine rahmetini ihsan ederek iman ve tevbeye onları muvaffak kılmış olması ihtimali vardır.

Şüphesiz Allah'ın nezdindekiler, senin bize va'detmiş olduğun çeşitli mükâfatlardan, makam ve mevkilerden daha hayırlı olduğu gibi O'nun mükâfat ve ihsanları daha kalıcıdır. Yoksa Firavun'un söylediği **"O zaman hangimizin azabı-**

nın daha şiddetli ve daha kalıcı olduğunu bileceksiniz." sözlerinin ve kendi azabının daha ağır ve daha kalıcı olduğunun gerçekle bir ilgisi yoktur. Yüce Allah'ın, Mûsâ'nın Firavun ile başından geçenlere dair naklettiği bütün kıssalarda sihirbazları zikrettiğinde Firavun'un onların el ve ayaklarını kesip onları hurma kütüklerine asmakla tehdit ettiğini de belirtmekte, ancak onun bu işi yaptığını beyan etmemektedir. Bu hususta sahih bir hadis de gelmemiştir. Bu tehdidini gerçekleştirdiğini ya da gerçekleştirmediğini kat'i bir kanaat olarak ortaya koymak için bir delile ihtiyaç vardır. O nedenle bunu da, başka hususları da en iyi Allah bilir.

﴿ إِنَّهُۥ مَن يَأْتِ رَبَّهُۥ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُۥ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾ وَمَن يَأْتِهِۦ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ
ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلدَّرَجَٰتُ ٱلْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ
جَزَآءُ مَن تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾ ﴾

74- Her kim Rabbine günahkar (bir kafir) **olarak varırsa onun için cehennem vardır. O orada ne ölür, ne de yaşar.**

75- Kim de O'na salih ameller işlemiş bir mü'min olarak gelirse işte onlar için en yüksek dereceler vardır.

76- Altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri (vardır ki) **orada ebedî kalacaklardır. İşte arınan kimselerin mükâfatı budur.**

74. Yüce Allah, huzuruna; günahkar olan -ki burada günahkar, her açıdan günaha batmış olan demektir ki bu da küfrü ifade eder- ve ölünceye kadar da bu halini sürdürüp de o halde Allah'a gelen kimse için cehennem ateşi olduğunu haber vermektedir. O cehennem ki ibretli cezası çok şiddetlidir, çetindir. Zincirleri büyüktür, derinliği çok fazladır. Soğuğu da, sıcağı da can yakıcıdır. Onda bulunan ceza, ciğerleri ve kalpleri eritir. Orada azap gören bir kimsenin ölmemesi de, yaşamaması da bu azabın şiddetli oluşunun bir göstergesidir. Orada azap gören ölmez ki bu azaptan kurtulsun. Ama zevk alacağı bir hayat da sürmez. Onun sürdüğü hayatta kalp, ruh ve beden, ölçüsü hiç kimse tarafından tespit edilemeyecek kadar büyük azaplar çeker. Bu azap bir an dahi hafifletilmez. Orada azap gören yardım isteyecek ama kimse yardımına koşmayacak, dua edecek ama duası kabul olunmayacaktır. Evet, o yardım isteyecek olursa, yüzü yakan ve erimiş maden tortusunu andıran bir suyla yardımına koşulacak, dua edecek olursa da ona **"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"** (el-Mü'minûn, 23/108) diye cevap verilecektir.

75-76. Kim de Rabbinin huzuruna; O'na iman etmiş, peygamberlerini tasdik etmiş, kitaplarına uymuş, farz ve müstehab türünden **"salih ameller işlemiş bir mümin olarak gelirse onlar için en yüksek dereceler vardır."** O yüksek konaklarda, süslenmiş köşklerde, kesintisiz lezzelter içinde, akıp duran ırmaklar arasında ebedî bir hayat sürecektir. Sevinci pek büyük olacak, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından dahi geçirmediği nimetler elde edecektir. **"İşte"** şirkten, küfürden, fasıklıktan, isyandan temizlenip **"arınan kimselerin mükâfatı budur."** Bu ise ya bu tür günahları hiç işlemeyen ya da bunlardan yaptıklarından tevbe eden ve nefsini arındırıp iman ve salih amelle bu tevbesini daha da güzelleştiren kimseler içindir. Çünkü arınmanın (tezkiyenin) iki anlamı vardır: Biri temizlemek ve kirleri yok etmek, diğeri hayrı arttırmak demektir. İşte "zekât"a da bu iki özellik dolayısıyla bu isim verilmiştir.

﴿ وَلَقَدْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِى فَٱضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِى ٱلْبَحْرِ يَبَسًا لَّا تَخَٰفُ دَرَكًا
وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِۦ فَغَشِيَهُم مِّنَ ٱلْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُۥ وَمَا
هَدَىٰ ﴿٧٩﴾ ﴾

77- Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya şunu vahyettik: 'Kullarımı geceleyin yola çıkar ve onlar için denizde kupkuru bir yol aç. (Firavun tarafından) **yetişilmekten yana korkun ve** (boğulmaktan yana) **endişen olmasın.'**

78- Firavun da askerleriyle onların ardından gitti de onları denizin (kuşatıcı dalgaları) **kapladı.**

79- Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola götürmedi.

77-78. Mûsâ *aleyhisselam* açık mucizelerle Firavun ve kavmine galip gelince Mısır'da kalıp onları İslâm'a davet etmeye, İsrailoğullarını da Firavun'dan ve onun işkencelerinden kurtarmak için çalışmaya koyuldu. Firavun ise azgınlık ve nefretini, İsrailoğullarına uyguladığı ağır baskısını sürdürüyordu. Yüce Allah, bize Kur'an-ı Kerim'de anlatmış olduğu şekliyle ona pek çok mucize ve ibretli şey gösterdi. İsrailoğulları imanlarını açığa vurma ve onu ilan etme imkanına sahip olmadıklarından evlerini mescid edinmiş, Firavun'a ve onun eziyetlerine katlanmak zorunda kalmışlardı. Yüce Allah da onları düşmanlarından kurtarmak, kendisine açıkça ibadet etmeleri ve emirlerini uygulamaları için onlara yeryüzünde iktidar vermek istedi. Bu sebeple Yüce Allah, peygamberi Mûsâ'ya gizlice İsrailoğulları ile sözleşmesi-

ni, yol almaları için de gecenin başlangıcından itibaren yola koyulmalarını vahiyle bildirdi, Firavun'un ve kavminin de onları takip edeceğini haber verdi. Gecenin ilk vakitlerinde bütün İsrailoğulları, kadınları ve çocuklarıyla yola koyuldular. Mısır ahalisi sabahı ettiklerinde onlardan hiç kimsenin olmadığını, kimseden ses-seda çıkmadığını gördüler. Düşmanları Firavun, bundan dolayı onlara karşı çok öfkelendi. Şehirlere insanları toplayacak ve İsrailoğullarının arkasından onları takibe teşvik edecek kimseler gönderdi. Ki onları yakalayıp cezalandırsın ve öfkesini dindirsin. Ama Allah, emrini mutlaka uygular. Derken Firavun, ordusunu toplayıp sabah vakti İsrailoğullarının peşine düştü. **"İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları, 'İşte şimdi kıstırıldık.' dediler."** (eş-Şuarâ, 26/61) Korkuya kapıldılar, huzursuzlandılar. Önlerinde deniz, arkalarında kin ve öfkeyle dolup taşmış Firavun vardı. Mûsâ *aleyhisselam*'ın kalbi rahat ve huzur doluydu. Rabbinin kendisine verdiği söze tam bir güvenle **"Asla, muhakkak Rabbim benimledir, bana yol gösterecektir."** (eş-Şuarâ, 26/62) dedi. Yüce Allah da ona asasıyla denize vurmasını emretti. Denizde on iki ayrı yol meydana geldi. Su ise yolların sağ ve sol yanlarında yüksek dağlar gibi oldu. Yüce Allah, suyun ortasında onlara kupkuru yollar açtı. Firavun'un kendilerine yetişmesinden korkmamalarını, suda boğulmaktan da çekinmemelerini emretti. Onlar da bu yolları takip ettiler. Derken Firavun ve askerleri gelip arkalarından o yollara girdiler. Mûsâ'nın kavmi tamamıyla dışarı çıktığında, Firavun ve kavmi de tamamıyla denizin ortasına geldiklerinde Yüce Allah, denize, onların üzerine kapanmasını emretti ve denizin dalgaları onları kapladı. Hepsi de suda boğuldular, onlardan bir kişi dahi kurtulamadı. İsrailoğulları ise düşmanlarının bu halini gözleriyle seyrediyordu. Yüce Allah, düşmanlarını helâk ederek onları mutlu etmişti.

79. İşte küfrün ve sapıklığın âkıbeti ile Allah'ın hidâyetiyle doğru yolu bulmamanın neticesi budur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Firavun,"** kavmine küfrü süslü göstererek, Mûsâ'nın getirdiklerini çirkin göstererek ve kavmini hafife alarak **"saptırdı"** ve hiçbir zaman onlara **"doğru yolu göstermedi."** Onları önce helâk oluşun ve sapıklığın yollarına, sonra da ilâhî azap ve intikamın yollarına soktu.

﴿ يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ قَدۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوَٰعَدۡنَٰكُمۡ جَانِبَ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰ
٨٠ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡاْ فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبِيۖ وَمَن يَحۡلِلۡ عَلَيۡهِ غَضَبِي
فَقَدۡ هَوَىٰ ٨١ وَإِنِّي لَغَفَّارٞ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ثُمَّ ٱهۡتَدَىٰ ٨٢ ﴾

80- Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık ve sizinle Tûr'un sağ yanında sözleştik. Size bıldırcın ve kudret helvası indirdik.

81- Size verdiğimiz hoş ve temiz rızıklardan yiyin ve bu hususta haddi aşmayın, sonra üzerinize gazabım iner. Her kimin üzerine de gazabım inerse o, helake (ve cehenneme) **yuvarlanır.**

82- Şüphesiz Ben, tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip sonra da hidâyet üzere olanlara karşı çok bağışlayıcıyım.

80. Yüce Allah İsrailoğullarına, düşmanlarını helâk ettiğini; Mûsâ *aleyhisselam*'a, içinde çok üstün hükümlerin ve pek güzel haberlerin bulunduğu ilâhî kitabı indirmek için onunla Tûr'un sağ yanında sözleştiğini hatırlatmaktadır. Bu suretle dünyevî nimetini tamamladıktan sonra dinî nimetini de tamamlamış oldu. Yüce Allah, onlara Tîh'de bulundukları sırada üzerlerine bıldırcın ve kudret helvası indirdiğini, herhangi bir zorluk ve sıkıntıyla karşılaşmaksızın afiyetle, rahat ve huzur içinde onlara rızık verme lütfunda bulunduğunu da hatırlatmaktadır.

81. Ayrıca onlara **"Size verdiğimiz hoş ve temiz rızıklardan yiyin."** dediğini de hatırlatmaktadır. Yani siz O'na, size ihsan etmiş olduğu nimetlere karşılık şükredin **"ve bu hususta,"** yani O'nun size ihsan ettiği rızık hususunda o rızkı O'na isyan olacak hususlarda kullanmak ve nimetine karşı da nankörlük etmek suretiyle **"haddi aşmayın."** Böyle yapmayın ki **"sonra üzerinize gazabım iner."** Yani size gazap, sonra da azap ederim. **"Her kimin üzerine de gazabım inerse o, helake** (ve cehenneme) **yuvarlanır."** Helak olur, hüsrana uğrar. Çünkü o, Allah'ın rıza ve ihsanında mahrum kalmış, gazap ve hüsrana uğramıştır.

82. Bununla birlikte kul ne kadar günah işlerse işlesin tevbe kapısı açıktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Ben"** küfürden, bidatlerden ve fasıklıktan **"tevbe eden,"** Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe **"iman eden ve"** kalp ve beden amelleriyle dilin sözleri türünden **"salih amel işleyip sonra da hidâyet üzere olanlara,"** yani doğru yolu izleyip şerefli Rasûl'e uyan ve dosdoğru dinden ayrılmayan kimselere **"karşı çok bağışlayıcıyım."** İşte böylesinin günahlarını Allah bağışlar, daha önceki günahlarını ve günahlar üzerindeki ısrarını affeder. Çünkü o, ilâhî mağfirete ve rahmete nail olmanın en büyük sebebini yerine getirmiştir. Hatta mağfiret ve rahmetin bütün sebepleri sadece bunlardır. Çünkü tevbe, kendisinden önceki günahları sildiği gibi iman ve İslâm da kendisinden öncekileri yok eder. İyiliklerin

kendisi olan amel-i salih de kötülükleri giderir. İlim tahsil etmek, bir hususu açıklığa kavuşturuncaya kadar bir âyet yahut bir hadis üzerinde düşünmek, hak dine davet etmek, bir bidati, küfrü yahut sapıklığı reddetmek, cihad ve hicret etmek vb. gibi hidâyetin alt kolları ve türleriyle hidâyet üzere olmak da hem günahlara kefarettir hem de istenen en nihaî maksadı gerçekleştirme özelliğine sahiptir.

﴿ وَمَا أَعْجَلَكَ عَن قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ (٨٣) قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ
(٨٤) قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِن بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ (٨٥) فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ
أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ
عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي (٨٦) ﴾

83- **'Kavmini bırakıp** (Tur'a erken gelmek için) **seni aceleye iten nedir, ey Mûsâ?'**

84- **Dedi ki: 'Onlar, benim izimdedirler. Ben, Sen razı olasın diye Rabbim, huzuruna gelmek için acele ettim.'**

85- **Buyurdu ki: 'Senin ardından Biz kavmini sınadık ve Sâmiri onları saptırdı.'**

86- **Mûsâ, kızgın ve kederli bir şekilde kavmine döndü. Dedi ki: 'Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı? Aradan geçen süre size uzun mu geldi, yoksa üzerinize Rabbinizden bir gazabın inmesini mi istediniz de o nedenle bana olan sözünüzden caydınız?'**

83. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam* ile, ona Tevrat'ı indirmek üzere huzuruna gelmesi için otuz gün süreliğine sözleşmişti. Sonra buna on gün daha katarak kırka tamamladı. Vakit gelince Mûsâ *aleyhisselam* Rabbine duyduğu şevki ve vaadine duyduğu arzusu dolayısıyla o sözleşilen vakitte hazır olmak üzere elini çabuk tutup erkenden gitti. Bunun üzerine Allah ona, **"Kavmini bırakıp** (Tur'a erken gelmek için) **seni aceleye iten nedir, ey Mûsâ?"** diye sordu. Yani neden onlardan önce geldin, ne diye kavminle beraber gelmek için sabretmedin?

84. Mûsâ da şöyle dedi: **"Onlar benim izimdedirler."** Benden pek uzak değildirler. Hemen benim arkamdan buraya ulaşacaklar. Benim Senin huzuruna çabuk gelmeme sebepse ey Rabbim, Sana yakın olma arzum, Seni razı edecek hususlarda elimi çabuk tutma isteğim ve Sana olan şevkimdir.

85. Yüce Allah ona, **"Senin ardından Biz kavmini sınadık."** Buzağıya tapmakla imtihan ettik. Onlar sabretmediler ve imtihanla karşı karşıya kaldıkları vakit küfre saptılar. **"ve Samiri onları saptırdı."** Onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı ve dedi ki: İşte sizin de, Musa'nın da ilahı budur, ancak Musa onu unuttu. İsrail oğulları da bu fitneye kapılıp ona taptılar. Harun onları engellemeye çalıştı ama onu dinlemediler.

86. "Mûsâ, kızgın ve kederli bir şekilde," yani öfke, gam ve kederle dolu olarak **"kavmine"** geri **"döndü,"** onları azarlayarak ve yaptıkları işin çirkinliğini belirterek **"dedi ki: Ey kavmim, Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı?"** Bu, Tevrat'ı indirme vaadidir. **"Aradan geçen süre size uzun mu geldi?"** Yani benim aranızdan ayrılışım kısa bir süre olmakla birlikte siz bu süreyi uzun mu buldunuz? Müfessirlerin çoğunun açıklaması bu şekildedir. Anlamının şöyle olma ihtimali de vardır: Yoksa nübüvvet ve risalet üzerinden çok zaman geçti de bu konuda sizin hiçbir bilginiz mi kalmadı? Aradan geçen uzun zaman dolayısıyla o nübüvvet ve risaletin bütün izleri büsbütün silinip gitti de elinizde hiçbir şey kalmadı mı? Cehaletin baskın gelmesi ve risaletin bilgisinin ortadan kalkması dolayısıyla mı Allah'tan başkasına ibadet ettiniz? Yani durum hiç de öyle değildir. Aksine aranızda peygamberlik işte dimdik ayaktadır, ilim de ortadadır. İleri sürebileceğiniz hiçbir mazeret kabul edilemez. Yoksa sizler, bu yaptıklarınızla **"üzerinize Rabbinizden bir gazabın inmesini mi istediniz de,"** yani Allah'ın gazabını ve azabını gerektiren işleri yapma cüreti gösterdiniz. Ben size dosdoğru olmanızı emredip başınıza Hârûn'u tayin ettiğim halde **"bana olan sözünüzden caydınız."** Böylelikle siz, yanınızda bulunmayan bir kimsenin hukukuna riâyet etmediğiniz gibi yanınızda bulunan kimseye de saygı göstermediniz.

﴿ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى
السَّامِرِيُّ (٨٧) فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ (٨٨)
أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (٨٩) ﴾

87- **Dediler ki: 'Biz sana verdiğimiz sözden kendiliğimizden caymadık. Fakat biz, o** (kıpti) **kavmin zinet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiştik de onları** (ateşe) **attık. Aynı şekilde Sâmirî de attı.'**

88- **Derken Samiri, onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Dediler ki: 'Bu hem sizin ilâhınızdır, hem de Mûsâ'nın ilâhıdır. Ama o unuttu.'**

89- Onun hiçbir sözlerine karşılık veremediğini, onlara gelecek bir zararı önleyemediği gibi bir fayda da sağlayamadığını görmüyorlar mıydı?

87-88. Yani onlar, Mûsâ'ya şöyle demişlerdi: Biz bu işi bilerek ve kendi tercihimizle yapmadık. Bu işi yapmamıza iten sebep şudur: Biz o Kıpti kavmin, bizde ödünç bulunan zinet eşyasından dolayı günah işlemiş olacağımızdan çekindik. Zira nakledildiğine göre İsrailoğulları Kıptilerden çok miktarda ödünç zinet eşyası almışlardı. Mısır'dan çıktıklarında bu süs eşyaları yanlarındaydı. Mûsâ, yanlarından ayrıldığında bu zinet eşyalarını -geri döndüğünde bu hususta görüşünü almak üzere- bir araya getirmişlerdi. Sâmirî, Firavun ve kavminin suda boğuldukları gün -ileride geleceği üzere- Cebrail'in atının ayak izini görmüştü. Nefsi ona onun izinden bir avuç almaya teşvik etti. Bu aldığı bir avuç toprağı bir şeyin üzerine bıraktı mı canlanıveriyordu. Bu, onun için bir imtihan idi. İşte Sâmirî bu sayede **"onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı."** Sâmirî ve ona uyanlar diğerlerine dediler ki: "Musa, Rabbini aramaya gitti; halbuki onun Rabbi işte buradadır. Ama o, onu unuttu."

89. Bu sözleri ise anlayışsızlıklarından ve kıt akıllılıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü onlar daha önce cansız bir varlık iken böğürüveren bu garip buzağıyı gördüklerinde onu yerin ve göklerin ilâhı zannediverdiler. **"Onun,"** buzağının **"hiçbir sözlerine karşılık veremediğini,"** konuşamadığını, onlara tek bir söz söylemediği gibi onların da ona söylediklerini anlamadığını ve **"onlara gelecek bir zararı önleyemediği gibi bir fayda da sağlayamadığını görmüyorlar mıydı?"** Çünkü ibadet, kemale ve kemal derecesinde kelam ve fiillere sahip olana yapılır. Halbuki o buzağı, kendisine ibadet edenlerden bile daha aşağı bir durumda idi. Çünkü onlar, konuşabiliyor, bazı işleri -Yüce Allah'ın onlara vermiş olduğu güç sayesinde- yapabiliyor, fayda sağlayabiliyor ve zararları önleyebiliyorlardı.

﴿ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِن قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي
(٩٠) قَالُوا لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ (٩١) قَالَ يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا
(٩٢) أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي (٩٣) قَالَ يَا ابْنَ أُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي ۖ إِنِّي خَشِيتُ أَن
تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي (٩٤) ﴾

90- Andolsun ki daha önce Hârûn onlara şöyle demişti: 'Ey kavmim, siz bununla ancak sınanıyorsunuz. Gerçek şu ki sizin Rabbiniz, Rahmân'dır. O halde bana uyun ve emrime itaat edin.'

91- Dediler ki: 'Mûsâ bize dönünceye kadar biz ona ibadetten asla ayrılmayacağız.'

92-93- (Musa, dönünce) **dedi ki: 'Ey Hârûn! Sana ne engel oldu da onların sapıttıklarını gördüğün vakit ardımdan gelmedin? Yoksa emrime karşı mı geldin?'**

94- Dedi ki: "Ey anamın oğlu! Sakalımı, başımı çekiştirme! Ben, 'İsrailoğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın' diyeceğinden korktum."

90-91. Yani onlar, buzağıyı ilâh edinmede mazur değildiler. Her ne kadar ona ibadet etme hususunda (acaba ona ibadet edilir mi türünden) bir şüpheye maruz kalsalar da bu, gerçeği değiştirmez. Zira Hârûn, onlara bu işi yapmamalarını emretmiş, bunun kendileri için bir sınama aracı olduğunu bildirmiş, gerçek Rablerinin, görünen ve görünmeyen her türlü nimeti bağışlayan ve her türlü zararı gideren Rahmân olduğunu, Yüce Allah'ın onlara, peygamberine uymalarını ve buzağıya tapmaktan uzak durmalarını emrettiğini hatırlattığı halde onlar bunu kabul etmediler. Aksine **"Mûsâ bize dönünceye kadar biz ona ibadetten asla ayrılmayacağız."** dediler.

92-93. Daha sonra Mûsâ, kardeşi Hârûn'a yönelip kınayarak şöyle dedi: **"Ey Hârûn! Sana ne engel oldu da onların sapıttıklarını gördüğün vakit ardımdan gelmedin?"** Gelip bana haber verseydin de ben de hemen onların yanına dönseydim. **"Yoksa emrime,"** daha önce sana söylediğim **"Kavmim içinde yerime geç, ıslah et, fesatçıların yoluna da uyma."** (el-A'râf, 7/142) şeklindeki sözlerime **"karşı mı geldin?"** Daha sonra Mûsâ, kardeşi Hârûn'un başını ve sakalını yakalayarak öfke ve sitemle kendine doğru çekmeye başladı.

94. Bunun üzerine Hârûn şöyle dedi: **"Ey anamın oğlu,"** O, Mûsâ'nın annebaba bir kardeşi olduğu halde kalbini yumuşatmak gayesiyle böyle demişti: **"Sakalımı, başımı çekiştirme! Ben 'İsrailoğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın.' diyeceğinden korktum."** Çünkü sen, bana, aralarında yokken senin yerine geçmemi emrettin. Eğer senin ardından gelecek olsaydım, senin verdiğin emri terk etmiş olurdum. O nedenle senin beni kınayacağından

korktum. Ayrıca bana, onları başsız ve halifesiz bırakıp gittiğim için **"İsrailoğulları arasında tefrika çıkardın."** diyeceğinden çekindim. Çünkü aralarında onları gözetecek, onlara halifelik edecek bir kimse olmaması, onların tefrikaya düşmelerine ve birliklerinin dağılmasına sebep olurdu. O halde sen beni zalimler topluluğuyla bir tutma ve düşmanların, halimize sevinmelerine sebep olacak bir iş yapma. Mûsâ, kardeşine yaptıklarından -böyle bir şeyi hak etmediğini anladığı için- pişman oldu ve **"Dedi ki: Rabbim, beni de, kardeşimi de bağışla. Bizi rahmetine al. Sen rahmet edenlerin en merhametli olanısın."** (el-A'raf, 7/151) Daha sonra Sâmirî'ye dönerek şunları söyledi:

﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ (٩٥) قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ
أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى (٩٦) قَالَ فَٱذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِى
ٱلْحَيَوٰةِ أَن تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّن تُخْلَفَهُۥ وَٱنظُرْ إِلَىٰٓ إِلَٰهِكَ ٱلَّذِى ظَلْتَ عَلَيْهِ
عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُۥ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُۥ فِى ٱلْيَمِّ نَسْفًا (٩٧) ﴾

95- 'Senin maksadın nedir, ey Sâmirî?' dedi.

96- Dedi ki: 'Onların görmediklerini ben gördüm. Onun için elçinin (atının ayak) **izinden bir avuç aldım ve onu** (buzağının üzerine) **attım. Nefsim bana bu şekilde** (yapmamı) **hoş gösterdi.'**

97- Dedi ki: "Haydi git, çünkü sen hayatta oldukça 'Ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım.' diyeceksin. Senin için asla ertelenmeyecek bir (azap) **vadesi vardır. Şimdi şu tapınıp durduğun ilâhına iyi bak! Andolsun biz onu yakacağız, sonra da darmadağın edip denize savuracağız."**

95-96. "Senin maksadın nedir ey Sâmirî?" Yani sen bunu niye yaptın? Bunun üzerine Sâmirî şunları söyledi: **"Onların görmediklerini ben gördüm."** Gördüğü, İsrailoğulları denizden çıkıp da Firavun ve askerleri suda boğulduklarında -müfessirlerin dediklerine göre- bir at üzerinde olan Cebrail idi. **"Onun için elçinin"** atının toynağının **"izinden bir avuç"** toprak **"aldım ve onu"** buzağının üzerine **"attım. Nefsim bana bu şekilde** (yapmamı)**,"** o toprağı alıp sonra da oraya atmayı **"hoş gösterdi."** Ve olanlar oldu.

97. Mûsâ da ona **"dedi ki: Haydi git,"** benden uzak dur. **"Çünkü sen hayatta oldukça 'Ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım.' diyeceksin."** Yani

senin dünya hayatındaki cezan şu olacak: Kimse sana yaklaşmayacağı gibi kimse sana dokunmayacaktır da. Hatta sen, sana yaklaşmak isteyenlere bile "Bana dokunma, bana yaklaşma." diyeceksin. Bu ise onun yaptığının bir cezasıdır. Zira başkasının elinin değmediği şeye onun eli değmişti, başkasının yapmadığı bir işi o yapmıştı. **"Senin için asla ertelenmeyecek bir** (azap) **vadesi vardır."** O vade gelince hayır ve şer tüm amelinin karşılığı sana verilecektir. **"Şimdi şu tapınıp durduğun ilâhına,"** yani buzağıya **"iyi bak! Andolsun biz onu yakacağız, sonra da darmadağın edip denize savuracağız."** Mûsâ dediğini yaptı. Eğer buzağı gerçekten ilâh olsaydı, kendisine bu şekilde bir zarar verecek ve onu yok edecek olana karşı kendini savunurdu. Buzağının sevgisi, İsrailoğullarının kalbine adeta içirilmişti. Onun için Mûsâ *aleyhisselam*, bir daha geri iade edilmesi mümkün olmayacak bir şekilde gözleri önünde onu büsbütün imha etmek istemişti. Onu yakıp un ufak ederek denizde rüzgara karşı savurmak suretiyle cisminin yok olduğu gibi sevgisinin de İsrailoğullarının kalplerinden yok olmasını istemişti. Çünkü buzağının olduğu gibi bırakılması, ayrı bir imtihan olurdu. Zira insanların nefislerinde batıla çağıran ciddi bir eğilim vardır.

İsrailoğulları, onun ilâhlığının batıl olduğunu açıkça görünce Mûsâ, kendisine hiçbir şekilde ortak koşulmaksızın tek olarak ibadete kimin layık olduğunu haber vermek üzere şunları söyledi:

﴿ إِنَّمَآ إِلَٰهُكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا (٩٨) ﴾

98- Sizin ilâhınız ancak Allah'tır ki O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır.**

98. Yani O'nun yüce zatından başka hak mabud yoktur. O'nun dışında sevilerek ilâh edinilecek, muhabbet duyulacak, hayrı umulup şerrinden korkulacak, dua ve niyazda bulunulacak hiç kimse yoktur. Çünkü en güzel isimler, en yüce sıfatlar yalnızca O'nundur. İlmi her şeyi kuşatan yalnızca O'dur. Kulların sahip olduğu bütün nimetleri bağışlayan sadece O'dur. Kötülüğü de O'ndan başka hiç kimse defedemez. Dolayısıyla O'ndan başka hak ilâh yoktur, O'nun dışında hak mabud yoktur.

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَقَدْ ءَاتَيْنَٰكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا (٩٩) مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ
فَإِنَّهُۥ يَحْمِلُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وِزْرًا (١٠٠) خَٰلِدِينَ فِيهِ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ حِمْلًا (١٠١) ﴾

99- İşte sana geçmişlerin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana katımızdan bir Zikir verdik.

100- Kim ondan yüz çevirirse muhakkak ki o, kıyamet gününde ağır bir (günah) yükü yüklenecektir.

101- Ebediyen de onun altında kalacaklardır. Bu, kıyamet gününde onlar için ne kötü bir yük olacaktır!

99. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e öncekilerin haberlerine ve geçmişlerin hallerine dair anlattığı kıssalardaki lütfunu beyan etmektedir. Bunlardan biri de bu muazzam kıssa ve ihtiva ettiği hükümlerdir ki bu kıssayı kitap ehli hiç kimse inkâr etmemektedir. Halbuki sen (ey Muhammed!), öncekilerin haberlerini ders olarak okumadın. Bu haberleri bilen kimselerden de öğrenmedin. Senin onların durumuna dair kat'i ve gerçek olan şeyleri bildirmen, Allah'ın gerçek rasûlü olduğuna ve senin getirdiklerinin doğruluğuna açık bir delildir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki sana katımızdan"** oldukça büyük bir bağış, son derece üstün bir armağan olmak üzere **"bir Zikir,"** yani (öğüt ve hatırlatmalar içeren) Kur'an'ı **"verdik."** Çünkü Kur'an, geçmişe ve geleceğe dair haberleri içerir. Allah'ın isimlerini, kamil sıfatlarını hatırlatır. Zikir'de emir ve yasağa dair hükümlerle amellerin karşılığının verileceğine dair hükümler hatırlatılmaktadır. Kur'an, akılların ve fıtratların güzel ve mükemmel olduğuna tanıklık ettiği, olabildiğince güzel hükümleri getirmiştir. Yine Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın akıllarda ve fıtratlarda güzel olarak tevdi ettiği şeyleri hatırlatıcı olması yönüyle de bir Zikir'dir.

100. Kur'an, Allah'ın Rasûlüne ve ümmetine bir öğüt olduğuna göre onun kabul edilmesi, teslim olunması, ona bağlanılması, itaat olunması, ta'zim edilmesi, aydınlığında yürünmesi, dosdoğru yolunun izlenmesi ve ümmetin onu öğrenmek ve öğretmek suretiyle ona yönelmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'den yüz çevirmek ya da ondan daha ağır olan bir surette onu inkâr etmek böyle bir nimete karşı nankörlüktür. Bunu yapan, hiç şüphesiz ilâhî cezayı hak eder. Bundan dolayı da Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim ondan yüz çevirirse,"** ona iman etmeyecek, ya da emir ve yasaklarına aldırmayacak yahut öğrenilmesi farz olan anlamlarını öğrenmeyecek olursa **"muhakkak ki o, kıyamet gününde ağır bir** (günah) **yükü yüklenecektir."** Bu, onun Kur'an'dan yüz çevirmesine neden olan, ona karşı nankörlük etmesine ve onu terk etmesine yol açan günahları sebebiyledir.

101. "Ebediyen de onun altında," yani yüklerinin ağırlığı altında **"kalacaklardır."** Çünkü azap, amellerin bizzat kendisidir. O gün ameller sahiplerinin aleyhine, küçüklük veya büyüklüklerine göre azaba dönüşecektir. **"Bu, kıyamet gününde onlar için ne kötü bir yük olacaktır!"** Onların taşıyacakları o yük ne kötüdür. Kıyamet gününde uğrayacakları azap ne büyük bir azaptır!

Daha sonra Yüce Allah, kıyamet gününün hallerine ve dehşetli musibetlerine dair genişçe açıklamalar yapmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ يُنفَخُ فِي ٱلصُّورِ وَنَحْشُرُ ٱلْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَٰفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا
﴿١٠٣﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ ﴾

102- O gün Sûr'a üfürülecek ve Biz o vakit günahkarları gözleri masmavi halde haşredeceğiz.

103- Kendi aralarında fısıldaşarak 'Siz (dünyada) ancak on gün kaldınız.' derler.

104- Biz, onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların görüşçe en iyi olanları der ki: 'Siz ancak bir gün kaldınız.'

102-104. Yani Sûr'a üfürülüp da insanlar kabirlerinden çıktıkları vakit herkes kendi durumuna uygun bir halde olacaktır: Takvâ sahipleri, Rahmân olan Allah'ın huzuruna konuk heyetler halinde toplanacaklardır. Günahkârlar ise korkudan, tedirginlikten ve susuzluktan renkleri mor, gözleri mavi olarak haşrolacaklardır. Kendi aralarında gizlice fısıldaşarak dünyadaki hayat sürelerinin kısalığını, âhiretin çabucak gelişini söz konusu edeceklerdir. Onlardan kimisi, "Siz (dünyada) **ancak on gün kaldınız,"** diyecek, kimisi başka şeyler söyleyecektir. Yüce Allah, onların gizlice konuşmalarını çok iyi bilir ve neler söylediklerini işitir. **"Onların görüşçe en iyi olanları,"** yani bu süreyi değerlendirme konusunda doğruya en çok yaklaşanları **"der ki: Siz ancak bir gün kaldınız."** Bu ifadelerle o kısacak zamanı nasıl boşa harcadıklarına, gaflet içinde oyalanarak kendilerine fayda veren şeylerden yüz çevirip zarar verecek şeylere yönelerek o günleri nasıl zayi ettiklerine dair duyacakları pişmanlığı dile getireceklerdir. Artık amellerin karşılığının görüleceği vakit gelmiş ve va'dolunan günün hak olduğu ortaya çıkmıştır. Pişmanlık duymaktan, ah vah edip ölüm gelsin diye dua etmekten başka bir şey kalmamıştır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"'Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız?' diyecek, onlar, 'Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar kaldık. Onu sayanlara**

sor.' diyecekler. Buyuracak ki: Siz, ancak çok az bir süre kaldınız. Keşke bilmiş olsaydınız..." (el-Mü'minun 23/112-114)

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا
عِوَجًا وَلَآ أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ ٱلدَّاعِىَ لَا عِوَجَ لَهُۥ ۖ وَخَشَعَتِ ٱلْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ
إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَٰنُ وَرَضِىَ لَهُۥ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ ۞ وَعَنَتِ ٱلْوُجُوهُ لِلْحَىِّ ٱلْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ
مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ ﴾

105- Sana dağları soruyorlar. De ki: 'Rabbim onları kökünden koparıp parça parça savuracak.'

106- 'Yerlerini de dümdüz ve bomboş bırakacak.'

107- 'Orada ne alçak ne de yüksek bir yer göreceksin.'

108- O gün hepsi, davetçinin çağrısına, hiçbir tarafa sapmadan uyarlar. Rahmân'ın heybetinden sesler kısılmıştır, o nedenle fısıltıdan başka hiçbir şey işitmezsin.

109- O gün Rahmân'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimselerinki müstesnâ şefâatin hiçbir faydası olmaz.

110- O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileriyle bunu/O'nu kuşatamazlar.

111- Bütün yüzler, Hayy ve Kayyûm'a boyun eğmiştir. (Dünyada) **zulüm yüklenen de gerçekten zarara uğramıştır.**

112- Mü'min olarak salih ameller işleyense, zulme uğramaktan da, mükâfatının eksiltilmesinden de korkmayacaktır.

105-107. Yüce Allah, Kıyamet gününün dehşetli hallerini ve bu gündeki sarsıntıları haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Sana dağlardan,"** yani "kıyamet gününde dağlara ne yapılacak? Oldukları gibi mi kalacak?" diye **"soruyorlar. De ki: Rabbim onları kökünden koparıp parça parça savuracak."** Yani onları yerlerinden söküp kopartacak ve onlar, atılmış renkli yün gibi, kum tanecikleri gibi olacaklar. Sonra da bunları darmadağın edip saçıp savuracak. Böylelikle yeryüzünü dümdüz edeceği gibi dağlar yok olacak, **"yerlerini dümdüz ve bomboş bırakacak."** Oraya bakan bir kimse **"ne alçak ne de yüksek bir yer"** görebile-

cek. Yeryüzü dümdüz olacağı için orada vadi ve alçak yerler yahut yükseklikler, tepeler bulunmayacak. Yeryüzü bütün insanları alacak kadar genişleyecek, Yüce Allah onu bir deri gibi yayacak. Hepsi de aynı yerde durdurulacak, onları çağıracak olan kimse hepsine seslerini işittirecek ve göz, hepsini görecektir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

108. "O gün hepsi, davetçinin çağrısına, hiçbir tarafa sapmadan uyarlar." Bu, kabirlerinden diriltilip kalkacakları vakit olacaktır. Davetçi onları mahşere gelmeye ve hesapların görüleceği o yerde toplanmaya çağıracak, onlar da ona doğru gidecek ve başka yere bakmayacak, sağa sola sapmayacaklar. Zira davetçinin davetinin herhangi bir eğriliği, sapması olmayacak. Onun daveti, bütün insanlar için hak ve doğru olacaktır. Hepsi onun çağrısını işitecekler ve o, onların hepsine seslenecektir. O yüzden Rahmân'ın heybetinden sesleri kısılmış olarak kıyamet gününde duracakları yere gelecek ve hazır bulunacaklar. **"Artık fısıltıdan,"** yani dudakların gizlice konuşmak için hareket edişinin ya da ayakların çıkardığı seslerin dışında **"başka hiçbir şey işitmezsin."** Zira orada zilletle boyun eğiş, sükût ve susup dinleme hakim olacaktır. Böylece Rahmân'ın haklarında vereceği hükmü bekleyecekler ve zilletle boyun eğecekler. O büyük mahşer yerinde zenginler, fakirler, erkekler, kadınlar, hürler, köleler, hükümdarlar hep suskun, kulak kesilmiş, gözleri zilletle önlerine eğilmiş, boyunları bükülmüş, dizleri üzerine çökmüş, yüzleri zilletle alçalmış halde olacaktır. Onların hiçbiri, haklarında ne hüküm verileceğini ve kendilerine ne yapılacağını bilemeyecektir. Herkes kendisiyle, yalnız kendi haliyle meşgul olacak; babasıyla, kardeşiyle, arkadaşıyla ve sevdiğiyle ilgilenmeyecektir: **"O gün onlardan her birinin kendine yeter bir işi vardır."** (Abese, 80/37) İşte o gün mutlak egemen ve mutlak adil olan Yüce Allah, onlar hakkında hüküm verecek, iyilik yapana iyiliğinin karşılığını ihsan edecek, kötülük yapanı da mahrum bırakacaktır. Kerîm, Rahmân ve Rahîm olan Rabbin insanlara; dillerin ifade edemeyeceği, akılların tasavvur edemeyeceği çapta büyük bir lütuf, ihsan, af, bağış ve mağfiret edeceğine dair kuvvetli bir umut vardır. O vakit bütün insanlar görecekleri haller dolayısıyla O'nun rahmetine göz dikeceklerdir. O ise rahmetini ancak kendisine ve peygamberlerine iman edenlere tahsis edecektir. "Sizin böyle bir umuda kapılmanızın dayanağı nedir?" diye sorulabilir. Hatta "bu hususlara dair bilginizin kaynağı nedir?" diye de sorulabilir ki cevabımız şudur:

Biz, Rahmân olan Allah'ın rahmetinin gazabından fazla olduğunu, bütün yaratılmışları kuşatacak kadar cömert olduğunu, gerek bize gerekse de başkalarına

bu dünyada ardı arkası kesilmeyen nimetler ihsan ettiğini bildiğimiz gibi bilhassa kıyamet gününde pek çok lütufta bulunacağını da biliyoruz. Çünkü Yüce Allah'ın şu buyrukları bu söylediklerimizin delilidir: **"Rahmân'ın heybetinden sesler kısılmıştır," "Rahmân'ın izin vereceği," "Rahmân'ın kendisine izin verdiği kimseden başkası..."** (en-Nebe, 78/38); **"O gün gerçek mülk, yalnız Rahmân'ındır."** (el-Furkan, 25/26) Yine Peygamber'in şu buyrukları buna delildir: *"Şüphesiz Allah'ın yüz rahmeti vardır. O, kullarına birini indirdi. Bununla birbirlerine merhamet ve şefkat gösterirler. Hatta hayvanın yavrusunu çiğneme korkusuyla toynağını kaldırması bile* (onun kalbine bırakılmış olan bu rahmetin) *bir eseridir. Kıyamet günü olduğunda ise Yüce Allah, bu rahmeti de o doksan dokuz rahmete katacak ve onunla kullara merhamet edecektir."*[14] *"Şüphesiz Allah, kullarına karşı, annenin evladına olan merhametinden daha çok merhametlidir."*[15] Yüce Allah'ın rahmeti hakkında dilediğini söyleyebilirsin. Ne söylersen söyle, o senin söylediğinden daha ileridir. Dilediğin şekilde bu merhameti tasavvur edebilirsin, ama o bundan da ileridir. Lütuf, ihsan ve mükâfatında merhametli olduğu gibi adaletinde ve cezalandırmasında da merhametli olanın şanı ne yücedir! Rahmeti her şeyi kuşatan, lütfu her canlıyı kapsayan, kullarına muhtaç olmayan, onlara son derece merhametli olan, bütün hallerinde sürekli olarak kullarının kendisine muhtaç olduğu, O'nsuz göz açıp kırpacak bir süre dahi yapamayacakları o yüce zatın şanı ne yücedir!

109. "O gün Rahmân'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimselerinki müstesnâ şefâatin hiçbir faydası olmaz." Yüce Allah'ın şefaat hususunda kendisine izin vereceklerinden başka hiçbir kişi O'nun huzurunda şefaat edemeyecektir. O, bu konuda sözünden, yani şefaatinden hoşnut ve razı olacağı kimseden başkasına izin vermeyecektir. Bunlar da nebiler, rasûller ve O'nun yakınlaştırılmış kulları olup bunların, söz ve amellerinden razı olduğu halis mü'minler hakkında şefaat etmelerine izin verecektir. Bu hususta bir eksik olursa herhangi bir kişinin herhangi bir kimseye şefaat etme imkanı bulunmayacaktır.

[**110. "O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileriyle bunu/O'nu kuşatamazlar."** Allah, insanların önlerinde olan kıyamete dair hususları da, arkalarında kalan dünyaya dair hususları da bilir. Yaratılmışlar ise bilgileriyle O'nu kuşatamazlar. O, yüce ve münezzehtir.][16]

14 Buhârî, Edeb 19 (son cümle müstesna); Müslim, Tevbe 17-21; İbn Mâce, Zühd 35.
15 Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22.
16 Müellif, bu ayete dair açıklama yapmadığı için *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den alınmıştır.

111-112. İnsanlar hesap için duracakları o yerde iki kısma ayrılacaklardır. Bir kısmı küfürleri ve kötülükleri sebebiyle zalim olanlardır. Bunların karşılaşacakları şey, zarardır, mahrumiyettir, hüsrandır, cehennemdeki can yakıcı azap ve mutlak egemen olan Yüce Allah'ın gazabıdır. İkinci kısım ise emrolunduğu şekilde iman edip farz ve sünnet türünden salih ameller işleyenlerdir. Bunlar ise **"zulme uğramaktan,"** yani günahlarına bir fazlalık yapılmasından **"da,"** yaptığı iyiliklerin **"mükâfatının eksiltilmesinden de kormayacaktır."** Aksine günahları bağışlanacak, ayıplarından tertemiz edilecek ve iyiliklerinin mükâfatı kat kat verilecektir:

"Eğer (getirilen) **bir iyilik olursa, onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."** (en-Nisa, 4/40)

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ ٱلْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾ ﴾

113- Böylece onu Biz, Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda uyarıları türlü türlü anlattık. Olur ki korkarlar ya da o (Kur'ân), **onların öğüt/ibret almalarını sağlar.**

113. Yani Biz, böylece Kur'an-ı Kerim'i anlayıp kavradığınız bir dil olan, lafzı da, manası da sizin için açık olan, üstün dil Arapça olarak indirdik. **"Ve onda uyarıları türlü türlü anlattık."** Yani pek çok çeşitle, şekille onları türlü türlü açıkladık. Kimi yerde O'nun adalet ve intikamına delil teşkil eden isimleri zikrederek, kimi yerde daha önceki ümmetlerin başına getirdiği azapları söz konusu ederek ve sonradan gelen ümmetlerin bunlardan ibret almalarını emrederek, kimi zaman günahların etkileri ve sebep oldukları kusurları dile getirerek, kimi zaman kıyamet hallerinin dehşetlerini ve o esnada meydana gelecek tedirgin edici halleri dile getirerek, kimi zaman cehennemi, cehennemdeki çeşitli cezaları ve türlü azapları beyan ederek bu tür tehditleri tekrarladık. Bütün bunlar ise Allah'ın kullara olan bir rahmetidir. Belki Allah'tan korkarlar da kendilerine zararlı olan kötülüklerden ve masiyetlerden uzak kalır, onları terk ederler. **"Ya da o** (Kur'ân), **onların öğüt/ibret almalarını sağlar."** Bunun sonucunda da kendilerine faydalı olacak itaatleri ve hayırları işlerler. O halde bu Kitabın Arapça olması ve ihtiva ettiği tehditleri türlü şekillerde açıklaması, takvâya ve salih amele çağıran en büyük sebeptir. Eğer Kur'an Arapça olmasaydı ya da bu tehditler çeşitli şekillerde dile getirilmemiş olsaydı onun bu kadar etkisi görülmezdi.

﴿فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ
زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾﴾

114- Hak hükümdar olan Allah, ne yücedir! Sana vahyedilişi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme ve 'Rabbim, ilmimi artır.' de!

114. Şanı Yüce Allah, kulları hakkındaki ahirete yönelik cezaî hükümlerini ve dine yönelik hükümlerini indirmiş olduğu Kitabında beyan etmiş, sonra da bütün bu hükümler O'nun mutlak hükümdar/hükümran oluşunun tecellilerinden olduğu için şöyle buyurmuştur: **"Hak,"** yani varlığı, mülkü ve kemali hak olan **"hükümdar,"** hükümranlığın kendisine ait bir vasıf olduğu, bütün yaratılmışların sadece kendi mülkiyetinde/hükümranlığında olduğu, haklarında O'nun kaderî ve şer'î hükümranlığının hükümlerinin geçerli olduğu **"Allah ne yücedir!"** Çok üstündür, her türlü eksiklik ve kusurdan münezzehtir. Kemal sıfatlar, gerçek anlamıyla ancak celal sahibi olana ait olabilir. Bu sıfatlardan biri de O'nun malik; mutlak sahip ve hükümran oluşudur. Yaratılmışların bazı vakitler, bazı şeylere sahip olmaları mümkün olmakla birlikte bu sahiplik/malikiyet sınırlıdır ve gelip geçicidir. Ancak alemlerin Rabbi de, malikiyeti ve hükümranlığı da son bulmaz. O, sonsuz hayat sahibidir, her şeyin idaresini elinde bulundurandır ve çok yücedir.

"Sana vahyedilişi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme!" Yani Cebrail *aleyhisselam* sana Kur'an-ı Kerim'i okuduğu vakit sen onu okumada, telaffuz etmede çabuk davranma. Sana Kur'an'ın vahyini bitireceği vakte kadar sabret. O vahyini bitirince artık sen okuyabilirsin. Çünkü Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i senin kalbinde toplamayı ve senin onu tam anlamıyla okumanı taahhüd etmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onu çabucak bellemek için dilini onunla kıpırdatma. Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak Bize düşer. O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize aittir."** (el-Kıyame, 75/16-19) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vahyi bir an önce öğrenip bellemek için acele etmesi, ilme mükemmel sevgisi ve tutkusu olduğuna delil teşkil ettiğinden Yüce Allah -devamla- kendisinden ilmini artırmasını dilemesini emretti. Çünkü ilim bir hayırdır, hayrın çok olması istenen bir şeydir ki bu da Allah'tan gelir. Buna götüren yol ise gayret edip çabalamak, ilme şevk duymak, Allah'tan bu hususta niyazda bulunmak, O'nun yardımını istemek, her vakit O'na muhtaç olduğunu arzetmektir. Bu âyet-i kerimeden ilim almada takınılması gereken edebin ne olduğu da anlaşılmaktadır. İlmi dinleyen kimsenin, ilmi yazdıran yahut öğretenin birbiriyle bağlantılı olan sözlerini bitirinceye kadar sabretmesi, acele etmemesi gerekir. Eğer soracak bir şeyi varsa o sözünü bitirdikten sonra sorar, ama soru sormak için acele edip onun sözünü kesmez. Çünkü onun sözünü kesmek, ilimden mahrum kalmaya sebep olur. Aynı şekilde kendisine soru sorulan kimsenin de acele etmeyip soranın sorusunu iyice dinlemesi, cevap vermeden önce maksadın ne olduğunu bilmesi/öğrenmesi gerekir. Çünkü bu, doğru cevap vermeyi sağlar.

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾﴾

115- Andolsun Biz daha önce Âdem'e bir emir vermiştik; fakat o, onu unuttu. Biz onda güçlü bir azim bulamadık.

115. Yani andolsun Biz, Âdem'e yerine getirmesi için bir emir verip tavsiyede bulunduk. O da bu tavsiye ve emre bağlı kaldı, ona kulak verip itaat etti. Onu gereği gibi yerine getirmeye de azmetti. Bununla birlikte kendisine verilen emri unuttu, böylece o sağlam kararlılığı bozulmuş oldu. O nedenle de başına gelenler geldi. Böylelikle o, soyundan gelecekler için bir ibret oldu. Soyundan geleceklerin tabiatı da Âdem'in tabiatına benzemiş oldu. Âdem unuttu, onun zürriyeti de unuttu. Âdem yanılıp hata işledi, onun zürriyeti de hata işler oldu. O, verdiği kesin kararında sebat gösteremedi, onlar da böyle oldu. Ancak Âdem, hatasından çabucak tevbe etti, hatasını kabul ve itiraf etti. Böylece onun günahı affedildi. O bakımdan babasına benzeyen bir kimse herhangi bir şekilde zulme bulaşmaz.

Daha sonra Yüce Allah, bu buyrukta özetle değindiği hususu genişçe açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ
هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ﴿١١٨﴾
وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى
شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا
مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ﴿١٢٢﴾﴾

116- Hani meleklere, 'Âdem'e secde edin.' demiştik de İblis dışında hepsi secde etmişlerdi. O ise yüz çevirmişti.

117- Biz de dedik ki: 'Ey Âdem, şüphesiz ki bu, sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa sıkıntıya uğrarsın.'

118- 'Çünkü cennette sen aç da kalmazsın, çıplak da.'

119- 'Orada susuzluk da çekmezsin, güneşin sıcağını da.'

120- Şeytan ona vesvese verip dedi ki: 'Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü(n yolunu) göstereyim mi?'

121- Böylece ikisi de ondan yediler ve avret yerleri kendilerine göründü. Onlar da üzerlerine cennet yapraklarından koyarak (avretlerini örtmeye) **başladılar. Böylece Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi ve yolunu şaşırdı.**

122- Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve onu doğruya iletti.

116. Yani Yüce Allah, eliyle Âdem'in yaratıp ona isimleri öğreterek üstünlük verdikten ve ona türlü ihsanlarda bulunarak şerefli kıldıktan sonra meleklere, Âdem'e ikram ve ta'zim olmak üzere secde etmelerini emretti. Melekler de Yüce Allah'ın emrine uyarak hemen secdeye kapandılar. Aralarındaki İblis ise Rabbinin emrine karşı büyüklük taslayıp Âdem'e secde etmeyi kabul etmedi ve **"Ben ondan daha hayırlıyım, beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."** (el-A'raf, 7/12) dedi.

117. İşte o vakit İblis'in Âdem'e ve onun eşine olan aşırı düşmanlığı da açığa çıktı. Onun düşmanlığının asıl sebebi ise Allah'a düşman oluşudur. Bu olay, düşmanlığına sebep olan kıskançlığını da ortaya koymuş oluyordu. Yüce Allah, Âdem'i ve onun eşini İblis'e karşı uyarıp sakındırarak **"Sakın sizi cennetten çıkarmasın."** Şayet sen oradan çıkacak olursan **"sıkıntıya uğrarsın."** dedi. Çünkü senin için cennette huzur ve afiyetle elde edeceğin bir rızık ve tam bir rahat var.

118-119. "Çünkü cennette sen aç da kalmazsın, çıplak da. Orada susuzluk da çekmezsin, güneşin sıcağını da." Böylelikle Yüce Allah, Âdem'e orada yiyecek, içecek, giyecek, su ve yorulmama garantisi vermiş oluyordu. Ancak Yüce Allah, ona belli bir ağacın meyvesinden yemesini yasaklamıştı: **"Yalnız bu ağaca yaklaşmayın, yoksa ikiniz de zulmedenlerden olursunuz."** (el-Bakara, 2/35)

120. Ne var ki şeytan, onlara sürekli vesvese verip ağacın meyvesinden yemeyi süslü gösterdi: **"Sana ebedilik ağacını,"** yani ondan yiyen kimsenin cennette ebedî olarak kalmasını sağlayan ağacı **"ve sonu gelmez,"** o meyveden yediğin takdirde ardı arkası kesilmeyecek **"bir mülkü(n yolunu) göstereyim mi?"**

121. Şeytan, Âdem'e nasihat veren bir kişi kimliğinde gelmişti. Ona yumuşak söz söylemişti. O nedenle Âdem de ona kandı. Her ikisi de ağaçtan yediler ama yediklerinden hemen pişman oluverdiler. Üzerlerindeki elbiseler düşüverdi ve böylelikle masiyet işledikleri ortaya çıktı. Önceleri örtülüyken her birine diğerinin avreti göründü. Bu sefer cennet ağaçlarının yapraklarını birbirine ekleyerek üzerlerine örtmeye ve böylelikle avret yerlerini kapatmaya çalıştılar. Ancak Yüce Allah'ın takdir edebileceği kadar çok mahcub oldular, utandılar. **"Böylece Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi ve yolunu şaşırdı."** Bunun sonucunda her ikisi de tevbeye ve Allah'a yönelmeye koyulup şöyle dediler: **"Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."** (el-A'raf, 7/23)

122. Rabbi, onu beğenip seçti, ona tevbe etmeyi kolaylaştırdı. **"Tevbesini kabul etti ve onu doğruya iletti."** Âdem, böylelikle tevbeden sonra, tevbeden öncekinden daha iyi bir halde oldu. Düşmanının hilesi de başına geçmiş, tuzağı boşa gitmiş oldu. Âdem'in ve onun zürriyeti üzerindeki nimet de tamamlanmış oldu. Onların, bu nimetin gereğini yerine getirmek ve itiraf etmekle yükümlü olduklarını gibi yakalarını gece-gündüz bırakmayan, onları gözetleyip duran bu düşmana karşı da tetikte olmaları gerekir: **"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyararak cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi sakın sizi de fitneye düşürmesin. Çünkü o da, kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kıldık."** (el-A'raf, 7/27)

﴿ قَالَ ٱهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًۢا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّى هُدًى فَمَنِ ٱتَّبَعَ
هُدَاىَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ
يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ
ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ۚ وَلَعَذَابُ
ٱلْءَاخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٢٧﴾ ﴾

123- Buyurdu ki: 'Hepiniz oradan inin. Kiminiz kiminize düşmansınız. Benden size bir hidâyet geldiğinde kim Benim hidâyetime uyarsa o, hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz.'

124- 'Kim de Zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.'

125- Der ki: "Rabbim, niçin beni kör haşrettin? Halbuki ben görüyordum."

126- Buyurur ki: "Öyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde sen onları unuttun. İşte aynı şekilde bugün de sen unutulacaksın."

127- Haddi aşan ve Rabbinin âyetlerine iman etmeyenleri işte böyle cezalandırırız. Âhiret azabı elbette daha şiddetli ve daha kalıcıdır.

123. Şanı Yüce Allah, Âdem'e ve İblis'e yeryüzüne inmelerini, Âdem'in ve zürriyetinin şeytanı düşman belleyerek ondan gereği gibi sakınmalarını, ona karşı gerekli hazırlıklarını yaparak onunla savaşmalarını emrettiğini haber vermektedir. Ayrıca Yüce Allah, insanlara, peygamberleri aracılığıyla kitaplar göndererek onlara kendisine ve cennetine ulaştıracak dosdoğru yolu beyan edeceğini ve bu apaçık düşmana karşı onları sakındırıp uyaracak peygamberler göndereceğini de bildirmektedir. İşte insanlara bu hidâyetin -ki bu da kitaplar ve peygamberlerdir- geldiği herhangi bir vakitte kim bu hidâyete uyarsa, emrolunduğu şeye uyup kendisine yasak kılınan şeylerden de sakınırsa, dünyada da, âhirette de sapıtmaz, ikisinde de bedbaht olmaz. Aksine o, dünyada da, âhirette de dosdoğru yola iletilmiş, âhirette bahtiyarlığa ve güvene kavuşmuş olur. Böyle hareket eden kimseden ise başka bir âyette Yüce Allah korkunun da, kederin de söz konusu olmayacağını belirtmektedir: **"Benden size bir hidâyet gelir de kim Benim hidâyetime uyarsa, onlar için korku yoktur ve onlar asla üzülmezler de."** (el-Bakara, 2/38) Hidâyete uymak ise gelen haberi tasdik etmek, birtakım şüpheleri ileri sürerek karşı çıkmamak, herhangi bir arzu dolayısıyla itiraz etmeksizin emre uymak ile olur.

124. "Kim de Zikrimden," yani üstün isteklerin tümünün kendisi vasıtasıyla öğrenildiği Kitabımdan **"yüz çevirirse"** ve ondan uzak durmak maksadıyla onu terk ederse yahut bundan da ağır olarak onu inkâr etmek ve onu reddetmek suretiyle ondan yüz çevirirse **"gerçekten onun için dar bir geçim vardır."** Onun cezası, Bizim onun yaşayışını dar ve meşakkatli kılmamız olacaktır. Bu ise ancak azap olur. Buradaki "dar geçim," kabir azabı ve kişinin kabrinin daralması, orada sıkıştırılıp azap edilmesi olarak da tefsir edilmiştir. Bu ise Rabbinin Zikrinden yüz çevirmesinin cezasıdır. Buna göre bu ayet, kabir azabına delâlet eden âyet-i kerimelerden biridir. İkinci âyet-i kerime Yüce Allah'ın **"Sen zalimleri ölümün ızdırap verici sıkıntıları içinde meleklerin ellerini uzatarak... derken bir görsen!"** (el-En'am, 6/93) buyruğudur. Üçüncü âyet-i kerime, **"Andolsun ki Biz onlara en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız."** (es-Secde, 32/21) buyruğudur. Dördüncü âyet-i kerime ise Yüce Allah'ın Firavun hakkında **"Ateştir o, onlar sabah akşam ona arzolunurlar."** (el-Mü'min, 40/46) buyruğudur. Seleften bazılarının, bu âyet-i kerimeyi sadece kabir azabıyla ilgili olarak tefsir etmeleri ve sadece bunun hakkında saymalarının sebebi, -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- âyet-i kerimenin son bölümünde Yüce Allah'ın kıyamet günündeki azabını söz konusu etmesidir. Bazı müfessirler de buradaki "dar geçim"in dünya hayatında Rabbinin Zikrinden yüz çevirene isabet edecek olan peşin azap olduğu, yani gamlar, kederler, üzüntüler ve acılarla berzah hayatındaki azapla âhiret hayatındaki azabı da kuşatan umumi bir buyruk olduğu kanaatindedir. Çünkü burada "dar geçim" mutlak olarak zikredilmiş, herhangi bir kayıt belirtilmemiştir.

"Ve onu," Rabbinin zikrinden yüz çeviren o kimseyi **"kıyamet günü kör olarak,"** -sahih kabul edilen görüşe göre- gözleri görmez bir halde haşrederiz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz onları Kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz."** (el-İsra, 17/97)

125. Bu şekilde haşredilen kimse, zillet içinde halinin sebebini sormak, acısını bildirmek ve bu hale tahammülsüzlüğünü ifade etmek üzere şöyle diyecek: **"Rabbim, niçin beni kör haşrettin? Halbuki ben"** dünya hayatındayken **"görüyordum."** Beni bu korkunç hale getiren ne oldu?

126. "Buyurur ki: Öyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları," onlardan yüz çevirmek suretiyle **"unuttun. İşte aynı şekilde bugün de sen unutulacaksın."** Azapta terk olunacaksın. Böylelikle ona şöyle cevap verilmiş olacak: Bu, senin amelinin ta kendisidir. Zira ceza, amel türündendir. Sen, Rabbinin Zikrine karşı kör davrandığın, ona karşı gözlerini perdelediğin, onu unuttuğun, ondan alman gereken payını almayı ihmal ettiğin için Allah da âhirette senin gözünü kör etti. Böylelikle sen cehennemde kör, sağır ve dilsiz olarak haşredildin. O, senden yüz çevirdi ve seni azap içinde öylece bıraktı.

127. Allah'ın çizdiği sınırları aşarak, haramları işleyerek ve kendisine müsaade edilen çerçevenin dışına çıkarak **"haddi aşan ve Rabbinin,"** imanın gereği olan bütün hususlara açık ve seçik bir şekilde delâlet eden **"âyetlerine iman etmeyenleri işte böylece,"** bu ceza ile **"cezalandırırız."** Yüce Allah, böyle bir kimseye verdiği bu cezayla zulmetmiş olmayacaktır. Layık olmayan kimseyi hak etmediği bir şekilde cezalandırmış olmayacaktır. Bu cezanın sebebi, o kimsenin haddi aşması ve iman etmeyişidir. **"Âhiret azabı elbette"** dünya azabına göre kat kat **"daha şiddetli ve daha kalıcıdır."** Çünkü âhiret azabı, dünya azabının aksine

kesintisizdir, bitmez. Dünya azabı ise sonludur, biter. O halde âhiret azabından korkmak ve çekinmek gerekir.

﴿ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴾

128- Kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz onlar için bir hidâyet sebebi olmadı mı? Üstelik onların meskenlerinden yürüyüp geçiyorlar. Şüphe yok ki bunda akıl sahipleri için ibretler vardır.

128. Âyetlerimizi yalanlayıp yüz çeviren kimselere, Allah'ın kendilerinden önceki nesillerin ve arka arkaya gelmiş ümmetlerin arasından yalanlayıcıların başına gönderdiği azaplar, onların izlemeleri gereken doğru yolu da, uzak kalmaları gereken sapıklık ve fesat yolunu da göstermeye yetmiyor mu? Üstelik yüz çeviren yalanlayıcılar, kendilerinden önce helâk edilen kavimlerin kıssalarını bilmekte, onlara dair haberleri gece sohbetlerinde birbirlerine anlatmakta, onlardan önce helâk edilen bu kavimlerin kaldıkları yerleri de gözleriyle görmekteler. Hûd, Sâlih, Lût ve diğer peygamberlerin kavimleri gibi. Nitekim onlar bizim peygamberlerimizi yalanlayıp da kitaplarımızdan yüz çevirdiklerinde onlara can yakıcı azabı tattırdık. Öncekilerin başına gelen bu azapların benzerlerinin, bunların başına gelmeyeceğinden yana bunlara güven/teminat sağlayan nedir? **"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır, yoksa kitaplarda sizin için bir berat mı var? Yoksa onlar, 'Biz birbirimize yardım eden bir topluluğuz.' mu diyorlar?"** (el-Kamer, 54/43-44) Bunların hiçbiri söz konusu değildir. Bu kâfirler, öncekilerden daha hayırlı değildirler ki daha hayırlı oldukları için azap onlardan uzak tutulsun. Hatta bunlar ötekilerinden daha kötüdürler. Çünkü bunlar, rasûllerin en şereflisini, kitapların en hayırlısını inkâr edip kâfir olmuşlardır. Yine bunların Allah tarafından gelmiş herhangi bir ahidleri ve yazılı bir beratları da yoktur. Söyledikleri gibi çoklukları da kendilerine fayda sağlayacak ve gelecek azabı üzerlerinden uzaklaştıracak değildir. Aksine onlar bunu yapamayacak kadar güçsüz ve hakirdirler. Günahları sebebiyle geçmiş nesillerin helâk edilmiş olması, hidâyet bulmanın sebepleri arasındadır. Çünkü bütün bunlar onlara gelen peygamberlerin risaletinin doğruluğuna ve izlemekte oldukları yolların da batıl olduğuna dair apaçık belgelerden ve delillerdendir. Ancak herkes bu tür âyetlerden gereği gibi yararlanamaz. Bunlardan ancak sağlam akıl ve dosdoğru fıtrat sahibiyle kişiyi yapmaması gereken işlerden alıkoyan akıllı kimseler yararlanabilir.

﴿ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى (١٢٩) فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴾

129- Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vâde olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) **kaçınılmaz olurdu.**

130- O halde onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et! Gece saatlerinde ve gündüzün uçlarında da tesbih et! Umulur ki hoşnut olursun.

129. Bu buyruklar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir teselli ve yalanlayıp yüz çevirenlerin çabucak helâk edilmesi isteğine karşı sabırlı davranmasına dair bir irşaddır. Şüphesiz onların küfürleri ve yalanlamaları, azabın başlarına gelmesine ve onlardan ayrılmamasına yeterli bir sebeptir. Çünkü Yüce Allah, günahları cezaya sebep kılmıştır. Ceza, günahlardan dolayıdır, günahlardan ayrı değildir. İşte bunlar da cezanın sebebini yerine getirmiş bulunuyorlar. Fakat bu cezanın onlara hemen gelmemesinin sebebi, onlara mühlet verip cezayı erteleyen ve onların helâki için belli bir vakit tayin etmiş olan Rabbinin sözüdür. Yani onlara gelecek cezayı (tayin edilmiş olan vakte kadar) erteleyen, Allah'ın bu husustaki sözünün yerine gelmesi ve onlar için tayin edilmiş olan bir vadenin bulunmasıdır. Belki Allah'ın emrine dönerler, Allah da onların tevbelerini kabul eder ve üzerlerine azap sözü hak olmayınca da onlardan cezayı kaldırır.

130. Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne, onların sözlü eziyetlerine karşı sabretmesini ve bu eziyetlere karşı yardım talebini, faziletli vakitlerde Rabbini hamd ile tesbih ederek arzetmesini emretmektedir. Güneşin doğuşundan önce, batışından önce ve gündüzün uçlarında, (başında da, sonunda da -ki bu ifade özelden sonra genelin ifade edilmesidir-) bir de gece saatlerinde tesbih et. Umulur ki bu şekilde hareket edecek olursan Rabbinin sana ihsan edeceği dünyevî ve uhrevî mükâfatlarla hoşnut olursun. Rabbine ibadet etmekle kalbin mutmain, gözlerin aydın olur. Böylelikle onların eziyetlerine karşı teselli bulursun, o vakit sabretmenin yükü de senin için hafifler.

﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ (١٣١) ﴾

131- O (kafir) bazı gruplara, kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme! Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

131. Yani dünyanın ahvaline ve lezzetli yiyecekler, içecekler, değerli ve güzel elbiseler, lüks evler, güzel kadınlardan faydalanan bu gibi kimselere imrenerek gözlerini dikme, onların bu hallerini güzel görerek tekrar tekrar onlara bakma! Çünkü bütün bunlar, dünya hayatının süsüdür. Aldananların nefisleri, bunlardan memnun olur, öğütlerimizden yüz çevirenlerin gözleri bunlara imrenir. Zalimler topluluğu bunlardan âhireti gözönünde bulundurmaksızın yararlanır. Fakat daha sonra bunlar çabucak geçer ve yok olup gider. Bunları seveni, bunlara aşık olanı bizzat bunlar öldürür ve böyle kimseler pişmanlığın fayda vermeyeceği bir vakitte pişman olurlar. Kıyamet günü geleceği vakit gerçek durumlarını öğrenirler. Şanı Yüce Allah, bunları bir sınama aracı kılmıştır. Böylelikle bunların sınırını aşmayanları, onlara aldananları ve güzel amel işleyenleri birbirinden ayırmak istemiştir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzü üzerinde bulunanları Biz, insanlardan hangisi daha güzel amel işleyecek diye imtihan etmek için yeryüzüne has bir süs yaptık. Bununla beraber Biz, onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yapacağız."** (el-Kehf, 18/7-8)

"Rabbinin," dünyada ilim, iman ve gerçek salih ameller, âhirette ise ebedî nimetler ve o Rahim olan Rabbin komşuluğunda esenlikli yaşayış şeklindeki **"rızkı,"** Bizim onlara vermiş olduğumuz dünya zevklerinden hem bizzat, hem de nitelikleri itibarıyla **"daha hayırlı ve daha kalıcıdır."** Çünkü cennetteki rızıkların kesilmesi söz konusu değildir. Onun yemişleri de, gölgesi de daimidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz. Halbuki âhiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır."** (el-A'la, 87/16-17)

Bu âyet-i kerimede şuna işaret vardır: Kul, eğer nefsinin dünya hayatının süsüne meylettiğini ve ona yöneldiğini görürse, Rabbinin âhiretteki rızkını hatırlamalı ve ikisi arasında bir karşılaştırma yapmalıdır.

﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾ ﴾

132- Aile halkına namazı emret, sen de sabırla ona devam et. Biz senden rızık istemiyoruz, (aksine) sana rızkı Biz veriyoruz. Güzel âkibet, takvâdadır.

132. Yani aile halkını farz olsun, nafile olsun namaz kılmaya teşvik et, onları namaz kılmaya yönlendir. Bir şeyi emretmek ise kendileri olmaksızın o şeyin tamamlanması mümkün olmayan bütün hususların da emredilmesi demektir. Buna göre bu buyruk, aile halkına namazı öğretmeyi ve namazda neyin yapılması gerektiğini, neyin namazı bozduğunu, neyin namazı kemale erdirdiğini öğretmeyi emretmeyi de kapsamaktadır. **"sen de sabırla ona devam et!"** Namaza; onu sınırları, rükünleri, adabı ve huşuu ile eda etmek suretiyle sabırla devam et! Elbette ki bu, nefse ağır gelir. Ancak bu hususta nefsi zorlamak, ona karşı mücadele etmek ve her zaman namaz üzere sabır göstermek gerekir. Kul, emrolunduğu şekilde namazı dosdoğru kılarsa hiç şüphesiz dininin diğer emirlerini daha iyi korur, daha güzel uygular. Namazı zayi edip ona gereken dikkati göstermezse, onun dışındaki hususları daha kolaylıkla zayi ve ihmal eder.

Daha sonra Yüce Allah, Rasûlünün rızkını teminat altına almakta, rızkı ile uğraşmasının onu dinini gereği gibi uygulamaktan alıkoymaması gerektiğini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Sana rızkı Biz veriyoruz."** Rızkını sağlamak Bizim işimiz, onu üstlenmiş bulunuyoruz. Nitekim bütün mahlukatın rızkını da üstlenen Biziz. Dolayısıyla Bizim emrimizi yerine getiren ve Bizi zikretmekle meşgul olanın rızkını nasıl üstlenmeyiz?! Üstelik Allah'ın rızkı, takvâ sahibi olan kimse için de, başkası için de umumidir. O halde ebedî mutluluğu gerektirecek şeylere önem vermek icabeder. Bu ise takvâdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Güzel âkibet,"** dünyada da, âhirette de **"takvâdadır."** Takvâ ise emrolunun şeyi yerine getirmek, yasaklanan şeyi terk etmek demektir. Takvânın gereklerini yerine getiren kimse için de güzel âkibet söz konusudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Güzel âki,bet takvâ sahiplerinindir."** (el-Kasas, 28/83)

﴿ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّا
أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ
أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ
وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾ ﴾

133- Dediler ki: 'O, Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi?' Daha önceki sahifelerde bulunanların apaçık delili (olan Kur'ân) onlara gelmedi mi?

134- Eğer Biz onları, bundan önce bir azap ile helâk etmiş olsaydık elbette şöyle diyeceklerdi: 'Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de hakir ve rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık.'

135- De ki: 'Her birimiz gözetliyoruz, siz de gözetleyin. Zira dosdoğru yolun sahiplerinin kim olduğunu da, hidayette olanların kim olduğunu da bileceksiniz.'

133. Yani yalanlayıcılar, Allah Rasûlü için, "O, Rabbinden bize bir âyet getirmeli değil miydi?" dediler. Onlar bu sözleriyle kendilerinin teklif ettikleri mucizeleri kastediyorlardı. Şu buyruklarda dile getirildiği gibi: **"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız. Yahut senin hurmalıklardan ve asmalardan bir bahçen olmalı ve aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın. Ya da iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmelisin veya Allah'ı ve melekleri topluca karşımıza getirmelisin."** (el-İsrâ, 17/90-92) Bu ise onların işi kasten yokuşa sürmelerinin, inatlaşmalarının ve zulme sapmalarının bir sonucudur. Çünkü onlar da, Peygamber de Allah'ın kulları olan bir beşerdirler. O bakımdan kendilerinin arzu ve heveslerine göre birtakım mucizeler teklif etmeleri hadleri değildir. Çünkü bunları indiren, bunlardan hikmetine göre dilediğini seçip tercih eden Yüce Allah'tır. Onların **"Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi?"** sözü Peygamber'in, doğruluğuna delil olacak bir mucize ve hak olduğuna dair hiçbir delil getirmemiş olması anlamı taşımaktadır ki bu bir yalan ve iftiradır. Zira o, göz kamaştırıcı pek çok mucize ve âyet getirmiştir ki bunların bir bölümü dahi istenen maksadı gerçekleştirmeye yeterlidir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"Daha önceki sahifelerde bulunanların apaçık delili** (olan Kur'ân) **onlara gelmedi mi ki?"** Yani onlar doğru söz söyleyen kimseler olup gerçekten hakkı deliliyle birlikte görmek isteyen kimseler iseler işte onlara Tevrat, İncil ve diğer kitaplardan ibaret olan önceki sahifelerde bulunanları tasdik eden, onlara uygun ve onların haber verdiği şeyleri haber veren Kur'an-ı Kerim gelmiştir. Üstelik o kitaplarda bu Kur'an-ı Kerim zikredilmiş ve bu Rasûl müjdelenmiştir. Bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır:

"Sana indirdiğimiz ve kendilerine okunup duran bu Kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki bunda iman eden bir topluluk için bir rahmet ve öğüt vardır." (el-Ankebût, 29/51) Esasen âyetler ve mucizeler, mü'minlere fayda sağlar ve onlarla mü'minlerin imanları ve yakînleri daha da artar. Onlardan yüz çeviren

ve onlara karşı çıkanlar ise bunlara iman etmezler ve onlardan gereği gibi yararlanmazlar: **"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar, onlara her türlü âyet/mucize gelse bile acıklı azabı görene kadar iman etmezler."** (Yunus, 10/96-97)

134. Bu ayet ve delillerin onlara gösterilmesi ve bu yolla onların muhatap alınması ise onlara karşı Allah'ın delilinin ortaya konulması ve üzerlerine azap ineceği vakit şöyle dememeleri içindir: **"Rabbimiz bize bir peygamber gönderseydin de"** bu cezayla **"hakir ve rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık."** İşte size Benim rasûlüm, beraberinde âyetlerim ve kesin belgelerim bulunduğu halde gelmiş bulunuyor. Eğer gerçekten söylediğiniz gibiyseniz haydi onu tasdik edin!

135. Ey Muhammed, senin hakkında "Zamanın başına getireceği musibetleri bekleyin." diyen ve seni yalanlayan kimselere **"De ki: Her birimiz gözetliyoruz."** Siz benim ölmemi bekleyin, ben de sizin başınıza gelecek olan azabı beklemekteyim. **"De ki: Başımıza iki güzel şeyin birinden,"** zafer veya şehadetten **"başkasının gelmesini mi bekliyorsunuz? Halbuki biz, Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getirmesini bekliyoruz."** (et-Tevbe, 9/52)

"Siz de gözetleyin. Zira dosdoğru yolun sahiplerinin kim olduğunu da," o dosdoğru yolu izlemek suretiyle **"hidayette olanların kim olduğunu da,"** ben miyim, siz misiniz **"bileceksiniz."** İşte o dosdoğru yolu izleyen, asıl umduğuna kavuşacak olandır, doğru yol üzerinde bulunandır, kurtuluşa erecek olandır. O yoldan sapan kimse ise hüsrandadır, ziyandadır, azap görecektir. Elbette ki Allah Rasûlünün bu halde olduğu, düşmanlarının ise aksi durumda olduğu bilinen bir husustur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[Tâhâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.]

سورة الأنبياء

Enbiya Sûresi

-21-

21- ENBİYA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 112 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ
مُحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا
بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Halbuki onlar gaflet içinde yüz çevirmekteler.

2- Kendilerine Rablerinden yeni bir öğüt geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek dinlerler.

3- Kalpleri de gaflet içinde oyalanmaktadır. O zulmedenler, aralarında gizlice konuşup 'Bu, ancak sizin gibi bir insan değil mi? O halde siz, göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?' dediler.

4- Dedi ki: 'Rabbim, gökte ve yerde söylenen her sözü bilir. O, her şeyi işitendir, bilendir.'

1. Bu buyruk, insanların hayret edilecek bir halde olduklarını, onlara öğütlerin bir faydasının olmadığını ve herhangi bir uyarıcıya kulak asmadıklarını belirtmektedir. Hesaplarının ve salih olan-olmayan bütün amellerinin karşılığını görecekleri vaktin yaklaşmış olduğunu, bununla birlikte onların **"gaflet içinde yüz çevirmekte"** olduklarını bildirmektedir. Yani onlar, yaratılış maksatlarından gafil oldukları gibi kendisiyle uyarıldıkları hususlardan da yüz çevirmekteler. Sanki dünya için yaratılmışlar, sırf dünyadan yararlanmak için doğmuşlar gibi. Yüce Allah ise daima onları uyarmakta ve onlara öğütler vermektedir. Ama onlar gaflet içinde kalmaya ve yüz çevirmeye devam etmekteler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

2. **"Kendilerine Rablerinden"** fayda sağlayacak şeyleri hatırlatıp onlara teşvik eden ve zarar verecek şeyleri bildirerek onlardan da sakındıran **"yeni bir öğüt**

geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek dinlerler." Ancak bu dinleyişleri dolayısıyla aleyhlerinde de delil ortaya konmuş olmaktadır.

3. **"Kalpleri de gaflet içinde oyalanmaktadır."** Yani kalpleri, dünyevî isteklerin peşinde, yüz çevirmiş halde ve gaflet içinde, bedenleri ise oyun ve eğlencededir. Onlar, arzuladıkları şeyleri gerçekleştirmek, batıl işler yapmak ve seviyesiz sözler söylemekle meşguldürler. Halbuki onların başka türlü olmaları gerekirdi. Kalplerinin Allah'ın emir ve yasaklarını kabul etmesi, bunun maksadının ne olduğunu kavrayacak şekilde buyrukları iyice dinlemesi, azalarının ise yaratılış sebepleri olan Rablerine ibadete gayret göstermesi, ayrıca kıyameti, hesabı ve amellerinin karşılığının görüleceğini de hatırlarından çıkarmamaları gerekirdi. Böylelikle işleri kendileri lehine kemale erer, halleri istikamet bulur, amelleri arınıp saflaşır.

Yüce Allah'ın **"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı."** buyruğuyla ilgili iki görüş vardır: Birincisine göre bu ümmet, ümmetlerin sonuncusu, peygamberi de rasûllerin sonuncusudur. Kıyamet, bu son ümmetin başına kopacaktır. O bakımdan kendisinden önceki ümmetlere nispetle, hesap bu ümmete daha yakındır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Ben ve kıyamet, bu ikisi gibi gönderildik."* buyurmuş, bunu söylerken de şehadet parmağıyla yanındaki parmağı bir arada işaret ederek göstermiştir.[17] İkinci görüşe göre ise hesabın yaklaşmış olmasından kasıt, ölümün yaklaşmasıdır. Çünkü ölen bir kimsenin kıyameti kopmuş ve artık o, amellerin karşılığının görüleceği yurda girmiş olur. İşte bu buyrukla gaflet içinde bulunan, yüz çeviren, ölümün kendisine ne zaman -sabah mı, yoksa akşam mı- geleceğini bilmeyen kimsenin halinin hayret edilecek bir hal olduğu belirtilmektedir. Ki Rabbanî inâyete nail olup da ölüme ve ondan sonrasına hazır olan kimseler müstesna, bütün insanların hali budur.

Daha sonra Yüce Allah, zalim kâfirlerin, inadına batılı ileri sürüp hakka karşı koymak için kendi aralarında yaptıkları gizli konuşmaları zikretmektedir. Onlar kendi aralarında yaptıkları bu gizli konuşmalarda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında "Bu da sizin gibi bir insandır, onu sizden üstün kılan ve aranızda onu özel bir mevkiye çıkartan nedir?" deme hususunda ittifak etmişlerdir. Sizden herhangi bir kimse, onun benzeri bir iddiada bulunacak olsa onun bu iddiaları da bu peygamberlik iddiasında bulunanın sözlerini andıracak, onun türünden olacaktır. Fakat o, size üstünlük sağlamak, aranızda lider olmak istemektedir. Ona itaat etmeyin, onun sözlerini doğrulamayın. Zira o bir sihirbazdır. Onun Kur'an

17 Buhârî, Rikak 39, Talâk 25,; Müslim, Cumua 43, Fiten 132-135.

diye size getirdikleri de bir sihirdir. Ondan uzak durun. Diğer insanların da ondan uzaklaşmasını sağlayın ve **"siz, göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız."** deyin. Bununla birlikte onlar, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın gerçekten Rasûlü olduğunu biliyorlardı. Çünkü başkalarının tanık olmadığı son derece göz kamaştırıcı pek çok âyet ve mucizeye tanık olmuşlardı. Fakat onları böyle bir tutum takınmaya iten bedbahtlıkları, zulüm ve inatları olmuştur.

4. Bununla birlikte Yüce Allah, onların kendi aralarında gizlice neler konuştuklarını bilgisiyle kuşatmıştır. Söylediklerinin cezasını da onlara verecektir. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır: **"Rabbim gökte ve yerde,"** yani onların kapsadığı her yerdeki gizli açık **"söylenen her sözü bilir. O, her şeyi işitendir,"** çeşitli ihtiyaçların dile getirildiği çeşitli dilleri ve bütün sesleri işitendir; kalplerde bulunanları ve göğüslerin gizleyip sakladıklarını da **"bilendir."**

﴿ بَلْ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍۭ بَلِ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِـَٔايَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ ٱلْأَوَّلُونَ ۝٥ مَآ ءَامَنَتْ قَبْلَهُم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ۝٦ ﴾

5- Hatta onlar, '(Kur'an, aslı olmayan) **karmaşık rüyalardır. Hayır, onu kendisi uydurmuştur. Bilakis o bir şairdir.** (Öyle değilse) **bize öncekilere gönderilenlere benzer bir mucize getirsin, bakalım.' dediler.**

6- Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir ülke halkı imana gelmemişti. Şimdi bunlar mı iman edecekler?

5. Yüce Allah, yalanlayıcıların Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında ve getirdiği Kur'an-ı Kerim'e dair söyledikleri yalanları, hakkında neler uydurduklarını ve çeşitli batıl sözlerini beyan etmektedir. Onlar bazen Kur'ân hakkında **"anlamsız rüyalardır,"** uykuda olup da ne söylediğini bilmeyen ve rüyasında saçmalayan bir kimsenin sözü gibidir, derken kimi zaman da **"onu kendisi uydurmuştur."** demişler; bir sefer de **"o bir şairdir,"** söylediği de bir şiirdir, demişlerdir. Allah Rasûlünün durumunu gerçek şekliyle asgari seviyede bilip onun getirdiğini tetkik eden bir kimse, en ufak bir şüphe söz konusu olmaksızın onun getirdiğinin en üstün ve en yüce söz olduğuna, Allah tarafından gönderildiğine, hiçbir insan tarafından -kısmen dahi- benzerinin ortaya konulamayacağına kesin olarak inanır.

Nitekim Yüce Allah, düşmanlarına bu hususta meydan okumuş ve onun benzerini ortaya koymalarını istemiştir. Onların da Kur'an'ın benzerini ortaya koymalarını gerektiren sebepler ve ona karşı duydukları bir düşmanlık vardı ama hiçbir şekilde ona karşı çıkıp benzeri bir söz meydana getirmeye güçleri yetmedi. Onlar da bunu biliyorlardı. Yoksa onları hop kaldırıp hop oturtan, yataklarında rahatlarını bozan, ne söylediklerini bilemez hale getiren neydi? Karşısında hiçbir şeyin direnemediği haktan başkası mıydı? Onların Kur'ân hakkında bu sözleri söylemelerinin tek sebebi, ona kendileri iman etmedikleri gibi onu yakından tanımayan kimseleri de ondan uzaklaştırma arzularıydı. Halbuki Kur'an-ı Kerim, Allah Rasûlünün getirdiğinin doğruluğuna, söylediklerinin gerçek olduğuna en büyük delil teşkil eden ve ebedî olan en büyük mucizedir.

Kur'an-ı Kerim, mucize olarak yeterli ve tatmin edicidir. Onun dışında bir delil isteyen yahut onun dışında bir mucize gösterilmesini teklif eden kimse, şüphesiz cahildir, zalimdir, onu yalanlayan ve teklif ettikleri birtakım mucizelerin gösterilmesini isteyen inatçılara benzemektedir. Halbuki bu, onlar için çok tehlikeli bir şeydi ve böyle bir teklifte bulunmalarının onlara sağlayacağı bir fayda da yoktu. Çünkü eğer maksatları, deliliyle ortaya çıkması halinde hakkı bilmek ise işte onların istedikleri mucizeler olmaksızın da hakkın delili apaçık ortadadır.

Eğer maksatları hakkı öğrenmek değil de karşılarındakini aciz bırakmak ve istediklerini getirmediği için iman etmemekte kendilerinin mazur olduğunu ileri sürmek ise hiç şüphesiz istedikleri mucizeler gösterilse dahi yine de iman etmeyeceklerdir: **"Doğrusu... onlara her türlü âyet/mucize gelse bile acıklı azabı görene kadar iman etmezler."** (Yunus, 10/96-97) Bundan dolayı Yüce Allah onların, **"bize öncekilere gönderilenlere benzer,"** Salih'in dişi devesi, Mûsâ'nın asası vb. gibi **"bir mucize getirsin bakalım."** dediklerini nakletmektedir.

6. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir ülke halkı imana gelmemişti."** Yani onlar, kendi teklif ettikleri ve gösterilmesini istedikleri mucizeleri görmelerine rağmen iman etmemişlerdi. Yüce Allah'ın bu husustaki sünneti/kanunu ise şudur: Birtakım mucizeler gösterilmesini isteyip de onları gördükten sonra iman etmeyenler dünyada helâk edilip cezalandırılırlar. İşte daha öncekiler bunlara iman etmemişlerdi. Peki, kendileri bu teklif ettikleri mucizeleri görünce iman edecekler mi? Bunları kendilerinden öncekilere üstün kılan ne? Bunların hayırlı oluşları nereden gelmektedir ki bu mucizeler ortaya çıktığı takdirde iman etmelerini gerektirsin? Bu soru olumsuz anlam içermektedir, yani onlar da kesinlikle iman etmeyeceklerdir.

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنجَيْنَاهُمْ وَمَن نَّشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ ﴾

7- Senden önce (peygamber olarak) **gönderdiklerimiz, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerden başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.**

8- Onları yemek yemeyen birer ceset kılmadık ve onlar ebedî de değildiler.

9- Sonra onlara verdiğimiz sözümüzü yerine getirip onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık, haddi aşanları da helâk ettik.

7-9. Bu buyruk, şu sözleriyle son peygamberi yalanlayan kişilerin şüphelerine bir cevaptır: "O niye yemeye, içmeye, pazarlarda gezip dolaşarak alışveriş yapmaya ihtiyacı olmayan bir melek değildir? Niçin ebedî bir hayatı yok? Onun böyle olmayışı peygamber olmadığının delilidir." Bu gibi şüpheler peygamberleri yalanlayanların kalplerinde hep var olagelmiştir. Onlar küfürleriyle birbirine benzedikleri gibi sözleri de birbirine benzemiştir. Şanı Yüce Allah, kendisinden önceki rasûlleri -velev ki peygamber olduğunu bütün kesimlerin kabul ettiği ve müşriklerin de kendilerinin onun dini üzerine olduklarını iddia ettikleri İbrahim *aleyhisselam*'ın dışındaki bir peygamber bulunmasaydı bile- kabul ettikleri halde son peygamberi yalanlayan bu gibilerin şüphelerine cevap vermektedir. Şöyle ki Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önce gelmiş bütün peygamberler insan idiler. Yerler, içerler, çarşı-pazarlarda dolaşırlardı. Ölüm ve buna benzer bütün insanlar hakkında söz konusu olan şeyler onlar için de geçerliydi. Yüce Allah, bu peygamberleri kendi kavimlerine, ümmetlerine göndermiş ve onları tasdik edenler etmiş, yalanlayanlar da yalanlamıştır. Şanı Yüce Allah da onlara va'detmiş olduğu kurtuluş ve hem onların hem de onlara uyanların bahtiyar olacağına dair sözünü yerine getirmiş, haddi aşıp onları yalanlayan kimseleri de helâk etmiştir.

Peki, niye Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletini inkâr etmek için aslı astarı olmayan şüpheler ileri sürülmektedir? Oysa bu şüpheler, onun diğer peygamber kardeşleri hakkında da söz konusudur. Ama onlar, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlarken önceki peygamberlerin peygamberliğini kabul etmektedirler. Bu, gâyet açık ve susturucu bir delildir. Zira onlar, insanlardan birinin

peygamber olduğunu kabul edip de yine insanlardan bir başka peygamberi kabul etmiyorlarsa o takdirde bu şüpheleri tutarsızdır. Zaten bizzat kendileri de bu şüphelerinin tutarsız olduğunu kabul etmekte ve bu konuda çelişkiye düşmekte, delil diye ileri sürdükleri şüphelerini de çürütmüş olmaktadırlar.

Eğer onların insanlar arasından herhangi bir peygamberin gelmesini inkâr ettiklerini, ebedi ve yemek yemeyen bir melek dışında hiçbir insanın peygamber olamayacağını söyleyecek noktaya geldiklerini kabul etsek dahi Yüce Allah, onların bu türden şüphelerini de ele almış ve şu buyruğuyla da bunu cevaplandırmıştır: **"'Ona ne diye bir melek indirilmedi.' dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik, her halde iş bitirilmiş olurdu ve sonra kendilerine mühlet de verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık ve onları düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük."** (el-En'am, 6/8-9)

Diğer taraftan insanların meleklerden vahiy telakki etmeye güçleri de yoktur: **"De ki: Şâyet yeryüzünde yerleşmiş, yürüyen melekler olsaydı, Biz onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik."** (el-İsrâ, 17/95) Eğer sizin daha önce gönderilmiş peygamberlerin durumuyla ilgili bir şüpheniz varsa, bilginiz yoksa o takdirde **"zikir ehline sorun."** Önceki kitapları bilenlere sorun. Kendilerine Tevrat ve İncil verilmiş kimseler gibi. Bunlar sahip oldukları bilgiye göre size haber verecekler ve gönderilmiş bütün peygamberlerin, kendilerine gönderilmiş kimseler türünden bir insan olduklarını söyleyeceklerdir. Bu âyet-i kerime her ne kadar daha önce gönderilmiş peygamberlerin durumunun zikir ehline -ki bunlar ilim ehli kimselerdir- sorulması hakkında özel bir sebebe bağlı ise de dinin, usulü ve fürûu ile ilgili olup da insanın hakkında bilgi sahibi olmadığı her mesele buna dahildir, onlar da onu bilen kimseye sorulmalıdır. O halde bu buyrukta ilim öğrenmek ve ilim ehline soru sormak emri vardır. Onlara, soru sorma emrinin verilmesinin tek sebebi, ilim sahiplerinin bildiklerini öğretmekle ve bildikleri hakkında cevap vermekle yükümlü olduklarından dolayıdır.

Bu buyrukta zikir/ilim ehline soru sormak özellikle belirtilmekle; böylelikle bilgi sahibi olmadığı bilinen kimselere soru sormak yasaklandığı gibi böyle bir kimsenin bu işe kalkışması da yasaklanmaktadır. Yine bu âyet-i kerimede kadınlar arasından peygamber gönderilmediğine, Meryem'in de, bir başka kadının da peygamber olmadığına delil vardır. Çünkü Yüce Allah, **"Senden önce (peygamber olarak) gönderdiklerimiz, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerden başkası değildi."** buyurmaktadır.

﴿لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾﴾

10- Andolsun ki size, sizin için bir öğüt/şeref kaynağı olan bir Kitap indirdik. Hâla aklınızı kullanmayacak mısınız?

10. Ey kendilerine Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmiş olduğu kimseler! Biz sizlere gerçekten değeri üstün ve apaçık bir Kur'an olan **"sizin için öğüt/şeref kaynağı olan bir Kitap indirdik."** Bu Kitap sizin için bir şeref ve övünme kaynağıdır. Sizin yücelip yükselmenize sebeptir. Ancak bu, ondan, gereken öğüt ve ibreti almanız, ihtiva ettiği doğru haberlere inanıp emirlerini yerine getirmeniz ve yasaklarından kaçınmanız şartıyladır. O vakit kadriniz yükselir, şanınız büyür. **"Hâla aklınızı kullanmayacak mısınız?"** Size neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu akledip kavramayacak mısınız? Niçin sizin için şan ve şeref kaynağı olan, dünya ve âhirette şanınızı yücelten bu Kitabın kadrini bilmiyorsunuz? Eğer gerçekten aklınız olsaydı bu yolu izlerdiniz. Bu yolu izlemeyip sizin zayi olmanıza, dünya ve âhirette değerinizin alçalmasına, her ikisinde de bedbaht olmanıza sebep teşkil eden yolları izlediğinize göre siz, sağlıklı bir şekilde aklını kullanan ve doğru bir görüş sahibi olan kimseler olamazsınız.

Fiilen meydana gelen olaylar bu âyet-i kerimeyi doğrulamaktadır. Zira Peygamber'e iman eden, Kur'an-ı Kerim ile gereği gibi öğüt alan ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelenler, öyle göz kamaştırıcı bir yüceliğe, öyle büyük bir şan ve şerefe, hükümdarlara üstünlük sağlayacak noktaya ulaştılar ki bu, herkes tarafından bilinen bir husustur.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'e hiç önem vermeyen, onun hidâyetini kabul etmeyen, onunla arınıp temizlenmeyen kimselerin ne derece gazaba, zayi oluşa, horluğa ve bedbahtlığa mahkum oldukları da bilinen bir husustur. O nedenle bu Kitaptan gerektiği şekilde öğüt ve ibret alınmadığı sürece dünya ve âhirette mutlu olmaya imkân yoktur.

﴿وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا أَحَسُّوا
بَأْسَنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا
خَامِدِينَ ﴿١٥﴾﴾

11- (Halkı) zalim olan nice ülkeleri helâk ettik ve onlardan sonra başka kavimler yarattık.

12- Onlar azabımızın geldiğini görür görmez hızlıca yurtlarından kaçmaya başlıyorlardı.

13- 'Kaçmayın, içinde bulunduğunuz refaha ve evlerinize dönün. Çünkü siz sorguya çekileceksiniz.'

14- Onlar 'Yazıklar olsun bize, çünkü biz gerçekten zalimdik.' dediler.

15- Biz, onları biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar da feryatları bu oldu.

11. Yüce Allah, Peygamber'i yalanlayan zalimleri, önceki peygamberleri yalanlayan diğer ümmetlere neler yaptığını bildirerek sakındırmak için şöyle buyurmaktadır: "(Halkı) **zalim olan nice ülkeleri"** kökten imha eden bir azapla **"helâk ettik,"** onlardan tek bir kimse kalmamak üzere hepsini mahvettik. **"Ve onlardan sonra başka kavimler yarattık."**

12-13. İşte bu helâk edilenlerin, Allah'ın azabını ve cezasını fark edip fiilen üzerlerine geldiğini gördüklerinde geriye dönme imkânları kalmadığı gibi tuttukları yoldan vazgeçme imkânları da yoktu. Bu sefer pişmanlıklarından ve tedirginliklerinden dolayı ayaklarını yere vurarak tepinmekten ve kaçışmaktan başka bir şey yapamadılar. Onlara alay yollu şöyle denildi: Tepinmenin, kaçışıp durmanın ve pişmanlığın size faydası olmayacak, ama eğer gücünüz yetiyorsa haydi daha önce zevkini, sefasını sürdüğünüz lezzetlere, arzu ve isteklerinize, gösterişli meskenlerinize, Allah'ın emri gelinceye kadar sizleri oyalayıp duran ve aldatan dünyanıza geri dönün. Oradaki iktidarınıza devam edin, zevk ve sefanızı sürün. Evlerinizde rahat ve huzur içinde ve sizlere saygı gösterilir halde kalmaya devam edin. Belki de önceden olduğunuz gibi çeşitli işleriniz için yanınıza gelenler, dünyalık ihtiyaçlarını karşılamak için sizden bir şeyler isteyenler olur.

14. Ama heyhat, önceki hale dönüş ne mümkün! Çünkü vakit geçmiş, ilâhî azap ve gazap tepelerine inmiş, güç ve kuvvetlerini kaybetmiş, şerefleri ve dünyaları elden gitmiş, pişmanlıkları üzerlerine çökmüş olacaktır. Bu yüzden onlar, **"'Yazıklar olsun bize! Çünkü biz gerçekten zalimdik.' dediler."**

15. "Biz, onları biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu." Yani onlar, biçilmiş ve üstüste yığılmış bir ekin hali-

ne gelinceye, hareketsiz kalıp sesleri sedaları kesilinceye kadar bu şekilde beddua etmeye devam ettiler. Pişmanlıklarını ifade ettiler, kendilerinin zalim olduklarını ikrar edip Yüce Allah'ın başlarına getirdiği bu azapta adaletli olduğunu kabul ettiler. Ey bu buyruklara muhatap olanlar! Sakın peygamberlerin en şereflisi olanı yalanlamaya devam etmeyin. Yoksa öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri sizin de başınıza da gelebilir.

﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

16- Biz gökleri, yeri ve aralarında olanları oyun olsun diye yaratmadık.

17- Eğer Biz, bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Ama Biz bunu yapmayız.

16. Şanı Yüce Allah, gökleri ve yeri boş yere, amaçsız ve oyun olsun diye yaratmadığını haber vermektedir. Aksine O, bunları hak ile ve hak için yaratmıştır. Her şeyi büyük bir hikmetle idare eden, Rahman ve Rahim, bütün kemal, hamd ve izzet yalnız kendisinin olan o Yaratıcının varlığına delil olsunlar diye ve şunları anlasınlar diye yaratmıştır: O, sözlerinde doğru söyleyendir, peygamberleri de onun hakkında ne haber vermişlerse doğrudur. Bu gökleri ve yeri, genişlik ve büyüklüklerine rağmen yaratmaya kadir olan elbette ki öldükten sonra insanların cesetlerini -iyilik yapan kimseye mükâfat vermek, kötülük yapanı da cezalandırmak için- diriltmeye kadirdir.

17. İmkansız bir şeyi var sayarak -faraza- **"eğer Biz bir eğlence edinmek isteseydik elbette onu kendi katımızdan,"** yanımızdan **"edinirdik. Ama Biz bunu yapmayız."** Sizleri de böyle bir işteki abes ve boş şeye muttali kılmazdık. Çünkü böyle bir işi yapmak bir eksikliktir, kötü bir örnektir. Size böyle bir şeyi yaptığımızı da göstermek istemezdik. O nedenle sürekli olarak gözlerinizin önünde bulunan göklerin ve yerin yaratılışından maksadın oyun ve eğlence olmasına imkân yoktur. Bütün bu açıklamalar, küçük akıllara uygun ifadeler kullanarak bir nevi onların seviyesine inme ve ikna edici bütün yollarla onları ikna etme amacına yöneliktir. Her şeyi yerli yerince koymada hikmeti sonsuz Hakim, rahmeti sonsuz Rahim, insanları affedip bağışlaması sonsuz olan Halim Zat'ı her türlü eksiklikten tenzih ederiz.

﴿ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَن
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ
اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

18- Aksine Biz, hakkı batılın üzerine bırakırız da o, onu darmadağın eder. Bir de bakarsın ki batıl yok olup gitmiş. (Allah hakkındaki) **nitelendirmelerinizden ötürü yazıklar olsun size!**

19- Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun katında olanlar da O'na ibadetten ne büyüklenip yüz çevirirler ne de usanırlar.

20- Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler.

18. Şanı Yüce Allah, hakkı ortaya koymayı ve batılı iptal edip çürütmeyi teminatı altına aldığını haber vermektedir. Eğer batıl bir şey iddia edilecek ve onunla tartışılacak olsa bile Yüce Allah, onu darmadağın edecek ve böylelikle yok olmasını sağlayacak şekilde hakkı, ilmi ve beyanı indirir de böylelikle herkes onun batıl olduğunu açıkça anlar. **"Bir de bakarsın ki batıl yok olup gitmiş."** Sonu gelir, biter, tükenir. Bu durum, bütün dinî meselelerde geçerlidir. Batıl taraftarı herhangi bir kimse batılı hak yerine koymak veya hakkı reddetmek maksadıyla aklî ya da naklî herhangi bir şüpheyi gündeme getirecek olursa şüphesiz Yüce Allah'ın delilleri arasında bu batıl sözü ortadan kaldıracak ve onu silip süpürecek türden aklî ve naklî kesin/net deliller bulunur. O takdirde batılın gerçek mahiyeti herkes tarafından açıkça anlaşılır. Bu ise meselelerin tek tek ele alınıp incelenmesiyle ortaya çıkar. Hepsi incelenecek olursa durumun böyle olduğu görülür.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey Yüce Allah'ı, kendisine layık olmayan şekilde vasfederek evlat ve eş edindiğini, ortaklarının, O'na denk varlıkların bulunduğunu ileri süren kimseler, bu **"nitelendirmelerinizden ötürü yazıklar olsun size!"** Sizin payınız ancak azap, pişmanlık ve hüsran olacaktır. Sizin, söylediklerinizden herhangi bir fayda sağlamanız mümkün değildir. Umduğunuz, elde etmek için amel ettiğiniz, ulaşmak maksadıyla çabalayıp durduğunuz her ne varsa maksadınızın aksiyle karşılaşacaksınız ki o da mahrumiyet ve hüsrandır.

19. Daha sonra Yüce Allah göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkünün/egemenliğinin kendisinin olduğunu haber vermektedir. Hepsi O'nun kulları ve mülküdür. O yüzden hiç kimsenin mülke, hatta mülkün bir kısmına dahi sahip olması da, Allah'a yardımcı olması da mümkün değildir. Allah'ın izni olmaksızın kimse şefaatçi de olamaz. Peki, bunlar arasından nasıl birtakım varlıklar ilâh edinilebilir ve nasıl olur da bunlardan birinin Allah'ın oğlu olduğu iddia edilebilir? O bundan yücedir, münezzehtir. O, her şeye malik olan yüce Zat'tır. Boyunlar O'nun önünde zilletle eğilmiştir. O'nun için zor diye bir şey yoktur. Mukarreb melekler tevazuyla O'nun önünde eğilmişlerdir. Hepsi de sürekli ve kesintisiz ibadetle O'na itaat ederler. Bundan dolayı Yüce Allah **"O'nun katında olanlar,"** yani melekler **"O'na ibadetten ne büyüklenip yüz çevirirler ne de usanırlar."** O'na ibadete aşırı istekleri, kemâl derecesindeki muhabbetleri ve bedenlerinin güçleri dolayısıyla bundan bıkmazlar, usanmazlar.

20. "Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler." Yani onların bütün vakitleri Yüce Allah'a ibadet ve tesbihle doludur. Vakitlerinde boş bir zaman yahut bu ibadetin olmadığı bir an dahi bulunmaz. Onlar, sayılarının çok olmasına rağmen hep böyledirler. Bu buyrukla Yüce Allah'ın azameti, egemenliğinin yüceliği, ilim ve hikmetinin kemali beyan edilmektedir ki bunlar, O'ndan başka hiçbir kimseye ibadet etmemeyi, ibadetin O'ndan başkasına yöneltilmemesini gerektirmektedir.

﴿ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ
اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ
آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِيَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ
﴿٢٤﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ ﴾

21- Yoksa onlar yeryüzünden, birtakım ilâhlar edindiler de ölüleri onlar mı diriltecek?

22- Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, elbette ikisinin de düzeni bozulurdu. Arş'ın Rabbi olan Allah, onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

23- O, yaptıklarından sorgulanamaz, ama onlar sorgulanacaklardır.

24- Yoksa O'ndan başka ilâhlar mı edindiler? De ki: 'Delilinizi getirin. İşte benimle beraber olanların kitabı da, benden öncekilerin kitabı da ortadadır.' Bilakis onların çoğu hakkı bilmezler, bundan ötürü de yüz çevirirler.

25- Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: 'Benden başka (hak) ilâh yoktur. O halde yalnız Bana ibadet edin.'

21. Yüce Allah kudretinin ve azametinin kemalini, her şeyin kendisine boyun eğdiğini belirttikten sonra (Allah'ın dışında) yeryüzünden son derece aciz ve hiçbir şeye güç yetiremeyen birtakım ilâhlar edinen müşriklerin bu tutumlarını reddetmektedir. **"Ölüleri onlar mı diriltecek?"** sorusu, olumsuz anlamda bir sorudur. Yani edindikleri ilâhlar, ölüleri herhangi bir şekilde diriltemezler, haşredemez, bir araya toplayamazlar. Bunu Yüce Allah'ın şu buyrukları açıklamaktadır: **"Onlar, Allah'ın yanı sıra hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan ve kendi kendilerine bile bir zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye gücü yetmeyen ilâhlar edindiler."** (el-Furkan, 25/3); **"Kendilerine yardım olunur ümidiyle ondan başka ilahlar edindiler. Onlar, onlara yardım edemezler, aksine kendileri onlar için hazır duran askerlerdir."** (Yâsîn, 36/74-75)

22. Allah'a ortak koşanlar, hiçbir fayda sağlayamayan, hiçbir zararı önleyemeyen yaratılmışlara ibadet ederler ve bütün kemâl kendisinin olan, emir, fayda ve zarar kendi elinde bulunan Yüce Allah'a ihlâsla ibadeti terk ederler. Bu ise Allah'a ortak koşanların ilâhî tevfike mazhar olmayışlarından, bedbahtlıklarından, ileri derecedeki bilgisizliklerinden ve aşırı zulümlerinden dolayıdır. Hiç şüphesiz varlık aleminde nasıl ki bir ve tek Rab varsa aynı şekilde bir ve tek İlâh da yine O'dur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, elbette ikisinin de,"** hem kendi yapılarında bulunan **"düzeni,"** hem de onlarda bulunan bütün varlıkların düzeni **"bozulurdu."**

Bunu şöyle açıklayabiliriz: İster ulvî alem, ister suflî alem olsun görüldüğü gibi en mükemmel düzen ve uyum içindedir. Bunda herhangi bir dengesizlik, kusur, düzensizlik veya tutarsızlık yoktur. Bu ise bütün kainatın işlerini yönetenin bir ve tek, Rabbinin bir ve tek, İlâhının da bir ve tek olduğunun delilidir. Eğer iki ve daha fazla yönetici ve Rab olsaydı, kainatın düzeni bozulur, onu ayakta tutan esaslar yıkılıp giderdi. Çünkü iki ve daha fazla olan ilâh ve yöneticilerin iradeleri çatışır, birbirlerine karşı çıkarlardı. Onlardan biri bir şeyi idare edip ihtiyaçlarını karşılamak isterken, diğeri aksini isterdi. İki zıt iradenin de bir arada var olması imkânsızdır. Birisinin iradesinin gerçekleşip ötekinin olmaması halinde ise bu durum, iradesi gerçekleşmeyenin aciz olduğuna ve muktedir olmadığına delildir. Bütün işlerde aynı husus etrafında ittifak etmeleri ise imkânsızdır. O halde tek başına herhangi bir kimsenin karşı koyması söz konusu olmaksızın maksadını var edebilen ve karşı koyabilecek durumdaki bütün güçleri emri altında tutanın, tek ilâh ve kahhâr olanın Allah'tan başkası olamayacağı ortaya çıkmaktadır.

Bundan dolayı Yüce Allah, "temanu' delili" diye bilinen bu delili şu buyruğunda dile getirmektedir: **"Allah hiçbir evlat edinmedi. O'nunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur. Eğer olsaydı o takdirde her bir ilâh, yarattığını yanına alır, elbette kimisi kimisine üstünlük sağlardı. Allah onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir."** (el-Mü'minûn, 23/91) Konuyla ilgili iki yorumdan birine göre Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu kabildendir: **"De ki: Onların dedikleri gibi onunla beraber başka ilâhlar olsaydı elbette o zaman Arş'ın sahibine (ulaşıp onu yenmek için) bir yol ararlardı. O, bunların söylediklerinden münezzehtir, pek yücedir, pek büyüktür."** (el-İsrâ, 17/42-43) Bundan dolayı Yüce Allah, bu âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: Bütün mahlukatın tavanı durumunda olup hepsinden geniş ve hepsinden büyük olan **"Arşın Rabbi"** -ki bunun dışındaki diğer bütün varlıkların Rabbi olması öncelikle söz konusudur- **"onların nitelendirmelerinden münezzehtir."** O, tek başına kemâl sahibi olduğundan dolayı bütün eksikliklerden münezzehtir. O, inkârcı kâfirlerin ileri sürdüğü şekilde evlat ve eş edinmekten, herhangi bir şekilde ortak edinmekten yücedir, münezzehtir.

23. "O," azamet, izzet ve kudretinin kemalinden dolayı **"yaptıklarından sorgulanamaz."** Hiç kimse de O'na karşı koyamaz, karşı çıkamaz. Ne sözlü olarak ne de fiilî olarak. Hikmetinin kemâli, her şeyi yerli yerine koyması, sağlam yapması, aklın güzel gördüğü her şeyi en güzel ve mükemmel şekilde yapması dolayısıyla O'na herhangi bir soru yöneltilemez. Çünkü O'nun yaratmasında herhangi bir dengesizlik ve tutarsızlık yoktur. **"Ama onlar,"** yani bütün yaratılmışlar, yaptıkları ve söylediklerinden dolayı **"sorgulanacaklardır."** Çünkü onlar acizdir, muhtaçtır ve Allah'ın kullarıdırlar. Onların fiilleri ve davranışları sorgulanmayı hak eder. Onların kendi öz nefislerinde olsun, başkalarında olsun zerre ağırlığı kadar dahi bir tasarrufları yoktur.

24. Daha sonra Yüce Allah, müşriklerin durumlarının çirkinliğini ve Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiklerini tekrar zikrederek onları azarlamak ve yaptıklarının kötülüğünü başlarına kakmak üzere **"Yoksa O'ndan başka ilâhlar mı edindiler? De ki: Delilinizi getirin."** buyurmaktadır. Yani yaptığınız işin ve kanaatlerinizin doğruluğuna dair belgeniz/deliliniz varsa ortaya koyun. Ancak bunu delillendirmeye asla imkanları olmayacaktır. Aksine onların ortak koşmalarının batıl olduğunun kat'i delilleri ortadadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte benimle beraber olanların kitabı da, benden öncekilerin kitabı da ortadadır."** Bütün kitaplar ve şeriatler, benim size söylemiş olduğum şirkin batıl olduğu gerçeğinin doğruluğunu ittifakla ortaya koymaktadır. İşte her şeyden

aklî ve naklî delillerle söz eden Allah'ın Kitabı! İşte daha önce indirilmiş olan bütün kitaplar, benim bu söylediklerimin belgeleridir/delilleridir. Onların izledikleri yolun batıl olduğuna dair onlara karşı kat'i delil ve belgelerin ortaya konulduğu açıkça anlaşıldığına göre onların kendi lehlerine ileri sürebilecekleri herhangi bir delilleri olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Çünkü kat'i delil, kesinlikle ona karşı çıkabilecek bir delil bulunmayan delildir. Aksi takdirde kat'i olamaz. Birtakım karşı çıkışlar bulunsa dahi, bunlar hak adına hiçbir şey ifade edemeyen bazı şüphelerden öteye gidemezler. **"Bilakis onların çoğu hakkı bilmezler."** Yani onlar, tutturdukları yolu, geçmişlerini taklit ederek sürdürmektedirler. Yoksa herhangi bir bilgi ya da hidâyete sahip oldukları için tartışmıyorlar.

Onların hakkı bilmemeleri ise hakkın gizliliği ya da kapalılığından dolayı değildir. Bu, onların haktan yüz çevirmelerinden dolayıdır. Aksi takdirde onlar hakka asgari bir şekilde dahi durup bakacak olsalar, gâyet açık seçik bir şekilde hakkı batıldan ayırt edebileceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Bundan ötürü de yüz çevirirler."** buyurmaktadır.

25. Şanı Yüce Allah, öncekilerin kitabına atıfta bulunup bu meselenin açıklığa kavuşturulması hususunda onlara başvurmayı emrettiğinden dolayı bu âyet-i kerimede de bu hususu en ileri derecede beyan etmektedir: **"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka** (hak) **ilâh yoktur. O halde yalnız Bana ibadet edin."** Senden önceki bütün peygamberlerin risaletlerinin ve onlarla birlikte gönderilmiş kitapların özü ve esası, Yüce Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere bir ve tek olarak ibadet etme emridir; O'nun hak mabud, yegane ilâh olduğunu, O'nun dışındaki varlıklara ibadet etmenin de batıl olduğunun bir açıklamasıdır.

﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۚ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ
وَهُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ
وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ ۞ وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِ فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ
كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

26- 'Rahman evlat edindi.' dediler. O, bundan münezzehtir. Bilakis onlar, şerefli kullardır.

27- Sözleri ile O'nun önüne geçmezler. Onlar, O'nun emri gereğince iş görürler.

28- O, onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar O'nun korkusundan titrerler.

29- Onlardan kim 'Ben O'nun yanı sıra bir ilâhım.' derse, Biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.

26. Yüce Allah, peygamberi yalanlayan müşriklerin kıt akıllılıklarını ve onların -kahrolasıcaların- Yüce Allah'ın evlat edindiğini iddia ederek "Melekler, Allah'ın kızlarıdır." dediklerini haber vermektedir. Allah, onların bu iddialarından yüce ve münezzehtir. Ayrıca Yüce Allah, meleklerin niteliklerini de bize haber vermekte ve onların Allah'ın kulları olduklarını, O'nu rab bildiklerini ve O'nun tarafından idare edildiklerini de haber vermektedir. Meleklerin, yönetimde herhangi bir ortaklıkları ve payları yoktur. Onlar Allah katında şerefli ve üstün kılınmış varlıklardır. Allah, onları lütuf, ihsan ve rahmetinin bir tecellisi olarak bu şekilde şerefli kılınmış kullar haline getirmiştir. Çünkü Yüce Allah, onları pek çok faziletle donatıp kötülüklerden arındırmış, birtakım özelliklere de sahip kılmıştır. Bu nedenle melekler Yüce Allah'a karşı edebe son derece riâyet ederler, O'nun bütün emirlerine de uyarlar.

27. "Sözleri ile O'nun önüne geçemezler." Yüce Allah'ın mülkünün ve egemenliği altında bulunan varlıkların işlerinin idaresiyle ilgili olarak Yüce Allah bir söz söylemeden onlar bir şey söylemezler. Çünkü onların edebi kemal derecesindedir ve Yüce Allah'ın hikmet ve ilminin kemalini de bilmektedirler. **"Onlar, O'nun emri gereğince iş görürler."** O, onlara ne emrederse onu yaparlar. Onlara ne görev verirse onu yerine getirirler. Göz kırpacak bir an kadar dahi O'na isyan etmezler. Allah'ın emri olmadan kendi arzu ve isteklerine göre iş yapmazlar.

28. Yüce Allah, onları bilgisiyle tamamen kuşatmıştır: **"Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir."** Yani onların geçmiş ve gelecekteki bütün hallerini bilir. Onlar O'nun emir ve idaresinin dışına çıkamadıkları gibi herhangi bir şekilde O'nun bilgisi dışına da çıkamazlar. Onların niteliklerinin ayrıntıları arasında yer alan söz söylemede O'nun önüne geçmemelerinin bir gereği olarak O'nun izin ve rızası olmaksızın kimseye şefaat etmezler. Kendilerine izin verir ve hakkında şefaatçi olacakları kimseden razı olursa, o takdirde ona şefaat ederler. Ancak şanı Yüce Allah, yalnız kendisi için ihlâsla yapılmış ve Rasûlüne tâbi olunmuş söz ve amellerden razı olur, onları kabul eder. Bu âyet-i kerime şefaatin

sabit olduğunun ve meleklerin de şefaat edeceğinin delilleri arasındadır. **"Onlar O'nun korkusundan titrerler."** O'nun celal ve azametinin önünde boyun bükmüş, izzet ve cemali karşısında yüzleri itaat ve zilletle eğilmiştir.

29. Şanı Yüce Allah, sahip oldukları nitelikleri zikretmek suretiyle onların hiçbir şekilde ulûhiyette haklarının olmadığını ve herhangi bir şekilde kendilerine kulluğu hak etmediklerini belirttikten sonra onlar arasından herhangi bir kimsenin -sadece kuru bir iddia bile olsa- uluhiyyette pay sahibi olmadığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: Faraza **"onlardan kim 'Ben O'nun yanı sıra bir ilâhım.' derse Biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız."** Eksik, bütün yönleriyle Yüce Allah'a muhtaç olan bir varlığın, uluhiyet ve rububiyetin özelliklerinde Allah'a ortak olduğunu iddia etmesinden daha büyük bir zulüm olabilir mi?

﴿ أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ
كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Kâfirler görmedi mi ki gökler ve yer yapışık idi de Biz onları ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ imana gelmezler mi?

30. Yani Rablerini inkâr ederek kâfir olanlar, yalnız O'na ihlâsla kulluk etmeyi reddedenler, her türlü hamde layık, lütuf ve kerem sahibi, yegane mabud olan yüce Rabbin varlığına delalet edecek hususları müşahade edip görmüyorlar mı? Onlar göğü ve arzı gözlemleyecek olurlarsa, her ikisinin de birbirine bir zamanlar bitişik ve yapışık olduklarını göreceklerdir. Gökte bulut ve yağmur diye bir şey yoktu, yer ise cansız ve hareketsizdi. Bitki namına üzerinde bir şey yoktu. Biz semayı yağmurla, yeri de bitkilerle yarıp ayırdık. Göklerde daha önce tek bir bulut parçası dahi yokken orada bulutlar var ettiğini, bu bulutlara bol bol su yükledikten sonra da onları her bir yanı kuruyup toz toprak olmuş, suya hasret kalmış çorak bir beldeye sürdüğünü, bulutlardan oraya yağmur yağdırdıktan sonra oranın sarsılarak harekete geçtiğini, kabardığını, çeşitli şekillerde ve birçok menfaatler ihtiva eden göz kamaştırıcı her bir çiftten türlü türlü ekinler bitirdiğini görmüyorlar mı?

Bütün bunlar, şanı Yüce Allah'ın hak ilâh olduğuna, O'nun dışındakilerin batıl olduklarına, ölüleri O'nun dirilteceğine, Rahman ve Rahim olduğuna delil de-

ğil mi? İşte bundan dolayı Yüce Allah, **"Hâlâ"** herhangi bir şüphe ve şirk ihtiva etmeyen, doğru bir şekilde **"imana gelmezler mi?"** diye buyurmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah, afakî (dış dünyadaki) delilleri saymaktadır:

﴿ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾
وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

31- Yeryüzünde onları sarsmasın diye sabit dağlar yarattık. Maksatlarına ulaşabilsinler diye de orada geniş yollar var ettik.

32- Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Halbuki onlar, gökteki âyetlerden yüz çevirmektedirler.

33- Gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

31. Yüce Allah'ın kudretinin, kemalinin, vahdaniyetin ve rahmetinin delillerinin bazıları da şunlardır: Yeryüzü ancak dağlarla istikrar bulacağından oraya dağları kazıklar olarak yerleştirdi ve böylelikle onu sağlamlaştırdı. Ta ki kulları sarsıp çalkalamasın. Aksi takdirde kullar üzerinde yaşayamazlar, ekin ekemezler ve yerleşemezlerdi. Yüce Allah, o yeri dağlarla sağlamlaştırdı. Bunun sonucunda da bildiğimiz ve bilemediğimiz pek çok maslahat ve menfaat de gerçekleşmiş oldu. Birbirine bağlı sıra dağlar, bu şekilde oldukça yüksek dağlar ve yüce zirveler halinde kalmış olsaydı birçok ülke arasındaki ulaşım da imkânsız olurdu. İşte bu dağlar arasında kolaylıkla geçilebilecek şekilde yollar açmış olması, Yüce Allah'ın hikmet ve rahmetindendir. Böylelikle insanlar çeşitli ülkelerdeki ihtiyaçlarını karşılamak, maksatlarına ulaşmak için oralara gidecek yolları bulabilmektedirler. Belki bu yolla tek lütüfkâr olan Yüce Allah'ın vahdaniyetine de bunları delil görerek doğru yolu bulurlar.

32-33. "Gökyüzünü de" sizin üzerinde yaşamakta olduğunuz arza düşüp çökmekten yana **"korunmuş bir tavan yaptık."** Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak ki Allah, göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar."** (Fâtır, 35/41) Orası aynı şekilde şeytanların, kulak hırsızlığıyla birtakım şeyler dinlemesine karşı da korunmuştur. **"Halbuki onlar gökteki âyetlerden yüz çevirmektedirler."** Onlardan yana gaflettedirler, oyalanmaktadırlar. Bu, gökte bulunan bütün ayetleri/delil ve ibretleri kapsamaktadır. Onlar, onun yüksekliği,

genişliği, azameti, güzel rengi, hayret verici sağlamlığı, bunun dışında orada görülen sabit yıldızlar, gezegenler, geceyle gündüzün ortaya çıkmasını sağlayan ve ışık saçan güneş ile ay, bunların kendi yörüngelerinde -gezegenler de dahil olmak üzere- sürekli yüzüp durmaları vb. gibi bütün âyetlerden gaflet içindedirler. Halbuki bunlar vasıtasıyla kulların faydasına olan sıcak, soğuk ve mevsimler meydana gelmekte, onlar da ibadetlerinin ve muamelelerinin vaktini hesap edebilmekte, geceleyin dinlenerek huzur ve sükun bulmakta, gündüzün de yeryüzüne yayılarak geçimlerini sağlamak için çalışıp çabalamaktadırlar.

Bütün bu hususları aklı başında olan bir kimse iyice düşünür, bunlara dikkatle eğilecek olursa, hiçbir şüphe ve tereddüde yer kalmayacak şekilde Yüce Allah'ın, bunları belli bir süre ve gelmesi kaçınılmaz bir vadeye bağlı olarak yarattığını kat'i olarak bilir. Bu süre gelinceye kadar kullar bunlardan maksat ve menfaatlerini elde eder, ihtiyaçlarını giderirler ve onlardan yararlanırlar. Daha sonra bütün bunların sonu gelecek ve hepsi yok olacaktır. Bunları kim var ettiyse O onları yok edecektir. Onlara kim hareket verdiyse O onları durduracaktır. Mükellefler bu yurdun dışında başka bir diyara geçecekler, orada amellerinin karşılığını tam ve eksiksiz olarak göreceklerdir. Böylelikle anlaşılmış olur ki bu dünya yurdu, ebedilik yurdunun tarlasıdır, öyle görülmelidir. Yine orası yolculuktaki bir konak yeri olup ebedî kalınacak bir yer değildir.

﴿ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ
الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

34- Senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?

35- Her can ölümü tadacaktır. Biz, bir imtihan olmak üzere sizi şerle de, hayırla da deneriz. Sonunda yalnız Bize döndürüleceksiniz.

34. Allah Rasûlünün düşmanları, "Siz bunun ölmesini, felaketlere uğramasını bekleyin." dedikleri için Allah Teala, "Bu, bir kere açılmış ve sürekli işleyen bir yoldur." anlamında onlara cevap olmak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Senden önce de"** ey Muhammed, **"hiçbir beşere"** dünyada **"ebedilik vermedik."** Dolayısıyla sen ölürsen senin yolun, senin gibi rasûllerin, peygamberlerin ve Allah dostlarının yoludur. **"Şimdi sen ölürsen onlar"** senden sonra **"ebedî mi kalacaklar?"** Öyle bir şey söz konusuysa o halde ebedî kalıştan dolayı onlara ne mutlu! Ancak durum böyle değildir. Yeryüzünde bulunan herkes fanidir. İşte bundan dolayı bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

35. "Her can ölümü tadacaktır." Bu bütün canlıları kapsar. Ölüm, içilmesi kaçınılmaz bir kâsedir. İsterse kişi uzun bir ömür sürsün, yıllarca yaşasın... Bununla birlikte Yüce Allah, bu dünyada kullarını yaratıp onlara emir ve yasaklar göndermiş, hayır ve şerle, zenginlik ve fakirlikle, izzet ve zilletle, hayat ve ölümle imtihan olmak üzere onları denemektedir: **"O, hanginizin daha güzel amel işleyeceğini sınamak üzere ölümü ve hayatı yaratandır."** (el-Mülk, 67/2) Bu sınama yerlerinde kimisi fitneye düşer, kimisi kurtulur. **"Sonunda yalnız Bize döndürüleceksiniz."** Biz de sizlere amellerinizin karşılığını vereceğiz. Hayırsa hayır, şerse şer bulacaksınız. **"Rabbin, kullara asla zulmedici değildir."** (Fussilet, 41/46)

Bu âyet, Hızır'ın hayatta ve ebedî olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin batıl olduğuna delildir. Bu, delili olmayan bir iddiadır ve şer'î delillere aykırıdır.

﴿ وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ
وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا
تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَن ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾
بَلْ تَأْتِيهِم بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ
بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾ ﴾

36- Kâfirler, seni gördüklerinde 'Bu mu ilâhlarınızı diline dolayan?' diyerek seni mutlaka alaya alırlar. Halbuki Rahman'ın zikrini inkâr eden (o nedenle alayı hak eden) **kendileridir.**

37- İnsan aceleden yaratılmıştır. Yakında size âyetlerimi göstereceğim. O nedenle Benden (azabı) **acele istemeyin.**

38- 'Eğer doğru söylüyorsanız bu (azap) **vaadi ne zamandır?' derler.**

39- O kâfirler, ateşi yüzlerinden de, sırtlarından da savamayacakları ve kendilerine yardım da edilmeyeceği zaman (başlarına gelecekleri) **bir bilselerdi...**

40- Bilakis o, onlara ansızın gelecek de onları şaşkına çevirecektir. Artık onu geri çevirmeye güçleri olmayacak ve onlara mühlet de verilmeyecektir.

41- Andolsun ki senden önceki peygamberle de alay edildi. Ama o alay edenleri, alay ettikleri şey çepeçevre kuşattı.

36. Bu, onların aşırı derecedeki küfürlerinin sonucudur. Müşrikler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüklerinde onunla alay eder ve **"Bu mu ilâhlarınızı diline dolayan?"** derlerdi. Yani kendi kanaatlerine göre bu sıradan kişi mi sizin ilâhlarınıza sövüyor, onları yeriyor, onlara dil uzatıyor? Yani onun böyle yapmasına aldırmayın. Böyle yaptığı için de kendi aranızda ayrılığa düşmeyin. Aslında onlar, Peygamber'in kemâlini küçük görüyor ve alaya alıyorlardı. Çünkü o, en kâmil, en üstün şahsiyetti. Onun faziletinin ve üstün ahlâkî değerlerinin biri de ibadetini yalnız Allah'a ihlâsla yapması, Allah'ın dışında kendisine ibadet edilen her varlığı yermesi, onu küçük görmesi, onun gerçek yerinin ve konumunun ne olduğunu ortaya koymasıdır. Bu yüzden asıl küçümsenip alay edilmesi gerekenler, her türlü kötü huyu şahıslarında toplamış olan kâfirlerdir.

Eğer onların yüce Rabbe kâfir olup peygamberlerini inkâr etmenin dışında hiçbir kötü yanları olmasaydı bile, bundan dolayı yaratılmışların en değersizleri ve en aşağılıkları olurlardı. Bununla beraber onların en iyi halleri olan Rahman'ı anışları bile aslında onu inkârdır. Zira onlar, ancak şirk koşarak O'nun adını anar ve O'na şirkle karışık iman ederler. Dolayısıyla O'nu anışları bile küfür ve şirktir. Peki, ya bunun dışındaki halleri ne olur? Bundan dolayı Yüce Allah **"Halbuki Rahman'ın zikrini inkâr eden** (o nedenle alayı hak eden) **kendileridir."** buyurmaktadır. Burada Yüce Allah'ın **"Rahman"** adının zikredilmesi, onların hallerinin ne kadar çirkin olduğunu açıklamak içindir. Yani onlara bunca nimeti ihsan eden, onlardan pek çok musibeti defeden, kulların sahip olduğu ne kadar nimet varsa hepsi kendisinin lütuf ve ihsanı olan, kötülükleri O'ndan başkasının önleyemediği Rahman'a, küfür ve şirkle karşılık vermişler ve böylece çok çirkin bir hale düşmüşlerdir.

37. "İnsan, aceleden yaratılmıştır." Yani insan çok aceleci olarak yaratılmıştır. O, işlerin çabucak meydana gelmesini ister. Mü'minler, kâfirlerin cezasının çabucak gelmesini isterler, bu cezanın geciktiğini zannederler. Kâfirler ise yüz çevirirler, yalanlamak ve inat etmek için azabın acele gelmesini isterler: **"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecek?"** (el-Mülk, 67/25) Halbuki Yüce Allah, mühlet verse de ihmal etmez. Ayrıca onlar için belli bir vade tayin etmiştir: **"O ecelleri gelince ne bir an geri bırakabilirler, ne de ileri alabilirler."** (el-A'raf, 7/34) Bundan dolayı Yüce Allah **"Yakında size âyetlerimi"**

Beni inkâr eden ve Bana isyan eden kimselerden intikam alışımdaki delillerimi **"göstereceğim. O nedenle Benden"** bunu **"acele istemeyin."**

38. İşte kâfirler bu şekilde **"Eğer doğru söylüyorsanız bu** (azap) **vaadi ne zamandır?"** demiş, bu sözlerini de aldanarak, gaflete kapılarak söylemişlerdir. Zira henüz azabın üzerlerine inmesi hak olmamış ve başlarına gelmemiştir.

39. "O kâfirler, ateşi yüzlerinden de, sırtlarından da savamayacakları ve kendilerine yardım da edilmeyeceği," başkalarının onlara yardım edemeyeceği gibi onların da başkalarına yardım edemeyeceği o **"zaman"** karşı karşıya kalacakları feci hallerini **"bir bilselerdi!"** Zira o vakit azap onları her yandan kuşatmış olacak, dört bir taraftan sarmış olacaktır.

40. "Bilakis o"/ateş **"onlara ansızın gelecek"** dehşet ve ileri derecedeki korkularından dolayı **"onları şaşkına çevirecektir. Artık onu geri çevirmeye güçleri olmayacak,"** çünkü bunu yapamayacak kadar zelil ve zayıf olacaklar **"ve onlara mühlet de verilmeyecektir."** Azapları ertelenmeyecektir. İşte onlar bu durumu gerçekten bilmiş olsalardı hiçbir vakit azabın çabucak gelmesini istemezler, aksine ondan aşırı derecede korkarlardı. Ancak böyle bir bilgiye sahip olmadıkları için bu sözleri söylemişlerdir.

41. Şanı Yüce Allah onların, **"Bu mu ilâhlarınızı diline dolayan?"** diyerek Rasûlü ile alay ettiklerini bildirdikten sonra önceki ümmetlerin de peygamberlerine karşı takınageldikleri tutumun bu olduğunu belirtip onu teselli etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun** ki senden önceki **peygamberle de alay edildi. Ama o alay edenleri, alay ettikleri şey"** olan azap **"çepeçevre kuşattı,"** başlarına indi. Artık onlar, bu azaptan kurtulacak hiçbir yol bulamadılar. İşte bunlar da önceki yalanlayanlara isabet eden böyle bir azabın kendilerine isabet etmesinden sakınsınlar.

﴿قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ
(٤٢) أَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا
يُصْحَبُونَ (٤٣) بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَاءِ وَاٰبَاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَأْتِي
الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ (٤٤)﴾

42- De ki: 'Gece ve gündüz Rahman'dan başka sizi kim koruyabilir?' Ne var ki onlar, Rablerinin zikrinden yüz çevirmektedirler.

43- Yoksa onların, Bizim dışımızda kendilerini koruyacak ilâhları mı var? O (ilah dedikleri) kendi kendilerine bile yardım edemezler. Onlara tarafımızdan bir destek de verilmez.

44- Aksine Biz, bunları da, atalarını da nimetlerle faydalandırdık, öyle ki (rahat içinde) **uzun ömürler sürdüler** (ve hep böyle gidecek sandılar). **Görmediler mi ki Biz yeryüzüne yöneliyoruz da onu etrafından eksiltiyoruz? Şimdi üstün gelecekler onlar mı?**

42. Yüce Allah, kendisinden başka ilâh edinen müşriklere, âcizliklerini ve onların, rahmeti iyileri de, kötüleri de gece ve gündüz kuşatmış olan Rahman olan Rablerine her vakit zorunlu olarak muhtaç olduklarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Gece"** yataklarınızda uykuya dalıp hiçbir şeyi hissetmediğiniz vakit **"ve"** sağa sola yayılıp gaflete daldığınız **"gündüz"** vaktinde **"Rahman'dan başka,"** O'nun yerine **"sizi kim koruyabilir?"** Yani sizi O'ndan başka koruyan var mıdır? Hayır, O'ndan başka koruyucu yoktur. **"Ne var ki onlar, Rablerinin zikrinden yüz çevirmektedirler."** Bundan dolayı da O'na ortak koştular. Aksi takdirde onlar Rablerine yönelirler, O'nun öğütlerini kabul ederler, akıllarını başlarına alır ve işlerinde ilâhî tevfike mazhar olurlardı.

43. "Yoksa onların Bizim dışımızda kendilerini koruyacak ilâhları mı vardır?" Biz, onlara hoşlarına gitmeyecek bir şey yapmak istesek, ilâh kabul ettikleri varlıklar arasından bu hoşlarına gitmeyecek hale ve tepelerine inecek kötülüğe karşı onları korumaya gücü yetecek kimse var mıdır acaba? **"O** (ilah dedikleri) **kendi kendilerine bile yardım edemezler. Onlara tarafımızdan bir destek de verilmez."** Biz onların işlerinde onlara yardımcı olmayız. Allah tarafından destek almayacak olurlarsa o vakit onlar, bütün işlerinde yardımsız kalırlar. Herhangi bir fayda sağlayamaz, hiçbir zararı da önleyemezler.

44. Ancak onların küfür ve şirkleri üzere devam etmelerinin asıl sebebi şudur: **"Aksine Biz, bunları da, atalarını da nimetlerle faydalandırdık, öyle ki** (rahat içinde) **uzun ömürler sürdüler** (ve hep böyle gidecek sandılar)." Yani onlara pek çok mal ve evlat verdik. Ömürlerini uzattık. Onlar da bunlarla faydalanmakla meşgul oldular, gaflete dalıp oyalandılar. Niçin yaratıldıklarını hatırlarına getirmediler. Yaşadıkları bu süre uzayıp gidince de kalpleri katılaştı, azgınlıkları daha da arttı, inkâr ve küfürleri de katmerleşti. Eğer yeryüzünde yakın çevrelerinde bulunanlara dikkat edecek olsalar görecekleri, helâk edilenlerden başkası olmayacaktır. Sadece ağıt yakıp feryat edenlerin seslerini işiteceklerdir. Fark edecekleri,

ardı arkasına gelip de helâk edilmiş nesillerden başkası olmayacaktır. Ölümün, canları ağına düşürmek için her yola tuzak kurmuş olduğunu göreceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Görmediler mi ki Biz yeryüzüne yöneliyoruz da onu etrafından eksiltiyoruz?"** Yani ahalisinin peyderpey ölümü ve yok oluşu suretiyle onu eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Nihâyet yeryüzünde hiçbir şey kalmayacak ve onun üzerindeki her şeye Allah mirasçı olacaktır ki O, mirasçıların en hayırlısıdır. Eğer onlar bu gerçeği görseler aldanmayacaklar ve mevcut durumlarını sürdürmeyeceklerdir. **"Şimdi üstün gelecekler onlar mı?"** Allah'ın kaderinin dışına çıkabilirler mi? Ölmeme güç ve imkânına sahip olabilirler mi? Onlar böyle bir durumda mıdırlar ki uzun yaşamaya aldanıyorlar? Yoksa durumları şu mudur: Canlarını almak üzere Rablerinin elçisi onlara geldiğinde ona boyun eğecek, zilletle itaat edecek ve en ufak bir şekilde karşı koyamayacaklardır, bir düşünsünler!

﴿ قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ ۚ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ
نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾

45- De ki: 'Ben sizi ancak vahiy ile uyarıyorum. Ne var ki sağırlar, uyarıldıkları zaman yapılan çağrıyı işitmezler.'

46- Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey dokunacak olsa elbette 'Yazıklar olsun bize! Biz gerçekten zalimdik.' diyeceklerdir.

45. Ey Muhammed! Bütün insanlara de ki: **"Ben sizi ancak vahiy ile uyarıyorum."** Yani ben ancak bir Rasûlüm. Ben size kendiliğimden bir şey getirmiyorum. Allah'ın hazineleri de yanımda değildir, gaybı da bilmem. Sizlere melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, sizleri ancak Allah'ın bana göndermiş olduğu vahiylerle korkutup uyarıyorum. Eğer benim çağrımı kabul edecek olursanız esasen Allah'ın çağrısını kabul etmiş olacaksınız. Bundan dolayı da O sizi mükâfaatlandıracaktır. Şâyet yüz çevirir ve karşı koyarsanız benim elimde hiçbir şey yoktur. İş bütünüyle Allah'ın elindedir, takdir her şeyiyle O'nundur. **"Ne var ki sağırlar, uyarıldıkları zaman yapılan çağrıyı işitmezler."** Sağır hiçbir şey işitemez. Çünkü onun işitme duyusu bozulmuş, işlemez hale gelmiştir. İşitmek için sesin varlığı ile birlikte onu işitmeye kabil bir organın da bulunması şarttır. İşte vahiy de kalplerin ve ruhların hayat bulmasına, Allah'tan gelen buyrukların

iyice anlaşılmasına bir sebeptir. Ancak kalp, hidâyeti işitmeye elverişli değilse, hidâyet ve iman karşısında, seslerin karşısındaki sağır kulağın durumunda olur. İşte bu müşrikler de hidâyete karşı sağırdırlar. Dolayısıyla -özellikle azabın henüz kendilerine gelmediği, azabın acılarının henüz kendilerine dokunmadığı- bu hallerinde hidâyet bulmamalarının garipsenecek bir tarafı yoktur.

46. "Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey," çok az bir bölüm dahi **"dokunacak olsa elbette 'Yazıklar olsun bize! Biz gerçekten zalimdik.'"** diyeceklerdir. Yani onlar, kendilerine beddua etmek, ölümün gelmesini isteyip pişman olmak, zulümlerini ve küfürlerini kabul etmek ve azabı hak ettiklerini itiraf etmek dışında hiçbir şey yapamayacaklardır.

﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Kıyamet günü için adalet terazilerini koyarız. Hiç kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (Yapılan amel) **tek bir hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa onu getiririz. Hesaba çekenler olarak Biz yeteriz.**

47. Yüce Allah, kıyamet gününde kullarını bir araya toplayacağı vakit onlar hakkında adaletle, en ufak bir haksızlık olmaksızın hüküm vereceğini, iyiliklerin ve kötülüklerin tartılacağı ve zerre kadar ağırlığı dahi açıkça gösteren adaletli teraziler kuracağını haber vermektedir. **"Hiç kimseye,"** müslüman olsun, kâfir olsun iyilikleri eksiltilmek yahut kötülükleri artırılmak suretiyle **"en ufak bir zulüm yapılmaz."** Yapılan hayır ya da şer en küçük ve en hafif bir şey olan **"tek bir hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa onu getiririz."** Sahibine onun karşılığı verilmek üzere onu hazır ederiz. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yaparsa onu görecektir."** (ez-Zilzal, 99/7-8); **"'Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!' Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar."** (el-Kehf, 18/49)

"Hesaba çekenler olarak Biz yeteriz." Şanı Yüce Allah, bununla kendi kerim Zatını kastetmektedir. Hesaba çeken olarak o yüce Zat yeter. Yani O, kullarının bütün yaptıklarını bilir. Onları eksiksiz olarak tespit etmiş ve bir kitapta kaydetmiştir. Hem o amellerin miktarlarını hem de hak ettikleri sevabı ve cezayı bilir. Amel işleyenlere amellerinin karşılığını verecek olan da O'dur.

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴾

48- Andolsun ki Biz, Mûsâ ile Hârûn'a bir ışık ve takvâ sahipleri için bir öğüt olmak üzere Furkân'ı verdik.

49- O (takva sahipleri) **ki Rablerinden gıyaben korkarlar ve onlar Kıyametten dolayı da korku içindedirler.**

50- İşte bu (Kur'ân) **da** (Muhammed'e) **indirdiğimiz mübârek bir öğüttür. Şimdi siz onu mu inkâr ediyorsunuz?**

48. Yüce Allah, bu âleme daha üstünleri gönderilmemiş, şanı daha büyük, daha mübarek, hidâyet ve açıklamaları daha muazzam bir kitap gelmemiş olan iki üstün kitabı, yani Tevrat ile Kur'an-ı Kerim'i çoğu kere bir arada zikretmektedir. Yüce Allah, Mûsâ'ya asaleten, Hârûn'a da ona tâbi olarak **"Furkân'ı"** verdiğini haber vermektedir. Furkan'dan kasıt ise hakkı batıldan, hidâyeti sapıklıktan ayıran Tevrat'tır. O aynı zamanda **"bir ışık"**tır. Hidâyete erenlerin, kendisiyle yollarını buldukları bir nurdur. Doğru yolu izleyecekler onu rehber edinirlerdi. Onun vasıtasıyla ahkâm bilinir, helal ile haram birbirinden ayırdedilirdi. O, cehaletin, bidatlerin ve sapıklığın karanlıklarını aydınlatırdı. Yine o, **"takvâ sahipleri için bir öğüt"**tü. Onun sayesinde kendilerine neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu düşünür, hayır ve şerri onun vasıtasıyla öğrenirlerdi. Burada öğüdün özellikle takva sahiplerine has kılınması, ilim ve amel itibarıyla ondan yararlananların onlar olduğu içindir.

49. Yüce Allah, daha sonra takvâ sahiplerinin özelliklerini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Rablerinden gıyaben korkarlar."** İnsanların kendilerini görmediği yerde, herkesin gözünden uzak olduklarında bile O'ndan korkarlar. İnsanların kendilerini gördükleri hallerde korkmaları ise öncelikle söz konusudur. Bu sebeple haram kılınan şeylerden her zaman uzak dururlar ve emirleri daima yerine getirirler. **"Ve onlar Kıyametten dolayı da korku içindedirler."** Rablerini tam anlamıyla bildikleri için ondan korkar, çekinirler. Böylelikle hem ihsan makamını hem de Allah'tan korkma makamını bir arada elde etmiş olurlar. Buradaki atıf ("ve" bağlacı) aynı şey ve aynı niteliğe sahip varlıklar hakkında varid olan birbirinden farklı sıfatları birbirine atfetmek kabilindendir.

50. "İşte bu," yani Kur'an-ı Kerim de **"indirdiğimiz mübarek bir zikir/öğüttür."** Yüce Allah, bu Kitabı iki üstün sıfatla nitelemektedir: Öncelikle onu "zikir/

öğüt ve hatırlatma" olmakla nitelendirmektedir ki o, kendisi vasıtasıyla Allah'ın isimleri, sıfatları ve fiilleri, Rasûllerin ve velilerin sıfatları, halleri, amellerin karşılıklarına dair hükümler, cennet ve cehennem gibi ihtiyaç duyulan bütün hususların hatırlanıp öğüt alındığı bir kitaptır. Yine onun vasıtasıyla pek çok mesele, aklî ve naklî deliller de düşünülüp öğrenilir. Yine Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'e "Zikir" adını şu sebeple vermiştir: O, Allah'ın akıl ve fıtratlara yerleştirmiş olduğu doğru haberleri tasdik ederek, aklın güzel gördüğünü emredip çirkin gördüğünü yasaklayarak insanlara kendi öz yapılarını hatırlatmaktadır. Bu yüce Kitabın **"mübarek"** oluşu ise hayrının çok olmasını ve sürekli artmasını ifade etmektedir.

Gerçekten bereketi Kur'an-ı Kerim'den daha büyük hiçbir şey yoktur. Çünkü dinî veya dünyevî bütün hayır ve nimetler yahut bunların artması, hiç şüphesiz onun sebebiyledir ve gereğince amel etmenin bir sonucudur. Bu yüce Kitap, mübarek bir zikir olduğuna göre kabulle, itaatle, teslimiyetle karşılanması, bu üstün bağış dolayısıyla Yüce Allah'a şükredilmesi, bu nimetin gereğinin yerine getirilmesi, lafız ve manalarının öğrenilmesi suretiyle bereketinin ortaya çıkartılması gerekir. Bunun zıddı olarak ondan yüz çevirmek, ona aldırış etmemek, iman etmemek, aksine onu inkâr etmek suretiyle ona karşılık vermek ise hiç şüphesiz küfrün ve nankörlüğün en büyüğü, cahillik ve zulmün en ileri şeklidir. Bundan dolayı Yüce Allah, Kitabı inkâr edenlerin tutumlarını reddeden bir üslupla, **"Şimdi siz onu mu inkâr ediyorsunuz?"** buyurmaktadır.

﴿ ۞ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا
هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ
أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَل رَّبُّكُمْ
رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ
أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ
﴿٥٨﴾ قَالُوا مَن فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ
لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا أَأَنتَ فَعَلْتَ هَٰذَا
بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِن كَانُوا يَنطِقُونَ
﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ
عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ

شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا
حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا
فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ
الزَّكَاةِ ۖ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾ ﴾

51- Andolsun ki Biz daha önce de İbrahim'e rüşdünü vermiştik. Biz, onu (ve buna liyakatini) **biliyorduk.**

52- Bir vakit o, babasına ve kavmine şöyle demişti: 'Tapınıp durduğunuz bu heykeller de nedir?'

53- Onlar da 'Atalarımızı bunlara ibadet ederken bulduk.' dediler.

54- 'Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklığa düşmüşsünüz.' dedi.

55- 'Sen bunu gerçek mi söylüyorsun, yoksa şaka mı yapıyorsun?' dediler.

56- Dedi ki: 'Hayır (şaka yapmıyorum)**! Sizin Rabbiniz, göklerle yerin Rabbidir, onları yoktan var edendir. Ben de bu gerçeğe tanıklık edenlerdenim.'**

57- 'Vallahi siz, arkanızı dönüp gittikten sonra ben, bu putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım.'

58- Derken ona başvururlar diye büyükleri dışında (putların) **hepsini paramparça etti.**

59- Dediler ki: 'Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Gerçekten o, zalimlerdendir.'

60- Dediler ki: 'İbrahim adındaki bir gencin onları diline doladığını işitmiştik.'

61- Dediler ki: 'Onu insanların gözü önüne getirin, belki şahitlik ederler.'

62- Dediler ki: 'İlahlarımıza bunu sen mi yaptın, ey İbrahim?'

63- Dedi ki: 'Aksine bunu onların şu büyükleri yapmıştır. Onlara sorun, tabi konuşurlarsa!'

64- Kendi vicdanlarına dönüp içlerinden 'Gerçekten asıl zalimler sizlersiniz.' dediler.

65- Sonra baş aşağı (küfre) **döndüler de** (şöyle dediler)**: 'Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşmazlar.'**

66- Dedi ki: 'O halde Allah'ın dışında size fayda sağlamayan, zarar da veremeyen şeylere mi ibadet ediyorsunuz?'

67- 'Yuh olsun size de, Allah'ın dışında taptıklarınıza da! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?'

68- Onlar da 'Eğer (bir şey) **yapacaksınız onu ateşte yakın ve ilahlarınıza arka çıkın.' dediler.**

69- Biz de 'Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol.' dedik.

70- Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık.

71- Biz onu ve Lût'u kurtarıp alemler için bereketlendirdiğimiz yere ulaştırdık.

72- Ona İshak'ı, bir de (isteğinden) **fazla olarak Yakub'u bağışladık. Onların her birini de salih kimseler kıldık.**

73- Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık. Onlara hayırlar yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar yalnızca Bize ibadet eden kimselerdi.

51. Allah, Mûsâ ile Muhammed'i *-ikisine de salât ve selâm olsun-* ve onlara verilen kitapları zikrettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz daha önce de,"** yani Mûsâ ve Muhammed'i peygamber olarak göndermeden, onlara kitaplarımızı indirmeden önce **"İbrahim'e rüşdünü vermiştik."** Allah, ona göklerin ve yerin melekutunu göstermiş, nefsini kemale eriştirecek derecede bir rüşd (doğruluk, doğru yolu bulma imkanı) vermiştir. İbrahim de insanları buna davet etmişti. Ki Yüce Allah, İbrahim'e verdiği bu bağışı, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* dışında, alemler arasında kimseye vermiş değildir. Burada "rüşdünü" denilerek rüşdün İbrahim'e izafe edilmesi, bunun onun durumuna ve yüksek mertebesine uygun bir rüşd oluşundan dolayıdır. Yoksa sahip olduğu iman oranında rüşdden belli bir payı bulunmayan hiçbir mü'min yoktur. **"Biz onu** (ve buna liyakatini) **biliyorduk."** Yani Biz ona rüşdü, özellikle de risaleti ve halilliik makamını ihsan ettik, dünya ve âhirette onu seçip üstün kıldık; çünkü tertemiz, arınmış ve zeki

oluşu dolayısıyla bu meziyetlere layık olduğunu biliyorduk. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, devamla İbrahim'in kavmine karşı çıkışını, onları Allah'a ortak koşmaktan sakındırışını, putları kırışını ve getirdiği delillerle onları susturuşunu söz konusu etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

52. **"Bir vakit o, babasına ve kavmine şöyle demişti..."** Kendi ellerinizle yontup birtakım varlıkların şeklini verdiğiniz ve **"tapınıp durduğunuz,"** yani kendilerine ibadetten bir türlü vazgeçmediğiniz **"bu heykeller de nedir?"** Bunların ne üstünlükleri var? Vaktinizi bunlara ibadetle öldürecek kadar akıllarınız başınızdan nereye gitmiş? Halbuki bunları siz kendi ellerinizle yonttunuz ve onlara bu şekli siz verdiniz. Gerçekten bu, hayret edilecek, acaip işlerdendir. Kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere nasıl taparsınız?

53. Kavmi, delile dayanmaksızın, hatta elinde delile benzer en ufak bir şey dahi bulunmayan aciz kimselerin cevabına benzer şekilde **"Atalarımızı bunlara ibadet ederken bulduk."** diyerek cevap verdiler. Onlar böyle yapıyorlardı, biz de onların yolunu izledik ve putlara ibadet yolunda onların arkasından gittik. Bilindiği gibi peygamberler dışında yaratılmışlardan herhangi birinin yaptığı iş delil olmaz. Özellikle dinin itikadî hükümleri ve âlemlerin Rabbinin tevhidi hususunda onlardan başka birine uymak caiz değildir. Bundan dolayı İbrahim *aleyhisselam* hepsinin sapıklıkta olduklarını belirterek şöyle dedi:

54. **"Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklığa düşmüşsünüz."** Sizin sapıklığınız, gâyet açık seçik bir şekilde ortadadır. Şirk koşmak ve tevhidi terk etmek suretiyle içine düşülen sapıklıktan daha ileri sapıklık ne olabilir ki? Bu şu demek oluyordu: Şirk koşmanıza dair ileri sürdüğünüz bu gerekçe, delil diye tutunulabilecek bir gerekçe değildir. Siz de, onlar da herkes tarafından görülebilen apaçık bir sapıklık içindesiniz.

55. Onlar İbrahim'in, akılsızlıklarını yüzlerine çarpan ve babalarının da akılsız olduklarını ileri süren bu sözünü garip karşıladılar ve dediklerinin iç yüzünü/ne anlama geldiğini sorarak **"'Sen bunu gerçek mi söylüyorsun, yoksa şaka mı yapıyorsun.' dediler."** Yani senin söylediğin bu sözler, bize sunduğun bu görüş gerçek midir? Sen ciddi mi söylüyorsun? Yoksa senin bu sözlerin, şaka yapıp alay eden ve ne söylediğini bilmeyen bir kimsenin sözleri türünden midir? Onların kastı bu sonuncusuydu. Söylediği sözün, bu iki şıktan birisi olduğunu söylemekle birlikte esas amaçları, onun bu sözlerinin, söylediklerine aklı ermeyen, akılsız bir kimsenin sözleri olduğu ve bunun herkes tarafından da kabul edildiğidir.

56. Ancak İbrahim, onların akıllarını gereği gibi kullanamayan zavallı akılsızlar olmalarının gerekçesini zikrederek şöyle dedi: **"Hayır (şaka yapmıyorum)! Sizin Rabbiniz, göklerle yerin Rabbidir, onları yoktan var edendir."** Bu sözleriyle İbrahim, onlara karşı hem aklî delili hem de naklî delili bir arada zikretmiştir. Onlara karşı getirdiği aklî delil şudur: İbrahim'in kendileriyle tartıştığı bu kimseler de dahil olmak üzere herkes kesinlikle bilir ki insanları, melekleri, cinleri, hayvanları, gökleri, yeri ve bütün mahlukatı yaratan, onların her türlü işlerini çekip çeviren yalnızca Allah'tır. Dolayısıyla her yaratılmış, aynı zamanda Allah tarafından var edilmiş, işleri çekip çevrilen ve kendisi üzerinde tasarrufta bulunulan bir varlıktır ki Allah'tan başka ibadet edilen bütün varlıklar da bunun kapsamına girmektedir. O halde asgari seviyede aklı ve temyiz gücü bulunan bir kimseye, yaratılmış ve üzerinde tasarrufta bulunulan, ne bir fayda sağlayabilen, ne de bir zarar verebilen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra diriltemeyen bir varlığa tapıp da her şeyi yaratan, rızık veren ve bütün varlıkların işlerini idare eden o yüce Zata ibadeti terk etmesi yakışır mı?

Onun getirdiği naklî delile gelince bu, bütün peygamberlerden nakledilegelen delildir ki onların getirdikleri her şey hatadan korunmuştur, masumdur, yanlışlığı yoktur. Onlar hak olmayan bir şeyi de bildirmezler. Bu naklî delilin kısımlarından biri de peygamberlerden birinin herhangi bir hususa şahitlik etmesidir. Bundan dolayı İbrahim şöyle demiştir: **"Ben de bu gerçeğe,"** yani yalnızca Yüce Allah'a ibadet edilmesi gerektiğine ve O'nun dışındaki şeylere ibadetin batıl olduğuna **"tanıklık edenlerdenim."** Allah'ın tanıklığından sonra peygamberlerin tanıklığından daha üstün bir tanıklık var mıdır? Özellikle de onlardan azim sahibi (ulu'l-azm) olan bir peygamberin, hele hele de Halilu'r-Rahman'ın tanıklığından daha üstün bir tanıklık olabilir mi?

57. İbrahim, onların putlarının herhangi bir şekilde varlıkların işlerini idare edemediklerini açıkladıktan sonra bir de putlarının aciz olduklarını ve kendilerini koruyamadıklarını göstermek ve onların bunu itiraf etmelerini sağlamak için putlarına bir tuzak kurmak istedi. Bundan dolayı da **"Vallahi siz"** bayramlarından birine gitmek üzere onları yalnız bırakıp **"arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım."** Yani belli bir plan dahilinde onları kıracağım.

58. Onlar putlarını bırakıp gittikten sonra İbrahim, gizlice putların bulunduğu yere gitti, **"ona başvururlar diye,"** yani büyük putlarına dönüp İbrahim'in delilini kabul ederler, bu delile dikkat eder ve ondan yüz çevirmezler diye -ki bu nedenle kıssanın sonlarında **"Kendi vicdanlarına dönerek dediler ki..."**

buyurulmaktadır- **"büyükleri dışında** (putların) **hepsini"** -ki bu putlar tek bir puthanede bir arada bulunuyordu ve İbrahim büyükleri dışında hepsini- **"paramparça etti."** Yani İbrahim, ilerde açıklayacağı bir maksaddan dolayı büyük kabul ettikleri putları kırmadı. Burada **"büyükleri"** tabirindeki hassas nükte üzerinde dikkatle düşünelim. Çünkü Allah nezdinde sevilmeyen ve gazap olunan herhangi bir şey hakkında tazim ifadesi kullanılmaz, ancak bu, o tazimi fiilen yapan kimselere izafe etmek suretiyle olabilir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* müşrik krallara mektup yazdığında "İranlıların büyüğü, Bizanslıların büyüğü" vb. ifadeler kullanıyor ve "falan büyüğe" şeklinde bir ifade yazdırmıyordu. İşte burada da Yüce Allah "putlarından bir büyüğü" demeyerek "onların büyükleri" buyurmuştur. O nedenle bu hususa dikkat etmek ve Allah'ın hakir kılmış olduğu bir varlığı tazim etmekten sakınmak, tazim bildiren ifadeyi sadece onu öylece kabul edenlere izafe ederek kullanmakta titizlik göstermek gerekir.

59. Puta tapanlar, putlarının başına gelen son derece aşağılayıcı ve alçaltıcı bu davranışı gördüklerinde **"dediler ki: Bunu putlarımıza kim yaptı? Gerçekten o, zalimlerdendir."** İbrahim'i, putları kırdığı için zalim olmakla itham ettiler. Oysa kendileri zalim olmaya daha layıktırlar. Ama bu putları kırmasının, İbrahim'in en güzel hallerinden, son derece adaletli ve halis bir muvahhid oluşundan kaynaklandığının farkında değillerdi. Asıl zalim, bu putlara yapılanları görmekle birlikte, onları ilâh edinen kimsedir.

60. "Dediler ki: İbrahim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik." Onları ayıpladığını ve yerdiğini duymuştuk. Bu niteliğe sahip olan bir kimsenin ise bu putları kırmış olması kaçınılmazdır. Ya da aralarından biri, İbrahim'in bu putlara bir tuzak hazırlayacağından söz ettiğini işitmiş olabilirdi.

61. Bunu yapanın İbrahim olduğuna dair kesin kanaat sahibi olmaları üzerine **"Dediler ki: Onu"**/İbrahim'i **"insanların gözü önüne,"** herkesin görüp işiteceği bir şekilde **"getirin, belki şahitlik ederler."** Putlarını kıranlara neler yapıldığını görmek için hazır olurlar. Zaten İbrahim'in istediği de herkesin hakkı görüp delilin onlara karşı ortaya konmasını sağlamak için herkesin görebileceği bir yerde hakkı beyan etmekti. Onun maksadı buydu. Nitekim Mûsâ da Firavun ile sözleştiğinde şunları söylemişti: **"Sizinle karşılaşma zamanımız bayram günü insanlar toplandığı kuşluk vakti olsun."** (Taha, 20/59)

62. İnsanlar hazır olup İbrahim *aleyhisselam* da getirildiğinde ona, **"İlahlarımıza bunu sen mi yaptın?"** Onları sen mi bu şekilde kırıp döktün **"ey İbrahim?"**

Bu, takriri bir istifhamdır. Yani sen böyle bir işe kalkışma cüretini nereden buldun ve böyle bir şeyi yapmanı gerektiren nedir? Söyle bakalım, demektir.

63. İbrahim de herkesin gözü önünde **"Aksine bunu onların şu büyükleri yapmıştır."** Kendisiyle birlikte onlara da tapıldığı için büyükleri, küçüklerine öfkelenerek kırmış ve sizin yalnızca bu büyük puta tapmanızı isteyerek bu işi yapmıştır. Bu sözleriyle İbrahim'in amacı, karşısındaki hasımları susturmak ve onlara karşı delili ortaya koymaktır. Bundan dolayı daha sonra şunları söylediğini görüyoruz: **"Onlara sorun, tabi konuşurlarsa."** Yani şu kırık putlara niçin kırıldılar diye sorun. Aynı şekilde kırılmamış olan puta da sorun, niye diğer putları kırdığını söylesin size; eğer konuşabilirlerse size bunun cevabını vereceklerdir. Ben de, siz de, herkes de kesinlikle bilir ki bu putlar söz söylemez, konuşmazlar. Herhangi bir fayda sağlayamaz, zarar veremezler. Hatta bu putlar kendilerine kötülük yapmak isteyen bir kimseye karşı da kendilerini koruyamazlar.

64. "Kendi vicdanlarına dönüp," yani akıllarını başlarına alarak, doğruyu görme imkânını bularak bu putlara tapmakla kendilerinin sapıklıklarını anladılar, zalim olduklarını ve şirk koştuklarını itiraf ettiler. **"içlerinden 'Gerçekten asıl zalimler sizlersiniz.' dediler."** Bununla İbrahim'in maksadı tahakkuk etmişti, zira onlar izledikleri yolun batıl olduğunu, yaptıkları işin de kötü ve zulüm olduğunu itiraf etmişlerdi. Onlara karşı susturucu delil de ortaya konmuş oluyordu.

65. Ancak bu hallerini çok fazla sürdüremediler. Aksine **"Sonra baş aşağı** (küfre) **döndüler,"** yani durumları tersine döndü, akılları işlemez, bir şey anlamaz oldu. Şaşırdılar ve İbrahim'e dediler ki: **"Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşamazlar."** Nasıl bizimle dalga geçip alay ediyorsun da bu putların hiç konuşamadıklarını bildiğin halde onlara soru sormamızı istiyorsun?

66. Bunun üzerine İbrahim, onları azarlayan bir üslupla herkesin gözü önünde şirk koştuklarını ilan ederek ve bu uydurma ilâhlarının ibadete layık olmadıklarını açıklayarak dedi ki: **"O halde Allah'ın dışında size fayda sağlamayan, zarar da veremeyen şeylere mi ibadet ediyorsunuz?"** Bunlar ne bir fayda sağlayabilirler, ne bir zararı önleyebilirler.

67. "Yuh olsun size de, Allah'ın dışında taptıklarınıza da!" Sizin bu alışverişiniz ne kadar zararlıdır, ne kadar sapıksınız! Siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da ne kadar değersiz ve hakirsiniz! **"Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"** Aklınızı başınıza alırsanız bu durumu anlarsınız. Sizler aklı başında kimseler olmadığınızdan, bile bile cahilliği ve sapıklığı tercih ettiğinizden dolayı gerçekten hayvanların durumu sizden daha iyidir.

68. İbrahim, onları bu delillerle susturduktan sonra onlar herhangi bir gerekçe açıklayamadıkları için onu cezalandırmak amacıyla kaba kuvvet kullanma yoluna gittiler ve **"Dediler ki: Eğer** (bir şey) **yapacaksınız onu ateşte yakın ve ilahlarınıza arka çıkın."** Onu en ağır ölüm şekliyle, yakarak öldürün. İlâhlarınız adına gazap ederek ve onlara arka çıkıp destek olarak bunu yapın. Yazıklar olsun onlara, tekrar tekrar yazıklar olsun! Çünkü onlar kendilerinin yardımına ihtiyaç duyan varlıklara ibadet ediyor ve onları ilâh ediniyorlardı.

69. Ancak onlar İbrahim'i ateşe attıklarında Yüce Allah ona yardım etti ve ateşe, **"İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol!"** dedi. Gerçekten de ateş, ona karşı serin ve selâmet oldu. Ateşten en ufak bir şekilde rahatsız olmadı. Hoşuna gitmeyecek hiçbir şey hissetmedi.

70. İbrahim'i yakma kararını verdiklerinde **"ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları"** dünyada da, âhirette de **"en büyük zarara uğrayanlar kıldık."** Buna karşılık Yüce Allah, Halili İbrahim'i ve ona uyanları kazananlar ve kurtuluşa erenler kıldı.

71. "Biz onu ve Lût'u kurtarıp" Çünkü kavmi arasından İbrahim'e Lût *aleyhisselam*'dan başka kimse iman etmemişti. Denildiğine göre Lût, İbrahim'in kardeşinin oğluydu. Allah onları kurtardı ve o da hicret ederek **"alemler için bereketlendirdiğimiz yere,"** Şam topraklarına gitti. Böylece Irak topraklarından olan Babil'de yaşayan kavminden ayrılıp uzaklaştı. **"Ben Rabbime hicret ediyorum. Şüphesiz ki O, Azîz'dir, Hakîm'dir."** (el-Ankebut, 29/26) buyruğunda bu hususa işaret edilmektedir. Şam topraklarının bereketli oluşunun bir alâmeti de pek çok peygamberin orada bulunması ve Yüce Allah'ın orayı İbrahim'in hicret edeceği yer olarak seçmesidir. Diğer taraftan kutsal üç mescidden biri olan Beytü'l-Makdis de (Mescid-i Aksa da) oradadır.

72. İbrahim kavmini terk edince **"ona İshak'ı, bir de** (isteğinden) **fazla olarak"** İshak'ın oğlu **"Yakub'u,"** oldukça ileri bir yaşta **"bağışladık."** İbrahim'in eşi doğum yapacak yaşta değildi. Melekler, ona İshak'ın doğacağı müjdesini vermişti. Yüce Allah, İshak'ın arkasından da Yakub'u bağışlamıştır. Yakub, İsrail ünvanlı ve o büyük ümmetin kendisinden geldiği zattır. Faziletli ümmetin kendisinden geldiği ve öncekilerin de, sonrakilerin de efendisi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in soyundan geldiği zat ise İbrahim'in oğlu İsmail'dir. **"Onların her birini"** İbrahim'i de, İshak'ı da Yakub'u da **"salih kimseler kıldık."** Yani onlar, hem Allah'ın haklarını hem de kullarının haklarını yerine getiren kimse-

lerdi. Yüce Allah'ın onları emriyle hidâyete çağıran önderler kılması da onların salih oluşlarının bir neticesidir.

73. Bir kulun, hidâyet bulanların kendisi vasıtasıyla hidâyet bulacağı bir önder haline gelmesi, doğru yolu izleyenlerin onun arkasından yürümesi, Allah'ın o kul üzerindeki en büyük nimetlerindendir. Bu da sabretmeleri ve Allah'ın âyetlerine kesin olarak inanmaları sebebiyle olmuştur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık."** Onlar, Bizim emrimizle, dinimiz uyarınca insanları hidâyete ileten kimselerdi. Kendi nefislerinin arzusuna göre emir vermezlerdi. Aksine Allah'ın emrini, O'nun dinini, O'nun rızasını gerektirecek şeylere tâbi olmayı emrederlerdi. Kul, Allah'ın emrine davet etmedikçe önder olamaz. **"Onlara hayırlar yapmayı... vahyettik,"** bu hayırları hem bizzat işlerler hem de insanları onlara çağırırlardı ki bu hayırlar, hem Allah'ın haklarını hem de kulların haklarını içeren her türlü hayır demektir. **"Namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermeyi"** Bu, özel olanın genel olana atfı kabilindendir. Sebebi de bu iki ibadetin şerefi ve faziletidir. Zira bunları emrolunduğu gibi eksiksiz olarak yerine getiren kimse dinini dimdik ayakta tutmuş, hakkını yerine getirmiş olur; bunları zayi eden ise onların dışında kalan dinî emirleri hayd haydi zayi eder. Ayrıca namaz, Yüce Allah'ın hakkı olan amellerin en faziletlisi, zekât ise O'nun kullarına iyiliği içeren amellerin en faziletlisidir. **"Onlar,"** başkasına değil **"yalnızca Bize ibadet eden kimselerdi."** Hem kalbî, hem lisanî, hem de bedenî ibadetlere vakitlerinin büyük bölümünde devam ederlerdi. Bu yüzden onlar, gerçekten ibadet edenler vasfına sahip olmayı hak etmişlerdi. Böylece Allah'ın bütün mahlukata vermiş olduğu emir ve kendisi sebebiyle onları yaratmış olduğu husus (ibadet), onların değişmez vasfı olmuştu.

﴿ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- Lût'a da hüküm/hikmet ve ilim verdik. Onu çirkin işler yapmakta olan o ülkeden de kurtardık. Çünkü onlar, çok kötü ve fasık bir toplum idiler.

75- Ve Biz, onu rahmetimize aldık. Çünkü o, salihlerdendir.

74. Bu buyrukta Yüce Allah, rasûlü Lût *aleyhisselam*'ın şer'î bilgiye sahip olduğunu, insanlar arasında doğruluk ve adaletle hükmettiğini belirterek onu

övmektedir. Yüce Allah, onu kavmini Allah'a ibadete davet etmek, işledikleri hâyâsızlıklardan vazgeçmelerini istemek üzere göndermişti. Lût uzun süre onları davet etti fakat çağrısını kabul etmediler. Bunun üzerine Yüce Allah, yurtlarını alt üst edip tepelerine yıktı ve tek bir kişi kalmamak üzere hepsini azaba uğrattı. **"Çünkü onlar, çok kötü ve fasık bir toplum idiler."** Zira kendilerini Allah'ın yoluna davet eden peygamberi yalanladılar ve yurdundan çıkarmakla tehdit ettiler. Yüce Allah da Lût'u ve aile halkını kurtardı. Çünkü Yüce Allah, ona kasabadan uzaklaşmaları için ailesiyle birlikte geceleyin yola çıkmasını emretti. Geceleyin yola koyuldular ve kurtuldular. Bu, Allah'ın onlara bir lütuf ve ihsanıdır.

75. **"Biz onu,"** içine girenlerin bütün korkulacak şeylerden yana emniyete kavuştuğu, her türlü hayır, mutluluk, iyilik, sevinç ve övgüye nail oldukları **"rahmetimize aldık."** Bunun sebebi onun, amelleri salih, halleri tertemiz olan, kötü hallerini de Allah'ın ıslâh ettiği salih kimselerden olmasıdır. Salih olmak, kulun Allah'ın rahmetine girmesinin sebebidir. Tıpkı fesadın rahmet ve hayırdan mahrumiyete sebeb olduğu gibi. İnsanlar arasında salahı en ileri derecede olanlar ise hiç şüphesiz peygamberlerdir. Bundan dolayı Yüce Allah onları salih olmakla nitelendirir. Nitekim Süleyman *aleyhisselam* da şöyle dua etmişti: **"Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat!"** (en-Neml, 27/19)

﴿ وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ ﴾

76- Nuh'u da (an). Hani o daha önce dua etmişti de Biz de onun duasını kabul edip hem onu hem de ailesini/tabilerini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77- Ona yardım edip ayetlerimizi yalanlayan o kavimden onu koruduk. Çünkü onlar çok kötü bir kavim idiler. Bundan ötürü Biz de hepsini suda boğduk.

76-77. Yani kulumuz ve Rasûlümüz Nuh *aleyhisselam*'ı övgüyle an. O, kavmi arasında 950 yıl kalmış, onları Allah'a ibadete davet etmiş, O'na ortak koşmaktan vazgeçmelerini istemişti. Çağrısını tekrar tekrar yineleyip gizli ve açık, gece ve gündüz her şekilde onları davet etmişti. Öğüt vermenin hiçbir fayda sağlamadığını, onları vazgeçirmeye çalışmanın herhangi bir etkisinin olmadığını görünce yüce Rabbine şöylece seslenip niyaz etmişti: **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden**

dönüp dolaşan bir kimse bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan hem kullarını saptırırlar hem de günahkar ve aşırı derecede kâfirden başka evlat doğurmazlar." (Nuh, 71/56-57) Yüce Allah da duasını kabul buyurarak onları suda boğmuş, geriye kimseyi bırakmamıştı. Buna karşılık Yüce Allah; Nuh'u, aile efradını ve onunla birlikte bulunan mü'minleri gemide kurtarmıştı. Onun soyundan gelenleri baki kılmış ve onlara kendileriyle alay eden kavmine karşı yardım ve zafer ihsan etmişti.

﴿ وَدَاوُۥدَ وَسُلَيْمَـٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِى ٱلْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ ٱلْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ
شَـٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَـٰهَا سُلَيْمَـٰنَ ۚ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُۥدَ ٱلْجِبَالَ
يُسَبِّحْنَ وَٱلطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَـٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَـٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ
بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنتُمْ شَـٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَـٰنَ ٱلرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَـٰرَكْنَا فِيهَا ۚ
وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَـٰلِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ ٱلشَّيَـٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذَٰلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَـٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾ ﴾

78- **Davud ve Süleyman'ı da** (an). **Hani o kavmin koyunlarının girip talan ettiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz de onların hükümlerine tanık idik.**

79- **Biz, en uygun hükmü Süleyman'a kavrattık. Bununla beraber her birine hüküm/hikmet ve ilim verdik. Ayrıca Davud'a onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları amade kıldık.** (Bunları) **yapanlar Biziz.**

80- **Biz, ona sizin için, savaşlarınızda sizi korusun diye dokuma zırh yapma sanatını öğrettik. Artık şükredecek misiniz?**

81- **Süleyman'ın emrine de şiddetli esen rüzgarı verdik ki onun emriyle bereketli kıldığımız topraklara eserdi. Biz her şeyi biliriz.**

82- **Şeytanlardan kendisi için dalgıçlık yapan ve bundan başka işler görenleri de** (emrine vermiştik). **Onları gözetenler bizlerdik.**

78. Yani iki şerefli peygamber olan Davud ile Süleyman'ı da övgüyle an. Çünkü Allah onlara geniş bir ilim ve kullar arasında hikmetli hüküm vermeyi bahşetmişti. Bunun delili Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Hani o kavmin koyunlarının girip talan ettiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı."** Yani iki taraf onların

hükmüne başvurmuşlardı. Bunlardan birinin ekinine başkalarına ait koyunlar geceleyin girmiş, orada otlamış, ağaçlarda bulunan meyveleri ve ekini yemişlerdir. Davud *aleyhisselam* bu hususta şöyle bir hüküm vermişti: Koyunlar ekin sahibine ait olacaktı, çünkü koyun sahibinin bu konuda kusuru vardı. Bu yüzden koyun sahiplerini böylece cezalandırmayı uygun görmüştü. Süleyman ise doğruya en uygun hükmü vermişti. Ona göre koyun sahipleri, kendi koyunlarını ekin sahibine vereceklerdi. Ekin sahibi, bu koyunların sütünden ve yününden yararlanacak, diğer taraftan koyun sahipleri de ekin sahibinin ekinleri önceki durumuna dönünceye kadar ekinlere bakacaklardı. Ekinleri önceki haline gelince de herkes elinde bulunanı karşı tarafa geri verecek ve herkes kendi malını diğerinden alacaktı. Bu da Süleyman'ın kemâl derecesindeki kavrayışı ve zekasının bir sonucuydu. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

79. "Biz" o meselenin en uygun çözümünü **"Süleyman'a kavratmıştık."** Yani Süleyman'a bu meseleyi kavratmıştık. Ancak bu, Yüce Allah'ın bunun dışındaki meseleleri Davud'a kavratmadığı anlamına gelmez. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, bu meseleyi özellikle zikretmiş, sonra da şöyle buyurmuştur: **"Bununla beraber her birine hüküm/hikmet ve ilim verdik."** Bu, hakimin bazen doğruya ve hakka isabet ettireceğinin bazen da yanılabileceğinin delilidir. Ancak o, elinden geleni yaptıktan sonra bu hatalı hükmünden dolayı kınanmaz. Daha sonra Yüce Allah, her bir peygamberine vermiş olduğu özel lütuflarını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Ayrıca Davud'a, onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları amade kıldık."** Nakledildiğine göre Davud, insanlar içinde en çok ibadet eden, Yüce Allah'ı çokça anan, tesbih eden ve O'nun şanını tazim eden biriydi. Yüce Allah ona, insanlardan hiç kimseye vermemiş olduğu güzel, dokunaklı ve kalbi yumuşatan bir ses vermişti. Böylece tesbih edip Yüce Allah'a senada bulunduğu sırada dilsiz dağlar ve kuşlar ona karşılık verirdi. Bu, Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanıdır. Bundan dolayı Allah **"**(Bunları) **yapanlar Biziz."** buyurmaktadır.

80. "Biz, ona sizin için, savaşlarınızda sizi korusun diye dokuma zırh yapma sanatını öğrettik." Yani Allah, Davud *aleyhisselam*'a zırh yapma sanatını öğretmişti. Zırhları yapan, bunu başkalarına öğreten ilk kişi odur. Bunları yapma sanatı ondan sonrakilere böylelikle miras kalmıştır. Yüce Allah, demiri ona yumuşatmış, zırhları nasıl dokuyacağını öğretmişti. Zırhların faydası ise çok büyüktür ki, savaşta ve çarpışmaların kızışması halinde insanları korur. **"Artık"** Yüce Allah'ın üzerinizdeki nimetine **"şükredecek misiniz?"** Çünkü O, bu nimeti kulu Davud vasıtasıyla size ihsan etmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaştığınızda (darbelerden) **koruyacak elbiseler/zırhlar var etmiştir. İşte O, müslüman olasınız diye üzerinizdeki nimetini böyle tamamlar."** (en-Nahl, 16/81)

Yüce Allah'ın Davud *aleyhisselam*'a zırh yapmayı öğretmesi ve demiri ona yumuşatması harikulade bir iştir, müfessirlerin dedikleri gibi bunun şöyle olma ihtimali vardır: Yüce Allah ona demiri o derece yumuşatmıştı ki, onu ateşte ısıtıp eritmeksizin tıpkı bir hamur, bir çamur gibi işleyebiliyordu. Başka bir ihtimale göre Yüce Allah'ın Davud'a bu işi öğretmesi tabiî kanunlara uygun olmuştur. Yani demirin ona yumuşatılması, Yüce Allah'ın ona öğretmiş olduğu demiri eritip yumuşatmak için şu anda bilinen sebeplerle olmuştur. Âyetin zahirinden anlaşılan mana da budur. Çünkü Yüce Allah, bu nimetini kullarına hatırlatmakta ve buna şükretmelerini emretmektedir. Eğer kulun zırh yapma işi, Yüce Allah'ın kullarının gücü çerçevesinde takdir ettiği işlerden olmamış olsaydı, bununla onlara nimetini hatırlatmaz, onlara olan faydasını dile getirmezdi. Ayrıca bu zırhlarla bizzat onların kastedilmiş olması da mümkün değildir. Asıl kastedilen, genel olarak zırh yapabilmenin bir nimet olduğunun hatırlatılmasıdır. Müfessirlerin söz konusu ettiği ihtimalin lehine Yüce Allah'ın **"Ve Biz ona demiri yumuşatmıştık."** (Sebe, 34/10) buyruğundan başka delil bulunmamaktadır. Ancak bu buyrukta herhangi bir sebep/vasıta olmaksızın demirin yumuşatıldığından söz edilmemektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

81. **"Süleyman'ın emrine de şiddetli,"** sert ve hızlıca **"esen rüzgarı verdik ki onun emriyle"** bu rüzgar, nereye emrederse onun emrine göre eser ve gidişi de, dönüşü de bir aylık mesafe olan yerlere giderdi, **"bereketli kıldığımız topraklara eserdi."** Burası, onun yerleştiği yer olan Şam topraklarıydı. Rüzgarın sırtında doğuya ve batıya giderdi, bu rüzgarın dönüp geldiği yer ise o mübarek topraklardı. **"Biz her şeyi biliriz."** Bizim bilgimiz her şeyi kuşatmıştır. Biz Davud'a da, Süleyman'a da kendilerini sözünü ettiğimiz bu seviyeye kendisi vasıtasıyla ulaştırdığımız her şeyi biliriz.

82. **"Şeytanlardan kendisi için dalgıçlık yapan ve bundan başka işler görenleri de** (emrine vermiştik)**."** Bu da Süleyman *aleyhisselam*'ın özelliklerindendi. Yüce Allah şeytanları ve ifritleri, onun emrine vermiş ve onu birtakım işlerde onları kullanabilecek güce sahip kılmıştı. Onların yaptıkları işlerin pek çoğu da başkalarının güç yetiremeyeceği türdendi. Şeytan ve ifritlerin kimisi Süleyman'ın emriyle denize dalıp oradan inci ve benzeri şeyleri çıkartırdı. Kimileri de ona **"köşklerden, heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan ve yerlerde sabit kazanlardan istediğini yaparlardı."** (Sebe, 34/13) Süleyman bunların bir kesimini de Beytu'l-Makdis'i inşa etmekle görevlendirmişti. Onlar Beytu'l-Makdis'i yaparken Süleyman'ın eceli gelmiş, vefat etmişti. Ama onlar -ileride Yüce Allah'ın izniyle geleceği gibi- onun vefat ettiğini öğreninceye kadar bir sene çalışmalarını sürdürmüşlerdi. **"Onları gözetenler Bizlerdik."** Yani onlar, Süleyman'a karşı gelemiyor, isyan edemiyorlardı. Aksine Yüce Allah kuvveti, izzeti ve egemenliğiyle onları Süleyman'ın emri altında tutmuş, muhafaza etmişti.

﴿ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَكَشَفْنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَٰبِدِينَ ﴾

83- Eyyub'u da (an)**. Hani Rabbine, 'Başıma bu sıkıntı geldi. Sense merhametlilerin en merhametlisisin.' diye seslenmişti.**

84- Biz de onun duasını kabul ettik ve başındaki sıkıntıyı kaldırdık. Ona hem katımızdan bir rahmet hem de kullukta bulunanlara bir öğüt/ibret olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını daha verdik.

83. Yani kulumuz ve rasûlümüz Eyyub'u da övgüyle, kadrini yücelterek an. Allah onu çok ağır bir musibetle sınamış, onun gerçekten sabırlı ve Rabbinden razı olduğunu ortaya çıkarmıştı. Şöyle ki şeytan, -Allah tarafından bir sınama/imtihan olmak üzere- ona musallat kılınmış ve vücudunda pek büyük yaralar açılmıştı. Eyyub uzun bir süre bu halde kaldı. Bela ve sıkıntıları ağırlaştı, yakınları vefat etti ve malı elinden gitti. Rabbine şu sözleriyle niyazda bulundu: **"Başıma bu sıkıntı geldi. Sense merhametlilerin en merhametlisisin."** Böylelikle Yüce Allah'a, hem durumunu bildirip musibet ve sıkıntının ulaştığı noktayı arz ederek hem de Rabbinin her şeyi kuşatan geniş rahmetini dile getirerek tevessül etti.

84. Yüce Allah da onun duasını kabul buyurarak dedi ki: **"Ayağını yere vur. İşte hem yıkanacak hem de içilecek soğuk bir su!"** (Sad, 38/42) Eyyub da ayağını yere vurdu. Onun bu vuruşundan soğuk bir pınar fışkırdı, ondan yıkandı ve içti. Şanı Yüce Allah böylelikle ondaki rahatsızlıkları giderdi. **"Ona hem katımızdan,"** sabredip haline rıza gösterdiği için **"bir rahmet hem de kullukta bulunanlara bir öğüt/ibret olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını daha verdik."** Yüce Allah sağlık ve afiyetin yanı sıra ona pek çok çoluk çocuk ve mal bağışladı. Böylelikle Yüce Allah, onu âhiretteki mükâfatlardan önce dünyada

da mükâfatlandırmış oldu. Onu sabrın faydasını gören gerçek kulluk edenlere bir öğüt/ibret kıldı ki Eyyub *aleyhisselam*'a isabet eden musibeti, ardından onun ortadan kalkmasından sonra Allah'ın ona vermiş olduğu mükâfatları görüp de bunun sebebinin sabır olduğunu görsünler. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, şu buyruğunda onun bu özelliğinden övgüyle söz etmektedir: **"Gerçekten Biz onu sabırlı bulduk. O, ne güzel kuldur! Çünkü o (Bize) çokça yönelen bir kuldu."** Böylece o kullar, başlarına herhangi bir sıkıntı geldiğinde onu kendilerine örnek ve uyulacak bir önder kabul ederler.

﴿ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا ٱلْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾ وَأَدْخَلْنَٰهُمْ فِى رَحْمَتِنَآ
إِنَّهُم مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾ ﴾

85- İsmail, İdris ve Zülkifl'i de (an). **Onların her biri, sabredenlerdendi.**

86- Biz, onları rahmetimize aldık. Çünkü onlar salihlerden idiler.

85. Yani bu seçkin kullarımızı ve risalet verdiğimiz peygamberlerimizi de en güzel şekilde an, onları en ileri derecede öv ve yad et. İbrahim'in oğlu İsmail'i ve İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden ikisi olan İdris ile Zülkifl'i hatırla! **"Onların her biri sabredenlerdendi."** Sabır, nefsi tabiatı itibarıyla meylettiği şeylerden alıkoymak, engellemektir. Bu da sabrın üç çeşidini kapsar: Allah'a itaat üzere sabır, Allah'a isyandan uzak durmada sabır, Allah'ın acı ve ızdırap verici kaderlerine tahammül göstermede sabır. Kul, sabrın bu üç çeşidinin de hakkını vermedikçe sabırlı ünvanına tam anlamıyla hak kazanamaz. İşte bu peygamberleri *-salat ve selam onlara olsun-* Yüce Allah sabırla vasfetmiştir. Böylelikle bu, onların sabrın hakkını eksiksiz yerine getirdiklerine ve gereğini hakkıyla yaptıklarına delildir.

86. Yüce Allah, bunları salih olmakla da nitelendirmektedir. Salih olmak, Allah'ı bilen, seven, her vakit ona yönelen bir kalbe; her zaman O'nun zikriyle diri olan bir dile; Allah'a itaat edip masiyetlerden uzak olan azalara sahip olmak demektir. İşte Yüce Allah, bu peygamberleri salih ve sabırlı olmaları sebebiyle rahmetine almış, onları diğer peygamber kardeşleriyle birlikte dünya ve âhirette pek çok mükâfata ve ecre mazhar kılmıştır. Eğer Yüce Allah'ın alemler arasında onların anılmalarına dikkat çekmesinden, onlara sonrakiler arasında övgüyle anılmalarını sağlamasından başka bir mükafatları olmasaydı, sadece bu bile şeref ve fazilet olarak yeterdi.

﴿ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ
إِلَّآ أَنتَ سُبْحَٰنَكَ إِنِّى كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَنَجَّيْنَٰهُ مِنَ ٱلْغَمِّ
وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ ﴾

87- Balık sahibi (Yunus'u) **da** (an). **Hani o,** (kavmine) **kızıp gitmişti de Bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde 'Senden başka** (hak) **ilâh yoktur, Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum.' diye seslenmişti.**

88- Biz de duasını kabul edip kendisini sıkıntıdan kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız.

87-88. Yani kulumuz ve rasûlümüz olan, "balık sahibi" anlamına gelen Zünnun'u, yani Yunus'u da an. Ondan güzel övgüyle söz et, onu güzel bir şekilde yad et. Allah, onu kavmine peygamber olarak göndermiş, onları davet ettiği halde iman etmemişlerdi. Yunus *aleyhisselam* da bir süre tayin edip o zaman başlarına azabın geleceğini söyleyerek onları uyarmıştı. Azap da onlara yaklaşmış ve onu gözleriyle görmüşlerdi. O vakit hep birlikte Yüce Allah'a yöneldiler, yalvara yakara tevbeye sarıldılar. Allah da şu buyruğunda belirttiği gibi onlardan azabı kaldırdı: **"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke halkı olsaydı ya! Yunus'un kavmi bundan müstesnadır. Onlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar faydalandırdık."** (Yunus, 10/98) Bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Biz onu yüz bin, hatta daha fazla kimseye gönderdik. Onlar imana geldiler. Biz de onları bir zamana kadar faydalandırdık."** (es-Sâffât, 37/147-148)

Bu büyük ümmetin Yunus'un davetiyle iman etmesi onun en büyük faziletlerindendir. Ama o, bir vakit öfkelenerek gitmiş ve Yüce Allah'ın bize Kitabında sözünü etmediği ve esasen bizim de bilmemiz gerekmeyen bir hata dolayısıyla Rabbinden izin almadan kavminden ayrılmıştı. Zira Yüce Allah, onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Hani kaçıp o yüklü gemiye binmişti... Kınanmış bir haldeyken balık onu yuttu."** (es-Sâffât, 37/140-142) Yani o kınandığı bir iş yapmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla bu iş, Allah'ın kendisine izin vermesinden önce onun bu şekilde acele etmesi ve kavmine kızıp gitmesiydi. O, Yüce Allah'ın kendisini sıkıştırmayacağını, yani balığın karnında onu zora sokmayacağını sanmıştı. Ya da bu şekilde Yüce Allah'tan kaçabileceğini aklından geçirmişti ki Allah'ın kâmil

kullarının bu şekilde gelip geçici, sabit olmayan bir düşünceye kapılmalarına bir mani yoktur. Derken Yunus bazı kimselerle birlikte gemiye bindi. Gemidekiler, hepsi gemide kalacak olurlarsa boğulacaklarından endişeye kapıldıkları sırada aralarından denize kimi atacaklarını tespit etmek için kura çektiler. Kura Yunus'a isabet edince onu attılar. Bir balık da onu yuttu ve Yunus ile birlikte denizin karanlıklarında kaybolup gitti. İşte bu karanlıklar içinde Yunus, **"Senden başka** (hak) **ilâh yoktur, Seni tehzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."** diye seslenmiş, niyaz etmişti. Bu sözleriyle Yüce Allah'ın uluhiyetinin kemâlini dile getirmiş, O'nu her türlü eksiklik, kusur ve zatına yakışmayan noksanlıktan tenzih etmiş, zalimlik ettiğini ve suç işlediğini itiraf etmişti. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer o, gerçekten tesbih edenlerden olmasaydı** (insanların) **diriltilecekleri güne kadar** (o balığın) **karnında kalırdı."** (es-Saffat, 37/143-144) **"Biz de duasını kabul edip kendisini sıkıntıdan kurtarmıştık,"** yani içine düştüğü bu sıkıntıdan kurtarmıştık. **"Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız."** Bu, herhangi bir keder ve sıkıntıya düşen her mü'mini -imanı sebebiyle- Allah'ın, -Yunus *aleyhisselam*'a yaptığı gibi- o keder ve sıkıntıdan kurtaracağına, o sıkıntısını açıp gidereceğine dair bir vaad ve müjdedir.

﴿ وَزَكَرِيَّآ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرْنِى فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ
وَوَهَبْنَا لَهُۥ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُۥ زَوْجَهُۥٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ
وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا۟ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾ ﴾

89- **Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle seslenmişti: 'Rabbim beni bir başıma bırakma! Sen varislerin en hayırlısısın.'**

90- **Biz, duasını kabul edip ona Yahya'yı bağışladık, zevcesini de onun için saliha/elverişli kıldık. Şüphesiz bu** (peygamberler) **hayırlı işlere koşarlar, ümit ve korku içinde Bize dua ederler ve yalnızca Bize huşu ile boyun bükerlerdi.**

89. Yani kulumuz ve rasûlümüz Zekeriya'yı da güzel bir şekilde anarak onun üstün menkıbe ve faziletlerini anlatarak hatırla! Bunlardan biri de onun insanların hayrını istediğini ve Allah'ın ona olan rahmetini ortaya koyan bu üstün menkıbesidir. Şöyle ki o, **"Rabbim beni bir başıma bırakma!"** diye dua etmişti. Yani şöyle demişti: **"Rabbim! Gerçekten kemiklerim zayıfladı ve ağaran saçım başımı alev gibi sardı. Rabbim! Sana ettiğim dua ile hiç mahrum olmadım.**

Gerçekten ben, arkamdan gelecek olan yakınlarımdan endişedeyim. Hanımım da kısır. O nedenle bana katından bir yardımcı (oğul) **bağışla! Ki bana da, Yakub ailesine de mirasçı olsun. Ve de ey Rabbim, onu kendisinden razı olunan birisi yap!"** (Meryem, 19/4-6) İşte bu âyet-i kerimelerden onun, ecelinin yaklaştığı, artık kendisinden sonra Yüce Allah'a davet, Allah'ın kullarına nasihat hususunda yerini tutacak kimsenin bulunmadığından, tek başına kalıp arkasından ifa ettiği görevde kendisine yardımcı olacak ve yerini tutacak kimsenin kalmayacağından endişe ettiği bir zamanda **"Rabbim, beni bir başıma bırakma!"** diyerek bu duayı yaptığını anlıyoruz. **"Sen varislerin en hayırlısısın."** Sen baki kalacakların, benim arkamdan hayrı sürdüreceklerin en hayırlısısın ve Sen kullarına benden daha merhametlisin. Ancak ben, kendisi vasıtasıyla kalbimin mutmain olacağı, ruhumun sükûn bulacağı, onunla kazanacağım sevabın benim mizanıma ağırlık olarak geçeceği bir şey istiyorum.

90. "Biz duasını kabul edip ona," daha önce kendisine Allah'ın kimseyi adaş kılmadığı o şerefli peygamber olan **"Yahya'yı bağışladık, zevcesini de onun için saliha/elverişli kıldık."** Daha önceleri kısır iken çocuk doğuramazken, Allah onu peygamberi Zekeriya için hamile olmaya elverişli hale getirdi. Bu ise kişinin salih bir arkadaşının bulunmasının, oturup kalktığı kişinin salih olmasının faydalarındandır. Bu salih kişinin bereketi arkadaşına da ulaşır. Böylelikle Yahya, bu anne-babanın salih bir meyvesi olmuştu.

Yüce Allah, bu peygamber ve rasûllerin her birini tek başına zikrettikten sonra bu sefer de genel olarak hepsinden övgüyle şu şekilde söz etmektedir: **"Şüphesiz bu** (peygamberler) **hayırlı işlere koşarlar,"** bu hayırlı işlerde ellerini çabuk tutar, faziletli vakitlerinde bu işleri yapar, onları layık-ı vechile eda eder, güç yetirebildikleri bir fazileti terk etmeyerek mutlaka bütün fırsatları değerlendirirler, **"ümit ve korku içinde Bize dua ederler."** Dünya ve âhiret maslahatına dair arzu edilen şeyleri bizden dilerler, dünya ve âhirette zararlı olan ve kendilerinden korkulan hususlardan da Bize sığınırlardı. Onlar, hem ümit hem korku içinde olan kimselerdi. Gaflet içinde oyalanan ve gelişigüzel hareket eden kimseler değillerdi. **"ve yalnızca Bize huşu ile boyun bükerlerdi."** Zilletle itaat eden, boyun eğen, yalvarıp yakaran kimselerdi. Bu, onların Rablerini kemâl derecesinde tanımalarından ötürüdür.

﴿ وَٱلَّتِىٓ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلْنَٰهَا وَٱبْنَهَآ ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ
﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ

كُلٌّ إِلَيْنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

91- Irzını koruyan o (Meryem'i) de (an). Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve hem onu hem de oğlunu âlemlere bir delil/ibret kıldık.

92- İşte bu sizin dininiz/ümmetiniz, tek bir dindir/ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız Bana ibadet edin.

93- Buna rağmen onlar, din işlerini parça parça edip aralarında ayrılığa düştüler. Hepsi de Bize döneceklerdir.

94- Artık kim mü'min olarak salih ameller işlerse onun gayretleri inkar edilmez. Biz onu muhakkak yazmaktayız.

91. Yani kadr u kıymetini açıklayarak, şerefini açıkça dile getirerek, överek Meryem'i de an. Yüce Allah **"Irzını koruyan"** buyurmaktadır. Yani o, namus ve haysiyetini haramdan ve harama yaklaşmaktan korumuştu. Hatta (bir) helâlden bile uzak tutmuş, ibadetle meşgul olduğu ve bütün zamanını Rabbine hizmetle geçirdiği için evlenmemişti. Cibril *aleyhisselam*, ona hilkatı tam, eksiksiz ve güzel bir insan suretinde geldiğinde **"Senden Rahmân'a sığınırım, eğer Allah'tan korkan bir kimse isen** (benden uzak dur)." (Meryem, 19/18) demişti. Yüce Allah da onu amelinin türünden mükâfatlandırmış ve ona babasız bir evlat ihsan etmişti. Cebrail *aleyhisselam* ona üflemiş ve Allah'ın izniyle gebe kalmıştı. Hiçbir kimse dokunmaksızın hamile kalıp doğurduğu oğlu, bu oğlun beşikteyken konuşması, ithamcıların Meryem hakkındaki su-i zanlarından onu temize çıkarması, kendi durumunu haber vermesi, onun elleriyle meşhur pek çok olağanüstü olayı ve mucizeleri gerçekleşmesi suretiyle **"onu ve oğlunu âlemlere bir delil/ibret kıldık."** Böylelikle Meryem de, oğlu da nesiller boyu sözü edilen, ders/ibret alanlar için bir alâmet ve ibret sebebi olmuşlardı.

92. Yüce Allah peygamberleri zikrettikten sonra bütün insanlara hitaben şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu sizin dininiz/ümmetiniz, tek bir dindir/ümmettir."** Yani sözü edilen peygamberler, sizin ümmetiniz, kendilerini rehber tanımanız ve hidâyetlerine uymanız gereken önderlerinizdir. Hepsi de aynı din ve aynı yol üzeredirler. Hepinizin Rabbi de birdir. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Ben de sizin Rabbinizim."** Sizi yaratan, din ve dünyadaki nimetlerimle sizi terbiye eden Benim. Rab bir, peygamber bir, din de bir olduğuna

göre -ki bu din, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, bütün şekilleriyle yalnız Allah'a ibadet etmektir- yerine getirmeniz gereken görev, bu ibadeti ifa etmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde Bana, yalnız Bana ibadet edin."** Yüce Allah, ibadeti daha önce sözü edilenlerin bir sonucu olarak dile getirmektedir. Yani onların sonucu O'na ibadet etmeyi gerektirmektedir.

93. Bu ibadet hususunda insanların birlik olmaları, bu konuda tefrikaya düşmemeleri gerekirdi, onlara yaraşan buydu. Fakat kıskançlık ve düşmanlık, insanların parçalanıp dağılmasından başka bir şeye el vermez. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Buna rağmen onlar din işlerini parça parça edip aralarında ayrılığa düştüler."** Yani peygamberlere tâbi olanlara mensup bazıları, çeşitli fırkalara, gruplara ve bölüklere ayrıldılar da herkes kendisinin haklı olduğunu diğer fırkaların batıl olduğunu iddia etti. **"Her fırka, kendi yanlarında olanla sevinmektedir."** (el-Mü'minûn, 23/53; er-Rûm, 30/32) Bu fırkalar arasından hakkı isabet ettirenlerin, peygamberlere uyarak dosdoğru dini ve sırat-ı müstakimi izleyen kimseler olduğu bilinen bir gerçektir. Örtünün açılıp gizliliklerin açığa çıkacağı ve Allah'ın, aralarında kesin hükmünü vermek üzere insanları haşredeceği zaman kimlerin hak üzere oldukları ortaya çıkacaktır. İşte o vakit kimin doğru, kimin yalancı olduğu da ayan beyan bilinecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu ayrılmış fırkaların ve diğerlerinin **"hepsi Bize döneceklerdir."** Biz de onlara amellerinin karşılıklarını eksiksiz şekilde vereceğiz.

94. Daha sonra Yüce Allah, onların amellerinin karşılığına dair hem lafzen hem de manen net bir açıklama yaparak şöyle buyurmaktadır: **"Kim"** Allah'a, peygamberlerine ve peygamberlerinin getirdiklerine inanan bir **"mü'min olarak salih ameller,"** peygamberlerin teşri buyurduğu ve semavî kitapların teşvik ettiği amelleri **"işlerse, onun gayretleri inkar edilmez."** Onun yaptıklarını boşa çıkarmayız. Aksine onu kat kat fazlasıyla mükâfatlandırırız. **"Biz onu muhakkak yazmaktayız."** O işlediğini Levh-i Mahfuz'da olsun, Hafaza melekleriyle beraber bulunan amel defterlerinde olsun yazıp tespit ederiz. Bu ayet, mana itibarıyla şunu ifade etmektedir: Salih ameller işlemeyen ya da mü'min olmaksızın salih ameller işleyen kimseler dünyalarında da, dinlerinde de hüsrandadırlar.

﴿ وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾

95- Helâk ettiğimiz bir ülke halkının (tekrar dünyaya) dönmeleri imkânsızdır.

95. Yani azaba uğrayıp helâk edilen ülke halklarının, yaptıkları kusurları telafi etmek için tekrar dünyaya dönmeleri mümkün değildir. Helak edilip azaba uğrayan kimseler için geri dönüş imkanı olmayacaktır. O halde bu buyruklara muhatap olanlar, helak edilmelerini gerektirecek şeyleri sürdürmekten sakınsınlar. Yoksa bu azap onların başlarına iner, bunu kaldırmaya da imkân olmaz. O halde geri dönüşün ve kusurları telafi etmenin mümkün olduğu zamanda bu kötülüklerden vazgeçsinler.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَٱقْتَرَبَ
ٱلْوَعْدُ ٱلْحَقُّ فَإِذَا هِىَ شَٰخِصَةٌ أَبْصَٰرُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِى غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا
بَلْ كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٩٧﴾ ﴾

96- **Nihâyet Yecuc ile Mecuc** (seddi) **açılır da onlar her tepeden akın ederler.**

97- **Ve hak vaad** (kıyamet) **de yaklaşır. İşte o zaman bakarsın ki kâfirlerin gözleri** (dehşetten) **yerinden fırlamış! 'Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu** (günden) **gafil idik, hatta** (onu inkar eden) **zalim kimselerdik.' derler.**

96. Bu buyruklarda Yüce Allah, insanları küfür ve masiyetlerini sürdürmekten sakındırmakta, Ye'cüc ile Me'cüc'ün setlerinin açılmasının yaklaştığını belirterek uyarmaktadır. Ye'cüc ile Me'cüc, Âdemoğullarına mensup iki büyük kabiledir. Zülkarneyn, bunların yeryüzünde fesat çıkardıkları şikâyet edildiğinde üzerlerine bir set yapmıştı. Ahir zamanda onların setleri açılacak, onlar da Yüce Allah'ın nitelendirdiği bu durum ve vasıfta yüksekçe her bir yerden insanların üzerlerine akın edeceklerdir. Bu ifadede onların dikkat çekecek kadar çok olduklarına ve yeryüzünde hızlıca yayılacaklarına dair delil vardır. Bu da ya bizzat onların hızlıca geleceklerine ya da Yüce Allah'ın onlar lehine yaratmış olacağı ve uzağı kendilerine yakınlaştıracak, zoru kendilerine kolaylaştıracak şekilde vereceği sebeplerle olacaktır. Onlar insanları baskıları altına alacak ve dünyada üstünlük sağlayacaklardır. Kimse onlara karşı savaşma gücünü kendinde bulamayacaktır.

97. "Ve hak vaad," yani Yüce Allah'ın geleceğini va'dettiği Kıyamet günü **"yaklaşır."** Yüce Allah'ın vaadi haktır, doğrudur. İşte o gün karşı karşıya kalacakları aşırı dehşetli hallerden ve yoğun musibetlerin baskısından, işledikleri günah ve suçlarını bildiklerinden dolayı kâfirlerin gözlerinin dışarı fırladığını

göreceksin. O vakit ölüm ve helakin gelip kendilerini kurtarmasını isteyecekler. Geçmişte yaptıkları için pişmanlık duyacaklar ve **"Gerçekten biz bu** (günden) **gafil idik."** diyeceklerdir. Bu büyük günden gaflet içindeydik, ölüm bize gelip de Kıyamet günüyle karşılaşıncaya kadar dünyanın zevki içinde oyalanıp duruyorduk. Eğer bir kimsenin pişmanlıktan dolayı ölmesi söz konusu olsaydı hiç şüphesiz onlar o an ölürlerdi. **"Hatta** (onu inkar eden) **zalim kimselerdik."** diyerek de zalimliklerini itiraf edeceklerdir. Yüce Allah, onlar hakkında adaletli bir hüküm verecektir. O vakit hem onların hem de taptıkları varlıkların, cehennem ateşine götürülüp atılmaları emrolunacaktır. İşte bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَٰرِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ
كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ ءَالِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا
لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا ٱلْحُسْنَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا
يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِى مَا ٱشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ ٱلْفَزَعُ
ٱلْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ ٱلَّذِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ ﴾

98- **Siz de, Allah'ın dışında taptıklarınız da cehennem odunusunuz. Siz, oraya gireceksiniz.**

99- **Eğer bunlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Hepsi de orada ebediyen kalacaklardır.**

100- **Onlar orada inleyerek nefes verecekler ve** (azabın şiddetinden dolayı hiçbir şey) **işitmeyeceklerdir.**

101- **Kendileri için daha önce tarafımızdan en güzel** (akıbet) **takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzak tutulacaklardır.**

102- **Onlar, ateşin sesini dahi işitmezler.** (Aksine) **onlar canlarının arzu ettiği şeyler içinde ebedî kalacaklardır.**

103- **En büyük dehşet onları endişelendirmez. Melekler onları karşılayıp 'İşte bu, size va'dedilen gündür.' derler.**

98. Siz ey Allah ile birlikte başkasına da ibadet edenler! **"Siz de, Allah'ın dışında taptıklarınız da"** cehennemin tutuşturucusu, yakıtı, **"odunusunuz."** Putlarınızla beraber **"oraya gireceksiniz."**

99. Putların cansız, aklı olmayan ve günahsız varlıklar olmalarına rağmen cehennem ateşine girmelerindeki hikmet, onları ilâh edinenlerin yalanlarını açıklamak ve onların azaplarını daha da artırmaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bunlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi."** Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: "(Böylece) **hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklayacak ve kafirler de kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bileceklerdir.**" (en-Nahl, 16/39) İbadet edenler olsun, ibadet olunanlar olsun cehennemde ebediyen kalacaklardır, oradan çıkamayacaklar ve oradan başka bir yere geçemeyeceklerdir.

100. Azabın şiddetinden dolayı **"Onlar orada inleyerek nefes verecekler ve** (azabın şiddetinden dolayı hiçbir şey) **işitmeyeceklerdir."** Orada dilsiz, sağır ve kör kalacaklardır. Ya da cehennemin ileri derecedeki kaynama sesinden ve uğultusundan başka bir ses işitmeyeceklerdir.

101. Müşriklerin taptıkları ilâhların ateşe girmeleri, sadece putlar hakkında yahut kendisine ibadet olunmasına rıza gösteren batıl mabudlar hakkında söz konusudur. Mesih, Üzeyr, melekler ve bu kabilden kendilerine ibadet olunan Allah'ın dostlarına gelince onlar elbette ki azap görmeyeceklerdir. Aksine onlar şu buyruğun kapsamına dahildirler: **"Kendileri için daha önce tarafımızdan en güzel** (akıbet) **takdir edilmiş olanlar,"** Yüce Allah'ın ilminde, Levh-i Mahfuz'da haklarında, dünya hayatında iyilikler ve salih ameller kolaylaştırılarak mutlu ve bahtiyar kimseler arasında oldukları takdir edilmiş bulunanlar **"işte onlar, oradan"**/cehennemden **"uzak tutulacaklardır."** Oraya girmeyecekler, hatta yaklaşmayacaklar bile. Aksine onlar oradan alabildiğine uzaklaştırılacaklardır.

102. O kadar ki oranın sesini dahi işitmeyecek ve cehennemin kendisini bile görmeyeceklerdir. "(Aksine) **onlar canlarının arzu ettiği,"** yiyecek, içecek, eşler ve manzaralardan oluşan, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği **"şeyler içinde ebedî kalacaklardır"** ve bu, onlar için süreklidir, zaman geçtikçe bu nimetlerin güzelliği de artacaktır.

103. "En büyük dehşet onları endişelendirmez." İnsanlar ileri derecede korkup dehşete düştüklerinde onlar tedirgin olmayacaklardır. Bu, Kıyamet gününde cehennem ateşinin yakınlaştırılacağı vakit olacaktır. O vakit cehennem, kâfirlere ve isyankârlara karşı öfkelenip köpürecek, insanlar bu işten dolayı alabildiğine korkacaklardır. Onlar kendilerini bekleyen nimetleri bildiklerinden ve Yüce Allah da korktuklarından yana onlara güvende olacakları teminatını verdiğinden dolayı bu durumdan tasalanmayacaklardır. Kabirlerinden diriltilecekleri ve amel

defterlerini almak üzere asil binekler üzerinde konuk heyetler halinde gelecekleri vakit **"melekler onları"** tebrik ederek **"karşılayıp 'İşte bu, size va'dedilen gündür.' derler."** Allah'ın size va'dettiğinden dolayı ne mutlu sizlere! Karşı karşıya kalacağınız lütuf ve ihsanlardan ötürü müjde size! Alabildiğine sevinebilir, neşelenebilirsiniz. Çünkü hoşunuza gitmeyecek ve sizi korkutacak her şeye karşı Allah sizi güven/emniyet altına almıştır.

﴿ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا
إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ
الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾

104- O gün gökleri, yazılı sayfanın katlanıp dürüldüğü gibi düreceğiz. İlk yaratmaya başladığımız gibi (hepsini) **tekrar yaratırız. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Şüphesiz Biz bunu yapacağız.**

105- Andolsun ki Biz, Zikir'den sonra Zebûr'da da 'Yeryüzüne salih kullarım mirasçı olacaktır.' diye yazdık.

104. Yüce Allah, Kıyamet gününde alabildiğine geniş ve muazzam olmalarına rağmen gökleri, kâtibin yazı yazdığı bir kağıdı katlayıp dürdüğü gibi düreceğini haber vermektedir. O vakit gökteki yıldızlar etrafa saçılıp savrulacak, güneşin ve ayın ışığı söndürülecek, hepsi yerlerinden kopup dağılacaklardır. **"İlk yaratmaya başladığımız gibi** (hepsini) **tekrar yaratırız."** Yani onları ilkin nasıl yarattıysak tekrar öyle yaratacağız. Daha önceden hiçbir şey değilken insanları nasıl yarattıysak, ölümlerinden sonra da onları o şekilde dirilteceğiz. **"Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Şüphesiz Biz bunu yapacağız."** Yani va'dettiğimizi gerçekleştiririz. Çünkü O'nun kudreti kemâl derecesindedir ve hiçbir şey O'na karşı koyamaz.

105. "Andolsun ki Biz Zikir'den sonra Zebûr'da da" Zebûr, yazılmış kitap demektir. Maksat ise Tevrat ve benzeri Allah tarafından indirilmiş bütün kitaplardır. **"Zikir"** ise Levh-i Mahfuz, yani vücuda gelen bütün takdirlerin kendisine uygun olarak gerçekleştiği ilk kitaptır. Yani Biz, bunu ilkin Levh-i Mahfuz'da, sonra da indirilmiş kitaplarda yazdık. Onlarda yazılı olansa şudur: **"Yeryüzüne,"** yani cennete **"salih,"** emrettiklerimi yerine getiren ve yasaklarımdan sakınan **"kullarım mirasçı olacaktır."** İşte Yüce Allah'ın cenneti kendilerine miras vereceği kimseler bunlardır. Nitekim cennetliklerin yapacakları belirtilen şu dua da buna benzemektedir: **"Bize olan vaadini yerine getiren, cennetten dilediğimiz**

yere yerleşmek üzere arzı bize miras veren Allah'a hamd olsun." (ez-Zümer, 39/74) Bu buyrukla yeryüzündeki hakimiyet de kastedilmiş olabilir. Yani Yüce Allah, yeryüzünde salihleri iktidara getirir, onları orada yönetici konumuna yükseltir. Bu anlam da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir:

"Allah, içinizden iman edip salih amel işleyenlere va'detti ki: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi -andolsun- onları da yeryüzünde halife kılacaktır..." (en-Nûr, 24/55)

﴿ إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ
آذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ
مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾
قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾

106- Gerçekten bunda (hakkıyla) **kulluk eden bir topluluk için yeterli bir öğüt vardır.**

107- Biz, seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

108- De ki: 'Bana, sizin ilahınız ancak bir tek ilâhtır, diye vahyolunuyor. Artık teslim/müslüman olmayacak mısınız?'

109- Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Ben size eşit olarak bildirdim. Size va'dolunan (azap) **yakın mıdır, uzak mıdır orasını bilemem.'**

110- Şüphe yok ki O, sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediklerinizi de bilir.

111- 'Bilemiyorum, belki de o (azabın ertelenmesi), **sizin için bir imtihan ve** (dünyadan) **bir süreye kadar faydalanmanız içindir.'**

112- (Peygamber) **dedi ki: "Rabbim** (bizimle onlar arasında) **hak ile hükmet. Sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı dilecek olan, Rahman olan Rabbimizdir."**

106. Yüce Allah, Azîz kitabı Kuran-ı Kerim'i övmekte, onun her hususta tam anlamıyla yeterli olacağını, onsuz olmanın imkânsızlığını beyan etmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten bunda** (hakkıyla) **kulluk eden bir topluluk için yeterince öğüt vardır."** Rablerine ulaşmak, O'nun lütuf ve ihsan yurduna varmak için bu Kitap onlara yeterlidir.

O, onları en yüce emellerine, en üstün arzularına ulaştıracaktır. İnsanların en şereflileri olan abidlerin onun ötesinde bir gayeleri olamaz. Çünkü bu Kitap; Rablerini, isimlerini, sıfatlarını, fiillerini tanıtmanın teminatıdır. Doğru gaybî haberleri içerdiği gibi iman hakikatlerine, kat'i yakînî belgelere de davet eder.

Bütün ilâhî emirleri ve yasakları açıkça bildirir, nefsin kusurlarını, amel yollarını ve dinin büyük küçük bütün hususlarında izlenmesi gereken yolları açıklar. Şeytanın yollarından sakındırır, onun insana hangi yollardan yaklaştığını beyan eder. Kur'an ile zengin olmayan kimseyi Allah, hiçbir şey ile zengin etmez. Kur'an ile yetinmeyen bir kimseye de hiçbir şey yeterli gelmez.

107. Daha sonra Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i getiren Rasûlünden övgüyle bahsederek şöyle buyurmaktadır: **"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."** O yüce peygamber, Allah'ın, kullarına hediye olarak gönderdiği bir rahmetidir. Ona iman edenler bu rahmeti kabul edip ona karşı şükürlerini ortaya koymuş ve bu rahmetin gereğini yerine getirmiş olurlar. Onların dışında kalanlar ise bu rahmeti inkar ederler, Allah'ın bu nimetine şükredecek yerde küfür/nankörlükle karşılık verirler. Allah'ın rahmet ve nimetini istemezler.

108. Ey Muhammed! **"De ki: Bana, sizin ilahınız ancak bir tek ilâhtır, diye vahyolunuyor."** O'ndan başka hiç kimse ibadete layık değildir. Bundan dolayı **"Artık siz teslim/müslüman olmayacak mısınız?"** Yani O'na ibadete yönelecek ve ulûhiyetine teslim olacak mısınız? Eğer bunu gereği gibi yapacak olurlarsa, bütün lütuflardan daha üstün olan bu nimeti onlara ihsan ettiğinden ötürü Rablerine hamd etsinler.

109. "Eğer" Rablerine ibadete yönelmekten **"yüz çevirirlerse"** başlarına gelecek türlü musibetlerden ve azaplardan onları sakındırarak **"de ki: Ben size eşit olarak bildirdim."** Yani gelecek olan cezayı haber verdim. Bu konuda benim bilgimle sizin bilginiz artık eşittir. O halde azap üzerinize indiği vakit **"Bize bir müjdeleyici ve bir korkutucu gelmedi."** (el-Maide, 5/19) demeyin.

Aksine şu anda benim bilgimle sizin bilginiz bu hususta birbirine eşittir. Çünkü ben sizi uyardım, sakındırdım ve küfrün âkıbetini size bildirdim. Sizden hiçbir şey gizlemedim. **"Size va'dolunan"** o azab **"yakın mıdır, uzak mıdır, orasını bilemem."** Çünkü onun bilgisi Allah nezdindedir ve o azabı getirmek, O'nun kudretindedir. Benim bu konuda hiçbir yetkim yoktur.

[110. "Şüphe yok ki O, sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediklerinizi de bilir." Şüphesiz Allah, açığa vurduğunuz sözleri de, içinizde gizlediğiniz şeyleri de bilmektedir ve onlardan dolayı sizi hesaba çekecektir.][18]

111. "Bilemiyorum, belki de o (azabın ertelenmesi), **sizin için bir imtihan** ve (dünyadan) **bir süreye kadar faydalanmanız içindir."** Belki sizin çabucak gelmesini istediğiniz o azabın ertelenmesi sizin için bir şerdir. Zira bu, dünya hayatında bir süreye kadar faydalandıktan sonra göreceğiniz cezanın daha da büyük olmasına bir sebep olabilir.

112. "Dedi ki: Rabbim" bizimle kâfirler topluluğu arasında **"hak ile hükmet!"** Yüce Allah da onun bu duasını kabul etti. Ahiretten önce dünyada aralarında hükmünü verdi. Bu, Yüce Allah'ın Bedir vakasında ve diğerlerinde kâfirleri cezalandırması ile gerçekleşti. **"Sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı dilenecek olan, Rahman olan Rabbimizdir."** Biz, Rahman olan Rabbimiz Allah'tan dileriz. Sizin söylediğiniz sözler olan "Size galip geleceğiz ve dininiz yok olacaktır." şeklindeki iddialarınıza karşı O'nun yardımını isteriz. Bu hususta biz kendimizi beğenen kimseler değiliz. Kendi gücümüze ve imkânlarımıza da güvenip dayanmayız. Biz bütün mahlukatın mukadderatını elinde tutan Rahman olan Allah'ın yardımını isteriz. Rahmetiyle kendisinden yardım istediğimiz hususu da kemâle erdireceğini ümit ederiz. Nitekim gerçekten O böyle yaptı. Allah'a hamd u senâlar olsun.

Enbiya sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

18 Müellif bu ayetin tefsirine değinmediği için bu açıklama *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den verilmiştir.

سورة الحج

HAC SÛRESİ

-22-

22- HAC SÛRESİ

(Kısmen Mekke'de, kısmen Medine'de inmiştir. 78 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ
كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ
وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey insanlar! Rabbinizden korkup sakının. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir.

2- Onu göreceğiniz gün her emzikli emzirdiğini unutur ve her hamile yükünü düşürür. Sen insanları sarhoş bir halde görürsün, halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

1. Yüce Allah, bütün insanlara, kendilerini gizli ve açık nimetlerle besleyip doyuran Rablerinden korkup sakınmaları hususunda hitap etmektedir. Şirki, fasıklığı ve isyanı terk etmek ve güçleri yettiğince de emirlerine uymakla O'ndan sakınmaları (takvâlı olmaları) onlara yaraşan ve yerine getirmeleri gereken bir husustur. Daha sonra Yüce Allah, Allah'tan sakınma hususunda onlara yardımcı olacak ve bu sakınmayı (takvâyı) terk etmekten de onları sakındıracak bir hususu zikretmektedir ki bu, kıyametin dehşetli halleridir. Şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir."** Onun mahiyeti takdir edilemez, özü kavranılamaz. Çünkü kıyamet koptuğunda yeryüzü büyük bir sarsıntıyla sarsılır. Kendine has zelzelesi tahakkuk eder. Dağlar paramparça olur, dümdüz edilir. Adeta bir kum yığını olur, sonra da etrafa saçılıp savrulan toz zerrecikleri haline gelir. Daha sonra insanlar üç kısma ayrılır.

İşte o vakit sema çatlar, güneş ve ay söndürülür, yıldızlar saçıp savrulur. Kalpleri paramparça edecek, yürekleri yerlerinden oynatacak, küçük çocukların saçlarını ağartacak ve sapasağlam kayaları dahi eritecek pek dehşetli haller ve musibetler vukua gelir. Bundan dolayı Yüce Allah bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

2. "Onu göreceğiniz gün her emzikli," yaratılıştan gelen yavrularını son derecede sevmelerine, hele de onların, kendileri olmaksızın yaşamaları mümkün olmayan o hallerine rağmen yine de **"emzirdiğini unutur. Her hamile,"** aşırı dehşetten dolayı **"yükünü düşürür. Sen insanları sarhoş bir halde görürsün. Halbuki onlar sarhoş değillerdir."** Ey onları görecek olan kişi! Sen onları içki içmiş ve sarhoş olmuş zannedersin. Gerçekte ise sarhoş değillerdir. **"Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir."** Bundan dolayı akılları başlarından gitmiş, kalpleri duygudan ve bilgiden boşalmış, dehşetle dolup taşmış, korkudan yürekler ağızlara gelip dayanmış, gözler yuvalarından fırlamıştır. O günde hiçbir babanın evladına, hiçbir evladın da babasına en ufak bir faydası olmayacaktır. Ve o gün kişi, **"kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacaktır."** (Abese, 80/34-36) Azaptan kurtulmak için **"kendisini barındıran aşiretini"** (el-Meâric, 70/13) feda etmek isteyecektir. Ve **"o günde onlardan her bir kişinin kendine yetecek bir işi olacaktır."** (Abese, 80/37) O vakit, zalim kişi pişmanlıktan ellerini ısıracak, "Keşke Peygamber ile birlikte bir yol tutsaydım, keşke filanı dost edinmeseydim." diyecek.

O zaman kimi yüzler kararacak, kimi yüzler de ağaracaktır. Hayır ve şer türünden zerre kadar ağırlıkların dahi tartılacağı teraziler kurulacak, amel sahifeleri ve onlardaki bütün ameller, sözler, niyetler, küçüğüyle büyüğüyle yayılacak, cehennem üzerinde boydan boya sırat kurulacak, cennet takvâ sahiplerine yakınlaştırılacak, azgınlara cehennemin alevli ateşi açıktan açığa gösterilecektir. Cehennem bu azgınları uzaktan göreceği vakit onun alabildiğine öfkeli uğultusunu işiteceklerdir. Birbirlerine zincire vurulmuş olarak cehennemin dar bir yerine atılacakları vakit ise "Yetiş bize ey ölüm!" diye feryad edeceklerdir. Bunlara **"Bugün ölümü bir kere değil, birçok kereler temenni edin."** (el-Furkan, 25/14) denilecektir. Rablerine kendilerini cehennemden çıkarması için seslendiklerinde O, **"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"** (el-Muminun, 23/108) diyecektir. Rahmeti sonsuz olan Rab onlara gazap etmiştir, can yakıcı azap da onları kuşatmıştır. Her türlü hayırdan ümitlerini kesecek, hurma çekirdeğinin sırtındaki ufacık nokta ve incecik zar kadar dahi olsa bütün amellerinin karşılığını göreceklerdir.

Onlar bu durumdayken takvâ sahipleri de cennet bahçelerinde sevinç ve huzur içinde, türlü zevk ve lezzetlerle memnun ve bahtiyar olacaklardır. Canlarının çektikleri şeyler arasında ebedî kalacaklardır. O **halde bütün bunların önünde/gelecekte olduğunu bilen aklı başında bir kimseye yaraşan,** o güne gerekli şekilde hazırlanmaktır. Ameli terk ederek boş umutlarla oyalanmamaktır. Takvâyı

ana hedef, Allah korkusunu bürüneceği elbise edinmeli, Allah'ı sevmeyi ve O'nu zikretmeyi de amellerinin ruhu haline getirmelidir.

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾ ﴾

3- İnsanlardan bazısı vardır ki Allah hakkında bilgisizce tartışır ve her azgın şeytana uyar.

4- O (şeytan) **hakkında şu yazılmıştır: O, kendisini dost edinen herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür.**

3. Yani insanlardan bir kesim, sapıklık yolunu izler ve batılı ileri sürerek hak ile mücadele eder. Batılı hak yerine geçirip hakkı ortadan kaldırmak ister. Halbuki bunlar son derece bilgisiz kimselerdir. En ufak bilgiye sahip değillerdir. Onların bütün yapabildikleri Allah'a ve peygamberlerine karşı azgınlaşmış, onlara karşı inat eden, haddini aşmış, azgın ve sapıklığın önderliğini yapan şeytanları taklit etmekten ibarettir. Bunlar Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmiş, böylece cehennem ateşine davet eden önderlerden olmuşlardır.

4. "O," yani azgın şeytan **"hakkında şu yazılmıştır,"** takdir edilmiştir: **"O, kendisini dost edinen"** izinden giden **"herkesi mutlaka"** haktan ve dosdoğru yoldan uzaklaştırarak **"saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür."** İşte böylesi gerçek anlamıyla İblis'in temsilcisidir. Çünkü Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olsunlar diye çağırır."** (Fâtır, 35/6) İşte Allah hakkında bu şekilde tartışan bir kimse, hem bizatihi sapmış hem de insanları saptırmaya kalkışmış bir kimsedir. O, bu tutumuyla azgın her bir şeytanın taklitçisidir. Durumu üst üste yığılmış karanlıklar gibidir. Bunun kapsamına kâfirlerle bid'atçilerin tamamı girmektedir. Zira onların çoğunluğu taklitçidir ve bilgisizce tartışmaktadırlar.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ

يُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي
ٱلْقُبُورِ ﴿٧﴾

5- Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilişten yana şüpheniz varsa (şunu bilin ki) **Biz sizi topraktan yarattık. Sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık ki size** (kudretimizi) **açıklayalım. Dilediğimizi rahimlerde belli bir zamana kadar durdururuz, sonra sizi bebek olarak çıkarırız. Sonra da rüşd çağınıza ermeniz için** (yaşatırız). **Kiminiz** (bundan önce) **ölür, kiminiz ise ömrün en kötü zamanına kadar götürülür tâ ki** (sahip olduğu) **az bir bilgiden sonra hiçbir şey bilmez bir hale gelsin. Sen yeryüzünü kupkuru görürsün. Ama Biz, üzerine su indirdiğimizde kıpırdanır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir.**

6- Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltecektir ve O, her şeye güç yetirendir.

7- Kıyamet de mutlaka gelecektir, onda hiçbir şüphe yoktur ve Allah, muhakkak kabirdekileri diriltecektir.

5. **"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilişten yana şüpheniz varsa..."** Yani bu konuda herhangi bir tereddüdünüz varsa ve onun gerçekleşeceği konusunda bilginiz yoksa... demektir. Halbuki sizin göreviniz, bu hususta Rabbinizi tasdik etmek, onun peygamberlerinin doğruyu getirdiklerine inanmaktır. Ancak şüphe etmekte diretiyorsanız, işte size kendilerine tanık olduğunuz iki tane aklî delil sunuyoruz. Bunların her biri, hakkında şüphe ettiğiniz hususa dair kesinlikle delildir ve kalplerinizden şüpheyi giderecek özelliktedir. Bu iki delilden biri, insanın yaratılmasının başlangıcıdır. Onu ilk olarak var eden, onu tekrar yaratacaktır. Bu hususta şöyle buyurmaktadır: **"Biz sizi topraktan yarattık."** Bu, insanlığın atası, Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılmasıyla olmuştu. **"Sonra nutfeden,"** yani bir damla meniden ki bu da yaratmanın başlangıcıdır. **"Sonra alakadan,"** yani o nutfe, Yüce Allah'ın izniyle kırmızı renkli bir kana dönüşür. **"Sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten,"** yani o kan, bir çiğnem ete (çiğnenebilecek büyüklükteki bir et parçasına) dönüşür ve bu et parçasından kimi zaman şekli belli ve tam bir insan yaratılır, kimi zaman da yaratılmadan önce rahimler onu dışarı atar. **"ki size"** yaratılışınızın aslını **"açıklayalım"** diye böyle yapıyoruz. Bununla birlikte Yüce Allah, insanın yaratılışını bir anda tamamlamaya kadirdir. Fakat O,

bizlere hikmetinin kemâlini, kudretinin azametini ve rahmetinin genişliğini açıklamak için böyle yapmaktadır.

"Dilediğimizi rahimlerde belli bir zamana kadar durdururuz." Yani rahimlerin dışarı atmadıklarını, rahimlerde tutmayı dilediğimiz belli bir süre olan hamilelik süresince bırakırız. **"Sonra sizi,"** annelerinizin karnından hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şeye güç yetiremeyen **"bir bebek olarak çıkarırız."** Biz size anneleri amade kıldık. Bu halinizde annelerinizin göğüslerinden size rızık verdik. Daha sonra aşamadan aşamaya geçer ve nihâyet en güçlü/kuvvetli zamanınıza, rüşd çağınıza erişirsiniz. Bu ise güç ve aklın kemâl derecesidir. **"Kiminiz"** güçlü kuvvetli dönemine erişmeden önce **"ölür,"** kiminiz de bu dönemi aşarak **"ömrün en kötü zamanına kadar götürülür."** Yani onun en fena, en kötü hali olan, diğer güçler gerileyip zayıfladığı gibi aklın da gerileyip gücünü oldukça kaybettiği ihtiyarlık ve bunaklık haline döndürülür. **"tâ ki** (sahip olduğu) **az bir bilgiden sonra hiçbir şey bilmez bir hale gelsin."** Yani bu şekilde kendisine uzun ömür verilen kişi, bundan önce bilmiş olduğu şeyleri bilemeyecek hale gelsin diye bunları yapıyoruz. Önceden bildiklerini bilemeyişinin sebebi ise aklının zayıflamasıdır. İşte insanın güçlü hali, iki zayıflık ile kuşatılmıştır: Çocukluk dönemi zayıflığı ve eksikliğiyle yaşlılık döneminin zayıflığı ve eksikliği. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **Allah sizi zayıf bir halde yaratan, sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık verendir. O, dilediğini yaratır. O, çok iyi bilendir, gücü her şeye yetendir."** (er-Rûm, 30/54)

İkinci delil ise ölümünden sonra yeryüzünün canlandırılması/diriltilmesidir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır: **"Sen yeryüzünü kupkuru görürsün."** Yani üzerinde herhangi bir bitki, bir yeşillik bulunmaksızın, çıplak, toz toprak halinde görürsün. **"Biz üzerine su indirdiğimizde"** bitkilerle harekete geçip **"kıpırdanır, kabarır."** Yani daha önce seviyesi düşükken yükselir, bunun sebebi ondaki bitkilerin gösterdiği artıştır. **"Ve her çeşit güzel bitkiden bitirir."** Bakanların gözlerini kamaştıracak ve onları neşelendirecek şekilde göz alıcı bitki türlerini yeşertir.

6-7. İşte bu iki delil, şu beş hususa kesin olarak delalet etmektedir: Âdem oğlunu size açıkladığı şekilde yaratan ve ölümünden sonra yeryüzünü dirilten O'dur. **"Çünkü Allah hakkın ta kendisidir."** Kendisinden başkasına ibadet olunmaması gereken, hak ma'bud olan Rabdir. O'na ibadet, hakkın kendisidir, O'nun dışındakilere ibadet ise batıldır. **"O, ölüleri diriltecektir."** Tıpkı varlıkları ilkin yarattığı ve ölümünden sonra yeryüzünü dirilttiği gibi. **"ve O, her şeye güç**

yetirendir." Nitekim sizlere de tanık olduğunuz üzere kudretinin harikuladeliklerini ve san'atının büyüklüğünü göstermiştir. **"Kıyamet de mutlaka gelecektir, onda hiçbir şüphe yoktur."** Onun gerçekleşmesini uzak bir ihtimal görmenin açıklanabilir bir tarafı yoktur. **"Ve Allah, muhakkak kabirdekileri diriltecektir."** Sonra da iyisiyle kötüsüyle amellerinizin karşılığını verecektir.

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَن
سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ
اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ ﴾

8- İnsanlardan bazısı vardır ki Allah hakkında bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı bir kitap olmaksızın tartışır.

9- Büyüklenip yüz çevirir de insanları Allah yolundan saptırmaya çalışır. Dünyada onun için rüsvaylık vardır. Kıyamet günü de ona yakıcı ateş azabını tattırırız.

10- 'İşte bu, kendi ellerinin önceden gönderdikleri sebebiyledir, yoksa Allah, kullarına zulmedici değildir.'

8. Daha önceki (3. ayette geçen) tartışma, başkalarını taklit edenlerin yaptığı tartışmaydı. Burada ise bid'atlere çağıran azgın şeytanın yaptığı tartışma söz konusu edilmektedir. Yüce Allah, şeytanın **"Allah hakkında"** sağlıklı **"bir bilgi"** sahibi olmadan ve **"bir delili"** bulunmaksızın Allah'ın peygamberlerine ve onlara tâbi olanlara karşı batılı ileri sürüp bu yolla hakkı çürütmek maksadıyla tartıştığını haber vermektedir. O, bu tartışmasında kendisini doğruya iletecek kimseye uymadığı gibi ona doğruyu gösteren bir akla da, hidâyet bulmuş bir kimseye de uymamaktadır. **"Aydınlatıcı,"** açık ve anlaşılır **"bir kitabı"** da yoktur. Onun ne aklî ne de naklî bir delili vardır. Onun ileri sürdüğü, ancak şeytanın kendisine telkin ettiği birtakım şüphelerden ibarettir: **"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar."** (el-En'am, 6/21)

9-10. Bununla birlikte **"büyüklenip yüz çevirir,"** yanını ve yüzünü başka tarafa döndürür. Bu, onun hakka karşı büyüklenmesini, insanları da hakir görmesini kinayeli olarak anlatan bir ifadedir. O, faydasız bilgisi sebebiyle şımarmış, hak ehlini ve beraberlerinde bulunan hakkı küçümsemiştir. **"İnsanları Allah yolundan saptırmaya çalışır"** ki o, sapıklığın davetçilerindendir. Bunun kapsamına

da bütün küfür ve sapıklığın önderleri girer. Daha sonra Yüce Allah, böylesinin dünya ve âhiretteki cezasını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Dünyada onun için rüsvaylık vardır."** Yani o, âhiretten önce daha bu dünyada rezil olur. Bu, Yüce Allah'ın hayret verici âyetlerinden biridir. Küfür ve sapıklığa davet edenlerden olup da layık olduğu şekilde ve durumuna uygun olarak insanlar tarafından kendisine kızılmadık, lanet okunmayan, nefret edilmeyen ve yerilmeyen hiç kimse yoktur. **"Kıyamet günü de ona yakıcı ateş azabını tattırırız."** O ateşi, ileri derecedeki sıcaklığını ve aşırı yakıcı alevini tattırırız. Bu azap, dünyadayken kendi elleriyle kazandıkları sebebiyledir. **"Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir."**

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَىٰ
وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا
يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنفَعُهُ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُو لَمَن ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِ
لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ ﴾

11- İnsanlardan bazısı vardır ki Allah'a bir yönden kulluk eder. Eğer bir hayır elde ederse onunla tatmin olur. Şâyet başına bir musibet gelirse yüz üstü geri (küfre) döner. Böylece dünyayı da, âhireti de kaybeder. İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir.

12- O, Allah'ın dışında kendisine zarar da veremeyen, fayda da sağlamayan şeylere yalvarır. İşte bu, (haktan olabildiğince) **uzak sapıklığın ta kendisidir.**

13- Zarar vermesi, fayda vermesi ihtimalinden daha yüksek olana yalvarır. O (yalvardığı), **ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir arkadaştır!**

11. İnsanlardan bazılarının imanı zayıftır; iman kalbine girmemiş ve onun o güzel lezzetini tatmamıştır. Aksine o, dine ya korkusundan ya da zor zamanlarda sebat etmeyecek şekilde öylesine girmiştir. **"Eğer bir hayır elde ederse onunla tatmin olur."** Yani rızkı, bol bol gelmeye devam edip de hoşuna gitmeyecek bir şeyle karşılaşmazsa, imanı ile değil de bu hayırla tatmin olur, huzur bulur. Böylesini Yüce Allah'ın cezalandırmaması ve onu dininden çevirecek türden birtakım imtihanlarla karşı karşıya bırakmaması muhtemeldir. Ama **"şâyet başına,"** hoşuna gitmeyeceği **"bir musibet gelirse"** yahut sevdiği bir şeyi kaybederse **"yüz**

üstü geri (küfre) döner." Dininden döner/irtidad eder. **"Böylece dünyayı da, âhireti de kaybeder."** Dünyaya gelince o, irtidad etmekle amaçladığı, irtidad etmeyi sermayesi kabul edip elde edeceğini sandığı şeyin bedeli saydığı o şeyi elde edemez. Çalışmaları boşa çıkar ve kendisine kısmet olarak takdir edilenden başkası ulaşmaz. Ahiretteki kaybı ise aşikardır. Zira o, eni gökler ve yer olan cennetten mahrum kalmış, cehennem ateşini hak etmiştir. **"İşte bu, apaçık hüsranın,"** herkes tarafından açıkça görülüp bilinen zararın **"ta kendisidir."**

12. Bu yüz üstü geri dönen kişi **"Allah'ın dışında kendisine zarar da veremeyen, fayda da sağlayamayan şeylere yalvarır."** Ki Allah'tan başka kendisine dua ve ibadet edilen her varlığın niteliği de budur. Onlar ne kendilerine ne de başkalarına, ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar verebilirler. **"İşte bu,** (haktan olabildiğince) **uzak sapıklığın ta kendisidir."** Bu sapıklığın uzaklığı son haddine ulaşmıştır. Zira böyle bir kimse, fayda ve zarar verebilen, hem kendisi muhtaç olmayan, hem de başkasının ihtiyacını karşılayanın ibadetinden yüz çevirmiş, buna karşılık ya kendisi gibi yahut kendisinden daha aşağı bir yaratılmışa yönelmiştir ki o yaratılmışın hiçbir şeye gücü yetmez. Aksine ona ibadet eden kişinin maksadının tam zıddına ulaşma ihtimali çok daha yüksektir. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

13. **"Zarar vermesi fayda vermesi ihtimalinden daha yüksek olana yalvarır."** ki bunun akla da, bedene de, dünyaya da, âhirete de vereceği zararlar bilinen bir husustur. Yalvarılan bu ma'bud **"ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir arkadaştır!"** Böylesinin arkadaşlığını sürdürmek pek kötüdür. Çünkü yardımcı ve arkadaş edinmekten amaç, fayda elde etmek ve zararı önlemektir. Eğer bunlardan hiçbiri gerçekleşmiyorsa bunu yapan kişi yerilir ve kınanır.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ
يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾﴾

14- Şüphe yok ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar.

14. Yüce Allah, batılı ileri sürerek tartışıp mücadele eden kimseleri beyan edip onların, bu konuda başkasını taklit eden ve bizzat batıla davet eden olmak üzere iki kısma ayrıldığını belirttikten sonra zahiren "mü'min" adını alanların da iki

kısma ayrıldığını zikretmektedir. Bu kısımlardan biri, az önce geçtiği üzere kalbine henüz iman girmemiş olanlardır. İkinci kısım ise gerçek mü'min olup sahip olduğu imanını salih amellerle doğrulayanlardır. İşte Yüce Allah, onları altından ırmaklar akan cennetlere sokacağını bildirmektedir. Cennete bu adın veriliş sebebi, pek çok konaklar, köşkler, ağaçlar ve bitkiler ihtiva etmesi ve bunların çokluklarıyla içinde bulunan kimseleri örtüp gizlemeleridir. **"Şüphesiz Allah, dilediğini yapar."** Yüce Allah, dilediğini yerine getirir, kimse O'na karşı koyamaz, karşı çıkamaz. Bunlardan biri de cennetlikleri cennete ulaştırmaktır. Yüce Allah, lütuf ve keremiyle bizi de onlardan kılsın.

﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ
فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾﴾

15- Kim Allah'ın, o (Peygamber'e) **dünyada ve âhirette yardım etmeyeceğini sanıyorsa semâya bir ip uzatsın, sonra da** (oradan gelecek yardımı) **kessin de baksın bakalım başvurduğu bu tuzak, öfkelendiği şeyi giderecek mi?**

15. Yani Yüce Allah'ın Rasûlüne yardım etmeyeceğini kabul eden, dininin pek yakında yok olup gideceğini zanneden kimse şunu bilsin ki yardım ve zafer, Allah'tandır ve semâdan iner. Öyleyse bu kimse **"semâya bir ip uzatsın, sonra da"** oraya tırmanıp Allah Rasûlüne gelen yardımı **"kessin de baksın bakalım başvurduğu bu tuzak, öfkelendiği şeyi giderecek mi?"** Yani Allah Rasûlüne karşı kurduğu bu tuzak, ona karşı savaşı ve mücadelesi, onun dinini ortadan kaldırma tutkusu, kendisini öfkelendiren dininin galip gelmesini ortadan kaldırabilir mi? Bu, olumsuz anlamda bir sorudur. Yani böyle bir kimse, yaptığı işler ve başvurduğu yollarla kendisini öfkelendiren şeyi ortadan kaldırmaya güç yetiremeyecektir. Bu âyet-i kerimenin anlamı şudur: Ey Allah Rasûlü Muhammed'e düşmanlık eden, onun dininin nurunu söndürmeye çalışan ve bu çalışmasının -bilgisizliği dolayısıyla- kendisine bir fayda sağlayacağını zanneden kişi! Şunu bil ki sen, bu uğurda hangi yola başvurursan vur, Allah Rasûlüne karşı tuzak kurmak için istediğin kadar çalış bu, seni öfkelendiren şeyi ortadan kaldırmayacak ve kinini susturmayacaktır. Bu konuda gücün asla yetmez. Ancak Biz, sana bir fikir verelim. Sen de bunu yaptığın takdirde kinini susturabilir ve -eğer mümkünse- Allah Rasûlüne gelecek yardımı kesebilirsin. Bu hususta sen bu işi uygun yolundan gerçekleştir-

meye ve gerekli yolları izleyerek ona varmaya çalışmalısın. Şöyle ki liften veya başka bir şeyden yapılmış bir ip bul. Sonra bunu semaya bağla, sonra da bu ipe tırmanıp zaferin ve yardımın indiği gök kapılarına ulaşmaya çalış. Ardından bu kapıları kapat ve kilitle. Böylece bu yardımı kes. Sen, ancak bu yolla kinini bastırabilirsin. İşte senin için uygun fikir ve başvurabileceğin tek yol budur. Bunun dışındaki hiçbir yolla seni öfkelendiren hususu ortadan kaldıracağını sanma! Bu konuda yaratılmışlardan kim yardım ederse etsin, yine durum değişmez.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın; dinine, peygamberine ve mü'min kullarına ilâhî yardımını göndereceğine dair bir vaad ve müjde vardır ki bu, açıkça anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek isteyen kâfirlerin, bu emellerini gerçekleştirmelerinin imkansız olduğu da ifade edilmektedir. Zira Allah nurunu tamamlayacaktır, kâfirler hoş görmeseler ve ellerindeki bütün imkânları ortaya koysalar da!

﴿وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾﴾

16- İşte Biz, o (Kur'ân'ı) böylece apaçık âyetler halinde indirdik. Şüphesiz ki Allah, dilediğini doğru yola iletir.

16. Yani işte böylelikle Biz, Kur'an-ı Kerim'i geniş geniş açıkladık. Onu **"apaçık âyetler,"** faydalı bütün maksat ve meselelere delil olan belgeler halinde indirdik. Ama hidâyet, Allah'ın elindedir. Allah'ın hidâyet bulmasını dilediği kimseler, Kur'an-ı Kerim ile hidayet bulur, onu kendine rehber ve uyulacak önder edinir, onun nuruyla aydınlanır. Allah'ın hidâyet bulmasını dilemediği kimselere ise ne kadar âyet gelse de onlar iman etmezler. Kur'an-ı Kerim'in de ona hiçbir faydası olmaz. Aksine Kur'an-ı Kerim, onun aleyhine bir delil olur.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلْمَجُوسَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ إِنَّ
ٱللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن
فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ
مِّنَ ٱلنَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۩
﴿١٨﴾ ۞ هَٰذَانِ خَصْمَانِ ٱخْتَصَمُوا۟ فِى رَبِّهِمْ ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ يُصَبُّ
مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ ٱلْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِۦ مَا فِى بُطُونِهِمْ وَٱلْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُم مَّقَٰمِعُ مِنْ حَدِيدٍ

﴿٢١﴾ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ
ٱللَّهَ يُدْخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ
فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾ وَهُدُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ
ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾﴾

17- İman edenler, yahudiler, sabiîler, hıristiyanlar, mecusiler/ateşperestler ve müşrikler var ya muhakkak Allah, kıyamet gününde bunların aralarında hükmedecektir. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.

18- Görmez misin ki göklerde ve yerde olan herkes, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ederler? Onlardan birçoğuna da azap hak olmuştur. Allah'ın zelil kıldığını aziz edecek hiç kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.

19- Bu iki sınıf, Rableri hakkında tartışan iki hasımdırlar. Kâfirlere gelince onlar için ateşten elbiseler biçilir ve başlarının üzerinden kaynar su dökülür.

20- (Öyle ki) o suyla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de.

21- Onlar için demir sopalar da vardır.

22- (Yaşadıkları) acıdan dolayı oradan çıkmak istedikleri her seferinde oraya geri döndürülürler ve onlara 'Yakıcı ateşin azabını tadın.' denir.

23- Allah, iman edip salih ameller işleyenleri ise altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Onlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Oradaki giyecekleri de ipektir.

24- Onlar (Allah tarafından) hem güzel söze ulaştırılmışlardır, hem de Hamîd olanın yoluna ulaştırılmışlardır.

17. Yüce Allah, yeryüzünde çeşitli dinlere mensup kimseleri, kendilerine kitap verilmiş olanları, mü'minleri, yahudileri, hıristiyanları, sabiileri, **mecusileri** ve müşrikleri söz konusu ederek bunların tümünü kıyamet **gününde bir araya** getireceğini ve aralarında adaletli hükmünü vererek hak yolda **mı, batıl peşinde** mi olduklarını ortaya çıkaracağını haber vermekte ve tespit **etmiş olduğu, yazdı**ğı ve şahit olduğu amellerinin karşılığını **kendilerine vereceğini bildirmektedir.**

Bundan dolayı Yüce Allah, âyet-i kerimenin sonunda **"Şüphesiz Allah her şeye şahittir."** buyurmaktadır. Daha sonra da, bu din mensupları arasında vereceği hükmü ayrıntılı olarak açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

19. "Bu iki sınıf, Rableri hakkında tartışan iki hasımdırlar. Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar." Her biri haklı olduğunu iddia etmektedir. **"Kâfirlere gelince"** Bu; yahudi, hıristiyan, mecusi, sabiî ve müşrik olan bütün kâfirleri kapsar **"onlar için ateşten elbiseler biçilir."** Yani onlara katrandan elbiseler dikilir ve bu elbiseler de ateşe verilir. Bundan maksat da bütün yönleriyle azabın onları kuşatmasıdır.

20. "Başlarının üzerinden" son derece **"kaynar su dökülür."** Böylece **"karınlarında"** et, yağ ve bağırsak gibi her **"ne varsa"** bu suyun aşırı sıcaklığından dolayı **"eritilir."**

21. "Onlar için demir sopalar da vardır." Bu demir sopalar, oldukça sert ve haşin meleklerin ellerinde bulunacak ve onlar da kâfirlere bu demir sopalarla vurup onları perişan edeceklerdir.

22. "(Yaşadıkları) **acıdan dolayı oradan çıkmak istedikleri her seferinde oraya geri döndürülürler."** Azapları bir süre olsun hafifletilmez, onlara herhangi bir süre de verilmez. Azarlanmaları maksadıyla da **"Yakıcı ateşin,"** yani kalpleri ve bedenleri kavuran o ateşin **"azabını tadın."** denilir.

23. "Allah, iman edip salih ameller işleyenleri ise altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır." Bilindiği gibi iman edip salih amel işleme vasfı, ancak bütün kitaplara ve bütün peygamberlere iman eden müslümanlar hakkında söz konusudur, başkaları buna dahil değildir. **"Onlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler."** Erkekleri de, kadınları da altın bilezikler takınırlar. **"Oradaki giyecekleri de ipektir."** Böylelikle mazhar olacakları nimetler, tam ve eksiksiz olacaktır: Cennetlerde bulunan oldukça lezzetli ve çeşit çeşit yiyecekler, akıp duran ırmaklar -ki bunlar sudan, sütten, baldan ve şaraptan ırmaklardır-, ayrıca çeşitli elbiseler ve mükemmel zinet eşyaları... bütün bunlar mazhar olacakları nimetlerin eksiksiz olacağını göstermektedir. Bunları sağlayan sebep ise şudur:

24. "Onlar hem güzel söze," en faziletlisi ve en güzeli ihlâs kelimesi (lâ ilâhe illallah/kelime-i tevhid) olan ve Allah'ın zikrini içeren ya da Allah'ın kullarına ihsan ve iyilik mahiyetinde bulunan tüm güzel sözlere **"ulaştırılmışlardır. Hem de Hamîd yola/Hamîd'in yoluna ulaştırılmışlardır."** Hamid, yani övgüye layık, güzel yola (İslam'a) iletilmişlerdir. Çünkü şeriatın bütünü, hikmetlidir, övgüye layıktır, onun emrettikleri güzel, yasak kıldıkları ise çirkindir. Bu şeriat herhangi bir

kusur ve aşırılık içermeyen faydalı bilgiyi ve salih ameli kapsar. Mana şöyle de olabilir: Onlar Hamid (her türlü hamde layık) olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir. Çünkü Yüce Allah, çoğunlukla "yol"u kendine izafe ederek zikretmektedir. Bunun sebebi ise bu yolun, izleyenini Allah'a ulaştırmasıdır. Burada Allah'ın "Hamîd" güzel isminin anılışı, onların hidâyete, Rablerine hamdleri ve O'nun onlara ihsan etmiş olduğu lütuf sebebiyle nail olduklarını açıklamak içindir. Bundan dolayı cennette şöyle dua edeceklerdir: **"Bizi buna ulaştıran Allah'a hamd olsun. Allah bizi buna ulaştırmasaydı kendiliğimizden buna ulaşamazdık."** (el-Araf, 7/143)

18. Yüce Allah, (iki hasım taraftan bahseden) âyet-i kerimeler arasında (18. âyet-i kerimede) bütün varlıkların, göklerde ve yerde bulunan her şeyin, güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, bütün canlı varlıkların ve mü'minler demek olan "pek çok insanın" kendisine secde ettiğini belirtmektedir. **"Onlardan birçoğuna da azap hak olmuştur."** Küfrü ve iman etmemesi sebebiyle Yüce Allah, onları imana muvaffak kılmadığından dolayı onlar için azap kesindir. Çünkü Yüce Allah, böylelerini hakir/küçük düşürmüştür. **"Allah'ın zelil kıldığını aziz edecek hiç kimse yoktur."** O'nun dilediğini kimse reddedemez, O'nun iradesine kimse karşı çıkamaz. Bütün yaratılmışlar, Rablerine secde edip O'nun azameti önünde zilletle eğildiklerine, izzeti önünde boyun büküp O'nun uçsuz bucaksız saltanatını tanıdıklarına göre bu, yalnızca kendisinin mabud, rab, her türlü hamde layık, mutlak hükümran olduğuna delildir. Ayrıca O'na ibadeti bırakıp başkalarına ibadete yönelen kimselerin de haktan alabildiğine uzak bir şekilde sapıtmış olduğuna ve apaçık bir hüsrana ve ziyana mahkum olacağına da delildir.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً
الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾﴾

25- Şüphe yok ki kâfir olanlar, hem Allah'ın yolundan hem de yolcu olsun yerli olsun tüm insanlar için eşit (bir ibadet yeri) **kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlar** (bilsinler ki) **kim orada zulmedip haktan sapmaya kalkışırsa Biz, onu can yakıcı bir azap tattırırız.**

25. Yüce Allah, Rablerini inkar eden müşriklerin tutturduğu yolun ne kadar çirkin olduğunu, onların hem Allah'ı ve Rasûlünü inkâr edip kâfir olduklarını, hem de başkalarını Allah'ın yolundan alıkoyarak insanların iman etmelerini önlediklerini

haber vermektedir. Aynı şekilde onların, kendilerinin de, atalarının da mülkü olmayan Mescid-i Haram'dan da insanları alıkoyduklarını bildirmektedir. Halbuki orada bütün insanlar, yani orada ikamet edenler de, başka yerden oraya gelenler de birbirine eşittirler. Hatta bu kâfir ve müşrikler, insanlığın en faziletlisi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve ashabını dahi Mescid-i Haram'dan alıkoymuşlardır.

Mescid-i Haram'a hürmet göstermenin ve onu tazim etmenin bir parçası olmak üzere **"kim orada zulmedip haktan sapmaya kalkışırsa Biz ona can yakıcı bir azap tattırırız."** Harem bölgesinde sadece zulümle haktan sapmaya kalkışmak, bunu irade etmek dahi azabı gerektiren bir şeydir. Halbuki onun dışındaki yerlerde ise kul, ancak zulüm işlediği takdirde cezalandırılmayı hak eder. Bu durumda orada zulmün en büyüğü olan küfrü, şirki, Allah'ın yolundan alıkoyup Beyt-i Haram'ı ziyaret etmek isteyenleri engelleme suçlarını işleyen kimsenin hali nice olur? Allah'ın böylelerine ne yapacağı zannedilir?

Bu âyet-i kerimede Harem'e gereken saygının gösterilmesinin, onun ileri derecede tazim edilmesinin farz olduğuna, orada masiyet işleme isteğinin ve fiilen masiyet işlemenin sakınılması gerekenler arasında olduğuna açık delil vardır.

﴿ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ
وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ
ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ
مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾
ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾ ﴾

26- Hani Biz İbrahim'e, Beyt'in yerini tayin edip hazırlamış ve şöyle demiştik: 'Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Tavaf edenler, kıyamda duranlar, rükû' ve secde edenler için Beyt'imi temizle!'

27- 'İnsanlar arasında haccı ilân et de hem yayan hem de her uzak yoldan gelecek yorgun develer üstünde sana gelsinler.'

28- 'Tâ ki kendilerine yönelik birtakım menfaatlere tanık olsunlar ve belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin.'

29- 'Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i tavaf etsinler.'

26. Yüce Allah, Beyt-i Haram'ın yüceliğini, üstünlüğünü ve onu bina eden Halilurrahman'ın büyüklüğünü zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Hani biz İbrahim'e, Beyt'in yerini tayin edip hazırlamış,"** yani orayı ona hazırlamış ve orada konaklamasını sağlamıştık. Zürriyetinin bazısını orada yerleşenlerden kılmış ve ona Beyt'i bina etmesini emretmişti. O da Allah'tan korkma/takvâ esası üzerine o evi bina etmiş, Allah'a itaat temeli üzerine onu yükseltmişti. Oğlu İsmail ile birlikte Beyt'i inşa etmişlerdi. Yüce Allah, ona amellerini yalnızca Allah'a halis kılması ve Beyt'i Allah adına bina ederek kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamasını da emretmişti. **"Tavaf edenler... için Beyt'imi"** şirkten, günahlardan, türlü pisliklerden ve kirlerden **"temizle!"** Yüce Allah'ın burada Beyt'i kendi zatına izafe etmesinin sebebi, Beyt'in şerefi ve fazileti dolayısıyladır. Kalplerin ona besledikleri sevginin daha da büyümesi ve artması, kalplerin ona meyledip her yönden ona akın etmeleri içindir. Ayrıca oranın tertemiz kılınıp ta'zim edilmesini sağlamak maksadıyladır. Çünkü orası, tavaf edenlerin, orada itikafa girenlerin, zikir, Kur'an okumak, ilim öğrenmek, öğretmek vb. gibi Allah'a yakınlaştırıcı çeşitli ibadetleri yapmak üzere orada bulunan kimselerin Rabbinin Beyt'idir/evidir. **"Rükû' ve secde edenler için,"** namaz kılanlar için temizlenmelidir. Yani; sen Benim evimi, maksatları mevlâlarına itaat, O'nun Beyt'inin yanında O'na yakınlaşmak ve O'na hizmet etmek olan bu faziletli kimseler için Beyt'imi temizle! Çünkü onların buna hakkı vardır, hem de onlar ikram görmeye layıktırlar. Onlar için Beyt'in temizlenmesi de onlara yapılacak ikramın bir parçasıdır. Namaz ve tavaf gibi ibadetlerle meşgul olanları şaşırtacak şekilde yüksek ve boş seslerden arındırılması da Beyt'in temizlenmesinin kapsamına girer.

Âyet-i kerimede tavafın, itikaftan ve namazdan önce belirtilmesi, tavafın sadece Beyt'e has bir ibadet oluşundandır. İtikafın öncelenmesi ise onun sadece mescidlerde yapılan bir ibadet olmasındadır.

27. "İnsanlar arasında haccı ilan et." Yani onlara haccı bildir, onları haccetmeye çağır, yakındakine de, uzakta bulunana da haccın farziyetini ve faziletini bildir. Davet edecek olursan hac ve umre yapmak maksadıyla senin yanına geleceklerdir. Hem de şevklerinden dolayı yaya/bineksiz olarak **"hem de her uzak yoldan gelecek yorgun develer üstünde,"** yani pek uzak mesafeleri, dağlar arasındaki geçitleri kat ederek o en şerefli yere ulaşıncaya kadar yol alan zayıf düşmüş her bir deve üzerinde uzak ülkelerden sana geleceklerdir. İbrahim el-Halil *aleyhisselam* bu emri yerine getirdiği gibi ondan sonra da onun soyundan gelen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* aynı emri yerine getirmiştir. Her ikisi

de insanları Beyt'in haccedilmesine davet etmiş, bu konuda davetlerini defalarca tekrarlamışlardır. Yüce Allah'ın da vaadi gerçekleşmiş ve insanlar oraya yerin doğularından da, batılarından da binekli, bineksiz gelmişlerdir.

28. Daha sonra Yüce Allah, Beyt-i Haram'ın ziyaretini teşvik etmek üzere de onu ziyarete gelmenin çeşitli faydalarını haber vermektedir: **"Tâ ki kendilerine yönelik birtakım menfaatlere tanık olsunlar."** Yüce Allah'ın Beyt'i sebebiyle hem üstün, faziletli ve ancak orada yapılan ibadetler sayesinde dinî birtakım faydalara, hem de kâr sağlamak, dünyevî kazançlar elde etmek suretiyle dünyevî menfaatlere nail olsunlar. Nitekim bütün bunlar gözle görülen ve herkes tarafından bilinen bir gerçektir. **"Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar."** Bu da dinî ve dünyevî menfaatler arasında yer alır. Yani hediye olarak sunulan kurbanları kestikleri esnada Yüce Allah'a bunları kendilerine rızık olarak verdiği ve bunları kurban etmeyi de kendilerine kolaylaştırdığı için şükretmek için üzerlerine Allah'ın adını ansınlar. Bu hayvanları kestiğiniz vakit de **"artık onlardan yiyin ve eli dar olan,"** aşırı derecede yoksul bulunan **"fakire yedirin."**

29. **"Sonra kirlerini gidersinler,"** yani ibadetlerini bitirerek ihramda bulunmaları sebebiyle üzerlerinde oluşan kirleri ve rahatsız edici şeyleri gidersinler. Hac, umre, hediye kurbanlığı gibi yerine getirmeyi kendilerine vacip kıldıkları **"adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i tavaf etsinler."** Mutlak olarak bütün mescidlerin en faziletlisi olan o Atik, yani kadim ve zorbaların ona musallat edilmesinden yana korunmuş Evi tavaf etsinler. Burada genel olarak hac ibadetlerinin emredilmesinden sonra özel olarak tavafın emredilmesi, fazileti, şerefi, ana maksat olarak gözetilen ibadet olması, ondan önceki diğer ibadetlerin ise ona ulaştıran vesile/araç ibadetler olmaları dolayısıyladır. Yine -Allah bilir ama- bunun bir başka anlamı da şu olabilir: Tavaf, ister belli bir ibadete tâbi olsun, ister başlıbaşına/bağımsız olsun, her vakit yapılması meşru olan bir ibadettir.

﴿ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ
إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ
﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ
أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ﴾

30- Bu böyledir. Kim Allah'ın saygın/dokunulmaz kıldığı şeyleri tazim ederse bu, Rabbi katında kendisi için daha hayırlıdır. Davarlar size helâl kılındı, ancak (Kitapta) size okunanlar müstesnâ. Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan sözden de kaçının.

31- Allah'a, O'na şirk koşmaksızın yönelen hanifler olun. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökyüzünden düşüp de kuşların kapıştığı ya da rüzgarın kendisini uzak bir yere savurduğu kimseye benzer.

30. **"Bu böyledir."** Yani size sözünü ettiğimiz bu hükümlerle bunlar arasında yer alan şeyler, Allah'ın saygın/dokunulmaz kıldığı şeylerin ta'zim ve iclal edilmesine dahildir. Çünkü Allah'ın saygın/dokunulmaz kıldığı şeylerin ta'zim edilmesi de Allah'ın sevdiği ve kendisine yakınlaştırıcı işlerin en büyüklerinden, en değerlilerindendir. Bu şekilde hareket eden kimseye Yüce Allah, pek büyük bir sevap/mükafat verir. Bu, Rabbi nezdinde onun dünyasında da, âhiretinde de pek hayırlı olur. Allah'ın saygın/dokunulmaz kıldığı şeyler (hurumât), dokunulmazlığı ve saygınlığı olan ve Yüce Allah'ın, saygı duyulmasını emrettiği ibadet ve benzeri her şeydir. Bütün hac ibadetleri, Harem bölgesi, ihram, hediye kurbanları, Yüce Allah'ın yerine getirilmesini emretmiş olduğu bütün ibadetler böyledir. Bunların ta'zim edilmeleri ise kalben saygı duymakla, sevmekle, onlardaki kulluk/ibadet yönünü eksiksiz olarak, onları önemseyerek, tembellik etmeden ve ağırdan almadan yerine getirmekle olur.

Daha sonra Yüce Allah, kullarına deve, inek ve koyun türü hayvanları helâl kılmak ve bunların kurban edilmesini kendisine yakınlaştırıcı ibadetler arasında meşru kılmak suretiyle onlara yapmış olduğu lütuf ve ihsanları belirtmektedir. Bunlarda Yüce Allah'ın iki yönden de büyük lütfu vardır. **"Ancak size"** Kur'ân'da haram olduklarına dair hükümleri **"okunanlar müstesnâ."** Yüce Allah'ın **"Leş, kan, domuz eti... size haram kılındı."** (el-Maide, 5/3) buyruğunda sözü edilenler ise haramdır. Fakat bu, Yüce Allah'ın kullarına rahmetinin bir tecellisidir. Bunları haram kılması ve yasaklaması, kendisine ortak koşmalarına ve yalan söz söylemeye karşı onlar için bir arındırma ve temizlemedir. Bundan dolayı Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun."** Allah ile birlikte ilâh kabul etmiş olduğunuz ve Allah'a ortak koştuğunuz o pisliklerden uzaklaşın. Çünkü bunlar, gerçekten pisliğin en büyük türüdür. Anlaşıldığı kadarıyla buradaki "مِن" kelimesi, -pek çok müfessirin belirttiğinin aksine- cinsin beyanı için olmayıp teb'îd/kısımlık anla-

mındadır. Çünkü pislik, yasak kılınan ya da haram olan her şeyde bulunan umumi bir vasıftır. Buna göre bu buyrukta genel olarak bütün pisliklerden, yani haram ve yasak kılınmış şeylerden uzak durulması istenirken, özel olarak da bu pisliklerin bir bölümünü teşkil eden putlardan uzak kalınması istenmektedir. [Buna göre ayete şöyle meal verilebilir: Şu halde pisliklerden uzak durun, putlardan da.] **"Ve yalan sözden de kaçının."** Bütün haram sözler, bu buyrukta sözü edilen yalan sözün kapsamına girer. Yalancı şahitlik de buna dahildir.

31. Yüce Allah, mü'minlere şirki, pislikleri ve yalan sözü yasakladıktan sonra ayrıca onlara hangi halde olmalarını gerektiğini de şöyle emretmektedir: **"Allah'a, O'na şirk koşmaksızın yönelen hanifler olun,"** O'na ve O'nun ibadetine yönelip O'nun dışındaki varlıklardan yüz çevirin. **"Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o,"** yani onun misali **"gökyüzünden düşüp de kuşların kapıştığı yahut rüzgarın kendisini uzak bir yere savurduğu kimseye benzer."** İşte müşrikler de böyledir. İman, yüksek ve korunmuş semaya benzer. İmanı terk eden kimse de çeşitli afet ve belalara maruz kalarak semadan düşen kimseye benzer. Ya kuşlar onu süratle kapıverir ve paramparça eder. Nitekim müşrik kimse de imana bağlılığı ve imanla korunmayı terk ederse, dört bir yandan şeytanlar onu kapıverir ve paramparça ederler. Dünyasından da, dininden de onu mahrum bırakırlar. [Ya da bu kişi, şiddetli bir rüzgara yakalanıp da rüzgarın kendisini havada savurduğu kimse gibi olur. Rüzgar onu paramparça ettikten sonra çok uzak bir yere savurup bırakır.]

﴿ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيهَا مَنَٰفِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾ ﴾

32- Bu böyledir. Kim Allah'ın şiar/alamet kıldığı şeyleri tazim ederse şüphesiz ki bu, kalplerin takvâsındandır.

33- O (kurbanlıklarda) **belirli bir süreye kadar sizin için birtakım faydalar vardır. Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atik'tir.**

32. Yani, sözünü ettiğimiz bu hususlar, Allah'ın saygı duyulmasını emrettiği şeyleri ve O'na ibadet olan hususları tazim etmenin bir gereğidir. Şiarlardan kasıt, dinin aşikar alâmetleridir. Bütün hac ibadetleri buna dahildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki Safa ile Merve, Allah'ın şiarlarından/alâmetlerindendir."** (el-Bakara, 2/158) Yine Beytullah'a gönderilen hediye kurbanlarla diğer kurbanlar da bu alametler arasındadır. Daha önce bunları ta'zim etmenin, bunlara gereken saygıyı göstermek, gereğini yerine getirmek ve kulun güç yetirebildiği en mükemmel şekliyle onları ifa etmesi demek olduğunu belirtmiştik. Yine hediye kurbanlarının ta'zimi de buna dahildir ki bunların ta'zim edilmesi de onların güzellerinden seçilmesi, semiz ve her bakımdan mükemmel olmaları ile olur. İşte Allah'ın şiarlarının tazim edilmesi, kalplerin takvâsından ileri gelir. Onları ta'zim eden kimse, takvâsını ve imanının sıhhatini belgelendirmiş olur. Çünkü bunları ta'zim etmek, Allah'ı ta'zim edip O'nun azametine saygı duymaya bağlıdır.

33. "Onlarda," yani hediye kurbanlarında **"belirli bir süreye kadar sizin için birtakım faydalar vardır."** Beyt-i Haram'a getirilen deve ve buna benzer hediye kurbanlarının sahipleri, bunların sırtına binmekle, sütlerini sağmakla vb. ona zararlı olmayan şekillerde onlardan birtakım faydalar sağlarlar ki bu da belli bir süreye kadardır. Bu süre de bu kurbanlıkların **"varacakları yer"** olan Beyt-i Atik'e ulaşıp da kesilmeleri vaktine kadardır. Beyt-i Atik, Mina ve diğer yerler de dahil bütün Harem bölgesidir. Orada kesildikleri takdirde hayvanların etlerinden yerler, başkalarına hediye verirler ve yoksullara da yedirirler.

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ
فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ
وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمْ وَٱلْمُقِيمِى ٱلصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

34- Biz, her ümmete kurban kesme ibadetini meşru kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiğimiz (kurbanlık) **hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. İlahınız bir tek ilâhtır. O halde O'na teslim olun!** (Rabbine karşı) **itaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele!**

35- Onlar ki Allah anılınca kalpleri titrer, başlarına gelenlere karşı sabreder, namazı dosdoğru kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

34. Yani geçmişteki ümmetlerin her biri için kurban kesmeyi meşru kılmışızdır. O halde hayırlarda birbirinizle yarışın ve hayır işlemede elinizi çabuk tutun. Hanginizin daha güzel amel işleyeceğini ortaya çıkarmak için böyle yaptık. Yüce Allah'ın her ümmete kurban kesmeyi meşru kılmasının sebebi ise Allah'ı anmak ve O'na şükretmeye yönelmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"kendilerine rızık olarak verdiğimiz** (kurbanlık) **hayvanlar üzerine Allah'ın**

adını ansınlar. İlahınız bir tek ilâhtır." Şeriat türleri arasında farklılık bulunsa da hepsi bu esası ittifakla ortaya koymuşlardır, yani tek başına Yüce Allah'ın ulûhiyetinin kabul edilmesi, ibadetin yalnız O'na yapılması ve O'na ortak koşmanın terk edilmesini! Bunun için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde O'na teslim olun."** Başkasına değil, yalnız O'na itaat edin ve O'na teslim olun. Çünkü O'na teslim olmak, selamet yurduna ulaştıran yoldur. **"(Rabbine karşı) itaatkâr ve alçak gönüllü olanları"** dünya ve âhiret hayırları ile **"müjdele!"** Âyet-i kerimede geçen "المخبت," itaatkâr ve alçakgönüllü kimse, Rabbine boyun eğen, emrine teslim olan, O'na ibadette alçakgönüllü davranan kimse demektir.

35. Daha sonra Yüce Allah, bu itaatkâr ve alçakgönüllülerin niteliklerini belirtmektedir: **"Onlar ki Allah anılınca"** korkuları ve ta'zimleri dolayısıyla **"kalpleri titrer."** Bu yüzden haram kılınan şeyleri terk ederler. Çünkü yalnızca Allah'tan korkar, yalnızca O'ndan dolayı kalpleri titrer. **"Başlarına gelenlere,"** darlık ve sıkıntılara, çeşitli eziyetlere **"sabreder,"** bunların hiçbiri dolayısıyla öfkelenmezler. Aksine Rablerinin rızası için, O'nun mükâfatını umarak ve ecrini bekleyerek sabrederler. **"Namazı dosdoğru kılar,"** yani namazda yerine getirilmesi gereken farzları da, müstehabları da edâ ederek, zahir ve batın özellikleriyle birlikte ve ubudiyetin gereğini yerine getirerek eksiksiz ve dosdoğru şekliyle ifa ederler **"ve kendilerini rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler."** Buradaki infak; zekât, kefaret ve hanımların, kölelerin ve yakın akrabaların nafakalarını sağlamak gibi farz olan bütün nafaka türlerini kapsadığı gibi bütün çeşitleriyle sadaka verme kabilinden müstehab infakları da kapsar. Burada teb'îz/kısmîlik ifade eden "من" kelimesinin getirilmesi, Allah'ın vermiş olduğu ve teşvik ettiği emirlerin kolaylığının anlaşılması ve bu infakın Allah'ın ihsan ettiği rızkın küçük bir bölümü olduğunun bilinmesi içindir. Eğer Yüce Allah, bu rızkı kazanmayı kolaylaştırmamış ve rızık olarak ihsan etmemiş olsaydı, kulun bu rızkı elde etme güç ve imkânı olmazdı. O halde ey Allah'ın lütfuyla rızka mazhar olan kişi! Allah'ın sana vermiş olduğu rızıktan infak et ki, Allah da sana infak etsin ve lütfundan daha fazlasını versin!

﴿ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ
فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
٣٦ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ
لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ٣٧ ﴾

36- Kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şiarlarından/alametlerinden kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Onlar ayakları üstünde dururken üzerlerine Allah'ın adını anın, yanları üzere düşünce de etinden hem siz yiyin hem de kanaat edip dilenmeyen fakire de, dilenen fakire de yedirin. İşte şükredesiniz diye onları böylece sizin istifadenize sunduk.

37- Onların ne etleri, ne kanları Allah'a ulaşır. Fakat sizden O'na sadece takvânız ulaşır. Bu şekilde O, onları sizin istifadenize sundu ki size hidâyet verdiği için tekbir getirip Allah'ı tazim edesiniz. İhsan sahiplerini müjdele.

36. Bu buyruk **"şeâir/şiarlar"** kelimesinin dinin aşikar olan bütün alâmetleri hakkında kullanılan bir tabir olduğunun delilidir. Daha önce de Yüce Allah, şiarlarını tazim eden, onlara saygı gösteren kimsenin bu halinin kalbin takvâsından ileri geldiğini haber vermişti. Burada da şunu bildirmektedir: Onun şiarlarından biri de deve -iki görüşten birine göre de sığır- kurbanlıklardır. Bunlara da saygı gösterilir, beslenip semizletilir ve güzel olanları tercih edilir. **"Onlarda sizin için,"** hediye kurbanı gönderen için de, diğerleri için de ondan yemek, sadaka vermek, faydalanmak, mükâfat ve ecir gibi pek çok **"hayır vardır. Onlar ayakları üstünde dururken,"** ayakta bulunurlarken **"üzerlerine Allah'ın adını anın."** Onları kestiğiniz vakit "Bismillah" deyin ve onları dört ayakları üzerindeyken sol ön ayağını bağlayarak boğazlayın (bu, deve için böyledir). **"Yanları üzere düşünce,"** yani bu hayvanlar yanları üzere yere yıkılıp kasap tarafından derileri soyulduktan sonra artık etlerinden yenilebilir. Bu yüzden **"etinden hem siz yiyin,"** bu, hediye kurbanının sahibine hitaptır. Onun kurbanından yemesi caizdir. **"hem de kanaat edip dilenmeyen fakire de, dilenen fakire de yedirin."** Yani kanaat göstererek, iffetli davranarak dilenmeyen fakire de, dilenen fakire de bunlardan yedirin. Çünkü bunların ikisi de hediye kurbanında hak sahibidir. **"İşte"** Allah'a **"şükredesiniz diye onları,"** yani bu büyükbaş kurbanlıkları, develeri **"böylece sizin istifadenize sunduk."** Çünkü Yüce Allah, onları size boyun eğdirip istifadenize vermemiş olsaydı onlara güç yetiremezdiniz. Ama O, onları sizlerin emrine verdi. Size rahmet, lütuf ve ihsanda bulunarak istifadenize sundu. O bakımdan siz de O'na hamdedin, şükredin.

37. "Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır." Yani onlardan maksat, yalnızca onların kesilmesi değildir. Hem etlerinden de, kanlarından da Allah'a

herhangi bir şey ulaşmaz. Çünkü Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayan Ğani'dir, her türlü hamde layık olan Hamid'dir. O'na ancak bu amelinizdeki ihlâsınız, ecrini Allah'tan beklemeniz ve salih niyetiniz ulaşır. Bundan dolayı Yüce Allah **"Fakat sizden O'na takvâ ulaşır."** buyurmaktadır. Bu buyrukla kurban kesiminde ihlâslı olmaya ve yalnızca Allah'ın rızasının kastedilmesi gerektiğine, övünmek, riyakârlık, başkalarının işitmesi veya sadece âdet olduğu için kurban kesme yoluna gidilmemesine teşvik vardır. Diğer ibadetler de böyledir. Eğer ibadetlerde ihlâs ve takvâ olmazsa bu amel, özü bulunmayan bir kabuğa, ruhu bulunmayan bir cesede benzer. **"Bu şekilde O, onları sizin istifadenize sundu ki size hidâyet verdiği için,"** O'nun sizi hidâyete kavuşturmasının karşılığında **"tekbir getirip Allah'ı tazim edesiniz."** Allah'ın büyüklüğünü dile getirerek O'nu ta'zim edesiniz. Çünkü O, en kâmil övgülere, en yüce hamdlere ve en üstün tazime layık olandır. **"İhsan sahiplerini,"** Allah'a, O'nu görüyorlarmış gibi güzelce ibadet edenleri **"müjdele!"** Onlar bu dereceye ulaşamasalar dahi yine ibadetleri esnasında O'nun kendilerini gördüğüne, kendilerinin hallerinden haberdar olduğuna inanırlar. Mal, ilim, mevki, nasihat, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, hoş bir söz vb. bütün ihsan/iyilik çeşitleriyle Allah'ın kullarına iyilikte bulunan kimseler de "ihsan sahipleri" arasındadır. İşte bu ihsan sahiplerine Allah'tan dünya ve âhiret saadeti müjdesi vardır. Yüce Allah, bunlara kendileri Allah'a ibadetlerinde ihsan makamına yükseldikleri ve kullarına da iyilikte bulundukları için ihsanda bulunacaktır. **"İhsan/iyiliğin karşılığı ihsandan/iyilikten başkası olabilir mi?"** (er-Rahmân, 55/60); **"İhsanda bulunanlara en güzeli ve daha fazlası vardır."** (Yunus, 10/26)

﴿ ۞إِنَّ ٱللَّهَ يُدَٰفِعُ عَنِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٖ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Şüphesiz Allah, iman edenleri savunup korur. Çünkü Allah, hiçbir haini ve nankörü sevmez.

38. Bu buyrukla Yüce Allah, iman edenleri hoşlanmayacakları her şeye karşı koruyup savunduğuna dair bir haber, bir vaad ve müjde vermektedir. İmanları sebebiyle gerek kâfirlerin her türlü kötülüklerine, gerek şeytanın vesveselerinin kötülüklerine, gerek nefislerinin kötülüklerine, gerekse de amellerinin kötülüklerine karşı onları koruyup savunur ve hoş olmayan şeylerle karşılaştıkları vakit yüklerini hafifleterek bu hoşlanmadıkları musibetlere katlanmalarını kolaylaştırır. Her mü'min, imanı oranında -az ya da çok- böyle bir savunmadan ve faziletten payını alır. **"Çünkü Allah, hiçbir haini,"** kendisine yüklemiş olduğu emanete

hainlik ederek hem Allah'ın haklarını eksilten hem de insanlar hainlik edenleri **"ve"** Allah'ın nimetlerine karşı **"nankörü,"** nankörlük yapan kimseleri **"sevmez."** Yüce Allah böylesine ardı arkasına iyilikte bulunduğu halde, küfür, nankörlük ve isyanı tercih eden kimseyi elbette sevmez. Aksine ona buğz ve gazap eder. Küfür ve hainliğinin cezasını da verir. Âyetin mefhumundan anlaşıldığına göre şanı Yüce Allah, emanetini gereği gibi yerine getirerek güvenilir olan ve mevlasına şükreden herkesi sever.

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمۡ ظُلِمُواْۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصۡرِهِمۡ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ٱلَّذِينَ أُخۡرِجُواْ
مِن دِيَٰرِهِم بِغَيۡرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُۗ وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ لَّهُدِّمَتۡ
صَوَٰمِعُ وَبِيَعٞ وَصَلَوَٰتٞ وَمَسَٰجِدُ يُذۡكَرُ فِيهَا ٱسۡمُ ٱللَّهِ كَثِيرٗاۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن
يَنصُرُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ
ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَنَهَوۡاْ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ ﴿٤١﴾ ﴾

39- Kendilerine savaş açılan (müminlere,) **zulme uğradıkları için** (cihada) **izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir.**

40- Onlar ki yurtlarından haksız yere, sırf 'Rabbimiz Allah'tır.' dedikleri için çıkarılmışlardır. Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescidler yerle bir edilirdi. Allah kendine/dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, Aziz'dir.

41- Onlara eğer yeryüzünde bir iktidar imkânı verirsek onlar, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülükten de alıkoyarlar. İşlerin âkıbeti yalnızca Allah'a aittir.

39. İslâm'ın ilk dönemlerinde müslümanların kâfirlerle savaşmaları yasaktı. İlahî hikmet gereği kâfirlerin sıkıntılarına karşı sabretmeleri emredilmişti. İşkencelere maruz kalıp da Medine'ye hicret ettikten sonra kendilerini koruyacak güç ve imkâna sahip olmaları üzerine savaşmaları için izin verildi. Yüce Allah'ın **"Kendilerine savaş açılan** (müminlere,) **zulme uğradıkları için** (cihada) **izin verildi."** buyruğundan, önceleri savaşmalarının yasak kılındığı ve Yüce Allah'ın daha sonra onlara kendileriyle savaşanlarla savaşma izni verdiği anlaşılmaktadır. Bu izni vermesinin sebebi ise dinlerini yaşamalarının engellenmek istenmesi,

dinleri sebebiyle eziyet ve işkencelere uğratılmaları, yurtlarından çıkarılmaları ve zulme uğratılmalarıdır. **"Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir."** Öyleyse O'ndan zafer ve yardım istesinler.

40. Daha sonra Yüce Allah, onlara yapılan zulmün mahiyetini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ki yurtlarından haksız yere, sırf 'Rabbimiz Allah'tır.' dedikleri için çıkarılmışlardır."** Düşmanlarının kendilerinden intikam almalarına sebep olan suçları(!) "Rabbimiz Allah'tır." demeleridir. İşte bu yüzden haksız yere eziyet ve işkencelere uğratılarak yurtlarından göçmek zorunda bırakıldılar. Evet suçları, Yüce Allah'ı tevhid etmeleri ve dinlerini Allah'a halis kılarak yalnız O'na ibadet etmeleriydi. Eğer bu bir günah ise onların günahı sadece buydu. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmalarıydı."** (el-Buruc, 85/8) Bu, cihadın hikmetinin de delilidir. Zira cihaddan maksat, Allah'ın dininin uygulanması ya da mü'minlere eziyet eden ve onlara ilk önce saldıran kâfirlerin zulümlerine ve haksızlıklarına karşı mü'minleri savunmak, Allah'a ibadet etme ve açıkça dinî hükümleri uygulama ortamını oluşturmaktır.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı,"** kendi yolunda cihad edenler vasıtasıyla kâfirlerin zararlarını önlemeseydi **"elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescidler yerle bir edilirdi."** Kitap ehline mensup çeşitli kesimlere ait büyük ma'bedler, yahudilerin ve hristiyanların ma'bedleri, müslümanlara ait mescidler yıkılır giderdi. Halbuki oralarda namazlar kılınmakta, Allah'ın kitapları okunmakta, Allah'ın adı çeşitli şekillerde anılıp durmaktadır.

Eğer Allah insanların bazısının zararını diğerleriyle önlemiş olmasaydı, kâfirler müslümanlara egemen olur, onların ma'bedlerini tahrip eder ve dinlerinden çevirmek için onlara işkence ederlerdi. İşte bu buyruk, cihadın, saldırganların ve eziyet edenlerin geri püskürtülmesi, müminlerin onlara karşı savunulması için meşru kılındığının ve yine cihadın, bizatihi değil sağladığı faydalar dolayısıyla amaçlandığının delilidir. Aynı şekilde huzur içinde Allah'a ibadet edilen, mescidleri mamur olan ve dinin bütün şiarlarının uygulandığı ülkelerdeki bu halin, mücahidlerin fazilet ve bereketinin bir sonucu olduğuna da delildir. Onlar sayesinde Yüce Allah, kâfirlerin zararını o ülkelerden uzaklaştırır. Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı yeryüzü muhakkak fesada uğrardı. Fakat Allah, âlemler üzerinde büyük bir lütuf sahibidir."** (el-Bakara, 2/251)

Eğer denilirse ki: Şu anda müslümanların mescidlerinin mamur olduğunu, tahrib edilmediğini görüyoruz. Halbuki müslümanların pek çok bölgesinde küçük emirlikler ya da düzensiz bir yönetim/hükümet vardır ve çevrelerindeki kafirlerle savaşma güçleri de yoktur. Hatta biz, o kafirlerin yönetimleri altındaki birtakım mescidlerin bile mamur olduğunu, o mescidlere gidip gelenlerin güven ve huzur içinde olduklarını görüyoruz. Halbuki o bölgelerdeki kâfir yöneticiler bu mescidleri yıkabilirlerdi. Yüce Allah ise insanların bazılarını diğerleriyle savmasaydı bu mabedlerin yıkılacağını bildirmektedir. Bizler ise herhangi bir savma göremiyoruz.

Cevap: Böyle bir sorunun ve izahı gerektiren bu durumun cevabı da bu âyet-i kerimenin genel muhtevasına dahildir ve âyetin kapsamında yer alan hususlardan biridir. Şöyle ki şu andaki devletlerin durumlarını ve düzenlerini bilen kimse görür ki onlar, yönetimi altında yaşayan, egemenliği altında içinde bulunan her bir ulus ve ırkı ülkesinin bir üyesi, bir parçası kabul ederler. Bu ulus, ister gücüyle yahut sayısıyla isterse de malı, bilgisi veya hizmetleriyle orada pay sahibi olsun, fark etmez. Yönetimler, bu ulusun dinî ve dünyevî maslahatlarını göz önünde bulundurur. Bunları göz önünde bulundurzsa düzeninin bozulacağından, bazı esaslarının yıkılacağından korkar. İşte bundan dolayı dinî birtakım hususların yerine gelmesini sağlar, özellikle mescidleri korurlar. O nedenle -Yüce Allah'a hamdolsun- mescidler, son derece düzenli ve tertiplidir. Hatta o büyük devletlerin başkentlerinde bile bunu görüyoruz. Bu devletler ve bağımsız yönetimler, idaresi altında bulunan müslüman vatandaşların isteklerini göz önünde bulundurarak bu hususlara dikkat ederler.

Bununla birlikte hıristiyan devletler arasında karşılıklı kıskançlık ve nefret de vardır ki Yüce Allah, Kıyamet gününe kadar bunun sürekli olacağını haber vermektedir. Bu sebeple kendini savunmaya güç yetiremeyen müslüman bir yönetim, onların aralarındaki bu kıskançlık ve anlaşmazlık dolayısıyla pek çok zarardan uzak kalabilmektedir. Onlardan herhangi bir devlet, bu müslümanların yönetimini diğer ülke himayesine alır korkusuyla ona kötülük etme gücünü kendinde bulamamaktadır. Bununla birlikte Yüce Allah'ın, kullarına Kitab-ı Kerim'inde va'detmiş olduğu şekilde İslâm ve Müslümanların zaferlerini göstermesi de kaçınılmazdır. Yüce Allah'a hamdolsun ki bu zaferin sebebleri de ortaya çıkmıştır. Çünkü müslümanlar, dinlerine geri dönmenin zorunlu olduğunun şuuruna sahip olmuşlardır. Bu şuura sahip olmak da o yolda çalışmanın başlangıcıdır. Yüce Allah'a hamdeder, O'ndan

nimetini tamamlamasını niyaz ederiz. Bundan ötürü Yüce Allah, vakıaya da uygun olan vaadinde **"Allah kendine/dinine yardım edene mutlaka yardım eder."** buyurmaktadır. Yani, ihlâsla dinine yardıma koşup sonunda en yüce söz Allah'ın sözü olsun diye savaşan kimselere şüphesiz yardım eder.

"Şüphesiz Allah çok güçlüdür, Aziz'dir." O'nun gücü kemâl derecesindedir. O, kimsenin karşı koyamayacağı kadar güç ve izzet sahibidir. Bütün mahlukatı emrinin altına almıştır. Onların mukadderatı O'nun elindedir. Öyleyse ey müslümanlar! Müjde olsun sizlere ki sayımız ve teçhizatımız az olsa da, düşmanlarımızın sayısı çok olsa da sizin dayanağınız, O güçlü ve Aziz olandır. Sizin bel bağladığınız, sizi de, yaptıklarınızı da yaratandır. Öyleyse emrolunduğunuz sebepleri yerine getirin, gereğince amel edin, sonra da O'ndan size yardım etmesini isteyin. O, mutlaka size yardım edecektir: **"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a/dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınıza sebat verir."** (Muhammed, 47/7) Ey müslümanlar; artık imanın hakkını, salih amelin gereğini yerine getirin. Çünkü **"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenlere va'detti ki: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi -andolsun- onları da yeryüzünde halife kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini hakim kılacak, önceki korkularını da güvene çevirecektir ki böylece onlar Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etsinler."** (en-Nûr, 24/25)

41. Daha sonra Yüce Allah, dinine yardım edenin kendisiyle tanınacağı alâmeti belirtmektedir ki Allah'ın dinine yardım ettiğini iddia edip de bu niteliğe sahip olmayan bir kimse, yalancıdır. İşte Yüce Allah bunu beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Onlara eğer yeryüzünde bir iktidar imkânı verirsek..."** Yani onları kendilerine karşı çıkabilecek ve ayak bağı olabilecek hiç kimse olmaksızın yeryüzüne hakim kılarsak **"onlar, namazlarını"** vakitleri içinde, sınırları çerçevesinde, rükun ve şartlarını eda ederek, cumalar da dahil cemaatler halinde **"dosdoğru kılarlar."** Özel olarak kendileri için farz olan, genel olarak da yönetimleri altında bulunanlara farz kılınan **"zekâtı,"** ehil olan kimselere, hak sahiplerine **"verirler."** Şer'an ve aklen güzel görülüp Allah'a ait olsun, insanlara ait olsun bütün hakları kapsayan her türlü **"iyiliği emreder,"** şer'an ve aklen uygun karşılanmayan her türlü **"kötülükten de alıkoyarlar."** Bir şeyi emretmenin ve bir şeyi yasaklayıp ondan alıkoymanın kapsamına o emir ve yasağın tahakkuku için gerekli olan her şey girer. Buna göre eğer söz konusu iyilik ve kötülük, öğrenip öğretmeye bağlıysa insanları öğrenip öğretmeye mecbur ederler. Eğer şer'an belirlenmiş ya da -tazir türleri gibi- belirlenmemiş herhangi bir tehdide bağlı bu-

lunuyorsa o zaman onu da yöneticiler yerine getirirler. Eğer bu işlerin tahakkuku için bu görevi yapacak birtakım insanların tayini gerekiyorsa bunun da yapılması gerekir. Buna benzer kendileri gerçekleşmeksizin iyiliğin emri ve kötülüğün yasaklanması tam olarak gerçekleşmeyen bütün hususlar da bu kapsama girer.

"İşlerin âkıbeti yalnızca Allah'a aittir." Yani bütün işler Allah'a döner. Yüce Allah aynı zamanda güzel âkıbetin takvâda olduğunu da haber vermektedir. Buna göre kulların başına yönetici olarak geçen herhangi bir hükümdar, eğer Allah'ın emrinin gereğini yerine getirirse övülmeye değer, güzel bir âkıbete ve istikamet üzere olan bir hale sahip olur. Zorbalıkla insanları yönetip onlara nefsinin arzusuna göre uygulamalar yapan kimse ise geçici olarak egemen olsa dahi onun âkıbeti, iyi bir âkıbet olmayacaktır. Onun yönetimi bereketsiz, âkıbeti de kötüdür.

﴿ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾
وَأَصْحَٰبُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَٰفِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾
فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ
وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَآ أَوْ ءَاذَانٌ يَسْمَعُونَ
بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَٰرُ وَلَٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ ﴾

42- Eğer seni yalanlıyorlarsa (şunu bil ki) **onlardan önce Nuh'un kavmi, Âd ve Semûd kavmi de yalanlamıştı.**

43- İbrahim'in kavmi ve Lût'un kavmi de...

44- Medyen halkı da (peygamberlerini yalanlamıştı). **Mûsâ da yalanlandı. Ben de o kâfirlere mühlet verdim. Sonra onları** (azapla ansızın) **yakaladım. Benim** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

45- Halkı zalim olan nice memleketleri helâk ettik ki şimdi onlar duvarları çatıları üstüne çökmüş bir haldeler! Nice terk edilmiş kuyular, nice yüksek köşkler (var şimdi ıpıssız)**!**

46- Yeryüzünde gezmezler mi ki akledecekleri kalpleri ve işitecekleri kulakları olsun. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur.

42-44. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: Müşrikler seni yalanlıyorlarsa da bil ki ilk yalanlanan peygamber sen değilsin, kendilerine gönderilen peygamberi yalanlayan ilk ümmet

de bunlar değil. **"Onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve Semûd kavmi de yalanlamıştı. İbrahim'in kavmi ve Lût'un kavmi de... Medyen halkı da,"** yani Şuayb'ın kavmi de "(peygamberlerini yalanlamıştı). **Mûsâ da yalanlandı. Ben de"** o yalanlayan **"kâfirlere mühlet verdim."** Onları cezalandırmada acele etmedim. Onlara süre tanıdım. Sonunda azgınlıkları içinde küfürlerine, kötülüklerine şaşkınca devam edip gittiler, bunları iyice artırdılar. **"Sonra onları"** gönderdiğim azabla, Aziz ve muktedir olanın yakalayışıyla **"yakaladım. Benim** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış?!"** Beni inkâr edip kâfir olmalarına ve yalanlayışlarına karşı gösterdiğim tepki, verdiğim karşılık nasılmış!?

Elbette ki bu, cezaların en çetini, ibretli belaların en ağırıydı. Zira onların kimisini Yüce Allah suda boğdu. Kimisini şiddetli bir çığlık yakaladı, kimisi kısır rüzgarla helâk edildi, kimisi yerin dibine geçirildi, kimisine de buluttan gölgelerin gününde üzerlerine azap gönderildi. İşte bu yalanlayıcılar da onlardan ibret alsınlar. Onların başına gelen musibetlerin kendilerinin başına da geleceğinden korksunlar. Çünkü bunlar, öncekilerden daha hayırlı değildirler. İndirilmiş olan kitaplarda Allah tarafından onların azaptan uzak kalacaklarına dair bir belge de gönderilmiş değildir. Aksine bunlar gibi helâk edilip azaba uğratılan nice topluluk vardır. Bu yüzden Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

45. "Halkı" küfürleri ve peygamberleri yalanlayışları dolayısıyla **"zalim olan nice memleketleri,"** çetin azap ve dünyevî rüsvaylıkla **"helâk ettik."** Bizim onları cezalandırışımız, onlara **bir zulüm değildi. "Şimdi onlar duvarları çatıları üstüne çökmüş bir haldeler!"** yurtları viraneye dönmüş, sarayları yıkılmış ve duvarları üzerine çatıları çökmüş durumdalar. Önceleri buralar mamur iken harabeye dönmüş, insanlar cıvıldaşırken şimdi oldukça ıssız! **"Nice terk edilmiş kuyular, nice yüksek köşkler** (var şimdi ıpıssız)!" Nice kuyular vardı ki insanlar oradan hem kendileri içmek, hem davarlarına içirmek için kalabalıklar halinde başlarında birikirdi. Şu anda o kuyuların başında kimse yok, giden gelen kalmamış! Nice köşkler var ki oraların sahipleri çalışarak çabalayarak bunları yükseltmiş, inşa etmiş, alabildiğine sağlamlaştırmış, koruyup süslemişlerdi. Fakat Allah'ın emri onlara gelince bunların hiçbir faydası olmadı. Artık oralar ıpıssız kalmıştır. İbret alanlara ibret belgesi olmuş, düşünen ve tetkik eden kimselere ibretlik bir örnek haline gelmiştir. Bundan dolayı Yüce Allah, kullarını görsünler ve ibret alsınlar diye yeryüzünde dolaşmaya davet ederek şöyle buyurmaktadır:

46. "Yeryüzünde" hem bedenleriyle hem de kalpleriyle seyahate çıkarak **"gezmezler mi ki akledecekleri,"** Allah'ın âyetlerini anlayacakları ve ibretlik

yerleri inceleyecekleri **"kalpleri,"** geçmiş ümmetlerin haberlerini, azaba uğratılmış nesillere dair bilgileri **"işitecekleri kulakları olsun."** Çünkü tefekkür ve ibretten uzak olarak sadece gözle görmek, kulakla işitmek ve bedenen seyahat etmek faydasızdır. Bu, istenen maksada ulaştırmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."** Yani din hususunda zararlı olan körlük, kalbin hakka karşı körlüğüdür. Nasıl ki gözü görmeyen kimse hiçbir şeyi göremiyorsa o da hakkı görmez olur. Gözün görmemesi bir noktaya kadardır ve gözle görmenin faydası dünyevîdir.

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا
تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴾

47- Senden azabın çabucak gelmesini isterler. Allah sözünden asla caymaz. Gerçek şu ki, Rabbinin katında bir gün, sizin saydığınız (dünya yıllarından) **bin yıl gibidir.**

48- Halkı zalim olan nice memleketlere mühlet verdim, sonra onları (azabımla ansızın) **yakaladım. Dönüş yalnız Banadır.**

47. Yani azabı yalanlayan şu kimseler cahillikleri, zulümleri, inatları, Allah'ın aciz olduğunu ortaya koyma arzuları, peygamberleri yalanlamaları sebebiyle azabı çabucak getirmeni isterler. Oysa Allah, asla vaadinden dönmez. Onları kendisiyle tehdit ettiği azabın gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Bu azaba karşı onları hiçbir şey koruyamaz. Azabın acele gelmesini sağlamak, bunu çabucak gerçekleştirmek ise senin elinde değildir ey Muhammed! Öyleyse onların acele etmeleri ve Bizim acizliğimizi ortaya koymak istemeleri seni üzmesin, rahatsız etmesin. Bunların önünde ilkinden sonuna kadar bütün insanların bir araya getirileceği bir gün, kıyamet günü vardır. O günde amellerinin karşılığı verilecektir ve sonu gelmez, can yakıcı bir azaba uğratılacaklardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki Rabbinin katında bir gün,"** uzunluğu, şiddeti ve dehşetinden ötürü **"sizin saydığınız** (dünya yıllarından) **bin yıl gibidir."** Dolayısıyla dünya hayatında onlara azap ister gelip çatsın, ister ertelensin, bu günün onları gelip yakalaması kaçınılmazdır. Bu âyet-i kerimeden maksadın şu olma ihtimali de vardır: Yüce Allah Halîm'dir. Çabucak azabı göndermez. Onlar azabın çabucak gelmesini isteseler dahi şunu bilmeliler ki Allah nezdindeki bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir. Dolayısıyla siz bu süreyi uzun görseniz de, bu süre zarfında

azabın inişinin geciktiğini zannetseniz de şüphesiz Yüce Allah çok uzun süreler mühlet vermesine rağmen ihmal etmez. Nihâyet azabıyla zalimleri yakalar ve bir daha da onları bırakmaz.

48. "Halkı zalim olan nice memleketlere," zulümlerine rağmen uzunca bir süre tanıyarak **"mühlet verdim."** Onların zulüm işlemeleri, Bizim onlara azabı çabucak göndermemizi gerektirmedi. **"Sonra onları"** azabla **"yakaladım. Dönüş yalnız Banadır."** Yani bunlar, dünya hayatında azaba uğramakla birlikte tekrar Allah'a dönecekler ve günahları sebebiyle Allah onları cezalandıracaktır. O halde şu zalimler de Allah'ın cezasının gelip kendilerini bulmasından sakınsınlar ve kendilerine mühlet verilmesine aldanmasınlar.

﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

49- De ki: 'Ey insanlar! Ben sadece sizin için apaçık bir uyarıcıyım.'

50- İman edip salih ameller işleyenler için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır.

51- Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar ise alevli ateşin ehlidirler.

49. Yüce Allah, kulu ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bütün insanlara hitap ederek kendisinin mü'minlere Allah'ın mükâfatını müjdeleyen, zalim ve kâfirleri de Allah'ın cezasını haber vererek uyaran, Allah'ın gerçek rasûlü olduğunu söylemesini emretmektedir. **"Apaçık,"** buyruğu, uyarısı apaçık olan demektir ki uyarı/inzar, korkutucu olan hususu bildirerek ondan sakındırmak demektir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* apaçık uyarıcıdır, çünkü onun onları uyardığı şeylerin doğruluğuna dair apaçık delilleri ortaya koymuştur.

50. Daha sonra Yüce Allah, bu uyarı ve müjdenin tafsilatını vererek şöyle buyurmaktadır: Kalpleriyle doğru ve samimi olarak **"iman edip"** azalarıyla **"salih ameller işleyenler için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır."** Yani yiyecek, içecek, nikahlanacak türlü nimetler, güzel manzaralar, hoş sesler, Yüce Rabbin cemalini görmek ve kelamını işitmek suretiyle içinde pek çok nimete mazhar olunacak olan cennetler vardır.

51. "Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar ise alevli ateşin ehlidirler." Rablerinin nimetine küfür/nankörlük eden, rasullerini ve ayetlerini

yalanlayanlar ise her daim ateş içinde kalacaklar, ondan hiç ayrılmayacaklardır. O ateşin azabı hiç hafifletilmeyecek, ona bir an dahi ara verilmeyecektir.

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ
اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ
بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ
قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ ﴾

52- Senden önce ne kadar rasûl ve nebi gönderdiysek hepsi de (kendisine vahyedileni) **okumak istediği zaman şeytan, mutlaka onun okumasına bir şeyler katmak istemiştir. Ama Allah, şeytanın katmak istediğini iptal eder, sonra da kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.**

53- Bu; Allah'ın, şeytanın katacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunanlarla kalpleri katılaşmış olanlar için bir imtihan kılması içindir. Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler.

54- Yine bu, kendilerine ilim verilenlerin, bu (Kitabın) **Rabbinden sana gelen hak olduğunu bilip ona iman etmeleri ve kalplerinin de ona boyun eğmesi içindir. Şüphesiz Allah, iman edenleri dosdoğru bir yola iletir.**

52. Yüce Allah, sonsuz hikmetini ve kulları için tercihini haber vererek şunu bildirmektedir: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önce ne kadar **"rasûl ve nebi gönderdiysek hepsi de** (kendisine vahyedileni) **okumak istediği zaman,"** yani insanlara öğüt vermek, onlara birtakım hususları emredip bazı şeyleri de yasaklamak üzere okumaya geçtiğinde **"şeytan mutlaka"** kendi özel yolları, hile ve tuzakları ile **"onun okumasına"** peygamberin o okuyuşuyla çelişen **"bir şeyler katmak istemiştir."** Bununla birlikte Yüce Allah, peygamberleri Allah'tan alıp tebliğ ettikleri hususlarda hatadan yana korumuş, vahyini de başka şeylerle karışmaya ya da onda tereddüde düşmeye karşı muhafaza etmiş olduğundan, şeytanın katmak istediği şeylerin kalıcılığı ve sürekliliği yoktur. O sadece gelip geçicidir. Daha sonra yok olur, bir etkisi kalmaz. Gelip geçici hususların ise kendine has birtakım etkileri vardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama**

Allah, şeytanın katmak istediğini iptal eder." Giderir, yok eder, çürütür ve onun kendi âyetlerinden olmadığını da beyan eder. **"Sonra da kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir."** Ve bunları şeytanın katmak istediklerinden arındırır, muhafaza eder ve böylelikle şeytanın katıştırmaya çalıştıklarından uzak, arı duru halleriyle kalmaya devam ederler. **"Allah her şeyi bilendir."** Yani kuvvet ve kudreti kâmil olandır[19] ki bu kuvvetinin kemaliyle vahyini korur ve şeytanların karıştırmak istediklerini de ortadan kaldırır. **"hikmet sahibidir,"** her şeyi yerli yerine koyandır. Şeytanlara sözü edilen karıştırma imkânını vermesi de O'nun hikmetinin kemalindendir ki O, şu buyruğunda sözünü ettiği hususun gerçekleşmesi için buna izin verir:

53. **"Bu, Allah'ın, şeytanın katacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunanlarla,"** bunlar, kalplerinde zayıflık bulunan, tam bir iman ve kati bir tasdik bulunmayan kimselerdir ki bu nedenle de en basit şüphe dahi kalplerinde tereddüt uyandırır. Böylelikle şeytanın katmak istediklerini işitir işitmez hemen şüphelerin etkisi altında kalır ve bu, onun için bir imtihan olur. **"kalpleri katılaşmış olanlar için,"** bunlar da herhangi bir uyarı ve hatırlatmanın etki etmediği, katılığı dolayısıyla Allah'tan da, Rasûlünden de bir şey kabul etmeyen kimselerdir. İşte Allah bu olayı, kendilerine hiçbir önem atfetmediği bu iki kesim için **"bir imtihan"** sebebi **"kılması için"** yapar. Bu katı kalpliler, şeytanın katmak istediklerini işittiklerinde onu batıl yollarının lehine bir delil sayar, bunu ileri sürerek Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarlar. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler."** Allah'a karşı çıkmaktadırlar. Hakka karşı inatlaşır, muhalefet ederler ve doğrudan alabildiğine uzaktırlar. Şeytanın katmak istedikleri, işte bu iki kesim için bir imtihan sebebi olur. Böylelikle kalplerinde saklı bulunan murdarlık ortaya çıkmış olur. Üçüncü kesime gelince bu husus, üçüncü kesim hakkında bir rahmet halini alır ki bu kimseler de şu buyrukta zikredilmektedirler:

54. **"Yine bu, kendilerine ilim verilenlerin, bu** (Kitabın) **Rabbinden sana gelen bir hak olduğunu bilip ona iman etmeleri,"** Yüce Allah'ın kendilerine bağışladığı ilim sayesinde hakkı batıldan, doğruyu eğriden ayırabilmeleri, Yüce Allah'ın sağlamlaştırdığı ve sabit kalmasını dilediği hak ile hükmünü ortadan kaldıracağı gelip geçici batılı, her birine dair delillere dayanarak ayırt edebilmeleri içindir. Yüce Allah'ın hikmeti sonsuz olduğunu ve iyi olsun kötü olsun nefislerin gizli saklı yön-

19 Müellif, âyet-i kerimede her şeyi bilen anlamındaki "alîm" yerine sehven "azîz" ismini kayd - derek açıklamayı buna göre yapmıştır.

lerini bu yolla ortaya çıkartmak için türlü imtihan şekillerini takdir buyurduğunu bilsinler, bundan dolayı O'na gereği gibi iman etsinler, çeşitli şüphe ve tereddütler arız olduğu takdirde bunları bertaraf ederek imanları artsın diyedir. **"ve kalplerinin de ona boyun eğmesi içindir."** Allah'ın emrine boyun eğsinler, hikmetine teslim olsunlar diyedir ki bu da Yüce Allah'ın kendilerine verdiği hidâyetin bir parçasıdır. **"Muhakkak Allah, iman edenleri"** imanları sebebiyle **"dosdoğru bir yola iletir."** Hakkı bilmeye ve gereğince amel etmeye ulaştırır. **"Allah, sağlam sözle iman edenlere hem dünya hayatında hem de ahirette sebat verir."** (İbrahim, 14/27) İşte bu da Yüce Allah'ın kuluna verdiği sebat türlerden biridir.

Bu ayetlerde Rasûl *sallallahu aleyhi ve sellem*'e rasûllerden diğer kardeşleri örnek gösterilmektedir. Zira o, en-Necm sûresini okurken **"Gördünüz mü Lat'ı ve Uzza'yı ve o üçüncüleri olan Menat'ı"** âyetine gelince şeytan, onun kıraatına "onlar yüce putlardır, şefaatleri ümit edilir" sözlerini kattı. Bu da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i üzdü ve insanlar içinde de bir fitne/imtihan oldu. Bunun üzerine de Allah bu âyetleri indirdi.[20]

﴿ وَلَا يَزَالُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴾

55- Kıyamet kendilerine ansızın gelinceye dek ya da kısır bir günün azabı kendilerine gelinceye kadar kâfirler, o (Kur'ân'dan) **yana şüphe içinde olmaya devam edeceklerdir.**

56- O gün hükümranlık Allah'ındır. O, onların aralarında (şöyle) **hükmeder: İman edip salih ameller işleyenler Naîm cennetlerindedirler.**

57- Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar için de alçaltıcı bir azap vardır.

55. Yüce Allah, kâfirlerin durumunu, onların inatlarını ve yüz çevirmelerini haber vermektedir: Ey Muhammed, kendilerine getirdiğin kitap hakkında şüphe içinde kalmaya devam edecekler ve bu hallerini **"kıyamet kendilerine ansı-**

20 Garanik kıssa olarak bilinen bu kıssanın sabit olup olmadığı ilim ehli arasında ihtilaflıdır. Ayrıntılar için bkz. *Tefsiru İbn Kesir*, 5/441, *Fethu'l-Bârî*, 7/439, *ed-Durru'l-Mensûr*, 4/661, *Advâu'l-Beyân*, 4/730..

zın gelinceye dek ya da kısır bir günün azabı kendilerine gelinceye kadar" sürdüreceklerdir ki o kısır günde kendileri hakkında hiçbir hayır olmayacaktır. Kıyamet günü yahut o kısır gün, kendilerine geleceği vakit kâfirler yalan söylediklerini bilecekler ve pişmanlığın kendilerine fayda sağlayamayacağı bir vakitte pişmanlık duyacaklardır. Her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş olacaklar, Peygamber'e iman etselerdi ve onunla birlikte yol tutmuş olsalardı diye arzu edeceklerdir. O nedenle bu buyruklarda şüphelerini ve iftiralarını sürdürmeye devam etmekten sakındırılmaktadırlar.

56. "O gün," yani kıyamet gününde **"hükümranlık Allah'ındır."** O'ndan başkasının hiçbir hükümranlığı olmayacaktır. **"O, onların aralarında"** adaletli hükmüyle haklıyı haksızdan ayırıcı yargısıyla "(şöyle) **hükmeder:"** Allah'a, peygamberlerine ve onların getirdiklerine **"iman edip"** bu imanlarını tasdik etmek üzere **"salih ameller işleyenler Naîm cennetlerindedirler."** Hiçbir kimsenin nitelendiremeyeceği, akılların idrak edemeyeceği türden kalbî, ruhî ve bedenî nimetler içinde olacaklardır. Allah'a ve peygamberlere karşı **"kâfir olup âyetlerimizi"** hakka ve doğruya ileten belgelerimizi **"yalanlayanlara,"** onlardan yüz çeviren veya onlara karşı inatlaşanlara **"gelince onlar için de"** aşırı şiddetinden, acısından ve kalplere kadar ulaşmasından dolayı **"alçaltıcı bir azap vardır."** Allah'ın peygamberlerini ve âyetlerini hakir gördükleri için Yüce Allah da azap ile onları hakir kılacaktır.

﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا
وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ
حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾﴾

58- Allah yolunda hicret eden, sonra da öldürülen yahut ölen kimseleri Allah, elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Hiç şüphesiz rızık verenlerin hayırlısı Allah'tır.

59- O, elbette onları razı olacakları bir yere koyacaktır. Gerçekten Allah, her şeyi pek iyi bilendir, Halîm'dir.

58. Bu, Allah yolunda yurdundan çıkan, vatanından, çocuklarından ve malından Allah rızası için ve O'nun dinine yardımcı olmak için hicret eden kimselere pek büyük bir müjdedir. Böylesinin mükâfatını vermek Allah'a aittir. İster yatağında ölsün, isterse Allah yolunda cihad ederek öldürülsün, fark etmez. **"Allah elbette güzel bir rızık ile rızıklandıracaktır."** Onları hem Berzah aleminde hem de Kıyamet gününde o huzur ve sükûnu, güzel kokuları, güzelliği ve ihsanı, kalbî ve bedenî nimetleri bir arada barındıran cennete koymakla rızıklandıracaktır. Bu ayet-i kerimeden maksat şu da olabilir: Allah yolunda hicret eden kimsenin dünyada güzel ve geniş bir şekilde rızkını vermeyi Allah üzerine almıştır. İster bu kimsenin yatağı üzerinde öleceğini isterse de şehid olarak öldürüleceğini bilmiş olsun, hepsinin rızkı Allah'ın teminatındadır. Öyleyse herhangi bir kimse yurdunu ve mallarını bırakıp hicret ettiği takdirde fakir düşeceğini ve muhtaç olacağını zannetmesin. Çünkü ona rızık veren, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Nitekim bu, Yüce Allah'ın haber verdiği gibi aynen gerçekleşmiştir. İlk muhacirler yurtlarını, çoluk çocuklarını ve mallarını Allah'ın dininin yardımına koşmak maksadıyla terk ettiler. Aradan fazla bir süre geçmeden de Yüce Allah nice ülkeleri fethetmelerini sağladı. Onları insanlara yönetici yaptı. O bölgelerin mallarından onlara vergiler ve çeşitli gelirler geldi. Böylece onlar insanların en zenginleri oluverdiler.

59. Bu açıklamaya göre Yüce Allah'ın **"O, elbette onları razı olacakları bir yere koyacaktır."** buyruğu Allah'ın onlara çeşitli ülkelerin fethini, özellikle de hoşnutluk ve sevinç içinde girdikleri şerefli Mekke fethini müyesser kılması ile gerçekleşmiştir. Ya da (ilk manaya göre) bundan kasıt, âhiretteki rızık olup girilecek yer de cennettir.

Böylelikle âyet-i kerime, hem dünyadaki hem âhiretteki rızkı bir arada ifade etmiş olmaktadır. Buyruğun lafızları bu anlamlara uygundur. Anlaşılan o ki bu iki mana da doğrudur. İki mananın bir arada kastedilmiş olmasına da bir mani yoktur. **"Gerçekten Allah, her şeyi pek iyi bilendir."** İşlerin içini de, dışını da, öncekilerini de, sonrakilerini de bilir. **"Halîm'dir."** İnsanlar, O'na isyan ederler, pek büyük günahlarla O'na karşı çıkarlar. O ise onları cezalandırmaya tam anlamıyla muktedir olduğu halde hemen cezalandırmaz. Aksine kesintisiz olarak onlara rızkını ihsan eder. Yine de lütfunu onlara ulaştırır.

﴿ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾﴾

60- Bu böyledir. Kim kendisine yapılanın aynıyla karşılık verir, sonra yine ona haksızca saldırılırsa, Allah elbette ona yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.

60. Bir kimseye karşı bir suç işlenir, haksızlık yapılırsa o kimsenin suç işleyene aynıyla karşılık vermesi caizdir. Bunu yapacak olursa ona bir sorumluluk yoktur ve bundan dolayı da kınanmaz. Eğer bundan sonra ona tekrar haksızlık yapılırsa şüphesiz Allah ona yardımcı olur. Çünkü o mazlumdur. Hakkını tastamam aldığı için ona karşı haksızlık yapılması da caiz olmaz. Eğer kendisine yapılan kötülük sebebiyle başkasını cezalandıran bir kimseye bundan sonra zulmedilecek olursa, Allah ona yardım edecektir. O halde kendisine zulmedildiği ve kendisine karşı suç işlendiği vakit herhangi bir kimseyi cezalandırmayan bir kimsenin Allah'ın yardımına mazhar olması öncelikle söz konusudur. **"Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."** O, günahkârları affeder, onları cezalandırmada acele etmez. Günahlarını da bağışlar, siler. O günahların üzerlerindeki etkileri de izale eder. İşte Yüce Allah'ın bizatihi sahip olduğu sıfatı ve bütün zamanlarda kullarına muamelesi, af ve mağfiretle onlara muamele etmektir. O halde ey zulme uğrayan, kendilerine karşı suç işlenen kimseler! Sizin de affedip bağışlamanız, cezalandırmaktan vazgeçmeniz gerekir ki Yüce Allah da size, sizin O'nun kullarına davrandığınız gibi davransın. Çünkü **"Kim affedip düzeltirse onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** (eş-Şura, 42/40)

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيۡلِ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٞ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ ﴾

61- Bu böyledir. Çünkü Allah geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler. Yine Allah, her şeyi işitendir, görendir.

62- Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir, O'nun dışında yalvardıkları ise batılın ta kendisidir. Gerçekten Allah çok yücedir, büyüktür.

61. Size bunca güzel ve adaletli hükümleri şeriat olarak belirleyen, tasarrufu, takdir ve idaresi güzel olan Zat, **"geceyi gündüze"** ekleyen, **"gündüzü de geceye"** ekleyen, bunu ötekine, ötekini de buna girdirendir. Gündüzden sonra geceyi, geceden sonra gündüzü getiren, birinden eksilttiği kadarını diğerine katan, daha sonra da bunun aksini yapandır. Ki bunun sonucunda mevsimler meydana gelir, gece ve gündüzün, güneş ve ayın maslahatları gerçekleşir ki bunlar, Yüce Allah'ın, kullarına olan en üstün nimetlerinden ve en zorunlu ihtiyaçlardandır.

"Yine Allah her şeyi işitendir." Değişik dillerle ifade edilen çeşitli ihtiyaçlarla yükselen bütün sesleri -birbirine karışsa dahi- işitendir. Siyah bir karıncanın karanlık gecedeki bir kayanın altındaki kıpırdanışını dahi **"görendir."**

"İçinizden birisi ister sözünü gizlesin ister açıklasın, gece gizlensin ve(ya) gündüzün yoluna gitsin hepsi (O'nun ilminde) **birdir."** (er-Rad, 13/10)

62. "Bu" hükümler ve onların sahibi işte **"böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir."** Asla sonu gelmez, yok olmaz. Kendisinden önce hiçbir şey bulunmayan Evvel/ilk, kendisinden sonra hiçbir şey olmayacak olan Âhir/sondur. İsimleri de, sıfatları da kemâl derecesindedir. Vaadini dosdoğru gerçekleştirendir. Sözü haktır, O'nun huzuruna çıkmak da, dini de haktır. İbadeti sürekli olarak fayda sağlayan ve bu faydası kalıcı olan hakkın kendisidir. **"O'nun dışında yalvardıkları"** canlı-cansız putlar, Allah'a eş koşulan bütün varlıklar **"ise batılın ta kendisidir."** Onlara yapılan ibadet de batıldır. Çünkü onlara yapılan ibadet, fani/yok olmaya mahkum bir varlığa yöneliktir. Fani bir varlığa bağlı olarak yapılan ibadet de kaçınılmaz olarak batıl olacaktır.

"Gerçekten Allah çok yücedir, büyüktür." O, zatı itibarıyla yücedir ve bütün yarattıklarının üstündedir. O, kadri/değeri itibarıyla de yücedir ki bu sebeple sıfatları kemal derecesindedir. Bütün mahlukatı emri altında tuttuğu için de kahrı itibarıyla da yücedir. Yine Zatı ile de, isim ve sıfatları ile de büyüktür. Kıyamet gününde yeryüzünün O'nun avucunda, göklerin de sağ elinde katlanıp dürülmüş olacak olması, O'nun bu azametinin ve büyüklüğünün bir tecellisidir. Yine O'nun Kürsisinin gökleri ve yeri kuşatmış olması da O'nun büyüklüğünün bir tecellisidir. Bütün kulların mukadderatının O'nun elinde olması da azamet ve kibriyâsındandır.

Bu nedenle kullar, O'nun meşîeti/dilemesi olmaksızın hiçbir tasarrufta bulunamazlar. O'nun iradesi olmadan hareket edemezler, hareket halindeyken de duramazlar. Mukarreb meleklerin ve mürsel peygamberler de dahil Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilmediği Allah'ın büyüklüğünün/kibriyâsının hakikati şudur: Bütün kemal, celal, azamet ve kibriya sıfatları Yüce Allah'ındır. O, bütün bu sıfatların en yüce, en yüksek ve en mükemmel derecesine sahiptir. Göklerde ve yerde bulunanların tümünden sadır olan bütün ibadetlerin hepsinin O'na yöneltilmesi, bu ibadetlerde yalnızca O'nun yüceltilmesi, tazim edilmesi, celal ve ikram sahibi olduğunun dile getirilmesi de O'nun kibriyasından/büyüklüğündendir. Bundan dolayıdır ki tekbir, namaz ve benzeri büyük ibadetlerin şiarıdır.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ
﴿٦٣﴾ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- Görmez misin ki Allah gökten bir su indirir de yeryüzü yemyeşil oluverir? Şüphesiz Allah Latif'tir, her şeyden haberdardır.

64- Göklerde olanlar da yerde olanlar da yalnız O'nundur. Hiç şüphesiz Ğani ve Hamid olan, Allah'tır.

63. Bu buyruk ile Yüce Allah, vahdâniyetine ve kemaline delil olan ilâhî belgelere dikkatle bakmaya teşvik etmektedir. **"Görmez misin,"** gözünle ve basiretinle tanık olmadın mı **"ki Allah gökten bir su indirir,"** yağmuru, kupkuru, sakin, her tarafı toz toprak haline gelmiş, ağaçları ve bitkileri kurumuş bir halde bulunan toprağa indirir **"de yeryüzü yemyeşil oluverir."** Değerli her çift bitkiye bürünmüş ve böylelikle yeryüzü göz kamaştırıcı bir manzara almış olur. İşte ölümünden ve hareketsizliğinden sonra orayı dirilten, hiç şüphesiz çürümüş kemik haline geldikten sonra ölüleri de diriltecek olandır. **"Şüphesiz Allah Latif'tir."** "Latif;" eşyanın iç yüzünü, gizli saklı hallerini ve bütün incelikleri bilen, kulların fark edemeyecekleri, onlar için saklı kalan inceliklere sahip çeşitli yollarla hayır ve nimetler ulaştıran ve onlardan şerri uzaklaştıran demektir. Kuluna intikamındaki gücünü ve buna tam muktedir olduğunu gösterdikten sonra kul helâk olacak noktaya geldiğinde lütfunu açığa çıkartması da O'nun lütfunun bir tecellisidir. Yağmur damlalarının yeryüzünün nerelerine düştüğünü ve yerin içinde saklı bulunan tohumları bilmesi ve bütün insanların bilemediği bir husus olan tohumların oldukları yere bu suyu/yağmuru sürüklemesi, oraya yağdırması ve ondan çeşitli bitkiler bitirmesi de O'nun lütfundandır. **"Her şeyden haberdardır,"** işlerin sırlarını, kalplerin gizlediklerini, her şeyin örtülü ve saklı olanını bilendir, onlardan haberdardır.

64. **"Göklerde olanlar da, yerde olanlar da,"** hem yaratılma itibarıyla hem de kul olma itibarıyla **"yalnız O'nundur."** O, onlar hakkında malikiyeti, hikmeti ve kemâl derecesindeki kudretiyle tasarrufta bulunur. O'nun dışında hiçbir kimsenin bu hususlarda en ufak bir hak ve yetkisi yoktur. **"Hiç şüphesiz Ğani ve Hamid olan, Allah'tır."** Bütün yönleriyle tam ve mutlak Ğanî (zengin olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan) O'dur. Yarattıklarından hiçbir kimseye muhtaç olmaması, herhangi bir düşkünlük dolayısıyla dost edinmemesi, azlık sebebiyle onlarla varlığını çoğaltmaya muhtaç olmaması da O'nun Ğanî oluşundandır. Hiçbir eş ve evlat edinmemiş olması, yememesi, içmemesi, yaratılmışların muhtaç oldukları herhangi bir şeye hiçbir bakımdan muhtaç olmaması, başkasına yedirdiği halde kendisine yedirilmemesi, bütün mahlukatın var oluşlarında, yardıma mazhar oluşlarında, dinlerinde ve dünyalarında O'na muhtaç olmaları da O'nun Ğanî oluşundandır. Göklerde ve yerde bulunan her şey, canlı cansız bütün varlıklar, tek bir düzlükte toplanıp da onların her biri temenni edebildiği her şeyi dilese ve O da herkese temenni ettiklerini kat kat fazlasıyla verse bu, O'nun mülkünden hiçbir şeyi eksiltmez. O, çok cömert olması, gece ve gündüz her türlü hayır ve bereketi kesintisiz olarak ihsan etmesi ve tüm canlılara lütuf ve ihsanlarının kesintisiz sürmesi, lütuf ve ihsan yurdu olan cennetinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimet ve ihsanları hazırlamış olması... hep O'nun Ğani oluşunun tecellileridir.

"Hamid;" zatı ve isimleri itibarıyla kendisine hamdedilen, övülen demektir. Çünkü O'nun isimlerinin hepsi güzeldir. Sıfatları sebebiyle övülendir; çünkü O'nun bütün sıfatları kemal sıfatıdır. Fiilleri dolayısıyla da övülendir; çünkü bütün fiilleri adalet, ihsan, rahmet ve hikmettir. Şeriatı dolayısıyla övülendir; çünkü O, ya katıksız maslahat olan bir hususu emreder ya da maslahatı ağırlıklı olan bir emir verir. Yine O, bir şeyi yasaklamışsa ya katıksız fesattır ya da ağırlıklı olarak fesat içerir. Gökleri, yeri, her ikisi arasındakileri ve bunlardan sonra O'nun dilediği şeyleri dolduracak kadar hamd, yalnız O'nundur. Dahası O, kendi zatını nasıl övdüyse öyledir. Kullarının kendisine yapacakları övgü ve senâların çok çok üstündedir. O, kendisine tevhid ihsan ettiği kimselere tevfikinden dolayı hamde layık olandır. Kendilerine yardımını vermediği kimselere de bu yardımı vermemesi dolayısıyla hamd edilendir. O, hamdinde Ğani, Ğaniliğinde Hamîd olandır.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن
تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ
يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- Görmez misin ki Allah, yeryüzünde olanları ve emriyle denizde akıp giden gemileri sizin emrinize vermiştir? O'nun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semâyı da O tutuyor. Şüphesiz Allah, insanlara karşı çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

66- Size hayat veren, sonra sizi öldürecek olan, sonra da sizi diriltecek olan O'dur. Şüphesiz ki insan çok nankördür.

65. Yani sen gözünle ve kalbinle Rabbinin her tarafı kuşatan nimetini, pek geniş rahmet ve ihsanını görmedin mi? **"Allah yeryüzünde olanları"** canlı-cansız ve bitkileri **"ve emriyle denizde akıp giden gemileri sizin emrinize vermiştir."** Yeryüzünde bulunan her şey, Âdemoğullarının emrine/hizmetine verilmiştir. Yeryüzündeki hayvanlar, Âdemoğullarının binmesi, yüklerini taşımaları, çeşitli işlerini görmeleri, onlardan uygun olanlarını yemeleri, çeşitli şekillerde yararlanmaları içindir. Ağaçlardan, meyvelerden gıdalarını alır, beslenirler. Yüce Allah, insana bu ağaçları tanıma, bunlardan yararlanma imkânını verdiği gibi onlar, yeryüzündeki çeşitli madenleri de çıkartıp yararlanabilirler. Diğer taraftan Allah, gemileri de insanların emrine vermiştir. Bunlar, Allah'ın emriyle insanları ve ticaret mallarını taşır, onları bir yerden bir yere ulaştırır. Diğer taraftan insanlar, denizlerden, giyinip takınacakları süsler de çıkartırlar. Yüce Allah'ın size olan rahmetinin bir tecellisi de **"yerin üzerine düşmesin diye semâyı"** O'nun tutuyor olmasıdır. O'nun rahmet ve kudreti olmasaydı semâ, yerin üzerine düşer, yer üzerinde ne varsa yok olup giderdi, telef olurdu. **"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsaîar andolsun ki O'ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Muhakkak O, Halim'dir, mağfiret edicidir."** (Fatır, 35/41)

"Şüphesiz Allah, insanlara karşı çok şefkatlidir, çok merhametlidir." Onlara kendi öz anne-babalarından, hatta kendi nefislerinden bile daha merhametlidir. Bundan dolayı da onlar için hayır diler. Kendileri ise kendi nefislerinin kötülüğünü, onlara zararlı olan şeyi isterler. Bu kadar şeyi onların emrine vermiş olması da O'nun merhametinin bir tecellisidir.

66. **"Sizi hayat veren,"** yoktan var eden, **"sonra sizi öldürecek olan,"** ölümünüzden **"sonra da sizi"** iyilik yapana iyiliğinin karşılığını, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığını vermek üzere **"diriltecek olan da O'dur. Şüphesiz ki insan,"** Allah'ın koruduğu müstesna bütün insanlar, Allah'ın nimetlerine karşı **"çok nankördür."** Allah'a karşı çok nankörlük eder, O'nun ihsanını itiraf edip kabul etmez, hatta kimi zaman öldükten sonra dirilişi ve Rabbinin buna kudretini dahi inkâr edecek kadar ileri giderler.

﴿لِّكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ
هُدًى مُّسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِن جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾﴾

67- Biz her ümmet için uyguladıkları bir ibadet yolu tayin ettik. O halde onlar, din hususunda seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Şüphesiz sen dosdoğru bir yol üzerindesin.

68- Yine de seninle tartışırlarsa de ki: 'Allah yapmakta olduklarınız en iyi bilendir.'

69- Allah, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair kıyamet gününde aranızda hüküm verecektir.

70- Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir? Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu, Allah'a göre çok kolaydır.

67. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz her ümmet için uyguladıkları bir ibadet yolu,"** bir ibadet şekli **"tayin ettik."** Bu **"ibadet yolu"** adalet ve hikmette ortak olmakla birlikte bazı hususlarda farklılık gösterebilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi elbette hepinizi bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiğiyle sizi imtihan etmek istedi."** (el-Maide, 5/48) Her ümmet kendi hallerine göre bu ibadet gereğince amel ederler. Hiçbir şeriata karşı itiraz söz konusu olamaz. Özellikle de müşrik ve apaçık bilgisizlik içinde bulunan ümmiler için bu böyledir. Çünkü Allah Rasûlünün risaleti, delilleriyle sabit olduğu takdirde onun bütün getirdiklerinin kabul edilmesi ve teslimiyetle karşılanması, getirdiklerine karşı itirazdan vazgeçilmesi gerekir.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde onlar, din hususunda seninle asla çekişmesinler."** Seni yalanlayanlar seninle çekişmesin, getirdiklerinin bir kısmına karşı bile olsa bozuk akılları ile itiraza kalkışmasınlar. Mesela yaptıkları yanlış kıyasla leşin yenilmesinin helâl olması konusunda seninle tartışırken "Kendi öldürdüklerinizi yersiniz de Allah'ın öldürdüğünü niye yemezsiniz?" demeye kalkışmasınlar. Yine **"Alışveriş de faiz gibidir."** (el-Bakara, 2/275) şeklindeki itirazları da bu kabildendir. Bunların tek tek cevaplandırılması gerekmez. Çünkü onlar, risaletin kaynağına itiraz etmektedirler. Dolayısıyla bu gibi meselelerde tek tek tartışmak ve bunlar hakkında delil getirmek söz konusu değildir. Aksine her bir konuyla ilgili yapılacak açıklama ayrıdır. O nedenle Allah Rasûlünün risaletini inkâr eden bir kimse böyle bir itirazı ileri sürer de "Ben doğru yolu bulmak için tartışıyorum." derse ona şöyle denilir: Seninle tartışma konusu,

risaletin kabul edilip edilmemesi meselesidir. Aksi takdirde sadece diğer konularda tartışmayı istemesi, işi yokuşa sürmek ve karşısındakini aciz bırakmak maksadında olduğunu gösterir. Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet etmesini ve bu yol üzere devam etmesini emretmiştir. İtiraz edenler ister itiraza devam etsinler, ister etmesinler. İzlemekte olduğun davet yolundan herhangi bir şey seni geri çevirmemelidir. Çünkü **"Şüphesiz sen dosdoğru bir yol üzerindesin."** Senin bu yolun itidalli bir yoldur. Maksada ulaştıran bir yoldur. Hak bilgisini ve onun gereğince ameli içerir. Yolunun doğruluğundan yana eminsin. Dininin gerçekliğine dair bilgin kesindir. Bu da Rabbinin sana verdiği emir üzere kararlılıkla yürümeni gerektirir. Hakkında şüphe söz konusu olan bir din üzere olmadığın gibi uydurulmuş bir söze de davet etmiyorsun ki insanların hevâları ve görüşleri seni durdursun, onların itirazları yolunda ilerlemene engel olsun. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"O halde sen Allah'a tevekkül et. Çünkü sen apaçık hak üzeresin."** (en-Neml, 27/79)

Bununla birlikte Yüce Allah'ın **"Şüphesiz sen dosdoğru bir yol üzerindesin."** buyruğunda şeriatın cüz'î/fer'î hükümlerine itiraz eden kimselere akl-ı selimle verilecek cevapların mahiyeti gösterilmektedir. Çünkü buradaki dosdoğru yol, Allah Rasûlünün getirdiği her şeyin ayrılmaz bir sıfatıdır. O da aslî/itikadî ve fer'î bütün meselelerde kendisiyle doğruya ulaşılan, doğru elde edilen yoldur. Bu ise güzelliği, adaleti ve hikmeti akılla ve selim fıtratla bilinen meselelerdir. Bu da emrolunan ve yasak kılınan şeyler üzerinde ayrı ayrı düşünmekle öğrenilebilecek bir husustur. Bundan dolayı Yüce Allah bu gibi hallerde kendisiyle tartışmayı sürdürecek olurlarsa, onlarla tartışmaktan vazgeçmesini emretmektedir:

68-69. "Yine de seninle tartışırlarsa de ki: Allah yapmakta olduklarınızı en iyi bilendir." O, sizin maksatlarınızı ve niyetlerinizi bilendir ve size bunların karşılığını verecektir. **"Allah, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair kıyamet gününde aranızda hüküm verecektir."** İzlediği yol dosdoğru yola (Sırat-ı Mustakime) uygun olan kimse, nimet dolu cennetlere gireceklerdendir. Bu yoldan ayrılıp sapan ise alevli ateşe girecekler arasındadır.

70. Şanı Yüce Allah'ın hükmünün tam ve eksiksiz oluşunun bir göstergesi de hükmünü ilme dayalı olarak koymuş olmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah, ilminin ve Kitabının her şeyi kuşattığını belirtmektedir: **"Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir?"** Bütün işlerin zahirini de, batınını da, gizlisini de, açığını da, büyüğünü de, küçüğünü de, önce olanını da, sonra olanını da bilir. Göklerde ve yerde olacak her şeyi kuşatmış olan bu ilmi Allah, bir kitapta tespit et-

miştir. Bu da Levh-i Mahfuz'dur. Zira Yüce Allah, kalemi yarattığında ona, "Yaz" buyurdu. Kalem, "Neyi yazayım?" diye sorunca ona, "Kıyamet gününe kadar olacak her şeyi yaz!" diye emretti.[21] **"Gerçekten bu, Allah'a göre çok kolaydır."** Sizin için tasavvuru kabil olmayan bir husus olsa da her şeyi bilgisiyle kuşatmak ve her şeyi vakıaya uygun olarak bir kitapta yazmak Yüce Allah için pek kolaydır.

﴿ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِۦ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ٧١ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِٱلَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ ۗ ٱلنَّارُ وَعَدَهَا ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ٧٢ ﴾

71- Onlar, Allah'ın dışında haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği ve kendilerinin de hiçbir bilgilerinin bulunmadığı şeylere ibadet ediyorlar. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.

72- Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda o kâfirlerin hoşnutsuzluklarını çehrelerinden anlarsın. Neredeyse onlara âyetlerimizi okuyanların üzerlerine çullanacak olurlar. De ki: '(Sizin için) bundan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Ateş, Allah onu kâfirlere va'detmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!'

71. Yüce Allah, kendisine ortak koşup başkalarını kendisine denk tutanların durumlarını söz konusu etmekte ve hallerinin en çirkin hal olduğunu, yaptıklarının hiçbir dayanağının bulunmadığını bildirmektedir. Bu konuda herhangi bir bilgileri de yoktur. Sadece taklitçidirler. Zira bu hususta sapık atalarından gördüklerini taklit ediyorlar. Bazen insan, yaptığı hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmayabilir. Gerçekte o konuda kendisinin bilmediği bir delil de bulunabilir. Ancak Yüce Allah, burada bu hususta hiçbir delil indirmediğini haber vermektedir. Yani bu konuda böyle bir taklidi caiz kılacak ve ona delil olacak hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Aksine Allah, kendisine ortak koşmanın tutarsızlığına ve batıl oluşuna dair kat'i deliller indirmiştir. Daha sonra Yüce Allah, aralarından hakka karşı inatlaşan zalimleri tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."** Allah'ın azabı üzerlerine inecek olursa onları koruyacak bir yardımcıları bulunmayacaktır.

21 *Müsned*, 5/317; Ebu Davud, 4800; Tirmizî, 2155

72. Peki izlemekte oldukları yol hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmayan bu kimselerin, acaba ilâhî âyetler ve hidâyet kendilerine geldiği takdirde bunları izlemek gibi bir maksatları var mı? Yoksa onlar izlemekte oldukları batıldan memnun ve razılar mı? Yüce Allah, bunu da şu buyruğuyla dile getirmektedir: Hakkı batıldan açık seçik bir şekilde ayıran **"ayetlerimiz onlara açık açık okunduğunda"** onlara iltifat etmezler. Hiçbir şekilde aldırmazlar. Aksine **"o kâfirlerin hoşnutsuzluklarını,"** bu âyetlere karşı duydukları nefret ve tiksintilerini **"çehrelerinden anlarsın."** Suratlarını astıklarını, tüylerinin diken diken olduğunu görürsün. **"Neredeyse onlara âyetlerimizi okuyanların üzerlerine çullanacak olurlar."** Neredeyse aşırı öfkelerinden, hakka karşı aşırı kin ve düşmanlıklarından ötürü onları öldürecekler ve aşırı derecede dövecekler. İşte kâfirlerin durumu budur. Onların bu halleri ne kötüdür! Bu hallerinin zararı ne kadar da büyüktür! Fakat diğer taraftan bundan da daha kötü bir hal daha vardır. O da onların âkıbetleridir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: (Sizin için) bundan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Ateş; Allah onu kâfirlere va'detmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!"** Onun kötülüğü uzun süreli ve geniş kapsamlıdır. Onun hoşlanılmayan halleri ve acıları da sürekli olarak artıp durur.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا
ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ
وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Ey insanlar! Bir misal verildi, ona kulak verin. Allah'ın dışında kendilerine yalvardıklarınız, hepsi bir araya toplansalar bile, asla bir sinek dahi yaratamazlar. Hatta bir sinek onlardan bir şey kapsa onu bile ondan geri alamazlar. İsteyen de âciz, istenen de.

74- Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, Azîz'dir.

73. Bu, Yüce Allah'ın putlara tapmanın ne kadar çirkin olduğuna, putlara tapanların akıllarının ne kadar eksik olduğuna, tapanların da, kendilerine tapılanların da ne kadar zayıf olduğuna dair verdiği bir misaldir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey insanlar!"** Bu, mü'minlere de, kâfirlere de yönelik bir hitaptır. Bu hitapla mü'minlerin ilmi ve basireti artarken kâfirlere karşı da delil ortaya konmaktadır. **"Bir misal verildi, ona kulak verin."** Bu misali iyi dinleyin, muhteva-

sını iyi kavrayın. Sakın ha bu misali gafil kalplerle, ilgisiz kulaklarla dinlemeyin. Kalbinizle ve kulaklarınızla bunu iyice bellemeye çalışın. İşte o misal: **"Allah'ın dışında kendilerine yalvardıklarınız,"** bu, Allah'ın dışında dua edilen ve tapılan bütün varlıkları kapsar **"hepsi bir araya toplansalar bile asla"** sizin nazarınızda mahlukatın en basiti, en değersizi olan **"bir sinek dahi yaratamazlar."** Bu taptığınız varlıklar, bu zayıf yaratığı var edemeyeceklerine göre ondan daha büyük ve güçlü bir varlığı asla var edemezler. Bu durumun daha da ötesi ise şudur: **"Hatta bir sinek onlardan bir şey kapsa onu bile ondan geri alamazlar."** Bu da acizliğin en ileri derecesidir. Allah'tan başka kendisine tapınılan **"isteyen de âciz,"** bu örnekte sinek olarak anılan **"istenen de."** Yani her ikisi de acizdir, güçsüzdür. Bu güçsüz, aciz ve sahte ilahlara bağlanarak onları alemlerin Rabbi konumunda görenler ise hepsinden de daha güçsüz ve daha acizdir.

74. İşte böyle kimseler **"Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar."** Çünkü bütün yönleriyle aciz ve muhtaç olan bir varlığı, bütün yönleriyle güçlü ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Zatla denk tuttular. Kendisine de, başkasına da bir fayda sağlayamayan, gelecek bir zararı önleyemeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, ölümden sonra diriltemeyen bir yaratığı; fayda veren, zarar veren, istediğini bağışlayan, istemediğini engelleyen, mülkün mutlak sahibi, mutlak hükümranı ve mülkünde bütün türleriyle tasarrufta bulunan mutlak tasarruf sahibiyle eşit kabul ettiler. **"Şüphesiz Allah çok güçlüdür, Aziz'dir."** Gücü de, izzeti de kemal derecesindedir. Bütün varlıkların mukadderatının O'nun elinde olması, hiçbir kimsenin O'nun iradesi/meşîeti olmaksızın harekete geçememesi, hareket halindeyken duramaması, O'nun gücünün ve izzetinin kemalindendir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Gökleri ve yeri yok olmasınlar diye tutması, ilkinden sonuna kadar bütün yaratılanları tek bir çığlıkla ölümlerinden sonra diriltecek olması, zorbaları ve azgın ümmetleri pek önemsiz bir şeyle ve sadece azabından bir kamçı ile helâk etmiş olması... hep O'nun kuvvetinin kemalinin bir tecellisidir.

﴿ اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ
مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾ ﴾

75- Allah, meleklerden ve insanlardan rasûller seçer. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, görendir.

76- O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.

75-76. Allah, zatının kemalini, putların zayıflığını, kendisinin hak ma'bud olduğunu beyan ettikten sonra, peygamberlerin halini ve sahip oldukları müstesna fazilet ve erdemlerle diğer insanlardan ayrıcalıklı olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Allah, meleklerden ve insanlardan rasûller seçer."** Yani O, hem meleklerden rasûller/elçiler seçer, hem de insanlardan. Bunlar kendi türlerinin en temizleri, şerefli vasıfları kendilerinde en çok toplayanları ve seçilmeye en layık olanlarıdırlar. Rasûller bütün yaratılanların kayıtsız şartsız en seçkinleridir. Zira onları seçip belirleyen, eşyanın hakikatini bilmeyen yahut bazı şeyleri bilirken bazı şeyleri bilmeyen bir kimse değildir. Aksine onları seçen, her şeyi işiten, her şeyi görendir. İlmi, işitmesi ve görmesi her şeyi kuşatandır. Bu yüzden O'nun rasûlleri seçmesi, bilgisine dayalıdır. O, onların bu işe ehil, vahye muhatap olmaya da elverişli olduklarını bilir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Allah, risaletini kime vereceğini çok iyi bilir."** (el-En'âm, 6/124) **"Bütün işler ancak Allah'a döndürülür."** İnsanları Allah'a davet edecek olan peygamberleri O gönderir. İnsanların kimisi bu çağrıyı kabul eder, kimisi de peygamberlerin çağrısını reddeder. Kimisi gereğince amel eder, kimisi yüz çevirir. Peygamberlerin vazifesi davettir. Amellerin karşılığını vermek ise Allah'a aittir. O nedenle bu ameller, Allah'a döndürülür ve onlara Yüce Allah'ın lütuf ve adaletiyle karşılık verilir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱرْكَعُوا۟ وَٱسْجُدُوا۟ وَٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمْ وَٱفْعَلُوا۟ ٱلْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾ وَجَٰهِدُوا۟ فِى ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦ ۚ هُوَ ٱجْتَبَىٰكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَٰهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِى هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعْتَصِمُوا۟ بِٱللَّهِ هُوَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ فَنِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٧٨﴾ ﴾

77- Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin ve hayır işleyin ki felâha eresiniz.

78- Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi o seçti ve dinde size hiçbir güçlük yüklemedi. Atanız İbrahim'in dini (de buydu). Allah, daha önce (geçmiş kitaplarda) **da, bu** (Kitapta) **da sizi 'müslümanlar' olarak adlandırdı ki Rasûl size şahit olsun, siz de insanlara karşı şahit olasınız. O halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin Mevlânızdır. O, ne güzel mevla ne güzel yardımcıdır.**

77. Yüce Allah, mü'min kullarına, namaz kılmalarını, özellikle de çok faziletli olmaları ve namazın rükünleri oluşları dolayısıyla rükû' ve secde etmelerini, gözlerin nuru ve kederli kalplerin tesellisi olan ibadeti ifa etmelerini emretmektedir. O'nun rububiyetinin ve kullarına olan ihsanlarının, onların ibadetlerini yalnızca O'na ihlâsla yapmalarını gerektirdiğini bildirmekte, ayrıca onlara genel olarak hayır işlemelerini de emretmektedir. Yüce Allah, felahın bu hususlara bağlı olduğunu belirterek de **"...ki felâha eresiniz."** buyurmaktadır. Yani isteyip arzuladığınızı elde edesiniz, hoşlanmadığınız ve korktuğunuz şeylerden de uzak olasınız. Yaratıcıya ihlâsla ibadet edip kullarına faydalı olmaya çalışmanın dışında başarı ve mutluluk yolu yoktur. Buna muvaffak olan bir kimse, hiç şüphesiz mutluluğun, başarının ve felâhın en yüce mevkilerine yükseltilecektir.

78. "Allah uğrunda hakkıyla cihad edin." Cihad, isteneni elde etmek için bütün gücün ortaya konulmasıdır. Allah uğrunda hakkıyla cihad etmek ise Allah'ın emrini tam anlamıyla yerine getirmek, insanları bu maksada ulaştıran her yolla O'nun yoluna davet etmektir. Öğüt vermek, öğretmek, savaşmak, edeblendirmek, azarlamak, nasihat etmek vb. yollarla... **"O, sizi seçti"** ey müslümanlar! İnsanlar arasından sizi seçen O'dur. Bu dini de sizin için seçti ve sizin için bu dinden hoşnut oldu. Sizin için kitapların en faziletlisini, peygamberlerin en üstününü seçti. Öyleyse siz de bu büyük ilâhî bağışa gereği gibi cihad etmekle karşılık verin.

Yüce Allah'ın **"Allah uğrunda hakkıyla cihad edin."** buyruğundan bazılarının, bunun güç yetirilemeyen bir vazife ya da ağır bir yükümlülük olduğu vehmine kapılmaları muhtemel olduğu için bunu bertaraf etmek üzere Yüce Allah **"Dinde size hiçbir güçlük yüklemedi."** buyurmaktadır. Dinde sizin için bir zorluk yoktur. Aksine O, dini alabildiğine kolaylaştırmış ve zorluklardan uzak tutmuştur. Evvela O, ancak nefislere kolay gelen, onları yormayacak ve ağır gelmeyecek hususların yerine getirilmesini emretmiştir. Diğer taraftan yükümlülüğün hafifletilmesini gerektiren birtakım sebepler söz konusu olursa emrettiği şeyleri de hafifletmiştir. Şöyle ki o emri ya büsbütün ya da kısmen kaldırmıştır.

Bu âyet-i kerimeden şu şer'î kaideler çıkartılmıştır: "Zorluk kolaylığı getirir." ve "Zaruretler mahzurları/yasakları mubah kılar." Bunun kapsamına da fıkha dair kitaplarda bilinen pek çok fer'î hüküm girmektedir. **"Atanız İbrahim'in dini** (de buydu)." Yani sözü edilen bu din, kaydedilen bu emirler, İbrahim'in üzerinde olduğu din ve izlediği yoldur. Siz de bu dine uyun ve ona sımsıkı bağlanın. **"Allah, daha önce** (geçmiş kitaplarda) **da, bu** (Kitapta) **da sizi 'müslümanlar' olarak adlandırdı."** Önceki kitaplarda da sizler anılmışsınız ve orada da sizin ününüz

vardır. Bu kitapta ve bu şeriatta da sizin adınız budur. Yani önceden de, sonradan da sizin adınız budur. **"ki Rasûl size,"** hayır ve şer tüm amellerinize **"şahit olsun. Siz de insanlara karşı şahit olasınız."** Çünkü siz, insanlar için çıkartılmış en hayırlı, mutedil, adaletli ve hayırlı bir ümmetsiniz. Sizler peygamberlerin kendi ümmetlerine tebliğde bulunduklarına dair şahitlik edeceksiniz, ümmetlere karşı da peygamberlerinin kendilerine tebliğde bulunduklarına şahitlik edeceksiniz. Bunu da Cenab-ı Allah'ın Kitabında size verdiği haberlere dayanarak yapacaksınız. **"O halde namazı dosdoğru,"** yani rükünleri ve şartlarıyla, sınırlarına riâyet ederek ve bütün gerekleriyle birlikte **"kılın ve"** farz olan **"zekâtı,"** Yüce Allah'a, size ihsan etmiş olduğu bunca nimetlere karşı bir şükür olmak üzere **"verin ve Allah'a sarılın."** Ona sığınarak korunun, bu hususta O'na güvenip dayanın. Kendi gücünüze ve takatinize bel bağlamayın. **"O, sizin Mevlânızdır."** İşlerinizi çekip çevirendir. En güzel şekilde işlerinizi O idare eder ve en güzel takdirine uygun olarak sizin işlerinizi O yönlendirir. **"O ne güzel mevlâ ne güzel yardımcıdır."** O, kendisini dost edinenin ne güzel dostudur! Zira o, bu yolla istediğini elde eder. O, yardımını dileyen için de ne güzel yardımcıdır! Zira hoşlanmadığı şeyleri ondan uzaklaştırır.

Hac sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

سورة المؤمنون

MÜMİNÛN SÛRESİ

-23-

23- MÜMİNÛN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 118 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ
﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ
﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾
أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Müminler gerçekten felâha ermiştir.

2- Onlar, namazlarında huşû' içindedirler.

3- Onlar, boş (iş ve) **sözlerden yüz çevirirler.**

4- Onlar (mallarının da, nefislerinin de) **zekâtını verirler.**

5- Onlar, mahrem yerlerini (haram ilişkiden) **korurlar.**

6- Ancak eşleri yahut sahip oldukları (cariyeler) **hariç.** (Onlarla ilişki kurarlar ve) **bundan dolayı da kınanmazlar.**

7- Artık her kim bunun ötesinde bir yol ararsa, işte onlar sınırı aşanlardır.

8- Onlar, emanetlerine ve ahitlerine riâyet ederler.

9- Onlar, namazlarını muhafaza ederler.

10-11- İşte Firdevs'e varis olacak olan mirasçılar bunlardır ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.

Bu buyruklarda Yüce Allah, mü'min kullarını söz konusu etmekte, felah ve saadetlerini dile getirmekte ve hangi vesilelerle bu noktaya geldiklerini belirtmektedir. Bu da zımnen onların sahip oldukları vasıflara yönelik bir teşvik ve özendirmedir. Ta ki kul, kendisini de, başkasını da bu âyetlere göre tartsın, bu yolla hem kendisinin hem de başkasının sahip olduğu imanı, fazlalık ve eksiklik, çokluk ve azlık bakımından tespit edebilsin.

1. **"Müminler gerçekten felâha ermiştir,"** yani Allah'a iman edip peygamberleri tasdik eden müminler, bütün arzuladıkları şeyleri elde etmişler, mutluluğa ve başarıya ermişlerdir. Onların birtakım kamil sıfatları vardır:

2. **"Onlar, namazlarında huşû' içindedirler."** **"Namazda huşû';"** Yüce Allah'ın huzurunda kalbin şuurlu ve uyanık olması, O'na yakınlığın zihinde canlı tutulmasıdır. Böylelikle huşulu kulun kalbi sükûn bulur, nefsi huzura erer, gereksiz hareketleri son bulur, sağa sola bakmaz, Rabbinin huzurunda gereken edebi takınır. Namazında başından sonuna kadar söylediği ve yaptığı her şeyin farkında ve şuurunda olur. Bu yolla vesveseler ve kötü düşünceler ortadan kalkar. İşte namazın ruhu budur, namazdan maksat da budur. Kulun lehine namazından yazılan da bu kadarıdır. Huşûsu olmayan, kalbî şuuru bulunmayan bir namaz, her ne kadar geçerli ve sevaplı olsa da, hiç şüphesiz gerçek sevap, kişinin namazından kalbiyle anladığı miktar kadardır.

3. **"Onlar boş** (iş ve)**"** hayrı, faydası olmayan **"sözlerden yüz çevirirler."** Yani kendi kendilerini uzak tutar, bunları kendilerine yakıştırmazlar. **"Boş (iş ve) sözlerle karşılaştıklarında onurlu bir şekilde geçer giderler."** (el-Furkan, 25/72) Boş sözlerden yüz çevirdikleri için haramlardan yüz çevirmeleri öncelikle söz konusudur. Kul, diline sahip olup onu hayrın dışında kullanmazsa, bütün işlerinin dizginlerini elinde tutmuş olur. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Muaz b. Cebel'e birtakım tavsiyelerde bulunurken şunları da söylemiştir: *"Şimdi sana bütün bunların esasını bildireyim mi?"* Ben, "Evet, ey Allah'ın Rasûlü" deyince dilini tutarak şöyle dedi: *"Bunu tut, aleyhine çalışmasına engel ol."*[22] Dolayısıyla mü'minlerin övülmeye değer niteliklerinden biri, dillerini boş sözlerden ve haramlardan alıkoymalarıdır.

4. **"Onlar** (nefislerinin de, mallarının da) **zekâtını verirler."** Türlü mallarının zekâtını eksiksiz öderler. Nefislerini de kötü huylardan temizler, arındırırlar. Nefsin zekatı/arınması için terk edilmesi ve uzak durulması gereken şeylerden uzaklaşırlar. Namazda huşû' sahibi olmak suretiyle yaratıcılarına güzelce ibadet ettikleri gibi zekâtı edâ etmek suretiyle de yaratılmışlara iyilikte bulunurlar.

5-6. **"Onlar, mahrem yerlerini** (haram ilişkiden)"/zinadan **"korurlar."** Harama bakmak, dokunmak gibi zinaya davet eden şeylerden uzak kalmak da mahrem yerlerini korumanın tamamlayıcı unsurlarındandır. İşte müminler, mahrem yerlerini herkese karşı haramdan korurlar. **"Ancak eşleri yahut sahip oldukları"**

22 Ahmed, 5/231; Tirmizî, İman 8; İbn Mâce, Fiten 12.

cariyeler **"hariç.** (Onlarla ilişki kurarlar ve) **bundan dolayı"** onlara yaklaşmaktan ötürü **"kınanmazlar."** Zira Yüce Allah eşleri ve cariyeleri onlara helâl kılmıştır.

7. **"Artık her kim bunun ötesinde bir yol ararsa,"** eş ve cariyeden başkasını isterse **"işte onlar sınırı aşanlardır."** Allah'ın helâl kıldığı sınırları aşarak harama giren, Allah'ın haram kıldığı şeyleri işleme cüretini gösterenlerdir. Bu âyet-i kerimenin genel ifadesi, mut'a nikâhının haram olduğuna delildir. Çünkü mut'a nikâhı ile nikâhlanan kadın, ne eş olarak kalması maksadıyla nikâhlanılan gerçek bir zevcedir ne de bir cariyedir. Aynı şekilde bu ayet, üç talakla boşanmış kadının kocasına helâl olması maksadıyla yapılan anlaşmalı nikâhların da (hulle nikâhı) haram olduğunu ortaya koymaktadır. Yüce Allah'ın **"sahip oldukları"** buyruğu, cariyenin helâl olabilmesi için bütünüyle kişinin mülkiyetinde olmasının şart olduğuna delildir. Eğer o cariyenin sadece bir kısmı kendi mülkiyetiyse ona helâl olmaz. Çünkü o cariye, onun sahip olduklarından sayılmaz. Aksine o, hem kendisinin hem başkasının mülkiyeti altındadır. Hür bir kadınla iki kocanın ortaklaşa evlenmeleri caiz olmadığı gibi sahip olunan bir cariyeden istifade etmede de birden fazla kişinin ortaklığı caiz değildir.

8. **"Onlar emanetlerine ve ahitlerine riâyet ederler."** Gereğini yerine getirir ve onları korurlar. Emanetlerin gerektirdiği sorumlulukları ifaya özel dikkat gösterirler. Bu, hem Yüce Allah'ın hakkı olan hem de kulların hakkı olan bütün emanetler hakkında umumidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de onu yüklenmek istemediler. Bundan endişeye düştüler. Ama insan onu yüklendi."** (el-Ahzab, 33/72) Yüce Allah'ın kullarına farz kıldığı bütün yükümlülükler, kulun nezdinde bir emanettir ve kul, bunların gereklerini tam anlamıyla yerine getirip onları muhafaza etmekle yükümlüdür. Bunun kapsamına insanlara ait emanetler de girer. Emanet olarak bırakılan mallar, sırlar vb. şeyler böyledir. Kulun her iki emre de riâyet edip her iki tür emaneti koruması gerekir. Bu onun görevidir: **"Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi... emreder."** (en-Nisâ, 4/58) Ahit de böyledir, hem insanların kendi aralarındaki ahitleri hem de Allah'a verdikleri ahdi kapsar. Kul, yaptığı akitler ve üzerine aldığı mükellefiyetlere gereği gibi riâyet etmekle ve eksiksiz yerine getirmekle yükümlüdür. Bunda kusurlu davranmak ve onları ihmal etmek haramdır.

9. **"Onlar namazlarını muhafaza ederler."** Yani vakitlerinde, sınırlarına riâyet ederek, şart ve rükünlerini yerine getirerek namazlarını devamlı kılarlar. Allah, onları namazlarında huşû içinde olmakla övdükten sonra şimdi de namazlarını gereğince muhafaza etmekle övmektedir. Çünkü bu iki hususu gereğince

yerine getirmedikçe iş tamam olmaz. Huşû olmaksızın namaza devam eden ya da namazı gereği gibi korumaksızın huşûlu olmaya çalışan bir kimse (emrolunduğu hususlardan yalnızca birini yerine getirdiği için) yerilir ve yaptığı iş eksik kalır.

10-11. "**İşte**" bu niteliklere sahip olanlar, "**Firdevs'e varis olacak olan mirasçılar bunlardır.**" Firdevs cennetin en yükseği, ortası ve en iyi yeridir. Zira bu kimseler de hayırlı vasıfların en yükseğine, zirvesindekilere sahip olmuş, bunlarla bezenmişlerdir. Ya da buradaki Firdevs'ten maksat, cennetin tümüdür. Böylelikle herkesin kendi durumuna uygun mertebesi vardır ve derecelerine göre cennete girecek bütün mü'minler bunun kapsamındadır. "**ve onlar orada ebediyen kalacaklardır.**" Oradan ayrılıp başka yere gitmezler. Zaten kendileri de ayrılmak istemezler. Çünkü orası -herhangi bir keder ve hevesi kursakta bırakan bir şey olmaksızın- bütün nimetlerin en mükemmelini, en üstünü ve en eksiksiz olanını içerir.

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ
خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ
لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾
ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

12- Andolsun ki Biz insanı, süzülmüş bir çamurdan yarattık.

13- Sonra onu, sağlam bir yere (rahme) yerleşmiş bir nutfe yaptık.

14- Sonra o nutfeyi alaka yaptık. Sonra o alakayı bir çiğnem et ve o bir çiğnem eti de kemik yaptık. Derken o kemiğe et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir varlığa dönüştürdük. En güzel yaratıcı olan Allah'ın şanı ne yücedir!

15- Sonra bunun ardından siz, şüphesiz öleceksiniz.

16- Sonra da kıyamet günü elbette diriltileceksiniz.

12. Yüce Allah, bundan sonraki âyetlerde insanoğlunun geçtiği çeşitli aşamaları, yaratılışının başlangıcından vardığı son merhaleye kadar beyan etmektedir. Önce insan türünün ilk atası Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılışının başlangıcını şöyle dile getirmektedir: "**Süzülmüş bir çamurdan yarattık.**" Bu çamur, bütün yeryüzünden alınıp süzülmüş bir çamurdur. Bu yüzden onun evlatları da yeryüzü toprağındaki nitelikleri taşımaktadır. Kimisi iyi, kimisi kötü, kimisi de bu ikisi

arasındadır. Kimisi yumuşak, kimisi sert ve kaba tabiatlıdır. Kimisi de bu ikisi arasında bir huya sahiptir.

13. "**Sonra onu,**" tür olarak Âdemoğullarını bozulmaya, rüzgara vb. dış etkenlere karşı korunmuş "**sağlam bir yere,**" yani rahme "**yerleşmiş,**" bel ile göğüs kemiği arasından çıkan sudan oluşmuş bir "**nutfe yaptık.**"

14. "**Sonra**" daha önce rahimde yerleşmiş bulunan "**o nutfeyi,**" üzerinden kırk gün geçtikten sonra "**alaka**"/kırmızı bir kan "**yaptık. Sonra,**" yani kırk gün daha geçtikten sonra "**o alakayı bir çiğnem et**" yani küçüklüğü dolayısıyla ancak ağızda çiğnenecek kadar olan bir et parçası "**ve o**" yumuşak olan "**bir çiğnem eti**" sert ve sağlam "**kemik yaptık.**" Bu kemikler de bedenin bunlara ihtiyacına göre etin arasında yer alır. "**Kemiğe de et giydirdik.**" Yani kemikleri eti tutan direk durumunda kıldığımız gibi, eti de kemiklere giydirilen bir elbise yaptık. Bu da üçüncü kırk günlük süre içinde olur. "**Sonra onu bambaşka bir varlığa dönüştürdük.**" Ona ruh üflendikten sonra artık cansız bir varlık olmaktan çıkıp canlı bir varlığa dönüşür. "**En güzel yaratıcı olan Allah'ın!**" Ki O, "**yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. İnsanı da yaratmaya bir çamurdan başladı. Sonra O, onun soyunu hakir bir sudan** (meniden) **meydana gelen bir süzme**(nutfe)**den var etti. Sonra O, ona şekil verip tamamlamış ve ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!**" (es-Secde, 32/7-9) "**şanı ne yücedir!**" Ne kadar şanlı, ne kadar büyük, hayırları, bereketleri ne kadar çoktur! Allah'ın bütün yarattıkları güzeldir. İnsan ise O'nun yarattıklarının en güzelidir. Hatta kayıtsız şartsız bütün yaratılanların en güzeli odur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Andolsun ki Biz insanı gerçekten en güzel suret ve biçimde yarattık.**" (et-Tin, 95/4) İşte bundan dolayı onun özellikleri de bütün mahlukatın en üstün ve en mükemmel özellikleridir.

15. "**Sonra bunun,**" yani bu yaratılışın ve ruhun üfürülmesinin "**ardından siz şüphesiz**" geçeceğiniz aşamalardan ve intikal edeceğiniz devrelerden biri olan ölümü tadacak, "**öleceksiniz.**"

16. "**Sonra da kıyamet günü elbette diriltileceksiniz.**" İyisiyle kötüsüyle amellerinizin karşılığını göreceksiniz. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: "**Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır? O,** (rahme) **dökülen meniden bir damla değil miydi? Sonra bir yapışkan bir kan pıhtısı** (alaka) **olmuş, sonra** (Allah onu) **yaratmış ve şekil verip düzenlemiştir. Ondan erkek ve dişi iki eş yaratmıştır. Bunları yaratanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?**" (el-Kıyame, 75/36-40)

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ
وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِن طُورِ سَيْنَاءَ تَنبُتُ بِالدُّهْنِ
وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ ﴾

17- Andolsun Biz üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan/yaratılmışlardan habersiz değiliz.

18- Gökten bir ölçüyle su indirdik de onu yeryüzünde(ki yerlerine) **yerleştirdik. Şüphesiz o suyu yok etmeye de gücümüz yeter.**

19- Biz o suyla sizin için hurma ve üzüm bahçeleri var ettik ki oralarda sizin için çok çeşitli meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.

20- Bir ağaç da var ettik ki Tûr-u Sînâ'dan çıkar, hem yağ hem de yiyenlere bir katık bitirir.

17. Yüce Allah, insanın yaratılışını zikrettikten sonra onun mekanını, bu mekanın her çeşit nimetlerle donatıldığını bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz üstünüzde,"** yeryüzüne bir tavan, kullar için de maslahat olmak üzere **"yedi yol,"** biri diğerinin üstünde yedi tabaka halinde yıldızlarla güneş ve ay ile süslenmiş ve orada kulların maslahatına gerekli olan şeylerin tevdi edilmiş bulunduğu yedi gök **"yarattık. Biz yaratmaktan/yaratılmışlardan habersiz değiliz."** Yani yaratışımız her yaratılmışı kapsadığı gibi ilmimiz de bütün yarattıklarımızı kuşatmıştır. Hiçbir varlıktan gafil değiliz, hiçbirini unutmayız. Hiçbir yaratılmışı var edip de zayi etmeyiz. Semadan gafil kalarak onu yerin üzerine düşürmeyiz. Denizin dalgaları içindeki bir zerreyi, uçsuz bucaksız ovaların kıyısında köşesinde bulunan en ufak bir varlığı, herhangi bir canlıyı unutmayız. Mutlaka rızkını ona ulaştırırız: **"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın. O, Onların durdukları yerlerini de, emaneten kaldıkları yerlerini de bilir."** (Hûd, 11/6) Allah Teala, yaratmasıyla ilmini bir arada çokça zikreder. Şu buyruklarda olduğu gibi: **"Hiç yaratan bilmez mi? O Latif'tir, her şeyden haberdardır."** (el-Mülk, 67/14); **"O yegane yaratandır, her şeyi en iyi bilendir."** (Yâsin, 36/81) Çünkü varlıkların yaratılması, onları yaratanın ilmine ve hikmetine delalet eden en kuvvetli aklî delillerdendir.

18. "Gökten," hem sizin hem hayvanlarınız için rızık olmak üzere ve size yetecek kadar **"bir ölçüyle su indirdik."** Bu su bitkiler, ağaçlar ve yeryüzü için yeterli miktardadır. Ne maksadı gerçekleştiremeyecek kadar az, ne de meskenleri

yok edecek, ağaçları ve bitkileri boğacak kadar çoktur. Aksine Allah, o suyu ihtiyaç duyulan bir zamanda indirir, sonra da devam etmesi zarar verecek hale geldi mi onu keser. **"onu yeryüzünde**(ki yerlerine) **yerleştirdik."** Suyu yere indirdik. O da orada yerleşip karar kıldı ve kendisini indirenin kudretiyle bütün bitkilerden çiftler çıkardı. Yine Allah, onu kaybolup gitmesin, kendisine ulaşılsın ve ondan yararlanılsın diye yeryüzündeki depolarda hazır olmak üzere yerleştirdi. **"Şüphesiz o suyu yok etmeye de gücümüz yeter."** Ya o yağmuru hiç indirmeyiz ya onu indirsek de yerde kaybolur gider de ona ulaşılamaz ya da o yağmurdan gözetilen maksat elde edilmez. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarının, nimetlerine karşılık şükretmeleri için dikkatlerini çekmekte; eğer bu nimetler olmasaydı ne gibi zararlarla karşı karşıya kalacaklarını düşünmelerini istemektedir. Nitekim bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Bana haber verin: Eğer suyunuz yerin dibine geçiriliverse size kaynayan bir pınarı kim getirebilir?"** (el-Mülk, 67/30)

19. "Biz o suyla sizin için hurma ve üzüm bahçeleri var ettik." Yüce Allah'ın, yağmur suyuyla bunlardan başka daha pek çok ağaç var etmesine rağmen özellikle bu iki tür ağacı zikretmesi, bunların üstünlüklerinden ve diğer ağaçlardan daha faydalı olduklarından dolayıdır. Bu yüzden Yüce Allah, devamla ağaçların tamamını kastederek şöyle buyurmaktadır: **"ki oralarda,"** yani bu bahçelerde **"sizin için çok çeşitli meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz."** İncir, portakal, nar, elma vb. daha başka meyveler veren ağaçlar vardır.

20. "Bir ağaç da var ettik ki Tûr-u Sînâ'dan çıkar, hem yağ hem de yiyenlere bir katık bitirir." Bu da zeytin ağacıdır. Tur'un özellikle zikredilmesinin sebebi, onun özellikle Şam topraklarında yetişen bir ağaç olmasından dolayıdır. Ayrıca bunun birtakım faydaları da vardır ki bunların bazılarını Yüce Allah: **"hem yağ hem de yiyenlere bir katık"** diye dile getirmektedir. Yani bu ağacın meyvesinden zeytin yağı elde edilir ki o da kandillerde aydınlanma için çokça kullanıldığı gibi katık olarak da kullanılır, başka birtakım faydaları da vardır.

﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾
وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- Hayvanlarda da sizin için gerçekten bir ibret vardır. Size onların karınlarındakinden içiriyoruz. Onlarda sizin için birçok fayda vardır ve onlardan yersiniz de.

22- Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız.

21. Yani Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetlerinden biri de sizlere deve, inek ve koyun türü hayvanları emrinize vermiş olmasıdır. Bunlarda ibret alanlara ibret, yararlanan kimselere de menfaatler vardır. **"Size onların karınlarındakinden,"** yani işkembe kalıntıları ile kan arasından çıkan, saf ve içimi kolay sütten **"içiriyoruz. Onlarda sizin için,"** yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından **"birçok fayda vardır."** Ayrıca bu davarların derilerinden, gerek göçtüğünüz vakitler, gerek ikametiniz esnasında hafif ve kolaylıkla kullanabildiğiniz evler/çadırlar yaparsınız **"ve onlardan"** en değerli yiyecekler olan et ve yağlarından **"yersiniz de."**

22. "Hem onların üzerine, hem de gemilerin üzerine taşınırsınız." Yüce Allah, bu hayvanları karada sizin emrinize vermiştir. Yüklerinizi sırtlarına yükler, yarı canınız tükenmeden varamayacağınız yerlere götürürler. Diğer taraftan O, gemileri de denizde emrinize vermiştir. Bu gemiler hem sizleri hem de az olsun çok olsun yük ve eşyalarınızı taşırlar. Bunca nimeti ihsan eden, çeşitli ihsanlarda ve en hayırlı ikramlarda bulunan O yüce Zat elbette ki kelimenin tam anlamıyla şükre ve övgüye layıktır. O'na ibadet için bütün gayretimizi ortaya koymalı, O'nun nimetlerini kullanıp bunlarla O'na isyan etmemeliyiz.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ
ٱلْمَلَؤُا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَنزَلَ
مَلَٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌۢ بِهِۦ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ
حِينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ ۙ فَٱسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ
عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ مِنْهُمْ ۖ وَلَا تُخَٰطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ ۖ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِذَا ٱسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن
مَّعَكَ عَلَى ٱلْفُلْكِ فَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى نَجَّىٰنَا مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِى مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ
خَيْرُ ٱلْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

23- Andolsun Nûh'u kavmine gönderdik de o 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka (hak) ilâhınız yoktur. Hiç korkup sakınmaz mısınız?' dedi.

24- Kavminden kâfir olan ileri gelenler şöyle dedi: 'Bu, ancak sizin gibi bir insandır. Size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermeyi) **dileseydi elbette melekler indirirdi. Biz evvelki atalarımızdan böyle bir şey işitmedik.'**

25- 'O, ancak delirmiş bir adamdır. O nedenle bir süre ona katlanıp bekleyin.'

26- O da 'Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!' dedi.

27- Biz de ona şöyle vahyettik: 'Gözlerimiz önünde ve vahyimiz doğrultusunda gemiyi yap!' (Azap) **emrimiz gelip de tandır kaynayınca** (ona) **dedik ki: 'Her bir** (hayvandan) **birer çift** (al) **ve aleyhlerinde** (helak) **sözü geçmiş olanlar hariç aile efradını gemiye bindir! Zulmedenler hakkında da Bana bir şey söyleme! Çünkü onlar boğulacaklardır.'**

28- Sen ve beraberindekiler gemiye yerleştiğinizde de 'Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun.' de.

29- De ki: 'Rabbim, beni mübarek bir yere indir. Sen konuk edenlerin en hayırlısısın!'

30- Şüphesiz bunda ibretler vardır. Gerçek şu ki Biz, (insanları) **imtihan etmekteyiz.**

23. Yüce Allah, kulu ve rasûlü Nûh *aleyhisselam*'ın risaletini söz konusu etmektedir ki o, Allah'ın yeryüzü halkına gönderdiği ilk rasûldür. Onu kavmine gönderdiğinde onlar putlara tapıyorlardı. Nûh onlara yalnızca Allah'a ibadet etmelerini emrederek şöyle dedi: **"Ey kavmim, Allah'a ibadet edin."** İbadetinizi yalnızca O'na halis kılın. Çünkü ibadet ihlâsla yapılmadığı, yani Allah'a has kılınmadığı sürece geçerli değildir. **"Sizin O'ndan başka** (hak) **ilâhınız yoktur."** Bu buyrukla Allah'tan başkasının ulûhiyeti reddedilmekte, yalnızca Yüce Allah'ın ilah olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü yaratan, rızık veren, bütün kemâl sıfatlarına sahip olan yalnız O'dur. O'nun dışındaki varlıklar ise böyle değildir. **"Hiç korkup sakınmaz mısınız?"** Şu put ve heykellere tapmaktan sakınmaz mısınız? Bunlar, salih kimselerin suretinde yapılmış olup Allah ile birlikte kendilerine ibadet edilmekte olan putlardı.

24. Nûh *aleyhisselam* kavmini dokuz yüz elli yıl boyunca gizli açık, gece gündüz sürekli davet etti. Kavminin ise ancak nefreti ve azgınlığı artıyordu. **"Kavminden kâfir olan ileri gelenler,"** yani kavmi arasından şerefli ve efendi sayılıp kendilerine uyulanlar, peygamberleri Nûh *aleyhisselam*'a karşı çıkmak ve ona uymaktan başkalarını sakındırmak maksadıyla **"şöyle dedi: Bu, ancak sizin gibi**

bir insandır. O, size karşı üstünlük sağlamak istiyor." O, sadece sizin gibi bir insan! Onun peygamberlik iddiasında bulunmaktaki amacı size karşı üstün olmak ve kendisine uyulmasını sağlamaktır. Yoksa -o hemcinsinizken- size üstün olmasını gerektirecek ne var? Bu karşı çıkış şekli, peygamberleri yalanlayanlardan her zaman görülegelmiştir. Allah da bu itiraza peygamberleri aracılığıyla tam anlamıyla cevap vermiştir: **"Peygamberlerine dediler ki: 'Siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin.' Peygamberleri de onlara şöyle demişti: Biz, ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah, kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur."** (İbrahim, 14/10-11) Böylelikle peygamberler, vahyin Allah'ın bir lütuf ve ihsanı olduğunu haber verdiler. Sizin ise Allah'ın lütfuna sınır koyma, O'nun lütuf ve ihsanının bize ulaşmasını engelleme imkânınız yoktur. Kavmi devamla, **"Allah dileseydi elbette melekler indirirdi."** demişlerdi. Bu da Allah'ın dilemesini ileri sürerek gösterilen batıl bir tepki ve karşı çıkıştır. Evet, elbette ki O dileseydi melekleri indirirdi. Fakat O, Hakîm'dir, Rahîm'dir; hikmet ve rahmeti peygamberlerin, insanların hemcinsi olmasını gerektirmiştir. Çünkü insanların melekleri, muhatap olma güçleri yoktur. Onlara gönderilecek bir meleğin muhatap alınabilmesi, ancak bir insan suretinde gönderilmesiyle mümkün olur. Böyle bir durumda ise değişen hiçbir şey olmayacaktır.

Nûh kavminin, **"Biz evvelki atalarımızdan böyle bir şey işitmedik,"** yani herhangi bir peygamber gönderildiğini işitmedik, şeklindeki sözlerine gelince; onların ataları arasında peygamberin gönderildiğini işitmemiş olmalarının delil olacak bir tarafı yoktur. Çünkü onlar, geçmişte olanları bilgileriyle kuşatabilmiş değillerdir. O nedenle bilgisizliklerini kendi lehlerine bir delil kabul edemezler. Diyelim ki hemcinslerinden onlara bir peygamber gönderilmedi. Bu durumda iki ihtimal vardır: Onlar ya hidâyet üzereydiler ya da değildiler. Eğer hidayet üzerinde idiyseler zaten bir peygamber gönderilmesine ihtiyaç yoktu. Hidâyet üzere değildiyseler o halde atalarına verilmemiş ve onların habersiz olduğu bir nimeti özellikle onlara ihsan ettiğinden dolayı Allah'a şükretmeliler. Bir ihsanın başkalarına yapılmamış olması, kendilerine yapılan iyiliğe karşı nankörlük etmelerine sebep olmamalıdır.

25. "O, ancak delirmiş bir adamdır," yani delidir, **"O nedenle bir süre,"** yani ölüm onu gelip bulana kadar **"ona katlanıp bekleyin."** Peygamberlerine karşı çıkmak üzere ileri sürdükleri bu şüpheleri, onların ileri derecedeki küfürlerine ve inatlarına, ayrıca son derece cahil ve sapık olduklarına delildir. Çünkü yukarda da belirttiğimiz gibi bunlar, hiçbir bakımdan karşı çıkmaya elverişli gerekçeler değildir. Aksine kendi içinde çelişkilidir ve birbiriyle çatışmaktadır. Mesela onların, **"Bu, ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor."** sözleriyle onu kendilerine karşı üstünlük sağlamak, onların efendisi olmak üzere bazı planlar hazırlayabilecek kadar akıllı sayıyor, aldanılmaması için ondan sakınılması gerektiğini söylüyorlar. Peki, bu **"O ancak delirmiş bir adamdır."** iddialarıyla nasıl bağdaşır? Bu, ne söylediğini bilmeyen, tereddüt içinde olan, sapıtmış, işi tersinden gören ve maksadı -ne şekilde olursa olsun- karşı çıkmak olan kişilerden başkasının sözleri olamaz. Allah ise mutlaka kendisine ve peygamberlerine düşmanlık besleyenlerin rüsvaylıklarını ortaya çıkartır.

26. Nûh *aleyhisselam*, kavmine davetinin onların nefretle kaçışlarını artırmaktan başka bir fayda sağlamadığını görünce **"'Rabbim! Yalanlamalarına karşı bana yardım et.' dedi."** Böylelikle, Rabbinin emrini zayi ettikleri, peygamberlerini yalanladıklarından dolayı Allah için öfkelenerek Rabbinden kendisine yardım etmesini diledi: **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan hiç kimse bırakma! Çünkü eğer Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar."** (Nûh, 71/26-27) Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Nûh Bize seslenmişti. Biz, duaya ne güzel karşılık verenleriz!"** (es-Saffat, 37/75)

27. "Biz de ona," duasını kabul ederek, azabın sebebleri meydana gelmeden önce kurtulaşa bir vesile olmak üzere **"şöyle vahyettik: Gözlerimiz önünde ve vahyimiz doğrultusunda,"** emrimiz gereğince, yardımımızla ve korumamız/himayemiz altında **"gemiyi yap!"** Zira Biz seni görüyor ve işitiyoruz. "(Azap) **emrimiz,"** kavminin azaba uğratıldıkları tufan **"gelip de tandır,"** yani normalde sudan uzak olan ateşin yakıldığı yerler de dahil olmak üzere yeryüzü pınarlar halinde **"kaynayınca** (ona) **dedik ki: Her bir** (hayvandan) **birer çift** (al)," yani Rabbanî hikmetin yeryüzünde varlıklarını sürdürmelerini gerektirdiği hayvan türlerinin soylarının devamı için bütün hayvan türlerinden bir erkek bir dişi olmak üzere al **"ve aleyhlerinde,"** mesela oğlu gibi azaba uğrayacağına dair "(helak) **sözü geçmiş olanlar hariç aile efradını gemiye"** alarak beraberinde **"bindir. Zulmedenler hakkında Bana bir şey söyleme."** Yani onları kurtarmam için Bana dua etme. **"Çünkü onlar"** kesinleşmiş olan takdirim gereğince **"boğulacaklardır."**

28. "Sen ve beraberindekiler gemiye yerleştiğinizde de, 'Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun.' de." Yani gemiye binip gemi dalgalar arasında yol aldığında Allah'a kurtuluşu ve esenliği nasip ettiği için hamde-

din. Yüce Allah, ona ve onunla birlikte bulunanlara, zalimler topluluğunun hem amellerinden hem de uğradıkları azaptan kurtulmalarına karşılık şükretmeleri ve hamdetmeleri için bu sözleri öğretmiştir.

29. **"De ki: Rabbim, beni mübarek bir yere indir. Sen konuk edenlerin en hayırlısısın."** Yani sizin üzerinizde bir nimet daha var. Bu nimet dolayısıyla da Yüce Allah'a dua edin. Bu nimet, Yüce Allah'ın, sizlere bereketli kılınmış bir yere inmeyi kolaylaştırmasıdır. Yüce Allah, onun bu duasını kabul buyurduğunu şöyle bildirmektedir: **"...iş olup bitti** ve (gemi) **Cûdî** (dağının) **üzerinde karar kıldı. 'O zalimler topluluğu uzak olsunlar.' denildi... denildi ki: Tarafımızdan hem sana hem de beraberindeki ümmetlere bir selâmet ve nice bereketlerle** (gemiden) **in..."** (Hûd, 11/44, 48)

30. **"Şüphesiz bunda,"** yani bu kıssada Allah'ın yegane ma'bud olduğuna, rasûlü Nûh'un doğru sözlü olduğuna, kavminin ise yalancı olduğuna ve Allah'ın kullarına ne kadar merhametli olduğuna dair pek çok **"ibretler vardır."** Merhametlidir, çünkü O, kullarını, yeryüzü halkı suda boğulurken ataları Nûh'un sulbünde gemide taşımıştı. Gemi de aynı şekilde Yüce Allah'ın ibret ve delillerinden biridir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz onu** (o gemiyi) **bir ibret/delil olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen?"** (el-Kamer, 54/15) Bundan dolayı Yüce Allah burada **"ibretler"** diyerek çoğul bir kelime zikretmiştir. Zira bu, pek çok ibret ve delil içermektedir. **"Gerçek şu ki Biz,** (insanları) **imtihan etmekteyiz."**

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ
أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱلْءَاخِرَةِ وَأَتْرَفْنَٰهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا
مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ ۞
هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾
إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُۥ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ
﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَٰدِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّيْحَةُ بِٱلْحَقِّ فَجَعَلْنَٰهُمْ غُثَآءً فَبُعْدًا
لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾﴾

31- Sonra arkalarından başka bir nesil var ettik.

32- Onlara kendi içlerinden, 'Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka (hak) **ilâhınız yoktur. Artık korkup sakınmaz mısınız?' diyen bir rasûl gönderdik.**

33- Onun kavminden kâfir olan, âhirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz ileri gelenler şöyle dedi: 'Bu, ancak sizin gibi bir insandır; yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.'

34- 'Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz o takdirde elbette zarara uğrayanlardan olursunuz.'

35- 'Siz ölüp de toprak ve kemik olduktan sonra (diriltilip kabirden) **çıkartılacağınızı mı size va'dediyor?'**

36- 'Heyhat! Size va'dedilen o şey, (gerçek olmaktan) **ne kadar da uzak!'**

37- 'Hayat, ancak bu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) **ölürüz ve** (kimimiz de) **yaşarız. Yoksa** (öldükten sonra) **diriltilecek değiliz.'**

38- 'Bu, ancak yalan uydurup Allah'a iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmıyoruz.'

39- O (rasûl) **de 'Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!' dedi.**

40- Buyurdu ki: 'Yakında (bu yaptıklarına) **kesinlikle pişman olacaklar.'**

41- Derken hak (ettikleri) **çığlık onları yakaladı da Biz, onları** (selin taşıdığı) **çerçöpe çevirdik. O zalimler topluluğu** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun!**

31. Yüce Allah; Nûh'u, kavmini ve onları nasıl helâk ettiğini beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Sonra arkalarından başka bir nesil var ettik."** Âyetin zahirinden anlaşıldığına göre bunlar Salih *aleyhisselam*'ın kavmi Semûd'dur. Zira burada anlatılan kıssa, Semûd kavminin kıssasını andırmaktadır.

32. **"Onlara kendi içlerinden,"** onların hemcinsi olan, soyunu sopunu ve doğruluğunu bildikleri **"...bir rasûl gönderdik"** ki bu peygamber onlardan olduğu için ona itaat edip bağlanmaları daha kolay, ondan uzaklaşmaları ihtimali de daha zayıf olur. Onlara gönderilen bu peygamber de bütün peygamberlerin

ümmetlerine yaptıkları daveti tekrarladı: **"Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka (hak) ilâhınız yoktur."** Bütün peygamberler sözbirliği halinde bu daveti tekrarlamışlardır. Peygamberlerin ümmetlerine yönelttikleri ilk davet, yalnızca Allah'a ibadet etmek, O'nun buna layık olduğunu haber verip O'nun dışındaki varlıklara ibadeti yasaklamak, başka varlıklara ibadetin batıl ve tutarsız olduğunu bildirmektir. Bundan dolayı onlara şöyle demiştir: **"Artık"** Rabbinizden **"korkup"** putlara ibadetten **"sakınmaz mısınız?"**

33. "Onun kavminden kâfir olan, âhirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz ileri gelenler," yani hem kâfir olan, hem inatlaşan, hem de öldükten sonra dirilişi ve amellerin karşılıklarının verileceğini inkâr eden, dünya hayatındaki refah ve nimetleri kendilerini azdırmış bulunan liderler, peygamberlerine karşı çıkmak, yalanlamak ve ona bağlanmaktan sakındırmak maksadıyla **"şöyle dedi: Bu ancak sizin gibi,"** sizinle aynı cinsten olan **"bir insan; yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor."** Onu size üstün kılan ne? Onun yemek yemeyen ve su içmeyen bir melek olması gerekmez miydi?

34. "Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz o takdirde elbette zarara uğrayanlardan olursunuz." Yani o, sizin gibi biri olduğu halde ona uyacak, onu kendinize baş yapacak olursanız, şüphesiz aklınız başınızda değil demektir ve yaptığınıza pişman olacaksınız. Gerçekten bu, hayret edilecek bir şeydir. Çünkü asıl hüsran ve pişmanlık, gerçekte O'na tâbi olmayan, O'na itaat etmeyen kimseler için söz konusudur. Asıl bilgisizlik ve ileri çapta akılsızlık, Allah'ın kendisine vahiy gönderdiği, risaletiyle üstün kıldığı bir insana itaat etmeyi gururuna yediremeyerek ağaçlara, taşlara ibadete müptela olmaktır. Bu, onların söyledikleri şu sözleri andırmaktadır: **"Bizden bir tek insana mı, ona mı uyacağız? O takdirde biz şüphesiz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz, dediler. Vahiy aramızdan ona mı verildi? Hayır, o mağrur ve şımarık, çok yalancı biridir."** (el-Kamer, 54/24-26)

35-36. Onlar, peygamberlerinin risaletini inkâr ve reddettikleri gibi öldükten sonra dirilişe ve amellerin karşılıklarının verilmesine dair getirdiği haberleri de inkar ederek şöyle dediler: **"Siz ölüp de toprak ve kemik olduktan sonra** (diriltilip kabirden) **çıkartılacağınızı mı size va'dediyor? Heyhat! Size va'dedilen o şey,** (gerçek olmaktan) **ne kadar da uzak!"** Onun size va'dettiği öldükten, paramparça olup toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra diriltileceğinize dair yaptığı bu vaat mümkün değildir. Onlar konuya kısır bir bakışla eğildiler. Onu kendi güçlerine kıyas ederek imkânsız bir şey saydılar. Böylelikle yaratıcının gü-

cünü, kendi güçleriyle kıyasladılar. Allah, **bundan yüce ve münezzehtir.** O'nun ölüleri diriltmeye kadir olduğunu inkar edip **böylelikle Allah'ın çok aciz olduğunu** ileri sürdüler. Kendilerini ilk **yaratanın** O **olduğunu, onları yoktan** var edenin, çürümelerinden sonra onları bir daha yaratmasının **çok daha kolay** olacağını, daha doğrusu her iki yaratmanın da O'nun için çok kolay olduğunu **unuttular.** Onlar neden ilk yaratılışlarını inkâr etmiyorlar? Neden "Biz hiç yaratılmadık ve ezelden beri varız." demiyorlar? Böyle diyebilselerdi öldükten sonra dirilişi inkâr edişleri de kabul edilebilirdi. O zaman da onlara yüce Yaratıcının varlığının ispatına dair deliller ortaya konurdu. Üstelik diriliş konusunda bir delil daha vardır: Ölümünden sonra yeryüzünü dirilten, hiç şüphesiz ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye gücü yetendir. Bir delili de Yüce Allah'ın, öldükten sonra dirilişi inkâr edenlere şu ayetlerde verdiği cevapta dile getirilmektedir: **"Bilakis kendilerine içlerinden bir uyarıcı geldi diye hayret ettiler de o kâfir olanlar, 'Şaşılacak şey!' dediler. Öldükten ve toprak olduktan sonra mı? Bu, uzak bir dönüştür. Biz yerin onlardan,"** çürümek suretiyle **"neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır."** (Kâf, 50/2-4)

37. "Hayat, ancak bu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) **ölürüz ve** (kimimiz de) **yaşarız."** Kimi insanlar ölür, kimi insanlar da yaşar. **"Yoksa** (öldükten sonra) **diriltilecek değiliz."**

38. "Bu, ancak yalan uydurup Allah'a iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmıyoruz." Yalan uydurduğu için Allah'ın tevhidini, öldükten sonra dirilişi kabul eden birtakım haberler getirmiştir. **"O, ancak delirmiş bir adamdır. O nedenle bir süre ona katlanıp bekleyin."** (el-Müminun, 23/25) Yani ona müsamaha edin, sakın öldürmeyin veya başka bir ceza vermeyin. Çünkü o, söylediklerinden sorumlu tutulmayan deli birisidir. Bâtıl zanlarına göre onunla tartışmaya gerek kalmamıştı. Çünkü iddialarına göre onun söyledikleri batıldı. Geriye de ona ceza verip vermeyeceklerini konuşmak kalmıştı. Güya sağlam ve tutarlı akılları gereğince, cezalandırılması gerektiği halde onu hayatta bırakıp ceza vermemeyi daha uygun gördüler. Acaba bu inat ve bu küfürden daha ötesi mümkün mü?

39. Küfürleri alabildiğine katmerleşip, yapılan uyarı ve korkutmalar onlara hiç fayda sağlamayınca peygamberleri onlara beddua ederek şöyle dedi: **"Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı"** onları helâk etmek ve âhiretten önce dünyada da rezil etmek suretiyle **"bana yardım et!"**

40. Yüce Allah da onun duasını kabul **ederek "buyurdu ki: Yakında** (bu yaptıklarına) **kesinlikle pişman olacaklardır."**

41. "Derken hak (ettikleri) **çığlık onları yakaladı,"** yani azap, herhangi bir zulüm ve haksızlık değil adalet olarak onları yakaladı. Zulümleri sebebiyle o çığlık onları gelip buldu ve onlardan hiçbir kimse kalmamak üzere, hepsini helâk etti. **"Biz, onları** (selin taşıdığı) **çerçöpe çevirdik."** Yani sel sularının üzerinde olup da kıyıya atılmış çerçöpe dönüştürdük. Bir âyet-i kerimede de Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten Biz, üzerlerine bir tek çığlık gönderdik ve hayvan ağılına konulan çerçöp gibi oldular."** (el-Kamer, 54/31) **"O zalimler topluluğu** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun,"** yani azaba uğratılmalarını, lanet ve âlemler arasında yerilmek takip etti. **"Gök ve yer ağlamadı onlar için ve onlara mühlet de verilmedi."** (ed-Duhan, 44/29)

﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُم بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

42- Sonra onların ardından başka nesiller var ettik.

43- Hiçbir ümmet ne ecelinin önüne geçebilir, ne de geri kalabilir.

44- Sonra peygamberlerimizi birbiri ardınca gönderdik. Her ne zaman bir ümmete peygamberi geldiyse onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardınca helak ettik ve hepsini (ibretlik) birer hikaye yaptık. Artık (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun, iman etmeyen kavim!**

42-43. Yani bu inatçı ve yalanlayıcılardan sonra başka nesiller var ettik. Her ümmetin belli bir süresi, sınırlandırılmış bir vadesi vardır. Ne ondan öne geçebilir, ne de ondan geriye kalabilirler.

44. Biz, bu ümmetlere iman ederler, doğru yola dönerler diye ardı ardına peygamberler gönderdik. Fakat isyankâr ümmetlerin tutturageldikleri yol, küfür ve yalanlamak oldu. Azgın ve kâfir ümmetlerin her birine peygamberleri geldiği her seferinde onu yalanladılar. Oysa her peygamber, insanların, benzeriyle karşılaşmaları halinde iman etmelerine yeterli gelecek türden pek çok âyet ve mucizeyi beraberinde getirmiştir. Hatta sadece peygamberlerin daveti ve şeriati bile onların getirdiklerinin hak olduklarının delilidir. **"Biz de onları birbiri ardınca helak ettik."** Geriye onlardan hiçbir şey kalmadı. Onlardan sonra meskenleri ıssız kal-

dı. **"hepsini** (ibretlik) **birer hikaye yaptık."** Onlardan sonra gelenler, onlardan söz edip durur ve onlar, muttakiler için ibret vesilesi, yalanlayanlar için de uyarı ve ibret olurlar. Bu onlar için de azaplarının üstüne başka bir rüsvaylıktır. **"Artık** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun iman etmeyen kavim!"** Ne bedbahttır böyle bir kavim! Yazıklar olsun onlara! Onlar ne kadar büyük bir hüsran içindedirler!

﴿ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

45- Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u mucizelerimizle ve apaçık bir delil ile gönderdik.

46- Firavun'a ve ileri gelenlerine... Ama onlar büyüklendiler. Zaten zorba bir topluluk idiler.

47- Onun için dediler ki: 'Kavimleri bize kul-köle iken bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?'

48- Böylece onları yalanladılar da helâk edilenlerden oldular.

49- Andolsun ki Biz, hidâyet bulurlar diye Mûsâ'ya Kitabı verdik.

Uzun bir süre önce şu anda ismini hatırlayamadığım bir alimin şu açıklamalarını görmüştüm: Mûsâ'dan ve Tevrat'ın indirilişinden sonra Yüce Allah, ümmetlere azabı, yani toptan helak etme azabını kaldırmış, yalanlayan ve inat edenlere karşı cihad emrini teşri buyurmuştur. Ben, bu alimin bu görüşü nereden çıkardığını bilmiyordum. Ne zaman ki buradaki âyet-i kerimelerle birlikte Kasas suresindeki âyetleri bir arada düşündüm, o an bu görüşün nereden alındığını anlamış oldum. Önce bu âyetleri ele alacak olursak Yüce Allah, önce ardı ardına helâk edilen ümmetleri zikretmiş, sonra Mûsâ'yı gönderdiğini ve ona insanlar için hidâyet içeren Tevrat'ı indirdiğini haber vermiştir. Firavun'un helâk edilmiş olması, bu görüşü reddetmek için yeterli değildir. Çünkü Firavun'un helâki, Tevrat'ın indirilişinden öncedir. Kasas süresindeki âyet-i kerimelere gelince, onlar bu hususta gerçekten açık ifadeler taşımaktadırlar. Çünkü Firavun'un helâk edilmesinden sonra Allah'ın şöyle buyurduğunu görüyoruz: **"Andolsun önceki nesilleri helâk ettikten sonra Mûsâ'ya Kitabı, insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar."** (el-Kasas, 28/43) İşte bu

buyruk, Allah'ın Mûsâ'ya Kitabı azgın ümmetleri helâk ettikten sonra indirdiğine dair açık ifadeler taşımaktadır. Bu buyrukta Tevrat'ı insanlar için basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere indirdiğini haber vermektedir. Yunus sûresindeki şu ayetler de bu kabilden olabilir: **"Sonra onun arkasından,"** yani Nûh'un ardından **"kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara apaçık belgelerle geldiler; fakat önceden yalanladıkları şeye iman edecek değillerdi. Biz haddi aşanların kalpleri üzerine işte böyle mühür basarız. Sonra bunların ardından da Mûsâ'yı ve Hârûn'u âyetlerimizle Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik."** (Yunus, 10/74-75) Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır.

45. **"Sonra"** İmran'ın oğlu **"Mûsâ"** Kelimullah'ı **"ve kardeşi Hârûn'u,"** Rabbinden onu bu işinde ortak kılmasını dileyip de onun bu dileğini kabul ettikten sonra **"mucizelerimizle,"** ikisinin de doğru söylediklerine, getirdiklerinin sıhatine dair delillerimizle **"ve apaçık bir delille gönderdik."** Bu delilin niteliği, kalplere boyun eğdirmesi, gücü dolayısıyla onlara egemen olmasıydı ki böylelikle mü'minlerin kalpleri itaat etmiş, inat edenlere karşı da apaçık delil ortaya konmuş oldu. Bu da bu delilin gücünü göstermektedir. Bu ayet, Allah'ın, **"Andolsun ki Biz Mûsâ'ya apaçık dokuz mucize verdik."** (el-İsra, 17/101) buyruğunu andırmaktadır. İşte bundan dolayı o inatçıların başı (Firavun), hakkı bildiği halde inat etmişti. **"İşte İsrailoğullarına sor, o onlara,"** bu apaçık mucizelerle **"geldiğinde Firavun, ona 'Ey Mûsâ, ben senin kesinlikle büyülenmiş olduğunu düşünüyorum.' demişti. O da demişti ki: 'Sen bunları, birer ibret olmak üzere, göklerin ve yerin Rabbinden başkasının indirmediğini gayet iyi biliyorsun. Ey Firavun! Ben de senin gerçekten mahvolduğunu düşünüyorum.'"** (el-İsra, 17/101-102) Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kalpleri onlara inandığı halde zulüm ve büyüklenmeleri sebebiyle onları inkâr ettiler."** (en-Neml, 27/14) Burada da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u âyetlerimizle ve apaçık belge ile gönderdik."**

46. **"Firavun'a ve ileri gelenlerine,"** yani Hâmân ve onların diğer ileri gelenleri gibi. **"Ama onlar büyüklendiler."** Kibirlenip Allah'a iman etmekten yüz çevirdiler, peygamberlerine karşı da büyüklendiler. **"Zaten zorba bir topluluk idiler."** Yani büyüklenmek, başkalarına zorla boyun eğdirmek ve yeryüzünde fesat çıkarmak onların değişmez vasıflarıydı. Dolayısıyla büyüklük taslamaları onlara çok görülmez.

47. Kibirlenerek, serserice ve kıt akıllıları sakındırıp onlara batılı hak gibi göstererek **"dediler ki: Kavimleri"**/İsrailoğulları **"bize kul-köle iken,"** çeşit-

li ağır ve zor işleri yaptırmak sûretiyle kavimlerini kendimize köleleştirdiğimiz **"bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?"** Bu, tıpkı onlardan öncekilerin sözleri gibidir. Küfürde kalpleri birbirine benzediğinden dolayı söz ve davranışları da birbirine benzemiştir. Yüce Allah'ın bu iki peygambere risaleti verme lütfunu da inkâr etmişlerdir. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Oğullarınızı boğazlayıp kızlarınızı sağ bırakmakla size azabın en kötüsünü tattıran Firavun hanedanından sizi kurtardığımız zamanı hatırlayın. Bu, sizin için Rabbinizden büyük bir imtihan idi."** (el-Bakara, 2/49) Biz kendilerine uyulan kimseler iken nasıl bunlara uyarız? Ve nasıl bunlar bizim başımız, başkanlarımız olurlar? Nûh kavminin söylediği şu sözler de onların sözlerini andırmaktadır: **"Sana mı iman edelim! Tabilerin sıradan kimseler iken?"** (eş-Şuara, 26/11); **"Ve içimizden ancak ayak takımının, işin başından düşünmeden sana tâbi olduklarını görüyoruz."** (Hud, 11/27) Bilindiği gibi bu tür sözlerin hiçbiri, hakkı çürütmek için yeterli değildir. Bunlar bir yalanlama ve inatla söylenmiş sözlerden ibarettir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

48. **"Böylece onları yalanladılar da sonunda"** denizde, İsrailoğullarının gözü önünde boğularak **"helâk edilenlerden oldular."**

49. Firavun kavmi helâk olup İsrailoğulları Mûsâ ile birlikte kurtulduktan ve böylelikle aralarında Allah'ın emrini uygulama, Allah'a ibadeti izhar etme imkânını elde ettikten sonra Allah, onunla Tevrat'ı indirmek üzere kırk gün sözleşti. Mûsâ, Rabbinin tayin ettiği vakitte gitti. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir de ona levhalarda her şeye ait bir öğüt ve her şeye dair açıklamayı yazdık."** (el-A'raf, 7/145) Bundan dolayı Allah burada, **"Hidâyet bulurlar diye"** buyurmaktadır. Yani emir ve yasağa, mükâfat ve cezaya dair hükümleri etraflıca bilerek, Rablerini isim ve sıfatları ile tanıyarak hidâyet bulurlar diye Mûsâ'ya Tevrat'ı verdik.

﴿ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Meryem oğlu (İsâ'yı) **da, anasını da bir mucize kıldık. Onları yerleşmeye elverişli ve akarsuyu olan yüksek bir yerde barındırdık.**

51. Yani Biz, Meryem oğlu İsâ'ya da lütuf ve ihsanda bulunduk. Onu ve anasını Allah'ın hayret verici âyetlerinden kıldık. Çünkü annesi, ona babasız olarak gebe kalıp dünyaya getirmişti. O henüz beşikte küçük bir çocukken konuşmuştu. Ayrıca Yüce Allah, onun vasıtasıyla pek çok mucize göstermişti. **"Onları yerleş-**

meye elverişli ve akarsuyu olan yüksek bir yerde barındırdık." Allah daha iyi bilir ama bu, Meryem'in onu doğurduğu zaman olmuştu. Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna delildir: **"Rabbin, senin alt tarafında,"** yani yüksekliği dolayısıyla bulunduğun mekanın alt tarafında kalan **"bir su arkı var etti."** Bu da kaynayan küçük bir akarsuydu. **"Hurma ağacının gövdesini kendine doğru silkele de üzerine olgunlaşmış taze hurmalar dökülsün."** (Meryem, 19/24-26)

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُواْ صَٰلِحًاۖ إِنِّي بِمَا تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ
أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ زُبُرٗاۖ كُلُّ حِزۡبِۭ بِمَا لَدَيۡهِمۡ
فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرۡهُمۡ فِي غَمۡرَتِهِمۡ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحۡسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٖ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾
نُسَارِعُ لَهُمۡ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ بَل لَّا يَشۡعُرُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

51- Ey peygamberler! Temiz ve hoş olan şeyleri yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki Ben yaptıklarınızı çok iyi bilirim.

52- İşte bu sizin dininiz/ümmetiniz, tek bir dindir/ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde Benden korkup sakının.

53- Buna rağmen onlar, din işlerini parça parça edip gruplara bölündüler. Her grup kendi sahip oldukları ile böbürlenmektedir.

54- O nedenle onları bir süreye kadar gafletleri ile baş başa bırak!

55-56- Kendilerine mal ve oğullar veriyoruz diye onların iyiliğine koşturduğumuzu mu sanıyorlar? Hayır, onlar (gerçeğin) farkında değiller.

51. Yüce Allah, peygamberlerine temiz ve helal rızıkları yemelerini ve şükür olarak da salih amel işlemelerini emretmektedir. Salih amel sayesinde kalp ve beden ıslah olur, dünya ve âhiret işleri iyiye gider. Yüce Allah, bu buyruğunda onların yaptıklarını bildiğini de haber vermektedir. Onların bütün yaptıkları işleri, kazandıkları bütün hayırları şüphesiz Allah bilir ve bunun karşılığını onlara en mükemmel ve üstün şekliyle verecektir. Bu buyruk, bütün peygamberlerin hoş ve temiz bütün yiyecekleri helâl kıldıklarını, buna karşılık pis ve murdar olan bütün yiyecekleri de haram kılmada ittifak ettiklerini, salih her türlü ameli yine ittifakla teşvik ettiklerini göstermektedir. Emrolunan şeylerin bazı türleri ve birtakım şer'î hükümler farklı olsa bile hepsi de salih ameldir, ancak zamanın değişmesiyle bunlar da değişebilir. Bütün çağlarda geçerli ve salahı sağlayan salih ameller

ise bütün peygamberler ve şeriatler tarafından ittifakla emredilmiştir. Allah'ın tevhid edilmesi, dinin yalnızca O'na halis kılınması, Allah'ın sevilmesi, O'ndan korkulması, mükâfatının umulması, iyilik, doğruluk, ahde vefa, akrabalık bağını gözetmek, anne-baba ile zayıf, yoksul ve yetimlere iyilik yapmak, bütün insanlara şefkat, merhamet ve ihsanda bulunmak vb. bütün salih ameller bu kabildendir. Bundan dolayı ilim ehli, önceki kitapların mensupları ve akıl sahipleri, Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i peygamber olarak gönderdiğinde onun peygamberliğine, verdiği emirleri ve koyduğu yasakları delil olarak görmekteydiler. Nitekim Heraklius ve diğerleri böyle yapmışlardır. Çünkü Muhammed'in, kendisinden önceki peygamberlerin verdiği emirleri emredip onların yasakladıklarını yasaklaması, onun da o peygamberler gibi bir peygamber olduğuna delildir. Yalan söyleyenlerin durumu ise böyle değildir. Yalan söyleyen bir kimsenin bir kötülüğü emretmesi ve hayrı yasaklaması kaçınılmazdır. Bundan dolayı Allah, peygamberlere hitaben şöyle buyurmaktadır:

52. "İşte bu sizin dininiz/ümmetiniz," yani ey peygamberler, sizin bu topluluğunuz **"tek bir dindir/ümmettir."** Aynı din üzerinde ittifak etmiştir. Rabbiniz de birdir. **"O halde"** emirlerimi yerine getirerek ve yasakladıklarımdan sakınarak **"Benden korkup sakının."** Allah, mü'minlere de tıpkı peygamberlere emrettiği şeyleri emretmiştir. Çünkü mü'minler de peygamberlere uyarlar, onların izinden giderler. Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yiyin ve Allah'a şükredin, eğer O'na kulluk ediyorsanız..."** (el-Bakara, 2/172) O halde peygamberlere bağlı olanlara da, başkalarına da düşen görev, bu emre uymak, gereğince amel etmektir. Ancak ihtilafa düşen zalimler, isyandan başka bir yol izlememekte diretirler. Bundan dolayı Allah *azze ve celle* şöyle buyurmaktadır:

53. "Buna rağmen onlar, din işlerini parça parça edip gruplara bölündüler." Yani peygamberlere uyanların peşinden gelenler, kendi aralarında dinlerini parça parça edip dağıttılar. **"Her grup sahip oldukları"** ilim ve din namına sahip olduğu şeyler **"ile böbürlenmektedir."** Kendilerinin haklı olduklarını başkalarının ise hak üzere olmadıklarını iddia ederler. Halbuki aralarında haklı olanlar, yalnızca peygamberlerin izinden gidenlerdir. Yani temiz şeyleri yemek, salih amel işlemek sûretiyle onların yollarını takip edenlerdir. Onların dışında kalanlar ise hiç şüphesiz batıl üzeredirler.

54. "O nedenle onları bir süreye," üzerlerine azabın ineceği vakte **"kadar gafletleri,"** hakkı bilmeyişleri, buna rağmen kendilerini haklı olarak gösteren ca-

hillikleri **"ile baş başa bırak."** Çünkü bu halde onlara hiçbir öğüdün faydası yoktur. Hiçbir azardan da yararlanmazlar. Kendilerinin hak üzere olduğunu iddia edip de bir de izlemekte olduğu yola başkalarını çağırmaya gayret eden kimseye öğüdün faydası nasıl olsun ki?

55-56. "Kendilerine mal ve oğullar veriyoruz diye onların iyiliğine koşturduğumuzu mu sanıyorlar?" Yani bunlar kendilerine çokça mal ve evlat verişimizin, kendilerinin hayır üzere ve bahtiyar kimseler olduklarının, dünya ve âhirette kendilerini hayrın beklediğinin delili olduğunu mu sanıyorlar? Ancak durum onların zannettikleri gibi değildir. **"Hayır, onlar** (gerçeğin) **farkında değiller."** Kendilerine mühlet versek bile onları ihmal etmeyeceğimizin farkında değiller. Onlara mühlet verişimiz günahları daha da artsın, âhiretteki cezaları çoğalsın, kendilerine verilenler dolayısıyla şımarsınlar diyedir. **"Nihâyet kendilerine verilenler dolayısıyla şımarınca ansızın onları** (azapla) **yakalayıverdik."** (el-En'am, 6/44)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ
هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ
يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ ۚ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ ﴾

57- Rablerinin korkusundan titreyenler,

58- Rablerinin âyetlerine iman edenler,

59- Rablerine şirk koşmayanlar,

60- Rablerine dönecekler diye yapmakta olduklarını kalpleri çarpa çarpa yapanlar var ya...

61- İşte onlar hayırlarda yarışırlar ve onlarda öne geçerler.

62- Biz, kimseye gücünden fazlasını yüklemeyiz. Katımızda hakkı konuşan bir kitap vardır. Onlara zulmedilmez.

57. Allah *azze ve celle* kötülük işlemesine rağmen kendilerini güven altında hisseden, Allah'ın dünyada kendilerine verdiği şeyleri kendilerinin hayırlı ve üstün olduklarına delil sayan kimseleri beyan ettikten sonra ihsanda bulunup da korku içinde olanları zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Rablerinin korkusundan titreyenler,"** Yüce Allah, kendilerine adaletiyle muamele eder de hiçbir iyilikleri

kalmaz diye korkarak kendileri hakkında hüsn-ü zanda bulunmayıp Allah'ın hakkını gereği gibi yerine getiremediklerinden çekinenler, imanlarını kaybetmekten korkanlar, Rablerini celâl ve ikrâmına, azametine yakışacak şekilde tazim edemeyeceklerini bildiklerinden dolayı korkanlar ve bu sebeble kalpleri titreyenler... İşte bunların bu korkuları ve kalplerinin titremesi, günahlardan ve farzları aksatmaktan uzak durmalarını gerektirir ki zaten bunlar da korkuyu gerektirir.

58. "Rablerinin âyetlerine iman edenler," Yani Rablerinin âyetleri kendilerine okunduğunda imanları artan, aynı şekilde Kur'ân âyetleri üzerinde tefekkür ederek düşünenler, bunun sonucunda da Kur'ân-ı Kerîm'in yüce anlamlarını, üstün değerini, lafızlarının sağlamlık ve mükemmelliğini, onda tutarsızlığın bulunmadığını, çelişki içermediğini anlayanlar, Kur'ân'ın çağırdığı marifetullah, Allah'tan korkmak, mükâfatını ummak, amellerin karşılığının verilmesiyle ilgili halleri açıkça öğrenenler... İşte bunlar, imanın -dille ifade edilemeyecek- pek çok tafsilî özelliğini elde ederler. Aynı şekilde bunlar, Yüce Allah'ın şu buyruklarında sözü edildiği gibi afakî (dış dünyadaki) âyetler üzerinde de tefekkür ederler: **"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında elbette akıl sahipleri için deliller vardır."** (Âl-i İmrân, 3/190)

59. "Rablerine şirk koşmayanlar," Allah'tan başkasını mabud edinip de dua ve ümidini sahte bir ilaha yöneltrek açıkça şirk koşmayan; riyakarlık vb. bir şekilde de gizli şirke düşmeyenler... Aksine sözlerini, amellerini ve tüm hallerini yalnızca Yüce Allah için ihlaslı kılanlar.

60. "Rablerine dönecekler diye yapmakta olduklarını kalpleri çarpa çarpa yapanlar," kendilerinden istenen, emrolundukları namaz, zekât, hac, sadaka vb. güç yetirebildikleri her ameli işlemekle birlikte amelleri Rablerine arz olunup da O'nun huzurunda duracakları vakti hatırlayarak -O'nu tanıdıkları ve O'na layık olan ibadetlerin neler olduğunu bildikleri için- kendi amellerinin, onları Allah'ın azabından kurtaramayacak olmasından korkarlar.

61. "İşte onlar hayırlarda yarışırlar." Hayır işlerinde yarıştadırlar. Onların bütün gayretleri, kendilerini Allah'a yakınlaştıracak şeylere yöneliktir. Bütün istekleri, kendilerini O'nun azabından kurtaracak şeylere hasredilmiştir. İşittikleri her hayrı yahut fırsat buldukları her iyiliği işlerler, fırsatları değerlendirirler, ellerini çabuk tutarlar. Önlerine, sağlarına ve sollarına bakarlar. Yüce Allah'ın seçkin kullarının, gerçek dostlarının her türlü hayrı çabucak işlediklerini, kendilerini Rablerine yakınlaştıracak hususlarda birbirleriyle yarıştıklarını görürler ve bu yarışa onlar da katılır. Başkasıyla yarışan ve elini çabuk tutan kimse, **bu**

konudaki üstün gayreti dolayısıyla başkasını geçebileceği gibi kusuru dolayısıyla geri de kalabilir. Bundan dolayı Allah, bunların öne geçenlerden olduklarını şöyle haber vermektedir: **"ve onlarda,"** yani hayırlı işlerde **"öne geçerler."** Bu konuda zirveye ulaşmış ve başkalarını geçmişlerdir. Bunlar en öndeki kafiledir. Allah tarafından bunların öne geçecekleri ve bahtiyarlardan olacakları takdir edilmiştir.

62. Allah, onların hayırlarda ellerini çabuk tutup öne geçtiklerini zikrettiğinden bazı kimseler, kendilerinden ve diğerlerinden güç yetirilemeyen ya da çok zor birtakım işlerin istendiğini zannedebilirler diye şöyle buyurmaktadır: **"Biz, kimseye gücünden,"** takatinden ve güç yetirebildiğinden **"fazlasını yüklemeyiz."** Gücünü aşacak şeyle onu yükümlü kılmayız. Bu, Allah'ın bir rahmeti ve hikmetidir. Böylelikle kendisine ulaştıran yolu kolaylaştırmış, her vakit ona giden yolu izleyen yolcuların bulunmasını sağlamıştır. **"Katımızda hakkı konuşan bir kitap vardır."** Bu ise kendisinde her şeyin yazılı olduğu ilk kitaptır (Levh-i Mahfuz) ve bundaki her şey, olana/vakıaya mutabıktır. Ondan dolayı bu, hak bir kitaptır. **"Onlara zulmedilmez,"** yaptıkları iyiliklerin karşılığı eksik verilmez, ceza ve isyanları da aslından fazla gösterilmez.

﴿ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا
مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي
تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

63- Hayır! Onların kalpleri bu (Kur'ân'dan) **yana gaflet içindedir. Onların, bunun dışında işlemekte oldukları başka** (kötü) **amelleri de vardır.**

64- Nihâyet onların refah içinde olanlarını azapla yakaladığımızda hemen feryadı basıverirler.

65- 'Bugün (boşuna) **feryat etmeyin. Çünkü bizden size yardım yok.'**

66- 'Size âyetlerim okunuyordu da topuklarınızın üstünde gerisin geri dönü(p kaçı)yordunuz.'

67- 'Onunla büyükleniyordunuz. Geceleri de toplanıp o (Kur'ân) **hakkında hezeyanlar ediyordunuz.'**

63. Yüce Allah, yalanlayıcıların, akılları örten bir cehalet, zulüm, gaflet ve yüz çevirmenin tam ortasında olduklarını, bu hallerinin kendilerini Kur'ân'a ulaşmaktan alıkoyduğunu, bu sebeple de onunla hidâyet bulamadığını, Kur'ân'dan

kalplerine bir şey ulaşmadığını haber vermektedir. **"Kur'an'ı okuduğun zaman seninle âhirete iman etmeyenlerin arasına gizli bir perde çekeriz. Kalpleri üzerine de onu iyi anlamalarına engel olan örtüler geçirir, kulaklarına da bir ağırlık veririz."** (el-İsra, 17/45-46) Kalpleri Kur'ân'dan yana gaflet içinde olduğundan bu hallerine uygun, küfür içeren, şeriate karşı inat mahiyetinde olup cezalandırılmayı gerektiren birtakım amellerde bulundular. Ama **"onların, bunun dışında,"** yaptıkları bu ameller dışında **"işlemekte oldukları başka** (kötü) **amelleri de vardır."** Yani onlar, ilâhî azaba çarptırılmamalarını garip karşılamasınlar. Çünkü Yüce Allah, işlemeleri takdir edilmiş ve henüz işlemedikleri birtakım amelleri işlesinler diye onlara mühlet vermektedir. Sözü geçen bu amellerini işleyip de eksiksiz yerine getirdikleri takdirde en kötü halde Allah'ın gazabına ve cezalandırmasına intikal edeceklerdir.

64. "Nihâyet onların refah içinde olanlarını," bolluk ve nimet içinde bulunmaktan başka bir şeye alışmamış, nimetlere gark olmuş, hoşlarına gitmeyen hiçbir şeyle yüzyüze gelmemiş olanlarını **"azapla yakaladığımızda"** ve azabın acısını duyduklarında acı ve ızdırapla **"feryadı basıverirler."** Çünkü içinde bulundukları hale tam ters bir durum kendilerine gelip çatmış olur.

65. Bu esnada yardım isterler de kendilerine şöyle denilir: **"Bugün** (boşuna) **feryat etmeyin, çünkü Bizden size yardım yok."** Allah'ın onlara ne herhangi bir yardımda bulunması, ne de imdatlarına yetişmesi söz konusudur. Bu yüzden kendi kendilerine de yardım edemezler, hiç kimse de onlara yardımcı olamaz.

66. Sanki "Peki, onları bu hale düşüren nedir?" diye bir soru sorulmuş da buna şöyle cevap verilmiştir: **"Size âyetlerim,"** onlara iman edesiniz, onlara yönelesiniz diye **"okunuyordu da"** siz böyle yapmayıp aksine **"topuklarınızın üstünde gerisin geri dönü(p kaçı)yordunuz."** Arkanızı dönüp gidiyordunuz. Onlar Kur'ân-ı Kerîm'e uysalar ileri gitmiş olacaklardı. Ondan yüz çevirdikleri için geri kalmış oldular ve aşağıların aşağısına indiler.

67. "Onunla büyükleniyordunuz." Müfessirlerin dediklerine göre anlamı şudur: **"Onunla"** zamiri, muhataplarca bilinen Beyt(ullah/Kâbe) ya da Harem'e aittir. Yani siz, Kabe yahut Harem sebebiyle insanlara karşı büyüklük taslıyordunuz ve "Biz, Harem ehliyiz, bizim dışımızdakilerden daha faziletli ve daha üstünüz." diyordunuz. **"Geceleri de"** Beyt'in etrafında konuşmak üzere gruplar halinde **"toplanıp o** (Kur'ân) **hakkında hezeyanlar ediyordunuz."** Kur'ân hakkında oldukça çirkin ve hoş olmayan sözler söylerdiniz. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlayanlar, hem ondan yüz çevirirlerdi hem de bu tutumu birbirlerine tavsiye

ederlerdi: **"Kâfir olanlar dediler ki: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın, belki baskın çıkarsınız."** (Fussilet, 41/26); **"Şimdi siz bu sözden dolayı mı hayret edersiniz? Ve gülersiniz de ağlamaz mısınız? Üstelik oyalanıp eğlenirsiniz."** (en-Necm, 53/59-61); **"Yoksa onlar bu sözü kendisi uydurdu mu diyorlar."** (et-Tur, 52/33) Onlar bunca aşağılık tutumları bir arada işlediklerinden dolayı hiç şüphesiz cezaya uğratılmaları hak olmuştur. Cezaya çarptırıldıkları vakit de onlara hiç kimse yardım edemedi. Hiç kimse imdatlarına yetişip onları kurtaramadı. Bu halde de aşağılık amelleri dolayısıyla azarlanırlar:

﴿ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ
مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ ۚ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ ۚ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ
عَن ذِكْرِهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ
لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴾

68- Onlar bu sözü hiç mi düşünmediler? Yoksa onlara evvelki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi (de onun için iman etmiyorlar)**?!**

69- Yahut onlar peygamberlerini tanımıyorlar da onun için mi onu inkâr ediyorlar?

70- Yoksa 'Onda delilik var!' mı diyorlar? Hayır o, onlara hakkı getirdi ama onların çoğu haktan hoşlanmıyorlar.

71- Eğer hak, onların hevâlarına uysaydı gökler, yer ve içlerinde olanlar fesada uğrardı. Hayır, Biz onlara kendileri için öğüt/şeref (olacak bir Kitap) **getirdik, ama onlar bu öğütten/şereften yüz çeviriyorlar.**

72- Yoksa onlardan (davetine karşılık) **ücret mi istiyorsun!? Rabbinin vereceği ücret/mükafat daha hayırlıdır ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**

73- Gerçek şu ki sen onları dosdoğru bir yola davet ediyorsun.

74- Ahirete iman etmeyenler ise (ısrarla doğru) **yoldan sapıyorlar.**

68. "Onlar bu sözü hiç mi düşünmediler?" Yani Kur'an hakkında hiç düşünmez, onun üzerinde akıllarını fikirlerini yormazlar mı? Bu şu demektir: Kur'ân üzerinde düşünecek olurlarsa bu, onların iman etmelerini gerektirir, onları küfürden alıkoyar. Ama başlarına gelen musibet, Kur'ân'dan yüz çevirmelerinden ötürü gelip çatmıştır. Bu da şuna delildir: Kur'ân üzerinde düşünmek, bütün hayırlara davet eden, her türlü şerden koruyan bir ameldir. Onları Kur'ân üzerinde düşünmekten alıkoyan şey ise kalplerinin kilitli olmasıdır. **"Yoksa onlara, evvelki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi!?"** Yoksa evvelki atalarına gelmeyen peygamber ve Kitabın onlara gelmesi mi onları iman etmekten alıkoydu? O nedenle mi sapık atalarının yollarını izlemeye razı olup buna uymayan her şeye karşı çıktılar? Nitekim onlar da, onlara benzeyen diğer kâfirler de Allah'ın haber verdiği üzere şu sözleri söylemişlerdi: **"Senden önce de hangi kasabaya bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın şımarık varlıklıları, 'Biz atalarımızı bir din üzerine bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyanlarız:' demişlerdir."** Peygamber ise onlara şöylece cevap vermiştir: **"Ya ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirdiysem yine de mi** (onlara uyacaksınız)**?"** Sizler hakkı bulmak istiyorsanız onlara uymaya devam mı edeceksiniz? Kavimleri de gerçek durumlarını şöyle dile getirmişlerdi: **"Muhakkak bizler sizinle gönderilen şeyleri inkâr edenleriz."** (ez-Zuhruf, 43/23-24)

69. "Yahut onlar peygamberlerini tanımıyorlar da onun için mi onu inkâr ediyorlar." Yani onları hakka uymaktan alıkoyan şey, kendilerine peygamber olarak gönderilen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tanımayışları mı? Bundan dolayı mı onu inkâr etmektedirler? "Biz onu tanımıyoruz, onun dürüst olup olmadığını bilmiyoruz. Bize fırsat tanıyın da onun durumu üzerinde düşünelim, tedkik edelim, onun hakkında bilgi sahibi olanlara soralım." mı diyorlar?! Ancak durum hiç de öyle değil! Kendilerine peygamber olarak gönderilen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i küçük büyük hepsi, tam anlamıyla tanımaktadır. Onun bütün güzel huylara sahip olduğunu, doğru sözlülüğünü, güvenilir olduğunu biliyorlar. Nitekim peygamber olarak gönderilmesinden önce ona "el-Emîn" diyorlardı. Peki, niçin bu büyük gerçeği ve apaçık doğruyu onlara getirdiği vakit onu tasdik etmiyorlar?

70. "Yoksa 'Onda delilik var!' mı diyorlar?!" "O, delilik yüzünden bunları söylüyor. Delinin sözüne kulak asılmaz, söylediklerine itibar olunmaz. Zira deli, anlamsız hezeyanlarda bulunur, basit ve değersiz sözler söyler." mi diyorlar? Allah, bu sözlerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Hayır; o, onlara hakkı getirdi."** Doğruluk ve adaletin ta kendisi olan değişmez hakkı getirdi. Onda ne tutarsızlık, ne de çelişki vardır. Şimdi bu hakkı getirenin deliliğinden nasıl söz edilebilir? Aksine böyle bir kimse hakkı getirebilmek için ilim ve aklın, üstün ahlakî değerlerin en üstün/kemal derecesinde olmalı değil mi? Burada yukarıdaki

ifadelerden bir geçiş vardır. Yani onları iman etmekten alıkoyan gerçek sebep şudur: **"O, onlara hakkı getirdi; ama onların çoğu haktan hoşlanmıyorlar."** Onlara getirdiği en büyük hak ise ibadeti yalnızca Allah'a halis kılmak, Allah'ın dışında kendilerine ibadet edilen varlıkları terk etmektir. Onların da özellikle bu husustan tiksindikleri, nefret ettikleri, bundan hayret ettikleri bilinen bir husustur. İşte Allah Rasûlünün hakkı getirmiş olması ve onların da esasen haktan hoşlanmayışları, hakkı yalanlamaları sonucunu vermiştir. Yoksa bu husustaki herhangi bir şüphelerinden ya da peygamberi yalancı gördüklerinden dolayı bu tutumu takınmamışlardır. Nitekim Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Onlar aslında seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."** (el-En'âm, 6/33)

71. Eğer "İman etmeleri yahut daha çabuk itaate yönelmeleri için hak, niçin onların hevâlarına uygun olarak gelmedi?" diye sorulacak olursa, buna Allah'ın şu buyruğu cevap vermektedir: **"Eğer hak, onların hevâlarına uysaydı gökler, yer ve içlerinde olanlar fesada uğrardı."** Yani bu, şu yüzdendir: Onların hevâlarının bağlı olduğu temel; zulüm, küfür, bozuk ameller ve çirkin ahlaktır. Bu durumda hak, onların hevâlarına uyacak olsa zulüm ve adaletsizlik esası üzerinde yükselen kötü tasarruf ve yönetimleri sebebiyle gökler ve yer fesada uğrardı. Çünkü gökler ve yer, ancak hak ve adaletle ayakta durur. **"Hayır, Biz onlara öğüt/şeref** (olacak bir Kitap) **getirdik."** Yani onlara her türlü hayrı öğüt veren Kur'ân'ı verdik ki onu gereği gibi uyguladıkları takdirde kendileri için şeref ve övünme kaynağı olur ve onları insanların önderleri yapar. **"Ama onlar"** bedbahtlıklarından ve ilâhî tevfike mazhar olamadıklarından ötürü **"bu öğütten/şereften yüz çeviriyorlar."** Onlar **"Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu."** (et-Tevbe, 9/67); **"Onlar Allah'ı unuttu, Allah da onlara kendi kendilerini unutturdu."** (el-Haşr, 59/19) Kur'ân ve onu getiren peygamber, Allah'ın onlara sunduğu en büyük nimettir. Onlar ise bu nimete, sadece onu reddetmek ve ondan yüz çevirmekle karşılık verdiler. Bu imansızlıktan daha büyük bir mahrumiyet olabilir mi? Bunun ötesinde hüsranın en ileri derecesinden başka ne olabilir?

72. "Yoksa onlardan (davetine karşılık) **ücret mi istiyorsun!?"** ey Muhammed! Onların sana uymalarını engelleyen nedir!? Sen, onlardan çağrını kabul etmeleri karşılığında bir ücret istedin de onlar da **"borçtan dolayı ağır bir yük altına mı girmişler?!"** (et-Tur, 52/40) Sana uydukları takdirde onlardan alacağın ücret ve vergi dolayısıyla ağır yükümlülükler altına girecekler de o yüzden mi iman etmiyorlar! Hayır, durum hiç de öyle değil! Çünkü **"Rabbinin vereceği ücret/mükafat daha hayırlıdır ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."** Bu, geçmiş peygamberlerin ümmetlerine söyledikleri şu sözleri andırmaktadır: **"Ey kavmim, buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi vermek, ancak Allah'a aittir."** (Hud, 11/29) Yani peygamberler insanları ellerindeki mallara tamah ederek davet etmezler. Onları, sadece insanların iyiliklerini istedikleri için, onların menfaatlerine olan şeyleri gerçekleştirmek için davet ederler. Hatta peygamberler, insanların iyiliklerini bizzat kendilerinden daha çok istemişlerdir. Yüce Allah, ümmetlerine karşı bu iyilikleri dolayısıyla onları en hayırlı şekilde mükâfatlandırsın. Bizlere de bütün hallerde onlara uymayı lütuf ve ihsan etsin.

73-74. Yüce Allah, yukarıda geçen âyetlerde iman etmeyi gerektiren bütün sebebleri ve imana mani olan hususları belirtmiş, bu manilerin tutarsızlıklarını teker teker dile getirmiştir. Yüce Allah, imanın manileri arasında şunları saymıştır: (1) Kalplerinin gaflet içinde oluşunu, (2) İlâhî buyruklar üzerinde gereği gibi düşünmediklerini, (3) Atalarına uyduklarını, (4) Peygamberlerinin deli olduğunu söylediklerini -ki bunlara dair açıklamalar yukarda geçti-.

İman etmelerini gerektiren hususlar arasında da şunları saymıştır: (1) Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde dikkatle düşünmek, (2) Allah'ın nimetini kabul ile karşılamak, (3) Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tanımak, durumunu, onun tam anlamıyla doğru sözlü ve güvenilir olduğunu bilmek, (4) Onun onlardan herhangi bir ücret istememesi, aksine bütün çabasının onların menfaat ve maslahatlarına yönelik olması, (5) Kendilerini davet ettiği yolun **"dosdoğru bir yol"** olmasıdır. Ki bu yol, dosdoğru olduğu için gereğince amel işleyeceklere kolaylaştırılmıştır. Maksada ulaşmayı da alabildiğine yakınlaştırmıştır. Hanif ve müsamahakâr bir yoldur. Yani tevhidde hanif, amelde müsamahakârdır. Senin onları dosdoğru yola davet edişin, hakkı bulmak isteyenlerin sana tâbi olmalarını gerektirir. Zira bu, akılların ve fıtratların, güzel olduğuna ve maslahatlara uygun olduğuna şahitlik ettiği hususlardan biridir. Bunlar sana tâbi olmazlarsa nereye gidecekler?

Hiç şüphesiz ellerinde sana uymalarına gerek bırakmayacak ve kendilerine yeterli gelecek herhangi bir şeyleri yoktur. Onlar **"yoldan sapıyorlar."** Yüce Allah'a ulaştıran, O'nun lütuf ve ihsan yurdu olan cennetine götüren yoldan uzak kalmışlar ve sapıtmışlardır. Onların elinde bulunan, sapıklıktan, bilgisizlikten başkası değildir. Zaten hakka aykırı davranan herkesin bütün işlerinde haktan uzak ve sapmış bir kimse olması kaçınılmazdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer senin çağrını kabul etmezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına**

uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?" (el-Kasas, 28/50)

﴿ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِم مِّن ضُرٍّ لَّلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم
بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ
فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ ﴾

75- Eğer onlara merhamet edip de başlarındaki sıkıntıyı kaldırsaydık yine azgınlıkları içinde bocalamaya devam ederlerdi.

76- Andolsun ki onları azaba uğrattık; ama onlar Rablerine boyun eğmediler ve yalvarıp yakarmadılar.

77- Nihâyet üzerlerine şiddetli bir azabın kapısını açacağımız zaman onlar, o azabın içinde ümitsiz kalakalırlar.

75. Bu buyruk, onların azgınlıklarının ve inatlarının aşırı derecede olduğunu haber vermektedir. Onlara herhangi bir sıkıntı çatacak olursa Allah'a dua eder, iman etmeleri için bu sıkıntıyı açıp gidermesini isterler yahut onları bir şeyle imtihan edecek olursa Allah'a yalvarır, tevbe etmeleri için o belayı gidermesini isterler. Ama Yüce Allah sıkıntılarını açıp giderirse yine azgınlıkta inat eder, sapkınlıklarını sürdürürler. Yani şaşkın bir halde küfürlerine devam ederler. Nitekim Yüce Allah, denizdeki yolculuklarında bunu dile getirmektedir. Şöyle ki onlar, gemide bir fırtınaya yakalandıklarına dinlerini Allah'a halis kılarak yalnız O'na dua eder ve O'na koştukları ortakları unuturlar. Ancak onları kurtardığı zaman şirk ve diğer günahlarla yeryüzünde azgınlık etmeyi sürdürürler.

76. "Andolsun ki onları azaba uğrattık..." Müfessirlerin açıklamalarına göre bununla kastedilen, Mekkelilerin yedi yıl boyunca açlık/kıtlıkla imtihan edilmeleridir. Allah zillet ve teslimiyetle Zatına dönmeleri için onları böyle bir belâya maruz bırakmıştır. Ancak bunun onlara hiçbir faydası olmamıştır. **"ama onlar Rablerine boyun eğmediler,"** O'nun huzurunda zillet göstererek itaate yönelmediler **"ve yalvarıp yakarmadılar."** O'na muhtaç olduklarını dua ve niyazla arz etmediler. Aksine bu açlık, üzerlerinden gelip geçti ve adeta başlarına böyle bir musibet gelmemiş gibi azgınlıklarını, küfürlerini sürdürmeye devam ettiler. Ancak bundan sonra geri çevrilmesi mümkün olmayan bir azap daha vardır. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuyla dile getirilmektedir:

77. "Nihâyet üzerlerine," Bedir gününde öldürülmeleri ve buna benzer **"şiddetli bir azabın kapısını açacağımız zaman onlar, o azabın içinde"** her türlü hayırdan yana **"ümitsiz kalakalırlar."** Felaket ve onun sebebleri mevcuttur. O halde geri çevrilmesi mümkün olmayan Allah'ın o şiddetli azabı inmeden önce sakınsınlar. Çünkü geri çevrilmeyecek bu azap, dünyevî azap gibi değildir. Zira dünyevî azap bir süre sonra onların yakasını bırakabilir. Nitekim Allah'ın kullarını tedib ettiği dünyevî cezalar bu kabildendir. Bu hususta Allah şöyle buyurmaktadır: **"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesad başgösterdi. Bu, işlediklerinin bazısını onlara tattırsın diyedir, belki dönerler."** (er-Rûm, 30/41)

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ ﴾

78- Sizin için kulak, göz ve gönüller yaratan O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

79- Sizi yeryüzünde yaratıp yayan da O'dur ve yine O'nun huzurunda toplanacaksınız.

80- Hayat veren ve öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi de O'nun işidir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

78. Yüce Allah, kullarına, şükretmeleri ve hakkını gereğince yerine getirmeleri gereken lütuf ve ihsanlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Sizin için,"** işitilecek şeyleri algılayabilmeniz, dininiz ve dünyanız hususunda kendisinden yararlanabilmeniz için **"kulak,"** görülen şeyleri idrâk edebilmeniz ve maslahatınıza olan hususlarda yararlanabilmeniz için **"göz ve"** kendileriyle varlıkları idrak ettiğiniz ve kendileriyle hayvanlardan ayrıldığınız **"gönülleri,"** yani akılları **"yaratan O'dur."** Eğer kulaklarınız, gözleriniz ve akıllarınız olmasaydı; sağır, kör ve dilsiz olsaydınız haliniz nice olurdu? Zorunlu ihtiyaçlarınızdan ve üstün özelliklerinizden nicelerini kaybetmiş olacaktınız! Size bunca nimeti, lütuf ve ihsan edeni tevhid edip gereğince O'na itaat ederek şükretmeyecek misiniz? Ama Allah'ın üzerinizdeki kesintisiz nimetlerine rağmen siz pek az şükredersiniz!

79. "Sizi yeryüzünde yaratıp yayan da O'dur." Yeryüzünün çeşitli yerlerine ve bölgelerine sizi O yaydı. Yeryüzünün çeşitli menfaatlerini ve faydalarını ortaya çıkarma imkânını verdi. Bunları sizin geçiminiz ve yeryüzünde yerleşmeniz

için yeterli kıldı. Ölümünüzden sonra da **"O'nun huzurunda toplanacaksınız."** O da yeryüzünde hayır olsun şer olsun işlediklerinizin karşılığını size verecektir. Üzerinde yaşadığınız yeryüzü de haberlerini bildirecektir.

80. "Hayat veren ve öldüren O'dur" sadece. Hayat ve ölümde yalnızca Allah tasarruf eder. **"Gece ve gündüzün değişmesi de,"** nöbetleşe ve arka arkaya gelmeleri de **"O'nun işidir."** Yüce Allah, ebediyen gündüz yapacak olsa kendisinde dinlenebileceğiniz geceyi Allah'tan başka size getirecek olan ilâh kimdir? Eğer O, ebediyen gece yapmak istese Allah'tan başka size gündüzün aydınlığını getirecek bir ilâh var mı? Hiç görmez misiniz? Gece sükûn bulasınız, gündüz de lütfundan arayasınız diye gece ile gündüzü takdir etmiş olması, Allah'ın rahmetindendir. Belki şükredersiniz. **"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"** ki şunu bilesiniz: Size işitme, görme, akıl gibi pek çok nimeti bağışlayan, sizi -bu işte bir ortağı bulunmaksızın- yeryüzüne yaymış olan, tek başına öldürüp dirilten, tek başına gece ve gündüzde tasarruf sahibi olan Allah'tır ve sizin, ibadetinizi hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na halis kılmanız; fayda da veremeyen, zararı da dokunmayan, hiçbir hususta en ufak bir tasarrufu olmayan; aksine her bakımdan aciz olan varlıklara ibadeti terk etmeniz gerekir. Eğer aklınız varsa kesinlikle başka bir şeye tapmazsınız!

﴿ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾

81- Ne var ki onlar, öncekilerin dediklerinin aynısını dediler.

82- Dediler ki: 'Ölüp de toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, evet biz (bu haldeyken) **mi diriltileceğiz?'**

83- 'Andolsun ki bu tehdit, hem bize hem de daha önce atalarımıza yapılmıştı (Ama biz böyle bir şey görmedik). **Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değil!'**

81-82. Bu yalanlayıcılar da evvelki inkarcıların ve dirilişi yalanlayanların yolunu izlediler ve dirilişi alabildiğine uzak bir ihtimal görerek şöyle dediler: **"Ölüp de toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, evet biz** (bu haldeyken) **mi diriltileceğiz!?"** Batıl zanlarına göre bu, akla mantığa sığmaz bir şeydir.

83. "Andolsun ki bu tehdit, hem bize hem de daha önce atalarımıza yapılmıştı." Hâlen daha dirilişin gerçekleşeceği va'dolunuyor. Bize de, babalarımıza

da hep va'dedilegeldi. Ama biz öyle bir şey görmedik. Şimdiye kadar da öyle bir şey olmadı. **"Bu, eskilerin efsanlerinden başka bir şey değil."** Öncekilerin sohbetlerinde konuştukları, anlatıp durdukları, aslı astarı olmayan hikayelerdir. Bunların gerçekliği yoktur. Kahrolasıcalar! Yalan söylediler. Halbuki Allah, kendilerine öldükten sonra dirilişten daha büyük veya ona denk pek çok ayetini göstermiştir. Meselâ Allah şöyle buyurmaktadır: **"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."** (el-Mü'min, 40/57); **"Kendi yaratılışını unuturak bize bir misal getirip dedi ki: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?"** (Yâsin, 36/78); **"Sen yeryüzünü kupkuru görürsün. Biz üzerine suyu indirdiğimizde hareketlenir, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir."** (el-Hac, 22/5)

﴿ قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

84- De ki: 'Yeryüzü ve onda bulunanlar kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin).'

85- 'Allah'ındır.' diyecekler. De ki: 'O halde düşünüp ibret almaz mısınız?'

86- De ki: 'Yedi göğün Rabbi ve azametli Arş'ın Rabbi kim?'

87- 'Allah'ındır.' diyecekler. De ki: 'O halde korkup sakınmaz mısınız?'

88- De ki: 'Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan kimdir -ki O, himaye eder, ama kendisine karşı (kimse kimseyi) **himaye edemez-? Eğer biliyorsanız** (söyleyin)!'

89- 'Allah'ın (elindedir).' **diyecekler. De ki: 'O halde nasıl büyüleniyorsunuz?'**

84. Yani dirilişi yalanlayan, Allah'a başkalarını denk tutan kimselere karşı kabul ve ikrar ettikleri bir husus olan rubûbiyet tevhidini ve bunun yalnızca Allah'a ait olduğu gerçeğini; inkâr ettikleri hususlar olan ulûhiyet tevhidine ve ibadetin yalnızca O'na ait olduğu gerçeğine; yine kabul ettikleri pek büyük **varlıkların ya-**

ratılmışlığını, inkâr ettikleri ve bundan çok daha kolay olan ölülerin tekrar diriltileceğine delil göster ve de ki: **"Yeryüzü ve onda bulunanlar kimindir?"** Yeri, yerin üzerinde bulunan canlıları, bitkileri, cansızları, denizleri, ırmakları, dağları yaratan kim? Bütün bunların mutlak maliki kim? Bunların her türlü işlerini çekip çeviren kim?

85. Onlara böyle bir soru yöneltiğinde kaçınılmaz olarak "Bütün bunları yapan yalnızca Allah'tır." diyeceklerdir. Bunu kabul ve ikrar edince onlara de ki: **"O halde düşünüp ibret almaz mısınız?"** Yani Allah'ın size hatırlatmış olduğu ve sizce bilinen -fıtratlarında da yerleşmiş, ama bazı hallerde yüz çevirmenin örtüp perdelediği bir gerçek olan- Allah'ın size hatırlattığı bu gerçeğe dönmeyecek misiniz? Gerçek şu ki, eğer sadece düşünmekle bile olsa hatırlatılan bu gerçeğe dönecek olursanız, elbette anlarsınız ki yegane ve tek ma'bud, bütün bunların mutlak sahibi olan Allah'tır. Başkasının egemenliği altında olan bir varlığa ibadet etmek batılların batılıdır.

86. Daha sonra Allah Teala, bundan da büyük bir gerçeğe dikkatleri çekmektedir: **"De ki: Yedi göğün Rabbi"** ve onlarda bulunan aydınlık saçan cisimlerin, gezegenlerin ve yerleri değişmeyen yıldızların **"ve azametli,"** yani mahlukatın en yükseği, en genişi ve en büyüğü olan **"Arş'ın Rabbi kim?"** Bütün bunları yaratan, işlerini düzenleyen ve çeşitli şekilleriyle çekip çeviren kim?

87. "'Allah'ındır.' diyecekler." Yani bütün bunların Rabbinin Allah olduğunu ikrar ve itiraf edecekler. Onlar bu ikrar ve itirafta bulununca de ki: **"O halde,"** aciz varlıklara ibadet etmekten **"korkup sakınmaz mısınız?"** O azametli, kudreti kâmil, egemenliği pek büyük olan Rabden korkmaz mısınız? Yüce Allah'ın **"O halde düşünüp ibret almaz mısınız?"** ve **"O halde korkup sakınmaz mısınız?"** buyruklarında oldukça nazik bir hitap, kalpleri kendisine doğru çeken güzel bir öğüt vardır. Soru edatıyla gelmesinde de bu açıkça görülmektedir.

88. Daha sonra Yüce Allah, bütün bunlardan daha kapsamlı bir ikrar ve kabullerine geçerek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan kimdir?"** Ulvî alem olsun süflî alem olsun, gördüğünüz ve görmediğiniz her şeyin egemenliği/hakimiyeti kimin elindedir? **"ki O himaye eder,"** kullarını kötülüklere karşı korur, hoşlanmadıkları şeyleri onlardan uzaklaştırır, zarar verecek şeylerden onları muhafaza eder **"ama kendisine karşı** (kimse kimseyi) **himaye edemez?"** Yani Allah'a rağmen kimsenin başkasını himaye altına almaya gücü yoktur. Allah'ın takdir ettiği kötülüğü hiç kimse bertaraf edemez, hatta O'nun izni olmadan kimse şefaatçi dahi olamaz.

89. "Onlar, 'Allah'ın (elindedir).' diyecekler." Yani her şeyin mutlak maliki ve egemeninin O olduğunu, kendisine rağmen kimsenin himaye altına alınamayacağını ve koruyanın yalnızca O olduğunu ikrar ve itiraf edecekler. İşte bu ikrar ve itirafta bulununca onlara bağlayıcı olmak üzere **"De ki: O halde nasıl büyüleniyorsunuz?"** Aklınız nereye gitti? Çünkü kendilerinin en ufak bir hükümranlığa sahip olmadıklarını, egemenlikten hiçbir paylarının bulunmadığını, bütün yönleriyle aciz olduklarını bildiğiniz varlıklara ibadet ediyor da o azametli, mutlak malik ve hakime, gücü her şeye yeten ve bütün işleri çekip çevirene ihlasla ibadeti terk ediyorsunuz? Size bu yolu gösteren akıllarınız, olsa olsa büyülenmiştir! Hiç şüphesiz bu akılları şeytan, süslediği ve güzel gösterdiği şeylerle büyülemiştir. Onların nazarında gerçekleri ters yüz etmiş, sihirbazların başkalarının gözlerini büyülediği gibi o da onların akıllarını büyülemiştir.

﴿ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ ﴾

90- Hayır, Biz onlara hakkı getirdik. Ne var ki onlar yalancıdırlar.

91- Allah, hiç evlât edinmemiştir ve O'nunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur. Eğer olsaydı her bir ilâh kendi yarattığını yanına alır ve kimisi kimisine üstünlük sağlardı. Allah onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

92- O, gaybı/görülmeyeni de, görüleni de bilendir. O, ortak koştuklarından çok yücedir.

90. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Hayır, Biz o yalancılara verdiği haberlerde doğruluk, emir ve yasaklarında adalet içeren hakkı getirdik. Niye bu hakkı ikrar ve kabul etmiyor ve onun uyulmaya en fazla layık olduğunu söylemiyorlar? Hem onların elinde onun yerini tutacak -yalan ve zulümden başka- hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah **"Ne var ki onlar yalancıdırlar"** buyuruyor.

91. "Allah, hiç evlât edinmemiştir ve O'nunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur." Bu yöndeki iddialarının yalan olduğu, hem Allah'ın ve rasullerinin haberiyle hem de akl-ı selimin delaletiyle bilinen bir husustur. Bundan dolayı Yüce Allah, iki ilâhın varlığının mümkün olmadığına dair aklî delile dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer olsaydı,"** yani dedikleri gibi Allah ile birlikte başka

ilâhlar bulunsaydı **"her bir ilâh kendi yarattığını yanına alır,"** ilâhların her biri sadece kendi yarattıklarını yanına alır, onlarla diğerlerinden bağımsız olarak varlığını korumaya çalışır, diğer ilâhlara karşı koymaya ve onları yenmeye gayret ederdi. **"kimisi kimisine üstünlük sağlardı."** Böylece üstünlük sağlayan yegane ilâh olurdu. Alemin var olması ve akılları dehşete düşüren bir düzen içinde varlığını sürdürmesi, birden çok ilâhın varlığıyla bir arada düşünülemez. Güneş, ay, gezegenler ve sabit yıldızlar bunu ortaya koymaktadır. Bunlar yaratıldıkları günden beri belli bir düzen ve tek bir sistem çerçevesinde hareket etmektedirler. Hepsi Allah'ın kudretine boyun eğmiştir. Bütün insanların maslahatlarına uygun bir hikmetle idare edilmektedirler. Bunların faydası, sadece belli kimselere has değildir, herkes içindir. Bunlarda en ufak bir düzensizlik, çelişki yoktur. En ufak bir tasarrufta dahi bir sıkıntı bulunmamaktadır. Acaba bütün bunların iki rab ve ilâhın takdiriyle olması mümkün mü? **"Allah, onların nitelendirmelerinden münezzehtir."** Bütün varlıklar, lisan-ı halleriyle dile gelmiş harikulade şekilleriyle göstermiştir ki onları var eden, idare eden yalnızca bir ilâhtır. İsim ve sıfatları kâmildir, bütün yaratılanlar O'nun rubûbiyetine ve ulûhiyetine muhtaçtır. Yüce Allah'ın rububiyeti olmaksızın var olmaları ve varlıklarını sürdürmeleri mümkün olmadığı gibi yalnızca O'na ibadet ve itaatte bulunmaksızın düzen bulmaları, varlıklarını dosdoğru bir şekilde devam ettirmeleri mümkün değildir.

92. Bundan dolayı Yüce Allah, sıfatlarının azametine dair tek bir örnekle dikkat çekmektedir. Bu da O'nun her şeyi kuşatan ilmidir. Şöyle buyurmaktadır: **"O, gaybı/görülmeyeni de,"** gözlerimizin ve ilmimizin dışında kalan vacip (varlığı zorunlu), müstahil (varlığı imkânsız) ve mümkün (varlığı ve yokluğu imkân dahilinde olan) her şeyi, **"görüleni de,"** bunlardan bizim görebildiklerimizi de **"bilendir. O, ortak koştuklarından çok yücedir."** Üstüntür, pek büyüktür. Onlarınsa Allah'ın bildirdiğinden başka bir bilgileri yoktur.

﴿ قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا
عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾

93- De ki: 'Rabbim! Eğer onların tehdit olundukları (azabı) **bana göstereceksen,'**

94- 'O takdirde Rabbim, beni o zalimler topluluğu arasında kılma!'

95- Biz, onları tehdit ettiğimiz (azabı) **sana göstermeye elbette kadiriz.**

93-94. Yüce Allah, yalancılara karşı çok büyük delillerini ortaya koyduğu halde onlar bu delillere iltifat etmeyip kabule yanaşmadıkları için azabın onlara gelmesi hak oldu. Bu nedenle de azabın üzerlerine inmesiyle tehdit olundular. İşte Yüce Allah da Rasûlüne şunları söylemesini emrediyor: **"De ki: Rabbim! Eğer onların tehdit oldukları** (azabı) **bana göstereceksen,"** yani onlara azabın geleceği vakti bana gösterip o sırada beni de hazır bulunduracaksan, **"O takdirde Rabbim, beni o zalimler topluluğu arasında kılma!"** Onları müptela kıldığın ve onlardan intikam almanı gerektiren günahlardan beni koru, himayene al! Aynı şekilde üzerlerine inecek azaptan da beni koru! Çünkü genel azap nazil olduğu zaman isyankâr olanı da, olmayanı da kapsar.

95. Yüce Allah onların azaba uğramalarının pek yakın olduğunu haber vermektedir: **"Biz onları tehdit ettiğimiz** (azabı) **sana göstermeye elbette kadiriz."** Ama bu azabı erteliyorsak, bunun bir hikmeti vardır. Aksi takdirde bizim kudretimiz ve gücümüz onlara bu azabı indirmeye yeterlidir.

﴿ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ
الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ ﴾

96- Sen kötülüğü en güzel şekliyle sav! Biz, onların ne nitelemelerde bulunduklarını çok iyi biliyoruz.

97- Ve de ki: 'Rabbim, şeytanların kışkırtıcı vesveselerinden Sana sığınırım.'

98- 'Rabbim, yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım.'

96. Bu buyrukta Allah'ın, Rasûlüne emretmiş olduğu üstün ahlâkî değerlerden birini görüyoruz. Yüce Allah ona şunu emretmektedir: **"Sen kötülüğü en güzel şekliyle sav!"** Düşmanların sana söz ve davranışlarıyla kötülük yaparsa -kötülük yapana kötülüğünün benzeriyle karşılık vermek caiz olmakla birlikte- onlara kötülükle karşılık verme! Bunun yerine sana yaptıkları kötülüğü onlara iyilik yapmak sûretiyle savuştur. Bu, senin kötülük yapana karşı bir faziletin, bir erdemin olsun. Bunun faydalarından biri de hem o esnada hem de gelecekte sana karşı yapılacak kötülüğün azalmasıdır. Diğer taraftan böyle bir davranış, sana kötülük yapanın hakkı görmesine, pişmanlık duyup üzülmesine, yaptığından tevbe edip dönmesine daha da yardımcı olur. Ayrıca affeden kişi, ihsan sıfatına sahip olur. Bu yolla düşmanı olan şeytanı kahreder. Yüce Rabden de mükâfat almaya hak

kazandırır. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim affedip düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** (eş-Şura, 42/40); **"Sen (kötülüğü) en güzel şekilde defet. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse sanki candan bir dost gibi oluverir. Buna da ancak sabredenler kavuşturulur."** Yani bu güzel ahlâka sahip olma muvaffakiyeti ancak onlara hastır. **"Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur."** (Fussilet, 41/34-35)

Yüce Allah'ın **"Biz onların ne nitelemelerde bulunduklarını çok iyi biliyoruz"** buyruğuna gelince; yani Biz, küfrü ve hakkı yalanlamayı içeren sözlerini çok iyi biliriz. İlmimiz bunu kuşatmıştır, ama hilmimizle muamele ederek onlara mühlet verdik ve söylediklerini sabırla karşıladık. Halbuki hak bizimdir ve onlar aslında bizi yalanlıyorlar. Şimdi ey Muhammed, senin de onların söylediklerine sabretmen ve onlara iyilikle karşılık vermen gerekir. İşte kötülük işleyen insanlara karşı kulun vazifesi budur.

97-98. Kötülük yapan şeytanlara gelince, onlara iyilik yapmanın bir faydası olmaz. O, kendi taraftarlarını ancak cehennemliklerden olmaları için davet edip durur. Şeytana karşı koymada yerine getirilmesi gereken görev ise Allah'ın, Rasûlüne gösterdiği yola uygun hareket etmektir. Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve de ki: Rabbim, şeytanların kışkırtıcı vesveselerinen Sana sığınırım. Rabbim, yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım."** Yani onların yakınlıkları, vesveseleri, dokunmaları ile isabet edecek kötülükten, yanımda hazır bulunmaları ve vesveseleriyle uğrayacağım şerlerinden Sana sığınırım. Kendi güç ve imkanlarımdan uzaklaşıp yalnızca Sana iltica ederim. Bu, şerrin tümünden ve onun ana kaynağından Allah'a sığınmaktır. Bunun kapsamına şeytanın bütün ayartmalarından ve vesveselerinden Allah'a sığınmak girmektedir. Yüce Allah, kulunu böyle bir şerden koruyup himaye altına alarak onun bu duasını kabul ettiği takdirde o, her türlü kötülükten kurtulmuş ve her hayrı işleme başarısına nail olmuş olur.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ٱرْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّىٓ أَعْمَلُ صَٰلِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّآ ۚ إِنَّهَا
كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾

99- Nihayet onlardan birine ölüm geldiğinde 'Rabbim, beni (dünyaya) döndür.' der.

100- 'Ta ki salih amel işleyip de terk ettiklerimi telafi edeyim.' Asla! Bu, onun geveledği bir sözden ibarettir. Onların önlerinde diriltilecekleri güne kadar (sürecek) **bir berzah** (kabir alemi) **vardır.**

99-100. Yüce Allah, kusurlu ve zalim kimselerin öldükten sonraki hallerini haber vermektedir. Böyle bir kimse, âkıbetini görüp amellerinin çirkinliğini müşahade edeceği bu halde pişman olacak, bu pişmanlığın etkisiyle dünyaya geri dönmeyi isteyecektir. Ancak bu isteği, dünya lezzetlerinden faydalanmak ve arzu edilen şeyleri devşirmek için olmayacaktır. O, **"salih amel işleyip de terk ettiklerimi telafi edeyim."** diye bunu isteyecektir. Yani "terk ettiğim amelleri işleyip Allah'ın hakkında yaptığım kusurları telafi edeyim" temennisiyle bu sözleri söyleyecektir. **"Asla!"** Onun dönüşü olmayacak, ona mühlet de verilmeyecek. Çünkü Allah, dünyaya geri dönülmeyeceğine dair kesin hüküm vermiştir. **"Bu,"** dünyaya dönmeyi temenni ettiği bu söz **"onun geveledği bir sözden ibarettir."** Sadece dille söylenmiştir. Söyleyenine pişmanlıktan başka bir faydası yoktur. Ayrıca o, bu sözünde samimi de değildir. Çünkü dünyaya geri döndürülecek olursa hiç şüphesiz daha önce kendisine yasak kılınan şeylere tekrar dönecektir. **"Onların önlerinde diriltilecekleri güne kadar** (sürecek) **bir berzah** (kabir alemi) **vardır."** Önlerinde, iki şey arasındaki engel demek olan "berzah" vardır. Buradaki engel, dünya ile âhiret arasındaki engeldir. İtaat edenler bu berzahta nimete mazhar olurlar, isyankârlar da azap görürler. Bu, ölümlerinden ve kabirlerinde yerlerini almalarından itibaren başlayıp diriltilecekleri güne kadar devam eder. O halde bu güne hazırlıklı olsunlar ve bunun için gereken tedbirlerini alsınlar.

﴿ فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ
فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فِى
جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ ٱلنَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَٰلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ أَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ
فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا۟ رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَٰلِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ ٱخْسَـُٔوا۟ فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فَرِيقٌ
مِّنْ عِبَادِى يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَٱتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا
حَتَّىٰٓ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِى وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّى جَزَيْتُهُمُ ٱلْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ هُمُ
ٱلْفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾ قَٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ
ٱلْعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾ قَٰلَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ ﴾

101- Sûr'a üfürüldüğü zaman artık aralarında ne akrabalık bağı kalır ne de birbirlerini sorup soruştururlar.

102- Kimlerin tartıları ağır basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

103- Kimlerin tartıları hafif gelirse işte onlar da kendilerini hüsrana sürükleyenlerdir ve cehennemde ebediyen kalacaklardır.

104- Yüzlerini ateş bürüyecektir ve (dudakları yandığından) **dişleri sırıtacaktır.**

105- (Allah şöyle buyuracak:) **'Âyetlerim size okunuyordu da siz onları yalanlıyordunuz değil mi?'**

106- Diyecekler ki: 'Rabbimiz, bedbahtlığımız/arzularımız bize galip geldi. Biz sapmış bir topluluktuk.'

107- 'Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (eski yaptıklarımıza) **dönersek gerçekten biz** (bu azabı hak etmiş) **zalim kimseleriz demektir.'**

108- Buyuracak ki: 'Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!'

109- Gerçek şu ki kullarım içinde 'Rabbimiz! Biz iman ettik. Öyleyse bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın.' diyen bir topluluk vardı.

110- Sizler ise onları alaya aldınız; öyle ki onlar(la meşguliyetiniz) **size beni anmayı unutturdu. Siz onlara gülüp durdunuz.**

111- Ben de bugün onları, sabretmelerine karşılık mükafatlandırdım. İşte kurtuluşa erenler onlardır.

112- (Onlara,) **'Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız?' buyuracak.**

113- Onlar da 'Bir gün yahut daha az kaldık. Sayanlara sor.' diyecekler.

114- Buyuracak ki: 'Siz ancak pek az bir süre kaldınız. Bunu bir bilmiş olsaydınız...'

101. Allah, kıyamet gününün dehşetini ve o günde insanı tedirgin edici halleri haber vermektedir. Sûr'a öldükten sonra diriliş için üfürüleceği vakit bütün insanlar, vadesi belli bir günde hep birlikte toplanmış, haşredilmiş olacaktır. O vakit insanlar bu dehşetlerin etkisiyle en önemli bağ olan nesep bağlarını dahi unutacaklardır. Nesep bağı dışındaki bağlılıkların unutulması ise öncelikle söz konusudur. Kimse kimseye "Halin nedir?" diye sormayacaktır. Çünkü herkes kendisiyle meşgul olacaktır. Acaba arkasından bedbahtlık söz konusu olmayan

bir şekilde mutlu olacak mı? Yoksa arkasından mutluluğun söz konusu olmayacağı bir bedbahtlığa mı mahkum olacak? Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O kulakları sağır edici** (sura ikinci üfürüş) **geldiği zaman. O gün kişi, kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün onlardan her birinin kendine yeter bir işi vardır."** (Abese, 80/33-37)

102. Kıyamet gününde sıkıntıları ağır, etkisi büyük bazı konumlar olacaktır. Kulun amellerinin birbirinden ayrıldığı, amellerinin adaletle gözden geçirilip lehine ve aleyhine olanların tespit edildiği, hayır ve şer türünden zerre ağırlığı kadar olanların dahi ortaya çıktığı mizan/tartı buna bir örnektir. İşte **"Kimlerin tartıları,"** iyilikleri kötülüklerine **"ağır basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."** Çünkü ateşten kurtulup cenneti hak etmişlerdir, güzel övgülere nail olmuşlardır.

103. "Kimin de tartıları," kötülükleri iyiliklerine ağır basarak **"hafif gelirse"** ve günahları kendisini çepeçevre kuşatırsa **"işte onlar, kendilerini hüsrana sürükleyenlerdir."** Bütün hüsranlar buna oranla hafiftir, kolaydır. Zira bu hüsran, çok büyük bir zarardır ki telafisi yoktur. Elden kaçırılanlar bir daha geri getirilemez. Ebedî zarar, sonu gelmez bedbahtlık... Kişi kendi öz nefsini dahi kaybetmiş olacaktır. Halbuki o, değerli nefsi sayesinde ebedî saadeti elde etme imkânına sahipti. Ancak kendi nefsine, kerim olan Rabbin yakınında ebedî nimetlere nail olma fırsatını kaybettirmiştir **"ve cehennemde ebediyen kalacaklardır."** Oradan bir daha asla çıkamayacaklardır. Bu tehdit -az önce de belirttiğimiz gibi- günahları iyiliklerini çepeçevre kuşatmış olan kimseler içindir. Böyle bir kimse ise ancak kâfirdir. Buna göre bu kimse, iyilik ve kötülüklerin karşılıklı olarak tartılacağı bir hesaba tâbi tutulmayacaktır. Çünkü bunların iyilikleri yoktur. Ancak onların amelleri tek tek sayılacak, tespit edilecek ve amellerinden haberdar edilecek, bu amelleri yaptıklarını ikrar ve itiraf edecekler, bu amelleri sebebiyle de rezil edileceklerdir. İmanın aslına sahip olmakla birlikte günahları çok olduğu için iyiliklerine ağır basan kimseler, cehennem ateşine girecek olsalar da orada ebediyen kalmayacaklardır. Nitekim Kitap ve Sünnetin nasları da buna delil teşkil etmektedir.

104. Daha sonra Allah, kâfirlerin kötü âkıbetlerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Yüzlerini ateş bürüyecektir."** Yani ateş, onları bütün yönlerinden kuşatacaktır. O kadar ki en şerefli azalarına dahi isabet edecek ve ateşin parça parça alevleri yüzlerinden yakacaktır. **"...dişleri sırıtacaktır."** Suratları asık bir hal almış; dudakları, içinde bulundukları halin şiddetinden ve karşı karşıya kaldığı azabın büyüklüğünden dolayı yukarı doğru gerilmiş/çekilmiş olacaktır.

105. Onlara azarlama ve kınama üslûbuyla şöyle denilecektir: **"Âyetlerim size okunuyordu da,"** onlarla imana ve üzerlerinde dikkatle düşünmeye çağırılıyordunuz **"siz de onları"** zalimlik ederek ve inatlaşarak **"yalanlıyordunuz değil mi?"** Halbuki bu âyetler, hakka ve batıla delâlet eden, kimin hak kimin batılın peşinde olduğunu ortaya koyan apaçık âyetlerdi.

106. İşte o vakit onlar, ikrar ve itirafın fayda vermeyeceği bir zamanda zalimliklerini kabul edeceklerdir: **"Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galip geldi."** Zulüm, haktan yüz çevirmek, zararlı şeylere yönelip faydalı şeyleri terk etmekten kaynaklanan bedbahtlığımız bize baskın geldi. **"Biz,"** işlerinde **"sapmış bir topluluktuk."** Böylece kendilerinin zalim olduklarını kabul edeceklerdir. Yani biz, dünyada nereye gittiğini bilmeyen, yolunu şaşırmış, aklı başından gitmiş kimselerin yaptığını yapıyorduk.

Nitekim bir âyette onların şöyle diyecekleri bize nakledilmektedir: **"Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık cehennemlikler arasında olmazdık."** (el-Mülk, 67/10)

107. **"Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha** (eski yaptıklarımıza) **dönersek gerçekten biz** (bu azabı hak etmiş) **zalim kimseleriz demektir."** Ancak onlar, bu sözlerinde de yalancıdırlar. Allah'ın buyurduğu gibi: **"Eğer geri döndürülseler yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler."** (el-En'âm, 6/128) Yüce Allah, onlara kendi lehlerine ileri sürebilecekleri hiçbir delil bırakmamış, aksine bütün mazeretlerini çürütmüştür. Dünya hayatında da onlara öğüt alabilecek kimsenin öğüt alabileceği, suçlunun suçundan vazgeçebileceği bir ömür yaşatmıştır. Yüce Allah, bu dileklerine cevap olarak şöyle buyurmaktadır:

108. **"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"** Yüce Allah'tan esenlik dileriz; bu söz günahkâr kimselerin umutlarının yıkılması, azar, zillet, hüsran, her türlü hayırdan yana ümitlerinin kesilmesi, buna karşılık her türlü kötülük müjdesinin verilmesi muhtevasına sahip olan, günahkârların işitebileceği sözlerin kayıtsız şartsız en ağırı, en büyüğüdür. Rahim olan Rab'den gelen bu söz ve gazap, onlar için cehennem azabında çekecekleri sıkıntılardan daha ağır ve daha büyüktür.

109. Daha sonra Allah, onları bu azaba ulaştıran, ilâhî rahmetin kendilerine ulaşmasının önünü kesen hallerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki kullarım içinde '"Rabbimiz! Biz iman ettik. Öyleyse bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın.' diyen bir topluluk vardı."** Bu topluluk, salih amelleri gerektiren imanla birlikte Rablerine dua edip mağfiret ve rahmetini diliyor, rubûbiyetini, onlara imanı lütfedişini, Rablerinin rahmetinin genişliğini, ihsanının genelliğini dile getirerek yalvarıp yakarıyorlardı. Bu buyrukların muhtevasında son derece alçakgönüllü olduklarına, Rablerinin huzurunda zilletle eğildiklerine, ona karşı kırık kalpleriyle yöneldiklerine, azabından korkup rahmetini ümit ettiklerine delil olacak ifadeler vardır. İşte bunlar, insanların efendileri ve en faziletlileridir.

110. Buna rağmen siz, ey bayağı kâfirler, kıt akıllı, kısır görüşlüler, **"sizler ise onları alaya aldınız."** Onlarla o derece alay edip onları o derece hakir gördünüz, bu kıtakıllılıkla o kadar uğraşıp durdunuz ki **"onlar**(la meşguliyetiniz) **size Beni anmayı unutturdu. Siz onlara gülüp durdunuz."** İşte Rablerinin öğüdünü hatırlamalarını engelleyen ve unutturan şey, bu mü'minleri alaya almakla meşgul olmalarıdır. Aynı şekilde onların Rablerinin öğüdünü unutmaları da onları böyle bir alaya teşvik etmiştir. Bu işlerin her biri diğerinin desteğidir. Bundan daha büyük bir küstahlık olabilir mi?

111. **"Ben de bugün onları,"** huzuruma varıncaya kadar Bana itaate ve sizin eziyetlerinize **"sabretmelerine karşılık mükafatlandırdım: İşte kurtuluşa erenler onlardır,"** ebedî nimetlere kavuşmayı, alevli cehennem azabından uzak kalmayı hak etmişlerdir. Nitekim Yüce Allah **"İşte bugün, iman edenler o kâfirlere gülerler."** (el-Mutaffifîn, 83/34) diye başlayan âyet-i kerimelerde de bu durumu dile getirmektedir.

112. "(Onlara,) **'Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız?' buyuracak."** Yüce Allah, onları kınama anlamında, akılsız olduklarını belirtmek için bu sözleri söyleyecektir. Çünkü onlar, dünyadaki bu kısacık süreleri zarfında kendilerini ilâhi gazaba ve cezaya maruz bırakan her türlü kötülüğü kazandılar. Buna karşılık mü'minleri ebedî mutluluğa ve Rablerinin rızasına ulaştıran hayırları kazanamadılar.

113. "Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye kendilerine sorulacak soruya: **"Bir gün yahut daha az kaldık... diyecekler."** Bu sözleri, dünyadaki kalış sürelerini oldukça kısa kabul etmeleri kanaatine dayalıdır. Orada kısa bir süre kaldıklarını bu söz gösterir; ancak bu, gerçekten dünyadaki kalış sürelerinin miktarını tayin etmez. Onlar **"sayanlara sor"** diyeceklerdir. Yani kaldığımız süreyi sayı olarak tespit edenlere sor. Kendileri ise bunu saymakla uğraşmalarına imkân tanımayacak bir meşguliyet ve azap içinde bulunacaklardır.

114. Sizler kaldığınız süreyi miktarıyla ister tayin edin, ister etmeyin fark etmez. Zira **"siz ancak pek az bir süre kaldınız. Bunu bir bilmiş olsaydınız..."**

﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ
لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ ﴾

115- 'Yoksa sizi boşuna yarattığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?'

116- Gerçek hükümran olan Allah ne yücedir! O'ndan başka (hak) ilah yoktur. O, şerefli Arş'ın Rabbidir.

115. Ey insanlar **"sizi boşuna yarattığımızı,"** gereksiz yere ve hiçbir maksat gözetmeksizin, yiyesiniz, içesiniz, gülüp eğlenesiniz, dünya lezzetlerinden faydalanasınız diye var ettiğimizi ve sizleri kendi halinize bırakacağımızı, hiçbir emir ve yasak koymayacağımızı, size mükâfat ve ceza vermeyeceğimizi, bunun için de **"Bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"** Bu hiç hatırınıza gelmiyor.

116. "Gerçek hükümran olan Allah ne yücedir!" O, hikmetinin tenkit edilmesi anlamına gelen böyle batıl bir zandan yücedir, büyüktür, uzaktır. O, bütün yaratılmışların hak meliki/gerçek hükümdarıdır. Sözleri haktır, vaadi de, tehdidi de haktır. İlah ve yegane ma'buddur. Çünkü O, sonsuz kemale sahiptir. Hem **"şerefli Arş'ın Rabbidir."** Arş'ın dışındakilerin Rabbi olması ise öncelikle söz konusudur. Bu vasıfları O'nun sizi boşuna yaratmış olmasına imkan vermez.

﴿ وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ
ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُل رَّبِّ ٱغْفِرْ وَٱرْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١١٨﴾ ﴾

117- Kim hiçbir delili olmadığı halde Allah ile birlikte başka bir ilâha yalvarırsa onun hesabı ancak Rabbinin katındadır. Gerçek şu ki kâfirler kurtuluşa eremezler.

118- De ki: 'Rabbim, mağfiret ve rahmet buyur. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın.'

117. Yani kim bu hususta açık bir delili yokken, Allah ile birlikte birtakım ilâhlara dua ve ibadet ederse, hiç şüphesiz böyle bir kimse Rabbinin huzuruna varacaktır, Rabbi de amellerinin karşılığını ona verecektir. O hiçbir şekilde kurtuluşa eremeyecektir. Çünkü o kâfirdir. **"Gerçek şu ki kâfirler kurtuluşa eremezler."** Onların küfürleri kurtuluşa engeldir. Âyet-i kerimede geçen **"hiçbir delili olmadığı halde"** kaydı, kayd-ı mülâzimdir. Yani böyle bir şey, esasen söz konusu

olamaz, demektir. Çünkü Allah ile birlikte başka bir ilaha yalvarıp dua eden hiçbir kimsenin onun ilahlığı konusunda hiçbir delili olamaz. Aksine bütün deliller onun bu kanatinin batıl olduğunu ortaya koymaktadır. O ise bu delillerden, zalimlik ve inad ederek yüz çevirir.

118. Rabbine dini yalnız O'na halis kılarak dua edip **"de ki: Rabbim,"** bize hoşumuza gitmeyen her şeyden kurtaracak şekilde **"mağfiret ve"** her türlü hayra rahmetinle ulaştıracak şekilde de **"rahmet buyur. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın."** Kula, merhametli olan herkesten daha çok Allah merhamet eder. O, kuluna annenin evladına merhametinden daha merhametlidir. O'nun merhameti, kul için kulun kendi kendine merhametinden bile daha hayırlıdır.

Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanı ile Mü'minûn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة النور

Nur Sûresi

-24-

24- NÛR SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 64 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- (Bu,) indirdiğimiz ve (hükümlerini) farz kıldığımız bir sûredir. Öğüt alasınız diye onda apaçık âyetler indirdik.

1. Bu, değeri pek yüksek ve bizden kullara rahmet olmak üzere **"indirdiğimiz"** her türlü şeytana karşı da koruduğumuz **"ve farz kıldığımız bir sûredir."** Yani içinde birtakım hadlere, şahitliklere vb. çeşitli hususlara dair hükümler belirlediğimiz bir sûredir. Size açıklamalarda bulunup daha önce bilmediğiniz şeyleri öğrettiğimiz için de **"öğüt alasınız diye onda apaçık âyetler,"** pek üstün hükümler, emirler, yasaklar ve pek büyük hikmetler **"indirdik."** Daha sonra işaret olunan bu hükümleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ ﴾

2- Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onlara uygulanan cezaya tanık olsunlar.

2. Bu, evlenmemiş olup zina eden erkek ile zina eden kadın hakkındaki hükümdür. Her ikisine de yüzer celde/sopa vurulur. Evli olanın haddi ise sahih ve meşhur sünnetin delâleti ile recmdir.[23] Yüce Allah, zina edenlere **"Allah'ın dini hususunda,"** yani bu had cezasını uygulamamızı engelleyecek şekilde bir acımaya kendimizi kaptırmamızı yasaklamaktadır. Bu acıma ister tabii bir acıma olsun, ister akrabalık ve arkadaşlık, isterse de başka bir sebeple olsun fark etmez. Şüphesiz ki iman, Allah'ın emrini uygulamaya engel olan böyle bir acımanın

23 Bkz. Buhârî, 6814; Müslim, 1692.

uzaklaştırılmasını gerektirir. Çünkü gerçek anlamda acımak, o kimseye haddi uygulamakla ortaya çıkar. Bizler, kaderin hükmü dolayısıyla ona merhamet edecek olsak bile bu (dinî) açıdan acımayız.

Yüce Allah, zina edenlerin cezasına mü'minlerden bir topluluğun da hazır bulunup tanık olmasını emretmektedir. Bu, zinakarların teşhir olması, bu yolla küçük düşürülmesi ve hem kendilerinin hem de başkalarının bundan ibret alarak vazgeçmesi içindir. Bu topluluk, haddin fiilen uygulandığına da tanık olmalıdır. Çünkü şer'î hükümlerin fiilen uygulandığına tanık olmak, o hususta ilmi daha da pekiştirir ve o artık zihinlerde iyice yerleşir. O zaman da uygulanan cezanın doğruya yakın olma ihtimali daha yüksek olur. Ona herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapılamaz. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ ﴾

3- Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâhlar. Zina eden bir kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlar. Böylesi (bir nikah), mü'minlere haram kılınmıştır.

3. Bu buyruk, zina rezaletinin mahiyetini açıklamakta, bunun diğer günahlar için söz konusu olmayacak şekilde kişinin şeref ve haysiyetinin yanı sıra ona yakın ve yoldaş olanların şeref ve haysiyetini de kirlettiğini açıklamaktadır. Yüce Allah, zina eden erkeğin nikahına, ancak hali onun haline uygun olan bir zinakar kadının ya da Allah'a ortak koşan, öldükten sonra da dirilişe ve amellerin karşılıklarının görüleceğine inanmayan, Allah'ın emirlerine bağlı olmayan müşrik bir kadının talip olacağını haber vermektedir. Zina eden bir kadını da aynı şekilde zina eden bir erkek veya müşrik bir erkek nikâhına alır. Çünkü **"böylesi (bir nikah) mü'minlere haram kılınmıştır."** Yani mü'min erkeklere zinakar bir kadını nikâhlamaları da, zina eden bir erkeğe kızlarını vermeleri de haram kılınmıştır. Âyet-i kerimenin manası şudur: Erkek yahut kadın zinayı alışkanlık edinir de ondan dolayı tevbe etmezse, biri de kalkıp Allah'ın bu fiili haram kılmasına rağmen onların nikâhına talip olursa o kişi, ya Allah ve Rasûlünün hükmünü bağlayıcı kabul etmeyen biridir -ki böylesi ancak müşrik olabilir- ya da Allah ve Rasûlünün hükmünü bağlayıcı kabul etmekle birlikte onun zinakar olduğunu bile bile nikâha

kalkışmıştır ki böyle bir nikâh da zina demektir. Bu nikâh akdini yapan kimse de zinakar ve hâyâsızca iş yapan bir kimse demektir. Zira eğer gerçekten Allah'a iman eden bir kimse olsaydı, böyle bir işe kalkışmazdı.

Bu buyruk, tevbe etmedikçe zina eden kadının nikâhlanmasının haram olduğuna ve aynı şekilde zina eden erkeğe de tevbe edinceye kadar kız vermenin haram olduğuna delildir. Çünkü karı-kocanın beraberlikleri, beraberliklerin en ileri derecesi ve en sağlam şeklidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları."** (es-Saffat, 37/22) Yani onları ve onlarla birlikte olanları, arkadaşlarını. Yüce Allah'ın bunu haram kılmasının sebebi, içerdiği büyük şer ve kötülükten dolayıdır. Böyle bir nikâhta kıskançlık son derece azdır. Kocadan olmayan çocuklar, onun çocuğu sayılmış olur. Diğer taraftan zina eden bir erkek de başka kadınlarla meşgul olması dolayısıyla nikâhı altındaki kadının iffetini koruyamaz. Esasen bunların sadece bir bölümü bile zinanın haram kılınması için yeterlidir. Bu buyrukta zina eden kimsenin "mü'min" olmadığına da delil vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Zina eden kişi, mü'min olarak zina etmez."*[24] Böyle bir kimse, her ne kadar müşrik olmasa da onun hakkında mutlak/kamil imanı ifade eden ve bir övgü olan "mü'min" vasfı da kullanılmaz.

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ ﴾

4- İffetli kadınlara (zina) ithamında bulunup da sonra dört şahit getiremeyenlere seksen sopa vurun ve artık şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fasıkların tâ kendileridir.

5- Ancak bundan sonra tevbe edenler ve hallerini düzeltenler müstesnâdır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, pek merhametlidir.

4. Yüce Allah, zina eden bir kimseye celde/sopa vurulması -eğer muhsan ise recmedilmesi- hükmünü koymak suretiyle zinanın ne kadar ağır ve çirkin olduğunu belirttikten, zinakar biriyle birlikte olmanın ve onunla kötülükten uzak kalmanın mümkün olmayacağı şekilde bir birlikteliğin (evliliğin) caiz olmadığını

24 Buhârî, Mezâlim 30, Eşribe 1, Hudûd 1, 6, 14; Müslim, İman 100-104; Ebû Dâvûd, Sünne 15; Tirmizî, İman 11...

ortaya koyduktan sonra namuslu kimselere zina iftirasında bulunmaya kalkışmanın ne kadar büyük bir günah olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"İffetli kadınlara,"** yani hür ve iffetli kadınlara -ki erkekler de buna dahildir, bu konuda ikisi arasında bir fark yoktur- **"(zina) ithamında bulunup da"** -âyet-i kerimelerin akışından da anlaşılacağı üzere- zina iftirasında bulunup **"sonra"** attıkları iftiraya dair adaletli ve bu işin yapıldığına dair açıkça tanıklıkta bulunacak **"dört"** erkek **"şahit getiremeyenlere seksen sopa vurun."** Acı verecek, ancak kişiyi ölüme götürecek ya da yaralayacak kadar aşırı olmayan orta halli bir kamçı ile vurun. Çünkü bu cezadan maksat öldürmek değil te'dib etmektir. Bu buyruk ile kazf haddi (zina iftirasının cezası) açıklanmaktadır. Ancak bunun şartı vardır. İftira edilen şahsın Yüce Allah'ın belirttiği gibi mü'min, hür ve iffetli olması gerekir. Hür ve iffetli olmayan kimseye böyle bir iftirada bulunmak ise taziri (hadden daha hafif bir cezayı) gerektirir. **"ve artık şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin."** Yani onların bir cezası daha vardır; bu da iftira eden kişinin şahitliğinin kabul edilmemesidir. İsterse kazf haddi kendisine uygulanmış olsun. İleride geleceği üzere bu durum, tevbe edene kadar böyle devam eder. **"Onlar fâsıkların ta kendileridir."** Allah'ın itaatinin dışına çıkmış ve kötülükleri çoğalmış olanlardır. Çünkü bunlar, Allah'ın haram sınırlarını çiğnemiş ve din kardeşinin namusunu ayaklar altına almıştır. Söylediği sözlerle insanların ileri geri konuşmalarına sebep olmuş, Allah'ın mü'minler arasında koyduğu kardeşliği zedelemiş, iman edenler arasında hâyâsızlıkların yaygınlık kazanması doğrultusundaki arzusunu ortaya koymuş olur. Bu da kazfin büyük günahlardan olduğunun delilidir.

5. **"Ancak bundan sonra tevbe edenler ve hallerini düzeltenler müstesnâdır."** Buradaki tevbe, zina iftirasında bulunan kişinin yalan söylediğini belirtmesi, söylediği sözlerde iftiracı olduğunu itiraf ve kabul etmesidir. Eğer böyle bir işin meydana geldiğini kesinkes bilse dahi dört şahit getiremezse yine kendi kendini yalanlaması icab eder. Şâyet iftirada bulunan şahıs, tevbe eder, halini düzeltir, kötü ameli yerine iyilik yaparsa, o takdirde fasıklığı da ortadan kalkar. Aynı şekilde doğru kabul edilen görüşe göre şahitliği de kabul edilir. Çünkü **"şüphesiz Allah çok bağışlayandır, pek merhametlidir."** Tevbe edip Allah'a dönenlerin bütün günahlarını bağışlar. Ancak zina iftirasında bulunan kişinin zina ettiğini ileri sürdüğü şahıs eğer kendisinin eşi değilse dört şahit getirmediği takdirde ona ceza uygulanır. Şâyet zina ettiğini ileri sürdüğü kişi, onun eşi ise bunun hükmünü de Yüce Allah şu buyruklarında dile getirmektedir:

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ
أَن تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ ﴾

6- Eşlerine (zina) ithamında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayan kocalara düşen, kendisinin kesinlikle doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına (yemin ederek) **dört defa şahitlik etmesidir.**

7- Beşincisinde de eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler.

8- Kadının ise kocasının kesinlikle yalancılardan olduğuna dair Allah adına (yemin ederek) **dört defa şahitlik etmesi de ondan cezayı savar.**

9- Beşincisinde de eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.

10- Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı ve Allah, tevbeleri çokça kabul eden, hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu?)

6. Erkeğin, hanımı hakkındaki şahitliğinin kendisini hadden kurtarmasının sebebi, genellikle kocanın doğru olmadıkça hanımı hakkında böyle bir iddiaya kalkışmayacak olmasıdır. Çünkü hanımını lekeleyen şey onu da lekeler. Bir sebep de şudur: Bu konuda koca hak sahibidir ve o, ondan olmayan çocukların ondanmış gibi gösterilmesi endişesini taşır. Buna benzer başka hikmetler de vardır. İşte bu nedenle şöyle buyrulmuştur: **"Eşlerine,"** yani cariye olmayan hür hanımlarına **"(zina) ithamında bulunup da"** bu ithamlarına dair **"kendilerinden başka şahitleri olmayan,"** hanımları hakkındaki iddialarına şahit getiremeyen **"kocalara düşen, kendisinin kesinlikle doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına (yemin ederek) dört defa şahitlik etmesidir."** Buna şahitlik denilmesi, bu sözlerin şahitlerin yerine geçmesinden dolayıdır. Bu da "Allah adına (yeminle) şahitlik ederim ki onun hakkında ileri sürdüğüm bu iddiamda ben doğru söyleyen biriyim." demesiyle gerçekleşir.

7. **"Beşincisinde de eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler."** Yani beşinci defada sözü edilen şahitliklere ek olarak ve o şahitlikleri pekiştirmek üzere eğer yalan söylüyorsa lanete uğraması şeklinde beddua ekler. Bu şekilde lanet dilediği takdirde kocadan iftira cezası (kazf haddi) düşer. Âyetin zahirinden anlaşıldığına göre bu koca, hanımını beraber olmakla itham ettiği erkeğin adını söyleyecek olsa dahi kadına tâbi olarak o erkeğin hakkı da düşer. Peki, erkek lanet diler ama kadın buna yanaşmazsa o takdirde kadına had mi uygulanır yoksa hapis mi edilir? Bu konuda alimlerin iki görüşü vardır. Delilin gösterdiği, kadına haddin uygulanacağı doğrultusundadır. Buna da Allah'ın şu buyruğu delildir: **"Kadının... dört defa şahitlik etmesi ondan cezayı savar."** Bu buyruk, lanetleşmeyi kabul etmemesi halinde ona zina haddi uygulanacağını göstermektedir. Çünkü eğer cezanın, yani haddin, kadına sadece kocanın lanet dilemesiyle uygulanması gerekseydi, kadının lanet dilemesinin ondan bu cezayı savmaması gerekirdi.

8. Kadın, kocasının şahitliklerine karşı onun türünden şahitliklerle karşılık verecek olursa bu, o kadından cezayı (zina haddini) kaldırır. Bu da **"kocasının kesinlikle yalancılardan olduğuna dair Allah adına** (yemin ederek) **dört defa şahitlik etmesi"** ile olur.

9. Beşincisinde de bunu pekiştirmek üzere kendisi hakkında ilahî gazaba uğrama bedduasında bulunur. Bu şekilde karı-koca arasında karşılıklı lanetleşme (liân) tamamlandığı takdirde artık onlar ebediyen birbirlerinden ayrılırlar ve lanetleşmeye konu olan fiilden doğan bir çocuk varsa o çocuğun nesebi de o kocaya ait olmaz. Âyetlerin zahiri, lanetleşme esnasında kocanın da, karının da aynı lafızları söylemesinin şart olduğuna delalet etmektedir. Bu lafızları söylemede sıranın gözetilmesi, bu lafizlardan herhangi bir şey eksiltilmemesi, birinin değiştirilerek yerine başka bir sözün söylenmemesi şarttır. Ayrıca lanetleşme (lian), kocanın, karısını itham etmesi haline hastır. Aksi durumda lian söz konusu değildir. Diğer taraftan lian yapıldıktan sonra çocuğun (taraflardan birine) benzemesine itibar edilmez. Tıpkı nikâhın varlığı halinde çocuğun (başkasına) benzemesine itibar edilmediği gibi. Zira benzerliğe ancak başka hiçbir tercih ettirici sebep olmadığı zaman itibar edilir.

10. **"Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı ve Allah, tevbeleri çokça kabul eden, hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı..."** Bu buyruktaki şart cümlesinin cevabı hazfedilmiştir, ona ifadelerin akışı delil teşkil etmektedir. Yani, o takdirde lanetleşen iki şahıstan yalan söyleyene, kendisi hakkında yaptığı bedduayı gerçekleştirirdi. Karı-kocaya has bu hükmü koyması da Allah'ın rahmet ve lütfunun bir tecellisidir. Çünkü böyle bir hükme şiddetle ihtiyaç vardı. Ayrıca zinanın ne kadar ağır bir suç, ne kadar çirkin bir günah, zina iftirasının da ne kadar çirkin olduğunu beyan edip bütün bu büyük günahlardan ve diğerlerinden tevbeyi meşrû kılmış olması da O'nun rahmet ve lütfunun bir tecellisidir.

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا
اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ
يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا
لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ
لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ
الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ
﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ ۞ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾
وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ
الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ
الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ
لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾﴾

11- (Âişe *radıyallahu anha*'ya) **o iftirayı atanlar, içinizden bir gruptur. Siz, bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Bilakis o, sizin için hayırlıdır. O** (iftiracılardan) **her biri için kazandığı günah** (karşılığında ceza) **vardır. İçlerinden bu iftiranın başını çekene ise çok büyük bir azap vardır.**

12- **Bu iftirayı işittiğinizde mü'min erkeklerle mümin kadınların birbirleri hakkında hüsnü zanda bulunmaları ve 'Bu, apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi?**

13- (O iftiracılar) **buna dair dört şahit getirselerdi ya! Şahitleri getiremediklerine göre onlar, Allah katında yalancıların ta kendileridir.**

14- **Eğer dünya ve âhirette Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı içine daldığınız** (bu iftiradan) **ötürü büyük bir azaba uğrardınız.**

15- **Zira o vakit siz, o** (iftira içeren) **sözü, dilden dile birbirinize aktarıyordunuz. Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızda geveliyordunuz. Üstelik bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o, Allah katında çok büyüktür.**

16- **O** (iftirayı) **işittiğinizde 'Bizim bunu söylememiz olacak şey değil!** (Rabbimiz) **Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır.' demeli değil miydiniz?"**

17- **Eğer mü'min iseniz böyle bir şeyi bir daha asla yapmamanız için Allah size öğüt veriyor.**

18- **Ve Allah sizlere âyetleri açıklıyor. Allah, her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.**

19- **Şüphesiz mü'minler arasında hâyâsızlığın yayılmasını isteyenlere dünyada da, âhirette de can yakıcı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

20- **Eğer üzerinizde Allah'ın lütuf ve rahmeti olmasaydı ve Allah, çok şefkatli ve pek merhametli olmasaydı** (haliniz nice olurdu?)

21- **Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse** (bilsin ki) **o, hâyâsızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiç kimse ebediyen temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır. Allah her şeyi işitendir, bilendir.**

22- **İçinizden fazilet ve imkân sahipleri yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere** (sadaka) **vermemek üzere yemin etmesinler. Affetsinler ve görmezden gelsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

23- **İffetli,** (hâyâsızlıklardan) **habersiz mü'min kadınlara iftira edenler, dünyada da, âhirette de lanete uğramışlardır. Ayrıca onlar için büyük bir azap vardır.**

24- **O gün onların dilleri, elleri ve ayakları, yaptıkları şeylere dair aleyhlerine şahitlik edeceklerdir.**

25- **O gün Allah, onlara hak ettiklerinin karşılığının tastamam verecektir ve onlar, Allah'ın apaçık hakkın kendisi olduğunu bileceklerdir.**

26- **Kötü kadınlar/sözler/fiiller kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara/sözlere/fiillere, tertemiz kadınlar/sözler/fiiller tertemiz erkeklere, tertemiz erkekler/sözler/fiiller de tertemiz kadınlara yaraşır. İşte bu** (tertemiz) **olanlar, o** (kötülerin/iftiracıların) **dediklerinden uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve tükenmez bir rızık vardır.**

Bundan önceki buyruklarda Yüce Allah, genel olarak zina iftirasında bulunmanın ne kadar büyük bir günah olduğunu beyan etmişti ki adeta bunlar, kadınların en şereflisi ve mü'minlerin annesi Âişe *radıyallahu anha* hakkında meydana gelen bu kıssanın bir mukaddimesi gibi olmuştur. Buradaki âyet-i kerimeler, *Sahih, Sünen* ve *Müsned* diye anılan hadis kitaplarında sabit ve meşhur olan İfk kıssası hakkında inmiştir.[25] Bu kıssa özetle şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gazvelerinden birinde, beraberinde zevcesi ve Ebu Bekir es-Sıddık'ın kızı Âişe-i Sıddıka da vardı. Âişe, kopup kaybolan gerdanlığını ararken gittiği yerden bir müddet gecikti. Onun bindiği deveyi, hevdeci ile birlikte yola koydular, ancak Âişe'nin hevdecinde olmadığını fark etmediler. Bunun akabinde ordu yola koyuldu. Âişe ise ordunun konakladığı yere vardığında gitmiş olduklarını gördü. Kendisinin, hevdecinde bulunmadığını fark ettiklerinde geri döneceklerini bildiğinden yerinden ayrılmadı. Ordu yoluna devam ederken sahabe-i kiramın en faziletlilerinden olan Safvan b. el-Muattal es-Sulemî, ordunun geri taraflarında gecelemiş ve uyuyakalmıştı. Âişe *radıyallahu anha*'yı gördüğünde tanıdı. Bineğini çöktürdü. Âişe de bineğe bindi. Ne o Âişe ile konuştu, ne de Âişe onunla konuştu. Ordu öğlen vakti konaklamışken Safvan, Âişe'nin devesini önden çe-

25 Bkz. Buhârî, Şehâdât 15, Meğâzî 34; Müslim, Tevbe 56-58; Tirmizî, Tefsir 24. sûre 4; *Müsned*, 6/59-61, 194-197.

kerek orduya yetişti. Bu yolculuk esnasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bulunan münafıklardan biri, Savfan'ın Aişe'yi bu halde getirdiğini görünce malum şayiayı uydurdu ve bu, etrafa yayıldı. Bu asılsız rivâyet dillere dolandı. Hatta kimi mü'minler de buna aldandı ve bu sözleri birbirine nakletmeye başladı. Uzun bir süre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e de vahiy gelmedi. Bir süre sonra da haber Âişe *radıyallahu anha*'ya ulaştı. Oldukça üzüldü. Yüce Allah, bu âyet-i kerimelerde Âişe'nin tertemiz ve günahsız olduğuna dair hükümler indirdi. Mü'minlere öğütler verdi. Böyle bir işin ne kadar ağır ve çirkin olduğunu belirterek faydalı emir ve tavsiyelerde bulundu.

11. "**O iftirayı atanlar**" oldukça çirkin bir yalanı, yani mü'minlerin annesine yönelik o iftirayı atanlar "**içinizden bir gruptur.**" Yani ey mü'minler topluluğu, onlar size mensup bir cemaattir. Aralarında münafıkların propagandalarına kanmış samimi mü'minler de vardır, münafık kimseler de vardır. "**Siz bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Bilakis o, sizin için hayırlıdır.**" Çünkü bu, mü'minlerin annelerinin günahsızlığını, nezih olduğunu içerdiği gibi, onun şanını da söz konusu ederek ona dikkat çekmiştir. O kadar ki bu genel övgüler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer hanımlarını da kapsamıştır. Diğer taraftan bu buyruklar, kulların zorunlu ihtiyacı olan birtakım âyet-i kerimelerin açıklanmasını da ihtiva etmektedir. Halen ve Kıyamet gününe kadar bu hükümlerle amel edilmeye devam edilecektir. İşte bu da çok büyük bir hayırdır. Eğer iftiracıların o sözleri olmasaydı, bu hayırlar husule gelmezdi. Yüce Allah, bir şeyi murad etti mi, ona birtakım sebepler takdir eder. Bu yüzden Yüce Allah, bütün mü'minlere hitap etmekte ve onların birbirlerine ağır suçlama ve tenkitlerde bulunmalarının kendilerine yapılmış gibi olduğunu bildirmektedir. Bundan da anlaşıldığına göre mü'minler karşılıklı sevgi, merhamet ve dayanışmalarında, faydalarına olacak şeyler için bir araya gelişlerinde tek bir vücut gibidirler. Mü'minin mü'mine karşı durumu birbirini destekleyen bir yapı gibidir. Öyleyse bir mü'min, bizzat kendi namusuna şeref ve haysiyetine dil uzatılmasından hoşlanmadığı gibi aynı şekilde herhangi bir kimsenin kendisi gibi olan mü'min kardeşinin namusuna, şeref ve haysiyetine dil uzatmasından da hoşlanmamalıdır. Şüphesiz ki mü'min kulun bu hale erişememesi, onun imanının eksikliğinden, mü'min kardeşinin iyiliğini samimi olarak istemeyişindendir. "**O** (iftiracılardan) **her biri için kazandığı günah** (karşılığında ceza) **vardır.**" Bu, iftirada bulunanlara yönelik bir tehdit olup söyledikleri sözler dolayısıyla cezalandırılacaklarını bildirmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de onların bir bölümüne had uygulamıştır. "**İçlerinden**

bu iftiranın başını çekene," iftiranın büyüğünü söyleyene ki bu da pis münafık Abdullah b. Ubey b. Selul'dur *-Allah'ın laneti üzerine olsun-* "**ise çok büyük bir azap vardır.**" Bu ise cehennemin en aşağı tabakasında ebedî kalıştır.

12. Daha sonra Allah bu gibi sözleri işitmeleri halinde mü'min kullarına takınmaları gereken tutumu şöyle göstermektedir: "**Bu iftirayı işittiğinizde mü'min erkeklerle mümin kadınların birbirleri hakkında hüsnü zanda bulunmaları,**" mü'minlerin birbirleriyle ilgili güzel duygular beslemeleri "**ve 'Bu, apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi?**" Hüsnü zan beslemek, mü'minlerin maruz kaldıkları bu iftiradan uzak olduklarını kabul etmektir. Mü'minlerin sahip oldukları iman, onlar hakkında ileri sürülen asılsız iftirayı bertaraf etmelidir. İşte onlar, bu güzel zanları sebebiyle "Rabbimiz, Seni her türlü kötülükten tenzih ederiz. Seçkin kullarını da bu gibi ağır imtihanlara maruz bırakacağından da Seni tenzih ederiz. Şüphesiz "**bu, apaçık bir iftiradır,**" ileri sürülen ve iftira olduğu apaçık belli olan büyük bir yalandır," demeleri gerekirdi. İşte mü'min bir kimsenin, mü'min kardeşi hakkında bu gibi sözleri işittiği takdirde taşıması gereken zan budur. Diliyle mü'min kardeşinin günahsız olduğunu ifade etmeli ve böyle bir sözü söyleyeni de yalanlamalıdır.

13. "(O iftiracılar) **buna dair dört şahit getirselerdi ya!?**" Bu iftirada bulunanlar niçin bu iftiralarına dair adaletli ve şahitlikleri gönül hoşluğuyla kabul olunacak dört şahit getirmediler? "**Şahitleri getiremediklerine göre onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir.**" Onlar içten içe bunun doğruluğuna inanmış olsalar dahi Allah'ın hükmü gereğince yalancıdırlar. Çünkü dört şahit olmadan bu hususta söz söylemeleri haramdır. Bundan dolayı Yüce Allah "**Onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir.**" buyurmuş, "onlar yalancıların ta kendileridir" dememiştir. Bütün bunlar, müslümanın namus, şeref ve haysiyetine dil uzatmanın çok büyük bir haram olduğunu ortaya koymaktadır. Doğruluğuna dair gerekli şahit sayısı olmaksızın müslümana böyle bir ithamda bulunmaya kalkışmak asla caiz değildir.

14. "**Eğer dünya ve âhirette Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı,**" din ve dünyanızı ilgilendiren hususlarda O'nun ihsanı, dünyada da, âhirette de sizi kuşatmamış olsaydı "**içine daldığınız** (bu iftiradan) **ötürü,**" bu iftira ile ilgili söylediklerinizden dolayı "**büyük bir azaba uğrardınız.**" Çünkü söylediklerinizden dolayı siz, böyle bir azabı hak etmiştiniz. Fakat Allah'ın üzerinizdeki lütuf ve rahmeti dolayısıyla O, size tevbe etmeyi meşrû kılarak dünyadaki cezayı da günahlardan arındırıcı bir sebep kılmıştır.

15. "Zira o vakit siz, o (iftira içeren) **sözü, dilden dile birbirinize aktarıyordunuz."** Yani bu sözü birbinize söylüyor, biriniz ötekine aktarıyordu. Halbuki o, aslı astarı olmayan bir sözdü. **"Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızda geveliyordunuz."** Her ikisi de yasaktır. Batıl ve asılsız söz söylemek de, bilgi sahibi olunmayan bir sözü söylemek de. **"Üstelik bunu basit bir şey sanıyordunuz."** İşte daha sonra bu günahtan tevbe edip arınan mü'minlerin bu sözü söyleme cüretini göstermelerinin sebebi de buydu. **"Halbuki o, Allah katında çok büyüktür."** Bu buyruk, günahları önemsiz görerek işlemekten ileri derecede sakındırma manasını içerir. Kulun kendi kanaati hiçbir şey ifade etmez ve o, günahın cezasını hafifletici değildir. Aksine günahı kat kat artırır ve kişiye günahı bir defa daha işlemeyi kolaylaştırır.

16. Ey mü'minler, bu iftirayı yapan kimselerin söyledikleri **"o (iftirayı) işittiğinizde"** onu reddederek ve böyle bir sözün büyük bir iddia olduğunu ifade ederek **"Bizim bunu söylememiz olacak şey değil!"** Biz böyle bir söz söyleyemeyiz, apaçık iftira olduğu belli olan bu sözü söylemek bize yakışmaz, çünkü mü'minin imanı onun çirkin işler yapmasına engeldir. "(Rabbim,) **Seni tenzih ederiz. Bu, büyük bir iftiradır."** Pek büyük bir yalandır **"demeli değil miydiniz?"**

17. "Eğer mü'min iseniz" buyruğu, doğru ve samimi bir imanın kişiyi haramları işlemeye kalkışmaktan engelleyeceğini göstermektedir. **"böyle bir şeyi,"** yani mü'minlere bu gibi hâyâsızlıklar işlediklerine dair iftirada bulunmayı **"bir daha asla yapmamanız için Allah size öğüt veriyor."** Böyle şeylere kalkışmamanıza dair Allah size öğüt vermektedir. Yüce Rabbimizin bize verdiği bu öğütler ne güzeldir! Biz de bu öğütlere kabul, itaat, teslimiyet ve bize yaptığı bu açıklamalar dolayısıyla da şükürle karşılık vermeliyiz: **"Gerçekten Allah, bunula size ne güzel öğüt veriyor!"** (en-Nisâ, 4/58)

18. "Ve Allah sizlere," hükümleri açıklayan, öğüt veren, yasaklar içeren, teşvik eden ve sakındıran buyruklarını dile getiren **"âyetlerini açıklıyor."** Bunları size çok açık bir şekilde anlatıyor. **"Allah,"** ilmi kâmil olup **"her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."** Hikmeti geneldir. O'nun ilim ve hikmetinin bir tecellisi de size kendi ilminden bazı hususları öğretmiş olmasıdır. Bununla birlikte bu ilim, her zaman için sizin menfaatinize olan hikmetler ihtiva eder.

19. "Şüphesiz mü'minler arasında hâyâsızlığın yayılmasını isteyenlere," oldukça çirkin ve kötü işlerin yayılmasını, içlerinde hâyâsızlıkların yaygınlık kazanmasını arzu edenlere **"dünyada da, âhirette de can yakıcı bir azap vardır."** Yani bu azap kalplerine de, bedenlerine de acı ve ızdırap verir. Buna sebep de

böyle bir kimsenin, müslüman kardeşlerini aldatması, onlar hakkında kötülüğü istemesi, namus, şeref ve haysiyetlerine kastetmesidir. Bu tehdidin, sadece hâyâsızlıkların yayılmasını isteme ve bunu kalben hoş görme hakkında olduğunu düşünecek olursak bundan daha büyük olan hâyâsızlığı aşikar edip onu yaymak hakkındaki tehdidi var sen hesap et! Ki bu durumda hâyâsızlık fiilen yapılmış olsun ya da olmasın fark etmez. [Bu tehdide maruz kalmak için hâyâsızlığın yayılmasını istemek yeter.] Bütün bunlar, Yüce Allah'ın mü'min kullarına rahmetinin, onların namus ve haysiyetlerini koruma gayretinin bir tecellisidir. Tıpkı kanlarını ve mallarını koruma altına aldığı gibi. Yüce Allah, mü'minlere kendi aralarında birbirlerine karşı safiyane duygular beslemeyi gerektiren işler yapmalarını, herhangi birinin kendisi için istediği şeyleri kardeşi için de istemesini, kendisi için hoşlanmadığı şeyden kardeşi için de hoşlanmamasını emretmektedir. **"Allah bilir, siz bilmezsiniz."** O nedenle O, size bilmediğinizi öğretmiş ve cahili olduğunuz hususları açıklamıştır.

20. "Eğer üzerinizde Allah'ın" sizi dört bir yandan kuşatan **"lütuf ve rahmeti olmasaydı ve Allah çok şefkatli ve pek merhametli olmasaydı..."** size bu hükümleri, bu öğütleri bu üstün ve değerli hikmetleri açıklamaz, emrine aykırı hareket edenlere de mühlet vermezdi. Fakat Allah'ın lütfu, rahmeti ve bunların O'nun sürekli ve ayrılmaz vasfı olduğu için O, sayıp dökemeyeceğiniz kadar dünyevî ve uhrevî hayrı size ulaştırmıştır.

21. Yüce Allah, özel bir günahı işlemeyi yasakladıktan sonra genel olarak bütün günahları yasaklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını,"** yollarını, vesveselerini **"izlemeyin."** "Şeytanın adımları" tabirinin kapsamına kalp, dil ve bedenle alâkalı bütün günahlar girer. Yüce Allah'ın, hem hükmü hem de o hükmün hikmetini açıklamış olması, O'nun hikmetinin bir tecellisidir. Burada hüküm, şeytanın adımlarının izlenmesinin yasaklanmasıdır. Hikmeti ise yasaklanan o işte bulunan ve onun terk edilmesini gerektiren kötülüktür. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim şeytanın adımlarını izlerse** (bilsin ki) **o"** şeytan **"hâyâsızlığı,"** akılların ve şeriatın çirkin gördüğü -bazı nefisler ona meyletse dahi- pek büyük günahları **"ve kötülüğü,"** akılların kabul etmediği, doğru saymadığı şeyleri işleminizi **"emreder."** Şeytanın adımları demek olan bütün günahlar, bu çerçevenin içindedir. Yüce Allah, kendi nezdinden bir nimet olmak üzere kullarına bunu yasaklamıştır. Öyleyse O'na şükredip anmaları gerekir. Çünkü bu, alçaltıcı işlerle ve çirkinliklerle kirlenmelerine karşı himaye edilmelerini sağlar. Onlara bu gibi işleri yasak kılmış olması, ihsanının

bir tecellisidir. Tıpkı öldürücü zehirleri ve benzerlerini yemeyi yasaklamış olması gibi... **"Eğer üzerinizde Allah'ın lütuf ve rahmeti olmasaydı sizden hiç kimse ebediyen temize çıkamazdı."** Yani şeytanın adımlarını izlemekten uzak, tertemiz bir kişi kalmazdı. Çünkü şeytan ve askerleri, sürekli olarak şeytanın adımlarını izlemeye çağırmakta, onları güzel göstermektedirler. Nefis ise kötülüğe eğilimli olup onu emretmektedir. Kul da bütün yönleriyle acizdir ve imanı da bunlara karşı direnecek güçte olmayabilir. İşte kişi, bu adımları izlemeye iten hususlarla başbaşa bırakılacak olursa hiç kimse büyük ve küçük günahlardan temizlenme, iyilikleri işleme sûretiyle de ilerleme imkânı bulamazdı. Çünkü "temize çıkmak (tezkiye)" hem arınıp temizlenmeyi, hem de gelişip artmayı ihtiva eder. Ancak Yüce Allah'ın lütuf ve rahmeti, sizlerden bazılarının arınıp temize çıkmalarını sağlamıştır. Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı dualardan biri şöyledir: *"Allah'ım, nefsime takvâsını ver ve onu tertemiz kıl. Çünkü Sen, onu temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen, onun velisisin ve mevlasısın."*[26] Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat Allah dilediğini,"** arındırılıp temizleneceğini bildiği kimseleri **"temize çıkarır."** Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah her şeyi işitendir, bilendir."** buyurmaktadır.

22. **"İçinizden fazilet ve imkân sahipleri yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere** (sadaka) **vermemek üzere yemin etmesinler. Affetsinler ve görmezden gelsinler."** İfk hadisesinde ileri geri konuşanlardan biri de Mistah b. Usase idi. Bu, Ebu Bekr es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın yakın akrabasıydı. Mistah, Allah yolunda hicret etmiş fakir bir zattı. Ebu Bekir, söylediği sözler dolayısıyla artık Mistah'a hiçbir malî yardımda bulunmayacağına dair yemin etmişti. Bu âyet-i kerime nâzil olarak ona bu kimseye yaptığı infakı kesme mahiyetinde yaptığı yeminden vazgeçmesini emredip bu tür yeminleri yasaklamıştır. Buna karşılık Ebu Bekir'i af ve müsamaha göstermeye teşvik ederek eğer onu bağışlayacak olursa Allah'ın da kendisini bağışlayacağı vaadini bildirmiştir. Zira devamla Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Sizler, O'nun kullarına af ve müsamaha ile muamele edecek olursanız, O da size bu şekilde muamelede bulunur. Ebu Bekir *radıyallahu anh* bu âyeti kerimeyi işitince "Allah'a yemin ederim ki Allah'ın beni bağışlamasını isterim." diyerek tekrar Mistah'a infak etmeye devam etti. Bu âyet-i kerimede yakın akrabaya infakta bulunmaya, işlediği bir masiyet dolayısıyla nafaka ve ihsanın terk

26 Müslim, 2722..

edilmeyeceğine, -günahkârların yaptıkları işleri yapsa dahi- affedip müsamaha ile karşılamanın teşvik edildiğine delil vardır.

23. Daha sonra Yüce Allah, namuslu ve iffetli hanımlara iftira etme hakkındaki ağır tehdidini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"İffetli,"** hâyâsızlık etmemiş, tertemiz "(hâyâsızlıktan) **habersiz,"** böyle bir şeyi hatırından dahi geçirmemiş **"mü'min kadınlara iftira edenler, dünyada da, âhirette de lanete uğramışlardır."** Lanet, ancak büyük günah sebebiyle söz konusu olur. Yüce Allah, bu lanetin onlar hakkında dünyada da, âhirette de kesintisiz söz konusu olduğunu söyleyerek bu laneti pekiştirmektedir. **"Ayrıca onlar için çok büyük bir azap da vardır."** Bu, lanetten ayrı bir azabı ifade eder. Yüce Allah, onları hem rahmetinden uzaklaştırmıştır, hem de onlara ağır bir azap verecektir. Söz konusu bu azap ise kıyamet gününde olacaktır. Şöyle ki;

24. **"O gün onların dilleri, elleri ve ayakları, yaptıkları şeylere dair aleyhlerine şahitlik edeceklerdir."** Her organları, neler yaptığına dair şahitlik edecektir. Her şeyi konuşturan Yüce Allah, onları da konuşturacak ve bu günahları işleyen kişi bunları inkâr edemeyecektir. İnsanlara karşı bizzat kendi azalarını şahit kılan, ne kadar adaletlidir!

25. **"O gün Allah, onlara hak ettikleri karşılığı tastamam verecektir."** Amellerinin karşılığını tam bir adaletle verecektir. Böylece amellerinin karşılığını hiçbir şey eksiltilmeksizin tastamam olarak bulurlar ve **"derler ki: 'Vay halimize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!' Bütün işlediklerini önlerinde hazır bulurlar. Rabbin, hiç kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 18/49) Allah'ın huzurunda duracakları o büyük günde **"Allah'ın apaçık hakkın kendisi olduğunu bileceklerdir."** Apaçık hakkın, yalnızca Yüce Allah'ın vasfı olduğunu öğreneceklerdir. Yani O'nun yüce sıfatları da, fiilleri de haktır. O'na ibadet haktır, O'nun huzuruna çıkmak haktır, O'nun vaadi ve tehdidi haktır, O'nun dinî ve cezaî hükümleri haktır, peygamberleri haktır. Allah için mevzu bahis olmayan ve Allah'tan gelmeyen "hak" diye bir şey yoktur.

26. **"Kötü kadınlar/sözler/fiiller kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara/sözlere/fiillere, tertemiz kadınlar/sözler/fiiller tertemiz erkeklere, tertemiz erkekler/sözler/fiiller de tertemiz kadınlara yaraşır."** Erkek ve kadınlardan kötü olanlar, kötü sözler ve kötü fiiller, kötü olan kimselere layıktır, onlara yakışır, onlarla birlikte bulunur ve onlara uygundur. Buna karşılık iyi ve temiz olan erkekler, kadınlar, sözler ve fiiller de iyilere uygundur, onlara yakışır, onlarla birlikte bulunur ve onlara benzer. Bu ifade çok umumi ve kapsayıcıdır.

Hiçbir şey onun kapsamının dışında değildir. Bu kapsama giren en önemli kimseler peygamberler, özellikle de aralarından ulu'l-azm peygamberler, bunlardan özellikle onların efendisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. O, kayıtsız şartsız bütün insanların iyi ve temizlerinin en faziletlisi, en üstünüdür. İşte bu iyi ve temizlere ancak iyi ve temiz olan kadınlar yakışır.

Buna göre bu konuda Âişe *radıyallahu anha*'ya dil uzatmak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dil uzatmaktır ve zaten münafıkların bu iftirada bulunmaktan maksatları da ona dil uzatmaktır. Halbuki Âişe'nin sadece Allah Rasûlünün hanımı olmasından, onun bu çirkin işten uzak ve tertemiz olduğu anlaşılmaktadır. Peki, ya o kadınların sıddıkası, en faziletlileri, en bilgilileri, en temizleri, alemlerin Rabbinin Rasûlünün sevgili hanımı, hanımları içinde örtüsü altında Peygamber'e vahiy nazil olan[27] tek pak zevcesi olduğuna göre durum ne olur?

Daha sonra Yüce Allah, bu hususu batıl sözler söyleyen hiç kimseye söyleyecek söz, şüphe ve tereddüde de en ufak mahal bırakmayacak şekilde ifade edip açıkça şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu** (tertemiz) **olanlar, o** (kötülerin/iftiracıların) **dediklerinden uzaktırlar."** Burada asaleten Âişe *radıyallahu anha*'ya, ona tabi olarak da hâyâsızlıklardan uzak, iffetli mü'min kadınlara işaret edilmektedir. **"Onlar için"** günahlarının tümünü örten bir **"mağfiret,"** cennette Kerim bir Rab'den gelen **"tükenmez bir rızık vardır."**

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا
ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ
وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

27- Ey iman edenler! Kendi evlerinizin dışındaki (yabancı) evlere, izin alıp o ev halkına selâm vermeden girmeyin. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Olur ki düşünüp öğüt alırsınız.

28- Eğer o (yabancı evlerde) **kimseyi bulamazsanız size izin verilinceye kadar oralara girmeyin. Eğer size 'Geri dönün.' denirse, geri dönün. Bu, sizin için daha nezihtir. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilir.**

27 Buhârî, 2581; Müslim, 2442.

29- Oturulmayan ve içlerinde size ait eşya/fayda bulunan evlere (izinsiz) **girmenizde ise size bir günah yoktur. Allah, açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir.**

27. Yüce Yaratıcı mü'min kullarına irşadda bulunarak kendi evleri dışındaki evlere izin almaksızın girmemelerini emretmektedir. Çünkü başkasının evine izinsiz girmenin birçok kötü sonucu vardır. Bunlardan birini Allah Rasûlü şu buyruğuyla belirtmektedir: *"İzin istemek, ancak* (ev sahiplerinin görülmesinin arzulamadıkları hallerinin) *görülmesi*(ni önlemek) *için emredilmiştir."*[28] İzin isteme halinde evlerin içinde görülmesi istenmeyen şeyler göze çarpar. Ev, içindekileri örtüp saklama hususunda elbisenin insanın bedenindeki avreti örtmesine benzer. İzin istemenin bir sebebi de, izinsiz giren kimsenin hırsızlık veya buna benzer kötü bir itham ve şüphe altında kalmasını gerektirmesidir. Çünkü gizlice bir yere girmek, kötülük yapmak istemenin delilidir. İşte Yüce Allah, mü'minlere kendi evlerinin dışındaki evlere **"izin alıp o ev halkına selâm vermeden"** girmeyi yasaklamaktadır. İzin almaya âyet-i kerimede (ısınma, ünsiyet sağlama anlamında) "istinas" denmesinin sebebi, bu yolla ünsiyetin husule gelmesinden, izin almaksızın ise soğukluk ve ürkmenin söz konusu olmasından dolayıdır. İzin alıp hane halkına selam vermek, hadis-i şerifte geçtiği üzere *"Esselamu aleykum, girebilir miyim?"*[29] demek suretiyle olur. **"Bu,"** sözü geçen şekilde izin istemek **"sizin için daha hayırlıdır. Olur ki düşünüp öğüt alırsınız."** Çünkü bunun birçok faydası vardır ve bu, sahip olunması gereken ahlâki erdemlerdendir. Eğer kendisinden izin istenen kişi izin verirse, o zaman izin talep eden de içeri girer.

28. "Eğer o (yabancı evlerde) **kimseyi bulamazsanız size izin verilinceye kadar oralara girmeyin. Eğer size 'Geri dönün.' denirse, geri dönün."** Geri dönmemezlik etmeyin, bundan dolayı da kızıp öfkelenmeyin. Çünkü ev sahibi, sizin yerine getirilmesi gereken bir hakkınızı engellemiş değildir. O, bağışta bulunan kişi durumundadır. Dilerse izin verir, dilemezse vermez. Öyleyse sizden herhangi bir kimse böyle bir halden dolayı kibirlenip de kızmasın. Çünkü **"bu, sizin için daha nezihtir."** Kötülüklerden arınıp temizlenmeniz ve iyiliklerle bezenmeniz için daha uygundur. **"Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilir."** Ve herkese az olsun, çok olsun, iyi olsun kötü olsun, ne amel işlediyse onun karşılığını verecektir.

28 Buhârî, İsti'zân 11; Müslim, Edeb 41; Tirmizî, İsti'zân 17; *Müsned*, 5/330.
29 Ebû Dâvûd, 5176; Tirmizî, 2853.

29. Bu, fiilen mesken olarak kullanılan evlere dair hükümdür. İnsanın orada eşyasının bulunması ile bulunmaması arasında fark yoktur. Yine mesken olarak kullanılmayan ama insanın eşyası bulunmayan evler için de hüküm böyledir. Ev halkı bulunmayan, içinde kişiye ait eşyaların bulunduğu, oraya girme gereği duymakla birlikte kendilerinden izin alması mümkün olacak kimse bulunmayan evler -mesela ücret ödeyerek ve benzeri yollarla tutulup kalınan kiralık evler (otel vb.) gibi- hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Oturulmayan ve içlerinde size ait eşya/fayda bulunan evlere** (izinsiz) **girmenizde ise size bir günah yoktur."** Bu, daha önce sözü edilen evlere izinsiz girmenin haram ve günah olduğuna delildir. Yüce Allah'ın **"Oturulmayan ve içlerinde size ait eşya/fayda bulunan evler"** tabiri, Kur'ân-ı Kerîm'in hayret verici kayıtlı ifadelerinden biridir. Çünkü daha önce geçen "kendi evlerinizin dışındaki evlere" buyruğu, insanın mülkiyetinde bulunmayan bütün evleri kapsayan umumi bir lafızdır. Bu âyet-i kerimedeki kayıtla Yüce Allah, kişinin kendi mülkü altında olmamakla birlikte içinde kendisine ait eşya/fayda bulunan ve orada oturan kimselerin olmadığı evleri bu umumi lafzın dışına çıkarmakta ve bu gibi evlere izinsiz girmekten vebali kaldırmaktadır. **"Allah, açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir."** Gizli-açık bütün hallerinizi bilir. Sizin maslahatınıza olan şeyleri de bilir. Bu yüzden size gerek duyduğunuz ve sizin için zorunlu bulunan şer'î hükümler buyurmuştur.

﴿قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾﴾

30- Mü'min erkeklere söyle de gözlerini sakınsınlar ve mahrem yerlerini korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Şüphe yok ki Allah, onların yaptıklarından çok iyi haberdardır.

30. Yani sen, imanı ihlal edici şeylerden kendilerini alıkoyacak imanı olan mü'minleri irşad ederek de ki: Başkalarının avretlerine, yabancı kadınlara, kendilerine bakmakla fitneye düşülmekten korkulan tüysüz gençlere, kişiyi fitneye ve sakıncalı hallere düşüren dünya zînetine bakmaktan **"gözlerini sakınsınlar ve mahrem yerlerini,"** ön veya arka yoldan haram bir ilişki kurmaktan yahut bunların daha altındaki ilişkilerden ya da başkalarına onlara dokunma veya bakma imkânını vermekten **"korusunlar. Bu,"** gözleri ve mahrem yerleri korumak **"onlar için daha temizdir."** Daha hoş ve güzeldir, amellerini daha da iyileştiricidir.

Şüphesiz mahrem yerini ve gözünü koruyan kimse, hâyâsızlık işleyen kimselerin kirlenmelerine sebep olan pisliklerden arınmış olur. Haramı terk etmek dolayısıyla da amelleri tertemiz olup iyiye gider. Çünkü nefis, harama tamah eder, haram işlemeye çağırır. Allah için bir şeyi terk edene, Allah onun yerine hayırlısını ihsan eder. Gözünü haramdan koruyan kimsenin Allah, basiretini nurlandırır. Diğer taraftan mahrem yerini ve gözünü haramdan ve harama önayak olan hususlardan -bunlara arzulattıran sebeplere rağmen- koruyan bir kimse, elbetteki başka hususları daha ileri derecede korur. Bundan dolayı Yüce Allah, burada "muhafaza etme/koruma" tabirini kullanmıştır. Muhafaza altında olan bir şeyi kişi, eğer kollayıp gözetme ve korumada bütün gayretini ortaya koymaz, korumak için gerekli sebepleri yerine getirmezse o şey korunmuş olmaz. İşte göz ve mahrem yer de böyledir. Kul, bunları korumada gayret etmezse onlar kulu türlü bela ve sıkıntılara düşürürler. Burada Yüce Allah'ın, mahrem yerinin korunmasını kayıtsız şartsız olarak emrettiği üzerinde dikkatle duralım. Çünkü mahrem yerinin korunmaması hiçbir halde mubah değildir. Buna karşılık gözle ilgili olarak Yüce Allah **"Gözlerini sakınsınlar."** buyurmuş ve kısmiliğe (bakışların bir kısmına) delâlet eden "مِن" edatını getirmiştir. Çünkü bazı hallerde ihtiyaç sebebiyle bakmak caizdir. Şahidin, (ticarî, hukukî vb. bir) muamelede bulunanın, evlenmek üzere bir kıza talip olanın vb. bakması gibi...

Daha sonra Yüce Allah, mü'min kullara, neler yaptıklarını bildiğini hatırlatmaktadır ki böylelikle kendilerini haramlardan korumada tam anlamıyla gayretlerini ortaya koysunlar.

﴿وَقُل لِّلْمُؤْمِنَٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَٰرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ ءَابَآئِهِنَّ أَوْ ءَابَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَآئِهِنَّ أَوْ أَبْنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَٰنِهِنَّ أَوْ بَنِىٓ إِخْوَٰنِهِنَّ أَوْ بَنِىٓ أَخَوَٰتِهِنَّ أَوْ نِسَآئِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُنَّ أَوِ ٱلتَّٰبِعِينَ غَيْرِ أُو۟لِى ٱلْإِرْبَةِ مِنَ ٱلرِّجَالِ أَوِ ٱلطِّفْلِ ٱلَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَٰتِ ٱلنِّسَآءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوٓا إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

31- Mü'min kadınlara söyle de gözlerini sakınsınlar ve mahrem yerlerini korusunlar. Kendiliğinden görünen kısmı hariç zînetlerini (erkeklere) göstermesinler ve başörtülerini de yakalarının üzerine salsınlar. Zînetlerini kocalarından, babalarından, kocaları-

nın babalarından, oğullarından, kocalarının (başka kadınlardan olma) **oğullarından, erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından, kızkardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, kölelerinden, kadınlara karşı arzusu olmayan erkeklerden ve kadınların avret yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizlediklleri zinetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar. Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz.**

31. Yüce Allah, mü'min erkeklere, gözlerini haramdan sakınıp mahrem yerlerini korumalarını emrettikten sonra mü'min kadınlara da aynı şekilde emir vermektedir: **"Mü'min kadınlara söyle de gözlerini,"** avretlere ve şehvetle yabancı erkeklere bakmak gibi yasak bakışlardan **"sakınsınlar ve mahrem yerlerini,"** kendilerine haram olan kimselere cima etme, dokunma veya bakma imkânını vermeyerek **"korusunlar. Kendiliğinden görünen kısmı hariç zinetlerini göstermesinler."** Güzel elbiseler, zinet eşyaları ve bedenin tümü zinete dahildir. Dışa giyilen elbiselerin görünmesi kaçınılmaz olduğu için **"kendiliğinden görünen kısmı hariç"** buyrulmuştur. Yani giyilmesi âdet haline gelmiş olup fitneyi çağrıştıran bir özellik taşımayan dış elbiseler müstesnadır. **"Başörtülerini de yakalarının üzerine salsınlar."** Bu ise tesettüre bürünmenin mükemmel olması içindir. Ayrıca bu, açığa çıkarılması haram olan zînetin kapsamına belirttiğimiz gibi bedenin tümünün dahil olduğunun da delilidir.

Daha sonra Yüce Allah, zînetlerini açığa çıkarma yasağını tekrarlayarak buna şu istisnaları getirmektedir: **"Zînetlerini kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından"** (Bu, hem bizzat babayı, hem ne kadar yukarı çıkarsa çıksın dedeleri kapsar.) **"oğullarından, kocalarının** (başka kadınlardan olma) **oğullarından"** (Buna öz ve üvey oğullarla tüm erkek torunlar dahildir.) **"erkek kardeşlerinden, erkek kardeşlerinin oğullarından"** (İster anne-baba bir kardeş olsunlar, ister bababir, isterse de annebir kardeş olsunlar fark etmez.) **"kızkardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından,"** (Kadınların birbirlerine bakmaların mutlak olarak caizdir. Ancak buradaki "kendi kadınlarından" ifadesinin aynı cinsten olma anlamına gelme ihtimali vardır. Yani "sizin cinsinizden olan müslüman kadınlar" demektir. Bu da zimmî kadının müslüman kadına bakması caiz değildir, diyenlerin görüşlerine delildir.) **"kölelerinden,"** (Köle bütünüyle kadına aitse o kölenin hanımefendisine bakması -kadın o kölenin tek sahibi ol-

duğu sürece- caizdir. Ancak bu mülkiyet, kısmen veya tamamen ortadan kalkarsa artık kölenin ona bakması caiz olmaz.) **"kadınlara karşı arzusu olmayan erkeklerden"** (Yemek vb. bir şeyler almak ümidiyle sizin ardınızdan gelip peşinize takılan ancak kadınlara hiçbir arzu ve isteği bulunmayan, avretin mahiyetini anlamayacak kadar bunak, fercinde de, kalbinde de böyle bir arzu bulunmayan iktidarsız kimseler ve benzerlerinin kadınlara bakmalarında bir sakınca yoktur.) **"Ve kadınların avret yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklardan,"** yani henüz temyiz yaşına gelmemiş erkek çocukların yabancı kadınlara bakmaları caizdir. Yüce Allah, buna sebep olarak kadınların avretlerini henüz anlayamamalarını göstermektedir. Yani bu hususta herhangi bir bilgileri bulunmuyor ve henüz şehvetleri uyanmıyorsa bunda bir mahzur yoktur. Bu buyruk, temyiz yaşına gelmiş çocuğa karşı yabancı kadının tesettüre riâyet etmesi gerektiğine delildir. Çünkü bu gibi kimseler, kadınların avretlerini fark edebilecek yaştadır. İşte zinetlerini bu sayılanlardan **"başkasına göstermesinler. Gizledikleri zînetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar."** Yani taktıkları halhal vb. zinet eşyaları, ses çıkartıp da bu yolla zînetlerinin farkına varılarak fitneye vesile olmaması için ayaklarını yere vurmasınlar. Bu ve benzeri buyruklardan, seddu'z-zerâi' kaidesi anlaşılmaktadır. Yani bir iş, mübah olmakla beraber eğer harama götürüyor ise yahut harama götürmesinden korkuluyor ise yasaklanır. Yere ayakları vurmak, aslında mübahtır. Ancak zînetin bilinmesine götüren bir yol olmasından dolayı yasaklanmıştır.

Şanı Yüce Allah, bu güzel emirleri buyurduktan, bu güzel tavsiyelerini yaptıktan sonra -bu hususlarda mü'min kimselerin birtakım kusurlarının bulunması kaçınılmaz olduğu için- mü'minlere, tevbe etmelerini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a tevbe edin."** Çünkü imanı, mümini tevbeye çağırır. Daha sonra da kurtuluşun buna bağlı olduğunu belirterek **"ki kurtuluşa eresiniz"** buyurmaktadır. Tevbe olmadan kurtulmaya imkân yoktur. Tevbe ise Allah'ın zahiren ve batınen hoşlanmadığı şeylerden, zahiren ve batınen sevdiği şeylere dönmek demektir. Bu buyruk, her bir mü'minin tevbe etmeye ihtiyacı olduğunun delilidir. Çünkü Yüce Allah, bütün mü'minlere hitap etmektedir. Ayrıca **"Allah'a tevbe edin."** buyruğunda tevbenin ihlâsla yapılması da teşvik edilmektedir. Yani dünya musibetlerinden kurtulmak için yahut riyakârlık gibi bozuk bir amaçla tevbe etmeyin; yalnızca Allah için tevbe edin.

﴿ وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن
فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ
اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ
يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

32- İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden de salih/elverişli olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfuyla zengin kılar. Allah lütfu bol olandır, her şeyi bilendir.

33- Evlenme imkanı bulamayanlar da Allah, lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasından mükâtebe (bir bedel karşılığında özgürlüklerini satın almak üzere anlaşma) **yapmak isteyenlerle -eğer onlarda bir hayır görürseniz- mükâtebe yapın ve onlara Allah'ın size verdiği maldan verin. İffetlerini korumak isteyen cariyelerinizi dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için fuhşa zorlamayın. Kim onları** (fuhşa) **zorlarsa şüphe yok ki Allah, onların zorlanmalarından sonra çok bağışlayıcı ve pek merhametlidir.**

32. Yüce Allah, velilere ve efendilere velâyetleri altında bulunan -ister bekâr, ister dul, ister erkek ister kadın olsun- evli olmayan kimseleri evlendirmelerini emretmektedir. Bu yüzden akrabanın ve yetimin velisi olan kimselerin, nafakasını karşılamakla yükümlü oldukları kimseler içinde evlenmeye ihtiyacı olanları evlendirmesi gerekir. Velayetleri altında bulunan kimseleri evlendirmekle emrolunduklarına göre kendi kendilerinin evlenmelerinin emredilmesi öncelikle söz konusudur. **"Köle ve cariyelerinizden de salih/elverişli olanları evlendirin."** buyruğunda "salih/elverişli" olanlardan, dinen salih olanların kastedilmiş olması ihtimal dahilindedir. Buna göre ahlaksız ve zinakar olmayan salih köle ve cariyeleri, efendileri evlendirmekle memurdur. Bu da onun salih oluşunun bir mükâfatı ve salih olmaya bir teşviktir. Zira zina eden bir facirin evlendirilmesi yasak kılınmıştır. Bu yüzden bu buyruk, sûrenin baş tarafında sözü edilen zina eden erkek ve kadınların nikâhlanmalarının -tevbe edinceye kadar- haram olduğu yönündeki hükmü teyit etmektedir. "Salih" olmanın köleler ve cariyeler hakkında özellikle zikredilerek hürler hakkında zikredilmemesi, genelde köleler arasında "salih" olmayışın çokça söz konusu olmasından dolayıdır. "Salih" sözüyle evlenmeye

elverişli ve ona ihtiyacı bulunan köle ve cariyelerin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Bu anlamı, efendinin kölesini evlenmeye ihtiyacı olmadan önce evlendirmekle memur olmadığı da teyit etmektedir. Her iki mananın bir arada kastedilmiş olması da uzak bir ihtimal değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Eğer onlar" kocalar ve evlenenler **"fakir iseler Allah onları lütfuyla zengin kılar."** Öyleyse bunların evlenirse, bakmaları gereken çocukları olacağı için fakir düşecekleri vehmi sizi onları evledirmekten alıkoymasın. Bu buyruk, evliliğe teşvik ve evlenen kimsenin fakirse zengin olacağına dair bir vaadi içermektedir. **"Allah lütfu bol olandır."** İhsanı çok ve hayırları pek büyük olandır. **"Her şeyi bilendir."** Dinî ve dünyevî lütfuna yahut bunlardan birine kimin layık olduğunu ve kimin layık olmadığını çok iyi bilir. Herkese de ilim ve hikmetinin gereğine göre verir.

33. "Evlenme imkanı bulamayanlar da Allah, lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetlerini korusunlar." Bu, evlenme imkânı bulamayanın hükmüdür. Yüce Allah böylesine, iffetli kalmayı, yani haramdan uzak durup kendini ondan uzak tutacak sebepleri yerine getirmesini emretmektedir. Kendisini harama düşürecek türden hatırına gelecek düşünceleri, haramı çağrıştıran hususları zihninden uzaklaştırarak bu sebepleri yerine getirmelidir. Aynı şekilde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu tavsiyesini de yapmalıdır: *"Ey gençler topluluğu! Sizden evlenmeye gücü yeten kimse evlensin. Evlenme gücü bulamayan kimse ise oruç tutmaya baksın. Çünkü oruç, şehveti keser."*[30] Yüce Allah'ın **"evlenme imkanı bulamayanlar"** buyruğu, fakirlikleri yahut velilerinin ve efendilerinin fakir olması veya onları evlendirmeyi kabul etmemeleri ve onların da onları bu işe zorlama güçlerinin bulunmadığı için evlenme imkânı bulamayanlar, demektir. Ayete verilen bu mana, "nikâh için mehir bulamayanlar" şeklinde verilen manadan daha güzeldir. Çünkü bu manayı verenler, aslında muzâfun ileyh'i muzaf'ın yerine geçirmiş oluyorlar. Bunun ise iki mahzuru vardır: Birincisi, ifadede hazf olduğu kabul edilmiş olur ki ifadede aslolan hazfe gitmemektir. İkincisi, buyruğun anlamı, birisi malıyla zengin olma diğeri de olmama hali olmak üzere iki hale münhasır olur. O takdirde de bizim belirttiğimiz manadaki köleler ve cariyelerle velisi tarafından evlendirilmesi gerekenler bu ifadenin dışında kalmış olur. **"Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar"** buyruğu da iffetini koruyan kimseleri Yüce Allah'ın zengin kılacağına

30 Buhârî, Savm 10, Nikâh 2, 3; Müslim, Nikâh 1, 3; Ebû Dâvûd, Nikâh 1; Nesâî, Siyâm 43, Nikâh 3; İbn Mâce, Nikâh 1.

ve kendilerine işlerinde kolaylık vereceğine dair bir vaaddir. Ayrıca içinde bulundukları halin kendilerine zor ve ağır gelmemesi için de sıkıntıdan kurtulacakları vakti beklemeleri yönünde bir emirdir.

"Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasından sizden mükâtebe isteyenlerle -eğer onlarda bir hayır görürseniz- mükatebe yapın." Yani sizden mükâtebe talebinde bulunarak bir bedel karşılığı hürriyetini satın almak isteyen köle ve cariyelerin bu isteklerini kabul edin ve onlarla mükâtebe anlaşması yapın. Şu şartla ki mükâtebe talebinde bulunanlarda bedellerini kazanabileceklerine ve dinlerinde de salah sahibi olduklarına dair bilginiz olmalıdır. Çünkü mükatebede iki maslahat söz konusudur: Birisi kölenin azat olması ve hürriyetini kazanması, diğeri kendi hürriyetini satın almak maksadıyla efendisine vereceği bedeli kazanması. Belki bu yolla köle, mükâtebe sürecinde köleliği boyunca elde edemeyeceği pek çok malı kazanabilir. Böylece köle pek büyük bir menfaat elde etmekle birlikte efendisinin de bu mükâtebeden dolayı herhangi bir zararı söz konusu olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, ifadenin zahirinden anlaşıldığı üzere mükâtebe yapmayı farziyet ifade eden emir kipiyle dile getirmiştir. Bir görüşe göre buradaki emir, müstehablık ifade eder. Ayrıca Yüce Allah mükatebe bedelleri konusunda onlara yardımcı olmayı da emretmektedir. Çünkü onların buna gerçekten ihtiyacı vardır. Zira onların hiçbir malları bulunmamaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlara, Allah'ın size verdiği maldan verin."** Bunun kapsamına mükâtebe yapan efendinin mükatebe bedeli olarak köleye bir şeyler vermesi yahut bedelden bir şeyler düşürmesi, diğer insanların da bu hususta kölelere yardımcı olması girmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, mükâteb kölelere zekâttan pay verilmesini emretmiş, **"Allah'ın size verdiği maldan"** buyruğuyla da verilmesini teşvik etmiştir. Mal, Allah'ın malı olduğu gibi sizin elinizde bulunan mal da Allah'ın size bir bağışı, O'nun lütuf ve ihsanıdır. Bundan ötürü siz de -Allah size nasıl ihsanda bulunduysa- Allah'ın kullarına öylece iyilikte bulunun. Âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşıldığına göre köle, mükatebe talebinde bulunmazsa efendiye, kölesiyle mükâtebe yapması emredilmez. Aynı şekilde eğer efendi, kölesinde hayır olmadığını bilirse, mesela kölesinin herhangi bir kazanç kapısının olmadığını bilir ve bunun sonucunda insanlara yük olacağından korkarsa ya da azat edildiği ve hürriyetine kavuştuğu takdirde fesat işleme fırsatı bulacağını bilirse böyle bir efendiye bu türden olan kölesiyle mükatebe yapması emredilmez. Aksine sözü edilen sakıncalar dolayısıyla böyle bir mükatebe yasaklanır.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İffetlerini korumak isteyen cariyelerinizi"** -çünkü ancak bu durumda cariyelerin fuhşa zorlanması düşünülebilir- **"dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için fuhşa zorlamayın."** Şâyet cariye kendini zinadan korunmak istemiyorsa o takdirde o, hâyâsız bir fahişe demektir ki bu durumda da efendisinin onu bu tutumundan alıkoyması gerekir. Yüce Allah'ın böyle bir yasağı dile getirmesi, cahiliye döneminde bu tür bir uygulama olduğu içindir. Efendi, karşılığında ücret almak üzere cariyesini fuhşa zorlardı. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için"** buyurmaktadır. Yani cariyeleriniz sizden daha hayırlı, zinadan kaçınmak hususunda sizden daha iffetli olursa onlara dünya hayatının azıcık bir menfaati için böyle bir baskı yapmanız size yakışmaz. Çünkü bu dünya menfaati kısa bir sürede geçip gider. Ancak âhiret mükafatını ya da cezasını göz önünde bulundurmasak bile sırf sizin temizlik, iffet ve fazileti kazanmanız, elbette ki böyle bir rezilliğe ve aşağılanmaya yol açan azıcık dünya malını elde etmekten çok daha üstündür. Daha sonra Yüce Allah, bu tür zorlamaya kalkışmış kimseleri tevbeye davet ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah, onların zorlanmalarından sonra çok bağışlayıcı ve pek merhametlidir."** Bu kişi, Yüce Allah'a tevbe etsin. Daha önce Allah'ı gazaplandıran türden olan bu işinden kesinlikle vazgeçsin. Bunu yaparsa Allah, onun günahlarını bağışlar. O kendini azaptan kurtarmak için nefsine acıdığı ve cariyesine de ona zarar verecek şeye onu zorlamayarak merhamet ettiği gibi Allah da ona merhamet buyuracaktır.

﴿ وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ ءَايَٰتٍ مُّبَيِّنَٰتٍ وَمَثَلًا مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴾

34- Andolsun ki size açıklayıcı âyetler, sizden önce geçmiş olanlardan misaller ve takvâ sahipleri için de bir öğüt indirdik.

34. Bu buyruklarla Yüce Allah'ın kullarına indirmiş olduğu bu âyet-i kerimelerin ne kadar değerli oldukları dile getirilmektedir ki böylelikle kullar, bu âyetlerin kıymetini bilsinler, hakkıyla gereklerini yerine getirsinler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki size açıklayıcı,"** gerek itikadi hususlarda, gerek fer'î/ahkama dair konularda en ufak bir şüphe ve tereddüt, anlaşılmayacak bir taraf kalmayacak şekilde gerek duyduğunuz her hususa açıkça delâlet eden **"âyetler"** ve aynı şekilde **"sizden önce geçmiş olanlardan"** salih olanlarıyla, olmayanlarıyla öncekilerin haberleri, amellerinin nitelikleri, onların yaptıkları ile

onlara yapılanlar, kendilerinden ibret alacağınız, onlar gibi amellerde bulunanların da onlar gibi karşılık göreceğine dair ibretli **"misaller ve takvâ sahipleri için de bir öğüt indirdik."** Yani takvâ sahipleri için de öğüt olacak şekilde vaatler, tehditler, teşvikler ve korkutmalar içeren şeyler indirdik ki muttakiler bunlarla öğüt alarak Yüce Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden vazgeçer ve O'nun sevdiği şeylere yönelirler.

﴿ ۞ اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا
يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Allah, göklerin ve yerin nurudur. Nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. Bu kandil, bir cam (fanus) **içindedir. O cam ise parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. Bu kandil, doğuya da, batıya da ait olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur ki bu ağacın yağı neredeyse kendisine ateş değmese bile ışık verir.** (Ateş değdiğinde ise o) **nur üstüne nur olur. Allah, dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder. Allah, insanlar için misaller getirir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.**

35. **"Allah göklerin ve yerin nurudur."** Maddî-manevî bütün nurlar O'ndandır. Şöyle ki Allah, zatı ile nurdur. O'nun hicabı da nurdur. Eğer bu hicabı açacak olsa yüzünün parıltıları gözünün ulaştığı tüm mahlukatını yakar. Arş, Kürsi, güneş, ay ve nur/ışık da O'nunla aydınlanmış/nurlanmıştır, cennet de O'nun nuruyla aydınlanmıştır. Manevî nur da bütünü ile Allah'tandır. O'nun kitabı da nurdur, şeriatı da nurdur. Peygamberlerinin ve mü'min kullarının kalbindeki iman ve marifetullah da nurdur. Yüce Allah'ın nuru olmasa karanlıklar üst üste yığılırdı. Dolayısıyla Allah'ın nurunun olmadığı her yerde karanlık vardır, sıkıntı vardır.

"Nurunun," yani kendisine ilettiği Kur'ân nurunun ve mü'minlerin kalplerindeki iman nurunun **"misali, içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."** Çünkü kandil yuvası kandilin nurunu bir arada tutar, dağılmasını önler. **"Bu kandil, bir cam (fanus) içindedir. O cam ise"** saflığı, temizliği ve göz kamaştırıcılığı açısından **"parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir."** İnci gibi parıldayan camın

içindeki **"bu kandil, doğuya da, batıya da ait olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur."** Yani onun ışığı, en ileri derecede aydınlık saçan zeytin yağından tutuşturulur ki bu yağ da zeytin ağacından elde edilir. Zeytin ağacı ise gündüzün sonunda güneş almayıp yalnızca doğuya bakan, gündüzün ilk saatlerinde güneş almayıp yalnızca batıya bakan bir ağaç değildir. Doğuya da, batıya da aidiyeti söz konusu olmadığına göre o, yeryüzünün ortalarında bir yerdedir. Şam bölgesinde yetişen zeytinler böyledir. Oradaki zeytin ağaçları günün erken saatlerinde de, geç saatlerinde de güneş alır. Bu yüzden oranın zeytinleri gâyet güzel ve kaliteli olur. Bu da yağının daha saf ve berrak olmasını sağlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"ki bu ağacın yağı,"** saf ve berrak oluşundan dolayı **"neredeyse kendisine ateş değmese bile ışık verir."** Ona ateş değdiğinde ise oldukça ileri derecede aydınlık verir. "(Ateş değdiğinde ise o) **nur üstüne nur olur."** Bir taraftan ateşin nuru, diğer taraftan zeytin yağının ışığı.

Yüce Allah'ın verdiği bu misalin, onun mü'minin durumuna ve Allah'ın mü'minin kalbindeki nuruna uyarlaması şöyledir: Yüce Allah'ın mü'mini üzerinde yarattığı fıtrat, saf zeytin yağı durumundadır. O fıtratıyla temizdir, ilâhî öğretileri kabule ve şeriate uygun amele hazırdır. Bu fıtrata ilim ve iman ulaştı mı o nur, kalbinde yanar, tıpkı ateşin kandilin fitilini tutuşturması gibi. Bu mü'min, kötü maksatlardan Yüce Allah'ın buyruklarını yanlış anlamaktan yana da arınmıştır. Onun kalbine iman ulaşınca büyük çapta bir aydınlık verir. Çünkü o, bulandırıcı her unsurdan arınmıştır. Bu da inci gibi parıldayan cam fanusun tertemiz olmasına benzer. Böylelikle mü'min hakkında fıtratın nuru, imanın nuru, ilmin nuru, marifetin saflığı bir arada bulunmuş olur. İşte bu, nur üstüne nurdur.

Bu, Yüce Allah'ın nurundan bir tecelli olduğu ve herkes de böyle bir nura sahip olmaya elverişli olmadığı için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder."** O, saf ve tertemiz olduğunu, bununla birlikte daha da temizlenip arınacağını ve böylelikle gelişeceğini bildiği kimseler arasından dilediklerini bu nuruna iletir. **"Allah,"** buyruklarını akledip kavrasınlar diye bir lütuf ve ihsan olmak üzere, hak batıldan ayırdedilsin diye **"insanlar için misaller getirir."** Çünkü misaller, akıl ile kavranılan soyut manaları, somut bir şekilde anlatırlar. Böylelikle kullar da bu misalleri açık şekilde bilir ve anlar. **"Allah her şeyi çok iyi bilendir."** O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır. O halde şunu bilin ki O'nun verdiği misaller eşyanın hakikatlerini ve tafsilatını, bunların kulların maslahatına olduğunu bilen bir zatın verdiği misallerdir. Bu yüzden siz de bu misalleri iyice anlamaya, akledip kavramaya çalışın. Bunlara itirazla karşı

çıkmakla vakit geçirmeyin. Çünkü O bilir, siz bilmezsiniz. İman ve Kur'ân nurunun ortaya çıkmasının sebepleri çoğunlukla mescidlerde olduğu için Yüce Allah onlara dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ ﴾

36- (Bu nur) **Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği birtakım evlerdedir. Ki oralarda O'nu sabah akşam tesbih ederler...**

37- **Onlar kendilerini ne ticaretin ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı birtakım yiğitlerdir. Onlar, kalplerin ve gözlerin** (korkudan) **döneceği bir günden de korkarlar.**

38- **Çünkü Allah, onları işledikleri amellerinin en güzeliyle mükâfatlandıracak ve onlara lütfundan, fazlasıyla verecektir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.**

36. Nur, **"Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği,"** emir ve tavsiye ettiği **"birtakım evlerdedir."** Allah'a ibadet olunan pek büyük, çok faziletli ve Allah'ın en sevdiği yerler olan mescidlerdedir. Bu buyruktaki iki özellik (mescidlerin yüceltilmesi ve orada Allah'ın adının anılması), mescitlere dair ahkâmın özetidir. Yüceltilmelerinin kapsamına bu mescidlerin bina edilmesi, süpürülmesi, necasetlerden temizlenmesi, rahatsız edici şeylerin uzaklaştırılması, necasetlerden kendilerini koruyamayan delilerin, çocukların, ayrıca kâfirlerin oradan uzak tutulması, aynı şekilde orada boş ve lüzumsuz işlerle uğraşılmaması, Allah'ı zikretmek dışında seslerin yükseltilmemesi bunun kapsamına girer. **"içlerinde adının anılması"** buyruğunun kapsamına da farz ve nafile tüm namazlar, Kur'ân okumak, tesbih, tehlil vb. diğer zikirler, ilim öğrenmek, öğretmek, ilmî müzakereler yapmak, itikâf vb. gibi mescitlerde yapılan türlü ibadetler girer. Bu sebeple mescitlerin imar edilmesi iki şekilde olur: Birisi, bina olarak imar edilmeleri ve korunmaları, diğeri ise Allah'ın adının namaz vb. ibadetlerle

anılması sûretiyle imar edilmesi ki, iki kısmın daha üstün olanı budur. Bundan dolayı beş vakit namaz ve cuma namazının cemaatle mescitlerde kılınması, alimlerin çoğunluğuna göre farz, bazılarına göre de müstehaptır.

Daha sonra Allah, mescitleri ibadetlerle imar edenlerden övgüyle söz ederek şöyle buyurmaktadır: **"Ki oralarda O'nu sabah akşam"** ihlasla **"tesbih ederler."** Özellikle bu iki vaktin zikredilmesi, bunların şerefleri ve bu vakitlerde Yüce Allah'a ibadetin kolay olmasından dolayıdır. Bunun kapsamına namazdaki ve namazın dışındaki tesbih de girer. Bu yüzden sabah-akşam zikirleri ve sabah-akşam vakitlerinde yapılacak virdler teşrî buyrulmuştur.

37. İşte oralarda birtakım yiğitler Allah'ın adını tesbih ederler. Bunlar dünyayı Rablerine tercih eden kimseler değildir. Bunlar ticareti ve kârı tercih ederek onlarla oyalanıp Rablerini unutan kimseler de değildir. Aksine onlar **"ne ticaretin ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım yiğitlerdir."** Bu buyruktaki **"ticaret,"** karşılığında bedel alma maksadı güdülen her türlü kazanç yolunu kapsar. Buna göre **"alışveriş"** ifadesi de özelin genele atfedilmesi kabilinden olur. İşte bu yiğitler ticaret yapsalar, alışveriş yapsalar dahi bunda bir mahzur yoktur. Zira onlar, ticareti ve alışverişi **"Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten"** üstün tutup öne geçirmez, sadece onlarla oyalanmazlar. Aksine Allah'a itaat ve ibadeti esas gaye olarak benimsemişler, nihaî maksat olarak görmüşlerdir. Bu gayelerinin/maksatlarının arasına giren bir şey olursa, onu reddederler.

Dünyayı terk etmek, çoğu nefislere ağır geldiğinden, çeşitli ticaret yollarıyla kazanç elde etmek insanlarca sevildiğinden ve genelde bunu terketmek nefse zor geldiğinden, bu konuda Yüce Allah'ın hakkına öncelik tanımak nefse ağır bir yük olduğundan dolayı Yüce Allah, hem teşvik etmek hem de korkutmak üzere insanı bu işleri yapmaya sevkeden hususları dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar"** şiddetinden, dehşetinden, kalpleri ve bedenleri korkuya düşürüp titrir titretmesinden dolayı **"kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar."** Böyle bir günden korkmaları da amel işlemelerini ve böyle bir maksada ulaşmaktan alıkoyan şeyleri terk etmelerini kolaylaştırmıştır.

38. "Çünkü Allah, onları, işledikleri amellerin en güzeliyle mükâfatlandıracak," işlediklerinin en güzelinden kasıt ise güzel ve salih amelleridir. Zira işledikleri en güzel ameller onlardır. Çünkü onlar, mübah işleri de, mübah olmayan işleri de yaparlar. Mükâfat ise ancak iyi olan ameller için söz konusudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Tâ ki Allah, yaptıklarının en kötü olanla-**

rını örtsün ve yapageldiklerinin en güzeliyle onlara mükâfatlarını versin." (ez-Zümer, 39/35)

"Ve onlara lütfundan, fazlasıyla verecektir." Amellerinin karşılığı olan mükâfatın kat kat fazlasını verecektir. **"Allah dilediğine hesapsız rızık verir."** Hatta kula amelinin ulaşamadığı mükâfatları ihsan eder. Hatta temennilerinin dahi ulaşamadığı mükâfatlar verir. O'nun mükâfatı sayısız ve ölçüsüzdür. Bu buyruk, O'nun vereceği mükâfatın pek çok olacağından kinayedir.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا
وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ
مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا
وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

39- Kâfir olanların amelleri çöldeki bir serap gibidir. Susuz kimse onu su sanır. Nihâyet onun yanına varınca onun hiçbir şey olmadığını görür. Üstelik onun yanında Allah'ı bulur, O da onun hesabını tastamam görür. Allah, hesabı çok çabuk görendir.

40- Ya da (amelleri) engin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu dalga üstüne dalga kaplar. Dalgaların üzerinde de (koyu) bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Öyle ki (insan) elini uzatsa neredeyse onu dahi göremez. Allah kime nur vermezse onun hiçbir nuru olamaz.

39. Bunlar Yüce Allah'ın, kâfirlerin amellerinin geçersizliğine, boşa gittiğine, o amellerde bulunanların bunlardan dolayı pişmanlık çekeceğine dair vermiş olduğu iki misaldir. Yüce Allah buyuruyor ki: Rablerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayarak **"kâfir olanların amelleri,"** ağacı ve bitkisi bulunmayan **"çöldeki bir serap gibidir. Susuz,"** çok susamış bir **"kimse,"** aşırı susuzluğu dolayısıyla başkasının düşmediği zanlara düşerek **"onu su sanır."** Böyle bir kişinin bu zannı batıldır, boştur. O, susuzluğunu gidermek için su sandığı o yere doğru gider ama **"nihâyet onun yanına varınca onun hiçbir şey olmadığını görür."** Aşırı derecede pişman olur ve susuzluğu -su bulma ümidi kesildiği için- daha da artar. İşte kâfirlerin amelleri de -uzaktan görülen ve işin içyüzünü bilmeyen kimsenin su zannettiği- serap gibidir. Bilmeyen kişi, o amelleri fayda verecek zanneder. Ancak amellerin görünüşü, bilmeyenleri aldatır ve çekici gelir. Onlar da -hevâsının peşinden gittiği için- bu amellerin fayda vereceğini zanneder. Onlar bu amellerin faydasına, susuz kimsenin suya duyduğu ihtiyaç kadar muhtaçtır. Ancak kıyamet gününde amelleriyle karşılaştığı vakit onların boş olduğunu, aslında hiçbir şey olmadığını ve kendisine bir fayda vermediğini görür. Aksine **"onun yanında Allah'ı bulur, O da onun hesabını tastamam görür."** Yaptığı amellerinin hurma çekirdeğinin sırtındaki zar, hatta nokta kadarı dahi gizli kalmaz. Az ya da çok bütün amellerinin karşılığını görecektir. **"Allah hesabı çok çabuk görendir."** Bu yüzden o cahiller, bu vaadin geciktiğini sanmasınlar. Onun gelmesi kaçınılmazdır. Yüce Allah, bu amelleri hiçbir ağaç ve bitkinin bulunmadığı bir çöle benzetmektedir. Bu çöl, onların hayır ve iyilik namına hiçbir vasfı bulunmayan kalplerinin misalidir. Bu yüzden amelleri tertemiz bir şekilde ortaya çıkmaz. Bunun sebebi de amellerin bu hale gelmesini engelleyen küfürdür.

40. Kâfirlerin amellerinin boşa gittiğine dair verilen ikinci misale gelince: **"Ya da (amelleri) engin,"** dibi oldukça derin, uzun ve geniş **"bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu dalga üstüne dalga kaplar. Dalgaların üzerinde de (koyu) bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar."** Önce derin denizin karanlığı, daha sonra üst üste birikmiş dalgaların karanlığı, bunun da üstünde küme küme olmuş bulutların karanlığı, hepsinin üstünde de kapkaranlık gecenin karanlığı. Bu yüzden karanlık o kadar ileri bir hal almıştır ki bu durumdaki bir kimse **"elini uzatsa,"** elinin kendisine yakın olmasına rağmen **"neredeyse onu dahi göremez."** Ya başka şeyi nasıl görebilsin? İşte kâfirler de böyledir. Kalplerinde karanlıklar üst üste yığılmıştır. Hayır namına hiçbir özelliği bulunmayan tabiatlarının karanlığı, bunun üstünde küfrün karanlığı, bunun üstünde cahilliğin karanlığı, bunun da üstünde bütün sözü edilenlerden ortaya çıkan amellerin karanlığı. Bunun sonucunda onlar karanlık içinde şaşkın, inkârları içinde bocalar, dosdoğru yola sırtlarını çevirmiş, azgınlık ve sapıklık yollarında gidip gelen bir haldedirler. Bunun sebebi, Yüce Allah'ın muvaffakiyet ihsan etmemesi, onlara kendi nurundan vermemesidir: **"Allah kime nur vermezse onun hiçbir nuru olamaz."** Çünkü böyle bir kimsenin nefsi zalimdir, cahildir. O nefiste hayır ve nurdan eser yoktur. Mevlası olan Allah'ın verdiğinden, Rabbinin ona ihsan ettiğinden başka bir nura da sahip olamaz.

Bu iki misalin, bütün kâfirlerin amellerine misal olarak verilmiş olması muhtemeldir. Bu misallerin her biri onlara uyar. Misallerin birden çok olması ise amellerin niteliklerinin de birden çok olmasından dolayıdır. Her bir misalin ayrı bir kesim ve fırka için verilmiş olma ihtimali de vardır. Buna göre birinci misal,

kendilerine uyulan kimselere, ikinci misal de başkalarına uyan kimselere dairdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلطَّيْرُ صَٰٓفَّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسْبِيحَهُۥ
وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Görmez misin ki göklerde ve yerde bulunanlarla saf halinde uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler? Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir. Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilir.

42- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'a aittir ve dönüş de Allah'adır.

41. Yüce Allah azametine, egemenliğinin kemaline, bütün yaratılmışların idare ve ibadetlerinde O'na muhtaç olduğuna dikkatleri çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Görmez misin ki göklerde ve yerde bulunanlarla,"** canlı ve cansız bütün varlıklarla **"saf halinde uçan kuşlar,"** gökte Rablerini tesbih ederek kanatlarını açmış olan dizi dizi kuşlar **"Allah'ı tesbih ederler. Onların,"** bu yaratılmışların **"her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir."** Onların her birinin kendisine uygun şekilde bir duası, bir ibadeti vardır. Yüce Allah, ona böyle bir dua ve tesbihi ilham olarak vermiştir. Bu da ya cinler, insanlar ve melekler gibi varlıklara peygamberler aracılığıyla bidirilir ya da Yüce Allah'ın diğer mahlukata verdiği ilhamla olur. Böyle bir ihtimal daha kuvvetlidir. Bunun delili de Yüce Allah'ın **"Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilir."** buyruğudur. Yani O, onların bütün fiillerini bilir. Fiillerinden hiçbir şey O'na gizli değildir ve (mükelleflerin) bu fiillerinin karşılığını verecektir. Bu buyruk, Allah'ın, hem onların amellerini bildiğini -ki bu amellerini onlara O öğretmiştir- hem de amellerin karşılığını da ihtiva eden şekliyle maksatlarını bildiğini bir arada ifade etmektedir.

Yüce Allah'ın **"dua ve tesbihlerini bilir"** buyruğundaki zamirin Yüce Allah'a ait olma ihtimali de vardır. Yani Yüce Allah, onların hepsinin ibadetlerini bilir. Sizler, ey kullar, bunlardan ancak Allah'ın bildirdiğini bilseniz dahi O, onların ibadetlerini tümüyle bilir. Bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiç kimse yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Halîm'dir, mağfiret edicidir."** (el-İsra, 17/44)

42. Allah, ibadet ve tevhid açısından onların kendisine muhtaç olduklarını ve ubudiyetlerini beyan ettikten sonra Allah'ın mülkiyetinde bulunmaları ve idareleri açısından da O'na muhtaç olduklarını şöyle haber vermektedir: **"Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız"** onları yaratan, onlardakileri rızıklandıran, her ikisinde de hem şer'î hem kaderî hükümleriyle bu dünyada tasarrufta bulunan, amellerinin karşılığını vermesi demek olan cezaî hükmü ile de ebedî karar yurdunda tasarrufta bulunacak olan **"Allah'a aittir."** Bunun delili de Yüce Allah'ın **"Ve dönüş de Allah'adır."** buyruğudur. Yani bütün mahlukatın dönüşü, sonunda varacakları yer, -amellerinin karşılığını vermesi için- Allah'a olacaktır.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُزْجِى سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُۥ ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ رُكَامًا فَتَرَى ٱلْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَٰلِهِۦ وَيُنَزِّلُ
مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِنۢ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ وَيَصْرِفُهُۥ عَن مَّن يَشَآءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِۦ يَذْهَبُ
بِٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ ٱللَّهُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Görmez misin ki Allah, bulutları sürüyor, sonra aralarını birleştiriyor, sonra da onları üst üste yığıyor. Sen de yağmurun, onların aralarından çıktığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de uzak tutar. O (bulutların) şimşeğinin parlak ışığı, neredeyse gözleri alıverir.

44- Allah, gece ve gündüzü evirip çevirir. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.

43. Yani sen gözlerinle Allah'ın büyük kudretini ve O'nun **"bulutları"** nasıl ayrı parçalar halindeyken birbirine doğru sürdüğünü görmedin mi? Sonra aralarını birleştiriyor, parça parça bulutları bir araya getirerek onu dağlar gibi üst üste yığılmış bulutlar haline koyuyor. **"Sen de yağmurun onların aralarından çıktığını görürsün."** Yağmur, bu bulutlar arasından ayrı ayrı damlalar halinde çıkar. Böylelikle herhangi bir zarar söz konusu olmaksızın ondan faydalanılır. Bu yolla çukurlar dolar, pınarlar kaynar, vadiler seller akıtır ve yeryüzünde de oldukça değerli her bitkiden çifter çifter yetişir. Kimi zaman bu bulutlardan ise değdiği mahsulü telef eden dolu indirir. **"Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de uzak tutar."** Yani bunu kaderdeki hükmüne ve her halükârda kendisine hamd olunan hikmetine göre yapar. **"O (bulutların) şimşeğinin parlak ışığı,"** yani bu bulutlardan çakan o şiddetli ışık **"neredeyse gözleri alıverir."** Bunları yaratan,

muhtaç olan kullara doğru süren, faydalanacakları şekilde ve zarar görmeyecekleri bir halde yağmuru indiren, kudreti kâmil, iradesi yeterli ve rahmeti geniş olan Rab değil midir?

44. **"Allah gece ve gündüzü evirip çevirir."** Bunlar sıcakken soğuk, soğukken sıcak olur. Geceyken gündüz, gündüzken gece olur ve Allah, günleri kulları arasında döndürüp durur. **"Şüphesiz ki bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır."** Basiretleri olan ve akılları iyi konulara -gözlerin görünen maddî şeylere nüfuz etmesi gibi- derinliğine nüfuz eden kimseler için **"bir ibret vardır."** Basiret sahibi bir kimse, yaratılmışlara ibret ve tefekkür nazarıyla bakar; ne maksatla yaratıldıkları üzerinde düşünür. Yüz çeviren cahilin bakışı ise hayvanların bakışı seviyesini aşmayan, gafilce bir bakıştır.

﴿وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ فَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي
عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾﴾

45- Allah, bütün canlıları sudan yaratmıştır. Onlardan bazısı karnı üzerinde yürür, bazısı iki ayak üzerinde yürür, bazısı da dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir.

45. Yüce Allah, yeryüzünde olan ve kullarının müşahade ettikleri bütün canlı varlıkları kendisinin yaratmış olduğu gerçeğine dikkatleri çekiyor: **"Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır."** Canlıların tamamının ana maddesi sudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, canlı her şeyi sudan yarattık."** (el-Enbiyâ, 21/30) Birbirinden doğup üreyen canlıların ana maddesi, erkeğin dişiye aşıladığı nutfe suyudur. Yerden var olan canlılar ise ancak sulu, nemli yerlerden var olurlar. Haşerat gibi. Su olmaksızın var olan hiçbir canlı türü yoktur. Ana madde bir, fakat hilkat şekli farklı ve pek çoktur. **"Onlardan bazısı"** (yılan ve benzeri sürüngenler gibi) **"karnı üzerinde yürür. Bazısı"** (insanlar ve kuşlar gibi) **"iki ayak üzerinde yürür. Bazısı da"** (davarlar ve benzerleri gibi) **"dört ayak üzerinde yürür."** Asıllarının bir olmasına rağmen bunların farklı farklı oluşu, Yüce Allah'ın meşîetinin etkinliğine, kudretinin her şeyi kuşattığına delildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah dilediğini yaratır."** Dilediğini, dilediği şekil ve sıfatlara sahip olarak var eder. **"Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir."** O, yeryüzüne yağmuru indirmiştir. Yağmur tek bir aşı türüdür. Ana

durumunda olan ise yerdir. Bunun evlatlarının ise türleri ve nitelikleri alabildiğine farklıdır: **"Yeryüzünde birbirine bitişik kara parçaları, üzüm bağları, ekinler ve çatallı çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir suyla sulanır, ama Biz onlardan bir kısmını yemiş bakımından diğer bir kısmına üstün kılarız. Şüphesiz bunlarda aklını kullananlar için ibretler vardır."** (er-Ra'd, 13/4)

﴿لَّقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾﴾

46- Andolsun ki Biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir.

46. Yani andolsun ki Biz, kullarımıza acıdık da onlara bütün şer'î maksatlara, övülmeye değer adaba ve dosdoğru bilgilere delâlet eden apaçık belgeler indirdik. Böylelikle izlemeleri gereken yol açıklık kazanmış, hak batıldan, hidâyet de sapıklıktan ayırt edilmiş oldu. Ortada batıl peşinde olanın tutunabileceği en ufak bir şüphe, doğruyu bulmak isteyenin içinden çıkamayacağı en basit bir husus kalmamıştır. Çünkü bu apaçık âyetler, ilmi kâmil, rahmeti kâmil, açıklaması kamil olan yüce Zat tarafından indirilmiştir. Onun açıklaması ötesinde bir açıklama düşünülemez. Bunlar **"helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi ise apaçık bir delil üzere yaşasın diyedir."** (el-Enfal, 8/42)

"Allah dilediğini" kendisi hakkında güzel takdirde bulunulmuş ve güzel makama ulaşacağı hükmü verilmiş kimseleri **"dosdoğru yola iletir."** Yani gâyet açık, kısa yoldan maksada ulaştıran, hakka vardıran, O'nun lütuf ve ihsan yurduna götüren yola iletir. Bu yol hakkı bilmeyi, hakkı tercih edip gereğince amel etmeyi içerir. Yüce Allah genel olarak bütün insanlar hakkında beyanı eksiksiz ortaya koymuş, hidâyeti ise dilediğine tahsis etmiştir. Bu tahsis O'nun lütuf ve ihsanından dolayıdır. Keremi sonsuz olan Rabbimizin lütfu elbette ki kesilmez, tükenmez. Açıklamayı herkese yönelik yapmış olması ise O'nun adaletinin bir gereğidir ve Allah'a karşı delil koymaya kalkışacak olanlara, ileri sürecekleri bir delil bırakmamak maksadına matuftur. Allah, ihsan ve lütuflarını nerelere bırakacağını en iyi bilendir.

﴿وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ
الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ
أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾﴾

47- 'Biz Allah'a ve Rasûl'e iman ve itaat ettik.' derler. Ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çevirir. İşte onlar mü'min değildirler.

48- Onlar, aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında bir de bakarsın ki içlerinden bir grup hemen yüz çevirir.

49- Ama hak kendi lehlerinde ise süratle ve itaatle ona gelirler.

50- Acaba bunların kalplerinde hastalık mı var yahut şüpheye mi düştüler? Yoksa Allah ve Rasûlü onlara haksızlık eder diye mi korkuyorlar? Hayır, onlar zalimlerin ta kendileridir.

47. Yüce Allah kalbinde hastalık, iman zayıflığı yahut münafıklık, şüphe ve pek az ilim bulunan zalimlerin halini haber vermekte; onların, dilleriyle Allah'a iman ettiklerini ve itaate bağlı olduklarını ileri sürmelerine rağmen dediklerinin gereğini yerine getirmediklerini, onlardan bir bölümünün de itaatten alabildiğine yüz çevirdiklerini haber vermektedir. Buna delil de Yüce Allah'ın (bir sonraki âyette gelen), **"içlerinden bir grup hemen** yüz çevirir" buyruğudur. Çünkü geri dönen bir kimsenin tekrar dönme ve arkada bıraktığı şeye bilâhare yönelme ihtimali vardır. Burada sözü edilenler ise yüz çevirmektedirler. Oraya doğru bir dönüşleri ve arkaya bıraktıkları şeye dönüp bakmaları söz konusu değildir. Bu halin, Allah'a iman ve itaat ettiğini iddia eden imanı zayıf pek çok kimsenin durumuna uyduğunu gördüğümüz gibi bu gibi kimselerin, pek çok ibadeti, özellikle de zekât, farz ve müstehab infaklar, Allah yolunda cihad vb. gibi çoğu kimseye ağır gelen ibadetleri ifa etmediklerini de görürüz.

48. **"Onlar, aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında,"** yani herhangi bir kimseyle aralarında -başkasının hükmünü gerektiren- bir anlaşmazlık ortaya çıkar da Allah ve Rasûlünün hükmüne çağrılırlarsa **"yüz çevirir"** ve cahiliye hükmünü isterler; şer'î olmayan hükümleri ve kanunları şer'î hükümlere üstün tutarlar. Bunun sebebi, haksız olduklarını ve şeriatın ancak gerçeğe uygun hüküm verdiğini bilmeleridir.

49. **"Ama hak kendi lehlerinde ise süratle ve itaatle ona,"** şeriatın hükmüne **"gelirler."** Bu gelişleri verilecek hükmün, şer'î bir hüküm olmasından dolayı değil, hevâlarına uygun düşmesindendir. Bu nedenle onlar, o hükme süratle ve itaatle gitseler de bu durumlarıyla övülmezler. Çünkü gerçek kul, sevdiği hususlarda da, sevmediği hususlarda da hoşuna giden güzel hallerde de, üzücü hallerde de hakka uyan kimsedir. Şeriate; hevâsına uygun düştüğünde uyan, hevâsına uymadığında ise bir kenara atan ve hevâsını şeriatten öne geçiren bir kimse ise gerçekte Allah'ın kulu değildir.

50. Yüce Allah, şer'î hükümden yüz çevirmeleri dolayısıyla onları kınayarak şöyle buyurmaktadır: **"Acaba bunların kalplerinde hastalık mı var?"** Kalplerini sağlıklı halinden uzaklaştırıp fonksiyonunu ortadan kaldıran ve bunun sonucunda da kalplerini kendisine faydalı şeylerden yüz çevirip zarar verecek şeylere yönelecek hale sokan bir rahatsızlıkları mı var? **"Yahut şüpheye mi düştüler?"** Allah ve Rasûlünün hükmü dolayısıyla kalpleri tereddüde mi düştü yahut tedirgin mi oldu ki hak ile hükmetmeyecek diye onu itham ediyorlar? **"Yoksa Allah ve Rasûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkuyorlar?"** Haklarında zalimce hüküm vereceğinden mi endişe ediyorlar? Asıl bu, onların vasfıdır. **"Hayır, onlar zalimlerin ta kendileridir."** Allah ve Rasûlünün hükmüne gelince o, son derece adaletlidir ve hikmete uygundur: **"Yakîn sahibi bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir ki?"** (el-Maide, 5/50)

Bu âyetlerde imanın, beraberinde amel bulunmayan kuru bir sözden ibaret olmadığına delil vardır. Bundan dolayı itaatten yüz çevirenin iman sahibi olmadığı, ayrıca Allah ve Rasûlünün hükmüne her durumda bağlı kalmanın farz olduğu, dile getirilmektedir. Eğer kişi Allah ve Rasûlünün hükmüne itaat etmezse, bu, kalpteki hastalığa, imandaki şüphe ve tereddüde delildir. Diğer taraftan şeriatın hükümleri hakkında kötü zan beslemek, onların adalet ve hikmete aykırı olduklarını düşünmek de haramdır.

Yüce Allah, şer'î hükümlerden yüz çevirenlerin durumunu belirttikten sonra övgüye mazhar olan mü'minlerin halini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (٥١) وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ (٥٢)﴾

51- Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında mü'minlerin sözleri ancak, 'İşittik ve itaat ettik.' demektir. İşte bunlar felaha erenlerin ta kendileridir.

52- Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve O'na takvalı olursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

51. **"Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında,"** bu hüküm ister arzularına uygun olsun, ister aykırı olsun **"mü'minlerin sözle-**

ri," yani imanlarını amelleriyle tasdik eden gerçek müminlerin söyleyecekleri söz, ancak **"'İşittik ve itaat ettik.' demektir."** Yani Allah ve Rasûlünün hükmünü işittik. Bizi bu hükme çağıranın davetini kabul ettik. Ve herhangi bir sıkıntı duymaktan alabildiğine uzak olan tam bir itaatle itaat ettik. **"İşte bunlar felaha erenlerin tâ kendileridir."** Felah, bunlara hastır. Çünkü felah, arzu edilen şeyi elde etmek ve hoşlanılmayan şeyden de kurtulmak demektir. Allah ve Rasûlünün hükmüne müraacat eden, Allah ve Rasûlüne itaat edenden başkaları için ise felâh söz konusu değildir.

52. Yüce Allah, özel olarak verdikleri hükümlerde Allah ve Rasûlüne itaat etmenin faziletini beyan ettikten sonra genel olarak bütün hallerde onlara itaatin faziletini dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse,"** onların verdikleri haberleri tasdik eder, emirlerine uyarsa **"Allah'tan korkar,"** yani O'nu bilip tanımakla birlikte O'ndan korkup yasaklarını terk eder ve nefsini hevâsından alıkoyarsa **"ve O'na takvalı olursa"** yasak kılınan şeyleri terk etmek sûretiyle takvâlı hareket ederse... Çünkü takvâ mutlak olarak zikredildiğinde kapsamına hem emrolunan şeyi yapmak hem de yasaklanan şeyleri terk etmek girer.

Burada olduğu gibi iyilik yahut itaatle birlikte söz konusu edildiği takdirde ise takvâ, masiyetleri terk etmek sûretiyle Allah'ın azabından korunmak ve sakınmak şeklinde tefsir edilir. **"İşte onlar,"** yani hem Allah'a itaat eden, hem Rasûlüne itaat eden, hem Allah'tan korkan, hem de takvalı olan kimseler, azaba götüren sebebleri terk ettikleri için azaptan kurtulmakla, mükâfata ulaştıran sebepleri işleyerek de mükâfatı elde etmekle **"kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."** Kurtuluş bunlara münhasırdır. Onların niteliklerine sahip olmayanlar, övgüye değer bu sıfatlara sahip olmadaki kusurları oranında kurtuluşu elden kaçırırlar.

Bu âyet-i kerime, Allah ve Rasûlü arasında müşterek olan bir hakkı dile getirmektedir. Bu da imanın ayrılmaz bir parçası olan itaattir. Aynı şekilde sadece Allah'a has olan hakkı da zikretmektedir. Bu da korkmak ve takvâ sahibi olmaktır. Geriye Allah Rasûlüne has üçüncü bir hak kalmaktadır ki o da Allah Rasûlüne gereken saygı ve tazimi göstermektedir. Nitekim Yüce Allah'ın Fetih sûresindeki şu buyruğu bu üç hakkı bir arada zikretmektedir:

"Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, Rasûlüne yardım edesiniz, O'nu büyük tanıyasınız ve sabah akşam O'nu (Allah'ı) tesbih edesiniz diye." (el-Feth, 48/9)

﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُل لَّا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ
بِمَا تَعْمَلُونَ (٥٣) قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا
حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (٥٤) ﴾

53- **O** (münafıklar), **şayet kendilerine emredersen mutlaka cihada çıkacaklarına dair olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki:** '(Boşuna) **yemin etmeyin; itaat**(iniz) **malumdur! Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.'**

54- **De ki: 'Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin.' Eğer yüz çevirirseniz** (bilin ki) **ona düşen, ancak ona yüklenen**(tebliğ)**dir, size düşen de size yüklenen**(itaat)**dir. Eğer ona itaat ederseniz hidâyet bulursunuz. Peygamber'e düşen, ancak apaçık bir tebliğdir.**

53. Yüce Allah, münafıklardan, cihadda Allah Rasûlünden geri kalanların halini, kalplerinde hastalık ve iman zayıflığı bulunanlardan haber vermektedir. Gelecekte ya da sen savaşa çıkacağın vakit açıktan açığa onların da cihada çıkmalarını isteyecek olursan **"mutlaka cihada çıkacaklarına dair olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler."** Birinci mana (gelecekte onlara cihada çıkmaları için emir verirsen, anlamı) daha uygundur. Yüce Allah, onların iddialarını reddederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki:** (Boşuna) **yemin etmeyin."** Yemin etmenize de ihtiyacımız yoktur, özür beyan etmenize de. Çünkü Yüce Allah, sizin haberlerinizi bize bildirmiştir. Ayrıca sizin itaatiniz de bizce malumdur. Bize gizli, saklı değildir. Biz, sizin geçmişte hiçbir mazeretiniz olmaksızın ağırdan aldığınızı, tembellik ettiğinizi biliyoruz. O halde mazeret açıklamanızın ve yemin etmenizin anlamı yoktur. Buna ancak hakkında iki halin de muhtemel olduğu ve iki farklı duruma müsait olan kimselerin ihtiyacı vardır. Böylesinin beyan edeceği mazeret, belki kendisine fayda sağlayabilir. Size gelince bunun asla faydası olmayacaktır. Allah'ın azap ve intikamının gelip sizi bulacağından korkulur. Bundan dolayı Yüce Allah onları şöyle tehdit etmektedir: **"Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır"** ve amellerin karşılığını eksiksiz bir şekilde verecektir.

54. Onların hali işte budur. Allah Rasûlünün durumuna gelince; onun görevi, size emir ve yasakları bildirmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin. Eğer"** bu emre uyarlarsa bu, onlar için mutluluk ve bahtiyarlık sebebi olur. Şâyet **"yüz çevirirseniz (bilin**

ki) **ona düşen, ancak ona yüklenen"** risaleti **"(tebliğ)dir"** ve o da bu görevi eksiksiz yerine getirmiştir. **"Size düşen de size yüklenen**(itaat)**tir"** emre uymaktır. Bu hususlarda haliniz açıkça ortaya çıkmakta, böylelikle sapıklığınız, azgınlığınız ve azabı hak ettiğiniz de açıkça görülmektedir. **"Eğer ona itaat ederseniz,"** hem söz hem amel itibarıyla dosdoğru yola **"hidâyet bulursunuz."** Ona itaat etmeden hidâyete yol bulamazsınız. Bu olmadan hidâyete yol bulmanıza imkân yoktur. **"Peygamber'e düşen, ancak apaçık bir tebliğdir."** Sizden herhangi bir kimsenin ileri sürebileceği bir şüphe ve tereddüte mahal bırakmayacak şekilde size tebliğde bulunmaktır. Allah Rasûlü de bunu fiilen yapmış, apaçık tebliğde bulunmuştur. Sizi hesaba çekecek, amellerinizin karşılığını verecek olan ise Allah'tır. Rasûl'ün bu konuda yapacak bir şeyi yoktur. O, kendi görevini yerine getirmiştir.

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا
يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٥٥) ﴾

55- Allah içinizden iman edip salih ameller işleyenlere, onlardan öncekileri yeryüzünde hükümran kılındığı gibi onları da kesinlikle yeryüzünde hükümran kılacağını, onlar için seçip beğendiği dinlerini onlar için güçlendirip hakim kılacağını ve (yaşadıkları) korkunun ardından onları güvene kavuşturacağını va'detmiştir. Çünkü onlar Bana ibadet ederler ve hiçbir şeyi Bana ortak koşmazlar. Bundan sonra her kim kâfir olursa işte onlar fasıkların ta kendileridir.

55. Bunlar, Yüce Allah'ın dosdoğru vaadleridir. Bunların gerçekleştiği ve haber verdiği gibi ortaya çıktığı görülmüştür. O, bu ümmet arasından iman ve salih ameli gereğince ayakta tutan kimselere kendilerini yeryüzünde hükümran kılacağını va'detmiştir. Yeryüzünün halifelerinin ve tasarruf sahiplerinin onlar olacağını bildirmiştir. Ayrıca kendileri için beğenip seçtiği ve bütün dinlerden üstün olan İslâm dinini hakim kılacağını da va'detmiştir. O, bu dini bu ümmet için seçip beğenmiştir. Çünkü bu ümmet, faziletli ve şerefli bir ümmettir. Bu ümmet üzerindeki nimeti, onların bu dinî uygulama imkânını elde etmelerini, bu dinin zahir ve batın şer'î hükümlerini hem kendi nefislerinde hem de başkalarında uygulamalarını mümkün kılmıştır. Ayrıca onların dışındaki çeşitli dinlere mensup kimseler ve diğer kâfirler

de mağlup ve zelil kimselerdir. Yüce Allah, onlara şunu da va'detmiştir: Korkularından sonra onlara güven/emniyet verecektir. Çünkü önceleri onlardan herhangi biri, dinini ve kabul ettiği yolu kâfirlerden pek çok eziyet ve işkenceyi göze almadıkça açığa vurma imkânı bulamıyordu. Müslüman cemaatin sayısı başkalarına nispetle oldukça azdı. Yeryüzündeki insanlar da elbirliğiyle onlara karşı dikilmiş, onların başlarına türlü musibetler getirmeye çalışmıştı. İşte Yüce Allah, bu âyetin indiği dönemde onlara bütün hususları va'detmiştir. Henüz o ümmet yeryüzünde halifelik makamına getirilmeyi, iktidar sahibi olmayı, İslâm dinini uygulama imkânını elde etmeyi ve tam bir güven içinde Yüce Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, Allah'tan başkasından çekinmeksizin O'na ibadet edecek şekilde bir iktidara sahip olamamıştı. Ancak bu ümmetin ilk nesli, başkalarından çok daha ileri ve üstün bir şekilde iman ve amel-i salihin gereğini yerine getirdi. Böylece Yüce Allah, onlara çeşitli ülkelerin ve milletlerin yönetim ve iktidarını verdi; yerin doğularını ve batılarını fethetmelerini mümkün kıldı. Tam bir güvene ve iktidara kavuştular. İşte bu da Yüce Allah'ın hayret edilecek ve göz kamaştıracak belgelerinden biridir. Bu durum, Kıyametin kopacağı vakte kadar aynen geçerlidir. Mü'minler ne zaman imanı ve salih ameli gereği gibi yerine getirirlerse, Allah'ın onlara verdiği bu sözü gerçekleştirmesi kaçınılmazdır. Yüce Allah'ın onlara kâfir ve münafıkları musallat etmesi ve bazı hallerde onları galip kılması, müslümanların iman ve salih ameli ihlal etmeleri dolayısıyladır.

"Bundan," yani ey müslümanların böyle bir iktidarından ve sizin tam anlamıyla egemen kılınmanızdan **"sonra her kim kâfir olursa işte onlar fasıkların "ta kendileridir."** Allah'a itaatin sınırları dışına çıkarak bozgunculuk yapanların **"ta kendileridir."** Artık iyi hiçbir şeyi hak etmezler, hayır işleme kapasitelerini kaybederler. Çünkü aziz ve üstün zamanlarında imanı terk eden, imana bağlanmayı engelleyen sebeplerin olmadığı zamanda ondan uzaklaşan kimsenin bu hali, niyetinin bozukluğuna, içinde kötü şeyler sakladığına delildir. Zira bu durumlarda onu, dinini terk etmeye iten hiçbir sebep yoktur.

Bu âyette Yüce Allah'ın, bizden önceki müminlere iktidar verip yeryüzünde halifelik makamına getirdiğine delil vardır. Nitekim Mûsâ'nın, kavmine şunları söylediğini biliyoruz: **"Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve sizi yeryüzünde halifeler kılar; o zaman da sizin nasıl davranacağınıza bakacaktır."** (el-A'raf 7/129) Bir yerde de Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz de o ülkede zayıf düşürülenlere lütfetmek, onları önder yapmak ve onları varisler kılmak istiyorduk. Ve onlara o yerde güç ve imkân verelim** (istiyorduk)." (el-Kasas, 28/5-6)

﴿ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾ ﴾

56- Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Rasûl'e itaat edin ki merhamete kavuşasınız.

57- Sakın kâfirlerin yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacaklarını sanma! Onların varacağı yer ateştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!**

56. Yüce Allah, namazı rükünleriyle, şartlarıyla, adabıyla, zahiren ve batınen dosdoğru kılmayı, Allah'ın kulların tasarrufuna verdiği mallarının zekâtlarını fakirlere ve Yüce Allah'ın zekâtın harcanma yerleri arasında saydığı yerlere vermelerini emretmektedir. Bu iki emir, itaatlerin en büyükleri, en değerlileridir. Allah'ın hakkını ve yaratılmışların hakkını bir arada içerirler. Bir taraftan mabuda ihlâs, diğer taraftan kullara ihsan özelliği taşımaktadırlar. Daha sonra Yüce Allah, bu ikisine genel bir emri atfetmiştir: "ve **Rasûl'e,**" emirlerine uyarak ve yasaklarından da uzak durarak "**itaat edin.**" Çünkü "**Rasûl'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur.**" (en-Nisa, 4/80) "kö" bunları yerine getirdiğiniz takdirde "**merhamete kavuşasınız.**" İlâhî rahmete nail olmak isteyenlerin izlemeleri gereken yol işte budur. Namaz kılmaksızın, zekât vermeksizin, Allah Rasûlüne itaat etmeksizin rahmete nail olacağını uman bir kimse, boş bir temennide bulunmaktadır. Böyle bir kimse, nefsinin gerçekle ilgisi olmayan asılsız temennilerine kanan biridir.

57. "**Sakın kâfirlerin yeryüzünde** (Allah'ı) **âciz bırakacaklarını sanma!**" Dünya hayatında faydalandırıldıkları nimetler seni aldatmasın. Şüphesiz ki Yüce Allah, onlara mühlet verecek olsa dahi, azabı ihmal etmeyecektir. "**Biz onları azıcık faydalandırırız. Sonra oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz.**" (Lokman, 31/24) Bundan dolayı Yüce Allah burada da "**Onların varacağı yer ateştir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!**" buyurmaktadır. Yani kâfirlerin dönecekleri yer ne kötüdür! O yerde şer, pişmanlık ve ebedî ceza vardır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ
لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ ﴾

58- Ey iman edenler! Sahip olduğunuz köle ve cariyelerle içinizden büluğa ermeyen (çocuklar), **sizden** (yanınıza girmek için şu) **üç vakitte izin istesinler: Sabah namazından önce, elbisenizi çıkardığınız öğle** (dinlenme) **vaktinde ve yatsı namazından sonra. Bunlar, sizin için üç mahrem vakittir. Bu üç vakit dışında** (izinsiz girmede) **size de, onlara da bir vebal yoktur. Çünkü onlar da, siz de birbirinizin yanına sık sık girip çıkarsınız. İşte Allah, âyetleri size böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.**

59- Sizden olan çocuklar büluğa erdiklerinde kendilerinden öncekiler nasıl izin istiyorlarsa onlar da öyle izin istesinler. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor. Allah, her şeyi bilendir, hilmet sahibidir.

58. Yüce Allah mü'minlere, kölelerinin ve ergenlik yaşına gelmemiş çocuklarının, yanlarına girmek üzere izin istemelerini emretmektedir. Yüce Allah, bu izin istemenin hikmetini de zikretmiştir. Şöyle ki yanlarına girmek üzere izinleri istenecek kimselerden izinlerinin isteneceği üç mahrem vakit vardır. Bu vakitlerin ikisi, yatsıdan sonra uyuyacakları vakitle sabah namazlarından önce uyandıkları vakittir. Zira kişi, -çoğunlukla- yatarken giymek için normal elbisesi dışında, farklı bir elbise giyer. Ama gündüzün çoğunlukla normal elbiseleriyle uyuduğu için Yüce Allah, bu vakti söz konusu ederken "**elbisenizi çıkardığınız öğle** (dinlenme) **vaktinde**" kaydını koymaktadır. Yani gündüzün ortasında kaylule uykusuna çekileceğiniz vakit de sizden izin istesinler, demektedir. İşte bu üç vakitte köleler ve küçük çocuklar da başkaları gibidir. İzin almaksızın büyüklerinin yanına girmelerine fırsat verilmez.

Bu üç halin dışındaki hallere gelince: "**Bu üç vakit dışında** (izinsiz girmede) **size de, onlara da bir vebal yoktur.**" Yani bu kimseler başkaları gibi değildir. Her zaman için onlara ihtiyaç duyulabilir. Bu yüzden onların her vakit izin istemeleri zor olur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Çünkü onlar da, siz de birbirinizin yanına sık sık girip çıkarsınız.**" Onlar işlerinizi ve ihtiyaçlarınızı karşılamak için yanlarınıza girip çıkarlar. "**İşte Allah âyetleri size böyle**" hikmetiyle birlikte "**açıklar**" ki bu hüküm iyice pekişsin ve bu yolla da bu hükmü teşrî buyuranın rahmeti ve hikmeti bilinmiş olsun. Bundan dolayı Yüce Allah "**Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.**" buyurmaktadır. Yani O'nun ilmi vacip (varlığı zorunlu), müstahil (varlığı imkânsız) ve mümkün (varlığı ve

yokluğu imkân dahilinde olan) her şeyi kuşattığı gibi hikmeti de her şeyi yerli yerine koymuş, yerleştirmiştir. Her varlığa ona uygun ve yakışan hilkati verdiği gibi her şer'î hükme de uygun bir hikmeti tevdi etmiştir. Nereden geldiklerini ve güzelliklerini genişçe açıkladığı/beyan ettiği hükümler de bunlar arasındadır.

59. **"Sizden olan çocuklar bülûğa erdiklerinde,"** bulûğ; uyanıkken veya uyku halindeyken meninin inzaliyle gerçekleşir. **"kendilerinden öncekiler,"** sair zamanlarda **"nasıl izin istiyorlarsa onlar da öyle izin istesinler."** Kendilerinden öncekilerden kasıt ise şanı Yüce Allah'ın **"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin alıp o ev halkına selam vermeden girmeyin."** (en-Nur, 24/24) buyruğunda belirttiği kimselerdir. **"İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor"** ve bunlara dair hükümlerini bu şekilde izah ediyor. **"Allah her şeyi bilendir, hilmet sahibidir."** Bu iki âyet-i kerimede önemli birtakım hususlar vardır:

1- Efendi, kölelerine; küçük çocuğun velisi de velâyeti altında bulunan çocuklara ilmî ve şer'î adabı öğretmekle yükümlüdür. Çünkü Yüce Allah **"Ey iman edenler! Sahip olduğunuz köle ve cariyelerle içinizden bülûğa ermeyen (çocuklar), sizden** (yanınıza girmek için şu) **üç vakitte izin istesinler."** buyruğunda onlara hitap etmektedir. Bu ise ancak öğretmek ve şer'î adabı onlara göstermekle mümkün olur. Diğer taraftan Yüce Allah'ın **"Bu üç vakit dışında** (izinsiz girmede) **size de... bir vebal yoktur."** buyruğu da bunu gerektirmektedir.

2- Bu buyruklarda avretlerin gereği gibi korunması, her bakımdan bu maksatla ihtiyatın elden bırakılmaması emredilmektedir. İnsanın avretinin görülme ihtimali bulunan yerde gusul, istinca vb. işler yapması yasaklanmıştır.

3- Uyku halinde, küçük, büyük abdest bozma halinde vb. hallerde ihtiyaç olduğu takdirde avretin açılması caizdir.

4- Müslümanlar geceleri uyudukları gibi gündüzün ortasında kaylûle uykusunu da âdet haline getirmişlerdi. Çünkü Yüce Allah, halihazırda mevcut olan hallerini beyan etmek sûretiyle onlara hitap etmiştir.

5- Bûlûğ çağına gelmemiş olan çocuğun, başkalarının avretini görmesine de, onun avretinin başkaları tarafından görülmesine de izin vermek caiz değildir. Çünkü Yüce Allah'ın, onların izin istemesini emretmesinin sebebi ancak caiz olmayan bir husus dolayısıyladır.

6- Kölenin, efendisinin avretini görmesi caiz olmadığı gibi efendisinin de kölesinin avretini görmesi -bülûğa erişmemiş çocukta beyan ettiğimiz gibi- caiz değildir.

7- Vaiz, öğretmen gibi şer'î-ilmî meseleler hakkında söz söyleyecek kimseler, hükümle birlikte bu hükmün nereden alındığını ve bu hükmün açıklamasını birlikte yapmalı, hükmü delil, hikmet ve gerekçelerinden uzak olarak bildirmemelidir. Çünkü Yüce Allah, sözü geçen hükmü beyan ettikten sonra bunu da "Bunlar, sizin için üç mahrem vakittir." buyruğuyla gerekçelendirmiştir.

8- Velileri muhatap olduğu gibi küçük çocuk ve köle de muhataptır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bu üç vakit dışında** (izinsiz girmede) **size de onlara da bir vebal yoktur."**

9- Küçük çocuğun tükrüğü temizdir. Kusmuk gibi bir necasetten sonra gelse dahi. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"birbirinizin yanına sık sık girip çıkarsınız."** Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kedi hakkında sorulan bir soruya verdiği şu cevap da bu hükme işarettir: *"O* (kedi) *necis değildir. Çünkü o sizin yanınıza sık sık girip çıkanlardandır."*[31]

10- İnsanın, çocuklarını âdet olduğu üzere ve çocuğa ağır gelmeyecek bir şekilde hizmetinde kullanması caizdir. Yüce Allah'ın **"birbirinizin yanına sık sık girip çıkarsınız"** buyruğu bunu ifade etmektedir.

11- Sözü geçen bu etraflı hükümler, henüz baliğ olmamış çocuklar içindir. Bulûğdan sonra ise izin istemekten başka bir hüküm söz konusu değildir.

12- Bulûğ, boşalmayla gerçekleşir. Buluğa bağlı olarak söz konusu edilen her şer'î hüküm de o zaman yürürlüğe girer. Bu konuda icma vardır. Görüş ayrılığı, buluğun yaş ile veya etek tüylerinin bitmesiyle gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hakkındadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Evlenme arzu ve ümidi kalmamış ihtiyar kadınların, zinetlerini göstermemek şartıyla (dış) elbiselerini çıkarmalarında onlara bir günah yoktur. Bununla beraber (çıkarmayıp) **iffete sarılmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işitendir, bilendir.**

60. **"Evlenme arzu ve ümidi kalmamış,"** yani kendisi evlenme arzusu taşımayan ve kendisiyle de evlenmeye arzu duyulmayacak olan -ki bu da ya aşırı yaşlandığından yahut yaratılışı itibarıyla çirkin olup arzulanmayacak bir halde olmasından

31 Ebû Dâvûd, Tahare 38; Tirmizî, Tahâre 69; Nesâî, Tahâre 54, Miyâh 8; İbn Mâce, Tahâre 32.

olabilir- şehvetten kesilmiş **"ihtiyar kadınların, zinetlerini göstermemek şartıyla (dış) elbiselerini,"** yani cilbab, peçe vb. dış elbiselerini **"çıkarmalarında onlara bir günah yoktur."** Burada, Yüce Allah'ın kadınlarla ilgili olarak **"Başörtülerini de yakalarının üzerine salsınlar."** buyruğundaki hüküm kastedilmektedir. Bu tür kadınların gerek kendilerinin fitneye düşmelerinden gerekse de başkalarını fitneye düşürmelerinden yana emin olunduğu için yüzlerini açmaları caizdir.

Dış elbiselerini çıkarmalarından dolayı vebal altında olmadıkları dile getirilince bundan, her konuda bu ruhsatın kullanılmasının caiz olacağı vehmi uyanabileceği için Yüce Allah böyle bir vehmi **"zinetlerini göstermemek şartıyla"** buyruğuyla ortadan kaldırmaktadır. Yani insanlara karşı -yüzlerini örtseler dahi- güzel dış elbiselerle süslenerek ve gizledikleri zinetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurarak zinetlerini teşhir etmemelidirler. Çünkü kadın tesettüre riâyet etse bile zinete bürünmekle -isterse arzu duyulmayacak halde olsun- insanları fitneye, kendisine bakanı da günaha düşebilir. **"Bununla beraber** (çıkarmayıp) **iffete sarılmaları onlar için daha hayırlıdır."** İffete sarılmak, bunun için gerekli sebepleri yerine getirmek sûretiyle -evlenmek ve fitneye düşmekten korkulanı terk etmekle- iffete talip olmak demektir. **"Allah,"** bütün sesleri çok iyi **"işitendir."** Bütün niyet ve maksatları çok iyi **"bilendir."** O bakımdan bu tür kadınlar, bozuk maksatlardan ve iyi olmayan sözlerden alabildiğine sakınsınlar ve bilsinler ki Yüce Allah, bunların cezasını da verecektir.

﴿ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ
أَن تَأْكُلُوا مِن بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ
بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ
بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ
اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

61- Gözü görmeyene vebal yoktur. Topala vebal yoktur. Hastaya da vebal yoktur. Aynı şekilde size de kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, analarınızın evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden yahut anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde bir vebal yoktur. Sizin topluca ya da ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman Allah katından mübarek ve hoş bir selâm olmak üzere kendinize/birbirinize selâm verin. İşte Allah düşünesiniz diye size âyetleri böyle açıklıyor.

61. Allah, kullarına lütuf ve ihsanını haber vermekte, dinde onlara bir zorluk vermediğini, aksine dini onlara alabildiğine kolaylaştırdığını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Gözü görmeyene sorumluluk yoktur. Topala sorumluluk yoktur. Hastaya da sorumluluk yoktur."** Yani bu gibi kimseler için bu engellerden herhangi birinin sağlıklı olmasına bağlı olan farz hususları terk etmelerinde bir vebal yoktur. Ki bunlar da gözü görmeyenin görmesine, topalın sağlam ve hastanın da sağlıklı olmasına bağlı olan cihad ve benzeri yükümlülüklerdir. Sözünü ettiğimiz bu mana umumi olduğu için ilgili ifade kayıtlı değil mutlak (kayıtsız şartsız) getirilmiştir. Ancak **"Size de kendi evlerinizden... sakınca yoktur."** buyruğunda ise ifade mutlak değildir, aksine bir kayıt söz konusudur. **"Kendi evlerinizden,"** yani çocuklarınızın evlerinden demektir. Bu açıklama şu anlamda sabit olmuş olan hadise de uygundur: *"Sen de, malın da babana aitsiniz."*[32] Bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *"Şüphesiz yediklerinizin en hoş ve temiz olanı kendi kazancınızdan yediklerinizdir. Hiç şüphesiz sizin evlatlarınız da sizin kazancınızın bir kısmıdır."*[33] Bu nedenle **"kendi evlerinizden"** buyruğundan kasıt, insanın bizzat kendi evi değildir. Çünkü böyle bir ifade, bilinen bir hususun dillendirilmesi ve faydasız bir tekrar kabilinden olur ki Yüce Allah'ın kelamı böyle bir şeyden münezzehtir. Bu buyruktan kasıt, sözü edilen kimselerin evlerinde yemek yeme hakkında akla gelebilecek bir vebal duygusunun ortadan kaldırılmasıdır ki insanın kendi evi hakkında böyle bir duyguya kapılması düşünülemez.

"Babalarınızın evlerinden, analarınızın evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kızkardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, dayılarınızın evlerinden," bütün bu akrabaların kimler oldukları malumdur. **"ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin"** vekâleten yahut velâyeten ya da benzer bir yolla kendilerinde tasarrufta bulunduğunuz evlerin anahtarları demektir. Bunların kölelere ait evler şeklinde tefsir edilmesi şu iki sebep dolayısıyla uygun değildir:

32 Ebû Dâvûd, Ticârât 77; İbn Mâce, Ticârât 64; *Müsned*, 2/204, 214.
33 Ebû Dâvûd, Buyû' 77; Nesâî, Buyû' 1; İbn Mâce, Ticârât 64; *Müsned*, 2/214, 6/41, 201.

1- Evvela köle hakkında **"anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz"** tabiri yerine "sahip olduğunuz" ya da "sağ ellerinizin sahip olduğu" gibi tabirler kullanılır. Çünkü efendiler, kölelerin tamamının malikidir, yalnızca anahtarlarının değil.

2- Kölelere ait olan evler, esasen insanın kendi evi kapsamı dışında değildir. Çünkü köle de, kölenin mülkü de efendisine aittir. Dolayısıyla böyle bir şey hakkında günahın söz konusu olmadığının açıklanabilir bir tarafı yoktur.

"Veya dostlarınızın evlerinden," sözü edilen bütün bu evlerden yenilmesi halinde vebalin söz konusu olmaması, izinsiz yenmesi halindedir. Bundaki hikmet ise ifadelerin akışından/siyaktan açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü bu gibi müslümanların evlerinden yemek, örf ve âdet, yakın akrabalık, tam bir tasarruf yetkisi veya dostluk sebebiyle müsamahayla karşılanagelmiştir. Ancak bu kimselerden herhangi birinin sözü edilen yemeyi hoş karşılamadığı veya bu konuda cimrilik gösterdiği varsayılırsa o takdirde oradan yemek caiz olmaz, vebal de ortadan kalkmaz. Bu konudaki hikmet ve mana bunu gerektirmektedir.

"Sizin topluca ya da ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur," bunlar caizdir. Yani bir evde bulunan hane halkının hep birlikte de, her birinin kendi başına da yemek yemesi caizdir. Burada fazilet değil sakıncanın söz konusu olmayacağı belirtilmektedir. Zira daha faziletli olan, topluca yemek etrafında bir araya gelmektir. **"Evlere girdiğiniz zaman"** buyruğunda şarttan sonra "evler" kelimesi belirtisiz (nekre) geldiğinden hem insanın kendi evini hem de başkasının evini kapsar. Yine bu evde ister bir kimse bulunsun ister bulunmasın fark etmez. O bakımdan sizler bu türden bir eve girecek olursanız **"kendinize/birbirinize Allah katından... selam verin,"** kendinize, yani birbirinize selam verin. Çünkü müslümanlar karşılıklı sevgi, merhamet ve şefkatlerinde tek bir kişi gibidirler. Evler arasında herhangi bir fark yoktur; bütün evlere girmek için selam meşrudur. İzin istemekle ilgili hükümlere dair açıklamalar ise daha önce geçmiştir.

Daha sonra Yüce Allah, selamı överek **"Allah katından mübarek ve hoş bir selam olmak üzere"** buyurmaktadır. Yani evlere girdiğiniz vakit "es-Selâmu aleykum ve rahmetullahi ve berekâtuhû" yahut "es-Selamu aleynâ ve alâ ibadillahi's-salihin" sözlerini söyleyin. Yüce Allah bunu teşri' buyurmuş ve sizin selamınız olarak bunu tayin etmiştir. Bu selamın "mübarek" olmakla nitelendirilmesi, eksiklikten uzak olmayı, rahmeti, bereketi, artış ve gelişmeyi ihtiva etmesinden dolayıdır. **"hoş** (tayyibe)" ile nitelendirilmesine gelince; selam, Allah tarafından sevilen güzel/hoş bir sözdür. Kendisine selam verilen kişinin gönlü hoş edilir. Kalbinde sevgi yer eder ve selam veren kişi onun tarafından sevilir.

Şanı Yüce Allah, bu pek üstün ve değerli hükümleri bize açıkladıktan sonra **"İşte Allah düşünesiniz diye size âyetleri böyle açıklıyor."** buyurmaktadır. Yani size açıkladıklarımızı düşünüp kavrayasınız, kalplerinizle belleyesiniz, sağlam ve özlü akıl sahiplerinden olasınız diye şer'î ahkâma ve bunların hikmetlerine delâlet eden âyetlerini böyle açıklıyor. Çünkü O'nun şer'î hükümlerini gerektiği gibi bilip anlamak, aklı arttırır ve geliştirir. Zira bu hükümlerin içerdiği manalar, en üstün manalardır. Onların emrettiği adab en üstün adaptır. Amellere verilen karşılık da amelin türünden olacaktır. Kişi, aklını, Rabbinden geleni kavramak ve kendilerine davet ettiği âyetler üzerinde tefekkür etmek için kullanırsa Yüce Allah da onun bu isteğini fazlasıyla gerçekleştirmesine yardımcı olur.

Bu âyet-i kerimelerde genel ve küllî bir kaideye delil vardır: "Örf ve âdet, lafzın lafzı tahsis etmesi gibi lafızları tahsis eder." Aslolan, insanın başkasının yemeğini yemesinin yasak olmasıdır. Bununla birlikte Yüce Allah, bu husustaki örf ve âdet dolayısıyla âyette sözü edilen kimselerin evlerinden yemeyi mubah kılmıştır. Herhangi bir şeyden yararlanmak, o şeyin sahibinden izin almaya bağlı ise ve o kişinin sözlü veya örfe dayalı izni biliniyorsa o şeyden yararlanmak caiz olur. Bu âyetlerde şu hususa da delil vardır: "Babanın, çocuğunun malından, çocuğuna zarar vermeyecek şeyleri alıp mülk edinmesi caizdir." Çünkü Yüce Allah, çocuğa ait olan evden "insanın kendi evi" diye söz etmektedir. Ayette insanın evinde tasarrufta bulunan hanımı, kız kardeşi ve benzerlerinin de âdeten bu evlerden yemeleri ve dilenenlere normal şekilde yedirmelerinin caiz olduğuna da delil vardır. İster bir arada olunsun, ister ayrı ayrı olunsun ortaklaşa yemek yemek -velev ki birinin diğerinden daha fazla yemesi sonucunu doğursun- caizdir.

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُوا۟ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا۟ حَتَّىٰ
يَسْتَـْٔذِنُوهُ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ فَإِذَا ٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِبَعْضِ
شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمُ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَّا
تَجْعَلُوا۟ دُعَآءَ ٱلرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ
مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾
أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم
بِمَا عَمِلُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿٦٤﴾﴾

62- Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve toplumu ilgilendiren bir işte Peygamber ile beraber bulundukları va-

kit ondan izin almadıkça ayrılmayan kimselerdir. Şüphe yok ki senden izin isteyenler, işte Allah'a ve Rasûlüne iman edenler onlardır. O halde bazı işleri için senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan mağrifet dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

63- **Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden birbirinizin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri Allah kesinlikle bilir. O halde onun emrine** (yüz çevirerek) **muhalefet edenler, başlarına bir musibetin yahut can yakıcı bir azabın gelmesinden sakınsınlar.**

64- **Dikkat edin! Göklerde ve yerde olanlar yalnızca Allah'ındır. O, sizin ne üzere olduğunuzu çok iyi bilir. O gün** (hepsi) **O'na döndürülecekler ve O, onlara neler yaptıklarını haber verecektir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.**

62. Bu buyrukla Allah, mü'min kullarına, toplumu ilgilendiren işlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir arada bulunmaları, yani kamuyu zorunlu olarak ilgilendiren yahut onun maslahatına has olan hususlarda bir arada olmaları gerektiği irşadını yapmaktadır. Cihad, istişare vb. gibi bütün mü'minlerin ortak ilgi alanına giren hususlar böyledir. Maslahat, onların bu iş etrafından birleşip bir arada olmalarını, ayrı olmamalarını gerektirir. İşte gerçekten Allah ve Rasûlüne iman eden bir kimse, Allah Rasûlünden, ondan sonra da onun vekili olanlardan izin almadıkça herhangi bir işe gitmez, aile halkının yanına dönmez. Ya da onlardan farklı ve sırf kendisini ilgilendiren bazı ihtiyaçlarını görmeye gitmez. Bu buyrukta Yüce Allah, izin almadan gitmemeyi imanın bir gereği saymaktadır. Hem bu şekildeki davranışları dolayısıyla hem de Allah ve Rasûlü ile içlerindeki yöneticilere karşı olan edepleri dolayısıyla onları överek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki senden izin isteyenler, işte Allah ve Rasûlüne iman edenler onlardır."** Peki, Allah Rasûlü onlara izin verir mi, vermez mi? İzin vermek için ayette iki şart zikredilmektedir:

1- İzin istenilen husus, onları ilgilendiren bir iş yahut kendi meşguliyetlerinden biri olmalıdır. Mazeretsiz olarak izin isteyene izin verilmez.

2- Peygamber, ona izin verme isteğinde olmalıdır ve bu izni, izin verene zarar vermeksizin, maslahat gereği olarak vermelidir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde bazı işleri için senden izin istediklerinde onlardan diledi-**

ğine izin ver." İzin isteyenin bir mazereti olur da izin isterse, ama eğer belirteceği bir görüşü veya cesareti ve buna benzer bir özelliği dolayısıyla gitmemesinde, oturmasında bir maslahat varsa ona izin vermez. Bununla birlikte kişi, izin ister ve kendisinden izin istenilen de belirtilen iki şartla izin verecek olursa, Yüce Allah, Rasûlünden o kişi için mağfiret dilemesini istemektedir. Çünkü o kimse izin istemekte kusur etmiş olabilir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Yani onların günahlarını bağışlar ve mazeretleri olması halinde izin istemelerine cevaz vermek sûretiyle onlara merhamet eder.

63. "Peygamberi, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın." Peygamber'in sizi çağırmasını, birbirinizi çağırmanızla bir tutmayın. Yani onun sizi çağırmasını da, sizin onu çağırmanızı da birbirinizi çağırmak gibi görmeyin. O, sizi çağıracak olursa farz bir emir olarak onun çağrısına cevap verin. Hatta namaz esnasında bile Allah Rasûlünün çağrısına cevap vermek icab eder. Allah Rasûlü dışındaki herhangi bir kimse bir söz söylerse, o sözün ümmet tarafından kabul edilmesi ve gereğince amel edilmesi farz değildir. Bu, ancak onun için geçerlidir. Çünkü Allah Rasûlü, hatadan korunmuştur ve biz ona uymakla muhatabız. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Rasûlünün çağrısına uyun."** (el-Enfâl, 8/24) Aynı şekilde Allah Rasûlünü birbirinizi çağırdığınız gibi çağırmayın, ona sesleneceğiniz zaman "Ya Muhammed" ya da "Ey Abdullah'ın oğlu Muhammed!" gibi birbirinize söylediğiniz sözleri söylemeyin. Aksine şerefi, fazileti ve başkalarından farklılığı dolayısıyla "Ey Allah'ın Rasûlü" veya "Ey Allah'ın Peygamberi" diye hitap etmek gerekir.

"Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenleri Allah kesinlikle bilir." Yüce Allah toplumu ilgilendiren bir iş dolayısıyla Peygamber ile birlikte bulunup ondan izin almaksızın ayrılıp gitmeyen, Allah'a ve Peygamber'e iman eden mü'minleri övdükten sonra, bu şekilde hareket etmeyip izin almadan gidenleri tehdit etmektedir. Yüce Allah'ın **"Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenler..."** buyruğunda kastedilen, sıvışıp gittikleri ve ayrıldıkları vakit, başkalarının kendilerini görmesini önleyecek şekilde gizlice, bir şeyin arkasına saklanarak gitmeleridir. İşte bu gidişleri sizin fark edemeyeceğiniz bir şekilde olsa bile Yüce Allah onları bilir ve bu yaptıklarına karşılık eksiksiz bir şekilde onları cezalandırır. Bundan dolayı Yüce Allah, onları şu buyruğuyla tehdit etmektedir: **"O halde onun emrine muhalefet edenler,"** yani bazı işleri

için, -Allah ve Rasûlünün emrine rağmen- gidenler **"başlarına bir musibetin,"** yani şirkin ve kötülüğün **"yahut can yakıcı bir azabın gelmesinden sakınsınlar."** Bazı işleri için Allah ve Rasûlünün emrine rağmen gidenler hakkında durum buysa ya herhangi bir işi olmaksızın Allah'ın emrini terk edenlerin hali ne olur?

64. "Dikkat edin! Göklerde ve yerde olanlar," hem mülkiyetleri itibarıyla hem de O'na kul olmaları itibarıyla **"yalnızca Allah'ındır."** O, bunlar hakkında hem kaderî, hem de şer'i hükmü gereğince tasarrufta bulunur. **"O, sizin ne üzere olduğunuzu çok iyi bilir."** O, sizin hayır mı, şer mi işlemekte olduğunuzu bildiği gibi bütün amellerinizi de bilir. O'nun ilmi herşeyi kuşatmıştır. Kalemi bunları yazmıştır. Kiramen Kâtibîn de bunları sizin hakkınızda yazıp tespit etmektedir.

"O gün"de/kıyamet gününde "(hepsi) **O'na döndürülecekler ve O, onlara neler yaptıklarını haber verecektir."** Küçüğüyle, büyüğüyle onların yaptıklarını, bütün amellerini aynen bildirecektir. Kendi organlarını kendilerine karşı şahit tutacaktır. Ya O'nun fazileti ve lütfuyla karşılaşacaklar ya da adaletini görecekler dir. Şanı Yüce Allah, onların yaptıklarını bildiğine dair özel bilgisini beyan ettikten sonra bilgisinin her şeyi kuşatan umumi bir bilgi olduğunu belirterek **"Allah her şeyi çok iyi bilendir."** buyurmaktadır.

Nûr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الفرقان

FURKAN SÛRESI

-25-

25- FURKÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 77 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Cin ve insanlara uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren (Allah) **ne yücedir!**

2- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur. O, hiçbir çocuk edinmemiştir. Hükümranlığında da hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış ve onu bir ölçü dahilinde takdir ve tayin etmiştir.

1. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kemal derecesindeki azametini, her açıdan tek olduğunu, hayır ve ihsanlarının çok olduğunu beyan etmektedir. **"Cin ve insanlara,"** Allah'ın azap ve intikamına karşı **"uyarıcı olsun diye kuluna,"** kulluk mertebelerinin kemal derecesine ulaşan ve bütün rasûllerin üstünde olan Muhammed'e **"Furkân'ı,"** yani helâl ile haramı, hidâyet ile sapıklığı, bahtiyarlar ile bedbahtları birbirinden ayıran Kur'ân-ı Kerîm'i **"indiren** (Allah), **ne yücedir!"** Ne büyüktür, vasıfları ne mükemmeldir, hayırları ne kadar çoktur! O'nun hayırlarının en büyüklerinden biri hiç şüphesiz bu niteliklere sahip Kur'an-ı Kerîm'i indirmiş olmasıdır. Bununla onlara Allah'ın nelerden razı olduğunu, nelere gazap ettiğini açıklar/beyan eder. Böylece onun uyarıp korkutmasını kabul eden ve gereğince amel eden kimse, dünya ve âhirette kurtulur, ebedi mutluluğu elde eder. Sonu gelmez mülklere sahip olur. Acaba bu nimetten daha üstün, bu lütuf ve ihsandan daha büyük bir şey olabilir mi? İhsan ve bereketlerinden biri de bu olan Yüce Allah'ın şanı gerçekten yücedir!

2. "Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur." Her ikisinde de yalnız O tasarruf eder. Bunlardaki bütün varlıklar, O'nun kullarıdır, O'nun mülküdür. O'nun azameti önünde itaatle boyun eğerler, rububiyetinin önünde zilletle eğilirler. Hepsi de O'nun rahmetine muhtaçtır. **"O, hiçbir çocuk edinmemiştir. Hükümranlığında da hiçbir ortağı yoktur."** Hem nasıl O'nun evladı veya ortağı olabilir ki? Çünkü O, mutlak maliktir, hükümrandır. O'nun dışındaki her şey

O'nun mülküdür. O, hepsinin hakimidir, O'nun dışındaki her şey O'nun emrinin mahkûmudur. O, bütün yönleriyle bizatihi hiçbir şeye muhtaç olmayandır, bütün yaratılmışlar ise her yönleriyle O'na muhtaçtırlar. O halde nasıl olur da O'nun mülkte, hükümranlıkta ortağı olabilir? Halbuki bütün kulların mukadderatı, idaresi O'nun elindedir. O'nun izni olmaksızın hareket edemezler. Hareket halindeyken de duramazlar. Hiçbir tasarrufta da bulunamazlar. Çocuk edinmekten de, ortağı olmaktan da pek yücedir, münezzehtir. O'nun hakkında bu gibi çirkin iddialarda bulunanlar elbette ki Allah'ı gereği gibi tanımış olamazlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Her bir şeyi yaratmış ve onu bir ölçü dahilinde takdir ve tayin etmiştir."** O'nun yaratması ulvî ve süflî âlemi, canlılarıyla, bitkileriyle, cansızlarıyla tüm dünyayı büsbütün kuşatmıştır. O, hepsini yaratmış ve her yaratılmışa yakışan, yaratılışına uygun ve hikmetinin gerektirdiği türden özellikler vermiştir. Öyle ki akl-ı selim, her bir mahluk hakkında onun daha başka şekilde olmasını, görülen sûretinden başka bir biçimde olmasını tasavvur edememektedir. Hatta her varlığın tek bir parçasının, tek bir organının dahi bulunduğu yerden başka bir yerde olması uygun değildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et. O ki yaratıp düzenleyen, şekil verendir. O ki bir ölçü dahilinde takdir edip yol gösterendir."** (el-Âla, 87/1-3); **"Rabbimiz, her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir."** (Taha, 20/50)

Yüce Allah, kemal ve azametini, ihsanının çokluğunu beyan etmiştir ki bu da yalnızca O'nun sevilen, tazim edilen ilâh olmasını ve hiçbir ortak koşmaksızın yalnızca O'na ihlâsla bağlanılmasını gerektirir. Bundan sonra da kendisi dışındaki uydurma ilâhlara ibadetin batıl olduğunu dile getirmesi uygun olduğu için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا
نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ ﴾

3- Ama onlar, O'nun dışında hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan, kendi kendilerine bile zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, yaşatmaya ve (ölümden sonra) **diriltmeye gücü yetmeyen birtakım ilâhlar edindiler.**

3. En hayret edilecek ve onların kıt akıllı olduklarının en ileri delili, hatta onların zalimliklerinin ve Rablerine karşı küstahlıklarının en açık delili, onların, bu

nitelikteki birtakım varlıkları ilâhlar edinmeleridir. Bu ilâhlar o derece acizdir ki hiçbir şeyi yaratmaya güçleri yetmez, çünkü yaratılmışlardır. Hatta bunların bir kısmını kendi elleriyle yapmışlardır. Bunlar, **"kendi kendilerine bile,"** az ya da çok hiçbir **"zarar ve fayda veremeyen"** aciz varlıklardır. **"Öldürmeye, yaşatmaya ve** (ölümden sonra) **diriltmeye"** güçleri de yetmez bu uydurma ilâhların! Aklın vereceği en açık hükümlerden biri, onların ilâhlıklarının batıl ve tutarsız olduğu, bunları ilâh kabul eden, diğer varlıkları yaratan yüce Yaratıcıya herhangi bir ortaklıkları olmadığı halde bunları O'na ortak kabul edenlerin akılsız olduklarıdır. Çünkü bu uydurma ilâhların Yüce Allah'a hiçbir ortaklıkları yoktur. Fayda sağlamak, zarar vermek, bağışlamak ve alıkoymak sadece O'nun elindedir. Öldüren, hayat veren, kabirlerden diriltecek olan ve onları bir araya getirecek olan da yalnız O'dur. O; birisi, kendisiyle birlikte başka ilâh edinenlere ait olup bedbahtlık, rüsvaylık ve ibretlik ceza yurdu; diğeri ise kendisine ibadet eden kimselere ayırdığı kurtuluş, mutluluk ve ebedî nimetler yurdu olmak üzere iki yurt hazırlamıştır.

Yüce Allah, kesin ve açık delille tevhidin doğruluğunu ve onun zıddı olan şirkin de batıl olduğunu ortaya koyduktan sonra risaletin doğruluğunu, buna rağmen ona karşı çıkıp itiraz edenlerin iddialarının da batıl olduğunu ortaya koymak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ افْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا
وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوٓا أَسَٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾
قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِى يَعْلَمُ السِّرَّ فِى السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾ ﴾

4- Kâfirler, 'Bu, ancak onun uydurduğu bir yalandır. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir.' dediler. Gerçekten onlar zalim oldular ve yalan bir iddiada bulundular.

5- Ve dediler ki: 'Bu, öncekilerin efsaneleridir. Onları başkalarına yazdırmıştır ve sabah akşam onlar kendisine okunmaktadır.'

6- De ki: 'Onu göklerde ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.'

4. Yani Allah'ı inkâr eden kâfirler, küfürlerinin bir gereği olarak Kur'ân ve Rasûl hakkında şunları söylediler: "Bu Kur'an, Muhammed'in düzüp uydurduğu bir yalandır. O, bunu uydurup Allah'a isnat etmiştir. Bunu yapmak için de bu hususta başkaları da ona yardımcı etmiştir." Allah, onların bu iddialarını şöyle

reddetmektedir: Onların bu karşı çıkışları, bile bile hakka karşı kibirlenmektir. Zulme ve yalan söylemeye kalkışmaktır. Çünkü, Allah Rasûlünün halini, doğruluğunun kemalini, ne derecede emin olduğunu, çok iyi bir insan olduğunu, onun da, diğer tüm insanların da en üstün ve en değerli söz olan bu Kur'ân-ı Kerim'in benzerini asla meydana getiremeyeceğini, onun bu hususta kendisine yardımcı olmak üzere hiçbir kimseyle bir araya gelmediğini insanlar arasında en iyi bilenler onlardır. Bu yüzden onların bu iddialarının akla sığması mümkün değildir. Onlar bu sözleriyle gerçekten haksızlık edip zalim oldular. Aslı astarı olmayan, yalan bir iddiada bulundular.

5. Onların Kur'ân hakkındaki sözleri arasında şunlar da vardır: Muhammed'in getirmiş olduğu bu Kitap **"öncekilerin efsaneleridir. Onları başkalarına yazdırmıştır."** Yani bu, dilden dile dolaşan, herkesin aktarıp durduğu ve Muhammed'in de yazdırdığı öncekilere ait hikayeler ve masallardır, **"ve sabah akşam onlar kendisine okunmaktadır."** Onların bu sözlerinde birkaç büyük ve asılsız iddia yer almaktadır:

1- Evvela insanların en iyisi, en doğru sözlüsü olan Allah Rasûlünü yalancılıkla ve Allah'a karşı cüretkârlıkla itham etmektedirler.

2- Sözlerin en doğrusu, en büyüğü ve en değerlisi olan Kur'ân-ı Kerim'in yalan ve iftira olduğunu söylemektedirler.

3- Bu iddiaları, onların Kur'ân'ın benzeri bir söz söyleyebilecekleri ve her açıdan eksik olan insanın, her bakımdan kamil olan Yaratıcıya sıfatlarından birisi olan kelam sıfatında denk olduğu anlamı içermektedir.

4- Allah Rasûlünün durumu onlar tarafından bilinmekteydi. Onu en iyi bilenler onlardı. Ve onlar bilirlerdi ki o, okuma-yazmayı bilen biri değildi. Kendisi için bir şeyler yazan kimselerle de bir araya gelmemişti. Onlar, herhangi bir dayanakları bulunmaksızın böyle bir iddiada bulunmuşlardı. Bundan dolayı Allah, onların iddialarını reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır:

6. "De ki: Onu göklerde ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir." Yani bu Kitabı, ilmiyle, göklerde ve yerde bulunan her şeyi, görüneni ve görünmeyeni, gizliyi ve açığı bilen indirmiştir. Bir başka yerde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak bu, âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu uyarıcılardan olasın diye kalbinin üzerine Ruhu'l-Emin indirdi."** (eş-Şuara, 192-194)

Bu buyrukta onlara karşı getirilen delilin açıklaması şöyledir: Bu Kitabı indirenin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Dolayısıyla herhangi bir yaratılmışın Kur'ân-ı

Kerîm'i uydurup Allah'a isnat etmesi ve Allah tarafından gönderilmediği halde "Bu, Allah'tandır." demesi imkânsızdır. Buna dayanarak kendisine muhalefet edenlerin kanlarını ve mallarını helâl sayması, üstelik bunu Yüce Allah'ın kendisine emrettiğini iddia etmesine imkân yoktur. Çünkü Allah her şeyi bilir.

Diğer taraftan O, bu kulunu desteklemekte ve düşmanlarına karşı ona yardım etmektedir. Onlara ve ülkelerine onu hakim kılmaktadır. Ona bu imkânları vermektedir. O halde bir kimsenin, Allah'ın ilmini inkâr etmedikçe Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr etmesine imkân yoktur. Allah'ın ilmini ise Ademoğulları içinde materyalist (Dehri) filozoflar dışında inkâr eden hiçbir fırka yoktur.

Aynı şekilde Yüce Allah'ın her şeyi kuşatan ilminin zikredilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'e dikkatlerini çekmekte ve onun üzerinde iyice düşünmeye teşvik etmektedir. Çünkü onlar, Kur'ân-ı Kerîm üzerinde gereği gibi düşünecek olurlarsa orada Yüce Allah'ın ilminden ve hükümlerinden öyle şeyler görürler ki bunlar, o Kitabın ancak gizliyi de, açığı da bilen Allah tarafından geldiğini onlara ispatlar.

Onların tevhid ve risaleti inkâr etmesine rağmen Allah'ın, onları zulümleriyle başbaşa bırakmaması da Allah'ın lütfunun bir tecellisidir. Aksine O, onları tevbeye ve kendisine dönüşe davet etmiş ve tevbe edip döndükleri takdirde de şu buyruğuyla mağfiret ve rahmet vaadinde bulunmuştur: **"Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Yani O, günah ve suç işleyenleri, mağfirete nail olmanın sebepleri olan masiyetlerinden dönüp tevbeyi yerine getirdiklerinde bağışlayıp affetme sıfatına sahiptir. Onlara karşı çok merhametlidir.

Çünkü cezalandırılmaları gerektiren işleri yapmakla birlikte onları hemen cezalandırmaz ve masiyetlerden sonra tevbelerini kabul eder. Geçmiş günahlarını siler, iyiliklerini de kabul eder. Kendisinden kaçmış olanları, yüz çevirdikten sonra kendisine yönelenleri, itaatkârların ve kendisine dönenlerin makamına yüseltir.

﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٨﴾ ﴾

7- Yine dediler ki: 'Bu nasıl peygamberdir ki yemek yer ve çarşılarda dolaşır? Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?'

8- 'Yahut ona bir hazine verilmesi veya mahsüllerinden yiyeceği bir bahçesi olması gerekmez miydi?' O zalimler 'Siz, ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.' dediler.

7. Bu, Allah Rasûlünü yalanlayıp risaletine dil uzatanların söyledikleri sözlerdendir. Onlar, onun risaletine karşı, "O, niye bir melek yahut bir hükümdar değil? Yahut niçin bir melek ona yardımcı olmuyor?" diye itiraz edip alay yollu şöyle demişlerdir: **"Bu nasıl bir peygamberdir?"** Risalet iddiasında bulunana ne oluyor **"ki yemek yer,"** bu, insanların özelliklerindendir; o, yemek yemeyen, insanların gerek duyduğu şeylere ihtiyaç duymayan bir melek olmalı değil miydi? **"ve"** üstelik **"çarşılarda"** alışveriş için **"dolaşır?"** Bu, onların yanlış kanaatlerine göre peygamber olana yakışan bir şey değildi. Oysa Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bizim senden önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve çarşılarda dolaşırlardı."** (el-Furkan, 25/20) **"Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?"** Yani niye onunla birlikte, ona yardımcı ve destek olmak üzere bir melek indirilmedi? Onların yanlış kanaatlerine göre kendisi tek başına risalete yeterli değildi ve bu risaletin gereklerini yerine getirme güç ve kudretine de sahip değildi.

8. "Yahut ona bir hazine," çalışıp çabalamadan bir araya getirilmiş bir yığın mal **"verilmesi"** veya **"mahsüllerinden yiyeceği bir bahçesi olması,"** böylelikle rızık kazanmak maksadıyla pazarlarda dolaşma ihtiyacından kurtulması **"gerekmez miydi? O zalimler"**i bu sözleri söylemeye iten, onların zulümleridir. Yoksa bu konuda kafalarının karışık olması ve bir türlü işin içinden çıkamamaları değildir. Onlar **"'Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.' dediler."** Halbuki onlar, onun aklının ne kadar mükemmel olduğunu, sözlerinin ne kadar güzel ve hiçbir eleştiriye kâbil olmayacak kadar eksiklikten uzak olduğunu biliyorlardır. Buna rağmen bu sözü söylediler. Bu sözleri gerçekten hayret edilecek türden olduğu için Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ٱنظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ ٱلْأَمْثَـٰلَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ ٱلَّذِىٓ
إِن شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّن ذَٰلِكَ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ وَيَجْعَل لَّكَ قُصُورًۢا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟
بِٱلسَّاعَةِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِٱلسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ سَمِعُوا۟ لَهَا تَغَيُّظًا
وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ
ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ ﴾

9- Senin hakkında nasıl misaller getirdiklerine bir bak! Böylece haktan saptılar da artık (ona ulaşacak) **hiçbir yol bulamazlar.**

10- Dilerse sana bu (saydıklarından) **daha hayırlısını; altlarından ırmaklar akan bahçeler ve sana ait saraylar verebilecek olan Allah, yüceler yücesidir!**

11- Fakat onlar, kıyameti yalanladılar. Biz de kıyameti yalanlayanlara çılgın bir ateş hazırladık.

12- O ateş onları uzak bir yerden görünce onlar, onun öfkeli kaynayışını ve uğultusunu işiteceklerdir.

13- Onlar elleri boyunlarına bağlı bir halde onun dar bir yerine atıldıklarında orada ölmek için yalvaracaklardır.

14- (Onlara şöyle denilecektir:) **'Bugün tek bir ölüm değil, pek çok ölüm için yalvarın.'**

9. "Senin hakkında nasıl misaller getirdiklerine bir bak!" Sözü edilen misallerden kasıt "O niçin melek değildir de beşeriyetin özelliklerine sahiptir? Niçin onunla birlikte bir melek yok? Çünkü o söylediklerini yerine getiremez. Niçin ona bir hazine indirilmedi? Niçin pazarlarda dolaşma ihtiyacından kendisini kurtacak bir bahçesi yok?" ya da "O bir sihirbazdır." türü sözleridir. **"Böylece haktan saptılar da artık** (ona ulaşacak) **hiçbir yol bulamazlar."** Onlar, bütünüyle cahillik, sapıklık ve akılsızlık olan, birbiriyle çelişkili sözler söylediler. Bunların hiçbirinde hidâyet namına bir şey yoktur. Hatta bu sözlerin hiçbirinde risaleti tenkit edebilecek türden asgari şüphe uyandıracak bir taraf dahi yoktur. Bu sözlere bakan ve bunları düşünen aklı başında bir kişi, bunların batıl olduğunu hemen ve kesinlikle anlar ve ayrıca onları reddetme ihtiyacı da duymaz. Bundan dolayı Yüce Allah, sadece onlara bakmayı ve üzerlerinde düşünmeyi emretmektedir: Acaba bunlar, gerçekten Allah Rasûlünün risaletini ve doğruluğunu kabul etmekte kesinlikle tereddüdü gerektirecek türden midir?

10. Bu bakımdan Yüce Allah, Peygamberine dünyada pek büyük hayırlar ve mallar vermeye kadir olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Dilerse sana** (saydıklarından) **daha hayırlısını... verebilecek olan Allah, yüceler yücesidir!"** Yani O, dilerse onların söylediklerinden daha hayırlılarını verebilir. Daha sonra Yüce Allah, şu buyruğuyla buna açıklık getirmektedir: **"altlarından ırmaklar akan bahçeler ve sana ait,"** alabildiğine yüksek ve görkemli **"saraylar ve-**

rebilecek olan..." O'nun kudret ve meşieti bunları yapmaktan aciz değildir. Ama dünya, Yüce Allah'ın nezdinde son derece önemsiz olduğu için O, gerçek dostlarına ve peygamberlerine hikmetinin gerektiği kadarını bu dünyadan vermiştir. O nedenle peygamberlere düşmanlık edenlerin "Niçin onlara bu dünyadan bol bol rızık verilmemiş ki?" diye itiraz etmeleri, bir haksızlık ve cüretkârlıktır.

11. Onların bu sözlerinin tutarsızlığı açıkça bilindiği için Yüce Allah, bu sözlerini hakkı aramak ve delile uymak amacıyla söylemediklerini; aksine işi yokuşa sürmek, zalimlik ve hakkı yalanlamak için söylediklerini bize haber vermektedir. Onlar kalplerinde bulunanı dile getirmişlerdir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat onlar Kıyameti yalanladılar."** Hakka uyma maksadı taşımayan, işi yokuşa sürmek için yalanlayan bir kimseyi doğru yola iletme imkânı yoktur. Onunla tartışmanın bir anlamı da yoktur. Onun tek bir çaresi vardır. O da tepesine azabın inmesidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz de kıyameti yalanlayanlara çılgın bir ateş hazırladık."** Pek büyük bir ateş hazırladık. Bu ateşin alevi alabildiğine şiddetlidir. İçinde bulunacaklara karşı çok öfkeli ve uğultusu da pek şiddetli olacaktır.

12. "O ateş onları uzak bir yerden," henüz birbirlerine ulaşmadan önce **"görünce onun"** kendilerine karşı **"onlar, onun öfkeli kaynayışını ve"** kalpleri yerinden oynatan, yürekleri paramparça eden, korkusunun dehşetinden adeta kişiyi öldürecek duruma getiren **"uğultusunu işiteceklerdir."** Bu ateş, Yaratıcının gazabı dolayısıyla öfkelenecek, küfür ve kötülüklerin fazlalığı dolayısıyla alevi daha da artacaktır.

13. "Onlar elleri boyunlarına bağlı bir halde onun dar bir yerine atıldıklarında," yani azaba uğratılacakları vakit onun tam ortasında ve daracık bir yerinde, içinde bulunanların izdihamdan sıkışacakları, zincirlere, bukağılara vurulmuş olacakları bir halde, işte o uğursuz yere varıp da en kötü bir şekilde hapsedilecekleri vakit **"orada ölmek için yalvaracaklardır."** Kendilerine ölümün ve helakin gelmesi için rezillik ve rüsvaylıkla beddua edecekler. Haksız ve zalim olduklarını bilecekler. Yüce Allah'ın da haklarında adaletle hüküm verdiğini anlayacaklardır. Çünkü O, onları amelleri dolayısıyla böyle bir yere koymuştur.

14. Onların yalvarışlarının ve yardım isteyişlerinin onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Allah'ın azabına karşı hiçbir yardım alamayacaklardır. Aksine onlara, **"Bugün tek bir ölüm değil, pek çok ölüm için yalvarın."** denecektir. Yani ölümü bundan kat kat fazla isteseniz dahi bunun, size üzüntü gam ve kederden başka hiçbir faydası olmayacaktır.

Yüce Allah, zalimlerin cezalarını beyan ettikten sonra takvâ sahiplerinin görecekleri mükâfatı dile getirmesi uygun olduğu için şöyle buyurmaktadır:

﴿قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾﴾

15- De ki: 'Bu mu iyi, yoksa takvâ sahiplerine va'dedilen ebedilik cenneti mi? Onların mükâfatı ve dönüş yeri orasıdır.'

16- Orada onlar için diledikleri her şey vardır ve orada ebediyen kalacaklardır. Bu, Rabbinin üzerine aldığı (ve kendisinden yerine getirmesi) **istenen bir vaadidir.**

15. Yani sen, onlara görüşlerinin tutarsızlığını ve zararlıyı faydalı olana tercih ettiklerini açıklamak üzere de ki: **"Bu mu,"** yani size niteliklerini belirttiğim azap mı **"iyi, yoksa takvâ sahiplerine va'dedilen"** ve ona ulaştırıcı azığı takvâ olan **"ebedilik cenneti mi?"** Çünkü takvânın gereğini yerine getiren kimseye Yüce Allah cenneti va'detmiştir. Bu cennet, takvâlarına karşılık **"onların mükâfatı ve dönüş yeri"**dir. Onlar sonunda oraya varacaklar, orada yerleşecekler ve ebediyen orada kalacaklardır.

16. "Orada onlar için diledikleri her şey vardır." İstedikleri, temenni edecekleri ve dileyecekleri her türlü lezzetli yiyecekler, içecekler, görkemli elbiseler, güzel eşler, yüksek köşkler, geniş bahçeler, güzelliklerinden, çeşitlerinden ve türlerinin fazlalığından dolayı seyredenlerin de, yiyenlerin de çok hoşlandığı meyveler, cennet bahçeleri ve dalları arasında akıp duran ve diledikleri yerlere yönlendirebilecekleri bozulmayan sudan, tadı değişmeyen sütten, içenlere hoş bir lezzet veren şaraptan, saf baldan akan ırmaklar, güzel kokular, pek süslü meskenler, coşturucu güzellikleriyle kalbi hoş eden sesler, kardeşlerin birbirlerini ziyaret etmeleri, ahbaplarla neşeli görüşmeler, bütün bunlardan daha üstün olmak üzere de Rahim olan Rabbin yüzüne bakmak, sözünü işitmek ve O'na yakın olma lutfuna mazhar olmakla elde edilecek nimetler, O'nun rızası ile mutlu olmak, gazabından yana emin olmak, üstelik bütün bu nimetlerin sürekli ve devamlı oluşları, zaman geçtikçe artmaları... İşte bütün bunlar, orada onlar içindir. **"Bu, Rabbinin üzerine aldığı** (ve kendisinden yerine getirmesi) **istenen bir vaadidir."** Böyle bir cennete girmeyi ve buna ulaşıp kavuşmayı, takvâ sahibi kulları O'ndan hem halleriyle hem de sözleriyle ister ve dilerler.

Şimdi, sözü edilen bu iki yurdun hangisi daha iyidir ve hangisi tercih edilmeye değerdir? Acaba bedbahtlık yurdu için amel edenler mi, yoksa mutluluk yurdu için amel edenler mi daha üstün, daha akıllı ve daha çok övülmeye layıktır?

Ey özlü akıl sahipleri, söyleyin! Andolsun ki hak apaçık ortadır. Yol apaydınlıktır. Haddi aşan ve kusurlu davranan herhangi bir kimsenin delili terk etmede kendisini haklı çıkartacak hiçbir mazereti kalmamıştır.

Ey bazı kimseler hakkında bedbahtlık, bazıları hakkında da bahtiyarlık hükmünü vermiş olan yüce Rabbimiz! Senden bizleri kendilerine o güzel mükâfat yurdu olan cenneti ve cemalini takdir etmiş olduğun kimselerden kılmanı niyaz ederiz. Allah'ım, bedbahtların hallerinden Sana sığınır ve bu hallerden yana Senden esenlik dileriz.

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ أَمْ
هُمْ ضَلُّوا ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِى لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِن
مَّتَّعْتَهُمْ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا ٱلذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًۢا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُم بِمَا تَقُولُونَ
فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ۚ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَآ
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ
وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾ ﴾

17- O gün O, onları ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini haşredip bir araya toplayacak ve şöyle diyecek: 'Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan saptılar?'

18- Diyecekler ki: 'Seni tenzih ederiz! Senden başkasını dost edinmek bize yaraşmaz. Fakat Sen onları ve atalarını (uzunca bir süre dünyadan) **faydalandırdın; öyle ki sonunda** (Seni) **anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular.'**

19- İşte (ibadet ettikleriniz) **söylediklerinizde sizi yalanladılar. Artık ne azabı savabilirsiniz, ne de bir yardım bulabilirsiniz. Sizden her kim** (şirk işleyerek nefsine) **zulmederse ona büyük bir azap tattıracağız.**

20- Senden önce gönderdiğimiz bütün rasûller de mutlaka yemek yer ve çarşılarda dolaşırlardı. Biz bazınızı bazınıza imtihan sebebi kıldık. Sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görendir.

17. Allah, kıyamet gününde müşriklerin ve ortak koştukları varlıkların durumlarını, o varlıkların onlardan uzak olduklarını söyleyeceklerini ve müşriklerin yaptıklarının boşa gideceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"O gün O, onları,"** yani o yalanlayıcı müşrikleri **"ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini haşredip bir araya toplayacak"** ve kendilerine ibadet edilen varlıklara ibadet edenler için bir azar olmak üzere şöyle buyuracaktır: **"Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan saptılar?"** Siz, bunlara kendinize ibadet etmelerini emredip bu işi onlara güzel ve çekici mi gösterdiniz, yoksa onlar kendiliklerinden mi bu işi yaptılar?

18. "Diyecekler ki: Seni tenzih ederiz!" Bu sözleriyle Yüce Allah'ı, ortak koşanların ortak koşmalarından tenzih edip kendilerinin bundan uzak olduklarını söyleyecekler. **"Senden başkasını dost edinmek bize yaraşmaz."** Yani Senden başka varlıkları dost ve hami edinmemiz, onlara dua ve ibadet etmemiz bize yakışmaz. Sana ibadet etmeye ihtiyacı bulunan aciz kimseler olduğumuza ve Senden başkasına ibadetten de uzak olduğumuza göre nasıl olur da Senden başka herhangi bir kimseye bize ibadet etmesini emredebilirsin? (Seni bundan tenzih ederiz.) Bu, olacak şey değildir. Mana şöyle de olabilir: Biz Senin yanınsıra veli ve ilah edinilmekten **"Seni tenzih ederiz!"** Buna göre bu ayet, Meryem oğlu İsa Mesih *aleyhisselam*'ın ahirette söyleyeceği bildirilen şu sözleri andırmaktadır: **"Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! «İnsanlara Allah'ı bırakıp da Beni ve anamı iki ilâh edinin.» diye sen mi söyledin?' diyeceği zaman** (İsa) der ki: **'Seni tenzih ederim, hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz. Şâyet onu ben söylemişsem zaten onu bilirsin. Sen benim içimde olanı bilirsin; ama ben Sende olanı bilemem. Şüphesiz Sen, gaybları çok iyi bilensin. Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim: «Rabbim ve Rabbimiz olan Allah'a ibadet edin.» diye** (söyledim).'" (el-Maide 5/116-117) Buna benzer bir ayet de şöyledir: **"O gün onların hepsini haşredecek, sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar size mi ibadet ederlerdi?' Melekler diyecekler ki: 'Tenzih ederiz Seni! Bizim velimiz/mabudumuz onlar değil Sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı.'"** (Sebe, 30/40-41); **"İnsanlar bir araya toplandıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr ederler."** (el-Ahkâf, 46/6)

Onlar, kendilerinin, başkalarını Allah'tan başkasına ibadete davet etmekten ya da onları saptırmış olmaktan uzak olduklarını belirttikten sonra müşriklerin sapmasını gerektiren sebebi de şöyle ifade edeceklerdir: **"Fakat Sen onları ve**

atalarını" dünyevî arzu ve nefsî istekler bakımından **"faydalandırdın, öyle ki sonunda"** dünya zevkleri ve arzularıyla meşgul olup **"(Seni) anmayı unuttular."** Böylelikle dünyalarını korurken dinlerini kaybettiler **"ve helâki hak eden bir kavim oldular."** Hayırsız bir kavim, iyi hiçbir şeye elverişli olmayan birileri oldular. Helâk olmaktan başka bir şeye layık değildiler. Bu sözleriyle onlar, müşriklerin hidâyete niçin uymalarına engel olan şeyi dile getirmiş olacaklardır ki bu engel, kendilerini hidâyete yönelmekten alıkoyacak derecede dünya nimetlerinden faydalanmalarıdır. Hidâyet bulmamalarını gerektiren sebep ise onların hayırsız olmalarıdır. Hidâyet bulmamalarını gerektiren sebeple hidâyet bulmalarına mani olan engel bir arada olunca artık sen böylelerinde kötülük namına ne ararsan bulabilir, helâklarına sebep olacak ne varsa onlarda olduğunu görebilirsin.

19. Ortak koştukları varlıklar onlardan uzak olduklarını belirttikten sonra Yüce Allah, inat edenleri azarlamak üzere şöyle buyuracaktır: **"İşte** (ibadet ettikleriniz) **söylediklerinizde sizi yalanladılar."** Sizin iddianıza göre bunlar, size kendilerine ibadet etmenizi emretmiş, sizin yaptıklarınıza razı olmuş ve Rabbinizin huzurunda size şefaatçi olacaklarını söylemişlerdi. İşte şimdi bu iddianızı yalandılar ve size en büyük düşmanlardan oldular. O bakımdan sizin azaba uğramanız hak olmuştur. **"Artık ne azabı,"** kendi gücünüzle, fidye vererek veya başka bir yolla **"savabilirsiniz, ne de"** acizliğiniz dolayısıyla ve yardımcınız olmadığı için **"bir yardım bulabilirsiniz."** Görüldüğü gibi başkalarını taklit eden sapık cahiller hakkında verilen hüküm çok ağır ve kötü, akibetleri de en şerli ve fena olacaktır. Hakkı bilmekle birlikte ondan sapıp uzaklaşan inatçılar hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizden"** kim zalimlik ederek ve inatla hakkı terk edip **"(şirk işleyerek nefsine) zulmederse ona büyük bir azap tattıracağız."** Öyle ki hiçbir beşer miktarını takdir edemez, mahiyetini anlatamaz.

20. Daha sonra Yüce Allah, yalanlayanların az önce geçen sözlerine cevap olmak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Senden önce gönderdiğimiz bütün rasûller de mutlaka yemek yer ve çarşılarda dolaşırlardı."** Çünkü Biz, onları yemek yemeyen bir ceset kılmadığımız gibi onlar melek de değillerdi. Senden önceki peygamberler misal olarak sana yeter. Zenginlik ve fakirliğe gelince o, bir sınama aracıdır ve Yüce Allah'ın bunda bir hikmeti vardır. Bu nedenle Allah, **"Biz bazınızı bazınıza imtihan sebebi kıldık."** buyurmaktadır. Peygamber, kendilerine peygamber gönderilenler için bir imtihan aracıdır. Onunla itaat edenlerle isyankârlar ortaya çıkartılır. Biz, peygamberleri de insanları davet etmekle sınadık. Zenginler fakir için, fakirler de zenginler için bir sınavdır. İşte bu şekilde bu

dünya yurdundaki her çeşit insan böyledir. Bu yurt sınama/imtihan/deneme yurdudur. Bundan maksat ise şudur: **"Sabredecek misiniz?"** Yani sabredip yerine getirmeniz gereken görevinizi ifa edip Mevlanızın mükâfatına mı layık olacaksınız, yoksa sabretmeyerek O'nun tarafından cezalandırılmayı mı hak edeceksiniz? **"Rabbin her şeyi görendir."** O, sizin hallerinizi görür ve bilir. Risalete elverişli olduğunu bildiği kimseleri seçer ve lütfuyla onlara bu görevi ihsan eder. O, sizin amellerinizi bilir ve onların karşılığını size verir; hayır ise hayır, şer ise şer.

﴿ ۞ وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ ﴾

21- Bize kavuşacaklarını ummayanlar dediler ki: 'Bize melekler indirilmeli yahut Rabbimizi görmeli değil miydik?' Andolsun ki onlar, kendilerini çok büyük gördüler ve azgınlıkta çok ileri gittiler.

22- Gün gelecek melekleri göreceklerdir, ama o gün günahkârlar için hiçbir sevindirici haber olmayacaktır. (Aksine melekler onlara:) **'Size cennet yasaktır, yasak!' diyeceklerdir.**

23- Biz de işledikleri (iyi görünümlü) **amellerine yönelip onları havaya saçılmış toz zerreleri yapacağız.**

21. Yani Allah Rasûlünü, Allah'ın vaadini ve tehdidini yalanlayan, kalplerinde tehdit korkusu ve yaratana kavuşma umudu bulunmayanlar dediler ki: **"Bize melekler indirilmeli yahut Rabbimizi görmeli değil miydik?"** Niçin melekler inip de senin peygamberliğine şahitlik etmiyor? Bu hususta seni desteklemiyor? Ya da niye rasûl olarak melekler inmiyor? Ya da niye Rabbimizi görmüyoruz? O, bizimle konuşarak "Bu, Benim rasûlümdür; ona tâbi olun." demiyor? Bu, Allah Rasûlüne hiçbir gerekçesi olmayan bir karşı çıkıştır. Bir kibirlenme, boş bir büyüklük taslama ve inatlaşmadır. **"Andolsun ki onlar,"** böyle bir teklifte bulunup bu şekilde bir cüret göstermekle **"kendilerini çok büyük gördüler ve azgınlıkta çok ileri gittiler."** Ey zavallılar, sefiller! Siz kim oluyorsunuz ki Allah'ı görme talebinde bulunuyor ve risaletin ispatı için bunun şart olduğunu ileri sürebiliyorsunuz? Bundan daha büyük kibir olur mu? **"Azgınlıkta çok ileri gittiler."** Hakka karşı alabildiğine katılaştılar. Büyük bir direnç gösterdiler. Kalpleri

taşlardan daha katı, demirden daha serttir, bu nedenle hakka karşı yumuşamaz. Öğüt verenlere de kulak vermiyorlar, bu yüzden hiçbir öğüt ve hatırlatmanın onlara faydası olmuyor. Uyarıcı peygamberler kendilerine geldiklerinde de hakka uymuyorlar. Aksine hem insanların en doğru sözlüsüne ve onların iyiliklerini en çok isteyenine hem de Allah'ın apaçık âyetlerine yüz çevirmekle ve onları yalanlamakla karşılık veriyorlar. Acaba bundan daha büyük azgınlık olur mu? İşte bundan dolayı amelleri boşa çıkmış, yok olmuş, en büyük hüsrana ve mahrumiyete mahkûm olmuşlardır.

22. **"Gün gelecek"** inmelerini istedikleri o **"melekleri görecеklerdir, ama o gün günahkârlar için hiçbir sevindirici haber olmayacaktır."** Bu suç ve günahlarına, inatlarına devam ettikleri sürece onları, ancak kendilerine ceza ve ilâhî azabı indirirken göreceklerdir. Onlarla karşılaşacakları ilk hal, ölüm esnasında üzerlerine meleklerin ineceği vakittir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin, ellerini uzatarak 'Ruhlarınızı çıkarın, Allah'a karşı haksız yere söylediklerinizden O'nun âyetlerine karşı kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.' derken bir görsen!"** (el-En'am, 6/93) Daha sonra kabirde onları göreceklerdir; şöyle ki münker ve nekir onlara gelerek Rableri, peygamberleri ve dinleri hakkında soru soracaklar, onlar ise kendilerini kurtaracak bir cevap veremeyeceklerdir. İşte o zaman ilâhî azap üzerlerine inecek ve artık onlar rahmetten, rahmet de onlardan uzak kalacaktır. Sonra kıyamet gününde onları göreceklerdir ki o vakit melekler, onları cehenneme doğru sürecekler ve azaba sokup cezalandıracak olan cehennem bekçilerine teslim edeceklerdir. İşte onların teklifleri ve istedikleri budur ve eğer bu suçlarını işlemeye devam edecek olurlarsa mutlaka onları görecek ve onlarla karşılaşacaklardır. Ama o vakit meleklerden Allah'a sığınacak ve onlardan kaçmaya çalışacaklardır. Fakat kaçış yerleri olmayacaktır. **"(Aksine melekler onlara,) 'Size cennet yasaktır, yasak!' diyeceklerdir."** Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ey cin ve insan topluluğu! Eğer göklerle yerin bucaklarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın, ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki..."** (er-Rahman, 55/33)

23. **"Biz de işledikleri (iyi görünümlü) amellerine,"** yani iyi olduğunu umdukları ve uğrunda didinip durdukları amellerine **"yönelip onları havaya saçılmış toz zerreleri yapacağız."** Yani amelleri geçersiz olacak, yok olup gidecektir. Amellerini kaybetmiş olacaklar, ecrinden mahrum edileceklerdir. Üstelik bundan dolayı ceza da göreceklerdir. Bunun sebebi ise amellerinin imanla yapılmamış

olması, bu amellerin Allah'ı ve peygamberlerini yalanlayan kimselerden sadır olmasıdır. Yüce Allah'ın kabul edeceği amel; ihlâslı, peygamberleri tasdik eden ve amelinde onlara tâbi olan mü'minlerden sadır olan amellerdir.

﴿ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Cennetliklere gelince o gün onların kalacakları yer daha iyi ve dinlenecekleri yer de daha güzeldir.

24. **"Cennetliklere gelince,"** dehşetli ve sıkıntıları pek çok olan **"o günde onların,"** Allah'a iman edip salih amel işleyen ve Rablerinden korkanların **"kalacakları yer"** cehennemliklerinkinden **"daha iyi ve dinlenecekleri yer de daha güzeldir."** Onların cennette kalacakları mekan ve öğle vaktindeki dinlenme yerleri, işte fayda sağlayan yer ve tam bir rahat buradadır. Çünkü orası, en ufak bir kederin bulandırmadığı, eksiksiz ve mükemmel nimetleri içermektedir. Cehennemliklerin durumu ise böyle değildir. Orası çok kötü bir kalma yeri ve çok fena bir dinlenme yeridir. Buradaki "daha iyi" ve "daha güzel" ism-i tafdilleri, karşısında kıyas kabul edecek hiçbir şey bulunmayan türdeki tafdildir. (Yani "en iyi" ve "en güzel" anlamındadır) Çünkü bunlara mukabil cehennemliklerin dinlenecekleri ve kalacakları yerde hayır namına hiçbir şey yoktur. O nedenle bu ifade **"Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?"** (en-Neml, 27/59) buyruğuna benzemektedir.

﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلسَّمَآءُ بِٱلْغَمَٰمِ وَنُزِّلَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ
يَوْمًا عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى ٱتَّخَذْتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ
سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَٰوَيْلَتَىٰ لَيْتَنِى لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَّقَدْ أَضَلَّنِى عَنِ ٱلذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَآءَنِى ۗ
وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِلْإِنسَٰنِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ ﴾

25- O gün gökyüzü beyaz bulutla yarılacak ve melekler ardı arkasına indirileceklerdir.

26- O gün gerçek hükümranlık, yalnız Rahman'ındır. O, kâfirler için çok zor bir gündür.

27- O gün zalim, ellerini ısırıp 'Keşke peygamberle birlikte (hak) yolu tutmuş olsaydım.' der.

28- 'Yazıklar olsun bana! Keşke filanı dost edinmeseydim.'

29- 'Andolsun ki bana gelmiş olan Zikir'den/Kur'ân'dan beni o saptırdı. Zaten şeytan, insanı (helake sürükler, sonra da) yüzüstü ortada bırakır.'

25-26. Yüce Allah, kıyamet gününün azametini, o gündeki zorluk ve sıkıntıları, kalpleri dehşete düşüren halleri haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"O gün gökyüzü beyaz bulutla yarılacak."** Bu, içinde Yüce Allah'ın semavâtın üstünden ineceği buluttur. Bundan dolayı semavat çatlayıp yarılacak ve her bir semadan melekler inecek (bkz. el-Bakara, 2/210 -çev-), sonra da ya ayrı ayrı saflar halinde olacaklar ya bütün mahlukatı kuşatan tek bir saf olacaklar ya da her bir semadaki melekler sırasıyla tek bir saf olacak, diğerleri de bu halde saf tutacaklardır. Kastedilen şudur: Melekler çokluklarına ve güçlerine rağmen bütün mahlukatı çevrelemiş bir halde Rablerinin emirlerine itaatle inecek ve onlardan hiçbiri Allah'tan izin almaksızın konuşmayacaktır. Peki, ya o gün mutlak Malik'ine karşı pek büyük günahlarla isyan eden, O'nu gazaplandıran şeyleri yapma cüretini gösteren, sonra da tevbe etmeksizin büyük-küçük her türlü günahlarla Rabbinin huzuruna gelen aciz Ademoğlunun hali ne olacak? Her şeyi yaratan ve her şeyin mutlak maliki Allah, onun hakkında haksızlık içermeyen, zerre ağırlığı kadar dahi zulüm bulunmayan hükmünü verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, kâfirler için çok zor bir gündür."** Çünkü o gün, çok çetin ve zorlu bir gündür. Kâfirin işleri alabildiğine zorlaşacaktır. Mü'min ise böyle olmayacaktır. O gün mü'mine pek kolay gelecek, mü'minin yükü hafifleyecektir: **"O gün takva sahiplerini (konuk) heyet halinde Rahman'ın huzuruna toplarız. Günahkarları da susuz olarak cehenneme süreriz."** (Meryem, 19/85-86)

"O gün," yani kıyamet gününde **"gerçek hükümranlık (mülk), yalnız Rahman'ındır."** Yaratılan hiçbir kimsenin -dünyada olduğu gibi şeklen dahi olsa- hiçbir mülkleri, hükümranlıkları olmayacakdır. Aksine o günde hükümdarlarla yönettikleri, hürlerle köleler, şerefli kabul edilenlerle diğerleri eşit olacaklardır. Burada kalbe rahatlık veren, nefisleri huzurlandıran ve gönüle genişlik veren hususlardan biri, Yüce Allah'ın Kıyamet günündeki mülkü/hükümranlığı "Rahman" ismine izafe etmesidir. O Rahman ki rahmeti her şeyi kuşatmış, bütün canlıları kapsamıştır. Bütün kainatı doldurmuş, dünya ve âhiret o rahmetle mamur olmuştur. Eksik olan her şey onunla tamam olmuş, her kusur onunla ortadan kalkmıştır. Ayrıca Allah'ın ilahî rahmete delâlet eden isimleri gazaba delâlet eden isimlerinden fazladır. O'nun rahmeti gazabını geçmiş, geride bırakmıştır. O bakımdan

rahmetin ileri geçmesi ve üstünlüğü söz konusudur. O, bu zayıf Ademoğlunu da üzerindeki nimetini tamamlamak ve onu rahmetine daldırmak için yaratıp şerefli kılmıştır. Onlar da zillet ve itaat konumunda, O'nun huzurunda boyun eğmiş olacaklar, O'nun, haklarında vereceği hükmü ve kendilerine yapacağını bekleyeceklerdir. O yüce Zat ise onlara karşı kendi nefislerinden de, anne-babalarından da daha merhametlidir. O halde onlara nasıl bir muamelede bulunması beklenir? Şüphesiz eğer bir kimse bizzat kendini helâke sürüklememişse Allah onu helâk etmez. Bedbahtlığın kendisine baskın geldiği ve azap sözünün haklarında hak olduğu kimselerden başkası da O'nun rahmetinin dışına çıkmaz.

27. "O gün" şirki, küfrü ve peygamberleri yalanlaması ile **"zalim"** olan kimse **"ellerini"** esefle, pişmanlıkla, üzüntü ve kederle **"ısırıp 'Keşke peygamber ile birlikte"** hak yolu, ona iman etmek, onu tasdik etmek, ona uymak sûretiyle **doğru yolu "tutmuş olsaydım.' der."**

28. "Yazıklar olsun bana! Keşke filanı" (Bu, ya ins şeytanı ya da cin şeytanıdır) **"dost,"** samimi ve sevdiğim bir arkadaş **"edinmeseydim."** Ben, insanlar arasında iyiliğimi en çok isteyen, bana en çok iyilik yapan, bana karşı en şefkatli ve en merhametli olan Zata düşmanlık ettim. Buna karşılık en ileri düşmanımı da dost bildim. Onun dostluğunun da bana hiçbir faydası olmadı. Sadece benim bedbahtlığımı, hüsranlığımı, rezilliğimi ve helâkimi artırdı.

29. "Andolsun ki bana gelmiş olan Zikir'den/Kur'ân'dan," içinde bulunduğu sapıklığı ve aldatıcılığı olmadık şekilde güzel ve süslü göstermek sûretiyle **"beni o saptırdı. Zaten şeytan, insanı** (helake sürükler, sonra da) **yüzüstü ortada bırakır."** Ona batılı süslü, hakkı çirkin gösterir, olmadık boş kuruntularla vaadlerde bulunur. Sonra da onu yalnız bırakıp uzaklaşır. Nitekim şeytan iş olup bitediği zaman, -Yüce Allah bütün insanların hesabını gördükten sonra- kendisine tâbi olanlara şöyle diyebilmektedir: **"Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti; ben de size söz verdim; ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayın. Bilakis kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Esasen ben daha önce beni (Allah'a) ortak tutmanızı da kesinlikle kabul etmemiştim.** (İbrahim 14/22) O halde kul, durumunu iyice değerlendirsin, henüz zaman ve imkân varken, telafinin imkânsızlaşacağı vakit gelmeden önce mümkün olanı telafi etsin. Mutluluğuna sebep olacak kimseleri dost edinsin, düşmanlığı kendisine faydalı olacak ve dostluğu kendisine zarar verecek kimseye düşmanlık etsin. Başarı Allah'tandır.

﴿ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ
عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ ﴾

30- Rasûl, 'Ey Rabbim! Gerçekten kavmim bu Kur'ân'ı terk etti.' dedi.

31- İşte bu şekilde Biz, her peygambere günahkârlardan bir düşman var ettik. Yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

30. **"Rasûl,"** Rabbine niyaz edip kavminin, getirdiklerinden yüz çevirmelerinden şikâyet ederek ve onların bu tutumlarına üzülerek **"'Ey Rabbim! Gerçekten"** beni kendilerine hidâyete eriştirmek ve onlara tebliğde bulunmak üzere göndermiş olduğun **"kavmim, bu Kur'ân'ı terk etti.' dedi."** Ondan yüz çevirdiler, uzaklaştılar. Onu bırakıp gittiler. Oysa onun hükmüne bağlı kalmaları, ahkâmına yönelmeleri, ardından yürümeleri gerekirdi. Allah, Rasûlünü teselli ederek, bu insanların geçmişlerinin de böyle olduğunu ve bunların yaptıkları gibi yaptıklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

31. **"İşte bu şekilde Biz, her peygambere günahkârlardan bir düşman var ettik."** Yani hayra elverişli olmayan, hayır ile arınıp temizlenmeyen kimselerden, peygamberlere karşı çıkacak, onların sözlerini reddedecek ve batıl ile mücadele edecek kimseler kıldık. Ki bu gibilerin birtakım faydaları vardır: Hak batıla üstünlük sağlar. Hak açıklık kazanır ve çok büyük oranda netleşir. Çünkü batılın hakka karşı çıkması, hakkın açıklığını ve delillerinin mükemmelliğini arttırır. Ayrıca Yüce Allah'ın hak ehline ihsan ettiği lütufları ve batıl ehline uyguladığı cezaları açıkça görülür. O halde onlar için üzülme ve arkalarından kendini neredeyse öldürecek hale de getirme! **"Yol gösterici,"** sana hidâyet veren ve böylelikle arzuladığını gerçekleştirip din ve dünya menfaatlerini elde etmeni sağlayacak **"ve yardımcı,"** düşmanlarına karşı sana zafer verecek, din ve dünya işlerinde hoşuna gitmeyen her hususu senden uzaklaştıracak merci **"olarak Rabbin yeter."** Sen de O'nu yeterli bil ve yalnızca O'na güvenip dayan.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ
تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ ﴾

32- Kâfirler, 'Kur'ân ona toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz, onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk.

33- Onlar, sana bir misal getirdikleri her seferinde Biz (ona karşılık) **sana hakkı ve en güzel açıklamayı getiririz.**

32. Bu da kâfirlerin nefislerinin kendilerine telkin etmiş olduğu tekliflerinden biridir. Onlar dediler ki: **"Kur'ân ona,"** önceki kitapların indirildiği gibi **"toptan, bir defada indirilmeli değil miydi?"** Yani "Kur'ân'ın bu dediğimiz şekilde inişindeki sakınca nedir? Hatta bu şekilde indirilmesi daha mükemmel, daha güzeldir." Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık."** Biz Kur'ân-ı Kerim'i bu şekilde kısım kısım indirdik. Çünkü Kur'ân'dan bir bölüm nazil oldukça senin huzurun ve sebatın daha da artar. Özellikle de tedirgin edici sebepler varken Kur'ân-ı Kerîm'in gerektikçe nazil olmasının çok büyük bir etkisi olur ve kalbe çok büyük ölçüde sebat verir. Hiç şüphesiz ki bu etki ve sebat, bundan önce o buyruğun nazil olup da o sebebin meydana gelmesi esnasında hatırlanmasından daha fazla etkilidir. **"Ve onu ağır ağır okuduk."** Biz, o Kur'ân-ı Kerîm'i zaman içinde, ara ara indirdik ve onu sana kısım kısım bellettik. Bütün bunlar, Yüce Allah'ın, Kitabı Kur'ân-ı Kerîm'e ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ne kadar itina gösterdiğinin delilidir. Çünkü Yüce Allah, Kitabını, Allah Rasûlünün durumuna ve dinî maslahatlarına uygun olarak indirmiştir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

33. **"Onlar sana,"** kendisiyle hakka karşı çıkmak ve senin peygamberliğini reddetmek amacıyla **"bir misal getirdikleri her seferinde Biz** (ona karşılık) **sana hakkı ve en güzel açıklamayı getiririz."** Yani Biz, sana manalarında hakkı, lafızlarında da tam bir beyanı içeren Kur'ân'ı indirdik ki onun bütün manaları haktır ve doğrudur. Herhangi bir batıl ya da şüphe hiçbir şekilde söz konusu değildir. Onun lafızları ve varlıkları beyanı en açık lafızlar, en güzel açıklamalardır. O, gerekli manaları eksiksiz bir şekilde ifade etmektedir.

Bu âyet-i kerimede şuna delil vardır: Muhaddis de, öğretmen de, vaiz de olsa, ilme dair konuşan herhangi bir kimsenin, Rabbinin, Rasûlünün halini göz önünde bulundurmasını örnek almalıdır. Alimler de aynı şekilde yapmalıdır. Gerektirici herhangi bir olay yahut bir münasebet meydana geldikçe ona uygun Kur'ânî âyetleri ve nebevî hadisleri hatırlatmalı ve ona uygun öğütler vermelidirler. Yine bu buyrukta Kur'ân naslarının pek çoğunun zahir anlamından farklı şekilde yorumlanacağını ve bunların kendilerinden anlaşılan manalardan başka manaları bulunduğunu kabul eden Cehmiye vb. gibi Kur'ân'ın tefsirinde olmadık yollara başvuranların kanaatleri de reddedilmektedir. Zira onların iddialarına göre

Kur'ân-ı Kerim'in getirdiği açıklama, başkalarının açıklamasından daha güzel olmaz. Çünkü (onların bozuk iddialarına göre) en güzel açıklama, kendilerinin Kur'ân'ın anlamları alabildiğine tahrif ettikleri açıklamalardır.

﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾﴾

34- Yüzleri üzere cehenneme sürülüp toplanacak olanlar var ya işte onlar, yerleri daha kötü ve yolları daha sapık olanlardır.

34. Allah, burada Rasûlünü yalanlayan müşriklerin halini ve akibetlerini haber vermektedir. Onlar **"Yüzleri üzere,"** en çirkin görünümde, en korkunç şekilde, azap melekleri tarafından yüzleri üzerinde sürükleneceklerdir. Her türlü azap ve cezayı içeren **"cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar,"** bu halde bulunanlar Allah'a iman edip peygamberlerini tasdik edenlere göre **"yerleri daha kötü ve yolları daha sapık olanlardır."** Buradaki "daha kötü" ve "daha sapık" ifadeleri, kıyaslama amacı taşımamaktadır (en kötü ve en sapık anlamındadır). Çünkü mü'minlerin kalacakları yer de, yerleşecekleri yer de güzeldir, hiçbir kötülük içermemektedir. Yol olarak da onlar, dünya hayatında Sırat-ı Müstakime, âhirette de nimet dolu cennetlere ulaştıran en doğru yolu bulmuş kimselerdir.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى
الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ
وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا وَأَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى
الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾﴾

35- Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya Kitabı verdik. Onunla beraber kardeşi Hârûn'u da (ona) **yardımcı yaptık.**

36- (İkisine,) **'Âyetlerimizi yalanlayan o kavme gidin.' dedik. Sonunda onları tümden helâk ettik.**

37- Nûh kavmini de peygamberleri yalanlayınca suda boğduk ve onları insanlar için bir ibret kıldık. Biz zalimler için can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.

38- Âd, Semûd, Ashab-ı Res ve bunlar arasında daha çok kavimleri (de helâk ettik).

39- Her birine misaller verdik ve hepsini tümüyle helâk ettik.

40- Andolsun ki bunlar feci bir yağmura tutulan o şehre uğradılar. Peki, orayı görmediler mi? Elbette (gördüler, ama) **onlar dirilmeyi ummamaktadırlar.**

35-40. Yüce Allah, daha önce başka âyet-i kerimelerde genişçe açıklamış olduğu birtakım kıssalara burada kısaca işaret etmektedir. Bu yolla peygamberlerini yalanlamaya devam eden muhatapları sakındırmak ve böylelikle geçmiş ümmetlere isabet eden azabın onlara da isabet etmesine karşı onları uyarmaktadır. Çünkü bu ümmetler, onlara yakın yerlerde idiler. Onların kıssalarını yaygınlığı ve onlar hakkında meşhur olan haberleri biliyorlardı. Nitekim bu kavimlerin kimilerinden geriye kalanları gözleriyle görmekteydiler. Hicr'de Salih kavminin kalıntıları, pişirilmiş çamurdan taşlarla feci bir yağmura tutulan (Lut kavminin) şehri gibi... Bunların yanından gece de, gündüz de yolculuk yapar, geçip giderlerdi. İşte o ümmetler bunlardan daha kötü olmadıkları gibi onlara gönderilen rasûller de bunlara gönderilen rasûlden daha üstün değildi: **"Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa kitaplarda sizin için bir beraat mı var?"** (el-Kamer 54/43) Fakat bunları, gördükleri o kadar âyete ve delile rağmen iman etmekten alıkoyan şey, öldükten sonra diriltileceklerini ümit etmemeleridir. Rablerine kavuşacaklarını ummuyorlar, O'nun ibretli cezasından korkmuyorlardı. Bundan dolayı da inatları devam edip gitti. Yoksa bunlara da en ufak bir şüphe, tereddüt, açıklanamayacak bir durum, şüpheyi gerektirecek bir hal kalmayacak şekilde âyetler ve belgeler gönderilmişti.

﴿وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ لَيُضِلُّنَا
عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا
﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ
يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾﴾

41- O (müşrikler) **seni gördüklerinde 'Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur?' diyerek seni mutlaka alaya alırlar.**

42- 'Eğer ilâhlarımıza (bağlılıkta) **sebat göstermeseydik az kalsın bizi onlardan saptıracaktı.' Azabı gördükleri zaman asıl kimin yoldan sapmış olduğunu bileceklerdir.**

43- Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü? Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?

44- Sen onların çoğunun işittiğini yahut aklını kullandığını mı sanıyorsun? Onlar, ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar daha da beterdir.

41. "**O** (müşrikler)" Ey Muhammed, seni yalanlayan, Allah'ın âyetlerine karşı inat eden, yeryüzünde büyüklük taslayan, seninle alay edip seni küçük gören bu kimseler "**seni gördüklerinde**" küçümseyip hakir görerek "**'Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur?' diyerek seni mutlaka alaya alırlar.**" Yani "Allah'ın bu adamı peygamber olarak göndermesi hiç de uygun değildir. Yakışık almaz." Bu, aşırı dereceki zalimliklerinden ve inatlarından, hakikatleri tersyüz etmelerinden dolayıdır. Bu sözlerinden anlaşıldığına göre Allah Rasûlü -hâşâ- son derece değersiz ve hakirdir(!) Ve eğer risalet başkasına verilmiş olsaydı daha uygun olurdu(!) Nitekim "**dediler ki: Bu Kur'ân iki şehirden birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?**" (ez-Zuhruf, 43/31) Böyle bir söz ancak insanların en cahil, en sapık ya da en ileri derecede inatçı ve bilmezden gelenler tarafından söylenebilir. Bu sözün maksadı ise hakka ve hakkı getirene dil uzatmak ve sahip olduğu batılın propagandasını yapmaktır. Yoksa Abdullah'ın oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in halini dikkatle düşünen bir kimse, onun dünyanın en yiğit, en gayretli kişisi, akıl, ilim, zeka, vakar, üstün ahlâkî değerler, güzel sıfatlar, iffet, şecaat ve erdem sayılan her türlü huy itibarıyla da insanların en önde geleni olduğunu görür. Onu hakir gören ve ayıplayan kimse ise bilgisizliğin, beyinsizliğin, sapıklığın, çelişkinin, zulmün, haksızlığın her türlüsünü, başka hiçbir kimsenin kendisinde toplayamayacağı oranda toplamıştır. Böyle bir Peygamber'e, böyle gayretli ve şerefli birine dil uzatması cahillik ve sapıklık olarak ona yeter. Onların Peygamber'e dil uzatmaktan ve onunla alay etmekten maksatları, batıllarını inatla sürdürmek ve kıt akıllıları aldatmaktır. Bundan dolayı şöyle dediklerini görüyoruz:

42. "**Eğer ilâhlarımıza** (bağlılıkta) **sebat göstermeseydik az kalsın**" bu adam "**bizi onlardan,**" bunca ilâhı tek bir ilâh kabul ettirmek sûretiyle "**saptıracaktı.**" Kahrolasıcılar! Tevhidi sapıklık, izlemekte oldukları şirki de doğru yol olarak göstermeye çalıştılar. Bu konuda birbirlerine sabır tavsiye ederek de şöyle demişlerdi: "**Onların ele başları, 'Yürüyün ve ilâhlarınıza** (ibadette) **sebat edin!'**" (Sâd, 38/6) Bu buyrukta da onların "**Eğer ilâhlarımıza** (bağlılıkta) **sebat/sabır göstermeseydik**" dedikleri bildirilmektedir. Sabır esasen bunun dışındaki bütün hallerde övülmeye değerdir. Çünkü böyle bir durumda sabır, gazabı gerektiren sebepler üzerinde sebat göstermektir. Cehennem odununu daha da arttırmak için gösterilen bir dirençtir. Mü'minler, Yüce Allah'ın haklarında buyurduğu gibi "**hem hakkı birbirlerine tavsiye ederler hem de sabrı birbirlerine tavsiye ederler.**" (Asr, 103/3)

Bu sözleriyle kendilerinin hidâyet üzere, Peygamber'in ise sapık olduğuna hükmettikleri ve artık onlara karşı yapılacak bir şey kalmadığı için Yüce Allah, onları azapla tehdit etmekte ve onların "**azabı gördüklerinde,**" kesin olarak "**asıl kimin yoldan sapmış olduğunu**" bileceklerini haber vermektedir. Zira "**O gün zalim ellerini ısırıp 'Keşke peygamberle birlikte** (hak) **yolu tutmuş olsaydım.'**" (27. ayet)

43. Acaba hevasını ma'bud edinen kimseden daha sapık, hevâsı ne istiyorsa onu yapanın sapıklığından daha ileri bir sapıklık var mıdır? Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü?**" Buna rağmen kendisinin yüksek mevkilere sahip olduğunu ileri sürdüğü için böylesinin haline hayret etmiyor ve içinde bulunduğu sapıklığı hiç düşünmüyor musun? "**Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?**" Sen böyle birinin üzerinde hakim ve zorba bir konumda değilsin. Sen sadece korkutup uyarırsın. Bu vazifeni de yerine getirmiş bulunuyorsun. Onun hesabını görmek ise Allah'a aittir.

44. Daha sonra Yüce Allah onların ileri derecedeki sapıklıklarını tescil etmektedir. Zira O, (yaptıklarının cezası olarak) akıllarını ve işitme duyularını almıştır. Sapıklıklarında da onları bağırıp çağırıştan başka hiçbir şey duymayan sağır, dilsiz ve kör gibi otlaklarda otlayan ve hiçbir şey anlamayan davarlara benzetmektedir. Hatta onlar bu hayvanlardan daha da sapıktırlar. Çünkü hayvanlara çobanları yol gösterir, onlar da onun arkasından giderler. Yine kendilerini ölüme götürecek yolu bildiklerinden o yollardan uzak dururlar. Aynı zamanda hayvanların akibeti de bu gibi kimselerin akibetinden daha iyidir. Böylelikle açıkça ortaya çıkmaktadır ki Allah Rasûlünün sapık olduğunu ileri sürenlerin kendileri bu vasfa daha layıktırlar. Hiçbir şey anlamayan hayvanlar bile bunlardan daha doğru yoldadırlar.

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ ٱلظِّلَّ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهُۥ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا ٱلشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾
ثُمَّ قَبَضْنَٰهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ ﴾

45- Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra güneşi ona delil kıldık.

46- Sonra onu yavaş yavaş kendimize doğru çektik.

45-46. Yani sen, gözünle ve basiretinle Rabbinin kudretini, kemalini ve rahmetinin genişliğini görmedin mi? O gölgeyi kulların üzerine uzatıp çeker. Bu, güneşin doğuşundan önce olan bir şeydir. **"Sonra ona güneşi delil kıldık."** Yani güneşi gölgeye delil kıldık. Güneş olmasaydı gölgenin varlığı bilinmezdi, çünkü zıt şeyler birbiriyle tanınırlar. Güneş yükseldikçe gölge de yavaş yavaş kısalır ve nihâyet tamamen ortadan kalkar. Gözleriyle bu vakıayı gören insanlar için gölge ve güneşin gelmesi ve bunun sonucu olarak da gece ile gündüzün değişip durması, birinin diğerinin ardından gelmesi, mevsimlerin birbirini izlemesi ve bundan dolayı da pek çok maslahatın meydana gelmesi, hiç şüphesiz Allah'ın kudret, azamet ve rahmetinin kemalinin, kullarına gösterdiği inâyetin en açık delillerindendir. Yine O'nun tek başına mabud, yaptıklarından dolayı hamde layık, sevgi ve tazimi hak eden, celâl ve ikram sahibi olduğuna da delildir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Geceyi sizin için elbise, uykuyu da istirahat kılan O'dur. O, gündüzü de dağılıp çalışma zamanı yapmıştır.

47. Yani geceyi sizin için üzerinizi örten bir elbise gibi kılıp bunu geceleyin dinlenmeniz, uyuyarak rahat bulmanız ve uyku esnasında hareketsiz kalmanız için yaratmış olması, O'nun rahmet ve lütfunun bir tecellisidir. Gece olmasaydı kullar sükun ve rahat bulamazlardı, ama işlerini görmeye de devam edemezlerdi. O takdirde de bu, onlara son derece zararlı olurdu. Aynı şekilde karanlık da devam edip gitseydi elbette ki onların hayatları durur ve menfaatlerine olan pek çok şey de gerçekleşmezdi. Fakat Allah, gündüzü insanların ticaretleri, yolculukları ve işleri için etrafa dağılacakları ve böylelikle de menfaatlerine olan işleri görüp yerine getirecekleri bir vakit olarak tayin etmiştir.

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِيَ
بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ ﴾

48- Rahmetinin önünde rüzgarları müjde olarak gönderen de O'dur. Biz gökten de tertemiz bir su indirdik.

49- Ki onunla ölü bir beldeye hayat verelim, yarattığımız nice hayvanı ve pek çok insanı da onunla sulayalım diye.

50- Andolsun ki Biz bu (gerçeği) düşünüp öğüt alsınlar diye onların arasında türlü şekillerde anlattık. Ama insanların çoğu nankörlükten başka bir yol izlemezler.

48. Yani kullarına rahmet edip de üzerlerine rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak göndermek sûretiyle rızkını bol bol indiren, yalnızca O'dur. Rüzgarların müjdeledikleri rahmet ise yağmurdur. Bu rüzgarlar sayesinde bulutlar yükselir, birbirleriyle kaynaşır ve üst üste yığılır. Rüzgarlar tasarruf yetkisini elinde bulunduranın izniyle bu bulutları aşılar ve yağmur yağdırırlar.

Böylelikle kullar yağmur yağmasından önce müjdesini alırlar ve ansızın yağmura yakalanmamak için gerekli hazırlıklarını yaparlar. **"Biz gökten de tertemiz bir su indirdik."** Bu su maddî-manevî pisliklerden, kirliliklerden temizleyip arındırır.

49. Bu suda Allah'ın bereketlerinden bir bereket vardır. O, bu suyu, ölmüş bir beldeyi diriltmek ve böylelikle insanların ve davarların yedikleri türden pek çok bitki ve ağacı orada bitirmek üzere indirir. **"Yarattığımız nice hayvanı ve pek çok insanı da onunla sulayalım diye."**

Bu su ile Biz, sizin de, davarlarınızın da su ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Rüzgarları müjdeciler olarak gönderip çeşitli etkilere sahip kılan, gökten kullara ve davarlarına bir rızık içeren o tertemiz ve mübarek suyu indiren o yüce Zat, kendisine başka hiçbir şey ortak koşulmaksızın tek başına ibadete layık değil midir?

50. Allah gözle görülen, şahit olunan bu kadar ilâhî delili gözler önüne sermiş, bunları kullara tekrar tekrar hatırlatmış, kendisini bilip tanısınlar, şükretsinler ve ansınlar diye tekrar tekrar söz konusu etmiştir.

Bununla birlikte **"insanların çoğu,"** ahlâklarının ve tabiatlarının bozukluğu dolayısıyla **"nankörlükten başka bir yol izlemezler."**

﴿ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ
جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ ﴾

51- Eğer dileseydik elbette her bir şehre bir uyarıcı (peygamber) **gönderirdik.**

52- O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı bu (Kur'ân) **ile büyük bir cihad ortaya koy.**

51. Yüce Allah, meşietinin dilediği şekilde geçerli olduğunu ve dilerse her bir şehre mutlaka kendilerini uyarıp sakındıracak bir uyarıcı, yani bir peygamber gönderebileceğini haber vermektedir. O, bunu yapamayacak değildir. Ama O'nun hikmeti ve -ey Muhammed- hem sana hem de kullara olan rahmeti, seni beyazlarıyla, siyahlarıyla, Arap olanlarıyla, olmayanlarıyla, insanlarıyla, cinleriyle herkese bir peygamber olarak göndermeyi gerektirmiştir.

52. "O halde kâfirlere," seninle gönderilen herhangi bir şeyi terk etme hususunda **"itaat etme!"** Aksine seninle gönderilenlerin tümünü tebliğ etmek uğrunda bütün gayretinde çalışıp çabala ve **"onlara karşı bu** (Kur'ân) **ile büyük bir cihad ortaya koy!"** Hakkın zafere ulaşması, batılın ortadan kaldırılması için ne kadar gücün varsa hepsini harca, hiçbir şeyi esirgeme! Onların seni yalanladıklarına ve cüretkârlık gösterdiklerine tanık olsan bile yine de sen bütün gayretinle çalış, bütün gücünü ortaya koy, onların hidâyet bulacaklarından yana ümit kesme, onların hevâ ve isteklerine uyarak onlara tebliği asla terk etme!

﴿ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِى مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا
مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾ ﴾

53- İki denizi (birbirine doğru) **salıveren O'dur: Biri, tatlı mı tatlı, diğeri ise tuzlu ve acıdır. O ikisi arasına da bir engel ve aşılmaz bir sınır koymuştur.**

53. Yani tatlı deniz olan yeryüzü ırmakları ile tuzlu denizi salıp birbirine kavuşturan yalnızca O'dur. Bunların her birinin sağladığı faydayı kulların maslahatına O yaratmıştır. **"O ikisi arasına da bir engel ve aşılmaz,"** sağlam mı sağlam **"bir sınır koymuştur."** Böylelikle bu denizlerin birinin diğerine karışması ve bunlardan gözetilen menfaatin yok olması bu engelle önlenmektedir.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ مِنَ ٱلْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُۥ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Sudan bir insan yaratan, ondan nesep ve evlilik yoluyla akrabalar meydana getiren O'dur. Rabbin kudret sahibidir.

54. İnsan oğlunu hakir bir sudan yaratan, sonra ondan pek çok soy sop türeten, bunları nesep ve evlilik yoluyla akrabalar yapan, ayrı ayrı kılan ve bir arada toplayan O'dur. Halbuki bunların hepsinin ana yaratılış maddesi, o hakir sudur. Bu

da O'nun kudretinin kemaline delildir. Çünkü **"Rabbin kudret sahibidir."** Ayrıca bu, yalnızca O'na ibadetin hak olduğuna, başkasına ibadetin ise batıl olduğuna da delildir. Çünkü sonraki ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ ٱلْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِۦ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Ama onlar Allah'ın dışında kendilerine fayda da, zarar da veremeyen şeylere ibadet ediyorlar. Zaten kâfir, Rabbine karşı hep (şeytana/batıla) **arka çıkar.**

55. Yani onlar fayda da, zarar da veremeyen putlara, cansız varlıklara ibadet ederler. Bunları, tek başına fayda ve zarar verme gücüne sahip, tek başına verme ve engelleme kudretine sahip olana ortak koşarlar. Halbuki onlara düşen, Rablerinin irşadı sayesinde O'nun dinini koruyan, Peygamberine uyan kimseler olmaktır. Ancak onlar tam aksini işlediler. **"Zaten kâfir, Rabbine karşı hep** (şeytana/batıla) **arka çıkar."** Batıl olan putlar/heykeller Allah'a düşmandırlar. Kâfirler ise bu putlara yardımcı olmuş, Rablerine karşı bunlara destek vermiştir. Bu kâfir, düşmanlık ve savaşta Yüce Allah'a karşı çıkan biri ve Rabbinin düşmanıdır. Halbuki insanı yaratan, ona rızık veren O'dur. Görülen ve görünmeyen bunca nimeti O ihsan etmiştir. Hiçbir şekilde o, Allah'ın mülkü, saltanatı, mutlak egemenliği kapsamının dışına çıkamaz. Buna rağmen Yüce Allah, ona ihsanını ve iyiliğini de kesmez. Ama kâfir, cahilliği sebebiyle Rabbine karşı bu düşmanlığı ve karşı çıkışı sürdürüp durur.

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ
إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ
عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى
ٱلْعَرْشِ ۚ ٱلرَّحْمَٰنُ فَسْـَٔلْ بِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱسْجُدُوا۟ لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا۟ وَمَا ٱلرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ
لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩ ﴿٦٠﴾ ﴾

56- Biz seni ancak bir müjdeliyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

57- De ki: 'O (davetime) **karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ancak Rabbine doğru yol tutan kimselerinki hariç.'**

58- Sen, hiç ölmeyecek olan, sonsuz hayat sahibine tevekkül et ve O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter.

59- O, gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan, sonra da Arş'a istivâ edendir. Rahman'dır O. Sen O'nu her şeyden haberdar olana sor.

60- Onlara 'Rahman'a secde edin.' denildiğinde onlar, 'Rahman da neymiş! Sen bize emrettin diye secde mi edeceğiz?' dediler ve bu, (imandan) kaçışlarını arttırdı.

56. Allah bizlere, rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i insanlara bir zorba olarak göndermediğini, onu melek de kılmadığını, ona her şeyin hazinelerini de vermediğini, bunun yerine onu, sadece Allah'a itaat eden kimselerin dünya ve âhirette sevap ve mükâfat göreceklerini bildirmek üzere **"bir müjdeci ve"** Allah'a isyan eden kimseleri de dünya ve âhirette cezalarla korkutan bir **"uyarıcı olarak"** gönderdiğini haber vermektedir. Bu ise müjde ve uyarmayı gerçekleştirmek için birtakım emir ve yasakların da açıklanmasını gerektirmektedir.

57. Şüphesiz ki sen ey Muhammed, onlara Kur'ân-ı Kerîm'i ve hidâyeti tebliğ etmen karşılığında kendilerinden herhangi bir ücret istemiyorsun ki bu, onların sana uymalarına engel teşkil etsin ve ağır bir borç yükü altına girmelerine sebep olsun. **"Ancak Rabbine doğru yol tutan kimselerinki hariç."** Yani Rabbinin rızası ve O'nun yolunda herhangi bir infakta bulunmak isteyen müstesnadır. Evet, Ben size infak hususunda her ne kadar teşvikte bulunuyor isem de buna sizi mecbur etmiyorum. Ayrıca infaklarınız da Benim sizden aldığım bir ücret değildir. Aksine onun faydası da size aittir ve sizleri Rabbinize ulaştıran yola ulaştırır.

58. Daha sonra Yüce Allah, Peygamberine, kendisine tevekkül etmesini ve kendisinden yardım istemesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Hiç ölmeyecek olan, sonsuz hayat sahibine,"** kâmil ve mutlak hayat sahibine **"tevekkül et ve O'nu hamd ile tesbih et."** Yani O'na ibadet et ve gerek seninle ilgili hususlarda gerek insanları davetle ilgili hususlarda yalnız O'na güvenip dayan. **"Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter."** O, bu günahları bilir ve bunların karşılığını onlara O verecektir. Onların hidâyet bulup bulmamalarından dolayı sana düşen bir sorumluluk yoktur. Onların amellerinin bekçiliğini yapmak da sana ait değildir. Bütün bunlar Yüce Allah'ın elindedir. O'nun kudretindedir.

59. "O, gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan," bundan sonra **"Arş'a istivâ edendir."** Arş ise bütün mahlukatın tavanı durumunda olup onların hepsinin en üstünde, hepsinden daha büyük, geniş ve daha güzeldir. **"Rahman'dır O."** O, gökleri ve yeri kuşatmış olan Arş'a, rahmeti her şeyi kuşatan

Rahman adı ile istivâ etmiştir. Böylece O, mahlukatın en genişi üzerine en kapsamlı sıfatıyla istivâ etmiştir. Yüce Allah, bu âyet-i kerimeyle bütün mahlukatı kendisinin yaratmış olduğunu, gizli açık her şeylerini bilip haberdar olduğunu, Arş'ın üzerinde bulunduğunu ve bütün bu varlıklardan ayrı olduğunu beyan etmektedir.

"Sen O'nu her şeyden haberdar olana sor." Bununla Allah, kendi kerim zatını kasdetmektedir. Kendi vasıflarını, azamet ve celâlini bilen yalnızca O'dur. O, sizlere bunu haber verip bildirmiştir. Azametini sizin bilebileceğiniz, kavrayabileceğiniz şekilde açıklamıştır. Arifler buna bağlı olarak O'nu bilmiş, O'nun celâli önünde boyun eğmişlerdir. Kâfirler ise O'na ibadete karşı büyüklük taslamış ve bunu gururlarına yediremememişlerdir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

60. "Onlara," bu kadar nimeti size ihsan edip her türlü sıkıntıyı ve musibeti sizden uzaklaştıran **"'Rahman'a secde edin.' denildiğinde onlar"** küfür ve inatla **"'Rahman da neymiş...' dediler."** Kendi bozuk iddialarına göre güya Rahman'ı tanımıyorlarmış! Onlar, Allah Rasûlüne yönelik tenkitlerine şunları da kattılar: O, bize Allah ile birlikte başka ilâhlara ibadeti yasaklarken kendisi Allah ile birlikte başka bir ilâha (Rahman'a) dua ve ibadet etmekte, "Ey Rahman" vs. demektedir. Nitekim Yüce Allah, şu âyet-i kerimede buna işaret etmektedir: **"De ki: İster Allah diye dua edin, ister Rahman diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin** (fark etmez), **en güzel isimler O'nundur."** (el-İsra, 17/110) Yüce Allah'ın isimleri pek çoktur. Çünkü O'nun sıfatları da pek çoktur. Kemali de bir o kadar büyüktür. O isimlerin her biri ayrı bir kemal sıfatına delildir.

"Sen bize emrettin diye secde mi edeceğiz?" Sadece sen bize emrediyorsun diye mi ona secde edeceğiz? Bu sözleri, Allah Rasûlünü yalanladıkları ve ona itaati gururlarına yediremedikleri için söylemişlerdi. **"ve bu,"** yani onların Rahman olan Allah'a secde etmeye davet edilmeleri **"kaçışlarını,"** haktan batıla doğru kaçmalarını, küfür ve bedbahtlıklarını daha da **"artırdı."**

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ
اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾ ﴾

61- Gökte burçlar var eden, orada bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratan Allah ne yücedir!

62- Düşünüp öğüt almak veya şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur.

61. Allah, bu sûreyi celilede "تَبَارَكَ / **Ne yüce, ne mubarektir**" buyruğunu üç defa tekrarlamaktadır. Çünkü bunun anlamı -önceden geçtiği gibi- yaratıcının azametine, vasıflarının çokluğuna, hayır ve ihsanlarının bolluğuna delildir. Bu sûrede O'nun azametine, mülkünün genişliğine, meşîetinin dilediği gibi gerçekleştiğine, ilim ve kudretinin kapsamlılığına, gerek indirdiği ve emir olarak verdiği hükümlerinde gerekse de amellerin karşılığı olarak vereceği hükümlerinde hakimiyetinin her şeyi kuşattığına ve hikmetinin kemaline dair pek çok delil vardır. Yine bu sûrede Cenab-ı Allah'ın rahmetinin genişliğine, cömertliğinin kapsamlılığına, dinî ve dünyevî hayırlarının çokluğuna da deliller vardır. İşte bütün bunlar da bu güzel vasfın tekrarlanmasını gerektirmektedir.

Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: **"Gökte burçlar var eden..."** Bunlar ya genel olarak bütün yıldızlardır. Ya da güneşin veya ayın çeşitli konaklarıdır. Bu konaklar, şehirlerin korunmasındaki kale ve burçlar mesabesindedir. Yıldızlar da korunmak amacıyla yapılan kale ve burçlara benzerler. Çünkü bu yıldızlar, şeytanlar için taşlama aracıdır. **"Orada bir kandil"** hem aydınlık hem de sıcaklık veren güneş **"ve aydınlık saçan,"** ışığı olup sıcaklığı bulunmayan **"bir ay yaratan Allah ne yücedir/ne mubarektir!"** Bu, O'nun azametine ve ihsanlarının çokluğuna en açık delillerden biridir. Çünkü bunların göz kamaştırıcı hilkatleri, çok düzenli bir şekilde işlerinin idare edilmesi, pek büyük güzellikleri, onları yaratanın bütün sıfatlarında ne kadar büyük ve azametli olduğuna delildir. Bunların bütün yaratılanların maslahatına pek çok faydayı ihtiva etmeleri de Yüce Allah'ın hayırlarının çokluğuna delildir.

62. "Düşünüp öğüt almak veya şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur." Biri gidince öbürü onun yerine gelir ve bu daima böyle devam eder gider. Hiçbir vakit bir araya gelmezler ve aynı anda ortadan kalkmazlar. Bunlar, onlardan öğüt ve ibret almak, bunları Cenab-ı Allah'ın pek çok maksadına delil görmek ve bunun için de Yüce Allah'a şükretmek isteyenler için böyle yaratılmıştır. Yüce Allah'ı anmak ve O'na şükretmek isteyenler gecenin yahut gündüzün çeşitli vakitlerinde mutad zikirlerini, şükürlerini yaparlar. Bunların herhangi birinde yaptığı mutad zikir ve şükrünü kaçıran bir kimse diğerinde bunu telafi eder.

Aynı şekilde kalpler gece ile gündüzün değişik vakitlerinde evrilip çevrilir, bir halden bir hale geçer. Kimi zaman gayretle işe sarılacak haldedir, kimi zaman tembellik eder. Zikir ve gaflet, sıkıntı ve rahatlık, ibadete yönelmek ve buna istek duymamak gibi hallerle karşı karşıya kalırlar. İşte Yüce Allah, gece ile gündüzü

kulların üzerine arka arkaya getirmekte ve tekrarlayıp durmaktadır ki bir başka vakitte kullar Allah'ı zikre, bu konuda gayrete ve şükre yeniden sarılsınlar. Çünkü ibadet vakitleri gece ile gündüzün tekrarlanmasıyla tekrarlanır. Vakitler tekrarlandıkça kulun da önceki vakitteki tembellikten kurtulup yeni bir gayret ve çabaya girdiği görülür. Böylelikle kulun zikri ve şükrü de artıp durur. Çeşitli itaat görevleri imanı besleyen bir su konumundadır. Eğer bu olmazsa hiç şüphesiz iman ağacı solar ve kurur. Bundan dolayı Allah'a en mükemmel ve en güzel hamd u senâlar olsun.

Daha sonra Yüce Allah, salih kullarına olan lütuf ve ihsanları, onları kendilerine cennet köşklerinde yüksek mevkiler kazandıran salih amellere muvaffak kılması şeklindeki pek çok hayrın bir kısmını dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَعِبَادُ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى ٱلْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلْجَٰهِلُونَ قَالُوا۟ سَلَٰمًا
﴿٦٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَٰمًا ﴿٦٤﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ
جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُوا۟
لَمْ يُسْرِفُوا۟ وَلَمْ يَقْتُرُوا۟ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا
ءَاخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا
﴿٦٨﴾ يُضَٰعَفْ لَهُ ٱلْعَذَابُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِۦ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ
عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن
تَابَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَإِنَّهُۥ يَتُوبُ إِلَى ٱللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ ٱلزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا۟
بِٱللَّغْوِ مَرُّوا۟ كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا۟ عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا
﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَٱجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ
إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ ٱلْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا۟ وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَٰمًا ﴿٧٥﴾
خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ ﴾

63- Rahman'ın (salih) **kulları, yeryüzünde mütevazı ve ağırbaşlı yürürler. Cahiller onlara laf attığında 'Selametle' derler** (geçerler).

64- Gecelerini Rablerine secde ve kıyam ederek geçirirler.

65- (Dualarında) **şöyle derler: 'Rabbimiz, bizden cehennem azabını uzak tut. Çünkü onun azabı sahibinin yakasını bırakmaz.'**

66- 'Gerçekten o varılacak ve kalınacak ne kötü bir yerdir!'

67- Onlar, mallarını harcarken israf da etmezler, cimrilik de etmezler. Bunun arasında orta bir yol izlerler.

68- Onlar, Allah ile birlikte başka bir ilâha dua/ibadet etmezler. Haklı (bir gerekçe) olmadıkça Allah'ın, (öldürülmesini) haram kıldığı birini öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunlardan birini işlerse o günahın cezasını bulur.

69- Kıyamet gününde azap ona kat kat verilir ve o azapta zelil bir halde ebediyen kalır.

70- Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere dönüştürür. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

71- Kim tevbe edip salih amel işlerse işte o, tam manasıyla Allah'a dönmüş/tevbe etmiş olur.

72- Yine onlar, yalana/yalan yere şahitlik etmezler. Boş söz (ve işlerin bulunduğu meclislere) **rastladıklarında ona bulaşmadan onurluca geçip giderler.**

73- Onlar, Rablerinin âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde onlara karşı sağır ve kör kesilmezler.

74- Onlar, 'Rabbimiz! Bize (dünya ve ahirette) **mutluluk vesilesi olacak eşler ve nesiller bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder yap.' derler.**

75- İşte onlar, sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selâm ile karşılanacaklardır.

76- Onlar orada ebediyen kalacaklardır. O, varılacak ve kalınacak ne güzel bir yerdir.

63. "Rahman'ın (salih) kulları..." Kulluk iki türlüdür: İlki Allah'ın rubûbiyetine kulluk ki bütün mahlukat; müslümanlarıyla kâfirleriyle, iyileriyle kötüleriyle bu kullukta ortaktırlar. Çünkü hepsi, Allah'ın rububiyetinin tecellilerine muhtaç, işleri O'nun tarafından idare edilen kullardır: **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Rahman'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir."** (Meryem, 19/93) Diğeri de Allah'ın ulûhiyetine kulluk ki bu da O'nun peygamberlerinin ve dostlarının Allah'a

yönelik kullukları olup O'na isteyerek ibadet etmek demektir. İşte bu ayetteki kullarla kastedilen de budur. Bundan dolayı Yüce Allah, onları "Rahman" ismine izafe etmiştir. Bu da onların bu hallerine ancak Yüce Allah'ın rahmeti sebebiyle ulaştıklarına işaret etmektedir. Yüce Allah, onların en mükemmel sıfatlara ve en üstün niteliklere sahip olduklarını belirtmiş ve bu kullarını şöyle nitelemiştir: Onlar **"yeryüzünde mütevazı ve ağırbaşlı yürürler."** Gerek Allah'a karşı, gerek insanlara karşı alçak gönüllüdürler, ağırbaşlıdırlar. Bu buyrukla onlar vakar sahibi, ağırbaşlı, Allah'a ve kullarına karşı alçak gönüllü olmakla nitelendirilmektedirler. **"Cahiller onlara laf attığında"** (Fiil cahillere isnat edildiği için) cahiller kendilerine cahilce, kendini bilmez bir tavırla hitap ettiklerinde **"'Selametle' derler** (geçerler)." Yani onlara, günahtan ve cahile cahilce karşılık vermekten uzak, selametli bir sözle karşılık verirler. Bu buyrukla onlar, çok tahammüllü oldukları, kötülük yapana iyilikle, cahile de affetmekle karşılık verdikleri belirtilerek övülmektedirler. Onları bu hale ulaştıran ise güzel ve yerli yerinde kullandıkları akıllarıdır.

64. "Onlar, gecelerini Rablerine secde ve kıyam ederek geçirirler." Yani gece namazını, Rablerine ihlâsla O'nun önünde zillet ve tevazuyla boyun eğerek ve çokça kılarlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korku ve ümitle dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler. Onlara o işlediklerine mükâfat olmak üzere gözleri aydınlatan ne nimetler gizlendiğini hiç kimse bilmez."** (es-Secde, 32/16-17)

65. "Rabbimiz bizden cehennem azabını uzak tut." O azabı gerektirecek sebeplerden bizleri korumak ve bizim azabı gerektirecek olan davranışlarımızı affedip bağışlamak süretiyle o azabı bizden uzaklaştır. **"Çünkü onun azabı sahibinin yakasını bırakmaz."** O azap, alacağını borçlusundan ısrarla isteyen ve yakasını bir türlü bırakmayan bir alacaklı gibi cehennemliklerin yakasını bırakmaz.

66. "Gerçekten o varılacak ve kalınacak ne kötü bir yerdir!" Onlar, bu sözlerini Rablerine dua ve niyaz olmak üzere söylerler. Bunu Allah'ın mağfiretine ne kadar muhtaç olduklarını beyan için dile getirirler, böyle bir azaba katlanabilecek güce sahip olmadıklarını ifade ederler. Ayrıca bu sözleriyle Yüce Allah'ın üzerlerindeki lütfunu hatırlamaya, dile getirmeye çalışırlar. Hiç şüphesiz kötü bir şeyin uzak tutulmasının, o şeyin şiddeti ve korkunçluğu oranında büyük bir etkisi olur ve ayrıca onun uzak tutulmasından ötürü de o derece bir sevinç ve memnuniyet duyulur.

67. "Onlar, mallarını," farz ve müstehab türünden yollara **"harcarken"** sınırı aşarak ve savurganlığa girerek **"israf da etmezler,"** farz olan hakları ihmal

etme, pintilik/eli sıkılık çerçevesine girecek şekilde **"cimrilik de etmezler."** Aksine onlar, infak ve harcamalarında **"bunun arasında orta bir yol izlerler."** İsraf ile cimrilik arasında harcarlar. Zekât, kefaret, farz nafakalar gibi farz yerlerde bolca verirler, gerekli yerlere -kendileri de zarara girmeksizin başkalarını da zarara sokmaksızın- gerektiği şekilde harcarlar. Bu da onların dengeli ve orta yollu hareket edişlerinden dolayıdır.

68. "Onlar Allah ile birlikte başka bir ilâha dua/ibadet etmezler." Aksine dinlerini yalnızca O'na halis kılarak, diğer bütün batıl yollardan vazgeçip O'nun dini dışında bütün dinlerden yüz çevirir ve yalnızca O'na yönelerek ibadet ederler. **"Haklı** (bir gerekçe) **olmadıkça Allah'ın** (öldürülmesini) **haram kıldığı birini öldürmezler."** Cana karşılık can, muhsan zinakarın öldürülmesi, kanı helâl olan kâfirin öldürülmesi gibi haller dışında öldürülmesi haram olan hiçbir müslümanı yahut antlaşmalı kafiri öldürmezler.

"Zina da etmezler." Aksine hanımları yahut cariyeleri dışındakilere karşı iffetli olup ırzlarını muhafaza ederler. **"Kim bunlardan birini işlerse,"** Allah'a ortak koşarsa ya da Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürürse veya zina ederse **"o günahın cezasını bulur."** Daha sonra Yüce Allah, bu cezanın mahiyetini şu buyruğuyla açıklamaktadır:

69. "Kıyamet gününde azap ona kat kat verilir. O azapta zelil bir halde ebediyen kalır." Buradaki ebedî kalma tehdidinin, bütün bu günahları işleyenler hakkında söz konusu olduğunda en ufak bir şüphe yoktur. Aynı şekilde Allah'a ortak koşan kimse hakkında da bu tehdid geçerlidir. Diğer taraftan bu üç günah sahibinin her biri hakkında da çetin bir azap tehdidi vardır. Çünkü bu günahlardan biri şirktir, diğerleri de en büyük günahlardandır. Cehennem azabında ebedî kalış, başkasını haksız yere öldürenle zina edeni kapsamaz. Çünkü gerek Kur'ân nasları, gerekse Sünnet-i Nebeviyye bütün mü'minlerin cehennem ateşinden çıkacaklarına ve orada hiçbir mü'minin -işlediği masiyetler ne olursa olsun- ebediyen kalmayacağına delildir. Yüce Allah'ın özellikle bu üç tür günahı belirtmesi, bunların en büyük günahlardan olmalarından dolayıdır. Şirkte dinlerin fesadı, öldürmede bedenlerin fesadı, zinada ise namus ve ırzların fesadı söz konusudur.

70. Bu günahlardan ve diğerlerinden derhal vazgeçerek, geçmişte bunları işledikleri için pişman olan ve bir daha onlara dönmemek üzere kesin karar vererek **"tevbe eden,"** Allah'a masiyetleri terk etmeyi ve itaatleri işlemeyi gerektirecek şekilde sağlıklı bir imanla **"iman eden"** ve Allah'ın rızasını gözetip emirlerini yerine getirmek sûretiyle **"salih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah, bunların kötülüklerini iyiliklere dönüştürür."** Bunların, kötülükler işlemek için hazır olan halleri, iyilikler işleme haline dönüşür. Böylelikle şirk yerine iman, masiyet yerine itaat gelir. Onlar, işlemiş oldukları kötülüklerden sonra her günah için bir tevbe yaptıkları, Allah'a yönelip itaat ettikleri için o kötülüklerin bizzat kendisi de -âyetin zahirinden anlaşıldığı gibi- iyiliklere dönüşür.

Nitekim bu hususta Yüce Allah'ın, bazı günahları sebebiyle hesaba çektiği ve günahlarını sayıp döktüğü, daha sonra da onun her bir kötülüğünü bir iyilikle değiştirdiğine dair bir hadis-i şerif varid olmuştur. Hadiste bu ihsanı gören kulun Allah'a şöyle diyeceği de belirtilmektedir:

"Rabbim benim burada göremediğim başka birtakım günahlarım da vardı."[34]

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Allah" tevbe eden kimseler için **"çok bağışlayıcıdır."** Büyük günahları mağfiret eder. Kullarına karşı da **"pek merhametlidir."** Çünkü onları pek büyük günah işleyerek kendisine karşı çıkmalarına rağmen tevbe etmeye davet eder, sonra tevbe etme muvaffakiyetini onlara verir, sonra da bu tevbelerini kabul eder.

71. "Kim tevbe edip salih amel işlerse işte o, tam manasıyla Allah'a dönmüş/tevbe etmiş olur." Bu kimse bilsin ki onun tevbesi en mükemmel şekildedir. Çünkü o, bu tevbesiyle Yüce Allah'a ulaştıran yola dönmüş olur. Bu yola dönüş ise bizatihi kulun mutluluğu/kurtuluşu demektir. Öyleyse yapacağı tevbeyi ihlâsla yapsın, bu tevbesini bozuk maksatların şaibelerinden arındırsın. Bundan maksat, kâmil anlamıyla tevbe etmeye teşvik etmek ve bu tevbeyi en faziletli ve üstün şekillere sahip kılmaktır. Böylelikle tevbe eden kimseye Yüce Allah tevbesinin kemâli oranında ecrini eksiksiz olarak verir.

72. "Yine onlar, yalana/yalan yere şahitlik etmezler." Yani haram olan her türlü söz ve fiilin bulunduğu yerlerde bulunmazlar. Haram sözler yahut haram fiiller ihtiva eden bütün meclislerden, sohbet yerlerinden uzak dururlar. Allah'ın âyetlerine (dil uzatarak) dalmak, batıl tartışmalar, gıybet, nemîme (laf taşıma), sövme, iftirada bulunma, alay etme, haram şarkılar vb. gibi sözlerin bulunduğu, içki içilip ipek yaygıların döşendiği, resim, heykel vb. şeylerin bulunduğu yerlerden uzak dururlar. Onlar bu şekilde yalan söz ve fiillerin işlendiği yerde bulunmadıklarına göre bu tür sözleri söylememeleri ve o tür fiilleri işlememeleri de öncelikle söz konusudur. Yalancı şahitlik de buradaki yalan söze dahildir ve bu âyet-i kerimenin kapsamına da öncelikle girmektedir.

34 Müslim, 190.

"Boş söz;" hayırsız, dinî veya dünyevî bir faydası bulunmayan, cahil ve benzeri kimselerin söylediklerine benzer sözlerin **"(ve işlerin bulunduğu meclislere) rastladıklarında ona bulaşmadan onurluca geçip giderler."** Kendilerini bu gibi sözlere dalmaktan uzak tutarlar, bu sûretle değerlerini düşürmezler. Bu gibi sözlere dalmada bir günah bulunmasa bile bunda bir akılsızlık, insanlık ve erdem açısından bir eksiklik olduğunu düşünürler. Bu nedenle de kendilerini bu gibi sözlerden uzak tutarlar. **"Boş söz... meclislere) rastladıklarında"** ifadesinde böyle boş sözlerin söylendiği yerlerde bulunmadıklarına ve onu dinlemediklerine işaret vardır. Ancak olur da tesadüfen bu gibi şeylere rast gelecek olurlarsa kendilerini böyle bir söü dinlemekten uzak tutarlar. Onurlarını korurlar.

73. "Onlar, Rablerinin," kendilerine dinlemeyi ve onlar vasıtasıyla doğru yolu bulmayı emretmiş olduğu **"âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde onlara karşı sağır ve kör kesilmezler."** Bu âyetlere yüz çevirmek, sağır gibi davranmak, dikkatlerini ve kalplerini başka tarafa çevirmek sûretiyle karşılık vermezler. Onlara iman ve tasdik etmeyen kimselerin yaptığı gibi yapmazlar. Aksine bu âyetleri işittiklerinde, Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi davranırlar: **"Bizim âyetlerimize, ancak kendilerine o âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rablerini hamd ile tesbih edenler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar."** (es-Secde 32/15) Âyetleri kabul eder, ihtiyaçlarını, bağlılıklarını ve teslimiyetlerini dile getirerek karşılık verirler. Bu âyetleri can kulağıyla ve uyanık kalplerle dinlerler. Bu âyetler sayesinde imanları daha da artar. Yakînleri daha da tamamlanır. Bu âyetler onları daha çok gayrete getirir ve onlarla sevinirler.

74. "Onlar, 'Rabbimiz! Bize (dünya ve ahirette) **mutluluk vesilesi olacak,"** kendileri sebebiyle gözlerimizin aydınlanacağı **"eşler,"** yani zevceler, arkadaşlar, akranlar **"ve nesiller bağışla!"** Bizler, bu kimselerin hallerini ve vasıflarını incelediğimizde gayretlerinin ve yüksek mertebelerinin bir sonucu olarak onların, ancak bu kimselerin Rablerine itaat ettiklerini, ilim ve amel sahibi kimseler olduklarını gördükleri zaman sevinip mutlu olduklarını anlarız. O bakımdan eşlerine, arkadaşlarına ve zürriyetlerine salih olmaları için yaptıkları bu duanın esasen kendilerine yapılmış bir dua olduğunu da anlarız. Çünkü bunun faydası, kendilerine dönecektir. Bu yüzden onlar, bu şekildeki bir ihsanı kendilerine yapılacak bir bağış sayarak **"Bize... bağışla"** diye dua ederler. Hatta onların yaptıkları bu duanın faydası bütün müslümanlaradır. Zira sözü geçenlerin salih olmaları, onlar vasıtasıyla dinini öğrenecek ve yararlanacak pek çok kimsenin de salih olmasına sebep olur.

"Bizi takvâ sahiplerine önder yap.' derler." Yani Rabbimiz, Sen bizi sıddıkların ve Allah'ın salih kullarından kemale erenlerin üstün derecesine ulaştır. Bu derece de dinde önderlik makamına erişmek ve takvâ sahiplerine söz ve davranışlarında uyulacak örnekler olmaktır. Ki fiillerine uyulur ve sözleri gönül huzuruyla kabul edilir, hayır ehli kimseler de onların arkalarından yürür. Böylelikle hem kendileri hidâyet üzere olurlar, hem de hidâyete ulaştırırlar. Bilindiği gibi bir şeye ulaşmak için yapılan dua, aynı zamanda kendileri olmaksızın gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri de istemek için yapılan bir dua demektir. İşte bu dinde önderlik derecesi de ancak sabır ve yakinle tamam olur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve sabrettikleri zaman içlerinden Bizim emrimizle hidâyete ileten önderler kıldık. Onlar âyetlerimize yakînen inanıyorlardı."** (es-Secde, 32/24) O halde bu dua; önemli birtakım amelleri, Allah'a itaatte, O'nun masiyetlerine karşı direnmede, O'nun acı ve ızdırap verici takdirlerine tahammül etmede sabretmeyi, kişiyi yakîn derecesine ulaştıracak pek çok hayrı, pek büyük lütuf ve ihsanlara erdirecek türden tam bir ilim sahibi olmayı ve bunların peygamberlerden sonra insanların erişebilmeleri mümkün olan en yüce derecelere yükselmelerini de gerektirir. O nedenle bu gayretleri ve istekleri bunca yüksek şeylere yönelik olduğu için mükâfatları da amelleri türünden olacaktır. Yüce Allah, onlara oldukça üstün ve yüksek mevkilerle ve meskenlerle mükâfatlandıracağını belirterek şöyle buyurmaktadır:

75-76. "İşte onlar sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılacaklar." Canın çektiği, gözlerin lezzet aldığı her şeyi ihtiva eden, son derece yüksek ve mükemmel meskenlerle mükâfatlandırılacaklardır. Bu mükâfatlara, sabırları sebebiyle erişeceklerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Melekler de her kapıdan onların yanına gelip 'Sabretmenize karşılık selam sizlere.** (Dünya) **yurdun(un) ne güzel akıbetidir bu!'** (derler)." (er-Ra'd, 13/23-24) Bu yüzden Yüce Allah burada da **"Onlar orada esenlik dileği ve selâm ile karşılanırlar."** buyuruyor. Yani Rableri ve şerefli melekler onlara selam verecekleri gibi, kendileri de birbirlerine selam vereceklerdir. Ayrıca kederlendirici ve zevklerini bulandırıcı her şeyden yana da esenlikte olacaklardır.

Özetle; Yüce Allah, bu salih kullarını ağırbaşlılıkla, kendisine karşı da, kullarına karşı da alçakgönüllülükle, edeple, hoşgörü ve tahammülle, güzel ahlâkla, cahilleri affetmekle, onlardan yüz çevirmekle, kötülüklerine karşı iyilikte bulunmakla, geceleyin ihlâsla namaz kılmakla, Rablerine kendilerini cehennemden korumak için dua etmekle, farz ve müstehap harcamaları yerine getirmekle, harcamada orta yolu

tutmakla, -normalde, ya aşırı gitmenin ya da cimri davranmanın söz konusu olduğu harcamalarda orta yollu oldukları için- başka hususlarda haydi haydi orta yolu tutmamakla, büyük günahlardan uzak kalmakla, Allah'a ibadetlerinde ihlâs sahibi olmakla, başkalarının canına ve namusuna zarar vermekten uzak ve iffetli olmakla, bunlardan herhangi birini işledikleri takdirde tevbe etmekle, kötülüklerin işlendiği, sözlü ve fiilî fâsıklıkların yapıldığı meclislerde bulunmamakla ve onları da asla işlememekle, hayrı bulunmayan seviyesiz fiillerden ve boş sözlerden uzak kalmakla -ki bu, onların erdemliliklerini, insanlıklarını ve kemallerini gösterir-, sözlü ya da fiilî düşük her şeyden kendilerini uzak tutmakla, Allah'ın âyetlerini kabul etmekle, o âyetlerin manalarını iyice anlamakla, bellemekle ve gereklerince amel etmekle, bu âyetlerin hükümlerini uygulamak için olanca gayretini harcamakla, Yüce Allah'a hem kendilerinin, hem kendileriyle ilgisi olanların, hem de müslümanların faydalanacağı şekilde eşlerinin, yakınlarının ve nesillerinin salih olmalarını isteyerek en güzel duaları yapmakla vasfetmiş bulunmaktadır. Eşlerine ve nesillerine gerekli bilgileri öğretmek, öğüt vermek ve nasihat etmek için çabalamak da bunun gerekleri arasındadır. Çünkü bir şeyi özellikle istemek ve bunun için Allah'a dua etmek için mutlaka onun sebeplerini de yerine getirmek gerekir. Yine onlar, Allah'a, kendileri için mümkün olan en yüksek derecelere erişmek için de dua etmişlerdir ki bu da önderlik ve sıddıklık derecesidir. Allah için gerçekten bunlar, en üstün sıfatlar ve en yüce maksatlardır. Bu maksatlar, ne kadar yüce, bu ruhlar ne kadar temiz, bu kalpler ne kadar duru ve saf, bu önderler ne kadar da takvâlıdırlar! Yüce Allah'ın onlar üzerindeki lütfu, nimeti ve rahmeti çok büyüktür. O'nun bu lütfu sayesinde de onlar bu üstün mevkilere ulaşmışlardır.

Yüce Allah, bu salih kullarının vasıflarını beyan etmekle ve onların hallerini nitelendirip gayretlerinin neye yönelik olduğunu açıklamakla kullarına büyük bir lütufta bulunmuştur. Bunların mükâfatlarını da onlara açıklamıştır ki böylelikle onlar, bu salih kulların vasıflarına sahip olmak için özlem duysunlar. Bu uğurda bütün gayretlerini ortaya koysunlar. Bunlara her zaman ve mekanda, her an ve vakitte lütuf ve ihsanlarını sağanak sağanak yağdırandan, bunlara hidâyet verdiği gibi kendilerine de hidâyet vermesini istesinler. Onları himayesine aldığı gibi kendilerini de özel olarak himayesine almasını istesinler.

Hamdler yalnız Sanadır Allah'ım, şikayetimiz de yalnız Sanadır, yardımı Senden diliyoruz, Senden imdat istiyoruz. Sen güç vermedikçe biz güç sahibi olamayız, kendimize bir fayda sağlamayız, gelecek zararları önleyemeyiz. Eğer Sen bize bunları kolaylaştırmayacak olursan biz zerre kadar iyilik işleyemeyiz. Şüphesiz bizler zayıfız, her bakımdan âciz kimseleriz. Biz tanıklık ederiz ki Sen, bizi bir göz açıp kapayacak vakit dahi kendimize bırakacak olursan, bizi kendi zaafımızla, kendi acizliğimizle ve kendi günahlarımızla baş başa bıraktın demektir. Rabbimiz! Senin rahmetinden başka bir şeye güvenmiyoruz. O rahmetinle bizi yarattın, bizi rızıklandırıyorsun, görünür görünmez bunca nimeti bize ihsan ediyorsun, başımızdan pek çok musibeti önlüyorsun. Bize öyle bir rahmet eyle ki bu sayede Senden başkalarının rahmetine ihtiyacımız olmasın. Senden dileyen ve rahmetini uman, asla zarar etmez.

﴿ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾ ﴾

77- De ki: Eğer duanız/ibadetiniz olmasa, Rabbim sizin neyinize değer versin! Ama siz yalanladınız. Artık yakanızı bırakmayacak bir azap kaçınılmaz olacaktır.

77. Allah, ("Rahman'ın kulları" diyerek) bu kullarını rahmetine izafe edip onların, şeref ve faziletleri dolayısıyla kendisinin kulları olma özelliğine sahip olduklarını belirtince belki bazı kimseler, "Biz niçin bu kulluğun kapsamına girmiyoruz?" diye düşünebileceklerinden Yüce Allah, bu kulların dışındakilere ehemmiyet vermeyip aldırış etmeyeceğini haber vermektedir. Eğer sizler O'na, gerek ibadet olan dua, gerekse de ihtiyaçlarını arzetmek için olan duada bulunmazsanız size hiçbir şekilde ehemmiyet ve değer vermez. **"Ama siz yalanladınız. Artık yakanızı bırakmayacak bir azap kaçınılmaz olacaktır."** Azap, alacaklının borçlusunun yakasını bırakmadığı gibi sizin yakanıza yapışacaktır. Yüce Allah, yakında sizinle mü'min kulları arasında hükmünü verecektir.

Furkan sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Allah'a ebediyen hamd u sena ve şükürler olsun.

سورة الشعراء

Şuarâ Sûresi

-26-

26- ŞUARÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 227 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ
نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِض۪ينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ
كَمْ اَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَر۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٩﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir.

3- Mümin olmuyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin.

4- Eğer istesek gökten üzerlerine bir mucize indiririz de onun karşısında (ister istemez) boyun bükerler.

5- Onlara Rahman'dan yeni bir öğüt geldiği her seferinde mutlaka ondan yüz çevirirler.

6- İşte onlar (hakkı) yalanladılar. O nedenle alay etmekte oldukları şeyin haberleri yakında kendilerine gelecektir.

7- Yeryüzüne bakmazlar mı ki Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik.

8- Şüphesiz bunda bir işaret/delil vardır. Ama onların çoğu mü'min olmazlar.

9- Gerçekten Rabbin, Aziz ve Rahim'dir.

1-2. Yüce Yaratıcı, apaçık ve açıklayıcı, ilâhî bütün istekleri, şer'î bütün maksatları gösteren bu Kitabın âyetlerinin ta'zim edilmesine delil olacak bir işarette bulunmaktadır. Bu Kitabın âyetlerine dikkatle bakan kimse, verdiği haberler yahut hükümler hakkında hiçbir şekilde en ufak bir şüphe ve tereddüde kapılmaz. Çünkü Kitap gâyet açıktır, en şerefli ve üstün manalara delâlet etmektedir. Ayrıca koyduğu hükümlerin hikmetini ve bağlantılı olduğu münasebeti de açıkça ortaya

koymaktadır. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu Kitap ile insanları uyarıp korkutuyor ve dosdoğru yola iletiyordu. Bu Kitap sayesinde Allah'ın takvâ sahibi kulları doğru yolu buluyor; ancak haklarında bedbahtlığın takdir edildiği kimseler de Kitaptan yüz çeviriyorlardı. Bundan dolayı Peygamberimiz de iman etmeyişlerine, samimi olarak iyiliklerini istemedeki aşırı tutkusu dolayısıyla oldukça fazla üzülüyordu. Bu yüzden Yüce Allah ona hitaben şöyle buyurmaktadır:

3. **"Mümin olmuyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin."** Kendini o kadar sıkıntıya sokuyorsun ki neredeyse kendini helâk edeceksin. Böyle yapma, onlar iman etmiyorlar diye duyduğun üzüntüyle kendini yiyip tüketme. Çünkü hidâyet Allah'ın elindedir. Sen tebliğ vazifeni eksiksiz yerine getirdin. Kur'ân-ı Kerîm'in ötesinde bir mucize olamaz ki Biz iman etmeleri için onlara onu indirelim. Şüphesiz hidâyeti bulmak için Kur'ân-ı Kerîm yeterlidir, tatmin edicidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

4. **"Eğer istesek gökten üzerlerine,"** gönderilmesini teklif ettikleri mucizelerden **"bir mucize indiririz de"** yalanlayanlar **"onun karşısında** (ister istemez) **boyun bükerler."** Ancak buna ihtiyaç da, bunda bir maslahat da yok. Çünkü o vakit iman etmelerinin hiç faydası olmaz. Zira fayda sağlayan iman, gıyaben/görmeden yapılan imandır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinin birinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar? Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."** (el-En'am 6/158)

5. **"Onlara Rahman'dan,"** kendilerine emirler veren, yasaklar koyan, onlara neyin fayda vereceğini, neyin de zararlı olacağını hatırlatan **"yeni bir öğüt geldiği her seferinde mutlaka ondan"** hem kalpleriyle hem bedenleriyle **"yüz çevirirler."** Yeni gelen öğütten böyle yüz çevirirler. Genelde yeni gelen bir öğüt de öncekinden daha beliğ ve etkilidir. Bundan dahi yüz çevirdiklerine göre gelecek başka öğütlerden yüz çevirmemeleri mümkün mü?

Bunun sebebi ise onlarda hayır namına hiçbir şeyin olmaması, öğütlerin onlara fayda sağlamamasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

6. **"İşte onlar"** hakkı **"yalanladılar."** Yalanlamak, onların değişmez ve vazgeçilmez bir karakteri haline gelmiştir. **"O nedenle alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine yakında gelecektir."** Onların, "Yalandır" dedikleri azap, pek yakında başlarına gelecek, onları bulacaktır. Çünkü azap sözü onlara hak olmuştur.

7. Yüce Allah kişiye fayda sağlayan tefekküre dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzüne bakmazlar mı ki, Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik."** Bütün bitki türlerinden hem görünüşleri güzel, hem de pek faydalı bitkiler bitirdik.

8. **"Şüphesiz bunda,"** Yüce Allah'ın ölüleri ölümlerinden sonra diriltmesine dair **"bir işaret/delil"**/belge **"vardır."** O, yeri ölümünden sonra dirilttiği gibi ölüleri de diriltecektir. **"Ama onların çoğu mü'min olmazlar."** Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Sen ne kadar hırs göstersen de insanların çoğu iman etmezler."** (Yusuf, 12/103)

9. **"Gerçekten Rabbin"** bütün mahlukatı emri altına alan, ulvî alemin de süflî alemin de kendisine itaat ettiği **"Aziz"** ve rahmeti her şeyi kuşatmış, lütuf ve ihsanı bütün canlılara erişmiş **"Rahim'dir."** O, öyle Aziz'dir ki bedbaht olanları çeşitli azap ve cezalarla helâk etmiştir. Bahtiyar mü'minlere de öyle merhametlidir (Rahim'dir) ki onları her türlü kötülük ve beladan kurtarmıştır.

﴿ وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ۝١٠ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ۝١١ ﴾

10- Hani Rabbin, Mûsâ'ya şöyle seslenmişti: 'Git, o zalim topluma...'

11- 'Firavun'un kavmine. Korkup sakınmazlar mı onlar?'

10. Yüce Yaratıcı, Kur'ân-ı Kerîm'de Mûsâ *aleyhisselam*'ın kıssasını, başka kıssalardan daha fazla tekrarlamıştır. Çünkü bu kıssa, çok büyük hikmet ve ibretleri ihtiva eder. Bu kıssada Mûsâ'nın zalimlerle ve mü'minlerle başından geçenlere dair haberler vardır. Mûsâ, büyük bir şeriatın sahibidir. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra ilâhî kitabların en faziletlisi olan Tevrat da ona indirilmiştir. İşte Yüce Allah, onun hakkında şöyle buyurmaktadır: Mûsâ'nın, Allah'ın onunla konuşup ona peygamberlik ve risalet verdiğinde ona yönelik seslenişi zamanındaki o üstün halini hatırla! Ona, **"Git, o zalim topluma"** demişti. Yeryüzünde büyüklük taslayan, oranın ahalisine karşı büyüklük taslayan ve başlarının da rububiyet iddiasında bulunduğu o topluluğa git.

11. "Firavun'un kavmine... Korkup sakınmazlar mı onlar?" Yani onlara yumuşak sözle ve güzel ifadelerle "Kendilerini yaratan, kendilerini rızıklandırmış bulunan Allah'tan korkmaz mısınız? O'ndan çekinip de bu küfrünüzden vazgeçmez misiniz?" de!

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدۡرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرۡسِلۡ إِلَىٰ هَٰرُونَ
﴿١٣﴾ وَلَهُمۡ عَلَيَّ ذَنۢبٞ فَأَخَافُ أَن يَقۡتُلُونِ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Dedi ki: 'Rabbim, korkarım ki onlar beni yalanlarlar.'

13- 'Benim de göğsüm daralır ve dilim dönmez. Onun için Hârûn'a da risalet ver.'

14- 'Ayrıca onlara göre ben bir suçluyum. O nedenle beni öldürmelerinden de korkuyorum.'

12-13. Mûsâ, Rabbine özür beyan ederek, bu ağır yükte kendisine yardımcı vermesi talebinde bulunup **"dedi ki: Rabbim, korkarım ki onlar beni yalanlarlar. Benim de göğsüm daralır ve dilim dönmez."** Bir başka yerde Mûsâ'nın şöyle söylediği buyrulmaktadır: **"Rabbim göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır ve dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden bir yardımcı ver, kardeşim Hârûn'u..."** (Tâ-Hâ, 20/25) **"Onun için Hârûn'a da risalet ver."** Yüce Allah da onun duasını kabul buyurdu. Mûsâ'ya peygamberlik verdiği gibi kardeşine de peygamberlik verdi. **"Onu bana yardımcı olarak gönder."** (el-Kasas, 28/34) Yani bu işimde bana yardımcı olarak gönder.

14. "Ayrıca onlara göre ben" bir Kıpti'yi öldürme meselesinden dolayı **"bir suçluyum. O nedenle beni öldürmelerinden de korkuyorum."**

﴿ قَالَ كَلَّاۖ فَٱذۡهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسۡتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأۡتِيَا فِرۡعَوۡنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ
ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنۡ أَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾ ﴾

15- Buyurdu ki: 'Asla! İkiniz âyetlerimizle/mucizelerimizle gidin. Şüphesiz Biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitiriz.'

16- 'İkiniz de Firavun'a gidin ve deyin ki: «Şüphesiz biz âlemlerin Rabbinin elçileriyiz.

17- İsrailoğullarını bizimle gönder.» diye (geldik).'"

15. "Buyurdu ki: Asla" seni öldürme imkânı bulamayacaklar. Biz size öyle bir güç vereceğiz ki, onlar size kötülük yapmak için yaklaşamayacaklar. Siz ve size tâbi olanlar galip geleceksiniz. Bundan dolayıdır ki Firavun, Mûsâ'ya ileri derecede meydan okumasına, onu kıt akıllıkla, hem onu hem de kavmini sapıklıkla suçlamasına rağmen hiçbir zarar veremedi. **"İkiniz,"** doğruluğunuza ve getirdiğinizin sıhhatine delil olan **"âyetlerimizle/mucizelerimizle gidin. Şüphesiz Biz sizinle beraberiz,** (her şeyi) **işitiriz."** Ben ikinizi de koruyacağım/himaye edeceğim.

16. "İkiniz de Firavun'a gidin ve deyin ki: 'Şüphesiz biz, âlemlerin Rabbinin elçileriyiz." Yani O, sen Rabbimize ve bize iman edesin, O'na ibadete boyun eğip O'nun tevhidini kabul edesin, diye bizi sana gönderdi.

17. "İsrailoğullarını bizimle gönder.' diye (geldik)." Artık onlara yaptığın işkencelere son ver. Onlar üzerindeki baskını kaldır ki, Rablerine ibadet etsinler. Dinlerini gereği gibi uygulayabilsinler.

﴿ قَالَ أَلَمۡ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدٗا وَلَبِثۡتَ فِينَا مِنۡ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلۡتَ فَعۡلَتَكَ ٱلَّتِي فَعَلۡتَ
وَأَنتَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾ ﴾

18- Dedi ki: 'Çocukken seni yanımızda besleyip büyütmedik mi? Üstelik yıllarca da aramızda kaldın.'

19- 'Sonunda yapacağını da yaptın. Sen bir kafirsin/nankörsün.'

18. Mûsâ ile Hârûn, Firavun'a gelip de Allah'ın kendilerine emrettiklerini söylediklerinde Firavun iman etmedi, yumuşamadı da. Mûsâ'ya şu sözleriyle karşı koymaya kalkıştı: **"Çocukken seni yanımızda besleyip büyütmedik mi?"** Sana iyilikte bulunarak henüz beşikte küçük bir bebek iken besleyip büyütmedik mi? Bu şekilde uzun bir süre yanımızda kalmadın mı?

19. "Sonunda yapacağını da yaptın." Kastettiği ise Mûsâ'nın kavminden olan bir kişi, düşmanına karşı ondan yardım istediğinde Mûsâ'nın o Kıpti'yi öldürmesidir: **"Mûsâ, ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep oldu."** (el-Kasas, 28/15) **"Sen bir kafirsin/nankörsün."** Firavun şunu demek istemişti: O sırada senin yolun da bizim yolumuzdu. Senin gittiğin yol ile bizim tutturduğumuz yol, küfürde aynıydı. Firavun, bu sözleriyle -Mûsâ küfürden münezzeh olduğu halde- farkına varmadan kendisinin kâfir olduğunu ikrar ve itiraf etmişti. Bunun üzerine Mûsâ ona şöyle cevap verdi:

﴿ قَالَ فَعَلۡتُهَآ إِذٗا وَأَنَا۠ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرۡتُ مِنكُمۡ لَمَّا خِفۡتُكُمۡ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكۡمٗا وَجَعَلَنِي مِنَ
ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلۡكَ نِعۡمَةٞ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنۡ عَبَّدتَّ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿٢٢﴾ ﴾

20- 'O işi yaptığım sırada ben cahillerden idim.' dedi.

21- 'Sizden korkunca da aranızdan kaçtım. Rabbim bana hüküm/hikmet bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı.'

22- 'Başıma kaktığın o iyilik ise (aslında bir iyilik değil) senin İsrailoğullarını köleleştirmenin bir sonucudur.'

20-21. "O işi yaptığım sırada ben cahillerden idim." Yani ben bu işi kâfir olarak işlemedim, aksine bu işi bilmeden, istemeyerek yaptım. Hem ben bunun için Rabbimden mağfiret diledim. O da bana mağfiret buyurdu. **"Sizden korkunca da,"** beni öldürmek için aranızda karar almanız üzerine **"aranızdan kaçtım."** ve Medyen'e gittim. Orada yıllarca kaldıktan sonra geri size geldim. Bu esnada **"Rabbim bana hüküm/hikmet bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı."**

Özetle Firavun'un Mûsâ'ya karşı itirazı, cahil veya işi cahilliğe vuran birinin itirazı tütürdendir. O, Mûsâ'nın peygamber olamayacağına dair bir kişiyi öldürmüş olmasını sebep göstermeye çalıştı. Mûsâ da o kimseyi öldürmesinin bizzat öldürme kastı olmaksızın, bilmeden ve hata yoluyla olduğunu belirtti. Şanı Yüce Allah'ın lütfu ise kimseden alıkonamaz. O halde ne diye Yüce Allah'ın bana hikmet ve risalet bağışlamış olmasını imkânsız kabul ediyorsunuz?

22. Geriye ey Firavun, senin **"Çocukken seni yanımızda besleyip büyütmedik mi?"** şeklindeki itirazın kalıyor. Aslında bu meseleyi iyice tetkik edecek olursak açıkça görülür ki senin başıma kaktığın bu işte minnet edilecek bir taraf yoktur. Bundan dolayı Mûsâ, ona şöyle demişti: **"Başıma kaktığın o iyilik ise (aslında bir iyilik değil) senin İsrailoğullarını köleleştirmenin bir sonucudur."** Senin bunu başıma nimet diye kakmanın sebebi, İsrailoğullarını kendi işlerinde çalıştırman ve onları kendine adeta köle konumuna getirmendir. Beni ise kendine köleleştirmekten ve işlerinde çalıştırmaktan uzak tuttun; şimdi de bunu başıma kakılacak bir iyilik sayıyorsun. Fakat meselenin düşünülmesi halinde gerçek açıkça ortaya çıkar. Sen aslında bu değerli halka zulmettin, onlara işkenceler yaptın, onları angarya işlerde çalıştırdın. Yüce Allah, kavmime eziyet etmiş olmana rağmen beni senin eziyetinden kurtardı. Senin bana minnet diye hatırlattığın ve başıma kaktığın bu işin, başa kakılacak tarafı neresidir?

﴿ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

23- Firavun, 'Âlemlerin Rabbi (dediğin de) nedir?' dedi.

24- Dedi ki: 'Göklerin, yerin ve onların arasında bulunanların Rabbidir. Eğer kesin bilgiye sahipseniz (bunun böyle olduğunu anlarsınız)."

25- Etrafında bulunanlara, 'Duymuyor musunuz (neler söylüyor)?!' **dedi.**

23. "Firavun, 'Âlemlerin Rabbi (dediğin de) **nedir?' dedi."** Firavun bu sözleriyle zalimce ve büyüklük taslayarak Rabbini inkâra yöneldi. Halbuki o, Mûsâ'nın davet ettiği şeyin doğru olduğuna içten içe kesinlikle inanıyordu.

24. Mûsâ şu cevabı verdi: **"Göklerin, yerin ve onlarla arasında bulunanların Rabbidir."** Yani ulvî âlemi ve süflî âlemi yaratıp bütün bu kainatı yöneten, işlerini idare eden ve çeşitli yollarla rububiyetiyle terbiye edendir. Sizler de buna dahilsiniz, ey muhataplar! O halde nasıl olur da bütün varlıkların yaratıcısını, gökleri ve yeri yoktan var edeni inkâr edebilirsiniz? **"Eğer kesin bilgiye sahipseniz** (bunun böyle olduğunu anlarsınız)."

25. Firavun ise yüzünü ekşiterek ve hayretle; "Bu adamın neler söylediğini **"duymuyor musunuz?!"**" dedi. Bunun üzerine Mûsâ şöyle devam etti:

﴿ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- 'O, hem sizin Rabbiniz, hem de geçmiş atalarınızın Rabbidir.' dedi.

26. Hayret etseniz de, etmeseniz de, büyüklük taslasanız da, zillet ve itaatle boyun eğseniz de bu gerçek değişmez: **"O, hem sizin Rabbiniz, hem de geçmiş atalarınızın Rabbidir."** Firavun hakka karşı inat ederek ve o hakkı getirene de dil uzatarak şöyle dedi:

﴿ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Dedi ki: 'Size gönderilen bu elçiniz kesinlikle delidir.'

27. "Çünkü o, bizim izlemekte olduğumuz yoldan farklı bir şey söylüyor. Bizim kabul ettiğimiz hususlarda bize ters düşüyor." Firavun'a göre akıllılık ve akıllı kimse, kendilerinin yaratılmamış olduklarını yahut göklerle yerin kendilerini var eden bir varlık olmaksızın var olduklarını, bizzat kendilerinin de bir

yaratıcı olmaksızın var olduklarını iddia eden kimselerdir. Ona göre akıllılık, her bakımdan eksik bir varlığa ibadet edilmesini kabul etmek, delilik ise ulvî ve süflî alemin yaratıcısı, gizli ve açık bütün nimetleri ihsan eden bir Rabbin varlığını kabul edip O'na ibadete davet etmektir. Firavun, bu görüşlerini kavmine allayıp pulladı. Kavmi de kafalarını kullanmayan kıt akıllı kimselerdi. Böylece o **"kavmini hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar fasıklar topluluğu idi."** (ez-Zuhruf, 23/54)

﴿قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ٢٨﴾

28- 'Doğunun, batının ve onların aralarında olanların Rabbidir. Eğer aklınızı kullanırsanız (bunun böyle olduğunu anlarsınız).' **dedi.**

28. Mûsâ *aleyhisselam* da Firavunun inkârına, âlemlerin Rabbini kabul etmeyişine cevap olmak üzere şöyle dedi: **"Doğunun, batının ve onların arasında olanların,"** yani bütün varlıkların **"Rabbidir. Eğer aklınızı kullanırsanız** (bunun böyle olduğunu anlarsınız)." İşte ben size akıldan asgari seviyede payı bulunan herkesin çok iyi bir şekilde anlayıp kavrayacağı açıklamalarda bulunmuş oldum. Ne diye sizler, size söylediğim bu hususları bilmezlikten, anlamazlıktan geliyorsunuz?

Bu ifadelerde üstü kapalı olarak şuna dikkat çekilmektedir: Mûsâ'ya yönelttiğiniz delilik iftirası, asıl sizde var. İnsanlar arasında en üstün akıllı, ilmi en mükemel birine böyle bir iftirada bulunuyorsunuz. Halbuki bizzat deli olanlar sizlersiniz. Çünkü akıllarınız, varlığı en açık bir gerçek olan zatı, gökleri ve yeri, ikisi arasında bulunanları yaratanı inkâra yeltendi. Siz O'nu inkâr ettiğinize göre neyin varlığını kabul ediyorsunuz ki? Bu büyük gerçeği bilmediğinize göre sizin bildiğiniz nedir ki? Siz, O'na ve O'nun âyetlerine iman etmediğinize göre artık Allah'tan ve âyetlerinden başka neye iman edebilirsiniz? Allah'a andolsun ki hayvanlar derecesindeki deliler dahi sizden daha akıllıdır. Meralarda yayılan davarlar bile sizden daha doğru yoldadır.

﴿قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ٢٩﴾

29- Dedi ki: 'Eğer benden başka bir ilâh edinirsen seni mutlaka hapse tıkarım.'

29. Firavun artık ortaya delil koyamayınca, Mûsâ'ya karşı koymakta ve herhangi bir açıklama yapmakta aciz kalınca sahip olduğu gücü kullanarak ona tehditler savurmaya başladı: **"Eğer benden başka bir ilâh edinirsen seni mutlaka hapse tıkarım."** Kahrolasıca, Mûsâ'yı saptıracağını ve kendisinden başka kimseyi ilâh edinmeyeceğini ümit etmişti. Yoksa Mûsâ'nın ve beraberindekilerin yaptıklarında, söylediklerinde basiret üzere olduklarını anlamıştı.

﴿قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ٣٠﴾

30- Dedi ki: 'Sana (doğruluğumu ispatlayan) apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?'

30. Mûsâ ona dedi ki: **"Sana** (doğruluğumu ispatlayan) **apaçık bir şey,"** yani sana getirdiklerimin doğruluğuna delil teşkil edecek harikulade ve apaçık bir delil göstersem de mi böyle yapacaksın?

﴿قَالَ فَأْتِ بِهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ٣١ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ٣٢﴾

31- 'Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi getir onu!' dedi.

32- Bunun üzerine Musa, asasını attı. Birden o, kocaman ve aşikar bir yılan oluverdi.

31-32. (ثُعْبَانٌ) erkek yılandır. **"Aşikar"** olma niteliği ise herkes tarafından açıkça görülen, hayalî ve yılana benzer bir görüntü değil, gerçek bir yılan demektir.

﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ٣٣﴾

33- Elini çıkardı. Bir de ne görsünler; o, bakanların önünde bembeyaz parlıyor!

33. "Elini" koynundan **"çıkardı, bir de ne görsünler; o, bakanların önünde bembeyaz parlıyor."** Yani eli, bakanlar tarafından açıkça görünen şekilde herhangi bir kusur ve hastalık söz konusu olmaksızın büyük bir nur saçıyordu.

﴿قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ٣٤ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ٣٥﴾

34- Etrafındaki ileri gelenlere dedi ki: 'Şüphesiz bu, çok bilgili bir sihirbazdır.'

35- 'Sihriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. O halde ne buyurursunuz?'

34-35. **"Etrafındaki ileri gelenlere,"** hakka ve hakkı getirene karşı çıkarak **"dedi ki: Şüphesiz bu, çok bilgili bir siharbazdır. Sihriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor."** Firavun, gerçeği onlara başka türlü göstermeye çalışmıştı. Çünkü akıllarının kıt olduğunu biliyordu. Mûsâ'nın gösterdiklerinin, sihirbazların yaptıkları türden olduğunu söyledi. Çünkü onlar sihirbazların, insanların güç yetiremeyeceği türden hayret verici işler yaptıklarına inanıyorlardı. Ayrıca Firavun, Mûsâ'nın bu sihirdeki maksadının onları yurtlarından çıkarmak olduğunu söyleyerek onları korkutmaya çalıştı. Amacı ise onların kendilerini çocuklarından ve yurtlarından uzaklaştırmak isteyen kimseye karşı düşmanlıkta bütün çaba ve gayretlerini ortaya koymalarını sağlamaktı. **"O halde ne buyurursunuz?"** Buna ne yapalım dersiniz?

﴿ قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَٱبْعَثْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Dediler ki: 'Onu ve kardeşini alıkoy, şehirlere de toplayıcılar gönder de,

37- Sana ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa hepsini getirsinler.'

36-37. **"Dediler ki: Onu ve kardeşini alıkoy,"** bir süre beklet **"şehirlere de"** insanları bir araya getirecek ve sihirbazları toplayacak **"toplayıcılar gönder de sana ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa hepsini getirsinler."** Yani ilmin merkezi ve sihrin kaynağı olan bütün şehirlerine becerikli, büyüyü çok iyi bilen bütün sihirbazları toplayıp getirmeleri için adam gönder. Çünkü sihirbaz olana kendi sihri türünden sihirle karşı konulur. Cahil, sapık ve saptırıcı Firavun'un gerçekleri örtbas etmeye çalışarak Mûsâ'nın getirdiklerinin sihir olduğu şeklindeki batıl iddiasını Allah'ın kullara göstermesi, O'nun bir lütfuydu. Böylelikle büyük bir kalabalığın takip edeceği bir gösterinin yapılması için bütün becerikli sihirbazları topladılar. Bu sûretle Yüce Allah'ın lütfuyla hak batıla galip gelecekti. İlim ehli ve bu işi bilenler, Mûsâ'nın getirdiğinin doğruluğunu ve hiçbir şekilde sihir olmadığını itiraf ve kabul edeceklerdi.

﴿ فَجُمِعَ ٱلسَّحَرَةُ لِمِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ
ٱلسَّحَرَةَ إِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- Böylece sihirbazlar belirlenen günün malum vaktinde toplandı.

39- İnsanlara da 'Siz de toplanacak mısınız?' denildi.

40- 'Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız.'

38. Firavun, danıştığı kimselerin görüşlerini uygulamaya koyarak şehirlere sihirbazları toplayacak kimseler gönderdi, bu konuda bütün gayretini ortaya koydu. **"Böylece sihirbazlar belirlenen günün malum vaktinde toplandı."** O günde bir araya gelmek üzere Mûsâ onlarla sözleşmişti. O gün de onların işlerini bırakıp eğlenceye koştukları bir bayram günüydü.

39. **"İnsanlara da 'Siz de toplanacak mısınız?' denildi."** Yani bütün insanların belirlenen bu günde toplanmaları için ilanda bulunuldu.

40. **"Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız."** Yani insanlara şöyle dediler: Bir araya gelin, toplanın ki sihirbazların Mûsâ'yı nasıl yendiklerini, onların işlerinde ne kadar becerikli olduklarını görün. Biz de onlara uyacağız; onları tazim edeceğiz. Sihir bilgisinin ne kadar değerli olduğunu öğrenmiş olacağız. Eğer hakka uyma muvaffakiyetine mazhar olmak isteselerdi, şöyle demeleri gerekirdi: Biz, onlardan kim haklı çıkarsa ona uyacağız ve doğruyu öğrenmiş olacağız. Bundan dolayı bu toplanmanın, onlara karşı delilin ortaya konulması dışında kendilerine hiçbir faydası olmadı.

﴿ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالُوا۟ لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا
لَّمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a dediler ki: 'Eğer galip gelen biz olursak her halde bize bir mükâfat var, değil mi?'

42- O da 'Evet, o zaman siz elbette çok yakınlarımdan da olacaksınız.' dedi.

41-42. **"Sihirbazlar geldiklerinde,"** Firavun'un yanına geldiklerinde **"Firavuna, 'Eğer"** Mûsâ'ya **"galip gelen biz olursak her halde bize bir mükâfat var, değil mi?'"** dediler. Firavun da onlara, **"'Evet,"** size hem bir ücret, hem de mükâfat verilecektir. **"O zaman siz elbette"** nezdimde **"çok yakınlarımdan da**

olacaksınız.' dedi." Bu sözleriyle onlara hem mükâfat, hem de kendisine yakın olma vaadinde bulundu ki daha fazla gayrete gelsinler ve Mûsâ'nın getirdiklerine karşı çıkmak için bütün güçlerini ortaya koysunlar.

﴿ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Mûsâ onlara, 'Haydi, ne atacaksanız atın.' dedi.

44- Onlar da iplerini ve asalarını attılar ve 'Firavun'un izzetine yemin olsun ki galip gelecek olan kesinlikle biziz.' dediler.

43. Mûsâ, sihirbazlar ve Mısır halkı belirlenen vakitte bir araya geldiklerinde Mûsâ, sihirbazlara öğütlerde bulundu ve dedi ki: **"Yazıklar olsun size! Yalan uydurup Allah'a iftira etmeyin. Sonra azap ile kökünüzü kazır. Zira** (O'na) **iftira eden zarar eder."** (Tâ-Hâ, 20/61) Sihirbazlar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler, tartıştılar. Sonra Firavun onları gayrete getirdi, onlar da birbirlerini teşvik ettiler. **"Mûsâ onlara, 'Haydi, ne atacaksanız atın.' dedi."** Yani siz içinizden neyi atmayı geçiriyorsanız atın. Bu sözleriyle Mûsâ onlara herhangi bir sınır getirmemiş oluyordu. Çünkü o, hakka karşı çıkmak maksadıyla yapacakları işin batıl olduğunun ortaya çıkacağına kesin kanaat sahibiydi.

44. "Onlar da iplerini ve asalarını attılar." Bunlar hareket eden yılanlara dönüştü ve bu yolla insanların gözlerini büyülediler. **"Ve 'Firavun'un izzetine yemin olsun ki galip gelecek olan kesinlikle biziz.' dediler."** Her açıdan zayıf ve aciz bir kulun izzetini, gücüne sığındılar. Bu kulun tek vasfı, zorbalık ve büyüklük taslaması, görünüşte hükümdar olması ve ordusu bulunmasıydı. İşte onlar bu manzaraya aldandılar. Basiretleri, işin gerçeğine nüfuz edememişti. Yahut onlar bu sözleriyle Firavun'un izzetine yemin ederek galip geleceklerini zannettiler.

﴿ فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوٓا ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

45- Mûsâ da asasını attı. Birden o, (yılana dönüşüp) **onların göz boyamalarından ibaret şeyleri yakalayıp yutmaya başladı.**

46- Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47- Dediler ki: 'Âlemlerin Rabbine iman ettik.'

48- 'Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine...'

45. "Mûsâ da asasını attı. Birden o, (yılana dönüşüp) **onların göz boyamalarından ibaret şeyleri yutmaya başladı."** Ortaya attıkları bütün ipleri ve sopaları tamamen yuttu. Çünkü onların yaptıkları göz boyama, yalan ve uydurmaydı. Onların hepsi boş, batıl şeylerdi. Hakka karşı duramaz, direnemezlerdi.

46-48. Sihirbazlar, bu büyük mucizeyi gördüklerinde sihir işini bildiklerin için Mûsâ'nın yaptığının sihir olmadığına kesin kanaat getirdiler. Bunun ancak Allah'ın âyetlerinden bir âyet, Mûsâ'nın doğruluğunu ortaya koyan ve getirdiğinin gerçek olduğunu gösteren bir mucize olduğunu anladılar. Bunun üzerine **"sihirbazlar derhal"** Rablerine **"secdeye kapandılar. Dediler ki: 'Âlemlerin Rabbine iman ettik, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine...'"** Böylelikle o toplantı yerinde batıl, kökünden yok edildi. Bu batılın elebaşları onun batıl olduğunu ikrar ve itiraf etti, hak da açıkça ortaya çıkıp üstün geldi. Herkes de bunu gözleriyle gördü. Ancak Firavun, azgınlık ve sapıklıkta direnerek, inadını sürdürerek yüz çevirdi.

﴿ قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ ٱلَّذِى عَلَّمَكُمُ ٱلسِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَٰيَٰنَآ أَن كُنَّآ أَوَّلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾ ﴾

49- Dedi ki: 'Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Şüphesiz o, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Yakında bileceksiniz. Andolsun ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi birden asacağım.'

50- Dediler ki: 'Olsun, zararı yok. Zaten biz elbette Rabbimize döneceğiz.'

51- 'Biz, ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı bağışlayacağını ümit ediyoruz.'

49. Firavun, sihirbazlara **"dedi ki: Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz?"** Firavun, sihirbazların kendine karşı gösterdikleri cüretten, kendi izni olmadan ve ona danışmadan iman etmeye kalkışmalarından hem hayrete düşmüştü hem de kavmine bunun şaşılacak bir şey olduğunu ima etmişti. **"Şüphesiz o, size sihri öğreten büyüğünüzdür."** Halbuki sihirbazları toplayan oydu. Onları bulundukları şehirlerden toplayıp getirme görüşünü ortaya koyanlar da onun ileri gelenleriydi. Biliyorlardı ki Mûsâ ile sihirbazlar daha önce bir araya gelmemişlerdi. Bundan önce onu görmemişlerdi bile. Buna karşın görenleri hay-

rete ve dehşete düşürecek bir sihir ortaya koymuşlardı. Bununla birlikte onlar, kendilerinin bile batıl olduğuna inandıkları sözleri söylemekten geri kalmadılar. Aklî seviyeleri bu olan kimselerin apaçık hakka, göz kamaştırıcı belgelere iman etmemeleri garip karşılanmamalıdır. Çünkü Firavun, yakın çevresine herhangi bir şey için gerçek şeklinden başka türlü olduğunu söyleyecek olsa onlar, yine de onu tasdik ederlerdi.

Firavun, daha sonra sihirbazları tehdit ederek dedi ki: **"Andolsun ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim."** Yani yeryüzünde fesat çıkartanlara uygulandığı gibi sağ el ile sol ayaklarını kesmekle tehdit etti onları. **"Ve hepinizi birden asacağım,"** böylelikle rezil ve zelil olmanızı sağlayacağım.

50. Sihirbazlar imanın ne kadar tatlı olduğunu anlayıp lezzetini aldıkları için, **"'Olsun, zararı yok,"** senin bize yaptığın bu tehdide aldırmıyoruz, **"zaten biz elbette Rabbimize döneceğiz.' dediler. 'Biz"** kavmin arasından Mûsâ'ya **"ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin"** küfür, sihir vb. sair **"günahlarımızı bağışlayacağını ümit ediyoruz.'"** Yüce Allah, böylelikle onlara sabır ve sebat verdi. Firavun'un otoritesi ve o dönemdeki iktidarı dolayısıyla onlara savurduğu bu tehdidi uygulamış olma ihtimali olduğu gibi Yüce Allah'ın sihirbazları ona karşı korumuş olması da muhtemeldir.

﴿ ۞ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Biz, Mûsâ'ya 'Kullarımı geceleyin yola çıkar! Şüphesiz siz, takip edileceksiniz.' diye vahyettik.

52. Firavun ve kavmi küfürlerini sürdürmeye devam ettiler. Mûsâ da onlara apaçık âyetleri/mucizeleri getirip duruyordu. Onlara bir mucize gelip de bu mucize onları zor durumda bırakınca Mûsâ'ya, eğer Allah bu musibeti başlarından kaldırırsa mutlaka iman edeceklerine ve İsrailoğullarını onunla birlikte gönderceklerine dair söz veriyorlardı. Yüce Allah da Mûsâ'ya mucize olmak üzere onlara gönderdiği musibeti kaldırıyor; fakat Firavun ve kavmi verdikleri sözden cayıyorlardı. Nihâyet Mûsâ, iman edeceklerinden ümidini kesip de azap sözü hak olunca ve Yüce Allah'ın, İsrailoğullarını onların esaretinden kurtarma ve onlara yeryüzünde iktidar verme vakti gelince O, Mûsâ'ya şunu vahyetti: **"Kullarımı geceleyin yola çıkar!"** Yani İsrailoğulları ile birlikte gecenin başlangıcında yola koyul! Bundan maksat, yollarını aceleye gelmeden kat etmeleri ve yeterli bir süre yol alabilmeleriydi. **"Şüphesiz siz takip edileceksiniz."** Firavun ve askerleri sizi

takip edecekler. Gerçekten de Yüce Allah'ın haber verdiği gibi oldu. Sabah olunca İsrailoğullarının tümden Mûsâ ile birlikte yola koyulduklarını gördüler.

﴿ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

53- Firavun, şehirlere toplayıcı adamlar gönderdi.

54- (Dedi ki:) 'Gerçekten bunlar az bir topluluktur.'

55- 'Ve onlar bizi gerçekten kızdırdılar.'

56- 'Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz.'

53-55. "Firavun, şehirlere" İsrailoğullarını cezalandırmak üzere insanları bir araya getirmek için **"toplayıcı adamlar gönderdi."** Kavmini gayrete getirmek için de şunları söyledi: **"Gerçekten bunlar,"** yani İsrailoğulları **"az bir topluluktur. Ve onlar bizi gerçekten kızdırdılar."** Bu yüzden bizim, şu kaçan kölelerden, bizi öfkelendirmelerinin intikamını almamız kaçınılmazdır.

56. "Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz." Yani onların hepsine karşı tedbirliyiz. Onlar hepimizin düşmanıdır. Dolayısıyla onların üzerine gitmede hepimizin maslahatı ortaktır.

﴿ فَأَخْرَجْنَاهُم مِّن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾

57- Böylece onları (ülkelerindeki) bahçelerden ve pınarlardan çıkardık,

58- Hazinelerden ve güzel konaklardan da...

59- İşte böyle! Ve Biz onlara İsrailoğullarını mirasçı kıldık.

57. Firavun ve askerleri büyük bir ordu halinde, genel bir seferberlik içinde yola çıktılar ve acizliklerinden dolayı çıkamayan mazeret sahipleri dışında hiç kimse geri kalmadı. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Böylece onları (ülkelerindeki) bahçelerden ve pınarlardan çıkardık."** Mısır'ın güzel bahçelerinden, coşup kaynayan pınarlarından, topraklarını dolduran ekinlerinden ayırıp çıkardık. Ki şehirleri ve köyleri bunlarla mamur edilmişti.

58. "Hazinelerden ve güzel konaklardan da..." Öyle ki bakanlar onlardan hoşlanıyor, yakından inceleyenler hayran kalıyordu. Uzun süre bunlardan yararlan-

mışlardı. Bunların zevk ve arzuları ile uzun bir ömrü, küfür ve fesat üzere geçirdiler. Kullara karşı büyüklük taslayarak, tam bir dalalet içinde hayatlarını sürdürdüler.

59. "İşte böyle! Ve Biz, onlara," bu bahçelere, ekinlere, pınarlara ve o güzel konaklara daha önceden kendilerine köle yaptıkları ve ağır işlerinde çalıştırdıkları **"İsrailoğullarını mirasçı kıldık."** Mülkü dilediğine veren, dilediğinden alan, itaatiyle dilediğini aziz kılan, masiyetiyle de dilediğini zelil kılan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَا الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ ﴾

60- Güneş doğarken onların peşine düştüler.

61- İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları, 'Kesinlikle bize yetişecekler!' dediler.

62- Dedi ki: 'Asla! Şüphesiz Rabbim benimledir. O, bana yol gösterecektir.'

60. "Güneş doğarken onların peşine düştüler." Yani Firavun kavmi, güneşin doğuş vaktinde Mûsâ ve kavminin peşine koyuldular. Öfkeli ve kin dolu bir şekilde ısrarla arkalarından koşturdular.

61-62. "İki topluluk birbirini," her biri ötekini **"görünce Mûsâ'nın arkadaşları,"** Mûsâ'ya kederli bir şekilde şikâyette bulunarak **"'Kesinlikle bize yetişecekler.' dediler."** Ancak Mûsâ, onlara sebat ve Rabbinin hak vaadini haber vererek **"Asla!"** durum dediğiniz gibi değil, size yetişemezler. **"'Şüphesiz Rabbim benimledir. O, bana,"** benim de, sizin de kurtuluşunuzu gerçekleştirecek şekilde **"yol gösterecektir.' dedi."**

﴿ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ۖ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ ﴾

63- Biz de Mûsâ'ya, 'Asanla denize vur.' diye vahyettik. Ardından deniz yarıldı ve her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu.

63. "Biz de Mûsâ'ya 'Asanla denize vur.' diye vahyettik." O da denize vurdu. **"Ardından deniz yarıldı,"** on iki yola ayrılıp yolların **"her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu."** Mûsâ da kavmiyle birlikte bu haldeki denizin içine girdi.

﴿ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

64- Diğerlerini de oraya yanaştırdık.

65- Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık.

66- Sonra da diğerlerini suda boğduk.

64. "Diğerlerini," Firavun'u ve kavmini de **"oraya,"** o yere **"yanaştırdık."** Mûsâ ve kavminin girdiği yola onların da girmelerini sağladık.

65. "Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık." Geriye onlardan biri bile kalmamak üzere hepsi denizden bütünüyle çıktılar.

66. "Sonra da diğerlerini suda boğduk." Onlardan da boğulmadık hiçbir kimse kalmadı.

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾ ﴾

67- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu iman etmemişti.

68- Şüphe yok ki Rabbin, Aziz'dir, Rahim'dir.

67. "Şüphesiz ki bunda bir ibret vardır." Mûsâ'nın getirdiklerinin doğruluğuna, Firavun'un ve kavminin izledikleri yolun da batıl olduğuna dair pek büyük bir delil vardır. **"Onların çoğu"** kalplerinin fesadı dolayısıyla imanı gerektiren bunca ibret ve delile rağmen **"iman etmemişti."**

68. "Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir." O, izzetiyle (güç ve kudretiyle) yalanlayan kâfirleri helâk etti; rahmetiyle de Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanları tamamen kurtardı.

﴿ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Onlara İbrahim'in haberini de oku.

69. Yani Ey Muhammed, insanlara İbrahim el-Halil'in, o üstün ve değerli haberini, özellikle şu haliyle ilgili haberini oku! Yoksa onun aktarılmaya değer pek çok haberi vardır. Ancak ona dair haberlerin en faziletlisi ve en hayret verici olanları, onun risaletini, kavmini davet etmesini, onlara karşı delil getirip yollarının batıl olduğunu ortaya koymasını ihtiva eden şu haberdir. Bundan dolayı bu haberi ("hani" anlamındaki) zaman zarfıyla kayıtlayarak şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا۟ نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَٰكِفِينَ ﴿٧١﴾ ﴾

70- Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz?' demişti.

71- Onlar da 'Biz birtakım putlara ibadet ediyoruz ve sürekli onlara tapınmaktayız.' demişlerdi.

70-71. "Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz?' demişti. Onlar da" ibadetlerini beğenerek ve böbürlenerek; "Ellerimizle yapıp yonttuğumuz **"'Birtakım putlara ibadet ediyoruz ve ve sürekli onlara tapınmaktayız.' demişlerdi."** Yani çoğu vakitlerimizi onlara ibadetlerle geçiriyoruz.

﴿ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا۟ بَلْ وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا كَذَٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ ﴾

72- Dedi ki: 'Bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi?'

73- 'Yahut size fayda ya da zarar verirler mi?'

74- Dediler ki: 'Hayır! Ama biz atalarımızı böyle yaparken bulduk.'

72. Bunun üzerine İbrahim, bu putların ibadete layık olmadıklarını açıklayarak **"Bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi?"** Dualarınızı kabul edip de sıkıntılarınızı giderir, hoşunuza gitmeyen şeyleri sizden çekip uzaklaştırırlar mı?

73. "Yahut size fayda ya da zarar verirler mi?" Kavmi, bütün bunların ilâhlarında bulunmadığını kabul etti. Dualarını işitmediklerini, kabul etmediklerini, fayda ve zararlarının olmadığını itiraf ettiler. Bundan dolayı İbrahim, putları kırdığında **"Onların şu büyükleri bunu yapmıştır. Onlara sorun, eğer konuşabilirlerse** (size cevap versinler)." dediğinde onlar **"Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşamazlar."** (el-Enbiya, 21/63-65) demişlerdi. "Yani bu iş, zaten hallerinden bilinip anlaşılan bir şeydir. Bunda anlaşılmayacak veya şüphe etmeyi gerektirecek bir şey yoktur." Bu yüzden de sapık atalarını taklide sığınarak kendilerini savundular ve şöyle dediler:

74. "Hayır! Ama biz atalarımızı böyle yaparken bulduk." Biz de bu konuda onlara uyduk. Onların yollarını izledik. Onların âdetlerini olduğu gibi koruduk.

﴿ قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىٓ إِلَّا رَبَّ
ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾ ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ
يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ
﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾

75-76- Dedi ki: 'Gerek sizin gerekse de önceki atalarınızın nelere ibadet ettiğinizi hiç mi düşünmediniz?'

77- 'Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi hariç.'

78- 'O ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir.'

79- 'Beni yediren ve içiren O'dur.'

80- 'Hastalandığımda bana şifa veren O'dur.'

81- 'Beni öldürecek, sonra da diriltecek olan O'dur.'

82- 'Hesap gününde hatalarımı bağışlamasını ümit ettiğim de O'dur.'

83- 'Rabbim, bana hüküm/hikmet bağışla ve beni salihler arasına kat!'

75-78. İbrahim *aleyhisselam* şöyle dedi: Sizler de, atalarınız da, hepiniz bu hususta hasımsınız, hepinize söylenecek söz birdir: **"De ki: Gerek sizin gerekse de önceki atalarınızın nelere ibadet ettiğinizi hiç mi düşünmediniz? Şüphesiz onlar benim düşmanımdır."** Haydi onlar, bana en ufak bir zarar versinler! Haydi bana tuzak kursunlar! Buna güçleri yetmez. Ben onları düşman belledim. **"Ancak âlemlerin Rabbi hariç. O ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir."** Yaratma nimeti de, dinî ve dünyevî maslahatlara yol gösterip ulaştırma nimeti de yalnızca O'ndandır. Daha sonra İbrahim bu maslahatlardan birtakım zorunlu halleri özellikle belirterek şöyle dedi:

79-82. "Beni yediren ve içiren O'dur. Hastalandığımda bana şifa veren O'dur. Beni öldürecek, sonra da diriltecek olan O'dur. Kıyamet gününde **hatalarımı bağışlamasını ümit ettiğim de O'dur."** Bütün bunları yapan yalnızca O'dur. O halde yalnızca O'na ibadet etmek, yalnızca O'na itaat etmek icap eder. Hiçbir şey yaratamayan, doğru yola erdiremeyen, hastalık veremeyen, şifaya kavuşturamayan, yediremeyen, içiremeyen, öldüremeyen, diriltemeyen, gerek kendilerine ibadet edenlerin sıkıntılarını gidererek olsun gerek günahlarını bağış-

layarak olsun hiçbir fayda sağlayamayan bu putların da terk edilmesi gerekir. İşte bu, kat'i bir delil ve göz kamaştırıcı bir belgedir ki sizler de, atalarınız da buna karşı çıkamazsınız. O halde bu, sizin de, onların da sapık olduğunuzun, hidâyet ve doğru yolu terk ettiğinizin kesin delilidir. Yüce Allah bu hususta başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: 'Beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında mı tartışıyorsunuz?'"** (el-En'am, 6/80)

83. Daha sonra İbrahim *aleyhisselam* Rabbine şöyle dua etti: **"Rabbim, bana hüküm/hikmet bağışla,"** yani kendisi vasıtasıyla hükümleri, helâli ve haramı bilebileceğim ve onunla insanlar arasında hüküm verebileceğim çokça ilim ver. **"Ve beni"** peygamber ve rasûl kardeşlerim olan **"salihler arasına kat!"**

﴿ وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- 'Sonrakiler arasında bana dillerden düşmeyen haklı ve yüce bir nam bağışla!'

84. Kıyamet gününe kadar sürekli devam edecek, doğru ve haklı bir şekilde övülmeyi nasip et! Allah da onun bu duasını kabul buyurdu ve ona bağışladığı ilim ve hikmet sayesinde rasûllerin en faziletlilerinden oldu. Onu diğer peygamber kardeşleri arasında sevilen, kabul gören, bütün ümmetler arasında ve bütün çağlarda, kendisinden övgüyle söz edilip ta'zim olunan bir peygamber kıldı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sonra gelenler arasında ona** (güzel bir övgü) **bıraktık. İbrahim'e selâm olsun. İhsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. Muhakkak o, iman eden kullarımızdandı.** (es-Sâffât, 37/108-111)

﴿ وَٱجْعَلْنِى مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَٱغْفِرْ لِأَبِىٓ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٨٦﴾ ﴾

85- 'Beni Naim cennetinin mirasçılarından kıl!'

86- 'Babamı da bağışla! Çünkü o, sapmışlardandır.'

85. "Beni Naim cennetinin mirasçılarından kıl." Yüce Allah'ın kendilerine cenneti miras olarak verdiği kimselerden eyle! Allah onun bu duasını da kabul buyurarak Naim cennetlerinde onun mevkiini oldukça yükseltmiştir.

86. "Babamı da bağışla! Çünkü o, sapmışlardandır." Babasına yapmış olduğu bu dua ise babasına verdiği şu sözden dolayıdır: **"Ben, senin için Rabbimden mağfiret isteyeceğim. Çünkü Rabbim bana karşı gerçekten lütufkârdır."** (Meryem, 19/47) Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İbrahim'in, babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi."** (Tevbe, 9/114)

﴿ وَلَا تُخْزِنِى يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ ٱلْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ ﴾

87- '(İnsanların) **diriltilecekleri günde beni rezil etme!'**

88- 'O gün ne malın ne de evladın faydası olur.'

89- 'Ancak Allah'a selim bir kalple gelmiş olanlar müstesnâ.'

90- (O gün) **cennet takvâ sahiplerine yakınlaştırılır.**

91- Cehennem de azgınlara açıkça gösterilir.

87-88. "(İnsanların) **diriltilecekleri günde,"** bazı günahlar dolayısıyla azarlamak, cezalandırmak ve rüsvay kılmak sûretiyle **"beni rezil etme!"** Aksine **"ne malın ne de evladın faydası"** olacağı o gün beni mutlu ve bahtiyar kıl!

89. "Ancak Allah'a selim bir kalple gelmiş olanlar müstesnâ" İşte Senin nezdinde kendisine faydalı olacak şeyleri bulunan kimse bu olacaktır. İşte cezadan kurtularak pek büyük mükâfatlara layık olacak olanlar da böyleleridir. "Selim kalp;" şirkten, şüpheden, kötülük sevgisinden, bidat ve günahlar üzerinde ısrar etmekten uzak ve selamette olan kalp demektir. Bu kalbin, sözü edilen hususlardan uzak olması, onların zıddına, yani Allah'a ihlas, ilim, yakîn, hayrı sevmek vb. gibi sıfatlara sahip olmasını, iradesinin ve sevgisinin Yüce Allah'ın muhabbetine, arzularının da Allah'ın emirlerine tâbi olmasını gerektirir.

90-91. Daha sonra Yüce Allah, bu pek dehşetli günün birtakım niteliklerini, o gündeki mükâfat ve cezaları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: "(O gün) **cennet,"** Rablerinin emirlerine uyan, yasaklarından kaçınan, O'nun gazap ve cezasından korkup sakınan **"takvâ sahiplerine yakınlaştırılır. Cehennem de,"** Allah'ın masiyetlerine dalarak O'nun haram kıldığı şeyleri işleme cüretini gösteren, peygamberlerini yalanlayan ve peygamberlerin kendilerine getirdiği hakkı reddeden **"azgınlara da cehennem açıkça gösterilir."** İhtiva ettiği bütün azaplar ile onlar için hazırlanır.

﴿ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ ﴾

92-93- Onlara denir ki: 'Hani Allah'ın dışında ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım edebiliyorlar mı ya da kendi kendilerine yardımları dokunuyor mu?'

92-93. Yani bunların hiçbiri olmuyor. Böylelikle yalanları ve rüsvaylıkları açıkça ortaya çıkmış olacak, hüsranları ve rezillikleri gün gibi görülecektir. Pişmanlık duyacaklar ve dünyadaki çalışmaları da boş çıkacaktır.

﴿ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾

94-95- Hem onlar, hem o azgınlar hem de İblis'in orduları hep birlikte yüz üstü oraya atılırlar.

94-95. "Hem onlar," yani tapındıkları putlar **"hem"** onlara tapan **"o azgınlar hem de İblis'in"** insanlardan ve cinlerden oluşan, günahlara teşvik eden, şirk koşmaları ve iman etmemeleri sebebiyle onlara musallat olan, İblis'in propagandacıları olup onu hoşnut etmek için çalışan, hem İblis'e itaate davet eden, hem bu daveti kabul eden, hem de onları şirklerinde taklit edenlerden meydana gelen **"orduları hep birlikte yüz üstü oraya"** cehenneme **"atılırlar."**

﴿ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ ﴾

96- Onlar, orada (sahte ilahlarıyla) **çekişerek derler ki:**
97- 'Allah'a yemin olsun ki biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeydik.'
98- 'Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile denk tutuyorduk.'
99- 'Ama bizi günahkârlardan başkası saptırmadı.'
100- 'Artık bizim ne bir şefaatçimiz var.'
101- 'Ne de candan bir dostumuz...'
102- 'Keşke (dünyaya) **dönme imkânımız olsa da mü'minlerden olsak.'**

96-98. "Onlar," yani İblis'in azgın orduları, tapındıkları put ve heykellerle **"çekişerek derler ki: Allah'a yemin olsun ki biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeydik. Çünkü sizi"** ibadet, sevgi, korku, ümit vb. hususlarında **"âlemlerin Rabbi ile denk tutuyorduk."** Ve O'na dua ve ibadet ettiğimiz gibi size de dua ve ibadet ediyorduk. Böylelikle kendi sapıklıklarını açıkça görmüş olacaklardır.

Yüce Allah'ın kendilerini cezalandırmadaki adaletini ve bu cezanın son derece yerinde olduğunu ikrar ve itiraf edeceklerdir.

Onlar, bu sahte ilahlarını ancak ibadet hususunda âlemlerin Rabbine denk sayıyorlardı. Yoksa yaratmada denk tutmuyorlardı. Buna delil ise **"âlemlerin Rabbi"** sözleridir. Yani onlar, Allah'ın bütün âlemlerin Rabbi olduğunu ve bu arada kendi put ve heykellerinin de rabbi olduğunu ikrar ve itiraf ediyorlardı.

99. "Ama bizi günahkârlardan başkası," doğruluk ve hidâyet yolundan **"saptırmadı."** Onlar, bizi bunun yerine sapıklığın ve fıskın yoluna çağırdılar. Sözü edilen günahkarlar, cehennem ateşine çağıran önderlerdir.

100-101. "Artık bizim" bu vakitte bizi azaptan kurtarmak için bize şefaat edecek **"ne bir şefaatçimiz var. Ne de candan bir dostumuz."** Dünyada görülegeldiği üzere asgari bir miktarda bize fayda sağlayacak samimi bir yakınımız da yok. Böylelikle her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş olacaklar, kazandıklarının karşılığını görecekler. Salih amel işlemek maksadıyla dünyaya döndürülmeyi temenni ederek şöyle diyecekler:

102. "Keşke (dünyaya) dönme imkânımız olsa da," oraya döndürülsek de **"mü'minlerden olsak?"** Bu yolla da azaptan kurtulup mükâfatı hak etsek? Ama ne mümkün! Onların bu arzularını gerçekleştirmelerine müsaade edilmeyecektir. Zira artık onların rehin alınan canları, kesinlikle salınmayacaktır.

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ ﴾

103- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Fakat onların çoğu iman etmezler.
104- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

103-104. "Şüphesiz bunda" size sözünü ettiğimiz ve anlattığımız bu hususlarda sizin için **"bir ibret vardır. Fakat"** bunca âyetin indirilmiş olmasına rağmen **"onların çoğu iman etmezler. Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir."**

﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ ﴾

105- Nuh kavmi peygamberleri yalanladılar.

106- Hani kardeşleri Nuh onlara şöyle demişti: 'Korkup sakınmaz mısınız?'

107- 'Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.'

108- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

109- 'Bu (davetim) **için sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir.'**

110- 'O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

105. Allah, Nuh kavminin, peygamberleri Nuh'u yalanlamalarını, onlara söylediklerini, onların karşı tutumlarını ve her iki tarafın da akıbetlerini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Nuh kavmi,"** bütünüyle **"peygamberleri yalanladılar."** Çünkü Nuh'un yalanlanması, bütün rasûlleri ve peygamberleri yalanlamak gibidir. Zira bütün peygamberlerin yaptıkları davet birdir. Verdikleri haberler de birdir. Bu yüzden onlardan birini yalanlamak, bütün peygamberlerin getirdikleri hakkı yalanlamak demektir.

106. "Hani" nesep itibarıyla **"kardeşleri Nuh, onlara şöyle demişti: Korkup sakınmaz mısınız?"** Yüce Allah'ın peygamberleri, kendilerine peygamber olarak gönderdiği kimselerin nesebinden seçmiş olması, ona itaat etmekten kaçınmamaları ve onu iyi bir şekilde tanımaları, ayrıca onun halini araştırma ihtiyacı duymamaları dolayısıyladır. Nuh, diğer peygamberlerin *-Allah'ın salât ve selâmları üzerlerine olsun-* izledikleri yolu izleyerek kavmine en yumuşak şekilde hitap edip "Allah'tan korkmaz ve izlemekte olduğunuz putlara ibadetten vazgeçerek ibadetinizi yalnızca Allah'a ihlasla yapmaz mısınız?" demişti.

107. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim." Onun özel olarak kendilerine gönderilmiş bir peygamber olması, onlara getirmiş olduğu şeyleri kabul ve iman etmelerini, Yüce Allah'a böyle bir şerefli rasûlü özel olarak göndermiş olması dolayısıyla şükrederek karşılık vermelerini gerektirmekteydi. Onun ayrıca güvenilir bir kimse olması, Yüce Allah hakkında ancak hakkı söylemesi, vahyine herhangi bir şeyi ilave etmeyip ondan hiçbir şey de eksiltmemesi demek-

tir ki bu da onların peygamberlerinin kendilerine vermiş olduğu haberleri tasdik, emrine de itaat etmelerini gerektirir.

108. "Artık Allah'tan korkun," Size vermiş olduğu emirler ve koymuş olduğu yasaklar hususunda **"bana itaat edin."** İşte Nuh'un onlara gönderilmiş güvenilir bir peygamber olması bunu gerektirir. Bundan dolayı burada sebebe delâlet eden ("artık" diye çevrilen) "ف" harfi getirilmiştir.

109. Nuh, kendisine itaati gerektiren sebebi zikrettikten sonra ona itaat etmelerine engel olacak bir hususun da bulunmadığını dile getirerek şöyle demiştir: **"Bu (davetim) için sizden hiçbir ücret istemiyorum."** Bu yüzden sizin için ağır bir borç altına girmek söz konusu değildir. **"Benim ecrimi vermek, ancak âlemlerin Rabbine aittir."** Ben bu yolla O'na yakın olmayı, O'nun pek büyük mükâfatına nail olmayı ümit ederim. Size gelince bütün isteğim sizin iyiliğinizdir. Sizden dosdoğru yolu izlemenizi istiyorum, o kadar.

110. "O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin." Nuh *aleyhisselam* bu sözünü tekrarladı. Çünkü o, kavmine tekrar tekrar davette bulunmuş ve bu uğurda uzunca bir ömür harcamıştı. Nitekim Yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı."** (el-Ankebût, 29/14); **"Dedi ki: Rabbim, ben kavmimi gece gündüz durmadan davet ettim. Fakat benim davetim, ancak kaçmalarını arttırdı."** (Nuh 71/5-6) Ancak kavmi, onun davetini reddederek ve hiç de karşı çıkmaya elverişli olmayan sözlerle karşı çıkarak şöyle dediler:

﴿ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ ﴾

111- 'Sana en alt tabakadan insanlar tâbi olmuşken biz sana iman mı edeceğiz?!' dediler.

111. Yani bizler, insanların ancak aşağı olanlarının, basit ve düşük seviyelilerinin sana tabi olduklarını görüyoruz. Nasıl olur da biz sana uyabiliriz? Böylelikle onların hakka karşı ne kadar büyüklük tasladıkları ve gerçekleri bilmeyen cahil bir topluluk oldukları ortaya çıkmaktadır. Onların maksatları hakkı bulmak olsaydı, eğer Nuh'un davetiyle ilgili anlayamadıkları bir husus veya şüphe ettikleri bir konu bulunsaydı şöyle demeleri gerekirdi: "Sen bize getirdiğin şeylerin doğruluğunu, bunu ortaya koyacak vasıtalarla bizlere açıkla!" Eğer onlar gereği gibi düşünmüş olsalardı, Nuh'a tâbi olanların; -asıl itibarıyla- insanların en üstünü, en hayırlıları, sağlam akıl ve üstün ahlâkî özelliklere sahip kişiler olduklarını,

buna karşılık en bayağı ve aşağılık olanların ise aklın temel özelliğinden mahrum kalan ve böylelikle taşlara ibadeti güzel görerek onlara secde etmeye, onlara dua ve ibadet etmeye razı olan, -diğer taraftan- peygamberlerin çağrısına itaati kabul etmeyen kimseler, yani kendileri olduğunu da anlayacaklardı. İki hasım taraftan herhangi birinin, sadece batıl bir söz söylemesiyle -karşı tarafın iddiasının doğruluğunun göz önünde bulundurulmasına gerek kalmaksızın- o batıl söz söyleyen tarafın iddiasının çürük ve tutarsız olduğu anlaşılır. Bu nedenle Nuh'un doğruluğunu, getirdiklerinin sıhhatini kati bir şekilde ortaya koyan bunca mucizelerini ve büyük davetini görmemiş olsaydık bile Nuh kavminin, peygamberlerin davasını reddetmek için **"Sana en alt tabakadan insanlar tâbi olmuşken biz sana iman mı edeceğiz?"** dediklerini ve herkes tarafından tutarsızlığı açıkça bilinen bu esastan hareketle onun çağrısını reddettiklerini bu buyruklarla öğrendiğimize göre buradan hareketle onların da sapık ve kesin yanlış içinde olduklarını anlıyoruz.

﴿ قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ ﴾

112- Dedi ki: 'Onların yapmakta oldukları(nın içyüzü) hakkında benim hiçbir bilgim yoktur.'

113- 'Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Eğer düşünürseniz (bunu anlarsınız).'

112-113. Yani amelleri de, hesapları görmek de Allah'a düşer. Bana düşen ise sadece tebliğ etmektir. Siz onları bırakın da eğer benim size getirdiğim hak ise ona itaatle boyun eğin. Zira herkes kendi amelinin karşılığını görecektir.

﴿ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ ﴾

114- 'Ben mü'minleri kovacak değilim.'

115- 'Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.'

114. Kahrolasıcalar! Büyüklük tasladıkları ve üstün olduklarını zannettikleri için Nuh'un iman edenleri yanından uzaklaştırmasını, iman etmeleri için bir şart olarak ileri sürmüşlerdi. O da onlara, **"Ben mü'minleri kovacak değilim."** şeklinde cevap vermişti. Çünkü onlar, herhangi bir şekilde kovulmayı, küçük düşürülmeyi hak eden kimseler değildir. Onlar, hem sözlü, hem fiilî olarak üstün görülmeye, ikrama layık kimselerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Âyetlerimize iman edenler sana geldiğinde onlara de ki: 'Selam sizlere! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı...'" (el-En'am, 6/54)

115. "Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım." Ben ancak uyaran bir kimseyim, Allah'tan aldığımı sizlere tebliğ eden ve kulların iyiliğini isteyen bir nasihatçiyim. Benim elimde bir yetki yok. İş, bütünüyle Allah'a aittir.

﴿ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ ﴾

116- Dediler ki: 'Ey Nuh, eğer vazgeçmezsen kesinlikle taşa tutulacaklardan olacaksın.'

116. Nuh *aleyhisselam* gece gündüz, gizli açık onları davet etmeye devam etti. Onlarsa sürekli ondan uzaklaştılar ve **"dediler ki: 'Ey Nuh, eğer"** bizi yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmekten **"vazgeçmezsen kesinlikle taşa tutulacaklardan olacaksın.'"** Seni en kötü öldürme şekli olan -köpek öldürür gibi- taşa tutarak öldüreceğiz. Kahrolasıcalar, kendileri hakkında, kendilerinden bile daha şefkatli olan güvenilir, kendilerine öğüt verip iyiliklerini isteyen bir peygambere ne kadar da çirkin karşılık vermişlerdi!

﴿ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ ﴾

117- Dedi ki: "Rabbim, kavmim gerçekten beni yalanladı."

118- "Artık benimle onlar arasında ayırt edici hükmünü ver ve beni de beraberimdeki mü'minleri de kurtar!"

117-118. Şüphesiz onların zulümleri en ileri dereceye varıp küfürleri de alabildiğine katmerleşince peygamberleri, onların hepsini kuşatacak bir bedduada bulundu: **"Rabbim yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma!"** (Nuh, 71/26) Burada da şöyle dediğini görüyoruz: **"...benimle onlar arasında ayırt edici hükmünü ver,"** yani aramızdan haddi aşıp azgınlık edeni helâk et! Nuh asıl azgın ve zalimlerin onlar olduğunu bildiği için bu duayı yapmıştı. Daha sonra da **"Beni de, beraberimdeki mü'minleri de kurtar."** diye devam etti.

﴿ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ﴾

119- Biz de onu ve onunla birlikte olanları o dopdolu gemi içerisinde kurtardık.

119. Yani insanlarla ve hayvanlarla dolu olan **"o gemi içerisinde kurtardık."**

﴿ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ۝١٢٠ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝١٢١ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝١٢٢ ﴾

120- Sonra da onların ardından geri kalanları suda boğduk.

121- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler.

122- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

120. "Sonra da onların," yani Nuh *aleyhisselam* ve onunla beraber bulunan mü'minlerin **"ardından geri kalanları,"** yani kavminin geri kalan bütün fertlerini **"suda boğduk."**

121. "Şüphesiz bunda" yani Nuh *aleyhisselam* ve ona uyanların kurtarılıp onu yalanlayanların da helâk edilmesinde, gönderdiğimiz peygamberlerin doğruluğuna, getirdiklerinin sıhhatine, buna karşılık onları yalanlayan düşmanların izledikleri yolun da batıl olduğuna delil teşkil **"eden bir ibret vardır."**

122. "Şüphe yok ki Rabbin," izzetiyle düşmanlarını kahredip tufan ile onları suda boğan **"Aziz'dir,"** gerçek dostlarına karşı da **"Rahim'dir."** Çünkü O, Nuh'u ve onunla birlikte bulunan iman ehlini kurtarmıştır.

﴿ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ۝١٢٣ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝١٢٤ ﴾

123- Âd (kavmi) de peygamberleri yalanladılar.

124- Hani kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: 'Korkup sakınmaz mısınız?'

123. Yani Âd adını taşıyan kabile, rasûlleri olan Hûd'u yalanladı. Onların, peygamberleri Hûd'u yalanlamaları ise davetlerinin aynı olması dolayısıyla diğer peygamberleri de yalanlaması anlamına gelir.

124. "Hani" nesep itibarıyla **"kardeşleri Hûd,"** yumuşak bir üslûpla ve güzel bir hitapla **"onlara şöyle demişti:"** Allah'tan **"korkup sakınmaz mısınız"** ki böylelikle şirki ve O'ndan başkasına ibadeti terk edesiniz.

﴿ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝١٢٥ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝١٢٦ ﴾

125- 'Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.'

126- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

125-126. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim." Yüce Allah, size önem vererek beni sizlere rahmet ve peygamber olarak gönderdi. Ben güvenilir bir kişiyim ki, böyle olduğumu siz de biliyorsunuz. Bu yüzden **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."** Yani Yüce Allah'ın hakkı olan takvâyı yerine getirin. Size vermiş olduğum emirlerle yasaklarda bana itaat ederek benim hakkımı yerine getirin. Çünkü bu, sizin bana uymanızı ve itaat etmenizi gerektirir. Ayrıca sizi iman etmekten alıkoyacak herhangi bir engel de yoktur. Çünkü ben...

﴿ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝١٢٧ ﴾

127- 'Bu (davetime) karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.'

127. Ben size yaptığım tebliğ, samimi öğütlerim ve iyiliğinizi istememe karşılık sizden herhangi bir ücret talep etmiyorum ki bundan dolayı kendinizi ağır bir borç yükü altında hissedesiniz. **"Benim ecrimi vermek, ancak"** kulları türlü nimetleriyle terbiye edip besleyen, lütuf ve keremini onlara bol bol ihsan eden, özellikle de gerçek dostlarına ve peygamberlerine pek çok lütufta bulunan **"âlemlerin Rabbi Allah'a aittir."**

﴿ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ۝١٢٨ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۝١٢٩ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ۝١٣٠ ﴾

128- 'Siz her yüksek yere/yol başına yüksek birer bina inşa edip boş işlerle mi uğraşıyorsunuz?'

129- 'Ebedi kalacakmışsınız gibi sağlam kaleler/saraylar mı yapıyorsunuz?'

130- 'Yakalandığınız zaman da zorbaca mı davranırsınız?'

128. "Siz her yüksek yere/yol başına," dağların arasındaki geçiş noktalarında **"yüksek birer bina inşa edip boş işlerle mi uğraşıyorsunuz?"** Siz, bu işi dininiz ve dünyanız açısından size birtakım faydalar sağlayacak herhangi bir maslahat olmaksızın, boşuna mı yapıyorsunuz?

129. "Ebedî kalacakmışsınız gibi sağlam kaleler/saraylar mı yapıyorsunuz?" Ebedî kalmak maksadıyla mı bu yapıları inşa ediyorsunuz? Oysa herhangi bir yaratılmış için ebedî kalmanın imkanı/yolu yoktur.

130. "Yakaladığınız zaman," insanları ele geçirdiğiniz vakit **"zorbaca mı davranırsınız?"** Öldürerek, vurup döverek ve mallarını alarak zorbalık mı edersiniz? Yüce Allah onlara büyük bir güç vermişti. Bu büyük güçlerini Allah uğrunda kullanmaları gerekirdi. Fakat onlar şımardılar, büyüklük tasladılar ve "Bizden daha güçlü kim var?" diyerek bu gücü Allah'a isyanı gerektiren hususlarda, boş şeylerde ve akılsızca tasarruflarda kullandılar. Bundan dolayı peygamberleri, onlara bütün bunları yasaklayarak şöyle dedi:

﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ ﴾

131- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

132- 'Size bildiğiniz (türlü) nimetleri verenden korkup sakının.'

133- 'O, size hem davarlar hem de çocuklar verdi.'

134- 'Hem de bahçeler ve pınarlar...'

135- 'Gerçekten ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım.'

131. "Artık Allah'tan korkun." Şirk koşmayı ve azgınlık etmeyi terk edin. **"Ve bana itaat edin."** Çünkü sizler benim, Allah'ın size gönderilmiş peygamberi olduğumu ve güvenilir bir nasihatçi olduğumu biliyorsunuz.

132. "Size bildiğiniz (türlü) nimetleri verenden korkup sakının." O, sizlere kimsenin bilmezden gelemeyeceği ve inkâr da edemeyeceği çok büyük nimetler vermiştir.

133-134. "O, size" hem deve, inek ve koyun türünden **"hem davarlar hem de"** neslinizi çoğaltmak için **"çocuklar verdi."** Hem mallarınızı çoğalttı, hem çocuklarınızı, özellikle de daha güçlü olan erkek çocuklarınızı çoğaltmıştır.

135. Böylelikle peygamberleri onlara, mazhar oldukları nimetleri hatırlattı. Daha sonra da Yüce Allah'ın azabının gelip çatacağını onlara hatırlatarak şunları söyledi: **"Gerçekten ben, sizin için büyük bir günün azabından korkarım."** Eğer sizler bu küfür ve azgınlığınızı sürdürecek olursanız, gerçekten ben size

olan şefkatimden ve sizin iyiliğinizi istediğimden ötürü üzerinize pek büyük bir azabın ineceğinden korkarım. Zira bu azap indiği takdirde geri çevrilemez.

﴿ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

136- Dediler ki: 'Sen öğüt versen de, vermesen de bizim için birdir.'

136. Onlar hakka karşı inat ederek ve peygamberlerini yalanlayarak şöyle dediler: **"Sen öğüt versen de, vermesen de bizim için birdir."** Her iki hal de birdir, fark etmez. Bu, azgınlığın en ileri derecesidir. Yüce Allah'ın sapasağlam dağları dahi eriten, özlü akıl sahiplerinin yüreklerini parçalayan bu tür öğütler karşısında bunca azgınlığa ulaşmış bir kavmin hali, azgınlığın en ileri derecesidir. Artık bunlar için böyle bir öğüdün varlığı da, yokluğu da birdir. Zulümleri en ileri dereceye varmış, bedbahtlıkları katmerleşmiş ve hidâyetlerinden ümit kesilmiş bir kavim, azgınlığın en ileri derecesine gelmiş demektir.

﴿ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ ﴾

137- 'Bu, öncekilerin âdetlerinden başka bir şey değildir.'

138- 'Biz azaba uğrayacak da değiliz.'

137. Onlar sözlerini şöyle sürdürdüler: **"Bu, öncekilerin âdetlerinden başka bir şey değildir."** Yani bizim bu halimiz, içinde bulunduğumuz nimetler vb. şeyler öncekilerin âdetleridir. Kimi zaman zengin olur, kimi zaman da fakir düşerler. Zaman içinde karşılaşılan hallerdir bunlar. Çünkü bunlar, Yüce Allah tarafından verilmiş nimetler ve bağışlardır. Bundaki amacı ise kullarını sınamaktır.

138. "Biz azaba uğrayacak da değiliz." Bu, onların ölümden sonra dirilişi inkâr ettiklerini göstermektedir. Ya da onların bu sözleri, peygamberlerinin dediğini bir varsayım sayıp onunla alay ettikleri anlamındadır. Yani, biz farz edelim ki öldükten sonra dirildik. Hiç şüphesiz dünya hayatında bize bu şekilde pek bol nimetler verildiği gibi öldükten sonra da aynı şekilde bu nimetler verilecektir.

﴿ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴾

139- Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helâk ettik. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler.

140- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

139. **"Böylece onu yalanladılar."** Yani peygamberi yalanlamak onların bir karakteri, bir ahlâkı oldu. Hiçbir öğüt onları bu işten vazgeçirmedi. **"Biz de onları helâk ettik."** Neyle helâk edildikleri başka bir buyrukta şöyle açıklanmaktadır: **"Âd'a gelince, onlar da ıslıklı ve azgın bir fırtınayla helâk edildiler. O,** o **rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldı. O kavmi** o **süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imiş gibi yere serilmiş görürdün."** (el-Hakka, 69/5-7) **"Şüphesiz bunda,"** peygamberimiz Hud *aleyhisselam*'ın doğru söylediğine, getirdiklerinin doğruluğuna, onun kavminin şirk ve zorbalıklarının batıl olduğuna dair **"bir ibret vardır. Ama onların çoğu"** iman etmeyi gerektiren bunca âyet, belge ve mucizenin varlığına rağmen **"iman etmezler."**

140. **"Şüphe yok ki"** kudretiyle Hud kavmini, güçlerine ve yakaladıklarını zorbaca yakalayışlarına rağmen helâk eden **"Rabbin Aziz'dir,"** Peygamberi Hud'u ve onunla birlikte bulunan mü'minleri kurtaran **"Rahim'dir."**

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ (١٤١) ﴾

141- Semûd da peygamberleri yalanladılar.

141. Hicr'de yaşamış meşhur **"Semûd"** kabilesi de **"peygamberleri"** Salih *aleyhisselam*'ı ve diğerlerini **"yalanladılar."** O, onlara bütün peygamberlerin davet ettiği tevhidi getirmişti. O bakımdan Salih'i yalanlamaları bütün peygamberleri yalanlamak demekti.

﴿ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ (١٤٢) إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (١٤٣) فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴾

142- Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: 'Korkup sakınmaz mısınız?'

143- 'Ben sizin için güvenilir bir elçiyim.'

144- 'O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

142. **"Hani"** neseben **"kardeşleri"** olan **"Salih onlara"** yumuşaklık ve şefkatle **"şöyle demişti:"** Yüce Allah'tan **"korkmaz mısınız?"** Böylece şirk ve masiyetleri terk etmez misiniz?

143-144. **"Ben sizin için"** Rabbiniz Allah'tan gönderilmiş **"güvenilir bir elçiyim."** O, beni sizlere bir lütuf ve rahmet olmak üzere göndermiştir. Siz de onun rahmetini kabul ile karşılayın ve itaatle ona karşılık verin. Siz benim güvenilir

bir kişi olduğumu da bilmektesiniz. Bunlar ise sizin bana ve getirdiklerime iman etmenizi gerektirir.

﴿ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ (١٤٥) ﴾

145- 'Bu (davetim) için sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatım, ancak âlemlerin Rabbine aittir.'

145. **"Bu (davetim) için sizden hiçbir ücret istemiyorum."** Bu yüzden "Bizim sana uymamızı engelleyen, senin mallarımızı almak isteyişindir." de diyemezsiniz. **"Benim mükafatım, ancak âlemlerin Rabbine aittir."** Ben mükâfatımı O'ndan başkasından istemiyorum.

﴿ أَتُتْرَكُونَ فِى مَا هَٰهُنَآ ءَامِنِينَ (١٤٦) فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ (١٤٧) وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴾

146- 'Siz burada güven içinde bırakılacağınızı mı (sanıyorsunuz)?'

147- 'Bahçelerde ve pınar başlarında.'

148- 'Ekinler ve meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları arasında.'

146-148. Yani siz, bu pek büyük nimetler içinde başıboş bırakılacağınızı, davarların faydalandığı gibi o nimetlerden yararlanmak üzere kendi halinize terk edileceğinizi, bu başı boş halinizle sizlere hiçbir emir verilmeyip hiçbir şeyin de yasak kılınmayacağını, bunca nimeti de Allah'a isyan yolunda kullanmaya devam edip gideceğinizi mi zannediyorsunuz?

﴿ وَتَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا فَٰرِهِينَ (١٤٩) ﴾

149- 'Dağlardan da ustaca/azgınca evler yontuyorsunuz.'

149. Sizin becerikliliğiniz, ustalığınız (ve azgınlığınız) o sert ve sağlam dağlardan evler yontacak hale gelmiş bulunuyor.

﴿ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ (١٥٠) وَلَا تُطِيعُوٓا۟ أَمْرَ ٱلْمُسْرِفِينَ (١٥١) ٱلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴾

150- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

151-152- 'Haddi aşanların, yeryüzünde bozgunculuk yapıp da ıslâha çalışmayanların emrine itaat etmeyin.'

150-151. Yani nitelikleri ve âdetleri günah işlemek ve onları yapmaya davet etmek sûretiyle yeryüzünde bozgunculuk yapmak olan, en ufak bir ıslâh söz konusu olmaksızın kötülük yapan kimselerin arkasından gitmeyin. Bu, katıksız bir kötülük olduğu için olabilecek en zararlı haldir. Sanki aralarında peygamberlerine karşı çıkmaya hazır, azgınlık yoluna davet etmek üzere ortada olan birtakım insanlar varmış da o nedenle Salih de onlara bu kimselere kanmayı yasaklamış gibi bir husus anlaşılmaktadır. Belki de Yüce Allah'ın, haklarında **"Şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslaha çalışmayan dokuz kişi vardı."** (Neml, 27/48) buyurduğu kimseler bunlar olabilir.

﴿ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ ﴾

153- Dediler ki: 'Sen ancak aşırı bir şekilde büyülenmiş birisin.'

153. İşte böylelerine sakındırma ve öğütlerin hiçbir faydası olmamıştı. O nedenle Salih'e şöyle dediler: "Sen iyice büyülenmiş bir kimsesin. Bu yüzden anlamsız birtakım hezeyanlarda bulunuyorsun."

﴿ مَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ ﴾

154- 'Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bir mucize getir.'

154. Bize üstün olmanı gerektiren faziletin ne ki bizi kendine uymaya davet ediyorsun? **"Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bir mucize getir."** Salih'in durumu üzerinde düşünmek, onun neye çağırdığını iyice tedkik etmek, getirdiklerinin de, sözlerinin de doğruluğuna apaçık delillerden olmasına rağmen onlar, ondan bir mucize istediler. Kalplerinin aşırı katılığından dolayı gösterilmesini istedikleri ve çoğunlukla böyle bir talepte bulunanların iflah olmadığı bir mucize talebinde bulundular. Çünkü bu gibi taleplerde bulunanlar, genelde doğru yolu bulmak için değil işi yokuşa sürmek için bu taleplerde bulunmuşlardır.

﴿ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ ﴾

155- Dedi ki: 'İşte bu, (mucize) bir dişi devedir. Onun belli bir su içme nöbeti vardır. Sizin de belli bir günde su içme nöbetiniz vardır.'

156- 'Ona kötülük etmeyin, yoksa sizi büyük bir günün azabı (ansızın) **yakalar.'**

155. Salih şöyle dedi: **"İşte bu,"** dümdüz ve sert bir kayadan çıkan **"bir dişi devedir."** -Onun kayadan çıktığı hususunda biz, çoğu müfessire tâbi olduk; çünkü buna bir mani yoktur.- Hepiniz onun çıkışını gördünüz ve buna tanık oldunuz. **"Onun belli bir su içme nöbeti vardır. Sizin de belli bir günde su içme nöbetiniz vardır."** Bu dişi deve bir gün kuyu suyunu içecek, sizler de onun sütünü içeceksiniz. Ertesi gün de bu kuyu suyunu size bırakacak o gün de siz kuyu suyunu içeceksiniz.

156. "Ona" kesmek veya başka bir yolla **"kötülük etmeyin yoksa sizi büyük bir günün azabı** (ansızın) **yakalar."** Dişi deve kayadan çıktıktan sonra bu şekilde aralarında durdu. Fakat onlar, yine de iman etmediler. Azgınlıklarını sürdürdüler.

﴿ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾ ﴾

157- Derken onu kestiler de (bu yaptıklarına) **pişman oldular.**

158- Zira azap onları (ansızın) **yakaladı. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler.**

159- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

157-159. "Derken onu kestiler de (bu yaptıklarına) **pişman oldular. Zira azap onları** (ansızın) **yakaladı."** Bu ise onların üzerlerine gelen şiddetli bir çığlıktı. Onların hepsini perişan etti. **"Şüphesiz bunda bir ibret,"** peygamberlerimizin getirdiklerinin doğruluğuna, onlara karşı çıkanların sözlerinin de batıl olduğuna bir âlâmet **"vardır. Ama onların çoğu iman etmezler. Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir."**

﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾
أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ
﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ ﴾

160- Lût kavmi de peygamberleri yalanladılar.

161- Hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: 'Korkup sakınmaz mısınız?'

162- 'Ben size (gönderilmiş) **güvenilir bir peygamberim.'**

163- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

164- 'Bu (davetim) **için sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatım, ancak âlemlerin Rabbine aittir.'**

165- 'Siz, insanlar arasında erkeklere yaklaşıyorsunuz, öyle mi?!'

166- 'Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi de terk ediyorsunuz demek?! Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.'

167- Dediler ki: 'Ey Lût, eğer vazgeçmezsen kesinlikle sürülüp çıkarılanlardan olacaksın.'

160-167. Yani Lût, kendisinden önce sözü geçen peygamberler gibi kavmini davet etti. Onlar da kendilerinden önce sözü edilen kavimler gibi Lût'a karşılık verdiler. Böylelikle küfürde kalpleri birbirine benzediği gibi söyledikleri sözler de birbirine benzedi. Lût kavmi şirkleriyle birlikte daha önce âlemlerden hiçbir kimsenin işlemediği bir hâyâsızlık da işliyorlardı. Onlar son derece pis ve tiksinti veren bir iş olan erkeklere yaklaşmayı tercih ediyorlardı. Yüce Allah'ın kendileri için yaratmış olduğu zevcelerinden yüz çeviriyorlardı. Buna sebep ise onların günahta aşırı gitmeleri ve haddi aşmalarıydı. Lût bu işten vazgeçmelerini ısrarla söyleyip durdu. Nihâyet ona, **"Ey Lût, eğer vazgeçmezsen kesinlikle"** bu şehirden **"sürülüp çıkarılanlardan olacaksın."** dediler.

﴿قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُم مِّنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾
إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾﴾

168- Dedi ki: 'Ben sizin bu yaptığınızdan nefret edenlerdenim.'

169- 'Rabbim, beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.'

170- Biz de onu ve ailesini hep birlikte kurtardık.

171- Ancak geride (helak edilecekler arasında) **kalan bir kocakarı hariç.**

172- Sonra da diğerlerini tümden helak ettik.

173- Onların üzerine (feci) **bir** (taş) **yağmuru yağdırdık. Uyarılanların** (ama dinlemeyenlerin) **yağmuru ne fenadır!**

174- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler.

175- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

168-169. Lût, onların bu işleri sürdürmeye devam ettiklerini görünce şöyle dedi: **"Ben sizin yaptığınızdan nefret edenlerdenim."** Bu işten vazgeçmenizi isteyen, bundan sakındıran ve bundan nefret eden kimselerdenim. **"Rabbim, beni ve ailemi onların yaptıklarından"** o işi işlemekten ve bunun cezasına çarptırılmaktan **"kurtar."**

170-175. Yüce Allah da onun duasını kabul etti: **"Biz de onu ve ailesini hep birlikte kurtardık. Ancak geride** (helak edilecekler arasında) **kalan bir kocakarı hariç."** O azapta kalanlar arasında oldu. Bu da Lut'un karısıydı. **"Sonra da diğerlerini tümden helak ettik. Onların üzerine"** pişirilmiş çamurdan yapılmış taşlardan bir **"yağmur yağdırdık. Uyarılanların** (ama dinlemeyenlerin) **yağmuru ne fenadır!"** Allah onlardan hiçbir kimse kalmamak üzere hepsini helâk etti. **"Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler. Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir."**

﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾﴾

176- Ashab-ı Eyke de peygamberleri yalanladılar.

176. Ashab-ı Eyke; ağaçları birbirine sarmaş dolaş olmuş bahçelerin sahipleri demektir. Bunlar, Medyenlilerdir. Onlar diğer peygamberlerin de getirdiklerini getiren peygamberleri Şuayb'i yalanlamışlardı.

﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾﴾

177- Hani Şuayb onlara şöyle demişti: 'Korkup sakınmaz mısınız?'

178- 'Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.'

179- 'Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

180- 'Bu (davetim) **için sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatım ancak âlemlerin Rabbine aittir.'**

177-180. "Hani Şuayb onlara şöyle demişti:" Yüce Allah'tan **"korkup sakınmaz"** da Allah'ı gazaplandıran şeyler olan küfür ve masiyetleri bırakmaz **"mısınız? Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."** Bu yüzden **"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

﴿ ۞ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ ﴾

181- 'Ölçüyü tam tutun ve (insanları aldatıp) **zarara sokanlardan olmayın.'**

182- 'Dosdoğru teraziyle tartın.'

183- 'İnsanlara ait hiçbir şeyi eksik vermeyin. Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.'

184- 'Sizi ve önceki nesilleri yaratandan korkun.'

181-183. Şuayb'ın kavmi şirk koşmakla birlikte ölçü ve tartılarda da eksiklik yaparlardı. Bu yüzden onlara şöyle de söyledi: **"Ölçüyü tam tutun,"** ölçtüğünüzde eksik ölçmeyin. İnsanların mallarını eksilten, ölçü ve tartıları eksik yapmak sûretiyle çalan, böylelikle de "(insanları aldatıp) **zarara sokanlardan olmayın. Dosdoğru,"** yani haksızlığa sapmayan, adaletle tartan **"teraziyle tartın. İnsanlara ait hiçbir şeyi eksik vermeyin. Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."**

184. "Sizi ve önceki nesileri yaratandan korkun." Tek başına ve herhangi bir kimsenin ortaklığı olmaksızın sizi ve sizden öncekileri yoktan var eden yalnızca O olduğu için, siz de yalnızca O'na ibadet edin, O'nu tevhid edin. O, sizi var ettiği ve bunca nimeti size ulaştırdığı için O'na şükrederek karşılık verin.

﴿ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ ﴾

185- Dediler ki: 'Sen ancak aşırı derecede büyülenmiş birisin.'

186- 'Sen ancak bizim gibi bir insansın. Şüphesiz biz senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz.'

185. Ancak onlar, onu yalanlayarak ve söylediklerini reddederek **"dediler ki: Sen ancak aşırı derecede büyülenmiş birisin."** Bu nedenle de saçma sapan konuşuyor ve söylediğinden hiçbir şekilde sorumlu tutulmayan büyülenmiş birisinin sözleri gibi sözler söylüyorsun.

186. "Sen ancak bizim gibi bir insansın." Senin bize bizden ayrıcalıklı olmanı gerektirecek bir üstünlüğün yoktur ki bizi kendine uymaya davet edesin? Bu, peygamberlere karşı çıkmış olan öncekilerin ve sonrakilerin sözlerini andırmaktadır. Onlar, bu tür sözleri tekrarlayıp durdular. Küfür üzerine ittifak ettikleri ve kalpleri de benzeştiği için sözbirliği halinde aynı şeyleri peygamberlerine karşı söyleyip durdular. **"Peygamberleri de onlara şöyle demişti: Biz sizin gibi bir insanız; ancak Allah kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur."** (İbrahim, 14/11)

"Şüphesiz biz senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz." Bu, onların gösterdikleri bir küstahlık ve yalan bir sözdür, bir iftiradır. Onlar, içten içe bunun aksine inanırlardı. Çünkü hiç şüphesiz o, Allah'ın peygamberlerinden bir peygamberdi ki bir peygamber, kavminin karşısına çıkıp onları davet eder, onlarla tartışır ve onlar da ona karşı mücadele ederse mutlaka Yüce Allah, onun vasıtasıyla birtakım mucizeler gösterir ki kavmi bu mucizeler sayesinde doğru söylediğine ve gerçekten güvenilir olduğuna inanmak zorunda kalırlar.

Bu durum, özellikle "peygamberler hatibi" diye anılan Şuayb *aleyhisselam* için böyledir. Ona bu ünvanın veriliş sebebiyse kavmine karşı güzel cevaplar vermesi ve onlarla en güzel şekilde tartışmasıydı. Kavmi gerçekten söylediğine ve getirdiklerinin doğru olduğuna inanmıştı. Fakat onların, onun yalancı olduğunu sandıklarını bildirmeleri, kendilerinin bir yalanıydı.

﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ ﴾

187- 'Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi üzerimize gökten parçalar indir.'

187. "Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi üzerimize gökten," bizi toptan imha etmek üzere azap ihtiva eden **"parçalar indir."** Onların bu sözleri küfürde benzerlerinin söyledikleri şu sözleri andırmaktadır: **"Hani bir zaman, 'Ey Allah! Eğer bu kendi katından hakkın kendisi ise durma bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize can yakıcı bir azap gönder.' demişlerdi."** (el-Enfal, 8/32) Ya da onun kavmi, bu sözleriyle tamamıyla yerine getirilmesi gerekmeyen türden ve kendi teklifleri olan birtakım mucizeler istemişlerdi.

﴿قَالَ رَبِّيٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾﴾

188- Dedi ki: 'Rabbim sizin yaptıklarınızı çok iyi bilir.'

188. Şuayb *aleyhisselam*, **"'Rabbim sizin yaptıklarınızı çok iyi bilir.'** dedi. Yani azabın indirilmesini, istediğiniz mucizelerin gösterilmesini en iyi bilen O'dur. Bunları getiren, bunları gösterecek olan ben değilim. Bana düşen, sadece tebliğ ve nasihat etmek, samimi olarak sizin iyiliğinizi istemektir. Ben de bunu yaptım. Mucizeleri gösterecek olan, sizin amellerinizi, hallerinizi bilen ve bunlara karşılık sizi hesaba çekecek ve amellerin karşılığını verecek olan Rabbimdir.

﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾﴾

189- Onu yalanladılar. Bunun üzerine gölge gününün azabı onları (ansızın) yakaladı. Gerçekten o, büyük bir günün azabıydı.

189. "Onu yalanladılar." Yani yalanlamak ve getirdiklerini inkâr edip kâfir olmak, onların huyu haline gelmişti. Öyle ki mucizelerin onlara hiçbir faydası olmuyordu. Onların tepelerine azabın indirilmesinden başka bir çare kalmamıştı. **"Bunun üzerine gölge gününün azabı onları** (ansızın) **yakaladı."** Bir bulut onları gölgelendirdi. Bu gölgeden hoşlanarak, onun -aslında normal bir gölge olmayan- gölgesinin altına toplandılar. Bunun üzerine o buluttan çıkan azap onları yakıverdi. Böylelikle o gölgenin altında cansız kalıverdiler. Yurtlarından ayrıldılar da bedbahtlık ve azap yurduna konuk oldular. **"Gerçekten o, büyük bir günün azabıydı."** Bir daha dünyaya geri dönüp de yeniden amel etme imkânı bulamadılar. Azap bir an dahi üzerlerinden hafifletilmeyeceği gibi onlara süre de verilmeyecektir.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾﴾

190- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmezler.

191- Şüphe yok ki Rabbin Aziz'dir, Rahim'dir.

190. "Şüphesiz bunda" Şuayb'ın ve onun davetinin doğruluğuna, kavminin de kendisine karşı çıkışının batıl olduğuna açık delil teşkil eden **"bir ibret vardır."** Bunca âyet ve mucizeleri görmelerine rağmen insanların **"çoğu iman etmezler."** Çünkü onlar, akıllarını kullanmayan kimselerdir. Hayırlı kimselerden değildirler: **"Sen ne kadar arzu etsen de insanların çoğu iman etmezler."** (Yusuf, 12/103)

191. "Şüphe yok ki Rabbin," kudretiyle herhangi bir kimsenin kendisine zarar vermesi imkânsız olan ve bütün varlıkları hükmü altında bulunduran **"Aziz'dir."** Rahmet onun değişmez sıfatı olan **"Rahim'dir."** Bu varlık âlemini var ettiği zamandan sonsuza kadar, dünya ve âhiretteki bütün hayırlar onun bu rahmetinin tecellilerindendir. Peygamberlerini yalanlayan düşmanlarını helâk etmesi, O'nun izzettinin bir tecellisi olduğu gibi; gerçek dostlarını ve onlarla birlikte iman edenleri kurtarması da O'nun rahmetinin tecellilerinden biridir.

﴿وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾﴾

192- Şüphesiz bu (Kur'ân), **âlemlerin Rabbinin indirdiği** (bir kitaptır).

192. Yüce Allah, önceki peygamberleri ümmetleriyle birlikte başlarından geçen kıssaları, peygamberlerinin ümmetlerini nasıl davet ettiklerini, ümmetlerin de kendilerine nasıl karşılık verdiğini, peygamberlerin düşmanlarını nasıl helâk ettiğini ve güzel âkıbetin nasıl peygamberlerinin olduğunu belirttikten sonra bu şerefli rasûlü, bu pek yüce ve seçkin peygamberi, onun getirmiş olduğu ve akıl sahiplerine hidâyet ihtiva eden Kitabını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz bu** (Kur'ân), **âlemlerin Rabbinin indirdiği** (bir kitaptır)." Bu Kitabı indiren, gökleri ve yeri yoktan var eden, ulvî ve süflî âlemi bütünüyle idare eden, onların Rabbi'dir. O, dünyevî ve bedenî maslahatlarının neler olduğunu onlara göstermek sûretiyle onları terbiye ettiği gibi dinî ve uhrevî maslahatlarını onlara göstermek sûretiyle de terbiye etmiştir. Onları kendisiyle terbiye ettiği en büyük vasıtalardan biri de pek çok hayırlar ve uçsuz bucaksız iyilikler içeren Kitab-ı Kerim'i indirmiş olmasıdır. Zira bu kitapta dünya ve âhiretin maslahatları, üstün ahlâkî değerler vardır ki bunlar başka hiçbir kitapta yoktur. Yüce Allah'ın **"Şüphesiz bu** (Kur'ân), **âlemlerin Rabbinin indirdiği** (bir kitaptır)." buyruğuyla Kur'ân alabildiğine ta'zim edilmekte ve bu Kitabın ne kadar ihtimama mazhar olduğunu ortaya konulmaktadır. Çünkü bu Kitap, başkası tarafından değil, Yüce Allah tarafından indirilmiştir. İndirilişindeki amaç da sizin menfaatinizi sağlamak ve sizi doğruya iletmektir.

﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾﴾

193- Onu Rûhu'l-Emîn (Cebrail) **indirmiştir;**

194- Uyarıcılardan olasın diye kalbine;

195- Apaçık Arapça bir dil ile.

193. "Rûhu'l-emîn," meleklerin en faziletlisi ve en güçlüsü olan Cebrail *aleyhisselam*'dır. Onun bu Kitaba herhangi bir şey eklemesinden veya herhangi birşey eksiltmesinden yana emin olunmuştur.

194-195. Ey Muhammed! **"Uyarıcılardan olasın diye,"** doğru yola iletesin, azgınlık ve sapıklık yolundan korkutasın diye **"kalbine, apaçık Arapça bir dil ile"** indirilmiş bir Kitaptır. Arapça ise dillerin en faziletlisidir; ayrıca onun, ilk olarak davete başladığı, peygamber olarak gönderildiği muhatapları olan ilk kavmin dilidir. Bu dil, açık ve seçik bir dildir. Kitab-ı Kerim'de bunca övgüye değer faziletin bir arada bulunması üzerinde dikkatle düşünülmelidir. Şüphesiz ki o, kitapların en faziletlisidir. Bu Kitabı meleklerin en faziletlisi, mahlukatın en faziletlisine, insanların faydası için çıkartılmış en faziletli ümmete, en üstün, en fasih, en geniş kapsamlı olan bir dille, apaçık Arapça indirilmiştir.

﴿وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾﴾

196- Şüphesiz ki o(nun müjdesi), daha öncekilerin kitaplarında da vardır.

196. Önceki kitaplar, onun gönderileceğini ve doğruluğunu müjdelemişlerdir. Bu Kitap, önceki kitapların haber verdiği gibi aynen nazil olmakla önceki kitapları da tasdik etmiş oluyordu. Bu Kitap, hak ile inmiş ve önceki peygamberleri de tasdik etmiştir.

﴿أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾﴾

197- Acaba İsrailoğulları alimlerinin onu bilmeleri, onlar için (yeterli) **bir delil değil midir?**

197. "Acaba" ilmin kendilerine ulaştığı ve o gün için insanların en bilginleri olup insaf sahibi olmakla da tanınan **"İsrailoğulları âlimlerinin"** sahip oldukları bilgi **"onlar için,"** onun doğruluğuna ve Allah'tan geldiğine dair **"(yeterli) bir delil değil midir?"** Çünkü hakkında şüpheye düşülen hususlarda, bilgi sahibi olan, o işi bilip anlayan kimselere başvurulur. Bu bilgi sahibi kimselerin sözleri, diğerlerine karşı delil olur. Nitekim sihir ilminde ileri dereceye ulaşmış olan sihirbazlar, Mûsâ'nın getirdiği mucizenin doğru olduğunu ve hiçbir şekilde sihir

olmadığını bilmişlerdi. Artık bundan sonra cahillerin söyledikleri sözlere hiçbir şekilde aldırış edilmez.

﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾﴾

198- Eğer Biz, onu Arap olmayan birine indirmiş olsaydık,

199- O da onu bunlara okusaydı, onlar yine ona iman etmezlerdi.

198-199. "Eğer Biz onu Arap olmayan," onların dillerini anlamayan ve onlara maksadını gereği gibi ifade edemeyen **"birine indirmiş olsaydık, o da onu bunlara okusaydı, onlar yine ona iman etmezlerdi."** "Onun söylediğini anlayamıyoruz, neye davet ettiğini bilmiyoruz." derlerdi. O bakımdan insanların en fasihlerinin diliyle, maksatları açık seçik ibarelerle, en yetkin ifadelerle ve onların menfaatini en çok kollayan bir kimsenin dili üzere bu Kitap gönderildiği için Rablerine hamdetsinler. Kitabı tasdik etmede, onu teslimiyet ve kabulle karşılamada çabuk hareket etsinler. Ancak ellerinde herhangi bir gerekçe bulunmaksızın bu Kitabı yalanlamaya kalkışmaları, sadece ve sadece katıksız bir küfür ve inattır. Daha önceden yalanlamış bulunan ümmetlerin birbirlerinden devraldıkları bir mirastır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

200- İşte Biz, onu günahkarların kalplerine böylece soktuk.

201- Artık onlar can yakıcı azabı görünceye kadar ona iman etmezler.

200-201. "İşte Biz, onu günahkarların kalplerine böylece sokarız." Yani tıpkı ipliğin iğneye girmesi gibi günahkâr kimselerin de kalplerine yalanlamayı öylece sokup yerleştirdik de bu, o kalplerin bir parçası olmuş, adeta onun bir sıfatı haline gelmiştir. Bunun sebebi ise onların zulümleri ve günahkârlıklarıdır. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"Artık onlar,"** yalanlamaları karşılığında ceza olarak **"can yakıcı azabı görünceye kadar ona iman etmezler."**

﴿فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾﴾

202- Azap onlara ansızın gelecek de hiç farkında bile olmayacaklar.

203- (O anda), **'Acaba bize mühlet verilir mi?' diyecekler.**

202. "Azap onlara ansızın gelecek de hiç farkında bile olmayacaklar." Yani gaflet içinde oldukları ve fark edemedikleri, indiğini anlayamadıkları bir vakitte azap onlara gelecektir. Buna sebep ise başlarına gelecek bu cezanın daha ağır ve başkaları için daha bir ibretli olmasıdır.

203. O vakit **"'Acaba bize mühlet verilir mi?' diyecekler."** Yani kendilerine mühlet verilmesini, süre tanınmasını isteyecekler. Halbuki vakit geçmiştir. Artık üzerlerinden bir daha asla kaldırılmayacak, bir an dahi hafifletilmeyecek olan azap onları gelip bulmuştur.

﴿ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ ﴾

204- Şimdi bunlar, azabımızın mı çabucak gelmesini istiyorlar?

204. "Şimdi bunlar," hiçbir şekilde küçümsenemeyecek, basit görülemeyecek, pek büyük ve can yakıcı **"azabımızın mı çabucak gelmesini istiyorlar?"** Onları aldatan nedir? Onların böyle bir azaba katlanabilecek kadar güçleri ve takatleri mi var ki? Yoksa bu azabı geri püskürtebilecek yahut bu azap geldiği takdirde onu kaldırabilecek bir güce mi sahipler? Yoksa onlar, Bizim aciz olduğumuzu, böyle bir azabı getiremeyeceğimizi mi zannederler?

﴿ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ ﴾

205- Ne dersin; Biz onları nice seneler (dünya nimetlerinden) **faydalandırsak,**

206- Sonra da tehdit edildikleri (azap) **onlara gelse,**

207- Faydalandırıldıkları (o nimetlerin) **onlara ne yararı olacak?**

205-207. "Ne dersin; Biz onları nice seneler (dünya nimetlerinden) **faydalandırsak,"** yani azabı onlara indirmede acele etmeyip dünya hayatından yararlansınlar diye onlara uzun yıllar mühlet versek, **"sonra da tehdit edildikleri** (azap) **onlara gelse, faydalandırıldıkları** (o nimetlerin),**"** lezzetlerin, arzu ve heveslerin **"onlara ne yararı olacak?"** Yani hiçbir şeyin onlara faydası olmaz. Çünkü tattıkları lezzetler, aldıkları zevkler geçip gitmiş, yok olmuştur. Geriye sadece veballeri kalmıştır. Ayrıca zevk içinde geçirdikleri sürenin uzunluğu dolayısıyla da azapları kat kat arttırılmıştır. Burada azabın gelip çatmasından ve

onu hak edecek şeylerden onları sakındırma söz konusudur. Önemli olan o azaba uğramamaktır, yoksa azabın çabuk ya da geç gelmesinin hiçbir önemi yoktur. Bunun sağlayacağı bir fayda da yoktur.

﴿ وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ ﴾

208- Biz hiçbir ülkeyi (halkına gönderilmiş) **uyarıcıları olmaksızın helâk etmedik.**

209- (Bu uyarıcılar onlar için) **bir öğüt ve hatırlatmaydı. Yoksa Biz asla zalim değiliz.**

208-209. Yüce Allah, yalanlayanları helâk etmesindeki mükemmel adaletini haber vermekte, ileri sürecekleri mazeretlerini ortadan kaldırmaksızın hiçbir ülke ahalisini helâk ve azaba uğratmadığını, onlara apaçık âyet ve belgelerle gelen uyarıcı peygamberler gönderdiğini, bu peygamberlerin onları hidâyete çağırıp helâk olmaya götüren yollardan uzak durmalarını emrettiğini, onlara Allah'ın âyetlerini hatırlatarak, Allah'ın gerek nimet gerekse intikam günlerine dikkatlerini çektiklerini bildirmektedir. Bütün bunlar, onlar için **"bir öğüt ve hatırlatmaydı."** Onlara karşı delil ortaya konmuş, mazeret kapıları kapatılmıştı. **"Yoksa Biz asla zalim değiliz."** Hiçbir ülke ahalisini uyarmadan helâk etmedik. Uyarılardan habersiz ve gaflet içinde onları azapla yakalamadık. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Biz, bir rasûl göndermedikçe de azap etmeyiz."** (el-İsrâ, 17/15); **"Müjdeleyici ve korkutucu peygamberler** (gönderdik ki) **insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı sunacak bir bahaneleri olmasın."** (en-Nisâ, 4/165)

﴿ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ ٱلسَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾ ﴾

210- O (Kur'ân'ı) **şeytanlar indirmemiştir.**

211- Bu, onlara yaraşmaz, zaten buna güçleri de yetmez.

212- Çünkü onlar, (vahyi) **işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.**

210-211. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in kemalini ve üstünlüğünü beyan ettikten sonra, onu her türlü eksiklikten tenzih etmekte ve gerek nüzulü esnasında gerek nüzulünden sonra ins ve cin şeytanlarına karşı onu himaye ettiğini belir-

terek şöyle buyurmaktadır: **"O (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmemiştir. Bu, onlara yaraşmaz"** hallerine yakışmaz ve uymaz, **"zaten buna güçleri de yetmez."**

212. "Çünkü onlar, (vahyi) **işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır."** Kur'ân-ı Kerîm'i işitmekten uzak tutuldukları gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in korunması için onları uzak tutucu unsurlar da hazırlanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'i meleklerin en güçlüleri olan Cebrail indirmiştir. Şeytanın ona yanaşmaya gücü yoktur. Hatta onun yakınlarına dahi yaklaşamaz. Bu da Yüce Allah'ın **"Şüphesiz ki Zikri indirenler Bizleriz. Ve muhakkak onu koruyacak olanlar da Bizleriz."** (el-Hicr, 15/9) buyruğunu hatırlatmaktadır.

﴿ فَلَا تَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ ﴾

213- O halde Allah ile birlikte başka bir ilâha dua/ibadet etme! Yoksa azap edilenlerden olursun.

213. Yüce Allah, asıl olarak Rasûlüne, bu konuda onu örnek almaları için de ümmetine Allah'ın dışında herhangi bir varlığa dua ve ibadet etmeyi yasaklamakta ve bunun ebedî azabı ve sonu gelmez bir cezayı gerektirdiğini haber vermektedir. Çünkü bu, şirktir. **"Kim de Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ateştir."** (el-Maide, 5/72) Bir şeyin yasaklanması ise onun zıddının emredilmesi demektir. Şirkin yasaklanması da yalnızca Yüce Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, severek, azabından korkarak, mükâfatını ümit ederek, O'nun önünde zilletle eğilerek ve bütün vakitlerde yalnızca O'na yönelerek ihlasla ibadeti emretmek demektir.

Yüce Allah, nefsindeki kemale rağmen ona bu emri verdikten sonra başkasını da kemale erdirmesini emrederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ ﴾

214- En yakın akrabanı uyar!

214. İnsanlar arasında sana en yakın, dinî ve dünyevî iyiliklere herkesten daha çok hak sahibi olan **"en yakın akrabanı uyar!"** Bu, bütün insanları uyarmakla emrolunmuş olmasına aykırı değildir. Nitekim birine bütün insanlara iyilik yapması emredilse sonra da "Yakın akrabana da iyilik et." dense, bu özel emir, o hususa fazlasıyla teşvik ve pekiştirme olur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu

ilâhi emre uyarak Kureyş'in tüm kollarını davet etti. Genel olarak da, özel olarak da onları uyardı, gücünün yettiği kadarıyla onlara öğüt verdi, nasihat etti. Hepsini hidâyete çağırdı. Neye gücü yetiyorsa bu konuda hepsini yaptı. Nihâyet hidâyet bulan buldu, yüz çeviren de yüz çevirdi.

﴿ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ ﴾

215- Sana tâbi olan mü'minlere de kanadını ger.

215. Yumuşak davranarak, onlara güzel hitaplarda bulunarak, sevgi göstererek, onları severek, onlara güzel ahlâkla ve iyi davranarak **"sana tâbi olan mü'minlere de kanadını ger."** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunu yerine getirmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şâyet kaba, katı kalpli birisi olsaydın, elbette onlar etrafından dağılırlardı! Artık onları bağışla, onlara, affedilmeleri için Allah'tan mağfiret dile! Ve iş hususunda onlarla istişare et."** (Âl-i İmran, 3/159) İşte Peygamber'in ahlâkı buydu, onun ahlâkı pek büyük maslahatları gerçekleştiren ve zararları defeden mükemmel bir ahlâktı. Zaten bu, açıkça görülen bir şeydir. Allah'a ve Rasûlüne iman edip uyduğunu ve peşinden gittiğini söyleyen bir kimsenin, müslümanların sırtına bir yük, kötü ahlâklı, sert tabiatlı, kaba, haşin ve katı yürekli olması yakışır mı? Mü'minlerden bir masiyet yahut bir su-i edeb görecek olursa onlara kızıp öfkelenmesi uygun mudur? Hiç yumuşamamak, edepsiz ve arayı bulmaya yanaşmayan bir tabiata sahip olmak ona yakışır mı? Bu kabil davranışlardan öyle kötülükler ortaya çıkmış, öyle maslahatlar askıya alınmıştır ki sorma gitsin! Bununla birlikte böyle bir kimsenin, o şerefli ve yüce Rasûl'ün vasıflarına sahip olan kimseyi hakir gördüğünü, onu ikiyüzlülükle, başkalarına yağcılık yapmakla itham ettiğini, buna karşılık kendisini üstün tutup amelini de beğendiğini görürsün. Onun bu davranışının cahilliğinden ve şeytanın ona bu tür bir davranışı süslü gösterip onu aldatmasından başka bir şekilde izah edilmesi mümkün müdür? Bu yüzden Yüce Allah, o yüce Rasûl'e şöyle emretmektedir:

﴿ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ ﴾

216- Şayet sana isyan ederlerse, 'Şüphesiz ben yaptıklarınızdan uzağım.' de.

217- Ve o Aziz ve Rahim olana tevekkül et.

216. **"Şayet sana"** herhangi bir hususta karşı gelerek **"isyan ederlerse,"** onlardan uzaklaşıp ilişkilerini koparma, onlara alçakgönüllü hareket ederek şefkat kanatlarını indirmeyi, yumuşak davranmayı terk etme! Aksine sen, onların amellerinden uzak olduğunu ortaya koy. Bunun için onlara öğüt ver, nasihatte bulun. Bu isyandan onları geri çevirmek ve tevbe etmelerini sağlamak için de bütün gücünü ortaya koy. Bu buyruk, Yüce Allah'ın **"Mü'minlere de kanadını ger."** buyruğundan, mü'min oldukları sürece yaptıkları her işe razı olmasının gerektiği şeklindeki bir yanlış anlamaya meydan vermemek içindir. Bu buyruk ile böyle bir yanlış anlama önlenmiş olmaktadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

217. Kulun emrolunduklarını yerine getirebilmesi için en büyük yardımcısı, hiç şüphesiz Rabbine güvenip dayanması ve emrolunduğunu yerine getirmede kendisine başarı ihsan etmesi için yüce Mevlasından yardım dilemesidir. O bakımdan Yüce Allah, Zatına tevekkülü emrederek **"Ve o Aziz ve Rahim olana tevekkül et."** buyurmaktadır. Tevekkül, menfaatlerin sağlanıp zararların önlenmesi hususunda kalbin Yüce Allah'a güvenip dayanmasıdır. Bununla beraber isteğinin gerçekleşeceği hususunda da hüsnü zan beslemektir. Şüphesiz Yüce Allah Aziz'dir, Rahim'dir. O, izzetiyle hayırları ulaştırmaya ve kuluna gelecek kötülükleri önlemeye kadirdir. Rahmeti sayesinde de o kuluna bu şekilde muamele eder.

﴿ ٱلَّذِى يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِى ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ ﴾

218- O ki seni (namaza) **kalkınca da görür.**

219- Secde edenler arasında (namazın bir rüknünden diğerine) **geçişini de.**

218-219. Daha sonra Yüce Allah, Peygamber'ine, Yüce Allah'a yakın olmaya ve ihsan konumuna yükselmeye yardımcı olacak hususa dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır. **"O seni kalkınca da görür. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da."** Yani O, şu pek büyük ibadet olan namazı kılarken, kıyamda olduğun vakit seni görür. Rüku ve secde arasında gidip gelmeni de görür. Allah'ın özellikle namazı söz konusu etmesi, fazilet ve şerefinden ötürüdür. Çünkü namazda Rabbinin huzurunda olduğunu bilen bir kimse, Rabbinin huzurunda saygı ve zilletle boyun eğer, namazını eksiksiz kılar. Namazı eksiksiz kılmakla diğer amellerini de tamamlar. Ve namaz ile diğer işlerine karşı yardım elde eder.

﴿ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ ﴾

220- Şüphesiz her şeyi işiten ve bilen yalnızca O'dur.

220. **"Şüphesiz her şeyi,"** farklılıklarına, türlü ve değişik olmalarına rağmen bütün sesleri **"işiten,"** bilgisiyle açık olanları, gizlilikleri, görüneni ve görünmeyeni **"bilen yalnızca O'dur."** Kulun, Rabbinin bütün hallerinde kendisini gördüğünü, söylediği bütün sözleri işittiğini hatırında bulundurması, kalbindeki karar, düşünce ve niyetleri dahi bildiğinin şuuruna varması, elbette ki onun ihsan makamına ulaşmasına yardımcı olur.

﴿ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ ٱلسَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَٰذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ ﴾

221- Size şeytanların, kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?

222- Her günahkâr yalancı üzerine inerler.

223- O (şeytanlar semada meleklerden) **işittiklerini** (ona) **iletirler ve onların çoğu yalan söylerler.**

221. Bu buyruk, Allah Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlardan, "Muhammed'in üzerine bir şeytan iniyor." diyen kimselere ve onun şair olduğunu iddia edenlere bir cevaptır: **"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?"** Hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüt söz konusu olmaksızın şeytanların kimin üzerine indirildiğini, yani üzerlerine şeytanın ineceği şahısların niteliklerini haber vereyim mi?

222. Şeytanlar çokça yalan söyleyen, batıl iftiralarda bulunan **"yalancı"** ve fiillerinde **"günahkâr,"** masiyetleri pek çok olan kimselerin **"üzerine inerler."** İşte şeytanların üzerine indiği ve hali şeytanların haline uyan kimseler bunlardır.

223. **"O** (şeytanlar)**,"** semadan kulak hırsızlığı yoluyla dinledikleri şeyleri o günahkar yalancı kimseye **"iletirler"** ve bunu ona telkin ederler. **"ve onların çoğu yalan söylerler."** Ona telkin ettikleri sözlerin çoğu da yalandır. Bir tane doğru söylese de ona yüz de yalan katar. Böylelikle hak, batıla karışır. Gerek oran itibarıyla azlığı gerekse de bilinmemesi dolayısıyla hak kaybolup gider. İşte üzerlerine şeytanların indiği şahısların ve şeytanların böylelerine yaptığı telkinin niteliği budur.

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hali ise bunlardan çok farklıdır. Zira o, doğru sözlüdür, güvenilirdir, asla gerçeğe aykırı konuşmaz. Doğru yolda giden biridir. Onun kalbi de doğruluk ve iyilikle doludur; sözü de doğrudur; fiilleri de haramdan uzak, pek nezih ve temizdir. Allah tarafından üzerine indirilen vahiy de korunmuş/himaye edilmiş olarak iner, hakkında en ufak bir şüphenin söz konusu olmadığı pek büyük doğruyu ihtiva eder. Hiç -ey akıl sahibi kimseler- onun gösterdiği yol ile üzerlerine şeytanların indiği kimselerin iftiraları aynı olabilir mi? Deli ve temyiz gücü bulunmayan, eşyayı birbirinden ayırdedemeyenler dışında herhangi bir kimse bunlar arasında bir benzerlik olduğunu düşünebilir mi?

﴿وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾﴾

224- Şairlere de azgınlar uyar.

225- Görmez misin ki onlar her bir vadide şaşkınca dolaşırlar!

226- Ve yapmadıkları şeyleri söylerler.

224. Yüce Allah, peygamberlerini, üzerine şeytanların inmesinden tenzih ettikten sonra, onun şiirden de uzak olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Şairlere de,"** yani ben size şairlerin halini ve onların değişmez vasfını da bildireyim mi? Onlara **"azgınlar,"** hidâyet yolundan sapıp azgınlık ve helâk oluşun yoluna yönelmiş olan kimseler **"uyar."** Bunlar, kendi özleri itibarıyla azgın oldukları gibi azgın, sapık ve fesat ehli herkesin de onlara tâbi olduklarını görürsün.

225. "Görmez misin ki onlar," azgınlıkları ve ileri derecedeki sapıklıkları dolayısıyla şiir vadilerinden **"her bir vadide şaşkınca dolaşırlar!"** Kimi zaman över, kimi zaman yerer, kimi zaman aşk şiiri söylerler. Kimi zaman alay eder, kimi zaman neşelenir, kimi zaman kederlenirler. Onların istikrarları yoktur. Herhangi bir hal üzere sebat etmezler.

226. "Ve yapmadıkları şeyleri söylerler." Şairlerin vasfı budur. Onların sözleriyle fiilleri birbirini tutmaz. Şairin ince ve duygulu bir aşk şiiri söylediğini işittiğin vakit onu, insanlar içinde en zorlu aşka tutulmuş biri zannedersin. Halbuki kalbinde ondan eser yoktur. Onun bir övgü ya da yergisini işitecek olursan, "Bu doğrudur." dersin. Halbuki yalan söylemektedir. Bazen yapmadığı işlerle övünür, terk etmediği şeyleri terk ettiğini söyler. Yanına bile yaklaşmadığı cömertliklerini

dile getirir. Yiğit süvarilerden daha kahraman olduğunu söylerken korkaklardan daha korkak olduğu görülür... İşte onların vasıfları bunlardır.

Şimdi bir bakalım; doğru yol üzere giden, insanlar arasında iyilikleri kendisinde en çok toplayan, doğru ve hidâyet bulmuş herkesin kendisine tâbi olduğu, hidâyet üzere dosdoğru yürüyüp helâk edici yollardan uzak duran, davranışları arasında çelişki bulunmayan, sözleri amellerine zıt düşmeyen Allah Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hali hiç böyle midir? O ki hayırdan başkasını emretmez, kötülükten başkasını da yasaklamaz. Neyi haber vermişse doğrudur. Neyi emretmişse mutlaka emrettiğini ilk yapan odur, neyi yasaklamışsa herkesten önce o, o işi terk etmiştir. Hiç onun hali şairlerin haline benzer mi? Hatta onları andırır mı? Yoksa onun hali bütün yönleriyle onlarınkinden farklı mıdır? Allah'ın salat ve selamları, peygamberlerin en üstünü, en faziletli şahsiyet olan Rasûl'e olsun ki o, şair de, sihirbaz da, deli de değildir. Ona ancak mükemmellikler yaraşır.

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾﴾

227- Ancak iman edip salih ameller işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve zulme uğradıktan sonra haklarını alanlar müstesnâ. Zulmedenler, yakında nasıl bir yere döneceklerini bilecekler.

227. Yüce Allah, şairleri, belirtilen şekilde nitelendirdikten sonra içlerinde Allah ve Rasûlüne iman edip salih amel işleyenleri, Allah'ı çokça anan, kendilerine zulmetmelerinden sonra Allah düşmanı müşriklerden intikam alan şairleri istisnâ etmektedir. Çünkü bunların şiirleri, salih amellerinden ve imanlarının meyvelerindendir. Zira onların şiirleri, iman ehline övgü içerir, müşrik ve kâfirlerden intikam alır, Allah'ın dinini savunur, faydalı bilgileri açıklar ve üstün ahlâkî değerlere teşvik eder. **"Zulmedenler, yakında nasıl bir yere döneceklerini bilecekler."** Onlar, amellerinin hesabının görüleceği mahşerde bir araya getirileceklerdir. Onlara amellerinden küçük, büyük her şey mutlaka gösterilecektir. Bütün haklar, mutlaka sahiplerine eksiksiz olarak verilecektir. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Şuarâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة النمل

NEML SÛRESİ

-27-

27- NEML SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 93 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ طسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ
الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ
اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾
وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Tâ, Sîn. Bunlar, Kur'ân'ın, apaçık/açıklayıcı Kitabın âyetleridir.

2- Müminler için doğru yolu gösteren bir rehber ve müjdedir.

3- O (müminler) **namazlarını dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete kesin olarak inanan kimselerdir.**

4- Âhirete iman etmeyenlere gelince amellerini onlara süslü göstermişizdir. Bu sebeple onlar şaşkın bir halde bocalamaktadırlar.

5- İşte azabın en kötüsü bunlaradır. Âhirette en çok ziyana uğrayacak olanlar da onlardır.

6- Şüphe yok ki sen, Kur'ân'ı, Hakîm ve Alîm olanın katından (bir vahiyle) **almaktasın.**

1. Yüce Allah, kullarının dikkatini Kur'ân-ı Kerîm'in azametine çekerek, tazime delâlet eden işaret edatıyla ona işaret edip **"Bunlar, Kur'ân'ın, apaçık/açıklayıcı Kitabın âyetleridir."** buyurmaktadır. Yani bu âyetler, en yüce âyetlerdir. Bu belgeler en güçlü belgelerdir. Bu delâletler en yüce hedeflere, en üstün maksatlara, en hayırlı haberlere, en temiz ahlâka delâlet eden en açık delillerdir. Âyetleri en doğru haberleri, en güzel emirleri içerir, kötü olan her işi ve her huyu da yasaklar. Bu âyetler tıpkı güneşin, gözün görmesi için etrafı aydınlattığı gibi nurlu basiretler için gerekli açıklama ve beyanları yaparak onların yolunu aydınlatır. Bu âyetler imana delâlet eder, imana ulaşmaya çağırır, geçmiş ve gelecekteki gayba ait, olmuş ve olacak şeyleri aynen haber verir. Bu âyetler, yüce Rabbi en güzel isimleriyle, en yüce sıfatlarıyla ve en kâmil fiilleriyle tanımaya davet eder.

Bu âyetler bizlere O'nun rasûllerini ve gerçek dostlarını tanıtmış, gözlerimizle onları görürcesine vasıflarını bize bildirmiştir.

2. Bununla birlikte insanlar arasında pek çok kimse, bunlardan gereği gibi yararlanmaz. Bütün inatçılar bu âyetlerle hidâyet ve doğru yolu bulmaz. Bu yolla da bir bakıma bu âyetler hayırsız, salah bulması mümkün olmayan, kalbi saf ve temiz olmayanlara karşı da korunmuş olmaktadır. Bu âyetlerle şanı Yüce Allah'ın kendilerine imanı nasip ettiği ve bu yolla kalpleri nurlanıp ruhları durulaşan kimseler hidâyet bulur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Müminler için doğru yolu gösteren bir rehber ve müjdedir."** Yani bu âyetler, onları dosdoğru yola ilettiği gibi gitmeleri ya da terk etmeleri gerekeni de onlara gereği gibi açıklar. Bu dosdoğru yola iletilip onu izlemenin karşılığı olan Allah'ın mükâfatını da onlara müjdeler.

3. Mü'min olma iddiasında bulunanlar pek çoktur. Böyle bir iddiada bulunan herkesin iddiası kabul edilir mi, yoksa bunun mutlaka bir delili mi olması gerekir? Ki doğru olan da delili olmasıdır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, müminlerin vasıflarını şöyle belirtmektedir: **"O (müminler),"** farzıyla, nafilesiyle **"namazlarını,"** hem rükûnlerini, şartlarını, vaciplerini ve müstehaplarını oluşturan zahirî fiilleriyle hem de namazın ruhu ve özü olan huşu ile Yüce Allah'a yakınlıklarını hatırlarında tutmak, namaz kılarken söylediklerini ve yaptıklarını düşünmek sûretiyle bâtınî fiillerini yerine getirmek suretiyle **"dosdoğru kılan,"** hak sahiplerine farz olan **"zekâtı veren ve âhirete kesin olarak inanan kimselerdir."** Yani bunların imanları yakîn derecesine ulaşmıştır. Yakîn (kesin inanç) ise kalbe ulaşan, amele götüren tam bir bilgi demektir. Onların âhirete dair kesin inançları, âhiret için tam anlamıyla çalışmalarını, azabı ve cezalandırmayı gerektiren sebeplerden de uzak kalmalarını gerektirir. İşte her türlü hayrın başı da budur.

4. **"Âhirete iman etmeyenlere gelince,"** âhireti de, âhiretin varlığını bildirenleri de yalanlayanların **"amellerini, onlara süslü göstermişizdir. Bu sebeple onlar şaşkın bir halde bocalamaktadırlar."** Şaşkınlık ve tereddüt içindedirler. Onlar Allah'ın gazabını rızasına tercih edecek kadar şaşkınlaşmışlardır. Hakikatler onlar için ters yüz olmuştur, bu yüzden batılı hak, hakkı da batıl görürler.

5. **"İşte azabın en kötüsü,"** en çetini, en büyüğü ve en fenası **"bunlaradır. Âhirette en çok ziyana uğrayacak olanlar da onlardır."** Ziyanda olmak bunlara hastır. Çünkü onlar, Kıyamet gününde kendilerini de, aile halklarını da yitireceklerdir. Peygamberlerinin davet etmiş olduğu imanı da elden kaçırmış olacaklardır.

6. **"Şüphe yok ki sen, Kur'ân'ı, Hakîm ve Alîm olanın katından** (bir vahiyle) **almaktasın."** Sana öğretilen Kur'ân-ı Kerîm, her şeyi yerli yerine koyan/her şeyi olması gereken yere oturtan hikmeti sonsuz **"Hakîm"** ve bütün hallerin sırlarını ve iç yüzlerini -tıpkı dışları gibi- bilen **"Alîm"** Allah'tan sana indirilmektedir. Bu yüce Kitab, hikmeti sonsuz Hakim, bilgisi sonsuz Alim tarafından sana indirildiğine göre bütünüyle hikmettir ve bütünüyle kulların faydasınadır. Kulların faydalarını onlardan daha iyi bilen O yüce Zat tarafından indirilmiştir.

﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِۦٓ إِنِّىٓ ءَانَسْتُ نَارًا سَـَٔاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ ءَاتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾

7- Hani Mûsâ, ailesine şöyle demişti: 'Benim gözüme bir ateş ilişti. (Gideyim de belki) **oradan size bir bilgi ya da ısınmanız için bir parça ateş getiririm.'**

7. Yani İmran oğlu Mûsâ'nın hallerinden biri olan, o şerefli ve üstün hali, yani ona vahyin ilk olarak verilişini, ilâhî risalet için Allah tarafından seçilişini ve Yüce Allah'ın onunla konuşmasını hatırla. Şöyle ki o, Medyenliler arasında bir kaç yıl kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Medyen'den ayrılıp Mısır'a doğru yola koyulmuştu. Giderken yolunu kaybetti. Oldukça karanlık ve soğuk bir geceydi. Ailesine, **"Benim gözüme bir ateş ilişti.** (Gideyim de belki) **oradan size,"** yola dair **"bir bilgi ya da ısınmanız için bir parça ateş getiririm."** Bu ifadeler, onun yolunu kaybetmiş olduğunu, hem kendisinin hem de ailesinin çokça üşümüş olduğunu göstermektedir.

﴿فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِىَ أَنۢ بُورِكَ مَن فِى ٱلنَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٨﴾﴾

8- O (ateşin) **yanına gelince ona şöyle nida edildi: 'O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar mübarek kılınmıştır. Âlemlerin Rabbi Allah** (tüm eksikliklerden) **münezzehtir.'**

8. Yani şanı Yüce Allah ona, "Burası mukaddes ve mübarek bir yerdir." diye seslendi. Yüce Allah'ın burayı Kelimullah Mûsâ ile konuştuğu ve ona risalet görevini verdiği yer olarak seçmiş olması da buranın mübarek oluşundandır. **"Âlemlerin Rabbi Allah** (tüm eksikliklerden) **münezzehtir."** O, hakkında eksiklik veya şer düşünülemeyecek kadar yücedir. Üstelik O, sıfatlarıyla da, fiilleriyle de kâmildir, eksiksizdir.

﴿يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾﴾

9- 'Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, Aziz ve Hakim olan Allah'ım!'

9. Cenab-ı Allah, Mûsâ'ya, ibadete yalnızca kendisinin hak sahibi olduğunu, O'na hiçbir şekilde ortak koşulmaması gerektiğini haber vermektedir. Nitekim bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur: **"Hiç şüphesiz Ben Allah'ım, Benden başka (hak) ilâh yoktur. O halde Bana ibadet et ve Beni anmak için namazı dosdoğru kıl."** (Tâ-Hâ, 20/14) **"Aziz,"** gücü her şeyi hakimiyeti altına alan, bütün mahlukatın kendisine zillet ve itaatle boyun eğdiği zat demektir. **"Hakim"** ise emrinde de, yaratmasında da hikmeti sonsuz olan demektir. Kulu İmran oğlu Mûsâ'yı peygamber olarak göndermesi de O'nun hikmetinin bir tecellisidir. Çünkü Yüce Allah onun, risalete, vahye ve kendisiyle konuşmaya layık olduğunu bilmiştir. Yalnızca O'na güvenip dayanman, yalnızlığından kurtulman için O'na sığınman, düşmanların çokluğuna ve baskılarına karşı O'nun himayesine girmen de Allah'ın izzetinin bir gereğidir. Çünkü onların hepsinin idaresi Allah'ın elindedir. Bütün hareketleri ve sükûnları O'nun yönetimi iledir.

﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾﴾

10- 'Asanı at!' Onun çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce arkasına bile bakmadan dönüp kaçmaya başladı. 'Ey Mûsâ, korkma! Çünkü Benim huzurumda rasûller korkmaz.'

10. "Asanı at!" emri üzerine o da asasını bıraktı. **"Onun"** çabucak hareket eden **"çevik"** erkek **"bir yılan gibi hareket ettiğini görünce"** beşer tabiatının bir gereği olarak gördüğü o yılandan dehşete kapılıp **"arkasına bile bakmadan dönüp kaçmaya başladı."** Yüce Allah da ona, **"Ey Mûsâ, korkma!"** diye seslendi. Bir başka âyet-i kerimede de **"Ey Mûsâ, geri gel ve korkma! Çünkü sen güven içinde olanlardansın."** (el-Kasas 28/31)

"Çünkü Benim huzurumda rasûller korkmaz." Zira bütün korkulacak şeyler O'nun kaza ve kaderi, O'nun emir ve idaresi kapsamı içindedir. Allah'ın kendilerini özellikle risaletine mazhar kıldığı ve vahyi için seçtiği kimselerin, özellikle de Yüce Allah'a daha yakın oldukları ve O'nunla konuşma lütfuna mazhar oldukları bir konumda Allah'tan başkasından korkmaları onlara yakışmaz.

﴿إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾﴾

11- 'Ancak zulmeden hariç (o korkmalıdır). **Ama o da kötülüğünün ardından onu güzel amelle değiştirirse** (bilsin ki) **Ben gerçekten çok bağışlayıcı ve pek merhametliyimdir.'**

11. "Ancak zulmeden hariç (o korkmalıdır)." İşte korkulacak ve yalnızlığın sıkıntısının duyulacağı durum budur. Buna sebep de önceden işlenen zulümler ve suçlardır. Peygamberlere gelince onlar niye yalnızlıktan çekinsinler ve korksunlar ki? Bununla birlikte Allah'a isyan ile nefsine zulmedip sonra da tevbe edip Rabbine yönelen ve **"kötülüğünün ardından onu güzel amelle"** değiştiren, yani kötülüklerin yerine iyiliklere, masiyetlerin yerine itaatlere yönelen kimseye karşı Allah çok bağışlayıcı, pek merhametlidir. O nedenle hiç kimse Yüce Allah'ın rahmetinden ve mağfiretinden ümit kesmesin. Elbetteki O, bütün günahları bağışlar. O, kullarına, annenin çocuğuna olan merhametinden daha çok merhametlidir.

﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾﴾

12- 'Elini yakandan içeri sok da hiçbir kusur ve hastalık olmadan bembeyaz çıksın. (İşte bunlar) **Firavun'a ve kavmine** (karşı sunacağın) **dokuz mucize arasındadır. Şüphesiz onlar, fâsık bir toplumdur.'**

12. "Elini yakandan içeri sok da hiçbir kusur ve hastalık olmadan," görenlerin gözlerini parıltısıyla kamaştıracak şekilde göz alıcı ve **"bembeyaz çıksın."** Asanın yürüyen bir yılana dönüşmesi ile yakandan bembeyaz olarak elini çıkarman, Firavun ve kavmini davet esnasında göstereceğin **"dokuz mucize"**nin iki tanesidir. **"Şüphesiz onlar fasık bir toplumdur."** Şirkleri, azgınlıkları, Allah'ın kullarına büyüklük taslamaları ve yeryüzünde haksız yere büyüklenmeleri dolayısıyla onlar haddi aşmış kimselerdir.

﴿فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾﴾

13- Mucizelerimiz onlara açık seçik geldiğinde onlar 'Bu apaçık bir sihirdir.' dediler.

13. Mûsâ *aleyhisselam*, Firavun ve çevresindeki ileri gelenleri Yüce Allah'ın yoluna davet etti ve onlara mucizelerini gösterdi. Ama **"Mucizelerimiz onlara açık seçik,"** hakka delâlet edecek şekilde, aydınlık saçıcı ve gözlerin güneş aydınlığı sayesinde görmesi gibi onlar sayesinde de basiretin aydınlandığı bir halde **"geldiğinde onlar 'Bu apaçık bir sihirdir.' dediler."** "Bu bir sihirdir." demekle de yetinmeyip onu apaçık olmakla, herkes tarafından açıkça görülmekle de nitelendirdiler. Bu ise çok şaşılacak bir husustur. Çünkü açık seçik mucizeler ve göz kamaştırıcı nurlar; aldatmacalar ve açıkça büyü olduğu görülen şeyler arasına katılmaktadır. Acaba bu, hakka karşı bile bile direnmenin ve yüzsüzce ileri sürülen safsataların bir örneği değil midir?

﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- İçten içe onlara inandıkları halde zulüm ve kibirleri sebebiyle onları inkâr ettiler. Bozguncuların akıbetinin nasıl olduğuna bir bak!

14. **"İçten içe onlara inandıkları halde,"** yani onların bu inkârları şüphe veya tereddüte dayalı değildi, aksine **"zulüm ve kibirleri sebebiyle onları,"** Allah'ın âyet ve mucizelerini bile bile **"inkâr ettiler."** Onların bu âyet ve mucizeleri -doğru olduklarına kesin olarak inanmalarına rağmen- bile bile inkâr etmeleri, Rablerinden gelen hakka ve bizzat kendi kendilerine karşı zalimlik etmelerinden ve hem hakka karşı, hem kullara karşı, hem de peygamberlere itaate karşı kibirlenmelerinden, üstünlük taslamalarından kaynaklanıyordu. **"Bozguncuların akıbetinin nasıl"** en kötü akibet **"olduğuna bir bak!"** Yüce Allah, onları darmadağın etti, denizde boğdu, onları rezil rüsvay etti. Onların kaldıkları yerleri de onların ezdiği zayıf kullara miras olarak verdi.

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Andolsun Biz, Davud'a ve Süleyman'a (geniş) bir ilim verdik. İkisi de 'Bizi mü'min kullarından pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun.' dediler.

15. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Davud'a ve oğlu Süleyman *aleyhimesselam*'a lütfetmiş olduğu pek büyük ve geniş ilme dikkatleri çekmektedir. Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Davud ve Süleyman'ı da (an). Hani o kavmin koyunlarının girip talan ettiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz de onların hükümlerine şahid idik. Biz, en uygun hükmü Süleyman'a kavrattık. Bununla beraber her birine hüküm/hikmet ve ilim verdik."** (el-Enbiya, 21/78-79)

"İkisi de" Rablerinin kendilerine öğretmiş olduğu pek büyük ilim lütfuna karşılık şükür olmak üzere **"'Bizi mü'min kullarından pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun.' dediler."** Yüce Allah'a kendilerini mü'min ve mutlu kimselerden kıldığı ve bu mü'minler arasında da özel ve seçkin kimseler eylediği için hamd u senâda bulundular. Mü'minler dört derecedir: Salihler, onların üstünde şehidler, onların üstünde sıddîklar, onların üzerinde de peygamberler gelir. Davud ve Süleyman *-ikisine de selâm olsun-* her ne kadar ulu'l-azm beş peygamberin derecesinden daha aşağı bir derecede iseler de peygamberlerin seçkinlerindendir. Yüce Allah'ın kendilerini yücelterek Kitabında zikrettiği, onları çokça övdüğü, üstün, şerefli ve faziletli peygamberler arasındadırlar. İşte onlar da bu mevkiye ulaştıklarından ötürü Cenab-ı Allah'a hamd ü senâda bulundular. Yüce Allah'a, ihsan etmiş olduğu dinî ve dünyevî nimetleri dolayısıyla şükretmek, bütün nimetlerin Rabbinden geldiğini görerek bunlardan dolayı övünüp şımarmamak, aksine bundan dolayı çokça şükretmek gerektiğini kabul etmek, kulun bahtiyar kimselerden olduğunun bir göstergesidir.

﴿ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Süleyman, Davud'a mirasçı oldu. Dedi ki: 'Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve her şeyden de bize verildi. Şüphe yok ki bu, apaçık bir lütuftur.'

16. Yüce Allah, her ikisini bir arada övdükten sonra Süleyman *aleyhisselam*'ı, özellikle ona ihsan ettiği nimetleriyle söz konusu etmektedir. Çünkü Yüce Allah, Süleyman'a pek büyük bir mülk vermiş ve babasının sahip olmadığı imkânlara onu mazhar kılmıştı. *-Her ikisine de selam olsun-* İşte bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Süleyman, Davud'a mirasçı oldu."** Yani onun ilim ve peygamberliğini miras aldı. Babasının ilmi, onun da ilmine katılmış oldu. Babası hayattayken kendisinin sahip olduğu ilmin yanı sıra babasının özel olarak sahip olduğu ilmi ondan öğrenmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü önceden de geçtiği gibi Yüce Allah'ın

"Biz, en uygun hükmü Süleyman'a kavrattık." buyruğu, Süleyman'ın özel bir bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. İşte Yüce Allah'a şükretmek, O'nun ihsanında yüzdüğünü dile getirmek ve üzerindeki nimeti ifade etmek üzere şöyle demişti: **"Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi."** Süleyman *aleyhisselam* kuşların sözlerini/konuştuklarını anlıyordu. Nitekim -ileride geleceği gibi- Hüdhüd ile karşılıklı konuştuğunu, ayrıca bir karıncanın diğer karıncalara söyledikleri sözleri anladığını görüyoruz. Bu, Süleyman *aleyhisselam*'dan başkasına ihsan edilmiş değildi. **"Her şeyden de bize verildi."** Yani Yüce Allah, bizlere hiçbir insana vermediği hükümdarlık, saltanat ve başkalarını egemenlik altına almanın yol ve imkânlarını bağışlamıştı. Bundan dolayı Süleyman *aleyhisselam* yüce Rabbine şöyle dua etmiştir: **"Rabbim, bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir mülk ver bana!"** (Sad, 38/35) Yüce Allah da ona şeytanları/cinleri amade kılmıştı. Onun emri altında dilediği ve başkalarının yapmaktan acze düştüğü her türlü işi yaparlardı. Gidişi bir ay, dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgarı da onun emrine vermişti. **"Şüphe yok ki bu,"** Allah'ın bize bağışladığı, başkalarına üstün kılarak bize özel olarak ihsan ettiği bu şeyler **"apaçık bir lütuftur."** Bu ifadelerle Yüce Allah'ın nimetini en mükemmel bir şekilde itiraf etmiş oluyordu.

﴿ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordusu, huzurunda toplandı. Hepsi de düzen içinde sevk ve idare olunuyorlardı.

17. Yani onun Adem oğullarından, cinlerden, şeytanlardan ve kuşlardan oluşan çeşitli ve çok sayıdaki ordusu huzurunda toplandı. Bunlar gâyet düzenli bir şekilde yürüyen, konaklayan ve hareket eden ordular olup başından sonuna kadar güzel bir şekilde idare edilirlerdi. Bunun için gereken hazırlıklar yapılmış, tedbirler alınmıştı. Bütün bu ordular Süleyman'ın emriyle hareket ederler, onun emrine riâyet ederlerdi. Ona karşı gelme güçleri yoktu, ona asla baş kaldırmazlardı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu, Bizim hesapsız bağışımızdır. Artık ister ver, ister vermeyip tut."** (Sad, 38/39) Yani sen hesapsız olarak verebilirsin, demektir.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوْا۟ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Nihâyet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca dedi ki: 'Ey karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve askerleri farkında olmadan sizi çiğnemesin.'

18. Süleyman *aleyhisselam* yolculuklardan birinde bu muazzam ordularıyla birlikte yol alıyordu. **"Nihâyet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca,"** arkadaşlarını ve hemcinslerini uyararak dedi ki: **"Ey karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve askerleri farkında olmadan sizi çiğnemesin."** Bu karınca diğer karıncalara öğüt vererek onlara sözlerini işittirdi. Bu ya bizzat kendi gücüyle olmuştur ki buna göre Yüce Allah karıncalara olağan dışı işitme cihazları vermiş demektir. Çünkü vadiyi doldurmuş bunca karıncaya tek bir karıncanın sesini işittirip onları uyarması, hayret verici işlerdendir. Ya da o karınca, çevresindeki diğer karıncalara durumu bildirdi. Sonra da bu haber birinden ötekine ulaşarak sonunda hepsi bundan haberdar oldu. Bu karınca onlara tedbirlerini almalarını emretti ki bunun yolu da yuvalarına girmeleridir. Karınca, Süleyman'ın, onun hakimiyetinin ve askerlerinin muazzam olduğunu bildiğinden bir anlamda "Onlar eğer sizleri çiğneyecek olurlarsa, bu kasten olmayacaktır, farkında olmadan bu işi yapacaklardır; bundan dolayı da mazurdurlar." demiştir.

﴿ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Süleyman, karıncanın bu sözünden dolayı tebessüm etti ve dedi ki: 'Rabbim, bana ve ana-babama ihsan ettiğin nimetine şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye beni her daim muvaffak kıl! Rahmetinle de beni salih kullarının arasına kat.'

19. Süleyman *aleyhisselam* karıncanın bu sözünü işitmiş ve anlamıştı. O bakımdan **"bu sözünden dolayı..."** Bir karıncanın kendi ümmetine bu şekilde nasihat etmesine, iyiliklerini istemesine, güzel ve açık ifadelerine hayret ederek **"tebessüm etti..."** İşte peygamberlerin *-hepsine salat ve selam olsun-* hali budur. Edepleri kemal derecesindedir. Yerli yerince hayret ederler ve gülmeleri tebessüm derecesini aşmaz. Nitekim Allah Rasûlünün de bütün gülmeleri tebessüm şeklindeydi.[35] Çünkü kahkaha, aklın hafifliğine ve kötü edebe delâlet eder. Hayreti gerektiren

35 Ahmed, 4/190; Tirmizî, 3645.

hususlara hayret etmemek ve tebessüm dahi etmemek ise kötü huya ve zorbalığa delildir. Peygamberler ise bunlardan münezzehtir.

Süleyman *aleyhisselam* kendisini bu hale ulaştıran Yüce Allah'a şükrederek dedi ki: **"Rabbim, bana ve ana-babama ihsan ettiğin nimetine şükretmeye... muvaffak kıl."** Çünkü anne-babaya verilen nimet, çocuğa da verilmiş sayılır. Bu nedenle o da Rabbinden kendisine ve ana-babasına ihsan edilen dinî ve dünyevî nimetlerine şükretmeye kendisini muvaffak kılmasını diledi. **"Razı olacağın salih ameller işlemeye..."** Senin emrine uygun, ihlaslı, ameli bozup faziletini eksiltici şeylerden uzak ve razı olabileceğin şekilde salih amelde bulunma başarısını bana ihsan et. **"Rahmetinle de beni salih kullarının arasına kat."** Ki bu rahmetinin bir tecellisi de cennete koymandır. Zira ilahî rahmet, derecelerine ve mevkilerine göre sadece salih kimselere aittir.

Bu, Cenab-ı Allah'ın Süleyman'ın, karıncanın hem cinslerine hitap ve seslenişini işitmesiyle ilgili bize zikrettiği örnek bir kıssaydı. Daha sonra Süleyman'ın kuşlarla konuşmasını dile getiren bir örneği daha zikretmektedir:

﴿وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيۡرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلۡهُدۡهُدَ أَمۡ كَانَ مِنَ ٱلۡغَآئِبِينَ ۝٢٠﴾

20- Kuşları teftiş etti ve dedi ki: 'Neden Hüdhüd'ü göremiyorum? Yoksa o da mı kayıplara karıştı?'

20. "Kuşları teftiş etti." Bu ifade, Süleyman *aleyhisselam*'ın azim ve kararlılığının kemaline, askerlerini güzel bir şekilde düzenlediğine, küçük büyük bütün işlerini bizzat kendisinin çekip çevirdiğine delildir. Öyle ki o, kuşları teftiş etme, hepsi huzurda mıdır yoksa onlardan gelmeyenler var mıdır diye durumlarını araştırma işini dahi ihmal etmiyordu. İşte âyetin bu buyruğunun ifade ettiği anlam budur. Burada "Süleyman *aleyhisselam*, su uzakta mıdır, yakında mıdır diye kendisine göstermesi için kuşların içinde hüdhüdü aradı." diyenler, herhangi bir gerçeği dile getirmiş değillerdir. Nitekim bunların iddiasına göre hüdhüd, yerin altındaki suyu görebiliyordu. Ama böyle bir görüşün doğruluğuna dair delil yoktur. Aksine aklî ve lafzî delil, bu görüşün yanlış olduğunu gösterir. Aklî delil şudur: Normalde tecrübe ve müşahadeyle bilinen husus şudur ki bütün hayvanlar arasında böyle harikulade bir görüş kabiliyetine sahip bir hayvan yoktur. Onlar arasında yoğun yer katmanlarının altındaki suyu görebilen bir tür bulunmamaktadır. Böyle bir şey olsaydı şüphesiz Yüce Allah bunu da zikrederdi. Çünkü bu da en büyük ilâhî delil ve mucizelerden biri olurdu. Lafzî delile gelince eğer böyle bir mana

kastedilmek istenseydi ayette şöyle buyrulması gerekirdi: "Süleyman susuz kalınca, kendisine suyun nerede olduğunu tespit etmesi için hüdhüdü aradı." Ya da "Hüdhüdün nerede olduğunu sordu." gibi... Ancak Süleyman *aleyhisselam*'ın kuşları araştırmasının sebebi, onlardan kimin mevcut olduğunu, kimin olmadığını, kimin kendisine ayrılan yer ve konumu muhafaza ettiğini, kimin etmediğini görmekti. Aynı şekilde Süleyman *aleyhisselam*'ın, Hüdhüd'ün su bulmasına gerek duyacak kadar zaruret derecesinde suya muhtaç olması mümkün değildir. Çünkü onun emrinde, ne kadar derinde olursa olsun yeri kazıp su çıkartacak imkâna sahip şeytanlar ve ifritler vardı. Yüce Allah, gidiş ve geliş mesafesi bir aylık yol olan rüzgarı da emrine vermişti. Bütün bunlar varken su bulmak için hüdhüde nasıl ihtiyacı olabilirdi ki?

Tefsirlerde bulunan ve yaygınlık kazanan bu tür açıklamalar, aslında İsrailoğullarından aktarılan dayanaksız nakillerdir. Bunları nakledenler, bu sözlerin doğru anlamlarla çeliştiklerinden ve lafzî buyruklara mutabık olmadıklarından gafil olarak onları aktarmaktadır. Daha sonra da bu görüşler aktarılmaya devam etmiş,sonra gelenler önce gelenin naklini doğru kabul ederek aktarıp durmuş ve nihâyet bunların doğru olduğu zannedilir olmuştur. Böylece tefsirlerde bu gibi önemsiz ve değersiz görüşler yer almış oldu. Akıllı ve ince kavrayışlı bir kimse ise Cenab-ı Allah'ın, alimleriyle cahilleriyle bütün insanlara hitap etmek üzere gönderdiği, apaçık Arapça bir dil ile indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'in manaları üzerinde tefekkür edip onları fasih Arapça konuşanların bildiği, Arap dilindeki malum lafızlara göre anlamalarını emrettiğini bilir. Böyle bir kimse, Allah Rasûlü dışındaki birinden nakledilmiş birtakım görüşlerle karşılaştığında onları, bu asli kaideye göre değerlendirir. Ona uyarsa kabul eder. Çünkü lafız, o manaya delâlet etmektedir. Şâyet nakledilen görüş, hem lafız, hem mana itibarıyla ya da sadece lafzı ya da manası itibarıyla bu kaideye aykırıysa o görüşü reddeder, batıl olduğuna kesin hüküm verir. Çünkü o, nakledilen bu görüşle çelişen temel bir bilgiye sahiptir. Bu da Kur'ân-ı Kerîm'in sözünden ve delâletinden anlaşılan manadır.

Süleyman *aleyhisselam*'ın kuşları araştırıp hüdhüdü bulamayışı, onun işlerin idaresini bizzat üstlenmekte kararlı olduğuna ve bu küçücük kuşun yokluğunu fark edecek kadar mükemmel dikkatine delildir. Bunun üzerine o şöyle demiştir: **"Neden Hüdhüd'ü göremiyorum? Yoksa o da mı kayıplara karıştı?"** Yani benim o kuşu göremeyişimin sebebi, onun bu pek çok ümmet arasında saklı kalmasından dolayı mıdır? Onu neden fark edemiyorum? Yoksa o, benden izinsiz

ve benim emrimi almadan mı kayıplara karıştı. O vakit, hüdhüde kızıp onu tehdit ederek şunları söyledi:

﴿ لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ ﴾

21- 'Ya bana apaçık bir delil getiririr ya da onu şiddetli bir şekilde cezalandırırım veya boynunu keserim.'

21. "Ya bana" geri kalmasına, gecikmesine dair **"apaçık bir delil getirir ya da onu,"** öldürme dışında **"şiddetli bir şekilde cezalandırırım veya boynunu keserim."** Bu da Süleyman *aleyhisselam*'ın ne kadar mükemmel bir vera' ve insafa sahip olduğunu gösterir. Çünkü o, gerekçesiz olarak onu cezalandırmaya yahut öldürmeye yemin etmedi. Çünkü böyle bir ceza, ancak bir suç dolayısıyla verilebilir. Ama Hüdhüd'ün orada olmaması açık bir mazeret sebebiyle de olabilirdi. Bu yüzden vera' ve ince kavrayışıyla açık bir mazeret sunması halini istisna etmişti.

﴿ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Çok geçmeden hüdhüd geldi ve dedi ki: 'Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Sebe'den kesin bir haber getirdim.'

22. "Çok geçmeden hüdhüd geldi," Bu, askerlerinin Süleyman *aleyhisselam*'dan çekindiklerine, onun emirlerine sıkı sıkıya bağlı kaldıklarına delildir. O kadar ki apaçık bir mazereti dolayısıyla geciken hüdhüd dahi uzun bir süre gecikmeye cüret edememişti. Süleyman *aleyhisselam*'a **"dedi ki: Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim."** Senin bunca geniş ilmine ve bu konudaki üstün derecene rağmen senin bilmediğin bir hususu ben görüp öğrendim. **"Ve sana,"** Yemen'de bilinen bir kabile olan **"Sebe'den kesin,"** doğruluğu kesinlikle bilinen **"bir haber getirdim."** Daha sonra getirdiği bu haberin mahiyetini açıklayarak şöyle dedi:

﴿ إِنِّى وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَىْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- 'Ben bir kadının onlara hükümdarlık ettiğini gördüm ki ona her şeyden verilmiş. Onun büyük bir de tahtı var.'

23. "Ben bir kadının onlara," Sebe' kabilesine **"hükümdarlık ettiğini gördüm ki ona,"** hükümdarlara verilen türden mal, silah, asker, kale vb. **"her şey-**

den verilmiş. Onun büyük bir de tahtı var." Yani üzerine oturduğu krallık tahtı müthiş bir tahttır. Tahtların büyüklüğü ise ülkenin büyüklüğüne, egemenliğin gücüne ve kendileriyle istişare edilen yiğitlerin çokluğuna delildir.

﴿ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- 'Onun da, kavminin de Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Onun için de doğru yolu bulamıyorlar.'

24. "Onun da, kavminin de Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm." Yani onlar, güneşe tapan müşrik kimselerdi. **"Şeytan, onlara amellerini süslü göstermiş,"** (onlar da tuttukları yolun hak olduğunu düşünmüşler) **"onları doğru yoldan alıkoymuş. Onun için de doğru yolu bulamıyorlar."** Zira izlediği yolun hak olduğu kanaatine sahip olan bir kimsenin, bu inancı değişmediği sürece hidâyet bulması ümit edilemez. Sözlerine devamla dedi ki:

﴿ أَلَّا يَسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى يُخْرِجُ ٱلْخَبْءَ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- 'Göklerde ve yerde bulunan gizliyi açığa çıkartan, gizlediğiniz şeyleri de, açıkladığınız şeyleri de bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan böyle yapmış).'

25. "Göklerde ve yerde bulunan gizliyi açığa çıkartan," yani göklerde ve yerin köşe bucağında bulunan, küçük büyük bütün yaratılmışları, bitkilerin tohumlarını, kalplerin sakladığı her şeyi bilen, göklerde ve yerde bulunan gizlilikleri, yağmur yağdırmak ve bitkileri bitirmek sûretiyle ortaya çıkartan, aynı şekilde Sûr'a üfürüleceği vakit de yerde saklı bulunan şeyleri ve ölüleri -amellerinin karşılıklarını vermek üzere- çıkartacak olan, **"gizlediğiniz şeyleri de, açıkladığınız şeyleri de bilen Allah'a secde etmesinler diye"** şeytan böyle yapmış.

﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ۩ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- 'O Allah ki O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur, büyük Arş'ın Rabbidir.'**

26. "O Allah ki O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur."** İbadet, yönelmek, önünde zilletle eğilmek ve sevmek O'ndan başkasına yaraşmaz. Çünkü sahip olduğu kamil sıfatları ve nimetleri dolayısıyla yegane ilâh O'dur. **"...büyük Arşın Rabbidir."** Arş, bütün kainatın tavanıdır, gökleri ve yeri kuşatmıştır. İşte yalnız, egemenlik alanı pek büyük, şanı pek muazzam olan bu gerçek hükümdarın önünde zilletle eğilmek, itaatle boyun eğmek, secdeye kapanmak ve rükûya varmak gerekir.

﴿۞ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ (٢٧) اذْهَب بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ (٢٨)﴾

27- Dedi ki: 'Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız.'

28- 'Şu mektubumu götürüp onlara ulaştır. Sonra yakınlarında bir yere çekil de bak bakalım ne karşılık verecekler!'

27-28. Hüdhüd, Süleyman *aleyhisselam*'a bu büyük haberi verince kendini kurtardı. Süleyman *aleyhisselam* da bu bilgiye sahip olmadığı için hayrete düştü. Aklının kemalini, ağırbaşlılıkla ve teenniyle hareket ettiğini ispatlayan bir üslûpla şöyle dedi: **"Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu götürüp onlara ulaştır."** Bu mektubun içeriği ve mahiyeti birazdan gelecektir. **"Sonra yakınlarında bir yere çekil de bak bakalım ne karşılık verecekler!"** Yani fazla uzaklaşmadan, bu mektuba ne karşılık vereceklerini ve kendi aralarındaki fikir alış-verişlerini gözle!

﴿قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ (٢٩) إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ (٣٠) أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ (٣١)﴾

29- Dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Gerçekten bana değerli ve önemli bir mektup ulaştı.'

30- 'O, Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim Allah'ın adı ile (başlamaktadır).**'**

31- 'Bana karşı büyüklenmeyin ve teslim/müslüman olarak yanıma gelin.' (diye yazmaktadır).

29. Hüdhüd, mektubu alıp hükümdar olan kadının yanına bıraktı. O da kavmine, **"Gerçekten bana değerli ve önemli bir mektup ulaştı."** Yani yeryüzü hükümdarlarının en büyüklerinden, oldukça kıymetli bir mektup geldi. Daha sonra bu mektubun muhtevasını açıklayarak şöyle dedi:

30-31. "O, Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim Allah'ın adı ile (başlamaktadır). **'Bana karşı büyüklenmeyin ve müslümanlar olarak yanıma gelin.'** (diye yazmaktadır)." Yani siz, bana karşı üstünlük taslamayın. Aksine boyun eğerek hükümdarlığımı kabul edin, emirlerime itaat edin ve teslimiyetle bana gelin. Tam bir netlikte son derece veciz bir mektuptur bu. Çünkü kendisine karşı büyüklenmemelerini, mevcut halleri üzere kalmamalarını, emrine itaat ederek huzuruna gelmelerini emretmekte ve onları İslâm'a girmeye de çağırmaktadır.

Bu buyruktan mektuplara (kitaplara) besmeleyi tam yazarak başlamanın ve en başında da gönderenin ismini yazmanın müstehap olduğu anlaşılmaktadır.

﴿قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ (٣٢)﴾

32- Dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Bu mesele hakkında bana görüş belirtin. Ben sizler yanımda hazır olmadıkça hiçbir işi kestirip atmış değilim.'

32. Hükümdar kadın da isabetli karar alma arzusundan ve akıllılığından ötürü devlet büyüklerini ve ileri gelen yöneticileri bir araya getirerek **"Ey ileri gelenler! Bu mesele hakkında bana görüş belirtin."** Bu mektuba ne şekilde cevap vereceğimizi bana bildirin. Bu hükümdarın itaatini kabul edip emrine uyalım mı, yoksa başka bir şey mi yapalım? **"Ben sizler yanımda hazır olmadıkça hiçbir işi kestirip atmış değilim."** Sizin görüşünüzü almadan, size danışmadan, kendi başıma hiçbir işe karar vermiş değilim.

﴿قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ (٣٣)﴾

33- Dediler ki: 'Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız. Bununla beraber yetki senindir. O nedenle düşün ve ne emredeceğine sen karar ver.'

33. "Dediler ki: Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız." Eğer sen, onun bu isteğini reddedecek, onun itaatine girmeyecek olursan gerçekten biz savaş kabiliyeti olan kuvvetli kimseleriz. Onlar, sanki bu görüşe meyletmiş gibi görünü-

yorlar. Ancak bu görüş kabul görseydi, perişan olurlardı. Ancak bu görüşte karar kılmayıp devamla **"Bununla beraber yetki senindir."** Senin görüşünü kabule hazırız, dediler. Çünkü hükümdarlarının ne kadar akıllı ve yerinde karar verdiğini, kendilerinin samimi olarak iyiliklerini istediğini biliyorlardı. **"O nedenle düşün,"** taşın, ölç, biç **"ve ne emredeceğine sen karar ver."**

﴿ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴾

34- Dedi ki: 'Şüphesiz hükümdarlar bir ülkeye girdiklerinde orayı harap ederler ve halkının şereflilerini zelil kılarlar. Gerçekten onlar böyle yaparlar.'

34. Hükümdar kadın, savaş doğrultusundaki görüşlerinden vazgeçirmek için onları ikna edip savaşın kötü sonuçlarını açıklamak üzere şöyle dedi: **"Şüphesiz hükümdarlar bir ülkeye girdiklerinde orayı harap ederler."** Kimisini öldürür, kimisini esir alırlar, mallarını talan ederler ve ülkeyi tahrip ederler. **"halkının şereflilerini zelil kılarlar."** İnsanların şerefliler olan lider ve efendileri en aşağılık kimselere çevirirler. Yani savaş, uygun bir görüş değildir. Bununla birlikte ben, onun gerçek halini açığa çıkartmadan ve bu konuda araştırma yapacak kimseler göndermeden ona itaat edecek de değilim. Ancak bu araştırmadan sonra biz, basiretli bir şekilde ne yapacağımızı kararlaştırabiliriz.

﴿ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- 'Ben onlara bir hediye göndereceğim ve elçilerin nasıl bir karşılıkla döneceklerine bakacağım.'

35. "Ben onlara bir hediye göndereceğim ve elçilerin" onun tarafından **"nasıl bir karşılıkla döneceklerine bakacağım."** Acaba görüşünü ve sözünü sürdürecek mi, yoksa hediyeye kanarak düşüncesini değiştirecek mi? Kendisinin ve askerlerinin durumunu da öğreneceğim. Ardından hükümdar kadın, kavminin akıllı ve görüş sahipleri arasından seçtiği elçilerle birlikte bir hediye gönderdi.

﴿ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِيَ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴾

36- (Elçi,) Süleyman'a geldiğinde Süleyman dedi ki: 'Bana mal mı bağışlıyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana verdikleri, size verdiklerinden daha hayırlıdır. O nedenle hediyeye siz sevinirsiniz (ben değil).'

36. Elçiler hediyeyle birlikte **"Süleyman'a geldiğinde"** o, isteğini kabul etmemelerini tepkiyle ve öfkeyle karşılayarak **"dedi ki: Bana mal mı bağışlıyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana verdikleri, size verdiklerinden daha hayırlıdır."** Hediyenin benim yanımda hiçbir kıymeti yok. Bundan dolayı da sevinmem. Zira Allah, beni ona muhtaç kılmamıştır ve bana pek çok nimet vermiştir. **"O nedenle hediyeye siz sevinirsiniz** (ben değil)." Çünkü siz dünyayı seviyorsunuz ve elinizdeki mallar da Allah'ın bana verdiklerine oranla çok azdır.

﴿ ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- 'Onlara geri dön (ve şunu bildir:) **Andolsun üzerlerine karşı koyamayacakları ordularla geleceğiz ve onları kesinlikle zelil ve küçük düşmüş bir halde oradan çıkartacağız.'**

37. Daha sonra elçiye -akıllı bir kimse olduğunu görüp sözünü olduğu gibi aktaracağını anladığından- mektuba gerek olmaksızın şu tavsiyede bulundu: Getirdiğin hediyenle birlikte **"Onlara geri dön** (ve şunu bildir:) **Andolsun üzerlerine karşı koyamayacakları ordularla geleceğiz."** Onlar, bu ordularımızın önünde durma gücünü bulamayacaklardır. **"ve onları kesinlikle zelil ve küçük düşmüş bir halde oradan çıkartacağız."** Elçi de kavmine geri döndü ve onlara Süleyman *aleyhisselam*'ın söylediklerini bildirdi. Bunun üzerine Süleyman'ın yanına gitmek üzere gerekli yol hazırlıklarına koyuldular.

﴿ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim/müslüman olarak gelmeden önce o kadının tahtını hanginiz bana getirebilirsiniz?'

38. Süleyman, kendisine gelmek üzere mutlaka yola koyulacaklarını bildiğinden çevresinde hazır bulunan cin ve insanlara şöyle dedi: **"Onlar bana teslim/müslüman olarak gelmeden önce o kadının tahtını hanginiz bana getirebilirsiniz?"**

﴿قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾﴾

39- Cinlerden bir ifrit dedi ki: 'Ben onu sana, daha sen yerinden kalkmadan getirebilirim. Gerçekten ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim.'

39. "Cinlerden bir ifrit," (oldukça güçlü ve süratli çalışan kimseye ifrit denir.) **"Ben onu sana, daha sen yerinden kalkmadan getirebilirim. Gerçekten ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim."** Görüldüğü kadarıyla o sırada Süleyman *aleyhisselam* Şam'da bulunuyordu. Buna göre kendisiyle Sebe' arasında iki ay gidiş, iki ay dönüş olmak üzere dört aylık bir mesafe bulunuyordu. Buna rağmen bu ifrit, ona şöyle demişti: Bu tahtı büyüklüğüne, ağırlığına ve aradaki mesafenin uzaklığına rağmen sen şu oturmakta olduğun meclisten kalkmadan önce onu getirmeyi üstlenebilirim. Uzunca oturulan meclislerde mutad olan, bu meclislerin kuşluk vakti boyunca sürmesi ve günün üçte biri kadar olmasıdır. Bu, mutad olan sürenin nihaî vaktidir. Bazen bundan daha az da olabilir, daha çok da olabilir. İşte bu yüce hükümdar Süleyman *aleyhisselam*'ın halkı arasından birisi, bu kadar büyük bir güce sahipti. Hatta bundan daha ilerisi de vardı:

﴿قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾

40- Nezdinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki: 'Ben, onu sana daha sen gözünü kırpmadan getiririm.' Derken Süleyman tahtın, yanı başında hazır durduğunu görünce dedi ki: 'Bu, Rabbimin bir lütfudur. Bunu şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak için yapmıştır. Kim şükrederse kendi faydasına şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz Rabbim Ğani'dir, Kerim'dir.'

40. "Nezdinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki..." Müfessirlerin dediklerine göre bu, Süleyman *aleyhisselam*'ın yanında bulunan Berhiya oğlu Asaf diye bilinen alim ve salih bir zattı. Bu zat, kendisi anılarak Allah'a dua edildiğinde Allah'ın duayı kabul ettiği, istekte bulunulduğunda istenilenleri verdiği, Allah'ın ism-i azamını bilen biriymiş. **"Ben, onu sana daha sen gözünü kırpmadan getiririm."** Yüce Allah'a bu ismini anıp dua ederek derhal bu tahtın hazır olacağını söyledi. Gerçekten Allah'a dua etti ve taht huzura geldi. Bu olay böyle olabileceği gibi bu kişinin, nezdinde kitaptan bir bilgiye sahip olup bu bilgi sayesinde uzak olanı yakına getirebilme, elde edilmesi zor olanı elde edebilme gücüne sahip olduğu da kastedilmiş olabilir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. **"Derken Süleyman, tahtın yanı başında hazır durduğunu görünce,"** Yüce Allah'a, verdiği güç ve kudrete, hükümdarlığına, işleri kendisine kolaylaştırmasına hamd u senâda bulundu ve **"dedi ki: Bu, Rabbimin bir lütfudur. Bunu şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak için yapmıştır."** Yani Rabbim, bunlarla beni sınamak için bunları bana verdi. Süleyman *aleyhisselam* hükümdarlığı, saltanatı ve kudretiyle -cahil hükümdarların huyu olduğu şekilde- asla gurura kapılmadı. Aksine o, bunların Rabbinin bir sınaması olduğunu bildiğinden, bu büyük nimetin şükrünü yerine getirememekten korkmuştu. Daha sonra bu şükrün, Yüce Allah'a bir faydasının olmadığını, esasen bunun faydasının kişinin kendisine olduğunu beyan ederek şunları söyledi: **"Kim şükrederse kendi faydasına şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz Rabbim Ğani'dir,"** onun amellerine muhtaç değildir, **"Kerim'dir,"** hayırları şükredeni de, nankörlük edeni de kapsayacak kadar cömert, lütuf ve kerem sahibidir. Ancak O'nun nimetlerine şükür, nimetlerinin daha da artmasına vesile olur. Nankörlük etmek ise nimetlerin yok olmasına sebep olur.

﴿قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾﴾

41- Dedi ki: 'Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekle sokun da bakalım onu tanımanın bir yolunu bulabilecek mi yoksa bulamayacak mı?'

41. Daha sonra Süleyman *aleyhisselam* çevresinde bulunanlara **"dedi ki: Tahtı-nı,"** ona bir şeyler katarak ve ondan bir şeyler eksilterek **"onun tanıyamayacağı bir şekle sokun."** Bu yolla bizler onun aklını sınamak maksadıyla **"bakalım onu tanımanın bir yolunu bulabilecek mi,"** hükümdarlığına yakışacak şekilde bir zekâ ve kavrayışı var mı, **"yoksa bulamayacak mı?"**

﴿فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾﴾

42- (Kraliçe) **geldiğinde denildi ki: 'Senin tahtın böyle midir?' O da 'Tıpkı o!' dedi. 'Bize bundan önce ilim verildi ve biz teslim/müslüman olduk.'**

42. Kadın hükümdar, Süleyman *aleyhisselam*'ın yanına **"geldiğinde"** tahtı ona gösterildi. Halbuki onu geride, kendi ülkesinde bırakıp gelmişti. Ona **"denildi ki: Senin tahtın böyle midir?"** Yani bizim bildiğimize göre senin pek büyük bir tahtın varmış. Acaba o, bizim sana gösterdiğimiz bu tahta benziyor mu? **"O da 'Tıpkı o!' dedi."** Bu, kadının zeka ve ince kavrayışının bir ifadesidir. Gördüğü tahtta birtakım değişiklikler ve onun tanınmasını engelleyen unsurlar olduğu için onun kendi tahtı olduğunu söylemedi; ama onun kendi tahtı olmadığını da söylemedi. Çünkü tahtını tanımıştı. O bakımdan her iki durum hakkında da doğru kabul edilebilecek ve her iki anlama gelebilecek ihtimalli bir ifade kullandı. Süleyman *aleyhisselam* onun tahtını tanımasına ve akıllılığına hayret ederek, Yüce Allah'a da kendisine bu kadına verdiğinden daha büyük bağışlarda bulunduğundan şükrederek dedi ki: **"Bize bundan,"** bu hükümdar kadından **"önce ilim"** hidâyet, akıl ve kararlılık **"verildi ve biz teslim/müslüman olduk."** İşte asıl faydalı hidâyet ve ilim budur. Bu cümlenin, Sebe' kraliçesinin söylediği sözlerden olma ihtimali de vardır. Yani "Biz, Süleyman'ın, bu tahtı çok uzaklardan buraya getirdiğini gördüğümüz ve kudretine tanık olduğumuz bu halden önce onun mülkü, saltanatı ve iktidarının gücü hakkında bilgi sahibi idik. O bakımdan ona itaat edip onun otoritesine boyun eğerek teslimiyetle geldik."

﴿ وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Daha önce Allah'ın dışında taptığı şeyler, onu (tevhidden) **alıkoymuştu. Çünkü o, kâfir bir topluma mensup idi.**

43. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Daha önce Allah'ın dışında taptığı şeyler, onu"** İslâm'a girmekten **"alıkoymuştu."** Zira -o kadın, hakkı batıldan ayırdedebilecek zekâ ve kavrayışa sahip olmakla birlikte- batıl inanışlar, kalbin basiretini yok eder. **"Çünkü o, kâfir bir topluma mensup idi."** Bu sebeple onların dinleri üzere devam etti. Bir kimsenin yaygın olan dine mensup kimselerden tek başına ayrılması ve aklı ile onların sapıklık ve hata içinde olduklarını görmesi, sürüp giden bir âdetin bu durumunu tespit edebilmesi, ender rastlanan bir hadisedir. O bakımdan bu kadının küfür üzere olması, garip karşılanacak bir şey değildi.

﴿ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن
قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Ona, 'Köşke gir.' denildi. O da (köşkün zeminini) **görünce onu derin bir su sandı ve** (eteğini yukarı çekerek) **ayaklarını açtı. Süleyman da dedi ki: 'Bu, billurdan yapılmış şeffaf ve düz bir zemindir.' O da şöyle dedi: 'Rabbim, gerçekten ben** (şirk koşmakla) **nefsime zulmettim.** (Şimdi ise) **Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.'**

44. Diğer taraftan Süleyman *aleyhisselam* bu kadın hükümdarın, akılları hayrete düşürecek şekilde saltanatını görmesini istediğinden onun köşkteki oldukça geniş ve yüksek bir salona girmesini arzu etmişti. Burası, alt tarafından ırmaklar akan, sırçadan bir köşktü. **"Ona 'Köşke gir.' denildi."** Billur, şeffaf olduğundan ve altındaki suyu üzerinde herhangi bir şey yokmuş gibi akıyor gösterdiğinden onu **"görünce derin bir su sandı ve"** o suya girmek için "(eteğini yukarı çekerek) **ayaklarını açtı."** Bu da kadının akıllılığından ve edebinden kaynaklanmaktadır. Çünkü girmesi, emrolunan yere girmekten imtina etmemişti. Zira o, ancak kendisine ikramda bulunulsun diye çağırıldığını biliyordu. Diğer taraftan Süleyman *aleyhisselam*'ın hakimiyet ve tanziminden bu köşkü belli bir hikmete binaen yaptığını anlıyor ve gördüğü bunca şeyden sonra kötü herhangi bir durumla karşılaşacağından yana en ufak bir şüphe duymuyordu. Kadın, suya girmek maksadıyla hazırlanınca Süleyman *aleyhisselam* ona, **"Bu, billurdan yapılmış şeffaf ve düz bir zemindir."** O bakımdan ayaklarını açmana gerek yok. Kadın, Süleyman *aleyhisselam*'ın yanına ulaşıp birtakım hususlara tanık olduktan sonra onun peygamberliğinin kesinlikle sabit olduğunu anlayıp küfründen döndü ve **"dedi ki: 'Rabbim, gerçekten ben** (şirk koşmakla) **nefsime zulmettim.** (Şimdi ise) **Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.'"**

Yüce Allah'ın Sebe' kraliçesi ve Süleyman *aleyhisselam* ile birlikte başlarından geçenlere dair anlattıkları bunlardır. Bunun dışında uydurma birtakım ek açıklamalarla İsrailî kıssaların, Yüce Allah'ın kelâmının tefsiriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bunlar ancak hatadan korunmuş peygamberden geldiği bilinen delile bağlı olarak kabul edilebilir. Bu konuda nakledilenlerin tamamı yahut pek çoğu ise bu delile uygun değildir.

Dolayısıyla en sağlıklı karar, bu gibi ayrıntılardan ve açıklamalardan yüz çevirmek, bunları tefsirlere sokmamaktır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴾

45- Andolsun ki Semûd'a 'Allah'a ibadet edin.' diye (çağrıda bulunması için) **kardeşleri Salih'i gönderdik. Birden onlar, birbirleri ile çekişen iki fırkaya bölündüler.**

45. Yüce Allah, bilinen bir kabile olan Semûd'a, neseben kardeşleri Sâlih *aleyhisselam*'ı peygamber olarak gönderdiğini, onun da onlara yalnızca Allah'a ibadet ederek putları ve koştukları ortakları terk etmelerini emrettiğini haber vermektedir. **"Birden onlar"** kimi mü'min, kimi kâfir -ki çoğu böyleydi- olmak üzere **"birbirleri ile çekişen iki fırkaya bölündüler."**

﴿ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Dedi ki: 'Ey kavmim! İyilik dururken ne diye kötülükte acele ediyorsunuz? Merhamete nail olmak ümidiyle Allah'tan mağfiret dileseniz ya?'

46. "Dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken ne diye kötülükte acele ediyorsunuz?" Niçin hallerinizin düzelmesine, dinî ve dünyevî işlerinizin salah bulmasına sebep teşkil edecek olan iyilikler işlemek yerine kötülük işlemede acele ediyor ve bunun için özel bir gayret harcıyorsunuz? Oysa kötülük işlemeye yönelmenizi gerektirecek herhangi bir husus yoktur. Şirkinizden ve isyanınızdan tevbe ederek, günahlarınızı bağışlamanızı isteyerek ve **"merhamete nail olmak ümidiyle Allah'tan mağfiret dileseniz ya?"** Çünkü Allah'ın rahmeti, ihsan sahiplerine pek yakındır. Günahlarından tevbe edenler de ihsan sahiplerindendir.

﴿ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَن مَّعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِندَ اللَّهِ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Dediler ki: 'Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz.' Dedi ki: 'Sizin uğursuzluk (saydığınız şey), **Allah katında** (takdir edilmiştir). **Bilakis siz, sınanan bir toplumsunuz.'**

47. Kavmi, peygamberleri Sâlih'e karşı çıkarak ve onu yalanlayarak **"dediler ki: Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz."** Kahrolasıcalar! Salih'in

yüzünden hayır görmediklerini, onun ve beraberindeki mü'minlerin, kendi dünyevî isteklerinin gerçekleşmesine engel olduklarını iddia ettiler.

Sâlih *aleyhisselam* da onlara **"dedi ki: 'Sizin uğursuzluk** (saydığınız musietler), **Allah katında** (takdir edilmiştir)." Yani Allah'ın başınıza getirdiği musibetlerin sebebi, sizin günahlarınızdır. **"Bilakis siz"** darlıkla, bollukla, hayırla ve şerle aklınızı başınıza alıp tevbe edecek misiniz, etmeyecek misiniz diye **"sınanan bir toplumsunuz.'"** İşte peygamberlerini yalanlamakta tutturdukları yol ve ona verdikleri karşılık buydu.

﴿ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- O şehirde, yeryüzünde bozgunculuk yapıp da ıslâha çalışmayan dokuz kişi vardı.

48. Sâlih *aleyhisselam*'ın içinde bulunduğu ve kavminin büyük çoğunluğunu barındıran **"o şehirde, yeryüzünde bozgunculuk yapıp da ıslâha çalışmayan dokuz kişi vardı."** Yani onların sıfatı, yeryüzünde bozgunculuk çıkartmaktı. Islah gibi herhangi bir maksatları ve buna yönelik bir davranışları yoktu. Onlar Sâlih'e düşmanlık etmek, dinine dil uzatmak ve kendi kavimlerini de böyle davranmaya çağırmak için gerekli hazırlıklarını yapmışlardı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Şu yeryüzünde bozgunculuk yapıp da ıslâha çalışmayan günahkârların emrine de itaat etmeyin."** (eş-Şuara, 26/150-152)

﴿ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Onlar, kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: 'Andolsun Salih'e ve ailesine gece baskın yapacağız, sonra da velisine, «Biz, onun ailesi öldürüldüğü sırada orada değildik. Gerçekten biz, doğru söylüyoruz.» diyeceğiz.'

49. Onlar, bu çirkin hallerini sürdürdüler ve nihâyet bu düşmanlıkları sonucunda **"kendi aralarında"** birbirine **"Allah adına yemin ederek dediler ki: Andolsun Salih'e ve ailesine gece baskın yapacağız,"** gece gidip onları öldüreceğiz. **"Sonra da velisine,"** bize karşı çıkıp bizim hakkımızda davacı olacak

ve bizim onları öldürdüğümüzü iddia edecek olursa, biz bunu inkâr edeceğiz ve yemin edip "'**Biz, onun ailesi öldürüldüğü sırada orada değildik. Gerçekten biz doğru söylüyoruz.' diyeceğiz.**" Böylece kendi aralarında anlaştılar.

﴿ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Onlar bir tuzak kurdular. Biz de bir tuzak kurduk, fakat onlar farkında bile değillerdi.

50. "Onlar bir tuzak kurdular." Sâlih'i ve aile halkını öldürmek üzere -yakınlarından çekindikleri için kavimlerinden bile gizlice- plan kurdular. **"Biz de"** peygamberimiz Salih'e yardım edip işini kolaylaştırmak ve yalanlayan kavmini helâk etmek üzere **"bir tuzak kurduk, fakat onlar farkında bile değillerdi."**

﴿ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Tuzaklarının âkıbeti nasıl oldu bir bak: Biz, onları da, kavimlerini de hep birlikte helâk ettik.

51. "Tuzaklarının âkıbeti nasıl oldu bir bak!" Maksatları gerçekleşti mi? Onlar, kurdukları planlarla istediklerini elde edebildiler mi, yoksa planları aleyhlerine mi işledi? Tabii ki aleyhlerine oldu, zira **"Biz, onları da, kavimlerini de hep birlikte helâk ettik."** Onları kökten imha ettik. Gelen azap çığlığıyla onlardan tek bir kimse geride kalmamak üzere hepsini helâk oldular.

﴿ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- İşte zulümleri sebebiyle onların harabeye dönmüş ıssız evleri! Şüphesiz bunda bilen bir toplum için bir ibret vardır.

52. "İşte zulümleri sebebiyle onların harabeye dönmüş ıssız evleri!" Yani zulümlerinin, Allah'a ortak koşmalarının ve yeryüzünde azgınlık etmelerinin sonucunda evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş, orada daha önce yaşayanlardan hiçbir kimse kalmamış, ıssızlaşmış! Artık orada konup göçen kimse de yok.

"Şüphesiz bunda," hakikatleri **"bilen"** ve Yüce Allah'ın gerçek dostlarına da, düşmanlarına da yaptıklarını düşünen ve bundan ibret alan **"bir toplum için"**

zulmün âkıbetinin yok olmak, helâk edilmek; imanın âkıbetinin ise adalet, kurtuluş ve umduğuna nail olmak olduğunu bilen kimseler için **"bir ibret vardır."**

﴿ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- İman edenleri ve korkup sakınmakta olanları da kurtardık.

53. Yani Biz; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrı ve şerriyle kadere iman eden, Allah'a ortak koşmaktan ve masiyetlerden sakınan, O'na itaat olan işleri yapan ve peygamberlerine de itaat edip uyan takvâ sahiplerini kurtardık.

﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- Lût'u da an. Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Siz göz göre göre bu hâyâsızlığı mı yapıyorsunuz?!'

55- 'Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz?! Doğrusu siz cahillik eden bir toplumsunuz.'

54. Yani kulumuz ve rasûlümüz Lût'u ve onun, kavmine Yüce Allah'a davet ederek ve samimi bir şekilde öğüt vererek söylediği şu sözlerine dair o değerli haberini de an:

"Siz göz göre göre bu hâyâsızlığı," onun çirkin olduğunu bile bile, akılların ve fıtratların çok çirkin gördüğü, şeriatlerin hâyâsızca bulduğu o son derece kötü fiili mi **"yapıyorsunuz?"** Siz, bu hususta inatlaşmakta, bunu zulmederek ve Allah'a karşı da cüretkârlık ederek işlemektesiniz.

55. Daha sonra bu hâyâsızlığı şöyle açıklamaktadır: **"Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz?"** Bu hale nasıl geldiniz de erkeklere ve onların pisliklerin çıktığı yer olan arkalarına arzu duyar oldunuz?

Yüce Allah'ın sizler için yaratmış olduğu ve nefislerin kendisine meylettiği kadınların uygun yerlerini nasıl bıraktınız? Siz, nasıl işleri ters-yüz ettiniz de çirkin olan şeyi güzel, güzel olan şeyi çirkin gördünüz?

"Doğrusu siz," Allah'ın sınırlarını aşarak, haram kıldığı şeyleri işleme cüretini göstererek **"cahillik eden bir toplumsunuz."**

﴿ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Kavminin cevabı yalnızca 'Çıkarın Lût(u ve) tabilerini ülkenizden. Çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış!' demek oldu.

56. "Kavminin cevabı," onun dediklerini kabul etmek, söylediklerine uyarak kötü fiillerinden vazgeçmek, öğüt dinlemek ve akıllarını başına almak şeklinde olmadı. Aksine onların cevabı, karşı çıkmak ve kendilerine samimi olarak öğüt veren peygamberlerini, güvenilir rasûllerini yurdundan sürme ve ülkesinden çıkarma tehdidinden başka bir şey olmadı. Kavminin ona verdiği cevap, **"yalnızca 'Çıkarın Lût(u ve) tabilerini ülkenizden"** demekten ibaretti. Onlara, "Siz onlara neden böyle bir şekilde ceza veriyorsunuz? Yurtlarından çıkartılmalarını gerektiren günahları nedir?" diye bir soru sorulmuş gibi onlar, bunu şöyle cevaplamışlardı: **"Çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış!'"** Yani onlar, livatadan; erkeklere arka yoldan yaklaşmaktan uzak duran kimselerdir. Kahrolasıcalar! Onlar en üstün iyiliği, en çirkin kötülük gibi değerlendirdiler. Peygamberlerine isyan etmekle, kendilerine verdiği öğütlere karşı gelmekle yetinmediler de onu yurdundan çıkartacak noktaya geldiler. Musibet, adeta konuşmaya bağlıdır, dilini tutamayan mutlaka açık verir. İşte onlar da **"Çıkarın Lût(u ve) tabilerini ülkenizden. Çünkü onlar fazla temiz kalmak isteyen insanlarmış!"** demişlerdi ki bu sözden şu anlaşılmaktadır: "Sizler, pislik ve iğrençliklerle kirlenmiş pis kimselersiniz ki bu durum, ülkenize azabın inmesini, oradan çıkanların da kurtulmasını gerektirir." Bundan dolayı Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu görüyoruz:

﴿ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- Biz de onu ve ailesini kurtardık. Ancak karısı hariç. Onun geride kalanlardan olmasını takdir etmiştik.

57. Şöyle ki melekler, misâfir sûretinde Lût'un yanına gelip de kavmi onların geldikleri haberini alınca, onlara kötülük yapmak için Lût *aleyhisselam*'ın yanına gelmişler; o da onlara karşı kapıyı kilitlemişti ve çok zor durumda kalmıştı. Daha sonra melekler ona işin iç yüzünü haber verip kendisini bu kavmin arasından kurtarmak üzere geldiklerini, bu kavmi helâk etmek istediklerini, bunun için de

onlara gelecek azabın vaktinin sabah olduğunu bildirdiler. Kendisine de karısı müstesnâ geceleyin yola koyulmasını emrettiler. Çünkü karısına da kavmine isabet eden ceza isabet edecekti. Lût *aleyhisselam* geceleyin aile halkıyla birlikte yola çıktı ve hep birlikte kurtuldular. Sabahleyin de kavmi azaba uğratıldı. Yüce Allah yurtlarını kaldırıp başlarına geçirdi. Altı üste, üstü alta geldi. Onlara Allah tarafından işaretlenmiş ve pişmiş çamurdan taşlar yağdırıldı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Onların üzerine (feci) **bir** (taş) **yağmuru yağdırdık. Uyarılanların** (ama dinlemeyenlerin) **yağmuru ne fenadır!**

58. Onların yağmurları ne kötü, azapları da ne fena bir azaptır! Çünkü onlar, uyarılıp korkutuldukları halde yaptıkları kötülüklerden vazgeçmediler, yollarını terk etmediler. Yüce Allah da o çetin azabı onlara gönderdi.

﴿ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- De ki: 'Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selam olsun. Şimdi, Allah mı hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları mı?'

59. Sıfatlarının kemali, pek güzel iyilikleri ve bağışları, yalanlayıcıları ve zalimleri cezalandırmasındaki adaleti ve hikmeti dolayısıyla kemal derecede hamde, övgüye ve senaya layık olan **"Allah'a hamdolsun."** Bütün âlemlere üstün kıldığı seçkin nebilere, rasûllere, âlemlerin Rabbi Allah'ın seçkin kullarına da **"selam olsun."** Bu, onların şanlarını yüceltmek, üstün derecelerine dikkat çekmek, onların kötülük ve pisliklerden uzak olduklarını, Rableri hakkında söyledikleri şeylerin kusur ve ayıplardan uzak olduğunu belirtmek ve buna dikkat çekmek içindir.

"Şimdi, Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı?" Bu, cevabı bilinen bir sorudur. Yani sıfatları kâmil, lütufları pek büyük olan o yüce Rab Allah mı hayırlıdır, yoksa onunla birlikte tapındıkları, her açıdan eksik, fayda veremeyen, zararı önleyemeyen, ne kendilerine, ne de kendilerine ibadet edenlere zerre ağırlığınca bir hayır sağlayamayan putlar ve heykeller mi hayırlıdır? Elbette ki Allah, onların koştukları ortaklardan hayırlıdır.

Daha sonra Yüce Allah, kendisinin yegane mabud/ilâh, O'na ibadetin hak, O'nun dışındaki varlıklara ibadetin ise batılın ta kendisi olduğunu açıkça ortaya koyan ayrıntılı bilgileri beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ
بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾﴾

60- (Onlar mı hayırlıdır,) **yoksa göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indiren mi? Nitekim Biz, o suyla öyle güzel bahçeler bitirdik ki sizin, onların ağaçlarını bitirmeniz mümkün değildir. Allah ile birlikte bir ilâh mı var? Elbette yok, ama onlar** (başkalarını) **Allah'a denk tutan bir topluluktur.**

60. Yani gökleri ve göklerde bulunan güneşi, ayı, yıldızları, melekleri; yeri ve yerde bulunan dağları, denizleri, ırmakları, ağaçları vb. şeyleri yaratan, **"sizin için"** faydanıza olmak üzere **"gökten bir su indiren mi"** hayırlıdır, yoksa ortak koştuklarınız mı? **"Nitekim Biz, o suyla"** ağaçlarının çokluğu, çeşitliliği ve güzel meyveleri dolayısıyla görünüşü **"öyle güzel bahçeler bitirdik ki sizin, onların ağaçlarını bitirmeniz"** Yüce Allah'ın yağmur lütfu olmazsa **"mümkün değildir."**

O halde **"Allah ile birlikte bir ilâh mı var"** ki o da O'nunla birlikte bütün bunları yapmış da O'nunla birlikte ibadet edilmeye ve O'na ortak koşulmaya hak kazanmış?! **"Hayır, onlar Allah'a"** başkalarını **"denk tutan,"** onları O'na eş koşan **"bir topluluktur."** Halbuki onlar, ulvî âlemi de süflî âlemi de yaratanın ve hepsine rızık verenin yalnızca O olduğunu pekala bilmektedirler.

﴿أَمَّن جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ
حَاجِزًا أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾﴾

61- (Onlar mı hayırlıdır,) **yoksa yeryüzünü yerleşmeye elverişli kılan, içinde ırmaklar var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki denizin arasına da engel koyan mı? Allah ile birlikte bir ilâh mı var? Elbette yok, ama onların çoğu bilmiyorlar.**

61. Yani hiçbir iş yapamayan, rızık veremeyen, fayda sağlayamayan, hayır getiremeyen, her açıdan eksik olan putlar/heykeller mi hayırlıdır, **"yoksa yeryüzünü yerleşmeye elverişli kılan,"** kulların, üzerinde barınabileceği, meskenle-

rini kurup ekin ekebilecekleri, bina yapabilecekleri, gidip gelebilecekleri şekilde **"yerleşmeye elverişli kılan, içinde ırmaklar,"** kulların ekinlerini, ağaçlarını ve davarlarını sulamakta kullandıkları ve kendi su ihtiyaçlarını karşıladıkları nehirler **"var eden, orada"** yeryüzü sarsılmasın diye **"sabit"** ve sağlam kazıklar mesabesinde olup oraya sebat veren **"dağlar yaratan,"** acı ve tuzlu denizle tatlı denizden/ırmaklardan ibaret **"iki deniz arasına"** birbirlerine karışmalarını önleyen bir **"engel koyan mı?"** Çünkü karışacak olurlarsa her ikisinden de gözetilen fayda ortadan kalkar. O bakımdan Yüce Allah, her iki deniz arasına bir engel koymuştur. Irmaklar, yeryüzünde denizlerden uzak olarak akar ve böylelikle onlardan hasıl olacak maksat ve faydalar da ortaya çıkar.

"Allah ile birlikte" bütün bunları yapan başka **"bir ilâh mı var"** ki o, Allah'a eş kabul edilsin ve O'nunla birlikte ortak tutulsun? **"Elbette yok, ama onların çoğu bilmiyorlar."** İleri gelenlerini taklit ederek Allah'a ortak koşuyorlar. **Yoksa** onlar, gereği gibi bilen kimseler olsalardı O'na hiçbir şeyi ortak koşmazlardı.

﴿أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَّعَ
اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾﴾

62- (Onlar mı hayırlıdır,) **yoksa darda kalan kendisine dua ettiğinde onun duasını kabul edip de sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün halefleri yapan mı? Allah ile birlikte bir ilâh mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz?**

62. Yani sıkıntıların bunalttığı, isteğini gerçekleştirmekte zorluklarla karşılaşan, içinde bulunduğu halden kurtulmak zorunda bulunan, sıkıntı içinde olan bir kimsenin duasını bir ve tek olan Allah'tan başka kabul eden mi var? Belayı, kötülüğü ve musibeti Allah'tan başka açıp gideren mi var? Size yeryüzünde imkân ve iktidarlar veren, rızıklarıyla imdadınıza yetişen, sizlere bu kadar nimetini ulaştıran ve sizi sizden öncekilerin yerine gelmiş halefler kılan, ölümünüzden sonra sizin de yerinize halef olarak başka bir kavim getirecek olan Allah ile birlikte bütün bunları yapan başka bir ilâh mı var? Bunları Allah ile beraber yapan başka hiçbir kimse yoktur. Hatta siz dahi bunu kabul etmektesiniz ey müşrikler! Nitekim onlara herhangi bir sıkıntı isabet ettiğinde dinlerini yalnızca Allah'a halis kılarak Allah'a dua ederlerdi. Çünkü bu sıkıntıyı önlemeye ve ortadan kaldırmaya yalnızca O'nun güç yetirdiğini biliyorlardı.

"Ne kadar az düşünüyorsunuz?" Bu işleri ne kadar az düşünüyorsunuz? Gerçekler ne kadar az hatırınıza geliyor? Sizler bunları hakkıyla düşünseniz öğüt alır ve hidâyete gelirsiniz. Fakat gaflet ve yüz çevirme, sizin her tarafınızı kuşatmış, bu yüzden aklınızı başınıza almıyor, doğru yola ulaşamıyorsunuz.

﴿ أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَمَن يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِۦٓ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ تَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾

63- (Onlar mı hayırlıdır,) **yoksa kara ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgarları gönderen mi? Allah ile birlikte bir ilâh mı var? Allah onların ortak koştuklarından/koşmalarından çok yücedir.**

63. Yani denizin ve karanın karanlıklarında herhangi bir yol göstericinin bulunmadığı, gözle görülecek bir alâmet ve işaretin görülmediği, kurtuluşa açılan bir yolun olmadığı bir hale düştüğünüzde size O'nun hidâyeti, yol bulmayı kolaylaştırması dışında sizi doğru yola iletecek kim vardır? Kendileri vasıtasıyla doğru yolu bulabildiğiniz sebepleri sizin için kim var etmiştir? **"Ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgarları gönderen mi?"** Yağmurdan önce rüzgarları gönderip onlar vasıtasıyla bulutları kaldıran, sonra bunları birbirine kaynaştıran, sonra bulutları üst üste yığan, sonra bunlara yağmur aşılatan, sonra da yağmur yağdıran bulutları gönderip daha yağmurun yağmasından önce kulların sevinmelerini sağlayan mı hayırlıdır, yoksa onların putları mı? **"Allah ile birlikte"** bütün bunları yapan **"bir ilâh mı var?"** Yoksa bütün bunları yalnızca O mu yapıyor? O halde neden O'na başka şeyleri ortak koşmakta ve O'ndan başkasına ibadet etmektesiniz? **"Allah onların ortak koştuklarından/koşmalarından çok yücedir."** Onların ortak koşmalarından, başkalarını O'na eşit tutmalarından münezzehtir, pek büyüktür, üstündür.

﴿ أَمَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- (Onlar mı hayırlıdır,) **yoksa varlıkları ilkin yaratan, sonra da onları (ölümden sonra) diriltecek olan, gökten ve yerden de size rızık veren mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var? De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız haydi delilinizi getirin.'**

64. İlkin yaratmayı başlatan, bütün yaratılanları yoktan var eden ve bunları ta baştan beri yaratan, sonra da öldükten sonra diriliş gününde tekrar var edecek olan kimdir? Gökten ve yerden yağmur ve bitkilerle sizi kim rızıklandırmaktadır? O halde **"Allah ile birlikte"** bunları yapan ve bunlara güç yetirebilen **"başka bir ilâh mı var? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız haydi"** söylediklerinize dair **"delilinizi"**/belgenizi **"getirin."** Eğer sizler, putların bu hususların birinde dahi olsun O'na ortak olduklarını söylüyorsanız bu, herhangi bir delile dayalı olmayan bir iddiadan ibarettir. O nedenle delil getirip bunun doğruluğunu ispatlayın. Aksi takdirde bu konuda delilinizin olmadığını ve batıl bir iddiada bulunan kimseler olduğunuzu bilin. Tek başına bütün tasarruflarda bulunanın ve bütün ibadet çeşitlerinin yalnızca kendisine yapılmasını hak edenin Yüce Allah olduğuna dair kat'i delillere ve doğru belgelere dönerek onların gösterdiği gerçeği kabul edin.

﴿ قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ٱلْغَيْبَ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ ﴾

65- De ki: 'Göklerde ve yerde olan hiç kimse gaybı bilemez, onu ancak Allah bilir. Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.'

65. Yüce Allah, göklerin ve yerin gaybını tek başına kendisinin bildiğini haber vermektedir. Nitekim Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunu ifade etmektedir: **"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. O'ndan başkası bunları bilmez. Karada ve denizde ne varsa O bilir. Bir yaprak düşmeyegörsün mutlaka O onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında tek bir dane (bile olsa) onu bilir; yaş ve kuru müstesnâ olmamak üzere hepsi apaçık bir Kitaptadır."** (el-En'âm, 6/59); **"Kıyametin bilgisi muhakkak Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerde öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."** (Lokman, 31/34) İşte bunlar gibi tüm gaybî hususların bilgisi Allah'a mahsustur. Bunları ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir nebi bilir. Bunları tek başına O bildiğine, bilgisiyle bütün sırları, bütün gizli saklıları kuşattığına göre ibadet de yalnızca O'na yapılmalıdır.

Daha sonra Yüce Allah, âhireti yalanlayanların bilgilerinin ne kadar kıt olduğunu haber vermekte ve bu hususta bir noktadan, daha da açık olan bir başka noktaya geçerek şöyle buyurmaktadır: **"Onlar, ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."** Yani öldükten sonra dirilişin, kabirlerden kalkışın ne zaman olacağını da bilmezler. Bundan dolayı bu diriliş için gerekli hazırlıkları yapmıyorlar.

﴿ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Doğrusu onların âhiret hakkındaki bilgileri zayıftır. Dahası onlar âhiretten yana şüphe içindedirler. Hatta onlar ona karşı kördürler.

66. "Doğrusu onların âhiret hakkındaki bilgileri zayıftır." Onların âhirete dair bilgileri yakîn/kesin değildir. Kalbe ulaşan bir bilgi de değildir. İlmin en az/asgari derecesi ise zayıf ve güçsüz olmasıdır. Ama onların ne güçlü, ne zayıf bir bilgileri yoktur. Zira **"onlar âhiretten yana şüphe içindedirler."** Şüphe ise ilmi ortadan kaldırır. Çünkü ilmin hiçbir mertebesi, şüphe ile bir arada bulunmaz. **"Hatta onlar ona"**/âhirete **"karşı kördürler."** Basiretleri âhirete karşı körelmiştir. Kalplerinde âhiretin vukuuna dair ne bir bilgi, ne de bir ihtimale yer vardır. Aksine onlar, âhireti inkâr etmiş ve uzak bir ihtimal saymışlardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾

67- Kâfirler dediler ki: 'Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı, evet biz (bu haldeyken) **mi** (diriltilip kabirden) **çıkartılacağız?!'**

68- 'Andolsun ki bu tehdit, hem bize hem de daha önce atalarımıza yapılmıştı (Ama biz böyle bir şey görmedik). **Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değil!'**

67. "Kâfirler dediler ki: Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı, evet biz (bu haldeyken) **mi** (diriltilip kabirden) **çıkartılacağız?!"** Yani bu, imkânsız bir şeydir, çok uzak bir ihtimaldir. Onlar, kudreti kamil olanın kudretini kendilerinin oldukça zayıf kudretlerine kıyas ederek bu sonuca varmışlardı.

68. "Andolsun ki bu tehdit," yani öldükten sonra diriliş **"hem bize hem de daha önce atalarımıza yapılmıştı."** Ancak başımıza böyle bir şey gelmedi ve buna dair bir örnek de görmedik. **"Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değil!"** Bunlar, kendileriyle oyalanılan, vakit geçirilen, aslı-astarı olmayan, doğru olma ihtimali de bulunmayan geçmişlere ait haberler ve hikâyelerdir.

Bu buyruklarla Yüce Allah, yalanlayanların hallerine dair verdiği haberlerde önce onların, âhiretin ne zaman gerçekleşeceğini bilemediklerini, daha sonra onların âhiret hakkındaki bilgilerinin zayıf olduğunu, daha sonra bu bilgilerinin şüpheden ibaret olduğunu, daha sonra ise onların bu hususta kör ve basiretsiz olduklarını, en sonda da onların âhireti büsbütün inkâr ederek bunun gerçekleşmesinin çok uzak bir ihtimal olduğunu ileri sürdüklerini haber vermektedir.

Yani bu sebeplerden ötürü kalplerinden âhiret korkusu çıkıp gitmiştir. Bundan dolayı da Allah'a isyanı gerektiren işleri yapmaya kalkışmışlar, kolaylıkla hakkı yalanlamış, batılı tasdik etmişlerdir. Arzu ve isteklerini yerine getirmeyi ibadetleri ifa etmeye tercih etmişler, bunun sonucunda da dünya ve âhiretlerini kaybetmişlerdir.

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- De ki: 'Yeryüzünde gezin de günahkârların akıbetinin nasıl olduğuna bir bakın!'

69. Daha sonra Yüce Allah, Peygamberlerin verdikleri haberlerin doğruluğuna dikkatleri çekerek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Yeryüzünde gezin de günahkârların akıbetinin nasıl olduğuna bir bakın!"** Siz, isyanlarını sürdürdüğü halde âkıbeti pek feci olmayan tek bir günahkâr kavim bulamayacaksınız. Zira Allah onları hallerine uygun bir şekilde felaketlere ve cezalara çarptırmıştır.

﴿ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Onlar için üzülme ve kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da endişe etme!

70. Yani şu yalanlayanların haline ve onların iman etmeyişlerine kederlenme, ey Muhammed! Çünkü sen onların kötü olduklarını, hayra elverişli olmadıklarını bilseydin, üzülmezdin. Diğer taraftan kurdukları hile ve tuzaklar dolayısıyla tedirgin de olma, kalbine bir darlık da gelmesin. Çünkü onların kurdukları tuzaklar, sonunda başlarına geçecektir:

"Onlar bu tuzağı kurarlarken, Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır." (el-Enfâl, 8/30)

﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي
تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾﴾

71- Diyorlar ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız bu (azap) tehdidi ne zaman?'

72- De ki: '(Ne biliyorsunuz) **belki de o acele ettiğiniz** (azabın) **bir kısmı, hemen ardınızdadır."**

71. Öldükten sonra dirilişi ve Yüce Rasûl'ün getirdiği hakkı yalanlayan kimseler, azabın çabucak gelmesini isteyerek **"Eğer doğru söylüyorsanız bu** (azap) **tehdidi ne zaman"** gerçekleşecek, derler. Oysa bu, kıt akıllılıklarından ve cahilliklerinden ötürüdür. Çünkü bu azabın gerçekleşmesi ve zamanı, Yüce Allah tarafından tayin edilmiş ve O'nun kaderiyle takdir edilmiştir. O'nun bu azabı çabuk getirmemesi, onların bu sözlerle gözettikleri maksadın kısmen dahi doğruluğuna delil teşkil etmez. Bununla birlikte Yüce Allah, onların çabucak gelmesini istedikleri bu azaptan onları sakındırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

72. "De ki: '(Ne biliyorsunuz) **belki de o acele ettiğiniz** (azabın) **bir kısmı, hemen ardınızdadır.'"** Size çok yakındır ve başınıza gelmesi iyice yakınlaşmıştır.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾﴾

73- Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

73. Yüce Allah, cömertliğinin genişliğine ve lütuflarının çokluğuna kullarının dikkatini çekmekte, bunlara karşı şükretmeye onları teşvik etmektedir. Bununla birlikte insanların çoğu şükretmekten yüz çevirmiş ve nimetlerle meşgul olup o nimetleri kendilerine ihsan edeni unutmuşlardır.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي
كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾﴾

74- Şüphesiz Rabbin, hem göğüslerinin gizlediklerini hem de açığa vurduklarını elbette bilir.

75- Gökte ve yerde gizli olan her bir şey, mutlaka apaçık bir Kitaptadır.

74. "Şüphesiz Rabbin, hem göğüslerinin gizlediklerini," içinde sakladıklarını **"hem de açığa vurduklarını elbette bilir."** Bu yüzden gizlileri de, açığa vurulanları da bilenden sakınsınlar ve O'nun gözetimi altında olduklarını bilsinler.

75. "Gökte ve yerde gizli olan her bir şey" hem ulvî hem süflî âlemin gizlisaklı her bir şeyi **"mutlaka apaçık bir Kitaptadır."** Bu Kitap, olmuş ve Kıyametin kopacağı ana kadar olacak her şeyi içine almaktadır. Gizli-açık meydana gelen her şey mutlaka Levh-i Mahfuz'da yazılana uygun olarak meydana gelir.

﴿إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾﴾

76- Gerçekten bu Kur'ân, İsrailoğullarına, hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu anlatmaktadır.

76. Bu buyruk, Kur'ân-ı Kerîm'in kendisinden önce indirilmiş kitaplar hakkında hüküm verme konumunda olduğunu, bu kitaplar hususunda İsrailoğulları arasındaki görüş ayrılıklarına ve şüphelere dair geniş açıklamalar getirdiğini haber vermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in anlattıkları sayesinde bu konuda içinden çıkılmaz olan hususlar ortadan kalkmış, hakkında anlaşmazlığa düşülen meselelerle ilgili doğrunun ne olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu kitap, bu kadar üstün ve bu derece açık olduğuna, her türlü anlaşmazlığı ortadan kaldırıp anlaşılamayan her hususu açıkladığına göre, şüphesiz ki o, Allah'ın, kulları üzerindeki en büyük nimetidir. Ancak herkes, bu nimete şükürle karşılık vermemektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, bu Kitabın faydasının, nur ve hidâyetinin mü'minlere has olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾﴾

77- Şüphesiz o, mü'minler için bir hidâyet rehberi ve rahmettir.

77. "Şüphesiz o," kendisine inanan, tasdik eden, kabulle karşılayan, üzerinde iyiden iyiye düşünen ve manaları üzerinde tefekkür eden **"mü'minler için"** sapıklıktan, azgınlıktan ve şüphelerden uzaklaştırıp doğru yolu gösteren **"bir hidâyet rehberi ve"** kalplerini şifaya kavuşturan, dinî ve dünyevî işlerini doğrultan **"rahmettir."** İşte bu kimseler/mü'minler, bu Kitap ile dosdoğru yola ulaşırlar, mutluluğu, kurtuluşu, umduklarına nail olmayı ihtiva eden rahmete kavuşurlar.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِۦۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Şüphesiz Rabbin, aralarında hükmünü verecektir. O, Aziz'dir, her şeyi bilendir.

78. Yani Yüce Allah, birbirleriyle anlaşmazlık içinde bulunanlar, ihtilafa düşenler arasında adaletli hükmüyle ve hak sahibine hakkını veren yargısıyla hükmünü verecek, haklıyı haksızdan ayıracaktır.

Dünyada anlaşmazlığa düşenler arasında delilin açıkça görülememesi ve birtakım maksatlar sebebiyle bazı hususlarda tereddüt söz konusu olsa dahi bu hususlara dair vakıaya uygun hakkın ne olduğu, Cenab-ı Allah haklarında hüküm vereceği vakitte açıkça ortaya çıkacaktır.

"O, Aziz'dir," bütün yaratılmışları emrine boyun eğdiren ve bu sebeple de yaratılmışların kendisine itaat ettiği yüce Zat'tır. **"Her şeyi bilendir,"** anlaşmazlığa düşenlerin sözlerini, bu anlaşmazlığın sebebini, gaye ve maksadını çok iyi bildiği gibi herkesi de hakkındaki bilgisine göre cezalandıracak, karşılığını verecektir.

﴿ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِۖ إِنَّكَ عَلَى ٱلْحَقِّ ٱلْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- O halde sen Allah'a tevekkül et. Çünkü sen apaçık hak üzeresin.

79. Yani menfaatlerin elde edilmesi, zararların defedilmesi, risaletin tebliğ edilip dinin dimdik ayakta tutulması ve düşmanlara karşı cihad edilmesi hususlarında Rabbine güvenip dayan. **"Çünkü sen apaçık hak üzeresin."** Hak üzere olan kimse ise hakka çağırır. Onun zaferi için çalışır. Böyle bir kimsenin başkalarına göre daha çok Allah'a tevekkül etmesi gerekir. Çünkü o; kararlı, doğruluğu bilinen, hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüdün söz konusu olmadığı bir işi gerçekleştirme uğrunda çalışır, didinir. Aynı şekilde onun sahip olduğu hak son derece açıktır. Üstü kapalı bir tarafı, şüpheyi gerektirecek bir yanı yoktur. Sen görevini yerine getirip bu hususta Allah'a gerektiği gibi tevekkül edecek olursan, sapıtanların sapıklığının sana zararı olmaz. Onları hidâyete iletmek de senin görevin değildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ ٱلْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا۟ مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ ﴾

80- Sen, ölülere işittiremezsin. Arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da daveti işittiremezsin.

80. Yani onları davet edip de onlara seslendiğinde sesini duyuramazsın. Özellikle de **"arkalarını dönüp gittiklerinde..."** Çünkü arkalarını dönüp gittikleri vakit hiç mi hiç işitmezler.

﴿ وَمَآ أَنتَ بِهَٰدِي ٱلْعُمْيِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ ﴾

81- Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara (davetini) **duyurabilirsin.**

81. "Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin." buyruğu Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidâyet verir."** (el-Kasas, 28/56) **"Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara** (davetini) **duyurabilirsin."** İşte bunlardır sana itaat edecekler. Bunlar, Allah'ın âyetlerine iman edenler, amelleriyle ve teslimiyetleriyle bunlara itaat edenlerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ancak dinleyenler kabul ederler. Ölüleri ise Allah diriltecektir, sonra yalnız O'na döndürüleceklerdir."** (el-En'âm, 6/36)

﴿ ۞ وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- (Azap) **sözü aleyhlerinde hak olu**(p kıyamet yakaşı)**nca Biz onlara yerden bir dâbbe çıkartırız. O da onlara, insanların âyetlerimize iman etmediklerini söyler.**

82. Yani Yüce Allah'ın kesin olarak tespit ettiği ve vaktini belirlediği o sözün insanlar hakkında gerçekleşeceği vakitte **"Biz onlara yerden bir dâbbe çıkartırız."** Ya da bu semadan olmayan, yeryüzü canlılarından bir dâbbe/canlı olacaktır. Bu dâbbe **"onlara,"** yani kullara **"insanların âyetlerimize iman etmediklerini söyler."** Onlarla bu şekilde konuşur. Yani insanların ilimleri ve Allah'ın âyetlerine dair yakînleri zayıfladığı için Yüce Allah'ın böyle bir dâbbeyi ortaya çıkartması, insanlara hakkında şüpheye düştükleri hususu açıkça göstermek üzere Allah'ın hayret verici âyetlerinden biri olacaktır.

Bu dâbbe, âhir zamanda Kıyamet alâmetlerinden biri olarak ortaya çıkacağı bildirilen meşhur dâbbedir (dâbbetu'l-arz). Nitekim bu hususta pek çok hadis vardır.

Ancak Allah ve Rasûlü, bu dâbbenin nasıl olduğunu belirtmemiş, sadece onun etkisi ve ondan gözetilen maksattan söz etmişler ve onun, Allah'ın bir âyeti olarak insanlar hakkındaki sözün gerçekleşme vakti geldiği ve insanların Allah'ın âyetleri hakkında tereddüde düştükleri bir vakitte olağanüstü bir olay olarak ortaya çıkıp insanlarla konuşacağını bildirmişlerdir. Böylelikle o, mü'minler lehine bir delil/belge, inat eden kafirlere karşı da aleyhte bir delil/belge olacaktır.

﴿ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- O gün her ümmetten ayetlerimizi yalanlayan bir topluluğu haşrediriz de onlar bir araya toplanıp beraberce (hesap yerine) **sevkedilirler.**

83. Allah, yalanlayıcıların Kıyamet günü mahşer meydanındaki halini bize haber vermektedir. Şöyle ki Yüce Allah, **"her ümmetten ayetlerimizi yalanlayan bir topluluğu"** bir arada toplayacaktır. Sorgulama, azar ve kınamanın hepsini kapsaması için de öncekiler de, sonrakiler de hepsi bir araya getirilecektir.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Nihâyet (hesap yerine) **geldiklerinde** (Allah) **buyurur ki: 'Benim âyetlerimi iyice anlayıp dinlemeden yalanladınız, öyle mi? Yoksa yaptığınız neydi?'**

84. "Nihâyet geldiklerinde" ilahî huzura varacakları vakit Allah, azarlayan bir üslupla onlara **"buyurur ki: Benim âyetlerimi iyice anlayıp dinlemeden yalanladınız, öyle mi?"** Halbuki bu durumda sizin yapmanız gereken sizin için hak açıklık kazanıncaya kadar beklemek ve ilme dayalı olmaksızın hiçbir şey söylememekti. Peki, bilgisini kuşatamadığınız bir hususu nasıl yalanlayabildiniz? **"Yoksa yaptığınız neydi?"** Yani Yüce Allah, onlara ilimleri ve amelleri hakkında soru soracaktır. Böylece onların ilimlerinin hakkı yalanlamaktan ibaret olduğu, amellerinin de Allah'tan başkası için yapılmış şeyler ya da rasûllerinin sünnetine aykırı olduğu ortaya çıkacaktır.

﴿ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Zulmetmeleri sebebiyle (azap) **sözü aleyhlerinde hak olmuştur. O nedenle konuşamazlar.**

85. "Zulmetmeleri sebebiyle (azap) **sözü aleyhlerinde hak olmuştur."** Sürekli işledikleri zulümlerinden ötürü aleyhlerine azap sözü gerçekleşmiş ve onlara karşı bağlayıcı delil ortaya konmuş olacaktır. **"O nedenle konuşamazlar."** Çünkü ellerinde, lehlerine hiçbir delil bulunmayacaktır.

﴿ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

86- Bizim geceyi, içerisinde dinlensinler diye (karanlık), **gündüzü de** (işlerini görsünler diye) **aydınlık kıldığımızı görmediler mi? Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için deliller vardır.**

86. Yani onlar şu çok büyük delili ve pek muazzam nimeti görmüyorlar mı? Bu, Yüce Allah'ın onlara gece ve gündüzü amade kılmasıdır. Karanlığında çalışmayı bırakıp dinlensinler ve ertesi gün çalışmaya hazırlansınlar diye geceyi yaratmıştır. Gündüzün aydınlık kılınması da geçimlerini sağlamak ve işlerini görmek maksadıyla etrafa dağılsınlar diyedir. **"Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için"** Allah'ın vahdâniyetinin kemaline, nimetlerinin dört bir yandan kendilerini kuşatmış olduğuna dair **"deliller vardır."**

﴿ وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- O gün Sûr'a üfürülecek ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşete kapılacaklardır. Hepsi de O'nun huzuruna zelil olarak geleceklerdir.

87. Allah, kullarını ileride karşılaşacakları Kıyamet günü, o gündeki türlü sıkıntılar ve kalpleri dehşete düşüren hallerle uyararak şöyle buyurmaktadır:

"O gün Sûr'a üfürülecek ve Allah'ın dilediği kimseler dışında," Allah'ın kendilerine lütufta bulunup da sebat vereceği, korku ve dehşetten yana koruyacağı **"kimseler dışında"** Sûr'a üfürülmüş olacağı için **"göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşete kapılacaklardır."** Dehşetin etkisiyle ve daha sonra başlarına geleceklerin korkusuyla çalkalanırlar. **"Hepsi de"** Sûr'a üfürüldüğünde bütün yaratılmışlar **"zelil olarak"** boyun eğmiş bir halde **"geleceklerdir."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahman'ın**

huzuruna ancak kul olarak gelecektir." (Meryem, 19/93) İşte o gün bütün mülkün mutlak malikinin huzurunda zillet ve itaatle boyun eğecekler ve bu konuda yöneticiler de, yönetilenler de birbirine eşit olacaktır.

﴿ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾

88- Sen dağları görürsün de onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar, bulutların geçip gitmesi gibi giderler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın yaratmasıdır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan haberdardır.

88. O günün büyük dehşetinden ötürü **"sen dağları görürsün de onları hareketsiz sanırsın."** Bütün dağların olduğu gibi durduklarını ve alışılagelen hallerinde olduklarını sanırsın. Halbuki dağlar bile en ileri derecede dehşete ve korkuya kapılacak, paramparça olacak, sonra büsbütün yok olacaklar ve etrafa saçıp savrulacaklar.

Bundan dolayı Yüce Allah, **"Halbuki onlar, bulutların geçip gitmesi gibi giderler."** buyurmaktadır. Hafifliklerinden ve aşırı derecedeki korkularından dolayı böyle olacaklardır. Bu ise **"her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın yaratması"** olduğundan dolayıdır. **"Şüphesiz O, yaptıklarınızdan haberdardır."** ve size amellerinizin karşılığını verecektir. Daha sonra Allah, amellere nasıl karşılık vereceğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- Kim iyilikle gelirse ona ondan daha iyisi vardır. Hem onlar, o günün dehşetinden yana güven içinde olacaklardır.

89. "Kim" ister sözlü, ister fiilî, ister kalbî, hangi türden olursa olsun bir **"iyilikle gelirse ona ondan daha iyisi vardır."** Yani onun on misli mükâfat vardır ki bu da mükâfatın en asgari miktarıdır.

"Hem onlar o günün dehşetinden yana güven içinde olacaklardır." Yani her ne kadar onlarla birlikte korku ve dehşete kapılsalar da herkesin kendisi sebebiyle dehşete kapıldıkları sebepten yana güvende olacaklardır.

﴿ وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ ﴾

90- Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere (süründürülerek) **ateşe atılırlar.** (Onlara şöyle denir:) '(Ne sandınız?) **İşlediklerinizden başka bir karşılık mı görecektiniz?'**

90. "Kim de kötülükle" -ki bu, bütün kötülükleri kapsar- **"gelirse yüzleri üzere** (süründürülerek) **ateşe atılırlar."** Yani yüz üstü ateşe atılırlar ve onlara, "(Ne sandınız?) **İşlediklerinizden başka bir karşılık mı görecektiniz?"** denir.

﴿ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ ﴾

91- (De ki:) **'Ben ancak bu** (Mekke'yi) **saygın/dokunulmaz kılan ve her şey kendisine ait olan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Yine bana müslümanlardan olmam emredildi.**

92- Bir de Kur'ân'ı okumam.' Artık kim hidâyet bulursa o, ancak kendi yararına hidâyet bulmuş olur. Kim de saparsa sen de ki: 'Ben, ancak bir uyarıcıyım.'

91. Yani ey Muhammed, onlara de ki: **"Ben ancak bu** (Mekke'yi) **saygın/dokunulmaz kılan,"** ahalisine nimetler verdiği için bunları şükür ve kabulle karşılamaları gereken **"ve"** Allah'ın rububiyetinin yalnızca Mekke'ye has olduğu zannedilmesin diye var olan (yüce şeyler de, aşağılık şeyler de dahil) **"her şey kendisine ait olan"** (Bu ifade getirilerek O'nun rububiyetinin her şeyi kapladığı belirtilmiştir) **"bu beldenin"**/Mekke-i Mükerreme'nin **"Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Yine bana müslümanlardan olmam,"** İslâm'a girmede elimi çabuk tutmam **"emredildi."** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emri fiilen yerine getirmiştir. O, bu ümmetin arasında ilk müslüman olan kişidir ve ümmet arasında en büyük teslimiyetle kendisini Allah'a teslim etmiş olan kişidir.

92. "Bir de" size kendisiyle hidâyet bulasınız, ona uyasınız, lafız ve manalarını öğrenesiniz diye **"Kur'ân'ı okumam."** emredildi. İşte benim görevim budur ve ben de bunu eksiksiz yerine getirmiş bulunuyorum. Bu nedenle **"Artık kim hidâyet bulursa o, ancak kendi yararına hidâyet bulmuş olur."** Hidâyetin fay-

dasını o görür. Bunun meyvesini o devşirir. **"Kim de saparsa sen de ki: 'Ben ancak bir uyarıcıyım.'"** Elimde zorla hidâyete iletme gücü yoktur.

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾﴾

93- Ve de ki: 'Hamdolsun Allah'a! O, size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız.' Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir.

93. **"Ve de ki: Hamdolsun Allah'a!"** Dünyada da, âhirette de hamd yalnız O'nundur. Bütün yaratılanların da hamdi yalnız O'nadır. Özellikle de kulları arasından seçkin ve özel kimselerin hamdi O'nadır. Bu özel kimselerin Rablerine yönelik olarak şimdiye kadar yaptıkları ve yapmaları gereken bütün hamd ve senaları, derecelerinin yüksekliği, O'na yakınlığı ve O'nun onlar üzerindeki hayırlarının çokluğu dolayısıyla hiç şüphesiz diğerlerinin yaptığı hamdlere göre daha büyüktür. **"O size âyetlerini gösterecek, siz de onları,"** size hakkı ve batılı apaçık gösterecek şekilde **"tanıyacaksınız."** Kendileri vasıtasıyla karanlıkları aydınlatacak türden âyetlerini size kaçınılmaz olarak gösterecektir ki **"Helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfal, 8/42)

"Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir." Bilakis O, sizin işlemekte olduğunuz amelleri ve hallerinizi çok iyi bilendir. Bu amellerin karşılığının ne olacağını da bilir. O, aranızda öyle bir hüküm verecektir ki bu hükmü dolayısıyla O'na hamdedeceksiniz ve hiçbir şekilde sizin O'na karşı getirebileceğiniz bir deliliniz bulunmayacak.

Allah'ın lütfu, yardımı ve kolaylaştırması ile Neml sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.[36]

36 Yüce Allah'ın üzerimizdeki lütuf ve yardımlarının kesintisiz devam etmesini ve sürekli bize ulaşmasını dileriz. O, cömertler cömerdi, merhametlilerin en hayırlısı, yolda kalmışları yola ulaştıran, dilekte bulunanların isteklerini kabul edendir. Zor işleri kolaylaştıran, bereket kapılarını açan, bütün vakitlerde bolca bağışlarda bulunandır. Öğüt alan kimselere Kur'ân'ı kolaylaştıran, O'na yönelenlere yollarını ve kapılarından girmeyi kolaylaştıran, hayırlarının ve iyiliklerinin sofralarını tefekkür edenlerin önünde açandır. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd-ü senalar olsun. Muhammed'e, aile halkına ve ashabına da Allah'ın salat ve selamları olsun.
Bu satırları yazan, bu mübarek tefsiri derleyip bir araya getiren: Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah es-Sa'dî. Yüce Allah ona, anne-babasına ve bütün müslümanlara mağfiret buyursun. 22 Ramazan 1343. Müellifinin hattından istinsahın bitiş tarihi: 29 Zilhicce 1346

سورة القصص

KASAS SÛRESI

-28-

28- KASAS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 88 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar, apaçık/açıklayıcı Kitabın âyetleridir.

1-2. Tazim edilmeye, saygı ve hürmete layık olan bu ayetler, kulların gerek duyacakları her hususu **"açıklayıcı Kitabın âyetleridir."** Bu kitap, kulların ihtiyacı olan; Rablerini bilip tanımak, haklarını öğrenmek, O'nun dost ve düşmanlarını bilmek, geçmiş kavimlerin başına getirdiği önemli vakaları, O'nun ibret alınması gereken günlerini, amellerin mükâfat ve cezası vb. gibi hususları açıklar.

Kur'ân-ı Kerîm, bütün bunları, kullara en ileri derecede açıklamış, izah etmiştir. Bu yüce Kitabın açıkladığı hususlar arasında Mûsâ ve Firavun kıssası da vardır. Bu kıssayı birkaç yerde tekrarlamış ve zikretmiştir, burada da bu kıssayı genişçe ele alarak şöyle buyurmaktadır:

﴿ نَتْلُوا۟ عَلَيْكَ مِن نَّبَإِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِٱلْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ ﴾

3- İman eden bir toplum için Biz, sana Mûsâ ve Firavun'un kıssasından bir bölümü gerçek şekliyle okuyacağız.

3. "İman eden bir toplum için..." Hitap onlaradır, iman edenleredir. Çünkü onlar, sahip oldukları iman sayesinde bu hususlar üzerinde dikkatle düşünmeye yönelirler, onu kabul eder ve ibret alınacak yönlerinden ibret alarak yollarını belirlerler. Bu sayede iman ve yakînleri daha da artar, hayırlarına hayır katarlar.

Onların dışında kalanlar, bu emirlerden gereğince istifade etmezler. Bu yüzden de bu buyruklarla sadece onlara karşı mazeret kapısını kapatan deliller ortaya konmuş olur.

Şanı Yüce Allah, -inkarları sebebiyle- Kitabını onlara karşı korumuş ve onunla onlar arasına -onu gereği gibi anlamalarını önleyecek- bir perde koymuştur.

"Biz sana Mûsâ ve Firavun'un kıssasından bir bölümü gerçek şekliyle okuyacağız." Çünkü onların haberleri oldukça ilginç ve hayret edilecek hususları ihtiva etmektedir. Bu kıssa şöyle başlamaktadır:

﴿ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ
وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ ﴾

4- Firavun ülkede üstünlük sağlayıp zorbalık yaptı ve oranın ahalisini farklı gruplara ayırdı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor ve kadınlarını da hayatta bırakıyordu. Gerçekten o, bozgunculardan idi.

4. **"Firavun ülkede üstünlük sağlayıp"** mülkünde, saltanatında, askerleri arasında ve yönetiminde **"zorbalık yaptı."** Dolayısıyla, orada üstün ve yüce olanlardan değil, zorbalık edenlerden idi.

"Oranın ahalisini" darmadağınık ve birbirinden **"farklı gruplara ayırdı."** Onlar hakkında keyfine göre tasarrufta bulunarak dilediği şekilde onlara baskı ve zulüm uyguluyordu.

"Onlardan bir kesimi eziyor..." Bu kesim, Yüce Allah'ın, kendilerini çağdaşları olan insanlara üstün kıldığı ve aslında Firavun'un onlara ikramda kusur etmemesi ve saygı göstermesi gereken İsrailoğullarıydı.

Halbuki Firavun onları eziyordu. Çünkü onların, kendisinin uygulamalarına karşı koruyabilecek bir güçlerinin olmadığını görmüştü. Bu yüzden onları hiçbir şekilde önemsemiyordu.

Onların **"oğullarını boğazlıyor ve kadınlarını da hayatta bırakıyordu."** Durum bu hale kadar ulaşmıştı. Bunu da onların çoğalıp kendi topraklarında kendilerini geriletmelerinden ve yönetimi ellerine geçirmelerinden korktuğu için yapmıştı.

"Gerçekten o," dini ıslah etme ve dünya işlerini de düzene koyma maksadı gütmeyen **"bozgunculardan idi."** Bu, onun yeryüzündeki fesatlarının bir parçasıydı.

﴿ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ
﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴾

5- Biz ise o ülkede ezilenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) **varis kılmak istiyorduk.**

6- Yine onlara o ülkede güç ve imkân verelim; Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan yana çekindikleri o (kötü sonu) **gösterelim** (istiyorduk).

5. **"Biz ise o ülkede ezilenlere"** onların ezilmesine sebep olan hususları ortadan kaldırmak, onlara direnenleri helâk etmek, karşı çıkanları yardımsız ve güçsüz kılmak suretiyle **"lütufta bulunmak, onları"** dinde **"önderler yapmak ve onları"** yeryüzünde, âhiretten önce dünyada güzel âkıbete sahip olmak suretiyle **"varis kılmak istiyorduk."** Önder olmak ise zayıflık haliyle birlikte gerçekleşmez, yeryüzünde tam bir güç, iktidar ve imkan sahibi kılınmayı gerektirir.

6. **"Yine onlara o ülkede güç ve imkân verelim..."** İşte şanı Yüce Allah, bunları gerçekleştirmeyi murad etti ve iradesiyle de bunları yerine getirdi.

Aynı şekilde **"Firavun'a,"** onun veziri **"Hâmân'a ve"** kendileri vasıtasıyla güç ve kudret sahibi oldukları, onlarla bölgeleri ele geçirip üstünlük sağlayarak azdıkları **"ordularına da, onlardan,"** yani ezdikleri o kesimden **"yana çekindikleri"** yurtlarından çıkarılmak vb. gibi **"o** (kötü sonu) **gösterelim."** istiyorduk. Nitekim Firavun ve kavminin, İsrailoğullarını toptan imha etmeyip de sadece güçlerini kırmalarının ve kuvvet kaynağı olan evlatlarını öldürmelerinin sebebi de bu korkuydu.

Yüce Allah işte bütün bunları gerçekleştirmeyi murad etmişti. O, bir işi gerçekleştirmeyi diledi mi sebeplerini kolaylaştırır, yollarını açar. Bu iş de böyleydi. O, bu ilâhî maksada ulaştıracak sebepleri dostlarının da, düşmanlarının da aklına gelmeyecek şekilde takdir etti ve uyguladı ki bunların ilki, şanı Yüce Allah'ın İsrailoğullarının kurtarıcısı olmasını takdir ettiği rasûlü Mûsâ'yı yaratmasıdır.

﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي
إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Mûsâ'nın annesine şöyle ilham ettik: 'Onu emzir. Onun hakkında bir endişeye kapılırsan onu nehre bırak. Korkma ve üzülme! Çünkü Biz, seni ona kavuşturacağız ve onu peygamberlerden kılacağız.'

7. Mûsâ *aleyhisselam*'ın dünyaya gelişi oldukça korkunç bir dönem olan oğulların boğazlandığı döneme rastlamıştı. Yüce Allah, onun annesine onu emzirmesini ve bir süre yanında tutmasını ilham etmişti. **"Onun hakkında bir endişeye kapılırsan,"** yani herhangi bir kimsenin Mûsâ'nın doğum haberini onlara ulaştıracağını sezecek olursan kapalı bir sandık içinde **"onu nehre,"** Mısır'daki Nil nehrine **"bırak. Korkma ve üzülme! Çünkü Biz, seni ona kavuşturacağız ve onu peygamberlerden kılacağız."**

Yüce Allah, ona oğlunu geri döndüreceğini, büyüyüp onların tuzaklarından kurtulacağını ve Allah'ın onu bir peygamber kılacağını müjdelemişti. Bu ise en üstün ve en değerli müjdelerdendir. Mûsâ'nın annesine bu müjdenin verilmesi, kalbinin rahat bulması, endişe ve tedirginliğinin gitmesi içindi.

﴿فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾﴾

8- Böylece Firavun hanedanı onu (Nil'de) **bulup sonunda kendilerine düşman ve keder olacağından** (habersiz bir şekilde) **yanlarına aldılar. Gerçekten Firavun, Hâmân ve o ikisinin orduları günahkar kimselerdi.**

8. Anlaşılan o ki annesi, Musa'ya bir zarar verileceğinden korkmuştu. Bu yüzden emrolunduğu şeyi yaptı ve Mûsâ'yı suya bıraktı. Şanı Yüce Allah da Mûsâ'yı su vasıtasıyla götürdü ta ki **"Firavun hanedanı onu bulup... yanlarına aldılar."** Böylece Mûsâ onlar tarafından bulunmuş oldu. **"sonunda kendilerine düşman ve keder olacağından** (habersiz bir şekilde)," yani onu almalarının bir sonucu/âkıbeti olacaktı ki o da şuydu: Mûsâ *aleyhisselam* onlara bir düşman ve onları üzüntüye gark edecek bir keder olacaktı. Çünkü tedbirin kadere karşı bir faydası yoktur. İlâhî takdir, İsrailoğullarından yana korkup çekindikleri tehlikenin, Firavun ve hanedanının elleri altında, gözleri önünde ve himayesi altında büyümesini sağladı.

İyice düşünülüp tetkik edilince, bu ilâhî takdirde İsrailoğulları lehine pek çok maslahatın gerçekleştiğini, başlarından pek büyük belâ ve sıkıntıların giderildiğini ve Mûsâ'nın risâletinden önce onlara yapılabilecek pek çok saldırı ve haksızlığın önlendiğini görürüz. Çünkü Mûsâ, Firavun krallığının liderlerinden biri olmuştu. Tabiî olarak kavminin haklarını savunacaktı. Çünkü kişilik olarak, üstün gayretli ve çok hamiyetliydi. İşte bunun bir sonucu olarak şanı Yüce Allah'ın bize

bir kısmını nakletmiş olduğu zilletleri ve aşağılanmaları ileri dereceye ulaşmış olan bu ezilmiş halkın bazı fertleri, -ileride açıklanacağı üzere- o ülkede üstünlük sağlamış, o zorba kavimle çekişip onlara karşı koyacak noktaya kadar ulaşmıştı. İşte bu, galibiyetin başlangıcıydı. İşlerin yavaş yavaş ve tedrici olarak ilerlemesi ve bir defada gerçekleşmemesi, şanı Yüce Allah'ın cereyan edegelen sünnetinin/kanunun bir parçasıdır.

"Gerçekten Firavun, Hâmân ve o ikisinin orduları günahkar kimselerdi." Onlar günahkâr oldukları için Biz de bu günahkârlıkları sebebiyle onları cezalandırmak, onlara karşı -hile ve tuzaklarının cezası olarak- tuzaklar hazırlamak istedik.

﴿وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾﴾

9- Firavun'un hanımı dedi ki: '(Bu bebek) **benim için de, senin için de bir sevinç kaynağıdır. Onu öldürmeyin; belki bize faydalı olur ya da onu evlat ediniriz.' Onlar** (işin) **farkında değillerdi.**

9. Firavun hanedanı, Mûsâ'yı sudan aldıktan sonra Yüce Allah, Firavun'un faziletli, üstün, değerli ve mü'mine hanımı Muzahim kızı Âsiye'nin kalbini ona ısındırdı. **"Dedi ki:"** Bu çocuk **"Benim için de, senin için de bir sevinç kaynağıdır. Onu öldürmeyin."** Yani onunla gözlerimiz aydın olsun, hayatımız boyunca onun sebebiyle sevinelim. O yüzden onu öldürme, hayatta kalsın.

"Belki bize faydalı olur ya da onu evlât ediniriz." Yani bu çocuk ya bizim faydamız ve hizmetimiz için çalışıp çabalayacak bir hizmetçi olur ya da onu bundan daha yüksek bir mertebeye çıkartıp evlat edinir, ona ikramda bulunur, kadir/kıymet sahibi yaparız.

Şanı Yüce Allah, Musa'nın, bu sözleri söyleyen Firavun'un hanımına faydalı olmasını takdir etti. Mûsâ, onun gözbebeği durumunda oldu. Onu ileri derecede sevdi ve kendi öz evladı gibi bağrına bastı. Nihâyet büyüdü, Yüce Allah ona peygamberlik verdi. O da hiç beklemeden ona iman edip müslüman oldu. *Allah o yüce hanımdan razı olsun ve onu razı etsin.*

Şanı Yüce Allah, Mûsâ hakkında bize bu sözleri ve konuşmaları nakletmekle birlikte onların durumunu **"onlar** (işin) **farkında değillerdi"** şeklinde anlatmaktadır. Yani onlar, kudret kaleminin neler yazdığını, ilâhi takdirin ne olduğunu ve

bu işin sonunun ne olacağını bilmiyorlardı, hiçbir şeyin farkında değillerdi. İşte bu, Yüce Allah'ın bir lütfudur. Çünkü onlar, bunu fark etmiş olsalardı, elbette ona karşı farklı davranırlardı.

﴿ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Mûsâ'nın (tasası) **annesinin yüreğini** (öyle bir kapladı ki orada onun dışında hiçbir şeye) **yer kalmadı. Şâyet** (Allah'ın vaadine) **inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın bu durumu açıklayıverecekti.**

10. Mûsâ *aleyhisselam*'ın annesi, oğlunun yokluğu dolayısıyla ileri derecede üzüldü. Şanı Yüce Allah ona, üzülmemesini ve korkmamasını emredip onu kendisine geri döndüreceğini va'detmiş olmasına rağmen, beşeriyetinin bir gereği olarak kendisini tedirgin eden huzursuzluktan ötürü kalbi başka şeylerden yana bomboş oldu. **"Şâyet** (Allah'ın vaadine) **inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik,"** ona sebat, sabır ve metanet vererek durumu açıklamasını önlemeseydik **"az kalsın bu durumu açıklayıverecekti."** Kalbinde bulunan duyguları açığa çıkartacaktı.

Şüphesiz kula bir musibet gelir de buna karşı sabır ve sebat gösterecek olursa elbette bundan dolayı imanı artar. Bu buyruk, kulun sabır ve metanet göstermeyişinin, imanının zayıflığına delil olduğunu göstermektedir.

﴿ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Annesi, (Musa'nın) **kızkardeşine, 'Onu takip et!' dedi. O da onlar farkında olmadan onu uzaktan gözetledi.**

11. Mûsâ'nın annesi, Mûsâ'nın **"kızkardeşine, 'Onu takip et' dedi."** Git, kardeşinin izini takip et. Kimse seni farketmeden veya senin maksadını anlamadan onun durumunu araştır.

Bunun üzerine kızkardeşi de onu takip etti. **"Onlar farkında olmadan onu uzaktan gözetledi."** Kızkardeşi öyle bir maksadı olmaksızın rastgele geçiyormuşçasına hareket ederek onu gözetledi. Bu ise son derece tedbirli olmanın ve dikkatli davranmanın gereğidir. Çünkü kardeşini görüp de onun için gelmiş oldu-

ğunu hissettirmiş olsaydı onu nehre bırakanın kendisi olduğunu zannedecekler, belki de onun aile halkına ceza olsun diye onu boğazlayacaklardı.

﴿ ۞ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Bundan önce Biz, onun sütanneleri emmesini engellemiştik. Bunun üzerine (kızkardeşi), 'Sizin için onun bakımını üstlenecek hem de ona iyi bakacak bir aile göstereyim mi?' dedi.

12. Yüce Allah'ın Mûsâ *aleyhisselam*'a ve annesine olan lütfunun bir tecellisi olarak o, hiçbir kadının memesini kabul etmedi. Ona şefkatlerinden dolayı ve belki birisi onu emzirmek için ister ümidiyle çarşıya çıkardılar. Bu haldeyken kızkardeşi yanlarına geldi ve **"'Sizin için onun bakımını üstlenecek hem de ona iyi bakacak bir aile göstereyim mi?' dedi."** Onların amacı da buydu. Zira onu çok sevmişlerdi. Yüce Allah da onun başka annelerin memelerini almasını engellemişti. Öleceğinden korkmuşlardı. Kızkardeşi de onlara onu gerektiği gibi koruyup himaye edecek ve ona iyilik yapacak bir aile gösterip onlara vermeye yönelten bu sözleri söyleyince, hemen teklifini kabul ettiler. Kızkardeşi de onlara bu aile halkının kimler olduğunu bildirdi ve onlara yol gösterdi.

﴿ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Böylece annesini ona kavuşturduk ki gözü aydın olsun da üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin. Fakat onların çoğu bilmezler.

13. "Böylece" daha önce kendisine va'dettiğimiz şekilde **"annesini ona kavuşturduk ki gözü aydın olsun da üzülmesin."** Çünkü oğlundan yana güven ve huzur içinde, son derece mutluydu. Ayrıca çokça ücret alarak onu kendi yanında büyütecekti. **"Ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin."** İşte Biz, onа va'dettiklerimizin bir bölümünü gözle görülecek şekilde gösterdik. Bununla kalbi huzur bulsun, imanı artsın ve Allah'ın, onun korunması ve ona risalet verilmesi hususundaki vaadinin pek yakında gerçekleşeceğini bilsin diye böyle yaptık.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Onlar sebebi elverişli görmezlerse bu, imanlarını sarsar, tereddüde düşerler. Çünkü Yüce Allah'ın, üstün işler ve oldukça değerli maksatlardan önce zorlu engeller ve imtihanlar takdir ettiğini bilmezler.

Mûsâ *aleyhisselam*, böylece Firavun hanedanı yanında, onların saltanatları dahilinde yaşadı. Onların bineklerine biniyor, kıyafetlerini giyiyordu. Annesi de bundan dolayı huzur içindeydi. Onun sütannesi olduğu artık kabul edildiği için onun, annesinin yanından ayrılmamasına, onun da ona şefkat duymasına kimse tepki göstermiyordu.

Yüce Allah'ın bu lütfunu, peygamberi Mûsâ'yı yalan söylemekten koruyuşunu ve annesiyle kendisi arasında bütün insanlarca görülen bu derece bağlılığı kolaylaştırması düşünmeye değer. Zira bu bağlılık, insanların gözünde, süt emzirmesinden kaynaklanıyordu ve onlara göre Musa, süt annesi olduğu için ona "anne" diyordu. Dolayısıyla gerek onun, gerekse başkalarının bütün bu hususlarda söyledikleri sözlerin çoğu, bu yönden doğruydu/gerçekti.

﴿ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَٱسْتَوَىٰٓ ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Ergenlik çağına varıp olgunlaşınca ona hüküm/hikmet ve ilim verdik. İşte ihsan sahiplerini Biz böyle mükâfatlandırırız.

14. Mûsâ *aleyhisselam* **"ergenlik çağına varıp olgunlaşınca"** kuvvet, akıl ve tedbir açısından çoğunlukla kırk yaşları dolaylarında erişilen çağa ulaşıp da bu hususlar onda kemale erince **"ona hüküm/hikmet ve ilim verdik."** Yani kendisi vasıtasıyla şer'i hükümleri bileceği, insanlar arasında da hüküm vermesini sağlayacak bir hikmet ve pek çok ilim verdik.

"İşte ihsan sahiplerini Biz böyle mükâfatlandırırız." Allah'a ibadetlerini ihsanla yapan, Allah'ın kullarına ihsanda/iyilikte bulunan kimselere Allah, ihsanlarına uygun olarak ilim ve hikmet verir.

Bu da Mûsâ *aleyhisselam*'ın ihsanının kemâl derecesinde olduğunu göstermektedir.

﴿ وَدَخَلَ ٱلْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِۦ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِۦ ۖ فَٱسْتَغَٰثَهُ ٱلَّذِى مِن شِيعَتِهِۦ عَلَى ٱلَّذِى مِنْ عَدُوِّهِۦ فَوَكَزَهُۥ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۖ إِنَّهُۥ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ ﴾

15- (Bir defasında Musa) şehre, ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi ve orada birbiriyle dövüşen iki adam gördü. Biri kendi kavminden, diğeri ise düşmanlarından idi. Kavminden olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Bunun üzerine Mûsâ ona bir yumruk attı ve (istemeden) onu öldürdü. 'Bu, şeytanın işidir. Şüphesiz ki o, apaçık saptırıcı bir düşmandır.' dedi.

15. "(Bir defasında Musa) şehre, ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi." Bu ya öğle uykusuna yatıldığı vakit ya da insanların etrafta bulunmadığı, çevrelerinden habersiz kaldıkları herhangi bir vakitte olmuştu. **"Orada birbiriyle dövüşen iki adam gördü."** Kavga ediyorlar, biri diğerine vuruyordu. **"Biri kendi kavminden,"** yani İsrailoğullarından **"diğeri ise düşmanlarından idi."** Kıptilerden idi.

"Kavminden olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi." Zira o, meşhur olmuş ve onun artık İsrailoğullarından birisi olduğunu insanlar öğrenmişti. Onun kavminden olan kimsenin Mûsâ *aleyhisselam*'dan yardım istemesi, Mûsâ *aleyhisselam*'ın hükümdarlık ve saltanat hanedanı arasında kendisinden korkulacak biri olduğunun ve ondan bir şeyler umulacak bir seviyeye geldiğinin de delilidir. **"Mûsâ ona"** yardım ederek, İsrailoğullarına mensup olanın isteğini kabul ederek düşmanına **"bir yumruk attı,"** bu yumruğu güçlü bir darbe olduğundan ve Mûsâ *aleyhisselam*'ın kuvvetinden dolayı **"(istemeden) onu öldürdü."** Bu işten dolayı pişman oldu ve **"Bu, şeytanın işidir."** Onun süslü gösterdiği ve vesvesesinin yol açtığı şeylerdendir. **"Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır."** Onun apaçık düşmanlığı ve insanları saptırmaya aşırı tutkunluğu dolayısıyla benim elimden bu iş çıktı **"dedi."**

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَٱغْفِرْ لِى فَغَفَرَ لَهُۥٓ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ ﴾

16- 'Rabbim, gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için beni bağışla.' dedi. Allah da onu bağışladı. Zira O, Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

16. Böylece Mûsâ, Rabbinden af diledi. **"Zira O, Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** -Mûsâ *aleyhisselam*'ın yaptığı gibi- tevazuyla yalvarıp yakaranlara, özellikle de tevbe etmekte ve O'na yönelmekte ellerini çabuk tutanlara karşı böyledir.

﴿ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Dedi ki: 'Rabbim, bana verdiğin nimetlere karşılık artık asla günahkârlara arka çıkmayacağım.'

17. Mûsâ *aleyhisselam* **"dedi ki: Rabbim, bana verdiğin nimete;"** tevbe, mağfiret ve pek çok nimete **"karşılık artık günahkârlara arka çıkmayacağım."** Onlara hiçbir şekilde yardımcı olmayacağım. Masiyet üzere hiç kimseye yardım etmeyeceğim.

Bu, onun Yüce Allah'ın kendisine olan lütfu sebebiyle Kıpti'yi öldürmek suretiyle işlediği fiilde olduğu gibi hiçbir günahkâra yardımcı olmayacağına dair verdiği bir sözdü. Bu da kulun, üzerindeki nimetler dolayısıyla iyilik yapması ve kötülükleri terk etmesi gerektiğini göstermektedir.

﴿ فَأَصْبَحَ فِى ٱلْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا ٱلَّذِى ٱسْتَنصَرَهُۥ بِٱلْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُۥ ۚ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ
لَغَوِىٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Böylece şehirde korku içinde (etrafı) **gözetleyerek sabahı etti ve bir de baktı ki dün kendisinden yardım isteyen kişi, yine ondan imdat diliyor! Mûsâ ona, 'Gerçekten sen besbelli azgın bir kimsesin.' dedi.**

18. Mûsâ *aleyhisselam* düşmanlarından olan kişiyi öldürdükten sonra **"şehirde korku içinde (etrafı) gözetleyerek sabahı etti."** Firavun hanedanı kendisinin farkına varacak mıydı, varmayacak mıydı? O, İsrailoğullarından Mûsâ'nın dışında böyle bir işe hiç kimsenin cesaret edemeyeceğinin anlaşılacağını bildiğinden dolayı korkmuştu.

Mûsâ *aleyhisselam* bu haldeyken **"bir de baktı ki dün kendisinden"** düşmanına karşı **"yardım isteyen kişi, yine"** bir başka Kıpti'ye karşı **"ondan imdat diliyor!"**

"Mûsâ ona" bu hali dolayısıyla onu azarlayarak **"'Gerçekten sen besbelli azgın"** azgınlığı ve suça eğilimi açıkça ortada olan **"bir kimsesin.' dedi."**

﴿ فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِٱلَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا
بِٱلْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Musa, ikisinin de düşmanı olan kişiyi yakalamak isteyince o kişi dedi ki: 'Ey Mûsâ! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? (Anlaşılan) sen bu ülkede ancak bir zorba olmak istiyorsun. Islâha çalışanlardan olmak istemiyorsun.'

19. Mûsâ **"ikisinin de,"** yani hem kendisinin hem de kendisinden yardım isteyen İsrailoğullarına mensup kişinin **"düşmanı olan kişiyi yakalamak isteyince..."** Yani Kıptilerden olan kişiyle İsrailoğullarından olan kişi arasındaki çekişme sürüp gitti. İsrailoğullarından olan kişi de Mûsâ *aleyhisselam*'dan yardım isteyip durdu. Nihâyet Mûsâ hamiyete geldi ve Kıpti'yi yakalamak istedi. Kıpti de kendisini öldürme isteğine karşı onu azarlamak üzere **"dedi ki: 'Ey Mûsâ! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? (Anlaşılan) sen bu ülkede ancak bir zorba olmak istiyorsun.'"** Çünkü yeryüzünde zorbaların yaptığı en büyük işlerinden biri, haksız yere insanları öldürmektir.

"Islâha çalışanlardan olmak istemiyorsun." Çünkü sen, ıslah edicilerden olmayı isteseydin bir kimseyi öldürmeden benimle onun arasına girerdin, bizi ayırırdın. Bunun üzerine Mûsâ onu öldürmekten vazgeçti. Onun verdiği öğüdü dinledi ve yaptığı uyarıdan/azardan etkilendi.

﴿ وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ ٱلْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَٱخْرُجْ إِنِّى
لَكَ مِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Derken şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi. Dedi ki: 'Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında görüşüyorlar. Derhal (şehirden) **ayrıl! Gerçekten ben senin iyiliğin için öğüt veriyorum.'**

20. Bu iki olaya ve Mûsâ *aleyhisselam*'ın yaptıklarına dair haberler etrafa yayıldı. Nihâyet Firavun çevresinin ileri gelenleri ve Firavun, onu öldürmenin planlarını yapmaya koyuldular ve bu hususta görüş alışverişi yaptılar. Yüce Allah da takdiriyle öğüt veren o adamı yönlendirdi ve bu adam, Mûsâ *aleyhisselam*'a ileri gelenlerin almış olduğu kararı çabucak ulaştırdı. **"Derken şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi."** Yani Mûsâ *aleyhisselam*'ın iyiliğini istediği ve o habersizken ona bir zarar vereceklerinden korktuğu için koşa koşa ona geldi ve **"Dedi ki: Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında görüşüyor-**

lar." Hemen şehirden **"ayrıl! Gerçekten ben senin iyiliğin için öğüt veriyorum."** Mûsâ *aleyhisselam* da onun öğüdünü tuttu.

﴿ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Bunun üzerine Musa korku içinde (etrafı) **gözetleyerek şehirden ayrıldı. 'Rabbim, beni zalimler topluluğundan kurtar.' dedi.**

21. "Bunun üzerine" öldürüleceğinden endişe ettiği için **"korku içinde** (etrafı) **gözetleyerek şehirden ayrıldı"** ve dua ederek **"Rabbim, beni zalimler topluluğundan kurtar, dedi."** Çünkü o, işlediği günahtan, öldürme kastı gütmeksizin sırf kızgınlıktan yaptığı o işten tevbe etmişti. O bakımdan onların kendisi hakkındaki bu tavırları onların bir zulmü ve cüretkârlıkları idi.

﴿ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Medyen'e doğru yönelince 'Umarım Rabbim bana doğru yolu gösterir.' dedi.

22. "Medyen'e doğru," yani Filistin topraklarının güney tarafında bulunan ve Firavun'un hakimiyet alanında olmayan Medyen'e doğru gitmek üzere yüzünü çevirip **"'Umarım Rabbim bana doğru yolu gösterir.' dedi."** Beni oraya kolaylıkla, rahatlıkla ulaştıracak, en kısa yola iletir temennisinde bulundu. Yüce Allah ona doğru yolu gösterdi, böylece o da Medyen'e ulaştı.

﴿ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ
تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Medyen suyuna varınca onun başında (hayvanlarını) **sulayan bir grup insan gördü. Onların berisinde de** (hayvanlarını suya gitmekten) **alıkoyan iki hanım gördü. 'Neyiniz var** (niye hayvanları sulamıyorsunuz)**?' dedi. Onlar da 'Çobanlar** (hayvanlarını) **sulayıp gitmedikçe biz** (aralarına sokulup hayvanlarımızı) **sulamayız. Babamız da çok yaşlı bir ihtiyardır.' dediler.**

23. "Medyen suyuna varınca onun başında" davarlarını **"sulayan bir grup insan buldu."** Çünkü oranın ahalisi, davarları çok olan kimselerdi.

"Onların berisinde de," yani bu insanların berisinde duran ve koyunlarını diğerlerinin suladığı yerden uzak tutmak için **"alıkoyan iki hanım gördü."** Bu iki hanım, erkeklerin arasında sıkışmak istemiyorlardı. Erkekler ise bu konuda bencillik ediyor, onların davarlarını sulama erdemini göstermiyorlardı. Mûsâ *aleyhisselam* onlara, **"Neyiniz var?"** bu durumunuzun sebebi ne? **"dedi."**

"Onlar da 'Çobanlar (hayvanlarını) **sulayıp gitmedikçe biz** (aralarına sokulup hayvanlarımızı) **sulamayız."** Yani öteden beri durum böyledir: Çobanlar davarlarını sulayıp gitmedikçe biz hayvanları sulamıyoruz. Onlar gidip suyun etrafı tenhalaşınca biz de davarlarımızı suluyoruz. **"Babamız da çok yaşlı bir ihtiyardır.' dediler."** Yani o, davarları sulayacak güçte değildir. Bizim de buna gücümüz yok, ayrıca bu çobanlarla birlikte sulayabilecek güce sahip erkeğimiz de yok.

﴿ فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Bunun üzerine Musa, onların yerine (hayvanlarını) **suladı. Sonra da bir gölgeye çekilip 'Rabbim, doğrusu bana göndereceğin her tür hayra muhtacım.' dedi.**

24. Mûsâ *aleyhisselam* onların hallerine acıdı ve **"Onların yerine** (hayvanlarını) **suladı."** onlardan ücret istemeden ve Yüce Allah'ın rızasından başka hiçbir maksat gözetmeden davarlarını suladı. Davarları suladığı vakit, oldukça sıcak bir gün ortasıydı. Zira Allah'ın: **"Sonra bir gölgeye çekilip"** buyruğu buna delildir. Yani yorulduktan sonra dinlenmek üzere gölgeye çekildiğinde Rabbinden rızık isteyerek **"'Rabbim, gerçekten bana göndereceğin her tür hayra muhtacım.' dedi."** Benim, Senin bana doğru yönlendireceğin ve bana elde etmeyi kolaylaştıracağın her hayra ihtiyacım var. Bu, Mûsâ'nın bir dileğini haliyle ifade etmesidir. Hal ile yapılan dilek ise şüphesiz dil ile yapılan dilekten daha ileridir.

﴿ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا
فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Derken o iki hanımdan biri, hâyâ içinde yürüyerek ona gelip 'Babam, bizim yerimize sulamanın ücretini sana vermek için seni çağırıyor.' dedi. Musa da onun yanına gidip (başından geçen) **olayı ona anlatınca o, 'Korkma! O zalim toplumdan kurtuldun.' dedi.**

25. O, bu halle Rabbine dil dökerek dua ve niyazını sürdürdüğü sırada o iki hanım, babalarının yanına gitmiş ve başlarından geçeni ona anlatmışlardı. Babaları onlardan birini Mûsâ *aleyhisselam*'a gönderdi. **"Derken o iki hanımdan biri, hâyâ içinde yürüyerek"** geldi. Bu, onun oldukça şerefli, haysiyetli ve güzel ahlaklı biri olduğunun delilidir. Çünkü hâyâ, üstün ahlâkî değerlerdendir. Özellikle de kadınlarda böyledir. Ayrıca bu, Mûsâ'nın yapmış olduğu bu sulama işinde normalde kendisinden çekinilmeyen bir ücretli işçi veya hizmetkâr durumunda olmadığını, aksine izzet-i nefis sahibi bir kişi olduğunu göstermektedir. O nedenle bu kadın, Mûsâ'nın güzel ve üstün ahlâka sahip olduğunu gördüğü için ondan utanma gereğini hissetmişti.

Ona dedi ki: **"Babam, bizim yerimize sulamanın ücretini sana vermek için seni çağırıyor."** Yani sana lütuf ve ihsanda bulunmak için çağırmıyor, aksine öncelikle bize iyilik yapan sen oldun. Babamın seni çağırma maksadı yapmış olduğun bu iyiliğinin mükâfatını vermektir.

Mûsâ da onun isteğini kabul etti. **"Onun yanına gidip** (başından geçen) **olayı ona anlatınca,"** yani kaçmasını gerektiren sebepten başlayarak buraya kadar başından geçen olayları anlatınca o, korkusunu teskin etmek ve gönlünü hoş tutmak maksadıyla ona **"'Korkma! O zalim toplumdan kurtuldun.' dedi"** Yani korkun artık son bulsun. Çünkü Allah, seni onlardan kurtardı. Sen onların egemenlikleri altında olmayan bu yere ulaşmakla kurtulmuş bulunuyorsun.

﴿ قَالَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ ٢٦ ﴾

26- O iki hanımdan biri dedi ki: 'Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü senin ücretle tutacağın en iyi kişi, güçlü ve güvenilir olandır (ki bu da öyledir)."

26. "O iki hanımdan biri," iki kızından **"biri dedi ki: Babacığım onu ücretle tut."** Koyunları otlatıp sulamak üzere ücretle çalışan bir kişi olarak onu yanında tut. **"Çünkü senin ücretle tutacağın en iyi kişi, güçlü ve güvenilir olandır** (ki bu da öyledir)." Yani Mûsâ ücretle tutulacakların en iyisidir. Çünkü hem güçlü, hem de güvenilir. Gücü ve kudreti olan, aynı zamanda güvenilir olup hainlik de etmeyen kişi, ücretle çalıştırılacak en iyi, en uygun kişidir. Ücretle olsun veya olmasın herhangi bir işte bu iki niteliğin, görevlendirilecek kimsede göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü dengesizlikler, ancak bunların ikisinin

veya birinin yokluğuyla ortaya çıkar. Bu iki niteliğin bir arada bulunması halinde ise yapılan iş tam olur, eksiksiz yapılır.

Kızın bu sözleri söylemesine sebep ise koyunları suladığı vakit Mûsâ'nın güç ve gayretini görmesi, buna tanık olması, onun ne kadar güvenilir ne kadar dinine bağlı bir kişi olduğunu müşahade etmesidir. Herhangi bir şekilde kendisine faydalı olmalarını ummadığı halde onlara merhamet edip acıdı. Bu işi yapmadaki maksadı da sadece Allah'ın rızasıydı.

﴿ قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنۡ أُنكِحَكَ إِحۡدَى ٱبۡنَتَيَّ هَٰتَيۡنِ عَلَىٰٓ أَن تَأۡجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٖۖ فَإِنۡ أَتۡمَمۡتَ
عَشۡرٗا فَمِنۡ عِندِكَۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أَشُقَّ عَلَيۡكَۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴾

27- Dedi ki: 'Sekiz yıl bana ücretle çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer (bu süreyi) **on yıla tamamlarsan bu, senin bir iyiliğin olur. Bununla beraber sana zorluk çıkarmak istemem. İnşaallah benim iyi biri olduğumu göreceksin.'**

27. Medyenli zat, Mûsâ *aleyhisselam*'a **"dedi ki: Sekiz yıl bana ücretle çalışmana karşılık"** yanımda ücretle çalışman şartıyla **"bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer** (bu süreyi) **on yıla tamamlarsan bu, senin bir iyiliğin olur."** Bu, senin kendiliğinden yapacağın bir bağış olur, görevin değil!

"Bununla beraber sana zorluk çıkarmak istemem," yani on yıl ücretli çalışmanı kesinleştirmek suretiyle seni zora sokmak istemem. Ya da ben, çok ağır işlerle seni yükümlü tutmak için seni ücretle çalıştırmak istemiyorum. Aksine hiçbir zorluğu olmayan, gâyet kolay bir iş için seni tutmak istiyorum.

"İnşaallah benim iyi biri olduğumu göreceksin." Bu sözleriyle işin kolaylığını ve ona güzel davranacağını belirtip işi kabul etmeye onu teşvik etti. Bu da salih insanın, huyunu mümkün olduğunca güzelleştirmesi gerektiğine ve bu konuda ondan beklenenin, salih olmayandan beklenenden daha ileri olduğuna delildir.

﴿ قَالَ ذَٰلِكَ بَيۡنِي وَبَيۡنَكَۖ أَيَّمَا ٱلۡأَجَلَيۡنِ قَضَيۡتُ فَلَا عُدۡوَٰنَ عَلَيَّۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٞ ٢٨ ﴾

28- Dedi ki: 'Bu, seninle benim aramda (bir sözleşmedir). **İki süreden hangisini doldurursam doldurayım** (sözümü tutmuş olurum ve) **bana bir haksızlık yapılamaz. Allah da söylediklerimize şahittir.'**

28. Mûsâ *aleyhisselam*, onun isteklerini kabul ederek **"dedi ki: Bu seninle benim aramdadır."** Yani senin zikrettiğin şartı kabul ediyorum. Böylelikle benimle senin aranda koşulan bu şartlar tamamen kabul edilmiş olmaktadır.

"İki süreden hangisini doldurursam dolduraym," yani ister yerine getirmekle yükümlü bulunduğum sekiz yıl süreyle çalışayım, isterse de ondan fazlası olan süreyi tamamlayayım "(sözümü tutmuş olurum ve) **bana bir haksızlık yapılamaz."**

"Allah da söylediklerimize şahittir." Bizi görüp gözetmekte ve bu sözleşmemizi bilmektedir.

Kızların babası olan Medyenli zat, çoğu kimsenin zannettiği gibi peygamber olan Şuayb *aleyhisselam* değildir. Çünkü buna dair herhangi bir delil yoktur. Burada en fazla şu söylenebilir. Şuayb *aleyhisselam* da Medyenli idi. Bu olay Medyen'de cereyan etmiştir. Ama bu iki olayın bağlantılı olmasını gerektiren nedir? Diğer taraftan Mûsâ *aleyhisselam*'ın Şuayb *aleyhisselam*'ın dönemine yetiştiği bilinmemektedir. Kaldı ki onunla bizzat görüştüğü nasıl bilinsin?

Şâyet o kişi Şuayb *aleyhisselam* olsaydı şüphesiz Yüce Allah, bundan söz eder ve o iki hanım da onu ismen zikrederlerdi. Diğer taraftan Yüce Allah, Şuayb *aleyhisselam*'ın kavmini, kendisini yalanladıkları için helâk etmiştir. Geriye sadece ona iman edenler kalmıştır. Şanı Yüce Allah da ona iman eden kimseleri, peygamberlerinin kızlarının davarlarını sulamasına engel olmaktan, bu nedenle de yabancı bir kimsenin gelip onlara iyilik yaparak onların davarlarını sulayacak kadar ihmalkâr olmaktan korumuş olmalıdır.

Şuayb *aleyhisselam* da Mûsâ *aleyhisselam*'ın kendisinin yanında çobanlık etmesine ve kendisine işçi olmasına razı olmazdı. Çünkü Mûsâ *aleyhisselam* ondan daha faziletli ve derece itibarıyla ondan daha üstündü. Ancak "Bu durum Mûsâ *aleyhisselam*'ın peygamberliğinden önce olmuştu." denilebilir ki bu takdirde bir problem kalmaz. Durum ne olursa olsun, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş sahih bir nakil olmaksızın o zatın, peygamber Şuayb olduğu görüşü güvenilir bir görüş değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

﴿ ۞ فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى ٱلْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِۦٓ ءَانَسَ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ ٱمْكُثُوٓا۟
إِنِّىٓ ءَانَسْتُ نَارًا لَّعَلِّىٓ ءَاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Mûsâ, süreyi doldurup ailesi ile yola çıkınca Tûr'un yan tarafında bir ateş fark etti. Ailesine, 'Siz (burada) durun. Benim gözüme bir ateş ilişti. (Gideyim de) belki size oradan bir haber veya ısınmanız için bir parça ateş getiririm.' dedi.

29. **"Mûsâ süreyi doldurup..."** bu sürenin, bitirmesi gereken süre de, -Mûsâ'dan ve vefakârlığından umulduğu üzere- fazla olan süre de olma ihtimali vardır. Süreyi tamamlayınca ailesini, annesini, aşiretini ve vatanını özledi. Aradan geçen uzun süre sebebiyle kendisinden sadır olan işleri unuttuklarını düşündü. **"Ailesi ile"** Mısır'a doğru **"yola çıkınca Tûr'un yan tarafında bir ateş fark etti. Ailesine, 'Siz (burada) durun. Benim gözüme bir ateş ilişti.** (Gideyim de) **belki size oradan bir haber veya ısınmanız için bir parça ateş getiririm.' dedi."** Çünkü ailesi soğuktan oldukça etkilenmişti ve yolu da kaybetmişti.

﴿ فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِىَ مِن شَٰطِئِ ٱلْوَادِ ٱلْأَيْمَنِ فِى ٱلْبُقْعَةِ ٱلْمُبَٰرَكَةِ مِنَ ٱلشَّجَرَةِ أَن يَٰمُوسَىٰٓ
إِنِّىٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا
وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَٰمُوسَىٰٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ ٱلْءَامِنِينَ ﴿٣١﴾ ٱسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَٱضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ ٱلرَّهْبِ ۖ فَذَٰنِكَ بُرْهَٰنَانِ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ
فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- Oraya varınca o mübarek bölgedeki vadinin sağ yanında bulunan o ağaçtan ona şöyle nida edildi: 'Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, alemlerin Rabbi Allah'ım!

31- Asanı (yere) at.' (Atıp da) **onun çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce arkasına bile bakmadan dönüp kaçmaya başladı. 'Ey Mûsâ! Geri gel ve korkma! Çünkü sen güven içinde olanlardansın.'**

32- 'Elini yakandan içeri sok da hiçbir kusur ve hastalık olmadan bembeyaz çıksın. Korkudan dolayı (açılan) **kolunu kendine çek. İşte bunlar, Firavun'a ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir. Şüphesiz onlar fasık bir toplumdur.'**

30. **"Oraya varınca o mübarek bölgedeki vadinin sağ yanında bulunan o ağaçtan ona şöyle nida edildi: Ey Mûsâ, şüphesiz Ben âlemlerin Rabbi Allah'ım."** Bu buyrukla Yüce Allah ona, ulûhiyet ve rubûbiyetini haber verdi. Bu, kendisine ibadet etmesini ve kendisini ilâh bilerek buyruklarına bağlı kalma-

sını emretmesi anlamına da gelir. Nitekim bir âyet-i kerimede bu husus açıkça dile getirilmektedir: **"Öyleyse Bana ibadet et ve Beni zikretmek için namazı dosdoğru kıl!"** (Tâhâ, 20/14)

31. "Asanı (yere) at." Emir üzere asasını yere bıraktı. **"Onun çevik"** ve dehşet verici büyüklükte bir erkek **"yılan gibi"** hızlıca ve dehşetli bir görünüm içinde **"hareket ettiğini görünce arkasına bile bakmadan dönüp kaçmaya başladı."** Çünkü korku ve dehşet, kalbini büsbütün kaplamıştı.

Yüce Allah ona, **"Ey Mûsâ! Geri gel ve korkma! Çünkü sen güven içinde olanlardansın."** dedi. Bu, teminat, emniyet ifade eden ve korkmamak gerektiğini ortaya koyan çok açık bir ibaredir. Çünkü Yüce Allah'ın **"Geri gel"** buyruğu, geri gelmesini gerektirdiği gibi bu emre uymasını da gerektirmekteydi. Fakat onun geri dönmekle birlikte yine korkmasına sebep olan durum devam ediyor olabilirdi. O bakımdan **"ve korkma"** diye buyurdu. Böylelikle ona iki emir verilmiş oluyordu: Geri dönmesi ve kalbinde korku kalmaması. Fakat geriye bir ihtimal daha kalmaktadır. O da korkmaksızın geri dönmekle birlikte hoşlanmadığı bu hale karşı güven altında olmayabilir ve korunması mümkün olmayabilirdi. O bakımdan Yüce Allah ona **"Çünkü sen güven içinde olanlardansın."** buyurdu.

İşte o vakit, o sakınılan her şey bütün yönleriyle bertaraf edilmiş oldu. Mûsâ *aleyhisselam* korkmaksızın ve dehşete kapılmaksızın tam bir güven içinde ve Rabbinin kendisine hayırlı şeyler göstereceğinden ümitle geri döndü. İmanı artmış ve yakînî tamamlanmıştı. Bu, Yüce Allah'ın Firavun'a gitmeden önce kendisine göstermiş olduğu bir mucizeydi. Bununla tam bir yakîne sahip olması ve böylelikle Firavun'a karşı daha cesur, daha güçlü ve daha dirençli olması sağlanmıştı.

32. Daha sonra Yüce Allah ona başka bir mucizeyi göstermek üzere dedi ki: **"Elini yakandan içeri sok da hiçbir kusur ve hastalık olmadan bembeyaz çıksın."** Yüce Allah'ın belirttiği üzere elini yakasından içeri sokup çıkardı. **"Korkudan dolayı** (açılan) **kolunu kendine çek."** Yani korku ve dehşetinin yok olması için elini yan tarafına bitiştir.

"İşte bunlar," yani asanın yılana dönüşmesiyle elinin parlak olarak koynundan çıkması, **"Firavun'a ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden"** gelmiş oldukça kesin ve tartışılmaz **"iki delildir. Şüphesiz onlar, fasık bir toplumdur."** Tek başına uyarıp korkutmak ve peygamberin onlara emirler vermesi, onlar için yeterli gelmez. O bakımdan göz kamaştırıcı mucizelerin de bulunması kaçınılmazdır. Tabiî fayda sağlayacaksa!

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Dedi ki: 'Rabbim! Ben onlardan bir kişi öldürmüştüm. O nedenle beni öldürmelerinden korkuyorum.'

34- 'Kardeşim Hârûn'un dili de benden daha akıcıdır. O nedenle onu da beni tasdik edecek bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.'

33-34. Bunun üzerine Mûsâ *aleyhisselam* Rabbine karşı özür beyan ederek, kendisine verilen bu yüke karşı yardım dileyerek ve Rabbinden, çekindiği hususları izale etmesi maksadıyla karşılacağı engelleri dile getirerek **"dedi ki: Rabbim! Ben onlardan bir kişi öldürmüştüm. O nedenle beni öldürmelerinden korkuyorum. Kardeşim Hârûn'un dili de benden daha akıcıdır. O nedenle onu da beni tasdik edecek bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder."** Zira birbirini destekleyen haberlerle hakkın gücü artar. **"Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."** Yüce Allah da onun isteğini kabul etti.

﴿ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Buyurdu ki: 'Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve ikinize öyle bir güç vereceğiz ki onlar size ilişemeyecekler. Âyetlerimiz/mucizelerimiz sayesinde siz ve size uyanlar galip geleceksiniz.'

35. "Buyurdu ki: Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz." Onunla sana yardımcı olacak ve gücüne güç katacağız. Daha sonra Yüce Allah, onlardan birini öldürmüş olmasından dolayı duyduğu çekinceyi izale ederek şöyle buyurmaktadır:

"Ve ikinize öyle bir güç vereceğiz ki" sahip olduğunuz deliller ve ilâhî heybetle düşmanlarınıza karşı size öyle bir güç ve imkân vereceğiz ki **"onlar size ilişemeyecekler. Âyetlerimiz/mucizelerimiz sayesinde..."** Âyet ve mucizelerimizin hakka delil olmaları ve onları görenlerin dehşete düşmeleri sayesinde size ilişemeyeceklerdir. Bu şekilde siz böyle bir güce ulaşacaksınız. Bunlar sayesinde düşmanlarınızın size karşı girişecekleri tuzakların etkisi ortadan kalkacak ve bu

âyetler, sizin için, sayıca kalabalık araç ve gereçleri bulunan ordulardan daha büyük bir güç kaynağı olacak.

"Siz ve size uyanlar galip geleceksiniz." Bu, o zamanın şartları içinde Mûsâ daha tek başınayken, ülkesinden kaçmış bir kimse olarak ülkesine geri dönerken ona verilmiş bir sözdü. Nihâyet işler ilerledi, gelişme gösterdi, halden hale intikal etti. Sonunda Allah, ona verdiği sözü gerçekleştirdi. Kulların ve ülkelerin başına onu getirdi. Mûsâ ve ona tâbi olanlar, üstün gelenler oldular.

﴿فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ
ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾﴾

36- Mûsâ, onlara apaçık âyetlerimizi/mucizelerimizi getirince dediler ki: 'Bu, ancak düzmece bir sihirdir. Ayrıca biz, önceki atalarımız arasında da böyle bir şey işitmedik.'

36. Mûsâ *aleyhisselam* Rabbinin kendisine vermiş olduğu risalet göreviyle gitti. **"Mûsâ onlara apaçık,"** söylediklerine delâlet eden, kusursuz ve hiçbir kapalılığı olmayan **"âyetlerimizi/mucizelerimizi getirince"** zulme saparak, büyüklük taslayarak ve inat ederek **"dediler ki: Bu, ancak düzmece bir sihirdir."** Nitekim Firavun, hakkın açıkça ortaya çıkıp batıla üstünlük sağladığı, batılın yok olup gittiği ve işlerin gerçek mahiyetini bilen sihir işinin ileri gelenlerinin Mûsâ'ya boyun eğdiği o vakit de şu sözleri söylemişti: **"Şüphesiz o, size büyüyü öğreten büyüğünüzdür."** (Tâ-Hâ, 20/71)

İşte bu, zeki ama temiz ve iyi niyetli olmayan bu kişinin yaptığı hile ve tuzaklardandır ki Yüce Allah, bize bunları anlatmaktadır. Halbuki O **"bütün bunları göklerin ve yerin Rabbinden başkasının indirmediğini"** (el-İsra, 17/102) pek iyi biliyordu. Fakat onun bedbahtlığı ona baskın gelmişti.

"Ayrıca biz, önceki atalarımız arasında da böyle bir şey işitmedik." Bu hususta yalan söylüyorlardı. Çünkü Yüce Allah, şu buyruğunda da dile getirdiği gibi Mûsâ'dan önce Yusuf'u *-ikisine de selâm olsun-* onlara peygamber olarak göndermişti:

"Andolsun önceden Yusuf da size apaçık belgelerle gelmişti. O zamanlar da size getirdiğinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o, vefat ettiğinde de 'Allah ondan sonra artık asla bir daha peygamber göndermez.' dediniz. Allah, haddi aşan şüpheci kimseleri işte böyle saptırır." (el-Mümin, 40/34)

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّىٓ أَعْلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِ إِنَّهُۥ لَا
يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾﴾

37- Mûsâ dedi ki: 'Rabbim, kendi katından olan hidâyeti kimin getirdiğini de, dünya yurdunun (güzel) âkıbetinin kimin olacağını da çok iyi bilir. Doğrusu zalimler iflah olmazlar.'

37. **"Mûsâ"** kendilerine getirdiğinin bir sihir ve sapıklık olduğunu, kendilerinin izlemekte olduğu yolun da doğru olduğunu ileri sürmeleri üzerine **"dedi ki: Rabbim, kendi katından olan hidâyeti kimin getirdiğini de, dünya yurdunun** (güzel) **âkıbetinin kimin olacağını da çok iyi bilir."** Yani size karşılık vermek, apaçık âyetleri açıklamak bir fayda sağlamadığına göre ve sizler kendi sapıklığınızda devam edip küfrünüz üzere diretmekten başkasını kabul etmediğinize göre şunu bilin ki Allah, kimin hidâyet üzere olduğunu, kimin olmadığını bildiği gibi güzel âkibetin bizim mi, yoksa sizlerin mi olacağını da bilir. **"Doğrusu zalimler iflah olmazlar."** Böylelikle güzel âkibet, kurtuluş ve umduklarını elde etmek, Mûsâ'ya ve ona uyanlara nasip oldu. Diğerleri ise hüsrana uğradılar, kötü âkıbetle karşı karşıya kaldılar ve helâk olup gittiler.

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِى فَأَوْقِدْ لِى يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى
ٱلطِّينِ فَٱجْعَل لِّى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾﴾

38- Firavun dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. O halde ey Hâmân, benim için çamura (tuğla yapmak için) **ateş yak da bana yüksek bir kule yap. Belki** (ona çıkıp) **Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum.'**

38. **"Firavun,"** Rabbine karşı küstahlık ederek, kıt akıllı kavmine karşı da gerçekleri tersyüz edip sulandırarak dedi ki: **"Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum."** Sizin ilâhınız/mabudunuz yalnız benim. Eğer benden başka bir ilâh olsaydı elbette onu bilirdim. Firavun'un "Sizin benden başka bir ilâhınız yoktur" demeyip **"Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum."** demesine dikkat edelim. Çünkü onlara göre Firavun üstün bir alimdir. Ne derse doğru derdi, ne emrederse ona itaat ederlerdi.

Kendisinden başka ilâh olduğu ihtimali taşıyan bu sözü söyleyince, bu ihtimali içine alan fakat böyle bir ilâhın olmadığını gösteren olumsuzlayıcı ifadenin gerçekliğini ortaya koymak üzere Hâmân'a şunları söyledi: **"Benim için çamura ateş yak."** Böylelikle pişmiş çamurdan tuğla yapacaktı. **"Bana yüksek bir kule yap,"** yüksek bir bina yap **"Belki** (ona çıkıp) **Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum."** Biz, bu düşüncemizin hakikat olduğunu ve Mûsâ'nın yalan söylediğini size göstereceğiz.

Yüce Allah'a karşı hiçbir insanın cüret edemediği şu küstahlığa dikkatle bakalım: Mûsâ'yı yalanladı, kendisinin ilâh olduğunu iddia etti, başka bir hak ilâhın olduğunu bilmediğini söyledi. Mûsâ'nın ilâhına ulaşmak için gerekli yolları denedi, hazırlıklar yaptı. Bunlar ise boş bir propagandaydı. Ancak ülkenin büyükleri, önderleri, ülkenin işlerini idare edenler olduklarını savunan ileri gelenlere hayret etmek gerekir. Bu adam, nasıl onların akıllarıyla oynadı ve onları hafife aldı? Bunun sebebi, onların değişmez nitelikleri olan fâsıklıklarıdır. Bu fasıklık, onların dinlerini ifsâd etti. Buna bağlı olarak akılları da fesâda uğradı. Allah'ım! İman üzere sebat dileriz Senden. Bize hidâyet verdikten sonra kalplerimizi saptırma! Sen bize kendi katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz Sen çok bağışlayıcısın.

﴿ وَٱسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾
فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾

39- O da, orduları da o ülkede haksız yere büyüklendiler ve Bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40- Bunun üzerine Biz de onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!

39. **"O da, orduları da o ülkede haksız yere büyüklendiler."** Allah'ın kullarına karşı büyüklük tasladılar, onları en kötü ve en ağır işkencelere uğrattılar. Allah'ın peygamberlerine, onların getirdikleri âyet ve mucizelere karşı büyüklenip onları yalanladılar. İzledikleri yolun onlarınkinden daha üstün ve değerli olduğunu iddia ettiler. **"Ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar."** Bundan dolayı bu küstahlığı yaptılar. Yoksa Allah'a döneceklerini bilip inanmış olsalardı böyle yapmazlardı.

40. İnatları ve azgınlıkları devam edince **"Biz de onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!"** O âkıbet, en kötü ve en hüsranlı âkibettir. Bu dünyevî âkibetin hemen arkasından sürekli ve kesintisiz bir ceza olan uhrevî âkibet de vardır.

﴿ وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Biz, onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet gününde onlara yardım da edilmez.

41. **"Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık."** Yani Firavun'u ve onun ileri gelenlerini, arkalarından gidenleri ve kendilerine uyanları hüsranlık ve bedbahtlık yurduna götüren önderlerden kıldık. **"Kıyamet gününde onlara"** Allah'ın gazabına karşı **"yardım da edilmez."** O azabı kendilerinden uzaklaştıramayacak kadar güçsüz olacaklar, Allah'ın dışında dostları ve yardımcıları olmayacaktır.

﴿ وَأَتْبَعْنَٰهُمْ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا لَعْنَةً ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ هُم مِّنَ ٱلْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Bu dünyada peşlerine bir lânet taktık. Kıyamet gününde ise onlar, iğrenilen kimselerden olacaklardır.

42. **"Bu dünyada,"** dünyevî ceza ve rüsvaylıklarını daha da artırmak üzere **"peşlerine bir lânet taktık."** Onlara lanet olunur. İnsanlar onlardan kötülükle söz ederler. Onları yererek ve nefretle onlardan bahsederler. Bu, görülen bir durumdur. Onlar, dünyada lanete uğramışların önderleri ve önde gelenleridirler.

"Kıyamet gününde de onlar iğrenilen kimselerden olacaklardır." Rahmetten uzaklaştırılmış, fiilleri tiksinti veren, hem Allah'ın, hem de yaratılmışların gazabına, hatta bizzat kendilerinin gazabına uğramış kimselerdirler.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِ مَآ أَهْلَكْنَا ٱلْقُرُونَ ٱلْأُولَىٰ بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Andolsun ilk nesilleri helâk ettikten sonra Mûsâ'ya, insanlar için basiret, hidâyet ve rahmet olmak üzere Kitabı verdik ki düşünüp öğüt alsınlar.

43. **"Andolsun"** toplu helâk edilişin son örneği olan Firavun ve askerleri olan **"ilk nesilleri helâk ettikten sonra Mûsâ'ya, insanlar için basiret, hidâyet ve rahmet olmak üzere kitabı"**/Tevrat'ı **"verdik."** Bu buyruk, Tevrat'ın indirilişinden sonra toplu helâkin sona erdiğine ve artık kâfirlere karşı kılıçla cihadın meşrû kılındığına delildir.

Bu kitap **"insanlar için basiret"** olmak üzere verilmiştir. Yani Yüce Allah'ın Mûsâ *aleyhisselam*'a indirdiği Kitapta insanlar için basiretler vardır. Bunlar vasıtasıyla onlar, kendilerine neyin fayda sağlayacağını neyin zarar vereceğini görüyorlardı. Böylelikle isyankâra karşı gerekli delil ortaya konulmuş ve bunlardan da mü'minler gerektiği şekilde yararlanmış oluyorlardı. Bu basiretler, mü'min hakkında böylelikle rahmet ve dosdoğru yola ileten bir hidâyet olmaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah, **"...hidâyet ve rahmet olmak üzere Kitabı verdik ki düşünüp öğüt alsınlar."** buyurmaktadır.

﴿ وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى ٱلْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Biz, Mûsâ'ya o (peygamberlik) **görevini verdiğimizde sen,** (o dağın) **batı tarafında değildin. Sen** (bu olaya) **tanık olanlardan da değildin.**

44. Yüce Allah, Rasûlüne gayba dair bu haberleri anlattıktan sonra kulların dikkatlerini, bunun katıksız ilâhî bir haber olduğuna, vahiy dışında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bunları bilmesine imkân olmadığına çekmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Biz, Mûsâ'ya o** (peygamberlik) **görevini verdiğimizde sen"** Tûr dağının **"batı tarafında değildin. Sen"** buna **"tanık olanlardan da değildin"** ki bu yolla ona dair bilgi sana ulaşmış, denilebilsin.

﴿ وَلَٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ ٱلْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Fakat Biz (Musa'dan sonra) **nice nesiller yarattık da onlar** (rahat içinde) **uzun ömürler sürdüler** (ve hep böyle gidecek sandılar). **Yine sen Medyen halkı arasında yaşamış ve âyetlerimizi onlara okuyup da** (bu kıssayı onlardan öğrenmiş) **biri de değilsin. Fakat** (bunları vahiy yoluyla sana) **gönderen Biziz.**

45. "Fakat Biz (Musa'dan sonra) **nice nesiller yarattık da onlar** (rahat içinde) **uzun ömürler sürdüler** (ve hep böyle gidecek sandılar)." İlmin izleri silindi, Allah'ın âyetleri unutuldu. Biz de seni, sana öğrettiklerimize ve sana gönderdiğimiz vahye şiddetle ihtiyaç bulunan bir zamanda peygamber olarak gönderdik.

"Yine sen Medyen halkı arasında yaşamış," ikamet etmiş **"ve âyetlerimizi onlara okuyup da** (bu kıssayı onlardan öğrenmiş) **biri de değilsin."** Yani onlara bu âyetleri okuyan ve onlardan öğrenen biri değilsin ki Mûsâ'nın Medyen'deki durumuyla ilgili olarak vermiş olduğun haberleri buna dayanarak vermiş olasın.

"Fakat (bunları vahiy yoluyla sana) **gönderen Biziz."** Yani Mûsâ'ya dair senin getirmiş olduğun haber, Bizim seni peygamber olarak gönderişimizin bir etkisidir ve bu, vahyin bir neticesidir. Biz, seni peygamber olarak göndermeseydik senin bunları bilmene imkân olmazdı.

﴿ وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Biz (Musa'ya) **seslendiğimizde sen, Tûr'un yanında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olmak üzere senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye** (Biz seni peygamber olarak gönderdik) **ki düşünüp öğüt alsınlar.**

46. Sen Mûsâ'ya **"seslendiğimizde"** ve ona zalimler topluluğuna gitmesini, risâletimizi onlara tebliğ etmesini, Bizim sana anlattığımız şekilde âyetlerimizi/mucizelerimizi kendilerine göstermesini emrettiğimiz sırada **"sen Tur'un yanında değildin."**

Yani belirtilen bu yerlerde Mûsâ *aleyhisselam*'ın başından geçenleri, olduğu gibi -fazlasız ve eksiksiz olarak- anlatman hakkında iki ihtimal vardır: Ya sen bu olayların cereyan ettiği sırada orada bulunuyor ve bunları görüyordun ya da sen bizzat bu olayların cereyan ettiği yerlere gitmiş ve onlardan bunları öğrenmiştin.

İşte o vakit bunlar, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna delil olmayabilir. Çünkü tanık olunup incelendiği için kendilerine dair haber verilen olaylar, peygamberlere has olmayan ve başkalarının da bilmede ortak olduğu hususlardandır.

Ancak burada kesinlikle böyle bir şeyin olmadığı bilinmektedir. Senin dostların da, düşmanların da böyle bir şeyin olmadığını bilirler. O halde ikinci hususu kabul etmekten başka çıkar yol yok. O da sana gelen bilgilerin Allah'tan olduğu, O'nun vahyi olduğu ve O'nun sana verdiği risaletin bir sonucu olduğudur.

Böylelikle senin risâletinin doğruluğu, senin vasıtanla Allah'ın kullara rahmetini ihsan ettiği kati delille ispat edilmiş olmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat Rabbinden bir rahmet olmak üzere senden önce**

kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye (Biz seni peygamber olarak gönderdik)." Senden önce Araplara ve Kureyşlilere bir uyarıcı gelmemişti. Son peygamber gönderildiği sırada da ondan önceki uzun dönemlerde de onlar, risaletin ne olduğunu bilmiyorlardı. **"ki düşünüp öğüt alsınlar"** etraflı olarak hayrı öğrenip onu işlesinler ve şerri de bilip reddetsinler.

Senin durumun bu olduğuna göre onlara düşen görev, sana iman etmekte ellerini çabuk tutmak ve değeri asla ölçülemeyen, şükür ile karşılığı ödenemeyen bu nimete karşı şükretmeye koşmaktır.

Peygamber'in Arapları uyarıp korkutması, onlardan başkasına peygamber olarak gönderilmiş olmasına aykırı değildir. O, Arabî bir peygamberdir. Ona inen Kur'ân Arapçadır ve hiç şüphesiz onun ilk davet ettiği kişiler de Araplardır. O bakımdan onun Araplara peygamber olarak gönderilmesi asaleten, diğerlerine gönderilişi ise tebeandır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"İnsanları uyar... diye içlerinden bir adama vahiy göndermemiz şaşılacak bir şey mi ki?"** (Yunus, 10/2); **"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü kendisinin olan... Allah'ın sizin hepinize gönderdiği peygamberiyim."** (el-A'raf, 7/158)

﴿ وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا
فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ
مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ قَالُوا۟ سِحْرَانِ تَظَٰهَرَا وَقَالُوٓا۟ إِنَّا
بِكُلٍّ كَٰفِرُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

47- Eğer kendi işledikleri sebebiyle başlarına bir musibet/azap geldiğinde 'Rabbimiz! Bize (de) bir peygamber gönderseydin de Senin âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık.' diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).

48- Ama onlara katımızdan hak gelince 'Mûsâ'ya verilenlerin benzeri ona da verilmeli değil miydi?' dediler. Acaba daha önce Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? Nitekim 'Birbirini destekleyen iki sihir' demişlerdi. Yine 'Biz hepsini inkâr ediyoruz.' da demişlerdi.

47. **"Eğer kendi işledikleri"** küfür ve masiyetler **"sebebiyle başlarına bir musibet/azap geldiğinde 'Rabbimiz! Bize (de) bir peygamber gönderseydin**

de Senin âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık.' diyecek olmasalardı..." Yani ey Muhammed! Biz onların (böyle bir delil) ileri sürmelerinin önünü almak ve bu tür söz söylemelerini önlemek için seni peygamber gönderdik.

48. **"Ama onlara katımızdan,"** hakkında en ufak bir şüphenin söz konusu olmadığı **"hak,"** sana vahyetmiş olduğumuz Kur'ân **"gelince"** onu yalanlamak ve hiç de itiraz teşkil edecek türden olmayan sözlerle itiraz ederek **"'Mûsâ'ya verilenlerin benzeri ona da verilmeli değil miydi?' dediler?"** Yani "ona da Kitap semâdan bir defada ve toptan indirilmeli değil miydi?" dediler. Yani madem ki bu Kitap (Kur'ân-ı Kerîm) bölüm bölüm inmeye devam ediyor, o halde o Allah tarafından gönderilmiyor.

Böyle bir itirazın delil olacak yanı neresidir? Bölüm bölüm indirilmesi Allah tarafından gönderilmiş olduğuna dair bir şüphe teşkil eder mi? Aksine Kur'ân-ı Kerîm'in bölüm bölüm indirilmesi, onun bir kemal özelliğidir ve Yüce Allah'ın bu Kitabı indirdiği kimseye verdiği önemi ortaya koyar. Çünkü böylelikle Yüce Allah, Rasûlünün kalbine sebat vermekte ve bu yolla mü'minlerin imanı daha da artmaktadır:

"Onlar, sana bir misal getirdikleri her seferinde Biz (ona karşılık) **sana hakkı ve en güzel açıklamayı getiririz."** (el-Furkan, 25/33)

Diğer taraftan onlar, Kur'ân-ı Kerîm'i, Mûsâ *aleyhisselam*'a indirilen Kitaba kıyas etme işini bizzat kendileri çürütmüşlerdir. Zira onlar inkâr edip iman etmedikleri bir Kitaba nasıl kıyas yapıyorlar? Bundan dolayı Yüce Allah **"Acaba daha önce Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi?"** buyurmaktadır.

"Nitekim 'Birbirini destekleyen iki sihir' demişlerdi." Yani Kur'ân ve Tevrat sihirde ve insanları saptırmada birbirini desteklemektedir. Böylelikle onların delil olmayacak şeylerle hakkı çürütmek, nakzedici nitelikte olmayan iddialarla hakkı nakzetmek istedikleri ortaya çıkmakta ve onların birbirini tutmayan çelişkili sözler söyledikleri anlaşılmaktadır. Esasen bütün kâfirlerin durumu da budur.

Bundan dolayıdır ki onlar, iki Kitabı da, bu kitapların indirildiği peygamberleri de inkâr ettiklerini şöyle itiraf etmektedir: **"Yine 'Biz hepsini inkâr ediyoruz.' da demişlerdi."** Peki, onların ikisini de inkâr etmelerinden maksatları hakka talip olmak ve ellerinde bulunan ve bu ikisinden daha hayırlı olan bir emre uymak mıydı, yoksa sadece hevalarının peşinden mi gidiyorlardı?

Yüce Allah, bu hususta onları bağlayıcı ve susturucu ifadelerle şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَٰبٍ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِن لَّمْ
يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ
ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız o halde Allah katından o ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ben de ona uyayım.'

50- Eğer sana (bu isteğini yerine getirerek) **karşılık vermezlerse bil ki onlar, sadece hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğruya iletmez.**

49. **"De ki: Eğer doğru söylüyorsanız o halde Allah katından o ikisinden,"** yani Tevrat ve Kur'ân'dan **"daha doğru bir kitap getirin de ben de ona uyayım."** Ancak onların da, başkalarının da o kitaplara benzer bir kitap ortaya koymalarına imkânları yoktur. Çünkü Yüce Allah, bu kainatı yarattığından beri ilim, hidâyet, beyan ve insanlara rahmet olmak üzere bu iki kitabın bir benzeri daha dünyaya gelmiş değildir.

Bu buyruk, davetçinin insafının ne kadar mükemmel olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu sözler şu anlama gelmektedir: Benim maksadım hakkı, hidâyeti ve doğruyu bulmaktır. Ben size Mûsâ'nın kitabına uygun ve bunları ihtiva eden bu kitabı getirdim. Hepimizin bu iki kitaba hidâyet ve hak oldukları için boyun eğmemiz ve uymamız gerekir. Eğer sizler, bana Allah nezdinden gönderilmiş ve bu ikisinden daha doğru ve yol gösterici bir kitap getirirseniz ben ona uyarım. Aksi takdirde ben, hak ve hidâyet olduğunu bildiğim bir şeyi, hidâyet ve hak vasfı taşımayan başka bir şey için terk edecek değilim.

50. **"Eğer sana** (bu isteğini yerine getirerek) **karşılık vermezlerse,"** bu ikisinden daha ileri derecede hidâyet ihtiva eden bir kitap getirmezlerse **"bil ki onlar sadece hevâlarına uymaktadırlar."** Yani bil ki onların sana uymayı terk etmeleri, bildikleri bir hakka veya bir hidâyete uymak için değildir. Onların bu yaptıkları, ancak hevâlarına tabi olmaktır. **"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"** Böylesi, insanların en sapığıdır. Çünkü böylesine; hidâyete gelmesi ve Allah'a ulaştıran, O'nun lütuf ve ihsan yurduna götüren dosdoğru yola uyması teklif edildiğinde o, buna dönüp bakmaz ve önem vermez. Onun hevâsı, helâke ve yok oluşa götüren yolları izlemeye davet ettiği için o da bu yolları izlemiş ve hidâyeti terk etmiştir.

Bu niteliğe sahip olandan daha sapık bir kimse olabilir mi? Onun zulmü, haksızlığı ve hakkı sevmemesi, sapıklığı üzerinde kalmasına sebep olmuş, Allah'ın kendisine hidâyet vermemesi sonucunu doğurmuştur. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."** buyurmaktadır. Yani ayrılmaz niteliği zulüm, yakasını bırakmayan vasfı inat olan bu kimselere hidâyet geldiği halde onlar bu hidâyeti reddettiler. Sadece hevalarının arkasından gittiler. Böylelikle onlar, kendilerinin önünde açılmış bulunan hidâyet kapılarını ve yollarını kendileri kapattılar. Buna karşılık sapıklığın ve azgınlığın kapılarını da ardına kadar açtılar. Onlar, bu azgınlık ve zulümleri içinde serserice dolaşmakta, bu bedbahtlık ve yok oluşları içinde bocalamaktadırlar.

Yüce Allah'ın **"Eğer sana** (bu isteğini yerine getirerek) **karşılık vermezlerse"** buyruğunda, Allah Rasûlünün çağrısını kabul etmeyip de Rasûl'ün sözüne muhalif bir sözün arkasından giden kimsenin hiçbir şekilde hidâyete yönelmiş olamayacağına, sadece ve sadece hevânın peşine takılmış olacağına delil vardır.

﴿ ۞ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ ٱلْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Andolsun ki Biz, düşünüp öğüt alırlar diye onlara sözü (Kur'ân ayetlerini) **birbiri ardınca ulaştırdık.**

51. Bu âyetler onlara tekrar tekrar okunduğunda, açıklamalarına ihtiyaç duyacakları vakit ve üzerlerine nazil olduğunda belki öğüt alırlar diye sözü arka arkaya ulaştırdık. Onlara bir rahmet ve lütuf olmak üzere peyderpey indirdik. Böylelikle Kur'ân-ı Kerîm, onlara bir rahmet olmak üzere kısım kısım indirilmiş oldu. Bunlar kendilerinin menfaatlerine olan bir şeye niye itiraz ediyorlar ki?

Bu İlgi Çekici Kıssadan Çıkartılacak Bazı Sonuçlar ve İbretler:

Bu hayret verici kıssadan alınacak birtakım ibretler ve çıkartılacak sonuçlar vardır ki biz bunların bir kısmına yer vereceğiz:

1. Allah'ın âyetlerinden, geçmiş ümmetlerdeki ibretlik azap ve takdirlerinden ancak mü'minler istifade ederler ve ancak onlar bunların aydınlığında yürürler. Kul, imanı oranında bunlardan ibret alır. Yüce Allah, kıssaları ancak onlar için anlatır. Başkalarına ise esasen Yüce Allah, hiçbir önem vermez ve onların bu kıssalardan herhangi bir nur ve hidâyet alıp yararlanmaları da söz konusu değildir.

2. Yüce Allah, bir işi murad etti mi onun sebeplerini de hazırlar. Bu sebepleri de bir anda değil tedrici olarak/aşama aşama meydana getirir.

3. Ezilmiş bir ümmet, ne kadar zayıf düşürülürse düşürülsün hiçbir şekilde hakkını talep etmekten yana gevşekliğe düşmemeli, en üstün seviyeye yükseltmekten ümit kesmemelidir. Özellikle bu ümmet mazlum ise! Nitekim Yüce Allah, o zayıf ve ezilmiş ümmet olan İsrailoğullarını, Firavun ve onun ileri gelenlerinin esaretinden kurtardıktan sonra yeryüzünde onlara iktidar vermiş ve onların ülkelerini, onların mülkiyetlerine vermiştir.

4. Bir ümmet zelil ve ezilmiş olduğu, hakkını aramadığı ve bunu söz konusu dahi etmediği sürece ne dünyasının, ne de dininin işleri düzene girer. Dünyada bu ümmetin önderlik makamına yükselmesi de söz konusu olmaz.

5. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ın annesine lütufta bulunmuş, uğradığı musibeti, oğlunu kendisine geri vereceği ve onu peygamberlerden kılacağı müjdesiyle hafifletmiştir.

6. Yüce Allah, kulu hakkında bazı zorlukları, onu daha ileri derecede sevindirmek ya da bu yolla ondan daha büyük bir kötülüğü defetmek için takdir eder. Nitekim Yüce Allah, Mûsâ'nın annesi hakkında bu ileri derecedeki üzüntü ve kederi takdir etmişti. Bu ise oğlunun, ona, mutmain olacağı, huzur duyacağı ve sevincinin kat kat artacağı bir şekilde geri dönmesi için bir yoldu.

7. İnsanların tabiatları gereği korkmaları imana aykırı değildir ve imanı ortadan kaldırmaz. Nitekim Mûsâ'nın annesi de, Mûsâ *aleyhisselam* da o korku verici şeylerden korkmuşlardır.

8. İman artar ve eksilir. İmanı artıran ve yakîni tamamlayan en büyük unsurlardan biri de musibetler karşısında sabretmek ve tedirgin edici hallerde Allah'ın vereceği sebattır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şâyet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik..."** (10. âyet) Yani bu yolla imanının artması, kalbinin mutmain olması için kalbine sebat verdik.

9. Allah'ın, kullarına en büyük nimetlerinden ve kulun karşı karşıya kaldığı olaylarda ona olan en büyük yardımlarından biri de o kişiye sebat vermesi, huzursuzluğunu teskin etmesi, korkulu hallerde kalbine metanet ve dehşetli hallerde ona huzur vermesidir. Bu yolla kul, hem doğru söz söyleme, hem de doğruyu yapma imkânı elde eder. Oysa huzursuzluğu, korkusu, tedirginliği devam eden kimse, sağlıklı düşünme imkânını yitirir, aklını kaybeder. Böyle bir durumda kendisine de herhangi bir faydası da olmaz.

10. Kul, kaza ile kaderin ve Allah'ın vaadinin mutlaka gerçekleşeceğini bilse dahi emrolunduğu şekilde sebepleri yerine getirmeyi ihmal etmemelidir. Bu, onun Yüce Allah'ın verdiği habere iman etmesine de aykırı değildir. Nitekim Yüce Allah, Mûsâ'nın annesine, oğlunu kendisine geri döndüreceğine söz vermişti. Bununla birlikte o, oğlunun kendisine geri döndürülmesi için olanca gayretini harcamış, izini takip etmek ve onun nerede olduğunu öğrenmek üzere de Musa'nın kızkardeşini Musa'nın arkasından göndermişti.

11. Kadının ihtiyaçlarını görmek üzere dışarı çıkması ve ihtiyaç halinde erkeklerle konuşması -sakıncalı bir iş yapılmaksızın- caizdir. Nitekim Mûsâ'nın kızkardeşi ile Medyenli salih kimsenin kızları da böyle yapmışlardı.

12. Çocuk bakımı ve süt emzirme karşılığında ücret almak ve bu tür işleri yapanları tavsiye etmek caizdir.

13. Şanı Yüce Allah'ın, lütuf ve ihsanda bulunmak istediği zayıf kuluna olan rahmetinin bir tecellisi de ona yakînini artıracak türden âyetlerini göstermesi ve birtakım mucizelerine onu tanık etmesidir. Nitekim Mûsâ'nın annesinin Allah'ın vaadinin hak olduğunu kesinlikle bilmesi için oğlunu ona geri döndürmesi bu türdendir.

14. Akit yahut örf yoluyla ahdi/anlaşması bulunan bir kâfirin öldürülmesi caiz değildir. Çünkü Mûsâ *aleyhisselam*, Kıpti olan kâfirin öldürülmesini bir günah olarak değerlendirmiş ve bundan dolayı Allah'tan mağfiret dilemiştir.

15. Haksız yere birini öldüren, yeryüzünde fesat çıkartan zorbalardan sayılır.

16. Başkalarını haksız yere öldürüp de bununla yeryüzünde ıslah yapmak ve masiyet işleyenleri korkutmak istediğini iddia eden kimse, bu iddiasında yalan söylemektedir. Böyle bir kimse Yüce Allah'ın, Kıpti'den naklen aktardığı şu buyrukta da olduğu gibi fesat çıkartan biridir: "(Anlaşılan) sen **bu ülkede ancak bir zorba olmak istiyorsun. Islâha çalışanlardan olmak istemiyorsun."** (19. âyet) Yüce Allah, Kıpti'nin bu sözünü doğru bir söz olarak bize aktarmakta ve bunu reddetmemektedir.

17. Bir kimseye, karşısına çıkacak bir kötülükten sakındırmak üzere hakkında söylenen birtakım sözleri bildirmek nemime/koğuculuk değildir. Aksine bunu yapmak farz bile olabilir. Nitekim âyette sözü edilen kişi de Mûsâ'ya öğüt vermek ve tedbir almasını sağlamak için hakkında konuşulanları haber vermişti.

18. Bir kimse, belli bir yerde kalması halinde öldürülmekten veya zarara uğramaktan korkarsa kendi elleriyle kendisini tehlikeye atmaz ve o sona kendini teslim etmez. Aksine Mûsâ *aleyhisselam*'ın yaptığı gibi yapar, böyle bir yerden ayrılıp gider.

19. İki kötülük bir arada bulunur da bunlardan birini işlemek kaçınılmaz olursa, onların daha hafif ve esenliğe daha yakın olanı işlenir. Nitekim Mûsâ *aleyhisselam* Mısır'da kalıp öldürülmekle yolunu bilmediği ve Rabbinden başka bir yol göstericisinin bulunmadığı, fakat birincisine göre esenliğe ulaştırma ihtimali daha yüksek olan uzak bir ülkeye gitme arasında tercih yapmakla karşı karşıya kaldığında ikincisini tercih etmişti.

20. İlmî bir meselede konuşma ihtiyacı ortaya çıkar da bu konuda söz söylemek durumunda olan kimse, iki görüşten birini tercih edemezse Rabbinden kendisine hidâyet vermesini ister ve konuyla ilgili görüşlerden doğru olanına iletmesini diler. Ancak önce kalbiyle hakkı isabet ettirme maksadı güder ve o konuyu iyice araştırır. O zaman şüphesiz Allah, bu durumda olan kimseyi zararlı çıkarmaz. Nitekim Mûsâ da Medyen'e gitmek üzere yola koyulduğunda **"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."** dedi. (22. âyet)

21. İnsanlara merhamet etmek ve tanınan tanınmayan herkese iyilikte bulunmak, peygamberlerin ahlâkındandır. Davarları sulamak ve gücü yetmeyen kimselere yardımcı olmak da iyiliğin bir türüdür.

22. İçinde bulunulan durumu açıklayarak dua etmek -her ne kadar Yüce Allah bu hali bilse de- müstehaptır. Çünkü Yüce Allah, kulunun kendisine niyaz etmesini, huzurunda zillet ve acizliğini açığa vurmasını sever. Nitekim Mûsâ *aleyhisselam* da şöyle dua etmişti: **"Rabbim! Gerçekten bana göndereceğin her tür hayra muhtacım."** (24. âyet)

23. Hâyâ, özellikle şerefli insanlar için övülmeye değer huylardandır.

24. Yapılan iyilikleri mükâfatlandırmak, eskiden beri geçmiş ümmetlerde de görülen âdetlerdendir.

25. Kul, Yüce Allah için bir iş yapar da daha sonra böyle bir maksadı olmaksızın karşılığında mükâfat elde ederse bundan dolayı kınanmaz. Nitekim Mûsâ *aleyhisselam*, yaptığı iyiliğe karşı Medyenli zatın verdiği mükâfatı -öyle bir maksadı önceden olmamakla birlikte ve kalbinden bunun bir karşılığını almak ümidi beslememesine rağmen- kabul etmişti.

26. İcâre (ücretle çalışmak ve kira) meşrudur. Yapılacak işin miktarı tespit edilemeyecek türden olan koyun çobanlığı ve benzeri işler hakkında da caizdir. Bu gibi hususlarda örfün hükmüne başvurulur.

27. Menfaat karşılığı icare -bu menfaat evlilik menfaati olsa bile- caizdir.

28. Bir kişi, kızı için hayırlı gördüğü bir erkeğe talip olduğu için kınanmaz.

29. Bir kimsenin ücretle tutacağı en hayırlı kişi, güçlü ve güvenilir olandır.

30. Kişinin, yanında ücretle çalıştırdığı kimseye ve hizmetçisine güzel ahlâk ile davranması, işinde ona zorluk çıkarmaması ahlâkın üstün değerlerindendir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bununla beraber sana zorluk çıkarmak da istemem. İnşaallah beni iyilerden bulacaksın."** (27. âyet)

31. İcare ve benzeri akitleri şahitsiz olarak yapmak caizdir. Çünkü Yüce Allah, **"Allah da söylediklerimize şahiddir."** (28. âyet) buyurmaktadır.

32. Yüce Allah'ın, Mûsâ *aleyhisselam* vasıtasıyla göstermiş olduğu apaçık belgelerin ve göz kamaştırıcı mucizelerin bazısı şunlardı: Yılan, elinin herhangi bir hastalık olmaksızın bembeyaz olması, Allah'ın Mûsâ ve Hârûn'u *-ikisine de selâm olsun-* Firavun'dan ve suda boğulmaktan kurtarması.

33. Kişiye verilecek en büyük cezalardan biri, kötülükte önder olmasıdır. Bu da kişinin Allah'ın âyetlerine ve apaçık belgelerine karşı çıkışı oranında söz konusu olur. Diğer taraftan Yüce Allah'ın herhangi bir kuluna ihsan ettiği en büyük nimetler arasında o kimseyi hayırda önder, doğru yolu bulmuş ve doğru yola ileten bir kimse kılmasıdır.

34. Bu buyruklarda Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletine dair apaçık bir delil vardır. Çünkü o, bu kıssayı etraflı bir şekilde haber vermiştir. Bu kıssa, bütün tafsilâtıyla gerçeğe uygundur. Bununla diğer peygamberlerin de doğruluğunu ortaya koymuş, apaçık hakkı bu yolla desteklemiştir.

Oysa bu olayların hiçbirine tanık olmamıştı ve o yerlerden herhangi birinde bulunmamıştı. Bu hususlara dair hiçbir ders almış/okumuş da değildi. İlim ehlinden hiçbir kimseyle oturup kalkmamıştı. Onun okudukları, ancak Rahmân ve Rahîm'in risaletidir. Keremi bol, lütfu sonsuz olanın ona indirdiği vahyidir. Bu vahiy, bilmeyen bir kavmi, uyarılardan ve peygamberlerden gafil olan kimseleri uyarması için ona indirilmiştir. Allah'ın salat ve selamı, sadece verdiği haberiyle Allah'ın Rasûlü olduğunu gösteren, sadece emir ve yasaklarıyla aydınlık akılları uyandırarak bunların Allah tarafından gönderildiğini ortaya koyan o yüce zata olsun.

Hem nasıl böyle olmasın ki? Öncekilerin de, sonrakilerin de haberleri, alemlerin Rabbi olan Allah'tan getirdiği şeriat, onun fıtratında bulunan üstün ahlâkın ancak derece itibarıyla insanların en yüksek mertebesinde bulunan kimsede olabileceği, dininin ve ümmetinin apaçık bir zafer kazanması, onun getirdiklerinin doğruluğunu ve gerçekliğini ittifakla ortaya koymaktadır. Nitekim onun dini, gece ve gündüzün ulaştığı her yere ulaşmış, ümmeti de ülkelerin büyük bir bölümünü kılıçla ve mızrakla, kalpleri de iman ve ilimle fethetmişlerdir.

Hâlâ inat eden ümmetler ve kâfir yöneticiler sözbirliği halinde ona hücum etmekte, ona karşı türlü tuzaklar kurmakta, nurunu söndürmek için planlar hazırlamakta, onu gizleyip saklamak, yeryüzünde onun yayılışını durdurmak için çalışıp çabalamaktadır. Halbuki bu din, onların hepsinin gözlerini kamaştırmış ve bütün tedbirlerinin üstüne çıkmıştır. Her geçen gün onun gelişmesi artmakta, belgeleri gittikçe açıklık kazanmaktadır. Her zaman bütün âlemlere ibret teşkil eden, bütün âlemlere hidâyet olan, doğruyu araştıran akıllı kimseler için nur ve basiret kaynağı olan delil ve belgeleri daha da açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Hamd, yalnızca Yüce Allah'adır.

* * *

﴿ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِهِۦ هُم بِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦٓ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ
مِن رَّبِّنَآ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِۦ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- O (Kur'ân'dan) önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, ona da iman ederler.

53- Onlara okunduğunda da derler ki: 'Biz ona iman ettik. Çünkü o, Rabbimizden gelen haktır. Zaten biz ondan önce de müslüman idik.'

52. Şanı Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in büyüklüğünü, doğruluğunu, gerçekliğini, hakkı bilen kimselerin onu tanıdıklarını, ona iman ettiklerini, onun hak olduğunu itiraf ve kabul ettiklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"O (Kur'ân'dan) önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler..."** Bunlar, herhangi bir değişiklik yapmadan Tevrat ve İncil'e olduğu gibi iman edenlerdir, **"ona,"** yani bu Kur'ân-ı Kerîm'e ve onu getirene **"iman ederler."**

53. **"Onlara okunduğunda da"** onu dinler, ona itaat eder ve **"derler ki: Biz ona iman ettik. Çünkü o, Rabbimizden gelen haktır."** Çünkü bu kitap, geçmiş peygamberlerin getirdiklerine uygundur. Önceki kitaplarda sözü edilen şeylerle uyum arzetmektedir. Doğru haberleri ihtiva ettiği gibi son derece hikmete uygun emir ve yasaklar da ihtiva etmektedir.

İşte şahitlikleri fayda veren, sözlerinin yararı olan kimseler bunlardır. Çünkü bunlar, söylediklerini ancak bilgi ve basirete dayalı olarak söylerler. Zira onlar bilgi sahibidirler, bilirkişidirler, kitap ehlidirler. Onların dışındakilerin reddedişlerinin ve hakka karşı çıkışlarının ise delil olmak şöyle dursun bir şüphe özelliği

dahi yoktur. Zira onların dışındakiler, bu hususta ya büsbütün cahildir ya da hakka karşı bile bile inat eden, bilmezden gelen kimselerdir.

Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Şüphesiz o, bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca onlar, çenelerinin üzerine secdeye kapanırlar..."** (el-İsra, 17/107)

"Zaten biz ondan önce de müslüman idik." İşte biz, Yüce Allah'ın bize lütfetmiş olduğu iman ve İslâm üzere sebat ettik ve bundan dolayı da Kur'ân'ı tasdik ettik. Önce indirilen kitaplara iman ettiğimiz gibi son indirilen Kitaba da iman ettik. Bizim dışımızdakilerin ise bu Kitabı yalanlamaları, önceki kitaplara olan imanları ile çelişmektedirler.

﴿ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا۟ وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ
﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا۟ ٱللَّغْوَ أَعْرَضُوا۟ عَنْهُ وَقَالُوا۟ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى
ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilecektir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan da infâk ederler.

55- Boş söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve derler ki: 'Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size. (Bizden yana) **selâm olsun size. Bizim cahillerle işimiz olmaz.'**

54. **"İşte bunlara,"** yani her iki kitaba iman edenlere **"sabrettikleri için,"** iman üzere sabredip salih amel üzere de sebat gösterdikleri için, herhangi bir şüphenin kendilerini sarsmadığı, baş olma sevdası veya herhangi bir arzunun imandan geri çevirmediği o kimselere **"ecirleri iki kere verilecektir."** Biri ilk imanlarına karşılık, diğeri de ikinci imanlarına karşılıktır.

Sağlam imanlarının bir sonucu olarak onlar **"kötülüğü iyilikle savarlar."** Yani onların izlediği yol ve âdetleri, herkese iyilikte bulunmaktır. Kendilerine söz ve davranışlarla kötülük yapan kimselere dahi güzel söz ve övülmeye değer davranışlarla karşılık verirler. Çünkü onlar, bu büyük ahlâkın ne kadar faziletli olduğunu ve böyle bir işi ancak büyük bir nasibe sahip kimselerin yaptığını bilirler.

55. **"Boş söz işittiklerinde,"** cahil bir kimse onlara hitap edip boş bir söz söylediği takdirde **"ondan yüz çevirirler ve"** Rahmân'ın özlü akıl sahibi olan

salih kullarının söylediği sözlerle hitap ederek **"derler ki: Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size."** Yani herkes yaptığı amelin karşılığını görecek, kimse bir başkasının günah yükünü yüklenmeyecektir. Buna bağlı olarak onlar, cahillerin söyledikleri boş ve faydasız sözlerden ve yaptıkları batıl işlerden özellikle uzak dururlar.

"(Bizden yana) **selâm olsun size,"** yani bizden hayırdan başka bir söz işitmezsiniz. Bizler sizin cahilliğinizin gereği olan sözlerle sizi muhatap almayız. Sizler kendiniz için böyle aşağılık davranışları kabul etseniz dahi biz kendimize böyle şeyleri yakıştırmayız. Bu gibi şeylere dalmaktan kendimizi koruruz. **"Bizim"** hiçbir şekilde **"cahillerle işimiz olmaz."**

﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Şüphe yok ki sen, sevdiğini hidâyete erdiremezsin; fakat Allah dilediğine hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri de daha iyi bilir.

56. Yüce Allah şunu haber vermektedir: Ey Muhammed! Sen -ki senin dışındakiler de buna dahildir- hiçbir kimseyi hidâyete erdiremezsin. İsterse bu, en sevdiğin insan olsun. Şüphesiz ki insanların, başkalarını hidâyete iletebilmeleri, güçleri çerçevesinde olan bir şey değildir. Kimsenin kalbinde imanı var edemezler. Bu, ancak Yüce Allah'ın elinde olan bir iştir. O, dilediğine hidâyet verir. Kimin hidâyete elverişli olduğunu da en iyi bilen O'dur, bu kişilere O hidâyet verir. Kimin elverişli olmadığını en iyi bilen de O'dur, böylelerini de sapıklığı üzere bırakır.

Yüce Allah'ın **"Ve muhakkak ki sen dosdoğru yola hidayet edersin."** (eş-Şûrâ, 42/52) buyruğunda Rasûl'ün hidâyete iletebildiğinin söz konusu edilmesine gelince; buradaki hidâyete iletme, dosdoğru yolu beyan edip irşad etme anlamındaki hidâyettir. Yüce Rasûl, dosdoğru yolu açıklar, onu izlemeye teşvik eder, insanların o yolu izlemeleri için olanca gayretini harcar. Ama onların kalplerinde imanı var etmeye, fiilen hidâyet bulma tevfikini onlara vermeye gelince bu, onun için mümkün değildir. Eğer onun buna gücü yetseydi hiç şüphesiz kendisine iyilikte bulunan, destek olan, kavmine karşı kendisini koruyan amcası Ebu Talib'i hidâyete erdirirdi. Bunu yapamadı, ama amcasına tam anlamıyla samimi olarak öğüt vermek ve onu dine davet etmek suretiyle iyilikte bulundu ki onun bu iyilikleri hiç şüphesiz amcasının kendisine yaptıklarından çok daha büyüktür. Ancak hidâyet, Allah'ın elindedir.

﴿ وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ
ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- Dediler ki: 'Seninle birlikte hidâyete uyarsak yerimizden-yurdumuzdan ediliriz.' Halbuki onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her türden ürünlerin getirilip toplandığı, güven dolu ve saygın/dokunulmaz o yere Biz yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

57. Şanı Yüce Allah, Kureyşlilerle Mekke ahalisinden yalanlayıcıların o yüce Rasûl'e şöyle dediklerini haber vermektedir: **"Seninle birlikte hidâyete uyarsak,"** öldürülmek, esir edilmek, mallarımızın talan edilmesi suretiyle **"yerimizden-yurdumuzdan ediliriz."** Çünkü insanlar sana düşmanlık ve muhalefet ediyorlar. Biz sana uyarsak, bütün insanların düşmanlığına maruz kalırız. Oysa bizim onlara karşı koyacak gücümüz yok.

Onların bu sözleri, Allah hakkında kötü zan beslediklerini, Allah'ın; dinini zafere ulaştırmayacağını, sözünü yüceltmeyeceğini, aksine dinine mensup kimselerin aleyhine diğer insanlara imkân ve iktidar vererek onları en kötü işkencelere maruz bırakacağını zannettiklerini ve bu batıl zanlarının gereği olarak da batılın hakka üstün geleceğini düşündüklerini göstermektedir. Yüce Allah da insanlar arasında sadece kendilerine özel olarak ihsan ettiği hallerini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her türden ürünlerin getirilip toplandığı, güven dolu ve saygın/dokunulmaz o yere Biz yerleştirmedik mi?"** Biz, onlara gidip gelenlerin pek çok olduğu, ziyaretçilerin gelip ziyaret ettikleri o Harem bölgesinde yerleştirip onları türlü imkânlarla donatmadık mı? Ki uzak yakın herkes bu Harem'e saygı duymaktadır. Orada bulunanlar tedirgin edilmez, az olsun çok olsun mallarına dokunulmaz ve küçük görülmezler. Halbuki çevrelerinde bulunan bütün yerleri dört bir yandan korku kuşatmış bulunuyor, ahalileri güven ve huzur içinde değiller.

O halde bunlar başkalarının sahip olmadıkları bu tam güven, kendilerine rızık olmak üzere her yandan gelen ve bolluk içinde yaşamalarını sağlayan mahsullerden, yiyeceklerden ve mallardan oluşan bu pek bol rızık dolayısıyla Rablerine hamdetsinler. Bu emniyetlerinin, bolluklarının, rahat yaşayışlarının kemale ermesi için bu şerefli Rasûl'e tâbi olsunlar. Sakın onu yalanlamasınlar. Sahip oldukları

nimetler dolayısıyla şımarmasınlar. O vakit güvenleri korkuya, güç ve kuvvetleri zillete, zenginlikleri de fakirliğe dönüştürülür.

Bu yüzden Yüce Allah onları, kendilerinden önceki ümmetlere yaptıklarını hatırlatarak tehdit etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا
قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Biz (rahat) **yaşamlarından dolayı şımarmış nice ülkeleri helâk ettik. İşte meskenleri! Oralarda onlardan sonra çok az oturulmuştur.** (Hepsine) **Biz varis olduk.**

58. "**Biz** (rahat) **yaşamlarından dolayı şımarmış nice ülkeleri helâk ettik.**" O ülke ahalisi, bol geçimleri sebebiyle böbürlendiler, onlarla meşgul olup oyalandılar da peygamberlere iman etmediler. Allah da onları helâk etti. Onların bu nimetlerini ellerinden aldı ve onlara azabını gönderdi.

"**İşte meskenleri! Oralarda onlardan sonra çok az oturulmuştur.**" Çünkü helâk onlara peş peşe gelmiş ve ardı ardına yok edilmişlerdir. Onlardan sonra da meskenleri ıpıssız kalmıştır.

Kullara "**Biz varis olduk.**" Onları öldürürüz de onları faydalandırdığımız bütün nimetler Bize döner. Sonra onları huzurumuza getirir ve amellerinin karşılığını onlara veririz.

﴿ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا
مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- Rabbin, ülkelerin ana şehirlerine, ahalisine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe onları helâk etmez. Biz, ancak halkı zalim olan ülkeleri helâk etmişizdir.

59. Kendilerine peygamber göndermeksizin ve onlara karşı delilleri ortaya koymaksızın, sırf küfürleri sebebiyle ümmetleri azaba uğratmamak, Yüce Allah'ın hikmet ve rahmetinin bir tecellisidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Rabbin ülkelerin ana şehirlerine,**" yani insanların gidip geldikleri kasaba ve şehirlerine, onların etrafında bulunanların orada ihtiyaçlarını karşıladıkları

ve orada olup bitenden haberdar oldukları yerlere, "**ahalisine,**" Peygamber'in getirdiğinin doğruluğuna ve kendilerini çağırdığı davetin gerçekliğine delil teşkil edecek "**âyetlerimizi okuyan**" ve böylelikle sözleri uzaktakine de, yakındakine de ulaşan "**bir peygamber göndermedikçe,**" sırf küfür ve zulümleri sebebiyle "**onları helâk etmez.**"

Oysa uzak, kıyıda köşede kalmış şehirlere peygamber gönderilmesi halinde böyle olmaz. Böyle bir durumda okunan âyetlerin, pek çoğuna gizli kalması ihtimali vardır. Ayrıca oranın insanlarının kaba ve katı kimseler olması da çok büyük ihtimaldir. Ana şehirlerde ise bu tür meseleler kolayca açığa çıkıp yayılır, kimseye gizli kalmaz ve çoğunlukla onların ahalisi diğerlerine göre daha az kaba ve katı kimselerdir.

"**Biz ancak halkı,**" küfür ve masiyetlerle "**zalim olan**" ve cezayı hak eden "**ülkeleri helâk etmişizdir.**" Hülasa Allah kime azap ederse mutlaka zulmü sebebiyle ve ona karşı delili ortaya koyduktan sonra azap eder.

﴿ وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

60. Size verilen her şey, dünya hayatının (geçici) **menfaati ve süsüdür. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**

60. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarını dünyaya karşı düşkün olmamaya, ona aldanmamaya, buna karşılık âhirete arzu duymaya, esas maksat ve isteklerinin âhiret olması gerektiğine teşvik etmekte; insanlara verilen altın, gümüş, hayvan, mal, mülk, kadın, evlat, yiyecekler, içeceklerle zevk alınacak her türlü şeyin, dünya hayatının geçici menfaati ve süsü olduğunu haber vermektedir. Yani kul, bunlarla, sınırlı olarak ve hevesi kursakta bırakan kederli şeylerle dolu bir süre içinde faydalanır. Övünmek ve riyakârlık için kısa bir süre bunlarla süslenir. Sonra bunlar çabucak yok olup gider, hepsi de tükenir. Bunlara sahip olan kimseye ise bunlardan pişmanlık, zarar ve mahrumiyetten başka bir şey kalmaz. "**Allah katında olanlar ise**" ebedî nimetler içinde her türlü olumsuzluklardan uzak bir yaşam, "**daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**" Hem niteliği itibarıyla hem miktarı itibarıyla daha üstündür. Ebedîdir ve süreklidir.

"**Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**" Yani bu ikisini ölçüp biçerek hangisinin tercih edilmeye değer olduğunu ve bu iki yurttan hangisi için çalışmanın daha uygun olduğunu tespit edecek akıllarınız yok mu?

Bu buyruk, kulun aklı oranında âhireti dünyaya tercih edeceğine delildir. Aynı şekilde dünyayı tercih edenin de ancak kıt akıllılığından dolayı böyle bir tercihe yöneldiğini göstermektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, dünyayı tercih edenle âhireti tercih edenin âkıbeti arasında bir mukayese yapmak üzere akılları uyarmakta ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve ona kavuşacak olan kimse, hiç kendisine dünya hayatının (geçici) **menfaatlerini verdiğimiz, sonra da Kıyamet günü** (hesap ve azap için) **huzura getirilecek olan kimse gibi midir?**

61. **"Kendisine güzel bir vaade bulunduğumuz ve ona kavuşacak olan kimse,"** yani Rabbinin kendisine va'dettiği güzel mükafat olan cennet ve ondaki pek büyük nimetlere arzu duyarak amel edip âhiret için gereken şekilde çalışan ve hiç şüphesiz bu amelin mükâfatını görecek olan -çünkü bu vaat, kendisini razı edecek şeyleri yerine getiren ve onu gazaplandıran şeylerden uzak duran kuluna keremi sonsuz, sözü doğru ve sözünden dönmeyen Allah vermiştir- bir mü'min kişi **"hiç kendisine dünya hayatının** (geçici) **menfaatlerini verdiğimiz,"** bu nedenle de dünyaya dalan, alıp-veren, yiyip-içen, hayvanların faydalandığı gibi faydalanan, dünyasıyla ilgilenip âhiretini unutan, Allah'ın hidâyetine yönelmeyen, peygamberlerin izinden gitmeyen ve dünyasından hüsran ve helâkten başka bir azık biriktirmemeyi sürdüren, **"sonra da Kıyamet günü"** hesap için **"huzura getirilecek olan kimse gibi midir?"** Böyle bir kimse, nefsi için hayır namına bir şey göndermediğine, aksine kendisine zarar verecek her şeyi yaptığına ve bu halde amellerin karşılığının verileceği yurda intikal ettiğine göre onun nasıl bir sonuçla karşılaşacağı beklenir? Acaba ona yapılacak muamele ne olabilir dersiniz? İşte aklı başında olanlar, tercih edilmeye değer olanı tercih etsin. Bu iki şıktan daha doğru olanı seçsin.

﴿ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- O gün onlara seslenecek ve şöyle buyuracak: 'Hani (Benimle beraber ilah olduğunu) **iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?'**

62. **Yüce Allah,** bu buyruğuyla kıyamet gününde insanlara soracağı şeyleri, onları her şeyin esasını teşkil eden Allah'a ibadet ve peygamberlerin çağrısını kabul konusunda sorgulayacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"O gün onlara,"** yani kendisine başkalarını ortak koşarak o varlıklara ibadet eden, onların fayda vermelerini ve kendilerine gelecek zararları önlemelerini uman kimselere, bu taptıkları varlıkların acizliklerini, kendilerinin de sapıklıklarını açıklamak üzere **"seslenecek ve şöyle buyuracak: 'Hani** (benimle beraber ilah olduğunu) **iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?'"**

Yüce Allah'ın hiçbir ortağı yoktur. Ancak onlar, kendi zanları, delilsiz iddia ve iftiraları sonucu bunu ileri sürmüşlerdir. Bundan dolayı **"iddia ettiğiniz ortaklarım"** buyurmaktadır. Hani, bunlar nerede? Bunların faydaları nerede? Sizden zararları önlemeleri nerede?

Bilindiği gibi böyle bir durumda taptıkları varlıkların ve onlara bağladıkları umutların boş ve batıl olduğunu, zatları itibarıyla gerçek olmadıklarını, umutlarının yersiz olduğunu açıkça görecekler ve kendileri aleyhine sapık ve azgın olduklarını itiraf edeceklerdir. Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ قَالَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَغْوَيْنَآ أَغْوَيْنَٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۖ تَبَرَّأْنَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كَانُوٓا۟ إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾

63. Aleyhlerinde (azap) **sözü hak olanlar diyecekler ki: 'Rabbimiz! İşte bunlar azdırdığımız kimselerdir. Biz, kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Biz, sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibadet etmiyorlardı.'**

63. **"Aleyhlerinde** (azap) **sözü hak olanlar,"** küfürde ve kötülükte baş ve önder olanlar, hem kendilerinin azgınlıklarını, hem de başkalarını azdırdıklarını ikrar ve itiraf ederek **"diyecekler ki: Rabbimiz! İşte bunlar,"** bize uyan **"azdırdığımız kimselerdir. Biz, kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık."** Yani hepimiz azgınlıkta ortağız ve hepimize azap sözü hak olmuştur.

"Biz, sana onlardan uzak olduğumuzu bildiriyoruz." Biz, onların ibadetlerinden uzağız. Yani onların amellerinden de, onlardan da uzağız.

"Onlar bize ibadet etmiyorlardı." Aksine onlar ancak şeytanlara ibadet ediyorlardı.

﴿ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64. Yine onlara, '(Allah'a koştuğunuz) **ortaklarınıza seslenin/yalvarın.' denecek. Onlar da onlara seslenecekler/yalvaracaklar, ama onlar kendilerine karşılık vermeyeceklerdir. Üstelik azabı göreceklerdir.** Keşke (dünyada) **doğru yola girselerdi.**

64. **"Yine onlara"** kendilerinden dünyada fayda umduğunuz **"'ortaklarınıza seslenin/yalvarın.' denecek."** İbadet eden kimsenin ibadet ettiği kimseye son derece muhtaç olacağı o oldukça zor zamanda onları çağırmaları emrolunacak.

"Onlar da onlara," kendilerine fayda sağlamaları ya da Allah'ın azabından bir miktarını olsun geri savmaları için **"seslenecekler/yalvaracaklar, ama onlar kendilerine karşılık vermeyeceklerdir."** Böylelikle kâfirler, yalan söyledikleri ve cezayı hak ettiklerini anlayacaklardır. **"Üstelik"** daha önceden yalanladıkları ve inkâr ettikleri o azabı kendi gözleriyle **"göreceklerdir. Keşke** (dünyada) **doğru yola girselerdi."** Yani o zaman o durum başlarına gelmez ve dünyada hidâyete ulaştıkları gibi ahirette de cennete götüren yola iletilirlerdi. Fakat dünyada hidâyete gelmediklerinden âhirette de cennete hidâyet olunmayacaklardır.

﴿ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- O gün onlara seslenip buyuracak ki: 'Peygamberlere ne karşılık verdiniz?'

66- O gün söyleyecek söz, verecek cevap bulamayacaklar ve birbirlerine soru da soramayacaklardır.

65. **"O gün onlara seslenip buyuracak ki: 'Peygamberlere ne karşılık verdiniz?'"** Onları doğruladınız mı, onlara uydunuz mu, yoksa onları yalanlayıp muhalefet mi ettiniz?

66. **"O gün söyleyecek söz, verecek cevap bulamayacaklar ve birbirlerine soru da soramayacaklardır."** Yani böyle bir soruya doğru cevap veremeyecekler, doğru cevabı verme imkânları da olmayacak. Bilindiği gibi böyle bir konumda hale uygun olan doğru cevabı açıklamaktan başka bir şeyin faydası olmayacaktır ki bu cevap da "Biz, iman ederek ve emirlerine bağlanarak onlara karşılık

verdik." şeklindedir. Ancak onlar, peygamberleri yalanladıklarını, emirlerine karşı inat ettiklerini bildikleri için hiçbir şey söyleyemeyeceklerdir. Birbirlerine soru sormalarına, kendi aralarında yalan dahi olsa ne cevap vereceklerine dair görüş alış-verişinde bulunmalarına da imkân olmayacaktır.

﴿ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Tevbe eden, iman edip salih amel işleyenlere gelince onlar, kurtuluşa erenlerden olmayı umabilirler.

67. Yüce Allah, insanların taptıkları mabudlarına ve peygamberlerine dair sorgulanacaklarını belirttikten sonra kulu, Allah'ın azabından kurtaracak yolu beyan etmektedir. Şüphe ve masiyetlerden tevbe etmek, Allah'a iman edip ibadet etmek, peygamberlerine iman ederek onları tasdik etmek, peygamberlerine uyarak salih amel işlemekten başka bir kurtuluş yolu olmadığını da zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Tevbe eden, iman edip salih amel işleyenlere gelince onlar,"** bu hasletleri kendisinde toplayan kimseler **"kurtuluşa erenlerden,"** istediklerini elde ederek başarıya ulaşan ve korktuklarından da kurtulan kimselerden **"olmayı umabilirler."** Bunlar olmaksızın ise kurtuluş imkanı yoktur.

﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme yetkileri yoktur. Allah, onların şirk koştuklarından/koşmalarından yüce ve münezzehtir.

69- Rabbin, hem göğüslerinin gizlediklerini hem de açığa vurduklarını elbette bilir.

70- O, kendisinden başka hiçbir (hak) **ilâh bulunmayan Allah'tır. Dünyada da, âhirette de hamd O'nadır. Hüküm de yalnız O'nundur. Siz de yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

68. Yüce Allah, bütün mahlukatı kendisinin yarattığını, meşîetinin bütün yaratılanlar hakkında geçerli olduğunu, özellikle de birtakım kişileri, emirleri,

zamanları ve mekânları kendisinin tek başına seçip tercih ettiğini vurgulamaktadır. Hiçbir kimsenin emir verme ve tercihte bulunma yetkisi yoktur. Yüce Allah, müşriklerin O'na şirk koştukları bütün ortaklardan, yardımcılardan, evlattan, eşten vb. her türlü ortaktan yüce ve münezzehtir.

69-70. O, kalplerde saklı olanları da, açığa vurulanları da bilendir. Dünyada da, âhirette de hak ma'bud yalnızca O'dur. Sahip olduğu bütün celal ve cemal sıfatları, kullarına ve yaratılmışlara bağışlamış olduğu her türlü ihsan ve lütuflarından dolayı hamd yalnız O'nadır. Dünyada da, âhirette de yegane hükümran O'dur. Bütün varlıkları, hakkında geçerli olan kaderî hükmüyle de bütün şer'î hükümlerin, emir ve yasakların kaynağı olan dinî hükümleriyle de dünyada hükmeden tek hakim O'dur. Âhirette de hem kaderî hükmüyle hem de cezaî (amellerin karşılığını veren) hükmüyle hükmedecek olan O'dur. Bundan dolayı **"Siz de yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyurmaktadır. Sizin her birinizi, ameli hayır ve şer türünden neyse ona göre mükâfatlandıracak ya da cezalandıracak olan da O'dur.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَاءٍ
أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ
إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ
اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾﴾

71- De ki: 'Söyleyin bakalım; eğer Allah kıyamet gününe kadar üzerinizde geceyi sürekli kılacak olsa Allah'tan başka size aydınlık getirecek ilah kimdir? Hâlâ dinlemeyecek misiniz?'

72- De ki: 'Söyleyin bakalım; eğer Allah Kıyamet gününe kadar üzerinizde gündüzü sürekli kılacak olsa Allah'tan başka size içinde dinleneceğiniz geceyi getirecek ilâh kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?'

73- O, (size olan) **rahmetinden dolayı geceyi ve gündüzü, sizin için** (birinde) **sükûn bulasınız** (diğerinde) **lütfundan** (rızkınızı) **arayasınız ve şükredesiniz diye yaratmıştır.**

71-73. Yüce Allah, bu buyruklarıyla kullara olan lütfunu hatırlatmakta ve böylelikle onları kendisine şükretmeye, O'na kulluklarının gereğini yerine getirmeye ve hakkını ifa etmeye çağırmaktadır.

Çünkü rahmetinin bir tecellisi olarak, Allah'ın lütfundan aramaları, rızık ve geçimlerini aydınlık içinde elde etmek üzere yayılmaları için gündüzü O yaratmıştır. Geceyi de onda dinlensinler ve sükûn bulsunlar, bedenleri ve ruhları gündüzün yaptıkları işlerin yorgunluğundan arınsın diye yaratmıştır. Bu, O'nun kullarına lütuf ve rahmetinin bir tecellisidir. Bunlardan herhangi birini yaratmaya kimin gücü yeter? **"Hâlâ"** Allah'ın öğütlerini ve âyetlerini kavrayıp kabul ve itaatle **"dinlemeyecek misiniz?"**

"De ki: Söyleyin bakalım; eğer Allah Kıyamet gününe kadar üzerinizde gündüzü sürekli kılacak olsa Allah'tan başka size içinde dinleneceğiniz geceyi getirecek ilâh kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?" İbret alınacak yerleri ve ilâhî belgeleri ihtiva eden hususları görüp de basiretleriniz aydınlanmayacak ve dosdoğru yolu izlemeyecek misiniz?

Yüce Allah geceyle ilgili olarak **"hâlâ dinlemeyecek misiniz?"** buyururken, gündüz hakkında **"hâlâ görmeyecek misiniz?"** buyurmaktadır. Çünkü işitme organı, geceleyin görme organından daha fazla etkindir. Gündüz de bunun tersi söz konusudur.

Bu âyet-i kerimelerde kulun, Allah'ın nimetleri üzerinde düşünmesi, bunlara basiretle eğilmesi ve yoklukları halinde durumunun ne olacağı üzerinde tefekkür etmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Kul, var olan bir şeyi yokluğuyla mukayese edecek olursa, ilâhî lütfun önemini kavrar. Alışkanlıklar gereği bunları kanıksayıp da onların böyle geldiği ve geldiği gibi de devam edeceğini zanneden, kalbi körelip Allah'a nimetleri dolayısıyla senâda bulunmayan, her zaman bunları görmeye ihtiyacı olduğunun farkına varmayan kimsenin hali ise böyle değildir. Böyle bir kimsenin aklından şükür de, zikir de geçmez.

﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾﴾

74- O gün onlara seslenecek ve şöyle buyuracak: 'Hani (Benimle beraber ilah olduğunu) **iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?'**

74. **"O gün onlara,"** yani kıyamet günü Yüce Allah, kendisine başkasını denk tutan, ortakları bulunduğunu iddia eden, bu ortakların ibadete hak sahibi olduklarını, fayda ve zarar verebildiklerini ileri süren müşriklere **"seslenecek,"** onların bu batıl iddialarındaki cüretkârlıklarını, yalanlarını ve kendi kendilerini yalanlayışlarını ortaya çıkaracak ve **"şöyle buyuracak: 'Hani** (benimle beraber

ilah olduğunu) **iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?"** Yani onların bu iddiaların gerçekle bir ilgisi yoktur. Delilsiz, sırf kendi kanaatleriyle böyle bir iddiada bulunuyorlar. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın dışında birtakım ortaklara yalvaranlar aslında onlara uymuyorlar. Onlar, ancak zanna uyuyorlar ve ancak yalan söylüyorlar."** (Yunus, 10/66)

﴿ وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- (O gün) **her ümmetten bir şahit çıkartacağız ve 'Haydi, delilinizi getirin!' diyeceğiz. Böylece onlar hakkın, Allah'ın olduğunu bilecekler ve uydurdukları şeyler de kaybolup gidecektir.**

75. Müşrikler ve koştukları ortaklar bir araya geldiklerinde Yüce Allah, yalanlayıcı ümmetler arasında bulunan **"her ümmetten,"** dünyada cereyan eden şirklerine ve itikatlarına tanıklık yapacak **"bir şahit"** çıkartacaktır. Bunlar, seçilmiş kimseler olacaklardır. Yani Biz, yalanlayanların ileri gelenleri arasından, onlar namına davalarını sürdürecek ve yoldaşları adına mücadele edecek kimseleri -ki hepsi aynı yol üzere idiler- seçeriz. Muhakeme olunmak üzere ortaya çıkacakları vakit de **"deriz ki: Haydi delilinizi getirin!"** Yani koştuğunuz şirkin doğruluğuna dair delilinizi ve belgenizi ortaya koysun! Bunu size Biz mi emrettik? Peygamberlerim size böyle bir şeyi emretti mi? Siz bunu Benim kitaplarımdan herhangi birinde mi buldunuz? Bunlar arasında uluhiyetin bir kısmını olsun hak eden herhangi bir kimse var mıdır? Uydurma ilâhların size bir faydası var mı? Yahut Allah'ın size gelecek azabını önleyebiliyorlar mı? Size sağlayacakları bir yarar var mı? Eğer böyle bir imkânları varsa hadi bunu yapsınlar, eğer buna güçleri yetiyorsa, haydi size bunu göstersinler!

İşte o vakit sözlerinin batıl ve tutarsız olduğunu **"böylece hakkın, Allah'ın olduğunu bilecekler."** Kendilerinin bu davada haksız olduklarını anlayacaklar, ileri sürecekleri delilleri kalmayacak, buna karşılık Allah'ın delili galip gelmiş olacaktır. **"ve uydurdukları şeyler de kaybolup gidecektir."** Yalanları, uydurmaları yok olacak, mahvolup gidecektir. Yüce Allah'ın, haklarında adaletle hüküm verdiğini bileceklerdir, çünkü O, sadece hakeden ve azaba müstehak olan kimseleri cezalandıracaktır.

﴿ ۞ إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ ﴾

76- Kârûn, Mûsâ'nın kavminden idi, fakat onlara karşı azgınlık etti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki onların anahtarları(nı taşımak bile) **güçlü bir topluluğa zor gelirdi. Bir keresinde kavmi ona şöyle demişti: 'Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez.'**

77- 'Allah'ın sana verdikleri ile âhiret yurdunu (kazanmaya) **gayret et; dünyadan da nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de** (başkalarına) **ihsan et! Yeryüzünde fesat peşinde koşma! Çünkü Allah fesatçıları sevmez.'**

76. Yüce Allah, Kârûn'un durumunu, neler yaptığını, ona neler yapıldığını, kendisine nasıl öğüt ve nasihat verildiğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Kârûn, Mûsâ'nın kavminden,"** yani çağdaşlarına üstün kılınmış, Yüce Allah'ın kendilerine pek çok lütuf ihsan etmiş olduğu, bu bakımdan istikamet üzere olmaları gereken İsrailoğullarından **"idi."** Ama Kârûn denilen bu şahıs, kavminin izlediği yoldan saparak **"onlara karşı azgınlık etti."** Kendisine verilen ve onu taşkınlığa iten pek çok mal sebebiyle azdı. **"Biz ona öyle hazineler,"** o kadar çok mal **"vermiştik ki onların anahtarları**(nı taşımak bile) **güçlü bir topluluğa zor gelirdi."** Âyet-i kerimede ("topluluk" diye meal verilen) "العصبة;" dokuz, on ya da yedi kişi vb. sayıdaki şahıslar hakkında kullanılır. Yani onun hazinelerinin anahtarları dahi güçlü bir topluluğun taşıyamayacağı kadar ağırdı. Anahtarları böyleyken ya hazinelerin kendisi ne kadardır?!

"Bir keresinde kavmi ona," öğüt vermek ve azgınlık etmekten sakındırmak için **"şöyle demişti: Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez."** Yani sen, çok miktardaki dünyalık dolayısıyla şımarıp övünme! Bu dünyalık seni âhiretinden oyalayarak alıkoymasın. Şüphesiz Allah, dünya sevgisine yönelmiş ve dünyalıkla şımaran kimseleri sevmez.

77. "Allah'ın sana verdikleri ile âhiret yurdunu (kazanmaya) **gayret et!"** Yani sen başkalarının sahip olmadığı mallar dolayısıyla âhiret yurdunu kazanma imkânına sahipsin. Bu sahip olduğun servetle Allah'ın nezdindeki mükâfatları ara.

Tasaddukta bulun. Sadece arzuladığın şeyleri elde etmekle, lezzet verici şeyleri ele geçirmekle yetinme. **"Dünyadan da nasibini unutma."** Yani biz, sana malının tümünü sadaka vererek beş parasız kal demiyoruz. Aksine âhiretin için infak et, ama dünyadan da dinine dokunmayacak, âhiretine zarar vermeyecek şekilde faydalan.

Bu mallarla **"Allah sana ihsan ettiği gibi sen de"** Allah'ın kullarına **"ihsan et!"** Büyüklük taslayarak, Allah'a isyanı gerektiren işler yaparak ve nimetlere dalıp o nimetleri ihsan edeni unutarak **"yeryüzünde fesat peşinde koşma! Çünkü Allah fesatçıları sevmez."** Bilakis bundan dolayı onları en ağır bir şekilde cezalandırır.

﴿قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾﴾

78. Dedi ki: 'Bu (servet), bana ancak sahip olduğum ilim karşılığında verilmiştir.' O, bilmiyor muydu ki Allah, ondan önceki nesiller içinde kendisinden daha güçlü ve malı daha çok olan nicelerini helâk etmiştir? Suçlulara günahları sorulmaz.

78. Kârûn, onların öğütlerini reddederek ve Rabbinin nimetini de inkâr ederek **"dedi ki: Bu** (servet), **bana ancak sahip olduğum ilim karşılığında verilmiştir."** Yani ben, bu malları kendim çalışarak kazandım. Kazanma yollarını bilerek ve bu konudaki becerimle bunları elde ettim. Yahut Allah benim halimi ve buna layık olduğumu bildiği için bunları verdi. Allah'ın bana verdiği şeylere dair siz niye bana öğüt veriyorsunuz ki?

Yüce Allah, verdiği dünyalığın, verilen kimsenin halinin iyiliğine delil olmayacağını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"O, bilmiyor muydu ki Allah, ondan önceki nesiller içinde kendisinden daha güçlü ve malı daha çok olan nicelerini helâk etmiştir?"** Onun gibileri de, ondan daha büyükleri de -helâk edilmelerini gerektirecek işleri yaptıkları zaman- helâk etmek Bizim sünnetimiz/kanunumuz olduğuna göre onu helâk etmemize engel nedir?

"Suçlulara günahları sorulmaz." Aksine Yüce Allah, onları bildiği hallerine uygun olarak cezalandırır ve azaba uğratır. Kendileri her ne kadar kendilerinin iyi kimseler olduklarını ileri sürseler, kurtulacaklarına dair şahitlik etseler dahi bu sözleri makbul değildir. Onların bu sözleri hiçbir şekilde onlara gelecek azabı geri çevirmez. Çünkü onların günahları gizli saklı değildir. Bu günahlarını inkâr etmelerinin bir manası da yoktur.

﴿فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَـٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَـٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَـٰلِحًا وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّـٰبِرُونَ ﴿٨٠﴾﴾

79- Derken Karun, tüm ihtişamıyla kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler dediler ki: 'Keşke Kârûn'a verilenlerin bir benzeri bizim de olsa! Gerçekten o çok nasipli!'

80- Kendilerine ilim verilenler ise şöyle dediler: 'Yazık size! İman edip salih amel işleyenler için Allah'ın mükafatı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur.'

79. Kârûn, inat ve azgınlığını sürdürmeye devam etti. Kavminin nasihatini kabul etmeyerek şımarıklığını sürdürdü. Kendini beğenmeye devam etti ve kendisine verilen mallara aldandı. **"Derken"** bir gün **"tüm ihtişamıyla kavminin karşısına çıktı."** Yani dünya hallerinden en üstün görüldüğü bir halde çıktı. Onun pek çok malı vardı. O bakımdan mümkün olan en ileri derecede hazırlandı ve süslendi. Onun gibi bir kimsenin süslenişi de normalde hayret verici olur. Zira o, dünyanın her türlü süsünü, allısını pullusunu, övünülecek her şeyini ihtiva edecek şekilde süslenir.

Böyle bir halde süslendiğinde de gözler ona dikildi. Onun kılık kıyafeti, kalpleri dondurdu, zinetleri ruhları cezbetti. Onun bu halini görenler de iki kısma ayrıldı. Her bir kısım da gayret ve arzusu doğrultusunda sözler söyledi: **"Dünya hayatını isteyenler,"** yani iradeleri dünyaya bağlanıp nihaî hedefleri orası olan ve onun dışında bir şey istemeyenler **"dediler ki: Keşke Kârûn'a verilenlerin,"** dünyalıkların, malların ve servetlerin **"bir benzeri bizim de olsa! Gerçekten o çok nasipli!"**

Evet, durum onların arzuladıkları noktada bitseydi, dünyanın ötesinde âhiret yurdu da olmasaydı, gerçekten onun büyük bir nasip sahibi olduğu şeklindeki sözleri doğru olurdu. Çünkü ona verilen dünyalık, dünya nimetleriyle nimetlensözleri doğru olurdu... menin en ileri derecesiydi. Bu yolla o, bütün isteklerini elde edebiliyordu. O bakımdan bu büyük nasip, onların hedeflerine göre büyüktü.

Nihaî hedefi bu olan, bütün istekleri bundan ibaret olan kimse, elbetteki düşük bir şey talep ediyor ve en basit maksada yöneliyor demektir. O nedenle böyle bir kimsenin üstün maksatlara ve oldukça değerli hedeflere doğru yükselmesi, asgari derecede bile söz konusu olmaz.

80. Bu gruba karşılık **"kendilerine ilim verilenler ise,"** yani varlığın hakikatini bilenler, diğerleri dünyanın dış görünüşüne bakarken kendileri iç yüzüne bakanlar, kendi hallerinden yakınan ve bundan dolayı Kârûn'un halinin bir benzerinin kendilerinin olmasını temenni eden kimselerin söyledikleri sözleri reddederek ve bundan dolayı da hallerine acıyarak **"dediler ki: Yazık size! İman edip salih amel işleyenler için,"** şu sizin temenni edip arzuladığınız şeylere oranla **"Allah'ın"** dünyada O'na ibadetin lezzeti, O'nu sevmek, O'na yönelmek, O'nun gösterdiği hedeflere koşmak gibi dünyevî, ahirette de içinde canların çektiği, gözlerin zevk aldığı her şey bulunan cennetteki uhrevî **"mükafatı,"** sizin bu temenni ettiğiniz ve arzuladığınız şeylerden **"daha hayırlıdır."** İşte işin gerçeği budur.

Ancak bu gerçeği bilen herkes bu gerçeğe yönelmez. Böyle bir şeye kavuşma muvaffakiyetini elde edenlerin kim olduğuna gelince, **"ona da ancak sabredenler kavuşturulur."** Kendilerini Allah'a itaate adayan, masiyetlerinden uzak duran, acı ve ızdırap verici takdirlere karşı sabreden, dünyanın çekiciliklerine ve arzularına karşı direnerek dünyanın kendilerini Rablerine yönelmekten alıkoyamadığı, kendileriyle yaratılış maksatları arasına engel olarak giremediği kimseler bu noktaya ulaşabilirler. İşte böyleleri, Allah'ın vereceği mükâfatları dünyanın fani mükâfatlarına tercih ederler.

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ
ٱلْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ ﴾

81- Biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. O, Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluk bulamadı, kendi kendisini de kurtaramadı.

81. Kârûn'un azgınlık ve şımarması en ileri derecesine ulaşınca, onun nezdinde dünya, bütün süsüyle arzulanan bir şey haline gelip de dünyayı beğenmesi en ileri noktaya ulaştığında azap ansızın onu yakalayıverdi. **"Biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik."** Çünkü ceza, amelin türündendir. O, Allah'ın kullarına karşı kendini üstün ve yüce görünce Allah da onu aşağıların aşağısına indirdi. Hem onu hem de kendisiyle böbürlendiği köşkü, eşyası ve diğer tüm mallarıyla birlikte...

"O, Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluk bulamadı." Herhangi bir topluluk, hizmetçi ya da askerin ona yardımı olmadı. **"kendi kendisini de kurtaramadı."** Yani kendisine azap geldiğinde ne kendi kendine yardım edebildi, ne de başkasının yardımını alabildi.

﴿ وَأَصْبَحَ ٱلَّذِينَ تَمَنَّوْا۟ مَكَانَهُۥ بِٱلْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ
عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَوْلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Daha dün onun yerinde olmayı temenni edenler de şöyle demeye başladılar: 'Yazıklar olsun bize! Allah, kullarından dilediğine rızkı genişletir ve (dilediğine de) daraltır, (bunu nasıl unuttuk)! Eğer Allah bize lütufta bulunmasaydı elbette bizi de (onun gibi) yerin dibine geçirirdi. Vay be! Demek ki kâfirler gerçekten iflâh olmazlarmış!'

82. "Daha dün onun yerinde olmayı temenni edenler," dünya hayatını isteyerek "Keşke Kârûn'a verilenlerin bir benzeri bizim de olsa" diyen kimseler, üzülerek, ibret alarak ve kendilerine de azap gelir korkusuyla **"şöyle demeye başladılar: Yazıklar olsun bize! Allah, kullarından dilediğine rızkı genişletir ve (dilediğine de) daraltır."** O halde biz şunu öğrendik: O'nun Kârûn'a geniş rızık vermiş olması, Kârûn'un hayırlı bir kimse olduğunu göstermez. Biz, "Gerçekten de o (dünyadan yana) çok nasipli!" sözümüzde yanılmışız.

"Eğer Allah bize lütufta bulunmasaydı" ve söylediğimiz sözlerden ötürü bizi cezalandırmama lütuf ve ihsanı olmasaydı **"elbette bizi de** (onun gibi) **yerin dibine geçirirdi."**

Böylece Kârûn'un helâk edilmesi kendisi için bir ceza, başkaları için bir ibret ve öğüt olmuştu. Öyle ki onun yerinde olmayı temenni ederek ona gıpta edenler dahi pişman olmuşlar ve önceki kanaatlerini değiştirmişlerdir.

"Vay be! Demek ki kâfirler gerçekten iflâh olmazlarmış!" Ne dünyada ne de âhirette...

﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

83- İşte şu âhiret yurdunu Biz, yeryüzünde zorbalık ve bozgunculuk istemeyenlere veririz. Güzel âkıbet, takvâ sahiplerinindir.

83. Yüce Allah; Kârûn'u, ona verilen dünyalığı, onun âkıbetini, kendilerine ilim verilen kimselerin **"İman edip salih amel işleyenler için Allah'ın mükafatı daha hayırlıdır."** dediklerini belirttikten sonra âhiret yurduna yönelmeyi teşvik edip ona ulaştıran yolu bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"İşte şu,"** Yüce Allah'ın kitaplarında haber verdiği ve peygamberlerin bildirdiği, her türlü nimeti ihtiva eden, hevesi kursakta bırakan her türlü etkenden de uzak olan **"âhiret yurdunu Biz, yeryüzünde zorbalık ve bozgunculuk istemeyenlere"** ebedî kalacakları bir yurt olmak üzere **"veririz."**

Onların, yeryüzünde Allah'ın kullarına karşı zorbalık etmek, kullara ve hakka karşı büyüklük taslamak gibi bir istekleri yoktur; kaldı ki böyle bir maksatla çalışmaları nasıl düşünülebilir? "Bozgunculuk/fesat," bütün günah çeşitlerini kapsayan bir tabirdir. Onların yeryüzünde zorbalık ve bozgunculuk çıkarma istekleri dahi olmadığına göre onların isteklerinin Allah'a yönelik olması, maksatlarının âhiret yurdu olması kaçınılmazdır. Yine onların hali de Allah'ın kullarına karşı alçak gönüllülük, hakka bağlılık ve salih amel işlemekten ibaret olur.

İşte güzel âkıbete nail olacak gerçek takvâ sahipleri de bunlardır. Bundan dolayı devamla şöye buyrulmaktadır: Sürekli olarak devam edecek kurtuluş ve başarı demek olan **"güzel âkıbet takvâ sahiplerinindir."** Onların dışında kalan kimseler, kısmen üstün olsalar ve rahata erişseler dahi bu, uzun süre devam etmez, aksine kısa bir süre sonra yok kaybolur gider.

Âyet-i kerimedeki bu tahsis edici ifadeden anlıyoruz ki yeryüzünde zorbalık yahut bozgunculuk etmek isteyen kimselerin, âhiret yurdunda herhangi bir payları da, âhirette en ufak bir mükâfatları da olmayacaktır.

﴿ مَن جَآءَ بِٱلْحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا
كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

84- Kim iyilikle gelirse ona ondan daha iyisi vardır. Kim de kötülükle gelirse (bilsin ki) **kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir.**

84. Yüce Allah, lütfunun kat kat olduğunu, adaletinin de mükemmel ve eksiksiz olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Kim iyilikle gelirse"** (Burada amel eden kimsenin, yaptığı iyiliği ahirette getirmesi şart koşulmuştur. Çünkü kişi, bazen iyi bir iş yapmakla birlikte bu iyiliğin kabul edilmesini engelleyecek yahut onu boşa çıkartacak bir iş de yapabilir. O nedenle böyle bir kimse kıyamete iyilik/hasene ile gelemez. "Hasene;" Allah ve Rasûlünün emrettiği gizli açık, gerek Allah'ın haklarıyla gerek kulların haklarıyla alâkalı bütün söz ve amelleri kapsayan bir isimdir.) İşte bu şekilde kim iyilik yaparsa **"ona ondan daha iyisi vardır."** Daha büyük, daha değerli bir mükâfat vardır. Bir âyet-i kerimede **"Onun için on misli vardır."** (el-Enam, 6/160) buyrulmaktadır. O halde bir iyiliğin bu şekilde katlanması muhakkak gerçekleşecektir. Bununla birlikte bu katlamanın daha fazla olmasını gerektirecek birtakım sebepler de bulunabilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah dilediğine kat kat verir. Allah Vâsi'dir** (bol bol verendir), **çok iyi bilendir."** (el-Bakara, 2/261)

Yüce Allah, amel işleyen kimsenin haline, ameline, amelinin menfaatine, durumuna ve yapıldığı yere göre mükâfatı kat kat verir.

"Kim de kötülükle gelirse" ("Kötülük/seyyie," şeriat koyucunun haram kılma anlamında yasakladığı her fiildir.) "(bilsin ki) **kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."** Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"İyilikle gelene bunun on misli vardır, bir günah ile gelen ise ancak onun benzeri ile cezalandırılır. Onlara zulmedilmez."** (el-En'âm, 6/160)

﴿ إِنَّ ٱلَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لَرَآدُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ قُل رَّبِّىٓ أَعْلَمُ مَن جَآءَ بِٱلْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِى
ضَلَـٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Sana Kur'ân'ı farz kılan Allah, elbette seni dönüş yerine döndürecektir. De ki: 'Rabbim, hidâyeti getireni de, apaçık sapıklıkta olanı da pek iyi bilir.'

85. "Sana Kur'ân'ı farz kılan Allah," yani Kur'ân'ı sana indirip hükümlerini farz kılarak, helâl ve haramı açıklayarak onu alemlere tebliğ edip ahkâmına bütün mükellefleri davet etmeni emreden Yüce Allah'tır. Her şeyin dünya hayatından ibaret olması ve kulların mükâfat görmeyip cezalandırılmamaları, O'nun hikmetine yakışmaz. Aksine O'nun seni **"dönüş yerine"** döndürmesi kaçınılmazdır ki orada iyilik yapanlar iyiliklerinin karşılığını görecekler, kötülük işleyenler de masiyetlerinin cezasını çekeceklerdir. Çünkü sen, onlara hidâyeti açıklamış, izlemeleri gereken yolu beyan etmiş bulunuyorsun.

Sana uyarlarsa bu, onların mutlulukları ve bahtiyarlıkları demektir. Sana isyan etmekten başka bir yolu kabul etmez ve senin getirdiğin hidâyeti eleştirip tutundukları batılı hakka tercih ederlerse artık tartışmaya gerek yoktur. Geriye sadece

gizliyi de, açığı da, kimin haklı kimin batıl üzere olduğunu da bilenin cezalandırmasından başka bir şey kalmaz. Bundan dolayı da şöyle buyrulmaktadır: **"De ki: Rabbim, hidâyeti getireni de, apaçık sapıklıkta olanı da pek iyi bilir."** Yüce Allah, hidâyet üzere olanın ve hidâyete iletenin, kendi Rasûlü olduğunu, buna karşılık onun düşmanlarının sapık ve saptırıcılar olduklarını elbette bilmektedir.

﴿ وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓا۟ أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾ ﴾

86- Sen, bu Kitabın sana verileceğine dair bir ümit taşımıyordun. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (o, sana indirildi). **O halde asla kâfirlere arka çıkma!**

86. **"Sen, bu Kitabın sana verileceğine dair bir ümit taşımıyordun."** Bu Kitabın sana indirileceğine dair bir beklentin olmadığı gibi buna kendini hazırlamıyor ve böyle bir şey de beklemiyordun. **"Ancak Rabbinden bir rahmet olarak,"** hem sana hem de kullara bir rahmet olmak üzere Yüce Allah, alemlere rahmetini izhar etmiş olduğu bu Kitabı sana gönderdi ve bu Kitap ile sana risalet görevini verdi. Bu yolla kullara bilmediklerini öğretti. Onları kötülüklerden arındırdı, onlara Kitabı ve hikmeti öğretti. Halbuki daha önce apaçık bir sapıklık içindeydiler.

Sen, bu Kitabı, Allah'ın sana bir rahmet olarak indirdiğini bildiğine göre o Kitap'taki bütün emirlerin ve yasakların da Allah'ın bir rahmeti ve lütfu olduğunu biliyorsun demektir. O halde bu Kitaptan dolayı senin kalbinde herhangi bir sıkıntı ve darlık olmasın. Sakın ona aykırı hareket etmenin, daha iyi ve daha faydalı olduğunu zannetmeyesin. **"O halde asla kâfirlere arka çıkma!"** Onların izlemekte oldukları küfür yollarından herhangi birinde onların yardımcısı olma. Onlara yardımcı olmanın kapsamına, onun herhangi bir hükmü hakkında "O, hikmete ve maslahata aykırıdır." demek de dahildir.

﴿ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ ۖ وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar. Sen, Rabbine davet et ve asla müşriklerden olma.

87. **"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar."** Aksine bu âyetleri tebliğ et, gereklerini yerine getir. Onların kuracakları tuzaklara aldırma, onlara aldanıp onu tebliğ etmekten uzak durma ve hevâlarına da uyma. **"Sen, Rabbine davet et."** Bütün maksadın, amellerinin bütün gayesi Rabbine davet etmek olsun. Riyakârlık, insanların beğenmelerini arzu etmek ve batıl ehlinin maksatlarına uymak gibi buna aykırı olan her husustan da uzak dur.

Çünkü böyle yapmamak, onlarla birlikte olmaya sebeptir ve onların içinde bulundukları halde onlara yardımcı olmaktır. Bundan dolayı da Yüce Allah **"Asla müşriklerden olma!"** buyurmaktadır. Bizzat şirklerinde de, şirklerinin -bütün masiyetleri ihtiva eden- şubelerinde de onlar gibi olma!

﴿ وَلَا تَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ ۘ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُۥ ۚ لَهُ ٱلْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

88- Allah ile birlikte başka bir ilâha dua/ibadet etme! O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. O'nun yüzünden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnız O'nundur ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

88. **"Allah ile birlikte başka bir ilâha dua/ibadet etme!"** Aksine ibadetini ihlasla ve yalnızca Allah'a yap. **"Çünkü O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur."** Kâmil ve bâki olan Allah'tan başka ilâh edinilmeye, sevilmeye ve ibadete layık hiç kimse yoktur. O ki **"O'nun yüzünden başka her şey yok olacaktır."** O'nun dışındaki her şey yok olacağına göre yok olacak fani bir varlığa ibadet de -gayesinin batıl olması ve sonunda boşa gideceği için- batıldır.

Dünya ve âhirette **"hüküm yalnız O'nundur ve yalnız O'na,"** (O'ndan başkasına değil!) **"döndürüleceksiniz."** Allah'ın dışındaki bütün varlıklar fani olduğuna ve helâk olacaklarına göre kendisinden başka hiçbir hak ilâh olmayan, dünyada da, âhirette de hüküm yalnız kendisinin olan, bütün mahlukatın dönüşü -amellerinin karşılıklarını görmek için- yalnız kendisine olacak olan ebedî zat ancak Allah olduğuna göre, akıl sahibi her kimsenin, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmesi, kendisini O'na yakınlaştıracak amellerde bulunması, azap ve cezasından da sakınması gerekir. Rabbinin huzuruna tevbesiz, günah ve hatalarından vazgeçmemiş bir halde gitmemesi gerekir.

Kasas sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Her zaman ve ebediyen hamd u senâ yalnız Allah'ındır.

İÇİNDEKİLER

16- Nahl Sûresi..7
17- İsrâ/Benî İsrâîl Sûresi..69
18- Kehf Sûresi..123
[Bu Kıssanın İhtivâ Ettiği İbretler ve Hükümler]..................169
19- Meryem Sûresi...191
20- Tâhâ Sûresi..237
21- Enbiya Sûresi..295
22- Hac Sûresi...349
23- Müminûn Sûresi..399
24- Nûr Sûresi...447
25- Furkân Sûresi..501
26- Şuarâ Sûresi.. 543
27- Neml Sûresi... 597
28- Kasas Sûresi.. 641
Bu İlgi Çekici Kıssadan Çıkartılacak Bazı Sonuçlar
ve İbretler..669

yayıncılıkta guraba bir markadır

«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysiru'l-Kerimi'r-Rahmân
fi Tefsiri Kelâmi'l-Mennân
Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî
Çeviri: M. Beşir Eryarsoy
Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk
Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman
Kapak: Ahmet Mayalı
Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46
Guraba Yayınları: 60
ISBN: 978-975-8810-25-3
M. 2014 / H. 1435
2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları   YouTube gurabayayinlari
www.guraba.com.tr
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

-4-

Çeviri: M. Beşir Eryarsoy

Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ؛ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِي:

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ؛ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

«İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/garip-lere!»

[Müslim, Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî rivayetinde:

«Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir.»

[Tirmizî, İmân]

سورة العنكبوت

ANKEBÛT SÛRESİ

-29-

29- ANKEBÛT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 69 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُٓوا اَنْ يَقُولُٓوا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذ۪ينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İnsanlar 'İman ettik.' dediler diye hiç imtihan edilmeden (kendi hallerine) **bırakılacaklarını mı sandılar?**

3- Andolsun Biz, onlardan öncekileri imtihan etmişizdir. O nedenle Allah (imanlarında) **doğru olanları da, yalancı olanları da mutlaka ortaya çıkaracaktır.**

1-3. Yüce Allah, hikmetinin mükemmeliğini beyan etmekte ve "Ben mü'minim" diyerek kendisinin mü'min olduğunu iddia eden herkesin, sıkıntı ve imtihandan yana daimi esenlikte olmalarının, imanlarını ve imanlarına bağlı tali hususları sınamadan geçirecek birtakım sıkıntılara maruz kalmamalarının da hikmetine aykırı olduğunu haber vermektedir.

Çünkü eğer durum böyle olsaydı kimin doğru, kimin yalan söylediği, kimin haklı, kimin batıl bir iddiada bulunduğu ortaya çıkmaz ve bunlar birbirlerinden ayırt edilemezdi. Ancak Yüce Allah'ın gerek öncekilerde, gerekse bu ümmetteki ilâhî âdeti/kanunu, onları bollukla, darlıkla, zorlukla, kolaylıkla, hoşa giden ve gitmeyen şeylerle, zenginlikle, fakirlikle, düşmanların kimi hallerde kendilerine galip gelmesiyle, düşmanlara karşı söz ve fiille cihad etmekle vb. gibi türlü imtihanlarla sınamak şeklinde cereyan etmiştir. Bu imtihanların hepsi de ya akideye arız olan şüpheler ya da iradeye arız olan arzu ve isteklerle ilgilidir.

Şüphelerle karşı karşıya kaldığı takdirde imanı sarsılmayan, sahip olduğu hak ile bu şüpheleri bertaraf eden, masiyet ve günahlara çağırıp bunları işlemeyi gerektiren ya da Allah'ın ve Rasûlünün emrettiklerinden uzaklaştıran arzu ve istek-

leri başgösterdiği takdirde imanın gereğini yapıp bunlara karşı mücahede eden bir kimsenin ruh hali, elbette ki imanının doğruluğuna ve kuvvetine bir delildir. Şüphelerle karşı karşıya kaldığı takdirde kalbi, şüphe ve tereddütten etkilenen, arzularla karşı karşıya kaldığı vakit masiyetlere yönelen ya da yerine getirmesi gereken görevlerinden uzak kalan kimsenin bu hali ise imanının doğru olmadığına ve bu konudaki iddiasının gerçek olmadığına delildir.

Bu konuda ise insanlar, ancak Yüce Allah'ın bilebileceği çok çeşitli derecelerdedirler. Kimisi aşağılarda, kimisi de yukarılardadır. Yüce Allah'tan bizlere dünya ve âhiret hayatında sarsılmaz söz (kelime-i tevhid) ile sebat vermesini, dini üzere kalplerimizi sabit kılmasını dileriz. Nefislerin imtihan edilmeleri, nefislerdeki kötülüğü iyiliklerden ayırt eden demirci körüğü mesabesindedir.

﴿ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَن يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴾ (٤)

4- Yoksa kötülükleri işleyenler Bizden kaçıp kurtulabileceklerini mi sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

4. Yoksa bütün istekleri, gayretleri kötülük işlemek, türlü günahlar kazanmak olan kimselerin bu amellerinin ihmal edilip karşılıksız bırakılacağını, Allah'ın kendilerinden gafil olacağını ya da O'nun elinden kurtulacaklarını mı zannediyorlar? Bunun için mi bu kötülüklere yöneliyorlar, bunun için mi bu kötülükleri kolaylıkla işleyebiliyorlar?

"Ne kötü hüküm veriyorlar!" Onların bu doğrultuda verdikleri hüküm ne kötüdür! Bu haksızca bir hükümdür, zalimcedir. Çünkü böyle bir hüküm, Yüce Allah'ın kudret ve hikmetini ihmal etmeyi, kendilerinin Allah'ın cezasından korunabilme gücüne sahip oldukları iddiasını ihtiva etmektedir. Halbuki onlar en zayıf, en aciz varlıklardandır.

﴿ مَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ (٥)

5- Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa (bilsin ki) Allah'ın belirlediği vade muhakkak gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir.

5. Yani ey Rabbini seven, O'na yakın olmayı, O'na kavuşmayı özleyen, O'nun razı olacağı şeyleri yapmada elini çabuk tutan kişi! Müjdeler olsun! Sevdiğine kavuşman pek yakındır, o mutlaka gelecektir. Gelecek olan her şey de yakındır.

O halde O'na kavuşmak için azığını hazırla ve O'na kavuşacağın ümidiyle O'na doğru yürü!

Ancak belli bir iddiada bulunan herkese, iddia ettiği şeyler verilmez. Temennilerde bulunan herkese temenni ettiği şeyler bağışlanmaz. Şüphesiz Allah, tüm sesleri işiten ve niyetleri çok iyi bilendir. Bu konuda samimi olanı Yüce Allah umduklarına nail kılar. Yalan söyleyen bir kimseye ise asılsız iddialarının bir faydası olmaz. O, kimin kendi sevgisine mazhar olmaya layık olduğunu, kimin de layık olmadığını elbette bilir.

﴿ وَمَن جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾ (٦)

6- Kim cihad ederse ancak kendi yararına cihad eder. Çünkü Allah'ın hiç kimseye ihtiyacı yoktur.

6. **"Kim"** nefsine, şeytanına ve kâfir düşmanına karşı **"cihad ederse ancak kendi yararına cihad eder."** Çünkü bunun faydası kendisine gelecektir, bunun kazancını elde edecek olan kendisidir.

"Çünkü Allah'ın hiç kimseye ihtiyacı yoktur." Onlara böyle bir öğüt vermesi, bundan bir fayda sağlamak için değildir. Onlara birtakım şeyleri yasak kılması da onlara karşı cimriliğinden değildir. Aksine O, verdiği emirlere ve koyduğu yasaklara riâyet etmek için mükellef tuttuğu kimselerin, cihada gerek duyacağını bilir.

Çünkü kişinin nefsi, tabiatı itibarıyla, hayra karşı işi ağırdan alır; şeytanı da onu bu emir ve yasaklara riâyet etmekten engeller. Kâfir düşmanı da dinini gereği gibi uygulamasına ve yaşamasına mani olur. Bütün bunlar da cihadı, mücadele etmeyi ve çok büyük gayretleri gerekli kılan unsurlardır.

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴾ (٧)

7- İman edip salih amel işleyenlere gelince andolsun ki Biz, onların kötülüklerini örteceğiz ve elbette onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız.

7. Yani Yüce Allah, kendilerine iman ve salih amel lütfettiği kimselerin kötülüklerini örtecektir. Çünkü iyilikler kötülükleri yok eder.

"Ve elbette onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız." "En güzeli" ifadesiyle onların işledikleri farz ve müstehap türü işler kastedilmektedir. Kulun yaptığı en güzel işler bunlardır. Çünkü kul, aynı zamanda mubah ve başka tür fiiller de işlemektedir.

﴿ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَـٰهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَآ ۚ إِلَىَّ
مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Biz, insana ana-babasına iyi davranmasını emrettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Dönüşünüz yalnız Banadır ve Ben, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

8. Biz, insana anne-babasına iyilikte bulunmasını, yani onlara söz ve davranışlarıyla iyi muamele etmesini, buna gereken dikkat ve gayreti göstermesini, onlara kötü davranmamasını, söz ve davranışlarıyla onlara kötülük yapmamasını emrettik.

"Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa..." Hiçbir kimsenin Allah'a ortak koşmanın doğruluğuna dair bir bilgisi olamaz. Bu nedenle bu ifade, şirkin çok ağır bir suç olduğunu ortaya koymaktadır.

"Onlara itaat etme! Dönüşünüz yalnız Banadır ve Ben, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim," amellerinizin karşılığını da vereceğim. Öyleyse ana-babanıza iyilik yapın ve onlara itaati, Allah'a ve Rasûlüne itaatin dışındaki tüm itaatlerin önünde tutun. Çünkü Allah'a ve Rasûlüne itaat, her şeyin önündedir.

﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِى ٱلصَّـٰلِحِينَ ﴿٩﴾ ﴾

9- İman edip salih amel işleyenleri elbette Biz, salihler arasına katacağız.

9. Yani Yüce Allah, kendisine iman edip salih amel işleyenleri Allah'ın salih kulları olan peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihler arasında cennete koyacağını va'detmiştir. Herkes, Allah'ın nezdindeki derece ve mertebesine göre cennette yerini alacaktır. Sahih imanla salih amel, kişinin mutluluğunun belgesidir.

Böyle bir kimse, Rahman olan Allah'ın iyi kulları arasında yer alır. Salihlerden ve Allah'ın hayırlı kullarından olur.

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ فَإِذَآ أُوذِىَ فِى ٱللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ ٱلنَّاسِ كَعَذَابِ ٱللَّهِ وَلَئِن جَآءَ نَصْرٌ
مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۚ أَوَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْمُنَـٰفِقِينَ ﴿١١﴾ ﴾

10- İnsanlardan bir kısmı, 'Allah'a iman ettik.' derler. Ama Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında insanların eziyetini Allah'ın azabı gibi görür (de sabırsızlık gösterirler). **Eğer Rabbinden bir zafer gelirse andolsun onlar, 'Şüphesiz biz sizinle beraberdik.' diyeceklerdir. Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?**

11- Andolsun Allah, mü'minleri de ortaya çıkaracaktır, münafıkları da.

10. Yüce Allah, iman iddiasında bulunan kimselerin içindeki doğrularla yalancıların ayrılması için imtihanın kaçınılmaz olduğunu belirttikten sonra, insanlardan bir kesimin imtihan ve sıkıntılara sabır gösteremediğini, sarsıcı bazı olaylar karşısında sebat gösteremediğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlardan bir kısmı 'Allah'a iman ettik.' derler. Ama Allah yolunda,"** dininden dönmeleri ve tekrar batılla kucaklaşmaları için dayak, malın alınması ve ayıplanmak gibi **"bir eziyete uğradıklarında insanların eziyetini Allah'ın azabı gibi görür** (de sabırsızlık gösterirler)." İnsanların yaptıkları bu eziyeti, kendisini imandan alıkoyabilecek ve iman üzere sebat etmesini engelleyecek bir sebep sayar. Zira azap, azaba sebep olan şeylerden alıkoyar.

"Eğer Rabbinden bir zafer gelirse andolsun onlar, 'Şüphesiz biz sizinle beraberdik.' diyeceklerdir." Çünkü zafer, insanın arzusuna uygundur. Bu kesim insanlar, Yüce Allah'ın şu buyruğunda sözünü ettiği kimselerin arasında yer alırlar: **"İnsanlardan bazısı vardır ki Allah'a bir yönden kulluk eder. Eğer bir hayır elde ederse onunla tatmin olur. Şâyet başına bir musibet gelirse yüz üstü geri** (küfre) **döner. Böylece dünyayı da, âhireti de kaybeder. İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."** (el-Hac, 22/11)

"Allah herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?" Nitekim O, bu halde olan bu kesimi, size nitelediği şekilde haber vermektedir. Bununla siz, Allah'ın ilmini, kemalini ve hikmetinin genişliğini anlayabilmelisiniz.

11. "Andolsun Allah, mü'minleri de ortaya çıkaracaktır, münafıkları da." Yani Yüce Allah'ın birtakım sıkıntı ve sınamaları takdir etmesi, onlar hakkındaki bilgisinin ortaya çıkması içindir. Buna bağlı olarak O, onları sadece kendi bilgisine göre değil ortaya çıkan kendi davranışlarıyla cezalandıracaktır. Zira insanlar, eğer sınanmış olsalardı mutlaka sebat göstereceklerine dair Yüce Allah'a karşı bahane ileri sürebilirlerdi.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ
مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12. Kafir olanlar, iman edenlere dediler ki: 'Siz bizim yolumuza uyun, biz sizin günahlarınızı taşırız.' Halbuki onlar, onların günahlarından hiçbir şey taşıyamazlar. Şüphesiz onlar yalancıdırlar.

12. Yüce Allah, kâfirlerin yalanlarını ve mü'minleri kendi dinlerine davet ettiklerini haber vermektedir. Böylece zımnen mü'minleri kâfirlere aldanmamaları ve tuzaklarına düşmemeleri için uyarmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kafir olanlar, iman edenlere dediler ki: 'Siz bizim yolumuza uyun, biz sizin günahlarınızı taşırız.'" Dininizi kısmen ya da tamamen terk edip bizim dinimize tâbi olun. Biz, bu konuda size garanti veriyoruz; hiç şüphesiz günahlarınızı biz yükleneceğiz. Ancak bu, onların elinde olan bir şey değildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Halbuki onlar, onların günahlarından"** az olsun, çok olsun **"hiçbir şey taşıyamazlar."** Diğerleri buna razı olsalar bile bunun hiçbir faydası olmaz. Çünkü bu hak, Allah'ındır. Allah'ın emir ve hükmü olmaksızın kulun O'nun hakkında tasarrufta bulunma hakkı yoktur. Bu konuda Allah'ın hükmü ise şudur: **"Hiçbir** (günahkar) **kimse bir başkasının** (günah) **yükünü yüklenmez."** (el-İsra, 17/15) şeklindedir.

Yüce Allah'ın, **"Halbuki onlar, onların günahlarından hiçbir şey taşıyamazlar."** buyruğundan, küfürlerine davet eden kâfirlerle onlar gibi kendi batıllarına davet eden kimselerin, ancak kendi günahlarını yüklenecekleri, kendilerinin dışında saptırdıklarının günahlarına -kendileri sebep olsalar dahi- ortak olmayacakları gibi bir mana anlaşılabileceğinden dolayı böyle bir ihtimali bertaraf etmek için devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

13- Andolsun ki onlar, hem kendi (günah) **yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleri ile birlikte** (sebep oldukları) **başka yükleri de yüklenecekler ve Kıyamet günü uydurdukları** (yalanlardan) **mutlaka sorguya çekileceklerdir.**

13. "Andolsun ki onlar, hem kendi (günah) **yüklerini,"** bizzat işledikleri günahları **"hem de kendi yükleri ile birlikte** (sebep oldukları) **başka yükleri de,"** vesile oldukları ve kendileri yüzünden meydana gelmiş günahları da **"yüklenecekler."** Başkasına uyan bir kimsenin işlediği günahtan, uyana da, kendisine uyulana da bir pay vardır. Birisi, o günahı bizzat işlediği için pay alır; kendisine uyulan ise bu günahın işlenmesine sebep olduğu ve o günahı işlemeye davet ettiği için pay alır.

Nitekim başkasına uyan bir kişi, bir iyilik işlerse onu fiilen işlediğinden dolayı kendisi ecir alır, onu o iyiliğe davet eden kimse de onun işlenmesine sebep olduğu için ecir alır.

"Ve Kıyamet günü, uydurdukları (yalanlardan) **mutlaka sorguya çekileceklerdir."** Uydurdukları kötülüklerden ve kötülükleri süslü göstermekten ve "Biz sizin günahlarınızı taşırız." sözlerinden sorguya çekileceklerdir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ
وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- Andolsun Biz, Nûh'u kavmine gönderdik de o, onların arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tûfân onları yakaladı.

15- Biz de onu ve gemide olanları kurtardık ve onu âlemler için bir ibret kıldık.

14. Yüce Allah, peygamberleri yalanlayan ümmetleri cezalandırmasına dair hüküm ve hikmetini bildirmekte, kulu ve rasûlü Nûh *aleyhisselam*'ı kavmine, kendi-

lerini tevhide, yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmeye, O'na ortak koşulan eşlerden ve putlardan uzak kalmaya davet etmek üzere gönderdiğini haber vermektedir.

"O, onların arasında" davetçi bir peygamber olarak **"elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı."** Bu zaman zarfında onları davete ara vermedi. Onlara öğüt vermeyi bırakmadı. Gece gündüz, gizli açık onları davet edip durdu. Fakat onlar doğru yola gelmediler, hidâyet bulmadılar. Aksine küfür ve tuğyanlarını sürdürdüler. Sonunda peygamberleri Nûh *-salât ve selâm olsun ona-* ileri derecedeki sabır ve tahammülüne rağmen onlara, **"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan tek bir kimse bırakma!"** (Nûh, 71/26) diyerek beddua etti.

"Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken," artık azabı hak edince **"tûfân,"**ın gökten bol bol inen ve yerden şiddetlice kaynayan sel suları **"onları yakaladı."**

15. "Biz de onu ve gemide olanları," onunla birlikte gemiye binen aile halkını ve ona iman edenleri **"kurtardık ve onu,"** gemiyi ya da Nûh *aleyhisselam*'ın bu kıssasını **"âlemler için bir ibret kıldık."** Bunu da insanlar için, peygamberleri yalanlayanların sonunda helâk olacaklarına, iman edenlere ise Yüce Allah'ın her sıkıntıdan bir kurtuluş, her darlıktan bir çıkış yolu ihsan edeceğine dair bir ibret sebebi kılmıştır.

Ayrıca Yüce Allah, bu gemiyi -yani gemi türünü- de bütün âlemlere ibret kılmıştır. Bununla Rablerinin rahmetini ibretle düşünürler. Çünkü bu gemilere sahip olma imkanını yaratmış ve bu işi kendilerine kolaylaştırmıştır. Böylece bu gemiler kendilerini de, eşyalarını da bir yerden başka bir yere, bir bölgeden başka bir bölgeye taşımaktadır.

﴿ وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ
(١٦) إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا
يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

16- İbrahim'i de (gönderdik). **Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkup sakının. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.'**

17- 'Siz, ancak Allah'ın dışında birtakım putlara ibadet ediyor ve (bu suretle büyük bir) **yalan uyduruyorsunuz. Çünkü Allah'ın dışında ibadet ettikleriniz, size rızık verme imkanına sahip değillerdir. O halde rızkı yalnız Allah katında arayın, O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Yalnız O'na döndürüleceksiniz.'**

16. Yüce Allah, gerçek dostu İbrahim *aleyhisselam*'ı, kavmine, Yüce Allah'ın yoluna davet etmek üzere peygamber olarak gönderdiğini bildirmektedir. İbrahim *aleyhisselam* onlara, **"Allah'a ibadet edin,"** yani O'nu tevhid edin, ibadetinizi yalnız O'na ihlâsla yapın ve size verdiği emirlere riâyet edin, **"ve O'ndan korkup sakının."** demişti. Size gazap etmesinden ve bunun sonucunda sizi azaba uğratmasından çekinin. Bu ise O'nu gazaplandıran masiyetleri terk etmeyi gerektirir.

"Eğer bilirseniz bu," sizin Allah'a ibadet edip O'ndan korkmanız **"sizin için,"** böyle bir şeyi yapmamaktan **"daha hayırlıdır."** Buradaki **"daha hayırlı"** ifadesi, karşısında kıyaslanacak bir şeyin söz konusu olmadığı ("en hayırlı" anlamında) kullanılmıştır. Çünkü Allah'a ibadeti ve O'ndan korkup sakınmayı terk etmenin hiçbir hayrı yoktur. Aksine Allah'a ibadet etmek ve O'ndan korkmak, insanlar için mutlak bir hayırdır. Zira dünya ve âhirette bunun dışında bir yolla Allah'ın lütuflarına nail olmanın bir yolu yoktur. Dünya ve âhirette var olan her hayır, hiç şüphesiz Allah'a ibadet edip O'ndan korkmanın, takvâlı olmanın bir neticesidir. **"Eğer bilirseniz,"** yani bunu gereği gibi bilip öğrenin, tercih edilmeye değer olanın hangisi olduğunu iyice düşünün.

17. Onlara Allah'a ibadet edip O'ndan korkmayı emrettikten sonra putlara ibadet etmelerini de yasakladı ve putların eksikliklerini, ibadete layık olmadıklarını açıklayarak şöyle dedi: **"Siz, ancak Allah'ın dışında birtakım putlara ibadet ediyor ve** (bu suretle büyük bir) **yalan uyduruyorsunuz."** Sizler, kendi ellerinizle bu putları yontup meydana getiriyor ve onlara ilâh diyorsunuz. Üstelik onlara ibadet etmeyi emretmek ve bu yola sıkı sıkı sarılmayı istemekle de yalan uyduruyorsunuz.

"Çünkü Allah'ın dışında ibadet ettikleriniz" aciz varlıklardır ve bunlara ibadet etmeyi gerektirecek hiçbir özellikleri yoktur; **"size rızık verme imkanına sahip değillerdir."** Sanki muhatapları ona şöyle demişlerdir: "Bu putların bizim tarafımızdan yontulmuş, eksik, hiçbir fayda sağlayamayan, zarar da veremeyen, öldüremeyen, hayat bahşedemeyen, öldükten sonra diriltemeyen varlıklar olduğu bizim için açıkça ortaya çıkmıştır. Bu nitelikte olan bir varlığın, zerre miktarı, hatta daha az bir oranda ibadete ve ilâh edinilmeye layık olması mümkün değildir. Ancak kalplerin, bağlanacağı bir ma'bud ve ihtiyaçlarını kendisinden isteyeceği bir varlığa kaçınılmaz olarak ihtiyacı vardır." Bu nedenle de İbrahim *aleyhisselam* onları ibadete layık olana yönelmeye teşvik etmiştir:

"O halde rızkı yalnız Allah katında arayın." Rızkı kolaylaştıran, takdir eden, dini ve dünyasıyla ilgili maslahatları gerçekleştirmesi için kendisine dua edenin duasını kabul eden yalnız O'dur. **"O'na,"** yalnızca O'na, hiç kimseyi ortak koşmaksızın **"ibadet edin."** Çünkü kâmil, fayda sağlayan, zarar veren, bütün kâinatın işlerini tek başına çekip çeviren O'dur. **"Ve O'na,"** yalnızca O'na **"şükredin."** Çünkü mahlukatın sahip olduğu bütün nimetler sadece O'ndandır. Onlardan her türlü musibeti uzaklaştıran da yalnız O'dur.

"Yalnız O'na döndürüleceksiniz" ve O da yaptıklarınızın karşılığını size verecek, gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı size bildirecektir. O halde O'nun huzuruna müşrik olarak varmaktan kaçının. O'nun huzuruna çıkınca size mükâfat vermesine vesile olacak ve sizi kendisine yakınlaştıracak şeylere yönelin.

﴿ وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ ﴾

18. Eğer yalanlarsanız (bilin ki) **sizden önceki ümmetler de yalanlamıştı. Peygamber'e düşen, ancak apaçık tebliğdir.**

[**18.** Ey insanlar, eğer rasulümüz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i sizi davet ettiği yalnızca Allah'a ibadet etmeniz gerektiği hususunda yalanlarsanız şunu bilin ki sizden önceki birçok toplum da rasullerini, onları davet ettikleri hak hususunda yalanlamışlardı da Allah'ın gazabı başlarına inmişti. Rasulümüz Muhammed'e düşen, ancak Allah'ın risaletini açıkça tebliğ etmektir ki o da bunu yapmıştır.][1]

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ ﴾

19. Görmediler mi Allah varlıkları ilkin nasıl yaratıyor, sonra da onları (ölümden sonra aynı şekilde) **diriltecek? Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır.**

19. "...sonra da onları" kıyamet gününde **"diriltecek? Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır. **"Varlıkları ilkin** (yoktan) **var eden, sonra da onları diriltecek O'dur. Ve bu, O'na göre daha kolaydır."** (er-Rûm, 30/27)

1 Müfessir *rahimehullah* bu âyet-i kerimeyi tefsir etmediği için bu âyete dair açıklamalar *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den verilmiştir.

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ ﴾

20. De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilkin nasıl yaratmış olduğuna bir bakın. Sonra Allah (aynı şekilde kıyamet günü) **son bir kez daha yaratacaktır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.'**

20. Eğer ilkin yaratmada herhangi bir şüphe ve tereddütleri varsa onlara **"de ki: Yeryüzünde"** bedenlerinizle ve kalplerinizle **"gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilkin nasıl yaratmış olduğuna bir bakın."** Ademoğullarından da, diğer canlılardan da hâlâ peyderpey var edilen pek çok ümmet göreceğiniz gibi bitkilerin, ağaçların bir döngü içinde meydana geldiklerini de göreceksiniz. Bulutların, rüzgarların ve benzeri mahlukların da daima yenilenip durduğunu göreceksiniz. Hatta bütün yaratılanlar, sürekli olarak yeniden yaratılmaktadır.

Küçük ölüm olan uyku esnasında onlara bir bak! Gecenin karanlığı bastırmış, hareketleri durmuş, sesleri kesilmiş, yataklarına ve barınaklarına ölüler gibi çekilmişlerdir. Bu halleri gece boyunca devam ettikten sonra nihâyet sabah aydınlığı ile uykularından uyanırlar, ölümlerinden sonra diriltilircesine ayağa kalkarlar ve *"Ölümümüzden sonra bizi dirilten Allah'a hamdolsun. Dönüş de yalnız O'nadır."*[2] derler. Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Sonra Allah** (aynı şekilde kıyamet günü) **son bir kez daha yaratacaktır."** Bu, arkasından ölümün ve uykunun söz konusu olmadığı bir yaratmadır. Artık ondan sonra iki yurttan (cennet veya cehennemden) birinde ebediyen kalmak söz konusu olacaktır.

"Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter." Yüce Allah'ın kudretini hiçbir şey aciz bırakamaz. O, kudretiyle varlığı yoktan yaratmaya nasıl güç yetirdiyse onları diriltmeye de haydi haydi güç yetirir.

﴿ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21. O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.

2 Buhârî, Tevhid 13, Deavat 7, 8, 16; Müslim, Zikr 59.

21. "O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder," yani amellerin karşılıklarına dair hüküm veren yalnız O'dur. İtaatkârları mükâfatlandırıp rahmetini ihsan edecek olan, isyankârlara azap edip ibretle cezalandıracak olan yalnız O'dur.

"Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz." Yani sizler, hakkınızda azabının veya rahmetinin hükümlerinin cereyan edeceği ebedi yurda döndürüleceksiniz. O halde bu dünya yurdunda O'nun rahmetine nail olmanın sebebi olan itaatleri işleyin. Azabına sebep olan masiyetlerden de uzak durun.

﴿ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (٢٢) ﴾

22. Siz yerde de gökte de (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz. Sizin için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da yoktur.**

22. "Siz yerde de gökte de (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz."** Yani ey yalancılar, ey masiyetleri işleme cesaretini gösterenler! Sizden gafil olunduğunu, yeryüzünde veya gökte Allah'ı âciz bırakacağınızı sanmayın. Elinizdeki güçler, nefsinizin size süslü gösterdiği ve Allah'ın azabından kurtulacağınıza dair size yaptığı boş vaat sakın sizi kandırmasın. Sizler kainatın neresinde olursanız olun Allah'ı asla aciz bırakabilecek değilsiniz.

"Sizin için" işlerinizi üstlenecek, böylelikle din ve dünya menfaatlerinizi elde etmenizi sağlayacak **"Allah'tan başka bir dost ve"** yardım edecek, hoşlanmadığınız şeyleri sizden uzaklaştıracak **"yardımcı da yoktur."**

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٢٣) ﴾

23. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya, işte onlar Benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

23. Yüce Allah, kimlerin her türlü hayırdan uzak olup kötülüklerle karşı karşıya kaldıklarını haber vermektedir. Bunlar; Allah'ı, peygamberlerini ve peygamberlerinin getirdiklerini inkâr eden, Allah'ın huzuruna çıkmayı ve O'na kavuşmayı yalanlayan kimselerdir. Bunlar için varsa yoksa dünya! Zaten şirk ve

masiyetleri işlemelerinin temel sebebi de budur. Çünkü kalplerinde bunun akıbetinden korkmalarına sebep olacak bir inanç yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"İşte onlar Benim rahmetimden ümit kesmişlerdir."** buyurmaktadır. Yani onlar, rahmete nail olmayı sağlayacak tek bir amel dahi yapmadılar. Eğer Allah'ın rahmetini umsalardı bunun için birtakım ameller işlerlerdi.

Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, sakınılması gereken en büyük yasaklardandır. Bu da iki türlü olur: Birincisi; kâfirlerin, Allah'ın rahmetinden ümit keserek kendilerini Allah'ın rahmetine yakınlaştıracak her türlü sebebi terk etmeleridir. Diğeri ise günahkârların/isyankârların, işledikleri suçların çokluğu sebebiyle ümit kesmeleridir ki bu günahlar onları dehşete düşürmüş, kalplerini kaplayıp -sonuç olarak- böyle bir ümitsizliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

"Onlar için can yakıcı bir azap," acı ve ıstırap dolu bir azap **"vardır."**

Buraya kadarki âyet-i kerimeler İbrahim *aleyhisselam*'ın, kavmine söylediği sözlerle onların kendisine verdiği cevaplar arasına konmuş ara buyruklar gibi görünmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (٢٤) ﴾

24. Ama kavminin cevabı, 'Onu öldürün yahut yakın.' demelerinden başka bir şey olmadı. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için ibretler vardır.

24. Yani İbrahim *aleyhisselam*, kavmini Rabbinin yoluna davet edip çağrısını kabul etmeye, nasihatleri doğrultusunda hidâyet bulmaya ve Allah'ın onu kendilerine peygamber gönderdiği için bu nimetine şükretmeye çağırdığında kavminin ona verdikleri karşılık çok kötü olmuştur. Zira bu karşılık **"'Onu öldürün yahut yakın.' demelerinden başka bir şey olmadı."** En dehşetli şekilde onu öldürmeye karar verdiler. Onlar güçlü ve idareyi ellerinde bulunduran kimseler oldukları için onu ateşe attılar ama **"Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda iman eden bir toplu için ibretler vardır."** Bu yolla peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğunu, onların iyiliklerini, onların samimi olarak öğüt verdiklerini, diğer taraftan onlara muhalefet edenlerin ve karşı çıkanların sözlerinin tutarsız olduğunu, peygamberlere karşı çıkanların hep sanki birbirlerine aynı şeyleri tavsiye etmiş ve birbirlerini onları yalanlamaya teşvik etmiş gibi davrandıklarını anlarlar.

﴿ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25. Dedi ki: 'Siz ancak dünya hayatında kendi aranızdaki dostluk sebebiyle Allah'ın dışında birtakım putlar edindiniz. Ama kıyamet günü birbirinizi inkâr edip tanımayacak ve birbirinize lanet edeceksiniz. Varacağınız yer cehennem olacak ve sizin hiçbir yardımcınız da bulunmayacaktır.'

25. İbrahim *aleyhisselam*'ın onlara öğüt verirken söylediği sözler arasında şunlar da vardı: **"Siz ancak dünya hayatında kendi aranızdaki dostluk sebebiyle Allah'ın dışında birtakım putlar edindiniz."** Yani sizin bu putları edinmeniz, en nihayetinde, dünyevî bir sevgidir. Bu da pek yakında yok olup gidecektir.

"Ama kıyamet günü birbirinizi inkâr edip tanımayacak ve birbirinize lanet edeceksiniz." İbadet edenler de, edilenler de birbirlerinden uzak olduklarını bildirecektir: **"İnsanlar"** mahşerde **"bir araya toplandıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr ederler."** (el-Ahkaf, 46/6) Nasıl olur da pek yakında kendisine ibadet edenlerden uzak olduğunu söyleyeceği ve onlara lânet okuyacağı bilinen kimselere bağlanıp taparsınız? Halbuki sizin -ibadet edenlerin de, ibadet edilenlerin de- hep birlikte **"varacağınız yer cehennem olacak ve sizin hiçbir yardımcınız da bulunmayacaktır."** Allah'ın azabına karşı kimse onlara yardımcı olamayacak, O'nun cezasını kimse onlardan uzaklaştıramayacaktır.

﴿ ۞ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ ﴾

26. Lût ona iman etti. İbrahim, 'Ben Rabbime (emrettiği yere) **hicret edeceğim. Şüphesiz O, Aziz'dir, Hakim'dir.' dedi.**

26. Yani İbrahim *aleyhisselam* kavmini davetini sürdürdü, ama onlar inat etmeye devam ettiler. Ancak onun davetinin bir sonucu olarak kendisine Lût *aleyhisselam* iman etti. Yüce Allah da ona peygamberlik verdi ve -ileride geleceği üzere- onu kavmine elçi olarak gönderdi.

İbrahim, kavmine yaptığı davetin hiçbir faydası olmadığını görünce **"Ben Rabbime** (emrettiği yere) **hicret edeceğim."** dedi. Yani ben, bu kötülük yurdunu terk edeceğim ve mübarek bir beldeye hicret edeceğim. Orası da Şam topraklarıdır.

"Şüphesiz O, Aziz'dir," mutlak güç ve kudret sahibidir, sizi hidâyete iletmeye de kadirdir; ama O, aynı zamanda **"Hakîm'dir."** O'nun hikmeti bunu (zorla yapmayı) kabul etmez.

Kavmi bu haldeyken İbrahim *aleyhisselam* onları terk edip onlardan ayrılmasına rağmen Yüce Allah, onun kavmini, gönderdiği herhangi bir azapla helâk ettiğini zikretmemektedir. Sadece onlardan ayrıldığını ve aralarından hicret edip uzaklaştığını bildirmektedir. İsrailiyatta belirtildiği üzere Yüce Allah'ın, onun kavmine sivrisinekleri musallat ettiği, onların da kavminin kanlarını içip etlerini yediği ve onlardan tek bir kişi kalmamak üzere hepsini telef ettiğini bildiren rivâyetler konusunda kesin hüküm vermek, şer'î bir delile bağlıdır ki böyle bir delil de yoktur. Şâyet Yüce Allah'ın onları azapla toptan helâk ettiği söz konusu olsaydı Allah, diğer yalanlayan ümmetleri helâk ettiğini zikrettiği gibi bunu da zikrederdi.

Bunun sırlarından biri İbrahim el-Halil *aleyhisselam*'ın insanların en merhametlisi, en faziletlisi, en yumuşak huylusu, en yücesi olduğundan dolayı bazı peygamberlerin beddua ettiği gibi kavmine beddua etmeyişi olabilir. Bundan dolayı Yüce Allah onları umumi bir azapla helâk etmemiş olabilir. Nitekim buna delil olabilecek hususlardan biri, İbrahim'in, Lût kavmini helâk etmek için gelen meleklerle (azabın kaldırılması konusunda) tartışmasıdır. Halbuki onlar, onun kendi kavmi de değillerdi. En iyisini Allah bilir.

﴿ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27. Biz ona İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik. Şüphesiz o, ahirette de salihler arasındadır.

27. "Biz ona," Şam'a hicret ettikten sonra **"İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere verdik."** Ondan sonra gelen bütün peygamberler, onun zürriyetinden olduğu gibi, ne kadar kitap indiyse de hep onun soyundan gelenlere inmiştir. Peygamberlerin sonuncusu ve onun

evlâdı Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile peygamberlik müessesesi son buluncaya kadar da bu böyle devam etmiştir. Hepsine salât ve selâm olsun.

Hidâyet, rahmet, mutluluk ve kurtuluş kaynaklarının onun soyundan gelenler arasında bulunması, hidâyet bulacakların hidâyete, mü'minlerin imana ve salihlerin de doğru yola hep onların eliyle ulaşması, İbrahim'in en büyük menkıbesi ve övünç kaynağıdır.

"Ona mükâfatını," üstün güzelliğe sahip eş, geniş rızık, gözlerinin aydınlığı olan evlatlar, Allah'ı sevmek ve O'na yönelmek gibi mükafatları **"dünyada verdik."**

"Şüphesiz o, ahirette de salihler arasındadır." Hatta o ve son peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, kayıtsız şartsız salihlerin en üstünleri, mevki itibarıyla en yüce olanlarıdır. Böylelikle Allah, ona hem dünya hem de âhiret mutluluğunu birlikte vermiştir.

﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ
ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ
ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28. Lût'u da (göndermiştik). **Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Sizler, gerçekten sizden önce hiç kimsenin yapmadığı bir hâyâsızlığı yapıyorsunuz.'**

29. 'Sizler erkeklere yaklaşıyor, yol kesiyor ve meclislerinizde çirkin işler yapıyorsunuz, öyle mi?' Kavminin cevabı, 'Eğer doğru söylüyorsan haydi Allah'ın azabını getir (de görelim)**!' demekten başka bir şey olmadı.**

30. O da dedi ki: 'Rabbim! Bu fesatçı topluma karşı bana yardım et!'

28-30. Lût *aleyhisselam*'ın İbrahim *aleyhisselam*'a iman ettiği ve onun vasıtasıyla hidâyet bulanlardan olduğu daha önce geçmişti. Lût *aleyhisselam*'ın İbrahim *aleyhisselam*'ın zürriyetinden olmayıp onun kardeşinin oğlu olduğu belirtilmiştir. Yüce Allah'ın, **"Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere verdik."** buyruğu, her ne kadar umumi ise de Lût *aleyhisselam*'ın -onun soyundan olmamakla birlikte- peygamber olmasına aykırı değildir. Çünkü âyet-i kerime İbrahim el-Halil'den övgüyle söz etme sadedindedir. Ayrıca Lût'un da onun vasıtasıyla hidâyet bulduğu haber verilmektedir. Onun vasıtasıyla bir kimsenin hidâyet bulması, zürriyeti olduğundan dolayı hidâyet bulanlara göre hidâyete iletenin üstünlüğüne daha mükemmel bir delildir. En iyisini Allah bilir.

Yüce Allah, Lût *aleyhisselam*'ı kavmine peygamber olarak göndermişti. Kavmi müşrikti ve erkeklerle hâyâsızca işler yapıyor, yol kesiyor ve meclislerinde -yaygın bir şekilde- çirkin işler yapıyorlardı.

Lût *aleyhisselam* onlara bütün bu hususlara dair öğütler verdi. Onlara bu işlerin bizzat çirkin şeyler olduğunu ve bunların çetin cezalara sebep olacaklarını açıkladı. Ancak akıllarını başlarına almadılar, öğüt tutmadılar.

"Kavminin cevabı, 'Eğer doğru söylüyorsan haydi Allah'ın azabını getir (de görelim)**!' demekten başka bir şey olmadı."** Peygamberleri de iman edeceklerinden yana ümidini kesti. Azabı hak ettiklerini anladı. Aşırı derecedeki yalanlamalarına karşı tahammülü tükendi. O zaman beddua ederek, **"'Rabbim! Bu fesatçı topluma karşı bana yardım et.' dedi."** Allah onun yaptığı bu duayı kabul etti ve onları helâk etmek üzere melekleri gönderdi.

﴿ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا
كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

31. Elçilerimiz İbrahim'e müjde getirdiklerinde dediler ki: 'Biz şu şehrin halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı, zalim kimselerdir.'

31. Lût kavmini helâk etmek üzere gönderilen melekler, önce İbrahim *aleyhisselam*'a uğradılar ve ona İshak'ın doğacağı müjdesini verdiler. İshak'tan sonra da (onun oğlu olan) Yakub'un doğacağını müjdelediler. Daha sonra İbrahim *aleyhisselam* onlara nereye gitmek istediklerini sorunca Lût kavmini helâk etmek üzere gönderildiklerini bildirdiler. İbrahim *aleyhisselam* da onlarla tartışmaya koyuldu:

﴿ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا۟ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ
مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32. 'Ama orada Lût da var.' dedi. Onlar da 'Biz orada olanları pek iyi biliyoruz. Biz onu ve aile halkını elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç; o, geride kalacaklardandır.' dediler.

32. İbrahim *aleyhisselam* onlara, **"Ama orada Lût da var."** deyince onlar da ona, **"'Biz orada olanları pek iyi biliyoruz. Biz onu ve aile halkını elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç; o, geride kalacaklardandır.' dediler."** Sonra da Lût *aleyhisselam*'ın yanına gittiler:

﴿ وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا
مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ
ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33. Elçilerimiz Lût'a gelince o, onlar sebebiyle üzüldü ve içi daraldı. Dediler ki: 'Korkma ve üzülme! Çünkü biz, seni ve aile halkını kurtaracağız. Ancak karın hariç; o, geride kalacaklardandır.'

34. 'Biz, bu şehir halkı üzerine fâsıklıkları sebebiyle gökten feci bir azap indireceğiz.'

33-34. Lût *aleyhisselam* meleklerin gelişinden tedirgin olmuş ve üzülmüştü. Onları tanımadığı için tasalanmış ve içi daralmıştı. Zira onları yoldan geçen misâfirlerden zannetmiş, kavminin onlara kötülük yapacağından korkmuştu. Melekler de ona, **"Korkma ve üzülme"** diyerek kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını bildirdiler. **"Çünkü biz, seni ve aile halkını kurtaracağız. Ancak karın hariç; o, geride kalacaklardandır. Biz, bu şehir halkı üzerine fâsıklıkları sebebiyle gökten feci bir azap indireceğiz."** diyerek geceleyin aile halkıyla birlikte yola çıkıp gitmesini emrettiler.

Sabah olunca Allah, diyarlarını ters çevirip başlarının üzerine yıktı ve ülkelerinin altını üstüne getirdi. Onlara pişmiş çamurdan ardı arkasına taş yağdırdı ve nihâyet bu taş yağmuru onların hepsini helak etti. Böylelikle onlar, sohbet konularından bir konu ve ibretlerden bir ibret oluverdiler.

﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35. Andolsun Biz, aklını kullanan bir toplum için o şehirden apaçık bir alamet bıraktık.

35. Yani Lût kavminin diyarından, kalpleriyle ibretleri düşünecek ve onlardan gereği gibi faydalanacak bir topluluk için apaçık deliller/aşikar kalıntılar bırakmış bulunuyoruz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Siz onların (yurtlarından) sabahleyin de geçip gidiyorsunuz, geceleyin de. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"** (es-Saffat, 37/137-138)

﴿ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى
ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴾

36- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin ve (amellerinizle) **âhiret gününe ümit besleyin. Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.'**

37- Onu yalanladılar. Bunun üzerine onları o sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.

36. Yani biz bilinen ve meşhur bir kabile olan **"Medyen"** ahalisine **"de kardeşleri Şuayb'ı"** peygamber olarak **"gönderdik."** O da kendilerine yalnızca Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmelerini, öldükten sonra dirilişe iman edip bunun gerçekleşeceğine o gün için amel ederek ümit beslemeyi emretti. Yeryüzünde ölçü ve tartıları eksilterek ve yol keserek fesad çıkarmaktan da vazgeçmelerini istedi.

37. "Onu yalanladılar. Bunun üzerine onları o sarsıntı," yani Allah'ın azabı **"yakaladı da yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar."**

﴿ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ
أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Âd ve Semûd kavmini de (helâk ettik). **Nitekim onların meskenlerinden de** (bu durum) **size bellidir. Şeytan onlara amellerini süsledi de onları** (doğru) **yoldan alıkoydu. Halbuki onlar, gerçeği görecek durumda idiler.**

38. Yani Biz, Âd ve Semud'a da bunun benzerini yaptık. Onların kıssaları hepinizce malumdur. Gözlerinizle onların meskenlerini ve geride bıraktıklarını kısmen de olsa görmektesiniz. Peygamberleri kendilerine basireti açacak, gerçeği gösterecek apaçık belgelerle geldiği halde onları yalanladılar, peygamberleriyle mücadeleye giriştiler.

"Şeytan onlara amellerini süsledi" de yaptıklarının, peygamberlerin kendilerine getirdiklerinden daha üstün olduğunu zannettiler.

﴿ وَقَٰرُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى
ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانُوا۟ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). **Andolsun ki Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar da o ülkede büyüklenmişlerdi. Ama** (azabımızdan) **kaçıp kurtulamadılar.**

39. Kârûn, Firavun ve Hâmân'a da Yüce Allah, İmran oğlu Mûsâ'yı peygamber olarak apaçık âyetlerle, göz kamaştırıcı mucizelerle göndermişti de onlar bunlara boyun eğmediler. Yeryüzünde Allah'ın kullarına karşı büyüklük tasladılar, onları zelil ettiler, hakka karşı büyüklenip onu reddettiler.

Ancak ilâhî azap onların tepelerine indiğinde kaçıp kurtulmaya güçleri yetmedi. Allah'ın elinden kurtulamadılar. Aksine O'nun hükmüne teslim oldular.

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ
وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن
كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Biz hepsini de günahı sebebiyle (ansızın) **yakaladık. Kimisinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik, kimisini de o çığlık yakaladı. Onlardan kimisini yerin dibine geçirdik, kimisini de suda boğduk. Allah asla onlara zulmetmedi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.**

40. "Biz," bu yalanlayıcı ümmetlerin **"hepsini de günahı sebebiyle,"** günahına göre, ona uygun bir cezayla **"yakaladık. Kimisinin üzerine taş yağdıran**

kasırga gönderdik." Yüce Allah, Ad kavmini, üzerlerine rüzgar estiren bir fırtınayı göndererek helâk etti. Nitekim Yüce Allah onların üzerlerine gönderdiği bu rüzgarla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **"O rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldık. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleriymiş gibi yere yıkılmış görürdün. Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?"** (el-Hakka, 7-8)

"Kimisini de o çığlık yakaladı." Salih kavmi gibi.

"Onlardan kimisini yere dibine geçirdik." Kârûn gibi.

"Kimisini de suda boğduk." Firavun, Hâmân ve askerleri gibi.

"Allah asla onlara zulmetmedi." Zaten O'na zulüm yakışmaz. Çünkü O'nun adaleti kemâl derecesindedir ve O, bütün mahlukata hiçbir şekilde muhtaç olmayan mutlak Gani'dir.

"Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı." Nefislerinin hakkını vermiyor, onu haktan alıkoyuyorlardı. Zira her nefis, bir ve tek olan Allah'a ibadet etmek için yaratılmıştır. Bunlar ise nefislerini gereken yerde kullanmadılar. Onu şehvet ve masiyetlerle meşgul ettiler, fayda sağlayacaklarını zannederlerken nefislerini alabildiğine zarara soktular.

﴿ مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلْعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ
وَإِنَّ أَوْهَنَ ٱلْبُيُوتِ لَبَيْتُ ٱلْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Allah'ın dışında dostlar/ilahlar edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Şüphesiz yuvaların en zayıf olanı örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi.

41. Bu, Yüce Allah'ın, kendisiyle birlikte başkalarına güç elde etmek, kuvvet kazanmak, fayda elde etmek maksadıyla ibadet edenlere dair verdiği bir misaldir. Halbuki bu, o kimsenin amacının tam tersine yol açar. Zira böyle birinin misali, kendini sıcaktan, soğuktan ve çeşitli afetlerden koruyacak bir yuva edinen örümceğin durumuna benzer.

"Şüphesiz yuvaların en zayıf," en güçsüz ve dirençsiz **"olanı, örümcek yuvasıdır."** Çünkü örümcek, zayıf hayvanlardandır. Örümcek yuvası da yuvaların en zayıfıdır. Örümcek, böyle bir yuva edinmekle güçsüzlüğünü daha da artırır.

İşte Allah hariç zayıf ve muhtaç dostlar edinenler de bütün yönleriyle aciz kimselerdir. Onlar, Allah'tan başka kendileriyle güç ve kuvvet kazanacakları, onlardan yardım göreceklerini zannettikleri dostlar edinmekle mevcut güçsüzlüklerine daha da güçsüzlük, gevşekliklerine daha da gevşeklik katmış oluyorlar.

Maslahatlarına olan birçok işte bu dostlarına güvenip dayanacak olur ve bu işleri kendileri yapmayarak onlara -onlar yaparlar diye- havale edecek olurlarsa, edindikleri bu dostlar onları yardımsız bırakırlar. Bu yüzden onlardan hiçbir fayda elde edemez ve zerre miktarı dahi onların yardımlarını göremezler.

Şâyet gerek kendilerinin gerekse de dost edindikleri varlıkların gerçek durumunu bilmiş olsalardı, onları dost edinmezler, onlardan uzaklaşırlar, gücü her şeye yeten, kendisini dost edinen ve kendisine tevekkül eden kuluna dininde ve dünyasında yeterli gelen, kalbinde, bedeninde, halinde ve amelinde gücüne güç katan, rahmeti sonsuz, gücü her şeye yeten o mutlak Rabbi dost edinirlerdi.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مِن شَىْءٍ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Şüphesiz Allah, kendisinin dışında yalvardıklarının bir hiç olduğunu bilir. O, Aziz'dir, Hakim'dir.

42. Yüce Allah, müşriklerin edindikleri ilâhların ileri derecede güçsüz olduğunu belirttikten sonra daha da açık bir ifadeyle aslında onların hiçbir şey olmadığını, aksine uydurulmuş birtakım isimlerden ve kabul ettikleri birtakım kuruntulardan öteye gitmediğini anlatmakta, iyiden iyiye incelenmesi halinde akıl sahibi bir kimsenin bu uydurma varlıkların bir hiç olduğunu/gerçekte var olmadığını açıkça göreceğini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah, kendisinin dışında yalvardıklarının bir hiç olduğunu bilir."** Yani Yüce Allah, -ki O, gizliyi de, açığı da bilendir- onların gerçekte var olmayan ve hakiki bir ilâh da olmayan varlıklara dua edip tapındıklarını bilir. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"Onlar, ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın, kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir."** (en-Necm, 53/23); **"Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar, onlar ancak zanna uyuyorlar ve ancak yalan söylüyorlar."** (Yunus, 10/66)

"O Aziz'dir," bütün güce sahip ve gücüyle bütün yaratılanları emri altında tutan, onlar üstünde galip olandır. **"Hakîm'dir,"** her şeyi yerli yerine koyan, her şeyi en güzel şekilde yaratan ve onu en uygun ve düzgün haliyle var edendir.

﴿ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا ٱلْعَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- İşte bu misalleri Biz, insanlar için veriyoruz. Ama onları (gereğince düşünmeyi) **bilenlerden başkası anlamaz.**

43. "İşte bu misalleri Biz, insanlar için veriyoruz." Onlar için, onların yararlanmaları ve öğrenmeleri için bu misalleri veriyoruz. Çünkü misaller, bilgileri açıklama yollarıdır ve onlar, akıl ile kavranan (soyut) hususları maddî örneklendirmelerle daha da anlaşılır kılarlar. Böylelikle bu misallerin verilişine olan anlam daha da açıklık kazanır. Bu yüzden bu misaller bütün insanların faydasınadır.

"Ama onları (gereğince düşünmeyi) **bilenlerden başkası anlamaz onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez."** Bunları gereği gibi kavrayıp üzerlerinde gereği gibi düşünerek, ne için örnek verildiklerini bilip uygulayarak ve kalbiyle aklederek anlayanlar ancak ilmin, kalplerine kadar ulaşıp yer ettiği gerçek ilim sahibi kimselerdir.

Bu buyrukla Yüce Allah, verdiği misalleri övmekte, bu misaller üzerinde iyiden iyiye düşünmeye ve bunları anlayıp kavramaya teşvik etmekte, ayrıca bunları anlayıp kavrayanları da övmektedir. Zira bunları kavramak, kişinin ilim ehlinden olduğunu gösterir. O halde bunları kavrayamayan kimselerin de ilim ehlinden olmadığı anlaşılmaktadır.

Bunun sebebi de şudur: Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de verdiği misaller, önemli hususlar, üstün maksatlar ve oldukça değerli meseleler hakkındadır. İlim ehli olan kimseler de bunların diğer meselelerden daha önemli olduğunu bilirler. Çünkü Allah, bunlara önem vermiş ve kullarını bu misalleri iyice akledip üzerlerinde düşünmeye teşvik etmiştir. O bakımdan gerçek ilim sahipleri, bunları gereği gibi anlamak için olanca gayretlerini harcarlar.

Bu hususların önemine rağmen onları gereği gibi düşünmeyen kimseye gelince şüphesiz ki bu, o kimsenin ilim ehlinden olmadığına delildir. Çünkü böyle bir kimse, önemli meseleleri bilmeyecek olursa diğer meseleleri bilmeyişi öncelikle söz konusudur. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah'ın örnek verdiği misallerle ilgili meselelerin büyük çoğunluğunun, dinin esasları (akide) ve benzeri hususlara dairdir.

﴿ خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Allah, göklerle yeri hak (bir amaç) **ile yarattı. Şüphesiz bunda mü'minler için bir delil vardır.**

44. Yani yükseklikleri, büyüklükleri, genişlikleri, güzellikleri, içlerinde bulunan güneş, ay, yıldızlar ve meleklerle birlikte bütün gökleri tek başına yaratan yalnızca Yüce Allah'tır. Yine yeri, dağları, denizleri, ovaları, çölleri, ağaçları ve diğerlerini yaratan da O'dur. O, bütün bunları **"hak ile"** yaratmıştır. Yani bunları boşuna, maksatsız ve faydasız olarak yaratmamıştır. Bütün bunları emri ve şeriatı uygulansın, kulların üzerindeki nimeti tamamlansın, O'nun hikmetini, hakimiyetini, idaresini, sevmeleri ve ilâh tanımaları gereken yegane varlığın O olduğuna delil teşkil eden hususları görsünler diye yaratmıştır. **"Şüphesiz bunda mü'minler için bir delil vardır."** Mü'min bir kimse bunlar üzerinde gereği gibi düşünürse onlarda iman edilmesi gereken pek çok hususa dair deliller olduğunu açıkça görür.

﴿ اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir.

45. Yüce Allah, vahyini ve peygamberine indirdiği bu Kitab-ı Azim'i okumayı emretmektedir. Bu Kitabı okumanın (tilâvet etmenin) anlamı ise emrettiklerine uymak, yasakladıklarından uzak durmak, hidâyeti ve doğru yolu bulmak, verdiği haberleri tasdik etmek, anlamları üzerinde dikkatle düşünmek ve lafızlarını okumak suretiyle ona uymaktır. Buna göre bu Kitabın lafızlarını okumak, tilavetin manasının sadece bir bölümünü teşkil eder.

Kitabın tilâvet edilmesinin anlamı bu olunca dinin bütünüyle uygulamaya geçirilmesinin, Kitabın tilâvetinin kapsamı içine girdiğini de anlamış oluyoruz. Buna göre Yüce Allah'ın **"Namazı da dosdoğru kıl."** buyruğu özel bir şeyin, kapsamına girdiği genel bir şeye atfedilmesi kabilinden olur. Bu atfın sebebi ise namazın fazileti, şerefi ve insan hayatındaki güzel etkileridir ki bu da şudur: **"Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."**

Hâyâsızlık (الفحشاء); nefislerin arzuladığı, bununla birlikte çok çirkin ve büyük bütün günahlar demektir. **Kötülük** (المنكر); akıl ve fıtratların reddedip kabul etmediği her türlü günahtır.

Namazın hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyması ise şöyle olur: Namazı devamlı kılan, onu şartları, rükünleri ve huşûu ile eksiksiz edâ eden kimsenin kalbi nurlanır, arınır ve imanı artar. Hayırlara arzusu güçlenir, kötülük arsuzu azalır ya da büsbütün yok olur. Buna göre namazı sürekli kılmak ve bu şekilde namazı devam ettirmek kaçınılmaz olarak kişiyi hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. İşte bu, namazın en önemli maksatlarından, en önemli meyvelerinden biridir.

Diğer taraftan namazın bundan daha büyük ve daha yüce bir maksadı daha vardır: Namaz; kalp, dil ve bedenle Allah'ın zikrini ihtiva eder. Şüphesiz ki Yüce Allah, kulları, Zatına ibadet etmesi için yaratmıştır. Onların en faziletli ibadetleri ise hiç şüphesiz namazdır.

Namaz ibadetinde bütün organların kullukları, başka ibadetlerde görülmeyecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür."** buyurmaktadır. Bununla birlikte bu ifadenin, -müfessirlerin çoğunun da kabul ettiği gibi- şanı Yüce Allah namazı emredip övdükten sonra namaz dışında da Allah'ı zikredip anmanın namazdan daha önmeli/büyük olduğu anlamına gelme ihtimali de vardır. Ancak birinci açıklama daha uygundur. Çünkü namaz, namazın dışındaki zikirden daha faziletlidir. Az önce de geçtiği gibi namazın kendisi de bizzat zikrin en büyüğüdür.

"Allah" hayır ya da şer türünden tüm **"yaptıklarınızı bilir."** Dolayısıyla yaptıklarınızın karşılığını eksiksiz olarak verecek olan da O'dur.

﴿ ۞ وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا
بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- İçlerinden zulmedenler hariç olmak üzere kitap ehliyle ancak en güzel yolla tartışın ve deyin ki: 'Biz, bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir. Biz, yalnız O'na teslim olan kimseleriz.'

46. Yüce Allah, kitap ehliyle tartışacak kimsenin, basiretsizce ya da uygun görülecek bir kurala bağlı olmaksızın onlarla tartışmasını yasaklamakta ve en güzel yolla olması hali dışında onlarla tartışmamayı emretmektedir. Bu yol ise

güzel ahlâk, nazik ve yumuşak sözlerle hakka davet, hakkı güzelce açıklamak, batılı reddedip çirkinliğini ortaya koymak ve bu maksada ulaştıran en kısa yolu kullanmaktır. Ayrıca yapılan bu tartışmanın maksadı, sırf bir tartışma veya üstünlük sağlayıp galip gelme arzusu olmamalıdır. Bunun yerine esas maksat, hakkı açıklamak ve insanları hidâyete iletmek olmalıdır.

Ancak **"içlerinden zulmedenler hariç,"** yani kitap ehlinden tartışıp da maksadından ve halinden hakkı bulmak istemediği, aksine sırf kötü maksatlı olduğu ve sadece üstünlük sağlamak kastıyla tartıştığı ortaya çıkan kitap ehline mensup kimseler hariçtir. Böyle bir kimseyle tartışmanın bir faydası yoktur. Çünkü bu halde tartışmadan gözetilen maksat hasıl olmaz.

"Ve deyin ki: Biz, bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir." Yani sizin kitap ehliyle tartışmanız, size ve kendilerine indirilenlere, sizin ve onların rasûlüne, mutlak ilâhın bir ve tek olduğuna iman etme esasına dayalı olsun. Sizin onlarla tartışmanız ilâhî kitaplardan herhangi birine veya herhangi bir peygambere dil uzatma noktasına sakın varmasın.

Nitekim cahiller hasımlarıyla tartışlıkları vakit onların sahiplendikleri hak olsun batıl olsun her şeyi tenkit eder, dil uzatırlar. Bu ise zulümdür. Tespit edilen görevin ve tartışma adabının dışına çıkmaktır. Yapılması gereken, hasmın savunduğu batılları reddetmek, buna karşılık onun sahip olduğu ve savunduğu hakları da kabul etmektir. O söylüyor diye hakkı -söyleyen kâfir olsa dahi- reddetmemektir.

Aynı şekilde kitap ehliyle girişilecek bu tartışma yolu, onların Kur'ân'ı ve bu Kur'ân'ı getiren Rasûlü kabul etmesini gerekli kılan bir yoldur. Çünkü tartışanlar, dinin esasları, bütün peygamberlerin ve kitapların ittifakla kabul ettikleri hususlar hakkında konuşup da her iki taraf bunların gerçekliklerini kabul ettiğinde şöyle bir durum ortaya çıkar: Önceki kitaplar da, peygamberler de -Kur'ân-ı Kerîm ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte- bu hususları açıklamış, haber vermiş ve onlara delâlet etmiş olduğuna göre bütün kitapları tasdik etmek ve bütün peygamberlere iman etmek gerekir ki İslâm'ın özelliklerinden biri de budur. Bu durumda "Biz filan kitabın delâlet ettiğine iman ederiz. Ama -kendisinden önce gelen hakkı tasdik etmekle birlikte- filan kitabı tasdik etmeyiz," demek bir zulümdür ve hevânın peşine takılıp gitmektir. Böyle bir iddia, bu iddiada bulunanları yalanlar. Çünkü kendisinden önceki kitaplara delâlet eden ve onları tasdik eden Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlayan bir kimse, hiç şüphesiz iman ettiğini iddia ettiği şeyleri de yalanlıyor demektir.

Diğer taraftan herhangi bir peygamberin nübüvvetini ispatlayan bütün deliller, aynı şekilde hatta ondan da daha ileri derecede Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğini de ispatlamaktadır. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğini eleştirmeye sebep olacak şüphelerin benzerleri, hatta daha ilerisi diğer peygamberlerin peygamberliği hakkında da ileri sürülebilir. Böyle bir şüphenin, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dışındaki peygamberler hakkında batıl olduğu sabit olduğuna göre aynısının onun hakkında da batıl olduğu çok daha açık bir husustur.

Yüce Allah'ın **"Biz, yalnız O'na teslim olan kimseleriz."** buyruğu şu demektir: Biz, O'nun emrine teslim olan ve itaatle bağlanan kimseleriz. Her kim O'na iman eder, O'nu ilâh edinir, bütün kitaplarına ve peygamberlerine inanıp Allah'a itaatle boyun eğer, peygamberlerine uyarsa işte o, bahtiyar bir kimsedir. Bu yoldan ayrılıp sapan kimse ise bedbahttır.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۚ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَمِنْ هَٰؤُلَاءِ مَن
يُؤْمِنُ بِهِ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- İşte böylece sana (bu) Kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz, ona iman ederler. Bunlar arasından da ona iman eden kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler.

47. **"İşte böylece sana"** ey Muhammed, her önemli ve büyük haberi apaçık bildiren bu **"Kitabı indirdik."** Bu kitap, üstün ahlâki erdemlere ve mükemmel her işe davet eder. Kendisinden önceki kitapları tasdik eder. Kendisinden önceki peygamberler de bu Kitabın indirileceğini haber vermiştir.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz," onu gereği gibi bilip tanıyan, bundan dolayı hevâlarına kapılmayan ve onu kıskanmayanlar **"ona iman ederler."** Çünkü onlar, ellerindeki belgeler, sahip oldukları müjdeler ve kendilerinin güzeli, çirkini, doğruyu, yalanı bilmek gibi ayırıcı özellikleri sayesinde bu Kitabın doğruluğuna kesinlikle inanırlar. **"Bunlar,"** ehl-i kitap **"arasından da"** herhangi bir ümitle ya da bir şeyden korktuğu için değil de basiretle **"ona iman eden kimseler vardır."**

"Âyetlerimizi ancak" hakkı bile bile inkâr etmeyi ve ona karşı inatlaşmayı âdet edinmiş **"kâfirler inkâr ederler."** Bu ifadede bu Kitabı sadece böyle kimselerin inkâr edeceği ve hakka tabi olma maksadını güden kimsenin ise böyle yap-

mayacağı belirtilmektedir. Yoksa doğru bir maksadı bulunan herkesin bu Kitaba iman etmesi kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü bu Kitap, aklını kullanan yahut da uyanık bir kalple ona kulak kabartan herkes için apaçık deliller ihtiva etmektedir.

Bu Kitabın doğruluğunun delillerinden biri de onu, kavmi arasında doğru sözlülüğü, emaneti ve tüm halleriyle bilinen Peygamber'in getirmiş olmasıdır. Bu Peygamber, yazı yazan biri değildir, hatta o yazılmış bir yazıyı dahi okuyamıyordu. Bu durumdayken böyle bir Kitabı getirmesi, bu Kitabın Aziz ve her türlü hamde layık olan Allah tarafından gönderilmiş olduğuna dair en ufak bir tereddüde mahal vermeyecek kesin ve apaçık delillerden biridir. Bundan dolayı Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu görüyoruz:

﴿ وَمَا كُنتَ تَتْلُوا مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Sen, bu (Kitabın indirilişinden) **önce ne bir kitap okur ne de sağ elinle yazı yazardın. Eğer öyle olsaydı batıla dalanlar, elbette şüpheye düşerlerdi.**

48. "Sen, bu (Kitabın indirilişinden) **önce ne bir kitap okur ne de sağ elinle yazı yazardın. Eğer öyle olsaydı,"** sen böyle biri olmasaydın **"batıla dalanlar, elbette şüpheye düşerlerdi."** ve onlar "Bunu önceki kitaplardan öğrendi" ya da "onlardan kopya etti" derlerdi.

Ne var ki bu kitap senin kalbine üstün ve değerli bir kitap olarak inmiştir. Sen de son derece fesahat ve belağat sahibi, aynı zamanda azılı düşmanın olan kimselere onun bir benzerini, hatta onun sadece bir sûresinin benzerini getirmek üzere meydan okuduğun halde onlar bundan tamamen aciz kalmışlardır. Hatta bu Kitaba benzer bir kitap ortaya koymayı akıllarından dahi geçirmemişlerdir. Çünkü onlar, bu Kitabın ne kadar beliğ, ne kadar fesahatlı olduğunu, hiçbir insan sözünün ona denk yahut benzer olamayacağını ve onunla yarışabilecek seviyeye ulaşamayacağını kesinlikle biliyorlardı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴾

49- Aksine o (Kur'ân), **kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde** (hıfzedilmiş) **apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder.**

49. "Aksine o," yani bu Kur'ân-ı Kerîm **"kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde** (hıfzedilmiş)**"** ve hiçbir kapalılığı bulunmayan **"apaçık âyetlerdir."** Buradaki ilim sahipleri, insanların efendileri, en akıllıları, iyice düşünen özlü akıl sahipleri ve aralarından kemâle ermiş olan kimselerdir.

İşte bu kitap, böylelerin kalplerinde apaçık âyetler halinde hıfzedilmiş olması dolayısıyla başkalarına karşı bir delildir. Başkalarının inkâr etmesinin bir zararı olmaz ve zaten bu inkâr da zulümden başka bir şey değildir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder."** buyurmaktadır. Bu âyetleri, ancak herhangi bir bilgiye dayalı olmaksızın, bu konuda ilim ehline ve onu gerçek mahiyetiyle bilme imkânına sahip olan kimselere uymaksızın söz söyleyen bir cahilden ya da onun hak olduğunu bilmekle birlikte inat eden, doğru olduğunu bilmekle birlikte ona muhalefet eden, işi bilmezliğe vuran kimseden başkası bile bile inkâr etmez.

﴿ وَقَالُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْـَٔايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾

50- Dediler ki: 'Ona Rabbinden mucizeler indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım.'

50. Yani peygamberi ve onun getirdiklerini yalanlayıp ona kendilerinin istedikleri belirli birtakım mucizelerin indirilmesini teklif eden bu zalimler, bu isteklerini ileri sürerek itiraz ettiler.

Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar akıtmadıkça asla sana inanmayacağız..."** (el-İsrâ, 17/90)

Halbuki mucizelerin indirilmesini tayin ve tespit etmek, ne onların elindedir ne de Allah Rasûlünün. Çünkü bu, Allah'ın işine karışmak sayılır. "Keşke şöyle olsaydı," "Bu böyle olmalı" demek onların işi değildir. Zira hiçbir kimsenin bu konularda bir yetkiye sahip olması mümkün olamaz.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır."** O da bunları dilerse indirir, dilemezse indirmez.

"Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım." Benim bunun üzerinde herhangi bir mertebem yoktur.

Şayet maksat hakkın batıldan ayrılması ise ve bu da başka yollarla hasıl oluyorsa o takdirde bu konuda ille de tayin edilen birtakım mucizelerin indirilmesini

istemek bir haksızlıktır, Yüce Allah'a karşı da, hakka karşı da kibirlenmektir. İstenen mucizelerin indirildiğini farz etsek bile eğer onların kalplerinde bu mucizeler indirilmedikçe hakka iman etmeyeceklerine dair bir kararlılık varsa, bu durumda iman etseler dahi onların bu imanı iman sayılmaz. Çünkü bu, sadece onların hevâlarına uygun düştüğü için iman ettiklerini ortaya koyar. Yani hak için değil, istedikleri mucizeler için iman etmiş olacaklardır. O halde -bu mucizelerin indirildiğini farz etsek dahi- bu durumda bunların sağlayacağı fayda nedir? Bu yüzden maksat hakkın beyanı olduğundan dolayı Yüce Allah, bunun yolunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (٥١)﴾

51- Sana, kendilerine okunmakta olan bu Kitabı indirmemiz onlara yetmez mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir toplum için rahmet ve öğüt vardır.

51. "Sana, kendilerine okunmakta olan bu Kitabı indirmemiz" senin de, getirdiklerinin de doğruluğunu bilmeleri için **"onlara yetmez mi?"** Bu, pek çok apaçık belgeyi ve göz kamaştırıcı delili bir arada ihtiva eden, son derece özlü bir ifadedir. Önceden de açıklandığı üzere Peygamber'in ümmi olmakla birlikte böyle bir Kitabı getirmesi dahi onun doğruluğunun en büyük belgeleri arasındadır. Diğer taraftan onlara bu Kitabın benzerini ortaya koyma konusunda meydan okuması, onların da bu hususta acze düşmeleri de bir başka delildir. Bu Kitabın üstün gelmesi, açıktan açığa onlara galip gelerek karşılarında okunması, "Bu, Allah tarafından gelmiştir." denmesi, Rasûlün de bu Kitabı yardımcılarının az, buna karşılık muhalif ve düşmanlarının çok olduğu bir zamanda dahi açıkça ortaya koyup gizlememiş olması, bu konuda azmini sürekli diri tutması, hatta herkesin önünde bunu ilan etmesi, şehirde ikamet edenin de, çölde yaşayanın da huzurunda "Bu, Rabbimin kelamıdır. Bu Kitabın benzerini ortaya koymaya kim güç yetirebilir? Yahut kim bununla yarışacak söz söyleyebilir veya onunla boy ölçüşecek söz ortaya koymaya kalkışabilir?" diye ilan etmesi... işte bunların her birisi başlı başına birer delildir.

Yine bu kitabın, geçmişlerin kıssalarını ve haberlerini anlatması, geçmişe ve geleceğe ait gaybe dair haberler vermesi ve bütün bunların doğru ve vakıaya uygun

olması da bir başka delildir. Başka bir açıdan bu Kitap, kendisinden önceki kitaplar üzerinde hakim konumundadır. O kitaptaki doğru şeylerin doğruluğunu bildirmekte, bu kitaplarda yapılan değişiklikleri/tahrifatı da reddetmektedir. Bu Kitap emir ve yasaklarında doğruya iletmektedir. Onun emrettiği bir şey hakkında akıl hiçbir zaman "Keşke böyle bir emir vermeseydi" demez. Neyi yasaklamışsa da akıl "Keşke bunu yasaklamamış olsaydı" demez. Aksine bu Kitap adalete ve hakkaniyete uygundur. Basiret ve akıl sahibi kimselerin aklına uygun düşen hikmetler içermektedir. Bu Kitabın irşadları, doğruya iletmesi ve hükümleri, her duruma ve her zamana uygundur; öyle ki her zaman ve mekanda işleri ıslah edip düzene koyabilecek sadece odur. İşte hakkı tasdik etmek isteyen, hakkı bulmak için çalışan kimselere bütün bunlar delil olarak yeter. Kur'ân'ı yeterli görmeyene Allah hiçbir şeyi yeterli kılmasın! Kur'ân ile şifa bulmayana da Allah şifa vermesin!

Kim Kur'ân-ı Kerîm ile hidâyet bulur, onunla yetinirse hiç şüphesiz bu, onun için bir rahmet ve hayırdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki onda, iman eden bir toplum için rahmet ve öğüt vardır."** Çünkü bu Kitap sayesinde onlar pek çok ilim ve bol hayır elde ederler, kalpleri ve ruhları arınır, inançları tertemiz olur, ahlâkları kemâle erer, ilâhî bağış ve ihsanlara, Rabbanî sırlara nail olurlar.

﴿قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ
آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (٥٢)﴾

52- De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanı bilir. Batıla iman edip Allah'ı inkâr edenler var ya, işte onlar zarar edenlerin tâ kendileridir.'

52. "De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter." Ben O'nu şahit tutuyorum. Eğer yalan söylüyorsam O, benim başıma -size de ibret olacak- musibetler getirir. Eğer O, her halükârda beni destekliyor, bana yardım ediyor, işleri bana kolaylaştırıyorsa -ki öyledir- işte Allah tarafından benim lehime olan bu üstün şahitlik, sizin için yeterli olmalıdır.

Eğer siz O'nun sözlerini işitmiyor ve O'nu görmüyorsunuz diye içinizden O'nun şahitliğinin delil olarak yeterli olmadığı kanaatini geçiriyorsanız şunu bilin ki **"O, göklerde ve yerde olanı bilir."** Benim durumumla sizin durumunuz ve size söylediğim bu sözler de O'nun bildikleri arasındadır.

O, bunları bilmekle ve böyle bir cezalandırmaya kadir olmakla birlikte ben, O'nun adına hak olmayan şeyleri uyduruyorsam hiç şüphesiz bu durumda ben, O'nun ilim, kudret ve kuvvetine dil uzatmış olurum ki bu da cezalandırılmamı gerektirir. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bazı sözleri uydurup Bize isnat etseydi, Biz onu elbette yakalayıverirdik. Sonra da şah damarını elbette koparırdık."** (el-Hakka, 69/44-46)

"Batıla iman edip Allah'ı inkâr edenler, işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir." Çünkü onlar Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman etmeyerek zarara uğramışlardır. Yine onlar, ebedî nimetleri elden kaçırmışlar, dosdoğru hak karşılığında her türlü çirkin batılı, ebedî nimetler karşılığında da her türlü can yakıcı azabı elde etmişlerdir. Bu yüzden hem kendilerini hem de aile fertlerini Kıyamet gününde zarara sokmuş olacaklardır.

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

53- Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Eğer belli bir vade olmasaydı elbette azap onlara gelirdi. Bununla beraber onlar hiç farkında değilken o azap, kendilerine ansızın gelecektir.

53. Yüce Allah, Peygamberi ve onun getirdiklerini yalanlayanların, cehaletlerini ve onların azabın çabuk gelmesini isteyip yalanlamalarını daha da ileriye götürerek **"Eğer doğru söyleyenlerden iseniz bu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecek?"** (el-Mülk, 67/25) dediklerini haber vermektedir. Buna karşılık Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer"** bu azabın inmesi için tespit edilmiş ve henüz gelmemiş olan **"belli bir vade olmasaydı"** onların bu konuda Bizi âciz bırakmak isteyişleri ve hakkı yalanlayışları sebebiyle **"elbette azap onlara gelirdi."**

Eğer Biz cahillikleri sebebiyle onları hemen azapla yakalayacak olsaydık hiç şüphesiz onların sözleri, başlarına gelecek olan belâları ve cezaları daha da çabuklaştırırdı. Bununla birlikte azabın inişini geç bulmasınlar. Çünkü **"onlar hiç farkında değilken o azap kendilerine ansızın gelecektir."**

Nitekim Yüce Allah'ın haber verdiği şekilde de olmuştur. Onlar Bedir'e şımarıkça ve böbürlene böbürlene gelip maksatlarını elde edeceklerini sandıkları bir sırada Allah onları zelil etti, ileri gelenlerini öldürdü. Bütün şerlileri de bu savaşta ölüp gitti. Bu musibetten payını almadık tek bir ev kalmadı. Azap onlara ummadıkları bir yerden geldi ve onların farkında olmadıkları bir sırada tepelerine indi.

﴿ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Halbuki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

54. Eğer onlara dünyada azap gelmezse hiç şüphesiz önlerinde onları bekleyen uhrevî bir azap vardır. Onlardan hiç kimse de bu azaptan kurtulamayacaktır. İster ona bu dünya azabı hemen verilmiş olsun, ister mühlet verilmiş olsun fark etmez, **"cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır."** Onlar, oradan ayrılıp başka bir yere gidemeyeceklerdir. Dört bir yandan cehennem onları kuşatmış olacaktır. Tıpkı büyük-küçük günahlarının, küfürlerinin kendilerini çepeçevre kuşatmış olduğu gibi. İşte en çetin azap da bu azaptır.

﴿ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- O gün azap, onları hem üstlerinden hem de ayaklarının altından kaplayacak ve Allah onlara şöyle diyecektir: 'Tadın yapmakta olduklarınızı!'

55. İşlemiş olduğunuz ameller şimdi azaba dönüşmüştür; küfür ve günahlar sizlerin her yanınızı kuşatmış olduğu gibi azap da her yandan sizi kuşatmıştır.

﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا
تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

56- Ey iman eden kullarım! Şüphesiz Benim (yarattığım) **yeryüzü geniştir. O halde yalnız Bana ibadet edin.**

57- Her can ölümü tadacaktır. Sonra da yalnız Bize döndürüleceksiniz.

58- İman edip salih amel işleyenleri Biz, cennette altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştireceğiz. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!

59- Onlar, sabreden ve yalnızca Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

56-58. "**Ey**" beni ve Rasûlümü tasdik ederek "**iman eden kullarım! Şüphesiz Benim** (yarattığım) **yeryüzü geniştir. O halde yalnız Bana ibadet edin.**" Yeryüzünün herhangi bir yerinde Rabbinize ibadet etmek sizin için imkânsız olursa oradan ibadetin yalnızca Allah'a yapıldığı bir başka yere göç/hicret edin. Zira ibadet edilecek yerler pek geniştir. Mabud da bir ve tektir. Ölümün gelip sizi bulması ise kaçınılmazdır. Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz. O da Rabbine güzelce ibadet ederek iman ve salih ameli bir arada işleyen kimseyi cennetteki üstün köşklerde ve canların çektiği, gözlerin zevk aldığı, her türlü mükemmel nimeti barındıran yerlerde mükâfatlandıracaktır ve bu kimseler orada ebedî kalacaktır. İşte Naîm cennetlerindeki bu yüce köşkler, Allah için "**amel edenlerin mükafatı**" olarak "**ne güzeldir!**"

59. "**Onlar**" Allah'a ibadet üzere "**sabreden**" ve bu hususlarda "**yalnızca Rablerine tevekkül eden kimselerdir.**" Allah'a ibadet üzere sabretmeleri, bu hususta bütün güç ve gayretlerini harcamalarını, bunları herhangi bir şekilde ihlâl etmeye çalışan şeytana karşı da büyük bir savaşa girmelerini gerektirir.

Tevekkülleri ise Yüce Allah'a güvenip dayanmalarını, yapmaya kararlaştırdıkları amelleri gerçekleştirmesi ve bunları kemâle erdirmesi konusunda O'nun hakkında hüsn-i zan beslemelerini gerektirir.

Her ne kadar sabrın çerçevesi içinde olsa da tevekkülün özellikle belirtilmesi, emirleri yerine getirmede ve yasakları terk etmede ona ihtiyaç duyulmasındandır. Ayrıca sabır da tevekkülsüz tamamlanmaz.

﴿ وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ٱللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Nice canlı vardır ki rızkını yanında taşımaz. Onlara da, size de rızkı veren Allah'tır. O, her şeyi işitendir, bilendir.

60. Yani şanı yüce ve mübarek olan yaratıcı, güçlüleriyle âcizleriyle bütün varlıkların rızkını üstlenmiştir. Yeryüzünde gücü az, aklı yetersiz "**Nice canlı vardır ki rızkını yanında taşımaz.**" Bunlar kendi rızıklarını depolayamaz, hiçbir zaman yanlarında rızıklarından bir şey bulunmaz. Ama Yüce Allah her vakit onların rızıklarını onlara amade kılar. "**Onlara da, size de rızkı veren Allah'tır.**" Hepiniz Allah'ın, rızıklarını üstlendiği varlıklarsınız. O, sizi yoktan var edip işlerinizi çekip çevirdiği gibi rızkınızı da verir.

"**O, her şeyi işitendir, bilendir.**" Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Hiçbir canlı varlık da O'na gizli olduğu için rızıksız kalıp telef olmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerleri de, emanet edildikleri yerleri de O bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.**" (Hûd, 11/6)

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ ٱللَّهُ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾

61- Eğer sen onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı? Güneşi ve ayı kim istifadenize sundu?' diye sorsan onlar elbette 'Allah' diyeceklerdir. O halde nasıl (tevhidden) **döndürülüyorlar?!**

62- Allah, rızkı kullarından dilediği kimselere genişletir, dilediklerine de daraltır. Şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir.

63- Eğer sen onlara 'Gökten suyu indirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra dirilten kimdir?' diye sorsan onlar elbette 'Allah' diyeceklerdir. Sen, 'Allah'a hamdolsun.' de. Ama onların çoğu akıllarını kullanmazlar.

61-63. Bu, Yüce Allah'ın ulûhiyette bir olduğunu yalanlayan ve yalnızca O'na ibadeti reddeden müşriklere karşı getirilen susturucu bir delildir. Şöyle ki onlar, Allah'ın rububiyette tek olduğunu kabul ettikleri gibi uluhiyette de tek olduğunu kabul etmek zorundadırlar. Çünkü onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı? Gökten bir su indirerek ölümünden sonra o suyla yeryüzünü kim diriltti? Bütün işlerin idaresi kimin elindedir?" diye soracak olursak "**onlar elbette, 'Allah' diyeceklerdir.**" "Bunların yapan yalnızca Allah'tır." diyecek ve putlarla Allah'tan başka taptıkları varlıkların, bunların herhangi birini yapabilecek güce sahip olmadıklarını itiraf edeceklerdir.

Acizliklerini ve hiçbir şeyi idare edebilecek güce sahip olmadıklarını kabul ettikleri bu varlıklara yönelmeleri ve bundan dolayı da ortaya attıkları yalan ve iftiraları gerçekten hayret edilecek bir iştir. Böylece onların akılsız ve kafaları çalışmaz kimseler oldukları tescillenmiştir. Zira fayda sağlayamayacağını, zarar

veremeyeceğini, hiçbir şey yaratamayacağını, rızık veremeyeceğini bilmekle birlikte bir taşa, bir kabre ya da benzer bir şeye yönelen, sonra da tam bir samimiyetle ona bağlanıp ibadet eden; yaratıcı, rızık verici, fayda ve zarar verici Rabbe onu ortak kılan kimseden daha kıt akıllı biri olabilir mi?

Hidâyeti sapıklıktan ayıran, müşriklerin izledikleri yolun batıl olduğunu -ilâhî tevfike mazhar olanlar ondan sakınsınlar diye- açık seçik ortaya koyan Allah'a hamdolsun, de. Yine ulvî ve süflî alemleri yaratan, bunların işlerini çekip çeviren, bunların rızkını veren, dilediğine rızkı geniş geniş tutmakla birlikte dilediğininkini kısan ve bunu hikmeti gereğince ve kullarına neyin yararlı olduğunu bildiği için yapan Allah'a hamdolsun, de.

﴿وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا
هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا
حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾﴾

64- Bu dünya hayatı, (geçici) **bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise işte asıl** (ebedi yaşanacak) **hayat odur. Keşke bilselerdi!**

65- Gemiye bindiklerinde (başları sıkışınca) **dini yalnızca Allah'a halis kılarak O'na yalvarırlar. Onları kurtarıp karaya çıkarınca da bakarsın ki ortak koşmaya devam ediyorlar.**

66- Böylece kendilerine verdiklerimize nankörlük ederler ve (geçici dünya nimetlerinden) **faydalanırlar. Ama yakında bilecekler.**

67- Çevrelerinde insanlar yakalanıp götürüldüğü halde bizim (Mekke'yi) **kendileri için güvenli ve saygın/dokunulmaz bir yer kıldığımızı görmezler mi? Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü edecekler?**

64. Yüce Allah, dünya ve âhiretin durumunu haber vermektedir ki bu, zımnen dünyaya karşı zahid olmaya ve âhirete karşı da istekli olmaya bir teşviktir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Gerçekte **"bu dünya hayatı,** (geçici) **bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir."** Kalpler onunla eğlenir, bedenler de onunla oynayıp durur. Buna sebep ise Yüce Allah'ın onda yaratmış olduğu süsler, zevkler, haktan yüz çeviren kalpleri kendine çeken, gafil gözleri kamaştıran, batıla ve batılcılara meyleden nefisleri kendine çeken nefsî arzulardır. Daha sonra bunlar, çabucak yok olur gider ve hepsi son bulur. Bunları sevenin elindeyse pişmanlık ve hüsrandan başka bir şey kalmaz.

"Âhiret yurdu ise işte asıl (ebedi yaşanacak) **hayat odur."** Yani kâmil hayat orasıdır. Bu ifade şunları da içermektedir: Âhirettekilerin bedenleri son derece kuvvetli, sahip oldukları güçler de en ileri derecede olacaktır. Çünkü bunlar, o hayat için yaratılmış bedenler ve güçlerdir. Ayrıca orada, yaşamın kendisi vasıtasıyla kemâle ereceği ve lezzetin kendisiyle tamamlanacağı her şey de olacaktır: kalpleri sevindirici şeyler, bedenlerin arzuladığı yiyecekler, içecekler, eşler gibi hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nice nimetler...

"Keşke bilselerdi!" O takdirde dünya hayatını âhirete tercih etmezlerdi. Eğer akıllarını kullanan kimseler olsalardı, ebedî hayat yurdundan yüz çevirerek, oyun ve eğlence yurduna yönelmezlerdi. Bu da bunu bilen kimselerin mutlaka âhireti dünyaya tercih etmelerinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü onlar, her iki yurdun da durumunu açıkça görürler.

65-66. Daha sonra Yüce Allah, denizde yolculuk yaptıkları ve dalgaların ardı ardına geldiği sırada ölmekten korkan müşriklerin, dinlerini Allah'a halis kılıp bütün koştukları ortakları terk ettiklerini, buna karşılık Allah'a hiçbir ortak koşmaksızın ihlâsla dua ettiklerini bildirerek bunu, onlara karşı bağlayıcı bir delil olmak üzere ortaya koymaktadır. Zira ihlasla dua edip yalvardıkları Zat onları bu sıkıntılı halden kurtarıp karaya çıkarınca, onlar bu durumdan kendilerini kurtaramayan ve hiçbir sıkıntılarını gideremeyen varlıkları O'na ortak koşarlar. Peki, bunların hem rahat hem sıkıntılı, hem kolay hem zor zamanlarında Allah'a ihlâsla dua etmeleri ve böylelikle cezasından uzak kalmış, mükâfatını hak etmiş gerçek mü'minlerden olmaları gerekmez miydi?

Denizdeki tehlikeden kurtarılmak suretiyle onlara ihsan edilen bu nimetten sonra tekrar şirk koşmaları, neticede onlara verilen nimetlere bir nankörlüktür. İyiliğe kötülükle karşılık vermektir. Bunun sebebi ise dünya hayatından yararlanmalarıdır. Onların dünya hayatından faydalanmaları, hayvanlarınkine benzer; midelerini doldurmaktan ve nefsî arzularını tatmin etmekten başka bir düşünceleri yoktur.

"Ama yakında bilecekler." Dünyadan ayrılıp âhirete yöneldikleri vakit çok üzülecekler ve görecekleri cezanın ne kadar can yakıcı olduğunu anlayacaklar.

67. Daha sonra Yüce Allah, onlara güvenilir bir Harem bölgesi lütfetmiş olduğunu, onların da burada yaşayanlar olarak emniyet/güven ve bol rızık içinde bulunduklarını hatırlatmaktadır. Halbuki çevrelerinde bulunan insanlar korku içindedirler ve yırtıcı bir kuşun avını kapması gibi düşmanları tarafından kapılıp götürülmektedir. O halde neden açlığa karşı kendilerini doyurana, korkuya karşı kendilerine emniyet verene ibadet etmiyorlar?

"Hâlâ" izlemekte oldukları şirk, batıl söz ve fiilleri ihtiva eden **"bâtıla inanıp Allah'ın"** üzerlerindeki **"nimetine nankörlük mü edecekler?"** Akılları nerede bunların? Zira sapıklığı hidâyete, batılı hakka, bedbahtlığı bahtiyarlığa tercih etmişler ve böylelikle insanların en zalimi olmuşlardır!

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine gelmiş olan hakkı yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?! Kâfirler için cehennemde yer mi yok?

68. "Allah'a karşı yalan uyduran" ve izlemekte olduğu sapıklık ve batılı Allah'a nispet eden **"yahut kendisine"** Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* vasıtasıyla **"gelmiş olan hakkı yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?!"**

İşte bu inatçı ve zalimin önünde cehennem vardır. **"Kâfirler için cehennemde yer mi yok?"** Orada onlardan üzerlerindeki haklar alınır ve rezil perişan edilirler. Orası onların asla çıkamayacakları, ayrılamayacakları, aksine sürekli kalacakları yerleri olur.

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Uğrumuzda cihad edenler var ya, elbette Biz onları yollarımıza iletiriz. Şüphesiz Allah, ihsan sahipleriyle beraberdir.

69. "Uğrumuzda cihad edenler," Allah yolunda hicret eden, düşmanları ile cihad eden ve Allah'ın rızasına uyma yolunda bütün gayretlerini ortaya koyanlar,

"elbette Biz onları yollarımıza," Bize ulaştıran yollara **"iletiriz."** Çünkü onlar ihsan sahibi kimselerdir.

"Şüphesiz Allah" yardımı, zafer ve hidâyetiyle **"ihsan sahipleriyle beraberdir."** Bu buyruk şuna delildir:

İnsanlar arasında hakkı isabet ettirmeye en layık kimseler cihad ehli kimselerdir. Emrolunduğu hususlarda ihsan ile hareket eden kimselere Yüce Allah yardım eder ve onlara hidâyete ulaştıran yolları kolaylaştırır. Şer'i ilimleri tahsil etme uğrunda olanca gayretini ortaya koyan kimse, maksadını elde etme hususunda kendi gayretiyle elde edemeyeceği ilâhî birtakım lütuflara, hidâyet ve yardıma mazhar olur, ilim elde etme işi de ona kolaylaştırılır. Çünkü şer'i ilimleri öğrenmek, Allah yolunda cihadın bir bölümüdür. Hatta o, ancak seçkin insanların yerine getirdiği cihadın iki bölümünden biridir. Bunlar ise kâfirlere ve münafıklara karşı sözle ve dille yapılan cihadla din işlerini öğretmek ve müslüman olsalar dahi hakka muhalif olanların tartışmalarını reddetmek üzere cihaddır.

Ankebût sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımıyla- burada sona ermiştir.

سورة الروم

RÛM SÛRESİ

-30-

30- RÛM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 60 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الٓمٓ ۝١ غُلِبَتِ الرُّومُ ۝٢ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝٣ فِي
بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝٤ بِنَصْرِ
اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝٥ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- **Elif, Lâm, Mîm.**

2- **Rumlar yenildiler;**

3- (Araplara) **çok yakın bir yerde. Ama onlar bu yenilgilerinden sonra galip geleceklerdir,**

4- **Üç ila dokuz yıl içinde... Önünde de, sonunda da emir Allah'ındır. O gün mü'minler de sevineceklerdir;**

5- **Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder. O, Azîz'dir, Rahîm'dir.**

1-5. O dönemde Pers/İran ve Rum/Bizans imparatorlukları, yeryüzünün en güçlü devletleri idiler. Bu iki devlet arasında, birbirine denk güçlere sahip devletler arasında görülegelen türden savaşlar/çarpışmalar cereyan ediyordu. Persliler ateşe ibadet eden müşriklerdi. Bizanslılar ise kitap ehli olup kendilerini Tevrat'a veya İncil'e bağlı kabul ediyorlardı. Yani Perslere göre müslümanlara daha yakın idiler. O bakımdan Müslümanlar, onların Perslere galip gelip üstünlük sağlamalarını istiyorlardı. Müşrikler ise Perslerle şirkte ortak oluşları sebebiyle Perslerin Bizanslılara galip gelmelerini istiyorlardı.

Persliler, Bizanslılara üstünlük sağlayıp onların ülkelerini tamamen kuşatmayan ancak sınırlarını küçülten türden bir galibiyet elde ettiler. Bundan dolayı Mekke müşrikleri sevindi, müslümanlar üzüldü. Yüce Allah onlara Rumların, Perslere yakın bir zaman zarfında galip geleceklerini haber verip bir vaatte bulundu. Bu

ise **"üç ila dokuz yıl içerisinde"** gerçekleşecekti. Yani on yılı aşmayan, üç yıldan da az olmayan dokuz, sekiz ya da bu civarda bir süre sonra olacaktı.

Bununla birlikte İranlıların Bizanslılara galip gelmeleri de, daha sonra Bizanslıların onlara galip gelmeleri de ve diğer her şey de Allah'ın dilemesi ve kudretiyle olur. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Önünde de, sonunda da emir Allah'ındır."** buyurmaktadır. Yani galip gelmek/zafer kazanmak, sırf sebeplerin varlığına bağlı değildir. Bu konuda Allah'ın kaza ve kaderinin etkisi de kaçınılmazdır.

"O gün," yani Bizanslıların İranlılara galip gelerek onları bastıracakları gün **"mü'minler de sevineceklerdir, Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder."** Yani her iki taraf da kâfir olmakla birlikte Bizanslıların İranlılara galip gelmeleri mü'minleri sevindirecektir. Çünkü kimi kötülük, kimisinden daha ehvendir. Aynı gün müşrikler de üzülecek ve kederleneceklerdir.

"O," bütün mahlukatı emri altına alan, mutlak güce sahip **"Aziz'dir." "Mülkü dilediğine verir, dilediğinden de mülkü alır. Dilediğini aziz eder, dilediğini de zelil eder."** (Âl-i İmran, 3/26)

O, mü'min kullarına karşı da çok merhametli olan **"Rahîm'dir."** Zira onlara, onları zafere ulaştıracak ve bahtiyar kılacak türden hesaba katılmayacak nice sebep hazırlamıştır.

﴿ وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- (Bu) Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

6. Ama siz buna kesin olarak inanın, bunun muhakkak gerçekleşeceğinden emin olun. Bu vaadin yer aldığı âyet-i kerimeler nazil olunca müslümanlar onları tasdik etti, müşrikler de inkâr etti. O günde ki bazı müslümanlar bazı müşriklerle belirledikleri birkaç yıllık süre için bahse dahi girdiler.

Allah'ın belirlediği vade geldiğinde Bizanslılar, İranlılara karşı zafer kazanıp onları daha önce kendilerinden almış oldukları topraklardan çıkardılar. Böylelikle de Allah'ın vaadi gerçekleşmiş oldu.

Bu, Yüce Allah'ın gerçekleşmesinden önce haber verdiği gaybî haberlerdendir. Allah'ın haber verdiği dönemde ve bu vaadin gerçekleştiği sırada yaşayan müslümanlar da, müşrikler de bunun gerçekleştiğini görmüşlerdi.

"Fakat insanların çoğu" Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu **"bilmezler."** Bundan dolayı aralarında O'nun vaadini yalanlayan ve âyetlerini yalan sayan bir kesim bulunabilir.

﴿ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Onlar, dünya hayatının dış yüzünü bilirler. Ahiretten yana ise onlar tamamen gaflet içerisindedirler.

7. Bu bilmeyen kimseler, eşyanın iç yüzlerini ve nihai âkıbetlerini bilmezler. Onlar ancak **"dünya hayatının dış yüzünü bilirler."** Sebeplere bakar ve kendi görüşlerine göre var oluş sebepleri tahakkuk etmiş işlerin kesin olarak meydana geleceğini iddia ederler. Buna karşılık var olmalarını gerektirecek sebepleri görmedikleri işlerin, hiçbir şekilde meydana gelmeyeceğine inanırlar. Böylece sebeplerin ötesine geçemezler. Bu sebepleri yaratanın ve onlarda tasarruf edenin kudretine dikkate almazlar.

"Ahiretten yana ise onlar tamamen gaflet içerisindedirler." Bunların kalpleri, arzuları ve iradeleri yalnızca dünyaya, dünyevi arzu ve isteklere, dünyanın değersiz malına yönelmiştir. Bunun için çalışır, bunun için gayret eder, buna yönelir, yapacaklarını bu uğurda yapar ve âhiretten gafil kalırlar. Bunların kalpleri cenneti arzulamadığı gibi cehennem ateşinden de korkmaz. Allah'ın huzurunda durmaktan ve O'na kavuşmaktan yana da çekinmez. Bu ise bedbahtlığın açık bir alâmetidir, sebebi de âhiretten yana gafil olmaktır.

Bu konudaki hayret edilecek bir husus da şudur: Bu tür insanların büyük bir çoğunluğunun, dünyanın görünen yüzü hakkındaki zeka ve kavrayışları, akılları şaşırtacak, insanı dehşete düşürecek noktadadır. Bunlar atomla ve elektrikle ilgili öyle keşifler yapmış; kara, deniz ve hava taşıtları açısından öyle ilerlemeler kaydetmişler ki bu hususta gerçekten üstünlük sağlamış ve öne geçmişlerdir. Hatta kendi akıllarını kendileri beğeniyor ve başkalarını Allah'ın kendilerini muktedir kıldığı şeylerden âciz sayıyorlar. Bu yüzden başkalarına küçümseyici gözlerle bakıyorlar. Halbuki dinleri hususunda insanların en kavrayışsızları, en kıt akıllıları onlardır. Âhiret hususunda onlardan daha gafil kimse yoktur. İşlerin akıbetlerini onlardan daha az bilen yoktur. Derin basiret sahipleri ise onların cahillikleri içinde şaşkınca dolaştıklarını, sapıklıkları içinde bocaladıklarını, batılları içinde gidip geldiklerini görmektedir. Onların Allah'ı unuttuklarını, Allah'ın da

onlara bizzat kendilerini unutturduğunu, böylece onların fasıkların ta kendileri olduklarını anlarlar. Yine onların Allah'ın kendilerine verdiği şeylere, kendilerini muktedir kıldığı dünya ve dünyanın zahiriyle ilgili ince fikirlere, diğer taraftan mahrum bulundukları ulvî akla bakarlar, bunu düşünürler ve emrin bütünüyle Allah'a ait olduğunu, kulları hakkında yalnız O'nun hüküm verdiğini, her şeyin O'nun muvaffak kılmasına veya yardımını esirgemesine bağlı olduğunu anlarlar. Rablerinden korkar ve kendilerine bağışlamış olduğu akıl ve iman nurunu tamamlamasını isterler ki O'na kavuşabilsinler ve O'nun himayesine girebilsinler. Bütün bu teknoloji ve ilerlemelerle birlikte iman da bulunsa ve bunlar iman temeli üzere kurulsa sonuç olarak çok üstün bir gelişme ve pek güzel bir hayat ortaya çıkar. Ancak bunların pek çoğu, Allah'ı inkâr temeli üzerine kurulduğu için onlar, ahlâkî düşüklükten, yok oluş ve tahribatın sebeplerinden başka bir sonuç vermemektedir.

﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ
وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Onlar, kendileri hakkında da mı düşünmezler? Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak (bir amaç) **ve belli bir süre için yaratmıştır. Ama insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyor.**

8. Yani Allah'ın peygamberlerini ve O'na kavuşmayı yalanlayanlar **"kendileri hakkında da mı düşünmezler?"** Çünkü kendi varlıklarında öyle deliller vardır ki bunlar vasıtasıyla kendilerini yoktan var edenin, daha sonra kendilerini dirilteceğini anlarlar. Yine kendilerini önce bir nutfe iken bir kan pıhtısına, sonra bir çiğnem ete, arkasından kendisine ruh üflenmiş bir insana, derken küçük bir bebeğe, genç bir delikanlıya, olgun bir kişiye, oradan da kocamış bir ihtiyara kadar aşamadan aşamaya geçiren Zatın, kendilerini başıboş ve amaçsız bir halde bırakmasının, kendilerine hiçbir emir ve yasak koymamasının, yaptıklarının mükâfat ya da cezasını onlara vermemesinin imkânsız olduğunu da kesinlikle anlarlardı.

"Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak (bir amaç)**,"** hanginizin amelinin daha güzel olduğunu ortaya çıkarmak üzere sizi denemek **"ve belli bir süre için yaratmıştır."** Bunların varlıkları, belli bir süreye kadardır.

Bu süre bitince dünyanın sonu gelecek, kıyamet kopacaktır. Yer de, gökler de değiştirilip başka bir hale çevrileceklerdir.

"Ama insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyor." Bundan dolayı O'na kavuşmak için hiçbir şekilde hazırlanmıyorlar. O günü haber veren peygamberlerini tasdik etmiyorlar. Bu ise hiçbir delile dayanmayan bir tutumdur. Bundan dolayı Yüce Allah, onları yeryüzünde dolaşmaya ve daha önce peygamberlerini yalanlayıp emirlerine muhalefet edenlerin âkıbetine ibretle bakmaya davet etmekte, bu maksatla dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ
لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Zira onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Toprağı ekip biçmişler ve yeryüzünü de bunlardan çok daha fazla imar etmişlerdi. Peygamberleri de onlara apaçık deliller getirmişti. Allah onlara asla zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

9. Yüce Allah, onların dikkatlerini yeryüzünde gezip dolaşmaya, peygamberleri yalanlayıp emirlerine muhalefet edenlerin âkıbetini ibretle görmeye çağırmaktadır. Zira onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Yeryüzündeki eserleri, yaptıkları binalar, saraylar, köşkler, yüksek yapılar, diktikleri ağaçlar, ekinler, akıttıkları ırmaklar pek çoktu. Ancak onlar, hakkı getiren ve getirdiklerinin doğruluğuna dair apaçık delil ve mucizeleri ortaya koyan Allah'ın peygamberlerini yalanladıkları için sahip oldukları güçlerinin onlara bir faydası olmadığı gibi eserlerinin de bir faydası olmadı.

İşte bu muhataplar, onların bıraktıkları eserlere bakarlarsa helâk olmuş ümmetlerden ve yok olup gitmiş insanlardan başkalarını göremeyeceklerdir. Onlardan geriye ıpıssız yerlerden başka bir şey kalmamıştır. Diğer taraftan insanlar sürekli olarak onları kötülükle anmaktadırlar. Bu akıbet, böylelerine dünyada verilen peşin bir cezadır ve uhrevî cezalarının bir numunesi ve başlangıcıdır.

Helâk edilmiş olan ümmetlere Allah, -onları helâk ettiği için- zulmetmedi. Aksine onlar kendilerine zulmettiler ve helâk edilişlerinin sebeplerini kendileri hazırladılar.

﴿ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴾

10- Sonra kötülük yapanların âkıbeti, akıbetlerin en kötüsü oldu. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini yalanlıyorlar, üstelik onlarla alay da ediyorlardı.

10. **"Sonra kötülük yapanların âkıbeti, akıbetlerin en kötüsü oldu."** Çok kötü ve ağır bir sonuçla karşı karşıya kaldılar. Bu da onların **"Allah'ın âyetlerini"** yalanlamalarının bir sonucuydu. **"Üstelik onlarla alay da ediyorlardı."** İşte kötülük yapmalarının ve günahlarının cezası bu oldu. Ayrıca bu alay ve yalanlayış, ahirette de en ağır cezalara ve en ibretlik cezalandırmalara sebep teşkil edecektir.

﴿ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, (ölümden) **sonra da bunu** (yaratmayı) **tekrarlar. Sonra da O'na döndürüleceksiniz.**

11. Yüce Allah, tek başına bütün mahlukatı ilkin kendisinin yarattığını, sonra da onları tekrar yaratıp dirilteceğini haber vermektedir. Onları dirilttikten sonra amellerinin karşılığını kendilerine vermek üzere de hepsi O'na döndürüleceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah, önce kötü kimselerin amellerinin cezasını, sonra da hayır işleyenlerin amellerinin karşılığını beyan etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُبْلِسُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Kıyametin kopacağı gün günahkârlar, ümitlerini yitirip suskunluğa gömüleceklerdir.

12. **"Kıyametin kopacağı gün,"** insanların, âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkıp Kıyameti ayan beyan görecekleri vakit **"günahkârlar ümitlerini yitirip suskunluğa gömüleceklerdir."** Her türlü hayırdan ümit keseceklerdir. Çünkü onlar, o güne suç ve günahtan başka bir şey hazırlamış değillerdir. Bunlar ise küfür, şirk ve türlü masiyetlerden oluşan günahlar olacaktır. Ceza görmeyi gerektiren sebepleri getirmiş olacaklarından ve bunlarla beraber mükâfat kazanmalarını gerektiren hiçbir sebepleri olmadığından dolayı ümitlerini yitirecekler, suskunluğa bürünüp iflâs edecekler. Koştukları ortaklarının kendilerine fayda sağlayacağı ve şefaatçi olacağı şeklindeki zanları da asılsız çıkmış olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlar için (Allah'a) **koştukları ortaklar içerisinden hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Hatta onlar,** (Allah'a) **koştukları o ortaklarını inkâr edeceklerdir.**

14- Kıyametin kopacağı gün var ya, işte o gün hepsi birbirinden ayrılacaktır.

13. **"Onlar için"** Allah ile birlikte tapındıkları **"ortaklar içerisinden hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Hatta onlar,** (Allah'a) **koştukları o ortaklarını inkâr edeceklerdir."** Yani müşrikler Allah'a koştukları ortaklardan uzak olduklarını belirtecekleri gibi kendilerine tapınılanlar da onlardan ve ibadetlerinden uzak olduklarını belirtecekler ve şöyle diyeceklerdir: **"Biz, Sana (bunlardan) uzak olduğumuzu arz ederiz. Onlar, gerçekte Bize ibadet etmiyorlardı."** (el-Kasas, 28/63) Böylelikle birbirlerine lanet edecek ve birbirlerinden uzaklaşacaklardır.

14. Hayır ve şer ehli, dünya hayatında amelleri ayrı ve farklı olduğu gibi o gün de birbirlerinden ayrılacaklardır. Şöyle ki:

﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَهُمْ فِى رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- İman edip salih ameller işleyenlere gelince onlar, (cennet) **bahçelerinde sevinç ve nimetlere kavuşacaklardır.**

15. **"İman edip salih amel işleyenler,"** kalpleriyle iman eden, bu imanı da işledikleri salih amellerle doğrulayanlar "(cennet) **bahçelerinde sevinç ve nimetlere kavuşacaklardır."** Bu bahçede çeşitli bitkiler ve arzu edilen her türlü şey bulunacaktır. Orada lezzet verici yiyecekler, içecekler, güzel huriler, hizmetkarlar (vildân, gılman), neşelendirici ve zevk verici sesler, hayret verici güzel

manzaralar, hoş kokular, neşe, sevinç, mutluluk vb. gibi hiç kimsenin niteliklerini anlatmaya güç yetiremeyeceği şeylerle sevince gark olacaklardır.

﴿ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَلِقَآئِ ٱلْـَٔاخِرَةِ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ فِى ٱلْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Kâfir olup âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar da azabın ortasına konacaklardır.

16. **"Kâfir olup"** nimeti inkâr ederek ona küfürle ve nankörlükle karşılık veren, peygamberlerin kendilerine getirmiş oldukları **"âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar da azabın ortasına konacaklardır."** Cehennem bütün yönleriyle onları çepeçevre kuşatmış, can yakıcı azap onların ta kalplerine kadar işlemiş, kaynar sular yüzlerini yakmış ve bağırsaklarını paramparça etmiş olacaktır. İki kesim arasındaki fark ne kadar da büyük! Nimete gark edilenlerle azaba uğratılanlar arasında eşitlik nerede?

﴿ فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

17- O halde akşama ulaştığınızda da, sabaha çıktığınızda da Allah'ı tesbih edin.

18- Göklerde ve yerde hamd yalnız O'nundur. Bir de gündüzün sonunda ve öğle vaktine ulaştığınızda (tesbih edin).

17-18. Bu buyruklarla Yüce Allah, her türlü kötülükten ve eksiklikten münezzeh olduğunu, yaratılanlardan herhangi birinin O'na denk olmadığını, böyle bir şeyden yüce ve münezzeh olduğunu haber vermekte, ayrıca kullarına; akşama vardıklarında, sabaha çıktıklarında, gündüzün sonunda ve öğle vakitlerinde Zatını tesbih etmelerini emretmektedir. Bu vakitler ise beş vakit namazın vaktidir. Allah, bu vakitlerde kullarına Zatını tesbih edip hamd etmelerini emretmektedir.

Bunun kapsamına beş vakit namazın içindekiler gibi farz olan tesbih ve hamdler girdiği gibi sabah-akşam zikirleri ve namazların akabinde yapılan zikirler gibi müstehap olanlar da girmektedir. Çünkü Yüce Allah'ın farz namazlar için vakit olarak tayin ettiği bu zaman dilimleri, en faziletli vakitlerdir. Bu vakitlerde Allah'a hamd, tesbih ve ibadet etmek, başka vakitlerdekinden daha faziletlidir. Hatta iba-

det, "Subhanallah" tesbihini ihtiva etmeyecek olsa bile ihlâs ile yapılması halinde fiilen tesbih (Allah'ın tenzih etmek) demektir. Zira fiilî ibadette Allah'ın, ortağı olmaktan, yaratılmışlardan herhangi bir kimsenin O'nun hak ettiği ihlâs ve yönelişi hak etmesinden yana tenzih edilmesi söz konusudur.

﴿ يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَيُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O, ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır. Yeryüzünü de ölümünden sonra diriltir. İşte siz de (kabirlerinizden) **böyle çıkarılacaksınız.**

19. **"O, ölüden diriyi çıkartır."** Ölü yerden bitki, taneden başak, çekirdekten ağaç, yumurtadan civciv, kâfirden mü'min vs. çıkardığı gibi... **"Diriden de ölüyü çıkartır."** Sözü edilenlerin tersinde olduğu gibi.

"Yeryüzünü de ölümünden sonra diriltir." Oraya hareketsiz ve ölü bir haldeyken yağmur yağar. Üzerine yağmur inince hareketlenir, kabarır ve göz kamaştırıcı her çiftten bitkiler bitirir.

"İşte siz de" kabirlerinizden **"böyle çıkarılacaksınız."** Bu, ölümünden sonra yeryüzünü diriltenin ölüleri de dirilteceğine dair kesin bir belge ve göz kamaştırıcı bir delildir. Akıl açısından ikisi arasında bir fark yoktur. Bunlardan birini kabul edip diğerini uzak bir ihtimal görmeyi gerektirecek bir husus yoktur.

﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَآ أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Sizi topraktan yaratmış olması da O'nun delillerindendir. Sonra siz, (çoğalıp yeryüzüne) **dağılan insanlar haline geldiniz.**

20. Bu buyruktan itibaren Yüce Allah, tek ilâh olduğuna, azametinin kemaline, meşietinin geçerliliğine, kudretinin gücüne, sanatının güzelliğine, rahmet ve ihsanının genişliğine işaret eden delillerini saymaya başlamaktadır: **"Sizi topraktan yaratmış olması,"** ki bu, insan soyunun aslını teşkil eden Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılmasıyla olmuştur **"O'nun delillerindendir. Sonra siz,** (çoğalıp yeryüzüne) **dağılan insanlar haline geldiniz."** Yani O, sizi tek bir asıldan ve maddeden yaratmış, sonra da sizi yeryüzünün dört bir yanına yaymıştır.

Bunda sizi bu asıldan yaratanın ve yeryüzünün dört bir yanına yayanın; hak mabud, Rab, hamde layık, mutlak egemen, her türlü sevgiye layık ve çok rahmet-

li olduğuna, ölümden sonra sizi tekrar dirilterek kendi huzuruna döndüreceğine dair pek çok delil vardır.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Sizin için kendi cinsinizden, kendileri ile sükûn bulacağınız eşler yaratmış olması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

21. "Sizin için kendi cinsinizden," size münasip, sizin de kendilerine münasip düştüğünüz ve sizin onlara onların da size benzediği **"kendileri ile sükûn bulacağınız eşler yaratmış olması ve aranızda,"** eşler arasında evliliğe bağlı muhabbet ve merhameti gerektiren sebepler dolayısıyla **"sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun"** rahmetine, kullarına inâyetine, pek büyük hikmetine, her şeyi çepeçevre kuşatan ilmine işaret eden **"delillerindendir."**

Eşler ile faydalanılır, zevk alınır, çocukların doğumu ve terbiyesi yönünde yararlar sağlanır, eşlerle huzur ve sükûna kavuşulur. Çoğu zaman eşler arasında gördüğümüz sevgi ve merhameti başka iki kimse arasında göremeyiz.

"Şüphesiz bunlarda düşünen," yani beynini kullanan, Allah'ın âyetleri üzerinde tefekkür eden ve bir husustan başka bir hususa ders çıkaran **"bir toplum için ibretler vardır."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَٰنِكُمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّلْعَٰلِمِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda bilenler için ibretler vardır.

22. "Bilenler," ibretli husususları anlayan, deliller üzerinde gereği gibi düşünen, gerçek ilim ehli kimselerdir. **"Göklerin ve yerin"** ve onların içinde bulunanların **"yaratılması"**nda Allah'ın pek çok delili vardır ki bazıları şunlardır: Öncelikle bu, Yüce Allah'ın egemenliğinin azametine, mutlak kudretinin kemaline

bir delildir. O, bu pek büyük varlıkları yaratmıştır. Bunlar, hikmetinin de kemal derecesinde olduğunu göstermektedir. Çünkü yarattığı bu varlıklar son derece sağlamdır. İlminin ne kadar geniş olduğunu da gösterir. Çünkü yaratanın, yarattığını bilmesi kaçınılmazdır: **"Hiç yaratan bilmez mi?"** (el-Mülk, 67/14) Rahmet ve lütfunun genişliğini de göstermektedir. Çünkü bu yaratmada pek üstün menfaatler vardır. Dilediğini seçen mutlak irade sahibi olduğuna da delil vardır. Çünkü bu yarattıklarında dileme ve tercihe bağlı pek çok hususiyet ve meziyet vardır. İbadeti hak eden ve tevhid edilmesi gerekenin yalnızca O olduğuna da delil vardır. Çünkü yaratan sadece O'dur. Bu yüzden yalnızca O'na ibadet etmek gerekir.

İşte bütün bunlar, aklî birtakım deliller olup Yüce Allah, akılların bunlara dikkat etmelerini istemiş, bunlar üzerinde tefekkür etmeyi ve bunlardan gerekli ibretleri çıkartmayı emretmiştir.

Aynı şekilde **"dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun delillerindendir."** Aslınız bir olmakla, renkleriniz ve harflerin mahreçleri (çıkış yerleri) aynı olmakla birlikte dilleriniz farklı farklıdır. Her bakımdan birbirine uyan iki ses bulmak mümkün olmadığı gibi her bakımdan birbirine benzeyen iki renk bulmak da mümkün değildir. Mutlaka bunlar arasında birini diğerinden ayıran farklılıklar vardır. İşte bunlar, Allah'ın kudretinin kemaline ve meşîetinin etkin olduğuna delildir. Kullarının birbirlerine benzememeleri için böyle bir farklılığı takdir etmiş olması, inâyet ve rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü bu farklılık olmasaydı, türlü karışıklıklar ortaya çıkar ve pek çok maksat ve ihtiyacın karşılanmasına imkân bulunmazdı.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ مَنَامُكُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱبْتِغَآؤُكُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve O'nun lütfundan (rızkınızı) aramanız da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda kulak veren bir toplum için ibretler vardır.

23. Yani bu husustaki delilleri ve manaları iyice düşünmek üzere kulak kesilen ve aklını yoran kimseler için ibretler/dersler vardır. Çünkü bunlar, Yüce Allah'ın rahmetine bir delildir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Geceyi ve gündüzü sizin için (birinde) sükûn bulasınız ve (diğerinde) lütfundan arayasınız diye yaratmış olması, O'nun rahmetindendir. Belki şükredersiniz."** (el-Kasas, 28/73)

Bunlar, aynı zamanda Yüce Allah'ın hikmetinin eksiksizliğine de delildir. Çünkü O'nun hikmeti, mahlukatın bir vakitte dinlenmeleri ve toparlanmalarını, bir vakitte de dinî ve dünyevî maslahatları için etrafa yayılmalarını gerektirmiştir. Bu ise ancak gece ve gündüzün ardı ardına gelmesiyle mümkün olabilir. Tek başına bunları yapan kim ise ibadete layık olan da ancak O'dur.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَيُحْىِۦ بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَآ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Bir korku ve ümit sebebi olarak size şimşeği göstermesi ve gökten su indirerek yeryüzünü ölümünden sonra o suyla canlandırması da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

24. Yani kendisi vasıtasıyla toprağın ve kulların hayat bulduğu yağmuru üzerinize indirmesi, bu yağmurun inişinden önce de gök gürültüsü ve kendisine ümitle bakılan ve aynı zamanda korkulan şimşeği göstermesi de O'nun âyetlerindendir.

"Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır." Yani işittikleri ve gördükleri üzerinde akıl yorup düşünen, onları belleyen ve bütün bunları delil olmaları gereken şeylere delil görüp kabul eden kimseler için Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanının genelliğine, ilminin genişliğine, her şeyi mükemmel ve sapasağlam yaptığına, hikmetinin azametine ve ölümünden sonra yeryüzünü dirilttiği gibi ölüleri de dirilteceğine dair pek çok delil vardır.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ بِأَمْرِهِۦ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ إِذَآ أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Göklerin ve yerin O'nun emriyle ayakta durması da O'nun delillerindendir. Sonra O, sizi (yattığınız) **yerden tek bir kez çağırdı mı hemen** (kabirlerinizden) **çıkıverirsiniz.**

25. Yani O'nun büyük delillerinden biri de göklerin ve yerin var olmaları, varlıklarını sürdürmeleri ve bunların O'nun emriyle sabit ve istikrarlı olmalarıdır. O nedenle bunların düzenleri bozulup sarsılmamakta ve gök, yerin üzerine çökmemektedir. Gökleri ve yeri yok olmaktan koruyan büyük kudreti dolayısıyladır ki

O, bütün yaratılmışlara yeryüzünden tek bir çağrıda bulunacak ve onlar da derhal bulundukları yerlerden (bu çağrıya uymak üzere) çıkıvereceklerdir: **"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."** (el-Mümin, 40/57)

﴿ وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Göklerde ve yerde olanlar yalnız O'nundur. Hepsi de O'na boyun eğerler.

26. Hepsi O'nun yarattığı ve O'nun mülkü olan varlıklardır. Bütün bunlarda -karşı koyacak hiçbir güç olmaksızın, herhangi bir yardımcı ya da itiraz eden söz konusu olmaksızın- tek başına dilediği gibi tasarrufta bulunan O'dur. Hepsi O'nun celâline itaat eder ve O'nun kemalinin önünde zilletle boyun eğer.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Varlıkları ilkin (yoktan) **var eden, sonra da onları** (ölümden sonra) **diriltecek olan O'dur ve bu** (diriltme)**, O'na göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfat yalnız O'nundur. O, Aziz'dir, Hakîm'dir.**

27. "Varlıkları ilkin (yoktan) **var eden, sonra da onları** (ölümden sonra) **diriltecek olan O'dur ve bu,"** yani ölümden sonra varlıkları diriltmek **"O'na göre"** bunları ilkin yaratmaktan **"daha kolaydır."** Bu, insanların zihin ve akıllarına göre böyledir (yoksa hepsi O'na kolaydır). Yani sizlerin de itiraf ve kabul ettiğiniz üzere O, varlıkları ilkin yoktan var etmeye kadirdir ki varlıkları yeniden yaratmaya (diriltmeye) kadir olması öncelikle söz konusudur.

Yüce Allah, ibret alanların ders alabilecekleri, mü'minlerin öğüt alacakları, hidâyet bulanların basiretlerini açacak türden çok büyük delilleri beyan ettikten sonra en büyük hususu ve en muazzam maksadı dile getirerek şöyle buyuruyor:

"Göklerde ve yerde en yüce sıfat yalnız O'nundur." Bütün kemal sıfatları ve bu sıfatların da kemal dereceleri yalnız O'na aittir. Sevgi, ihlâs sahibi kullarının kalplerinde yer alan mükemmel ve eksiksiz şekliyle O'na yöneliş, üstün zikir

ve onların ibadetleri yalnız O'nadır. **"En yüce sıfat."** O'nun en üstün şekilde vasfedilmesi ve bunun gereği olan hususların O'na ait olması demektir. Bundan dolayı ilim ehli, her şeyi yoktan var eden Yüce Allah hakkında "evleviyet kıyası"nı kullanarak şöyle derler: Mahlukatta var olan bütün kemal sıfatlarına sahip olmak, bu sıfatları yaratan yüce Zat hakkında -bu hususta O'na hiç kimsenin ortaklığı söz konusu olmaksızın- öncelikle söz konusudur. Yaratılmış varlıkların münezzeh bulundukları her eksiklikten de yaratanın münezzeh olması öncelikle/evleviyetle söz konusudur.

"O, Aziz'dir." yani mükemmel/eksiksiz güç ve kudret sahibidir **"Hakîm'dir."** Geniş hikmete sahiptir. O, izzetiyle bütün varlıkları yaratmış ve emirlerini açıklamıştır. Hikmetiyle de yarattığını sapasağlam yaratmış ve kullarına en güzel şer'i hükümleri bildirmiştir.

﴿ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Allah, size kendi nefislerinizden şöyle bir misal veriyor: Sahip olduğunuz köleler içinde size verdiğimiz rızıklarda size ortak olan ve (hürler olarak) **birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle o rızıkta eşit** (hakka sahip) **olan kimse var mı? İşte akıllarını kullanan bir toplum için âyetleri böylece açıklarız.**

28. Bu, Yüce Allah'ın, şirkin çirkinliğine ve ne kadar fena olduğuna dair verdiği bir misaldir. Bu misal bizzat insanların kendi nefislerinden hareketle verilmiştir. Bunu anlayabilmek için uzağa gitmeye, sıkıntı ve meşakkat çekmeye gerek yoktur: **"Sahip olduğunuz köleler içinde size verdiğimiz rızıklarda size ortak olan."** yani elinizin altındaki köle ve cariyelerinizden herhangi bir kimse rızkınızda size ortak mıdır? "ve (hürler olarak) **birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede,"** yani pay almasından ve her şeyi kendine mal etmesinden korkulan gerçek manadaki hür ortaklar gibi midirler? **"sizinle o rızıkta eşit** (hakka sahip) **olan kimse var mı?"** Bu hususta siz onlarla kendinizi eşit görüyor musunuz? Elbette ki hayır! Kölelerinizden Yüce Allah'ın vermiş olduğu rızıklarda size ortak olan hiç kimse yoktur. Üstelik onları yaratan ve rızıklandıran

da sizler değilsiniz; zira onlar da aslında -sizin gibi- Allah'ın kullarıdırlar. Peki bu durumda Allah tarafından yaratılmış olan varlıkları, nasıl Allah'a ortak tutarsınız? Bu varlıkları nasıl Allah'ın konumuna yükseltir ve ibadette O'na denk kabul edersiniz? Oysa sizler kölelerinizin size eşit olmasına razı olmuyorsunuz!

Şüphesiz ki bu, son derece şaşılacak bir husustur. Allah ile birlikte ortak koşanların kıt akıllı olduklarını ve onların edindikleri ortakların da batıl ve aslı olmayan uydurmalar olduklarını, hiçbir şekilde ibadete layık olmadıklarını, Allah'a kesinlikle eşit ve ibadette O'na ortak olamayacaklarını gösteren en açık delildir.

"İşte akıllarını kullanan" ve hakikatleri kavrayıp bilen **"bir toplum için âyetleri"** misalleriyle **"böylece açıklarız."** Akıllarını kullanmayan kimselere gelince, bu gibi kimselere bütün âyetler geniş geniş açıklansa ve belgeler beyan edilse dahi bunların yapılan bu açıklamaları basiretle izleyebilecek akılları ve onları kavrayabilecek zihinleri olmadığını için bu hiçbir fayda sağlamaz. O nedenle bu sözlere ve bu hitaplara muhatap olanlar, olgun akıl sahibi olan kimselerdir.

Bu misalden "Allah'tan başkasını ortak edinerek O'na ibadet eden, işlerinde O'na güvenip dayanan kimsenin hak namına hiçbir şeye sahip olmadığı açıkça ortaya çıktığına göre müşriklerin, batıl olduğu apaçık ortada bulunan ve batıllığına dair belgeler açıkça meydanda olan böyle bir işe kalkışmalarını gerektiren nedir?" sorusu akıllara gelmektedir. İşte böyle akılsızca bir işi yapmalarına sebep olan şey, onların hevâlarına tâbi olmalarıdır. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَن يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Hayır! Zulmedenler bilgisizce hevâlarına uymaktadırlar. Allah'ın saptırdığını kim hidâyete ulaştırabilir ki? Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur.

29. "Hayır! Zulmedenler bilgisizce hevalarına uymaktadırlar." Yani onlar, türlü eksikliklere sahip olan nefislerinin arzusuna uydular. Bu, nefislerinin eksik oluşundandır ki onlar, aklın kesinlikle tutarsız olduğuna ve fıtratın da kesinlikle reddedilmesi gerektiğine hüküm verdiği bir hususa bağlanmışlardır. Onlar, bu konuda kendilerine yol gösteren herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları gibi hiçbir delilleri de yoktur.

"Allah'ın saptırdığını kim hidâyete ulaştırabilir ki?" Yani onların hidâyeti bulamayışlarına hayret etmeyin. Çünkü zulümleri sebebiyle onları saptıran Yüce Allah'tır. Allah'ın saptırdığının da hidâyet bulmasına imkân yoktur. Çünkü Allah'a karşı çıkabilecek, mülkünde O'na karşı koyabilecek hiç kimse yoktur. **"Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur."** Haklarında azap sözünün gerçekleşeceği ve artık her türlü bağın ve ilişkinin kesileceği zaman gelince onlara yardım edecek hiç kimse de bulunmayacaktır.

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Sen hanîf olarak yüzünü (hak) **dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru yönelt. Allah'ın yarattığında değiştirme olmaz. Dosdoğru din de işte budur, fakat insanların çoğu bilmezler.**

30. Yüce Allah, bütün hallerde Zatına karşı ihlâslı olunmasını ve dininin dosdoğru uygulanmasını emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Sen hanîf olarak yüzünü,"** İslâm, iman ve ihsandan ibaret olan "(hak) **dine yönelt."** Gerek kalbinle, maksat ve niyetinle, gerekse de bedeninle, bu dinin namaz, zekât, oruç, hac vb. zahirî şer'î hükümlerine de; Allah'ı sevmek, O'ndan korkmak, O'na ümid bağlamak ve yönelmek gibi batınî şer'î hükümlerine de sımsıkı sarıl. Yine zahirî ve batınî şer'î hükümlerde Allah'ı görüyormuşçasına ibadet ederek, her ne kadar O'nu görmüyorsan da O'nun seni gördüğü şuuruyla bunları yaparak ihsan makamını gerçekleştir.

Yüce Allah'ın özellikle yüzün yöneltilmesini zikretmesi, yüzün yönelişinin kalbin yönelişine tâbi oluşundan dolayıdır. Bu ikisinin yönelişi ise bedenin de o doğrultuda çalışıp çabalamasını gerektirir. Bundan dolayı Yüce Allah burada **"hanîf olarak,"** yani bu hususlarda "yalnızca Allah'a yönelerek, O'nun dışındaki her şeyden yüz çevirip yalnızca O'na dönerek" buyurmuştur.

İşte bizim sana vermiş olduğumuz bu öğüt **"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat"**tır. O, bu dinin güzelliğini, onun dışındaki yolların da çirkinliğini onların akıllarına yerleştirmiştir. Yüce Allah bütün insanların kalbinde şeriatının zahirî ve bâtınî bütün hükümlerine karşı bir meyil yaratmış, onların kalplerine hakkı sevme ve üstün tutma duygusunu yerleştirmiştir. İşte fıtratın gerçek mahiyeti budur. Bu aslî durumun dışına çıkan kimseler ise ancak fıtratını bozan herhangi bir arızî sebebin etkisiyle çıkmışlardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne-babası o kimseyi yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar."*[3]

"Allah'ın yarattığında değiştirme olmaz." Yani Allah'ın yaratışını değiştirerek yaratılmış olan bir varlığı Allah'ın yarattığı şekilden başka türlüsüne değiştirebilmek hiç kimsenin imkânı çerçevesinde değildir.

Bizim sana emrettiğimiz **"Dosdoğru din de işte budur."** Yani Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran dosdoğru yol bu yoldur. Her kim hanif olarak bu dine yüzünü döndürürse, o, bütün şer'î hükümlerde ve izlediği yollarda dosdoğru yolu izleyen biri demektir. **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Bu dosdoğru dini bilip tanımazlar. Bilseler dahi izlemezler.

﴿ ۞ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- O'na (ihlas ve tevbe) **ile yönelin. O'ndan korkup sakının. Namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.**

31. "O'na (ihlas ve tevbe) **ile yönelin. O'ndan korkup sakının."** Bu, yüzün dine dosdoğru yönelmesinin açıklamasıdır. Allah'a yönelmek, kalbin O'na yönelmesi ve O'nu razı edecek şeylere bağlanması demektir. Bu da bedenin, kalpte bulunanlar doğrultusunda amel etmesini gerektirir. Bu ise zahirî ve batınî ibadetleri yerine getirmeyi kapsar. Gizli-açık bütün masiyetler terk edilmedikçe de bu tamama ermez. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O'ndan korkup sakının."** buyurmaktadır. Bu da bütün emirleri yerine getirip yasakları terk etmeyi kapsar.

Devamla, bu emirler içinden özellikle namaz söz konusu edilerek **"Namazı da dosdoğru kılın."** buyrulmaktadır. Çünkü namaz, Yüce Allah'a yönelmeye ve O'ndan korkup sakınmaya (takvâya) davet eder. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Namazı da dosdoğru kılın. Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar." Bu, namazın takvaya yardımcı olduğunu dile getirmektedir. **"Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür."** (el-Ankebut, 29/45) Bu da namazın Allah'a yönelmeye teşvik ettiğini göstermektedir.

Daha sonra da yasaklar arasından, bütün yasakların temelini teşkil eden ve onunla birlikte hiçbir amelin kabul edilmesinin söz konusu olmadığı şirk özellik-

3 Müslim, Kader 22-25.

le zikredilerek **"ve müşriklerden olmayın."** buyrulmaktadır. Çünkü şirk, ruhu ihlas olan Allah'a yönelişe taban tabana zıttır.

Daha sonra Yüce Allah, müşriklerin halinin çirkinliğini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Dinlerini parça parça eden ve çeşitli fırkalara ayrılanlardan (olmayın). **Ki onlardan her bir fırka, kendi sahip olduğuyla böbürlenmektedir.**

32. Din, tektir. O da Yüce Allah'a ihlâsla ibadet etmektir. Bununla beraber müşrikler, **"dinlerini parça parça eden"** kimselerdir. Çünkü onlardan kimisi putlara ve heykellere ibadet etmekte, kimisi aya ve güneşe tapınmakta, kimileri de velilere ve salihlere ibadet etmektedir. Kimileri de yahudi veya hıristiyandır. Bundan dolayıdır Allah, **"ve çeşitli fırkalara ayrılanlardan** (olmayın)." buyurmaktadır. Yani şirk fırkalarının her biri yoldan çıkmıştır ve sahip olduğu bâtıla destek olmaya taassupla gayret eder, bu uğurda kendilerinden başka kimselerle çekişir ve savaşır. **"onlardan her bir fırka, kendi sahip olduğuyla böbürlenmektedir."** Peygamberlerin getirdikleri bilgilere aykırı olan bilgileriyle sevinip şımarmakta, kendi bilgilerinin hak olduğuna, kendilerinin dışında kalanlarınkinin ise batıl olduğuna hükmetmektedirler.

Bu buyrukta, müslümanların fırkalara ayrılıp bölük bölük olmalarına, her bir kesimin sahip olduğu hak ve batıla taassupla bağlanarak fırkalaşma konusunda müşriklere benzeyen kimseler olmalarına karşı bir uyarı vardır. Çünkü din de, peygamber de, ilâh da tektir. Dinî emirlerin pek çoğunda ise alimler arasında icma vardır. Üstelik Allah, iman kardeşliğini kesin hükme bağlamış ve bunu en mükemmel şekliyle tesis etmiştir. O halde bütün bunların görmezden gelinip net olmayan ya da fikir ayrılığının mümkün olduğu fer'î meseleler esas alınarak bunlar üzerinde müslümanlar arasında tefrika/ayrılık çıkartmanın, her bir kesimin diğerini sapıklıkla itham etmesinin, birbirlerinden ayrılmasının manası nedir? Bu, şeytanın en büyük aldatmalarından ve müslümanlara kurmuş olduğu tuzakların en büyüklerinden değil de nedir? Müslümanları bir araya getirmek ve bu türden batıl esaslara dayalı olan ayrılıkları gidermek için çalışmak, Allah yolundaki ci-

hadın en faziletlilerinden ve Yüce Allah'a yakınlaştırıcı amellerin en değerlilerinden değil midir?

Yüce Allah, kendisine yönelmeyi -ki emrolunan yöneliş zorlukta da, kolaylıkta da, varlıkta da, darlıkta da söz konusu olan, kişinin irade ve tercihiyle ortaya çıkan bir yöneliştir- emrettikten sonra, bir de ancak insanın dara ve bunalıma düşmesi halinde söz konusu olan mecburi yönelişi zikretmektedir. Bu tür yönelişte insan, darlık ve sıkıntıdan kurtulunca artık O'nu bir daha hatırlamaz, yönelişi aklından geçirmez. İşte böyle bir yönelişin hiçbir faydası yoktur. O bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا مَسَّ ٱلنَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا۟ رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَتَمَتَّعُوا۟ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- İnsanların başına bir sıkıntı gelince Rablerine yönelerek O'na dua ederler. Sonra onlara katından bir rahmet tattırınca bakarsın ki onlardan bir grup, Rablerine ortak koşar.

34- Böylece kendilerine verdiklerimize nankörlük ederler. (Geçici dünyadan) **faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.**

33. **"İnsanların başına"** hastalık yahut helâk olma korkusu gibi **"bir sıkıntı gelince Rablerine yönelerek O'na dua ederler."** Bu sıkıntılarını Allah'tan başka giderecek kimse olmadığını kesinlikle bildiklerinden dolayı bu halde Allah'a koştukları ortakları unuturlar.

"Sonra onlara katından bir rahmet tattırınca," hastalıklarından sonra şifa verir, korkularından sonra güven verirse **"bakarsın ki onlardan bir grup"** kendilerinden sadır olan Allah'a yönelişi terk eder, boşa çıkartır ve **"Rablerine ortak koşarlar."** Kendilerini sıkıntıdan kurtaramayan, onlara fayda sağlayamayan, onları fakir de, zengin de kılamayan varlıkları O'na ortak koşarlar.

33. Bütün bunlar ise Allah'ın kendilerine verdiklerine, O'nun lütuf ve ihsanlarına karşı bir nankörlüktür. Çünkü onları darlık ve sıkıntıdan kurtarmış, içinde bulundukları meşakkatleri gidermiştir. O halde onların bu üstün ve değerli nimete karşı şükretmeleri ve bütün hallerde yalnızca O'na ihlâsla ibadet etmeleri gerekmez mi?

﴿ أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Yoksa Biz onlara kesin bir delil indirdik de o, onlara ortak koşmalarını mı söylüyor?

35. "Yoksa Biz onlara kesin bir delil," apaçık bir belge **"indirdik de o"** indirdiğimiz delil **"onlara ortak koşmalarını mı söylüyor?"** Şirkiniz üzere sebat edin, şirkinizi sürdürün mü diyor? Sizin izlemekte olduğunuz bu yol gerçektir, peygamberlerin davet ettikleri yol ise batıldır mı diyor?

Acaba onların elinde böyle bir delil var da bu delil onların şirke sıkı sıkıya sarılmalarını mı gerektiriyor? Yoksa akli ve nakli deliller, semavi kitaplar, şerefli peygamberler, insanların önderleri bunu en ileri derecede yasaklamış, buna götüren yolları izlemekten sakındırmış, böyle bir suçu işleyenlerin akıllarının ve dinlerinin bozuk olduğuna hüküm mü vermişler?

Bunların delilsiz/belgesiz olarak ortak koşmaları, ancak nefislerinin, hevâlarının ve şeytanların saptırmalarının bir neticesidir.

﴿ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴾

36- İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ondan dolayı şımarırlar. Kendi işledikleri yüzünden başlarına bir kötülük gelince de hemen ümitsizliğe kapılırlar.

36. Yüce Allah, insanların çoğunun bolluk ve darlık karşısındaki tutumunu bize haber vermektedir. Şöyle ki Allah onlara kendi nezdinden sağlık, zenginlik, zafer vb. bir rahmet tattıracak olursa, onlar bundan dolayı şükür ve Allah'ın nimeti dolayısıyla sevinmek anlamıyla değil de azgınlık ve şımarıklık manasında sevinirler. **"Kendi işledikleri"** günahlar **"yüzünden başlarına bir kötülük,"** hoşlarına gitmeyen bir hal **"gelince de hemen ümitsizliğe kapılırlar."** O fakirliklerinin, hastalıklarının ve benzeri darlık hallerinin son bulmasından yana ümit keserler, o halin sürekli kalacağını düşünürler. Bu ise onların cahilliklerinin/bilgisizliklerinin bir neticesidir.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Görmezler mi ki Allah rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için ibretler vardır.**

37. "Görmezler mi ki Allah rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine de) **kısar."** Hayır ve şerrin Allah'tan olduğu, rızkın darlık ve genişliğinin O'nun takdiri neticesinde olduğu bilindikten sonra ümit kesmek gereksizdir, yersizdir. Öyleyse ey aklı başında kişi! Yalnızca sebeplere bakma; aksine bu sebeplerin yaratıcısına, müsebbibine bak! Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için ibretler vardır."** Zira Allah'ın, dilediği kimseye rızkı genişletmesinden ya da kısmasından dolayı ibret alacaklar onlardır. Onlar bu yolla Allah'ın hikmet ve rahmetini, cömertliğini, kendisinden her türlü rızıkların istenmesi yönünde talepte bulunulması için kalpleri kendisine yönelten ilâhi hikmeti anlayıp kavrarlar.

﴿ فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa haklarını ver. Bu, Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır. İşte felaha erenler de onlardır.

38. Yani sana yakın olan kimseye yakınlığına ve ihtiyacına göre Şâri'in farz kıldığı ya da teşvik ettiği nafaka, sadaka, hediye, iyilik, selâm, ikram, hatasını affetmek, kusurlarını müsamaha ile karşılamak gibi haklarını ver! Aynı şekilde fakirlik ve ihtiyacı dolayısıyla adeta kımıldayamaz hale gelmiş yoksula (miskine) ihtiyacını ortadan kaldıracak, yemek, su, giysi vb. gibi zaruri ihtiyaçlarını giderecek kadarını ver.

Kendi vatanında bulunmayan, beraberinde herhangi bir mal ve yolculuğunda ihtiyacını karşılayabileceği bir kazancı bulunmayan yolda kalmış yolcuya da hakkını ver! Zira genelde bu kimse çok muhtaç düşmüş olur. Kendi memleketinde bulunan kimse ise böyle değildir. Zira bir kişi, kendi beldesindeyse malı bulunmasa dahi çoğu hallerde ihtiyacını karşılayabilecek bir imkâna sahip olur ve bir yol bulur. Bundan dolayı Yüce Allah, hem yoksula (miskine) hem de yolda kalmışa zekâttan pay ayırmıştır.

"Bu," yani akrabaya, yoksula ve yolcuya bir şeyler vermek, **"Allah'ın rızasını"** bu gibi amellerle kazanmak **"isteyenler için daha hayırlıdır."** Bu hayır, pek büyük, sevabı da pek çoktur. Çünkü salih amellerin en faziletlilerindendir. Ayrıca faydası kişiyi aşıp onunla sınırlı kalmayan ve yerini bulan ihlâsla yapılmış salih

amellerdir. Ancak bunlarla Allah'ın rızası gözetilmezse -her ne kadar bu, kendisine bir şeyler verilenler için yararlı olsa da- verenler açısından hiçbir hayır ve fayda içermez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir sadaka vermeyi veya bir iyilik yapmayı yahut insanlar arasını düzeltmeyi emredeninkinden başka, onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur."** (en-Nisâ, 4/114)

Bundan anlaşılan şu ki bu tür işler, faydaları yapan kişiyi aşıp başkalarına ulaştığından ötürü hayırdır. Ancak bunları yalnızca Allah'ın rızası için yapanlar, bu verdiklerinin karşılığında büyük ecir alırlar. **"İşte"** bu amelleri ve başkalarını yalnızca Allah için yapanlar **"felaha erenler de"** Allah'ın mükâfatını elde edip cezasından kurtulanlar da **"onlardır."**

Yüce Allah yalnızca kendi rızası gözetilerek yapılan infak türü amelleri beyan ettikten sonra dünyevî bir maksatla yapılan amelleri de beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىٓ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ ٱللَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- İnsanların malları içinde artış göstersin diye verdiğiniz hiçbir faiz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekât var ya, işte böyle yapanlar (mükâfatlarını kat kat) **artırırlar.**

39. "İnsanların malları içinde artış göstersin diye verdiğiniz hiçbir faiz, Allah katında artmaz." Yani sizler ihtiyaçlarınızdan arta kalan mallarınızı daha fazla karşılık vereceğini umduğunuz kimselere mallarınızın artması için verirseniz, bu ameliniz Allah nezdinde hiçbir şekilde artıp çoğalmaz, mükâfat görmez. Çünkü bu amelinizde olması gereken ihlâs şartı yoktur. İnsanlar nezdinde riyakârlık, makam ve mevki noktasında bir ilerleme için yapılan ameller de böyledir. Bunların hiçbiri Allah nezdinde bereketlenmez, artmaz.

"Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekât var ya," yani sizleri aşağılık huylardan, mallarınızı da cimrilik ve onlara tutkunluktan arındırıp temizleyecek, kendisine malın verildiği kimsenin ihtiyacını giderecek herhangi bir malı vermek suretiyle Allah'ın rızasını arayacak olursanız **"işte böyle yapanlar,"** kendileri için mükâfatları **"(kat kat) artırırlar."** İşte bunların infakları Allah nezdinde artar ve bunları Allah o kimseler için pek çok oluncaya kadar çoğaltır.

Yüce Allah'ın, **"verdiğiniz zekât"** buyruğu, infâk edeceği şeye zaruri ihtiyacı olan ya da ödeyemediği borcu bulunan ama bunları bırakıp sadakaya öncelik veren kulun bu sadakasının, ecir kazanabileceği bir zekât olmadığına ve bu tasarrufunun şer'an geçerli de olmadığına delildir. Nitekim Yüce Allah'ın, övdüğü kimseler hakkındaki **"Malını temizlenmek için veren..."** (el-Leyl, 92/18) buyruğu da buna delildir. Dolayısıyla bu niteliği taşımadıkça malın verilmesi tek başına bir hayır değildir. Bu nitelik ise malı gerçekten onunla arınabilecek bir haldeyken vermektir.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۖ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَىْءٍ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Allah, sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldürecek daha sonra da diriltecek olandır. Sizin (Allah'a koştuğunuz) **ortaklarınız içinde bu işlerden birini olsun yapabilen var mıdır? O, onların ortak koştuklarından/koşmalarından yüce ve münezzehtir.**

40. Yüce Allah insanları yaratanın, rızıklandıranın, onları öldürüp sonra da diriltecek olanın yalnız kendisi olduğunu, müşriklerin ortak koşarak tapındıkları ve dua ettikleri içinde bu hususlardan birinde bile Allah'a ortak olacak biri olmadığını haber vermektedir. O halde bütün bu hususları tek başına yapan zata, nasıl olur da hiçbir yönüyle bunlarda herhangi bir tasarruf imkânı olmayan varlıkları ortak koşabiliyorlar? O, onların ortak koşmalarından yücedir, münezzehtir, pek üstündür. Bu ortak koşmanın O'na bir zararı yoktur, bunun vebali kendilerine aittir.

﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ ﴾

41- İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. Böylece Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırır. Belki dönerler.

41. Yani karada ve denizde fesat açıkça görülür oldu. Bu fesat ise onların yaşayışlarındaki ve geçimlerindeki bozulma, eksilme, bunlarda âfetlerle karşı karşıya kalma, kendi nefislerinde de hastalıklar, salgın hastalıklar vb. afet ve musibetlerdir. Bunlara sebep ise kendi elleriyle işledikleri, özleri itibarıyla fasit/bozuk, tabiatları itibarıyla da müfsit/bozguncu olan amelleridir.

Bu sonuç ise Allah'ın **"yaptıklarının bir kısmını onlara"** tattırması içindir. Yani amellerin cezalarını verenin o yüce Zat olduğunu bilmeleri için Allah, onlara daha dünyadayken amellerinin cezalarına bir örnek olmak üzere bu cezayı vermiştir. **"Belki"** bunca bozucu etkileri olan bu amellerinden vazgeçip **"dönerler"** de halleri ıslah olur, işleri düzene girer.

Belası nimet, cezası lütuf olanın şanı ne yücedir! Yoksa O, tüm işlediklerinin karşılığı olan cezayı onlara tattıracak olsaydı, yeryüzünde canlı hiçbir varlık bırakmazdı.

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ ۚ كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ ﴾

42- De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bir bakın! Onların çoğu müşrik idi.'

42. Yeryüzünde gezme emri, geçmişlerin âkıbetlerini görüp üzerinde düşünmek maksadıyla hem bedenen gezmeyi, hem de kalben gezmeyi içine alır.

"Onların çoğu müşrik idi." Bu yüzden âkıbetlerinin çok feci, sonlarının oldukça fena olduğunu göreceksiniz. Karşı karşıya kaldıkları azap, onları toptan imha etmiştir. İnsanlar onların peşinden lanet yağdırmış, onları yermiştir. Ve onlar, kesintisi olmayan bir rüsvaylığa mahkûm olmuşlardır. O bakımdan sizler de aynı âkıbetle karşılaşmamak için onların yaptıklarını yapmaktan sakının. Şüphesiz Allah'ın adaleti ve hikmeti, bütün zaman ve mekânları kuşatmıştır.

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ ۖ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ (٤٣) ﴾

43- Geri çevrilmesi söz konusu olmayan o gün, Allah tarafından gelmeden önce sen, yüzünü o dosdoğru dine yönelt. O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.

43. Yani Allah'ın dosdoğru dinini uygulama hedefine kalbinle ve yüzünle yönel, bedeninle de bunun için çalış! Bu maksatla O'nun emir ve yasaklarını tam bir gayretle uygulamaya koy, gizli ve açık vermiş olduğu görevleri ifa et! **"Geri çevrilmesi söz konusu olmayan o gün, Allah tarafından gelmeden önce"** zamanını, hayatını ve gençliğini değerlendir, bu uğurda harcamakta elini çabuk tut.

Burada sözü edilen gün, kıyamet günüdür. O gün geldiği takdirde onu geri çevirmeye imkân olmayacaktır. Amelde bulunmak isteyenlere yeni baştan amelde bulunmaları için mühlet verilmeyecektir. Aksine ameller bitirilmiş ve geride kalmış olacak, önlerinde de amellerin karşılığının verilmesinden başka bir şey kalmamış olacaktır. **"O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır."** Yani o gün insanlar, grup grup ayrılacak, amellerinin karşılıklarını görmek üzere farklı gruplar halinde geleceklerdir.

﴿ مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ (٤٤) لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ (٤٥) ﴾

44- Kim kafir olursa küfrü kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) **hazırlamış olurlar.**

45- Çünkü Allah, iman edip salih ameller işleyenleri kendi lütfundan mükafatlandıracaktır. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

44. Onlardan **"Kim kafir olursa küfrü kendi aleyhinedir."** Bizzat o cezalandırılır, hiç kimse bir başkasının günah yükünü yüklenmez.

"Kim de" Allah'a ve O'nun kullarına karşı yerine getirilmesi gereken farz ve müstehab hakları ifa etmek suretiyle **"salih amel işlerse, onlar da"** başkaları için değil sırf **"kendileri için** (cennetteki yerlerini) **hazırlamış olurlar."** Kendi âhiretlerini mamur eder, âhiretin üstün mevki ve köşklerinde yerlerini hazırlarlar.

45. Bununla birlikte onlara verilecek mükâfat, amellerinin karşılığı olmaktan ibaret değildir. Bilakis Yüce Allah onları uçsuz bucaksız lütfuyla, amellerinin asla ulaşması mümkün olmayan sınırsız keremiyle mükâfatlandıracaktır. Çünkü Yüce Allah onları sevmiştir. Allah, bir kulu sevdi mi onun üzerine lütuf ve ihsanını sağnak sağnak yağdırır, ona çok değerli bağışlarını bol bol ihsan eder, gizli ve açık nimetleri lütfeder.

Kâfirler ise böyle değildir. Allah onlara buğzetmiş ve gazap etmiş olduğu için onları cezalandıracak, azaba uğratacaktır. Onlardan önce sözü edilen mü'minlere fazlasıyla mükâfat verdiği gibi onlara ihsanda bulunmayacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. **"Şüphesiz O, kâfirleri sevmez."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن يُرْسِلَ ٱلرِّيَاحَ مُبَشِّرَٰتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَلِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن
فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Rahmetinden size tattırması, gemilerin O'nun emriyle akıp gitmesi, O'nun lütfundan aramanız ve böylece şükretmeniz için rüzgarları müjdeleyici olarak göndermesi, O'nun delillerindendir.

46. "Rahmetinden size tattırması," kaderi, **"emriyle gemilerin"** denizde **"akıp gitmesi"** geçiminiz ve menfaatlerinizle ilgili tasarruflarda bulunmak suretiyle **"O'nun lütfundan aramanız ve böylece"** sizin için bu sebepleri amade kılıp lehinize bu işleri çekip çevirene **"şükretmeniz için"** yağmurdan önce **"rüzgarları,"** önce bulutları yükseltip daha sonra onları bir araya getirmeleri suretiyle **"müjdeleyici olarak"** (çünkü insanlar yağmurun yağmasından önce sevinirler) **"göndermesi O'nun,"** yani Allah'ın rahmetine, öldükten sonra ölüleri diriltmesine, kendisinden başka ibadet olunacak hiçbir ilâhın ve her türlü övgüye layık hiçbir mutlak egemenin bulunmadığına dair **"delillerindendir."**

O, rahmetinden tattırmak için size yağmur indirir. O yağmurla topraklar ve kullar hayat bulur. Böylelikle sizler O'nun rahmetinin tadını alırsınız, rahmetinin kulları kurtardığını, rızıklanmalarına sebep olduğunu anlarsınız. Böylelikle ilâhî rahmetin hazinelerini açan salih amelleri daha çok işleme arzusu duyarsınız.

Bütün bu nimetlerden maksat ise bunlara Yüce Allah'a şükrederek karşılık vermektir. Böylece O da üzerinizdeki nimetlerini daha da artıracak ve daha da kalıcı olmalarını sağlayacaktır. İlâhî nimetlere nankörlük ve masiyetlerle karşılık vermeye gelince bu, Allah'ın nimetlerine şükür yerine nankörlük ederek karşılık verenlerin ona yapılan bağışlara yüz çevirenlerin halidir. Böyle yapanların nimetleri ise yok olmaya mahkumdur, bu nimetler onlardan alınıp başkalarına verilir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمْنَا مِنَ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ ۖ وَكَانَ
حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Andolsun ki Biz senden önce de rasûlleri kavimlerine gönderdik. Onlar da kavimlerine apaçık deliller getirdiler. Biz de (onları yalanlayan) **günahkârlardan intikam aldık. Müminlere yardım etmek ise üzerimize bir haktır.**

47. "Andolsun ki Biz senden önce de," geçmiş ümmetler arasında Allah'ı tevhidi inkâr edip hakkı yalanladıklarında **"rasûlleri kavimlerine gönderdik."** Peygamberleri gelip onları tevhide ve ihlâsa, hakkı tasdik etmeye, izlemekte oldukları küfür ve sapıklığı terk etmeye davet ettiler. Bu davetlerinin doğruluğuna dair de apaçık belge ve deliller getirdiler. Ancak kavimleri iman etmeyerek sapıklıklarında direttiler.

"Biz de (onları yalanlayan) **günahkârlardan intikam aldık"** ve peygamberlere uyan mü'minlere yardım ettik. **"Müminlere yardım etmek ise üzerimize bir haktır."** Yani Biz, bunu kendimize bir görev olarak tespit ettik, yerine getirilmesi gereken haklar arasında kıldık ve mü'minlere bunu va'dettik. Bu yüzden böyle bir yardımın gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

O halde siz, ey Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar! Şunu bilin ki yalanlamanızı sürdürecek olursanız cezamız gelip sizi bulacak ve Biz, size karşı mü'minlere yardım edeceğiz.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُۥ فِى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُۥ كِسَفًا فَتَرَى
ٱلْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَٰلِهِۦ ۖ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن كَانُوا۟
مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِۦ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- Rüzgarları gönderen, bu rüzgarların kaldırdığı bulutu gökte dilediği şekilde yayan ve onu parça parça dağıtan Allah'tır. Nitekim sen yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. O, bu yağmuru dilediği kullarına ulaştırınca onlar hemen sevinirler.

49- Halbuki onlar, üzerlerine yağmur yağmadan önce gerçekten ümit kesmiş bir halde olurlar.

48. Yüce Allah, kudretinin ve nimetinin mükemmelliğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Rüzgarları gönderen, bu rüzgarların"** yer üzerinden **"kaldırdığı bulutu gökte dilediği şekilde yayan,"** hangi şekilde olmasını dilemişse onu öylece yayıp genişleten, sonra o yayılmış bulutu birbiri üstüne binmiş kalın tabakalar haline gelmiş bir halde **"parça parça dağıtan Allah'tır. Nitekim sen yağmurun onların"** bulutların **"arasından"** toptan inerek isabet ettiği yeri bozacak şekilde değil de birbirinden ayrı küçük noktalar halinde **"çıktığını görürsün.**

O, bu yağmuru dilediği kullarına ulaştırınca onlar hemen seviniverirler." Birbirlerine yağmurun yağdığı müjdesini verirler. Çünkü onların yağmura ihtiyaçları pek çoktur. O, onlar için zorunlu bir şeydir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

49. "Halbuki onlar, üzerlerine yağmur yağmadan önce gerçekten ümit kesmiş bir halde olurlar." Yani yağmurun yağma vakti geciktiğinden dolayı büsbütün ümitsizliğe kapılmışlardır. İşte onlar, bu durumdayken yağmur yağınca bunun pek büyük bir değeri olduğunu anlarlar ve bundan dolayı sevinip birbirlerini müjdelerler.

﴿ فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: O, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor? İşte bunu yapan, hiç şüphesiz ölüleri de diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir.

50. "Allah'ın rahmet eserlerine bir bak: O, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor?" Öyle ki o hareketlenip kabarır ve oldukça güzel her bitkiden çifter çifter bitirir.

"İşte bunu yapan," yani ölümünden sonra yeryüzünü canlandıran **"hiç şüphesiz ölüleri de diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir."** Yüce Allah'ın gücünün yetmeyeceği hiçbir şey yoktur. O'nun kullarının gücü yetmese de, onlar bu kudreti anlayıp idrâk edemese de, akılları bundan dolayı hayrete düşse de bu böyledir.

﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Eğer Biz bir rüzgar göndersek de onlar ekinlerini sararmış bir halde görseler, onun ardından muhakkak küfre/nankörlüğe saparlar.

51. Yüce Allah, insanların halini, onların ölümünden sonra yeryüzünün diriltilmesi ve Allah'ın rahmetini genişçe yaymış olması nimetine rağmen nasıl bir tavır takındıklarını haber vermektedir. Şöyle ki bu yağmurdan dolayı yeşermiş ekinlerine ve bitkilere Allah telef edici, zarar verici ya da mahsulü azaltıcı bir rüzgar gönderdiğinde ve **"onlar ekinlerini sararmış,"** artık yok olmaya yüz tutmuş **"bir halde görseler onun ardından muhakkak küfre/nankörlüğe saparlar."** Önceden sahip oldukları nimetleri unuturlar ve hemen küfre/nankörlüğe saparlar. İşte böylelerine ne öğüdün ne de azarlamanın bir faydası olur.

﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Şüphesiz sen ölülere işittiremezsin. Arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da daveti işittiremezsin.

52. Özellikle de **"Arkalarını dönüp gittiklerinde..."** Çünkü onların itaat etmelerini ve faydalı bir şekilde işitmelerini engelleyecek manilerin hepsi onlarda mevcuttur. Öyke ki onlar tıpkı sesi duyma engeli taşıyan sağırların durumuna dönmüşlerdir.

﴿ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara (davetini) **duyurabilirsin.**

53. "Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin." Çünkü onlar, körlüklerinden dolayı hakkı görmeyi kabul etmezler. Onların hakkı görme kabiliyetleri yoktur. **"Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara** (davetini) **duyurabilirsin."** İşte hidâyeti işittirmenin kendilerine fayda sağlayacağı kimseler bunlardır. Kalpleriyle âyetlerimize iman eden, emirlerimize itaat eden ve Bize teslim olan kimselerdir bunlar. Çünkü güzel öğütleri ve nasihatleri kabule elverişli güçlü sebeplere sahiptirler. Bunlar, Allah'ın bütün âyetlerine iman etmeye ve Allah'ın emirlerini güçleri çerçevesinde uygulamaya istidatlı kimselerdir.

﴿ ۞ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Allah sizi bir zayıf (sudan) **yaratan, sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından da zayıflık ve ihtiyarlık verendir. O, dilediğini yaratır. O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.**

54. Yüce **Allah**, ilminin genişliğini, kudretinin büyüklüğünü ve hikmetinin kemalini haber vermektedir. O, Âdemoğullarının ilk yaratılışlarında zayıf olduklarından söz etmektedir. Bu ise Ademoğlunun yaratılışının ilk aşamalarındaki halini ifade eder. O, önce bir nutfe iken daha sonra alaka'ya, ondan sonra bir çiğnem ete dönüşür ve nihâyet anne rahminde canlı bir varlık olur. Bu hali doğuncaya kadar devam eder. Bebeklik çağında da o oldukça zayıftır ve hiçbir şeye güç yetiremez.

Daha sonra Yüce Allah, yavaş yavaş onun gücünü artırır, nihâyet gençlik çağına erişir, gücü kuvveti yerine gelir. Gizli ve açık güçleri kemal derecesine ulaşır. Daha sonra bu aşamadan başka bir aşamaya geçer ve yine zayıflığa geri dönerek yaşlılığa ve kocamışlığa ulaşır.

"O, dilediğini" hikmetine uygun olarak **"yaratır."** Hikmetinin bir gereği olarak da O, kuluna zayıflığını, gücünün iki yanının da zayıflıkla kuşatılmış olduğunu, onun nefsinin eksiklikten başka hiçbir özelliğe sahip olmadığını gösterir. Eğer Yüce Allah, ona güç vermeseydi, hiçbir şekilde güç ve kudret sahibi olacak bir noktaya erişemezdi, eğer onun gücü artmaya devam etseydi azgınlaşır, isyan eder ve haddi aşardı. O halde kullar, Yüce Allah'ın kudretinin sürekli olarak kemal derecede olduğunu bilmelidir. O, bu kudretiyle her şeyi yaratır, bütün işleri idare eder. Yorulmaz, zayıf düşmez ve hiçbir şekilde kudreti de eksilmez.

﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Kıyametin kopacağı gün günahkârlar (dünyada) **ancak çok kısa bir süre kaldıklarına dair yemin edeceklerdir. Onlar** (dünyadayken de haktan) **işte böyle döndürülüyorlardı.**

55. Yüce Allah, Kıyamet gününü, bu günün çabucak gelişini haber vermekte ve kıyametin kopacağı vakit **"günahkârlar"**ın Allah adına yemin ederek dünyada **"ancak çok kısa bir süre kaldıklarına dair yemin edecekler"**ini bildirmektedir. Böylelikle onlar, kendilerine fayda verir ümidiyle özür beyan etmeye ve dünya ömrünün kısalığını dile getirmeye çalışacaklardır. Onların sözleri hiçbir gerçek ihtiva etmeyen katıksız bir yalan olduğu için de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar (dünyadayken de haktan) işte böyle döndürülüyorlardı."** Yani onlar, dünyadayken de bu şekilde gerçeklerden sapıp yalana yöneliyorlardı. Onlar dünyada peygamberlerin getirdikleri hakkı yalanlamışlardı, âhirette de gözle görülen/somut bir gerçeği inkâr edeceklerdir ki bu da dünyada uzun bir süre kaldıkları gerçeğidir. İşte bu, onların çirkin bir huyudur ve kul, hangi halde ölürse o şekilde diriltilecektir.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: 'Andolsun ki siz, Allah'ın Kitabında (yazılı olana göre) **diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu, diriliş günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.'**

56. "Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar," yani Yüce Allah'ın kendilerine hem ilim hem de imanı lütfettiği ve böylelikle hakkı bilme vasfına sahip kıldığı, hakkı tercih etmeyi gerektiren iman sahibi olmalarını sağladığı kimseler, hakkı bilip tercih ettiklerinden ve sözleri de vakıaya uygun ve halleriyle uyumlu olacağından dolayı hakkı dile getirecekler ve **"diyeceklerdir ki: 'Andolsun ki Allah'ın, Kitabında"** hakkımızda yazmış olduğu, hükmünde belirlemiş olduğu, kaza ve kaderinde tespit ettiği üzere **"diriliş gününe kadar kaldınız."** Yani sizler, öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği, düşünecek kimsenin düşünebileceği, ibret alacak kimsenin ibret alabileceği kadar ömür sürdünüz. Ve nihâyet öldükten sonra diriliş gerçekleşti ve siz bu hale geldiniz. **"İşte bu, diriliş günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.'"** Bundan dolayı dünyadayken bu günü inkâr ettiniz. Dünyada Yüce Allah'a dönme ve günahlarınızdan tevbe etme imkânını bulabileceğiniz kadar bir süre kaldığınızı kabul etmiyorsunuz. Bilgisizlik hâlâ sizin belirgin bir özelliğinizdir. Bunun neticesi olan yalanlamak da ayrılmaz vasfınızdır. Hüsrana uğramak ise büründüğünüz elbisenizdir.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- O gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyecek ve onlardan (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir.**

57. "O gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyecek." Yalan söyleyerek, kendilerine karşı delilin ortaya konmadığını ya da iman etme imkânını bulamadıklarını iddia edecek olurlarsa, ilim ve iman ehlinin şahitliğiyle derilerinin, ellerinin ve ayaklarının şahitliğiyle yalan söyledikleri ortaya çıkacaktır. Şâyet ma-

zeretlerinin kabul edilmesini ve geri döndürüldükleri takdirde kendilerine yasak kılınan şeyleri tekrar yapmayacaklarını söyleyerek dünyaya geri döndürülmeyi isterlerse onlara bu imkân verilmeyecektir. Çünkü artık mazeret bildirme zamanı geçmiş olacak ve mazeretleri kabul edilmeyecektir. **"ve onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir."** Bu fırsat verilmeyecek, aksine devamlı azarlanıp kınanacak ve cezalandırılacaklardır.

﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

58- Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlar için her tür misali verdik. Sen onlara bir mucize getirsen dahi o kâfirler elbette şöyle diyeceklerdir: 'Siz, ancak batıl işler peşinde koşuyorsunuz.'

59- İşte Allah, bilmeyenlerin kalplerine böyle mühür vurur.

58. **"Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlar için,"** inâyetimiz, rahmetimiz, lütfumuz ve güzel bir şekilde öğretmemiz dolayısıyla **"her tür misali verdik."** Bunlar sayesinde hakikatler açıklık kazanır, işlerin gerçek mahiyeti öğrenilir ve mazeret kapısı kapanır. Bu, Yüce Allah'ın aklî/soyut birtakım hususları maddî/somut hususlara benzeterek anlaşılmasını kolaylaştırmak için vermiş olduğu tüm misallerin genel bir özelliğidir. İleride meydana gelecek olaylara dair verdiği haberler ve bunların hakikatlerinin -tıpkı fiilen meydana gelmiş gibi- açıkça anlaşılması için verdiği haberlerde de durum böyledir. Nitekim bunlardan biri de Yüce Allah'ın burada verdiği misaldir. Şanı Yüce Allah, kıyamet gününde meydana gelecek olayları ve günahkârların o gündeki halini, aşırı derecedeki üzüntü ve kederlerini, onlardan hiçbir mazeretin ve hiçbir razı etme isteğinin kabul olunmayacağını zikretmektedir. Ancak zalimler ve kâfirler, apaçık hakka karşı inatlaşmaktan başka bir şeye yanaşmazlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sen onlara bir mucize getirsen dahi," yani getirdiklerinin doğruluğuna delil olacak hangi mucizeyi getirirsen getir **"o kâfirler elbette şöyle diyeceklerdir: 'Siz, ancak batıl işler peşinde koşuyorsunuz.'"** Hakkın apaçık bir batıl olduğunu söyleyeceklerdir. Bu ise onların kâfirliklerinden, küstahlıklarından, Allah'ın kalplerini mühürlemiş olmasından ve aşırı derecedeki cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

59. **"İşte Allah, bilmeyenlerin kalplerine böyle mühür vurur."** Bu kalplere bundan dolayı hiçbir hayır girmez, varlıkları gerçek mahiyetleriyle idrâk edemez, aksine hakkı batıl, batılı hak olarak görürler.

﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- O halde sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Sakın inanmayanlar seni zaafa düşürmesin.

60. **"O halde"** sana verilen emirleri uygulamaya ve onları Allah'a davet etmeye **"sabret!"** Onların yüz çevirdiklerini görsen dahi bu seni emrolunduğun işi yapmaktan alıkoymasın. **"Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."** Onda şüphe yoktur. Bu, sabrı kolaylaştıran hususlardandır. Kul, yaptığı işin boşa gitmediğini, aksine bunun karşılığının kendisine eksiksiz verileceğini bildiği takdirde bu uğurda karşılaşacağı hoşuna gitmeyecek şeyleri önemsemez, zorluklar onun için kolaylaşır ve yaptığı pek çok işi dahi az görür.

"Sakın inanmayanlar," imanları zayıflamış, kesin inançları azalmış, bundan dolayı da akılları kısırlaşmış, sabırları azalmış kimseler **"seni zaafa düşürmesin."** Böylelerinin seni zaafa sürüklemesinden sakın. Eğer onlara dikkat edip onlardan sakınmazsan onlar seni zaafa ve hafifliğe sürüklerler, emir ve yasaklar üzerinde sebat etmemeye zorlarlar. İnsan nefsi de bu konuda onlara içten içe destek verir. Onlara benzemek ve onların isteklerine uygun hareket etmek ister.

İşte bu, kesin inanç (yakîn) her bir mü'minin, olgun akıl sahibi ve kolaylıkla sabredebilecek biri olduğuna delildir. Buna karşılık yakîni zayıf her bir kimsenin de aklı kıt ve hafif olduğunu gösterir. Birincisinin aklı öz konumunda, diğerininkinki ise kabuk konumundadır. Yardımı istenecek olan ancak Allah'tır.

[Rum süresinin tefsiri burada sona ermektedir.]

سورة لقمان

LOKMÂN SÛRESİ

- 31 -

31- LOKMÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 34 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِۙ ﴿٢﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İşte bunlar, hikmetli Kitabın âyetleridir.

2. Yüce Allah, tazime delâlet eden işaret ismiyle **"İşte bunlar, hikmetli Kitabın âyetleridir."** buyurarak âyetlerinin muhkem olduğuna, hikmeti sonsuz ve her şeyden haberdar olan Allah'tan geldiğine işaret etmektedir. En güzel ve en yüce manalara delâlet eden, en üstün lafızlar, en açık ve fasih ifadelerle bu âyetlerin gelmiş olması, onların muhkem oluşlarındandır.

Bu âyetlerin değiştirilmeye, bir şey katılmasına, bir şey eksiltilmesine ve tahrife karşı korunmuş olması da bu âyetlerin muhkem kılınışının bir sonucudur.

Bu âyetlerin muhkem oluşunun bir ifadesi de şudur: Bu âyetlerdeki geçmişe ve geleceğe dair bütün haberler, bütün gaybî hususlar vâkıaya uygun olduğu gibi vâkıa da bunlara uygundur. İlâhî kitapların hiçbiri bunlara muhalif değildir. Herhangi bir peygamber de onlara muhalif hiçbir haber vermemiştir. Somut bir ilim ya da akla uygun doğru bir bilgi, bu âyetlerin delâlet ettiği şeylerin aksini ortaya koymamıştır, koyamayacaktır.

Yine bu âyetler neyi emretmişse o, ya katıksız bir maslahattır ya da maslahat özelliğini ağırlıklı olarak taşımaktadır. Neyi yasaklamışsa da o, ya katıksız bir kötülüktür yahut ağırlıklı bir şekilde kötülük vasfını taşımaktadır. Çoğu yerde de bu ayetler, bir şeyi emretmekle birlikte onun hikmetini ve faydasını zikreder, bir şeyi yasaklarken de zararlarını beyan eder. İşte bu da bu âyetlerin muhkem kılınışının bir tecellisidir.

Bu âyetlerin, teşvik ve korkutmayı, iyi nefislerin itidal bulup kendisini dizginleyeceği ve buna bağlı olarak kararlılıkla amel edeceği şekilde etkileyici öğütler ihtiva etmesi de bu âyetlerin muhkem oluşunun bir sonucudur.

Bu âyetlerin muhkem kılınışının bir göstergesi de şudur: Kıssalar, hükümler vb. hususları tekrar tekrar ifade eden âyet-i kerimelerin hepsi, birbirleriyle uyum arzetmekte ve ahenkli bir şekilde açıklamalar yapmaktadır. Bunlarda herhangi bir çelişki veya tezat yoktur. Basiret sahibi kimse bunlar üzerinde ne kadar çok düşünür, ne kadar çok tefekkür ederse aklı o kadar aydınlanır ve bunlar arasındaki uyum ve tutarlılıktan dolayı o kadar hayrete düşer. En ufak bir tereddüte kapılmaksızın bunların, hikmeti sonsuz, her türlü hamde layık Allah tarafından indirildiğine kesin kanaat getirir.

﴿ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ③ ﴾

3- İhsan sahipleri için bir hidâyet ve rahmettir.

3. Bu kitap, üstün her ahlâkî davranışa davet eden, bayağı her türlü huydan da vazgeçmeye çağıran hikmet dolu bir kitap olmakla birlikte insanların çoğu onunla hidâyet bulmaktan mahrumdurlar. Ona iman etmekten, gereğince amel etmekten yüz çevirmektedirler. Ancak Yüce Allah'ın kendilerine muvaffakiyet verdiği, koruyup muhafaza ettiği kimseler müstesnâdır. Bunlar ise Rablerine ibadetlerini ihsanla yapan ve diğer insanlara karşı iyiliklerde bulunanlardır. İşte bu Kitap, bu ihsan sahipleri için **"bir hidâyet"**tir. Onları dosdoğru yola iletir, cehenneme götüren yoldan sakındırır. Yine onlar için **"rahmettir."** Onun vasıtasıyla dünya ve âhiret mutluluğunu, pek çok hayrı, pek büyük mükâfatları ve sevinci elde ederler. Onun sayesinde sapıklıktan ve bedbahtlıktan kurtulurlar.

﴿ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْـَٔاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ④ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن
رَّبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ⑤ ﴾

4- Onlar, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete de kesin olarak iman eden kimselerdir.

5- İşte onlar, Rablerinden bir hidâyet üzeredirler ve onlar, felâha erenlerin ta kendileridir.

4. Yüce Allah, ihsan sahibi kimseleri tam bilgi sahibi olmakla nitelemektedir ki bu, ameli gerektiren, Allah'ın cezalandırmasından korkmaya ve O'na isyanı terk etmeye götüren yakîndir/kesin inançtır. Yüce Allah onları amel işlemekle nitelemekte, ameller arasından da özellikle iki faziletli ameli söz konusu etmek-

tedir: **"Onlar"** İhlâs, Yüce Allah'a yakarış, kalbin, dilin ve azaların toplu olarak ibadetini ihtiva eden ve diğer amellerin işlenmesine yardımcı olan **"namazı dosdoğru kılan,"** kişiyi bayağı vasıflardan kurtarıp arındıran, müslüman kardeşine faydalı olmasını ve ihtiyacını karşılamasını sağlayan **"zekâtı veren"**lerdir. Bununla Allah sevgisini, mala olan sevgiden üstün tuttuğunu açıkça ortaya koyarlar. Sevdiği mallarını daha çok sevdiği uğrunda feda ederler ki bu da Allah'ın rızasını elde etme arzusudur.

5. "İşte onlar," tam bir ilimle birlikte amel eden ihsan sahibi kimseler, **"Rablerinden bir hidâyet üzeredirler."** Âyetin ifadesinden bu hidâyetin çok büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hidâyet kendilerine Rablerinden ulaşan bir hidâyettir. O Rab ki kesintisiz nimetleriyle onları besleyip gözetmekte, onlar için sıkıntı verecek şeyleri de onlardan uzaklaştırmaktadır. Kendilerine ulaştırdığı bu hidâyet ise gerçek dostlarına has olarak ihsan etmiş olduğu gözetiminin bir neticesidir. Bu da ilâhî gözetimin en üstünüdür.

"Ve onlar felâha erenlerin ta kendileridir." Rablerinin rızasını elde etmiş, dünyevî ve uhrevî mükâfatına razı olmuş, azabından ve gazabından kurtulmuş kimselerdir. Çünkü onlar, başka bir yolla gerçekleşmesi mümkün olmayan gerçek kurtuluş yolunu izlemişlerdir.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim ile hidâyet bulan ve ona yönelen kimselerden söz ettikten sonra Kitaptan yüz çeviren ve ona aldırış etmeyen kimseleri de bildirmektedir. Böylelerinin, bu davranışları sebebiyle Kur'ân yolunu bırakıp batıl olan her söze yönelmekle ve en üstün, en güzel sözü terk edip yerine en bayağı ve en çirkin sözleri almakla cezalandırıldıklarını ifade etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْتَرِى لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ⑥ ﴾

6- İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

6. Yani **"insanlardan kimisi"** mahrumdur, ilâhî yardıma mazhar olmaz. **"Bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar."** Bir şeye karşılık bedel ödeyen kimsenin yaptığı gibi bunlara arzuyla yönelir ve onları tercih ederler.

"Boş sözler/lehvu'l-hadis," kalpleri oyalayan ve onları en üstün maksatlara yönelmekten alıkoyan sözlerdir. Bunun kapsamına haram olan sözlerle boş, bâtıl ve hezeyan türünden olan bütün sözler girmektedir. Küfrü, fasıklığı ve isyanı teşvik eden sözler, hakkı reddeden, hakkı batılla çürütmek maksadıyla batılı ileri sürerek mücadele edenlerin sözleri, gıybet, nemime, yalan, sövme, küfür, şarkı, şeytanî çalgılar, din ve dünya açısından herhangi bir faydası bulunmayan boşa vakit geçirici ve oyalayıcı maceralar/hikayeler de bu kabildendir.

İşte bu tipten olan insanlar, boş sözleri hidâyete ileten sözlere tercih eder, satın alırlar. Bundaki maksatları ise **"bilgisizce"** insanları **"Allah'ın yolundan saptırmak"**tır. Yani bu kimseler yaptıkları işlerle kendileri saptıktan sonra başkalarını da saptırırlar. Çünkü başkalarını saptırmak, fiilen sapmanın bir sonucudur. Bu sözlerle başkalarını saptırmak ise onları faydalı sözlerden, faydalı işlerden, apaçık haktan ve dosdoğru yoldan alıkoymaktır. Böyle bir şeyi gerçekleştirmek ise ancak Allah'ın âyetlerinin getirmiş olduğu hakkı ve hidâyeti tenkit etmek, ona dil uzatmak **"ve o âyetleri eğlence edinmek"**le mümkündür. Böylece o âyetlerle ve o âyetleri getirenlerle alay ederler. Böyle bir kimse batılı övüp ona teşvik edince ve hakka dil uzatıp hem onla hem de hak ehliyle alay edince bilgi sahibi olmayan kimseleri saptırmış olurlar. Bu sapan kimselerin ayırt edemedikleri ve hakikatini de bilmedikleri o sözleri onlara telkin etmek suretiyle onları aldatırlar.

"İşte onlar için" saptıkları, saptırdıkları, Allah'ın âyetleriyle alay ettikleri ve apaçık hakkı inkâr ettikleri için **"alçaltıcı bir azap vardır."** Bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾ ﴾

7- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman sanki onları işitmemiş gibi, dahası iki kulağı da sağırmış gibi (davranıp) kibirlenerek yüz çevirir. Sen ona can yakıcı bir azabı müjdele!

7. "Ona âyetlerimiz," onlara iman edip itaat etsin diye **"okunduğu zaman sanki onları işitmemiş gibi, dahası iki kulağı da sağırmış"** da sesler kulağına varmıyormuş **"gibi (davranıp) kibirlenerek yüz çevirir."** Yani böyle bir kimse, bu âyetleri reddeden bir edâ ile ve büyüklenerek onlardan yüz çevirir. Bu âyetler kalbine girmez, ona hiçbir şekilde etki etmez, aksine o, bu âyetlerden yüz çevirir ve sağır kesilir. İşte böyle birini hidâyete iletmenin imkanı yoktur.

"Sen ona can yakıcı bir azabı müjdele!" Kalbini yasa ve üzüntüye boğacak, yüzünü kedere ve karanlığa gömecek, toz duman içinde kalmasına neden olacak bir müjdeyi ver ona! Bu, kalbine ve bedenine acı ve ızdırap verecek olan, miktarı bilinmeyen, büyüklüğü idrâk edilmeyen bir azaptır. İşte kötülük işleyenlerin müjdesi budur. Bu ne kötü bir müjdedir! Hayır ehli kimselerin müjdesi ise şöyledir:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ ﴾

8- İman edip salih ameller işleyenler içinse Naîm cennetleri vardır.

9- Onlar orada ebedî kalacaklardır. Bu, Allah'ın hak bir vaadidir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

8. "İman edip salih ameller işleyenler," iman ederek batınî ibadeti, İslâm'ın gereklerini yerine getirerek ve salih amel işleyerek de zahirî ibadeti bir araya getiren kimseler için **"Naîm cennetleri vardır."** Dünyadayken işlediklerine karşılık, onların müjdesi ve onlara sunulacak olan ikram bu olacaktır.

9. "Onlar orada," yani ruh ve bedenin nimetlere gark olacağı Naim cennetlerinde **"ebedî kalacaklardır."**

"Bu, Allah'ın hak bir vaadidir." Bunun yerine getirilmemesi, değiştirilmesi veya değişikliğe uğratılması imkânsızdır.

"O, Azîz'dir, Hakîm'dir." İzzeti de, hikmeti de kâmildir. İzzet ve hikmetinin bir tecellisi de insanlar hakkındaki bilgisi, ilmi ve hikmeti gereğince kimisini imana muvaffak kılması, kimisini böyle bir muvaffakiyetten mahrum bırakması ve bu hususta ona yardım etmemesidir.

﴿ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ ﴾

10- O, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yaratmıştır. Sizi sarsmasın diye yere sabit dağlar koymuş ve orada her tür canlıdan yaymıştır. Gökten de yağmur indirdik ve yeryüzünde her tür güzel bitkiden bitirdik.

10. Yüce Allah, kullarına; kudretinin eserlerinden, harikulade hikmetlerinden ve rahmetinin tecellilerinden olan pek çok nimeti bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"O, gökleri"** büyüklüklerine, genişliklerine, yoğunluklarına ve dehşet verici yüksekliklerine rağmen yedi kat göğü **"gördüğünüz şekilde direksiz yaratmıştır."** Yani göklerin direkleri yoktur. Direkleri olsaydı görülürdü. Yüce Allah'ın kudretiyle bu gökler karar bulmuş ve birbirine sağlam bir şekilde kenetlenmiştir.

"Sizi sarsmasın diye yere sabit dağlar koymuş," yerin dört bir yanına pek büyük dağlar yerleştirdi. Zira bu dağlar olmasaydı yeryüzü çalkalanır ve orada yaşayanlar için sabit durabilecekleri istikrarlı bir yer olmazdı. **"ve orada her tür canlıdan yaymıştır."** Oldukça geniş olan yeryüzü üzerinde Âdemoğullarına, fayda ve maslahatlarına amade kılınmış çeşitli türden canlıları türetmiştir.

Bunları yeryüzünde yayan Yüce Allah olduğuna göre onların, kendisi vasıtasıyla yaşayabilecekleri rızıklarının da bulunması kaçınılmazdır. Bu yüzden Yüce Allah gökten pek bereketli bir su indirmiştir: **"Gökten de yağmur indirdik ve yeryüzünde her tür güzel bitkiden bitirdik."** Görünüşü güzel, faydalı ve bereketli bitkiler ki, dört bir tarafa yayılmış olan canlılar, bu bitkilerle beslenir ve her canlı onlarla faydalanır.

﴿ هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِى مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴾

11- İşte bunlar, Allah'ın yarattığı şeylerdir. Şimdi gösterin bakalım bana, O'nun dışında (ilah edindikleriniz) **ne yaratmış? Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedirler.**

11. "Bunlar," yani ulvî ve süflî âlemde bulunan canlı cansız tüm varlıkların yaratılması ve bütün mahlukata rızıklarının verilmesi **"Allah'ın yarattığı şeylerdir."** Bunların hepsini tek başına O yaratmıştır ve O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ey müşrikler topluluğu! Sizler dahi bunu itiraf etmektesiniz.

"Şimdi gösterin bakalım bana, O'nun dışında (ilah edindikleriniz) **ne yaratmış?"** O'na ortak koşup kendilerine dua ve ibadet ettiğinize göre bu varlıkların Allah'ın yarattığı gibi yaratmaları, O'nun rızık verdiği gibi rızık vermeleri gerekir. Eğer ortak koştuğunuz bu uydurma rab ve ilâhlar, kısmen dahi olsa böyle bir şey yapabiliyorsalar haydi -onların ibadeti hak ettiklerine dair iddianızın doğruluğunu ispat etmek üzere- bunu bana gösterin.

Herkesçe malumdur ki bu uydurma mabudların yarattıkları herhangi bir şeyi göstermelerine imkan yoktur. Çünkü bütün varlıkların yalnızca Allah tarafından yaratılmış olduğunu ve ortada buna aykırı, bilinen bir gerçek olmadığını kendileri de itiraf etmişlerdir. O halde onların uydurma mabudlarının kendisi sebebiyle ibadeti hak edecekleri herhangi bir şeye sahip olduğunu ispat etmekten yana âciz oldukları açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Onların bu uydurma mabudlara olan ibadetleri bilgisizce ve basiretsizcedir. Hatta cahillik ve sapıklıktan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedir." Çünkü onlar, hiçbir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen ve diriltemeyen varlıklara ibadet ediyorlar. Buna karşılık her şeyi yaratan, rızık veren, her işin dizginlerini elinde bulunduran mutlak Malik'e ihlâsla ibadeti terk ediyorlar.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ
ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Andolsun Biz, Lokmân'a hikmet verdik ve 'Allah'a şükret.' (dedik). **Kim şükrederse ancak kendi yararına şükreder. Kim de nankörlük ederse** (bilsin ki) **Allah, hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her türlü hamde lâyık olandır.**

12. Yüce Allah faziletli kulu Lokmân'a hikmeti lütfettiğini haber vermektedir. **"Hikmet,"** hakkı, olduğu şekliyle ve gerekçesiyle bilmektir. Hükümleri, bu hükümlerdeki sırları ve gerekçeleri bilmektir. İnsan alim olmakla birlikte hikmet sahibi olmayabilir. Ama hikmet, mutlaka ilmi gerektirir. Hatta ameli de gerektirir. Bundan dolayı hikmet, faydalı ilim ve salih amel diye de açıklanmıştır.

Yüce Allah, ona böyle büyük bir lütufta bulunduğu için kendisine ihsan ettiği bu nimete karşılık şükretmesini de emretmiştir ki ona ihsan etmiş olduğu bu nimeti daha da bereketlendirsin, lütfunu daha da artırsın. Ayrıca Yüce Allah, şükredenlerin şükründen kendilerinin yararlanacaklarını, küfre/nankörlüğe saparak Allah'a şükretmeyenlerin bu şükürsüzlüklerinin veballerinin de kendilerine döneceğini haber vermektedir. Zira Allah, ona/onlara muhtaç değildir. Emrine muhalefet eden kimseler hakkındaki takdiri, kaza ve hükmü dolayısıyla da hamde lâyık olandır.

Allah'ın muhtaç olmayışı, Zatının ayrılmaz bir sıfatıdır. Kemal sıfatlarında da, yaptıklarını güzel yapmasında da, hamde/övgüye layık oluşu da Zatının ayrılmaz bir sıfatıdır. Bu iki sıfatın her biri de birer kemâl sıfatıdır. Birinin diğeriyle birlikte bulunması ise kemâl üstüne kemâldir.

Müfessirler, Lokman'ın peygamber mi, salih bir kul mu olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Ancak Yüce Allah, sadece ona hikmet verdiğinden söz etmekte ve oğluna verdiği öğütlerinden de hikmet sahibi bir kimse olduğuna delil teşkil edecek bazı hususları zikretmektedir. Hikmetin esaslarını ve temel kaidelerini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَىَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Hani Lokmân, oğluna öğüt verirken şöyle demişti: 'Oğulcuğum, Allah'a şirk koşma! Çünkü şirk, büyük bir zulümdür.'

13. "Hani Lokmân, oğluna öğüt verirken" ona öğüt mahiyetinde sözler söylerken **"şöyle demişti..." "Öğüt/vaaz,"** teşvik ve korkutmayla birlikte emretmek ve yasak koymaktır. O da oğluna ihlâsı emredip şirk koşmayı yasaklamış ve bunun sebebini açıklayarak şöyle demiştir: **"Çünkü şirk, büyük bir zulümdür."**

Şirkin büyük bir zulüm olması şundandır: Topraktan yaratılmış olan bir varlığı, her şeye mutlak egemen olana eşit kabul edenin yaptığından daha korkunç ve daha çirkin bir iş olamaz. İdarede hiçbir yetkisi olmayan bir varlığı bütün işlerin mutlak hükümranına eşit kabul eden; bütün yönleriyle eksik ve muhtaç olan bir varlığı, bütün yönleriyle muhtaç olmayan, kemal sahibi yüce Rabbe denk tutan; zerre miktarı nimet verecek gücü olmayan bir varlığı din, dünya ve âhiret nimetlerini, kalbî ve bedenî sahip oldukları bütün nimetleri insanlara veren ve kötülükleri kendisinden başka hiçbir kimsenin gideremediği o yüce Zata eşit kabul eden kimsenin yaptığından daha korkunç, daha çirkin bir fiil olamaz. İşte bu zulümden daha büyük bir zulüm olabilir mi? Allah, onu Zatına ibadet etmek ve Zatını tevhid etmek için yaratmışken, şerefli nefsini en aşağı mertebelere indiren kişiden, hiçbir değeri olmayan bir varlığa ibadet eden, böylelikle kendine de pek büyük bir haksızlık eden kimseden daha büyük zulüm işleyen biri olabilir mi?

﴿ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى
وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Biz insana, ana-babasına (iyi davranmasını) **emrettik. Annesi onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur. 'Bana ve ana-babana şükret. Dönüş yalnız Banadır.'** (dedik).

14. Yüce Allah, şirki terk ederek -ki tevhidin gerçekleştirilmesi de bunun bir gereğidir- kendi hakkının yerine getirilmesini emrettikten sonra anne-baba hakkını yerine getirmeyi emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Biz insana, ana-babasına** (iyi davranmasını) **emrettik."** Yani Biz ona, gereğini yerine getirip getirmemekten, ona riâyet edip etmemekten kendisini sorumlu tutacağımız bir emir verdik. Ona anne-babasını vasiyet ettik ve dedik ki: Kulluğu gereği gibi yerine getirmek, haklarımı edâ etmek ve nimetlerimi kullanarak Bana isyana kalkışmamak suretiyle **"'Bana ve"** yumuşak söz söylemek, güzel konuşmak, iyi davranışlarda bulunmak, onlara karşı alçakgönüllü olmak, ikramda bulunmak, tazim etmek, ihtiyaçlarını yerine getirmek, söz ve davranışla her yönden onlara kötülük etmekten uzak durmak suretiyle **"ana-babana şükret!"** İşte Biz ona bunu emrettik ve **"Dönüş yalnız Banadır.'"** diye haber verdik. Yani ey insan! Sen, sana bunları emredene, bu hakları yerine getirmekle seni yükümlü tutana döneceksin. O da bunları yerine getirip getirmediğini sana soracak ve getirmişsen sana pek büyük mükâfatlar verecek, getirmediysen de çok ağır bir ceza ile cezalandıracak!

Yüce Allah, anneye iyilik yapmayı gerektiren sebebi de annenin durumunu belirterek şöyle zikretmektedir: **"Annesi onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek taşımıştır."** Çocuk anne rahminde bir nutfe olarak yaratıldığı andan itibaren annesi sıkıntılarla karşılaşır. Hastalanır, zayıf düşer, ağırlaşır, durumu değişir. Daha sonra doğum sancılarını, o ağrıları ve büyük acıları çeker. **"Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur."** Bebek, annesinin kendisini bağrına basmasına, koruyup himaye etmesine ve kendisine süt emzirmesine muhtaçtır. O halde çocuğu dolayısıyla bunca sıkıntılara katlanan ve ona aşırı sevgi duyan kimse hakkında çocuğuna, ona çok iyi davranmasının ve iyilik yapmasının tavsiye edilmesinden daha uygun ne olabilir ki?

﴿ وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا
مَعْرُوفًا وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾

15- Ama eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Bununla bera-

ber dünya (işlerinde) **onlarla iyi geçin ve Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonra Benim huzuruma döneceksiniz ve Ben de size, yapmakta olduklarınızı haber vereceğim.**

15. "Ama eğer onlar," annen ve baban, **"hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme!"** Bu hususta onlara itaatin de onlara iyi davranmanın kapsamına girdiğini zannetme! Çünkü Allah'ın hakkı herkesin hakkından önce gelir ve "Yaratıcıya isyanı gerektiren hususlarda hiçbir yaratılmışa itaat yoktur."

Yüce Allah, "Eğer onlar bilmediğin bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara kötü davran" buyurmamış, aksine **"onlara itaat etme!"** buyurmuştur. Yani şirk hususunda onların isteklerine boyun eğme! Ama onlara iyi davranmayı da devam ettir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bununla beraber dünya (işlerinde) **onlarla iyi geçin."** Onlara aklen ve dinen güzel ölçüler içinde iyilik yapacak şekilde beraberliğini sürdür. Onların küfür ve masiyetlerinde onlara tâbi olmaya gelince bu hususta onlara asla uyma!

"Bana yönelenlerin yoluna uy!" Bunlar; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman eden, Rablerine teslim olan ve O'na dönen kimselerdir. Bunların yoluna uymak, kalbin irade ve istekleriyle Allah'a yönelmesi demek olan Allah'a dönüş yollarını izlemekle olur. Bunun arkasından ise Allah'ı razı edecek ve O'na yakınlaştıracak hususlarda bedenen amel etmek gelir.

"Sonra" itaatkârınızla, isyankârınızla, Bana yöneleninizle, yönelmeyeninizle **"Benim huzuruma döneceksiniz ve Ben de size, yapmakta olduklarınızı haber vereceğim."** Onların amellerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

﴿ يَٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٖ فَتَكُن فِي صَخۡرَةٍ أَوۡ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ
يَأۡتِ بِهَا ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٞ ١٦ ﴾

16- "Oğulcuğum! Şayet yaptığın (iyilik veya kötülük), **bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve o, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin içinde** (saklı) **bulunsa Allah onu** (çıkarıp senin karşına) **getirir. Çünkü Allah Latif'tir, her şeyden haberdardır.**

16. "Oğulcuğum! Şayet yaptığın (iyilik veya kötülük)**"** en küçük ve en değersiz şey olan **"hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve o, bir kayanın içinde**

veya göklerde yahut yerin içinde (saklı) **bulunsa,"** yani yeryüzünün herhangi bir yerinde olsa **"Allah"** ilminin genişliği, her şeyden eksiksiz olarak haberdar oluşu ve kudretinin kemâli dolayısıyla **"onu** (çıkarıp senin karşına) **getirir."** Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Allah Latif'tir, her şeyden haberdardır."** Yani O'nun ilmi ve her şeyden haberdar oluşu, o kadar ince noktalara nüfuz eder ki gizli şeylere ve sırlara, karaların ve denizlerin gizliliklerine ve görünmeyen yerlerine kadar uzanır.

Bununla Allah'ın gözetimi altında olduğu şuurunu canlı tutmak ve mümkün olduğunca O'na itaat etmek teşvik edilmekte, -az olsun, çok olsun- çirkin amellerden de sakındırılmaktadır.

﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱنۡهَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ
عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ١٧ ﴾

17- "Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alıkoy ve başına gelene de sabret! Çünkü bunlar, azmedilmesi gereken kesin emirlerdendir."

17. "Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl!" Bu sözleriyle o, oğlunu namaza teşvik etmiştir. Çünkü bedenî ibadetlerin en büyüğü odur.

"İyiliği emret, kötülükten alıkoy!" İyiliği emredebilmek için onu bilmek gerekir, yine kötülükten alıkoymak için de onu tanımak gerekir. Ayrıca insanlara yumuşak davranmanın ve sabır gibi iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın ancak kendileriyle tamam olduğu diğer hususlar da bu emre dahildir. Nitekim **"başına gelene de sabret!"** buyruğuyla Yüce Allah bunu açıkça ifade etmektedir. Diğer taraftan emrettiği hususları önce kendisinin yapması, alıkoyduğu hususlardan önce kendisinin uzak durması da bu emrin kapsamı içindedir. Buna göre bu buyruk, hem iyiliği işlemek ve kötülüğü terk etmek suretiyle önce kişinin kendi kendini kemale erdirmesini, hem de iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak suretiyle başkalarını kemâle götürmesini ihtiva etmiş olmaktadır.

Kişi, iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğu takdirde birtakım zorluklara müptela olması kaçınılmaz olduğu için, bu emir ve alıkoymada nefislere zorluk bulunduğu için Allah, bu husustaki sıkıntılara sabredilmesini emretmektedir: **"ve başına gelene de sabret! Çünkü bunlar,"** Lokman'ın oğluna vermiş olduğu bu öğütler **"azmedilmesi gereken kesin emirlerdendir."** Yani kararlılıkla yerine

getirilmesi, önem verilmesi gereken hususlardandır. Bunları yerine getirme muvaffakiyeti de ancak azim sahibi kararlı kimselere nasip olur.

﴿ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ ﴾

18- 'Kibirle insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, böbürlenen kimseleri sevmez.'

18. "Kibirle insanlardan yüzünü çevirme." İnsanlara karşı kibirlenerek, büyüklük taslayarak yüzünü onlardan başka tarafa çevirme, onlara surat yapma!

"Yeryüzünde böbürlenerek," nimetleri ihsan edeni unutup nimetlerle şımararak ve kendini beğenerek **"yürüme!"**

"Çünkü Allah kendini beğenmiş," kendi nefsini büyük gören, tavırlarıyla büyüklük taslayan ve sözleriyle **"böbürlenen kimseleri sevmez."**

﴿ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾ ﴾

19- 'Yürüyüşünde mutedil ol ve sesini alçalt! Çünkü seslerin en çirkini, eşeklerin sesidir.'

19. "Yürüyüşünde mutedil ol," mütevazı ve ağırbaşlı bir şekilde yürü, azgınca ve kibirle yürüme. Ölü gibi de yürüme!

"Sesini" insanlara karşı da, Allah'a karşı da gereken edebi takınmak suretiyle **"alçalt; çünkü seslerin en çirkini,"** en bet ve en kötü olanı **"eşeklerin sesidir."** Şâyet sesi aşırı derece yükseltmenin bir fayda ve getirisi olsaydı o, değersizliği ve kalın kafalılığı meşhur olan eşeğe has olmazdı.

Lokman'ın oğluna yapmış olduğu bu nasihatler hikmetin temellerini bir araya toplamakta ve bunların sözü edilmeyenlerini de zımnen içermektedir. Her bir tavsiyeyle birlikte -eğer bir emir ise- onun yapılmasını gerektiren sebep ve -eğer bir yasak ise- terk edilmesini gerektiren sebep belirtilmiştir. Bu da bizim, hikmetin açıklamasıyla ilgili olarak sözünü ettiğimiz "hükümleri, hükümlerin hikmetlerini ve münasebetlerini bilmek" şeklindeki izahımızın doğruluğuna delildir.

Oğluna, önce dinin temelini oluşturan tevhidi emretmiş ve şirki yasaklamıştır. Ayrıca şirki terk etmeyi gerektiren nedeni de açıklamıştır.

Ona anne-babaya iyilik yapmayı emrettiği gibi onlara iyilik yapmanın sebebini de açıklamıştır. Yine anne-babaya ve Yüce Allah'a şükretmesini emrettiğini de görüyoruz. Daha sonra da anne-babaya itaat için bir sınır getirmekte ve onlara iyilik yapıp onların emirlerini yerine getirmenin Allah'a isyanla emrolunmama şartına bağlı olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte bir günahı emredecek olsalar da onlara kötü davranmamayı, aksine iyilik yapmayı emretmektedir. Şirk hususunda onlarla mücadele edecek, onlara itaat etmeyecek olsalar da bu böyledir.

Yine oğluna, her daim Allah'ın gözetimi altında olduğunu bilmesini emretmekte ve onu hesap için Allah'ın huzuruna çıkmakla uyarmaktadır. Yüce Allah'ın hayır olsun, şer olsun, büyük olsun, küçük olsun her bir şeyi mutlaka onun önüne koyacağını da bildirmektedir. Ona kibri yasaklayıp alçakgönüllü olmasını, şımarıklıktan ve azgınlıktan uzak durmasını, hareketinde ve sesinde sakin olmasını emretmekte ve bunların aksini de yasaklamaktadır.

İyiliği emredip kötülükten alıkoymasını emrettiği gibi onlar sayesinde her hususun kolaylaştığı namaz ve sabrı da emretmektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sabır ve namaz ile yardım isteyin."** (el-Bakara, 2/153) O halde bu tavsiyelerde bulunan bir kimseye özellikle hikmetin verilmiş olması ve onun hikmet sahibi olmakla meşhur olması hakkıdır. Yüce Allah'ın, hem ona hem de kullarına lütfunun bir tecellisi olarak ve onu örnek almalarını sağlayacak şekilde ona ait hikmetin bir bölümünü onlara anlatmış olması da O'nun bir lütfudur.

﴿ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً
وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Göklerde olanları da, yerde olanları da Allah'ın emrinize verdiğini, açık ve gizli nimetlerini size bol bol verdiğini görmez misiniz? Buna rağmen insanlar içinde hiçbir bilgi, rehber ve aydınlatıcı bir kitaba sahip olmaksızın tartışan kimseler vardır.

20. Yüce Allah, kullarına ihsan etmiş olduğu nimetlerini hatırlatmakta, onları bu nimetlere şükretmeye, onları görmeye ve onlardan gafil olmamaya davet ederek şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde"** güneş, ay ve yıldız gibi var **"olanları da, yerde olanları da,"** hayvanları, ağaçları, ekinleri, nehirleri, madenleri vb. **"Allah'ın emrinize verdiğini,"** bunların tümünün, kulların faydasına amade kılınmış olduklarını gözlerinizle ve kalplerinizle **"görmez misiniz?"** Bu buyruk

Yüce Allah'ın **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur."** (el-Bakara, 2/29) buyruğuna benzemektedir.

"Açık ve gizli nimetlerini size bol bol verdiğini..." Yüce Allah, sizleri açık ve gizli nimetlerine gark etmiş, bu nimetler her tarafınızı kuşatmıştır. Biz bunların bir kısmını biliyoruz, bir kısmı da bize gizlidir. Dünya nimetleri, din nimetleri, pek çok menfaatin elde edilmesi ve zararın uzak kılınması vb. gibi pek çok nimet buna dahildir. O halde sizin göreviniz, bu nimetlere karşı şükretmektir. Bu ise o nimetleri ihsan edeni sevmekle, O'na boyun eğmekle, bu nimetleri O'na itaat uğrunda kullanmakla, bunların hiçbirini O'na isyanda kullanmamakla olur.

Ama bu ardı arkası kesilmeyen nimetlere rağmen **"insanlar içinde"** bu nimetlere şükretmeyip nankörlük eden, dahası bunları ihsan edeni de inkâr edip kitaplarında indirmiş olduğu ve peygamberleriyle göndermiş olduğu hakkı reddeden, **"hiçbir bilgi"** ve basireti olmadan, herhangi bir ilme dayanmadan, **"rehber"**lere, bu konuda hidâyet bulanlara uymadan **"ve aydınlatıcı bir kitaba sahip olmaksızın"** hakkı beyan eden apaydınlık bir kitabı, böylelikle ilmi de olmaksızın **"Allah hakkında tartışan kimseler vardır."**

İşte böyleleri kendi hallerine bırakılır ve akıllarına esen şekilde konuşmalarına müsaade edilir. Zira onlar, bu tartışmaları ile hakkı çürütmeye, Peygamber'in getirmiş olduğu yalnızca Allah'a ibadet etme emrini ortadan kaldırmaya çalışırlar. Ancak bu tartışmaları ile ne aklî bir dayanağa ne de nakli bir dayanağa sahiptirler, ne de hidâyet bulan rehberlere uymaları söz konusudur. Böylelerinin Allah hakkındaki tartışmaları rehbersizdir, aksine sapkın ve saptırıcı olan atalarını taklide dayalıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ أَوَلَوْ كَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ
يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiğinde onlar, 'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.' derler. Peki, şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse de mi (onlara uyacaklar)?

21. "Onlara, 'Allah'ın," rasûlleri vasıtasıyla **"indirdiğine uyun.'"** Çünkü o haktır; **"denildiğinde"** ve onlara bu hakkın apaçık delilleri açıklandığında, buna karşı çıkarak **"'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.'"** O nedenle -kim olursa olsun- biri, bir söz söyledi diye atalarımızı üzerinde bulduğumuz yolu terk edecek değiliz **"derler."**

Yüce Allah hem onların bu iddialarını, hem de babalarının tuttukları yolu reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Peki, şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse de mi** (onlara uyacaklar)?" Onların ataları şeytanın çağrısını kabul ettiler ve ardından yürüdüler. Böylelikle şeytanın öğrencilerinden oldular. Dalalet onları her yandan kuşatıverdi. Peki, bu durum onlara tâbi olmayı, onların yolundan yürümeyi mi gerektirir, yoksa atalarının yolunu izlemekten sakınmalarını mı? Yine bu, hem atalarının hem de atalarına uyanların sapmış olduklarını mı ilan etmektedir?

Diğer taraftan şeytanın, atalarını da, kendilerini de çağırması onları sevdiğinden, onlara muhabbetinden kaynaklanmaz. Bu, ancak onlara beslediği bir düşmanlığın, onları tuzağa düşürmek isteyişinin bir sonucudur. Gerçek şu ki ona uyanlar, aslında şeytanın kendilerine üstün gelip yenik düşürdüğü düşmanlarındandır. Bunların çağrısını kabul etmeleri dolayısıyla cehennem azabını hak etmiş olmaları, şeytanı mutlu eden, onun için son derece sevindirici bir olaydır.

﴿ ۞ وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ
عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Kim ihsan sahibi olduğu halde yüzünü Allah'a teslim ederse şüphesiz o, en sağlam kulpa tutunmuş olur. İşlerin âkıbeti Allah'a döner.

22. "Kim ihsan sahibi olduğu halde," sahip olduğu bilgi, meşru bir bilgi olup bu hususta da Allah Rasûlüne uymuş olduğu halde **"yüzünü Allah'a teslim ederse,"** şer'î hükümleri yerine getirerek, dinini yalnızca O'na halis kılarak, O'na itaat eder ve boyun eğerse...

Yahut kim Yüce Allah'a, O'nu görüyormuşcasına ibadet eder, Allah'ı görmese bile Allah'ın kendisini gördüğü şuuru içinde olarak ihsana sahip olur, bütün ibadetleri yerine getirmek suretiyle kendini Allah'a teslim ederse;

Yahut da kim Allah'ın kullarına -onların haklarını yerine getirmek suretiyle- ihsan sahibi olup iyilik eder ve kendisini Yüce Allah'a teslim ederse...

Bu anlamların biri diğerinden ayrılmaz. Sadece lafızların geliş noktaları bakımından aralarında bir fark vardır. Yoksa bunların hepsi de makbul ve kemâl derecede dinin bütün şer'î hükümlerini yerine getirme konusunda ittifak halindedir.

İşte kim bunları yaparsa **"şüphesiz o, en sağlam kulpa tutunmuş olur."** Yani tutunan kişiyi sağlam bir yere tutunduran, kurtuluşa götüren, helâkten koruyan ve her bir hayrı elde etmesi sonucunu doğuran kulpa yapışmış olur.

Kim de kendini Allah'a teslim etmez yahut bu sapasağlam kulpa sımsıkı sarılmazsa artık o, helâk ve yok oluştan başka bir sonuçla karşılaşmaz.

"İşlerin âkıbeti Allah'a döner." Dönüşü, varacağı yer ve sona ereceği nokta O'dur. O, kulları hakkında hükmünü verecek ve amellerinin vardığı sonuca, ulaştığı âkıbete göre karşılıklarını verecektir. O halde bu sonuca hazır olsunlar.

﴿ وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُۥٓ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴾

23- Kim de küfre saparsa onun küfrü seni üzmesin. Onlar Bize döneceklerdir ve Biz de yaptıklarını onlara bildireceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerde olanı çok iyi bilir.

23. **"Kim de küfre saparsa onun küfrü seni üzmesin."** Çünkü sen, davet ve tebliğ görevini eksiksiz yerine getirdin. Eğer davetine muhatap olanlar hidâyet bulmasa bile sen Allah'tan ecrini almaya hak kazanırsın.

Bu kimselerin hidâyet bulmadıkları için üzülmen gerekmez. Çünkü bu gibilerde hayır olsaydı, şüphesiz Allah onları hidâyete iletirdi.

Aynı şekilde sana karşı düşmanlık etme cür'etini göstermiş, seninle savaşmış, sapıklık ve küfürlerini sürdürmüş olmaları dolayısıyla da üzülme!

Diğer taraftan Allah'ın, onların azaplarını dünyada çabucak göndermemiş olmasından ötürü de yanıp yakılma. Çünkü **"onlar Bize döneceklerdir ve Biz de yaptıklarını onlara bildireceğiz."** Onların inkârlarını, düşmanlıklarını, Allah'ın nurunu söndürmek için çalışmalarını ve peygamberlerine olan eziyetlerini haber vereceğiz.

"Şüphesiz Allah," dile dahi getirmedikleri ve içlerinde sakladıkları da dahil **"kalplerde olanı çok iyi bilir."** iken ya açığa çıkıp herkesin gözü önünde olanların durumu ne olur dersin?

﴿ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Biz onları (dünyada) **azıcık faydalandırırız, sonra da oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz.**

24. **"Biz onları,"** günahları daha çok artsın, azapları daha çok biriksin diye dünyada **"azıcık faydalandırırız. Sonra da oldukça ağır bir azaba,"** son derece büyük, korkunç, acı ve ızdırap verici, şiddetli bir azaba **"mahkûm ederiz."**

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Andolsun onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, onlar kesinlikle 'Allah' diyeceklerdir. Sen, 'Allah'a hamdolsun:' de. Hayır, onların çoğu bilmezler.

25. **"Andolsun onlara,"** yani hakkı yalanlayan müşriklere, **"'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan,"** hiç şüphesiz putlarının hiçbir şeyi yaratmamış olduklarını anlayacaklar ve **"kesinlikle"** onları tek başına **"Allah"** yarattı **"diyeceklerdir."**

Onlara itiraf ettikleri hususu, inkâr ettikleri gerçeğe dair delil getirerek onları susturmak üzere **"'Allah'a hamdolsun.' de."** Yani bunu açık seçik ortaya çıkartan ve bizzat sizin sözlerinizi, sizin aleyhinize delil olarak ortaya koyan Allah'a hamdolsun. Eğer onlar, gerçekten bilen kimseler olsalardı, tek başına varlıkları yaratıp idare edenin, tek başına ibadet ve tevhid edilmeye lâyık olduğunu da kesinlikle bilirlerdi.

Ama **"hayır, onların çoğu bilmezler."** Bundan dolayı da başkalarını O'na ortak koşarlar, hayret ve şaşkınlık içinde -hiçbir basiret söz konusu olmaksızın- içinde oldukları çelişkiye razı olurlar.

﴿ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِى ٱلْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَٰمٌ وَٱلْبَحْرُ يَمُدُّهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَٰتُ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

26- Göklerde ve yerde olanlar yalnız Allah'ındır. Şüphesiz Allah Ganî'dir, Hamîd'dir.

27- Eğer yeryüzünde bulunan tüm ağaçlar kalem ve denizler de ardından yedi deniz daha katılarak (mürekkep) **olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Şüphesiz Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.**

26. Yüce Allah, bu iki âyet-i kerimede sıfatlarının genişliğine bir örnek zikretmekte, böylece kullarını Zatına bilmeye, sevmeye ve dinlerini yalnızca O'na halis kılmaya davet etmektedir. Yine egemenliğinin her şeyi kuşatacak şekilde kapsamlı olduğunu, göklerde ve yerde bulunan her şeyin -ki bu da ulvî ve süflî âlemin her birini kapsar- O'nun mülkü olduğunu, bunlar hakkında kaderî, şer'î ve cezaî hükümleriyle tasarrufta bulunduğunu belirtmektedir. Hepsi O'nun mülkü ve kullarıdır; O'nun tarafından idare edilmekte ve O'nun emrine boyun eğmektedir. Onların hiçbirinin mülkten en ufak bir payı yoktur. O, **"Ğani"**dir (hiçbir şeye muhtaç olmayandır, çok zengindir); yaratılmışların muhtaç olduğu hiçbir şeye O'nun ihtiyacı yoktur: **"Ben onlardan rızık istemiyorum, Beni doyurmalarını da istemiyorum."** (ez-Zâriyât, 51/57) Peygamberlerin, sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin amellerinin Allah'a hiçbir faydası yoktur. Bu amellerin faydası, onları işleyenleredir. Allah'ın onlara da, onların amellerine de ihtiyacı yoktur. Dünya ve âhiretlerinde onları zengin kılmış ve varlıklı kılmış olması da O'nun Ğani oluşunun bir tecellisidir.

Daha sonra Yüce Allah, **"Hamîd"** olduğunu haber vermekte, övgüye layık oluşunun Zatının ayrılmaz bir vasfı olduğunu bildirmektedir. O, bütün yönleriyle hamde layık olandır. O, Zatı itibarıyla da, sıfatları ile de hamde layıktır. O'nun her sıfatı, bütün yönleriyle en mükemmel ve en eksiksiz şekilde hamdedilmeye layık olduğunu ortaya koyar. Çünkü her sıfatı, bir azamet ve kemâl sıfatıdır. Bütün yaptıkları ve yarattıkları dolayısıyla hamde layıktır. Verdiği bütün emirler, koyduğu bütün yasaklar dolayısıyla da hamde layıktır. Kulları hakkında ve kullar arasında gerek bu dünya hayatında, gerek âhiret hayatında verdiği ve vereceği bütün hükümleri dolayısıyla da hamde layıktır.

27. Daha sonra Yüce Allah, kalpleri alabildiğine etkileyecek, akıllara durgunluk verecek, düşünceleri hayrete düşürecek, akıl ve basiret sahiplerinin onu öğrenmek için enine boyuna seyahat edecekleri bir açıklamayla kelâmının genişliğini ve sözlerinin azametini haber vermektedir: **"Eğer yeryüzünde bulunan tüm ağaçlar,"** kendileriyle yazı yazılacak **"kalem ve denizler de ardından yedi deniz daha katılarak** (mürekkep) **olsaydı,"** şüphesiz bütün bu kalemler tükenir ve mürekkep biterdi, ama **"yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi."**

Bu, gerçekle ilgisi bulunmayan mübalağalı bir ifade değildir. Aksine şanı yüce Rabbimiz, akılların kendi sıfatlarını kısmen dahi idrâk edemeyeceklerini, bununla birlikte kullarına kendisini tanıtmasının onlara ihsan ettiği nimetlerin en değerlisi, ulaşabildikleri en üstün şeref olduğunu, ama aynı zamanda O'nu layık-ı vechiyle tanımalarına da imkân olmadığını bilmektedir. Fakat tamamı elde edilemeyen bir şey, tamamen de terk edilmez. İşte bu bakımdan Yüce Allah, onların kalplerini aydınlatacak, göğüslerine genişlik verip rahatlatacak ve elde ettikleri bilgiyi elde edemediklerine delil göstermelerini sağlayacak şekilde sıfatlarının bir bölümüne bu şekilde dikkat çekmektedir. Ki böylelikle onlar da en faziletlilerinin ve Rabbini en iyi bilenlerinin söylediği gibi söylesinler: *"Biz seni hakkıyla övemeyiz. Sen kendi zatını nasıl övmüşsen öylesindir."*[4] Yoksa durum onlar tarafından gereği gibi idrak edilebilmekten çok daha ileri ve çok daha büyüktür.

Bu misal, kavrayışların ve zihinlerin ulaşmaya güç yetiremediği bir manayı nispeten anlaşılabilir bir ifadeyle anlatma kabilindendir. Yoksa ağaçlar, belirtilen miktarın kat kat fazlası dahi olsa ve denizlere de kat kat fazlası ilave edilse yine bunların hepsinin -mahlûk olduklarından dolayı- sonlarının gelmesi ve bitip tükenmeleri tasavvur edilebilecek şeylerdir. Ama Yüce Allah'ın kelâmının bitip tükenmesi tasavvur dahi olunamaz. Hatta şer'î ve aklî delil, O'nun sözlerinin bitip tükenmesinin, sonunun gelmesinin söz konusu olmayacağını bize göstermiştir. Her şeyi yoktan var eden Yaratıcı ve O'nun sıfatları dışında her şey nihâyete erer: **"Şüphesiz ki varış, Rabbine olacaktır."** (en-Necm, 53/42)

Akıl, Yüce Allah'ın ilk oluşunun ve son oluşunun hakiki mahiyetini tasavvur etse şöyle bir durum ortaya çıkar: Zihnin geçmiş zaman olarak varsaydığı şeylere dair bütün varsayım ve tahminler ne kadar geriye doğru giderse gitsin hiç şüphesiz Yüce Allah, sonu tasavvur olunamayacak şekilde bütün bu varsayımlardan çok daha öncedir. Yine zihin ve akıl, gelecek zamanlara dair neyi varsaysa ve bu varsayım ve değerlendirmeler ne kadar uzarsa uzasın, dili ve kalbiyle buna yardımcı olabilecek bütün yardımcılar da bu varsayıma katkıda bulunsa, hiç şüphesiz Yüce Allah, sonu gelmemek üzere yine varsayılan o gelecek zamanlardan sonra da ebediyen var olacaktır. İşte Yüce Allah, bütün bu zamanlarda hüküm verir, söz söyler, emreder, dilediğini dilediği zaman dilediği şekilde yapar. O'nun iradesini, söz ve fiillerini engelleyecek hiçbir güç yoktur. İşte akıl, bunları tasavvur edebildiği takdirde Yüce Allah'ın, kelâmına dair vermiş olduğu bu örneğin

4 Müslim, 486.

[illegible]

[illegible] **Şüphesiz Allah** [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] **Şüphesiz Allah** [illegible]

[illegible]

[illegible] **Şüphesiz Allah** [illegible]

[illegible]

[illegible] Şüphesiz Allah [illegible]

[illegible] Allah [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Allah [illegible]

[illegible] Allah [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱلْفُلْكَ تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِنِعْمَتِ ٱللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنْ ءَايَٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ
صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Görmez misin ki gemiler, Allah'ın nimeti sayesinde denizde akıp gitmektedir? Bu, size delillerinden bir kısmını göstermesi içindir. Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

31. Yani Yüce Allah'ın kudretinin, rahmetinin ve kullarına inâyetinin etkilerini görmez misin? O, denizi; takdiri, emri, lütfu ve ihsanıyla gemilerin onda akıp gitmelerine elverişli olacak şekilde amade kılmıştır. Bundan maksat ise **"size delillerinden bir kısmını göstermesi"**dir. Çünkü bunlardan yararlanılır ve bunlardan ibret alınır. **"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır."** Delillerden yararlanacak kimseler, sıkıntılara karşı çokça sabreden, rahat ve bolluk halinde çokça şükreden; Allah'a itaate de, O'na isyan etmemeye de, O'nun acı takdirlerine karşı da çokça sabreden, Allah'ın dinî ve dünyevî nimetlerine karşı O'na çokça şükreden kimselerdir.

﴿ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ
وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Onları gölgelik gibi bir dalga kuşattığında dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkarınca da onlardan kimisi (imanla küfür arasında) **orta bir yol tutar. Âyetlerimizi pek vefasız, çok nankör kimselerden başkası inkâr etmez.**

32. Yüce Allah, insanların, denizde yolculuk yaparken dalgaların üzerlerini gölge gibi kapladığı zaman, Allah'a ihlâsla dua ettiklerini beyan etmektedir. **"Onları kurtarıp karaya çıkarınca da"** iki kısım olurlar: **"Onlardan kimileri orta yolu tutar."** Yani gereği gibi, tam bir şekilde Allah'a şükretmez. Aksine günahkâr ve kendi nefislerine zulmeden kimseler olurlar. Bir kesim ise Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eder, onları inkâr edip küfre sapar. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Âyetlerimizl pek vefasız, çok nankör kimselerden başkası inkâr etmez."**

Böylelerinin vefasızlıklarından biri de onların, Rablerine, "Eğer Sen bizi bu denizden ve sıkıntıdan kurtarırsan şükredenlerden olacağız." diyerek verdikleri sözlerinde durmamalarıdır. Onlar verdikleri bu sözü bozarlar, gereğini yerine getirmezler. Bunlar Allah'ın nimetlerini de inkâr eden **"çok nankör"** kimselerdir.

Peki, Allah'ın böyle bir sıkıntıdan kurtarmış olduğu kimselere, Allah'ın nimetlerine tam anlamıyla şükretmekten başka bir davranış yakışır mı?

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ وَٱخْشَوْا۟ يَوْمًا لَّا يَجْزِى وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ
شَيْـًٔا ۚ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴾

33- Ey insanlar! Rabbinize karşı takvalı olun ve babanın oğluna, oğlun da babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı bir günden korkun. Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan) **da sakın sizi Allah ile aldatmasın.**

33. Yüce Allah, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarını terk etmek demek
olan takvâyı insanlara emretmekte; herkesin kendinden başka hiçbir şeyi önem-
semeyip hiçbir şeye aldırmayacağı o zorlu günden/kıyamet gününden korkmaları
gerektiğine dikkatlerini çekmektedir: **"Babanın oğluna, oğlun da babasına hiç-
bir fayda sağlayamayacağı bir günden korkun."** Bular birbirlerinin ne iyilik-
lerine bir şey katabilecek, ne de kötülüklerinden bir şey eksiltebilecektir. Çünkü
her kulun ameli tamamlanmış ve alacağı karşılık kesinleşmiştir.

Yüce Allah'ın bu dehşetli güne dikkatleri çekmesi, kula takva konusunda güç
verecek ve bunu ona kolaylaştıracak bir husustur. Bu da Yüce Allah'ın, kullarına
rahmetinin bir tecellisidir. Onlara kendilerini mutluluğa ulaştıracak takvâyı em-
retmekte ve bundan dolayı da onlara mükâfat va'detmektedir. Yine onları cezaya
karşı; öğütlerle, korkutucu şeyleri haber vererek uyarmaktadır. Ey âlemlerin Rab-
bi! Bundan dolayı Sana hamd u senalar olsun.

"Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır." Bundan şüpheye düşmeyin. Bu vaadi
doğru kabul etmeyen kimseler gibi işler yapmayın. O nedenle Yüce Allah, **"O
halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın."** buyurmaktadır. Ynai dünya hayatı
süsü, allı pullu hali, içindeki fitne ve imtihan araçlarıyla sizleri aldatmasın.

"O çok aldatıcı" olan şeytan **"da sakın sizi Allah ile aldatmasın."** Şeytan, her zaman için insanı aldatmakta ve hiçbir zaman yakasını bırakmamaktadır. Yüce Allah'ın, kulları üzerinde bir hakkı vardır ki buna göre O, amellerinin karşılığını kendilerine vermek ve kulların Zatının hakkını eksiksiz olarak yerine mi getirdiğini yoksa bu konuda kusurlu mu hareket ettiğini ortaya çıkarmak için bir süre belirlemiş ve onlara bunu va'detmiştir. O halde bu, önemsenmesi gereken bir husustur. Kulun bunu daima gözönünde bulundurması ve uğrunda didinip duracağı ana sermayesi yapması gerekir. Böyle bir maksadın önündeki en büyük engel ise şüphesiz fitneye düşüren dünya ve kötülükleri güzel göstererek vesvese veren şeytandır. Bu nedenle Yüce Allah kullarına hem dünyaya aldanmalarını hem de o çok aldatıcının kendilerini Allah ile aldatmasına kanmalarını yasaklamaktadır: **"Şeytan onlara vaadlerde bulunur, olmayacak kuruntulara sürükler. Oysa şeytan kendilerine aldatmadan başka bir şey va'detmez."** (en-Nisâ, 4/120)

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَّاذَا
تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Şüphesiz kıyametin bilgisi, Allah katındadır. Yağmuru O indirir ve rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

34. Yüce Allah'ın ilminin; görüneni ve görünmeyeni, gizlilikleri ve açıkları kuşattığı bilinen bir husustur. Allah, bazen kullarını gaybî pek çok husustan haberdar edebilir. Burada sözü edilen beş husus ise bütün mahlukattan gizleyip kendine sakladığı hususlardandır. Başkaları şöyle dursun bunları ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilebilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz kıyametin bilgisi Allah katındadır." Onun ne zaman kopacağını O bilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sana Kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır o. O size ancak ansızın gelir."** (el-A'râf, 7/187)

"Yağmuru O indirir." Onu indiren ve ne zaman ineceğini bilen, yalnızca O'dur.

"Rahimlerde olanı O bilir." Rahimlerde olanı var eden, ne olduğunu bilen, erkek mi, dişi mi olduğunu da bilen O'dur. Bundan dolayı rahimlerde olanlarla görevli olan melek, Rabbine, "O erkek mi olacak, kız mı?" diye sorar. Yüce Allah da dilediği hükmü verir.[5]

"Hiç kimse yarın" gerek dinî, gerek dünyevî hususlarla ilgili olarak **"ne kazanacağını bilemez."**

"Yine hiç kimse nerede öleceğini de bilemez."

Bütün bunları bilen sadece ve sadece Yüce Allah'tır.

Yüce Allah, bütün bu hususların bilgisinin, özellikle Zatı için mümkün olduğunu belirttikten sonra genel olarak ilminin her şeyi kuşattığını da belirterek **"Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."** buyurmaktadır. O'nun bilgisi gizli olanları da, açıkta olanları da, sırları da kuşatmıştır. Kullardan bu beş hususun bilgisini saklamış olması da O'nun eksiksiz hikmetinin bir tecellisidir. Çünkü bunların gizli olmasında, bu husus üzerinde düşünenlere kapalı kalmayan pek çok maslahat vardır.

Lokmân süresinin tefsiri, Yüce Allah'ın lütfu ve yardımıyla burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamdolsun.

5 Bkz. Buhârî, 6595; Müslim, 2646.

سورة السجدة

SECDE SÛRESİ

-32-

32- SECDE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 30 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۚ بَلْ هُوَ
الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İçinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

3- Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? Hayır; o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbinden gelmiş olan haktır. Olur ki hidâyet bulurlar.

2. Yüce Allah, bu Kitab-ı Kerim'in, âlemleri nimetleriyle besleyip gözeten Rableri tarafından indirilmiş olduğunu haber vermektedir. O'nun, âlemleri kendisi vasıtasıyla gözettiği en büyük hususlardan biri de bu Kitaptır. Bu Kitapta onların hallerini düzelten ve ahlâklarını kemale erdiren her husus vardır. Bu Kitapta hiçbir şüphe ve tereddüt yoktur. Tartışmayı gerektirecek bir taraf yoktur.

3. Bununla birlikte peygamberi yalanlayan zalimler bu hususta "Onu Muhammed uydurdu, onu kendiliğinden uydurup ortaya koydu." derler. Bu Kitabı Muhammed'in uydurduğunu söylemek, Allah'ın kelâmını inkâr etmeye, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i büyük bir yalancılıkla itham etmek gibi en ileri derecede küstahlıktır. Zira bu, insanların tıpkı Allah'ın kelâmı gibi bir söz söyleyebileceklerini iddia etmek demektir ki bunların hepsi de çok ağır günahlardır.

Yüce Allah, "Onu Muhammed uydurdu" diyenlerin sözlerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, o... haktır."** Önünden de, arkasından da batıl ona asla erişemez. O, her tür işi hikmetli olan, hikmeti sonsuz Hakîm'in, bütün hamdlere layık Hamîd Allah'ın indirdiği bir kitaptır.

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) **gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbinden gelmiş olan"** kullara bir rahmet olarak indirdiği **"haktır."** Yani Rabbin, bu Kitabı sana, kavminin, uyarıcıları olmadığı için bir peygamberin gönderilmesine ve bir Kitabın indirilmesine son derece muhtaç oldukları bir halde indirmiştir. Onlar, cahillikleri içinde şaşkın oldukları, sapıklıkların karanlığı içinde bocaladıkları bir haldeyken Allah, sana bu kitabı indirmiştir. Bizim sana bu Kitabı indirmemizin sebebi ise sapıklıklarından **"Olur ki hidâyet bulurlar"** ve böylelikle hakkı bilip onu tercih ederler diyedir.

Yüce Allah'ın sözünü ettiği bütün bu hususlar, onların bu Kitabı yalanlamaları ile tam bir çelişki arzetmektedir. Çünkü bunlar onların iman etmelerini ve Kitabı tam anlamıyla tasdik etmelerini gerektirmektedir. Çünkü bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından gelmiştir ve hakkın ta kendisidir. Hakkın ise her halükârda kabul edilmesi gerekir. Yine bu Kitapta hiçbir şekilde **"şüphe yoktur."** Hatta şüphe etmeyi gerektirecek hiçbir husus yoktur. Onda vakıaya uymayan bir haber olmadığı gibi, manalarında gizlilik, kapalılık ve karışıklık gibi şüpheye düşmeyi gerektirecek bir taraf da yoktur. Üstelik bu Kitap, risalete zorunlu bir ihtiyaç bulunduğu bir zamanda gelmiştir ve her türlü hayra ve iyiliğe ileten bir rehberdir.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ مَا لَكُم
مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ
﴿٦﴾ ٱلَّذِيٓ أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُۥ وَبَدَأَ خَلْقَ ٱلْإِنسَٰنِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ
مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

4- Allah gökleri, yeri ve onların aralarında bulunanları altı günde yaratan, sonra da Arş'a istivâ edendir. Sizin için O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

5- O, her işi gökten yere doğru idare eder. Sonra da o işler, sizin saydığınız (dünya yıllarından) **bin yıl kadar olan bir günde O'na yükselir.**

6- İşte bu (işleri yürüten), **gizliyi de, açığı da bilendir, Aziz'dir, Rahîm'dir.**

7- O, yarattığı her şeyi güzel ve sağlam yapmıştır. İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır.

8- Sonra onun soyunu hakir bir sudan meydana gelen bir özden var etmiştir.

9- Sonra ona tam bir şekil vermiş ve içine ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

4. Yüce Allah, kudretinin kemalini haber vermekte ve **"gökleri, yeri ve onların aralarında bulunanları altı günde"** yarattığını bildirmektedir. Bu altı günün ilki pazar, sonuncusu ise cumadır. Bunları bir anda yaratmaya kadir olmasına rağmen böyle yaratması, yüce Allah'ın Refîk (yumuşaklıkla muamele eden) ve Hakîm (hikmeti sonsuz) oluşundan dolayıdır.

"Sonra" bütün mahlukatın tavanı durumunda olan **"Arş'a,"** celaline yakışan bir şekilde **"istivâ edendir."**

"Sizin için O'ndan başka" işlerinizi çekip çevirecek ve böylelikle size fayda sağlayacak **"ne bir dost ne de"** sizi cezalandırmak istediği takdirde şefaati kabul edilecek **"bir şefaatçi vardır."**

"Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?" ki böylelikle gökleri ve yeri yaratan, yüce Arşa istivâ eden, tek başına işlerinizi çekip çeviren ve görüp gözetenin O olduğuna, bütün şefaat izninin elinde bulunduğuna, bütün ibadet çeşitlerine yalnızca O'nun layık olduğuna dair kesin bilgi sahibi olasınız!

5. **"O, her işi,"** kaderî ve şer'î emri **"gökten yere doğru idare eder."** Her şeyi tek başına idare eden O'dur. Bütün işler, o mutlak malik ve kudreti sonsuz tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu konudaki emirleri gökten yere doğru iner ve bu emirlerle kullarını mutlu eder, bedbaht eder, zengin kılar, fakir kılar, aziz eder, zelil eder, şerefli kılar, hakir kılar, kimi kavimleri yükseltir, kimilerini alçaltır, rızıkları indirir vb...

"Sonra da o işler, sizin saydığınız (dünya yıllarından) **bin yıl kadar olan bir günde O'na yükselir."** Yani her bir iş ve emir O'nun katından iner ve yine O'na yükselir. Bu yükseliş, bir anda olur ve O'na ulaşır.

6. **"İşte bu** (işleri yürüten)," bütün bu mahlukatı yaratan, yüce Arşa istivâ eden, kainatı tek başına idare eden Zat, **"gizliyi de, açığı da bilendir, Aziz'dir,**

Rahîm'dir." İlminin genişliği, emrinin üstünlüğü, izzetinin kemali, rahmetinin umumiliğiyle O, kâinatı var etmiş ve orada pek çok menfaat yaratmıştır. Bunların hepsini çekip çevirmek/idare etmek O'na zor gelmez.

7. **"O, yarattığı her şeyi güzel ve sağlam yapmıştır."** Yani yüce Allah yarattığı bütün mahlukatı, kendisine uygun olan en güzel surette yaratmıştır. Bu her varlığı kapsayan umumi bir ifadedir. Daha sonra yüce Allah, şeref ve üstünlüğü dolayısıyla Ademoğlunu özellikle zikrederek **"İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır."** buyurmaktadır. Bu ise insanlığın ilk atası Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılışını ifade etmektedir.

8. **"Sonra onun soyunu,"** Âdem'in soyundan gelenleri **"hakir bir sudan meydana gelen bir özden,"** oldukça güçsüz ve kendisinden tiksinilen nutfeden **"var etmiştir."** yaratmıştır.

9. **"Sonra ona tam bir şekil vermiş,"** etiyle, organlarıyla, damarlarıyla, sinirleriyle en güzel suretiyle onu yaratıp şekillendirmiş, onun her bir organını en uygun ve en yakışan yerine en münasip şekilde yerleştirmiştir. **"Ve içine ruhundan üfürmüştür."** Bu da (ana rahmindeyken) ona meleği göndermesiyle olur. Melek ona ruh üfler ve artık önceden cansız bir varlıkken Allah'ın izniyle canlı bir varlık oluverir.

"Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır." O, sizin faydanıza olacak şeyleri aşama aşama vermiş ve en nihâyetinde size gözler, kulaklar ve kalpler vermiştir. Sizleri yaratana ve size suret verene **"Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"**

﴿ وَقَالُوٓا أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٠﴾ ۞ قُلْ
يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلْمَوْتِ ٱلَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ ﴾

10- Dediler ki: 'Biz toprağa karışıp kaybolduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı yeniden yaratılacağız?' Esasen onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ediyorlar.**

11- De ki: 'Sizin (ruhunuzu almakla) **görevli kılınan ölüm meleği canınızı alacak sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.'**

10. Yani öldükten sonra dirilişi yalanlayan kimseler, bunu çok uzak bir ihtimal görerek **"dediler ki: 'Biz toprağa karışıp kaybolduğumuz vakit,"** çürüyüp darmadağın olduğumuzda, parçalarımız bilinmeyen yerlere saçıldığında **"evet, biz** (bu hale geldikten sonra) **mı yeniden yaratılacağız?"** Yani diriltilip yeniden var mı edileceğiz? Onlar, kendi kanaatlerince böyle bir şeyi uzak bir ihtimal/imkansız görüyorlardı. Bu ise yaratıcının kudretini kendi kudretlerine kıyas etmelerinden dolayıydı. Onların bu sözleri hakikati aramak maksadıyla söylenmiş değildi. Aksine zulüm, inat, Rablerine kavuşmayı inkâr maksadıyla söylenmiş sözlerdi. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

"Esasen onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ediyorlar." Böylelikle onların bu sözlerinin kaynağı ve nihaî amacı da anlaşılmış olmaktadır. Onların maksatları hakkın açıklanması olsaydı, şüphesiz buna dair kat'i deliller onlara açıklanırdı. Bu delillerle onlar, gözle güneş görülürcesine bu hususu açıkça görüp anlayabilecek şekilde aydınlatılırlardı. Bunu anlamaları için onların, kendilerinin yoktan var edilmiş olmalarını bilmeleri yeterlidir. Çünkü varolan bir şeyi yeniden var etmek, yoktan var etmeye nispetle daha kolaydır. Ölü toprağın durumu da buna bir örnektir. Nitekim Allah oraya yağmur indirir de ölümünden sonra yeryüzü dirilir, oraya atılan çeşitli tohumlar yeşerip büyür.

11. **"De ki: 'Sizin** (ruhunuzu almakla) **görevli kılınan ölüm meleği canınızı alacak."** Yani yüce Allah bu meleği ruhları kabzetmekle görevlendirmiştir ve onun bu hususta yardımcıları da vardır.

"Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.'" O da amellerinizin karşılığını verecektir. Siz ise öldükten sonra dirilişi inkâr ediyorsunuz. O halde Allah'ın size neler yapacağını bir düşünün!

Yüce Allah, onların kıyamet gününde kendisine döndürüleceklerini beyan ettikten sonra huzurunda durma hallerini de bildirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا
نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَءَاتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ مِنِّى
لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَآ
إِنَّا نَسِينَٰكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ ٱلْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Günahkârları, Rablerinin huzurunda başlarını eğip 'Rabbimiz! Gördük ve işittik. Artık bizi (dünyaya) **döndür de salih amel işleyelim. Çünkü biz kesin olarak inandık.' diyecekleri vakit onları bir görsen!**

13- Eğer Biz dileseydik herkese hidâyet verirdik. Fakat Benden sadır olan, 'Cehennemi bütünüyle cinlerden ve insanlardan dolduracağım.' sözü elbette hak olmuştur.

14- O halde siz, bu gününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın (azabı)! **Artık Biz de sizi unuttuk. Yapmakta olduklarınıza karşılık olarak tadın ebedî azabı!**

12. Büyük günahlar üzerinde ısrar eden **"günahkârları, Rablerinin huzurunda"** günahlarını ikrâr eder, zilletle boyun eğer bir halde, geri döndürülmeleri talebiyle **"'Rabbimiz, gördük ve işittik,"** durum bizim için açıkça ortaya çıktı. Her şeyi gözlerimizle gördük ve bu bizim için gözle görülen (ayne'l-yakîn) bir husus oldu; **"Artık bizi** (dünyaya) **döndür de salih amel işleyelim. Çünkü biz kesin olarak inandık.'"** Şu anda biz daha önce yalanlamış olduğumuz şeylere artık kesinlikle inanıyoruz **"diyecekleri vakit onları bir görsen!"** Çok dehşetli bir hali, çok korkunç bir durumu, hüsrana uğramış kavimleri, kabul edilmeyen istekleri... görmüş olursun. Çünkü artık mühlet verilecek zaman geride kalmıştır.

13. Bütün bunlar, yüce Allah'ın kaza ve kaderi iledir. Çünkü yüce Allah, onları küfür ve masiyet işlemekle baş başa bırakmıştır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Biz dileseydik herkese hidâyet verirdik."** Yani bütün insanları hidâyete eriştirir, onları hidâyet etrafında toplardık. Biz irademizle bunu yapabilirdik. Fakat onların hepsinin (zorla) hidâyet üzere olmaları ilâhî hikmete uygun değildir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Fakat Benden sadır olan" hiçbir şekilde değişmesi mümkün olmaksızın, yerine gelmesi kesin ve sabit olan **"'Cehennemi bütünüyle cinlerden ve insanlardan dolduracağım.' sözü hak olmuştur."** Bu vaadin gerçekleşmesi kaçınılmazdır, bundan kurtuluş yoktur. O bakımdan bunun sebepleri olan küfür ve masiyetlerin işlenmesi de kaçınılmaz bir hal almıştır.

14. "O halde siz bu gününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın azabı!" Yani zilletin her taraflarını kuşattığı ve yapamadıklarını telafi etmek için dünyaya geri döndürülmeyi isteyen o günahkârlara şöyle denilecektir: Artık geri dönüş zamanı geçmiştir. Geriye azaptan başka bir şey kalmamıştır. O nedenle bu gününüze kavuşmayı unutmuş olmanız sebebiyle bu can yakıcı azabı tadın!

Buradaki "unutma," terk etme anlamında unutmadır. Yani siz, bugünden yüz çevirdiğiniz, kendisi için amelde bulunmayı terk ettiğiniz, adeta böyle bir güne doğru gelmiyormuş, onunla karşılaşmayacakmış gibi davrandığınız için... demektir.

"Artık Biz de sizi unuttuk." Amelinizin benzeri bir ceza olarak Biz de sizi azap içinde terk ettik. Siz dünyada unuttuğunuz gibi şimdi de siz unutuldunuz. Küfür, Allah'ın emirlerinin dışına çıkmak (fâsıklık) ve masiyetler türünden **"yapmakta olduklarınıza karşılık olarak tadın ebedî azabı!"** Yani kesintisi olmayacak azabı tadın. Çünkü azabın belli bir vadesi, son bulacağı bir vakti varsa bir dereceye kadar rahatlama ve azabın hafiflemesi söz konusu olur. Cehennem azabı ise *-Allah bizi korusun-* rahat ve dinlenmenin söz konusu olmayacağı bir azaptır. Oradaki azapların kesintiye uğraması mümkün değildir.

﴿ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِـَٔايَـٰتِنَا ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا۟ بِهَا خَرُّوا۟ سُجَّدًا وَسَبَّحُوا۟ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا
رَزَقْنَـٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

15- Bizim âyetlerimize, ancak kendilerine onlarla öğüt verildiğinde secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (bu konuda) **büyüklük taslamayan kimseler** (gerçek manada) **iman eder.**

16- Onların yanları (teheccüd kılmak için) **yataklardan uzak kalır. Korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler.**

17- Onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir mükâfat olarak gözleri aydınlatacak ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez.

15. Yüce Allah, âyetlerini inkâr eden kâfirleri, onlar için hazırlamış olduğu azabı beyan ettikten sonra o ayetlere iman edenleri haber vermekte, onların niteliklerini belirtmekte, onlar için hazırladığı mükâfatları dile getirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Bizim âyetlerimize ancak"** iman ettiğine dair delilleri ortaya koyan kimseler hakiki bir imanla iman eder. Bu deliller ise şunlardır: **"Kendilerine onlarla öğüt verildiğinde,"** onlara Kur'ân âyetleri okunduğunda, Allah'ın rasûlleri vasıtasıyla kendilerine öğüt verilip ibret almaya davet olunduklarında bu âyetleri itaatle dinleyip kabul eder, onlara boyun eğer, yüce Allah'ın huzurunda öğüt aldıklarını gösterecek şekilde boyun bükerler. O'nu bilip tanımaktan dolayı sevinç içinde **"secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (bu konuda)"** kalpleriyle de, bedenleriyle de **"büyüklük taslamayan,"** böylelikle bu âyetlere itaatle boyun eğmekten uzak durmayan kimselerdir onlar.

Aksine onlar bu âyetleri tevazu, itaat ve kabulle karşılarlar. Ferah bir kalple ve teslimiyetle onları benimserler. Bu âyetler vasıtasıyla onlar Rahim olan Rablerinin rızasına kavuşur, onlar aracılığıyla dosdoğru yola hidâyet bulurlar.

16. "Onların yanları (teheccüd kılmak için) **yataklardan uzak kalır."** Yani daha zevkli ve daha çok sevdikleri bir şey olan gece namazı kılmak ve yüce Allah'a yönelerek yakarmak için rahat ve zevkle uyudukları yataklarından kalkarlar ve yanları yataklarından uzaklaşır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler."** Dinî ve dünyevî maslahatlarına nail olmak, zararlardan da uzak kalmak için bu iki sıfatı birlikte kendilerinde bulundururlar. Amellerinin geri çevrilmesinden korktukları gibi onların kabul edilmesini de umarlar. Bir yandan Allah'ın azabından korkarken bir yandan da mükâfatını ümit ederler.

"Onlara verdiğimiz rızıktan da" az veya çok **"infak ederler."** Yüce Allah, burada infakın sınırını da, kendisine infak edilecek kimseleri de -umuma delâlet etmesi için- zikretmemiştir. O nedenle bunun kapsamına zekât, kefâretler, eşlerin ve akrabaların nafakaları gibi farz infaklar da girer, çeşitli hayır yollarına yapılan müstehap infaklar da girer. Malî infak ve ihsan, ister bir fakire ister bir zengine, ister bir yakına ister uzak bir kimseye ulaşsın, fark etmez; kesin olarak bir hayırdır. Ancak bu infakın sağladığı menfaatin farklılığı oranında ecir ve mükâfat da farklılık gösterir.

17. Onların amelleri işte böyledir. Mükâfatları konusunda da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir mükâfat olarak gözleri aydınlatacak"** pek büyük hayırlar, son derece bol nimetler, sevinç, neşe, lezzet ve zevk kabilinden **"ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez!"** İfadeden anlaşıldığı üzere bunu mahlukattan hiç kimse bilmez. Nitekim yüce Allah, Rasûlü aracılığıyla (kudsî bir hadiste) şöyle buyurmuştur: *"Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından dahi geçirmediği şeyler hazırladım."*[6]

Onlar, geceleri namaz kılıp dua ettikleri ve bu amellerini (riyâdan uzak olmak için) gizleyip sakladıkları gibi yüce Allah da onları amellerinin benzeriyle mükâfatlandırarak onlara vereceği mükâfatı gizlemiştir. Bundan dolayı yüce Allah, **"yapmakta olduklarına karşılık"** buyurmuştur.

6 Buhârî, 4779; Müslim, 2824.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ (١٨) أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٩) وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن
يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ (٢٠)

18- Hiç mümin kimse fâsık kimse gibi olur mu? Elbette ki eşit olmazlar.

19- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir ikram olarak (ebediyen) **kalacakları cennetler vardır.**

20- Fâsık olanlara gelince olanların kalacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler ve onlara, 'Yalanlamakta olduğunuz o ateşin azabını tadın!' denir.

18. Yüce Allah, insanların dikkatlerini şu aklî gerçeğe çekmektedir: Birbirlerinden farklı, birbirine benzemeyen şeyler birbirine eşit olamazlar. Ayrıca O'nun hikmeti de bunların birbirlerine eşit olmamalarını gerektirir. O şöyle buyurmaktadır: **"Hiç mümin kimse,"** kalbi imanla mamur olmuş, azaları Allah'ın şer'î hükümlerine boyun eğmiş, imanın gereği ve sonucu olarak da Allah'ı gazaplandırıcı ve varlıkları imanı zedeleyen şeyleri terk eden bir kimse, **"fâsık kimse gibi olur mu?"** Kalbi harap olmuş, içinde imandan eser bulunmayan, bundan dolayı da kalbinde imanî en ufak bir kırıntı bulunmayan, azaları da bilgisizliğin ve zulmün sonuçları olan her türlü günah ve isyanı işleyen, fâsıklığı sebebiyle de Rabbine itaatin dışına çıkan kimse gibi olur mu? Hiç bu iki kişi eşit olurlar mı?

"Elbette ki eşit olmazlar." Gece ile gündüz, aydınlık ile karanlık eşit olmadığı gibi bu ikisi de hem aklen hem dinen eşit olmazlar. Bunların âhirette karşılaşacakları sonuçlar da birbirine eşit olmayacaktır.

19. "İman edip" farz ve nafile türünden **"salih ameller işleyenlere gelince, onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir ikram olarak** (ebediyen) **kalacakları cennetler vardır."** Yani lezzetlerin barınak yeri, her türlü hayrın kaynağı, mutluluk yurdu, kalplerin, ruhların ve canların nimetlere gark olacağı yer, ebedilik diyarı, mutlak egemen ve yegane mabud Allah'a yakın olunacak, yakınlığı ile lezzet alınacak, cemaline bakılacak, hitabı duyulacak olan cennetlere **"bir ikram olarak"** verilecek, yani bir misâfir gibi yerleşeceklerdir. Bu, onlara yerleşecekleri ağırlanacaklardır.

Buna vesile olan şeyse işlemiş oldukları amelleridir. Amelleri sebebiyle Allah onlara bu lütuflarını ihsan edecektir. Bu değerli ve yüce mertebelere onları ulaştıran, amelleridir. Buralara mal harcamakla, askerlerle, hizmetkârlarla, çoluk çocuklarla ulaşmak, hatta canı vermekle dahi ulaşmak mümkün değildir. Buraya sadece iman ve salih amellerle ulaşılabilir.

20. "Fâsık olanlara gelince, olanların kalacakları yer ateştir." Onların yerleşip ebediyen kalacakları yer, her türlü azabı ve bedbahtlığı ihtiva eden ateş olacaktır. Bu cezaları bir an dahi hafifletilmeyecektir.

"Oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler." Azap onları çok fazla etkilediği için oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler. Böylelikle kurtuluş ümitleri de kalmaz ve ızdırapları daha da ağırlaşır. **"Ve onlara, 'Yalanladığınız o ateşin azabını tadın!' denir."** İşte içinde barınacakları ve ebedi kalacakları ateş azabı budur. Bundan önceki ve buna hazırlık durumundaki azab ise berzah/kabir azabıdır. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ دُونَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Andolsun ki Biz, (kıyametteki) **en büyük azaptan önce onlara daha yakın bir azaptan tattıracağız ki belki dönerler.**

21. Yani o yalanlayıcı fâsıklara en yakın azaptan bir numune tattıracağız. Bu ise berzah/kabir azabıdır. Ölümlerinden önce de Biz, onun bir bölümünü onlara tattıracağız. Bu da ya müşriklerden Bedir'e katılanların başına geldiği gibi öldürülmek ve benzeri bir azapla olacaktır ya da yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği şekilde ölüm esnasındaki azapla olacaktır: **"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin ellerini uzatarak... bugün zillet azabı ile cezalandırılacaksınız, derken bir görsen."** (el-En'âm, 6/93) Daha sonra da berzah hayatlarındaki **"daha yakın"** azapları tamamlanmış olacaktır.

Bu âyet-i kerime, kabir azabını ispatlayan delillerdendir. Bunun kabir azabına delâleti de açıktır. Çünkü yüce Allah burada, **"Andolsun ki Biz,** (kıyametteki) **en büyük azaptan önce onlara daha yakın bir azaptan tattıracağız."** buyurmaktadır. Yani onun bir kısmını tattıracağız, demektir. İşte bu buyruk, en büyük azap olan cehennem azabından önce daha yakın bir azabın bulunduğunun bir delilidir.

"En yakın" azaptan tattırmak, dünya hayatında olduğundan dolayı bu, bazen ölümle birlikte olmayabilir. O bakımdan Yüce Allah kendilerine bu azabı, belki kendisine dönerler ve günahlarından tevbe ederler diye tattıracağını haber vermektedir. Nitekim bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. Böylece Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırır. Belki dönerler."** (er-Rûm, 30/41)

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Rabbinin âyetleriyle kendisine öğüt verildikten sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kim olabilir? Biz, günahkârlardan muhakkak intikam alırız.

22. Yani kendisini terbiye etmeyi ve rasulleri vasıtasıyla üzerindeki nimetleri tamamlamayı murad eden Rabbinin, ona ulaştırdığı âyetleriyle kendisine öğüt verilen; yine kendisine dinî ve dünyevî maslahatlarını hatırlatan, dinî ve dünyevî zararlı şeylerden uzak kalınmasını emreden, iman ve teslimiyetle karşılanması, itaat ve şükürle karşılık verilmesi gereken âyetler kendisine hatırlatılan; ama buna rağmen gerekenin zıddı ile karşılık vererek onlara iman etmeyen, onlara tâbi olmayan, tam aksine onlardan yüz çeviren, onları elinin tersiyle iten kimseden daha zalim, daha hadsiz hiç kimse yoktur.

Böyle birisi en ağır intikamı hak eden en büyük günahkârlardandır. Bundan dolayı da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, günahkârlardan muhakkak intikam alırız."**

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَلَا تَكُن فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآئِهِۦ ۖ وَجَعَلْنَٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ
رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

23- Andolsun ki Biz, Musa'ya da kitap verdik -o nedenle sen ona kavuşmaktan şüphe etme- ve onu İsrailoğulları için rehber kıldık.

24- Onlardan sabrettikleri zaman emrimiz uyarınca hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize kesin olarak inanıyorlardı.

25- Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında Kıyamet günü aralarında bizzat hüküm verecektir.

23. Yüce Allah, kullarına kendisiyle öğüt vermiş olduğu âyetleri, yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'i söz konusu ettikten sonra bu Kur'ân-ı Kerîm'in daha önceleri benzeri olmayan bir kitap, onu getirenin de kendisinden önce benzeri gelmedik bir peygamber olmadığını hatırlatmaktadır: **"Andolsun ki Biz, Musa'ya da kitap verdik."** Bu da Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik eden Tevrat'tır. Kur'ân da onu tasdik etmiştir. O bakımdan ikisinin ihtiva ettiği hak hususlar birbirine mutabıktır, ikisinin delilleri de kesindir.

"O nedenle sen ona kavuşmaktan şüphe etme." Çünkü hakkın delilleri ile apaçık belgeleri peşpeşe gelmiştir. Dolayısıyla şüphe ve tereddüde yer kalmamıştır. **"Ve onu,"** yani Musa'ya vermiş olduğumuz kitabı **"İsrailoğulları için,"** dinlerinin gerek itikat gerek fürua ait hususlarında hidâyet bulacakları bir **"rehber kıldık."** Onun şer'i hükümleri, İsrailoğulları arasında o zamana uygundu. Bu Kur'ân-ı Kerîm'i ise Allah, bütün insanlar için bir rehber kılmıştır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Kıyamet gününe kadar gelecek bütün insanların din ve dünyalarında hidâyet yolunun göstericisidir. Bu ise Kur'ân-ı Kerîm'in mükemmelliği ve yüceliği dolayısıyladır: **"Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta çok yücedir, çok hakimdir** (pek büyük hikmetlerle doludur)." (ez-Zuhruf, 43/4)

24. "Onlardan," İsrailoğullarından **"sabrettikleri zaman emrimiz uyarınca hidâyete ileten önderler çıkardık."** Yani şeriatın hidâyet yollarını bilen, hem kendileri hidâyet üzere bulunan, hem de bu hidâyetle başkalarını hidâyete ileten kimseler çıkardık.

Üzerlerine indirilen kitap, hidâyetin kendisidir. Aralarından bu kitaba iman edenler de iki kısım idiler: Bir kısmı, Allah'ın emriyle hidâyete ileten önderlerdi, bir kısmı da onlar vasıtasıyla hidâyet bulan ve onlara uyan kimselerdi. Birinci kısım nübüvvet ve risalet derecesinden sonra en üstün derecededir. Bu da sıddîklar derecesidir. Onlar bu üstün dereceye ancak **"sabrettikleri zaman"** ulaşabilmişlerdir. Yani öğrenmeye, öğretmeye, Allah yoluna davete, O'nun yolunda eziyetlere katlanmaya devam edip nefislerini masiyetlere ve şehvetlere dalmaktan dizginledikleri için layık olabilmişlerdir.

Bir de **"onlar âyetlerimize kesin olarak inanıyorlardı."** Allah'ın âyetlerine imanları yakîn derecesine ulaşmıştı. Yakîn ise ameli gerektiren hal ve eksiksiz ilim demektir. Onlar, yakîn derecesine, ancak sağlıklı bir bilgi sahibi oldukları için ve öğrendikleri meselelerin yakîn ifade eden delillerine dayanarak öğrendikleri için ulaşabilmişlerdir. Bu nedenle meseleleri öğrenmeye ve pek çok delille

onları delillendirmeye devam ettiler de bu dereceye ulaştılar. O halde dinde önderlik makamına sabır ve yakîn ile nail olunur.

25. Diğer taraftan İsrailoğullarının, hakkında anlaşmazlığa düştükleri birtakım meseleler de vardır. Onlardan kimisi bu hususlarda hakkı bulmuş, kimisi de yanılarak ya da kasten haktan sapmış ve hataya düşmüştür. Yüce Allah bu hususta da şöyle buyurmaktadır: **"Anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında bizzat hüküm verecek"** olan Allah'tır.

Bu Kur'ân, İsrailoğullarının hakkında anlaşmazlığa düştükleri bazı hususları anlatmaktadır. Aralarındaki ihtilaflardaki iki görüşten doğru olanı, Kur'ân-ı Kerîm'de doğru olduğu belirtilendir. Bunun dışında kalan, muhalif olan ise batıldır.

﴿ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ (٢٦) أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ (٢٧) ﴾

26- Kendilerinden önce, meskenlerinde dolaştıkları nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları doğru yola getirmez mi? Şüphesiz bunda ibretler vardır. Hâlâ dinlemeyecekler mi?

27- Görmezler mi ki Biz suyu kupkuru yere sevkederiz de onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yediği ekinleri bitiririz. Hâlâ görmeyecekler mi?

26. "Kendilerinden önce, meskenlerinde dolaştıkları," Hûd kavmi, Salih kavmi, Lut kavmi vb. gibi gözleriyle gördükleri ve onların izledikleri yolları izleyen **"nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları,"** şu peygamberi yalanlayan kimseleri **"doğru yola getirmez mi?"** Doğru yolu, onlara açıkça belirginleştirmez ve doğruyu bulmalarına sebep teşkil etmez mi?

"Şüphesiz bunda," kendilerine gelen peygamberlerin doğruluklarına, izlemekte oldukları şirkin ve kötülüğün batıl olduğuna, onların yaptıklarının benzerini yapanlara da aynısının yapılacağına delil olacak **"ibretler vardır."** Aynı şekilde yüce Allah'ın, kulların amellerinin karşılığını vereceğine, mahşere ve o "çağrışma günü"ne (Kıyâmete) gelmek üzere onları tekrar dirilteceğine de delil vardır.

"Hâlâ" Allah'ın âyetlerini **"dinlemeyecekler mi?"** Onları iyice belleyip onlardan yararlanmayacaklar mı? Eğer onların sağlıklı işiten kulakları, doğruyu tercih eden akılları varsa, kendilerini kesinlikle helâke ulaştıracak bir hal üzere kalmaya devam etmezler.

27. Gözleriyle nimetlerimizi ve hikmetimizin kemalini **"görmezler mi ki Biz suyu,"** bitkisi bulunmayan **"kupkuru yere sevkederiz de,"** Yüce Allah daha önce oralarda bulunmayan yağmuru oralara sevkeder ve buluttan yahut nehirlerden oraya o suyu ulaştırır da, **"onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yediği ekinleri bitiririz."** Hayvanların da, insanların da yiyecekleri olan türlü bitkileri yeşertiriz.

"Hâlâ" yüce Allah'ın kendisi vasıtasıyla toprağı ve insanları canlandırıp hayat verdiği bu ilâhî lütfu **"görmeyecekler mi?"** Bunları görüp de hidâyet bulmayacaklar mı? Böylelikle basiretleri açılıp da Sırat-ı Müstakimi izlemeyecekler mi?

Ancak körlük onlara baskın gelip gaflet kendilerini istila ettiğinden gerçek bir basiretle bunları göremezler. Onlar bunlara gafletle ve sadece alışkanlık üzere bakarlar. Bundan ötürü de bir türlü hayra iletilmeye muvaffak olamazlar.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28- Derler ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız (aramızdaki) **bu hüküm ne zaman verilecek?'**

29- De ki: 'Hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz ve onlara mühlet de verilmez.'

30- Artık onlardan yüz çevir ve bekle! Çünkü onlar da beklemektedirler.

28. Kafirler, cehaletleri ve inatları yüzünden yalanlamalarına karşılık tehdit olundukları azabın acele gelmesini isteyerek **"derler ki: 'Eğer"** iddianızda **"doğru söylüyorsanız"** bize şunu söyleyin: Bizimle sizin aranızda -iddianıza göre- bize azap edilmek suretiyle hüküm verileceğini söylediğiniz **"bu hüküm ne zaman olacak?'"**

29. **"De ki:"** Azaba uğrayacağınız ve hiçbir fayda sağlayamayacağınız **"'Hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz."** Sizin bundan hiçbir faydanız

olmayacaktır. Şâyet durumun sizin için kesin ve kaçınılmaz olduğu anlaşıldıktan sonra elden kaçırdıklarınızı telafi etmeniz için size süre verilse bunun belki açıklanabilir bir tarafı olur. Fakat bu hüküm günü geldi mi iş bitecektir ve artık sınanma/imtihan diye bir şey kalmayacaktır. O nedenle de **"hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz."** Çünkü o vakit gerçekleşecek iman, çaresizliğin getirdiği zorunlu bir imanıdır.

"Onlara mühlet de verilmez.'" Azapları ertelenmez. O nedenle de elden kaçırdıkları fırsatları telafi etme imkânı bulamazlar.

30. Onların sana olan hitapları ve zulümleri böyle bir cahillik derecesine ve azabı çabuk isteme noktasına ulaştığına göre **"artık onlardan yüz çevir ve"** onların başına gelecek olanı **"bekle!"** Çünkü artık bu kaçınılmazdır. Ama bunun belli bir süresi vardır. Bu süre geldi mi ne öne alınır, ne de geri bırakılır.

"Çünkü onlar da" senin ölüp gitmeni **"beklemektedirler."** Senin başına gelecek musibetleri gözetleyip dururlar. Fakat güzel âkıbet, takvâ sahiplerinin olacaktır.

Secde sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımı ve lütfuyla- burada sona ermektedir.

سورة الأحزاب

AHZÂB SÛRESİ

-33-

33- AHZÂB SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 73 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿١﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ
وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey Peygamber! Allah'a karşı takvalı ol! Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

2- Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

3- Allah'a tevekkül et! Vekil olarak Allah yeter.

1. Yani ey Allah'ın kendisine lütufta bulunarak peygamberlik verdiği, vahyine mazhar kılarak ayrıcalıklı bir konuma yükselttiği, diğer insanlardan üstün kıldığı kişi! Rabbinin, üzerindeki nimetleri dolayısıyla -herkesten çok senin için gerekli olan ve başkalarına göre sana daha fazlasını yerine getirmek düşen- takvânın gereğini yerine getir: O'nun emir ve yasaklarına uy, O'nun risaletini tebliğ et, sana gönderdiği vahyi kullarına eksiksiz ilet ve bütün insanlara samimi olarak öğüt ver. Hiçbir kimse bunları yapmaktan seni alıkoymasın, hiçbir kimse seni yolundan geri çevirmesin. Allah'a ve Rasûlüne düşmanlığını açıkça ortaya koymuş hiçbir kâfire de, içten içe yalanlayıp küfrünü saklayan ve bunun aksini açığa vuran hiçbir münafığa da asla itaat etme!

İşte bunlar gerçek düşmanlardır. Takvâyı eksilten ve takvâ ile çelişen bazı hususlarda bile olsa onlara itaat etme! Onların arzularına uyma! Çünkü onlar, seni doğrudan uzaklaştırırlar.

2. Aksine sen **"Rabbinden sana vahyedilene uy!"** Çünkü asıl hidâyet ve rahmet odur. Bu şekilde hareket etmekle Rabbinin mükâfatını umabilirsin. **"Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."** Sizin yaptığınızı bildiği hayır ve şerre uygun olarak da amellerinize karşılık verecektir.

3. Şâyet içinde, saptırıcı hevâları hususunda onlara itaat etmezsen, sana zarar verecekleri yahut insanların hidâyete ukaştırılmasında bir eksiklik olabileceği gibi bir düşünce yer edecek olursa, böyle bir düşünceyi kendinden uzaklaştır ve onun yerine buna zıt duyguları yerleştir. Bu ise Yüce Allah'a tevekkül etmektir. Onun için kendisine gelebilecek herhangi bir zarar önleyemeyen, fayda sağlayamayan, hayatı ve ölümü elinde bulunduramayan, öldükten sonra diriltemeyen bir kimse, Rabbine nasıl güvenip dayanması gerekiyorsa sen de öylece Allah'a tevekkül et! Onların şerlerinden esenliğe kavuşmak ve emrolunduğun dini gereği gibi uygulamak için bu yolu izle! Her ne olursa olsun bu işin gerçekleşmesi hususunda da yalnızca Allah'a güven.

"Vekil olarak Allah yeter." Bütün işler O'na havale olunur. O da o işleri ve kulları için daha uygun olanları yerine getirir. Çünkü kulun maslahatları, onun bilemeyeceği bir şekilde olabilir. Kulun maslahatına olan ve hiçbir şekilde güç yetiremeyeceği bir şeyi yerine getirmeye ancak O kadirdir. O, kula bizzat kendisinden, hatta anne-babasından bile daha merhametlidir. Kullarına herkesten daha şefkatlidir. Özellikle ihsanıyla gözetip büyüttüğü, gizli ve açık bereketlerini onlara bol bol ihsan ettiği has kulları için bu böyledir. Hele de işlerini kendisine havale etmesini emretmiş ve onları gerçekleştirme vaadinde bulunmuşsa! İşte böyle bir durumda kolaylaştırılan her hususun, zorluğu giderilen her konumun, kolaylaşan zorlukların, ortadan kalkan sıkıntıların, gerekleri yerine getirilen hallerin, karşılanan ihtiyaçların, arka arkaya inen bereketlerin, geri püskürtülen musibetlerin ve kaldırılan kötülüklerin haddini hesabını sorma gitsin.

İşte bu durumda işlerini Efendisine havale eden zayıf kulun, kalabalık insan gruplarının altından kalkamadığı işleri tek başına yaptığını, Allah'ın o kimseye güçlü yiğitlere zor gelen işleri kolaylaştırdığını görmek mümkündür. Yardım, elbette ki Allah'tandır.

﴿ مَا جَعَلَ ٱللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِۦ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔى تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ ۚ
وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْ ۖ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى ٱلسَّبِيلَ ﴾

4- Allah, hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zıhar yaptığınız hanımlarınızı analarınız saymamıştır. Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar, ağızlarınızla gevelediğiniz (boş) sözlerden ibarettir. Allah, hakkı söyler ve doğru yola O iletir.

4. Yüce Allah, kullarını gerçekle ilgisi olmayan sözleri dolayısıyla azarlamakta ve gerçeğin söyledikleri gibi olmadığını açıklamaktadır. Çünkü onların bu kabilden sözleri asılsız bir yalandır ve dinen çirkin birtakım şeyler bu gibi sözlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Yüce Allah'ın takdir etmediği şeylerin var olduğunu ya da meydana geldiğini haber veren her tür konuşma hakkında geçerlidir. Ancak Yüce Allah, bunlar arasından şu hususları -bizzat meydana gelmiş olmaları ve açıklanmaya çok fazla ihtiyaç duyulduğu için- özellikle beyan etmiştir:

"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır." Böyle bir şey olmaz. O bakımdan sakın siz herhangi bir kimse için, "Onun göğsünde iki kalp vardır." demeyesiniz. O takdirde sizler ilâhî hilkat hakkında yalan söylemiş olursunuz.

Sizlerin, hanımlarınıza, "Sen benim için annemin sırtı gibisin" yahut "sen bana annem gibisin (haramsın)" demek suretiyle **"zıhâr yaptığınız hanımlarınızı analarınız saymamıştır."** Allah, onları sizin anneleriniz kılmamıştır; çünkü kişinin annesi, ancak onu doğuran kadındır. Anne, kişi için hem haramlık, hem hürmet itibarıyla kadınlar arasında en üstün değere sahip olandır. Hanım ise kişiye en helâl olan kadındır. Birbiriyle farklı konumlarda olan iki kadının biri ötekine nasıl benzetilebilir? Böyle bir şey caiz değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların hanımları onların anaları değildir. Onların anaları, ancak onları doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar." (el-Mücadele, 58/2)

"Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır." Bu buyruktaki "evlâtlıklar" anlamına gelen "الأدعياء" kelimesi, kişinin kendisinden olmadığı halde çocuğu olduğunu iddia ettiği yahut onu evlatlık edinmiş olması sebebiyle kendisine nispet edilen çocuk demektir. Cahiliye döneminde ve İslâm'ın ilk yıllarında bu vardır. Yüce Allah, bu uygulamayı iptal edip ortadan kaldırmayı murad ettiğinden, öncelikle bunun çirkinliğini ve böyle bir iddianın batıl ve yalan olduğunu açıklamıştır. Batıl ve yalan olan bir şeyin ise Allah'ın şeriatında yeri yoktur. O nedenle Allah'ın kullarının da böyle bir vasfı kazanmamaları gerekir.

Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah, sizden olmadığı halde kendinize ait olduğunu ileri sürdüğünüz yahut size nispet edilen çocukları, sizin öz oğullarınız kılmamıştır. Sizin gerçek evlâtlarınız, sizden doğanlar, sizden olanlardır. Kendinize nispet ettiğiniz ama başkalarından olma olan çocuklar, sizin kendi öz çocuklarınız gibi olamazlar.

"Bunlar" sizin evlâtlıklar hakkında söylediğiniz, "Bu filanın oğludur" yahut "Onun babası falandır" şeklindeki sözleriniz **"ağızlarınızla gevelediğiniz** (boş) **sözlerden ibarettir."** Yani bunun aslı da, hiçbir anlamı da yoktur.

"Allah, hakkı söyler." Kesin doğru ve gerçek olanı bildirir. Bundan dolayı O, size buyrukları ve şeriatiyle buna uymanızı emretmiştir. O'nun sözü de haktır, şeriati de haktır. Batıl olan söz ve fiiller ise hiçbir şekilde O'na nispet edilemez. Bunların, O'nun hidâyetiyle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü O, ancak dosdoğru ve hak olan yollara iletir. Her ne kadar iyi-kötü hepsi O'nun meşîetiyle meydana gelmiş olsa da bu böyledir. Çünkü O'nun meşîeti hayır ve şer namına var olan her şeyi kuşatacak şekilde umumidir.

Daha sonra Yüce Allah, onlara batıl iddiaları ihtiva eden önceki hallerini açıkça terk etmelerini emretmektedir:

﴿ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾ ﴾

5- Onları, babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha âdildir. Eğer babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yaptığınız hatalardan dolayı size bir günah yoktur; ama bile bile yaptıklarınız (böyle değildir). **Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

5. **"Onları,"** yani evlat edindiklerini onların gerçek **"babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha âdildir."** Daha doğru ve daha uygundur.

"Eğer" gerçek **"babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve dostlarınızdır."** Yani bunlar, Allah'ın dininde sizin kardeşleriniz ve bu yolla sizin dostlarınız olan kimselerdir. O bakımdan onları gerçek iman kardeşliğiyle ve bu esas üzere dostlukla çağırın.

Onları evlat edinenlere nispet ederek çağırmayı terk etmek kesin bir emirdir ve böyle bir şey yapmak caiz değildir. Öz babalarına nispet ederek çağırmaya gelince, eğer babalarının kim oldukları biliniyorsa onlara nispet edilerek çağrılmalıdırlar. Şâyet babalarının kim olduğu bilinmiyorsa onlar hakkında bilinenle yetinilmelidir. Bu ise din kardeşliği ve din üzere dostluktur. Sakın babalarını bilmeyişiniz, onları

kendilerini evlat edinenlere nispet ederek çağırmanıza mazeret olur zannetmeyin. Çünkü bu konudaki sakınca, bu bilmeyişle ortadan kalkmaz.

Sizden herhangi bir kimsenin dili sürçüp yanlışlıkla **"yaptığınız hatalardan dolayı"** onu evlat edinen kimseye nispet edip çağırması sebebiyle **"size bir günah yoktur."** Bundan dolayı sorumluluk söz konusu değildir. Yahut gerçekte babası olmamakla birlikte zahiren babası olduğu bilinen kimseye nispet ederek o şahsı çağıracak olursanız, hata ile olması halinde, bunda bir vebal yoktur. **"Ama bile bile yaptıklarınız** (böyle değildir)**."** Kasten caiz olmayan sözleri söylemenizden ötürü siz sorumlu tutulacaksınız.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Günahlarınızı bağışlamış ve size merhamet etmiştir. Çünkü geçmişte yaptıklarınızdan dolayı sizi cezalandırmamıştır. Yaptığınız hataları da müsamaha ile karşılamıştır. Din ve dünyanızı ıslah eden hükümleri sizlere açıklaması da size olan merhametindendir. Bu sebeple Yüce Rabbimize hamd u senâlar olsun.

﴿ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾ ﴾

6- Peygamber, mü'minler için kendi canlarından önce gelir. Onun hanımları da onların analarıdır. Akrabalar da Allah'ın Kitabı gereğince birbirlerine (varis olmaya,) **diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha layıktırlar. Ancak dostlarınıza** (vasiyette bulunarak) **iyilikte bulunmanız müstesnâ. Bunlar Kitapta yazılmıştır.**

6. Yüce Allah, mü'minlere, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumunu ve mertebesini kendisi vasıtasıyla anlayacakları ve ona, bu durumuna ve mertebesine uygun olarak muamele edecekleri bir haber vermektedir:

"Peygamber, mü'minler için kendi canlarından önce gelir." İnsana en yakın ve sahip olduğu en ileri şey, canıdır. Allah Rasûlü, mü'min için işte bu canından önce gelir. Çünkü o, kendilerine samimiyetle öğüt vermiş, iyiliklerini istemiş, onlara şefkat ve merhamet göstermiştir. Bütün mahlukat arasında onlara en merhametli ve en şefkatli olan odur. Allah Rasûlünün onlar üzerindeki lütuf ve ihsanı herkesten daha çoktur. Onlara zerre ağırlığınca bir hayır ulaşmışsa, zerre

ağırlığınca bir kötülük de onlardan uzaklaşmışsa bu, ancak onun vasıtasıyla olmuştur.

Bu nedenle onlara düşen görev, nefislerinin isteği yahut herhangi bir insanın isteği, Allah Rasûlünün isteğiyle çatışacak olursa Allah Rasûlünün isteğine öncelik tanımaktır. Kim olursa olsun başkasının sözüyle Allah Rasûlünün sözüne karşı çıkmamalı, onun uğrunda canlarını, mallarını ve evlatlarını feda edebilmeli, bütün varlıklardan daha çok onu sevmeli, o buyurmadıkça kendileri bir söz söylememeli ve onun önüne geçmemelidirler.

O *sallallahu aleyhi ve sellem* -bazı ashabın kıraatinde de olduğu gibi- mü'minlerin babasıdır. Tıpkı bir babanın evladını yetiştirmesi gibi ashabını yetiştirmiştir. Böyle bir babalığın sonucu da onun hanımlarının, mü'minlerin anneleri olmasıdır. Yani hürmet, onlarla evlenmenin haram oluşu ve onlara saygı gösterme noktasında anneleri gibidirler. Ancak halvet ve mahremiyet bundan müstesnadır.

Bu ifadeler, sanki ileride gelecek olan ve daha önceleri "Muhammed oğlu Zeyd" diye anılan Zeyd b. Harise'nin kıssasına dair bir mukaddime gibidir. Nitekim Yüce Allah, **"Muhammed, sizin adamlarınızdan hiç kimsenin babası değildir."** (el-Ahzab, 33/40) buyruğuyla Zeyd'in Peygamber ile nesep bağını ve ona nispet edilmesini kesip atmıştır.

Yüce Allah, bu âyette de bütün mü'minlerin Allah Rasûlünün evlâtları durumunda olduğunu haber vermektedir. Bu konuda kimsenin kimseye bir üstünlüğü yoktur. Onlardan herhangi bir kimse ona neseben nispet edilmese bile hiç şüphesiz aralarındaki iman bağı kopmaz. O bakımdan hiç kimse üzülmesin.

Allah Rasûlünün hanımlarının mü'minlerin anneleri olmalarının bir sonucu olarak onların, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra herhangi bir kimse tarafından nikahlanmaları helâl değildir. Nitekim Yüce Allah, şu buyruğunda da bu gerçeği açıkça ifade etmektedir: **"...onun ardından zevcelerini nikâhlamanız da sizin için ebediyen olacak bir şey değildir."** (el-Ahzâb, 33/53)

"Akrabalar" uzak ya da yakın olsunlar **"Allah'ın Kitabı,"** yani hükmü **"gereğince birbirlerine** (varis olmaya) **diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha layıktırlar."** Sözü geçen bu mü'min akrabalar ister muhacir olsunlar, ister muhacir olmasınlar "zevi'l-erhâm" diye bilinen yakın akrabalardır ve mirasta daha önce gelirler. Akrabalar birbirine mirasçı olur ve birbirine iyilikte bulunurlar. Onların bu yakınlıkları da anlaşma ile yapılan akrabalık ve yardımlaşma bağlarından ve evlâtlıklardan önce gelir. Nitekim bunlar, daha önceleri bu sebepler

dolayısıyla "zevi'l-erham" diye bilinen yakın akrabalardan ayrı olarak mirasçı oluyorlardı. İşte bu mirasçılık bağını Yüce Allah bu buyrukla koparmakta ve mirası -bir lütuf ve hikmeti olarak- akrabalara tahsis etmektedir. Çünkü durum, eski âdet üzere devam etseydi akrabaları mirastan mahrum etmek için pek çok fesat ve kötülük baş gösterir ve hilelere başvurulurdu.

Bu âyet, veli gereken bütün konularda -nikah veliliği, mal ve benzeri hususlardaki velilik gibi- "zevi'l-erham"ın veliliğinin söz konusu olacağına da delildir.

"Ancak dostlarınıza (vasiyette bulunarak) **iyilikte bulunmanız müstesnâ."** Onlara Yüce Allah tarafından tespit edilmiş farz bir hisse ve bir hak yoktur. Bu iyilik, sizin kendi isteğinizle olacak bir şeydir. Dilerseniz siz, bunu bir bağış olarak yapabilirsiniz ve bir iyilik olarak onlara malınızdan verebilirsiniz.

"Bunlar," sözü edilen hükümler **"Kitapta yazılmıştır."** Allah, bunu yazılı olarak tespit ve takdir etmiştir. Bunun yerine gelmesi kaçınılmazdır.

﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ ﴾

7- Hani Biz peygamberlerden söz **almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet, Biz onlardan sağlam bir söz almıştık.**

7. Yüce Allah, genel olarak bütün peygamberlerden, özellikle de burada sözü edilen beş peygamberden oluşan "ulu'l-azm" (azim sahibi) peygamberlerden, oldukça sağlam ve pekiştirilmiş bir söz almış olduğunu haber vermektedir. Bu ise Allah'ın dinini gereği gibi uygulamak ve yolunda cihad etmek üzere alınmış bir sözdür. Önceki peygamberler bu yolda ilerlemişlerdir. Bu, onların efendileri ve en faziletlileri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile peygamberlik sona erinceye kadar böylece devam etmiştir. Allah, bu buyrukta da bütün insanlara bu peygamberlere uymalarını emretmektedir.

﴿ لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾ ﴾

8- Bu, Allah'ın doğru sözlü kimselerin doğruluklarını sorgulaması içindir. O, kâfirler için de can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

8. Yüce Allah, peygamberleri de, onlara tâbi olanları da bu sağlam sözün gereğini eksiksiz bir şekilde yerine getirip getirmediklerine, bu sözlerine sadık kalıp kalmadıklarına dair sorgulayacaktır. Samimi olarak bağlı kalmışlarsa onları Naim cennetleriyle mükâfatlandıracaktır. Eğer kâfir olmuşlarsa onları can yakıcı bir azapla cezalandıracaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Müminler arasında Allah'a vermiş oldukları sözde, içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır.**" (el-Ahzâb, 33/22)

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ
تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ
زَاغَتِ ٱلْأَبْصَٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلْقُلُوبُ ٱلْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾ ﴾

9- Ey iman edenler! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üzerinize ordular gelmişti. Biz de onların üzerine bir rüzgar ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

10- Hani onlar, size hem üst hem de alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit (korkudan) **gözler yerinden kaymış, yürekler de ağızlara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz.**

9-10. Yüce Allah, mü'min kullarına, üzerlerindeki nimetini hatırlatmakta ve bu nimete şükretmeye onları teşvik etmektedir. Şöyle ki Mekkeliler ve Hicazlıların orduları üst taraflarından, Necidlilerinki de alt taraflarından gelmişler; Allah Rasûlünün ve ashab-ı kiramın kökten yok edilmesi konusunda aralarında sözleşmişlerdi. Bu, Hendek gazvesinde olmuştu. Medine çevresinde bulunan yahudi kabileler de onlarla bu konuda ittifak etmiş, pek büyük ordularla, çok kalabalık askerlerle üzerlerine gelmişlerdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de Medine çevresinde hendek kazmıştı. Kalabalık ordu Medine'yi kuşatmış ve sıkıntılar alabildiğine büyümüştü. Kalpler korkudan ta gırtlaklara gelip dayanmıştı.

Pek çok kimse, güçlü bir kuşatma altında ve oldukça sıkıntılı bir durumda olduğunu görünce olmadık zan ve kanaatlere kapılmıştı. Medine kuşatması uzun bir süre devam etmiş ve durum, Yüce Allah'ın şu buyruğunda belirttiği noktaya varmıştı: "**O vakit** (korkudan) **gözler yerinden kaymış, yürekler de ağızlara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz.**" Yani Yüce Allah'ın dinine yardım etmeyeceği ve tamama erdirmeyeceği şeklinde kötü zanlara kapılmıştınız.

﴿ هُنَالِكَ ٱبْتُلِىَ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا۟ زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم
مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ ﴾

11- İşte orada mü'minler imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı.

12- O vakit münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, 'Allah ve Rasûlü bize aldatmacadan başka bir şey va'detmemiştir.' diyorlardı.

11. "**İşte orada mü'minler**" bu pek büyük fitneyle "**imtihandan geçirilmiş ve**" korku, huzursuzluk ve açlıkla "**şiddetli bir şekilde**" -imanları açıkça ortaya çıksın, yakînleri daha bir artsın diye- "**sarsılmışlardı.**"

Yüce Allah'a hamdolsun ki onların imanları ve ileri derecedeki yakinleri, öncekileri de, sonrakileri de geride bırakacak şekilde ortaya çıkmıştı. Sıkıntılar alabildiğine artıp zorluklar üst üste bindiğinde imanları "ayne'l-yakîn" derecesine ulaşmıştı: "**Müminler ise birleşen orduları gördüklerinde, 'Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği işte budur. Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir.' dediler ve** (bu,) **onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı.**" (el-Ahzab, 33/22)

12. İşte orada münafıkların münafıklığı ve içlerinde gizleyip sakladıkları açıkça ortaya çıkmış oldu. Zorluk ve şiddet zamanlarında münafıkların âdeti budur. Münafığın bu durumda imanı sebat göstermez. Olaylara ve o andaki duruma kısır aklıyla bakar ve bunun neticesinde sahip olduğu zanların doğru olacağını zanneder.

﴿ وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَٱرْجِعُوا۟ ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ
يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ ﴾

13- Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: 'Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir. Geri dönün!' İçlerinden bir grup da Peygamber'den izin isteyerek şöyle diyordu: 'Gerçekten evlerimiz korumasızdır.' Halbuki evleri korumasız değildi. Onlar sadece (savaştan) **kaçmak istiyorlardı.**

13. "Hani onlardan" korku ve dehşete kapılıp sabırları tükenen, ayrıca kendileri sabretmedikleri gibi insanlara da zarar vermekten uzak kalmayan müafıklardan **"bir kesim de şöyle demişti: 'Ey Yesribliler!"** Bununla "Ey Medine halkı!" demek istemiştiler. Bu sözleriyle onlar Medinelilere vatanlarının adıyla seslenip bu adlandırma ile de din ve iman kardeşliğinin kalplerinde hiçbir değeri ve etkisi bulunmadığına, onları böyle bir tutuma sadece korku ve dehşete kapılmanın ittiğine işaret etmişler ve **"burası sizin için durulacak yer değildir.'"** demişlerdir. Yani sizler, Medine'nin dışında, çıktığınız bu yerde durmamalısınız. Karargahlarını Medine dışında hendeklerin berisine kurmuşlardı. Bu yüzden Medine'ye **"geri dönün"** diyorlardı. Bu kesim, başkalarının cihada gitme azmini kırmakta, düşmanlarıyla savaşacak güçlerinin olmadığını söyleyerek savaşı terk etmelerini istemektedir. O nedenle bu kesim, olabilecek en kötü ve en zararlı kesimdir.

Başka bir kesim de korku ve dehşete kapılmışlardı. Safların dışına çıkıp savaş alanından uzaklaşmak istemişler, bu yüzden aslı astarı olmayan özürler beyan etmeye koyulmuşlardı. Bunlar hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İçlerinden bir kısmı da Peygamber'den izin isteyerek şöyle diyordu: 'Gerçekten evlerimiz korumasızdır.'"** tehlikeyle karşı karşıyadır. Düşmanlarımızın biz orada yokken evlerimize hücum etmesinden korkuyoruz. Oraya dönmemize izin ver ki evlerimizi koruyabilelim. Ancak onlar bu mazeretlerinde yalan söylüyorlardı: **"Halbuki evleri korumasız değildi. Onlar sadece** (savaştan) **kaçmak istiyorlardı."** Başka bir maksat gütmüyorlardı. Bunu bir mazeret olarak ileri sürmüşlerdi. Böylelerinin imanları azdır ve zorluklar esnasında sebatları olmaz.

﴿ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ ﴾

14- Eğer (Medine'nin dört bir) **tarafından üzerlerine girilmiş olsaydı, sonra da şirke dönmeleri istenseydi elbette onu yerine getirirler ve bu hususta pek fazla düşünmezlerdi.**

14. "Eğer" Medine'nin **"(dört bir) tarafından üzerlerine girilmiş olsaydı,"** yani eğer kâfirler, Medine'ye girip istila etmiş olsalardı **"sonra da şirke dönmeleri,"** onların İslam'dan dönmeleri ve Medine'yi istilâ edenlerin dinlerine girmeleri istenseydi **"elbette onu yerine getirirler ve bu hususta pek fazla düşünmezlerdi."** Yani onların dine sağlam bir bağlılıkları, sıkı sıkıya tutunmaları söz konusu değildir. Aksine sırf galip gelmeleri sebebiyle düşmanların istekleri-

ni yerine getirirler ve küfürlerinde onlara uyarlardı. İşte onların durumu bundan ibarettir.

﴿ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ ﴾

15- Halbuki onlar, daha önce arkalarını dönüp (savaştan kaçmayacaklarına) **dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise** (elbette) **sorulur.**

15. Allah, onların verdikleri sözlerinden dolayı onları sorgulayacaktır. Bu sözlerini bozdukları ortaya çıkacağı vakit Rablerinin kendilerine nasıl muamele edeceğini zannediyorlar?!

﴿ قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَن
ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا
وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ ﴾

16- De ki: 'Siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçışın size asla faydası olmaz. (Kaçtığınız) **takdirde de** (dünyada, ahirete oranla) **ancak çok az faydalandırılırsınız.'**

17- De ki: 'Allah, hakkınızda bir kötülük dilerse sizi O'na karşı kim koruyabilir? Yahut sizin için bir rahmet murad ederse (bunu kim engelleyebilir)?' **Onlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.**

16. Onlara, kaçmalarını kınayarak, bu kaçışlarıyla hiçbir fayda elde edemeyeceklerini de bildirerek **"de ki: 'Siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçışın size asla faydası olmaz."** Evlerinde bulunsalar dahi haklarında ölüm takdir edilmiş olanlar, ölecekleri yere çıkıp giderler. Sebepler, ilâhî kaza ve kadere zıt değilse fayda verebilir. İlahî kaza ve kader geldi mi bütün sebepler tükenir, insanın kendini kurtaracağı bütün yollar tıkanır.

"(Kaçtığınız) **takdirde de"** ölümden yahut öldürülmekten kurtulmak, dünya nimetlerinden faydalanmak için kaçsanız dahi hiç şüphesiz **"ancak çok az faydalandırılırsınız.'"** Bu ise sizin savaş meydanından kaçmanıza, Allah'ın emrini terk etmenize ve ebedî nimetlerden istifade etme fırsatını kaçırmanıza değmez.

17. Daha sonra Yüce Allah, eğer bir kimse hakkında kötülük murad edecek olursa, hiçbir sebebin insana en ufak bir fayda sağlayamayacağını belirtmektedir: **"De ki: Allah, hakkınızda bir kötülük dilerse sizi O'na karşı kim koruyabilir? Yahut sizin için bir rahmet murat ederse** (bunu kim engelleyebilir)?" Çünkü veren de O, engelleyen de O; fayda veren de O, zarar veren de O; hayrı O'ndan başka kimse veremez, kötülüğü de O'ndan başka kimse önleyemez.

"Onlar kendileri için," kendilerine bir menfaat sağlamak üzere **"Allah'tan başka ne bir dost ne de"** kendilerine yardım edecek ve gelecek zararları önleyecek **"bir yardımcı bulabilirler."** O halde bütün işler yalnız kendisinin elinde olan, yalnız kendi iradesi geçerli olan, kaderi yerini bulan, O'nun dost ve yardımcı olmaması halinde hiçbir dost ve yardımcının fayda vermesi mümkün olmayan O yüce zata itaat etmeye bakmalıdırlar.

﴿ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ ﴾

18- Allah, içinizden (savaştan) **alıkoyanları ve kardeşlerine, 'Gelin, bize katılın.' diyenleri pek iyi bilir. Zaten onlar savaşa pek az katılırlar.**

18. Daha sonra Yüce Allah, savaşa gitmek isteyenleri engellemeye, onları savaştan alıkoymaya kalkışanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah, içinizden"** savaşa çıkmak isteyen kimseleri **"alıkoyanları ve"** savaşa çıkan **"kardeşlerine: Gelin, bize katılın"** yani daha önceden de söyledikleri aktarılan: "Ey Yesribliler, burası sizin için durulacak yer değildir. Geri dönün" türü sözleri **"diyenleri pek iyi bilir."** Bu engellemelerinin yanı sıra **"onlar savaşa pek az katılırlar."** Canları ile savaşa, cihada çok az katılırlar. Onlar savaşmaya sebep teşkil eden iman ve sabır sahibi olmadıklarından, ayrıca korkaklığa sebep teşkil eden münafıklık ve imansızlık da onların bir özelliği olduğundan dolayı savaştan geri kalmayı herkesten çok isterler.

﴿ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ
الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ
اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ ﴾

19- Onlar size karşı (maddî ve manevî yönden) cimrilik ederler. Korku hali geldiğinde onların, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş

kimse gibi gözleri döner bir halde sana baktıklarını görürsün. Korku hali gidince de (ganimet) **malına karşı oldukça düşkün bir halde keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar iman etmemişlerdir. Bu nedenle Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için pek kolaydır.**

19. "Onlar size karşı" bedenen savaşa katılmamak, savaş esnasında da gerekli malî harcamalarda bulunmamak suretiyle hem mallarıyla hem bedenleriyle **"cimrilik ederler."** Ne mallarıyla ne canlarıyla cihad ederler. **"Korku hali geldiğinde onların, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri döner bir halde sana baktıklarını görürsün."** Kalplerini yerinden oynatan aşırı korkaklık, onları dehşete düşüren huzursuzluk, hiç hoşlanmadıkları bir şey olan savaşa mecbur edilecekleri korkusu içinde, sanki ölüm baygınlığı halinde bulunan kimseye benzerler.

"Korku hali gidince" kendilerini güven ve huzur içinde gördüklerinde "(ganimet) **malına karşı oldukça düşkün bir halde keskin dillerle sizi incitirler."** Sizinle sivri dillerle, kırıcı sözlerle ve doğru olmayan iddialarla konuşurlar. Onların sözlerini dinlediğiniz vakit onların kahraman ve cesur, kendilerinden yapmaları istenen hayra karşı da oldukça düşkün kimseler olduklarını zannedersiniz. İşte insanda bulunan en kötü hal budur: kendisine verilen emri yerine getirmekte cimri olmak, malını uygun yerde harcamakta cimri olmak, Allah'ın düşmanlarıyla cihad etmek yahut Allah yoluna davet etmek noktasında bedeniyle cimrilik yapmak, makamı, mevkisi, ilmi, nasihati ve belirteceği görüşleriyle cimrilik yapmak. İşte insanın en kötü özelliği!

"İşte bunlar," bu halde olanlar **"iman etmemişlerdir. Bu nedenle Allah da"** iman etmedikleri için **"onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için pek kolaydır."**

Müminlere gelince Allah onları nefislerinin cimriliğine karşı korumuş ve onları emrolundukları şekilde Allah yolunda, O'nun dinini yüceltmek için canlarını, hayır yollarında da mallarını, makam ve mevkilerini, ilimlerini feda etmek suretiyle emrolundukları cömertliği göstermeye muvaffak kılmıştır.

﴿ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Onlar (korkularından, müşrik) **birliklerin, henüz gitmemiş olduğunu sanıyorlardı. Eğer o birlikler tekrar gelse onlar, çölde bedeviler arasında bulunup haberlerinizi** (uzaktan uzağa) **sormak isterlerdi. Eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı.**

20. **"Onlar** (korkularından, müşrik) **birliklerin, henüz gitmemiş olduğunu sanıyorlardı."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabına karşı savaşmak üzere bölük bölük gelen bu büyük müşrik grupların kendilerini toptan imha etmedikçe gitmeyeceklerini zannetmişlerdi. Ancak onların bu zanları boşa çıkmıştı, bu beklentileri hiç gerçekleşmemişti.

"Eğer o birlikler tekrar" bir defa daha **"gelse, onlar çölde bedeviler arasında bulunup haberlerinizi** (uzaktan uzağa) **sormak isterlerdi."** Yani bu seferki gibi o müşrik gruplar bir defa daha gelecek olsa bu münafıklar, Medine'de olmamayı, hatta oraya yakın bir yerde dahi bulunmamayı, bunun yerine çölde bedevi Araplarla birlikte bulunup sizin haberlerinizi, başınıza neler geldiğini o uzak yerlerde sorup öğrenmek isterlerdi. Kahrolasıcalar! Bunların hazır bulunmalarının da hiçbir önemi ve değeri yoktur. Çünkü **"eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı."** O halde onlara aldırmayın. Onlar için üzülmeyin de.

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾

21- Andolsun ki sizin için, yani Allah'a ve âhiret gününe (kavuşmayı) **ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Allah Rasulünde güzel bir örnek vardır.**

21. **"Andolsun ki sizin için... Allah Rasulünde güzel bir örnek vardır."** Çünkü o, bu dehşetli savaşa bizzat teşrif buyurmuş, savaş meydanında hazır bulunmuştur. O, gerçekten mükemmel ve eşsiz bir kahramandır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendini feda etmeye hazır olduğu bir alanda siz nasıl olur da kendinizi feda etmekten kaçınır ve cimrilik edersiniz? Bu hususta da, başka hususlarda da ona uyun!

Usûl âlimleri bu âyet-i kerimeyi, Allah Rasûlünün fiillerinin de delil olduğuna kanıt/delil göstermişlerdir. Çünkü aslolan, ümmetinin, şer'î hükümlerde -fiilin kendisine has olduğuna dair şer'î bir delilin bulunması hali müstesna- ona uymasıdır.

Örneklik; güzel örneklik ve kötü örneklik olmak üzere iki türlüdür. Güzel örneklik, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in örnekliğidir. Ona uyan, Yüce Allah'ın nimet ve ihsanına götüren yolu, yani dosdoğru yolu (sırat-i müstakimi) izlemiş olur. Başkasına uymak ise -eğer onun yoluna muhalifse- kötü örnekliktir. Nitekim peygamberler, müşrikleri kendilerine uymaya davet ettikleri vakit müşriklerin şu sözleriyle işaret ettikleri örneklik böyledir: **"Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izleri üzerinde giden kimseleriz."** (ez-Zuhruf, 43/22)

Peygamber hakkındaki bu güzel örneklik durumu Allah'a ve âhiret gününe kavuşacağını ümit eden kimseler içindir. Yani böyleleri bu yolu izleme muvaffakiyetine mazhar olur. Böylelerinin sahip oldukları iman, Allah korkusu, O'nun mükâfatına nail olma ümidi ve cezasından korkma vasıfları, onları Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymaya teşvik eder.

﴿ وَلَمَّا رَءَا الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ
إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Müminler ise o birlikleri gördüklerinde: "İşte Allah'ın ve Rasûlünün bize vaat ettiği budur. Allah da Rasûlü de doğru söylemiştir" dediler ve (bu durum), ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı.

22. Yüce Allah, korku halinde münafıkların durumunu zikrettikten sonra mü'minlerin durumunu da beyan etmektedir: **"Müminler ise o birlikleri,"** bölük bölük gelen ve yerlerini alan orduları **"gördüklerinde"** ve korku son haddine vardığında **"'İşte Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği budur...'"** dediler. Bu vaatle Yüce Allah'ın şu buyruğuna işaret edilmektedir: **"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki nihayet Peygamber, kendisine iman edenlerle birlikte 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' dediler. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı pek yakındır."** (el-Bakara, 2/214)

"Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir." Biz onların bize bildirdikleri haberlerinin gerçekleştiğini gördük. **"Ve"** bu durum **"ancak onların"** kalplerindeki **"imanlarını ve"** azalarındaki Allah'ın emrine itaat ve **"teslimiyetlerini artırdı."**

﴿ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا۟ مَا عَٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا۟ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Müminler arasında Allah'a verdikleri söze sadık kalan nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi, kimisi de beklemektedir. Onlar, (sözlerini) **hiç değiştirmediler.**

23. Yüce Allah, münafıkların (Allah'a), arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair söz verdiklerini, ama buna rağmen sözlerini bozduklarını zikrettikten sonra mü'minlerin verdikleri sözlerine bağlı kaldıklarını dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"Müminler arasında Allah'a verdikleri söze sadık kalan nice yiğitler vardır."** Sözlerini tam ve eksiksiz olarak yerine getirmiş, kemâle erdirmişlerdir. Allah'ın rızası uğrunda/O'na itaat yolunda canlarını feda etmişlerdir.

"Onlardan kimisi adağını yerine getirdi." İstediğini/arzusunu gerçekleştirdi. Üzerindeki vazifeyi ifa etti. Allah yolunda öldürüldü yahut Allah'ın hakkını eksiksiz olarak öderken öldü.

"Kimisi de" üzerindeki vazifeyi tamamlamak üzere **"beklemektedir."** Bu da üzerindeki yükümlülüğü yerine getirmeye çalışmakta, adağını tastamam gerçekleştirmek istemekte; ama henüz tamamlamamış olmakla birlikte tamamlamayı ümid etmekte, bu uğurda da tam bir gayretle çalışmaktadır.

"Onlar" başkalarının yaptığı gibi "(sözlerini) **hiç değiştirmediler."** Aksine hâlâ verdikleri sözde sebat göstermektedirler. Sağa sola kaymamışlar ve değişiklik yapmamışlardır. İşte gerçek yiğitler bunlardır. Onların dışında kalanlar ise şeklen erkek suretinde olsalar bile vasıfları yiğit erkeklerin sıfatlarından çok geridedir.

﴿ لِّيَجْزِىَ ٱللَّهُ ٱلصَّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ إِن شَآءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Çünkü Allah, sadık olanları sadakatleri sebebiyle mükâfatlandıracak ve münafıklara da dilerse azap edecek yahut da tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

24. "Çünkü Allah, sadık olanları" sözlerinde, hallerinde, Allah'a karşı davranışlarında, içlerinin ve dışlarının aynı oluşunda **"sadakatleri sebebiyle**

mükâfatlandıracak..." Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Bugün doğruların doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür. Onlar için orada ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler vardır."** (el-Maide, 5/119)

Yani bizim takdir etmiş olduğumuz bu fitne, sınav ve sarsıntılar, kimin doğru ve sadık olduğunun, kimin de yalancı olduğunun ortaya çıkartılması içindir.

Yüce Allah doğru ve sadık olanları doğrulukları sebebiyle mükâfatlandıracak, buna karşılık **"münafıklara da"** fitneler baş gösterdiği sırada kalpleri ve amelleri değişip Allah'a verdikleri sözlerine bağlı kalmayanlara da **"dilerse,"** onların hidâyete ermelerini dilemeyerek; aksine onların hayırsız kimseler olduğunu bildiğinden böyle bir muvaffakiyetten onları mahrum bırakarak **"azap edecek yahut da"** tevbe ve Allah'a dönmeye onları muvaffak kılmak suretiyle **"tevbelerini kabul edecektir."** Ki Kerim olanın kereminden çokça görülen durum da budur. Bundan dolayı Yüce Allah, mağfirete, lütuf ve ihsana delâlet eden iki mübarek ismiyle âyet-i kerimeyi sona erdirmiştir: **"Şüphesiz Allah Gafur'dur** (çok bağışlayıcıdır), **Rahîm'dir** (pek merhametlidir)."

O, kendi aleyhlerine aşırıya giden günahkârların günahlarını gerçek anlamda tevbe etmeleri halinde -isyanları pek çok olsa dahi- bağışlayan Ğafûr'dur. Bu gibilerini tevbeye muvaffak kılıp daha sonra da tevbelerini kabul ederek, işledikleri günahları da örterek onlara merhamet eden Rahîm'dir.

﴿ وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا۟ خَيْرًا ۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Allah, kâfirleri hiçbir hayır(lı sonuç**) elde etmeksizin öfkeleri içinde** (eli boş) **geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, Aziz'dir.**

25. "Allah, kâfirleri hiçbir hayır(lı sonuç**) elde etmeksizin öfkeleri içinde** (eli boş) **geri çevirdi."** Hüsran içinde onları geri çevirdi. Şiddetle arzuladıkları sonucu elde edemediler. Savaşı kazanacakları kanaatiyle öfkeli, kararlı ve güçlü gelişlerinin hiçbir faydası olmadı. Kalabalıkları kendilerini aldattı. Büyük gruplar halinde gelişlerine aldandılar. Sayıları, araç ve gereçleri dolayısıyla şımardılar. Ama Allah, üzerlerine pek büyük ve güçlü bir rüzgar olan Saba rüzgarını gönderdi. Onların karargahlarını sarstı, çadırlarını yıktı, kazanlarını devirdi ve onları

dehşete düşürdü. Böylece Allah kalplerine yerleştirdiği korkuyla onları yendi. Öfkeleriyle geri dönüp gittiler. İşte bu, Allah'ın mü'min kullarına olan yardımının bir parçasıdır. **"Allah savaşta"** mü'minler lehine gerçekleştirdiği normal ve ilâhi takdirinin gereği olan sebepler vasıtasıyla **"mü'minlere yetti."**

"Allah çok güçlüdür, Aziz'dir." O'nu yenmeye kalkışan herkes, mutlaka yenilir. O'ndan yardım dileyen herkes de mutlaka galip gelir. Allah, dilediğini gerçekleştirmede hiçbir şekilde acze düşürülemez. Güç ve kuvvet sahibi kimselere eğer Allah kendi güç, kuvvet ve izzetiyle yardım etmezse güç ve kuvvetlerinin kendilerine hiçbir faydası olmaz.

﴿ وَأَنزَلَ ٱلَّذِينَ ظَٰهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ فَرِيقًا
تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Allah, kitap ehlinden onlara destek verenleri de kalelerinden indirdi ve kalplerine korku saldı. Nitekim onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

26. **"Allah, kitap ehlinden,"** yani yahudilerden **"onlara destek verenleri de kalelerinden"** yenilgiye uğramış, İslâm'ın hükmü altına girmiş bir halde **"indirdi ve kalplerine korku saldı."** Artık savaşacak güçleri kalmadı. Aksine teslim oldular, zilletle boyun eğdiler.

"Nitekim onlardan bir kısmını," savaşan erkeklerini **"öldürüyor,"** onların dışında olup kadın ve çocuklardan oluşan **"bir kısmını da esir alıyordunuz."**

﴿ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَٰرَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَـُٔوهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Onların yurtlarını, evlerini, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri size miras/ganimet olarak verdi. Allah her şeye gücü yetendir.

27. **"Onların yurtlarını, evlerini, mallarını ve ayak basmadığınız,"** daha önce sahipleri nezdinde değerli ve güçlü olduğundan dolayı ayak basma imkânı bulamadığınız **"yerleri size miras verdi."** Allah bu konuda size ve oranın ahalisine karşı güç ve imkan verdi, onları yardımsız bıraktı, siz de onların mallarını ganimet aldınız, onları öldürüp esir ettiniz.

"Allah her şeye gücü yetendir." Hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz. Sizin için takdir etmiş olduğu şeyler de O'nun kudretinin bir tecellisidir.

Kitap ehlinden sözü edilen bu kesim, yahudilerden olan Kurayza oğulları idi. Bunlar, Medine dışında pek uzak sayılmayan bir kasabada bulunuyorlardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Medine'ye hicret ettiği sırada, onlarla bir antlaşma yapmıştı. Buna göre o, onlarla savaşmayacak, onlar da onunla savaşmayacak ve dinleri üzere kalacaklardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onların durumunda aleyhlerine olacak herhangi bir değişiklik yapmadı. Fakat onlar, Hendek Gazvesinde Allah Rasûlüne karşı kafir birliklerin bölükler halinde geldiklerini, çokluklarını, diğer taraftan müslümanların da azlıklarını gördüklerinde onların, Allah Rasûlünün ve mü'minlerin kökünü kazıyacaklarını zannettiler. Elebaşlarının bazılarının bu husustaki propagandaları sonucu da kendileriyle Allah Rasûlü arasındaki antlaşmayı bozdular. Allah Rasûlüne karşı savaşmak üzere müşriklere gizliden gizliye destek verdiler.

Allah, müşrikleri bozguna uğratınca artık Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kurayza oğullarına karşı savaşa yöneldi ve kaleleri içinde onları muhasara etti. Sa'd b. Muaz *radıyallahu anh*'ın vereceği hükmü kabul ederek antlaşmaya razı oldular. O da haklarında, savaşçılarının öldürülmesi, çocuklarının ve kadınlarının esir edilip mallarının da ganimet alınması şeklinde hüküm verdi. Böylelikle Yüce Allah, Rasûlüne ve mü'minlere olan lütfunu tamamladı, onların üzerlerine nimetlerini yağdırdı, düşmanlarını hezimete uğratarak kimilerinin öldürülmesini, kimilerinin de esir alınmasını sağlayarak onları bahtiyar kıldı. Allah'ın mü'min kullarına olan lütfu her zaman kesintisizdir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ
وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلْـَٔاخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ
لِلْمُحْسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ ﴾

28- Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size (dünya malından) **vereyim ve sizi güzel bir şekilde bırakayım/boşayayım.'**

29- 'Yok, eğer Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız (şunu bilin ki) **Allah, içinizden ihsan/iyilik sahiplerine büyük bir mükâfat hazırlamıştır.'**

28. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları kıskançlık hususunda bir araya gelip ondan her zaman için güç yetiremeyeceği nafakalar istediler. Bu isteklerini ısrarla sürdürmeleri, Allah Rasûlüne ağır gelmeye başladı. Nihâyet onlara yaklaşmamak üzere bir ay süreyle yemin (îlâ) etti. Yüce Allah, işi Rasûlünün lehine kolaylaştırmak, hanımlarının derecelerini yükseltmek, ecirlerini eksilten her bir hususu onlardan uzaklaştırmak istediğinden, Rasûlüne hanımlarına şu haberi vermesini emretti: "**Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız,**" bundan başka bir şey istemiyorsanız, artık dünyalığın varlığı sizi hoşnut ediyor ve dünyalığa sahip olmamak da sizi kızdırıyorsa -bu durumda kalmaya devam ettiğiniz sürece- benim sizlere ihtiyacım yoktur. O nedenle "**gelin size,**" yanımdaki dünyalıktan bir şeyler "**vereyim ve sizi**" kızmaksızın, incitmeksizin "**güzellikle serbest bırakayım.'**" huzurlu bir kalple ve gönül hoşluğuyla durum istenmeyen noktaya varmadan önce sizi boşayayım.

29. "**Yok, eğer Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız,**" şâyet sizin maksadınız ve nihaî amacınız bunlar ise Allah'ın rızası, Rasûlünün hoşnutluğu ve cenneti elde etmeniz halinde dünyaların genişliğine veya darlığına, zorluğuna ve kolaylığına aldırmayacaksınız; Allah Rasûlünün kolaylıkla size verebileceği şeylere kanaat edip onu sıkıntıya sokacak isteklerde bulunmayacaksanız "(şunu bilin ki) **Allah, içinizden ihsan/iyilik sahiplerine büyük bir mükâfat hazırlamıştır.'**" Onlara ihsan vasfına sahip olmaları dolayısıyla ecir verecektir. Çünkü ecri gerektiren sebep budur. Yoksa sırf Allah Rasûlünün hanımları oldukları için ecir sahibi olamazlar. Tek başına bu, ecir almak için yeterli değildir. Hatta ihsan olmayınca bunun hiçbir faydası olmaz.

Allah Rasûlü, bu hususta istediklerini seçmede onları serbest bıraktı. Biri bile hariç kalmadan hepsi de Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu seçtiler. Hiç kimse bu konuda farklı bir tavır almadı. *Allah hepsinden razı olsun.* Onların bu şekilde tercihte bulunmak üzere serbest bırakılmalarının birçok faydası vardır:

1. Hanımlarının dünyevî isteklerinin fazlalaşarak ona ağır gelmesinin istenmemesi suretiyle Allah Rasûlüne gösterilen önemin ve hassasiyetin ortaya konması.

2. Böyle bir tercihte bulunma serbestliği verilmek suretiyle hanımlarının haklarının yükünden ve sorumluluğundan kurtulması ve bu konuda tam bir hürriyete sahip olması, isterse verip isterse vermeme serbestisine sahip olması: "**Allah'ın kendisine farz kıldığı şeylerde Peygamber için hiçbir vebal yoktur.**" (el-Ahzâb, 33/22)

3. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları arasında eğer dünyayı Allah'a, Rasûlüne ve âhiret yurduna tercih edenler bulunsaydı, onun böylelerinden ve onlarla birlikte olmaktan kurtarılacağının anlaşılması.

4. Hanımlarının günahtan, Allah ve Rasûlünü gazaplandıran hususlardan yana selamette olmalarının sağlanması. Çünkü Yüce Allah, böyle bir tercihte bulunma imkânını vermekle onların Allah Rasûlüne karşı tavır almalarının -ki bu da onun Rabbinin gazaplanmasına ve cezalandırmasına sebep olan bir husustur- sonunu getirmiştir.

5. Hanımlarının üstünlüklerinin ve derecelerinin yüceliğinin ortaya konması; Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu dünyaya ve dünyalıklara tercih ederek, bunları arzulayıp esas maksat olarak görmeleri dolayısıyla ne kadar yüce hedeflere doğru ilerlemeye gayret gösterdiklerinin açığa çıkarılması.

6. Böyle bir seçimle cennetteki en üstün derecelere ulaşmak için seçilmesi gereken sebebi tercih edebilecek durumda olduklarının, hem dünyada hem de âhirette Peygamber'in hanımı olmaya layık olduklarının ortaya çıkması.

7. Peygamber ile hanımları arasındaki yakınlığın ortaya çıkması. Şüphesiz Peygamber en mükemmel insandır. Yüce Allah, onun hanımlarının da kâmil mükemmel, tertemiz/ak-pak olmalarını murad etmiştir: "**İyi ve temiz kadınlar iyi ve temiz erkeklere, iyi ve temiz erkekler de iyi ve temiz kadınlara yakışır.**" (en-Nûr, 24/26)

8. Böyle bir tercih hakkı tanınmasının, kalbi huzura kavuşturan, gönlü rahatlatan, onların hırs ve tamahlarını gideren, kalbin huzursuzlanıp kederlere ve üzüntülere boğulmasını gerektiren razı olmayışı ortadan kaldırarak kanaat sahibi olmayı sağlaması.

9. Onların böyle bir tercihte bulunmaları, ecirlerinin artıp kat kat çoğalmasına ve onların hiçbir kadının ulaşamayacağı bir mertebeye ulaşmalarına vesiledir. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ
ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا (٣٠) وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا
مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا (٣١) ﴾

30- Ey peygamber hanımları! Sizden kim apaçık bir hâyâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat verilir. Bu, Allah'a göre pek kolaydır.

31- Sizden her kim de Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse, Biz de ona mükafatını iki kat veririz. Üstelik Biz ona bitmez tükenmez bir rızık hazırlamışızdır.

30-31. Müminlerin anneleri Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu tercih ettikten sonra Yüce Allah onların mükâfatlarının da günah ve -şâyet bunu gerektirecek bir iş yapacak olurlarsa- veballerinin de kat kat artırılacağını söz konusu etmektedir ki vebalden sakınmaları ve Yüce Allah'a olan şükürleri daha bir artsın. O bakımdan Yüce Allah, onlardan apaçık bir hâyâsızlıkta bulunanların iki kat azaba uğratılacaklarını belirtmektedir.

"Sizden her kim de Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve" az ya da çok **"salih amel işlerse, biz de ona mükafatını iki kat veririz."** Başkasına verdiğimizin iki mislini veririz. **"Üstelik biz ona bitmez tükenmez bir rızık"** olan cenneti **"hazırlamışızdır."** Onlar da Allah'a ve Rasûlüne itaat ettiler, salih amel işlediler. Böylelikle onların iki kat mükâfat alacakları da bilinmiş oldu.

﴿ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسۡتُنَّ كَأَحَدٖ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِنِ ٱتَّقَيۡتُنَّۚ فَلَا تَخۡضَعۡنَ بِٱلۡقَوۡلِ فَيَطۡمَعَ ٱلَّذِي فِي قَلۡبِهِۦ مَرَضٞ وَقُلۡنَ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗا ٣٢ ﴾

32- Ey Peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvâlı kimselerseniz, sözü yumuşak bir edayla/tonla söylemeyin, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse (kötü bir) **ümide kapılır. Siz hep meşru ve münasip söz söyleyin.**

32. "Ey Peygamber hanımları!" Bu onların tümüne bir hitaptır. **"Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvâlı,"** Allah'tan korkup sakınan **"kimselerseniz"** ki sizler bu yolla diğer kadınlardan üstünsünüz ve takvanız sayesinde hiçbir kadın size erişemez. O bakımdan bütün yol ve maksatları ile takvânızı kemale erdirin. Bundan dolayı Yüce Allah, onları harama ulaştıran yolları kapamaya irşad ederek şöyle buyurmaktadır:

"sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin." Yani namahrem erkeklerle konuşurken yahut onların işitecekleri şekilde söz söylerken, sözlerinizi yumuşatmayın, ince ve yumuşak konuşmayın. **"sonra kalbinde hastalık bulunan kimse** (kötü bir) **ümide kapılır."** Yani kalbinde harama arzu duyma hastalığı bulunan kimse,

böyle bir umuda kapılmaya hazırdır. O, kendisini harekete geçirecek asgari bir etkeni gözetler. Çünkü böylesinin kalbi sağlıklı değildir. Çünkü sağlıklı olan kalpte Allah'ın haram kıldığı şeye arzu bulunmaz. Sebepler, sağlamlığı dolayısıyla ve bu tür hastalıktan uzak bulunduğu için o kalbi hemen hemen hiç eğri yollara düşüremez, o yönde harekete geçiremez.

Sağlıklı kalbin katlanabildiği şeylere katlanamayan ve onların sabrettikleri şeylere sabredemeyen hastalıklı kalpler ise böyle değildir. Hastalıklı bir kalp, kendisini harama çağıran ve bu türden var olan asgari bir sebebin dahi çağrısını kabul eder ve ona karşı en ufak bir direnç göstermez. İşte bu da araçların, amaçların hükmünü aldıklarına delildir. Aslı itibarıyla yumuşak bir edâ ile konuşmak mubahtır. Fakat o, harama götüren bir yol olunca yasaklanır. Bundan dolayı da kadının erkeklerle konuşması halinde onlara karşı sözlerini yumuşatmaması gerekir.

Yumuşak söz söylemeleri yasaklandığından dolayı onların, kaba ve sert söz söylemekle emrolunduklarını zannedecek kimseler olabileceğinden dolayı böyle bir yanlış kanaati ortadan kaldırmak üzere de Yüce Allah, **"Siz hep meşru ve münasip söz söyleyin."** buyurmaktadır. Yani sözleriniz yumuşak ve edâlı olmadığı gibi kaba ve sert de olmasın, demektedir.

Burada Yüce Allah'ın **"sözü yumuşak bir edayla/tonla söylemeyin"** buyurarak "yumuşak söz söylemeyin" buyurmadığına dikkat edelim. Çünkü burada yasaklanan şey, kadının erkeğe karşı yumuşaklık, itaat ve eziklik hissettirecek türden yumuşak konuşmasıdır. Bu şekilde bir kadına karşı ümit duyulur. Oysa yumuşaklık, itaat ve ezikliğin söz konusu olmadığı yumuşak söz söyleyen kadının durumu böyle değildir. Hatta bu şekilde konuşan, bir bakıma hasmına karşı üstün ve ona baskın durumda dahi olabilir. Bu şekilde konuşan kimseye karşı hasmının herhangi bir ümit beslemesi de söz konusu olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlünü böyle bir yumuşaklık gösterdiği için överek şöyle buyurmuştur: **"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın."** (Âl-i İmran, 3/159) Yine Mûsâ ile Hârûn'a *-ikisine de selâm olsun-* da şöyle buyurmuştur: **"İkiniz Firavun'a gidin. Çünkü o haddini aşmıştır. Ona yumuşak söyleyin, belki öğüt alır yahut korkar."** (Tâ-Hâ, 20/43-44)

"Sonra kalbinde hastalık bulunan kimse (kötü bir) **ümide kapılır."** buyruğu, Allah'ın mahrem yerin korunmasına dair emri, mahrem yerini koruyanları övmesi ve zinaya yaklaşmayı da yasaklaması ile birlikte değerlendirildiğinde şu anlaşılır: Kişi kendisinde böyle bir hâl görür, hoşuna gidecek kimsenin sözlerini

işittiği yahut bu tür bir hal gördüğü vakit haram fiili işlemeye karşı içinde bir meyil sezerse, ümit ve arzularının harama yönelik olduklarını anlarsa bunun bir hastalık olduğunu bilmelidir. O nedenle de böyle bir hastalığı yenmeye, aşağılık duyguların kökünü kazımaya olanca gayretini göstermeli, bu tehlikeli hastalıktan kurtulmak için nefsine karşı cihad etmeli, Yüce Allah'tan kendisini korumasını ve bu konuda kendisine tevfikini ihsan etmesini dilemelidir. Bunun da "mahrem yerini haramdan koruma" emrinin bir parçası olduğunu bilmelidir.

﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ
الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ
تَطْهِيرًا (٣٣) ﴾

33- Evlerinize bağlı olun. Geçmiş cahiliye dönemindeki (kadınların yaptığı) **gibi açılıp saçılarak dışarı çıkmayın. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne de itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.**

33. "Evlerinize bağlı olun." Çünkü böylesi sizin için daha selametlidir ve bu yolla daha iyi korunursunuz. **"Geçmiş cahiliye dönemindeki** (kadınların yaptığı) **gibi açılıp saçılarak dışarı çıkmayın."** Yani süslenerek yahut koku sürünerek, bilgi sahibi olmayan ve dine bağlılıkları da bulunmayan cahiliye mensuplarının âdeti üzere çokça dışarı çıkmayın. Bütün bunlar ise kötülüğü ve onun sebeplerini bertaraf etmek içindir.

Yüce Allah, onlara genel olarak takvâyı ve takvânın -özellikle hanımların ihtiyaç duyduğu- bazı bölümlerini emrettikten sonra itaati, özellikle de herkesin kendilerine zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu namaz ve zekâtı emretti ki bunlar ibadetlerin en büyüğü ve itaatlerin en üstünüdür. Namaz kılmak, mabuda ihlasla yönelmektir. Zekâtta ise kullara iyilik yapmak söz konusudur.

Daha sonra Yüce Allah, onlara genel olarak itaati emrederek **"Allah'a ve Rasûlüne de itaat edin."** buyurmaktadır. Allah ve Rasûlünün ister farz olarak ister müstehap olarak emrettiği bütün buyruklar, Allah'a ve Rasûlüne itaatin kapsamına girer.

"Ey Ehl-i Beyt! Allah" size vermiş olduğu bu emirler ve koymuş olduğu yasaklarla **"sizden ancak kiri,"** eziyet verici şeyleri, kötülükleri ve pislikleri

"gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." Tâ ki ak-pak ve arındırılmış kimseler olasınız. Yani Yüce Allah'ın sizlere faydalı olduğunu bildirmiş olduğu bu emir ve yasaklar dolayısıyla Rabbinize hamd ve şükredin. Zira bunlar katıksız olarak sizin menfaatinize olan şeylerdir. Bunlarla Allah sizlere zorluk çıkarmayı murad etmemiş, sizi sıkıntıya düşürmek de istememiştir. Aksine nefislerinizin arınmasını, ahlâkınızın tertemiz olmasını, amellerinizin güzelleşmesini, bu sayede de ecirlerinizin büyük olmasını murad etmiştir.

﴿ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا
خَبِيرًا (٣٤) ﴾

34- Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın. Şüphesiz Allah Latif'tir, Habîr'dir (her şeyden haberdardır).

34. Yüce Allah, onlara birtakım işleri yapmayı, birtakım şeyleri de terk etmeyi içeren ameli emrettikten sonra ilim sahibi olmalarını da emretmekte ve bunu elde etmenin yollarını açıklamaktadır: **"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın."** Allah'ın âyetlerinden kasıt, Kur'ân-ı Kerîm'dir, hikmet ise Kur'ân'ın sırları yahut Rasûlünün sünnetidir. Onlara Kur'ân'ın anılmasının emredilmesi, onu okumak suretiyle lafzını anmayı kapsadığı gibi onun üzerinde tefekkür etmek/düşünmek suretiyle manalarını anlamayı, hüküm ve hikmetler çıkarmayı, gereğince amel etmeyi ve onu uygun şekilde açıklamayı da kapsamaktadır.

"Şüphesiz Allah Latif'tir, Habîr'dir (her şeyden haberdardır)." O, işlerin sırlarını, kalplerin gizliliklerini, göklerde ve yerde saklı olanları, açığa vurulan ve vurulmayan amelleri bilir. O'nun Latif ve Habîr oluşu, mü'minlerin annelerini ihlâsa ve amellerini gizli yapmaya teşvik etmesini ve bu amellerin karşılığını vermesini gerektirir.

Latif'in anlamlarından birisi de kulunu hayra yönelten, onu fark edemeyeceği gizli suretlerde kötülüklerden koruyan, ona bilmediği yerlerden rızık veren, nefislerin hoşlanmadığı ama kendisinin en yüksek derecelere ve en üstün mevkilere çıkmasını sağlayacak sebepleri ona göstermesini de kapsar.

﴿ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ
وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ

وَالصَّٰٓئِمِينَ وَالصَّٰٓئِمَٰتِ وَالْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَٰفِظَٰتِ وَالذَّٰكِرِينَ اللَّهَ
كَثِيرًا وَالذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, itaatkar erkeklerle itaatkar kadınlar, dürüst erkeklerle dürüst kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, huşu sahibi mütevazı erkeklerle huşu sahibi mütevazı kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, mahrem yerlerini koruyan erkeklerle kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya Allah, onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

35. Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarının mükâfatını ve eğer emirlere uymayacak olurlarsa görecekleri cezaları, sair kadınlardan hiçbirinin onlar gibi olmadığını belirttikten sonra onların dışında kalan hanımları söz konusu etmektedir. Hanımların hükmüyle erkeklerin hükmü bir olduğu için de her ikisi hakkında hükmü müşterek kılarak şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar,"** bu, onların şeriatın zahir/aşikar emirlerini yerine getirmelerini ifade eder.

"İman eden erkeklerle iman eden kadınlar," bu da kalpteki itikad ve kalbî ameller gibi gizli hususlar hakkındadır.

"İtaatkar" Allah ve Rasûlüne itaat eden **"erkeklerle itaatkar kadınlar"** söz ve fiillerinde **"dürüst erkeklerle dürüst kadınlar,"** zorluklara ve musibetlere karşı **"sabreden erkeklerle sabreden kadınlar,"** bütün hallerinde, özellikle ibadetlerinde ve namazlarında **"huşu sahibi mütevazı erkeklerle huşu sahibi mütevazı kadınlar,"** farz olsun nafile olsun **"sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar,"** farzı ve nafileyi kapsayacak şekilde **"oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar,"** zinaya ve zinayı hazırlayıcı sebeplere karşı **"mahrem yerlerini koruyan erkeklerle kadınlar,"** vakitlerinin birçoğunda, özellikle de sabah ve akşam vakitleri gibi sünnet-i seniyyeyle belirlenmiş zikir zamanlarında ve farz namazların peşinden **"Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya Allah, onlar için,"** yani bu güzel sıfatlara sahip olan, itikad, kalp ameli, azaların ameli ve dille söylenen sözleri kapsayan, kimisinin faydası kişiyi aşan, kimisinin kendisiyle sınırlı olan, hayır fiilleri işlemeyi ve şerleri terk etmeyi içeren, yerine getirilmesi zahiriyle batınıyla İslâm'ı, imanı ve ihsanı gerçekleştirerek dini tamamen uygulamak demek olan bu pek üstün hallere sahip olanlar için amellerinin mükâfatı olmak üzere günahları için **"mağfiret"** vardır; çünkü yapılan iyilikler kötülükleri giderir. **"Ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır,"** ki onun miktarını ve yüceliğini ancak onu veren bilir. Zira bu mükâfatı, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiçbir insan hatırından geçirmemiştir. Yüce Allah'tan bizleri de onlardan kılmasını dileriz.

﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن
يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Allah ve Rasûlü herhangi bir işi hükme bağladığında artık hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadının o işte (başka bir) **tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse şüphesiz o, apaçık bir şekilde sapmış olur.**

36. **"Allah ve Rasûlü"** herhangi **"bir işi hükme bağladığında,"** ona dair kesin emir verip gereğinin yerine getirilmesini istediğinde **"artık hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadının o işte,"** isterlerse yapma, istemezlerse yapmama şeklinde "(başka bir) **tercihte bulunma hakları yoktur."**

Yani iman sıfatına sahip olan bir kimseye yakışan tek şey, Allah ve Rasûlünün razı olacağı şeyleri çabucak yerine getirmek, Allah ve Rasûlünü gazaplandıracak şeylerden kaçıp emirlerine uymak ve yasaklarından uzak durmaktır. Mümin erkek ve kadına bundan başkası yakışmaz. Çünkü onlar Allah Rasûlünün, kendi nefislerinden daha önce geldiğini bilirler. O bakımdan kendi arzu ve heveslerini hiçbir zaman Allah'ın ve Rasûlünün emirlerini yerine getirmenin önüne geçirmezler.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse şüphesiz o, apaçık bir şekilde sapmış olur." Çünkü o, Allah'ın lütuf ve ihsanına götüren dosdoğru yolu bırakıp can yakıcı azaba ulaştıran bir yol izlemiş olur.

Yüce Allah, bu ayette, önce Allah ve Rasûlüne karşı çıkmamayı gerektiren sebebi beyan etti ki bu da imandır; arkasından da Allah ve Rasûlüne karşı çıkmayı engelleyecek hususu dile getirdi ki bu da ibretlik bir şekilde cezalandırılmayı gerektiren sapmaya karşı korkutma ve uyarmadır.

﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي
فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا
زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ
أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de iyilikte bulunduğun kimseye (Zeyd'e), **'Hanımını nikâhında tut ve Allah'tan kork!' diyordun. Allah'ın açığa çıkaracağı bir hususu içinde gizliyordun ve Allah'tan çekinmen daha uygun olduğu halde insanlardan çekiniyordun. Nihayet Zeyd, o kadınla bağını koparınca Biz onu sana nikahladık ki böylelikle mü'minlere, evlâtlıklarının eşleriyle -onlarla bağlarını kopardıkları takdirde- evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.**

37. Bu âyetlerin nüzul sebebi şuydu:[7] Yüce Allah, bütün mü'minler için geçerli umumi şu hükmü teşrî buyurmayı murad etmişti: Evlat edinilenler, hiçbir açıdan gerçek evlâtlar hükmünde değildir. O nedenle onların boşadığı hanımları onları evlât edinmiş kimselerin nikâhlamalarında bir sakınca yoktur. Ancak bu konu da yalnızca büyük bir olayla değiştirilebilecek türden köklü bir âdetti. O bakımdan Allah, bu şer'î hükmün, hem Rasûlünün bir sözü, hem de bir fiilî uygulamasıyla ortaya çıkmasını istemişti. Allah da bir işin gerçekleşmesini murad etti mi, ona dair bir sebep takdir eder.

Zeyd b. Harise, "Zeyd b. Muhammed/Muhammed oğlu Zeyd" diye anılıyordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu evlât edinmişti ve o, Yüce Allah'ın, **"Evlatlıkları babalarına nispet ederek çağırın."** (el-Ahzab, 33/5) buyruğu ininceye kadar bu şekilde çağrılıyordu. Bu buyruktan sonra ona Zeyd b. Harise denilir oldu. Nikahı altında da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in halasının kızı Zeynep bint Cahş vardı. Allah Rasûlünün kalbinden de Zeyd onu boşayacak olursa onunla evlenme niyeti geçivermişti. Yüce Allah'ın takdiriyle Zeynep ve Zeyd arasında, Zeyd'in Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek ondan boşanmak üzere izin istemesini gerektirecek birtakım olaylar meydana gelmişti. İşte bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

7 Bkz. Buhârî, 4787, 7420.

"Hani sen Allah'ın kendisine" İslâm ile **"nimet verdiği, senin de kendisine"** kölelikten azat etmek, doğruya iletmek, boşanma hususunda sana danışmak üzere geldiği vakit ona nasihat etmek, onun maslahatını haber vermek, onun maslahatını kalbinde yer eden kendi arzundan önde tutmak suretiyle **"senin de iyilikte bulunduğun kimseye** (Zeyd'e), **'Hanımını nikahında tut,"** ondan ayrılma, ondan karşılaştığın şeylere karşı sabret, genel olarak bütün işlerinde özel olarak da hanımın konusunda **"Allah'tan kork.' diyordun."** Çünkü takvâ, sabrı teşvik eder ve sabırlı olmayı sağlar.

"Allah'ın açığa çıkaracağı bir hususu içinde gizliyordun." Peygamber'in gizlediği şey, Zeyd onu boşasa kendisinin onunla evleneceğiydi. **"ve Allah'tan çekinmen daha uygun olduğu halde,"** çünkü O'ndan korkup çekinmek, her türlü hayrı beraberinde getirir, her türlü kötülükten de alıkoyar, **"insanlardan çekiniyordun."** İçindeki bu duyguyu açığa çıkarmak hususunda insanların tepkisinden çekiniyordu.

. **"Nihayet Zeyd, o kadınla bağını koparınca,"** yani kendi isteği ve gönül hoşluğuyla ondan yüz çevirip onu boşayınca **"Biz onu sana nikahladık."** Bunu da pek büyük bir fayda ve amaç için yaptık ki o da şudur: **"Mü'minlere evlâtlıklarının eşleriyle -onlarla bağlarını kopardıkları takdirde- evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın."** Çünkü onlar, senin daha önceden sana evlât olarak nispet edilen Zeyd b. Harise'nin önceki hanımı ile evlenmiş olduğunu bizzat gördüler.

Yüce Allah'ın, **"böylelikle mü'minlere evlâtlıklarının eşleriyle evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın."** buyruğu bütün hallerde geçerli umumi bir buyruktur. Bu hallere ise caiz olmayan bir husus da dahildir ki o da onlarla ilişkilerinin bitmesinden önce durumdur. O bakımdan Yüce Allah **"onlarla bağlarını kopardıkları takdirde"** kaydını zikretmiştir.

"Allah'ın emri elbette yerini bulur." Mutlaka gerçekleşir. Hiç kimse ona engel olamaz, onun önünde duramaz.

Bu kıssayı ihtiva eden bu âyet-i kerimelerde faydalı birtakım hususlar vardır. Bunların bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Zeyd b. Harise'den övgüyle söz edilmektedir. Bu da iki şekilde gerçekleşmektedir:

a. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de onu ismen zikretmiştir ki Kur'ân-ı Kerîm'de ondan başka ismiyle zikredilen bir sahabî yoktur.

b. Yüce Allah, iman ve İslam nimetini ihsan ederek kendisinin ona nimet buyurmuş olduğunu haber vermiştir. Bu da onun, zahiri ve batınıyla müslüman ve mü'min olduğuna dair Yüce Allah'tan bir tanıklıktır. Aksi takdirde böyle bir nimetin -hususi bir nimetin kastedilmiş olması müstesna- özellikle ona tahsis edilmesinin bir anlamı olmaz.

2. Azat edilen kimse, azat edenin iyiliği içindedir.

3. Açıkça ifade edildiği gibi evlâtlığın evlenip de boşamış olduğu hanımı ile evlenmek caizdir.

4. Fiilen öğretmek, sözlü olarak öğretmekten daha etkilidir. Hele de fiile söz de eklenecek olursa bu, çok daha etkili olur.

5. Kulun kalbinde hanımından, cariyesinden ve mahremlerinden başkasına karşı sakladığı sevgi, eğer beraberinde bir sakıncayı getirmiyorsa kul, bundan dolayı günah kazanmaz. İsterse eğer olur da kocası o hanımı boşayacak olursa onunla evlenme temennisinde bulunsun. Ancak onların birbirlerinden ayrılmalarına çalışmaması yahut herhangi bir şekilde buna sebep olmaması gerekir. Çünkü Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in içinde böyle bir duyguyu gizlemiş olduğunu haber vermekte [bununla birlikte Zeyd'e hanımını yanında tutmasını da emrettiğini belirtmektedir.]

6. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* en açık şekilde tebliğde bulunmuştur. Allah, kendisine neyi vahyetmişse mutlaka onu tam tebliğ etmiştir. Hatta kendisinin bir anlamda azarlandığı bu hususu dahi. Bu da onun, Allah'ın Rasulü olduğuna, ancak kendisine vahyedilenleri bildirdiğine ve herhangi bir şekilde kendisini yüceltmek istemediğine delildir.

7. Kendisine danışılan kimse, güvenilen biri demektir. O bakımdan böyle bir kimsenin, herhangi bir hususta kendisiyle istişare edilecek olursa danışan kimse için en uygun olduğunu bildiği hususu ona görüş olarak belirtmesi gerekir. Kendisiyle danışılan kişi, kendisiyle danışanın menfaatini kendi arzu ve maksadından önde tutmalı ve kendi nefsine herhangi bir pay ayırmamalıdır.

8. Hanımından ayrılmak hususunda birine danışan kimseye karşı verilecek en uygun görüş, durumun el verdiğince ve mümkün olduğunca onu nikahı altında tutmasıdır. Çünkü bu, ayrılıktan daha iyidir.

9. Kul, insanlardan korkmaktansa Allah'tan korkmaya öncelik vermeli, daha da özen göstermelidir. Allah'tan korkmak daha uygundur ve daha önce gelir.

10. Bu kıssadan müminlerin annesi Zeyneb *radıyallahu anha*'nın fazileti de anlaşılmaktadır. Çünkü Yüce Allah, talip olmaya ve şahitlere gerek olmaksızın onu Rasûlü ile bizzat evlendirmiştir. Bu bakımdan o da Allah Rasûlünün diğer hanımlarına karşı, "Sizleri aileleriniz evlendirdi, beni ise yedi göğün üzerinden Allah evlendirdi."[8] diyerek övünürdü.

11. Kadının kocası varsa başkası ile nikâhlanması caiz değildir, bu durumda onu nikahlamak için veya bunu bir şekilde sağlamak için çalışmak da caiz değildir. Tâ ki kocasının onunla hiçbir ilişkisi kalmayıncaya kadar. İddeti bitmedikçe de önceki kocasının onunla ilişkisi kesilmez. Çünkü iddeti bitmedikçe kadın, kocasının himayesi ve kısmen de olsa nikâh hakkı altındadır. Yani ondan ilişkisini tamamen kesmemiştir.

﴿ مَا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥ ۖ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Allah'ın kendisine farz (ve helal) **kıldığı konularda Peygamber'e hiçbir vebal yoktur. Allah'ın daha önce geçen** (peygamberler) **hakkındaki sünneti/kanunu da budur. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir.**

38. Bu buyruk Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hanımlarının çokluğu hususunda ileri sürülen bir itirazı reddetmekte ve bunun, itiraz ve tenkidi gerektirmeyen bir husus olduğunu ifade etmektedir: "**Allah'ın kendisine farz** (ve helal) **kıldığı konularda,**" yani onun için takdir etmiş olduğu hanımlarda "**Peygamber'e hiçbir vebal**"/günah "**yoktur.**" Çünkü böyle bir şeyi Allah, önceki peygamberlere mubah kıldığı gibi ona da mubah kılmıştır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

"**Allah'ın daha önce geçen** (peygamberler) **hakkındaki sünneti/kanunu da budur. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir.**" Mutlaka tahakkuk eder, gerçekleşir.

Daha sonra Yüce Allah daha önce geçenlerin ve bu sünnete/kanuna tâbi olanların kimler olduklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

8 Buhâri, 7420.

﴿ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Onlar, Allah'ın vahyini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. Allah'tan başka hiç kimseden de korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.

39. "Onlar Allah'ın vahyini tebliğ ederler." Allah'ın kullarına gönderdiği âyetlerini, O'nun belge ve delillerini okur ve onları Allah'a davet ederler. O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca **"O'ndan korkarlar. Allah'tan başka hiç kimseden de korkmazlar."** İşte Yüce Allah'ın ismet sahibi peygamberler hakkındaki sünneti/kanunu budur. Onlar, kendi görevlerini eksiksiz yerine getirmiş, tastamam ifa etmişlerdir. Hiçbir eksik bırakmamışlardır. Görevleri ise insanları Allah'a davet etmek ve yalnızca O'ndan korkmaktır. Bu ise emrolunan her işi yapmayı ve yasak olan her işi de terk etmeyi gerektirir. O halde bu da onlar için hususlarda (ve çok evlilikte) hiçbir eksiklik olmadığını gösterir.

"Hesap görücü olarak," kullarının amellerini tesbit edip onları hesaba çekmek üzere **"Allah yeter."** Bu buyruktan da nikâhın, peygamberlerin sünnetlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَٰكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

40. Allah Rasûlü **"Muhammed"** *-salât ve selâm olsun ona-* **"sizin"** ey onun ümmeti, **"adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir."** Böylelikle Zeyd b. Harise'nin ona nispet edilmesinin önü kapatılmış, böyle bir bağ koparılmış olmaktadır. Bu nefy/olumsuz ifade -lafzın zahiri esas alındığında- tüm halleri kapsayacak şekilde umumi olduğundan dolayı anlamı şudur: Muhammed nesep veya nesep dışı bir yolla hiç kimsenin babası değildir. Daha önceden ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün mü'minlerin babası olduğu, onun hanımlarının da mü'minlerin anneleri olduğu belirtilmişti. O bakımdan sözü geçen umumi nefye bu son kısmın dahil edilmesinin önüne geçmek maksadıyla şöyle buyrulmuştur: **"Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur."** Yani onun bu mertebesi budur:

Kendisine itaat olunan, uyulan, iman edilen ve kendisiyle hidâyete ulaşılan bir kimsedir o. Ona olan sevgi herkesin sevgisinin önünde tutulmalıdır. Çünkü o Peygamber, bütün mü'minlere en samimi şekilde öğüt vermiştir. İşte bu iyilik ve nasihatı dolayısıyla onlar için bir baba gibidir.

"Allah her şeyi çok iyi bilendir." O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır. O, peygamberlik görevini kime vereceğini, kimin kendi lütfuna mazhar olmaya layık olduğunu, kimin de olmadığını çok iyi bilir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Ey iman edenler! Allah'ı çokça anın!

42- Ve sabah akşam O'nu tesbih edin!

41. Yüce Allah, mü'minlere, tehlîl (Lâ ilâhe illallah), tahmîd (elhamdulillah), tesbih (subhanallah), tekbir (Allahu ekber) vb. gibi Yüce Allah'a yakınlaştırıcı sözler söyleyerek kendisini çokça zikretmelerini/anmalarını emretmektedir. Bunun asgari miktarı, kişinin sabah akşam zikirlerini, beş vakit namazın ardında ve belli hallerle karşı karşıya kalındığında yapılması sünnet olduğu rivâyet olunan zikirlere devam etmektir. Bütün hallerde ve bütün vakitlerde bunları sürdürmek gerekir. Çünkü bunlar, kişinin rahat içindeyken amelde bulunarak ileriye geçmesini sağlayan, Allah'ı sevmeye ve O'nu tanımaya vesile olan, hayra yardım ve destek teşkil eden, ayrıca dili çirkin sözlerden alıkoyan bir ibadettir.

42. "Ve sabah akşam O'nu tesbih edin!" Çünkü bu vakitlerin fazileti ve şerefi vardır. Ayrıca onlarda amelde bulunmak da daha kolaydır.

﴿ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Sizi karanlıklardan nura çıkarmak için O da, melekleri de size salat eder. O, mü'minlere karşı çok merhametlidir.

44- O'na kavuşacakları gün O, onları 'Selâm' sözüyle selamlayacaktır. Ayrıca O, onlar için çok üstün bir mükafat hazırlamıştır.

43. Yani O'nun mü'minlere merhamet ve lütfunun bir göstergesi de onlara salat etmesi, yani onları övmesidir. Meleklerin de onlara salatta bulunması, yani onlar

için dua etmesidir. Bu ise onları günah ve bilgisizliğin karanlıklarından imanın, ilâhî tevfikin, ilim ve amelin aydınlığına çıkartmak içindir. Şüphesiz bu, Yüce Allah'ın itaatkâr kullarına ihsan etmiş olduğu en büyük nimettir. Bu da onların bu nimete şükretmelerini ve kendilerine lütufta bulunup merhametini ihsan eden Allah'ı çokça anmalarını gerektirir.

Meleklerin en faziletlileri olan, Allah'ın Arşını taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin, Rablerini hamd ile tesbih edip iman edenlerin bağışlanmalarını istemeleri, Allah'ın mü'min kullarına lütuf ve merhametinin bir tecellisidir. Nitekim bu melekler şöyle derler: **"Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru! Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Çünkü Sen emrinde galip, hikmeti sonsuz olansın. Bir de onları kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan o günde o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu ise büyük kurtuluşun ta kendisidir."** (el-Mümin, 40/7-8)

44. Bu, Yüce Allah'ın dünya hayatında onlara olan rahmet ve nimetidir. Âhiretteki rahmetine gelince şüphesiz ki bu, en büyük rahmet ve en üstün mükâfat olacaktır. Bu da Rablerinin rızasını elde etmek, O'nun selamını almak, O'nun, o üstün kelamını işitmek, güzel cemalini görmek, sahibi dışında hiç kimsenin bilemeyeceği ve idrak edemeyeceği bir mükâfatı elde etmek suretiyle gerçekleşecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'na kavuşacakları gün O, onları 'Selâm' sözüyle selamlayacaktır. Ayrıca O, onlar için çok üstün bir mükafat hazırlamıştır."**

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴾

45- Ey Peygamber! Şüphe yok ki Biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik...

46- İzni ile Allah'a çağıran ve ışık saçan bir kandil olarak...

45. Yüce Allah'ın, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i vasfetmiş olduğu bu sıfatlar, onun risaletinin amacı, özü ve hususi özellikleri olup beş tanedir:

Birincisi onun bir **"şahit"** olmasıdır. O, ümmetinin işlediği hayır ve şer türünden amellerine şahittir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bütün insanlara karşı şahitler olasınız, Peygamber de size karşı şahit olsun diye..."**

(el-Bakara, 2/143); **"Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur!"** (en-Nisa, 4/41) O nedenle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* adil ve makbul bir şahittir.

İkinci ve üçüncü özellik onun **"müjdeleyici ve uyarıcı olarak"** gönderilmiş olmasıdır. Bu ise müjdeleneni ve uyarılanı, müjdenin ve uyarının konusunu ve bu konularda yapılması gerekenleri kapsar. Şöyle ki müjdelenen kimseler iman ile salih ameli bir arada gerçekleştiren ve masiyetleri de terk eden takvâ sahibi mü'minlerdir. Müjdenin konusu dünyada, iman ve takvâ dolayısıyla söz konusu olan dinî ve dünyevî her türlü mükâfatın onların olacağı müjdesine, ahirette ise ebedî ve kalıcı nimetlerin kendisine mazhar olmalarıdır. Bütün bunlar da sözü edilen amellerin, takvâyı gerçekleştiren hususların ve mükâfat çeşitlerinin etraflı bir şekilde anılmasını da kapsar. Uyarılanlar ise günahkâr zalimler, zulüm ve cehalet sahibi olanlardır. Uyarının konusu ise dünya hayatında cehalet ve zulme bağlı olarak söz konusu olan dinî ve dünyevî cezalarla tehdit edilip uyarılmak, ahirette ise korkunç ceza ve uzun azapla karşı karşıya kalmalarıdır. Bu genel ifadelerin tafsilatı ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu Kitap ve sünnette yer almaktadır.

46. Dördüncü özellik, Peygamber'in **"izniyle Allah'a çağıran"** bir davetçi olmasıdır. Yani Yüce Allah onu bütün insanları Rabbine çağırmak, O'nun lütuf ve ihsanlarına teşvik etmek, onlara yaratılış sebepleri olan Allah'a ibadeti emretmek üzere göndermiştir. Bu ise Peygamber'in, davet ettiği yolda bizzat dosdoğru yürümesini de gerektirir. Ayrıca kendisine davet ettiği şeylerin etraflı açıklamalarını yapmasını da kapsar. Bu da onlara Rablerini mukaddes sıfatları ile tanıtmasını, celâl ve azametine yakışmayan hususlardan tenzih etmesini, ibadet şekillerini anlatmasını, Yüce Allah'a ulaştıracak en yakın yolu göstermek suretiyle O'na davet etmesini, her hak sahibine hakkını vermesini, böyle bir konumda bulunan pek çok nefsin karşı karşıya kalabildiği şekilde kendi nefsine ve nefsinin tazim edilmesine değil de yalnızca ve ihlasla Yüce Allah'a davet etmesini de gerektirmektedir. Bütün bunları da o, Yüce Allah'ın davet hususunda ona verdiği **"izniyle,"** emri, iradesi ve takdiriyle yapar.

Beşinci özelliği de onun **"ışık saçan bir kandil"** olmasıdır. Bu ise insanların onsuz büyük bir karanlık içinde olduklarını, karanlıklarını aydınlatacak herhangi bir ışıklarının ve cahiliklerinde kendilerine yol gösterecek herhangi bir bilgilerinin olmadığını gösterir. Bu karanlık ve bilgisizlikleri, Yüce Allah bu şerefli Peygambe-

ri gönderinceye kadar da devam etti. Onun gelişiyle Yüce Allah karanlıkları aydınlattı ve onun vasıtasıyla insanları cahillikten kurtarıp bilgiye kavuşturdu. Onunla sapkınları dosdoğru yola iletti. Böylelikle istikamet bulanların yolu aydınlanmış, açıklık kazanmış oldu. Onlar da bu büyük önderin arkasından yürüdüler, onun vasıtasıyla hayrı ve şerri bildiler. Bahtiyar kimselerle bedbaht kimseleri birbirinden ayırdılar. Onun getirdiği aydınlıkla hak mabudlarını tanıdılar. Onu övülmeye değer sıfatları, dosdoğru fiilleri ve hakkın kendisi olan hükümleriyle tanıyabildiler.

﴿ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Müminlere Allah tarafından onlar için pek büyük bir lütuf olduğunu müjdele!

47. Yüce Allah, bu buyruğuyla müjdelenen kimseleri zikretmektedir ki bunlar mü'minlerdir. İman, tek başına anıldığı takdirde salih ameller de kapsamına girer. Bu buyrukta neyin müjde edildiği de belirtilmektedir. Bu da pek büyük bir lütuftur. Yani dünyada ilâhî yardım, kalplerin hidâyet bulması, günahların bağışlanması, sıkıntıların giderilmesi, oldukça bol rızıklar, sevindirici nimetlerin elde edilmesi, Rablerinin rıza ve mükâfatına nail olmak, O'nun gazap ve cezasından kurtulmak vb. gibi değeri ölçülemeyecek kadar üstün ve büyük lütuflar...

Bu da amel işleyecekleri gayrete getiren bir husustur. Onlara Allah'ın, amellerine vereceği mükâfatların hatırlatılması, dosdoğru yolu izlemelerine yardımcı olan önemli bir unsurdur. Bu da şeriat koyucu Hakim'in hikmetlerindendir. Nitekim korkutma makamında, kendisinden korkutulan şeylerin sebep olacağı cezaları zikretmesi de O'nun hikmetinin tecellilerindendir. Tâ ki bu, Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak kalmaya yardımcı bir unsur olsun.

﴿ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَدَعْ أَذَىٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴾

48- Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Onların eziyetlerine de aldırma ve Allah'a tevekkül et! Vekil olarak Allah yeter.

48. İnsanlardan bir kesim, Allah'a çağıran peygamberleri ve onlara uyanları engellemeye hazırdır. Bunlar, zahiren iman sahibi olduklarını ortaya koyan, ama içten içe kâfir olan münafıklarla, hem zahirleri hem de batınlarıyla küfre sapan kâfirlerdir. İşte Yüce Allah, Rasûlüne, bunlara itaat etmeyi yasaklamakta ve bu

hususta onu sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirlere ve münafıklara,"** Allah yolundan alıkoyan hiçbir hususta **"itaat etme."** Ancak bu, onları cezalandırmayı gerektirmez. Aksine onlara itaat etme ve **"onların eziyetlerine de aldırma."** Çünkü bu, onları İslâm'ı kabul etmeye çekebilir ve onların Peygamber'e ve müslümanlara yapacakları birçok eziyetten vazgeçmelerine vesile olabilir.

Dinini kemale erdirmesi ve düşmanını yenik düşürmesi hususunda da **"Allah'a tevekkül et!"** Önemli işlerin kendisine havale edildiği **"vekil olarak Allah yeter."** O, bunları yerine getirir ve bu işleri kuluna kolaylaştırır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نَكَحْتُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız, sizin onlar üzerinde beklemelerini isteyeceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. O nedenle onlara (imkan ölçüsünde bir şeyler) verin ve onları güzel bir şekilde bırakın.

49. Yüce Allah, mü'minlere şunu bildirmektedir: Müminler, hanımları nikâhladıktan sonra onlara dokunmadan önce onları boşayacak olurlarsa, bu durumda hanımların bekleyecekleri bir iddet söz konusu değildir. Bu gibi hallerde Allah, kocalara -ayrılma dolayısıyla- hanımlarına, gönüllerini hoş edecek türden maddî bir şeyler vermeyi emretmekte ve arada herhangi bir düşmanlık, kötü söz söyleme, onlardan bir şey isteme veya buna benzer hususlar söz konusu olmaksızın güzel bir şekilde ayrılmalarını istemektedir.

Bu âyet-i kerime boşamanın ancak nikâhtan sonra söz konusu olabileceğine delildir. O nedenle hanımı nikahlamadan önce boşama olmayacağı gibi onu boşamayı nikahına bağlamada (yani "Seni nikahladığım takdirde boşsun" dendiği takdirde) da bu, boşama olmaz. Çünkü Yüce Allah, **"Mümin kadınları nikahlayıp da sonra... onları boşarsanız."** diye buyurarak boşamanın nikahtan sonra söz konusu olacağını bildirmiştir. Bu ise bundan önce böyle bir boşamanın yersiz olacağının delilidir. Tam bir ayrılık ve tam bir haram kılış demek olan boşama/talâk; nikahtan önce söz konusu olmayacağına göre zıhâr, ilâ veya buna benzer eksik haram kılışlar haydi haydi söz konusu olmaz. Nitekim alimlerin iki görüşünden daha doğru olanı budur.

Bu buyruk, boşamanın caiz oluşuna da delil gösterilmiştir. Çünkü Yüce Allah, mü'minlerin bu durumu onları kınamaksızın ve azarlamaksızın haber vermektir. Üstelik âyet-i kerimenin başı mü'minlere hitap ile başlamaktadır.

Yine âyet-i kerime, hanımlara dokunmadan önce onları boşamanın caiz oluşuna da delildir. Nitekim Yüce Allah bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: **"Kendileri ile temas etmediğiniz... hanımları boşarsanız üzerinize vebal yoktur."** (el-Bakara, 2/236)

Bu ayet, kendisiyle gerdeğe girilmeden önce boşanılan kadının iddet beklemesinin söz konusu olmadığına, aksine böyle bir hanımın sadece boşanmasıyla -ortada bir engel bulunmadığından dolayı- başka biriyle evlenmesinin caiz olduğuna delildir. Yine kadının iddet beklemesinin ancak onunla gerdeğe girilmesinden sonra olacağına da delildir. Gerdeğe girmek ve dokunmaktan kasıt, -icma ile kabul olunduğu üzere- cinsel ilişkide bulunmaktır. Ayrıca ilişki bulunmaksızın sadece halvet (yalnız bir ortamda baş başa kalmak) da aynı hükümdedir. Nitekim Raşid halifelerin fetvaları bu yöndedir ve doğru olan da budur. Koca, hanımının yanına girer de onunla başbaşa kalırsa -ister ilişkide bulunsun, ister bulunmasın- kadının iddet beklemesi icab eder.

Kendisine dokunulmadan boşanan kadına gelince; gücü yeten ve eli geniş olana gücü oranında, eli dar olana da kendi gücü oranında muta (malî bir şeyler) vermesi gerekir. Ancak bu, kadın için bir mehir tayin edilmemiş olması halinde böyledir. Eğer tayin edilmiş bir mehri varsa erkeğin, hanımıyla gerdeğe girmeden önce boşadığı takdirde mehrin yarısını ödemesi gerekir ve bu, mutanın yerine geçer, ayrıca muta vermesi gerekmez.

Diğer taraftan gerdeğe girildikten sonra veya girmeden önce ayrılan eşlerin her ikisinin de birbirinden hayırla söz edecek şekilde, güzelce ayrılması gerekir. Bu ayrılma çirkin bir tarzda olmamalıdır. Çünkü böyle bir ayrılık, çok kötü sonuçlar doğurur ve her biri diğeri hakkında pek çok tenkit edici söz söyler.

Yine bu âyet-i kerime, hanımın iddet beklemesinin, kocanın lehine bir hak olduğuna da delildir. Çünkü Yüce Allah'ın, **"sizin onlar üzerinde beklemelerini isteyeceğiniz bir iddet hakkınız yoktur."** buyruğu şuna delâlet etmektedir: Eğer cinsel temastan sonra hanımını boşayacak olursa erkeğin kadın üzerinde iddet bekletme hakkı vardır.

Ayrıca vefat ile ayrılık halinde kadının mutlaka iddet beklemesi gerektiğine de delil vardır. Çünkü Yüce Allah'ın, **"Sonra onları boşarsanız."** buyruğu bunu gerektirmektedir.

Diğer taraftan âyet-i kerime, kendisiyle gerdeğe girilmemiş hanım dışında kalan ve kocalarından bir şekilde ayrılan hanımların iddet beklemekle yükümlü olduğuna da delil teşkil etmektedir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّٰتِىٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّآ
أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِى هَاجَرْنَ
مَعَكَ وَٱمْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِىِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِىُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن
دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۗ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِىٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ لِكَيْلَا
يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdikleri içinden sahip olduğun cariyeleri, seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını sana (ve ümmetine) **helâl kıldık. Bir de kendini** (mehirsiz) **Peygamber'e bağışlayan ve Peygamber'in de nikahlamak istediği mü'min kadınları, diğer mü'minlere değil de yana yalnız sana has olmak üzere** (helal kıldık). **Biz mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeler hususunda neleri farz kıldığımızı pek iyi biliriz.** (Bu hükümleri koymamız) **sana bir sıkıntı olmasın diyedir. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

50. Yüce Allah, Rasûlüne, hem kendisine hem de mü'minlere ortak olarak helâl kıldıkları ile sadece kendisine has olmak üzere helâl kıldığı şeyleri, lütfunun bir tecellisi olarak ihsan ettiğini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana mehirlerini verdiğin hanımlarını... helâl kıldık."** Yani mehirlerini kendilerine vermiş olduğun hanımların sana helâldir. Bu husus, kendisiyle diğer mü'minler arasında ortak bir husustur. Müminlere de -aynı şekilde- mehirlerini verdikleri hanımlar helâldir.

Aynı şekilde Biz **"Allah'ın sana ganimet verdikleri içinden sahip olduğun cariyeleri"** de helâl kıldık. Yani ister cariye olsunlar, ister kocaları bulunan ya da

bulunmayan hür kadınlar olsun, kâfirlerden ganimet olarak aldığın kadınları da helâl kılmışızdır. Bu da onunla diğer mü'minler arasında ortak bir husustur.

Yine onunla mü'minler arasında helâl kılınması bakımından ortak olan bir husus da şu buyrukta dile getirilmektedir: **"seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını"** da helâl kıldık. Amca, hala, dayı ve teyze tabirleri bunların yakın olanlarını da uzak olanlarını da kapsamaktadır. Bu buyruk helâl kılınan hanımların sınırlarını tespit etmektedir. Bunun mefhumundan da şu anlaşılmaktadır: Bunların dışında kalan (daha) yakın akrabalarla (Nisa suresinde de geçtiği gibi) evlenilmesi helâl değildir. Yani akrabalar arasından anılan bu dört akraba kadın dışındakilerle evlenmek, mubah değildir. Bunların dışında kalan gerek füru gerek usul akrabalar, anne-babanın -ne kadar aşağı gidilirse gidilsin- füruu ile bunların sulbünden gelen bunların yukarıdakilerinin furuu ile evlenmek mubah değildir.

"Seninle beraber hicret eden" kaydı, bu kimselerin Allah Rasûlüne helâl olmaları için anılmış bir kayıttır. Bu hususta âyet-i kerimenin tefsiriyle ilgili olarak ileri sürülen görüşlerin doğru olanı budur. Peygamber'in dışındakilere gelince böyle bir kaydın, nikahın sıhhati için bir şart olmadığı malumdur.

Aynı şekilde Biz sana **"kendini** (mehirsiz) **Peygamber'e bağışlayan ve Peygamber'in de nikahlamak istediği mü'min kadınları"** sırf kendini bağışlamasıyla helâl kıldık. Elbette ki bu, Peygamber'in isteğine bağlıdır. **"diğer mü'minlere değil de yalnız sana has olmak üzere,"** yani kendini bağışlayan mü'min kadınla evlenmenin mubahlığı sana hastır. Müminlere gelince onların bir hanımın, sırf kendisini bağışlaması yoluyla onu nikahlarına almaları helâl olmaz.

"Biz mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeler hususunda neleri farz kıldığımızı pek iyi biliriz." Biz, mü'minlerin görevlerinin ne olduğunu, onlara eşlerden ve cariyelerden nelerin helâl olup nelerin helâl olmadığını biliyoruz. Onlara bu hususları da bildirmiş, bunlarla ilgili farz hükümleri de açıklamış bulunuyoruz. Bu âyet-i kerimede bulunup da onlara muhalif olan haller ise sadece ona has kılınmış bir özellik demektir. Zira Yüce Allah'ın **"Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana... helâl kıldık."** buyruğu, Peygamber'e hitaptır. Diğer taraftan **"diğer mü'minlere değil de yalnız sana has olmak üzere"** buyruğu da bunu gerektirmektedir. Yani ey Peygamber, diğer mü'minlere mubah kılmadığımızı sana mubah kıldık. Senden başkası için geniş tutmadığımız çerçeveyi senin için geniş tuttuk.

Bu hükümleri **"sana sıkıntı olmasın diye"** böyle vardık. Bu ise Allah'ın, Rasûlüne verdiği ileri derecedeki önemi göstermektedir.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Her zaman mağfiret ve rahmet sıfatlarıyla muttasıftır. Hikmetinin gereği olarak ve indirilmelerine sebep teşkil eden hususların mevcut olması halinde mağfiret ve rahmetini, cömertlik ve ihsanını onlara indirir.

﴿ تُرْجِي مَن تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَن تَشَاءُ ۖ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ
ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا (٥١) ﴾

51- Hanımlarından kimi dilersen (sırasını) **geri bırakabilir, kimi dilersen de yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur. Bu, onların mutlu olmaları, üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine hepsinin razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizde olanı bilir. Allah her şeyi bilendir, Halîm'dir.**

51. Bu da aynı şekilde Yüce Allah'ın, Rasûlüne sağladığı bir genişlik ve ona rahmetinin bir tecellisidir. Ona, (başka erkekler hakkında) farz olan hanımlar arasında günleri paylaştırmayı terk etmeyi mubah kılmıştır. Eğer o günlerini aralarında paylaştıracak olursa bu, onun bir bağışıdır. Bununla birlikte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her hususta aralarında adaleti sağlamaya gayret eder ve şöyle derdi: *"Allah'ım! Bu, benim imkânlarım ölçüsündeki paylaştırmamdır. Benim sahip olamayıp da Senin sahip olduğun* (kalbî) *hususlar hakkında da beni kınama."*[9]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir,"** yani onları geri bırakarak yanına almaz ve onun yanında geceyi geçirmezsin; **"kimi dilersen yanına alabilirsin"** ve onun yanında geceyi geçirebilirsin.

Bununla birlikte bunu yapman senin hakkında kesin ve değişmez bir husus değildir. **"Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur."** Yani bütün bu hususlarda sen dilediğini tercih edebilirsin.

Çoğu müfessir şöyle demiştir: Bu, kendilerini ona bağışlayan hanımlara hastır. O, bunlardan dilediği kimseyi geri bırakabilir, dilediğini de yanına alabilirdi.

9 Ebu Dâvûd, Nikâh 38; Nesâî, İşretu'n-Nisâ 3; Tirmizi, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 47; Dârimî, Nikâh 25.

Yani arzu ettiği takdirde kendisini ona bağışlayanı kabul eder, dilemezse kabul etmezdi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha sonra Yüce Allah, bu husustaki hikmeti açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Bu,"** sana gösterdiğimiz genişlik kararının sana ait olması, senin elinde bulunması ve senin onlara bağışta bulunman **"mutlu olmaları, üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine hepsinin razı olmaları için daha uygundur."** Çünkü onlar, senin farz olan bir hususu terk etmeyeceğini ve yerine getirilmesi gereken bir hakkı yerine getirmede kusurlu hareket etmeyeceğini bilirler.

"Allah kalplerinizde olanı bilir." Yani farz ve müstehap hakları eda ederken ve hakların çakıştığı ve tercih yapmak gerektiği hallerde kalplere arız olan düşünce ve niyetleri bilir. İşte bundan dolayı ey Allah'ın Rasûlü, hanımlarının kalpleri huzur bulsun diye Yüce Allah, senin için böyle bir genişliği teşri' buyurmuştur.

"Allah her şeyi bilendir, Halim'dir." Yani hem ilmi geniştir, hem hilmi boldur. İlminin bir tecellisi olarak O, sizler için işlerinizi daha da düzene koyacak, ecirlerinizi daha çok artıracak hükümler teşrî' buyurmuştur. Hilminin bir tecellisi de O'nun, yaptığınız kötü işler ve kalplerinizin ısrar ettiği kötülükler dolayısıyla sizi hemen cezalandırmamasıdır.

﴿ لَا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ مِنۢ بَعْدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَٰجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا
مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ رَّقِيبًا ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen de, mevcut hanımlarını bırakıp yerlerine başka hanımlar alman da -onların güzellikleri hoşuna gitse bile- sana helâl değildir. Ancak sahip olduğun cariyeler hariç. Allah her şeyi görüp gözetlemektedir.

52. Bu, iyi davranışları mükâfatla karşılayan (Şekûr) Allah'ın, Rasûlünün hanımlarına *-Allah hepsinden razı olsun-* Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih etmelerine karşılık bir mükâfatıdır. Onlara merhamet etmiş ve Rasûlünün artık onlardan başkasıyla evlenemeyeceğini beyan ederek şöyle buyurmuştur: **"Bundan,"** mevcut hanımlarından **"sonra artık başka kadınlarla evlenmen de mevcut hanımlarını bırakıp yerlerine başka hanımlar alman da... sana helâl değildir."**

Bu yolla hanımları, artık onların arasına yeni bir kuma katılmasından veya herhangi birini boşamasından yana emin olmuş oldular. Çünkü Yüce Allah, artık onların dünya ve âhirette onun hanımları olduklarını, onların Peygamber tarafından boşanmak suretiyle ondan ayrı kalmayacaklarını hükme bağlamış olmaktadır.

"Onların güzellikleri hoşuna gitse bile," yani mevcut hanımlarının dışında kalanların, güzellikleri hoşuna gitse dahi onları nikâhlaman sana helâl değildir.

"Ancak sahip olduğun cariyeler hariç." Yani bunlar senin için helâldir. Çünkü cariyelerin, nikahlı hanımlar tarafından kıskanılmaları ve hanımlara kumalık etmeleri açısından hür hanımlar konumunda olmadıkları bilinen bir husustur.

"Allah her şeyi görüp gözetlemektedir." O, işleri görüp gözetendir, nereye varacaklarını bilendir. En mükemmel düzenle ve en güzel hükümlerle bunları idare edendir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ
إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟ فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ
يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ
مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ
وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ ﴾

53- Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine yemek için girmeyin. Yemek vaktini de beklemeyin. Fakat davet edilirseniz girin. Yemek yediniz mi de dağılın, lafa dalmayın. Çünkü bu, Peygamberi rahatsız etmekte fakat o, size (bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten utanmaz. Hanımlarından ihtiyaç olan bir şey isteyeceğiniz zaman da perde arkasından isteyin. Bu, sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir. Sizin Allah'ın Rasûlünü rahatsız etmeniz de, ondan sonra onun hanımlarını nikâhlamanız da asla olacak şey değildir. Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır.

53. Yüce Allah, mü'min kullarına Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanelerine girip çıkarken uymaları gereken edebi takınmalarını emretmektedir:

"Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine yemek için girmeyin." Yani orada yemek yemek maksadıyla girmenize izin verilmek-

sizin o odalara girmeyin. Aynı şekilde **"yemek vaktini de beklemeyin."** Yani ağırdan alarak yemeğin pişmesini, piştiği zamanları gözetlemeyi ya da yemek yedikten sonra rahatça oturmayı da beklemeyin.

Yani sizler, Peygamber'in odalarına ancak iki şartla girebilirsiniz: Girmenize izin verilmesi ve sizin orada oturmanızın ihtiyaç kadarıyla olması. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Fakat davet edilirseniz girin. Yemek yediniz mi de dağılın," ister yemekten önce ister sonra olsun **"lafa dalmayın."**

Daha sonra bu yasağın hikmet ve faydasını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü bu,"** sizin ihtiyaçtan fazla bekleyişiniz **"Peygamberi rahatsız etmekte,"** sizin onu evinin işlerinden alıkoymanız ve onu meşgul etmeniz, ona zor ve ağır gelmekte **"fakat o, size** (bunu söylemekten) **utanmaktadır."** Yani o size "Çıkın, artık gidin." demekten utanır. Nitekim özellikle kerem ehli olan insanlar evlerinde bulunan kimseleri evlerinden çıkarmaktan hâyâ ederler.

"Ama Allah haktan utanmaz." Şer'î bir emir, -terk edilmesi bir edep ve hâyâ gereği olduğu zannedilse bile- mutlaka yerine getirilmelidir. Şer'î emre uyulmalı ve ona muhalif olan hususun edeb ile en ufak bir ilişkisinin bulunmadığı kesinlikle kabul edilmelidir.

İşte Yüce Allah da sizin için hayırlı, Rasûlü için de uygun olan bir emri -ne olursa olsun- vermekten utanmaz.

İşte bu, insanların Peygamber efendimizin hanelerine girip çıkarken takınmaları gereken edebe dairdir. Hanımlarına hitapta ona karşı takınmaları gereken edebe gelince; ya onlarla konuşmaya gerek duyulur ya da gerek duyulmaz. Eğer konuşmaya gerek duyulmuyorsa böyle bir hitaba ihtiyaç yok demektir, edebli olan, bu gibi gereksiz konuşmayı terk etmektir.

Eğer onlarla konuşmaya ihtiyaç duyulursa -onlardan herhangi bir eşya yahut bir evde kullanılan kap kacak veya buna benzer bir şey istenecekse- o vakit onlardan **"perde arkasından"** istenmelidir.

Yani sizinle onlar arasında -görünmelerine ihtiyaç bulunmadığından dolayı- onların görünmesini engelleyecek bir perde bulunmalıdır. Buna göre durum ne olursa olsun, onlara bakmak yasaklanmış olmaktadır. Onlarla konuşmaya gelince bu hususta da Allah'ın sözünü ettiği tafsilatlı durum söz konusudur.

Daha sonra Yüce Allah, **"Bu, sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir."** buyurarak bunun hikmetini de zikretmektedir. Çünkü böylesi, şüphelerden daha uzaklaştırıcıdır. İnsan da kötülüğe davet eden sebeplerden ne kadar uzak kalırsa onun için daha selametli, kalbi için de daha iyi/temiz olur.

İşte bundan dolayı Yüce Allah'ın, tafsilatının birçoğunu açıklamış olduğu şer'î hükümlerden biri de kötülüğe götüren bütün yolların, kötülüğün sebeplerinin ve ona hazırlık olan şeylerin yasak olmasıdır. Her yolla bu kötülüklerden uzak durmak, şer'î bir gerekliliktir.

Daha sonra Yüce Allah kapsamlı bir ifadeyle ve genel bir kaide olmak üzere şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler, **"sizin Allah'ın Rasûlünü,"** ister sözlü olsun, ister fiilî olsun eziyet olabilecek bütün hallerle **"rahatsız etmeniz de, ondan sonra onun hanımlarını nikâhlamanız da asla olacak şey değildir."** Böyle bir şey size yakışmaz, böyle bir işe kalkışmanız uygun değildir. Aksine bu, çirkin bir iştir. Ondan sonra hanımlarını nikahlamaya kalkışmak da onu rahatsız edecek işlerdendir. Çünkü o, tazim olunacak bir makamdadır. Üstün bilinmeli, ona ikram gösterilmelidir. Ondan sonra hanımları ile evlenmeye kalkışmak, bu makamı ihlâl eder. Aynı şekilde onlar, hem dünyada hem âhirette onun zevceleridirler. Onun zevceleri olmaları, vefatından sonra da bakidir. İşte bundan dolayı onun hanımlarını nikâhlamak, ümmetinden hiç kimseye helâl değildir.

"Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır." Ümmet bu emre aynen uymuştur. Allah'ın bu hususta koyduğu yasaktan uzak durmuştur. Yüce Allah'a hamd ve şükürler olsun.

﴿ إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Siz bir şeyi açıklasanız da gizleseniz de (şunu bilin ki) **Allah her şeyi çok iyi bilendir.**

54. "Siz bir şeyi açıklasanız" onu açıktan yapsanız **"da, gizleseniz de** (şunu bilin ki) **Allah her şeyi çok iyi bilendir."** Kalplerinizde olanı da, açığa vurduğunuzu da bilir ve sizlere bunun karşılığını da verecektir.

﴿ لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا
نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴾

55- Hanımları için babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, kendi kadınları ve sahip oldukları köleleri (ile perdesiz konuşmalarında) **bir günah yoktur. Allah'a karşı takvalı olun. Şüphe yok ki Allah her şeye tanıktır.**

55. Yüce Allah, mü'minlerin annelerinden ancak perde arkasından bir şeyler istenip sorulabileceğini beyan ettiğinde kullanılan ifade, herkesi kapsayan umumi bir ifade olduğundan dolayı aşağıda sözü edilen mahrem akrabaların istisna edilmesi gerekmiştir. Bu nedenle de mü'minlerin annelerinin, onlarla konuşurken perde arkasında saklanmalarına gerek olmadığı, bunda bir sakınca olmadığı zikredilmektedir. Burada amcalarla dayılar söz konusu edilmemektedir. Çünkü kendilerinin halaları ve teyzeleri oldukları erkek ve kız kardeşlerinin erkek çocuklarından (yeğenlerinden) perde arkasında saklanmaları gerekmediğine göre bizzat kendi amcalarından ve dayılarından saklanmalarına gerek olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan amcayı ve dayıyı açıkça söz konusu eden diğer âyet-i kerimenin mantuku (lafzî ifadesi) de bu âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşılandan daha önceliklidir.

"Kendi kadınları" ifadesi, kendi dindaşları olan kadınlar demek olup kâfir kadınları dışarıda bırakmaktadır. Tür olarak bütün kadınların kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü kadının kadından saklanması gerekmemektedir.

"Ve sahip oldukları köleleri," köle, tamamı ile kadının mülkiyetinde olduğu sürece bu böyledir.

Bu kişiler hakkında vebal olmadığı belirtildikten sonra, bu konuda ve başkalarında takvâya bağlılık ile bu hususta şer'î herhangi bir sakıncanın bulunmaması şart koşularak şöyle buyrulmaktadır: Bütün hallerinizle **"Allah'a karşı takvalı olun,"** takvâya bağlı kalın.

"Şüphe yok ki Allah her şeye tanıktır." Gizlisiyle açığıyla kulların bütün amellerine şahittir, onların sözlerini işitir ve yaptıklarını görür. Sonra da bu yaptıklarının karşılığını eksiksiz bir şekilde kendilerine verir.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيۡهِ وَسَلِّمُواْ تَسۡلِيمًا ﴾

56- Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin.

56. Bu buyrukta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kemaline, derecesinin yüksekliğine, Allah nezdinde olsun, O'nun yarattıkları nezdinde olsun mevkiinin üstünlüğüne, şanının yüceliğine dikkat çekilmektedir.

"Şüphesiz Allah" teâlâ **"ve melekleri Peygamber'e salât ederler."** Allah, onu sevdiğinden dolayı melekler arasında ve Mele-i Âlâ'da ondan övgüyle söz eder. Allah'ın mukarreb melekleri de ondan övgüyle söz eder, onun için dua ve niyaz ederler.

"Ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm edin." Allah'a ve meleklere uyun. Üzerinizdeki haklarının bir bölümüne karşılık olmak üzere imanınızı daha bir tamamlamak, onu tazim etmek, ona sevginizi ve ikramınızı göstermek, hasenatınızı daha da artırmak ve günahlarınızın kefareti için bunları yapın.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salat ve selam getirmenin en faziletli şekli, onun ashabına öğrettiği şu şekildir:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

"Allah'ım! İbrâhim'in ailesine salat ettiğin gibi Muhammed'e ve ailesine de salat et. Allah'ım! İbrâhim'in ailesine hayır ve bereket ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve ailesine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz ki Sen övgüye lâyıksın, çok yücesin."[10]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât ve selâm getirme emri bütün vakitlerde meşrudur. Pek çok alim de namazda bu şekilde salat ve selam getirmeyi farz kabul etmiştir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابٗا مُّهِينٗا ٥٧ ﴾

57- Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler var ya, şüphesiz Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

57. Yüce Allah, Rasûlünün tazim edilmesini, ona salât ve selâm getirilmesini emrettikten sonra ona eziyet etmeyi yasaklamış ve böyle bir davranışa karşılık da tehditte bulunmuştur: **"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler,"** buyruğu, ister sözlü,

10 Buhârî, Tefsir, 33. süre, 10

ister fiilî olsun eziyet, sövme, hakaret, ona veya dinine dil uzatma vb. gibi ona eziyet teşkil edecek her türlü hususu kapsamına alır.

"şüphesiz Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş," onları rahmetinden kovup uzaklaştırmıştır. Dünyada lanete uğramalarının bir parçası da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söven ve ona eziyet eden kimsenin öldürülmesi hakkındaki hükmüdür.

"Ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır." Ona eziyet etmenin cezası, bu eziyette bulunanın hor ve hakir kılıcı azapta eziyete uğratılmasıdır. Allah Rasûlüne eziyet etmek, başkasına eziyet etmek gibi değildir. Çünkü kul, Allah'ın Rasûlüne iman etmedikçe Allah'a da iman etmiş olmaz.

Ayrıca Allah Rasûlüne tazim edilmesi imanın gereklerindendir. Mü'minlere eziyet etmek büyük bir günah, vebali de çok büyük olduğuna göre böyle bir şeyin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yapılması çok daha büyük bir günahtır.

Nitekim Yüce Allah, müminlere eziyet hakkında da şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeylerden dolayı eziyet edenler, kesinlikle bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.

58. **"Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeylerden dolayı"** eziyet edilmesini gerektiren herhangi bir suçları bulunmaksızın **"eziyet edenler,"** sebepsiz yere mü'minlere eziyet ettikleri için **"kesinlikle bir iftira ve apaçık bir günah"** yükünü sırtlarına alıp **"yüklenmiş olurlar."**

Çünkü bu yolla mü'minlere haksızlık yapmış ve zulmetmiş, Allah'ın saygı gösterilmesini emrettiği bir yasağı da çiğnemiş olurlar. Bundan dolayı mü'minlerden bir ferde sövmek, kişinin haline ve mertebesinin yüksekliğine göre taziri (hakimin uygun göreceği bir cezaya çarptırılmayı) gerektirir.

Bu nedenle sahabeye sövenlerin taziri daha ileri derecede olur. Alimlere ve dine bağlı sövmenin taziri de diğerlerine göre daha büyük çapta olur.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾ ﴾

59- Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle de cilbâblarını (başlarından aşağı) **üzerlerine salsınlar. Bu, onların** (hür ve iffetli olarak) **tanınıp rahatsız edilmemeleri için daha uygundur. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

59. Bu âyet, "hicab âyeti" diye bilinen âyettir. Yüce Allah peygamberine, genel olarak mü'minlerin hanımlarına bu hükmü emretmesini, (bu husustaki emirler onlar için daha kesin olduğundan ve başkasına emir veren kimsenin, bizzat kendi ailesinden başlaması gerektiği için) öncelikle kendi hanımlarından ve kızlarından başlamasını emretmektedir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten kendinizi ve ailelerinizi koruyun."** (et-Tahrim, 66/6)

"Cilbâblarını (başlarından aşağı) **üzerlerine salsınlar."** "Cilbab," elbise üstünden giyilen örtü, büyük baş örtüsü, tepeden tırnağa kadar örten elbise demektir. Yani sen onlara, yüzlerini ve göğüslerini cilbablarının bir kısmıyla örtmelerini emret.

Daha sonra Yüce Allah, bunun hikmetini şöyle beyan etmektedir: **"Bu, onların** (hür ve iffetli olarak) **tanınıp rahatsız edilmemeleri için daha uygundur."** Bu, örtüye bürünmemeleri halinde rahatsız edileceklerini göstermektedir. Çünkü örtünmeyecek olurlarsa bunların iffetli kadınlar olmadıkları zannedilebilir, bu nedenle kalbinde hastalık bulunan kimseler bunlara sataşıp eziyet edebilirler. Hatta onlar hakir görülebilir ve cariye oldukları bile zannedilebilir. Böylece kötülük yapmak isteyenler de onları hafife alabilir.

Örtüye bürünmek, bu hususta onlara tamah besleyenlerin işte bu gibi umutlarını ortadan kaldırır.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Çünkü O, bundan önce aykırı davranışlarınızı bağışlamış, hükümleri açıklamakla, helâl ve haramı belirtmekle size merhamet buyurmuştur.

Bu buyrukla kadınlar yönünden açılabilecek bir fitne kapısı kapatılmış olmaktadır. Kötülük ehli yönünden açılabilecek kapı da şu buyrukla, onlara tehditte bulunularak kapatılmıştır.

﴿ ۞ لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْمُرْجِفُونَ فِى ٱلْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar (bu yaptıklarına) **son vermezlerse andolsun seni** (savaşmak üzere) **onların üzerine göndeririz. Sonra orada seninle birlikte ancak çok az bir süre kalabilirler.**

60. **"Eğer münafıklar, kalplerinde"** şüphe yahut şehvet gibi bir **"hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar,"** yani müminleri düşmanlarla korkutup dehşete düşürmeye çalışan, onların çokluklarını, güçlülüklerini müslümanların ise zayıf olduklarını dile getirenler "(bu yaptıklarına) **son vermezlerse,"** Burada neye son vereceklerinin açıkça belirtilmemesi, bu işi yapmaya kalkışanların hatırlarından geçirdikleri, akıllarına gelen her türlü vesvese, İslâm'a ve müslümanlara sövmeye kalkışma, müslümanlar arasında yalan haber yayıp güçlerini zayıflatma, mü'min hanımlara kötü maksatlarla dil uzatma, haklarında hâyâsızca konuşma vb. gibi bu tür kimselerden sadır olan türlü masiyetlerin tamamını kapsaması içindir. İşte böyleleri bu işlerinden vazgeçmeyecek olurlarsa; **"andolsun seni** (savaşmak üzere) **onların üzerine göndeririz."** Onları cezalandırmanı, onlarla savaşmanı emreder, seni onlara başına musallat ederiz. Bunu yaptık mı da onların sana karşı koyacak güçleri olmaz, kendilerini hiçbir şekilde koruyamazlar. Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Sonra orada seninle birlikte ancak çok az bir süre kalabilirler."** Yani sen, onları öldüreceğin yahut süreceğin için Medine'de sana ancak pek kısa bir süre komşuluk edebileceklerdir.

Bu buyruk, müslümanlar arasında kalmaları halinde müslümanlara zarar verecek kötü kimselerin sürgüne gönderileceğine delildir. Çünkü böylesi, kötülüğün kökünü daha iyi ortadan kaldırır ve kötü olanı daha iyi uzaklaştırır.

﴿ مَّلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا۟ أُخِذُوا۟ وَقُتِّلُوا۟ تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ ﴾

61- Lanete uğramışlar olarak (oradan sürülürler). **Nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve öldürülürler.**

61. Bulundukları yerden sürülürler, onlar hiçbir şekilde kendilerini güvende hissetmezler. Rahat ve huzur bulamazlar. Öldürülmekten, hapsedilmekten yahut cezalandırılmaktan korkarlar.

﴿ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti/kanunu da budur. Sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

62. **"Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti/kanunu da budur."** Yani isyanı devam ettirenler, eziyet etme cür'eti göstererek bundan vazgeçmeyenler, ağır bir şekilde cezaya uğratılırlar. **"Sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."** Aksine O'nun sünneti/kanunu, belli sonuçları gerektiren sebeplerle birlikte cereyan eder.

﴿ يَسْـَٔلُكَ ٱلنَّاسُ عَنِ ٱلسَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴾

63- İnsanlar, sana kıyameti soruyorlar. De ki: 'Onun ilmi ancak Allah'ın katındadır.' Ne biliyorsun, belki de kıyametin kopması yakındır!

63. Yani insanlar, sana çabuk gerçekleşmesini isteyerek Kıyametin ne zaman kopacağını, bazıları da onu yalanlamak maksadıyla ve onun gerçekleşeceğini haber vereni acze düşürmek gayesiyle bu soruyu sorarlar.

Sen de onlara **"de ki: 'O'nun ilmi ancak Allah'ın katındadır.'"** Ne zaman kopacağını Allah'tan başkası bilmez. Benim de, benden başkasının da bu hususta bir bilgisi yoktur. Bununla birlikte Kıyametin gerçekleşmesinin gecikeceğini zannetmesinler!

"Ne biliyorsun, belki de kıyametin kopması yakındır." Kıyametin kopmasının/vaktinin uzak ya da yakın olmasının herhangi bir önemi/faydası yoktur. Önemli olan, sonuçta kulun; hüsrana mı uğradığı, kazandığı mı; bedbaht mı olduğu, bahtiyar mı; azabı mı yoksa mükâfatı mı hak ettiğidir. İşte ben, size bunu haber vereceğim ve bunları hak edenlerin niteliklerini belirteceğim.

Bu nedenle -devamla- azabı hak edenlerin ve azabın kendisinin nitelendirildiğini görüyoruz. Çünkü sözü geçen nitelendirme, Kıyameti yalanlayan bu gibi kimselere tıpatıp uymaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴾

64- Şüphesiz Allah, kâfirlere lanet etmiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır.

65- Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Hiçbir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır.

64. "Şüphesiz Allah, kâfirlere," alışageldikleri âdetleri küfür olmuş kimselere ve Allah'ı, peygamberlerini, onların Allah'tan getirdiklerini inkâr yolunu seçenlere **"lanet etmiş,"** dünyada da, âhirette de onları rahmetinden uzaklaştırmıştır ki bu da ceza olarak yeter.

"Ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır." Cesetlerin de alev alev yanacağı bir ateş hazırlanmıştır. Azap onların tâ kalplerine kadar işleyecektir.

65. Bu, oldukça ağır azapta ebedî kalacaklar, ondan çıkıp uzaklaşamayacaklar ve bu azap üzerlerinden bir an dahi hafifletilmeyecektir. Orada istediklerini kendilerine verecek **"hiçbir dost"** ve azabı üzerlerinden uzaklaştıracak hiçbir **"yardımcı da bulamayacaklardır."** Aksine onlar, dostsuz ve yardımcısız kalacaklardır. Alevli ateş azabı, onları çepeçevre kuşatacak ve çok ileri derecede onlara sıkıntı verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَآ إِنَّآ
أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ ءَاتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ ٱلْعَذَابِ وَٱلْعَنْهُمْ لَعْنًا
كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ ﴾

66- Yüzlerinin ateşte evirilip çevrileceği gün diyecekler ki: 'Ah! Keşke, Allah'a da, Rasûlüne de itaat etseydik.'

67- Yine diyecekler ki: 'Rabbimiz, gerçekten biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik, onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.'

68- 'Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onlara büyük bir lanetle lanet et!'

66. "Yüzlerinin ateşte evirilip çevrileceği gün" ateşin hararetini tadacaklar ve bunun ağır sıkıntısını duyacaklar, geçmişte yaptıklarını pişmanlık içinde anacaklar ve **"diyecekler ki: 'Ah! Keşke, Allah'a da, Rasûlüne de itaat etseydik!'"** de bu

azaptan kurtulsaydık. Biz de itaat edenler gibi pek büyük mükâfatı hak etmiş olsaydık. Ancak böyle bir temenninin zamanı geçmiş olacaktır. Bu temenninin onlara pişmanlık, üzüntü, keder ve acıdan başka bir faydası olmayacaktır.

67. "Yine diyecekler ki: 'Rabbimiz, gerçekten biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik.'" Sapıklıklarında onları taklit ettik.

"Onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar." Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"O günde (her) zalim ellerini ısırıp 'Keşke Peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım.' der. 'Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki bana geldikten sonra beni zikirden** (Kur'ân'dan) **o saptırdı.'"** (el-Furkan, 25/27-29)

68. Hem kendilerinin hem de büyük kabul ettikleri kimselerin cezayı hak ettiklerini öğrenecekleri vakit, kendilerini saptıranların daha çok azaba uğratıldıklarını bilerek rahatlamak istediklerinden şöyle diyeceklerdir: **"Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onlara büyük bir lanetle lanet et."** Yüce Allah da şöyle buyuracaktır: Her biriniz için azaptan belli bir pay vardır. Hepiniz küfür ve masiyette ortaktınız. O bakımdan ceza görmede de ortak olacaksınız. İşlediği günahların farklılığı oranında kiminizin cezası diğerinden farklı olsa da bu böyledir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴾

69- Ey iman edenler! Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nitekim Allah onu onların dediklerinden temize çıkarmıştır. O, Allah indinde çok itibarlı biriydi.

69. Yüce Allah, mü'min kullarını şerefli, kendilerine karşı çok şefkatli ve merhametli olan rasûlleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eziyet edip incitmekten sakındırmaktadır. Böylelikle onu karşılamaları gereken ikram ve ihtiramın zıddıyla ona karşı tutum takınmasınlar, durumları Allah'ın kelîmi İmran oğlu Mûsâ'ya eziyet veren kimselerin hallerine benzemesin.

Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ın, söyledikleri incitici sözlerden uzak olduğunu, bu dedikleriyle ilgisinin olmadığını ortaya çıkarmıştır. Halbuki o, hiç de itham edilecek ve incitilecek bir kişi değildi. Çünkü o, Allah nezdinde oldukça itibarlı, O'na alabildiğine yakınlaştırılmış, peygamberlerin haslarından ve Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarından idi. Mûsâ *aleyhisselam*'ın sahip olduğu bu üstün faziletler, onları, onu

incitmekten, hoşuna gitmeyecek şekilde ona sataşmaktan alıkoymamıştı. O halde ey mü'minler, sizler bu hususta onlara benzemekten sakınmalısınız.

Burada işaret edilen eziyet şuydu: İsrailoğulları, Mûsâ *aleyhisselam*'ın ileri derecede hâyâlı olduğunu, onlara karşı alabildiğine tesettüre riâyet ettiğini gördüklerinde "Bu şekilde onu davranmaya iten tek sebep, onun hâyâlırının büyük olmasıdır." dediler. Bu yalan haber de aralarında alabildiğine yayıldı. Yüce Allah, onların bu iddialarından Mûsâ'yı temize çıkarmak istedi. Şöyle ki bir seferinde yıkanmak üzere elbisesini bir taşın üzerine koymuştu. Taş, elbisesiyle birlikte uzaklaşıp gitti. Mûsâ *aleyhisselam* da onu arkasından yakalamak üzere koştu. Bu halde İsrailoğullarının oturdukları yere kadar varmak zorunda kaldı. Böylece onlar da onun, Allah'ın yarattığı en güzel surette bir kişi olduğunu gördüler[11] ve onun hakkında ortaya attıkları iftira da ortadan kalkmış oldu.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾﴾

70- Ey iman edenler! Allah'a karşı takvalı olun ve doğru söz söyleyin.

70. Yüce Allah, mü'minlere bütün hallerinde, gizli ve açıkta kendisinden korkup takvâya bağlı kalmalarını emretmekte, takvâdan da özellikle kavl-i sedîd'i (doğru sözü) teşvik etmektedir. "Kavl-i sedîd," doğruya birebir uygun -veya kesin bir kanaat sahibi olmak mümkün olmadığı hallerde- ona en yakın olan söz demektir. Bu da kıraat, zikir, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, ilim öğrenmek ve öğretmek, ilmî meselelerde doğruyu isabet ettirmeye olanca gayret harcamak, buna ulaştıran bütün yolları izleyip bu hususta yardımcı olan bütün araçları kullanmayı içine alır. İnsanlarla konuşma esnasında yumuşak ve nazik söz söylemek de kavl-i sedîde dahildir. En uygun olana yol göstermek ve nasihat ihtiva eden sözler de bu kabildendir.

Daha sonra Yüce Allah, takvanın ve kavl-i sedîd söylemenin sağlayacağı faydaları beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾

71- (Böyle yaparsanız) Allah, amellerinizi sizin için salih/düzgün kılar ve günahlarınızı da bağışlar. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse gerçekten o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

11 Buhârî, Ğusl 20; Müslim, Hayz 75, Fedâil 155, 156.

71. "(Böyle yaparsanız) **Allah, amellerinizi sizin için salih/düzgün kılar.**" Yani bu, amellerinizin salih-düzgün olmasına sebep ve kabul edilmesine bir vesile olur. Çünkü takvâ sebebiyle ameller, Allah tarafından kabul edilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Allah, ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.**" (el-Maide, 5/27)

Bununla insan, salih amel işleme tevfikine mazhar olur ve aynı şekilde Allah, amelleri, onları bozan hususlara karşı korumak suretiyle ıslah ettiği gibi o amellerin mükâfatını ve kat kat artırılmasını da sağlar.

Diğer taraftan takvâyı ve kavl-i sedidi ihlal etmek de amellerin bozulmasına, kabul edilmemesine yol açar; amellerin kabul edilmesi ve kat kat artırılması gibi sonuçların doğmamasına sebep olur.

Yine bu şekilde davranmanız sayesinde helâk oluşa sebep teşkil eden "**günahlarınızı da bağışlar.**"

O halde işler takvâ ile doğru yolu bulur ve takvâ sayesinde sakınılan hususlar bertaraf edilir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse gerçekten o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**"

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾﴾

72- Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de onlar, onu yüklenmekten çekindiler ve (gereğini yerine getirememekten) **korktular. Ama onu insan yüklendi. Şüphesiz o, çok zalim ve çok cahildir.**

72. Yüce Allah, "**emanet**"in şanını yüceltmektedir ki bu emanet, mükelleflere verdiği açıktan olduğu gibi gizli hallerde de emirleri yerine getirmek ve haramlardan sakınmak vazifesidir. Bu emaneti pek büyük varlıklar olan göklere, yere ve dağlara arz ve takdim ettiğini bildirmektedir. Ki bu teklif, kesin bir emir suretinde değil, muhayyerlik şeklindeydi. Yani onlara, "Eğer sizler, bu emanetin gereğini yerine getirir, hakkını ifa ederseniz sizler için mükâfat vardır; gereğini yerine getirmez, hakkını da eda etmezseniz cezalandırılacaksınız." denildi.

Ama "**onu yüklenmekten çekindiler** ve (gereğini yerine getirememekten) **korktular.**" Yüklenilecek bu yükü taşıyamamaktan korktular. Yoksa Rablerine isyan maksadıyla veya O'nun vereceği mükâfata muhtaç olmadıkları için değil!

Yüce Allah ise bu emaneti, -sözü geçen şarta bağlı olarak- insana teklif etti. O da bunu kabul etti. Zalimliğine ve bilgisizliğine rağmen bunu alıp yüklendi, bu ağır yükün altına girdi.

Bu emanetin gereklerini yerine getirip getirmemek açısından insanlar üç kısma ayrılır: Münafıklar bu gerekleri zahiren yerine getirirler, batınen getirmezler. Müşrikler hem zahiren hem batınen yerine getirmeyi terk ederler. Müminler ise hem zahiren hem batınen yerine getirirler.

İşte Yüce Allah, bu üç kısmın amellerini ve onların karşı karşıya kalacakları mükâfat ve cezayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِّيُعَذِّبَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْمُشْرِكِينَ وَٱلْمُشْرِكَٰتِ وَيَتُوبَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ
وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ﴾

73- (Bu emanetin sonucunda) **Allah, münafık erkeklerle münafık kadınlara, müşrik erkeklerle müşrik kadınlara azap edecek, mü'min erkeklerle mü'min kadınların da tevbelerini kabul edecektir. Allah Ğafur'dur** (çok bağışlayıcıdır), **Rahîm'dir** (pek merhametlidir).

73. Haklarında hüküm verilenlerin pek çoğu -münafık ve müşrik oluşu dolayısıyla- ilâhî mağfiret ve rahmeti hak etmemekle birlikte Allah'ın, bu âyet-i kerimeyi mağfiretinin eksiksizliğine, rahmetinin genişliğine ve cömertliğinin kapsamlılığına delâlet eden bu iki kerim ismiyle (Ğafur ve Rahim isimleriyle) nihâyetlendirdiğinden dolayı Yüce Allah'a hamd u senâ olsun.

Ahzâb sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımıyla- burada sona ermektedir. O'na hamdolsun.

سورة السبأ

SEBE SÛRESİ

-34-

34- SEBE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ
﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ
الْغَفُورُ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız kendisinin olan o Allah'adır. Âhirette de hamd yalnız O'nadır. O, Hakîm'dir, Habîr'dir.

2- O, yere gireni de, oradan çıkanı da, gökten ineni de, oraya yükseleni de bilir. O, Rahîm'dir, Ğafûr'dur.

1. Hamd, övgüye değer sıfatlar ve güzel fiiller sebebiyle övgüde bulunmak demektir. Yalnız Yüce Allah'a hamdedilir. O, bütün sıfatları dolayısıyla övülür. Zira bu sıfatlar, eksikliğin söz konusu olmadığı kemal sıfatlarıdır. Fiilleri dolayısıyla da övülür. Çünkü bu fiiller, lütuf ve adalet dairesinde döner durur. Lütfu sebebiyle O'na övgüler düzülür ve şükredilir, adaleti sebebiyle de övülür ve hikmeti itiraf edilir. O, burada kendi zatını övmektedir. Çünkü **"göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız"** O'nundur. Yani bütün bu varlıklar üzerinde hükümranlık O'na aittir. Hepsi, O'nun kullarıdır. O onlar üzerinde, övülmeyi gerektirecek şekilde tasarrufta bulunmaktadır.

"Âhirette de hamd yalnız O'nadır." Övgüsü ve yüceltilmesi, dünyada olduğundan çok daha ileri derecede ahirette açığa çıkacaktır. Yüce Allah, yaratılmışlar arasındaki hükmünü verince insanlar ve diğer bütün yaratılmışlar, O'nun verdiği hükmü, adaletinin mükemmelliğini, hükmündeki hikmetinin eşsizliğini görecekler ve bundan dolayı O'na övgüde bulunacaklardır. Hatta cehennemle cezalandırılacak kimseler dahi kalpleriyle O'na övgüde bulunup boyun eğeceklerdir. Azaplarının, amellerinin bir neticesi olduğunu, O'nun cezalandırma şeklindeki hükmünün adaletli olduğunu kabul edeceklerdir.

Nimet ve mükâfat yurdunda (cennette) O'nun hamdinin ortaya çıkışına gelince; bu husustaki haberler sayılamayacak kadar çoktur ve bu konuda naklî ve aklî deliller birbiriyle uyum göstermektedir. Cennetlikler, cennette Yüce Allah'ın ardı arkası kesilmeyen nimetlerini, kesintisiz hayırlarını, bereketlerinin çokluğunu, bağışlarının uçsuz bucaksız olduğunu göreceklerdir. Öyle ki cennet ehlinin kalbinde ne kadar temenni, ne kadar istek varsa her birine, temenni edip istediklerinden çok daha fazlası verilecektir. Hatta temennilerinin ulaşamayacağı, kalplerinden geçmeyen pek çok hayra ereceklerdir.

Böyle bir durumda Rablerine nasıl hamd edecekleri/övecekleri tasavvur edilebilir mi? Cennette Allah'ı hakkıyla tanımaya engel teşkil eden arızî sebepler, O'nu sevmenin, O'ndan övgüyle söz etmenin önündeki engeller tamamen ortadan kalkmış olacaktır. Bu da cennet ehli tarafından her türlü nimetten daha çok sevilecek bir şey ve her zevkten daha lezzetlidir.

Bundan dolayı cennet ehli, Yüce Allah'ı görüp de kendilerine hitap edeceği vakit, O'nun sözünü işittiklerinde, içinde bulundukları bütün nimetleri unutacaklar. Cennette Allah'ı zikretmeleri, bütün vakitlerde tıpkı nefes alıp vermeleri gibi kesintisiz olur. Buna bir de O'na hamd u senalarda bulunmalarını gerektirecek şekilde cennette her vakit Rablerinin azameti, celali, cemali ve kemalinin genişliğinin ortaya çıkacağını eklersek durumu varın siz düşünün!

"O Hakîmdir." Yani yönetiminde ve idaresinde, verdiği emir ve yasaklarında hikmeti sonsuz olandır. **"Habîrdir."** Bütün işlerin gizliliklerini, saklı olan hallerini bilir, hepsinden haberdardır. Yüce Allah daha sonra ilminin genişliğini etraflı bir şekilde dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

2. **"O, yere"** yağmur, tohum ve canlı kabilinden **"gireni de, oradan"** çeşitli bitkilerden ve canlı türlerinden **"çıkanı da, gökten"** hükümler, rızıklar ve kaderler kabilinden **"ineni de, oraya"** melekler, ruhlar ve bunun dışındaki şeylerden **"yükseleni de bilir."**

Yüce Allah, yarattıklarını, onlardaki hikmetini ve bütün hallerini bildiğini beyan ettikten sonra da onlara olan mağfiret ve rahmetini belirterek şöyle buyurmaktadır:

"O, Rahîm'dir, Ğafûr'dur." Yani rahmet ve mağfiret O'nun sıfatıdır. Bunların tecellileri de kesintisiz olarak her zaman kulların üzerine, bunları gerektiren amellerde bulunmalarına göre iner.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَأْتِينَا ٱلسَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ
مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ
مُّبِينٍ ﴿٣﴾ لِّيَجْزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
﴿٤﴾ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ﴾

3- Kafirler, 'Bize kıyamet gelmeyecek!' dediler. De ki: 'Hayır! Gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki o, elbette size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan daha küçük ya da büyük ne varsa hepsi muhakkak apaçık bir kitaptadır.'

4- Bu, iman edip salih ameller işleyenleri mükâfatlandırması içindir. Onlar için mağfiret ve tükenmez bir rızık vardır.

5- Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar var ya, işte onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır.

3. Yüce Allah, Zatını vasfettiği hususlarla azametini beyan ettikten -ki bu O'nun tazim ve takdis edilmesini ve O'na iman etmeyi gerektirir- sonra insan sınıflarını söz konusu etmektedir. Bir kesim, Rabbini hakkıyla tanımamakta, O'nu hak ettiği şekilde tazim etmemektedir. Aksine O'nu, O'nun öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu ve kıyametin kopacağını inkâr etmiş, bu hususta peygamberlerine karşı çıkmışlardır. O ise şöyle buyurmaktadır:

"Kafirler," yani Allah'a, peygamberlerine ve onların getirdiklerine küfredenler, küfürleri sebebiyle **"Bize kıyamet gelmeyecek!"** yani her şey dünya hayatından ibarettir, kimimiz ölürüz, kimimiz de yaşarız, **"dediler."** Yüce Allah, Rasûlüne onların sözlerini ret ve iptal etmesini, öldükten sonra dirilişin gerçekleşeceğine ve kıyametin mutlaka gelip onları bulacağına dair yemin etmesini emretmektedir: **"De ki: Gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki o, elbette size gelecektir."**

Buna dair de bir delil getirmiştir ki, onu kabul eden kimse, zorunlu olarak öldükten sonra dirilişi de tasdik etmek durumundadır. Bu delil ise Yüce Allah'ın geniş ve her şeyi kuşatan ilmidir. Bu sebeple Rabbini, **"Gaybı bilen"** diye vasfetmiştir. Gayb, gözlerimizden ve ilmimizden gizli olan şeylerdir. O, gaybı biliyor; ya görülenlere ne demeli!?

Daha sonra ilminin kapsamlılığına dair ifadeyi pekiştirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz."**

Her şeyi hem zatları ile hem cüzleri ile bilir. Hatta parçanın en küçük bölümü olan ve miktarı miskal/ağırlık diye ifade edilen en küçük ağırlıklar [atomlar] bile O'nun bilgisinin dışında değildir.

"Bundan daha küçük ya da büyük ne varsa hepsi muhakkak apaçık bir kitaptadır." İlmi, onları kuşatmış, kalemi de kaydetmiştir. Apaçık kitap da onları içermektedir ki bu kitap, Levh-i Mahfuz'dur. Zerre ağırlığınca bir şey veya bundan daha aşağısı bile O'nun bilgisinden gizli kalmadığına göre yerin, ölülerden neleri eksilttiğini ve cesetlerinden geriye ne kaldığını bilen, elbette ve öncelikli olarak onları diriltmeye de kadirdir. Onları diriltmek, hiçbir şekilde, her şeyi kuşatan bilgiden daha fazla hayret edilecek bir şey değildir.

4. Daha sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilişin maksadını beyan etmektedir: **"Bu, iman edip,"** yani kalpleriyle Allah'ı ve peygamberlerini kesin olarak tasdik edip imanlarını tasdik etmek üzere de **"salih ameller işleyenleri mükâfatlandırması içindir. İşte onlar için,"** iman ve amelleri dolayısıyla günahları için **"mağfiret"** vardır ki bununla her türlü kötülük ve ceza bertaraf edilir; ihsanları sebebiyle de **"tükenmez bir rızık vardır."** Bununla da her türlü istek ve arzuları, dilek ve temennileri gerçekleşir.

5. "Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar var ya," yani onları inkara, onları getirenin ve indirenin -ölümden sonra tekrar yaratmada aciz olduğunu ileri sürdükleri gibi- bu hususta da aciz olduğunu iddia etmek üzere çabalayanlar; **"işte onlar için can yakıcı,"** yani bedenlerine ve kalplerine acı ve ızdırap verici **"feci bir azap vardır."**

﴿ وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ
ٱلْحَمِيدِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilen (Kitabın), **hakkın ta kendisi olduğunu ve Azîz ve Hamîd olanın yoluna hidayet ettiğini bilirler.**

6. Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenleri ve Rasûlüne indirdiğinin hak olmadığı görüşünde olanları beyan ettikten sonra kullar arasından ilâhî tevfike mazhar olan ilim ehlinin durumlarını zikretmektedir. Bunların görüşüne göre ise Allah'ın, Rasûlüne indirdiği kitap ve bu kitabın içerdiği haberler, hakkın ta

kendisidir. Hatta hak sadece bu kitaptadır. Ona muhalif ve aykırı olan şeyler ise hiç şüphesiz batıldır. Çünkü onların ilmi, yakîn derecesine ulaşmıştır.

Yine onların kanaatine göre Kur'an, emir ve yasaklarında **"Azîz ve Hamîd olanın yoluna hidayet"** etmektedir. İşte onlar, Kur'an'ın haber verdiklerinin kesin doğru olduğuna birçok bakımdan kesin kanaat getirmişlerdir: Haber verenin doğruluğunu bilmeleri, bu haberlerin vakıadaki olaylara ve önceden gönderilmiş kitaplara uygun düşmesi, yine verdiği haberlerin gözle görülecek şekilde meydana geldiğini görmeleri, iç dünyalarında da, dış dünyalarında da bu haberlere delâlet ve tanıklık eden pek büyük âyetleri ve belgeleri görmeleri, onların Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının delâletlerine uygun düşmesi bunlardan bazılarıdır. Yine onlar, onun emir ve yasaklarının dosdoğru yola ilettiğini, bu yolun da nefsi arındıran, ecri artıran, yapana ve başkalarına fayda veren, dürüstlük, ihlas, ana-babaya iyilik yapıp akrabalık bağını gözetmek, bütün insanlara iyilikte bulunmak gibi emirleri içerdiğini; çirkin, ruhu kirleten, ecirleri yok eden kötü her türlü sıfatı da yasakladığını: şirk, zina, faiz, canlarda, mallarda namus ve haysiyetlerde zulüm ve haksızlık gibi günah ve vebali gerektiren her türlü hususu men ettiğini görürler.

İşte bu, ilim ehli için büyük bir şeref ve üstünlük, onların çok önemli bir alâmetidir. Gerçek şu ki, kulun ilmi ve Rasûlün getirdiği haberleri tasdiki ne kadar büyük, emir ve yasakların hikmetlerine dair bilgisi ne kadar çok olursa, o derece Yüce Allah'ın, Rasûlün getirdikleri hakkında delil olarak gösterdiği ilim ehlinden olur. Nitekim bu âyet-i kerimede ve diğerlerinde Yüce Allah, ilim ehlini inatçı yalanlayıcılara karşı bir delil olarak göstermiştir.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ
﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِۦ جِنَّةٌۢ ۗ بَلِ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ فِى ٱلْعَذَابِ وَٱلضَّلَٰلِ ٱلْبَعِيدِ ﴿٨﴾
أَفَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ ٱلْأَرْضَ أَوْ
نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾ ﴾

7- O kafirler dediler ki: '(Öldükten sonra) **çürüyüp paramparça olduğunuz zaman sizlerin kesinlikle yeniden yaratılacağınızı haber veren bir adamı size gösterelim mi?!'**

8- 'Allah'a karşı yalan mı uyduruyor yoksa onda bir delilik mi var (anlamadık)!?' **Hayır, âhirete iman etmeyenler, azap ve uzak bir sapıklık içindedirler.**

9- Gerek gökte gerek yerde, önlerinde ve arkalarında bulunanlara hiç bakmazlar mı? Dilersek onları yerin dibine geçiririz yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbine) **yönelen her bir kul için elbette bir ibret vardır.**

7. **"O kafirler,"** yalanlamak, alay etmek ve dirilişin uzak bir ihtimal olduğunu belirtmek üzere **"dediler ki:** '(Öldükten sonra) **çürüyüp paramparça olduğunuz zaman sizlerin kesinlikle yeniden yaratılacağınızı haber veren bir adamı size gösterelim mi?!'"** Bu "adam" ile kastettikleri, Allah Rasûlüdür. Onlara göre o, garip bir şeyler bildirmektedir. O kadar ki onlara göre o, seyredilecek ve söyledikleriyle alay edilecek kadar hayret edilecek bir haldedir. Bu yüzden şöyle diyorlar: "Çürüyüp darmadağın olduktan sonra, eklemler parçalanıp ayrıldıktan, organlar yok olup gittikten sonra nasıl olur da 'yeniden yaratılacaksınız' diyebiliyor bu adam?"

8. "Bunları söyleyen kişi, bu sözleriyle **"'Allah'a karşı yalan mı uyduruyor,"** O'na karşı cüretkârlık ederek mi bu sözleri söylüyor, **"yoksa onda bir delilik mi var** (anlamadık)!?'**"** Eğer öyleyse bu söyledikleri garip karşılanmaz. Çünkü delilik çeşit çeşittir.

Bütün bu söyledikleri, inat ve zulüm üzere söylenmiştir. Yoksa onlar, peygamberin insanların en doğru sözlüsü ve en akıllısı olduğunu kesinlikle biliyorlardı. Bunu bildikleri için de düşmanlıklarını tekrar tekrar ortaya koydular, insanları onun sözlerini dinlemekten engellemek için canlarını ve mallarını feda ettiler.

Ey temiz olmayan akıl sahipleri! Gerçekten o, yalan söyleyen bir deli olsaydı, sizin onun söylediklerine kulak vermemeniz, onun çağrısına hiçbir şekilde aldırış etmemeniz gerekirdi. Çünkü akıllı bir kimsenin, delinin söylediklerine hiçbir şekilde önem vermemesi yahut onun söylediği sözün bu kadar ileri derecede kendisini etkilememesi gerekirdi. Sizin inadınız ve zulmünüz olmasaydı hiç şüphesiz onun çağrısını kabul etmekte elinizi çabuk tutardınız. Ancak, **"O âyetler ve korkutmalar, iman etmeyen bir topluluğa fayda vermez."** (Yunus, 10/21)

Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, âhirete iman etmeyenler,"** ki onlardan bir kısmı da bu sözleri söyleyenlerdir **"azap ve uzak bir sapıklık içindedirler."** Büyük bir bedbahtlık ve doğruya hiçbir şekilde yakınlığı bulunmayan, haktan alabildiğine uzak bir sapıklık içindedirler.

Allah'ın, öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu inkâr edişlerinden, bunu bildiren Rasûlünü yalanlayarak onunla alay edişlerinden, getirdiklerinin hak olduğunu kesin olarak bildikleri halde hakkı batıl, batıl ve sapıklığı ise hak ve hidâyet olarak görmelerinden daha ileri derecede bir bedbahtlık ve sapıklık var mıdır?

9. Daha sonra Yüce Allah, dikkatlerini aklî bir delile çekmektedir. Bu delil, öldükten sonra dirilişin gördükleri gibi uzak olmadığını göstermektedir. Eğer önlerinde ve arkalarında bulunan semaya ve arza bakacak olsalar hiç şüphesiz Yüce Allah'ın bunlardaki göz kamaştırıcı kudretini görürler, en ileri ilim adamlarını bile dehşete düşürecek boyuttaki azametine tanık olurlardı. Göklerin ve yerin yaratılmasının, bunların büyüklüklerinin ve her ikisinde bulunan bunca mahlukatın var edilişinin, öldükten sonra insanların kabirlerinden diri olarak çıkarılmasından daha muazzam olduğunu anlarlardı.

Peki, bundan daha büyük şeyleri tasdik ettikleri halde öldükten sonra dirilişi yalanlamaya onları iten nedir? Evet, şüphesiz ki bu, şu ana kadar gaybî bir haberdir. Onlar bunu görmemektedirler. İşte onu yalanlayışlarının sebebi de budur. Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Dilersek onları yerin dibine geçiririz yahut gökten üzerlerine"** azaptan **"parçalar düşürürüz."** Çünkü gökler ve yer, Bizim irademiz ve emrimiz altındadır. Emir verecek olursak, Bize karşı gelemezler. Öyleyse yalanlamalarınız üzere ısrar etmekten sakının. Yoksa sizi en ağır cezalarla cezalandırırız.

"Şüphesiz bunda," göklerin, yerin ve her ikisinde bulunan bunca varlıkların yaratılmasında Rabbine **"yönelen her bir kul için elbette bir ibret vardır."**

Kulun Yüce Allah'a yönelişi ne kadar büyük olursa, ilâhî delillerden yararlanması da o kadar büyük olur. Çünkü Rabbine yönelen kimse O'na dönmüştür. Böyle bir kimsenin iradesi ve bütün gayreti Rabbinin rızasına yöneliktir. Bütün işlerinde Rabbine döner. Bu yüzden Rabbine oldukça yakındır. Onun Allah'ı razı edecek şeylerle uğraşmaktan başka hiçbir gayesi yoktur. Mahlukata bakışı da tefekkür ve ibret bakışıdır. Faydasız ve gafilane bir bakış değildir.

﴿ ۞ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا يَٰجِبَالُ أَوِّبِى مَعَهُۥ وَٱلطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ ٱلْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ ٱعْمَلْ
سَٰبِغَٰتٍ وَقَدِّرْ فِى ٱلسَّرْدِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾ ﴾

10- Andolsun ki Davud'a katımızdan bir lütuf/üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin.' (dedik). **Ona demiri de yumuşattık.**

11- 'Bol ve uzun zırhlar yap ve dokumayı ölçülü tut. (Ailece) **salih amel işleyin. Çünkü Ben yaptıklarınızı çok iyi görmekteyim.'** (dedik).

10-11. Yani Biz, kulumuz ve rasûlümüz Davud *aleyhisselam*'a lütuf ve ihsanda bulunmuş, ona faydalı ilimden, salih amelden, dinî ve dünyevî nimetlerden pek üstün şeyler vermiştik. Yüce Allah'ın onun üzerindeki nimetlerinden -özel olarak ihsan ettiği- bazıları, dağlar gibi cansızlara, kuşlar gibi birtakım hayvanlara emretmesiyle onların onunla birlikte tesbihte bulunmaları, ona icabet ederek Rabbine hamd ve tesbihi tekrarlamalarıdır. Bu, ona verilen bir nimetti. Çünkü bu, kendisinden önce de, kendisinden sonra da bir kimseye nasip olmamış ve olmayacak özelliklerindendir.

Ayrıca canlı ve cansız varlıkların, Rablerinin tesbih edilmesi, şanının yüceltilmesi, tekbir ve hamd edilmesi isteğine cevap vermeleri hem onun için hem de başkası için bir teşviktir. Bu, Yüce Allah'ı anmak için kişiyi harekete geçiren bir husustur.

Ona verilen nimetlerden biri de güzel sestir. Zira pek çok alimin belirttiği gibi bu durum, Davud *aleyhisselam*'ın sesi dolayısıyla neşveye gelmeleri şeklinde oluyordu. Çünkü Yüce Allah, ona başkasında olmayan, üstün ve güzel bir ses vermişti. O, bu oldukça güzel ve neşelendirici sesiyle yüksek bir şekilde tesbih, tehlil ve temcîd (Allah'ın şanını yüceltmek) yaptı mı insanlardan olsun, cinlerden olsun onu işiten herkes -hatta kuşlar ve dağlar bile- neşveye gelir ve Rabbini hamd ile tesbih ederdi.

Yine bu ilâhî nimetlerden biri şudur: Onların tesbih etmelerinin ecri de muhtemelen ona yazılıyordu. Çünkü o, buna vesile oluyor ve bu varlıklar da ona tâbi olarak tesbih ediyordu.

Allah'ın ona olan lütuf ve ihsanlarından biri de demiri ona yumuşatmış olmasıydı. Böylelikle vücudu boydan boya örten zırhlar yapabiliyordu. Ayrıca Yüce Allah, ona bu zırhları yapma sanatını da öğretmişti. Dokumada işi nasıl ölçülü tutacağını da bildirmişti. Yani o, bu zırhları halkalar halinde yapıyor, sonra da bunları birbirinin içine sokuyor ve böylece işliyordu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve Biz ona, sizin faydanıza ve savaşlarınızda sizi korusun diye elbise/zırh yapma sanatını öğrettik. Acaba şükredecek misiniz?"** (el-Enbiya, 21/80)

Allah, Davud *aleyhisselam*'a ve onun aile halkına ihsan ettiği lütufları beyan edip onlara kendisine şükretmelerini, salih amel işlemelerini, bu amellerini ıslah ederek ve amelleri bozucu şeylerden koruyarak Zatını gözetmelerini emretti. Çünkü O, amellerini görendir, amellerinden haberdardır. Amellerinden hiçbir şey O'na gizli ve saklı kalmaz.

﴿ وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُۥ عَيْنَ ٱلْقِطْرِ وَمِنَ ٱلْجِنِّ مَن يَعْمَلُ
بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُۥ مَا
يَشَآءُ مِن مَّحَٰرِيبَ وَتَمَٰثِيلَ وَجِفَانٍ كَٱلْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَٰتٍ ٱعْمَلُوٓا۟ ءَالَ دَاوُۥدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ
عِبَادِىَ ٱلشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ إِلَّا دَآبَّةُ ٱلْأَرْضِ تَأْكُلُ
مِنسَأَتَهُۥ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ ٱلْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ٱلْغَيْبَ مَا لَبِثُوا۟ فِى ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Süleyman'ın emrine de rüzgarı verdik. O, sabah gidişinde bir aylık, akşam dönüşünde de bir aylık yol alırdı. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Cinlerden bir kesim de Rabbinin emriyle onun önünde iş görürlerdi. Onlardan kim emrimizden saparsa Biz ona alevli ateş azabından tattırırdık.

13- Onlar, onun için kaleler, heykeller, büyük havuzları andıran çanaklar ve yerlerinde sabit kazanlar gibi dilediği şeyleri yaparlardı. 'Ey Dâvûd hanedanı! Şükre çalışın. Kullarımdan şükredenler pek azdır.'

14- Biz, onun ölümüne hükmettiğimizde cinlere onun öldüğünü bildiren şey, ancak asasını yiyen bir ağaç kurdu oldu. Nihâyet o, yıkılıp yere düşünce açıkça ortaya çıktı ki eğer cinler, gaybı biliyor olsaydılar, bu alçaltıcı azap içinde kalmaya devam etmezlerdi.

12. Allah, Davud *aleyhisselam*'a olan lütfunu haber verdikten sonra oğlu Süleyman *aleyhisselam*'a olan lütfunu, ona rüzgarı, emriyle akıp gitmek üzere amade kılmış olduğunu, rüzgârın onu ve beraberindekileri taşıyıp götürdüğünü, oldukça uzak bir yolu kısacık bir zamanda alarak bir gün zarfında iki aylık mesafeyi kat ettiğini bildirmektedir.

"O, sabah" yani günün başından öğle vaktine kadarki **"gidişinde bir aylık, akşam"** öğleden günün sonuna kadar olan vakitteki **"dönüşünde de bir aylık yol alırdı. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık."** Bakır pınarını onun

emrine verdik ve bakırdan yapılması mümkün olan kap kacak ve başka şeyleri kolaylıkla yapabilecek şekilde sebepleri ona kolaylaştırdık.

Aynı şekilde şeytan ve cinleri de onun emrine verdik. O'nun emrine karşı gelebilecek güçleri de yoktu: **"Onlardan kim emrimizden saparsa Biz ona alevli ateş azabından tattırırdık."**

13. Süleyman *aleyhisselam*'ın, yapmalarını dilediği her türlü işi onların yapıyorlardı. **"Kaleler"** (diye meali verilen) "محاريب" kelimesi, inşa edilen ve kendisi vasıtasıyla binaların muhkem kılındığı her türlü yapı demektir. Bu ifadeyle oldukça muhteşem binaların yapıldığı anlatılmak istenmektedir. **"Heykeller,"** yani bu işi sağlam yapmaları ve bu konuda güçleri dolayısıyla canlı cansız varlıkların suretlerini yaparlardı. **"Büyük havuzları andıran çanaklar,"** Süleyman *aleyhisselam*, başkasının ihtiyaç duymadığı şeylere ihtiyaç duyduğundan dolayı onlara bu kadar büyük çanakları yemek pişirmek için yaptırıyordu.

"Ve" onun için **"yerlerinde sabit,"** büyüklükleri sebebiyle yerlerinden kıpırdatılamayan **"kazanlar gibi dilediği şeyleri yaparlardı."** Allah, onlara olan lütfunu beyan ettikten sonra bu nimet ve lütfuna şükretmelerini emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Ey Dâvûd hanedanı," bunlar Dâvûd, onun çocukları ve aile halkıdır, **"şükre çalışın."** Yüce Allah burada hepsine seslendi, çünkü bu lütuf onların hepsine yönelikti ve bunların pek çoğundan hepsi istifade edebiliyorlardı. O nedenle Allah'ın kendilerine verdiği şeylere ve onlara ihsan ettiklerine karşılık olmak üzere şükretmeleri istenmiştir. **"Kullarımdan şükredenler pek azdır."** Onların çoğunluğu, Yüce Allah'a, kendilerine ihsan etmiş olduğu nimetlere, onlardan uzaklaştırmış olduğu musibetlere karşı şükretmezler.

Şükür, kalbin Allah'ın lütfunu itiraf etmesi, bu nimet ve lütufları onlara muhtaç olduğu şuuruyla Yüce Allah'a itaat yönünde kullanması, onları masiyet için kullanmaktan sakınması demektir.

14. Şeytanlar Süleyman *aleyhisselam*'a her türlü yapıyı inşa etmeye devam ettiler. İnsanlara karşı da gerçekleri başka türlü göstermeye kalkışmış, kendilerinin gaybı bildiklerini, gizli-aklı şeylere muttali olduklarını haber vermişlerdi. Yüce Allah da bu iddialarında yalancı olduklarını göstermek istediğinden bu işlerde çalıştıkları sırada Süleyman *aleyhisselam*'ın ölüm hükmünü verdi. O, bu sırada asasına dayanmıştı. Böylece cinler, onun yanından geçip asasına dayalı olduğunu gördüklerinde hayatta olduğunu zannediyor, ondan korkarak çalışmalarına devam

ediyorlardı. Bu halleri -denildiğine göre- tam bir yıl süreyle devam etti. Nihâyet bir ağaç kurdu onun asasının içine girdi ve bu asayı yedi. Nihâyet asa çürüyüp kırılınca Süleyman *aleyhisselam* yere düştü. Böylelikle şeytanlar, öldüğünü anladıkları için dağılıp gittiler. Bu suretle insanlar da şu âyet-i kerimede dile getirilen gerçeği anladılar:

"Eğer cinler, gaybı biliyor olsaydılar, bu alçaltıcı azap içinde kalmaya devam etmezlerdi." Böylelikle insanlar cinlerin gaybı bilmediklerini anladılar. Çünkü kendilerine çok ağır gelen bu işlere devam ediyorlardı. Gaybı bilmiş olsalardı bilmeyi en çok isteyecekleri gayp bilgisi olan Süleyman *aleyhisselam*'ın ölümünü bilirlerdi. Çünkü böylelikle içinde bulundukları bu yorucu ve ağır işlerden kurtulabilirlerdi.

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا
لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ
ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي
إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا
السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ
فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ
عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا
لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾﴾

15- Andolsun ki Sebeliler için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Sağda ve solda iki bahçeleri vardı. 'Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir yurt ve bağışlayıcı bir Rab!' (dendi onlara.)

16- Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik ve onların o iki bahçesini, içinde buruk yemişli ağaçlar, ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.

17- İşte küfürleri/nankörlükleri sebebiyle onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz, kafirlerden/nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız hiç?

18- Oranın halkı ile bereketli kıldığımız memleketler arasında biri diğerinden görünen (komşu) **şehirler var ettik ve buralarda**

(meşakkatsiz bir) seyir güzergahı takdir ettik. 'Oralarda hem geceleri hem gündüzleri güven içinde yol alın.' (dedik.)

19- Ama onlar, 'Rabbimiz! Yolculuk güzergahlarımızın arasını uzaklaştır.' dediler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları (ibretlik) birer hikaye yaptık ve tamamen darmadağın ettik. Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

20- Andolsun İblis, onlar hakkında tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir grup dışında hepsi ona uydular.

21- Halbuki onun, onlar üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktu. Ancak Biz, âhirete iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt edip ortaya çıkarmak için böyle yaptık. Rabbin her şeyi görüp gözetendir.

15-19. Sebe', Yemen'de meşhur bir kabilenin adıdır. Yurtlarının adı da Me'rib idi. Yüce Allah'ın genel olarak bütün insanlara, özel olarak da Araplara ihsan ettiği nimet ve lütuflarından biri de Araplara komşu olan ve geride bıraktıkları eserleri görülen, helâk olmuş kavimlerin, insanların birbirlerine aktarageldikleri birtakım haberlerini Kur'ân-ı Kerim'de anlatmış olmasıdır. Bunun maksadı, bunun Kur'ân'ı tasdik etmeyi daha da teşvik edici olması ve öğüt alma ihtimalini yükseltmesidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Sebeliler için kendi yurtlarında,"** yani yaşadıkları yerlerde **"bir ibret vardı."** Buradaki ibretten kasıt, Yüce Allah'ın kendilerine bol bol nimet ihsan etmiş olması ve onlardan birçok musibeti uzaklaştırmasıdır. Bu, Allah'a ibadet edip O'na şükretmelerini gerektiren bir husustu.

Daha sonra Allah, bu ibretin mahiyetini şu buyruğuyla açıklamaktadır: **"Sağda ve solda iki bahçeleri vardı."** Onların pek büyük bir vadileri vardı. Bu vadiden çokça sel akardı. Suları toplamak için oldukça sağlam bir set (baraj) inşa etmişlerdi. Seller buraya gelir ve bu setin arkasında çok büyük miktarda su birikirdi. Onlar da bu suyu vadinin sağında ve solunda bulunan bahçelerine dağıtırlardı. Böylelikle bu büyük bahçeler, ihtiyaçlarına yetecek kadar mahsül verir, imrenilecek bir halde ve sevinç içinde yaşar giderlerdi.

Yüce Allah, onlara pek çok yönden ihsan etmiş olduğu nimetlerine şükretmelerini emretmişti ki bu nimetlerin bazıları şöylece sayılabilir:

1. Gıdalarının büyük çoğunluğunu elde ettikleri iki bahçeye sahip olmaları.

2. Havası güzel, nemi az ve rahat bir şekilde rızıklarını elde ettikleri güzel bir ülke verilmiş olması.

3. Yüce Allah, kendisine şükredecek olurlarsa günahlarını bağışlayacağını, onlara merhamet buyuracağını va'detmişti. Onun için de burada **"İşte güzel bir yurt ve bağışlayıcı bir Rab!"** buyurmaktadır.

4. Yüce Allah, ticaret ve kazançları için bereketleri bol topraklara gitme ihtiyaçları olduğunu bildiğinden onların gâyet kolay bir şekilde o topraklara ulaşmalarını sağlayacak sebepleri de hazırlamıştı. Anlaşıldığı kadarıyla bu bereketli topraklar -seleften birçok kimsenin söylediği üzere- San'a çevresindeki kasabalardır. Buranın Şam olduğu da söylenmiştir. İşte bu yerlere kolaylıkla, güven içinde ve korkudan uzak şekilde ulaşabilmelerini sağladı. Ülkeleri ile gidecekleri yerler arasında azık ve ihtiyaçlarını taşıma meşakkatine girmelerini gerektirmeyecek şekilde birbiri ardınca dizili komşu şehirler vardı. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Oranın halkı ile bereketli kıldığımız memleketler arasında biri diğerinden görünen (komşu) **şehirler var ettik ve buralarda** (meşakkatsiz bir) **seyir güzergahı takdir ettik."** Yani onların yaptıkları bu yolculuğun süresi, onlar tarafından bilinirdi ve herhangi bir nedenle bu yolda kaybolmalarını önleyecek şekilde nasıl gidip geleceklerini tespit edebiliyorlardı.

"Oralarda hem geceleri hem gündüzleri güven içinde yol alın." Yani gece ve gündüz boyunca yolculuğunuzda korkuya kapılmaksızın huzur içinde gidin gelin, dedik. Yüce Allah'ın onları korkudan yana emin kılmış olması, üzerlerindeki nimetini tamamlayan bir unsurudur. Ancak onlar, bu nimetleri ihsan edenden, O'na ibadetten yüz çevirdiler ve şımarıp nankörlük ettiler. Hatta bu nimetin verdiği rahatlıktan usandılar ve nihâyet kolaylıkla yolculuk yaptıkları bu şehirler arasındaki yolculuk güzergahlarının birbirlerinden daha da uzaklaşmasını isteyecek ve temenni edecek hale geldiler.

"Ve nefislerine," Allah'a karşı küfür, nimetlerine karşı da nankörlük etmek suretiyle **"zulmettiler."** Allah da kendilerini azdıran bu nimet sebebiyle onları cezalandırdı. Nimetlerini de yok etti. Onların üzerlerine setlerini/barajlarını tahrip eden, bahçelerini yok eden, bağlarını-bostanlarını mahveden dehşetli bir sel olan Arim selini gönderdi. O pek hoş bahçeler ve mahsulleri bol ağaçlar yerine hiçbir faydası olmayan ağaçlar kaldı. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"...onların o iki bahçesini, içinde buruk yemişli ağaçlar, ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan," önemsenecek bir şeye sahip olmayan az yiyecekli **"iki bahçeye çevirdik."**

Burada sözü edilen ağaçlar, faydasız oldukları bilinen ağaçlardır. Bu da tam olarak onların amellerine uygun bir cezadır. Zira onlar, güzelce şükretmek yerine çirkin olan nankörlüğü seçtiklerinden dolayı üzerlerindeki nimet de bu şekilde değiştirilmiş oldu. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İşte küfürleri/nankörlükleri sebebiyle onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz, kafirlerden/nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız hiç?" Yani Allah'ı inkar edip nimetler dolayısıyla şımaranlardan/nankörlerden başkalarını cezalandırır mıyız ki?

Bu musibet başlarına gelince, daha önceleri bir aradayken ayrılıp darmadağın oldular. Yüce Allah onları, anlatılan ibretlik hikâyelere, gece sohbetlerinde nakledilen rivâyetlere dönüştürdü. O kadar ki bu dağılışları "Sebeliler gibi dağıldılar" şeklinde darb-ı mesel olmuş, herkes onların başlarına gelen olayları anlatır olmuştur. Ama onların bu ibretli hallerinden sadece Yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerden başkası ibret alıp yararlanmaz:

"Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır." Hoşuna gitmeyen şeylere ve zorluklara karşı Allah için tahammül eden, bunlara karşı öfkelenmeyen, aksine onlara katlanan çok sabırlı kimseler ile Yüce Allah'ın nimetlerini dile getirip itiraf eden, bu nimetleri ihsan edeni öven, bunları O'na itaat uğrunda harcayan ve Allah'ın nimetlerine çokça şükreden kimseler ibret alır.

İşte onlar, böylelerinin kıssalarını, başlarından geçen olayları ve üzerlerine gönderilen azabı işittiklerinde şu gerçekleri anlarlar: Bu ceza, Allah'ın nimetine karşı nankörlük ettiklerinden dolayı başlarına gelmiştir ve onlar gibi hareket eden herkese de onlara yapılanın aynısı yapılacaktır. Allah'a şükretmek, nimeti muhafaza eder ve musibeti önler. Allah'ın peygamberleri, verdikleri haberlerde sadıktırlar. Ceza (amellerin karşılıklarının verilmesi) haktır. Tıpkı dünya yurdunda bunun örneklerini gördüğümüz gibi.

20. Daha sonra Yüce Allah, Sebe' kavminin, İblis'in, haklarında zannını doğru çıkardığı kimselerden olduklarını beyan etmektedir. Çünkü İblis, Rabbine şöyle demişti: **"İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarından ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."** (Sa'd, 38/82-83) Bu, İblis'in bir zannıdır/tahminidir, yakîn/kesin bilgisi değildir. Çünkü o, gaybı bilemez. İstisnâ ettiği kimseler

dışında hepsini azdıracağına dair Allah'tan bir haber de ona gelmiş değildir. İşte Sebeliler ve benzerleri, İblis'in, haklarında zannını doğru çıkardığı ve kendilerini davet edip azdırdığı kimselerdendir.

"Mü'minlerden bir grup dışında hepsi ona uydular." Bunlar, Allah'ın nimetine karşı nankörlük etmeyenlerdi. İşte onlar, İblis'in zannının kapsamına girmeyenlerdir.

Sebe' kavmiyle ilgili kıssanın, **"Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır."** buyruğuyla sona ermiş olma ihtimali de vardır. Bundan sonra ise Yüce Allah, **"Andolsun İblis onlar,"** yani tür olarak insanlar **"hakkında tahminini doğru çıkardı."** buyurarak yeni bir konuya başlamış olabilir. O takdirde bu âyet-i kerime, İblis'e tâbi olan herkes hakkında umumi demektir.

21. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onun,"** İblis'in **"onlar üzerinde hiçbir hakimiyeti,"** tasallutu, baskı kurup emrine mecbur etme, yapmalarını istediği şeylere onları zorlama imkanı **"yoktu."** Fakat Yüce Allah'ın hikmeti onlara musallat olmasını, Âdemoğullarına işlerini güzel gösterip onları aldatmaya çalışmasını gerektirmiştir.

"Ancak Biz âhirete, iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt edip ortaya çıkarmak için böyle yaptık." Yani böylelikle imtihan pazarı kurulsun, bu yolla kimin doğru ve samimi, kimin de yalancı olduğu ortaya çıksın, gerçek imana sahip olan kimse bu imtihan ve sınamada sebat göstererek, şeytanî şüpheleri bir kenara atarak ortaya çıksın, imanı sabit olmayan, aksine en basit şüphelerle sarsılıveren, imanın zıddına davet eden en ufak bir sebeple dahi ortadan kalkan bir imana sahip olandan ayırt edilsin.

Yani Yüce Allah onu, kullarını kendisiyle sınadığı ve iyiyi kötüden ayırt ettiği bir imtihan olarak takdir etmiştir. **"Rabbin her şeyi görüp gözetendir."** O, kulları da, amellerini de görüp gözetir ve bilir. Bu amellerin karşılıkları vermek için onları kaydeder. Sonra da karşılıklarını tam ve eksiksiz olarak verecektir.

﴿ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- De ki: 'Allah'ın dışında (ilah olduğunu) **iddia ettiklerinize** (istediğiniz kadar) **yalvarın. Onlar, ne göklerde ne de yerde zerre ağırlı-**

ğınca bir şeye sahiptirler. Onların gökte ve yerde hiçbir ortaklığı olmadığı gibi Allah'ın da onlardan hiçbir yardımcısı yoktur.

23- **O'nun katında izin verdiklerinden başkasının şefaati de fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da** 'Hakkı (buyurdu).' **derler. O, çok yücedir, çok büyüktür.**

22. Yani ey Peygamber! Hiçbir fayda ve zararı olmayan yaratılmışları Allah'a ortak koşan müşriklere, bu uydurma ortaklarının acizliklerini tartışılmaz olarak kabul edecekleri bir şekilde ve onlara ibadetin batıl olduğunu açıklayıcı olarak **"de ki: Allah'ın dışında** (ilah olduğunu) **iddia ettiklerinize** (istediğiniz kadar) **yalvarın."** Allah'ın ortakları olduğunu iddia ettiklerinize dua edin, eğer sizin bu duanızın bir faydası olacaksa! Zira onlarda acizliğin bütün sebepleri mevcuttur ve yapılan duaya karşılık vermeyecekleri de bütün yönleriyle açıkça ortadadır. Onların bir şeye asgari düzeyde güç yetirmeleri bile söz konusu değildir: **"Onlar, ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye,"** ne bağımsız olarak ne de ortaklık suretinde **"sahiptirler."** Bu yüzden -devamla- şöyle buyrulmaktadır:

"Onların," sizin uydurduğunuzbu ilâhların **"gökte ve yerde"** az olsun, çok olsun **"hiçbir ortaklığı olmadığı gibi..."** Ne hükümranlıkları ne de hükümranlıkta ortaklıkları söz konusudur. O halde ancak şu iddia edilebilir: "Bunlar, mutlak hükümran olanın yardımcıları, destekçileridir. Onun için bu uydurma ilâhlara dua etmek faydalıdır. Zira mutlak hükümdarın onlara ihtiyacı olduğu için onlar, kendilerine yönelen kimselerin ihtiyaçlarını görürler."

İşte Allah onların böyle bir konumda da olmadıklarını belirterek şöyle buyurmaktadır: Bir ve kahhâr olan Allah'ın **"onlardan,"** bu uydurma ilâhlardan **"hiçbir yardımcısı da yoktur,"** yönetimi elinde tutması, işlerini çekip çevirmesi için O'na yardım eden hiç kimse de bulunmamaktadır. Bu durumda, geriye sadece şefaat etme ihtimalleri kalmaktadır. Yüce Allah, onların şefaatlerini de şu buyruk ile reddetmektedir:

23. "O'nun katında izin verdiklerinden başkasının şefaati de fayda vermez." Böylece müşriklerin, Allah'a koştukları ortaklara; insan, ağaç ve bunların dışında edindikleri putlara olan bağlılıklarını ve umutlarını Yüce Allah, tamamıyla kesmekte, bunların batıl olduklarını, şirkin bütün kaynaklarını kökten kurutarcasına, büsbütün koparıp atarcasına açıklamaktadır. Çünkü müşrik, Allah'tan

başkasına dua ve ibadet ederken onun kendisine fayda sağlayacağını umar. Zaten onun şirk koşmasına sebep olan da bu umududur.

Allah'tan başka dua ve ibadet ettiği varlık, herhangi bir fayda sağlayamayacak, zarar da veremeyecek bir durumda olduğuna, mutlak hükümrana ortak ve O'nun yardımcısı da olmadığına, mutlak hükümranın izni olmaksızın şefaat de edemeyeceğine göre böyle bir dua ve ibadet, aklen şaşkınlık, dinen de batıldır.

Dahası şirk koşanın bu konudaki dilek ve maksadının tam aksi ortaya çıkar. O, ortak koştuğu varlıkların kendisine fayda sağlamalarını ister. Yüce Allah ise böyle bir şeyin batıl olduğunu ve gerçekleşmeyeceğini açıklamaktadır. Hatta başka âyetlerde, ortak koşulan varlıkların kendilerine ibadet edenlere zarar vereceklerini de açıklamıştır. Kıyamet gününde biri diğerini inkâr edecek ve birbirlerine lanet edeceklerdir. Varacakları yer de cehennem ateşi olacaktır: **"İnsanlar bir araya toplandıklarında** (mahşerde) **onlar bunlara düşman kesilir ve ibadetlerini inkâr ederler."** (el-Ahkâf, 46/6)

Hayret edilecek nokta şudur ki müşrikler, beşer oldukları iddiasıyla peygamberlere boyun eğmeyip büyüklük taslarlar, buna karşılık ağaca ve taşa ibadet ve dua etmeye razı olurlar. Mutlak hükümran, rahmeti her şeyi kuşatan ve varlıkları hesaba çekecek olan Allah'a ihlasla ibadet etmeyip büyüklük taslar, buna karşılık kendisine fayda vermekten çok zararı dokunacak olan varlıklara ibadete, kendisinin en aşırı derecede düşmanı olan şeytana itaate razı olurlar.

Yüce Allah'ın, **"Nihâyet kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da 'Hakkı** (buyurdu).**' derler. O, çok yücedir, çok büyüktür"** buyruğunda geçen "onlar" zamirinin, müşriklere ait olma ihtimali vardır. Çünkü âyetin öncesinde onların sözü geçmektedir. Zamirlerdeki kaide ise sözü geçen en yakın isme ait olmalarıdır. O zaman mana şöyle olur:

Kıyamet günü gelip de müşriklerin kalplerinden korku giderilip akılları başlarına geldiğinde, onlara dünyadaki hallerine ve peygamberlerin getirdikleri hakkı yalanlamalarına dair soru sorulduğunda gittikleri küfür ve şirk yolunun batıl olduğunu itiraf edecekler, Allah'ın söylediklerinin, peygamberlerin Allah'tan getirdikleri haberlerin hakkın ta kendisi olduğunu bildireceklerdir. **"Evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıkmış olacaktır."** (el-En'âm, 6/28) Böylelikle hakkın Allah'a ait olduğunu bilecekler ve günahlarını itiraf edeceklerdir.

"O," hem zatı ile **"çok yüce"**dir. Bütün yaratılmışların üstündedir. Hem de onların hepsini emri altına almıştır. O, kadri itibarıyla da yücedir. Çünkü O'nun

pek büyük, son derece üstün ve şerefli sıfatları vardır. O, zatı ve sıfatları itibarıyla da **"çok büyüktür."** O'nun yüceliğinin bir tecellisi, O'nun hükmünün üstün gelmesi ve mütekebbirlerle müşriklerin nefisleri dahil bütün nefislerin O'na, zilletle ve itaatle boyun eğmesidir. İşte ifadelerin akışının delalet ettiği en açık mana, en kuvvetli anlam budur.

Söz konusu zamirin meleklere ait olma ihtimali de vardır. Çünkü Yüce Allah, vahiyle konuştuğunda melekler onu işitirler. Bu sebeple bayılır ve Allah'a secdeye kapanırlar. Başını ilk kaldıracak kişi Cebrail olur. Allah ona dilediği vahiylerle kelâmını bildirir. Meleklerin baygınlığı geçip korkuları gidince kendilerinin baygın olarak yere yıkılmalarına sebep olan sözün ne olduğunu biri, diğerine, **"Rabbiniz ne buyurdu?"** diye sorar.

Biri, ötekine ya O'nun haktan başka bir şey söylemediğini bildiklerinden özetle **"Hakkı** (buyurdu)." derler ya da O'ndan işitmiş oldukları sözü naklederek "Şöyle şöyle buyurdu." derler ki bu da o hakka dahildir.

Buna göre buyruğun anlamı şöyle olur: Niteliklerini, acizliklerini, eksikliklerini, hiçbir şekilde fayda sağlamadıklarını belirttiğimiz uydurma ilâhlara müşrikler, Allah ile birlikte ibadet ettiler. Böylelikle onlar, o pek büyük, yüce ve azim olan Rabbe ihlasla ibadetten yan çizip yüz çevirdiler. Halbuki O'nun azamet ve celali dolayısıyla o şerefli melekler, Allah'a pek yakınlaştırılmış olan varlıklar bile O'nun kelâmını işittiklerinde bu derece itaatle boyun eğerler, hatta baygın düşerler. Hepsi Yüce Allah'ın haktan başka bir söz söylemeyeceğini ikrar ederler.

Peki, bu müşriklere ne oluyor ki şanı bu kadar yüce, mülk ve saltanatı bu kadar büyük olan Zata ibadetten yüz çevirip büyükleniyorlar? O çok yüce ve pek büyük Zat, müşriklerin ortak koşmalarından, iftira ve yalanlarından münezzehtir!

﴿ ۞ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي
ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُل لَّا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا
رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِ شُرَكَاءَ ۖ
كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ﴾

24- De ki: 'Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kim?' 'Allah'tır' de. 'O halde ya biz ya da siz, iki taraftan biri hidâyet üzere, biri de apaçık bir sapıklık içindedir.'

25- De ki: 'Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu tutulmayacaksınız, biz de sizin işlediklerinizden sorumlu tutulmayacağız.'

26- De ki: 'Rabbimiz bizi bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O, adaletle hükmedendir, her şeyi bilendir.'

27- De ki: 'O'na koştuğunuz ortakları bana gösterin bakalım (hani nerdeler)! **Asla** (gösteremezsiniz)! **Bilakis O, Azîz ve Hakîm olan Allah'tır** (hiçbir ortağı yoktur).'

24. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, Allah'a ortak koşanlara, ortak koşmalarının doğruluğu hakkında soru sorarak şunları söylemesini emretmektedir:

"De ki: Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kim?" Hiç şüphesiz onlar bu rızkı verenin Allah olduğunu itiraf edeceklerdir. Eğer kendileri itiraf etmezlerse bizzat sen, **"'Allah'tır' de."** Çünkü bunu reddedecek, çürütecek hiç kimse yoktur. Göklerden ve yerden size rızık verenin, üzerinize yağmur yağdıranın, sizin için bitkileri bitirenin, yeryüzünde nehirler akıtanın, ağaçlardan meyveler çıkartanın, bütün hayvanları sizin faydanıza ve size rızık olmak üzere yaratanın yalnız ve yalnız Allah olduğu açıkça ortaya çıktığına göre sizler, ne diye hiçbir rızık veremeyen ve en ufak fayda sağlayamayan varlıklara ibadet ediyorsunuz?

"O halde ya biz ya da siz, iki taraftan biri hidâyet üzere, biri de apaçık bir sapıklık içindedir." İki kesimden biri, biz yahut siz, ya oldukça aşikar, açıkça görülen, üstün bir hidâyet yolu üzerindeyiz ya da içine gömüldüğümüz apaçık bir sapıklıktayız. Bu tarz bir söz, ancak hakkı apaçık gören, doğruyu açıkça tespit eden, izlediği yolun hak olduğuna, hasmının/karşı tarafın izlediği yolun batıl olduğuna kesin kanaat getiren kimsenin söyleyebileceği bir sözdür.

Yani bizler, elimizde bulunan delilleri ve sizlerin tutunduğunuz şeyleri açıkladık. Bunlar sayesinde aramızdan kimin haklı kimin haksız, kimin hidâyette kimin de sapıklıkta olduğu kesin ve hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıktı. O kadar ki artık kimin haklı kimin haksız olduğunu söylemeye bile gerek yok!

Bütün mahlukatı yaratan, onlarda bütün türleriyle tasarrufta bulunan, bütün nimetleri ihsan eden, mahlukata rızıklarını veren, her türlü nimeti onlara ulaştıran, her türlü sıkıntıyı açıp gideren, bütün hamdler/övgüler kendisine layık olan, hakimiyet bütünüyle kendisinin olan, heybeti karşısında meleklerin ve diğer ya-

ratılmışların zilletle boyun eğdiği, azameti önünde boyun büktüğü, bütün şefaatçilerin kendisinden korktuğu, izni olmaksızın O'nun yanında onlardan hiçbir kimsenin şefaat edemeyeceği; zatı, sıfatları ve fiilleriyle yüce, üstte ve büyük olan; bütün kemâl, celal, cemal, hamd, senâ ve şeref kendisinin olan yaratıcıya ibadete çağıran, bu yüce şana sahip olana yakınlaşmaya, O'nun için ihlasla amel işlemeye davet ederek O'nun dışındaki varlıklara ibadeti yasaklayan; hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, ne kendilerine ne de kendilerine ibadet edenlere fayda sağlayabilen, onlara gelecek zararı önleyemeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, ölümden sonra diriltemeyen, aksine akılsız, cansız, kendisine ibadet edenlerin dualarını işitemeyen, işitse dahi dualarını kabul edip cevap veremeyen, kıyamet günü geldiğinde de kendilerini ve ortak koşmalarını inkâr edecek ve ortak koşanlardan uzak olduklarını belirtecek olan, karşılıklı lanetleşerek onları reddedecek olan, hükümranlıktan en ufak bir paya sahip olmayan, onda hiçbir ortaklıkları da olmayan, Allah'ın izni olmaksızın bağımsız olarak şefaat yetkileri bulunmayan putlara, heykellere ve kabirlere yakın olmayı isteyen, bu vasıfta olan varlıklara dua edip elinden geldiğince bunlara yaklaşmaya çalışan, dinini Allah'a halis kılanlara düşmanlık edip savaş açan, dini yalnızca Allah'a halis kılmak üzere gelen peygamberleri yalanlayan kimseleri birbirleriyle mukayese edecek olursanız; bu iki kesimden kimin hidâyette, kimin sapık olduğunu, kimin mutlu kimin bedbaht olduğunu görürsünüz. Bu hususta başka bir açıklamaya da gerek yoktur. Çünkü durumun ortaya koyduğu gerçekler, dilin söylediklerinden daha açıktır.

25. Onlara **"de ki: Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu tutulmayacaksınız, biz de sizin işlediklerinizden sorumlu tutulmayacağız."** Yani herkesin ameli kendinedir. Biz suç ve günah işlersek bundan dolayı siz sorumlu olmazsınız, biz de sizin yaptığınız işlerden sorumlu olmayız. O halde maksadımız (bizim de, sizin de) hakkı araştırmak, bulmak ve adaletli yolu izlemek olmalıdır. Bırakın bizim yaptıklarımızı! Bizim amellerimiz sizin hakka tabi olmanıza engel olmasın. Şüphesiz dünya hükümleri zahiren ortaya çıkanlara göre işler ve buna göre bu hususlarda hakka uyulur ve batıldan uzak kalınır. Amellere gelince onların karşılığının verileceği yer başkadır. Orada hükmedenlerin en yücesi ve adillerin en adili, hasımlar arasında hükmünü verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

26. "De ki: Rabbimiz bizi bir araya toplayacak, sonra aramızda," kimin doğru, kimin yalancı olduğunu, kimin mükâfatı, kimin de cezayı hak ettiğini açıkça

ortaya koyacak şekilde **"hak ile hüküm verecektir."** İçinden çıkılamayan davaları gereken şekilde hükme bağlayacaktır. O, davaları çözenlerin en hayırlısıdır.

27. Ey Peygamber ve senin görevini ifa etmek durumunda olanlar! **"De ki: O'na koştuğunuz ortakları bana gösterin bakalım."** Nerededirler? Onları bilmenin yolu nedir? Yerde mi, gökte midirler? Zira gizliyi ve açığı bilen zat, bize varlık aleminde kendisinin hiçbir ortağının bulunmadığını haber vermiştir: **"Onlar Allah'ın dışında kendilerine bir zarar veya fayda veremeyecek şeylere taparlar. Bir de 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' derler. De ki: Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."** (Yunus, 10/18); **"Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyuyor ve sadece yalan söylüyorlar."** (Yunus, 10/66)

Aynı şekilde Allah'ın has kulları olan peygamberler ve rasûller de O'nun bir ortağının olmadığını biliyorlar. O halde ey müşrikler, sizler kendi batıl kanaatlerinize dayanarak Allah'a **"koştuğunuz ortakları bana gösterin."** Onların böyle bir soruya cevap verme imkânları yoktur. Bundan dolayı **"Asla!"** buyrulmuştur. Yani Allah'ın ortağı, eşi benzeri ve zıddı yoktur. **"Bilakis O, Azîz,"** her şeyi emri altına alan, bütün varlıkların emrine boyun eğdiği, O'nun tarafından idare edilip amade kılındığı, işleri çekip çeviren **"ve Hakîm olan,"** yarattıklarını sağlam ve güçlü kılan, indirdiği şer'î hükümleri en güzel hikmetlerle donatan, kendisinden başka hiçbir kimsenin ilâhlığa ve ma'bud edinilmeye layık olmadığı **"Allah'tır."**

Eğer O'nun şeriatında, tevhidin, dinin kendisine halis kılınmasını emretmesinin, bunu sevmesinin ve bunu kurtuluş yolu kılmasının; kendisine ortak koşmayı ve O'nun dışındaki varlıkları O'na eşler edinmeyi yasaklamasının, bunu da bedbahtlığın ve helâk oluşun yolu olarak tespit etmiş olmasının dışında hiçbir hikmet bulunmamış olsaydı dahi bu bile O'nun hikmetinin kemâline yeterli, açık ve kesin bir delil olurdu. Peki O'nun vermiş olduğu bütün emirler ve yasaklar aynı şekilde hikmeti ihtiva ettiğine göre daha ne söylenebilir?!

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
٢٨ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ٢٩ قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَـْٔخِرُونَ
عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ٣٠ ﴾

28- Biz seni bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

29- Onlar, 'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman?' diyorlar.

30- De ki: 'Size va'dolunan bir gün var ki (o geldiğinde) **ne ondan bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz.'**

28. Yüce Allah, Rasûlünü ancak bütün insanları Allah'ın mükâfatıyla müjdelemek, onlara bu mükâfatı gerektiren amelleri bildirmek, diğer taraftan Allah'ın cezasını da bildirip korkutmak, bu cezayı gerektirici amelleri haber vermek üzere gönderdiğini bildirmektedir.

O halde senin elinde bir şey yoktur. Yalanlayıcıların ve inatçıların sana göstermeni teklif ettikleri mucize ve isteklerin hiçbiri senin görevin değildir. Bunlar ancak Yüce Allah'ın elinde olan şeylerdir. **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Yani onların sağlıklı bir bilgileri yoktur; ya cahildirler ya da ilimleriyle amel etmeyen inatçıdırlar. Onun için de hiçbir bilgileri yok sayılırlar. Bu bilgisizliklerinden biri de göstermesini istedikleri mucizelere olumlu karşılık vermeyişini, senin davetini reddetmeyi gerektiren bir sebep olarak görmeleridir. Onların istekleri arasında onun, kendisiyle onları uyarmış olduğu azabı çabucak getirmesi istekleri de vardı. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

29. "Onlar, 'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman?' diyorlar." Bu söz, zalimliklerinin bir sonucudur. Zira Peygamber'in doğru söylemesiyle bu tehditin ne zaman gerçekleşeceğinin haber verilmesi arasında nasıl bir ilgi olabilir ki? Böyle bir tutum, hakkı reddetmekten ve akılsızlıktan başka neyin eseri olabilir? Zira düşmanları olan ve uygun bir fırsat kollayarak kendilerine karşı hazırlık yapan bir topluma, dünyevî meselelerden biriyle ilgili olarak doğruluğunu ve samimiyetini bildikleri bir kişi gelse ve "Ben gelirken sizi toptan imha etmek için üzerinize gelmekte olan düşmanınızı gördüm." dese; bu topluluk arasından bir kişi de kalkıp "Eğer sen doğru söyleyen biriysen bu düşman bize ne vakit gelecektir ve şu anda nerededir?" diye sorsa hiç bu sözü söyleyen kişi akıllı sayılabilir mi? Yoksa böylesinin kafasız ve akılsız olduğuna mı hükmedilir?

Üstelik böyle bir durumda haber veren kimsenin doğru söylemesi de, yalan söylemesi de mümkündür. Onun gördüğü düşman da olabilir, başkası da olabilir. Ya da düşman vazgeçebilir. Diğer taraftan bu haberi kendisine ulaştırdığı topluluk da kendilerini savunabilecek ve koruyabilecek güçte olabilir.

Peki ya kimsenin, hiçbir şekilde geri püskürtülmesi mümkün olmayan ve yardımcıların faydasının olmayacağı kesin bir azabı haber veren, üstelik insanların en doğru sözlüsü, kendi arzusu uyarınca konuşmayan, verdiği haberde hatadan korunmuş olan zatı yalanlayanların durumu ne olur? Onun haberini, azabın geliş vaktini açıklamadığı gerekçesiyle reddetmek akılsızlığın en ileri derecesi değil midir?!

30. Gerçekleşeceğinden hiçbir şüphe bulunmayan bu azabın geliş vaktini haber vermek üzere onlara **"de ki: Size va'dolunan bir gün var ki** (o geldiğinde) **ne ondan bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz."** O halde bu günden sakının ve bunun için gereken hazırlıklarınızı yapın.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ
مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ (٣١) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ
صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُم بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ (٣٢) وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَن نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

31- Kâfir olanlar dediler ki: 'Biz ne bu Kur'ân'a iman ederiz ne de ondan öncekilere.' Sen o zalimleri, Rableri huzurunda (hesap için) **durdurulduklarında birbirlerine laf yetiştirirken bir görsen! Güçsüz** (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere), **'Eğer siz olmasaydınız biz elbette mümin olurduk!' derler.**

32- Büyüklük taslayan (önderler) **de güçsüz** (tabilere) **derler ki: 'Size hidâyet geldikten sonra biz mi sizi ondan alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimselerdiniz.'**

33- Güçsüz (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere) **derler ki: 'Hayır, gece gündüz hile** (peşindeydiniz). **Bize Allah'ı inkar etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.' Azabı gördüklerinde hepsi de pişmanlıklarını gizlerler. Biz, kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçireceğiz. Onlar yapmakta olduklarından başkası ile mi cezalandırılacaklar?**

31. Allah, azabı çabucak isteyenlere va'dolunan günü bildirip bu süre gelince mutlaka gerçekleşeceğini belirttikten sonra, onların o günde ne durumda olacakla-

rını beyan etmektedir: Rablerinin huzurunda durdurulup önderlerin de, tabilerin de küfür ve sapıklıkta bir araya getirildiklerini görseydin, çok büyük bir iş, çok dehşetli bir hal görmüş olurdun! Onların birbirlerine nasıl laf yetiştirdiklerini, birinin sözü alıp öbürüne nasıl cevap verdiğini görürdün. **"Güçsüz** (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere), **'Eğer siz olmasaydınız biz elbette mümin olurduk!'"** Ancak sizler bizimle iman arasına girdiniz, iman etmemize engel oldunuz. Küfür ve inkârı bize güzel gösterdiniz. Biz de size tâbi olduk. Bunu söylemekten maksatları ise azabın kendilerine değil de yalnızca önderlere verilmesini istemeleridir.

32. "Büyüklük taslayan (önderler) **de"** bu günahta hepsinin ortak olduklarını bildirerek soru sormak üzere **"güçsüz** (tabilere) **derler ki: Size hidâyet geldikten sonra biz mi"** gücümüzle sizi zorlayarak ve mecbur ederek **"sizi ondan alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimselerdiniz."** Bunu kendiniz tercih ettiniz. Yoksa buna mecbur değildiniz. Biz, size küfrü süslemiş olsak bile sizin üzerinizde hiçbir otoritemiz yoktu.

33. "Güçsüz (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere) **derler ki: Hayır, gece gündüz hile** (peşindeydiniz). **Bize, Allah'ı inkar etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz."** Yani sizin başımıza getirdiğiniz musibet ve bizi saptırmanız, gece-gündüz hazırlamış olduğunuz hile ve tuzakların bir neticesidir. Küfrü bize güzel gösterir, bizi ona çağırır ve "Doğru olan budur." derdiniz. Hakkı tenkit eder, çirkin gösterir ve batıl olduğunu iddia ederdiniz. Bize karşı hileleriniz, kurduğunuz tuzaklar, bizi azdırıp saptırıncaya, fitneye düşürünceye kadar aralıksız sürdü.

Kendi aralarında bu şekilde konuşmalarının, birbirlerine olan nefretlerini ortaya koymalarından ve büyük çapta pişmanlık duymalarından başka hiçbir faydası olmayacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Azabı gördüklerinde hepsi de pişmanlıklarını gizlerler."** Onlardan tartışanlar azaptan kurtulmak için tartışmaya girişecekler, ancak kendilerinin zalim ve azabı hak etmiş olduklarını anlayacaklardır.

Bu sebeple onların her biri son derece pişman olacak, hak üzere olmayı, onu bu azaba ulaştıran batılı da terk etmiş olmayı yana yakıla temenni edecektir. Ama bunu içlerinde gizleyeceklerdir. Çünkü kendi aleyhlerine ikrarda bulunmaktan dolayı rezil rüsvay olmaktan korkacaklardır. Bununla birlikte kıyametin bazı safhalarında ve cehenneme girecekleri vakit bu pişmanlıklarını açıktan açığa ortaya koyacaklardır: **"O gün** (her) **zalim ellerini ısırıp 'Keşke Peygamber'le birlikte hak yolu tut-**

muş olsaydım.' der. 'Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim...'" (el-Furkan, 25/27-28) **"Derler ki eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık cehennemlikler arasında olmazdık. Böylelikle günahlarını itiraf edecekler. Allah'ın rahmeti cehennemliklerden uzak olsun!"** (el-Mülk, 67/10-11)

"Biz, kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçireceğiz." Zindanda zelil olan mahpusların boynuna prangalar konduğu gibi bunlara da konacaktır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O zaman boyunlarında halkalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler, kaynar suda, sonra ateşte yakılacaklar."** (el-Mumin, 40/71-72)

"Onlar yapmakta olduklarından," küfür, fasıklık ve isyanlarından **"başkası ile mi cezalandırılacaklar?"** Bu azap, bu ibretli ceza ve bu demir halkalar onların yaptıklarının cezasından başka bir şey midir?

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا۟
نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُم بِٱلَّتِى تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰٓ إِلَّا مَنْ
ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ ٱلضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا۟ وَهُمْ فِى ٱلْغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ
يَسْعَوْنَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ٱلْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن
يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَهُۥ ۚ وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۥ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴾

34- Biz hangi ülkeye bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları, 'Biz sizinle gönderilen şeyleri inkar ediyoruz.' dediler.

35- Yine dediler ki: 'Bizim malımız da, evladımız da (sizden) **daha çok. Biz azaba uğrayacak da değiliz.'**

36- De ki: 'Şüphesiz Rabbim, rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler.'**

37- Sizi bize yaklaştıracak olan şey, ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız. Aksine kim iman edip salih amel işlerse işte onlara amellerine karşılık olarak mükâfatları kat kat verilecektir ve onlar yüksek köşklerde güven içinde olacaklardır.

38- Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlara gelince işte onlar da azabın ortasına konacaklardır.

39- De ki: 'Şüphesiz Rabbim, rızkı kullarından dilediğine genişletir (dilediğine de) daraltır. (Allah yolunda) **her ne harcarsanız O, bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.'**

34. Yüce Allah, peygamberleri yalanlayan önceki ümmetlerin durumunu haber vermektedir ki onların durumu, tıpkı hali hazırda peygamberleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanların durumu gibiydi. Allah, herhangi bir ülkeye bir peygamber gönderdi mi oranın refah içinde olup şımaran, sahip oldukları nimetlerle azan ve onlardan ötürü böbürlenen elebaşları onları inkar etmişler ve küfre sapmışlardır.

35. Onlar, **"Bizim malımız da, evladımız da"** hakka uyanlarınkinden **"daha çok. Biz azaba uğrayacak da değiliz."** demişlerdir. Yani bizler, öldürüldükten sonra diriltilecek değiliz. Diriltilecek olsak dahi bize dünya hayatında bunca mal ve evlat veren, âhirette bize bundan daha fazlasını verecek ve bize azap etmeyecektir.

36. Allah ise onlara şöyle cevap vermektedir: Yüce Allah'ın rızkı genişletip yayması, sizin ileri sürdüğünüz iddianın doğruluğuna delil değildir. Rızık vermek, Allah'ın meşietine/dilemesine bağlıdır. O, isterse kulunun rızkını genişletir, dilerse daraltır.

37. "Sizi Bize yaklaştıracak olan şey, ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız." Onlarla Bize yakın olamazsınız. Sizi Bize asıl yakınlaştıran, peygamberlerin getirdiklerine iman etmek, bu imanın gereği olan salih amelleri işlemektir. İşte böylelerinin Allah nezdinde mükâfatları kat kat verilecektir. Bir iyilik, on misliyle yedi yüz misliyle, hatta Allah'tan başka kimsenin bilmediği kadar fazlasıyla mükâfatlandırılacaktır. **"ve onlar yüksek köşklerde güven içinde olacaklardır."** Alabildiğine yüksek konaklarda, huzur içinde, kederlerden, içinde bulundukları lezzet verici şeyleri ve arzu duyulan nimetleri bulandıracak şeylerden, rahatsız edici hususlardan, üzüntülerden yana güven içinde bulunacaklardır. Oradan çıkarılmak gibi bir korkuları da olmayacaktır.

38. "Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlara," bizleri ve peygamberlerimizi âciz bırakmak maksadıyla çalışıp çabalayan ve yalanlayanlara **"gelince işte onlar da azabın ortasına konacaklardır."**

39. Daha sonra Allah, tekrar, rızkı genişletenin ve daraltanın kendisi olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Rabbim, rızkı kullarından dilediğine genişletir** (dilediğine de) **daraltır."** Bu buyruğu tekrarlamasının hikmeti, bundan sonraki buyrukları ona bağlamaktır:

"(Allah yolunda) **her ne harcarsanız,"** ister farz, ister müstehap olsun, ister akraba, ister komşu, ister yoksul, ister yetim, isterse de başkasına infak edilmiş olsun **"O"** Yüce Allah, **"bu harcadığınızın yerine başkasını verir."** O halde infakta bulunmanın rızkı eksilteceği vehmine kapılmayın. Zıra bu, rızkı dilediğine genişletip yayan, dilediğininkini de kısan yüce Zatın, infak edene infak ettiğinin yerine başkasını vereceğine dair bir vaadidir. **"O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."** O bakımdan rızkı O'ndan isteyin ve size izlemenizi emrettiği sebepleri de yerine getirin.

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ
أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴾

40- O gün O, onların hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar size mi ibadet ediyorlardı?'

41- Melekler diyecekler ki: 'Tenzih ederiz Seni! Bizim dostumuz onlar değil, Sensin! Aksine onlar, cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı.'

42- 'Artık bugün birbirinize ne bir fayda verme, ne de ondan bir zararı savma imkanına sahipsiniz.' Zulmedenlere deriz ki: 'Haydi tadın yalanladığınız o ateşin azabını!'

40. "O gün O, onların" başkasına ibadet edenlerini de, kendisine ibadet edilen melekleri de **"hepsini haşredecek, sonra da meleklere"** onlara ibadet edenleri azarlamak amacıyla **"şöyle diyecek: Bunlar size mi ibadet ediyorlardı?"**

41. Melekler ise onların ibadetlerinden uzak olduklarını belirtecekler ve **"diyecekler ki: Tenzih ederiz Seni."** Seni, ortağın yahut dengin bulunmasından tenzih ederiz. **"Bizim dostumuz onlar değil Sensin."** Bizim dost edindiğimiz onlar değil yalnız Sensin. Bizimle onlar arasında herhangi bir bağ yoktur. Bizler Seni dost edinmeye muhtacız. Bu, bizim için bir sorumluluktur. Nasıl olur başkalarını bize ibadet etmeye çağırabiliriz? Yahut bizim, Senin yanın sıra dost ve ortak edinilmemiz nasıl uygun olabilir ki?

"Aksine onlar," müşrikler **"cinlere,"** yani şeytanlara **"ibadet ediyorlardı."** Şeytanlar, gerek bizlere gerek bizden başkalarına ibadet etmeyi emrederlerdi, onlar da bu hususta şeytanlara itaat ederlerdi. Bu itaatleri de ibadettir. Çünkü ibadet, itaat demektir. Nitekim Allah, kendisiyle birlikte başka ilâhlar edinen herkese hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Ey Ademoğulları! 'Şeytana ibadet etmeyin, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır, Bana ibadet edin.' demedim mi? Dosdoğru yol da budur."** (Yâsin, 36/60-61)

"Bunların çoğu onlara inanıyorlardı." Cinleri tasdik ediyor, onlara itaat ediyorlardı. Çünkü iman, itaati ve emre uymayı gerektiren bir şekilde tasdik etmektir.

42. Melekler, kendilerine ibadet edenlerden bu şekilde uzak olduklarını belirttikten sonra Yüce Allah da onlara hitaben şöyle buyuracaktır: **"Artık bugün birbirinize ne bir fayda verme, ne de ondan bir zararı savma imkanına sahipsiniz."** Aranızdaki bütün bağlar kopmuş ve ilişkiler bitmiştir. Küfür ve isyan ile kendi kendilerine **"zulmedenlere,"** onları cehenneme soktuktan sonra **"diyeceğiz ki: Haydi tadın yalanladığınız o ateşin azabını."** Bugün bu ateşi gözlerinizle gördünüz ve içine de girdiniz. Bu, onu yalanlayıp buraya girmenize sebep olacak şeylerden kaçmadığınız için yaptıklarınıza uygun bir cezadır.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ
وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ
﴿٤٣﴾ وَمَا آتَيْنَاهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا ۖ وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ
مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ ﴾

43- Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğunda dediler ki: 'Bu, ancak atalarınızın ibadet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır.' Yine dediler ki: 'Bu (Kur'ân) da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir.' Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde onun için, 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.' dediler.

44- Halbuki Biz, (Kur'ân'dan önce) **onlara okuyacakları bir kitap vermemiştik. Senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik.**

45- Onlardan öncekiler de yalanlamıştı ki bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile ulaşamamışlardır. Onlar peygamberlerimi yalanlamışlardı. Peki, Benim, (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

43. Yüce Allah, kendisinin apaçık âyetleri müşriklere okunduğunda onların takındıkları tavırları bize haber vermektedir. Şöyle ki her türlü hayrı gösteren, her türlü kötülükten alıkoyan, kendilerine ulaşan nimetlerin en büyüğü, ilâhî lütufların en üstünü olan, iman ve tasdikle karşılanmaları, itaat ve teslimiyetle kabul edilmeleri gereken kat'i delil ve belgeler geldiğinde onlar, gerekenin tam aksiyle karşılık verdiler ve bunları kendilerine getireni yalanlayarak şöyle dediler:

"Bu, ancak atalarınızın ibadet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır." Onun sizlere dininizi Allah'a halis kılmanızı emretmekten güttüğü maksadı, kendilerini tazim ettiğiniz ve izlerinden gittiğiniz atalarınızın âdetlerini terk etmenizdir. Böyle diyerek, sapık kimselerin söyledikleri sözlere dayanarak hakkı reddettiler. Bu konuda herhangi bir delil ya da delile benzer bir şey dahi sunamadılar. Zira peygamberler sapıklara hakka tâbi olmayı emrettikleri vakit onların, arkalarından gittikleri atalarının bu yol üzere olduklarını ileri sürmelerinin delil olabilecek tarafı neresi!? Bu, akılsızlık ve sapıkların görüşlerine dayanarak hakkın reddedilmesidir. Nitekim reddedilen bütün hak hususlar üzerinde düşündüğün takdirde onların bu yolla reddedildiğini görürüz. Hak ancak müşrik, her türlü etkinliği zamanın eseri kabul eden filozof, sabiî, Allah'ın dinini inkâr edip onun dışına çıkan sapıkların sözlerine dayanılarak reddedilegelmiştir. Böyle kimseler, kıyamet gününe kadar hakkı reddeden herkesin uyduğu birer örnektir.

Atalarının yaptıklarını delil gösterip onların fiillerini, peygamberlerin getirdikleri hakkı reddetmeye gerekçe göstermelerinin ardından bir de hakka dil uzattılar ve **"Bu** (Kur'ân), **uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir."** dediler. Yani bu, bunu bize getiren adamın uydurduğu bir yalandan ibarettir. **"Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde onun için 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.' dediler."** Hakkı yalanlamak ve akılsızlara yollarının doğruluğunu göstermek maksadıyla, "Bu, herkes tarafından açıkça görülebilecek bir sihirdir." dediler.

44. Allah, hakkı nasıl reddettiklerini, sözlerinin delil olmak şöyle dursun şüphe uyandırabilecek derecede bile olmadığını belirttikten sonra onların -bir kimse lehine delil getirmek isteseler bile- hiçbir dayanaklarının olmadığını, kesinlikle esas alacakları bir temelin bulunmadığını şöyle beyan etmektedir: **"Halbuki Biz,** (Kur'ân'dan önce) **onlara"** kendilerine dayanak olsun diye **"okuyacakları bir kitap vermemiştik. Senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik"** ki o uyarıcının söz ve davranışlarından sahip oldukları bilgilere dayanarak getirmiş olduğun hakkı reddedeler. Yanlarında bilgi de, bilgiden bir kırıntı da yoktur.

45. Daha sonra Yüce Allah, kendilerinden önce gelip de peygamberleri yalanlayan ümmetlerin başlarına geleni hatırlatarak onları uyarmakta ve şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan öncekiler de yalanlamıştı ki bunlar,"** yani şu muhataplar **"onlara,"** kendilerinden önceki ümmetlere **"verdiklerimizin onda birine bile ulaşamamışlardır. Onlar peygamberlerimi yalanlamışlardı. Peki, Benim,** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış?"** Yani onların bu yaptıklarını reddedişim, cezalandırışım nasılmış?!

Yüce Allah önceki ümmetlere nasıl ibretlik cezalar verdiğini bize bildirmiştir. Nitekim kimisini suda boğmuş, kimisini kısır rüzgarla, kimisini çığlıkla, kimisini sarsıntıyla, kimisini yerin dibine geçirmekle, kimisinin üzerine de gökten ufak taşlar yağdıran fırtınalar göndermekle helâk etmiştir. O halde ey yalanlayıcılar! Yalanlamayı sürdürmekten sakının. Yoksa sizden öncekileri azap yakaladığı gibi sizi de yakalar ve onların başına gelen musibet sizin de başınıza gelir.

﴿ ۞ قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُم
مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ
جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ
فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

46- De ki: 'Ben size ancak bir tek öğüt veriyorum: Allah için ikişer ikişer ve teker teker kalkın, sonra da düşünün. (Göreceksiniz ki) **arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O, ancak şiddetli bir azabın öncesinde sizi** (uyarmak gönderilmiş) **için bir uyarıcıdır.'**

47- De ki: 'Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir.'

48- De ki: 'Rabbim, hakkı (batılın üzerine) **atıp ortaya koyar. O, gaybleri çok iyi bilendir.'**

49- De ki: 'Hak geldi. Artık batıl, ne yeniden gelebilir ne de eski haline dönebilir.'

50- De ki: 'Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yoldaysam bu da Rabbimin bana vahyettikleri sayesindedir. Şüphesiz O, her şeyi işitendir, pek yakındır.'

46. Ey Peygamber! Şu inatçı, yalanlayıcı, hakkı reddetmek, onu yalanlamak için uğraşan, onu getirene dil uzatarak tenkid etmeye kalkışan kimselere **"de ki: Ben size ancak bir tek öğüt veriyorum."** Ben, size tek bir hususu tavsiye ediyor ve onu izlemenizi öğütlüyorum. Bu da insaflı bir yoldur. Herhangi bir sebep ve gerekçe olmaksızın sözlerime uymaya ve görüşlerinizi terk etmeye çağırmıyorum. Size öğüdüm şudur: **"Allah için ikişer ikişer, teker teker kalkın."** Yani gayretle, doğruya tâbi olmak isteyerek, Allah için ihlâs ile hep birlikte kalkıp bu hususu müzakere edin. Bir de bu hususta herkes, tek tek kalkıp kendi başına düşünsün. Bu şekilde Allah için birer birer, ikişer ikişer kalkıp düşünürseniz aklınızı kullanır ve Rasûlünüzün halini incelerseniz: Acaba o deli mi? Söz ve davranışlarında, niteliklerinde delilere yakışan özellikleri var mı? Yoksa o, önünüzde sizi bekleyen çetin azabı haber vererek, size zararı olacak hususları bildirerek sizi uyaran doğru sözlü bir peygamber mi?

Eğer bu öğüdü kabul edecek ve gereğini yerine getirecek olsalardı, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in deli olmadığını, herkesten daha ileri derecede görürlerdi. Çünkü onun hali, bakışları da, hareketleri de, konuşmaları da delilerin halini andırmamaktadır. Aksine o, hali güzel, tavırları yüce bir kişidir. Edebi, ağırbaşlılığı, alçakgönüllülüğü ve vakarıyla insanların en mükemmelidir. Onun bu tavırları, ancak en akıllı kişilerin gösterebilecekleri tavırlardır.

Diğer taraftan fasih sözleri, güzel lafızları, kalpleri güven ve imanla dolduran kelimeleri, ruhları arındıran, kalpleri temizleyen, üstün ahlâkî değerlere sevkeden, güzel meziyetleri teşvik eden, kötü ve bayağı huylardan alıkoymaya çalışan sözleri üzerinde iyiden iyiye düşünecek olurlarsa; konuştuğu vakit gözlerin kendisine heybetle, tazimle, saygıyla baktığını hatırlarlarsa onun sözlerinin; delilerin saçmalarına, anlamsız bağırıp çağrışmalarına ve hallerine uygun sözlerine benzeyip benzemediğini iyice anlarlar.

Peygamber'in hallerini ve maksatlarını iyice düşünen herkes onun Allah'ın Rasûlü olup olmadığını da çok iyi anlar; ister tek başına düşünsün, ister başkasıyla birlikte düşünsün! Onun gerçekten Allah'ın Rasûlü, hakiki Peygamberi olduğunu anlar. Özellikle de ilk muhataplar. Çünkü o, onların içinden biriydi. Onu, geçmişiyle, haliyle çok iyi tanıyorlardı.

47. Diğer taraftan insanları hakka davet edene tâbi olmaktan alıkoyan bir husus daha vardır. O da çağrısını kabul eden kimselerden mal alması ve davetine karşılık bir ücret istemesidir. Yüce Allah, Rasûlünün böyle bir konuma düşmekten de mü-

nezzeh olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Sizden"** hakka tâbi olmanıza karşılık **"istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun."** Sizi şahit tutuyorum ki o ücret -eğer öyle bir şey söz konusuysa- sizin olsun, ben istemiyorum. **"Benim mükâfatımı vermek, ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir."** O'nun ilmi benim neye davet ettiğimi de kuşatmıştır. O nedenle eğer ben, yalan söylüyorsam cezası beni bulacaktır. Aynı şekilde O, sizin amellerinizi de görmektedir. Amellerinizi kaydedecek, sonra da size onların karşılığını verecektir.

48. Allah hakkın doğruluğuna, batılın da batıl olduğuna delil olan apaçık belgeleri beyan ettikten sonra, kanununun ve âdetinin şu olduğunu belirtmektedir: **"Rabbim, hakkı** (batılın üzerine) **atıp ortaya koyar."** Bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Biz hakkı batıl üzerine atarız da hak, onun beynini darmadağın eder. Bir de bakmışsın ki canı çıkmış bile!"** (el-Enbiyâ, 21/18)

Çünkü Yüce Allah, burada hakkı beyan etmiş ve bu hak ile yalanlayıcıların iddialarını -ibret alanlara ibret, düşünenlere de delil olacak şekilde- çürütmüştür. Yalanlayıcıların sözlerinin nasıl çürütüldüğünü, yalan söylediklerinin ve inatlarının nasıl meydana çıktığını, hakkın nasıl galip gelip parlak bir şekilde ortaya konduğunu, batılın ise çürüyüp yok olduğunu görüyoruz. Bu ise **"gaybleri çok iyi bilen,"** kalplerdeki vesvese ve şüpheleri, buna nasıl karşılık verileceğini ve bunları bertaraf eden delilleri çok iyi bilenin açıklamaları sayesindedir. O, bunları kullarına beyan ediyor ve öğretiyor. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

49. "De ki: Hak geldi," yani üstünlüğünü sağladı, açıkça ortaya çıktı. Güneş gibi parıldamakta ve hakimiyeti sağlamış bulunmakta, **"Artık batıl, ne yeniden gelebilir ne de eski haline dönebilir."** Artık yok olup gitti ve işi bitti, hakimiyeti sona erdi. Yeniden bir şey de var edemez, geri de getiremez.

50. Rasûlün daveti sayesinde hak açıkça ortaya çıkmasına rağmen yalanlayanlar, onun sapık olduğunu söyleyince o, onlara hakkı haber verip açıkladı ve kendisine karşı durmaktan aciz olduklarını belirtti. Kendisini sapıklıkla itham etmelerinin hakka hiçbir şekilde zarar veremeyeceğini, getirdiği hakkı hiçbir şekilde bertaraf edemeyeceğini onlara haber verdi. Şöyle ki o -hâşâ- sapıtmışsa -ki bu tartışma esnasında karşı tarafın seviyesine inme kabilindendir- kendi aleyhine sapıtmış olur. Yani sapıklığının zararı yalnız kendisinedir. Bu zarar onu aşıp başkasına geçmez.

"Eğer doğru yoldaysam bu," hidâyet ve doğru yolda oluşum **"da"** benden, benim kendi gücümden kaynaklanan bir şey değildir. Benim hidâyet buluşum ancak **"Rabbimin bana vahyettikleri sayesindedir."** Benden başkalarının hidâyet kaynağı O'ndan olduğu gibi, benim hidâyetimin kaynağı da O'ndandır.

"Şüphesiz O" benim Rabbim, bütün sözleri ve sesleri **"işitendir,"** kendisine dua eden, kendisinden bir şeyler isteyen ve kendisine ibadet eden kimselere de **"pek yakındır."**

﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝٥١ وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ
ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ۝٥٢ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ
۝٥٣ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ فِى شَكٍّ مُّرِيبٍۭ ﴾

51- Dehşete kapıldıklarında onları bir görsen! Artık kaçıp kurtulma imkanı yoktur ve yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52- 'O'na iman ettik.' derler. Ama uzak bir yerden (iş işten geçtikten sonra) **imanı elde etmeleri ne mümkün!**

53- Halbuki önceden onu inkar etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden görmedikleri bir şeye taş atıyor/rastgele tahminlerde bulunuyorlardı.

54- Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına da bir engel konmuştur. Çünkü onlar, derin bir şüphe içerisinde idiler.

51. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey Peygamber ve daha sonra senin görevini ifa etmekle yükümlü olanlar! **"Dehşete kapıldıklarında onları"** azabı, peygamberlerin kendilerine haber verdiği ve yalan saydıkları şeyleri görecekleri vakit şu yalanlayıcıların hallerini **"bir görsen!"** Çok dehşetli ve korkunç bir manzarayla, görülmesine tahammül edilemeyecek son derece zorlu bir halle karşılaşırdın! Bu, onlar için azabın kaçınılmaz olacağı vakittir. **"Artık"** onlar için **"kaçıp kurtulma imkanı,"** kaçıp sığınacakları bir yer **"yoktur ve yakın bir yerden yakalanmışlardır."** Bu yakalanacakları yer, azap yerinden uzak olmayacaktır. Aksine onlar yakalanacak ve hemen ateşe atılacaklardır.

52. İşte bu durumdayken **"O'na iman ettik,"** Allah'ı ve daha önce yalanladığımız şeyleri tasdik ediyoruz **"derler. Ama uzak bir yerden** (iş işten geçtikten sonra) **imanı elde etmeleri ne mümkün!"** Çünkü onlarla iman arasına engel ko-

nulmuştur. Böyle bir durumda iman etmeleri artık imkânsızdır. Mümkün olduğu vakit (dünyada) iman etmiş olsalardı, elbette kabul edilebilir bir iman olurdu.

53. Ama **"önceden onu inkar etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden görmedikleri bir şeye taş atıyor/rastgele tahminlerde bulunuyorlardı."** Hakkı ortadan kaldırmak için batıl iddia ve iftiralarda bulunuyorlardı. Ancak uzak bir yerden atış yapan kimsenin hedefi isabet ettirmesi imkânsız olduğu gibi onların da böyle bir şeyi isabet ettirmelerine imkân yoktu. İşte batılın hakka galip gelmesi yahut onu ortadan kaldırması da imkânsızdır. Hakkın batılı fark etmemesi halinde batılın bir hamlesi olabilir; fakat hak ortaya çıkıp batıla karşı durdu mu onu ortadan kaldırır.

54. **"Daha önce benzerlerine yapıldığı gibi,"** yani önceki ümmetler helâk edilecekleri vakit nasıl arzu ettikleri şeylere ulaşmalarına engel olunduysa **"bunlar ile arzuladıkları şeyler arasına da,"** istedikleri zevkler, evlat, mallar, hizmetçiler, askerler vb. arasına **"bir engel konmuştur."** Artık amelleriyle başbaşa kalmışlardır. Huzura, tıpkı yaratıldıkları gibi tek tek gelecekler ve daha önce kendilerine verilen nimetleri geride bırakacaklardır. **"Çünkü onlar derin bir şüphe içinde idiler."** Şüphe doğuran, kalpleri rahatsız eden tereddütlere kapılmışlardı. İşte bunun için iman etmediler. İman etme konusunda mazeretlerinin kabul edilmesini isteyecekleri vakit de mazeretleri kabul edilmeyecektir.

Sebe' sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız O'nadır, lütuf O'ndandır, yardımcımız O'dur, O'na tevekkül ederiz ve O'na güveniriz.

سورة فاطر

FÂTIR SÛRESİ

-35-

35- FÂTIR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 45 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۬ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ
فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا
يُمْسِكْۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği (özellikleri) **artırır. Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter.**

2- Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

1. Yüce Allah, kerim ve mukaddes zatını; gökleri, yeri ve onların içerdiği varlıkları yarattığı için övmektedir. Çünkü bütün bunlar kudretinin kemaline, hükümranlığının kapsamına, rahmetinin genişliğine, hikmetinin harikuladeliğine ve bilgisinin kuşatıcılığına delildir. Yüce Allah, yaratmayı zikrettikten sonra emir ve idaresini içeren hususu da zikretmektedir ki bu da **"melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler"** kılmasıdır.

Onları gerek kadere dair emirlerin idaresinde gerekse dinî emirlerinin tebliğ edilmesinde Zatıyla yarattıkları arasında elçilik görevini yapmak için aracı kılmıştır. Yüce Allah'ın, melekleri elçiler kılmış olduğunu belirterek onlardan hiçbirini istisna etmemiş olması, Rablerine itaatlerinin, O'nun emirlerine bağlılıklarının kemal derecesinde olduğuna delildir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler. Ne emrolunurlarsa onu yaparlar."** (et-Tahrim, 66/6)

Melekler, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu görevlerde O'nun izniyle işleri idare eden varlıklar olduklarından Allah buna güç yetirişlerini ve hızlıca hareket edişlerini beyan etmekte ve onları **"kanatlı"** kıldığını, bu kanatlarla uçtuklarını ve emrolundukları işleri hızlıca yerine getirdiklerini belirtmektedir. Onların **"iki-**

şer, üçer ve dörder," yani O'nun hikmetinin gereğine göre kimilerinin iki, kimilerinin üç, kimilerinin de dört kanadı vardır. **"O, yaratmada dilediği** (özellikleri) **artırır."** Yarattıklarından kimisine yaratılış vasıflarında, gücünde, güzelliğinde, malum azalarının sayısında, seslerin güzelliğinde, nağmelerinde vs… kimisine göre daha fazla özellikler verir.

"Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter." O'nun kudreti, istediğini gerçekleştirmeye yeter. Hiçbir şey O'na zor gelmez. Yarattıklarından kimisini kimisine göre üstün ve fazla özellikte kılmış olması da bunlardan biridir.

2. Daha sonra Yüce Allah, idarenin, vermenin ya da vermemenin tek başına Zatının elinde olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun"** onlara rahmetinden vermeyerek **"engellediğini de salıverecek yoktur."** İşte bu, bütün yönleriyle yalnızca Yüce Allah'a bağlanmayı, ihtiyacı yalnızca O'na arzetmeyi, O'ndan başkasına dua etmemeyi, O'ndan başkasından korkmamayı ve her şeyi sadece O'ndan ummayı gerektirir.

"O, Azîz'dir," her şeyi emrinin altına bulundurandır. **"Hakîm'dir,"** her şeyi yerli yerine koyan ve olması gereken konumunda bulundurandır.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٤﴾ ﴾

3- Ey insanlar! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık veren bir yaratıcı mı var? O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?**

4- Eğer seni yalanlıyorlarsa (şunu bil ki) **senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı. Bütün işler, yalnız Allah'a döndürülür.**

3. Yüce Allah, bütün insanlara, üzerlerindeki nimetini hatırlamalarını emretmektedir. Bu hatırlama; kalple itiraf, dille övme, azalarla da emirlere itaati kapsar. Yüce Allah'ın nimetini hatırlamak da O'na şükretmeyi gerektirir. Daha sonra Allah, insanların dikkatlerini nimetlerin temeline çekmektedir ki bunlar da yaratma ve rızık vermedir: **"Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık veren bir yaratıcı mı var?"** Allah'tan başka yaratan ve rızık veren olmadığı bilinen bir

husus olduğuna göre bütün bunlar, O'nun uluhiyetine ve mutlak ma'bud oluşuna açık ve kesin bir delildir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?"** Yaratan ve rızık veren Allah'a ibadeti terk edip yaratılmış ve rızkı başkası tarafından verilenlere ibadet etmeye nasıl döndürülebiliyorsunuz?

4. Ey Peygamber! **"Eğer seni yalanlıyorlarsa"** bu konuda senden önceki peygamberler sana örnektir. Zira **"senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı."** Yalanlayanlar helâk edilmiş ve Allah peygamberlerle onlara uyanları kurtarmıştı. **"Bütün işler yalnız Allah'a döndürülür."** [O da ahirette herkese hak ettiğini verir.]

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ
الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ ﴾

5- Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan) **da sakın sizi Allah ile aldatmasın.**

6- Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman belleyin. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin ehlinden olmaya davet eder.

7- Kâfir olanlar için şiddetli bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

5. "Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın," öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılığının görüleceğine dair **"vaadi haktır."** Onda hiçbir şüphe, hiçbir tereddüt yoktur. Naklî ve aklî deliller buna işaret etmektedir. O'nun vaadi hak olduğuna göre bu vaade hazır olun, değerli vakitlerinizi salih amellerle değerlendirmeye bakın! Bu hususta size hiçbir şey engel olmasın. **"O halde dünya hayatı sakın sizi,"** lezzetleri, arzuları ve nefsî istekleriyle **"aldatmasın."** Yaratılış gayenizden uzaklaştırarak başka şeylerle oyalamasın. **"O çok aldatıcı"** olan şeytan **"da sakın sizi Allah ile aldatmasın."**

6. "Çünkü şeytan sizin" gerçek bir **"düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman belleyin."** Onun düşmanlığını gözardı etmeyin, aklınızdan çıkarmayın.

Bir an dahi onunla savaşmayı ihmal etmeyin. Çünkü o, sizin kendisini göremeyeceğiniz bir yerden sizi görmektedir. O her zaman sizin için pusudadır. **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin ehlinden olmaya davet eder."** İşte kendisine uyanlar hakkındaki gayesi ve planı budur. Kendisine uyanları en çetin azapla, alabildiğine hakir düşürmek istemektedir.

7. Daha sonra Yüce Allah, insanların şeytana itaat edip etmeme bakımından iki kısma ayrıldıklarını beyan ederek her kısmın karşılaşacağı mükâfat ya da cezayı şöylece dile getirmektedir: **"Kâfir olanlar,"** peygamberlerin getirdiklerini, kitapların kesin olarak bildirdiklerini inkâr edenler **"için"** cehennem ateşinde **"şiddetli,"** hem özü itibarıyla hem nitelikleri itibarıyla çetin **"bir azap vardır."** Ve orada ebediyen kalacaklardır.

Allah'ın, Zatına kalpleriyle iman etmeye davet ettiği şeylere **"iman edip"** azalarıyla da bu imanın gereklerini yerine getirip **"salih ameller işleyenlere ise"** kötülüğü ve hoşlanmadıkları şeyleri kendilerinden uzaklaştıracak şekilde günahlarının bağışlanması demek olan **"mağfiret ve"** arzuladıklarını elde edecekleri **"büyük bir mükafat vardır."**

﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ
نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse (hiç böyle olmayanla bir midir)? **Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine de hidâyet verir. O halde onlar için üzülüp de kendini helak etme! Çünkü Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.**

8. "Kötü" ve çirkin **"ameli"** şeytan tarafından **"kendisine süslü,"** gözünde güzel **"gösterilip de onu güzel gören kimse,"** hiç, Allah'ın dosdoğru yola, dosdoğru dine iletip hidâyet verdiği kimse gibi midir? Bu ikisi eşit olabilir mi? Birincisinin ameli kötüdür ve o hakkı batıl, batılı hak görmektedir. İkincisinin ise ameli güzeldir, hakkı hak batılı da batıl görmektedir. Ancak hidâyete iletmek ya da saptırmak Yüce Allah'ın elinde olan bir şeydir: **"Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine de hidâyet verir. O halde onlar için,"** yani kötü amelleri kendilerine süslü gösterilen ve şeytanın kendilerini haktan alıkoyduğu sapmışlar için **"üzülüp**

de kendini helak etme!" Sana düşen, tebliğde bulunmaktan ibarettir. Onların hidâyete ulaşmaları konusunda senin hiçbir yükümlülüğün yoktur. Amellerinin karşılığını verecek olan Allah'tır. **"Çünkü Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi bilendir."**

﴿ وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ كَذَٰلِكَ
ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ ﴾

9- Rüzgarları gönderen Allah'tır. Onlar bulutu kaldırır, derken Biz o bulutu ölü bir beldeye sevkederiz de onunla yere, ölümünden sonra hayat veririz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.

9. Allah, kudretinin kemalini, cömertlik ve ihsanın genişliğini haber vermekte ve bunun belirtileri olan hususları gerçekleştirdiğini bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Rüzgarları gönderen Allah'tır. Onlar bulutu kaldırır, derken Biz o bulutu ölü bir beldeye sevkederiz."** Allah, böylece ölü beldeye yağmuru indirir. **"Onunla yere, ölümünden sonra hayat veririz."** Bunun sonucunda toprak da, insanlar da canlanır. Hayvanlar rızıklanır ve bu hayırlardan bol bol istifade ederler. **"İşte ölümden sonra diriliş de böyledir."** Yani ölümünden sonra yeryüzünü canlandıran, kabirlerinde çürümüş ölüleri de böylece diriltecektir. Suyu ölü araziye doğru sürüklediği gibi, onların üzerine de bir yağmur yağdıracak ve ruhlarla cesetler yattıkları kabirlerden canlanarak çıkacaktır. Böylelikle öldükten sonra dirilmiş olacaklar ve aralarında hüküm vermek üzere Allah'ın huzurunda durmak için gelecekler. O da adaletli hükmüyle aralarında hükmedecektir.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ جَمِيعًا ۚ إِلَيْهِ يَصْعَدُ ٱلْكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ وَٱلْعَمَلُ ٱلصَّٰلِحُ يَرْفَعُهُۥ ۚ
وَٱلَّذِينَ يَمْكُرُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُو۟لَٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Kim izzet istiyorsa (bilsin ki) **izzet tümüyle Allah'ındır. Güzel söz O'na yükselir; onu da salih amel yükseltir. Kötülükler işleyip tuzak kuranlara gelince, onlar için şiddetli bir azap vardır. İşte onların tuzakları hep boşa gider.**

10. Yani ey aziz olmak isteyen kimse! Sen bu izzeti, onu elinde bulunduranda iste! İzzet de hiç şüphesiz Allah'ın elindedir ve ancak O'na itaatle elde

edilebilir. Nitekim Yüce Allah, itaati şu buyruğuyla beyan etmektedir: **"Güzel söz O'na yükselir."** Kıraat, tesbih, hamd, tehlil, hoş ve güzel olan her söz Yüce Allah'a yükseltilir, O'na sunulur. Yüce Allah da Mele-i Alâ'da bu güzel sözün sahibini över.

İster kalbin amellerinden, ister azaların amellerinden olsun **"salih amel"**'i de Yüce Allah, tıpkı güzel söz gibi kendisine **"yükseltir."** Bu buyruk şöyle de açıklanmıştır: Salih amel, güzel sözü yükseltir. Böylelikle güzel sözün yükselmesi kulun salih amellerine göre olur. Çünkü güzel sözü yükselten onlardır. Eğer o kimsenin salih bir ameli yoksa, onun herhangi bir sözü Yüce Allah'a yükselmez. İşte Yüce Allah'a yükseltilen ve Yüce Allah'ın da sahibini yükseltip aziz kıldığı ameller bunlardır.

Kötülükler ise tam tersidir. Kötü amelleri işleyenler, bunlarla yükselmek ister. O, hile ve tuzak kurmaya çalışır, bunlar ise onun başına geçer. Değersizliği ve seviyesizliğinden başka hiçbir şeyi artmaz. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kötülükler işleyip tuzak kuranlara gelince onlar için şiddetli bir azap vardır."** Ve bu azapta alabildiğine tahkir edilir, aşağılanırlar.

"İşte onların tuzakları hep boşa gider." Yok olur gider. Kendilerine hiçbir fayda sağlamaz. Çünkü bu, batıl için batıl yolla kurulmuş bir tuzaktır.

﴿ وَٱللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَٰجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا
بِعِلْمِهِۦ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِۦٓ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ (١١) ﴾

11- Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi çiftler kıldı. O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır.

11. Daha sonra Yüce Allah, insanoğlunu yaratmasını, onun topraktan nutfeye ve bundan sonraki aşamalara geçişini zikretmektedir. **"...sonra da sizi çiftler kıldı."** O, sizi aşamadan aşamaya geçirdi. Nihâyet sizleri erkeğin dişiyle evlenecek, evlilikten de zürriyet ve çocuk sahibi olma maksadı güdülecek şekilde çiftler haline getirinceye kadar aşamadan aşamaya geçirdi. Her ne kadar nikah, bu konudaki sebeplerden biri ise de hiç şüphesiz bu, Allah'ın kazası, kaderi ve ilmi çerçevesinde tahakkuk eder.

"O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur." Aynı şekilde Âdemoğlunun geçirdiği bütün aşamalar da O'nun ilmi ve kaderi iledir.

"Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır." Bunlar ancak O'nun ilmi dahilinde olur. Buradan şu da anlaşılabilir: İnsanın, şayet zina etmek, anne-baba haklarına riâyet etmeyip onlara kötü davranmak, akrabalık bağlarını kesmek gibi (ömrün kısalığına sebep olduğu nakledilen) ömrü kısaltıcı sebepleri izlememiş olması durumunda ulaşabileceği ömründen herhangi bir şeyin eksiltilmesi de ancak Allah'ın ilmiyle olur.

Yani ömrün bir sebebe bağlı olarak ya da olmayarak uzayıp kısalması hep Allah'ın ilmi iledir ve Yüce Allah bunu **"bir kitapta"** tespit etmiştir. Bu kitap, bütün zamanlarında ve hayatının her gününde kulun başında cereyan edecek her şeyi ihtiva etmektedir.

"Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır." Yani O'nun ilminin bu kadar bilgiyi kuşatması ve Kitabının da bunları içermesi çok kolaydır.

Yüce Allah, bu âyet-i kerimelerde öldükten sonra dirilişe dikkat çekmek üzere üç delil sunmuştur ki hepsi de aklî delillerdendir:

1. Ölümünden sonra yeryüzünün diriltilmesi ve yeryüzünü diriltenin, ölüleri dirilteceğinin belirtilmesi.

2. Âdemoğlunu sözü edilen aşamalardan geçiren, onu var edip ardı arkasına halden hale geçiren ve nihâyet onun için takdir edilen nihai noktaya kadar onu ulaştıran; onu tekrar yaratmaya, onu ikinci bir defa daha var etmeye elbette muktedirdir ve bu iş O'nun için daha kolaydır.

3. Üçüncü husus ise O'nun bilgisinin ulvî ve süflî alemin her bir parçasını, küçüğünü büyüğünü, kalplerde bulunanları, annelerin karnında olanları ve ömürlerin artıp eksilmesini bilmesi ve bütün bunları tek bir kitapta tespit etmiş olması... Bütün bu hususlar kendisi için kolay olan, elbette ki ölüleri de çok kolay diriltebilir.

Hayrı alabildiğine çok olan, kullarının dikkatlerini hem dünya hayatlarında, hem âhiretlerinde faydalarına olacak şeylere çeken Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ وَمَا يَسْتَوِى ٱلْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهُۥ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ
لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى ٱلْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ (١٢) ﴾

12- İki deniz bir olmaz. Bu, tatlı mı tatlı ve içimi kolaydır. Diğeri ise acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz ve giyecek/takınacak süs eşyası çıkartırsınız. O'nun lütfundan (rızkınızı) **aramanız için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün. Olur ki şükredersiniz.**

12. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kudretini, hikmetinin ve rahmetinin kesintisiz olduğunu, buna bağlı olarak da yeryüzünde bulunan herkesin faydasına olmak üzere iki ayrı deniz/su yaratmış olduğunu ve bunların birbirinin aynısı olmadığını haber vermektedir.

Çünkü yaratılmışların maslahatı, nehirlerin tatlı ve kolay içimli olmasını gerektirir. Böylelikle bu sudan içerler, bağ ve bahçe yaparlar, çiftçilikle uğraşanlar da ondan yararlanırlar. Denizin de acı ve tuzlu olması gerekir ki yeryüzünü kuşatan hava, denizde ölen canlıların kokularından dolayı bozulmasın. Diğer taraftan deniz (nehirler gibi) akmaz, durgundur. İşte onun tuzluluğu, bozulmasını engeller, orada yaşayan canlıların da daha güzel ve lezzetli olmasını sağlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bununla birlikte her ikisinden," tuzlu denizden de tatlısulardan da **"taze et yersiniz."** Bu buyruk, denizde avlanılması kolay olan balıklara işarettir. **"ve giyecek/takınacak"** inci, mercan vb. gibi denizde bulunan türden **"süs eşyası çıkartırsınız."** Bütün bunlar, kulların faydasına olan pek büyük nimetlerdir.

Yine denizin faydaları arasında şu da vardır: Yüce Allah, orayı büyük gemiler, kayıklar vb. deniz araçlarını taşıyabilecek şekilde amade kılmıştır. Bunların denizi yara yara gittiklerini görüyoruz. Böylelikle bir yerden başka bir yere, bir bölgeden bir başka bölgeye gitmeleri mümkün olmaktadır. Yolculuk yapanları, yüklerini ve ticaret mallarını taşıyıp durmaktadır. Bununla Allah'ın pek büyük bir lütuf ve ihsanı tahakkuk eder. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'nun lütfundan** (rızkınızı) **aramanız için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün. Olur ki şükredersiniz."**

﴿ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي
لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمْلِكُونَ
مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler. Güneşi ve ayı (sizin hizmetinize) **boyun eğdirmiştir ki her biri** (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider. İşte bu** (işleri yapan), **Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur. O'nun dışında yalvardıklarınız ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip değildirler.**

13. Yüce Allah'ın lütuflarının bazıları şunlardır: **"Geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler."** Birini ötekinin ardından getirir. Onlardan biri geldi mi diğeri gider. Birini artırırken öbürünü eksiltir. Kimi zaman da eşit olurlar. Bunun kulların bedenlerinde, faydalandıkları hayvanları, ağaçları, ekinleri üzerinde görülen pek çok faydaları vardır.

Aynı şekilde Yüce Allah'ın güneşi ve ayı amade kılmasının da ısı, ışık, hareket, sakinlik, kulların Allah'ın lütfunu aramak için yayılmaları, meyvelerin olgunlaşması, kurutulacak şeylerin kurutulması vb. gibi olmamaları halinde insanların zarar görecekleri pek çok zorunlu ihtiyacın karşılanması şeklinde pek çok menfaati vardır.

"Her biri (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider."** Yani güneş de, ay da kendi yörüngelerinde -Allah dilediği sürece- yürüyüp gidecekler. Onlar için tayin edilen süre ve dünyanın sonu yaklaştı mı bu gidişleri duracak, faydaları ortadan kalkacaktır. Ay tutulacak, güneş dürülecek ve yıldızlar dağılıp saçılacaktır.

Yüce Allah, bu pek büyük mahlukatı, bunlarda bulunan ve O'nun kemal ve ihsanına delil olan ibretli hususları açıkladıktan sonra şöyle buyurmaktadır:

"İşte bu (işleri yapan) **Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur."** Yani sözü geçen bu mahlukatı tek başına yaratan ve onları amade kılan, bütün mülk ve hükümranlık yalnız kendisinin olan yegane ma'bud, tek ilâh ve Rab O'dur.

"O'nun dışında yalvardıklarınız" put ve heykeller **"ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip değildirler."** Az ya da çok hiçbir şeye sahip ve hakim değildirler. Hatta en değersiz şey olan bir hurma çekirdeğinin zarına bile. Bu ifade, hiçbir şeye sahip olmadıklarının kesinliğini ve bunun ne kadar kapsamlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Peki, göklerde ve yerde hiçbir şeye sahip olmayan bu varlıklara nasıl ibadet edilir?! Üstelik bu varlıkların durumu da şudur:

﴿ إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ
بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ (١٤) ﴾

14- Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler. İşitseler bile karşılık veremezler. Üstelik Kıyamet günü (onları Allah'a) **ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir. Kimse sana, her şeyden haberdar olan** (Allah) **gibi haber veremez.**

14. **"Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler."** Çünkü uydurma ilâhlar ya cansızdır ya ölüdür ya da Rablerine itaatle meşgul olan meleklerdir. Faraza bunlar **"işitseler bile karşılık veremezler."** Çünkü hiçbir şeye sahip değildirler. Ayrıca onların çoğu da kendilerine ibadet edenlerin bu ibadetlerinden razı değildirler. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Üstelik Kıyamet günü (onları Allah'a) **ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir."** Sizden uzak olduklarını bildirecek ve şöyle diyeceklerdir: **"Tenzih ederiz Seni! Bizim dostumuz onlar değil Sensin!"** (Sebe, 34/41)

"Kimse sana, her şeyden haberdar olan (Allah) **gibi haber veremez."** Yani hiç kimse sana, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'tan daha doğru haber veremez. O'nun sana verdiği bu haberin gözle görülürcesine gerçek olduğuna kesin kanaat getir, en ufak şüphe ve tereddüte düşme!

Bu âyet-i kerimeler, Yüce Allah'ın yegane ilâh olduğuna delil olan pek açık ve kesin delilleri içermektedir. Buna göre O'nun dışındaki hiçbir varlık ibadetin zerresine dahi layık değildir. O'nun dışındaki varlıklara ibadet de batıldır, bu ibadetin kendisine yöneltildiği varlıklar da batıldır. Onların kendilerine ibadet edenlere en ufak bir faydaları da olmayacaktır.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (١٥) ﴾

15- Ey insanlar! Siz, tamamen Allah'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her hamde layıktır.

15. Yüce Allah, bütün insanlara hitap ederek onların durumlarını ve bütün yönleriyle Allah'a muhtaç olduklarını belirtmektedir. Evvela var olmak için O'na ihtiyaçları vardır. O, kendilerini var etmeseydi, onlar var olamazlardı.

Güç ve organlar gibi imkânlarla donatılmaya ihtiyaçları vardır. O, bunları onlara vermemiş olsaydı -ne olursa olsun- hiçbir iş yapamazlardı.

Gıdalar, rızıklar, gizli ve açık nimetlerle Allah'ın kendilerine yardım etmesine ihtiyaçları vardır. O'nun lütuf ve ihsanı, işleri onlara kolaylaştırması olmasaydı, hiçbir şekilde rızık ve nimetlere sahip olamazlardı.

Musibetlerin kendilerinden uzaklaştırılmasında, hoşlanmadıkları şeylerin bertaraf edilmesinde, keder ve sıkıntıların ortadan kaldırılmasında O'na ihtiyaçları vardır. O, onları uzaklaştırıp sıkıntılarını açmayacak, zorluklarını gidermeyecek olursa hoşlarına gitmeyen ve kendilerini çok rahatsız eden halleri devamlı eder.

Çeşitli şekillerde görülüp gözetilmelerinde ve işlerinin idare edilmesinde de O'na ihtiyaçları vardır. Onu ilâh edinip ibadet etmek, O'nu sevmek, O'na bağlanmak, ibadeti yalnız O'na has kılmak hususunda da O'na muhtaçtırlar. Eğer bu hususta onlara tevfikini vermeyecek olsa helâk olurlar; ruhları, kalpleri ve halleri bozulur giderdi.

Bilmediklerinin kendilerine öğretilmesinde, kendilerine faydalı olacak hususları yapmalarında da O'na ihtiyaçları vardır. O, kendilerine öğretmese onlar kendiliklerinden öğrenemezlerdi. Eğer onlara başarı vermese onlar hallerini düzeltemezlerdi.

Bütün anlamlarıyla ve bütün yönleriyle tamamen O'na muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlarının bazılarını ister fark edebilsinler, ister edemesinler bu böyledir.

Fakat aralarından Allah'ın başarı ihsan edip de dinî ve dünyevî bütün hallerinde O'na muhtaç olduğunu gören, yalnızca O'na yalvarıp yakaran, bir göz kırpacak kadar dahi olsa kendini nefsine bırakmamasını O'ndan dileyen, bütün hususlarında kendisine yardımcı olmasını isteyerek bu gerçeği bir an dahi hatırından çıkartmayan bir kimsenin, Rabbi ve ilâhının tam anlamıyla inâyetine mazhar olmaya layık olduğu açıktır. Çünkü o Rab, böyle bir kuluna, annenin kendi evladına olan merhametinden bile daha merhametlidir.

"Allah ise hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her hamde layıktır." Bütün yönleriyle ve hiçbir şekilde muhtaç olmayış yalnız O'nun için söz konusudur (Ğanî'dir). Yarattığı varlıkların ihtiyaç duydukları O'nun ihtiyacı yoktur. Onların gerek duydukları hiçbir şeye gerek duymaz. Çünkü O, kemâl sıfatlara sahiptir. Bütün sıfatları kemal sıfatı, bütün vasıfları celâl vasfıdır. Dünyada da, âhirette de mahlukatın ihtiyaçlarını karşılamış olması da O'nun muhtaç olmayışının bir tecellisidir.

O zatıyla ve isimleriyle her hamde layık olandır (Hamîd). Çünkü isimlerinin hepsi en güzeldir. Sıfatlarıyla da hamde layık olandır, çünkü hepsi yücedirler. Fiilleriyle de hamde layıktır. Çünkü O'nun fiilleri lütuftur, ihsandır, adalettir, hikmettir ve rahmettir. Emir ve yasaklarında da hamde layıktır. O, sahip olduğu sıfatları dolayısıyla, bağışladığı lütuf ve nimetleri dolayısıyla, amellere adaletle karşılık vermesi dolayısıyla hep hamde layık olandır. O, muhtaç olmayışında hamde layık olan, hamde layık oluşunda da muhtaç olmayandır.

﴿ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ ﴾

16- Dilerse sizi yok eder ve (yerinize) yeni bir halk getirir.

17- Bu, Allah'a göre zor değildir.

16. Bu buyrukla şu anlamın kastedilmesi muhtemeldir: Ey insanlar! O, dilerse sizi yok eder ve yerinize kendisine daha çok itaat eden kimseleri getirir.

Bu durumda ifade, onları helâk ve yok etme mahiyetinde bir tehdittir ve O'nun meşietinin böyle bir şeyi yapabilecek durumda olduğunu anlatmaktadır.

Bu buyrukla öldükten sonra dirilişin ve kabirlerden çıkartılışın kastedilmiş olması da muhtemeldir. Yani Yüce Allah'ın iradesi, her hususta etkindir ve O, ölümünüzden sonra sizleri yeniden yaratmaya kadirdir. Ancak bunun Allah tarafından takdir edilmiş belli bir süresi vardır. Bu süre öne de alınmaz, sonraya da kalmaz.

17. Bu, Allah için imkânsız bir şey değildir ve O, bunu yapmaktan âciz değildir.

﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ
إِنَّمَا تُنذِرُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِۦ ۚ
وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez. Eğer günah yükü ağır olan bir kimse, kendi yükünü taşıması için birini çağırsa, akraba dahi olsa onun o yükünden (hiç kimse) hiçbir şey taşımaz. Sen, ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin. Kim arınırsa ancak kendi yararına arınmış olur. Dönüş yalnız Allah'adır.

18. "Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez." buyruğu daha önce (16. âyet-i kerimeyle ilgili) sözünü ettiğimiz ikinci anlama delâlet etmektedir. Yani kıyamet gününde herkes amelinin karşılığını görecektir, günahının cezasını çekecektir. Kimse kimsenin günahını yüklenmeyecektir.

"Eğer günah yükü ağır," büyük ve küçük günahlarla yükleri ağırlaşmış **"olan bir kimse kendi yükünü taşıması için birini çağırsa,"** yani günahlarının bir bölümünü taşımak üzere birilerinden yardım istese **"akraba dahi olsa onun o yükünden** (hiç kimse) **hiçbir şey taşımaz."** Akraba bile akrabanın yükünü taşımaz.

Âhiretin durumu dünyanın durumu gibi değildir. Orada dostun dosta, arkadaşın arkadaşa yardımı söz konusu değildir. Aksine kıyamet gününde kul, kendi anne-babası ve yakın akrabaları dahi olsa, birilerinden alacak bir hakkının olmasını temenni edecektir.

"Sen, ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin." Yani senin uyarıp korkutmanı kabul ederek onlardan yararlanabilecek kimseler ancak iç ve dış, gizli ve açık bütün hallerinde gıyaben Allah'tan korkan kimselerle namazı dosdoğru kılan, yani sınırlarına, şartlarına, rükünlerine, farzlarına ve huşûuna riâyet ederek gereği gibi kılan kimselerdir.

Çünkü Yüce Allah'tan korkmak, kulun yerine getirmemesi halinde cezayı gerektirecek şeylerden korkmasını, işlenmesi halinde de azabı gerektirecek şeylerden çekinip uzak durmasını gerektirir. Namaz ise hayra çağırır, hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.

"Kim arınırsa ancak kendi yararına arınmış olur." Her kim riya, kibir, yalan, aldatma, hile, kandırmaca, ikiyüzlülük vb. gibi günah ve kötü huylardan kendini arındırır, buna karşılık doğruluk, ihlâs, alçakgönüllülük, yumuşaklık, kullara samimi olarak öğüt vermek gibi huylarla bezenirse; kin, kıskançlık ve bunların dışında kalan kötü huylardan kalbini arındırmak suretiyle de güzel ahlak sahibi olursa, şüphesiz onun bu arınmasının faydası/getirisi kendisinedir. Amelinden hiçbir şey de boşa gitmez.

"Dönüş yalnız Allah'adır." O, bütün insanlara dünyadayken yaptıklarının karşılığını verecektir.

Dünyada işledikleri ve yaptıklarından hesaba çekecek, küçük, büyük ne varsa hepsini mutlaka ortaya koyacaktır.

﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ
إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

19- Kör ile gören bir olmaz;

20- Karanlıkla aydınlık;

21- Gölge ile sıcak da.

22- Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediği kimseye işittirir. Sen kabirde olanlara işittiremezsin.

23- Sen ancak bir uyarıcısın.

19-23. Yüce Allah, zıt şeylerin ilâhî hikmette ve kullarına tevdi etmiş olduğu fıtratta birbirine eşit olamayacağını bildirmektedir:

"Kör ile gören bir olmaz, karanlıkla aydınlık ve gölge ile sıcak da. Dirilerle ölüler de bir olmaz." Bu hususta en ufak bir şüphe dahi söz konusu değildir. Sizce de kabul edildiği üzere sözü edilen bu hususlar, şüphesiz birbirine eşit olamazlar.

Aynı şekilde şunu da bilin ki manevî olarak birbirine zıt olan şeylerin birbirine eşit olmaması öncelikle söz konusudur. O bakımdan mü'min ile kâfir, hidâyet bulan ile sapık olan, alim ile cahil, cennetlikler ile cehennemlikler, diri kalpliler ile ölü kalpliler bir olmaz. Bunlar arasında Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği kadar büyük farklılık vardır.

Bu mertebeler öğrenildiğine, eşyalar birbirinden ayrıldığına ve uğrunda yarışılması gerekenle onun zıddı apaçık belli olduğuna göre karar verecek olan kimse, kendisi için daha uygun ve tercihe daha değer olanı tercih etmelidir.

"Şüphesiz Allah, dilediği kimseye," kavrayıp kabul etmekle sonuçlanacak şekilde **"işittirir."** Çünkü hidâyete ileten, tevfikini ihsan eden O'dur.

"Sen kabirde olanlara," ölü kalplilere **"işittiremezsin."** Yahut senin davetinin kabirde bulunanlara hiçbir faydası olmadığı gibi, sana karşı çıkıp inatla direnen kimselere de hiçbir faydası olmaz.

Ancak senin vazifen; uyarmak ve davetin kabul edilsin yahut edilmesin seninle gönderilen risaleti tebliğ etmektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen ancak bir uyarıcısın."**

﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Şüphe yok ki Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Zaten kendilerine bir uyarıcının gelmediği hiçbir ümmet yoktur.

24. Yani Bizim seni gönderişimiz katıksız hak iledir. Çünkü Yüce Allah seni, peygamberlerin kesildiği, yolların belirgin olmadığı, ilmin ortadan kalktığı ve peygamber olarak gönderilmene büyük bir ihtiyacın olduğu bir zamanda âlemlere rahmet olasın diye göndermiştir.

Aynı şekilde seninle birlikte göndermiş olduğumuz bu dosdoğru din ve sırat-i mustakim de haktır, batıl değildir. Göndermiş olduğumuz Kur'ân-ı Kerim de, onun ihtiva ettiği sonsuz hikmetlerle dolu öğütler de hak ve gerçektir.

Seni, sana itaat edenlere Allah'ın dünya ve âhiretteki mükâfatlarını müjdelemek, sana karşı çıkıp isyan edenlere de Allah'ın dünya ve âhiretteki cezasını haber vererek uyarıp korkutmak üzere gönderdik. Sen daha önce benzeri görülmemiş bir peygamber değilsin.

"Zaten" geçmiş ümmetlerden ve önceki nesillerden **"kendilerine"** Allah'ın delilini ortaya koyacak **"bir uyarıcının gelmediği hiçbir ümmet yoktur."** ki bu sayede **"helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfâl, 8/42)

﴿ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ
وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ ﴾

25- Eğer seni yalanlıyorlarsa (bil ki) **onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.**

26- Sonra kâfir olanları (ansızın azapla) **yakaladım. Peki, Benim** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

25. Yani ey Peygamber! Her ne kadar bu müşrikler seni yalanlıyor iseler de sen ilk yalanlanan peygamber değilsin. Zira **"onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara,"** hakka ve haber verdikleri hususlarda doğru söylediklerine dair **"apaçık deliller, sahifeler,"** pek çok hükümlerin kendilerin-

de toplandığı yazılı kitaplarla **"ve aydınlatıcı,"** vermiş olduğu doğru haberler ve adaletli hükümlerle ışık saçan **"kitaplar getirmişlerdi."** Dolayısıyla onların, peygamberlerini yalanlamaları, herhangi bir şüphe ya da peygamberlerin getirdiklerindeki bir kusurdan dolayı değildi. Aksine onlar, zalimlikleri ve inatları dolayısıyla yalanlamışlardı.

26. "Sonra kâfir olanları" çeşitli cezalarla **"yakaladım. Peki, Benim,** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?"** Ben bu yaptıklarını kabul etmeyip en çetin şekilde reddettim ve en ağır ibretlik cezalarla onları cezalandırdım. Bu yüzden bu şerefli Rasûlü yalanlamaktan sakının. Yoksa sözü edilenlere isabet eden can yakıcı azap ve oldukça vahim ve rezil edici haller sizin başınıza da gelir.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Görmez misin ki Allah gökten bir su indirmiştir? Biz onunla çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Dağlarda da çeşitli renklerde; beyaz, kırmızı ve simsiyah yollar (var ettik).

27. Yüce Allah, asılları ve maddeleri aynı olan zıt varlıkları yaratmış olduğunu, bunlar arasında görülen ve bilinen farklılıklar ve ayrılıklar bulunduğunu haber vermektedir. Böylelikle kullara kudretinin kemaline ve hikmetinin harikuladeliğine dair deliller göstermektedir ki, bunların bazıları şöyledir: Yüce Allah, gökten bir su indirir ve onunla çeşitli mahsuller, değişik bitkiler bitirir. Halbuki onların suları da birdir, toprakları da birdir. Nitekim bakan herkes bunu görür.

Bir delil de Allah'ın yeryüzü için kazık durumunda kıldığı dağlardır. Bu dağların birbirine girdiğini, hatta tek bir dağ gibi olduğunu görürüz. Bunlarda ise çeşit çeşit renkler vardır. Beyaz yollar, kırmızı yollar, sarı yollar vardır. Hatta bunlarda alabildiğine siyah yollar da vardır.

﴿ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ
الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da bu şekilde çeşitli renklerde olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar. Şüphesiz Allah Aziz'dir, Ğafûr'dur.

28. İnsanların, hayvanların ve davarların da renkleri ve nitelikleri, sesleri ve görünüşleri farklı farklıdır. Nitekim bu farklılık gözle görülmekte, bakanlar bunu tespit etmektedirler. Bunların hepsi de aynı asıldan, aynı maddedendir.

Bunların farklı oluşları ise Yüce Allah'ın meşietine dair aklî bir delildir. O'nun meşieti, dilediğini kendine has rengi ve sıfatıyla diğerlerinden ayırmıştır. Bu, Yüce Allah'ın, onları böylece var eden kudretine de delildir. O'nun hikmetine ve rahmetine de delildir. Çünkü böyle bir farklılık ve ayrılıkta pek çok maslahat ve menfaat vardır. Bununla yollar bilinir ve insanlar birbirlerini tanıyabilir. Bu, bilinen bir husustur.

Bunlar Yüce Allah'ın ilminin genişliğine ve kabirlerde bulunanları diriltece-ğine de delildir. Fakat gafil kimseler, bunlara ve başka şeylere geflet içinde bakarlar. Bunlar, onun öğüt almasına vesile olmaz. Onlardan ancak Yüce Allah'tan korkanlar istifade eder. Bunlar, isabetli fikirleriyle bu yaratılmışlardaki hikmeti anlarlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah'tan ancak alimler korkar." Zira Allah'ı daha iyi bilen, O'ndan daha çok korkar. Allah'tan korkması da masiyetlerden uzak kalmasını ve korktuğu kimseye kavuşmaya hazırlanmasını sağlar. Bu, ilmin faziletine ve onun Allah'tan korkmaya vesile olduğuna delildir.

Allah'tan korkanlar, Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olacak kimselerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bu, Rabbinden korkan kimseler içindir."** (el-Beyyine, 98/8)

"Şüphesiz Allah Aziz'dir." İzzeti kemal derecesindedir. Birbirlerine zıt varlıkları yaratmış olması da izzetinin bir tecellisidir. **"Ğafûr'dur."** Tevbe edenlerin günahlarını bağışlayandır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً
يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ
غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾ ﴾

29- Allah'ın Kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler, asla zarar etmeyecek bir ticaret/kazanç umabilirler.

30- Çünkü Allah, onlara mükâfatlarını eksiksiz verecek, üstelik lütfundan onlara daha fazlasını ihsan edecektir. Çünkü O, Ğafûr'dur, Şekûr'dur.

29. "Allah'ın Kitabını okuyanlar" ve verdiği emirlerde o Kitaba uyanlar... Bunlar, onun emirlerinin gereklerini yerine getirir, yasaklarını terk ederler, verdiği haberleri tasdik eder ve onlara inanırlar, ona aykırı olan sözlere öncelik tanımazlar. Aynı şekilde onun lafızlarını tilavet ederler, manalarını da düşünerek ortaya çıkarmaya çalışırlar.

Yüce Allah, genel olarak okumayı/tilaveti zikrettikten sonra özellikle dinin direği, müslümanların nuru, imanın dengesi ve İslâm'a samimi olarak bağlılığın alâmeti olan namazı; akrabalara, yoksullara, yetimlere ve başkalarına verilen zekât, kefâretler, adaklar, sadakalar vb. gibi infakları zikretmektedir. İşte bu kimseler **"gizli ve açık"** bütün vakitlerinde infak ederler ve bu hayırlı işleriyle **"asla zarar etmeyecek,"** kesada uğramayacak ve bozulmayacak **"bir ticaret/kazanç umabilirler."**

Çünkü onların bu ticaretleri, ticaretlerin en üstünü, en değerlisi ve en yücesidir. Bu da Rablerinin rızasına kavuşmak, O'nun pek büyük mükâfatlarını elde etmek, Allah'ın gazap ve cezasından kurtulmaktır. İşte bu, amellerinin ihlaslı olduğunu, onların bu amelleriyle hiçbir kötü maksat gözetmediklerini ve bozuk hiçbir niyetlerinin de olmadığını ortaya koymaktadır.

30. Yüce Allah, onların bu umutlarının gerçekleşeceğini de belirterek şöyle buyurmaktadır:

"Çünkü Allah, onlara mükâfatlarını," amellerinin ecirlerini azlığına çokluğuna, güzel olup olmayışlarına göre **"eksiksiz verecek, üstelik lütfundan onlara daha fazlasını,"** ecirlerinden daha çoğunu **"ihsan edecektir."**

"Çünkü O Ğafûr'dur," kKötülüklerini ve günahlarını bağışlamıştır. **"Şekûr'dur,"** az miktardaki iyiliklerini dahi kabul edip mükâfatlandırmış, karşılıksız bırakmamıştır.

﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾

31- Sana vahyettiğimiz Kitap, kendinden öncekileri doğrulayıcı olan hakkın ta kendisidir. Şüphesiz Allah, kullarından çok iyi haberdardır, onları görendir.

31. Yüce Allah, peygamberine vahiy yoluyla bildirdiği Kitabın çokça hakkı ihtiva etmesi, esaslarını da kuşatması dolayısıyla hak adeta ondan ibaretmişçesine **"hakkın ta kendisi"** buyurmaktadır. Bu nedenle onun hakkında kalplerinizde herhangi bir darlık olmasın, bundan dolayı rahatsızlık duymayın ve onu hiçbir zaman küçümsemeyin.

Bu Kitap hakkın ta kendisi olduğuna göre onun delâlet ettiği ilâhî meseleler, gaybî hususlar ve diğerlerinin de vakıaya uygun olması gerekir. Ayrıca bu Kitapla, onun zahir ifadesine ve delâlet ettiği manaya muhalif olan şeylerin kastedilmiş olması da mümkün değildir.

"Kendinden öncekileri," daha önce gönderilmiş kitapları ve peygamberleri **"doğrulayıcı"**dır. Çünkü ondan önceki kitaplar ve peygamberler, onun geleceğini haber vermiştir. Bu Kitabın gelmesiyle öncekilerin de verdikleri haberlerin doğruluğu anlaşılmış oldu. Bu Kitabın geleceğini müjdelemiş ve haber vermişlerdi. Bu kitap da onları tasdik etmektedir.

Bu yüzden herhangi bir kimsenin Kur'ân'ı inkâr etmekle birlikte önceki kitaplara iman ediyor olması katiyen mümkün değildir. Çünkü onun bu Kitabı inkâr etmesi, önceki kitaplara olan imanını ortadan kaldırır. Zira önceki kitapların verdiği haberler arasında Kur'ân'ın geleceği haberi de vardır. Diğer taraftan önceki kitapların verdiği haberler, Kur'ân'ın haberlerine de uygundur.

"Şüphesiz Allah, kullarından çok iyi haberdardır, onları görendir." O nedenle her ümmete ve her kişiye durumuna yakışanı verir. Önceki şeriatlerin ancak kendi dönemlerine ve şartlarına uygun olması da bu kapsam içerisindedir. Bu nedenledir ki Yüce Allah, son peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gönderinceye kadar peygamberleri ardı ardına göndermiştir. Son Peygamber ise kıyamet gününe kadar insanların bütün maslahatlarını karşılayabilecek ve her zaman için hayırlı olanı gerçekleştirmenin teminatı olan bu şeriatı getirmiştir. Bu ümmet, ümmetler içerisinde akıl bakımından en kâmil, fikir itibarıyla en iyi, kalp itibarıyla en hassas ve ince, ruh itibarıyla da en temiz olduğundan dolayı Yüce Allah onları seçmiş ve İslâm dinini de onlar için seçmiştir. Diğer kitaplar hakkında hüküm vermek konumunda olan bu Kitabı da onlara miras vermiştir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾﴾

32- Sonra Kitabı, seçtiğimiz kullarımıza miras verdik. Bununla beraber onlardan kimisi nefsine zulmeder. Kimisi orta yol üzeredir. Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer. İşte bu (miras) **büyük bir lütuf/fazilettir.**

32. **"Sonra Kitabı seçtiğimiz kullarımıza,"** bu ümmete **"miras verdik. Bununla beraber onlardan kimisi,"** küfürden daha aşağı mertebede bulunan masiyetlerle **"nefsine zulmeder. Kimisi orta yol üzeredir."** Sadece farzları yapar ve haramları da terk eder. **"Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer."** Hayır işlemede elini çabuk tutar ve gayretle çalışır. Böylelikle diğerlerini geride bırakır. Bu ise farzların yanı sıra nafileleri çokça işleyen, haramların yanı sıra mekruhları da terk eden kimsedir.

Bütün bunları Yüce Allah, bu Kitabı miras almaları için seçmiştir. Mertebeleri farklı, halleri çeşitli olsa da bu böyledir. Onların her biri, bu Kitabın mirasçılığından bir paya sahiptir. Nefsine zulmeden kimse dahi böyledir. Çünkü onun taşıdığı imanın aslı, iman ilimleri ve imanın gerektirdiği ameller, Kitaba mirasçı olmanın bir parçasıdır. Zira Kitaba mirasçı olmaktan kasıt, onun ilim ve amelini miras almak, lafızlarını okuyup incelemek ve manalarını çıkartmaktır.

"Allah'ın izniyle" buyruğu, hayırlarda öne geçenlerle ilgilidir. Ki bu tür kimseler amelleri dolayısıyla gurura kapılmasınlar. Aksine hayırlarda ileri geçmelerinin, ancak Yüce Allah'ın tevfiki ve yardımıyla olduğunu bilsinler. Öyleyse Yüce Allah'a, kendisine ihsan etmiş olduğu bu nimetler dolayısıyla şükretmekle meşgul olmalıdırlar.

"İşte bu (miras) **büyük bir lütuf/fazilettir."** Yani Yüce Allah'ın kullarından seçtiği kimselere bu Kitabı miras vermesi, pek büyük bir lütuftur. Ona nispetle diğer bütün nimetler yok hükmündedir. Kayıtsız şartsız olarak en üstün nimet ve en büyük lütuf, bu Kitaba mirasçı olmaktır.

Daha sonra Yüce Allah kendilerine Kitabı miras verdiği kimselerin mükâfatlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَنَّٰتُ عَدۡنٍ يَدۡخُلُونَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤۡلُؤٗاۖ وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ ﴾

33- (Onların mükafatı) **Adn cennetleridir. Onlar oraya girerler ve orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir.**

33. Bu cennetlerde ağaçlar, koyu gölgeler, güzel bahçeler, coşkun ırmaklar, yüksek köşkler ve ihtişamlı meskenler vardır. Üstelik bu, ebediyen sürüp gidecek ve bu mükemmel yaşantının sonu gelmeyecektir.

"Adn," ikamet demektir. Adn cennetleri ise ikamet edilecek cennetler demektir. Cennetlerin ikamete izafe edilmesi, ikamet ve ebediliğin hem o cennetin, hem de orada yaşayacak olanların sabit vasfı oluşundan dolayıdır.

"Orada" hoşlarına gidecek tarzda kollarına takınacakları **"altın bileziklerle ve incilerle süslenirler."** Bu süslerinin başkalarından daha güzel olduğunu görecekler. Cennette süslenmek bakımından erkeklerle kadınlar arasında fark yoktur. İnciler de onların elbiseleri ve bedenleri üzerinde sıra sıra dizili olacaktır.

"Oradaki elbiseleri de ipektir." İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir.

﴿ وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذۡهَبَ عَنَّا ٱلۡحَزَنَۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٞ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِيٓ أَحَلَّنَا دَارَ
ٱلۡمُقَامَةِ مِن فَضۡلِهِۦ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٞ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٞ ﴿٣٥﴾ ﴾

34- Diyeceklerdir ki: 'Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur, Şekur'dur.'

35- 'O, lütfuyla bizleri ebedî ikamet yurduna yerleştirdi. Burada hiç yorgunluk çekmeyeceğiz ve hiç bıkkınlık da duymayacağız.'

34. Nimetleri tamama erip lezzetleri kemal derecesine ulaşınca **"diyecekler ki: Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun."** Bu her türlü kederi de, üzüntüyü de kapsar.

Güzelliklerinde, yiyecek ya da içeceklerinde, lezzetlerinde, bedenlerinde yahut orada sürekli kalışlarında ortaya çıkabilecek herhangi bir eksiklik olmayacak, bu yüzden de üzüntüye kapılmayacaklardır. Onlar daha fazlası mümkün olmayacak pek çok nimetler içerisinde olacaklar ve ebediyen de bu nimetler artacaktır.

"Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur," çünkü bizim hata ve günahlarımızı bağışlamıştır.

"Şekur'dur," çünkü bizim iyiliklerimizi kabul buyurmuş, onları kat kat artırmış ve lütfuyla bizim amellerimizin, hatta temennilerimizin dahi ulaşamayacağı nimetleri ihsan etmiştir.

O'nun mağfireti sayesinde hoşlanılmayan ve kendisinden korkulan her şeyden kurtulmuş. O'nun Şekûr oluşu ve lütfu dolayısıyla da arzulanan ve sevilen her şeyi elde etmiş olacaklardır.

35. **"O,"** amellerimizle değil de üzerimizdeki keremi ve **"lütfuyla bizleri ebedî ikamet yurduna yerleştirdi."** Geçici olarak konaklamak veya uğrayıp bir süre kalmak için değil sürekli yerleşip karar kılmak üzere bizi kendisinde ikametin devamlı olacağı, hayırlarının çokluğu, sevinçlerinin arkasının kesilmemesi ve orada insanı üzecek ve rahatsız edecek hiçbir şeyin bulunmaması dolayısıyla orada kalmanın son derece arzu edileceği bu yurda yerleştirdi. Bunlar O'nun lütfuyla olmuştur. O'nun lütfu olmasaydı bu yüce makamlara erişmemiz mümkün olmazdı.

"Burada hiç yorgunluk çekmeyeceğiz ve hiç bıkkınlık da duymayacağız." Yani bedenlerimizde, kalplerimizde ve güçlerimizde yorgunluk olmayacağı gibi bu nimetlerden çokça yararlanmaktan dolayı bir bıkkınlık da söz konusu olmayacaktır.

Bu da Yüce Allah'ın, bedenleri kamil manada canlı ve hayat dolu kılacağına, daima rahatlık sebeplerini hazırlayacağına, onlara hiçbir yorgunluk ve hiçbir usanç dokunmayacak şekilde bu vasıflarını koruyacağına, bu nedenle de hiçbir üzüntü, keder, yorgunluk ve bıkkınlık duymayacaklarına delildir.

Aynı şekilde onların cennette uyumayacaklarına da delildir. Çünkü uyumanın faydası, yorgunluğun gitmesi ve uyumak suretiyle rahata kavuşmaktır. Cennetliklerin ise buna ihtiyacı yoktur. Zira uyku, küçük ölümdür. Cennetlikler ise ölmezler. Allah, lütuf ve keremiyle bizi de onlardan kılsın.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Kafir olanlara gelince onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında ne ölüm hükmü verilir -ki ölsünler (de kurtulsunlar)- **ne de azaplarından bir şey hafifletilir. İşte kafir olan herkesi böyle cezalandırırız.**

36. Yüce Allah, cennetliklerin halini ve nimetlerini zikrettikten sonra cehennemliklerin de halini ve azaplarını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Kafir olanlara gelince,"** yani peygamberlerin kendilerine getirdikleri delilleri ve mucizeleri bile bile reddedip Rablerine kavuşmayı inkâr edenlere gelince; **"Onlar için**

cehennem ateşi vardır." Orada en ağır bir şekilde azap görürler, en ileri derecede cezalandırılırlar. **"Onlar hakkında ne ölüm hükmü verilir -ki ölsünler"** de azaptan yana rahatlasınlar, **"ne de"** cehennemdeki **"azaplarından bir şey hafifletilir."** Azabın şiddeti ve dehşeti, her an ve en kısa zaman diliminde aralıksız devam edecektir.

"İşte, kafir olan," yani küfrü devam ettirip giden, küfür üzere ısrar eden **"herkesi böyle cezalandırırız."**

﴿ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar orada imdat dileyerek şöyle feryât edecekler: 'Rabbimiz! Bizi çıkar (ve dünyaya gönder) **de önceden işlediklerimizin dışında** (ve onların yerine) **salih ameller işleyelim.'** (Buyuracak ki:) **'Size, düşünecek kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da geldi. O halde tadın** (azabı!) **Zira zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.'**

37. **"Onlar orada imdat dileyerek şöyle feryât edecekler,"** bağırıp çağrışırlar, yardım ve imdat isterler ve derler ki: **"Bizi çıkar** (ve dünyaya gönder) **de işlediklerimizin dışında** (ve onların yerine) **salih ameller işleyelim."** Böylelikle günahlarını itiraf edecekler. Allah'ın, haklarında adaletle hüküm verdiğini bilecekler. Ama döndürülmeyi istediklerinde iş işten geçmiş olacak.

Onlara şöyle denilecek: **"Size, düşünecek kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi?"** Düşünüp öğüt almak isteyen kimsenin, amel edebileceği kadar bir süre yaşatmadık mı? Biz dünyada sizleri yaşattık ve üzerinize rızıkları bol bol gönderdik. Rahatlığın sebeplerini hazırlayarak ömrünüzü uzattık ve peş peşe ilâhî delilleri ve âyetleri gönderdik. Arka arkaya uyarıcılarımız size geldi. Sizleri bollukla ve darlıkla Bize dönüp yönelesiniz diye imtihan ettik. Ancak hiçbir uyarının size faydası olmadı. Hiçbir öğütten de yararlanmadınız.

Biz cezanızı da erteledik. Nihayet ömürleriniz bitip ecelleriniz geldi, en kötü halde bu dünya yurdundan göçtünüz ve amellerin karşılığının verileceği bu yurda geldiniz. Şimdi de geri döndürülmeyi istiyorsunuz! Heyhat ki heyhat! Artık buna imkân yok! İş işten geçti! Rahim ve Rahman olan, size gazaplanmış, ateş azabı

alabildiğine şiddetlenmiş, cennetlikler de sizleri unutmuştur. Cehennemde hor kılan azap içinde ebedî olarak kalmaya devam edin. Bundan dolayı şöyle buyurulmaktadır: **"O halde tadın"** azabı! **"Zira zalimlerin,"** kendilerine yardım edip de o ateşten kendilerini çıkartacak yahut azaplarını kısmen dahi olsa hafifletecek **"hiçbir yardımcısı yoktur."**

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عَٰلِمُ غَيْبِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. O, kalplerde olanı da çok iyi bilir.

38. Yüce Allah, her iki yurdun sakinlerinin amellerine vereceği karşılıkları ve her iki kesimin de amelini beyan ettikten sonra ilminin genişliğini, göklerde ve yerde yaratılmışların gözlerinden ve bilgilerinden saklı olan her şeyi bildiğini, bütün gizlilikleri, kalplerin sakladığı hayır ve şerri, iyiliği ve başka şeyleri çok iyi bildiğini, herkese hak ettiği karşılığı vereceğini ve herkesi layık olduğu yere yerleştireceğini haber vermektedir.

﴿ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ فَمَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُۥ ۖ وَلَا يَزِيدُ ٱلْكَٰفِرِينَ كُفْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ ٱلْكَٰفِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Sizi yeryüzünde halefler yapan O'dur. Artık kim kâfir olursa küfrü kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfrü, Rableri katında (onlara karşı) **gazaptan başka bir şey artırmaz. Yine kâfirlerin küfrü, zararlarından başka bir şey artırmaz.**

39. Yüce Allah, hikmetinin kemalini ve kullarına olan merhametini bildirmektedir. O, takdir etmiş olduğu hükmü ve kazası gereği yeryüzünde kimi nesillerin, kimilerinin yerine geçmesini (onlara halef olmasını) ve her bir ümmete nasıl amelde bulunacaklar diye uyarıcılar göndermeyi takdir buyurmuştur.

Yüce Allah'ın peygamberlerinin getirdiklerini inkâr edenin küfrü, inkârı ve günahı kendi aleyhine olacaktır, cezasını o çekecektir. Kimse onun günah yükünü taşımayacaktır. Kâfir, küfrü sebebiyle sadece Rabbinin kendisine olan gazabını ve öfkesini artıracaktır. O kerim olan Rabbin gazabına uğramaktan daha büyük bir ceza olabilir mi?

Onlar, hem kendilerini, hem akrabalarını zarara uğratmış, hem amellerini, hem de cennetteki mevkilerini kaybetmişlerdir. Kâfirin bedbahtlığı, hüsranı ve Allah nezdindeki horluğu, insanlar nezdindeki hakirliği ve mahrumiyeti sürekli artar.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ ﴾

40- De ki: 'Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardığınız ortaklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var?' Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de onlar ondaki apaçık bir delile mi dayanıyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine aldatmacadan başka bir vaatte bulunmuyorlar.**

40. Yüce Allah, müşriklerin ilahlarının âcizliklerini, eksikliklerini ve şirklerinin bütün yönleriyle batıl olduğunu ortaya koymak üzere şöyle buyurmaktadır:

Ey peygamber! Onlara **"de ki: Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardığınız ortaklarınız"** gerçekten kendilerine dua ve ibadet edilmeye layık mıdırlar? Bunu hak ediyorlar mı? **"yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana!"** Denizleri mi yarattılar, dağları mı, bir canlıyı mı yoksa bir cansızı mı? Onlar her şeyi yaratanın Yüce Allah olduğunu itiraf edeceklerdir. **"Yoksa onların,"** Allah'a ortak koştuğunuz uydurma ilâhların **"gökyüzünün"** yaratılmasında yahut idare edilmesinde mi **"bir ortaklıkları var?"**

Onlar, bu hususta herhangi bir ortaklıklarının olmadığını söyleyeceklerdir. O halde bir şey yaratmadıklarına, Yaratıcıya da yaratmasında ortak olmadıklarına göre onlara ne diye ibadet ediyorsunuz? Onların âcizliklerini kabul ettiğiniz halde ne diye onlara dua ediyorsunuz?

İşte aklî delil, böylece onlara ibadetin doğru olmadığını, aksine batıl olduğunu göstermektedir. Daha sonra Yüce Allah naklî delili de beyan etmekte, onun da aynı şekilde böyle bir şeyi reddettiğini belirtmektedir: **"Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de"** bu kitap onların ortak koşmalarını söz konusu ederek, şirki ve putlara ibadeti emredip onaylamakta, böylece **"onlar,"** ortak koşmada **"ondaki,"** yani şirkin doğruluğuna dair indirilen kitaptaki **"apaçık bir delile mi dayanıyorlar?"**

Durum hiç de öyle değildir. Çünkü onlara Kur'ân-ı Kerîm'den önce bir kitap nazil olmadığı gibi, Rasûlullah Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önce herhangi bir uyarıcı da gelmemişti. Onlara böyle bir kitabın indirildiğini ve kendilerine bir peygamberin gönderildiğini varsaysak, onlar da bunların kendilerine ortak koşmalarını emrettiklerini iddia etseler bile Biz, onların yalan söylediklerini kesinlikle biliyoruz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka (hak) ilâh yoktur. O halde yalnız Bana ibadet edin."** (el-Enbiyâ, 21/25) O halde bütün peygamberler ve kitaplar, dini yalnızca Yüce Allah'a halis kılmayı ittifakla emretmektedirler: **"Halbuki onlara dini Allah'a has kılarak ve hanîfler olarak Allah'a ibadet etmekten... başkası emredilmemişti."** (el-Beyyine, 98/5)

Eğer "Aklî delil de, naklî delil de şirkin batıl olduğunu ortaya koyduğu halde müşrikleri -aralarında akıl, zeka ve kavrayış sahipleri de bulunduğu halde- şirk koşmaya iten nedir?" diye bir soru sorulacak olursa Yüce Allah buna da şu cevabı vermektedir:

"O zalimler birbirlerine aldatmacadan başka bir vaatte bulunmuyorlar." Yani onların izledikleri bu yolda delil olabilecek hiçbir şey yoktur. Bu yaptıkları, böyle bir şeyi birbirlerine tavsiye etmelerinin, birbirlerine süslü göstermelerinin, sonradan gelenin önceki sapıklara uymasının dışında bir şey değildir. Bu, şeytanın kendilerine aldatıcı vaatlerde bulunmasından ve amellerini onlara süslü göstermesinden ibarettir. Böylelikle şirk, kalplerinde yerleşmiş, onların değişmez sıfatlarından biri olmuştur. Böylece küfür ve yok olmaya mahkum olan batıl şirk üzere kalmışlardır.

﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يُمْسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَآ إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِهِۦٓ ۚ
إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ ﴾

41- Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, düzenleri bozulup yerlerinden oynamasınlar diye ayakta tutar. Eğer düzenleri bozulup yerlerinden oynayacak olursalar andolsun onları O'ndan başka hiç kimse ayakta tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir, Ğafur'dur.

41. Yüce Allah, kudretinin kemalini, rahmetinin eksiksizliğini, hilminin ve mağfiretinin genişliğini, **"gökleri ve yeri, düzenleri bozulup yerlerinden oynamasınlar diye ayakta"** tuttuğunu, **"eğer düzenleri bozulup yerlerinden oynayacak"** olursalar yaratılmışlardan hiçbir kimsenin onları tutamayacağını, güç ve kudretlerinin buna yetmeyip âciz kalacaklarını haber vermektedir.

Ancak Yüce Allah, göklerin ve yerin var oldukları şekilde varlıklarını sürdürmelerini hükmetmiştir. Ta ki yaratılmışlar orada yerleşsinler, yaşasınlar, istifade etsinler ve ibret alsınlar; O'nun egemenliğinin büyüklüğü ve kudretinin eşsizliği dolayısıyla kalpleri O'nun celalini bilip tanımakla, O'nu tazimle, sevmekle ve yüceltmekle dolup taşsın. Günahkârlara mühlet vermesi ve isyankârlara çabucak ceza vermemesi dolayısıyla hilm ve mağfiretinin kemal derecesinde olduğunu bilsinler. Zira O, semaya emretse isyankârların üzerine taş yağdırır, yeryüzüne izin verse onları yutar. Fakat mağfireti, hilmi ve keremi onları kuşatmıştır.

"Şüphesiz O," kâfirleri cezalandırmayı geciktiren **"Halîm'dir,"** tevbe edenlerin günahlarını bağışlayan **"Ğafur'dur."**

﴿ وَأَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ لَئِن جَآءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى ٱلْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيرٌ
مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ ٱسْتِكْبَارًا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَكْرَ ٱلسَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ
فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ ٱلْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾ ﴾

42- Onlar, eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse kesinlikle bütün ümmetlerden daha çok hidâyette olacaklarına dair var güçleriyle Allah'a yeminler ettiler. Fakat onlara bir uyarıcı geldiğinde bu, sadece onların (haktan) **uzaklaşmalarını artırdı.**

43- Yeryüzünde büyüklenmek ve kötülük planları kurmak için (böyle yaptılar). **Kötülük planı ise ancak sahiplerinin başına dolanır. Onlar ille de** (Allah'ın) **öncekiler hakkındaki kanununu mu bekliyorlar? Halbuki sen, Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın. Yine sen, Allah'ın kanununda asla bir sapma da bulamazsın.**

42. Yani ey Allah'ın Peygamberi! Şu seni yalanlayanlar, olabildiğince ağır yeminler ederek **"eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse kesinlikle bütün ümmetlerden,"** kitap ehli olan yahudi ve hristiyanlardan **"daha çok hidâyette olacaklarına dair var güçleriyle Allah'a yeminler ettiler."**

Ancak bu yeminlerinin/antlarının gereğini yerine getirmediler.

Zira **"onlara bir uyarıcı geldiğinde"** hidâyet bulmadılar. Diğer ümmetlerden daha çok hidâyet üzere yürüyenler olmadılar. Hatta önceden izlemekte oldukları sapık yollarını aynen sürdürmediler, aksine daha da ileri gittiler. Zira **"bu, sadece onların** (haktan) **uzaklaşmalarını,"** sapıklıklarını, azgınlık ve inatlarını **"artırdı."** Onların sözü edilen yeminleri, güzel bir maksat ve hakkı arayış için değildi. Yoksa bu konuda kendilerine başarı ihsan olunurdu.

43. Aksine onların yeminleri, yeryüzünde insanlara ve hakka karşı büyüklük taslama maksadına matuftu. Onlar, bu sözleriyle başkalarını aldatmak ve tuzak kurmak istiyorlardı. Kendilerinin hakkı bulmak isteyen, hak ehli oldukları izlenimi vererek saf kimselerin kendilerine aldanmasını ve kendilerine uymalarını, arkalarından yürümelerini sağlamak istiyorlardı.

Maksadı da, hedefi de, sonucu da kötü ve batıl olan **"kötülük planı ise ancak sahiplerinin başına dolanır."** Onların bu tuzakları dönüp kendi başlarına geçer.

Yüce Allah, böylelikle kullarına, onların sözlerinin, ettikleri yeminlerinin yalan olduğunu, bu tavırlarıyla hakkı ortaya koymadıklarını açıklamaktadır. Bununla da rezillikleri ortaya çıkmış, rüsvay olmuşlardır. Kötü maksatları da anlaşılmıştır. Böylelikle hile ve tuzakları bizzat kendi başlarına geçmiştir. Yüce Allah, onların hile ve tuzaklarına kendilerini düşürmüştür.

Geriye artık Yüce Allah'ın, hakkında hiçbir değişme ve sapma söz konusu olmayan, öncekiler hakkında da geçerli olan kanununun, yani azabının başlarına gelmesini beklemekten başka bir şey kalmamıştır. Zira Allah, zulmü, inadı ve kullara karşı büyüklenmeyi sürdüren herkesten intikam almış, üzerindeki nimetini kaldırmıştır. O halde bunlar da Allah'ın öncekilere yaptıklarının benzerini bekleyedursunlar.

﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Üstelik onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı âciz bırakacak bir güç vardır. Çünkü O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

44. Yüce Allah, insanları yeryüzünde sadece bakmak ve gafletle dolaşmak için değil de ibret almak maksadıyla hem kalpleri hem de bedenleriyle yolculuk

etmeye teşvik etmekte, kendilerinden önce gelip de peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin âkıbetlerini görmeye davet etmektedir.

Öncekilerin malları da, evlatları da bunlardan çoktu. Onlar, daha güçlüydüler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla imar etmişlerdi. Ama onlara azap geldiğinde güçlerinin kendilerine hiçbir faydası olmadı. Allah'ın azabına karşı mallarının da, evlatlarının da hiçbir yararını göremediler. Allah'ın kudret ve meşieti, onlar hakkında geçerli oldu. **"Ne göklerde ne yerde Allah'ı,"** ilim ve kudretinin kemali dolayısıyla **"aciz bırakacak bir güç vardır. Çünkü O,"** her bir şeyi **"bilendir, her şeye gücü yetendir."**

﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ وَلَٰكِن
يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Eğer Allah, işledikleri sebebiyle insanları (dünyada) **cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bile bırakmazdı. Fakat O, onları** (cezalandırmayı) **belirli bir vadeye kadar erteliyor. O vade gelince** (gereğini yapacaktır). **Çünkü Allah, kullarını çok iyi görür.**

45. Daha sonra Yüce Allah, hilminin kemalini, suç ve günah işleyen kimselere mühlet verdiğini/süre tanıdığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah, işledikleri"** günahları **"sebebiyle insanları** (dünyada) **cezalandıracak olsaydı yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bile bırakmazdı."** Onlara vereceği ceza, mükellef olmayan hayvanları dahi kapsardı.

"Fakat O" Yüce Allah, onları ihmal etmemekle birlikte mühlet veriyor ve **"onları** (cezalandırmayı) **belirli bir vadeye kadar erteliyor. O vade gelince"** (gereğini yapacaktır). **Çünkü Allah, kullarını çok iyi görür."** Onların hayır ya da şer türünden yaptıklarının karşılığını, onlar hakkındaki bilgisine uygun olarak verecektir.

Fatır süresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة يس

YÂSÎN SÛRESİ

-36-

36- YÂSÎN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 83 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍۜ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahim Allah'ın adı ile.

1- Yâ, Sîn.

2- Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki

3- Sen gönderilmiş peygamberlerden birisin.

4- Dosdoğru bir yol üzerindesin.

2. Yüce Allah, hikmetle nitelendirdiği Kur'ân-ı Hakîm'e yemin etmektedir. Hikmet, her şeyi yerli yerine koymak, emri de, yasağı da onlara layık olan konuma oturtmak, iyilik ya da kötülüğe verilecek karşılığı layık oldukları yere yerleştirmek demektir.

Onun şer'î ve cezaî (amellerin uhrevî karşılıklarına) dair hükümlerinin tümü, oldukça büyük hikmetleri içermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in hikmetlerinden biri de hükmü, hikmetiyle birlikte zikrederek akılların hükmü gerektiren ilişki ve vasıflara dikkat etmesini sağlamaktır.

3. "Sen gönderilmiş peygamberlerden birisin." Bu da hakkında yemin edilen gerçektir. Bu gerçek Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletidir.

Şüphesiz sen ya Muhammed, peygamberlerden birisin. Önceden benzeri hiç görülmemiş bir elçi değilsin. Sen, senden önceki peygamberlerin getirmiş oldukları inanç esaslarını getirdin. Diğer taraftan peygamberlerin durumlarını ve niteliklerini iyice düşünüp onlarla diğerleri arasındaki farkı bilen kimse, senin sahip olduğun mükemmel nitelikler ve üstün ahlâk dolayısıyla peygamberlerin en hayırlılarından biri olduğunu da bilir.

Kendisine yemin edilen Kur'ân-ı Hakîm ile hakkında yemin edilen peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaleti arasındaki ilişki de açıkça görülmektedir. Eğer onun risaletinin hak oluşuna şu hikmet dolu Kur'ân-ı Kerîm dışında bir delil ve bir tanık olmasa dahi yine de o, tek başına Muhammed'in risaletine delil/tanık olarak yeterdi. Hatta yüce Kur'ân, Allah Rasûlünün risaletine

dair ebedî ve kesintisiz en güçlü delildir. Kur'ân'ın bütün delilleri, aynı zamanda Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletinin de delilleridir.

4. Daha sonra Allah, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletine delil olan sıfatlarının en büyüğünü haber vermekte ve bunu şöyle ifade etmektedir: **"Dosdoğru bir yol üzerindesin,"** yani senin tuttuğun yol mutedil bir yoldur. Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştırır. Bu dosdoğru yol hem kalbi, hem bedeni, hem dünyayı, hem âhireti ıslah eden salih amelleri; kalbi arındıran, ecri artıran, nefsi tertemiz eden erdemli ahlâkı kapsamaktadır. Bu doğru yol, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de, onun getirdiği dinin de değişmez sıfatıdır.

Burada Kur'ân-ı Kerîm'in yüceliği üzerinde dikkatle düşünmeliyiz. Zira o, en şerefli yeminle hakkında yemin edilen en değerli şeyi bir arada zikretmiştir. Aslında Yüce Allah'ın verdiği haber tek başına yeterlidir. Bununla birlikte O, burada hakkında yemin ettiği Rasûlünün risaletinin doğruluğuna dair en güçlü, en parlak ve en açık delilleri de ortaya koymuştur. Bizlere de onun yolunun izlenmesi gerektiğine dair işarette bulunmuş ve bu hususa dikkatimizi çekmiştir.

﴿ تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ ﴾

5- (Bu Kur'ân), Aziz ve Rahim olan (Allah) tarafından indirilmiştir.

5. Bu dosdoğru yolun bildirildiği Kur'ân, çok güçlü ve intikam sahibi Azîz ve çok merhametli olan Rahîm Allah tarafından indirilmiştir. Kitabını indiren O'dur. Bu Kitabını kullarına, onları kendisine ulaştıran bir yol olmak üzere indirmiştir. Bu yolu değişikliklere karşı da izzetiyle himaye etmiştir.

Bu Kitap ile kullarına, kendilerini rahmet yurduna ulaştıracak şekilde rahmetini ulaştırmıştır. Bu yüzden bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın oldukça şerefli ve güzel iki ismi olan Azîz ve Rahîm isimleriyle sona ermektedir.

﴿ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- Ataları uyarılmamış, bu nedenle de gaflet içinde olan bir kavmi uyarasın diye (indirildi).

6. Yüce Allah, Peygamber'in risaletine yemin edip buna dair delilleri ortaya koyduktan sonra bu risalete olan şiddetli ihtiyacı ve bunun zorunluluğunu beyan etmektedir. Bu buyrukta sözü edilen kavim, kendilerine kitap gönderilmemiş ve

peygamber gelmemiş olan ümmî Araplardır. Cehalet, onların dört bir yanını kuşatmış, sapıklık tepeden tırnağa onları örtmüştü. Öyle ki akıllı kimseleri kendilerine ve akılsızlıklarına güldürecek bir duruma düşmüşlerdi. Yüce Allah, aralarından kendilerini arındıracak, onlara Kitabı ve hikmeti öğretecek bir rasûl gönderdi. Şüphesiz bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydiler. Bu peygamber ümmî Arapları ve onların durumunda olan diğer bütün ümmileri uyarıp korkutmak üzere gönderilmiş, aynı şekilde Kitap ehline de ellerindeki kitaplarda bulunanları hatırlatmak üzere gelmiştir. Bu yüzden Yüce Allah, onu özel olarak Araplara, genel olarak da Arapların dışında kalan milletlere bir nimet olarak göndermiştir.

İşte ey Peygamber! Senin uyarıp korkutmak üzere kendilerine gönderildiğin bu kimseler, sen uyardıktan sonra iki kısma ayrıldılar:

* Bir kısmı kendilerine getirdiğin risaleti reddetmiş ve uyarıyı kabul etmemişlerdir. Bunlar Yüce Allah'ın kendileri hakkında şöyle buyurduğu kimselerdir:

﴿ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Andolsun onların çoğunun üzerine (azap) **sözü hak olmuştur. Artık onlar imana gelmezler.**

7. Yani onlar hakkındaki "küfür ve şirklerinde kalmaya devam edeceklerdir" şeklindeki ilâhî hüküm ve meşiet yerine gelecektir. Onlar hakkındaki bu azap sözü, ancak hak kendilerine sunulup da onu reddetmelerinden sonra hak olmuştur ve işte o vakit kalplerine mühür vurulmakla cezalandırılmışlardır.

Yüce Allah imanın kalplerine ulaşmasını engelleyen manileri de beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Şüphesiz Biz, onların boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O nedenle başları yukarı kalkıktır (hakka boyun eğmezler).

8. Ayağa bukağı ne ise boyuna demir halka da odur. Boyunlardaki bu halkalar oldukça büyüktür ve çenelere kadar ulaşmıştır. **"O nedenle başları yukarı kalkıktır."** Yani boyunlarındaki halkaların sertliği ve ağırlığı dolayısıyla başlarını aşağıya doğru eğme imkânı bulamazlar.

﴿ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Biz onların hem önlerinden bir set, hem de arkalarından bir set çektik ve gözlerini de perdeledik. O nedenle artık onlar (hakkı) **görmezler.**

9. **"Biz onların hem önlerinden bir set, hem de arkalarından bir set çektik."** Yani onları iman etmekten alıkoyan bir engel koyduk, **"ve gözlerini de perdeledik. O nedenle artık onlar** (hakkı) **görmezler."** Cehalet ve bedbahtlık bütün yönleriyle onları kuşatmıştır. Dolayısıyla uyarmaların onlara hiçbir faydası olmaz.

﴿ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.

10. Kalbine mühür vurulmuş, hakkı batıl, batılı hak olarak gören kimse nasıl iman edebilir ki?

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in daveti karşısındaki ikinci kesim ise yapılan uyarı ve korkutmaları kabul edenlerdir. Bunları da Yüce Allah şu buyruklarıyla beyan etmektedir:

﴿ إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴾

11- Sen ancak Zikr'e/Kur'ân'a uyan ve gıyaben Rahman'dan korkan kimseleri uyarabilirsin. İşte böylesini mağfiret ve bitmez tükenmez bir mükafatla müjdele.

11. **"Sen ancak Zikr'e/Kur'ân'a uyan"** yani amacı hakka ve verilen öğütlere uymak kimseyi **"ve gıyaben Rahman'dan korkan kimseleri uyarabilirsin."** Senin uyarın ancak bu iki vasfa sahip olan kimselere fayda verir ve ancak böyleleri senin öğüdünden gerekli ibreti alır.

Bu iki vasıf ise hakkı arayıp bulmada iyi niyet sahibi olmak ve Yüce Allah'tan saygı duyarak korkmaktır. Senin risaletinden yararlanabilecekler ve senin öğrettiklerinle arınabilecekler işte bunlardır. **"İşte böylesini,"** bu iki vasfa sahip olma muvaffakiyetine mazhar olanları günahları için **"mağfiret ve"**

salih amelleriyle güzel niyeti dolayısıyla **"bitmez tükenmez bir mükafatla müjdele."**

﴿ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴾

12- Şüphesiz Biz ölüleri diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir ana kitapta kaydetmişizdir.

12. **"Şüphesiz Biz, ölüleri,"** öldükten sonra amellerinin karşılığını vermek üzere **"diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini,"** hayır ya da şer türünden olup hayattayken bizzat işlemiş oldukları amellerini **"de, geride bıraktıklarını da yazarız."** Yani hayattayken ve vefatlarından sonra var olmalarına ve işlenmelerine sebep oldukları hayır ve şer işleri; onların söz, fiil ve hallerinden dolayı meydana gelen amellerdir. Kişinin başkasına ilim öğretmesi, nasihat etmesi, iyiliği emredip kötülükten alıkoyması, öğrencilere naklettiği bir bilgi yahut hayatında ve ölümünden sonra yararlanılacak şekilde yazdığı ilmî bir kitap; namaz, zekât, sadaka yahut ihsan gibi hayır bir amel işleyip de başkasının ona uyması veya bir mescid ya da insanların yararlanabileceği bir mekan yapması vb. türden her hayırlı iş, onun lehine yazılan eserlerinden, geride bıraktıklarındandır.

Kötülük yapanın durumu da böyledir, onunkiler de aleyhine yazılır. İşte bundan dolayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her kim güzel bir yol açarsa kıyamet gününe kadar o yolun ecri de, onunla amel edenlerin ecri de ona yazılır. Her kim de kötü bir yol açarsa o yolun vebali de, kıyamet gününe kadar onunla amel edenlerin vebali de onun boynunadır."*[12]

İşte buradan, Allah'a davet etmenin, mümkün olan her yol ve her vasıtayla bu yola iletmenin mertebesinin ne kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık kötülüğe davet eden ve bunda önder olan kişinin de insanlar arasındaki derecesi en aşağı, vebali en ağır ve günahları en büyük olan kimse olduğu da ortaya çıkmaktadır.

"Biz her şeyi," amelleri, niyetleri ve onların dışında kalanları **"apaçık bir ana kitapta,"** yani bütün kitapların anası olan ve meleklerin ellerinde bulunan kitapların kaynağını teşkil eden Levh-i Mahfuz'da **"kaydetmişizdir."**

12 Bkz. Buhârî, İ'tisâm 15; Müslim, İlm 15, Zekât 69; Tirmizi, İlm 15; Nesâi, Zekât 64; İbn Mâce, Mukaddime 14.

﴿ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَٰبَ ٱلْقَرْيَةِ إِذْ جَآءَهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا
فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlara şu kasaba halkını misal ver: Hani oraya elçiler gelmişti.

14- Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de bir üçüncüsü ile (onları) desteklemiştik. Hep birlikte 'Şüphesiz biz size gönderilmiş peygamberleriz.' dediler.

13. Yani senin risaletini yalanlayan, çağrını reddeden kimselere ibret alacakları ve -eğer hayra iletilmeye muvaffak olurlarsa- kendileri için öğüt teşkil edecek olan bir misal ver.

Söz konusu bu misal, bir kasaba halkı ve onların Allah'ın peygamberlerini yalanlamaları, buna karşılık da Allah'ın onları ibretli bir şekilde cezalandırmasıdır.

Bu kasabanın neresi olduğunun belirtilmesinde şâyet bir fayda olsaydı Yüce Allah elbette ki onu belirtirdi. Öyleyse bu bir kasabayı ve buna benzer diğer şeyleri tespite kalkışmak gereksiz yere yükümlülük altına girmek ve bu konuda bilgiye dayanmaksızın söz söylemeye kalkışmaktır. Bundan dolayı böyle bir konuda söz söyleyen kimsenin gelişigüzel kanaatler sarfettiğini, işleri karıştırıp durduğunu ve sonu gelmez görüş ayrılıkları içinde olduğunu görürüz. Bu da bize sağlam bilginin yolunun, hakikatlerin belirlediği sınırlarda durmak ve faydası olmayan işlerle uğraşmaya kalkışmayı terk etmek olduğunu gösterir. Böylelikle nefisler arınır ve ilim artar. Halbuki cahil, delili ve hakkında herhangi bir belge olmayan sözleri nakletmeyi, ilmi artırmak olarak değerlendirir. Oysa bunların, zihinleri karıştırmaktan ve şüpheli işlerle uğraşmayı alışkanlık haline getirmekten başka bir faydası olmaz. Bu nedenle burada önemli olan, Yüce Allah'ın bu kasabayı muhataplara bir misal olarak gösterdiğinin bilinmesidir.

"Hani oraya," Yüce Allah tarafından kendilerine yalnızca Allah'a ibadet etmelerini, dini yalnızca O'na halis kılmalarını emreden, şirke ve masiyetlere yönelmelerini de yasaklayan **"elçiler,"** peygamberler **"gelmişti."**

14. "Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini yalanlamıştı. Biz de bir üçüncüsü ile (onları) desteklemiştik." Böylelikle Allah tarafından gönderilmiş üç peygamber olmuşlardı. Bu da Allah'ın onlara önem verdiğini ve arka arkaya gönderdiği peygamberlerle gerekli delilleri ortaya koyduğunu göstermektedir.

Bu peygamberler **"hep birlikte, 'Şüphesiz biz size gönderilmiş peygamberleriz.' dediler."** Ancak kasaba halkı onlara, peygamberlerin çağrısını reddedenlerin meşhur cevabı ile karşılık verdiler:

﴿ قَالُوا۟ مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحْمَٰنُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Dediler ki: 'Siz, ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz.'

15. Yani sizi bize üstün kılan ve biz dururken sadece size böyle bir görev verilmesini gerektiren sebep nedir?

Peygamberler de ümmetlerine hep şöyle söylemişlerdir: **"Biz, ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur."** (İbrahim, 14/11)

"Rahman da hiçbir şey indirmemiştir." sözleriyle peygamberliği tümden inkâr ettiler. Arkasından muhataplarının da peygamberliklerini inkâr ederek **"Siz sadece yalan söylüyorsunuz."** dediler.

﴿ قَالُوا۟ رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٧﴾ ﴾

16- Dediler ki: 'Rabbimiz, bizim kesinlikle size gönderilmiş olduğumuzu biliyor.'

17- 'Bize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir.'

16. Bu üç peygamber de **"Rabbimiz, bizim kesinlikle size gönderilmiş olduğumuzu biliyor."** dediler. Yani eğer yalan söyleyen kimseler isek Allah, açıktan açığa bizi rezil rüsvay eder ve derhal cezalandırır.

"Bize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir." Bizim görevimiz, kendisiyle açıklanması istenen hususların açıklık kazanacağı apaçık bir tebliğdir. Bunun dışında kalan hususlar; gösterilmesini teklif edeceğiniz mucizeler yahut azabın çabucak gelmesi bizim işimiz değildir.

Bizim görevimiz, sadece apaçık tebliğdir ki biz de bunu yerine getirdik ve size gerekli açıklamaları yaptık. Eğer hidâyet bulursanız bu, sizin için güzel bir sonuçtur ve bir muvaffakiyettir. Eğer saparsanız bizim elimizden hiçbir şey gelmez.

﴿ قَالُوٓا۟ إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا۟ لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Dediler ki: 'Gerçekten bize uğursuzluk getirdiniz. Eğer buna bir son vermezseniz andolsun sizi taşlarız ve tarafımızdan can yakıcı bir cezaya çarptırılırsınız.'

18. Kasaba halkı, peygamberlerine **"dediler ki: Gerçekten bize uğursuzluk getirdiniz."** Yani sizin bize gelişinizden, bizimle ilişki kurmanızdan dolayı kötülükten başka bir şey görmedik.

Yüce Allah'ın, kullarına ihsan etmiş olduğu en yüce nimeti, kendilerine verilebilecek en büyük lütfu getirenlerin yanlarına gelişlerini, kötü bir geliş olarak kabul etmelerinden daha hayret edilecek bir şey yoktur. Oysa onların böyle bir nimete ve lütfa ihtiyaçları her şeyden daha fazladır. Ancak onların bu şekilde karşılık vermeleri, içinde bulundukları kötülükleri daha da artırmış, uğursuzluklarına uğursuzluk katmıştır. İlâhî tevfike mazhar olamamaktan dolayı kişinin kendi kendine yapacağı kötülükler, bir düşmanın ona yapabileceği kötülüklerden çok daha büyüktür.

Daha sonra peygamberleri tehdit ederek dediler ki: **"Eğer buna bir son vermezseniz andolsun sizi taşlarız."** Sizi taşa tutarak en ağır ölüm şekliyle öldürürüz. **"ve tarafımızdan can yakıcı bir cezaya çarptırılırsınız."**

﴿ قَالُوا۟ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Dediler ki: 'Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size öğüt verildi diye mi (bu tehditleriniz)? **Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.'**

19. Peygamberleri onlara şöyle dedi: **"Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir."** Bu da başınıza kötülüğün, hoşlanmadığınız şeylerin ve sıkıntıların gelmesini, sevilen şeylerin ve nimetin de sizden alınmasını gerektiren şirkiniz ve kötülüklerinizdir.

"Size öğüt verildi diye mi?" Yani biz faydanıza ve iyiliğinize olan şeyleri size öğüt verdik diye mi bu sözleri bize söylüyorsunuz?

"Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz." Aşırı gidiyorsunuz. Hiddete kapılarak bizim sözümüzü mantıksızca reddediyorsunuz.

Böylece peygamberlerin daveti, onların nefretle kaçmalarından ve büyüklenmelerinden başka bir şeylerini artırmadı.

﴿ وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُوا۟ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَن لَّا
يَسْـَٔلُكُمْ أَجْرًا وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

20- Derken şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi: 'Ey kavmim! Elçilere tâbi olun.' dedi.

21- 'Sizden hiçbir ücret istemeyen ve doğru yolda olan (bu) **kimselere uyun.'**

20. "Derken" peygamberlerin çağrısını işitip o çağrıya iman eden, sonra da kavminin peygamberlere verdiği karşılığı öğrenince kavmine samimiyetle öğüt verme arzusuyla **"şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi: 'Ey kavmim, elçilere tâbi olun.' dedi"** ve elçilere uymalarını istedi. Onlara nasihat ederek peygamberlerin ilâhî risalete mazhar olduklarına tanıklık etti.

21. Peşinden de bu tanıklığına ve çağrısına destek olmak üzere şunları söyledi: **"Sizden hiçbir ücret istemeyen... (bu) kimselere uyun."** Yani size gerçekten fayda sağlayacak öğütler veren bu şahıslara uyun. Bunlar sizden mal istemiyorlar, verdikleri öğütler ve doğru yolu göstermeleri karşılığında bir ücret istemiyorlar. İşte bu da bu vasfa sahip olanlara tâbi olmayı gerektirir.

Bu durumda geriye, tabi olma konusunda şöyle bir ihtimal kalıyor: Belki de bu kişiler, davete karşılık ücret almasa da hak üzere değildirler. Ancak böyle bir kanaati bertaraf etmek üzere de onun, şunu da sözlerine eklediğini görüyoruz: **"ve doğru yolda olan..."** Çünkü güzelliğine akl-ı selimin de tanıklık ettiği şeylere çağırıyorlar. Akl-ı selimin, çirkinliğine tanıklık ettiği şeylerden başkasını da yasaklamıyorlar.

﴿ وَمَا لِىَ لَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِى فَطَرَنِى وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدْنِ
ٱلرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىٓ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ
﴿٢٤﴾ إِنِّىٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ ﴾

22- 'Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz, yalnız O'na döndürüleceksiniz.'

23- 'Ben, O'ndan başka ilâhlar mı edineyim? Halbuki Rahman hakkımda bir zarar dilese onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz, onlar beni kurtaramazlar da.'

24- 'O takdirde ben, kesinlikle apaçık bir sapıklık içinde olurum.'

25- 'Gerçekten ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin!'

22. Anlaşıldığı kadarıyla kavmi onun verdiği öğüdü kabul etmemişti. Aksine peygamberlere tâbi olduğundan ve dinini yalnızca Allah'a halis kıldığından dolayı onu kınamaya koyulmuşlardı. Bunun üzerine onun şöyle dediğini görüyoruz: **"Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz."** Yani ibadete mutlak olarak layık olana ibadet etmekten beni ne alıkoyabilir? Çünkü beni yoktan var eden, yaratan, rızık veren ve bütün varlıkların kendisine döneceği ve onlara amellerinin karşılığını verecek olan O'dur.

Yaratmak ve rızık vermek elinde bulunan, dünyada da, âhirette de kullar arasında hüküm verecek olan, ibadete asıl layık olandır. Yalnız O'na hamd u senada bulunulur ve yalnız O'nun şanı yüceltilir. Hiçbir fayda sağlayamayan, hiçbir zarar veremeyen, hiçbir şey verip hiçbir şeyi engelleyemeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra diriltemeyen, bunların hiçbirine layık değildir. Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüğünü görüyoruz:

23. "Ben, O'ndan başka ilâhlar mı edineyim? Halbuki Rahman, hakkımda bir zarar dilese onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz." Çünkü O'nun izni olmaksızın Allah'ın nezdinde hiç kimse şefaat edemez, onların şefaatlerinin de bana hiçbir faydası olmaz. **"Ve onlar beni,"** Allah'ın bana vermek istediği zarardan **"kurtaramazlar da."**

24-25. "O takdirde ben" eğer bu niteliğe sahip ilâhlara ibadet edecek olursam **"kesinlikle apaçık bir sapıklık içinde olurum."** Bu sözleriyle, onlara hem samimi olarak öğüt vermiş, hem peygamberlerin peygamberliğine ve hidâyette oluşlarına şahitlik etmiş, hem de yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmek gerektiği haberini vermiş oluyordu.

Ayrıca buna dair delilleri zikrettiğini de görüyoruz. O'ndan başkasına ibadetin batıl olduğunu belirttiği gibi buna dair delilleri de beyan etmiştir. Allah'tan başka ilâhlara tapanların sapık olduğunu bildirmiş, imanını -onların kendisini

öldüreceklerinden korkmakla birlikte- açıkça ilan etmiştir. Nitekim şöyle demiştir: **"Gerçekten ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin!"**

﴿قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ۝٢٦ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ﴾

26- (Ona), 'Cennete gir.' denildi. Dedi ki: 'Ah, keşke! Kavmim bilseydi...'

27- 'Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını.'

26-27. Kavmi onun bu sözlerini işitip kendilerine bu şekilde hitap ettiğini görünce onu öldürdüler. O anda ona, **"'Cennete gir.' denildi."** Kendisi tevhidi ve ihlâsı sebebiyle nail olduğu lütuf ve ihsanları haber vererek ve hayattayken kavminin iyiliğini isteyip onlara öğüt verdiği gibi vefatından sonra da onların iyiliğini isteyerek **"dedi ki: Ah, keşke kavmim bilseydi; Rabbimin beni bağışladığını,"** Niçin bana mağfiret edip de çeşitli cezaları benden uzaklaştırdığını **"ve beni"** çeşitli mükâfat ve sevindirici hususlarla **"ikrama mazhar olanlardan kıldığını."** Yani eğer buna dair bilgi onlara ulaşacak olsaydı, onlar şirklerini sürdürmezlerdi.

Yüce Allah, onun kavminin karşılaştığı ceza ile ilgili olarak da şunları söylemektedir:

﴿وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِن بَعْدِهِ مِن جُندٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ۝٢٨﴾

28- Onun ardından Biz, kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirecek de değildik.

28. Yani onları cezalandırmak için zorlanmadık, onları yok etmek için gökten bir ordu indirme gereği de duymadık. **"İndirecek de değildik."** Çünkü buna ihtiyaç yoktu. Zira Yüce Allah'ın kudreti çok muazzamdır, buna karşılık Ademoğulları ise aşırı derecede zayıftırlar. Ayrıca Allah'ın azabından onlara isabet edecek asgari bir miktar dahi onların helak olmaları için yeterdi.

﴿إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ۝٢٩﴾

29- O (azap) ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Derhal alevi sönmüş ateşe döndüler.

29. Yani onlara verdiğimiz ceza, **"ancak tek bir çığlıktan ibaretti."** Allah'ın meleklerinden birinin kopardığı tek bir çığlık, tek bir sesti.

"Derhal alevi sönmüş ateşe döndüler." Korkudan ve kapıldıkları dehşetten dolayı kalpleri paramparça oldu. Sesleri, solukları kesildi, hareketsiz kaldılar ve durgunlaştılar. Bunca azgınlıktan, büyüklenmeden, yaratılanların en şereflilerine bu şekilde çirkin sözlerle karşılık verip onlara karşı zorbalık yapmalarından sonra cansız yere yığıldılar.

Yüce Allah, kullara olan merhamet ve şefkatini şöyle dile getirmektedir:

﴿ يَٰحَسۡرَةً عَلَى ٱلۡعِبَادِۚ مَا يَأۡتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Yazık o kullara! Kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka onu alaya alırlardı.

30. Yani onların bedbahtlıkları ne kadar büyük, inatları ne kadar sürekli, cehaletleri ne kadar katmerli! Çünkü onlar her türlü bedbahtlığın, her türlü azap ve ibretli cezanın sebebi olan böyle çirkin bir niteliğe sahiptiler.

﴿ أَلَمۡ يَرَوۡاْ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّنَ ٱلۡقُرُونِ أَنَّهُمۡ إِلَيۡهِمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيۡنَا
مُحۡضَرُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

31- Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların kendilerine geri dönmediğini görmezler mi?

32- Hepsi de mutlaka huzurumuza getirileceklerdir.

31. Yani bu müşrikler, Yüce Allah'ın helâk ettiği, cezalandırıp hepsini ortadan kaldırdığı, kendilerinden önce gelmiş olan o yalanlayıcı nesilleri görüp hallerinden ibret almazlar mı? Onların hepsi helak olmuşlardır; tekrar dünyaya dönmedikleri gibi asla da dönmeyeceklerdir.

32. Ancak Yüce Allah, hepsini yeniden yaratacak ve ölümlerinden sonra onları diriltecektir. Hepsi de Allah'ın huzuruna geleceklerdir. Çünkü O, zerre ağırlığı kadar dahi zulmün olmadığı adaletli hükmüyle aralarında hüküm verecektir:

"Onlara zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir." (en-Nisâ, 4/40)

﴿ وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلۡأَرۡضُ ٱلۡمَيۡتَةُ أَحۡيَيۡنَٰهَا وَأَخۡرَجۡنَا مِنۡهَا حَبًّا فَمِنۡهُ يَأۡكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلۡنَا فِيهَا
جَنَّٰتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعۡنَٰبٍ وَفَجَّرۡنَا فِيهَا مِنَ ٱلۡعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأۡكُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦ وَمَا عَمِلَتۡهُ
أَيۡدِيهِمۡۚ أَفَلَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

33- Ölü haldeki yeryüzü onlar için açık bir delildir. Biz onu diriltiriz ve ondan daneler çıkarırız, onlar da ondan yerler.

34- Biz orada hurma ve üzüm bahçeleri var ettik. Yine orada pınarlar akıttık.

35- (Bütün bunlar) **onun meyvelerinden yesinler diyedir. Halbuki bunları kendi elleri yapmamıştır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?**

33. "Ölü haldeki yeryüzü onlar için," öldükten sonra dirilişe, amellerin karşılıklarının görülmesi için Yüce Allah'ın huzuruna gelineceğine dair **"açık bir delildir. Biz onu diriltiriz,"** (Allah,) yeryüzüne yağmur indirir, ölümünden sonra onu canlandırır **"ve ondan daneler çıkarırız. Onlar da ondan,"** bütün ekinlerden ve davarlarının yiyip beslendiği çeşitli bitki türlerinden **"yerler."**

34. "Biz orada," ölü haldeki yeryüzünde **"hurma ve üzüm bahçeleri,"** yani özellikle ağaçların en değerlileri olan hurma ve üzüm ağaçlarının da olduğu pek çok ağaçtan oluşan bahçeler **"var ettik. Yine orada"**/yeryüzünde **"pınarlar akıttık."**

35. Yeryüzünde o ağaçları; hurma ve üzüm bahçelerini yaratmamızın sebebi ise hem temel gıda, hem meyve, hem katık olarak, hem de lezzet almak üzere **"onun meyvelerinden yesinler diyedir."**

"Halbuki bunları," bunca meyve ve mahsulü **"kendi elleri yapmamıştır."** Bunların yaratılmalarında onların herhangi bir katkıları, amelî payları yoktur. Bu, sadece, hükmü en sağlam ve rızık verenlerin en hayırlısı olanın sanatıdır. Aynı şekilde pişirme veya başka bir yolla kendi ellerinin emeğiyle de yapılmış değildir.

Yüce Allah, bu meyveleri yenmesi için, ayrıca pişirilmeye veya kızartılmaya gerek olmayacak şekilde yaratmıştır. Bunlar, ağaçlarından toplanır toplanmaz, hemen yenilebilmektedirler.

"Hâlâ" kendilerine bunca nimetleri verene, cömertlik ve lütfuyla din ve dünya işlerini düzene koyacak şeyleri onlara ihsan edene **"şükretmeyecekler mi?"**

Ölümünden sonra yeri dirilten, orada ekinler ve ağaçlar bitirip lezzetli meyveler ve mahsüller var eden, bu mahsülleri ağaç dallarında yaratan, ölü ve kupkuru

yerden pınarlar fışkırtan, ölüleri diriltmeye kadir değil midir? Elbette O, her şeye gücü yetendir.

﴿ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴾

36- Yeryüzünün bitirdikleri, insanların kendileri ve bilmedikleri nice şeyler arasındaki bütün çiftleri/türleri yaratan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir!**

36. "Yeryüzünün bitirdikleri," sayılması zor olacak şekilde orada bitirdiklerini türlü ve çeşitli kılan, **"insanların kendileri"**ni erkek ve dişi olarak ayırıp hem yaratılışları, hem huyları hem de gizli ve açık vasıfları arasında farklar yaratan **"ve bilmedikleri nice şeyler,"** yaratılmış olduğu halde bizim bilmediğimiz ve henüz yaratılmamış bulunan türlü varlıklar **"arasındaki bütün çiftleri"**/türleri **"yaratan** (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir."**

Yüce Allah, ortağı, yardımcısı, desteği, eşi, evladı, adaşı, benzeri, kemâl sıfatlarında ve celâl vasıflarında dengi bulunmaktan yahut yapmak istediği herhangi bir şeyden acze düşmekten çok yüce ve pek münezzehtir.

﴿ وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar için bir diğer açık delil de gecedir. Ondan gündüzü çekip alırız da onlar, birden karanlığa gömülürler.

37. "Onlar için," Yüce Allah'ın meşietinin etkinliğine, kudretinin kemaline, ölümden sonra canlılara hayat vereceğine **"bir diğer açık delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız."** Yani yeryüzünü örtmüş olan o muazzam aydınlığı, karanlıkla ortadan kaldırır, gündüzün yerine geceyi getiririz de **"onlar birden karanlığa gömülürler."**

İşte aynı şekilde onları kuşatmış, dört bir yanlarını kaplamış bulunan karanlığı da bu şekilde kaldırırız. Güneşi doğdururuz, o da dört bir yanı aydınlatır.

Bunun üzerine yaratılmışlar da geçimlerini sağlamak ve menfaatlerine olan işleri görmek üzere etrafa yayılırlar. Bundan dolayı bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Güneş de kendisi için belirlenmiş bir yer/zaman dahilinde akıp gider. İşte bu, Azîz ve Alîm (olan Allah)'ın **takdiridir.**

38. Yani güneş, her daim kendisi için belirlenmiş bu yerde (yörüngede) akıp gitmektedir. Bu yeri/yörüngeyi Yüce Allah takdir etmiştir. Onu aşıp ileriye gitmediği gibi ondan geri de kalmaz. Yani yörüngesinin dışına çıkamaz. Kendi zatı itibarıyla herhangi bir tasarrufa sahip değildir, Yüce Allah'ın kudretine karşı gelecek gücü yoktur.

"İşte bu," güç ve kudretiyle bu pek büyük varlıkları en mükemmel şekilde ve en güzel düzenle idare eden **"Azîz"** ve ilmiyle bunları kullarının maslahatına, din ve dünyalarında faydalarına olacak şekilde yaratmış olan ve her şeyi bilen **"Alîm"**in (Allah'ın) **"takdiridir."**

﴿ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Aya da birtakım konaklar tayin ettik. Sonunda o, (kuruyup kıvrılmış, incelip sararmış) **eski hurma dalı gibi** (hilal şekline) **döner.**

39. "Aya da" her gece birinde konakladığı **"birtakım konaklar tayin ettik. Sonunda o"** oldukça küçülerek "(kuruyup kıvrılmış, incelip sararmış) **eski hurma dalı gibi** (hilal şekline) **döner."** Eskidiği için kuruyan, incelen ve eğrilen hurma dalına benzer.

Daha sonra peyderpey yine artıp durur; nihâyet aydınlığı tamamlanır ve dolunay halini alır.

﴿ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾

40- Ne güneş, aya yetişebilir ne de gece, gündüzü geçebilir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler.

40. Güneşi, ayı, geceyi, gündüzü... bunların her birini Yüce Allah, belli bir ölçüyle yaratmıştır. Hiçbiri bu ölçüyü aşmaz/aşamaz. Her birinin belli bir etkinliği ve zamanı vardır. Bunların biri var olunca öteki görünmez olur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ne güneş," geceleyin varlığı görülen **"aya yetişebilir ne de gece, gündüzü geçebilir."** Gündüzün vakti bitmeden önce gece bastırmaz. O bakımdan geceleri, gündüzün var olması mümkün değildir.

Güneş, ay ve yıldızların **"hepsi de birer yörüngede yüzerler."** Hareket ederler, sürekli olarak yerleri değişip durur.

İşte bütün bunlar, Yaratıcının azametine, sıfatlarının büyüklüğüne, özellikle de kudret, hikmet ve ilim sıfatlarının azametine açık bir delil ve göz kamaştırıcı birer belgedir.

﴿وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾﴾

41- Onlar için bir diğer açık delil de Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız;

42- Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır.

41. Yani nimetleri ihsan eden ve musibetleri önleyen yegane ma'budun Allah olduğunun bir diğer delili/belgesi de budur. **"...Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız,"** O'nun ihsan ettiği nimetlerden biridir. Müfessirlerin pek çoğunun söylediğine göre buradaki "nesiller"den kasıt, onların atalarıdır.

42. "Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır." Yani atalarından sonra (onların yerine) var olanlar için bu gemiye benzer başka binekler de yaratmışızdır.

Yüce Allah, onların atalarını gemide taşıdığını beyan etmektedir. Atalara ihsan edilen bu nimet, onların soyundan gelenler için de bir nimettir.

Bu ifade, benim için tefsir edilmesi en zor yerlerden biridir. Çünkü müfessirlerin çoğunun açıklamasına göre buradaki "nesiller"den kasıt, atalardır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de nesillerin atalar anlamında kullanılması alışılmış bir şey değildir. Hatta böyle bir açıklamada bir çeşit kapalılık; alemlerin Rabbinin kelamı ile bağdaşmayan, O'nun, kullarına beyan etmesi ve açıklamayı murad etmesine uymayan bir kapalılık dahi söz konusudur.

Burada bundan daha güzel bir ihtimal vardır. O da "nesiller"le insan cinsinin, bizzat insanların kastedilmesidir. Çünkü hepsi de Ademoğullarının neslindendirler.

Ancak bu mana ile Yüce Allah'ın, **"Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır."** buyruğu çelişmektedir. Eğer bu geminin benzerinden şu muhataplar için binecekleri türlü gemileri yaratmış olduğu kastediliyorsa o takdirde bu, Kur'ân fesahatine yakışmayan bir mana tekrarı olur.

Eğer **"Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır."** buyruğuyla karanın gemileri durumunda olan develerin kastedildiğini kabul edersek, o takdirde anlam muntazam olur ve açıklık kazanır. Ancak yine "gemi" ifadesinde bir karışıklık kalmış olur. Çünkü bu mana kastedilmiş olsaydı, şöyle buyurulması gerekirdi: "Onlar için bir delil de bizim kendilerini dopdolu gemide taşımış ve kendileri için bunun gibi binecek (başka) şeyleri de yaratmış olmamızdır."

Birincisinde **"nesillerini taşımış olmamız"** denilmesi, ikincisinde de **"onları taşımamız"** denmesi halinde mana yeteri kadar net anlaşılmaz. Ancak zamirin zürriyete ait olması hali müstesnadır. Gerçeği en iyi bilen Allah'tır.

Telif esnasında buraya ulaştığımda Yüce Allah'ın muradına pek uzak düşmeyen bir başka mana daha hatırıma geldi. Şöyle ki Yüce Allah'ın Kitabının azametini, halihazırdaki ve geçmişteki durumlarla gelecekteki durumları her bakımdan tam anlamıyla açıkladığını, onun her bir hususla ilgili olarak o hususun ulaşabileceği en üstün ve en mükemmel halini zikrettiğini, gemilerin Yüce Allah'ın âyetlerinden ve kullarına ihsan etmiş olduğu nimetlerinden biri olduğunu, varlıklarının, onlara gemi yapmayı öğretme nimetini ihsan ettiğinden kıyamet gününe kadar devam edeceğini ve Kur'ân-ı Kerîm ile muhatap olan bütün zamanlarda da bulunmaya devam edeceğini bilen bir kimse şunu da kavrar:

Yüce Allah, Kur'ân ile insanlara hitap edip geminin durumunu da hatırlattıktan sonra gemilerdeki en büyük ilâhî belgelerin, onların zamanlarından başka bir zamanda (gelecek nesiller içinde) gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Yani onlara denizde rüzgar hızı ile, buhar gücü ile akıp giden, havada da kuşlar gibi yüzüp gidecek hava gemilerini (uçaklar ve uzay gemileri) ve benzerlerini yapma sanatını, yine karada kullanılacak binekleri yapma sanatını öğretecektir. Bu ise ancak (muhatapların gelecek) nesilleri döneminde var olabilecek çok büyük bir delildir. İşte Allah'ın Kitabı, burada, gemilerin ilâhî delil oluş türlerinin en ileri derecedeki türüne dikkat çekerek **"Onlar için bir diğer açık delil de Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız"**dır buyurmaktadır.

Yani bu gemiler, hem yolcularla hem eşyalarla dolup taşacaktır. Yüce Allah, onları bu araçlarla taşımış ve kendilerine öğretmiş olduğu sebepler bilgisi sayesinde sulara gömülüp boğulmaktan kurtarmıştır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, onları suda boğmaya kadir olmakla birlikte boğulmaktan kurtardığına dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Eğer dilersek onları suda boğarız da ne kimse onların imdadına yetişir ne de kurtarılırlar.

44- Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar (dünyadan) **faydalanmaları için** (böyle yapmayız).

43. "Eğer dilersek onları suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir," yani kimseye feryatlarını işittiremezler. Bu sıkıntılara, zorluklara karşı onlara kimse yardım edemez, bu zorluklarını ortadan kimse kaldıramaz. **"Ne de"** içinde bulundukları halden **"kurtarılırlar."**

44. "Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar (dünyadan) **faydalanmaları için"** onları boğmayız. Belki hakka dönerler yahut işledikleri hatalarını telafi ederler diye onlara lütuf olmak üzere ve onları faydalandırmak için bir süreye kadar hayatta bırakırız.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Onlara, 'Önünüzde (gelecek olan ahirette) **ve arkanızda** (bıraktığınız dünyada azaba uğramaktan) **korkup sakının. Olur ki merhamete nail olursunuz.' denildiğinde** (aldırmazlar).

45. "Onlara, 'Önünüzde (gelecek olan) **ve arkanızda** (bıraktığınız tehlikelerden)," yani gerek Berzah ve Kıyamet hallerinden gerekse de dünyevî cezalardan **"korkup sakının. Olur ki merhamete nail olursunuz.' denildiğinde"** yüz çevirirler. Hiç aldırmazlar. İsterse bu konuda onlara her türlü mucize, delil ve belge gelmiş olsun, fark etmez. Bundan dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Onlara ne zaman Rablerinin âyetlerinden bir âyet gelse mutlaka ondan yüz çevirirler.

46. Bu buyrukta, **"âyetler"**in Rablerine izafe edilmesi, bu âyetlerin ne kadar mükemmel, ne kadar açık/anlaşılır olduğuna delildir. Çünkü Allah'ın âyetlerinden daha açık, onlardaki açıklamadan daha büyük bir açıklama yoktur. Yüce Allah'ın, kullarına gerek dinlerinde, gerek dünyalarında fayda sağlayacakları şekilde delil olarak kullanabilecekleri âyet ve belgeleri ulaştırmış olması, O'nun, kulları üzerindeki rububiyetinin bir parçasıdır.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Onlara, 'Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin.' dendiğinde kâfirler, iman edenlere şöyle derler: 'Allah'ın, dileseydi kendilerini doyuracağı kimseleri mi doyuracağız? Siz, ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz.'

47. "Onlara, 'Allah'ın size verdiği," lütfettiği ve dilediği takdirde de sizden çekip alabileceği **"rızıktan infak edin.' dendiğinde kâfirler, iman edenlere"** hakka karşı çıkarak ve güya Allah'ın meşietini/dilemesini delil göstererek **"Allah'ın, dileseydi kendilerini doyuracağı kimseleri mi doyuracağız? Siz,"** ey mü'minler, bize böyle bir şeyi emrettiğiniz için ancak **"ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz."**

İşte bu, onların büyük çaptaki cehaletlerine yahut son derece vahim olan bilmezlikten gelişlerine bir delildir. Zira ilâhî meşîet, hiçbir zaman hiçbir günahkarın lehine delil olmaz. Her ne kadar Allah'ın dilediği olur, dilemediği de olmazsa da Yüce Allah, kullarına imkân ve güç vermiştir ki onlar bu sayede O'nun verdiği emirleri yapabilir, yasaklarından da kaçınabilirler. Bu nedenle emrolundukları terk edecek olurlarsa bu, onların kendi tercihleri sonucunda ortaya çıkar. Yoksa bu konuda Allah'ın onları zorlaması söz konusu değildir.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Derler ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız bu (azap) **tehdidi ne zaman** (gerçekleşecek)?'

48. Yalanlamak ve tehdit edildikleri azabın çabucak gelmesini istemek üzere "**derler ki: Eğer doğru söylüyorsanız bu** (azap) **tehdidi ne zaman** (gerçekleşecek)?"

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: Bunu uzak görmesinler, çünkü o pek yakındır:

﴿ مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- Onların işi, ancak birbirleriyle çekişirlerken kendilerini (ansızın) **yakalayacak olan tek bir çığlığa bakar.**

50- O vakit onlar ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerinin yanına dönebilirler.

49. "**Onların işi, ancak birbirleriyle çekişirlerken**" ve gafilken, kendi aralarında anlaşamayıp tartışırlarken -ki bu da çoğunlukla gaflet anında olur- ve hatırlarına bile getirmedikleri bir anda "**kendilerini** (ansızın) **yakalayacak,**" kendilerine isabet edecek "**olan tek bir çığlığa**" -ki bu da Sûr'a üfürüştür- "**bakar.**"

50. Gafil oldukları bir zamanda bu çığlık onları yakalayacağı vakit kendilerine hiç mühlet tanınmayacaktır. O nedenle de "**onlar,**" az olsun çok olsun "**ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerinin yanına dönebilirler.**"

﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Sûr'a (ikinci defa) **üfürüldüğünde derhal kabirlerinden kalkıp süratle Rablerine doğru gideceklerdir.**

51. Sûr'a birinci defa üfürüldüğünde herkes dehşete kapılıp ölecektir. Burada sözü edilen üfürüş ise öldükten sonra dirilme ve kabirlerden kalkma üfürüşüdür. Sûr'a ikinci defa üfürülünce insanlar kabirlerinden çıkarak O'nun huzurunda toplanmak üzere Rablerine doğru hızlıca gideceklerdir. Gecikme ya da ağırdan alma imkânı bulamayacaklardır. İşte bu durumda yalanlayanlar kederlenecek ve pişmanlıklarını açığa vurarak şöyle diyeceklerdir:

﴿ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Diyecekler ki: 'Vay başımıza gelen! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?' (Denecek ki:) **'Bu, Rahman'ın va'dettiği** (diriliş günüdür). **Peygamberler de doğru söylemişlerdir."**

52. "**Vay başımıza gelen! Yattığımız yerden,**" kabirlerdeki uykumuzdan "**kim kaldırdı bizi?**" Bazı hadislerde belirtildiği gibi Sûr'a üfürülmeden bir süre önce kabirdekilerin kısa bir uykuları olacaktır.[13]

Onlara cevap olmak üzere şöyle denecektir: "**Bu, Rahman'ın va'dettiği** (diriliş günüdür). **Peygamberler de doğru söylemişlerdir.**" Yani bu, hem Allah'ın hem de peygamberlerin size va'dettiğidir. Böylelikle onların doğru söyledikleri, gözle görülen bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada "**Rahman**"ın zikredilmesinin, yalnızca O'nun vaadini haber vermek için olduğu zannedilmesin. Aynı zamanda bu, pek büyük günde bile onların, ilâhî rahmetin, -hiçbir kimsenin tahmin etmediği şekilde- tecellilerini göreceklerine dair de bir haberdir.

Yüce Allah'ın "**Mülk, o gün hak olan Rahman'ındır.**" (el-Furkân, 25/26); "**Sesler Rahman olanın huzurunda kısılmış olacaktır.**" (Tâ-Hâ, 20/28) vb. gibi Rahman adının zikredildiği diğer buyruklar da böyledir.

﴿ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- O, tek bir çığlıktan ibarettir. Bir de bakmışsın ki hepsi huzurumuzda toplanmışlar bile!

53. "**O, tek bir çığlıktan ibarettir.**" Yani kabirlerden diriliş, sadece İsrafil'in Sûr'a üfürmesiyle gerçekleşecektir. Üfürmenin hemen akabinde bedenler canlanıverecektir.

"**Bir de bakmışsın ki hepsi,**" öncekiler de, sonrakiler de, insanlar da, cinler de amellerinin hesabı görülmek üzere "**huzurumuzda toplanmışlar bile!**"

﴿ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- 'Bu gün hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacaktır. Sizler ancak işlediklerinizin karşılığını göreceksiniz.'

---

13 Buhârî, 4814; Müslim, 2955.

54. "Bu gün hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacaktır." İyilikleri eksiltilmez, kötülüklerine de ilave yapılmaz.

"Sizler ancak," hayır ya da şer türünden **"işlediklerinizin karşılığını göreceksiniz."** Bu yüzden kim hayırla karşılaşırsa bundan dolayı Yüce Allah'a hamdetsin, kim de başka şeylerle karşılaşırsa kendinden başkasını kınamasın.

﴿إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ۝٥٥ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِى ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ
۝٥٦ لَهُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ۝٥٧ سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ۝٥٨﴾

55- 'Bugün cennetlikler neşe içinde nimetlerle meşgul olacaklar.'

56- 'Onlar da, eşleri de gölgeler altında tahtlara yaslanacaklar.'

57- 'Orada onlar için meyveler ve istedikleri her şey vardır.'

58- 'Çok merhametli Rab tarafından sözlü bir selam da (vardır onlara).**'**

55. Yüce Allah, herkesin, amelinden başka bir şeyle karşılaşmayacağını belirttikten sonra her iki kesimin görecekleribu karşılıkları beyan etmektedir. Önce cennetliklerin görecekleri karşılıkları zikretmekte ve onların o gündeki durumlarını şöyle haber vermektedir: Cennetlikler **"neşe içinde nimetlerle meşgul olacaklar."** Yani nefsi sevindiren, nefsin hoşuna giden, canın arzuladığı, gözlerin lezzet alacağı, temenni edenlerin isteyecekleri türden işlerle meşgul olacaklardır ki oldukça güzel bakirelerle bir arada olmak da bunlardan biridir. Nitekim Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

56. "Onlar da," hem yüz ve beden güzelliğine hem de huy güzelliğine sahip hurilerden olan **"eşleri de gölgeler altında,"** oldukça güzel ve süslü örtülerle bezenmiş ve değerli taşlarla işlenmiş **"tahtlara yaslanacaklar."** Bu yaslanışları, tam bir rahat, huzur ve zevk içinde olacaklarına delildir.

57. "Orada onlar için" üzüm, incir, nar vb. gibi oldukça lezzetli ve her çeşit **"meyveler ve istedikleri her şey vardır."** İsteyip temenni ettikleri her şeye anında kavuşacaklardır.

58. Aynı zamanda onlar için **"Çok merhametli Rab tarafından sözlü bir selam da"** vardır. Bu buyrukta âlemlerin Rabbinin cennetliklerle konuşacağına ve onlara selâm vereceğine delil vardır. Bunu da ("**sözlü**" anlamı verilen) "قولا" buyruğuyla tekid etmiştir. Son derece Rahim olan Rableri onlara selâm verdi mi

artık bütün yönleriyle tam ve eksiksiz bir selamete erişirler. Yine onlar, daha üstünü olmayacak ve benzeri bir nimet bulunmayacak şekilde Allah'ın selamına mazhar olacaklardır.

Hakimler hakimi, yüce Rab, son derece şefkatli ve merhametli olan Allah'ın kendilerini rızasına gark ettiği ve ebediyen bir daha kendilerine gazap etmeyeceği lütuf ve ihsan yurdunun sakinlerine vereceği selâmı düşünebiliyor musun?

Eğer Yüce Allah, onların ölmeyeceklerini yahut kalplerinin sevinç, neşe ve mutluluktan dolayı yerlerinden oynamayacağını takdir etmemiş olsaydı hiç şüphesiz bunlar gerçekleşirdi. Yüce Rabbimizden bu nimetten bizleri mahrum kılmamasını, kerim yüzüne bakma nimetine bizleri mazhar kılmasını niyaz ederiz.

Allah takvâ sahiplerinin mükâfatlarını beyan ettikten sonra günahkârların cezalarını şöyle belirtmektedir:

﴿وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ۝٥٩ ۞ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ
إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝٦٠ وَأَنِ ٱعْبُدُونِى ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ۝٦١ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا
كَثِيرًا ۖ أَفَلَمْ تَكُونُوا۟ تَعْقِلُونَ ۝٦٢ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ۝٦٣ ٱصْلَوْهَا ٱلْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ
تَكْفُرُونَ ۝٦٤﴾

59- 'Ey günahkârlar! Bugün siz (bir kenara) ayrılın.'

60- 'Ey Âdemoğulları! Ben size, «Şeytana ibadet etmeyin; çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.» demedim mi?'

61- '(Yalnızca) **Bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur.'**

62- 'Halbuki o, sizden pek çok nesilleri saptırmıştı. Hiç mi aklınızı kullanmıyordunuz?'

63- 'İşte kendisiyle tehdit edildiğiniz cehennem!'

64- 'Küfre sapmanızdan ötürü bugün girin oraya!'

59. Kıyamet gününde günahkârlara şöyle denilecek: **"Ey günahkârlar! Bugün siz** (bir kenara) **ayrılın."** Müminlerden ayrılıp tek başınıza durun. Maksat, cehenneme koymadan önce herkesin gözü önünde onları azarlamaktır. Onlara şöyle diyecek:

60. "Ey Âdemoğulları! Ben size, 'Şeytana ibadet etmeyin," ona itaat etmeyin, **"çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.' demedim mi?"** Ben size pey-

gamberlerin vasıtasıyla bu emrimi bildirmedim mi, bunları söylemedim mi? -Bu azarın kapsamına bütün küfür ve günah türleri girmektedir. Çünkü bunların hepsi de şeytana bir itaat ve ibadettir.- Üstelik Ben sizi ondan alabildiğine sakındırdım, ona itaat etmeyin diye uyardım ve onun sizi neye davet ettiğini bildirdim.

61. Ayrıca sizlere "(Yalnızca) **Bana,**" emirlerimi yerine getirerek ve yasaklarımı terk ederek "**ibadet edin.**" diye emir verdim.

"**İşte dosdoğru yol budur.**" Bana ibadet ve itaat etmek, şeytana ise isyan edip karşı çıkmak, doğru yolun ta kendisidir. Dosdoğru yola dair bütün bilgiler ve ameller bu ikisine bağlıdır.

62. Ancak sizler Benim bu emrimi yerine getirmediniz, sözümü dinlemediniz. Aksine şeytanı dost edindiniz. Halbuki o şeytan "**sizden pek çok nesilleri saptırmıştı. Hiç mi aklınızı kullanmıyordunuz?**"

Rabbinizi ve gerçek dostunuzu dost edinmeyi emredecek, sizi en büyük düşmanınızı dost edinmekten alıkoyacak aklınız yok muydu? Eğer sizin doğru işleyen bir aklınız olsaydı elbette böyle yapmazdınız.

63. Şeytana itaat edip Rahman olan Allah'a düşmanlık ettiniz, O'nun huzuruna çıkmayı yalanladınız, amellerin karşılığının verileceği kıyameti reddettiniz ve azap sözü aleyhinize hak oldu; "**İşte kendisiyle tehdit edildiğiniz**" ve dünyadayken kendisini yalanladığınız "**cehennem!**" Haydi onu kendi gözlerinizle görün. İşte o vakit kalpler dehşete kapılacak, gözler yerinden fırlayacak ve en büyük korku tahakkuk edecektir.

64. Sonra bu dehşet, cehennem ateşine atılmaları emredilince zirveye çıkacak ve onlara şöyle denilecek: "**Küfre sapmanızdan ötürü bugün girin oraya!**" Yani cehennem ateşine girin de ateşi sizi kavursun, harareti dört bir yanınızı sarsın. Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş, Allah'ın peygamberlerini yalanlamış olmanız sebebiyle bu azabınız en ileri dereceye ulaşacaktır.

Yüce Allah, o bedbahtlık yurdundaki korkunç ve dehşetli hallerin açıklanması sadedinde devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ ٱلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴾

65- Bugün Biz ağızlarına mühür vururuz da (dünyada) **ne işlediklerini Bize elleri söyler, ayakları şahitlik eder.**

65. "**Bugün Biz ağızlarına mühür vururuz.**" Onları dilsiz kılarız da konuşamazlar. İşledikleri küfür ve yalanlama suçlarını inkâr edemezler. "**(dünyada) ne işlediklerini Bize elleri söyler, ayakları şahitlik eder.**" Onların işlediklerine kendi azaları tanıklık edecek, her şeyi konuşturan Allah onları konuşturacaktır.

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰٓ أَعْيُنِهِمْ فَٱسْتَبَقُوا۟ ٱلصِّرَٰطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Eğer dileseydik gözlerini silme kör ederdik de (doğru) **yolu bulmak için koşuşurlardı. Ama nasıl görecekler ki?**

66. "**Eğer dileseydik gözlerini,**" tıpkı onların konuşma kabiliyetlerini yok ettiğimiz gibi görme imkânlarını da yok ederek "**silme kör ederdik de** (doğru) **yolu bulmak için koşuşurlardı.**" Yol bulmak üzere koşuşup dururlardı. Çünkü izlemek istedikleri yol, cennete ulaştıracak olan yoldur.

"**Ama**" gözleri silme kör edildiğine göre "**nasıl görecekler ki?**"

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَٰهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴾

67- Eğer dileseydik oldukları yerde hilkatlerini değiştirirdik de ne ileri gitmeye ne de geri dönmeye güçleri yeterdi.

67. "**Eğer dileseydik oldukları yerde hilkatlerini değiştirirdik.**" Onları hareketsiz kılardık da "**ne ileri gitmeye ne de**" cehennemden uzaklaşmak için "**geri dönmeye güçleri yeterdi.**"

Yani bu kâfirler aleyhine azap sözü hak olmuştur. Artık ceza görmeleri kaçınılmazdır. Böyle bir durumda ise cehennem ateşinden başka bir seçenek olmayacaktır. Bu ateş, onlar tarafından görülecektir. Sırat üzerinden geçmedikçe hiç kimse kurtulamayacaktır. Sırattan ise ancak nurları aydınlığında yürüyen iman ehli kimseler geçebilecektir. Kâfirlerin ise cehennem ateşinden kurtulacaklarına dair Allah'tan kendilerine verilmiş bir ahitleri yoktur.

O, dilerse onların gözlerini silme kör yapar, bununla birlikte hareket kabiliyetlerini olduğu gibi bırakabilir. Ancak sırata (yola) doğru gitmek için birbirleriyle yarışacak olsalar bile ona giden doğru yolu bulamazlar. Dilerse de hareket kabiliyetlerini yok eder ve ileri de gidemezler, geri de dönemezler. Maksat onların sıratı geçemeyeceklerini ve böylelikle kurtulamayacaklarını anlatmaktır.

﴿ وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu tam tersine çeviririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?

68. Biz, Ademoğullarından **"kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu tam tersine çeviririz."** Yani ilk zayıflık haline, aklının ve gücünün zayıf olduğu döneme geri döner.

"Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?" Ademoğlunun her bakımdan eksik olduğunu düşünmeyecekler mi ki akıllarını ve güçlerini toplayıp bunları Rablerine itaat uğrunda kullansınlar.

﴿ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yakışmaz da. O, ancak bir zikir/öğüt ve apaçık/açıklayıcı bir Kur'ân'dır.

69. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, müşriklerin kendisine yakıştırdıkları üzere bir şair ve getirdiği sözün de bir şiir olmasından tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

"Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yakışmaz da." Şairlik ona yakışmaz. Çünkü onun şair olması imkânsızdır. Zira o, doğru yoldadır, hidâyet üzeredir. Şairler ise azgın ve sapkın kimselerdir. Onlara uyanlar da öyledir.

Böylece Yüce Allah, bu sapıkların, Rasûlü ile ilgili olarak ileri sürdükleri ve dört elle sarıldıkları bütün şüpheleri ortadan kaldırmış, hepsini kökten kurutmuştur. Onun kesinlikle okuma yazma bilmediğini belirterek, ayrıca ona şiiri öğretmediğini, şiirin ona yakışmadığını da haber vermektedir. Çünkü **"O, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır."** Yani onun getirdikleri, ancak özlü akıl sahiplerinin, dinî bütün ihtiyaçlarını görüp bilecekleri ve kendisiyle öğüt ve ibret alacakları bir zikir/öğüt/hatırlatmadır.

Bu Kitap, bütün ihtiyaçları kapsar, hem de en mükemmel bir şekilde. Aynı zamanda o, akıllara, Yüce Allah'ın fıtratlara yerleştirmiş olduğu güzel olan her şeyi yapmak ve her çirkinden de kaçmak gerektiğini hatırlatır.

"Ve apaçık/açıklayıcı bir Kur'ân'dır." Açıklanması gereken her şeyi açıkça beyan eder. Hak olan her şeyi, bütün tafsiliyle, icmalî delilleriyle açıkladığını

ifade etmek için de neyi açıkladığı ayrıca zikredilmemiştir. Batılın batıl olduğunu da ortaya koyar. İşte bu Kitabı, Yüce Allah bu özelliğiyle Rasûlüne indirmiştir.

﴿ لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- O, diri olan kimseleri uyarsın ve kâfirler aleyhine de (azap) **sözü hak olsun diye** (indirilmiştir).

70. "O," kalbi **"diri"** ve uyanık **"olan kimseleri uyarsın."** İşte Kur'ân ile arınıp temizlenen, ilim ve amelleri Kur'ân dolayısıyla artan kimseler bunlardır. Kur'ân, böylelerinin kalbi için, temiz ve iyi toprak için yağmurun yaptığı etkiyi yapar. **"Ve kâfirler aleyhine de** (azap) **sözü hak olsun diye."** Çünkü Allah'ın onlara karşı delili ortaya konmuş ve ileri sürecek hiçbir mazeretleri kalmamıştır. Tutunabilecekleri asgari bir şüphe ve en küçük bir bahaneleri dahi kalmamıştır.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ ﴾

71- Görmezler mi ki Biz onlar için kendi ellerimizin var ettiği davarlar yarattık da kendileri her yönüyle onlara sahiptirler.

72- Onları kendilerine amade kıldık. Bu sayede bir kısmına binerler, bir kısmını da yerler.

73- Onlarda kendileri için türlü faydalar, ayrıca içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

71-73. Yüce Allah, kullarına, emirlerine amade kılıp kendilerine boyun eğdirmiş olduğu davarlara ibretle bakmalarını emretmektedir. Âdemoğullarını bu davarlara sahip kılmıştır. Bu davarlar, her hususta onların isteklerine boyun eğmektedir. Ademoğulları bu davarlardan pek çok yönden yararlanmaktadırlar: Kendilerini, yüklerini, eşyalarını ve mallarını bir yerden bir yere taşırlar. Onlardan bir kısmını yerler, onlardan ısınacak elbiseler yaparlar. Yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir süreye kadar yararlanacakları şekilde süs ve eşyalar edinirler. Ayrıca onların varlığı kendileri için bir süs ve güzelliktir. Buna benzer daha pek çok menfaatleri vardır.

"Hâlâ" bunca nimetleri kendilerine ihsan eden Allah'a **"şükretmeyecekler mi?"** O'na ihlasla ibadet etmeyecekler mi? Bunlardan ibret ve tefekkürden uzak bir şekilde yararlanmaya bir son vermeyecekler mi?

﴿ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- Onlar, yardım görecekleri ümidiyle Allah'ın dışında ilahlar edindiler.

75- Halbuki o ilahlar onlara yardım edemezler. Aksine kendileri, onlar için hazır askerlerdir.

74. Bu buyruk, müşriklerin Yüce Allah ile birlikte edindikleri ilâhların ilâhlıklarının batıl olduğunu, bunlardan, kendilerine yardım ve şefaat etmelerini boş yere beklediklerini/ümid ettiklerini açıklamaktadır.

Yani onların, kendileri ile Allah arasında şefaat/aracılık yapmaları şeklindeki düşünceleri batıldır. Çünkü bu putlar, son derece acizdirler.

75. "Halbuki o ilahlar, onlara yardım edemezler." Dahası o putlar, kendi kendilerine de yardım edemezler. Kendilerine yardım edemeyeceklerine göre kendilerine ibadet edenlere nasıl yardım etsinler!?

Zira yardımcı olmanın iki şartı vardır: Buna güç yetirebilmek ve irade sahibi olmak. Eğer buna güç yetirebiliyor ise geriye "Acaba kendisine ibadet eden kimseye yardım etmek istiyor mu, istemiyor mu?" sorusu kalır. "Güç yetirememek" durumu ise her iki şartı da ortadan kaldırır.

"Aksine kendileri, onlar için hazır askerlerdir." Yani onlar da, kendilerine ibadet edenler de azapta hazır edilecekler ve biri ötekinden uzak olduğunu bildirecektir. Peki, ne diye bunlara ibadetten dünyadayken uzaklaşmıyor ve mutlak mülk, fayda, zarar, verme, alıkoyma kabiliyetini/kapasitesini elinde bulunduran, gerçek dost ve yardımcı olan Allah'a ihlasla ibadete yönelmiyorsunuz?

﴿ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- O halde onların sözleri seni üzmesin. Çünkü Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da biliyoruz.

76. Yani ey Peygamber! Yalanlayıcıların söyledikleri sözler seni üzmesin. İfadelerin akışından anlaşıldığı kadarıyla bu sözden kasıt, inkârcıların Allah Rasûlü hakkında, onu tenkit etmek üzere yahut onun getirdikleriyle ilgili olarak söyledikleri her türlü sözdür. Yani kalbin onlara üzülmekle meşgul olmasın. **"Çünkü Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da biliyoruz"** ve onlar hakkındaki bu bilgimize göre onları cezalandıracağız. Yoksa onların söyledikleri sözlerin sana hiçbir zararı olmaz.

﴿ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ ﴾

77- İnsan, Bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza hiç mi bakmaz ki kalkıp (Bize) apaçık bir hasım kesiliyor?

78- Kendi yaratılışını unutuyor da Bize misal getiriyor ve 'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' diyor.

77. Bu âyet-i kerimelerde öldükten sonra dirilişi inkâr edenlerin şüphesi ve bu şüpheye en mükemmel, en güzel ve en açık bir şekilde cevap vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Öldükten sonra dirilişi inkâr eden ya da bu hususta şüphesi olan **"insan, Bizim kendisini"** önce **"bir nutfeden yarattığımıza,"** sonra onu büyüyünceye, gençleşinceye, aklı olgunlaşıp kemale erinceye kadar aşamadan aşamaya geçirmek suretiyle yetiştirdiğimize **"hiç mi bakmaz ki kalkıp"** önceleri nutfeden yaratılmış olduğu halde **"apaçık bir hasım kesiliyor?"**

Haydi bu iki hal arasındaki farka baksın ve kendisini yoktan var edenin, onu, çürüyüp parçalandıktan sonra tekrar diriltmeye ve yeniden yaratmaya öncelikle kadir olduğunu düşünüp anlasın.

78. "Kendi yaratılışını unutuyor da Bize misal getiriyor" Ki hiç kimsenin böyle bir misal getirmesi yerinde değildir. Çünkü bu misalle, Yaratanın kudreti yaratılmışın kudretine kıyas edilmekte ve yaratılmışın kudreti için uzak olan bir husus, Yaratıcının kudreti için de uzak görülmektedir.

Bu misal şu buyrukla açıklanmaktadır: Bu insan, **"'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' diyor."** Yani bunu diriltecek kimse var mı? Bu soru, inkâr amaçlıdır, yani çürüyüp dağılan kemikleri hiç kimse diriltemez, demektir.

İşte misal ve şüphe budur. Ona göre böyle bir iş, alışılagelmiş insan kudreti açısından son derece uzak bir olasılıktır. Ancak onun söylediği bu söz, onun gafletinin ve ilk yaratılışını unutuşunun bir sonucudur. Eğer o daha önce zikredilmeye değer bir şey olmadığı halde yaratılmış olduğuna dikkat etmiş olsaydı gerçeği açıkça görür ve böyle bir misal vermeye kalkışmazdı.

Yüce Allah, böyle bir ihtimali uzak görmeye, son derece yeterli ve tatmin edici bir cevap vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾﴾

79- De ki: 'Onları ilk defa kim yarattıysa O diriltecektir. O, her türlü yaratmayı/yaratılmışı çok iyi bilendir.'

79. Böyle bir gerçeği sadece tasavvur etmekle bile -en ufak bir şüphe söz konusu olmaksızın- bunları ilk olarak yaratanın, ikinci bir defa da yaratmaya kadir olduğu kesinlikle bilinir. Ayrıca bir kimse bunu düşünecek olursa, ilâhi kudrete göre bunun çok daha kolay olduğunu da anlar.

"O, her türlü yaratmayı/yaratılmışı çok iyi bilendir." Bu, Yüce Allah'ın sıfatlarından ikinci bir delildir. O da Yüce Allah'ın bütün yaratılmışları, bütün halleriyle ve bütün zamanlarıyla bildiğini, bilgisiyle onları kuşattığını ortaya koymaktadır. Yerin ölenlerin cesetlerinden neleri eksilttiğini, geriye nelerin kaldığını bildiği gibi gizlileri de, açıkları da bilir. Kul, Yüce Allah'ın bu uçsuz bucaksız ilmini ikrar ve kabul ettiği zaman bunun, Allah'ın ölüleri kabirlerinden diriltmesinden daha büyük ve daha üstün olduğunu da anlar/bilir.

Daha sonra Yüce Allah, üçüncü bir delili zikretmaktedir:

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾﴾

80- O, sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. İşte siz ondan ateş tutuşturuyorsunuz.

80. Kuru olan ateşi son derece yaş ve nemli olan yeşil ağaçtan -birbirine zıt olmasına, birbirine tamamen aykırı olmalarına rağmen- çıkartan Yüce Allah'ın, ölüleri kabirlerinden çıkartması da böyle de kolaydır.

Daha sonra da dördüncü bir delili beyan ederek etmektedir:

﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾

81- Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini (tekrar) **yaratmaya kadir değil midir? Elbette** (kadirdir). **O,** (her şeyi) **yaratandır, her şeyi bilendir.**

81. "Gökleri ve yeri," genişliklerine ve büyüklüklerine rağmen **"yaratan, hiç onlar gibisini yaratmaya,"** yani onları diriltmeye **"kadir değil midir? Elbette"** buna kadirdir. Çünkü göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha zor/büyük bir iştir.

"O, (her şeyi) **yaratandır, her şeyi bilendir."** Bu da beşinci delildir. Çünkü Yüce Allah, öncekileriyle, sonrakileriyle, küçükleriyle, büyükleriyle bütün mahlukatın yaratıcısıdır. Bunların hepsi O'nun yaratmasının ve kudretinin eserleridir. O, bir şeyi yaratmak isteyince o şey, hiçbir şekilde O'na güç gelmez.

Yüce Allah'ın ölüleri yeniden yaratması, aslında O'nun yaratmasının eserlerinden sadece biridir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾﴾

82- O, bir şeyi (var etmeyi) **diledi mi sadece ona, 'Ol' der, o da hemen oluverir.**

82. "O, bir şeyi," (Bu ifade -şarttan sonra nekre/belirtisiz isim geldiğinden dolayı- her şeyi kapsar.) "(var etmeyi) **diledi mi sadece ona, 'Ol' der, o da hemen oluverir."** Derhal ve hiçbir karşı koyma olmaksızın var olur.

﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾﴾

83- Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir! Sizler, yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

83. "Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir."** Bu da altıncı delildir. Yüce Allah, her şeyin mutlak sahibi ve hükümranıdır. Ulvî alemde olsun, süflî alemde olsun var olan her şey O'nun mülküdür. Hepsi O'nun emrindeki varlıklardır, O'nun tarafından işleri çekilip

çevrilmektedir. Son derece hikmetli kaderiyle, şer'î hükümleriyle ve cezaî hükümleriyle onlar üzerinde O tasarrufta bulunur.

Cezaî hükümlerinin haklarında uygulamaya konması için ölümlerinden sonra tekrar onları diriltmesi de hükümranlığının kemalindendir. Bu yüzden, **"Sizler yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyurmaktadır. Bunda en ufak bir şüphe ve tereddüt yoktur. Çünkü buna dair kat'i deliller ve apaçık belgeler sayılamayacak kadar çoktur.

Kelâmında hidâyet, şifa ve nur bulunan Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

Yasin suresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a, Celâline yakışan şekliyle hamdolsun! Kemaline yakışan şekliyle övgülerimiz O'nadır. Azametinin ve Kibriyâsının gerektirdiği şekilde şan ve şeref O'nundur.

Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'in üzerine olsun!

سورة الصفات

SÂFFÂT SÛRESİ

-37-

37- SÂFFÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 182 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾ إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yemin olsun saf saf duranlara,

2- Sürüp sevkedenlere,

3- Zikir okuyanlara ki,

4- Sizin ilâhınız birdir.

1-4. Bu buyruklarda Yüce Allah, ulûhiyetine ve rubûbiyetine dair, ibadet halinde bulunan ve Rablerinin izniyle işler yapam şerefli meleklere yemin etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Yemin olsun saf saf duranlara," yani Rablerinin emirlerini yerine getirmek üzere saf saf dizilmiş meleklere; **"Sürüp sevkedenlere,"** Allah'ın emriyle bulutları ve başka şeyleri süren meleklere; **"Zikir okuyanlara,"** Allah'ın kelamını okuyan meleklere...

Bu melekler, Rablerini ilah edinen, buyruklarını yerine getirerek O'na ibadet eden, bir göz açıp kapatacak süre kadar dahi O'na isyan etmeyen varlıklar oldukları için Allah, ilâh olduğuna dair onlara yemin ederek, **"Sizin ilâhınız birdir."** buyurmaktadır. Ulûhiyetinde O'nun hiçbir ortağı yoktur. O bakımdan ihlâsla yalnız O'nu sevin, yalnız O'ndan korkun. Yalnız O'nun rahmetini umut edin ve tüm ibadet çeşitlerini de yalnız O'na yapın.

﴿ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿٥﴾ ﴾

5- O; göklerin, yerin ve iki arasında bulunanların Rabbidir. Doğuların da Rabbidir.

5. Yani bu kadar mahlukatı yaratan, onların rızıklarını veren ve emri altına alan O'dur. Allah'ın bunlar üzerindeki rubûbiyetinde hiçbir ortağı olmadığı gibi ulûhiyetinde de hiçbir ortağı yoktur.

Yüce Allah, ulûhiyet tevhidini çoğu zaman rubûbiyet tevhidiyle bir arada zikrederek delillendirmektedir. Çünkü rubûbiyet tevhidi, uluhiyet tevhidine delildir. İbadetlerinde Allah'a ortak koşan müşrikler dahi rubûbiyet tevhidini kabul ve itiraf etmişlerdir. O halde bunu kabul ettikleri için, inkâr ettiklerini de kabul ve itiraf etmeleri gerekir.

Yüce Allah'ın, özellikle **"Doğular"**ı beyan etmesi "Batılar"a da delalet etmesinden ya da biraz sonra sözü edilecek yıldızların doğdukları yere delalet etmesinden dolayı olabilir. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ﴿٧﴾ ﴾

6- Şüphesiz Biz (dünyaya) **en yakın göğü bir süsle, yıldızlarla süsledik.**

7- Ve onu her azgın şeytandan koruduk.

6-7. Yüce Allah, yıldızlardaki oldukça büyük şu iki faydayı beyan etmektedir:

1. Yıldızların sema için bir süs olmaları. Yıldızlar olmasaydı sema ışıksız ve kapkaranlık olurdu. Ancak Yüce Allah, göğün dört bir yanı aydınlansın, güzel bir görünüşü olsun, kara ve denizin karanlıklarında onlarla yol bulunsun ve böylelikle bu yıldızların pek çok menfaati husule gelsin diye göğü bu yıldızlarla süslemiştir.

2. İtaatten çıkan ve azgınlığı sebebiyle mele-i âlâ'yı -ki bunlardan kasıt meleklerdir- dinlemeye kadar ulaşan her azgın şeytana karşı semanın korunması.

﴿ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ ﴾

8- Onlar Mele-i âlâ'yı dinleyemezler ve dört bir taraftan taşlanırlar da,

9- Kovulurlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır.

8-9. Eğer şeytanlar meleklere kulak verecek olurlarsa **"dört bir taraftan"** delip geçen alevli ateşlerle kovulmak ve mele-i âlâ'da söylenenleri dinlemekten uzaklaştırılmak üzere **"taşlanırlar."**

"Onlar için sürekli bir azap da vardır." Rablerine itaat etmemeleri ve azgınlıkları dolayısıyla onlar için hazırlanmış ve daimî olan bir azap da vardır.

﴿ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Ancak (meleklerden) **bir söz kapıp kaçıran olursa derhal parlak ve delici bir alev onun peşine düşer.**

10. Yüce Allah, burada böyle bir istisna yapmamış olsaydı, bu buyruklar şeytanların semadan kesinlikle hiçbir şey işitmediğine delil olacaktı. Ancak Yüce Allah, **"Ancak** (meleklerden) **bir söz kapıp kaçıran olursa..."** buyurmaktadır.

Yani bu azgın şeytanlar arasından gizlice ve çalma suretiyle bir söz kapanlara gelince **"derhal parlak ve delici bir alev onun peşine düşer."** Bu alev, bazen ona hırsızlıkla kaptığı bu sözü dostlarına ulaştırmadan önce yetişir ve böylelikle semadan çaldığı o haber orada kesilir. Bazen de o delici alev ona kavuşmadan önce o, bu haberi onlara ulaştırabilir. Dostları da bu tek bir hak söze yüz tane yalan katar ve semadan işitilen o söz aracılığıyla o yalanları insanlara kabul ettirirler.

﴿ فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴿١١﴾ ﴾

11- Şimdi sor onlara, 'Yaratılış yönünden kendileri mi daha zorludur, yoksa Bizim (şu) **yarattıklarımız mı?' Zira Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.**

11. Yüce Allah, bu muazzam varlıklara dair açıklamalar yaptıktan sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi sor onlara,"** öldükten sonra tekrar yaratılacaklarını inkâr edenlere: **"Yaratılış yönünden kendileri mi daha zorludur,"** öldükten sonra onların yeniden yaratılmaları mı daha zordur; **"yoksa Bizim** (şu) **yarattıklarımız mı?"** Diğer mahlukat mı? Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışının, insanların yaratılışından daha önemli/zor olduğunu kabul edeceklerdir. Onların bunu kabul etmeleri, öldükten sonra dirilmeyi de kabul etmelerini gerektirir. Hatta onlar kendi nefislerine dönüp onlar üzerinde düşünecek olsalar, kendilerinin yapışkan bir çamurdan yaratılmış olmalarının, ölümden sonra tekrar yaratılışlarından daha zor olduğunu anlayacaklardır. İşte bundan dolayı:

"Zira Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık." Yani onlar, birbirine kenetlenmiş, sağlam bir çamurdan yaratıldılar, buyurmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: **"Andolsun ki Biz, insanı kuru bir çamurdan, değişmiş, şekillenmiş bir balçıktan yarattık."** (el-Hicr, 15/26)

﴿ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Ne var ki sen (onlara) **şaşıyorsun, onlar ise** (seninle) **alay ediyorlar.**

12. "Ne var ki sen" ey Peygamber! Yahut ey insan! Bunca büyük belgeyi ve şaşmaz delili onlara gösterdikten sonra bile onların hâlâ öldükten sonra dirilişi yalanlamalarından ötürü **"şaşıyorsun."**

Gerçekten onların bu tutumları hayret edilecek, şaşılacak bir haldir. Çünkü böyle bir şeyin inkâr edilmesi kabil değildir.

Onların inkârlarından daha şaşırtıcı ve daha hayrete düşürücü olan bir husus daha vardır: **"onlar ise"** öldükten sonra diriliş haberini getirenle **"alay ediyorlar."** Onlar sırf inkârla yetinmediler, üstelik bir de hak sözle alay ettiler.

﴿ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlara öğüt verildiğinde öğüt almazlar.

14- Bir mucize görseler alay ederler.

13. Yine hayret edilecek bir husus da şudur: **"Onlara öğüt verildiğinde,"** fıtrat ve akıllarıyla bildikleri, kavradıkları bir husus hatırlatılıp dikkatleri çekilse dahi ondan **"öğüt almazlar."**

Eğer cahilliklerinden dolayı bunu yapıyorsalar şüphesiz bu, onların çok ileri derecede ahmak olduklarına dair en büyük delildir. Çünkü onlara fıtratta yer etmiş, akıl ile kesin olarak bilinebilecek ve herhangi bir anlaşılmazlığı olmayan bir husus hatırlatılmaktadır. Eğer bilmezden gelerek inatla bunu yapıyorlarsa bu, daha fazla hayret edilecek ve daha garip bir tutumdur.

14. Yine hayret edilecek bir husus da şu ki onlara karşı bunca delil ortaya konulmasına ve en ileri akıl sahibi olanların dahi boyun eğerek kabul etmek zorunda kaldıkları mucize ve belgeler kendilerine gösterilmesine rağmen onlarla alay ederler, hayrete düşerler.

﴿ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

15- Ve derler ki: 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.'

16- 'Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz?'**

17- 'Geçmiş atalarımız da mı (diriltilecek)?'

18- De ki: 'Evet, hem de zelil bir halde (diriltileceksiniz).'

15. Hayret edilecek bir husus da hak kendilerine geldiği vakit, **"Bu, ancak apaçık bir büyüdür."** sözleriyle karşılık vermeleridir. Böylelikle onlar, her şeyin en yücesi ve en üstünü olan hakkı, en değersiz ve en aşağılık şey olan büyüyle eşdeğer gördüler.

16-17. Yine hayret edilecek bir başka husus da onların, yerin ve göklerin Rabbi olan Allah'ın kudretini, bütün yönleriyle eksik ve aciz olan Ademoğlunun kudretine kıyas etmeleri ve öldükten sonra dirilişi mümkün görmeyerek, hatta inkâr ederek şöyle demeleridir: **"Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz** (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz? Geçmiş atalarımız da mı?"** Onların ileri sürecekleri en büyük delil ve nihaî bilgileri bu sözden ibaret olduğu için Yüce Allah, Rasûlüne onları uyarıp korkutma anlamı içerecek şekilde şöyle cevap vermesini emretmiştir:

18. "De ki: Evet," sizler de, gelip geçmiş atalarınız da öldükten sonra diriltileceksiniz. **"Hem de zelil bir halde"** Allah'ın kudretine karşı koyma ve itaatsizlik söz konusu olmaksızın, zillet içinde, hor ve hakir olarak diriltileceksiniz.

﴿ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O (diriliş), **sadece bir çığlıktan ibarettir. Bir de bakmışsın ki onlar** (kabirlerinden kalkmış) **bakınmaktalar!**

19. "O, sadece" İsrafil'in Sûr'a üfleyeceği **"bir çığlıktan ibaretir. Bir de bakmışsın ki onlar"** kabirlerinden diriltilmiş **"bakınmaktalar!"** İlkin yaratıldıkları gibi, bütün azaları tam olarak, yalın ayak, elbisesiz ve sünnetsiz olarak diriltilecekler.

Bu halde pişmanlıklarını, rüsvaylıklarını, hüsrana uğradıklarını açıkça ifade edecek ve ölmeyi şiddetle temenni edip "Vay halimize!" diyerek yakınacaklardır:

﴿ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Diyecekler ki: 'Vay başımıza gelen! Bu, hesap günü!'

20. Bu, hesabın görüleceği, amellerin karşılığının verileceği gündür. Böylelikle dünyadayken alay ettikleri şeyi, ikrar ve itiraf etmiş olacaklardır.

﴿ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- 'Bu, sizin yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür.'

21. Onlara şöyle denecek: **"Bu, sizin yalanlamakta olduğunuz,"** kulların gerek kendi aralarındaki hususlarda, gerek kendileriyle Rableri arasındaki haklar konusunda, gerekse de kendileriyle diğer mahlukat arasındaki haklar konusunda verilcek olan **"hüküm günüdür."**

﴿ ۞ احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾

22-23- Zulmedenleri, onlarla aynı yolda olanları ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini bir araya toplayın ve onları cehennemin yoluna sürün.

22-23. Kıyamet günü huzura gelip yalanladıkları şeyleri gözleriyle görecek, önceden yalanlamış oldukları ateşe atılmaları emrolunacak ve şöyle buyrulacaktır: Küfür, şirk ve masiyetlerle kendilerine **"zulmedenleri ve"** onların amelleri türünden amel işleyerek **"onlarla aynı yolda olanları,"** (Böylelikle onların her biri amel itibarıyla kendisiyle türdeş olanlara katılacaktır.) **"ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini,"** ilâh olduğunu iddia ettikleri putları ve ortakları **"bir araya toplayın."** Onların hepsini bir araya getirin; sonra da **"onları cehennemin yoluna sürün,"** cehenneme şiddetli bir şekilde sürükleyip götürün.

﴿ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onları (cehenneme varmadan) **durdurun; çünkü onlar sorgulanacaklardır.**

24. Cehenneme götürülmeleri emrinin verilmesinden ve kendilerinin helâk yurduna gidecek kimseler olduklarını bilmelerinden sonra şöyle buyrulacaktır: **"Onları"** cehenneme ulaştırmadan önce **"durdurun; çünkü onlar"** dünya hayatında iftira edip uydurdukları yalanlardan dolayı **"sorgulanacaklardır."** Ki yalan söyledikleri, herkesin tanık olacağı bir şekilde ortaya çıksın ve rezil rüsvay olsunlar. Onlara şöyle denilecektir:

﴿ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

25- 'Neyiniz var, niye birbirinize yardım etmiyorsunuz?'

26- Elbette (edemezler; çünkü) **onlar, bugün teslim olmuşlardır.**

25. Bugün başınıza nasıl bir iş geldi? Sizleri birbirinize yardım etmeyecek ve birbirinizin imdadına koşmayacak hale düşüren nedir? Halbuki sizler, dünyadayken edindiğiniz uydurma ilâhların sizden azabı uzaklaştıracağını, sizi azaptan kurtaracağını yahut Allah nezdinde size şefaat edeceklerini iddia ediyordunuz.

26. Anlaşılan, onlar bu soruya cevap veremeyecekler. Çünkü zillete mahkûm olmuşlar, cehennem azabına teslim olup zilletle boyun eğmişler ve ümitleri tamamen tükenmiştir. Bu yüzden konuşamayacaklardır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **"Elbette** (edemezler; çünkü) **onlar, bugün teslim olmuşlardır."**

﴿ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ ﴾

27- Onların bir kısmı, diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar.

28- Derler ki: 'Siz, bize sağdan gelirdiniz.'

27. Onlar, kendileriyle aynı türden amel işleyenler ve ilâh diye iddia ettikleri varlıklar bir araya getirilerek cehennem yoluna iletildikten daha sonra, durdurulup sorgulanınca ve sorulara cevap veremeyince birbirlerine yönelerek, birilerinin ötekilerini saptırmaları, ötekilerinin de sapmaları dolayısıyla birbirlerini kınamaya başlarlar.

28. Tabiler, arkalarından gittikleri önderlerine şöyle diyeceklerdir: **"Siz bize sağdan gelirdiniz."** Yani siz gücünüzü ve bizi yenik düşüren imkânlarınızı bize karşı kullanır ve bizi saptırırdınız. Eğer sizler olmasaydınız hiç şüphesiz bizler iman edenlerden olurduk.

﴿ قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

29- Onlar da derler ki: 'Hayır; siz mümin değildiniz (ki biz sizi saptırmış olalım)!'

30- 'Hem bizim sizin üzerinizde bir nüfuzumuz da yoktu. Aksine siz azgın bir topluluktunuz.'

29. "Onlar da" kendilerine böyle diyenlere **"derler ki: Hayır; siz mümin değildiniz."** Biz müşrik olduğumuz gibi siz de müşrik idiniz. Sizi bize üstün kılan ve kınanmamızı gerektiren nedir ki? Üstelik **"bizim sizin üzerinizde bir nüfuzumuz da yoktu."** Küfrü seçmeniz için sizi zorlamamız mümkün değildi.

"Aksine siz azgın bir topluluktunuz." Haddi aşan kimselerdiniz.

﴿ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

31- 'Artık Rabbimizin (azap) **sözü üzerimize hak olmuştur. Hepimiz** (azabı) **kesinlikle tadacağız.'**

32- 'Biz sizi azdırdık, zira biz de azgın kimselerdik.'

31. "Artık Rabbimizin (azap) sözü, üzerimize," bize de, size de, hepimize **"hak olmuştur. Hepimiz"** azabı **"kesinlikle tadacağız."** Yani Rabbimizin bizim hakkımızdaki takdiri ve hükmünün gelip bizi bulması bir haktır. Bizler de, sizler de azabı tadacağız. Göreceğimiz cezayı hep birlikte göreceğiz.

32. "Biz sizi azdırdık, zira biz de azgın kimselerdik." Bizler, sizleri izlediğimiz yola davet ettik. Bu da azgınlık yoluydu. Siz de bizim davetimizi kabul ettiniz. O bakımdan siz bizi kınamayın, kendinizi kınayın.

﴿ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Şüphesiz onlar, o gün azapta ortaktırlar.

34- İşte Biz günahkârlara böyle yaparız.

33-34. Yüce Allah, onların durumunu şöyle bildirmektedir: **"Şüphesiz onlar, o gün"**/Kıyamet gününde **"azapta,"** işledikleri günahlarına göre azap miktarları farklı olsa da **"ortaktırlar."** Onlar, dünyadayken küfür üzere birleştikleri gibi

âhirette de küfrün cezasını çekmede ortak olacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte Biz, günahkârlara böyle yaparız."**

Daha sonra Yüce Allah, onların işledikleri günahların azgınlık derecesine ulaştığını, nihai sınırları da aştığını belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

35- Çünkü onlara, 'Allah'tan başka (hak) **ilâh yoktur.' denildiğinde büyüklük taslarlardı.**

36- Ve derlerdi ki: 'Şimdi biz deli bir şairin sözüyle ilâhlarımızı terk mi edeceğiz?'

35-36. "Çünkü onlara, 'Allah'tan başka (hak) **ilâh yoktur.' denildiğinde,"** bu sözü kabule davet edilip O'nun dışındaki varlıkları ilâh edinmeyi terk etmeleri söylendiğinde, hem bu söze hem de bu sözü tebliğ edene karşı **"büyüklük taslarlardı"** ve tevhide karşı çıkarak **"derlerdi ki: Şimdi biz deli bir şairin"** sözü dolayısıyla bizim de, atalarımızın da ibadet edegeldiği **"ilâhlarımızı terk mi edeceğiz?"** Şair demekle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i kastediyorlardı. Kahrolasıcalar! Ondan yüz çevirmekle, onu sadece yalanlamakla yetinmediler. Sonunda onun hakkında en zalimce hükmü verdiler, onu şair ve deli diye nitelendirdiler. Halbuki onlar, onun şiir söylemeyi bilmediğini, şairleri tanımadığını, şairlerin vasıflarının onda bulunmadığını, Allah'ın yarattıklarının en akıllısı ve görüş bakımından en sağlam olanı olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden Yüce Allah onların bu iddialarını çürüterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Hayır; o, hakkı getirmiş ve (geçmiş) **peygamberleri de tasdik etmiştir.**

37. "Hayır; o" Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"hakkı getirmiş,"** onun gelişi de haktır, getirdiği şeriat ve kitap da haktır. **"Ve (geçmiş) peygamberleri de tasdik etmiştir."** Onun gelişi, peygamberleri tasdik etmektedir. Eğer o gelmese, peygamber olarak gönderilmeseydi, önceki peygamberler doğru söylemiş ol-

mayacaktı. Zira o, kendisinden önceki bütün peygamberlerin bir delili, belgesi ve mucizesidir. Çünkü onlar, onun geleceğini haber vermiş ve onu müjdelemişlerdir. Allah da onlardan, o peygamber kendilerine gelecek olursa mutlaka ona iman edip destek olacaklarına dair söz almıştı. Peygamberler de kendi ümmetlerinden bu sözü almışlardı.

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* gelince kendisinden önceki peygamberlerin doğru söyledikleri, onlara muhalefet edenlerin de yalan söyledikleri ortaya çıktı. Önceki peygamberler onun geleceğini haber verdikleri halde -faraza- o gelmemiş olsaydı hiç şüphesiz bu, onların doğruluklarına gölge düşürürdü.

Yine son Peygamber, önceki peygamberlerin getirdiklerinin benzerini getirmekle, onların davet ettiklerine davet etmekle, onlara iman edip onların risalet, nübüvvet ve şeriatlerinin doğruluğunu haber vermekle de önceki peygamberleri tasdik etmiş olmaktadır.

﴿ إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- Siz elbette o can yakıcı azabı tadacaksınız.

39- Ve sizler ancak işlediklerinizin karşılığını/cezasını göreceksiniz.

38. Az önce kâfirlerin kıyamette söyleyecekleri bildirilen **"Hepimiz (azabı) kesinlikle tadacağız."** sözünün, doğru ya da yanlış olma ihtimali olduğu için Yüce Allah, burada kendi tarafından doğru ve kesin gerçek olmaktan başka bir ihtimali bulunmayan ve hakkı batıldan ayırdeden şu sözünü bildirmektedir: **"Siz elbette o can yakıcı"** ve acı verici **"azabı tadacaksınız."**

39. Ama size tattırılan bu azap, ancak işlediğinizin karşılığıdır. Biz size zulmetmiyor, sadece adaletin gereğini uyguluyoruz. Bu buyruğun lafzı umumi olmasına rağmen maksat müşrikler olduğu için Yüce Allah, mü'minleri istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları hariç.

40. Bunlar, can yakıcı azabı tatmayacaklar. Çünkü onlar, amellerini Allah'a halis kılmışlar, Allah da onları ihlâsa erdirerek kurtarmış, onlara has olan rahmetini ihsan etmiş ve onları lütfuna cömertçe mazhar kılmıştır.

﴿ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ ۖ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ ﴾

41- Onlar için bilinen bir rızık vardır.

42- (Türlü türlü) **meyveler de. Onlar ikrama mazhar olurlar;**

43- Naîm cennetlerinde;

44- Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde.

41. "Onlar için bilinen," yani meçhul olmayan, aksine oldukça büyük ve son derece üstün, durumu meçhul olmamakla birlikte özü de tam anlamıyla kavranılamayan **"bir rızık vardır."** Yüce Allah, bu rızkı şöyle açıklamaktadır:

42. Lezzeti, rengi ve tadı dolayısıyla nefsin hoşuna giden çeşitli türde **"meyveler"** vardır. **"Onlar ikrama mazhar olurlar."** Orada hiçbir zaman küçük düşürülmez, hakir görülmezler. Aksine tazim edilir, saygıyla karşılanırlar. Onların biri diğerine ikramda bulunduğu gibi, melâike-i kiram da onlara ikramda bulunur. Her kapıdan yanlarına girerler. En hoş ve rahat mükâfata eriştikleri için onları tebrik ederler. Kerîmler Kerimi Yüce Allah da onlara ikramda bulunur. Kalp ve bedenler için nimetlerden türlü/çeşitli lütufları cömertçe onlara ihsan eder.

43. "Naîm cennetlerinde," nimet vasfına sahip, sevinç özelliği olan, nimetler diyarı cennetlerde bu ikramlara mazhar olacaklardır. Çünkü o cennetlerde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetler vardır. Ayrıca bu nimetler, lezzetlerine gölge düşürecek ve hevesi kursakta bırakacak her husustan da uzak olacaktır.

44. Cennetliklerin, Rableri nezdinde mazhar olacakları lütuf ve ikramla birbirlerine yönelik olan ikramlarının bir parçası olmak üzere onlar **"tahtlar üzerinde karşılıklı"** oturacaklardır.

Tahtlar; çok değerli, süslü ve güzel görünümlü çeşitli örtülerle bezenmiş, yüksekçe oturma yerleridir. Orada rahat, huzur ve neşe/sevinç içinde oturup arkalarına yaslanacaklardır.

Kendi aralarında/**"karşılıklı"** oturacaklardır. Kalpleri birbirlerine karşı saf, aralarındaki sevgi de arı duru olacaktır. Bir arada olmanın mutluluğunu yaşayacaklardır. Karşılıklı oturmaları, aynı zamanda kalplerinin karşılıklı olduğunun, birbirlerine karşı edepli olacaklarının, birinin diğerine sırtını dönmeyeceğinin ya da onu kenarda bırakmayacağının delilidir. Aksine karşılıklı oturuşun da gösterdiği gibi onların sevinçleri de, edepleri de kemal derecesinde olacaktır.

﴿ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴾

45-46- Kaynağından doldurulmuş, bembeyaz ve içenlere lezzet veren (şarap) **kadehleri, etraflarında dolaştırılır.**

47- O (şarapta) **aklı karıştıracak bir zarar olmadığı gibi onlar ondan dolayı sarhoş da olmazlar.**

45-47. "Kaynağından doldurulmuş, bembeyaz ve içenlere lezzet veren," içen kimsenin, içtiği vakit ve daha sonrasında lezzet aldığı "(içki) **kadehleri, etraflarında dolaştırılır.**" Yani onlara hizmet etmek üzere yaratılmış olan Vildân, onlara lezzetli içkiler sunmak için huzurlarına gider gelir. Ağızları miskle mühürlü çok güzel görünüşlü bu içkiler kadehlerde olacaktır. Ancak bu içki, dünya içkilerinden her yönüyle farklıdır. Onun rengi renklerin en güzeli, yani **"bembeyaz"** olacaktır. Tadı, içildiği vakit de, sonrasında da lezzet verecektir. Diğer taraftan bu şarap sağlıklı olacaktır. Onda **"aklı karıştıracak bir zarar"** olmayacaktır. Dünya şarabında olduğu gibi ne aklı giderecek ne de sahibinin malını ziyan edecek bir özelliği vardır. Bu yüzden baş ağrısı, herhangi bir keder ve sıkıntı da olmaz.

Cennetliklerin yiyecekleri, içecekleri, meclisleri, geneliyle özeliyle tüm nimetleri, Yüce Allah'ın "Naîm cennetlerinde" buyruğunun kapsamına girmekle birlikte O, bu hususları etraflı bir şekilde açıklamıştır. Ta ki nefisler, onları öğrenip bu nimetlere şevk duysunlar. Arkasından da onlara verilecek olan eşleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- Yanlarında bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış güzel gözlü (huriler) **vardır.**

49- Sanki onlar, (el değmemiş ve gün yüzü görmemiş) **saklı yumurta gibidirler.**

48. Yani bu nimetler yurdunda bulunanların yanında, onların yanıbaşlarında bütün güzel ve kamil sıfatlara sahip, gözlerini yalnızca eşlerine dikmiş pek güzel huriler bulunacaktır. Bu hurilerin bakışları kocalarına çevrilmiştir. Çünkü her biri iffetlidir, gözü kocasından başkasını görmez, ondan başkasına dönüp bakmaz. Zira kocaları da çok mükemmel ve olağanüstü güzelliktedir. O nedenle onlar, cennette kocalarından başka bir şey istemezler. Onlara çok düşkündürler.

Burada **"bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş"** ifadesinin, bakışları kendinde toplayan anlamına gelmesi de muhtemeldir. Yani bu huriler, mükemmel ve son derece güzel oldukları için kocalarının bakışlarını üzerlerinde toplayacaklardır, o nedenle kocaları bakışlarını onlardan ayıramayacaktır. Ayrıca kocaların, bakışlarını onlardan ayıramaması, kendilerini ve sevgilerini onlara hasretmiş olmalarını da ifade eder. Her iki mana da muhtemeldir ve her iki mana da doğrudur.

Bütün bunlar, cennette erkeklerin de, kadınların da çok güzel olacaklarına, birbirlerini -başka birine göz dikmeyecek şekilde- çok seveceklerine delildir. Aynı şekilde hepsinin son derece iffetli olduklarına, cennette herhangi bir şekilde kıskançlık, nefret ve kin duyma olmayacağına da delildir. Çünkü bunların sebepleri de orada mevcut olmayacaktır.

49. "Sanki onlar"/huriler "(el değmemiş ve gün yüzü görmemiş) **saklı yumurta gibidirler.**" Bu ifade, güzelliklerini, temizliklerini, renklerinin en güzel ve en göz alıcı renk olduğunu, herhangi bir bulanıklık ve rahatsız edici bir husus içermediğini anlatmaktadır.

﴿ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ
الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ
فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ ﴾

50- Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar.

51- İçlerinden birisi der ki: 'Benim bir arkadaşım vardı.'

52- 'Diyordu ki: «Sen de mi (dirilişe) **inananlardansın?'**

53- 'Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı diriltilip hesaba çekileceğiz?»'**

54- (Devamla:) **'Ona bakmak ister misiniz?' der.**

55- Sonra da bakar ve onu cehennemin ortasında görür.

50-53. Yüce Allah, cennetliklerin yiyecekleri, içecekleri, güzel eşleri, güzel meclisleriyle doruk noktasına ulaşmış nimetlerini, sevinçlerinin mükemmelliğini zikrettikten sonra kendi aralarındaki konuşmalarını, geçmişe dair konular açmalarını da nakletmekte ve onların sohbetlerinin ve karşılıklı sorularının, içlerinden birinin şu sözleri söyleyecek noktaya kadar ulaşacağını bildirmektedir:

"Gerçekten benim" dünyadayken **"bir arkadaşım vardı."** Öldükten sonra dirilişi inkâr ediyor, beni de öldükten sonra dirilişi tasdik ettiğim için kınıyor ve **"diyordu ki: Sen de mi (dirilişe) inananlardansın? Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz** (bu hale geldikten sonra) **mı diriltilip hesaba çekileceğiz?"** ve amellerimizin karşılıklarını göreceğiz? Yani sen, bu son derece garip ve gerçekleşme ihtimali çok zor/düşük olan böyle bir şeyi nasıl tasdik edersin? Bizler parçalanıp dağıldıktan, toprak ve kemik kırıntıları haline geldikten sonra tekrar diriltilecek ve yeniden hayata döndürülecek, sonra da amellerimiz dolayısıyla hesaba çekilip amellerimizin karşılığını göreceğiz, öyle mi?!

Böylece cennetteki kişi, kardeşlerine şunları söyleyecek: İşte benim size anlattığım olay budur. Benimle arkadaşımın başından bunlar geçti. Ancak ben, iman ve tasdikimi muhafaza ettim. O ise öldükten sonra dirilişi yalanlamaya devam etti. Nihâyet öldük ve ölümden sonra diriltildik. İşte ben, sizin gördüğünüz ve peygamberlerin bize haber verdiği bu nimetlere ulaştım. O ise hiç şüphesiz azaba uğruyor.

54. "(Devamla:) **'Ona,"** durumunu görmek için **"bakmak ister misiniz?' der."** Böylelikle içinde bulunduğumuz halle daha da sevinelim, daha da memnun olalım. Ve bunu gözlerimizle görmüş olalım. Cennet ehlinin durumundan, onların birinin diğeriyle sevinmesinden ve birbirlerine muvafakat etmelerinden açıkça anlaşıldığına göre onlar da onun bu isteğini kabul edecekler ve arkadaşının durumunu görmek için onunla birlikte gidecekler.

55. "Sonra da bakar ve onu," yani arkadaşını **"cehennemin ortasında görür."** Onu, azabın ortasında, azap her tarafını kuşatmış, dört bir yandan çevresini sarmış halde görür.

﴿ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ
﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ ﴾

56- (Ona) **der ki: 'Vallahi, az kalsın beni de helâk edecektin.'**

57- **'Eğer Rabbimin** (üzerimdeki) **nimeti olmasaydı, ben de** (cehenneme) **konanlardan olurdum.'**

58- (Cennetteki arkadaşlarına dönerek:) **'Artık biz, hiç ölmeyeceğiz, değil mi?'**

59- **'İlk ölümümüzden başka... Hem bize azap da edilmeyecek!'**

60- **'Gerçekten bu, en büyük kurtuluştur.'**

56. Arkadaşını, hali dolayısıyla onu kınayarak, Yüce Allah'a da onun hile ve tuzaklarından kendisini koruduğu için şükrederek **"der ki: Vallahi, az kalsın beni de helâk edecektin."** Beni karşı karşıya bırakmak istediğin şüpheler dolayısıyla ve asılsız iddialarınla neredeyse beni de helâk edecektin.

57. "Eğer Rabbimin" İslâm üzere bana sebat vermek şeklindeki **"nimeti olmasaydı ben de"** seninle birlikte azaba **"konanlardan olurdum."**

58-59. "Artık biz, hiç ölmeyeceğiz, değil mi? İlk ölümümüzden başka... Hem bize azap da edilmeyecek." Bu mü'min, bu sözleri, cennet ehline hitaben, orada ebediyen kalacakları ve azaptan kurtuldukları için Allah'ın nimetiyle sevinme ve bunu itiraf etme anlamında soru üslubunda dile getirecektir.

(Ellinci âyet-i kerimede geçen,) **"Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar."** buyruğunda neyi sordukları belirtilmemiştir. Onlardan bahsedilen husus ise lezzet ve sevinçleridir. Bu da onların, söz edilmesi lezzet verecek türden olan her şeyi birbirine soracaklarına, dünyadayken anlaşmazlık konusu olan ve içinden çıkılamayan meseleleri dile getireceklerine delildir. Bilindiği gibi ilim ehlinin zevki, ilme dair sorular sormak ve araştırmalar yapmaktır. Bu ise dünya hayatındaki konuşmalarda görülegelen zevkin çok üstünde olacaktır. Cennetlikler, bu kabilden en yüksek ve üstün noktaya sahip olacaklardır. Cennette ilmî hakikatler onlar için ifade edilmesi mümkün olmayacak şekilde açıklık kazanmış olacaktır.

60. Yüce Allah, cennetliklerin nimetlerini ve bu güzel vasıflarla nitelendirilişini beyan ettikten sonra onu överek amel işleyen kimseleri bu nimetler için amel işlemeye teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten bu, en büyük kurtuluştur."** Kendisi vasıtasıyla her türlü hayra nail oldukları, nefislerin arzuladığı her şeyi elde edip her türlü sıkıntı ve hoşlanılmayan husustan da uzak oldukları bir kurtuluştur. Acaba bunun üstünde bir kurtuluş var mı? Gayelerin zirvesi ve güzel sonuçların en ilerisi bundan başkası olabilir mi?

Çünkü orada, yerin ve göklerin Rabbinin rızasına mazhar olmuş, O'na yakın olmaktan dolayı sevince gark olmuş, O'nun marifetiyle nimete ermiş, O'nu görmekle sürur bulmuş, O'nun sözünü işitmekten dolayı da neşe dolmuş olacaklardır.

﴿ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar.

61. Çünkü o, en değerli şeylerin, uğrunda harcanmasına en layık olan şeydir. Arif ve akıllı kimselerin, kendisi için kollarını sıvamalarını en fazla o hak etmektedir. Aklı başında ve kararlı bir kimsenin, ufacık bir anını dahi bu değerli yurda yakınlaştıracak herhangi bir amelle uğraşmaksızın geçirmesi, çok pişmanlık duymayı gerektiren büyük bir ziyandır. Ya işlediği günahlarla helâk yurdu olan cehenneme doğru giden kişinin hali ne olacaktır?!

﴿ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Ziyafet olarak bu mu iyidir yoksa Zakkûm ağacı mı?

62. "Ziyafet olarak bu mu iyidir?" Yani cennetliklerin göreceklerini açıkladığımız bu nimetler mi hayırlıdır, yoksa cehennemde bulunacak bütün türleriyle azap mı hayırlıdır? Yiyeceklerin hangisi iyidir? Cennette verileceği anlatılan yiyecekler mi, yoksa cehennemliklerin yiyeceği olan **"Zakkûm ağacı mı?"**

﴿ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ ﴾

63- Biz onu zalimler için bir azap/imtihan kıldık.

64- Şüphesiz o, cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

65- Meyvesi de tıpkı şeytanların başları gibidir.

63. "Biz onu," küfür ve masiyetlerle kendilerine haksızlık eden **"zalimler için bir azap/imtihan"** ve ibretli bir ceza **"kıldık."**

64. "Şüphesiz o, cehennemin dibinden," yani ortasından **"çıkan bir ağaçtır."** Onun çıkacağı yer orasıdır. Çıkacağı yer, yerlerin en kötüsüdür. Ağacın biteceği yerin kötülüğü orada ekili olan şeyin de kötülüğüne ve değersizliğine delildir. Bundan dolayı Yüce Allah, onun nereden yetiştiğini haber vermekle o ağacın ne kadar kötü olduğuna dikkatimizi çekmektedir. Vereceği mahsulün niteliklerine dair anlattıkları da böyledir:

65. "Meyvesi de şeytanların başları gibidir." Artık bundan sonra o meyvenin tadını, onu yiyenlerin karınlarında ve iç organlarında ne gibi tahribatlara sebep olacağını hiç sorma! Üstelik onlar bundan hiçbir şekilde kurtulamayacaklar, başka bir tarafa kaçamayacaklardır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

﴿ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Onlar bu ağaçtan yiyecekler ve karınlarını ondan dolduracaklardır.

66. "Onlar bu ağaçtan yiyecekler ve karınlarını ondan dolduracaklardır." Cehennemliklerin yiyeceği işte budur. O ne kötü bir yiyecektir! Arkasından Yüce Allah onların içeceklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Sonra onun üzerine kaynar suyla karışık bir içecek vardır onlar için.

67. "Sonra onun üzerine," yani bu yiyeceklerin hemen arkasına **"kaynar suyla,"** yani sıcaklığı en ileri dereceye ulaşmış sıcak suyla **"karışık bir içecek vardır onlar için."**

Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer feryad edip yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir suyla yardımlarına varılacaktır."** (el-Kehf, 18/29); **"(Hiç bu) ateşte ebediyen kalan ve bağırsaklarını paramparça eden kaynar sudan içirilen kimse gibi midir?"** (Muhammed, 47/15)

﴿ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Sonra da dönüşleri yine cehenneme olacaktır.

68. "Sonra da dönüşleri," dönecekleri, kalacakları ve barınacakları yer, oranın şiddetli azabını ve pek büyük sıcağını tatmak üzere **"yine cehenneme olacaktır."** Öyleki oradaki bedbahtlıktan daha ileri bir bedbahtlık olmayacaktır.

Burada, "Onların böyle bir yurda girmelerine sebep nedir?" diye bir soru sorulmuşcasına şöyle buyrulduğunu görüyoruz:

﴿ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- Çünkü onlar atalarını dalalet içinde bulmuşlardı da,

70- Onların peşlerinden koşturuyorlardı.

69. **"Çünkü onlar atalarını dalalet içinde bulmuşlardı da"** sapıklıkta **"onların peşlerinden koşturuyorlardı,"** süratle gidiyorlar, peygamberlerinin kendilerini çağırdıklarına dönüp bakmıyorlardı bile. İlâhî kitapların kendilerini sadece sınırladığı şeylere ve kendilerine samimi olarak öğüt verenlerin sözlerine aldırış etmiyorlardı. Aksine onlara itiraz ediyorlardı: **"Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyanlarız."** (ez-Zuhruf, 43/23)

﴿وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾﴾

71- Andolsun ki bunlardan önce de geçmiştekilerin birçoğu sapmıştı.

72- Andolsun onlara da uyarıcılar göndermiştik.

71. **"Andolsun ki bunlardan,"** bu muhataplardan **"önce de geçmiştekilerin birçoğu sapmıştı,"** onların pek azı iman etmiş ve hidâyet bulmuştu.

72. Yine **"andolsun onlara da"** sapıklıklarından ve dalâletlerinden dolayı **"uyarıcılar göndermiştik."**

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾﴾

73- Uyarılanların (ama iman etmeyenlerin) **sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

74- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

73. **"Uyarılanların** (ama iman etmeyenlerin) **sonunun nasıl olduğuna bir bak?"** Onların sonu helâk oldu, rezil ve rüsvay oldular. O halde bunlar da sapıklıkları üzere devam etmekten sakınsınlar. Çünkü o takdirde öncekilerin başına gelenler onların da başına gelir.

74. Uyarılanların hepsi, sapık kimseler olmadıklarından, aksine aralarından iman ederek dinlerini yalnız Allah için halis kılanlar bulunduğundan dolayı Yüce Allah, böylelerini helâk edilmekten istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır:

"Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ"dır. Yani Yüce Allah'ın, kendilerini kurtararak ihlâsları dolayısıyla özellikle rahmetini tahsis ettiği kimseler müstesnâdır. Onların âkıbetleri güzel olmuştur.

Daha sonra Yüce Allah, yalanlayıcı ümmetlerin âkıbetlerinden bir örnek olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾﴾

75- Andolsun ki Nuh Bize seslen(ip dua et)**mişti. Biz** (duaya) **ne güzel karşılık veririz!**

76- Biz onu ve ehlini o büyük felaketten kurtardık.

77- Geride yalnız onun zürriyetini baki kıldık.

78- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık.**

79- Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun!

80- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

81- Gerçekten o, Bizim mü'min kullarımızdandır.

82- Sonra da diğerlerini (kavmini) **suda boğduk.**

75-82. Yüce Allah, kulu ve rasûlü, rasûllerin ilki Nuh *aleyhisselam*'ın haberini vermektedir. O, kavmini uzunca bir süre Allah'ın yoluna davet ettiği halde bu daveti, kavminin kaçıp uzaklaşmalarından başka bir şeylerini artırmadı. O da Rabbine dua ederek şöyle yalvardı: **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden, dönüp dolaşan tek bir kimse bırakma!"** (Nuh, 71/26)

Yüce Allah da onun duasını kabul etti, bu kabulden ötürü de Zatını överek şöyle buyurdu: **"Biz (duaya) ne güzel karşılık veririz!"** Dua edenlerin duasını, onların yalvarıp yakarmalarını ne güzel işitir ve kabul ederiz!

Yüce Allah, duasını tıpkı istediği şekilde kabul etti. Kendisini ve aile halkını o büyük felaketten kurtardı, bütün kâfirleri suda boğdu. Geride sadece onun soyundan gelenler kaldı. Bu nedenle bütün insanlar Nuh *aleyhisselam*'ın soyundandır.

Yüce Allah, ayrıca Kıyamete kadar devam edecek şekilde onun güzel bir surette övülmesini sağladı. Çünkü Nuh *aleyhisselam*, Yüce Allah'a ihsan üzere ibadet etmiş, insanlara da ihsanda bulunmuş bir kişiydi. Yüce Allah'ın da ihsan sahiplerine uygulayageldiği kanunu şu şekildedir: İhsanlarına uygun olarak onların övgüsünü/övülmesini yaymak.

Yüce Allah'ın **"Gerçekten o, Bizim mü'min kullarımızdandır."** buyruğu şunu göstermektedir: İman, kulların ulaşabildiği en yüksek mertebedir ve dinin bütün şer'î hükümlerini, itikadî esaslarını ve fer'î meselelerini kapsar. Çünkü Yüce Allah, yaratıklarının en üstünlerini imanla övmüştür.

﴿ وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِۦ لَإِبۡرَٰهِيمَ (٨٣) إِذۡ جَآءَ رَبَّهُۥ بِقَلۡبٖ سَلِيمٍ (٨٤) ﴾

83- Onun izinden gidenlerden biri de şüphesiz İbrahim'dir.

84- Hani o, Rabbine selim bir kalp ile gelmişti.

83. Yani hiç şüphesiz Nuh *aleyhisselam*'ın izinden gidenlerden, onun nübüvvet, risalet ve Yüce Allah'a davet yolunu, duasının kabul edilmesi yolunu takip edenlerden birisi, İbrahim Halil *aleyhisselam*'dır.

84. "Hani o, Rabbine selim," şirkten, şüphelerden, hakkı gereği gibi tasavvur etmeyi ve gereğince de amel etmeyi engelleyen arzu ve şehvetlerden uzak **"bir kalp ile gelmişti."**

Bir kulun kalbi selim olunca zatı da her türlü kötülükten uzak olur, her hayrı elde eder. İnsanları aldatmaktan, onları kıskanmaktan uzak olması vb. kötü huylardan uzak duruşu da İbrahim'in kalbinin **"selîm"** oluşunun bir parçasıdır. Bundan dolayı o, Allah'a giden yolda bütün insanlara nasihat etmiş ve işe öncelikle babası ile kavminden başlamıştı:

﴿ إِذۡ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦ مَاذَا تَعۡبُدُونَ (٨٥) أَئِفۡكًا ءَالِهَةٗ دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ (٨٦) فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ (٨٧) ﴾

85- Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz (öyle)?' **demişti.**

86- 'Allah'ın dışında uydurma ilahlar mı istiyorsunuz?'

87- 'Âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?'

85. "Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz (öyle)?' **demişti."** Bu, onların yaptıklarını reddeden ve onlara karşı susturucu delil getirme anlamı taşıyan bir sorudur.

86. "Allah'ın dışında uydurma ilahlar mı istiyorsunuz?" Yani siz gerçekte ilâh olmayan, Allah'ın yanı sıra ibadete de layık olmayan sahte ilâhlara mı ibadet ediyorsunuz?

87. Peki **"Âlemlerin Rabbini"**'n O'nunla birlikte başkalarına ibadet etmişken size **"ne"** yapacağını **"zannediyorsunuz?"** Bu, şirkleri üzere kaldıkları sürece ilâhî cezaya maruz kalacakları şeklinde bir korkutma anlamı içermektedir.

Sizler, âlemlerin Rabbinin nasıl bir eksikliğe sahip olduğu zannına kapıldınız ki başkalarını O'na eş ve ortak koştunuz!?

﴿ فَنَظَرَ نَظۡرَةٗ فِي ٱلنُّجُومِ (٨٨) فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٞ (٨٩) ﴾

88- Derken yıldızlara bir defa baktı da,

89- 'Gerçekten ben hastayım.' dedi.

88-89. İbrahim *aleyhisselam* onların putlarını kırmak istemiş ve böyle bir imkânı ele geçirmeye çalışmıştı. Onların bir törenlerine gitti, putlarından habersiz oldukları bir vakti fırsat bilerek onlarla birlikte çıktı ve **"yıldızlara bir defa baktı da, 'Gerçekten ben hastayım.' dedi."** Sahih bir hadiste şöyle buyrulmuştur: *"İbrahim aleyhisselam yalnız üç defa yalan söylemiştir. Bunlardan birisi, 'Gerçekten ben hastayım' sözü, diğeri, **'Hayır, bunu şu büyükleri yaptı.'** (el-Enbiya, 21/63) sözü, bir diğeri de hanımı hakkında 'O, benim kız kardeşimdir.' demesidir."*[14]

Yani, İbrahim *aleyhisselam* onların ilâhları için tuzak kurma fırsatı yakalayabilmek için onlardan geri kalmıştı.

﴿ فَتَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ مُدۡبِرِينَ (٩٠) فَرَاغَ إِلَىٰٓ ءَالِهَتِهِمۡ فَقَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ (٩١) مَا لَكُمۡ لَا تَنطِقُونَ (٩٢) فَرَاغَ عَلَيۡهِمۡ ضَرۡبَۢا بِٱلۡيَمِينِ (٩٣) ﴾

90- Bunun üzerine onu arkalarında bırakıp uzaklaştılar.

91- O da gizlice putlarının yanına varıp şöyle dedi: 'Yemiyor musunuz?'

92- 'Neyiniz var, niye konuşmuyorsunuz?'

93- Sonra da üzerlerine varıp sağ eli (var gücü) **ile vurdu.**

90. Hasta olduğunu söyleyince **"onu arkalarında bırakıp uzaklaştılar."** Böylelikle o da istediği fırsatı elde etmiş oldu.

91-92. "O da gizlice putlarının yanına varıp," yani kimseye fark ettirmeden hızlıca onların yanına gitti ve onlarla alay ederek şöyle dedi: **"Yemiyor musunuz? Neyiniz var, niye konuşmuyorsunuz?"**

14 Bkz. Buhârî, İ'tisâm 15; Müslim, İlm 15, Zekât 69; Tirmizî, İlm 15; Nesâî, Zekât 64; İbn Mâce, Mukaddime 14.

O halde bunlara ibadet etmek yakışır mı? Bunlar, yemek yiyen ve kendi dilince konuşan hayvanlardan da daha aşağı oldukları halde hiç onlara ibadet yakışır mı? Çünkü bunlar yemeyen, konuşmayan cansız varlıklardır.

93. **"Sonra da üzerlerine varıp sağ eli** (var gücü) **ile vurdu."** Bütün güç ve kuvvetiyle onlara vurmaya koyuldu. **"Derken ona başvururlar diye büyükleri dışında** (putların) **hepsini paramparça etti."** (el-Enbiya, 21/58)

﴿ فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾

94- (Durumu öğrenen kavmi) **koşturarak ona geldiler.**

95- (Onlara) **dedi ki: 'Siz, elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?'**

96- 'Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır.'

94. "Koşturarak ona geldiler." Gerekli araştırmaları yaptıktan sonra onu cezalandırmak üzere hızlıca ona gittiler. Bu araştırmaları şöyle olmuştur: **"Bunu putlarımıza kim yaptı ise şüphesiz o zalimlerdendir."** (el-Enbiyâ, 21/56); **"İbrahim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik."** (el-Enbiya, 21/60) ki o şöyle diyordu: **"Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben bu putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım."** (el-Enbiya, 21/57)

Bunun üzerine onu azarlayıp kınadılar. O da onlara şöyle dedi: **"Hayır, bunu onların şu büyükleri bunu yapmıştır, onlara sorun eğer konuşabilirlerse** (size cevap versinler). **Kendi vicdanlarına dönerek dediler ki: Asıl zalimler sizlersiniz. Sonra başaşağı edildiler ve 'Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşmazlar.' Dedi ki: 'O halde Allah'ın dışında, size fayda ve zarar veremeyen şeylere mi ibadet ediyorsunuz?'"** (el-Enbiya, 21/63-66)

95-96. Burada da İbrahim'in onlara şunu söylediğini görüyoruz: **"Siz, elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"** Elinizle yontup yaptığınız şeylere mi tapıyorsunuz? Onları siz yaptığınız halde, nasıl olur da onlara ibadet eder ve ihlâsla Allah'a ibadet etmeyi terk edersiniz? **"Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."**

﴿ قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ ﴾

97- Dediler ki: 'Onun için bir bina yapın, sonra da onu alevli ateşin içine atın.'

98- Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık.

97. "Dediler ki: Onun için" oldukça yüksek **"bir bina yapın"** ve orada büyük bir ateş yakın. **"Sonra da onu,"** ilâhlarını kırmanın cezası olarak bu yaptığından dolayı **"alevli ateşin içine atın."**

98. Onu en kötü ve en ağır şekilde öldürerek cezalandırmak maksadıyla **"ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık."**

Allah onların tuzaklarını başlarına geçirdi ve ateşi İbrahim *aleyhisselam* için serin ve selamet kıldı.

﴿ وَقَالَ إِنِّى ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِى مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَٰهُ بِغُلَٰمٍ حَلِيمٍ ﴾

99- Dedi ki: 'Ben Rabbime gidiyorum; O bana yol gösterecektir.'

100- 'Rabbim bana salihlerden (bir evlat) **bağışla.'**

101- Biz de onu yumuşak huylu bir oğulla müjdeledik.

99. Kavmi ona bu işi yapınca, o da onlara karşı delilini ortaya koyup artık onlara ileri sürecekleri bir mazeret bırakmayarak **"dedi ki: Ben Rabbime gidiyorum."** Yani O'na hicret ediyorum. Mübarek yer olan Şam topraklarına gitmek üzere yola koyuluyorum. **"O bana yol gösterecektir."** Benim için dinimde ve dünyamda hayırlı olacak şeyleri bana gösterecektir.

Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Ben sizi de, sizin Allah'tan başka taptıklarınızı da terk ediyorum. Yalnız Rabbime dua ediyorum. Rabbime dua etmekle bedbaht olmayacağımı ümid ediyorum."** (Meryem, 19/48)

100. "Rabbim bana salihlerden" olacak bir evlat **"bağışla!"** Bu duayı kavminden ümit kesip onlardan hayır namına bir şey göremeyeceğini anladığı vakit yapmıştı. Yüce Allah'a, yaşarken ve vefatından sonra kendisine faydalı olacak salih bir evlat bağışlaması için dua etti. Yüce Allah da onun duasını kabul ettiğini bize şöyle bildirmektedir:

101. "Biz de onu yumuşak huylu bir oğulla müjdeledik." Bu, hiç şüphesiz İsmail *aleyhisselam*'dır. Çünkü bundan sonra ona İshak *aleyhisselam* müjdesinin verildiği zikredilmektedir. Yüce Allah, ona İshak'ın doğacağı müjdesini verirken şöyle buyurmaktadır: **"Biz de ona İshak'ı ve İshak'ın ardından Yakub'u müjdeledik."** (Hud, 11/71) Bu da kesilmesi emredilenin İshak *aleyhisselam* olmadığının delilidir.

Yüce Allah İsmail *aleyhisselam*'ı yumuşak huylu olmakla vasfetmektedir. Bu da hem sabrı, hem güzel ahlâkı, hem geniş kalpliliği, hem de herhangi bir kusur işleyeni affetmeyi kapsayan bir vasıftır.

﴿ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ (١٠٢) ﴾

102- O (çocuk), **babasının yanı sıra yürümeye başlayınca** (İbrahim) **dedi ki: 'Oğulcuğum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum. Bir düşün bakalım, ne dersin?' Dedi ki: 'Babacığım, emrolunduğun şeyi yap! İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın.'**

102. "O" oğlu, **"babasının yanı sıra yürümeye başlayınca,"** onunla yürüyecek yaşa gelip çoğunlukla anne-babası tarafından en çok sevileceği bir yaşa ulaştığında ve artık terbiyesinin meşakkatli dönemleri geride kalıp ondan faydalanma vakti gelince İbrahim *aleyhisselam*, oğluna **"dedi ki: Oğulcuğum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum."**

Yani rüyamda Allah'ın bana seni kurban etmemi emrettiğini gördüm. Peygamberlerin rüyası da bir vahiydir. **"Bir düşün bakalım, ne dersin?"** Zira Yüce Allah'ın emrinin yerine getirilmesi kaçınılmazdır.

İsmail *aleyhisselam* sabırla, ecrini Allah'tan umarak, Rabbini razı ederek ve babasına da itaat ederek **"dedi ki: Babacığım, emrolunduğun şeyi yap!"** Allah'ın emrettiğini yerine getir.

"İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." Böylece babasına, kendisini sabra hazırladığını bildirdi ve bunu da Allah'ın dilemesine bağlayarak ifade etti. Çünkü Allah'ın dilemesi olmaksızın hiçbir şey olmaz.

﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ (١٠٣) وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ (١٠٤) قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (١٠٥) ﴾

103- **İkisi de** (Allah'ın emrine) **teslim olup İbrahim onu şakağı üzere yatırınca;**

104- **Biz ona şöyle seslendik: 'Ey İbrahim!'**

105- **'Rüyanın gereğini yerine getirdin. Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.'**

103. "İkisi de," yani İbrahim ve oğlu İsmail **"teslim olup"** İbrahim, oğlunu, ciğerparesini öldürmekte Rabbinin emrine uyarak ve cezasından korkarak kararlılık gösterince; oğlu da sabretmeye kendini hazırlayıp Rabbine itaat ve babasını razı etmek uğrunda kendi canını önemsemeyince ve **"İbrahim, onu,"** oğlu İsmail'i boğazlamak için **"şakağı üzere yatırınca..."** (Bu sırada onu boğazlayacağı vakit yüzünü görmemek için İsmail'in yüzü yere doğru bakıyordu.)

104-105. "Biz ona" bu dehşetli haldeyken **"şöyle seslendik: Ey İbrahim! Rüyanın gereğini yerine getirdin."** Sen emrolunduğunu yaptın. Çünkü sen kendini bu işe hazırladın, bunun için gerekli her sebebi yerine getirdin, geriye bıçağı onun boğazına sürtmekten başka bir şey kalmadı.

"Şüphesiz Biz," rızamızı nefislerinin arzularının önüne geçirerek Bize ibadette **"ihsan"** sahibi olanları **"böyle mükâfatlandırırız."**

﴿ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ (١٠٦) وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ (١٠٧) وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ (١٠٨) سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ (١٠٩) كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (١١٠) ﴾

106- **Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı.**

107- **Biz, İsmail'e karşılık fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik.**

108- **Sonra gelenler arasında ona** (iyi bir nam) **bıraktık.**

109- **İbrahim'e selâm olsun!**

110- **Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.**

106. "Şüphesiz bu," Bizim İbrahim *aleyhisselam*'ı kendisiyle sınadığımız **"apaçık bir imtihandı."** Bu imtihanla İbrahim *aleyhisselam*'ın halis kulluğu, Rabbine olan sevgisinin ve dostluğunun kemali ortaya çıkmış oluyordu.

Yüce Allah, İsmail *aleyhisselam*'ı İbrahim *aleyhisselam*'a ihsan ettiğinde o, onu çokça sevdi. Halbuki o, Rahman olan Allah'ın halili/dostuydu. Halillik ise sevgi türlerinin en yücesidir. Bu da ortaklığı kabil olmayan bir makamdır. Kalbin her yönden sevene bağlanmasını gerektirir. Kalbinin bir parçası oğlu İsmail'e bağlanınca Yüce Allah, onun sevgisini arıtmak ve gerçek dostluğunu sınamak istedi.

Onun kalbinde Rabbinin sevgisinin yanı sıra yer eden o sevdiği oğlunu boğazlamasını emretti. O da Allah sevgisini önceleyip onu kendi arzusuna tercih ederek oğlunu boğazlamayı kararlaştırınca kalbinde yer alan ikinci sevgi, yerini diğerine

bıraktı. Böylece oğlunu boğazlamasına da gerek kalmadı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı."** buyurmuştur.

107. "Biz, İsmail'e karşılık fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik." Yani onun yerine İbrahim *aleyhisselam* büyük bir koç boğazladı. Bu kurban, İsmail *aleyhisselam*'ın yerine fidye olması yönüyle büyük olduğu gibi, pek üstün ibadetlerden biri olması yönüyle de büyüktür. Kıyamet gününe kadar uyulacak bir sünnet ve ibadet olması yönüyle de büyüktür.

108. "Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık."** Öncekiler arasında olduğu gibi sonrakiler arasında da onun haklı olarak övülmesini sağladık. İbrahim *aleyhisselam* kendisinden sonraki bütün zamanlarda sevilen bir zat, tazim edilen ve övülen bir şahsiyettir.

109. "İbrahim'e selâm olsun." buyruğu Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"'Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selam olsun.' de."** (en-Neml, 27/59)

110. Allah'a ibadetlerinde de, kulları ile olan ilişkilerinde de **"ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız."** Onların sıkıntılarını giderir, onlara güzel bir âkıbet hazırlar ve güzel bir şekilde övülmelerini sağlarız.

﴿ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ
إِسْحَٰقَ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾ ﴾

111- Gerçekten o, mümin kullarımızdandır.

112- Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı da müjdeledik.

113- Onu da, İshak'ı da mübarek kıldık. O ikisinin soyundan gelenler içinde ihsan sahibi olan da vardır, nefsine açıkça zulmeden de.

111. "Gerçekten o," Allah'ın iman edilmesini emrettiği şeylere inanan **"mümin kullarımızdandır."** O, imanları yakîn derecesine ulaşanlardandı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, İbrahim'e, yakîn sahiplerinden olsun diye göklerin ve yerin mülkünü böylece gösteriyorduk."** (el-En'am, 6/75)

112. "Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı da müjdeledik." Bu, arkasından Yakub'un da geleceği, İshak'ın doğuşunu bildiren ikinci müjdedir. Bu buyruk, onun doğacağı, bir ömür süreceği, soyundan bir zürriyetin

geleceği ve salihlerden bir peygamber olacağı müjdesini ihtiva etmektedir. O halde bu, birkaç müjdeyi bir arada vermektir.

113. "Onu da, İshak'ı da mübarek kıldık." Yani Biz onların üzerine bereket indirdik, bereket ise onların ilimlerinde, amellerinde ve soylarından gelenlerde artma ve gelişme olması demektir. Nitekim Yüce Allah, onların zürriyetlerinden üç tane büyük millet ortaya çıkarmıştır. Bunlar İsmail'in soyundan gelen Arap milleti,e İshak'ın soyundan gelen İsrailoğulları milleti ve Rum milletidir.

"O ikisinin soyundan gelenler içinde ihsan sahibi olan da vardır, nefsine açıkça zulmeden de." Bunların kimisi salihtir, kimisi değildir; kimisi adaletlidir, kimisi de küfür ve şirki sebebiyle zulmü apaçık ortada olan bir zalimdir.

Bu buyruğun, yanlış bir kanaati önlemek için kullanılmış olması muhtemeldir. Çünkü **"O'nu da, İshak'ı da mübarek kıldık."** buyruğunda sözü edilen mübarek kılma, onların zürriyetlerinde de geçerli olmasını gerektirir. Yine bu mübarek kılmanın tam anlamıyla gerçekleşmesi için onların soyundan geleceklerin hepsinin ihsan sahibi olması gerekir. İşte böyle bir kanaatin uyanmaması için Yüce Allah, onlardan kimisinin ihsan sahibi, kimisinin de zalim olduğunu bildirmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾
وَنَصَرْنَٰهُمْ فَكَانُوا۟ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾ ﴾

114- Andolsun Biz, Mûsâ ve Hârûn'a da lütufta bulunduk.

115- Hem ikisini hem de kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

116- Ve onlara yardım ettik de böylece galip gelenler onlar oldular.

114-116. Yüce Allah, iki kulu ve rasûlü olan İmran'ın oğulları Mûsâ ve Hârûn'a nübüvvet, risalet ve Yüce Allah'ın yoluna davet lütfunu bağışlamış olduğunu, onları da, kavimlerini de düşmanları Firavun'dan kurtardığını, Firavun'a karşı onlara yardım ettiğini ve sonunda onu, onların gözleri önünde suda boğduğunu belirtmektedir.

﴿ وَءَاتَيْنَٰهُمَا ٱلْكِتَٰبَ ٱلْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَٰهُمَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ ﴾

117- Onlara apaçık Kitabı verdik.

118- Ve ikisini de dosdoğru yola ilettik.

117. Yüce Allah onlara ayrıca açık ve yol gösterici olan Kitabı indirmiştir ki bu, içinde pek çok hükmün, öğüdün ve her şeye dair tafsilatın bulunduğu Tevrat'tır.

118. Yüce Allah ikisini de dosdoğru yola iletmişti. Çünkü onlara **Yüce Allah'a** ulaştıran dosdoğru şeriat ve **hükümler** ihtiva eden bir **din vermişti. Bu dini** izlemelerine yardımcı olma **lütfunda** da bulunmuştu.

﴿ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِى الْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ
نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ ﴾

119- Sonra gelenler arasında o ikisine (iyi bir nam) **bıraktık.**

120- Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun!

121- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

122- Gerçekten ikisi de mümin kullarımızdandır.

119-122. "Sonra gelenler arasında o ikisine" güzel bir övgü **"bıraktık. Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun."** Yani sonrakiler arasında onların güzel bir şekilde anılmalarını, selâm ile yâd edilmelerini sağladık. Durumun öncekiler arasında böyle olması ise öncelikle söz konusudur. **"Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. Gerçekten ikisi de mümin kullarımızdandır."**

﴿ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ
أَحْسَنَ الْخَٰلِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ ءَابَآئِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ ﴾

123- Şüphesiz İlyas da gönderilmiş peygamberlerdendir.

124- Hani o, kavmine, '(Allah'tan) **korkup sakınmaz mısınız?' demişti.**

125-126- 'O en güzel yaratanı, sizin de, geçmiş atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'l (putuna) **mı dua ediyorsunuz?"**

127- Ama onlar onu yalanladılar. Bu sebeple onlar elbette (azabın ortasına) **konacaklardır.**

128- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

123-126. Yüce Allah, kulu ve rasûlü İlyas *aleyhisselam*'ı, **peygamberliğe/risalete** mazhar olup Yüce Allah'ın yoluna davet ettiğini **belirterek övmektedir.**

Onun, kavmine takvâ yolunu tutmalarını, yalnızca Allah'a ibadet etmelerini emrettiğini, Ba'l adındaki putlarına ibadet etmekten vazgeçmelerini, her şeyi yaratan Allah'a ibadet etmeye yönelmelerini emrettiğini belirtmektedir.

Çünkü Yüce Allah, bütün varlıkları yaratmış, onları en güzel şekilde var etmiş, en güzel şekilde besleyip büyütmüş, görüp gözetmiştir. Gizli-açık nimetleri onlara bol bol ihsan etmiştir. Sizler nasıl olur da bunları yaratan Rabbinize ibadeti bırakıp zarar veremeyen, fayda sağlayamayan, hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen bir puta ibadete yönelirsiniz? Hatta yemeyen ve konuşamayan bir puta? Hiç şüphesiz bu, sapıklığın, akılsızlığın ve azgınlığın en ileri şeklidir.

127. "Ama onlar," kendilerine yaptığı davet hususunda **"onu yalanladılar,"** ona itaat etmediler, boyun eğmediler. Yüce Allah da onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

"Bu sebeple onlar elbette (azabın ortasına) **konacaklardır."** Yani Kıyamet gününde azapta bir araya toplanacaklardır. Bu buyrukta onların dünyevî herhangi bir cezaları belirtilmemektedir.

128. "Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ." Yani Yüce Allah'ın kendilerine ihlâs ihsan edip kurtardığı ve peygamberlerine uymayı lütfettiği kimseler azaba konmayacaklardır. Aksine Yüce Allah tarafından onlara pek büyük bir mükâfat verilecektir.

﴿ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُۥ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ ﴾

129- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık**

130- İlyas'a selâm olsun!

131- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

132- Gerçekten o, mümin kullarımızdandır.

129-132. "Sonra gelenler arasında ona," İlyas'a güzel bir övgü **"bıraktık. İlyas'a,"** Allah'tan ve kullarından **"selam olsun! Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. Gerçekten o, mümin kullarımızdandır."**

Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerinden övgüyle söz ettiği gibi ondan da övgüyle söz etmektedir. Allah'ın salât ve selâmı hepsine olsun.

﴿ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

133- Şüphesiz Lût da gönderilmiş peygamberlerdendir.

134- Hani Biz onu ve ailesini hep birlikte kurtarmıştık.

135- Ancak geride (helak edilecekler arasında) **kalan bir kocakarı hariç.**

136- Sonra diğerlerini (kavmini) **helâk ettik.**

133-134. Bu buyruklarla Yüce Allah, kulu ve rasûlü Lût *aleyhisselam*'a peygamberlik/risalet verdiğini belirterek onu övmektedir.

O, kavmini Yüce Allah'ın yoluna davet edip şirkten ve hâyâsızlıkları işlemekten vazgeçmelerini söylemişti. Ancak onlar, bu işten vazgeçmeyince Yüce Allah onu ve aile halkını hep birlikte kurtardı. Geceleyin yola koyularak azaptan kurtuldular.

135. "Ancak geride" azap içinde **"kalan bir kocakarı hariç."** Bu, Lût *aleyhisselam*'ın hanımıdır. O, onun dinine bağlanmamıştı.

136. "Sonra diğerlerini" yurtlarını alt-üst edip tepelerine yıkmak suretiyle **"helâk ettik."** Bir yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan birbiri ardınca taşlar yağdırdık."** (Hûd 11/82) Bu, büsbütün helâk edilip onlardan en ufak bir hayat belirtisi kalmayıncaya kadar devam etmişti.

﴿ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾ ﴾

137- Siz, onların (yurtlarından) **gelip geçiyorsunuz; hem sabahleyin…**

138- Hem de geceleyin. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

137-138. "Siz onların" Lût kavmi diyarından **"gelip geçiyorsunuz; hem sabahleyin hem de geceleyin."** Yani belirtilen bu vakitlerde oralardan çokça geçip gidiyorsunuz. Dolayısıyla bu hususta herhangi bir şüphe/tereddüt söz konusu değildir.

"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" İlahî deliller, ibret dolu olaylar üzerinde düşünmeyecek ve helâk edilmenizi gerektiren hususlardan uzak durmayacak mısınız?

﴿ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ ﴾

139- Şüphesiz Yunus da gönderilmiş peygamberlerdendir.

140- Hani o, (Rabbinden izinsiz yurdundan) **kaçıp dolu gemiye sığınmıştı.**

139. Bu buyrukla Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerine nübüvvet ve risalet verdiğini ve Yüce Allah'a davet ettiklerini belirtmek suretiyle onları övdüğü gibi kulu ve rasûlü Metta oğlu Yunus'tan da övgüyle söz etmektedir.

140. Yüce Allah, onu dünyevî bir ceza ile karşı karşıya bıraktığını, ama iman ve salih amelleri sebebiyle bu cezadan onu kurtardığını beyan ederek **"Hani o, kaçıp dolu gemiye sığınmıştı"** buyurmaktadır.

Yani o, öfke içinde, Rabbinin kendisini sıkıştırmayacağını zannederek ve balığın karnında hapsedileceğinden habersiz bir halde Rabbinden kaçmaya kalkışmıştı.

Yüce Allah, Yunus'un neye öfkelendiğini ve onun işlediği hatanın ne olduğunu zikretmemektedir. Çünkü bunu zikretmenin bizim için bir faydası yoktur.

Bizim için yararlanılacak taraf, onun hakkında bize nakledilenlerdir. Şöyle ki o, bir günah işlemiş, Yüce Allah da şerefli peygamberlerden biri olmasına rağmen onu cezalandırmış, daha sonra da onu kurtararak kınanmasını gerektiren hususu ortadan kaldırmış ve bu hatasının düzelmesine sebep olacak hususları onun için hazırlayıp takdir etmiştir.

O, kaçınca yolcularla ve eşyalarla **"dolu gemiye sığınmıştı."**

﴿ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ ۞ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ ﴾

141- Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu.

142- Kendini kınar/kınanmış bir haldeyken balık onu yutmuştu.

143- Eğer o, tesbih edenlerden olmasaydı,

144- (İnsanların) **diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.**

145- Biz onu (balığın karnından) **hasta bir halde çıkarıp açık bir alana bıraktık.**

146- Üst tarafında da (gölgelik olarak) **kabak türünden** (geniş yapraklı) **bir ağaç bitirdik.**

141. Gemiye başkalarıyla birlikte binince -gemi dolu olduğundan- geminin yükü iyice ağırlaştı. Sonunda yolculardan bazılarını suya atma ihtiyacı duydular. Sanki bu konuda herhangi birini tercih etmek için bir sebep bulamamışlardı. O nedenle de kura çekmeye ve kurada adı çıkan kimseyi denize atmaya karar verdiler. Bu da gemi sahiplerinin adaletli bir uygulamasıydı. Yüce Allah bir işi murad etti mi, onun sebeplerini de hazırlar. Gemidekiler kura çekince Yunus *aleyhisselam*'a çıktı ve o, **"kaybedenlerden olmuştu."** Bu sebeple de denize o atıldı.

142. "Kendini kınar/kınanmış bir halde balık onu yutmuştu." Yani balığın onu yutması sırasında o, kınanmasını gerektiren bir iş yapmıştı, yani Rabbini öfkelendirmişti.

143-144. "Eğer o tesbih edenlerden olmasaydı," yani balığın karnına düşmeden önce Rabbine çokça ibadet eden, O'nu çokça tesbih eden, O'na çokça hamdeden biri olmasaydı ve balığın karnında da **"Senden başka (hak) ilâh yoktur, Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."** (el-Enbiya, 21/87) dememiş olsaydı; **"diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı."** Orası onun mezarı olurdu.

Fakat tesbih ettiği ve Zatına ibadet ettiği için Allah onu kurtardı. İşte Yüce Allah, sıkıntılara düştükleri vakit, mü'minleri böylece kurtarır.

145. "Biz onu (balığın karnından) **hasta bir halde çıkarıp açık bir alana bıraktık."** Balık onu karnından, açık bir yere attı. Orası bomboştu ve kimse yoktu. Hatta belki ağaç ve gölge dahi bulunmuyordu. Bu sırada kendisi balığın karnında hapis kaldığından ötürü hastalanmıştı. O kadar ki hali, adeta yumurtadan çıkmış tüysüz bir civcivi andırıyordu.

146. "Üst tarafında da (gölgelik olarak) **kabak türünden** (geniş yapraklı) **bir ağaç bitirdik."** Bu ağaç koyu gölgesiyle onu gölgelendirmişti. Çünkü bu ağacın gölgesi serindi ve onun üzerine sinekler konmazdı. Bu da Yüce Allah'ın ona lütuf ve ihsanındandır.

Diğer taraftan Yüce Allah, ona başka bir lütufta ve pek büyük bir ihsanda daha bulunmuştu:

﴿ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾ ﴾

147- Biz, onu yüz bin, hatta daha fazla (nüfuslu kavmine tekrar peygamber) **gönderdik.**

148- Onlar imana geldiler, Biz de onları bir zamana kadar (dünyadan) **faydalandırdık.**

147-148. "Biz onu yüz bin" insana **"veya"** ondan **"daha fazlasına gönderdik."** Yani yüz binden fazla değilseler bile eksik de değillerdi. Onları Yüce Allah'a davet etti. Onlar da **"imana geldiler."** Böylelikle onların da iman etmeleri, onun mizanına hasenat olarak yazıldı. Çünkü bu imana onları davet eden oydu.

"Biz de onları," azabın sebepleri bulunmakla birlikte Allah, azabını onlardan uzaklaştırmak suretiyle **"bir zamana kadar** (dünyadan) **faydalandırdık."**

Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke** (halkı) **olsaydı ya! Yunus'un kavmi müstesnâ. Onlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar** (dünyadan) **faydalandırdık."** (Yunus, 10/98)

﴿ فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ
شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ ﴾

149- Şimdi onlara sor ki kız çocukları Rabbinin de erkek çocukları kendilerinin mi?

150- Yoksa Biz melekleri dişi olarak yaratmışız da onlar da buna tanık mı olmuşlar?

149. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi onlara,"** Allah'a başkalarını ortak koşan, meleklere ibadet eden, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia eden ve böylelikle hem Allah'a şirk koşup hem de O'nun celaline ve azametine yakışmayan bir şekilde O'nu vasfeden müşriklere **"sor ki kız çocukları Rabbinin de erkek çocukları kendilerinin mi?"**

Şüphesiz ki böyle bir paylaştırma insafsızcadır. Hem Yüce Allah'a çocuk nispet etmeleri hem de kendileri için istemedikleri, erkekleri değil de ondan daha aşağı ve bayağı saydıkları kız çocuklarını Allah'a isnat etmeleri zalimcedir.

Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Bir de onlar Allah'a kızlar isnat ederler. Hâşâ, O münezzehtir. Halbuki candan arzuladıkları** (erkekleri) **de kendileri için isterler."** (en-Nahl, 16/57) Melekleri Allah'ın kızları olarak kabul etmeleri ve buna dair hüküm vermeleri de onların insafsızlıklarının bir başka yönüdür.

150. Yüce Allah onların yalanlarını açıklayarak **"Yoksa Biz melekleri yaratmışız da onlar da buna,"** yani onların yaratılışlarına **"tanık mı olmuşlar?"** Durum öyle değildir. Çünkü onlar meleklerin yaratılışlarına tanık olmamışlardır. İşte bu, onların bu sözleri bilgisizce söylediklerini, Yüce Allah'a bu hususta iftira ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَآ إِنَّهُم مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ ٱللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ ﴾

151- İyi bilin ki onlar iftira ederek derler ki:

152- 'Allah çocuk edindi.' Onlar, kesinlikle yalancıdırlar.

151-152. "İyi bilin ki onlar, iftira ederek," açıkça yalan söyleyerek **"derler ki: 'Allah çocuk edindi.' Onlar"** bu sözlerinde **"kesinlikle yalancıdırlar"** ve onların bu sözlerinin bir yalan olduğu şüphesiz açıktır/ortadadır.

﴿ أَصْطَفَى ٱلْبَنَاتِ عَلَى ٱلْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ ﴾

153- Yoksa erkekleri bırakıp (kendine çocuk olarak) **kızları mı seçti?**

154- Ne oluyor size? Nasıl (böyle çirkin bir) **hüküm veriyorsunuz?**

155- Hiç mi düşünmüyorsunuz?

153-154. "Yoksa erkekleri bırakıp (kendine çocuk olarak) **kızları mı seçti?"** de onları tercih etti? **"Ne oluyor size? Nasıl"** böyle zalimce bir **"hüküm veriyorsunuz?"**

155. "Hiç mi düşünmüyorsunuz?" bu sözün batıl ve haksızca olduğunu anlamıyor musunuz? Eğer sizler iyice düşünseydiniz böyle bir söz söylemezdiniz.

﴿ أَمْ لَكُمْ سُلْطَٰنٌ مُّبِينٌ ﴿١٥٦﴾ ﴾

156- Yoksa apaçık bir deliliniz mi var?

156. "Yoksa apaçık," bir kitap ya da bir peygamberden alınmış ve sözlerinizin doğruluğuna delalet eden açık **"bir deliliniz,"** bir belgeniz **"mi var?"**

Bunlar mümkün olmadığı için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأْتُوا۟ بِكِتَٰبِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٥٧﴾ ﴾

157- Eğer doğru söylüyorsanız haydi getirin kitabınızı!

157. Çünkü bir kimse, bir iddiada bulunur da ona dair şer'i bir delil ortaya koyamazsa şüphesiz o, ya bile bile yalan söylüyordur ya da hiçbir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında birtakım iddialar ileri sürüyordur.

﴿ وَجَعَلُوا۟ بَيْنَهُۥ وَبَيْنَ ٱلْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ ٱلْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ ﴾

158- Onlar, Allah ile cinler arasında da bir nesep bağı uydurdular. Halbuki cinler kesinlikle bilir ki onlar (hesap için) **huzura getirileceklerdir.**

159- Allah, onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

160- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

158. Yani Allah'a ortak koşan müşrikler, Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular. Meleklerin, Allah'ın kızları olduklarını ve onların annelerinin de cinlerin ileri gelenleri olduklarını iddia ediyorlardı. Halbuki cinlerin kendileri de amellerinin karşılıklarının verilmesi için Allah'ın huzurunda hazır edileceklerini bilmektedirler. Onlar da Allah'ın kullarıdır ve Allah'ın önünde zilletle boyun eğerler. Eğer kendileriyle Allah arasında -hâşâ- bir nesep bağı bulunsaydı hiç de bu halde olmazlardı.

159. O mutlak egemen, affı ve cezalandırmada acele etmemesi kemal derecesinde bulunan **"Allah, onların nitelendirmelerinden"** Rablerini vasıflandırdıkları ve kendilerini küfre ve şirke sokan tüm vasıflardan **"münezzehtir."**

160. "Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ." Yani Yüce Allah, bu kullarının nitelemelerinden Zatını tenzih etmemiştir. Çünkü onlar, Rablerini ancak celâline yakışan şekilde nitelerler. İşte bundan dolayı onlar ihlâsa erdirilmiş kullardır.

﴿فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ١٦١ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ١٦٢ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ١٦٣﴾

161- Gerçek şu ki ne siz ne de ibadet ettikleriniz;

162- Hiçbiriniz (hiç kimseyi) **Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız.**

163- Ancak cehenneme girecek olanlar hariç.

161-163. Yani ey müşrikler! Siz de Allah ile birlikte ibadet ettiğiniz ilahlarınız da hiçbir kimseyi fitneye düşüremez ve saptıramazsınız. Allah'ın cehennemliklerden olacaklarına dair hüküm verdikleri ve haklarında ilâhî hükmün yürürlüğe konulduğu kimseler müstesnâdır.

Bundan maksat, hem kendilerinin, hem de uydurma ilâhlarının herhangi bir kimseyi saptırmaktan yana aciz olduklarını, Yüce Allah'ın kudretinin de kemal derecesinde olduğunu açıkça ifade etmektir.

Yani sizler, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kullarını ve kurtuluşa ermiş taraftarlarını saptırma ümidini asla taşımayın.

﴿وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ١٦٤ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ١٦٥ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ١٦٦﴾

164- Bizden herbirimizin mutlaka (gökte) **bilinen bir makamı vardır.**

165- Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

166- Ve gerçekten biz tesbih edenleriz.

164. Bu buyruklarda meleklerin, müşriklerin onlar haklarında söylediklerinden uzak oldukları, onların Yüce Allah'ın kulları olup bir göz açıp kapatacak kadarlık bir süre dahi olsa O'na karşı gelip isyan etmedikleri açıklanmaktadır. Yüce Allah'ın, kendisine olan emri uyarınca dışına çıkamadığı ve aşamadığı belli bir makam ve belli işleri görme konumu bulunmayan hiçbir melek yoktur. Onların ulûhiyete dair en ufak bir hak, yetki ve tasarrufları bulunmamaktadır.

165-166. "Şüphesiz biz," Allah'a itaat ve O'na hizmet için **"saf saf duranlarız. Ve gerçekten biz tesbih edenleriz."** Yüce Allah'ı kibriyasına yakışmayan her bir husustan takdis ve tenzih edenleriz.

Durum böyleyken onların Allah'ın ortakları olmaları nasıl uygun görülebilir? Yüce Allah, onların söylediklerinden pek yücedir, pek büyüktür.

﴿وَإِن كَانُوا لَيَقُولُونَ ١٦٧ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ١٦٨ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ١٦٩ فَكَفَرُوا
بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ١٧٠﴾

167- Halbuki onlar (daha önce) **şöyle diyorlardı:**

168- 'Eğer bizde de öncekilere verilen türden bir kitap olsaydı,'

169- 'Biz de elbette Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk.'

170- Fakat (kendilerine gelince) **onu inkar ettiler. Ama yakında bilecekler!**

167-170. Yüce Allah, bu müşriklerin önceden açıkça temennide bulunarak "Öncekilere gelmiş bulunan zikir, öğüt ve kitaplar bize gelmiş olsaydı, biz de ihlâslı olarak Allah'a ibadet ederdik. Hatta gerçek anlamda ihlâsa erdirilmiş kimselerden olurduk." dediklerini haber vermektedir.

Ancak bu hususta onlar yalan söylemektedirler. İşte onlara kitapların en faziletlisi gelmiş bulunuyor. Ama onlar onu inkâr ettiler. Böylelikle onların hakka karşı bile bile karşı çıkan kimseler oldukları da anlaşılmış olmaktadır.

"Ama yakında" azap gelip onları bulduğunda **"bilecekler!"**

﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ١٧١ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ١٧٢ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ١٧٣
فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ١٧٤ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ١٧٥﴾

171- Andolsun peygamber olarak gönderilen kullarımıza tarafımızdan şu söz verilmiştir:

172- Zafere erdirilecek olanlar kesinlikle onlardır.

173- Ve Bizim ordumuz elbette galip gelecektir.

174- O halde bir vakte kadar onlardan yüz çevir.

175- Onları gözle, çünkü onlar da yakında göreceklerdir.

171-175. Bunlar, dünyada galip geleceklerini zannetmesinler. Aksine hiçbir şekilde geri çevrilemeyen ve muhalefet olunamayan, Allah'ın peygamber kulları ve kurtuluşa eren orduları lehine verilmiş bir sözü vardır: Muhakkak onlar, -başkalarına karşı- galip gelecekler, Rableri tarafından pek şerefli bir yardım ve

zafere mazhar olacaklardır. Bununla dinlerini dimdik ayakta tutacak ve uygulama imkânı bulacaklardır.

Bu, "Allah'ın ordusu" olma vasfını taşıyanlara verilmiş ilâhî bir müjdedir. Bu da davranışları ve halleri istikamet üzere olmakla, Allah'ın savaşılmasını emrettiği kimselere karşı savaşanlar arasında bulunmakla olur. İşte böyleleri galip gelecekler ve Allah'ın yardımına mazhar olacaklardır.

Daha sonra Yüce Allah, peygamberine karşı koyan ve hakkı kabul etmeyen kimselerden yüz çevirmesini emretmekte, geriye artık onların başına inecek olan azabı beklemekten başka bir şey kalmadığını bildirmektedir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"Onları gözle, çünkü onlar da"** ibretli cezanın kimin başına geleceğini **"yakında göreceklerdir."** Şüphesiz ki azap, onların başına gelecektir.

﴿ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ ﴾

176- Onlar azabımızı mı acele istiyorlar?

177- O azap onların yurtlarına inince, uyarılanların (ama iman etmeyenlerin) **sabahı ne kötü olur!**

176-177. "Onların alanlarına," yani onların üzerine ve onlara yakın bir yere azabımız **"inince uyarılanların** (ama iman etmeyenlerin) **sabahı ne kötü olur!"** O sabah, kötü bir sabah olacak; cezanın ve toptan imha edilmenin gerçekleştiği bir sabah olacaktır.

﴿ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ ﴾

178- Artık bir zamana kadar onlardan yüz çevir!

179- (Onları) **gözle, çünkü onlar da yakında göreceklerdir.**

178-179. Bu buyruklarla onlardan yüz çevirme emri ve azabın gerçekleşeceği tehdidi tekrarlanmaktadır.

Bu sûrede müşriklerin, Yüce Allah'ı nitelendirdikleri pek çirkin vasıfların bir çoğu zikredildiği için Yüce Allah, kendi Zatını bunlardan tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ ﴾

180- İzzetin sahibi olan senin Rabbin, onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

181- Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun.

182- Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun.

180-181. "İzzetin sahibi," gerçek aziz, her şeyi emrine mahkum eden ve kendisini nitelendirdikleri her türlü kötülükten yüce olan **"Rabbin, onların nitelendirmelerinden münezzehtir. Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun."** Çünkü onlar, günahlardan ve kusurlardan yana selâmettedirler. Ayrıca yeri ve gökleri yoktan var eden o yüce Zatı nitelendirmeleri de şirkten yana selâmettedir, uzaktır.

182. "Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun." Yani bütün hamd türleri O'nadır. Bütün alemleri, kendisiyle görüp gözettiği, üzerlerine pek çok nimetleri ihsan ettiği, onlardan türlü musibetleri uzaklaştırdığı, bütün hareketlerinde, sükûnlarında ve hallerinde işlerini çekip çevirdiği, bütün fiillerinde, her türlü kâmil ve azametli sıfatlarında hamd, Yüce Allah'adır. Bunları yalnız O gerçekleştirir. Bu yüzden her türlü eksiklikten mukaddes ve münezzeh, bütün kemâl sıfatları dolayısıyla hamde layık olan, sevilen ve tazim olunan yalnız O'dur. O'nun peygamberleri de kusurlardan uzaktırlar. Hem onlara hem de bu hususta onlara uyanlara selam ve selamet vardır, dünyada da, âhirette de onlar esenliktedirler. O'nun düşmanları ise dünyada da, âhirette de helâke ve yok olmaya mahkûmdurlar.

Saffât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Selâm olsun Muhammed'e!

Bütün hayırlı işlerin nimetiyle tamamlandığı Yüce Allah'a da hamdolsun.

سورة صٓ

SÂD SÛRESİ

-38-

38- SÂD SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 88 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ صٓ وَالْقُرْءَانِ ذِى الذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ
فَنَادَوا وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Sâd. Şeref/öğüt sahibi Kur'ân'a andolsun!

2- Aksine kâfirler, bir kibir ve muhalefet içindedirler.

3- Onlardan önce nice nesiller helâk ettik. (Azap gelince) **onlar feryat ettiler; ama kurtulma vakti çoktan geçmişti!**

1. Yüce Allah, bu buyruklarla Kur'ân-ı Kerîm'in durumunu, onu yalanlayanların ona ve onu getirene karşı tutumlarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Sâd. Şeref/öğüt sahibi,"** çok değerli ve yüce, kullara gerekli olan Allah'ın isimlerine ve fiillerine dair bilgileri, ihtiyaç duydukları Allah'ın şer'î hükümlerine dair bilgileri, öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılıklarının verilmesine dair bilgileri anlatıp öğüt veren **"Kur'ân'a andolsun!"**

Kur'ân, onlara hem dinlerinin esasını oluşturan akîdeyi, hem de fer'î hükümlerini hatırlatıp açıklamaktadır.

Burada neyin hakkında yemin edildiğini ayrıca zikretmeye gerek yoktur. Çünkü işin gerçeği şudur: Yemin edilen şeyle hakkında yemin edilen şey aynıdır. O da üstün ve şerefli niteliğe sahip Kur'ân-ı Kerîm'dir.

2. Kur'ân-ı Kerîm, bu niteliğe sahip olduğuna göre kulların ona olan ihtiyaçlarının, her zorunlu ihtiyacın üstünde olduğu da anlaşılmış olur. Onlara düşen de bu Kitabı, iman ve tasdikle karşılamaları ve ondan öğüt alınabilecek hususları çıkarmak için bu kitaba yönelmeleridir.

Yüce Allah, bu yola dilediği kimseleri hidâyet etmektedir, onu ve onu indireni inkâr edenler ise bu kitaptan yüz çevirdiler. Onlar bu Kitaba karşı **"bir kibir ve muhalefet içindedirler."**

Ona iman etmeyi kabul etmemekte, ona karşı büyüklenmekte, onu reddetme, çürütme ve onu getireni tenkit etme noktasında düşmanca ve ayrılıkçı bir tavır sergilemektedirler.

3. Bu sebeple Allah, onları peygamberleri yalanlamış olan geçmiş nesilleri helâk ettiğini bildirerek tehdit etmekte, helâk edilecekleri vakit geldiğinde de azabın kendilerinden uzaklaştırılması için feryat edip seslerini yükselttiklerini bildirmektedir. Ancak o vakit **"kurtulma vakti"** değildi. İçine düştükleri sıkıntılardan kurtuluş, başlarına gelen musibetin giderilme zamanı geride kalmıştı.

Bunlar da büyüklük tasladıkları ve ayrılıkçı tavırları dolayısıyla önceki nesillerin başına gelen musibetin benzerinin başlarına gelmesinden sakınmalıdırlar.

﴿ وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴾ (٤)

4- İçlerinden bir uyarıcı geldi diye hayret ettiler ve kâfirler, 'Bu, bir sihirbaz, bir yalancıdır.' dediler.

4. Bu yalanlayıcılar hiç de hayret edilmemesi gereken bir hususa, yani içlerinden bir uyarıcının gelmesine hayret ettiler, şaşıp kaldılar.

Oysa onun kendi içlerinden gelmesi, onun söylediklerini kavramaları ve gereği gibi anlamaları içindi. Diğer taraftan bu uyarıcı kendi kavimlerinden olduğu için, ırkçı duyguların etkisi altında kalarak ona tâbi olmaktan çekinmesinler diyedir. Bu durum, onların şükretmelerini ve tam anlamıyla ona bağlanıp itaat etmelerini gerektirir.

Halbuki onlar, meseleyi tersyüz ettiler ve inkâra götürecek şekilde hayrete düştüler, küfür ve zulümlerinden ötürü de **"'Bu bir sihirbaz, bir yalancıdır.' dediler."** Kanaatlerine göre onun suçu da şuydu:

﴿ أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴾ (٥)

5- O, bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Bu, gerçekten çok şaşılacak bir şey!"

5. Yani nasıl olur da Allah'a eş ve ortak koşmayı engeller ve ibadeti yalnızca Allah'a ihlâsla yapmayı emreder?

"Bu," onun getirdiği **"gerçekten çok şaşılacak bir şey!"** Kendilerince bu, batıl ve tutarsız bir şey olduğu için hayreti gerektiren bir husustur.

﴿ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُواْ وَٱصْبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ﴾ (٦)

6- Onlardan ileri gelenler harekete geçip şöyle dediler: 'Yürüyün ve ilâhlarınıza (bağlılıkta) **direnin. Şüphesiz bu,** (art) **niyetli bir şeydir!'**

6. "Onlardan ileri gelenler," sözleri kabul edilenler, kavimlerini izlemekte oldukları şirke sımsıkı yapışmaya teşvik ederek **"şöyle dediler: Yürüyün ve ilâhlarınıza** (bağlılıkta) **direnin!"** Onlardan ayrılmayın, bağlılığınızı sürdürün. Bunlara bağlı kalma ve ibadeti sürdürme konusunda mücadele edin. Hiçbir şey size engel olmasın, hiçbir kimse sizleri onlara ibadetten alıkoymasın.

"Şüphesiz bu," Muhammed'in getirdiği ve onlara ibadet etmeyi alıkoyan daveti "(art) **niyetli bir şeydir."** Yani o, bu konuda iyi olmayan bir niyet ve maksat taşımaktadır.

Ancak bu, sadece akılsız kimselerce kabul edilebilecek bir şüphedir. Çünkü hak olsun veya olmasın bir görüşe davet eden kimsenin görüşü, onun niyeti ileri sürülerek reddedilemez. Çünkü onun niyeti ve ameli kendinedir. Böyle birinin görüşü, ancak onun kanaatini çürüten delil ve belgelerle reddedilir. Onların maksatları da şuydu: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in size yaptığı çağrının asıl sebebi, size başkan olmak, sizin tarafınızdan saygı görmek ve kendisine uymanızı sağlamaktır.

﴿ مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْءَاخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ (٧) أَءُنزِلَ عَلَيْهِ ٱلذِّكْرُ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِى
شَكٍّ مِّن ذِكْرِى بَل لَّمَّا يَذُوقُواْ عَذَابِ ﴾ (٨)

7- 'Biz son dinde/dönemde de böyle bir şey işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır.'

8- 'Zikir/Kur'ân (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?' Hayır, onlar Benim Zikrimden yana şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar.**

7. "Biz son dinde/dönemde de" onun söylediği bu sözleri ve kendisine davet ettiği bu dini **"işitmedik."** Yani son dönemlerde biz böyle bir şeyi işitmedik. Atalarımızdan da bunu duymadık. Atalarımız da kendi atalarından böyle bir şey

işitmemişlerdi. O halde atalarımızın izlediği yolu izlemeye devam edin. Çünkü gerçek budur. Muhammed'in kendisine davet ettiği şey ise kendisinin uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir.

Bu da önceki şüpheleri türünden bir şüphedir. Çünkü hakkı, en basit bir söze karşı dahi delil gösterilemeyecek bir şekilde reddetmeye kalkışmışlardır. Zira gerekçeleri, bunun sapık atalarının izledikleri yola aykırı bir söz olmasıdır. Peki, bu iddiada onun getirdiği sözün batıl olduğuna delil olacak ne vardır?

8. **"Zikir/Kur'ân** (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?"** Onun bize üstünlüğü ne ki biz dururken Zikir onun üzerine indirilsin ve Allah bunu özellikle ona versin?!

Bu da yersiz bir şüphedir. Zikri getirenin sözlerini reddetmeye delil olacak taraf neresidir bu sözlerin? Bütün peygamberlerin vasfı zaten bu değil midir? Yüce Allah, risaletini onlara lütfeder ve insanları Allah'ın yoluna davet etmeyi emreder.

Onların bu sözleri, hiçbir şekilde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğini reddetmeye yeterli sözler olmadığından dolayı Allah, bu sözlerin hangi kaynaktan beslendiğini belirterek bunu şöyle açıklamaktadır: **"Hayır, onlar Benim Zikrimden yana şüphe içindedirler,"** yani bu konuda herhangi bir delilleri ve belgeleri yoktur.

Onlar şüpheye düşüp bu şüpheye razı olduklarından, apaçık hak kendilerine geldiğinde de yine şüpheleri üzerinde kalmayı ısrarla sürdürdüklerinden dolayı, herhangi bir delile dayalı olmaksızın hakkı çürütmek maksadıyla bu sözleri söylediler ki bu sözleri ancak iftira ve uydurmadır. Bilindiği üzere bu vasfa sahip olan kimse, şüpheyle ve inatla konuşur. Bu yüzden de böyle konuşan bir kişinin sözleri makbul değildir ve hakka karşı bu sözleri en ufak bir tenkit ciddiyetine sahip olamaz. Bu sözleri dolayısıyla sadece yerilmeyi ve kınanmayı hak ederler. Bundan dolayı Allah, onları azaba uğrayacaklarını belirterek şöyle tehdit etmektedir:

"Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar." Onların bu sözleri söyleme cür'etini göstermelerinin sebebi, henüz dünyada dünya nimetleriyle faydalanıyor olmaları ve Allah'ın azabından onlara herhangi bir şeyin isabet etmemiş olmasıdır. Eğer O'nun azabını tadacak olurlarsa böyle sözler söyleme cür'etini gösteremezler.

﴿ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ ٱلْعَزِيزِ ٱلْوَهَّابِ ﴿٩﴾ ﴾

9- Yoksa Aziz ve Vehhab olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?

9. O'nun rahmet hazinelerine onlar mı sahiptir ki bu hazinelerden dilediklerini dilediklerine verirler ve dilediklerini de dilediklerine vermezler.

Çünkü onlar, **"Zikir/Kur'ân** (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?"** demişlerdir. Yani bu, Allah'ın lütuf ve rahmetidir. Onların ellerinde olan bir şey değildir ki Allah'a karşı bu tür sözleri söyleme cür'etini gösterebilsinler.

﴿ أَمْ لَهُم مُّلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا۟ فِى ٱلْأَسْبَٰبِ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Yahut göklerin, yerin ve onların aralarında olanların hükümranlığı onların mı? O halde sebeplere yapışıp (göğe) yükselsinler bakalım!

10. **"Yahut göklerin, yerin ve onların aralarında olanların hükümranlığı,"** istediklerini yapmaya güç yetirebilecekleri şekilde **"onların mı? O halde"** kendilerini semaya ulaştırabilecek **"sebeplere yapışıp** (göğe) **yükselsinler"** de Allah Rasûlünden rahmeti kesiversinler.

Onlar, Allah'ın yarattıklarının en âcizleri ve en zayıfları oldukları halde nasıl böyle sözler söyleyebiliyorlar?

﴿ جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ ٱلْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ ﴾

11- Halbuki onlar, (Peygamber'e karşı birleşen) **birliklerden oluşmuş ve işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur.**

11. Yoksa maksatları, batılın zaferi ve hakkın yenilgisi için birleşmek ve bölük bölük ordu haline gelerek birbirleriyle yardımlaşmak mı? Olan budur; fakat bu maksatları asla gerçekleşmeyecektir. Aksine bu konudaki çabaları hüsranla sonuçlanacaktır. Orduları da yenilgiye uğratılacaktır:

"Halbuki onlar, (Peygamber'e karşı birleşen) **birliklerden oluşmuş ve işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur."**

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ أُولَٰئِكَ
الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve kazıklar sahibi Firavun (peygamberlerini) **yalanladılar.**

13- Semud, Lût kavmi ve Eyke halkı da. İşte onlar (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerdir.**

14- Onların her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble de azabım (onlara) **hak oldu.**

12. Yüce Allah, onları kendilerinden önceki ümmetlere yaptığını yapmakla karşı karşıya kalmaktan sakındırmaktadır. Kendilerinden önceki ümmetler bunlardan daha güçlü, batıla karşı birleşmeleri daha çetindi.

Bunlar **"Nuh'un kavmi,"** Hûd *aleyhissalam*'ın kavmi olan **"Âd ve kazıklar sahibi,"** yani pek büyük orduların ve dehşet verici gücün sahibi **"Firavun"** idi.

13. Salih *aleyhissalam*'ın kavmi **"Semûd, Lût kavmi ve"** Şuayb *aleyhisselam*'ın kavmi olan birbirine sarmaş dolaş olmuş ağaç ve bahçelerin sahipleri olan **"Eyke halkı da"** yalanlamışlardı.

"İşte onlar" güçleri ile, araç ve gereçleri ile hakkı reddetmek üzere bir araya gelmiş **"birliklerdir."** Fakat bütün bunların kendilerine hiçbir faydası olmamıştır.

14. "Onların," bu kavimlerin **"her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble de azabım,"** (Allah'ın azabı) onlara **"hak oldu."**

Peki, bu sözü geçen (önceki) kavimlere gelen musibetlerin, bunların da (şimdikilerin de) başına gelmesini önleyecek ve bu musibetlerden onları kurtaracak ne özellikleri var?

﴿ وَمَا يَنظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Bunların işi, ancak geri çevrilmesi mümkün olmayan tek bir bir çığlığa bakar.

15. Eğer bunlar bu yolları izlemeye devam ederlerse kendilerini helâk edip kökten imha edecek olan bir musibeti beklesinler.

﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Dediler ki: 'Rabbimiz! (Azaptan) **payımızı bize hesap gününden önce** (bu dünyada) **hemen ver.'**

16. Bu yalanlayıcılar, cahilliklerinden ve hakka karşı cahilce inatlaşmalarından ötürü azabın çabucak gelmesini isteyerek **"dediler ki: Rabbimiz!** (Azaptan) **payımızı bize hesap gününden önce,"** daha dünyadayken **"hemen ver!"**

Onlar bu sözlerinde direttiler. Ve "Eğer sen doğru sözlü isen, doğruluğunun bir alâmeti olarak gelecek olan o azabı çabucak getir." dediler. Bunun üzerine/buna karşılık Yüce Allah, Rasûlüne şöyle emretmektedir:

﴿ اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla! Çünkü o, (Allah'a) **çokça yönelen biriydi.**

17. Senden önceki peygamberlerin sabrettiği gibi sen de **"onların söylediklerine sabret."** Çünkü sözlerinin hakka bir zararı yoktur. Sana da bir zarar veremezler. Onlar ancak kendilerine zarar vermektedirler.

Yüce Allah, Rasûlüne, kavminin yaptıklarına karşı sabretmeyi emretmekle birlikte sabredebilmek için yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmekten ve gerçek ibadet edenlerin durumunu hatırlamaktan yardım almasını da emretmektedir. Nitekim bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır:

"O halde söylediklerine sabret, güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et." (Tâhâ, 20/130)

Allah'a ibadet edenlerin en büyüklerinden biri de Allah'ın peygamberi Davud *aleyhisselam*'dır. O **"güçlü"** bedeni ve kalbi itibarıyla Yüce Allah'a ibadet üzere olan büyük güç sahibi bir **"kulumuz"** idi.

"Çünkü o," bütün işlerinde Allah'a **"çokça yönelen biri idi."** Allah'ı severek, O'na bağlanarak, O'ndan korkarak, O'ndan umarak ve O'na çokça yalvarıp yakararak/dua ederek Allah'a çokça yönelmekteydi.

Aynı zamanda yaptığı bazı hatalardan vazgeçerek ve samimi olarak tevbe ederek de Allah'a çokça dönen biriydi.

﴿إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾﴾

18- Biz dağları amade kıldık da onlar akşam ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih ederlerdi.

19- Toplu haldeki kuşları da... Her birisi yalnız O'na yönelirdi.

18-19. Onun, Rabbine çokça yönelişinin ve çokça ibadet edişinin bir sonucu olarak Yüce Allah, dağları, onunla birlikte Rablerini hamd ile tesbih edecek şekilde amade kılmıştı.

Ayrıca onunla birlikte **"toplu haldeki kuşları da"** amade kılmıştık. **"Her birisi,"** dağlar da, kuşlar da **"yalnız O'na"**/Yüce Allah'a **"yönelirdi."** Çünkü bunlar Yüce Allah'ın, **"Ey dağlar, siz de onunla tesbih edin ve ey kuşlar siz de!"** (Sebe, 34/10) buyruğuna uyarak bu tesbihi yapıyorlardı.

İşte bu, Yüce Allah'ın ona, Zatına ibadet hususunda bir lütfuydu.

Daha sonra Yüce Allah, ona ihsan etmiş olduğu pek büyük hükümdarlık lütfunu da söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾﴾

20- Onun hükümranlığını pekiştirdik. Ona hikmeti ve hakkı batıldan ayıracak şekilde konuşup hükmetme kabiliyetini verdik.

20. "Onun hükümranlığını pekiştirdik." Bu hususta ona vermiş olduğumuz sebeplerle Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla mülkünü sağlamlaştırdığı araç ve gereçlerin çokluğuyla ona güç verdik.

Daha sonra Yüce Allah, ona ilmi de lütuf ve ihsan etmiş olduğunu belirterek **"Ona hikmeti,"** nübüvveti ve pek büyük bilgiyi **"ve"** insanlar arasındaki anlaşmazlıklarda/davalarda **"hakkı batıldan ayıracak şekilde konuşup hükmetme kabiliyetini verdik."**

﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾﴾

21- Sana o davacıların haberi ulaştı mı? Hani onlar, duvarı tırmanarak (Davud'un) ibadet yerine inmişlerdi.

21. Yüce Allah, peygamberi Davud *aleyhisselam*'a insanlar arasında hakkı batıldan ayırıcı şekilde konuşup hükmetmeyi ihsan etmiş olduğunu, onun bu özelliğiyle tanınıp bu sebepten ona başvurulduğunu beyan ettikten sonra Davud *aleyhisselam*'a bir sınama ve işlemiş olduğu bir hata dolayısıyla bir öğüt kıldığı husus hakkında, huzurunda davalaşan iki davacının haberini söz konusu etmektedir.

Bu hatası dolayısıyla da Yüce Allah, onun tevbesini kabul etmiş ve günahını bağışlamıştır. İşte bu maksatla böyle bir davayla ona başvurulması imkânını hazırlamıştır. Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır:**"Sana o hasımların haberi ulaştı mı?"** Çünkü o, gerçekten hayret edilecek bir haberdir. **"Hani onlar duvarı tırmanarak"** Davud'un **"ibadet yerine inmişlerdi."** İbadet ettiği yere izin istemeksizin girmişlerdi.

﴿إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ دَاوُودَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾﴾

22- Onlar Davud'un yanına (ansızın) **girince o onlardan korktu. Onlar da şöyle dediler: 'Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etti. O nedenle aramızda hak ile hükmet, zulme sapma ve bize doğru yolu göster.'**

22. Bu iki davacı, onun yanına kapıdan girmemişlerdi. Davud *aleyhisselam*, yanına izinsiz girdiklerini görünce onlardan korktu. Onlar da ona, **"'Korkma,"** biz **"iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık"**/zulüm **"etti. O nedenle aramızda hak ile"**/adaletle **"hükmet."** Ve birimizin hakkını alıp ötekine vererek **"zulme sapma ve bize doğru yolu göster.' dediler."**

Yani bu iki davacının amacı, sadece hakkın açıkça ortaya çıkmasıydı. Durum böyle olunca onlar kendi durumlarını dosdoğru anlatacaklardı. O nedenle de Allah'ın peygamberi Davud *aleyhisselam*, kendisine verdikleri korkudan dolayı rahatsız olmadı ve onları azarlamadı. Onlardan biri şöyle dedi:

﴿إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾﴾

23- 'Bu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir koyunum var. O, «O koyunu da bana ver.» dedi ve konuşmada beni bastırdı.'

23. "Bu benim kardeşimdir." sözü, ya din ya nesep ya da samimi arkadaşlıkları dolayısıyla kardeş olduklarını ortaya koyan bir ifadedir. Bu kardeşlik, birbirlerine haksızlık etmemelerini gerektirmektedir ve böyle bir kardeşten görülecek bir haksızlık ise başkasının haksızlığından daha büyüktür.

"Onun doksan dokuz koyunu vardır." Buradaki koyundan kasıt hanımdır. Bu ise büyük bir hayırdır ve böyle bir kimsenin Allah'ın kendisine verdikleriyle kanaat etmesi gerekir.

"Benim ise bir koyunum var," o, ona da göz dikerek **"O koyunu da bana ver,"** onu da bana bırak ve o da benim himayeme girsin **"dedi ve konuşmada beni bastırdı."** Yani bu maksadını gerçekleştirinceye yahut gerçekleştirecek noktaya gelinceye kadar bu ısrarını sürdürdü ve lafta beni yendi.

Davud *aleyhisselam* onun bu sözlerini işitince aralarında hükmünü verdi. Onların biraz önce nakledilen sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu olay, o şahsın anlattığı gibi cereyan etmiştir. Bundan dolayı diğeri konuşma gereğini dahi duymamıştır. O halde herhangi bir kimsenin itiraz ederek "Davud *aleyhisselam* diğer davacının sözünü dinlemeden niye hüküm vermiştir?" demesinin bir anlamı yoktur.

Onun verdiği hükme gelince; o şöyleydi:

﴿ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْخُلَطَآءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسْتَغْفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ ﴾

24- Dedi ki: 'Andolsun o, senin koyununu koyunlarına katmayı istemekle sana zulmetmiş. Ortakların birçoğu, hiç şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler. Ancak iman eden ve salih ameller işleyenler hariç; ama böyleleri de ne kadar azdır!' Bunun üzerine Davud, Bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Hemen Rabbinden mağfiret diledi, secdeye kapandı ve (tevbe ederek Allah'a) **yöneldi.**

24. İşte ortakların, birlikte bulunanların pek çoğunun âdeti ve durumu budur. Bu yüzden sözlerini şöyle sürdürmüştür: **"Ortakların birçoğu, hiç şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler."** Çünkü zulüm, nefislerin bir vasfıdır.

"Ancak iman eden ve salih ameller işleyenler hariç." Çünkü onların sahip oldukları iman ve salih amel, onları zulmetmekten alıkoyar.

"Ama böyleleri de ne kadar azdır!" Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kullarımdan şükredenler pek azdır."** (Sebe, 34/13)

"Bunun üzerine," aralarında hüküm verdikten sonra **"Davud, Bizim kendisini imtihan ettiğimizi,"** onu sınadığımızı ve uyanıp kendisine gelmesi için böyle bir davayla karşı karşıya kalmasını sağladığımızı **"anladı. Hemen"** kendisinden sadır olanlar sebebiyle **"mağfiret diledi, secdeye kapandı ve"** samimi tevbe ve ibadetle Allah'a **"yöneldi."**

﴿ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ (٢٥) ﴾

25- Biz de onun bu mağfiret dileğini kabul ettik. Şüphesiz onun, nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

25. "Biz de onun bu," ondan sadır olana dair **"mağfiret dileğini kabul ettik."** Yüce Allah, ayrıca ona çeşit çeşit lütuflar da ihsan etti. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz onun, nezdimizde bir yakınlığı," yüksek bir mevkii **"ve güzel bir dönüş yeri vardır."**

Davud *aleyhisselam*'dan sadır olan bu günahı -ayrıca zikredilmesine gerek olmadığı için- Yüce Allah zikretmemiştir. Bunun ne olduğunu anlamaya kalkışmak, gereksiz bir iştir. Burada anlatılmak istenen, Yüce Allah'ın bize belirttiği üzere Allah'ın ona lütufta bulunduğu, onun da Yüce Allah'a tevbe edip döndüğü, mekânının yükseltildiği ve tevbeden sonra çok daha iyi ve mükemmel bir konuma yükseldiğidir.

﴿ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ (٢٦) ﴾

26- Ey Davud! Biz, seni yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet ve hevâya uyma! Yoksa o, seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlara ise hesap gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap vardır."

26. "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde," dinî ve dünyevî hükümleri yürürlüğe koyan **"bir halife kıldık."**

"O halde insanlar arasında hak ile"/adaletle **"hükmet."** Bu ise ancak olması gerekeni bilmekle, vakıayı bilmekle, bir de hakkı uygulayabilecek güce sahip olmakla mümkün olur.

"ve hevâya uyma!" Yakınlık, arkadaşlık, birine duyulan muhabbet veya diğerine olan öfken ve kinin dolayısıyla kimseyi kayırmaya kalkışma!

"Yoksa o" hevâ, **"seni Allah'ın yolundan saptırır,"** dosdoğru yolun dışına çıkartır.

"Allah'ın yolundan sapanlara ise," özellikle de bunu kasten yapanlara **"hesap gününü unuttuklarından,"** hesap gününden gaflete düştüklerinden **"dolayı şiddetli bir azap vardır."**

Eğer o kimseler, bu günü akıllarından çıkarmaz ve kalplerine de o günün korkusu yerleşecek olursa hiçbir zaman fitneye düşüren hevalarının arkasına takılarak haktan sapmazlar.

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾

27- Biz; göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. (Girecekleri cehennem) **ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline!**

27. Yüce Allah, gökleri ve yeri yaratmadaki eksiksiz hikmetini haber vermekte, onları boş yere, yani faydasız, amaçsız, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadığını bildirmektedir. **"Bu, kâfirlerin,"** Rableri hakkındaki **"zannıdır."** Çünkü onlar, O'nun hakkında celal ve azametine yakışmayan zanlarda bulunurlar.

"(Girecekleri cehennem) **ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline!"** Onların haksızlıklarına karşı verilecek ceza, ateş olacaktır. Ve bu azap onların her yanlarını kuşatacaktır.

Allah, gökleri ve yeri hak ile ve hak için yaratmıştır. Bu sayede kullarının O'nun bilgisinin ve kudretinin kemalini, egemenliğinin genişliğini bilmesi için var etmiştir. Yegane mabudun yalnızca O olduğunu, göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey yaratamamış varlıkların ibadete layık olmadıklarını anlasınlar, öldükten sonra dirilişin hak olduğunu, Allah'ın hayır ehliyle şer ehli arasında adil hükmünü vereceğini bilsinler, Allah'ın hikmetini bilmeyen cahiller de O'nun, vereceği hükümde iki tarafa eşit davranacağını sanmasınlar diye yaratmıştır.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾

28- Yoksa Biz, iman eden ve salih ameller işleyenlerle yeryüzünde fesat çıkaranları yahut takvâ sahipleriyle günahkârları bir mi tutacağız (sanıyorlar)?

28. Bu, Bizim hikmetimize de, hükmümüze de yakışmaz.

﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾﴾

29- (Bu,) **âyetlerini iyice düşünsünler ve olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir Kitaptır.**

29. "(Bu)... **sana indirdiğimiz mübarek,"** pek çok hayır ve pek büyük ilim ihtiva eden **"bir Kitaptır."** Her türlü sapıklıktan uzaklaştırıp hidâyete iletir ve her türlü hastalığa şifa ihtiva eder. O, karanlıklarda kendisinin aydınlığında yol alınan bir nurdur. Bu kitapta mükelleflerin gerek duyabileceği her türlü hüküm vardır. O, her bir maksada dair kat'i delilleri içerir. Sahip olduğu özellikler dolayısıyla o, Allah'ın dünyayı yarattığı günden beri gönderilmiş en üstün kitaptır.

"Âyetlerimi iyice düşünsünler," Kitabın, indiriliş hikmeti budur: İnsanlar, onun âyetleri üzerinde iyice düşünsünler, o âyetlerdeki ilimleri çıkarsınlar, sırlarını ve hikmetlerini iyiden iyiye incelesinler! Bu Kitap üzerinde iyice düşünmek, anlamlarını tefekkür etmek, tekrar tekrar onun üzerinde fikir geliştirmek sayesinde onun bereket ve hayırları elde edilir.

Bu buyruk, Kur'ân-ı Kerîm üzerinde düşünmeyi teşvik ettiği gibi bunun, amellerin en faziletlisi olduğuna, tefekkür ederek Kur'ân okumanın, bu maksadı gerçekleştirmeyen hızlıca okumadan daha faziletli olduğuna delildir.

"Olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar diye," yani sağlam akıl sahipleri, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri üzerinde iyiden iyiye düşünerek her ilmi öğrenirler ve her maksada erişirler.

Bu buyruk, kişinin aklının mükemmelliği ve doğruluğu oranında bu Kitaptan öğüt alıp yararlanabileceğine delildir.

﴿ وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ نِعْمَ ٱلْعَبْدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Biz, Davud'a Süleyman'ı bahşettik. O, ne güzel kuldu! Çünkü o, (Allah'a) çokça yönelen biri idi.

30. Yüce Allah, Davud *aleyhisselam*'dan övgüyle bahsedip başından geçen olayları ve mazhar olduğu lütufları zikrettikten sonra oğlu **Süleyman** *aleyhisselam*'**dan** da övgüyle söz ederek şöyle buyurmaktadır:

"Biz, Davud'a Süleyman'ı bahşettik." Ona Süleyman'ı lütfederek ihsanda bulunduk ve onunla gözünü aydın ettik. **"O"** Süleyman *aleyhisselam*, **"ne güzel kuldu!"** Yani o, övülmeyi gerektiren sıfatlara sahipti.

"Çünkü o," bütün hallerinde Allah'a **"çokça yönelen biri idi."** Gönülden O'na bağlıydı, hep O'na yöneliyordu. O'nu candan seviyor, O'nu anıyor, O'na dua ediyor, yalvarıp yakarıyordu.

O'nu razı edecek hususlarda bütün gayretini ortaya koyuyor, O'nun rızasını her şeyin önünde tutuyordu. Bunu gösteren olaylardan biri de şuydu:

﴿ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى
حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَىَّ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ ﴾

31- Hani ona akşam üzeri bir ayağını toynağı üzerinde dikerek duran safkan koşu atları sunulmuştu.

32- O demişti ki: 'Ben mal sevgisi yüzünden Rabbimi anmaktan geri kaldım.' Derken güneş gözden kayboldu.

33- (O:) **'Onları bana geri getirin.'** (dedi). **Sonra da boyunlarına ve ayaklarına vurmaya başladı.**

31. Süleyman'a, durdukları vakit tek ayağını tırnağı üzere dikip öbür ayakları üzerinde duran göz alıcı ve hoşa giden görünüşe sahip olan -özellikle de hükümdarlar gibi bunlara ihtiyacı olan kimseler için önemli olan- atlar sunuldu. Derken güneş battı. Böylelikle bu atlar, onu akşam namazından ve akşam üzeri Allah'ı anmaktan oyalamış oldu.

32. O da yaptığına pişman olarak, kendini Allah'ı anmaktan oyalayan şeyleri Allah için feda etmek niyetiyle Allah'ın sevgisini ve Allah'ı sevmeyi onlardan öne alarak dedi ki: **"Ben mal sevgisi yüzünden Rabbimi anmaktan geri kaldım."**

Buradaki sevmek, tercih etmek manasınadır. Yani ben mal sevgisini -özellikle de at sevgisini- tercih ederek **"Rabbimi anmaktan geri kaldım. Derken güneş gözden kayboldu."**

33. "Onları bana getirin." dedi. Sonra da **"boyunlarına ve ayaklarına vurmaya başladı."** Yani boyunlarına ve ayaklarına kılıç darbeleri indirerek onları kesmeye başladı.

﴿ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Andolsun Biz, Süleyman'ı imtihandan geçirdik ve tahtı üzerine bir ceset bıraktık. Sonra o, (tevbe ederek Allah'a) **yöneldi.**

34. "Andolsun Biz, Süleyman'ı imtihandan geçirdik." Hükümdarlığının elinden gitmesi ve ondan ayrı kalmasıyla onu sınadık. Bunun sebebi, beşer tabiatının gerektirdiği bir hata olmuştu.

"Ve tahtı üzerine bir ceset," bir şeytan **"bıraktık."** Yüce Allah, bu şeytanın onun hükümdarlık tahtına oturmasını hüküm ve takdir etmişti. Bu da Süleyman *aleyhisselam*'ın sınanması döneminde onun mülkünde tasarruf etmişti.

"Sonra o" Süleyman *aleyhisselam* tevbe ederek Yüce Allah'a **"yöneldi."**

﴿ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ ٱلرِّيحَ
تَجْرِى بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَٱلشَّيَٰطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِى ٱلْأَصْفَادِ ﴾

35- Dedi ki: 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümranlık ver! Çünkü Sen, bol bol ihsan edensin.'

36- Biz de emriyle istediği yere yumuşak bir şekilde esip giden rüzgarı onun emrine verdik.

37- Ve şeytanları, (onlardan) **her bir bina ustasını, dalgıçları ve;**

38- Zincirlerle bağlı olan diğerlerini de (onun emrine verdik).

35-38. Yüce Allah, onun duasını kabul buyurdu, onu affetti ve hükümdarlığını ona geri verdi. Ayrıca ondan sonra hiçbir kimsenin sahip olamayacağı bir mülkü de fazladan ihsan etti. Bu ise şeytanların onun emrine verilmiş olmasıydı. Onlar, ona

istediği binayı yapıyor, onun için denizlere dalıyor, oradan inciler ve süs eşyaları çıkarıyorlardı. Aralarından isyan edenler olursa onları da zincire vuruyordu.

﴿ هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- 'İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık ister ver, ister (vermeyip) yanında tut; hesapsızdır.'

39. Ona dedik ki: **"İşte bu Bizim bağışımızdır."** Onunla gözün aydın olsun. Bundan **"ister"** dilediğin kimseye **"ver, ister"** dilediğin kimseye de **"(vermeyip) yanında tut; hesapsızdır."** Bu hususta senin için herhangi bir sıkıntı yoktur, hesaba çekilmen de söz konusu değildir. Çünkü Yüce Allah, onun adaletinin mükemmel, verdiği hükümlerin çok güzel olduğunu biliyordu. Bu bağışların Süleyman *aleyhisselam*'a dünyada verilmiş olmasından, âhirette de benzeri lütufların ona verilmeyeceği sanılmasın. Aksine âhirette de onun için pek büyük bir hayır olacaktır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır.

40. Yani o, Allah'a yakınlaştırılmış, Yüce Allah'ın çeşitli lütuflarına mazhar olmuş, kendilerine lütufta ve ihsanda bulunulmuş olan kullardandır.

Davud ve Süleyman -ikisine de selâm olsun- Kıssalarından Çıkan Bazı Dersler ve Hükümler:

1. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kendisinden öncekilerin haberlerini, ibadetlerini, ileri derecedeki sabırlarını ve Allah'a yönelişlerini; onun kalbine sebat vermek ve nefsini huzura kavuşturmak için anlatmakta, bu hususta onlarla yarışma şevkini artırmak, onların yaklaşmaya çalıştıkları Yüce Allah'a yakınlaşma arzusunu harekete getirmek ve kavminin eziyetlerine karşı daha sabırlı olmasını sağlamak için hatırlatmaktadır.

Bundan dolayı Yüce Allah, kavminin eziyetlerinden ve hem onun hakkında hem de getirdiği Kitap hakkında söylediklerini zikrettikten sonra sabretmesini emretmiş, sonra da Davud'u hatırlayarak ona uymasını istemiştir.

2. Yüce Allah, Zatına itaat uğrunda hem kalben, hem de bedenen güçlü olunmasını sever ve bundan övgüyle bahseder. Çünkü bunun sonucunda itaat güzel ve çok olur, zayıflık ve gevşeklikte hasıl olmayan pek çok sonuç husule gelir. Kul, güçlü olmanın sebeplerini elde etmeye çalışmalı, gücü sarsan ve nefsin azmini kıran tembelliğe ve gevşekliğe meyletmemelidir.

3. Bütün işlerde Allah'a yönelmek, Allah'ın peygamberlerinin vasıflarından ve seçkin kullarının özelliklerindendir. Nitekim Yüce Allah, Davud ve Süleyman'dan *-ikisine de selâm olsun-* bundan dolayı övgüyle söz etmektedir. Bu yüzden onlara uyulmalı ve doğru yolu izlemek isteyenler, onların hidâyetleriyle hidâyet bulmalıdır: **"İşte bunlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy."** (el-En'am, 6/90)

4. Yüce Allah, peygamberi Davud *aleyhisselam*'a çok güzel bir ses lütfetmişti. Bu ses sayesinde Yüce Allah, tesbihle sesini yükselttiği vakit dağların ve dilsiz kuşların ona karşılık vermelerini, sabah ve akşam vaktinde onunla birlikte tesbih etmelerini sağlamıştı.

5. Allah'ın, kulu üzerindeki en büyük nimetlerinden biri de ona faydalı bir ilim nasip etmesi, insanlar arasında hüküm vermeyi ve hakkı batıldan ayırt etmeyi bilmesidir. Nitekim Yüce Allah, kulu Davud *aleyhisselam*'a böyle bir lütufta bulunmuştu.

6. Yüce Allah'ın, peygamberlerini ve seçkin kullarını, bazı yanlışlıkları olduğu zaman, onları sınayarak o sakıncalı hususun ortadan kalkmasını sağlayacak şekilde imtihan etmesi, onlara olan inâyetinin bir tecellisidir. Bunun sonucunda onlar, önceki hallerinden daha mükemmel bir hale ulaşırlar. Nitekim Davud ve Süleyman'ın *-ikisine de selâm olsun-* başından geçenler de böyledir.

7. Peygamberler, *-Allah'ın salat ve selamları üzerlerine olsun-* Yüce Allah'tan tebliğ ettikleri hususlarda hatadan masumdurlar. Çünkü risaletin maksadı, ancak bu yolla gerçekleşir. Bununla birlikte insan tabiatının gereği olan birtakım hata ve kusurları olabilir. Ancak Yüce Allah, lütfuyla bu hallerini hemen telafi etmelerini sağlar.

8. Davud *aleyhisselam* çoğu zamanlarda Rabbine hizmet etmek için ibadete tahsis ettiği bir yerde olurdu. Bu yüzden iki davacı ibadet ettiği yerin duvarını aşarak yanına varmışlardı. Çünkü o, tek başına ibadetgahına çekildi mi kimse onun yanına girmezdi. Hakkında hüküm vermesi gereken olaylar pek çok olmakla birlikte vaktinin tamamını insanlara ayırmazdı. Aksine vaktinin bir

bölümünde Rabbi ile başbaşa kalır, O'na ibadetle saadet bulurdu. Bu ibadet de bütün işlerinde ihlâslı olmasına yardımcı olurdu.

9. Yöneticilerin ve başkalarının huzuruna girerken edep kurallarına dikkat etmek gerekir. Bu iki davalı, alışılmadık bir halde ve kapının dışında başka bir yerden Davud *aleyhisselam*'ın huzuruna girdikleri vakit, o onlardan korkmuş ve bunu pek uygun bir davranış olarak görmemişti.

10. Dava taraflarının edebe aykırı davranışları ve yapmamaları gereken bir işi yapmaları, hakimin ve yöneticinin adaletle hükmetmesine engel olmamalıdır.

11. Davud *aleyhisselam* kemal derecesinde, kusurları affeden, bağışlayan, ilim sahibi biriydi. Kendisinden izin almaksızın dava tarafları onun yanına girdikleri halde onlara kızmadı. Halbuki o, bir hükümdardı. Ama onları ne azarladı, ne de onlara ağır bir söz söyledi.

12. Bir mazlumun, kendisine zulmeden kimse hakkında "Sen bana zulmettin," "Ey zalim!" veya "Ey bana haksızlık eden!" vb. sözler söylemesi caizdir. Çünkü bu iki hasım da "Biz iki davacıyız, birimiz diğerine haksızlık etti." demişlerdir.

13. Bir kişi, çok değerli ve büyük bir ilim sahibi olsa dahi kendisine öğüt verecek yahut nasihatte bulunacak bir kimseye kızmamalı ve rahatsız olmamalıdır. Aksine bu öğüdü hemen kabul etmeli ve teşekkür etmelidir. Çünkü iki davacı, Davud *aleyhisselam*'a öğüt verdikleri halde o, onların öğütlerine kızmadı, rahatsız olmadı, bu tutumları onu haktan da uzaklaştırmadı. Aksine aralarında adaletle hüküm verdi.

14. Akrabalar ve arkadaşlar arasında cereyan eden ortaklıklar, malî ve dünyevî ilişkilerin çokluğu, aralarında haksızlıklara ve birinin diğerine düşmanlık beslemesine sebep olur. Bunu önleyecek tek husus ise Allah'tan korkup takvaya sarılmak, karşılaşılan şeylere iman ve salih amel yardımıyla sabretmektir. Bu ise insanlar arasında çok az görülen bir husustur.

15. İstiğfar ve ibadet (özellikle namaz) günahlara keffârettir. Allah, Davud *aleyhisselam*'ın günahının bağışlanmasını, onun Allah'tan mağfiret dilemesine ve secdeye kapanmasına bağlamıştır.

16. Allah, kulları Davud ve Süleyman *aleyhimesselam*'a, O'na yakın olmak ve güzel bir mükâfatla ikramda bulunmuştur. Bu yüzden onların başlarından geçen bu olayların, Allah nezdindeki derecelerini eksilttiğini kimse zannetmemelidir. Bu, Yüce Allah'ın, ihlâsa erdirmiş olduğu kullarına olan lütfunu eksiksiz

ihsan etmesinin bir neticesidir. O, onları mağfiret edip günahlarının izlerini üzerlerinden giderdiği takdirde bütün bunların doğurduğu sonuçları da onlardan uzaklaştırır. Bu yüzden insanlar, onların birtakım günahlarını öğrenecek olurlarsa kalplerine onların, ilk derecelerinden daha aşağıya düştükleri kanaati doğmamalıdır. Yüce Allah, bütün olumsuz sonuçları ortadan kaldırmıştır. Kerîm ve Ğaffâr olan Allah için bu zor değildir.

17. İnsanlar arasında hükmetmek, dini bir mertebedir. Allah'ın peygamberleri ve O'nun seçkin kulları bu görevi üstlenmişlerdir. Bu görevi yerine getirenin vazifesi ise hak ile hükmetmek ve hevâdan uzak durmaktır. Hak ile hükmetmek ise şer'î hükümleri ve halleri bilmeyi gerektirir. Aynı şekilde hakkında hüküm verilecek olan meselenin türünü ve bu meselenin şer'î hükmün kapsamına sokulma keyfiyetini de bilmelidir. Bunlardan birini bilmeyen bir kimse, hüküm veremez, onun böyle bir işe kalkışması da helâl değildir.

18. Hakimin hevâdan sakınması ve hevâsının etkisi altında kalabileceğini daima hatırında tutması gerekir. Çünkü hiçbir nefis, hevâsının hükmüne girmekten uzak kalamaz. Bunun yerine o, hakkı maksat olarak gözetmek ve hasımlardan herhangi birine duyduğu sevgi veya nefreti, hüküm vereceği vakit bir kenara bırakmak için nefsiyle cihad etmeli ve ona karşı mücadele vermelidir.

19. Süleyman *aleyhisselam*, Davud *aleyhisselam*'ın faziletlerinden ve Allah'ın ona ihsan ettiği lütuflarından biridir. Çünkü O, Süleyman'ı ona bağışlamıştır. Allah'ın kuluna en büyük nimetlerinden biri de ona salih bir evlat ihsan etmesidir. Hele bu evlat bir de âlim olursa, nur üstüne nur olur.

20. Yüce Allah, **"O ne güzel kuldu! Çünkü o çokça** (Allah'a) **yönelen biri idi."** buyruğunda Süleyman *aleyhisselam*'dan övgüyle söz etmektedir.

21. Yüce Allah'ın, kullarına salih ameller ve üstün ahlâkî değerler lütfetmesi O'nun, kuluna pek çok hayır ve iyilik ihsan etmesi demektir. Lütfedip bağışlayan O olduğu halde bu nimetler dolayısıyla o kullarından övgüyle söz etmesi de apayrı bir lütuftur.

22. Süleyman *aleyhisselam* Yüce Allah'ın sevgisini bütün sevgilerden önde tutmuştur.

23. Kulu Allah'tan alıkoyup meşgul eden her şey yerilmiştir ve uğursuzdur. Öyleyse kul, böyle bir şeyden uzak durmalı ve kendisi için faydalı olan şeylere yönelmelidir.

24. Meşhur bir kaide vardır: "Bir şeyi Allah için terk edene Allah ondan hayırlısını verir." Süleyman *aleyhisselam* da nefislerce sevilen asil atları boğazlayarak Allah'ın sevgisini öne geçirdiğinde Allah, ona bunların yerine bunlardan daha hayırlısını ihsan etti.

Zira yumuşakça esen rüzgarı ona amade kılmıştı ki sabah gidişi bir aylık, öğleden sonra dönüşü bir aylık mesafe olan bu rüzgar, onun emriyle dilediği yere esip giderdi. Yine Ademoğullarının güç yetiremediği işlere güç yetiren şeytanları da ona amade kılmıştı.

25. Şeytanların/cinlerin emir altına alınması, Süleyman *aleyhisselam*'dan sonra kimseye nasip olmayacaktır.

26. Süleyman *aleyhisselam* hükümdar bir peygamberdi. Dilediğini yapardı; fakat o, adaletten başka bir şey istemezdi. Sade kul peygamber ise böyle değildir. Onun iradesi, Allah'ın emrine tâbi olur. O neyi yapar, neyi terk ederse ancak Allah'ın emriyle yapar.

Nitekim peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumu da buydu ve bu durum, diğerinden daha mükemmeldir.

﴿ وَٱذۡكُرۡ عَبۡدَنَآ أَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِنُصۡبٖ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Kulumuz Eyyûb'u da hatırla! Hani o, Rabbine, 'Şeytan, bana bitkinlik ve eziyet verdi.' diye seslenmişti.

41. Yani öğüt ve şeref sahibi bu Kitapta, **"kulumuz Eyyûb'u da"** en güzel şekliyle **"hatırla"** ve en güzel şekilde onu öv! Ona hastalık isabet etmiş ve o, bu sıkıntılara sabretmişti. Rabbinden başkasına şikâyet etmediği gibi O'ndan başkasına da sığınmamıştı.

"Hani o, Rabbine," başkasına değil de yalnızca O'na şikâyet ederek demişti ki: Rabbim, **"şeytan bana bitkinlik ve eziyet verdi,"** yani bana yorgunluk, meşakkat ve sıkıntı verdi. Şeytan, bedenine musallat olmuş ve ona üflemişti. Bunun neticesinde vücudunda yaralar açılmış, arkasından da bu yaralar irin tutmuştu. Alabildiğine sıkıntıya düşmüştü, ayrıca aile halkı ve malı da telef olup gitmişti.

﴿ ٱرۡكُضۡ بِرِجۡلِكَۖ هَٰذَا مُغۡتَسَلُۢ بَارِدٞ وَشَرَابٞ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- 'Ayağını yere vur! İşte hem yıkanacak, hem de içilecek soğuk bir su!'

42. Ona, **"Ayağını yere vur."** denildi. Yani oradan kendisiyle yıkanacağın, içeceğin bir suyun kaynaması ve böylelikle hastalığının ve seni rahatsız eden hususların senden uzaklaşıp gitmesi için ayağını yere vur! O da denileni yapınca yorgunluğu ve sıkıntıları gitti, Yüce Allah ona şifa verdi.

﴿ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنَّا وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Biz, ona tarafımızdan bir rahmet ve olgun akıl sahipleri için de bir öğüt olmak üzere aile halkını ve onlarla birlikte bir o kadarını daha bağışladık.

43. "Biz, ona tarafımızdan," kulumuz Eyyub'a -sabrettiği için- **"bir rahmet"** verdik; dünyevî ve uhrevî bir mükâfatla rahmetimizden onu mükâfatlandırdık **"ve olgun akıl sahipleri için de bir öğüt olmak üzere,"** akıl sahipleri Eyyub'un durumunu hatırlayıp ibret alsınlar ve böylelikle sıkıntılara sabredildiğinde Yüce Allah'ın, dünya ve âhirette bunun mükâfatını verdiğini ve bu durumdaki kimsenin dua etmesi halinde duasını kabul ettiğini bilsinler diye **"aile halkını"** (bir görüşe göre Yüce Allah aile halkını diriltmiştir) **"ve onlarla birlikte bir o kadarını daha"** dünyada **"bağışladık."** Yüce Allah, böylelikle onu zenginleştirdi ve ona çok büyük miktarda mal verdi.

﴿ وَخُذۡ بِيَدِكَ ضِغۡثٗا فَٱضۡرِب بِّهِۦ وَلَا تَحۡنَثۡۗ إِنَّا وَجَدۡنَٰهُ صَابِرٗاۚ نِّعۡمَ ٱلۡعَبۡدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٞ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- (Ona dedik ki:) **'Eline bir demet sap al da onunla** (hanımına) **vur ve yeminini bozma!' Gerçekten Biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu! Çünkü o,** (Allah'a) **çokça yönelen biri idi.**

44. "(Ona dedik ki:) **'Eline bir demet sap al da onunla vur ve yeminini bozma.'**" Müfessirlerin dediğine göre o, hastalığı ve sıkıntısı esnasında bir sebepten ötürü hanımına öfkelenmiş ve eğer Allah, kendisine şifa verecek olursa hanımına yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. Yüce Allah da ona şifâ vermişti. Ancak hanımı salih ve gerçekten ona iyilikte bulunan biriydi. O nedenle Yüce Allah, hem hanımına, hem de kendisine merhamet buyurdu ve ona içinde yüz tane sap bulunan bir demet ile bir defa vurarak yemininin gereğini yerine getirmesi yönünde fetva verdi.

"Gerçekten Biz onu"/Eyyûb'u **"sabırlı bulduk."** Onu pek büyük zorluklarla ve sıkıntılarla sınadık da o, Allah rızası için bunlara sabretti. **"O ne güzel kuldu!"** Rahatlık zamanında da, zorluk zamanında da, sıkıntılı zamanlarında da, bolluk zamanlarında da ubûdiyetin bütün mertebelerinde kemâle ermişti.

"Çünkü o, (Allah'a) **çokça yönelen biri idi."** Dinî ve dünyevî hususlarda Yüce Allah'a çokça yönelir, Rabbini çokça anar, O'na çokça dua eder, O'nu çok severdi ve O'na yürekten bağlıydı.

﴿ وَٱذۡكُرۡ عِبَٰدَنَآ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ أُوْلِي ٱلۡأَيۡدِي وَٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Güç ve basiret sahibi kullarımız olan İbrahim, İshak ve Yakub'u da an!

45. Yüce Allah buyuruyor ki: **"Güç,"** yani Yüce Allah'a ibadet hususunda güç sahibi, Allah'ın dini hususunda da **"basiret sahibi kullarımız olan İbrahim"** Halilullah ile oğlu **"İshak ve"** onun oğlu **"Yakub'u da"** güzel bir şekilde **"an!"**

Böylece Yüce Allah, onları hem faydalı ilme sahip olmak, hem de çokça salih amel işlemekle nitelendirmektedir.

﴿ إِنَّآ أَخۡلَصۡنَٰهُم بِخَالِصَةٖ ذِكۡرَى ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Biz, onları hususi bir özellikle seçip ihlâsa erdirmiştik ki bu özellik daima ahiret yurdunu hatırlamaktır.

46. "Biz onları hususi," pek büyük ve oldukça muazzam **"bir özellikle seçip ihlâsa erdirmiştik ki bu özellik daima ahiret yurdunu hatırlamaktır."** Âhiret yurdunu hatırlamayı onların kalplerine yerleştirdik ve en seçkin vakitlerde onun için amel işlemelerini sağladık. İhlâs ve Allah'ın gözetimi altında olma bilinci, onların daimî vasfıydı.

Ayrıca kendileri de âhiret yurdunu hatırlamanın bir sebebidirler. Öğüt alan kimseler, onların hallerini düşünerek öğüt alır ve ibret almak isteyenler de onlar vasıtasıyla ibret alırlar. Ayrıca onlar, en güzel şekilde anılan kimselerdir.

﴿ وَإِنَّهُمۡ عِندَنَا لَمِنَ ٱلۡمُصۡطَفَيۡنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Şüphesiz onlar, katımızda seçkin ve hayırlı kimselerdendirler.

47. "Şüphesiz onlar katımızda," Allah'ın en seçkin kulları arasından seçmiş olduğu **"seçkin ve"** güzel ahlâk sahibi, dosdoğru ameller işleyen **"hayırlı kimselerdendirler."**

﴿ وَٱذۡكُرۡ إِسۡمَٰعِيلَ وَٱلۡيَسَعَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ وَكُلّٞ مِّنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- İsmail'i, Elyesa'yı ve Zülkifl'i de an! Hepsi de hayırlı kimselerdendi.

48. Yani bu peygamberleri de en güzel şekilde an, en güzel övgülerle öv! Çünkü onların her biri, Yüce Allah'ın insanlar arasından seçtiği hayırlı kimselerdi. Allah, onları amel, ahlâk, övülmeye değer sıfatlar ve dosdoğru hasletlerin en mükemmeliyle seçkin kılmıştı.

﴿ هَٰذَا ذِكۡرٞۚ وَإِنَّ لِلۡمُتَّقِينَ لَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Bu, bir hatırlatmadır. Şüphe yok ki takvâ sahipleri için güzel bir dönüş yeri vardır.

49. "Bu," yani bu seçkin peygamberlere ve onların güzel vasıflarına dair anlatılanlar **"bir hatırlatmadır."** Onlar, şanı yüce, üstün ve şerefli Kur'ân-ı Kerim'de anılmış, hatırlanmışlardır. Öğüt alanlar onların durumlarından öğüt alır. Güzel örneklere uymak isteyen kimseler, onların övülmeye değer vasıflarına uyarlar. Bu anma sayesinde Yüce Allah'ın onlara lütfetmiş olduğu tertemiz vasıfları ve insanlar arasında yaydığı namları bilinmiş olur.

İşte bu, anma/hatırlama çeşitlerinden biridir. Yani hayırlı kimselerin hatırlanmasıdır. Bu anma/hatırlama çeşitlerinden biri de iyi kimselerle kötü kimselerin görecekleri karşılıkların hatırlanmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki takvâ sahipleri için,"** erkek olsun kadın olsun emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak suretiyle Rablerinden korkup sakınan kimseler için **"güzel bir dönüş yeri vardır."**

Daha sonra bu dönüş yerini etraflı bir şekilde açıklamak üzere Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَنَّٰتِ عَدۡنٖ مُّفَتَّحَةٗ لَّهُمُ ٱلۡأَبۡوَٰبُ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- (O da) **kapıları kendileri için açılmış olan Adn cennetleridir.**

50. Bu cennetin konaklarının/meskenlerinin **kapıları kendileri için açılmış olacak,** açma ihtiyacı bile duymayacaklar; orada kendilerine hizmet **edilecektir.**

Adn cennetleri, sürekli kalınacak cennetler demektir. O cennetlerde **bulunanlar,** başka bir yere gitmek istemeyeceklerdir. Çünkü o cennetlerin mükemmelliği ve nimetlerinin kemali hatırlarına böyle bir şey getirmeyeceği gibi kendileri de oradan çıkmayacak ve çıkarılmayacaklardır.

İşte bu da onların tam bir güven ve huzur içinde olacaklarına, Adn cennetlerinde kapılarının kapanmasını gerektirecek hiçbir şey bulunmayacağına delildir.

﴿ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدۡعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ وَشَرَابٖ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Onlar orada (tahtlarına) **yaslanırlar ve** (hizmetçilerinden) **pek çok meyve ve içecek isterler.**

51. "Onlar orada" süslü "(tahtlarına)" ve dayalı döşeli mekanlara **"yaslanırlar** ve (hizmetçilerinden) **pek çok meyve ve içecek isterler."** Hizmetçilerine canlarının çektiği, gözlerinin zevk alacağı meyve ve içecek türünden her şeyi getirmelerini emrederler. Bu da oradaki nimetlerin, rahatın ve huzurun kemaline, zevklerin en mükemmel şekilde olacağına delildir.

﴿ ۞وَعِندَهُمۡ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرۡفِ أَتۡرَابٌ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Yanlarında, bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış yaşıt (huriler) **vardır.**

52. "Yanlarında," onlara eş olarak verilecek olan hûrilerden **"bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış yaşıt** (huriler) **vardır."** Hem onlar sadece eşlerine bakar, hem de eşleri yalnız onlara bakar. Çünkü hepsi de çok güzeldir. Her biri diğerini sever, ondan başkasını aramaz, kimse eşinin yerine bir başkasını istemez. Onun yerinde bir başkasının olmasını arzu etmez. Bunlar **"yaşıt"** ve gençlik yaşının en mutedili, en güzeli ve en tatlısı olduğu bir yaştadırlar.

﴿ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوۡمِ ٱلۡحِسَابِ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- İşte bu (nimetler), hesap günü için size va'dedilenlerdir.

53. "İşte bu," ey takvâ sahipleri! Salih amellerinizin karşılığı olmak üzere **"hesap günü için size va'dedilenlerdir."**

﴿ إِنَّ هَٰذَا لَرِزۡقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- İşte Bu, bizim bitmez tükenmez rızkımızdır.

54. "İşte bu," nimet yurdunun sakinlerine ihsan ettiğimiz **"Bizim bitmez tükenmez rızkımızdır."** Ardı arkası kesilmez. Aksine o, bütün vakitlerde var olacak ve her an artacaktır. Keremi sonsuz, çok şefkatli, pek merhametli son derece cömert, lütfu geniş, hiçbir kimseye muhtaç olmayan, her türlü hamde layık, Latif, Rahman, mutlak egemen, Celil, Cemil, pek lütufkar, göz kamaştırıcı ihsanların sahibi, nimetleri sayılamayacak, iyiliğinin bir kısmı dahi kuşatılamayacak kadar kesintisiz ve kapsamlı lütufların sahibi yüce Rab için bunlar, pek büyük şeyler değildir.

﴿ هَٰذَاۚ وَإِنَّ لِلطَّٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٖ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Bu (muttakilerin mükafatı) **böyledir. Azgınlar için ise gerçekten kötü bir dönüş yeri vardır.**

55. "Bu (muttakilerin mükafatı) **böyledir."** Takvâ sahipleri için açıkladığımız mükâfatlar vardır.

"Azgınlar," küfür ve isyanlarında haddi aşanlar **"için ise gerçekten kötü bir dönüş yeri vardır."** Onların varacakları, dönüp girecekleri yer çok kötüdür.

Daha sonra Allah, bu yerin mahiyetiyle ilgili geniş açıklamalarda bulunmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَهَنَّمَ يَصۡلَوۡنَهَا فَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- (O da) **cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. O, ne kötü döşektir!**

56. Her türlü azabı kendinde toplamış, harareti çok çetin olan **"cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir."** Orada kendilerini her yönden kuşatacak olan bir azaba maruz kalacaklardır. Onların üstlerinde de, altlarında da ateş katmanları bulunacaktır.

"O, ne kötü döşektir!" Onlara hazırlanmış olan bu mesken ve karar yeri ne kadar da kötüdür!

﴿ هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- İşte bu; kaynar su ve irindir. Onu tatsınlar.

57. "İşte" varacakları yer **"bu;"** şiddetli azap, horluk, rezillik ve ibretli cezalara çarptırılacaklardır. **"kaynar su"** alabildiğine sıcak bir sudur ve onu içecekler de bu kaynar su onların bağırsaklarını paramparça edecek **"ve irindir. Onu tatsınlar."** içecekler arasındaki en tiksinti verici olan, tadı son derece acı, kokusu son derece iğrenç bir şeyi/irini tatsınlar.

﴿ وَءَاخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَٰجٌ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Onun türünden daha başka çeşit çeşit (azaplar da) **vardır.**

58. "Onun türünden," o kabilden **"daha başka çeşit çeşit** (azaplar da) **vardır."** Azabın her türlüsü, her çeşidi olacaktır. Bunlarla azap edilecek ve perişan olacaklardır.

﴿ هَٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا۟ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا۟ بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ ﴾

59- (Önderler diyecek ki:) **'İşte bu, sizinle birlikte** (ateşe) **zorla girecek bir gruptur. Rahat yüzü görmesin onlar! Zira ateşi boylayacaklardır.'**

60- (Tabiler de,) **'Hayır! Asıl siz rahat yüzü görmeyin! Zira bunu başımıza siz getirdiniz. Ne kötü bir yerdir burası!' diyecekler.**

59-60. Cehennem ateşine gelip bir araya toplanacakları vakit birbirlerine sövüp sayacak ve aralarında şöyle konuşacaklardır: "(Önderler diyecek ki:) **'İşte bu, sizinle birlikte** (ateşe) **zorla girecek bir gruptur. Rahat yüzü görmesin onlar! Zira ateşi boylayacaklardır."** Cehenneme atılmak üzere sonradan getirilen grup da onlara, **"'Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin! Zira bunu,"** bu azabı, ona davet etmeniz, bizi fitneye düşürüp saptırmanız ve bu azaba sebep olmanız-

dan ötürü **"başımıza siz getirdiniz. Ne kötü bir yerdir,"** hepimiz için çok kötü ve çok şerli bir kalma yeridir **"burası!' diyecekler."** Sonra da kendilerini azdırıp saptıranlara şöyle beddua ederler:

﴿ قَالُوا۟ رَبَّنَا مَن قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Diyecekler ki: 'Rabbimiz! Bunu başımıza kim getirdiyse onun ateşteki azabını kat kat artır.'

61. Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Herkese** (azap) **iki kattır. Fakat siz bilmiyorsunuz."** (el-A'raf, 7/38)

﴿ وَقَالُوا۟ مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ ٱلْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَٰهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٦٣﴾ ﴾

62- Diyecekler ki: 'Ne oluyor, kendilerini kötülerden saydığımız adamları niye (aramızda) **göremiyoruz?'**

63- 'Alaya aldığımız o kimseler (burada yok mu), **yoksa** (buradalar da) **onları gözden mi kaçırdık?'**

62. Ateşe girdikten sonra **"Diyecekler ki: 'Ne oluyor, kendilerini kötülerden saydığımız adamları niye** (aramızda) **göremiyoruz?"** Yani kötülerden olduklarını, cehennem azabını hak ettiklerini iddia ettiğimiz kimseleri niye göremiyoruz? Bunlar mü'minlerdir. Kahrolasıca cehennem ehli, onları ateşte görebilecekler mi diye onları orada arayacaklardır.

63. "Alaya aldığımız o kimseler (burada yok mu), **yoksa** (buradalar da) **onları gözden mi kaçırdık?"** Onları burada görmeyişimizin iki sebebi olabilir:

Ya biz onları kötülerden saymakla hata ettik. Aksine onlar iyi ve hayırlı kimselerdi. Onlara söylediğimiz sözler ise sadece onlarla alay etmek kabilindendi. Nitekim işin aslı da böyledir. Zira Yüce Allah, cehennemliklere şöyle buyuracaktır: **"Gerçek şu ki kullarımdan, 'Rabbimiz iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin hayırlısısın.' diyen bir topluluk vardı. Siz ise onları alaya aldınız. Öyle ki onlar**(la alayınız) **size, Beni anmayı unutturdu. Siz onlara gülüp geçiyordunuz."** (el-Mü'minûn, 109/110)

Ya da (belki de) onlar bizimle birlikte azaptadırlar, fakat gözümüzden kaçmıştır. Aslında onlar da bizimle birlikte azap görüyorlar, ama biz onları göremiyoruz.

Bu düşüncenin, dünya hayatındayken kalplerinde besledikleri bir inanç olması ihtimali vardır. Böylece onların dünyada besledikleri bu inanç ve iman ehli kimselerin ateşte azap göreceklerine çokça hüküm vermeleri kalplerinde iyice yer etmiştir, öyle ki onların ayrılmaz bir sıfatı haline gelmiştir. O bakımdan onlar cehennem ateşine de bu halleriyle girecekler ve bu sözleri söyleyeceklerdir.

Bu sözleri, dünyada hakikatleri tersyüz ettikleri gibi cehennem ateşinde de aynı şekilde hakikatleri sulandırmak maksadıyla söyleyecekleri bir söz de olabilir. Bundan dolayı A'raftakiler, cehennemdekilere şöyle diyeceklerdir: **"Kendilerini Allah'ın rahmetine erdirmeyeceğine yemin ettiğimiz kimseler bunlar mı idi? İşte onlara, 'Girin cennete, size hiçbir korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.'** (denilmiştir)." (el-A'raf, 7/49)

Yüce Allah, söz söyleyenlerin en doğrusu olduğu halde verdiği bu haberi tekid etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ ٱلنَّارِ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Cehennem ehlinin (bu şekilde) **çekişmeleri, hiç şüphesiz bir gerçektir.**

64. "Cehennem ehlinin (bu şekilde) **çekişmeleri,"** sözünü ettiğim bu karşılıklı atışmaları **"hiç şüphesiz bir gerçektir,"** bunda en ufak bir tereddüt yoktur.

﴿ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ
ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- De ki: 'Ben ancak bir uyarıcıyım. Bir, tek ve Kahhâr olan Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur.'**

66- 'O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir; Aziz'dir, Ğaffar'dır.'

65. Ey bu yalanlayıcılara gönderilen Peygamber! Senden, senin elinde olmayan ve senin yetkin olmayan şeyler isteyecek olurlarsa onlara **"de ki: Ben ancak bir uyarıcıyım."** Benim bütün yapabileceğim bundan ibarettir. Yetki Allah'ın elindedir. Ben size emir ve yasakları bildiririm, sizi hayra teşvik eder, kötülükten uzak durmaya çağırırım. **"Artık kim hidâyet bulursa o ancak kendi faydasına**

olmak üzere hidâyete ermiş olur. Kim saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur." (Yunus, 10/108)

"Bir, tek ve Kahhâr olan Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur."** İlâh olarak bilinecek ve gerçekten ibadeti hak edecek O'ndan başka hiç kimse yoktur.

Bu buyruktaki kat'i delil, Yüce Allah'ın uluhiyetini vurgulamaktadır. Bu delil, O'nun tek ve kahhar oluşudur. Yani her şeyi kahrı/idaresi altına alması, her şeyin O'nun gücünün mahkumu olmasıdır. Çünkü kahir olmak, vahdaniyeti/tek oluşu gerektirir. İki kişinin birden kahir olması mümkün değildir. Kahredici güce sahip olmakta da iki kişinin eşit olabilecekleri asla düşünülemez.

O halde kahhâr olup her şeyi gücüyle idare eden, tek ve eşsiz olandır ve tek başına kahhâr olduğu gibi ibadete de tek başına O layıktır.

66. Yüce Allah, uluhiyetini, rububiyet tevhidini ifade ederek de vurgulamaktadır: **"O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."** Onları yaratan, görüp gözeten, idarenin bütün türleriyle işlerini idare edip yürütendir.

"Aziz'dir," bunca büyük mahlukatı, kendisiyle yaratmış olduğu mutlak güce ve izzete sahip olandır.

Tevbe ederek kendisine dönüp günahlarına son verenlerin küçüğüyle büyüğüyle bütün günahlarını çokça bağışlayan **"Ğaffar'dır."**

İşte kendisine ibadet olunması gereken ve ibadete layık olan budur. Hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, zarar veremeyen, fayda sağlayamayan, hiçbir yetki ve emre sahip olamayan, güç ve iktidarı bulunmayan, günahları ve hataları bağışlama imkânına sahip olmayanlar ise ibadete layık değildirler.

﴿ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

67- De ki: 'O, büyük bir haberdir.'

68- 'Siz ise ondan yüz çevirmektesiniz.'

67. Sakındırarak, korkutarak, teşvik ederek ve uyararak **"de ki: O, büyük bir haberdir."** Yani benim size haber verdiğim öldükten sonra diriliş, kabirlerden kalkış ve amellerin karşılığının görülmesi, çokça önemsenmesi ve gözden uzak tutulmaması gereken büyük bir haberdir.

68. Fakat **"siz ise ondan yüz çevirmektesiniz."** Sanki siz, hesapla, cezayla ya da mükâfatla hiç karşılaşmayacakmış gibi davranıyorsunuz. Eğer benim

sözlerimden herhangi bir şüpheniz varsa, verdiğim bu haberde tereddütteyseniz, şunu bilin ki ben, sizlere daha önce hakkında hiçbir bilgim bulunmayan şeyleri bildiriyorum, hiçbir kitapta okumadığım şeyleri söylüyorum. Sizlere verdiğim haberler gerçektir. Herhangi bir ilave yapmadığım gibi, bir şey de eksiltmiyorum. Bunlar benim doğru söylediğimin en büyük delilidir. Size getirdiğimin hak oluşunun en açık belgesidir.

İşte bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- 'Mele-i A'lâ, birbirleri ile tartışırlarken benim onlara dair hiçbir bilgim yoktu.'

70- 'Bana ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için vahyediliyor.'

69. **"Mele-i A'lâ,"** yani melekler **"birbirleri ile tartışırlarken benim onlara dair hiçbir bilgim yoktu."** Allah, bana öğretmese, bana vahyetmese, benim bunları bilmem mümkün değildir. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

70. **"Bana ancak apaçık,"** yani uyarıcılık vasfı çok net ortada olan **"bir uyarıcı olduğum için vahyediliyor."** Gerçekten de ondan daha açık bir uyarıcı yoktur.

Daha sonra mele-i âlâda geçen tartışmayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

71- Hani Rabbin, meleklere şöyle demişti: 'Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım.'

72- 'Ona tam bir şekil verip de içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın.'

71-72. **"Hani Rabbin, meleklere"** haber vermek üzere **"Ben çamurdan,"** maddesi çamur olan **"bir beşer yaratacağım. Ona tam bir şekil verip"** cismini düzenleyip tamamlayarak **"içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın."**

﴿ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler.

74- Ancak İblis hariç. O, büyüklük tasladı. Zaten o, kâfirlerden idi.

73-74. Melâike-i kiram, onun yaratılışı tamamlanıp kendisine ruh üfleneceği vakit Rablerinin emrini yerine getirmek ve Adem *aleyhisselam*'a da saygı olmak üzere secde etmeye kendilerini hazırladılar. Adem *aleyhisselam*'ın yaratılışı, bedeni ve ruhuyla tamamlandığı vakit Yüce Allah, ilim hususunda Adem ile melekleri imtihan etti. Adem'in onlara üstünlüğü ortaya çıktı ve Allah da onlara secde emrini verdi.

"Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler. Ancak İblis hariç." O secde etmedi. Hem Rabbinin emrine hem de Âdem'e karşı **"büyüklük tasladı. Zaten o, kâfirlerden idi.."** Yüce Allah'ın ilminde de zaten kafirdi.

﴿ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- Buyurdu ki: 'Ey İblis, iki elimle yarattığım (Âdem'e) **secde etmekten seni alıkoyan nedir?** (Adem'e secde etmeyi) **gururuna mı yediremedin, yoksa** (Rabbine karşı) **kibirlenenlerden mi oldun?'**

75. Yüce Allah, onu azarlayarak **"buyurdu ki: Ey İblis, iki elimle yarattığım,"** iki elimle yaratarak diğer yaratılanlar arasında kendisine böyle bir özellik verip şerefli kıldığım, lütufta bulunduğum böyle bir varlığa **"secde etmekten seni alıkoyan nedir?"** Oysa bu, ona karşı büyüklenmemeyi gerektirir. Sen secde etmeyi **"gururuna mı yediremedin, yoksa kibirlenenlerden mi oldun?"**

﴿ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Dedi ki: 'Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.'

76. İblis, Rabbine karşı çıkarak **"dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."** Onun kanaatine göre ateş, çamurdan hayırlıydı. Bu kıyas ise tutarsızdır. Çünkü ateş; şerrin, fesadın, kibrin, gelişigüzelliğin ve hafifliğin kaynağıdır. Çamur ise ağırlığın, alçakgönüllülüğün

sembolü, çeşitli ağaç ve bitkilerin yeşertildiği/bitirildiği kaynaktır. Çamur, ateşe galip gelir ve onu söndürür. Ayrıca ateş, var olmak için başka bir maddeye ihtiyaç duyar, çamur ise kendi başına mevcuttur.

İşte bu, şeytanların elebaşısının yaptığı bir kıyastır. O, bu kıyasla Yüce Allah'ın sözlü emrine karşı gelmiştir. Bu kıyasın ne kadar batıl ve tutarsız olduğu ise açıkça ortadadır. Ya onun öğrencileri içinden kendi kıyaslarıyla hakka karşı çıkanlar hakkında ne demeli? Şüphesiz ki bütün bu kıyaslar, onun yaptığı bu kıyastan daha batıl, daha tutarsızdır.

﴿ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ ﴾

77- Buyurdu ki: 'O halde çık oradan. Çünkü sen artık kovulmuş birisin.'

78- 'Hesap gününe kadar da lanetim şüphesiz senin üzerindedir.'

77. Yüce Allah ona **"buyurdu ki: O halde çık oradan,"** semadan ve o şerefli yerden! **"Çünkü sen artık kovulmuş birisin."** Uzaklaştırılmış ve (rahmetten) kovulmuş birisisin.

78. "Hesap gününe kadar da" ebediyen ve daima **"lanetim,"** seni rahmetimden kovup uzaklaştırışım **"şüphesiz senin üzerinedir."**

﴿ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- Dedi ki: 'Rabbim, o halde diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver!'

79. Bu talebi, Âdem *aleyhisselam*'a ve onun zürriyetine duyduğu aşırı düşmanlıktandır. Böylelikle Yüce Allah'ın, azdırmasını takdir ettiği kimseleri azdırma imkânını bulmak istemiştir.

﴿ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ ﴾

80- Buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin."

81- "Bilinen vaktin (geleceği) **güne kadar."**

80-81. Yüce Allah, hikmeti böyle gerektirdiği için onun duasını kabul ederek **"buyurdu ki: Sen mühlet verilenlerdensin. Bilinen vaktin** (geleceği) **güne kadar."** Âdem'in zürriyeti tamamlanıp imtihanın da sona ereceği vakte kadar.

İblis, kendine mühlet verileceğini öğrenince murdarlığından ötürü hem Rabbine, hem Âdem *aleyhisselam*'a hem de onun soyundan gelecek olanlara karşı duyduğu düşmanlığını açıkça ortaya koydu:

﴿ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ ﴾

82- Dedi ki: 'İzzetine yemin ederim ki onların hepsini mutlaka azdıracağım.'

83- 'Ancak içlerinden ihlâsa erdirilmiş kulların hariç.'

82-83. "Dedi ki: İzzetine yemin ederim ki onların hepsini mutlaka azdıracağım." Buradaki ifadenin yemin olma ihtimali vardır. Buna göre o, Yüce Allah'ın izzeti hakkı için onların hepsini azdırmaya çalışacağına yemin etmiş olmaktadır.

"Ancak içlerinden ihlâsa erdirilmiş kulların hariç." İblis, Yüce Allah'ın, onları hile ve tuzaklara karşı koruyacağını biliyordu.

Baştaki ifadenin, yemin değil de Allah'ın izzetinden yardım dilemek anlamına gelme ihtimali de vardır. Çünkü o, her bakımdan aciz olduğunu ve Allah'ın dilemesi olmaksızın hiç kimseyi saptıramayacağını bildiği için Âdem *aleyhisselam*'ın soyundan gelenleri azdırmak için Allah'ın izzetini anarak yardım istemiştir.

O, gerçekten Allah'ın düşmanıdır. Biz de ey Rabbimiz, acizler, kusurlular olarak kendisine şeref verdiğin, mükerrem kıldığın Âdem'in zürriyetinden gelenler olarak, sahip olduğumuz her nimeti Senden diliyoruz, bunu itiraf ediyoruz. Senin o büyük izzetin, kudretin, her mahluku kuşatan rahmetinle, üzerimizdeki her türlü musibeti kendisiyle bizlerden uzaklaştırdığın merhametinle ona karşı savaşmakta, ona düşmanlık beslemekte, kötülüklerinden korumakta ve tuzaklarına düşmemek için senin yardımını istiyoruz. Bizim duamızı kabul edeceğine dair hüsnü zan besliyoruz ve bize bildirdiğin şu vaadine iman ediyoruz: **"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin, ben de duanızı kabul edeyim."** (el-Mümin, 40/60) Biz de bize emrettiğin üzere Sana dua ediyoruz. Bize va'dettiğin üzere dualarımızı kabul buyur. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin.

﴿ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾

84- Buyurdu ki: 'Hakikat şudur -ki Ben sadece hakikati söylerim-:

85- Cehennemi, andolsun sen ve onlar arasından sana uyanların hepsi ile dolduracağım.'

84. Yüce Allah **"buyurdu ki: Hakikat şudur -ki Ben sadece hakikati söylerim."** Yani hak, Benim sıfatımdır; Benim sözüm de haktır.

85. "Cehennemi andolsun sen ve onlar arasından," yanı Âdem'in zürriyetinden geleceklerden **"sana uyanların hepsi ile dolduracağım."**

﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ
بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾ ﴾

86- De ki: 'Bu (davetime) **karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben, haddim olmayan iddialarda bulunan biri de değilim.'**

87- 'O (Kur'ân) **da ancak cin ve insanlar için bir öğüttür.'**

88- 'Onun haberini(n doğruluğunu) bir süre sonra kesinlikle bileceksiniz!'

86. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara delili açıklayıp doğru yolu beyan edince Allah ona hitaben şöyle buyurmuştur: **"De ki: Buna,"** benim sizi davet etmeme **"karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben, haddim olmayan iddialarda bulunan biri de,"** hakkım olmayan bir iddiada bulunan ve bilgim olmayan şeylerin peşinden giden kimselerden **"değilim."** Ben, ancak bana vahyolunana uyarım.

87. "O," bu vahiy ve Kur'ân **"ancak cin ve insanlar için bir öğüttür."** Gerek dini, gerek dünyevi maslahatlarından kendilerine faydalı olacak her hususta ondan öğüt alırlar. Böylelikle bu Kitap, onlar için bir şeref ve yükselme sebebi olur. Onu bilenler için bu böyledir. İnat edenlere karşı ise o, aleyhte bir delildir.

Bu büyük süre gerçekten hikmetli öğütleri, büyük haberi içeren, Kur'ân'ı yalanlayıp ona karşı çıkan, Kur'ân'ı getireni de yalanlayanlara karşı kesin ve açık delilleri ortaya koyan bir süredir. O, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları ile takvâ sahiplerinin ve azgınların görecekleri karşılıkları haber vermektedir. Bundan dolayı bu sürenin baş tarafında Kur'ân-ı Kerim'in çok şerefli ve öğüt sahibi oluşuna yemin edilmekte, sürenin sonunda da onun bütün cin ve insanlar için bir öğüt olduğu dile getirilmektedir.

Bu iki ifade arasında da çokça hatırlatmalarda ve öğütlerde bulunulmaktadır. Mesela: **"Kulumuz Davud'u hatırla."** (17. âyet); **"Güç ve basiret sahibi kullarımızı... da an."** (45. âyet); **"Tarafımızdan bir rahmet ve... bir öğüt olmak üzere."** (43. âyet); **"Bu bir hatırlatmadır."** (49. âyet) gibi...

Allah'ım! Bu Kitaptan bilmediklerimizi bize öğret, gerek gafletten gerekse terk etmekten kaynaklanan unuttuklarımızı da bize hatırlat!

88. "Onun haberini(n doğruluğunu) **bir süre sonra,"** azap başınıza ineceği ve artık kurtuluş yolları tamamıyla kapanacağı vakit **"kesinlikle bileceksiniz."**

Sa'd sûresinin tefsiri, -Yüce Allah'ın lütuf ve yardımıyla- burada sona ermektedir.

سورة الزمر

ZÜMER SÛRESİ

-39-

39- ZÜMER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 75 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ۝١ إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ فَٱعْبُدِ ٱللَّهَ
مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ۝٢ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Bu Kitap, Aziz ve Hakim olan Allah tarafından indirilmiştir.

2- Şüphe yok ki Biz sana Kitabı hak ile indirdik. O halde Allah'a, dini yalnız O'na hâlis kılarak ibadet et.

1. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in azameti, bu yüce kelâmın sahibinin ve onu indirenin celalini haber vermekte ve onun Azîz ve Hakim olan Allah tarafından indirildiğini bildirmektedir.

Yani bütün mahlukatın ilahı olmak, sadece O'nun sıfatıdır. Çünkü O, azamet ve kemâl sahibidir. Aziz'dir; izzet sıfatı ile bütün mahlukatı emrinin altına almıştır. Her şey O'nun huzurunda zilletle boyun eğip itaat etmiştir. Hakim'dir; yaratmasında ve emretmesindeki hikmeti sonsuzdur.

İşte Kur'ân-ı Kerim, bu vasfa sahip olan tarafından indirilmiştir. Kelâm, onu söyleyenin (mütekellimin) bir sıfatıdır. Sıfat da sahibine tâbidir.

Allah nasıl ki her bakımdan kâmilse ve hiçbir şekilde benzeri yoksa, O'nun kelâmı da aynı şekilde her bakımdan kâmil ve benzersizdir. İşte tek başına bu, Kur'ân-ı Kerîm'in mertebesine delâlet eden yeterli bir sıfattır.

2. Bununla birlikte Allah, bu Kitabın kemâlini, kimin üzerine indirildiğini belirterek daha da açıklığa kavuşturmaktadır. Şöyle ki bu Kitap, insanların en şereflisi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerine indirilmiştir.

Böylelikle bu Kitabın Allah tarafından indirilmiş kitapların en şereflisi olduğu, yine onun en şerefli şekilde, yani "hak ile" indiği de anlaşılmış olmaktadır. Bu Kitap, herhangi bir tartışma ve tereddüdün söz konusu olmadığı hak ile insanları karanlıklardan aydınlığa çıkartmak için indirilmiştir.

Bu Kitap, verdiği doğru haberlerinde ve adaletli hükümlerinde de hakkı içermektedir. Delâlet ettiği her husus, ilmî bütün yolların delâletiyle hakkın en muazzam türüdür. Hakkın dışında ise sapıklıktan başka bir şey olamaz.

Bu Kitap, Hak tarafından indirildiğinden, insanlığı doğru yola iletmek üzere hakkı ihtiva ettiğinden ve insanların en şereflisine indirilmiş olduğundan dolayı çok büyük bir nimettir. O halde bu nimetin şükrünü edâ etmek; dini, ihlâs ile sadece Allah'a has kılmak gerekir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O halde Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet et!" Yani gerek İslâm, gerek iman ve ihsan makamları, gerek şeriatın zahirî hükümleri, gerekse de batını hükümleriyle dinini tamamıyla sadece Allah'a halis kıl, bunları ihlâsla yerine getir. Bu ise bütün bunları sadece Allah için, yalnızca O'nun rızasını gözeterek, bunun dışında herhangi bir maksat gütmemek suretiyle gerçekleşir.

﴿ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ ﴾

3- Dikkat edin! Halis din, yalnız Allah'ındır. O'nun dışında dostlar edinenler, 'Biz, bunlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.' (derler.) **Şüphesiz Allah, ihtilâf ettikleri hususlar hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah, yalancı ve kâfir/nankör hiç kimseyi hidâyet erdirmez.**

3. Bu, ihlâs emrini vurgulayan bir buyruktur ve kemâlin bütünüyle Yüce Allah'a ait olduğunu açıkladığı gibi bütün yönleriyle kullarına lütüfkâr olduğunu da açıklamaktadır.

O halde aynı şekilde bütün şaibelerden arınmış, saf ve halis din de yalnız O'nundur. Bu da hem Zatı için, hem de en seçkin kulları için beğenip seçtiği ve onlara uymalarını emrettiği dindir.

Çünkü bu din; sevilmesi, korkulması, kendisinden ümit edilmesi, kullarının ihtiyaçlarını karşılamakta kendisine dönülmesi hususlarında yalnızca Yüce Allah'ın ilâh edinilmesini içerir. İşte kalpleri ıslah eden, temizleyen ve arındıran din budur. Yani ibadette ve hiçbir hususta O'na ortak koşmamaktır.

Çünkü Allah, şirkin/ortaklığın her türünden uzaktır. Ortak koşulan hiçbir şeyde Yüce Allah'a ait bir şey olamaz. Çünkü ortaklığa en muhtaç olmayan O'dur. Diğer taraftan şirk, kalpleri de, ruhları da ifsad eder. Dünya ve âhirette insanları en ileri derecede bedbahtlığa mahkûm eder.

Bundan dolayı Allah, tevhid ve ihlâsı emrettikten sonra Zatına ortak koşulmasını da yasaklamış ve ortak koşanların yerilmiş olduklarını bildirmiştir:

"O'nun dışında dostlar edinenler," ibadetlerini ve dualarını O'ndan başkalarına yönelterek onları dost, yardımcı ve hami edinenler, **"Biz, bunlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz,"** yani ihtiyaçlarımızı Allah'a arz etsinler ve O'nun nezdinde bize şefaat etsinler diye ibadet ediyoruz, yoksa biz bunların yaratmadığını, rızık vermediklerini ve hiçbir şeye sahip olamadıklarını biliyoruz, derler ve bu sözleriyle kendilerini mazur göstermeye çalışırlar. Ama bu şekilde davrananlar, O'nun emrettiği ihlâsı terk etmiş ve en büyük haram olan şirke kalkışma cür'eti göstermiş, kendisine denk hiçbir kimse bulunmayan O yüce yaratıcıyı ve mutlak hükümdarı, yaratılmış hükümdarlara kıyas etmişlerdir.

Bozuk akıllarına ve hasta görüşlerine dayanarak şu kanaati ileri sürmüşlerdir: "Nasıl ki hükümdarların yanına ancak onlar tarafından kabul görmüş kimseler ve birtakım şefaatçiler/aracılar vasıtasıyla çıkılır; nasıl ki onların yönetimleri altında bulunanların ihtiyaçlarını kendilerine arz eden ve onların işlerine bakmaları için merhamet duygularını harekete geçiren ve bu hususta gerekli ortamları hazırlayan yardımcıları/bakanları vardır; işte Yüce Allah da böyledir."

Halbuki bu, yapılabilecek en tutarsız kıyaslamadır. Üstelik bu, yüce yaratıcı ile yaratılmış bir mahluku birbirine eşit görmeyi de ihtiva eder. Halbuki yaratılanla yaratan arasında çok büyük bir fark olduğu akıl, nakil ve fıtrat yönünden sabittir.

Zira hükümdarların, kendileriyle yönetimleri altındakiler arasında aracılara ihtiyaç duymaları, yönettiklerinin durumlarını bilmeyişlerinden dolayıdır. Bu yüzden yönettiklerinin durumlarını kendilerine bildirecek kimselere ihtiyaçları vardır. Bazen de ihtiyaç sahibi kimselere kalplerinde bir merhamet bulunmayabilir. Bu yüzden kalplerini yönetilenlere karşı yumuşatacak, onlara merhamet duymalarını sağlayacak kimselere, şefaatçilere ve yardımcılara, kendilerinden çekinecekleri kimselere gerek vardır. Bu kişilerden çekinerek, onların hatırlarını kırmayıp isteklerini yerine getirerek aracı oldukları kimselerin ihtiyaçlarını karşılarlar. Kendileri de aynı şekilde muhtaç kimsedirler. O nedenle fakirlik korkusuyla bazen muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamayabilirler.

Rabbimiz Yüce Allah ise ilmiyle açığı da, gizlisi de dahil her şeyi kuşatmıştır. O'nun kullarının ve egemenliği altında bulunanların hallerini kendisine bildirecek kimselere ihtiyacı yoktur. O yüce Rabbimiz, merhametlilerin en merhametlisi, cömertlerin en cömerdidir. Kullarına merhamet etmesini sağlamak için yarattıklarının hiçbirine muhtaç değildir. Aksine O, kullarına kendi nefislerinden de annebabalarından da daha merhametlidir. Onları Kendisinin merhametine nail olmalarını sağlayacak sebeplere teşvik eden, bu sebepleri yerine getirmeye davet eden O'dur. Kendileri için isteyemedikleri menfaatleri O, onlar için ister. O, hiçbir şeye muhtaç olmayan mutlak Ğani'dir, çok zengindir. Baştan sona bütün yaratılmışlar bir alanda toplanacak olsalar ve O'na isteklerini arzetseler, O da onların her birine isteyip temenni ettiği her şeyi verecek olsa, hiçbir şekilde O'nun zenginliğinden, O'nun nezdinde bulunanlardan bir şey eksilmez. Denize bir iğne daldırılıp çıkartıldığında o iğne denizden ne eksiltiyorsa ancak o kadarını eksiltebilirler.

Bütün şefaatçiler O'ndan korkar, O'nun izni olmaksızın hiç kimse şefaat edemez. Şefaat, bütünüyle O'nun elindedir.

İşte bu gibi farklarla Yüce Allah'a ortak koşanların cahilliği, onların büyük çaptaki akılsızlıkları ve O'na karşı ne kadar küstah oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Yüce Allah'ın şirki affetmeyişinin hikmeti de anlaşılmaktadır. Çünkü şirk, Allah'a dil uzatmak, O'nun şanına leke sürmektir.

Bundan dolayı Allah, ihlâs sahibi kimselerle müşriklerden oluşan iki kesim hakkında -müşrikler için tehdit içeren bir ifadeyle- şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah, ihtilâf ettikleri hususlar hakkında aralarında hüküm verecektir."**

Böylece Yüce Allah'ın hükmünün, ihlâs sahibi mü'minleri Naîm cennetlerine yerleştireceği, Allah'a ortak koşanlara da cennete girmeyi haram kılacağı ve onların cehennem ateşinde barınacağı yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

"Şüphe yok ki Allah, yalancı ve kâfir/nankör hiç kimseyi hidâyet erdirmez." Dosdoğru yolu izleme tevfikini onlara ihsan etmez.

Çünkü böyleleri, kendilerine gelen onca öğüt, delil, belge ve mucizeye rağmen bir türlü bu sıfatlarından uzaklaşmayan kimselerdir. Yüce Allah, onlara pek çok delil göstermişti; ama onlar bunları bile bile inkâr edip kâfir olmuş ve onları yalanlamışlardır.

Böylelerine Allah nasıl hidâyet versin ki? Bunlar zaten kapıyı kendi yüzlerine kendileri kapatmıştır. Bundan dolayı Yüce Allah, onların kalbine mühür vurmakla onları cezalandırmıştır. Artık böyleleri iman etmez.

﴿ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ ﴾

4- Eğer Allah, bir evlât edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. Ama O, bundan münezzehtir. O, tek ve Kahhar olan Allah'tır.

4. **"Eğer"** o akılsız insanların iddia ettiği gibi **"Allah bir evlât edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi."** Yarattığı varlıklar arasından dilediğini seçer, kendisine tahsis eder ve onu evlat konumuna çıkartırdı. Ayrıca bir eş edinmeye de ihtiyacı olmaz. Ama **"O, bundan münezzehtir."** Kâfirlerin zannettiklerinden ve inkârcıların nispet ettiklerinden çok yücedir. **"O, tek ve Kahhar olan Allah'tır."** Zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde tektir. Hiçbir hususta O'nun benzeri ve eşi yoktur. O'nun evladı olsaydı vahdaniyetinde O'na benzer bir varlık olması gerekirdi. Çünkü evlat, onun bir parçası olurdu.

O, Kahhâr'dır; ulvî ve süflî âlemin tümünde hükmünü geçirendir. Eğer O'nun bir evladı olsaydı, bu evladı bunların dışında kalırdı ve babasının nazlı bir çocuğu olurdu, O'nunla özel bir münasebeti bulunurdu. Yüce Allah'ın birliği ve dilediğine istediği hükmünü geçirmesi (Kahhâr oluşu) birbirinden ayrılmaz vasıflardır. Çünkü bir ve tek olan, ancak Kahhâr olur, Kahhâr olan da ancak bir ve tek olur. Bu da bütün yönleriyle O'nun ortağı bulunduğu iddiasını ortadan kaldırır.

﴿ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ ۖ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾ ﴾

5- O, gökleri ve yeri hak (bir amaç) **ile yaratmıştır. Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar. Güneşi ve ayı** (sizin hizmetinize) **boyun eğdirmiştir ki her biri** (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider. Dikkat edin; O, Aziz'dir, Ğaffar'dır.**

5. Allah **"gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile,"** hikmet ve maslahatla, kullarına emir vermek, yasak koymak, onlara (yaptıklarına karşılık) mükâfat veya ceza vermek için **"yaratmıştır."**

"Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar." Birini diğerinin yerine geçirir; her ikisi bir anda, bir arada bulunmaz. Aksine onlardan biri geldi mi, diğerinin saltanatı ortadan kalkar.

"Güneşi ve ayı" düzenli ve akış yasaları belli bir şekilde **"boyun eğdirmiştir."** Güneş ve ayın **"her biri"** Yüce Allah'ın onlara boyun eğdirişinin bir sonucu olarak **"belirli bir süreye kadar akıp gider."** Bu belirli süre, bu dünya yurdunun harap olup sona ermesidir.

Yüce Allah, bu yurdun bütün araçlarını, güneşini, ayını harap edecek ve mahlukatı yeni bir yaratılışla yaratacaktır. Böylelikle onlar ebedilik yurdu olan cennet veya cehennemde karar kılacaklardır.

"Dikkat edin, O," hiçbir şekilde yenik düşürülemeyen ve her şeyi gücünün mahkûmu kılan **"Aziz'dir."** Hiçbir şey O'na direnemez. Bunca büyük mahlukatı yaratıp bunların hepsini kendi emriyle hareket edecek şekilde boyun eğdirmiş olması da O'nun Aziz oluşunun bir tecellisidir.

Tevbe eden mü'min kullarının günahlarını bağışlayan **"Ğaffar'dır."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Muhakkak Ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip hidâyet üzere olana karşı çok mağfiret ediciyim." (Tâ-Hâ, 20/82)

O, kendisine şirk koştuktan sonra pek büyük âyetlerini görüp de tevbe eden ve kendisine yönelen kimselerin günahlarını da bağışlayandır.

Yüce Allah'ın Azîz oluşunun bir tecellisi de şudur:

﴿ خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ
فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- O, sizi tek bir candan yarattı. Sonra da ondan eşini var etti. Sizin için ehlî hayvanlardan sekiz eş indirdi. O, sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde farklı yaratılış aşamalarından geçirerek yaratıyor. İşte bunları yapan, Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur. O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?**

6. Çokluğunuza, yeryüzünün dört bir tarafına yayılmış olmanıza rağmen **"O sizi bir candan yarattı. Sonra da ondan eşini,"** O eşiyle eşi de onunla sükûn bulsun ve bu yolla üzerlerindeki nimet tamamlansın diye **"var etti."**

"Sizin için ehlî hayvanlardan sekiz eş indirdi." Size rahmet olmak üzere ve katından indirilmiş belli bir miktara göre onları O yaratmıştır ki bunlar, En'âm sûresinde sözünü ettiği dört çiftir: **"Sekiz eş** (yaratmıştır)**: Koyundan iki eş, keçiden iki eş... deveden iki eş, sığırdan da iki eş yarattı."** (el-En'âm, 6/142-143)

Yüce Allah'ın, pek çok hayvanı kullarının maslahatı için indirmiş olmasına rağmen özellikle bunları zikretmesi, faydalarının çokluğu, maslahatlarının kapsamlılığı ve üstünlükleri dolayısıyladır. Diğer taraftan bunlar, başka hayvan türlerinin elverişli olmadığı birtakım şeylere özellikle elverişlidirler. Kurban edilmek, Harem bölgesine hediye kurbanı olarak gönderilmek, akıka olarak kesilmek, onlarda zekâtın farz olması, diyet olarak yalnızca bunların verilebilmesi gibi...

Yüce Allah, annemizin ve babamızın yaratılışını belirttikten sonra insanların yaratılışının başlangıcını beyan etmektedir: **"O, sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde,"** batın karanlığı, rahim karanlığı ve eş/zar karanlığı olmak üzere **"farklı yaratılış aşamalarından geçirerek yaratıyor."** Yani sizin yaratılışınızın aşamaları, ardı arkasına geliyor ve siz, hiçbir mahluk eli değmeyecek, hiçbir göz tarafından görülmeyecek bir halde bulunuyorsunuz. Bu daracık yerde sizi görüp gözeten ve besleyen O'dur.

"İşte bunları yapan, Rabbiniz Allah'tır." Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı amade kılan, sizi yaratan, sizin için davarları ve pek çok nimetleri yaratan, sizi gözetip büyüten, besleyen, işlerinizi çekip çeviren, yegane mabud ve ilâh O'dur. Yaratmasında ve rububiyetinde hiçbir ortağı olmadığı gibi ulûhiyetinde de hiçbir ortağı yoktur, bir ve tektir. Bundan dolayı -devamla- şöyle buyurmaktadır:

"Hükümranlık yalnız O'nundur. O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"** Yüce Allah, yalnızca kendisinin ibadeti hak ettiğini ve sadece kendisine ihlâsla ibadet edilmesi gerektiğini açıkladıktan sonra nasıl olur da hiçbir şey çekip çeviremeyen ve hiçbir işte en ufak bir dahli ve yetkisi bulunmayan put ve heykellere ibadete yönelirsiniz!

﴿ إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ
وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٧﴾ ﴾

7- Eğer kâfir olursanız (bilin ki) **Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz. Şayet şükrederseniz bundan sizin faydanız için razı olur. Hiçbir günahkar nefis, bir başkasının günahını yüklenmez. Sonra dönüşünüz yalnız Rabbinizedir. O da size, yapmakta olduklarınızı haber verecektir. Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir.**

7. **"Eğer kâfir olursanız** (bilin ki) **Allah'ın size ihtiyacı yoktur."** İtaatinizden fayda görmediği gibi, küfrünüzün de O'na bir zararı olmaz. Ancak size vermiş olduğu emir ve yasaklar, size olan katıksız lütuf ve ihsanının bir tecellisidir.

"Bununla birlikte O," kullarına ihsanının kemali dolayısıyla **"kullarının kâfir olmalarına razı olmaz."** Çünkü O, küfrün, kendilerini bir daha mutluluğa kavuşmaları söz konusu olmayacak şekilde bedbahtlığa sürükleyeceğini bilir. Diğer taraftan onları Zatına ibadet etsinler diye yaratmıştır. Bütün varlıkların yaratılış gayesi budur. Bu yüzden onları kendisi için yaratmış olduğu bu amacı terk etmelerine razı olmaz.

"Şayet" Yüce Allah'a, O'nu tevhid etmek ve dini yalnız O'na halis kılmak suretiyle **"şükrederseniz, bundan sizin faydanız için razı olur."** Çünkü O size merhametlidir. Size ihsanda bulunmayı sever ve sizin kendisi için yaratıldığınız gayeye uygun davranmanızı arzu eder.

O, şirk koşmanızın zararını görmediği gibi, amellerinizden ve tevhidinizden de bir fayda sağlamaz. Diğer taraftan sizin her birinizin hayır ya da şer türünden ameli kendisine aittir:

"Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez. Sonra," kıyamet günü **"dönüşünüz yalnız Rabbinizedir. O da size, yapmakta olduklarınızı haber verecektir."** O, haber vereceği hususları ilmiyle kuşatmış, Kalemi bunları tespit etmiş, Hafaza melekleri de sizin yaptıklarınızı yazmışlardır. Azalarınız yaptıklarınıza dair şahitlik edecektir. Bu yüzden her birinize hak ettiği karşılığı verecektir.

"Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir." Yani O, bizzat kalpleri bildiği gibi onlardaki iyilik ya da kötülük vasıflarını da bilir.

Yani Yüce Allah, tam ve eksiksiz bir adalet ile amellerinin karşılığını verecektir.

﴿ وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴾

8- İnsanın başına bir zarar gelse o, Rabbine yönelerek O'na dua eder. Sonra Allah, ona katından bir nimet verirse o daha önce O'na dua ettiğini unutur ve Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar. De ki: 'Küfrünle biraz (daha dünyadan) **faydalan! Zira sen cehennemliklerdensin.'**

8. Yüce Allah, kuluna olan lütfunu, ihsanını ve iyiliğini; buna karşılık kulunun şükürsüzlüğünü haber vermektedir. Zira o kendisine; hastalık, fakirlik yahut denizde veya bir başka yerde bir sıkıntının dokunması halinde Allah'tan başka hiçbir kimsenin kendisini kurtaramayacağını bilir, bundan dolayı da Yüce Allah'a yönelerek yalvarıp yakarır, başına gelen bu musibet ve sıkıntıyı gidermesi için O'nun yardımına sığınır ve bu hususta ısrar eder. **"Sonra"** Yüce Allah **"ona,"** onun bu darlık ve sıkıntısını açmak suretiyle **"katından bir nimet verirse o daha önce O'na dua ettiğini,"** Allah'a yalvarıp yakardığını **"unutur,"** başına hiçbir sıkıntı gelmemiş gibi yoluna devam eder ve Allah'a ortak koşmasını sürdürür.

"...ve Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar." Yani hem kendisi sapmak, hem de başkasını saptırmak için bunu yapar. Çünkü başkasını saptırmak, sapmanın bir sonucudur. Yüce Allah burada sonucu zikrederek sebebi de ifade etmiş olmaktadır.

İşte Yüce Allah'ın nimetine şükredecek yerde nankörlük eden bu azgın kimseye **"de ki: Küfrünle biraz** (daha dünyadan) **faydalan. Zira sen cehennemliklerdensin."** Sonuçta cehenneme girildikten sonra dünyada kendisinden yararlanılan şeylerin kişiye hiçbir faydası olmaz.

"Ne dersin? Biz onları nice seneler (dünyadan) **faydalandırsak, sonra onlara va'dolundukları** (azap) **gelse, faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olur mu hiç?"** (eş-Şuarâ, 26/205-207)

﴿ أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾ ﴾

9- (O mu) yoksa gece saatlerini kıyamda ve secdede geçiren, âhiretten korkup Rabbinin rahmetini uman itaatkar kimse mi (hayırlıdır)? **De ki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak olgun akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.'**

9. Bu buyrukla Allah'ın itaati gereğince amel eden kimseyle böyle olmayan ve alim ile cahil arasında bir karşılaştırma yapılmakta, bunların birbirlerinden farklı oldukları gerçeğinin aklî bir gerçek olduğu ve farklılıklarının da kesin bilindiği ortaya konulmaktadır. Rabbine itaatten yüz çevirip hevâsının peşinden giden kimse; ibadetlerin en faziletlisi olan namazı, en faziletli vakit olan gece saatlerinde kılan ve Allah'a itaat eden bir kimse gibi değildir.

Böyle bir kimseyi Yüce Allah, çok amelde bulunmak ve amellerin en faziletlisini işlemekle nitelendirdikten sonra, Allah'tan korkmakla ve O'ndan mükâfat ummakla da vasfetmektedir. Korkmasının sebebi, geçmişte işlemiş olduğu günahları dolayısıyla âhirette karşılaşması muhtemel olan azaptır. Umduğu şey ise Allah'ın rahmetidir. Böylelikle Yüce Allah, bu kimseyi hem zahiren amelde bulunmakla, hem de batınî amelleri işlemekle nitelendirmektedir.

"De ki: Hiç," Rablerini, O'nun şeriatını, amellere vereceği karşılığı, bütün bunlardaki sırları ve hikmetleri **"bilenlerle"** bunlardan hiçbir şeyi **"bilmeyenler bir olur mu?"** Geceyle gündüz, aydınlıkla karanlık, suyla ateş bir olmadığı gibi, bunlarla onlar da elbette bir olmazlar.

"Ancak olgun akıl sahipleri" yani zeki ve arı duru akıl sahipleri kendilerine öğüt verildiği vakit **"düşünüp öğüt alır."**

İşte yüce olanı bayağı olana, ilmi cahilliğe, Allah'a itaati O'na muhalefete tercih edenler bunlardır. Diğer taraftan bunlar, sonuçlar üzerinde düşünmeye yönelten akıllara da sahiptirler. Bu halleriyle onlar, aklı bulunmayan ve onu kullanmayanlardan ayrılmaktadırlar. Çünkü onlar, kendi hevâlarını ilâh edinirler.

﴿ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ
إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ ﴾

10- De ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkup sakının! Bu dünyada ihsanda bulunanlara bir güzellik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Sabredenlere de ecirleri elbette hesapsız verilecektir."

10. Yani yaratılanların en şereflileri olan mü'minlere seslen ve onlara en faziletli haslet olan takvâyı emret. Takvâlı olmalarını gerektiren sebebi de hatırlat. Bu da, Allah'ın onların Rabbi olması ve onlara türlü nimetler ihsan etmesidir. Bu gerçek, onların Rableri olan Allah'tan korkup sakınmalarını gerektirir. Yüce Allah'ın kendilerine lütfedip ihsanda bulunduğu iman da bu sebeplerden birisidir. Yani bu da onların takvâlı olmalarını gerektirir. Nitekim bu, "Ey cömert kişi, sadaka ver! Ey kahraman kişi, savaş!" demek gibidir.

Diğer taraftan dünya hayatında onları gayrete getirecek mükâfatı da söz konusu ederek **"Bu dünyada"** Rablerine ibadet etmek suretiyle **"ihsanda bulunanlara bir güzellik,"** bol rızık, huzurlu bir kalp ve hakka açık bir gönül **"vardır."** Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olduğu halde salih amel işlerse Biz, şüphesiz ona çok güzel bir hayat yaşatırız."** (en-Nahl, 16/97)

"Allah'ın arzı geniştir." Herhangi bir yerde O'na ibadet etmeniz engellenirse Rabbinize ibadet edebileceğiniz, dininizi uygulama imkânı bulabileceğiniz başka bir yere hicret edin.

Yüce Allah, **"Bu dünyada ihsanda bulunanlara bir güzellik vardır."** buyurduğundan ve bu ifade umumi olduğundan dolayı bazı kimselerin aklına, "İyilikte bulunan herkese bu dünyada bir güzellik vardır. Ama yeryüzünde iman edip de orada zulüm, baskı ve sıkıntılara maruz kalan kimseler için bu güzellik gerçekleşmemektedir." gibi bir düşünce gelebileceğinden dolayı Yüce Allah böyle bir kanaati, **"Allah'ın arzı geniştir."** buyruğuyla bertaraf etmektedir. Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruklarıyla dile getirdiği bir müjde söz konusudur: "*Ümmetimden hak üzere muzaffer kalmaya devam edecek bir kesim daima bulunacaktır. Kendilerini yardımsız bırakanların ve onlara muhalefet edenlerin onlara bir zararları olmayacaktır. Onlar, Allah'ın emri* (kıyamet) *gelinceye kadar bu hal üzere devam edeceklerdir.*"[15]

İşte bu gerçeğe bu âyet-i kerime işaret etmekte ve bu hususa çok yakından temas etmektedir. Şöyle ki: Yüce Allah, arzının geniş olduğunu bildirmektedir. Bir yerde O'na ibadet etmeniz engellenirse bir başka yere hicret edin, bu da her zaman ve her mekânda geçerli umumi bir buyruktur. Hicret edecek herkesin müslümanlar arasında bir barınağı ve sığınağı mutlaka bulunur. Orada mutlaka dinini uygulama imkânı bulacağı bir yer de bulur.

15 Buhârî, 4814; Müslim, 2955.

"Sabredenlere de ecirleri elbette hesapsız verilir." Bu da bütün sabır çeşitleri hakkında umumidir. Yüce Allah'ın acı veren takdirlerine karşı sabredip bunlardan dolayı öfkelenmemek, masiyetlerine karşı direnerek onları işlememek, eda edinceye kadar itaati üzere sabretmek şeklindeki bütün sabır çeşitleri buna dahildir.

Yüce Allah, sabredenlere ecirlerini hesapsız, yani sınırsız, sayı ve miktar söz konusu olmaksızın vereceği vaadinde bulunmaktadır. Bunun böyle olmasının tek sebebi, sabrın fazileti, Allah nezdindeki yüksek konumu ve bütün işlere yardımcı oluşundan dolayıdır.

﴿ قُلْ إِنِّيٓ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ ﴾

11- De ki: 'Ben, Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet etmekle emrolundum.'

12- 'Yine bana, müslümanların ilki olmam da emredildi.'

11. Yani ey Peygamber, insanlara **"de ki:"** Ben, Yüce Allah'a, dinimi O'na halis kılarak ibadet etmekle emrolundum. Bu da sûrenin baş tarafında yer alan: **"O halde Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet et."** (2. âyet) buyruğunda geçmektedir.

12. "Yine bana, müslümanların ilki olmam da emredildi." Çünkü ben, insanları Rablerine davet eden ve O'na götüren yolu gösteren biriyim. O halde verdiği emirlerin gereğini ilk yerine getiren, böylece ilk teslim/müslüman olan kişi ben olmalıyım.

Bu emrin Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ve ona uyanlardan olduğunu iddia edenler tarafından yerine getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu yüzden zahir amellerde İslâm'ın gereğini yapmak ve hem zahir hem de bâtın amellerde yalnız Allah için ihlâslı olarak amel işlemek şarttır.

﴿ قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ ﴾

13- De ki: 'Ben şayet Rabbime isyan edersem, gerçekten büyük bir günün azabından korkarım.'

13. "De ki: Ben," bana emretmiş olduğu ihlâsla amelde bulunmak ve İslâm'ın gerektirdiği işleri yapmak hususlarında **"şayet Rabbime isyan edersem, gerçekten büyük bir günün azabından korkarım."** Ki o günde Allah'a şirk koşan, ebedî olarak azapta kalacaktır, Allah'a isyan eden de o gün cezalandırılacaktır.

﴿ قُلِ ٱللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِى ﴿١٤﴾ فَٱعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْخَـٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾ ﴾

14- De ki: 'Ben dinimi Allah'a halis kılarak yalnız O'na ibadet ederim.'

15- 'Artık siz (ey müşrikler!) **O'ndan başka dilediğinize ibadet edin.' De ki: 'Asıl hüsrana uğrayanlar, Kıyamet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini hüsrana sokanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık hüsran budur!'**

14-15. Bu buyruklar, Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza ibadet etmem, siz de benim ibadet ettiğime tapanlar değilsiniz. Sizin taptıklarınıza ben ibadet edecek değilim, siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de bana!"** (el-Kâfirûn, 109/1-6)

"De ki: Asıl hüsrana uğrayanlar, Kıyamet gününde" mükâfattan mahrum kaldıklarından ve oldukça vahim bir azabı hak ettiklerinden **"hem kendilerini hem de ailelerini hüsrana sokanlardır."**

Yani Kıyamet gününde Yüce Allah, onları ailelerinden ayıracak, böylece çok büyük üzüntülere gark olacaklar ve hüsranları da pek büyük olacaktır.

"Dikkat edin! İşte apaçık hüsran budur." Bunun benzeri bir hüsran olamaz ve bu, sürekli bir hüsrandır. Bundan sonra kâr sağlamak, hatta hüsrandan kurtulmak söz konusu olmayacaktır.

Daha sonra karşı karşıya kalacakları ileri derecedeki bedbahtlığı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥ ۚ يَـٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Onların üzerlerinde ateşten tabakalar olduğu gibi altlarında da ateşten tabakalar vardır. İşte Allah bununla kullarını korkutuyor. Ey Benim kullarım! Benden korkup sakının!

16. "Onların üzerlerinde ateşten tabakalar," yani pek büyük bulutları andıran azap tabakaları ve parçaları **"olduğu gibi altlarında da böyle tabakalar vardır. İşte"** cehennem ehlinin azabı ile ilgili yaptığımız bu açıklamalar, Yüce Allah'ın kendisi vasıtasıyla kullarını rahmetine doğru sürüklediği bir kamçı gibidir. Ayrıca **"Allah bununla kullarını korkutuyor. Ey benim kullarım, Benden korkup sakının."** Yüce Allah, böylelikle bedbaht kimselere hazırlamış olduğu azabı, kullarını takvâya çağıran bir sebep, azabı gerektiren şeylerden de alıkoyucu bir engel yapmıştır.

Her şeyde kullarına rahmet buyuran, Allah'a ulaştırıcı yolları kendilerine kolaylaştıran, bu yolları izlemeye teşvik eden, nefislerin arzuladığı her bir hususla şevklerini artıran ve kalplerine huzur veren Allah'ın şanı ne yücedir! Yine kendi rızası dışında bir maksatla amel işlemekten alabildiğine sakındıran ve bu gibi amelleri terk etmeye iten sebepleri de anlatan Yüce Allah, bütün kusurlardan münezzehtir.

﴿ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ
الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ ﴾

17- Tâğûta ibadet etmekten sakınan ve Allah'a yönelenler var ya işte onlara müjde vardır. O halde sen de müjde ver o kullarıma ki;

18- Onlar sözü dinleyip en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini doğru yola ulaştırdığı kimselerdir. İşte olgun akıl sahibi olanlar da onlardır.

17. Yüce Allah suçlu günahkarların cezasını belirttikten sonra kendisine yönelenlerin halini ve mükâfatlarını da beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Tâğût'a ibadet etmekten sakınan..." buyruğunda geçen **"tâğût"**tan kasıt, Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her şeydir. Yani tâğûta ibadet etmekten uzak durun, denmektedir.

Bu ifade hikmeti sonsuz, her şeyi bilen Yüce Allah tarafından kullanılmış en güzel belirleyici ifadelerden biridir. Çünkü buradaki övgü, ancak tâğûta ibadet etmekten uzak duranları kapsamaktadır. Ayrıca **"Allah'a"** ibadet etmek ve dini yalnızca O'na halis kılmak suretiyle **"yönelenler"** ve böylelikle putlara ibadetten yüz çevirerek her şeyi bilen mutlak hakim Allah'a ibadete, şirk ve masiyetlerden tevhid ve itaate dönenlere **"işte onlara,"** ölçüsünü ancak kendilerine bunu ikram

edenin tespit edebileceği, vasıflarını da ancak O'nun bilebileceği çapta bir **"müjde vardır."**

Bu müjde, dünya hayatında güzel övgü, salih rüya, Allah tarafından Rabbanî inâyete mazhar olmak gibi hususları kapsar ki Rabbani inâyetin içerisine O'nun dünyada ve âhirette kendilerine ikramda bulunmayı irade buyurması da girer.

Yine ölüm esnasında, kabirde ve kıyamet gününde de onlara müjde vardır. Bu müjdenin sonu ise Kerim olan Rabbin, cennette onlara lütfedeceği rızasının, iyilik, ihsan ve güvenin kendilerini sonsuza kadar kapsayacağına dair onlara vereceği müjdedir.

Yüce Allah, onlar için bir müjde olduğu haberini verdikten sonra, peygamberine onlara bu müjdeyi vermesini de emretmekte, ayrıca hangi sıfatları ile bu müjdeye layık olduklarını da belirterek şöyle buyurmaktadır:

18. "Onlar sözü dinleyip en güzeline uyarlar." Burada söz, her türlü sözü kapsayacak şekilde cins/tür anlamındadır. Yani onlar, tercih edilmesi gerekenle kendisinden sakınılması gerekeni birbirinden ayırmak için sözü dinlerler. Doğruluktaki kararlılıklarının ve akıllılıklarının bir sonucu olarak da sözün en güzeline tâbi olurlar. Kayıtsız şartsız olarak sözlerin en güzeli de Allah'ın ve Rasûlünün kelâmıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir..."** (ez-Zümer, 39/23)

Bu âyet-i kerimede bir incelik vardır: Bu övülmeye değer kimselerin sözü dinleyip en güzeline tâbi oldukları haber verilince sanki şöyle bir soru sorulmuştur: "Olgun akıl sahibi kimselerin sıfatlarını taşımak için ve bir kimsenin onu tercih ettiği için olgun akıl sahiplerinden olduğunu bilebilmek için sözün en güzelini bilmenin bir yolu var mıdır?" Buna cevap olarak da şöyle denilmiş gibidir: Evet, sözün en güzeli, Yüce Allah'ın şu buyruğuyla işaret ettiği sözdür: **"Allah, sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir."**

"İşte onlar, Allah'ın kendilerini doğru yola," ahlâk ve amellerin en güzeline **"ulaştırdığı kimselerdir. İşte olgun"**/temiz **"akıl sahibi olanlar da onlardır."** Akıllarının ve kararlılıklarının bir neticesi olarak onlar, güzel olanı da, olmayanı da bilirler ve tercih edilmesi gerekeni tercih ederler. İşte aklın alâmeti budur, hatta aklın bunun dışında bir alâmeti de yoktur. Sözlerin güzelini ve çirkinini birbirinden ayırdedemeyen kimse, olgun akıl sahibi olamaz. Yahut ayırdetmekle birlikte arzuları aklına galip geldiğinden dolayı (aklı arzusuna tâbi olup) en güzel olanı tercih etmeyen bir kimsenin aklı da eksiktir.

﴿أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنتَ تُنقِذُ مَن فِي النَّارِ ﴿١٩﴾﴾

19- Hakkında azap sözü hak olmuş kişiyi; evet, ateşte olan o kişiyi sen mi kurtaracaksın?

19. Yani sapıklığı, inadını ve küfrünü sürdürmesi sebebiyle hakkında azap sözü hak olmuş kimsenin, hidâyet bulmasına imkan yoktur. Sen de kaçınılmaz olarak ateşe girecek olan böyle bir kimseyi asla kurtaramazsın.

﴿لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾﴾

20- Fakat Rablerinden korkup sakınanlara gelince; onlar için birbirleri üzerine bina edilmiş, altlarından da ırmaklar akan köşkler vardır. (Bu,) **Allah'ın vaadidir. Allah da vaadinden dönmez.**

20. Gerçek zenginlik ve tam anlamıyla kurtuluş, takvâ sahipleri için söz konusudur. Allah, onlar için öyle lütuflar, öyle nimetler hazırlamıştır ki bunun ölçüsünün, miktarının tespit edilmesine imkân yoktur.

"Onlar için" oldukça yüksek ve süslü **"köşkler"** vardır. Bu köşklerin güzelliği, göz alıcılığı, nezaheti ve şeffaflığı dolayısıyla içeriden dışarıları, dışarıdan da içerileri görülür. Bunlar o kadar yüksektir ki, semanın doğu veya batı ufkunda görülen oldukça uzaktaki bir yıldız gibidirler.

İşte bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **"Birbirleri üzerine bina edilmiş,"** altın ve gümüşten yapılmış, sıvaları en değerli miskten olan, **"altlarından da"** kaynayıp coşan **"ırmaklar akan köşkler vardır."** Bu ırmaklar, o pek güzel bahçeleri, tertemiz ağaçları sular. Bu ağaçlar da son derece lezzetli ve türlü mahsuller ve olgun meyveler verir.

"(Bu,) **Allah'ın vaadidir. Allah da vaadinden dönmez."** O, bu mükâfatı takvâ sahiplerine va'detmiştir. Bu vaadi gerçekleştirmesi muhakkaktır. Bu yüzden gerçek kulları, takvânın gereklerini eksiksiz olarak yerine getirsinler ki O da onların mükâfatlarını eksiksiz versin.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا
أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

21- Görmez misin ki Allah, gökten bir su indirir de onu yeryüzündeki birtakım kaynaklara sevkedip (oralarda depolar), **sonra da onunla çeşitli renklerde türlü ekinler çıkarır. Daha sonra o ekinler kurur da sen onları sararmış bir halde görürsün. Sonra da Allah onları çer-çöpe dönüştürür. Şüphesiz bunda olgun akıl sahipleri için öğüt vardır.**

21. Yüce Allah, olgun akıl sahiplerine gökten indirdiği suyu, bu suyu yeryüzündeki kaynaklara akıttığını, yani bu kaynaklara kolaylıkla çıkartılabilecek şekilde yerleştirdiğini hatırlatmaktadır.

"Sonra onunla çeşitli renklerde türlü ekinler," buğday, mısır, arpa, pirinç vb. mahsuller **"çıkarır. Daha sonra o ekinler"** olgunlaştıktan sonra ya da herhangi bir afet ve salgın hastalığın meydana gelmesi halinde **"kurur da sen onları sararmış bir halde görürsün. Sonra da Allah onları"** ufalanmış **"çer-çöpe dönüştürür. Şüphesiz bunda olgun akıl sahipleri için öğüt vardır."** Onlar bununla Rablerinin inâyetini ve kullarına olan rahmetini hatırlarlar.

Çünkü onlara bu suyu elde etme yollarını kolaylaştırmış, yeryüzündeki mahzenlere o suyu onların menfaatlerine uygun bir şekilde depolamıştır. Onlar, bundan ilâhî kudretin kemalini, yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği gibi ölüleri de dirilteceğini düşünüp anlarlar. Yine onunla, bütün bunları yapanın mutlak olarak ibadete hak sahibi olduğunu da bilirler.

Allah'ım, Sen bizleri kendilerinden övgüyle söz ettiğin, kendilerine ihsan ettiğin akıllarla hidâyete ilettiğin, Kitabının sırlarını, harikulade âyet ve belgelerini başkalarının ulaşamayacağı şekilde gösterdiğin o olgun akıl sahiplerinden eyle! Şüphesiz Sen bağışı sınırsız olansın.

﴿أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ
أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾﴾

22- Allah'ın göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden gelen bir nur üzere bulunan kimse hiç (böyle olmayanla bir) **midir? O halde Allah'ın zikrinden yana kalpleri kaskatı kesilenlerin vay haline! İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.**

22. Yani Allah'ın, göğsünü İslâm için genişleterek hükümlerini kabule, onların gereğince -gönül hoşluğu, göz aydınlığı ve basiret içinde- amel etmeye dair kalbine genişlik verdiği kimse -ki bu **"böylece Rabbinden gelen bir nur üzere bulunan kimse"** buyruğuyla kastedilen kimsedir- hiç böyle olmayan kimse gibi olur mu?

Buyruğun bu anlamda olduğuna delil, Yüce Allah'ın, **"Allah'ın zikrinden yana kalpleri kaskatı kesilenlerin vay haline!"** buyruğudur. Yani böylelerinin kalpleri, Allah'ın Kitabı dolayısıyla yumuşamaz, O'nun âyetlerinden ibret ve öğüt almaz. Allah'ı anmakla da bu kalpler huzur bulmaz. Bilakis bu kalpler, Rabbinden yüz çevirerek başkasına yönelirler. İşte böyleleri için çok çetin bir azap vardır, pek büyük kötülükler onları beklemektedir. Vay onların haline!

"İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler." Gerçek dostundan yüz çevirenin sapıklığından daha büyük çapta sapıklık var mıdır? Halbuki bütün mutluluk, bahtiyarlık O'na yönelmektedir. Gerçek dostunu anmayarak kalbi kaskatı kesilen ve kendisine zarar veren her şeye yönelenden daha bedbaht kim olabilir?

﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾﴾

23- Allah, sözün en güzelini müteşâbih ve tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir ki onda (bulunan uyarı ve tehditlerden) **dolayı Rablerinden korkanların derileri ürperir. Sonra da derileri ve kalpleri, Allah'ın** (vaat ve teşvik içeren) **zikriyle yumuşayıp yatışır. İşte bu, Allah'ın hidâyetidir ki O, onunla dilediğine hidâyet verir. Allah'ın saptırdığı kimseyi ise doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.**

23. Yüce Allah, indirdiği Kitabından bize haber vermektedir ki o, kayıtsız şartsız **"sözün en güzeli"**dir. Sözün en güzeli, Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelamı olup da indirilen kitapların en güzeli de Kur'ân-ı Kerîm'dir. En güzel o olduğuna göre onun lafızları da lafızların en açığı, en anlaşılı olanıdır. Onun ihtiva ettiği manalar en yüce anlamlardır. Çünkü o, hem sözleriyle hem manasıyla sözün en güzelidir. Ayrıca **"müteşâbih"**tir. Yani güzellikte birbirine benzerdir. Sözleri, birbiriyle uyumu ve hiçbir şekilde birbiriyle çelişmemesi açısından da birbirine benzerlik arzederler. Öyle ki bir kimse bu sözler üzerinde düşünüp tefekkür ettiği

takdirde onun açık olmayan anlamlarının dahi düşünenlerin gözlerini kamaştırdığını ve böyle bir sözün ancak hikmeti sonsuz olanın ve her şeyi bilenin sözü olacağına kesinlikle karar verdiğini ve bunun, sözleri arasındaki uyumdan kaynaklandığını görür. İşte bu buyruktaki "müteşâbih" terimiyle kastedilen budur.

Yüce Allah'ın, **"Sana Kitabı indiren O'dur. Ondaki bir kısım âyetler muhkemdir, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihtir."** (Âl-i İmran, 3/7) buyruğunda geçen **"müteşabih"** ile ise pek çok kimsenin anlamını açıkça kavrayamadığı ve ancak muhkemlerin ışığında değerlendirilmesi halinde bu yönlerinin açığa çıktığı buyruklar kastedilmektedir. Bundan dolayı, **"Ondaki bir kısım âyetler muhkemdir, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihtir"** buyrulmakta ve böylelikle müteşabihlik vasfı Kitabın sadece bir bölümü hakkında söz konusu edilmektedir.

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyet-i kerimede ise "müteşabihlik," Kitabın tümü hakkında söz konusudur. Yani güzelliği itibarıyla bu Kitabın buyrukları birbirine benzemektedir. Çünkü Yüce Allah burada, **"Sözün en güzelini"** buyurmaktadır ki bu da sûreler ve âyetleri kapsarr. Belirttiğimiz yönlerden de hepsi birbirine benzemektedir.

"Tekrar edilen"/mesanî, yani kıssaların, ahkâmın, vaadin ve tehdidin, hayırlıların ve şerlilerin vasıflarının, Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının, tekrar tekrar zikredildiği Kitap demektir.

Bu da bu Kitabın üstünlüğünün ve güzelliğinin bir neticesidir. İnsanlar Kur'ân'ın, kalpleri arındıran ve ahlâkı kemale erdiren anlamlarına muhtaçtırlar ve bu anlamlar, kalpler için, ağaçların yaşaması için gerekli olan su gibidir. O nedenle nasıl ki ağaçlar uzun aralıklarla sulandığında zayıflar, hatta telef olurlarsa, sıkça sulandıkları takdirde de güzelleşip faydalı mahsuller verirlerse, işte kalbin de aynen böylece Yüce Allah'ın kelâmının ihtiva ettiği manaları her zaman için tekrar tekrar dinlemeye ihtiyacı vardır.

Aynı şekilde herhangi bir mana Kur'ân'ın tümünde yalnızca bir defa tekrarlanacak olsa, onun kalpte gerekli etkiyi yapmayacağı ve istenen sonucu doğurmayacağı açıktır.

Bundan dolayıdır ki ben de bu tefsirde bu güzel yolu seçtim, tefsirini yaptığım kitabın üslubuna uydum.

Bu yüzden bu tefsirde herhangi bir yere gönderme yaptığım görülmez. Aksine her yerde ilgili açıklamaların tam anlamıyla verilmeye çalışıldığını ve daha

önceden geçen benzer açıklamaların göz önünde bulundurulmadığı görülür. Her ne kadar kimi yerlerdeki açıklamalar daha geniş ve anlatılanlar daha çok ise de genelde bu, böyledir.

İşte Kur'ân okuyan ve onun manaları üzerinde düşünen kimsenin de üzerinde düşünmedik hiçbir yer bırakmaması gerekir. O, böylelikle pek çok hayır elde etmiş, sayılamayacak kadar büyük faydalar sağlamış olur.

Kur'ân-ı Kerim, bu üstün değere ve azamete sahip olduğundan dolayı, hidayet bulan gerçek akıl sahiplerinin kalplerini etkilemiştir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Onda** (bulunan uyarı ve tehditlerden) **dolayı Rablerinden korkanların derileri ürperir.**." Buna sebep ise o Kitapta oldukça korkutucu ifadelerin yer almasıdır.

"**Sonra da derileri ve kalpleri, Allah'ın** (vaat ve teşvik içeren) **zikriyle yumuşayıp yatışır.**" Yani Allah'ın umutlandırıcı ve teşvik edici buyrukları zikredildiği zaman da onların derileri ve kalpleri yatışır.

Çünkü bu Kitap, kimi zaman hayırlı amel işlemeye onları teşvik eder, kimi zaman da kötü işler yapmaktan onları korkutup sakındırır.

"**İşte bu,**" Yüce Allah'ın sözünü ettiği Kur'ân-ı Kerim'in onları etkilemesi, "**Allah'ın hidâyetidir.**" Allah tarafından kullarına ihsan edilmiş bir hidâyettir. Allah'ın onlara lütuf ve ihsanının bir parçasıdır.

"**O, onunla,**" yani ondan dolayı, onun vesilesiyle kullarından "**dilediğine hidâyet verir.**"

"**İşte bu, Allah'ın hidâyetidir.**" buyruğuyla şunun kastedilmiş olma ihtimali de vardır: "**İşte bu,**" yani size niteliklerini belirttiğimiz Kur'ân-ı Kerim "**Allah'ın hidâyetidir.**" Ancak bu Kitaptan hareketle izlenen yol Allah'a götürür.

"**O, onunla,**" kulları arasından niyeti güzel olduğu için "**dilediğine hidâyet verir.**"

Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: "**Allah, onunla rızasına uyanları selamet yollarına iletir.**" (el-Maide, 5/16)

"**Allah'ın saptırdığı kimseyi ise doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.**" Çünkü Allah'a, ancak O'nun ihsan edeceği başarıyla ulaşmak mümkündür. Böyle bir başarı ise O'nun Kitabına yönelmekle elde edilir. Bu gerçekleşmezse hidâyet yolunu bulmaya imkân yoktur. Çünkü geriye ancak apaçık bir sapıklık ve oldukça alçaltıcı bedbahtlıktan başka bir şey kalmaz.

﴿ أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِۦ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّٰلِمِينَ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾

24- Kıyamet günü feci azaptan (elleri bağlı olduğu için) **yüzü ile korunmaya çalışacak olan kimse hiç** (böyle olmayanla bir) **midir?** (O gün) **zalimlere, 'Tadın kazandıklarınızı!' denir.**

24. Yani Yüce Allah'ın hidâyet verdiği, lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran yolu izleme başarısını ihsan ettiği bir kişiyle sapmış olup inadını sürdüren ve ölene kadar böyle devam eden kişi bir olur mu hiç? Nihayet kıyamet günü geldiğinde o, pek büyük bir azapla karşılaşır ve insan organlarının en şereflisi olan yüzüyle kendini çok az miktarı dahi onu etkileyecek olan o azaptan korumaya çalışır. Elleri ve ayakları zincire vurulmuş olacağından yüzüyle kendini korumaya çalışır.

Küfür ve masiyetlerle kendi nefislerine zulmetmiş olan "**zalimlere de**" azar olarak "**'Tadın kazandıklarınızı!' denir.**"

﴿ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Onlardan öncekiler yalanlamıştı da azap onlara hiç fark etmedikleri bir yerden geliverdi.

25. "**Onlardan önceki**" ümmetler de bunların yalanladığı gibi "**yalanlamıştı da azap onlara hiç fark etmedikleri bir yerden,**" onlar gafilken, gündüzün başında ya da öğle vakti dinlenmek üzere uyumaya çekildikleri bir sırada "**geliverdi.**"

﴿ فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ ٱلْخِزْىَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْـَٔاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Böylece Allah, onlara dünyada rüsvaylığı tattırdı. Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

26. "**Böylece Allah, onlara dünyada**" azabı yaşatmak suretiyle "**rüsvaylığı tattırdı.**" Böylelikle hem Allah'ın huzurunda hem de yarattıkları karşısında rezil rüsvay oldular.

"**Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!**" O halde bunlar da yalanlamada ısrar etmekten sakınmalıdırlar. Yoksa onlara da öncekilere isabet eden azap gelir.

﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da, düşünüp öğüt alsınlar diye insanlar için her türlü misali verdik.

27. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de hayır ve şer ehline, tevhide ve şirke dair bütün misalleri verdiğini haber vermektedir ki bu misaller, eşyanın hakikatlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bundaki hikmet, **"düşünüp öğüt alsınlar diye"**dir. Yani Biz hakkı onlara açıkladığımız takdirde onu öğrenip gereğince amel etsinler diyedir.

﴿ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Korkup sakınsınlar diye de (bu Kitabı) **hiçbir eğriliği olmayan, Arapça bir Kur'ân olarak** (indirdik).

28. "Korkup sakınsınlar diye de," Allah'tan gereği gibi korksunlar, takvalı olsunlar diye Biz, onlar için gerek ilmî gerek amelî takvânın yollarını, her şeyiyle dosdoğru ve Allah'ın kendisinde her türlü misalden örnekler verdiği Arapça Kur'ân ile kolaylaştırmış bulunuyoruz.

"Hiçbir eğriliği olmayan" bir Kitaptır bu. Yani bu Kitapta herhangi bir tutarsızlık, herhangi bir açıdan eksiklik yoktur. Ne lafızlarında ne manalarında. Bu, o Kitabın mükemmel derecede dengeli ve her şeyiyle dosdoğru olduğunu göstermektedir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Hamd, kuluna Kitabı indiren** ve **onda hiçbir eğriliğe yer vermeyen Allah'adır ki O, dosdoğru bir kitaptır."** (el-Kehf, 18/1-2)

"Arapça bir Kur'ân olarak," özellikle Araplar için lafızları açık, manaları kolay, Arapça bir Kur'ân olarak indirilmiştir.

﴿ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Allah, birbirleriyle çekişip duran birkaç ortağın/efendinin sahip olduğu bir adam ile sadece bir efendiye ait olan bir başka adamı misal verir. Hiç bu ikisinin durumu eşit olur mu? Hamdolsun Allah'a! Fakat onların çoğu (bu gerçeği) **bilmezler.**

29. Yüce Allah, şirk ve tevhide dair bir misal vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah birbirleriyle çekişip duran birkaç ortağın/efendinin sahip olduğu bir adam,"** yani bir köle **"ile sadece bir efendiye ait olan bir başka adamı misal verir."** Birinci kölenin, ortak efendileri pek çok olduğu, herhangi bir hususta ve herhangi bir halde ittifak etmeleri söz konusu olmadığı için rahat etmesi mümkün değildir. Aksine onun hakkındaki isteklerinde çekişme ve anlaşmazlık yaşarlar. Herkesin ayrı bir isteği vardır ve onun yerine getirilmesini ister. Onlardan biri, bir işi yapmasını isterken, öteki bir başkasını ister. Böyle anlaşmazlık yaşayan ortakları bulunan bir kimsenin hali acaba nasıl olur?

Diğer taraftan ikinci bir kişinin ise sadece bir efendisi vardır. Ve o da efendisinin maksadını bilmektedir, bundan dolayı da tam bir rahat içindedir.

"Hiç bu ikisinin," yani bu iki adamın **"durumu eşit olur mu?"** Asla olmaz.

İşte müşrikin durumu da böyledir. Onun da birbiriyle anlaşmazlık içinde olan ortakları vardır. Kimi zaman birine dua eder, kimi zaman ötekine. Böyle bir kimsenin istikrarsız olduğu, kalbinin hiçbir noktada huzur ve sükûn bulmadığı görülür. Muvahhid ise ihlâsla Rabbine ibadet eder; sadece O'na bağlıdır. Allah onu başkasının ortaklığından kurtarmıştır. O bakımdan böyle bir kimse tam bir rahat içindedir, huzur ve sükunu da mükemmeldir. Şimdi **"Hiç bu ikisinin durumu eşit olur mu?"**

Hakkı batıldan ayırt ettiği ve cahillere doğru yolu göstermediği için **"Hamdolsun Allah'a! Fakat onların çoğu bilmezler."**

﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

30. Hepiniz kaçınılmaz olarak öleceksiniz. Nitekim bir yerde şöyle buyrulmaktadır: **"Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi eğer sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?"** (el-Enbiyâ, 21/34)

﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Sonra da Kıyamet günü Rabbinizin huzurunda (toplanıp) **muhakeme olacaksınız.**

31. "Sonra da kıyamet günü Rabbinizin huzurunda (toplanıp)" hakkında anlaşmazlık ettiğiniz hususlarda **"muhakeme olacaksınız."** O da adaletli hükmüyle haklıyı haksızdan ayıracak ve herkese amelinin karşılığını verecektir. **"Allah, onların yaptıklarını bir bir saymıştır, onlarsa O'nu unutmuşlardır."** (el-Mücâdele, 58/6)

﴿ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى ٱللَّهِ وَكَذَّبَ بِٱلصِّدْقِ إِذْ جَآءَهُۥٓ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Allah hakkında yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?

32. Yüce Allah, hem uyararak hem de haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah hakkında yalan söyleyenden"** daha zalim hiç kimse yoktur. Bu ise Yüce Allah'a, ya celâline yakışmayan şeyleri nispet etmekle ya peygamberlik iddiasında bulunmakla ya da "Yüce Allah şöyle buyurmuştur," "şöyle haber vermiştir," "şöyle hükmetmiştir." vb. diyerek yalan söylemekle olur.

Bu da Yüce Allah'ın, "(Şeytan,) **Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."** (el-Bakara, 2/169) buyruğunun kapsamına dahildir. Bu, kişinin cahil olması halinde böyledir. Aksi takdirde Allah hakkında olmadık şeyleri bile bile söylemek çok daha çirkindir.

"Ve hak kendisine geldiğinde onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir?" Apaçık belgelerle desteklenmiş haliyle kendisine gelen hakkı yalanlayan kişiden daha zalim var mıdır? Böyle bir hakkı yalanlamak büyük bir zulümdür. Çünkü bunu yapan kişi, hakkı, açıkça kendisine belli olduktan sonra reddetmektedir. Eğer hem Allah'a yalan isnat etmekte hem de doğruyu yalanlamakta ise bu sefer zulüm üstüne zulüm yapmış olur.

"Kâfirler için," kendilerinden intikam alınmasını, aynı zamanda her zalim ve kâfirden de Allah'ın hakkının alınmasını sağlayacak olan **"cehennemde yer mi yok?"** Çünkü **"Şirk pek büyük bir zulümdür."** (Lokmân, 31/13)

Allah, yalancıyı ve yalanlayıcıyı, onun işlediği suçu ve cezasını beyan ettikten sonra, doğru sözlü olup doğru söz söyleyeni, doğrulayanı ve onun mükâfatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلَّذِى جَآءَ بِٱلصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِۦٓ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Doğruyu getirene ve onu doğrulayanlara gelince işte onlar, takva sahiplerinin ta kendileridir.

33. Söz ve amelinde **"doğruyu getirene"** buyruğunun kapsamına, hem peygamberler hem de onların görevlerini ifa ederek Allah'ın haberleri ve hükümleri hakkında doğru söyleyen ve amellerinde dürüst olan kimseler girmektedir.

"Ve onu doğrulayanlar..." Çünkü kişi, doğruyu getirmekle birlikte kibri yahut onu söyleyeni ve getireni küçük görmesi dolayısıyla o doğruyu tasdik etmeyebilir. O bakımdan bir kimsenin bu özelliğinin övülmesi için, mutlaka doğru söylemesi ve doğruyu tasdik etmesi gerekir. Doğru söylemesi, bilgi sahibi ve adaletli olduğuna, doğruyu tasdik etmesi de alçakgönüllü oluşuna ve büyüklenmediğine delildir.

"İşte onlar," yani her iki hususu bir arada gerçekleştirme başarısını elde edenler **"takva sahiplerinin ta kendileridir."**

Çünkü takvânın bütün özellikleri, hakkı doğru söylemek ve onu tasdik edip doğrulamaktan geçer.

﴿ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu, ihsan sahiplerinin mükâfatıdır.

34. "Onlar için Rableri katında," mükâfat kabilinden hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği türden **"diledikleri her şey vardır."** Lezzet verici türlerden ve arzulanan şeylerden dileyip istedikleri her şey, hazır halde önlerine gelecektir.

"İşte bu," Allah'a, O'nu görüyormuşçasına, O'nu görmüyorlarsa dahi O'nun kendilerini gördüğüne kesin olarak inanarak ibadet eden ve aynı zamanda Allah'ın kullarına da iyilikte bulunan **"ihsan sahiplerinin mükâfatıdır."**

﴿ لِيُكَفِّرَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

35- Böylece Allah, işlediklerinin en kötü olanlarını örter ve yapmakta olduklarının en güzeli ile de onları mükâfatlandırır.

35. İnsanın amelinin üç durumu vardır: Ya en kötüdür, ya en iyidir, ya da en kötü de değildir en iyi de değildir.

Sonuncu kısım mubahlar kısmıdır ve bu kısmın, mükâfat ya da ceza ile bir ilgisi yoktur. En kötü ameller, günahların tümüdür; en iyi ameller ise bütün itaat ve ibadetlerdir.

İşte bu açıklamalar ışığında âyet-i kerimenin anlamı ve Yüce Allah'ın, **"Böylece Allah, işlediklerinin en kötü olanlarını örter."** buyruğunun manası açıklık kazanmaktadır. Yani Allah, ihsan ve takvâları sebebiyle onların küçük ve büyük günahlarını bağışlar.

"Ve yapmakta olduklarının en güzeli ile de onları mükâfatlandırır." Yani bütün iyiliklerinin karşılığını verir: **"Allah, şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez.** (Yapılan) **bir iyilik olursa onu kat kat artırır ve katından büyük bir mükâfat verir."** (en-Nisa, 4/40)

﴿ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ وَيُخَوِّفُونَكَ بِٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Hiç, Allah, kuluna yetmez mi? Bir de kalkmış seni O'ndan başkaları ile korkutmaya çalışıyorlar! Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.

36. "Hiç, Allah, kuluna yetmez mi?" Kendisine ibadet eden, emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan, özellikle de Rabbine en mükemmel derecede ibadet eden kişi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e lütfu, keremi ve inâyetinin bir gereği olarak Yüce Allah, din ve dünyasıyla ilgili bütün hususlarda elbette yetecektir ve ona karşı kötülük yapmak kastıyla dikilenlerin kötülüğünü kendisinden uzaklaştıracaktır. **"Bir de kalkmış seni O'ndan başkaları ile,"** putların ve heykellerin sana kötülük yapacağını belirterek **"korkutmaya çalışıyorlar!"** Bu ise onların azgınlıkları ve sapıklıklarından dolayıdır. **"Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola iletecek hiç kimse yoktur."**

﴿ وَمَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِى ٱنتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Allah, kimi de doğru yola iletirse onu da saptıracak hiç kimse yoktur. Allah, Aziz ve intikam sahibi değil midir?

37. Çünkü hidâyete iletmek ve saptırmak Yüce Allah'ın elindedir. O ne dilerse o olur, neyi dilemezse o da olmaz. **"Allah, Aziz,"** yani her şeyi kahr u galebesi altında tutan, izzetiyle de kuluna yeterli gelerek ona tuzak kuranların tuzaklarını bertaraf eden, mükemmel izzet (güç ve kudret) sahibi olan **"ve"** kendisine isyan edenlere karşı da **"intikam sahibi değil midir?"** O halde O'nun intikam almasını gerektiren hususlardan uzak durun!

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَنِىَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَٰشِفَٰتُ ضُرِّهِۦٓ أَوْ أَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَٰتُ رَحْمَتِهِۦ ۚ قُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan andolsun ki: 'Allah' diyeceklerdir. De ki: 'O halde söyleyin bakalım, eğer Allah bana bir zarar vermeyi dilerse O'nun dışında yalvardıklarınız, O'nun zararını uzaklaştırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet vermeyi dilerse onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?' De ki: 'Allah bana yeter. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanırlar.'

38. Yani eğer seni Allah'tan başkası ile korkutan şu sapıklara sorsan ve bizzat kendi sözlerini kendi aleyhlerine delil olarak ortaya koyarak desen ki: **"Gökleri ve yeri kim yarattı?"** Taptıkları ilâhlarının herhangi bir şeyi yarattığını -kesinlikle- söylemeyeceklerdir. Aksine bunları yaratan yalnız ve yalnız **"'Allah' diyeceklerdir."**

Yüce Allah'ın kudreti açıkça ortaya çıktıktan sonra uydurdukları ilâhlarının da acizliğini yine kendilerine söyleterek **"de ki: O halde söyleyin bakalım, eğer Allah bana bir zarar vermeyi dilerse O'nun dışında yalvardıklarınız, O'nun zararını,"** onu büsbütün ortadan kaldırmak ya da bulunduğu halden daha hafif bir hale gelmesini sağlamak suretiyle **"uzaklaştırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet,"** din ya da dünyama dair bir fayda **"vermeyi dilerse onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?"** Onu tutup bana ulaşmasına mani olabilirler mi?

Şöyle diyeceklerdir: Hayır, onlar herhangi bir sıkıntıyı gideremezler ve herhangi bir rahmeti de engelleyemezler. Yüce Allah'ın yegane mabud, bütün varlıkların tek yaratıcısı, tek başına fayda sağlayan, zarar veren olduğu açıkça görül-

dükten; buna karşılık, O'nun dışındaki bütün varlıkların her yönüyle yaratmaktan ve zarar vermekten aciz oldukları ortaya çıktıktan sonra Allah'ın yardımını isteyerek, onların hile ve tuzaklarını da ortadan kaldırmasını dileyerek **"de ki: Allah bana yeter. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanırlar."** Yani güvenenler, maslahatlarını elde etmek ve kendilerine gelecek zararları bertaraf etmek hususunda yalnızca O'na güvenirler. O halde herkese tek başına yeterli olan bana da yeter. Beni düşünüp kederlendiren her hususta da beni düşündürmeyen diğer tüm hususlarda da bana yetecek olan O'dur.

﴿ قُلْ يَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

39- De ki: 'Ey kavmim, Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın, ben de yapacağım. Zira pek yakında bileceksiniz...'

40- 'Rezil edecek azabın kime geleceğini ve ebedî azabın da kimin başına ineceğini...'

39. Yani ey Peygamber, **"de ki: Ey kavmim! Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın."** Yani kendiniz için razı olduğunuz hal üzere, yani ibadete layık olmayanlara ve hiçbir hususta en ufak bir yetkisi bulunmayanlara ibadet etme haliniz üzere elinizden geleni yapın. Zira sizi kendisine davet etmiş olduğum dini yalnızca Allah'a halis kılarak **"ben de yapacağım. Pek yakında"** güzel âkıbetin kimin olacağını **"bileceksiniz."**

40. Bu dünyada **"rezil edecek azabın kime geleceğini ve"** âhirette **"ebedi azabın da kimin başına ineceğini"** ve onun yakasını asla bırakmayacağını, hiç sonunun gelmeyeceğini de bileceksiniz.

Bu, büyük bir tehdittir. Onlar, ebedî azabı hak ettiklerini biliyorlardı. Ancak zulüm ve inatları, iman etmelerine engel olmuştu.

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا
يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Şüphesiz Biz, sana Kitabı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim hidâyet bulursa kendi yararınadır. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların başında bekçi değilsin.

41. Yüce Allah, haberlerinde, emirlerinde ve yasaklarında hakkı içeren, hidâyetin kaynağı olan, Allah'a ve O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaşmak isteyenler için nihaî bir tebliğ olup kendisi vasıtasıyla bütün âlemler için delilin sabit olduğu Kitabı, Rasûlüne indirmiş olduğunu haber vermektedir.

"Artık kim" onun nuruyla ve emirlerine uyarak **"hidâyet bulursa,"** şüphesiz bu kişi **"kendi yararına"** bir fayda sağlamış olacaktır. **"Kim de"** hidâyet kendisi için apaçık belli olduktan sonra **"saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur."** Allah'a hiçbir zararı olmaz.

"Sen onların başında bekçi değilsin." Onların amellerini tespit edecek, amelleri dolayısıyla hesaba çekecek ve onları dilediğin işlere mecbur edip zorlayacak biri değilsin. Sen, ancak emrolunduğunu onlara eksiksiz olarak ileten bir tebliğcisin.

﴿ ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا
ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

42- Allah, ölüm vakitleri geldiğinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır) **da hakkında ölüm hükmü verdiğini tutar, diğerini ise belirli bir süreye kadar** (bedenine geri) **gönderir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.**

42. Yüce Allah uyanıkken, uykudayken, hayattayken ve ölümleri esnasında kulları üzerinde yegane tasarruf sahibi olanın yalnız Zatı olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah, ölüm vakitleri geldiğinde ruhları alır."** Burada sözü geçen ölüm, büyük ölümdür. Yüce Allah'ın, ruhları aldığını ve ruhları alma fiilini Zatına izafe ettiğini haber vermiş olması, bu işle ölüm meleğiyle yardımcılarını görevlendirmiş olmasına aykırı değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır..."** (es-Secde, 32/11); **"...nihâyet birinize ölüm gelse elçilerimiz onun ruhunu alırlar, onlar kusur da etmezler."** (el-En'am, 6/61)

Çünkü Yüce Allah, yaratanın ve işleri çekip çevirenin kendisi olması itibarıyla işleri kendi zatına izafe eder.

Sünneti/kanunu ve hikmeti gereği her iş için bir sebep yaratmış olması itibarıyla işleri sebeplerine izafe ettiği de olur.

Yüce Allah'ın, **"Ölmeyenlerinkini de uykularında** (alır)." buyruğunda sözü edilen ise küçük ölümdür. Yani uykuda olup da ölmeyen ruhu O tutar.

İşte bu (uykuda olan) iki ruhtan **"hakkında ölüm hükmü verdiğini tutar."** Bu, ölmüş olanın ya da uykudayken öleceğine hükmettiği kimsenin ruhudur. **"Diğerini ise belirli bir süreye kadar,"** rızkını ve ecelini tamamlamak üzere **"gönderir."** Bu durumdaki nefsi serbest bırakır.

"Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için," Yüce Allah'ın kudretinin kemâline, ölümlerinden sonra ölüleri dirilteceğine dair **"ibretler,"** belgeler, deliller **"vardır."**

Bu âyette ruh ve nefsin bizatihi kaim bir cisim olduğuna, onun cevherinin bedeninin cevherinden farklı olduğuna, ruh ve nefsin yaratılmış olduğuna ve Allah tarafından idare edildiğine, Allah'ın onda vefat ettirmek, alıkoymak ve serbest bırakmak gibi şekillerde tasarruf ettiğine, canlıların ruhlarının Berzahta karşılaşacağına, bir araya gelip karşılıklı konuşacağına, Allah'ın hayatta kalacakların ruhlarını serbest bıraktığına, ölenlerin ruhlarını da alıkoyup bırakmadığına delil vardır.

﴿ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴾

43- Yoksa onlar, Allah'ın dışında şefaatçiler mi edindiler? De ki: 'Ya onlar hiçbir şeye sahip değilseler ve (hiçbir şeye) **akıl erdiremiyorlarsa da mı** (onları şefaatçi edineceksiniz)?"

43. Yüce Allah, Zatından başka kendilerine bağlanılan, kendilerinden dilekte bulunulan ve kendilerine ibadet edilen şefaatçiler edinmeyi reddederek şöyle buyurmaktadır: Sen onlara cahilliklerini açıklayarak ve O'ndan başka edinilen şefaatçilerin ibadet namına hiçbir şeyi hak etmediklerini belirterek **"de ki: Ya onlar,"** yani sizin şefaatçi edindiğiniz varlıklar **"hiçbir şeye sahip değilseler,"** göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar, hatta bundan daha küçük ya da daha büyük bir şeye sahip değilseler, hatta **"akıl erdiremiyorlarsa,"** onların kendisi sebebiyle övülmeyi hak edecekleri bir akılları olmasa **"da mı?"** Hâlâ onları şefaatçi mi göreceksiniz? Bunların akıllarının olmayış sebebi ağaç, taş, suret gibi cansız yahut ölmüş varlıklar olmalarındandır. Ya bunları şefaatçi (ve ilâh) edinenlerin hiç aklı olabilir mi? Böyle kimseler, insanların en sapığı, en cahili ve en ileri zalimleri değil midir?

﴿ قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٤٤) ﴾

44- De ki: 'Şefaat tümüyle Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı da yalnız O'nundur. Sonra da siz O'na döndürüleceksiniz.'

44. Onlara **"de ki: Şefaat tümüyle Allah'ındır."** Çünkü her şeyin yetkisi de bütünüyle Allah'ındır. Bütün şefaatçiler O'ndan korkar. O'nun izni olmadan hiç kimse O'nun nezdinde şefaat edemez. O, kuluna rahmet ihsan etmeyi murad ederse, katında değerli olan şefaatçi kimsenin ona -her iki şahsa (edene ve edilene) bir rahmet olmak üzere- şefaat etmesine izin verir.

Daha sonra Yüce Allah, şefaatin tümüyle yalnız Zatına ait olduğunun gerekçesini **"Göklerin ve yerin hükümranlığı da yalnız O'nundur."** diyerek açıklamaktadır. Yani oradaki bütün şahıslar, fiiller ve sıfatlar O'na aittir. Bu yüzden şefaatin gerçek sahibinden istenmesi ve yalnızca O'na ihlâsla ibadet edilmesi gerekir. **"Sonra da siz O'na döndürüleceksiniz."** O da ihlâsla kendisine ibadet edenlere pek büyük mükâfatlar verecektir. Kendisine şirk koşanları da çok ağır bir azapla cezalandıracaktır.

﴿ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ (٤٥) ﴾

45- Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler.

45. Yüce Allah, müşriklerin durumlarını ve şirklerinin gereği olan davranışlarını belirtmekte ve onların **"Allah tek başına anıldığında,"** tevhid edildiğinde, dini yalnızca O'na halis kılmak suretiyle amelde bulunulup O'nun dışında tapındıkları varlıklar terk edildiğinde **"âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar."** Bu işten alabildiğine nefret eder ve hiçbir şekilde hoşlanmazlar.

Buna karşılık **"O'nun dışındakiler,"** putlar ve O'na eş koşulan ortaklar **"anıldığında"** ve bir kimse onlara ibadet etmeye çağırıp onları övdüğünde **"hemen"** mabudlarının anılmasına sevinirler ve şirk konusunda kendi hevâ ve arzularına uygun düştüğünden dolayı **"yüzleri güler."**

Bu durum karşılaşılabilecek hallerin en kötüsü, en çirkinidir. Ama onların cezalandırılması için va'dolunan gün, ceza/kıyamet günüdür. Orada onların hakşızlıkları cezalandırılacaktır ve o vakit Allah'tan başka tapındıkları uydurma ilâhlarının kendilerine en ufak bir faydalarının olmadığı görülecektir. İşte bundan dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ عَٰلِمَ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِى مَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- De ki: 'Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açığı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri konularda kullarının arasında Sen hüküm vereceksin.'

46. "De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan" ve onları düzenleyen, işlerini çekip çeviren, bizim göremediğimiz ve bilemediğimiz **"gizliyi ve"** görüp tanık olduğumuz **"açığı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri konularda kullarının arasında Sen hüküm vereceksin."** İhtilafın söz konusu olduğu en büyük husus ise ihlâs sahibi muvahhidler ile Senin dışında birtakım putları, heykelleri ve Sana eş koşulan varlıkları ilâh edinen müşrikler arasındaki ihtilaftır.

İhlaslı muvahhidler izledikleri yolun hak olduğunu, âhirette güzel mükâfatların yalnızca kendilerinin olduğunu söylerler.

Müşrikler ise ilâh edindikleri ve hiçbir değeri olmayan put ve heykelleri Sana ortak tutarlar. Şanına yakışmayan ve Senin için kusur olacak şeyleri Sana nispet ederler. Uydurma ilâhları anıldığı vakit sevinir, Sen anıldığın vakit nefret duyarlar. Bununla birlikte kendilerinin hak üzere olduklarını, başkalarının ise batıl yolda olduğunu, güzel mükâfatların da kendilerinin olacağını ileri sürerler.

Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"İman edenler, yahudiler, sâbiîler, hıristiyanlar, mecusiler/ateşperestler ve müşrikler** (var ya); **muhakkak Allah Kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir."** (el-Hac, 22/17) Bundan sonraki âyetlerde Yüce Allah, onlar arasında hükmünü şöyle haber vermektedir: **"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kâfirler için ateşten elbiseler biçilir. Başları üzerinden kaynar su dökülür. Onunla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de. Ve onlar için demirden topuzlar da vardır."** (el-Hac, 19/21) Ve nihâyet bu açıklamaları

şu buyruklara kadar devam eder: **"Muhakkak Allah, mü'min olup salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Onlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir."** (el-Hac, 22/23)

Ayrıca şöyle buyurmaktadır: **"İman edenler ve imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar hidâyete ermiş olanlardır."** (el-En'âm, 6/82) **"Gerçek şu ki, kim Allah'a ortak koşarsa, hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir."** (el-Mâide, 5/72)

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın yaratmasının kapsamı, ilminin kuşatıcılığı ve bütün kulları arasındaki hükmünün umumiliği dile getirilmektedir. Mahlukatın ortaya çıkmasını sağlayan kudreti ve her şeyi kuşatan ilmi, kulları arasında hüküm vereceğine, onları ölümlerinden sonra dirilteceğine, hayrıyla şerriyle amellerini ve bu amellerinin karşılıklarını bildiğine, ayrıca yaratmasının da ilmine delil olduğuna işaret etmektedir: **"Yaratan bilmez mi hiç?"** (el-Mülk, 67/14)

﴿ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦ مِن سُوٓءِ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا۟ يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onunla birlikte bir o kadarı daha zulmedenlerin olsa, kıyamet günü feci azaptan (kurtulmak için) **onu mutlaka fidye olarak verirlerdi. Zira** (o gün) **karşılarına Allah tarafından hiç hesap etmedikleri** (bir azap) **çıkacaktır.**

47. Yüce Allah, kulları arasında kendisinin hüküm vereceğini, müşriklerin söyledikleri sözleri ve bu sözlerin ne kadar çirkin olduğunu söz konusu edince, adeta nefisler Kıyamet gününde Allah'ın onlara neler yapacağını bilmek istermiş gibi bize bu gibi kimseler için **"feci azap,"** yani en dehşetli ve en ağır azabın söz konusu olduğunu haber vermektedir. Çünkü onlar, küfrün en fecisini ve en şiddetlisini söylemişlerdir.

Faraza altınıyla, gümüşüyle, incisiyle, hayvanlarıyla, ağaçlarıyla, ekinleriyle, bütün eşyalarıyla bu dünya ve bir o kadarı daha müşriklerin olsa Kıyamet gününde bu feci azaptan kurtulmak için onu fidye olarak feda eder ve bu azaptan kurtulmaya çalışırlardı. Ancak kesinlikle bu, onlardan kabul olunmaz ve bunun

Allah'ın azabına karşı kendilerine en ufak bir faydası dahi olmazdı. Çünkü **"o günde malın da evlâdın da hiçbir faydası olmaz. Ancak Allah'a selim bir kalp ile gelmiş olanlar hariç."** (eş-Şuarâ, 26/88-89)

"Zira (o gün) **karşılarına Allah tarafından hiç hesap etmedikleri** (bir azap) **çıkacaktır."** Hiç ummadıkları çok büyük bir azap ve pek büyük bir gazapla karşılaşacaklardır. Halbuki daha önceden kendilerinin başka şeylerle karşılaşacaklarına dair ahkam kesiyorlardı.

﴿ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Kazandıkları kötülükler kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey onları çepeçevre kuşatacaktır.

48. "Kazandıkları kötülükler," yapıp ettikleri ve kazandıkları şeyler sebebiyle hiç hoşlarına gitmeyecek hususlar **"kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey,"** tehdit ve azap **"onları çepeçevre sarıp kuşatacak,"** başlarına gelip çatacak ve kendilerini yakalayacak**"tır."**

﴿ فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ
فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- İnsanın başına herhangi bir sıkıntı geldiğinde Bize yalvarır. Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfettiğimizde, 'Bu, bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir.' der. Bilakis o, bir imtihandır. Fakat onların çoğu bilmezler.

49. Yüce Allah, insanın durumunu ve tabiatını bize haber vermektedir: Ona hastalık, sıkıntı veya darlık gibi bir zarar dokunduğunda **"Bize,"** başına gelen bu musibetin giderilmesi hususunda ısrarla **"yalvarır."**

"Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfettiğimizde," darlığını giderip sıkıntısını ortadan kaldıracak olursak, tekrar Rabbini inkâra döner, Rabbinin iyiliklerini inkâr edip bilmezlikten gelir ve **"'Bu bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir.' der."**

Yani Allah, benim bu işe layık olduğumu, benim bunu hak ettiğimi bilmektedir; çünkü ben, Allah nezdinde değerli bir kişiyim. Ya da ben bu nimeti elde etme yollarını bildiğim için bunlar bana verilmiştir, der.

Yüce Allah da buna karşılık, **"Bilakis o, bir imtihandır."** buyurmaktadır. Yani Yüce Allah, kendisine kimin şükrettiğini, kimin de nankörlük ettiğini ortaya çıkarmak için bununla kullarını sınar.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bundan dolayı onlar bu imtihanı bir bağış ve ihsan sayarlar. Böylelikle katıksız hayır olan bir şeyle hayra ya da şerre sebep olabilen bir şeyi birbirine karıştırırlar.

﴿ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Onlardan öncekiler de öyle demişlerdi. Ama onların kazandıkları şeyler, kendilerine bir fayda sağlamadı.

50. "Onlardan öncekiler de öyle demişlerdi." onların söyledikleri, **"Bu, bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir." demişlerdi.** Bu sözleri, inkarcılar birbirinden miras alagelmektedirler. Rablerinin, nimetini ikrar ve itiraf etmezler, bu konuda Rablerinin, üzerlerinde herhangi bir hakkı olduğunu da kabul etmezler. Helâk edilecekleri vakte kadar onların alışkanlıkları ve âdetleri hep budur.

"Ama" azap kendilerine geldiği vakit **"onların kazandıkları şeyler kendilerine bir fayda sağlamadı."**

﴿ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا
هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Sonunda kazandıkları kötülükler(in cezası) **başlarına gelip çattı. Bunlardan zulmedenlerin başına da kazandıkları kötülükler, yakında gelip çatacak ve onlar kaçıp kurtulamayacaklardır.**

51. "Sonunda kazandıkları kötülükler başlarına gelip çattı." Burada **"kötülükler"**den kasıt, onların uğratıldıkları cezalardır. Çünkü bu cezalar, insana kötülük gibidir ve onu üzer.

"Bunlardan zulmedenlerin başına da kazandıkları kötülükler, yakında gelip çatacak." Çünkü bunlar, öncekilerden daha hayırlı değildirler. Yine bunlara, önceki kitaplarda kötülüklerine rağmen azaptan kurtulacaklarına dair bir beraat da yazılmış değildir.

﴿ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

52- Bilmezler mi ki Allah, rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) kısar. Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için ibretler vardır.

52. Onlar; mala aldandıkları ve cahilliklerinden dolayı bu mala sahip oluşun, o mal sahibinin halinin güzelliğine delil olduğunu iddia ettiklerinden dolayı Yüce Allah, vermiş olduğu rızkın, bu iddialarının delili olamayacağını haber vermektedir: **"Bilmezler mi ki Allah, rızkı,"** kulları arasından ister salih olsun, ister olmasın **"dilediğine bol verir** (dilediğine de) **kısar."** Yani ister salih olsun ister olmasın dilediği kimsenin de rızkını daraltır. Allah, bütün valıklara rızık verir, ama iman ve salih ameli insanlar arasından özel olarak iyilere ihsan eder.

"Şüphesiz bunda," yani rızkın bol oluşunda ve kısılmasında **"iman eden bir toplum için ibretler vardır."** Çünkü onlar, bunun ilâhî hikmet ve rahmetle ilgili olduğunu bilirler; Allah'ın, kullarının durumunu çok iyi bildiğine inanırlar.

O, kimi zaman bir lütuf olarak onların rızıklarını daraltabilir, çünkü bol bol verecek olursa yeryüzünde azgınlık edebilirler. Yüce Allah, bu hususta onların mutluluk ve kurtuluşlarının kaynağını oluşturan dinlerinin salâhına göre bunu yapmış olur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ ۞ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾

53- De ki: 'Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Zira O, çok bağışlayıcıdır, pek merhamelidir.'

53. Yüce Allah, kulları arasından çokça günah işlemiş kimselere lütuf ve kereminin çokluğunu bildirmekte ve böyle bir imkân ellerinden gitmeden önce onları Zatına dönmeye teşvik etmektedir:

Ey Peygamber ve ondan sonra Allah'ın dinine davet etmekte onun yerine geçenler! Kullara Rableri hakkında haber vererek **"de ki:"** Nefislerinin kendilerini çağırdığı günahları işlemek ve gaybleri bilen Allah'ı gazaplandıran yollarda yürümek suretiyle **"nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!"** O takdirde kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmış

olur, "Günahlarımız artık çoğaldı, kusurlarımız üst üste birikti, bunları ortadan kaldırmaya imkan yok, bunları silmenin yolu yok." diyerek isyan üzere ısrara devam eder, Rahman olan Allah'ın size gazaplanmasına sebep olacak hususları işlemeye devam edersiniz.

Fakat siz Rabbinizi; O'nun keremine, cömertliğine delâlet eden isimleriyle tanıyın ve bilin ki **"Allah bütün günahları bağışlar."** Şirki, öldürmeyi, zinayı, faizi, zulmü ve bunların dışında kalan küçük-büyük tüm günahları bağışlar.

"Zira O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Yani mağfiret etmek ve rahmet buyurmak, O'nun ayrılmaz zatî sıfatlarıdır. Hiçbir zaman bu sıfatlar O'nun zatından ayrılmaz, bu sıfatların etkileri kesilmez. Varlık aleminde orayı dolduracak şekilde bunların etkileri tecelli edip durur. O'nun iki eli de gece ve gündüz cömertçe hayırlar ihsan ederr. Kullara yönelik nimet ve lütufları, gizli ve açık bütün hallerde ardı arkasına gelir. O; bağışlamayı, alıkoymaktan daha çok sever. O'nun rahmeti gazabını geçmiş, geride bırakmıştır.

﴿ وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴾

54- Size azap gelmeden önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.

54. Ancak mağfiret ve rahmetinin bunlara ulaşmasının birtakım sebepleri vardır. Kul bu sebepleri yerine getirmezse, mağfiret ve rahmet kapılarını kendi yüzüne kapatmış olur. Bu sebeplerin en üstünü ve en değerlisi ise -dahası mağfiret ve rahmetin ondan başka bir sebebi de yoktur- şudur: Samimi tevbeyle, duayla, yalvarıp yakarmakla, Allah'ı mutlak ilâh bilip O'na boyun eğerek ibadet etmek suretiyle Allah'a yönelmek.

Hep beraber bu en değerli sebebe sarılalım, bu en büyük yolu izleyelim. Bundan dolayı Yüce Allah, kendisine yönelmeyi ve bu hususta eli çabuk tutmayı emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Size azap gelmeden önce" kalplerinizle **"Rabbinize yönelin ve"** azalarınızla da **"O'na teslim olun."** Allah'a yönelme, yalnız başına zikredildiği takdirde azaların amelleri de onun kapsamına girer. Eğer -burada olduğu gibi- teslim olmakla bir arada zikredilecek olurlarsa manası, yukarıda açıkladığımız şekilde olur.

Yüce Allah'ın, **"Ve O'na teslim olun."** buyruğunda ihlâsın gereğine ve ihlâs olmaksızın zahirî ve batınî amellerin hiçbir faydasının olmadığına delil vardır.

Sizin bu dönüşünüz de **"size azap,"** geri çevrilemeyecek bir şekilde **"gelmeden önce"** olmalıdır. Çünkü aksi takdirde **"size yardım edilmez."**

Sanki, "Allah'a yönelme ve teslim olma ne demektir? Bunların kapsamına ne girer? Bunların amelleri nelerdir?" diye bir soru sorulmuş gibi Yüce Allah, bunu şu şekilde cevaplandırmaktadır:

﴿ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Siz hiç farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun!

55. Allah'ı sevmek, O'ndan korkmak, saygıyla O'na boyun eğmek, rahmetini ummak, samimi olarak kullarının iyiliğini istemek, onlara öğüt vermek, onlar için iyi şeyleri istemek, bunların zıddını terk etmek gibi size emretmiş olduğu bâtıni amellerle namaz, oruç, zekât, hac, sadaka, çeşitli türden iyilikler vb. emretmiş zâhirî ameller... İşte bunlar, Rabbimizden bize indirilenlerin en güzelleridir. İşte bu ve benzeri hususlarda Rabbinin emirlerine uyan bir kimse, Allah'a yönelen ve O'na teslim olan kimse demektir.

"Siz hiç farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce..." Bu buyruklarla Allah'a yönelip teslim olmada eli çabuk tutmak ve fırsatları değerlendirmek teşvik edilmektedir.

﴿ أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Tâ ki hiç kimse, 'Allah'ın hakkı konusunda işlediğim kusurlardan dolayı yazıklar olsun bana! Gerçekten ben, alay edenlerdendim.' demesin.

56. Yüce Allah, kullarını, gafletlerini sürdürme konusunda uyarmakta ve pişmanlık duyacakları, ama pişmanlığın fayda vermeyeceği bir gün gelip çatmadan önce dönmelerini öğütlemektedir. Zira o vakit geldiğinde kişi, **""Allah'ın hakkı konusunda işlediğim kusurlardan dolayı yazıklar olsun bana! Gerçekten ben"** dünya hayatında, azabın gelişi hususunda **"alay edenlerdendim."** Şimdi ise onu gözlerimle gördüm!" der.

﴿ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ ﴾

57- Yahut 'Eğer Allah bana hidâyet verseydi, elbette takvâ sahiplerinden olurdum.' demesin.

58- Ya da azabı gördüğünde, 'Keşke (dünyaya) geri dönme imkânım olsa da ihsan sahiplerinden olsam!' demesin.

57. "Yahut 'Eğer Allah bana hidâyet verseydi, elbette takvâ sahiplerinden olurdum.' demesin." Bu buyruk, temenni ifade etmekte ve şu anlama gelmektedir: "Keşke Allah bana hidâyet vermiş olsaydı, ben de O'ndan sakınan/takvâlı bir kişi olsaydım ve azaptan kurtularak mükâfatı hak etseydim." Yoksa bu buyruk, şart manasına değildir. Zira şart manasını ifade etseydi, onlar sapıklıklarına kaza ve kaderi gerekçe göstermiş olurlardı. Bu ise batıl bir gerekçedir, kıyamet gününde ise batıl bütün deliller boşa gidecektir.

58. "Ya da azabı gördüğünde" ve artık azabın geleceğini kesin olarak anladığında, **"'Keşke** (dünyaya) **geri dönme imkânım olsa da ihsan sahiplerinden olsam!' demesin."**

Yüce Allah, bunun imkânsız ve faydasız olduğunu, bu gibi temennilerin batıl ve gerçekle bir ilişkilerinin olmadığını ifade etmektedir. Çünkü kul, eğer geri döndürülecek olursa kendisine daha önce yapılan açıklamadan farklı, yeni bir açıklama yapılmayacaktır.

﴿ بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- "Hayır, sana âyetlerim gelmişti de sen onları yalanlamış, büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştun."

59. "Hayır, sana" en ufak bir şüphe ve tereddüt söz konusu olmayacak şekilde hakka delil olan **"âyetlerim gelmişti de sen onları yalanlamış,"** onlara uymayıp **"büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştun."** Dolayısıyla tekrar dünyaya geri döndürülmeyi istemek, boş bir şeydir.

Zaten **"geri döndürülürlerse de yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler."** (el-En'âm, 6/28)

﴿ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Kıyamet günü Allah hakkında yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Büyüklük taslayanlara cehennemde yer mi yok?

60. Yüce Allah, kendisi hakkında yalan söyleyenlerin rüsvaylıklarını haber vermekte, kıyamet gününde yüzlerinin kapkaranlık gece gibi simsiyah kesileceğini ve mahşerdekilerin bu suretle onları tanıyacaklarını bildirmektedir. Çünkü gerçek, açık seçiktir; adeta sabahı andırır. Onlar yalan söylemek suretiyle hakkın yüzünü kararttıkları gibi Allah da -onları amelleri türünden cezalandırarak- yüzlerini karartacaktır.

Onların yüzleri kararacağı gibi cehennemde çok ağır bir azap da çekeceklerdir. Bundan dolayı, **"Büyüklük taslayanlara"** hakka karşı, Rablerine ibadete karşı büyüklenen ve O'na iftirada bulunanlara **"cehennemde yer mi yok?"** buyrulmaktadır.

Evet, Allah'a andolsun ki orada büyüklük taslayanlar için en ileri dereceye ulaşacak bir ceza, rüsvaylık ve gazap olacaktır. Orada onlardaki haklar alınacak ve cezaları verilecektir.

Allah hakkında yalan söylemek, hem O'na ortak koşmayı, O'nun evlat ve eş sahibi olduğunu söylemeyi, hem de O'nun celâl ve azametine yakışmayan iddialarda bulunmayı kapsar. Yine peygamberlik iddiasında bulunmayı ya da O'nun söylemediği şeylerin O'nun şeriatında olduğunu söyleyerek O'nun bu sözleri söylediğini ve şeriatında bunları bildirdiğini söylemeyi de kapsar.

Allah, büyüklük taslayanların durumunu belirttikten sonra takvâ sahiplerinin durumunu da beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Allah, takvâ sahiplerini, umduklarına erdirmek suretiyle kurtarır. Onlara hiçbir fenalık dokunmaz ve onlar üzülmezler de.

61. "Allah, takvâ sahiplerini, umduklarına erdirmek suretiyle kurtarır." Çünkü beraberlerinde kurtuluşun aracı olan Allah korkusu ve takvâ vardır. Takvâ, her türlü dehşet ve zorluğa karşı hazırlık demektir.

"Onlara hiçbir fenalık," yani azap ve hoşlarına gitmeyecek hiçbir şey **"dokunmaz ve onlar üzülmezler de."** Azabın onlara dokunmayacağının ve azap korkusunun da haklarında söz konusu olmayacağının belirtilmesi, güven içinde olacaklarının bir ifadesidir. Onlar için tam bir güven vardır ve bu güven onları esenlik yurdu olan cennete ulaştırıncaya kadar beraberlerinde bulunacaktır. O vakit de her kötülükten ve hoş olmayan her şeyden yana güven içinde olacaklardır. Cennet nimetlerinin güzellikleri onlara bol bol verilecektir ve onlar **"diyeceklerdir ki: 'Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur, Şekur'dur.'"** (Fâtır, 35/34)

﴿ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şeye vekildir.

62. Yüce Allah, kendisini inkâr eden kâfirlerin hüsranlarını gerektiren azamet ve kemalini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah her şeyin yaratıcısıdır."** Bu ve Kur'ân-ı Kerim'deki buna benzer pek çok ifade, Yüce Allah dışındaki her şeyin yaratılmış olduğunun delilidir. Bu buyruklar, yerin ve semanın kadim olduğunu söyleyen birtakım filozoflarla ruhların kadim olduğunu söyleyenlerin vb. şekilde yaratıcının yaratmasını iptal manası ihtiva eden batıl iddialarda bulunarak birtakım varlıkların kadim olduğunu ileri sürenlerin görüşlerini reddetmektedir.

Allah'ın kelamı da yaratılmış şeylerden değildir. Çünkü kelâm, konuşanın bir sıfatıdır. Yüce Allah ise isim ve sıfatları ile evveldir/ilktir; kendisinden önce hiçbir şey yoktur. İşte Mutezile ve benzerleri, Allah'ın kelâmının yaratılmış olduğunu bu âyet-i kerimeden çıkardıklarını söylerler. Halbuki böyle bir iddia, cahilliğin en ileri derecesidir.

Çünkü Yüce Allah, ezelden beri isim ve sıfatlarına sahiptir. O'nun herhangi bir sıfatı sonradan meydana gelmiş (hadis) değildir. Bu sıfatlara sahip olmadığı herhangi bir vakit de söz konusu değildir.

Bu buyrukta buna delil olan husus şudur: Yüce Allah, kendi Kerim zatı hakkında, ulvî ve süflî âlemi bütünüyle kendisinin yaratmış olduğunu ve kendisinin her şeye vekil olduğunu haber vermektedir.

Vekilin, üzerinde vekil olduğu şeyleri tam anlamıyla bilmesi ve O'nun her türlü tafsilatıyla ilgili hususları kuşatması, eksiksiz bir vekillik için şarttır. Aynı şekilde vekil olduğu şey üzerinde de tam bir kudrete sahip olmalıdır ki onda tasarruf edebilme imkânı bulsun.

Yine vekil olduğu şeyi koruyabilmelidir de. Aynı şekilde tasarruf şekillerini tam anlamıyla bilmesi ve bütün bu tasarruflarında hikmetli olması da gerekir ki en uygun şekilde tasarrufta bulunsun ve işleri idare etsin. Bütün bunlar olmaksızın tam vekillik söz konusu olamaz. Bunlardan ne kadarı eksik olursa, bu da vekillikte o kadar eksiklik var demektir. Açıkça bilinen gerçek şudur: Yüce Allah, herhangi bir eksiklikten bütün sıfatlarında münezzehtir. Kendisinin her şeye vekil olduğunu haber vermesi de bilgisinin her şeyi kuşattığını, kudretinin -bütün yarattıklarını idaresi yönünde- kemal derecesinde olduğunu, tedbirinin de, hikmetinin de kemal derecesinde olduğunu göstermektedir ki O, bu hikmeti gereğince her şeyi yerli yerince koyar.

﴿ لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴾

63- Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere gelince onlar, zarara uğrayanların ta kendileridir.

63. "Göklerin ve yerin" bilgisinin ve idaresinin **"anahtarları yalnız O'nundur." "Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir."** (Fâtır, 35/2)

Yüce Allah, kalpleri kendisine karşı tazimle doldurmayı gerektirecek şekilde azametini açıkladıktan sonra, meseleyi tersyüz ederek Yüce Allah'ı hakkıyla takdir edemeyenlerin halini de dile getirip şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın" kesin hakkı ve dosdoğru yolu gösteren **"âyetlerini inkâr edenlere gelince onlar, zarara uğrayanların ta kendileridir."**

Çünkü onlar, kalplerin kendileriyle salâh bulacağı Allah'ın ulûhiyetini kabul edip yalnız O'na ihlâsla yönelmeyi; dillerin kendisiyle salâh bulacağı Allah'ı zikirle meşgul olmayı, azaların kendileriyle salâh bulacağı Allah'a itaati yitirmiş, bunun yerine kalpleri ve bedenleri bozan her şeye yönelmiş, nimet dolu cennetleri yitirip onun yerine can yakıcı azabı tercih etmiş kimselerdir.

﴿ قُلْ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَأْمُرُوٓنِّىٓ أَعْبُدُ أَيُّهَا ٱلْجَٰهِلُونَ ٦٤ ﴾

64- De ki: 'Şimdi siz benden, Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?'

64. Ey Peygamber, sen, seni Allah'tan başkasına ibadet etmeye çağıran şu cahillere **"de ki: Şimdi siz benden, Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?"** Sizin bu isteğinizin kaynağı cahilliğinizdir. Yoksa sizler, Yüce Allah'ın her bakımdan kemâl sıfatlarına sahip olduğunu, bütün nimetleri O'nun ihsan ettiğini, ibadeti hak edenin yalnızca O olduğunu, her bakımdan aciz, fayda veremeyen ve zararı önleyemeyen varlıkların hiçbir şekilde ibadete layık olmadıklarını bilmiş olsaydınız benden böyle bir şeyi istemezdiniz.

Çünkü Allah'a ortak koşmak, amelleri boşa çıkarır ve her işi ifsad eder. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ٦٥ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعْبُدْ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ٦٦ ﴾

65- Andolsun sana da, senden öncekilere de şöyle vahyedilmiştir: 'Eğer şirk koşarsan bütün amellerin kesinlikle boşa çıkar ve sen mutlaka zarar edenlerden olursun.'

66- 'Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol!'

65. **"Andolsun sana da, senden önceki"** bütün peygamberlere **"de şöyle vahyedilmiştir: Eğer şirk koşarsan bütün amellerin kesinlikle boşa çıkar."** Burada şirk koşunca bütün amellerin boşa çıkacağı ifade edilmektedir.

Bütün peygamberlerin bildirdikleri mesajların arasında şirkin bütün amelleri boşa çıkarttığı gerçeği de vardır. Nitekim Yüce Allah, En'âm sûresinde nebi ve rasûllerin pek çoğunu saydıktan sonra haklarında şöyle buyurmaktadır: **"Bu, Allah'ın hidâyetidir. O, kullarından kimi dilerse onunla hidâyete erdirir. Eğer onlar dahi şirk koşsalardı, yaptıkları her şey boşa giderdi."** (el-En'âm 6/88)

"ve sen mutlaka zarar edenlerden olursun." Dinini ve âhiretini kaybedersin. Şirk sebebiyle bütün ameller boşa çıkar, azaba ve ibretli cezalara müstehak olunur.

66. Daha sonra, **"Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et."** buyrulmaktadır. Cahillerin, kendisine şirk koşmayı emrettiklerini ve şirkin ne kadar çirkin ve kötü olduğunu bildirdikten sonra **"Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et."** buyruğuyla ihlâs emredilmektedir. Yani ibadetini O'na halis kıl ve yalnızca O'na ibadet et, hiçbir şeyi de O'na ortak koşma!

"Ve" Allah'a sana ihsan ettiği tevfikinden dolayı **"şükredenlerden ol."** Bedenî sıhhat ve afiyet, rızık ve benzeri şeylere nail olmak gibi dünyevî nimetlerden ötürü şükür söz konusu olduğu gibi; ihlâs ve takvâ muvaffakiyeti gibi dinî nimetler dolayısıyla da Yüce Allah'a şükredilir ve bundan dolayı O'na hamd u senada bulunulur.

Hatta asıl nimet, din nimetidir. Bunların Allah tarafından geldiğini düşünmek ve bundan dolayı Allah'a şükretmek, birtakım amellerde bulunan pek çok kimsenin cahillikleri sebebiyle karşı karşıya kaldıkları ucb (kendini ve amelini beğenme) afetinden esenlikte kalmaya vesiledir. Çünkü kul, durumu gerçek mahiyetiyle bilecek olursa, daha çok şükretmesini gerektiren ilâhî bir nimet dolayısıyla ucba kapılarak kendini ve amelini beğenmeye kalkışmaz.

﴿ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Onlar, Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır. **O,** onların **ortak koştuklarından/koşmalarından münezzehtir** ve **çok yücedir.**

67. Yüce Allah buyuruyor ki: Bu müşrikler, Rablerini layıkıyla tanıyamadılar, hakkıyla takdir edemediler. O'nu gereği gibi tazim edemediler. Aksine bunun tam zıddını yaptılar. Çünkü sıfat ve fiillerinde eksik olan varlıkları O'na ortak koştular. Bu varlıklar da, sıfatları da, fiilleri de her bakımdan eksiktir, acizdir. Bunların fayda sağlayabilme, zararı önleyebilme, verme ya da engelleme gibi bir sıfatları olmadığı gibi hiçbir şeye sahip de değildirler.

Müşrikler, işte bu aciz varlıkları yüce yaratıcı olan Rab ile eşit gördüler. Halbuki O'nun göz kamaştırıcı azameti ve her şeyi hakimiyeti altına almış olan kudretiyle Kıyamet gününde bütün yeryüzü O'nun, o Rahman'ın avucunda olacaktır. Gökler de genişlik ve azametlerine rağmen O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır.

İşte bu yüzden O'ndan başkasını O'na eş kabul eden kimse, Yüce Allah'ı hakkıyla tazim etmiş olamaz. Bunu yapandan daha zalim kimse de olamaz?

"O, onların ortak koştuklarından/koşmalarından," O'na ortak koştuklarından ve şirklerinden pek büyüktür **"münezzehtir ve çok yücedir."**

﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ
أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- (O gün) **Sûr'a üfürülmüş ve Allah'ın diledikleri müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra Sûr'a ikinci bir defa üfürülür. Bir de bakmışsın ki onlar kabirlerinden kalkmış bakınmaktalar!**

68. Yüce Allah, onları azametiyle korkuttuktan sonra kıyamet gününde görülecek hallerle de korkutmakta, onları teşvik ederek ve uyararak şöyle buyurmaktadır: "(O gün) **Sûr'a üfürülmüş,"** (Sûr, pek büyük bir boynuzdur. Bunun büyüklüğünü onu yaratandan ve Allah'ın, yarattıkları arasından onunla ilgili bilgilere muttali kıldığı kimselerden başkası bilemez.) Bu Sûr'a İsrafil *aleyhisselam* üfürecektir ki İsrafil, mukarreb meleklerden ve Rahman'ın Arş'ının taşıyıcılarından biridir.

"Allah'ın diledikleri müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır." Yani göklerde ve yerde bulunanların hepsi, Sûr'a üfürülüşü işittikleri vakit bu üfürüşün şiddet ve azameti onları dehşete düşürecek ve hepsi ölecek yahut -diğer bir görüşe göre- bayılacaktır. Bunun Kıyamet gününün bir habercisi olduğunu bilmeyeceklerdir.

Bundan üfürüş esnasında Allah'ın kendisine sebat vereceği şehidler yahut onların bir bölümü vb. kimseler müstesna olacak ve bunlar ölü (veya baygın) düşmeyeceklerdir. Bu birinci üfürüş, baygın düşme ve dehşete kapılma üfürüşüdür.

"Sonra Sûr'a ikinci bir defa," öldükten sonra diriliş için **"üfürülür. Bir de bakmışsın ki onlar kabirlerinden kalkmış bakınmaktalar!"** Öldükten sonra diriliş ve hesaplarının görülmesi için kabirlerinden kalkmış olacaklar. Bu kalkışları esnasında ceset ve ruhlarının yaratılması da tamamlanmış olacak, gözleri dehşetten yukarı doğru bakacak ve yerinden fırlamış gibi olacak, Allah kendilerine ne yapacak diye bakacaklardır.

﴿ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم
بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- Yeryüzü, Rabbinin nuru ile aydınlanacak, kitap (amel defterleri) **ortaya konulacak, peygamberlerle şahitler getirilecek ve aralarında hak ile hükmedilecek, onlara zulmedilmeyecektir.**

70- Herkese işlediğinin karşılığı tastamam verilecektir. Zaten O, onların yaptıklarını pek iyi bilir.

69. Bundan anlaşıldığına göre mevcut nurlar, kıyamet gününde yok olup gidecektir. Çünkü Yüce Allah, güneşin ışığının söndürülerek tortop edileceğini, ayın ışığının da söndürüleceğini, yıldızların ise saçılıp darmadağın edileceğini haber vermektedir. Böylece insanlar karanlık içinde kalacaklar ve o vakit yeryüzü, Rabbinin nuruyla -tecelli edip aralarında hüküm vermek üzere indiğinde- aydınlanacaktır.

O gün Allah mahlukata bir güç verecek, onları nurunun kendilerini yakmayacağı bir güce sahip olarak yaratacaktır. Aynı şekilde onlara Zatını görmeleri imkânını da verecektir. Yoksa Yüce Allah'ın nuru çok muazzamdır. Eğer nurunu açacak olursa O'nun yüzünün parıltıları mahlukatından bakışının ulaştığı her varlığı kesinlikle yakar.[16]

"Kitap konulacak," yani amel defterleri ve kayıtlı sahifeler açılıp konacaktır. Bundan maksat, onlarda bulunan iyilik ve kötülüklerin okunmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitap ortaya konmuş olacaktır, günahkârları onun içindekilerinden korkuya kapılmış olduğunu göreceksin. 'Vay bizim halimize! Ne olmuş bu kitaba? Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp sayıp dökmüş.' diyecekler. Onlar işlediklerini hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf 18/49)

İlahî adalet ve insafın mükemmelliğinin bir göstergesi olarak da amel işlemiş kimselere şöyle denilecek: **"Oku kitabını, 'Bugün kendine karşı hesap görücü olarak kendin yetersin.'"** (el-İsrâ, 17/14)

Tebliğleri ve ümmetleri hakkında kendilerine soru sorulması ve ümmetleri hakkında şahitlikte bulunmaları için **"peygamberlerle şahitler,"** melekler, insanın azaları ve (üzerinde amel edilen) yeryüzü **"getirilecek ve aralarında hak ile hükmedilecek."** Yani eksiksiz bir adalet ve muazzam bir insaf

16 Müslim, 179.

ile hükmedilecek. Çünkü bu, zerre ağırlığı kadar zulmetmeyen ve ilmiyle her şeyi kuşatan Zatın gördüğü bir hesap olacaktır. O'nun kitabı olan Levh-i Mahfuz, yaptıkları her şeyi kuşatmıştır. Rablerine asla asi olmayan yazıcı melekler, onların yaptıklarını yazıp kaydetmişlerdir. Şahitlerin en adil olanları da bu hüküm hakkında şahitlik etmiş olacaktır.

70. Yine bu hükmü, amellerin miktarları ile bu amellerin hak ettiği sevap ve ceza miktarını bilen Zat verecektir. Öyle bir hüküm verilecektir ki bütün insanlar, bu hükmü kabul edip onaylayacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah'a hamd u senâda bulunacaklar ve adaletle hüküm verdiğini itiraf edeceklerdir. Bu hükümle O'nun azametini, ilmini, hikmetini ve rahmetini hatırlarından geçirmedikleri bir çapta bilecekler ve bunu dilleri ifade edemeyecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Herkese işlediğinin karşılığı tastamam verilecektir. Zaten O, onların yaptıklarını pek iyi bilir."**

﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ
خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا
قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Kâfirler, bölükler halinde cehenneme sürülecek. Nihâyet onlar oraya geldiklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: 'İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi size?' Onlar da 'Evet' diyecekler. Fakat artık azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur.

71. Yüce Allah, onları yaratmak, rızıklandırmak, ihtiyaçlarını görmek, işlerini çekip çevirmek, dünyada bir araya getirmek, kıyamet gününde hesap mevkiinde bir araya toplamak özelliklerinde ortak kıldığı kulları arasında hükmünü söz konusu ettikten sonra; dünyada iman ve küfür, takvâ ve fücur hususlarında birbirlerinden ayrıldıkları gibi amellerine verilecek karşılıkta da ayrılacaklarını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler bölükler halinde,"** kaba ve haşin bir şekilde **"cehenneme sürülecek."** Bu esnada sert tabiatlı ve kaba zebâniler tarafından can yakıcı kamçılarla dövülecekler, en kötü zindan ve en korkunç yer olan, her türlü azap çeşidini ihtiva eden, her türlü bedbahtlığın bulunduğu ve hiçbir sevincin bulunmadığı cehenneme götürüleceklerdir.

Nitekim Yüce Allah, **"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün"** (et-Tûr, 52/13) buyurmaktadır. Çünkü onlar oraya girmek istemeyeceklerdir.

Kâfirler cehenneme **"bölükler halinde,"** yani ayrı ayrı fırkalar halinde sürüleceklerdir. Her bölük, ameli birbirine uyan ve çalışmaları birbirine benzeyen bir zümreyle birlikte sürülecektir. Biri diğerini lanetleyecek ve birbirlerinden uzak olduklarını bildireceklerdir.

"Nihâyet onlar oraya geldiklerinde," oraya ulaştıklarında onlar için **"kapıları,"** gelişleri dolayısıyla ve onların konaklamaları için bir ikram(!) olmak üzere **"açılacak ve bekçileri"** ebedî bedbahtlık ve sonsuz azapla onları kutlayarak,(!) kendilerini bu korkunç yere getiren amellerinden dolayı da onları azarlayarak **"onlara şöyle diyecek: İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi size?"** Yani size kendi türünüzden, kendilerini bilip tanıdığınız, doğruluklarından emin olduğunuz, kendilerinden tebliği alma imkânı bulduğunuz, Allah'ın kendileriyle en açık belgelerle kesin hakka delil olan âyetlerini gönderdiği ve bu âyetleri size okuyan peygamberler gelmedi mi? Bu durum, sizin onlara tâbi olmanızı ve bu büyük günün azabından sakınıp çekinmenizi gerektiriyordu. Bu da Allah'tan korkmaya ve takvâya riâyet etmekle olurdu. Sizin durumunuz ise bunun tam aksiydi.

Onlar da günahlarını itiraf ederek, Allah'ın delilinin önlerine konmuş olduğunu kabul ederek **"'evet' diyecekler."** Rabbimizin rasûlleri apaçık âyetler ve belgelerle bize gelmişti. Bize en ileri derecede açıklamalar yapmışlar ve bu günden bizleri sakındırmışlardı.

"Fakat artık azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur." Yani küfürleri sebebiyle azap sözü onların aleyhinde kaçınılmaz olmuştur ki, bu söz, Allah'ın âyetlerini inkâr eden, peygamberlerin getirdiklerini bile bile reddeden, böylece günahlarını itiraf edip kendileri hakkında delilin ortaya konmuş olduğunu itiraf eden herkes hakkında geçerlidir.

﴿ قِيلَ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

72- (Onlara) şöyle denilecek: 'Orada ebedî kalmak üzere girin cehennemin kapılarından! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!'

72. Kendilerine hakir düşürülmek ve zelil kılınmak suretiyle **"şöyle denilecek: "Orada ebedî kalmak üzere girin cehennemin kapılarından."** Her kesim, kendisine ve ameline uygun kapıdan girecektir. Oraya ebediyen kalmak üzere girecekler, başka bir yere göç etmeyeceklerdir. Azap da üzerlerinden bir an olsun hafifletilmeyecek, onlara hiçbir mühlet verilmeyecektir.

"Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!" Yani onların kalacakları yer olan cehennem ateşi, ne kötü bir yerdir! Bunun sebebi ise onların hakka karşı büyüklük taslamalarıdır. Yüce Allah da amellerinin türünden olmak üzere onları hakir düşürerek, zelil ve rezil ederek cezalandırmış olacaktır.

﴿ وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾ ﴾

73- Rablerine takvalı olanlar da bölükler halinde cennete götürülecek. Nihâyet onlar oraya gelip de kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara şöyle diyecek: 'Selâm olsun size! Tertemiz geldiniz, ebediler olarak girin oraya!'

73. Daha sonra Yüce Allah, cennetlikler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Rablerine,"** O'nu tevhid ederek ve itaati gereğince amel ederek **"takvalı olanlar da bölükler halinde,"** ikram, izzet ve neşe içinde, birbirlerine müjdeler vererek, her zümre ameli kendisine uyan ve kendisine benzeyen bir zümreyle birlikte **"cennete götürülecek"** ve bunlar, asil develer üzerinde heyetler halinde toplanıp sevkedileceklerdir.

"Nihâyet onlar oraya gelip," o çok geniş yerlere, çok güzel konaklara ulaştıklarında, oranın tatlı meltemleri ve rüzgarları üzerlerine esmeye başlayıp da orada ebedî kalışa ve nimetlere kavuşmanın vakti geldiğinde **"kapıları,"** onlar için, insanların en şereflilerine orada ikram olunmak üzere, izzet ve ikram ile **"açıldığında cennetin bekçileri onlara,"** tebrik etmek ve "hoşgeldiniz" demek üzere **"şöyle diyecek: Selâm olsun size!"** Yani her türlü afetten ve kötü halden esenlikte olasınız.

"Tertemiz geldiniz." Allah'ı bilmek, O'nu sevmek, saygıyla O'na itaat etmek suretiyle kalpleriniz tertemizdi. Dilleriniz O'nu anmakla, azalarınız da O'na itaat etmekle tertemizdi.

İşte tertemiz oluşunuz sebebiyle **"ebediler olarak girin oraya!"** Çünkü orası tertemiz bir yurttur. Oraya ancak tertemiz olanlar yakışır.

Daha önce cehennem hakkında **"kapıları açıldığında"** buyruğunda "vav" harfi kullanılmadığı halde cennet için **"kapıları açıldığında"** buyruğunda "vav" harfinin kullanılması şuna işaret etmektedir: Cehennem ehli oraya varır varmaz hiç bekletilmeksizin hemen cehennemin kapıları önlerinde açılacaktır. Kapının, varır varmaz yüzlerine açılması, cehennemin sıcağını hemen tatmaları ve cehennem azabının onlara daha da ağır olarak hissettirilmesi içindir.

Cennete gelince o, pek üstün ve değerli bir yurttur. Oraya herkes ulaşamaz, herkes nail olamaz. Oraya ancak ulaştırıcı vesilelere gereği gibi sahip olanlar gidebilir. Bununla birlikte oraya girmek için Allah nezdinde şefaatçilerin en değerli olanlarının şefaatine de ihtiyaçları olacaktır. Oraya sadece ulaşmakla kapıları onlara açılmış olmayacaktır. Aksine Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Yüce Allah nezdinde şefaatçi olmalarını isteyeceklerdir. Nihâyet o da şefaat edecek ve Yüce Allah da onun şefaatini kabul edecektir.[17]

Âyet-i kerimelerde cehennemin ve cennetin kapılarının bulunduğuna, bu kapıların açılıp kapandığına ve bunların her birinin bekçilerinin/muhafızlarının bulunduğuna delil vardır. Bu iki yurt, orada kalacaklara hastır ve bunlara ancak layık olanlar girecektir. Diğer mekanlar ve yurtlar ise böyle değildir.

﴿ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

74- Onlar da (oraya girecekler ve) **şöyle diyecekler: 'Bize olan vaadini yerine getiren ve dilediğimiz yerde konaklamak üzere cennet yurdunu bize miras veren Allah'a hamdolsun! Amel edenlerin mükâfatı ne kadar da güzel!'**

74. "Onlar da" Cennete girip orada yerleşecekleri vakit Rablerine, kendilerine olan ihsan, bağış, lütuf ve hidâyete iletmesi dolayısıyla hamdedip **"şöyle diyecekler: Bize olan vaadini yerine getiren... Allah'a hamdolsun!"** O, bize peygamberleri vasıtasıyla iman edip salih amel işlediğimiz takdirde cenneti va'detmişti. İşte verdiği sözünü eksiksiz yerine getirdi ve bize vereceğini bildirdiğini de verdi.

"dilediğimiz yerde konaklamak üzere cennet yurdunu bize miras veren," biz burada dilediğimiz yerde konaklıyoruz, dilediğimizi alıyoruz, hangi nimeti istersek elde ediyoruz. Bizim istediğimiz hiçbir şey bizden alıkonulmuyor. **"Amel edenlerin mükâfatı ne kadar da güzel!"** Zira onlar kısacık ve gelip geçici bir zaman içinde Rablerine itaat hususunda gayret göstererek pek büyük ve ebedî hayırlara nail olmuş olacaklardır.

17 Buhârî, 4712; Müslim, 194.

İşte gerçek anlamda övülmeyi hak eden yurt, bu yurttur. Allah'ın has kullarının ihsana gark olacağı yurt orasıdır. O, pek cömert ve pek kerim olan Allah, burayı onlara konaklamak üzere beğenip seçmiş, onu alabildiğine yüksek ve güzel yapmıştır. Oradaki ağaçları kendi eliyle dikmiş, orayı rahmet ve keremiyle doldurmuştur. Oranın bir parçası dahi kederli olanları sevindirir, bir bölümüyle kederler ortadan kalkar ve zevk u sefâya dalınır.

﴿ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- (O gün) **melekleri, Arş'ın etrafını sarmış bir halde görürsün. Rablerini hamd ile tesbih ederler. Artık aralarında hak ile hükmedilmiş ve 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.' denmiştir.**

75. Ey o büyük günü görecek kişi! **"melekleri, Arş'ın etrafını sarmış bir halde görürsün."** Rablerine hizmet etmekte olduklarını, O'nun Arş'ı etrafında, celali önünde saygı ve itaatle boyun eğdiklerini, kemalini itiraf ettiklerini, O'nun cemali dolayısıyla adeta kendilerinden geçtiklerini görürsün.

"Rablerini hamd ile tesbih ederler." Müşriklerin O'na nispet ettikleri veya etmedikleri, celâline yakışmayan her şeyden O'nu tenzih ederler.

"Artık aralarında hak ile hükmedilmiş" Öncekiler ile sonrakiler arasında, haksız olduğu ortaya çıkan kimselerin herhangi bir şüphe ve inkârları söz konusu olmayacağı şekilde hak ile hükmolunacaktır.

"'Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.' denmiştir." Bunu kimin söyleyeceğini Yüce Allah zikretmemektedir. Herkesin, cennet ehliyle cehennem ehli hakkında vermiş olduğu hüküm dolayısıyla ve hikmetinden ötürü Rablerine hamdedeceklerini anlatması için böyle sükut geçmiştir. Bu hamdedişleri ise O'nun lütuf ve ihsanını, adalet ve hikmetini dile getirme maksadına yönelik olacaktır.

Zümer sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımıyla- burada sona ermektedir.

Allah'a hamdolsun.

سورة غافر

ĞÂFİR / MÜ'MİN SÛRESİ

-40-

40- ĞÂFİR/MÜ'MİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 85 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ
الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu Kitap, Aziz ve Alim olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, cezası çetin ve lütfu pek bol olandır. O'ndan başka (hak) ilâh yoktur. Dönüş de yalnız O'nadır.

2. Yüce Allah, yüce Kitabından bahsetmekte ve onun, kemali dolayısıyla fiillerinde ortağı bulunmadığı için yegane mabud ve ilâh olan Allah tarafından indirildiğini bildirmektedir. O Allah, hem bütün yaratılanları hükmünün altında bulunduran ve onları hükmünün mahkûmu kılan **"Aziz,"** hem de her şeyi bilen **"Alim"**dir.

3. "O," günahkârlara **"günahları bağışlayan,"** tevbe edenlerden **"tevbeleri kabul eden,"** günah işleme cüretini göstererek günahlardan tevbe etmeyen kimselere karşı **"cezası çetin ve"** her şeyi kapsayan nimet ve ihsanı ile de **"lütfu pek bol olandır."**

Allah, kemâline dair bazı açıklamalarda bulunduktan sonra, bu da amellerin yalnızca Zatına ihlâsla yapılması gereken yegane ilâh olmasını gerektirdiğinden dolayı devamla **"O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur, dönüş de yalnız O'nadır"** buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in, bu vasıflara sahip olan Allah tarafından indirilmiş olmasına gelince bu sıfatlar, Kur'ân-ı Kerîm'in kapsadığı bütün manâları gerekli kılmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, ya Allah'ın isimleri, sıfatları ve fiilleri hakkında haber vermektedir -ki burada sayılanlar da O'nun isim, sıfat ve fiilleridir-, ya geçmişteki ve gelecekteki gayblere dair haber vermektedir -ki bunların hepsi de her şeyi bilen (Alîm) Allah'ın kullarına öğrettikleri cümlesindendir-.

Ya, Allah'ın pek büyük nimetleri, muazzam ihsanları hakkında bilgi verip bunlara ulaştıran emirleri içermektedir ki **"Ve lütfu pek bol olandır."** buyruğu buna delalet etmektedir.

Ya (Kur'ân-ı Kerîm,) O'nun oldukça çetin cezalarını ve bu cezaları gerektiren masiyetleri haber vermektedir -ki buradaki O'nun **"cezası çetin"** buyruğu buna delâlet etmektedir-.

Ya, günahkârları tevbeye, Allah'a dönmeye, Allah'tan mağfiret dilemeye davet etmektedir ki buna da Yüce Allah'ın **"O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden"** buyruğu delildir.

Ya, Yüce Allah'ın yegane ilâh ve mabud olduğunu haber vermekte, buna dair aklî ve naklî delilleri ortaya koymakta, buna teşvik etmekte, Allah'ın dışındaki varlıklara ibadeti yasaklamakta, onlara ibadetin yanlışlığına dair aklî ve naklî delilleri ortaya koymakta, bundan dolayı uyarıda bulunmaktadır ki Yüce Allah'ın buradaki **"O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur."** buyruğu buna delalet etmektedir.

Ya da Kur'ân-ı Kerîm'in buyrukları, O'nun mutlak adaletli olan cezaî hükümlerini, iyilikte bulunanların mükâfatını ve isyankârların cezalarını haber vermektedir ki buna da Yüce Allah'ın **"Dönüş de yalnız O'nadır."** buyruğu delalet etmektedir.

İşte bunlar, Kur'ân-ı Kerîm'in kapsadığı oldukça yüksek manaların tümünün özetidir.

﴿ مَا يُجَادِلُ فِيٓ ءَايَاتِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَا يَغۡرُرۡكَ تَقَلُّبُهُمۡ فِي ٱلۡبِلَادِ ﴿٤﴾ ﴾

4- Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır. O halde onların ülkelerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

4. Yüce Allah, **"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır."** buyurmaktadır. Burada tartışmaktan kasıt, Allah'ın âyetlerini reddetmek, batıl ile onlara karşı çıkmak maksadıyla yapılan tartışmadır. Bu ise kâfirlerin yaptığı bir iştir.

Mü'minlere gelince onlar hakka boyun eğerler. Bundan maksatları da batılı hak ile çürütmektir. Bu yüzden insanın, bir başkasının dünyevî hali dolayısıyla aldanmaması, Allah'ın dünyada ona bir şeyler vermiş olmasını, onu sevdiğine ve o kimsenin hak üzere olduğuna delil saymaması gerekir. Bu bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O halde onların ülkelerde gezip dolaşması seni aldatmasın." Yani çeşitli ticaret ve kazanç imkânları ile oralarda gidip gelmelerine aldanma! Aksine kula düşen, insanları hak ile değerlendirmek, şer'î hakikatlere bakarak o hakikatlerle insanları tartmaktır. Hakkı, bilgisiz ve akılsız kimselerin yaptığı gibi insanlarla tartmaya kalkışmamaktır.

Daha sonra Yüce Allah, önceki ümmetlerden bazılarının yaptığı gibi Allah'ın âyetlerini iptal etmek maksadıyla onlara karşı çıkıp tartışanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ وَٱلۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَعۡدِهِمۡۖ وَهَمَّتۡ كُلُّ أُمَّةِۭ بِرَسُولِهِمۡ لِيَأۡخُذُوهُۖ
وَجَٰدَلُواْ بِٱلۡبَٰطِلِ لِيُدۡحِضُواْ بِهِ ٱلۡحَقَّ فَأَخَذۡتُهُمۡۖ فَكَيۡفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ ﴾

5- Onlardan önce Nûh'un kavmi, Nûh'un kavminden sonra da (peygamberlere karşı birleşen müşrik) **birlikler yalanlamışlardı. Her ümmet, peygamberini yakalayıp öldürmeye kastetmiş ve hakkı ortadan kaldırmak için batılla tartışmışlardı. Ben de onları** (azapla ansızın) **yakaladım. Peki, Benim cezalandırmam nasılmış?!**

5. **"Onlardan önce Nûh'un kavmi,"** ile Âd kavmi de **"Nûh'un kavminden sonra da birlikler,"** gürubar halinde bir araya gelen, hakkı iptal etmek ve batılı zafere kavuşturmak üzere bir araya toplanan **"birlikler yalanladılar."**

Öyle ki bu gruplaşmaları sonunda **"her ümmet, peygamberini yakalayıp öldürmeye kastetmiş..."** Bir peygambere karşı yapılabilecek en ileri saldırı budur. Oysa o peygamberler, hayır ehlinin önderleridir. Saf hakikat, onlarla beraberdir. Onların getirdikleri hakta hiçbir şüphe ve tereddüt yoktur. Ama bu ümmetler, onları öldürmek istediler. Peki, böyle bir azgınlık, sapıklık ve bedbahtlıktan sonra içinden çıkmaları mümkün olmayacak pek büyük azaptan başkası söz konusu olabilir mi?

Bundan dolayı Allah, onların dünyevi ve uhrevî cezaları hususunda şöyle buyurmaktadır: **"Ben de"** yalanlamaları ve pygamberlere karşı birleşmeleri dolayısıyla **"onları** (azapla ansızın) **yakaladım. Peki, Benim cezalandırmam nasılmış?"** Elbette o, cezanın en çetini ve en müthişiydi. Bu ceza ya bir çığlıktı, ya üzerlerine yağmur gibi yağan taştı, ya yere onları yutması için ya da denize onları boğmaları için verdiği bir emirdi. Sonunda onlar, sönmüş bir ateş alevi gibi hareketsiz kalıverdiler.

﴿ وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Böylece Rabbinin, kâfirlerin cehennemlik olduğu yönündeki (azap) sözü, onlar hakkında gerçekleşmiş oldu.

6. **"Böylece Rabbinin, kâfirlerin cehennemlik olduğu yönündeki** (azap) **sözü, onlar hakkında gerçekleşmiş oldu,"** öncekiler hakkında azap sözüne sebep olan sapıklık hükmü hak olduğu gibi bu kafirler hakkında da hak olmuştur.

﴿ ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَٱغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا۟ وَٱتَّبَعُوا۟ سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ
ٱلْجَحِيمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِى وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ
وَذُرِّيَّٰتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ
يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۥ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٩﴾ ﴾

7- Arş'ı taşıyanlar ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler ve mü'minler için de mağfiret dilerler. (Derler ki:) **'Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru.'**

8- 'Ey Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz Sen, Aziz'sin, Hakim'sin.'

9- 'Onları kötülüklerden de koru. Sen o gün kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun. İşte asıl büyük kurtuluş da budur.'

7. Yüce Allah, mü'min kullarına olan kemal derecesindeki lütfunu ve onların mutlulukları için hazırlamış olduğu sebepleri bildirmektedir. Bu sebeplerin bir bölümü, onların kudretleri dışındadır. Mukarreb meleklerin onlar için mağfiret dilemeleriyle onlara din ve âhiretlerinin salâh bulması için dua etmeleri, kudretleri dışındaki sebeplerdendir.

Bu buyruklarda zımnen Arş'ı taşıyanların ve onun etrafında bulunanların şereflerini, Rablerine olan yakınlıklarını, O'na çokça ibadet etmelerini, Allah'ın

kullarının iyiliklerini samimi olarak istediklerini -zira Allah'ın onların bu tutumlarını sevdiğini bilmektedirler- haber verilmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Arş'ı," yani Rahman'ın Arşını **"taşıyanlar,"** ki o, bütün mahlukatın tavanı durumundadır, gökleri, yeri ve Kürsi'yi kuşatır, mahlukatın en büyüğü, en genişi, en güzeli ve Yüce Allah'a en yakını olandır.

Bu melekleri Yüce Allah, Arşını taşımakla görevlendirmiştir. Şüphesiz ki bu melekler, meleklerin en büyükleri, en azametlileri ve en güçlüleridir. Yüce Allah'ın, onları Arşını taşımak için seçmiş olması, öncelikle onları zikretmesi ve O'na yakın olmaları, melek türünün en faziletlileri olduklarına delildir. Onlara selam olsun. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O gün üstlerinde bulunan sekiz melek, Rabbinin Arşını taşır."** (el-Hâkka, 69/17)

"Ve etrafında bulunanlar," mevki ve fazilet itibarıyla oldukça yakınlaştırılmış (mukarreb) melekler **"Rablerini hamd ile tesbih ederler."** Bu, onlara bir övgüdür. Yüce Allah'a çokça ibadet ettikleri, özellikle de tesbih (subhânallah) ve tahmid (el-hamdulillah) dedikleri belirtilmektedir. Diğer ibadetler ise Yüce Allah'ın tesbih ve tahmîdi kapsamındadır. Çünkü bunlar kulun, ibadeti Allah'tan başkasına yöneltmekten O'nu tenzih ettiğini ve hamdin yalnızca Yüce Allah'a ait olduğunu ifade eder. Hatta hamd Yüce Allah'a ibadetin ta kendisidir.

Kulun "سبحان الله وبحمده" demesi de bunun kapsamına girer, bu da ibadetler arasında yer alır.

"O'na iman ederler ve mü'minler için de mağfiret dilerler." Bu, imanın faydaları ve pek büyük faziletleri arasında yer alır. Zira günahsız olan melekler, iman ehli için mağfiret dilemektedirler. Mümin bir kimse, imanı sebebiyle bu pek büyük fazilete nail olur.

Mağfiretin birtakım gerekleri vardır ki bunlar olmaksızın o tamamlanmaz. Bu gerekler ise pek çok kimsenin ilk anda hatırına geldiği gibi mağfiret dilemenin nihaî gayesinin, sadece günahların bağışlanması olduğu şeklinde değildir. İşte Yüce Allah, meleklerin kendisinden mağfiret dileyişlerini kendisi olmaksızın tamamlanması söz konusu olmayan bu vasıflarla birlikte şöyle zikretmektedir: **"Rabbimiz, rahmetin ve ilmin her** şeyi **kuşatmıştır."** Senin ilmin her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey Senin için gizli değildir. Yerde olsun, gökte olsun zerre miktarı kadar -hatta ister daha küçük, ister daha büyük olsun- bir şey dahi Senin bilginin dışında değildir. Rahmetin de her şeyi kuşatmıştır. Ulvî ve süflî âlemiyle

bütün kâinat, Yüce Allah'ın rahmetiyle dolup taşmaktadır. Onların hepsini bu rahmet kuşatmıştır. O, neyi yaratmışsa ona mutlaka rahmeti de ulaşmıştır.

O halde şirk ve masiyetlerden **"tevbe edenlere ve"** Seni tevhid etme ve Sana itaat etme konusunda peygamberlerine uymak suretiyle **"Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından,"** yani hem bizzat bu azabtan, hem de bu azabın sebeplerinden **"koru!"**

8. "Ey Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden," yani erkek iseler hanımlarından, hanım iseler kocalarından, ayrıca dost ve arkadaşlarından **"ve zürriyetlerinden salih olanları,"** iman ve salih amel işlemek suretiyle salaha erenleri **"kendilerine"** peygamberlerin aracılığıyla **"va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz sen, Aziz'sin,"** her şeyi emrin ve hakimiyetin altında tutansın, **"Hakim'sin"** her şeyi yerli yerine koyansın. Sen izzetinle onların günahlarını bağışlar, sakıncalı şeyleri onlardan uzaklaştırırsın. Yine izzetinle onları her türlü hayra ulaştırırsın. Bu yüzden ey Rabbimiz, biz Senden, hikmetinin aksini gerektirdiği bir şey istemiyoruz. Aksine dileğimiz, Senin, peygamberlerin vasıtasıyla bildirdiğin hikmetinin ve lütfunun bir gereği olarak mü'minlere mağfiret etmen, günahlarını bağışlamandır.

9. "Onları kötülüklerden de koru." Hem kötü amellerden hem de bunların cezasından uzak tut onları. Çünkü ikisi de kötüdür.

"Sen o gün," Kıyamet gününde **"kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun."** Çünkü Senin, kullarına rahmetin süreklidir, kesintisizdir. Buna engel ise sadece kulların büyük ve küçük günahlarıdır. Senin kimilerini günahlardan koruman, şüphesiz ki onu iyilik işlemeye ve bunların güzel karşılıklarına muvaffak kılman, demektir.

"İşte" kötülüklerden korunmak suretiyle hoşlanılmayan şeylerin yok olması, merhametin gerçekleşmesiyle de sevilen şeylerin elde edilmesi **"asıl büyük kurtuluş"**tur ki, onun gibi bir kurtuluş yoktur. Yarışanlar da bundan daha iyisi için yarışmamışlardır.

Meleklerin bu duası, onların Rablerini kemâl derecesinde bildiklerini, Yüce Allah'a güzel isimleriyle tevessül ettiklerini göstermektedir. Allah, kullarının bu isimlerle kendisine tevessül etmelerini sever. Yine meleklerin bu duası, Allah'a yaptıkları duanın muhtevâsına uygun isimleri zikrettiklerini de göstermektedir.

Onlar, rahmetin gerçekleşmesini istedikleri, ayrıca beşerî nefislerin gerektirdiği ve Yüce Allah'ın da bir taraftan eksikliklerini, diğer taraftan da masiyet işlediklerini bildiği beşerî nefislerin gerektirdiği bu hususların ortadan kaldırılması vb. sebep ve ilkelerin elde edilmesi için niyaz ettikleri, Yüce Allah'ın da ilmiyle tüm bunları kuşatmış olduğu için dualarını Yüce Allah'ın Rahîm ve Alîm ismiyle tevessül ederek yapmışlardır.

Bu dua, onların, Allah'a kemâl derecesinde edepli olduklarını, O'nun kendilerinin Rabbi olduğunu, bu rububiyetin de hem umumi hem de hususi olduğunu ikrar ettiklerini görüyoruz. Yine kendilerinin hiçbir şeye sahip olmadıklarını, Rablerine yönelik bu dualarının bütün yönleriyle fakir ve muhtaç olan bir kimseden sadır olduğunu, Rablerine hangi halleriyle yakınlaşacak olurlarsa olsunlar mutlaka bunun Allah'ın bir lütfu, kerem ve ihsanı olduğunu itiraf ettiklerini de göstermektedir.

Rablerine tam anlamıyla muvafık hareket ettiklerini de bu duadan anlıyoruz. Zira onlar O'nun sevdiği amelleri, yani ibadetleri severler, onları yerine getirir ve sevenlerin gayreti gibi gayretle onları eda ederler. Yine Yüce Allah'ın, yarattıkları arasından sevdiği kimselerden olan amel sahibi mü'minleri de severler.

Diğer mükellef yaratılanlara gelince mü'minler müstesnâ Allah, onlara buğzeder. O nedenle meleklerin, mü'minlere duydukları sevgi dolayısıyla Allah'a dua ettiklerini, hallerinin düzelmesi için gayret ettiklerini görüyoruz. Çünkü bir kimseye dua etmek, o kimseyi sevmenin en açık delilidir. Zira kişi, ancak sevdiği kimselere dua eder.

Yüce Allah'ın, **"Müminler için de mağfiret dilerler."** buyruğundan sonra onların dualarına dair verdiği ayrıntılar, Yüce Allah'ın Kitabı üzerinde nasıl düşünüleceğine dair ince bir işaret içermekte ve bu hususa dikkatlerimizi çekmektedir. Şöyle ki Allah'ın Kitabı üzerinde düşünen kimsenin tek başına lafzi manayı anlamakla yetinmemesi, aksine lafzın anlamı üzerinde de düşünmesi gerekir. Kişi, lafzı sağlıklı bir şekilde gereği gibi anlarsa, o hususa ve ona ulaştıran yollara aklı ışığında da dikkat ederek iyice düşünür. Bu işin tamamlanması için gerekli olan diğer hususları ve bağlı olduğu diğer noktaları da anlamaya çalışır. Yüce Allah'ın lafzın delalet ettiği özel manayı murad ettiğine kesin kanaat getirdiği gibi o noktaları da murad ettiğine kesin karar verir. Yüce Allah'ın onları da murad ettiğine dair kesin kanaat getirmemiz için iki neden vardır:

1. O hususların, lafzın manasına tabi olan ve onun kendisine bağlı olduğu hususlar arasında olduğuna kesin kanaat getirilmiş olması.

2. Yüce Allah'ın her şeyi bilmesi ve kullarına Kitabı üzerinde iyiden iyiye düşünmeyi emretmiş olmasıdır. O, Kitabında bulunan manaların gerektirdiği diğer

hususları da bilir. Kitabının her hidâyet, her nur ve her şeye dair bir açıklama olduğunu, sözlerin en açığı beyan itibarıyla da en üstünü ve en değerlisi olduğunu da haber vermiştir. İşte bu yolla kul -bu konuda Yüce Allah'ın ihsan edeceği başarı oranında- büyük bir ilim ve pek çok hayır elde eder.

Bizim bu tefsirimizde de bu kabilden -Allah'ın bize lütfettiği- pek çok husus vardır. Bazı âyetlerde yaptığımız açıklamaların, sağlıklı bir şekilde ve iyice düşünmeyen kimseler için nereden alındığı bu yüzden gizli kalmış olabilir. Yüce Allah'tan rahmet hazinelerinden bizlere, hem bizim halimizin hem de müslümanların hallerinin düzelmesine sebep teşkil edecek ihsanlar bağışlamasını dileriz. Bizim yapabileceğimiz O'nun lütfu keremine yapışmaktan, O'nun ihsanına tevekkül etmekten ibarettir. Biz, zaten her an ve her zaman O'nun ihsan deryası içinde yüzüyoruz. Lütfuyla bizleri, rahmetine ulaşmamızı engelleyen nefislerimizin şerlerine karşı korumasını dileriz. Şüphesiz ki O, pek cömerttir, çokça lütfedendir, sebepleri de, sonuçları da ihsan edendir.

Bu dua şunu da ihtiva etmektedir: Eş, evlat ve arkadaş gibi yakınlarla birlikte olmak, kişiyi saadete ulaştırabilir. Onlarla bir arada bulunması, kendi amelinin dışında ve amelinin vesile olmadığı birtakım hayırların ona ulaşmasına aracı olabilir. Nitekim meleklerin, hem mü'minlere hem de mü'minlerin babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlara beraberce yaptıkları dua bu kabildendir. Ancak Yüce Allah'ın, **"Salih olanlar"** buyruğu dolayısıyla "Hepsinin de mutlaka salih olmaları gerekir." diyenlerin görüşüne göre bu, onların kendi amellerinin bir sonucu olur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ
إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾﴾

10- Kâfirlere şöyle seslenilir: 'Allah'ın (size olan) **öfkesi sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür. Çünkü siz, imana çağrıldığınız halde küfre sapıyordunuz.'**

10. Yüce Allah, kâfirlerin karşı karşıya kalacağı rezillik ve rüsvaylığı, dünyaya geri dönmeyi ve ateşten çıkmayı isteyeceklerini, buna karşılık bu işin kendileri için imkânsız olduğu belirtilerek azarlanacaklarını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Kâfirlere" lafzının mutlak (kayıtsız-şartsız) olarak kullanılması, Allah'ı, kitaplarını, peygamberlerini ya da âhiret gününü inkâr etmek şeklindeki bütün küfür türlerini kapsaması içindir.

Onlar, cehenneme girdiklerinde işledikleri günah ve veballer dolayısıyla bu azabı hakettiklerini itiraf edecekler ve bundan dolayı da kendi kendilerinden nefret edecekler, kendilerine alabildiğine öfkelenip kızacaklar. İşte o vakit onlara şöylece seslenilecektir:

"Allah'ın" size olan **"öfkesi, sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür. Çünkü siz, imana çağrıldığınız halde küfre sapıyordunuz."** Yani peygamberler ve onlara uyanlar, sizleri imana davet edip de size karşı hakkı apaçık gösteren delilleri ortaya koyduklarında siz inkâr ettiniz. Allah'ın sizi yaratma sebebi olan imana yanaşmadınız. O'nun geniş ve engin rahmetinin dışına çıktınız. Bu yüzden O da size gazap etti, sizden nefret etti.

İşte bu, **"sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür."** Size olan bu öfke ve gazap, üzerinizde süreklidir. O, pek kerim olanın size olan gazabı, artık sizi bulmuş ve siz de nihâyet bu hale varmış bulunuyorsunuz. Bugün mü'minler, Allah'ın rızasına ve mükâfatlarına nail olmuşken, sizler Allah'ın gazabına ve cezasına maruz kaldınız.

﴿قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾﴾

11- Derler ki: 'Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı da itiraf ettik. Artık (buradan) **çıkmanın bir yolu yok mu?'**

11. Bu sözler üzerine dünyaya geri dönüşü temenni eder ve **"derler ki: Rabbimiz, bizi iki kere öldürdün."** denildiğine göre "iki ölüm"le, ilk ölümü ve iki nefha (Sûr'a üfürüş) arasındaki hali ya da var edilmeden önceki mutlak yokluk haliyle var olduktan sonraki ölümü kastetmektedirler.

"İki kere de dirilttin." buyruğundan kasıt da dünya hayatındaki yaşam ile âhiret hayatıdır.

"İşte günahlarımızı da itiraf ettik. Artık (buradan) **çıkmanın bir yolu yok mu?"** Yani onlar pişmanlıklarını dile getirerek böyle diyecekler. Ancak bunun hiçbir faydası olmayacaktır.

﴿ ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِيَ ٱللَّهُ وَحۡدَهُۥ كَفَرۡتُمۡ ۖ وَإِن يُشۡرَكۡ بِهِۦ تُؤۡمِنُواْ ۚ فَٱلۡحُكۡمُ لِلَّهِ ٱلۡعَلِيِّ ٱلۡكَبِيرِ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Bu (azabın) **sebebi şudur: Sadece Allah'a dua/ibadet edildiği vakit siz inkâr ediyordunuz. O'na ortak koşulduğunda da bunu kabul ediyordunuz. Artık hüküm, yalnızca çok yüce ve pek büyük olan Allah'a aittir.**

12. Kurtuluşun sebeplerini yerine getirmedikleri için azarlanacaklar ve kendilerine şöyle denilecektir: **"Bu** (azabın) **sebebi şudur: Sadece Allah'a dua/ibadet edildiği vakit,"** yani O'nun tevhidine, amelin yalnızca O'na halis kılınmasına çağrıldığında ve O'na ortak koşmak yasaklandığında siz bunu **"inkâr ediyordunuz."** Bundan dolayı kalpleriniz nefret doluyor ve alabildiğine buğzediyordunuz.

"O'na ortak koşulduğunda da bunu kabul ediyordunuz." Yani sizin bu yere gelip yerleşmenizi, bu dinlenme(!) ve konaklama(!) yerine girmenize sebep olan şey, sizin imanı inkâr, küfre iman etmenizdir. Sizler dünyada ve âhirette kötülük ve fesat olan şeylere razı oluyordunuz, dünyada ve âhirette hayır ve salâh olan şeylerden tiksiniyordunuz. Bedbaht oluşun, zilletin, ilâhî gazaba maruz kalmanın sebeplerini tercih ediyor, kurtuluşun yollarını izlemiyor, zafere ulaşmanın sebeplerine iltifat etmiyordunuz: **"Hidâyet yolunu görseler onu yol edinmezler, fakat azgınlığın yolunu görseler hemen onu yol edinirler."** (el-A'raf, 7/147)

"Artık hüküm, yalnızca çok yüce ve pek büyük olan Allah'a aittir." el-Aliyy (çok yüce); bütün yönleri ve mutlak anlamıyla yücelik sahibi demektir ki bu, hem zatî yüceliği (kainatın üstünde oluşunu), hem makam yüceliğini hem de kahr-u galebe yüceliğini kapsar. O'nun adaletinin kemâl derecesinde olması, her şeyi yerli yerine koyması ve takvâ sahipleriyle günahkârları birbirine eşit tutmaması da makamının yüceliğindendir.

"el-Kebîr;" çok büyük olan anlamındadır. Büyüklüğün, azametin, şan ve şerefin hem isimlerinde hem de sıfatlarında ve fiillerinde söz konusu olduğu, her türlü âfetten, kusur ve eksiklikten münezzeh olan zat demektir.

Hüküm, yalnız O'nun olduğuna ve O, sizin ebedî kalışınıza dair hüküm verdiğine göre artık O'nun hükmü ne başkasıyla değiştirilir, ne de O'nda bir değişiklik yapılır.

﴿ هُوَ ٱلَّذِي يُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزۡقٗا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَٱدۡعُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Ayetlerini size gösteren ve gökten size rızık indiren O'dur. Ama ancak (O'na) **yönelenler düşünüp öğüt alır.**

14- Öyle ise kâfirler hoşlanmasa da dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na dua/ibadet edin.

13. Yüce Allah, hakkı batıldan ayırt etmek suretiyle kulları üzerindeki pek büyük nimetlerini hatırlatmaktadır. Bunu, kullarına gösterdiği gerek nefsî ve âfâkî (hem iç hem de dış dünyalarındaki) âyetleriyle gerekse Kur'ânî âyetleriyle gerçekleştirmektedir.

Bu âyetler, arzulanan her türlü maksada delalet ettiği gibi hidâyeti sapıklıktan da açıkça ayırt etmektedir. Öyle ki bunlar üzerinde düşünüp tefekkür eden herhangi bir kimsenin içinde hakikatleri bilme hususunda en ufak bir şüphe ve tereddüt kalmaz. Bu, Yüce Allah'ın, kulları üzerindeki en büyük nimetlerindendir. Çünkü bunun sonucunda hak ile ilgili herhangi bir şüphe kalmamakta, doğru ile eğri birbirine karışmamaktadır.

Aksine Yüce Allah, buna dair delilleri türlü türlü açıklamakta, âyetleri izah etmektedir. Tâ ki helâk olan apaçık bir delil üzere helak olsun, hayatta kalan da apaçık bir delil üzere hayat sürsün.

Açıklanan meseleler ne kadar büyük ve değerli olursa, onlara dair deliller de o kadar çok ve kolay anlaşılır olur.

Mesela tevhidi ele alalım; tevhid meselesi en büyük ve en önemli meselelerden biridir. Hatta en büyük meseledir. Bundan dolayı buna dair aklî ve naklî deliller de pek çok ve çeşitlidir. Yüce Allah buna dair çokça misaller vermiş ve pek çok istidlâlde bulunmuştur.

İşte bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki ayette tevhidi söz konusu etmiş ve tevhide dair birtakım delillere dikkat çekerek "dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua/ibadet edin." buyurmuştur.

Yüce Allah, kullarına âyetlerini gösterdiğini söz konusu ettikten sonra da pek büyük bir âyete (işaret ve delile) dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

"Gökten size rızık indiren O'dur." Yani O, size kendisi vasıtasıyla rızık elde edebildiğiniz, hem sizlerin hem de sahip olduğunuz hayvanların kendisi vası-

tasıyla yaşama imkânı bulduğu yağmuru indirir. Bu da bütün nimetlerin O'nun tarafından verildiğine delildir.

Din nimetleri O'ndandır ki bunlar, dinî meseleler, onlara dair deliller ve onların gereğince amel etme nimetleridir. Bütün dünyevî nimetler de O'ndandır. Kendisiyle kulların da, toprağın da hayat bulduğu yağmur sayesinde çıkan nimetler gibi.

İşte bu, kesin olarak şunu göstermektedir: Nimet veren yalnızca O olduğu gibi, din sadece kendisine halis kılınması gereken yegane mabûd da O'dur.

"Ama" bu âyetler kendisine hatırlatıldığı vakit **"ancak"** Yüce Allah'a **"yönelenler düşünüp öğüt alır."** Allah'a, O'nu sevmeye, O'na saygıyla boyun eğmeye, itaate, O'na yalvarıp yakarmaya yönelenler düşünür ve öğüt alır. İşte ilâhî âyetlerden gereği gibi yararlananlar bu kimselerdir. İlahî rahmet böyleleri için söz konusu olur ve bu âyetlerle bunların basiretleri artar.

14. İlâhî âyetler, düşünüp öğüt alma sonucunu verdiğine, düşünüp öğüt almak da Yüce Allah'a ihlâsı gerektirdiğine göre burada sebep bildiren bir ifade kullanılarak şu şekilde emir verildiğini görüyoruz: **"Öyle ise... dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua/ibadet edin."** Buradaki dua, hem ibadet anlamındaki duayı, hem de Allah'tan dilekte bulunmak anlamındaki duayı kapsamaktadır.

Dini Allah'a halis kılmak ise gerek farz, gerek müstehap, gerek Allah'ın hakları, gerek kullarının haklarıyla ilgili bütün ibadetlerde, sadece ve sadece Allah'ın rızasını kasdetmektir. Yani sizler, din gereği yapıp ettiklerinizi ve kendisiyle Allah'a yakınlaşmaya çalıştığınız her ameli yalnızca Allah için, sadece O'nun rızası için yapın.

"Kâfirler" bundan **"hoşlanmasa da"** aldırmayın; bu, sizi dininizden saptırmasın. Allah yolunda herhangi bir kınayanın kınamasından çekinmeyin. Kâfirler dinin, yalnızca O'na halis kılınmasından çok rahatsız olurlar, bundan hiç hoşlanmazlar. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler."** (ez-Zümer, 39/45)

Daha sonra Allah, ibadetin yalnızca Zatına halis kılınmasını gerektirecek şekilde celal ve kemalinden söz ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ ﴾

15- O, dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir. Kavuşma gününe karşı (insanları) **uyarması için kullarından dilediği kimseye kendi emrinden olan ruhu/vahyi O gönderir.**

16- O gün onlar (kabirlerinden kalkıp Rablerinin huzurunda) **apaçık meydana çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.** (Allah,) **'Bugün hükümranlık kimindir?'** (diye sorar ve yine kendisi cevap verir:) **'Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır.'**

15. "O, dereceleri yükseltendir"/yüksek olandır. **"Arşın sahibidir."** O, yüceler yücesidir. Yalnız kendisine ait olan Arşa istiva etmiştir. Dereceleri alabildiğine yüksektir. Bu yükseklikle mahlukatından ayrıdır, şanı-şerefi oldukça yüksek, vasıfları üstün, zatı pek yücedir. Öyle ki O'na ancak temiz, arınmış ve pak olan amelle yaklaşılabilir. Bu amel ise sahiplerinin derecelerini yükselten, onları Allah'a yakınlaştıran ve diğer yarattıklarının üstüne çıkartan ihlâstır.

Daha sonra Yüce Allah, kullarına olan risalet ve vahiy nimetini beyan ederek şöyle buyuruyor: **"Kavuşma"**/kıyamet **"gününe karşı** (insanları) **uyarması için kullarından dilediği kimseye kendi emrinden olan ruhu/vahyi O gönderir."**

Vahyin, ruhlar ve kalpler için konumu, ruhun bedenler için konumu gibidir. Nasıl ki ruhsuz bir bedenin hayat bulması/yaşaması mümkün değilse, ruh ve kalbin de vahiy ruhu olmaksızın düzen bulması ve kurtuluşa ermesi mümkün değildir. Bu yüzden Allah, kullarının fayda ve maslahatlarının kaynağı olan ruhu/vahyi dilediği kimseye gönderir ki bunlar da peygamberlerdir. Yüce Allah, onları üstün kılmış ve vahyiyle kullarına davet için onları seçmiştir.

Peygamberlerin gönderilmesinin faydası, kulların dinlerinde, dünyalarında ve âhiretlerinde mutluluklarını gerçekleştirmek, yine din, dünya ve âhiretlerinde bedbahtlığı onlardan uzaklaştırmaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Kendisine vahiy verilen kişinin **"Kavuşma"**/kıyamet **"gününe karşı** (insanları) **uyarması için,"** yani kulları onunla uyarmak ve o günde gerçekleşecek hallerden kurtarıcı sebeplere sarılarak o gün için gerekli hazırlıkları yapmaya teşvik etmek üzere göndermiştir.

Bu güne **"kavuşma günü"** denmesinin sebebi, o günde Yaratan'ın yaratılmışlarla, yaratılmışların birbirleriyle, amelde bulunanların da amelleri ve amellerinin karşılığıyla kavuşması, bir araya gelmesi sebebiyledir.

16. "O gün onlar (kabirlerinden kalkıp Rablerinin huzurunda) **apaçık meydana çıkarlar."** Yerin üzerinde aşikar olacaklar, hiçbir yokuşu ve inişi bulunmayan düz bir alanda toplanmış olacaklardır. Seslenen kişi sesini hepsine duyuracak ve bakan göz hepsini görebilecektir.

"Onlardan hiçbir şey," hem kendileri, hem amelleri hem de bu amellerine verilecek karşılık **"Allah'a gizli kalmaz."**

"Bugün hükümranlık kimindir?" Yani öncekileri, sonrakileri, göklerde ve yerde bulunanları bir araya getirip toplayan, mülkünde hiçbir kimsenin ortaklığının bulunmadığı, her türlü ilişki ve bağlantının koparıldığı, geriye salih ya da kötü amellerden başka hiçbir şeyin kalmadığı o büyük günün mutlak mâliki, hükümranı kimdir?

O gün hükümranlık **"tek ve Kahhâr olan Allah'ındır."** Yani O, zatında, isimlerinde, sıfatlarında, fiillerinde eşsiz, bunların hiçbirinde hiçbir şekilde ortağı bulunmayandır. Kahhar'dır; bütün mahlukatı emrine boyun eğdirmiştir. Bütün mahlukat, O'na itaat etmiş, zillet ve saygıyla O'na boyun eğmiştir. Özellikle yüzlerin Hayy ve Kayyûm'un önünde zilletle eğileceği o günde bu böyledir. O gün hiç kimse, O'nun izni olmaksızın konuşmayacaktır.

﴿ ٱلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ ٱلْيَوْمَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

17. "Bugün herkese," az ya da çok, hayır ya da şer dünyada **"kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur."** kötülüklerini artırmak yahut iyiliklerini azaltmak suretiyle kimseye zulmedilmez. **"Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir."**

Dolayısıyla o günü uzak görmeyin. Çünkü kesinlikle gelecek olan bir şey, pek yakın demektir. Aynı şekilde Kıyamet gününde Yüce Allah, kullarının hesabını da çok çabuk görecektir.

Çünkü O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır, kudreti kemâl derecesindedir.

﴿ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْءَازِفَةِ إِذِ ٱلْقُلُوبُ لَدَى ٱلْحَنَاجِرِ كَٰظِمِينَ ۚ مَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ
يُطَاعُ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Onları yaklaşan güne karşı uyar. Zira (o günün dehşetinden) **yürekler ağza gelecek, gam ve kederle dolup yutkundukça yutkunacaklardır. Zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilecek bir şefaatçisi olacaktır.**

18. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Onları yaklaşan güne karşı uyar."** Yani onları dehşetli hallerine, sıkıntılarına, sarsıntılarına kavuşma vaktinin oldukça yaklaştığı o Kıyamet günüyle korkut.

"Zira (o günün dehşetinden) **yürekler ağza gelecek, gam ve kederle dolup yutkundukça yutkunacaklardır."** Yani kalpler ta gırtlaklara dayanmış olacak, içleri her türlü düşünceden boşalmış olacaktır. Kalpler dehşet ve sıkıntılardan gırtlaklara kadar ulaşırken gözler de yuvalarından dışarı fırlamış olacaktır. **"Rahman olan Allah'ın kendisine izin verdiklerinden başkası konuşmayacak ve onlar da doğruyu söyleyeceklerdir."** (en-Nebe', 78/38) Kalplerinin içindeki büyük dehşetlerden, korkunç, rahatsız ve tedirgin edici hallerden dolayı yutkunacaklardır.

"Zalimlerin ne candan bir dostu," yakını, arkadaşı **"ne de şefaati kabul edilecek bir şefaatçisi olacaktır."** Çünkü şefaatçiler, şirk işleyerek nefsine zulmetmiş kimse için şefaat etmeyeceklerdir. Onların şefaat edeceklerini farz etsek dahi Yüce Allah, onların şefaatlerine razı olmayacak ve onu kabul etmeyecektir.

﴿ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ ٱلْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى ٱلصُّدُورُ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir.

19. "O, gözlerin hain bakışını," kulun yanında oturandan, yakınında bulunandan gizlediği ve fark ettirmeden bakışını **"ve kalplerin gizlediklerini,"** kulun başkasına açıklamadığı şeyleri **"bilir."** Yüce Allah, bu kadar gizli ve saklı olanı bilirken açıktaki işleri bilmesi öncelikle söz konusudur.

﴿ وَٱللَّهُ يَقْضِى بِٱلْحَقِّ ۖ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقْضُونَ بِشَىْءٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ
ٱلْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Allah hak ile hükmeder. Onların O'nun dışında yalvardıkları ise hiçbir şeye hükmedemez. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, görendir.

20. "Allah hak ile hükmeder." Çünkü O'nun sözü de haktır, şeriatındaki hükümleri de haktır. Amellere karşılık olarak vereceği cezaî hükmü de haktır. O, her şeyi ilmiyle kuşatmış, Levh-i Mahfuz'da yazmış ve tespit edip kayda geçirmiştir. O, zulümden, eksiklikten ve kusurlardan münezzehtir. O, kaderî hükmüyle hükmedendir ki O'nun dilediği olur, dilemediği de olmaz. Dünyada mü'min ve kâfir kulları arasında hüküm veren, onlar arasından dostlarına ve sevdiklerine yardım ve zafer ihsan etmekle ayırdedici hükmünü veren de O'dur.

"Onların O'nun dışında yalvardıkları ise," bu ifade, Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her varlığı kapsar ki onlar, acizliklerinden, hayrı isteyecek iradeleri olmadığından ve esasen bunu yapmaya da güçleri yetmediğinden dolayı **"hiçbir şeye hükmedemez. Şüphesiz Allah,"** değişik dillerle söylenen, her türlü ihtiyacı gösteren bütün sesleri **"işitendir,"** olmuşu, olanı ve olacağı **"görendir."** Görüleni de, görülmeyeni de, kulların bildiklerini de, bilmediklerini de görendir.

Bu iki âyetten önce Yüce Allah, **"Onları yaklaşan güne karşı uyar."** buyurmakta, sonra da bu günü şu vasıflarla nitelendirmektedir ki bunlar, o pek dehşetli güne hazırlanmayı gerektirmektedir. Çünkü bu açıklamalar, o gündeki mükâfatları elde etmeye teşvik etmekte ve dehşetli hallerinden de sakındırmaktadır.

﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ
مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴾

21- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla bunlardan daha üstün idiler. Yine de Allah onları günahları sebebiyle (ansızın) **yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan kimse de olmadı.**

21. "Yeryüzünde" kalpleri ve bedenleriyle ibret alıp düşünmek, geride kalan eserler üzerinde tefekkür etmek suretiyle **"gezip de kendilerinden öncekilerin,"** önceki yalanlayanların **"âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"** Bunların âkıbetlerinin en kötü sonuç olan helâk, yıkım, rezil ve rüsvay olmaktan ibaret olduğunu göreceklerdir.

Üstelik **"onlar güç,"** sayı, araç-gereç ve beden iriliği itibarıyla **"ve yeryüzündeki,"** yapı, ekim-dikim gibi **"eserleri itibarıyla bunlardan daha üstün idiler."**

Eserlerin güçlü oluşu, o eserleri meydana getirenlerin güçlerine ve bunlarla kendilerini koruma altına almaya çalıştıklarına delildir.

"Yine de Allah onları, günahları" üzerinde ısrar edip sürdürmeleri **"sebebiyle"** cezalandırmak suretiyle **"yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan kimse de olmadı."**

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ
الْعِقَابِ (٢٢) ﴾

22- Bunun sebebi, peygamberlerin onlara apaçık deliller getirmesine rağmen onların küfre sapmış olmalarıydı. Bunun üzerine Allah da onları (ansızın) **yakaladı. Şüphesiz O, çok güçlüdür, cezası pek çetindir.**

22. Onların güçlerinin Allah'ın gücü karşısında kendilerine hiçbir faydası olmadı. Hatta ümmetler arasındaki en güçlü kavimlerden olan ve **"Bizden daha güçlü kim var?"** (Fussilet, 41/15) diyen Âd kavmine bile gücünün bir faydası olmadı. Yüce Allah'ın onların üzerlerine gönderdiği rüzgar, güçlerini zayıflatmış ve onları darmadağın ederek yok etmişti.

Daha sonra Yüce Allah, peygamberleri yalanlayanların hallerine bir örnek vermektedir ki bu da Firavun ve onun askerleridir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ (٢٣) إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٢٤) ﴾

23- Andolsun Biz, Mûsâ'yı âyetlerimizle/mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik...

24- Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a. Ama onlar, 'Bu bir sihirbaz, bir yalancı!' dediler.

23. "Andolsun Biz," İmran oğlu **"Mûsâ'yı,"** onunla gönderdiklerimizin gerçek olduğuna, kendilerine gönderildiği kimselerin izledikleri şirk ve şirke bağlı hususların da batıl olduğuna kat'i olarak delil olan pek büyük **"âyetlerimizle ve apaçık bir delille,"** yılana dönüşen asa gibi Yüce Allah'ın, kendileriyle Mûsâ'yı

destekledîği ve davet ettiği hakka güç ve imkân verdiği diğer apaçık mucizeler gibi kalplere hakimiyet kuran ve kalpleri boyun eğdiren açık delillerle bu inkarcıların benzeri kimselere **"gönderdik."**

24. Bu şekilde onu, **"Firavun'a,"** onun veziri olan **"Hâmân'a ve"** Mûsâ'nın kavminden olmakla birlikte elindeki malı sebebiyle kavmine karşı azgınlaşan **"Kârûn'a"** gönderdik. Hepsi de onu kesin ve ağır bir şekilde reddederek **"'Bu bir sihirbaz, bir yalancı!' dediler."**

﴿ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ ٱقْتُلُوٓا۟ أَبْنَآءَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ وَٱسْتَحْيُوا۟ نِسَآءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, katımızdan onlara hakkı getirdiğinde, 'Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını da sağ bırakın.' dediler. Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar.

25. "O, katımızdan onlara hakkı getirdiğinde," Yüce Allah da tam anlamıyla boyun eğmelerini gerektiren, göz kamaştırıcı mucizelerle onu desteklediği halde onlar, gereğini yapıp bu mucizeler karşısında boyun eğmediler. Yalnızca bunları terk edip yüz çevirmekle kalmadılar, hatta onları inkâr etmek ve sahip oldukları batıllarla onlara karşı çıkmakla da yetinmediler.

Aksine izledikleri çirkin yol, sonunda onları, **"Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını da sağ bırakın."** deme noktasına kadar götürdü. Onlar, bu tuzak ve planlarını uygulayıp onların oğullarını öldürdüklerinde onların güçlenemeyeceklerini, kölelikleri altında kalmaya ve kendilerine kulluk yapmaya devam edeceklerini zannettiler. **"Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar."** Nitekim onların maksatları da istedikleri gibi gerçekleşmedi. Aksine maksatlarının zıddı olan bir musibetle karşılaştılar. Allah, onları helâk etti, tek bir ferdi kalmamak üzere onların hepsini yok etti.

Burada Kur'ân üslubundaki bir kaideye dikkat çekelim: Yüce Allah'ın Kitabında muayyen bir kıssa veya bir konudan söz edildiği vakit bu türden bir incelik çokça geçer. Bu gibi durumlarda eğer Yüce Allah o muayyen kıssa veya konu hakkında yalnızca ona has olmayan bir hükümden bahsederse, o hükmü, sebebini teşkil eden genel bir vasfa bağlı olarak zikreder ki o hüküm, daha kapsamlı olsun.

Böylece onun kapsamına hem o ifadelerde anlatılan husus girsin, hem de o hükmün, anlatılan o muayyen kıssa veya konuya has olduğu vehmi ortadan kalksın.

Bundan dolayı burada da "Onların tuzağı boşa çıktı." denmeyerek **"Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar."** buyurmuştur.

﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِىٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِى ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Firavun dedi ki: 'Bırakın beni, Mûsâ'yı öldüreyim. O da Rabbine yalvarsın (bakalım onu kurtaracak mı?) **Çünkü ben, onun dininizi değiştirmesinden veya ülkede bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum.'**

26. "Firavun" büyüklenerek, zorbalık taslayarak ve kıt akıllı kavmini kandırmak maksadıyla **"dedi ki: Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim, o da varsın Rabbini çağırsın."** Yani o -kahrolasıca- kavminin hatırını göz önünde bulundurmasaymış, Mûsâ'yı öldürecekmiş! Onun Rabbine yalvarması dahi kendisine engel teşkil etmiyormuş!

Daha sonra onu niçin öldürmek istediğini, kavminin iyiliğini isteyip yeryüzünden kötülüğü ortadan kaldırmak maksadını güttüğünü belirterek şöyle dedi: **"Çünkü ben onun,"** izlemekte olduğunuz **"dininizi değiştirmesinden veya ülkede bozguculuk çıkarmasından korkuyorum."**

Bu da çok hayret edilecek bir husustur. İnsanların, hatta yaratılmışların en kötüsü, insanlara insanların en hayırlısına tâbi olmamayı öğütlüyor. Bu ise gerçekleri tersyüz etmek ve aleyhte propaganda yapmak kabilindendir ki ondan, Yüce Allah'ın kendileri hakkında, **"Kavmini böylece hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar, fâsıklar topluluğuydu."** (ez-Zuhruf, 43/54) buyurduğu akılsız kimselerden başkası etkilenmez.

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴾

27- Mûsâ, 'Ben hesap gününe iman etmeyen her kibirliden benim de, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığınırım.' dedi.**

27. Firavun, azgınlaşmasını ve bu doğrultuda güç ve iktidarını kullanmasını gerektiren bu çirkin sözlerini söyleyince **"Mûsâ"** *aleyhisselam* da **"'Ben hesap gü-**

nüne iman etmeyen her kibirliden benim de, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığınırım.' dedi."** Yani ben, bütün işleri çekip çeviren Yüce Allah'ın rubûbiyetine sığınırım ve O'nun beni korumasını isterim. Kibri ve âhiret gününe iman etmemesi, kendisini kötülükler işlemeye ve fesad çıkarmaya iten herkesten O'na sığınırım. Bunun kapsamına -az önce açıkladığımız kuraldan da anlaşıldığı gibi- hem Firavun hem de başkaları girmektedir. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ı lütfuyla hesap gününe iman etmeyen, büyüklük taslayan herkesten korudu ve ona Firavun ve yakın adamlarının kötülüklerini kendisinden uzaklaştıracak sebepleri müyesser kıldı. Bu sebeplerden biri de krallık hanedanına mensup Firavun ailesinden aşağıda sözü edilecek olan şu mü'min şahıstır:

﴿ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَـٰنَهُۥٓ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّىَ
ٱللَّهُ وَقَدْ جَآءَكُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ مِن رَّبِّكُمْ ۖ وَإِن يَكُ كَـٰذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُۥ ۖ وَإِن يَكُ صَادِقًا
يُصِبْكُم بَعْضُ ٱلَّذِى يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mü'min bir adam şöyle dedi: 'Siz «Rabbim Allah'tır.» dedi diye bir adamı öldürecek misiniz? Üstelik o, size Rabbinizden apaçık deliller getirmiştir. Eğer o, yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyorsa onun sizi tehdit ettiklerinin bir bölümü gelir sizi bulur. Şüphesiz Allah, haddi aşan ve yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez.'

28. Burada sözü edilen kişinin, sözü dinlenilir bir kişi olması kaçınılmaz görülmektedir. Özellikle de imanını gizlediği ve zahiren onlara uygun hareket ettiği düşünülecek olursa bu böyledir. Zira eğer zahiren onlara muhalefet ediyor olsaydı onun sözlerine bu kadar kulak asmazlardı.

Bu durum tıpkı Yüce Allah'ın, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, amcası Ebu Talib vasıtasıyla Kureyş'ten korumasına benzemektedir. Çünkü Ebu Talib, Kureyş nezdinde ulu ve dinleri hususunda da kendilerine uyan bir kişiydi. Eğer müslüman olsaydı onun peygamberi koruması mümkün olmazdı.

İşte ilâhî tevfike mazhar olmuş, aklı başında ve kararlı biri olan bu mü'min, kavminin yaptıkları işin çirkinliğini ve kararlarının ne kadar olumsuz olduğunu belirterek **"şöyle dedi: 'Siz «Rabbim Allah'tır.» dedi diye bir adamı öldürecek misiniz?"** Yani böyle bir adamı öldürmeyi nasıl caiz görebilirsiniz? Onun günahı ve suçu, "Rabbim Allah'tır." demekten ibarettir. Üstelik sözleri delilsiz de değildir. Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüğünü görüyoruz:

"Üstelik o, size Rabbinizden apaçık deliller getirmiştir." Çünkü onun getirdiği apaçık deliller, onlar yanında oldukça ün salmıştı. Küçükleri de, büyükleri de bunları biliyordu. Yani bu durum, onun öldürülmesini gerektirmez. Siz niçin bundan önce onun getirdiği hakkı çürütmeye kalkışmıyor ve onun delillerine, onları reddedecek delillerle karşılık vermiyorsunuz? Şayet delilinizle ona galip gelirseniz onu öldürmeniz helâl olur mu, olmaz mı diye o zaman düşünürsünüz. Ama onun delili üstünlük sağlar ve belgeleri galip gelirse onu öldürmenizi engelleyecek pek çok mani olur, hatta buna imkânınız olmaz.

Daha sonra durum ne olursa olsun, aklı başında herkesin ikna olacağı son derece mantıklı bir söz söyledi: **"Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir, eğer doğru söylüyorsa onun sizi tehdit ettiklerinin bir bölümü gelir sizi bulur."** Yani Mûsâ *aleyhisselam* iddiasında ya yalancıdır ya da doğru söylemektedir. Şâyet yalan söylüyorsa bu yalan, onun aleyhinedir, zararı da sadece ona dokunacaktır. Bu konuda size bir zarar gelmez. Çünkü siz onun çağrısını kabul etmediğiniz gibi onu tasdik de etmiyorsunuz.

Eğer doğru söylüyorsa; o zaman size apaçık deliller getirmiş ve çağrısını kabul etmediğiniz takdirde Allah'ın sizleri dünyada da, âhirette de cazalandıracağını bildirmiş olduğuna göre, tehdit ettiklerinin bir bölümü -ki bu da dünya azabıdır- gelip elbette sizi bulacaktır.

Bu söz, onun oldukça akıllı olduğunu ve Mûsâ *aleyhisselam*'ı incelikli bir şekilde savunduğunu göstermektedir. Çünkü bu sözleriyle herkesin açıkça anlayacağı bir söz söylemiş, durum ne olursa olsun bu iki halden birinin söz konusu olacağını belirtmiş ve onu öldürmenin her halükarda cahillik ve akılsızlık olduğunu ifade etmiştir.

Daha sonra o, *-Allah ondan razı olsun, onu razı etsin, ona mağfiret ve merhamet buyursun-* bundan daha ileri bir noktaya geçerek Mûsâ *aleyhisselam*'ın hakka ne kadar yakın olduğunu açıklamak gayretiyle **"Şüphesiz Allah,"** hakkı terk etmek ve batıla yönelmek suretiyle **"haddi aşan ve"** aşırılığa kaçtığı hususları Yüce Allah'a nispet etmek suretiyle **"yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez."** Allah, böylelerini ne anlatmak istediklerinde, ne de bunun için ortaya koydukları delili açıklamakta doğru yola iletir, sırat-i müstakimi izleme başarısı da vermez.

Yani siz, Mûsâ'nın hakka davet ettiğini ve Yüce Allah'ın ona aklî delilleri ve semavî olağanüstü halleri (mucizeleri) açıklayıp gösterme hidâyetini bahşetmiş olduğunu gördünüz. Bu şekilde hidâyet bulan bir kimsenin haddi aşan ve de yalancı bir kimse olması ise mümkün değildir.

Bu açıklamalar onun gerçekten ilminin de, aklının da, Rabbini bilip tanımasının da mükemmel olduğuna delildir. Daha sonra o, kavmini sakındırarak, onlara öğüt vererek, âhiret azabıyla onları korkutarak ve yeryüzünde sahip olunan mülke aldanmamaları gerektiğini belirterek şunları söyledi:

﴿ يَٰقَوۡمِ لَكُمُ ٱلۡمُلۡكُ ٱلۡيَوۡمَ ظَٰهِرِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأۡسِ ٱللَّهِ إِن جَآءَنَاۚ قَالَ فِرۡعَوۡنُ مَآ أُرِيكُمۡ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- 'Ey kavmim! Bugün ülkede üstünlük sağlayan hükümranlık sahipleri sizlersiniz. Ama eğer Allah'ın azabı bize gelirse ona karşı bize kim yardım eder?' Firavun dedi ki: 'Ben size ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum ve size ancak doğru yolu gösteriyorum.'

29. **"Ey kavmim, bugün"** dünyada, yönettiğiniz kimseler üzerinde **"üstünlük sağlayan hükümranlık sahipleri sizlersiniz."** Onlara istediğiniz uygulamayı yapıyor ve onları istediğiniz gibi yönetiyorsunuz. Gerçi bunun sürekli böyle olacağı söylenemez ama farzedelim ki bu hep böylece sürüp gitti. **"Ama eğer Allah'ın azabı bize gelirse ona karşı bize kim yardım eder?"**

Bu ifadeler, onun güzel davetinin bir parçasıdır. Çünkü o, işin kendisiyle onlar arasında ortak olduğunu belirtmiş ve **"bize gelirse," "Bize kim yardım eder?"** tabirlerini kullanarak kendi iyiliğini istediği kadar onların da iyiliğini istediğini ve kendisi için tercih ettiğini onlar için de tercih ettiğini anlamalarını istemişti.

"Firavun," ona karşı çıkarak ve kavminin Mûsâ *aleyhisselam*'a tâbi olmasını önlemek için onları aldatarak **"dedi ki: Ben size ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum ve size ancak doğru yolu gösteriyorum."** Firavun'un, **"ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum."** sözü doğrudur. Ancak onun uygun bulduğu neydi? O, kavmini hafife almayı ve kendisine tâbi olmalarını uygun görmüştü. Böylelikle hükümdarlığını onlar sayesinde sürdürebilecekti. Ancak o, kendisinin haklı olduğu görüşünde değildi. Zira Mûsâ *aleyhisselam*'ı, onun haklı olduğunu görmesine ve kesin doğruluğunu kabul etmesine rağmen bile bile onu inkâr etmişti.

Firavun, **"ve size ancak doğru yolu gösteriyorum."** sözünde ise yalancıdır. Çünkü bu, hakkı tersyüz etmek demektir. Eğer kendilerine küfrü ve sapıklığı üzere olduğu gibi tâbi olmalarını emretmiş olsaydı kötülüğün çapı nispeten daha küçük olurdu. Ancak o, kavminin kendisine uymalarını emrederken hakkın kendisine tabi olmakta olduğunu, buna karşın hakka tâbi olmanın ise sapıklığa tâbi olmak demek olacağını iddia etmişti.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوۡمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُم مِّثۡلَ يَوۡمِ ٱلۡأَحۡزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثۡلَ دَأۡبِ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلۡمٗا لِّلۡعِبَادِ ﴿٣١﴾ ﴾

30- İman eden o kişi dedi ki: 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için o (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerin** (başına gelen azap) **günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum;**

31- 'Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin benzerinden. Allah, kullarına zulüm olacak hiçbir şey dilemez.'

30. **"İman eden o kişi,"** Yüce Allah'ın yoluna davet edenlerde görüldüğü gibi, kavminin hidâyetlerinden ümit kesmeksizin tekrar tekrar kavmini hidâyete davet etti. Rablerine davet edenler, bu davetlerini aralıksız yaparlar ve hiçbir şekilde bundan geri durmazlar. Davet ettikleri kimselerin batılda direnişleri, davetlerini tekrarlamaktan onları engellemez. Bu yüzden onlara şunları söyledi:

"Ey kavmim, Şüphesiz ben sizin için o (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerin** (başına gelen azap) **günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum."** Bununla Allah'ın peygamberlerine karşı gruplar halinde bir araya gelerek onlara karşı çıkmak için toplanan inkarcı ümmetleri kastetmişti. Daha sonra bunların kim olduklarını açıklayarak şunları söyledi:

31. **"Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin benzerinden,"** onların küfür ve yalanlama âdetlerine karşılık Yüce Allah'ın, âhiretten önce dünyadayken onları âcilen cezalandırmak şeklindeki adetinin/kanununun bir benzerinin size gelmesinden korkuyorum.

"Allah, kullarına zulüm olacak hiçbir şey dilemez." İşledikleri bir günah olmaksızın, yaptıkları herhangi bir suç bulunmaksızın onlara azap etmez.

Dünyevî cezalarla onları uyardıktan sonra âhiretteki cezalarla da onları korkutarak şunları söyledi:

﴿ وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (٣٢) يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣) ﴾

32- 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için seslenme gününden korkuyorum.'

33- 'O gün arkanızı dönüp gidersiniz de sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmaz. Zira Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.'

32. "Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için seslenme gününden," yani Kıyamet günü cennetliklerin cehennemliklere şöylece seslenecekleri günden **"korkuyorum."**

"Cennetlikler, cehennemliklere, 'Rabbimizin bize va'dettiğini hak bulduk...' diye seslenirler." (el-Araf, 7/44 v.d.)

"Cehennemlikler, cennetliklere, 'Biraz su veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan bize gönderin.' diye seslenirler. Onlar ise 'Doğrusu Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır.' derler." (el-Araf, 7/50)

Cehennemlikler, orada görevli olan Mâlik'e, **"'Ey Mâlik, Rabbin hakkımızda ölüm hükmünü versin.' diye seslenecekler.** (O da:) **'Sizler** (burada böyle) **kalacaksınız.' diyecek."** (ez-Zuhruf, 43/77)

Yine cehennemlikler, Rablerine, **"'Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz.' diye seslenecekler. O da onlara şöyle cevap verecek: 'Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!'"** (el-Müminun, 23/107-108)

Müşriklere, **"'Ortak koştuklarınızı çağırın.' denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar ama onlar kendilerine cevap vermezler."** (el-Kasas, 28/64)

33. O *-Allah kendisinden razı olsun-* onları bu dehşetli günü hatırlatarak uyardı ve eğer şirkleri üzere devam edecek olurlarsa bu gündeki hallerini hatırlatarak ızdırabını belirtti. İşte bundan dolayı **"O gün arkanızı dönüp gidersiniz,"** yani ateşe götürülürsünüz **"de sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmaz."** Allah'ın azabını kendisiyle önleyeceğiniz bir gücünüz bulunmaz, O'na karşı hiç kimse de size yardımcı olamaz: **"O günde gizlilikler açığa çıkartılır, artık onun ne bir gücü vardır, ne de bir yardımcısı."** (et-Târık, 86/9-10)

"Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur." Çünkü hidâyet Yüce Allah'ın elindedir. O, kötülüğü ve murdarlığı dolayısıyla hidâyete layık olmadığını bildiği bir kulunun hidâyet bulmasını engelleyecek olursa artık o kimsenin hidâyet bulmasına imkân yoktur.

﴿ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (٣٤) الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ (٣٥) ﴾

34- 'Andolsun daha önce Yusuf da size apaçık deliller getirmişti de size getirdiklerinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o ölünce de 'Allah, ondan sonra bir daha asla peygamber göndermez.' demiştiniz. İşte Allah haddi aşan şüpheci kimseleri böyle saptırır.'

35- 'Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu ise hem Allah katında hem de mü'minler nezdinde büyük bir öfkeye neden olur. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.'

34. "Andolsun daha önce," yani Mûsâ'nın doğruluğuna işaret olan apaçık delillerle gelmesinden ve sizlere O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Rabbinize ibadet etmenizi emretmesinden önce, Yakub oğlu **"Yusuf"** *-ikisine de selâm olsun-* **"da size apaçık deliller getirmişti de size getirdiklerinden,"** o hayattayken **"şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o ölünce de"** şüpheniz ve şirkiniz daha da artmış ve **"'Allah ondan sonra bir daha asla peygamber göndermez.' demiştiniz."** Bu, sizin batıl zannınız ve Yüce Allah hakkında yakışmayan kanaatinizdi. Oysa Yüce Allah, kullarını başıboş bırakmaz. Onları, emir vermeksizin, yasaklar indirmeksizin kendi hallerine terk etmez. Aksine onlara peygamberlerini gönderir.

Yüce Allah'ın bir peygamber göndermeyeceğini zannetmek, sapıkça bir kanaattir. Bundan dolayı devamla şöyle demiştir: **"İşte Allah haddi aşan şüpheci kimseleri böyle saptırır."** Onların gerçek sıfatları budur. Onlar ise zalimlik ede-
rek ve büyüklenerek Mûsâ'yı bu şekilde nitelendirmeye kalkışmışlardır.

Asıl hakkı çiğneyip geçtikleri, onu bırakıp sapıklıklara yöneldikleri için haddi aşanlar onlardı. Asıl yalancılar da onlardı. Çünkü onlar, Yüce Allah'a yalan isnat et-

tiler ve peygamberlerini yalanladılar. Asıl haddi aşan şüpheciler, Allah'ın kendilerine hidâyet vermediği ve hayra muvaffak kılmadığı kimselerdir. Çünkü böyleleri, hak kendilerine ulaştığı ve onu öğrendikleri halde bile bile onu reddettiler.

Böylelerinin cezası ise hidâyet bulmalarının engellenmesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"İlk defa O'na iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın bir halde bırakırız."** (el-En'âm, 6/110); **"Allah zalimler topluluğuna hidâyet vermez."** (el-Bakara, 2/258)

35. Daha sonra şüpheci ve haddi aşan kimselerin niteliklerini söz konusu ederek şunları söylemektedir: **"Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın,"** herhangi bir belge, herhangi bir dayanakları bulunmaksızın **"Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar."** Hakkı batıldan ayırt eden ve açıklıkları itibarıyla gözle görülen güneş durumunda olan âyetler hakkında, bunca açıklıklarına rağmen onları çürütmek ve iptal etmek için tartışıp dururlar.

Herhangi bir delile dayanmaksızın bu âyetler hakkında tartışmak, Allah'ın âyetleri hakkında tartışan herkesin ayrılmaz vasfıdır. Çünkü herhangi bir delile dayalı olarak onlara karşı tartışmaya imkân yoktur. Çünkü hiçbir şey, hakka karşı çıkamaz. Dolayısıyla ne şer'î ne de aklî herhangi bir delille Allah'ın âyetlerine karşı çıkmaya imkân vardır.

İşte hakkı batılla reddetme muhtevasında bulunan böyle bir söz, **"ise hem Allah katında hem de mü'minler nezdinde büyük bir öfkeye neden olur."**

Yüce Allah'ın böyle birisine olan öfkesi ise çok daha şiddetlidir. Çünkü böyle bir kimse, hem hakkı yalanlamış ve batılı doğrulamış hem de batılı Allah'a nispet etmiştir. Bu gibi işlere ve bu vasıflara sahip olan kimselere Allah'ın öfkesi pek şiddetlidir. Allah'ın mü'min kulları da bundan dolayı Rablerine uygun olarak böyle bir şeye en ileri derecede öfke duyarlar. İşte onlar Yüce Allah'ın seçkin kullarıdır ve onların öfkeleri, öfke duydukları kimselerin ne kadar çirkin bir iş yaptıklarına delildir.

"Allah," hakkı reddetmek suretiyle kendi kendine, insanları küçümsemek suretiyle de onlara karşı **"büyüklük taslayan"** ve çokça zulüm ve haksızlık eden **"her zorbanın kalbini işte böyle,"** Firavun ve hanedanının kalplerini mühürlediği gibi **"mühürler."**

﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبْنِ لِى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ
إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبًا ۚ وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَصُدَّ عَنِ ٱلسَّبِيلِ ۚ
وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِى تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Firavun dedi ki: 'Ey Hâmân! Benim için yüksek bir kule yap! Belki (ona çıkıp) **yollara ulaşırım.'**

37- 'Göklerin yollarına da Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum.' İşte böylece Firavun'un kötü ameli ona süslü göründü ve doğru yoldan alıkonuldu. Halbuki Firavun'un tuzağı boşa çıkmaya mahkum idi.

36-37. "Firavun," Mûsâ'ya karşı çıkarak ve onun, Arş'a istivâ eden ve bütün mahlukatın üstünde olan âlemlerin Rabbini kabul etme çağrısının yalan olduğunu ileri sürerek **"dedi ki: Ey Hâmân, benim için yüksek"** ve oldukça büyük **"bir kule yap!"** Bundan maksadı şuydu: **"Belki** (ona çıkıp) **yollara, göklerin yollarına da ulaşırım da Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun,"** Musa'nın, bizim bir Rabbimizin olduğuna ve bu Rabbin de semâvâtın üstünde bulunduğuna dair iddiasında **"kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum."**

Firavun ihtiyatlı davranmak ve işi bizzat kendisi denemek istiyordu. Ancak Yüce Allah, onu bu sözleri söylemeye iten sebebin ne olduğunu açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"İşte böylece Firavun'un kötü ameli ona süslü göründü." Şeytan, onun kötü amelini ona süsleyip durdu, o işi yapmaya çağırdı ve ona gözünde güzel gösterdi. Sonunda o da yaptığını güzel görmeye başladı. Ona çağırmaya ve bu konuda haklı imiş gibi tartışmaya koyuldu. Halbuki o, bozguncuların en büyüğü idi.

"Ve doğru yoldan alıkonuldu." Bunun sebebi kendisine süslü gösterilen batıl idi.

"Halbuki Firavun'un," hakka karşı kurmak istediği ve insanlara kendisinin haklı, Mûsâ *aleyhisselam*'ın ise batıl üzere olduğu izlenimini verme niyeti taşıyan **"tuzağı boşa çıkmaya mahkum idi."** Bunun Firavun'a, dünya ve âhirette bedbahtlıktan, hüsran ve yok oluştan başka bir faydası yoktu.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ
ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا مَتَٰعٌ وَإِنَّ ٱلْءَاخِرَةَ هِىَ دَارُ ٱلْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا
مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ
يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- İman eden kişi dedi ki: 'Ey kavmim! Bana uyun ki size doğru yolu göstereyim.'

39- 'Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak (geçici) **bir menfaatten ibarettir. Âhiret ise, işte asıl kalınacak yurt orasıdır.'**

40- 'Kim bir kötülük işlerse ancak onun misli ile cezalandırılır. Erkek veya kadın kim de mü'min olarak salih bir amel işlerse işte onlar, cennete girerler ve orada hesapsız rızıklara kavuşurlar.'

38. **"İman eden kişi,"** kavmine öğüdünü tekrarlayarak **"dedi ki: Ey kavmim, bana uyun ki size doğru yolu göstereyim."** Durum Firavun'un size söylediği gibi değildir. O, sizleri ancak azgınlık ve fesat yoluna götürür.

39. **"Ey kavmim, bu dünya hayatı ancak** (geçici) **bir menfaatten ibarettir."** Kısa bir süre ondan faydalanılır, onun nimetlerinden yararlanılır. Sonra bunların sonu gelir ve yok olup giderler. O halde sakın bu, size asıl yaratılış maksadınızı unutturmasın ve sizi aldatmasın.

"Âhiret ise, işte asıl kalınacak yurt orasıdır." Ebedi kalınacak yer orasıdır. Orada konaklanılacak ve yerleşilecektir. Öyleyse sizin orayı tercih etmeniz ve orada sizi mutlu ve bahtiyar kılacak şekilde amelde bulunmanız gerekir.

40. **"Kim"** şirk, fasıklık yahut isyan kabilinden **"bir kötülük işlerse ancak onun misli ile cezalandırılır."** Ona işlediği kötülük ve hak ettiği kadarı ile ama onun hoşuna gitmeyecek ve kendisini üzecek bir ceza verilir. Çünkü kötülüğün cezası kötülüktür.

"Erkek veya kadın kim de mü'min olarak," ister kalple, ister azalarla işlenen, isterse de dil ile söylenen söz kabilinden olan **"salih bir amel işlerse işte onlar, cennete girerler ve orada hesapsız rızıklara kavuşurlar."** Onlara mükâfatları sınırsız, hesapsız, kitapsız verilir.

Hatta Yüce Allah, onlara, amellerinin kendilerini ulaştıramayacağı mükâfatlar bile verir.

﴿ ۞ وَيَٰقَوْمِ مَا لِىٓ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلنَّجَوٰةِ وَتَدْعُونَنِىٓ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِى لِأَكْفُرَ
بِٱللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِۦ مَا لَيْسَ لِى بِهِۦ عِلْمٌ وَأَنَا۠ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلْغَفَّٰرِ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- 'Ey kavmim! Ne oluyor böyle ki ben sizi kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz?'

42- 'Siz, beni Allah'ı inkar etmeye ve (ibadete layık olduğuna **dair) hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi Aziz ve Ğaffar** (olan Allah'a) **davet ediyorum.'**

41. **"Ey kavmim, ne oluyor böyle ki ben sizi,"** size söylediklerimle **"kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni"** Allah'ın peygamberi Mûsâ *aleyhisselam*'a uymayı terk etmek suretiyle **"ateşe çağırıyorsunuz."** Daha sonra bunu açıklayarak sözlerini şöyle sürdürdü:

42. **"Siz beni Allah'ı inkar etmeye ve"** Allah'ın yanı sıra ibadete layık olduğuna dair **"hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz."** Allah hakkında bilgisizce söz söylemek ise en büyük ve en çirkin günahlardandır.

"Ben ise sizi," bütün güç kendisinin olan ve O'ndan başka hiç kimsenin en ufak bir güç ve yetki sahibi bulunmadığı **"Aziz ve"** kullar kendi aleyhlerine aşırı gitmesine ve O'nu gazaplandırma cüretini göstermesine rağmen onları bağışlayan **"Ğaffar** (olan Allah'a) **davet ediyorum."** Kullar günah işledikten sonra tevbe edip O'na yönelirlerse O, onların kötülüklerini ve günahlarını örter. Bu günahların gerektirdiği dünyevî ve uhrevî cezaları onlardan uzaklaştırır.

﴿ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِىٓ إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُۥ دَعْوَةٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ
وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- 'Hiç kuşkusuz beni davet ettiğiniz şeylerin, dünyada da, âhirette de davete değer bir yanları yoktur. Gerçek şu ki dönüşümüz Allah'adır ve şüphesiz haddi aşanlar da cehennemliktir.'

43. **"Hiç kuşkusuz"** gerçek ve kesin olan şu ki **"beni davet ettiğiniz şeylerin dünyada da, âhirette de davete değer bir yanları yoktur."** Kendilerine davet edilmeye de, dünyada olsun, âhirette olsun kendilerine sığınılmaya teşvik

edilmeye de layık değildirler. Çünkü hepsi de acizdirler, eksiktirler; en ufak bir fayda sağlayamadıkları gibi zarar da veremezler. Öldüremezler, diriltemezler ve öldükten sonra hayat da veremezler.

"Gerçek şu ki dönüşümüz Allah'adır." O da herkese amelinin karşılığını verecektir. **"Şüphesiz haddi aşanlar da,"** Rablerine karşı masiyetler işlemek, O'nu inkâr etme küstahlığını göstermek suretiyle kendi aleyhlerine haddi aşanlar da **"cehennemliktir."**

Bu mü'min kişi, onlara samimiyetle öğüt verdikten, uyarıp korkuttuktan sonra onlar ona itaat etmeyip isteğine uymayınca onlara şöyle dedi:

﴿ فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

44- 'Yakında benim size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir.'

44. "Yakında benim size söylediklerimi"/öğütlerimi **"hatırlayacaksınız."** Bunları kabul etmemenin ne kadar büyük bir aldanış olduğunu, azap başınıza geldiğinde ve pek büyük mükâfattan mahrum kaldığınızda **"hatırlayacaksınız,"** anlayacaksınız. **"Ben işimi Allah'a havale ediyorum."** O'na sığınıyor, O'na güveniyo, bütün işlerimi O'na havale ediyorum. Menfaatime olan bütün hususlarda sizden ya da başkasından bana gelebilecek zararları önleme hususunda da O'na tevekkül ediyorum.

"Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir." Onların halini ve neye layık olduklarını bilir. Benim halimi ve güçsüzlüğümü bilir. Size ve karşı sizin kötülüklerinize karşı beni korur. Sizin halinizi de bilir. Sizler yaptıklarınızı ancak O'nun iradesi ve meşieti dahilinde yapıyorsunuz. Allah sizleri bana musallat edecek olursa, şüphesiz O'nun bunda bir hikmeti vardır ve bu da O'nun iradesi ve meşieti dahilinde olacaktır.

﴿ فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ النَّارُ يُعْرَضُونَ
عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ ﴾

45- Sonunda Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu. Firavun hanedanını ise feci azap kuşattı.

46- Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün ise 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.' denilecek.

45. O, gücü sonsuz Yüce Allah, ilâhî tevfike mazhar olan o mü'min adamı, Firavun ve hanedanının planladıkları cezalara, onu öldürüp yok etme isteklerine karşı korudu. Zira o, onların hoşlarına gitmeyecek şeyler yapmış, Mûsâ *aleyhisselam*'a tam anlamıyla muvafakat ettiğini açığa vurmuştu. Mûsâ'nın kendilerini davet ettiği şeylere onları davet etmişti. Onlar ise böyle bir işe tahammül edemediler. Üstelik o vakit güç ve kudret sahibi idiler. Bu mü'min kişi ise onları kızdırıp öfkelendirmiş, bu yüzden ona karşı kinle dolmuşlardır. Ona bir tuzak kurmak istediler, Allah da onların hile ve tuzaklarına karşı onu korudu, bu hile ve tuzakları bizzat kendi başlarına geçti. **"Firavun hanedanını ise feci azap kuşattı."** Yüce Allah, bir günün sabahında, arkalarında tek bir kişi kalmamak üzere hepsini suda boğuverdi.

46. Berzah âleminde ise **"Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün ise 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.' denilecek."** Allah'ın peygamberlerini yalanlayanların, O'nun emrine inatla direnenlerin başına gelecek korkunç cezalar işte bunlardır.

﴿ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا
فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا
إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ
يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ ﴾

47- Ateşin içinde birbirleriyle tartışacakları vakit zayıflar, büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: 'Biz size uyan kimseler idik. Şimdi şu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?'

48- Büyüklük taslayanlar da diyecekler ki: 'Biz, hepimiz o ateşin içindeyiz. Allah da kullar arasında hükmünü verdi.'

49- Ateşte olanlar cehennem bekçilerine diyecekler ki: 'Rabbinize dua edin de bir gün olsun üzerimizdeki azabı hafifletsin.'

47. Yüce Allah, cehennemliklerin kendi aralarındaki tartıştıklarını, birbirlerini kınadıklarını, cehennemin bekçilerinden yardım istediklerini, ancak bunun hiçbir faydasının olmayacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Ateşin içinde bir-**

birleriyle tartışacakları vakit," tabiler, tabi oldukları kimselerin kendilerini aldattıklarını ileri sürecek, buna karşılık kendilerine uyulanlar da uyanlardan uzak olduklarını bildirecektir.

"Zayıflar"/tâbiler **"büyüklük taslayanlara,"** hakka karşı büyüklenen ve kendisi sebebiyle büyüklük tasladıkları şeye davet eden önderlere **"şöyle diyecekler: Biz size uyan kimseler idik."** Bizi siz azdırdınız, bizi saptıran sizlersiniz! Şirki ve kötülüğü siz bize güzel gösterdiniz. **"Şimdi şu ateşin bir kısmını olsun,"** azıcık dahi olsa **"bizden kaldırabilir misiniz?"**

48. "Büyüklük taslayanlar" bu hususta âcizliklerini ve herkes hakkında ilâhî hükmün geçerli olduğunu söyleyerek **"diyecekler ki: Biz, hepimiz o ateşin içindeyiz. Allah da kullar arasında hükmünü verdi."** ve herkese azaptan payını ayırdı. Artık bu payda bir artış olmaz, ondan bir şey de eksiltilmez. Mutlak hakim olan Allah'ın verdiği hüküm asla değiştirilemez.

49. "Ateşte olanlar," hem büyüklük taslayan müstekbirler, hem de güçsüz olan zayıflar **"cehennem bekçilerine diyecekler ki: Rabbinize dua edin de bir gün olsun üzerimizdeki azabı hafifletsin."** Belki böylelikle kısmen de olsa rahatlayabiliriz.

﴿ قَالُوٓا۟ أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۚ قَالُوا۟ فَٱدْعُوا۟ ۗ وَمَا دُعَٰٓؤُا۟
ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Bekçiler de diyecekler ki: 'Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmediler mi?' Onlar, 'Evet' diyecekler. Bunun üzerine bekçiler, 'O halde siz kendiniz dua edin.' diyecekler. Ne var ki kâfirlerin duası boşunadır.

50. "Bekçiler de," onları azarlayarak ve kendilerinin şefaatçiliklerinin cehennemliklere hiçbir fayda sağlamayacağını, dua edecek olsalar dahi dualarının onlara hiçbir faydasının olmayacağını açıklayarak **"diyecekler ki: Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmediler mi?"** Bunlarla siz hakkı, dosdoğru yolu, Allah'a neyin yakınlaştırdığını, O'ndan neyin uzaklaştırdığını açıkça öğrenmediniz mi?

"Onlar, 'Evet' diyecekler," bize apaçık deliller getirdiler. Allah'ın bize karşı en ileri derecedeki delilleri ortaya konuldu. Biz ise kendimize zulmettik. Apaçık ortaya çıkmasından sonra bile hakka karşı inatla direndik.

Bunun üzerine cehennemdeki bekçiler, cehennemliklere dua etmekten, onlar için şefaat dilemekten uzak olduklarını belirterek **"'O halde siz kendiniz dua edin.' diyecekler."** Peki, bu duanın herhangi bir faydası olacak mı, olmayacak mı? Yüce Allah buna dair şöyle buyurmaktadır:

"Ne var ki kâfirlerin duası boşunadır." Batıldır, hiçbir hükmü yoktur. Çünkü küfür, bütün amelleri boşa çıkarır ve duanın kabul edilmesine de engeldir.

﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ ٱلْأَشْهَٰدُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ
ٱلظَّٰلِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ ۖ وَلَهُمُ ٱللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ ٱلدَّارِ ﴿٥٢﴾ ﴾

51- Gerçek şu ki Biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde mutlaka yardım ederiz.

52- O gün özür dilemeleri zalimlere fayda vermez. Onlara lanet vardır, hem kötü yurt da onlarındır.

51. Firavun hanedanının cehennemdeki, berzah âlemindeki ve Kıyamet günündeki cezaları beyan edildikten, yine Allah'ın peygamberlerine karşı çıkan ve onlarla savaşan cehennemliklerin korkunç hali dile getirildikten sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki Biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında"** deliller, belgeler ve ilâhî yardımla **"hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde,"** âhirette vereceğimiz hükümlerle **"mutlaka yardım ederiz."** Onlara tâbi olanları mükâfatlandıracağız, onlara karşı savaşanları da şiddetle cezalandıracağız. Bu da onlara yapacağımız yardımın bir parçasıdır.

52. "O gün özür dilemeleri kâfirlere fayda vermez. Onlara lanet vardır, hem" kendisine varıp konaklayacakların hiç hoşlanmayacakları o **"kötü yurt da onlarındır."**

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى
ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٥٤﴾ ﴾

53- Andolsun Biz, Mûsâ'ya bir hidâyet rehberi verdik ve İsrailoğullarını da kitaba mirasçı kıldık,

54- Olgun akıl sahiplerine hidâyet ve öğüt olmak üzere.

53. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam* ile Firavun arasında geçenleri, Firavun'un ve ordularının akıbetlerini söz konusu edip de daha sonra hem onu, hem de cehennemlikleri kapsayan genel hükmünü zikrettikten sonra Mûsâ *aleyhisselam*'a neler verdiğini şöyle beyan etmektedir: **"Andolsun Biz, Mûsâ'ya bir hidâyet rehberi."** hidâyet bulacakların kendisiyle doğru yolu bulacakları âyetleri ve ilmi **"verdik ve İsrailoğullarını da kitaba mirasçı kıldık."** Tevrat'ı nesilden nesile aralarında miras olarak devralmalarını sağladık.

54. Herkese değil de ancak **"olgun akıl sahiplerine,"** şer'î hükümleri ve diğerlerini bilmek demek olan **"hidâyet ve"** hayrı teşvik etmek suretiyle hayra çağıran, kötülükten korkutmak suretiyle de kötülükten uzak durmaya davet eden **"öğüt olmak üzere!"** İşte o kitap bu özelliklere sahipti.

﴿ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِٱلْعَشِىِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ﴾

55- O halde sen sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır. Günahın için mağfiret dile ve sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et!

55. "O halde" ey Peygamber! Senden önceki ulu'l-azm peygamberlerin sabrettiği gibi **"sen"** de **"sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** Onda şüphe yahut herhangi bir tereddüt yoktur, yalan da değildir ki senin için sabretmekte bir zorluk olsun. Allah'ın vaadi katıksız hakkın kendisidir. Sırf bir hidâyettir. Sabredenler onun üzerinde direnir ve basiret sahipleri ona sımsıkı yapışmak için olanca gayretlerini ortaya koyar.

Yüce Allah'ın, **"Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** buyruğu, Yüce Allah'a itaat ve O'nun hoşlanmadığı şeylerden uzak durmak suretiyle sabretmeye teşvik eden sebeplerdendir.

Senin kurtuluşa ulaşmanı ve mutluluğu elde etmeni engelleyen türden (ve sana nispetle günah olan) **"günahın için mağfiret dile"** Yüce Allah, ona sevilen şeyleri elde etmeyi sağlayan sabrı ve sakınılan şeyleri bertaraf etmeyi sağlayan istiğfarı emretmektedir.

Bir de özellikle **"sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et"**mesini emretmektedir. Çünkü sabah ve akşam en faziletli vakitlerdir. Bu vakitlerde yerine getirilmesi gereken farz ve müstehab birtakım vazifeler ve zikirler vardır. Bunları yapmanın bütün işlere yardımı dokunur.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ إِن فِى صُدُورِهِمْ إِلَّا
كِبْرٌ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Kendilerine gelmiş herhangi bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya; işte onların kalplerinde (hakka karşı) **kibirden başka bir şey yoktur. Ama onlar maksatlarına asla ulaşamayacaklardır. O halde sen, Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitendir, görendir.**

56. Yüce Allah, herhangi bir delile/belgeye dayanmaksızın âyetleri hakkında batılı ileri sürerek onları çürütmek maksadıyla tartışanlardan söz etmekte, onların bu tutumlarının, aslında kalplerinde hakka ve hakkı getirenlere karşı duydukları kibirden kaynaklandığını, bu yolla onların beraberlerindeki batılla hakka karşı üstünlük sağlamak istediklerini haber vermektedir. İşte onların maksatları budur. Bunu istiyorlar. Ancak bu maksatlarına ulaşamaz, bunu gerçekleştiremezler.

İşte bu, hakka karşı mücadele edip tartışan herkesin yenik düşeceğine, hakka karşı büyüklenen herkesin sonunda zelil olacağına dair açık bir nas ve müjdedir.

"O halde sen Allah'a sığın" ve O'na sımsıkı sarıl. Burada neye karşı Allah'a sığınması gerektiği belirtilmediği için bu ifade, sığınılması gereken her şeyi içine almaktadır. Yani sen hakka karşı büyüklenmeyi gerektiren kibirden de ins ve cin şeytanlarından da, diğer tüm kötülüklerden de Allah'a sığın, demektir.

"Çünkü O," türlü/çeşitli olmalarına rağmen bütün sesleri **"işitendir,"** nerede ve hangi zamanda olursa olsun, görünmeye konu olan her şeyi de **"görendir."**

﴿ لَخَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِى ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَلَا
ٱلْمُسِىٓءُ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾

57- Göklerin ve yerin yaratılması, andolsun insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58- Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyenlerle kötülük işleyenler de bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz!

57. Yüce Allah, akıllarda yer etmiş bir gerçeği haber vererek şöyle buyurmaktadır: Genişlik ve büyüklükleri gözönünde bulundurulduğunda göklerle yerin yaratılması, elbette ki insanların yaratılmasından daha büyük, daha muazzam bir iştir. İnsanlar göklerle yerin yaratılmasına nispetle çok küçük kalırlar. Bunca büyük cismi yaratan ve onları son derece sağlam yapan, elbette ki ölümlerinden sonra insanları diriltmeye de öncelikle kadirdir.

İşte bu, öldükten sonra dirilişe kat'i bir işaret/belge olan aklî delillerden biridir. Aklı başında bir kimse, bunun üzerine sadece düşünmekle bile onun, en ufak bir şüphe ve tereddüdü kabil olmayacak şekilde (peygamberlerin bildirdikleri) öldükten sonra dirilişin muhakkak gerçekleşeceğine delil olduğunu görür.

Ancak herkes bu hususta düşünmez ve bu konu üzerinde aklını kullanmaya yönelmez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Bu yüzden gerçekten ibret almaz, bunu hatırlarına dahi getirmezler.

58. Daha sonra şöyle buyurmaktadır: **"Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyenlerle kötülük işleyenler de bir olmaz."** Yani kör ile gören bir olmadığı gibi Allah'a iman edip salih amel işleyenle Rabbine ibadeti kibrine yediremeyerek, O'na isyana yönelip O'nu gazaplandıran hususlarda koşturan kimse de bir olmazlar.

"Ne kadar az düşünüyorsunuz!" Sizin düşünmeniz ne azdır! Aksi takdirde işlerin mertebelerini, hayrın ve şerrin yerlerini, iyilerle kötüler arasındaki farkı düşünecek olsanız ve himmeti yüksek kimseler olsanız, hiç şüphesiz faydalıyı zararlıya, hidâyeti sapıklığa ve ebedî mutluluğu da geçici dünyaya tercih ederdiniz.

﴿إِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَءَاتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾﴾

59- Kıyamet mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur. Ama insanların çoğu iman etmezler.

59. "Kıyamet mutlaka gelecektir," çünkü bunu insanların en doğru sözlüleri olan peygamberler haber vermiştir. Bütün haberleri doğruluğun en üst mertebesinde bulunan semavî kitaplar da bunu böyle söylemiştir. Buna dair görülen delillerle dış alemdeki belgeler de apaçık ortadadır. **"Ama"** tam anlamıyla bir tasdik ve itaatle boyun eğmeyi gerektiren bunca gerçeğe rağmen **"insanların çoğu iman etmezler."**

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِىٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ
جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾﴾

60- Rabbiniz şöyle buyurdu: 'Bana dua edin, Ben de duanıza karşılık vereyim. Şüphesiz kibirlenip Bana ibadetten yüz çevirenler, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir.'

60. Bu, Yüce Allah'ın kullarına büyük bir lütfu ve nimetidir. Çünkü onları dinlerinin ve dünyalarının menfaatine olan şeye çağırmakta, Zatına hem ibadet anlamıyla hem de dilekte bulunma anlamıyla dua etmelerini emretmekte ve bu dualarını da kabul edeceğini va'detmektedir.

Diğer taraftan dua ve ibadete karşı büyüklenenleri de tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz kibirlenip Bana ibadetten yüz çevirenler, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."** Zelil ve alçalmışlar olarak cehenneme girecekler, büyüklük taslamalarının bir cezası olarak hem küçük düşürülecekler, hem de onlara azaba uğrayacaklardır.

﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ
لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾
ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ
وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٤﴾﴾

61- Allah, içinde dinlenesiniz diye geceyi yaratan ve gündüzü de aydınlık kılandır. Şüphesiz Allah'ın insanlar üzerinde pek büyük lütufları vardır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62- İşte (bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır. O, her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?**

63- İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edegelenler böyle döndürülürler.

64- Allah, yeryüzünü sizin için yerleşmeye elverişli kılan, göğü bir bina yapan, size suret veren ve suretlerinizi de güzel kılan, temiz ve hoş şeylerden sizi rızıklandırandır. İşte (bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır! Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne yücedir!**

Yüce Allah'ın rahmetinin genişliğine, lütfunun çokluğuna, O'na şükretmenin gerekliliğine, kudretinin kemaline, egemenliğinin azametine, ihsanının genişliğine, bütün her şeyin yaratıcısı olduğuna, hayatının kemâl derecesinde olduğuna, sahip olduğu bütün kemal sıfatlarıyla bütün güzel fiilleri dolayısıyla O'na hamdedilmesi gerektiğine, rubûbiyetinin mükemmelliğine, ulvî ve süflî âlemde geçmiş zamanlarda, halihazırda ve gelecekte bütün kâinatı tek başına idare edişine, emrin bütünüyle yalnızca O'nun elinde bulunup hiçbir kimsenin en ufak bir emir yetkisinin, en ufak bir kudretinin bulunmadığına, bunun bir sonucu olarak da yegane ilâh ve ma'bûdun O olduğuna, O'ndan başka hiçbir kimsenin rububiyet namına hiçbir şeyi hak etmediği gibi ubudiyet namına da hiçbir şeyi hak etmediğine, diğer bir sonuç olarak da kalplerin, Allah'ın marifeti, muhabbeti, korkusu ve O'ndan yana ümitle dolu olması gerektiğine delil teşkil eden bu âyet-i kerimeler üzerinde iyice düşünmeliyiz.

Bu iki husus -yani Yüce Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek- Allah'ın mahlukatı yaratma sebebidir. Yüce Allah'ın kullarını var ediş maksadı budur. Her türlü hayra, felâha ve kurtuluşa ulaştıran, dünyevî ve uhrevî mutluluğa eriştiren şeyler bunlardır. Bunlar, Kerim olan Allah'ın kullarına en değerli bağışlarıdır. Kayıtsız şartsız olarak en üstün lezzetler de bunlardır. Kişi eğer bunları kaybederse, her türlü hayrı elinden kaçırmış, her türlü kötülüğe maruz kalmış demektir.

Yüce Allah'tan niyazımız, kalplerimizi marifet ve muhabbetiyle doldurması, gizli açık bütün hareketlerimizi emrine tâbi ve rızasına uygun, ihlâslı kılmasıdır. Hiçbir dilek, O'nun için büyük değildir ve hiçbir maksat da O'na gizli kalmaz.

61. **"Allah, içinde dinlenesiniz diye geceyi yaratan"** buyruğu şu demektir: O, geceyi hareketlerinizin verdiği yorgunluktan sükûn bulasınız, dinlenesiniz diye sizin için karanlık kılmıştır. Çünkü bu hareketliliğiniz devam edecek olursa size zarar verir. Geceleyin yataklarınıza bundan dolayı sığınırsınız. Allah size uyku verir. Bu uyku ile kalp ve bedeniniz dinlenir. Uyku, insan için zaruri bir şeydir. Onsuz yaşayamaz. Yine geceleyin sevenler birbirleriyle başbaşa kalır, huzur bulur. İnsanın düşüncesi derlenip toplanır, meşguliyetler de az olur.

Yüce Allah **"gündüzü de aydınlık kılandır."** Yörüngesinde sürekli akıp giden güneşle gündüzü aydınlatır. Bunun üzerine sizler yataklarınızdan kalkar, dinîve dünyevî işleri görmeye gidersiniz. Kiminiz zikre ve Kur'ân'a, kiminiz namaza yönelir, kiminiz ilim öğrenmeye, kiminiz alışverişe gider, kiminiz inşaat, kiminiz demir işlerine ya da buna benzer sanatları ve meslekleri icraya yönelir.

Kimisi kara ve denizde yolculuk yapmaya, kimisi tarlasına, kimisi de hayvanlarının ihtiyaçlarını görmeye gider.

"Şüphesiz Allah'ın insanlar üzerinde pek büyük lütufları vardır." Çünkü onlara bunları ve diğer nimetleri ihsan etmiş, onlara sıkıntı verecek şeyleri de uzaklaştırmıştır. Bu ise O'na tam anlamıyla şükretmelerini ve gereği gibi O'nu anmalarını gerektirir. **"Fakat insanların çoğu,"** cahillikleri ve zulümleri sebebiyle **"şükretmezler."**

Rablerinin nimetini itiraf ederek Yüce Allah'a boyun eğen, O'nu seven, bu nimetleri Mevlalarının itaati ve rızası uğrunda harcayıp **"şükredenler kullarım içinde pek azdır."** (Sebe, 34/13)

62. **"İşte"** bütün bunları yapan **"Rabbiniz Allah'tır."** yegane ilâh ve Rab O'dur. Çünkü bunca nimetleri yalnızca O'nun vermesi, O'nun rubûbiyetinin bir tecellisidir. Bunların şükretmeyi gerektirmesi ise O'nun ulûhiyetinin bir gereğidir.

"O, her şeyin yaratıcısıdır." Bu da rubûbiyetini vurgulamaktadır.

"O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur."** Bu da ibadete yalnızca O'nun layık olduğunu, bu hususta O'nun hiçbir ortağının bulunmadığını ifade eder.

Daha sonra Yüce Allah, açıkça Zatına ibadet edilmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"** Size bu kadar deliller açıkladıktan, yolunuzu aydınlattıktan sonra hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, yalnızca O'na ibadet etmekten nasıl döndürülüyor, başka tarafa çevriliyorsunuz?

63. **"İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edegelenler böyle döndürülürler."** Yani bu, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinin ve peygamberlerine düşmanlık etmelerinin cezasıdır. Bundan dolayı onlar Allah'ı tevhidden ve ihlâsla O'na ibadet etmekten döndürülmüş, alıkonmuşlardır. Nitekim bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Bir sûre indirilince birbirlerine bakarlar ve 'Sizi bir kimse görüyor mu?' (derler) ve sonra sıvışıp giderler. Allah onların kalplerini ters çevirmiştir. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur."** (et-Tevbe, 9/127)

64. **"Allah, yeryüzünü sizin için yerleşmeye elverişli kılan,"** yani yeryüzü maslahatınıza ve menfaatinize olan şeyler için hazır hale getirilmiştir. Onu ekebilir, oraya ağaç dikebilirsiniz, üzerinde bina yapabilirsiniz, yolculuk edebilir ve yerleşip ikamet edebilirsiniz; **"göğü bir bina,"** üzerinde yaşadığınız yere âdeta bir tavan **"yapan"** ve orada kendisiyle yararlandığınız ışıklar ve alâmetler koyandır ki denizin ve karanın karanlıklarında onlar vasıtasıyla yolunuzu bulursunuz.

"Size suret veren ve suretlerinizi de güzel kılan" O'dur. Canlı varlıklar arasında sureti Âdemoğlundan daha güzel hiçbir varlık yoktur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Andolsun Biz insanı en güzel suret ve ölçüde yarattık."** (et-Tin, 95/4)

Âdemoğlunun güzelliğini, Yüce Allah'ın ondaki hikmetinin kemalini görmek isteyen, onun azalarına tek tek baksın. Onun azalarından herhangi birinin bulunduğu yerden başka yerde bulunması uygun olur mu? Aynı şekilde kalplerinde birbirlerine karşı hissettiklerine, sevgiye de baksın. Bunu Ademoğlunun dışındaki varlıklarda görebilir mi? Yüce Allah'ın ona özel olarak ihsan ettiği akıl, iman, muhabbet ve marifet gibi en güzel surete uyan güzel ahlâka da bakıp bir düşünsün.

"Temiz ve hoş şeylerden sizi rızıklandırandır." Bu her türlü yiyecek, içecek, evlenme, giyim, görülen ve işitilen hoş şeyler ve bunların dışında kalan Allah'ın kulları için elde etmeyi kolaylaştırdığı bütün güzel ve temiz şeyleri kapsar. Yüce Allah bunların zıddı olan bedenlerine, kalplerine ve dinlerine zararlı olan kötü ve zararlı şeyleri de onlara yasaklamıştır. **"İşte"** bütün işleri çekip çeviren ve size bunca nimetleri ihsan eden **"Rabbiniz Allah'tır! Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne yücedir!"** Bütün âlemleri nimetleriyle besleyen, görüp gözeten Rabbin hayır ve ihsanı ne kadar çok, ne kadar büyüktür!

﴿ هُوَ الْحَىُّ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

65- O, (sonsuz) **hayat sahibidir. O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur. O halde dini O'na halis kılarak yalnızca O'na dua/ibadet edin. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.**

65. "O, (sonsuz) hayat sahibidir." Hayy'dır/Tam ve kâmil hayat sahibidir. Bu, O'nun semi', basar, kudret, ilim, kelâm vb. kemâl ve celâl sıfatları kabilinden olup kendileri olmaksızın hayatın tam anlamıyla varlığından söz edilemeyecek olan bütün zatî sıfatlarını gerek kılan, tam ve kâmil bir hayattır.

"O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur."** Yani O'nun zatından başka hakiki bir ilah yoktur, yegane mabud O'dur. **"O halde dini O'na halis kılarak yalnız O'na dua/ibadet edin."** Buradaki dua, hem ibadet şeklindeki duayı, hem de Allah'tan dilekte bulunma anlamındaki duayı kapsar. Yani bütün ibadet, dua ve amellerinizde yalnızca Yüce Allah'ın rızasını gözetin. Çünkü -Yüce Allah'ın şu buyruğunda da olduğu gibi- ihlâs emredilmiş bir husustur: **"Halbuki onlara**

ancak dini O'na has kılan (ihlâs sahipleri) **ve hanîfler olarak Allah'a ibadet etmeleri emrolunmuştu."** (el-Beyyine, 98/5) **"Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun."** İnsanların O'nu dilleriyle zikretmeleri halinde olduğu gibi sözlü bütün hamdler, övgüler ve senâlar O'nundur. İbadette olduğu gibi fiili bütün hamdler, övgüler ve senâlar da O'nundur. Bütün bunlar, yalnızca O'na hastır. O'nun bu konuda hiçbir ortağı yoktur. Çünkü O'nun bütün sıfatları, fiilleri ve kulları üzerindeki nimeti kemâl derecesindedir.

﴿ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَآءَنِىَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّى وَأُمِرْتُ
أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- De ki: 'Rabbimden bana apaçık deliller gelince artık sizin Allah'tan başka dua ettiklerinize ibadet etmem yasaklandı ve âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.'

66. Yüce Allah, ibadeti yalnızca Allah'a halis kılma emrini, buna dair delilleri belirttikten sonra O'nun dışındaki varlıklara yapılan ibadeti de açıkça yasaklayarak şöyle buyurmaktadır:

Ey Peygamber, **"de ki: Rabbimden bana apaçık deliller gelince artık sizin Allah'tan başka dua ettiklerinize ibadet etmem yasaklandı."** O'ndan başka taptığınız putlara, heykellere ve ibadet olunan diğer varlıklara ibadet etmem yasaklandı. Üstelik benim bu tutumumda şüphe yoktur. Aksine ben kesin kanaat ve basiret sahibiyim. Bundan dolayı O, **"Rabbimden bana apaçık deliller gelince"** buyurmuştur.

"ve" kalbimle, dilimle ve azalarımla O'na itaat etmek ve emrine teslimiyet gösterip bağlanmak suretiyle **"âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi."**

Bu, kayıtsız şartsız en büyük emirdir. Nitekim O'ndan başkasına ibadet etmek de kayıtsız şartsız en büyük yasaktır.

﴿ هُوَ الَّذِى خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا
أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ
﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ ﴾

67- Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra da alakadan yaratan, sonra sizi bebek olarak çıkaran, sonra rüşd çağınıza ermeniz, daha sonra da ihtiyar olmanız için (sizi yaşatan) **O'dur. Kiminiz ise bundan önce ölür.** (Bütün bunlar) **belirli bir ecele ulaşmanız ve aklınızı kullanıp düşünmeniz içindir.**

68- Yaşatan ve öldüren O'dur. O, bir işin olmasını hükmettiği zaman ona yalnızca 'Ol' der, o da hemen oluverir.

69- Allah'ın âyetleri hakkında tartışanları görmez misin, nasıl da döndürülüyorlar?

67. Daha sonra Allah, yegane yaratıcı olduğunu, insanların yaratılışını tekâmül ettirenin kendisi olduğunu belirterek uluhiyet tevhidini özellikle vurgulamakta, "Sizi tek başına yaratan O olduğu için yalnızca O'na ibadet etmelisiniz." demektedir: **"Sizi topraktan"** (Bu aslınız ve atanız olan Adem *aleyhisselam*'ı yaratması ile olmuştur.) **"sonra nutfeden"** (Bu da diğer tüm insanların annesinin karnındaki yaratılışının başlangıcını anlatmaktadır.) Yüce Allah, burada yaratılışın başını zikretmekte, geri kalan aşamalar olan alaka, bir çiğnemlik et, kemikler, ondan sonra da ruhun üfürülmesine dikkat çekmektedir.

"Sonra sizi bebek olarak çıkaran." İşte sizler, bu şekilde ilâhî yaratma dahilinde aşamadan aşamaya geçip durursunuz.

"Sonra rüşd," akıl, beden, gizli açık bütün kuvvetler itibarıyla güçlü **"çağınıza ermeniz, daha sonra da ihtiyar olmanız için** (sizi yaşatan) **O'dur. Kiminiz ise bundan,"** güçlü çağa erişmeden **"önce ölür."**

Bu takdir edilen aşamalardan geçmeniz, ömürlerinizin sona ereceği **"belirli bir ecele ulaşmanız ve aklınızı kullanıp"** şu hallerinizi **"düşünmeniz,"** sizi bu aşamalardan geçirenin mutlak kudret sahibi olduğunu ve yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğini bilmeniz, sizin ise her açıdan eksik ve kusurlu olduğunuzu anlamanız **"içindir."**

68. "Yaşatan ve öldüren O'dur." Yani hayat veren ve öldüren sadece O'dur. İster bir sebebe bağlı olarak, ister sebepsiz olarak ölen her can, ancak O'nun izniyle ölür: **"Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre pek kolaydır."** (Fâtır, 35/11) **"O,"** küçük ya da büyük **"bir işin olmasına hükmettiği zaman ona**

yalnızca 'Ol' der, o da hemen oluverir." Bu konuda herhangi bir karşı koyma, reddetme veya emrin tekrarlanmasını gerektiren bir husus olmaz.

69. "Allah'ın" apaçık **"âyetleri hakkında tartışanları görmez misin?"** Onların bu çirkin hallerine hayret etmez misin? **"Nasıl da döndürülüyorlar?"** Nasıl olup da bu âyetlerden başka tarafa sapıyorlar? Bu eksiksiz ve mükemmel açıklamalardan sonra nereye gidiyorlar? Allah'ın âyetleriyle çelişen apaçık başka âyetler bulabiliyorlar mı? Allah'a andolsun ki hayır! O halde onlar hevâlarına uygun birtakım şüpheler bulup batılları için bunları kullanarak hücuma kalkıyorlar!

﴿ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Kitabı ve peygamberlerimizle birlikte gönderdiklerimizi yalanlayanlar, yakında bilecekler.

70. Onların, Allah'tan kendilerine gelen Kitabı ve insanların en hayırlıları, en doğru sözlüleri ve en akıllıları olan peygamberleri ve Allah'ın onlarla gönderdiklerini yalanlamak suretiyle seçtikleri ve tercih ettikleri yol ne kadar da kötüdür!

"Yakında bilecekler," böylelerinin kızgın ateşten başka bir cezaları olmaz. Bu yüzden Yüce Allah onları ateş azabıyla tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ﴾

71-72- O vakit onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde kaynar suya sürüklenecekler; sonra da ateşte yakılacaklardır.

71-72. "O vakit onlar, boyunlarında" hareket etmelerine imkân vermeyen **"demir halkalar ve"** şeytanları ile birlikte kendilerine vurulacak **"zincirler olduğu halde kaynar suya sürüklenecekler."** Bu kaynar su; kaynaması ve harareti nihaî dereceye varmış kızgın sudur.

"Sonra da ateşte yakılacaklardır." O kızgın alevli ateş, üzerlerine tutuşturularak daha da alevlenecek ve onlar orada yanacaklardır. Sonra da şirk koşmaları ve yalan söylemelerinden ötürü azarlanacaklardır:

﴿ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا مِن
قَبْلُ شَيْئًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73-74- Sonra onlara şöyle denilecek: 'Hani, nerede Allah'ın yanı sıra ortak koştuklarınız?' Onlar da 'Kaybolup gittiler. Bilakis, biz önceden hiçbir şeye dua/ibadet etmiyorduk.' diyecekler. İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır.

73. **"Sonra onlara şöyle denilecek: Hani, nerede Allah'ın yanı sıra ortak koştuklarınız?"** Size bir fayda sağladılar mı? Sizin üzerinizden azabın bir kısmını olsun hafifletebildiler mi?

"Onlar da, 'Kaybolup gittiler" yoklar, burada değiller; hem olsalar bile bizlere bir faydaları olmaz.

Sonra da ibadetlerini inkâr ederek **"Bilakis, biz önceden hiçbir şeye dua/ibadet etmiyorduk.'"** diyecekler. Bu sözleriyle başka varlıklara taptıklarını inkâr edecekleri ve bunun kendilerine fayda sağlayacağını zannederek böyle diyecekleri ihtimal dahilindedir.

Diğer bir ihtimal ise -ki bu daha kuvvetlidir- şudur: Onlar, bu sözleri, daha önce taptıkları varlıkların ilâhlıklarının batıl/boş olduğunu ve gerçekte Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığını, ilâh olma özelliği bulunmayan varlıklara ibadet etmekle sapmış ve hata etmiş olduklarını itiraf etmek için söyleyeceklerdir. ("Taptıklarımız bir hiçmiş!" diyeceklerdir.) Yüce Allah'ın, **"İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır."** buyruğu da bu son manaya delildir. Yani onların dünya hayatındaki bu sapıklıkları herkes tarafından açıkça görülen bir sapıklıktır. Hatta bizzat kendileri bile Kıyamet gününde bu yaptıklarının batıl olduğunu itiraf ve kabul edeceklerdir. O vakit Yüce Allah'ın, **"Allah'tan başkasına dua/ibadet edenler aslında hiçbir şerike/ortağa uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar."** (Yunus, 10/66) buyruğunun ne anlama geldiği onlar tarafından açıkça anlaşılacaktır. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna delildir:

"Kıyamet gününde onlar sizin ortak koşmanızı inkâr edeceklerdir." (Fâtır, 35/14);

"Allah'tan başka kendisine kıyamete kadar cevap veremeyecek olan, üstelik kendilerine yaptıkları duadan da habersiz olan kimselere dua/ibadet eden kişiden daha sapık kim olabilir?" (el-Ahkaf, 46/5)

﴿ ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- 'Bu (azap) yeryüzünde haksız yere şımarmanız ve böbürlenmeniz sebebiyledir.'

75. Cehennem ehline şöyle denilecektir: **"Bu,"** üzerinizdeki çeşit çeşit azap **"yeryüzünde haksız yere şımarmanız ve böbürlenmeniz sebebiyledir."** Yani hem tutunduğunuz batıl sebebiyle hem de peygamberlerin getirdiği ilimlere muhalefet ettiğiniz ilimler sebebiyle şımarıyordunuz.

Haksızlık, saldırganlık, zulüm ve isyan içinde Allah'ın kullarına karşı böbürleniyordunuz. Nitekim Yüce Allah, bu surenin sonlarında şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberleri onlara apaçık deliller getirdiklerinde onlar yanlarındaki ilim ile şımardılar."** (el-Mümin, 40/83)

Yine Karun'un kavmi de ona şöyle demişti: **"Şımarma; çünkü Allah şımaranları sevmez."** (el-Kasas, 28/76)

Bu (şımarma), cezalandırılmayı gerektiren ve yerilen sevinmedir. Övülen ve Yüce Allah'ın hakkında şöyle buyurduğu sevinme ise böyle değildir: **"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte yalnız bunlarla sevinsinler."** (Yunus, 10/58) Zira bu, faydalı ilim ve salih amel dolayısıyla sevinmektir.

﴿ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Cehennem kapılarından orada ebedî kalmak üzere girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!

76. **"Cehennem kapılarından,"** herkes ameline uygun olarak onun bir tabakasına **"orada ebedî kalmak üzere,"** ebediyen oradan çıkarılmamak üzere **"girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"** Onlar orada horlanacak, rezil edilecek, hapsedilecek ve azaba uğrayacaklardır. Onun aşırı sıcağı ile zemherir soğuğu arasında gidip geleceklerdir.

﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ ﴾

77- O halde sen sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır. Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını ya sana gösteririz, ya da senin ruhunu daha önce alırız. Elbet onlar Bize döndürüleceklerdir.

77. Yani ey Peygamber! Kavmini davette ve onlardan gördüğün eziyetlere katlanma konusunda **"sabret!"** Daha çok sabretmek için imanından güç al. **"Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** O, dinine yardım edecek, onu yüceltecek, dünya ve âhirette peygamberlerini de zafere kavuşturacaktır. Aynı şekilde bu hususta sabretmek için dünya ve âhirette düşmanlarının cezalandırılacağı bilgisinden de güç al! Zira **"Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını"** dünyada **"ya sana gösteririz,"** bunu görürsün. **"ya da"** onları cezalandırmadan önce **"senin ruhunu alırız. Elbet onlar Bize döndürüleceklerdir."** Biz de onlara amellerinin karşılığını vereceek ve onları cezalandıracağız: **"Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma!"** (İbrahim, 14/42)

Daha sonra Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerini söz konusu ederek onu teselli etmekte ve onun sabrını artırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ
وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Andolsun Biz senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminin kıssalarını da anlatmadık. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir peygamberin (kendiliğinden) **bir âyet/mucize getirmesi mümkün değildir. Allah'ın emri geldiğinde hak ile hükmedilir ve batıla sapanlar da oracıkta hüsrana uğrarlar.**

78. "Andolsun Biz senden önce de" kavimlerini davet eden, onların eziyetlerine sabreden pek çok **"peygamberler gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını,"** onlara dair haberleri **"sana anlattık. Kiminin kıssalarını da anlatmadık."** Bütün peygamberler Bizim tarafımızdan yönlendirilirdi. Onların elinde hiçbir yetki yoktu. **"Allah'ın izni,"** yani O'nun meşieti ve emriyle **"olmadıkça"** onların içinden **"hiçbir peygamberin** (kendiliğinden)**,"** ister nakli ister aklî olsun **"bir âyet/mucize getirmesi mümkün değildir."**

Bu yüzden peygamberlere birtakım ayet ve mucizeler getirmelerini teklif edenlerin bu yaptıkları, bir zulümdür, işi yokuşa sürmektir. Yüce Allah, o peygamberleri doğruluklarına ve getirdiklerinin sıhhatine delil teşkil eden pek çok âyet (belge/mucize) ile desteklemesine rağmen onları yalanlamaya kalkışmaktır.

"Allah'ın" peygamberlerle onların düşmanlarının arasını ayırma, peygamberlere zafer verme şeklindeki **"emri geldiğinde"** onların arasında **"hak ile"** yerli yerince, olması gereken şekilde **"hükmedilir."** Peygamberler ve onlara uyanlar kurtarılır, inkarcılar helâk edilir.

Bundan dolayı Allah, **"batıla sapanlar da oracıkta hüsrana uğrarlar."** buyurmaktadır. Yani hem kendileri batıl, hem getirdikleri ilim ve amel batıl, hem de gaye ve maksatları batıl olan kimseler, sözü geçen ilâhî hükmün gerçekleşmesi sırasında hüsrana uğrarlar.

O yüzden şimdiki muhataplar da batıllarını sürdürmekten sakınmalıdır. Aksi takdirde öncekilerin hüsrana uğradığı gibi şimdikiler de hüsrana uğrarlar. Zira bunlar onlardan hayırlı değildirler ve ilâhî kitaplarda kendilerine kurtulacaklarına dair bir beraat da verilmemiştir.

﴿ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾ ﴾

79- Ehlî hayvanları sizin için yaratan Allah'tır. Onlardan bazısına binersiniz, bazısını da yersiniz.

80- Onlarda sizin için (daha pek çok) **faydalar vardır. Gönüllerinizdeki arzuya da onların üzerine** (binerek) **ulaşırsınız. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız.**

81- O, size delillerini gösteriyor. Şimdi Allah'ın delillerinden hangisini inkâr edebilirsiniz ki?

79-80. Yüce Allah, kulları için, pek çok menfaatler bulunan ehlî hayvanları yaratmış olduğunu bildirerek onlara lütufta bulunduğunu hatırlatıyor. Bu faydalardan bazıları şunlardır:

* Sırtlarına binmek ve yük taşımak;
* Etlerinden yemek, sütlerinden içmek;
* Yünlerinden, kıllarından ve tüylerinden yapılan eşyalar vasıtasıyla ısınmak, bunlardan çeşitli alet ve eşya yapımında yararlanmak ve benzeri daha birçok menfaat...

"Gönüllerinizdeki" uzak yerlere ulaşma, bunun sonucunda ve oradaki ahali ile bir araya gelme suretiyle sevinme şeklindeki **"arzuya da onların üzerine (binerek) ulaşırsınız. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız."**

Yani Allah, hem karadaki yük taşıyıcı binekler, hem de denizdeki gemiler üzerinde taşınmanızı sağlamıştır. Bunları size amade kılan ve bunlardan tam anlamıyla yararlanmak için gerekli sebepleri hazırlayan Allah'tır.

81. "O, size delillerini," vahdaniyetine, isim ve sıfatlarına delâlet eden belgeleri **"gösteriyor."** Bu da O'nun en büyük nimetlerindendir. Çünkü O, kullarını onların kendi nefislerindeki delillerine de, dış dünyadaki delilerine de, göz kamaştırıcı nimetlerine de tanık etmiş, Zatını bilip tanımaları, O'na şükretmeleri ve O'nu anmaları için bu nimetlerini onlara tek tek saymıştır.

"Şimdi Allah'ın delillerinden hangisini inkâr edebilirsiniz ki?" Allah'ın bu delillerinden hangisini itiraf etmezsiniz? Sizler de kesinlikle biliyorsunuz ki bütün bu deliller ve nimetler O'ndandır. O halde bunları inkâr etmeye, bunlara itiraz etmeye imkan yoktur. Aksine bu, akıllı kimselerin O'na itaat uğrunda, O'na hizmet yolunda ve yalnız O'na bağlanmak üzere bütün gayret ve çabalarını harcamasını gerektirmektedir.

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ
مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar, bunlardan daha çok, güç ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla da daha üstün idiler. Ama kazandıkları şeyler onlara bir fayda sağlamadı.

82. Yüce **Allah,** peygamberlerini yalanlayanları, yeryüzünde hem bedenleri hem de kalpleriyle dolaşmaya ve alimlere soru sormaya teşvik etmektedir: **"Yeryüzünde gezip de"** gaflet ve ihmal bakışıyla değil de düşünerek ve ibret alarak **"kendilerinden öncekilerin,"** Âd, Semûd ve benzeri geçmiş ümmetlerin **"âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"**

"Onlar," önceki ümmetler, **"bunlardan"** malca **"daha çok, güç ve yeryüzündeki"** sağlam binalar, gâyet güzel bahçeler ve pek çok ekinler kabilinden

"eserleri itibarıyla daha üstün idiler. Ama" Allah'ın azap emri onlara geldiğinde **"kazandıkları şeyler onlara bir fayda sağlamadı."** Güçlerinin kendilerine faydası olmadığı gibi, mallarını da fidye vererek kurtulamadılar. Kalelerine de sığınıp korunamadılar. Daha sonra Yüce Allah onların çok büyük olan suçlarını belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Peygamberleri onlara apaçık deliller getirdiklerinde onlar, yanlarındaki ilim ile şımardılar ve sonunda alay etmekte oldukları (azap) onları kuşatıverdi.

83. "Peygamberleri onlara apaçık deliller" ilâhî kitaplar, muazzam ve olağanüstü mucizeler, sapıklıktan hidâyete, batıldan hakka ileten apaçık ve faydalı bilgiler **"getirdiklerinde onlar, yanlarındaki"** peygamberlerin dini ile çelişen **"ilim ile şımardılar."** Onların bu ilimler dolayısıyla şımarmaları, bu ilimleri ileri derecede beğendiklerine, bunlara güvenip sımsıkı sarıldıklarına, peygamberlerin getirdikleri hakka ise düşmanlık ederek kendi batıllarını hak olarak ileri sürdüklerine delildir.

Bu, kendileriyle peygamberlerin getirdiklerine karşı çıkılan bütün ilimler hakkında geçerlidir. Bu tür ilimler arasında bu kapsama girmeye en layık olanlar ise kendisi vasıtasıyla pek çok Kur'ânî âyetlerin reddedildiği, Kur'ân'ın kalplerdeki kıymetinin azaltıldığı, kat'î ve yakînî delillerinin, yakîn diye bir şey ifade etmeyen lafzî delillere dönüştürüldüğü, akılsızların ve batıl ehlinin akıllarının âyetlerin önüne geçirildiği Yunan kaynaklı felsefe ve mantık ilimleridir. Bu ise Allah'ın âyetleri hakkında batıla meyletmenin, onlara karşı çıkmanın ve onlarla zıtlaşmanın en açık şekillerindendir. Allah yardımcımız olsun.

"Sonunda" da **"alay etmekte oldukları"** azap **"onları kuşatıverdi."** Üzerlerine indi ve onları çepeçevre sardı.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Onlar azabımızı gördüklerinde, '(İlah olarak) yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik.' dediler.

84. "**Onlar azabımızı gördüklerinde,**" itiraf ve kabulün kendilerine fayda vermeyeceği bir vakitte itirafta bulunarak "(İlah olarak) **yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri,**" putları ve heykelleri "**de inkâr ettik**" ve peygamberlerin getirdiklerine aykırı olan ilim ya da amel kabilinden her şeyden uzaklaştık "**dediler.**"

﴿ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Ama azabımızı gördüklerinde imanlarının onlara bir faydası olmadı. Zira Allah'ın, kulları hakkında geçerli olan sünneti/kanunu budur. Böylece kâfirler oracıkta hüsrana uğradılar.

85. "**Ama azabımızı gördüklerinde,**" o hal içinde "**imanlarının onlara bir faydası olmadı. Zira Allah'ın kulları hakkında geçerli olan sünneti/kanunu budur.**" Yani inkarcılar, üzerlerine Allah'ın azabı ve cezası indiği zaman iman ederlerse onların bu imanları geçerli olmaz ve onları azabtan kurtarmaz.

Çünkü böyle bir iman, mecburiyet halindeki bir imandır. Yani onlar çaresizlikten iman etmişlerdir. Ayrıca bu, gözle gördükten sora yapılmış bir imandır.

Kişiyi kurtaracak olan iman ise ihtiyarî/isteyerek ve görmeden yapılan imandır ki bu da azabın belirtilerinin görülmesinden önce olur.

"**Böylece kâfirler oracıkta hüsrana uğradılar.**" Helâk oldukları ve azabı tattıkları vakit, dinlerini, dünyalarını ve âhiretlerini kaybettiler.

Yalnızca bu dünyadaki hüsranla kalmayacaklar; aksine çetin azap içinde onları bedbaht kılacak ve orada ebedî kalmalarına yol açacak bir hüsran da onlar için kaçınılmazdır.

Ğâfir/Mü'min sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Bu, kendi güç ve imkânımızla, ancak Allah'ın lütfu ve yardımıyladır. Bundan dolayı Allah'a hamdolsun, şükür ve övgüler yalnız O'nadır.

سورة فصلت

FUSSİLET SÛRESİ

-41-

41- FUSSİLET SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- (Bu Kitap) **Rahmân ve Rahîm** (olan Allah) **tarafından indirilmiştir.**

3- **O, bilen bir toplum için âyetleri gereği gibi açıklanmış bir kitap, Arapça bir Kur'ân'dır.**

4- **Müjdeleyici ve uyarıcı olarak** (indirilmiştir). **Ama onların çoğu yüz çevirdiler. Bundan dolayı artık onlar işitmezler.**

2. Yüce Allah, bu şerefli Kitabın, bu güzel Kur'ân'ın, rahmeti her şeyi kuşatmış bulunan **"Rahmân ve Rahîm** (olan Allah) **tarafından indirilmiş"** olduğunu kullarına haber vermektedir.

O'nun rahmetinin en büyük ve en üstün özelliklerinden biri de bu Kitabı indirmesidir. Bu Kitap sayesinde ilim, hidâyet, aydınlık, şifa, rahmet ve pek çok hayır gerçekleşmiştir. Bunlar da Allah'ın kulları üzerindeki en üstün nimetlerindendir. Zira bu Kitap, dünya ve âhirette mutluluğa giden yolu gösterir.

3. Daha sonra Yüce Allah, bu Kitabın açıklamalarının eksiksiz olduğunu belirterek O'nu övmekte ve ondan **"Âyetleri gereği gibi açıklanmış"** diyerek söz etmektedir. Yani bu Kitap her hususu gerekli sınırları çerçevesinde geniş geniş açıklamıştır. Bu da tam anlamıyla bir açıklamayı, her şeyi birbirinden ayırt etmeyi ve hakikatleri birbirine karışmayacak şekilde ortaya koymayı ifade eder.

Bu Kitap, **"Arapça bir Kur'ân'dır,"** dillerin en mükemmeli olan, fasih Arap diliyle (Arapça) indirilmiş, âyetleri geniş geniş açıklanmış bir kitaptır.

"Bilen bir toplum için," yani lafzı açıklık kazandığı gibi, manası da bilen bir topluluk tarafından açıkça anlaşılsın, hidâyeti sapıklıktan, doğruluğu eğrilikten açıkça ayırt edebilsinler diye böyle indirilmiştir. Hidâyetin sapıklıklarını, açıkla-

manın da körlüklerini artırmaktan başka bir işe yaramadığı cahillere gelince bu Kitaptaki ifadeler onlar için değildir. Çünkü **"Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir; iman etmezler."** (el-Bakara, 2/6)

4. "Müjdeleyici ve uyarıcı olarak (indirilmiştir)." Bu Kitap, dünya ve âhiretteki mükâfatları müjdeler, dünya ve âhiretteki cezalara karşı da uyarır. Bunların genişçe açıklamalarını zikrettiği gibi müjdeleme ve uyarmanın kendisiyle gerçekleşeceği sebep ve vasıfları da zikretmiştir.

İşte bunlar, bu Kitabın sıfatlarıdır. Bundan dolayı bu Kitabın itaatle, imanla ve gereğince amelle karşılanması, kabul edilmesi gerekir. Ancak insanların pek çoğu, kibirlilerin tavrıyla bu Kitaptan yüz çevirmişlerdir. **"Bundan dolayı artık onlar işitmezler,"** onu kabul etmez ve çağrısına uymazlar. Her ne kadar onlar dinen aleyhlerinde delilin ortaya konmasını sağlayacak şekilde (lafzını kulaklarıyla) işitmiş olsalar da onu kabul etmezler.

﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Dediler ki: 'Bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda da bir perde vardır. O nedenle sen yapacağını yap, şüphesiz biz de yapacağız.'

5. Bu Kitap'tan yüz çeviren kimseler, o Kitaba ulaşmayı sağlayan kapıları yüzlerine kapatmak suretiyle ondan yararlanmadıklarını açıklayarak **"dediler ki: 'Bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık,"** sağırlık vardır, bundan dolayı seni işitmiyoruz. **"Bizimle senin aranda da bir perde vardır,"** seni görmüyoruz.

Bundan maksat şudur: Onlar, her bakımdan bu Kitaptan yüz çevirdiklerini açıkça ortaya koydular. Bu Kitaba nefret duyduklarını, izledikleri yoldan da hoşnut olduklarını açıkladılar. Bundan dolayı **"O nedenle sen yapacağını yap, şüphesiz biz de yapacağız.' dediler."** Sen dinin gereğince amel etmeye razı olduğun gibi, biz de kendi dinimiz gereği amel etmeye bütünüyle razıyız.

Bu, ilâhî yardımdan mahrum kalmanın en ağır şekillerindendir. Çünkü sapıklığı hidâyete tercih ettiler, küfrü imanla değiştiler ve âhiretlerini verip dünyayı satın aldılar.

﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ ﴾

6- De ki: 'Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın ancak bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. O halde O'na ulaştıran dosdoğru yola girin ve O'ndan mağfiret dileyin. Müşriklerin vay haline!'

7- Onlar, zekât vermezler/arınmazlar, üstelik âhireti de kesinlikle inkâr ederler.

6. Ey Peygamber! **"de ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ancak bana, sizin ilâhınızın ancak bir tek ilâh olduğu vahyediliyor."** Yani benim vasfım ve görevim budur. Ben sizin gibi bir insanım, benim elimde hiçbir yetki yoktur ve sizin acele gelmesini istediğiniz şey benim yanımda değildir. Allah'ın beni size üstün kıldığı, ayrıcalık verdiği ve bana özellikle ihsan ettiği şey ise bana verdiği vahiydir. Bana, ona uymamı ve sizi de ona davet etmemi emretmiştir.

"O halde O'na ulaştıran dosdoğru yola girin." Benim verdiğim haberleri tasdik etmek, emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak suretiyle Yüce Allah'a ulaştıran yolu izleyin. İşte istikametin (dosdoğru yol üzere olmanın) gerçek manası budur. Sonra da bunun üzerinde ısrarla devam edin.

Yüce Allah'ın, **"O'na"** buyruğunda, ihlâsa dikkat çekilmektedir. Yani amelde bulunan kimse, amelini yaparken maksadı ve gayesi, Yüce Allah'ın rızası, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaşmak olmalıdır. Böylelikle onun ameli ihlaslı, geçerli ve faydalı olur. Bu olmadığı takdirde ise onun ameli batıldır, boşunadır.

Kul, her ne kadar dosdoğru yolda ilerlemeye gayret gösterse bile bazı hallerde verilen bir emri kusurlu işlemek yahut bir yasağı işlemek gibi bu yolda tökezlemesi kaçınılmaz olduğundan dolayı Yüce Allah, bunun da ilacını kullara göstermekte ve tevbeyi de kapsayan istiğfarı emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Ve O'ndan mağfiret dileyin."**

Daha sonra da istikameti terk edenleri tehdit ederek de şöyle buyurmaktadır: Herhangi bir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra da diriltemeyen Allah'tan başka varlıklara ibadet eden **"müşriklerin vay haline!"**

7. **"Onlar zekât vermezler/arınmazlar..."** Bunlar kendilerini günah kirlerine gömerler. Rablerini tevhid etmek ve O'na ihlâsla yönelmek suretiyle temizlenip arınmazlar. Namaz kılmazlar, zekât da vermezler. Onlar tevhid ve namaz sayesinde Yaratıcıya ihlâsla yönelmedikleri gibi zekât ve benzeri amellerle de Allah'ın yarattıklarına faydalı olmazlar. **"Üstelik âhireti de kesinlikle inkâr ederler."** Öldükten sonra dirilişe de, cennet ve cehenneme de iman etmezler. Bundan dolayı kalplerinden korku gitti mi hemen âhirette kendilerine zararlı olacak şeyleri işlemeye kalkışırlar.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ ﴾

8- İman edip salih ameller işleyenlere gelince onlar için kesintisiz bir mükafat vardır.

8. Yüce Allah, kâfirleri söz konusu ettikten sonra mü'minleri, onların niteliklerini ve mükâfatlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Bu Kitaba ve içerdiği inanılması gereken şeylere **"iman edip salih ameller işleyenlere,"** imanlarının samimiyetini ihlâs ve Peygamber'e tâbi olma vasfına sahip salih amellerle ortaya koyanlara **"gelince onlar için kesintisiz"** ve büyük **"bir mükafat vardır."** Bu mükafat bitip tükenmez. Ardı arkası kesilmez. Devam edip gider, her an artıp durur, bütün lezzet ve arzuları ihtiva eder.

﴿ قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ
﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

9- De ki: 'Siz yeryüzünü iki günde yaratan Allah'ı(n tek hak ilah olduğunu) **inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? Halbuki O, âlemlerin Rabbidir.**

10- O, yeryüzünün üstünde sabit dağlar yarattı, orayı bereketli kıldı ve orada onun (sakinlerinin) **gıdalarını takdir etti.** (Bütün bunları da buna dair) **soru soranlar için eşit olan** (diğer iki günle birlikte toplam) **dört günde yaptı.**

9-10. Yüce Allah, kendisine ortaklar ve eşler koşan kâfirlerin küfre sapmalarının hayret edilecek bir şey olduğunu ve reddedilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Onlar, putlara taparken, ibadetlerinden diledikleri putlarına yöneltmekte, onları yüce, kerim ve mutlak egemen olan âlemlerin Rabbi ile eşit tutmaktadırlar. O Rab ki, kesif ve pek büyük yeryüzünü iki günde yaratmış, daha sonra da onun üstünde bu yeri sarsıntılardan, yok olmaktan ve istikrarsızlıktan koruyan sağlam kazıklar yerleştirmek suretiyle iki günde hazırlayıp donatmıştır.

Böylelikle Yüce Allah, yeryüzünü yaratmayı, imkânlarla donatmayı, oradaki rızık kaynaklarını takdir etmeyi ve buna bağlı diğer şeyleri yaratmayı buna dair **"soru soranlar için eşit olan dört günde"** gerçekleştirmiştir.

Her şeyden haberdar olan Allah gibi hiç kimse sana haber veremez. İşte fazlalığı ve eksikliği söz konusu olmayan dosdoğru haber budur.

﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴾

11- Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi de ona ve yere, 'İsteyerek veya istemeyerek (de olsa) **gelin.' buyurdu. İkisi de 'İsteyerek geldik.' dediler.**

11. Yeri yaratmasından **"sonra,"** su üzerinde yükselmiş **"duman halinde bulunan göğe,"** semâyı yaratmaya **"yöneldi de ona"** (bu ifade, emrin özellikle göğe verildiği vehmini uyandırabileceğinden buna yeri de atfetmiştir) **"ve yere, 'İsteyerek veya istemeyerek** (de olsa) **gelin.'"** yani ister gönüllü, ister gönülsüz olarak Benim emrime uyun. Zira emrimin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. **"buyurdu. İkisi de 'İsteyerek geldik.' dediler."** Yani bizim Senin iradene muhalif bir irademiz olamaz.

﴿ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ
وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Böylece göğün yaratılışını iki günde yedi gök halinde tamamladı ve her bir göğe ona ait **vazifeyi vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle/yıldızlarla süsledik ve koruma altına aldık. İşte bu, Aziz ve Alim olanın takdiridir.**

12. Böylelikle göklerin ve yerin yaratılışı altı günde tamamlanmıştır. Bunların ilki pazar, sonuncusu cuma günüdür. Yüce Allah'ın kudret ve meşieti, bütün bunları bir anda yaratmaya yeter, ancak O, her şeye kadir olmakla birlikte aynı

zamanda Hakîm'dir ve Refîk'tir. O'nun hikmetinin ve rıfkının (aceleci olmamasının) bir tecellisi de bunları belirtilen bu süre içinde yaratmış olmasıdır.

Şunu da belirtelim ki, bu âyet-i kerimenin zahiriyle Yüce Allah'ın Nâziat sûresindeki bu konuya dair buyruklarının birbirleriyle zahiren çeliştiği görülmektedir. Halbuki Allah'ın Kitabında herhangi bir çelişki ve herhangi bir tutarsızlık yoktur. Naziat sûresinde bu buyrukla çelişir gibi görünen ifade şöyledir: **"Bundan** (gökten) **sonra da yeri yayıp döşedi."** (en-Nâziât, 79/30)

Bunun cevabı, selefin pek çoğunun da belirttiği üzere şöyledir: Yerin yaratılıp şekillendirilmesi, burada belirtildiği gibi, göklerin yaratılmasından öncedir. Ama **"Ondan suyunu ve merasını çıkardı, dağları da sapasağlam dikti."** (en-Nâziat, 79/31-32) ayetlerinde belirtildiği üzere varlıklarla hazırlanıp döşenmesi ise -Nâziât sûresi (30. ayette) yer alan buyrukta da görüldüğü gibi- göklerin yaratılmasından sonradır. İşte bundan dolayı Yüce Allah orada, **"Bundan** (gökten) **sonra da yeri yayıp döşedi. Ondan suyunu ve merasını çıkardı..."** buyurmuş "Ondan sonra da yeri yarattı." buyurmamıştır.

"Her bir göğe ona ait vazifeyi vahyetti," yani her bir göğe hakimler hakiminin hikmetinin gerektirdiği şekilde, o göğe layık olan görev ve idareyi vahyetti, demektir. **"Dünya göğünü de kandillerle"**/yıldızlarla **"süsledik."** Bu yıldızlarla aydınlanılır, yol bulunur. Bunlar zahiren semanın süsü ve güzelliğidir. Batında ise orayı bunlarla **"koruma altına aldık."** Şeytanlar, semâdan kulak hırsızlığı yaparak bir şeyler işitmesinler diye o yıldızlarla taşlanırlar.

"İşte bu" yer, yerdekiler, semâ ve oradakilerle ilgili anlatılanlar **"Aziz ve Alim olanın takdiridir."** O, izzetiyle her şeyi gücünün hakimiyeti altına almıştır, onları belli bir düzen içinde idare etmektedir ve yine bu izzetiyle bütün mahlukatı yaratmıştır. İlmiyle de görünen ve görünmeyen bütün varlıkları kuşatmıştır. O halde müşriklerin bu yüce Rabbe, bu tek ve Kahhâr olan, bütün mahlukatın emrine itaat ettiği, hepsinde kudretinin geçerli olduğu bu büyük Rabbe ihlâsla ibadeti terk etmeleri çok şaşılacak bir iştir. Onların, birtakım putları O'na ortak koşup O'nunla eşit görmeleri ise çok daha hayret verici bir iştir. Çünkü bunlar, hem vasıfları hem de fiilleri itibarıyla eksik ve aciz varlıklardır. Eğer bunlar, bu şekilde yüz çevirmelerini sürdürürlerse, onları dünyevî ve uhrevî cezalara çarptırmaktan başka bir çare yoktur.

Bundan dolayı Allah, onları şu buyrukları ile korkutmaktadır:

﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾ إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Ben Âd ve Semûd'un başına gelen azabın benzeri bir azapla sizi uyarıyorum.'

14- Zira onlara da önlerinden ve arkalarından peygamberler gelip 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin.' dediklerinde onlar da 'Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekleri indirirdi. O nedenle biz, sizinle gönderilenleri kesinlikle inkar ediyoruz.' demişlerdi.

13. Yani Kur'ân'ın övülmeye değer bunca vasıfları, o yüce ve mutlak ilâhın sıfatları kendilerine açıkça bildirildikten sonra bu inkarcılar yine de yüz çevirecek olurlarsa **"de ki: Ben,"** bilinen iki kabile olan **"Âd ve Semûd'un başına gelen azabın benzeri bir azapla sizi uyarıyorum."** Ki o azap gelince sizi kökten imha eder. Nitekim onların başına gelen azaplar da onların kökten helak etmiş olan feci azaplardı. Bu azapların sebebi ise onların zulüm ve küfürleriydi.

14. "Zira onlara da önlerinden ve arkalarından," biri diğerinin ardından, peşpeşe **"peygamberler gelip"** hepsi de aynı daveti tekrarlayarak **"'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin.' dediklerinde,"** yani Yüce Allah'a ihlâsı emrederek şirk koşmayı onlara yasakladıklarında **"onlar"** onların risaletlerini reddedip o peygamberleri yalanladılar ve **"'Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekleri indirirdi,"** sizler ise ancak bizim gibi insansınız. **"O nedenle biz, sizinle gönderilenleri kesinlikle inkar ediyoruz.' demişlerdi."**

Bu şüphe, inkarcı ümmetler arasında miras gibi sürekli olarak aktarılagelmiştir. Ancak bu, şüphelerin en tutarsızıdır. Çünkü peygamber olarak gönderilen zatın melek olması, risaletin bir şartı değildir. Aksine risaletin şartı, rasûl olarak gönderilenin doğruluna delil teşkil edecek şeyleri getirmesidir. Haydi eğer güçleri yetiyorsa, aklî veya dinî bir gerekçe göstererek onların doğruluklarında bir kusur bulsunlar. Asla böyle bir şeye güç yetiremeyeceklerdir.

﴿ فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Âd kavmine gelince onlar, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve 'Bizden daha güçlü kim var?' dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar, âyetlerimizi de inkâr ediyorlardı.

Buradan sonra iki inkarcı ümmet olan Âd ve Semûd kıssaları ile ilgili tafsilatlı açıklamalar yapılmaktadır:

15. "Âd kavmine gelince onlar" Allah'ı inkâr etmek, O'nun âyetlerini/mucizelerini bile bile reddedip peygamberlerine inanmamayarak yeryüzünde büyüklük taslıyorlardı. Çevrelerinde bulunan insanları hakimiyetleri altına alıyor ve onlara zulmediyorlardı. Üstelik sahip oldukları güç dolayısıyla gurura kapıldılar ve **"'Bizden daha güçlü kim var?' dediler."** Yüce Allah, herkesin bildiği bir gerçeği dile getirerek onların bu sorularını reddetmektedir:

"Kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi?" O, onlarıı yaratmamış olsaydı var olamazlardı. Eğer bu duruma sağlıklı bir şekilde bakıp düşünecek olsalardı, güçleri dolayısıyla gurura kapılmazlardı. Yüce Allah da kendisi sebebiyle gurura kapıldıkları güçlerine uygun bir ceza ile onları şöyle cezalandırdı:

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ (١٦) ﴾

16- Biz de üzerlerine (onlar için) **uğursuz olan günlerde** (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli bir kasırga gönderdik de böylece dünya hayatında onlara rezil edici azabı tattırdık. Âhiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Hem onlara** (orada) **yardım da edilmez.**

16. Yani çok güçlü ve çok şiddetli, tıpkı gökgürültüsünü andıran dehşet verici bir sesi bulunan muazzam bir rüzgar gönderdik onlara. Yüce Allah, **"O rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün peşpeşe musallat etti. O kavmi, o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün."** (el-Hâkka, 69/7) Bu rüzgar onları helak etti, köklerini kuruttu. Geriye meskenlerinden başka bir şey kalmadı. **"böylece dünya hayatında onlara rezil edici azabı tattırdık."** Bu azap sebebiyle onlar, bütün insanlar arasında rezil rüsvay oldular.

"Âhiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Hem onlara (orada) **yardım da edilmez."** Allah'ın azabına karşı kimse onları koruyamaz. Yine kendilerinin de kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır.

﴿ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (١٧) ﴾

17- Semûd kavmine gelince; Biz onları hidayete çağırdık. Ama onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler. Sonunda kazandıkları sebebiyle alçaltıcı azabın yıldırımı (ansızın) **onları yakaladı.**

17. Hicr ve çevresinde yerleşmiş ve meşhur bir kabile olan Semûd'a gelince; Yüce Allah, onlara tevhide davet etmek ve şirkten uzaklaşmalarını emretmek üzere Salih *aleyhisselam*'ı peygamber olarak göndermişti. Allah, onlara pek büyük bir âyet/mucize olmak üzere dişi deveyi vermişti. Bu devenin belli bir su içme günü olduğu gibi, onların da belli bir su içme günü vardı. Bir gün o dişi devenin sütünü içiyorlar, bir gün de su içiyorlardı. Bu deve için ayrıca bir masraf yapmıyorlardı. Zira o, Allah'ın arzında otluyordu.

Bundan dolayı Allah burada **"Semûd kavmine gelince; Biz onları hidayete çağırdık,"** yani onlara doğru yolu açıklayıp gösterdik, buyurmaktadır. Her ne kadar helâk edilmiş bütün ümmetlere karşı delil ortaya konulmuş ve onlar için gerekli açıklamalar yapılmış ise de özellikle Semud kavminin açıkça zikredilmesinin sebebi, Semud kavmine verilen bu âyetin/mucizenin göz kamaştırıcı olmasıdır. Bunu küçükleri, büyükleri, erkekleri, kadınları hep gördü. Bu gözleri/basiretleri açan bir mucizeydi.

Bundan dolayı Yüce Allah, onlara yaptığı açıklama ve verdiği hidâyetin oldukça fazla olduğunu özellikle belirtmektedir.

Ancak onlar, zulümleri ve kötülükleri dolayısıyla küfür ve dalâlet demek olan körlüğü, ilim ve iman demek olan hidâyete tercih ettiler.

"Sonunda kazandıkları sebebiyle," yani Allah tarafından zulme uğratılmaları söz konusu olmaksızın **"alçaltıcı azabın yıldırımı** (ansızın) **onları yakaladı."**

﴿ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (١٨) ﴾

18- İman eden ve takva sahibi olanları da kurtardık.

18. Yani Allah, Salih *aleyhisselam*'ı ve ona uyup da şirk ve masiyetlerden sakınan mü'minleri kurtarmıştır.

﴿ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O gün Allah'ın düşmanları cehenneme sürülmek üzere bir araya toplanırlar da hep birlikte (oraya) **sevkedilirler.**

19. Yüce Allah; küfür, âyetlerini inkâr, peygamberlerini yalanlamak, onlara düşmanlık etmek ve onlarla savaşmak suretiyle kendisine meydan okuyan düşmanlarını ve Kıyamet gününde bir araya getirilip toplanacakları vakitteki korkunç hallerini haber vermektedir. "**...cehenneme sürülmek üzere bir araya toplanırlar da hep birlikte** (oraya) **sevkedilirler,**" başlarıyla sondakileri bir araya getirilir, sonları ilklerine tâbi olur. Böylece cehenneme doğru şiddetle sürülürler. Karşı koyamazlar, kendi kendilerine yardımları olmayacağı gibi başkaları da onlara yardım edemez.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَٰرُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Nihâyet oraya geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri işlemekte oldukları (günahları bildirerek) **onların aleyhinde şahitlik eder.**

20. "**Nihâyet oraya geldiklerinde,**" cehenneme getirildiklerinde ve işledikleri masiyetleri inkâr ettiklerinde ya da inkâra kalkışacakları sırada "**kulakları, gözleri ve derileri işlemekte oldukları** (günahları bildirerek) **onların aleyhinde şahitlik eder.**" Yani onların her organı, kendi aleyhlerine tanıklık edecektir. Her bir organ "Ben filan gün şunu şunu yaptım." diyecektir.

Özellikle bu üç azanın söz konusu edilmesi ise günahların çoğunluğunun bunlarla yahut bunlar sebebiyle işlenmesindendir.

﴿ وَقَالُوا۟ لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا ۖ قَالُوٓا۟ أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنطَقَ كُلَّ شَىْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ
مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ
وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ ٱلَّذِى ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَىٰكُمْ
فَأَصْبَحْتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ ﴾

21- Derilerine derler ki: 'Niçin aleyhimizde şahitlik ettiniz?' Onlar da şöyle derler: 'Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur. Şimdi de O'na döndürülüyorsunuz.'

22- 'Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden çekinmiyordunuz. Aksine Allah'ın, yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmediğini zannediyordunuz.'

23- 'İşte Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de hüsrana uğrayanlardan oldunuz.'

21. Organları, onların aleyhlerine şahitlik edince onları azarlarlar. "**Derilerine...**" -bu, bu tanıklığın belirttiğimiz gibi her bir organ tarafından gerçekleşeceğine delildir- Biz sizleri savunurken "**niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?**" derler. "**Onlar da şöyle derler: Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu.**" Hiç kimsenin iradesine karşı koyamadığı o Zat, bizi konuşturduğu vakit şahitlik etmemek bizim için imkânsızdır.

"**Sizi ilk defa yaratan O'dur.**" Sizi şahıs olarak bedenlerinizle yaratan O olduğu gibi, sıfatlarınızı yaratan da O'dur. Bu sıfatlardan biri de konuşmaktır.

"**Şimdi de**" âhirette "**O'na döndürülüyorsunuz.**" O da amellerinizin karşılığını size veriyor. Bu son ifadeyle ilk yaratılışın öldükten sonra dirilişe delil gösterilmesinin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Nitekim dirilişi ispat konusunda Kur'ân-ı Kerîm'in izlediği bir yol da budur.

22. "**Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden çekinmiyordunuz.**" Yani sizler azalarınızın aleyhinize şahitlik edeceğinizden yana bir çekince duyup günahlardan sakınmıyordunuz. "**Aksine**" sizler masiyetlere yönelmek suretiyle "**Allah'ın, yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmediğini zannediyordunuz.**" Zaten yaptıklarınızı da bunun için yaptınız.

23. Böyle bir zanna sahip olmaları, onların helâk ve bedbaht olmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

"**İşte Rabbiniz hakkındaki bu**" kötü "**zannınız sizi helâk etti.**" Çünkü siz, O'nun celâline yakışmayan zanlarda bulundunuz ve böylece "**hüsrana uğrayanlardan oldunuz.**" Kendinizi, aile halkınızı ve doğru dine sahip olma imkânını kaybettiniz. Bunun nedeni ise Rabbiniz hakkındaki o çirkin zannınızın sebep olduğu amellerinizdir. O bakımdan hakkınızda azap ve bedbahtlık sözü hak olmuş, üzerinizden bir an dahi hafifletilmeyecek ebedî azapta kalışınız da vacip olmuştur.

﴿ فَإِن يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ وَإِن يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Şimdi sabredebilirlerse ateş onların barınağıdır. (Dünyaya dönüp Rablerini) **razı etmek isteyecek olurlarsa bu istekleri kabul edilmeyecektir.**

24. **"Şimdi sabredebilirlerse ateş onların barınağıdır."** Halbuki ona dayanıp katlanmak ne mümkün! Mevcut her bir hale sabredip katlanmak mümkündür ancak ateşe sabretme imkânı yoktur. Ateşe nasıl dayanılabilir ki? Üstelik o ateşin harareti dünyadaki ateşin hararetinden yetmiş kat daha fazladır. Ondaki suların kaynayışı çok dehşetli, oradaki irinlerin kokuları çok iğrençtir. Soğuğu kat kat fazladır. Oradaki zincirler ve demir halkalar pek büyüktür. Kamçıları çok büyüktür. Oranın bekçileri çok sert ve haşindir. Kalplerinde cehennemliklere karşı hiçbir merhamet bulunmayacaktır.

Bütün bunlardan sonra bir de Cebbar olan Allah'ın gazabı vardır. O, kendisine dua edip imdat isteyecekleri vakit onlara şöyle diyecektir: **"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"** (el-Mü'minûn, 23/108)

"(Dünyaya dönüp Rablerini) **razı etmek isteyecek olurlarsa,"** yani üzerlerinden bu azarın kaldırılmasını ve yeniden amel işlemek üzere dünyaya döndürülmeyi isterlerse **"bu istekleri kabul edilmeyecektir."** Zira artık bunun vakti geçmiştir. Onlar, dünyadayken öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür yaşatıldılar. Hem onlara uyarıcı peygamberler de gelmişti. Artık ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmamıştır. Üstelik onların böyle bir istekte bulunmaları da yalandır. Çünkü **"Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler. Çünkü onlar, şüphesiz yalancıdırlar."** (el-En'âm, 6/28)

﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي
أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Biz, onlara (kötü) **birtakım arkadaşlar musallat ettik de o arkadaşları onlara önlerindeki** (ahirete) **ve arkalarındaki** (dünyaya yönelik çirkin amellerini) **süslü gösterdiler. Böylece onlardan önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan** (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak onlar aleyhinde de** (azap) **sözü hak oldu. Şüphesiz onlar kendilerini zarara sokmuşlardır.**

25. **"Biz onlara,"** hakkı inkâr eden bu zalimlere, şeytanlardan **"birtakım arkadaşlar musallat ettik."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bilmez misin ki Biz, şeytanları kâfirler üzerine salarız da onları alabildiğine** (isyana) **teşvik ederler."** (Meryem, 19/83) Yani onları masiyetlere doğru harekete geçirir ve onları işlemeye teşvik ederler. **"o arkadaşları onlara önlerindeki** (ahirete) **ve arkalarındaki** (dünyaya) **yönelik amellerini süslü gösterdiler."** Dünyayı gözlerine güzel gösterdiler, onları dünyanın haram olan zevk ve şehvetlerine çağırdılar. Nihâyet onlar da dünyanın fitnesine kapıldılar, Allah'a isyana yönelerek şeytanların istediği şekilde Allah'a ve Rasûlüne savaş açtılar.

Ahirete gelince onların bu arkadaşları onlara âhiretin uzak olduğunu telkin ettiler, onlara onu unutturdular. Hatta kimi zaman âhiret diye bir şeyin olmayacağı konusunda kalplerine şüphe ve tereddütler saldılar. Böylelikle kalplerinden âhiret korkusu silinip gitti. O arkadaşları da onları küfre, bid'atlere ve masiyetlere doğru sürüklediler. Yüce Allah'ın inkarcılara bu şekilde şeytanları musallat etmesinin sebebi, onların Allah'ı anmaktan ve âyetlerinden yüz çevirmeleri, hakkı da bile bile inkâr etmeleridir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim Rahman'ın zikrini görmezden gelirse, Biz ona bir şeytanı musallat ederiz de o, onun arkadaşı olur. Muhakkak bunlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar."** (ez-Zuhruf, 43/36-37)

"Böylece onlardan önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak onlar aleyhinde de** (azap) **sözü hak oldu."** Onların azap edileceklerine dair söz hak olmuş ve bir kaza ve kader olarak onların tepesine inmiştir.

"Şüphesiz onlar kendilerini zarara sokmuşlardır." Dinlerini de, âhiretlerini de kaybetmişlerdir. Bu şekilde zarar eden bir kimsenin ise zelil ve bedbaht olması, azaba uğraması kaçınılmazdır.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Kâfir olanlar dediler ki: 'Şu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken de gürültü çıkarın. Belki baskın çıkarsınız.'

26. Yüce Allah, kâfirlerin Kur'ân-ı Kerîm'den yüz çevirişlerini ve bunu birbirlerine tavsiye edişlerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olanlar dediler ki: Şu Kur'ân'ı dinlemeyin."** Onu dinlemekten yüz çevirin. Sakın ona iltifat

etmeyin, ona da, onu getirene de kulak vermeyin. Şâyet tesadüfen onu işitecek olursanız yahut onun hükümlerine çağrıldığını duyacak olursanız da **"gürültü çıkarın."** Faydasız, anlamsız, hatta zararlı sözler söyleyin. Gücünüz yettiğince hiçbir kimsenin ondan size söz etmesine imkân vermeyin, lafız ve anlamlarını okumasına fırsat tanımayın. İşte Kur'ân-ı Kerîm'den yüz çevirmek hususunda onların fiilleri ve sözleri budur. "**Belki**" böyle yapacak olursanız **"baskın çıkarsınız."**

Bu, düşmanlar tarafından yapılan bir tanıklıktır. Onlar, hakkı getireni yenik düşürmenin tek yolunun ancak ondan yüz çevirmek ve bu hususu birbirine tavsiye etmek olduğunu ifade ediyorlardı. Bu sözlerinden anlaşıldığına göre onlar, eğer Kur'ân okunurken anlamsız sözler çıkarmayacak, aksine Kur'ân'ı dinleyecek ve zihinlerini ona yöneltecek olurlarsa onu yenemeyeceklerdir. Çünkü hak galiptir, yenilmez. Bunu hak sahipleri de, düşmanları da bilirler.

Onların bu tutumları, haksızca ve inatla takınılmış bir tavır olduğu için artık onların hidâyet bulacaklarına dair ümitler tükenmiştir. Geriye onların azaba uğratılmalarından ve ibretli bir şekilde cezalandırılmalarından başka bir seçenek kalmamıştır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Andolsun Biz kâfirlere şiddetli bir azap tattıracağız ve elbette onları, yapmakta olduklarının en kötüsü ile cezalandıracağız.

27. Onların yapmakta oldukları şey, küfür ve masiyetlerdir ki, bunlar yaptıklarının en kötüleridir. Çünkü onlar, hem masiyetleri hem de başka şeyleri işliyorlardı. Şu halde onların bu cezalandırılmaları şirk işlemelerinden dolayıdır. Yoksa **"Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 18/49)

﴿ ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- İşte Allah düşmanlarının cezası budur: Ateş! Orası, ayetlerimizi inkâr etmelerine karşılık bir ceza olarak onların ebediyen kalacakları bir yurttur.

28. "İşte Allah düşmanlarının," O'na ve O'nun dostlarına karşı savaşanların **"cezası budur:"** Onların cezası; küfür, yalanlama, mücadele ve savaş dolayısıyla **"ateş"**tir.

"Orası, ayetlerimizi inkâr etmelerine karşılık," çünkü bu âyetler apaçıktır, kesin birer delildir ve kesin bilgiye ulaştırmaktadır. Bunları bile bile inkâr edip kâfir olmak, en büyük zulüm ve inattır. **"bir ceza olarak onların ebediyen kalacakları bir yurttur."** Azapları bir an dahi hafifletilmeyecek, onlara yardım da edilmeyecek ve bu şekilde orada ebediyen kalacaklardır.

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Kâfirler (orada) **şöyle diyecekler: 'Rabbimiz! Bizi saptıran cinleri ve insanları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece en aşağılanmış kimseler olsunlar.'**

29. **"Kâfirler,"** yani -bundan sonraki buyruğun da gösterdiği gibi- kâfirlerden önderlerine uyanlar, kendilerini saptıranlara karşı duydukları kin ve öfke dolayısıyla **"şöyle diyecekler: Rabbimiz! Bizi saptıran cinleri ve insanları,"** yani cin ve insan şeytanlarından bizi sapıklık ve azaba sürükleyen ve cehennemin yoluna davet eden o iki sınıfı **"bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece en aşağılanmış kimseler olsunlar."** Onlar bizi saptırdıkları, fitneye düşürdükleri, bizim aşağılara inmemize sebep oldukları gibi, onlar da en zelil ve en hakirlerden olsunlar.

Bu buyrukta kafirlerin birbirlerine karşı ne kadar kin duyacakları ve birbirlerinden uzaklaşıp ilişkilerini tamamen koparacakları açıklanmaktadır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا
وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴾

30- 'Rabbimiz Allahtır.' deyip sonra dosdoğru yolu izleyenlerin üzerine melekler inerler (ve şöyle derler): **'Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dedilen cennetle sevinin.'**

31- 'Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey vardır ve orada istediğiniz her şey de sizindir.'

32- 'Çok bağışlayıcı ve pek merhametli (Allah'tan) **bir ikram olarak.'**

30. Yüce Allah, gerçek dostlarından söz etmekte ve onlara uymayı teşvik etme anlamını da kapsayacak şekilde şöyle buyurmaktadır:

"'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra dosdoğru yolu izleyenlerin," yani Yüce Allah'ın rubûbiyetini gönül hoşluğuyla kabul ettikten sonra bunu ikrar edip dile getirenlerin, O'nun emrine teslim olanların, sonra da ilim ve amelleriyle dosdoğru yol üzere gidenlerin dünyada da, âhirette de bir müjdesi vardır.

"Onların üzerine" şerefli **"melekler"** ölümleri esnasında bu müjdeyi vermek için ardı arkasına, tekrar tekrar **"inerler** (ve şöyle derler)**:"** Gelecekte karşılaşacağınız şeyler dolayısıyla **"korkmayın,"** geçmişte kalanlar dolayısıyla da **"üzülmeyin,"** Böylelikle hem geçmişte hem de gelecekte hoşlarına gitmeyecek bir şeyin söz konusu olmadığını ve olmayacağını onlara müjdelerler. **"Size va'dedilen cennetle sevinin."** Cennet sizin için hak olmuştur. Allah'ın vaadi mutlaka yerine gelecektir, diye de müjde verirler.

31. Yine onlara sebat vermek ve müjdelemek üzere derler ki: **"Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız."** Dünya hayatında onları hayır işlemeye teşvik ederler, hayrı öğütlerler ve hayrı güzel gösterirler. Kötülükten sakındırır ve kalplerinde onu çirkinleştirirler. Onlar için Yüce Allah'a dua ederler.

Musibetler esnasında, korkulu hallerde, özellikle de ölüm ve onun zorlukları sırasında, kabir ve karanlıkları içinde, Kıyametin ve Sıratın dehşetli hallerinde ve cennette onlara sebat verirler, onlar için Allah'a dua ederler. Rablerinin onlara ihsan edeceği lütuflar dolayısıyla onları tebrik ederler. Her kapıdan üzerlerine gelerek **"Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere!** (Dünya) **yurdu**(nu)**n ne güzel sonucudur bu!"** (er-Rad, 13/24) derler.

Yine onlara şöyle derler: **"Orada"**/cennette **"sizin için canlarınızın çektiği her şey vardır,"** hazırlanmıştır. **"ve orada istediğiniz her şey de sizindir."** Ne dilerseniz, ne arzu ederseniz, bütün lezzetler, canların çektiği her çeşitten, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği şeyler vardır.

32. Bu pek büyük mükâfatlar ve ebedî nimetler, günahlarınızı bağışlamış olan **"çok bağışlayıcı ve"** sizleri önce iyilikler işlemeye muvaffak kılıp sonra da bunları sizden kabul eden **"pek merhametli** (Allah'tan) **bir ikram olarak"** size verilmiştir. O, mağfiretiyle sizden kötülükleri uzaklaştırmış, merhametiyle de istediklerinize nail olma lütfunu ihsan etmiştir.

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Allah'a davet eden, salih amel işleyen ve 'Şüphesiz ben müslümanlardanım.' diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

33. Bu, bilinen bir hususu vurgulama kastı taşıyan olumsuz anlamda bir sorudur. Yani **"Allah'a davet eden... kimseden,"** söz, yol ve davranış itibarıyla **"daha güzel"** hiç kimse yoktur, olamaz, anlamındadır.

Allah'a davet; cahillere öğretmek, gafil ve yüz çevirenlere öğüt vermek, batıl peşinde olanlarla mücadele etmektir ki bu da bütün türleriyle Allah'a ibadeti emir ve teşvik etmek, mümkün olduğunca bunun güzelliğini ortaya koymak, Allah'ın yasakladıklarından alıkoymak ve terk edilmesini sağlayacak her yolla o yasakların çirkin olduklarını göstermekle olur. Özellikle İslam dinine davet edip onun güzelliklerini ortaya koymak, bu dinin düşmanlarıyla en güzel yolla mücadele etmek, onun zıddı olan küfür ve şirki engellemek, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak Allah'a davete dahildir.

Allah'ın kullarına olan nimetlerini etraflı bir şekilde hatırlatmak, cömertliğinin genişliğini ve rahmetinin kemalini dile getirmek, kemal sıfatlarını, celâl ve azametinin niteliklerini anlatmak suretiyle Allah'ı kullarına sevdirmek de Allah'a davetin kapsamı içindedir.

İlim ve hidâyeti Allah'ın Kitabından, Rasûlünün sünnetinden almaya yönlendirmek ve buna, bunu gerçekleştiren her yolla teşvikte bulunmak da Allah'a davetin kapsamı içindedir. Üstün ahlâkî değerlere, bütün insanlara iyilik yapmaya, kötülük yapana iyilikle karşılık vermeye teşvik etmek, akrabalık bağlarını gözetmeyi, anne-babaya iyilikte bulunmayı emretmek de bunun kapsamına girer.

Bütün insanlara, belli toplantı zamanlarında, çeşitli arızî hallerde ve musibet anında duruma uygun şekilde öğüt vermek de böyledir. Bunlara benzer olup tek tek sayılması mümkün olmayan bütün hayırlara daveti ve tüm şerlerden korkutup sakındırmayı içeren bütün yollar, Allah'a davetin kapsamı içindedir.

Daha sonra Yüce Allah, **"salih amel işleyen"** buyurmaktadır. Yani o, insanları Allah'a davet etmekle birlikte, bizzat kendisi de Rabbini razı eden, salih amel işlemek suretiyle Allah'ın emirlerini uygulamaya gayret eden biridir.

"Şüphesiz ben müslümanlardanım," Allah'ın emrine boyun eğen ve O'nun yolunda yürüyenlerdenim **"diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?"**

İşte bu mertebe, tamamıyla hem kendilerini mükemmelleştirmek için hem de başkalarını mükemmelleştirmek için çalışan sıddikların mertebesidir. Böyleleri, tam anlamıyla peygamberlerin mirasçısıdır.

Diğer taraftan insanlar arasında en kötü sözlü kişi de sapıklığa davet eden ve sapıklık yollarını izleyen kişilerdir. Bu birbirinden farklı, biri yükseğin de yükseğinde, diğeri ise aşağıların da en aşağısında olan iki ayrı mertebe arasında, Yüce Allah'tan başkasının bilmediği pek çok mertebe vardır ve bu mertebelerin hepsini de izleyen pek çok insan bulunmaktadır: **"Herkesin işlediklerine göre dereceleri vardır. Rabbin onların işlediklerinden habersiz değildir."** (el-En'âm, 6/132)

﴿ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir.**

34. "İyikle kötülük bir olmaz." Yani Yüce Allah'ın rızası için iyilikleri ve itaatleri işlemekle O'nu gazaplandıran ve razı etmeyen kötülük ve masiyetleri işlemek birbirine eşit değildir. İnsanlara iyilikte bulunmak ile onlara kötülük yapmak da ne özü itibarıyla ne nitelikleri itibarıyla ne de karşılıkları itibarıyla birdir: **"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"** (er-Rahmân, 55/60)

Daha sonra Yüce Allah, çok önemli bir yeri olan, özel bir iyilik türünü emretmektedir ki bu da kötülük yapana iyilik yapmaktır: **"Sen** (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır."**

Yani herhangi bir insan, özellikle de akraba, arkadaş vb. gibi senin üzerinde büyük hakkı olan bir kişi, söz ya da davranışlarıyla sana kötülük yapacak olursa, sen ona iyilikle karşılık ver. O seninle bağını koparırsa sen ilişkini sürdür. Sana haksızlık ederse sen onu affet. Gıyabında veya huzurunda senin aleyhinde konuşursa sen ona aynısıyla karşılık verme, aksine onu affet ve yumuşak sözle karşılık ver. Sana darılır ve seninle konuşmayacak olursa sen onunla güzel bir şekilde konuş ve ona selâm ver.

Kötülüğe iyilikle karşılık verirsen pek büyük faydalar ortaya çıkacaktır. Zira **"O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir."** Sana adeta pek yakın ve şefkatli bir kimse gibi davranır.

﴿ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Bu (güzel haslete) **ancak sabredenler kavuşturulur. Ona ancak** (hayırdan) **büyük bir paya sahip olanlar kavuşturulur.**

35. "Buna ancak sabredenler," nefislerini hoşlanılmayan şeylere karşı zorlayıp sabırlı kılan ve Allah'ın sevdiği şeyleri yapmaya mecbur eden kimseler **"kavuşturulur."** Ancak onlar, bu övülmeye değer güzel haslete sahip olma başarısını elde ederler.

Çünkü insan nefsi, mayası gereği kötülük yapana kötülükle karşılık vermek ve onu affetmemek ister. Durum böyleyken nasıl ona iyilik yapılabilir ki?

İşte insan, nefsini sabra zorlarsa, Rabbinin emrini yerine getirir ve bunun çok büyük mükâfatı olduğunu bilirse, kötülük yapan kimseye onun davranışının benzeriyle karşılık vermesinin kendisine bir fayda sağlamayacağını, düşmanlığı artırmaktan başka bir işe yaramayacağını, buna karşılık o kimseye iyilik yapmasının kendisinin değerini düşürecek bir şey olmadığını, aksine Yüce Allah için bir alçakgönüllülük olup bundan dolayı Allah'ın onu yücelteceğini bilirse; bu işi yapmak onun için çok kolay olur. Bu işi zevk alarak yapar ve böyle bir davranışta bulunmak ona tatlı gelir.

"Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur." Çünkü bu, kulun kendisi sebebiyle dünya ve âhirette yükseldiği üstün ahlâkî değerlerin en büyüklerinden olup seçkin kulların sahip olduğu en hususi ve önemli özelliklerden biridir.

﴿ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Eğer sana şeytan tarafından bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, her şeyi işitendir, bilendir.

36. Yüce Allah, insan türünden olan düşmanlara nasıl karşılık verileceğini -ki bu da kötülüğe iyilikle karşılık vermektir- beyan ettikten sonra cin şeytanlarına karşı nasıl savunulacağını zikretmektedir ki bu da onun şerrinden Allah'a sığınmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer sana şeytan tarafından bir vesvese gelecek olursa,"** herhangi bir vakit şeytanın, vesvese verdiğini, kötülüğü sana süslediğini, hayra karşı seni tembelliğe ittiğini, bazı günahları işletmek

istediğini ve emrettiği bazı hususlarda kendisine itaate çağırdığını hissedersen **"hemen Allah'a sığın."** Yani O'na ihtiyacını arzederek O'ndan seni korumasını/himayesine almasını iste!

"Şüphesiz O, her şeyi işitendir," senin sözünü ve yakarışını işitir. Senin durumunu, kendisinin korumasına/himayesine muhtaç olduğunu da çok iyi **"bilendir."**

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Gece ile gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Güneşe de aya da secde etmeyin. Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

37. Yüce Allah, kudretinin kemaline, irade ve meşietinin geçerliliğine, egemenliğinin genişliğine, kullarına olan merhametine, hiçbir ortağı olmadığına, kendisinden başka hiçbir hak ilâh bulunmadığına işaret eden bazı delilleri belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Gece ile gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir."** delillerindendir. Birisi aydınlıktır, kullar onda işlerini görür. Diğeri ise karanlıktır, insanlar onda dinlenir. Güneş ve ay olmaksızın insanların hayatları ve geçimi, bedenleri, hatta hayvanlarının da bedenleri hayat bulamaz. Ayrıca bunlar vasıtasıyla sayılamayacak kadar çok maslahat da gerçekleşir.

"Güneşe de, aya da secde etmeyin." Çünkü ikisi de yaratılmış, idare edilen ve emir altında bulunan varlıklardır.

"Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin." Yalnız O'na ibadet edin, dininizi yalnız O'na halis kılın. Çünkü yüce yaratıcı O'dur. O'nun dışındaki varlıklara ise -ne kadar büyük, ne kadar faydalı olurlarsa olsunlar- asla ibadet etmeyin. Çünkü onların bu özellikleri kendiliklerinden değildir. Bu özellikleri onlara veren ve onları yaratan, şanı yüce olan Allah'tır.

﴿ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ۩ ﴾

38- Şâyet (yalnızca Allah'a ibadet etmeyip) **kibirlenecek olurlarsa** (bilsinler ki) **Rabbinin katında bulunanlar, gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar.**

38. **"Şâyet"** Yüce Allah'a ibadetten yüz çevirip **"kibirlenecek,"** O'na ibadete boyun eğmeyecek **"olurlarsa,"** şüphesiz Allah'a hiçbir zararları olmaz. Çünkü Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Üstelik O'nun, Zatına ibadet eden çok şerefli kulları vardır. Bunlar kendilerine verilen emirlerde Allah'a karşı gelmezler. Emrolundukları ne ise onu yaparlar. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinin katında bulunanlar,"** yani mukarreb melekler **"gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar."** Hem güçleri hem de bu işe kendilerini iten oldukça güçlü duyguları sebebiyle O'na ibadetten hiçbir şekilde bıkmazlar.

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- O'nun âyetlerinden/delillerinden biri de şudur: Sen, yeri basık ve kupkuru bir halde görürsün. Ama Biz, üzerine su indirdiğimizde kıpırdanır ve kabarır. İşte onu dirilten, şüphesiz ölüleri de diriltecektir. Çünkü O, her şeye kadirdir.

39. **"O'nun,"** kudretinin kemaline, mülkün yegane sahip ve egemeni olduğuna, işleri çekip çevirdiğine ve tek hak ilah olduğuna işaret olan **"âyetlerinden/delillerinden biri de şudur: Sen, yeri basık ve kupkuru bir halde,"** üzerinde hiçbir bitki bulunmadığını **"görürsün. Ama Biz üzerine su"**/yağmur **"indirdiğimizde kıpırdanır,"** bitkilerle harekete geçer **"ve kabarır."** Sonra da göz kamaştırıcı her bitki türünden bitirir. Yüce Allah, bu şekilde hem kullara, hem de toprağa hayat vermiş olur.

"İşte onu" ölümünden ve hareketsizliğinden sonra **"dirilten, şüphesiz ölüleri de"** amellerinin karşılıklarını kendilerine vermek üzere kabirlerinden kaldırıp **"diriltecektir. Çünkü O, her şeye kadirdir."** Yeryüzünü ölümünden sonra diriltmekten aciz olmadığı gibi, ölüleri diriltmekten de aciz değildir.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Şüphe yok ki ayetlerimiz konusunda haktan sapanlar, Bize gizli kalmazlar. O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü güven içinde gelen kimse mi? Artık dilediğinizi yapın! Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

40. Allah'ın âyetleri hakkında haktan sapmak, hangi şekilde olursa olsun onlar hakkında doğrudan sapmak demektir. Bu da ya onları reddetmek, bile bile inkâr etmek, onları getireni yalanlamakla olur ya da bunları gerçek anlamlarından uzaklaştırıp tahrif etmekle ve Allah'ın murad etmediği manalarla yorumlamakla olur.

Yüce Allah, âyetleri hakkında haktan sapanları bildiğini ve bunların kendisine gizli kalmadığını bildirerek onları tehdit etmektedir. O, böylelerinin hem içyüzlerini bilir, hem de dışa vurduklarını bilir. Allah'ın âyetleri hakkındaki bu sapması nedeniyle de onu cezalandıracaktır. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"O halde ateşe atılacak kimse mi"** -Allah'ın âyetleri hakkında haktan sapanlar gibi- **"hayırlıdır, yoksa Kıyamet günü"** Allah'ın azabından yana **"güven içinde gelen"** ve O'nun mükâfatına hak kazanmış olan **"kimse mi?"** Elbette ki ikincisi hayırlıdır.

Hakkın batıldan açıkça ayrıldığı, Allah'ın azabından kurtaran yol ile helâke götüren yol açık seçik belli olduğu için Yüce Allah, **"Artık dilediğinizi yapın."** buyurmaktadır. Artıkl bunu bildiğiniz için, ister Rabbinizin rızasına ve cennetine ulaştıran doğru yolu izleyin, ister Rabbinizi gazaplandıran ve bedbahtlık yurdu olan cehenneme ulaştıran sapıklık yolunu izleyin farketmez.

"Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir." Durumunuza ve amellerinize göre size mükâfat ya da ceza verecektir. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"De ki: Hak, Rabbinizden gelmiştir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin."** (el-Kehf, 18/29)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Kendilerine geldikten sonra Zikri/Kur'ân'ı inkâr edenler var ya (onlar azabı hak etmişlerdir). **Halbuki o, kesinlikle çok şerefli ve korunmuş bir kitaptır.**

41. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine,"** insanların en faziletlisinin ve en mükemmelinin vasıtasıyla Rablerinin bir nimeti olarak **"geldikten sonra Zikri/Kur'ân'ı,"** yani kullara dinî, dünyevî ve uhrevî bütün maslahatlarını öğütleyen, kendisine uyanların değerini yükselten Kur'ân-ı Kerîm'i **"inkâr edenler var ya** (onlar azabı hak etmişlerdir). **Halbuki o, kesinlikle çok şerefli ve korunmuş bir kitaptır"** Yani bu Kitap, bütün kemal sıfatları taşıyan ve kendisini tahrif etmeye veya ona bir kötülük yapmaya kalkışan herkese karşı da korunmuş bir kitaptır. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. O, hikmeti sonsuz ve her hamde layık olan (Allah) **tarafından indirilmiştir.**

42. "Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez." İster insan ister cin şeytanlarından olsun hiçbir şeytan, ne onun bir bölümünü çalmak, ne ondan olmayan bir şeyleri ona katmak, bir şeyler artırmak ya da eksiltmek suretiyle ona yaklaşabilir. Bu Kitap, indiriliş esnasında korunduğu gibi lafız ve manaları ile de koruma altındadır. Onu indiren, onu korumayı üstlenmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki o zikri Biz indirdik, onu koruyacak olan de elbette Biziz."** (el-Hicr, 15/9)

"O, hikmeti sonsuz," yaratmasında ve emrinde Hakîm olan, her şeyi yerli yerince koyan, olması gereken yere oturtan; sahip olduğu kemal ve celal sıfatları, adalet ve lütfu dolayısıyla da **"her hamde layık olan,"** Hamîd olan Allah **"tarafından indirilmiştir."**

Bundan dolayıdır ki O'nun Kitabı, kemal derecesinde hikmeti ihtiva ettiği gibi, her türlü maslahat ve menfaatin elde edilmesinin, fesat ve zararların defedilmesinin yollarını da ihtiva etmektedir ki işte bunlardan dolayı da Yüce Allah, hamd edilmeye layıktır.

﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardan başka bir şey değildir. Şüphesiz senin Rabbin, hem mağfiret sahibidir, hem de can yakıcı bir azabın sahibidir.

43. Yani ey Peygamber! Seni yalanlayan ve sana karşı inatla direnenler tarafından **"sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardan başka bir şey değildir."** Onlarla aynı türdendir, hatta onların hepsi de -belki- aynı sözleri söylemiştir.

Bütün yalanlayıcı ümmetlerin, peygamberlerin Yüce Allah'a dini halis kılmaya, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmeye çağırmalarından dolayı hayrete düşmeleri, güç yetirebildikleri bütün yollarla bu çağrıyı reddetmeye kalkışmaları, "Siz ancak bizim gibi birer insansınız." demeleri,

getirmeleri için herhangi bir ihtiyaç olmayan birtakım mucizeler getirmeleri peygamberlerine teklif etmeleri vb. gibi inkarcı sözler hep aynıdır.

Küfürde kalpleri birbirine benzediği için sözleri de birbirine benzemiştir.

Peygamberler *-salât ve selâm onlara olsun-* onların eziyetlerine ve yalanlamalarına sabrettiler. Senden öncekiler sabrettiği gibi sen de öylece sabret.

Daha sonra onlar tevbe etmeye, mağfirete vesile olacak işleri yapmaya çağrılıp sapıklık üzere devam etmekten de sakındırılarak şöyle buyrulmaktadır:

"Şüphesiz senin Rabbin, hem" günahından vazgeçip tevbe eden herkesin bütün günahlarını silecek kadar pek büyük bir **"mağfiret sahibidir, hem de"** günahı üzere ısrar edip büyüklenmeye devam eden herkes için hazırlanmış **"can yakıcı bir azabın sahibidir."**

﴿وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا۟ لَوْلَا فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥٓ ۖ ءَا۬عْجَمِىٌّ وَعَرَبِىٌّ ۗ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
هُدًى وَشِفَآءٌ ۖ وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ
مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾﴾

44- Eğer Biz Kur'ân'ı yabancı (Arapça dışında) bir dilde indirseydik elbette ki onlar, 'Onun ayetlerinin açıkça anlaşılır (bir dilde) **olması gerekmez miydi? Arab'a Arapça olmayan kitap mı** (olurmuş hiç)?' **diyeceklerdi. De ki: 'O, iman edenler için bir hidâyet ve şifadır. İman etmeyenlere gelince onların kulaklarında** (ona karşı) **bir ağırlık vardır ve o, onların kör noktasıdır. Onlar, kendilerine çok uzak bir yerden seslenilen** (o nedenle de hiçbir şey duyup anlamayan kimseler gibidirler)."

44. Yüce Allah, lütuf ve keremini bize haber vermektedir. Çünkü O, Arap olan Peygamber'e, kavmine, kavminin diliyle açıklamalar yapması için Arapça bir kitap indirmiştir. Bu da bu Kitaba daha çok önem vermeyi, onu kabul ve teslimiyetle karşılamayı gerektirir.

Eğer Kur'ân-ı Kerîm, Arapça olmayan bir dille indirilmiş olsaydı, inkarcılar mutlaka itiraz ederdi: **"Onun ayetlerinin açıkça anlaşılır** (bir dilde) **olması gerekmez miydi?"** Neden açık ve anlaşılır değil? Niye gereği gibi beyan edilmemiş? **"Arab'a Arapça olmayan kitap mı** (olurmuş hiç)?**"** derlerdi. Yani nasıl olur da Muhammed Arap iken, kitap Arapça değil? Böyle bir şey olamaz. Yüce

Allah, batıl ehlinin, Kitabı hakkında şüphe etmelerine sebep olacak her hususu ortadan kaldırmış, Kitabı, ona itaatle bağlanmayı gerektirecek her sıfatla donatmıştır. Ancak ilâhî tevfike mazhar olan mü'minler, bu Kitaptan gereği gibi yararlanır ve onunla yücelelirler. Diğerleri ise tam aksi durumda kalırlar.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: O, iman edenler için bir hidâyet ve şifadır."** Onları doğru yola, sırat-ı müstakime iletir. Onlara tam anlamıyla hidâyetlerini gerçekleştirecek şekilde faydalı bilgiler öğretir. Hem bedenî hem kalbî hastalıklara karşı da onlar için bir şifadır. Çünkü bu Kitap, kötü huylardan ve çirkin amellerden sakındırır, buna karşılık günahları yıkayan, kalplere şifa veren samimi tevbeye teşvik eder.

Kur'ân'a **"iman etmeyenlere gelince onların kulaklarında** (ona karşı) **bir ağırlık vardır."** Yani ona karşı sağırdırlar, onu duymaz ve ondan yüz çevirirler.

"Ve o, onların kör noktasıdır." O Kitabın gösterdiği doğru yolu görmezler, onunla hidâyet bulmazlar. Bu kitap, ancak onların sapıklıklarını artırır. Onlar hakkı reddettikleri vakit körlüklerine körlük katmış, sapıklıklarına sapıklık katmış oldular. **"Onlar, kendilerine çok uzak bir yerden seslenilen** (o nedenle de hiçbir şey duyup anlamayan kimseler gibidirler)." Onlar, imana davet edilirler, fakat daveti kabul etmezler. Tıpkı uzakça bir yerde olup da kendisine seslenilen ama ne çağıranın sesini işiten ne de seslenen kişiye cevap veren kimse gibidirler.

Yani Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeyenler, onun hidâyetinden yararlanamaz, onun nuruyla göremez ve ondan hiçbir şekilde yararlanamazlar. Çünkü onlar, yüz çevirmek ve küfre sapmak suretiyle hidâyetin kapılarını kendi yüzlerine kendileri kapatmışlardır.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَٱخْتُلِفَ فِيهِ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ
بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾﴾

45- Andolsun Biz, Mûsâ'ya Kitabı verdik de onun hakkında ihtilâfa düşüldü. Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı, onların aralarında elbette hüküm verilirdi. Onlar, onun hakkında derin bir şüphe içindedirler.

45. "Andolsun Biz" sana Kitabı verdiğimiz gibi **"Mûsâ'ya Kitabı verdik."** İnsanlar o Kitaba karşı da seninkine davrandıkları gibi davranmışlar, onun hak-

kında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Kimisi Kitaba iman edip onunla hidâyet buldu ve ondan yararlandı. Kimisi de onu yalanladı ve ondan yararlanamadı.

Eğer Yüce Allah'ın, hilmi (günahkârların cezasını ertelemesi) ve azabı öne alınmayacak, sonraya da bırakılmayacak şekilde belli bir vadeye ertelemesine dair verilmiş bir sözü bulunmasaydı **"onların aralarında"** mü'minlerin kâfirlerden ayrılması ve kâfirlerin derhal helâk edilmesi şeklinde **"hüküm verilirdi."** Çünkü helâk edilmeyi gerektiren sebep ortaya çıkmıştır, helâk hak olmuştur.

"Onlar" hâlâ daha **"onun hakkında derin bir şüphe içindedirler."** Yani artık onlar rahatsız olacak bir şekilde şüphe ve tereddüde düşmüşlerdir. Bundan dolayı Kitabı yalanlayıp inkâr etmişlerdir.

﴿ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Kim salih amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullarına asla zulmedici değildir.

46. "Kim salih amel işlerse," yani Allah ve Rasûlünün emrettiği ameli işlerse bunun faydası, dünya ve âhiretteki mükâfatı **"kendi lehinedir."**

"Kim de kötülük yaparsa," dünya ve âhirette zararı ve cezası **"kendi aleyhinedir."**

Bu buyruklar hayır işlemeye ve kötülüğü terk etmeye bir teşviktir. Amelde bulunanların güzel amellerinin faydasını kendilerinin göreceklerine, birinin bir başkasının günah yükünü üstlenmeyeceğine/yüklenmeyeceğine dair bir haberdir.

"Rabbin, kullarına asla zulmedici değildir." Kimseyi işlediği günahlardan fazlasıyla cezalandırmaz.

﴿ ۞ إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَٰتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا
بِعِلْمِهِۦ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَآءِى قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Kıyametin bilgisi O'na havale edilir. O'nun ilmi dışında hiçbir meyve, tomurcuğundan çıkmaz, hiçbir dişi de gebe kalmaz ve doğurmaz. O gün O, 'Hani (iddia ettiğiniz) **ortaklarım nerede?' diye onlara seslenir. Onlar da 'Bizden** (böyle bir şeye) **tanıklık edecek hiç kimse olmadığını Sana arzederiz.' derler.**

47. Bu buyrukla Yüce Allah, ilminin genişliğini ve kendisinden başka hiçbir kimsenin muttali olmadığı bilginin yalnızca Zatına has olduğunu haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Kıyametin bilgisi O'na havale edilir." Yani bütün mahlukat, bu bilgiyi O'na havale ederler. Bu hususta bilgi sahibi olmaktan aciz olduklarını rasûller de, melekler de, başkaları da ikrar ve itiraf ederler.

"O'nun ilmi dışında hiçbir meyve, tomurcuğundan," içinde bulunduğu ve etrafını saran kılıfından **"çıkmaz."** Bu, hem şehirlerde hem de kırlarda bulunan bütün ağaçların meyvelerini kapsar. Hangi ağaçtan hangi meyve çıkarsa çıksın mutlaka O, onu bütün tafsilatıyla bilir.

İster Âdemoğullarından olsun, ister diğer canlı türlerinden olsun **"hiçbir dişi de"** O'nun bilgisi olmadan **"gebe kalmaz ve doğurmaz."** Bunların hepsini O bilir. O halde müşrikler nasıl olur da bilgi sahibi olmayan, işitmeyen ve görmeyen varlıkları O'na eş koşarlar?

"O gün O, 'Hani ortaklarım" olduklarını iddia ettiğiniz, kendilerine taptığınız, bu hususta mücadele ettiğiniz ve kendileri adına peygamberlere düşmanlık ettiğiniz uydurma ilâhlar **"nerede?' diye onlara,"** yani kendisine şirk koşanlara, onları azarlamak ve yalan söylediklerini ortaya çıkarmak için Kıyamet gününde bu şekilde **"seslenir. Onlar da"** ortak koştukları varlıkların ulûhiyetlerinin batıl olduğunu, Allah ile ortaklıklarının bulunmadığını ikrar ve itiraf ederek, **"'Bizden** (böyle bir şeye) **tanıklık edecek hiç kimse olmadığını Sana arzederiz:' derler,"** yani Rabbimiz, Sen de şahit ol, biz Sana şöylece haber veririz ki onların ilâhlıklarının, Sana ortak oldukları iddiasının doğru olduğuna bizden şahitlik edecek hiçbir kimse yoktur. Şu anda hepimiz onlara tapmanın batıl olduğunu kabul ediyoruz. Onlardan uzaklaştığımızı ilan ediyoruz.

Bu yüzden bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Önceden dua/ibadet ettikleri şeyler kaybolur gider ve artık kaçacak bir yerlerinin bulunmadığını anlarlar.

48. "Önceden" Allah'tan başka **"dua/ibadet ettikleri şeyler kaybolur gider."** Yani ömür boyu Allah'tan başkasına ibadet ederek bu konuda sahip oldukları inanç ve amelleri, batıl mabudların kendilerine fayda sağlayacaklarına ve

onlardan azabı uzaklaştırıp Allah nezdinde şefaat edeceklerine dair kanaatleri ve inançları yok olup gidecektir. Bunun sonucunda çalışmaları boşa gitmiş ve zanları çürütülmüş olacak, Allah'a koştukları ortakların kendilerine hiçbir faydasının olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu haldeyken **"artık kaçacak bir yerlerinin,"** bir kurtarıcının, bir sığınağın, bir barınağın **"bulunmadığını"** kesin olarak **"anlarlar."** İşte Allah'a başkalarını ortak koşanların akıbeti budur. Allah, kendisine şirk koşmaktan sakınsınlar diye bunu kullarına açıklamaktadır.

﴿لَا يَسْـَٔمُ ٱلْإِنسَٰنُ مِن دُعَآءِ ٱلْخَيْرِ وَإِن مَّسَّهُ ٱلشَّرُّ فَيَـُٔوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾﴾

49- **İnsan** (Rabbinden dünyevî) **iyilikler dilemekten usanmaz. Ama ona kötülük dokunursa hemen ye'se düşüp** (O'ndan) **ümidini tamamen keser.**

49. Bu buyruk, insan tabiatının mahiyetini haber vermekte, onun sabırsız ve dayanıksız olduğunu bildirmektedir. O, hayra karşı da, şerre karşı da dirençsizdir. Ancak Yüce Allah'ın, bu halden, kemal dereceye taşıdığı kimseler müstesnâdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İnsan (Rabbinden dünyevî) **iyilikler dilemekten usanmaz."** Yüce Allah'tan kurtuluş, mal sahibi olmak, çocuk sahibi olmak vb. gibi dünyevî ihtiyaçlarını/dileklerini istemeyi her zaman sürdürür, bundan usanmaz. Bunun için de sürekli çalışır. Dünyanın azına da, çoğuna da kanaat etmez. Dünyalıktan elde ettikleri istediği kadar çok olsun yine de daha fazlasını istemeye devam eder. **"Ama ona kötülük,"** hastalık, fakirlik, çeşitli belâlar vb. gibi hoşlanılmayan şeyler **"dokunursa hemen ye'se düşüp** (O'ndan) **ümidini tamamen keser."** Allah'ın rahmetinden ümit keser. Bu belânın kendisini helâke götüreceğini zanneder. İstemediği ve hoşlanmadığı türlü sebeplerin üzerine gelişinden dolayı şaşırır kalır.

İman edip salih amel işleyenler ise böyle değildir. Onlara hayır, nimet ve sevdikleri bir şey isabet ettiğinde; bundan dolayı Yüce Allah'a şükrederler ve Allah'ın, üzerlerindeki bu nimetlerinin bir istidrac ve azap öncesi bir mühlet tanıma olmasından endişe ederler. Eğer canlarında, mallarında ve çoluk çocuklarında kendilerine bir musibet isabet edecek olursa, buna da sabrederler. Rablerinin lütfunu umar ve ümitsizliğe kapılmazlar.

﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِى وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّىٓ إِنَّ لِى عِندَهُۥ لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾﴾

50- **Andolsun Biz, kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak o kesinlikle şöyle der: 'Bu benim hakkımdır. Ben Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Eğer olur da Rabbime döndürülürsem hiç şüphesiz O'nun katında benim için en güzeli vardır.' Andolsun Biz, kâfirlere, yaptıklarını haber vereceğiz ve kesinlikle onlara çok şiddetli bir azaptan tattıracağız.**

50. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak,"** yani kötülük isabet ettikten sonra ümidini kesen insana, Allah, hastalığından afiyet vermek yahut fakirlikten sonra zenginleştirmek suretiyle bir rahmet verecek olsa o, Yüce Allah'a şükretmez. Aksine haddi aşıp azar ve **"kesinlikle şöyle der: Bu benim hakkımdır."** Yani ben böyle bir şeye layık olduğum için Allah bunu bana vermiştir. **"Ben Kıyametin kopacağını da sanmıyorum."** Bu, onun öldükten sonra dirilişi inkâr ettiğini göstermektedir. Bu tutumuyla, Allah'ın kendisine verdiği rahmet ve nimete karşı da nankörlük etmiş olur.

"Eğer olur da Rabbime döndürülsem hiç şüphesiz O'nun katında benim için en güzeli vardır." Yani Kıyametin kopacağını ve benim de Rabbime döneceğimi varsaysak dahi O'nun yanında benim için iyilik ve güzellik vardır. Dünya hayatında nimetlere kavuştuğum gibi âhirette de nimetlere nail olacağım.

Bu ise herhangi bir bilgiye dayanmaksızın Yüce Allah hakkında küstâhca söz söylemektir. Bundan dolayı Yüce Allah böyle birisini şu buyruklarıyla tehdit etmektedir: **"Andolsun Biz, kâfirlere, yaptıklarını haber vereceğiz ve kesinlikle onlara çok şiddetli bir azaptan tattıracağız."**

﴿وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾﴾

51- **Biz, insana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizip uzaklaşır. Ama ona kötülük isabet edince bu sefer de (Bize) uzun uzadıya dua eder.**

51. "Biz, insana" sağlık, bol rızık veya başka bir **"nimet verdiğimizde"** Rabbinden ve O'na şükretmekten **"yüz çevirir."** Kendini beğenip büyüklük taslayarak **"yan çizip uzaklaşır."**

"Ama ona" hastalık, fakirlik veya başka bir **"kötülük isabet edince bu sefer de** (Bize) **uzun uzadıya"** sabırsızlığından dolayı oldukça fazla **"dua eder."**

Ne darlıkta sabreder, ne de bollukta şükreder. Allah'ın hidâyete ilettiği ve lütufta bulunduğu kimseler bundan müstesnâdır.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- De ki: 'Söyleyin bana! Eğer o (Kur'ân), **Allah tarafından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz bu durumda** (haktan) **çok uzak bir ihtilafa düşen** (sizlerden) **daha sapık kim olabilir?'**

52. Şu Kur'ân'ı yalanlayan, küfre ve nankörlüğe hızlıca koşan kimselere **"de ki: Söyleyin bana! Eğer o,"** yani Kur'ân-ı Kerîm, şüphesiz ve tereddütsüz olarak **"Allah tarafından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz bu durumda"** Allah'a ve Rasûlüne karşı inatlaşarak **"(haktan) çok uzak bir ihtilafa düşen** (sizlerden) **daha sapık kim olabilir?"**

Çünkü siz, hakkı ve doğruyu açıkça öğrendikten sonra haktan yüz çevirdiniz. Batıla ve cahilliğe yöneldiniz. O halde sizler insanların en sapığı ve en zalimisiniz.

Şâyet sizlerin bunun doğruluğu ve gerçekliği hususunda herhangi bir şüpheniz varsa veya bunu dile getirecek olursanız hiç şüphesiz Allah, buna dair birtakım âyetlerini size gösterecektir. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- O (Kur'ân'ın), **gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar delillerimizi onlara hem dış dünyada hem de kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?**

53. "O (Kur'ân'ın)" ve onun ihtiva ettiği hakikatlerin **"gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine"** göstereceğimiz deliller ve en ufak bir şüpheyi kabul etmeyecek tam bir izahatla **"apaçık belli oluncaya kadar delillerimizi onlara hem dış dünyada,"** göklerdeki ve yerdeki delillerle, Yüce Allah'ın meydana getirdiği ve basiretli kimselere hakkı gösteren çok büyük olaylarla bu türden delilleri hem dış dünyalarında **"hem de kendi nefislerinde,"** kendi bedenlerinde bulunan Yüce Allah'ın harikulade delilleri, hayret verici sanatı, göz kamaştırıcı kudretini gösteren delillerle inkarcıların ibretli cezalara çarptırılarak mü'minlere yardım olunması vb. gibi delilleri **"göstereceğiz."**

Nitekim Yüce Allah, bunları gerçekleştirmiş, kullarına hakkın kendileri vasıtasıyla açıkça ortaya çıkacağı türden deliller göstermiştir. Ancak dilediğini imana muvaffak kılan ve dilediğini bu hususta yardımsız bırakan, Yüce Allah'tır.

"Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" Yani Kur'ân-ı Kerîm'in hak oluşuna, onu getirenin doğru söylediğine Allah'ın şahitliği onlara yetmiyor mu? Çünkü Yüce Allah, peygamberini tasdik ederek lehine şahitlik etmiştir. Şahitlik edenlerin en doğrusu O'dur. O, onu desteklemiş ve bu hususta şüphe edenler için sözlü şahitliği de ihtiva edecek şekilde ona yardımcı olmuştur.

﴿ أَلَآ إِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيطٌۢ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Şunu bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan yana şüphe içindedirler. Yine bilin ki Allah her şeyi (ilmiyle) **kuşatmıştır.**

54. "Şunu bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan yana şüphe içindedirler." Öldükten sonra diriliş ve Kıyamet günü hakkında şüphe etmektedirler. Onlara göre dünya yurdundan başka gidilecek yer yoktur. Bu yüzden âhiret için çalışmazlar ve ona iltifat etmezler.

"Yine bilin ki O," ilmi, kudreti ve izzetiyle **"her şeyi kuşatmıştır."**

Fussilet sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın lütfuyla- burada sona ermektedir.

سورة الشورى

ŞÛRA SÛRESİ

-42-

42- ŞÛRA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 53 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ ٱللَّهُ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُۥ مَا
فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Ayn, Sîn, Kâf.

3- Aziz ve Hakim olan Allah, senden öncekilere olduğu gibi sana da işte böyle vahyeder.

4- Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız O'nundur. O, çok yücedir, pek büyüktür.

1-4. Yüce Allah, Nebiyy-i Kerîm'e Kur'ân-ı Azîm'i vahyedenin -kendisinden önceki peygamber ve rasûllere vahyettiği gibi- kendisi olduğunu haber vermektedir. Bununla Yüce Allah, önceden ve sonradan kitaplar indirip peygamberler göndermekle ne kadar lütufkâr olduğunu, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önceden benzeri görülmemiş bir peygamber olmadığını, onun yolunun kendisinden öncekilerin yoluyla aynı olduğunu, halinin de kendisinden önceki peygamberlerin durumuna uygun olduğunu açıklamaktadır. Onun getirdiği, önceki peygamberlerin getirdiklerine benzemektedir. Çünkü hepsi de hak ve gerçektir.

Bu Kitap; ulûhiyet, çok büyük izzet ve kudret sahibi (Aziz) ve sonsuz hikmet sahibi (Hakim) olan tarafından indirilmiştir. Ulvi ve süflî alem tamamen O'nun mülküdür. Hepsi O'nun kaderî ve şer'î tedbir ve idaresi altındadır.

Ayrıca O hem zatı, hem kadri, hem de her şeyi kuşatan hakimiyeti yönünden en üsttedir: **"O, çok yücedir, pek büyüktür."** O'nun büyüklüğünün bir tecellisi de şudur:

﴿ تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِن فَوۡقِهِنَّۚ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَيَسۡتَغۡفِرُونَ
لِمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾ ﴾

5- Gökler neredeyse üst taraflarından çatlayacaklar. Melekler de Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler. Şunu bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

5. "Gökler" büyüklüklerine ve cansız varlıklar olmalarına rağmen **"neredeyse üst taraflarından çatlayacaklar;"** mukarreb olan şerefli **"melekler de"** O'nun azametine boyun eğerek, izzetinin önünde saygıyla eğilerek ve rububiyetine boyun bükerek **"Rablerini hamd ile tesbih ederler."** O'nu tazim ederler, her türlü eksiklikten tenzih ederler, bütün kemal sıfatları ile nitelerler. **"Yeryüzünde olanlar için"** onlardan sadır olup da Rablerinin azamet ve kibriyâsına lâyık olmayan türden amelleri dolayısıyla **"mağfiret dilerler."**

"Allah, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Eğer O'nun mağfiret ve rahmeti olmasaydı, tüm insanlara toptan imha edici cezayı çabucak gönderirdi.

Yüce Allah'ın genel olarak bütün peygamberlere, özel olarak da Muhammed'e *-Allah'ın salât ve selâmı hepsine olsun-* vahiy gönderdiğini belirttikten sonra kendi zatını bu vasıflarla vasfetmesi, Kur'ân-ı Kerim'de yüce yaratıcının kemalini gösteren apaçık belge ve delillerin olduğuna ve O'nun da bu yüce isimlerle vasfedilmesi gerektiğine işarettir. Böylelikle kalpler, O'nu tanıma, O'nu sevme, O'nu tazim etme, O'nun celal ve ikramını kavrama imkânı bulsun, gizli açık bütün türleriyle ibadeti yalnız O'na yöneltsin.

Diğer taraftan zulmün en büyüğü ve en çirkin söz de Allah'ın dışında herhangi bir fayda sağlama ya da zarar verme imkânına sahip olmayan birtakım varlıkları Allah'a eş koşmaktır. Halbuki bunlar, Allah tarafından yaratılmış ve bütün hallerinde Yüce Allah'a muhtaç olan varlıklardır. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ ﴾

6- O'nun dışında dostlar edinenlere gelince Allah, onların üzerinde görüp gözetendir. Sen onların üzerlerinde bekçi değilsin.

6. "O'nun dışında dostlar edinenlere," Allah'a ibadet ve itaat edercesine onlara ibadet ve itaat etmek suretiyle onlara yönelerek ilah edinenlere **"gelince"** bunlar ancak bâtılı ilah edinmişlerdir. Gerçekte bunlar dost da, ilah da olamazlar.

"Allah onların üzerinde görüp gözetendir," onlara hayrıyla şerriyle amellerini, karşılıklarını vermek için kaydetmektedir. **"Sen onların üzerlerinde bekçi değilsin."** Onların amelleri sana sorulmaz. Sen ancak tebliğcisin ve vazifeni de eksiksiz yerine getirmiş bulunuyorsun.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ ﴾

7- İşte bu şekilde sana da hem şehirlerin anası (olan Mekke'de) **ve onun etrafında bulunanları uyarasın hem de kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma günü ile uyarasın diye Arapça bir Kur'ân vahyettik.** (O gün geldiğinde) **bir grup cennette, bir grup da cehennemde olacaktır.**

7. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlüne ve insanlara Kur'ân-ı Kerim'i indirme lütfunu hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu şekilde sana da hem şehirlerin anası"**/Mekke-i Mükerreme **"ve onun etrafında bulunanları,"** diğer Arap şehir ve kasabalarını **"uyarasın,"** sonra da bu uyarı, diğer insanlara da ulaşsın; **"hem de kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan"** ve Allah'ın öncekileri de, sonrakileri de bir araya getireceği **"toplanma günü ile uyarasın"** ve bu günün geleceğinde hiçbir şüphe olmadığını **"belirtesin diye"** lafız ve manaları apaçık **"Arapça bir Kur'ân vahyettik."**

Ayrıca insanlara bu günde iki gruba ayrılacaklarını ve o gün **"bir grup"** ki Allah'a iman edip peygamberleri tasdik edenler **"cennette,"** kâfir ve inkarcı sınıflardan oluşan diğer **"bir grup da cehennemde olacaktır."** diye haber veresin.

﴿ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ ﴾

8- Eğer Allah dileseydi onları tek bir ümmet yapardı. Fakat O, dilediği kimseyi rahmetine dahil eder. Zalimlerin ise hiçbir dost ve yardımcıları yoktur.

8. "Eğer Allah dileseydi onları," bütün insanları hidâyet üzere olan **"tek bir ümmet yapardı."** Çünkü O, her şeye güç yetirendir, O'nun için imkânsız bir şey

yoktur. Ancak O, yarattıklarının haslarından dilediği kimseleri rahmetine almak istemiştir.

Hiçbir iyi işe yaramayan zalimler ilâhî rahmetten mahrumdurlar ve onlar için Allah'tan başka işlerini görüp gözetecek ve böylelikle arzu ettiklerini elde etmelerini sağlayacak **"hiçbir dost ve"** hoşlanmadıkları şeyleri kendilerinden uzaklaştıracak **"yardımcıları yoktur."**

﴿ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۖ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٩ ﴾

9- Yoksa onlar O'ndan başka dostlar mı edindiler? Halbuki asıl dost, ancak Allah'tır. Ölüleri de O diriltir. O, her şeye gücü yetendir.

9. **"Yoksa onlar O'ndan başka,"** onlara ibadet etmek suretiyle dost ve hami edindikleri **"dostlar mı edindiler?"** Böylelikle onlar, çok kötü ve çirkin bir yanılgıya düştüler. Halbuki kulunun işlerini üstlenen, kulun da ibadet ve itaat ederek, mümkün olan her türlü yakınlaştırıcı ibadetle kendisine yakınlaşmaya çalışması gereken gerçek dost ve hami O'dur. O, genel olarak bütün kulların -işlerini çekip çevirmekle, kaderini onlar hakkında geçerli kılmakla- hamisi olduğu gibi, özel olarak da mü'min kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, bütün işlerinde lütuf ve yardımıyla onları görüp gözetmek suretiyle onların dost ve hamisidir.

"Ölüleri de O diriltir. O, her şeye gücü yetendir." Hayat veren, öldüren O'dur. Meşîet ve kudreti daima geçerli olan O'dur. Kendisine hiçbir ortak koşulmaksızın tek başına ibadet edilmeye layık olan da O'dur.

﴿ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴾

10- Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz her ne olursa, onun hükmünü vermek Allah'a aittir. İşte benim Rabbim olan Allah budur. Ben, yalnız O'na tevekkül eder ve sadece O'na yönelirim.

10. İster dininizin esaslarını teşkil eden itikadla ilgili meseleler olsun, ister ahkamı ilgilendiren fer'î meseleler olsun, üzerinde görüş birliğine varmayarak **"hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz her ne olursa, onun hükmünü vermek Allah'a aittir."** O, O'nun Kitabına ve Rasûlünün sünnetine havale edilmelidir. Onlar neye hüküm verirlerse hak olan odur. Ona muhalif olan her şey batıldır.

"İşte benim Rabbim olan Allah budur." Yüce ve mutlak Rab, yaratan, rızık veren ve her şeyi idare eden O olduğu gibi, aynı şekilde şeriatiyle kulları arasındaki bütün işlerde tek hakim olarak hüküm veren O'dur.

Âyetin mefhumundan anlaşıldığı üzere ümmetin ittifakı, kat'î bir delildir. Çünkü Yüce Allah, bize sadece hakkında ihtilâf ettiğimiz şeyleri kendisine havale etmemizi emretmektedir. Hakkında ittifak ettiğimiz hususlarda ise ümmetin bu ittifakı yeterlidir. Çünkü ümmetin ittifakı hatadan korunmuştur. Ayrıca ümmetin ittifakının Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünnetinde bulunanlara uygun olması kaçınılmazdır.

"Ben, yalnız O'na tevekkül eder," menfaatlari sağlamak, zararları önlemek hususunda kalbimle O'na güvenip dayanırım. Bu konuda O'nun yardımıma yetişeceğine güvenim tamdır. **"ve"** kalbimle, bedenimle, itaat ve ibadetimle **"sadece O'na yönelirim."**

Bunlar (ibadet ve tevekkül,) Yüce Allah'ın Kitab-ı Keriminde çokça zikrettiği iki önemli esastır. Çünkü kul, bunların bir arada olmasıyla kemale erişir. Kul bunların ikisini ya da birini kaybederse kemale erişme imkânını da kaybeder. Nitekim şu ayetler de böyledir: **"Yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz."** (el-Fâtiha, 1/5); **"O halde O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan."** (Hûd, 11/123)

﴿ فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝١١ ﴾

11- O, gökleri ve yeri yaratandır. Sizin için kendi cinsinizden eşler ve davarlardan da çiftler yaratmıştır. O, sizi bu yolla çoğaltmaktadır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, görendir.

11. **"O, gökleri ve yeri"** kudreti, meşîeti ve hikmetiyle **"yaratandır."** Kendileriyle sükûn bulasınız, soyunuz devam etsin ve bu yolla birçok fayda husule gelsin diye **"sizin için kendi cinsinizden eşler ve davarlardan,"** bütün türlerinden erkek ve dişi olmak üzere **"çiftler yaratmıştır."** Ki böylelikle bu davarların nesli de devam etsin ve sizin pek çok menfaatiniz için çoğalsınlar.

Bu yüzden Yüce Allah, sebebe delâlet eden **"sizin için"** ifadesini kullanmıştır. Yani O, bunları sizin için, sizin faydanıza olmak üzere yaratmıştır, demektir.

"O, sizi bu yolla çoğaltmaktadır." Yani o, sizin için eşler var etmek suretiyle sizi çoğaltıp yeryüzüne yaymaktadır. Aynı şekilde hayvanlarınızı çiftler halinde yaratmakla onları da türetip çoğaltmaktadır.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." Yüce Allah'ın yarattıklarından O'na benzeyen, O'na denk olan hiçbir varlık yoktur; ne zatında, ne isimlerinde, ne sıfatlarında, ne fiillerinde. Çünkü O'nun bütün isimleri husnâ (en güzel) isimlerdir. Bütün sıfatları da kemal ve azamet sıfatıdır. O, fiilleriyle hiçbir ortağı bulunmaksızın bu kadar büyük varlıkları yaratmıştır.

Tek olması, her bakımdan bütün kemal sıfatlarına sadece O'nun sahip olması dolayısıyla hiçbir şey O'nun benzeri değildir.

"O, her şeyi," çeşitli ihtiyaçların dile getirildiği, çeşitli dillerin çıkardığı bütün sesleri **"işitendir, görendir."** O kapkaranlık bir gecede, kara kaya üzerindeki siyah karıncanın hareketini dahi görür. Gıdanın oldukça küçük canlıların azalarına nasıl sirâyet ettiğini, suyun incecik dallara nasıl yükseldiğini görür.

Bu ve benzeri âyet-i kerimeler, ehl-i sünnet ve'l-cemaatin, Allah'ın sıfatlarını kabul etme (isbat) ve mahlukata benzerliğini reddetme (nefiy) şeklindeki görüşlerinin delilidir.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" buyruğu Allah'ı mahlukata benzetenlerin (Müşebbihe'nin), **"O her şeyi işitendir, görendir."** buyruğu da Allah'ın sıfatlarını kabul etmeyenlerin (Muattıla'nın) görüşlerini reddeden delildir.

﴿ لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾

12- **Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. O, rızkı dilediğine bol verir** (dilediğine de) **kısar. Çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir.**

12. "Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur." Yani göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. Rahmet ve rızık anahtarlarıyla gizli-açık nimetlerin anahtarları da yalnız O'nun elindedir. Bütün yaratılmışlar menfaatlerinin sağlanması, onlara gelecek zararların önlenmesi vb. tüm hallerinde Allah'a muhtaçtırlar.

Hiç kimsenin elinde en ufak bir yetki yoktur. Veren, engelleyen, zarar ve fayda sağlayan yalnız O'dur. Kulların sahip olduğu bütün nimetler hep O'ndandır. Kötülüğü de O'ndan başkası önleyemez. **"Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur."** (Fâtır, 35/2)

Bu yüzden burada, **"O, rızkı dilediğine bol verir."** buyrulmaktadır. Yani genişletir ve ona dilediği rızıklardan türlü türlü verir "(dilediğine de) **kısar."** Dilediğinin de rızkını, ancak ihtiyacına yetecek kadar (ihtiyacından bir şey artmayacak şekilde) daraltır. Bütün bunlar ise O'nun ilmine ve hikmetine bağlıdır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir."** Kullarının hallerini bilir, bu sayede herkese hikmetinin ve meşîetinin gerektirdiği şekilde verir.

﴿ ۞ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ
وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ كَبُرَ عَلَى ٱلْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ٱللَّهُ
يَجْتَبِىٓ إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِىٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ ﴾

13- **Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya emrettiğimizi** (aynı esası) **O, size de din olarak belirlemiştir ki bu esas şudur: 'Dini dosdoğru uygulayın ve onda ayrılığa düşmeyin.' Senin müşrikleri kendisine davet ettiğin** (tevhid), **onlara ağır geldi. Allah o** (tevhide) **dilediği kimseyi seçer ve kendisine yöneleni de hidâyet erdirir.**

13. Bu, Yüce Allah'ın kullarına ihsan ettiği en büyük lütuflarındandır. Çünkü onlara dinlerin en hayırlısını, en üstün, en temiz ve en güzelini şeriat yapmıştır ki o, İslâm dinidir. Allah, bu dini kullarından seçkin olan kimselere din olarak belirlemiştir. Hatta bu dini Allah, seçkinlerin en seçkinlerine, hayırlıların en hayırlılarına vermiştir. Bunlar ise bu âyette zikredilen ve derece itibarıyla insanların en üstünleri, her bakımdan en mükemmelleri olan ulu'l-azm peygamberlerdir.

Allah'ın onlara şeriat yaptığı dinin de onların hallerine uygun ve kemallerine denk olması kaçınılmazdır. Hatta Yüce Allah, bu dinin gereklerini yerine getirdikleri için onları kemale erdirmiş ve seçmiştir. Zira İslâm dini olmasaydı hiçbir insan yücelmezdi. Çünkü İslâm, saadetin ruhu, olgunlaşmanın belkemiği, Kitab-ı Kerimin de muhtevasıdır. Bu Kitabın kendisine davet ettiği tevhid, salih ameller, ahlâk ve adabdır. İşte bu yüzden -devamla- şöyle buyrulmaktadır: **"Dini dosdoğru uygulayın,"** yani Allah, dinin inanç esasları olsun, fer'i hükümleri olsun şeriatının tümünü dimdik ayakta tutun, uygulayın diye size emretmiştir. Onu, iyi-

lik ve takvâ üzere yardımlaşarak, günah ve haksızlık üzere yardımlaşmaktan da kaçınarak bizzat kendiniz uygulayın, başkalarına da uygula(t)maya gayret edin.

"Ve onda ayrılığa düşmeyin." Bu dinin aslî ve fer'î hükümleri üzerinde ittifak edin. Dininizin esası üzerinde ittifak etmekle birlikte, çeşitli meselelerin sizi birbirinize düşmanlık edecek şekilde ayırmamasına, sizleri gruplara ve hiziplere bölmemesine dikkat edin.

Din üzere bir araya gelip onun hakkında ayrılığa düşmeme çeşitlerinden biri de Şâri'nin emretmiş olduğu genel toplantılardır. Hac, bayram, cuma, beş vakit namaz, cihad vb. gibi ancak bir araya gelmek ve ayrılığa düşmemek suretiyle tam ve kâmil olarak uygulanabilen ibadetler bu kabildendir.

"Senin, müşrikleri kendisine davet ettiğin (tevhid), **onlara ağır geldi."** Yani bu, onlara çok ağır geldi. Çünkü sen onları yalnızca Allah'a ihlâsla yönelmeye davet ettin. Nitekim Yüce Allah, böyleleri hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler."** (ez-Zümer, 39/45)

Yüce Allah onların, **"Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir"** (Sâd, 38/5) dediklerini de bize nakletmektedir.

"Allah o (tevhide) **dilediği kimseyi seçer."** Yani yarattıkları arasından risaletine ve kendisine dost olmaya layık olduğunu bildiği kimseleri seçer. Bu kabilden olmak üzere O, bu ümmeti seçmiş, diğer ümmetlere üstün kılmış, en hayırlı ve en üstün dini de bu ümmet için beğenip seçmiştir.

"ve kendisine yöneleni de hidâyete erdirir." İşte kulun gerçekleştireceği bu sebep sayesinde kul, Yüce Allah'ın hidâyetine ulaşır. Bu sebep ise kulun Rabbine yönelmesi, kalbinin O'na bağlanması ve O'nun rızasını maksat olarak gözetmesidir. Kul, güzel maksadının yanı sıra hidâyeti aramada gayretini ortaya koyarsa bu, hidâyete ulaşmasının kolaylaştırılmasını sağlayan sebeplerden biri olur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, onunla rızasına uyanları selâmet yollarına iletir."** (el-Mâide, 5/16)

Bu âyet-i kerimede yer alan, **"ve kendisine yöneleni de hidâyet erdirir."** buyruğuyla **"Sen Bana yönelenlerin yoluna uy!"** (Lokman, 31/15) buyruğu, ayrıca ashab-ı kiramın hali ve onların Yüce Allah'a çokça yönelen kimseler oluşu bir arada değerlendirildiğinde bu, onların, özellikle de Râşid Halifelerin *-Allah hepsinden razı olsun-* söyledikleri sözlerin delil olduğunu göstermektedir.

﴿ وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Onlar, ancak ilim kendilerine geldikten sonra, aralarındaki haset yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından verilmiş belirli bir süreye kadar (erteleme) sözü olmasaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitabın kendilerine miras verildiği kimseler de şüphesiz ondan yana derin bir şüphe içindedirler.

14. Yüce Allah, müslümanların dinleri etrafında bir arada bulunmalarını emredip ayrılığa düşmelerini yasakladıktan sonra, onların Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu kitaptan dolayı gurura kapılıp aldanmamaları gerektiğini bildirmektedir. Çünkü Kitap ehli, Allah bir araya gelip toplanmalarını gerektiren kitabı üzerlerine indirinceye kadar tefrikaya düşmediler. Kitap üzerlerine indikten sonra kitaplarının kendilerine emrettiğinin aksini işlediler. Bunun sebebi ise haset ve düşmanlık yapmalarıydı. Onlar, birbirlerinden nefret ettiler ve birbirlerine haset ettiler. Sonunda aralarında kin ve düşmanlık başgösterdi, tefrikaya düştüler. O bakımdan ey müslümanlar, onlar gibi olmaktan sakının.

"Eğer Rabbin tarafından verilmiş, belirli bir süreye kadar" azabın ertelenmesini hükme bağlayan **"sözü olmasaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi."** Fakat hikmeti ve hilmi (cezayı ertelemesi), onların azaplarının ertelenmesini gerektirmiştir.

"Onlardan sonra kitabın kendilerine miras verildiği kimseler de," yani aralarından onlara varis ve halef olup onların ilmini miras alanlar da **"şüphesiz ondan yana derin bir şüphe içindedirler."**

Ayrılığa düşürecek türden büyük bir şüphe ve karmaşa içindedirler. Çünkü onlardan öncekiler, inat ve haset yüzünden ayrılığa düştüler. Onlardan sonra gelenler de şüphe ve tereddüt ederek ayrılığa düştüler. İşte hepsi de kötü olan ihtilafa düşme konusunda ortak bir özelliğe sahiptirler.

﴿ فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن
كِتَٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ ﴾

15- İşte bundan dolayı sen (dine) **davet et, emrolunduğun gibi dosdoğru ol ve onların arzularına uyma. De ki: 'Ben, Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Bana aranızda adaletle hükmetmem emredildi. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacak** (ve hükmünü verecektir). **Dönüş yalnız O'nadır."**

15. **"İşte bundan dolayı sen,"** Allah'ın, kitaplarında indirdiği ve rasûlleriyle gönderdiği dosdoğru dine ve sırat-i müstakime **"davet et."** Ümmetini ona çağır, ona uymaya teşvik et. Onu kabul etmeyen kimselerle de bu uğurda cihad et.

Sen de bizzat **"emrolunduğun gibi dosdoğru ol."** İstikamet (dosdoğru olmak); Allah'ın emrine aşırı gitmeksizin, geri de kalmaksızın (ifrat ve tefrite düşmeden) uymak, her halükarda Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak demektir.

Bu bakımdan Yüce Allah, ona istikametten ayrılmamak suretiyle kendisini kemale erdirmesini emrettiği gibi ona davet etmek suretiyle başkalarını kemale erdirmeyi de emretmiştir. Bilindiği gibi rasûle verilen emir, eğer bu emrin ona has olduğuna dair bir delil yoksa ümmetini de bağlar.

"Onların arzularına uyma!" Dinden sapmış olan kâfir ve münafıkların hevâ ve isteklerine uyma. Onların arzularına uymak ise ya onların dinlerine kısmen tâbi olmakla olur ya da ya Allah'a daveti veya istikameti terk etmekle olur. Sen, onların arzularına, sana gelen bunca ilimden sonra uyacak olursan, hiç şüphesiz zalimlerden olursun.

Burada "Onların dinlerine uyma" denilmemiştir. Çünkü aslında onların dinleri, Allah'ın onlar için şeriat olarak indirdiği dindir ve bu da bütün peygamberlerin dinidir. Fakat kendileri bu dine tâbi olmadılar. Bunun yerine hevâlarına tâbi oldular ve dinlerini oyun ve eğlence edindiler.

Seninle tartışacak olurlarsa da onlara **"de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim."** Yani onlarla tartışmanın esası, İslâm'ın şerefine, yüceliğine, diğer dinler üzerindeki hakem rolüne delâlet eden ve Kitap ehlinin izledikleri iddia ettikleri dinin, aslında İslâm'ın bir parçası olduğunu ortaya koyan bu pek büyük esasa dayalı olsun.

Bu buyrukta Kitap ehlinin, kimi kitaplara yahut kimi peygamberlere iman etmekle birlikte diğerlerini reddetmeleri esasına dayalı olarak tartışmaları halinde, onların bu yaklaşımlarının kabul edilmemesi gerektiği de ifade edilmektedir.

Çünkü onların davet ettikleri kitabın ve kendisine bağlı olduklarını söyledikleri peygamberin, doğru bir kitap ve gerçek bir rasûl olmasının bir şartı da Kur'ân-ı Kerîm'i ve onu getireni tasdik etmeleridir. Çünkü bizim Kitabımız ve rasûlümüz, Mûsâ, İsa, Tevrat ve İncil'e iman etmemizi emretmiş, onları bize haber verip tasdik etmiş, ayrıca onların da bizim kitabımızı ve peygamberimizi tasdik edip doğruladıklarını ortaya koymuştur. Ancak kitabımız, bize sıfatları bildirilmemiş, bizim kitabımıza da uymayan, aksine sadece onlarca bilinen Tevrat, İncil, Mûsâ ve İsa'ya iman etmemizi emretmemiştir.

"Bana aranızda" anlaşmazlığa düştüğünüz hususlarda vereceğim hükümlerde **"adaletle hükmetmem emredildi."** Ey kitap ehli, düşmanlığınız ve kininiz, aranızda adaletle hükmetmeme engel değildir.

Kitap ehlinden olsun başkalarından olsun farklı görüş sahipleri arasında verilen hükümlerde adaleti sağlamanın bir parçası da onların sahip oldukları hakkı kabul etmek ve batıllarını da reddetmektir.

"Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir." Yani O, herkesin Rabbidir. Onu Rab edinmeye bizden daha layık değilsiniz.

"Bizim amellerimiz," hayır veya şer **"bize, sizin amelleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur."** Yani gerçekler açıklandıktan ve hak ile batıl, hidâyet ile sapıklık birbirinden ayırt edilecek şekilde netlik kazandıktan sonra tartışmaya, çekişmeye yer yoktur. Çünkü tartışmadan maksat, hakkın batıldan ayrılmasıdır ki bu sayede doğru yolu arayan hidâyet bulsun, yanlış/eğri yola sapan hakkında da delil ortaya konmuş olsun.

Bundan kitap ehliyle tartışılmayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Zira Yüce Allah, **"Kitap ehliyle ancak en güzel şekilde tartışın."** (el-Ankebût, 29/46) buyururken böyle bir mana nasıl çıkarılabilir? Bundan kasıt, bizim sözünü ettiğimiz manadır.

"Allah hepimizi bir araya toplayacak (ve hükmünü verecektir)**."** Kıyamet gününde **"Dönüş yalnız O'nadır."** O, herkese amelinin karşılığını verecek ve o vakit kimin doğru, kimin yalancı olduğu ortaya çıkacaktır.

﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ
غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾﴾

16- Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışanların delilleri, Rableri nezdinde bâtıldır. Gazap onların üzerinedir ve onlar için şiddetli bir azap vardır.

16. Bu buyruk, bir önceki âyette geçen, **"Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur."** buyruğunu pekiştirmektedir. Zira burada Yüce Allah, bize şunu haber vermektedir: **"Daveti kabul edildikten sonra,"** yani akıl ve basiret sahipleri kendilerine açıklanan kesin âyet ve apaçık deliller dolayısıyla Allah'ın davetini kabul ettikten sonra, batıl delillerle ve tutarsız şüphelerle **"Allah hakkında tartışanların delilleri, Rableri nezdinde batıldır."**

Hak açıkça ortaya çıktıktan sonra, ona karşı tartışmaya giren bu tür kimselerin delilleri boştur, geçersizdir. Çünkü bu tür deliller, hakkı reddeder. Hakka muhalif olan her bir şey ise batıldır.

"Gazap" isyanları, Allah'ın delillerinden ve apaçık belgelerinden yüz çevirmeleri ve onları yalanlamaları sebebiyle **"onların üzerinedir ve onlar için şiddetli bir azap vardır."** Bu da Allah'ın onlara olan gazabının bir sonucudur.

Batılı ileri sürerek hakka karşı tartışan ve mücadele eden herkesin cezası işte budur.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ وَٱلْمِيزَانَ ۗ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Hak ile Kitabı ve mizanı/adaleti indiren, Allah'tır. Ne biliyorsun, belki de kıyamet yakındır.

17. Yüce Allah, indirmiş olduğu delil ve belgelerin, hayır niteliği taşıyan, herkesin kabul edebileceği şekilde açık seçik olduğunu belirttikten sonra, bunların asıl dayanaklarını ve temelini, hatta bütün kullara ulaştırmış olduğu delillerin dayandığı asıl dayanağı ve kaideyi beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Hak ile Kitabı ve mizanı/adaleti indiren, Allah'tır." Kitab'dan kasıt, Kur'ân-ı Azîm'dir. O, hak ile inmiş; hakkı, doğruyu ve kesin bilgiyi ihtiva eden bir kitaptır. Bütün ayetleri, tüm ilâhî maksatlara ve dinî inançlara dair apaçık birer delildir. Bu Kitap en güzel meseleleri ve en açık delilleri ihtiva eder.

Mîzân ise adalet, doğru kıyası ve ağır basan aklî kanaati göz önünde bulundurmak demektir.

İster dış dünyadaki, isterse nefislerdeki, bütün aklî deliller, şer'î kanaatler, münasebetler, illetler, hükümler ve hikmetler, Mizan'ın kapsamı içindedir. Yüce Allah, onu, kulları arasına bizzat kendisinin kabul ve reddettiği hususları onunla ölçüp tartmaları, onun sayesinde hem Kitabın verdiği haberlerin doğruluğunu hem de rasûllerin bildirdiklerinin doğruluğunu anlamaları için indirmiştir.

Bu ikisinin -Kitap ile Mizanın- dışında kalıp da hüccet, burhan, delil veya benzeri ibarelerle dillendirilen hususlar, batıl ve çelişkilidir. Bunların temelleri bozuk, binaları ve dalları da çürüktür. Nitekim meseleleri ve onların kaynaklarını inceleyip araştıran, tercihe şayan delille böyle olmayanı birbirinden ayırt edebilen ve şüphelerle deliler arasındaki farkı algılayabilen kimseler bunu iyi bilir.

Ama süslü ifadelere ve tesyüz edilmiş lafızlara aldanan ve basireti esas maksat olan manaya ulaşamayanlara gelince onlar, bu işin ehli olmadıkları gibi bu alanda at koşturacak kimseler de değildirler. Böylelerinin muvafakatı da, muhalefeti de birdir, bir şey ifade etmez.

Daha sonra Yüce Allah, Kıyameti inkâr edip çabucak kopmasını isteyenleri korkutarak **"Ne biliyorsun, belki de kıyamet yakındır."** buyurmaktadır. Yani onun vakti, uzaklığı ve ne zaman kopacağı bilinmemektedir. Onun gerçekleşmesi, her zaman beklenir ve gerçekleşeceğinden daima korkulur.

﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا ٱلْحَقُّ ۗ
أَلَآ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ فِى ٱلسَّاعَةِ لَفِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ ﴾

18- O (kıyamete) **iman etmeyenler, onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler ve onun kesinlikle hak olduğunu bilirler. Bilin ki kıyamet hakkında tartışanlar, elbette uzak bir sapıklık içindedirler.**

18. "O" (kıyamete) **"iman etmeyenler,"** inat ve yalanlamak maksadıyla ve Rablerini âciz bırakacaklarını zannederek **"onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler."** Ona iman ettikleri ve Kıyamet günü amellerin karşılıklarının verileceğini bildikleri için ondan korkarlar.

Bu korkmaları da Rablerini tanımaları, amellerinin kendilerini kurtaracak ve mutluluğa eriştirecek seviyede olmayacağından çekinmeleri dolayısıyladır. Bu yüzden Yüce Allah, **"Ve onun kesinlikle hak olduğunu bilirler"** buyurmaktadır.

Yani onun hak olduğunda hiç bir şüphe yoktur. Onun hakkında en ufak bir tereddüt söz konusu değildir.

"Bilin ki kıyamet hakkında tartışanlar," onun hakkında şüpheye düştükten sonra, bir de peygamberlerle ve onlara uyanlarla onun ispatı hakkında tartışanlar, **"elbette"** haktan son derece **"uzak bir sapıklık içindedirler."**

Gerçek anlamıyla kalınacak yurt olan, ebediyen kalınmak üzere ve sonu gelmez bir ebedilik için yaratılmış olan âhiret yurdunu yalanlamaktan daha uzak bir sapıklık olabilir mi? Bu yurt, amellerin karşılığının verileceği yurttur. Allah orada adalet ve lütfunu açıkça ortaya koyacaktır. Bu dünya yurdu, ona nispetle bir yolcunun, mola verip dinlendiği, daha sonra oradan ayrılıp terk ettiği bir ağaç gölgesi gibidir. Bu yurt, bir geçiş yeridir, kalınacak yer değildir.

İşte âhireti inkâr edenler, gelip geçici olan bu fani yurdu, gözleriyle görüp şahit olduklarından dolayı kabul etmişlerdir. Ama ilâhî kitapların haber verdiği, insanlar arasında en mükemmel akla, en derin ilme, en ileri zeka ve kavrayışa sahip olan şerefli rasûllerle onlara uyanlar tarafından tevatürle nakledilen haberlerin gerçekleşeceğini bildirdiği âhiret yurdunu ise yalanladılar.

﴿ ٱللَّهُ لَطِيفُۢ بِعِبَادِهِۦ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ١٩ ﴾

19- Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır. Dilediğine rızık verir. O, çok güçlüdür, Aziz'dir.

19. Yüce **"Allah, kullarına karşı çok lütufkâr"** olduğunu haber vermektedir. Tâ ki Zatını tanısınlar, sevsinler, lütuf ve kereminden yararlansınlar.

Yüce Allah'ın sıfatlarından biri olarak lütfun anlamı şudur: O, kalpleri ve gizlilikleri bilir. Kullarına, özellikle de mü'minlere, bilmedikleri ve ummadıkları yerlerden hayırlı şeyleri ulaştırır.

Yüce Allah'ın mü'min kuluna lütuflarından biri de onun fıtratında mevcut olup kendisinin hatırına dahi getirmediği bir yolla onu hayra iletmesidir. O bu yolla hakkı sever, ona bağlanır. Yüce Allah'ın şerefli melekleri aracılığıyla mü'min kullarına sebat vermesi, meleklerin de onları hayra teşvik ederek kalplerinde hakka uymalarını sağlayacak şekilde hakkı güzel göstermesi de bu lütfun bir tecellisidir.

Mü'minlere kararlılıklarını güçlendiren, onları gayrete getiren, hayır üzere birbirleriyle yarışmalarını sağlayan, hayra şevklerini artıran, bu hususta kimi-

nin ötekine uymasını sağlayan toplu ibadetleri mü'minlere emretmiş olması da Allah'ın lütfunun bir tecellisidir.

Kulunun önüne masiyet işlemesini engelleyecek çeşitli sebepler koymuş olması da Allah'ın, kuluna lütfunun bir parçasıdır. Öyle ki Yüce Allah; dünyalık, mal, makam vb. gibi dünya ehlinin uğrunda yarıştığı şeyleri kulunun Kendisine itaatini engellediğini, Kendisinden gaflete düşürdüğünü veya isyana ittiğini bildiği takdirde bunları kulundan uzaklaştırır ve onun rızkını daraltır. Bundan dolayı Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: **"Dilediğine"** hikmet ve lütfunun gereğine göre **"rızık verir. O, çok güçlüdür."** Güç bütünüyle ve yalnız O'nundur. Hiçbir varlığın -Allah'ın vermemesi halinde- güç ve kuvvet sahibi olması düşünülemez. **"ve Aziz'dir."** Her şey O'na boyun eğmiştir.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلۡأٓخِرَةِ نَزِدۡ لَهُۥ فِي حَرۡثِهِۦۖ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلدُّنۡيَا نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا
وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ٢٠ ﴾

20- Kim âhiret (tarlasının) **ürününü isterse onun ürününü artırırız. Kim de dünya** (tarlasının) **ürününü isterse kendisine ondan bir şeyler veririz. Ama ahirette onun hiçbir nasibi olmaz.**

20. "Kim âhiret (tarlasının) **ürününü,"** ecrini ve mükâfatını **"isterse"** ona iman eder, onu tasdik eder ve onun için çalışırsa, **"onun ürününü"** amellerini ve mükâfatını kat kat fazlasıyla vermek suretiyle **"artırırız."**

Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kim de mü'min olarak âhireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları makbuldür."** (el-İsrâ, 17/19) Bununla birlikte dünyadaki payının onu gelip bulması da kaçınılmazdır.

"Kim de dünya (tarlasının) **ürününü isterse,"** dünyayı esas maksat/gaye olarak kabul eder, âhireti için bir şeyler hazırlamaz, âhiret mükâfatını ummaz ve cezasından da korkmazsa **"kendisine ondan bir şeyler,"** onun için takdir edilmiş olan nasibini **"veririz. Ama ahirette onun hiçbir nasibi olmaz."** Cennetten ve nimetlerinden mahrum edilir, cehennem ateşi ile cezalandırılmayı hak eder. Bu âyet-i kerime, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse onlara amellerinin karşılığını orada tastamam öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar..."** vd. (Hûd, 11/15)

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ
لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine din olarak belirleyen ortakları mı var? Eğer (Allah tarafından verilmiş) **ayırt edici söz olmasaydı elbette aralarında hüküm verilirdi. Gerçekten zalimler için can yakıcı bir azap vardır.**

21. Yüce Allah, müşriklerin Allah'a birtakım varlıkları ortak koştuklarını, bunları dost ve ilah edindiklerini, onlarla ortaklaşa küfür ve küfür içerikli ameller işlediklerini haber vermektedir ki onlar, kendilerini küfre davet eden insan şeytanlardır. Bunlar **"Allah'ın izin vermediği"** şirk, bid'at, Allah'ın helâl kıldığını haram kılmak, haram kıldığını helâl kılmak gibi hevâlarının gerektirdiği **"şeyleri kendilerine din olarak"** belirlemektedirler. Oysa Yüce Allah'ın, kulların, gereğince hareket etmeleri ve kendisiyle Allah'a yakınlaşmaları için koyduğu şeriatten başkası din olamaz. Bu konuda aslolan, Allah'tan ve Rasûlünden gelmemiş hiçbir şeyi hiçbir kimsenin din olarak belirlememesidir. Peki, ya kendileri de, ataları da küfürde ortak olan fâsıklara ne demeli?

"Eğer (Allah tarafından verilmiş) **ayırt edici söz olmasaydı elbette aralarında hüküm verilirdi."** Eğer Allah, değişik kesimler arasında ayırt edici hükmünü vermek üzere belli bir vakit tayin etmemiş ve onları bu süreye kadar erteleyeceğine dair hüküm vermemiş olsaydı, aralarında haklı olanı bahtiyar etmek, batıl üzere olanı da helâk etmek suretiyle derhal hüküm verilmiş olacaktı. Çünkü helâk edilmelerini gerektiren sebep mevcuttur. Ancak onları âhirette can yakıcı bir azap beklemektedir. Hem bunlar için, hem de bütün zalimler için!

﴿ تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟
ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى رَوْضَاتِ ٱلْجَنَّاتِ ۖ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴾

22- (O gün) **zalimlerin, kazandıkları** (günahların cezasından) **yana korkuya kapıldıklarını görürsün. O** (korktukları ceza mutlaka) **tepelerine inecektir. İman eden ve salih ameller işleyenlere gelince onlar, cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu, pek büyük bir lütuftur.**

22. "(O gün)**"** küfür ve masiyetler ile kendilerine haksızlık etmiş **"zalimlerin, kazandıkları** (günahların cezasından) **yana,"** onlarla cezalandırılacaklar diye **"korkuya kapıldıklarını görürsün."**

Korkan kimsenin başına korkup çekindiği şeyin gelme ihtimali de, gelmeme ihtimali de olduğu için Allah, **"O** (korktukları ceza mutlaka) **tepelerine inecektir."** buyruğuyla cezaya çarptırılacaklarını ifade etmektedir. Çünkü onlar, cezalandırılmayı gerektiren sebebi eksiksiz olarak yerine getirmişlerdir. Bunu önleyecek tevbe ve benzeri herhangi bir davranışları da yoktur. Onlar, artık kendilerine mühlet verilmesinin mümkün olmayacağı bir noktaya varmış olacaklardır.

Diğer taraftan kalpleriyle Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine ve peygamberlerin getirdiklerine **"iman eden ve salih ameller işleyenlere gelince,"** (Salih amel; gerek kalp amellerinden, gerekse de azaların amellerinden olan müstehap ve farz tüm amelleri kapsar.) işte onlar **"cennet bahçelerindedirler."** Burada bahçeler, cennetlere izafe edilmiştir. İzafe edilen şey ise kendisine izafe edilene göre olur. O halde oldukça mükemmel olan bu bahçelerin güzelliklerini, orada kaynayıp coşan ırmakları, güzel manzaraları, bol meyveli ağaçları, şakıyan kuşları, zevk ve neşe veren sesleri, sevilen kimselerle birlikte olmayı, en mükemmel şekildeki eş ve arkadaşlığı sorma gitsin! Bunlar, her geçen gün güzellikleri ve göz alıcılıkları artan bahçelerdir. Orada bulunanların onun lezzetlerine olan şevk ve sevgileri de sürekli artar.

"Onlar için" o cennetlerde **"Rableri katında diledikleri her şey vardır."** Ne isterlerse hemen meydana gelir. Ne isterlerse hemen ellerine geçer ki o nimetleri ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmişr, ne de bir insan hatırından geçirmiştir. **"İşte bu, pek büyük bir lütuftur."** Yüce Allah'ın rızasına nail olmaktan, O'nun lütuf ve ihsan yurdunda O'na yakın olma nimetine mazhar olmaktan daha büyük bir lütuf olabilir mi?

﴿ ذَٰلِكَ ٱلَّذِى يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا ٱلْمَوَدَّةَ فِى
ٱلْقُرْبَىٰ ۗ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُۥ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- İşte Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen kullarını müjdelediği şey budur. De ki: 'Ben sizden bu (davetime) **karşılık, akrabalık/yakınlık sevgisinden başka hiçbir ücret istemiyorum.' Kim güzel bir iş yaparsa Biz de onun güzelliğine güzellik katarız. Şüphesiz Allah Ğafur'dur, Şekûr'dur.**

23. "İşte Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen kullarını müjdelediği şey budur." Yani kayıtsız şartsız müjdelerin en büyüğü olan bu müjde, Rahmân ve Rahîm olan Yüce Allah'ın, yaratılmışların en faziletlisi vasıtasıyla iman ve salih amel sahibi kimselere verdiği müjdedir. O, gayelerin en üstünüdür, ona ulaştıran yol da yolların en üstünüdür.

"De ki: Ben sizden bu (davetime) **karşılık, akrabalık/yakınlık sevgisinden başka hiçbir ücret istemiyorum."** Yani ben, size Kur'ân'ı tebliğ etmek ve Kur'ân'ın hükümlerine bağlanmaya çağırmak karşılığında sizin malınızı almak, sizin başınıza yönetici olmak, size başkanlık etmek veya başka bir maksat peşinde değilim. Benim istediğim, sadece **"akrabalık/yakınlık sevgisi"**dir.

Bundan maksat şu olabilir: Ben, bu davetime karşılık sizden sadece bir ücret istiyorum ki o da sizin lehinizedir, faydası sizedir. Bu ücret de sizin, akrabalığım dolayısıyla bana sevgi beslemenizdir.

Bu açıklamaya göre istediği bu sevgi, iman sevgisinden ayrı bir sevgidir. Çünkü peygambere iman sevgisinin, Allah sevgisinden sonra bütün sevgilerin önüne geçirilmesi her müslümana farzdır. Onlardan, bundan ayrı olarak akrabalığı dolayısıyla da kendisini sevmelerini istemiştir. Çünkü o *-salât ve selâm ona olsun-* insanlar arasında kendisine en yakın olanları davetle başlamıştır. O kadar ki Kureyş boyları arasında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in akrabalığının bulunmadığı hiçbir Kureyş boyu yoktur.

Bu buyruktan maksadın şu olma ihtimali de vardır: Benim sizden istediğim tek şey, Yüce Allah'ı samimi olarak sevmenizdir. Böyle bir sevgi ise beraberinde Yüce Allah'a yakınlaşmak ve O'na itaati bu maksat için vesile edinmekte bulunur. Zira ancak bu, böyle bir sevginin doğruluğuna ve samimiyetine delildir. Buna göre **"Akrabalık/yakınlık sevgisinden başka"** ifadesi, sizden Yüce Allah'a yakınlaşma isteğinden başka bir şey istemiyorum, anlamındadır.

Her iki görüşe göre de bu istisna Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, onlardan, faydası yine onlara dönük olan bir husus dışında hiçbir ücret istemediğine delildir. Çünkü böyle bir şeye ücret demek mümkün değildir. Ücretle alâkası da yoktur. Hatta bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlara verdiği bir ücret olarak görülebilir. Şu buyrukta belirtildiği gibi: **"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye lâyık olan Allah'a iman etmiş olmalarıydı."** (el-Burûc, 85/8) Yine Arapların, "Onun sana iyilik yapmaktan başka işlediği bir günahı yoktur." anlamındaki sözleri de bu kabildendir.

"Kim" namaz, oruç, hac, insanlara iyilik gibi **"güzel bir iş yaparsa Biz de onun güzelliğine,"** kalbine genişlik vermek, işlerini kolaylaştırmak, başka bir güzel ameli işleme başarısını ihsan ederek amelini artırmayı sağlamak, Allah ve insanlar nezdindeki kadrini yüceltmek, böylelikle hem dünya hem de âhirette sevap ve mükâfat elde etmesini sağlamak suretiyle **"güzellik katarız."**

"Şüphesiz Allah Ğafur'dur," tevbe edilmesi halinde ne kadar olursa olsun, pek büyük günahları bağışlar. **"Şekûr'dur,"** az da olsa iyiliğe çok mükâfatla karşılık verir. O, Ğafur oluşuyla günahları bağışlar, kusurları örter; Şekûr oluşuyla da iyilikleri kabul eder ve onları kat kat fazlasıyla mükâfatlandırır.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ
بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Yoksa onlar, 'O, Allah'a karşı yalan uydurmuştur.' mu diyorlar? Halbuki Allah dilese senin kalbini mühürler. Allah, batılı yok eder ve sözleriyle de hakkı yerleştirir. Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir.

24. Yani yoksa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar bizzat kendileri yalan söyleyerek onun hakkında **"O, Allah'a karşı yalan uydurmuştur."** deme cüreti mi gösteriyorlar? Böylelikle onlar, seni en kötü ve en çirkin şey olan Yüce Allah'a iftirada bulunmakla itham ettiler. Onlara göre sen, peygamberlik iddiasında bulunarak ve Allah'a, O'nunla ilgisi olmayan şeyleri nispet ederek iftira etmekteymişsin! Oysa onlar, senin doğru sözlülüğünü de, güvenilir bir kişi olduğunu da çok iyi biliyorlar. O halde böyle apaçık yalan olduğu belli olan bir iddiada bulunma cüretini nasıl gösterebiliyorlar?

Hatta onlar, bu iddiaları ile Yüce Allah'a karşı da küstahlık etmiş oluyorlar. Çünkü böyle bir iddia, Allah'a karşı da saygısızlıktır. Zira O, -onların kanaatlerine göre- yeryüzündeki en büyük fesadı ihtiva eden böyle büyük bir davette bulunmana müsaade etmiş, göz yummuştur. Dahası O, ona, davetini önce açıkça yapma imkânı vermiş, o da bu davetini Allah'a nispet etmiştir. Buna rağmen Allah, onu apaçık mucizelerle, karşı konulamaz delillerle, aşikar bir yardımla ve kendisine muhalefet edenlere galip olmakla desteklemiştir.

Halbuki Yüce Allah, bu daveti kökünden imha etmeye kadirdir. Bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbini, ona herhangi bir hayrın girmesini engelleyecek şekilde mühürlemekle yapabilir. Yüce Allah onun kalbini mühürledi mi iş temelinden kurur ve kesilir.

İşte bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin doğruluğuna dair kat'i bir delil, onun söylediklerinin haklılığına dair Yüce Allah'ın çok güçlü bir tanıklığıdır. Bu tanıklıktan daha muazzam, daha büyük bir tanıklık da yoktur.

İşte bundan dolayı hikmeti, rahmeti ve kainatta geçerli olan sünnetinin/kanununun bir gereği olarak O, batılı -bazı vakitlerde onun bir canlanışı görülse bile- mahveder ve ortadan kaldırır. Çünkü batılın âkıbeti, yok oluştur.

"Ve sözleriyle de hakkı yerleştirir." Yürürlükten kaldırılamayan ve değişikliğe uğratılamayan kevnî sözleriyle, doğru vaadiyle ve teşri' ettiği hakkı gerçekleştiren, onu kalplerde yerleştiren ve akıl sahiplerinin basiretini açan dinî sözleriyle hakkı yerleştirir, sabit kılar. Nitekim Yüce Allah'ın hakkın karşısında dikilmek üzere batılı ortaya çıkarması da hakkı yerleştirmesinin bir parçasıdır. Batıl, hakkın karşısında direnirse hak, açıklamaları ve belgeleriyle onun üzerine hücum eder. Böylelikle hakkın nuru ve hidâyeti batılı yok edip ortadan kaldıracak şekilde açıkça görülür, herkes tarafından batılın batıl olduğu açıkça anlaşılır ve yine herkes tarafından hak, en açık şekliyle görülür.

"Şüphesiz O, kalplerde olanı," yani kalplerdeki şeyleri, kalplerin hayır ve şer kabilinden niteliklerini, kalplerin gizlediklerini **"çok iyi bilendir."**

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve yaptıklarınızı bilendir.

25. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kereminin kemalini, cömertliğinin genişliğini ve lütfunun eksiksizliğini açıklamaktadır. Çünkü Yüce Allah, günahlarından vazgeçip pişmanlık duydukları ve bir daha onlara dönmeme kararını verdikleri, bunu da Rablerinin rızasını kazanmak için yaptıkları vakit, **"kullarından tevbeyi kabul"** eder.

Günahlar helâki, dinî ve dünyevî cezalara çarptırılmayı gerekli kıldığı halde Yüce Allah, belirtilen şekilde yapılan tevbeleri kabul eder ve **"kötülükleri"** affeder. Onları ve onların etkileri olan kusurları ve gerektirdikleri cezaları siler. Böylelikle tevbe eden, Allah nezdinde hiçbir kötülük işlememiş gibi değerli bir kul olur. Yüce Allah, onu sever ve onu kendisine yakınlaştırıcı amellere muvaffak kılar.

Tevbe, büyük ve önemli amellerdendir. Bazen tevbe, tam bir ihlâsla/samimiyetle yapıldığında kâmil olur, bazen de bunların eksikliğine bağlı olarak eksik kalır. Bazen de tevbeden kasıt, dünyevî bir maksada ulaşmak olur da tevbe fasid ve geçersiz olur.

Bu niyet ve maksatların bulunduğu yer ise özünü Allah'tan başka kimsenin bilmediği kalptir. Bundan dolayı Yüce Allah, bu âyet-i kerimeyi **"ve yaptıklarınızı bilendir."** buyurarak sona erdirmektedir.

﴿ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴾

26- İman edip salih ameller işleyenler (Allah'ın çağrısına) **icabet ederler. O da onlara lütfundan fazla fazla verir. Kâfirlere gelince onlar için çetin bir azap vardır.**

26. Yüce Allah, bütün kulları kendisine yönelmeye ve kusurlarından dolayı tevbe etmeye çağırmıştır. İnsanlar, O'nun çağrısını kabul edip etmeme bakımından iki kısma ayrılmışlardır:

Bir kısmı çağrısını kabul etmişlerdir ki Allah, onları, **"İman edip salih ameller işleyenler** (Allah'ın çağrısına) **icabet ederler."** şeklinde nitelemektedir. Yani Allah, onları kendisine yönelmeye ve emirlerine itaate çağırdığı vakit onlar Rablerinin çağrısını kabul ederler ve O'nun isteğini seve seve yerine getirirler. Çünkü sahip oldukları iman ve salih amel, onları bu şekilde davranmaya sevkeder. O'nun çağrısını kabul ettiklerinde de Allah onların bu kabul edişlerini mükâfatlandırır. Çünkü O, mağfireti pek çok olan Ğafur'dur, amellere en iyi şekliyle karşılık veren Şekûr'dur.

"O da onlara lütfundan fazla fazla verir." İyi amel işleme muvaffakiyeti verir ve onları böylelikle daha da gayretlendirir. Ayrıca amellerinin hak ettiğinden daha fazla mükâfat ve büyük bir kurtuluş vererek de onların mükâfatlarını kat kat artırır.

Yüce Allah'ın çağrısını kabul etmeyenler, inatçılık eden ve hem O'nu hem de peygamberlerini inkâr eden kafirlerdir. İşte **"onlar için"** hem dünyada hem de âhirette **"çetin bir azap vardır."**

﴿ ۞ وَلَوْ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزْقَ لِعِبَادِهِۦ لَبَغَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَـٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Eğer Allah, (tüm) **kullarına rızkı bol bol verseydi elbette onlar, yeryüzünde azıp taşkınlık ederlerdi. Fakat O, dilediği kadarını bir ölçüyle indirir. Şüphesiz O, kullarından haberdârdır, onları çok iyi görendir.**

27. Yüce Allah, kullarına olan lütfunu dile getirmekte ve onlara dinlerine zarar verecek kadar dünyevî bolluk vermediğini hatırlatmaktadır: **"Eğer Allah,** (tüm) **kullarına** rızkı **bol bol verseydi elbette onlar, yeryüzünde azıp taşkınlık ederlerdi."** Allah'a itaatten gaflete düşer, dünyevî arzu ve zevklere dalarlardı. Bu da canlarının istediği işlere -masiyet ve zulüm olsa dahi- meyletmelerini sağlardı.

"Fakat O, dilediği kadarını," lütuf ve hikmetinin gereğine göre **"bir ölçü ile indirir. Şüphesiz O, kullarından haberdardır, onları çok iyi görendir."** Nitekim bazı rivâyetlerde Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu nakledilir: "Kullarımın arasında öyleleri vardır ki, imanını zenginlikten başka bir şey ıslah etmez. Böylesini fakir düşürecek olursam bu, onu bozar. Yine öyle kullarım vardır ki onların da imanını ancak fakirlik ıslah eder. Eğer böylesini zengin edecek olursam bu, onu bozar. Kullarımdan öyleleri de vardır ki imanını sağlık ve afiyetten başka bir şey ıslah etmez. Ben ona hastalık verecek olursam bu onu bozar. Kullarımdan öyleleri de vardır ki onun imanını hastalıktan başka bir şey ıslah etmez. Eğer Ben ona sağlık ve afiyet verecek olursam bu onu bozar. Ben kullarımın işlerini kalplerinde olanlar hakkındaki bilgime uygun olarak idare ederim. Şüphesiz ki Ben, her şeyden haberdarım, her şeyi görenim."[18]

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟ وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ ۚ وَهُوَ ٱلْوَلِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- İnsanların ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. O, gerçek dost ve yardımcıdır, her türlü övgüye lâyık olandır.

28. "İnsanların ümitsizliğe düşmelerinden," uzun süre yağmadığı için artık yağmur yağmayacağını zannederek ümitlerini kesip de kuraklığa karşı da birta-

18 Bkz. İbn Ebi'd-Dunya, *el-Evliya*, 1; Ebu Nuaym, *el-Hilye*, 8/318.

kım önlemler bulmaya çalışmalarından **"sonra yağmuru indiren,"** toprağa ve insanlara yağmurla imdada yetişen **"ve"** onunla **"rahmetini yayan O'dur."**

Yüce Allah, yağmuru indirmek suretiyle hem insanlar için hem onların hayvanları için çeşitli gıdaları bitirmek suretiyle onlar üzerindeki rahmetini yayar. Bunun da onlar için pek büyük bir değeri olur. Bundan dolayı sevinirler.

"O," kullarını idare eden, işlerini üstlenen, din ve dünya maslahatlarını gerçekleştiren **"gerçek dost ve yardımcıdır."** Onların işlerini çekip çevirmek ve idare etmekten dolayı da **"her türlü övgüye lâyık olandır."** O, sahip olduğu kemal sıfatları dolayısıyla da kullarına ihsan etmiş olduğu çeşitli lütufları dolayısıyla da hamde layıktır.

﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Göklerle yerin yaratılışı ve o ikisinde yaydığı her bir canlı, O'nun delillerindendir. O, dilediği zaman onları (diriltip) **bir araya toplamaya da kadirdir.**

29. Yüce Allah'ın kudretine ve egemenliğinin genişliğine delil olan hususlardan biri de şudur: **"Göklerle yerin,"** büyüklük ve genişlikleriyle birlikte **"yaratılışı ve o ikisinde yaydığı her bir canlı,"** göklerde ve yerde yaydığı ve kullarının maslahat ve menfaati için yarattığı çeşitli canlılar **"O'nun delillerindendir."** O'nun pek büyük kudretine ve ölümden sonra ölüleri dirilteceğine dair delillerdendir.

Göklerin ve yerin sağlam bir şekilde yaratılmış olmaları, O'nun hikmetine delil olduğu gibi; bunlarda bulunan çeşitli fayda ve maslahatlar da O'nun rahmetine delildir.

İşte bu da O'nun ibadeti tümüyle hak ettiğini, O'nun dışındaki bütün varlıkların ulûhiyetlerinin ise batıl olduğunu göstermektedir.

"O, dilediği zaman onları" Kıyamet günü ölümlerinden sonra hesap yerinde **"bir araya toplamaya da kadirdir."** O'nun güç ve kudreti bunu gerçekleştirebilir. Bunun gerçekleşeceği de konuyla ilgili sadık haberlerle sabittir. Bilindiği gibi böyle bir toplamanın gerçekleşeceği hususunda peygamberlerin ve kitaplarının haberleri tevâtür derecesindedir.

﴿ وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. Bununla beraber O, çoğunu da affeder.

30. Yüce Allah bize şunu bildirmektedir: Gerek bedenlerinde, gerek mallarında, gerek çoluk çocuklarında, gerek sevdiklerinde ve onlar için değerli olan varlıklarda kulların karşı karşıya kaldıkları her musibet, ancak önceden kendi işledikleri kötülükler sebebiyledir. Yüce Allah'ın affedip bağışladıkları ise bundan çok daha fazladır. Şüphesiz Allah, kullara zulmetmez, ama onlar kendi kendilerine zulmederler: **"Eğer Allah, kazandıkları sebebiyle insanları cezalandıracak olsaydı, yeryüzünün sırtında dolaşan hiçbir canlı bırakmazdı."** (Fâtır, 35/45)

﴿ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Siz yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de bir yardımcınız vardır.**

31. Yüce Allah'ın cezaları ertelemesi bir ihmal manasına gelmediği gibi ceza vermekten yana bir acizlikten dolayı da değildir. **"Siz yeryüzünde"** Allah'ın üstünüzde hakim olan kudretini **"âciz bırakacak değilsiniz."** Aksine sizler, yeryüzünde âciz kimselersiniz. Allah'ın, hakkınızda uygulamak istediği hükümlerine karşı koyamazsınız. **"Sizin Allah'tan başka,"** işlerinizi üstlenecek ve böylelikle faydanıza olan şeyleri sizin için gerçekleştirecek **"ne bir dostunuz ne de"** size gelecek zararları önleyebilecek **"bir yardımcınız vardır."**

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir.

32. O'nun rahmetinin ve kullarına inâyetinin delillerinden biri de buharlı ve yelkenli gemiler olup büyüklükleri dolayısıyla **"denizde dağlar gibi akıp giden gemiler"**dir. Yüce Allah, bu gemilere büyük denizleri amade kılmış ve onları birbirinin ardı sıra gelen dalgalara karşı korumuştur. Bu gemilerin sizleri ve pek çok yük ve eşyanızı oldukça uzak bölgelere ve ülkelere taşımasını sağlamış, bu konuda yardımcı olabilecek türden sebepleri de bu konuda tedarik etmiştir.

Daha sonra Yüce Allah şu buyruklarıyla bu sebeplere dikkatimizi çekmektedir:

﴿ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- O, dilerse rüzgarı durdurur da o gemiler denizin üstünde hareketsiz kalırlar. Hiç şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için deliller vardır.

34- Yahut da (dilese yolcuların) **kazandıkları** (günahlar) **sebebiyle o gemileri** (batırıp) **helâk eder. Ama birçoğunu affeder** (de kurtarır).

33-34. "O, dilerse" gemilerin akıp gitmesine sebep kıldığı **"rüzgarı durdurur da"** çeşitli türleriyle **"gemiler"** denizin **"üstünde hareketsiz kalırlar."** Ne ileri gidebilir, ne de geri dönebilirler.

Buharlı gemilerin varlığı bununla çelişmemektedir, çünkü onlar için de rüzgarın varlığı şarttır. Yüce Allah, dilerse bu gemileri, yolcularının işledikleri sebebiyle suda batırıp yok edebilir. Ancak O, kullarının günahlarını cezalandırmayı erteler ve günahları çokça affeder.

"Hiç şüphesiz bunda çok sabreden," nefsinin hoşlanmadığı ve ona ağır gelen şeylere karşı katlanan, onu itaatin zorluklarına ve günahlara çağıran davetçilere karşı direnmeye sevkeden, musibetler esnasında da nefsini öfkelenmekten alıkoyan **"ve çok şükreden,"** rahatlık zamanlarında ve nimet içinde bulunduğu hallerde Rabbinin nimetlerini itiraf ederek O'na itaatle boyun eğen, bu nimetleri O'nu razı edecek hususlarda kullanan **"herkes için deliller vardır."**

İşte Allah'ın âyetlerinden/delillerinden gereği gibi yararlananlar bunlardır.

Sabretmeyen, Allah'ın nimetlerine şükretmeyen kimse ise O'nun âyetlerinden yüz çeviren yahut onlara karşı inatlaşan ve âyetlerden gereği gibi yararlanamayan bir kimse demektir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Böylece âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

35. "**Böylece âyetlerimiz hakkında**" kendi batılları ile onları çürütmeye çalışarak "**tartışanlar, kendileri için kaçacak,**" başlarına gelen ceza ve musibetten kendilerini kurtaracak "**bir yer olmadığını bilsinler.**"

﴿ فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

36- Size verilmiş her ne varsa, dünya hayatının (geçici) **menfaatidir. Allah'ın katındakiler ise iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

36. Bu buyrukla Yüce Allah, dünya hayatına gereğinden fazla rağbet göstermeyip âhirete yönelmeyi teşvik etmekte ve âhiret nimetlerine ulaştırıcı amelleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: "**Size verilmiş**" mülk, başkanlık, mal, evlat, sağlık ve bedenî afiyet kabilinden "**her ne varsa, dünya hayatının** (geçici) **menfaatidir.**" Gelip geçici, tükenmeye mahkûm ve hevesi kursakta kalan bir lezzettir.

"**Allah'ın katındakiler**" pek büyük mükâfat, oldukça değerli ecir ve kalıcı nimetler "**ise iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler için**" dünya lezzetlerinden -âhiretle aralarında hayırlılık bakımından herhangi bir kıyas kabul etmeyecek derecede- "**daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**" Çünkü âhiret nimetlerini gölgelendirecek herhangi bir keder, o nimetleri kursakta bırakacak bir husus yoktur. O nimetleri bırakıp başka bir yere gitmeyi istemek söz konusu bile olamaz.

Bunca mükâfatın kime ait olacağı hususu da belirtilerek bunların "**iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler**" için oldukları bildirilmektedir. Yani imanın zahir ve batın amellerini gerektirecek şekilde doğru bir imanla birlikte her amelin aracı durumunda olan tevekkülü bir arada bulunduranlar bu mükâfata nail olurlar.

Çünkü beraberinde tevekkülün bulunmadığı her amel eksiktir. Tevekkül ise kulun kalbinin, sevdiği şeylerin sağlanması ve hoşlanmadığı hususların bertaraf edilmesi hususunda Yüce Allah'a güvenip dayanmasıdır.

﴿ وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْىُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾

37- Onlar, büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan uzak dururlar. Öfkelendikleri zaman da bağışlarlar.

38- Onlar, Rablerinin çağrısını kabul ederler, namazı dosdoğru kılarlar, işlerini aralarında istişare ile hallederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

39- Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman da yardımlaşarak haklarını alırlar.

37. "**Onlar, büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan uzak dururlar.**" Büyük günahlar ve hâyâsızlıklar arasında -hepsi de büyük günah olmakla birlikte- şu fark vardır: Hâyâsızlıklar, zina vb. gibi insan nefsinin işlemek için istek ve eğilim duyduğu günahlardır. Büyük günahlar ise bu kabilden olmayanlardır. Bu ayrım, her iki tabirin bir arada zikredildiği hallerde söz konusudur. Bunların her birisi tek başına zikredilecek olursa diğeri de onun kapsamına girer.

"**Öfkelendikleri zaman da bağışlarlar.**" Yani onlar, üstün ahlaki değerleri ve güzel davranışları huy edinmişlerdir. Hilm (kusurları affedip cezalandırmamak) onların karakteri, güzel ahlâk onların tabiatıdır. Bir kimse söylediği sözlerle yahut davranışlarıyla onları kızdıracak olursa onlar öfkelerini yutarlar ve gereğini yerine getirmezler. Aksine affederler. Kötülük yapana iyilikle, affedip bağışlamakla karşılık verirler.

Bu affedip bağışlama sonucunda da hem kendileri için hem başkaları için pek çok maslahat gerçekleşir ve pek çok kötülük bertaraf edilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Sen** (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir. Bu** (güzel haslete) **ancak sabredenler kavuşturulur. Ona ancak** (hayırdan) **büyük bir paya sahip olanlar kavuşturulur.**" (Fussilet, 41/34-35)

38. "**Onlar, Rablerinin çağrısını kabul ederler.**" O'na itaat edip boyun eğerler, çağrısına koşarlar. Onların maksadı, O'nun rızasını elde etmek, amaçları O'na yakın olup kurtuluşa ermektir.

Namaz kılmak ve zekât vermek de Allah'ın çağrısını kabul etmenin bir bölümüdür. Bundan dolayı Yüce Allah, bunların şeref ve faziletlerine delâlet etmek üzere -özel olanı genel olana atfetme kabilinden- bunları Rablerinin çağrısını kabul etme vasıflarına atfetmişti: "**Namazı dosdoğru kılarlar,**" yani zahiriyle batınıyla farzıyla nafilesiyle yerine getirirler. "**Kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.**" Zekât, akraba ve benzerlerine nafakalarını vermek gibi farz harcamaları da, bütün insanlara sadaka vermek gibi müstehab harcamaları da yaparlar.

Dünyevî ve dinî "**işlerini aralarında istişare ile hallederler.**" Aralarında ortaklaşa görülmesi gereken ve hepsini ilgilendiren işlerde, kimse kendi görüşünü

dayatmaz. Bu davranış onların birlikte oluşlarının, birbirlerini sevip birbirleriyle kaynaşmalarının, birbirlerine samimi olarak bağlanmalarının bir sonucudur.

Akılları itibarıyla üstün olduklarından dolayı hakkında fikir yürütme ve görüş ortaya çıkarma ihtiyacı bulunan herhangi bir işe el atmak istediklerinde, bu iş için bir araya gelip toplanırlar, birbirlerine danışırlar. O iş hakkında gerekli araştırma ve incelemeleri yaparlar. Nihâyet maslahatın ne yönde olduğunu tespit edecek olurlarsa, hemen bunu değerlendirir ve yerine getirmeye çalışırlar.

Savaş, cihâd, memurların tayini, cephe kumandanlığı, hakimlik ve benzeri görevler için yetkililer tayin etmek, genel olarak dinî meselelerle ilgili araştırmalar yapmak vb. hususlar buna örnektir. Bu gibi hususlar ortak işlerdendir. Bu hususlarda doğruyu açıklığa çıkarmak için araştırma yapmak, Yüce Allah'ın sevdiği işlerdendir ve bu âyet-i kerimenin kapsamına dahildir.

39. "Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman," düşmanları tarafından onlara haksızlık yapıldığında **"yardımlaşarak haklarını alırlar."** Güçlü ve izzet sahibidirler. İntikam almaktan âciz ve zelil kimseler değildirler.

Yüce Allah, onları iman, Allah'a tevekkül etmek, küçük günahların bağışlanmasını sağlayan büyük günahlardan ve hâyâsızlıktan kaçınmak, tam anlamıyla Allah'ın emirlerine bağlanmak, Rablerinin çağrısını kabul etmek, namaz kılmak, çeşitli ihsan ve iyilik yollarında infakta bulunmak, işlerini istişareyle halletmek ve düşmanlarına karşı güçlü olup intikam almakla nitelemektedir.

İşte bunlar, mü'minlerin kendilerinde toplamaları gereken kamil özelliklerdir. Onların bu özelliklere sahip olmaları, bunlardan daha alt derecedeki güzel davranışları yerine getirmelerini ve bunların tersinden uzak kalmalarını da gerektirir.

﴿ وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ
ٱنتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ ﴿٤١﴾ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى
ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴾

40- Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ama kim affeder ve arayı düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez.

41- Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, onlara bir vebal yoktur.

42- Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenleredir. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır.

43- Kim de sabreder ve bağışlarsa hiç şüphesiz bu, azmedilmeye değer işlerdendir.

40. Yüce Allah, bu âyet-i kerimede cezalandırmanın çeşitli mertebelerini beyan etmektedir. Bunlar üç mertebedir: Adalet, fazilet ve zulüm. **Adalet mertebesi**, kötülüğe ne eksik ne de fazla, tam onun dengi bir kötülükle karşılık vermektir. Cana can, her bir organa karşılık onun benzeri bir organ, malın da misliyle tazminatının ödenmesi gibi.

Fazilet mertebesi ise kötülük yapanı affedip arayı düzeltmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama kim affeder ve arayı düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** Böylesine Allah, pek büyük bir mükâfat ve pek çok sevap verir.

Yüce Allah'ın affetmede ıslahı/düzeltmeyi şart koşması, eğer suç işleyen kimse affedilmeye layık değilse ve şer'î maslahat da onun cezalandırılmasını gerektiriyorsa o takdirde affetmenin dinen istenen bir iş olmadığının anlaşılması içindir.

Affedenin mükâfatının Allah'a ait olduğunun belirtilmesi, kişiyi affa teşvik etmekte ve onu diğer insanlara, Allah'ın kendisine muamele etmesini istediği şekilde muamele etmesi için gayrete getirmektedir. Kul, Allah'ın kendisini affetmesini istediği gibi, o da Allah'ın kullarını affetmelidir. Allah'ın kendisine müsamaha göstermesini istediği gibi o da onlara müsamaha göstermelidir. Hiç şüphesiz amellere verilen karşılık, amellerin türünden olur.

Zulüm mertebesini de Yüce Allah, **"Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez."** buyruğunda zikretmektedir. Yani O, ilk olarak başkalarına haksızlık edenleri ya da suç işleyene işlediği suçtan daha fazlasıyla karşılık verenleri sevmez. Çünkü yapılan haksızlığa fazlasıyla karşılık vermek de zulümdür.

41. "Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, onlara bir vebal yoktur." Bu hususta onlar için bir sorumluluk ve ceza söz konusu değildir. Yüce Allah'ın, **"Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman da yardımlaşarak haklarını alırlar."** buyruğuyla **"Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa"** buyruğu, (bunlara dengiyle karşılık verilmesi için) haksızlığın ve zulmün meydana gelmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bir şey yapılmaksızın başkasına haksızlık yapmak ve ona zulmetmeyi istemek halindeyse bunun misliyle cezalandırılması söz konusu değildir. O zaman onun, bu gibi hallerde söylediği söz yahut ondan sadır olan fiilden vazgeçmesini sağlayacak şekilde tedib edilmesi gerekir.

42. "Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenleredir." Bunlar şer'î bir cezayla cezalandırılır. Bu da her türlü zulmü, insanlara kanlarında, mallarında ve haysiyetlerinde haksızlık etme hallerini kapsar. **"İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır."** Zulüm ve haksızlıkları oranında kalpleri ve bedenleri acıtan, inciten bir azap vardır.

43. "Kim de" başkalarının eziyetlerine karşı **"sabreder ve"** onları, yaptıklarını müsamahayla karşılamak suretiyle **"bağışlarsa, hiç şüphesiz bu, azmedilmeye değer işlerdendir."** Yani bunlar, Yüce Allah'ın teşvik ettiği, özellikle vurguladığı ve ancak sabredenlerle pek büyük pay sahibi olan kimselerin yapabileceği işlerdendir. Bu gibi işlere de ancak sağlam karar sahibi, gayretli, akıl ve basiret sahibi kimseler muvaffak kılınır. Çünkü nefis adına sözlü veya fiilî olarak intikam almaktan vazgeçmek, nefse en ağır gelen işlerdendir. Eziyetlere sabredip eziyet edeni bağışlamak, hele de ona iyilikle karşılık vermek, zordan da öte bir şeydir.

Ancak bu, Allah'ın kolaylaştırdığı kimselerle bu vasfa sahip olmak için nefsine karşı mücadele veren ve bu uğurda Allah'tan yardım isteyen kimseler için pek kolaydır. Bundan sonra kul, artık bunun tadını alır, zevkine varır, etkilerini de görürse, böyle davranışlar gönül rahatlığıyla ve kolaylıkla yapılan birer ahlâkî davranış halini alır ve zevkle yapılırlar.

﴿وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن وَلِيٍّ مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾﴾

44- Allah kimi saptırırsa artık O'ndan sonra onun hiçbir dostu olmaz. Azabı gördüklerinde zalimlerin, '(Dünyaya) **dönmenin bir yolu yok mu?' dediklerini görürsün.**

44. Yüce Allah, hidâyete iletenin ve saptıranın yalnızca kendisi olduğunu haber vermektedir.. **"Allah,"** zulmü sebebiyle **"kimi saptırırsa artık O'ndan sonra onun"** işlerini üstlenecek ve onu hidâyete iletecek **"hiçbir dostu olmaz."**

"Azabı" korkunç bir manzara, dehşetli ve zor bir hal içinde **"gördüklerinde"** pek büyük bir pişmanlık ve geçmişte yaptıklarına pek büyük bir keder ve üzüntü duyarak **"zalimlerin,** '(Dünyaya) **dönmenin bir yolu yok mu?'"** Yani daha önce işlediklerimizden başka iyi işler yapmak için dünyaya dönmeye bir yol, bir çare var mıdır? **"dediklerini görürsün."** Bu da imkânsız bir şeyi istemektir.

﴿وَتَرَىٰهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَٰشِعِينَ مِنَ ٱلذُّلِّ يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ ۗ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾﴾

45- Onların zilletten dolayı boyunlarını bükmüş ve (korkudan ateşe) **göz ucuyla bakar bir halde ateşe sokulduklarını görürsün. İman edenler derler ki: 'Asıl hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini Kıyamet gününde hüsrana sürükleyenlerdir.' Haberiniz olsun ki zalimler, sürekli bir azap içindedirler.**

45. "Onların zilletten dolayı boyunlarını bükmüş," kalplerindeki duygular sebebiyle bedenleri zelil olmuş **"ve (korkudan ateşe) göz ucuyla,"** yani ateşe, heybetinden ve ondan korktukları için gizlice ve fark ettirmeden **"bakar bir halde ateşe sokulduklarını görürsün."**

"İman edenler," insanların âkıbetleri açıkça belli olup da doğru söyleyen kimselerle öyle olmayanlar birbirlerinden açıkça ayrıldıklarında **"derler ki: Asıl"** gerçek anlamda **"hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de yakınlarını Kıyamet gününde hüsrana sürükleyenlerdir."** Çünkü bunlar, pek büyük mükâfatı ellerinden kaçırmışlar, can yakıcı cezaya maruz kalmışlar, kendileriyle yakınları ayrı bırakılmışlardır, bir daha da bir araya gelemeyeceklerdir.

"Haberiniz olsun ki" küfür ve masiyetlerle kendilerine zulmeden **"zalimler, sürekli bir azap içindedirler."** Bu azabın ortasında olacaklardır. Hiçbir zaman içinden çıkmamak üzere o azapta kalacaklardır. Asla bu azapları hafifletilmeyecek ve onlar orada kurtuluş ümitlerini de kaybetmiş olacaklardır.

﴿وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَآءَ يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾﴾

46- Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur. Allah kimi saptırırsa artık onun için hiçbir (kurtuluş) **yolu yoktur.**

46. "Onların" dünyadayken kurdukları boş hayallerin aksine **"Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur."** Kıyamet gününde hem kendileri hem de başkaları açıkça şunu göreceklerdir: Onların dünyadayken

ümit besledikleri bağlar paramparça olmuş, çareler tükenmiş olacaktır. Allah'ın azabı onlara geldi mi, bu azabı hiç kimse onlardan uzaklaştıramayacaktır.

"Allah kimi saptırırsa artık onun için" hidâyete ulaştıracak **"hiçbir** (kurtuluş) **yolu yoktur."**

Çünkü böyleleri Allah'a koştukları ortakların kendilerine fayda sağlayacaklarını ve zararları önleyeceklerini zannetmekle haktan sapmışlardır. O vakit de sapıklıkları açıkça ortaya çıkmış olacaktır.

﴿ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِرَبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۚ مَا لَكُم مِّن مَّلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا
لَكُم مِّن نَّكِيرٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün, Allah'tan gelmeden önce Rabbinizin davetine uyun. Zira o gün sığınacak bir yeriniz olmayacağı gibi (hiçbir günahınızı da) **inkâr edemezsiniz.**

47. Yüce Allah, kullarına verdiği emirleri yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak, bu konuda eli çabuk tutmak ve ertelememek suretiyle davetine uymalarını emretmektedir.

Bu davete **"Geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün"** olan Kıyamet günü **"Allah'tan gelmeden önce"** uymalıdırlar. Çünkü Kıyamet günü gelecek olursa geri çevrilmesine imkân yoktur, elden kaçırılan fırsatları telâfi etmeye fırsat da olmayacaktır. Yine o günde kulun, Rabbinin elinden kaçıp kurtulmak için sığınacağı bir yer de olmayacaktır. Aksine melekler bütün mahlukatı çepeçevre kuşatacaklar ve onlara şöyle seslenecekler:

"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın. Ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki!" (er-Rahmân, 55/33)

Yine o gün kul, yaptığı suçları ve günahları da inkâr edemeyecektir. Hatta inkâr edecek olsa bile organları onun aleyhine tanıklık edecektir. Bu ve benzeri âyet-i kerimelerde geleceğe dair uzun emeller ("ileride yaparım" diyerek iyilik işlemeyi ve kötülüğe son vermeyi ertelemeler) yerilmekte ve kulun karşı karşıya kalacağı her bir amelde fırsatı değerlendirmesi emredilmektedir.

Çünkü hayırlı işleri sonraya ertelemenin pek çok afeti, sakıncası vardır.

﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوا۟ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا
رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Eğer yüz çevirirlerse, Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen ancak tebliğdir. Gerçek şu ki Biz, insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımızda o, bundan dolayı şımarır. Şâyet kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir kötülük gelse, o zaman da insan nankör kesilir.

48. "Eğer" bu kadar mükemmel açıklamalara rağmen getirdiklerinden **"yüz çevirirlerse Biz seni onların üzerine,"** amellerini tespit edip kaydeden ve bunlar hakkında onları sorguya çekecek bir **"bekçi göndermedik. Sana düşen, ancak tebliğdir."** Eğer sen görevini eksiksiz yerine getirirsen artık Allah'ın da senin mükâfatını vermesi hak olur. İster onlar çağrını kabul etsinler, ister yüz çevirsinler, fark etmez. Hesaplarını görmek ise küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle açığıyla bütün amellerini tespit eden Allah'a aittir.

Daha sonra Yüce Allah, insanoğlunun durumunu şöyle haber vermektedir: Allah, ona sağlıklı bir beden, bol ve rahat bir rızık, makam, mevki ve benzeri bir rahmet tattıracak olursa o **"bundan dolayı şımarır."** Yani yalnızca onunla sevinip şımarır ve gözü ondan başkasını görmez. Buna bağlı olarak da onunla tatmin olur ve ötesini düşünmez. Bu nimetleri ihsan edenden yüz çevirir.

Ancak **"şâyet kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına"** hastalık, fakirlik ya da bunlara benzer **"bir kötülük gelse, o zaman da insan nankör kesilir."** O, tabiatı gereği sahip olduğu nimetleri unutup nankörlük eder ve başına gelen kötülüklerden dolayı öfke ve hoşnutsuzluğunu ortaya koyar.

﴿ لِّلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ
ٱلذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَٰثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine (sadece) **kız çocukları bahşeder, dilediğine de** (sadece) **erkek çocuklar bağışlar.**

50- Yahut onlara erkek ve kız her ikisinden birlikte verir. Dilediğini de kısır kılar. Şüphesiz O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

49-50. Bu âyet-i kerimelerde Yüce Allah'ın mülkünün genişliği, mülkünde dilediğini yaratmak suretiyle tasarrufunun geçerli olduğu ve bütün işleri bizzat kendisinin çekip çevirdiği haber verilmektedir. Hatta Yüce Allah'ın hüküm ve iradesinin kapsamlılığına, bizzat kulların yerine getirdiği sebeplerden yaratılacak şeyler de dahildir. Zira nikah, çocukların doğması için bir sebeptir. Ancak anne-babaya dilediği evladı veren O'dur. Nitekim kimi eşlere sadece kız evlat verirken, kimilerine de sadece erkek evlat bağışlar. Kimilerine hem erkek hem kız evlat verir. Kimisini de kısır bırakır da onun hiç çocuğu olmaz.

"Şüphesiz O" her şeyi **"bilendir,"** her şeye **"gücü yetendir."** O, her şeyde ilmiyle tasarruf ettiği gibi yarattığı her şeyi de kudretiyle son derece sağlam ve mükemmel yapar.

﴿ ۞ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِىَ
بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ عَلِىٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Allah, bir insanla ancak ya vahiy yoluyla ya da bir perde arkasından konuşur. Yahut da bir elçi gönderir de o elçi, Allah'ın izniyle O'nun dilediği şeyleri vahyeder. Şüphesiz O, çok yücedir, sonsuz hikmet sahibidir.

51. Allah'ın peygamberlerini yalanlayıp Allah'ı inkâr edenler, kibirlerinden hakka karşı zorbaca tutumlara girip **"Allah bizimle konuşsa yahut bize bir mucize gelse ya!?"** (el-Bakara, 2/118) diyenlere Yüce Allah, bu âyetle cevap vermekte ve O'nun beşerle konuşmasının, ancak has kullarından olan peygamber ve rasûllerle âlemler arasından seçtiği kişilerle söz konusu olabileceğini ve bunun da ancak şu şekillerden biriyle gerçekleşebileceğini haber vermektedir: **"ya vahiy yoluyla,"** yani herhangi bir melek göndermeksizin ve şifahî olarak da bizzat kendisi konuşmaksızın, rasûlün kalbine vahyi bırakması suretiyle **"ya da"** onunla şifahî olarak konuşmakla birlikte Kelimullah İmran oğlu Mûsâ ile konuşmasında olduğu gibi **"bir perde arkasından konuşur."**

"Yahut da" Yüce Allah, Cebrail yahut diğer meleklerden **"bir elçi gönderir de o elçi"** vasıtasıyla ve **"Allah'ın izniyle O'nun dilediği şeyleri,"** yani melek kendi isteğini değil, Rabbinin izniyle, Rabbinin dilediği şeyleri **"vahyeder."**

"Şüphesiz O, çok yücedir." Yüce Allah, hem zatı itibarıyla en üsttedir, hem bütün vasıfları üstün ve yücedir, hem de fiilleri pek yüce ve azametlidir. Her şeyi em-

rinin altına almıştır, bütün mahlukat da O'na boyun eğmiştir. Bütün mahlukatı ve şeriatleri, her şeyi yerli yerine koyması açısından da **"sonsuz hikmet sahibidir."**

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا
نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- İşte bu şekilde sana da emrimizden bir Ruh/Kur'ân vahyettik. Yoksa sen (daha önce) **kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ulaştırdığımız bir nur kıldık. Şüphe yok ki sen dosdoğru bir yolu göstermektesin.**

53- Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin yegane sahibi olan Allah'ın yolunu... Haberiniz olsun ki bütün işler Allah'a döner.

52. "İşte bu şekilde" senden önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi **"sana da emrimizden bir Ruh vahyettik."** Ki o da şu Kur'ân-ı Kerim'dir.

Yüce Allah, Kur'ân'a **"ruh"** adını vermiştir. Çünkü beden, ruh ile hayat bulduğu gibi kalpler ve ruhlar da Kur'ân ile hayat bulur. Din ve dünya maslahatları onunla hayat bulur. Çünkü ondaki pek çok hayır ve uçsuz bucaksız ilim bunu sağlar.

O, Yüce Allah'ın, hem Rasûlüne hem de mü'min kullarına -onu hak edecek bir sebebi ortaya koymalarının söz konusu olmadığı- katıksız bir lütfudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu kitabın sana indirilişinden önce **"sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."** Önceki kitapların bildirdiği haberlere dair hiçbir bilgin yoktu. İlahî şeriatlere imanın da yoktu, bunların gerektirdiği bir amelin de yoktu. Aksine sen, okuma yazma bilmeyen ümmi biriydin.

İşte Bizim **"kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ulaştırdığımız bir nur"** kıldığımız bu Kitap sana geldi. İnsanlar, küfür ve bid'atlerin, helâk edici heva ve heveslerin karanlıklarından bu Kitap sayesinde aydınlanırlar. Onun vasıtasıyla gerçekleri bilir ve yine onun vasıtasıyla dosdoğru yola ulaşırlar.

"Şüphe yok ki sen, dosdoğru bir yolu göstermektesin." Bu yolu insanlara açıklamakta, beyan etmekte, bu yolu izlemeye onları teşvik etmekte, aksi yolları izlememelerini emretmekte ve o yollardan onları uyarıp sakındırmaktasın. Daha sonra bu dosdoğru yolu açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

53. "Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin yegane sahibi olan Allah'ın yolunu." Bu yolu kullarına açan O'dur. Bu yolun, lütuf ve ihsan yurdu olan cennete ulaştıracağını onlara O haber vermiştir.

"Haberiniz olsun ki bütün işler Allah'a döner." Hayrıyla şerriyle bütün işler O'na döner ve O, herkese amelinin karşılığını verir: Hayır ise hayır, şer ise şer.

Şûrâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Kolaylaştırması dolayısıyla başta da, sonda da, gizli ve açık hamd, yalnız Allah'adır.

سورة الزخرف

ZUHRUF SÛRESİ

-43-

43- ZUHRUF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 89 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حم ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾
وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Apaçık/açıklayıcı Kitaba yemin olsun ki,

3- Biz, onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân kıldık.

4- Şüphesiz o, katımızdaki ana Kitapta/Levh-i Mahfuzdadır, çok yücedir, hikmet doludur.

2. Bu ayette Kur'ân-ı Kerîm'e yemin edilmektedir. Yüce Allah, mutlak olarak apaçık/açıklayıcı olan Kitaba yemin etmekte ve onun neyi açıkladığını belirtmemektedir. Bu da bu Kitabın kulların; din, dünya ve âhiretle ilgili gerek duyacağı bütün hususları açıklayıcı olduğunu ifade etmesi içindir.

3. **"Biz onu... Arapça bir Kur'ân kıldık."** Bu da hakkında yemin edilen hususu ifade etmektedir. Bu Kitabı en fasîh, en açık ve en anlaşılır dil olan Arapça olarak indirmiştir. Onun Arapça oluşu da açık/açıklayıcı oluşunun bir yönüdür. Devamla bundaki hikmeti de zikrederek **"Onu anlayıp düşünesiniz diye"** buyurmuştur. Yani lafızlarını ve anlamlarını kolaylıkla kavrayıp zihinleriniz bunları zorlanmadan anlasın diye böyle yaptık.

4. **"Şüphesiz o,"** yani bu Kitap **"katımızdaki ana Kitapta/Levh-i Mahfuzdadır,"** Mele-i â'lâda en yüce ve en üstün mertebededir **"çok yücedir, hikmet doludur."** Kadr u kıymeti, şerefi ve mekanı itibarıyla çok yücedir. Kapsamındaki emirler, yasaklar ve haberler itibarıyla da pek çok hikmetle doludur. Onda hikmete, adalete ve itidale aykırı hiçbir hüküm yoktur.

﴿ أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Şimdi siz haddi aşan bir toplumsunuz diye Zikr ile/Kur'ân'la size öğüt vermekten vaz mı geçelim?

5. Daha sonra Yüce Allah, hikmet ve lütfunun, günahkâr ve zalim olsalar dahi kullarını peygamber göndermeden, bir kitap indirmeden başıboş bırakıp ihmal etmemesi gerektirdiğini haber vermektedir: **"Şimdi siz haddi aşan bir toplumsunuz diye Zikr ile/Kur'ân'la size öğüt vermekten vaz mı geçelim?"** Sizden yüz çevirip size bu zikri/Kur'ân'ı indirmeyi terk ederek, siz yüz çevirdiniz ve itaat etmediniz diye Biz de sizden yüz mü çevirelim? Hayır, aksine Kitabı indireceğiz ve bu Kitapta size her şeyi açıklayacağız. Eğer ona iman eder, hidâyet bulursanız bu, sizin ilâhi tevfike mazhar olduğunuzu gösterir. Aksi takdirde size karşı delil ortaya konulmuş, sizin durumunuz da açıklığa kavuşmuş olur.

﴿ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٧﴾ ﴾

6- Biz, önceki nesillere de nice peygamberler gönderdik!

7- Ama kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka onu alaya alırlardı.

6. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: İnsanlar arasında uygulayageldiğimiz kanunumuz gereği onları ihmal etmez, başıboş bırakmayız. **"Biz önceki nesillere de nice peygamberler gönderdik."** Bu peygamberler, onlara hiçbir şeyi ortak koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etmelerini emrediyorlardı. Ancak ümmetler arasında peygamberleri yalanlamak sürekli var olagelmiştir.

7. **"Ama kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka,"** getirdiğini bile bile inkâr ederek ve hakka karşı da büyüklenerek **"onu alaya alırlardı."**

﴿ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Biz de bunlardan (senin kavminden) **çok daha güçlü olanlarını helâk ettik. Nitekim öncekilerin** (kıssalarından) **misaller daha önce geçmişti.**

8. **"Biz de bunlardan,"** şu senin kavminden **"çok daha güçlü olanlarını,"** yaptıkları işleri ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla daha üstün olanlarını **"helâk ettik. Nitekim öncekilerin** (kıssalarından) **misaller daha önce geçmişti."** Yani onlara dair misaller ve haberler geçmiş ve bunlardan sizin için ibret olacak hususları, yalanlamaktan alıkoyacak yönleri açıklamışızdır.

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

9- Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan kesinlikle 'Onları Aziz ve Alim (olan Allah) yarattı.' derler.

10- (İşte O yaratıcı**) yeryüzünü size döşek kılan ve maksatlarınıza ulaşasınız diye de orada sizin için yollar var edendir.**

9. Yüce Allah, müşriklerin durmunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki"** sen **"onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan kesinlikle 'Onları Aziz ve Alim** (olan Allah) **yarattı.' derler."**

Onları tek başına Allah yaratmıştır, bu konuda hiçbir ortağı yoktur. O, Aziz'dir; bütün mahlukat O'nun izzeti ve kudreti önünde itaatle boyun eğmiştir. Alım'dir; gizli ve açık, ilkiyle sonuncusuyla tüm işleri bilendir. Onlar bunu itiraf edip kabul ettiklerine göre O'nun evladı olduğunu, eşi ve ortağı bulunduğunu nasıl söylerler? Nasıl olur da O'na, hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, öldüremeyen, diriltemeyen varlıkları ortak koşarlar?

10. Daha sonra Yüce Allah, kudretinin ve nimetinin kemaline delil olarak kulları için bir döşek gibi yaydığı, onlara istedikleri her işi yapma imkânı verdiği bir yerleşim yeri kıldığı yeryüzünü belirterek şöyle buyurmaktadır: "(İşte O yaratıcı) **yeryüzünü size döşek kılan ve maksatlarınıza ulaşasınız diye de orada sizin için yollar var edendir."** Birbirine bitişik sıra dağlar arasında dağların ötesindeki yerlere gidebileceğiniz şekilde geçitler yaratmıştır. Tâ ki o yollarda yürüyesiniz, kaybolmayasınız ve bunlardan ibret alıp öğüt çıkartarak doğru yolu bulasınız.

﴿ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Gökten belli bir ölçü ile su indiren O'dur. Nitekim Biz, o suyla ölü haldeki bir beldeye hayat veririz. İşte siz de bu şekilde (diriltilip kabirlerinizden) **çıkarılacaksınız.**

11. **"Gökten belli bir ölçü ile su indiren O'dur."** Bu ölçü değişmez; ne artar ne eksilir. Aynı şekilde o, tam kulların ihtiyacını karşılayacak kadardır. Öyle ki o, fayda sağlamayacak kadar az da değildir; kullara ve toprağa zararlı olacak kadar çok da değildir.

Aksine Yüce Allah, bu suyla kullarının imdadına yetişir, beldeleri darlık ve sıkıntıdan kurtarır. Bundan dolayı **"Nitekim Biz, o suyla ölü haldeki bir beldeye hayat veririz,"** yani ölümünden sonra diriltiriz, buyurmaktadır.

"İşte siz de bu şekilde (diriltilip kabirlerinizden) **çıkarılacaksınız."** O hareketsiz ve ölü araziyi suyla canlandırdığı gibi, sizi de Berzahtaki sürenizi tamamladıktan sonra, amellerinizin karşılığını vermek üzere böylece diriltecektir.

﴿ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Bütün çiftleri yaratan ve sizin için bineceğiniz gemiler ve ehlî hayvanlar var eden O'dur.

12. **"Bütün çiftleri,"** gerek yerden bitenlerde gerek sizin kendinizde gerekse de henüz sizin bilmediğiniz nice şeyde; gece, gündüz, sıcak, soğuk, erkek, dişi vb. tüm varlık türlerini **"yaratan ve sizin için bineceğiniz gemiler,"** rüzgarla çalışan yelkenliler olsun, buharlı gemiler olsun denizde yol alan araçlar **"ve ehlî hayvanlar var eden O'dur."**

﴿ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ
لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Ki böylece onların sırtlarına/güvertelerine çıkıp kurulasınız, sonra onların üzerine yerleşince de Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: 'Bunları bize amade kılan (Allah), **her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.'**

14- 'Şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz.'

13. **"Ki böylece onların sırtlarına/güvertelerine çıkıp kurulasınız."** Bu buyrukla hem hayvanların sırtları hem de gemilerin sırtı kastedilmektedir. Yani onlar üzerine yerleşesiniz, **"sonra onların üzerine yerleşince de Rabbinizin nimetini,"** bunları size ihsan edenin nimetini itiraf edip **"hatırlayasınız"** ve böylelikle O'na övgülerde bulunasınız **"ve şöyle diyesiniz: 'Bunları bize amade kılan** (Allah), **her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.'"**

Yani O, bizlere gemileri ve davarları amade kılmasaydı biz bunlara güç yetiremezdik. Ancak Yüce Allah, lütuf ve keremiyle bunları bize amade kılmış, boyun eğdirmiş ve onları elde etmenin yollarını kolaylaştırmıştır. Bundan maksat, Yüce Allah'ın, sözünü ettiği nimetleri kullarına ihsan etme sıfatına sahip olan o yüce Rabbin, ibadete yegane hak sahibi olduğunu, yalnız O'na boyun bükülüp yalnızca O'na secde edilmesi gerektiğini beyan etmektir.

[14. **"Şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz."** Yine şöyle de diyesiniz: Şüphe yok ki bizler, ölümümüzden sonra Rabbimize dönecek, O'nun huzuruna varacağız.][19]

﴿ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ
بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ
مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا
الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾
وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

15- Onlar, kullarından kimisini O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16- Demek O, yarattıkları içinden kızları (evlat) **edindi de size ayrıcalık tanıyarak oğulları size ayırdı, öyle mi?**

17- Halbuki onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği o (kız çocuğu) **ile müjdelenince yüzü simsiyah kesilir de içi gam ve kederle dolar.**

18- Zinet içinde yetiştirilen ve tartışma sırasında meramını ifade edemeyen (kızları) **mı** (ona yakıştırıyorlar)?

19- Onlar, Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Onların yaratılışlarına şahit mi olmuşlar? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve (ondan dolayı) **sorgulanacaklardır.**

20- Yine onlar dediler ki: 'Eğer Rahman dileseydi biz o (putlara) **ibadet etmezdik.' Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, ancak asılsız zanlarda bulunuyorlar.**

19 Müellif, bu ayetin tefsirine yer vermediği için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den nakledilmiştir.

15. Yüce Allah, kendisine evlat isnad eden müşriklerin söyledikleri çirkin sözleri haber vermektedir. Oysa O tektir, Samed'dir, eş de edinmemiştir, evlat da. Hiç kimse de O'na denk değildir. Onların bu iddiaları birkaç bakımdan batıldır:

1. Bütün mahlukat O'nun kullarıdır. Kul olmak ise evlat olmaya aykırıdır.

2. Evlat, babasından bir parçadır. Yüce Allah ise yarattıklarından ayrıdır. Sıfatlarında ve niteliklerinde onlardan tamamıyla farklıdır. Evlat babasının bir parçası olduğundan dolayı Yüce Allah'ın evladının olması imkânsızdır.

16. 3. Onlar meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia ederler. Bilindiği gibi kızlar, erkeklerden daha zayıftır. O halde Allah nasıl olur da kızları kendine alır da erkek çocukları onlara tahsis eder ve bu konuda onlara üstünlük verir? Zira o takdirde onlar bu hususta Allah'tan daha üstün olurlar! Yüce Allah ise bundan çok yüce ve münezzehtir.

17. 4. Onların Allah'a nispet ettikleri tür olan kızlar, onlara göre çocuklar içinde en düşük ve kendilerince en hoşlanılmayanıdır. O kadar ki onlar, kız çocuklarından tiksindikleri için, **"onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği o** (kız çocuğu) **ile müjdelenince yüzü simsiyah kesilir de içi gam ve kederle dolar."** Bu ise onun, böyle bir evladı istemediği, ondan hoşlanmadığı ve ondan nefret ettiği içindir. Peki, hoşlanmadıkları şeyi nasıl olur da Allah'a nispet eder ve yakıştırırlar?

18. 5. Kızlar; hem vasıf hem de konuşma ve meramını ifade etme itibarıyla daha eksik konumdadırlar. Bundan dolayı Yüce Allah, güzelliğinin tamamlanması için kendi dışında kalan harici şeylerle güzelleştirilmek suretiyle **"zinet içinde yetiştirilen ve"** kişinin söyleyeceği sözü açıklamasını gerektiren **"tartışma sırasında meramını ifade edemeyen,"** delillerini açıklayamayan ve içindeki maksatları dile getiremeyenleri **"mi"** Allah'a nispet ediyorlar? Bu nasıl olur?

19. 6. Onlar, **"Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."** Allah'ın mukarreb/yakınlaştırılmış kulları olan meleklere karşı küstahça bir iddiada bulunarak onları ubûdiyet/kulluk ve Allah'ın önünde boyun bükme mertebesinden, Allah'ın özelliklerinden birinde O'na ortak olma mertebesine yükselttiler. Daha sonra da onları erkeklik mertebesinden dişilik mertebesine indirdiler. Kendisi hakkında yalan iddialarda bulunarak peygamberlerine karşı inatlaşanların çelişkilerini açıkça ortaya koyan Allah'ın şanı ne yücedir?

7. Yüce Allah, onların, melekleri yaratmasına tanık olmadıklarını belirterek onların görüşlerini reddetmektedir. Peki, hakkında hiçbir bilgileri olmadığı herkes tarafından bilinen bir hususta nasıl böyle konuşabiliyorlar? Böyle bir tanıklık

yapmalarından dolayı mutlaka sorgulanacaklar, bu tanıklık aleyhlerine yazılacak, bundan dolayı da cezalandırılacaklardır.

20. Yüce Allah'ın **"Yine dediler ki: Eğer Rahman dileseydi biz onlara ibadet etmezdik."** buyruğuna gelince: onlar, bu sözleriyle meleklere ibadet etmelerine Allah'ın dilemesini delil göstermişlerdir.

Müşrikler hep böyle bir delile başvuragelmişlerdir. Ancak bu, hem aklen hem de dinen tamamıyla geçersizdir. Aklı başında hiç kimse, kaderi delil göstermeyi kabul etmez. Herhangi bir konuda böyle bir yol izlese de bu konuda ayağını sağlam bir şekilde yere basamaz, sürekli bunu devam ettiremez.

Dinen de Yüce Allah böyle bir şeyi delil göstermeyi batıl saymış ve böyle bir delil getirmeyi yalnızca kendisine ortak koşanların ve peygamberlerini yalanlayanların sözü olarak bize nakletmiştir. Şanı Yüce Allah, kullara karşı delili ortaya koymuştur ve geriye hiçbir kimsenin O'na karşı getirecekleri hiçbir delil ve bahane kalmamıştır. Bundan dolayı Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: **"Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak asılsız zanlarda bulunuyorlar."** Hiçbir delili olmayan tahminlerde bulunuyor ve gelişigüzel iddialar ortaya atıyorlar.

﴿ أَمْ ءَاتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِۦ فَهُم بِهِۦ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوٓا۟ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا
عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- Yoksa Biz onlara bu (Kur'ân'dan) **önce bir kitap vermişiz de onlar** (bu konuda) **ona mı dayanıyorlar?**

22- Hayır, aksine onlar, 'Biz, atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz onların izinden gitmekteyiz.' derler.

21. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa Biz onlara bu** (Kur'ân'dan) **önce bir kitap vermişiz de onlar** (bu konuda) **ona mı dayanıyorlar?"** Bu kitap mı onlara davranışlarının yerinde olduğunu, sözlerinin doğru olduğunu haber vermektedir? Durum hiç de öyle değildir. Zira Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i onlara korkutucu ve uyarıcı olmak üzere göndermiştir ve onlara ondan başka herhangi bir uyarıcı da gelmemiştir. Yani onların, iddialarına ne aklî ne de naklî delilleri vardır. İki türden delil de olmadığına göre geriye batıldan başka bir şey kalmıyor.

22. Evet, onların bu konuda delil diye ileri sürdükleri oldukça çok cılız bir dayanakları vardır. O da kâfir olan sapık atalarını taklit etmeleridir. Atalarını taklit etmelerini ileri sürerek peygamberlerin davetini terk etmektedirler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, aksine onlar, 'Biz, atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz onların izinden gitmekteyiz.'** Yani bundan dolayı biz, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğine uymayız **"derler."**

﴿ وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Senden önce hangi şehre bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları da aynı bu şekilde, 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz, onların izine uymaktayız.' demişlerdir.

23. "Senden önce hangi şehre bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları," yani nimetlere dalıp gitmiş, dünyalığın azdırdığı, malların gaflete düşürdüğü ve hakka karşı büyüklük taslayan ileri gelenleri **"aynı bu şekilde, 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz, onların izine uymaktayız.' demişlerdir."** Yani onların bu sözleri söylemeleri, yeni ve görülmedik bir şey değildir. Bu sözleri ilk söyleyenler de onlar değildir.

Bu, sapık müşriklerin, sapık atalarını taklit ederek bunu delil diye ileri sürmelerindeki maksatları, hakka ve hidâyete uymak değildir. Bu, katıksız bir taassup olup kasıtları, izlemekte oldukları bâtılı desteklemektir. Bu yüzden her peygamber, bu batıl ve geçersiz gerekçeyle karşılarına çıkanlara şöyle demişlerdir:

﴿ ۞ قَٰلَ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ ءَابَآءَكُمْ ۖ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴾

24- (O uyarıcı onlara,) **'Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı** (onlara uyacaksınız)?" **dediğinde onlar, 'Şüphesiz biz, sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz.' dediler.**

24. "Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı (onlara uyacaksınız)?" Hidâyete ulaşmak için bana uymayacak mısınız? **"dediğinde onlar, 'Şüphesiz biz, sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz.' dediler."** Böylelikle onların hakka ve hidâyete tâbi olmak istemedikleri, asıl maksatlarının batılın ve hevânın ardından gitmek olduğu anlaşılmaktadır.

﴿ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Biz de onlardan intikam aldık. Yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!

25. "Biz de," onlar, bu batıl şüphelerine dayanarak hakkı yalanlayıp reddettikleri için **"onlardan intikam aldık. Yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!"** O halde insanlar, yalanlamalarını sürdürmekten sakınsınlar. Yoksa öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri onların başına da gelir.

﴿ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴾

26- Hani İbrahim, babasına ve kavmine, 'Gerçekten ben sizin ibadet ettiğiniz şeylerden uzağım.' demişti.

27- 'Ancak beni yaratan müstesnâ. Gerçekten O, bana yol gösterecektir.'

26. Yüce Allah, Kitap ehlinin de, müşriklerin de kendisine mensup olduklarını ileri sürdükleri ve hepsinin de yolundan gittiklerini iddia ettikleri Halil İbrahim *aleyhisselam*'ın zürriyetine miras bıraktığı dini hakkında bilgi vererek şöyle buyurmaktadır: **"Hani İbrahim"** Allah'tan başka varlıkları ilâh edinip onlara tapan ve onlara yakınlaşmaya çalışan **"babasına ve kavmine, 'Gerçekten ben sizin ibadet ettiğiniz şeylerden uzağım.' demişti."** Yani onlara buğzediyorum, bunlara ibadet edenlerden uzaklaşıyor ve onlara düşmanlık besliyorum.

27. "Ancak beni yaratan müstesnâ," ben O'nu dost edinirim, **"Gerçekten O bana yol gösterecektir,"** hakkı bilmeye ve hak gereğince amel etmeye beni ileteceğini umarım. O, beni yarattığı, hem bedenimi hem de dünyamı ıslah edecek şekilde işlerimi çekip çevirdiği gibi dinimi ve âhiretimi ıslah edecek şeylere de beni iletecektir.

﴿ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- O, bu (tevhid davetini) **belki ona dönerler diye kendisinden sonra gelecekler arasında ebedî kalacak bir söz olarak bıraktı.**

28. "O, bu (tevhid davetini)," yani güzel hasletlerin anası ve temeli olan, ibadeti yalnızca Yüce Allah'a ihlâsla yapıp onun dışındaki mabudlara ibadet etmekten uzaklaşmak şeklindeki övülmeye değer hasleti, **"belki"** ona **"dönerler diye kendisinden sonra,"** zürriyeti yani soyundan **"gelecekler arasında ebedî kalacak bir söz olarak bıraktı."**

Çünkü bu davet, ondan yaygınlık kazanmıştır. O, soyundan gelenlere bunu vasiyet etmiştir, İshak ile Yakub da aynı şekilde onu oğullarına vasiyet etmişlerdir. O bakımdan bu tevhid daveti, ondan öğrenilerek yaygınlık kazanmıştır.

Nitekim Yüce Allah, **"Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirebilir?"** şeklinde başlayan ayetlerde bunu ifade etmektedir. (el-Bakara, 2/130 vd)

Böylece bu tevhid sözü, onun soyunda varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ta ki nimetlere kavuşarak şımarıp azgınlaşma aralarında başgösterinceye kadar:

﴿ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Doğrusu Ben bunları da, babalarını da (dünya nimetlerinden) **faydalandırdım. Nihayet kendilerine hak ve apaçık/açıklayıcı bir peygamber geldi.**

29. **"Doğrusu Ben, bunları da, babalarını da"** türlü arzu ve şehvetlerle **"faydalandırdım."** Nihâyet onların amaçları ve nihaî maksatları bunlar oldu. Bunlara karşı kalpten duydukları sevgi artıp durdu ve sonunda bu, onlarda köklü bir vasıf halini aldı, kökleri ta derinlere varan inanç şekline büründü.

"Nihayet kendilerine" herhangi bir şüphe, tereddüt ve karışıklığın söz konusu olmadığı **"hak ve"** risaleti apaçık olan, gerek ahlâkı, gerek mucizeleri, gerek getirdikleri, gerekse de önceki peygamberlerin onu tasdik etmesiyle hem de bizzat onun kendi davetiyle risâletinin/rasûl olduğunun delilleri apaçık ortada olan **"apaçık/açıklayıcı bir peygamber geldi."**

﴿ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- Ama hak onlara gelince, 'Bu bir sihirdir ve biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz.' dediler.

31- Yine, 'Bu Kur'ân, iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?' dediler.

32- Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?! Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık ve birbirlerine iş gördürsünler diye onların bir kısmını diğer bir kısmına derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti ise onların toplayıp biriktirdiklerinden çok daha hayırlıdır.

30. Asgari seviyede bir dinî inancı ve aklı bulunan kimsenin kabul etmesi ve kendisine bağlanması gereken **"hak onlara gelince, 'Bu bir sihirdir ve biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz.' dediler."** Bu ise inatlaşmanın ve hakka karşı ayrılıkçı bir tutum takınmanın en ileri şeklidir. Onlar, bu haktan yüz çevirmekle yetinmemiş, hatta onu bile bile inkâr etmekle de kalmamış, bir de ona çok çirkin bir şekilde dil uzatmışlardır. Onu ancak insanların en kötülerinin ve en büyük iftiracılarının ortaya attığı batıl bir sihir seviyesinde değerlendirmişlerdir. Böyle bir iftirada bulunmaya onları iten ise Yüce Allah'ın kendilerini ve atalarını faydalandırdığı nimetler dolayısıyla azgınlaşmalarıdır.

31. "Yine" doğru çalışmayan akıllarından hareketle Yüce Allah'a karşı akıl verme küstahlığını göstererek şöyle demişlerdir: **"Bu Kur'ân iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?"** Yani Velid b. Muğire vb. gibi ya Mekke ahalisi tarafından ulu kabul edilen ve saygı gören bir kişiye ya da Taif halkı tarafından ulu kabul edilen bir kişiye indirilmeli değil miydi?

Yüce Allah, onların bu tekliflerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

32. "Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?" Allah'ın rahmetinin hazinedarları onlar mıdır? Bu hazineleri idare etmek onların elinde midir ki nübüvvet ve risaleti dilediklerine verip dilediklerine vermemezlik edecekler?

"Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık ve birbirlerine iş gördürsünler diye" dünya hayatında **"onların bir kısmını diğer bir kısmına derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti ise onların"** dünyalıklardan **"toplayıp biriktirdiklerinden çok daha hayırlıdır."**

Kulların dünya geçimliği ve dünyevî rızıkları, Allah'ın elinde olduğuna, kulları arasında bunları O'nun paylaştırdığına, hikmetine göre dilediğinin rızkını

genişletip dilediğininkini daralttığına göre; dinî rahmetinin en üstün mertebesi olan nübüvvet ve risaletin O'nun elinde olması öncelikle söz konusudur. Zira peygamberliği kime vereceğini Allah daha iyi bilir.

Böylelikle onların akıl vermelerinin ve sundukları teklifin boş ve geçersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bütün işlerin idaresi -dinî veya dünyevî- yalnız Allah'ın elindedir. Bu, onların elinde hiçbir yetkileri olmayan bir konudaki bu tekliflerinde hatalı olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla böyle bir teklif, sadece onların zalimliklerinden ve hakkı reddetmelerinden kaynaklanmaktadır.

"Bu Kur'ân, iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?" sözlerine gelince şâyet onlar, layık olanın kim olduğunu anlayabilselerdi ve kişilerin hem Yüce Allah nezdinde hem de insanlar nezdinde yüksek konumlara sahip olacakları sıfatların ne olduğunu bilselerdi, hiç şüphesiz Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in içlerindeki en büyük şahsiyet, en üstün, en değerli, aklı en mükemmel, ilmi en bol, görüşü en ileri, en kararlı, ahlâkı en mükemmel, merhameti en geniş, şefkati en bol, hidâyeti en ileri seviyede ve en takvâlı kişi olduğunu elbette anlarlardı. Zira o, mükemmellik dairesinin odak noktasıdır. Yiğit kimselerin vasıflarının en ileri derecesi ondadır. Hiç şüphesiz o, kayıtsız ve şartsız âlemin en üstün şahsiyetidir. Bunu onun dostları da, düşmanları da bilir. Ancak sapıtanlar ve bile bile inkâr edenler müstesnâ. O halde müşrikler, nasıl olur da onun kesip attığı bir tırnak bile olamayacak kimseleri ondan üstün görebiliyorlar?

Tapınmak, dua etmek ve yakınlaşmak için bir putu, ağacı ya da taşı ilah seçecek kadar akıldan fikirden yoksun kimseleri nasıl ona tercih edebiliyorlar?! Zira bu ilahları; zarar da, fayda da veremeyen, kimseye bir bağışta bulunma yetkisi olmayan, üstelik kendilerine tapanların sırtında bir yük olan ve üstelik kendi işlerini görecek kimselere ihtiyaçları olan aciz varlıklardır. O halde böyle bir tercih, delilerden/akılsızlardan başkasına yakışır mı? Bu vasfa sahip bir kimse nasıl olur da ulu bir kişi olarak görülebilir? Yahut böylesi nasıl olur da rasûllerin sonuncusu ve Adem soyunun efendisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den üstün görülebilir? Ama kâfirler akıllarını kullanmazlar.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın dünya hayatında kullarının bazısını bazısına üstün kılmasındaki hikmete de dikkat çekilmekte ve bu hikmet, **"birbirlerine iş gördürsünler diye"** şeklinde açıklanmaktadır. Yani onların kimisi, kimisini birtakım işlerde, mesleklerde, sanatlarda çalıştırsın diye. Şâyet bütün insanlar,

eşit zenginlikte olsalardı ve birinin diğerine ihtiyacı olmasaydı, onların maslahat ve menfaatlerinin pek çoğu gerçekleşmezdi.

Yine bu buyrukta Yüce Allah'ın, dinî nimetinin dünyevî nimetinden daha hayırlı olduğuna da delil vardır. Nitekim bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: **"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır."** (Yunus, 10/58)

﴿ وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ
وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا وَإِن
كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ ﴾

33- Eğer insanlar (küfür üzere birleşmiş) **tek bir ümmet olmayacak olsalardı, Rahman'ı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını ve üzerine çıktıkları merdivenleri gümüşten yapardık.**

34- Evlerinin kapılarını ve yaslandıkları tahtlarını da...

35- Ve zinetlere (boğardık onları). **Ne var ki bunların hepsi, dünya hayatının** (geçici) **menfaatinden başka bir şey değildir. Âhiret ise Rabbin nezdinde takvâ sahiplerine aittir.**

33. Yüce Allah, nezdinde dünyanın hiçbir değer taşımadığını ve eğer kulları üstündeki her şeyden değerli olan lütuf ve rahmeti olmasaydı dünya hayatının nimetlerini kâfirlere çok büyük çapta vereceğini, öyle ki **"Rahman'ı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını ve üzerine,"** evlerinin çatılarına **"çıktıkları merdivenleri gümüşten"** yapacağını haber vermektedir.

34-35. "Evlerinin kapılarını ve yaslandıkları tahtlarını da" gümüşten yapardık. Onlara ayrıca pek çok zinet eşyası da verirdik. Yani dünyayı onlara çeşitli ziynetlerle süsler, arzuladıkları şeyleri onlara verirdik. Ancak bunu yapmayışının sebebi, kullarına olan rahmetidir. Zira onlar bu durumda dünya sevgisi dolayısıyla küfre ve çokça masiyet işlemeye koşuşurlardı.

Bu buyrukta şuna delil vardır: Yüce Allah, kulların maslahatına olmak üzere bazı dünyevî hususları genel ya da özel olarak vermeyip engeller.

Ayrıca dünyanın Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar dahi değeri yoktur. Sözü edilen bütün bu şeyler, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Bunlardan alınacak hevesler, kursakta kalmaya mahkûmdur ve fanidir.

Allah nezdinde ise âhiret, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak suretiyle Rablerine karşı takvâlı olanlar için elbette daha hayırlıdır. Çünkü âhiretin nimetleri, her bakımdan tam ve mükemmeldir. Cennette canların çektiği ve gözlerin zevk alacağı şeyler vardır. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Bu iki yurt arasındaki fark, gerçekten de çok büyüktür!

﴿ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Kim Rahmân'ın Zikrini/Kur'ân'ı görmezden gelirse Biz, ona bir şeytan musallat ederiz de artık o, onun arkadaşı olur.

36. Yüce Allah, zikrinden yüz çeviren kimselere vereceği büyük cezayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kim Rahman'ın Zikrini,"** Kur'ân-ı Azimi **"görmezden gelirse,"** ondan yüz çevirir ve uzak durursa **"Biz, ona bir şeytan musallat ederiz."**

Kur'ân-ı Kerim, Rahman olan Allah'ın kullarına ihsan ettiği en büyük rahmettir. Bu rahmeti kabul eden, en hayırlı bağışı kabullenmiş, en üstün hedef ve maksatları gerçekleştirmiş olur. Ondan yüz çevirip reddeden kimse ise öyle bir zarara uğramış olur ki artık bundan sonra ebediyen mutlu olamaz. Üstelik Rahman, ona oldukça azgın bir şeytanı musallat kılar.

Bu şeytan, hep onunla birlikte olur, ona arkadaşlık eder, boş vaatlerde bulunur, onu hayallere daldırır ve günahlara sürükler.

﴿ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- O (şeytanlar), onları doğru yoldan alıkoyarlar, onlar ise kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.

37. "O (şeytanlar), **onları"** dosdoğru **"yoldan"** ve dosdoğru dinden **"alıkoyarlar, onlar ise"** şeytanın batılı kendilerine süslü ve güzel göstermesi, onların da haktan yüz çevirmeleri dolayısıyla **"kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar."** Bu iki neden, işte bu sonucu doğurur.

"Böyle bir kimse hidâyette olmasa da hidâyet üzere olduğunu sandığı için acaba mazur görülebilir mi?" denilecek olursa şöyle cevap verilir: Cehaletlerinin kaynağı, hidâyete erme imkânları olduğu halde bile bile Allah'ın Zikrinden/

Kur'ân'dan yüz çevirmek olan bu ve benzeri kimselerin mazeretleri kabul edilmez. Çünkü bunlar imkanları olmasına rağmen hidâyete iltifat etmemişler ve bâtıla yönelmişlerdir. Esas suç ve günah, onların bu yaptığıdır.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Nihâyet o, huzurumuza geldiğinde (şeytan arkadaşına) **şöyle diyecek: 'Keşke benimle senin aran, doğu ile batı arası kadar uzak olsaydı. Zira sen ne kötü bir arkadaşmışsın!'**

38. Allah'ın zikrinden yüz çeviren kimsenin dünya hayatındayken şeytan ile olan hali yukarıda geçti. O, sapıklık ve azgınlık içindedir ve hakikatleri tersyüz görmektedir.

Âhirette Rabbinin huzuruna geleceği zamandaki durumuna gelince; bu çok daha kötüdür. Zira sonu, pişmanlık, yürek acısı, hiçbir şekilde hafiflemeyecek bir keder ve şeytan arkadaşıyla ipleri koparma olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Nihâyet o, huzurumuza geldiğinde** (şeytan arkadaşına) **şöyle diyecek: 'Keşke benimle senin aran, doğu ile batı arası kadar uzak olsaydı. Zira sen ne kötü bir arkadaşmışsın!'"** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O gün** (her) **zalim, ellerini ısırıp 'Keşke peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım.' der. Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim! Andolsun ki bana geldikten sonra beni Zikir'den o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız bir halde ortada bırakır."** (el-Furkan, 25/27-29)

﴿ وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- (Dünyada) **zulme saptığınız için bugün azapta ortak olmanız, size hiçbir fayda sağlamayacaktır.**

39. Yani Kıyamet gününde sizin, dostlarınızla ve şeytan arkadaşlarınızla ortaklaşa azap görmenizin size hiçbir faydası olmayacaktır.

Zira siz zulümde de ortaktınız, onun cezasında ve azabında da ortak olacaksınız. Aynı şekilde musibetinizin ortak oluşu dolayısıyla birbirinizden teselli bulma imkanınız da olmayacak. Çünkü musibet, eğer dünyada meydana gelir ve ona uğrayanlar ortaklaşırlarsa bu musibet, nispeten onlara hafif gelir ve biri diğerinin musibetini görerek teselli bulur. Âhiretteki musibet ise her türlü cezayı birlikte

ihtiva eder ve orada asgari bir huzur yoktur. Böyle bir teselliden kaynaklanacak rahat da yoktur. Rabbimiz! Senden esenlik ve rahmetinle bize rahat ve huzur ihsan etmeni dileriz.

﴿ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- O sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut körlere ve apaçık bir sapıklık içerisinde bulunanlara doğru yolu sen mi göstereceksin?

40. Yüce Allah, Rasûlünü inkarcıların, çağrısını kabul etmeyişlerine karşı teselli ederek onlarda bir hayır bulunmadığını ve onların kendilerini hidâyete iletecek bir ruh temizliğine sahip olmadıklarını belirtmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"**O**" kulak vermeyen "**sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut**" görmezden gelen "**körlere ve**" sapık olduğunu bilip bundan hoşnut olarak "**apaçık bir sapıklık içerisinde bulunanlara doğru yolu sen mi göstereceksin?**" Sağır sesleri işitemediği gibi, kör de göremediği gibi, apaçık sapıklık içinde bulunan da hidâyete eremez.

Çünkü Zikir'den yüz çevirdikleri için fıtratları ve akılları bozulmuştur. Onlar, bozuk inançlar uydurmuş ve çok kötü vasıflara sahip olmuşlardır. Bu inanç ve vasıflar da onların hidâyet bulmalarına engel olur ve helâke gidişlerinin daha da artmasına yol açar.

Geriye böylelerinin ya dünyada ya da âhirette ibretli bir şekilde cezalandırılıp azaba uğratılmalarından başka bir seçenek kalmamaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴾

41- Eğer seni (vefat ettirip içlerinden) **alıp götürsek bile Biz onlardan kesinlikle intikam alacağız.**

42- Yahut da onları tehdit ettiğimiz (azabı) **sana gösteririz. Zira Bizim onlara gücümüz yeter.**

41. "**Eğer seni** (vefat ettirip içlerinden) **alıp götürsek bile Biz onlardan kesinlikle intikam alacağız.**" Yani onları tehdit edegeldiğimiz azabı sana göstermeden önce seni alsak da Bizim vermiş olduğumuz doğru habere dayanarak şunu bil ki; şüphesiz Biz onlardan intikam alacağız.

42. "**Yahut da onları tehdit ettiğimiz** (azabı) **sana gösteririz. Zira Bizim onlara gücümüz yeter.**" Ancak o azabın öne alınması veya sonraya bırakılması, hikmetin gereğine bağlıdır.

İşte seninle bu inkarcıların durumu bundan ibarettir.

﴿ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- O halde sen, sana vahyolunana sarıl! Çünkü sen, dosdoğru bir yol üzeresin.

43. "**O halde sen, sana vahyolunana,**" hem fiilen hem de sahip olunmasını emrettiği sıfatlara sahip olmak suretiyle, ona davet ederek, gerek bizzat kendine gerekse de başkalarına onun hükümlerini uygulamaya gayret ederek "**sarıl!**"

"**Çünkü sen**" Yüce Allah'a ve O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran "**dosdoğru bir yol üzeresin.**"

Bu da senin, sana vahyolunana daha çok sarılmanı ve onunla hidâyet bulmanı gerektirmektedir. Çünkü sen onun hak, adalet ve doğrunun ta kendisi olduğunu bildiğin için çok sağlıklı bir temel üzere binanı kuruyorsun. Senden başkaları ise binalarını şüphe, vehim, zulüm ve haksızlık üzere kurmaktalar.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Şüphesiz o, hem senin hem de kavmin için bir şereftir/öğüttür. Yakında (ondan) **sorguya çekileceksiniz.**

44. "**Şüphesiz o,**" yani bu Kur'ân-ı Kerîm "**hem senin hem de kavmin için bir şereftir/öğüttür.**" Büyük bir övünç kaynağıdır, üstün bir değerdir. Kadri ölçülemeyecek ve gerçek niteliğiyle bilinemeyecek kadar büyük bir nimettir. Aynı şekilde bu Kitap, ihtiva ettiği dünyevî ve uhrevî hayırları hatırlatarak öğüt vermekte, sizi bunlara teşvik etmekte, diğer taraftan şerri de hatırlatıp ondan sakındırmaktadır.

"**Yakında**" ondan, onun gereğini yerine getirip de yüceldiniz ve ondan faydalandınız mı, yoksa gereğini yerine getirmediniz mi diye "**sorguya çekileceksiniz.**" Eğer gereğini yerine getirmedinizse o sizin aleyhinize delil olacak ve siz bu nimete karşı nankörlük etmiş olacaksınız.

﴿ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor ki: Biz, Rahman'ın yanı sıra ibadet edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?

45. Böyle bir şey var mı ki müşriklerin bu hususta peygamberlerden birine uyduklarına dair ellerinde bir tür delil olmuş olsun?

Eğer sen, onlara bunu soracak ve durumları hakkında bilgi edinmek isteyecek olursan o peygamberlerden hiçbirinin Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeye davet ettiğini göremezsin. İlkinden sonuncusuna kadar bütün peygamberler, sadece Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeye çağırmışlardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz her ümmete, 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının.' diyen bir peygamber göndermişizdir."** (en-Nahl, 16/36)

Allah'ın gönderdiği her peygamber, "Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir hak ilâhınız yoktur." demiştir. İşte bu, müşriklerin şirkleri için hiçbir dayanaklarının bulunmadığını, -ister sağlıklı aklî delil olsun, ister peygamberlerden gelmiş naklî bir delil olsun- hiçbir delillerinin olmadığını göstermektedir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

46- Andolsun Biz, Mûsâ'yı âyetlerimizle/mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. O da (onlara), **'Ben alemlerin Rabbinin Rasulüyüm/Elçisiyim.' dedi.**

47- Onlara âyetlerimizi/mucizelerimizi getirdiğinde onlar, bunlara gülüverdiler.

46. Yüce Allah, **"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor ki: Biz, Rahman'ın yanı sıra ibadet edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?"** buyurduktan sonra Mûsâ *aleyhisselam*'ın durumunu ve davetini beyan etmektedir. Çünkü onun daveti peygamberlerin davetleri arasında en ünlüsüdür ve Yüce Allah da ondan, Kitabında diğerlerine nazaran daha çok söz etmektedir. İşte bu bakımdan burada Mûsâ *aleyhisselam* ile Firavun'un durumunu belirterek şöyle buyurmuştur: **"Andolsun Biz, Mûsâ'yı,"** yılana dönüşen asa, çekirge, haşeratın gönderilmesi

vb. gibi getirdiklerinin doğruluğuna kat'i olarak delil olan **"âyetlerimizle/mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. O da** (onlara), **'Ben alemlerin Rabbinin Rasulüyüm/Elçisiyim.' dedi."** Böylelikle onları Rablerini kabule çağırdı, O'nun dışındakilere ibadet etmekten vazgeçmelerini emretti.

47. "Onlara âyetlerimizi/mucizelerimizi getirdiğinde onlar bunlara gülüverdiler." Yani onları red ve inkâr ettiler, zalimlik ederek ve büyüklenerek bunlarla alay ettiler.

﴿ وَمَا نُرِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِىَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Onlara gösterdiğimiz her bir âyet/mucize, bir öncekinden daha büyüktü. Belki dönerler diye onları (dünyevî) **azaplara da uğrattık.**

48. Yani iman etmeyişleri, âyetlerdeki bir eksiklikten ve onların gereği kadar açık olmayışından ileri gelmiyordu. Onun için şöyle buyrulmaktadır: **"Onlara gösterdiğimiz her bir âyet/mucize, bir öncekinden daha büyüktü."** Yani sonra gösterdiğimiz mucize, ondan öncekinden daha büyüktü.

"Belki" şirk ve kötülükleri son bulur da İslâm'a **"dönerler"** ve boyun eğerler **"diye onları"** birbirinden ayrı ve apaçık âyetler/mucizeler olan çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gibi "(dünyevî) **azaplara da uğrattık."**

﴿ وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- (Başlarına azap geldiğinde) **şöyle diyorlardı: 'Ey sihirbaz! Sana verdiği söz uyarınca bizim için Rabbine dua et** (de bu azabı kaldırsın)**! Gerçekten biz doğru yola gireceğiz.'"**

49. Üzerlerine azap indiği vakit **"şöyle dediler: Ey sihirbaz!"** Bu sözleriyle Mûsâ *aleyhisselam*'ı kastediyorlardı. Bunu ya onunla alay etmek için söylemişlerdir ya da onlara göre bu hitap, bir övgü hitabıdır. Kendileri ilim adamı saydıkları sihirbazlara hitap ettikleri şekilde ona hitap ederek ve böylece onu överek ona yalvardılar ve **"Sana verdiği söz uyarınca bizim için Rabbine dua et** (de bu azabı kaldırsın)**!"** Yani Yüce Allah'ın sana özel ihsanı, sana vermiş olduğu lütuf ve üstün mevki dolayısıyla üzerimizden azabı gidermesi için dua et.

"Gerçekten biz," Allah üzerimizden azabı giderirse **"doğru yola gireceğiz."**

﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ (٥٠) ﴾

50- Ama Biz azabı üzerlerinden kaldırınca da hemen verdikleri sözden cayıyorlardı.

50. Sözlerinde durmuyor, küfürlerini devam ettiriyorlardı. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir:

"Biz de onlara ayrı ayrı âyetler/mucizelere olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idi. Üzerlerine azap çökünce, 'Ey Mûsâ, sana olan ahdi hürmetince bizim için Rabbine dua et! Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını da mutlaka seninle birlikte göndereceğiz.' dediler. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler!" (el-A'raf, 7/133-135)

﴿ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِن تَحْتِيٓ
أَفَلَا تُبْصِرُونَ (٥١) أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ (٥٢) فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ
أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ (٥٣) ﴾

51- Firavun, kavmine seslenip şöyle dedi: 'Ey kavmim! Mısır'ın hakimiyeti ve alt tarafımdan akan şu nehirler benim değil mi? Görmüyor musunuz?'

52- 'Ben, değersiz ve neredeyse derdini bile anlatamayan şu adamdan daha üstün değil miyim?'

53- 'Hem ona altın bilezikler takılmalı yahut onun yanı sıra melekler gelmeli değil miydi?'

51. **"Firavun,"** mülküyle aldanarak, malı ve askerleriyle azgınlaşarak, batılını ileri sürüp yücelik taslayarak **"kavmine seslenip şöyle dedi: 'Ey kavmim, Mısır'ın hakimiyeti ve alt tarafımdan akan şu nehirler benim değil mi?'"**

Bunların sahibi ve bunlarda tasarrufta bulunan ben değil miyim? Şu sarayların ve bahçelerin ortasında akan ve Nil'den ayrılıp gelen ırmaklar benim değil mi? Şu uçsuz bucaksız mülkü **"görmüyor musunuz?"**

Bu ifadeler, onun aşırı derecedeki cahilliğini göstermektedir. Çünkü o, kendi zatı dışındaki şeylerle övünmüş, kendisine ait olan övünülmeye değer vasıfları ve dosdoğru davranışlarıyla övünmemiştir.

52. **"Ben, değersiz ve neredeyse derdini bile anlatamayan şu adamdan daha üstün değil miyim?"** Kahrolasıca **"değersiz"** sözüyle, Kelimullah ve Allah nezdinde oldukça değerli olan İmran oğlu Mûsâ'yı kastediyordu. Yani ben aziz, güçlü ve kuvvetliyim, o ise zelil, değersiz ve hakirdir. Şimdi hangimiz üstün? Üstelik meramını da doğru dürüst açıklayamıyor. Çünkü dili açık ve anlaşılır değil! Asında bu bir kusur değildir. Yani bir kimse eğer içindekini sözlü olarak açıklayabiliyorsa konuşmakta zorlansa bile bu kusur olarak görülemez.

53. Daha sonra Firavun, **"Hem ona altın bilezikler takılmalı yahut onun yanı sıra melekler gelmeli değil miydi?"** dedi. Niçin Mûsâ, çeşitli süs eşyaları ve bileziklerle süslenmiş bir halde size gelmedi? Yahut niye melekler davetinde ona yardımcı olmuyor, onun söylediği sözleri desteklemiyor?

﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَٰسِقِينَ (٥٤) ﴾

54- Böylece o, kavmini küçümsedi/akıllarını hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar, fâsık bir toplum idi.

54. **"Böylece o, kavmini küçümsedi/akıllarını hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler."** Firavun ortaya attığı bu şüphelerle onların akıllarıyla adeta alay etti. Zira onun ileri sürdüğü şüpheler, hiçbir değer taşımayan, hiçbir gerçekliği bulunmayan, hakka da, batıla da delil olmayacak şeylerdir. Onlara ancak kıt akıllılar rağbet eder. Mısır mülkünün Firavun'a ait olmasının ve ırmakların onun altından akmasının, onun haklı olduğunu göstermeye delil olacak tarafı neresidir? Mûsâ'ya uyanların azlığı, dilinin ağırlığı ve Allah tarafından altın bileziklerle süslenmemiş olması, onun getirdiklerinin batıl olduğuna nasıl delil olabilir?

Ancak Firavun, akıllarını hiçbir şekilde kullanmayan birtakım kimselere hitap ediyordu. Onlar da o, hak ya da batıl ne söylerse ona uyuyorlardı.

"Çünkü onlar, fâsık bir toplum idi." Fâsıklıkları sebebiyle Firavun gibi biri onlara musallat edildi; o da onlara şirki ve kötülüğü süslü ve güzel gösterdi.

﴿ فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ (٥٥) فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا
لِّلْآخِرِينَ (٥٦) ﴾

55- Nihâyet onlar Bizi gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık da hepsini suda boğduk.

56- Böylece onları (benzeri işler yapanlar için) **bir selef ve sonra gelenler için de** (ibretlik) **bir örnek kıldık.**

55. **"Nihâyet onlar Bizi"** yaptıkları işlerle **"gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık da hepsini suda boğduk."**

56. **"Böylece onları** (benzeri işler yapanlar için) **bir selef ve sonra gelenler için de"** ibret alanlar onlarla ibret alsınlar, öğüt alanlar da onların hallerinden öğüt alsınlar diye "(ibretlik) **bir örnek kıldık."**

﴿ ۞ وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًۢا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾

57- Meryem oğlu (İsa) **misal verilince senin kavmin ondan dolayı hemen sevinç çığlıkları atmaya başladı.**

58- Ve 'Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu?' dediler. O misali sana sırf tartışma olsun diye verdiler. Dahası onlar, kavgacı bir topluluktur.

57. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Meryem oğlu** (İsa) **misal verilince,"** yani Yüce Allah, ona ibadeti yasaklayıp ona ibadetin de tıpkı putlara ve Allah'a ortak koşulan varlıklara ibadet gibi olduğunu bildirince **"senin,"** seni yalanlayan **"kavmin ondan dolayı"** bu misal sebebiyle **"hemen sevinç çığlıkları atmaya başladı."** Yani sana olan düşmanlıklarını ortaya koyarak seslerini yükseltmeye, böylelikle getirdikleri delilleriyle galip geldiklerini ve üstünlük sağladıklarını iddia etmeye koyuldular.

58. **"Ve 'Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu?' dediler"** Kastettikleri İsa *aleyhisselam*'dır. Çünkü ona da, diğer tüm varlıklara da ibadet etmek yasaklanmıştır. Yine onlara ibadet edenlere yapılan tehdit de ortaktır. Zira bu konuda Yüce Allah'ın şu buyruğu nazil olmuştur: **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** (el-Enbiyâ, 21/98)

Onların haksız yere getirdikleri zalimce delillerinin açıklaması şöyledir: Onlar dediler ki: Ya Muhammed, biz de sen de, şunu kabul ediyoruz: İsa, Allah'ın yakın kullarındandır. Onun güzel bir âkıbeti vardır. Peki, Allah'tan başka bütün mabudlara ibadeti yasaklarken bizim mabudlarımızla onu niye eşit tuttun? Senin delilin batıl olmasaydı böyle bir çelişkiye düşmez ve **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** demezdin.

Onlara göre bu âyet-i kerimedeki ifade, hem putlarını hem de İsa *aleyhisselam*'ı kapsamaktadır. Buna göre bu bir çelişkidir ve delilin çelişkili olması da batıl olduğunu gösterir.

İşte onların delil gördükleri ve ondan dolayı sevinç çığlıkları attıkları ve birbirlerini tebrik edercesine ileri sürdükleri şey, bundan ibarettir.

Yüce Allah'a hamdolsun ki bu, şüphelerin en zayıfı ve en çürüğüdür. Çünkü Yüce Allah'ın Mesih İsa'ya ibadetle putlara ibadeti yasaklamış olmasının sebebi, ibadetin yalnızca Yüce Allah'ın hakkı oluşundan dolayıdır. Ne mukarreb melekler ne mürsel peygamberler ne de onların dışındaki bir varlık, ibadet edilmeye layıktır. Dolayısıyla İsa *aleyhisselam*'a ibadetle başka varlıklara ibadeti eşit şekilde yasaklamanın şüpheyi gerektirecek bir yanı yoktur. İsa *aleyhisselam*'ın üstün kılınması ve onun, Rabbi nezdinde yakın bir kul olması, bu konuda onunla diğer mabudlar arasında (mabud olarak görülme bakımından) herhangi bir fark olmasını gerektirmez.

Zira o, ancak Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği bir kuldur:

﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- O, ancak kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarına misal kıldığımız bir kuldur.

59. **"O ancak kendisine nimet,"** nübüvvet, hikmet, ilim ve amel **"verdiğimiz ve İsrailoğullarına,"** babasız olarak var edildiği için, kendisi vasıtasıyla Yüce Allah'ın kudretini anlayabilecekleri şekilde **"misal kıldığımız bir kuldur."**

Yüce Allah'ın **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptığınız şeyler de cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** (el-Enbiya, 21/98) buyruğunu ileri sürerek yapılan itiraza üç açıdan cevap verilebilir:

1. Öncelikle Yüce Allah'ın, **"siz de, Allah'tan başka taptığınız şeyler de"** buyruğunda geçen (ve "şey" diye tercüme edilen) **"ما"** kelimesi, Arapça'da akıl sahibi olmayan varlıklar için kullanılır. Dolayısıyla bunun kapsamına Mesih *aleyhisselam* ve benzerleri girmez.

2. Bu ayetteki itap, Mekke ve çevresinde bulunan müşriklere yöneliktir. Onlar ise İsa'ya değil sadece putlara ve heykellere tapıyorlardı.

3. Yüce Allah, bu âyet-i kerimeden sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan** (cehennemden) **uzak tutulacaklardır."** (el-Enbiyâ, 21/101) Şüphesiz ki İsa, diğer peygamberler ve Allah'ın diğer dostları, bu âyet-i kerimenin kapsamına girmektedir.

﴿ وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Eğer dileseydik, sizin yerinize yeryüzünde halef olacak melekler var ederdik.

60. Yani sizin yerinize yeryüzünde size halef olacak melekler yaratırdık da yeryüzünde onlar yaşarlardı. Biz de onlara kendi türlerinden olan melekleri peygamber olarak gönderirdik.

Siz ise ey insanlar! Meleklerin sizlere peygamber gönderilmesine tahammül edemezsiniz. O halde Allah'ın sizlere, sizin cinsinizden ve kendilerinden vahiy bilgisini öğrenme imkânı bulabileceğiniz insanları peygamber olarak göndermesi, O'nun size bir rahmetidir.

﴿ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Şüphesiz o, kıyamete dair bir bilgidir. O halde sakın kıyamet hakkında şüpheye düşmeyin ve Bana uyun. Dosdoğru yol işte budur.

61. "Şüphesiz o" İsa *aleyhisselam*, **"kıyamete dair bir bilgidir."** Kıyamete bir delildir. Onu babasız olarak bir anneden var etmeye kadir olan, öldükten sonra ölüleri kabirlerinden diriltmeye de kadirdir.

Yahut İsa *aleyhisselam*, ahir zamanda inecek ve onun inişi, Kıyamet alâmetlerinden biri olacaktır.

"O halde kıyamet hakkında asla şüpheye düşmeyin." Kıyametin kopacağı hususunda hiç şüpheniz olmasın. Çünkü onun hakkında şüphe etmek küfürdür. Size vermiş olduğum emirlere uymak ve yasakladığım hususlardan da uzak durmak suretiyle **"bana uyun."** Yüce Allah'a ulaştıracak **"dosdoğru yol işte budur."**

﴿ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Şeytan sakın sizi (o yoldan) **alıkoymasın. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır.**

62. "Şeytan sakın sizi" Allah'ın size vermiş olduğu emirlere uymaktan **"alıkoymasın. Çünkü o"**/şeytan **"sizin apaçık bir düşmanınızdır."** Sizi yoldan çıkarmayı arzular ve bunun için bütün gayretini ortaya koyar.

﴿ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- İsa, apaçık deliller ile geldiğinde dedi ki: 'Ben size hikmeti getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı hususları size açıklamak için geldim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

64- 'Hiç şüphesiz benim Rabbim de, sizin Rabbiniz de Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur.'

63. "İsa," onlara getirdiği ölüleri diriltmek, anadan doğma körü ve abraş/alaca hastalarını iyileştirmek gibi mucizelerle peygamberliğinin doğruluğunu ve onlara getirdiklerinin gerçekliğini ortaya koyan **"apaçık deliller ile geldiğinde,"** İsrailoğullarına **"dedi ki: Ben size hikmeti,"** peygamberliği ve bilinmesi gereken şeyleri bilinmesi gereken şekilde bildirmek üzere **"getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı hususları size açıklamak için geldim."** Anlaşmazlık konularında size hakkı ve doğru cevabı size açıklayarak sizleri içine düştüğünüz karışıklıktan kurtarmak üzere geldim.

İsa *aleyhisselam*, Mûsâ *aleyhisselam*'ın şeriatini ve Tevrat'ın hükümlerini mükemmelleştirici ve tamamlayıcı olarak gelmişti. Ayrıca o, birtakım kolaylıklar da getirmişti. Bunlar ise ona itaatle bağlanmayı ve getirdiği şeyleri kabul etmeyi gerektiriyordu.

"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin." Allah'a (bir ve) tek olarak ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet edin. O'nun emirlerine uyun ve yasaklarından kaçının. Bana da iman ve itaat edin.

64. "Hiç şüphesiz benim Rabbim de, sizin Rabbiniz de Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur." Bu ifadelerde Yüce Allah'ın rububiyet tevhidi dile getirilmektedir. Çünkü gizli açık bütün nimetlerle bütün mahlukatı besleyenin Yüce Allah olduğu ifade edilmektedir.

Aynı şekilde ubûdiyet/uluhiyet tevhidi de ikrar edilmektedir. Bu da sadece Yüce Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etme emriyle dile getirilmektedir.

Ayrıca İsa *aleyhisselam* kendisinin Allah'ın kullarından biri olduğunu, hakkında hıristiyanların söyledikleri gibi "Allah'ın oğlu" yahut "Üçün üçüncüsü" olmadığını da bildirmektedir. İşte bu hususların Yüce Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran dosdoğru yol olduğunu da haber vermektedir.

﴿ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ ﴾

65- Sonunda o fırkalar, kendi aralarında ihtilafa düştüler. Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!

65. İsa *aleyhisselam*, İsrailoğullarına bunları getirdikten sonra **"o fırkalar,"** yani inkar üzere birleşmiş olan gruplar **"kendi aralarında ihtilafa düştüler."** Onların her biri İsa *aleyhisselam* ile ilgili batıl bir görüş ortaya attı ve onun getirdiği şeyleri reddetti. Allah'ın hidâyete ilettiği, onun risaletine tanıklık eden, bütün getirdiklerini tasdik edip "O, Allah'ın kulu ve rasûlüdür." diyen mü'minler müstesnâ.

"Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!" Onların kederleri, üzüntüleri ne kadar büyük, o gündeki hüsranları ne kadar fazla olacaktır!

﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Onlar kıyametin, ille de hiç farkında değillerken kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?

66. "Onlar," yani yalanlayanlar **"kıyametin ille de hiç farkında değillerken kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?"** O geleceği vakit, onu ve onun gerçekleşeceğine dair haber getirenleri yalanlayanların hallerini hiç sorma!

﴿ الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- O gün dostlar birbirlerine düşmandır. Ancak takvâ sahipleri müstesnâ.

67. "O gün"/Kıyamet günü **"dostlar,"** küfür, yalanlamak ve Allah'a isyan üzere birbirleriyle dostluk edenler **"birbirlerine düşmandır."** Çünkü dünyadaki dostluk ve sevgileri Allah için değildi, bu nedenle Kıyamet günündeki dostlukları düşmanlığa dönüşecektir.

"Ancak takvâ sahipleri," şirkten ve masiyetlerden sakınanlar **"müstesnâ."** Onlar, kendi rızası için birbirlerini sevdikleri Zatın varlığı devam edeceğinden sevgileri de devam edecek, kesintiye uğramayacaktır.

﴿ يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا
مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

68- 'Ey kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de.'

69- '(Ne mutlu size ki) âyetlerimize iman eden ve (Allah'a) teslim olmuş kimseler (idiniz).'

70- 'Siz de, eşleriniz de sevinç içerisinde girin cennete!'

68. Yüce Allah, takvâ sahiplerinin mükâfatını, Kendisinin kıyamet gününde onlara kalplerini sevince boğacak, kendilerinden her türlü afet ve kötülüğü uzaklaştıracak bir mahiyette sesleneceğini beyan ederek şöyle buyuracaktır:

"Ey kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de." Bundan sonra karşılaşacağınız hususlarda size herhangi bir korku ve endişe erişmeyecektir. Daha önce geçmiştekiler dolayısıyla da bir üzüntünüz olmayacaktır. Hoşlanılmayan şeyler hiçbir şekilde söz konusu olmayacağına göre, sevilen ve arzulanan her şey gerçekleşecek demektir.

69. "(Ne mutlu size ki) âyetlerimize iman eden ve (Allah'a) teslim olmuş kimseler (idiniz)." Yüce Allah, onları Allah'ın âyetlerine iman etmekle nitelendirmektedir. Bu da hem onları tasdik etmeyi, hem de anlamlarını bilmek, gereklerince de amel etmek gibi kendileri olmaksızın tasdikin tamamlanması söz konusu olmayan hususları kapsamaktadır. Yine onlar Allah'a teslim olmuş, bütün halle-

rinde O'nun buyruklarına itaat etmiş kimselerdir. Böylelikle onlar hem zahirî, hem de batınî amelleri işleme vasfını bir arada taşımış olmaktadırlar.

70. **"Siz de, eşleriniz de sevinç içerisinde girin cennete!"** Yani eşleriniz, çocuklarınız, arkadaşlarınız vb. gibi sizinle amel yönünden birlikte bulunanların hepsi, ebediyen kalacağınız yer olan cennete girin. Orada sizler, nimetler içinde ikramlara mazhar olacaksınız. Rabbinizin lütfundan sizlere pek çok hayır, sevinç ve lezzet verilecektir ki dillerin bunları anlatabilmesine imkân yoktur.

﴿ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Altın tepsiler ve kadehler (onlara ikram edilmek üzere) **etraflarında dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı her şey vardır. Hem sizler orada ebedî kalacaksınız.**

71. **"Altın tepsiler ve kadehler** (onlara ikram edilmek üzere) **etraflarında dolaştırılır."** Ebedî kılınmış Vildân, onların yemeklerini en güzel ve en değerli kaplar olan altın tepsilerde, içeceklerini de en güzel kaplar olan ve cam şeffaflığından daha şeffaf, gümüşten, kulpsuz bardaklarla onlara sunacaktır.

"Orada"/cennette **"canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı her şey vardır."** Bu öyle kapsamlı bir ifadedir ki her türlü nimeti, sevinci, göz aydınlığını ve kalbî neşeyi kapsar. Canların çektiği her türlü yiyecek, içecek, giyecek, eş, gözlerin zevk alacağı güzel manzaralar, çiçek açmış ağaçlar, süslü yapılar vb. nimetler orada vardır. Oradakiler için en mükemmel ve en üstün şekilde bunlar hazırlanmıştır.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için orada meyveler ve istedikleri her şey vardır."** (Yâsîn, 36/57) **"Hem sizler orada ebedî kalacaksınız."** Bu da cennetliklerin nimetlerinin mükemmelliğini ortaya koymaktadır. Orada ebedî kalmak söz konusudur. Bu ise nimetlerinin devamlı olduğunu, sürekli arttığını ve hiçbir şekilde kesintiye uğramadığını gösterir.

﴿ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ ﴾

72- İşte bu cennet, yaptığınız ameller sebebiyle size miras verilmiştir.

73- Sizin için orada pek çok meyve vardır. Siz onlardan yersiniz.

72. **"İşte"** en mükemmel niteliklere sahip olduğu bildirilen **"bu cennet, yaptığınız ameller sebebiyle size miras verilmiştir."** Yani amellerinizden dolayı Allah burayı size miras vermiş, lütfuyla onu amellerinizin mükâfatı kılmış ve rahmetiyle orada bunca nimetleri hazırlamıştır.

73. **"Sizin için orada pek çok meyve vardır."** Nitekim bir âyette de şöyle buyrulmaktadır: **"İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır."** (er-Rahman, 55/52) **"Siz onlardan yersiniz."** Canların çektiği bu lezzetli meyvelerden istediğinizi seçersiniz, dilediğinizi yersiniz.

Yüce Allah, cennetteki nimetleri beyan ettikten sonra cehennem azabını da belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- Günahkârlar ise cehennem azabında ebedî kalacaklardır.

75- O azap onlara hafifletilmeyecektir ve onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır.

74. Küfür ve yalanlamalarıyla suç işleyen **"günahkârlar ise cehennem azabında,"** kendilerini her taraftan kuşatmış bulunan azap içinde gömülmüş olarak **"ebedî kalacaklardır."** O azaptan asla çıkamayacaklardır.

75. **"O azap onlara"** bir an dahi kaldırılmak veya azaltılmak suretiyle **"hafifletilmeyecektir ve onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır."** Her türlü hayırdan yana ümitsiz olacaklar, kurtuluş ümitleri kalmayacaktır. Çünkü onlar Rablerine şöyle sesleneceklerdir:

"Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz. Buyurur ki: 'Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!'" (el-Mü'minun, 23/107-108)

﴿ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Biz onlara zulmetmedik. Aksine onlar, kendileri zalimler idiler.

76. Bu büyük azap, onların kendi elleriyle yaptıkları ve bu yolla kendi kendilerine zulmettikleri içindir. Yüce Allah onlara zulmetmediği gibi, onlar suçsuz ve günahsız oldukları halde de onları cezalandırmış da değildir.

﴿ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾ ﴾

77- Onlar, 'Ey Malik! Rabbin, hakkımızda ölüm hükmünü versin.' diye seslenecekler. O da 'Sizler (burada ebedi) **kalacaksınız.' diyecek.**

77. Onlar ateşteyken oradan kurtulmak ümidiyle **"Ey Mâlik! Rabbin, hakkımızda ölüm hükmünü versin,"** bizi öldürsün de kurtulalım. Çünkü şüphesiz bizler, çok büyük gam ve kederde, çok ağır bir azap içindeyiz. Artık sabrımız kalmadı, bu azaba dayanamıyoruz **"diye seslenecekler."**

Cehennem bekçisi Mâlik vasıtasıyla Yüce Allah'tan, haklarında ölüm hükmünü vermesini isteyecekler. Mâlik de **"'Sizler** (burada ebedî) **kalacaksınız.' diyecek."** Yani burada kalacak ve ebediyen çıkarılmayacaksınız.

Böylelikle arzuları gerçekleşmeyecek, aksine maksatlarının tam zıddı bir cevap alacaklar. Bu da kederlerine daha da keder katacak.

﴿ لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Andolsun Biz size hakkı göndermiştik. Fakat çoğunuz, haktan hoşlanmıyordunuz.

78. Daha sonra, yaptıkları sebebiyle şöyle azarlanacaklar: **"Andolsun Biz size,"** tâbi olmanız gereken ve tâbi olmanız halinde kurtuluşunuzu ve mutluluğunuzu sağlayacak olan **"hakkı göndermiştik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmıyordunuz."** Bundan dolayı -peşinden asla mutluluk gelmeyecek- bedbahtlığa mahkûm oldunuz.

﴿ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- Yoksa onlar (hakka tuzak kurmaya) **karar mı verdiler? Öyleyse Biz de kararlıyız.**

79. "Yoksa onlar," yani hakkı yalanlayanlar, ona karşı inatla direnenler **"(hakka tuzak kurmaya) karar mı verdiler?"** Hakka ve hakkı getirene karşı allanmış, pullanmış batılı ileri sürerek bir hile ve tuzak mı kurdular? **"Öyleyse Biz de kararlıyız."** Onların hile ve tuzaklarına galip gelecek, bozacak ve iptal edecek

bir tedbiri son derece sağlam almışız. Bu da Yüce Allah'ın hakkı ortaya koymak ve batılı çürütmek için hazırladığı sebep ve delillerle olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, Biz hakkı batıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder..."** (el-Enbiya, 21/18)

﴿ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ ﴾

80- Yoksa onlar, içlerinde sakladıklarını ve fısıldaşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Elbette (işitiyoruz); **üstelik yanlarındaki elçilerimiz de** (onları) **yazıyorlar.**

80. "Yoksa onlar" cahillikleri ve zulümleri dolayısıyla **"içlerinde,"** hiç konuşmayıp kalplerinde sır olarak **"sakladıklarını ve fısıldaşmalarını,"** kendi aralarında gizli saklı konuşmalarını **"işitmediğimizi mi sanıyorlar?"** Onlar, bundan dolayı mı masiyet işliyorlar ve gizli saklı oldukları için bu masiyetlerden sorumlu tutulmayacaklarını, cezalarını çekmeyeceklerini mi zannediyorlar?

Yüce Allah, onların bu kanaatlerini reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Elbette** (işitiyoruz)." Biz, onların gizlediklerini de, fısıltılarını da biliyoruz. **"Üstelik yanlarındaki elçilerimiz"**/şerefli melekler **"de"** onların bütün yaptıklarını **"yazıyorlar."** Bu yaptıkları kayda geçip saklanacak ve Kıyamet gününde onlara gösterilecektir. Böylelikle yaptıkları her şeyi karşılarında hazır bulacaklardır. Zira Rabbin kimseye zulmetmez.

﴿ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ ﴾

81- De ki: 'Şayet Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurdum.'

81. Yani ey şerefli Rasûl! Allah tek ve Samed (kimseye muhtaç olmayan, herkesin muhtaç olduğu), eş ve evlat edinmemiş ve hiç kimse O'na denk olmadığı halde O'na çocuk isnat edenlere **"de ki: Şayet Rahman'ın bir çocuğu olsaydı ona"**/o çocuğa **"ibadet edenlerin ilki ben olurdum."** Çünkü bu evlat da babasının bir parçası olurdu. Ayrıca ben, Allah'ın sevdiği emirlere sıkı sıkıya bağlanıp itaat etmeye en layık kişiyim. Fakat böyle bir şeyi inkâr edenlerin ilki benim. Böyle bir şeyi herkesten daha çok ben reddediyorum. Dolayısıyla böyle bir şeyin batıl olduğu ortadadır.

Bu, peygamberlerin halini bilenlere göre oldukça büyük bir delildir. Çünkü onların en mükemmel insanlar oldukları, bütün insanlar arasında herkesten önce hayra yönelen ve onu tamamlayanlar oldukları, kötülükleri de bütün insanlar arasında ilk terk edenler, onları herkesten daha çok reddedip ondan en uzak kalanlar oldukları bilindiği takdirde şöyle bir durum ortaya çıkar: Eğer Rahman olan Allah'ın çocuğu olsaydı, şüphesiz ona ilk ibadet eden, peygamberlerin en faziletlisi olan Abdullah oğlu Muhammed olurdu ve müşrikler bu konuda asla onun önüne geçemezlerdi.

Âyetin şu anlama gelme ihtimali de vardır: Eğer Rahman'ın çocuğu olsaydı: Ben Allah'a ibadet edenlerin ilkiyim. Allah'a ibadetimin bir gereği olarak da ben, Allah'ın bildirdiğini kabul eder, reddettiğini de reddederim. (Bu, itikadî ve sözlü anlamda bir ibadettir.) İşte bu yüzden eğer sizin bu iddianız gerçek olsaydı, böyle bir şeyi kabul eden ilk kişi ben olurdum. Böylelikle müşriklerin bu iddialarının aklen ve naklen batıl ve tutarsız olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

﴿ سُبْحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Hem göklerin ve yerin Rabbi hem de Arş'ın Rabbi (olan Allah) **onların nitelendirmelerinden münezzehtir.**

82. O; müşriklerin O'na nispet ettikleri ortağı, yardımcısı, destekçisi, evladı bulunmak vb. gibi vasıflardan **"münezzehtir."**

﴿ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Bırak onları tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar (batıl işlerine) **dalıp oyalansınlar.**

83. "Bırak onları... dalıp oyalansınlar." Batıla dalsınlar ve imkânsız şeylerle oyalanıp dursunlar. Onların bilgileri zararlıdır, fayda vermez. Zira onlar, hakka karşı ileri sürdükleri bilgilere dalıp bu hususları araştırırlar. Böylelikle peygamberlerin getirdiklerini akılları sıra çürütmeye çalışırlar. Onların amelleri de oyalanmadır ve akılsızlıktır. Ruhları arındırmaz ve hiçbir bilgi doğurmaz.

Bundan dolayı Yüce Allah, ileride karşılarına çıkacak olan Kıyamet günüyle onları tehdit ederek **"tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar"** buyurmaktadır. Zira o günde ne elde etmiş olduklarını bilecekler. Kazandıkları ebedî bedbahtlığı ve sürekli azabı görecekler.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى فِى ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٌ وَفِى ٱلْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Gökte ilâh olan da, yerde de ilâh olan da O'dur. O, Hakîm'dir, Alîm'dir.

84. Yüce Allah, göklerde de, yerde de yegane mabud ve ilâh olduğunu haber vermektedir. Bütün semavattakilerle yeryüzündeki mü'minler O'na ibadet ederler, O'nu tazim ederler, O'nun celali önünde saygıyla boyun eğerler ve kemaline muhtaç olduklarını bilirler: **"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız."** (el-İsrâ, 17/44); **"Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de, gölgeleri de ister istemez sabah akşam Allah'a secde ederler."** (er-Ra'd, 13/15)

O halde Yüce Allah, bütün mahlukatın kendi irade ve tercihleriyle isteyerek de, istemeyerek de ilâh edinip boyun büktükleri yegane mabuddur.

Bu buyruk, Yüce Allah'ın **"Göklerde de, yerde de Allah O'dur."** (el-En'âm, 6/3) buyruğuna benzemektedir. Yani her ikisinde de ulûhiyet ve muhabbet hakkı O'nundur. Kendisi ise Arşının üzerinde, mahlukatından ayrı, celaliyle tek, kemaliyle de şanı yüce ve üstündür.

"O Hakîm'dir," yarattıklarını ve şeriatini muhkem/sağlam kılmıştır. Her şeyi bir hikmet için yaratmış, her hükmü bir hikmet için koymuştur. Onun kaderi, şer'î ve (amellere kendisiyle karşılık vereceği) cezaî hükümleri hep hikmetlidir.

"Alîm'dir," her şeyi bilir. Gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. Ulvî âlemde olsun, süflî âlemde olsun, bütün kâinatta zerre ağırlığı kadar bir şey -ne kadar küçük olursa olsun- O'na gizli kalmaz.

﴿ وَتَبَارَكَ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı yalnız kendisine ait olan (Allah) **ne yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

85. "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı yalnız kendisine ait olan (Allah) **ne yücedir!"** Ne kadar yüce, ne kadar azametli, hayırları ne kadar çok, sıfatları ne kadar geniş, mülkü ne kadar azametlidir!

Bundan dolayı Yüce Allah, hükümranlığının gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri kapsayan çok geniş bir hükümranlık olduğunu, ilminin de çok büyük olduğunu ve her şeyi bildiğini beyan etmektedir.

Öyle ki, gaybı bilen yalnız O'dur. Bu gayba hiç kimse; ne mürsel bir peygamber, ne de mukarreb bir melek muttali olabilir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

"Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır." Yani kıyametin kopacağı vaktin ne zaman olduğunu O'ndan başka kimse bilmez.

Hükümranlığının kemalinin ve büyüklüğünün bir tecellisi de O'nun dünya ve âhiretin mutlak maliki oluşudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve yalnız O'na döndürüleceksiniz."** Yani âhirette O'na döndürüleceksiniz ve O da aranızda adaletiyle hüküm verecektir.

Yaratıklarından hiçbir kimsenin hiçbir şeye malik olamaması, hiçbir kimsenin O izin vermeksizin nezdinde şefaate kalkışamaması da Yüce Allah'ın mutlak hükümranlığının bir gereğidir. O nedenle şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَا يَمْلِكُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ ﴾

86- Onların Allah'ın dışında yalvardıklarının şefaat etme hakları yoktur. Ancak hakka bilerek şahitlik edenler hariç.

86. "Onların Allah'ın dışında yalvardıklarının şefaat etme hakları yoktur." Yani ister peygamberler, ister melekler, isterse başkaları olsun, Allah'tan başka kendisine dua/ibadet edilen hiçbir kimse, Allah'ın izniyle olmadıkça şefaat etme imkânı bulamaz. Şefaat edeceklerinde de ancak Allah'ın razı olacakları kimselere şefaat edebileceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"Ancak hakka bilerek şahitlik edenler hariç"** buyurmaktadır.

Yani ancak diliyle söyleyip kalbiyle tasdik eden ve neye şahitlik ettiğini de bilen kimseler şefaat edebilir. Onun hakka şahit olması şart koşulmuştur. Bu ise Yüce Allah'ın vahdâniyetine, rasûllerinin nübüvvet ve risaletine, getirdikleri dinin esasları ile, ahkamı ile, hakikatleri ile, şer'iati ile hepsinin doğru olduğuna şahitlik etmektir. İşte şefaatçilerin şefaatinden istifade edecekler bunlardır. Allah'ın cezalandırmasından kurtulup O'nun mükâfatına nail olacaklar da bunlardır.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Andolsun onlara, kendilerini kimin yarattığını sorsan kesinlikle 'Allah' derler. O halde nasıl (O'na ibadetten) **çevriliyorlar?**

87. Yani sen müşriklere rububiyet tevhidini ve yaratıcının kim olduğunu soracak olursan, hiç şüphesiz Allah'ın bu konuda tek ve ortaksız olduğunu itiraf edeceklerdir. **"O halde nasıl çevriliyorlar?"** Peki nasıl olur da Allah'a ibadet etmekten ve yalnızca O'na ihlâsla yönelmekten başka tarafa dönüyorlar? Onların rubûbiyet tevhidini kabul etmeleri, ulûhiyet tevhidini de kabul etmelerini gerektirir. Zira rubûbiyet tevhidi, şirkin bâtıl oluşunun en büyük delillerindendir.

﴿ وَقِيلِهِۦ يَٰرَبِّ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾

88- O (Peygamber'in), 'Ey Rabbim! Bunlar iman etmeyen bir toplumdur.' dediğini de (Alah bilir).

88. Bu buyruk daha önce geçen, **"Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır."** buyruğuna atfedilmiştir. Yani Yüce Allah, Rasûlünün, kavminin yalanlayışına üzülerek, onların iman etmeyişlerinden dolayı acı çekerek söylediği "Ya Rabbi!..." sözünü de bilir. Yüce Allah, onun bu halini bilmektedir ve onları derhal cezalandırmaya da kadirdir. Ancak Yüce Allah, Halim'dir; kullara mühlet verir ve belki tevbe edip dönerler diye onlara süre tanır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَٱصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَٰمٌ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- Artık sen de onlardan yüz çevir ve 'Selâm' de. Zira onlar yakında bilecekler.

89. Onların sana ulaşan sözlü ve fiilî eziyetlerini bağışla ve onları affet. Senden onlara akıllı ve basiret sahibi kimselerin cahillere verdiği karşılık olan **"Selâm"**dan başka bir şey sadır olmasın.

Nitekim Yüce Allah, salih kulları hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Cahiller onlara,"** cahilliklerinin gerektirdiği bir şekilde **"hitap ettiklerinde onlar 'Selâm' der geçerler."** (el-Furkan, 25/63)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Rabbinin emrine uyarak kavminden ve diğerlerinden görmüş olduğu eziyetleri affedip bağışlamıştır. Onlara iyilik yapmaktan ve güzel sözler söylemekten başka bir şekilde karşılık vermemiştir.

Allah'ın salât ve selâmları, kendisine özel olarak pek büyük bir ahlâk ihsan ettiği ve böylelikle göklerde ve yerde bulunan herkese üstün kıldığı, gökteki en yüksek yıldızlardan bile daha yükseğe çıkardığı Rasûlüne olsun.

"Zira onlar yakında" günahlarının ve suçlarının âkıbetini **"bilecekler."**

Zuhruf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız yalnız O'nadır.

سورة الدخان

DUHÂN SÛRESİ

-44-

44- DUHÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 59 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا
يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَا ۚ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي
وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Apaçık/açıklayıcı Kitaba yemin olsun ki,

3- Biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz Biz, (insanları) **uyarırız.**

4- O gecede hikmetli/kesinleşmiş her bir iş, ayrılıp hükme bağlanır;

5- Tarafımızdan bir emirle. Şüphesiz Biz rasul/elçi göndeririz.

6- Rabbinden bir rahmet olarak. Gerçekten O, her şeyi işitendir, bilendir.

7- Kesin olarak inanıyorsanız (bilin ki) **O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir.**

8- O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. O, hayat verir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir.**

9- Ne var ki onlar, şüphe içinde oyalanmaktadırlar.

1-3. Yüce Allah, Kur'ân ile yine Kur'ân'a yemin etmektedir. O, açıklanması gereken her şeyi açıklayan Kitaba yemin ederek onu **"mübarek bir gecede,"** yani hayrı ve bereketi pek çok ve bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinde indirdiğini açıklamaktadır.

O, en faziletli buyruklarını, gün ve gecelerin en faziletlisinde, insanların en faziletlisine, üstün Arap diliyle indirmiştir. Buna sebep de cehaletin dört bir yanlarını kuşattığı, bedbahtlığın baskın hale geldiği bir kavmi uyarmak, böylece onların onun nuruyla aydınlanmalarını, hidâyetiyle yararlanmalarını ve arkasından

gitmelerini sağlamak, bu şekilde davrandıkları takdirde de dünya ve âhiret hayırlarını elde edeceklerini bildirmektir. Bu yüzden burada, **"Çünkü Biz,** (insanları bu şekilde) **uyarırız."** buyurmaktadır.

4. "O gecede," yani Kur'ân'ın indirildiği o faziletli gecede **"hikmetli/kesinleşmiş her bir iş, ayrılıp hükme bağlanır."** Yani Yüce Allah'ın hükme bağlamış olduğu kaderi ve şer'î her emir, bu gecede açıklanır, ayırt edilir ve yazılır.

Kadir gecesinde gerçekleşen bu yazma ve ayırma işi, Yüce Allah'ın bütün mahlukatın tüm kaderini, ecelini, rızkını, amelini ve halini yazdığı ilk kitaba uygun olarak yazılıp ayırt edilen yazma işlerinden sadece biridir. Zira Yüce Allah, meleklere, yazma görevini her kulun başından geçecekleri, onlar daha annesinin karnındayken vermiştir. Yine dünyaya gelişten sonra her kul için Kiramen Kâtibîni görevlendirmiştir ki bunlar da onun amellerini yazıp tespit ederler. Ayrıca Yüce Allah, Kadir gecesinde, sene boyunca olacak şeyleri takdir buyurur.

Bütün bunlar da O'nun ilminin eksiksizliğinin, hikmetinin kemalinin, her şeyi sağlam bir şekilde tespit edip mahlukatına gereken itinayı gösterdiğinin delilidir.

5. "Tarafımızdan bir emirle," yani o hikmetli/kesinleşmiş iş, tarafımızdan sadır olan bir emirdir. **"Şüphesiz Biz rasul/elçi göndeririz."** ve kitaplar indiririz. Elçiler, kendilerini elçi olarak gönderenin emirlerini tebliğ eder ve takdirlerini haber verirler.

6. "Rabbinden bir rahmet olarak," yani peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların -ki onların en faziletlisi Kur'ân-ı Kerîm'dir- indirilmesi, kulların Rabbi olan Allah'ın, kullarına yönelik bir rahmetidir. Yüce Allah, kullarına, onları kitaplar ve peygamberler vasıtasıyla hidâyete iletmekten daha üstün bir rahmette bulunmamıştır. Dünyada ve âhirette nail oldukları bütün hayırlar, hiç şüphesiz bundan dolayı ve bu rahmet sayesindedir. **"Gerçekten O, her şeyi işitendir, bilendir."** Bütün sesleri işitir, gizli açık her şeyi bilir.

Yüce Allah, kullarının, peygamberlerine ve kitaplarına zorunlu olarak ihtiyaç duyduklarını bildiğinden dolayı da bu yolla onlara rahmetini ihsan etmiş ve onlara lütufta bulunmuştur. Bundan dolayı Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız O'nadır. Bize bu lütuf ve ihsanları dolayısıyla O'na sonsuz şükürler olsun.

7. "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir." O, bütün bunları yaratan, bütün bunları çekip çeviren ve bunlarda dilediği gibi tasarrufta bulunandır. Eğer buna **"kesin olarak inanıyorsanız,"** yani bu hususları kesinlik ifade eden

bir bilgiyle biliyorsanız, şunu da bilin ki bütün mahlukatın Rabbi olan Allah, aynı zamanda onların tek gerçek ilâhıdır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

8. "O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur."** O'nun zatından başka hak mabud yoktur. **"O, hayat verir ve öldürür."** Hayat veren, öldüren ve diriltenyalnız O'dur. Ölümden sonra da sizleri bir araya getirecek, amellerinizin karşılığını size verecektir: Hayır ise hayır, şer ise şer.

"Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir." Yani öncekileri de, sonrakileri de nimetlerle besleyip gözeten, musibetleri onlardan uzaklaştıran Rab, O'dur.

9. Yüce Allah, kesin bilgi hasıl edecek ve her türlü şüpheyi ortadan kaldıracak şekilde rububiyetini ve uluhiyetini beyan ettikten sonra, bu açıklamaya rağmen kâfirlerin ne durumda olduklarını şöyle haber vermektedir:

"Ne var ki onlar, şüphe içinde," şüphe ve tereddütlere batmış bir halde **"oyalanmaktadırlar."** Niçin yaratıldıklarından yana gafildirler. Kendilerine zarardan başka bir şey kazandırmayan batıl uğraşlarla meşguller!

﴿ فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى ٱلنَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا
ٱكْشِفْ عَنَّا ٱلْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ
وَقَالُوا۟ مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُوا۟ ٱلْعَذَابِ قَلِيلًا ۚ إِنَّكُمْ عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ ٱلْبَطْشَةَ ٱلْكُبْرَىٰٓ
إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

10- O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle.

11- O (duman) **insanları bürüyecektir. 'Bu, can yakıcı bir azaptır.'**

12- 'Rabbimiz! Bu azabı üzerimizden kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz.' (derler.)

13- Ama nerde onlarda düşünüp öğüt almak?! Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir.

14- Sonra yine ondan yüz çevirdiler ve 'O, kendisine bir şeyler öğretilmiş bir delidir.' dediler.

15- Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine (eski halinize) **döneceksiniz.**

16- En büyük azapla yakalayacağımız gün, hiç şüphe yok ki Biz, (onlardan) **intikam alacağız.**

10. "O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle!" Onların azaba uğramalarını bekle. Çünkü onların azap edilme vakti yaklaşıyor.

11-16. "O, insanları" bu duman, onların hepsini **"bürüyecektir."** Ve onlara, **"Bu can yakıcı bir azaptır."** denilecektir. Müfessirler, buradaki **"duman"**dan maksadın ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir:

1. Bir görüşe göre bu, Kıyamet gününde cehennem ateşi günahkârlara yakınlaştırılınca insanları bürüyüp kuşatacak olan bir dumandır. Buna göre Yüce Allah, bu buyruğunda Kıyamet gününün azabıyla onları tehdit etmekte ve Peygamberine de onların bu günle karşılaşmalarını gözlemesini emretmektedir.

Kâfirleri tehdit etmek ve onlara gelecek olan azabı acele istememeleri hususunda Kur'ân'ın izlediği yolun bu olması, bu manayı desteklemektedir. Zira bu tür buyruklarda o gün hatırlatılarak ve onun azabı bildirilerek kafirler korkutulmaktadır. Aynı zamanda Peygamber ve mü'minler de kendilerine eziyet verenlerin başına gelecek azap bildirilerek teselli edilmektedirler. Bu manayı şu âyet de desteklemektedir: **"Onlarda düşünüp öğüt almak nerede? Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir."** (13. ayet) Zira bu sözler, Kıyamet gününde, dünyaya döndürülmeyi isteyecekleri vakit kâfirlere söylenecek ve onlara, "Artık geri dönüş zamanı geride kalmıştır." denilecektir.

2. Bir görüşe göre bu dumandan kasıt, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kureyş kâfirlerine, iman etmedikleri ve hakka karşı büyüklendikleri için beddua etmesi üzerine onların başına gelen bir musibettir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlara yaptığı bedduasında *"Allah'ım, Yusuf*('un döneminde görülen kıtlık) *yılları gibi yıllarla onlara karşı bana yardımcı ol!"*[20] demişti.

Bunun üzerine Yüce Allah onları çok büyük bir açlığa mahkûm etmiş ve sonunda leşleri, kemikleri yeme noktasına kadar varmışlar, gök ile yer arasında hiçbir şey olmadığı halde bir duman görecek hale gelmişlerdi. Bunun sebebi ise aşırı derecedeki açlıklarıydı. Buna göre Yüce Allah'ın, **"O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle!"** buyruğundaki duman, onların bakışları ve algılayışları itibarıyla bir dumandı. Yoksa gerçek bir duman değildi. Onların bu durumları, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den merhamet dilenip de Yüce Allah'a kendileri için bu azabı üzerlerinden kaldırması için dua etmesini istedikleri ve onun da dua etmesi üzerine Allah'ın bu azabı üzerlerinden kaldırdığı vakte kadar devam etmişti.

20 Buhârî, Tefsir 30. sûre, 38. sûre 3, 44. sûre 2-5; Tirmizî, Tefsir 44. sûre 1; *Müsned*, 1/431, 441.

Buna göre Yüce Allah'ın, **"Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine** (eski halinize) **döneceksiniz."** buyruğu Yüce Allah'ın bu azabı üzerlerinden kaldıracağına dair bir haberdir. Ayrıca tekrar büyüklenmeye ve yalanlamaya dönmesinler diye onlara bir tehdittir. Ona döneceklerine dair bir haberdir ki haber verildiği gibi de gerçekleşmiştir. Yüce Allah, bu şekilde hareket etmeleri halinde büyük yakalayışla onları cezalandıracağını da bildirmiştir. Müfessirlerin dediklerine göre bu, Bedir vakasıdır. Ancak bu görüşün tartışmaya açık bir görüş olduğu aşikardır.

3. Bir görüşe göre de bu duman, Kıyamet alâmetlerinden olan dumandır ve âhir zamanda gerçekleşecektir. Bu duman, insanların nefes almalarını zorlaştıracak ve mü'minler de bir dumandan rahatsız olur gibi ondan rahatsız olacaklardır.

Ancak kabul edilmeye değer olan, birinci görüştür. Burada şöyle bir ihtimal de vardır: **"O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle. O** (duman) **insanları bürüyecektir. 'Bu, can yakıcı bir azaptır. Rabbimiz! Bu azabı üzerimizden kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz.'** (derler.) **Ama nerde onlarda düşünüp öğüt almak?! Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir. Sonra yine ondan yüz çevirdiler ve 'O, kendisine bir şeyler öğretilmiş bir delidir.' dediler."** buyruklarında kastedilen bütün hususlar, Kıyamet gününde gerçekleşecektir. Buna karşılık Yüce Allah'ın, **"Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine** (eski halinize) **döneceksiniz. En büyük azapla yakalayacağımız gün, hiç şüphe yok ki Biz,** (onlardan) **intikam alacağız"** buyrukları ise -az önce zikredildiği üzere- Kureyşlilerin başından geçen musibete işaret olabilir.

Bu âyetlerin bu iki mana ve hususa dair nâzil olduğu kabul edilse, âyetlerin lafzında buna mani herhangi bir husus olmadığı görülür. Aksine bu lafızların bu iki manaya tam olarak uyduğu görülür. Kanaatimizce kuvvetli olan ve doğru olma ihtimali daha ileri olan görüş de budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ ۞ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوٓا۟ إِلَىَّ عِبَادَ ٱللَّهِ ۖ إِنِّى
لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ ۖ إِنِّىٓ ءَاتِيكُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُمْ
أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ لِى فَٱعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ ﴾

17- Andolsun Biz, onlardan önce de Firavun kavmini imtihandan geçirmiştik. Onlara çok şerefli bir peygamber gelmişti de (şöyle demişti:)

18- **'Allah'ın kullarını bana teslim edin. Şüphesiz ben, sizin için** (gönderilmiş) **çok güvenilir bir peygamberim.'**

19- **'Allah'a karşı büyüklenip zorbalık etmeyin. Çünkü ben size apaçık bir delil getirmekteyim.'**

20- **'Gerçekten ben, beni taşlamanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz** (olan Allah'a) **sığınırım.'**

21- **'Eğer bana iman etmiyorsanız, bari beni kendi halime bırakın.'**

17. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanları ve onların yalanlamalarını söz konusu ettikten sonra, geçmişte de bunlara benzer yalanlayıcıların geldiğini belirtmektedir. Bu yalanlayıcıların Mûsâ *aleyhisselam* ile birlikte başlarından geçenleri ve onların izlemekte oldukları yoldan vazgeçmeleri için de Allah'ın, Mûsâ *aleyhisselam*'ı yalanlayanların başına getirdiği musibetler hatırlatılarak şöyle buyrulmaktadır: **"Andolsun Biz, onlardan önce de Firavun kavmini imtihandan geçirmiştik."** Peygamberimiz İmran oğlu Mûsâ'yı onlara peygamber olarak göndermek suretiyle onları sınadık. O, çok şerefli bir peygamber idi. Onda bulunan üstün ahlâkî değerler başkasında yoktu.

18. O, Firavun ve çevresindeki ileri gelenlere, **"Allah'ın kullarını bana teslim edin." demişti.** Bu kullardan kasıt, İsrailoğullarıdır. Yani onları artık serbest bırakın. İşkence etmekten ve onlara en kötü azapları tattırmaktan artık vazgeçin; bırakın hürriyetlerine kavuşsunlar. Onlar, benim halkımdır ve kendi çağdaşlarının en üstünleridir. Siz ise onlara zulmettiniz ve onları haksız yere köleleştirdiniz. Rablerine ibadet etmeleri için onları serbest bırakın.

"Şüphesiz ben, sizin için (gönderilmiş) **çok güvenilir bir peygamberim."** Ben size âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş ve Rabbimin bana gönderdikleri hususunda çok emin ve güvenilir bir kişiyim. Benimle gönderdiklerinden hiçbir şeyi sizden gizlemediğim gibi ona bir şey katmıyorum da, eksiltmiyorum da.

Bu özellik ise tam anlamıyla ona bağlanıp itaat etmeyi gerektirir.

19. "Allah'a karşı büyüklenip zorbalık etmeyin." Kibirlenip O'na ibadetten yüz çevirerek ve kullarına karşı da zorbalık ederek üstünlük iddiasında bulunmayın.

"Çünkü ben size apaçık bir delil getirmekteyim." Bu delil, onun gösterdiği göz kamaştırıcı mucizeler ve kaçınılmaz olarak kabul edilmek zorunda kalınan delillerdir.

20. Ancak onlar, Mûsâ *aleyhisselam*'ı yalanladılar ve onu öldürmeye kalkıştılar. O da onların kötülüklerinden Allah'a sığınarak şöyle dedi: **"Gerçekten ben, beni taşlamanızdan,"** taşa tutmak suretiyle en kötü şekilde öldürmenizden **"benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz** (olan Allah'a) **sığınırım."**

21. "Eğer bana iman etmiyorsanız, bari beni kendi halime bırakın." Yani sizin takınacağınız üç tavır söz konusudur: Bana iman etmeniz ki benim istediğim de budur. Eğer bunu yapmayacaksanız bari benden uzak durun. Ne aleyhimde olun, ne lehimde. Bana kötülük yapmayın yeter. Ancak onlar, ne birinci şıkkı yerine getirdiler, ne de ikinci şıkkı. Yüce Allah'a karşı isyanlarını, peygamberi Mûsâ *aleyhisselam*'a karşı da savaşlarını sürdürdüler. Onun, kavmi olan İsrailoğullarının başına geçmesine imkân tanımadılar.

﴿ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوۡمٞ مُّجۡرِمُونَ ٢٢ فَأَسۡرِ بِعِبَادِي لَيۡلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ٢٣ وَٱتۡرُكِ
ٱلۡبَحۡرَ رَهۡوًاۖ إِنَّهُمۡ جُندٞ مُّغۡرَقُونَ ٢٤ ﴾

22- **Sonunda Rabbine, 'Gerçekten bunlar günahkâr bir toplumdur.' diyerek arzetti.**

23- (O da buyurdu ki:) **'Kullarımı geceleyin yola çıkar! Şüphesiz siz, takip edileceksiniz.'**

24- **'Denizi de olduğu gibi açık bırak. Çünkü onlar, boğulacak bir ordudur.'**

22. "Sonunda Rabbine, 'Gerçekten bunlar günahkâr bir toplumdur.' diyerek arzetti." Bunlar dünyadayken azabı gerektirecek suçlar işlediler. Mûsâ *aleyhisselam*, bu sözleriyle onların durumunu dile getirerek dua etmiş oluyordu. Bu, hal diliyle yapılmış bir duadır ve sözlü duadan daha etkilidir. Nitekim o, başka bir yerde de şöyle dua etmişti: **"Rabbim doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım."** (el-Kasas, 28/24)

23. Bunun üzerine Yüce Allah ona, inananları alarak geceleyin yola çıkmasını emretti. Firavun ve kavminin de arkalarından kendilerini izleyeceklerini bildirdi.

24. "Denizi de olduğu gibi açık bırak!" Bu şöyle olmuştu: Mûsâ *aleyhisselam*, Yüce Allah'ın emrettiği şekilde İsrailoğullarını geceleyin alıp götürdü. Firavun, onları takip edince Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'a denize asasıyla vurmasını emretti. O da vurunca on iki tane yol açıldı. Bütün yollar arasında su, büyük dağlar gibi bir

hal aldı ve Mûsâ *aleyhisselam*, kavmiyle birlikte o yollardan geçti. O denizden çıktıkları vakit Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'a denizi olduğu halde bırakmasını emretti. Böylelikle Firavun ve askerlerinin de o yolu izlemeleri sağlanmış oldu.

"**Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.**" Mûsâ *aleyhisselam*'ın kavmi, bütünüyle denizden çıkıp Firavun ve beraberindekiler de bütünüyle denizin içine girince Yüce Allah, denize, üzerlerine kapanmasını emretti. Onlardan tek bir kişi kurtulmamak üzere hepsi suda boğuldular.

Dünya hayatında kendilerine verilmiş bulunan nimetleri geride bıraktılar. Allah, bunları Firavun ve kavmi tarafından köleleştirilmiş bulunan İsrailoğullarına miras olarak verdi. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾
كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴾

25- Onlar, nice bahçeleri ve pınarları geride bıraktılar.

26- Nice ekinleri ve değerli konakları;

27- Zevk ve sefa sürdükleri nice nimetleri de.

28- İşte böyle... Biz onları başka bir kavme miras verdik.

29- Gök de, yer de onlar için ağlamadı ve onlara mühlet de verilmedi.

25-28. "Onlar nice bahçeleri ve pınarları geride bıraktılar. Nice ekinleri ve değerli konakları, zevk ve sefa sürdükleri nice nimetleri de. İşte böyle... Biz onları," yani bu sözü edilen nimetleri **"başka bir kavme miras verdik."** Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"İşte böyle... Biz onları İsrailoğullarına miras verdik."** (eş-Şuarâ, 26/59)

29. "Gök de, yer de onlar için ağlamadı." Yüce Allah, onları helak ettiğinde gök ve yer onlar için ağlamadı. Yani onlar adına üzülmedi. Onlardan ayrıldığı için kederlenmedi. Aksine gökler de, yer de dahil herkes, onların helâk edilmelerine sevindi. Çünkü onlar, geride yüzlerini karartacak ve bütün âlemler tarafından kendilerine lanet okunup öfke duyulmasını gerektirecek şeylerden başka bir şey bırakmadılar.

"Ve onlara mühlet de verilmedi." Cezalandırılmaları ertelenmedi, onlara süre tanınmadı. Aksine onlar derhal helâk edildiler.

﴿ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴾

30- Andolsun Biz, İsrailoğullarını o aşağılayıcı azaptan kurtardık.

31- Yani Firavun'dan. Çünkü o, büyüklenen bir zorba ve haddi aşmış biriydi.

30-31. Daha sonra Yüce Allah, İsrailoğullarına lütuflarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, İsrailoğullarını"** içinde bulundukları **"o aşağılayıcı azaptan kurtardık. Yani Firavun'dan."** Zira o, onların oğullarını boğazlıyor, kız çocuklarını da hayatta bırakıyordu. **"Çünkü o,"** yeryüzünde haksız yere **"büyüklenen bir zorba ve"** Allah'ın sınırlarını çiğneyen, haramlarını işleme cüretini gösteren **"haddi aşmış biriydi."**

﴿ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَآتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴾

32- Andolsun Biz onları seçip bir bilgiye göre alemlere üstün kıldık.

33- Onlara, kendilerinde apaçık bir lütuf bulunan birtakım âyetler/mucizeler de verdik.

32. "Andolsun Biz onları bir bilgiye," böyle bir üstünlüğe layık oldukları bilgisine **"göre alemlere üstün kıldık."** Onları seçtik.

"Âlemler"den kasıt, hem kendi çağdaşları, hem kendilerinden öncekiler hem de kendilerinden sonraki -Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmetini getirinceye kadarki- kimselerdir. Ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmeti bütün âlemlerden üstündür. Yüce Allah, onları insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet kılmış ve başkalarına vermediği pek çok lütfu onlara ihsan etmiştir.

33. "Onlara"/İsrailoğullarına **"kendilerinde apaçık bir lütuf bulunan"** Bizim tarafımızdan kendilerine açıkça görülen pek çok ihsan ve peygamberleri Mûsâ *aleyhisselam*'ın getirdiklerinin doğruluğunu ortaya koyan açık bir delil ihtiva eden **"birtakım"** göz kamaştırıcı **"ayetler,"** açıkça görülen mucizeler **"verdik."**

﴿ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِن
كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ ﴾

34- Şüphesiz bunlar şöyle diyorlar:

35- 'Her şey ilk ölümümüzden ibarettir ve bizler diriltilecek değiliz.'

36- 'Eğer doğru söylüyorsanız, haydi atalarımızı getirin (de görelim)!'

34-35. "Şüphesiz bunlar," bu yalanlayıcılar, öldükten sonra dirilişi ve insanların sorgulanmalarını uzak bir ihtimal görerek **"şöyle diyorlar: Her şey ilk ölümümüzden ibarettir ve bizler diriltilecek değiliz."** Yani varsa yoksa bu dünya hayatıdır ve öldükten sonra ne diriliş, ne kabirlerden kalkış, ne cennet, ne de cehennem vardır.

36. Daha sonra Rablerine karşı küstahlık edip O'nu âciz bırakmaya çalışırcasına şöyle demişlerdir: **"Eğer doğru söylüyorsanız, haydi atalarımızı getirin."** Bu ise haktan alabildiğine uzak bir yere düşmüş, oldukça inatçı cahillerin yaptıkları bir tekliften ibarettir. Allah Rasûlünün doğruluğu ile bunun ölmüş atalarını geri getirmesi şartına bağlı olması arasında ne ilgi vardır?

Çünkü mucizeler, onun getirdiklerinin doğruluğunu ortaya koymuş ve her bakımdan çok büyük bir sayıya ulaşıp kesin bilgi ifade etmiştir.

﴿ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar mı hayırlı, yoksa (Himyerli) **Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları bile helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler.**

37. "Onlar" bu muhataplar **"mı hayırlı, yoksa Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları bile helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler."** Bu muhataplar ise onlardan hayırlı değildirler. Çünkü suç işlemede onlarla ortaktırlar. O halde kendilerinden önceki günahkâr kardeşlerinin başına gelen musibetlerin benzeri helâk edici musibetleri bunlar da beklesinler.

﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- Biz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.

39- Biz, onları ancak hak (bir amaç) **ile yarattık. Fakat onların çoğu bilmezler.**

38-39. Yüce Allah, kudretinin kemalini ve hikmetinin eksiksizliğini haber vermekte; gökleri ve yeri oyun olsun diye, boş yere ve amaçsız yaratmadığını, aksine gökleri de, yeri de ancak hak bir amaçla yarattığını bildirmektedir.

Hem yaratılışları hak iledir, hem de yaratılışlarının kapsamında hak vardır.

O, bunları hem hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Zatına ibadet etmeleri için, hem de emir verip yasaklar koymak, mükâfatlandırmak veya cezalandırmak için yaratmıştır.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bundan dolayı da göklerle yerin yaratılışı üzerinde hiç düşünmezler.

﴿ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ
﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ ﴾

40- Şüphesiz ayrım/hüküm günü onların hepsi için tayin edilmiş bir vakittir.

41- O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. Onlara yardım da edilmez.

42- Ancak Allah'ın merhamet ettikleri hariç. Şüphesiz O, Aziz'dir, Rahim'dir.

40. "Şüphesiz ayrım/hüküm günü," Yüce Allah'ın, öncekilerle sonrakiler ve ayrılığa düşmüş olan herkes arasında ayırdedici hükmünü vereceği gün olan Kıyamet günü **"onların hepsi"** yani bütün mahlukat **"için tayin edilmiş bir vakittir."** Allah, o günde hepsini bir araya getirecek, amelleriyle birlikte onların huzuruna toplayacak ve amellerinin karşılıklarını verecektir.

41. "O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz." Yakının yakınına, arkadaşın arkadaşına faydası olmayacağı gibi **"onlara yardım da edilmez."** Allah'ın azabına karşı kimse tarafından korunamazlar. Çünkü o gün hiçbir varlık, hiçbir şeye sahip olmayacaktır.

42. "Ancak Allah'ın merhamet ettikleri hariç." İşte onlar, Allah'ın rahmeti ile yücelecek ve faydalanacak, O'nun rahmetine mazhar olacak kimselerdir ki onlar, bu rahmete ulaşmanın yollarını izlemiş ve dünya hayatındayken bunun için çalışmışlardı.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِي فِي ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ
ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ
ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

43- Şüphesiz ki Zakkûm ağacı,

44- Günahkârların yiyeceğidir.

45- Erimiş maden gibidir; karınlarda kaynar;

46- Tıpkı kaynar suyun kaynaması gibi.

47- 'Tutun onu ve sürükleyerek götürün cehennemin ortasına!'

48- 'Sonra da başından aşağı o kaynar azap suyundan dökün!'

49- 'Tat bakalım. Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin!'

50- 'İşte bu, sizin (dünyadayken) **şüphe ettiğiniz** (azaptır)!'

43-44. Yüce Allah, Kıyamet gününü ve o günde kulları arasında ayırdedici hükmü vereceğini beyan ettikten sonra, onların iki gruba ayrılacaklarını, bir grubun cennette, bir grubun cehennem ateşinde olacağını belirtti. İkinci grup, küfür ve masiyetler işleyerek günahkâr olanlardır. Bunların yiyecekleri, ağaçların en kötüsü ve en fecisi olan **"Zakkûm ağacı"**dır.

45-50. Bu ağacın tadı ise **"erimiş maden gibidir."** Ya da oldukça kötü kokan, tadı da, kokusu da kötü ve son derece sıcak bir irin gibidir. **"Karınlarda kaynar, tıpkı kaynar suyun kaynaması gibi."**

Azap edilecek olana şöyle denilecektir: Haydi bu can yakıcı azabı ve bu vahim cezayı **"tat bakalım! Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin!"** Kendi kanaatine göre sen, Allah'ın azabına karşı kendini koruyacak güçlü bir kişi olduğunu zannediyordun. Allah nezdinde de değerli olduğunu ve sana hiçbir şekilde azap etmeyeceğini ileri sürüyordun. İşte bu gün, sen zillete düşürülen, tahkir edilen, son derece değersiz bir kişi olduğunu açıkça görüyorsun. **"İşte bu"** pek büyük olan bu azab, **"sizin** (dünyadayken) **şüphe ettiğiniz** (azaptır)." Ama artık sizin için son derece kesin bir bilgidir.

﴿ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ
مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾ ﴾

51- Takvâ sahipleri ise güvenli bir yerdedirler.

52- Cennetlerde ve pınarbaşlarında.

53- İnce ve kalın ipeklerden giyer, karşılıklı otururlar.

51-52. Bu buyruklarda günahları terk etmek ve itaatleri işlemek suretiyle Allah'ı gazaplandıran ve azaba sebep olan işlerden sakınan takvâ sahiplerinin mükâfatı dile getirilmektedir.

Allah'ın gazabı ve azabı, onlar hakkında söz konusu olmadığından Allah, onlardan razı olacak ve çok sayıdaki ağacın koyu gölgeleri içinde, pek çok meyveye, pınara, nimet ve mükâfata mazhar olacaklardır. Altlarından ırmaklar akacaktır. Onlar, bu ırmakları Naîm cennetlerinde akıtacaklardır.

Yüce Allah'ın, cennetleri Naîm'e (nimetlere) izafe etmesinin sebebi, bu cennetlerin ihtiva ettiği her şeyin her bakımdan mükemmel ve sevindirici şeyler oluşundan dolayıdır. Orada bunları gölgelendirecek, lezzetlerini olumsuz yönde etkileyecek hiçbir şey olmayacaktır.

53. Oradaki elbiseleri ise canlarının istediği şekilde ince ve kalın yeşil ipekten olacaktır. Üstelik onlar **"karşılıklı otururlar."** Kalpleri de, yüzleri de birbirine dönüktür. Tam bir rahat, huzur, karşılıklı sevgi, güzel muamele ve adaba riâyet onların özellikleridir.

﴿ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- İşte böyle. Hem Biz onları iri/güzel gözlü hurilerle evlendiririz.

54. "İşte böyle." Eksiksiz mükemmel nimetler ve mükemmel sevinçler...

"Hem Biz onları iri/güzel gözlü hurilerle evlendiririz." Yani güzellikleri dolayısıyla bakanların hayrete düştüğü, aklın adeta baştan gittiği, kemalleri dolayısıyla zihnin kendisini kaybettiği çok güzel hanımları onlara eş yaparız ki onların gözleri iri ve güzeldir.

﴿ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Onlar orada güven içinde her türlü meyveden isterler.

55. "Onlar orada"/cennette **"güven içinde her türlü meyveden isterler,"** onların bitmesinden yana güvende oldukları gibi zarar görmekten, kederlendirici

ve üzücü bir şeylerle karşılaşmaktan, oradan çıkarılmaktan ve ölmekten yana da güven içindedirler.

Hem dünyada ismen bilinen meyvelerden hem de dünyada eşi benzeri olmayan meyvelerden isterler. Hangi tür ve çeşit meyve isterlerse derhal, herhangi bir yorgunluk ve külfete katlanmaksızın huzurlarına getirilir. İşte her şeyden, özellikle de ölmekten yana güven içinde olacaklarından dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ۖ وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ ﴾

56- Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar. Allah, onları cehennem azabından da korumuştur.

57- Bu, Rabbinden bir lütuftur. İşte en büyük kurtuluş budur.

56. "**Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar.**" Orada kesinlikle ölüm yoktur. Eğer orada istisnâ edilecek türden bir ölüm bulunsaydı, dünyadaki ölüm olan ilk ölüm istisnâ edilmezdi. Böylelikle onlar, bütün sevdiklerini ve bütün istediklerini elde etmiş olacaklar. Zira "**Allah, onları cehennem azabından da korumuştur.**"

57. "**Bu, Rabbinden bir lütuftur.**" Bu kadar nimetin elde edilmesi ve azabın onlardan uzaklaştırılması, Allah'ın onlar üzerindeki lütuf ve keremindendir. Onların âhiret hayırlarına ulaşmalarını sağlayan, onları salih amellere muvaffak kılan ve amellerinin kendilerini ulaştırması söz konusu olmayan bunca nimeti onlara veren Yüce Allah'tır.

"**İşte en büyük kurtuluş budur.**" Allah'ın rızasına nail olmak, O'nun cennetine yerleşmek, O'nun azap ve gazabından yana da esenlikte bulunmaktan daha büyük bir kurtuluş olabilir mi?

﴿ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

58- Şüphesiz Biz, onu düşünüp öğüt alırlar diye senin dilinle indirip kolaylaştırdık.

59- O halde gözle! Çünkü onlar da gözlemektedirler.

58. "**Şüphesiz Biz onu**"/Kur'ân-ı Kerim'i "**düşünüp öğüt alırlar,**" kendilerine faydalı olacak şeyleri hatırlayıp onu işlerler, kendilerine zararlı olacak şeylerden de kaçınırlar "**diye**" dillerin kayıtsız şartsız olarak en fasihi ve en üstünü olan "**senin dilinle kolaylaştırdık.**" Böylelikle bu dil sayesinde hem lafzı kolaylaşmış, hem de manası kolaylaşmıştır.

59. "**O halde**" Rabbinin sana va'detmiş olduğu hayır ve zaferi "**gözle! Çünkü onlar da**" başlarına gelecek olan azabı "**gözlemektedirler.**"

İki gözleme/bekleme arasında ise büyük bir fark vardır. Allah Rasûlü ve ona uyanlar, dünya ve âhirette hayırlı şeyleri gözlerken, onların karşıtları dünya ve âhirette şerden başkasını gözlememektedirler.

Duhân sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun. Minnet duygularımız yalnız O'nadır.

سورة الجاثية

CÂSİYE SÛRESİ

-45-

45- CÂSİYE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 37 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾
وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ
رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ
بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ آيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ
ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾ مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitap, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- Şüphesiz göklerde ve yerde mü'minler için deliller vardır.

4- Sizin yaratılışınızda ve (yeryüzünde) yaydığı her bir canlıda da kesin inanç sahibi bir toplum için deliller vardır.

5- Gece ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten bir rızık indirip onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde ve rüzgârların estirilişinde de aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.

6- İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Biz, onları sana hak ile okuyoruz. Artık onlar, Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

7- Çok yalancı ve çok günahkâr olan her kişiye yazıklar olsun!

8- O, kendisine okunmakta olan Allah'ın âyetlerini işitir de sonra onları hiç işitmemiş gibi büyüklük taslayarak (küfründe) ısrar eder. Sen de ona can yakıcı bir azabı müjdele!

9- O, ayetlerimizden bir şey öğrendiğinde de onları alaya alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

10- Cehennem de önlerindedir. Ne kazandıklarının ne de Allah'ın dışında edindikleri dostların onlara bir faydası olacaktır. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

1-2. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in; tazim edilmesi, gereken itinanın gösterilmesi emrini ihtiva eden bir üslupla "**Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından**" indirildiğini bildirmektedir.

Yüce Allah, kemal sıfatları ve tek başına ihsan etmiş olduğu nimetler dolayısıyla yegane ilâh ve ma'bûddur. Kâmil izzet ve eksiksiz hikmet sahibidir.

3-5. Daha sonra Yüce Allah, sözünü ettiği göklerin ve yerin yaratılması, yeryüzüne yaydığı canlılar, bunlardaki menfaatler, topraklara ve kullarına hayat vermesi, gökten indirdiği su vb. gibi hem dış hem de iç dünyaya ait delil ve ibretlerden söz ederek bu hususu pekiştirmektedir. İşte bütün bunlar, bu Kur'ân-ı Azimin doğruluğuna, onun kapsadığı hikmet ve hükümlerin sağlıklı oluşuna apaçık belge ve delillerdir. Aynı zamanda bunlar, Yüce Allah'ın kemaline, öldükten sonra dirilişe ve kabirlerden kalkışa da delildirler.

6-10. Daha sonra Yüce Allah, bu âyetlerden yararlanıp yararlanmama açısından insanların iki kısma ayrıldığını bildirmektedir:

Bir kısım, bu âyetleri delil olarak görürler, bunlar vasıtasıyla tefekkür ederler ve onlardan faydalanırlar. Bunlarla yücelirler. Onlar Allah'a, meleklere, kitaplara ve âhiret gününe tam bir imanla inanan ve bunlar vasıtasıyla yakîn derecesinde inanca ulaşan kimselerdir. Böylelikle bunların akılları arınıp yücelmiş, bu âyetlerle bilgileri artmış, akılları ve ilimleri kemal derecesine yönelmiştir.

Bir kısım ise Allah'ın âyetlerini -kendisine karşı mazereti kesecek delil gerçekleşecek şekilde- işittikten sonra bu âyetlerden yüz çevirir ve onlara karşı büyüklük taslar, adeta onları işitmemiş gibi davranır. Çünkü bu âyetler, onun kalbini arındırmamış, temizlememiştir. Aksine bunlara karşı büyüklük tasladığından dolayı azgınlığı daha da artmıştır. O, Allah'ın âyetlerinden bir şey öğrenecek olursa onunla alay eder. İşte böylelerini Yüce Allah azapla tehdit etmektedir: "**Çok yalancı ve çok günahkâr olan her kişiye yazıklar olsun.**" Yani çok yalan söyleyen ve yaptıklarıyla pek günahkâr olan kişiye yazıklar olsun, vay onun haline!

Yine Yüce Allah, böylesi için çok acıklı ve can yakıcı bir azap olduğunu da haber vermektedir: "**Cehennem de önlerindedir**" ve orası, onların ileri derecedeki cezaları için yeterlidir. Üstelik "**Ne kazandıklarının**"/mallarının "**ne de**

Allah'ın dışında edindikleri" ve yardım isteyip umdukları "**dostlarının kendilerine bir faydası olacaktır.**" Bu dost ve yardımcıları, yardımına en çok muhtaç oldukları bir zamanda onları yardımsız bırakacaklardı.

Yüce Allah, Kur'ân'ın âyetlerini ve gözle görülen (kevnî) âyetleri beyan edip bunlara karşı insanların iki kısma ayrıldıklarını açıkladıktan sonra bu üstün hedefleri gösteren ve kapsayan Kur'ân-ı Kerim'den haber vermekte ve onun bir hidâyet olduğunu belirtmektedir:

﴿ هَٰذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ ﴾

11- İşte bu (Kur'ân), **bir hidâyettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince; onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır.**

11. "**İşte bu** (Kur'ân), **bir hidâyettir.**" Bu, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının vasfıdır. O, Yüce Allah'ı, mukaddes sıfatları ve hamdedilmeye layık fiilleriyle tanıtır. Peygamberlerini, peygamberlerin dostlarını, düşmanlarını ve bunların niteliklerini bildirir. Salih amelleri anlatır ve onlara çağırır. Kötü amelleri de açıklar ve onlardan vazgeçilmesini ister. Aynı şekilde amellerin karşılıklarına dair açıklamalar da yapar; dünyevî ve uhrevî karşılıklarını bildirir. İşte hidâyette olanlar, onunla doğru yolu bulur ve böylelikle kurtuluşa erip bahtiyar olurlar.

"**Rablerinin**" son derece zalimlik edenlerle azgınlıkları katmerli olanların dışında hiç kimsenin inkâra yeltenmediği "**âyetlerini inkâr edenlere gelince; onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır.**"

﴿ ۞ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Gemiler emriyle akıp gitsin, siz de O'nun lütfundan (rızkınızı) **arayasınız ve şükredesiniz diye denizi size amade kılan, Allah'tır.**

12. Yüce Allah, içinde gemilerin akıp gitmesi için denizi, -emriyle- amade kıldığını, bu yolla kullarına lütuf ve ihsanda bulunduğunu haber vermektedir.

Bu, çeşitli ticaret ve kazanç yollarıyla "**O'nun lütfundan** (rızkınızı) **arayasınız ve**" Yüce Allah'a "**şükredesiniz diye**"dir. Sizler, O'na şükredecek olursanız O, üzerinizdeki nimetlerini artırır. Üstelik şükrünüze karşı da size pek büyük mükâfatlar verir.

﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

13- O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden (bir lütuf olarak) **hizmetinize sunmuştur. Hiç şüphesiz bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.**

13. **"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden,"** lütuf ve ihsanından ötürü **"hizmetinize sunmuştur."** Bu, hizmete sunuş, göklerde ve yerde bulunan bütün cisimleri, bunlarda yaratılmış bulunan güneşi, ayı, gezegenleri, yıldızları, çeşitli hayvan ve canlıları, türlü ağaç ve mahsulleri, madenleri vb. gibi Âdemoğullarının maslahatları için hazırlanmış ve zorunlu ihtiyaçları için gerekli olan her şeyi kapsar.

Bütün bunlar, onların Yüce Allah'ın nimetine şükretmek için bütün gayretlerini ortaya koymalarını, âyetleri ve hikmetleri hakkında düşünerek, bunların inceliklerini kavramaya gayret etmelerini gerektirmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Hiç şüphesiz bunda düşünen bir toplum için deliller vardır."** buyurmaktadır.

Bunların hepsinin yaratılması, işlerinin idare edilmesi ve hizmete sunulmaları, Yüce Allah'ın meşietinin geçerliliğine ve kudretinin kemaline delildir. Bunlardaki muhkemlik/sağlamlık, harikulade sanat ve güzel yaratılış da Yüce Allah'ın hikmetinin ve ilminin kemaline delildir.

Bunların genişlikleri, azametleri ve çoklukları ise Yüce Allah'ın mülk ve saltanatının genişliğini göstermektedir. Bunlardaki özel haller, tercihler ve birbirine zıt varlıkların mevcudiyeti de O'nun, dilediğini yaptığına delildir. Bu varlıklardaki menfaatler, dinî ve dünyevî maslahatlar, rahmetinin genişliğine, ihsan ve bağışlarının kapsayıcılığına, lütfunun ve iyiliklerinin fevkalâde oluşuna delildir.

Bütün bunlar da O'nun bir ve tek olduğuna, yegane ilâh ve mabud olduğuna, O'ndan başkasına ibadet edilmemesi ve boyun bükülmemesi gerektiğine, sevginin de yalnız O'na yöneltilmesi gerektiğine, yine O'nun peygamberlerinin getirdiklerinin de doğru olduğuna delildir.

Bunlar, hiçbir şüphe ve tereddüt kabul etmeyen açık aklî delillerdir.

﴿ قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (١٤) مَنْ
عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ (١٥) ﴾

14- İman edenlere söyle de Allah'ın (azap) **günlerini beklemeyenlerin eziyetlerine aldırmasınlar. Çünkü Allah, her topluluğa kazanmakta olduklarının karşılığını verecektir.**

15- Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir. Sonra (hepiniz) **Rabbinize döndürüleceksiniz.**

14-15. Yüce Allah, mü'min kullarına güzel ahlâklı olmalarını, **"Allah'ın** (azap) **günlerini beklemeyenlerin,"** yani Allah'ın mükâfatını ummayan ve isyankârları karşı karşıya bırakacağı musibetlerden de korkmayan müşriklerin eziyetlerine sabretmelerini emretmektedir. Çünkü Yüce Allah, her topluluğa kazandıklarının karşılığını verecektir. Sizleri -ey mü'minler- Yüce Allah, imanınız, affedip bağışlamanız ve sabretmeniz dolayısıyla pek büyük bir mükâfatla mükâfatlandıracaktır.

Onların -eğer yalanlamalarını sürdürürlerse- başına gelecek olan çetin azap, rezil ve rüsvay oluş ise sizin başınıza gelmeyecektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."**

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى
الْعَالَمِينَ (١٦) ﴾

16- Andolsun Biz, İsrailoğullarına Kitabı, hükmü ve peygamberliği vermiş, onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık.

16. Yani Biz, İsrailoğullarına, başka insanlar hakkında söz konusu olmayan nimetler ihsan etmiştik. Onlara Kitabı, yani Tevrat'ı ve İncil'i, insanlar arasında hüküm ve idareyi ve kendisiyle diğer insanlardan ayrıcalıklı kılındıkları nübüvveti/peygamberliği verdik. Nitekim İbrahim *aleyhisselam*'ın soyundan gelen peygamberlerin büyük çoğunluğu İsrailoğullarındandır.

"Onları" yiyecek, içecek ve giyecek türünden, bir de üzerlerine men ve selvâyı indirmek suretiyle **"hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere,"** yani bu nimetlerle insanlara **"üstün kılmıştık."**

Genellik ifade eden **"alemlere"** lafzının kapsamından, bu ümmet (Muhammed ümmeti) müstesnâdır. Çünkü bu ümmet, bütün insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmettir. Ayrıca ifadelerin akışı/siyâk da maksadın, bu ümmetin dışındakiler olduğunu göstermektedir. Çünkü Yüce Allah, bize İsrailoğularına vermiş olduğu lütufları ve onları kendileriyle başkalarından ayrıcalıklı kılmış olduğu hususları anlatmaktadır.

Aynı şekilde İsrailoğullarının üstünlüğünü sağlayan Kitap, insanlar arasında hükmetme, nübüvvet vb. vasıfların tümü, bu ümmet için de söz konusudur. Ayrıca bu ümmet, fazladan pek çok fazilete/üstünlüğe de sahiptir. İsrailoğullarının şeriati de bu ümmetin şeriatinin sadece bir parçasıdır. Diğer taraftan bu Kitap (Kur'ân-ı Kerîm), kendisinden önceki diğer kitaplar üzerinde hakim konumundadır. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de bütün peygamberleri tasdik etmiştir.

﴿ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Onlara din hususunda apaçık deliller verdik. Onlar, ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki haset yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri hususlar hakkında Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

17. "Onlara"/İsrailoğullarına **"din hususunda"** Yüce Allah'ın kendilerine ulaştırdığı takdiri/emri gereğince hakkı batıldan ayıran **"apaçık deliller verdi."**

Bu apaçık deliller, Mûsâ *aleyhisselam* tarafından onlara gösterilen mucizelerdir. Bunlar, Yüce Allah'ın İsrailoğullarına ihsan ettiği nimetler olup bu durum, onların bu nimetlerin gereğini en mükemmel şekilde yerine getirmelerini ve Allah'ın kendilerine açıklamış olduğu hakkın etrafında birleşmelerini gerektirmekteydi. Ancak tam aksini yaptılar ve bunca nimete karşı gerekenin aksi davranışları gösterdiler.

Etrafında toplanmaları emrolundukları hususlarda ayrılığa düştüler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ancak kendilerine,"** ayrılığa düşmemeyi gerektiren **"ilim geldikten sonra aralarındaki haset yüzünden anlaşmazlığa düştüler."** Onları anlaşmazlığa iten, birbirlerine karşı duydukları kıskançlıkları ve haksızlıkları olmuştu.

"Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri hususlar hakkında Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir." Haklı ile haksızı ayıracak, hevâdan mı başka husustan dolayı mı ihtilâf/ayrılık çıktığını ortaya koyacaktır.

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Sonra Biz seni de dinde bir şeriat sahibi kıldık. O halde sen ona uy! Bilmeyenlerin hevâlarına uyma!

18. Yani Biz, sana, bütün hayırlara çağıran, her türlü kötülükten vazgeçmeyi emreden ve şer'î emrimizin bir tecellisi olan kâmil bir şeriat gönderdik. **"O halde sen ona uy!"** Çünkü ebedî mutluluk ve kurtuluş ona uymaya bağlıdır.

"Bilmeyenlerin hevâlarına uyma!" Hevâları ilme uymayan ve ilmin arkasından yürümeyen kimselerin arkasından gitme! Bunlar ise hevâ ve iradesi, Allah Rasûlünün şeriatine aykırı olan herkestir. İşte böylelerine uymak, bilmeyenlerin hevâlarına uymak demektir.

﴿ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴾

19- Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takvâ sahiplerinin dostudur.

19. "Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamazlar." Allah nezdinde bunların sana faydaları olmayacaktır. Dolayısıyla sen, onların hevâlarına uyacak olursan bil ki onlar, senin için bir fayda sağlayamayacak ve sana gelen bir kötülüğü de engelleyemeyecektir. Esasında senin onlara uyman ve onları dost edinmen de uygun değildir.

Çünkü onlar ve sen, birbirinizden çok farklısınız: **"Şüphesiz zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takvâ sahiplerinin dostudur."** Takvâları sebebiyle O'na itaat ederek amel işledikleri için O da kendilerini karanlıklardan aydınlığa çıkartır.

﴿ هَٰذَا بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- İşte bu (Kur'ân), **insanlar için basiret ve kesin inanan bir toplum için de hidâyet ve rahmettir.**

20. **"İşte bu"** Kur'ân-ı Kerîm ve Zikr-i Hakîm (sonsuz hikmetler ihtivâ eden sapasağlam öğüt) **"insanlar için basiret,"** bütün hususlarda insanların basiretlerini açan ve kendisi vasıtasıyla mü'minlerin faydalar sağladığı **"ve kesin inanan bir toplum için de hidâyet ve rahmettir."**

Onun vasıtasıyla dinin aslî/itikadî ve fer'î/şer'î hükümleri hususunda dosdoğru yola hidâyet bulurlar. Onunla hayra ulaşırlar, sevince gark olurlar. Dünya ve âhirette bahtiyar olurlar. İşte rahmet budur.

Onun vasıtasıyla ruhları saflaşır, akılları daha da aydınlanır. İman ve yakînleri artar. Batıl üzerinde ısrar ve inat eden kimselere karşı da onun vasıtasıyla delil ortaya konulmuş olur.

﴿ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip salih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı, hayatları ile ölümlerinin eşit olacağını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

21. **"Kötülük"** ve pek çok günah **"işleyenler,"** Rablerinin haklarını yerine getirmeyip kusurlu davrananlar **"kendilerini iman edip,"** yani Rablerinin haklarını yerine getirmek, O'nu gazaplandıran şeylerden uzak kalmak ve sürekli O'nun rızasını kendi nefislerinin arzularına tercih etmek suretiyle **"salih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı... mı sandılar?"**

Yani bunlar, dünya ve âhirette eşit olacaklarını mı zannediyorlar? Onların zannı ne kadar kötü, kanaatleri ne kadar yersiz, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

Çünkü onların hükümleri, hakimler hakimi ve adiller adilinin hükmüne aykırıdır. Sağlıklı akıllar ve dosdoğru fıtratlarla çelişmektedir. İlâhî kitapların bildirdikleri ve peygamberlerin haber verdikleriyle taban tabana zıttır.

Aksine gerçek kesin hüküm şudur: Salih amel işleyen mü'minler için dünya ve âhirette zafer, kurtuluş, mutluluk ve mükâfat vardır. Herkese ihsanı oranında bu mükâfat verilecektir. Kötülük işleyenler ise dünya ve âhirette ilâhî gazaba, zillete, azaba ve bedbahtlığa duçar olacaklardır.

﴿ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

22- Halbuki Allah, gökleri ve yeri hak (bir amaç) ile ve herkese kazandığının karşılığı hiçbir zulme uğratılmadan verilsin diye yaratmıştır.

22. Yani Yüce Allah, gökleri ve yeri hikmetle, hiçbir hususta ortak koşulmaksızın sadece Zatına ibadet edilsin diye yaratmıştır.

Bundan sonra Zatına ibadet etmelerini emrettiği, üzerlerine açık ve gizli nimetlerini ihsan ettiği kimseleri, Allah'a şükrettiler ve emrolunduklarını yerine getirdiler mi, yoksa küfür ve nankörlüğe saparak cezayı hak ettiler mi, diye hesaba çekip karşılıklarını verecektir.

﴿ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Hevâsını kendine ilâh edinen, Allah'ın, (katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağına ve kalbine mühür vurduğu ve gözü üzerine de bir perde çektiği kimse hakkında ne dersin? Ona Allah'tan başka kim hidâyet verebilir? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

23. **"Hevâsını kendine ilâh edinen,"** arzu ettiğini -Allah ister razı olsun, ister gazaplansın- yapan, **"Allah'ın, (katındaki) bir bilgiye göre,"** hidâyete layık olmadığını, bundan dolayı da arınıp temizlenmeyeceğini bildiği için **"saptırdığı, kulağına"** kendisine faydalı olacak şeyleri işitmeyecek şekilde **"ve kalbine"** hayrı anlayamayacak şekilde **"mühür vurduğu ve gözü üzerine de"** hakkı görmesini engelleyecek **"bir perde çektiği"** sapık **"kimse hakkında ne dersin?"**

"Ona Allah'tan başka kim hidâyet verebilir?" Allah hidâyetin kapılarını onun yüzüne kapatmış ve azgınlığın kapılarını da önünde açmışken kimse ona hidâyet veremez. Ancak bununla Allah ona zulmetmiş olmaz. Aksine kendisine zulmeden, Allah'ın kendisine gelecek olan rahmetinin engellenmesine sebep olan yine kendisidir.

"Hâlâ" size fayda verecek olan şeyleri düşünüp izlemek, size zarar verecek şeyleri bilip onlardan sakınmak suretiyle **"düşünüp öğüt almayacak mısınız?"**

﴿ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴾

24- 'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) **ölürüz ve** (kimimiz de) **yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.' dediler. Halbuki onların bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.**

24. Öldükten sonra dirilişi inkâr edenler, **"'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir.** (Kimimiz) **ölürüz** ve (kimimiz de) **yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.' dediler."** Bunlar sadece (tabiat) kanunlarından ibarettir. Gece ve gündüzün değişip durmasının, geçip gitmesinin bir sonucudur. Bazı insanlar ölür, bazı insanlar yaşar. Ölen Allah'a dönüyor değildir, amelinin karşılığını da görmeyecektir.

Onların söyledikleri bu sözler, bilgisizce söylenen sözlerdir. Çünkü **"onlar sadece zanda bulunuyorlar."** Bu bakımdan öldükten sonra Allah'ın huzuruna dönmeyi inkâr etmişler, herhangi bir delil veya belge olmaksızın doğru sözlü peygamberlerin yalan söylediklerini ileri sürmüşlerdir.

Ama onların söyledikleri zandan ibarettir ve bazı şeyleri uzak bir ihtimal olarak görmektir. Hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

25- Onlara âyetlerimiz apaçık deliller halinde okunduğunda ileri sürdükleri tek delil, 'Eğer doğru söylüyorsanız, haydi babalarımızı getirin (de görelim).**' demekten ibarettir.**

25. Bu, onların Allah'a karşı küstahlıklarıdır. Çünkü onlar, böyle bir teklifte bulunmuş ve Yüce Allah'ın peygamberlerinin doğru söylemelerinin, ölmüş atalarını geri getirmelerine bağlı olduğunu iddia etmişlerdir.

Ancak peygamberler onlara her âyeti/mucizeyi getirecek olsalar dahi, yine de -peygamberler onların dediklerine uymadıkça- onlara iman etmezler.

Onlar, bu söylediklerinde de yalancıdırlar. Onların asıl maksatları hakkın açıklık kazanması değil, peygamberlerin çağrısını reddetmektir.

﴿ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

26- De ki: 'Sizi Allah yaşatır, sonra da öldürür. Sonra da O, kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan Kıyamet gününde sizi bir araya toplayacaktır. Fakat insanların çoğu (bunu) **bilmezler.'**

26. Çünkü âhiret gününe dair bilgi kalplerinde yer etmiş olsaydı, o gün için birtakım amel işler ve gerekli hazırlıkları yaparlardı.

﴿ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün bâtıl peşinde gidenler hüsrana uğrayacaklardır.

27. Yüce Allah, mülkünün genişliğini, bütün zamanlarda tek başına tasarruf ve idarenin Zatında bulunduğunu haber vermekte ve **"Kıyametin kopacağı gün,"** Mahşer yerinde bütün mahlukatın toplanıp bir araya geleceğini, hakkı çürütmek için batılı ortaya koyan batıl yolcularının hüsrana uğradıklarının görüleceğini bildirmektedir.

Onların amelleri batıldır. Çünkü amelleri batıla yöneliktir. Kıyamet gününde de batıl oldukları ortaya çıkacaktır. O günde gerçekler açıklanacak ve bu batıllar onları terk edip uzaklaşacaktır. Mükâfatı kaçırmış olacaklar, buna karşılık can yakıcı azaba mahkûm edileceklerdir.

Daha sonra Yüce Allah, insanlar gereği gibi kaçınarak tedbirlerini alsınlar ve abidler de onun için hazırlansınlar diye Kıyamet gününün şiddet ve dehşetini şöyle açıklamaktadır:

﴿ وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

28- (O gün) **her ümmeti diz çökmüş halde görürsün. Her ümmet, kitabına/amel defterine çağrılır** (ve onlara şöyle denir): **'Bugün sizlere, yaptıklarınızın karşılığı verilecektir.'**

29- 'İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır. Zira Biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk.'

28. Ey o günü görecek olan kişi! Sen **"her ümmeti"** korkudan ve dehşetten, mutlak egemen ve Rahman olan Allah'ın hükmünü bekleyerek **"diz çökmüş bir halde görürsün. Her ümmet, kitabına,"** Allah tarafından kendilerine gönderilen peygamberlerinin şeriatına **"çağrılacak."** Bu şeriati yerine getirmişlerse mükâfat görecek ve kurtulacaklar, gereğine uymamışlarsa hüsranla karşılaşacaklardır.

"Bugün sizlere, yaptıklarınızın karşılığı verilecektir." Mûsâ ümmeti Mûsâ şeriatına çağırılacaklar. İsa ümmeti de, Muhammed ümmeti de diğerleri de aynı şekilde olacaktır. Her ümmet, vaktiyle yükümlü kılındığı şeriate çağrılacaktır. Kitabın anlamıyla ilgili ihtimallerden biri budur ve bu mana, özü itibarıyla doğrudur. Bunda herhangi bir şüphe yoktur.

Diğer taraftan Yüce Allah'ın, **"Her ümmet, kitabına çağrılır."** buyruğunun, "Onlar amellerinin yazılı olduğu kitaba ve bu kitaplarda yazılı bulunan hayırla şerre çağrılacaklardır." anlamına gelme ihtimali de vardır. Buna göre herkes, bizzat yaptıklarının karşılığını görecektir. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir."** (el-Casiye, 15/45)

Âyet-i kerimede iki anlamın bir arada kastedilmiş olması da muhtemeldir. Buna da bir sonraki ayet delildir:

29. **"İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır."** Yani Bizim size indirmiş olduğumuz bu Kitap, size adaletin ta kendisi olan hak ile hüküm vermektedir.

"Zira Biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk." Bu da amel defterleriyle ilgilidir. Bundan sonra Yüce Allah'ın her iki kesime yapacakları şöyle bildirilmektedir:

﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ
اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- İman edip salih ameller işleyenlere gelince; Rableri onları rahmetine alacaktır. İşte apaçık kurtuluş da budur.

31- Kâfir olanlara gelince (onlara şöyle denecek): **'Âyetlerim sizlere okunmuyor muydu? Siz de büyüklük taslayıp günahkâr kimseler olmamış mıydınız?'**

32- 'Allah'ın vaadi haktır ve Kıyamet hakkında şüphe yoktur.' denildiğinde de siz şöyle derdiniz: 'Kıyamet nedir biz bilmeyiz. Bizim (onun vukuu hakkındaki bilgimiz) **sadece tahminden ibarettir, yoksa kesin bir bilgiye sahip değiliz.'**

30. **"İman edip salih ameller işleyenlere,"** sahih bir imana sahip olup imanlarını da farz ve müstehab kabilinden salih amellerle tasdik edenlere **"gelince; Rableri onları rahmetine alacaktır."** Bu rahmet yeri ise cennet, bu cennetteki ebedî nimetler ve her türlü kötülükten uzak yaşayıştır.

"İşte apaçık kurtuluş," kâr, kazanç ve başarı **"budur."** Kul, bu kurtuluşa nail olunca, her türlü hayrı elde etmiş ve her türlü kötülük de ondan uzaklaşmış olur.

31. Allah'ı inkâr edip **"kâfir olanlara gelince"** onlara azarlayıcı bir üslupla şöyle denilecektir: **"Âyetlerim sizlere okunmuyor muydu?"** Bu âyetler sizlere, iyiliğinize olan hayırlı şeyleri göstermiş, zararınıza olacak şeyleri yasaklamıştı. Eğer onları kabul etme ve gereklerince hareket etme tevfikine mazhar olmuş olsaydınız bu, size verilen en büyük nimet olurdu.Ama **"siz"** o âyetlere karşı **"büyüklük taslayıp"** onlardan yüz çevirerek ve onları inkâr ederek **"günahkâr kimseler olmamış mıydınız?"** Böylelikle sizler en büyük cinâyeti, en ağır suçu işlemiş oldunuz. İşte bugün de yaptığınızın cezasını çekeceksiniz.

32. Yüce Allah, onları şöyle de azarlayacaktır: **"'Allah'ın vaadi haktır ve Kıyamet hakkında şüphe yoktur.' denildiğinde de siz"** bunları inkâr ederek **"şöyle derdiniz: Kıyamet nedir biz bilmeyiz. Bizim** (onun vukuu hakkındaki bilgimiz) **sadece tahminden ibarettir, yoksa kesin bir bilgiye sahip değiliz."**

Bu, onların dünyadayken öldükten sonra dirilişler hakkındaki tutumlarıdır. Onlar onu inkâr etmiş ve öldükten sonra diriliş haberini getirenlerin sözlerini reddetmişlerdi.

﴿ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Onlara işledikleri çirkin ameller, apaçık görünmüş ve alay ettikleri (azap) **da kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.**

33. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kıyamet gününde **"onlara, işledikleri çirkin ameller,"** amellerinin cezaları **"apaçık görülmüş ve alay ettikleri** (azap) **da kendilerini çepeçevre kuşatmıştır."** Dünyadayken gerçekleşeceğini bildiren Peygamber'i de alaya aldıkları azap başlarına gelmiştir.

﴿ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

34- (Yine onlara) **denecek ki: 'Siz bugüne kavuşacağınızı nasıl unuttuysanız Biz de bugün sizi** (cehennemde) **unutacağız. Yeriniz ateştir. Size yardım edecek hiç kimse de yoktur.'**

35- **'Bunun sebebi ise Allah'ın âyetlerini alay konusu edinmiş olmanız ve dünya hayatının da sizi aldatmış olmasıdır.' Artık bugün onlar, oradan çıkarılmayacaktır ve onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir.**

34. "(Yine onlara) **denecek ki: Siz bugüne kavuşacağınızı nasıl unuttuysanız Biz de bugün sizi** (cehennemde) **unutacağız.**" Azap içinde terk edeceğiz. Zira amellere verilecek karşılık, amelin türünden olur.

"**Yeriniz ateştir.**" Sizin kalacağınız yer, dönüp varacağınız yer burasıdır.

"**Size**" Allah'ın azabından kurtarmak üzere "**yardım edecek**" ve O'nun azabını sizden uzaklaştıracak "**hiç kimse de yoktur.**"

35. "**Bunun,**" başınıza gelen bu azabın "**sebebi ise Allah'ın âyetlerini**" onlar gayretle çalışıp çabalamayı, sevinçle, müjdeyle ve neşeyle karşılanmayı gerektirdiği halde "**alay konusu edinmiş olmanız ve dünya hayatının,**" süsüyle, lezzet ve arzularıyla "**sizi aldatmış olmasıdır.**"

Siz, bu hayatla yetindiniz, tatmin oldunuz. Onun için çalıştınız, ebedî kalıcı yurt olan âhiret için amelde bulunmayı terk ettiniz.

"**Artık bugün onlar, oradan çıkarılmayacaktır ve onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir.**" Onlara hiçbir şekilde mühlet verilmez, salih amel işlesinler diye de dünyaya geri de döndürülmezler.

﴿ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- **Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.**

37- **Büyüklük ve azamet, göklerde de, yerde de yalnız O'nundur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.**

36. "**Hamd,**" Zatının celaline, saltanatının azametine yakıştığı şekilde "**göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.**" Bütün mahlukat üzerindeki rububiyeti dolayısıyla O'na hamdolsun. Çünkü onları yaratmış, onları görüp gözetmiş, onlara gizli ve açık nimetlerini ihsan etmiştir.

37. "**Büyüklük ve azamet, göklerde de, yerde de yalnız O'nundur.**" Celal, azamet, şan ve şeref O'na mahsustur.

Hamd, Yüce Allah'a, kemal sıfatlarıyla övgülerde bulunmak, O'na muhabbet ve ikramı ifade etmek anlamlarını ihtiva eder. **Kibriyâ** (büyüklük) ise azamet ve celalini ihtiva eder. İbadet de iki esas üzere kurulmuştur: Allah'ı sevmek ve O'nun huzurunda zilletle boyun eğmek. Bunlar da hem Yüce Allah'ın hamdedilmesini gerektiren şeyleri hem de O'nun celâl ve kibriyâsını bilmekten kaynaklanırlar.

"**O Azîz'dir,**" Her şeyi emrine boyun eğdirendir.

"**Hakîm'dir,**" Her şeyi yerli yerine koyandır. O, hangi hükmü teşrî etmişse mutlaka bir hikmet ve maslahat dolayısıyla teşrî etmiştir. O, neyi yaratmışsa mutlaka bir fayda ve bir menfaat için yaratmıştır.

el-Câsiye sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur. Minnet duygularımız O'nadır. Lütuf O'ndandır.

سورة الأحقاف

AHKÂF SÛRESİ

-46-

46- AHKÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 35 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu Kitap, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

1-2. Bu buyruğunda Yüce Allah, azîz Kitabını övmekte ve onu ta'zim etmektedir. Bu sayede kullara, Kitabın nuruyla hidâyet bulma, âyetleri üzerinde iyice düşünme ve derinliklerindeki hazineleri çıkarma yolu gösterilmektedir.

﴿ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا
مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ ﴾

3- **Biz; gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak** (bir amaç) **ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler ise uyarıldıkları hususlardan yüz çevirmektedirler.**

3. Yüce Allah, emir ve yasaklarını ihtiva eden Kitabını indirdiğini açıkladıktan sonra gökleri ve yeri yarattığından söz etmekte ve böylelikle yaratma ve emretme özelliklerinin kendisinde toplandığını dile getirmektedir. Nitekim şöyle de buyurmaktadır: **"Dikkat edin, yaratmak da yalnız O'nun işidir, emretmek de."** (el-A'râf, 7/54) **"Allah yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratandır. Emir(ler) i bunlar arasında iner, durur."** (et-Talâk, 65/12); **"O, kendi emriyle kullarından dilediği kimseler üzerine vahiyle, melekleri, şöyle diyerek uyarmaları için indirir: 'Benden başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur. Benden korkun.' O, gökleri hak** (bir amaç) **ile yaratmıştır."** (en-Nahl, 16/2-3)

Mükellefleri, onların barındıkları yerleri yaratan, göklerle yerde bulunan her şeyi onlara amade kılan Yüce Allah'tır. Daha sonra O, insanlara peygamberlerini göndermiş, onlara kitaplarını indirmiş, emir ve yasaklar koymuş, onlara bu

dünya yurdunun bir amel yeri, amelde bulunanlar için bir geçiş yurdu olduğunu, kalınacak ve başka bir yere gitmemek üzere barınabilecekleri bir yurt olmadığını bildirmiştir. Onlar bu yurtlarından yakında ebedî kalacakları yurda, sonsuz hayatın vatanına doğru yola koyulacaklardır. Orada bu dünyadaki iyi amellerinin mükâfatlarını mükemmel ve eksiksiz olarak göreceklerdir. Yüce Allah, bu ebedî yurdun varlığına dair delilleri ortaya koymuş, kullara dünyada mükafat ve cezanın bir örneğini -sevilen şeyleri talep etmede ve korkulan şeylerden kaçmada daha bir etkili olması için- tattırmıştır.

Bundan dolayı burada, **"Biz; gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak** (bir amaç) **ile... yarattık."** buyurmaktadır. Yani onların yaratılışı abes ve boş yere değildir. Aksine kulların bunları yaratanın azametini bilmeleri, O'nun kemaline bunları delil olarak görmeleri için yaratmıştır. Bunlar Yaratanın, kulları; ölümlerinden sonra amellerinin karşılığını vermek üzere tekrar var etmeye gücünün yettiğini ve onların yaratılışlarının **"belirli bir süre"**ye kadar söz konusu olduğunu bilmeleri için yaratmıştır.

Sözü mutlak doğru olan Allah, bu gerçeği bildirip buna dair delilleri ortaya koyarak yolu aydınlattıktan sonra insanlardan bir kesimin, -buna rağmen- haktan yüz çevirmekten başka bir şeye yanaşmadıklarını, peygamberlerinin yollarından yan çizmekten başka bir tavır takınmadıklarını bildirmek üzere **"İnkâr edenler ise uyarıldıkları hususlardan yüz çevirmektedirler."** buyurmaktadır.

İman edenler ise işin gerçek mahiyetini bildikleri için Rablerinin tavsiyelerini kabul etmiş; bu tavsiyeleri gönül hoşluğu ve teslimiyetle karşılamışlar, bunları tazim ederek bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Bu sayede her türlü hayra nâil olmuş ve her türlü kötülükten uzak kalabilmişlerdir.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱئْتُونِى
بِكِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَآ أَوْ أَثَٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤﴾ ﴾

4- De ki: 'Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardıklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var? Eğer doğru söylüyorsanız,** (iddialarınızı desteklemek üzere) **bana bu** (Kur'ân'dan) **önce** (indirilmiş) **bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı getirin** (de görelim)!'

4. Yani Allah'a; herhangi bir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, ölümden sonra diriltemeyen birtakım put ve heykelleri ortak koşan şu müşriklere; putlarının âcizliklerini ve ibadet namına hiçbir şeyi hak etmediklerini açıkça anlatmak üzere **"de ki: Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardıklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün** (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var?"** Onlar, gökteki ve yerdeki varlıklardan herhangi birini yaratmışlar mıdır? Dağları yaratmış, nehirleri akıtmış, bir canlıya hayat vermiş, ağaçları bitirmişler midir? Herhangi bir varlığın yaratılmasında (Allah'a) herhangi bir yardımları olmuş mudur?

Başkalarının söyleyecekleri bir tarafa, bizzat kendi ikrarlarıyla dahi böyle bir şeyin olmadığı ortadadır.

İşte bu, Allah'tan başka bütün varlıklara ibadetin batıl olduğuna kesin ve aklî bir delildir.

Daha sonra Allah, bu batıl iddiaya naklî bir delilin de olmadığını belirtmektedir: **"Eğer doğru söylüyorsanız,** (iddialarınızı desteklemek üzere) **bana bu** (Kur'ân'dan) **önce** (indirilmiş)" şirke çağıran **"bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı,"** peygamberlerden miras alınmış ve şirki emreden bir bilgi **"getirin."** Onların herhangi bir peygamberden buna dair bir delil getirmekten yana aciz oldukları ise bilinen bir husustur.

Zira bizler kesinlikle biliyor ve inanıyoruz ki bütün peygamberler, Rablerini tevhid etmeye davet etmiş ve O'na ortak koşmayı yasaklamışlardır. Bu ise onlardan nakledilegelen en büyük ilimdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz her ümmet arasında, 'Allah'a ibadet edin ve tâğûttan kaçının.' diyen bir peygamber göndermişizdir."** (en-Nahl, 16/36)

Her peygamber, kavmine, **"Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâhınız yoktur."** (el-Mü'minûn, 23/32) diye tebliğde bulunmuştur.

Böylelikle müşriklerin şirkleri adına mücadele verip tartışmalarında, herhangi bir belge ya da delile dayalı olmadıkları, yalnızca zanlardan hareket ettikleri ve görüşlerinin dayanaksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Onların bu kanaatlerinin çürüklüğünü anlayabilmek için bir yandan onların hallerini gözden geçirmemiz, ilim ve amellerini incelememiz, diğer yandan da kendilerine ibadet uğrunda ömürlerini harcadıkları varlıkların durumuna bir göz atmamız yeterli olacaktır: Acaba bu varlıkların kendilerine dünyada ya da

âhirette herhangi bir faydaları var mıdır? İşte bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾ ﴾

5- **Allah'ın dışında kendisine Kıyamete kadar cevap veremeyecek olan** ve (hatta) **kendilerine yapılan dualardan habersiz olan kimselere dua edenden daha sapık kim olabilir?**

6- **İnsanlar haşredilip toplandıklarında onlar, kendilerine** (ibadet edenlere) **düşman kesilirler ve onların ibadetlerini inkâr ederler.**

5-6. "Allah'ın dışında kendisine Kıyamete kadar cevap veremeyecek," yani dünyada kaldığı sürece bundan kendisine zerre ağırlığı dahi bir fayda sağlayamayacak **"olan ve** (hatta) **kendilerine yapılan dualardan habersiz olan,"** onların hiçbir duasını işitemeyen, hiçbir seslenişine karşılık veremeyen **"kimselere dua edenden daha sapık kim olabilir?"** Üstelik bu, onların dünyadaki halleridir. Kıyamet gününde ise onların ibadet ettikleri varlıklar, onların ortak koşmalarını red ve inkâr edeceklerdir. İnsanlar mahşer meydanına toplandıklarında onlara düşman kesileceklerdir. O sırada biri diğerine lanet okur, biri diğerinden uzak olduğunu ileri sürer.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ ﴾

7- **Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğunda kâfir olanlar, kendilerine gelmiş olan hakka, 'Bu, apaçık bir büyüdür.' dediler.**

7. "Âyetlerimiz onlara," inkarcılara hiçbir kimsenin şüphe etmesi söz konusu olmayacak, gerçekliklerinde ve hakikati dile getirişlerinde en ufak bir tereddüt bulunmayacak şekilde **"apaçık deliller halinde okunduğunda kâfir olanlar"** onlardan istifade etmezler. Ancak aleyhlerinde delil sabit olmuş olur. Onlar iftira ve yalancılıklarından ötürü **"kendilerine gelmiş olan hakka, 'Bu, apaçık bir büyüdür.' dediler."** Yani "Bunun büyü olduğu şüphesizdir." dediler. Bu ise gerçekleri tersyüz etmektir. Buna ancak kıt akıllı kimseler kanar. Yoksa Allah Rasûlünün getirdiği hak ile büyü arasında gök ile yer arasındakinden daha fazla fark olduğu ortadadır. En yüce gök cisminden daha yüksek, ışığı ve nuruyla güneşten daha aydınlık olan, iç ve dış dünyadaki delillerin desteklediği, basiret ve sağlam akıl sahiplerinin ikrar ve kabul ettiği hak, ancak sapık, zalim, nefsi ve ameli murdar kişilerin ortaya koydukları batılın ta kendisi olan sihirle nasıl kıyaslanabilir? Sihir, ancak böylelerine yakışır. Kur'ân hakkında böyle bir iddia ise gerçeğin tersyüz edilmesinden başka bir şey değildir?

﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ ﴾

8- **Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu ben uydurmuşsam siz, Allah**(ın azabın)**a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız. O, sizin** (Kur'ân hakkında) **daldığınız** (iftiraları) **pek iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.'**

8. "Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar?" Yani Muhammed, bu Kur'ân'ı kendiliğinden uydurdu. Bu Kur'ân Allah'tan gelmemiştir. Sen de onlara **"de ki: Eğer onu ben uydurmuşsam"** Allah'ın bana gücü yeter ve sizin bu konuda neler söylediğinizi bilmektedir. O halde sizin iddia ettiğiniz gibi ben O'na iftira ediyorsam niye bundan dolayı beni cezalandırmıyor?

"Siz, Allah(ın azabın)**a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız."** Allah, bana bir kötülük ya da bir iyilik yapmak istese siz buna engel olamazsınız. **"Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter."** Eğer ben, O'na iftira eden biri olsaydım, beni azabıyla yakalar, herkesin göreceği bir cezaya çarptırırdı. Çünkü böyle bir iftirada bulunsaydım, iftiraların en büyüğünü yapmış olurdum.

Daha sonra hakka karşı inatla direnmelerine ve ona düşmanlık etmelerine rağmen onları tevbe etmeye çağırarak şöyle buyurmaktadır:

"O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Yani O'na tevbe edin ve bu yaptıklarınıza bir son verin ki günahlarınızı bağışlasın, size merhamet etsin, hayra erişme başarısını ihsan etsin ve sizi pek büyük çapta mükâfatlandırsın.

﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ ﴾

9- De ki: 'Ben, peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Zira ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım.'

9. **"De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim."** İnsanlara gelmiş ilk rasûl ben değilim ki! Ne diye benim risaletimi garip karşılıyor ve davetimi inkâr ediyorsunuz? Benden önce benim çağrıma uygun davette bulunmuş pek çok nebi ve rasûl gelmişti. O halde benim peygamber oluşumu niye yadırgıyorsunuz?

"Bana ve size ne yapılacağını bilmem." Ben ancak bir insanım, elimden hiçbir şey gelmez. Benim de, sizin de üzerinizde tasarruf sahibi olan, benim de mutlak hakimim, sizin de mutlak hakiminiz olan Yüce Allah'tır.

"Ben, ancak bana vahyolunana uyarım." Kendiliğimden hiçbir şey getirmem, uydurmam. **"Zira ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım."** Eğer benim risaletimi tasdik eder, davetimi kabul edersiniz, işte bu, sizin dünya ve âhirette en büyük payınız olur. Eğer reddederseniz, hesabınızı görecek olan Allah'tır. Ben sizi uyarmış bulunuyorum. Uyaran kimse de mazeret kapısını kapatmış olur.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِۦ فَـَٔامَنَ
وَٱسْتَكْبَرْتُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- De ki: 'Söyleyin bana! Eğer o (Kur'ân), **Allah tarafından gelmiş de siz onu inkâr etmişseniz ve İsrailoğullarından bir şahit onun bir benzerine şahitlik ve iman etmiş de siz büyüklük taslamışsanız** (o zaman sizden daha sapık kim olabilir)? **Gerçek şu ki Allah, zalim toplumu hidâyete erdirmez."**

10. **Yani bana söyleyin:** Şâyet bu Kur'ân, Allah tarafından gönderilmişse, kitap ehlinden olup sahip oldukları hak bilgi sayesinde bu Kitabın hak olduğunu bilen ve ilâhî tevfike mazhar olan kimseler de doğruluğuna tanıklık ederek ona iman etmiş ve onunla hidâyet bulmuşlarsa, bunun bir sonucu olarak peygamberlerin haberleriyle onların şerefli izleyicileri arasında bu hususta tam bir mutabakat ortaya çıkmışsa; siz de -ey ahmaklar ve cahiller!- buna rağmen büyüklük taslamışsanız bu yaptığınız en büyük zulüm ve en ileri küfür olmaz mı?

"Gerçek şu ki Allah, zalim toplumu hidâyete erdirmez." Hakkı iyice görme imkânı bulduktan sonra, hakka karşı büyüklenmek de zulmün bir çeşididir.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ ۚ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا۟ بِهِۦ فَسَيَقُولُونَ
هَٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا
لِّيُنذِرَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ ﴾

11- Kafirler, iman edenler hakkında şöyle dediler: 'Eğer o (İslam) **hayırlı bir şey olsaydı, onlar onu kabulde bizi geçemezlerdi.' Onunla hidâyet bulamadıkları için de 'Bu** (Kur'ân), **eskiden kalma bir yalandır.' diyeceklerdir.**

12- Onun öncesinde ise Musâ'nın bir rehber ve rahmet olan Kitabı vardır. Bu (Kur'ân) **ise zulmedenleri uyarmak ve ihsan sahiplerine de müjde olmak üzere Arap dili ile indirilmiş,** (geçmiş kitapları) **tasdik eden bir kitaptır.**

11. Yani, hakkı inkâr edenler, ona karşı inatlaşanlar ve hak daveti reddedenler **"şöyle dediler: 'Eğer o** (İslam) **hayırlı bir şey olsaydı, onlar onu kabulde bizi geçemezlerdi."** Yani mü'minler bizden önce ona ulaşamazlardı. Ona ilk ulaşanlar, ilk kavuşanlar biz olurduk. Bu ise sadece bir aldatmacadır; bir kelime oyunudur.

İnkarcıların hakka iman edenlerden önce erişmelerinin hakkın doğruluğuna alâmet olduğunu gösteren delil nerede? Yalanlayıcılar ruhen daha temiz, akılen daha mükemmel midirler? Yoksa hidâyet onların elinde midir?

Fakat onlar, söyledikleri bu sözlerle -güya- kendilerini teselli etmektedirler. Tıpkı bir şeyi ele geçiremediği için o şeyi yermeye koyulan gibi (Kedi ulaşamadığı ete murdar dermiş misali). Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onunla hidâyet bulamadıkları için de 'Bu (Kur'ân), **eskiden kalma bir yalandır.' diyeceklerdir."** Yani onlar, Kur'ân ile hidâyet bulamayınca, en büyük bağıştan ve ilâhî armağandan mahrum kalınca bu sefer "O, yalandır" diyerek ona dil uzattılar. Halbuki o, kendisinde şüphe bulunmayan, en ufak bir tereddüdün dahi söz konusu olamayacağı mutlak haktır.

12. O, semâvî kitaplara, özellikle de bunlar arasında Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en mükemmelleri ve faziletlileri olan Tevrat'a mutabık bir kitaptır. Allah onu Mûsâ'ya **"bir rehber ve rahmet"** olarak indirmiştir. Yani İsrailoğulları bu Kita-

ba uyuyor, onunla hidâyet buluyor ve onun sayesinde dünya ve âhiret hayırlarına nail oluyorlardı.

"Bu" Kur'ân **"ise"** küfür, fasıklık ve isyan ile -zulümlerini sürdürmeleri halinde- kendilerini pek ağır azaba uğratacak olan **"zulmedenleri uyarmak,"** yaratıcılarına ibadetlerinde ve yaratılmışlara faydalı olma konusunda **"ihsan sahiplerine,"** dünya ve âhirette pek büyük mükâfatları haber veren, sakındırdığı amelleri de, ecirlerini müjdelediği amelleri de bildiren bir **"müjde olmak üzere"** öğrenilmesi ve düşünüp öğüt alınması kolay olsun diye Allah tarafından **"Arap dili ile indirilmiş,"** önceki kitapları **"tasdik eden,"** doğruluklarına tanıklık eden ve onlara uygun olarak onları doğrulayan **"bir kitaptır."**

﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır.' diyen, sonra da dosdoğru olanlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

13. Yani, Rablerini bilip tanıyan, vahdaniyetine tanıklık eden, O'na itaatten ayrılmayan ve bunu sürdürerek hayatları boyunca **"dosdoğru olanlar için"** ilerde gelebilecek her türlü kötülükten yana **"hiçbir korku yoktur ve onlar"** geride bıraktıkları için de **"üzülmeyeceklerdir."**

﴿ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Onlar cennetliktirler ve yaptıklarına karşılık bir mükâfat olmak üzere orada ebediyen kalacaklardır.

14. "Onlar cennetliktirler." Oradan ayrılmamak üzere oranın ehlidirler. Oradan ayrılıp başka bir yere gitmeyi arzu etmezler. Ona karşılık başka bir şey de istemezler. **"Yaptıklarına,"** Allah'a iman etmelerine ve imanın gereği olan salih amellerini dosdoğru sürdürmelerine karşılık bir **"mükâfat olmak üzere orada ebediyen kalacaklardır."**

﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا
حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ
وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

15- Biz, insana ana-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmet çekerek taşımış ve yine zahmet çekerek doğurmuştur. Onun (ana karnında) **taşınması ve sütten kesilmesi de otuz aydır. Nihâyet o, rüşd çağına ulaşınca ve** (ardından) **kırk yaşına varınca der ki: 'Rabbim! Beni hem bana hem ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve Senin razı olacağın salih ameller işlemeye muvaffak kıl ve soyumdan gelenleri de benim için salih eyle. Şüphesiz ben tevbe edip Sana döndüm ve gerçekten ben teslim/müslüman olanlardanım.'**

15. Yüce Allah'ın, anne-babanın yaptıklarının teşekküre değer işler olduğunu belirtmesi, kullarına bir lütfudur. Çünkü çocuklara, anne-babalarına güzel ve yumuşak sözlerle hitap etmek, onlar için gereken harcamaları yapmak ve başka iyiliklerde bulunmak suretiyle iyi davranmalarını (ihsanı) emretmektedir.

Daha sonra bu şekilde davranmayı gerektiren sebebe dikkat çekerek annenin, çocuğu sebebiyle katlandığı sıkıntıları, hamileliği sırasında karşı karşıya kaldığı zorlukları, arkasından büyük bir zorluk olan doğum sıkıntılarını, arkasından süt emzirme ve bakım zorluklarını dile getirmektedir. Sözü edilen haller, bir iki saatten ibaret kısacık bir zamanda olmamaktadır. Aksine uzunca bir süreyi kapsar ki bu da **"otuz aydır."** Hamilelik dokuz ay civarında bir süredir, geri kalan süre ise süt emzirmek içindir. Normalde görülen budur.

Bu âyet, Yüce Allah'ın **"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."** (el-Bakara, 2/233) buyruğuyla bir arada değerlendirilerek hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü iki yıl olan süt emzirme süresi, otuz aydan çıkarılacak olursa geriye hamilelik süresi olarak altı ay kalır.

"Nihâyet o, rüşd çağına," yani gücünün ve gençliğinin doruğuna, aklının en kâmil seviyesine **"ulaşınca ve kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Beni hem bana hem ana-babama verdiğin nimete şükretmeye... muvaffak kıl!"** Beni bu hususta başarılı kıl. Yani dinî ve dünyevî nimetlere şükretmemi sağla!

Nimete şükür, onları, ihsan edip bağışlayana itaat uğrunda harcamak, O'nun lütuf ve minnetlerine karşı şükretmekten aciz olduğunu itiraf etmek ve Yüce Allah'a hamd u senâ etmede olanca gayretini harcamakla olur.

Anne-babaya ihsan edilen nimetler, aynı zamanda onların çocukları ve soyundan gelenler için de bir nimettir. Çünkü çocuklarının da bu nimetlerden yarar-

lanmaları kaçınılmazdır. Özellikle dinî nimetler böyledir. Anne-babanın ilim ve amel dolayısıyla salih olmaları, çocuklarının salih olmalarının en önemli sebeplerindendir. **"...ve Senin razı olacağın salih ameller işlemeye** (muvaffak kıl)." Bu da ameli ıslâh edecek vasıflara sahip olmak, onu bozacak/ifsad edecek niteliklerden de uzak olmakla mümkün olur. İşte Yüce Allah'ın razı olup kabul edeceği ve karşılığında mükâfat ihsan edeceği amel türü de budur.

"...soyumdan gelenleri de benim için salih eyle!" Bu, kendi adına kurtuluş için dua ettikten sonra Yüce Allah'a, soyundan gelenlerin hallerini ıslâh etmesi için de yapılmış bir duadır. Ayrıca onların salih olmalarının, anne-babalarının da faydasına olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü burada **"benim için salih eyle"** buyrulmaktadır.

"Şüphesiz ben" günahlardan, masiyetlerden **"tevbe edip Sana döndüm."** Sana itaate yöneldim. **"ve gerçekten ben, teslim/müslüman olanlardanım."**

﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُواْ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِيٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- İşte bunlar, yaptıklarının en güzelini kabul ettiğimiz ve kötülüklerini affedip cennetlikler arasında kıldığımız kimselerdir. Bu, kendilerine va'dedilmiş gerçek bir sözdür.

16. "İşte bunlar" yani nitelikleri anılan bu kimseler, **"yaptıklarının en güzelini,"** yani itaatlerini, zira onlar itaat olmayan başka ameller de işlerler **"kabul ettiğimiz ve kötülüklerini affedip cennetlikler arasında kıldığımız kimselerdir."** Böylelikle onlar, hayra ve sevdikleri şeylere nail olmuş, kötülüklerden ve hoşlanmadıkları şeylerden de uzak kalmış kimseler olacaklardır.

"Bu, kendilerine va'dedilmiş gerçek bir sözdür." Yani bizim onlara vermiş olduğumuz bu söz, asla sözünden caymayan ve söz verenlerin en doğru sözlüsü olanın sözüdür.

﴿ وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ أَتَعِدَانِنِيٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ ٱلْقُرُونُ مِن قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ ٱللَّهَ وَيْلَكَ ءَامِنْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- (Bazıları da var ki) **ana-babasına, 'Öf be** (bıktım) **sizden! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş** (ve biri bile dirilmemiş) **iken siz beni** (dirilip kabirden) **çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?' der. Ana-babası da** (bir yandan hidayete ermesi için) **Allah'a yalvarırken, ona da 'Yazık sana! Gel iman et! Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır.'** (derler). **O ise 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' der.**

17. Yüce Allah, salih, anne-babasına karşı iyi ve itaatkâr davranan kimseyi zikrettikten sonra, onlara kötü davranan kişinin halini de -ki bu en kötü haldir- beyan etmektedir: **"Ana-babasına,"** kendisini Allah'a ve âhiret gününe imana davet edip inkârın cezasından korkuttukları vakit -ki anne-babanın çocuklarına yapabilecekleri en büyük iyilik, onu ebedî saadetine ve nihaî kurtuluşuna vesile olacak şeylere davet etmeleridir- o çocuk, onlara en kötü şekliyle karşılık vererek **"Öf be** (bıktım) **sizden,"** "siz de, sizin söyledikleriniz de kahrolsun!" der. Daha sonra da dirilişi çok uzak görüp inkâr ettiğini anlatmak üzere şöyle der: **"Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken"** (ki onlar yalanlayıp küfre sapmışlardı; hem onlar, inkârcı, cahil ve inatçı her kişinin uyulan önderleri durumundadırlar) **"siz beni"** Kıyamet günü dolayısıyla kabrimden **"çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?"**

"Ana-babası da," böyle dediği için evlâtları adına **"Allah'a yalvarırken, ona da, 'Yazık sana! Gel iman et."** derler ve onun hidâyet bulması için olanca gayretlerini ortaya koyarlar. Hatta çocuklarının iyiliğini o kadar çok isterler ki onun için, suda boğulmak üzere olanın yardım istediği gibi Allah'tan yardım isterler, onun için yalvarırlar, ona acırlar ve ona hakkı açıklayıp şöyle derler: **"Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır."** Sonra buna dair delilleri mümkün olduğunca göstermeye çalışırlar. Çocuklarının ise ancak azgınlığı, nefreti, hakka karşı büyüklenmesi ve ona dil uzatması artar.

"O ise 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' der" Bu, ancak öncekilerin kitaplarından aktarılmıştır. Allah nezdinden gelmemiştir. Allah tarafından rasûlüne vahyedilmiş değildir.

Herkes bilir ki, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmi idi. Okuma-yazma bilmezdi, kimseden ilim öğrenmiş de değildi. Peki, bu Kitabı nereden öğrendi? Bütün insanlar bir araya gelseler ve birbirlerine yardımcı olsalar dahi bu Kur'ân'ın benzerini getirebilirler mi?!

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا
خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- İşte bunlar, kendilerinden önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak aleyhlerinde** (azap) **sözü hak olmuş kimselerdir. Şüphesiz onlar, hüsrana uğramış olanlardır.**

18. "İşte bunlar," bu çirkin hale sahip olanlar **"kendilerinden önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan** (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak,"** bunlar, onların sellerine kapılacak, onların tufanlarında boğulacaklardır **"aleyhlerinde"** küfür ve yalanlamalarının cezası olarak azap edilmelerine dair **"söz hak olmuş kimselerdir."**

"Şüphesiz onlar, hüsrana uğramış olanlardır." Hüsran, insanın sermayesini kaybetmesidir. Sermayenin kaybedilmesi halinde kârın kaybedilmesi öncelikle söz konusudur.

İşte bunlar da iman etme fırsatını kaybettikleri gibi hiçbir nimete nail olamayacaklar, cehennem azabından da kurtulamayacaklardır.

﴿ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Herkesin, işlediklerine göre dereceleri vardır. Böylece Allah, kendilerine amellerinin karşılığını tastamam verir ve onlar zulme uğratılmazlar.

19. İster hayır ehlinden, ister şer ehlinden olsun **"Herkesin, işlediklerine göre dereceleri vardır."** Herkes, hayır ve şerden işlediklerine uygun bir mertebede olacaktır. Âhiretteki konumları, amellerine göre olacaktır. Bundan dolayı -devamla- şöyle buyurmaktadır: **"Böylece Allah, kendilerine amellerinin karşılığını tastamam verir ve onlar zulme uğratılmazlar."** Yani kötülüklerine ekleme yapılmaksızın, iyilikleri de eksiltilmeksizin amellerinin karşılığını verir.

﴿ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ
عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- İnkar edenler ateşe sokulacakları gün (onlara şöyle denir): **'Siz, dünya hayatınızda, hoşlandığınız her şeyi bitirdiniz ve onlardan faydalandınız. O nedenle bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebiyle zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.'**

20. Yüce Allah, kâfirlerin ateşe sokulacakları vakit azarlanacakları sıradaki hallerini şöyle belirtmektedir:

"Siz, dünya hayatınızda, hoşlandığınız her şeyi bitirdiniz." Çünkü sizler dünyaya kandınız, lezzetlerine aldandınız, dünyevî arzularla yetindiniz vre dünyanın hoşlanılan yanlarıyla oyalanarak âhiretinizi unuttunuz.

"Ve onlardan faydalandınız." Tıpkı hayvanların merada yayılması gibi siz de dünyanızdan yararlandınız. İşte âhiretteki payınız da buna göre olacaktır.

"O nedenle bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz" ve Allah hakkında haksız iddialarda bulunmanız, izlemekte olduğunuz batıl yolu yalan yere Allah'a ve O'nun hükmüne nispet etmeniz **"ve fâsıklık etmeniz,"** yani büyüklük taslayarak O'na itaatin dışına çıkmanız **"sebebiyle zillet azabıyla,"** yani sizi aşağılık kılacak ve rezil edecek azapla **"cezalandırılacaksınız."**

Çünkü onlar, hem batıl sözler söylemiş, hem batıl amel işlemiş, hem Allah'a iftira etmiş, hem hakka dil uzatmış, hem de O'na karşı büyüklenmiş oluyorlardı. Bu yüzden en ağır ceza ile cezalandırılacaklardır.

﴿ ۞ وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا
تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Âd kavminin kardeşi (Hûd'u) **an. Ondan önce de, sonra da nice uyarıcılar gelip geçmiştir. Hani o, kavmini,** (yaşadıkları yer olan) **Ahkaf'ta, 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.' diyerek uyarmıştı.**

21. "Âd kavminin kardeşi" Hûd *aleyhisselam*'ı güzel övgülerle **"an."** Çünkü o da Yüce Allah'ın, dinine davet etmekle ve insanlara Allah'a giden yolu göstermekle görevlendirdiği, böylelikle üstün kıldığı şerefli rasûllerdendi.

"Ondan önce de, sonra da nice uyarıcılar gelip geçmiştir." Yani o, benzeri görülmedik biri, ilk peygamber değildi ve diğer peygamberlere aykırı bir iddiası da yoktu. **"Hani o, kavmini,"** Âd'ı, onların bulundukları ve **"Ahkaf"** denilen, Yemen topraklarında kumlukları çok olan (onun için de bu isimle anılan) yerde **"'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.' diyerek uyarmıştı."**

Bu sözleriyle o, her türlü doğru sözü ve övülmeye değer ameli içine alan Allah'a ibadeti onlara emretmiş, Allah'a ortak koşmalarını yasaklamış, kendisine itaat etmemeleri halinde de azapla korkutmuştu. Ancak bu davetin onlara hiçbir faydası olmadı.

﴿ قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Dediler ki: 'Sen bizi ilâhlarımızdan vazgeçirmek için mi geldin? O halde (iddialarında) **doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin** (azabı) **getir** (de görelim)!'

22. "Dediler ki: Sen bizi ilâhlarımızdan vazgeçirmek için mi geldin?" Yani senin tek maksadın, kendileri sebebiyle bizi kıskandığın ilâhlarımızdan yüz çevirmemizi sağlamaktır. Yoksa senin hak diye getirdiğin bir şey yoktur.

"O halde (iddialarında) **doğru söyliyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin"** azabı **"getir** (de görelim)!" Bu ise cehalet ve inadın en ileri derecesidir.

﴿ قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Dedi ki: '(Azaba dair) **bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Ben, size bana gönderilenleri tebliğ ediyorum. Fakat görüyorum ki siz, cahillik eden bir toplumsunuz.'**

23. "Dedi ki: (Azaba dair) **bilgi, ancak Allah'ın katındadır."** Bütün işlerin dizginleri ve anahtarları O'nun elindedir. Dolayısıyla dilerse azabınızı verecek olan da O'dur. **"Ben, size bana gönderilenleri tebliğ ediyorum."** Yani benim görevim, apaçık tebliğden ibarettir.

"Fakat görüyorum ki siz cahillik eden bir toplumsunuz." Zaten şu son derece küstahça işleri yapmanızın sebebi de budur.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۚ بَلْ هُوَ مَا ٱسْتَعْجَلْتُم بِهِۦ ۖ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onlar o (azabı) **vadilerine yönelmiş gelmekte olan yayılmış bir bulut halinde gördüklerinde 'Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' dediler. Hayır; aksine o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde can yakıcı azap bulunan bir rüzgardır.**

24. Yüce Allah, üzerlerine büyük bir azap gönderdi. Bu azap, onları helak ve perişan eden bir rüzgardı. **"Onlar"** bu azabı sel sularıyla akıp taşan, tarlalarını sulayan, kuyularından ve göllerinden su içtikleri **"vadilerine yönelmiş gelmekte olan yayılmış bir bulut halinde,"** bir bulut gibi kendilerine doğru geldiğini **"gördüklerinde"** sevinçle **"'Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' dediler."**

Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: **"Hayır; aksine o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir."** Yani kendi aleyhinize yaptıklarınızın cezasıdır. Çünkü siz, **"O halde** (iddialarında) **doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin** (azabı) **getir** (de görelim)!" demiştiniz. O, **"içinde can yakıcı azap bulunan bir rüzgardır."**

﴿ تُدَمِّرُ كُلَّ شَىْءٍۭ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir eder. Sonunda onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu. Biz, günahkâr toplumları işte böyle cezalandırırız.

25. "O, Rabbinin emriyle," O'nun dilemesiyle, üzerinden geçtiği **"her şeyi"** şiddetinden ve helâk edici oluşundan dolayı **"helâk eder."**

Yüce Allah, bu rüzgarı onlara aralıksız olarak yedi gece ve sekiz gündüz musallat etti. Onlar sonunda içi boşalmış hurma ağacı kütükleri gibi yere serildiler.

"Sonunda onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu." Davarları, malları telef olmuş, kendileri de yok olup gitmişlerdi.

"Biz, günahkâr toplumları," günahları ve zulümleri sebebiyle **"işte böyle cezalandırırız."** Çünkü Yüce Allah'ın onlara pek büyük nimetler ihsan etmiş olmasına rağmen O'na şükretmediler, O'nu zikretmediler. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَٰرًا وَأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ
سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَىْءٍ إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا
كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

26- (Ey Mekkeliler!) **Andolsun onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik; fakat kulakları da, gözleri de, kalpleri de onlara bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Sonunda alay etmekte oldukları** (azap) **onları çepeçevre kuşattı.**

27- **Andolsun ki** (ey Mekkeliler) **etrafınızda bulunan ülkeleri helâk ettik. Onlara belki dönerler diye âyetleri çeşitli şekillerde açıklamıştık.**

26. "(Ey Mekkeliler!) **Andolsun onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik.**" Yani Biz, onlara yeryüzünde güç ve imkân vermiştik. Oranın hoş ve güzel mahsullerinden yararlanır, istedikleri şeyleri elde ederlerdi. Onları öğüt alacakların öğüt, hidâyet bulmak isteyenlerin ibret alabileceği bir süre yaşatmıştık.

Yani ey muhataplar! Biz size verdiğimiz imkânları Ad kavmine de fazlasıyla vermiştik. O bakımdan size vermiş olduğumuz bu imkânların sizden başkasına verilmemiş olduğunu zannetmeyin. Bu imkânlarınızın, size gelecek Allah'ın azabını kısmen dahi olsa sizden uzaklaştırabileceğini zannetmeyin. Aksine sizden başkalarına verilmiş bulunan güç ve imkânlar, sizinkilerden çok daha fazlaydı. Ama mallarının da, çocuklarının da, ordularının da Allah'a karşı onlara hiçbir faydası olmadı.

"**Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik.**" Duyu organlarında, gözlerinde ve kavrayışlarında herhangi bir kusur yoktu ki bilgisizlikleri ve hakkı bilme imkânı bulamadıkları için hakkı terk ettikleri söylenebilsin. Akıllarında da bir dengesizlik yoktu. Fakat başarı Allah'ın elindedir.

"**Fakat kulakları da, gözleri de, kalpleri de onlara bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın**" tevhidine ve yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğine dair kesin belgeler olan "**âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Sonunda alay etmekte oldukları** (azap) **onları çepeçevre kuşattı.**" Yani gerçekleşeceğini inamadıkları, yalanladıkları ve kendilerini ona karşı uyaran peygamberlerle de alay ettikleri azap tepelerine indi.

27. Yüce Allah, Arap müşriklerinin ve diğerlerinin yaşadıkları yerlere yakın bölgelerde yaşamış yalanlayıcı ümmetleri helâk etmiş olduğunu bildirerek onları tehdit etmektedir. Hatta Âd, Semûd ve benzeri pek çok kavim, Arap yarımadasında yaşamışlardı. Allah da bunlara âyetlerini bütün yönleriyle ve çeşitli şekillerde açıklamıştı, "**belki dönerler,**" sürdürdükleri küfür ve yalanlamadan vazgeçerler "**diye.**"

İman etmemeleri üzerine Yüce Allah, onları aziz ve muktedir olanın azapla yakalaması gibi yakaladı. Allah'tan başka tapındıkları uydurma ilâhlarının da onlara hiçbir faydası olmadı:

﴿ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ قُرْبَانًا ءَالِهَةًۢ بَلْ ضَلُّوا۟ عَنْهُمْ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا
كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- **Allah'ın yanı sıra** (kendilerini O'na) **yaklaştırsınlar diye edindikleri ilâhlar, onlara yardım etseydi ya? Aksine o ilâhları onları** (yüz üstü) **bırakıp kayboldular. Zaten bu, onların yalanları ve kendi uydurdukları bir şeydir.**

28. "**Allah'ın yanı sıra** (kendilerini O'na) **yaklaştırsınlar diye,**" yani faydalarını görmek umuduyla tapındıkları ve yakınlaşmak amacıyla amellerde bulundukları "**ilâhlar, onlara yardım etseydi ya?**"

"**Aksine o ilâhları onları** (yüz üstü) **bırakıp kayboldular.**" Onların dualarına cevap veremediler, azaplarını da geri çeviremediler.

"**Zaten bu, onların yalanları ve kendi uydurdukları bir şeydir.**" Çünkü onlar, hak üzere olduklarına ve amellerinin kendilerine fayda sağlayacağına dair boş yere ümitvar oluyorlardı. Bunların hepsi yok olup gitmiş, batıl olduğu ortaya çıkmıştır.

﴿ وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ فَلَمَّا قُضِىَ
وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- **Hani cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onu** (dinlemek için yanına) **geldiklerinde 'Susup dinleyin.' dediler.** (Okunması) **bitince de birer uyarıcı olarak kavimlerinin yanına döndüler.**

29. Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i insanlarıyla, cinleriyle bütün mükelleflere peygamber olarak göndermişti. Nübüvvet ve risâlet davasının, bunların hepsine tebliğ edilmesi gerekiyordu. Onun insanları davet etmesi, onları korkutup uyarması mümkün bir şeydi.

Cinlere gelince Yüce Allah, kudretiyle onları kendisine doğru yönlendirmiş ve cinlerden bir kesimin ona gitmesini sağlamıştı: **"Hani cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onu** (dinlemek için yanına) **geldiklerinde 'Susup dinleyin.' dediler."** Birbirlerine bunu tavsiye ettiler.

(Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından Kur'ân'ın) "(okunması) **bitince de"** onlar, Kur'ân'ı bellemiş ve ondan etkilenmiş bir halde **"birer uyarıcı olarak,"** onlara samimiyetle öğüt veren, onlara karşı delil ortaya koyan kimseler olarak **"kavimlerinin yanına döndüler."**

Allah, onları Rasûlünün davetinin cinler arasında yayılması için adeta yardımcı kılmıştı.

﴿ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Dediler ki: 'Ey kavmimiz! Biz, Mûsâ'dan sonra indirilmiş olup kendinden önceki (kitapları) doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir Kitap dinledik."

30. "Dediler ki: Ey kavmimiz! Biz, Mûsâ'dan sonra indirilmiş," zira Mûsâ'ya indirilen Kitap, İncil'in temeli ve şer'i hükümler hususunda İsrailoğullarının asıl kaynağıdır. İncil ise onu tamamlamak ve bazı hükümleri değiştirmek üzere indirilmiştir. Bizim işittiğimiz kitap, **"kendinden önceki** (kitapları) **doğrulayan, hakka,"** her hususta gerçeğe, hayra **"ve dosdoğru yola ileten,"** Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran, Allah'ı bilmeyi sağlayan, dini hükümleri ve öldükten sonra diriliş halinde amellere verilecek karşılıkları bildiren **"bir kitap dinledik."**

﴿ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾

31- 'Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin ve ona iman edin ki Allah, günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan kurtarsın.'

31. Cinler, Kur'ân-ı Kerîm'den övgüyle söz ettikten, onun konum ve mevkiini açıkladıktan sonra kavimlerini ona iman etmeye davet ederek şöyle dediler: **"Ey kavmimiz, Allah'ın davetçisinin,"** yani sizi Rabbine davet eden, kendi özel maksadına, heva ve hevesine değil de ancak Rabbinizin yoluna çağıran bu kimsenin **"çağrısını kabul edin."** Zira o, sadece sizi mükâfatlandırması, sizden her kötülüğü ve hoş olmayan her şeyi izale etmesi için Rabbinize çağırıyor.

Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüler: **"Ona iman edin ki Allah, günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan kurtarsın."** Onları bu azaptan kurtardı mı artık geriye cennet nimetlerine kavuşmaktan başka bir şey kalmamaktadır. İşte Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edenlerin mükâfatı budur.

﴿ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- 'Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değildir. Onun O'ndan başka hiçbir dost ve yardımcısı da olmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.'

32. "Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacak değildir."** Çünkü Yüce Allah, her şeye güç yetirendir. Kaçan O'ndan kurtulamaz, kimse O'nu yenik düşüremez.

"Onun O'ndan başka hiçbir dost ve yardımcısı da olmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler." Peygamberlerin kendilerini çağırdığı, apaçık âyetlerin/belgelerin ve tartışılmaz delillerin kendilerine ulaştığı, buna rağmen onlardan yüz çevirip büyüklenenlerin sapıklığından daha büyük sapıklık olur mu?

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Onlar, göklerle yeri yaratan ve bunları yaratmada acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye (haydi haydi) **kâdir olduğunu görmezler mi? Elbette ki** (kadirdir); **çünkü O, her şeye güç yetirendir.**

33. Bu buyruğuyla Yüce Allah, ölümden sonra dirilişe, bundan çok daha üstün ve ileri olan bir gerçeği delil göstermektedir. Şöyle ki; büyüklüklerine, genişliklerine, mükemmel ve sağlam yaratılışlarına rağmen gökleri ve yeri hiç zorlanmadan yaratan, bunları yaratmaktan dolayı bir yorgunluk ve acizlik göstermeyen Allah, ölümünüzden sonra sizleri tekrar yaratmaktan -hem de her şeye güç yetiren olmakla birlikte- nasıl aciz düşebilir?

﴿ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Kâfirlerin ateşe sokulacakları gün (onlara), **'Hani, bu** (azap) **hak değil miymiş?'** (denir). **Onlar da 'Evet, Rabbimize yemin olsun ki** (hak imiş)!**' derler. O da 'O halde inkâr etmenizden dolayı tadın azabı!' buyurur.**

34. Yüce Allah, kâfirlerin, dünyadayken yalanladıkları cehennem ateşine sunulacakları vakit karşı karşıya bulunacakları korkunç hallerini haber vermekte, azarlanacaklarını ve onlara, **"Hani, bu** (azap) **hak değil miymiş?"** denileceğini bildirmektedir. İşte şimdi bu azapla karşı karşıyasınız ve onu gözlerinizle görmektesiniz.

"Onlar da 'Evet, Rabbimize yemin olsun ki (hak imiş)**!' derler"** ve böylece günahlarını itiraf etmiş olurlar, yalan söyledikleri de açıkça ortaya çıkar.

"'O halde inkâr etmenizden dolayı tadın azabı!' buyurur." Sizin küfrünüz nasıl sizden ayrılmaz bir nitelik idiyse, sizin çekeceğiniz bu azap da yakanızı bırakmayacaktır.

﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Ulu'l-azm peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret ve bunlar hakkında (azap için) **acele etme. Zira onlar, tehdit edildikleri o** (azabı) **gördükleri gün sanki** (dünyada) **ancak gündüzün bir bölümü kadar kaldıklarını sanacaklardır. Bu** (Kur'ân, insanlara) **bir tebliğdir. Artık fasık toplumlardan başkası helâk edilir mi hiç?**

35. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlüne, kendisini yalanlayanların ve ona karşı çıkanların eziyetlerine sabretmesini, onları Allah'ın yoluna daveti sürdürmesini, bu konuda insanların efendileri, sabırları pek büyük, yakînleri eksiksiz, kararları tam olan "ulu'l-azm/azim sahibi" peygamberlere uyarak sabretmesini emretmektedir. Çünkü insanlar arasında kendilerine uyulmaya, açıklanan aydınlık yolda hidâyet bulmaya en layık olanlar onlardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Rabbinin emrine uydu, kendinden önce hiçbir peygamberin sabretmediği şekilde sabretti. Onun düşmanları hep birlikte ona karşı çıktılar. Hepsi de onu Allah'ın yoluna davet etmekten engellediler. Ellerinden geldiğince ona düşmanlık ettiler ve ona karşı savaştılar. O ise Allah'ın emrini açıklamaya devam etti, Allah'ın düşmanlarına karşı cihadı sürdürdü. Karşılaştığı her türlü eziyete sabredip direndi. Nihâyet Yüce Allah, ona yeryüzünde güç ve imkân verdi. Dinini diğer dinlere, ümmetini de diğer ümmetlere üstün kıldı. *Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.*

"Ve bunlar," yani azabı çabucak isteyen yalanlayıcılar **"hakkında acele etme!"** Çünkü bunlar, cahilliklerinden ve ahmaklıklarından bu tutumu sergiliyorlar. Onların bilgisizlikleri seni aceleciliğe sürüklemesin, onların acele ettiklerini görmen, seni azabın gelişi için onlara beddua etmeye sevketmesin. Çünkü gelecek olan her şey, yakın demektir.

"Zira onlar, tehdit edildikleri o (azabı) **gördükleri gün sanki"** dünyada **"ancak gündüzün bir bölümü kadar kaldıklarını sanacaklardır."** Dolayısıyla o korkunç azaba doğru yol alırlarken onların azıcık bir süre faydalanmaları seni sakın üzmesin.

"Bu, tebliğdir." Yani bu dünya, onun zevkleri, arzuları ve lezzetleri, hevesi kursakta bırakan ve halihazırdaki azıcık bir vaktin ihtiyaçlarının karşılandığı geçici bir şeydir.

Size yeterli açıklamayı yapmış olduğumuz Kur'ân-ı Azim de sizin için bir tebliğdir ve âhiret yurdu için de bir azıktır. O, çok bir güzel azıktır ve maksada da ulaştırıcıdır. Nimetler yurdu cennete ulaştıran, can yakıcı azaptan da koruyan bir azıktır. O, bütün insanların edinecekleri en üstün azık, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği en değerli nimettir.

"Artık" büsbütün hayırsız, Rablerinin itaatinin dışına çıkmış, peygamberlerinin kendilerine getirmiş olduğu hakkı kabul etmeyen **"fasık toplumlardan başkası"** ilâhî cezalarla **"helâk edilir mi hiç?"**

Zıra Allah, onlara gereken uyarıcıları göndermiş, onlara ileri sürebilecekleri bir mazeret bırakmamıştır. Onlar ise buna rağmen yalanlamalarını ve küfürlerini sürdürmüşlerdir. *Yüce Allah bizleri korusun.*

Ahkaf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

سورة محمد

MUHAMMED SÛRESİ

47

47- MUHAMMED SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 38 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا
بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkartır.

2- İman eden, salih ameller işleyen ve Muhammed'e indirilene -ki o, Rablerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise kötülüklerini örter ve hallerini düzeltir.

1. Bu âyetler, mü'minlerin mükâfatını, isyankârların cezasını ve bunların sebebini ifade etmekte ve insanları bu hususlarda gereği gibi ibret almaya davet etmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah'ı ve âyetlerini inkâr ederek **"kâfir olup"** hem kendilerini hem başkalarını, peygamberlerin davet ettiği şeylere iman etmek ve onlara tabi olmak demek olan **"Allah'ın yolundan alıkoyanların"** ve bu özellikleriyle küfrün elebaşılığını ve sapıklığın önderliğini yapanların **"amellerini"** Allah **"boşa çıkartır."** Amelleri sebebiyle Allah, onları bedbaht kılar.

Bu, hem onların hakka ve Allah'ın dostlarına karşı tuzak kurmak üzere hazırladıkları amellerini kapsar ki Allah, onların tuzaklarını başlarına geçirir ve maksatlarına uygun hiçbir sonuç elde edemezler. Hem de karşılığında mükâfat alacaklarını umdukları amellerini kapsar ki Yüce Allah, onları da boşa çıkartır.

Buna sebep ise onların batıla tabi olmalarıdır. Batıl ise put ve heykellere ibadet etmek başta olmak üzere kendisiyle Allah rızasının gözetilmediği her türlü maksat ve yöneliştir. Batıla yardım olsun diye yapılan ameller de batıl oldukları için bu uğurda yapılan tüm ameller batıldır.

2. Allah'ın -genel olarak- bütün rasûllerine **"iman eden,"** özellikle de **"Muhammed'e indirilene"** inanan ve üzerlerinde bulunan -vacib ve müstehap kabilinden- gerek Allah'ın haklarını gerekse de kulların haklarını yerine getirerek

"salih ameller işleyen" kimselerin ise Allah, **"kötülüklerini"** -küçükleriyle, büyükleriyle- **"örter."** Kötülükleri örtüldüğü takdirde de hem dünya hem de âhiret azabından kurtulurlar.

"...**ve hallerini düzeltir.**" Yani onların dinlerini, dünyalarını, kalplerini ve amellerini düzeltir. Mükâfat ve sevaplarını da artırarak, arındırarak düzeltir, kısaca her türlü hallerini düzeltir.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱتَّبَعُوا۟ ٱلْبَٰطِلَ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّبَعُوا۟ ٱلْحَقَّ مِن رَّبِّهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ
أَمْثَٰلَهُمْ ﴿٣﴾ ﴾

3- Bunun sebebi, kâfir olanların batıla uymaları, iman edenlerin ise Rablerinden gelen hakka uymalarıdır. İşte Allah, insanlara misallerini/durumlarını böyle açıklar.

3. Buna sebep ise onların **"Rablerinden gelen hakka uymalarıdır."** Hak; doğruluk, kesin inanç ve Rablerinden gelen yüce Kur'ân'ın ihtiva ettiği gerçeklerdir. Kur'ân'ı, insanları nimetleriyle besleyen, görüp gözeten, lütfuyla onların işlerini çekip çeviren indirmiştir. O, onları hak ile terbiye etmiş, onlar da bu hakka uyduklarından ötürü işleri salâh bulmuştur. Onların nihaî maksatları, bâki ve apaçık hak olan Allah'a ait hak ile alakalı olduğundan, onları buna ulaştıran yol da buna elverişli, kalıcı ve mükâfatı da bâki olan bir yoldur.

"İşte Allah, insanlara misallerini/durumlarını böyle açıklar." Çünkü Yüce Allah, onlara kimlerin hayırlı, kimlerin şerli olduğunu açıklamış, onların her birinin hangi niteliklerle tanınıp ayırt edilebileceklerini belirtmiştir: **"Ta ki helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun. Hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfâl, 8/42)

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا۟ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ
ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ۗ وَٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٤﴾ ﴾

4- İnkâr edenlerle (savaşta) **karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları öldürüp sindirdiğiniz zaman da artık** (esirleri) **sıkıca bağlayın. Sonra da onları ya bir lütuf olarak** (fidye almaksızın) **ya da fidye karşılığında bırakırsınız. Savaş sona erinceye kadar** (yapılması gerken budur). **Bununla beraber eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Fakat kiminizi kiminizle sınamak için** (cihadı emretmiştir). **Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah, onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.**

4. Yüce Allah, kullarına, kendilerinin maslahatına olan ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarını sağlayacak hususları beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"İnkâr edenlerle" savaşmak için **"karşılaştığınızda"** onlarla ciddiyetle savaşın ve bu maksatla **"boyunlarını vurun. Onları öldürüp sindirdiğiniz"** ve güçlerini kırıp şerlerini önlediğinizde onları esir almanın daha uygun olduğunu görecek olursanız **"artık** (esirleri) **sıkıca bağlayın."** Bu, kaçmalarını önlemek için bir tedbirdir. Zira onlar sıkıca bağlandığında Müslümanlar onların savaşmalarından ve şerlerinden yana güvende olurlar. Elinize esir düştüler mi, artık istediğinizi yapabilirsiniz:

Dilerseniz onları **"bir lütuf olarak"** onlardan mal ve fidye almadan serbest bırakırsınız; **"ya da fidye karşılığında bırakırsınız."** Bu da bizzat kendilerinin ya da yakınlarının onları mal karşılığında satın almasıyla yahut da onların elindeki müslüman bir esirle takas etmek suretiyle olur.

İşte bu emir, **"savaş sona erinceye kadar,"** yani aradaki savaş sona erip barış ve antlaşma dönemine girinceye kadar sürekli geçerli bir emirdir. Çünkü her konumun hükmü kendisine göredir. Bundan önceki hal, savaş halidir. Hükmü de ona göredir. Herhangi bir sebep dolayısıyla savaşın söz konusu olmadığı hallerde ise öldürmek de, esir almak da söz konusu değildir.

"Bununla beraber" ilâhî hüküm, mü'minlerin kâfirlerle sınanması ve aralarında zafer günlerinin dönüp dolaştırılması, birinin diğerine karşı zafer kazanması şeklindedir; ama **"eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı."** Çünkü Yüce Allah, her şeye güç yetirendir. Bir sefer bile kâfirleri muzaffer kılmamaya ve müslümanlara onları toptan imha etme imkânını vermeye kadirdir.

"Fakat" bu hükmü vermesi **"kiminizi kiminizle sınamak için"** cihad pazarı kurulsun, bu yolla kimin doğru, kimin yalancı olduğu ortaya çıksın, iman edenler galip gelenlere tabi olmak için değil de samimi bir şekilde ve basiret içinde iman etsin, diyedir. Çünkü başkasına uyarak edilen iman oldukça zayıftır ve böylesi bir iman, sıkıntı ve belâlarla karşılaşılması halinde sabit kalmaz.

"Allah yolunda öldürülenlere gelince" onlar için pek büyük bir mükâfat ve pek güzel bir ecir vardır. Onlar, Allah'ın dini en üstün olsun diye savaşmakla emrolundukları düşmanlarıyla savaşanlardır.

İşte Allah onların **"amellerini asla boşa çıkarmayacaktır."** Aksine onları kabul eder, onlar için sürekli artırır; dünya ve âhirette amellerinin hayırlı sonuçlarını ortaya çıkartır.

﴿ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ ﴾

5- Onlara yol gösterecek ve hallerini düzeltecektir.

5. Allah **"onlara"** cennete ulaştıran **"yolu gösterecek ve hallerini"** ve işlerini **"düzeltecektir."** Mükâfatları da güzel ve eksiksiz olacaktır. Hiçbir şekilde onu olumsuz yönde etkileyecek bir husus içermeyecektir.

﴿ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ ﴾

6- Ve onları kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır.

6. Öncelikle O, onların cennete olan şevklerini artırmak üzere vasıflarını onlara bildirerek tanıtmış ve kendilerine cennete ulaştıran amelleri de bildirmiştir ki bu ameller arasında Allah yolunda şehit olmak da vardır. Ayrıca onları kendilerine vermiş olduğu emirleri ve yaptığı teşvikleri yerine getirmeye muvaffak kılmıştır. İkinci olarak da O, cennete girecekleri vakit onlara kalacakları yerleri, cennetlerin ihtiva ettiği ebedî nimetleri ve esenlikli yaşayışı tanıtacaktır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ ﴾

7- Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (dinine) **yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.**

7. Bu buyrukla Yüce Allah, mü'minlere dinin gereklerini yerine getirmeyi, ona davet etmeyi, bu dinin düşmanlarına karşı cihad etmeyi ve bütün bunlarla yalnızca Yüce Allah'ın rızasını gözetmeyi emretmektedir. İşte Allah'a yardım budur.

Onlar da bunu yapacak olurlarsa Allah onlara yardım eder ve ayaklarına sebat verir. Yani sabır, huzur, sükûn ve sebatla kalplerine metanet verir. Bedenlerine de buna dayanma gücünü verir, düşmanlarına karşı onlara yardım eder.

Bu, pek cömert ve sözünde duranın, söz ve fiillerle kendisine/dinine yardım eden kimseye mevlâsının da yardım edeceğine, sebat gibi yardım ve zaferin sebeplerini ona kolaylaştıracağına dair verdiği ilâhî bir sözdür.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ﴾

8- Kâfir olanlara gelince onlar için helâk vardır ve Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır.

8. Rablerini inkâr edip batıla yardımcı olanlara gelince, **"onlar için helâk vardır."** Yani onların işleri tepetaklaktır ve onlara işlerinde yardım da olunmaz.

"Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır." Hakka karşı kurdukları tuzaklarını boşa çıkartarak onların kendi başına geçirmiştir. Allah'ın rızasını umduklarını iddia ettikleri amelleri de boşa gitmiş, hiçbir işe yaramamıştır.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ ﴾

9- Bunun sebebi, onların Allah'ın indirdiğinden hoşlanmamalarıdır. Bundan dolayı Allah, amellerini boşa çıkartmıştır.

9. Kâfirlerin bu helakinin ve amellerinin boşa çıkartılmasının sebebi onların, **"Allah'ın indirdiğinden"** kulların menfaati ve onların kurtuluşları için indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim'den **"hoşlanmamalarıdır."** Onlar, Kur'ân'ı kabul etmediler. Aksine ondan nefret ettiler. **"Bundan dolayı"** Allah da **"amellerini boşa çıkartmıştır."**

﴿ ۞ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ﴾

10- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Allah, onları yerle bir etmiştir. Kâfirleri de (onlarınkine) **benzer akıbetler beklemektedir.**

10. Peygamberi yalanlayan kimseler **"Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"** Onlar, böylelerinin âkıbetlerinin ancak en kötü âkıbet olduğunu göreceklerdir. Onlar sağlarına ve sollarına bakarlarsa mutlaka kendilerinden öncekilerin helâk edildiklerini, yalanlama ve küfür dolayısıyla kökten imha edildiklerini göreceklerdir. Öyle ki artık onların ses ve sedaları çıkmamaktadır. Allah mallarını da, yurtlarını da, hatta onların amellerini, hile ve tuzaklarını da başlarına geçirmiştir.

Her zaman ve her mekânda kâfirler için bu gibi vahim âkıbetler ve kötü cezalar vardır.

Mü'minlere gelince, Allah onları azaptan kurtarır ve onlara pek büyük mükâfatlar verir.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ ﴾

11- Bu böyledir. Çünkü Allah, iman edenlerin dostudur; kâfirlerin ise hiçbir dostu yoktur.

11. "Bu böyledir. Çünkü Allah, iman edenlerin dostudur." O, rahmetiyle onların dostu olmuştur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkartmıştır. Amellerinin karşılığını vermeyi ve onlara yardım etmeyi üstlenmiştir.

Allah'ı inkâr eden **"kâfirlerin ise"** Allah'ın dostluğunu ve yardım bağını kesip kopardıklarından, O'nun rahmet kapılarını yüzlerine kendileri kapattıklarından dolayı, kendilerini esenlik yollarına iletecek ve Allah'ın azap ve cezasından kurtaracak **"hiçbir dostu yoktur."** Aksine **"kâfirlerin dostları tâğûttur. Onları nurdan karanlıklara çıkartırlar. İşte onlar cehennemliklerdir ve onlar orada ebediyen kalacaklardır."** (el-Bakara, 2/257)

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Kâfirlere gelince onlar (dünyadan) **faydalanırlar ve davarların yediği gibi yerler. Onların varacakları yer ise ateştir.**

12. Yüce Allah, mü'minlerin dostu ve yardımcısı olduğunu belirttikten sonra âhirette onlara neler vereceğini de zikretmektedir. Onlar, altından ırmaklar akan cennetlere gireceklerdir. Bu ırmaklar, o göz alıcı bahçeleri, göz kamaştırıcı her çiftten ve lezzetli her türlü meyveden mahsul veren muhteşem ağaçları sularlar.

Yine yüce Allah, kâfirlerin herhangi bir dost ve yardımcılarının olmayacağını beyan ettikten sonra onların nefisleriyle baş başa bırakıldıklarını, herhangi bir erdemli vasfa ve insanî hiçbir niteliğe sahip olmadıklarını beyan etmektedir. Bu gibi vasıflara sahip olmak bir yana onlar, çok daha aşağılara, aklı ve herhangi bir erdemi bulunmayan davarlar seviyesine düşmüşlerdir.

Zira onların bütün gaye ve maksatları, dünya lezzet ve şehvetlerinden yararlanmaktan ibarettir. O bakımdan onların gizli ve açık bütün davranışları bu eksen etrafında dönüp durur. Bunları aşarak kendileri için hayır ve saadet olan işlere yönelmezler. Bundan dolayı ateş, onların barınacakları yer olacaktır. Orası onlar için hazırlanmış bir barınaktır. Oradan çıkmayacakları gibi azapları kısa bir süre dahi olsun hafifletilmeyecektir.

﴿ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Seni (aralarından) **çıkartan şu memleketinin** (halkından) **çok daha güçlü nice memleket** (halkları) **vardı ki Biz onları helâk ettik de onlara yardım eden kimse olmadı.**

13. Senin şu şehrinin halkından mal, evlât, yardımcı, yapı, araç ve gereç bakımından çok daha güçlü inkarcıların yaşadıkları nice şehirler vardı ki; onlar, peygamberlerimizi yalanlayıp öğütlerden hiçbir şekilde yararlanmayınca Biz de onları helâk ettik. Ama onlara yardım eden kimse olmadı. Allah'ın azabına karşı kuvvetleri de kendilerine bir fayda sağlamadı.

O halde peygamberlerin en faziletlisi, öncekilerin de, sonrakilerin de en hayırlıları olan seni vatanından çıkartan, yalanlayan ve sana düşmanlık eden senin şehrinin şu zayıf ahalisinin hali ne olacaktır?

Helâk edilip cezalandırılmaya başkalarından çok daha layık değiller midir? Eğer Yüce Allah, Rasûlünü rahmetle her bir kâfir ve inkârcıya karşı teenniyle hareket etmek üzere göndermemiş olsaydı elbette bu gerçekleşirdi.

﴿ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kimse, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi olur mu hiç?

14. Yani dini hususunda, ilim ve ameli itibarıyla basiret üzere olan, hakkı bilip ona uyan, Allah'ın hak ehline va'dettiği şeyleri uman kimseler hiçbir zaman hakkı inkâr etmiş, ondan sapmış, Allah'tan gelen herhangi bir hidâyet olmaksızın hevâsına tabi olmuş, bununla birlikte kendisinin hak üzere olduğunu düşünen kör kalpli bir kimse gibi olmaz.

Bu iki kesim arasındaki mesafe ne kadar büyüktür! Biri hak biri dalâlet ehli olan bu iki kesim arasındaki fark ne kadar büyüktür!

﴿ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ
خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ
فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ (١٥) ﴾

15- Takvâ sahiplerine va'dedilen cennetin durumu şöyledir: Orada tadı ve kokusu değişmeyen su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları ve süzülmüş bal ırmakları vardır. Onlar için orada meyvelerin her türlüsü ve bir de Rablerinden mağfiret vardır. Şimdi (bunlara kavuşanlar) **hiç ateşte ebediyen kalan ve kendilerine kaynar bir su içirilip de bağırsakları paramparça edilen kimselerle bir olur mu?**

15. "Takvâ sahiplerine va'dedilen cennetin durumu şöyledir:" Allah'ın, gazabından korkup sakınan ve O'nu razı edecek şeylere uyan muttaki kullarına va'dettiği cennetin güzel niteliklerinden bazıları şöyledir:

"Orada tadı ve kokusu değişmeyen su ırmakları," bu su, ne bozulur, ne kötü kokar, ne acılaşır, ne de bulanır. Aksine o, suların en tatlısı, en durusu, en hoş kokulusu ve içimi en lezzetli olanıdır.

"Tadı" ekşiyerek ve başka herhangi bir şekilde **"değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren,"** dünyadaki gibi tadı tiksinti veren, baş ağrıtan ve aklı karıştıran şaraba benzemeyen, aksine içene büyük bir lezzet veren **"şarap ırmakları,"** mumdan ve diğer kirlerlerden arınıp **"süzülmüş bal ırmakları vardır."**

"Onlar için orada" hurma, üzüm, elma, nar, turunç, incir vb. ile dünyada eşi bulunmayan **"meyvelerin her türlüsü ve bir de Rablerinden mağfiret vardır."** İşte onlar, sevip istedikleri her şeyi elde etmiş olacaklardır. Rablerinin mağfireti sayesinde de karşılaşmaktan korktukları hiçbir şey kalmayacaktır. Şimdi bunlar mı hayırlıdır, yoksa son derece sıcak ve azabı kat kat artırılmış olan **"ve kendilerine"** cehennemde **"kaynar,"** son derece sıcak **"bir su içirilip de bağırsakları paramparça edilen kimseler"** mi?

Her iki yurdu, her iki amel türünü, bu amellerin karşılıklarını ve amelde bulunanları birbirinden farklı kılan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا أُولَئِكَ
الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ (١٦) ﴾

16- O (münafıklardan) **seni dinleyenler vardır. Ama yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara, 'O, az önce ne söyledi?' derler. İşte onlar, Allah'ın kalplerine mühür vurduğu, hevâlarına uymuş kimselerdir.**

16. Allah, münafıklar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan seni dinleyenler vardır."** Senin söylediklerini kabul etmek ve sana itaat etmek için değil de kalpleri onlardan yüz çevirmiş bir halde dinlerler. İşte bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara,"** senin neler söylediğini ve işittikleri içinden pek hoşlanmadıkları sözleri sorarak **"'O, az önce ne söyledi?' derler."**

Bu sözlerle onlar, çok ileri bir derecede yerilmektedirler. Çünkü onlar, gerçekten hayır elde etmek isteyen kimseler olsalardı, onu dikkatle dinler, sözlerini beller ve onun dediklerine itaat ederlerdi. Ancak onlar tam aksini yaptılar.

Bu yüzden şöyle buyrulmaktadır: **"İşte onlar Allah'ın,"** batıldan başka bir şeyi arzu etmeyen hevâlarına uymaları sebebiyle **"kalplerine mühür vurduğu,"** kendilerini hayra ulaştıracak bütün kapıları kapattığı **"hevâlarına uymuş kimselerdir."**

﴿ وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ (١٧) ﴾

17- Hidâyeti kabul edenlere gelince Allah, onların hidâyetini artırır ve onları takvâlı olmaya muvaffak kılar.

17. Yüce Allah, hidâyet bulanların durumlarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: İmanla, emirlere itaatle, Allah'ı razı edecek şeylere uymak suretiyle **"hidâyeti kabul edenlere gelince Allah onların hidâyetini,"** bu amellerini mükâfatlandırmak üzere **"artırır ve onları takvâlı olmaya muvaffak kılar."** Onları hayırlar işlemeye muvaffak kılar ve kötülüklerden korur.

Böylelikle hidâyet bulanlar için iki mükâfat ortaya çıkar: Faydalı ilim ve salih amel.

﴿ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴾

18- Onlar ille de kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Kıyamet başlarına geldiğinde öğüt almaları neye yarar ki?

18. Yani bu inkarcılar **"ille de kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?"** Kendileri farkında olmaksızın ansızın gelmesini mi gözlüyorlar?

"İşte onun" yakın olduğuna delil olan **"Kıyamet başlarına geldiğinde öğüt almaları neye yarar ki?"** Kıyamet gelip onları bulduğunda, ecelleri sona erdiğinde artık öğüt almalarının ve mazeretlerinin kabul edilmesinin kendileri için mümkün olacağını mı sanıyorlar?

Hayır! Böyle bir şey artık geçmiş, öğüt alma vakti geride kalmış olacaktır. Onlar, öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür yaşamışlar ve kendilerine uyarıp korkutan peygamberler de gelmiştir.

Bu ifadeler, ölüm ansızın gelmeden önce gerekli hazırlıkları yapmaya teşvik etmektedir. Çünkü insanın ölümü, kıyametinin kopması demektir.

﴿ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O halde Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh olmadığını bil ve hem kendi günahın için, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile. Allah dönüp dolaştığınız yeri de, barındığınız yeri de bilir.**

19. Kalbin ikrarda bulunması, neyi istediğini bilmesi ve bildiğinin anlamını kavraması, ilmin/bilmenin gerçekleşmesi için kaçınılmaz şartlardandır. Bunun mükemmeliği ise bildiği gereğince amelde bulunmaktır.

İşte Yüce Allah'ın burada emrettiği ilim/bilme, Allah'ı tevhid etme ilmi olup her insan için farz-ı ayndır. Kimden olursa olsun bu ilmi elde etme mükellefiyeti asla düşmez. Herkes bu ilmi bilmek zorundadır.

Allah'tan başka hak ilâh olmadığını bilmek birkaç yolla mümkündür:

1. Bunların ilki, hatta en büyüğü, Allah'ın kemâline, azamet ve celâline delalet eden isimleri, sıfatları ve fiilleri üzerinde iyice düşünmektir. Çünkü bunlar üzerinde düşünmek, Yüce Allah'ı sevip yegane ilah bellemeyi, her türlü hamde, övgüye, celâle ve cemale layık olan kâmil Rabbe ibadet/kulluk etme uğrunda olanca gayreti ortaya koymayı gerektirir.

2. Yaratan ve bütün yaratılanların işlerini idare edenin yalnızca Yüce Allah olduğunu bilmek ki bu sayede yegane ilâhın da O olduğu bilinir.

3. Dinî ve dünyevî, gizli ve açık bütün nimetleri verenin yalnızca Allah olduğunu bilmek. Bu da kalbin O'na bağlanmasını, O'nu sevmesini, başka bir şeyi O'na ortak koşmaksızın yalnızca O'nun ilâh edinilmesini gerektirir.

4. O'nun, kendisini tevhid eden ve tevhidin gereklerini uygulayan gerçek dostlarına ihsan ettiği mükâfatlar, yardım, zafer ve dünyevî nimetleri; diğer taraftan kendisine ortak koşan düşmanlarına verdiği cezaları düşünmek. Bu da Yüce Allah'ın tek başına ibadetin her türlüsüne layık olduğunu bilmeyi gerektirir.

5. Allah ile birlikte kendisine ibadet edilen ve ilâh edinilen putların ve Allah'a ortak koşulan diğer varlıkların vasıflarını, bunların her yönden eksik, aciz, varlıkları itibarıyla muhtaç, kendilerine de, kendilerine ibadet edenlere de fayda sağlayamayacak, hiçbir zararı önleyemeyecek, öldüremeyecek, yaşatamayacak, ölümden sonra hiçbir varlığı diriltemeyecek, kendilerine ibadet edenlere yardım edemeyecek, bir hayrı sağlamak yahut bir şerri önlemek gibi zerre ağırlığı kadar dahi olsa fayda veremeyecek olduklarını bilmek.

Zira bunu bilmek, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını, O'nun dışındaki bütün varlıkların ilâhlıklarının da batıl olduğunu bilmeyi gerektirir.

6. Allah'ın göndermiş olduğu bütün kitaplar, bu hususta ittifak halindedir ve söz birliği halinde bu gerçeği ifade etmişlerdir.

7. Ahlâk, akıl, görüş, doğruluk ve bilgi itibarıyla insanların en mükemmelleri ve mahlukatın en seçkinleri olan peygamberler, rasûller ve Rabbânî âlimler, Allah'ın uluhiyetine tanıklık etmişlerdir.

8. Allah'ın, tevhide en açık şekilde delil olarak ortaya koyduğu âfâkî (dış dünyadaki) ve enfusî (iç dünyadaki) delillerini bilmek. Zira bunlar lisan-ı halleriyle, yani Allah'ın kendilerinde tevdi etmiş olduğu ince sanatı, harikulâde hikmeti ve yaratılışlarındaki eşsizlikle tevhidi ilan etmektedirler.

İşte bunlar, Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla kulları kendisinden başka hiçbir hak ilâhın bulunmadığını bilip kabul etmeye davet ettiği, Kitab-ı Keriminde açıkladığı ve tekrar ettiği yollardır. Kul, bunların sadece birisi üzerinde bile dikkatle düşünecek olsa mutlaka bu hususta kat'i/kesin bir bilgiye sahip olur. Peki ya birbirini destekleyen, ittifak eden ve tevhide açıkça delalet eden bütün bu deliller bir arada bilinip düşünülecek olursa ne olur?! İşte o zaman iman ve ilim kulun kalbine öyle bir yerleşir ki artık bu iman sapasağlam dağlar gibi olur. Şüpheler ve gerçeği olmayan kanaatler onu sarsamaz. Batıl ve şüphelerin tekrarlanması, onun sadece gelişmesini ve kemalini artırır.

Hele pek büyük delile ve en büyük gerçeğe dikkat edilecek olursa -ki bu Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde dikkatle düşünmek, âyetleri üzerinde dikkatle durmaktır- işte bu, tevhid bilgisini elde etmenin en büyük kapısıdır. Bu yolla elde edilen tafsilâtlı bilgiler ve onun esaslarına dair malumat, başka hiçbir yolla elde edilmez.

"Hem kendi günahın için, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile." Yani tevbe, bağışlanmak için dua etmek, günahları silen iyilikleri işlemek, günahları terk etmek, işlenen suçları affetmek vb. gibi mağfiret sebeplerini yerine getirmek suretiyle Allah'tan, günahının bağışlanmasını iste. Aynı zamanda mü'minler için de bağışlanma dile. Çünkü imanları sebebiyle onların, erkek-kadın her müslüman üzerinde birtakım hakları vardır. Bu hakların arasında onlara dua etmek ve günahlarının bağışlanmasını istemek de vardır.

Onlar için günahların ve cezalarının silinmesini kapsayan mağfiret dileme emredildiğine göre bunun kaçınılmaz bir gereği olarak kul, onlara samimiyetle öğüt vermeli, kendisi için istediği hayırlı şeyleri onlar için de istemeli, kendisi için hoşlanmadığı kötülüklerden onlar için de hoşlanmamalı, onlar için hayırlı olan şeyleri onlara emretmeli, zararlı olan şeylerden de onları sakındırmalıdır. Kötülük ve kusurlarını affetmeli, kalplerinin birbirlerine kaynaşmasını sağlayacak şekilde bir araya gelmelerine gayret göstermelidir. Düşmanlık ve ayrılığa götüren

ve böylelikle günah ve masiyetlerinin çoğalmasına sebep teşkil eden kinlerin de aralarından kalkmasına çalışmalıdır.

"Allah dönüp dolaştığınız yeri," tasarruflarınızı, hareketlerinizi, gidiş ve gelişinizi **"ve barındığınız yeri,"** karar kılacağınız yeri **"de bilir."** O, ister hareket halinde olun ister hareketsiz olun, her durumunuzu bilir ve durumunuzun karşılığını da en mükemmel ve eksiksiz bir şekilde verecektir.

﴿ وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ
وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾ ﴾

20- İman edenler, '(Keşke cihadı emreden) **bir sûre indirilseydi!' derler. Ama hükmü kesin bir sûre indirilip de içinde savaş** (emri) **söz konusu edilince kalplerinde hastalık bulunanların, sana üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi baktıklarını görürsün. Halbuki onlar için en uygunu;**

21- İtaat etmek ve güzel söz söylemekti. (Savaş konusunda) **iş ciddiye bindiğinde de eğer onlar, Allah'a karşı samimi olsalardı bu, onlar için elbette daha hayırlı olurdu.**

20-21. "İman edenler," ağır ve zor emirlerin çabuk verilmesini isteyerek; "Savaş emrini ihtiva eden **"'bir sûre indirilseydi!' derler. Ama hükmü kesin,"** yani gereğince amel olunması istenen **"bir sûre indirilip de içinde"** nefislere en ağır şey olan **"savaş** (emri) **söz konusu edilince kalplerinde hastalık bulunanların,"** imanı zayıf olanların, bu emri yerine getiremeyip sebat gösteremedikleri ve bu işten hoşlanmayıp onu çok ağır buldukları için **"üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi baktıklarını görürsün."**

Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Kendilerine,** '(Savaştan) **ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.' denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup, müşriklerden, Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla korkarlar."** (en-Nisâ, 4/77)

Daha sonra Yüce Allah, onlar için en uygun olanı gösterip teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onlar için en uygunu, itaat edip güzel söz söylemekti."** Yani onlar için en uygun olan, kendileri için kesinlik kazanmış mevcut

emri yerine getirmek ve bu uğurda bütün gayretlerini ortaya koymaktır. Kendilerine ağır gelecek hükümlerin teşri' edilmesini istememeli, aksine Allah'ın verdiği esenlik ve afiyet dolayısıyla sevinmelidirler.

"İş ciddiye bindiğinde" ve onlara kesin emir geldiğinde **"eğer onlar"** böyle bir durumda Allah'tan yardım isteyerek ve O'nun emrini yerine getirmek için gayretlerini ortaya koyarak **"Allah'a karşı samimi olsalardı bu, onlar için"** önceki hallerinden **"elbette daha hayırlı olurdu."** Bunun birkaç nedeni vardır:

1. Kul, her bakımdan eksiktir, acizdir. Yüce Allah'ın ona yardım etmesi hali hariç onun hiçbir şeye gücü yetmez. O bakımdan kul, içinde bulunduğu mükellefiyet ve yükümlülüklerden fazlasını istememelidir.

2. Kul, gözünü geleceğe dikecek olursa hem halihazırdaki görevini hem de gelecekteki görevini yerine getirme gücü azalır. Halihazırdaki güce gelince ona ait gayret ve emek başka bir vakte kaymış olur. Amel ise gayrete ve kararlılığa bağlıdır. Gelecekteki güce gelince ise o günler gelinceye kadar kişinin gayreti azalıp tükenir. O vakit de o işi yapması için ona yardım edilmez.

3. Halihazırdaki işini yapmayıp tembellik göstererek geleceğe dair birtakım hayaller kuran kişi, birtakım işleri gelecekte yapmaya karar verip yemin eden kişiye benzer. Böyle birinin gücünün zayıflaması, verdiği kararı yerine getirememesi ve yapmaya hazırlandığı işleri ifa edememesi sıkça görülen bir durumdur.

O nedenle yapılması gereken, kulun bütün gayreti, düşüncesi ve çabasıyla içinde bulunduğu vakitte yapacağı işlere odaklanması ve gücü oranında görevini yerine getirmeye çalışmasıdır. Sonra da yeni iş geldikçe ona tam bir gayretle, sağlam bir kararlılıkla, gücünü başka taraflara dağıtmaksızın ve o hususta Rabbinden yardım isteyerek sarılmalıdır. Bütün işlerde başarılı ve isabetli iş yapmak için en uygun olan tutum budur.

﴿ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Şayet yüz çevirirseniz, yeryüzünde fesat çıkarmanızdan ve akrabalık bağlarınızı parçalamanızdan başka sizden ne beklenir ki?

22. Yüce Allah, Rabbine itaatten yüz çeviren kimseyi söz konusu etmekte ve böyle birinin hayra yönelmeyeceğini, aksine hep kötülüğe yöneleceğini belirtmektedir: **"Şayet yüz çevirirseniz, yeryüzünde fesat çıkarmanızdan ve akrabalık bağlarınızı parçalamanızdan başka sizden ne beklenir ki?"** Ortada

iki iş vardır: Ya Allah'a itaatle bağlanmak ve O'nun emirlerini yerine getirmek -ki bu hayırdır, doğruyu bulmaktır ve kurtuluştur- ya da bundan yüz çevirmek ve Allah'a itaatten uzaklaşmaktır. Bu durumda ise yeryüzünde masiyetler işlemek ve akrabalık bağlarını kesmek suretiyle fesat çıkarmaktan başka bir şey söz konusu olmaz.

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- İşte böyleleri Allah'ın lanetlediği, sağırlaştırdığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.

23. "İşte böyleleri," yeryüzünde fesat çıkartan ve akrabalık bağlarını kopartan kimseler **"Allah'ın lanetlediği,"** rahmetinden uzaklaştırıp gazabına yaklaştırdığı **"sağırlaştırdığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir."**

Artık bunlar kendilerine faydalı olacak şeyleri ne işitirler ne de görürler. Bunların kulakları olmasına rağmen -itaat ve kabul etme anlamında- işitmezler. Onların işitmeleri, Allah'ın delilinin, kendi aleyhlerinde sabit olmasını sağlayacak bir işitmedir. Onların gözleri olmasına rağmen ibretleri ve ilâhî belgeleri görmezler. Gözlerini kat'i delillere ve apaçık belgelere çevirmezler.

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onlar, hâlâ Kur'ân'ı düşünmeyecekler mi? Yoksa kalpleri kilitli mi?

24. Yani bu yüz çevirenler, niçin Allah'ın Kitabı üzerinde düşünmezler, onun üzerinde hakkıyla tefekkür etmezler?

Şayet bu Kitabı gereği gibi düşünecek olurlarsa, onlara bütün hayırları gösterecek, her türlü kötülükten onları sakındıracak, kalplerini iman, gönüllerini yakîn ile dolduracaktır. Onları en üstün maksatlara ve en değerli bağışlara ulaştıracaktır. Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran yolu, bu yolun tamamlayıcı unsurlarını, bu yolu ifsad eden şeyleri onlara geniş geniş açıklayacağı gibi, azaba götüren yolu ve o azaptan neyle sakınacaklarını da onlara açıklayacaktır. Kendilerine Rablerini, O'nun isimlerini, sıfatlarını, lütuf ve ihsanlarını tanıtacak, pek büyük mükâfatlara teşvik edecek ve korkunç azabı hatırlatarak onları uyaracaktır.

"Yoksa kalpleri kilitli mi?" Yani yüz çevirmeleri, gafletleri ve itirazları dolayısıyla kalpler kilitlenmiş, üzerleri kapatılmıştır da artık onlara ebediyen hiçbir hayır girmeyecek hale mi gelmiştir? Ki gerçek de budur.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Hiç şüphesiz hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra gerisin geri (küfre) **dönenlere şeytan,** (kötü amellerini) **süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır.**

25. Yüce Allah, hidâyet ve imandan yüz çevirerek topukları üstünde gerisin geri sapıklığa ve inkâra dönenlerin halini haber vermektedir.

Onların bu tutumları, herhangi bir delile/belgeye dayalı değildir. Bu tutumlarına sebep, sadece düşmanları olan şeytanın bu tutumları onlara güzel göstermesi, süslemesi ve onlara güzel ve aldatıcı vaatlerde bulunmasıdır: "(Şeytan) **onlara vaatlerde bulunur ve olmayacak ümitlere düşürür. Oysa şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez."** (en-Nisâ, 4/120)

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Bu böyledir. Çünkü onlar, Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayanlara, 'Biz size bazı hususlarda itaat edeceğiz.' dediler. Halbuki Allah onların gizlediklerini bilmektedir.

26. "Bu böyledir; çünkü onlar," hidâyet kendilerine açıkça belli olduktan sonra hidâyete iltifat etmediler, onu reddettiler ve **"Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayanlara,"** Allah'a ve Rasûlüne açıktan açığa savaş ilan edenlere, **"'Biz size bazı hususlarda,"** hevâlarına uyan işlerde **"itaat edeceğiz.' dediler."** Bundan dolayı Yüce Allah, onları sapıklıkla ve kendilerini ebedî bedbahtlık ve sonsuz azaba ulaştıracak şeyler üzerinde ilerlemekle cezalandırmıştır.

"Halbuki Allah, onların gizlediklerini bilmektedir." Allah, onların gizlediklerini bildiğinden dolayı onları rezil rüsvay etmiş ve onların gizlediklerini, aldanmamaları için mü'min kullarına da açıklamıştır.

﴿ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Peki ya melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken halleri ne olacak?

27. Peki ruhlarını almakla görevli olan **"melekler, onların yüzlerine ve arkalarına"** güçlü ve ağır tokmaklarla **"vura vura canlarını alırken halleri ne olacak?"** Bu durumda onların hallerinin ne kadar korkunç ve dehşetli olacağını düşünebiliyor musun hiç?

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Bunun sebebi, onların Allah'ı gazaplandıran şeylerin peşine düşmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır. Bu nedenle O da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

28. Onların hak ettikleri bu azabın **"sebebi, onların Allah'ı gazaplandıran,"** küfür, fâsıklık ve isyanın her türlüsünden olan **"şeylerin peşine düşmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır."** Kendilerini Allah'a yaklaştıracak/yakınlaştıracak hiçbir şeye iltifat etmemeleridir.

"Bu nedenle O da onların amellerini boşa çıkarmıştır." İptal etmiştir. Allah'ın razı olacağı şeylerin peşine düşüp O'nu gazaplandıran şeylerden de hoşlanmayan kimsenin durumunu ise bunun tam aksinedir. Böyle birinin günahlarını Allah örtecek, ecir ve mükâfatını da kat kat verecektir.

﴿ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, Allah'ın kinlerini meydana çıkarmayacağını mı sandılar?

29. "Yoksa kalplerinde hastalık," kalbin sağlığını ve dengesini bozacak türden şüphe yahut şehvet hastalığı **"bulunanlar, Allah'ın"** kalplerinde bulunan **"kinlerini,"** İslâm'a ve müslümanlara düşmanlıklarını **"meydana çıkarmayacağını mı sandılar?"** Bu, Yüce Allah'ın hikmetine yakışmayan bir yanlış kanaattir. Zira O'nun doğruyu yalancıdan ayırt etmesi kaçınılmazdır. Bu da birtakım sıkıntılarla imtihan etmek suretiyle olur. Onlara rağmen sebat gösteren ve imanını sürdüren kişi gerçek mü'mindir. Onlar dolayısıyla arkasını dönerek kaçan ve se-

bat göstermeyen, sıkıntılarla karşılaştığı vakit tahammül edemeyip imanî zaafa uğrayan kimsenin ise kalbindeki kin açığa çıkar ve münafıklığı açıkça görülür. İşte bu iki sınıf birbirinden elbette ayrılacaktır. Bu, ilâhî hikmetin bir gereğidir.

﴿ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴾

30- Eğer dileseydik onları sana elbette gösterirdik ve sen de onları simalarından tanırdın. Bununla beraber sen onları konuşma üsluplarından da kesinlikle tanırsın. Allah (tüm) **amellerinizi bilir.**

30. "Eğer dileseydik onları sana elbette gösterirdik ve sen de onları simalarından," yüzlerinde adeta bir resimmiş gibi duran alâmetlerinden **"tanırdın. Bununla beraber sen onları konuşma üsluplarından da kesinlikle tanırsın."** Yani kalplerinde olan mutlaka açığa çıkar ve istemeyerek dillerinden kaçırdıkları sözlerle durumları anlaşılır. Çünkü diller, kalp kazanının kepçeleridir. Onlar vasıtasıyla kalplerde bulunan hayır ve şer açığa çıkar.

"Allah (tüm) **amellerinizi bilir,"** yaptıklarınızın karşılığını sizlere verecektir.

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَا أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Andolsun Biz, içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve gerçek durumlarınızı ortaya çıkarıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.

31. Yüce Allah, kullarını kendisiyle sınadığı en büyük imtihanı beyan etmektedir ki bu, Allah yolunda cihaddır. **"Andolsun Biz, içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve gerçek durumlarınızı ortaya çıkarıncaya kadar sizi,"** iman ve sabrınızı sınayarak **"imtihan edeceğiz."** Allah'ın emrine uyup O'nun dinine yardımcı olmak ve yüceltmek için Allah yolunda cihad eden kimse, gerçek mü'mindir. Bu hususta tembellik gösterenin bu hali, imanındaki bir eksiklikten kaynaklanır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Şüphe yok ki kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e karşı gelenler, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Üstelik O, onların amellerini de boşa çıkaracaktır.

32. Bu buyruk, Allah'ı inkâr etmek ve insanları Allah'a ulaştıracak olan yoldan alıkoymak suretiyle bütün kötülük çeşitlerini kendinde toplayan kimselere yönelik büyük bir tehdittir.

"Hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e karşı gelenler," ona karşı inatla duran, bilmeden, yanlışlık ve sapıklık dolayısıyla değil de bilerek ve inat olsun diye ona muhalefet edenler **"Allah'a hiçbir zarar veremezler."** Bundan dolayı O'nun mülkü eksilmez. **"Üstelik O, onların amellerini,"** batıl zafere ulaştırma uğrunda yaptıkları bütün çalışmalarını **"boşa çıkaracaktır."** Bu yaptıkları kendilerine hüsran ve zarardan başka bir şey kazandırmayacaktır. Mükâfatını alacaklarını umdukları amelleri de kabul olma şartını taşımadıklarından dolayı kabul olunmayacaktır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın.

33. Yüce Allah, mü'minlere dinî ve dünyevi mutluluklarını gerçekleştirecek ve tamama erdirecek bir emir vermektedir. Bu da kendisine ve Rasûlüne dinin hem usulünde/inançlarında hem de fürûunda/ahkamında itaat etmektir.

İtaat; kişinin emrolunduğu üzere ihlâsla ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tam manasıyla uymak suretiyle emirleri yerine getirip yasaklardan kaçınması demektir.

"Amellerinizi boşa çıkarmayın." Bu, amelleri işledikten sonra onları bozacak şeylerle boşa çıkarmayı yasaklamaktadır. Mesela yapılan iyiliği başa kakmak, kendini beğenmek, övünmek, başkalarının işitmesini istemek, amelleri boşa çıkartan ve ecirlerini yok eden masiyetleri işlemek gibi... Aynı şekilde bu yasak, bir ameli işlerken o ameli bitirmeden yarıda kesmek ya da o ameli bozacak işlerden birini yapmak suretiyle amelin boşa çıkarılmasını da kapsamaktadır. Mesela namazı, orucu, haccı vb. amelleri bozup iptal eden bütün hususlar bunun kapsamına girer ve bunların hepsi de yasaktır.

Fukahâ, bu âyet-i kerimeyi gerekli herhangi bir sebep olmaksızın farz olan bir ameli yarıda kesmenin haram olduğuna, nafile olan ameli yarıda kesmenin de mekrûh olduğuna delil gösterirler.

Yüce Allah, amellerin boşa çıkartılmasını yasakladığına göre bu, amelleri düzgün yapmanın, tamamlamanın, eksik bırakmamanın ve bu amelleri hem bilgi hem amel yönünden gerektiği gibi yaparak ıslah etmenin emredildiği anlamına gelir.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar, sonra da kâfir olarak ölenler var ya, Allah onları asla bağışlamayacaktır.

34. Bu âyetle Bakara sûresinde yer alan, **"Artık içinizden her kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, işte böylelerinin bütün amelleri dünyada da, âhirette de boşa gider."** (el-Bakara, 2/217) buyruğu, küfür ile amelin boşa çıkacağını ifade eden bütün mutlak naslara kayıt getirmektedir. Yani bu gibi naslarda ifade edilen amellerin boşa çıkması, küfür üzere ölme şartıyla kayıtlıdır.

Burada Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olanlar,"** Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr edenler **"Allah'ın yolundan,"** insanların hakka rağbetlerini azaltarak, onları batıla çağırarak ve batılı onlara süslü göstererek **"alıkoyanlar, sonra da,"** tevbe etmeksizin **"kâfir olarak ölenler var ya, Allah onları"** şefaatle de olsa, başka bir yolla da olsa **"asla bağışlamayacaktır."**

Çünkü böyleleri hakkında ceza artık kesinlik kazanmıştır, onların mükâfat elde etme imkânları kalmamıştır. Cehennem ateşinde ebedî kalmaları vacip olmuş, Rahîm ve Gaffâr olanın rahmet kapıları yüzlerine kapanmıştır.

Âyet-i kerimenin mefhumuna göre bunlar eğer ölmeden önce tevbe edecek olurlarsa, Allah günahlarını bağışlar, onlara merhamet eder ve onları cennete koyar. Velev ki bütün ömürlerini, Allah'ı inkâr edip yolundan alıkoymak, O'na isyanı gerektiren hususları işlemekle geçirmiş olsunlar.

Kullarının önünde rahmet kapılarını açık tutan, hiç kimseye karşı hayatta kalıp tevbe etme imkânı bulunduğu sürece bu kapıları kapatmayan Allah'ın şanı ne yücedir!

İsyankârlara çabucak ceza vermeyen, aksine -onları cezalandırmaya kadir olmakla birlikte- onlara, sanki kendisine hiç isyan etmemişler gibi afiyet ihsan eden ve onları rızıklandıran Allah'ın şanı ne yücedir!

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- O halde gevşeklik göstermeyin ve üstün iken barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir ve amellerinizi(n mükafatını**) asla eksiltmeyecektir.**

35. "O halde gevşeklik göstermeyin." Düşmanınızla savaşmada zaafa düşmeyin, yüreğinizi korku kaplamasın. Aksine sabredin, sebat edin. Rabbinizin rızasını kazanmak, İslâm'ın iyiliğini düşünmek ve şeytanı da öfkelendirmek için kendinizi savaşmaya ve çarpışmaya hazırlayın.

"ve üstün haldeyken barışa," rahatı tercih ederek düşmanlarınızı ateşkes yapmaya **"çağırmayın."**

"Allah sizinle beraberdir ve amellerinizi(n mükafatını**) asla eksiltmeyecektir."** Bu üç husus da sabretmeyi ve gevşeklik göstermemeyi gerektirmektedir: Üstün olmaları; yani zafer kazanmanın sebeplerinin mevcut bulunması ve Allah tarafından da onlara hak bir vaatte bulunulmuş olması. Çünkü insan, başkasından daha zayıf, sayıca yahut araç ve gereç itibarıyla, iç ve dış güç bakımından daha güçsüz olmadıkça gevşemez.

İkinci husus, Allah'ın onlarla birlikte olmasıdır. Onlar mü'mindirler. Allah da yardımı, zaferi ve desteğiyle mü'minlerle beraberdir. Bu da kalplerinin güçlü olmasını ve düşmanlarının üzerine üzerine gitmelerini gerektirir.

Üçüncü hususa gelince; Allah onların amellerini hiçbir şekilde eksiltmez. Aksine amellerinin karşılığını, hatta -lütfundan- onlara daha da fazlasını verecektir. Özellikle cihad ibadeti uğrunda yapılan infaklar yedi yüz katıyla ve daha fazlasıyla mükâfatlandırılacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı zafere ulaşmaları karşılığında, mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz. Onlar küçük veya büyük bir infak yaptıklarında ve bir**

vadiyi aştıklarında muhakkak bu, onlara (sevap olarak) **yazılır ki, Allah o yapmakta olduklarının en güzeliyle onları mükâfatlandırsın."** (et-Tevbe, 9/120-121)

İnsan, Yüce Allah'ın, amelini ve cihadını boşa çıkarmayacağını bilirse bu, onun gayrete gelmesini sağlar. Ecir ve mükâfata sebep olacak alanlarda cihad ederek fedakârlık yapmasını sağlar. Hele bu üç husus bir arada bulunursa bunlar kişiyi tam anlamıyla gayrete getirir.

Bu buyruk, Yüce Allah'ın, kullarını kendilerinin salâh ve kurtuluşlarını gerçekleştirecek hususlarda gayrete getirmekte ve ruhlarına kuvvet kazandırıp teşvikte bulunmaktadır.

﴿ إِنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَٰلَكُمْ ﴿٣٦﴾
إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve takvalı olursanız Allah, ecirlerinizi verir ve sizden mallarınızı istemez.

37- Eğer O, sizden mallarınızı istese ve bu hususta sizi zora koşsa, cimrilik edersiniz ve bu da kinlerinizi açığa çıkarır.

36. Bu buyruğuyla Yüce Allah, kullarının dünya hayatına olan rağbetlerini azaltmak istemektedir. Bunu da onlara, onun gerçek durumunu haber vermek suretiyle yapmaktadır. Onlara dünya hayatının bir oyun ve eğlence olduğunu, yani bedenlerin bir oyunu, kalplerin de eğlenip oyalanması olduğunu ifade etmektedir.

Kul malla, evlatla, zinetle, kadınlarla, yiyeceklerle, içeceklerle, meskenlerle, meclislerle, manzaralarla, başkanlıkla ve ileri gelen makamlarla uğraşıp durur, oyalanır. Hiçbir fayda sağlamayan pek çok amel işleyerek eğleşip durur. Hatta o, dünya hayatını tamamlayıp eceli gelinceye kadar tembellik, gaflet ve masiyetler arasında gidip gelir. Sonunda bir bakar ki o işler kendisini bırakıp gitmiştir, o ise onlardan hiçbir fayda elde etmemiştir. Hatta artık hüsranda olduğunu, mahrum kaldığını ve azabın, önünde hazır olduğunu açıkça görür.

Durumun böyle olması, aklı başında olan kimsenin dünyaya rağbet etmemesini, ona bağlanmamasını ve onu gereğinden fazla önemsememesini gerektirir.

Akıllının asıl önem vermesi gereken, Yüce Allah'ın şu buyruğunda zikrettikleridir: **"Eğer iman eder ve takvalı olursanız,"** Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman edip de imanın gereklerinden biri olan takvânın şartlarını yerine getirirseniz; yani günahları terk eder ve daima O'nun razı olduğu işleri yaparsanız; işte siz kullar için faydalı olacak olan budur. Ve bu hususta yarışılması, bu hedefe ulaşmak için gayret gösterilip çalışılması gerekir.

Yüce Allah'ın kullarından istediği budur. Ve bu, O'nun onlara bir rahmeti ve lütfudur. Çünkü bu vesileyle O, onlara pek büyük mükâfatlar vermek istemektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer iman eder ve takvalı olursanız Allah, ecirlerinizi verir ve sizden mallarınızı istemez."** Yüce Allah, mallarınızı almak, sizi malsız bırakmak yahut size zararlı olacak şekilde malınızı eksiltmek suretiyle size zor ve ağır gelecek hususlarla sizi yükümlü kılmak istememektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

37. "Eğer O, sizden mallarınızı istese ve bu hususta sizi zora koşsa, cimrilik edersiniz ve bu da kinlerinizi açığa çıkarır." Yani eğer harcamaktan hoşlanmayacağınız mallarınızı sizden isteyecek olursa kalplerinizde bulunan kin duygularınız açığa çıkar. Sizden mallarınızı isteyip bu konuda sizi zora koşması halinde bu durumda olacağınızın delili ise böyle bir talep karşı karşıya kaldığınız vakit buna olumlu karşılık vermeyişinizdir. Şöyle ki;

﴿ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا
يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟
أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾ ﴾

38- İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz da içinizden bazıları cimrilik ediyor. Ama kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder. Zira Allah'ın hiçbir şeye/hiç kimseye ihtiyacı yoktur; asıl muhtaç olanlar sizlersiniz. Şâyet yüz çevirirseniz O, sizin yerinize başka bir toplum getirir de sonra onlar sizin gibi de olmazlar.

38. "İşte sizler Allah yolunda," hem dinî hem de dünyevî menfaatinize olacak şekilde **"harcamaya çağrılıyorsunuz da içinizden bazıları cimrilik ediyor."** Peki, sizin dünya maslahatınıza uygun görmeyeceğiniz bir hususta mallarınızı sizden isterse ya o zaman ne yaparsınız? Sizin böyle bir işe razı olmamanız öncelikle söz konusu olmayacak mı?

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder."** Çünkü o, Yüce Allah'ın mükâfatından kendini mahrum bırakmış ve pek çok hayrı elden kaçırmış olur. Üstelik infakı terk ettiği için Allah'a en ufak bir zararı da olmaz. **"Zira Allah'ın hiçbir şeye/hiç kimseye ihtiyacı yoktur; asıl muhtaç olanlar sizlersiniz."** Bütün vakitlerde ve bütün işlerinizde O'na siz muhtaçsınız.

"Şâyet" Allah'a iman etmekten ve size verdiği emirleri yerine getirmekten **"yüz çevirirseniz O, sizin yerinize başka bir toplum getirir de sonra onlar sizin gibi de olmazlar."** Sizin gibi Allah'ın emrinden yüz çevirmezler. Aksine Allah'a ve Rasûlüne itaat eder, Allah'ı ve Rasûlünü severler. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse (bilsiz ki) **Allah, kendilerini seveceği öyle bir topluluk getirir ki..."** (el-Mâide, 5/54)

Muhammed -diğer adıyla Kıtâl- süresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

سورة الفتح

FETİH SÛRESİ

-48-

48- FETİH SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 29 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Şüphesiz Biz sana apaçık bir fetih/zafer ihsan ettik.

1. Burada sözü geçen fetih/zafer, Hudeybiye Sulhüdür/Barışıdır. Siret kitaplarında uzunca anlatıldığı üzere Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, umre yapmak üzere Mekke'ye geldiğinde müşrikler onu umreden alıkoymuştur.[21] Sonunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlarla, on yıllığına "birbirleriyle savaşmamak ve gelecek yıl umre yapmak üzere, ayrıca isteyenlerin Kureyşliler tarafında isteyenlerin de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafında bu antlaşmaya katılabileceği" esasları üzerinde sulh yaptı.

Bunun büyük bir fetih/zafer oluş sebebine gelince bu dönemde insanlar birbirlerine güvenince Allah'ın dinine davet alanı genişledi. Her mü'min nerede olursa olsun, buna imkân buldu. Ayrıca İslâm'ın hakikatini bilmek isteyenler de bunu öğrenme fırsatı buldular.

Bu süre zarfında insanlar Allah'ın dinine kitleler halinde girdiler. Bundan dolayı Yüce Allah, buna "fetih/zafer" adını vermiş ve bunun **"apaçık bir fetih"** vasfına sahip olduğunu ifade etmiştir. Çünkü müşriklerin ülkelerini fethetmekten kasıt, Allah'ın dinini güçlendirmek ve müslümanların zafer kazanmalarını sağlamaktır. İşte böyle bir fetih, bu sulh ile gerçekleşmiş oldu.

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾
وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾ ﴾

2- Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın, seni dosdoğru bir yola iletsin;

3- Ve Allah, seni şerefli ve üstün bir zafere ulaştırsın.

---

21 Bkz. Buhârî, 2731-2732.

2. Yüce Allah, bu fethin birtakım sonuçlarını da beyan getirmiştir: **"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."** Bu, -Allah en iyi bilir ama- böyle bir fetih sebebiyle husule gelen pek çok itaat ve dine pek çok girişin olması, ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ancak peygamberlerin "ulu'l-azm" olanlarından birinin katlanabileceği şartları kabul etmesi sayesindedir.

Yüce Allah'ın Rasûlünün geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış olması, Peygamber efendimizin şanının yüceliğini ve değerini ortaya koyan en büyük hususlardan biridir.

"Üzerindeki nimetini," dinini güçlü ve aziz, seni de düşmanlarına karşı muzaffer kılmak ve dininin hakim olduğu alanı genişletmek suretiyle **"tamamlasın, seni"** kendisi vasıtasıyla ebedî mutluluğa ve sonsuz kurtuluşa nail olacağın **"dosdoğru yola iletsin."**

3. **"Ve Allah, seni şerefli ve üstün,"** İslâm'ın sarsılmasına imkân vermeyecek şekilde güçlü bir **"zafere ulaştırsın."** Bu sayede tam bir zafer sağlanır, kâfirlerin kökü kazınır, hepsi zelil olurlar, gerilerler. Diğer taraftan müslümanlar çoğalır, sayıları da, malları da artar. Daha sonra Yüce Allah, bu fethin mü'minler üzerindeki etkilerini de belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾ ﴾

4- **İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalbine sekinet/huzur indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.**

5- (Bu) **mü'min erkeklerle mü'min kadınları, altlarında ırmaklar akan cennetlere -orada ebedî kalmak üzere- koysun ve günahlarını örtsün diyedir. İşte Allah'ın katında bu, büyük bir kurtuluştur.**

6- **Yine Allah, hakkında kötü zan besleyen münafık erkeklerle münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları da azaba uğratsın diyedir.** (Müminler için bekledikleri) **belânın kötüsü kendi başlarındadır. Ayrıca Allah onlara karşı gazaplanmış, lanet etmiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!**

4. Yüce Allah, mü'minlerin kalbine sekîneti indirmekle mü'minlere olan lütfunu haber vermektedir. **"Sekinet;"** huzur, sükûn ve tedirgin edici, kalpleri dehşete düşüren, akılları şaşırtan ve ruhları zayıflatan sıkıntıların gelmesi esnasında sebat göstermektir.

Böyle bir durumda Yüce Allah'ın kuluna sebat ve kalbine metanet vermesi, bu zorlukları sarsılmaz bir yürek, huzurlu bir ruhla karşılayabilmek için üzerine sekînetini indirmesi, Allah'ın kulu üzerindeki nimetlerinden biridir. Bunun sayesinde kul, böyle bir durumda Yüce Allah'ın emrini uygulamak için hazırlanır, bununla imanı artar ve yakînî, kemal derecesine ulaşır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve müşrikler arasında cereyan eden görüşmeler sonucu ortaya çıkan ve görünüşte kendileri için bir düşüklük ve aleyhte gibi duran, nefislerin tahammül etmesinin neredeyse imknsız olduğu böyle bir antlaşmayı ashab *-Allah hepsinden razı olsun-* kendilerini zaptederek sabredip tahammül etmeleri, bunları sakin bir ruhla kabul etmeye kendilerini alıştırmaları sonucunda imanlarına iman katmış oldular.

"Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır." Hepsi O'nun mülküdür, O'nun idaresi altındadır, O'nun hükmüne itaat etmektedir. Müşrikler Allah'ın, dinine ve peygamberine yardım etmeyeceğini sanmasınlar. **"Allah Alîm'dir,"** her şeyi bilendir; **"Hakîm'dir,"** hikmeti sonsuz olandır. O'nun hikmeti, zafer günlerinin insanlar arasında döndürülüp dolaştırılmasını, mü'minlerin zaferinin de bir başka zamana ertelenmesini gerektirebilmektedir.

5. "(Bu) **mü'min erkeklerle mü'min kadınları, altlarında ırmaklar akan cennetlere -orada ebedî kalmak üzere- koysun ve günahlarını örtsün diyedir."** Bu da mü'minlerin elde edebilecekleri en büyük sonuçtur. Çünkü cennetlere girmeleriyle onların arzu edip istedikleri şeyler gerçekleşmiş ve günahlarının bağışlanması suretiyle de sakındıkları şeyler kendilerinden uzaklaştırılmış olur.

"İşte Allah'ın katında bu," mü'minler için sözü geçen mükâfat **"büyük bir kurtuluştur."** Apaçık fetih dolayısıyla mü'minlere vermek istediği ihsanları işte bunlardır.

6. Münafık erkeklerle münafık kadınlara ve müşrik erkeklerle müşrik kadınlara gelince; Allah bu fetihle onları azaba uğratır ve hoşlarına gitmeyecek şeyleri onlara gösterir. Çünkü onların amaçları, mü'minlerin ilâhî yardıma mazhar olmamalarıydı. Allah hakkında kötü zan beslemişler, O'nun, dinine yardım etmeyeceğini, dininin şanını yüceltmeyeceğini ve batıl taraftarlarının hak ehline karşı zafer kazanacaklarını sanmışlardı. Allah da onların zanlarının tersiyle onları karşı karşıya bıraktı. En kötü musibet, dünya hayatında onların başlarına gelip çattı. Allah'a ve Rasûlüne karşı gelme suçunu işlediklerinden dolayı da **"Allah onlara gazaplanmış, lanet etmiş,"** rahmetinden alabildiğine uzaklaştırmış **"ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"**

﴿ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾ ﴾

7- Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır. Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

7. Yüce Allah, göklerin ve yerin mülk ve egemenliğinin, onlarda bulunan bütün orduların kendisinin olduğunu tekrar haber vererek kulların; aziz edenin de, zelil edenin de Allah olduğunu bellemelerini ve kendi ordularına pek yakında yardım edip onları zafere ulaştıracağını bilmelerini istemiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve Bizim ordumuz elbette galip gelecektir."** (es-Sâffât, 37/173)

"Allah Azîz'dir," güçlüdür, galip gelendir, her şeye boyun eğdirendir. Aziz ve güçlü olmakla birlikte **"Hakîm'dir,"** yaratmasında, işleri çekip çevirmesinde hikmeti sonsuzdur. Her şey hikmetinin gereğine göre cereyan eder ve her şeyi de sapasağlam yapar.

﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ ﴾

8- Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

8. Ey Rasûl-i Ekrem! **"Şüphesiz Biz seni,"** ümmetine, hayır ve şer türünden yaptıklarına; çeşitli görüş ve meseleler hakkında kimin hak, kimin batıl üzere olduğuna; Yüce Allah'ın vahdâniyetine, her bakımdan tek başına bütün kemal sıfatlarına sahip olduğuna dair **"bir şahit,"** sana ve Allah'a itaat edenlere dinî, dünyevî ve uhrevî sevap ve mükâfatları bildiren **"bir müjdeleyici ve"** Allah'a isyan edenlere de dünya ve âhirette cezaya çarptırılacaklarını bildiren **"bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Müjde ve uyarının kendileri sebebiyle gerçekleştiği amellerin ve ahlâkın gereği gibi açıklanması da müjde ve uyarmanın kapsamına dahildir. O halde o; hayrı, şerri, bahtiyarlığı, bedbahtlığı, hakkı ve batılı açıkça bildirendir. O nedenle Yüce Allah buna bağlı olarak şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾ ﴾

9- (Bu), **Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, Rasûlüne destek olup saygı gösteresiniz ve sabah akşam da Allah'ı tesbih edesiniz diyedir.**

9. "Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz." Yani Allah Rasûlü sizi imana davet edip size faydalı olacak şeyleri öğrettiği için bütün hususlarda Allah'a ve Rasûlüne itaat etmenizi gerçekleştirecek şekilde onlara iman edesiniz.

"Rasûlüne destek olup saygı gösteresiniz." Sizin üzerinizde pek büyük lütuf ve ihsanları olduğundan dolayı O'nu tazim edesiniz ve haklarını yerine getiresiniz **"ve sabah akşam da Allah'ı tesbih edesiniz diyedir."**

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah, Allah ile Rasûlü arasında ortak hakkın, her ikisine iman etmek olduğunu, Rasûl'e has olan hakkın, ona destek olmak ve onu tazim edip gerekli saygıyı göstermek olduğunu, Allah'a has olan hakkın ise namaz ve başka yollarla Allah'ı tesbih ve takdis etmek olduğunu belirtmektedir.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ
وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ ﴾

10- Şüphe yok ki sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli, onların elleri üstündedir. Artık kim (biatını) **bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği söze vefa gösterirse O, ona çok büyük bir mükafat verecektir.**

10. Yüce Allah'ın burada işaret ettiği biat, ashab-ı kiramın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, yanından kaçmamak, onu terk etmemek üzere söz verdikleri

Rıdvân Biatidir. Bu, özel bir anlaşma olup bir şartı şöyleydi: Sayıca az kalsalar da, kaçmanın caiz olduğu bir halde bulunsanlar da yine de kaçmayacaklar.

"Şüphe yok ki sana biat edenler" gerçekte **"ancak Allah'a biat etmiş olurlar."** Anlaşmayı O'nunla yapmış olurlar. Öyle ki bu, o kadar ağır bir anlaşmadır ki bundan dolayı **"Allah'ın eli onların elleri üstündedir."** Sanki onlar, Allah'a biat etmiş, bu biat esnasında O'nunla el ele vererek anlaşmış gibidirler. Bütün bunlar, bu anlaşmayı daha çok pekiştirmek ve onları bu anlaşmaya bağlı kalmaya teşvik etmek içindir.

Bundan dolayı devamla şöyle buyurmaktadır: **"Artık kim** (biatını) **bozarsa,"** Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirmezse **"ancak kendi aleyhine bozmuş olur."** Çünkü bunun vebali ona aittir, cezasını o çekecektir.

"Kim de Allah'a verdiği söze vefâ gösterirse," ahdin gereğini tam ve eksiksiz olarak yerine getirirse **"O, ona çok büyük bir mükafat verecektir."** Bu mükafatın büyüklüğünü ve miktarını onu o kimseye verenden başkası bilmez.

﴿ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ ﴾

11- Bedevîlerden (Hudeybiye'ye çıkmayıp) **geri kalanlar, sana, 'Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile!' diyecekler. Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayan şeyleri söylerler. De ki: 'Eğer Allah size bir zarar vermeyi dilerse ya da size bir fayda ulaştırmayı isterse O'na karşı sizin için kim ne yapabilir? Bilakis, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.'**

11. Yüce Allah, imanları zayıf, kalplerinde hastalık olan ve Allah hakkında kötü zan besleyen bedevîlerden; Allah yolunda cihada çıkmayarak Rasûlünden geri kalanları yermekte, onların, mallarının ve evlatlarının Allah yolunda cihada çıkmaktan kendilerini alıkoyduklarını belirterek özür dileyeceklerini ve Allah Rasûlünden kendileri için mağfiret dilemesini isteyeceklerini bildirmektedir.

Bu hususta Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayan şeyleri söylerler."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den günahlarının bağışlanmasını dilemesini istemeleri, zahiren pişman olduklarına

ve içten içe günah işlediklerini itiraf ettiklerine, tevbe ve istiğfarı gerektirici bir şekilde geri kaldıklarını anladıklarına delildir. Şâyet kalplerindeki kanaat de gerçekten bu olsaydı, Rasûl'ün onlar için mağfiret dilemesinin onlara bir faydası olurdu. Çünkü onlar, bu durumda tevbe edip Allah'a yönelmiş olacaklardı. Ancak kalplerindeki asıl kanaat, onların Allah hakkında kötü zan beslediklerinden dolayı geri kalmış oldukları yönündedir:

﴿ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴾

12- Aslında siz, Rasûl'ün ve mü'minlerin asla ailelerine dönemeyeceklerini düşündünüz ve bu düşünce, kalplerinize cazip geldi. Böylece kötü bir zanda bulundunuz ve helâki hak etmiş bir topluluk oldunuz.

13- Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse (bilsin ki) **Biz, kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır.**

12. Onlar **"Rasûlün ve mü'minlerin asla ailelerine dönemeyeceklerini"** sanmışlardı. Öldürüleceklerini ve toptan imha edileceklerini düşünüyorlardı. Bu zanları onlara cazip görünüp kalplerine iyice yerleşti ve sonunda sapasağlam bir kanaat haline geldi. Bunun ise iki sebebi vardı:

1. Evvela onlar **"helâki hak etmiş,"** büsbütün hayırsız **"bir topluluk"** idiler. Zira onlarda hayır namına bir şey bulunsaydı, kalplerinde böyle bir kanaat olmazdı.

2. Onların imanlarının zayıf olması, Allah'ın, vaadine ve dinine yardım edip kelimesini yüceltececeğine besledikleri yakînin az olmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

13. **"Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse"** şüphesiz o, cezalandırılmayı hak etmiş bir kâfirdir ki **"Biz, kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır."**

﴿ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾ ﴾

14- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

14. Göklerin ve yerin yegane ve mutlak hakimi O'dur. Onlarda gerek kaderî gerek şer'î gerekse de (amellerin karşılığını verme şeklindeki) cezaî hükümleri ile dilediği gibi tasarruf eden O'dur.

Yüce Allah, şer'î hükümlerin sonucu olan cezaî hükümleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"O, dilediğini bağışlar."** Yani Allah'ın vermiş olduğu emirleri yerine getirenleri bağışlar, **"dilediğine"** Allah'ın emirlerini önemsemeyenlere **"de azap eder."**

"Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." O, mağfiret ve rahmet sahibidir. O, her zaman için günahkârların günahlarını bağışlar. Hata edenlerin hatalarını affeder. Tevbe edenlerin tevbesini kabul eder. Gece gündüz hayırları bol bol iner.

﴿ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ
أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا
بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ ﴾

15- (Savaşa çıkmayıp) **geri kalanlar, siz ganimet almak üzere** (Hayber'e doğru) **yola koyulduğunuzda, 'Bırakın da biz de peşinizden gelelim,' diyecekler. Böylece onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: 'Siz asla peşimizden gelmeyeceksiniz. Zira Allah daha önceden böyle buyurmuştur.' Bunun üzerine onlar da, 'Hayır** (öyle değil) **aksine, siz bizi kıskanıyorsunuz.' diyecekler. Bilakis onlar, pek az anlayan kimselerdir.**

15. Yüce Allah, (Hudeybiye'den) geri kalanları yerici ifadelerle zikrettikten sonra, onların dünyevî cezalarının bir parçasının da Allah Rasûlü ve ashabı savaşmaksızın birtakım ganimetler almak üzere yola koyulacakları vakit geri kalmaları olduğunu belirtmiştir. Nitekim geri kalanların, onlarla birlikte bulunmayı ve bu ganimetlere ortak olmayı istediklerini ve şu sözleriyle bunu dile getirdiklerini haber vermektedir: **"Bırakın da biz de peşinizden gelelim."** Bununla da **"Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."** Halbuki Yüce Allah, onların cezalandırılmasını hükme bağlamış ve bu ganimetlerin de hem dinen hem de ilâhî takdir gereği sadece mü'min ashab-ı kirama has olduğuna hükmetmiştir.

Sen onlara **"de ki: Siz, asla peşimizden gelmeyeceksiniz. Zira Allah daha önceden böyle buyurmuştur."** Siz bu ganimetlerden mahrum kalacaksınız.

Buna sebep ise kendi aleyhinize işlediğiniz suçlar ve baştan beri savaşı terk etmiş olmanızdır.

Mü'minlerle birlikte çıkmaktan engellendiklerini ifade eden bu sözlere cevap olmak üzere **"onlar da 'Hayır** (öyle değil) **aksine siz bizi,"** ganimet alacağız diye **"kıskanıyorsunuz.' diyecekler."** Bu hususta bilgilerinin son noktası işte bu kadardır. Onlar akılları başlarında olarak bu hususu gereği gibi kavramış olsalar, ganimetlerden mahrum oluşlarının sebebinin isyan etmeleri olduğunu bilirler, masiyetlerin dünyevî ve dinî birtakım cezaları olduğunu kavrarlardı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir."** buyurmaktadır.

﴿ قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِن تُطِيعُوا
يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ ﴾

16- (Savaşa çıkmayıp) **geri kalan bedevîlere de ki: 'Yakında çok güçlü bir kavme karşı** (savaşa) **çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız ya da onlar teslim/Müslüman olacaklardır. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir. Şâyet daha önce yüz çevirdiğiniz gibi yine yüz çevirirseniz o zaman da size can yakıcı bir azapla azap eder.'**

16. Yüce Allah, seferden geri kalan bedevî Arapların Allah yolunda cihaddan geri kalmakla birlikte mazeret olmayacak şeyleri mazeret gösterdiklerini ve eğer bir savaş ve güçlü bir kavimle karşılaşılmayacaksa mü'minlerle birlikte savaşa çıkmayı istediklerini, hatta sadece ganimet almak için böyle bir talepte bulunduklarını zikrettikten sonra onları sınamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"Geri bırakılan Bedevî Araplara de ki: Yakında çok güçlü bir kavme karşı," Allah Rasûlü yahut onun yerine geçen râşid halifeler veya imamlar (İslâm devlet başkanları) tarafından savaşmak üzere **"çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız ya da onlar teslim/Müslüman olacaklardır."** Sözü geçen bu kavim, İranlılar, Bizanslılar, onların yolunda gidenler ve onlara benzeyen kimselerdir. Bunlarla ya savaşılacak ya da onlar kendiliklerinden teslim olacaklardır.

Vakıa da böyle olmuştur. Müslümanlar bu kavimlerle savaşmaları ve çarpışmaları esnasında eğer onların güç ve kuvvetleri yerindeyse cizye vermeyi kabull etmediler; ya İslâm'a girdiler ya da sahip oldukları inancı sürdürmek için savaştılar. Müslümanlar onlara ağır yaralar verdirdikten sonra silahı bıraktılar ve güçsüz

düştüler. Baş eğmek zorunda kalıp sonunda ya İslâm'a girmeyi ya da cizye vermeyi seçmek zorunda kaldılar.

"Eğer" bu gibi kimselerle savaşmak üzere sizi çağıranlara **"itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir."** Bu da Allah ve Rasûlünün, Allah yolunda cihada karşı verileceğini belirttiği mükâfattır.

"Şâyet daha önce" Allah Rasûlünün sizleri kendisiyle savaşmaya çağırdığı kimselerle savaşmaktan **"yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirirseniz, size can yakıcı bir azapla azap eder."**

Bu âyet-i kerime, güçlü kimselere karşı cihada davet eden Râşid Halifelerin faziletlerine ve bu hususta onlara itaat etmenin gerekliliğine delildir.

﴿ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾ ﴾

17- (Savaşa katılmama hususunda) **gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse Allah, onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse ona da can yakıcı bir azapla azap eder.**

17. Daha sonra Yüce Allah, kulun cihada çıkmayışına mazeret teşkil eden ve kul için mazeret kabul edilecek özürleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

"Gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur." Cihada çıkmalarını engelleyen bu gibi mazeretleri dolayısıyla cihaddan geri kalmalarından ötürü günahkâr olmaları söz konusu değildir.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne," emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak hususunda **"itaat ederse Allah, onu altlarından ırmaklar akan,"** içinde canların çektiği ve gözlerin görmekten zevk alacağı türlü nimetler bulunan **"cennetlere koyar."**

"Kim de" Allah'a ve Rasûlüne itaat etmekten **"yüz çevirirse ona da can yakıcı bir azapla azap eder."** Mutluluk, tamamıyla Allah'a itaat etmeye bağlıdır. Bedbahtlık ise O'na isyan etmek ve emirlerine aykırı hareket etmektedir.

﴿ لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ
السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ ﴾

18- Andolsun ki Allah, ağacın altında sana biat ettikleri zaman mü'minlerden razı olmuş, kalplerinde olanı bildiği için de üzerlerine sekinet/huzur indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır.

19- Bir de alacakları birçok ganimetlerle. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

18. Yüce Allah, Rasûlüne biat eden mü'minlerden razı olduğunu ve onlara olan lütuf ve merhametini bize haber vermektedir.

Bu biat, onların yüzlerini ağartmış ve onun sayesinde dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmişlerdir. Allah'ın mü'minlerden razı oluşundan dolayı "Rıdvan/rıza biati" diye anılan, ağacın altında gerçekleştiği için de "ağaç altındakilerin biatı" diye de bilinen bu biatin sebebi şuydu: Hudeybiye günü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müşrikler arasında, (Mekke'ye) gelişinin herhangi bir kimseyle savaşmak için değil de sadece Beytullah'ı ziyaret etmek kastıyla olduğuyla ilgili karşılıklı konuşmalar cereyan etmişti.

Bu maksatla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Osman b. Affan *radıyallahu anh*'ı bu hususta Mekke'ye elçi olarak göndermişti. Bir süre sonra onun müşrikler tarafından öldürüldüğüne dair gerçekle ilgisi olmayan bir haber gelmişti. Bunun üzerine Allah Rasûlü, beraberindeki mü'minleri bir araya topladı. Onlar, o vakit 1500 kişi civarında idiler. Ağaç altında, ölünceye kadar müşriklerle savaşacaklarına ve kaçmayacaklarına dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e biat edip söz verdiler.

İşte Yüce Allah da en büyük itaat ve Allah'a yakınlaştırıcı en değerli amellerden biri olan bu hale sahip mü'minlerden razı olduğunu haber vermektedir.

O, **"kalplerinde olanı"**/imanı **"bildiği için de üzerlerine,"** kalplerinde bulunanların mükâfatı olarak **"sekinet/huzur indirmiş,"** hidâyetlerini artırmıştır. Allah, müşriklerin Allah Rasûlüne koştukları malum şartlar dolayısıyla onların kalplerindeki tahammülsüzlüğü bildiğinden üzerlerine huzur ve sükûn demek olan sekînetini indirerek onlara sebat ve metanet vermiş, bu sayede kalplerini olan sekînetini indirerek onlara sebat ve metanet vermiş, bu sayede kalplerini huzura kavuşturmuştu.

Ayrıca **"onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır."** Bu yakın fetihten kasıt, Hayber'in fethidir. Buna Hudeybiye'ye katılanlardan başkaları katılmamış-

tı. Bu yüzden onlara bir mükâfat, Yüce Allah'a itaatleri ve O'nu razı edecek işleri yapmaları dolayısıyla da bir şükran belgesi olmak üzere Hayber ganimetleri sadece onlara ait oldu.

19. **"Bir de alacakları birçok ganimetlerle. Allah Azîz'dir,"** her şeye boyun eğdirici güç ve kuvvet sahibidir. O, dilerse mü'minlerle kâfirler arasındaki bütün olaylarda kâfirlerden intikam alır ve mü'minleri muzaffer kılar.

Fakat O, aynı zamanda **"Hakîm'dir,"** hikmeti gereği onları birbirleriyle sınar, mü'mini kâfirle imtihan eder.

﴿ وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِۦ وَكَفَّ أَيْدِىَ ٱلنَّاسِ عَنكُمْ وَلِتَكُونَ
ءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَا
وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَٰتَلَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوَلَّوُا۟ ٱلْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا
نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ ﴾

20- Allah size alacağınız pek çok ganimet va'detmiştir. Allah size bu (Hayber ganimetlerini) **hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir.** (Bu ganimet) **mü'minlere bir delil olsun ve Allah sizi dosdoğru bir yola iletsin diyedir.**

21- Yine Allah, sizin henüz güç yetiremediğiniz ama kendisinin (ilmiyle) **kuşattığı başka** (ganimetler de va'detmiştir). **Allah her şeye gücü yetendir.**

22- Eğer kafirler, sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost da, yardımcı da bulamazlardı.

23- Allah'ın öteden beri süregelen sünneti/kanunu budur. Sen, Allah'ın sünnetinde/kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.

20. **"Allah size alacağınız pek çok ganimet va'detmiştir."** Bu, müslümanların aldıkları ve kıyamete kadar alacakları bütün ganimetleri kapsar.

"Allah size bu" Hayber ganimetlerini **"hemen vermiş"**tir, alacağınız tek ganimetin yalnız bu olduğunu sanmayın. Daha bunun arkasından gelecek pek çok ganimet vardır.

"Ve" sizinle savaşabilecek durumda olan ve bunu çokça isteyen **"insanların ellerini sizden çekmiştir."** Bundan dolayı da Allah'a hamdetmelisiniz. Zira bu bir nimet ve kolaylaştırmadır.

Bu ganimet **"mü'minlere"** Allah'ın haberinin doğruluğuna, vaadinin hak olduğuna, mü'minleri mükâfatlandıracağına, bunu takdir edenin başkasını da takdir ve kısmet edeceğine **"bir delil olsun ve Allah sizi,"** sizin için hazırlayacağı sebepler vasıtasıyla ilim, iman ve amel bakımından **"dosdoğru yola iletsin diyedir."**

21. Size bu hitabın gerçekleştiği zamanda **"henüz güç yetiremediğiniz ama kendisinin** (ilmiyle) **kuşattığı başka"** ganimetleri de va'detmiştir. Allah buna kadirdir ve onlar, O'nun idare ve mülkü altındadırlar. Yüce Allah'ın kudreti kemal derecesinde olduğundan dolayı size yaptığı bu vaadinin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, her şeye gücü yetendir."**

22. **"Eğer kafirler, sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçarlardı."** Bu buyrukla Yüce Allah, düşmanları olan kâfirlere karşı mü'minlere yardım ve zafer vereceğine, eğer onlarla karşılaşıp savaşacak olurlarsa kâfirlerin, arkalarını dönüp kaçacaklarına **"sonra da"** işlerini üstlenmek üzere **"bir dost da,"** kendilerine yardımcı olacak ve savaşta destek verecek **"bir yardımcı da"** bulamayacaklarına dair mü'minlere müjde vermektedir. Onlar, dost ve yardımcı bulmak bir yana yardımsız bırakılacak ve yenik düşürüleceklerdir.

23. İşte bu, Yüce Allah'ın geçmiş ümmetler hakkında da uygulayageldiği bir sünnetidir/kanunudur. Galip gelecek olanlar Allah'ın ordusudur. **"Sen, Allah'ın sünnetinde/kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın."**

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ ٱللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra Mekke'nin içinde (Hudeybiye'de) **onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.**

24. Yüce Allah, mümin kullarını kâfirlerin şerlerinden ve onlarla savaşmaktan yana esenliğe kavuşturduğunu belirterek lütuf ve nimetini hatırlatmak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra,"** onlara güç yetirdiğiniz ve onlar herhangi bir akit ve antlaşma söz konusu olmaksızın elinize esir düştükten sonra **"Mekke'nin içinde onların"** Mekkelilerin **"ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur."**

Burada sözü edilenler yaklaşık seksen kişiydiler. Müslümanların arka tarafından dolaşarak onlara ani bir baskın yapmak istemişlerdi. Ancak müslümanların tedbirli olduklarını görmüşlerdi. Müslümanlar onları yakaladıktan sonra serbest bıraktılar. Onları öldürmemeleri, Allah'ın mü'minlere olan rahmetinin bir tecellisiydi.

"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir." Herkese amelinin karşılığını verir. Ey mü'minler, Allah, en güzel şekilde sizin işlerinizi çekip çevirir.

﴿ هم الذين كفروا وصدوكم عن المسجد الحرام والهدى معكوفا أن يبلغ محله ولولا
رجال مؤمنون ونساء مؤمنات لم تعلموهم أن تطئوهم فتصيبكم منهم معرة بغير علم
ليدخل الله في رحمته من يشاء لو تزيلوا لعذبنا الذين كفروا منهم عذابا أليما ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Onlar, küfre sapan, sizleri Mescid-i Haram'dan ve bekletilen kurbanlıkları da yerlerine varmaktan alıkoyan kimselerdir. Eğer (Mekke'de kafirlerin arasında) **tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınlar bulunmasaydı ve onları öldürüp de onlardan dolayı bir vebale girecek olmasaydınız** (Allah savaşmanıza engel olmazdı). **Allah, dilediği kimseyi rahmetine almak için** (böyle takdir etmiştir). **Eğer o** (müminler kafirlerden) **ayrılmış olsalardı içlerinden kâfir olanlara elbette can yakıcı bir azap ile azap ederdik.**

25. Daha sonra Yüce Allah, müminlerin müşriklerle savaşma gayretlerini uyandıran hususları belirtmektedir. Şöyle ki müşrikler Allah'ı ve Rasûlünü inkâr etmiş, Allah Rasûlünü ve onunla birlikte olan mü'minleri hac ve umre yapmak suretiyle Kabe'yi tazim ziyaretinden alıkoymuşlardı.

Onlar aynı şekilde **"bekletilen kurbanlıkları da yerlerine varmaktan alıkoyan kimselerdir."** Kurbanların varmaları gereken yer ise umre esnasında götürülen hediye kurbanlıkların Mekke'de kesildikleri muayyen yerdir. İşte müşrikler, haksızlık ve zalimlik ederek bu kurbanların yerlerine varmalarını engellediler. Bütün bunlar da onlarla savaşmayı gerektiren hususlardır. Fakat ortada bir engel vardı. O da müşrikler arasında iman etmiş erkek ve kadınların var olmasıydı. Mü'minler ayrı bir mahallede yahut onlara herhangi bir eziyetin gelmesini önleyecek ayrı bir yerde bulunmuyorlardı. İşte mü'minlerin bilmediği ve yanlışlıkla öldürmelerinden korkulan mü'min erkek ve kadınlar olmasaydı, yine **"onları öldürüp de onlardan dolayı bir vebale girecek olmasaydınız,"** onlarla savaşmanız dolayısıyla onlara eziyet vermeyecek, hoşa gitmeyecek işler yapmayacak olsaydınız; kafirlerle savaşmanız söz konusu olurdu. Yine onlarla savaşmamanızın uhrevî bir faydası daha vardır: **"Allah dilediği kimseyi rahmetine alsın,"** küfürden sonra iman, sapıklıktan sonra da hidâyet lütfetsin. İşte bu sebeple sizin onlarla savaşmanızı engellemiştir.

"Eğer onlar ayrılmış olsalardı," yani mü'minler kâfirlerin arasından ayrı bir yere çekilmiş olsalardı, **"içlerinden kâfir olanlara,"** onlarla savaşmanıza imkân ve izin vermek, ayrıca sizi onlara karşı muzaffer kılmak suretiyle **"elbette can yakıcı bir azap ile azap ederdik."**

﴿ إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية فأنزل الله سكينته على
رسوله وعلى المؤمنين وألزمهم كلمة التقوى وكانوا أحق بها وأهلها وكان الله بكل
شيء عليما ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Hani kâfirler kalplerine taassup ve kibri, yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı da Allah sekinetini/huzurunu Rasûlünün ve mü'minlerin üzerine indirmişti. Ayrıca onların takvâ sözü üzerinde sebat etmelerini sağlamıştı. Zaten onlar o söze daha layık ve ehil idiler. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

26. "Hani kâfirler kalplerinde taassup ve kibri, yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı." Çünkü (antlaşma metninin başına), "Bismillahirrahmanirrahîm" yazılmasını kabul etmedikleri gibi insanlar, "Mekke'ye Kureyşlileri kahrederek ve onlara rağmen girdiler." dedirtmemek için Allah Rasûlünün ve mü'minlerin o sene Mekke'ye girmelerini de kabul etmemişlerdi. Bu ve benzeri şeyler ise hep cahiliye işlerindendir ve pek çok masiyet işlemelerine sebep olan bu tür şeyler kalplerinde yer etmeye devam etmiştir.

"Allah sekinetini/huzurunu Rasûlünün ve mü'minlerin üzerine indirmişti." Gazap ve öfkeleri, müşriklere benzer şekilde karşılık vermeye onları itmemiş, aksine Allah'ın hükmünü sabırla karşılamışlar ve Allah'ın yasaklayıp saygı gösterilmesini istediği hususlara tazimde bulunmayı içeren o şartlara bağlı kalmışlardı. Ne olursa olsun onlar, bu şekilde hareket etmiş ve ileri geri konuşanlarla onları kınayanların sözlerine aldırmamışlardı.

"Ayrıca onların takvâ sözü üzerinde sebat etmelerini sağlamıştı." Takvâ sözü, "Lâ ilâhe illallah" ve onun haklarıdır. Onlara bunun gereğini yerine getirmelerini emretmiş ve onlar da bunun gereklerini yerine getirmişlerdi.

"Zaten onlar o söze," başkalarından **"daha layık ve ehil idiler."** Allah onların durumlarını ve kalplerindeki hayrı bildiğinden dolayı onları buna ehil kılmıştı. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah her şeyi çok iyi bilendir."** buyurmaktadır.

﴿ لَقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ
رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾

27- Andolsun Allah, Rasûlüne (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir. Elbette siz, Mescid-i Haram'a güven içinde, başlarınızı tıraş ettirmiş ve** (saçlarınızı) **kısaltmış olarak, hiçbir şeyden korkmaksızın -inşaallah- gireceksiniz. Allah, sizin bilmediklerinizi bilmektedir. O, bundan** (Mekke'ye girişinizden) **önce de yakın bir fetih nasip etmiştir.**

27. **"Andolsun Allah, Rasûlüne** (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'de bir rüya görmüş ve bunu ashaba bildirmişti. Buna göre Mekke'ye giriyorlar ve Beyt'i tavaf ediyorlardı. Hudeybiye gününde bilinen olaylar meydana gelip de Mekke'ye girmeksizin geri döndüklerinde, bu konuda onlardan ileri geri konuşanlar oldu. Hatta bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dahi söylediler ve "Sen bize Beyt'e varıp da onu tavaf edeceğimizi haber vermemiş miydin?" diye sordular. Peygamber de *"Ben bu sene diye bir şey söyledim mi?"* deyince onlar, "Hayır" dediler. Bunun üzerine, *"O halde siz Beyt'e varacaksınız ve orayı tavaf edeceksiniz."* buyurdu.

İşte burada da Yüce Allah, **"Andolsun Allah, Rasûlüne** (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir."** buyurmaktadır. Yani bu rüyanın gerçekleşmesi ve doğru çıkması kaçınılmazdır. Bu rüyanın gerçekleşmesinin gecikmesi, onun hak oluşuna gölge düşürmez.

"Elbette siz, Mescid-i Haram'a güven içinde, başlarınızı tıraş ettirmiş ve (saçlarınızı) **kısaltmış olarak, hiçbir şeyden korkmaksızın -inşaallah- gireceksiniz."** Beyt-i Haram-ı tazimin gereği olan bu hal içinde gireceksiniz, ibadetlerinizi tamamlayacaksınız. Ayrıca başlarınızı tıraş ettirerek (veya) kısaltarak herhangi bir korku da olmadan ibadetlerinizi eksiksiz yerine getireceksiniz.

"Allah, sizin bilmediklerinizi," bu husustaki birçok maslahatı ve faydayı **"bilmektedir. O, bundan,"** bu şekilde Mekke'ye girmeden **"önce de yakın bir fetih nasip etmiştir."** Bazı mü'minlerin aklı karıştıran ve hikmetini anlayamayacakları böyle bir vakıa meydana geldikten sonra Yüce Allah, bu olayın hikmet ve menfaatini beyan etmiştir. İşte onun diğer şer'i hükümleri de böyledir. Hepsi hidâyettir, rahmettir.

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴾

28- O, Rasûlünü hidâyetle ve onu bütün dinlere üstün kılmak üzere hak dinle gönderendir. Şahit olarak Allah yeter.

28. Yüce Allah, genel ve kapsamlı bir hükmü şöyle haber vermektedir: **"O, Rasûlünü,"** sapıklıktan kurtarıp doğruluğa ileten ve hayırla şer yollarını birbirinden ayıran faydalı bilgi demek olan **"hidâyetle ve... hak dinle,"** yani adalet, ihsan ve rahmet demek olan **"hak"** vasfına sahip dinle **"gönderendir."** Bu hak; kalpleri temizleyen, ruhları arındıran, güzel ahlâkı geliştiren ve değerleri yücelten her ameldir.

"Onu," Allah'ın onunla birlikte gönderdiği apaçık delil ve belgelerle **"bütün dinlere üstün kılmak üzere"** göndermiştir. Bu özelliğiyle de gerektiğinde onlara kılıç ve mızrakla boyun eğdirmeye davet eder.

﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ
ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ
كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ وَعَدَ
ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında ise merhametlidirler. Sen onların çokça rükû ve secde ettiklerini, Allah'tan bir lütuf ve rıza istediklerini görürsün. Onların alameti, yüzlerindeki secde izidir/nurudur. Onların Tevrat'taki vasıfları işte budur. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, çiftçilerin hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, (onların bu haliyle)

kâfirleri öfkelendirir. Allah iman edip salih ameller işleyen böyle kimselere mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir.

29. Yüce Allah, Peygamberi ile ensar ve muhacirlerden oluşan ashab-ı kiramın, en mükemmel vasıflara ve en üstün hallere sahip olduklarını bildirmektedir: Onlar, **"kâfirlere karşı sert"**tirler. Onları düşman bilirler ve onlara karşı zafer kazanmak için bütün gayretlerini ortaya koyarlar. Bu uğurda yapabilecekleri her şeyi yapmaya çalışırlar. Kâfirler, onlardan sertlikten başka bir şey görmezler. İşte bundan dolayı düşmanları, önlerinde zilletle boyun eğmiştir, güçleri kırılmıştır ve müslümanlar da onlara hakim olmuştur.

"Kendi aralarında ise merhametlidirler." Birbirlerini severler. Birbirlerine merhamet ederler, birbirlerine şefkatlidirler. Tek bir vücut gibidirler. Onların her biri, kendisi için istediğini kardeşi için de ister. İnsanlara karşı davranışları işte böyledir.

Yaratıcıyla olan durumlarına gelince; **"Sen onların çokça rükû ve secde ettiklerini... görürsün."** Yüce Allah onları, en değerli rükünleri rükû ve secde olan çokça namaz kılmakla nitelemektedir.

Onlar bu ibadetleriyle **"Allah'tan bir lütuf ve rıza"** isterler. Bundan maksatları Rablerinin rızasını elde etmek ve O'nun mükâfatına ulaşmaktır.

"Onların alameti, yüzlerindeki secde izidir/nurudur." İbadeti çokça yapmaları ve güzel ibadet etmeleri, yüzlerini nurlandıracak kadar onları etkilemiştir. Onların içleri namazla aydınlandığı gibi, dışları da aydınlanmıştır.

"Onların Tevrat'taki vasıfları işte budur." Yüce Allah'ın burada sözünü ettiği bu vasıfları -aynı şekilde- Tevrat'ta zikredilmiştir.

"İncil'deki vasıfları ise..." Orada başka bir şekilde nitelendirilmişlerdir. Buna göre onlar, mükemmellikleri ve birbirleriyle dayanışmalarında şuna benzer: **"filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş,"** sonra bu ekin **"kalınlaşıp"** dimdik bir hal alarak **"gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir."** Mükemmelliği, olgunluğu, dik duruşu ve güzelliği dolayısıyla çiftçiler ondan hoşlanırlar.

İşte ashab *radıyallahu anhum* da böyledir. Onlar insanlara faydalı olmaları, insanların da onlara ihtiyaç duymaları bakımından ekine benzerler. İman ve amellerinin gücü, ekinin kök ve gövdelerinin gücü gibidir. Küçük yaştakilerin ve sonradan İslâm'a girenlerin durumu da daha önceki büyüklere katılmış, onları güçlendirmiş, mevcut hali üzere -Allah'ın dinini hakim kılmak ve ona davet etmek gibi hususlarda- onlara yardım etmiş olmaları yönünden, filizini çıkartan ve böylelikle onu güçlendirip kalınlaştıran ekine benzerler.

Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah,** (onların bu haliyle) **kâfirleri öfkelendirir."** buyurmuştur. Kâfirler onların bir arada olduklarını, dinlerine düşman olanlara karşı güçlü ve çetin olduklarını, savaşlarda ve çarpışma alanlarında onlarla çarpıştıklarını gördükleri vakit öfkelenirler.

"Allah iman edip salih ameller işleyen böyle kimselere mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir." İman ve salih ameli bir arada gerçekleştiren ashabın *-Allah hepsinden razı olsun-* günahlarını bağışlamıştır. Bu bağışlama ise onların dünya ve âhirette kötülüklerden korunmalarını, dünya ve âhirette pek büyük mükâfatlara nail olmalarını ifade eder.

* * *

Burada yeri gelmişken Hudeybiye kıssasını, İmam Şemsuddin İbnu'l-Kayyım'ın *Zâdu'l-Mead* adlı eserinde anlattığı şekilde nakledeceğiz. Çünkü bu kıssa, bu sureyi anlamaya katkıda bulunacaktır. Nitekim İbnu'l-Kayyım, Hudeybiye kıssasındaki anlam ve sırları da zikretmektedir:

Hudeybiye Kıssası:

Nâfi' dedi ki: Hudeybiye, Hicri 6. yılın Zilkade ayında olmuştur. Doğru olan da budur. Bu, ez-Zühri, Katade, Mûsâ b. Ukbe, Muhammed b. İshak ve diğerlerinin görüşüdür.

Hişam b. Urve ise babasından naklen şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye'ye gitmek üzere Ramazan ayında yola çıktı ve Hudeybiye vak'ası, Şevval ayında cereyan etti." Ancak bu bir hatadır. Zira Ramazan'da olan, Mekke'nin fethi için yapılan gazadır.

Ebu'l-Esved de Urve'den -doğru kabul edilen görüşe uygun olarak- Hudeybiye'nin, Zilkade ayında gerçekleştiğini nakletmiştir.

Buhari ile Müslim'de Enes'ten gelen bir rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dört umre yapmıştır ve bunların hepsi de Zilkade ayındadır. Bunlardan birinin de Hudeybiye umresi olduğunu belirtmiştir.

(O sırada) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bin beş yüz kişi vardı ki Buhari ve Müslim'de yer alan ve Câbir'den gelen rivâyette böyle

geçmektedir. Yine Buhari ve Müslim'de yer alıp Câbir'den gelen bir başka rivâyete göre de bin dört yüz kişi idiler.

Buhari ile Müslim'de Abdullah b. Ebî Evfâ'dan gelen rivâyete göre o, "Biz, bin üç yüz kişiydik." demiştir.

Katade der ki: Said b. el-Müseyyeb'e sordum: "Rıdvan biatında hazır bulunanlar kaç kişi idiler?" O, "Bin beş yüz kişi idiler." dedi. Ben, "Ama Cabir b. Abdullah, 'Bin dört yüz kişiydiler.' demektedir." deyince şöyle dedi: "Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. O yanılmıştır. Bana onların bin beş yüz kişi olduklarını nakletmişti."

Ben (İbnu'l-Kayyım) derim ki: Bu iki görüş de Cabir'den sahih olarak nakledilmiştir. Yine ondan sahih olarak gelen rivâyete göre Hudeybiye günü her yedi kişi için bir deve olmak üzere yetmiş deve kesmişlerdir.

Ona, "Kaç kişiydiniz?" diye sorulunca da o, "Atlımızla, piyademizle bin dört yüz kişiydik." demiştir. Ben de bu görüşün daha doğru olduğu kanaatindeyim. Aynı zamanda bu, el-Berâ b. Âzib, Ma'kil b. Yesar, iki rivâyetten daha sahih olanına göre Seleme b. el-Ekvâ ile el-Müseyyeb b. Hazn'in de görüşüdür.

Şu'be, Katade'den, o Said b. el-Müseyyeb'den, o da babasından naklen şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte ağacın altında bin dört yüz kişiydik."

Onların yedi yüz kişi olduklarını söyleyenler, açıkça hata etmiştir. Bu kanaatte olanların dayanağı şudur: O gün ashab yetmiş deve kesmişlerdi. Bir devenin yedi yahut on kişi için yeterli olduğuna dair rivâyetler gelmiştir. Ancak bunun böyle olması, bu kanaati ileri sürenlerin görüşlerinin doğruluğuna delil değildir. Çünkü bu gazvede bir devenin yedi kişi için yeterli olduğu açıkça ifade edilmiştir. Eğer yetmiş deve hepsi adına kesilmiş olsaydı, onların dört yüz doksan kişi olmaları gerekirdi. Halbuki aynı hadisin devamında bin dört yüz kişi oldukları zikredilmektedir.

Zülhuleyfe denilen yere vardığında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hediye kurbanlarına gerdanlık takıp onları alâmetlendirmiş, umre yapmak üzere de ihrama girmişti. Huzaalılardan birini de önden, Kureyş'in durumunu haber almak üzere gözcü olarak göndermişti. Usfan'a yakın bir yere geldiklerinde gönderdiği gözcü yanına gelerek şöyle demişti: "Ben buraya gelirken Ka'b b. Luey oğulları sana karşı farklı kabilelerden bir grup toplamış ve senin için büyük kalabalıkları bir araya getirmişti. Seninle savaşmak istiyorlar ve seni Kâbe'ye ulaşmaktan alıkoyacaklar."

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashabıyla istişare edip şöyle demişti: *"Ne dersiniz? Bunlara yardım edenlerin geride bıraktıkları çoluk çocukları üzerine baskın yaparak onları esir alalım mı? Eğer savaşmayacak olurlarsa çoluk çocuklarını kaybetmiş ve esir alınmış olarak otururlar. Eğer kurtulacak olurlarsa o takdirde bu, Allah'ın kopardığı bir boyun olur.* (Böyle mi yapalım) *yoksa Beyt'e doğru gidelim ve bizi ona girmekten alıkoyanlarla mı savaşalım?"*

Ebu Bekir *radıyallahu anh*, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Bizler umre için geldik. Kimseyle savaşmak için gelmedik. Ancak bizi Beyt'e ulaşmaktan engelleyenlerle savaşırız." dedi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"O halde yola devam edin."* dedi. Yollarına koyuldular. Yolun bir bölümünde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Halid b. Velid Kureyşli birtakım atlılarla birlikte el-Ğamîm denilen yerde bulunmaktadır. O bakımdan siz sağ taraftan yol alın." Allah'a andolsun ki Halid, onların farkına bile varmadı. Nihâyet ordunun toz-dumanı içinde kalınca hemen hızlıca geri dönüp Kureyşlileri uyarmak üzere at koşturmaya başladı.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* üzerlerine doğru ineceği tepeye varıncaya kadar yoluna devam etti. Bu tepeye varınca bineği çöktü. İnsanlar onu kaldırmak istedilerse de o yerinden kalkmamakta direndi. "Kasvâ çöktü de kalkmıyor." dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hayır, Kasva kendisi çökmedi. Onun öyle* (çöküp kalkmamak diye) *bir huyu yoktur. Fakat fili* (yoluna koyulmaktan) *alıkoyan, onu da alıkoydu."* Daha sonra şöyle buyurdu: *"Canım elinde olana yemin ederim ki bugün Allah'ın saygı duyulmasını istediği bir hususu tazim edecekleri şekilde benden ne isterlerse onlara onu vereceğim* (kabul edeceğim)." dedikten sonra devesini harekete geçirdi, o da (Peygamber sırtında olduğu halde) hemen ayağa kalktı. Hudeybiye'nin en ucunda suyu az bir yerde konaklayıncaya kadar da yoluna devam etti. Bu su az olduğundan dolayı azar azar su alınabiliyordu. Kısa bir süre sonra insanlar oranın suyunu da tükettiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e susuz kaldıklarından dolayı şikâyette bulununca Peygamber de torbasından bir ok alıp bu oku suyun bulunduğu yere bırakmalarını istedi. Allah'a yemin olsun, su

hemen kaynamaya başladı ve oradan ayrılıncaya kadar su ihtiyaçlarını karşıladılar.

Peygamber yakınlarına gelip konakladığından dolayı Kureyş korkuya kapıldı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara ashabından birini göndermek istedi. Onlara göndermek üzere Ömer b. el-Hattab'ı çağırdı. O, "Ey Allah'ın Rasûlü, bana herhangi bir zarar verilecek olursa, Mekke'de Ka'b oğullarından beni koruyacak bir kimse yoktur. Benim yerime Osman b. Affân'ı gönder, onun aşireti ve akrabaları oradadır. O, senin istediğini onlara bildirir." dedi.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Osman b. Affân'ı çağırdı, onu Kureyşlilere elçi olarak göndererek dedi ki: *"Onlara biz savaş için gelmedik, biz umre yapmak üzere geldik diye bildir ve onları İslâm'a davet et."*

Ona Mekke'de bulunan mü'min birtakım erkek ve kadınların yanına giderek Mekke'nin fethedileceği müjdesini vermesini, Yüce Allah'ın dinini Mekke'de artık orada imanın saklanmasına gerek kalmayacak şekilde hakim kılacağını bildirmesini de emretti.

Osman *radıyallahu anh* yola koyuldu. Beldah denilen yerde Kureyşlilere rastgeldi. Ona, "Nereye gidiyorsun?" dediler. Şu cevabı verdi: "Rasûlullah beni sizi Allah'ın yoluna ve İslâm'a davet etmek, bizim savaşmak için değil, sadece umre yapmak üzere geldiğimizi haber vermek üzere gönderdi."

Ona, "Senin söylediğini dinledik. Sen işine gidebilirsin." dediler. Ebân b. Sa'd kalkıp geldi ve onu güzel bir şekilde karşılayarak atını eğerledi ve Osman *radıyallahu anh*'ı ata bindirerek, onu himayesi altına aldığını bildirdikten sonra Mekke'ye varıncaya kadar terkisinde götürdü.

Osman *radıyallahu anh* dönmeden önce müslümanlar, "Osman bizden önce Kabe'ye vardı ve Kabe'yi tavaf etti." dediler.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Bizler oraya girmekten engellenmişken onun Beyt'i tavaf edeceğini zannetmiyorum."* dedi. Ashab, "Ey Allah'ın Rasûlü! Oraya kadar varmışken niye onu tavaf etmesin ki?" dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Benim onun hakkındaki kanaatim budur. Biz onunla birlikte tavaf etmedikçe o, Kâ'be'yi tavaf etmez."* buyurdu.

Sulh konusunda müslümanlarla müşrikler birbirlerine karıştılar. İki taraftan birinden olan bir kişi, diğerine bir ok attı ve arada bir çarpışma oldu. Karşılıklı olarak ok ve taş attılar. Her iki kesim de kendilerinden olanları yardıma çağırdı. Nihâyet her iki kesim eline geçirdiklerini rehin aldı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Osman'ın öldürüldüğü haberi ulaşınca o da (ashabı) biate çağırdı.

Müslümanlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına koşuştular. O sırada o, ağaç altında bulunuyordu ve kaçmamak üzere ona biat ettiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir elini diğerinin üzerine koydu ve *"Bu da Osman'ın yerine!"* buyurdu.

Biat tamamlandıktan sonra Osman *radıyallahu anh* geri döndü. Müslümanlar ona, "Ey Abdullah'ın babası! Beyt'i tavaf edip de gönlün rahatladı mı?" dediler. Şu cevabı verdi: "Benim hakkımda kötü zanda bulunmuşsunuz. Nefsim elinde olana yemin olsun, Rasûlullah Hudeybiye'de olduğu halde orada bir sene dahi kalacak olsaydım, Rasûlullah Beyt'i tavaf etmedikçe ben de tavaf etmezdim. Kureyş bana Beyt'i tavaf etme teklifini yaptı, fakat ben kabul etmedim."

Bunun üzerine müslümanlar şöyle dediler: "Rasûlullah aramızda Allah'ı en iyi bilendir ve en güzel zan besleyenimiz de odur."

Ömer *radıyallahu anh* ağacın altında biat için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elini tutmuştu. el-Ced b. Kays müstesna, bütün müslümanlar ona biat etmişti. Ma'kil b. Yesar da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerine gelen ağacın dallarını çekiyordu.

Ona ilk bi'at eden kişi ise Esed'li Ebu Sinan idi. Seleme b. el-Ekva ise herkesle beraber başta, ortada ve sonda olmak üzere üç defa biat etti.

Onlar bu haldeyken Huzaalı Budeyl b. Verka, bir grup Huzaalı ile birlikte onların yanına geldi. Huzaalılar Tihâme ahalisinden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile samimî birliktelikleri olan bir kabileydi. Budeyl, "Ben gelirken Ka'b b. Luey ile Amir b. Luey oğulları Hudeybiye'deki suların başında konaklamış idiler. Beraberlerinde (sütlerini azık etmek için kullandıkları) dişi develeri de var. Seninle savaşacaklar ve seni Beyt'e ulaşmaktan alıkoyacaklar."

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Biz kimse ile savaşmak için gelmedik. Biz umre yapmak üzere geldik. Savaş Kureyşlileri zaten yiyip bitirdi ve onlara epey zararı oldu. Eğer arzu ederlerse biz onlara bir müddet tayin ederiz ve onlar da bizi insanlarla* (diğer müşriklere davetle) *başbaşa bırakırlar. Şâyet* (Araplara galip gelirsem ve) *onlar da insanların girdikleri* (bu dine) *girmek isterlerse, bunu yapabilirler. Eğer ben galip gelemezsem onlar da* (sa-

vaştan yana) *rahatlamış olurlar. Eğer savaştan başka bir şey kabul etmezlerse nefsim elinde olana yemin ederim ki ben de ölünceye kadar bu din uğrunda onlarla savaşırım ya da Allah emrini gerçekleştirir."*

Budeyl, "Senin bu söylediklerini onlara bildireceğim." dedi. Oradan ayrılıp Kureyşlilerin yanına gitti ve şöyle dedi: "Ben şu adamın yanından size geliyorum. Onun bir söz söylediğini duydum. İsterseniz onu size arzedebilirim."

Ayak takımları, "Ondan bize söz etmeni istemiyoruz." dediler. Aralarından görüş sahibi kimseler ise "Ne duyduysan bize söyle." dediler. O da "Onun, şunları şunları söylediğini duydum." deyince Urve b. Mesud es-Sakafî şöyle dedi: "Bu adam size iyi bir teklifte bulunuyor. Onu kabul edin. Bırakın da ben onun yanına gideyim." Bunun üzerine, "Haydi onun yanına git." dediler.

Urve, Peygamber'in yanına gitti. Onunla konuşmaya koyuldu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Budeyl'e söylediklerinin benzerini ona da söyledi. O vakit Urve ona şunları söyledi: "Ya Muhammed! Sen kavminin kökünü kuruttun diyelim. Senden önce Araplardan herhangi bir kimsenin yakınlarını bu şekilde imha ettiğini duydun mu? Eğer başka türlü olacak olursa Allah'a yemin ederim, ben çevrende öyle birtakım yüzler ve öyle sıradan insanlar görüyorum ki seni bırakıp kaçarlar."

Ebû Bekir *radıyallahu anh* ona şunları söyledi: "Sen git Lat putunun bilmem neresini em. Biz mi kaçıp onu bırakacakmışız?" Urve, "Bu kim?" diye sorunca, "Ebû Bekir'dir." dediler. Urve dedi ki: "Nefsim elinde olana yemin ederim, eğer senin, vaktiyle bana yaptığın ve henüz daha sana karşılığını veremediğim bir iyiliğin bulunmasaydı, hiç şüphesiz sana karşılık verirdim."

Urve, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile konuşmaya koyuldu. Onunla konuştuğu her seferinde sakalını tutmak için uzanıyordu. Muğîre b. Şu'be de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanı başında elinde kılıç, başında da miğferi olduğu halde duruyordu. Urve, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sakalından tutmak istediği her seferinde Muğire elindeki kılıcın kabzasıyla Urve'nin eline vuruyor ve "Elini Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sakalından çek." diyordu. Urve başını kaldırarak "Bu da kim?" deyince; "Bu, Muğire b. Şube'dir." dediler. Urve dedi ki: "Ey hain! Ben senin yaptığın hainliğin (borcunu ödemek) için çalışıp durmamış mıydım?" Muğire, bir toplulukla

birlikte arkadaşlık etmiş, onları öldürmüş, mallarını almış, daha sonra da İslâm'â girmişti.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise ona şöyle buyurmuştu: *"Müslüman olmanı kabul ediyorum, ödemen gereken mala gelince benim onunla hiçbir ilgim yok."*

Daha sonra Urve, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının durumunu gözetlemeye koyuldu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından bir şey (tükürük) çıksa mutlaka onlardan birisi onu kapıyor ve yüzüne ve vücuduna sürüyordu. Onlara bir emir verdi mi alelacele emrini yerine getirmek için koşuşuyorlardı. Abdest aldı mı abdest suyunu almak için adeta birbirleriyle vuruşuyorlardı. Konuştu mu huzurunda seslerini kısıyorlardı. Onu tazimlerinden dolayı yüzüne uzunca bakamıyorlardı.

Urve, arkadaşlarının yanına döndü ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a yemin ederim ki ben Kisra, Kayser ve Necaşi gibi hükümdarların yanına vardım. Allah'a yemin ederim, Muhammed'in ashabının, Muhammed'i tazim ettikleri gibi hiçbir hükümdarın yanındakiler tarafından o şekilde tazim edildiğini görmedim. Allah'a yemin ederim ki o tükürse mutlaka onlardan biri onu kapıyor, yüzüne ve vücuduna sürüyor. Onlara bir emir verdi mi alelacele emrini yerine getirmek için koşuşuyorlar. Abdest aldı mı abdest suyunu almak için adeta birbirleriyle vuruşuyor. Konuştu mu huzurunda seslerini kısıyorlar. Onu tazimlerinden dolayı yüzüne uzunca bakamıyorlar. O size iyi bir teklifte bulunmuştur. Onu kabul ediniz."

Bunun üzerine Kinane oğullarından bir adam kalkıp "Bırakın da onun yanına ben gideyim." dedi. Kureyş, "Haydi onun yanına git." dediler.

Kinane oğullarından olan bu kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bulunduğu yere yaklaştığında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Bu filandır ve kurbanlık develeri tazim eden bir kavme mensuptur. Bu develeri onun önüne salıverin." Ashab da telbiye getirip develeri onun önünden geçirerek onu karşıladılar. O da bu durumu görünce, "Subhanallah! Böylelerinin Beyt'e ulaşmalarının engellenmemesi gerekir." dedi.

Arkadaşlarının yanına dönüp şunları söyledi: "Develere gerdanlıklar takılmış ve işaretlenmiş olduklarını gördüm. Görüşüme göre bunlar Beyt'e ulaşmaktan alıkonulmamalıdır." Bunun üzerine Mikraz b. Hafs ayağa kalktı ve "Bırakın onun yanına ben gideyim." deyince, Kureyş "Haydi git." dediler.

Mikraz görününce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Bu Mikraz b. Hafs'tır. Bu facir birisidir." Mikraz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile konuşmaya koyuldu.

Onunla konuşmaktayken Süheyl b. Amr çıkageldi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Artık işimiz kolaylaştı."* buyurdu. Süheyl, "Haydi bizimle senin aranda bir antlaşma yazalım." dedi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* katibi çağırdı ve şöyle buyurdu: *"'Bismillahirrahmanirrahîm' diye yaz."* Süheyl dedi ki: "Rahmân'ı bilmiyoruz, fakat Allah'ın ne olduğunu biliyoruz. O bakımdan daha önceden yazılan şekilde 'Bismikellahumme' diye yaz."

Müslümanlar, "Allah'a yemin olsun bunu yazmayız. Bismillahirrahmanirrahîm'den başkasını kabul etmeyiz." dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"'Bismikellahumme' diye yaz."* buyurdu. Sonra, *"'Bu, Rasûlullah Muhammed'in... ittifak ettiği hususlardır.' diye yaz."* buyurdu.

Bunun üzerine Süheyl şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş olsaydık, biz seni Beytullah'tan alıkoymaz ve seninle savaşmazdık. Ama bunun yerine Abdullah oğlu Muhammed yaz."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Beni yalanlasanız dahi ben Allah'ın Rasûlüyüm. Muhammed'in oğlu Abdullah diye yaz."* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Beyt'i tavaf etmemize izin vereceksiniz."*

Süheyl dedi ki: "Allah'a yemin olsun, Arapların bizim hakkımızda 'zor ve baskıyla isteneni kabul ettiler' diye konuşmalarına fırsat vermek istemiyoruz. Ancak sen gelecek yıl tavaf edebilirsin." Bu şekilde yazıldı. Bunun üzerine Süheyl şunları söyledi: "Bizden sana bir adam gelecek olursa o senin dinin üzere olsa dahi mutlaka onu bize geri vereceksin."

Müslümanlar dediler ki: "Subhanallah! O müslüman olarak gelmişse müşriklere nasıl geri verilebilir?"

Tam bu esnada Süheyl'in oğlu Ebu Cendel, zincire vurulmuş ve zincirlerini sürükler bir halde geldi. Mekke'nin aşağı taraflarından çıkıp gelmiş ve kendisini müslümanların arasına atmıştı. Süheyl dedi ki: "Ey Muhammed! İşte bu, seninle yaptığımız anlaşma gereği bize vermen gereken ilk kişidir."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Henüz antlaşmanın yazımı bitmedi."* dediği halde Süheyl şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim, o takdirde seninle hiçbir hususta anlaşıp barış yapmam."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Onu benim için bırak."* dediyse de babası, "Onu asla bırakmam." dedi. Peygamber tekrar, *"Bırak onu"* dediyse de babası, *"Yapmayacağım."* dedi. Bu sefer Mikraz, "Biz bu antlaşmayı yapıp bitirmiştik." diye itiraz etti.

Ebu Cendel, "Ey müslümanlar! Ben müslüman olarak gelmişken müşriklere geri mi verileceğim? Çektiklerimi görmüyor musunuz?" dedi. Ebu Cendel, Allah yolunda ağır işkencelere maruz kalmıştı.

Ömer el-Hattab der ki: "Allah'a yemin ederim ki İslâm'a girdiğim günden itibaren yalnız o gün içime şüphe düşmüştü. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gittim ve, 'Ey Allah'ın Rasûlü, sen Allah'ın peygamberi değil misin?' dedim. O, *'Evet'* dedi. 'Peki biz hak üzere değil miyiz? Düşmanlarımız da batıl üzere değiller mi?' dedim. *'Evet'* dedi. 'Peki, Allah bizimle düşmanlarımız arasında hüküm vermeden, ne diye dinimiz konusunda aşağılanmayı kabul ediyor ve bu halde geri dönüyoruz?' dedim, şöyle buyurdu: *'Ben Allah'ın Rasûlüyüm. O bana yardım edecektir. Ben O'na asla isyan etmem.'* Bu sefer şöyle dedim: 'Sen bizlere «Beyt'e gideceğiz ve Beyt'i tavaf edeceğiz.» diye söylemiyor muydun?' O da: *'Evet; ama ben bu sene Beyt'e gideceğiz diye bir şey söyledim mi sana?'* dedi. Ben de 'Hayır' dedim. Bunun üzerine *'Hiç şüphesiz sen Beyt'e gideceksin ve orayı tavaf edeceksin.'* dedi. Bu sefer Ebu Bekir'in yanına gittim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söylediklerimi ona da söyledim. Ebu Bekir *radıyallahu anh*, aynen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi cevap verdi ve şunları ekledi: 'Sen ölünceye kadar onun emrinin dışına çıkma! Allah'a andolsun ki o, hak üzeredir.' Bu tavrımdan dolayı (kefaret olsun diye) pek çok amel işledim."

Antlaşmanın yazılması bitince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Haydi kalkın ve kurbanlıklarınızı kesin. Sonra da tıraş olun."*

Allah'a andolsun ki bu sözlerini üç defa tekrarlamasına rağmen onlardan bir kişi dahi yerinden kalkmadı. Kimse ayağa kalkmayınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ümmü Seleme *radıyallahu anha*'nın yanına girdi. İnsanların bu tutumlarını ona anlatınca, "Ey Allah'ın Rasûlü, bu işi yapmalarını istiyor

musun? Dışarı çık, kimseye tek bir kelime söylemeksizin git develerini kes. Sonra da berberini çağır, senin saçlarını tıraş etsin." dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kalktı dışarı çıktı, kimseyle konuşmaksızın develerini kesti, sonra berberini çağırdı ve saçlarını tıraş ettirdi. Onun bu davranışını görenler de kalktılar, develerini kestiler ve biri diğerini tıraş etmeye başladı. Öyle ki kederden dolayı neredeyse birbirlerini keseceklerdi.

Daha sonra iman etmiş birtakım kadınlar geldiler. Bunun üzerine Yüce Allah, **"Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldiklerinde onları imtihan edin... Kâfir kadınları da nikâhınız altında tutmayın."** (el-Mümtehine, 60/10) ayetini indirdi. O gün Ömer *radıyallahu anh* nikahı altında bulunan müşrik iki kadını boşadı. Bunlardan biriyle Muaviye, diğeriyle Savfan bin Umeyye evlendi.

Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (ashabıyla birlikte) Medine'ye geri döndü. Dönüşünde Yüce Allah, **"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik."** buyruğunu surenin sonuna kadar indirdi. Ömer *radıyallahu anh*, "Ey Allah'ın Rasûlü, bu bir fetih midir?" diye sorunca o, *"Evet,"* dedi. Sahabe, "Ne mutlu sana ya Rasûlallah! Peki, bizim için ne var?" deyince Yüce Allah da **"İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalbine sekinetini/huzurunu indiren O'dur..."** âyetini indirdi.[22]

* * *

Fetih sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Peygamberimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına da salât ve selâm olsun.

22 Bkz. *Zadu'l-Meâd*, 3/286-296.

سورة الحجرات

HUCURÂT SÛRESİ

-49-

49- HUCURÂT SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 18 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ
تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (٢) إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ أُولٰئِكَ الَّذِينَ
امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ (٣) ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- **Ey iman edenler!** (Söz ve işte) **Allah'ın ve Rasûlünün önüne geçmeyin ve Allah'a karşı takvalı olun. Şüphesiz Allah Semi'dir, Alîm'dir.**

2- **Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve onunla, birbirinize bağırır gibi bağırarak konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider.**

3- **Rasûlullah'ın yanında seslerini kısanlar var ya; işte onlar, Allah'ın kalplerini takvâ için sınayıp seçtiği kimselerdir. Onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.**

1. Bu buyruklar, Yüce Allah'a ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'a karşı takınılması gereken edebi, tazimi, saygıyı ve ikrâmı içermektedir. Yüce Allah, mü'min kullarına Allah ve Rasûlüne imanın bir gereği olarak, Allah'ın emirlerini yerine getirmelerini, yasaklarından kaçınmalarını ve bütün işlerinde Allah'ın emirlerinin ardından yürüyerek Rasûlünün sünnetine uymalarını emretmektedir. Yine Allah ve Rasûlünün önüne geçmemelerini, o buyurmadan bir söz söylememelerini ve o emretmedikçe emir vermemelerini tembih etmektedir.

İşte Allah'a ve Rasûlüne karşı takınılması gereken edebin gerçek mahiyeti budur, kulun mutluluğunun ve felahının anahtarı budur. Bunu elde edemeyen ebedi mutluluğu ve sonsuz nimetleri elden kaçırmış olur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dışındakilerin sözlerini, Rasûl'ün sözünün önüne geçirmeye dair bu şiddetli yasak şunu gerektirmektedir: Rasûlullah

sallallahu aleyhi ve sellem'in sünneti açıkça ortaya çıkınca, artık ona uymak mutlak bir farzdır. Onun buyruğu, kim olursa olsun başkalarının sözlerinden önce gelir.

Daha sonra Yüce Allah, genel olarak takvâyı emretmektedir. Takvâ ise Talk b. Habîb'in dediği gibi "Allah'ın mükâfatını umarak, O'na itaat olan işleri Allah'tan bir nur üzere yapmak ve O'na isyanı gerektiren hususları da Allah'ın cezasından korkarak yine Allah'tan bir nur üzere terk etmek" demektir.

"Şüphesiz Allah, Semi'dir," bütün zamanlarda, en gizli yer ve yönlerdeki her sesi işitendir. **"Alîm'dir,"** gizliyi, açığı, geçmişi, geleceği, varlığı zorunlu olanları, varlığı imkânsız olanları ve mümkün olanları hep bilir. Allah'ın ve Rasûlünün önüne geçmeyi yasaklayan ve O'ndan korkmayı emreden buyruklardan sonra bu iki şerefli ismin zikredilmesi, güzel emirleri ve güzel görülen adabı yerine getirmeye bir teşvik, bunların zıddı olan şeylerden de sakındırma anlamı taşımaktadır.

2. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve onunla, birbirinize bağırır gibi bağırarak konuşmayın."** Bu da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitap ederken takınılması gereken edebi göstermektedir. Yani ona hitap eden kimse onunla konuşurken sesini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sesinden fazla yükseltmemeli, bağırarak konuşmamalı, aksine sesini kısmalı, edeple, yumuşak ifadelerle, tazimle ve gereken saygıyı göstererek ona hitap etmelidir.

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onlardan herhangi biri gibi değildir. Ümmet üzerindeki hakkı, ona iman etmenin farz oluşu, kendisi olmaksızın imanın tamamlanamayacağı sevgi vb. gibi hususlarda ayrıcalıklı olduğu gibi, hitaplarda da ayrıcalıklı olmalıdır. Bu konuda onun hakkına riâyet etmemek, sakınılması gereken bir husustur. Zira kulun amelinin o farkında bile değilken boşa çıkmasından korkulur. Nitekim onun karşısında gereken edebi takınmak da mükâfatın elde edilmesinin ve amellerin kabul edilmesinin sebepleri arasındadır.

3. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda seslerini alçaltan kimseleri Allah'ın kalplerini takvâ için imtihan etmiş olmasıyla övmektedir. Bu imtihan sonucunda kalplerinin takvâya elverişli olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra onlara günahlarının bağışlanmasını da va'detmektedir. Bu da kötülüklerin ve hoşa gitmeyen şeylerin ortadan kalkmasını, buna karşılık pek büyük mükâfatın elde edilmesini içerir. Bu mükâfatın niteliklerini ise Allah'tan başka kimse bilmez. Böylece arzu edilen her şey elde edilmiş olur.

Bu, Yüce Allah'ın emirlerle, yasaklarla ve sıkıntılarla kalpleri sınadığına delildir. Allah'ın emrine sarılan, razı olacağı işlere uyan ve bu konuda elini çabuk tutan, onu hevâsının önüne geçiren kimseler, takvâyı elde etmiş, kalpleri de ıslah olmuş olur. Böyle olmayan kimselerin ise takvâya elverişli olmadıkları ortaya çıkar.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ ﴾

4- Odaların arkasından sana seslenenlerin birçoğu aklı ermeyen kimselerdir.

5- Eğer onlar, sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

4. Bu âyetler, Yüce Allah'ın, kabalıkla ve Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemekle nitelendirdiği birtakım bedevî Araplar hakkında inmiştir. Bunlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına heyet olarak geldiklerinde baktılar ki o, evinde hanımlarının odasındadır. Dışarı çıkıncaya kadar sabretme edebini takınmadılar da tuttular bunun yerine -yanımıza çık gel anlamına-, "Muhammed! Muhammed!" diye bağırdılar. Allah onları akılsız olmakla niteleyerek bu davranışlarını yermiştir. Çünkü onlar, Allah'ın, Rasûlüne karşı edebli davranmaları ve ona saygı duymaları gerektiğine dair emrini belleyememişlerdi. Edepli hareket etmek ise aklın bir gereğidir. Kulun edebi, onun aklının göstergesidir ve Allah'ın o kimse hakkında hayır dilemiş olduğunu ortaya koyar.

5. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar, sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Yani kullarının işledikleri günahları ve âdâba aykırı davranışları bağışlayandır. İşlemiş oldukları günahları dolayısıyla onları hemen cezalandırmadığından dolayı da onlara karşı çok merhametlidir.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ ﴾

6- Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu iyice araştırın. Yoksa bilmeden bir kavme kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

6. Bu ayet de diğerleri gibi akıl sahiplerinin takınmaları gereken bir edebi ve uygulamaları gereken bir ilkeyi göstermektedir. Söz konusu edep şudur: Bir fâsık onlara herhangi bir haber getirecek olursa, onun getirdiği haberi iyiden iyiye tetkik etmeli, hemen kabul etmemelidirler. Çünkü bunda büyük bir tehlike ve günah söz konusudur. Böyle birinin getirdiği haber, adaletli ve doğru sözlü kimsenin getirdiği haber seviyesinde tutulur, sonra da onun gereğiyle hüküm verilirse bu, canların ve malların haksız yere telef olması gibi pişmanlığa sebep olacak sonuçlar doğurur.

O nedenle fâsık birinin haberi işitildiğinde iyice araştırılması ve doğruluğundan emin olunması gerekir. Eğer deliller ve karineler doğruluğuna delalet ediyorsa, doğruluğu kabul edilir ve gereğince uygulama yapılır. Şâyet yalan söylediğine delalet ediyorsa, o haber yalanlanır ve gereğince amel edilmez.

Bu buyrukta doğru sözlü kimsenin haberinin makbul olduğuna, yalan söyleyen kimsenin haberinin ise reddolunacağına, fâsık kimsenin haberinin de doğrulanmaksızın ve reddolunmaksızın tetkike muhtaç bir haber olarak ele alınacağına delil vardır. Bundan dolayı selef, Hâricilerden doğru söylemekle tanınmış birçok kimsenin rivâyetini -fâsık olsalar dahi- kabul etmişlerdir.

﴿ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ ﴾

7- Bilin ki aranızda Allah'ın Rasûlü vardır. Eğer o, birçok işte sizi dinleseydi, elbette sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah, size imanı sevdirdi ve onu güzel gösterip kalplerinize yerleştirdi. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin gösterdi. İşte bunlar, doğru yolda olanlardır.

8- Bu da Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

7. Yani şunu bilin ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aranızdadır. O, sizin iyiliğinizi isteyen, size doğruyu gösteren, hakkınızda hayır dileyen, size samimiyetle öğüt veren şerefli bir peygamberdir. Siz ise kendiniz için Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in size asla muvafakat etmeyeceği birtakım kötülükleri ve zararlı şeyleri istemektesiniz. Eğer o, çoğu işte sizi dinlese, bu sizin için zorluk çıkmasına sebep olur. Fakat o size doğruyu gösterir.

Yüce Allah, kalplerinize yerleştirdiği hakkı sevme ve tercih etme duygusu sayesinde, hak için belirlediği ve hakkın sıhhatine işaret eden deliller ve şahitler aracılığıyla, kalplerin ve fıtratların onları kabulüyle ve yine yüce Zâtına yönelmenizi sağlayan tevfiki sayesinde imanı size sevdirmiş ve kalplerinizde onu süslemiştir. Diğer taraftan kalplerinize yerleştirdiği kötülükten tiksinme, onu yapmayı istememe duygusu sayesinde, yine kötülüğün fesadına şahit ve delil olarak belirlediği belgelerle ve fıtratın da onu kabul etmeyişi sayesinde O, küfürden ve fâsıklıktan (büyük günahlardan) ve isyandan (küçük günahlardan) nefret etmenizi sağlamıştır. **"İşte bunlar,"** Allah'ın kalplerinde imanı süsleyip kendilerine imanı sevdirdiği; küfrü, fâsıklığı ve isyanı da çirkin gösterip tiksindirdiği kimseler **"doğru yolda olanlardır."** Yani bilgileri de, amelleri de salih olan, dosdoğru din ve dosdoğru yolda istikamet üzere yürüyenlerdir.

Bunların zıddı ise kâfirliğin, fâsıklığın ve isyanın kendilerine sevdirildiği, imanın ise kendilerine hoş gösterilmediği azgın kimselerdir. Bu da bütünüyle kendilerinin günahıdır. Çünkü onlar, fâsıklığa yönelince Allah da onların kalplerini mühürlemiştir: **"Onlar sapıp eğrilince, Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5) Bunlar hak kendilerine ilk geldiğinde ona iman etmedikleri için Allah da onların kalplerini tersyüz etmiştir.

8. "Bu da Allah'tan bir lütuf ve nimettir." Yani onların elde ettikleri bu hayır, Allah'ın üzerlerindeki lütuf ve ihsanı sayesindedir. Onların bizzat kendi güç ve imkânları ile elde edilmiş değildir. **"Allah Alîm'dir,"** kimin nimete şükrettiğini bilir ve ona nimete karşı şükretme muvaffakiyetini de, nimete nail olma başarısını da ihsan eder. Kimin şükretmediğini ve bu nimete layık olmadığını da bilir. **"Hakîm'dir,"** lütfunu, hikmetinin gerektirdiği yerlere yönlendirir.

﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُوا۟ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَٰتِلُوا۟ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

9- Eğer mü'minlerden iki kesim çarpışırlarsa, aralarını düzeltin. Şayet biri, haddi aşıp diğerine saldırırsa, o zaman saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerse aralarını adaletle düzeltin. Adil davranın; çünkü Allah adil olanları sever.

10- Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'a karşı takvalı olun ki rahmete nail olasınız.

9. Bu buyruk, zımnen mü'minlerin birbirlerine saldırmalarını ve birbirleriyle savaşmalarını yasaklamakta ve şunu öğütlemektedir: Mü'minlerden iki topluluk çarpışacak olurlarsa, onların dışındaki diğer mü'minler, onların aralarını ıslah ederek, kendisiyle barışın sağlanacağı en mükemmel şekilde aracılık ederek ve barışa ulaştıran yolları izleyerek bu büyük şerri defetmekle sorumludurlar. Eğer barışırlarsa mesele yok demektir. **"Şayet biri, haddi aşıp diğerine saldırırsa, o zaman saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın."** Allah ve Rasûlünün çizdiği sınıra dönmelerini sağlayın ki bu sınır, hayırları işlemek ve en büyüğü mü'minlerle çarpışmak olan kötülükleri terk etmektir.

"Eğer dönerse aralarını adaletle düzeltin." Bu buyruk, barış yapmayı ve barışta da âdil olmayı emretmektedir. Çünkü bazen barış gerçekleşmekle birlikte adaletli olmayabilir, aksine hasımlardan biri haksızlığa uğratılabilir. İşte emrolunan barış bu değildir. Taraflardan birinin; yakınlığı, vatanı veya adaletten sapmaya sebep olabilecek buna benzer birtakım gaye ve maksatlar göz önünde bulundurularak diğerine karşı kayırılmaması gerekir.

"Adil davranın; çünkü Allah adil olanları sever." İnsanlar arasında verdikleri hükümlerde olsun, üstlendikleri görevlerde olsun adaletli olanları sever. Bunun kapsamına kişinin, çoluk çocuğunun ve hanımlarının haklarını adaletle gözetmesi de girmektedir. Sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Âdil davrananlar Allah nezdinde nurdan minberler üzerindedirler. Bunlar verdikleri hükümlerde, aile fertleri arasında ve yönetimleri altında bulunanlar hakkında adaletle davranan kimselerdir."*[23]

10. "Mü'minler ancak kardeştirler." Bu, Allah'ın mü'minler arasında gerçekleştirdiği bir akittir. Yeryüzünün doğusunda olsun batısında olsun herhangi bir kimse Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe iman ediyorsa o, tüm mü'minlerin kardeşidir. Bu kardeşlik de mü'minlerin kendileri için istediği şeyleri onun için de istemelerini, kendileri hoşlanmadıkları şeylerden onun için de hoşlanmamalarını gerektirir. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* iman kardeşliğini emrederek şöyle buyurmaktadır: *"Birbirinizi kıskanmayın, fiyat kızıştırmayın, birbirinize kin duymayın, birbirinize sırt*

23 Müslim, İmâre 18; Nesâî, Kudât 1; *Müsned*, 2/160.

çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, ona yalan söylemez."[24]

Yine Buhârî ve Müslim'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Mü'minin mü'mine karşı durumu, biri diğerini destekleyen yapı taşları gibidir."* deyip parmaklarını birbirine kenetlediği rivayet edilmektedir.[25]

Allah ve Rasûlü, mü'minlerin birbirlerinin hukukuna riayet etmelerini ve kalpleri kaynaştıracak, sevgiyi artıracak ve aralarındaki ilişkileri sağlamlaştıracak işler yapmalarını emretmiştir. Bütün bunlar, birinin diğeri üzerindeki haklarını pekiştirmektedir. Bu haklardan biri de bir savaşın vukuunda -ki savaş, kalplerin ayrılığa düşmesini, birbirlerine kin duyup birinin diğerine arka çevirmesini gerektirir-, kardeşlerinin arasını düzeltmeleri ve kalplerindeki kin ve olumsuz duyguları ortadan kaldıracak işler yapmaya gayret etmeleridir.

Daha sonra Yüce Allah, genel olarak takvâlı hareket etmeyi emrederek takvanın ve mü'minlerin haklarını yerine getirmenin rahmete vesile olacağını şöyle dile getirmektedir: **"Allah'a karşı takvalı olun ki rahmete nail olasınız."**

İlahî rahmeti elde eden, dünya ve âhiretin bütün hayırlarını elde etmiş olur. Bu, ayrıca mü'minlerin haklarını yerine getirmemenin rahmete engel olan en büyük sebeplerden biri olduğunu da göstermektedir.

Bu iki âyet-i kerimede, öncekilerden farklı ve önemli birtakım hususlar dile getirilmektedir: Mü'minler arasındaki çarpışmalar iman kardeşliğine aykırıdır. O bakımdan bu, en büyük günahlardan biridir. Ancak iman ve iman kardeşliği, şirkin dışındaki diğer büyük günahlarda olduğu gibi Müslümanlar arasında karşılıklı çarpışma gerçekleşse bile ortadan kalkmaz. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in kabul ettiği görüş budur. Yine bu buyruklar, mü'minlerin arasını adaletle bulup düzeltmenin farz olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde haksız saldırıda bulunanlarla Allah'ın emrine tekrar dönünceye kadar çarpışmanın farz olduğunu göstermektedir. Eğer Allah'ın emrine dönmeyecek olurlarsa -meselâ kabul edilmesi ve bağlı kalınması caiz olmayan bir şeye dönerlerse- bu caiz olmaz. Bu durumda haksız saldırıda bulunanların malları ise koruma altındadır. Çünkü Yüce Allah, onların bu hallerini sürdürmeleri halinde mallarını değil sadece kanlarını mubah kılmıştır.

24 Buhârî, Edeb 57, 58; Müslim, Birr 28-31.

25 Buhârî, Salât 88; Müslim, Birr 65.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن
يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن لَّمْ
يَتُبْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Ey iman edenler! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin. Belki alay ettikleri kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınlarla alay etmesin; belki alay ettikleri kendilerinden daha hayırlıdır. Kendinizi/birbirinizi ayıplamayın ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık (edip bu) **adı almak ne çirkindir! Kim tevbe etmezse işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.**

11. Bu sayılanlar da mü'minlerin birbirleri üzerindeki haklarındandır. Onlardan **"Bir topluluk başka bir toplulukla,"** müslüman kardeşini küçük gördüğüne delalet eden herhangi bir söz veya davranışla **"alay etmesin."** Böyle bir iş haramdır. Caiz değildir. Bu, alay edenin kendini beğendiğine delildir. Üstelik kendisiyle alay edilen, alay edenden daha hayırlı olabilir ki çoğunlukla görülen de budur. Çünkü alay, ancak kötü huylarla dolu ve değerli bütün ahlâkî değerleri ihlal eden bir kalbin ürünüdür. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Müslüman bir kimseyi hakir görmesi kişiye kötülük olarak yeter."*[26]

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendinizi/birbirinizi ayıplamayın."** Yani biri diğerini ayıplamasın. Ayıplamak anlamındaki (لمز) sözle yapılan, (همز) ise fiille yapılan ayıplama ve kötülemedir. Her iki şekli de yasaktır, haramdır ve bu fiilleri işleyenler ateşle tehdit edilmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hemz ve lemz yapan her kişinin vay haline!** (el-Hümeze, 104/1)

Yüce Allah burada (birbirinizi demeyip de) **"kendinizi"** buyurmuştur ki bu, mü'minlerin aynı vücudun azaları gibi olmaları gerektiği içindir. Diğer taraftan da mü'min, başka birini ayıplayacak olursa, başkasının da kendisini ayıplamasını gerektiren bir davranışta bulunmuş olur. Bu durumda kendisinin ayıplanmasına imkan vermiş (ve kendi kendini ayıplamış) olur.

"Ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın." Biri, diğer kardeşini kötüleyerek hakkında söylenmesinden hoşlanmadığı bir lakabı ona takmasın. İşte âyetin

26 Müslim, Birr 32; Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizi, Birr

yasakladığı lakap takma budur. Yoksa yergi ifade etmeyen lakaplar, bu yasak kapsamına girmez. **"İmandan sonra fâsıklık** (edip bu) **adı almak ne çirkindir!"** İmanı, onun hükümleri ve gereğiyle amel etmeyi, Allah'ın emir ve yasaklarından yüz çevirmekle değişmeniz, lakaplar takarak "fâsık" ve "isyankar" adını benimsemeniz ne kadar kötü bir iştir! **"Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** İşte bu, kula farzdır: Yüce Allah'a tevbe etmek, müslüman kardeşinden helâllik almak, onun için mağfiret dilemek ve onu yermesine karşılık övmek suretiyle müslümanın üzerindeki hakkından kurtulmaya bakmalıdır. **"Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** İnsanlar iki kısımdır: Birisi tevbe etmeyen, böylece kendi nefsine zulmeden kişi; diğeri ise tevbe edip kurtulan kişi. Bunların dışında üçüncü bir kısım yoktur.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ ۖ وَلَا تَجَسَّسُوا۟ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ
أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴾

12- Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının, çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kimse kimsenin gıybetini yapmasın. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah, Tevvâb'dır, Rahîm'dir.

12. Yüce Allah, mü'minler hakkında, kötü zannın birçoğunu yasaklamaktadır. Çünkü **"zannın bir kısmı günahtır."** Hakikatle ilgisi olmayan, doğruluğuna dair herhangi bir delil ve emare taşımayan, beraberinde pek çok haram fiil ve sözün de bulunduğu kötü zan buna örnektir. Kötü zannın kalpte yerleşmesi halinde bu zan sahibi kimse, bu kadarla kalmaz, aksine söylememesi gereken sözleri söyler, yapmaması gereken şeyleri yapar. Yine buna mü'min hakkında kötü zan beslemek, ona kin duymak ve düşmanlık beslemek de dahil olur. Oysa ona emredilen, bunların zıddıdır. **"Birbirinizin kusurunu araştırmayın."** Müslümanların kusurlarını araştırarak onların arkasına düşmeyin. Müslümanı kendi haline bırakın. Ortaya çıkmaması gereken şeylerini araştırarak ortaya çıkarmayın, yanılgılarını ve hatalarını görmezden gelin!

"Kimse kimsenin gıybetini yapmasın." "Gıybet;" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de buyurduğu gibi, *"Kardeşini hoşlanmayacağı şeylerle anmandır.*

İsterse o şeyler onda bulunmuş olsun. "[27] Arkasından Yüce Allah, gıybetten nefret etmeyi gerektiren bir örneği zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Sizden biri ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"** Allah kişiyi alabildiğine tiksindiren bir iş olan ölü kardeşin etini yemeyi, gıybete benzetmektedir. Sizler, özellikle ruhu çıkmış, ölü bir haldeyken onun etini yemekten tiksindiğiniz gibi onun gıybetinden de, yani hayattayken etini yemekten de tiksinmelisiniz. **"Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah Tevvâb'dır, Rahîm'dir." "Tevvâb'dır,"** kulunun tevbe etmesine izin vererek bu konuda ona başarı ihsan eden, sonra da tevbesini kabul edendir. **"Rahîm'dir,"** kullarına çok merhametlidir. Onları kendilerine faydalı olacak şeylere çağırır, tevbelerini kabul eder.

Bu âyet-i kerimede gıybetten şiddetle sakındırılmakta ve gıybetin büyük günahlardan olduğu belirtilmektedir. Çünkü Yüce Allah, gıybet etmeyi ölü birinin etini yemeye benzetmektedir ki bu da büyük günahlardan biridir.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ
اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışanız diye sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Allah katında sizin en değerliniz, en takvâlı olanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

13. Yüce Allah, Âdemoğullarını tek bir asıldan, tek bir türden yarattığını, hepsinin bir erkek ve bir dişiden türediklerini haber vermektedir. Hepsi Adem ile Havva'dandırlar. Yüce Allah, o ikisinden pek çok erkek ve dişi yaratıp dünyaya yaymış ve onları küçük büyük kabileler ve topluluklar halinde var etmiştir.

Bu ise birbirlerini tanımaları içindir. Her biri tek başına kalacak olsa bu tanışma gerçekleşmez. Tanışma da karşılıklı yardımlaşmayı, dayanışmayı, miras almayı ve akrabanın haklarını yerine getirmeyi içerir. İşte Allah onları büyük topluluklar ve kabileler halinde yaratmıştır ki bu sayılanlar ve ayrıca tanışmaya ve nesep bağlarına bağlı olan diğer işler gerçekleşsin.

Ancak üstünlük takvâ iledir. Allah nezdinde en değerli olanlar da en takvâlı olanlardır. En takvâlı ise en çok itaat edenleri, masiyetlerinden de en çok uzak du-

27 Müslim, Birr 70; Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizi, Birr 23.

ranlardır. Akrabası ve kavmi sayıca daha çok, nesebi daha şerefli olanlar değildir. Yüce Allah, her şeyi bilendir. Her şeyden haberdar olandır. Onlardan kimin gizli ve açık Allah'tan korkup takvâlı hareket ettiğini, kimin de gizli ve açık bunu yerine getirmediğini bilir. Herkese hak ettiği şekilde amelinin karşılığını verecektir.

Bu âyet-i kerimede nesep bilgisinin istenen ve meşrû bir şey olduğuna delil vardır. Çünkü Yüce Allah, onları bunun için kabileler ve büyük topluluklar halinde yaratmıştır.

﴿ ۞ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ
تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ
آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ
أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

14- Bedeviler, 'İman ettik' dediler. De ki: 'Siz iman etmediniz. Aksine «İslam/teslim olduk.» deyin. Zira iman henüz kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz Allah, amellerinizden hiçbir şey eksiltmez. Şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.'

15- Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden sonra şüpheye düşmeyen ve hem malları hem de canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir. İşte doğru ve samimi olanlar bunlardır.

16- De ki: 'Allah göklerde ve yerde olan ne varsa hepsini bildiği halde siz, dininizi/dindarlığınızı Allah'a öğretmeye mi kalkışıyorsunuz? Allah her şeyi bilendir.'

17- İslâm'a girdiler diye (bunu bir lütuf olarak görüp) **senin başına kakıyorlar. De ki: 'Müslüman oldunuz diye bunu başıma kakmayın. Esas sizi imana erdirdiği için Allah size lütufta bulunmuştur. Eğer doğru ve samimi kimselerseniz.'**

18- Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

14. Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in döneminde İslâm'a girmiş olan kimi bedevî Arapların söyledikleri sözleri haber vermektedir. Bunlar, İslâm'a tam bir basiret üzere girmedikleri gibi, imanın gereklerini yerine getiren kimseler de değildiler. Bununla birlikte "**İman ettik**" diyerek bütün hususiyetlerini eksiksiz yerine getirdikleri kâmil bir imana sahip oldukları iddiasında bulundular. Zira bu sözün anlamı budur.

Yüce Allah da Rasûlüne onlara cevap vermesini emrederek şöyle buyurdu: "**De ki: Siz iman etmediniz.**" Yani kendiniz lehine iddiada bulunup da zahiren ve batınen kamil manada iman makamında olduğunuzu söylemeyin. "**Aksine 'İslam/teslim olduk.' deyin,**" yani biz "İslâm'a girdik." deyin ve bu kadarla yetinin.

Çünkü "**iman henüz kalplerinize girmedi.**" Siz korkudan yahut bir şeyler umarak veya buna benzer sebeplerle İslâm'a girdiniz. İman etmenizin esas sebebi budur. Bundan dolayı henüz imanın o sevimli hali kalplerinize girmemiştir. Yüce Allah'ın, "**İman henüz kalplerinize girmedi.**" buyruğu "Siz bu sözü söylediğiniz vakit, henüz iman kalplerinize girmemişti." demektir. Bu ifade, onların ilerideki hallerine de işaret etmektedir. Nitekim onların pek çoğuna Yüce Allah gerçek imanı ve Allah yolunda cihad etmeyi lütfetmiştir.

"**Eğer Allah'a ve Rasûlüne,**" hayırları işleyerek ve kötülükleri terk ederek "**itaat ederseniz, Allah amellerinizden hiçbir şey eksiltmez.**" Zerre kadarını dahi eksiltmez. Bilakis karşılıklarını size en mükemmel şekliyle verir. Karşılığını alamayacağınız küçük büyük hiçbir şey kalmaz. "**Çünkü Allah Ğafûr'dur,**" kendisine tevbe edip yönelenlerin günahlarını bağışlar, "**Rahîm'dir,**" çünkü tevbe edenin tevbesini kabul ederek o kimseye merhamet eder.

15. Gerçek "**mü'minler, ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden sonra şüpheye düşmeyen ve hem malları hem de canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir.**" Yani Allah'a ve Rasûlüne iman ederek Allah yolunda cihad eden kimselerdir. Şüphesiz ki kâfirlerle cihad etmek, kişinin kalbinde tam ve eksiksiz bir imanın bulunduğuna delildir. Çünkü İslâm ve ilkeleri için başkasına karşı cihad eden kimsenin, bu hususlarda kendi nefsine karşı cihad etmesi öncelikle söz konusudur. Ayrıca (her şeyi yerli yerinde olduğu halde) cihad edecek gücü bulamayan kimsenin bu durumu ise imanının zayıf olduğuna delildir.

Yüce Allah, imanda şüphe etmemeyi şart koşmuştur. Çünkü fayda sağlayacak olan iman, Allah'ın iman edilmesini emrettiği hususlara kesin olarak inanmaktır. Hiçbir şekilde bu kat'î inancın şüpheye maruz kalmaması gerekir.

"**İşte doğru ve samimi olanlar bunlardır.**" Yani imanlarını, güzel amelleriyle tasdik etmiş, doğrulamışlardır. Doğruluk/samimiyet her hususta büyük bir iddiadır ve kişinin bir delile/belgeye ihtiyacı vardır. En büyük iddia ise iman iddiasıdır. Çünkü bu, mutluluğun, ebedî kurtuluşun ve sonsuz felahın kaynağıdır. İman iddiasında bulunup da gereklerini yerine getiren kimse samimi ve gerçek mü'min demektir. Böyle olmayan kişinin ise iddiasında doğru olmadığı anlaşılır. Böylesinin iddiasının bir faydası da yoktur. Çünkü iman kalptedir, ona da Allah'tan başka kimse muttali olamaz.

İman edip etmeme iddiası, kalpte bulunanı Allah'a öğretmeye kalkışmaktır. Bu ise Allah'a karşı takınılması gereken edebe aykırıdır ve O'nun hakkında yersiz bir zandır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

16. "**De ki: Allah göklerde ve yerde olan ne varsa hepsini bildiği halde siz, dininizi/dindarlığınızı Allah'a öğretmeye mi kalkışıyorsunuz? Allah her şeyi bilendir.**" Bu, her şeyi kuşatır; kalplerde bulunan imanı, küfrü, iyiliği ve kötülüğü kapsar. Yüce Allah, bunların hepsini bilir ve karşılıklarını verir; hayırsa hayır, şerse şer.

Bu, öyle olmamakla birlikte iman sahibi olduğu iddiasında bulunanların içine düştükleri bir haldir. Bu kimse bu iddiasıyla dinini Allah'a öğretmeye kalkışmaktadır. Halbuki Allah'ın her şeyi bildiğini bilmektedir.

17. Ya da bu sözleriyle onlar, Allah'ın Rasûlünü minnet altında bırakmayı kastetmektedirler. Sanki onlar, kendi iyiliklerine olmayan bir şey yapmış ve böyle bir bağışta bulunmuş gibi davranmaktadırlar. Halbuki iman etmek, onların dünyevî faydalarından biridir. Bu tavır, güzelleştirmeyecek bir şeyle güzelleşmeye kalkışmak, övünmemek gereken bir şeyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı övünmek manasına gelir. İmana girdikleri için asıl Yüce Allah onlara iyilikte bulunmuştur. Yaratmak, rızık vermek, gizli ve açık nimetleri ihsan etmekle onlara lütufta bulunan Yüce Allah olduğu gibi, onları İslâm'a iletmesi ve imanı ihsan etmesi Allah'ın onlar üzerindeki her şeyden daha değerli olan en büyük lütfudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**İslâm'a girdiler diye** (bunu bir lütuf olarak görüp) **senin başına kakıyorlar. De ki: 'Müslüman oldunuz diye bunu başıma kakmayın. Esas sizi imana erdirdiği için Allah size lütufta bulunmuştur. Eğer doğru ve samimi kimselerseniz.'**"

18. "**Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir..**" Deniz dalgaları arasındaki şeyler, uçsuz bucaksız kurak çöllerdeki şeyler vb. gibi mahlukata gizli

saklı kalan her türlü gizlilikleri O bilir. Gecenin saklayıp örttüğü yahut gündüzün gizlediği şeyleri, yağmur tanelerini, kum tanelerini, kalplerin içlerinde saklı olanları ve gizli bütün işleri bilir. **"Bir yaprak düşmeyegörsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında tek bir tane** (bile olsa) **yaş ve kuru müstesnâ olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."** (el-En'am, 6/59)

"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir." Amellerinizi tek tek kaydetmektedir ve size karşılıklarını eksiksiz olarak verecektir. Engin rahmetinin ve sonsuz hikmetinin gerektirdiği şekilde amellerinizin karşılıklarını tastamam göreceksiniz.

Hucurât sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımı, lütfu, ihsanı ve bağışları sayesinde- burada sona ermektedir. Hamd, Allah'adır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

29- Ankebût Sûresi.......................................7
30- Rûm Sûresi.......................................49
31- Lokmân Sûresi.......................................85
32- Secde Sûresi....................................... 113
33- Ahzâb Sûresi....................................... 131
34- Sebe Sûresi.......................................189
35- Fâtır Sûresi.......................................225
36- Yâsîn Sûresi.......................................257
37- Sâffât Sûresi....................................... 291
38- Sâd Sûresi.......................................333
Davud ve Süleyman -İkisine De Selâm Olsun-
Kıssalarından Çıkan Bazı Dersler Ve Hükümler....................348
39- Zümer Sûresi.......................................371
40- Ğâfir/Mü'min Sûresi....................................... 425
41- Fussilet Sûresi.......................................477
42- Şûra Sûresi.......................................511
43- Zuhruf Sûresi.......................................549
44- Duhân Sûresi.......................................587
45- Câsiye Sûresi.......................................605
46- Ahkâf Sûresi.......................................623
47- Muhammed Sûresi.......................................647
48- Fetih Sûresi.......................................673
Hudeybiye Kıssası.......................................691
49- Hucurât Sûresi.......................................703

«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysiru'l-Kerimi'r-Rahmân
fı Tefsiri Kelâmi'l-Mennân
Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'di
Çeviri: M. Beşir Eryarsoy
Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk
Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman
Kapak: Ahmet Mayalı
Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46
Guraba Yayınları: 60
ISBN: 978-975-8810-25-3
M. 2014 / H. 1435
2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları — YouTube gurabayayinlari
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

- 5 -

Çeviri: *M. Beşir Eryarsoy*

Gözden Geçirme: *Dr. Mustafa Öztürk*

guraba

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ:

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ، الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

«İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariplere!»

[Müslim, Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî rivayetinde:

«Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir.»

[Tirmizî, İmân]

سورة ق

KÂF SÛRESİ

-50-

50- KÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 45 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَج۪يدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَج۪يبٌ
﴿٢﴾ اَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَاباًۚ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَع۪يدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْۚ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ
حَف۪يظٌ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kâf. Mecîd olan Kur'ân'a yemin olsun.

2- Doğrusu onlar içlerinden bir uyarıcı geldiğine şaştılar da o kâfirler şöyle dediler: 'Bu çok şaşılacak bir şey!'

3- 'Öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirileceğiz)?! **Böyle bir dönüş, çok uzak bir ihtimal!'**

4- Biz, yerin onlardan neyi eksilttiğini pek iyi biliriz. Yanımızda da (her şeyi) **kayıt altına alan bir Kitap vardır.**

1. Yüce Allah, Mecid olan, yani anlamları geniş, kapsamlı, yüce, çok yönlü, pek bereketli, iyilikleri çok fazla olan Kur'ân'a yemin etmektedir. Mecd ve mecîd, niteliklerin geniş ve yüce olması demektir.

Bu şekilde anılmaya en layık söz, elbette ki Kur'ân-ı Kerim'dir. O, öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini kapsadığı gibi en mükemmel şekliyle fesahatı, en akıcı lafızları, en geniş ve güzel manaları da ihtiva eden bir kitaptır. Bu da ona kâmil anlamıyla tabi olmayı, ona hemen itaat edip boyun eğmeyi ve onu lütfettiği için de Allah'a şükretmeyi gerektirir.

2. Ama insanların çoğu, Allah'ın nimetlerinin kadrini bilmez. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar **"içlerinden bir uyarıcı,"** kendilerine zararlı olacak şeylere karşı onları uyaran, faydalı olacak şeyleri emreden, kendi cinslerinden olan, kendisinden algılama imkânları bulunan ve durumunu, doğruluğunu bilmeleri mümkün olan böyle bir peygamber gelmesine **"şaştılar."** Hiç şaşırmaları gerekmeyen böyle bir

duruma şaştılar. Halbuki asıl buna hayret edenlerin akıllarına şaşılır. **"O kafirler şöyle dediler..."** Zeka ve görüşlerindeki bir eksiklikten dolayı değil de sırf küfürleri ve yalanlamaları dolayısıyla **"Bu, çok şaşılacak bir şey!"** garip ve tuhaf bir şey, dediler. Onların bu şaşmalarında iki durum söz konusudur:

Ya onlar hayret edip garip karşıladıklarını söylerken doğru söylemektedirler. Bu da onların son derece cahil ve kıt akıllı olduklarını, aklı başında bir kimsenin söylediği sözleri garip karşılayan bir deliye, bir süvarinin birkaç süvariyle karşılaşmasına şaşıran korkak bir kimseye ve cömertlerin cömertliklerini hayretle karşılayan cimriye benzediklerini ortaya koymaktadır. Bu durumdaki birinin hayret etmesinden, hayret edilene herhangi bir zarar gelir mi? Böyle birinin hayret etmesi, onun cahilliğinin ve haksızlığının ileri derecede oluşundan başka bir şeye delil olabilir mi? Ya da onlar, kendilerinin hatalı olduklarını bile bile bu işe hayret etmektedirler. Bu ise en büyük ve en çirkin zulümdür.

3. Daha sonra Yüce Allah, onların neye şaşırdıklarını da beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı** (dirileceğiz)?! **Böyle bir dönüş, çok uzak bir ihtimal!"** Onlar, gücü her şeye yeten, her bakımdan kamil olan Yüce Allah'ın kudretini, bütün yönleriyle âciz ve muhtaç olan kulun kudretine kıyasladılar. Hiçbir bilgisi olmayan cahili, her şeyi bilene kıyas ettiler.

4. Halbuki O, berzahta kaldıkları süre içinde yerin onların cesetlerinden neyi eksilttiğini muhakkak bilir. Üstelik O, bunları kendi katında bulunan ve her türlü değişiklikten yana korunmuş olan Kitabında tek tek kaydetmiştir. Bu kitap, hayatlarında ve ölümlerinde karşı karşıya kalacakları her şeyi içermektedir.

Bu buyrukta Yüce Allah'ın, kendisinden başka hiçbir kimsenin bilmediği kamil ve geniş bir ilme sahip olması, ölüleri diriltmeye kadir olduğuna delil gösterilmektedir.

﴿ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴿٥﴾ ﴾

5- Doğrusu onlar, hak kendilerine geldiği zaman onu yalanladılar. Şimdi karmakarışık ve şaşkın bir hal içindeler.

5. "Doğrusu" onların söyledikleri sözler, inat ve doğruyu yalanlamaktan ibarettir. Onlar doğruluğun en üstün seviyesinde bulunan **"hak kendilerine geldiği zaman onu yalanladılar. Şimdi karmakarışık ve şaşkın bir hal içindeler."**

İşleri karmakarışık ve şüphelidir. Hiçbir şeyde sebat gösteremezler, hiçbir noktada istikrarları yoktur. Senin hakkında kimi zaman "sen sihirbazsın," kimi zaman "delisin," kimi zaman "şairsin," derler. Kur'ân-ı Kerim hakkındaki kanaatleri de böyle karmaşıktır. Onların her biri kendi bozuk kanaatine göre bir şeyler söylemektedir.

Hakkı yalanlayan herkesin hali de budur. O karmakarışık ve şaşkın bir hal içinde kalır. Herhangi bir şekilde istikrarı söz konusu olmaz. Bütün işleri çelişkili ve tutarsızdır. Diğer taraftan hakka uyan ve hakkı tasdik eden kimsenin işi ise dosdoğrudur, yolu mutedildir ve işiyle sözü birbirini tutar.

﴿ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَٱلْأَرْضَ
مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ
﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ ٱلْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَٱلنَّخْلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا
طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ ﴿١١﴾ ﴾

6- Üstlerindeki göğe bakmazlar mı Biz onu nasıl bina edip süslemişiz? Onun hiçbir deliği-gediği de yoktur.

7- Yeri de yayıp döşedik, oraya sabit dağlar yerleştirdik ve orada göz alıcı her çeşitten bitkiler bitirdik.

8- Allah'a yönelen her bir kula basiret ve öğüt olsun diye (yaptık bunları).

9-10- Gökten de bereketli bir su indiririz de onunla bahçeler, biçilecek ekin taneleri ve üst üste dizili meyve tomurcukları olan yüksek hurma ağaçları bitiririz.

11- Kullara rızık olması için. Bir de o suyla ölü bir beldeye hayat veririz. İşte (kabirlerden) **çıkış da böyledir.**

6. Yüce Allah, yalanlayıcıların halini ve onları yerdiği hususları zikrettikten sonra gerektiği gibi ibret alıp onların delil oldukları gerçekleri görmeleri için onları âfâkî/kevnî âyetleri üzerinde düşünmeye çağırmaktadır:

"Üstlerindeki göğe bakmazlar mı Biz onu nasıl bina edip süslemişiz? Onun hiçbir deliği-gediği de yoktur." Böyle bir bakışın herhangi bir külfeti, yorucu herhangi bir tarafı yoktur, gayet kolaydır. O halde göğün dört bir yanının

nasıl pürüzsüz olduğuna, yapısının sağlamlığına, yıldız ve gezegenlerle süslenmiş olduğuna niye bakmıyorlar?

Bu yıldızlar son derece güzel ve tatlı bir görünüm içinde ufukta bir uçtan diğer uca kadar yayılmışlardır. Gökte herhangi bir kusur, gedik, tutarsızlık ve dengesizlik görülmez. Allah orayı yeryüzünde yaşayanlara adeta bir tavan kılmış, orada kendileri için zorunlu ve faydalarına olan pek çok şeyi var etmiştir.

7. Yeryüzüne de bakmazlar mı? Biz **"yeri de yayıp döşedik."** Onu alabildiğine genişlettik. Orada canlılar yerleşebilmekte, istikrar bulmaktadır. Orası, canlıların bütün maslahatlarına cevap verecek haldedir. **"Oraya sabit dağlar yerleştirdik,"** yeri sarsıntılardan, çalkalanmalardan koruması ve sabit kalması için köklü dağlarla sağlamlaştırdık.

"Orada göz alıcı her çeşitten bitkiler bitirdik." Bakanlara neşe veren, basiret gözüyle görenleri hayrette bırakan ve beğenilerini kazanan, gözlere aydınlık veren, Âdemoğullarının ve hayvanlarının yemeleri ve menfaatleri için her türlü bitkiden bitirmiştir.

8-11. Bu faydalı bitkiler arasından da özellikle üzüm, nar, turunç, elma vb. gibi türlü ve lezzetli meyveleri ihtiva eden bahçeleri zikretmiştir. Yine uzun boylu hurma ağaçları da bunlardandır ki onların hem uzun süre faydaları vardır hem de gövdeleri göğe doğru alabildiğine yükselir, boy atarlar. Çoğu ağaçlar ise bu kadar uzun değildir. Salkımlarından taze tomurcuklar çıkar. Kullar da bunlardan katık ve meyve olarak rızıklanırlar, yararlanırlar. Kimisini yerler, kimisini de kendileri ve davarları için saklarlar. Yüce Allah'ın yağmurla ve bu yağmurun bir neticesi olan yeryüzündeki ve yer altındaki nehirlerle çıkarttığı buğday, arpa, mısır, pirinç, darı vb. **"biçilen ekin daneleri"** de bu bitkilerdendir.

İşte bütün bu varlıklara bakmak, cahilliğin körlüğünden kurtulmayı sağlayana bir **"basiret"**tir. Bunlar ayrıca **"öğüt"** için yaratılmıştır. Kul, bunlar vasıtasıyla din ve dünyasında kendisiyle yararlanacağı şeyleri düşünüp öğüt alır. Allah'ın ve peygamberlerinin verdiği haberleri hatırlar, bunlar üzerinde ibretle düşünür. Ancak bu, herkes için böyle değildir. Bunlar **"Allah'a yönelen her bir kul"** için böyledir. Allah'a muhabbet, korku ve ümitle, O'nun davetçisinin çağrısını kabul ederek yönelenler için böyledir. Yalanlayıp yüz çevirene gelince; âyetlerin ve uyarıların iman etmeyen bir kavme fayda vermediği açıktır.

Özetle bunlardaki göz kamaştırıcı yaratılış, güç ve sağlamlık, Yüce Allah'ın kudretinin kemaline delildir. Bunlardaki güzellik, her şeyin sağlam yapılmış ol-

ması, harikulade yaratılış, Allah'ın "ahkamu'l-hakimin" olduğunu gösterir ve her şeyi bildiğini ortaya koyar.

Bunlardaki kulların menfaatine ve maslahatına olan şeyler, Yüce Allah'ın her şeyi kuşatmış olan rahmetine, bütün canlıları kaplamış olan cömertliğine delildir. Bunlardaki yaratılışın azameti, olağanüstü güzellik, Yüce Allah'ın tek, eşsiz ve samed olduğuna, hiçbir eş ve evlat edinmediğine, hiçbir kimsenin O'nun dengi olmadığına, ibadetin, önünde zilletle eğilmenin, sevgiyle bağlanmanın, kendisinden başkası için asla söz konusu olamayacağına delildir. Ölümünden sonra yeryüzünün hayat bulması da Allah'ın, amellerin karşılıklarını vermek üzere ölüleri dirilteceğine delildir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir de o suyla ölü bir beldeye hayat veririz. İşte** (kabirlerden) **çıkış da böyledir."**

Yüce Allah, gökteki ve yerdeki âyetleri/delilleri zikrettikten sonra daha önceki ümmetlerin azapla yakalanışlarını hatırlatarak muhataplara yalanlamalarını sürdürmemelerini bildirmekte ve onları uyarmaktadır. Böyle devam edecek olurlarsa, kendilerinden önceki inkarcıların başına gelen musibetler, onların da başına gelecektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ
وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾ ﴾

12- Onlardan önce Nûh'un kavmi, Ashab-ı Ress ve Semûd da yalanlamıştı.

13- Âd, Firavun ve Lût'un kardeşleri,

14- Ashab-ı Eyke ve Tubba' kavmi de... Her biri rasulleri yalanladı da (azap) **tehdidim hak oldu.**

15- Biz, ilk yaratışta aciz mi kaldık (ki diriltmekten aciz kalalım)? **Hayır, bilakis onlar yeniden yaratılıştan yana kuşku içindedirler.**

12-14. Yani onlardan önceki ümmetler de şerefli rasûllerini, pek yüce peygamberlerini yalanlamışlardı. Kavmi, Nûh'u yalanladığı gibi, Semûd kavmi Salih'i, Âd kavmi Hûd'u, Lût'un kardeşleri Lût'u, Ashab-ı Eyke Şuayb'ı, Tubba' kavmi de (İslâm'dan önceki dönemlerde Yemen'e kral olan herkese Tubba denirdi) Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu peygamberi yalanlamışlardı. Allah bize bu peygamberin kim olduğunu ve hangi Tubba'dan söz edildiğini haber verme-

miştir. Çünkü -doğrusunu en iyi Allah bilir ama- bu Tubba' ve başlarından geçen olaylar, özellikle de bunun gibi büyük bir olay ilk Araplar tarafından biliniyordu, onlar meşhur kimselerdi. İşte bütün bunlar, Allah'ın kendilerine gönderdiği peygamberleri yalanladılar. Böylece Allah'ın tehdit ettiği azap ve cezanın gelip onları bulması hak oldu.

Siz ey Muhammed'i yalanlayanlar! Onlardan daha hayırlı değilsiniz. Onlara gönderilen peygamberler de Allah nezdinde size gönderilen Peygamber'den daha üstün değildir. O bakımdan onların işledikleri cürümleri işlemekten sakının ki onların başına gelen musibet gelip sizi de bulmasın.

15. Daha sonra Yüce Allah, ilk yaratmayı ikinci yaratmaya (dirilişe) delil kılmıştır. Sonraki yaratma, âhiretteki yaratmadır. Yüce Allah, bunca varlıkları yoktan var ettiğine göre ölümlerinden sonra çürümüş kemik ve toz toprak oluşlarından sonra onları tekrar yaratacaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, ilk yaratışta aciz mi kaldık?"** Kudredimiz zaafa mı uğradı? Hayır, böyle bir şey olmadı. Bizler, bundan ne âciz düştük ne de yorulduk. Onların da bu konuda bir şüpheleri yoktur. **"Doğrusu onlar yeniden yaratılıştan yana kuşku içindedirler."** İşte hakkında şüphe ettikleri, içinden çıkamadıkları husus budur. Oysa şüphe etmeyi gerektirecek ne var ki? Tekrar yaratma, ilk yaratmadan elbette daha kolaydır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yaratılmışları ilkin yoktan var eden, sonra da tekrar yaratacak olan O'dur ve bu, O'na göre daha kolaydır."** (er-Rûm, 30/27)

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِۦ نَفْسُهُۥ ۖ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى
ٱلْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ ﴾

16- Andolsun Biz insanı yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.

17- Zira sağında ve solunda oturmuş iki kaydedici (melek, yaptıklarını) **kaydeder.**

18- Ağzından tek bir söz çıkmaz ki yanında (yazmaya) **hazır bir gözcü** (melek) **olmasın.**

16. Yüce Allah, erkekleriyle kadınlarıyla insan türünü yaratanın yalnız kendisi olduğunu, onun bütün hallerini, içinden geçenleri ve nefsinin ona verdiği vesveseleri çok iyi bildiğini haber vermektedir.

O, insana **"şah damarından daha yakın"**dır. Şah damarı ise insana en yakın olan şeydir. Bu damar, boğaza çok yakın bir damardır. Bu ifadeler insanın, yaratıcısının gözetimi altında olduğunu, O'nun; insanın kalbinden ve iç dünyasından haberdar olduğunu, bütün hallerinde ona çok yakın olduğunu bilmesini ve düşünmesini gerektirir. Öyleyse insanın; O'nun, yasakladığı bir yerde ve işte görmesinden yahut emrettiği bir yerde ve işte bulmamasından sakınması ve utanması gerekir.

17. Aynı şekilde şerefli yazıcı melekleri de hatırında tutmalı, onlara saygı duymalı, âlemlerin Rabbini razı etmeyecek bir iş yapmaktan yahut bu türden bir söz söyleyip bunun yazıya geçirilmesinden sakınması gerekir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kulun bütün amellerini yazmak üzere biri **"sağında,"** (iyiliklerini yazan), diğeri de **"solunda"** (kötülüklerini yazan) **"oturmuş"**tur. Bunların her biri, bu halde görevini yerine getirmeye hazır bekleyen ve bundan asla gaflete düşmeyen **"iki kaydedici"**dirler.

18. Hayır veya şer türünden insanın **"ağzından tek bir söz çıkmaz ki mutlaka yanında"** onu gözetleyen, durumunu gören **"hazır bir gözcü** (melek) **olmasın."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler."** (el-İnfitâr, 82/10-12)

﴿ وَجَآءَتْ سَكْرَةُ ٱلْمَوْتِ بِٱلْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِى ٱلصُّورِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾
وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَّقَدْ كُنتَ فِى غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ
ٱلْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾ ﴾

19- Nihayet ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir. 'İşte bu, kendisinden kaçıp durduğun şeydir!'

20- Sûr'a da üfürülür. İşte bu, tehdit (edilen azabın gerçekleşeceği) **gündür.**

21- Her nefis beraberinde bir bekçi ve bir şâhitle birlikte gelecektir.

22- 'Andolsun sen bunlardan yana gaflet içindeydin. Şimdi (gaflet) **perdeni kaldırdık. Artık bugün gözün pek keskindir.'**

19. "Nihayet" Allah'ın âyetlerini yalanlayan gafile **"ölüm sarhoşluğu,"** geri çevrilmesi ve kaçıp kurtulunması mümkün olmayan bir şekilde **"gerçekten gelir.**

"İşte bu, kendisinden kaçıp durduğun," geri kalmaya çalıştığın ve arkanı dönüp uzaklaştığın **"şeydir."**

20. **"Sûr'a da üfürülür. İşte bu, tehdit** (edilen azabın gerçekleşeceği)**,"** yani Yüce Allah'ın zalimleri tehdit ettiği cezayı kendilerine vereceği, mü'minlere de va'dettiği mükâfatı vereceği **"gündür."**

21. **"Her nefis beraberinde,"** kendisini Kıyamet gününde hesabın görüleceği yere götüren ve geri kalma imkânını kendisine vermeyecek olan **"bir bekçi ve"** hayrıyla-şerriyle yaptığı işler hakkında şahitlik edecek **"bir şâhitle birlikte gelecektir."**

Bu, Yüce Allah'ın, kullarının yaptıklarına gereken itinayı gösterdiğine, onların amellerini tespit ettiğine ve adaletle onlara karşılık vereceğine delildir.

22. Aynı zamanda bu, kulun devamlı hatırında tutması gereken hususlardan biridir. Fakat insanların çoğu gâfildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun sen bunlardan yana gaflet içindeydin." Bu sözler, Kıyamet gününde haktan yüz çevirip yalanlayan kimselere ağır bir azar ve kınama olmak üzere söylenecektir. Yani sen bunu gerçekten yalanlayan ve bunun için amelde bulunmayan bir kimseydin. **"Şimdi"** kalbini örten, böylelikle uykunu ağırlaştırıp yüz çevirişini sürdürüp gitmene neden olan **"perdeni kaldırdık. Artık bugün gözün pek keskindir."** Kendisini dehşete ve korkuya düşürecek türlü azapları ve ibretli cezaları açıkça görmektedir.

Ya da bu sözler, Allah tarafından kula söylenecektir. O dünyadayken ne için yaratıldığından yana gafletteydi. Kıyamet gününde ise uyanacak, uykusu dağılacak, ama o vakit elden kaçırmış olduğu fırsatları telafi etme ve yapamadıklarını yapma imkânı bulamayacaktır.

Bütün bunlarla Allah, kulları uyarmaktadır. O pek büyük günde yalanlayanların karşı karşıya kalacakları durumu hatırlatmakla onları sakındırmaktadır. Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَقَالَ قَرِينُهُۥ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ
﴿٢٥﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي ٱلْعَذَابِ ٱلشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ ۞ قَالَ قَرِينُهُۥ رَبَّنَا مَآ أَطْغَيْتُهُۥ
وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا۟ لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِٱلْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ ٱلْقَوْلُ
لَدَيَّ وَمَآ أَنَا۠ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ ٱمْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾ ﴾

23- Yanındaki (melek), **'İşte bu** (amel defteriyle birlikte) **yanımda hazırdır.' der.**

24- (Allah şöyle buyurur:) **'Atın cehenneme her inatçı kâfiri...'**

25- 'Hayrı alabildiğine engelleyen, haddi aşan, şüpheci kimseyi...'

26- 'Allah ile birlikte başka bir ilâh edineni. Haydi ikiniz atın onu şiddetli azabın içine!'

27- Yanındaki (şeytan) **ise diyecek ki: 'Rabbimiz! Onu ben azdırmadım; fakat o,** (haktan) **uzak bir sapıklık içinde idi.'**

28- Buyurur ki: 'Huzurumda çekişmeyin. Zira Ben size daha önce tehdidimi bildirmiş idim.'

29- 'Benim yanımda söz değiştirilmez ve Ben kullara zulmedici değilim.'

30- O gün cehenneme, 'Doldun mu?' diyeceğiz. O, 'Daha yok mu?' diyecek.

23. **"Yanındaki,"** yani şu yüz çeviren yalanlayıcı kimseyle birlikte bulunan ve Allah'ın hem kendisini hem de amellerini muhafaza etmekle görevlendirdiği melek, Kıyamet gününde onu da, amellerini de huzura getirip **"İşte bu** (amel defteriyle birlikte) **yanımda hazırdır."** Yani kendisini koruyup gözetmekle ve amellerini yazmakla görevlendirildiğim kişiyi işte huzura getirdim, der.

24. Ona amelinin karşılığı verilir. Sonra da cehennem ateşini hak eden o kimseye şöyle denir: **"Atın cehenneme!"** Allah'ın âyetlerine karşı çokça inatlaşan, küfre sapan, pek çok masiyet işleyen, haram ve günah şeyleri yapma cür'etini gösteren **"her inatçı kâfiri."**

25. **"Hayrı alabildiğine engelleyen,"** yani imkanı dahilindeki hayrı engelleyeni -ki bu hayrın en ileri derecesi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine imandır-. O, malının da, bedeninin de başkalarına sağlayacağı faydayı önler. Allah'ın kullarına karşı da, O'nun hudutlarını karşı da **"haddi aşan"** biridir, çok günahkardır. Allah'ın vaadinde ve tehdidinde şüphe eden **"şüpheci"** bir kimsedir. Böylelikle o, imanı ve ihsanı bulunmayan, buna karşılık küfür, haksızlık, şüphe, tereddüt ve cimrilik vasfına sahip olan biridir.

26. Üstelik Rahman olan Allah'tan başka ilâhlar da edinir: **"Allah ile birlikte başka bir ilâh edineni,"** Allah ile birlikte kendisi için dahi bir fayda sağlayama-

yan, bir zararı önleyemeyen, öldürme ve hayat verme imkânı olmayan, diriltemeyen başka varlıklara ibadet eder. **"Haydi ikiniz,"** ey onunla birlikte olan iki melek, **"atın onu şiddetli azabın,"** en büyük, en ağır ve en çetin azabın **"içine."**

27. **"Yanındaki"** şeytan, ondan uzaklaştığını ilan ederek ve işlediği günahı kendisine yükleyerek **"diyecek ki: 'Rabbimiz, onu ben azdırmadım."** Yani benim onun üzerinde herhangi bir nüfuzum, otoritem, ona karşı herhangi bir delilim/belgem yoktu. **"Fakat o, uzak bir sapıklık içindeydi.'"** Kendi tercihiyle sapan ve haktan uzaklaşan odur. Nitekim Yüce Allah, bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: **"İş olup bitince şeytan da der ki: Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaatte bulunmuştum. Ama size verdiğim sözde durmadım..."** (İbrahim, 14/22)

28. Yüce Allah, onların kendi aralarındaki tartışmalarına cevap olmak üzere şöyle buyurur: **"Benim huzurumda çekişmeyin."** Huzurumdaki bu çekişmenizin hiçbir faydası yoktur. **"Zira Ben size daha önce tehdidimi bildirmiş idim."** Peygamberlerim sizlere apaçık âyetlerle, net delillerle, göz kamaştırıcı belgelerle gelmiş, size karşı delilim ortaya konulmuştu. Artık sizin ileri sürecek bir deliliniz kalmamıştır. Sizler dünyadayken cezalandırılması kaçınılmaz olan amelleri işlemiş bulunuyorsunuz.

29. **"Benim yanımda söz değiştirilmez."** Allah'ın verdiği sözde durmaması ve bildirdiğinin gerçekleşmemesi mümkün değildir. Çünkü Allah'tan daha doğru sözlü, O'ndan daha doğru haber veren hiçbir kimse yoktur. **"Ve Ben kullara zulmedici değilim."** Aksine onlara hayır ve şer türünden işledikleri amellerin karşılığını veririm. Kötülükleri artırılmayacağı gibi iyilikleri de eksiltilmez.

30. Yüce Allah, kullarını uyarıp korkutarak şöyle buyurmaktadır: **"O gün cehenneme, 'Doldun mu?' diyeceğiz."** Bu da cehenneme atılanların çokluğu dolayısıyla sorulacak bir sorudur. **"O, 'Daha yok mu?' diyecek."** Rabbi adına öfkelenerek kâfirlere karşı duyduğu kinle isyan eden günahkârların daha da çok içine atılmasını isteyecektir. Yüce Allah da ona kendisini büsbütün dolduracağını va'detmiştir.

Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Ben cehennemi cin ve insanlarla dolduracağım."** (Hûd, 11/119) Sonunda Yüce Rabbimiz, teşbihten münezzeh ayağını üzerine koyacak ve cehennem birbirine doğru girip çekilecek ve "Yeter, yeter!" diyecek.[1] Yani bu bana yeter, artık doldum!

1 Buhârî, Eymân 12, Tevhîd 7, 25; Müslim, Cennet 35.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ
وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

31- Cennet de takva sahiplerine iyice yaklaştırılır.

32- (Onlara denir ki:) **İşte size, yani Allah'a çokça yönelen ve** (O'nun emir ve yasaklarını) **muhafaza edenlere va'dedilen** (mükâfat) **budur!**

33- Gıyaben Rahmân'dan korkan ve (hakka) **dönen bir kalp ile gelen** (kimselerdir onlar).

34- 'Oraya selâmet ile girin. İşte bu, ebedilik günüdür.'

35- Orada diledikleri her şey onlarındır. Yanımızda fazlası da var.

31. **"Cennet de takva sahiplerine iyice yaklaştırılır."** Yani görülecek şekilde, içindeki ebedi nimetlere, sevinç ve sürura bakılacak şekilde yaklaştırılır, uzak olmaz. Cennet, ancak o kimselere yaklaştırılır ki, onlar Rablerinden korkup sakınırlar, küçüğüyle büyüğüyle şirki terk ederler. Rablerinin emirlerine uyarlar ve O'na boyun eğerler.

32. Onlara, tebrik maksadıyla şöyle denir: **"İşte size, yani Allah'a çokça yönelen ve** (O'nun emir ve yasaklarını) **muhafaza edenlere va'dedilen** (mükâfat) **budur."** Bu cenneti ve içinde bulunan canların çektiği, gözlerin bakmaktan zevk aldığı her bir şeyi Allah, bütün vakitlerinde O'nu zikretmekle, muhabbetle, O'ndan yardım isteyerek, O'na dua ederek, O'ndan korkarak ve O'ndan umarak O'na yönelenlere; yine Allah'ın emirlerini ihlâsla ve en mükemmel şekliyle tamamlayan ve koyduğu sınırları gereği gibi muhafaza edenlere va'detmiştir.

33. **"Gıyaben Rahmân'dan korkan,"** yanı Rabbini tanıyarak ve rahmetini umarak O'ndan korkan ve bu korkuyu gıyaben, yani insanların gözlerinden uzaktayken de sürdüren... İşte gerçek korku haşyet budur. İnsanların gördüğü ve hazır bulundukları bir haldeki haşyete gelince, bu bazen riyakârlık ve gösteriş için yapılabilir. O bakımdan bu, haşyetin varlığına delil olmaz. Asıl faydalı olan haşyet, kulun hem insanların görmediği yerde, hem de görebileceği yerde haşyet duymasıdır. Gıyaben Allah'tan korkmaktan kasıt, gıyaben iman etmekteki mana olabilir. Buna göre buradaki gıyab gayb, şehadetin görünenin karşıt anlamı olur ki azap ve Allah'ın ayetlerinin geldiği görüldüğünde sahip olunan iman ve korku, ihtiyari değil, zarurî/mecburidir ve hiçbir faydası yoktur. Burada daha açık olan

anlam da sonuncusudur. "ve (hakka) **dönen bir kalp ile gelen,**" yani Mevlâsına dönen ve O'nu razı eden hususlara doğru yönelen.

34. Takvâ sahibi ve iyilerden olan bu kimselere şöyle denilecektir: **"Oraya selâmetle,"** yani türlü afet ve kötülüklerden yana esenlikte olarak ve hoşa gitmeyen her şeyden uzak ve emniyet içinde **"girin."** Oranın nimetleri kesintisizdir. O nimetleri gölgelendiren ve hevesi kursakta bırakan hiçbir şey olmayacaktır. **"İşte bu, ebedilik günüdür."** Bugünün sona ermesi de, bugünde ölüm de söz konusu değildir. Neşeyi olumsuz yönde etkileyecek hiçbir şey yoktur.

35. **"Orada diledikleri her şey onlarındır."** Ne isterlerse orada derhal onlar için var edilecektir. **"Yanımızda"** bütün bunlardan ayrı olarak **"fazlası da var."** Rahman ve Rahim olan Allah, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırından geçirmediği mükâfatlara onları garkedecektir. Bunun en büyüğü, en üstünü ve en değerlisi ise O'nun kerim vechini/yüzünü görme ve kelâmını işitme hazzını elde etme ve O'na yakın olma nimetine ermek olacaktır. Yüce Allah'tan, lütfuyla bunları bizlere nasip etmesini dileriz.

﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Biz, onlardan önce nice nesiller helâk ettik ki onlar, bunlardan çok daha güçlü idiler ve yerin de altını üstüne getirmişlerdi. Ama var mı (azaptan) **kaçıp kurtulacak bir yer?**

37- Şüphesiz bunda kalbi olan veya (zihnen) **hazır bulunup kulak veren kimse için bir öğüt vardır.**

36. Allah'a ortak koşan ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayan kimseleri korkutmak üzere Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, onlardan önce nice nesiller,"** pek çok ümmetleri **helâk ettik ki onlar, bunlardan çok daha güçlü idiler."** Yani yeryüzündeki güç ve eserleri daha fazlaydı. **"Yerin de altını üstüne getirmişlerdi."** Yani çok sağlam kaleler, oldukça yüksek köşkler yapmışlar, ağaçlar dikmiş, ırmaklar akıtmış, ekmiş, biçmiş, imar etmişler; pek çok yeri de yıkmışlardı. Allah'ın peygamberlerini yalanlayıp âyetlerini inkâr edince Allah onları can yakıcı bir ceza, çok çetin bir azapla yakalayıverdi. **"Ama var mı (azaptan) kaçıp kurtulacak bir yer!?"** Allah'ın azabı üzerlerine indi mi Allah'ın

azabından kurtuluş ve kurtarıcı olmaz. Güçlerinin, mallarının ve çocuklarının da kendilerine hiçbir faydası olmadı.

37. **"Şüphesiz bunda kalbi olan,"** yani sağlam, diri, arınmış ve kavrayış sahibi bir kalbi olan bir kimse, Allah'ın âyetlerinden birini duysa hemen öğüt alır, ondan yararlanır ve onunla yükselir. Aynı şekilde Allah'ın âyetlerine kulak veren, bunları doğru yolu bulmak üzere dinleyen ve kalbi **"hazır bulunup kulak veren kimse için bir öğüt vardır."** Böylesi için öğüt, ibret, şifa ve hidâyet söz konusudur. Allah'ın âyetlerine kulak vermeyip yüz çeviren kimseye gelince; bu âyetler, ona hiçbir fayda vermez. Çünkü böyle bir kimse, kabul etmez. Yüce Allah'ın hikmeti de bu niteliğe sahip olan kimselere hidâyet vermemeyi gerektirir.

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ
﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾
وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- Andolsun Biz gökleri, yeri ve iki arasındakileri altı günde yarattık. Bize hiç yorgunluk da dokunmadı.

39- O halde onların söylediklerine sabret ve hem güneş doğmadan önce hem de batmadan önce Rabbini hamd ile tesbih et!

40- Gecenin bir kısmında ve secdelerin/namazların ardında da O'nu tesbih et.

38. Bu buyrukla Yüce Allah, pek büyük kudreti ve etkin meşietiyle vücuda getirdiği en büyük mahlukat hakkında haber vermektedir: **"Andolsun Biz gökleri, yeri ve iki arasındakileri altı günde yarattık."** Bu günlerin ilki pazar, sonuncusu cuma günüdür. Bunları yüce Zatına herhangi bir yorgunluk, bitkinlik, acizlik vb. bir şey dokunmaksızın var etmiştir. Büyüklüklerine ve azametlerine rağmen bunları var edenin, ölüleri tekrar diriltmesi, elbette ve öncelikle söz konusudur.

39-40. **"O halde onların söylediklerine,"** seni yermelerine ve yalanlamalarına **"sabret!"** Onların eziyetleriyle uğraşacak yerde Rabbine itaat et, günün başında ve sonunda, gecenin çeşitli vakitlerinde ve namazların akabinde Rabbini tesbih et. Çünkü Yüce Allah'ı anmak, nefislere teselli verir, ünsiyet kazandırır ve sabrı kolaylaştırır.

﴿ وَٱسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ ٱلْمُنَادِ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ (41) يَوْمَ يَسْمَعُونَ ٱلصَّيْحَةَ بِٱلْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُرُوجِ (42)
إِنَّا نَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا ٱلْمَصِيرُ (43) يَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا
يَسِيرٌ (44) نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِٱلْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ (45) ﴾

41- **Seslenenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver.**

42- **O gün onlar o hak çığlığı işiteceklerdir; İşte o,** (kabirlerden) **çıkış günüdür.**

43- **Hiç şüphesiz hayat veren de Biziz, öldüren de. Dönüş de yalnız bizedir.**

44- **O gün yer yarılır da onlar hızla çıkıp** (mahşer meydanına koşarlar). **Bu, bizim için pek kolay bir haşirdir/toplamadır.**

45- **Biz, onların söylediklerini pek iyi biliriz. Sen de onları** (imana zorlayacak) **bir zorba değilsin. O nedenle sen Benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile hatırlat/öğüt ver.**

41. "Seslenenin," yani Sûr'a üfleyecek olan İsrafil *aleyhisselamı*'ın **"yakın bir yerden,"** yani yeryüzünden Sûra üfürmek suretiyle **"sesleneceği güne"** kalbinle **"kulak ver!"**

42. "O gün onlar," yani herkes, hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüdün söz konusu olmadığı **"o hak,"** dehşetli ve dehşete düşürücü **"çığlığı işiteceklerdir; işte o"** gün, kabirlerden **"çıkış günüdür."** Her şeye gücü yeten Allah'ın gerçekleştireceği bir gündür. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

43-44. "Hiç şüphesiz hayat veren de Biziz, öldüren de. Dönüş de yalnız Bizedir. O gün yer yarılır da onlar," ölüler **"hızla çıkıp"** kıyamet günü hesap için duracakları mahşer yerine çağıranın çağrısına icabet ederler. **"Bu, Bizim için pek kolay olan bir haşirdir/toplamadır."** Allah için bu çok kolaydır, bunda yorulmayı gerektirecek ve külfete düşürecek hiçbir şey yoktur.

45. "Biz, onların" sana, seni üzecek ve eziyet verecek türden neler **"söylediklerini pek iyi biliriz."** Biz, bunu daha iyi bildiğimize göre sen de Bizim sana ne derece itina gösterdiğimizi, işlerini nasıl kolaylaştırdığımızı ve düşmanlarına karşı sana nasıl yardım ettiğimizi de biliyorsun! O halde kalbini ferah tut, ruhun huzur bulsun ve şunu bilesin ki; Biz sana bizzat senin kendine duyduğun rahmet

ve şefkatten daha merhametli ve şefkatliyiz. O halde senin için geriye Allah'ın vaadini beklemekten ve Allah'ın ulu'l-azm peygamberlerine uymaktan başka bir şey kalmamaktadır. **"Sen de"** onlara musallat kılınmış **"bir zorba değilsin."** Aksine **"Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavmin bir yol göstericisi vardır."** (er-Râd, 13/7) Bundan dolayı devamla şöyle buyurmaktadır:

"O nedenle sen Benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile hatırlat/öğüt ver." Hatırlatmak, akıl ve fıtratlarda yer etmiş bulunan hayrı sevme, tercih etme ve işlemeyle kötülükten nefret edip uzak durma hususlarını hatırlatmaktır. Hatırlatılmak suretiyle öğüt alanlar ise Allah'ın tehdidinden korkanlardır. İlâhî tehditlerden korkmayan ve bunlara inanmayan kimselere gelince; bunlara hatırlatmanın faydası, sadece onlara karşı delilin ortaya konulmasıdır. Böylece onlar, **"Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi."** (el-Maide, 5/19) diyemezler.

Kâf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Başında, sonunda, gizli ve açık tüm hamdler Allah'a mahsustur.

سورة الذاريات

ZÂRİYÂT SÛRESİ

-51-

51- ZÂRİYÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 60 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ
لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun tozutup savuran (rüzgarlara),

2- Ağır bir yük taşıyan (bulutlara),

3- Kolaylıkla akıp gidenlere,

4- Emri paylaştıran (meleklere) **ki;**

5- Size va'dedilenler, elbette doğrudur.

6- Ve şüphesiz din/hesap gerçekleşecektir.

1-6. "Andolsun tozutup savuran," yumuşak ve tatlı esişinde, güçlü ve şiddetli esişinde, saçıp savuran ve dağıtan rüzgarlara; **"Ağır bir yük taşıyan,"** Allah'ın kullara ve ülkelere kendisiyle faydalar ihsan ettiği pek çok sular barındıran bulutlara; **"Kolaylıkla akıp gidenlere"** ve gökleri süsleyen, kara ve denizin karanlıklarında kendileriyle yol bulunan, kendilerinden ibret alınmak suretiyle yararlanılan yıldızlara; **"Emri paylaştıran,"** Allah'ın izniyle emirleri paylaştırıp çekip çeviren, idare eden meleklere... Onların her birini Yüce Allah, dünya ve âhiret işlerinden bir iş üzerinde görevlendirmiştir. Hiçbiri kendisi için tayin ve tespit edilen sınırı aşmadığı gibi görevini eksik de yapmaz.

Bu buyruklarla doğru sözlü Yüce Allah, bu pek büyük varlıklara yemin etmektedir. Yüce Allah bu yarattıklarında öyle birtakım maslahat ve menfaatler takdir buyurmuştur ki, bunları vaadinin doğruluğuna ve amellerin hesabının görülüp karşılıklarının verileceği gün demek olan "din" gününün kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine, onu hiçbir kimsenin önleyemeyeceğine delil kılmıştır.

Doğru sözlü, pek büyük ve yüce Allah, bunu haber verip ona yemin ettiğine, onun gerçekleşeceğine dair delil/belgeleri ortaya koyduğuna göre yalanlayıcılar

bu günü ne diye yalanlıyor ve amelde bulunacaklar böyle bir gün için amelde bulunmaktan niçin yüz çeviriyorlar?

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾﴾

7- Yolları/yörüngeleri bulunan göğe yemin olsun ki,

8- Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz.

9- Ondan döndürülenler döndürülür.

7-8. Yani rüzgarın esip harekete geçirdiği vakit su birikintilerinin üzerindeki hafif dalgalanma ve kumların dalgalı halini andıran güzel **"yolları/yörüngeleri bulunan göğe yemin olsun ki,"** ey Muhammed'i yalanlayanlar, **"gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz."** Kiminiz onun sihirbaz olduğunu, kiminiz kâhin olduğunu, kiminiz deli olduğunu söylemektesiniz. Kiminiz de başka sözler söyleyip durmaktadır. Bu da onların şaşkınlık içinde olduklarına, şüphe ve tereddüt ettiklerine, izlemekte oldukları yolun da batıl olduğuna bir delildir.

9. "Ondan döndürülenler döndürülür." Yani iman etmekten, Allah Teala'nın yakînî/kesin delillerinden/belgelerinden yüz çevirenler, ondan döndürülürler. Onların birbirlerini tutmayan sözleri, kanaatlerinin tutarsızlığına ve bâtıl olduğuna delildir. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği hak ise birbiriyle uyumludur, bir kısmı diğer kısmını tasdik eder. Arasında hiçbir çelişki ve hiçbir tutarsızlık yoktur. Bu da onun doğruluğuna ve Allah tarafından gönderilmiş olduğuna delildir.

"Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı." (en-Nisâ, 4/82)

﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى
النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾﴾

10- Kahrolsun yalancılar!

11- Onlar ki derin bir dalalet ve gaflet içindedirler.

12- 'Ne zamanmış o din/hesap günü?' diye sorarlar.

13- O gün onlar ateşe atılıp yakılırlar.

14- 'Tadın azabınızı! İşte sizin (dünyadayken) **acele istediğiniz azap budur.'** (denir onlara).

10. "Kahrolsun yalancılar!" Yani Allah hakkında yalan uyduranları, âyetlerini inkâr edenleri, hakkı çürütmek maksadı için bâtıl sözlere dalanları ve Allah hakkında bilmedikleri şeyleri söyleyenleri Allah kahretsin!

11. "Onlar ki derin bir dalalet ve gaflet," küfür, cehalet ve sapıklıktan oluşan bir dalga **"içindedirler."**

12. Şüphe ve yalanlama maksadıyla ve dirilişi çok uzak gördüklerini ifade eden bir üslupla ne zaman dirileceklerini sorarak **"Ne zamanmış o din/hesap günü?"** derler.

13-14. "O gün onlar ateşe atılıp yakılırlar." İşte o vakit hallerini ve kötü âkıbetlerini sorma gitsin! İçlerindeki kötülükleri ve dışlarına yansıyan kötü halleri dolayısıyla onlara azap edilecek ve **"Tadın azabınızı,"** yani ateşi ve azabı denilecek. Bu azap ise onların içine düştükleri imtihanın bir sonucudur ki bu imtihan sonucunda onlar küfre/dalalete düşmüşlerdir. **"İşte sizin (dünyadayken) acele istediğiniz azap budur,"** yani içine düştüğünüz azap budur. Şimdi artık çeşitli cezalart, zincirler, tasmalar, ilâhî gazap ve veballe iç içe olacaksınız.

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا
قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾﴾

15- Şüphesiz takva sahipleri bahçelerde ve pınar başlarındadır.

16- Rablerinin kendilerine verdiği (mükafatları) **alırlar. Çünkü onlar bundan önce ihsan sahibi kimselerdi.**

17. Geceleyin az uyurlardı.

18. Seher vakitlerinde de mağfiret dilerlerdi.

19. Mallarında da dilenen ve dilenmeyen yoksula ayırdıkları bir hak vardı.

15. Yüce Allah, takvâ sahiplerinin mükâfatını ve kendilerini bu mükâfata kavuşturan amellerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz takva sahipleri,"** yani şiarları takvâ ve büründükleri elbiseleri de Allah'a itaat olanlar **"bahçelerde,"** içinde dünyada benzeri olan veya olmayan her türlü ağaç çeşitleri ve meyveleri olan bahçelerdedirler ki hiçbir göz bunların benzerini görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş, hiçbir insanın hatırından da böylesi geçmemiştir. **"Ve**

pınar başlarındadır." Oradaki pınarlar durmadan akar. O bağlar, bahçeler bu pınarlarla sulanacağı gibi, Allah'ın kulları da bu pınarlardan içecek, onları diledikleri şekilde akıtacaklardır.

16. **"Rablerinin kendilerine verdiği (mükafatları) alırlar."** Bu buyruğun şu anlama gelme ihtimali vardır: Yüce Mevlâları, cennetliklere, temenni ettikleri her türlü nimeti ihsan etmiş/bağışlamış olacaktır. Onlar da bu nimetleri hoşnutlukla alacaklar, gözleri bunlarla aydınlanmış, ruhları sevince garkolmuş olacaktır. Bunların yerlerine başkalarını istemeyecekleri gibi başka bir yere gitmeyi de hatırlarından geçirmeyeceklerdir. Herkes artık daha fazlasını istemesi söz konusu olmayacak kadar çok nimete kavuşmuş olacaktır.

Bu vasfın, muttakilerin dünyadaki sıfatı olma ihtimali de vardır. Onlar, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emir ve yasakları alırlar. Yani bunları gönül hoşluğuyla, büyük bir şevkle kabullenirler. Allah'ın verdiği emirlere itaat eder ve en mükemmel şekilde bu emirlere uyarlar. Yasakladığı şeylerden de en mükemmel şekilde uzak dururlar. Çünkü Allah'ın kendilerine vermiş olduğu bu emir ve yasaklar, en üstün ve değerli bağışlardır. Yüce Allah'a bunlar dolayısıyla şükretmek ve emirlere itaat etmek gerekir. Birinci anlam, ifadelerin akışıyla daha yakından ilişkilidir. Çünkü dünyadaki vasıfları ve amelleri Yüce Allah'ın şu buyruğuyla anlatılmaya başlanmıştır:

"Çünkü onlar bundan önce," yani nimetlere ulaştıkları bu vakitten önce **"ihsan sahibi kimselerdi."** Bu ihsan, Rablerine ibadetteki ihsanı da içerir. Onlar O'nu görüyormuşçasına O'na ibadet ediyorlardı. Her ne kadar onlar O'nu görmeseler de O onları görür. Aynı şekilde bu ihsan, Allah'ın kullarına faydalı işleri cömertçe yapmak demek olan ihsanı, yani mal, ilim, makam, nasihat, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak vb. gibi çeşitli iyilik ve hayır yollarıyla iyilikler yapmayı da içerir. Hatta bunun kapsamına sözlü olarak yapılan iyilikler, yumuşak sözler söylemek, kölelere, sahip olunan ve olunmayan hayvanlara iyi davranmak da girer.

17. Allah'a ibadet hususunda ihsanın en faziletli çeşitlerinden biri de hiç şüphesiz ihlâsa, kalple dilin uyum içinde olduğuna delâlet eden gece namazıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: O ihsan sahipleri **"geceleyin az uyurlardı."** Gece uykuları azdı. Gecenin çoğunu Rablerine namaz kılarak, Kur'ân okuyarak, zikrederek, dua ederek, yalvarıp yakararak, ibadet ve itaatle geçirirlerdi.

18. Fecirden/tan yerinin ağarmasından az önceki vakit olan **"seher vakitlerinde,"** Yüce Allah'tan **"mağfiret dilerlerdi."** Namazlarını seher vakitlerine

kadar sürdürdükten sonra gece namazlarının sonlarında oturarak -günahkârların af dilemesi gibi- Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dilerlerdi. Seher vaktinde mağfiret dilemenin, başka vakitlerde bulunmayan bir fazileti ve özelliği vardır. Nitekim Yüce Allah, iman ve itaat ehlinin niteliklerinden söz ederken onların **"Seher vakitlerinde mağfiret dileyen"** (Âl-i İmran, 3/17) kimseler olduklarını belirtmektedir.

19. **"Mallarında da"** insanlardan bir şeyler isteyen muhtaç kimseler olan **"dilenen ve dilenmeyen"** ve onlardan bir şey istemeyen **"yoksula ayırdıkları"** farz ve müstehab olmak üzere **"bir hak vardı."**

﴿ وَفِى ٱلْأَرْضِ ءَايَٰتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِى ٱلسَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ
﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

20- Yakîn ehli için yeryüzünde âyetler/deliller vardır.

21- Kendi nefislerinizde de. Hâlâ görmeyecek misiniz?

22- Rızkınız da, size va'dedilenler de göktedir.

23- Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki o, tıpkı sizin konuşmanız gibi haktır.

20. Yüce Allah, kullarını tefekküre ve ibretle bakıp düşünmeye çağırarak şöyle buyurmaktadır: **"Yakîn ehli için yeryüzünde âyetler/deliller vardır."** Bu bizzat yeryüzünü; dağları, denizleri, ırmakları, ağaçları ve bitkileri kapsar. Bunlar üzerinde tefekkür eden, bunların anlamları üzerinde dikkatle düşünen kimselere, bunları yaratanın azametini, egemenliğinin genişliğini, ihsanının kapsayıcılığını, ilminin gizli-açık her şeyi kuşattığını gösterir bu varlıklar.

21. Aynı şekilde kulun kendi nefsinde de birçok ibretler, hikmetler ve rahmetler vardır. Bunlar da Yüce Allah'ın bir, tek ve samed olduğuna, bunca yaratılanları boş yere ve amaçsız yaratmadığına delildir.

22. **"Rızkınız"** yani rızkınızın kaynağını teşkil eden yağmurlar ve çeşitli kaderler demek olan dinî ve dünyevî rızıklar **"da, size va'dedilenler de"** dünya ve âhiretteki mükâfaat ve cezalar da **"göktedir."** Bunlar da Yüce Allah katından, diğer kaderler gibi inerler.

23. Yüce Allah, birtakım âyetleri/delilleri beyan ederek bunlara aklı başında ve kavrayışlı kimsenin dikkatini çekecek şekilde işaret ettikten sonra vaadinin ve

cezasının (amellere vereceği karşılıkların) hak olduğuna yemin etmektedir. Ayrıca bu vaadini bizim için en açık ve kesin bir gerçek olan konuşmaya benzetmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki o, tıpkı sizin konuşmanız gibi haktır."** Sizler konuşmanızın gerçekliği konusunda şüphe etmediğiniz gibi, öldükten sonra dirilmek ve amellerinizin karşılığını görmek hususunda da en ufak bir şüpheye düşmemelisiniz.

﴿ هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَٰمًا ۖ قَالَ سَلَٰمٌ قَوْمٌ
مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾
فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ ٱمْرَأَتُهُۥ فِى صَرَّةٍ فَصَكَّتْ
وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا۟ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾ ۞ قَالَ
فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ
﴿٣٣﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ
مِّنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَآ ءَايَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾ ﴾

24- İbrahim'in ikrama/şerefe nail olmuş konuklarının haberi sana ulaştı mı?

25- Hani onlar, onun yanına girmişler ve 'Selâm (ederiz)' demişlerdi. O da '(Size de) **selâm. Sizler tanıdık kimseler değilsiniz.' demişti.**

26- Hemen ailesinin yanına gidip semiz bir dana (kebabı) **getiriverdi.**

27- Onu önlerine yaklaştırıp 'Buyurmaz mısınız?' dedi.

28- (Yemediklerini görünce) **içinde onlardan yana bir korku hissetti. Onlar da 'Korkma!' dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesi verdiler.**

29- Bunun üzerine hanımı bir çığlık ile geldi ve elini yüzüne vurup 'Kısır bir kocakarı (iken çocuk mu doğuracakmışım!)**' dedi.**

30- Dediler ki: '(Evet) **Rabbin böyle buyurmuştur. Şüphesiz ki O, Hakîm'dir, Alîm'dir.'**

31- İbrahim, 'Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?' dedi.

32- Onlar da şöyle dediler: 'Gerçek şu ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik.'

33- 'Üzerlerine (pişmiş) **çamurdan taşlar yağdırmak için.'**

34- '(Bu taşlar) **Rabbin katında haddi aşanlar için işaretlenmiştir.'**

35- Nihayet Biz o (şehirde) **bulunan mü'minleri çıkardık.**

36- Ama orada bir ev halkından başka müslüman bulamadık.

37- Orada can yakıcı azaptan korkanlar için bir de alâmet/ibret bıraktık.

24. "İbrahim'in," Yüce Allah'ın Lût kavmini helâk etmek üzere gönderip İbrahim *aleyhisselam*'a da uğramalarını emrettiği ve ona misâfir kılığında giden meleklerden oluşan **"ikrama/şerefe nail olmuş konuklarının"** o ilginç ve hayret verici **"haberi ulaştı sana mı?"**

25. "Hani onlar, onun yanına girmişler ve 'Selâm (ederiz)**' demişlerdi. O da"** onlara cevap olmak üzere **"'**(Size de) **Selâm"** olsun, **"Sizler tanıdık kimseler değilsiniz.' demişti."** Yani ben sizi tanımıyorum. O nedenle bana kendinizi tanıtmanızı isterim? Ancak kendilerini tanıtmalarından sonra onları tanıyabilmişti.

26-27. "Hemen," hızlıca onları ağırlayacak bir ziyafet getirmek maksadıyla **"ailesine gidip semiz bir dana** (kebabı) **getiriverdi. Onu önlerine yaklaştırıp"** yemek üzere kendilerine takdim etti ve **"'Buyurmaz mısınız?' dedi."**

28. İbrahim *aleyhisselam* ellerinin buzağıya uzanmadığını görünce **"içinde onlardan yana bir korku hissetti. Onlar da 'Korkma!' dediler"** ve ona niçin geldiklerini haber verdiler. **"Ve ona çok bilgili bir oğul"** olan İshak *aleyhisselam*'ın doğacağı **"müjdesini verdiler."**

29. "Bunun üzerine," yani bu müjdeyi işitince **"hanımı bir çığlıkla geldi ve"** sevincinden **"elini yüzüne vurup"** (Nitekim normal dışı ve alışılmış şeylere aykırı birtakım söz ve fiiller dolayısıyla hanımların sevinç, hayret ve benzeri halleri esnasında böyle yaparlar.) **"Kısır bir kocakarı** (iken çocuk mu doğuracakmışım!)**"** Yani ben bir kocakarıyken nasıl benim oğlum olur? Çünkü ben kadınların doğumdan kesildikleri bir yaşa ulaştım. Üstelik kısır bir kadınım. Ben hiçbir şekilde çocuk doğurmaya elverişli bir yapıda değilim. O halde ortada çocuk sahibi olmak için her birisi tek başına mani olan iki engeli vardı. Üçüncü bir engeli de Hûd sûresinde yer alan ve onun tarafından söylenen şu ifadelerde zikredilmektedir: **"Şu eşim de bir ihtiyar iken ben mi** (çocuk) **doğuracak mışım? Doğrusu şaşılacak şey!"** (Hûd, 11/72)

30. "Dediler ki: '(Evet) Rabbin, böyle buyurmuştur.'" Yani bunu takdir edip hükme bağlayan Allah'tır. Allah'ın kudretinde ise hayret etmeyi gerektiren bir durum yoktur. **"Şüphesiz ki O, Hakîm'dir."** Her bir şeyi yerli yerine koyandır, hikmetle yapandır. **"Alîm'dir."** O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Siz de O'nun hükmüne teslim olun ve nimeti dolayısıyla O'na şükredin.

31. İbrahim *aleyhisselam* onlara, **"Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?"** Niye geldiniz, ne istiyorsunuz? **"dedi."** Çünkü o, gelenlerin Allah'ın önemli bazı işler için göndermiş olduğu elçileri olduklarını fark etmişti.

32. "Onlar da şöyle dediler: 'Gerçek şu ki Biz günahkâr bir topluluğa" Lût kavmine **"gönderildik."** Onlar Allah'a ortak koşmakla, peygamberlerini yalanlamakla ve âlemler içinde kendilerinden daha önce hiç kimsenin yapmadığı bir hâyasızlığı yapmakla büyük günah işlemişlerdir.

33-34. "Üzerlerine (pişmiş) çamurdan taşlar yağdırmak için. (Bu taşlar) **Rabbin katında haddi aşanlar için işaretlenmiştir."** Her taş, üzerinde o taşın isabet edeceği kişinin adıyla alâmetlenmişti. Çünkü bunlar haddi aşmış ve çok büyük günahlara düşmüş bir kavimdi. İbrahim *aleyhisselam*, Allah üzerlerinden azabı kaldırır ümidiyle Lût kavmi hakkında onlarla tartışmaya koyuldu. Ancak ona şöyle dendi: **"Ey İbrahim! Bundan vazgeç! Çünkü Rabbinin emri gelmiştir. Onlara, geri çevrilmeyecek bir azap gelip çatacaktır."** (Hûd, 11/76)

35-36. "Nihayet Biz o (şehirde) **bulunan mü'minleri çıkardık. Ama orada bir ev halkından başka müslüman bulamadık."** Bunlar ise Lût *aleyhisselam*'ın hanımı dışında kalan ev halkıydı. Hanımı ise helâk edilenlerden olmuştu.

37. "Orada can yakıcı azaptan korkanlar için," ibret alan, Yüce Allah'ın cezasının çetin olduğunu, peygamberlerinin ise doğru sözlü ve diğer peygamberleri tasdik edici olduklarını ortaya koyan **"bir alâmet/ibret bıraktık."**

Bu Kıssanın İçerdiği Bazı Hüküm ve Hikmetler:

1. Yüce Allah'ın, kullarına hem iyi kimselerin hem de günahkâr kimselerin durumuna ait haberleri, onların durumlarıyla ibret almaları ve ne hale ulaştıklarını bilmeleri için anlatmış olması da O'nun bir hikmetidir.

2. Yüce Allah'ın, ilk önce İbrahim *aleyhisselam*'ın kıssasına yer vermesi, onun durumuna ihtimam gösterdiğini ve ona önem verdiğini belirten bir husus olup bu, onun faziletine dair önemli bir işarettir.

3. Misafire ikramda bulunmak meşrudur. Bu, Yüce Allah'ın Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve ümmetine, dinine tabi olmalarını emretmiş olduğu İbrahim el-Halil'in sünnetlerindendir. Yüce Allah, burada onun misâfir ağırlamasını, ondan övgüyle söz ederek zikretmiştir.

4. Misâfire sözlü ve fiilî olarak çeşitli şekillerde ikramda bulunulur. Çünkü Allah, İbrahim *aleyhisselam*'ın misâfirlerini **"ikrama/şerefe nail olmuş konuklar"** olarak nitelendirmiştir ki, bu, İbrahim *aleyhisselam*'ın onlara ikram ettiği anlamındadır. Yüce Allah, İbrahim *aleyhisselam*'ın onlara söz ve davranışları ile yaptığı ağırlamaları da -devamla- nakletmiştir. Onlar, aynı zamanda Allah nezdinde de ikrama nail olmuş şerefli kimselerdir.

5. İbrahim *aleyhisselam*'ın evi, kapısını çalanlar ve misâfirler için bir barınaktı. Çünkü onun yanına, kendisinden izin almaksızın girerlerdi. Melekler ise önce selâm vermek suretiyle edep yolunu izlemeyi ihmal etmemişlerdir. O da onlardan daha kapsamlı ve daha kamil bir şekilde selâmlarını almıştır. Çünkü İbrahim *aleyhisselam*, onların selâmlarını isim cümlesi kalıbında almıştır ki bu da sübut ve sürekliliğe delâlet eder.

6. Bir kimsenin yanına geleni ya da herhangi bir şekilde iş yaptığı kişiyi tanımak istemesi meşru bir şeydir. Çünkü bunun pek çok faydası vardır.

7. İbrahim *aleyhisselam* oldukça edepli ve nazik şekilde konuşmuştur. Çünkü: **"Sizler tanıdık kimseler değilsiniz"** demiştir, "Siz de kimsiniz, ben sizi tanımıyorum" dememiştir. İki ifade arasındaki fark ise açıktır.

8. Misâfiri ağırlamakta eli çabuk tutmak gerekir. Çünkü iyiliğin hayırlısı çabuk olandır. Bundan dolayı İbrahim *aleyhisselam*, misâfirlerine ikram edeceği şeyleri getirmekte elini çabuk tutmuştur.

9. Mevcut misâfirden başkası için hazırlanmış ve hazır olarak kesilmiş olan bir hayvan, eğer gelen misâfirin önüne konacak olursa bu, hiçbir şekilde o misâfire değer vermeme anlamını taşımaz. Aksine bu da bir ikramdır. Nitekim İbrahim *aleyhisselam* böyle yapmış ve Allah da onun misâfirlerinin ikrama nail olmuş misâfirler olduğunu haber vermiştir.

10. Yüce Allah, Halili İbrahim *aleyhisselam*'a pek çok lütuf ve ikramda bulunmuştur. Yapacağı ikramın evinde bulunması, bu iş için çarşıya, komşulara veya başka bir kimseye başvurmayacak durumda olması da bunu göstermektedir.

11. İbrahim *aleyhisselam*, misâfirlerine bizzat kendi hizmet etmiştir. O, hem Halilurrahman'dır hem de misâfir ağırlayanların efendisidir.

12. O, onlara yapacağı ikramı onların bulundukları yere getirip önlerine yaklaştırmıştır. Ayrı bir yere koyup da onlara, "Buyrun" yahut "Buraya gelin" dememiştir. Çünkü onun yaptığı daha uygun ve daha güzeldir.

13. Misâfirle güzel ve yumuşak şekilde konuşmak gerekir. Özellikle ona yemek takdim ederken böyle yapılmalıdır. Çünkü İbrahim *aleyhisselam* çok ince bir üslûpla onları yemeğe davet ederken "Buyurmaz mısınız?" demiştir. "Haydi yiyin" veya benzeri sözler kullanmak yerine teklif etme anlamına gelen "Buyurmaz mısınız?" şeklinde bir ifade kullanmıştır. O bakımdan ona uyan kimsenin de duruma uygun düşen güzel lafızlar kullanması gerekir. Misâfirlerine, "Buyurmaz mısınız, bize şeref vermez misiniz, lütfetmez misiniz" gibi ifadelerle hitap etmek buna örnektir.

14. Herhangi bir sebep dolayısıyla birisi, birisinden korkarsa kendisinden korkulanın, onun korkusunu gidermesi, tedirginliğini giderecek, korkusunu kaldıracak ve ona güven verecek birtakım sözler söylemesi gerekir. Nitekim melekler İbrahim *aleyhisselam*'a, kendilerinden korkması üzerine **"Korkma!"** demişler ve ona onlardan korkmasının ardından o sevindirici müjdeyi bildirmişlerdir.

15. İbrahim *aleyhisselam*'ın hanımı Sara *radıyallahu anha*'nın bu müjdeye çok sevindiği anlaşılmaktadır. Çünkü o, alışılmadık bir şekilde çığlık atıp yüze vurmak gibi bir davranış göstermiştir.

16. Yüce Allah, İbrahim *aleyhisselam* ve onun hanımı Sâra'ya çok bilgili bir evlâtlarının olacağı müjdesini vermekle onlara büyük bir lütufta bulunmuştur.

﴿ وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾
فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- Mûsâ (kıssasında da bir ibret vardır). **Hani onu apaçık bir delille Firavun'a göndermiştik.**

39- O ise gücüne aldanıp yüz çevirdi ve 'O, ya sihirbaz ya da deli-dir.' dedi.

40- Bunun üzerine Biz de onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zira o, suçluydu.

38-39. "Mûsâ (kıssasında da bir ibret vardır)." Allah'ın onunla Firavun'a ve çevresindeki ileri gelenlere göndermiş olduğu apaçık âyetlerle üstün mucizelerde

de can yakıcı azaptan korkan kimseler için bir ibret vardır. Mûsâ *aleyhisselam* bu apaçık belgeleri getirince Firavun, **"gücüne aldanıp yüz çevirdi,"** haktan yüz çevirdi ve ona dönüp bakmadı bile. Ona en ileri derecede dil uzatarak **"'O, ya sihirbaz ya da delidir.' dedi."** Yani Mûsâ'nın getirdiği ya hak ile hiçbir ilgisi bulunmayan bir büyü ve göz boyamadır ya da o, akılsız olduğundan dolayı yaptıklarından sorumlu tutulmayacak bir delidir. Halbuki onlar, özellikle de Firavun, Mûsâ *aleyhisselam*'ın doğru sözlü olduğunu biliyorlardı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kalpleri onlara inandığı halde zulüm ve büyüklenmeleri sebebiyle onları inkâr ettiler."** (en-Neml, 27/14) Mûsâ *aleyhisselam* da Firavun'a şunları söylemişti: **"Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir."** (el-İsrâ, 17/102)

40. "Bunun üzerine Biz de onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zira o suçluydu." Yani günahkâr, azgın ve Allah'a karşı dikkafalılık eden biriydi. Bu nedenle Allah, onu pek güçlü ve pek mukdedir olanın yakalayışıyla yakaladı.

﴿ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Âd kavminde de. Hani onların üzerine o kısır/hayırsız rüzgarı göndermiştik.

42- O (rüzgar), **üzerinden geçtiği hiçbir şeyi sağlam bırakmıyor, un ufak ediyordu.**

41. Bilinen bir kabile olan **"Âd kavminde de"** onlar için bir ibret vardır. **"Hani onların üzerine"** peygamberleri Hûd *aleyhisselam*'ı yalanladıkları vakit **"o kısır/hayırsız rüzgarı göndermiştik."**

42. "O (rüzgar), **üzerinden geçtiği hiçbir şeyi sağlam bırakmıyor, un ufak ediyordu."** Yani çürümüş kemiklere benzetiyordu. Güçlerine ve çetin kimseler olmalarına rağmen onları helâk etmesi, helâk edenin kuvvetinin ve kudretinin kemâline bir delildir. Yine bu, hiçbir şeyin O'nu âciz bırakamayacağını ve O'nun kendisine karşı çıkıp isyan edenlerden intikam alıcı olduğunu göstermektedir.

﴿ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ
يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾

43- Semûd'da da. Hani onlara, 'Bir süreye kadar (dünyadan) **faydalanın** (bakalım)**.' denilmişti.**

44- Onlar da Rablerinin emrine uymayıp azgınlık ettiler. Bu yüzden kendi gözleri önünde o yıldırım onları yakalayıverdi.

45- Artık ne ayağa kalkabildiler, ne de kendilerini kurtarabildiler.

43-44. "Semûd'da da" pek büyük bir ibret vardır. Allah onlara Salih *aleyhisselam*'ı peygamber olarak göndermiş, onlar da onu yalanlamış, ona karşı inatla direnmişlerdi. Allah insanların gözlerini ve basiretlerini açacak bir mucize olmak üzere ona dişi deveyi göndermişti. Ancak bu da onların inatla başkaldırışlarından ve nefretle uzaklaşmalarından başka bir şeylerini artırmadı. **"Bu yüzden kendi gözleri önünde,"** gözleriyle başlarına gelen cezaya bakarlarken **"o yıldırım,"** yani helâk edici korkunç çığlık **"onları yakalayıverdi."**

45. "Artık ne ayağa kalkabildiler," ki böylelikle azaptan kaçabildiler **"ne de kendilerini kurtarabildiler."**

﴿ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Daha önce de Nûh kavmini (helak etmiştik). Çünkü onlar, fâsık bir kavim idiler.

46. Yani Nûh *aleyhisselam*'ı yalanlayıp Allah'ın emrinin dışına çıkmaları üzerine Allah'ın Nûh kavmine yaptıkları da aynı böyledir. Allah, onların üzerine gökten ve yerden bol miktarda sular gönderdi. Onlardan tek bir kişi kalmamak üzere hepsini suda boğdu. Kâfirlerden yeryüzünde dönüp dolaşan bir şahıs dahi kalmadı. İşte Allah'ın kendisine isyan edenlere uygulayageldiği sünneti/kanunu budur.

﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

47- Biz göğü büyük bir kudretle bina ettik ve şüphesiz biz genişlik vereniz.

48- Yeryüzünü de yayıp döşedik ki hem de ne güzel döşedik!

49- Her şeyden de çift çift yarattık. Belki düşünüp öğüt alırsınız.

47. Yüce Allah, pek büyük kudretini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Biz göğü,"** pek büyük bir **"kudretle bina ettik."** Onu yarattık ve sapasağlam kıldık. Onu yeryüzüne ve üzerindekilere bir tavan yaptık.

"Ve şüphesiz Biz" onun ucuna bucağına, etrafına **"genişlik vereniz."** Aynı şekilde bizler rızık ile de kullarımıza genişlik verenleriz. Öyle ki Allah, ıpıssız ve kurak çöllerde, denizin dalgaları içinde, ulvî ve süflî âlemin bucaklarında, kendisine yetecek rızık ulaşmadık ve ihtiyacına yetecek kadar ihsan ulaşmadık hiçbir canlı bırakmamıştır. Cömertlik ve ihsanı bütün mahlukatı kuşatan Allah'ın şanı ne yücedir! Rahmeti bütün yaratılanları kapsayan Allah'ın şanı ne mübarektir!

48. "Yeryüzünü de yayıp döşedik," yani Biz orayı insanlara bir döşek kıldık. Böylece onlar orada meskenler yapmak, ağaç dikmek, ekin ekmek, oturmak, ekip biçmek, istedikleri yerlere ulaştıran yolları izlemek gibi maslahatlarına olan her bir hususu gerçekleştirme imkânına sahip oldular. Döşek, bazen her bakımdan kendisinden yararlanılmaya elverişli olabildiği gibi, bazen de bazı yönleriyle elverişli, bazı yönleriyle elverişsiz olabilir. Bundan ötürü Yüce Allah, yeryüzünü en mükemmel ve en güzel şekilde döşemiş olduğunu haber vermekte ve bundan dolayı kendi zatını överek **"hem de ne güzel döşedik!"** buyurmaktadır ki O, hikmet ve rahmetinin gerektirdiği şekilde yeryüzünü kullarının menfaatine olmak üzere döşemiştir.

49. "Her şeyden de çift çift yarattık." Bütün canlı türlerinden erkek ve dişi olmak üzere iki sınıf yarattık. **"Belki düşünüp öğüt alırsınız."** Allah'ın size ihsan etmiş olduğu nimetlerini takdir eder ve bunlardaki hikmet üzerinde iyice düşünürsünüz. Çünkü O, bütün canlı türlerinin varlıklarını devam ettirebilmesi için gerekli sebepleri yaratmıştır. Bu varlıkları geliştirmek, onları hizmetlerinizde kullanmak için ve onları beslemeniz için böyle yapmıştır. Bunun neticesinde de sizler, pek çok menfaat elde edersiniz.

﴿ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾ ﴾

50- 'O halde Allah'a kaçın. Şüphesiz ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.'

51- 'Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin. Şüphesiz ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.'

50. Yüce Allah, kullarını kendisinden korkmayı, kendisine yönelmeyi gerektiren ibret ve delilleri üzerinde dikkatle düşünmeye davet ettikten sonra bundan

kastedilen hususu emretmektedir ki o da Yüce Allah'a ibadettir. Yani gizli olsun, açık olsun Allah'ın sevmediği ve hoşlanmadığı şeylerden, gizli olsun, açık olsun O'nun sevdiği şeylere kaçın. Cehaletten ilme, küfürden imana, isyandan itaate, gafletten zikre (O'nu anıp hatırlamaya) kaçın. Bunları eksiksiz olarak yerine getiren bir kimse, dini tamamen yerine getirmiş, korktuğu şeylerden uzak kalmış, bütün istek ve maksatlarını elde etmiş olur.

Yüce Allah'ın kendisine yönelişi "kaçış" diye adlandırması, O'ndan başkasına yönelişte her türlü tehlikenin, korkulacak ve hoşlanılmayacak şeylerin olması dolayısıyladır. Allah'a yönelişte ise her çeşit sevinç, güvenlik, neşe, mutluluk ve kurtuluş vardır. O nedenle kul, Allah'ın kaza ve kaderinden yine Allah'ın kaza ve kaderine kaçar. Korkulan her şeyden kaçılır, ancak Yüce Allah hariç. Çünkü O'ndan ne kadar korkulursa o kadar O'na kaçılır.

"Şüphesiz Ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım." Allah'ın azabıyla sizi korkutup uyarıyorum ve benim korkutup uyarmam gâyet açıktır.

51. **"Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin."** İşte bu da Allah'a kaçışa dahildir. Hatta Allah'a kaçışın temelidir. Kul, Allah'tan başka birtakım putları, kabirleri, türbeleri veya Allah'tan başka kendisine ibadet edilen benzeri her türlü varlığı ilâh edinmekten kaçar ve ibadetini yalnız Rabbi olan Allah'a yapar; yalnız O'ndan korkar, O'ndan ümid eder, O'na dua eder ve O'na yönelir.

﴿ كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- Aynı bu şekilde onlardan öncekiler de kendilerine gelen her bir peygambere mutlaka sihirbaz yahut deli demişlerdir.

53- Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır; bilakis onlar, azmış birer kavim idiler.

52. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i; Allah'a ortak koşup da kendisini yalanlayan, onun hakkında oldukça çirkin sözler söyleyen -ki o, bunlardan münezzehtir- müşriklerin yalanlamalarına karşı teselli etmektedir. Onların söylediği bu sözler, peygamberleri yalanlayan günahkârların öteden beri sürdüregeldikleri bir âdettir. Allah ne kadar peygamber gönderdiyse mutlaka ka-

vimleri, onları sihirbazlık veya delilikle itham etmiştir. İşte Yüce Allah, öncekiler ve sonrakiler tarafından söylenen bu sözlerle ilgili şöyle buyurmaktadır:

53. **"Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?"** Acaba bunlar, birinin diğerine tavsiye ettiği, birinin diğerine telkin ettiği sözler midir? Öyleyse bunların bu sözleri ittifakla söylemeleri garip karşılanmamalıdır. Yoksa **"onlar azmış birer kavim idiler."** de ondan mı? Küfür ve azgınlık bakımından kalpleri ve davranışları benzerlik gösterdiğinden ötürü, azgınlıklarından kaynaklanan sözleri de birbirine benzemektedir. İşte vakıada olan da budur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bilmeyenler, 'Allah bizimle konuşmalı yahut bize bir mucize gelmeli değil miydi?' dediler. Onlardan öncekiler de tıpkı böyle söylemişlerdi. Kalpleri birbirine benzemiş!"** (el-Bakara, 2/118)

Mü'minler de böyledir. Onların kalpleri de hakka itaat etmek, O'nu istemek, hak uğrunda çalışıp didinmek bakımından birbirine benzediğinden dolayı peygamberlere iman etmek, onları tazim etmek, onlara gereken saygıyı göstermek, onlara yakışan şekilde hitap etmede ellerini çabuk tutmak konularında da birbirlerine benzemişlerdir.

﴿ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- O halde onlara aldırma. Zira sen kınanacak değilsin.

55- Bununla beraber hatırlatıp öğüt ver. Çünkü öğüt, mü'minlere fayda verir.

54. Yüce Allah, Rasûlüne, yüz çevirip yalanlayanlardan yüz çevirmesini emretmektedir: **"O halde onlara aldırma."** Onlara aldırma, onları sorgulamaya kalkışma, sen işine bak. **"Zira sen"** onların günahlarından ötürü **"kınanacak değilsin."** Sana düşen tebliğdir, sen sana verilen görevi eksiksiz yerine getirdin ve Allah'ın sana vermiş olduğu risaleti tebliğ ettin.

55. **"Bununla beraber hatırlatıp öğüt ver. Çünkü öğüt, mü'minlere fayda verir."** Hatırlatma iki türlüdür: Biri, fıtrat ve akılla tafsilatı değil de genel çerçevesi bilinen hususları hatırlatmaktır. Zira Yüce Allah, akıllara fıtrî olarak hayrı sevmeyi, onu tercih etmeyi, kötülükten tiksinip ona rağbet etmemeyi yerleştirmiştir ki şer'î hükümleri de buna uygundur. Buna göre şeriatteki her emir ve yasak, bu tür hatırlatma kabilindendir. Hatırlatmanın tamamlanması ise emrolunan bir husustaki hayır, güzellik ve maslahatın zikredilmesi, yasaklanan husustaki

zararın da dile getirilmesidir. Hatırlatmanın ikinci türü de mü'minler tarafından bilinen ancak gaflet dolayısıyla unutulan hususları hatırlatmaktır. Bu, hatırlatılır ve tekrar tekrar dile getirilir. Böylelikle bunun kalplerine yerleşmesi, uyanık olmaları, hatırlatılan hususlar gereğince amel etmeleri, onlardan faydalanmaları ve yükselmeleri için gayretli ve şevkli olmaları sağlanır.

Yüce Allah hatırlatmanın mü'minlere faydalı olacağını bildirmektedir. Çünkü onların sahip bulundukları iman, Allah korkusu, Allah'a yöneliş, Allah'ı razı edecek şeylere uyma, bu hatırlatmanın faydalı olmasını ve verilen öğütlerin onları etkilemesini gerektirir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde eğer öğüt fayda verirse sen de öğüt ver. Korkan kimse öğüt alacaktır, oldukça bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır."** (el-A'lâ, 87/9-11) İman sahibi olmayan, yapılan öğütleri kabul etme istidadını taşımayan kimseye ise hatırlatmanın ve öğüt vermenin bir faydası yoktur. Böyleleri, yağan yağmurdan hiçbir fayda sağlamayan kıraç arazi gibidirler. Bu gibi kimseler, her türlü ayet/mucize kendilerine gelecek olsa dahi can yakıcı azabı görmedikçe iman etmezler.

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ ﴾

56- Ben, cinleri ve insanları başka bir şey için değil sırf Bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım.

57- Onlardan rızık da istemiyorum, Beni doyurmalarını da istemiyorum.

58- Çünkü rızık veren yalnız Allah'tır. Hem O, pek güçlü ve çetin bir kudret sahibidir.

56. İşte Yüce Allah'ın cinleri ve insanları kendisi için yarattığı ve bütün peygamberleri kendisine davet etmek üzere gönderdiği gaye budur: İbadet/kulluk. İbadetin kapsamına ise O'nu bilip tanımak, O'nu sevmek, O'na yönelmek, O'na doğru gitmek, O'nun dışındaki şeylerden yüz çevirmek girmektedir. Bu da Yüce Allah'ı gereği gibi tanımaya bağlıdır. Çünkü ibadetin tam ve eksiksiz olması, Allah'ı gereği gibi tanımakla mümkündür. Hatta kulun Rabbini tanıması arttıkça ibadeti de kemale erer. İşte Yüce Allah'ın mükellef kullarını yaratmasının maksadı budur. Onları kendilerine bir ihtiyacı bulunduğundan dolayı yaratmış değildir.

57. Yüce Allah, hiçbir şekilde hiçbir kimseye muhtaç değildir. Aksine bütün yaratılanlar O'na muhtaçtırlar. Zorunlu olsun olmasın ihtiyaç duydukları bütün hususlarda O'na muhtaçtırlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

58. "Çünkü rızık veren" hem yerde hem gökte ne kadar canlı varsa hepsinin rızkını hem de bol bol veren **"yalnız Allah'tır. Hem O, pek güçlü ve çetin bir kudret sahibidir."** Kuvvet ve kudret tümüyle kendisinin olandır O. Bu kuvvet ve kudretiyle ulvî ve süflî âlemdeki çok büyük varlıkları yaratmıştır. Bu kuvvet ve kudretiyle o varlıklarda görünen ve görünmeyen pek çok tasarrufta bulunur. Meşieti/dilemesi, bütün yaratılanlar hakkında geçerlidir: Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Kaçan O'nu âciz bırakamaz, kimse O'nun hükümranlığına karşı çıkamaz, egemenliğinin dışına çıkamaz. Rızkı bütün varlıklara ulaştırmış olması da O'nun kuvvetinin bir tecellisidir. Çürüyüp dağılmalarından, rüzgarların etrafa savurmasından, kuşlar ve yırtıcı hayvanların yiyip yutmasından, paramparça olup çöllerde ve denizlerin dalgaları arasında darmadağın olmalarından sonra bütün insanları diriltecek olması da O'nun kuvvet ve kudretinin bir tecellisidir. Kimse O'nun elinden kurtulamayacaktır. Yeryüzünün onlardan neleri eksilttiğini O çok iyi bilir. Pek güçlü ve pek kudretli olanın şanı ne yücedir!

﴿ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن
يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

59- Şüphesiz (geçmişteki kafir) **arkadaşlarının azaptan bir payları olduğu gibi bu zalimlerin de azaptan bir payları vardır. O nedenle Benden** (azabı) **acele istemesinler.**

60- Tehdit olundukları o günlerinden dolayı vay o kafirlerin haline!

59. "Şüphesiz" Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlamak suretiyle zalim olanların, **"bu zalimlerin de"** ibretlik azap ve cezadan **"bir payları"** vardır. Bu pay, kendileri gibi zalim ve yalanlayıcı olanların payları gibidir. **"O nedenle Benden"** azabın gelişini **"acele istemesinler."** Çünkü Allah'ın bütün ümmetler hakkındaki sünneti/kanunu birdir. Şöyle ki tevbe etmeksizin ve Allah'a yönelmeksizin yalanlamasını sürdüren her inkarcının başına azabın gelip çöreklenmesi kaçınılmazdır. Bir müddet gecikse de bu, böyledir. Bundan dolayı Yüce Allah, onları Kıyamet günüyle tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

60. **"Tehdit olundukları o günlerinden"** ki, bu Kıyamet günüdür **"dolayı vay o kâfirlerin haline!"** Zira onlar bu günde karşılacakları çeşitli azaplar, ibretlik cezalar, demir tasma ve zincirlerle tehdit olunmuşlardır. O gün kimse Allah'ın azabından onları kurtaramayacak ve koruyamacaktır. Azabından Allah'a sığınırız.

Zariyât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الطور

TÛR SÛRESİ

-52-

52- TÛR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 49 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ وَالطُّورِۙ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍۙ ﴿٢﴾ ف۪ي رَقٍّ مَنْشُورٍۙ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِۙ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِۙ
﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِۙ ﴿٦﴾ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌۙ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍۙ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَٓاءُ
مَوْرًاۙ ﴿٩﴾ وَتَس۪يرُ الْجِبَالُ سَيْرًاۜ ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّب۪ينَۙ ﴿١١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي خَوْضٍ يَلْعَبُونَۢ
﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّاۜ ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّت۪ي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ اَفَسِحْرٌ
هٰذَٓا اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَۚ ﴿١٥﴾ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُٓوا اَوْ لَا تَصْبِرُواۚ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْۜ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yemin olsun Tûr'a,

2-3- Yayılmış sahifeler içinde yazılı olan Kitaba,

4- Beyt-i Ma'mûr'a,

5- Yükseltilmiş tavan (olan göğe),

6- Dopdolu/tutuşturulmuş denize ki,

7- Rabbinin azabı kesinlikle vukubulacaktır.

8- Onu engelleyecek hiçbir şey yoktur.

9- O gün gök sarsılıp çalkalanır,

10- Dağlar da hareketlenip hızla yürür.

11- Artık vay geldi o gün yalanlayanların haline!

12- Onlar ki daldıkları (batılda) **oynayıp duruyorlar.**

13- O gün cehennem ateşine doğru itilip kakılacaklardır.

14- (Onlara şöyle denecektir:) **"İşte sizin** (dünyadayken) **yalanladığınız ateş!"**

15- 'Bu da mı sihir, yoksa siz görmüyor musunuz?'

16- 'Girin o ateşin içine! Artık ister sabredin, ister etmeyin; sizin için birdir. Siz, ancak yaptıklarınızın cezasını çekiyorsunuz."

1. Yüce Allah, öldükten sonra diriliş, takvâ sahiplerinin mükâfatı, inkarcıların cezası gibi pek çok üstün ve değerli hikmet içeren bu büyük ve azametli hususlara yemin etmektedir. Önce Tûr'a yemin etmektedir. Tûr, Yüce Allah'ın İmran oğlu Mûsâ *aleyhisselam* ile konuştuğu ve kendisine hükümler vahyettiği dağdır. Bu hem ona, hem de ümmetine bir lütuftu. Zira o, Allah'ın pek büyük âyetlerinden, kullarına lütfettiği ve kullar tarafından değer biçilmeyecek kadar büyük bir nimettir.

2-3. "Yayılmış," gizli değil açık olan, akıl ve basiret sahibi herkes tarafından açıkça görülen, satır satır yazılmış **"sahifeler içinde yazılı olan Kitaba..."** Bununla Yüce Allah'ın her şeyi yazmış olduğu Levh-i Mahfuz'un kastedilmiş olma ihtimali olduğu gibi, kitapların en faziletlisi olan Kur'ân-ı Kerîm'in kastedilmiş olması da ihtimaldir. Allah, bu Kitabı öncekilerin ve sonrakilerin haberlerini, geçmişlerin ve geleceklerin ilimlerini ihtiva eder bir halde indirmiştir.

4. "Beyt-i Ma'mûr," yedinci semânın üstündeki Beytullah'tır. Orası her zaman melâike-i kirâm ile mamurdur, dolup taşar. Her gün oraya yetmiş bin melek girer ve Rablerine ibadet ederler. Öyle ki aynı meleklere, Kıyamet gününe kadar bir daha sıra gelmez. Bir görüşe göre de Beyt-i Ma'mûr, Allah'ın Beyt-i Haramı, yani her vakit tavaf edenlerle, namaz kılanlarla, Allah'ı zikredenlerle, hac ve umre için oraya gelenlerle mamur olan, dolup taşan evidir. Nitekim Yüce Allah **"Ve şu emin beldeye ki..."** (et-Tin, 95/3) buyruğunda da ona yemin etmiştir.

Yeryüzündeki evlerin en faziletlisi, İslâm'ın rükünlerinden ve kendisi olmaksızın muazzam binasının tamamlanması mümkün olmayan en büyük esaslarından biri olan hac ve umre yapmak maksadıyla insanların kendisine geldiği, İbrahim ve İsmail -ikisine de selâm olsun- tarafından bina edilmiş, Allah'ın insanların gelip toplandıkları güvenli bir yer kıldığı Beytullah'a Yüce Allah'ın yemin etmesi, ona ve saygınlığına yakışan şekilde azametini beyan etmesi onun hakkıdır.

5. "Yükseltilmiş tavana," yani Yüce Allah'ın mahlukata bir tavan, yeryüzünün üstünde içinde ışık kaynaklarının olduğu, işaret ve aydınlığıyla yol bulunan bir yapı kılarak kendisinden yağmuru, rahmeti ve çeşitli rızıkları indirdiği semâya;

6. "Dopdolu deniz," Allah'ın doldurduğu, bununla beraber tabiatı gereği yeryüzünü su doldurması gerekirken yeryüzüne taşmayan, ilâhî hikmet gereği yeryüzünde çeşitli canlıların yaşayabilmesi için Allah'ın yeryüzüne taşmasını engellediği suyla dolu denize... Bu ifadeden kastın, Kıyamet gününde bütün genişliğine rağmen çeşitli azap çeşitleriyle doldurulup tutuşturulacak ve yakıcı ateşle dolacak olan deniz anlamında olduğu da söylenmiştir.

7. Yüce Allah'ın bunlara yemin etmesi, bunların Allah'ın âyetlerinden, vahdaniyetinin delillerinden, kudretinin ve ölüleri dirilteceğinin belgelerinden olduğuna delildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinin azabı kesinlikle vukubulacaktır."** Rabbinin azabının gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Allah vaadini değiştirmez, sözünden caymaz.

8. "Onu engelleyecek hiçbir şey yoktur." Hiç kimse o azaba engel olamayacaktır. Çünkü hiçbir kimse Allah'ın kudretini âciz bırakamaz. Kaçan O'ndan kurtulamaz. Daha sonra Yüce Allah, azabın gerçekleşeceği o günün niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

9. "O gün gök sarsılıp çalkalanır." Yani gök döner durur, çalkalanır, hareketlenir ve durgunluğu söz konusu olmaksızın sürekli hareket eder.

10. "Dağlar da hareketlenip hızla yürür." Yani yerlerinden hareket eder. Bulutlar gibi yol alırlar. Atılmış yün gibi çeşitli renklerde olurlar. Daha sonra etrafa saçılan zerreler haline gelinceye kadar saçılıp savrulurlar.

Bütün bunlar ise Kıyamet gününün dehşeti, o günde gerçekleşecek ve bu kocaman varlıkları bile etkileyip sarsacak olan dehşetli haller dolayısıyla olacaktır. Peki, ya zayıf ve güçsüz Âdemoğlunun hâli ne olacaktır?

11. "Artık vay geldi o gün yalanlayanların haline!" Vay geldi haline (ويل); her türlü ceza, üzüntü, azap ve korkuyu ifade eden kapsamlı bir kelimedir. Daha sonra Yüce Allah, bu feci hali hakeden yalanlayıcıların niteliklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

12. "Onlar ki daldıkları (batılda) **oynayıp duruyorlar."** Onlar bâtıla dalar ve bâtılla oyalanırlar. İlimleri ve araştırmaları, hakkı yalanlamayı ve bâtılı doğrulamayı ihtiva eden zararlı ilimlerdir. Amelleri cahil, beyinsiz ve oynayıp eğlenen kimsenin amelleridir.

Tasdik ve iman ehli kimselerin sahip oldukları faydalı bilgilerle salih amellerin tam aksine sahiptirler.

13. "O gün cehennem ateşine doğru itilip kakılacaklardır" Oraya itile kakıla, yüz üstü süründürülerek sert bir şekilde sürülecekler. Azarlamak ve kınamak üzere de onlara şöyle denilecektir:

14. "İşte sizin (dünyadayken) yalanladığınız ateş!" O gün artık haddi hesabı tespit edilemeyecek, nitelikleri söylenemeyecek çaptaki ebedî azabı tadın, denilecek onlara.

15. "Bu da mı sihir, yoksa siz görmüyor musunuz?" Bununla -âyetlerin akışından da anlaşıldığı üzere- cehennem ateşine ve azaba işaret edilme ihtimali vardır. Yani onlar, ateş ve azabı görecekleri vakit azarlanmak üzere onlara şöyle denilecek: Bu, gerçeği olmayan bir sihir midir? İşte onu görmüş bulunuyorsunuz. Yoksa siz dünyadayken görmeyen kimseler miydiniz? Yani basireti ve bilgisi bulunmayan kimseler miydiniz? Yoksa sizler bu işi bilmeyen ve bu hususta size karşı delil ortaya konulmamış kimseler miydiniz? Bu sorunun cevabı ise bütün bunların böyle olmadığıdır. Yani bu sihir değildir, çünkü sizler artık bunun gerçeğin gerçeği, doğrunun doğrusu, bütün yönleriyle sihre aykırı olduğunu açıkça görmüş bulunuyorsunuz.

Onların görmeyen ve bilmeyen kimseler oluşlarına gelince durum böyle değildir. Aksine Allah'ın onlara karşı delilleri ortaya konulmuş, peygamberler onları bu delillere imana davet etmişlerdir. Öyle ki ortaya konulan deliller de bu gerçeği açık seçik ve hakkında delil getirilen en büyük hususlar konumuna çıkarmıştır.

Yüce Allah'ın **"Bu da mı sihir, yoksa siz görmüyor musunuz?"** buyruğunun, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu apaçık hakka ve doğru yola işaret etmesi ihtimali de vardır. Yani aklı başında olan bir kimsenin, onun bu getirdikleri hakkında -en büyük ve değerli gerçekken-: "O bir sihirdir." demesi düşünülebilir mi? Ancak onlar basiretsiz olduklarından dolayı Kur'ân hakkında bu sözleri söylemişlerdir.

16. "Girin o ateşin içine!" Sizi çepeçevre kuşatacak, bütün bedenlerinizi kaplayacak ve acısı kalplerinize kadar tırmanacak olan o ateşe girin.

"Artık ister sabredin, ister etmeyin; sizin için birdir." Ateşte tahammül etmenizin size faydası olmayacağı gibi azapta ortak olmanızın da faydası olmayacaktır. Hiçbir şekilde azabınız hafifletilmeyecektir. Bu, sabretmek suretiyle meşakkati hafifleyecek ve şiddeti azalacak bir şey değildir. Onlara bu ağır cezanın verilmesi, onların kötü amelleri ve pis işlerinden dolayıdır. Bundan dolayı Yüce Allah **"Siz ancak yaptıklarınızın cezasını çekiyorsunuz."** buyurmaktadır.

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ⑰ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ⑱ كُلُوا
وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑲ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ⑳﴾

17- Şüphesiz takvâ sahipleri cennetlerde ve nimetler içindedirler.

18- Rablerinin kendilerine verdiği (nimetlerle) **sefa sürerler. Rableri onları cehennem azabından da korumuştur.**

19- '(Dünyada) yaptıklarınıza karşılık (şimdi) **afiyetle yiyin, için!'** (denir onlara).

20- Onlar, sıra sıra dizili tahtlara yaslanırlar. Bir de Biz, onları güzel gözlü hûrilerle evlendiririz.

17. Allah, yalanlayıcıların cezasını söz konusu ettikten sonra takvâ sahiplerinin nimetlerini beyan etmektedir. Böylelikle teşvik ve korkutmayı bir arada zikretmiş olmakta ve bununla kalplerin korkuyla ümit arasında olması sağlanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz takvâ sahipleri,"** sebeplerini yerine getirmek suretiyle Rablerinin azabından ve gazabından sakınıp korunan kimseler, yani emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan kimseler **"cennetlerde,"** yani bahçelerdedirler, öyle bahçeler ki birbirine sarmaş dolaş olmuş ağaçlarla donanmıştır, kaynayıp coşan ırmakları, göz kamaştırıcı köşkleri, süslü ve gösterişli villaları vardır. İşte onlar, hem kalbî, hem ruhî hem de bedenî her türlü **"nimetler içindedirler."**

18. "Rablerinin kendilerine verdiği (nimetlerle) **sefa sürerler."** Allah'ın verdiği o nimetler ki onların anlatılması imkânsızdır. Onlar için göz aydınlığı olan neler neler saklanmıştır, hiç kimse bilemez. Sevinç ve mutluluk içinde bunlardan istifade ederler. **"Rableri onları cehennem azabından da korumuştur."** O'nun sevdiği şeyleri yaptıkları, O'nu gazaplandıracak şeylerden de uzak durdukları için sevdikleri şeyleri rızık olarak vermiş, korktukları şeylerden de onları korumuştur.

19. "(Dünyada) yaptıklarınıza karşılık (şimdi) **afiyetle yiyin, için!"** İşlemiş olduğunuz güzel amelleriniz ve güzel sözleriniz dolayısıyla bu nimetlere nail oldunuz. Şimdi canlarınızın çektiği türlü yiyeceklerden, lezzetli içeceklerden sevinç, rahat ve huzur içinde afiyetle yiyip için.

20. "Onlar, sıra sıra dizili tahtlara yaslanırlar." Yaslanır, yani rahat bir şekilde ve iyice yerleşerek kurulurlar. Tahtlar ise değerli örtüler, göz kamaştırıcı döşek ve yastıklarla çeşitli şekillerde süslenmiş oturma yerleridir. Yüce Allah'ın bu tahtları sıra sıra dizilmiş olmakla nitelendirmesi çokluklarına, güzel bir şekilde

düzenlenmiş olduklarına, sahiplerinin de bir arada bulunup iyi geçineceklerine, karşılıklı latifelerle sevinç ve neşe içinde konuşacaklarına işaret etmektedir. Böylelikle kalbî, ruhî ve bedenî nimetleri bir araya toplamış olurlar. Hatıra gelmeyen, hayalden geçirilemeyen lezzetli yiyecek ve içecekler, son derece zarif, güzel meclislere sahip olduklarına göre geriye kadınlarla geçirilen zevkli saatler kalmaktadır ki onlar olmaksızın sevinç ve neşe tamamlanmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, kadınlar arasında en mükemmel vasıflara, yaratılışa ve ahlâka sahip olan eşlere de sahip olacaklarını zikretmekte ve bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

"Bir de Biz, onları güzel gözlü," gözünün beyazı tam beyaz, siyahı tam siyah, güzel gözlü **"hûrilerle evlendiririz."** Huriler, zahirî güzelliği, göz alıcılığı ve üstün ahlâki güzellikleri kendilerinde toplamış kadınlardır. Güzellikleri ile bakanları hayrete düşürürler, görenlerin akıllarını başlarından alırlar. Onlara duyulan şevk ve onlara kavuşma arzusu, adeta akılları baştan çıkartacak gibidir.

﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ كُلُّ
امْرِىٍٕ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ
فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ
بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوٓا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُۥ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾ ﴾

21- **İman eden** ve soyları **da iman konusunda kendilerine uyan kimseleri Biz** (cennette) **evlatları ile bir araya getiririz ve onların amellerinden de bir şey eksiltmeyiz. Her kişi kendi kazandığı karşılığında bir rehinedir.**

22- **Onlara canlarının çektiği meyvelerden ve etlerden bol bol veririz.**

23- **Orada elden ele kadeh dolaştırırlar ki o içkide ne saçmalama ne de günaha girme söz konusudur.**

24- **Kendilerine ait** ve (sedefleri içinde) **saklı incileri andıran genç hizmetçiler, etraflarında dolaşıp durur.**

25- **Birbirlerine dönüp soru sorarlar.**

26- **Derler ki: 'Gerçekten biz bundan önce ailelerimiz arasında iken** (Rabbimizden ve azabından) **korkardık.'**

27- **'Allah bize lütufta bulundu ve bizi kavurucu azaptan korudu.'**

28- **'Çünkü biz bundan önce O'na dua/ibadet ediyorduk. Şüphesiz O, çok lütufkardır, pek merhametlidir.'**

21. Cennet ehlinin nimetlerini tamamlayan şeylerden biri de Allah'ın, imanda kendilerine tabi olan soylarını onlara katmasıdır. Zira onlar, babalarından sadır olan iman nedeniyle onları izlemiş, atalarına uymuşlardır. Bizzat kendilerinden sadır olan imanla babalarına katılmaları ise daha öncelikle söz konusudur.

Bu kimseleri Yüce Allah, cennette atalarının konumuna yükseltecektir. İsterse onlar (kendi amelleriyle) bu konumlara ulaşmamış olsunlar. Bu, onların ataları için bir mükafat ve mükâfatlarına bir ilave olacaktır. Bununla birlikte Yüce Allah, atalarının amellerinden bir şeyi de eksiltmeyecektir.

Cehennem ehli hakkında da aynı hükmün geçerli olduğunu zannedenler olabileceği için Yüce Allah, bu iki yurdun (cennet ve cehennemin) aynı hükme tabi olmadığını haber vermektedir. Zira cehennem, Allah'ın adalet yurdudur. Kimseye günahsız azap etmemesi de Allah'ın adaletinin bir gereğidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Her kişi kendi kazandığı karşılığında bir rehinedir."** Kazandığı karşılığında alıkonulmuş olacaktır. Kimse kimsenin günahını çekmez. Kimsenin günahı bir başkasına yüklenmez. Bu, sözü geçen ihtimali ortadan kaldırmak gibi önemli bir katkısı bulunan bir ara cümlesidir.

22. "Onlara canlarının çektiği," aldıkları temel gıdalardan ayrı olarak üzüm, nar, elma vb. çeşitli türlerden oldukça leziz **"meyvelerden ve etlerden,"** iştahları kabartan, istedikleri her türden kuş eti ve diğerlerinden **"bol bol veririz."** Yani cennetliklere Biz, pek geniş lütfumuzdan ihsanda bulunur ve bol rızık veririz.

23. "Orada elden ele kadeh dolaştırırlar." Şarap kadehleri etraflarında dolaştırılır, kendileri de bunları karşılıklı olarak elden ele alıp verirler. Ebedî kalacak olan çocuk hizmetçiler (vildân) da ellerindeki bardak ve sürahilerle onları dolaşacak ve onlara içki sunacaktır.

"O içkide ne saçmalama ne de günaha girme söz konusudur." Cennette saçma, faydasız ve boş söz yoktur. Günahı/masiyeti gerektiren bir söz de yoktur. Bu iki husus olmayacağı için üçüncü bir özellik bulunacaktır: Onların cennetteki sözleri güzel, hoş ve temizdir. Nefisleri sevince boğar, kalpleri neşelendirir. En güzel şekilde birbirleriyle arkadaşlık ederler ve en tatlı şekilde sohbet ederler. Rablerinden de gözleri aydınlatacak, O'nun kendilerinden razı olduğuna ve kendilerini sevdiğini ifade edecek sözlerden başkasını da işitmezler.

24. "**Kendilerine ait ve**" güzellikleri ve göz kamaştırıcı sıfatları ile "(sedefleri içinde) saklı **incileri andıran genç hizmetçiler, etraflarında**" onlara hizmet etmek ve işlerini görmek üzere "**dolaşır durur.**" Bu da onların nimetlerinin çokluğuna, bolluğuna ve rahatlarının mükemmelliğine delildir.

25. "**Birbirlerine dönüp**" dünyadaki durum ve işlere dair "**soru sorarlar.**"

26. İçinde bulundukları bu nimet ve sevince kendilerini ulaştıran hususları belirterek "**derler ki: Gerçekten biz bundan önce**" dünya yurdunda "**ailelerimiz arasında iken** (Rabbimizden ve azabından) **korkardık.**" Korkar ve endişe ederdik. İşte O'ndan korktuğumuz için de günahları bıraktık ve kusurlarımızı düzelttik.

27. "**Allah bize**" hidâyet ve tevfikini ihsan ederek "**lütufta bulundu ve bizi kavurucu,**" son derece sıcak ve yakıcı olan "**azaptan korudu.**"

28. "**Çünkü biz bundan önce O'na**" bizi bu azaptan koruması ve nimetlere ulaştırması için "**dua/ibadet ediyorduk.**" Buradaki "**dua,**" hem ibadet duasını, hem de ihtiyaçları istemek anlamındaki istek duasını kapsar. Yani bizler, O'na yaklaştırıcı amellerin her biriyle O'na yakınlaşmaya çalışıyor ve her zaman O'na dua ediyorduk.

"**Şüphesiz O, çok lütufkardır, pek merhametlidir.**" O'nun bize lütuf ve merhametinin bir tecellisi de bizi rızasına ve cennete ulaştırması, bizleri gazabından ve ateş azabından korumuş olmasıdır.

﴿ فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ
﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ
شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ
رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ
الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾
أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

29- O halde hatırlat/öğüt ver. Sen Rabbinin nimeti sayesinde kâhin de, deli de değilsin.

30- Yoksa onlar, 'O, bir şairdir. Onun helakini bekliyoruz.' mu diyorlar?

31- De ki: 'Bekleyin. Şüphesiz ben de sizinle birlikte bekliyorum.'

32- Onlara bunu akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir toplum mu?

33- Yoksa 'O (Kur'ân'ı) **kendisi uydurmuştur.' mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmiyorlar.**

34- Eğer (bu iddialarında) **samimiyseler haydi onun benzeri bir söz getirsinler** (de görelim)!

35- Yoksa onlar hiçbir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?

36- Yoksa gökleri yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar yakîn sahibi değiller.

37- Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa (kainatta) **egemen olanlar onlar mı?**

38- Yoksa onların bir merdiveni var da ona (çıkıp meleklerin konuşmalarını mı) **dinliyorlar? Öyleyse dinleyicileri apaçık bir delil getirsin** (bakalım)!

39- Demek kızlar O'nun da oğullar sizin, öyle mi?

40- Yoksa sen onlardan (davete karşılık) **bir ücret istiyorsun da onlar bu borç yükü altında mı eziliyorlar?**

41- Yoksa gayb bilgisi onların yanında da (onu) **kendileri mi yazıyorlar?**

42- Yoksa onlar bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Halbuki asıl tuzağa düşenler, kafirlerin kendisidir.

43- Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhları mı var? Allah onların şirkinden/şirk koştuklarından münezzehtir.

29. Yüce Allah, Rasûlüne müslümanlarıyla kâfirleriyle bütün insanlara hatırlatıp öğüt vermesini emretmektedir. Tâ ki Allah'ın delili zalimlere karşı ortaya konulmuş olsun, öğüt ve hatırlatmasıyla ilâhî tevfike mazhar olanlar da hidâyet bulsun. Yine ona, yalanlayıcı müşriklerin sözlerine ve eziyetlerine aldırmamayı da emretmektedir ki onlar bu sözleri, -insanlar arasında bu olumsuz vasıflardan en uzak kişinin o olduğunu bilmelerine rağmen- sırf insanları ondan uzak tutmak için söylemektedirler. Bundan dolayı Yüce Allah, onun, onların itham ettikleri her türlü eksiklikten uzak olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

"Sen, Rabbinin nimeti," lütfu ve ihsanı **"sayesinde kahin,"** yani cinlerden bir arkadaşı olup da onun kendisine üzerine kattığı yüz yalan ile bazı gaybî haberler getirdiği kimselerden **"de, deli"** (yani aklını yitirmiş) **"de değilsin."** Bilakis sen, insanların aklı en mükemmeli, şeytanlardan en uzak, doğruluğu en fazla olansın, onların en değerlisi ve en üstünüsün.

30. "Yoksa" ara sıra da onun hakkında **"O bir şairdir,"** şiir söyler, getirdiği söz de bir şiirdir mi diyorlar? Yüce Allah ise şöyle buyuruyor: **"Biz ona şiiri öğretmedik, zaten bu ona yakışmaz da."** (Yâsîn, 36/69)

"Onun helakini bekliyoruz mu diyorlar?" Yani onun ölmesini, böylelikle davasının sona erip ondan yana rahata kavuşmayı gözlüyorlar.

31. Sen de onların bu bayağı sözlerine cevap olmak üzere **"de ki: 'Bekleyin,"** benim ölümümü gözetleyin. **"Şüphesiz ben de sizinle birlikte beklemekteyim.'"** Allah'ın kendi katından yahut bizim ellerimizle sizi bir azaba çarptırmasını bekliyoruz.

32. "Onlara bunu akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir toplum mu?" Seni yalanlamaları ve söyledikleri sözler, onların akıllarından mı kaynaklanıyor? Bu gibi sonuçlar doğuran, bu gibi meyveler veren akıllar ne kötüdür, ne yararsızdır! En mükemmel akla sahip olan birini deli diye niteleyen, en doğru ve hak sözü yalan ve batıl diye değerlendiren akıllar, hiç şüphesiz delilere dahi yakıştırılamayacak türden akıllardır. Yoksa onları bu iddialarda bulunmaya iten, zulüm ve azgınlıkları mı? Evet, gerçek budur. Çünkü azgınlığın ve haddi aşmışlığın duracağı bir sınır yoktur. Haddi aşan azgın bir kimsenin söylediği hiçbir söz ve yaptığı hiçbir davranış garip karşılanmaz.

33. "Yoksa, 'O (Kur'ân'ı) kendisi uydurmuştur.'" Muhammed, Kur'ân'ı uyduruyor ve onu kendiliğinden düzüp mü söylüyor **"diyorlar? Hayır, onlar iman etmiyorlar."** Çünkü iman etmiş olsalardı bu sözleri söylemezlerdi.

34. "Eğer" 'Onu uydurmuştur,' iddialarında **"samimiyseler haydi onun benzeri bir söz getirsinler."** Sizler fasih konuşan Araplarsınız, belağatın yiğitlerisiniz. O size, onun benzerini getirmeniz için meydan okuyor. Ya karşı çıkışınızın doğru ve haklı olduğunu ispatlayın yahut onun doğru olduğunu itiraf edin. Sizler insanlar ve cinler de dahil olmak üzere bir araya gelecek olsanız ona karşı çıkamaz, onun benzeri bir söz getiremezsiniz. O halde sizin hakkınızda iki halden biri söz konusudur: Ya ona iman eden, onun hidâyetine uyan kimselersiniz yahut bildiğiniz bâtıla uyan ve inatlaşan kimselersiniz.

35. "Yoksa onlar hiçbir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar, yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?" Bu onlara karşı öyle bir istidlâldir ki, bu konuda onların hakkı kabul etmekten yahut akıl ve dinin gerektirdiği sınırların dışına çıkmaktan başka çareleri yoktur. Şöyle ki, onlar Allah'ı tevhidi reddetmekte ve elçisini yalanlamaktadırlar. Bu ise Allah'ın kendilerini yarattığını inkâr etmelerini de içerir. Aklen ve dinen bilinen gerçek şudur ki onların yaratılışları hakkında üç ihtimal vardır: Ya onlar hiçbir yaratıcı olmaksızın yaratılmışlardır. Yani yaratılmaksızın ve yaratıcı olmaksızın var olmuşlardır ki bu, imkânsızdır. Ya kendi kendilerini yaratmışlardır ki bu da imkânsızdır. Çünkü herhangi bir kimsenin kendi kendini var etmesi düşünülemez.

Bu iki ihtimal bâtıl olduğuna ve bunların imkânsız oldukları açık olduğuna göre geriye üçüncü ihtimal kalmaktadır. Bu da onları yaratanın Allah olduğudur. Kabul edilebilecek tek gerçek de bu olduğuna göre kendisinden başkasına ibadet edilmemesi gereken ve kendisinden başkasına ibadetin yakışmadığı yegane mabud Yüce Allah'tır.

36. "Yoksa gökleri yeri onlar mı yarattılar?" Bu, böyle bir şeyi reddetmek anlamında bir sorudur. Yani gökleri ve yeri onlar yaratmadılar ki Allah'a ortak olsunlar. Bu gayet açıktır. **"Hayır, onlar"** yalanlayıcıdırlar **"yakîn sahibi değildirler."** Onların dinî ve aklî delillerle yararlanmalarını gerektirecek kesin bir bilgi ve kanaatleri yoktur.

37. "Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa (kainata) **egemen olanlar onlar mı?"** Rabbinin hazineleri şu yalanlayıcıların yanında mı ki diledikIerine versinler, dilediklerine vermesinler?

Yani bundan dolayı mı onlar Yüce Allah'a, peygamberliği, kulu ve rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vermesini yakıştıramıyorlar? Sanki onlar, Allah'ın rahmet hazinelerinin bekçileri ve bu konuda yetkili kılınmış kimselermiş gibi davranıyorlar. Oysa onlar, bu konumda olmaktan çok uzak ve çok aşağıdadırlar. Kendilerine dahi bir fayda sağlayamazlar, bir zararı önleyemezler. Ölüm ve hayatları, öldükten sonra dirilişleri de ellerinde değildir. **"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık."** (ez-Zuhruf, 43/32)

"Yoksa (kainata) **egemen olanlar onlar mı?"** Allah'ın yarattıkları ve mülkü üzerinde istediklerini yapma yetkisine mi sahipler? Durum hiç de öyle değil. Bilakis onlar âciz ve muhtaç kimselerdir.

38. "Yoksa onların bir merdiveni var da ona (çıkıp) **dinliyorlar mı?"** Onlar gaybdan haberdar mıdırlar? Mele-i aladaki melekler arasında neler konuşulduğunu işitiyorlar da kendilerinden başka kimsenin bilmediği bir hususu mu haber veriyorlar?

"Öyleyse" böyle bir imkâna sahip olduğunu iddia eden **"dinleyicileri apaçık bir delil getirsin."** Delil getirmesine imkân var mıdır? Gizliyi ve açığı bilen, Yüce Allah'tır. O, ilminden dilediklerini kendisine haber vereceği seçtiği bir peygamber müstesnâ kimseyi gaybına muttali kılmaz.

Rasûllerin en faziletlisi, en bilgilisi ve önderi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. Allah'ın tevhidini, O'nun tehditlerini, bunların dışında kalanları ve doğru haberleri veren O'dur. Bununla birlikte o, Allah'ın kendisine öğrettiğinden başkasını bilmez. Yalanlayıcılar ise insanların en bilgisizi, en sapığı, en azgını ve en inatçılarıdır. Durum böyle olduğuna göre iki taraftan hangisinin haberinin kabul edilmesi daha uygundur?

Üstelik Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, verdiği haberlere dair ortaya koyduğu deliller/belgeler, onun bildirdiklerinin ayne'l-yakîn seviyesinde ve doğruluğun en mükemmel derecesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Kendileri ise iddialarının doğruluğuna delil getirmek şöyle dursun delile benzer bir şey dahi ileri süremezler.

39. "Demek" iddia ettiğiniz üzere **"kızlar onun da oğullar sizin, öyle mi?"** Böylelikle siz, çelişkili iddiaları bir arada ileri sürmektesiniz. Evvelâ sizler, O'nun evladı olduğunu ileri sürdünüz, sonra da kanaatinizce iki çocuk türünün daha aşağıda olanını O'na lâyık gördünüz. Bunun ötesinde âlemlerin Rabbinin şanını küçültmek yahut bundan daha alçakça bir iddiada bulunmak mümkün müdür?

40. "Yoksa sen" ey Peygamber! Risaleti tebliğ etmene karşılık **"onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bu borç yükü altında mı eziliyorlar?"** Durum böyle değildir. Bilakis sen hiçbir karşılık istemeksizin, aksine bir iyilik olarak onlara bir şeyler öğretme gayreti içinde olan birisin. Hatta risaletini, emir ve çağrını kabul etmelerine karşılık onlara pek çok mal fedâ ediyor, kalplerini İslâm'a ısındıracağın kimselere, ilim ve iman kalplerine yerleşsin diye mallar veriyorsun.

41. "Yoksa gayb bilgisi onların yanında da onu" bildikleri gaybî hususları **"onlar mı yazıyorlar?"** Ve böylelikle onlar, Allah'ın Rasûlüne bildirmediği şeyleri bilmiş oluyorlar da o yüzden mi ona karşı çıkıp sahip bulundukları gayba dayanarak ona karşı inatla direniyorlar? Halbuki onların ümmî, cahil ve sapık bir

ümmet oldukları bilinen bir husustur. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise başkalarından çok daha büyük bir bilgiye sahiptir. Allah, ona hiçbir kimseyi muttali kılmadığı gaybî bilgilerden haberler vermiş ve onu peygamber kılmıştır.

İşte bütün bunlar, aklî ve naklî yollarla onlara verilmiş susturucu cevaplar olup sözlerinin tutarsız olduğunu ortaya koymakta, iddialarının tutarsızlığını en güzel, en açık ve aynı zamanda itirazla karşılanma ihtimali en uzak yöntemlerle dile getirmektedir.

42. "Yoksa onlar" sana ve senin getirdiklerine dil uzatmak suretiyle dinini iptal etme ve işini bozma amacını güttükleri **"bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Halbuki asıl tuzağa düşenler, kafirlerin kendisidir."** Tuzakları onların başına geçecektir. Bu tuzakların zararları kendilerinedir. Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun ki Allah bunu gerçekleştirmiştir. Kâfirler yapabilecekleri ne kadar tuzak varsa hepsini yapmış, geriye yapabilecekleri bir şey kalmamıştır. Ama Allah onlara karşı Peygamberine yardım etmiş, dinini galip kılmış, müşrikleri yardımsız bırakmış ve onlara karşı mü'minlere zafer vermiştir.

43. "Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhları mı var?" Onların, Allah'ın dışında dua ve ibadet olunan, faydası umulan, zararından korkulan bir ilâhları mı var? **"Allah onların şirkinden/şirk koştuklarından münezzehtir."** Mülkte, vahdâniyette ve ibadette O'nun hiçbir ortağı yoktur. Bu buyrukların burada zikredilmesine sebep olan maksat işte budur. Bu maksat, şu gerçeğin bu kat'î delillerle açıklanmasıdır: Allah'ın dışındaki varlıklara ibadet bâtıldır, tutarsızdır; müşriklerin izledikleri yol bâtıldır; kendisine ibadet olunması, namaz kılınması, secde edilmesi, gerek ibadet suretindeki duaların, gerek dilek şeklindeki duaların ihlâsla sadece kendisine yapılması gereken yegane ilâh ve ma'bud, isim ve sıfatları kâmil, güzel sıfatları ve fiilleri pek çok, celal ve ikram sahibi, karşı konulamayacak güç ve izzet sahibi, tek ve samed, çok büyük, her türlü hamde layık ve şanı pek yüce olan Allah'tır.

﴿ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ
يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

44- Eğer onlar gökten bir parçayı (azap olarak üzerlerine) **düşerken görseler, 'Bu, üst üste yığılmış bir buluttur.' derler.**

45- O nedenle ölüp yere yığılacakları günle karşılaşana kadar onları kendi hallerine bırak.

46- O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak ve onlara yardım da edilmeyecektir.

44. Yüce Allah, apaçık hakkı yalanlayan müşriklere dair açıklamalarda bulunurken onların hakka karşı inatla direndiklerini ve bâtıllarına sımsıkı yapışıp onun üzerinde donuklaştıklarını, hakka dair bütün deliller ortaya konulacak olsa dahi ona tabi olmayıp muhalefet ederek inatlarını sürdüreceklerini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar gökten bir parçayı düşerken"** gökten göz kamaştırıcı bir mucize olarak pek büyük azap parçalarının üzerlerine düştüğünü **"görseler, 'Bu, üst üste yığılmış bir buluttur.' derler."** Yani bu normal olarak üst üste gelmiş yığılı buluttur. Bu da şu demektir: Onlar görecekleri mucizelere aldırmayacaklar, ibret almayacaklardır. Onların azaba uğratılmaktan ve ibretli cezaya çarptırılmaktan başka bir yolu yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

45. "O nedenle ölüp yere yığılacakları günle karşılaşana kadar onları kendi hallerine bırak." O gün, asla ölçüsü tasavvur olunamayacak ve hiçbir şekilde nitelendirilemeyecek büyük bir azabın kendilerine isabet edeceği Kıyamet günüdür.

46. "O gün tuzakları kendilerine" az olsun çok olsun **"hiçbir fayda sağlamayacak"** Dünyada onların azıcık bir süre sürdürebilecekleri bazı planları, tedbirleri ve tuzakları olsa da Kıyamet gününde bu tuzakları yok olup gidecek ve çalışmaları boşa çıkacaktır. Allah'ın azabına karşı **"onlara yardım da edilmeyecektir."** Kimse onlara yardımcı olamayacaktır.

﴿ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾ ﴾

47- Zulmedenler için bundan önce de bir azap vardır. Fakat onların çoğu bilmezler.

48- Rabbinin hükmüne sabret. Şüphesiz sen gözlerimizin önünde/gözetimimiz altındasın. Kalktığın vakit Rabbini hamd ile tesbih et.

49- Gecenin bir kısmında ve yıldızların battığı vakit de O'nu tesbih et.

47. Yüce Allah, âhirette zalimlerin azabını zikrettikten sonra, Kıyamet günü azabından önce de onlar için bir azap bulunduğunu haber vermektedir. Bu azap ise

dünyada öldürülme, esir alınma, yurdundan çıkarılma şeklindeki azapları da berzahtaki/kabirdeki azabı da kapsar. **"Fakat onların çoğu bilmezler."** İşte bundan dolayı azabı ve cezalandırmayı gerektirecek işleri yapmaya devam ederler.

48. Yüce Allah, yalanlayıcıların sözlerinin bâtıl olduğuna dair delilleri/belgeleri açıkladıktan sonra Rasûlüne, onlara hiçbir şekilde aldırış etmemesini, Rabbinin kaderî ve şer'î hükmüne bağlı kalmak ve onun üzerinde dosdoğru yürümek suretiyle sabır ve sebatla direnmesini emretmekte ve bu konuda Yüce Allah'ın kendisine yeteceği vaadinde bulunarak şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz sen gözlerimizin önünde/gözetimimiz altındasın."** Biz seni görüyoruz, seni koruyoruz ve sana gereken itinayı gösteriyoruz.

Ayrıca ona, sabrının kolaylaşması için zikir ve ibadetin yardımını almasını emrederek geceleyin **"kalktığın vakit Rabbini hamd ile tesbih et"** buyurmaktadır. Bu buyrukta gece namazı kılma emri vardır. Bu, beş vakit namaza kalktığın vakit Rabbini hamd ile tesbih et, anlamında da olabilir. Buna delil ise bir sonraki ayettir:

49. "Gecenin bir kısmında ve yıldızların battığı vakit de," yani gecenin son vakitlerinde de **"O'nu tesbih et."** Bunun kapsamına sabah namazı da girmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Tûr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Hamd, Yüce Allah'a mahsustur.

سورة النجم

NECM SÛRESİ

-53-

53- NECM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 62 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ① مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ② ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Battığı zaman yıldıza andolsun ki;

2- Arkadaşınız (Muhammed) **haktan sapmadı, bâtıla da yönelmedi.**

1. Yüce Allah batan yıldıza, yani gecenin bitişi ve gündüzün gelişi sırasında ufukta kaybolan yıldıza yemin etmektedir. Çünkü bunda Yüce Allah'ın yemin etmesini gerektirecek çok büyük âyetler/deliller vardır. Doğru olan, buradaki yıldızın, bütün yıldızları kapsayan bir cins/tür ismi olduğudur.

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği ilâhî vahyin doğruluğuna yıldızlarla yemin etmektedir. Çünkü bunda hayret verici bir benzerlik vardır. Şöyle ki Yüce Allah yıldızları semânın süsü kılarken vahiy ve onun etkileri de yeryüzünün süsüdür. Şâyet peygamberlerden miras olarak alınan ilim olmasaydı, insanlar gecenin zifiri karanlığından daha karanlıkta olurlardı.

2. Hakkında yemin olunan husus ise Allah Rasûlünün hem bilgi hususunda sapmaktan münezzeh olduğunu hem de maksadında sapmaktan uzak olduğunu anlatmaktır. Buna bağlı olarak o, sahip olduğu bilgi sayesinde hidâyet üzeredir, güzel maksat sahibi biridir ve insanların iyiliğini isteyen, hidâyete ileten bir kişidir. Aynı zamanda onun, sapık kimselerin üzerinde bulunduğu tutarsız bilgi ve kötü maksadın tam aksi bir kişiliği vardır.

Yüce Allah'ın **"Arkadaşınız"** buyurması, -onların da bildikleri üzere- onun doğruluğuna, hidâyet üzere olduğuna ve onu çok iyi tanıdıklarına dikkatlerini çekmek içindir.

﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ③ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ④ ﴾

3- O, kendi hevâsından konuşmaz.

4- O, bildirilen bir vahiyden başkası değildir.

3. **"O, kendi hevâsından konuşmaz."** O, nefsinin arzusundan kaynaklanan şeyler söylemez.

4. **"O, bildirilen bir vahiyden başkası değildir."** Yani o, gerek kendisi hakkında, gerek başkası hakkında kendisine vahyedilen hidâyet ve takvâdan başkasına tâbi olmaz.

Bu buyruk, sünnetin de Allah tarafından Rasûlüne bildirilen bir vahiy olduğunu göstermektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiştir."** (en-Nisâ, 4/113) Yine bu buyruk, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Yüce Allah ve O'nun şeriati hakkında verdiği haberlerde masum olduğuna da delildir. Çünkü onun söylediği sözler, hevâsından değildir; ona bildirilen bir vahiydir.

﴿ عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ﴾

5- Ona çok güçlü olan (Cebrail) **öğretti.**

6-7- O, üstün bir yaratılışa sahiptir. O, en yüksek ufukta iken (aslî suretinde) **doğruldu.**

5. Daha sonra Yüce Allah, Rasûl'e vahyi öğreteni söz konusu etmekte ve bunun melâike-i kirâmın en faziletlisi, en güçlüsü ve en mükemmeli olan Cibrîl *aleyhisselam* olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Ona çetin güçler sahibi öğretti."** Rasûl'e vahyi indiren, gizli ve açık üstün güç sahibi Cibrîl *aleyhisselam*'dır. O, Allah'ın, yerine getirilmesini emrettiklerini yerine getirmek hususunda güçlüdür. Vahyi Rasûl'e ulaştırma gücüne sahip olduğu gibi şeytanların gizlice ondan bir şeyler aşırmasını ya da ondan olmayan bir şeyleri ona eklemesini önleyecek güce de sahiptir. Yüce Allah'ın böyle güçlü ve güvenilir bir elçiyle vahyini göndermiş olması, Allah'ın bu vahyi korumasının bir parçasıdır.

6-7. **"O, üstün bir yaratılışa sahiptir."** Güç, güzel yaratılış, gizli ve açık güzellik sahibidir. **"O,"** Cibrîl *aleyhisselam* **"en yüksek ufukta"** semânın yerden en yüksekte olan ufkunda **"iken (aslî suretinde) doğruldu."** Çünkü o, şeytanların kendisine asla ulaşamayacağı, ulaşma imkânı bulamayacağı, ulvî (pek yüce) ruhlardandır.

﴿ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ ﴾

8- Sonra (Muhammed'e) **yaklaştı, derken daha da yaklaştı..**

9- O kadar ki (birleştirilmiş) **iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.**

10- Böylece Allah, kuluna vahyedeceğini vahyetti.

8. **"Sonra"** Cebrail, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vahyi ulaştırmak maksadıyla **"yaklaştı,"** en yüksek ufuktan ona doğru **"yaklaştı."**

9. Ona yakınlığı **"iki yay arası kadar"** yayın ne olduğu malumdur (ok atılan yay) **"hatta"** iki yaydan **"daha da yakın oldu."**

Bu, onun Allah Rasûlüne risaleti getirme noktasında ne kadar mükemmel derecede sahip olduğunu ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Cibrîl *aleyhisselam* arasında başka herhangi bir vasıta bulunmadığını göstermektedir.

10. **"Böylece"** Allah, Cibrîl *aleyhisselam* vasıtasıyla **"kuluna"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"vahyedeceğini vahyetti."** Yani ona vahyettiği çok büyük şeriati ve dosdoğru haberleri bildirdi.

﴿ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾ ﴾

11- Gözüyle gördüğünü kalbi yalanlamadı.

11. **"Gözüyle gördüğünü kalbi yalanlamadı."** Yani Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbiyle gözü Allah'ın kendisine vahyettileri noktasında ittifak etmiş; gözü, kulağı ve kalbi birbirini desteklemiştir.

Bu da Yüce Allah'ın ona bildirdiği vahyin kemâlini ve onun, bu vahyi en ufak bir şüphe/tereddüt taşımayacak şekilde aldığını göstermektedir. Onun kalbi, gözünün gördüğünü yalanlamadığı gibi kendisine vahyedilen hakkında hiçbir şüphesi de olmamıştır.

Bu buyrukla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İsrâ gecesinde gördüğü, Allah'ın pek büyük âyetlerinin/mucizelerinin kastedilmiş olması ihtimal dahilindedir. Buna göre o, hem kalbi hem gözüyle görmek suretiyle buna kesin bir gerçek olarak inanmıştır. Âyet-i kerimenin tevilinde doğru olan görüş budur. Bununla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İsrâ gecesinde Rabbini görmesinin ve O'nunla konuşmasının kastedildiği de söylenmiştir. Birçok âlimin -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- tercih ettiği görüş de budur. Onlar, buna dayanarak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dünyada Rabbini gördüğünü kabul ederler. Ancak doğru olan, birinci görüştür. Zira ifadelerin akışının da delil olduğu üzere kasıt, Cibrîl *aleyhisselam*'dır.

﴿ أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾ ﴾

12- Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?

13- Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü.

14- Sidretü'l-Müntehâ yanında.

15- Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır.

[12. Yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlıyor ve kendi gözleriyle gördüğü Rabbinin ayetleri/mucizeleri hususunda onunla tartışıyor musunuz?!][2]

13. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cibril *aleyhisselam*'ı aslî/gerçek suretinde iki defa görmüştür. Birincisi az önce de geçtiği gibi dünya semâsının altında en yüksek ufukta, ikincisi ise İsrâ gecesinde yedinci semânın üzerinde olmuştur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştür."** Yani Muhammed, Cibril *aleyhisselam*'ı bir başka defa daha kendisine doğru iniş halindeyken görmüştür.

14. **"Sidretu'l-Muntehâ yanında,"** Bu, yedinci semânın üzerinde oldukça büyük bir ağaçtır. Ona Sidretü'l-Müntehâ deniş sebebi, yerden yükselenlerin en son oraya varması, Allah'tan inen vahiy ve benzeri hususların da oraya inmesidir. Mahlukatın bilgisinin vardığı nihaî noktanın orası olmasından dolayı bu ismi almış olması da muhtemeldir. Yani burası semâvâtın ve arzın üzerinde olduğundan dolayı, yüksekliği itibarıyla en son noktayı teşkil eder. Başka sebepler dolayısıyla bu ismi almış da olabilir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. İşte Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, şeytanın da, diğer kötü ruhların da kendisine asla yaklaşamadığı, pek güzel, temiz ve ulvî ruhların yeri olan o mekânda Cibril *aleyhisselam*'ı görmüştür.

15. **"Cennetü'l-Me'vâ,"** yani bütün nimetleri barındıran cennet de **"onun,"** o ağacın **"yanındadır."** Öyle ki Me'vâ cenneti, içindeki nimetler dolayısıyla bütün temennilerin ulaşabileceği son noktadır. İstekler onu arzu eder, dilekler ona yönelir. Bu da cennetin bütün mekânların üzerinde ve yedinci kat semânın üstünde olduğuna delildir.

﴿ إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾ ﴾

16- O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu.

2 Müellif bu ayetin tefsirine yer vermediği için burası *et-Tefsiru'l-Müyesser*'den alınmıştır.

17- (Muhammed'in) gözü başka yöne kaymadı ve sınırı da aşmadı.

16. **"O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu."** Orayı Allah'ın emrinden olup vasfını Yüce Allah'tan başka kimsenin bilmediği çok büyük bir şey bürüyordu.

17. **"(Muhammed'in) gözü başka yöne"** ne sağa, ne sola, asıl maksadından başka bir yere **"kaymadı ve"** gözü **"sınırı da aşmadı."**

Bu, o yüce Peygamber'in edebinin kemâlini göstermektedir. *-Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun-* Allah'ın kendisini ulaştırdığı konumda durdu. Ondan geri kalmadığı gibi ileri de gitmedi, başka bir yere de sapmadı. Bu, öncekileri de, sonrakileri de geride bıraktığı pek büyük edebin en mükemmel derecesidir. Çünkü verilen emri ihlal etmek, şu hususlardan biriyle olur: Ya kul, emrolunduğunun gereğini yerine getirmez ya kusurlu olarak yerine getirir ya aşırıya kaçarak yerine getirir ya da sağa-sola kayarak yerine getirir. Bütün bunlar ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında söz konusu değildir.

﴿ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Andolsun ki o, Rabbinin en büyük âyetlerini/delillerini görmüştür.

18. **"Andolsun ki o,"** cennet, cehennem gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e İsrâ gecesinde gösterilen **"Rabbinin en büyük âyetlerini görmüştür."**

﴿ أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا
قِسْمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾ ﴾

19- Şimdi baksanıza Lât'a ve Uzzâ'ya!

20- Ve şu üçüncüleri olan Menat'a (ilah olacak neleri var)!

21- Erkekler sizin de kızlar O'nun, öyle mi?

22- O takdirde bu, insafsızca bir taksimdir.

19-20. Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu hidâyeti, hak dini, Allah'a ibadet ve O'nu tevhid etme emrini belirttikten sonra müşriklerin üzerinde bulunduğu, kemâl sıfatları namına hiçbir şeye sahip bulunmayan, fayda veremeyen, zararı önleyemeyen, sadece müşriklerin taktığı anlam-

sız ve boş birtakım isimlerden ibaret olan varlıklara ibadetin bâtıl olduğunu beyan etmektedir.

Bu boş isimleri ise onlar ve onların cahil ve sapık ataları takmıştır. Bu varlıklara hak etmedikleri bu batıl isimleri onlar kendiliklerinden uydurmuşlardır. Böylelikle hem kendilerini hem de başkalarını kandırarak saptırmışlardır. Bu durumdaki putlar, zerre ağırlığı kadar ibadete lâyık değildirler.

Bu isimleri taktıkları ve Allah'a ortak koştukları bu varlıkların isimlerinin, onların sahip oldukları bazı sıfatlardan türetilmiş olduklarını ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki onlar "Lât" adını ibadete layık demek olan "ilâh" adından, "Uzzâ" adını "Aziz"den, "Menât" adını da "Mennan"dan türetmişlerdir. Böylelikle onlar, Allah'ın isimlerinde haktan sapmış ve O'na ortak koşma yolunu izlemişlerdir. Ne var ki bu gibi isimler anlamsız isimlerdir. Çünkü asgari seviyede aklı olan herkes, bu vasıfların bu varlıklar hakkında söz konusu olmadığını çok iyi bilir.

21. "Erkekler sizin de kızlar O'nun, öyle mi?" Kendi iddianıza göre siz, kız çocuklarını Allah'a, erkek çocuklarını da kendinize mi nispet ediyorsunuz?

22. "O takdirde bu, insafsızca bir taksimdir." Zalimce ve haksızcadır. Yaratılmış olan kulun, Yaratıcıdan üstün olmasını gerektiren bir paylaştırmadan daha zalimce bir taksim olabilir mi? Allah, onların bu söylediklerinden çok yüce, pek büyüktür.

﴿ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Onlar ancak sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden ibarettir ki Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyuyorlar. Halbuki Rablerinden onlara hidâyet de gelmiştir.

23. "Onlar ancak sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden ibarettir ki Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir." İzlediğiniz yolun doğruluğuna dair herhangi bir delil belge indirmiş değildir. Hakkında Allah'ın herhangi bir delil indirmediği bir husus da bâtıldır, tutarsızdır, din olarak kabul edilemez. Bizzat kendileri de kabul ettikleri o yolun doğruluğuna dair herhangi bir delile tabi olmamaktadırlar.

Bu sözleri söylemeye onları itense, bozuk zanları, derin cehaletleri, nefislerinin arzuladığı şirk ve hevâlarına uygun olan bid'atlerdir. Esasen onlar zanna tabi olmalarını gerektirecek bir halde ilim ve hidâyetten yoksun da değildirler. (Zira onlara hidayet gelmiştir.) Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Halbuki Rablerinden onlara hidâyet de gelmiştir." Yani tevhid, nübüvvet ve kulların muhtaç oldukları bütün hususlarda kendilerine doğru yolu gösterecek şeyler, Rablerinden gelmiş bulunmaktadır. Bunların hepsini Yüce Allah, en mükemmel, en açık ve maksada götüren yolu en belirgin şekliyle gösteren bir şekilde beyan etmiş, gerek kendilerinin, gerekse de başkalarının uymalarını gerektirecek şekilde ona dair delilleri ortaya koymuştur. Bu açıklama ve delillendirmeden sonra artık kimsenin ileri sürecek herhangi bir delili ve mazereti kalmamıştır.

Onların izledikleri yol, en fazla zanna uymaktan ibaret olduğuna ve sonunda da ebedî bedbahtlık ve sonsuz azaba götürdüğüne göre böyle bir hali sürdürmek, akılsızlığın en ileri derecesi ve zulmün son noktasıdır.

Bununla birlikte onlar, birtakım temennilerde bulunmakta ve kendilerini aldanışa sürüklemektedirler. Bundan dolayı Yüce Allah, temenni ettiklerini elde edeceğini iddia eden ve bu hususta yalan söyleyen kimselerin bu halini reddederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ﴾

24- Yoksa insan her umduğuna kavuşacak mı (sanıyorlar)?

25- Halbuki dünya da, âhiret de Allah'ındır.

24-25. O, onlardan dilediğini dilediğine verir, dilediğini dilediği kimseden alıkoyar. Durum onların dilek ve temennilerine bağlı olmadığı gibi, onların heva ve isteklerine de bağlı değildir.

﴿ ۞ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ
وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Göklerde nice melek var ki Allah, dilediği ve razı olduğu kimse hakkında izin vermedikçe şefaatleri hiçbir fayda sağlamaz.

26. Yüce Allah, kendisi dışındaki meleklere ve varlıklara ibadet ederek onların Kıyamet gününde Allah'ın nezdinde kendilerine fayda sağlayıp şefaatte bulunacağını iddia edenlerin kanaatlerini reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Gökler-**

de" mukarreb ve üstün meleklerden **"nice melek var ki Allah, dilediği ve razı olduğu kimse hakkında izin vermedikçe şefaatleri hiçbir fayda sağlamaz."** Yani onların şefaatleri, bu varlıklara "ilâh" diye dua eden ve onlara bağlanıp onlardan hayır uman kimselere fayda vermez.

Şefaatin fayda vermesi, ancak iki şartın bir arada bulunması halinde söz konusu olur: Yüce Allah'ın şefaat için izin vermesi ve kendisine şefaat edilecek olandan razı olması.

Bilinen ve kabul edilen husus şudur ki; sırf Allah için halis olmayan ve şeriate uygun olarak yapılmayan hiçbir ameli Allah kabul etmeyecektir. O halde müşriklerin, şefaatçilerin şefaatinden bir pay sahibi olmaları söz konusu bile değildir. Çünkü onlar, Erhamu'r-Rahimîn'in (merhametliler merhametlisinin) rahmet kapılarını kendi yüzlerine kendileri kapatmışlardır.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ﴾

27- Ahirete iman etmeyenler, meleklere dişi adları takıyorlar.

28- Halbuki onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyuyorlar. Zan ise haktan yana hiçbir şey ifade etmez.

29- O halde sen, Zikrimizden/Kur'ân'dan yüz çeviren ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselere aldırma.

27. Yani Allah'a ortak koşan ve peygamberlerini yalanlayıp âhirete iman etmeyenler, Allah'a iman etmediklerinden ötürü O'na karşı asılsız ve küstahça sözler söylediler. Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmek demek olan işler yaptılar ki bunlardan biri de "Melekler Allah'ın kızlarıdır," demeleridir. Rablerini evlat sahibi olmaktan tenzih etmediler. Meleklere de dişiler adını vermekten kaçınmadılar ve bu suretle melekleri bu halden daha yüce ve şerefli kabul etmediler.

28. Üstelik onların bu hususta ne Allah'tan, ne de O'nun peygamberlerinden gelmiş bir ilmî dayanakları da vardır. Fıtrat ve akıllar da böyle bir şeye delil değildir. Aksine ilim bütünüyle sözlerinin tam aksine delâlet etmekte, Allah'ın çocuk sahibi olmaktan, eşi bulunmaktan münezzeh olduğunu ortaya koymaktadır.

Çünkü O, tek ve Sameddir. Doğmamıştır, çocuğu yoktur. Hiçbir kimse de O'na denk değildir.

Melekler, üstün ve şerefli varlıklardır. Yüce Allah'a yakındırlar, O'nun emrini eksiksiz yerine getirirler. **"Melekler kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler. Ne emir olunurlarsa onu yaparlar."** (et-Tahrim, 66/6)

Müşrikler, bu çirkin sözleri söylerken hak namına hiçbir değer ifade etmeyen zanna uymaktadırlar. Hak ise mutlaka kat'i delil ve açık belgelerden çıkartılmış yakîn/kesin bilgi ifade eder.

29. Sözü geçen kimselerin alışkanlıkları bu olduğundan onların hakka uymak gibi bir maksatları yoktur. Asıl niyet ve maksatları, kendi nefislerinin arzuladığı şeyler olduğundan ötürü Yüce Allah, Rasûlüne, Zikrinden yüz çevirenlerden yüz çevirmesini emretmektedir. Bu Zikir ise hikmeti sonsuz bir öğüt (Zikr-i Hakim), pek yüce Kur'ân-ı Kerîm ve şerefli bir haberdir. Ondan yüz çeviren kimse faydalı ilimlerden yüz çevirmiş, dünya hayatının dışında bir şey istememiş olur. Yani onun arzusunun nihaî noktası dünyadır. Bilindiği gibi kul, neyi istiyorsa ancak onun için amel eder. Böylelerinin bütün çalışıp çabalamaları da dünya hayatına, onun lezzet ve arzularına yöneliktir. Bunlar nasıl elde edilebilirse elde etmeye çalışırlar. Hangi yol karşılarına çıkarsa o yoldan hiç düşünmeden dünyalık elde etmeye gayret ederler.

﴿ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- İşte onların bilgileri ancak bu kadardır. Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanı da pek iyi bilir, hidâyette olanı da pek iyi bilir.

30. "İşte onların bilgileri ancak bu kadardır." Yani bilgilerinin varabildiği en son nokta budur.

Âhirete iman eden, onu tasdik eden, akıl ve fikir sahibi kimselerin hedefleri ve iradeleri âhiret yurduna yöneliktir. Onların ilimleri, ilimlerin en faziletlisi ve üstünüdür. O da Allah'ın Kitabından ve Rasûlünün sünnetinden alınmadır.

Yüce Allah kimin hidâyete lâyık olduğunu bilir ve o kimselere hidâyet verir. Hidâyete layık olmayan kimseleri de bilir ve onları da kendi nefisleriyle baş başa bırakır, onlara yardım etmez ve onlar da Allah'ın yolundan saparlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanı da,**

pek iyi bilir, hidâyette olanı da pek iyi bilir." Böylece O, lütfunu lâyık olan kimselere ihsan eder.

﴿ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾ ﴾

31- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız Allah'ındır. Böylece O, kötülük yapanları yaptıkları karşılığında cezalandıracak ve iyilikte bulunanları da en güzel olanla mükâfatlandıracaktır.

31. Yüce Allah, mülkün gerçek sahibinin, dünya ve âhiret mülküne tek başına sahip olanın kendisi olduğunu, dünya ve âhirette bulunan her şeyin Allah'ın mülkü olduğunu haber vermektedir. O, bütün bunlar üzerinde, ülkeleri ve halkları üzerinde tasarrufta bulunan pek büyük ve egemen bir kral gibi tasarrufta bulunur. O'nun kaderi ve hükmü onlar hakkında geçerlidir. Üzerlerinde O'nun şer'î hükümleri cereyan eder, onlara emir verip yasaklar koyar. Onlara vermiş olduğu emir ve yasaklara uymalarına göre de amellerine karşılık verir. İtaat edeni mükâfatlandırır, isyankârı cezalandırır.

"Böylece O, kötülük yapanları, yaptıkları" küfür, onun aşağısındaki masiyetler ve diğer kötülükleri **"karşılığında"** feci bir cezayla **"cezalandıracak ve"** hem Yüce Allah'a ibadet hususunda hem de Allah'ın yaratıklarına çeşitli şekillerde faydalar sağlamak suretiyle ihsan sahibi olup **"iyilikte bulunanları da en güzel olanla"** dünya ve ahirette daha güzel bir hâlle **"mükâfatlandıracaktır."** Bunun en büyük ve en değerli olanı ise Rablerinin rızasına nail olmak, cenneti ve ondaki büyük nimetleri elde etmektir. Daha sonra Yüce Allah bu kimselerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Onlar, ufak tefek kusurları olsa da günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak duran kimselerdir. Gerçekten Rabbinin mağfireti geniştir. O, sizi pek iyi bilmektedir. Sizi topraktan yarattığında da sizler analarınızın karnında cenin halinde iken de (her şeyinizden haberdardı). **O nedenle kendinizi temize çıkarmayın. Zira O, kimin takvâlı olduğunu en iyi bilendir.**

32. "Onlar, ufak tefek kusurları olsa da günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak duran kimselerdir." Yani onlar, Allah'ın kendilerine emrettiği ve terk edilmeleri büyük günah olan farzları yerine getirirler. Zina, içki, faiz, adam öldürme vb. gibi büyük günah olan haram ve yasakları da terk ederler.

"Ufak tefek kusurlar" ise kişinin ısrarla işlemediği küçük günahlar ya da kulun nadiren ve az sayılacak şekilde zaman zaman düştüğü hatalardır. Sırf bunları işlemekle kul, ihsan sahibi "iyilikte bulunanlar" sınıfından çıkmaz. Bu gibi küçük kusurlar, farzları işlemek ve haramları terk etmekle birlikte oldukları takdirde; her şeyi kuşatan Allah'ın mağfiretinin kapsamına girerler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten Rabbinin mağfireti geniştir."** O'nun mağfireti olmasaydı ülkeler ve kullar helâk olup giderdi. Eğer O'nun affediciliği ve hilmi olmasaydı, gök, yerin üstüne çöker ve yeryüzünde canlı tek bir varlık kalmazdı. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Beş vakit namaz, cumadan cumaya* (cuma namazı), *Ramazan'dan Ramazan'a* (tutulan oruç), *büyük günahlardan uzak kalındığı sürece aralarındaki* (küçük günah)*lara kefârettir."*[3]

"O, sizi pek iyi bilmektedir. Sizi topraktan yarattığında da sizler analarınızın karnında cenin halinde iken de (her şeyinizden haberdardı)." Yani O, bütün hallerinizi en iyi bilendir. Mayanızda yoğrulmuş bulunan, Allah'ın size vermiş olduğu emirlerin birçoğuna karşı zaaf ve gevşeklik içinde olduğunuzu, haramları işlemeye çağıran ve onları yapmaya çeken hususların çokluğunu ve bunları işlemeye engel olacak hususların ise o kadar güçlü olmadığını bilir.

Sizin zayıf olduğunuz hem Allah sizleri topraktan yarattığında hem de sizler annelerinizin karnındayken açıkça görülen bir husustur. Sizdeki bu zayıflık, daima var olacaktır. Yüce Allah sizde, size vermiş olduğu emirleri yerine getirecek gücü var etmiş olmakla birlikte bu zayıflık da varlığını sürdürür.

O, sizin bu durumlarınızı bildiğinden dolayı ilâhi hikmet ve Rabbâni cömertlik, sizleri rahmetine, mağfiretine ve affına daldırmasını, ihsanına garketmesini, suç ve günahların etkilerini üzerlerinizden silip götürmesini gerektirmiştir.

Özellikle kul, Rabbinin rızasını bütün vakitlerde maksat olarak gözetiyor, çoğu zaman O'na yakınlaştıracak hususlar için çalışıp çabalıyor, Mevlâsının kendisine gazaplanmasını gerektiren günahlardan kaçıyorsa bu böyledir. Böylesinden zaman zaman bazı yanılgılar arka arkaya görülse bile Yüce Allah, merhametli-

3 Müslim, 233.

ler merhametlisi ve cömertler cömerdidir. Kullarına karşı, annenin evlâdına olan merhametinden daha merhametlidir.

İşte böyle bir kimsenin Rabbinin mağfiretine yakın olması, Yüce Allah'ın da bütün hallerinde onun dualarını kabul etmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O nedenle kendinizi temize çıkarmayın." Yani insanlara, onlar tarafından övülmek maksadıyla nefislerinizin ak-pak olduğunu söylemeyin.

"Zira O, kimin takvâlı olduğunu en iyi bilendir." Çünkü takvânın yeri kalptir. Kalbi bilen de, ondaki iyiliklerin ve takvânın karşılığını verecek olan da O'dur. İnsanlara gelince onların Allah'a karşı size hiçbir faydaları olmaz.

﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾ ﴾

33- Gördün mü yüz çevireni?

34- Az bir şey verip de (cimrilik ederek) **vazgeçeni?**

35- Acaba gayb bilgisi onun yanındadır da kendisi onu mu görüyor?

33. **"Gördün mü yüz çevireni?"** Rabbine ibadet ve O'nu tevhid etmekle emrolunmakla birlikte bundan yan çizip yüz çevirenin durumunun ne kadar çirkin olduğunu gördün mü?

34. Böyle birisi az bir şeyler verecek olsa dahi bunu sürdüremez. Aksine fazla zaman geçmeden cimrilik edip bu verdiklerini keser ve engeller. Çünkü iyilik yapmak, böyle birinin karakteri ve tabiatı değildir. Aksine böyle birinin tabiatı itaatten yüz çevirmektir; iyilik işlemede sebat göstermemektir.

35. Bununla birlikte böyleleri kendilerini temize çıkarır, övüp durur ve Allah'ın kendilerini indirdiği konumdan başka bir konuma yükseltmeye çalışırlar. **"Acaba gayb bilgisi onun yanındadır da kendisi onu mu,"** gaybı mı **"görüyor"** da (gaybı) haber veriyor? Yoksa o, Allah'a karşı yalan uydurmakta ve bu küstahlığı mı göstermektedir? Böylelikle hem kötülük, hem de kendini temize çıkarmak gibi iki yasak işi bir arada işlemekte midir? Ki vakıa böyledir. Çünkü böylesi, gayb ilmine sahip olmadığını kendi de bilmektedir. Böyle bir iddiaya sahip olduğu varsayılsa bile masum Peygamber vasıtasıyla gayb ilmine dair kat'i olarak verilen haberler, onun bu iddiasının aksini göstermektedir. Bu da onun iddiasının batıl olduğuna delildir.

﴿ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ ﴾

36-37- Yoksa onun Mûsâ'nın ve vazifesini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in sahifelerinde olan (gerçeklerden) **haberi yok mu?**

36-37. **"Yoksa onun,"** bu iddiada bulunan kimsenin **"Mûsâ'nın ve vazifesini eksiksiz yerine getiren"** Allah'ın kendisini sınayıp kendisine emretmiş olduğu bütün şer'î hükümleri, dinin esaslarının ve fer'î hükümlerinin tümünü yerine getirmiş olan **"İbrahim'in sahifelerinde olan** (şu gerçeklerden) **haberi yok mu?"**

Bu sahifelerde pek çok hüküm vardır. Bunların en önemlilerini Cenab-ı Allah şu buyruklarıyla zikretmiştir:

﴿ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ ﴾

38- (Şöyle ki:) **Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez.**

39- İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur.

40- Çalışması da muhakkak ileride görülecektir.

41- Sonra ona yaptıklarının karşılığı eksiksiz bir şekilde verilecektir.

38-39. Amelde bulunan herkesin iyi ameli de, kötü ameli de kendisinindir. Başkasının amelinden, çalışmasından ona bir şey olmayacaktır. Kimse kimsenin günahını yüklenmeyecektir.

40. "Çalışması da muhakkak ileride," âhirette **"görülecektir."** İyisi kötüsünden ayırt edilecektir.

41. "Sonra ona yaptıklarının karşılığı eksiksiz bir şekilde verilecektir." Bütün amellerin karşılığı en mükemmel şekilde verilecektir. Katıksız iyilik olan amelin karşılığı iyilik (cennet) olacak, katıksız kötülüğün karşılığı da kötülük (cehennem) olacaktır. İyi kötü karışık olan da karışıklık oranına göre karşılık görecektir. Verilen bu karşılıkların adaletli olacağını ve Allah'ın ihsanını ortaya koyacağını bütün mahlukat itiraf edip kabul edecek ve bundan dolayı Yüce Allah'a hamdedecektir. Hatta cehennemlikler dahi cehenneme gireceklerinde kalpleri Rablerine karşı hamd ile, O'nun hikmetinin kemâlini ikrarla dolu olacaktır. Ken-

di kendilerine gazaplanacak, öfkelenecek, kendilerini bu hale kendilerinin getirdiklerini ve o en kötü yere kendi kendilerini soktuklarını kabul edeceklerdir.

Yüce Allah'ın **"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur"** buyruğu, yapılan ibadetlerin sevabının diri ya da ölü bir başkasına hediye edilmesinin caiz olmadığına delil gösterilmiştir.

Bu görüş sahipleri şöyle demiştir: "Allah, **'İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur.'** buyurmaktadır. Buna göre bir kimsenin çalışmasının başka birine ulaşması buna aykırıdır."

Ancak bu ayeti bu görüşe delil göstermek tartışılır. Çünkü âyet-i kerime, insanın bizzat kendisinin yaptığından başkasının kendi lehine olmayacağına delildir. Bu doğrudur ve bunda bir görüş ayrılığı da yoktur. Ancak bu âyet-i kerimede bir kimsenin eğer başkası kendisine hediye yoluyla bir şey bağışlayacak olursa o kimsenin, başkasının çalışması olan o hediyeden fayda görmeyeceğine dair bir delil yoktur.

Bu, tıpkı şunun gibidir: Bir kimse ancak kendi mülkiyeti ve eli altında bulunan mala sahiptir. Ancak bu, başkasının sahip olduğu maldan ona hibe ettiği takdirde onun o mala sahip olamayacağı anlamına gelmez.

﴿ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Şüphesiz nihaî dönüş, Rabbine olacaktır.

42. Sonunda bütün işler O'na varacaktır. Bütün her şey ve bütün mahlukat, öldükten sonra diriliş ve kabirlerden kalkışla O'na dönecektir. Bütün hallerde varılacak yer, Allah'ın huzurudur. İlim, hikmet, rahmet ve tüm mükemmelliklerin nihaî derecesi de hep O'na aittir.

﴿ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Güldüren de, ağlatan da şüphesiz O'dur.

43. Gülüp ağlamanın sebeplerini yaratan O'dur. Bu sebepler de hayır, şer, sevinç, mutluluk, üzüntü ve kederdir. Bütün bunlarda sonsuz hikmet, o her türlü kusurdan münezzeh olana aittir.

﴿ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Öldüren de, hayat veren de O'dur.

44. Var eden ve yok eden yalnız O'dur. Bütün insanları yaratan, onlara emir veren, yasaklar koyan, ölümlerinden sonra onları tekrar diriltecek ve dünya yurdunda işledikleri bu amellerin karşılığını onlara verecek olan O'dur.

﴿ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ ﴾

45-46- Erkek ve dişiden oluşan çifti, (rahme) **atılan bir nutfeden O yaratmıştır.**

45-46. Buradaki çift tabiri cins/tür ismi olup konuşanıyla konuşmayanıyla bütün canlıları kapsamaktadır. Bütün canlıları tek başına yaratan O'dur ve O, bunları bir nutfeden yaratmıştır. Bu, O'nun kudretinin kemâlinin en büyük delillerindendir. En büyük güç ve izzete yalnız başına sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü O, küçüğüyle büyüğüyle bütün canlıları zayıf bir nutfeden, oldukça değersiz bir sudan yaratmıştır. Sonra onu geliştirip kemâle erdirmiş ve varması mukadder olan noktalara vardırmıştır.

Sonra da insanoğlu, bu nutfeden "a'lây-ı illiyyîn"deki en yüksek makamlara yükselmiş ya da "esfel-i safiline," aşağıların en aşağısına düşmüştür. Bundan dolayı Yüce Allah, ilk yaratmayı tekrar yaratmaya (dirilişe) delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Tekrar yaratmak da O'na aittir.

47. Kulları tekrar yaratıp kabirlerden kaldırır ve vakti belli olan o günde onları toplayıp bir araya getirir. İyilik ve kötülüklerinin karşılıklarını onlara verir.

﴿ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- İhtiyaç kadarı veren de, zengin kılan da şüphesiz O'dur.

48. Ticaret, çeşitli kazanç yolları olan meslekler ve diğer işler gibi maîşet yollarını kolaylaştırmak suretiyle kulları başkalarına muhtaç olmaktan kurtardığı gibi, bütün mal çeşitleriyle onları faydalandıran, böylece onlara o malların pek çoğuna sahip olma ve onları biriktirme imkanı veren de O'dur.

Yüce Allah'ın kullarına bütün nimetlerin kendisinden olduğunu haber vermesi de O'nun nimetleri arasındadır. Bu da kulların O'na şükretmelerini, O'na hiçbir kimseyi/şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak sadece O'na ibadet etmelerini gerektirir.

﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾﴾

49- Şi'râ yıldızının Rabbi de O'dur.

49. Şi'râ, bu isimle bilinen bir yıldızdır (Sirius/Akyıldız). Yüce Allah'ın, her şeyin Rabbi olmakla birlikte özellikle onu anması, bu yıldızın cahiliye döneminde tapınılan bir yıldız oluşundan dolayıdır. Böylece O, müşriklerin ibadet ettikleri şeylerin, Rabbi bulunan, idare edilen ve yaratılmış varlıklar olduğunu haber vermektedir. O halde bunlar nasıl olur da Allah ile birlikte ilâh edinilirler?

﴿وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾﴾

50- İlk Âd kavmini O helâk etti.

50. Bunlar Hûd *aleyhisselam*'ın kavmidir. Hûd *aleyhisselam*'ı yalanlamaları üzerine Yüce Allah onları oldukça çetin ve ıslıklı bir kasırgayla helâk etmişti.

﴿وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾﴾

51- Semûd'u da (helak etti) **ve onlardan geriye hiçbirini bırakmadı.**

51. "Semûd," Salih *aleyhisselam*'ın kavmidir. Allah onu Semûd kavmine göndermiş, onlar onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, onlara bir mucize olmak üzere bir dişi deve göndermiş, ama onlar onu kesmişlerdi.

Salih *aleyhisselam*'ı da yalanladıklarından ötürü Allah onları helâk etmişti. Onlardan geriye de hiçbir kimse **"bırakmadı."** Tek bir kişi kalmamak üzere hepsini yok etti.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾﴾

52- Daha önce de Nûh kavmini (helak etmişti). **Çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar.**

52. "Daha önce de Nûh kavmini (helak etmişti). **Çünkü onlar"** bu sözü edilen ümmetlerden **"daha zalim ve daha azgındılar."** Allah da onları helâk edip suda boğmuştu.

﴿وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾﴾

53- Altı üstüne gelmiş şehirleri de O (göğe kaldırıp baş aşağı) **yere atmıştı.**

53. "Altı üstüne gelmiş şehirler"den kasıt, Lût kavmidir. Onları **"O** (göğe kaldırıp baş aşağı) **yere atmıştı."** Yüce Allah, âlemlerden kimseye göndermediği bir azapla onları helâk etti. Yurtlarının altlarını üstlerine geçirdi ve onlara pişirilmiş çamurdan taş yağdırdı.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾﴾

54- Orayı ne (azaplarla) **kaplayıp örtmüştü.**

54. Yani son derece can yakıcı ve vahim azaptan bir parça onları örttü. Bu, anlatılması mümkün olmayacak derecede büyük bir azaptı.

﴿فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾﴾

55- Şimdi (ey insan!) **Rabbinin nimetlerinden hangisinde şüphe edebilirsin?**

55. Allah'ın hangi nimet ve lütfu hakkında şüphe edersin ey insan? Çünkü Allah'ın nimetleri apaçık ortadadır. Hiçbir şekilde şüpheye/tereddüde kabil değildir. Zira kulların sahip olduğu ne kadar nimet varsa, hepsi O'ndandır. Başlarındaki musibetleri ve belâları da O'ndan başkası gidermez.

﴿هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾﴾

56- İşte bu (Peygamber) de önceki uyarıcılardan olan bir uyarıcıdır.

56. "İşte bu da" şu Kureyşli, Haşimî, Allah'ın Rasûlü, Abdullah'ın oğlu Muhammed de **"uyarıcılardan olan bir uyarıcıdır."** Daha önce benzeri görülmedik bir peygamber değildir. Ondan önce pek çok peygamber gelip geçmiş ve onun davet ettiği şeylere onlar da davet etmiştir.

O halde onun risaleti ne diye inkâr edilir? Hangi delille onun çağrısı çürütülmeye çalışılır? Onun ahlâkı, o şerefli peygamberlerin ahlâkının en üstünü değil midir? O, her türlü hayra çağıran ve her türlü kötülükten alıkoyan değil midir? O, önünden de, arkasından da bâtılın kendisine ulaşamadığı, hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık tarafından indirilmiş bulunan Kur'ân-ı Kerîm'i getirmedi mi? Allah kendisinden önceki şerefli peygamberleri yalanlayanları helâk etmedi mi?

O halde rasûllerin efendisi, takvâ sahiplerinin önderi ve "el-Ğurr el-Muhaccelin"in (Kıyamet gününde abdest azaları nurla parıldayacak ümmetin) lideri olan Muhammed'i yalanlayanların azaba uğramalarını engelleyecek olan nedir?

﴿أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾﴾

57- Yaklaşmakta olan (kıyamet) **yaklaştı.**

58- Onu Allah'tan başka engelleyecek yoktur.

57. "Yaklaşmakta olan" Kıyamet **"yaklaştı."** Artık vakti oldukça yaklaştı, alâmetleri de açıkça ortaya çıktı.

58. "Onu Allah'tan başka engelleyecek yoktur." Yani Kıyamet gelip de kendisiyle tehdit olundukları azap yaratılmışların başlarına geldiği vakit onu Allah'tan başka kimse gideremez.

﴿أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾﴾

59- Şimdi siz bu söze (Kur'ân'a) **mı şaşıyorsunuz?**

59. Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletini inkâr edenleri ve onun getirdiği Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlayanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi siz"** sözlerin en hayırlısı, en faziletlisi, en şereflisi olan **"bu söze mi şaşıyorsunuz?"** Onu geleneklere aykırı, bilinen gerçeklerin ve işlerin dışında bir şey olarak mı görüyorsunuz?

Bu, onların cehaletleri, sapıklıkları ve inatlarından dolayıdır. Yoksa bu, öyle bir sözdür ki bir şeyden bahsetti mi doğru söyler, bir söz söyledi mi hakkı batıldan ayırır. O, bir şaka ve oyun değildir. O, pek yüce olan Kur'ân'dır. Eğer bir dağın tepesine indirilmiş olsaydı o dağ, Allah korkusundan dolayı boyun eğer, paramparça olurdu. Bu Kitap salih kimselerin, sağlam görüşlülerin akıllarını artırır. Onları daha da doğrultur. Doğruluk üzerinde onlara sebat verir, yakîn ve imanlarını artırır.

Bu nedenle asıl böyle bir Kitaba hayret eden kimselerin akıllarına, sapıklıklarına ve cehaletlerine şaşılır!

﴿وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾﴾

60- Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz!

60. Bu Kitabın emir ve yasaklarına kulak vermek, onun vaat ve tehditlerini dikkatle dinlemek, güzel ve doğru haberlerini bellemek suretiyle ruhların ondan etkilenmesi, kalplerin ona karşı yumuşaması ve gözlerin de ondan dolayı ağlaması gerekirken sizler onunla alay etmekte ve ondan dolayı gülmektesiniz.

﴿وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾﴾

61- (Üstelik) **gaflet içinde oyalanıyorsunuz.**

61. "Oynayıp eğlenirsiniz." Gaflet içindesiniz. Ona iltifat etmiyor, onun üzerinde düşünmüyorsunuz. Bu, akıllarınızın kıtlığından, dinlerinizin gülünçlüğünden kaynaklanır. Sizler, Allah'a ibadet edip bütün hallerde O'nun rızasını arayan kimseler olsaydınız, akıllı kimselerin kendilerine yakıştıramadıkları böyle bir konumda olmazdınız. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾﴾

62- Haydi artık Allah'a secde edin ve (yalnız O'na) **ibadet edin.**

62. "Haydi artık Allah'a secde edin." Özellikle Allah'a secde etme emrinin verilmesi, secdenin faziletine ve ibadetin sırrı ve özü olduğuna delildir. İbadetin ruhu da huşû' ve Allah'ın önünde zilletle boyun eğmektir. Secde ise kulun zilletle eğildiği en ileri derecedir. Çünkü o esnada onun kalbi de, bedeni de boyun eğer. En değerli azasını (yüzünü) değersiz, ayakların çiğneyip geçtiği yere koyar.

Sonra Yüce Allah **"ve ibadet edin"** buyruğuyla kendisinin sevdiği ve razı olduğu, açık ve gizli her türlü ameli ve sözü kapsayan ibadeti genel olarak emretmektedir.

Necm sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Biz O'nu hakkıyla övemeyiz. Aksine O, kendini nasıl övmüşse öyledir. Kulların O'na yaptığı övgülerden de daha yücedir. Allah'ın salat ve selamı Muhammed'in üzerine olsun.

سورة القمر

KAMER SÛRESİ

-54-

54- KAMER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 55 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.

2- Ama onlar bir âyet/mucize görseler yüz çevirirler ve 'Öteden beri süregelen bir sihirdir.' derler.

1-2. Yüce Allah, Kıyametin gerçekleşme zamanının yaklaşmış olduğunu, geleceği vaktin yakınlaştığını haber vermektedir. Bununla birlikte yalanlayıcılar, hâlâ onu yalanlamaya devam etmekte, Kıyamet'in kopuşuna hazırlık yapmamaktadırlar. Allah ise Kıyamet'in kopuşuna delil olan ve benzerini gören insanların iman etmelerini sağlayacak türden büyük âyetler/mucizeler göstermektedir.

Abdullah oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin doğruluğuna delil olan en büyük delil/mucizelerden biri de şudur: İnkarcılar, kendilerine getirdiklerinin doğruluğuna, kendisinin de doğru söylediğine delil olacak şekilde olağanüstü bir iş göstermesini istediklerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, aya işaret etmiş, o da Allah'ın izniyle birisi Ebu Kubeys dağı üzerinde diğeri de Kuaykı'ân dağı üzerinde olmak üzere iki parçaya ayrılmıştı.

İnsanların herhangi bir tarzda göz boyayamayacağı ve olduğundan farklı gösteremeyeceği şekilde ulvî âlemde gerçekleşen bu pek büyük mucizeyi müşrikler de, başkaları da görmüşler, benzeri görülmedik bir olaya tanık olmuşlardır. Hatta kendisinden önceki herhangi bir peygamber tarafından benzerinin gösterildiğini işitmedikleri bir olaya şahit olmuşlardı.

Bundan dolayı gözleri kamaştı, ama yine de iman kalplerine girmedi. Allah da onlar için hayır murat etmedi. Bu sefer iftiralarına ve azgınlıklarına yönelip şöyle dediler: "Muhammed bizi büyüledi. Bunun doğru olup olmadığının tek alâmeti şudur: Sizler uzak yerlerden yolculuk yapıp gelenlere soracaksınız.

Çünkü o sizi büyülemiş olsa da sizin gibi burada hazır bulunmayan kimseleri büyülemiş olamaz."

Gelen herkese sordular. Gelen yolcular da onlara bu işin gerçekleştiğini haber verince bu sefer de **"Öteden beri süregelen bir sihirdir."** dediler. "Muhammed bizi büyülediği gibi başkalarını da büyülemiştir." dediler. Bu ise ancak insanların en akılsızlarının, hidâyetten en uzak olanlarının ve en şaşkınlarının kabul edebileceği türden bir iftiradır.

Bununla onlar yalnızca bu mucizeyi inkâr etmiş olmuyorlardı. Aksine onlar kendilerine gelen her türlü âyeti/mucizeyi yalanlamaya ve hepsini reddetmeye hazır kimselerdi. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama onlar bir âyet/mucize görseler yüz çevirirler."** Çünkü onların maksatları hakka ve hidâyete tabi olmak değildir. Onların maksadı hevâya uymaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ ﴾

3- Onlar, yalanladılar ve hevâlarına uydular. Halbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır.

3. Yüce Allah'ın **"Onlar, yalanladılar ve hevâlarına uydular"** buyruğu, şu buyruğunu andırmaktadır: **"Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar, ancak hevâlarına uymaktadırlar."** (el-Kasas, 28/50)

Çünkü onların maksadı, hidâyete tabi olmak olsaydı kesinlikle iman ederler, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uyarlardı. Zira Yüce Allah, onun vasıtasıyla bütün ilâhî isteklere ve şer'î maksatlara açıkça delil teşkil eden pek açık belgeler ve son derece kesin deliller göstermiştir.

"Halbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır." Yani şu ana kadar iş, henüz varacağı son noktaya varmamıştır, ama varacaktır. O son gelince de iman edenler, nimet dolu cennetlerde dolaşacak, Allah'ın mağfiret ve rızasına erişecekler. Yalanlayanlar ise Allah'ın gazabında ve azabında ebedî kalacaklardır.

﴿ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ ﴾

4- Andolsun onlara (inkardan) **alıkoyacak özellikte birçok haber gelmiştir.**

5- Bu, son derece üstün bir hikmettir. Ne var ki uyarılar fayda vermiyor.

4. Yüce Allah, onların sağlıklı bir maksatlarının, hidâyete tabi olmak gibi bir isteklerinin olmadığını açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun onlara"** sapıklık ve azgınlıklarından kendilerini **"alıkoyacak özellikte birçok haber,"** geçmiş ve geleceğe dair haberler ve açık mucizeler **"gelmiştir."**

5. Bu, Yüce Allah tarafından gönderilmiş **"en yüksek seviyede ve yeterli bir hikmettir."** Böylelikle onun bütün âlemlere karşı delili ortaya konulmuştur. Peygamberleri gönderdikten sonra hiçbir kimsenin Allah'a karşı hiçbir bahanesi kalmamıştır. **"Ne var ki uyarılar fayda vermiyor."** Çünkü Allah şöyle buyurmuştur: **"Doğrusu üzerlerine Rabbinin (azap) sözü hak olmuş olanlar, kendilerine her türlü âyet/mucize gelse bile acıklı azabı görmedikçe iman etmezler."** (Yûnûs, 10/96-97)

﴿ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ ﴾

6- O halde sen onlara aldırma. O gün çağırıcı, bilinmedik bir şeye çağırır.

6. Yüce Allah, Rasûlüne şöyle buyurmaktadır: Artık yalanlayıcıların hidâyet bulmalarına imkân olmadığı açıkça ortaya çıkmış, geriye, onlardan yüz çevirmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Bu yüzden ona şöyle buyurmaktadır: **"O halde sen onlara aldırma"** ve onları gelip bulacak pek büyük bir günü ve müthiş dehşetli azabı bekle.

"O gün çağırıcı," İsrafil *aleyhisselam* **"bilinmedik bir şeye çağırır."** Yani bütün insanların bilmedikleri son derece korkunç ve dehşetli bir şeye çağırır. İnsanlık ondan daha dehşetli, daha korkunç ve daha ızdırap verici bir şey görmemiştir.

İsrafil, Sûr'a bir defa üfürdükten sonra bütün ölüler, Kıyamet'te (hesap için toplanılacak yer olan) Mevkıf'te toplanmak üzere kabirlerinden çıkacaklardır.

﴿ خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ ﴾

7- Zilletleri gözlerinden okunur bir halde kabirlerinden çıkarlar; tıpkı (yeryüzüne) **yayılmış çekirgeler gibi.**

8- Davetçiye doğru hızla koşarlar. Kâfirler, 'Bu, pek çetin bir gün!' derler.

7. "Zilletleri gözlerinden okunur bir halde," yani kalplerine ulaşan dehşet ve korkudan dolayı gözleri zilletle öne eğilmiş olarak **"kabirlerinden çıkarlar; tıpkı** (yeryüzüne) **yayılmış çekirgeler gibi."** Onlar çokluklarından ve dalgalar halinde iç içe girecekleri için oldukça fazla ve yeryüzünde dağılmış olan çekirgeleri andıracaklardır.

8. "Davetçiye doğru hızla koşarlar." Davetçinin çağrısına cevap verip çabucak geleceklerdir. Bu, davetçinin onları çağıracağına, Kıyamet Mevkıf'inde hazır olmalarını kendilerine emredeceğine, onların da bu çağrıyı kabul edip bu konuda çabuk hareket edeceklerine delildir.

Azapları hazırlanmış olan **"Kâfirler, 'Bu, pek çetin bir gün.' derler."** Nitekim bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: **"Kafirler için hiç de kolay değildir."** (el-Müddessir, 74/10) Ayetin mefhumundan, o günün müminler için kolay olacağı anlaşılmaktadır.

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Bunlardan önce Nûh'un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuz (Nuh'u) **yalanladılar ve 'Delidir' dediler. Böylece o,** (davetten) **alıkonuldu.**

9. Şanı yüce Allah, son Peygamberine, yalanlayıcıların durumunu, âyet ve mucizelerin onlara fayda sağlamadığını, onları hiçbir şekilde etkilemediğini bildirdikten sonra onları uyarıp önceki peygamberleri yalanlayan geçmiş ümmetlerin çarptırıldıkları cezaları hatırlatarak onları korkutmakta, Allah'ın onları nasıl helâk ettiğini, cezasını onlara nasıl ulaştırdığını bildirmektedir.

Bunlar içinde Yüce Allah'ın puta tapan bir kavme gönderdiği ilk rasûl olan Nûh kavmini zikretmektedir. O, kavmini Allah'ı tevhid etmeye, O'na hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a ibadete davet ettiği halde onlar şirk koşmaktan vazgeçmediler ve şöyle dediler:

"Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suvâ, Yeğûs, Yeûk ve Nesr'i terk etmeyin." (Nûh, 71/23)

Nûh *aleyhisselam* onları gece-gündüz, gizli-açık davet etmeye devam etti. Ancak bu, onların inatlarını, azgınlıklarını ve peygamberlerine dil uzatmalarını artırmaktan başka hiçbir fayda sağlamadı.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar kulumuz** (Nuh'u) **yalanladılar ve 'Delidir' dediler."** Çünkü onların kanaatlerine göre atalarının izlemiş oldukları şirk ve sapıklık, aklın gösterdiği yoldur. Buna karşılık Nûh *aleyhisselam*'ın getirdiği yol cehalet ve sapıklıktır. O, ancak delilerin söyleyecekleri bir sözü söylemektedir.

Ancak onların bu sözleri bir yalandır. Dinen ve aklen kabul edilmiş değişmez gerçekleri alt-üst etmişlerdir. Aksine Nuh'un getirdikleri, değişmez hakkın kendisidir. Dosdoğru yol üzere bulunan aydınlık akılları hidâyete, nura ve doğruluğa iletir. Onların üzerinde bulundukları yol ise cahillik ve apaçık sapıklığın ta kendisidir.

"Böylece o, (davetten) **alıkonuldu."** O, kavmini Yüce Allah'a davet edince onlar onu engellediler ve ona sertçe çıkıştılar. Kahrolasıcalar, ona iman etmemekle ve onu yalanlamakla yetinmediler. Ellerinden geldiği kadar ona eziyet de ettiler. Bütün peygamber düşmanları da işte böyledir. Onların, peygamberlerine karşı takındıkları tutum hep böyledir.

﴿ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Nihâyet o, Rabbine, 'Ben yenik düştüm. Artık (onlara karşı bana) **yardım et.' diye dua etti.**

10. Kavminin tutumu karşısında Nuh *aleyhisselam*, Rabbine şöyle dua etti: **"Ben yenik düştüm."** Onlara karşı zafer kazanacak gücüm yok. Çünkü kavminden ancak pek az kişi iman etmişti. Bunların da kavimlerine karşı direnecek güçleri yoktu. Bu nedenle Allah'a, **"Artık"** onlardan benim intikamımı alarak bana **"yardım et."** dedi. Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan tek bir kimse bırakma!"** (Nûh, 71/26)

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ ﴾

11- Biz de bardaktan boşanırcasına aralıksız (yağan) **bir su ile göğün kapılarını açtık.**

12- Yerin (dört bir tarafından da) **pınarlar fışkırttık. Böylece** (her iki) **su, takdir edilmiş bir işi gerçekleştirmek üzere birleşti.**

11. Yüce Allah da onun duasını kabul etti ve kavminden onun intikamını aldı: **"Biz de bardaktan boşanırcasına,"** ardı arkası kesilmeyen ve pek bol **"bir suyla göğün kapılarını açtık."**

12. **"Yerin pınarlarını da gürül gürül akıttık."** Yağmur semadan olağanüstü şekilde yağıp dururken, normalde su kaynağı olmak şöyle dursun, ateş yakılan yer olduğundan dolayı içinde su bulunması dahi söz konusu bulunmayan tandırlar da dahil olmak üzere yeryüzünün her tarafından sular fışkırıp aktı.

Gökten ve yerden çıkan **"su,"** Allah tarafından bu hususta **"takdir edilmiş bir işi gerçekleştirmek üzere birleşti."** Allah bunu ezelde yazıp takdir etmiş, azgın ve zalimler için bunu bir ceza olarak tespit etmişti.

﴿ وَحَمَلْنَٰهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَٰحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Onu ağaç levhalardan ve çivilerden oluşan (bir gemi) **üzerinde taşıdık.**

13. Kulumuz Nûh'u levhaları ve çivileri bulunan gemi üzerinde taşıyarak kurtardık. Bu geminin tahtaları birbirine çivilerle sağlam bir şekilde bağlanmış ve sapasağlam bir bütün haline getirilmişti.

﴿ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- O (gemi) **gözlerimizin önünde/gözetimimiz altında akıp gidiyordu. Küfür/nankörlük ile karşılanana bir mükâfat olmak üzere.**

14. **"O** (gemi) **gözlerimizin önünde/gözetimimiz altında akıp gidiyordu."** Gemi, içindeki Nûh, onunla birlikte iman edenler ve gemiye yüklediği türlü mahlukat ile birlikte Allah'ın suda boğulmaktan koruması, himayesi ve gözetimi altında akıp gidiyordu. Zaten O, en güzel koruyucu, en güzel vekildir.

"Küfür/nankörlük ile karşılanana bir mükâfat olmak üzere." Bizim Nûh'u herkesi boğan suda boğulmaktan kurtarışımız, ona bir mükâfattı. Çünkü kavmi onu yalanlamış, onu inkâr etmiş; o ise sabırla onları davet etmeyi sürdürmüş, Allah'ın emri üzere direnmişti.

Kimse bundan onu geri çevirememiş, kimse bu işinden onu alıkoyamamıştı. Nitekim Yüce Allah bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: **"Denildi ki: Ey Nûh, katımızdan selâmetle in! Sana ve seninle beraber bulunan ümmetlere de hayır ve bereketler olsun."** (Hûd, 11/48)

Burada maksadın şöyle olma ihtimali de vardır: Biz, Nûh kavmini helâk edip onları böyle bir azaba ve rüsvaylığa mahkum ettik. Bu da onların küfür ve inatlarının bir cezasıydı. Ancak bu, (bu âyetin son kelimesi olan) "كُفِرَ" kelimesinin "كَفَرَ" şeklinde okunduğu kıraate uygun bir manadır.

﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Andolsun ki Biz onu bir ayet/alamet olarak bıraktık. Yok mu düşünüp öğüt alan?

15. Andolsun Biz Nuh'un kavmiyle başından geçenlere dair kıssayı, öğüt alan kimselerin öğüt almaları için bir delil olarak bıraktık. Şöyle ki peygamberlere isyan edip onlara karşı inatla direnenleri Allah, kapsamlı ve çok çetin bir ceza ile helâk eder.

Buradaki zamirin gemiye ve gemi türüne ait olma ihtimali de vardır. Zira onun yapımı, Allah'ın rasûlü Nuh *aleyhisselam*'a öğretmesi sonucu gerçekleşmiştir. Daha sonra Yüce Allah, bu gemi yapma sanatını ve gemi türünü insanlar arasında baki kılmıştır ki, bunun hikmeti de O'nun kullarına olan rahmetini, inâyetini, kudretinin kemâlini ve sanatının harikuladeliğini onlara göstermesidir.

"Yok mu düşünüp ibret alan?" Âyetleri ibret alıp düşünen, öğüt alan, zihnini ve fikrini kendisine gelen bu ibretlere açan bir kimse yok mu? Çünkü bunlar son derece açık ve kolaydırlar.

﴿ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?

16. Ey muhatap! Allah'ın can yakıcı azabını ve hiçbir kimseye ileri sürecek bir mazeret bırakmayan uyarılarını nasıl buluyorsun?

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Andolsun ki Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Yok mu düşünüp öğüt alan?

17. Yani bizler bu Kur'ân-ı Kerîm'in lafızlarını ezberlenmek ve okunmak üzere, manalarını da kavranmak ve öğrenmek üzere kolaylaştırdık. Çünkü bu Kur'ân, lafız itibarıyla en güzel bir sözdür, manaları en doğru, açıklamaları da en net olan bir kitaptır. Bu kitaba yönelen herkese Yüce Allah, maksadını son derece kolaylaştırır.

"Düşünüp öğüt almak;" ilim sahiplerinin kendisiyle öğüt alacakları her şeyi kapsar: Helâl, haram, emir ve yasak hükümleri, amellerin karşılıklarına dair hükümler, öğütler, ibretler, akide, doğru haberler gibi... Bundan dolayı gerek ezber gerek tefsir yönünden Kur'ân ilmi, ilimlerin en kolayı, kayıtsız ve şartsız olarak en üstünüdür. Kulun öğrenmek istemesi halinde kendisine yardımcı olunacak faydalı bilgi de işte budur.

Seleften bazı kimseler bu âyet-i kerime hakkında şöyle demişlerdir: "İlim talep eden yok mu? Ona bu hususta yardım olunacaktır."

Bundan dolayı Yüce Allah **"Yok mu düşünüp öğüt alan?"** buyruğuyla kullarını bu Kitab'a yönelmeye ve ibret alıp düşünmeye davet etmektedir.

﴿ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ ﴾

18- Âd kavmi de yalanladı. Ama nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?

19- Biz, onların üzerine (kendileri için) **uğursuzluğu sürekli olan bir günde** (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli olan bir kasırga gönderdik.**

18-19. Âd, Yemen'de bilinen bir kabilenin adıdır. Yüce Allah onlara Hûd *aleyhisselam*'ı Allah'ı tevhid etmeye ve yalnız O'na ibadet etmeye davet etmek üzere peygamber olarak göndermişti. Kavmi onu yalanladı. Bunun üzerine Yüce Allah üzerlerine **"uğursuzluğu sürekli olan,"** yani azabı çok çetin olan ve onları bedbaht edecek özellikte **"bir günde** (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli olan bir kasırga"** gönderdi. Bu kasırga kesintisiz olarak yedi gece sekiz gün devam etti.

﴿ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ ﴾

20- O (kasırga) **insanları kaldırıp tıpkı kökünden sökülüp devrilmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.**

21- Nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?

20. "O (kasırga)," oldukça şiddetli estiğinden dolayı **"insanları kaldırıp tıpkı kökünden sökülüp devrilmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu."** Havaya kaldırıyor, sonra da onları yere fırlatıp helâk ediyordu. Helâk edilmelerinden sonra onların cesetleri, adeta rüzgarın kökünden koparıp yere serdiği hurma kütüğünü andırıyordu.

Emrine karşı gelmeleri halinde insanlar, Allah nezdinde ne kadar da değersiz oluyorlar!

21. "Nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?" Allah'a andolsun ki azap, oldukça can yakıcıydı. Yapılan uyarılar ise kimsenin O'na karşı bir mazeret getirmesine imkân bırakmamıştı.

﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Andolsun ki Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Yok mu düşünüp öğüt alan?

22. Yüce Allah, kullarına bir rahmet ve onlara inâyet olmak üzere bu sözünü tekrarlamakta ve böylelikle onları dünya ve âhiretlerini ıslâh edecek şeylere çağırmaktadır.

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ ﴾

23- Semûd kavmi de uyarıları yalanladı.

24- Dediler ki: 'İçimizden tek bir insana mı uyacağız?! O takdirde biz, şüphesiz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz!'

25- 'Vahiy aramızdan ona mı gönderilmiş?! Hayır; aksine o, çok yalancı ve şımarık biridir.'

26- Yarın kimin şımarık ve çok yalancı olduğunu bilecekler.

23. "Semûd kavmi" Hicr topraklarında bilinen ünlü bir kabiledir. Peygamberleri Salih *aleyhisselam*, onları Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmeye davet edip de başlarına gelecek azabı haber vererek uyardığında, onlar ona karşı çıktılar.

24. Onu yalanladılar, ona karşı büyüklenip şaşkın bir şekilde **"Bizden olan (sıradan) bir insana mı uyacağız?"** Yani biz nasıl olur da bizim gibi, insanların nazarında bizden üstün olmayan, meleklerden de olmayan bir insana uyarız? Üstelik o, tek bir şahıstır.

"O takdirde" eğer bu durumda olmasına rağmen ona uyacak olursak **"biz şüphesiz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz!"** Sapık ve bedbaht kimseler oluruz.

Onların söyledikleri bu sözler, sapıklıklarından ve bedbahtlıklarından kaynaklanan sözlerdir. Onlar ağaca, taşa ve resimlere tapan kimseler olmayı gururlarına yedirdiler; ama insanlardan gönderilmiş bir peygambere uymayı gururlarına yediremediler.

25. "Vahiy aramızdan ona mı gönderilmiş?" Nasıl olur da Allah aramızdan vahyi özellikle ona verir ve onun üzerine bu öğütleri indirir. Aramızdan özellikle onun seçilmesini gerektiren meziyeti nedir? Bu, tüm inkarcıların Yüce Allah'a karşı yaptıkları bir itirazlardır. Onlar bu itirazı hep yapagelmişlerdir. Sürekli olarak bunu ileri sürerek peygamberlerin çağrısını reddetmişlerdir.

Yüce Allah ise onların bu şüphelerini peygamberlerin ümmetlerine söyledikleri belirttiği şu buyruğuyla cevaplandırmaktadır: **"Peygamberleri onlara şöyle demişti: Biz ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah kulları arasından dilediği kimselere lütfeder."** (İbrahim, 14/15)

Yüce Allah, peygamberlere öyle birtakım nitelik, ahlâk ve mükemmel özellikler bahşetmiştir ki, bununla Rablerinin risâletini alabilecek ve özellikle kendilerine vahyedilmesine sebep teşkil edecek bir konuma gelmişlerdir. Onların insanlardan olmaları, Yüce Allah'ın rahmet ve hikmetinin bir tecellisidir. Şâyet onlar meleklerden olsalardı, insanların onlardan vahyi öğrenmelerine imkân bulunmazdı. Ayrıca eğer onlar melek olsalardı bu sefer onları yalanlayan kimselerin dünya hayatında derhal cezalandırılmaları gerekirdi.

Semûd kavminin, peygamberleri Salih *aleyhisselam* hakkında söyledikleri bu sözlerden maksat, onu yalanlamaktır. Bundan dolayı onlar onun aleyhinde şu zalimce hükmü verdiler: **"Hayır; aksine o, çok yalancı ve şımarık biridir."** Yalanı da, kötülüğü de çok olandır, dediler.

Allah kahretsin onları! Ne kadar da akılsız, ne kadar da zalimdiler! Doğru sözlü, iyiliklerini samimi olarak isteyen kimselere ne kadar da çirkin sözlerle hitap ederek karşılık verdiler!

﴿ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Biz onlara bir imtihan olmak üzere dişi deveyi göndereceğiz. Artık onları gözetle ve sabret!

27. Hiç şüphesiz onların azgınlıkları artınca Yüce Allah, onları cezalandırdı. Allah onlara üzerlerindeki en büyük nimetlerden biri olan dişi deveyi, Allah'ın bir âyeti/mucizesi olarak gönderdi. Ondan hepsine yetecek kadar süt sağıyorlardı. **"Biz onlara bir imtihan olmak üzere"** onları denemek/sınamak için **"dişi deveyi göndereceğiz. Artık onları gözetle ve sabret!"** Onları davete sabırla devam et! Onların başına gelecekleri de gözetle! Yahut onlar iman mı edecekler, inkâra mı sapacaklar, bekle!

﴿ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Onlara suyun, aralarında pay edilmiş olduğunu haber ver. Herkes kendi su içme sırasında hazır olacaktır.

28. "Onlara suyun, aralarında pay edilmiş olduğunu haber ver." Onların güzel ve tatlı olan sularının, kendileriyle dişi deve arasında pay edilmiş olduğunu bildir. Onun su içeceği belli bir günü olduğu gibi, kendilerinin de su içecekleri belli günleri vardır. **"Herkes kendi su içme sırasında hazır olacaktır."** Su içme sırası gelen o günde hazır bulunacaktır. Çünkü o gün sudan payı olmayana su içmek yasaktır.

﴿ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا
كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ ﴾

29- Derken onlar arkadaşlarını çağırdılar. O da (kılıcını) **aldı ve dişi deveyi kesip öldürdü.**

30- Nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?

31- Biz üzerlerine tek bir çığlık gönderdik de onlar ağıl sahibinin (ağıla koyduğu) **saman gibi** (çer-çöp) **oldular.**

32- Andolsun ki Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Yok mu düşünüp öğüt alan?

29. "Derken üzerine onlar" kabilenin en bedbaht kişisi olan ve bu işe girişen **"arkadaşlarını çağırdılar. O da** (kılıcını) **aldı,"** kendisine verilen kesme emrine uyup **"dişi deveyi kesip öldürdü."**

30-32. "Nasılmış Benim azabım ve uyarılarım?" Bu, çok şiddetli bir azap idi. Allah, üzerlerine hem çığlık, hem de sarsıntı göndermişti. Onlardan bir fert kalmamak üzere hepsini helâk etmişti. Allah, Salih *aleyhisselam*'ı ve onunla birlikte iman edenleri kurtarmıştı. **"Andolsun ki Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Yok mu düşünüp öğüt alan?"**

﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍۭ بِٱلنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَٰهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا۟ بِٱلنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِۦ فَطَمَسْنَآ أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا۟ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا۟ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

33- Lût kavmi de uyarıları yalanladı.

34- Biz, üzerlerine çakıl taşı yağdıran bir rüzgâr gönderdik (de onları helak ettik). **Ancak Lût'un ailesi hariç; onları seher vaktinde kurtardık.**

35- Bu, katımızdan bir nimet idi. Biz şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız.

36- Andolsun ki o (Lut), **onları azabımıza karşı uyarmıştı, ama onlar uyarıları şüphe ile karşılamışlardı.**

37- Ondan misâfirlerini (kötülük yapmak için kendilerine vermesini) **istemişlerdi de Biz, gözlerini silme kör etmiştik. 'Şimdi tadın azabımı ve uyarılarımı** (şüpheyle karşılamanın akıbetini)**!'**

38- Andolsun bir sabah vakti erkenden kalıcı bir azap onları yakaladı.

39- Tadın bakalım azabımı ve uyarılarımı (şüpheyle karşılamanın akıbetini)**!**

40- Andolsun ki Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Yok mu düşünüp öğüt alan?

33-40. "Lût kavmi de," Lût *aleyhisselam* kendilerini, kimseyi ortak koşmaksızın sadece Allah'a ibadete davet edip şirkten ve âlemler arasında kendilerinden önce hiç kimsenin işlemediği o hâyâsızlıktan vazgeçmelerini emrettiğinde kavmi **"uyarıları yalanladı."** Onu yalanlayarak şirklerini ve çirkin işlerini sürdürmeye devam ettiler. Nihâyet misafir suretinde gelen meleklerin haberini alan kavmi, onlara hâyâsızlık yapmak üzere çabucak yanına geliverdiler *-Allah'ın lâneti üzerlerine olsun-* ve misafirlerini elinden almak istediler. Yüce Allah da Cibril *aleyhisselam*'a emretti ve o da kanadıyla gözlerini kör etti.

Peygamberleri, onlara Allah'ın çetin yakalayışını ve cezasını hatırlatmakla birlikte **"onlar uyarıları şüphe ile karşılamışlardı."**

"Andolsun bir sabah vakti erkenden kalıcı bir azap onları yakaladı." Allah yurtlarının altını üstüne getirdi. Arkalarından da pişirilmiş taşlar gelip onları buluyordu ki bu taşlar Rabbinin nezdinde haddi aşan o günahkârlar için işaretlenmişti.

Yüce Allah, Lût *aleyhisselam* ile onun aile halkını Rablerine şükürlerinin ve sadece O'na hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın ibadet etmelerinin bir mükâfatı olarak o büyük sıkıntıdan kurtarmıştı.

﴿ وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Andolsun Firavun hanedanına da uyarılar gelmişti.

42- Ama ayetlerimizin/mucizelerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları yenilmez galip ve her şeye kadir olanın şanına yaraşır şekilde (azapla) **yakalayıverdik.**

41-42. "Andolsun Firavun hanedanına," ona ve kavmine **"uyarılar gelmişti."** Allah, onlara Kelîmullah Mûsâ'yı peygamber olarak göndermiş, apaçık âyetlerle, göz kamaştırıcı mucizelerle onu desteklemiş, onlara başkalarının tanık olmadığı pek çok ibretli durum göstermişti. Fakat onlar Allah'ın bütün bu âyetlerini/mucizelerini yalanladılar. O da onları **"yenilmez galip ve her şeye kadir olanın şanına yaraşır şekilde"** yakalayıp Firavun'u askerleriyle birlikte suda boğmuştu.

﴿ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُو۟لَٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Şimdi sizin kâfirleriniz bunlardan daha mı hayırlı, yoksa kitaplarda sizin için bir kurtuluş senedi mi var?

43. Buraya kadar anlatılan kıssaların hatırlatılmasından maksat, insanları ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanları yaptıklarından sakındırmak-

tır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi sizin kâfirleriniz bunlardan daha mı hayırlı?"** Peygamberlerin en faziletlisini yalanlayan bu kimseler, Allah'ın helâklarını söz konusu ettiği ve başlarına neler geldiğini anlattığı önceki yalanlayıcılardan daha mı iyi?

Eğer bunlar, onlardan daha iyi iseler azaptan kurtulmaları mümkün olabilir. Onlara isabet eden musibetler bunlara gelmeyebilir. Fakat durum hiç de öyle değil! Eğer bunlar, öncekilerden daha kötü değilseler de onlardan daha hayırlı hiç değildirler.

"Yoksa kitaplarda sizin için bir kurtuluş senedi mi var?" Yani Allah, size peygamberlere indirmiş olduğu kitaplarda bir ahid/söz vermiş de siz buna binaen Allah'ın verdiği haber ve sözlerle kurtulacağınıza mı inanmaktasınız? Halbuki böyle bir şey yoktur. Hatta adalet ve hikmeti ihtiva eden ilahî kitaplarda onların azaptan kurtulacaklarının yazılmasına aklen ve dinen imkân yoktur. Çünkü peygamberlerin en faziletlisini, Allah nezdinde en değerlilerini yalanlayarak inatla ona karşı duran bu gibi kimselerin kurtuluşa ermesi, hikmetli bir iş olamaz.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ ﴾

44- Yoksa onlar, 'Biz birbirini destekleyen, yenilmez bir topluluğuz.' mu diyorlar?

45- Yakında o topluluk, yenilecek ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.

44. O halde geriye (azaptan kurtulmaları için) onların kendilerini koruyacakları bir güce sahip olmalarından başka bir seçenek kalmıyor. Bundan dolayı Yüce Allah (onların kendi aralarında söyledikleri sözlerini haber vererek) şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa onlar 'Biz birbirini destekleyen, yenilmez bir topluluğuz.' mu diyorlar?"**

45. Ancak Yüce Allah, onların güçsüzlüklerini ve yenilgiye uğratılacaklarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönüp kaçacaklardır."**

Nitekim Yüce Allah'ın haber verdiği gibi de olmuştur. Allah, onların en büyük topluluklarını Bedir günü bozguna uğrattı. Onların ileri gelenleri ve liderleri öldürüldü. Zelil düştüler. Allah dinine, Peygamberine ve gerçek taraftarları olan mü'minlere yardım etti ve onları zafere kavuşturdu.

Bunun yanı sıra onların öncekilerinin de, sonrakilerinin de, dünya hayatında musibete uğrayanlarının da, lezzetlerinden faydalananların da toplanıp bir araya getirilecekleri süresi belirlenmiş bir vakitleri de vardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Dahası onların asıl (azap) vakti, Kıyamettir ve Kıyamet, daha dehşetli ve daha acıdır.

46. "Dahası onların asıl (azap) vakti," kendilerine amellerinin karşılıkları verilerek adil bir şekilde kendilerinden hakkın alınacağı vakit, **"Kıyamettir ve Kıyamet daha dehşetli ve daha acıdır."** Pek büyük, pek zorlu ve sıkıntılıdır. Tasavvur olunabilen yahut düşünülebilen bütün musibetlerden daha büyüktür.

﴿ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Şüphesiz günahkârlar, sapıklık ve çılgın ateş içindedirler.

47. "Şüphesiz" şirk ve onun dışındaki türlü masiyetlerden oluşan pek büyük günahları çokça işleyen **"günahkârlar, sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler."** Onlar dünyada hem bilgi hem de kendilerini azaptan kurtaracak ameli işleme konusunda sapıtmış kimselerdir. Kıyamet gününde de can yakıcı bir azapta ve üzerlerinde tutuşturulacak olup cesetlerinden başlayıp ta kalplerine ulaşıncaya kadar durmadan yanacak olan bir ateş içinde olacaklardır.

﴿ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- O gün yüzüstü ateşte sürüklenirler: 'Cehennemin (can yakıcı) **dokunuşunu tadın!'** (denir).

48. "O gün yüzüstü ateşte sürüklenirler." Oysa yüz, vücut azalarının en şereflisidir. Yüzün acı ve ızdırabı, başka organlarınkinden daha fazladır. Bu şekilde azap edilerek aşağılanıp rezil edilecekler ve onlara, **"Cehennemin** (can yakıcı) **dokunuşunu tadın!"** denilecektir. Yani cehennem ateşinin acısını, öfkesini ve alevinin ızdırabını tadın, denir.

﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Şüphesiz Biz her şeyi bir kader/ölçü ile yarattık.

49. Bu buyruk, bütün mahlukatı, ulvî ve süflî âlemin hepsini kapsammaktadır. Bunları yaratan sadece Yüce Allah'tır. O'nun dışında hiçbir yaratıcı yoktur. Hiç kimse yaratmada O'nunla ortak değildir. O, bütün bunları önceden bildiği, Kalemi ile vakitlerini, miktarlarını ve bütün niteliklerini tespit etmiş olduğu bir takdir dahilinde yaratmıştır.

Bu ise Yüce Allah'a göre çok kolaydır. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir.

50. O, bir şeyi diledi mi ona "Ol" der. O da hemen O'nun dilediği gibi oluverir. Bu, tıpkı bir anlık bakış/bir göz kırpması gibi hızlıdır. Herhangi bir karşı koyma veya zorluk söz konusu olmaz.

﴿ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Andolsun Biz sizin benzerlerinizi helâk ettik. Yok mu düşünüp öğüt alan?

51. "Andolsun Biz" sizin yaptığınız amellerin benzerini işleyen, yalanladığınız gibi yalanlayan önceki ümmetlerden **"benzerlerinizi helâk ettik. Yok mu düşünüp öğüt alan?"** Ki bu sayede şu gerçeği anlasın: Yüce Allah'ın öncekilerle sonrakiler hakkındaki sünneti/kanunu birdir. O'nun hikmeti, kötüleri helâk etmeyi gerektirir ki bunlar da onlar gibidir. İki kesim arasında hiçbir fark yoktur.

﴿ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- Yaptıkları her şey defterlerdedir.

53- Küçük, büyük her şey satır satır yazılıdır.

52. "Yaptıkları her şey defterlerdedir." Hayır olsun, şer olsun ne yaparlarsa ilahî takdirin kayıtlı olduğu kitaplarda onlar hakkında yazılmıştır.

53. "Küçük büyük her şey satır satır yazılıdır." İşte kaza ve kaderin hakikati budur. Her şeyi Yüce Allah bilir ve nezdindeki Levh-i Mahfuz'da bunları satır satır kaydetmiştir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz.

İnsanın başına gelmiş olan bir şeyin herhangi bir şekilde ona gelmemesi söz konusu değildir. Onun başına gelmeyecek herhangi bir şeyin de herhangi bir surette onun başına gelecek olması düşünülemez.

﴿ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- Şüphesiz takvâ sahipleri, cennetlerde ve ırmak kenarlarındadırlar.

55- Kudret sahibi Melik'in katında, hak meclisindedirler.

54. "Şüphesiz takvâ sahipleri," şirkten sakınan büyük ve küçük günahlardan korunan, Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınanlar **"cennetlerde ve ırmak kenarlarındadırlar."** Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir kimsenin hatırından geçirmediği çok güzel ağaçlar, ırmaklar, yüksek köşkler, çok güzel konaklar, lezzetli yiyecek ve içecekler, pek güzel huriler, oldukça güzel bağlar, bahçeler bulunan nimet cennetlerindedirler. Mutlak egemen ve her şeyin gerçek Malikinin rızasına ve O'na yakın olma başarısına nail olacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

55. "Kudret sahibi Melik'in katında, hak meclisindedirler." Artık bundan sonra Rablerinin lütuf ve ihsanından onlara neler vereceğini, onlara neleri bağışlayacağını sorma gitsin!

Allah bizleri bu mükâfatlara nail olacaklardan kılsın. Bizim kötülüklerimiz sebebiyle O'nun nezdindeki iyiliklerden bizi mahrum kılmasın.

Kamer sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun.

سورة الرحمن

RAHMAN SÛRESİ

-55-

55- RAHMAN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 78 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿الرَّحْمَٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Rahmân,

2- Kur'ân'ı öğretti;

3- İnsanı yarattı;

4- Ona beyânı öğretti.

1. Bu sûre-i celileyi Yüce Allah, rahmetinin genişliğine, ihsanının kapsamlılığına, lütuf ve iyiliklerinin çokluğuna delâlet eden **"Rahmân"** ismiyle başlatmaktadır. Daha sonra kullarına ihsan etmiş olduğu rahmetine ve rahmetinin etkilerine delil olan dinî, dünyevî ve uhrevî nimetlerini zikretmektedir. Bunun ardından cinlerin ve insanların kendisine şükretmeleri için nimetlerinin her bir türüne dikkatlerini çekmekte ve **"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"** diye sormaktadır.

2. Allah, kullarına lafız ve manalarıyla **"Kur'ân'ı öğretti"**ğini ve bunları öğrenmeyi kolaylaştırdığını bildirmektedir. Bu, Allah'ın kullarına merhametinden ihsan etmiş olduğu en büyük lütuf ve rahmettir. Çünkü onlara en güzel lafızlarla, en açık anlamlarla, her türlü hayrı içeren, her türlü kötülükten sakındıran Arapça bir Kur'ân indirmiştir.

3-4. **"İnsanı"** en güzel surette, azaları mükemmel, organları tastamam, yapısı pek sağlam olarak **"yarattı."** Yoktan var eden Yüce Allah, onun yaratılışını çok itinalı ve sağlam yaratmıştır.

4. Yine **"ona beyânı"** öğretmek suretiyle onu diğer canlılardan pek üstün ve ayrıcalıklı kılmıştır. Beyan, içindekileri açıklayabilme gücüdür. Bu, hem konuşmayı hem de yazı yazmayı öğrettiğini ifade etmektedir.

Yüce Allah'ın Âdemoğullarını kendisi vasıtasıyla diğer varlıklardan üstün ve ayrıcalıklı kıldığı beyân, ona ihsan etmiş olduğu nimetlerinin en değerlilerinden ve en büyüklerindendir.

﴿ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ ﴾

5- Güneş ve ay, bir hesap ile hareket eder.

5. Yani Yüce Allah, güneşi ve ayı yaratmış, kullarına olan rahmetinin ve onlara gösterdiği inayetin bir tecellisi olarak onları belli bir kanuna, hesaba ve ölçüye bağlı kılmıştır. Her ikisi de kulların hizmetine boyun eğmiş bir halde akıp giderler. Böylelikle onların bu ikisine bağlı olan maslahatları gerçekleşir, yılların sayısını ve hesabını bilirler.

﴿ وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Yıldızlar ve ağaçlar da secde ederler.

6. Gökteki "**yıldızlar** ve" yerdeki "**ağaçlar da**" Rabbini bilir ve anarlar. O'na "**secde ederler.**" İtaat edip boyun eğerler. O'nun kendilerini amade kıldığı ve kulların maslahat ve menfaatlerine yönelik vazifelerine itaatle boyun eğerler.

﴿ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلْمِيزَانَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Göğü O yükseltti ve mîzânı/adaleti de O koydu.

7. "**Göğü,**" yeryüzündeki varlıkların tavanı olmak üzere "**O yükseltti ve mîzânı,**" söz ve fiillerde insanlar arasında adaleti "**O koydu.**"

"**Mîzân**"dan kasıt, sadece bildiğimiz terazi değildir. Belirttiğimiz gibi bunun kapsamına hem bilinen terazi, hem eşyanın, miktarların, alanların ve bilinmeyen hususlarının tespit edildiği her türlü ölçü girer, hem de kullar arasındaki anlaşmazlıkların hükme bağlandığı ve aralarında kendisiyle adaletin sağlandığı hakikat ölçüleri girer. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَّا تَطْغَوْا فِى ٱلْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَأَقِيمُوا ٱلْوَزْنَ بِٱلْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا ٱلْمِيزَانَ ﴿٩﴾ ﴾

8-9- Bu, terazide haksızlık yapmayın; tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve terazide eksiltme yapmayın diyedir.

8-9. "**Bu, terazide haksızlık yapmayın.**" Allah, mîzânı/adaleti onda haddi aşmayasınız diye indirdi. Çünkü mesele, sizin akıl ve görüşlerinize havale edil-

miş olsaydı ancak Yüce Allah'ın bilebileceği pek çok dengesizlikler ortaya çıkardı. Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların hepsinin düzeni bozulurdu.

"**Tartıyı adaletle, dosdoğru yapın.**" Gücünüz ve imkânınız çerçevesinde tartılarınız adaletli olsun.

"**Ve terazide eksiltme yapmayın.**" Hakları eksik vermeyin. Mizanın/adaletin aksi olan haksızlığa, zulüm ve haddi aşmaya yönelmeyin.

﴿ وَٱلْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Yeri de (orada yaşayan) **varlıklar için** (yaratıp düzene) **koydu.**

10. Allah, yeryüzünü mahlukatın faydasına olmak üzere sahip olduğu yoğunluk, yerleşmeye elverişlilik, farklı nitelik ve durumlar gibi özelliklere sahip kıldı. Ta ki orada yerleşsinler, onlar için orası üzerinde bina yapacakları, ekip dikme imkânı bulacakları bir döşek olsun. Orayı kazabilsinler, yollarını izleyebilsinler, madenleriyle ve orada bulunan ihtiyaç duydukları, hatta kendileri için zorunlu olan her şeyden yararlansınlar diye böyle yaptı.

Daha sonra Yüce Allah oradaki zorunlu temel gıdaları belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَٱلنَّخْلُ ذَاتُ ٱلْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ ﴾

11- Orada meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır.

11. "**Orada meyveler**" kulların meyve olarak yedikleri üzüm, incir, nar, elma ve meyve veren bütün ağaçlar "**ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır.**"

Yani olgunlaşıncaya kadar içinden yavaş yavaş salkımların çıktığı tomurcuk kapları bulunan hurma ağaçları vardır. Bu da hem saklanabilecek, hem taze olarak yenilebilecek bir gıdadır, hem de gerek ikamet edenin, gerek yolculukta bulunanın azığıdır. Aynı zamanda en güzel meyvelerden lezzetli bir meyvedir.

﴿ وَٱلْحَبُّ ذُو ٱلْعَصْفِ وَٱلرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Saplı tahıllar ve hoş kokulu bitkiler de vardır.

12. "Saplı tahıllar," yani dövülen, saplı daneler vardır. Bunların samanlarından hayvanlar ve başka şeyler için faydalanılır. Bunun kapsamına buğday, arpa, mısır, pirinç, darı vb. girmektedir.

"Ve hoş kokulu bitkiler de vardır." Bununla insanların yedikleri bütün rızıkların kastedilmiş olma ihtimali vardır. O zaman bu, genel olanın özel olana atfedilmesi kabilinden bir ifade olur. Buna göre Yüce Allah kullarına ihsan etmiş olduğu temel gıda ve rızıkları hem genel, hem de özel türleriyle zikrederek lütfunu hatırlatmaktadır.

"Hoş kokulu bitki"den, bildiğimiz reyhan/fesleğenin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Allah, bunu zikrederek kullarına olan lütfunu hatırlatmaktadır. Çünkü ruhlara sevinç veren, nefisleri rahatlatan oldukça değerli ve pek hoş olan çeşitli kokuları elde etmeyi Yüce Allah kolaylaştırmıştır.

﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾﴾

13- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

13. Allah, hem gözlerle hem basiretlerle müşahade edilen pek çok nimetini hatırlattıktan sonra, hitap da cin ve insanlara yönelik olduğundan dolayı kendi nimetlerini onlara itiraf ettirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"** Yani Allah'ın dinî ve dünyevî hangi nimetini inkar edebilirsiniz? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sureyi cinlere okuduğunda onlar bu soruya ne güzel cevap vermişlerdir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu ayeti okuduğu her defasında onlar *"Ey Rabbimiz, Senin nimetlerinden hiçbir şeyi yalanlayamayız. Hamd yalnız Sanadır."* demişlerdir.[4]

İşte Yüce Allah'ın bu tür nimet ve lütufları kula karşı okunduğu vakit kulun onları bu şekilde itiraf etmesi, onlara şükretmesi ve onlardan dolayı Allah'a hamdetmesi gerekir. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾﴾

14- İnsanı çömlek gibi pişmiş kuru bir çamurdan yarattı.

15- Cinleri de ateşten bir karışımdan yarattı.

4 Bkz. Tirmizî, 3291; Hakim, 2/473.

16- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

14. Bu da Yüce Allah'ın kullarına olan nimetlerinden biridir. Onlara kudretinin ve harikulâde sanatının birtakım eserlerini göstermektedir. Şöyle ki O, **"insanı,"** yani ataları olan Âdem *aleyhisselam*'ı **"çömlek gibi pişmiş kuru bir çamurdan yarattı."** Yani önce suyla son derece sağlam ve ölçülü bir şekilde ıslatılmış, sonra kuruyuncaya kadar bırakılıp arkasından tıpkı ateşte pişirilmiş çamurdan yapılmış testi sesini andıran bir ses verecek hale gelmiş olan çamurdan yarattı.

15. "Cinleri," yani onların ataları olan melun İblis'i **"de ateşten bir karışımdan yarattı."** Yani saf ateş alevinden ya da kısmen dumanın karışmış olduğu alevden yarattı.

Bu da ağırbaşlılığın, ağırlığın ve pek çok menfaatin yeri olan toprak ve çamurdan yaratılmış olan Âdem'in mayasının şerefli olduğuna delildir. Cinlerin mayasını teşkil eden ateş ise böyle değildir. Çünkü o; hafifliğin, gelişigüzel hareketlerin, kötülüğün ve fesadın kaynağıdır.

16. Yüce Allah, cin ve insanların yaratılışını açıkladıktan ve bunların yaratılış maddesini belirttikten sonra bunun kendilerine bir lütuf ve ihsan olmasından dolayı **"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"** buyurmaktadır.

﴿رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾﴾

17- O, hem iki doğunun Rabbidir, hem de iki batının Rabbidir.

18- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17-18. Yani güneşin, ayın ve parlak yıldızların hem aydınlattığı ve hem üzerlerine battığı şeylerin hem de bunların içinde bulunan her şeyin yüce Rabbi O'dur, hepsi O'nun iradesi ve rubûbiyeti altındadır.

Burada doğu ve batının "iki" olarak belirtilmesi, yazın ve kışın doğuş yerleri itibarıyladır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا
اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾﴾

19- O iki denizi birbirlerine kavuşacak şekilde salıverdi.

20- Ama aralarında bir engel vardır (ki onu aşıp birbirlerine) **karışmazlar.**

21- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22- O iki denizden de inci ve mercan çıkar.

23- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19-23. İki denizden kasıt, tatlı sular ile tuzlu olan denizlerdir. Bunlar birbirlerine kavuşurlar. Tatlı su, tuzlu denizlere akar ve bir araya gelirler. Ancak Yüce Allah, bunlar arasında yeryüzünü bir engel kılmıştır ki, biri diğerine taşıp baskın gelmesin ve böylelikle her ikisinden de yararlanmak mümkün olsun.

Tatlı sulardan içerler, ağaçlarını, ekinlerini ve tarlalarını onunla sularlar. Tuzlu suyla hava temizlenir, balıklar ürer, inci ve mercan bulunur. Ayrıca denizler, gemiler ve diğer deniz araçlarının yol alabilecekleri şekilde amade kılınmıştır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ (٢٤) فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٢٥) ﴾

24- Denizde dağlar gibi akıp giden (insanlar tarafından) **yapılmış gemiler de O'nundur.**

25- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24. Yüce Allah, insanoğullarının inşa ettikleri ve izniyle denizi yarıp giden gemileri kullarının faydasına amade kılmıştır. Bu gemiler, büyüklükleri dolayısıyla adeta büyük dağlar gibidirler. İnsanlar bunlara biner, üzerlerinde eşyalarını ve çeşitli ticaret mallarını, bunun dışında ihtiyaç duydukları, hatta zaruri gördükleri daha başka şeylerini de taşırlar. Gökleri ve yeri koruyan Allah, bunları da korur.

25. İşte bu da Yüce Allah'ın pek büyük ve değerli nimetlerindendir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"** buyurmaktadır.

﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (٢٧) فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٢٨) ﴾

26- O (yeryüzü) **üzerindeki herkes yok olacaktır.**

27- Rabbinin celâl ve ikrâm sahibi yüzü ise baki kalacaktır.

28- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

26-28. Yeryüzünde bulunan insan, cin, hayvan ve diğer bütün varlıklar ölecek, yok olup gidecekler. Oysa asla ölmeyecek olan kamil hayat sahibi ise baki kalacaktır. O, **"celâl ve ikrâm sahibi,"** yani azamet, kibriyâ ve şeref sahibidir. Bundan dolayı O, ta'zim edilip yüceltilir. Yine ikram, yani geniş lütuf ve kerem sahibidir. Dostlarını ve has kullarını türlü ikramlarla donatır. Gerçek dostları da O'na saygı ve tazimde bulunur, O'nu yüceltir, sever ve O'na yönelip ibadet ederler. **"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"**

﴿ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ (٢٩) فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٣٠) ﴾

29- Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan istekte bulunur. O her gün bir iştedir.

30- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

29-30. Yani O, yaratılmışların hiçbirine muhtaç olmayandır. Lütuf ve keremi pek boldur. Bütün varlıklar O'na muhtaçtır. Bütün ihtiyaçlarını hem halleri hem de sözleriyle O'ndan isterler. Bir göz açıp kırpacak kadarlık bir süre, hatta ondan da daha az bir süre dahi O'na muhtaç olmamaları düşünülemez.

"O, her gün bir iştedir." Fakiri zenginleştirir, kalbi kırık olanın gönlünü yapar, kimilerine verir, kimilerine vermez, öldürür, diriltir, alçaltır, yükseltir. Kimi işleri yapması başka işlerle uğraşmasına engel değildir. Dileklerin çokluğu O'nu şaşırtmaz. Israr edenlerin ısrarları, dilekte bulunanların dileklerinin fazlalığı O'nu usandırmaz.

Bağışları yerde ve göklerde bulunanların hepsini kuşatan, pek çok bağış ve kerem sahibi olan Allah'ın şanı ne yücedir! O'nun lütfu her an ve tüm zamanlarda, bütün mahlukatı tamamıyla kaplamıştır. İsyankârların isyanı, kendisini tanımayan ve lütfunu bilmeyen cahil muhtaçların O'na ihtiyaçları yokmuş gibi davranmaları, bağış ve ihsanını engellemeyen Allah ne yücedir!

Yüce Allah'ın **"O, her gün bir iştedir."** diyerek haber verdiği bütün bu hususlar, ezelde belirleyip hükme bağladığı bütün takdir ve tedbirlerini ifade eder. Yüce Allah, bunları hikmetinin gerektirdiği zamanları geldikçe gerçekleştirip yürürlüğe koyar. Bunlar, emir ve yasaklardan oluşan dinî hükümleri de bu dünya yurdunda kaldıkları sürece kullarına uyguladığı kaderî hükümleri de kapsar. Nihayet bütün varlıklar son bulup Allah kendilerini yok ettikten ve ceza (amellerinin karşılığına dair) hükümlerini uygulamayı dileyip adaletini, lütfunu ve ihsanının

çokluğunu kendisiyle tanıyacakları ve O'nu tevhid edecekleri şekilde göstermeyi murat edeceği vakit, bütün mükellefleri imtihan yurdundan ebedî hayatta kalınacak yurda taşıyacaktır. İşte o vakit de bu (cezâî) hükümlerinin uygulanma sırası gelmiş olacaktır. İşte bir sonraki ayetten kasıt da budur:

﴿ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ ﴾

31- Ey insanlar ve cinler! Yakında sıra size gelecek/yalnız sizin (hesabınızla) **ilgileneceğiz.**

32- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

31-32. Yani sadece hesabınızı görmekle ve dünya yurdundayken işlemiş olduğunuz amellerinizin karşılıklarını size vermekle meşgul olacağız.

﴿ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerin ve yerin bucaklarından çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa çıkın. Ama büyük bir güç olmadıkça çıkamazsınız!

34- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

33. Yani Allah, onları Kıyamette bir araya getireceği vakit âcizliklerini ve güçsüzlüklerini, buna karşılık kendisinin egemenliğinin kemâlini, meşîet ve kudretinin mutlak geçerliliğini onlara haber verecektir. Onların âcizliklerini dile getirmek üzere şöyle buyuracaktır: "**Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerin ve yerin bucaklarından çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa çıkın.**" Yani Allah'ın egemenlik ve saltanatının dışına çıkabilmek için bir yer, bir çıkış yolu bulabiliyorsanız çıkın.

"**Ama büyük bir güç olmadıkça çıkamazsınız!**" Oradan ancak büyük bir güç, egemenlik ve kemâl derecesindeki bir kudret sahibi olmak suretiyle çıkabilirsiniz. Ancak bunu nerede bulabilecekler? Kendilerine bir fayda sağlayamıyor, bir zararı defedemiyor, öldüremiyor, hayat veremiyor, öldükten sonra da diriltemiyorlar. İşte o konumda O'nun izni olmaksızın hiç kimse konuşamayacaktır.

Orada fısıltı dışında bir şey işitilmeyecektir. O konumda hükümdarlar da, köleler de, yönetenler de, yönetilenlerde, zenginler de, fakirler de eşit olacaktır.

Daha sonra Yüce Allah, böyle bir günde onlara neler hazırladığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ ﴾

35- Üzerinize ateş alevi ve bir duman gönderilir de ne kendinize ne birbirinize yardım edebilirsiniz.

36- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35. Yani üzerinize saf bir ateş alevi ve kısmen dumanın karıştığı bir alev salınır. Bu korkunç iki şey üzerinize salınır ve bunlar her yanınızı kuşatır, ey cin ve insan topluluğu! Ne buna karşı koymaya gücünüz olur, ne de Allah'tan başka size yardım edecek bir kimse bulunur.

36. Yüce Allah'ın kullarını korkutması, hem bir nimet hem de en yüce maksatlara ve en değerli bağışlara doğru itecek bir kamçı niteliğinde olduğundan dolayı, bunları hatırlatmakla onlara ihsan etmiş olduğu lütfunu dile getirerek "**O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?**" buyurmaktadır.

﴿ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ ﴾

37- Gök yarılıp da kıpkırmızı bir gül ve erimiş maden gibi olduğu zaman...

38- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39- O gün ne bir insana, ne de bir cine günahı sorulacak.

40- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

37-38. Kıyamet günündeki dehşetli hallerden, pek çok musibetten, korku verici durumların ardı arkasına gelmesinden dolayı "**gök yarılıp**" ay ve güneş söndürüleceği, yıldızlar dağıtılacağı; korku ve dehşetin şiddetinden dolayı "**da kıpkırmızı bir gül ve erimiş maden gibi,**" eritilmiş bakır yahut kurşun gibi "**olduğu zaman... O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?**"

39-40. "O gün ne bir insana, ne de bir cine günahı sorulacak." Onları öğrenme kastıyla böyle bir soru sorulmayacak. Çünkü Yüce Allah, gizliyi de açığı da, geçmişi de geleceği de bilendir. O, onların durumları hakkındaki bilgisine göre kullara amellerinin karşılığını verecektir.

﴿ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Günahkârlar simalarından tanınacak, perçemlerinden ve ayaklarından tutulup (yaka paça ateşe atılacaklardır).

42- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41-42. Yüce Allah, kıyamet gününde dünyadayken hayır işlemiş olanlarla, kötülük işlemiş olanlara kendileri vasıtasıyla tanınmalarını sağlayacak alâmetler yaratacaktır. Nitekim bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O günde kimi yüzler ağaracak, kimi yüzler kararacaktır."** (Âl-i İmran, 3/106)

Yani günahkârlar, alınlarından ve ayaklarından yakalanarak sürüklenecek ve cehenneme atılacaklardır. Yüce Allah (günahlarına dair sorduğu soruları) -kendisi bunları onlardan daha iyi bilmekle birlikte- onları azarlamak ve yaptıklarını itiraf ettirmek için soracaktır. Çünkü Yüce Allah, delillerini insanlara karşı en ileri derecede ortaya koymak ve pek üstün hikmetini açığa çıkarmayı murat edecektir.

﴿ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ ﴾

43- İşte bu, günahkârların yalanladığı cehennemdir.

44- Onlar, onunla kaynar su arasında gidip geleceklerdir.

45- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

43. Allah'ın vaat ve tehditlerini yalanlayan kimselerin üzerlerine cehennem ateşi tutuşturulacağı vakit, **"İşte bu, günahkârların yalanladığı cehennemdir."** denilecektir. Şimdi onu yalanlamalarının kendilerini zelil düşürdüğünü görsünler, onun azabını, ibretli cezasını, alevini, zincir ve prangalarını tatsınlar! Bütün bunlar, onların yalanlamalarının bir cezasıdır.

44-45. "Onlar onunla," yani cehennemin kat kat azabı ve aleviyle son derece **"kaynar su"** ve ayrıca alabildiğine soğuk zemheri **"arasında gidip gelecekleridir. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"**

Yüce Allah, günahkârlara yapacaklarını beyan ettikten sonra takvâ sahibi olup kendisinden korkanların amellerinin karşılıklarını belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ﴾

46- Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimseye iki cennet vardır.

47- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

46-47. Rabbinin huzurunda durmaktan ve O'nun kendisinden haberdar olmasından dolayı O'ndan korkup çekinen, bundan dolayı da yasakladıklarını terk edip verdiği emirleri yerine getirene iki cennet vardır. Bu cennetlerin kap kacakları, süsleri, yapıları ve içlerindeki her şey altından olacaktır. Bu cennetlerden birisi yasakları terk etmenin, diğeri ise itaat etmenin mükâfatıdır.

Bu cennetlerin bazı nitelikleri ise şöyledir:

﴿ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- İkisinde de (meyvelerle dolu) **türlü ağaçlar vardır.**

49- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

48-49. Yani o iki cennette çok çeşitli nimetler vardır. Gizli ve açık, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırındna geçmeyen pek çok nimetler. Onlarda yumuşak, çok lezzetli ve olgun meyveler bulunan, yumuşak dalları olan gayet güzel ve pek çok ağaç vardır.

﴿ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ ﴾

50- İkisinde de akan iki pınar vardır.

51- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

52- İkisinde de her tür meyveden çifter çifter vardır.

53- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

50-51. "İkisinde de," bu iki cennette, cennetliklerin istedikleri gibi ve canlarının arzu edeceği şekilde **"akan iki pınar vardır."**

52-53. Orada tüm çeşitleriyle **"her tür meyveden çifter çifter vardır."** Her türünün ayrı bir rengi, lezzeti vardır. Ondaki güzellik ve lezzet başka bir türde yoktur.

﴿ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ۚ وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- Onlar, astarları kalın ipekten döşeklere yaslanırlar. Her iki cennetin de meyveleri (onlara) yakındır.

55- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

54-55. Cennetliklerin döşekleri ve onların üzerindeki halleri işte budur. Bu döşeklere yaslanacaklardır. Orada rahatlık içinde oturacak, kurulacaklardır. Tıpkı kralların tahtları üzerinde kuruldukları gibi. Bu döşeklerin niteliklerini ve güzelliklerini Yüce Allah'tan başkası bilmez. Öyle ki bunların yere değen astarları ipeğin en güzeli ve en değerlisi olan **"kalın ipekten"** olacaktır. Ya onların üzerinde oturacakları yüz kısımları nasıl olacak dersiniz?

"Her iki cennetin de meyveleri (onlara) **yakındır."** Yani bu iki cennetteki olgun ve toplanma zamanı gelmiş olan meyvelere ulaşım gayet kolaydır. Oturan da, ayakta olan da, uzanmış yatan da bunları kolaylıkla alabilir.

﴿ فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ ﴾

56- İçlerinde onlardan önce ne bir insanın ne de bir cinin el sürmediği, bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış (huriler) **vardır.**

57- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

56-57. Onlardan önce insan veya cin, hiç kimse bu eşlere ulaşamamıştır. Aksine hepsi bakiredirler. Kocalarına güzellikle yaklaşmaları ve nazlarıyla kocaları tarafından çokça sevilirler. Gözleri, kocalarının güzellikleri ve onlara duydukları kemâl derecesindeki sevgileri dolayısıyla kocalarından başkasını görmeyecektir. Aynı şekilde kocalarının gözleri de eşlerinin güzellikleri, onlara kavuşmanın lezzeti ve ileri derecedeki sevgileri dolayısıyla onlardan başkasını görmeyecektir.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ ﴾

58- Sanki onlar, yakut ve mercan gibidirler.

59- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

58-59. "Sanki onlar" berraklıkları, görünüşlerinin güzelliği ve göz alıcılıkları dolayısıyla **"yakut ve mercan gibidirler. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"**

﴿ هَلْ جَزَآءُ ٱلْإِحْسَٰنِ إِلَّا ٱلْإِحْسَٰنُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ ﴾

60- Hiç iyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey olabilir mi?

61- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

60-61. Yaratıcıya güzel bir şekilde ibadet eden, kullarına faydalı olan kimsenin bu yaptıklarının pek büyük mükâfatlar, kurtuluş, çok üstün nimetler ve her türlü olumsuzluktan arınmış güzel bir yaşantıdan başka bir mükâfatı olabilir mi?

İşte bu çok üstün iki cennet, Allah'ın mukarreb/yakın kullarınadır.

﴿ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ ﴾

62- O ikisinin dışında/altında iki cennet daha vardır.

63- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

62-63. "O ikisinin dışında," yapıları, süsleri ve orada bulunan her şeyi gümüşten olan ve "ashabu'l-yemin"e (amel defterini sağ elden alanlara) verilecek olan **"iki cennet daha vardır."**

﴿ مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ ﴾

64- İkisi de siyaha çalan koyu yeşildir.

65- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

64-65. Bu cennetlerin **"ikisi de"** çokça yeşillikleri ve çok su aldıkları için **"siyaha çalan koyu yeşildir."**

﴿ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ
﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ ﴾

66- İkisinde de coşkun iki pınar vardır.

67- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

68- İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır.

69- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

66-67. "İkisinde de coşkun," durmadan kaynayan **"iki pınar vardır."**

68-69. "İkisinde de" bütün türlerinden **"meyve,"** özellikle de pek çok menfatleri bulunan **"hurma ve nar vardır."**

﴿ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ ﴾

70- İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü (huriler) vardır.

71- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

70-71. "İçlerinde" yani bütün cennetlerde **"güzel huylu, güzel yüzlü"** huriler **"vardır."** Bunlar gizli ve açık güzelliklere sahiptirler. Hem yaratılışları itibarıyla hem de huyları itibarıyla güzeldirler.

﴿ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا
جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ ﴾

72- Çadırlar içinde (eşleri için) **saklanmış huriler vardır.**

73- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

74- Onlara onlardan önce ne bir insan dokunmuştur, ne de bir cin.

75- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

72-75. "Çadırlar içinde (eşleri için) **saklanmış huriler vardır."** Yani oradа inciden çadırlar içinde saklanmış, kendilerini kocalarına hazırlamış huriler

vardır. Bu, onların çıkıp cennet bahçelerinde dolaşmalarına aykırı değildir. Tıpkı koruma altında ve dışarı çıkmayan hükümdar kızlarının âdet üzere bahçelerde dolaştıkları gibi onlar da dolaşırlar. **"Onlara onlardan önce ne bir insan dokunmuştur, ne de bir cin."**

﴿ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ ﴾

76- Yeşil yastıklara ve son derece güzel döşemelere yaslanırlar.

77- O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

76-77. Bu iki cennete girecekler **"yeşil yastıklara"** yaslanacaklardır. Oturdukları yerlerden taşarak arkadan daha güzel görünümlü ve alımlı olması için saçakları bulunan yüksek oturma yerlerinin altındaki sergiler olacaktır.

"ve son derece güzel döşemelere yaslanırlar." "Döşemeler"den kasıt, oldukça güzel bir şekilde dokunmuş, değerli her türlü dokumadır. Bundan dolayı Yüce Allah, hem nitelikleri, hem görünüşleri itibarıyla güzel olmaları, hem de yumuşak dokunuluşları dolayısıyla bunların hepsini kapsayacak şekilde **"son derece güzel"** diyerek onları nitelemiştir.

Bu iki cennet, daha önce anılan iki cennetten mertebe itibarıyla daha aşağıdadır. Nitekim Yüce Allah, **"O ikisinin dışında/altında iki cennet daha vardır."** buyruğuyla buna işaret etmiştir. Diğer taraftan Yüce Allah önceki iki cenneti nitelendirdiği pek çok sıfatı daha sonra sözünü ettiği bu iki cennet hakkında zikretmemiştir.

Mesela ilk iki cennet hakkında **"İkisinde de akan iki pınar vardır."** buyurduğu halde sonraki iki cennet hakkında **"İkisinde de coşkun iki pınar vardır."** buyurmaktadır. Akan ile coşan arasındaki fark ise açıktır.

Önce sözü edilen cennetler hakkında **"İkisinde de (meyvelerle dolu) türlü ağaçlar vardır."** buyrulmuş ama bu sonrakiler hakkında bu belirtilmemiştir. Önceki iki cennet hakkında **"İkisinde de her tür meyveden çifter çifter vardır."** buyurduğu halde sonrakiler hakkında **"İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır."** buyurmaktadır. Her iki vasıf arasındaki fark da bilinen bir husustur.

Önce sözü edilen cennetler hakkında **"Astarları kalın ipekten döşeklere yaslanırlar"** buyrulmuş, sonraki iki cennet hakkında ise **"Yeşil yastıklara ve son derece güzel döşemelere yaslanırlar."** buyrulmuştur.

Daha önce anılan cennetlerdeki hanımların ve hurilerin nitelikleriyle ilgili olarak **"Bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış (huriler) vardır."** buyrulduğu halde daha sonra sözü edilen cennetlerdekiler hakkında **"Çadırlar içinde (eşleri için) saklanmış huriler vardır."** buyrulmaktadır. Bunlar arasındaki fark da malumdur.

Daha önce anılan cennetliklerle ilgili olarak **"Hiç iyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey olabilir mi?"** buyrulması, orada sayılanların, ihsan makamında olanların mükâfatı olduğunu göstermektedir. Ancak sonrakilerle ilgili olarak böyle buyrulmamaktadır.

Sadece önceki iki cennetin daha önce söz konusu edilmesi bile onların üstünlüklerini göstermeye yeterlidir. İşte bu hususlar, öncekilerin sonrakilerden üstün olduğunu ve bu iki cennetin peygamberler, sıddikler, Allah'ın salih, has ve yakın/mukarreb kullarına hazırlanmış olduklarını, sonradan söz konusu edilen iki cennetin ise genel olarak bütün mü'minlere hazırlanmış olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte sözü edilen bütün cennetlerde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetler vardır. Orada canların çektiği, gözlerin görmekten zevk aldığı her şey olacaktır. O cennetlerde bulunanlar son derece rahat olacaklar, hoşnut kalacaklar, huzur içinde bulunacaklar, barınakları da pek güzel olacaktır. Öyle ki onların hiçbiri kimsenin kendisinden daha iyi bir durumda olduğunu, içinde bulunduğu nimetlerden daha yüksek nimetlere sahip olduğunu düşünmeyecektir.

﴿ تَبَٰرَكَ ٱسۡمُ رَبِّكَ ذِي ٱلۡجَلَٰلِ وَٱلۡإِكۡرَامِ ۝٧٨ ﴾

78- Celâl ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir!

78. Yüce Allah, lütuf ve ihsanının genişliğini beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Celâl ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir!"** Lütuf ve hayrı pek büyük ve pek çoktur. Göz kamaştırıcı celâl ve azameti, en mükemmel şan ve şerefi, dostlarına lütuf ve ikramı son derece ileridir.

Rahman sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, şükür ve bütün güzel övgüler yalnız Allah'adır.

سورة الواقعة

VÂKIA SÛRESİ

-56-

56- VÂKIA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 96 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Gerçekleşmesi kaçınılmaz olan (kıyamet), **gerçekleştiği zaman...**

2- Onun gerçekleşmesinde yalan/şüphe yoktur.

1-2. Yüce Allah gerçekleşmesi kaçınılmaz bir şey olan kıyametin durumunu haber vermektedir. **"Onun gerçekleşmesinde yalan/şüphe yoktur."** Yani gerçekleşmesi şüphesizdir. Zira buna dair aklî ve naklî deliller birbirini desteklemektedir. Yüce Allah'ın hikmeti de buna delildir.

﴿ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾ ﴾

3- O, (kimilerini) **alçaltır,** (kimilerini de) **yükseltir.**

3. "O, (kimilerini) **alçaltır,"** kimi insanları aşağıların aşağısına indirir. "(kimilerini de) **yükseltir."** Kimilerini de yükseklerin yükseği olan mertebelere çıkartır. Ya da o, sesini kısıp yakın olana, sesini yükseltip uzak olana işittirmiştir.

﴿ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾ ﴾

4- Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman,

5- Dağlar paramparça edildiği,

6- Ve saçılmış toz haline geldiği zaman...

4-6. "Yeryüzü şiddetle sarsıldığı," hareket edip çalkalandığı **"zaman; dağlar paramparça edildiği,"** darmadağın olduğu **"ve saçılmış toz haline geldiği"** ve yeryüzü üzerinde herhangi bir dağ, herhangi bir yükseklik ya da çukur bulunmayan dümdüz bir hâle geldiği **"zaman..."**

﴿ وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٩﴾ ﴾

7- Sizler de üç sınıf olduğunuzda:

8- Amel defterleri sağdan verilecek olanlar, ne mutludur amel defterleri sağdan verilecek olanlar!

9- Amel defterleri soldan verilecek olanlar, ne bedbahttır amel defterleri soldan verilecek olanlar!

7. Ey insanlar! **"Sizler de üç sınıf olduğunuzda,"** iyi ve kötü amellerinize göre üç ayrı gruba ayrıldığınızda... Sonra bu üç grubun her birini ayrıntılı olarak beyan ederek şöyle buyurmuştur:

8. "Amel defterleri sağdan verilecek olanlar, ne mutludur amel defterleri sağdan verilecek olanlar!" Bu ifade, onların şanlarını yüceltmekte, durumlarının güzelliğini dile getirmektedir.

9. "Amel defterleri soldan verilecek olanlar, ne bedbahttır amel defterleri soldan verilecek olanlar" Bu da onların durumlarının oldukça dehşetli olacağını ifade etmektedir.

﴿ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ﴾

10- (Hayırlarda) **öne geçenler var ya o öne geçenler!**

11- İşte onlar, Allah'a yakınlaştırılmış olanlardır.

12- Naîm cennetlerindedirler.

10-12. "(Hayırlarda) **öne geçenler var ya o öne geçenler!"** Dünyada hayırlar işleyerek öne geçenler, âhirette de cennete en önce gireceklerdir. İşte Yüce Allah'ın bu şekilde nitelendirdiği o kimseler, Naîm cennetlerindeki A'lay-i İlliyyîn'de, üzerlerinde başka bir mevki bulunmayan pek yüksek konaklarda bulunacaklar ve Allah nezdinde de yakınlaştırılmış olacaklardır.

﴿ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Çoğu öncekilerdendir.

14- Birazı da sonrakilerdendir.

13. Sözü edilen öne geçenlerin **"çoğu,"** yani oldukça kalabalık bir grubu **"öncekilerdendir,"** Bu ümmetin ve diğer ümmetlerin ilk önce gelenlerindendir.

14. **"Birazı da sonrakilerdendir."** Bu, genel olarak bu ümmetin ilk gelenlerinin, daha sonra gelenlerden daha faziletli olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın olacakları/mukarrebleri oluşturanlar arasında önce gelenlerin sayısı, sonrakilerin sayısından daha çok olacaktır. Mukarrebler ise seçkin kullardırlar.

﴿ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾ ﴾

15- İşlemeli tahtlar üzerindedirler.

16- Onlara yaslanıp karşılıklı otururlar.

15. Altın, gümüş, inci, mücevherat gibi Yüce Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği pek çok süs ve ziynet eşyasıyla **"işlemeli tahtlar üzerindedirler."**

16. **"Onlara yaslanıp"** bu tahtlar üzerinde rahat ve huzur içinde kalıcı olmak üzere kurulacaklardır; kalplerinin temizliği, karşılıklı sevgileri ve güzel edepleri dolayısıyla da yüz yüze bakarark **"karşılıklı otururlar."**

﴿ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

17- Etraflarında ebedî kılınmış çocuklar dolaşır;

18- (Ellerinde) **bardaklar, ibrikler ve şarap kaynağından doldurulmuş kadehler...**

19- Ki o (şaraptan) **dolayı başları ağrımaz, akılları da gitmez.**

17. Yani cennet ehlinin etrafında son derece güzel ve oldukça alımlı, yaşları küçük çocuklar onlara hizmet etmek için dolaşıp duracaktır. Bunlar adeta hiçbir değişikliğe uğramamış, saklı incileri andırırlar. Ebedî kalıcı olmak üzere yaratılmışlardır. Yaşlanmazlar, değişmezler. Yaşları artmaz.

18. Bu ebedî çocuklar, cennetlikler etrafında içecek kaplarını dolaştırırlar: "(Ellerinde de) **bardaklar, ibrikler ve şarap kaynağından doldurulmuş kadehler..."** Bu, hiçbir rahatsızlık verici özelliği bulunmayan, lezzetli bir içkidir.

19. Dünya şarabı içenin başını ağrıtırken o şarap, cennetliklerin başlarını ağrıtmayacaktır. Dünya şarabında olduğu gibi onların akılları başlarından gitmez.

Hülâsa cennette, dünyada benzeri bulunan türden nimetlerin hiçbirinde herhangi bir rahatsız edici taraf bulunmayacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Orada tadı ve kokusu değişmeyen su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları ve süzülmüş bal ırmakları vardır."** (Muhammed, 47/15)

Burada ise sadece cennetteki şarap söz konusu edilmiş ve dünyadaki şarapta bulunan hiçbir olumsuzluğun onda olmadığı belirtilmiştir.

﴿ وَفَٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

20- Beğenip seçtikleri meyveler,

21- Ve canlarının çektiği kuş etleri de (sunulacaktır kendilerine).

20. Hoşa giden, lezzetli ve çeşit çeşit meyvelerden canları neyi arzularsa, neyi görüp beğenirlerse hepsi arzu eder etmez, en mükemmel ve en üstün şekilde onların olacaktır.

21. Yine canlarının arzuladığı her türden, istedikleri her çeşitten kuş eti de onlara ikrâm edilecek. Dilerlerse kızartılmış, dilerlerse pişirilmiş, dilerlerse başka şekilde...

﴿ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَٰلِ ٱللُّؤْلُؤِ ٱلْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- Bir de güzel gözlü hûriler vardır.

23- Tıpkı saklı inciler misali.

22. Onların güzel gözlü hûrileri de vardır. "حور/huri," gözü güzel, hoş, tatlı ve sürmeli olan demektir. "عين" ise gözleri iri ve güzel demektir. kadının gözlerinin güzelliği, onun güzelliğinin en büyük delillerinden biridir.

23. "Tıpkı saklı inciler misali." Yani onlar, sanki gözlere, rüzgâra ve güneşe karşı korunmak maksadıyla saklı bulunan, alımlı, tertemiz, henüz taze olan inciyi andırırlar. Böyle bir incinin rengi renklerin en güzelidir. Hiçbir kusuru yoktur. İşte huriler de böyle olacaktır. Hiçbir açıdan onlarda bir kusur bulunmaz. Aksine onların sıfatları mükemmel, nitelikleri pek güzeldir. Onlara ne kadar bakılırsa bakılsın, kalbe neşe veren ve göze hoş gelen şeylerden başka bir şey görülmez.

﴿ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- (Bunlar) yaptıklarına karşılık bir mükafattır.

24. Onlara hazırlanmış olan bu nimetler **"yaptıklarına karşılık bir mükafattır."** Onların amelleri güzel olduğu gibi Allah'ın onlara vereceği mükâfat da güzelolacaktır. O, pek çok nimet ve kurtuluşu onlara nasip edecektir.

﴿ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾ ﴾

25- Onlar orada ne boş, ne de günaha sokan bir söz işitirler,

26- İşittikleri ancak 'selâm' ve esenlikli sözlerdir.

25-26. Nimet cennetlerinde ne boş, ne faydasız, ne de söyleyeni günaha sokan sözler işitirler. **"İşittikleri ancak 'selâm' ve esenlikli sözlerdir."** Orada sadece hoş ve güzel sözler işitirler. Çünkü orası iyi ve temiz insanların yurdudur. Orada iyi ve güzelden başka bir şey olmaz.

Bu buyruk, cennet ehlinin kendi aralarındaki konuşmalarında güzel edebe riayet ettiklerine, sözlerinin en güzel, kalpleri ferahlatıcı, her türlü boş ve günahtan uzak sözler olduğuna delildir. Yüce Allah'tan lütfuyla bizleri cennet ehlinden kılmasını niyaz ederiz.

Daha sonra Yüce Allah, amel defterleri sağdan verilenlere hazırlananları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾
وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ ﴾

27- Amel defterleri sağdan verilecek olanlar, ne mutludur amel defterleri sağdan verilecek olanlar!

28- Dikensiz Arabistan kirazı,

29- Üst üste yığılı muzlar,

30- Yayılmış gölgeler,

31- Sürekli akan bir su,

32-33- Bitip tükenmeyecek ve yasaklanmayacak pek çok meyve;

34- Ve yükseltilmiş döşekler (bulunan cennetlerdedirler).

27. "Amel defterleri sağdan verilecek olanlar, ne mutludur amel defterleri sağdan verilecek olanlar!" Yani onların şanı yüce, halleri pek muazzamdır!

28. "Dikensiz Arabistan kirazı," yani zararlı dikenleri ve kötü dalları koparılmış, bunun yerine güzel meyveler yaratılmıştır. Arabistan kiraz ağacının koyu ve vücudu rahatlatan gölgesi önemli bir özelliğidir.

29. "Üst üste yığılı muzlar," Muz, bilinen bir ağaçtır. Ağacının yaprakları oldukça büyüktür. Dallarında can çekici ve lezzetli meyveler olur.

31. "Sürekli akan bir su," pek çok pınar, akan ırmak ve kaynayıp coşan su.

32-33. "Bitip tükenmeyecek ve yasaklanmayacak pek çok meyve," Bu meyveler dünya meyveleri gibi bazen bulunacak, bazen bulunmayacak ve onu arayan tarafından zorlukla elde edilecek türden değildir. Aksine bu meyveler sürekli vardır. Bunların toplanmaları da pek kolaydır. Kul, hangi durumda olursa olsun rahatlıkla bunlara ulaşabilir.

34. "Ve yükseltilmiş döşekler." Bu döşekleri, sedirlerin üzerinde oldukça yüksek olacaktır. Bu döşeklerin ipekten, altından, inciden süsleri ve Yüce Allah'tan başka kimsenin bilemediği nitelikleri vardır.

﴿إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾﴾

35- Biz o (cennet kadınlarını) yeniden yarattık da;

36- Onları hem bakire kıldık;

37- Hem de eşlerine düşkün ve yaşıt...

38- (Bunlar hep) amel defterleri sağdan verilenler içindir.

35. "Biz o (cennet kadınlarını)" cennet ehli olan kadınları, dünyadaki yaratılıştan başka, kâmil ve yok olması kabil olmayan bir şekilde **"yeniden yarattık."**

36. "Onları hem" küçükleriyle büyükleriyle **"bakire kıldık."** İfadelerin genel oluşu, hem hurileri hem de dünya kadınlarını kapsamaktadır. Bu bakire oluş vasfı hiçbir zaman onlardan ayrılmayacaktır.

37. Aynı şekilde onlar **"eşlerine düşkün ve yaşıt"** olacaklardır. Bu özellik de hiçbir zaman onlardan ayrılmayacaktır. ("Eşlerine düşkün" diye meali verilen) "عُرُبًا;" kocası tarafından çok sevilen, güzel konuşan, güzel görünüşlü, nazlı, sevgi dolu kadın demektir. Böyle bir kadın konuştuğu zaman insanın aklını başından

alır, konuşmasını dinleyen sözünün bitmemesini arzu eder. Hele de oldukça güzel sesle ve neşe verici nağmeyle şarkı söylediği vakit. Böylesinin edebine, heybetine, davranışına baktığı zaman kocasının kalbi sevinç ve neşeyle dolar. Bir yerden bir başka yere geçti mi orası onun güzel kokusu ve aydınlığıyla dolar. Bu güzelliğe cima esnasındaki cilveleri de dahildir.

Yaşıt olmalarına gelince; bu, gençlik yaşının kemâli olarak kabul edilen otuz üç yaş olacaktır.

İşte onların hanımları kocalarına düşkün ve hep aynı yaşta olacak, uyumlu, geçimli, hoşnut ve hoşnut edici olacaklardır. Ne üzen, ne üzülen olacaklardır. Aksine onlar ruhların sevinci ve gözlerin aydınlığı olacaklardır.

38. İşte bütün bunlar **"amel defterleri sağdan verilenler için"** hazırlanmıştır.

﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾﴾

39- Onlar öncekiler içinde de çoktur;

40- Sonrakiler içinde de çoktur.

39-40. Yani amel defterleri sağdan verilen bu kısım insanlar arasında öncekilerden de çok sayıda kimse olacaktır, sonrakilerden de çok sayıda kimse olacaktır.

﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾﴾

41- Amel defterleri soldan verilecek olanlar, ne bedbahttır amel defterleri soldan verilecek olanlar!

41. "Amel defterleri soldan verilecek olanlar"dan kasıt, cehennemlikler ve kötü amel sahipleridir. Yüce Allah onlara layık olan bazı azapları söz konusu etmekte ve onlarla ilgili olarak şunları haber vermektedir:

﴿فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾﴾

42- İçlerine işleyen bir sıcak ve kaynar bir su içinde,

43- Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar;

44- O (gölge) ne serindir ne de hoş.

42. Yani cehennem ateşinin sıcaklığından dolayı oldukça sıcak bir rüzgâra maruz kalacaklardır. Bu rüzgâr nefeslerini tıkayacak ve onları alabildiğine rahatsız edecektir. **"Ve kaynar"** sıcaklığından dolayı bağırsaklarını koparıp paramparça edecek **"bir su içinde.,"**

43. "Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar." Dumanla karışık ateş alevi içinde olacaklardır.

44. "O serin de değildir. Faydası da yoktur." O gölgenin serinliği de olmayacaktır, hoş bir yönü de. Yani orada üzüntü, gam, keder ve kötülük bulunacaktır; azıcık da olsa iyi hiçbir şey olmayacaktır. Çünkü bir şeyin olmadığını söylemek, aksinin varlığını söz konusu etmek demektir.

﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا
مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

45- Çünkü onlar, bundan önce refah içinde şımarmış kimselerdi.

46- Büyük günah üzerinde ısrar ederlerdi.

47- Ve şöyle derlerdi: 'Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz?!'**

48- 'Geçmiş atalarımız da mı (diriltilecek)**?!'**

45. Daha sonra cehennemlikleri böyle bir cezaya maruz bırakan amellerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü onlar, bundan önce refah içinde şımarmış kimselerdi."** Dünya onları alabildiğine oyalamıştı. Onlar dünya için çalışmış, dünya nimetlerinden çokça yararlanmış, bunun sonucunda da uzun emeller onları oyalayarak güzel amellerde bulunmalarını engellemişti. İşte Yüce Allah'ın kendilerini yermesine sebep olan rahat yaşayış ve refah budur.

46. "Büyük günah üzerinde ısrar ederlerdi." Pek büyük günahlar işler, bunlardan tevbe etmez, bunlar dolayısıyla pişmanlık duymazlardı. Aksine yüce Mevlâlarını gazaplandıracak şeyleri ısrarla yaparlardı. Bu yüzden O'nun huzuruna, bağışlanıp affolunmamış pek çok ağır günah yüküyle gelmişlerdir.

47-48. Hem onlar öldükten sonra dirilişi de inkâr ediyor ve bunun gerçekleşmesinin uzak bir ihtimal olduğunu ifade ederek şöyle diyorlardı: **"Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz** (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz?! Geçmiş atalarımız da mı** (diriltilecek)?" Biz ölümden sonra çürüyüp toprak ve kemikler haline geldikten sonra nasıl diriltileceğiz? Böyle bir şey imkânsızdır, diyorlardı. Yüce Allah, onlara cevap olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- De ki: 'Hiç şüphesiz öncekiler de, sonrakiler de,

50- Vakti belirli bir günde elbette bir araya toplanacaklardır.'

49-50. Yani de ki: Önce yaratılanların da sonra yaratılanların da hepsini Allah, öldükten sonra diriltecektir. Onları vadesi belli bir günde toplayıp bir araya getirecektir. Yüce Allah, bütün yaratılmışların yok olmasından sonra kulları için böylece takdir etmiş ve teklif yurdunda (dünyada) yaptıkları işlerinin karşılığını vermeyi murad etmiştir.

﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ
عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾ ﴾

51- Sonra sizler, ey sapıklar, yalanlayıcılar!

52- Zakkûm ağacından yiyeceksiniz.

53- Ve o ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız.

54- Onun üzerine de kaynar sudan içeceksiniz.

55- Hem de suya kanmama hastalığına yakalanmış develerin içişi gibi içeceksiniz.

56- İşte hesap günü onların ziyafeti budur.

51. "Sonra sizler, ey" hidâyet yolundan uzaklaşan ve helâk edici yolları izleyen **"sapıklar,"** peygamberi ve onun getirdiği hakkı, vaatleri ve tehditleri **"yalanlayıcılar!"**

52. "Zakkûm ağacından yiyeceksiniz." Ki o, en kötü, en fena, en pis kokulu ve en korkunç manzaralı bir ağaçtır.

53. "Ve o ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız." Bu derece korkunç olmakla birlikte onları bu ağaçtan yemek zorunda bırakan sebep, midelerini kazındıran ve neredeyse kalplerini paramparça edecek olan aşırı derecedeki açlıktır.

İşte açlıklarını bastırmaya çalışacakları yiyecek budur. Halbuki o ne şişmanlatır, ne de açlığa karşı bir fayda sağlar.

54. İçecekleri de en kötü içecektir. Çünkü onlar, böyle bir yiyecek üzerine karınlarında kaynayıp duracak olan kaynar sudan, hem de **"suya kanmama hastalığına yakalanmış develerin içişi gibi"** içeceklerdir. (Âyet-i kerimede geçen) "الْهِيم:" ya aşırı susuzluk çeken develer ya da develerin yakalandığı ve ne kadar su içerse içsin bir türlü suya kanmadığı hastalıktır.

55. **"İşte hesap günü onların ziyafetleri,"** bu yiyecek ve içecektir. Bunu da onlara kendileri hazırlamıştır. Onlar, Yüce Allah'ın dostlarına hazırladığı ziyafeti bırakıp bunu tercih etmişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İman edip salih ameller işleyenlerin konakları ise Firdevs cennetleridir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Oradan ayrılmak da istemezler."** (el-Kehf, 18/107-108)

﴿ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- Sizi Biz yarattık. O halde (dirilişi de) tasdik etmeniz gerekmez mi?

57. Daha sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilişe dair aklî delili söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Sizi Biz yarattık."** Yani sizler, anılmaya değer bir şey değilken, herhangi bir acizlik ve yorgunluk söz konusu olmaksızın sizi biz var ettik. Buna kaadir olan, ölüleri diriltmeye kaadir değil midir? Elbette ki O, her şeye gücü yetendir. Bundan dolayı Yüce Allah, öldükten sonra dirilişten daha büyük ve daha açık bir delili gördükleri halde, öldükten sonra dirilişi tasdik etmedikleri için onları azarlamaktadır.

﴿ أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ ﴾

58- Şimdi baksanıza o akıttığınız meniye!

59- Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan Biz miyiz?

60- Aranızda ölümü Biz takdir ettik ve Biz kesinlikle aciz değiliz;

61- (Ahirette) yaratılış vasıflarınızı değiştirip sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmaktan.

62- İşte ilk yaratılışı kesin olarak bilmektesiniz. O halde düşünüp öğüt almanız gerekmez mi?

58-62. Yani sizin attığınız meniyi ve ondan oluşan ilk yaratılışınızı bir düşünün! Bu meniyi ve ondan meydana geleni yaratan sizler misiniz? Yoksa erkek ve dişi olmak üzere sizlerde şehveti yaratan ve onların her birini bu yola ileten, eşler arasında sevgi var ederek aralarında neslin devam etmesine sebep teşkil eden sevgi ve merhameti yaratan Allah mıdır? Elbette ki O'dur. Bundan dolayı Yüce Allah ilk yaratılmayı ikinci yaratışa delil görmek üzere dikkatlerini çekmekte ve şöyle buyurmaktadır:

62. **"Siz, ilk yaratılışı kesinlikle biliyorsunuz. O halde"** sizi ilkin yaratmaya kadir olanın sizi tekrar yaratmaya kadir olduğunu **"düşünüp öğüt almanız gerekmez mi?"**

﴿ أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- Baksanıza o ektiğiniz tohuma!

64- Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren Biz miyiz?

63. Yüce Allah, bu buyruklarıyla kullarına lütfunu hatırlatmakta ve bu yolla onları kendisini tevhîd etmeye, kendisine ibadet etmeye ve kendisine dönmeye davet etmektedir.

Çünkü onlara kendileri için kolaylaştırmış olduğu ekin ekmek, meyve ve mahsuller edinmek gibi bir nimet vermiştir. Bu sayede onların zaruri ihtiyaçlarını ve menfaatlerini temin eden temel gıdalar, rızıklar ve meyveler ortaya çıkmaktadır ki bunlara karşı şükretmek ve haklarını edâ etmek şöyle dursun onları saymaya dahi güçleri yetmez. İhsan ettiği bu lütufları onlara itiraf ettirerek şöyle buyurmaktadır:

64. **"Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren Biz miyiz?"** Yani onları yerden bitki halinde çıkartanlar sizler misiniz? Onu büyütüp geliştirenler sizler misiniz? Başağını ve meyvesini çıkartan ve nihayet biçilecek dane haline getiren ve olgunlaştıran sizler misiniz? Yoksa bütün bunları tek başına yaratan ve size bu nimetleri ihsan eden Allah mıdır?

Sizin bütün yaptığınız yeri sürmek, kazmak ve oraya tohum atmaktan ibarettir. Bundan sonra neler olduğunu bilemediğiniz gibi bunun ötesine de gücünüz

yetmez. Bununla birlikte Yüce Allah, eğer onları korumasaydı, hayatta kaldıkları sürece ihtiyaçlarını karşılamasaydı ve insanların bir süreye kadar onlardan yararlanmaları için onların varlıklarını muhafaza etmeseydi o tohum ve ekinlerin tehlikelere maruz kalacağına dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

65- Dileseydik onu çerçöpe dönüştürürdük de şaşar kalırdınız.

66- 'Gerçekten biz ziyana uğradık.

67- Bilakis biz (rızıktan) **mahrum bırakıldık.'** (derdiniz).

65. "Dileseydik onu," sürülmüş ekini ve mahsulleri **"çerçöpe"** faydası ve rızık özelliği olamayacak şekilde kuru ot kırıntılarına **"dönüştürürdük de şaşar kalırdınız."** Uğraşıp didindikten, pek çok harcama yaptıktan sonra çerçöp olduğu için pişman olur, başınıza gelen musibete üzülürdünüz. Böylelikle neşeniz, sevinciniz kaybolur giderdi.

66. Ve derdiniz ki: **"Gerçekten biz ziyana uğradık."** Yani malımız eksildi ve varlığımızı silip süpüren bir musibetle karşı karşıya kaldık.

67. Bundan sonra da bu musibetin başınıza neden geldiğini ve hangi sebepten dolayı böyle bir şeyle karşı karşıya kaldığınızı anlar ve şöyle derdiniz: **"Bilakis biz** (rızıktan) **mahrum bırakıldık."** O halde Yüce Allah'a, bu ekini sizin için yeşerttiği, sonra varlığını devam ettirip olgunlaştırdığı ve üzerine faydasından, hayır ve bereketinden sizi mahrum bırakacak afetler göndermediği için hamdedin.

﴿ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ
أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

68- İçtiğiniz suya da bir bakın!

69- Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa indiren Biz miyiz?

70- Dileseydik onu acı yapardık. O halde şükretmeniz gerekmez mi?

68-70. Yüce Allah, kullarına yiyecek nimetini hatırlattıktan sonra içtikleri tatlı su nimetini hatırlatmaktadır. Eğer Yüce Allah, bu suyu elde etmeyi onlara kolaylaştırmamış olsaydı, onu elde etme yolunu bulamazlardı. Bu suyu buluttan indiren Yüce Allah'tır. Bundan da kimi yer yüzeyinde kimi de yer altında

akan ırmaklar, kaynayıp coşan pınarlar oluşur. Bu suyu içimi kolay ve tatlı kılmış olması da Yüce Allah'ın nimetlerindendir. Çünkü dileseydi elbette ki onu kendisinden yararlanılmayacak şekilde tuzlu ve acı yapabilirdi.

"O halde" size ihsan etmiş olduğu bu nimetler dolayısıyla **"Allah'a şükretmeniz gerekmez mi?"**

﴿ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا
تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ﴾

71- Tutuşturduğunuz ateşe de bir bakın!

72- Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratan biz miyiz?

73- Biz onu bir öğüt vesilesi ve yolcular için de bir nimet kıldık.

74- O halde yüce Rabbinin adını tesbih et.

71-72. Bu da insanların kendisi olmasa hayatlarını devam ettiremeyecekleri temel ve zarurî ihtiyaçlar kapsamındaki bir nimettir. İnsanlar pek çok işlerinde ve gereklerinde ona ihtiyaç duyarlar. Yüce Allah ağaçlarda (potansiyel olarak) var ettiği ateş nimetini hatırlatmaktadır. İnsanların onun ağacını yaratmaya güç yetiremeyeceklerini ve Yüce Allah'ın ateşi yeşil ağaçta yaratmış olduğunu onlara da itiraf ettirmektedir. Bakarsın ki o, kulların ihtiyacı oranında bir ateş halini alır. İhtiyaçlarını gördükleri vakit de onu söndürürler.

73. "Biz onu" kullar için hem Rablerinin nimetini hatırlatan hem de Allah'ın isyankârlara hazırlamış olduğu ve kulları nimet yurduna sevkeden itici bir unsur kıldığı cehennem ateşini hatırlatan **"bir öğüt vesilesi ve yolcular"**la diğer yararlananlar **"için bir nimet kıldık."**

Yüce Allah'ın özellikle yolcuları söz konusu etmesi, yolcuların ondan yararlanmasının başkalarına göre daha ileri derecede oluşundan ya da dünyanın tümünün bir yolculuk yurdu olmasından dolayıdır. Zira kul, doğduğundan itibaren Rabbine doğru yolculuk eder. İşte bu ateşi Yüce Allah, bu dünya yurdunun yolcuları için bir fayda ve ebedilik yurdu için öğüt ve ibret kılmıştır.

74. Yüce Allah, kulları tarafından övülmeyi, şükredilmeyi ve ibadet edilmeyi gerektiren birtakım nimetleri söz konusu ettikten sonra tesbih ve tazim edilmesini emrederek şöyle buyurmaktadır:

"O halde yüce Rabbinin adını tesbih et." İsim ve sıfatları kemâl derecesinde, ihsan ve bağışları pek çok olan pek büyük Rabbini tüm eksikliklerden tenzih et. Kalbinle, dilinle ve azalarınla O'na hamdet. Çünkü O, buna layıktır. Şükredilmek O'nun hakkıdır. O'na nankörlük edilmemelidir. O'nu hatırlamak, unutmamak; O'na itaat etmek, isyan etmemek gerekir.

﴿ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ ﴾

75- Yıldızların battıkları yerlere yemin ederim,

76- Ki eğer bilirseniz bu, gerçekten büyük bir yemindir.

75. Yüce Allah yıldızlara, yıldızların batış yerlerine ve Zatının o sırada meydana getirdiği ve O'nun azametine, büyüklüğüne ve tevhîdine delil olan olaylara yemin etmektedir.

76. Daha sonra hakkında yemin ettiği bu hususların büyüklüğüne dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: **"Ki eğer bilirseniz bu, gerçekten büyük bir yemindir."** Bu yeminin büyük olması; yıldızların, onların akıp gitmesinin ve batış yerlerine kaymalarının, pek çok delil ve ibreti ihtiva etmesinden dolayıdır ki bunların tümünü sayıp dökmeye imkân yoktur.

Kendisi için yemin edilen husus ise Kur'ân-ı Kerîm'dir. Onun hak olduğu, hakkında herhangi bir şüphenin söz konusu olmadığı ve ona herhangi bir şüphenin ulaşamadığı gerçeğidir:

﴿ إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ ﴾

77- Şüphesiz o, çok değerli bir Kur'ân'dır.

78- Saklı bir Kitaptadır.

79- Ona tertemiz olanlardan başkası el süremez.

80- O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

77. **"Şüphesiz o, çok değerli bir Kur'ân'dır."** Yani hayırları pek çoktur. İlmi oldukça fazladır. Her türlü hayır ve ilim, ancak Yüce Allah'ın Kitabından çıkarılır, ondan anlaşılır.

78. **"Saklı,"** yani insanların gözlerinin göremeyeceği **"bir Kitaptadır."** Bu saklı kitap ise Levh-i Mahfûzdur. Yani Kur'ân-ı Kerîm, Levh-i Mahfuzda yazılıdır. Allah nezdinde de, mele-i a'lâdaki melekler nezdinde de ta'zim gören bir kitaptır.

Saklı Kitaptan maksadın Yüce Allah'ın vahiy ve risaleti için indirdiği meleklerin ellerinde bulunan kitap olma ihtimali de vardır. Bundan kasıt da şudur: Bu Kitap, şeytanların göremeyeceği şekilde saklıdır, onlar onu değiştiremezler. Ona bir şey ilave edemez, ondan bir şey eksiltemez ve ona ulaşamazlar.

79. **"Ona tertemiz olanlardan başkası el süremez."** Yani Kur'ân-ı Kerîm'e, ancak Yüce Allah'ın türlü afetlerden, günahlardan ve kusurlardan tertemiz kıldığı melâike-i kiram dokunabilir. Ona ancak iyiden iyiye temizlenmiş kimseler el sürebildiğine, pis ve murdarlarla şeytanlar ona el sürmeye güç yetiremeyeceklerine ve ona yaklaşamayacaklarına göre âyet-i kerime -dikkat çekme yoluyla- Kur'ân-ı Kerim'e temizlenmiş/abdestli kimseden başkasının el sürmesinin caiz olmayacağına da delildir. Nitekim bu konuda hadisler de gelmiştir. Bu sebeple bu ayetin emir manasında bir haber olduğu söylenmiştir. Yani "Kur'ân'a temiz olanlardan başkası el sürmesin." demektir.

80. **"O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."** Yani bu üstün sıfatlara sahip Kur'ân-ı Kerîm, kullarını dinî ve dünyevî nimetleriyle görüp gözeten âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Kullarını kendisiyle görüp gözettiği en üstün ve değerli şey ise Kur'ân'dır. Bu Kur'ân, dünya ve âhiret maslahatlarını kapsayan bir kitaptır. Allah, bununla kullarına, şükrünün altından kalkamayacakları şekilde merhamet etmiş bulunmaktadır.

Onların görevlerinden biri de Kur'ân'ın gereklerini yerine getirmek, onu açıklayıp ilan etmek, ona davet edip onu açıktan açığa bildirmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَفَبِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

81- Şimdi siz bu sözü mü hafife alıyorsunuz?

82- Size verilen rızka yalanlayarak mı şükrediyorsunuz?

81. **"Şimdi siz bu sözü,"** bu büyük Kitab'ı ve hikmet dolu öğüdü **"mü hafife alıyorsunuz?"** Bundan dolayı mı gizlenip saklanıyorsunuz? İnsanlardan, onların kınamalarından ve dillerine düşmekten mi korkuyorsunuz? Buna gerek yok, bu yakışmaz da. Çünkü bu gibi tutumlar sözüne güvenmeyen kimsenin yapacağı iş-

lerdir. Kur'ân-ı Kerim ise haktır. Öyle ki kim onu yenik düşürmek isterse mutlaka karşısında yenilgiye uğrar, kim kendisine karşı hücuma geçmeye kalkışırsa mutlaka Kur'ân ona üstün gelir. O hiçbir şekilde gizlenip örtülecek bir Kitap değildir. Aksine açıkça ortaya konmalı ve ilan edilmelidir.

82. "Size verilen rızka yalanlayarak mı şükrediyorsunuz?" Allah'ın size lütfettiği rızka siz, yalanlama ve Allah'ın nimetini inkârla/nankörlükle mi karşılık veriyorsunuz? "Falan yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk." diyor ve nimeti gerçek ihsan edicisinden ve sahibinden başkasına mı izafe ediyorsunuz?

Yağmur yağdırdığında O'nun bu lütuf ve ihsanından ötürü Allah'a şükretmeniz gerekmez mi? Ki O da size lütfunu daha çok ihsan etsin. Çünkü yalanlamak, küfür ve nankörlük, nimetlerin kaldırılmasına, azap ve musibetlerin gelip çatmasına sebep olur.

﴿ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

83- Hele can boğaza gelince;

84- O vakit siz bakar durursunuz.

85- Biz ise o (ölmekte olana) **sizden daha yakınızdır; ama siz görmezsiniz.**

83-85. Yani can gelip boğaza dayandığında ve sizler ölüm döşeğinde bu halde can çekişen kimseye bakıp durduğunuzda, biz ilmimizle ve meleklerimiz ile sizden ona daha yakınızdır. Ama siz bunu göremezsiniz.

﴿ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾ ﴾

86- Madem ki siz (dirilip) **hesaba çekilmeyeceksiniz;**

87- Haydi, (bu iddianızda) **samimiyseniz, o canı** (bedene) **geri döndürsenize!**

86-87. Eğer iddia ettiğiniz gibi gerçekten sizler öldükten sonra diriltilmeyecek, hesap görmeyecek ve amellerinizin karşılığını almayacaksanız ruhu bedene **"geri döndürsenize!"** Halbuki sizler de onu geri çevirmekten aciz olduğunuzu itiraf etmektesiniz.

O halde sizler ya Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği hakkı ikrar ve kabul edeceksiniz ya da inatlaşmaya devam edeceksiniz, böylelikle de sizin durumunuz ve kötü âkıbetiniz açıkça bilinmiş olacaktır.

﴿ فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ ﴾

88- Eğer o (ölü), Allah'a yakın kullardan ise,

89- Artık (onun için) **bir rahatlık, hoş nimetler ve Naim cenneti vardır.**

88-89. Yüce Allah, yakın (mukarreb) kulların, amelleri sağ taraflarından verilenlerin ve yalanlayıcı sapıkların ebedilik yurdundaki durumlarını, sûrenin baş taraflarında söz konusu etmişti. Şimdi de ölüm esnasındaki hallerini sûrenin bu son kısımlarında zikrederek şöyle buyurmaktadır:

"Eğer o (ölü), Allah'a yakın kullardan ise," yani ölen kişi Allah'a yakın, farz ve müstehabları edâ etmek, haramları, mekruhları ve gereksiz mubahları terk etmek suretiyle O'na yakınlaşmaya çalışan kimselerden ise **"artık"** onun için **"bir rahatlık,"** huzur, sevinç, kalp ve ruh nimetleri ve **"hoş nimetler"** vardır. Bu da yiyecek, içecek ve başka türlerden olan her türlü bedenî nimeti kapsayan bir ifadedir. Bunun bilinen anlamda hoş koku olduğu da söylenmiştir. O vakit bu, bir şeyi zikredip onun genel türünü kasdetmek kabilinden olur.

"Ve Naîm cenneti vardır." İçinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insan kalbinin hatırından geçirmediği ve daha önceki iki hususu (rahatı ve hoş nimetleri) kendisinde toplayan nimet dolu cennetler vardır.

İşte Allah'a yakın (mukarreb) kullar, ölümleri esnasında sevinç ve mutluluktan adeta ruhları uçuracak olan bu müjdeyle müjdelenirler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak, 'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler, 'Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dolunan cennetle sevinin.' diyerek inerler. Dünya hayatında da, âhirette de sizin en yakın dostlarınız Biziz. Orada canlarınız neyi arzu ediyorsa, orada neyi istiyorsanız sizin için vardır. Çok bağışlayıcı ve pek merhametli** (Allah'tan) **bir ikram ve ihsan olmak üzere."** (Fussilet, 41/30-32)

Yüce Allah'ın, **"Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır."** (Yunus, 10/64) buyruğundaki müjde de burada sözü edilen müjde gibi açıklanmıştır ki o da dünya hayatındaki müjdedir.

﴿ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾ ﴾

90- Eğer amel defterleri sağdan verilenlerden ise,

91- 'Amel defterleri sağdan verilenlerden sana selam olsun!' (denir ona).

90. "Eğer amel defterleri sağdan verilenlerden ise..." Bunlar, farzları edâ eden ve haramları terk eden, bununla birlikte iman ve tevhîdlerine halel getirmeyecek bazı hakları yerine getirmede kısmen kusur işleyen kimselerdir.

91. İşte bunlardan olan kimseye, **"Amel defterleri sağdan verilenlerden sana selam olsun."** denir. Yani kardeşlerin olan bu kimselerden sana selâm vardır, denir.

Bu da şu demektir: O, onlara ulaştığında ve onlar da onu karşıladığında onu selâmlayacaklardır. Ya da ona şöyle denilecektir: Her türlü afet, belâ ve azaptan yana sana esenlik vardır. Çünkü sen amel defterleri sağdan verilenlerdensin, yani helâk edici günahlardan uzak bir kimsesin.

﴿ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ ﴾

92- Ama eğer sapık yalanlayıcılardan ise;

93- Artık (onun için) **kaynar sudan bir ziyafet,**

94- Ve cehenneme girip yanmak (vardır).

92-94. "Ama eğer sapık yalanlayıcılardan ise," hakkı yalanlayıp hidâyetten sapan kimselerden ise **"artık (onun için) kaynar sudan bir ziyafet ve cehenneme girip yanmak vardır."** Rablerinin huzuruna varacakları gündeki ziyafetleri, onları çepeçevre kuşatacak ve acısı kalplerine kadar varacak olan cehennem ateşine girip yanmak olacaktır.

Aşırı derecedeki susuzluktan dolayı yardım isteyecekleri vakit de **"erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir suyla yardımlarına varılacaktır. O, ne fena içecektir ve orası ne kötü bir konaktır!"** (el-Kehf, 18/29)

﴿ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ ﴾

95- Şüphesiz ki bu, kesin hakikatin ta kendisidir.

95. "Şüphesiz ki bu," Yüce Allah'ın sözünü ettiği hayrıyla şerriyle kulların amellerinin karşılığı ve buna dair etraflı bilgiler; **"kesin hakikatin ta kendisidir."** Bunda şüphe ve tereddüdü gerektirecek bir taraf yoktur. Aksine bunlar gerçekleşmesi muhakkak ve kaçınılmaz olan değişmez haktır. Yüce Allah kullarına, buna dair kat'î delilleri göstermiştir. O kadar ki olgun akıl sahiplerine göre onlar, bunu adeta tatmış, hakikatine şahitlik etmiş gibidirler. Bundan dolayı da Yüce Allah'a, özellikle kendilerine ihsan etmiş olduğu bu pek büyük nimet ve muazzam bağışından dolayı hamd u senâ ederler. Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾ ﴾

96- O halde yüce Rabbinin adını tesbih et!

96. Pek büyük ve yüce olan Rabbimizi tesbih ederiz! O, zalimlerin ve inkârcıların söylediklerinden münezzehtir ve yücedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mübarek, tertemiz ve pek çok hamd u senâlar olsun.

Vakıâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الحديد

HADÎD SÛRESİ

-57-

57- HADÎD SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 29 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Göklerde ve yerde olanlar, Allah'ı tesbih ederler. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

1. Yüce Allah, azamet ve celalini, egemenliğinin genişliğini, göklerde ve yerde bulunan konuşan ve konuşmayan bütün canlı ve cansızların, Rablerini hamd ile tesbih edip celâline yakışmayan şeylerden O'nu tenzih ettiklerini haber vermektedir.

Hepsinin Rablerine itaat edip izzetine boyun eğdiklerini, bunların üzerinde hikmetinin etkilerinin açıkça görüldüğünü bildirmektedir. Bundan dolayı da **"O Azîz'dir, Hakîm'dir."** buyurmaktadır.

Bu buyrukla ulvî ve süflî âlemdeki bütün varlıkların bütün hallerinde Rablerine muhtaç oldukları ve bunun hepsi için geçerli olduğu beyan edildiği gibi; O'nun izzetinin her şeye boyun eğdirdiği ve O'nun hikmetinin hem yaratmasında hem de emrinde her şeyi kapsadığını açıklamaktadır.

Daha sonra Yüce Allah, mülk ve hükümranlığının genelliğini de haber verek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ ﴾

2- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur. O, hayat verir ve öldürür. O, her şeye gücü yetendir.

2. Yani bütün yaratılanları yaratan, rızıklarını veren, kudretiyle bütün işlerini çekip çeviren O'dur. **"O, her şeye gücü yetendir."**

﴿ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾ ﴾

3- O, hem ilktir, hem sondur; hem zâhirdir, hem bâtındır. O, her şeyi en iyi bilendir.

3. "**O hem**" kendisinden önce hiçbir şey bulunmayan "**ilktir, hem**" kendisinden sonra hiçbir şey bâkî kalmayacak olan "**sondur. Hem**" kendisinin üstünde hiçbir şey bulunmayan "**zâhirdir, hem**" kendisinden öte hiçbir şey olmayan "**bâtındır.**"

"**O, her şeyi en iyi bilendir.**" O'nun ilmi zâhirdekileri de, bâtındakileri de, gizli ve saklı olanları da, öncekileri de, sonrakileri de bütünüyle kuşatmıştır.

﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ ﴾

4- O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş'ın üzerine istivâ edendir. O, yere gireni de, oradan çıkanı da, gökten ineni de, oraya yükseleni de bilir. Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

4. "**O gökleri ve yeri,**" ilki pazar, sonuncusu da cuma günü olmak üzere "**altı günde yaratan, sonra da Arş'ın üzerine**" celâline yakışır şekilde "**istivâ edendir.**" Bütün yaratılmışların üstündedir.

"**O,**" tohum, hayvan, yağmur vb. gibi "**yere gireni de, oradan**" bitki, ağaç, canlı vb. gibi "**çıkanı da, gökten**" melek, ilâhî takdir, rızık vb. gibi "**ineni de, oraya**" melekler, ruhlar, dualar, ameller vb. gibi "**yükseleni de bilir.**"

"**Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir.**" Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: "**Üç kişi fısıldaştığında mutlaka O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmasınlar mutlaka O onların altıncılarıdır. İster bundan daha az ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir.**" (el-Mücâdele, 58/7)

Buradaki "beraber oluş," ilim ve haberdar olmak anlamındaki beraberliktir. Bundan dolayı Yüce Allah, -devamla- amellerin karşılığını vereceğini hem vaat hem tehdit anlamında bildirmektedir: "**Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.**" Yani O, yaptığınız amelleri, bu amellerin kaynaklandığı iyi ve kötü hallerinizi

çok iyi görendir. Bu yüzden amellerinizi tespit etmektedir ve onların karşılığını size verecektir.

﴿ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ ﴾

5- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur. Bütün işler Allah'a döndürülecektir.

5. Bunlar mülkiyetleri itibarıyla O'nun olduğu gibi, O'nun tarafından yaratılmışlardır ve hepsi de O'nun kullarıdır. Onlarda dilediği şekilde, Rabbânî hikmetine uygun olarak cereyan eden kaderî ve şer'î emirleriyle tasarrufta bulunan O'dur. Ameller de, amellerde bulunanlar da dahil "**bütün işler Allah'a döndürülecektir.**" Kullar kendisine arzolunacak, O da iyiyi kötüden ayırt edecektir. İyilikte bulunan kimseye iyiliğinin, kötülükte bulunan kimseye de kötülüğünün karşılığını verecektir.

﴿ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler. O, kalplerde olanları çok iyi bilendir.

6. Yani geceyi gündüzün üzerine getirir ve böylelikle gece karanlığı yaratılanları örter. Hareketten kesilir ve sükûn bulurlar. Sonra da gündüzü gecenin üzerine getirir, yeryüzündeki karanlık gider ve ortalık aydınlanır. Kullar harekete geçerler. Maslahatlarını gerçekleştirmeye ve geçimlerini sağlamaya koyulurlar.

Yüce Allah, geceyi gündüze, gündüzü de geceye bürür. Eksiltmek, artırmak, uzatmak ve kısaltmak suretiyle bunların yerlerini değiştirir. Nihâyet bu yolla mevsimler meydana gelir, zamanın akışı doğru bir şekilde sağlanmış olur ve bu yolla pek çok maslahat da gerçekleşir.

Kullarına gizli ve açık nimetleri ihsan eden, pek cömert, lütfu pek bol, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne büyüktür, ne yücedir!

"**O kalplerde olanları,**" bütün mahlukatın kalplerinde bulunanı "**çok iyi bilendir.**" Bu yüzden ehil olduğunu bildiği kimselere ilâhî tevfikini verir, hidâyetine lâyık olmadığını bildiği kimseleri de yardımsız bırakır.

﴿ ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَأَنفَقُوا لَهُمْ
أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِن كُنتُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِۦٓ ءَايَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ
بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ ﴾

7- Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Sizi emaneten yetkili kıldığı mallardan da infâk edin. Zira içinizden iman edip infâk edenler için büyük bir mükâfat vardır.

8- Peygamber sizi Rabbinize iman etmeniz için davet etmekteyken, üstelik Allah da sizden kesin bir söz almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Şayet iman edecekseniz (bu sebepler fazlasıyla yeterlidir).

9- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indirin O'dur. Şüphesiz Allah, size karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.

7. Yüce Allah, kullarına; Zatına, Rasûlüne ve onun getirdiklerine iman etmelerini, nasıl amelde bulunacaklarını ortaya çıkartmak için onlara vermiş olduğu ve üzerlerine yetkili kıldığı mallarından da kendi yolunda infâk etmelerini emretmektedir. Onlara bu emri verdikten sonra bunun karşılığındaki mükâfatı da belirterek bu emri yerine getirmeye teşvik etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Sizden iman edip infâk edenler için büyük bir mükâfat vardır." Yani Allah'a ve Rasûlüne iman etmekle birlikte O'nun yolunda mallarını harcayanlar için pek büyük bir mükâfat vardır. Mükâfatın en büyük ve değerlisi de Rablerinin rızasını elde etmek, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaşıp Allah'ın mü'min ve cihâd edenler için hazırlamış olduğu ebedî nimetlere kavuşarak kurtuluşa ermektir.

8. Daha sonra Yüce Allah, onların iman etmelerini gerektiren sebebi ve bu konu hiçbir mani olmadığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Peygamber sizi Rabbinize iman etmeniz için davet etmekteyken, üstelik Allah da sizden kesin bir söz almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz?"** Yani peygamberlerin en faziletlisi, Allah'a davet edenlerin en değerlisi, sizi imana çağırmaktayken iman etmenizi engelleyen nedir? Bu durum onun çağrısını kabul etmede ve getirdiği hak çağrısına uymada eli çabuk tutmayı gerektiren bir husustur.

Üstelik Allah, imana dair sizden kesin ve sağlam bir söz almıştır. Eğer sizler gerçekten iman edecekseniz bu sebepler yeterlidir.

9. Bununla birlikte O'nun size lütuf ve inâyeti pek çoktur. Zira O, sadece alemlerin en şereflisi olan Rasûlün davetiyle yetinmemiş, bir de onu mucizelerle desteklemiş ve getirdiklerinin doğruluğunu sizlere apaçık belgelerle göstermiştir.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizi,"** size peygamber göndermek suretiyle ve Allah'ın ona indirdiği Kitap ve hikmet vasıtasıyla cahilliğin ve küfrün sebep olduğu **"karanlıklardan aydınlığa,"** ilmin ve imanın nuruna **"çıkarmak için kuluna,"** akıl sahibi kimselere getirdiklerinin hepsinin doğru, kesin ve tartışılmaz gerçek olduğuna delil teşkil eden **"apaçık âyetler indiren O'dur."**

İşte bütün bunlar, O'nun size olan merhametinden ve şefkatinden dolayıdır. Çünkü O, kullarına, bir annenin evladına olan merhametinden daha merhametlidir: **"Allah, size karşı çok şefkatli, pek merhametlidir."**

﴿ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِى سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِى مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ
الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِنۢ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Göklerin ve yerin mirası yalnız Allah'ın olduğu halde size ne oluyor ki Allah yolunda infâk etmiyorsunuz? İçinizden fetihten önce infâk edip savaşanlar (diğerleriyle) **bir olmaz. Onların dereceleri fetihten sonra infâk edip savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzeli va'detmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

10. Allah yolunda infaktan -ki bu, bütün hayır yollarını kapsar- sizi alıkoyan ve sizi cimriliğe iten nedir? Halbuki sizin sahip olduğunuz hiçbir şey yoktur. Aksine **"göklerin ve yerin mirası yalnız Allah'ın"**dır. Bütün mallar sizin elinizden başkasına intikal edecektir. Yahut siz o malları bırakıp gideceksiniz. Sonra her şeyin mülkü, şanı yüce ve mübarek olan gerçek sahibine dönecektir. O halde bu mallar ellerinizdeyken infak etmeyi ganimet bilin ve bu fırsatı değerlendirin.

Daha sonra Yüce Allah, amellerin farklı durumlara ve ilâhî hikmete göre değişik değerlerde olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"İçinizden fetihten önce infâk edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetihten sonra infâk edip savaşanlardan daha büyüktür."** Buradaki fetihten kasıt, Hudeybiye sulhüdür. Allah Rasûlü ile Kureyş arasında yapılan bu antlaşma en büyük fetihlerdendir. Çünkü bu, İslâm'ın yayılmasına vesile olmuş, kâfirlerle müslümanlar bir araya gelme imkanı bulmuş ve herhangi bir karşı koyma söz konusu olmaksızın Allah'ın dinine davet rahatça yapılabilmiştir. O vakit insanlar, Allah'ın dinine büyük kitleler halinde girmeye başlamışlar ve İslâm'ın gücü de büyük çapta artmıştır.

Bu fetihten önce ise müslümanlar, Medine ve oraya bağlı yerler gibi ahalisi İslâm'a giren toprakların dışında dine davet etme imkânı bulamıyorlardı. Gerek Mekke gerek Mekke dışındaki müşriklerin yurtlarında İslâm'a giren kimseler, işkencelere maruz kalıyor ve korkutuluyordu.

İşte bundan dolayı fetihten önce İslâm'a giren, infak eden ve savaşanların dereceleri, mükâfatları ve ecirleri fetihten sonra İslâm'a giren, savaşan ve infâk edenlerinkinden daha büyüktür. Nitekim hikmet de bunu gerektirmektedir. Bundan dolayı ashab-ı kiramın ve öncülerinin çoğunluğu fetihten önce İslâm'a girmişlerdir.

Bu iki durum arasında fazilet farkı olmasından, faziletçe daha az olan kimselerin kusurlu olduğu yahut eleştirildiği gibi bir mana çıkma ihtimali bulunduğundan dolayı Yüce Allah, böyle bir yanlış anlamayı önlemek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Bununla beraber Allah hepsine de en güzeli va'detmiştir."** Yani ister fetihten önce ister sonra olsun İslâm'a girip savaşmış ve infâk etmiş olanların hepsine Allah cenneti va'detmiştir. İşte bu, ashab-ı kiramın tümünün *-Allah onlardan razı olsun-* faziletine delildir. Çünkü Allah, onların imanlarına şahitlik etmekte ve onlara cenneti va'detmektedir.

"Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Her birinize yaptığını bildiği amele göre karşılık verecektir.

﴿ مَن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾ ﴾

11- Kim Allah'a güzel bir borç verirse Allah onun mükafatını ona kat kat fazlasıyla verir. Ayrıca o kimse için çok değerli bir mükâfat da vardır.

11. Yüce Allah, kendi yolunda infâk etmeyi teşvik etmektedir. Çünkü cihad, bu uğurda yapılacak infâk ve harcamalara, onun için gerekli hazırlıkları yapmak için malî fedâkârlıklarda bulunmaya bağlıdır. **"Güzel bir borç,"** Allah için ihlâsla yapılan, O'nun rızasına uygun, gönül hoşluğuyla, helâl ve temiz olan maldan yapılan infâktır.

Buna Yüce Allah'ın "borç" adını vermesi, O'nun bir lütfudur. Yoksa mal O'nun malı, kullar da O'nun kullarıdır. Üstelik buna kat kat fazlasıyla mükâfat vereceğini de va'detmektedir. Çünkü O, çok cömerttir, bol bol verendir.

Bu kat kat vermenin yeri ve zamanı ise kıyamet günüdür. O günde her insanın fakirliği ve güzel mükâfatın asgarisine dahi muhtaç olduğu açıkça ortaya çıkmış olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ ﴾

12- O gün mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarında gitmekte olduğunu görürsün. 'Bugün sizin müjdeniz, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir ki siz orada ebediyen kalacaksınız. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir.' (denir onlara).

12. Yüce Allah, imanın üstünlüğünü ve kıyamet gününde iman sahiplerinin imrenilecek hallerini açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: **"O gün mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında gitmekte olduğunu görürsün."** Yani kıyamet günü gelip de güneş ve ayın ışığı söndürüleceği, insanların karanlık içinde kalacağı, Sırat da cehennemin üzerine yerleştirileceği zaman sen, mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarında hızla gitmekte olduğunu göreceksin. Onlar, bu dehşetli ve zorlu koşumda imanlarıyla nurlarının aydınlığında yürüyeceklerdir. Herkes imanı oranınca bu nuru elde etmiş olacaktır. İşte bu esnada da onlara en büyük müjde verilecek ve şöyle denilecektir: **"Bugün sizin müjdeniz, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir ki siz orada ebediyen kalacaksınız. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir."** Allah'a yemin olsun ki, bu müjde kalplerine çok tatlı gelecek, ruhları bundan çok büyük zevk alacaktır. Çünkü bu sayede sevip istedikleri her şeyi elde etmiş, korkup çekindikleri her türlü kötülükten de kurtulmuş olacaklardır.

﴿ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا
نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ ﴾

13- O gün münafık erkeklerle münafık kadınlar, iman edenlere, 'Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım.' diyecekler. Onlara, 'Arkanıza dönün de (kendinize başka bir) **nur arayın.' denilecek ve aralarına kapısı olan bir duvar çekilecektir ki bu kapının iç tarafında rahmet, dış tarafında ise azap vardır.**

13. Münafıklar, mü'minlerin nurlarının aydınlığında yürümekte olduklarını, kendilerinin ise nurları söndürülüp karanlıklar içinde şaşkın bir halde kaldıklarını gördüklerinde mü'minlere, **"Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım,"** acele etmeyin de azaptan kurtulabilmek için nurunuzdan, aydınlığında yürüyebileceğimiz kadarını elde edelim **"diyecekler."** Onlara, **"'Arkanıza dönün de** (kendinize başka bir) **nur arayın.' denilecek."** Eğer bu, mümkün ise böyle yapın. Ancak bu imkânsızdır. Hatta bu hiç olmayacak, düşünülemeyecek şeylerdendir.

"Aralarına," mü'minlerle münafıklar arasına **"kapısı olan"** pek büyük bir engel ve oldukça sağlam **"bir duvar çekilecektir ki bu kapının iç tarafında rahmet,"** bu, mü'minlerin bulunacağı taraf olacaktır **"dış tarafında ise"** bu da münafıkların bulunduğu taraf olacaktır **"azap vardır."**

﴿ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ
حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Münafıklar onlara, 'Biz sizinle beraber değil miydik?' diye seslenirler. Onlar da şöyle **derler: 'Evet; fakat siz nefislerinizi helâke sürüklediniz, bekleyip durdunuz, şüphe ettiniz ve boş ümitleriniz sizi aldattı da nihayet Allah'ın emri** (ölüm) **geldi çattı. Ayrıca o çok aldatıcı** (şeytan) **da sizi Allah ile aldattı.'**

14. Münafıklar, mü'minlere seslenip kendilerine acımalarını isteyerek ve yakararak şöyle diyeceklerdir: **"'Biz"** dünyadayken **"sizinle beraber değil miydik?'"** "Lâ ilâhe illallah" diyor, oruç tutuyor, namaz kılıyor, cihad ediyor ve sizin yaptığınız amelleri yapıyorduk **"diye seslenirler."**

"Onlar da şöyle derler: 'Evet," Dünyadayken bizimle beraberdiniz. Zahiren bizim gibi amellerde bulunurdunuz. Fakat sizin yaptıklarınız imansız, samimi ve salih bir niyet olmaksızın münafıkça yapılan amellerdi. **"Fakat siz nefislerinizi helâke sürüklediniz, bekleyip durdunuz, şüphe ettiniz."** Allah'ın verdiği ve en ufak bir şüpheyi kabil olmayan haberler hakkında şüpheye düştünüz, sizler kesin bir inanca sahip olmadığınız halde mü'minlerin elde edecekleri mükâfatlara kavuşmayı temenni ettiniz, böylece **"boş ümitleriniz sizi aldattı da nihayet Allah'ın emri"** ölüm bu kötü halde bulunduğunuz vaziyette size **"geldi çattı."**

"Ayrıca o çok aldatıcı," size küfrü ve şüpheleri süslü gösteren şeytan **"da sizi Allah ile aldattı.'"** Siz de O'na güvendiniz. O'nun size verdiği sözlere bel bağladınız ve O'nun verdiği haberleri doğruladınız.

﴿ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ ﴾

15- 'Artık bugün ne sizden ne de kâfirlerden hiçbir fidye alınmaz. Varacağınız yer ateştir, size lâyık olan da odur. O, ne kötü bir dönüş yeridir!'

15. Yeryüzü dolusu altını, hatta onunla birlikte bir o kadarını daha fidye verecek olsanız bile yine de bu sizden kabul edilmeyecektir. **"Varacağınız,"** karar kılıp barınacağınız **"yer ateştir, size lâyık olan da odur."** Size dostluk edecek ve sizi bağrına basacak yer orasıdır. **"O"** ateş **"ne kötü bir dönüş yeridir!"** Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Artık kimin tartıları hafif gelirse onun anası (varacağı yer) **Hâviyedir** (cehennemdir). **Onun ne olduğunu sana ne bildirdi? O, çok sıcak bir ateştir."** (el-Karia, 101/8-11)

﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- İman edenlerin kalplerinin, Allah'ın zikri ve (O'ndan) **inen hak sebebiyle yumuşayarak saygı ile boyun eğme vakti gelmedi mi? Daha önce kendilerine Kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçince kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar ki onların çoğu fâsık kimselerdir.**

16. Yüce Allah, mü'min erkeklerle mü'min kadınların, münafık erkeklerle münafık kadınların âhiret yurdundaki durumlarını beyan ettikten sonra ve bu, kalplerin Rablerinin önünde saygı ve korkuyla eğilmelerini, O'nun azameti önünde zilletle durmalarını gerektirdiğinden dolayı mü'minlere bunu yerine getirmeyişleri nedeniyle sitem edercesine şöyle buyurmaktadır:

Allah'ın zikrine, yani Kur'ân'a saygıyla boyun eğip kalplerinin yumuşayacağı, emir ve yasaklarına itaat edip Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği ve ona indirilen hakka bağlanacağı vakit gelmedi mi?

Bu buyruk, kalbin Yüce Allah'a, O'nun indirdiği Kitap ve hikmete karşı saygı ve korkuyla boyun eğmeye (huşû'), mü'minlerin ilâhî öğütleri ve şer'î hükümleri her zaman için hatırda tutup bu konuda nefislerini hesaba çekmeye olanca gayretlerini harcamaya yönelik bir teşviktir.

"Daha önce kendilerine Kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçince kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar." Yani Allah'ın, kalbin hakka karşı yumuşayıp tam anlamıyla ona bağlanmayı gerektiren Kitabı üzerlerine indirdiği, sonra da bu hali sürdürmeyerek onun üzerinde sebat etmeyen kimseler gibi olmasınlar. Çünkü bunlar üzerinden geçen zaman uzayıp da gafletleri devam edince imanları sarsıldı ve yakînleri yok olup gitti.

Bu yüzden de kalpleri katılaştı **"ki onların çoğu fâsık kimselerdir."** Kalpler her zaman için Allah'ın indirdiklerini hatırlamaya, hikmetle içli dışlı olmaya muhtaçtır. Bundan gaflete düşmemek gerekir, çünkü böyle bir gaflet, kalbin katılaşmasına ve gözlerin yaşarmaz hale gelmesine sebep olur.

﴿ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Şunu bilin ki Allah, ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. Nitekim aklınızı kullanasınız diye âyetleri size açıkladık.

17. Âyetler, akıllara ilâhî maksatların ve isteklerin neler olduğunu gösterir. Ölümünden sonra yeri dirilten, ölümlerinden sonra ölüleri diriltmeye de kadirdir ve onlara amellerinin karşılığını verecektir. İndirdiği yağmurla ölümünden sonra yeri dirilten, peygamberlerine indirmiş olduğu hak ile ölü kalpleri diriltmeye de kadirdir.

Bu âyet-i kerime, açıkça Allah'ın âyetleriyle hidâyet bulmayan ve Allah'ın şeriatine tabi olmayan kimselerin akıllarının olmadığını da ifade etmektedir.

﴿ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴾

18- Şüphesiz ki sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir borç verenlere Allah, mükafatlarını kat kat fazlasıyla verir. Ayrıca onlar için çok değerli bir mükâfat da vardır.

18. "Şüphesiz ki sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara," yani çokça sadaka verenler, Allah'ı razı edecek infâklarda bulunanlar **"ve Allah'a"** Rablerinin nezdinde kendileri için azık teşkil edecek şekilde hayırlı yollarda mallarını önden göndererek **"güzel bir borç verenlere Allah"** ecirlerini **"kat kat,"** her bir iyiliğe on mislinden yedi yüz misline ve daha çoğuna kadar **"fazlasıyla verir. Ayrıca onlar için çok değerli bir mükâfat da vardır."** Bu, Allah'ın cennette onlar için hazırladığı ve insanların bilemeyeceği bir mükâfattır.

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Allah'a ve peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar sıddıklardır. Şehidlere gelince onlar Rableri katındadır; onların ecirleri ve nurları vardır. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemlik olanlardır.

19. "Allah'a ve peygamberlerine iman edenler var ya;" iman, ehl-i sünnete göre Kitap ve sünnetin delil olduğu hususlardır. İman, hem kalbin ve dilin sözü; hem de kalbin, dilin ve azaların amelidir.

Bu da dinin gizli ve açık bütün hükümlerini kapsar. İşte bu özellikleri kendilerinde toplayanlar sıddiklerdir. Yani bunların mertebeleri genel olarak mü'minlerin mertebesinin üstünde, peygamberlerin mertebesinin de aşağısındadır.

"Şehidlere gelince onlar Rableri katındadır; onların ecirleri ve nurları vardır." Sahih bir hadiste şöyle geçiyor: *"Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arası gök ile yer arası kadardır. Allah, bunları kendi yolunda cihad eden-*

ler için hazırlamıştır."[5] Bu da şehitlerin derecelerinin pek yüksek ve pek yüce olmasını, onların Yüce Allah'a çok yakın olmalarını gerektirir.

"Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemlik olanlardır."

Bu son iki âyet, çokça sadaka veren insanları, sıddikleri, şehidleri ve cehennemlikleri çeşitli sınıflarıyla bir arada zikretmiş bulunmaktadır.

Çokça sadaka verenler, amellerinin büyük çoğunluğu insanlara ihsanda ve iyilikte bulunmak, ellerindeki bütün imkânlarla onlara faydalı olmak olan kimselerdir. Özellikle Allah yolunda mallarını harcamakla başkalarına faydalı olmaya çalışırlar. Sıddiklar ise iman, salih amel, faydalı ilim, doğru ve yakîn mertebeleri kemâl derecesinde olanlardır.

Şehîdler, Allah'ın adını yüceltmek için O'nun yolunda savaşan, bu uğurda canlarını ve mallarını feda eden ve bu yolda öldürülen kimselerdir.

Cehennemlikler ise Allah'ın âyetlerini yalanlayan kâfirlerdir. Geriye Yüce Allah'ın Fâtır suresinde (Fâtır, 35/32) kendilerinden söz ettiği orta yollu olanlar kalmaktadır. Bunlar ise farzları eda eden, haramları terk eden kimselerdir. Ancak gerek Allah'ın hakları, gerek kullarının hakları hususunda kısmen kusurlu olan kimselerdir. Bunların bazıları için yaptıklarının bazıları sebebiyle birtakım cezalar sözkonusu olsa bile sonunda varacakları yer cennettir.

﴿ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ
كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ
شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Bilin ki dünya hayatı, ancak bir oyun, oyalanma ve süstür. Aranızda karşılıklı övünmeden, mallarda ve evlatta çokluk yarışına girmeden ibarettir. (Gerçekte ise dünya hayatı) **bir yağmur gibidir ki çıkardığı ekin çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o ekin kurur da sen onu sararmış bir halde görürsün. Sonra da o, çerçöp olur. Âhirette hem şiddetli bir azap vardır hem de Allah'tan bir mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimden başka bir şey değildir.**

5 Buhârî, 2760.

20. Yüce Allah, dünyanın mahiyetini, gerçek durumunu, nihaî halini ve dünya ehlinin maksatlarını haber vermektedir. Buna göre dünya bir oyun ve oyalanmadır. Bedenler onunla oynar, kalpler onunla oyalanır. Nitekim dünya ehlinin görülen durumu da bunu doğrulamaktadır. Zira onların ömürlerini, kalpleri oyalanma içinde, Allah'ın zikrinden yana da, karşılaşacakları vaat ve tehditlerden yana da gafil bir halde geçirdiklerini görüyoruz. Dinleri oyun, oyalanma, eğlenmedir.

Halbuki uyanık olup âhiret için çalışanlar böyle değildir. Çünkü onların kalpleri, Allah'ın zikri, marifeti ve muhabbetiyle ma'murdur. Vakitleri kendilerini Allah'a yakınlaştıran, gerek yakın çevrelerine, gerekse başkalarına sağladıkları faydalı amellerle dolup taşmaktadır.

"Ve süstür" buyruğu ise şu demektir: Elbiselerde, yiyeceklerde, içeceklerde, bineklerde, evlerde, köşklerde, makam ve mevkilerde ve başka hususlarda bir süslenme, süs düşkünlüğüdür.

"Aranızda karşılıklı övünme," dünya ehlinden olan herkes, diğerine karşı övünür. Dünyevî hususlarda kendisinin öne geçmesini, dünyevî hallerde kendisinin ünlü olmasını ister.

"Mallarda ve evlatta çokluk yarışına girmekten ibarettir." Herkes mal ve evlat bakımından başkalarından daha çok olmak ister. Nitekim dünyayı sevenler, dünyaya meylederek onunla rahatlayanların durumu da bunu tasdik etmektedir.

Dünyayı ve onun gerçek mahiyetini bilen, orayı bir geçit olarak kabul edip kalınacak bir yer saymayan, kendini Allah'a yakınlaştıran hususlarda yarışan, Allah'ın lütuf ve ihsan yurduna ulaştırıcı yolları izleyenlerse böyle değildir. Bunlar, mal ve evlat çokluğuyla kendilerine karşı övünen kimseleri görecek olurlarsa onlarla salih amelle yarışmaya koyulurlar.

Daha sonra Yüce Allah, dünyayı bir misalle anlatmaktadır: Dünya, yeryüzüne yağan bir yağmur gibidir. Bu yağmur, insan ve davarların yediği yeryüzü bitkilerine karışır. Nihâyet yeryüzü türlü bitkilerden oluşan ziynetini takınıp süslenince gözlerini ve bütün gayretlerini dünyaya hasreden çiftçiler, onun bitirdiklerinden hoşlanır. Derken Allah'ın orayı telef eden emri gelir. Orası gürleştikten sonra hemen kuruyuverir, eski haline döner. Sanki orada yeşil namına bir şey bitmemiş, daha önceden güzel manzarası hiç görülmemiş gibi olur.

İşte dünya da böyledir. Dünyaya meyleden kişi, orayı göz alıcı ve çekici görür. Oradan ne istemişse ele geçirip hangi işe yönelmişse kapılarının önünde açıldığını gördüğü bir sırada aniden kader, bir musibetle dünyalığına

çarpar ve onu elinden alıp götürür. Onun üzerindeki hakimiyetini sona erdirir. Ya da o, dünyalığını bırakıp gider, oradan elleri bomboş ve kefen dışında hiçbir şey almaksızın çeker gider. Bütün arzusu ve hedefi dünya olan, çalışıp çabalaması sırf onun için olan kimseye yazıklar olsun!

Âhiret için yapılan amellere gelince işte asıl fayda sağlayacak olan odur. Sahibinin lehine ahiret için saklanan onlardır ki o ameller ebediyen kul ile birlikte bulunacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Âhirette hem şiddetli bir azap vardır hem de Allah'tan bir mağfiret ve rıza vardır." Yani âhiretin halleri bu ikisinden biridir. Ya cehennem ateşinde son derece çetin bir azap olacaktır. Oranın zincirlerine, prangalarına vurulacak, dehşetli halleriyle karşı karşıya kalınacaktır. Ki bunlar, dünyanın ötesinde gayesi bulunmayan, nihai hedefi dünyayı aşmayan, bu sebepten Allah'a isyanı gerektiren işleri yapma cesaretini bulan, Allah'ın âyetlerini yalanlayarak nimetlerine nankörlük eden kimseler içindir.

Ya da Allah tarafından günahların bağışlanması, cezaların ortadan kaldırılması ve Allah'tan bir rıza vardır. Bu rızaya nail olan kimseyi Allah, razı oluşunun yurdu olan cennetine koyacaktır. Bunlar da dünyayı gerçek mahiyetiyle bilip âhiret için de gereği gibi çalışanlar içindir.

İşte bütün bunlar, dünyaya gereğinden fazla rağbet etmemeye, asıl âhirete rağbet edip yönelmeye davet eden hususlardandır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Dünya hayatı aldatıcı bir geçimden başka bir şey değildir."** Yani o, ancak kendisiyle yararlanılan, ihtiyaçların görüldüğü geçici bir şeydir. Çok aldatıcı şeytanın Allah ile kendilerini aldattığı kıt akıllı kimselerin dışında kimse ona aldanmaz ve ona huzurlu bir kalple meyletmez.

﴿سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾﴾

21- Rabbinizden bir mağfiret, Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış olup eni yer ile göğün eni kadar olan cennet için yarışın. Bu, Allah'ın bir lütfudur ki O, onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir.

21. Yüce Allah, mağfiretine, rızasına ve cennetine ulaşmak için yarışa koyulmayı emretmektedir. Bu da mağfirete sebep olan samimi tevbeyle, fayda sağlayan istiğfarla, günahlardan ve günaha düşme ihtimallerinden uzak kalmak için gayret etmekle, salih ameller işleyerek Allah'ı razı edecek şeylere sürekli olarak bağlı kalmakla, hem Allah'a ibadette hem de insanlara faydalı olunacak bütün alanlarda ihsan sahibi olmakla ve bu suretle Allah'ın rızası için yarışmakla olur. Yüce Allah, böyle bir yarışa girmeyi gerektiren hususları da zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış olup eni yer ile göğün eni kadar olan cennet için..."** Allah'a ve Rasûlüne iman etmenin kapsamına dinin usulü de (itikada dair hükümleri), füruu da (ameli hükümleri) girmektedir. **"Bu, Allah'ın bir lütfudur ki O, onu dilediğine verir."** Yani bizim size bu açıkladığımız cennete ulaştıran yollarla cehenneme götüren yollara dair zikrettiklerimiz, Allah'ın pek büyük mükâfatı ve pek güzel sevabıyla ilgili açıklamalarımız, Allah'ın kulları üzerindeki en büyük lütuf ve ihsanlarındandır.

"Allah büyük lütuf sahibidir." Hiç kimse bundan dolayı O'na hakkıyla övgüde bulunamaz. O, kendi zatını övdüğü gibidir. Mahlukatından kim olursa olsun O'nu nasıl övmüşse O, bütün bu övgülerin çok daha üstündedir.

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ إِنَّ
ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا۟ بِمَآ ءَاتَىٰكُمْ وَٱللَّهُ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ
هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾﴾

22- Gerek yeryüzünde gerekse de nefislerinizde meydana gelen (üzücü ya da sevindirici) **her bir şey, biz onu yaratmadan önce mutlaka bir kitapta**(yazılı)**dır. Şüphesiz bu, Allah'a çok kolaydır.**

23- Bu, elinizden kaçırdığınıza üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiğine de şımarmayasınız diyedir. Zira Allah, kendini beğenmiş, böbürlenen hiçbir kimseyi sevmez.

24- Onlar, cimrilik eden ve insanlara da cimriliği emreden kimselerdir. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) **Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur ve O, her türlü hamde layık olandır.**

22. Yüce Allah, kaza ve kaderinin her şeyi kapsayacak kadar geniş olduğunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Gerek yeryüzünde gerekse de nefislerinizde meydana gelen** (üzücü ya da sevindirici) **her bir şey..."** Bu buyruk,

mahlukata isabet eden hayır ve şer türünden her bir hususu bütünüyle kapsamaktadır. Hepsi de küçüğüyle büyüğüyle Levh-i Mahfuz'da yazılmıştır. Bu, akılların kuşatamayacağı kadar büyük bir husustur. Hatta olgun akıl sahiplerinin akılları ondan dolayı hayret ve dehşete düşer. Ama bu, Allah için pek kolaydır.

23. Yüce Allah'ın bu gerçeği kullarına haber vermesi, bu ilkenin onlar tarafından çok iyi bir şekilde bilinmesi ve başlarına gelen hayır ve şer türünden her bir şeyi bu temel üzerine oturtmaları içindir. Böylelikle nefislerinin istediği ve arzu duydukları herhangi bir şeyi ellerinden kaçırdıklarında üzülmezler. Çünkü onlar, bunun bu şekilde Levh-i Mahfuz'da yazılı olduğunu bilirler. Orada yazılanın gerçekleşmesi ise kaçınılmazdır. Onu önlemenin hiçbir yolu yoktur.

Allah'ın kendilerine verdiğinden dolayı da şımarıp azmazlar. Çünkü o şeyi kendi güç ve imkânlarıyla elde etmediklerini, ona ancak Allah'ın lütuf ve ihsanı ile sahip olduklarını bilirler. Bu yüzden bu nimetleri kendilerine verene ve musibetleri kendilerinden uzaklaştırana şükretmeye gayret ederler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Zira Allah, kendini beğenmiş, böbürlenen hiçbir kimseyi sevmez." Yani Yüce Allah; kaba, kendini beğenmiş, Zatının verdiği nimetler dolayısıyla şımarıp o nimetleri kendine nispet eden, bu nimetlerle azgınlaşıp Allah'ın yolundan uzaklaşan hiç kimseyi sevmez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfedersek 'Bu bana ancak sahip olduğum bir bilgiden dolayı verilmiştir.' der. Bilakis o, bir imtihandır."** (ez-Zümer, 39/49)

24. **"Onlar, cimrilik eden ve insanlara da cimriliği emreden kimselerdir."** Yani onlar, her biri kötülük olarak tek başına yeterli olan ve her ikisi de yerilmiş iki sıfatı bir arada toplamış kimselerdir. Biri farz olan hakları engellemek demek olan cimrilik, diğeri de bunu insanlara emretmeleridir. Kendi cimrilikleriyle yetinmeyerek insanlara da cimriliği emrederler ve bu kötü huya söz ve davranışlarıyla teşvik ederler.

Bu, Rablerine itaatten yüz çevirmelerinin ve O'na arkalarını dönmelerinin bir neticesidir. Ancak **"Kim"** Allah'a itaatten **"yüz çevirirse"** kendisinden başkasına zarar vermez. Onun Allah'a asla hiçbir zararı dokunmaz.

"Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur." İhtiyacı olmaması, Zatının bir gereğidir. Göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. Kullarına ihtiyaçları kadar veren de onları zengin kılan da O'dur.

"O, her türlü hamde layık olandır." Her güzel isim, her kâmil sıfat, her güzel ilim yalnız O'nundur ve bundan dolayı hamdedilmeye, övülmeye ve ta'zim olunmaya lâyıktır.

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾﴾

25- Andolsun Biz, peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik ve onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitab'ı ve mîzânı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç hem de insanlar için birtakım faydalar bulunan demiri de indirdik. Bunlar, Allah hem kendisine/dinine hem de peygamberlerine gıyaben kimin yardım ettiğini ortaya çıkarsın diyedir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, Azîz'dir.

25. **"Andolsun Biz, peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik."** Bunlar, getirdiklerinin doğruluğuna ve gerçekliğine delil olan kanıt, şahit ve kesin alâmetlerdir. **"Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitab'ı ve mîzânı indirdik."** Kitap, cins/tür ismi olup Allah'ın insanları hidâyete iletmek, dinlerinde ve dünyalarında kendilerine faydalı olacak hususları onlara göstermek için indirmiş olduğu tüm kitapları kapsar.

"Mîzân" ise söz ve davranışlardaki adalettir. Peygamberlerin getirdikleri dinin tümü; emirleri, yasakları, insanlarla ilişkileri, suça yönelik cezaları, kısası, hadleri, miras hükümlerini ve bunun dışındaki tüm hususları tamamıyla adalettir. İşte bundan dolayı **"insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye"** buyrulmuştur. Bu da Allah'ın dinini ve insanların tespiti imkânsız olan bütün maslahatlarını yerine getirerek olur.

Bu da bütün peygamberlerin şeriatin temeli üzerinde ittifak ettiklerine delildir. Bu temel ise adaleti uygulamaktır. Zamana ve durumlara göre adaletin uygulanış şekilleri arasında farklılık görülse bile bu böyledir.

"Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için birtakım faydalar bulunan demiri de indirdik." Silâh, zırh vb. çeşitli savaş aletleri **"çetin bir güç"** için örnektir. Demirin çeşitli sanayi ve mesleklerde, kap-kacaklarda,

tarım aletlerinde çeşitli faydaları da görülmektedir. Hatta demire gerek duyulmayan şeyler pek azdır.

"Bunlar, Allah hem kendisine/dinine hem de peygamberlerine gıyaben kimin yardım ettiğini ortaya çıkarsın diyedir." Yani Yüce Allah, indirmiş olduğu Kitap ve demir sebebiyle imtihan pazarını kursun, böylelikle gayb halinde dinine ve peygamberlerine kimin yardım edeceği ortaya çıksın.

"Gayb hali"nden kasıt, imanın fayda vermeyeceği şehâdet/görme halinden önce iman etmektir. Çünkü gözle gördükten sonra yapılan iman, zaruridir/mecburidir. (Çaresiz kalmanın bir sonucudur).

"Şüphesiz Allah çok güçlüdür, Azîz'dir." Hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz, hiçbir şey O'ndan kaçıp kurtulamaz. Kendisinden pek güçlü aletlerin yapıldığı demiri indirmesi, O'nun gücünün ve izzetinin bir tecellisidir. Kullarından intikam almaya kadir olması da O'nun gücünün ve izzetinin tecellisidir. Ama O, dostlarını düşmanlarıyla sınar. Ta ki gıyaben kendisine/dinine kimin yardım ettiğini ortaya çıkarsın.

Yüce Allah'ın burada Kitab'ı ve demiri bir arada zikretmesi, Yüce Allah'ın dinine bu iki yolla yardım etmesi ve kelimesini onlarla yüceltmesi dolayısıyladır.

O, dinini kesin delil ve belgeleri ihtiva eden Kitap ile ve Allah'ın izniyle zafere kavuşturan kılıçla yüceltir. Her ikisinin de gereği gibi işlemeleriyse adalet sayesindedir. İşte bunlar, Yüce Allah'ın hikmetine, kemâline, peygamberleri vasıtasıyla göndermiş olduğu şeriatinin mükemmelliğine delildir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ
مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Andolsun Biz, Nûh'u ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Peygamberliği ve Kitabı da onların soyundan gelenlere verdik. Onlardan kimisi hidâyet bulmuştur, ama birçoğu fâsıktır.

26. Allah, genel olarak bütün peygamberlerin nübüvvetini beyan ettikten sonra onların arasında özel yeri olan iki üstün peygamberi Nûh ile İbrahim'i söz konusu etmektedir. Allah, peygamberliği ve kitabı onların soyundan gelenler arasında devam ettirmiştir. Yani önceki ve sonraki bütün peygamberler hep Nûh ve İbrahim'in *-ikisine de selâm olsun-* soyundan gelmişlerdir. Bütün kitaplar da aynı şekilde bu iki değerli peygamberin soyundan gelenlere inmiştir.

"Onlardan," kendilerine peygamber gönderdiğimiz kimselerden **"kimisi"** onların davetleriyle **"hidâyet bulmuştur."** Onların emirlerine uymuş, onların gösterdikleri doğru yolu takip etmişti.

"Ama birçoğu fâsıktır." Allah'a ve rasûllerine itaatin sınırlarının dışına çıkmışlardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen ne kadar arzu etsen de insanların çoğu iman etmez."** (Yusuf, 12/103)

﴿ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى
قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ
ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Sonra onların izleri üzere rasûllerimizi peşpeşe gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da peşlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine de şefkat ve merhamet koyduk. Kendiliklerinden uydurdukları ruhbanlığa gelince Biz, onu onlara farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını kazanmak için kendileri uydurdular. Ama ona da hakkıyla riayet etmediler. Biz, onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik. Ama onların çoğu fâsıktır.

27. "Sonra onların izleri üzere rasûllerimizi peşpeşe gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da peşlerinden gönderdik." Özellikle İsa *aleyhisselam*'ın söz konusu edilmesi, bu ifadelerin özellikle İsa *aleyhisselam*'a mensup olduklarını iddia eden hıristiyanlara yönelik olmasından dolayıdır.

"Ve ona," Yüce Allah'ın üstün kitaplarından birisi olan **"İncil'i verdik."**

"Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk." Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahudiler ve müşrikler olduğunu göreceksin. İman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakın olarak da 'Biz hıristiyanlarız.' diyenleri göreceksin. Bu, aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır." (el-Maide, 5/82)

Bundan dolayı hristiyanlar İsa *aleyhisselam*'ın şeriati üzere oldukları zamanda başkalarından daha yumuşak kalpli kimseler idiler.

"Kendiliklerinden uydurdukları ruhbanlığa gelince..." Ruhbanlık, bir tür ibadettir. Bunu kendiliklerinden ibadet diye ortaya attılar, onu kendilerine vazife bilip birtakım sorumluluklarla kendilerini yükümlü tuttular.

"Biz onu onlara farz kılmadık." Allah, bunu onlara farz kılmamıştı. Bunu kendilerine şart koşan kendileriydi. Maksatları da Allah'ın rızasını elde etmekti.

"Ama" bununla birlikte **"ona da hakkıyla riâyet etmediler."** Ne onun gereğini yerine getirdiler, ne de haklarını eda ettiler. Böylece iki bakımdan yanlış yaptılar: (Bir.) kendiliklerinden böyle bir ibadet uydurdukları için, (iki,) kendilerine farz kıldıkları işi gereği gibi yerine getirmedikleri için. İşte onların çoğunlukla görülen durumu budur.

Bununla birlikte aralarından Allah'ın emri üzere dosdoğru yürüyenler de vardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan iman edenlere ise mükafatlarını verdik."** Yani İsa *aleyhisselam*'a iman etmeleriyle birlikte Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e de iman edenlerin hepsine Allah imanına uygun mükâfatlar vermiştir. **"Ama onların çoğu fâsıktır."**

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve Rasûlüne iman edin ki size rahmetinden iki kat versin, aydınlığı ile yürüyeceğiniz bir nur bahşetsin ve sizi bağışlasın. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

28. Bunun Mûsâ ve İsa'ya *-ikisine de selam olsun-* iman eden Kitap ehline bir hitap olma ihtimali vardır. Bu hitapla Allah, onlara kendisinden korkup O'na isyanı gerektiren hususları terk etmek suretiyle imanlarının gereğince amel etmelerini emretmekte ve Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e de iman etmelerini istemektedir. Eğer böyle yaparlarsa Yüce Allah onlara **"rahmetinden iki kat"** mükâfat verecektir. Bu paylardan biri önceki peygamberlerine imanlarının diğeri de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman etmelerinin mükâfatıdır.

Bu buyruğun umumi bir emir olma ihtimali de vardır. Bunun kapsamına Kitap ehli de, başkaları da girer. Zâhir/açık ve kuvvetli olan görüş de budur. Allah, bu buyruğuyla hepsine, imanı ve takvâyı emretmektedir ki, bunun kapsamına zahiri ve batınıyla, usulü ve furuuyla bütün din girmektedir. Eğer bu büyük emre uyacak olurlarsa Yüce Allah kendilerine **"rahmetinden iki pay"** verir ki, bun-

ların miktarını ve niteliklerini Yüce Allah'tan başkası bilemez. İmana karşı bir mükâfat, takvâya karşılık bir mükâfat, emirlere uymaya karşılık bir mükâfat, yasaklardan kaçınmaya karşılık bir mükâfat ya da iki paydan kasıt, mükâfatın ardı adına, tekrar tekrar verilmesidir.

"Aydınlığı ile yürüyeceğiniz bir nur bahşetsin." Size bir ilim, hidâyet, cahilliğin karanlığında yürüyeceğiniz bir nur versin ve kötülüklerinizi bağışlasın.

"Allah büyük lütuf sahibidir." (el-Hadid, 57/21) Lütfu göklerde ve yerde bulunanları kuşatmış bulunanın, lütfu pek büyük olanın bunca mükâfat vermesi garip kaçmaz. Bir göz kırpacak kadar yahut bundan daha az bir süre dahi hiçbir mahlûk O'nun lütfundan azade değildir.

﴿ لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Böylece Kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şeye sahip olmadıklarını, lütfun Allah'ın elinde olduğunu ve onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah, büyük lütuf sahibidir.

29. Yani bizler genel olarak iman eden, Allah'tan korkan ve O'nun Rasûlüne iman eden kimselere olan lütuf ve ihsanımızı şunun için açıkladık: Kitap ehli bilsin ki, kendileri Allah'ın lütfundan hiçbir paya sahip değildirler. Yani kendi hevâlarına ve bozuk akıllarına göre Allah'ın lütfuna sınır koyamazlar. Dolayısıyla, **"Yahudi ve hristiyan olandan başkası asla cennete giremez."** (el-Bakara, 2/111) diyemezler ve Allah'tan olmadık dileklerde ve esası boş kuruntu olan temennilerde bulunamazlar.

Yüce Allah böylelikle Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman eden, Allah'tan korkup sakınan kimselere rahmetinden iki kat bağışlayıp bir nur vereceğini ve onlara mağfirette bulunacağını -Kitap ehline rağmen ve onlar hoşlanmasa da- haber vermektedir.

Yine onlar, **"lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu"** hikmeti gereği lütfundan kime vermesi gerekiyorsa ona **"verdiğini bilsinler. Allah,"** ölçüsü ve miktarı asla tespit edilemeyecek kadar **"büyük lütuf sahibidir."**

Hadîd sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd ve nimet, yalnız Allah'a mahsustur.

سورة المجادلة

MÜCADELE SÛRESİ

- 58 -

58- MÜCADELE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 22 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
بَصِيرٌ ﴿١﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Şüphesiz Allah Semî'dir/işitendir, Basîr'dir/görendir.

1. Bu âyet-i kerimeler, ensardan bir kişi hakkında inmiştir. Bu kişinin, uzun bir beraberlik döneminden ve çoluk çocuğu olduktan sonra hanımını kendisine (zihar yoluyla) haram kılması üzerine hanımı, ondan yana Allah'a şikâyette bulunmuş ve onun hakkında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile tartışmıştı. Ensardan olan bu kişi, çok yaşlı biriydi. Kadın, kendisinin de, kocasının da durumunu Allah'a ve Rasûlüne bildirmiş, bu konuda ısrar etmişti. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin" kendi aranızdaki **"konuşmanızı işitir. Şüphesiz Allah"** pek çok ihtiyaçların dile getirildiği bütün sesleri her zaman **"işitendir, görendir."** O, siyah karıncanın kapkaranlık bir gecede kara kaya üzerindeki hareketini dahi görür. Bu, Yüce Allah'ın işitme ve görmesinin kemâl derecede olduğunu, küçük-büyük bütün işleri kuşattığını haber veren bir buyruktur. Bunun kapsamında Yüce Allah'ın bu kadının şikâyetini ve imtihan olduğu sıkıntıyı kaldıracağına dair de işaret vardır. Bundan dolayı Yüce Allah, hem bu kadının hem de diğerlerinin hükmünü genel olarak söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾﴾

2- İçinizden hanımlarına zihâr yapanların hanımları onların anaları değildir. Onların anaları ancak onları doğuranlardır. Ger-

çekten bu kimseler, çok çirkin bir söz ve yalan söylemektedirler. Şüphesiz Allah pek affedicidir, çok bağışlayıcıdır.

2. Hanıma zihâr yapmak; kocanın, hanımına, "Sen benim için annemin (yahut anne dışında mahrem olan kadınlardan herhangi birini belirterek) sırtı gibisin," ya da "Sen bana haramsın," demesidir. Bu hususta Araplarca kullanılması âdet olan (ve sırt anlamına gelen:) "ظهر/zahr" kelimesi kullanıldığından dolayı Yüce Allah buna "**zihâr**" adını vermiş ve "**İçinizden hanımlarına zihâr yapanların hanımları onların anaları değildir.**" buyurmuştur.

Yani nasıl olur da gerçekle ilgisi olmadığını bildikleri böyle bir sözü söyleyerek hanımlarını, kendilerini doğuran annelerine benzetirler?! Yüce Allah bunun çok vahim bir şey olduğunu belirtip çirkinliğini dile getirerek şöyle buyurmaktadır: "**Gerçekten bu kimseler, çok çirkin bir söz ve yalan,**" son derece feci ve gerçekle ilgisi olmayan bir söz "**söylemektedirler.**"

"**Şüphesiz Allah**" birtakım muhalif davranışlar işlemekle birlikte samimi tevbeyle bunları telâfi eden kimselere karşı "**pek affedicidir, çok bağışlayıcıdır.**"

﴿ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝٣ ﴾

3- Hanımlarına zihâr yapıp (da ayrılmaya azmeden) **sonra da bu sözlerinden dönenler,** (hanımları ile) **ilişki kurmadan önce bir köle azad etmelidirler. Size öğüt verilen** (hüküm) **işte budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

3. "**Hanımlarına zihâr yapıp** (da ayrılmaya azmeden) **sonra da bu sözlerinden dönenler**" buyruğundaki "**dönenler**" ifadesinin anlamının ne olduğu hususunda âlimlerin farklı görüşleri vardır. Bir görüşe göre bundan kasıt, zihâr yaptığı hanımıyla cima etmeye karar vermesi demektir. Sadece buna karar vermesi dolayısıyla sözü edilen kefâreti yerine getirmesi gerekmektedir.

Buna da Yüce Allah'ın, kefâretin cinsel temastan önce gerçekleşeceğine dair açıklaması delildir. Bu da yalnızca karar vermekle olur.

Bir görüşe göre dönmek, gerçek manada ilişki kurmaktır. Buna da Yüce Allah'ın "**Sonra da bu sözlerinden dönenler**" buyruğu delildir. Çünkü bunların söyledikleri söz, ilişki kurmak hakkındadır.

Her iki görüşe göre de "dönme" söz konusu olduğu takdirde bu haram kılmanın kefâreti, -adam öldürme âyetinin (en-Nisâ, 4/92) kayıtladığı üzere- **mü'min bir köleyi azat etmektir.** Kölenin erkek veya kadın olması fark etmez. Ancak çalışmaya engel olacak kusurlardan uzak olması şarttır.

Bu köle azadı "(hanımları ile) **ilişki kurmadan önce**" olmalıdır. Yani koca, bir köle azad etmek suretiyle kefâret ödemedikçe zihâr yaptığı karısıyla ilişki kurmaktan uzak durmalıdır.

"**Size öğüt verilen** (hüküm) **işte budur,**" açıklamış olduğumuz bu hükümdür. Yüce Allah, sizlere hükmünü uyarıyla birlikte açıklıyor. Çünkü öğüt vermek, uyarı ve teşvikle birlikte hükmü zikretmektir. Böylece zihâr yapmak isteyen kimse, bir köle azat etme yükümlülüğüyle karşı karşıya kalacağını hatırlayacak olursa bu işten uzak durur.

"**Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**" Ve herkese amelinin karşılığını verecektir.

﴿ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝٤ ﴾

4- Bunu bulamayan kimse (eşiyle) **ilişki kurmadan önce peşpeşe iki ay oruç tutmalıdır. Buna güç yetiremeyen kimse de altmış yoksulu doyurmalıdır. Bu** (kefaret hükmü)**, Allah'a ve Rasûlüne iman etmeniz içindir. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için de can yakıcı bir azap vardır.**

4. "**Bunu**" azad edecek bir köle yahut onun bedelini "**bulamayan kimse** (eşiyle) **ilişki kurmadan önce peşpeşe iki ay oruç tutmalıdır.**"

"**Buna**" oruç tutmaya "**yetiremeyen kimse de altmış yoksulu doyurmalıdır.**" Ya -pek çok müfessirin dediği gibi- kendi ülkesinin temel gıdasından onlara yetecek kadarını verir ya da -bir başka kesimin dediği üzere- her bir yoksula bir mud buğday ya da fıtır sadakası olarak verilebilen şeylerden yarım sa' verir.[6]

6 Mud: 675 gr. veya 0.688 lt. Sâ': 2175 gr. veya 2.75 lt. (Dr. V. Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, I/75).

Size açıklamış olduğumuz **"bu (kefaret hükmü), Allah'a ve Rasûlüne iman etmeniz içindir."** Bu da ona ve diğer hükümlere bağlanmanız ve gereğince amel etmenizle olur. Allah'ın hükümlerine bağlanıp gereğince amel etmek de imandandır. Hatta asıl maksat bunlardır. Bunlarla iman artar, kemâle erir ve gelişir.

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır." Bu sınırlar, yasaklara düşmeyi engeller. O bakımdan bu sınırların aşılmaması ve onlara karşı kusur işlenmemesi gerekir. **"Kâfirler için de can yakıcı bir azap vardır."** Bu âyet-i kerimelerde birtakım hükümler bulunmaktadır ki bazıları şunlardır:

1. Yüce Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır, onlara önem vermektedir. Çünkü Yüce Allah, bu musibetzede hanımın şikâyetini söz konusu etmekte, şikâyet konusunu izale edip onun başındaki bu musibeti kaldırmaktadır. Hatta genel hükmü itibarıyla böyle bir sıkıntıyı, bu durumla karşı karşıya kalan herkesten kaldırmıştır.

2. Zihâr; hanımı haram kılmaya dair özel bir durumdur. Çünkü Yüce Allah, **"Hanımlarına zihâr yapanlar"** buyurmaktadır. Buna göre bir kimse, cariyesini kendisine haram kılacak olursa bu zihâr olmaz. Aksine bu; yiyecek, içecek vb. gibi helâl olan şeyleri haram kılmak kabilindendir ki, bunlardan dolayı sadece yemin kefâreti vermek gerekir.

3. Bir hanımla evlenmeden önce ona karşı yapılan zihâr geçersizdir. Çünkü zihâr yaptığı vakit o kadın, onun hanımı değildir. Nitekim böyle bir hanımı boşaması da geçerli olmaz. İster bunu hemen diye ifadelendirsin, ister başka bir şarta bağlı olarak yapsın, fark etmez.

4. Zihâr yapmak haramdır. Çünkü Yüce Allah bunu **"çok çirkin bir söz ve yalan"** olarak nitelemiştir.

5. Yüce Allah, hem hükme hem de bu hükmün hikmetine dikkat çekmektedir. Zira Yüce Allah **"Hanımları onların anaları değildir."** buyurmaktadır.

6. Kocanın, hanımına "anacığım, kardeşim/bacım" ve benzeri ifadelerle seslenmesi mekruhtur. Çünkü bu, haram bir işe benzemektedir.

7. Kefaret sırf zihâr yapmakla değil zihâr yapanın söylediği sözden dönmesi suretiyle farz olur. Bu dönmenin ne olduğu da az önce iki görüş şeklinde geçmişti.

8. Kefaret maksadıyla azat edilen kölenin küçük, büyük, erkek veya kadın olması fark etmez. Çünkü bu konuda âyet-i kerimenin ifadesi mutlaktır.

9. Eğer köle azat edilecekse yahut oruç tutulacaksa bunun ilişkiden önce gerçekleştirilmesi gerekir. Nitekim Yüce Allah bunu böyle kayıtlamıştır. Yemek

yedirme kefâreti ise böyle değildir. Bu kefaret yerine getirilirken kadınla ilişki kurmak caiz olur.

10. Temastan önce kefârette bulunmanın farz kılınışındaki hikmet, bunun bu keffâreti gerçekleştirmeyi daha da tetikleyici olması olsa gerektir. Çünkü bu kimse hanımıyla ilişkide bulunmayı arzu etmekle birlikte bunun ancak kefâretten sonra mümkün olduğunu bilirse bu kefâreti bir an önce yerine getirmek için elini çabuk tutar.

11. Altmış yoksulu doyurmakta altmış kişi olması şarttır. Altmış yoksulun yemeğini bir araya toplarsa ve onu bir kişiye ya da altmıştan daha az sayıda kimseye verecek olursa bu caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah **"Altmış yoksul doyurmalıdır."** buyurmaktadır.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝٥﴾

5- Şüphesiz Allah ve Rasûlüne karşı çıkanlar, kendilerinden öncekiler nasıl hor ve hakir kılınmışlarsa öylece hor ve hakir kılınacaklardır. Nitekim Biz gerçekten apaçık âyetler indirdik. Kâfirler için ise alçaltıcı bir azap vardır.

5. Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkmak, onlara muhalefet ve isyan etmek demektir. Özellikle de küfür ve Allah dostlarına düşmanlık etmek gibi oldukça büyük günahlarla isyana kalkışmak böyledir.

"Kendilerinden öncekiler nasıl hor ve hakir kılınmışlarsa öylece hor ve hakir kılınacaklardır." Kendilerinden öncekilere amellerine uygun bir ceza olmak üzere ne yapıldıysa aynı şekilde bunlara da yapılacak, onlar gibi zelil, hor ve hakir edilecekler. Onların Allah'a karşı bir mazeretleri de yoktur. Çünkü Yüce Allah'ın apaçık delili bütün insanlara karşı net bir şekilde ortaya konulmuştur. Yüce Allah, pek açık âyetler, hakikatleri beyan edip maksatları açıklayacak şekilde kat'i deliller indirmiştir. Kim bunlara uyar, gereklerince amel ederse işte o, hidâyet bulanlardan ve kurtuluşa erenlerdendir.

Bunları inkâr eden **"kâfirler için ise alçaltıcı bir azap vardır."** Bu azap onları alçaltır ve zelil kılar. Allah'ın âyetlerine karşı büyüklenmelerine karşılık Allah onları alçaltır ve zelil kılar.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾

6- O gün Allah hepsini diriltecek ve yaptıklarını onlara haber verecektir. Allah, amellerini bir bir kaydetmiştir, onlar ise unutmuşlardır. Allah, her şeye şahittir.

6. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O gün Allah hepsini"**, bütün yaratılanları **"diriltecek,"** öldükten sonra kaldıracak, hızlıca kabirlerinden ayağa kalkacaklar, amellerinin karşılığı kendilerine verilecek, hayır ve şer türünden **"yaptıklarını onlara haber verecektir."** Çünkü O, bütün bunları bilendir. **"Allah amellerini bir bir kaydetmiştir."** Levh-i Mahfuz'da yazmış, Hafaza meleklerine de yaptıklarını yazmalarını emretmiştir. Halbuki **"onlar,"** yani o amellerde bulunanlar yapmış olduklarını **"unutmuşlardır."** Allah ise onları tek tek zaptetmiştir.

"Allah her şeye şahittir." Gizliye de, açığa da, saklanana da, gizlenene de...

İşte bundan dolayı Yüce Allah, göklerde ve yerde bulunan büyük-küçük her şeyi kuşatan bilgisini ve bu bilgisinin genişliğini haber vermek için şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ
وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا
عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ ﴾

7- Görmez misin ki Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Üç kişi fısıldaşsa mutlaka O, onların dördüncüleridir. Beş kişi fısıldaşsa mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan az ister daha çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar O, mutlaka onlarla beraberdir. Sonra O, Kıyamet gününde onlara yaptıklarını haber verecektir. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir.

7. Buradaki "beraberlik," hem onları hem de kendi aralarında fısıldaşıp sakladıkları her şeyi bilmek ve onlardan haberdar olmak anlamındaki beraberliktir. Bundan dolayı Yüce Allah **"Şüphesiz Allah her şeyi bilendir."** buyurmaktadır. Daha sonra da şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ
الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ
حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

8- Kendilerine fısıldaşma yasaklandıktan sonra kendilerine yasaklanan şeye dönen ve günah, düşmanlık ve Peygamber'e isyan olan hususlarda fısıldaşan kimseleri gördün mü? Üstelik onlar yanına geldiklerinde seni, Allah'ın seni selâmlamadığı şekilde selâmlarlar ve kendi aralarında da 'Hani, söylediklerimiz sebebiyle Allah bize azap etse ya!' derler. Cehennem onlara yeter! Oraya girip yanacaklar. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

9- Ey iman edenler! Birbirinizle fısıldaştığınız zaman günah, düşmanlık ve Peygamber'e isyan olan hususlarda fısıldaşmayın. İyilik ve takvâ olan hususlarda fısıldaşın ve huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkup sakının.

8-9. Fısıldaşma, iki ya da daha çok kişinin kendi aralarında gizlice konuşmalarıdır. Bu, hayır için de olabilir, şer için de. Yüce Allah, mü'minlere iyilik hususunda fısıldaşmalarını emretmektedir. İyilik (البر); her türlü hayır ve itaati ifade eden, Allah'ın ve kullarının haklarını yerine getirme anlamına gelen kapsamlı bir isimdir. Takvâ ise burada bütün haram ve günahları terk etmeyi ifade eden kapsamlı bir isimdir.

Mü'min, ilâhî emre uyar. Bu yüzden onun ancak kendisini Allah'a yakınlaştıracak ve gazabından uzaklaştıracak şeyleri fısıldadığını/konuştuğunu görmek mümkündür. Günahkâr ise Allah'ın emrini önemsemez. Günah, düşmanlık ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e isyan olan şeyleri fısıldar. Nitekim münafıkların Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı takınageldikleri tavırları ve durumları da işte böyledir.

"Onlar yanına geldiklerinde seni, Allah'ın seni selâmlamadığı şekilde selâmlarlar." Yani onlar, sana selâm verdiklerinde edebe aykırı hareket ederler.

"Ve kendi aralarında da 'Hani, söylediklerimiz sebebiyle Allah bize azap etse ya!' derler." Onlar bu fısıldaşmaları esnasında gizliyi ve açığı bilenin, on-

ların söylediklerini nakletliği bu sözü gizlice söylerler. Bunun anlamı da şudur: Onlar bu işi önemsemezler. Kendilerine cezanın çabucak verilmeyişini, söyledikleri sözlerin sakıncalı olmadığına delil görürler.

Yüce Allah ise mühlet vermekle birlikte, ihmal etmediğini açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Cehennem onlara yeter! Oraya girip yanacaklar."** Yani her türlü azap ve bedbahtlığı kendisinde toplamış olan cehennem onlara yeter. O, onları kuşatacak, onlar da cehennemde azap göreceklerdir. **"O,"** cehennem **"ne kötü bir dönüş yeridir!"** Ne kötü bir sondur!

Bu buyruklarda sözü edilen kimseler, ya iman ettiklerini açıklamakla birlikte Allah Rasûlüne bu şekilde hitap eden ve hayır murad ettikleri izlenimi verip bu hususta yalan söyleyen bir grup münafıktır ya da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e selâm verdiklerinde: "es-Sâmu aleyke ya Muhammed/Ölüm sana olsun, ey Muhammed"[7] diye selam veren kitap ehlinden birtakım kimselerdir.

﴿ إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ لِيَحْزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- (Bu şekilde) fısıldaşma, ancak şeytandandır ve iman edenlerin üzülmesi içindir. Halbuki o, Allah'ın izniyle olmadıkça onlara hiçbir zarar veremez. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

10. Mü'minlerin düşmanlarının, mü'minler hakkında hile ve tuzak kurmak maksadıyla yaptıkları **"fısıldaşma,"** ancak hile ve tuzakları pek zayıf olan **"şeytandandır ve iman edenlerin üzülmesi içindir."** İşte hile ve tuzaklarının gayesi/maksadı budur.

"Halbuki o, Allah'ın izniyle olmadıkça onlara hiçbir zarar vermez." Çünkü Yüce Allah mü'minlere, yardımıyla kâfirlerin hakkından geleceğini, düşmanlarına karşı onlara yardımcı olacağını va'detmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kötü düzen ancak sahiplerinin başına geçer."** (Fâtır, 35/43) O halde Allah'ın, Rasûlünün ve mü'minlerin düşmanları ne kadar fısıldaşsalar ve ne kadar hile ve tuzak kursalar, bunun zararı kendilerine dönecektir. Mü'minlere, Allah'ın takdir edip hükme bağladığından başka hiçbir zararı olmayacaktır.

7 Buhârî, 6356; Müslim, 2165.

"O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler." Yani yalnız O'na güvenip dayansınlar, O'nun vaadine bel bağlasınlar, Allah'a tevekkül etsinler. Allah'a tevekkül edene Allah, hem düşmanların tuzaklarına karşı yeter, hem din ve dünyasında ona yeter.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا۟ فِى ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُوا۟ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا قِيلَ
ٱنشُزُوا۟ فَٱنشُزُوا۟ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

11- Ey iman edenler! Size meclislerde, 'Yer açın.' denildiğinde yer açın ki Allah da size (dünya ve ahirette genişlik verip) **yer açsın. 'Kalkın' denildiğinde de hemen kalkın ki Allah, içinizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdârdır.**

11. Bu buyrukla Yüce Allah, mümin kullarına bir edebi öğretmektedir. Herhangi bir toplantı maksadıyla bir mecliste bulunacak olur da onlardan bazıları yahut gelenlerden bir kısmı için mecliste yer açmaya ihtiyaç olursa, bu maksatla yer açmaları edeb gereğidir. Üstelik bunun yer açana bir zararı da yoktur. Böylelikle ona bir zarar gelmeksizin kardeşinin maksadı da hasıl olur. Amelin türü neyse karşılığı da o şekildedir. Kardeşine yer açana Allah da yer açar. Kardeşine genişlik sağlayana Allah da genişlik sağlar.

"Kalkın, denildiğinde de hemen kalkın." Karşılaşılan bir ihtiyaç dolayısıyla meclislerinizden kalkın, bir kenara çekilin, denildiğinde kalkın ki o maslahat tahakkuk etsin. Bu tür emirleri yerine getirmek, ilimden ve imandandır. Yüce Allah da ilim ve iman ehlini onlara ihsan etmiş olduğu ilim ve iman oranında derecelerle yükseltir.

"Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Ve herkese amelinin karşılığını verecektir. Hayır ise hayır, şer ise şer.

Bu âyet-i kerimede ilmin fazileti, onun süsünün ve meyvesinin de ilmin öngördüğü edeple edeplenmek ve gereğince amel etmek olduğu ortaya konmaktadır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نَٰجَيْتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَةً ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ فَإِن
لَّمْ تَجِدُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَٰتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا۟ وَتَابَ ٱللَّهُ
عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

12- Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir konuşacak olursanız, bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer (sadaka verecek bir şey) bulamazsanız şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

13- Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadaka vermekten çekindiniz mi? Madem bunu yapmadınız -ki Allah bu konuda sizi affetmiştir- o halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

12. Yüce Allah, mü'minlere Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile gizli ve özel konuşacakları vakit -onlara edebi öğretmek, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i de ta'zim etmek maksadıyla- sadaka vermelerini emretmektedir. Çünkü böyle bir ta'zim, mü'minler için **"daha hayırlı ve daha temizdir."** Yani bu yolla sizin hayrınız ve mükâfatınız artar. Siz, böylelikle çeşitli kirlerden arınmış olursunuz ki Allah Rasûlüne saygıyı terk etmek bunlardan biridir. Ciddi ve faydası olmayacak şekilde onunla çokça özel konuşup fısıldaşmayı terk etmek de bu temizlenmenin bir parçasıdır.

Zira onunla özel olarak konuşmadan önce sadaka vermenin emredilmesi, gerçekten ilim ve hayır elde etme tutkusuyla bu işi isteyenlerle istemeyenleri ayırt etmek için bir ölçü olmuştur. Bu maksada sahip olan kişi verdiği sadakaya aldırmaz. Ama arzusu/isteği hayır olmayıp da sadece çokça konuşmak için bu yola başvuran ise Allah Rasûlüne ağır gelen bu işten bu sadaka emri dolayısıyla vazgeçer. Bu, sadaka verecek imkânı olanlar için böyledir. Sadaka verecek imkânı olmayana Allah zorluk çıkarmamıştır. Böylesini Allah affedip müsamaha ile karşılamıştır. Güç yetiremeyeceği sadakayı vermeksizin de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile özel konuşmasını ona mubah kılmıştır.

13. Daha sonra Yüce Allah, mü'minlerin bu işten çekindiklerini ve her özel konuşma esnasında sadaka vermenin kendilerine ağır geldiğini görünce işlerini kolaylaştırdı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile özel konuşmadan önce sadaka vermeyi terk etmeleri dolayısıyla onları sorumlu tutmadı. Bununla birlikte Allah Rasûlüne ta'zim ve saygı gösterme emri olduğu gibi kaldı, neshedilmedi. Çünkü bu, amacı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nefsi olan bir emir değildir; aksine başka bir nedenden dolayı meşrû kılınan işler kabilindendir. Çünkü bu emrin asıl maksadı, Allah Rasûlüne edepli olmak ve ona gereken saygıyı göstermektir.

Yüce Allah, onlara bizatihi maksat olarak önemli emirleri yerine getirmelerini isteyerek şöyle buyurmaktadır: **"Madem ki bunu yapmadınız,"** yani madem sadaka vermek size zor geldi... Emrin kula kolay gelmesi şart değildir. O nedenle onun size zor gelmesi kaldırılması için yeterli değildir. Bu yüzden Yüce Allah'ın devamla **"ki Allah bu konuda sizi affetmiştir"** kaydını getirdiğini görüyoruz.

"O halde namazı" rükünleri, şartları, bütün sınırları ve gerekleriyle **"dosdoğru kılın,"** mallarınızda farz olan **"zekâtı"** hak sahiplerine **"verin."** Bu iki ibadet, bedenî ve malî ibadetlerin başıdır. Bunları şer'i şekillerine uygun olarak yerine getiren kimseler, Allah'ın haklarını ve kullarının haklarını yerine getirmiş olurlar. Bundan dolayı Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır:

"Allah'a ve Rasûlüne itaat edin." Bu, oldukça kapsamlı bir emirdir. Bunun kapsamına Allah'ın ve Rasûlünün emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak, haber verdiklerini tasdik etmek ve şeriatın sınırlarını aşmamak girer.

Bu konuda asıl muteber olan da ihlâs ve ihsandır. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah yaptıklarınızdan haberdardır"** buyurmaktadır. Yani Yüce Allah, kullarının amellerini ve onları hangi şekilde yaptıklarını bilir. Kalplerinde bulunanlara dair bilgisine göre de onlara karşılık verir.

﴿ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi dost edinen kimseleri görmedin mi? Bu kimseler sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bile bile yalan yere yemin ediyorlar.

15- Allah, onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Gerçekten onların yaptıkları ne kadar kötüdür!

14-15. Yüce Allah, Allah'ın kendilerine gazap ettiği ve en ileri çapta Allah'ın lânetinden pay almış kimselerden olan yahudi, hristiyan ve diğer kâfirleri dost edinen münafıkların durumunun ne kadar kötü olduğunu ve bu münâfıkların mü'minlerden de kâfirlerden de olmadıklarını haber vermektedir. Zira **"Onlar ikisi arasında bocalayan kararsız kimselerdir. Ne bunlara, ne de onlara (taraf) olurlar."** (en-Nisâ, 4/143) Bunlar zahiren ve batınen mü'min değildirler. Çünkü onlar, batınen kâfirlerle birliktedirler. Yine zahiren ve batınen kâfirlerle birlikte de değildirler. Çünkü onlar, zahiren mü'minlerle beraberdirler.

İşte Yüce Allah'ın onları nitelendirmesi bu şekildedir. Ama onlar, yalan yere yemin ederler ve mü'min olduklarını söylerler. Halbuki onlar mü'min değildirler.

15. Bu gibi yalancı, hain ve günahkâr kimselere Allah, öyle çetin bir azap hazırlamıştır ki bunun ölçüsü tasavvur edilemez, mahiyeti bilinemez. **"Gerçekten onların yaptıkları ne kadar kötüdür!"** Çünkü onlar, Allah'ı gazaplandıran, cezalandırılmalarını ve lânete uğramalarını gerektiren işler yaptılar.

﴿ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

16. "Onlar yeminlerini" Allah'ın, Rasûlünün ve mü'minlerin kınamasına karşı kendileriyle korunacakları birer **"kalkan edindiler."**

Bundan dolayı hem kendilerini hem de başkalarını Allah'ın yolunu izlemekten alıkoydular. Halbuki o yol, kendisini izleyeni nimetlerle dolu cennetlere ulaştıran bir yoldur. O yoldan alıkoyan kimsenin önünde de cehenneme ulaştıran yoldan başkası olmaz.

"Bu nedenle onlar için alçaltıcı bir azap vardır." Onlar, büyüklenip Allah'a iman etmedikleri, O'nun âyetlerine karşı itaati gururlarına yediremedikleri için Allah da üzerlerinden bir an dahi hafifletilmeyecek, kendilerine hiçbir şekilde mühlet de verilmeyecek ebedî azapla onları alçaltacaktır.

﴿ لَّن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Ne malları ne de evlâtları Allah'a karşı kendilerine bir fayda sağlayacaktır. Onlar cehennemliktirler. Orada ebediyen kalacaklardır.

17. Malları ve evlatları, onların azabından hiçbir şeyi önleyemez, sevap ve mükâfat namına hiçbir şey de kazandıramaz.

"Onlar cehennemliktirler." Ondan çıkmamak üzere orada kalaceklardır: **"Orada ebediyen kalacaklardır."**

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُۥ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ ۖ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ ۚ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْكَـٰذِبُونَ ﴿١٨﴾
ٱسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ ٱلشَّيْطَـٰنُ فَأَنسَىٰهُمْ ذِكْرَ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ حِزْبُ ٱلشَّيْطَـٰنِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱلشَّيْطَـٰنِ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

18- O gün Allah onların hepsini diriltecek de (dünyada) size yemin ettikleri gibi O'na da (yalan yere) yemin edecekler ve bir şey yaptıklarını sanacaklar. Haberiniz olsun ki onlar, yalancıların ta kendileridir.

19- Şeytan onlara galip gelmiştir de onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar, şeytanın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun ki şeytanın taraftarları hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

18. Herkes, ne üzere yaşarsa o hal üzere ölür. Münafıklar dünya hayatında mü'minlere gerçekleri farklı göstererek kendilerinin mü'min olduklarına dair yemin ediyorlardı. Kıyamet günü olup da Allah'ın hepsini dirilteceği vakit mü'minlere karşı dünyada yemin ettikleri gibi, Allah'a da yemin edecekler ve bu yeminlerin kendilerine fayda sağlayacağını zannedecekler.

Çünkü onların küfürleri, münafıklıkları ve bâtıl inançları zihinlerinde yavaş yavaş yer edip kök salmış ve nihâyet onları aldatmıştır. Onlar da hatırı sayılır birtakım özelliklere sahip olduklarını ve bundan dolayı da mükâfat kazanacaklarını sanacak hale gelmişlerdir. Oysa bunun gerçekle bir ilgisi yoktur. Bilindiği gibi yalanı, gizliyi ve açığı bilene karşı yalan asla tutmaz.

19. Onların başına gelen bu durum ise şeytanın onlara galip ve hakim olmasından dolayıdır. Şeytan onlara üstünlük sağlamış, amellerini kendilerine güzel göstermiş ve Allah'ı anmayı da unutturmuştur. Şeytan, insanın apaçık düşmanıdır ve onlar için kötülükten başka bir şey istemez. **"O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olmaya davet eder."** (Fatır, 35/6)

"İşte onlar, şeytanın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun ki şeytanın taraftarları hüsrana uğrayanların ta kendileridir." Onlar hem dinlerini, hem dünyalarını hem de ailelerini zarara sokmuş olacaklardır.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ فِى ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ
ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ ﴾

20- Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkanlar var ya, işte onlar en aşağılık olanların arasındadırlar.

21- Allah, 'Andolsun ki Ben ve peygamberlerim mutlaka galip geleceğiz.' diye yazmıştır. Çünkü Allah, çok güçlüdür, Aziz'dir.

20-21. Bu buyruk, hem vaat hem de tehdittir. Allah'a ve Rasûlüne karşı küfür ve isyanlarla karşı çıkan kimselere yardımsız bırakılacaklarına, zillete uğrayacaklarına, övünülecek bir âkıbetlerinin olmayacağına ve hiçbir sancaklarının zaferle dalgalanmayacağına dair bir tehdittir.

Buna karşılık Allah'a ve rasûllerine iman eden, peygamberlerin getirdiklerine uyarak Allah'ın kurtuluşa eren taraftarlarından olanlara da dünya ve âhirette fetih, zafer ve galibiyet verileceğine dair bir vaattir. Bu, bozulmayacak ve değiştirilmeyecek bir vaattir. Çünkü bu, hiçbir şeyin kendisini aciz bırakamadığı, çok güçlü, Aziz ve sözü doğru olan Allah'ın vaadidir.

﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا
آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾﴾

22- Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir kavmin, Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse onlar babaları, oğulları, kardeşleri ya da soydaşları olsun. İşte bunlar, Allah'ın, kalplerine imanı yazdığı ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. O, onları içlerinde ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar, Allah'ın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun ki Allah'ın taraftarları kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

22. "Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir kavmin, Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkanlara sevgi beslediklerini göremezsin." Yani ikisi bir arada bulunamaz. Kul, Allah'a ve âhiret gününe gerçek anlamda iman edecek olursa ancak imanın gereği olan işleri yapar. Bu nedenle de Allah'a imanın gereklerini yerine getirenleri sever ve onları dost edinir. İmanın gereklerini yerine getirmeyen kimseleri sevmez ve onları düşman bilir. İsterse bunlar, ona en yakın insanlar olsunlar, fark etmez. İşte semeresini veren ve maksadını gerçekleştiren hakiki iman budur.

Bu niteliğe sahip olanların kalplerine Allah, imanı yazmış ve sağlamlaştırmıştır. Böylece iman sarsılmayacak bir şekilde oraya girmiştir. Artık şüphe ve tereddütler ona etki etmez. Bunlar, Allah'ın kendi katından bir ruhla, yani vahyi, marifeti, ilâhî yardımı ve Rabbânî ihsanıyla güçlendirdiği kimselerdir. Bunlar için bu dünyada güzel bir hayat olduğu gibi, ebedilik yurdunda da Naîm cennetleri vardır. Orada canların istediği, gözlerin görmekten zevk aldığı ve arzu ettikleri her şey vardır. Orada nimetlerin en üstün ve en büyükleri onlara verilecektir ki bu da Yüce Allah'ın onlardan razı olması ve artık ebediyen onlara gazap etmeyecek olmasıdır. Onlar, Rablerinin kendilerine vermiş olduğu pek çok lütuf ve ihsan, bol mükâfat, uçsuz bucaksız bağış ve yüksek dereceler dolayısıyla hoşnut olacaklardır. Öyle ki Mevlâlarının kendilerine verdiğinden öte bir mükâfat, bunlardan daha büyük bir bağış olacağını düşünemeyeceklerdir.

Allah'a ve âhiret gününe iman ettiğini iddia etmekle birlikte Allah'ın düşmanlarını seven, imanı elinin tersiyle itenlere sevgi besleyen kimselere gelince, böylelerinin imanı kuru bir iddiadan ibarettir. Bunun gerçekle ilgisi yoktur. Çünkü her hususun onu doğrulayacak bir delile ihtiyacı vardır. Böyle bir delil şarttır. Dolayısıyla kuru bir iddianın hiçbir faydası olmaz ve bu iddia sahibinin iddiası kabul edilmez.

Mücâdele sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة الحشر

HAŞR SÛRESİ

-59-

59- HAŞR SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 24 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا ۖ وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم
مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي
الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile.

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

2- Kitap ehlinden olan kafirleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanıyorlardı. Ama Allah onlara hiç hesaba katmadıkları bir taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. (Öyle ki) **evlerini hem kendileri kendi elleriyle tahrip ediyorlardı hem de mü'minlere** (tahrip ettiriyorlardı). **O halde ibret alın, ey basiret sahipleri!**

Bu sûreye "Benî Nadir sûresi" de denmektedir. Bunlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliği sırasında Medine yakınlarında bulunan yahudilerden büyük bir kesim idiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e peygamberlik verilip de Medine'ye hicret edince bunlar da kâfir olan diğer yahudiler gibi kâfir oldular.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'de komşusu olan yahudi topluluklarıyla antlaşmalar yaptı. Bedir gazvesinden altı ay kadar bir süre sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onların bulundukları yerlere gitti ve Amr b. Umeyye ed-Damri'nin öldürdüğü Kilab oğullarına mensup kişilerin diyetini ödemesi için (aralarındaki antlaşma gereği) kendisine yardımcı olmalarını istedi.

Onlar, "Olur, yardım ederiz ey Ebu'l-Kasım. Şurada bir süre otur da senin isteğini yerine getirelim." dediler. Bir köşeye çekilip başbaşa verdiler. Şeytan

da haklarında yazılmış olan bedbahtlık fermanını onlara süslü gösterdi. Kendi aralarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e suikast kararı alıp şöyle dediler: "Sizden kim şu değirmen taşını alır da yukarı çıkıp onu başının üzerine atarak kafasını parçalar?"

Aralarında en bedbaht kişi olan Amr b. Cahhâş, "Ben yaparım." dedi. Sellam b. Mişkem de onlara, "Böyle bir şey yapmayın. Allah'a andolsun ki yapmak istediğiniz iş, ona haber verilecektir. Ayrıca bu, bizimle onun arasındaki ahdi bozmak demektir." dedi. Derhal Rabbinden Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ne yapmak istediklerine dair ilâhî vahiy geldi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hızlıca yerinden kalktı ve Medine'ye doğru gitti. Ashabı da arkasından ona yetişerek "Biz farkına bile varamadan sen kalkıp yola koyuldun." deyince o da onlara, yahudilerin ne yapmak istediklerini haber verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara şu haberi gönderdi: "Medine'den çıkıp gidin ve orada benimle birlikte bir arada kalmayın. Ben size on günlük süre tanıyorum. Bu süreden sonra sizden kimi bulursam boynunu vuracağım."

Günlerce hazırlıklarını sürdürdüler. Münafık Abdullah b. Ubey b. Selûl da onlara şu haberi gönderdi: "Yurtlarınızdan çıkmayın. Beraberimde iki bin kişi var. Bunlar, sizinle birlikte hisarlarınıza girecek ve sizin uğrunuzda ölünceye dek çarpışacaklardır. Diğer taraftan Kurayzalılar da, Gatafanlılardan antlaşma yaptığınız kimseler de size yardım edecektir."

Başkanları Huyey b. Ahtab, münafıkların başının kendisine söylediklerinden umutlandı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, "Biz yurdumuzdan çıkıp gitmiyoruz, artık ne istersen yap." diye haber gönderdi.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabı tekbir getirerek onların üzerine gitmek üzere harekete koyuldular. Sancağı Ali b. Ebu Talib *radıyallahu anh* taşıyordu. Kalelerinin etrafını kuşattılar ve bir süre onlara ok ve taş yağdırdılar. Kurayzalılar yardımlarına gelmediği gibi Abdullah b. Ubey b. Selûl ile Gatafanlılardan antlaşmalıları olan kimseler de onlara ihanet etti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onları kuşattı ve çevrede bulunan onlara ait hurma ağaçlarını kestirip yaktı.

Bunun üzerine ona, "Medine'den çıkıyoruz." diye haber gönderdiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendi canlarını, çoluk çocuklarını ve silah dışında develerinin taşıyabileceği kadar malları beraberlerinde almak şartıyla kalelerinden inmelerine müsaade etti ve geride kalan mallara ve silâhlara el koydu.

Nadiroğullarından ele geçirilen mallar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, onun ihtiyaçlarına ve müslümanların maslahatına harcanıyordu. Bu malların beşte dördünü o, gazilere dağıtmamıştı. Çünkü Yüce Allah, burayı ona fey (savaşsız ganimet) olarak tahsis etmişti. Müslümanlar orayı ele geçirmek üzere ata binip deve koşturmamışlardı.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları Hayber'e sürdü. Aralarında liderleri Huyey b. Ahtab da vardı. Onların topraklarını ve diyarlarını ele geçirdi. Orada bıraktıkları silahlara da el koydu. Silahlar arasında elli zırh, elli miğfer ve üç yüz kırk tane kılıç vardı. Siyer alimlerinin sözünü ettikleri üzere kıssalarının özü bundan ibarettir.

* * *

1. Yüce Allah, bu sûreyi, göklerde ve yerde bulunan her şeyin Rabbini hamd ile tesbih ettiklerini, Celâline yakışmayan şeylerden de O'nu tenzih ettiklerini, azameti önünde boyun eğip O'na ibadet ettiklerini haber vererek başlatmaktadır. Çünkü O, her şeye boyun eğdirmiş olan Azîz'dir. Kimse O'na karşı koyamaz ve O'nun için zor diye bir şey yoktur.

Yaratması ve emretmesi, sonsuz hikmetlerle dolu olan Hakîm'dir. O, boşuna hiçbir şey yaratmaz. Maslahat ihtiva etmeyen hiçbir hükmü teşri' buyurmaz. Hikmetinin gerektirmediği hiçbir iş yapmaz.

2. Bunlardan biri de O'nun, Rasûlüne küfre sapmış Kitap ehlinden olan Nadiroğullarına karşı, Allah Rasûlü ile antlaşmalarını bozmaları üzerine yardım etmiş olmasıdır. Böylece o, onları alışageldikleri ve pek sevdikleri yurtlarından çıkarmıştır. Onların oradan çıkartılmaları, Allah'ın, haklarında Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* vasıtasıyla takdir etmiş olduğu ilk sürgün idi ve bu sürgün Hayber'e gerçekleşmişti.

Âyet-i kerime (ilk sürgün ifadesi) onların bunun dışında başka sürgünlerinin olduğuna da delildir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları Hayber'den de sürmüştür. Daha sonra Ömer *radıyallahu anh* da onlardan geriye kalanları oradan sürmüştü.

Ey müslümanlar! **"Siz onların"** yurtları oldukça korunaklı ve kendileri de güçlü olması dolayısıyla yurtlarından **"çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanıyorlardı."** Bu yüzden kalelerini şımarıklık derecesinde beğenmiş, fakat aldanmışlardı. Bu kaleleri içinde oldukları sürece kendilerine zarar verilemeyeceğini, kimsenin onlara güç ye-

tiremeyeceğini zannetmişlerdi. Fakat Allah'ın kaderi her şeyin üstündedir. Hisarların ve kalelerin O'na karşı bir faydası olmayacağı gibi gücün ve savunmanın da bir faydası olmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Fakat Allah onlara hiç hesaba katmadıkları bir taraftan geldi."** Yani onlar hatırlarından geçirmedikleri, hiç düşünmedikleri bir taraftan baskına ve hücuma maruz kaldılar.

Bu ummadıkları husus, şöyle ifade edilmektedir: **"Ve kalplerine korku saldı."** Kalplerindeki bu şiddetli korku, Allah'ın en büyük ordusudur. Ona karşı ne sayının, ne araç gerecin, ne gücün, ne de kuvvetli oluşun bir faydası vardır. Onların kanaatine göre eğer onlara bir zarar gelecek olsaydı bu, ancak arkasında korundukları ve huzur buldukları kalelerinden olabilirdi. Ama Allah'tan başkasına güvenen yardımsız kalır. Allah'tan başkasına meyledenin bu tutumu, kendi aleyhinedir. Bu nedenle sabır ve sebatın yahut gevşeklik ve zaafın yeri olan kalplerine semavî bir emir gelip onları buldu. Kalplerindeki gücü ve metaneti ortadan kaldırdı. Bunların yerine zaaf, gevşeklik ve korkaklık yerleştirdi. Bunu önleyebilecek güçleri de yoktu. Bu da onlara karşı müminlere ilahî bir yardımdı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"(Öyle ki) **evlerini hem kendileri kendi elleriyle tahrip ediyorlardı hem de mü'minlere** (tahrip ettiriyorlardı)." Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile mallarından develerinin taşıyabileceği kadar yük alacakları şekilde anlaşma yapmışlardı. Bundan dolayı evlerinin beğendikleri yerlerini, tavanlarının pek çoğunu dahi bozdular. Azgınlıkları sebebiyle yurtlarının tahrip edilmesi ve kalelerinin yıkılması konusunda mü'minleri kendi başlarına kendileri musallat ettiler. Bu yapılanlara kendileri sebep oldular ve kendilerine en büyük zararı kendileri verdiler.

"O halde ibret alın, ey basiret," mükemmel akıl ve eşyanın özünü kavrayan sağlam görüş **"sahipleri!"** Çünkü bu, gerçekten Allah'ın hakka karşı inatlaşan ve hevâlarına uyan kimselere karşı neler yaptığının anlaşılmasına yardımcı olacak bir ibret vesilesidir. Bu kimselerin günahları sebebiyle Allah'ın emri gelip onları bulduğunda, ibretli cezalar onları yakaladığında güçlerinin kendilerine bir faydası olmamış, kuvvetleri onları koruyamamış, hisarları ve kaleleri de himaye edememiştir.

Asıl muteber olan, sebebin hususiliği değil, mananın umumiliğidir. O nedenle bu âyet-i kerime genel olarak ibret almanın emredilmiş bir husus olduğuna delil olmaktadır. İbret alma ise birbirine benzeyen şeyleri göz önünde bulundurmak, bir şeyi kendisine benzeyen başka bir şeye kıyas etmektir. Ahkâmın içerdiği ve

yeri akıl ve düşünce olan mana ve hikmetler üzerinde tefekkür etmektir. Bu sayede akıl kemâle erer, basiret aydınlanmış olur. İman artar ve gerçek anlamıyla kavrayış husule gelir.

﴿ وَلَوْلَا أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمُ ٱلْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ﴾

3- Eğer Allah, onlar hakkında sürgünü yazıp takdir etmemiş olsaydı, onları elbette dünyada azaba uğratırdı. Bununla birlikte onlar için âhirette ateş azabı vardır.

3. Daha sonra Yüce Allah, hak ettikleri ve lâyık oldukları her şeyin henüz gelip yahudileri bulmadığını, Allah'ın onların musibetlerini nispeten hafifletmiş olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah onların hakkında"** kendilerine isabet eden **"sürgünü"** hiçbir şekilde değişmesi, değişikliğe uğratılması söz konusu olmayan kader ve kazası gereği **"yazıp takdir etmemiş olsaydı, onları elbette dünyada azaba uğratırdı."** Dünyadaki azapları ve ibretli cezaları başka türlü olurdu.

Ama onlar, dünyevî çetin azaptan kurtulmuş iseler dahi âhirette onlar için ateş azabı vardır ki onun ağırlığını Allah'tan başka kimsenin bilmesine imkân yoktur.

Onlar, cezalarının bittiğini ve geriye, çekecekleri herhangi bir cezanın kalmadığını sakın sanmasınlar! Allah'ın onlar için hazırladığı âhiret azabı daha büyük ve daha ağırdır.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۖ وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤﴾ ﴾

4- Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeleridir. Kim Allah'a muhalefet ederse (bilsin ki) **Allah cezası pek çetin olandır.**

4. **"Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeleridir."** Onlara düşmanlık etmeleri, savaş açmaları ve onlara isyan olan hususlarda çalışıp çabalamalarıdır. O'nun, kendisine karşı gelip düşmanlık eden kimseler hakkındaki sünneti/kanunu budur.

"Kim Allah'a muhalefet ederse (bilsin ki) **Allah cezası pek çetin olandır."**

﴿ مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِيَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız, hep Allah'ın izni dahilinde olmuştur ve bu, Allah'ın fâsıkları alçaltması içindir.

5. Nadiroğullarının, Allah Rasûlünü ve müslümanları hurma ağaçlarını kestikleri için kınamaları ve bunun yeryüzünde fesadın bir parçası olduğunu iddia edip müslümanlara dil uzatmak için bunu bahane etmeleri üzerine Yüce Allah, onların hurma ağaçlarını kesmelerinin de, oldukları halde bırakmalarının da **"hep Allah'ın izni"** ve emri dahilinde olduğunu haber vermiştir.

Bu da **"Allah'ın fâsıkları alçaltması içindir."** Çünkü sizlere hurma ağaçlarını kesip yakma imkânını O vermiştir. Ta ki bu, onlar için dünya hayatında ibretli bir ceza ve aşağılanma sebebi olsun. Böylelikle tam anlamıyla âciz olduklarını anlayacakları bir zillete düşsünler. Ayrıca onlar güçlerinin esas kaynağını teşkil eden hurma ağaçlarını dahi kurtaracak güçlerinin olmadığını anlasınlar.

(Âyet-i kerimede geçen "hurma ağacı" anlamındaki): "لِينَة" kelimesi, en doğru ve en uygun ihtimale göre bütün hurma ağaçlarını kapsayan bir ifadedir.

İşte Nadiroğullarının durumu ve Allah'ın dünyada onlar için hazırladığı âkıbetin ne olduğu böylece anlaşılmış olmaktadır. Daha sonra Yüce Allah, Nadiroğullarına ait malların ve eşyaların kimlerin eline geçtiği konusunda şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ ﴾

6- Allah'ın onlar(ın malların**)dan Rasûlüne verdiği feye/ganimete gelince siz, onun için ne at koşturdunuz ne de deve. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere hakim kılar. Allah, her şeye gücü yetendir.**

6. **"Allah'ın onlar(**ın malların**)dan,"** yani o şehrin ahalisi olan Nadiroğullarından **"Rasûlüne verdiği feye/ganimete gelince"** ey müslümanlar! **"siz, onun için ne at koşturdunuz ne de deve."** Yani bunları ele geçirmek için ne kendiniz yoruldunuz, ne de bineklerinizi yordunuz. Aksine Yüce Allah, onların kalplerine korku saldı da bu mallar, kendiliklerinden ve siz onlar için çalışıp çabalamadan elinize geçmiş oldu. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere hakim kılar. Allah her şeye gücü yetendir." O'nun mükemmel kudretinin bir gereği de şudur: Hiçbir iş O'na imkânsız değildir, hiç kimse O'nun gücüne sığınmadan güçlü olamaz.

Fakihlerin ıstılahına göre "fey;" kâfirlerden, savaşmaksızın ve hak yolla alınan mallardır. Nadiroğullarının müslümanlardan korktukları için bırakıp gittikleri mallar buna örnektir.

Buna (kök olarak dönmek anlamına gelen) fey adının verilmesinin sebebi, bu malın, onu hak etmeyen kâfirlerden onun en büyük hak sahipleri olan müslümanlara dönmesindendir. Fey'in genel hükmünü ise Yüce Allah şu buyruklarında zikretmektedir:

﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾ ﴾

7- Allah'ın (savaşsız fethedilen**) ülkelerin ahalisinden Rasûlüne verdiği fey/ganimet; Allah'a, Peygamber'e, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aitir. Bu, o (**fey**) içinizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşan (**ve yosulların istifade edemediği bir servet**) olmasın diyedir. Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da uzak durun ve Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah, cezası çok çetin olandır.**

7. **"Allah'ın"** genel olarak ister Allah Rasûlü zamanında olsun, ister ondan sonra ümmetinden yönetim görevini üstlenen kimseler vasıtasıyla olsun **"ülkeler ahalisinden Rasûlüne verdiği fey/ganimet; Allah'a, Peygambere, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aitir."** Bu âyet-i kerime, Enfâl Sûresi'nde yer alan Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir:

"Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiriyle karşılaştığı gün (Bedir savaşında**) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."** (el-Enfâl, 8/41)

Burada sözü edilen fey', beşe bölünür: Allah'a ve Rasûlüne ait olan beşte biri, müslümanların genel maslahatlarına harcanır.

Beşte biri **"akrabalara,"** yani Haşimoğulları ile Muttaliboğullarına -var olmaları halinde- verilir. Bu hususta erkeklerine de, kadınlarına da eşit pay verilir. Burada Haşimoğulları ile birlikte Muttaliboğullarının da bu beşte bire girmelerinin, buna karşılık Abdimenaf oğullarının geri kalanlarının girmeyişlerinin sebebi şudur: Muttaliboğulları da Haşimoğullarıyla birlikte Şi'bi Ebi Talib'de muhasara/boykot altında idiler. Söz konusu muhasara ise Kureyşlilerin onlardan uzak kalmak ve onlara düşmanlık etmek üzere akitleştikleri bir boykot dönemiydi. Muttaliboğulları diğerlerinin aksine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yardımcı oldular. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdülmuttalib oğulları hakkında şöyle demiştir: *"Onlar ne cahiliye döneminde ne İslâm döneminde benden ayrıldılar."*[8]

Beşte biri de babaları olmayan ve henüz ergenlik yaşına gelmemiş kimseler demek olan fakir yetimlere verilir.

Beşte bir pay yoksullara, beşte biri de yolda kalmışlaradır. Yolda kalmışlar, vatanlarında bulunmayan, bu nedenle de ortada kalmış yabancılar demektir.

Yüce Allah'ın fey'i bu şekilde takdir edip sadece sözü edilen kimselere has kılmasının sebebi, **"o (fey) içinizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşan"** ve yalnızca onların elinde kalan bir servet **"olmasın"** diyedir. Çünkü Yüce Allah, bunu bu şekilde takdir etmemiş olsaydı, zenginler ve güçlüler arasında bu mal döner dolaşır, bunların dışında kalan acizler bu maldan hiçbir şey elde edemezdi. Bu ise Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği çapta büyük bir fesada sebep olurdu. Halbuki Allah'ın emir ve şeriatine tabi olmakta büyük maslahatlar vardır. Bundan dolayı Yüce Allah, bu tür kaideyi ve genel esası şöylece emretmektedir:

"Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da uzak durun." Bu buyruk, dinin inanç esaslarını da, ahkamını da, zahirini de, batınını da kapsar. Rasûl'ün getirdiği ne varsa kulların kesin olarak onu alması ve ona uyması gerekir. Ona muhalefet edilmesi helâl değildir. Rasûl herhangi bir şeye dair açık bir hüküm bildirecek olursa bu, Yüce Allah'ın hüküm bildirmesi gibidir. Onu terk etmede hiçbir kimse mazur değildir, kimseye ruhsat da verilmemiştir. Herhangi bir kimsenin söylediklerinin onun söylediğinin önüne geçirilmesi de caiz değildir.

8 Nesâî, Fey' 5; *Müsned*, 4/81.

Daha sonra Yüce Allah, kendisinden korkup sakınmayı, yani takvâlı olmayı emretmektedir. Zira takvâ ile kalpler ve ruhlar mamur olur. Dünya ve âhiret düzelir. Ebedî mutluluk ve pek büyük kurtuluş, takvâ ile elde edilir. Takvâ yitirilecek olursa ebedî bedbahtlık ve sonu gelmez bir azap söz konusu olur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'tan korkup sakının; çünkü Allah"** takvâyı terk eden ve hevâya uymayı tercih eden kimselere karşı **"cezası çok çetin olandır."**

﴿ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ
مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ
بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ ﴾

8- (O fey), **yurtlarından çıkartılıp mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Peygamberine destek olan fakir muhacirlerindir. İşte onlar** (özü sözü) **doğru olanların ta kendileridir.**

9- **Onlar**(ın hicretinden) **önce Medine'ye yerleşip imanı da kalplerine yerleştirenler, kendilerine hicret edenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri ihtiyaç içinde olsalar dahi** (din kardeşlerini) **kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**

8-9. Daha sonra Yüce Allah, bu fey' mallarını tahsis ettiği bu kimselere ayırmasını gerektiren sebebi ve hikmeti beyan etmekte ve bu malların kendilerine ayrılmasını hak ettiklerini, yardım görmeye haklarının bulunduğunu belirtmektedir. Çünkü onlar, ya Allah'ın rızasını elde etmek ve dinini desteklemek için Rasûlüne besledikleri muhabbet dolayısıyla sevip alıştıkları yurtlarını, vatanlarını, sevdiklerini, dostlarını ve mallarını terketmiş ve hicret etmiş muhacirlerdir. Ki bunlar **"(özü sözü) doğru olanların ta kendileridir."** Çünkü imanlarının gereklerini yerine getirmişler, salih amelleriyle, zor ve ağır ibadetleriyle imanlarını tasdik etmiş kimselerdir. Bu yönleriyle onlar, iman ettiği iddiasında bulunup da onu cihad, hicret ve buna benzer ibadetlerle tasdik etmeyenlerden farklıdırlar.

Ya da bu kimseler, kendi istek ve iradeleriyle, severek ve tercih ederek Allah'a ve Rasûlüne iman eden, Evs ve Hazreclilerden oluşan Ensârlardır. Bunlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kucak açmışlar, insanlara karşı onu korumuşlar, hicret ve iman diyarını yurt edinmişlerdi. Öyle ki burası mü'minlerin başvuracakları, dönecekleri bir sığınak haline gelmişti. Muhacirler de buraya gelip sığındılar, müslümanlar bu diyarın sınırları içinde yerleştiler. Çünkü o vakit bütün bölgeler savaş, şirk ve kötülük diyarıydı. Dinin yardımcıları olanlar hep Ensar'a sığınırlardı. İslâm yayılıncaya, güçleninceye ve peyderpey hakimiyeti artıncaya kadar bu böyle sürdü. Nihâyet kalpleri ilim, iman ve Kur'ân ile, ülkeleri de kılıç ve mızraklarla fethettikleri vakte kadar bu böyle sürdü.

Onların güzel vasıfları arasında şu da vardır: **"Kendilerine hicret edenleri severler."** Bunun sebebi de Allah'a ve Rasûlüne besledikleri sevgidir. Bu yüzden O'nun sevdiklerini sevdiler ve dinine yardımları dokunanlara yardımcı oldular.

"Ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir çekememezlik duymazlar." Allah'ın lütfundan onlara verdikleri, onlara tahsis etmiş olup da hak ettikleri pek üstün fazilet ve konumlarından dolayı muhacirleri kıskanmazlar. Bu, onların kalplerinin ne kadar temiz olduğuna, kalplerinde hile, kin ve haset olmadığına delildir.

Bu buyruk muhacirlerin, ensardan faziletli olduğuna da delildir. Çünkü Allah, önce muhacirlerden söz etmiş, daha sonra da Ensar'ın muhacirlere verilenlerden dolayı kalplerinde herhangi bir kıskançlık beslemediklerini belirtmiştir. Bu da Yüce Allah'ın muhacirlere, ne ensara ne de başkalarına vermediği şeyleri verdiğine delildir. Çünkü onlar hem dine yardım etmişler, hem de hicret etmişlerdi.

"Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar dahi (din kardeşlerini) **kendilerine tercih ederler."** Yani Ensarın başkalarına üstün geldikleri vasıflarından, kendilerini diğerlerinden ayırt eden özelliklerinden birisi de başkasını kendine tercih etmektir (îsâr). Bu da cömertliğin en mükemmel çeşididir. Zira o, mal ve daha başka nefsin sevdiği şeylerde başkalarını knedine tercih etmek, onlara bizzat muhtaç olmakla hatta zorunlu olarak gerek duymakla ve darlık içerisinde bulunmakla birlikte onları başkasına seve seve verebilmektir.

Bu, ancak son derece temiz bir ahlâktan, Yüce Allah'a duyulan ve nefsin zevk alıp arzu ettiği şeylerin önüne geçirilen ilahi bir sevgiden kaynaklanabilir.

Kendisinin ve çoluk çocuğunun yiyeceğini misâfirlerine takdim eden ve çoluk çocuğuyla birlikte geceyi aç geçiren Ensar'a mensup bir sahabînin kıssası da buna örnektir ki bu âyet de ondan dolayı nazil olmuştur.[9]

9 Müslim, Eşribe 173; Tirmizi, Tefsir 59 sûre 3.

İsâr (başkasını kendine tercih etmek) benciliğin/egoizmin aksidir ve iyi bir şeydir. Bencillik/egoizm ise yerilmiştir. Çünkü o, cimriliğin/eli sıkılığın özelliklerindendir. Kendisine îsâr özelliği ihsan edilmiş olan kimse, nefsinin cimriliğine karşı korunmuş demektir ki **"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."** Nefsin cimrilikten korunması, emrolunduğu bütün hususlarda cimrilik etmekten korunmayı kapsar. Buna göre kul, nefsinin cimriliğine karşı korunacak olursa Allah ve Rasûlünün emirlerini rahatlıkla ve kolaylıkla yerine getirir. İsteyerek ve itaat etmek arzusuyla tam bir kalp huzuruyla bunları yapar. Yine gönlünden gelerek Allah'ın yasakladıklarını terk eder. İsterse bu yasakları nefsi sevsin, onları işlemeye çağırsın ve onları arzulasın. Yine böyle bir kimse, Allah yolunda ve Allah'ın rızası uğrunda mallarını seve seve harcar. Bu yolla da kurtuluşu elde edip umduklarına nail olur. Oysa nefsinin cimriliğine karşı korunamayıp hayra karşı cimriliğe müptela olanlar böyle değildir. Şerrin esası ve temel kaynağı da işte budur.

﴿وَالَّذِينَ جَاءُو مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا
بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾

10- Onlardan sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz Sen çok şefkatlisin, pek merhametlisin.'

10. Zikri geçen bu iki faziletli/üstün sınıf, sahabe-i kiram ve önderlerdir. Bunlar öne geçmiş, pek çok fazilete sahip olmuşlardır. Bunlar vasıtasıyla kendilerinden sonra gelenleri geçmişler, kendilerinden öncekilere de yetişmişlerdir. Bu sebeple onlar, mü'minlerin en ileri gelenleri, müslümanların efendileri ve takvâ sahiplerinin liderleridirler. Onlardan sonra gelen kimselerin onların arkasından yürümeleri ve onların hidâyetlerini takip etmeleri fazilet olarak onlara yeter. Bundan dolayı Yüce Allah, sonradan gelenler arasından onların izinden gidenler konusunda şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan,"** Muhacir ve Ensardan **"sonra gelenler"** hem kendilerinin hem diğer mü'minlerin iyiliklerini isteyerek **"derler ki: 'Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla!'"**

Bu, önceden iman etmiş olan ashab-ı kiramı, onlardan öncekileri ve onlardan sonrakileri içeren bütün mü'minleri kapsayan bir duadır. Bu da imanın fazilet-

lerinden biridir. Şöyle ki mü'minler birbirlerinden yararlanırlar ve aralarındaki iman ortaklığı dolayısıyla birbirlerine dua ederler ki bu iman da mü'minler arasındaki kardeşliğin sebebidir. Bu kardeşliğin bir parçası da birbirlerine dua etmeleri ve birbirlerini sevmeleridir. Bundan dolayı Yüce Allah, bu dualarında -azıyla çoğuyla- her türlü kinin kalplerinden giderilmesini istediklerini zikretmektedir. Kin kalpten giderilecek olursa, onun zıddı kalbe yerleşir ki bu; mü'minler arasındaki sevgi, dostluk, dayanışma, samimi olarak onların iyiliğini isteme vb. gibi mü'minlerin haklarından olan hususları ihtiva eder.

Yüce Allah, ashab-ı kiramdan sonra gelen bu dua sahiplerini de iman sahibi olmakla nitelemektedir. Çünkü onların, **"Ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi"** ifadeleri, imanda onların da onlara ortak olduklarına, ashab-ı kirama iman ve itikad esaslarında tabi olduklarına delildir. Bunlar da bu niteliğin tam anlamıyla ancak kendileri hakkında söz konusu olduğu ehl-i sünnet ve'l-cemaattir.

Onların bir vasfı da günahlarını itiraf etmek, bunlardan dolayı Allah'tan bağışlanma dilemek, birbirleri için de af ve mağfiret istemek, mü'min kardeşlerine karşı kalplerindeki kin ve olumsuz duyguları izale etmek için çalışmaktır. Çünkü onların bu şekilde dua etmeleri, sözünü ettiğimiz hususları gerektirmekte ve birbirlerini sevdiklerini göstermektedir. Yine onların her birinin kendisi için istediğini kardeşi için de istediğini, yanında olsun, gıyabında olsun, hayattayken veya ölümünden sonra olsun mü'min kardeşinin iyiliğini istediğini de göstermektedir. Yine bu ayet-i kerime bu sayılanların, mü'minlerin birbirlerine karşı hakları arasında yer aldığını da göstermektedir.

Daha sonra mü'minler, bu dualarını, Yüce Allah'ın rahmetinin kemâline, O'nun mü'minlere olan lütuf, ihsan ve şefkatinin derecesinin büyüklüğüne delil olan iki güzel ismiyle sona erdirmektedirler. Allah'ın onlar üzerindeki rahmet ve ihsanının bir tecellisi, hatta en üstün şekli de onlara, gerek kendisine karşı gerek diğer kullarına karşı yerine getirmeleri gereken hakları yerine getirme tevfikini ihsan etmiş olmasıdır.

İşte bu üç sınıf, bu ümmetin sınıflarını oluşturur. Bunlar fey'in, İslâm'ın maslahatlarına dönük olan harcama yerlerini teşkil eden ve fey'e de layık olan kimselerdir. Allah lütuf ve ihsanıyla bizleri de bu sınıflardan kılsın.

﴿ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ
لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Gördün mü o münafıklık edenleri(n yaptığını)? Onlar, Kitap ehlinden kâfir olan kardeşlerine şöyle derler: 'Eğer siz (yurdunuzdan) çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle beraber çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye asla itaat etmeyiz ve eğer size savaş açılırsa kesinlikle size yardım ederiz.' Halbuki Allah şahitlik eder ki onlar, kesinlikle yalancıdırlar.

11. Daha sonra Yüce Allah, münafıkların hallerinin hayret edilecek bir hal olduğunu belirtmektedir. Zira münafıklar, Kitap ehlinden (küfürde) kardeşleri olan kimselere, mü'minlere karşı yardımcı olacaklarını ve onların yanında yer alacaklarını va'detmişler ve onlara şöyle demişlerdi: **"'Eğer siz (yurdunuzdan) çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle beraber çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye asla itaat etmeyiz."** Yani size yardımcı olmama konusunda bizi engelleyecek yahut korkutacak hiç kimsenin sözünü dinlemeyiz.

"Ve eğer size savaş açılırsa kesinlikle size yardım ederiz.' Halbuki Allah şahitlik eder ki onlar" kardeşlerini aldatıp kandırdıkları bu sözlerinde **"kesinlikle yalancıdırlar,"** doğru söylemiyorlar.

Onların bu tutumları da garip karşılanmaz. Çünkü yalan söylemek onların özelliği, aldatmak ve kandırmak da ayrılmaz vasıflarıdır. Münafıklık ve korkaklık da onların yakasını bırakmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, şu buyruğuyla -ki verdiği haber aynen vukubulmuş/tıpkı bildirdiği gibi gerçekleşmiştir- onların yalancılıklarını bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا لَا يَنصُرُونَهُمْ وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ
لَا يُنصَرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Eğer onlar (yurtlarından) **çıkartılırlarsa andolsun ki onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlara savaş açılırsa onlara yardım etmezler. Onlara yardım etseler bile kesinlikle gerisin geri kaçarlar, sonra kendilerine de yardım edilmez.**

12. **"Eğer onlar"** sürgüne gönderilmek üzere yurtlarından **"çıkartılırlarsa"** vatanlarını sevdiklerinden, savaşma dirençleri olmadığından ve sözlerinde durmadıklarından dolayı **"onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlara savaş açılırsa onlara yardım etmezler."** Aksine korkaklık onları çepeçevre kuşatır, başıbozuk-

luk onlara hakim olur. Kardeşlerine en muhtaç oldukları zamanda yardım etmez, onları desteksiz bırakırlar.

"Onlara" faraza **"yardım etseler bile gerisin geri kaçarlar, sonra kendilerine de yardım edilmez."** Yani savaştan ve yardımdan gerisin geriye dönüp kaçarlar. Allah'tan onlara hiçbir şekilde de yardım edilmeyecektir.

﴿ لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- İçlerinde size karşı duydukları korku, Allah korkusundan çok daha fazladır. Bu da onların anlamayan bir topluluk olmalarındandır.

13. Onları böyle davranmaya iten sebep ise şudur: Ey mü'minler! **"İçlerinde size karşı duydukları korku, Allah korkusundan çok daha fazladır."** Allah'tan çok sizden korkarlar. Kendisine de, başkalarına da herhangi bir fayda sağlayamayan, bir zararı da önleyemeyen yaratılmışların korkusunu, fayda ve zararı elinde bulunduran ve istediğine verip istediğinden de alan Yaratıcının korkusunun önüne geçirmişlerdir.

"Bu da onların anlamayan bir topluluk olmalarındandır." İşlerin önem sıralamasını anlamazlar, eşyanın hakikatini bilmezler, akıbetleri düşünmezler. Halbuki asıl anlayış/kavrayış, Allah'tan korkmanın, O'ndan ummanın ve O'nu sevmenin, diğer hususların önüne geçirilmesi ve başka şeylerin onlara tabi kılınmasıdır.

﴿ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Onlar sizinle toplu olarak (yüz yüze) **değil de ancak korunaklı şehirlerde ya da surların arkasından savaşırlar. Kendi aralarındaki savaşları şiddetlidir. Sen onları birlik içinde sanırsın; ama kalpleri darmadağınıktır. Bu, onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır.**

14. **"Onlar sizinle toplu olarak,"** yani bir arada **"(yüz yüze) değil de ancak korunaklı şehirlerde ya da surların arkasından savaşırlar."** Size karşı savaşta sebat gösteremezler ve böyle bir savaşa girişemezler; ancak korunaklı şehirlerde koruma altında yahut surların ve duvarların arkasında bulunurlarsa o zaman savaşa kalkışırlar. Bu yolla kendilerini nispeten koruyabilirler. Bunu da cesaretlerinden değil kalelerine ve surlarına güvendikleri için yaparlar. Bu ifade onları çok ağır şekilde yermektedir.

"Kendi aralarındaki savaşları şiddetlidir." Yani kendi aralarında çetin bir şekilde savaşırlar. Bu konuda ne bedenlerinde ne de güçlerinde herhangi bir eksiklik vardır. Asıl eksikleri, onların imanlarındaki zaafiyette ve onların sözbirliği etmeyişlerindedir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen onları"** bir araya gelmiş ve birbirlerini destekler halde gördüğünde **"birlik içinde sanırsın, ama kalpleri darmadağınıktır."** Birbirlerine kin beslerler ve ayrılık içindedirler.

"Bu," sözü geçen sıfatlarla nitelendirilmelerini gerektiren hal, **"onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır."** Akılları fikirleri yoktur. Akılları olsaydı üstün olanı, değersize tercih ederlerdi. Kendileri adına daha değersiz olanı seçmezlerdi. Sözbirliği ederler, kalpleri kaynaşırdı. Bu yolla da birbirlerine yardımcı olurlar, birbirlerini desteklerlerdi. Dinî ve dünyevî maslahatları hususunda birbirlerine yardımcı olurlardı.

﴿ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ۖ ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ ﴾

15- (Bu yahudilerin durumu) **kendilerinden yakın bir zaman önce yaptıklarının vebalini tatmış olanların durumu gibidir. Onlar için** (ahirette) **can yakıcı bir azap vardır.**

15. Ehl-i kitaptan yardımsız bırakılan ve Allah'ın, kendilerine karşı Rasûlüne zafer verip dünya hayatında rüsvaylığı tattırdığı, ayrıca kendilerine yardımcı olacaklarını va'deden kimselerin yardımından da mahrum kalan bu kimselerin durumu **"kendilerinden yakın bir zaman önce yaptıklarının vebalini tatmış olanların durumu gibidir."** Bunlar da şeytanın kendilerine amellerini süslü gösterdiği Kureyş kâfirleridirler. Şeytanın bunlara neler söylediklerini Yüce Allah bize şöyle haber vermektedir: **"'Bugün insanlar içinde sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım.' İki ordu birbirini görünce** (şeytan) **iki topuğu üstüne gerisin geri kaçarak 'Benim sizinle hiçbir ilişkim yok. Gerçekten ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben muhakkak Allah'tan korkarım. Çünkü Allah, cezası çok şiddetli olandır.' demişti."** (el-Enfâl, 8/48)

Böylelikle nefisleri kendilerini aldatmış, kendilerine fayda sağlayamayacak ve azabı onlardan uzaklaştıramayacak kimseler de onları kandırmıştı. Nihâyet böbürlenerek ve büyüklük taslayarak Bedir'e kadar geldiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve mü'minlere arzuladıkları gibi zarar verebileceklerini sandılar. Allah ise Rasûlünü ve mü'minleri onlara muzaffer kıldı. Onlar da müşriklerin ileri gelenlerini öldürdüler, pek çok kimseyi de esir aldılar. Diğerleri ise kaçıp kurtulmaya çalıştı. Böylelikle **"onlar yaptıklarının vebalini,"** şirk ve azgınlıklarının sonundaki cezasını **"tatmış"** oldular. Bu, dünyadaki cezaları idi. Âhirette ise **"onlar için can yakıcı bir azap vardır."**

﴿ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- (O münafıkların durumu da) **şeytanın durumu gibidir. Zira o, insana, 'Kâfir ol.' der. O kâfir olunca da 'Ben senden uzağım. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' der.**

16. Kitap ehlinden olan kafir kardeşlerini yardım etme vaadiyle kandıran münafıkların durumu da **"şeytanın durumu gibidir. Zira o, insana, 'Kâfir ol.' der."** Yani şeytan böyle bir kimseye küfrü allayıp pullar, güzel gösterir ve küfre davet eder. O kimse de şeytana aldanıp kâfir olarak bedbahtlık yolunu seçince, daha önce kendisini bunlara davet eden ve dostu olduğunu ileri süren şeytanın ona hiçbir faydası olmaz. Aksine o, ondan uzaklaştığını bildirir: **"'Ben senden uzağım. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' der."** Yani sana gelen azabı önleyecek gücüm yok. Benim sana iyilik namına zerre ağırlığı kadar dahi olsa hiçbir faydam olmaz.

﴿ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Nihayet ikisinin de âkıbeti, içinde ebedî kalmak üzere ateşe girmek olur. İşte zalimlerin cezası da budur.

17. "Nihayet ikisinin de âkıbeti," yani küfre çağıran şeytan ile çağrılan ve şeytana itaat eden insanın âkıbeti **"içinde ebedî kalmak üzere ateşe girmek olur."** Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin arkadaşlarından olmaya davet eder."** (Fatır, 35/6) Zulme ve küfre sapmada ortak olan **"zalimlerin cezası,"** azabın şiddeti ve kuvveti farklı olsa bile **"budur."**

İşte şeytanın, bütün dostlarına karşı tavrı budur. O, onları çağırır ve kendileri için zararlı olabilecek şeylere doğru aldatarak onları çeker. Nihâyet tuzağa düşüp de helâkin sebepleri onları çepeçevre kuşattığında onları terk edip gider.

Ona itaat edenler ne kadar kınansalar azdır! Çünkü Allah ondan sakındırmış, ona karşı uyarmış, onun amaçlarını ve nihaî âkıbetini haber vermiştir. Ona itaat etmeye kalkışan kimse, bilerek Allah'a isyan ediyor demektir. Bu konuda onun hiçbir mazereti olamaz.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا
يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

18- Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

19- Allah'ı unutan, bu sebeple Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fâsıkların ta kendileridir.

20- Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

18. Yüce Allah, mü'min kullarına imanın gereği olan hususları emretmektedir ki bunlar; gizli ve açık bütün hallerde takvâya sarılmak, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emirlere bağlı kalmak, O'nun koyduğu sınırlara riâyet etmek, neyin faydalarına, neyin zararlarına olduğuna dikkat etmek ve kıyamet gününde kendilerine fayda sağlayacak yahut zarar verecek amellerini gözden geçirmeleridir.

Çünkü âhireti sürekli gözlerinin önünde bulunduracak, kalplerini ona yöneltecek, oradaki kalma yerlerine gereken önemi verecek olurlarsa, oraya ulaştıracak güzel amellerinin çok olması için çalışırlar. Bu amelleri onları iptal edecek, bozacak ve bu yolda kendilerini ilerlemekten alıkoyacak hususlardan arındırıp temizlemek için olanca gayretlerini harcarlar.

Aynı şekilde Allah'ın, yapıp ettiklerinden haberdar olduğunu, hiçbir amellerinin O'na gizli kalmadığını, hiçbir şeyin O'nun yanında kaybolmadığını ve O'nun hiçbir şeyi ihmal etmediğini bildikleri takdirde de çokça çalışıp gayret ederler.

Bu âyet-i kerime kulun, nefsini hesaba çekmesinin temel dayanağını oluşturur. Buna göre kul, daima kendini gözden geçirmelidir. Eğer bir hata tespit ederse onu terk etmek, samimi bir şekilde tevbe etmek, o hataya götüren sebeplerden yüz çevirmek suretiyle onu telafi etmelidir. Eğer Allah'ın emirlerinden herhangi birini yerine getirmede kusurlu olduğunu görürse onu tamamlamak ve en güzel şekilde yapmak için bütün gayretini göstermeli ve Rabbinden yardım dilemelidir. Yine kul, Allah'ın kendisine olan lütuf ve ihsanlarıyla kendisinin kusurları arasında da bir mukayese yapmalıdır. Çünkü bu, kaçınılmaz olarak Rabbinden hâyâ etmesini gerektirir.

19. En büyük mahrumiyet ise kulun bu ilâhî emirden/nefis muhasebesinden gaflete düşmesi ve Allah'ı unutan, O'nu anmaktan ve haklarını yerine getirmekten gafil olan, buna karşılık kendi nefislerinin istek ve arzularını yerine getirmeye çalışan, bir fayda elde edemeyen, kayda değer hiçbir şeye sahip olamayan, aksine Allah'ın kendi nefislerinin faydasına olan şeyleri kendilerine unutturduğu, kendilerine yarar sağlayacak şeylerden onları gafil kıldığı kimselere benzemesidir. Zira bu kimseler aşırıya kaçan günahkar kimseler olurlar. Dünya ve âhirette zarar ederler. Öyle büyük bir aldanışa düşerler ki onu telafi etmeye/düzeltmeye imkân bulamazlar. Çünkü bunlar, Rablerine itaatin sınırlarının dışına çıkan ve O'nun masiyetlerine düşen fâsık kimselerdirler.

20. Şimdi Allah'tan korkup takvaya önem veren, yarın için ne hazırladığına bakan, bundan dolayı da Allah'ın kendilerine nimet ihsan ettiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle birlikte nimet dolu cennetlere ve esenlikli bir yaşama hak kazanan kimselerle; Allah'ı anmaktan gaflete düşen, O'nun haklarını unutan, böylelikle de dünyada bedbaht olup âhirette de azabı hak eden kimseler bir olurlar mı hiç? Elbette olmazlar. Zira ilk grup gerçek kurtuluşa erenlerdir, sonrakiler ise hüsrana uğrayanların ta kendileridirler.

﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ
نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik sen onun Allah korkusundan başını eğerek yarılıp parçalandığını görürdün. İşte bu misalleri Biz, insanlar düşünsünler diye veriyoruz.

21. Yüce Allah'ın, kullarına bu açıklamaları yaparak Kitab-ı Aziz'inde birtakım emir ve yasaklar koymuş olması, onların kendilerini davet ve teşvik ettiği bu hususlara tez elden koşmalarını gerektirir. İsterse kalplerinin katılığı yalçın dağları andırsın. Çünkü Kur'ân, bir dağın üzerine indirilmiş olsaydı o dağın Allah korkusundan dolayı başını eğerek parçalandığı görülürdü. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in kalpler üzerinde çok büyük bir etkisi vardır. Zira onun öğütleri, kayıtsız ve şartsız olarak en büyük öğütlerdir. Onun emir ve yasakları da pek çok hikmeti ve maslahatı ihtiva eder. Ayrıca hem nefisler hem de bedenler için pek kolaydırlar. Zorluk ve meşakkat içermediği gibi aralarında bir çelişki, tutarsızlık, tekellüf ve zorlanmayı gerektirecek hususlar da yoktur. Bu emir ve yasaklar, bütün zamana, mekâna ve herkese uygundur.

Daha sonra Yüce Allah şunu haber vermektedir: O, insanlara misaller verir. Kullara, kitabında helâli ve haramı açıklar. Bunu da âyetleri üzerinde düşünsünler, tefekkür etsinler diye yapar. Çünkü bunlar üzerinde tefekkür etmek, kulun önünde ilmin hazinelerini açar. Ona hayır ve şerrin yollarını açıkça gösterir, üstün ahlâkî değerleri işlemeye ve güzel huylara sahip olmaya onu teşvik eder. Kötü huylardan da uzak tutar. O bakımdan kula, Kur'ân üzerinde gereği gibi tefekkür etmekten, anlamları üzerinde iyiden iyiye düşünmekten daha faydalı olacak bir şey yoktur.

﴿ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۖ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾ ﴾

22- O, kendisinden başka hiçbir (hak) ilâh olmayan Allah'tır. Gaybı/görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.

23- O, kendisinden başka hiçbir (hak) ilâh olmayan Allah'tır. Melik'tir, Kuddûs'tür, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheymin'dir, Aziz'dir, Cebbar'dır, Mütekebbir'dir. Allah, onların ortak koşmalarından/koştuklarından münezzehtir.

24- O, Hâlık, Bâri ve Musavvir olan Allah'tır. En güzel isimler yalnız O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nu tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

22. Bu âyet-i kerimeler, Allah'ın güzel isimlerinin ve üstün sıfatlarının şânları büyük, delil olma özellikleri harikulade olan pek çoğunu içermektedir.

Yüce Allah, bize kendisinden başka hiçbir hak ilâh olmadığını, yegane ma'bud ve gönülden sevilmesi gereken Zatın kendisi olduğunu haber vermektedir. Bunun sebebi, O'nun kemâlinin büyüklüğü, ihsanının kapsayıcılığı ve her şeyi kendisinin çekip çevirmesidir.

O'nun dışındaki her ilâh batıldır, sahtedir. Zerre ağırlığı kadar dahi ibadete layık değildir. Çünkü muhtaçtır, âcizdir, eksiktir. Ne kendisine, ne de başkasına en ufak bir fayda sağlayabilir.

Daha sonra Yüce Allah, Zatını, insanların gördüğü ve göremediği her şeyi kuşatan ve her şeyi kapsayan büyük bir bilgiye sahip olmakla nitelendirmektedir. Sonra da her şeyi kuşatan ve her canlıya ulaşan rahmetinin genelliğini dile getirmektedir.

23. Sonra Yüce Allah, ulûhiyetinin de her şeyi kapsadığını ve yegane ilâhın kendisi olduğunu tekrarlamakta, **Melik** olduğunu, yani her şeye mutlak olarak kendisinin mâlik ve egemen olduğunu bildirmektedir. Ulvî ve süflî âleme, onlarda bulunan bütün varlıklara sadece O sahiptir. Hepsi Yüce Allah'ın mülküdürler, O'na muhtaçtırlar, O'nun tarafından idare olunmaktadırlar.

"Kuddûs'tür, Selâm'dır." Yani her türlü kusurdan ve eksiklikten uzak, tazim olunan, şanı yüceltilen, takdîs edilendir. Çünkü "Kuddûs," her türlü eksiklikten münezzeh olduğuna, sıfat ve celalinde ta'zime layık olduğuna delildir.

"Mü'min'dir." Rasûllerini ve peygamberlerini getirdikleri apaçık âyetlerle, kesin belgelerle, açık ve seçik delillerle doğrulayandır, tasdik edendir.

[**Müheymin'dir**; bütün yaratılmışları ve yaptıkları amelleri gören ve gözetendir.][10]

"Azîz'dir." Kimse O'nu yenik düşüremez, kimse O'na karşı koyamaz. Aksine her şeyi emrinin altına alan O'dur. Her şey O'na boyun eğmiştir.

"Cebbâr'dır." Bütün kulları emri altına almıştır. Bütün mahlukat O'na boyun eğip itaat etmiştir. Kırık kalplilerin kalbini onaran, kalbini zengin kılan O'dur.

"Mütekebbir'dir." Büyüklük ve azamet yalnız O'nundur. Her türlü kusurdan, zulüm ve haksızlıktan münezzehtir.

---

10 Müellif bu isme dair açıklama yapmadığı için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den nalen verilmiştir.

"Allah, onların ortak koşmalarından/koştuklarından münezzehtir." Bu ise Allah'a ortak koşan, O'na karşı çıkan herkesin Allah'ı nitelendirdiği her türlü sıfattan -genel olarak- O'nun tenzih edilmesini ifade eder.

24. **"O, Hâlık,"** her şeyi yaratan; **"Bâri,"** bütün varlıkları yoktan var eden; **"Musavvir,"** suret ve şekli olan bütün varlıklara suret veren **"Allah'tır."**

Bütün bu isimler, yaratma, idare ve takdir etmekle alakalıdır. Bütün bunlar, yalnız Yüce Allah'a aittir ve bunlarda hiçbir kimse O'na ortak değildir.

"En güzel isimler yalnız O'nundur." Kendisinden başka hiçbir kimsenin bilemediği ve sayamadığı kadar çok ismi vardır. Bütün bu isimlerin hepsi de en güzel isimlerdir, yani kemâl sıfatlara, sıfatların en mükemmellerine ve en yücelerine delildirler. Bunların hiçbirinde hiçbir bakımdan eksiklik yoktur.

Bunların bir güzelliği de şudur: Yüce Allah, bu isimleri sever, bunları sevenleri de sever. O, kullarının bu isimlerle kendisine dua etmelerini ve bunları anarak kendisinden dilekte bulunmalarını da sever. Kemâlinin, güzel isimlerin ve yüce sıfatların yalnız kendisine ait olmasının bir tecellisi de şudur: Göklerde ve yerde bulunanların hepsi sürekli olarak O'na muhtaçtırlar. Hamd ile O'nu tesbih ederler. İhtiyaçlarını O'ndan isterler. O da lütuf ve keremiyle rahmet ve hikmetinin gerektirdiklerini onlara verir.

"O Azîz'dir, Hakîm'dir." Ne isterse o olur, hikmet ve maslahatı olmayan hiçbir şey de yaratmaz.

Haşr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, yalnız Allah'adır.

سورة الممتحنة

MÜMTEHİNE SÛRESİ

-60-

60- MÜMTEHİNE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 13 âyettir)

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم
مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ
مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ
ٱلسَّبِيلِ ١ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimselere sevgi besleyip de onları dost edinmeyin. Zira onlar size gelmiş olan hakkı inkar etmişler ve Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Peygamberi de, sizi de (Mekke'den) **çıkarmışlardır. Eğer siz Benim yolumda cihâd etmek ve rızamı kazanmak için** (yurdunuzdan) **çıkmış iseniz** (onları asla dost edinmeyin)! **Ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da pek iyi bildiğim halde siz onlara karşı gizlice sevgi** (mi) **besliyorsunuz? Sizden kim böyle bir şey yaparsa şüphesiz o, doğru yoldan sapmış olur.**

Müfessirlerin *-Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* pek çoğunun bildirdiklerine göre bu âyet-i kerimelerin nüzul sebebi, Hâtıb b. Ebî Beltea'nın başından geçen olaydır.[11] Şöyle ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi için hazırlandığında Hâtıb, Mekkeli müşriklere, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerlerine yürümek üzere olduğunu haber veren bir mektup yazdı. Bunu münafık olduğu veya dinde şüphesi bulunduğu için değil de onlara kendisine minnet duyacakları bir iyilikte bulunmak maksadıyla yazmıştı. Bu mektubunu da bir kadınla göndermişti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Hâtıb'ın durumu haber verilince onun gönderdiği kimseler, Mekke'ye varmadan o kadına yetişmişler ve mektubu ondan almışlardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hâtıb'a neden

11 Buhârî, 4890; Müslim, 2494.

böyle yaptığını sorunca o, mazeret beyan etmiş ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu özrünü kabul etmişti.

Bu âyet-i kerimelerde müşrik olan ve olmayan kâfirleri dost edinmek ve sevgi duyarak onlara haber ulaştırmak, çok ağır ve kesin ifadelerle yasaklanmakta, ayrıca bunun imana aykırı, İbrahim el-Halil'in *-salât ve selâm olsun ona-* dinine muhalif olduğu ve düşmandan alabildiğine sakınmayı gerektiren akılla da bağdaşmadığı haber verilmektedir. Çünkü düşman, düşmanlık etmek için elinden gelen hiçbir şeyi esirgemez ve düşmanına zarar vermek için her fırsatı değerlendirir. İşte Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

1. **"Ey iman edenler!"** İmanın gereklerini yerine getirenleri dost edinmek, imana düşman olanları da düşman bellemek suretiyle imanınızın gereğini yerine getirin. Çünkü imana düşman olan, Allah'a da, mü'minlere de düşmandır.

"Benim de düşmanım," yani Allah'ın düşmanı **"sizin de düşmanınız olan kimselere sevgi besleyip de onları dost edinmeyin,"** onları sevmek ve onları sevmenin yollarını izlemek suretiyle bu şekilde davranmayın.

Çünkü sevgi oldu mu arkasından yardımlaşma ve dost edinme de gelir. Bunun sonucunda da kul, imandan çıkar ve müminlerden ayrılıp kâfirlere katılmış olur. Kâfirleri dost edinen kimse, aynı zamanda onurunu da kaybetmiş olur. Zira o, kendisi için kötülükten başka bir şey istemeyen en büyük düşmanlarına nasıl dostluk besler? Nasıl olur da Rabbine ve gerçek dostuna muhalefet eder? O Rab ki onun hakkında hayır diler, ona hayır emreder ve onu hayır işlemeye teşvik eder.

Mü'min kimsenin kâfirlere düşmanlık beslemesini gerektiren sebepler arasında şu da vardır: Onlar, mü'minlere gelen hakkı inkâr etmişlerdir ki bundan daha büyük bir muhalefet ve isyan olamaz. Onlar dininizin temelini inkâr etmişler, sizlerin sapık olduğunuzu/hidâyet üzere olmadığınızı iddia etmişlerdir. Halbuki kendileri, hakkında en ufak bir şüphe ve tereddüt bulunmayan hakkı inkâr etmişlerdir. Hakkı reddeden kimsenin bu sözünün doğruluğuna delil olacak herhangi bir kanıtının/belgesinin bulunmasına ise imkân yoktur. Aksine sadece hakkı bilmek dahi hakkı reddedenin sözünün batıl ve tutarsız olduğuna delildir.

Onların size ileri derecedeki düşmanlıklarının bir neticesi olarak **"Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Peygamber'i de, sizi de"** ey mü'minler, yurdunuzdan **"çıkarmışlardı"** ve vatanlarınızdan uzaklaştırmışlardı.

Oysa sizin **"Rabbiniz olan Allah'a iman etmek"** dışında hiçbir günahınız yoktu. Halbuki bütün insanların O'na kulluk etmeleri gerekir. Zira görüp gözeten,

besleyen, onlara gizli ve açık nimetleri ihsan eden O'dur. İşte onlar, farzların ve görevlerin başı olan bu emirden yüz çevirirken, sizler bunu yerine getirdiğiniz için size düşmanlık ettiler ve bundan dolayı sizi yurtlarınızdan çıkardılar.

Artık her zaman ve her mekânda nitelikleri bu olan kâfirlerle dostluk eden herhangi bir kulda akıl ve insaf kalabilir mi? Din namına onda herhangi bir şey bulunur mu? O kâfirler ki korkuları ya da güçlü bir engel olmasa bir mü'mine zarar vermekten asla geri durmazlar.

"Eğer siz Benim yolumda cihâd etmek ve rızamı kazanmak için (yurdunuzdan) **çıkmış iseniz,"** yani eğer sizin çıkışınız ve maksadınız, Allah'ın adını yüceltmek ve O'nun rızasını elde etmek için Allah yolunda cihad etmek ise bunun gereği olarak şunu bilin ki; Allah'ın dostlarını dost edinmek ve düşmanlarını düşman bilmek, O'nun yolunda cihadın en büyüğüdür. Allah'a yakınlaşmak isteyenlerin kendisiyle O'na yakınlaştıkları ve bununla rızasını umdukları en büyük iştir.

"Ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da pek iyi bildiğim halde siz onlara karşı gizlice sevgi (mi) **besliyorsunuz?"** Allah'ın gizlediğiniz ve açıkladığınız her şeyi bildiğini pek iyi bildiğiniz halde nasıl olur da kâfirlere içten içe sevgi besler ve bunu içinizde saklarsınız? Bu, mü'minlere saklı kalsa da Allah'a gizli kalmaz. O, kullarının hayır ve şer türünden ne gizlediklerini bilir ve onların da karşılığını verir.

"Sizden kim böyle bir şey yaparsa," yani Allah bu işten sizi sakındırdıktan sonra kim kâfirleri dost edinirse **"şüphesiz o, doğru yoldan sapmış olur."** Çünkü böylelikle o; şeriate, akla, insan onuruna ve insanlığa muhalif bir yol izlemiştir.

﴿إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ﴾

2- Şayet onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa size düşman kesilirler. Elleriyle de, dilleriyle de size kötülük ederler ve kâfir olmanızı arzu ederler.

2. Daha sonra Yüce Allah, mü'minlerde onlara karşı düşmanlık duygularını harekete geçirmek maksadıyla onların mü'minlere karşı duydukları ileri derecedeki düşmanlıklarını açıklamaktadır: **"Şayet onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa,"** yani sizi yakalar ve size eziyet verecek bir fırsat bulurlarsa **"size"** açıktan açığa **"düşman kesilirler. Elleriyle de,"** öldürmek, dövmek vb. gibi **"dilleriyle

de" sövmek ve buna benzer sizi rahatsız edecek sözlerle **"size kötülük ederler ve kâfir olmanızı arzu ederler."** Çünkü sizden istedikleri esas şey budur.

﴿ لن تنفعكم أرحامكم ولا أولادكم يوم القيامة يفصل بينكم والله بما تعملون بصير ③ ﴾

3- Akrabanızın da, evlâdınızın da size hiçbir faydası olmayacaktır. Kıyamet gününde Allah, aranızı ayıracaktır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

3. Eğer sizler, "Biz akrabalık ve mal için kâfirlerle dostluk ediyoruz." deyip de bu tutumun haklılığını delillendirmeye kalkışacak olursanız bilin ki **"Akrabanızın da, evlâdınızın da"** Allah'a karşı **"size hiçbir faydası olmayacaktır. Kıyamet gününde Allah, aranızı ayıracaktır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir."** Bundan dolayı O, sizin için zararlı olan "kâfirleri dost edinme"yi size yasaklamıştır.

﴿ قد كانت لكم أسوة حسنة في إبراهيم والذين معه إذ قالوا لقومهم إنا برءؤا منكم ومما تعبدون
من دون الله كفرنا بكم وبدا بيننا وبينكم العداوة والبغضاء أبدا حتى تؤمنوا بالله وحده إلا قول
إبراهيم لأبيه لأستغفرن لك وما أملك لك من الله من شيء ربنا عليك توكلنا وإليك أنبنا وإليك المصير
ربنا لا تجعلنا فتنة للذين كفروا واغفر لنا ربنا إنك أنت العزيز الحكيم ⑤ ﴾

4- İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: 'Şüphesiz biz, sizden de, Allah'ın dışında ibadet ettiğiniz şeylerden de uzağız. Sizi (ve yaptıklarınızı) **reddediyoruz. Bizimle sizin aranızda sonsuza kadar düşmanlık ve kin baş göstermiştir. Ta ki sizler yalnızca Allah'a iman edinceye kadar.' İbrahim'in, babasına söylediği 'Senin için elbette mağfiret dileyeceğim. Ancak Allah'a karşı** sana **hiçbir fayda sağlayamam.'** sözü (bu güzel örnekten) **müstesnâdır.** (Yine onlar şöyle demişlerdi:) **'Rabbimiz! Yalnız Sana tevekkül ettik, yalnız Sana yöneldik ve dönüş de yalnız Sanadır.'**

5- 'Rabbimiz! Bizi kafirler için imtihan konusu kılma ve bizi bağışla, ey Rabbimiz! Çünkü Azîz ve Hakîm olan yalnız Sensin.'

4. Ey mü'minler topluluğu! **"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda,"** ona iman edenlerde **"sizin için gerçekten"** uyulmaya layık ve size fayda sağlayacak **"güzel bir örnek vardır."** Çünkü sizlere İbrahim'in hanif olan dinine tabi olma emri verilmiştir.

"Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: 'Şüphesiz biz sizden de, Allah'ın dışında ibadet ettiğiniz şeylerden de uzağız...' demişlerdi." Yani İbrahim ve beraberindeki mü'minler, müşrik kavimlerinden ve Allah'tan başka tapındıklarından uzak olduklarını bildirmişler, sonra da bu düşmanlıklarını açık bir şekilde ifadelendirerek **"Sizi** (ve yaptıklarınızı) **reddediyoruz."** demişlerdi.

"Bizimle sizin aranızda sonsuza kadar düşmanlık ve kin baş göstermiştir." Kalplerde kin açıkça ortaya çıkmış, oradaki sevgi sona ermiştir, bedenen de düşmanlık ortaya çıkmıştır. Bu düşmanlık ve kinin herhangi bir vakti ya da sınırı da yoktur. Aksine sizler küfrünüzü sürdürmeye devam ettiğiniz sürece bu ebediyen devam edecek, **"sizler yalnızca Allah'a iman edinceye kadar"** da sürecektir. Ne zaman ki sadece Allah'a iman edersiniz, işte o vakit size olan kin ve düşmanlığımız ortadan kalkar, sevgi ve dostluğa dönüşür.

İşte ey iman edenler! İbrahim'de ve İbrahim ile birlikte bulunanlarda, iman ve tevhidin gereklerini yerine getirmelerinde, sadece Allah'a ibadet etmeleriyle ilgili bütün hususlarda uyulmaya değer güzel bir örnek vardır. Bundan bir husus müstesnadır. O da şudur: **"İbrahim'in,"** kendisini iman ve tevhide davet ettiği vakit, bunu kabul etmeyen, inatlaşan, şirk koşan, kâfir babası Âzer'e **"söylediği 'Senin için elbette mağfiret dileyeceğim."** Bununla birlikte ben **"Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamam.'"** Ama Rabbime dua edeceğim, olur ki Rabbime dua etmekten dolayı mahrum kalmam. "sözü (bu güzel örnekten) **müstesnâdır."**

İşte sizler, İbrahim'in müşrik biri için yaptığı bu duada ona uyamazsınız. Müşriklere dua edip de "Biz bu konuda İbrahim'in dinine uyuyoruz." diyemezsiniz. Çünkü Yüce Allah bu hususta İbrahim *aleyhisselam*'ın mazeretini beyan ederek şöyle buyurmuştur: **"İbrahim'in, babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı."** (et-Tevbe, 9/114)

Yine İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda Allah'a dua edip O'na tevekkül etmeleri, O'na yönelmeleri, acziyetlerini ve kusurlarını itiraf etmeleri hususunda da sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar şöyle demişlerdi: **"Rabbimiz,**

yalnız Sana tevekkül ettik." Bizim için faydalı olacak hususları elde etmek, zararlı şeyleri önlemek hususunda sadece Sana güvendik.

"Yalnız Sana yöneldik ve dönüş de yalnız Sanadır." Sana itaate, Senin razı olacağın şeylere ve Sana yakınlaştıracak olan her şeye yöneldik. Biz bunun için çalışıyoruz. Hayır işler yapmak için gayret ediyoruz. Dönüşün yalnız Sana olacağını biliyoruz. Bu yüzden Senin huzuruna gelmeye hazırlanıyor ve bizi Sana yakınlaştıracak ameller işliyoruz.

5. **"Rabbimiz, bizi kâfirler için imtihan konusu kılma!"** Günahlarımız sebebiyle onları bize musallat etme! O zaman bizi dinimizden döndürmeye çalışırlar ve ellerinden geldiğince bizi imanla ilgili hususlardan alıkoymaya çalışırlar. Aynı şekilde kendileri de dinden iyice uzaklaşırlar. Çünkü onlar kendilerinin galip olduklarını görünce hak üzere olduklarını, bizim de batıl üzere olduğumuzu zannederler, böylece küfür ve azgınlıklarını daha da artırırlar.

"ve bizi bağışla, ey Rabbimiz!" İşlediğimiz büyük, küçük günahlarımızı, emrolunduğumuz hususlardaki kusurlarımızı bağışla!

"Çünkü" her şeye boyun eğdirici **"Azîz,"** her şeyi yerli yerince koyan **"Hakîm olan yalnız Sensin."** O halde izzetin ve hikmetin hakkı için düşmanlarımıza karşı bize zafer ver, günahlarımızı bağışla ve kusurlarımızı ıslah eyle!

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾

6- Andolsun onlarda sizin için, yani Allah'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) **Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur ve O, her türlü hamde layık olandır.**

6. Daha sonra Yüce Allah, onlara uymayı tekrar teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun onlarda sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır."** Ancak onlara uymak ve onları örnek almak herkes için kolay değildir. Bu, ancak Allah'a ve âhiret gününe kavuşacağına iman edenler için kolaydır. Çünkü iman, ecir ve mükâfat alacağını ummak, kula her türlü zorluğu kolaylaştırır, çok gibi görünen şeyleri az gösterir, Allah'ın salih kullarına ve peygamberlerine daha çok uymasını sağlar. Çünkü o, böyle bir şeye son derece muhtaç olduğunu görür.

"Kim" Allah'a itaat etmekten ve Allah'ın peygamberlerine uymaktan **"yüz çevirirse"** kendisinden başka kimseye zarar veremez. Allah'a da hiçbir zararı olmaz. Çünkü **"Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur."** O, bütün yönleriyle tam ve mutlak zengindir, hiçbir yönden hiçbir varlığa muhtaç değildir. **"O, her türlü hamde layık olandır."** Yani zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde övgüye layıktır. O, bütün bunlardan dolayı kendisine hamdedilendir.

﴿۞ عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾﴾

7- Olur ki Allah, sizinle düşman olduğunuz o (müşrikler) **arasında bir sevgi meydana getirir. Allah'ın** (buna ve her şeye) **gücü yeter. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.**

7. Yüce Allah, mü'minlere, müşriklere karşı düşmanlık beslemelerini, onlar şirk ve küfürlerini sürdürdükçe müminlerin de düşmanlıklarını sürdürmelerini emrettikten sonra şunu da bildirmektedir: Hüküm, ona sebep olan hususa (illete) bağlı olduğu için, eğer onlar imana girecek olurlarsa o zaman onlara karşı iman sevgisinin beslenmesi söz konusu olur. O halde ey mü'minler, onların imana döneceklerinden yana ümit kesmeyin! **"Olur ki Allah, sizinle düşman olduğunuz o** (müşrikler) **arasında bir sevgi meydana getirir."** Ki bunun sebebi de onların imana dönüşleri olacaktır.

"Allah'ın" her şeye **"gücü yeter."** Kalplere hidâyet vererek onları bir halden bir hale evirip çevirmesi de buna dahildir. **"Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Bağışlayamayacağı büyük günah, örtemeyeceği kusur yoktur. **"De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** (ez-Zümer, 39/53)

Bu âyet-i kerimede, o sıralarda mü'minlere düşman olan birtakım müşriklerin müslüman olacaklarına dair bir işaret ve müjde vardır. Nitekim bu gerçekleşmiştir. Allah'a hamdolsun.

﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ
اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا
عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾﴾

8- Allah size din hususunda sizinle savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olan (kafirlere) iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli davrananları sever.

9- Allah size ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş kimseleri dost edinmenizi yasaklar. Kim böylelerini dost edinirse işte onlar, zâlimlerin ta kendileridir.

8. Kâfirlere düşmanlık beslemeyi teşvik eden âyet-i kerimeler nâzil olduğunda mü'minler üzerinde gereken etkiyi yaptı, onlar bunu tam anlamıyla yerine getirdiler. Hatta müşrik birtakım akrabalarıyla olan bağlarını gözetmenin dahi günah olabileceğinden çekindiler ve bunun da yasak kapsamına girdiğini sandılar. Yüce Allah da bu ayetle bu tutumların Allah'ın haram kıldığı şeylerin çerçevesine girmediğini haber vermiştir. Buna göre Yüce Allah, akrabalarınızdan olsun başkalarından olsun din hususunda size karşı savaşmamış, sizi ülkelerinizden çıkarmamış durumda olan müşrik kimselere iyilikte bulunup akrabalık bağlarını gözetmenizi, onlara iyilik yapmanızı, iyiliklerine karşılık verip adaletli davranmanızı yasaklamaz.

Böylelerinin akrabalık bağını gözetmenizden dolayı sizin için günah yoktur. Bu durumda olanların bağlarını gözetmede herhangi bir sakınca, herhangi bir sorumluluk yoktur.

Nitekim Yüce Allah, kâfir olan anne-babanın müslüman olan çocuklarına hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar bilmediğin şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Bununla beraber dünyalık hususlarda onlarla iyi geçin."** (Lokman, 31/15)

9. **"Allah size ancak sizinle din hususunda savaşmış,"** Allah'ın dinine ve O'nun gereklerini yerine getirenlere karşı düşmanlıklarından dolayı dininize karşı savaşmış, **"sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza"** dair başkalarına **"yardım etmiş kimseleri dost edinmenizi yasaklar."**

Böylelerine söz ve fiillerinizle yardımcı olup sevgi beslemenizi Allah size yasaklamıştır. Müşrikleri dost edinmek anlamına gelmeyecek şekildeki iyi davranışları ve iyilikte bulunmanızı ise Allah yasaklamamıştır. Aksine bu, akrabalardan olsun, akraba olmayanlardan olsun insanlara ve insanların dışındaki varlıklara iyilik yapma emrinin genel kapsamına girmektedir.

"Kim böylelerini dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." Bu zulüm ise onları dost edinme oranında söz konusu olur. Eğer tam anlamıyla dost edinme söz konusu ise bu, İslâm'ın çerçevesinin dışına çıkartan küfür olur. Bunun dışında da kimisi oldukça ağır bir günah, kimisi ise daha aşağı olmak üzere pek çok mertebe vardır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّۖ فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ
مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن
تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ
حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ١٠ وَإِن فَاتَكُمۡ شَيۡءٞ مِّنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ إِلَى ٱلۡكُفَّارِ فَعَاقَبۡتُمۡ فَـَٔاتُواْ
ٱلَّذِينَ ذَهَبَتۡ أَزۡوَٰجُهُم مِّثۡلَ مَآ أَنفَقُواْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ١١ ﴾

10- Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiklerinde onları (iman hususunda) **imtihan edin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer onların mü'min olduğunu anlarsanız onları kâfir** (kocalarına) **geri vermeyin. Ne bu** (mümin) **kadınlar o** (müşrik) **erkeklere helâldir, ne de o erkekler bu kadınlara helâldir. O** (müşrik kocalara) **da harcadıkları** (mehirlerini) **verin. Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde bu kadınları nikâhlamanız konusunda size bir vebal yoktur. Kâfir kadınları da nikâhınız altında tutmayın. Siz** (mehir olarak onlara) **harcadığınızı** (müşriklerden) **isteyin, o** (müşrikler) **de kendi harcadıkları** (mehri) **istesinler. İşte bu, Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.**

11- Eğer hanımlarınızdan (dinden dönüp) **kâfirlere kaçan olursa ve siz de** (onlarla yaptığınız savaşta) **galip gelirseniz hanımları gitmiş olanlara harcadıkları** (mehir kadarını ganimetten) **verin. İman etmiş olduğunuz Allah'tan korkup sakının.**

10. Hudeybiye sulhü esnasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* müşriklerle şu şart üzerinde anlaşmıştı: "Müşriklerden biri Müslüman olup da müslümanlara sığınacak olursa müşriklere geri verilecekti."

Bu ifade, kapsamlı ve mutlak bir lafızdır. Bunun kapsamına kadınlar da, erkekler de girer. Yüce Allah, erkekleri kâfirlere geri vermeyi Rasûlüne yasaklamadı. Bu hem şarta bağlılık, hem de sulhü devam ettirmek içindi ki bu, o zaman için maslahatların en büyüğüydü.

Kadınlara gelince, -onları kafirlere geri vermenin pek çok zarar doğurması söz konusu olduğu için- Allah, mü'minlere, mü'min kadınlar hicret ederek kendilerine geldiklerinde eğer onların imanlarının samimiyeti konusunda şüphe ederlerse oldukça ağır yeminler verdirmek ve başka yollarla samimiyetlerinin doğruluklarını ortaya çıkartacak şekilde onları imtihan etmelerini emretti. Çünkü bu şekilde gelen bir kadının imanı samimi olmayabilirdi. Evlenmek için, o ülkeyi sevdiği için ya da başka bir dünyevi maksatla bunu yapabilirdi. Eğer böyle bir dünyevi maksatla geldikleri ortaya çıkarsa, herhangi bir fesat söz konusu olmaksızın şartlara bağlı kalmak üzere onların geri verilmesi gerekirdi. Şâyet hicret eden kadınları imtihan ettikten sonra, samimi birer mü'min olduklarını görürlerse yahut imtihan etmeksizin de böyle olduklarını bilirlerse artık onları kâfirlere geri veremezler. Çünkü **"Ne bu (mümin) kadınlar o (müşrik) erkeklere helâldir, ne de o erkekler bu kadınlara helâldir."** İşte bunların geri verilmesi çok büyük bir fesattır. Şâri bunu göz önünde bulundurduğu gibi anlaşma şartını yerine getirmek üzere eski kocaları olan kâfir erkeklere bu kadınlara vermiş oldukları mehir vb. harcamaları -hanımlarının ellerinden gitmeleri karşılığında- onlara geri vermeyi de emretmiştir. İşte o vakit, müslüman erkeklerin de bu kadınları -şirk diyarında eski kocaları bulunsa dahi- nikâhlamalarında bir vebal yoktur. Ancak hak ettikleri mehir ve nafakalarını vermeleri şarttır.

Müslüman bir kadın kâfir bir erkeğe helâl olmadığı gibi, kâfir bir kadın da -kitap ehli değilse- müslüman erkeğe -küfrü üzere kaldığı sürece- helâl değildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir kadınları da nikâhınız altında tutmayın."** Kâfir zevcelerin nikâh altında tutulmaları yasaklandığına göre böyle bir kadınla evlenmenin yasak olması öncelikle söz konusudur. Ey iman edenler! Hanımlarınız dinden çıkıp kâfirlere gidecek olurlarsa **"Siz (mehir olarak onlara) harcadığınızı (müşriklerden) isteyin."** Kâfirler hanımlarından müslüman olanlara yaptıkları nafaka ve harcamaları müslümanlardan isteyebildiklerine göre Müslümanlar da kendi eşlerinin kâfirlere gitmeleri dolayısıyla ellerinden gidenlerin karşılığını almaya hak kazanırlar.

Bu buyrukta şuna da delil vardır: Erkeğin, hanımının elinden çıkmasının maddî bir karşılığı ve tazminatı söz konusudur. Herhangi bir kimse, bir erkeğin bir kadın ile olan nikâhını süt emzirmek veya buna benzer başka bir yolla bozacak olursa, o takdirde tazminat olarak erkeğin ödediği mehri ödemesi gerekir.

"İşte bu, Allah'ın hükmüdür." Allah'ın sözünü ettiği bu hüküm, Allah'ın size açıkladığı/beyan ettiği hükmüdür. **"Allah Alîm'dir, Hakîm'dir."** Yüce Allah, sizin iyiliğinize olan şer'î hükümleri bilir ve onu hikmet ve rahmetinin bir gereği olarak hükmeder.

11. "Eğer hanımlarınızdan, kâfirlere" dinden dönüp onlara gitmek suretiyle **"kaçan olursa ve siz de** (onlarla yaptığınız savaşta) **galip gelirseniz hanımları gitmiş olanlara harcadıkları** (mehir kadarını ganimetten) **verin."** Az önce geçtiği gibi eğer kâfirler müslümanlara giden hanımları dolayısıyla kaybettiklerinin karşılığını müslümanlardan alıyorlarsa, müslümanlar da içlerinden hanımı kâfirlere giden kimselere yaptıkları harcamaların bedelini ganimetten vermeleri gerekir.

"İman etmiş olduğunuz Allah'tan korkup sakının." Yani Allah'a iman etmeniz, sürekli olarak takvâya bağlı kalmanızı ve ondan ayrılmamanızı gerektirir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasından bir iftira uydurmamaları ve meşru hiçbir hususta sana isyan etmemeleri üzere sana biat ettikleri vakit biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! Şüphesiz Allah, Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

12. Bu âyet-i kerimede sözü geçen şartlar, "kadınlar biati" diye adlandırılır. Mü'min kadınlar, bu şartlar ile hem erkeklere, hem de kadınlara her zaman için farz olan bu ortak görevleri yerine getirmek üzere biatleşiyorlardı. Erkeklere gelince onların durumları ve mertebeleri, onlar için muayyen olarak yapılması gereken vazifeler açısından farklılıklar arz etmektedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın kendisine vermiş olduğu bu emri yerine getirir, kadınlar ona biat etmek üzere gelip bu şartlara bağlı kalacaklarını bildirdiklerinde o da onlarla biatleşir, böylelikle gönüllerini hoş eder, onlardan hasıl olacak kusurlar dolayısıyla Allah'tan onlar için mağfiret diler ve onların da mü'minler arasına katılmasını sağlardı.

"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları," aksine yalnızca Allah'a ibadet etmeleri, **"hırsızlık yapmamaları,"** fahişe ve gizli dost edinen kadınlarda çokça görüldüğü üzere **"zina etmemeleri,"**

Cahiliye döneminin cahil kadınlarının yaptığı şekilde kız çocuklarını diri diri gömmek suretiyle **"çocuklarını öldürmemeleri,"**

"Elleri ve ayakları arasından bir iftira uydurmamaları" Buradaki iftira, başkasına iftira etmektir. Yani ister kocalarıyla ilgili olsun, ister başkalarıyla ilgili olsun hiçbir durumda ifira etmemelidirler.

"Ve meşru hiçbir hususta sana isyan etmemeleri üzere," kendilerine verdiğin bütün emirlerde sana isyan etmemek üzere.. demektir. Çünkü Allah Rasulü ancak meşru olanı emreder. Ölüler için ağıt yakıp yakalarını yırtmayacaklarına, yüzlerini tırmalamayacaklarına, cahiliye beddualarını etmeyeceklerine dair koyacağın yasaklarda sana itaat etmeleri de bu kapsama dahildir.

"...sana biat ettikleri vakit," sözü geçen bütün bu hususlara bağlı kalmayı taahhüt ettikleri takdirde **"biatlerini kabul et ve onlar için"** kusurları dolayısıyla ve gönüllerini hoş etmek için **"Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah Ğafûr'dur,"** isyankârlara çok mağfiret edip onları bağışlayandır, tevbe eden günahkârlara çokça iyilikte bulunandır. **"Rahîmdir."** O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. İyilikleri bütün mahlukatı kapsamıştır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir toplumu dost edinmeyin. Nitekim onlar, kabirdeki kâfirlerin (hayırdan yana) **ümit kestikleri gibi âhiretten ümit kesmişlerdir.**

13. Yani ey iman edenler! Sizler gerçekten Rabbinize iman eden, O'nun rızasına uyan ve O'nu gazaplandıran şeylerden uzak duran kimseler iseniz **"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir toplumu dost edinmeyin."** Onlara gazap etmesi ise küfürlerinden dolayıdır. Bu da küfrün bütün türlerini kapsar.

"Nitekim onlar, kabirdeki kâfirlerin (hayırdan yana) **ümit kestikleri gibi âhiretten ümit kesmişlerdir."** Yani kabirdekiler, âhiret yurduna gidip işin hakikatini gördüklerinde, kesin olarak kendilerinin âhirette hayır namına hiçbir pay sahibi olmadıklarını anlayıp bundan yana ümit kestikleri gibi Allah'ın gazabına uğramış olan kimseler de âhiretin her türlü hayrından mahrumdurlar. Onların âhirette hiçbir payları yoktur. İşte böylelerini, dost edinmekten sakının, kötülükleri ve şirkleri hususunda onlara uymayın. O takdirde tıpkı onların mahrum kalışı gibi; siz de âhiret hayrından mahrum kalırsınız.

Anlamın **"Nitekim onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi âhiretten ümit kesmişlerdir."** şeklinde olma ihtimali de vardır. Yani kâfirler âhireti inkâr etmiş ve onu reddetmişlerdir. O nedenle onların Allah'ı gazaplandıran ve azabını gerektiren şeyleri yapmaya kalkışmaları garip karşılanmaz. Zira onlar tıpkı dünyadayken ölümden sonra dirilişi inkâr eden kâfirlerin kabirde bulunanların dirilip Allah'ın huzuruna toplanmalarından ümit kestikleri gibi âhiretten yana ümit kesen kimselerdirler.

Mümtehine sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

سورة الصف

SAF SÛRESİ

-61-

61- SAF SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 14 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

1. Bu buyruk, Yüce Allah'ın azametini, hakimiyetini, her şeyin O'nun önünde boyun eğdiğini açıklamakta, aynı zamanda göklerde ve yerde bulunan her şeyin Rabbini hamd ile tesbih ettiğini, O'na ibadet ettiğini ve ihtiyaçlarını O'ndan istediğini de ifade etmektedir.

"O Azîz'dir." Gücü ve mutlak egemenliğiyle her şeyi hakimiyeti altında tutandır.

"Hakîm'dir." Yaratmada ve verdiği emirlerde hikmeti sonsuz olandır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا
تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ ﴾

2- Ey iman edenler! Yapmadığınızı/yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz?

3- Yapmadığınızı/yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir öfkeye neden olur.

2-3. Kendiniz yapmadığınız halde ne diye hayırlı şeyler söyler ve ona teşvik edersiniz, hatta bunları işlemiş gibi övünürsünüz? Kötülüğe bulanmış ve kötü vasıflara sahipken kötülükten sakındırır, hatta kimi zaman kendinizin kötülükten uzak olduğunuzu nasıl söylersiniz? Bu çirkin hal hiç mü'minlere yakışır mı? Halbuki Allah nezdinde en büyük gazaba sebep olan husus, kulun yapmadığı şeyleri söylemesidir. Bundan dolayı iyiliği emreden kimsenin herkesten önce o iyiliğe

koşması, kötülükten sakındıran kimsenin de herkesten önce o kötülükten kaçınması gerekir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlara iyiliği emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Halbuki Kitabı da okuyup durursunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"** (el-Bakara, 2/44); Şuayb *aleyhisselam* da kavmine şöyle demiştir: **"Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size** (emrettiklerime) **aykırı davranmak istemem."** (Hud, 11/88)

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِهِۦ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَٰنٌ مَّرْصُوصٌ ۝٤ ﴾

4- Şüphesiz Allah, kendi yolunda (tuğlaları) birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayıp savaşanları sever.

4. Bu buyrukla Yüce Allah, kullarını kendi yolunda cihâda teşvik etmekte, yolunda çarpışırken nasıl olmaları gerektiğini öğretmekte ve cihadda saflarda herhangi bir boşluk olmaksızın, dosdoğru ve birbirine iyice kenetlenmiş halde saf tutmaları gerektiğini bildirmektedir. Safları öyle bir düzen ve tertip içinde olacaktır ki, mücahidler birbirine destek olacak, omuz verecek, düşmanları korkutacak ve biri diğerini gayrete getirecektir.

Bundan dolayıdır ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* savaşta ashabını saf yapar, onları kendi yerlerinde tertip eder, düzene sokardı. Böylelikle birbirlerine güvenerek gevşemelerinin önüne geçmiş olurdu. Birbirine güvenip gevşeyecek yerde her kesim, bütün gücüyle kendi merkezini korumaya gayret eder, vazifesini ifa etmeye çalışırdı. İşte bu yolla da işler tamam olur ve mükemmellik elde edilir.

﴿ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ
فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٥ ﴾

5- Hani Mûsâ, kavmine 'Ey kavmim! Benim Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?' demişti. Onlar sapınca Allah da kalplerini saptırdı. Allah fâsık toplumu hidâyete iletmez.

5. **"Hani Mûsâ, kavmine"** yaptıkları dolayısıyla onları azarlayarak ve Allah'ın rasûlü olduğunu bildikleri halde kendisine eziyet etmiş olduklarından

dolayı sitem ederek: **"'Ey kavmim! Benim Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bildiğiniz halde,"** söz ve davranışlarınızla **"niçin bana eziyet ediyorsunuz?' demişti."** Oysa Allah'ın gönderdiği bir peygambere ikramda bulunmak, saygı göstermek, tazim etmek, emirlerini yerine getirmek ve verdiği hükümleri gerçekleştirmek için eli çabuk tutmak gerekir. Allah'ın ihsanından sonra insanlara herkesten daha çok iyilikte bulunan peygamberlere eziyet etmek, çok çirkin bir iş ve küstâhlıktır. Bile bile doğru yoldan sapmaktır.

İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar sapınca,"** yani kendi iradeleriyle haktan uzaklaşınca **"Allah da"** kendileri için tercih edip beğendikleri sapmalarına bir ceza olmak üzere **"kalplerini saptırdı."** Hidâyete ulaşma tevfikini onlara vermedi. Çünkü hayır, onlara yakışmaz. Onlar ancak kötülüğe layık kimselerdir.

"Allah, fâsık toplumu," yani fâsıklık niteliğine sahip olan ve hidâyet bulmak gibi bir maksatları olmayanları **"hidâyete iletmez."**

Bu âyet-i kerime, Allah'ın, kulları saptırmasının, onlara haksızlık yapması demek olmadığını ve bu konuda onların Allah'a karşı sunacakları herhangi bir mazeretlerinin de olamayacağını göstermektedir. Çünkü buna sebep olanlar kendileridir. Hidâyeti tanıdıktan sonra onun kapısını yüzlerine kapatanlar bizzat kendileridir. Artık bu duruma geldikten sonra Allah da saptırmak ve kalplerini eğriltmek suretiyle onları cezalandırır. Bu da onlara verdiği adil bir cezadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın bir halde bırakırız." (el-En'âm, 6/110)

﴿ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ
يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٦ ﴾

6- Hani Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: 'Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın rasulüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek olup adı Ahmed olan bir peygamberi de müjdelemek üzere size gönderildim.' Fakat o (Ahmed), onlara apaçık delillerle gelince onlar 'Bu, apaçık bir sihirdir.' dediler.

6. Yüce Allah, Meryem oğlu İsa *aleyhisselam*'ın kendilerini davet ettiği ilk dönem İsrailoğullarının inatlarını haber vermekte ve İsa'nın kendilerine şöyle seslendiğini bildirmektedir: **"Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın rasulüyüm."** Allah beni sizleri hayra davet etmem, kötülükten vazgeçmenizi emretmem için gönderdi. Beni çok açık delillerle/mucizelerle destekledi. Benim doğruluğumun delillerinden biri de **"benden önceki Tevrat'ı"** tasdik etmemdir. Ben, Mûsâ'nın getirmiş olduğu Tevrat'ı ve semavî hükümleri getirdim. Eğer peygamberliği yalan yere iddia eden biri olsaydım, benden önceki peygamberlerin getirdiklerinden başkasını getirirdim. Ben aynı şekilde benden önceki Tevrat'ın gerçek çıkan haberiyim. Tevrat benim geleceğimi haber vermiş ve müjdelemişti. Benim gelişim de onun tasdikidir.

"Ve benden sonra gelecek olup adı Ahmed olan bir peygamberi de müjdelemek üzere size gönderildim." O, Haşimî oğullarına mensup Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir. İsa *aleyhisselam* da diğer peygamberler gibi kendisinden önceki peygamberi tasdik edip sonra gelecek peygamberi müjdelemişti. Yalancılar ise böyle değildir. Onlar peygamberlere muhalefet ederler. Ahlâklarında, sıfatlarında, emir ve yasaklarında onlarla çelişirler.

"Fakat o," İsa'nın müjdelediği Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"apaçık"** kendisinin Ahmed ve Allah'ın gerçek peygamberi olduğunu gösteren **"delillerle gelince onlar"** Hakka karşı inad edip onu yalanlayarak **"'Bu, apaçık bir sihirdir.' dediler."**

Bu, çok şaşılacak bir şeydir. Peygamberliği açıkça ortaya çıkan ve günün ortasındaki güneşten daha parlak bir hal alan bir peygamber, apaçık bir sihirbaz olarak değerlendirildi. Acaba ilâhî yardımdan mahrum kalışın bundan daha ilerisi düşünülebilir mi? Acaba böyle bir iftiradan daha ileri bir iftira olabilir mi? Zira bu iftirayla peygamber olduğunu açıkça ortaya koyan hususlar reddediliyor, herkesten daha çok uzak olduğu vasıflar ona nisbet ediliyor!

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ ﴾

7- İslâm'a davet edildiği halde Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Allah, zalim toplumu hidâyete erdirmez.

7. **"İslâm'a davet edildiği,"** apaçık delillerini/belgelerini de gördüğü **"halde Allah'a karşı"** bu konuda yahut başka iddialarla **"yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"** Oysa böylelerinin ileri sürecek mazeretleri de yoktur, herhangi bir delilleri de kalmamıştır. Çünkü davet gerçekleşmiştir.

"Allah, zalim toplumu," zulümlerini sürdürmekte olan, verilen öğütlerle zulümden vazgeçmeyen, onca açıklamaya ve belgeye rağmen bundan geri durmayan zalimleri **"hidâyete erdirmez."** Özellikle de hakkı reddetmek ve bâtıla destek olmak için hakka karşı durmaya devam eden zalimleri...

Bundan dolayı Yüce Allah onlar haklarında şöyle buyurmaktadır:

﴿ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Onlar, ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler. Halbuki Allah, kâfirler hoşlanmasa da nurunu tamamlayacaktır.

8. **"Onlar, ağızlarıyla"** gerçekle ilgisi bulunmayan, aksine basiret sahibi kimselerin onların izlemekte oldukları bâtılı daha iyi tanımalarını sağlayan, o hakkı reddetmeye çalıştıkları bozuk ve tutarsız sözleriyle **"Allah'ın nurunu söndürmek isterler. Halbuki Allah, kâfirler hoşlanmasa da nurunu tamamlayacaktır."**

Allah dinini zafere kavuşturmayı, Peygamberi ile gönderdiği hakkı tamamlamayı ve her yerde nurunu galip getirmeyi taahhüt etmiştir. Kafirler hoşlanmasalar ve hoşlanmadıkları için de Allah'ın nurunu söndürmek için her türlü yola başvursalar da!

Ne olursa olsun onlar yenileceklerdir. Onların misali güneşin ışığını söndürmek için güneşe doğru üfleyen kimsenin haline benzer. Ne maksatlarını elde edebilirler, ne de akıllarının tenkide uğramasından ve gülünç duruma düşmekten kurtulabilirler.

﴿ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Peygamberini hidâyet ve hak din ile gönderen O'dur ve O, müşrikler hoşlanmasa bile dinini bütün dinlere üstün kılacaktır.

9. Daha sonra Yüce Allah, İslâm dininin maddî-manevî yükseliş ve zaferinin sebebini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberini hidâyet ve hak din ile,"** yani faydalı bilgi ve salih amelle **"gönderen O'dur."** Bu din, Allah'a ulaştı-

rır, O'nun lütuf ve ihsan yurduna götürür, en güzel amellere, en güzel ahlâka ilettiği gibi dünya ve âhiretin maslahatına olan şeyleri de gösterir ve onlara iletir.

"Hak din," âlemlerin Rabbi olan Allah'a kendisiyle itaat ve ibadet edilen dindir. Bu din haktır, doğrudur. Onda hiçbir eksiklik yoktur. Ona herhangi bir tutarsızlık erişemez. Bilakis onun emirleri ruhlara ve kalplere bir gıda, bedenlere de huzur kaynağıdır. Onun yasaklarını terk etmek de kötülükten ve fesattan esenliğe kavuşmak demektir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile gönderilen hidâyet ve hak din, onun doğruluğunun en büyük delilidir/belgesidir. Bu belge, dünya durdukça dimdik ayakta olacaktır. Aklı başında bir kimse, tefekkürü arttıkça bundan dolayı daha çok sevinir ve basireti de daha bir artar.

"O, müşrikler hoşlanmasa bile dinini bütün dinlere üstün kılacaktır." Diğer dinlere delil/belge ile üstün getirecektir. O dinin gereklerini yerine getirenleri de kılıçla/silahla galip getirecektir. Dinin bu (üstün olma) vasfı her zaman geçerlidir, ondan hiç ayrılmaz. Kim onu yenik düşürmeye kalkışır ve onun hakkında tartışırsa, mutlaka yenik düşer, bu din üstün ve galip gelir.

Bu dinin bağlıları onun gereklerini yerine getirdikleri, nuru ile aydınlandıkları, din ve dünya işlerinde onun hidâyetiyle doğru yolu buldukları takdirde onlara kimse karşı duramaz. Mutlaka diğer din mensuplarına üstün gelirler. Ama bu dini zayi edip sadece ona mensup olmakla yetinirlerse, bunun onlara hiçbir faydası olmaz. Aksine düşmanlarının onlara musallat kılınmasına sebep olur. Müslümanların ilk ve sonraki dönemlerini ve onların hallerini inceleyen kimseler bu gerçeği iyi bilirler.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ﴿١٠﴾ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي
سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ وَيُدۡخِلۡكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي
مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخۡرَىٰ تُحِبُّونَهَاۖ نَصۡرٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتۡحٞ
قَرِيبٞۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٣﴾ ﴾

10- Ey iman edenler! Sizi can yakıcı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?

11- Allah'a ve Rasûlüne iman edersiniz, mallarınızla ve canlarınızla da Allah yolunda cihâd edersiniz. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

12- (Böyle yaparsanız) Allah günahlarınızı bağışlar ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar. İşte büyük kurtuluş da budur.

13- Ve hoşlanacağınız bir şey daha: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih. Mü'minlere müjdele!

10. Bu buyruklarda, merhametliler merhametlisi Allah'ın, mü'min kullarına yönelik bir vasiyeti, yol göstermesi ve irşadı yer almaktadır. Bununla en büyük ticaret, en üstün maksat ve en yüce isteğin yolu gösterilmektedir ki onunla can yakıcı azaptan kurtuluş ve ebedî nimetlere nail oluş gerçekleşir. Bu buyrukta (**"size göstereyim mi"** denilerek) bunun, aklı başında herkesin rağbet edeceği ve her akıllı kişinin can atacağı bir şey olduğu ifade edilmiştir.

11. Yüce Allah, sanki "Bu kadar üstün ve değerli olan ticaret nedir?" diye sorulmuşçasına şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a ve Rasûlüne iman edersiniz."** Bilindiği gibi tam ve eksiksiz iman, Allah'ın tasdik edilmesini emrettiği her şeyi kesin olarak tasdik etmektir ki bu da en üstün ve değerlilerinden biri Allah yolunda cihad etmek olan bedenî amelleri gerektiren bir imandır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

"Mallarınızla ve canlarınızla da Allah yolunda cihâd edersiniz." İslâm'ın düşmanlarıyla çarpışmak uğrunda, Allah'ın dinini ve yüce adını yükseltmek için canlarınızı feda edersiniz ve bu maksatla elinizden geldiğince mallarınızı infak edersiniz. Bu, her ne kadar nefislerin hoşlanmadığı ve onlara ağır gelen bir şey ise de **"eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** Çünkü düşmanlara karşı zafer kazanmak, zilletin yerine izzet ve güç sahibi olmak, geniş rızka, rahat ve huzurlu bir kalbe sahip olmak gibi dünyevî hayırlar hep buna bağlıdır. Yine Allah'ın mükâfatlarına nail olmak ve O'nun cezasından kurtulmak gibi uhrevî hayırlar da bununla elde edilir. Bundan dolayı Allah, âhiretteki mükâfatı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

12. **"(Böyle yaparsanız) Allah günahlarınızı bağışlar."** Bu buyruk, büyük ve küçük günahları kapsar. Zira Allah'a iman ve Allah yolunda cihad etmek, (kul hakkı hariç) bütün günahlara -büyük bile olsalar- kefârettir.

"Ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere," yani meskenlerinin, köşklerinin, odalarının ve ağaçlarının altından, kokuşmayan sudan, tadı değişmeyen

sütten, içenlere lezzet veren şaraptan ve süzme baldan nehirler akar. Onlara her türlü meyveden de ihsan edilir.

"Ve Adn **cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar."** Yükseklik, yücelik, güzel yapı ve süs gibi her türlü güzelliği kendisinde toplamış meskenlere yerleştirir. Öyle ki "İlliyyîn"de bulunan köşklerdekileri, cennetlikler tıpkı doğu veya batı ufkunda görülen inci misali parlak bir yıldız gibi görürler.

Dahası cennetin yapılarının kimisi altın kerpiçlerden, kimisi de gümüş kerpiçlerdendir. Çadırları da inci ile mercandandır. Oralarda kimi evler zümrütten, kimileri de başka güzel renkli mücevherlerdendir. Hatta bunlar, o kadar şeffaftırlar ki dışarıdan içleri, içlerinden dışları görülür.

Orada öyle iyi ve güzel şeyler vardır ki kimsenin bunları tam manasıyla anlatması mümkün olamaz. Çünkü onlar, hiç kimsenin hatırından dahi geçmemiştir. Görmedikçe, güzelliğinden yararlanmadıkça ve onlarla gözleri aydınlanmadıkça hiç kimsenin böylesini idrâk etmesine imkân da yoktur. Öyle ki eğer Yüce Allah, cennetlikleri tam ve eksiksiz bir surette, ölüp yok olmayacak şekilde yaratmamış olsaydı, sevinçten nerede ise ölürlerdi!

Varlıklardan hiçbirinin kendisini gereği gibi övme imkânına sahip olamadığı Zatın şanı ne yücedir! O, kendi zatını övdüğü gibidir. Mahlukatının hepsinin övdüğünden çok daha ileridir. Nimetler yurdu cenneti yaratan, orada insanların akıllarını hayrete düşürecek, gönüllerini kendisine bağlayacak pek çok güzellikler ve muazzam şeyler yaratan O celal ve cemal sahibi Allah'ın şanı ne yücedir! Yüce Allah'ın hikmeti o kadar mükemmeldir ki bir tecellisi şudur: Kullar cenneti görüp de içindeki nimetlere bakacak olsalardı, hiçbir kimse amelde bulunmaktan geri kalmaz ve nimetleri acısıyla karışık, sevinci kederine bulanmış, hevesi kursakta bırakan bu dünya yurdundaki hayatlarından lezzet almazlardı.

Adn cennetine bu adın veriliş sebebi, oraya girenlerin ebediyen çıkmamak üzere orada yerleşmiş olmaları ve oradan ayrılmayı da istemeksizin sürekli kalacak olmalarından dolayıdır. İşte bu pek büyük mükâfat ve pek güzel ecir, eşi benzeri olmayan büyük bir kurtuluştur. Bu, (bu ticaretin) âhiretteki mükâfatıdır.

13. Bu ticaretin dünyevî mükâfatına gelince bunu da Yüce Allah şöyle dile getirmektedir: **"Ve hoşlanacağınız bir şey daha,"** yani sizler seveceğiniz bir hususu daha elde edeceksiniz: Düşmanlarınıza karşı aziz olmanızı sağlayacak ve sizi sevindirecek **"Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih"** ile İslâm'ın dairesi genişleyecek, bu yolla bol rızık elde edeceksiniz. İşte mücahid mü'minlerin mükâfatı budur.

Başkaları cihâdın gereklerini yerine getirmeleri halinde kendileri cihâda fiilen katılmayan mü'minlere gelince; Yüce Allah onların da lütuf ve ihsandan ümitlerini kesmemeleri için **"mü'minlere müjdele!"** buyurmaktadır. Yani herkese imanı oranında verilecek olan dünyevî ve uhrevî mükâfatı müjdele! Allah yolunda cihâd eden mücâhidlerin derecesine ulaşmasalar da hepsi için bir müjde vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Kim Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, rasûl olarak Muhammed'i gönül hoşnutluğuyla kabul edecek olursa ona cennet vacib olur."* Hadisi rivâyet eden Ebu Said el-Hudri *radıyallahu anh* hayretle şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü, bunu bana bir daha tekrarlar mısın?" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sözünü bir daha tekrarladıktan sonra devamla şöyle buyurdu: *"Bir başka* (amel) *daha vardır ki, onun sayesinde kul cennette yüz derece yükseltilir. İki derecenin arasındaki mesafe ise gök ile yer arası kadardır."* Ebu Said, "O (amel) nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" deyince de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem, "Allah yolunda cihâd"* buyurmuştur. (Müslim)[12] Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّـۧنَ مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ قَالَ
ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ
فَأَصْبَحُوا۟ ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Ey iman edenler! Allah'ın/dininin yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsa da havarilere, 'Allah'a (giden yolda) **benim yardımcılarım kim olacak?' demiş, Havariler de 'Biz, Allah'ın/dininin yardımcılarıyız.' demişlerdi. Böylece İsrailoğullarından bir kesim iman etmiş, bir kesim de inkâr etmişti. Nihayet Biz iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler onlar oldular.**

14. "Ey iman edenler!" Sözlerinizle ve davranışlarınızla **"Allah'ın/dininin yardımcıları olun."** Bu da Allah'ın dinini nefislerde uygulamak, başkalarına uygula(t)mak için gayret etmek, bu dine karşı inat eden ve mücadele verenlerle

12 Müslim, İmâre 116.

hem beden hem de malla cihad etmek, ilim zannettiği şeylerle bâtıla yardımcı olan ve hakkı reddetmeye kalkışan kimselere karşı da onların delillerini çürütmek, onlara karşı delilleri ortaya koymak ve başkalarını ondan sakındırmak suretiyle yapılır. Allah'ın Kitabını ve Rasûlünün sünnetini öğrenmek, öğretmek, buna teşvik etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak da Allah'ın dinine yardım etmenin kapsamı içindedir.

Daha sonra Yüce Allah, mü'minlere kendilerinden önceki salihlere uymayı hatırlatarak onları gayrete getirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Nitekim Meryem oğlu İsa da havarilere, 'Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak?'" demişti. Yani onların dikkatlerini çekerek şöyle demişti: Kim Allah'ın dinine yardım etme yolunda bana yardımcı olur? Kim benim yaptığımı yapar, ben nereye gidersem gelir ve nereden çıkarsam çıkar?

"Havariler de" ellerini çabuk tutarak **"'Biz, Allah'ın/dininin yardımcılarıyız.' demişlerdi."** Böylece İsa *aleyhisselam* ile beraberindeki havariler, Allah'ın dinine yardımcı olmaya devam ettiler.

"Böylece" İsa *aleyhisselam* ve havarilerin davette bulunmaları üzere **"İsrailoğullarından bir kesim iman etmiş,"** onlardan **"bir kesim de inkâr etmişti."** Onların çağrılarını kabul etmemiş, bunun üzerine mü'minler de kâfirlerle cihâda koyulmuşlardı.

"Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik." Onlara güç verdik ve düşmanlarına karşı onlara yardım ettik **"de"** düşmana karşı **"üstün gelenler onlar oldular."** Onları yenik düşürdüler.

İşte ey Muhammed ümmeti! Sizler de Allah'ın dininin yardımcıları ve davetçileri olun ki Allah da sizden öncekilere yardım ettiği gibi size de yardım etsin, zafer versin ve sizleri düşmanlarınıza üstün ve galip kılsın.

Saf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة الجمعة

CUMA SÛRESİ

-62-

62- CUMA SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 11 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Melik, Kuddûs, Azîz ve Hakîm olan Allah'ı tesbih eder.

1. Yani göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmekte, emrine boyun eğmekte, O'nu ilâh tanıyarak O'na ibadet etmektedir. Çünkü O, ulvi ve süflî âlemlerin mutlak sahibi ve egemeni olan, mülkü kemâl derecesinde olan Melik'tir. Hepsi O'nun mülküdürler. O'nun iradesi ve tasarrufu altındadırlar.

O, **"Kuddûs,"** ta'zim olunan, her türlü afet ve eksiklikten münezzeh olandır; **"Azîz,"** her şeye boyun eğdirendir; **"Hakîm,"** yaratması ve emirleri sonsuz hikmetler ihtiva edendir.

İşte bütün bu yüce sıfatlar, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmeye çağırmaktadır.

﴿ هُوَ الَّذ۪ي بَعَثَ فِي الْاُمِّيّ۪نَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢﴾ وَاٰخَر۪ينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ
﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٤﴾ ﴾

2- Ümmîlere kendi içlerinden onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara Kitap ve hikmeti/sünneti öğreten bir Peygamber gönderen O'dur. Halbuki daha önce onlar gerçekten apaçık bir sapkınlık içinde idiler.

3- (O, bu peygamberi) **henüz onlara yetişmemiş olan diğer insanlara da** (göndermiştir). **O Azîz'dir, Hakîm'dir.**

4- İşte bu, Allah'ın lütfudur ki O, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

2. **"Ümmîlere kendi içlerinden... bir Peygamber gönderen O'dur."** Ümmilerden kasıt, ilâhi Kitapları olmayan, risaletten yana ellerinde bir miras bulunmayan, gerek Araplardan gerek Arap olmayanlar arasından kitap ehli olmayan kimseler demektir.

Yüce Allah, onlara öyle büyük bir lütuf ve ihsanda bulunmuştur ki bu, başkalarına olan lütuf ve ihsanından daha büyüktür. Çünkü onlar, ilim ve hayırdan yoksun ve apaçık bir sapıklık içindeydiler. Putlara, ağaçlara, taşlara tapıyorlar, yırtıcı hayvanlar gibi davranıyor, güçlüleri güçsüzlerini yiyip bitiriyordu. Peygamberlerin getirdiği haberleri bilmeyen, son derece cahil kimselerdiler. İşte Allah onlara kendi içlerinden nesebini, güzel sıfatlarını ve doğruluğunu bildikleri bir peygamber gönderdi, ona Kitabını indirdi. Bu peygamber de onlara o Kitabı, iman etmelerini ve yakîne ulaşmalarını gerektiren ve son derece kesin olan Allah'ın âyetlerini okuyordu.

Yine bu peygamber üstün ahlâkı kendilerine geniş geniş açıklayarak, bu ahlâka sahip olmayı onlara teşvik ederek, kötü ve bayağı huylardan da uzak durmalarını isteyerek onları arındırmaktaydı. O, **"onlara Kitap ve hikmeti/sünneti öğreten"** bir peygamberdi. Yani öncekilerin de, sonrakilerin de ilimlerini ihtiva eden Kitap ve sünnet ilmini öğretirdi. Bu öğretme ve arındırmanın akabinde onlar, insanların en bilginleri oldular. Hatta ilim ve din sahibi kimselerin önderleri, insanların ahlâken en mükemmelleri, doğruluk ve yaşayışları itibarıyla en güzelleri oldular. Hem bizzat kendileri hidâyet buldular, hem de başkalarını hidâyete erdirdiler. Böylelikle hidâyete ermişlerin önderleri, takvâ sahiplerinin liderleri oldular.

Bu yüzden Allah'ın bu peygamberi göndererek onlara ihsan ettiği nimet, en mükemmel nimet, bu bağış en üstün ve en değerli bağıştır.

3. "(O, bu peygamberi) **henüz onlara yetişmemiş olan diğer insanlara da** (göndermiştir)." Böylece o, ümmilerin dışında başkalarına da lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Yani o, ümmîlerin dışında kalıp kendilerinden sonra gelenlere de, Kitap ehlinden olup da kendilerine yetişmemiş olanlara da, kısaca Allah Rasûlünün davetine muhatap olanlar içinde bulunmayanlara da bir lütuftur.

"Onlara yetişmemiş olan" ifadesinin, "fazilet yönünden onlara yetişememiş olanlar" manasına gelme ihtimali olduğu gibi "zaman itibarıyla onlara yetişmemiş olanlar" manasına gelmesi de ihtimal dahilindedir. Mana her iki halde de doğrudur. Çünkü Allah'ın, kendilerine peygamberini gönderdiği, onu gören, onun davetine doğrudan muhatap olan ve bu daveti kabul eden kimseler, öyle özellik ve faziletlere kavuşmuşlardır ki, bu fazilet ve özellikler noktasında herhangi bir kimsenin onlara yetişmesine imkân yoktur. Bu da Yüce Allah'ın izzet ve hikmetinin bir tecellisidir.

4. Çünkü O, kullarını ihmal etmemiş, başıboş bırakmamıştır. Aksine aralarından peygamberler göndermiş, onlara emir ve yasaklarını bildirmiştir. Bu da Yüce Allah'ın, kulları arasından dilediği kimselere ihsan ettiği büyük lütfunun bir tecellisidir.

Böyle bir lütuf, bedenî âfiyet, rızık bolluğu vb. dünyevî nimetlerin hepsinden daha büyük ve daha üstündür. Kurtuluşun ve ebedî mutluluğun kaynağı olan din nimetinden daha büyük hiçbir nimet yoktur.

﴿ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Tevrat'la yükümlü tutulup da sonra bu yükümlülüğü yerine getirmeyenlerin misali, koca koca kitaplar taşıyan eşeğin misali gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlayan toplumun misali ne kötüdür! Allah zalim toplumu hidâyete iletmez.

5. Yüce Allah, kendilerine ümmî peygamberi gönderdiği bu ümmete olan lütfunu, hiçbir kimsenin kendilerine yetişmesi söz konusu olmayan meziyet ve üstünlüklerle onları seçkin kılmasını beyan etmişti ki bunlar, ümmî bir ümmet idiler. Ancak bu üstünlükleriyle onlar, öncekileri de, sonrakileri de, hatta kendilerinin Rabbânî âlimler ve önde gelen bilginler olduklarını iddia eden kitap ehlini de geride bırakmışlardır. Yüce Allah, işte bundan sonra şunu bildirmektedir: Allah'ın kendilerini Tevrat'ı taşımakla yükümlü tuttuğu, Tevrat'ı öğrenmelerini ve gereğince amel etmelerini emrettiği, ancak kendilerine yüklenen sorumlulukların gereğini yerine getirmeyen yahudilerin (ve hıristiyanların) hiçbir faziletleri, üstünlükleri yoktur. Onların misali, sırtında koca koca ilim kitapları taşıyan eşeğe benzer. Şimdi böyle bir eşek sırtında taşıdığı bu kitaplardan yararlanabilir mi? Hiç onun bundan dolayı bir fazileti olduğu söylenebilir mi? Bu koca kitapları taşımaktan başka bir kârı var mıdır?

İşte Tevrat'ın içindeki hükümler gereğince amel etmeyen Kitap ehli âlimleri de buna benzerler. Tevrat'ın içindeki en büyük ve en değerli hüküm ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymayı emreden, onun geleceğini müjdeleyen ve getireceği Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeyi bildiren emirlerdir. Şimdi bu niteliğe sahip olanların, Tevrat'tan yan -hüsrana uğramanın ve onlara karşı delilin ortaya konulmuş olmasının dışında- herhangi bir faydaları oldu mu? İşte bu örnek, gerçekten de onların durumuna tam olarak uygun bir örnektir.

Rasûlümüzün de, getirdiklerinin de doğruluğuna delil teşkil eden **"Allah'ın âyetlerini yalanlayan toplumun misali ne kötüdür!"**

"Allah zalim toplumu hidâyete iletmez." Yani zulüm ayrılmaz nitelikleri, inat temel özellikleri olduğu sürece onları menfaatlerine olacak şeylere iletmez. Bâtıl üzere olduklarını bildikleri halde yalan yere hak üzere olduklarını iddia etmeleri ve insanlar içinde sadece kendilerinin Allah'ın dostları olduklarını söylemeleri de yahudilerin zalimliklerinin ve inatlarının bir göstergesidir.

Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlüne, şunları söylemesini emretmektedir:

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓا۟ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ
صَٰدِقِينَ ﴿٦﴾ ﴾

6- De ki: 'Ey yahudiler! Madem siz, insanlar içinde sadece kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsunuz o halde eğer (bu iddianızda) **samimi iseniz haydi ölümü temenni edin** (de görelim).'

6. Yani sizler kendi iddianıza göre hak üzere iseniz ve gerçekten Allah'ın dostları iseniz **"haydi ölümü temenni edin."** Bu basit bir istektir. Eğer kendilerinin hak üzere olduklarına inanıyor olsalardı, Yüce Allah'ın, -eğer temenni ederlerse doğruluklarına, etmezlerse yalancı olduklarına delil olarak ortaya koyduğu- bu meydan okumasının gereğini yerine getirmede hiçbir şekilde tereddüt etmezlerdi.

Bu onlara karşı açıkça ilan edilmekle birlikte böyle bir temennide bulunmadıklarına göre izlemekte oldukları yolun bâtıl ve çürük olduğunu bildikleri açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Bundan dolayı da şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Ama kendi elleriyle yaptıklarından ötürü ölümü asla temenni etmezler. Allah zâlimleri çok iyi bilir.

7. "Ama kendi elleriyle yaptıklarından," yani kendileri sebebiyle ölümden çekindikleri günah ve masiyetlerinden **"ötürü ölümü asla temenni etmezler. Allah zâlimleri çok iyi bilir."** Zalimliklerinden hiçbir şeyin O'na gizli kalmasına imkân yoktur.

﴿ قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ
فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- De ki: 'Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz o ölüm var ya, işte o kesinlikle karşınıza çıkacaktır. Sonra gizliyi de, açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O da yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.'

8. Eğer ellerinin yaptıkları sebebiyle ölümü temenni etmiyor, aksine ondan alabildiğine kaçıyor iseler şüphesiz ki bu, onları kurtarmaya yetmeyecektir. Bilakis Allah'ın, kulları için kesin olarak takdir etmiş olduğu ölümle karşılaşmaları kaçınılmazdır. Ölümden ve ecellerin tamamlanmasından sonra bütün insanlar, Kıyamet gününde gizliyi ve açığı bilen Allah'ın huzuruna döndürülecekler, O da dünyadayken yaptıkları hayır ve şerri, az ya da çok her şeyi onlara bildirecektir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ ۚ
ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُوا۟ مِن
فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

9- Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

10- Namaz kılındığı zaman da yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (rızkınızı) arayın. Allah'ı da çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.

9. Yüce Allah, mü'min kullarına Cuma namazına gitmeyi, Cuma namazı için ezan okunduğunda namaza gitmek için eli çabuk tutmayı/koşmayı emretmektedir. Koşmaktan kasıt ise namaza gitmede eli çabuk tutmak, ona önem vermek ve onu en önemli iş olarak görmektir. Yoksa normal anlamda koşmak kastedilmemektedir; çünkü namaza giderken koşmak yasaklanmıştır.

"Ve alışverişi bırakın." Yani namaza çağrıldığında alışverişi bırakıp namaza gidin. Çünkü **"eğer bilirseniz bu, sizin için"** alışverişle uğraşmaktan yahut farzların en pekiştirilmişi olan bu farz namazı geçirmenizden **"daha hayırlıdır."** Çünkü Allah'ın nezdindekiler daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Dünyayı dine tercih eden kimse ise kâr sağlayacağını zannederken gerçek anlamda ziyana uğrar.

10. Alışverişi terk etme emri, namaz süresince geçerlidir. **"Namaz kılındığı zaman da yeryüzüne"** kazanç elde etmek ve ticaret yapmak üzere **"dağılın."** Ticaretle uğraşmak, Allah'ın zikrinden gafil olma ihtimalini beraberinde getirdiğinden dolayı Yüce Allah, bunun telafi edilmesi için adının çokça anılmasını emrederek **"Allah'ı da çokça anın,"** yani ayaktayken, otururken ve yanlarınız üzerinde yatarken O'nu zikredin, buyurmaktadır.

"ki kurtuluşa eresiniz." Çünkü Allah'ın adını çokça anmak, kurtuluşun en büyük sebepleri arasındadır.

﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Onlar, bir ticaret veya bir eğlence görünce dağılıp ona yöneldiler ve seni ayakta (hutbenin ortasında öylece) bıraktılar. De ki: 'Allah'ın katındakiler eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.'

11. **"Onlar bir ticaret veya bir eğlence görünce dağılıp ona yöneldiler,"** bu eğlence ve ticarete duydukları ileri derecedeki ilgi dolayısıyla mescidin dışına çıktılar, hayırlı olanı terk ettiler **"ve seni ayakta"** insanlara hutbe okuduğun halde **"bıraktılar."**

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir cuma günü insanlara hutbe verirken Medine'ye ticaret malları taşıyan bir kervan gelmişti. Mescidde bulundukları sırada bunu haber alan ahali mescidden dağıldılar ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i hutbe verirken bırakıp gittiler.[13] Onlar, böylelikle acele edilmemesi gereken bir şey için acele ettiler ve bir edebi terk ettiler.

"De ki: Allah'ın katındakiler," ecir ve mükâfatlar, hayırlı olanı terk etmeyen ve Allah'a ibadet üzere sabreden kimseler için **"eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır."** Çünkü ticaretten birtakım maksatlar elde edilse bile şüphesiz ki azdır ve gelip geçicidir. Âhiret azığını elden kaçırmaya sebeptir. Ama Allah'a itaat üzere sabretmek, rızkın elden kaçmasına sebep olmaz.

"Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır." Allah'tan korkup sakınana O, ummadığı yerden rızık verir.

Bu son âyetlerde birkaç önemli hususa dikkat çekilmektedir:

1. Cuma namazı mü'minlere farz olup ona gitmede eli çabuk tutmak ve ona gereken önemi vermek gerekir.

2. Cuma günü verilen iki hutbe farz olup bunlarda hazır bulunmak gerekir. Çünkü ayette geçen "Allah'ın zikri" ifadesi, Cuma günü irad edilen iki hutbe diye açıklanmıştır. Allah da bu zikre koşmayı emretmiştir.

3. Cuma günü için nidâ/ezan meşrudur ve emrolunmuştur.

4. Cuma ezanından sonra alışveriş yasaklanmış ve haram kılınmıştır. Bunun tek sebebi, alışverişin farzın kaçırılmasına sebep olması ve farzı eda etmeyi önleyecek şekilde kişiyi meşgul etmesidir. Bu da herhangi bir işi yapmak asıl itibarıyla mubah olsa dahi bir farzı kaçırmaya sebep oluyorsa o işin bu durumda caiz olmayacağının delilidir.

5. Cuma günü iki hutbede hazır olmak emredilmekte ve bu hutbelerde hazır bulunmayanlar yerilmektedir. Bu hutbeleri can kulağıyla dinlemek de hazır bulunmanın bir gereğidir.

6. Nefsin eğlence, ticaret ve arzularını gerçekleştirmeyi istediği vakitlerde Allah'a ibadete yönelen kulun, Allah'ın nezdindeki hayırları düşünmesi ve O'nun rızasını kendi hevâsına tercih edenlere hazırladıklarını hatırına getirmesi gerekir.

Cuma sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımı ve lütfuyla- sona ermektedir.

---

13 Buhârî, 899; Müslim, 863.

سورة المنافقون

MÜNAFİKÛN SÛRESİ

-63-

63- MÜNAFİKÛN SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 11 âyettir)

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ قَالُواْ نَشۡهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّ
ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Münâfıklar sana geldikleri vakit, 'Şahitlik ederiz ki sen kesinlikle Allah'ın Rasûlüsün.' derler. Allah da biliyor ki sen kesinlikle O'nun Rasûlüsün. Fakat Allah şahitlik eder ki o münâfıklar kesinlikle yalancıdırlar.

1. Ne zaman ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye gelip yerleşti ve orada müslümanlar çoğalıp İslâm güç kazanmaya başladı, Medine'nin yerlisi olan Evs ve Hazrec'e mensup bazı kimseler, küfrü içlerinde gizledikleri halde iman etmiş gibi gözüktüler. Bununla mevkileri korunsun, canları ve malları da kurtulsun istiyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, kendileri vasıtasıyla tanınabilecekleri bazı sıfatlarını beyan etti ki kulları onlardan sakınabilsin ve onlardan yana uyanık olsunlar.

"Münâfıklar sana geldikleri vakit" yalan söyleyerek **"'Şahitlik ederiz ki sen kesinlikle Allah'ın rasûlüsün.' derler."** Münâfıkların bu şahitlikleri, yalan yere ve münâfıklıkla/ikiyüzlülükle yapılmıştı. Kaldı ki Allah Rasûlünün, desteklenmek için onların şahitliklerine ihtiyacı da yoktur. Çünkü **"Allah da biliyor ki sen kesinlikle O'nun Rasûlüsün. Fakat Allah şahitlik eder ki o münâfıklar"** sözlerinde ve iddialarında **"kesinlikle yalancıdırlar."** Onlar, bu sözü gerçekten öyle inandıkları için söylemiyorlar.

﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةٗ فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٢﴾

2- Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!

2. "Onlar yeminlerini kalkan edindiler" Böylelikle münâfık olarak nitelendirilmemeye, kendilerini korumaya ve gizlemeye çalıştılar.

"Allah'ın yolundan alıkoydular." Hem bizzat kendileri saptılar hem de onların gerçek durumlarını bilmeyen başkalarını Allah'ın yolundan alıkoydular.

"Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!" Çünkü onlar imanı açığa vururken küfürlerini gizlemiş, mü'min olduklarına dair yemin ederek doğru oldukları izlenimi uyandırmaya çalışmışlardır.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ ﴾

3- Bunun sebebi, onların iman edip sonra da kâfir olmalarıdır. Bu yüzden de kalplerine mühür vurulmuştur. Artık onlar anlamazlar.

3. **"Bunun sebebi,"** yani kendilerine münâfıklığı süsleyen şey **"onların iman edip sonra"** iman üzerinde sebat etmeyerek **"kâfir olmalarıdır. Bu yüzden de kalplerine"** ebediyen hayır girmemek üzere **"mühür vurulmuştur. Artık onlar"** kendilerine fayda sağlayacak şeyleri **"anlamazlar,"** kendi maslahatlarını bilmezler.

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾ ﴾

4- Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Halbuki onlar, duvara yaslanmış odun gibidirler. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır. O halde onlara karşı önlemini al. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar?

4. **"Onları gördüğün zaman,"** görünüşlerinin güzelliği ve göz alıcılığı dolayısıyla **"kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa"** güzel konuştuklarından dolayı onları dinlemekten hoşlanır ve **"sözlerini dinlersin."**

Dış görünüşleri de, sözleri de beğenilecek durumdadır. Fakat bunun ötesinde üstün bir ahlâkları, doğru yol üzere yürümek namına hiçbir faziletleri yoktur. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

"Halbuki onlar duvara yaslanmış odun gibidirler," hiçbir faydası bulunmayan, katıksız zarardan başka bir şey ifade etmeyen kimselerdir.

"Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar." Bu ise korkaklıklarından ve kalplerindeki zayıflık ve şüpheden dolayıdır. Çünkü içlerindeki gerçek niyetlerin fark edilmesinden korkarlar.

İşte **"asıl düşmanlar onlardır."** Gerçek düşmanlar bunlardır. Çünkü açık ve meydanda olan düşmanın durumu, fark edilemeyen, gizlice hile ve tuzak kuran, apaçık düşman olduğu halde dost olduğunu iddia eden düşmandan daha kolaydır.

"O halde onlara karşı önlemini al. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar?" Açık delilleri ortaya konulduktan ve belirgin özellikleri netlik kazandıktan sonra nasıl olur da İslâm dininden, kendilerine hüsran ve bedbahtlıklarını artırmaktan başka fayda sağlamayan küfre nasıl dönüyorlar?

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Onlara, 'Gelin de Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin.' denildiğinde başlarını çevirirler ve sen, onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün.

5. **"Onlara,"** bu münâfıklara, **"'Gelin de Allah Rasûlü sizin için"** yaptıklarınızdan ötürü hallerinizin düzelmesi ve amellerinizin kabul edilmesi için **"mağfiret dilesin.' denildiğinde"** bunu şiddetle ve alabildiğine reddedip Rasûlün dua etmesini istemeyi kabul etmeyerek **"başlarını çevirirler ve sen onların"** azgınlık ve inatları sebebiyle hakka uymak istemeyip **"büyüklenerek"** nefret içinde haktan **"yüz çevirdiklerini görürsün."**

İşte Allah Rasûlünden, onlara dua etmesi istendiği vakit onların hali budur.

﴿ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ ﴾

6- Zaten onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah onları asla bağışlamaz. Çünkü Allah, fâsık topluluğu hidâyete erdirmez.

6. Münafıkların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip de ondan kendilerine mağfiret dilemesini istememeleri Allah'ın, Rasûlüne bir lütuf ve ihsanıdır. Çünkü onlar, Allah'a itaatin sınırlarının dışına çıkmış fâsık bir topluluktur. Küfrü imana tercih etmişlerdir. Bu yüzden onlar için mağfiret dileyecek olsa bile Rasûlün mağfiret isteğinin onlara hiçbir faydası olmaz. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için ister mağfiret dile, ister dileme! Onlar için yetmiş defa mağfiret dilesen de yine Allah onları bağışlamayacaktır."** (et-Tevbe, 9/80); **"Çünkü Allah fâsık toplumu hidâyete erdirmez."**

﴿ هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟ ۗ وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ
مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ ﴾

7- 'Rasûlullah'ın yanındakilere hiçbir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler.' diyenler onlardır. Halbuki göklerin ve yerin hazineleri yalnız Allah'ındır. Fakat münâfıklar anlamazlar.

8- Derler ki: 'Eğer Medine'ye dönersek en aziz olan, en zelil olanı mutlaka oradan çıkartacaktır.' Halbuki izzet yalnız Allah'ındır, Rasûlünündür ve müminlerindir. Fakat münâfıklar bilmezler.

7. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve müslümanlara aşırı düşmanlıklarından ötürü ashab-ı kiramın bir araya gelmiş ve birbirleriyle kaynaşmış olduklarını, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i hoşnut etmek için birbirleriyle yarıştıklarını görünce kendi bozuk kanâatleri uyarınca şöyle dediler: **"Rasûlullah'ın yanındakilere hiçbir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler."** Çünkü kendi kanaatlerine göre eğer münâfıkların malları ve onlara yönelik harcamaları olmasaydı, Allah'ın dinine yardımcı olmak için bir araya gelemezlerdi. Ama insanlar arasında dinin yardımsız kalmasını ve müslümanların eziyet görmesini en çok arzu eden münâfıkların, ancak gerçekleri bilmeyen kimseler tarafından kabul edilebilecek şekildeki bu basit iddiaları çok hayret edilecek hususlardan biridir.

Bundan dolayı Yüce Allah, onların bu sözlerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki göklerin ve yerin hazineleri yalnız Allah'ındır."** O, rızkı dilediğine verir, dilediğine vermez. Dilediği kimselere sebepleri kolaylaştırır, dilediği kimselere de zorlaştırır.

"Fakat münâfıklar anlamazlar." Bundan dolayı rızık hazinelerinin kendi ellerinde ve iradeleri altında olduğu anlamına gelecek bu tür sözleri söyleyebilmişlerdir.

8. **"Derler ki: 'Eğer Medine'ye dönersek en aziz olan, en zelil olanı mutlaka oradan çıkartacaktır.'"** Bu sözleri Mureysi' gazvesi sırasında söylemişlerdi. O sırada bazı Ensar ve Muhacirler arasında üzücü birtakım sözlü diyaloglar olmuştu. O vakit münâfıkların münâfıklığı aşikar olmuş ve kalplerinde gizledikleri açığa çıkmıştı. Başları olan Abdullah b. Ubey b. Selûl şöyle demişti: "Bizlerle bunların -Muhacirleri kastediyor- misali, tıpkı 'Besle köpeğini yesin seni/Besle kargayı oysun gözünü' misalinde dile getirilen gerçeği anlatmaktadır."

Sonra da şunu söyledi: **"Eğer Medine'ye dönersek en aziz olan, en zelil olanı mutlaka oradan çıkartacaktır."** Kendi kanaatine göre o ve diğer münâfık kardeşleri en aziz olanlar, Allah Rasûlü ve ona uyanlar ise en zelil olanlardı. Halbuki durum bu münâfığın söylediğinin tam tersiydi.

Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki izzet yalnız Allah'ındır, Rasûlünündür ve müminlerindir."** Asıl aziz olanlar bunlardır, münâfıklarla diğer kâfir kardeşleri ise zelil ve hakir olanlardır.

"Fakat münâfıklar" bunu **"bilmezler."** Bundan dolayı üzerinde bulundukları batıla aldanarak kendilerinin aziz olduğu iddiasında bulunabilmişlerdir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ
فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Ey iman edenler! Mallarınız da, çocuklarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

9. Yüce Allah, mü'min kullarına, Zatını çokça anmalarını emretmektedir. Çünkü gerçek kâr, kurtuluş ve pek çok hayır bununla elde edilir. Onlara mal ve evlâtlarının, Zatını anmaktan alıkoymasına fırsat vermelerini da yasaklamaktadır. Çünkü mal ve evlât sevgisi, çoğu nefislerin mayasında vardır. Birçokları bunlara olan sevgiyi Allah'a olan sevginin önüne geçirirler. Bu ise çok büyük bir zarardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kim bunu yaparsa," yani malı ve evladı Allah'ı hatırlamasını engelleyecek şekilde onu oyalarsa **"işte onlar"** ebedî mutluluğu ve sonu gelmez nimetleri kaybettiklerinden **"hüsrana uğrayanların ta kendileridir."** Çünkü bunlar fani olanı kalıcı olana tercih etmişlerdir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Mallarınız da, evlâtlarınız da ancak bir imtihandır. Büyük mükafat ise Allah nezdindedir."** (et-Teğâbun, 64/15)

﴿ وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا
تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾ ﴾

10- Herhangi birinize ölüm gelip de 'Rabbim! Beni(m ölümü) **yakın bir zamana kadar ertelesen de çokça sadaka versem ve salihlerden olsam.' diyeceği an gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan infâk edin.**

11- Zira Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimse(nin ölmünü) **asla ertelemez. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

10. Yüce Allah'ın **"Size verdiğimiz rızıktan infâk edin."** buyruğunun kapsamına, zekât, kefâretler, hanımların, kölelerin ve benzerlerinin nafakaları gibi farz olan infâk da, bütün hayırlı alanlarda malı cömertçe harcamak şeklindeki müstehap nafakalar da girmektedir.

Yüce Allah'ın **"Size verdiğimiz rızıktan"** buyurması, kullarını kendileri için zor ve ağır gelecek şekilde infakta bulunmakla mükellef tutmadığını göstermektedir. O, kendilerine vermiş olduğu ve elde etme sebeplerini de onlara kolaylaştırdığı rızıkların hepsini değil sadece bir bölümünü infâk etmelerini emretmiştir.

Dolayısıyla muhtaç kardeşlerini gözetmek suretiyle O'nun, kendilerine verdiklerinin şükrünü yerine getirsinler, ölümden önce bu işi yapmaya çalışsınlar. Çünkü ölüm geldikten sonra kulun zerre ağırlığı kadar dahi olsa bir hayır yapabilme imkânı kalmaz. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Herhangi birinize ölüm gelip de" imkân olduğu vakitlerde işlediği kusurlara pişman olup imkânsız olan geri dönüşü isteyerek **"Rabbim! Beni**(m ölümü) **yakın bir zamana kadar ertelesen de"** yaptığım kusurları telafi etsem; azaptan

kurtuluşuma vesile olacak ve pek çok mükâfata hak kazandıracak şekilde malımdan **"çokça sadaka versem,"** emrolunduğum bütün hususları yerine getirmek ve yasaklardan sakınmak suretiyle de **"salihlerden olsam."** Bunun kapsamına da hac ve diğer (ertelenen) ameller girmektedir.

11. Ama böyle bir dilek ve temenninin vakti geçmiş, böyle bir şeyin telâfi edilmesine imkân kalmamış olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Zira Allah,"** kesin olarak kararlaştırılmış olan **"eceli geldiğinde hiçbir kimse**(nin ölmünü) **asla ertelemez. Allah"** hayır ve şer bütün **"yaptıklarınızdan haberdardır."** Sahip olduğunuzu bildiği niyet ve amellerinize göre de size karşılıklarını verecektir.

Münafikûn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة التغابن

TEĞÂBUN SÛRESİ

-64-

64- TEĞÂBUN SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 18 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾ هُوَ
الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْۚ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا
تُعْلِنُونَۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. Hükümranlık yalnız O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kâdirdir.

2- Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen içinizden kâfir olanlar da var, mü'min olanlar da. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

3- O, gökleri ve yeri hak (bir amaç) ile yaratmıştır. Size suret vermiş ve suretlerinizi de güzel kılmıştır. Dönüş yalnız O'nadır.

4- O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Sizin gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri de bilir. Allah, kalplerde olanı çok iyi bilendir.

1. Bu âyet-i kerimeler, yüce Yaratıcının çok azametli birçok sıfatını ihtiva etmektedir. Yüce Allah ulûhiyetinin kemâlini, zenginliğinin genişliğini, bütün yaratılanların O'na muhtaç oluşunu, göklerde ve yerde bulunan herkesin ve her şeyin Rabbini hamd ile tesbih ettiğini, hükümranlığın tümüyle yalnız Zatının olduğunu, hiçbir yaratılmışın O'nun hükümranlığının kapsamı dışında bulunmadığını zikretmektedir.

Hamd de bütünüyle O'nadır/yalnız O'nundur. Kemâl sıfatlarına sahip olduğu için hamd O'nadır; yaratmış olduğu bunca varlıklar dolayısıyla hamd O'nadır; şeriati, indirdiği hükümleri ve ihsan etmiş olduğu nimetleri dolayısıyla da hamd O'nadır.

O'nun kudreti her şeyi kapsar. Hiçbir varlık O'nun kudreti dışına çıkamaz. O'nun dilediği hiçbir şey O'na karşı koyamaz.

2. Yüce Allah, kulları yaratmış olduğunu ve onlardan kimini mü'min, kimini kâfir kıldığını da zikretmektedir. Onların imanları da, küfürleri de tamamıyla Allah'ın kaza ve kaderi dahilindedir.

Zira onlara yerine getirmek istedikleri emir ve yasakları gerçekleştirebilecekleri kudret ve irade vermek suretiyle onların bu şekilde iradelerini kullanmalarını dileyen O'dur. **"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."**

3. Yüce Allah kendisine birtakım emir ve yasaklar verilmiş olan insanın yaratılışını söz konusu ettikten sonra diğer yaratılanların da yaratıcısının kendisi olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"O, gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile yaratmıştır."** Yani bunların kendilerini de, her ikisinde bulunanları da en güzel şekilde yaratan O'dur.

O'nun bu yaratması **"hak** (bir amaç) **ile"dir.** Yani hikmetle ve Yüce Allah'ın gözetmiş olduğu belli bir gaye ve maksada göre yaratılmışlardır.

"Size suret vermiş ve suretlerinizi de güzel kılmıştır." buyruğu, Yüce Allah'ın **"Andolsun Biz insanı gerçekten en güzel kıvamda/ölçüde yarattık."** (et-Tin, 95/4) buyruğuna benzemektedir. İnsan, suret itibarıyla bütün yaratılanların en güzeli, görünüşü de en üstün olanıdır.

"Dönüş yalnız O'nadır." Kıyamet gününde yalnız O'na dönülecek, O da iman ve küfrünüzün karşılığını size verecektir. Sizi, size ihsan etmiş olduğu pek büyük nimetler dolayısıyla sorgulayacak, bu nimetlerin şükrünü yerine getirip getirmemenizden dolayı hesaba çekecektir.

4. Daha sonra Yüce Allah, ilminin her şeyi kapsadığını bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir,"** yani gizli-açık, görünen ve görünmeyen her şeyi bilir.

"Sizin gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri de bilir. Allah, kalplerde olanı çok iyi bilendir." Yani göğüslerin içinde saklı bulunan iyi ve kötü düşünceleri, iyi niyetleri, kötü niyetleri ve bozuk maksatları bilir.

Yüce Allah, kalplerin özünde bulunanı çok iyi bildiğine göre akıl ve basiret sahibi olan kimse, iç dünyasını da kötü huylardan ve düşüncelerden korumaya ve güzel ahlâkî sıfatları elde etmeye çaba harcamalıdır.

﴿ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ﴾

5- Daha önce küfre sapıp da yaptıklarının cezasını (dünyada) tadanların haberi size gelmedi mi? Onlar için (ahirette de) can yakıcı bir azap vardır.

5. Yüce Allah, tanınmasını ve bunun sonucunda kendisine ibadet edilmesine, rızasını kazanmak için olanca gayreti harcamaya ve O'nu gazaplandıracak şeylerden de uzak kalmaya sevkedecek olan mükemmel ve pek büyük bazı sıfatlarını söz konusu ettikten sonra geçmiş ümmet ve nesillere neler yaptıklarını bize haber vermektedir ki bu ümmet ve nesillere dair haberler sonradan gelenler arasına anlatılmakta ve doğru sözlüler bunlara dair bilgiler vermektedir. Onlar, kendilerine hakkı getiren peygamberleri yalanlamışlar ve onlara karşı inatla direnmişlerdir. Bu sebeple de Allah **"yaptıklarının cezasını"** onlara dünyada tattırmış ve onları rezil rüsvay etmiştir. Âhirette ise **"onlar için can yakıcı bir azap vardır."** Yüce Allah, onların bu şekilde cezaya çarptırılmanın sebebini de söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ ﴾

6- Bu (azabın) **sebebi şudur: Peygamberleri onlara apaçık deliller getiriyorlardı da onlar** (her defasında), **'Bize bir insan mı yol gösterecekmiş!?' deyip inkara sapıyor ve yüz çeviriyorlardı. Allah da** (onlara) **muhtaç olmadığını gösterdi. Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur, her türlü hamde layık olandır.**

6. "Bu" başlarına getirdiğimiz ibretlik ceza ve musibetlerin **"sebebi şudur: Peygamberleri onlara apaçık deliller"** hak ve bâtıla delil olan apaçık belgeler **"getiriyorlardı da"** onlar bunlardan hoşlanmıyor ve peygamberlerine karşı büyüklenip **"'Bize"** herhangi bir üstünlüğü bulunmayan **"bir insan mı yol gösterecekmiş!?' deyip küfre sapıyor ve yüz çeviriyorlardı."** "Allah, hangi sebep dolayısıyla biz dururken özellikle onlara bu görevi vermiş?" diyorlardı.

Bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: **"Peygamberleri onlara şöyle demişti: 'Biz, ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah, kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur.'"** (İbrahim, 14/11)

Onlara inanmayanlar ise Allah'ın lütfunu ve peygamberlerine olan ihsanını sınırlandırmaya kalkıştılar, bu peygamberlerin insanlara elçi olarak gönderilmesini kabul etmeyip onlara itaatle boyun eğmeyi gururlarına yediremediler. Bundan dolayı da taşlara, ağaçlara ve benzeri varlıklara ibadet etme belâ ve musibetine duçar oldular. Allah'ı **"inkara sapıyor"** ve O'na itaatten **"yüz çeviriyorlardı."**

Allah da onlara **"muhtaç olmadığını,"** onlara aldırmadığını ve onların sapıklıklarının kendisine hiçbir zarar vermediğini gösterdi. **"Allah'ın hiçbir şeye/kimseye ihtiyacı yoktur, her türlü hamde layık olandır."** Yani bütün yönleriyle tam ve mutlak zengindir ve hiçbir şeye muhtaç olmayandır; sözleri, fiilleri ve vasıfları dolayısıyla hamde, senâya ve övgüye layık olandır.

﴿ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ ﴾

7- Kâfir olanlar, öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: 'Hayır, Rabbime yemin olsun ki mutlaka dirileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre pek kolaydır.'

7. Yüce Allah, kâfirlerin inatlarını, bâtıl kanâatlerini ve herhangi bir bilgiye dayanmaksızın, herhangi bir yol gösterici ve aydınlatıcı Kitap olmaksızın öldükten sonra dirilişi inkâr ettiklerini haber vermektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, yarattıklarının en şereflisine, Rabbinin adına öldükten sonra onları dirilteceğine, kötü amellerinin ve hakkı yalanlayışlarının cezasını da onlara vereceğine dair yemin etmesini emretmektedir.

"Bu, Allah'a göre pek kolaydır." Yaratılmış varlıklar için bu çok zordur, daha doğrusu imkânsızdır; onların hepsi tek bir ölüyü diriltmek için bütün güçleriyle bir araya gelseler de buna güç yetiremezler, ama Yüce Allah bir şeyin var olmasını diledi mi ona "Ol" der, o da hemen oluverir. **"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesnâ- göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür. O anda onlar ayağa kalkar ve bakınırlar."** (ez-Zümer, 39/68)

﴿ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ ﴾

8- O halde Allah'a, Rasulüne ve indirdiğimiz nura iman edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

8. Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenlerin inkârlarını ve bu tutumlarının Allah'a ve O'nun âyetlerini inkâra götürdüğünü belirttikten sonra, helâk olmaktan ve bedbahtlıktan kurtaracak hususu emretmektedir.

Bu; Allah'a, Rasûlüne ve O'nun Kitabına iman etmektir. Allah, Kitabını "Nur" olarak adlandırmaktadır. Çünkü nur, karanlığın zıddıdır. Allah'ın, Kitabında indirmiş olduğu hükümler, şer'î buyruklar ve haberler, cahilliğin kopkoyu karanlıklarından kurtarıp hidâyet yolunu gösteren birer nurdur. Bunların aydınlığıyla kapkaranlık gecelerde yol alınır/yürünülür.

Hidâyet konusunda Allah'ın Kitabı dışındaki bilgilerin ise faydaları zararlarından, şerleri hayırlarından fazladır. Hatta peygamberlerin getirdikleriyle uyum arzedenler dışındakilerde hayır ve faydanın varlığından dahi söz edilemez.

Allah'a, Rasûlüne ve Kitabına iman etmek; bunlara kesin olarak ve samimiyetle inanmayı, onları tasdik etmeyi, bu tasdikin gereği olan emirleri yerine getirip yasaklardan da kaçınmak suretiyle de amel etmeyi gerektirir.

"Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." İyi amellerinizin mükâfatını ve kötü amellerinizin cezasını size verecektir.

﴿ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ ﴾

9- O gün Allah, sizleri toplanma gününde (diriltip) **bir araya toplayacaktır. İşte bu, aldanış günüdür. Kim Allah'a iman edip salih amel işlerse Allah onun kötülüklerini örter ve onu ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş da budur.**

10- Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar da cehennemliklerdir ve orada ebediyen kalacaklardır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

9. Yüce Allah'ın öncekileri ve sonrakileri toplayıp bir araya getireceği toplanma gününü düşünün. O gün Allah, onları çok dehşetli olan mahşerde durduracak ve yaptıklarını onlara haber verecektir. İşte o vakit insanlar arasındaki fark ve aldanış açıkça ortaya çıkacaktır. Birtakım kimseler, her türlü lezzet ve arzuyu ihtiva eden pek yüksek köşklerde, çok yüce konaklarda yüceler yücesine (a'lây-ı illiyîne) yükseltilecektir. Buna karşılık birtakım topluluklar da gam, keder, üzüntü ve çetin azabın yeri olan, aşağılar aşağısına (esfel-i safilîne) alçaltılacaktır.

Bu ise kendileri için dünya hayatındayken yapıp gönderdiklerinin bir sonucudur. Bundan dolayı Yüce Allah **"İşte bu, aldanış günüdür."** buyurmaktadır. Yani o gün, insanların aldanışlarının ve aralarındaki farklılıkların açığa çıkacağı bir gündür. O gün mü'minlerin durumu, fasıkların aldanmış olduklarını ortaya çıkaracak ve günahkârlar hakikat namına hiçbir şeye sahip olmadıklarını, gerçekten hüsrana uğrayanlar olduklarını anlamış olacaklardır.

Sanki, "Kurtuluş ile bedbahtlık, nimetlere nail olmak ile azaba mahkûm olmak neye göre olur?" diye sorulmuş gibi Yüce Allah bunların sebeplerini beyan etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Kim Allah'a iman edip," Allah'ın iman edilmesini emretmiş olduğu bütün hususları kapsayacak şekilde tam anlamıyla iman edip O'nun kullarının da haklarını edâ etmek suretiyle farz ve nafile kabilinden **"salih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar."** O cennetler, canların çektiği, gözlerin zevk aldığı, ruhların tatmin olduğu, kalplerin kendisine bağlandığı, her türlü istek ve arzunun en nihaî noktası olduğu yerdir. **"İşte büyük kurtuluş da budur."**

10. "Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara," şer'î ve aklî herhangi bir dayanakları olmaksızın bunları inkâr edenlere, kendilerine apaçık belgeler/deliller gelmiş olmakla birlikte bunların gösterdikleri gerçekleri yalanlayarak onlara karşı inat edenlere **"gelince, onlar cehennemliklerdir ve orada ebediyen kalacaklardır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"** Çünkü orada her türlü bedbahtlık, sıkıntı, ağır ve çetin azap vardır.

﴿ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾

11- Allah'ın izni olmadıkça (kimsenin başına) **hiçbir musibet gelmez. Kim Allah'a iman ederse O, onun kalbine hidâyet verir. Allah, her şeyi en iyi bilendir.**

11. "Allah'ın izni olmadıkça (kimsenin başına) **hiçbir musibet gelmez."** Bu; can, mal, evlât, sevilen şeyler vb. gibi her konuda gelip çatan bütün musibetler hakkında umumidir. Kullara ne isabet ederse Allah'ın kaza ve kaderi iledir. Yüce Allah, bunların olacaklarını önceden bilmiş, Kalemi bunları yazmış, bu konuda meşîeti gerçekleşmiş ve hikmeti de bunu gerektirmiştir.

Fakat esas mesele şudur: Kul, böyle bir konumda üzerindeki görevi yerine getirecek midir, getirmeyecek mi? Görevini yerine getirecek olursa onun için dünyada da, âhirette de pek büyük ecir ve oldukça güzel mükâfat vardır. Eğer musibetin Allah'tan geldiğine inanıp buna razı olur ve işini Allah'a havale ederse, Allah kalbine hidâyet verir ve bunun sonucunda kalbi huzur ve sükun bulur. Allah'ın kalbine hidâyet vermediği kimselerde görüldüğü şekliyle musibetler dolayısıyla dehşete düşüp feveran etmez. Aksine ona Yüce Allah, bu musibetlerin gelmesi esnasında sebat ihsan eder ve sabrın gereklerini yerine getirmesini sağlar. Böylelikle o, onun için Kıyamet gününe saklanacak büyük mükâfatın yanında dünyevî mükâfatı da elde eder. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sabredenlere mükafatı hiç şüphesiz hesapsız verilir."** (ez-Zümer, 39/10)

Buradan şu da anlaşılmaktadır: Musibetlerin geldiği esnada Allah'ın kaza ve kaderini göz önünde bulundurmayarak Allah'a iman etmeyen, aksine sadece sebeplere bağlı kalan kimselere Allah'ın yardımı erişmez ve Allah, o kimseleri kendi hallerine bırakır. Kendi haline bırakılacak kulda tahammülsüzlükten ve sabırsızlıktan başka bir şey görülmez. Bu ise kulun âhiretteki cezasından önce henüz dünyadayken cezalandırılması demektir. Bu cezaya sebep ise yerine getirmesi gereken sabırdaki kusurudur. Yüce Allah'ın **"Kim Allah'a iman ederse O, onun kalbine hidâyet verir."** buyruğunun, musibetlerle ilgili özel konumuna dair hususi açıklaması böyledir.

Buyruğun umumi anlamı açısından söyleneceklere gelince; Yüce Allah şunu haber vermektedir: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayrı ve şerriyle kadere, emrolunduğu şekilde iman etmek ve imanın gerektirdiği vazifeleri yerine getirerek imanı doğrulamak... İşte kulun yerine getireceği bu sebep, Allah'ın, ona sözlerinde, fiillerinde, bütün hallerinde, ilim ve amellerinde hidâyet nasip etmesini sağlayan en büyük sebeptir. Bu, Yüce Allah'ın iman ehline vermiş olduğu en üstün ve en değerli mükâfattır. Nitekim Yüce Allah, mü'minlere dünya hayatında da, âhiret hayatında da sebat vereceğini bildirmiştir. Asıl sebat ise her türlü imtihan ve sıkıntıyla karşı karşıya kalınması esnasında kalbin sabır ve

sebat göstermesi ve sağlam inancının hiçbir şekilde sarsıntıya uğramamasıdır. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır: **"Allah iman edenlere dünya hayatında da, âhirette de sarsılmaz sözle sebat verir."** (İbrahim, 14/27)

İnsanlar arasında kalpleri en doğru olan, insanı tedirgin ve huzursuz eden olaylar karşısında en sarsılmaz olanlar iman ehli kimselerdir. Bunun sebebi de sahip oldukları imandır.

﴿ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz (bilin ki) **Peygamberimize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir.**

12. "Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin." Yani onların emirlerini yerine getirin ve yasaklarından uzak durun. Şüphesiz ki Allah'a itaat de, Peygamberine itaat de mutluluğun temeli ve kurtuluşun adresidir.

"Eğer" Allah'a ve Rasûlüne itaat etmekten **"yüz çevirirseniz** (bilin ki) **Peygamberimize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir."** Yani o, kendisiyle gönderilenleri size tebliğ etmek üzere açık seçik bir şekilde bildirir, açıklar. Böylelikle size karşı delil ortaya konmuş olur. Sizin hidâyete iletilmeniz onun elinde olmadığı gibi sizin hesabınızı görmek de ona düşmez. Allah'a ve Rasûlüne itaat edip etmemekten dolayı sizi hesaba çekecek olan, gizli ve açık her şeyi bilen Yüce Allah'tır.

﴿ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Allah; O'ndan başka (hak) ilâh yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

13. "Allah; O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur."** İbadete ve uluhiyete/ilâhlığa lâyık olan yalnız O'dur. O'nun dışındaki bütün mabudlar ise bâtıldır, sahtedir.

"O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler." Karşılaştıkları bütün hususlarda, yerine getirmek istedikleri her şeyde sadece O'na güvenip dayansınlar. Çünkü Allah'ın yardımı olmadan hiçbir iş kolayca yerine getirilemez.

Bunun tek yolu, Allah'a güvenip dayanmaktır. Allah'a güvenip dayanmak ise kulun Rabbi hakkında hüsn-ü zan beslemesi, O'na güvenip dayandığı hususlarda Allah'ın kendisine yeterli olacağına tam olarak güven duymasıyla ile gerçekleşir. Kulun, tevekkülünün güçlü ya da zayıf olması da sahip olduğu iman oranındadır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن
تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ
عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ ﴾

14- Ey iman edenler! Şüphesiz eşleriniz ve evlâtlarınız içinde size düşman olanlar vardır. O halde onlara karşı dikkatli olun. Bununla beraber şâyet affeder, kusurlarına aldırmaz ve bağışlarsanız (bilin ki) **Allah da çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

15- Mallarınız da, evlâtlarınız da ancak bir imtihandır. Büyük mükâfat ise yalnız Allah katındadır.

14-15. Bu buyruklarla Yüce Allah, mü'minleri, eşlere ve çocuklara aldanmaktan sakındırmaktadır. Çünkü bunların kimisi sizin için düşmandır. Düşman ise senin kötülüğünü isteyen kimsedir. O halde senin görevin bu nitelikte olan kimselere karşı dikkatli olmaktır. Eşleri ve çocukları sevmek, insanın mayasında olan bir özelliktir. Bu yüzden Yüce Allah, kullarına öğüt vererek mayalarında bulunan bu sevginin, eş ve çocukların dinî bakımdan sakıncalı olan isteklerine boyun eğmeye götürmemesi gerektiğini bildirmekte, Zatının emirlerini yerine getirmeye, nezdinde bulunan pek üstün gayeleri ve çok değerli şeyleri ihtiva eden pek büyük mükâfatı da kapsayan rızasını öncelemelerini ve âhireti, geçip giden fani dünyaya tercih etmelerini emretmektedir.

Kula zararlı olan hususlarda eşlere ve çocuklara itaati yasaklayıp bundan sakındırmanın, onlara karşı sert ve kaba davranmayı ve onları cezalandırmayı ihtimal olarak beraberinde getirebileceği için Yüce Allah, onlara karşı dikkatli olmayı emretmekle birlikte onları affedip bağışlamayı da emretmektedir. Çünkü böylesi bir tutumda sayılamayacak kadar çok fayda vardır. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Bununla beraber şâyet affeder, kusurlarına aldırmaz ve bağışlarsanız (bilin ki) **Allah da çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Çünkü amel ne türden olursa ona verilecek olan karşılık da o türden olur. Dolayısıyla affedeni Allah

da affeder, bağışlayanı Allah da bağışlar. Allah'a karşı O'nun sevdiği şekilde hareket eden, kullarına karşı da onların sevdikleri ve onlara faydalı olacak şekilde muamele eden bir kimse, hem Allah'ın sevgisine nail olur, hem de kulların sevgisini kazanır ve işi derli toplu olur.

﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- O halde Allah'a karşı gücünüz yettiği kadar takvalı olun, dinleyin, itaat edin ve kendi yararınıza olmak üzere infâk edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

16. Yüce Allah, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak demek olan takvâyı emretmekte, bu takvâya da güç yetirebilme kaydını getirmektedir.

Bu âyet-i kerime, kulun âciz olduğu her bir görevin kuldan düşeceğine, birtakım işlere güç yetirebildiği halde bazılarından âcez düşecek olursa güç yetirebileceği kadarını yerine getireceğine, âciz kaldığı hususların da ondan düşeceğine delil teşkil etmektedir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: *"Size bir hususu emredecek olursam, onu gücünüz yettiği kadarı ile yerine getirin."*[14] Bu şer'î kaidenin kapsamına, sayılamayacak kadar çok fer'î hüküm girmektedir.

"Dinleyin," Allah'ın size verdiği öğütlere, size teşrî' ettiği hükümlere kulak verin. Bunları iyice öğrenin, belleyin, onlara gereği gibi bağlanın. Allah'a ve Rasûlüne de bütün işlerinizde **"itaat edin."**

Dünya ve âhirette **"kendi yararınıza olmak üzere"** farz ve müstehab türünden olan nafakaları vermek suretiyle **"infâk edin."** Bu, sizin için hayırlıdır. Çünkü hayır, tamamıyla Allah'ın emirlerini yerine getirmek, O'nun öğütlerini kabul etmek, şeriatine tam anlamıyla bağlanmaktır. Şer ise tamamıyla bunlara muhalefet etmektir.

Ancak ortada insanların birçoğunu, emrolunan infâkı yerine getirmekten alıkoyan bir âfet vardır. O da pek çok kişinin mayasında bulunan cimriliktir. Nefis, mala düşkündür, cimrilik yapar. Malın var olmasını arzu eder ve malın elden

14 Buhârî, İ'tisâm 2; Müslim, Fedâil 130.

çıkmasından hiç hoşlanmaz. İşte **"kim nefsinin cimriliğinden,"** faydasına olan infâkı gönül hoşluğuyla yapmak sureti **"ile korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."** Çünkü bunlar istediklerini elde etmiş ve korktukları şeylerden kurtulmuş kimselerdir.

Bu buyruğun, kula verilen bütün emirleri ve bütün yasakları kapsaması da muhtemeldir. Çünkü kişinin nefsinde cimrilik varsa, verilen emirlere itaat etmezse ve yerine getirmesi emrolunduğu nafakaları çıkarıp vermezse asla kurtuluşa eremez. Aksine dünyayı da, âhireti de kaybeder.

Ama eğer kişi cömert olursa, Allah'ın şeriatını gönül hoşluğuyla ve huzurla kabul ederse, O'nun rızasını talep ederse, mükellef kılındığı şeyleri yerine getirmesi için sadece bu mükellefiyetleri bilmesi, bunları öğrenmesi ve onların Allah'ı razı edecek şeyler olduğunu görmesi yeterlidir. Böylelikle o kişi kurtulur, başarıya ulaşır ve isteklerine nâil olur.

﴿ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz O, onun mükafatını size kat kat fazlasıyla verir ve sizi bağışlar. Allah Şekûr'dur, Halîm'dir.

17. Daha sonra Yüce Allah, infâk etmeyi teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz,"** bu; helâl kazançtan yapılan her türlü infâktır. Kul, eğer bu yaptığı infaklarla Allah'ın rızasını gözetir ve bu harcamaları gereken yerde yapacak olursa Allah **"onun mükafatını size kat kat fazlasıyla verir."** Yaptığınız infakı on katından yedi yüz katına ve daha pek çok katına kadar mükâfatlandırır **"ve"** bu mükâfatlandırmayla birlikte günahlarınızı da bu infâk ve sadakadan ötürü **"bağışlar."** Çünkü sadakalar ve yapılan iyilikler, günahlara kefarettir, onları örter: **"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."** (Hûd, 11/114)

"Allah Şekûr'dur, Halîm'dir." Kendisine isyan edenlerin cezasını çabucak vermez. Aksine onlara mühlet verir, fakat cezalandırmayı da ihmal etmez: **"Eğer Allah kazandıkları sebebiyle insanları cezalandıracak olsa o** (yeryüzünün) **sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı. Fakat O, bunları belirlenmiş bir vakte kadar ertelemektedir."** (Fâtır, 35/45)

Yüce **"Allah Şekûr'dur,"** kullarının iyi amellerini -az dahi olsa- kabul eder ve bu amellerine çok mükafat verir. Ayrıca Yüce Allah, kendi uğrunda zorluklara ve ağır yükümlülüklere katlananlara, çeşitli türden ağır mükellefiyetleri yerine getirmeye çalışanlara mükafat verir. Bu uğurda birtakım şeyleri terk edenlere de onlardan daha hayırlısını verir.

﴿ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝١٨ ﴾

18- Gizliyi de, açığı da bilendir. Azîz'dir, Hakîm'dir.

18. "Gizliyi de açığı da bilendir." Yani kullar için gizli kalan ve kendisinden başka hiçkimsenin bilmediği orduları da, onların görüp tanık oldukları varlıkları da O bilir.

"Azîz'dir;" hiçbir kimse O'nu yenik düşüremez, kimse O'na karşı koyamaz, her şey O'nun emrinin mahkûmudur.

"Hakîm'dir;" yaratması da, emri de yerli yerince olandır, her şeyi hak ettiği yere yerleştirendir.

Teğâbun sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة الطلاق

TALÂK SÛRESİ

-65-

65- TALÂK SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 12 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا
تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ
يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا (١) ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkup sakının. Apaçık bir hâyâsızlıkta bulunmaları dışında (iddet bitinceye kadar) **onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. İşte bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin, belki de Allah bu** (boşamanın) **ardından yeni bir kapı açar.**

1. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve mü'minlere hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız,"** yani boşamak istediğiniz **"zaman iddetlerini gözeterek boşayın,"** yani onları boşamak için meşru olan durumu bekleyin ve Allah'ın emrine riâyet etmeksizin boşama sebebi var olur olmaz hemen boşamaya kalkışmayın. Bilakis onları iddetlerini gözeterek boşayın. Yani kocası, hanımını (hayız değilken) temizken ve bu temizlik halinde de onunla cima etmeden boşasın. İşte iddetin açık seçik bir şekilde tespit edilebileceği boşama budur. Halbuki hanımını hayız (ayhali) iken boşayacak olursa, boşamanın gerçekleştiği bu hayız hali hesaba katılmaz, bundan dolayı da kadının aleyhine olmak üzere iddet süresi uzar. Aynı şekilde ilişkide bulunduğu bir temizlik halinde onu boşayacak olursa hamile olup olmadığından emin olunamaz ve durum netlik kazanmaz. Hangi iddeti bekleyeceği de açığa çıkmaz.

Yüce Allah iddetin sayılmasını da emretmektedir. İddetin sayılması da eğer kadın hayız oluyorsa hayız esas alınarak, hayız olmuyorsae ve hamile de değilse ay hesabıyla tespit edilir. Çünkü iddetin sayılması, Allah'ın hakkını yerine getir-

mektir. Diğer taraftan boşayan kocanın da bir hakkıdır. Daha sonra onunla evlenecek olan erkeğin de hakkıdır. Nafaka ve benzeri hususlardaki hakkı dolayısıyla kadının da hakkıdır. O nedenle iddetini tespit edecek olursa halini açıkça bilmiş, yerine getirmesi gereken haklarla sahip olduğu haklar da bilinmiş olur.

İddetin sayılmasıyla ilgili bu emir, hem kocaya hem de mükellef olması halinde kadına yöneliktir. Kadın mükellef değilse bu mükellefiyet onun velisine aittir.

"Rabbiniz olan Allah'tan korkup sakının." Bütün işlerinizde ve özellikle boşanan hanımların hakkı hususunda O'ndan korkun.

"Apaçık bir hâyâsızlıkta bulunmaları dışında onları evlerinden," iddet süresince **"çıkarmayın,"** kocasının kendisini boşadığı evinde kalsın. **"kendileri de çıkmasınlar."** Yani o evlerden dışarı çıkıp gitmeleri onlara caiz değildir. Onların evden çıkarılmalarının yasaklanması, kocanın hanımına iddetini bekleyip tamamlayacağı bir yer hazırlamakla yükümlü oluşundan dolayıdır. Kadının dışarı çıkmasının yasaklanması ise dışarı çıkması halinde kocanın hakkının zayi olacağı ve korunamayacağı içindir. Kadının evden çıkma ve çıkarılma yasağı, iddetin tamamlanacağı vakte kadar sürer.

"Apaçık bir hâyâsızlıkta bulunmaları dışında," yani evden çıkarılmamaları halinde aile halkına zarar verecek türden olup çıkarılmalarını gerektiren ve açıkça çirkin olduğu görülen bir husus söz konusu olmadıkça kadın evden çıkarılamaz. Çirkin fiiller, sözler ve eziyetler, çıkarılmasını haklı kılan sebeplere örnektir. İşte bu durumda kadının, kocası tarafından evden çıkarılması caiz olur. Çünkü kendisinin çıkarılmasına sebep kendisi olmuştur. Zira onun evde barındırılması, onun gönlünü hoş etmek içindir ve ona karşı iyi muamele gereğidir. Ancak bu şekilde davranmak suretiyle o, kendisinin zarar görmesine kendisi sebep olmuştur.

Ric'î talâk/geri dönme imkanı olan boşamada iddet bekleyen kadının hükmü budur. Bâin/geri dönüş imkanı olmayan boşamanın iddetini bekleyen kadına ise kocasının evinde kalma hakkı yoktur. Çünkü evde kalma hakkı nafakaya tabidir. Nafaka ise ric'î talâk ile boşanmış kadının hakkıdır. Bâin talâk ile boşanmış kadının ise böyle bir hakkı yoktur.

"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır." O'nun kulları için çizdiği, şeriat olarak tespit ettiği, bağlı kalmalarını ve aşmamalarını istediği sınırlar bunlardır.

"Kim Allah'ın sınırlarını," o sınırlarda durmamak suretiyle **"aşarsa"** yahut gereklerini yerine getirmede kusur işlerse **"şüphe yok ki kendisine zulmet-**

miş olur." Nefsine hak ettiğini vermemiş, dünya ve âhiretin düzeni demek olan Allah'ın sınırlarını izlememek suretiyle onun nasibini zayi etmiş olur.

"Bilemezsin, belki de Allah bu (boşamanın) **ardından yeni bir kapı açar."** Yani Allah, iddeti şer'î bir hüküm olarak belirlemiş ve boşamanın sınırını da pek büyük hikmetler dolayısıyla iddete bağlamıştır. Bu hikmetlerden biri de şudur: Olur ki Yüce Allah, boşayan kocanın kalbinde merhamet ve sevgi yaratır da böylece o boşadığı hanımına geri döner, tekrar onunla geçim yolunu tutar. Bu imkanı da bu iddet süresi içinde bulur. Belki de kadından kaynaklanan ve onun boşanmasını gerektiren sebep, bu iddet süresi içinde ortadan kalkar ve boşama sebebi kalmadığı için de koca ona geri döner.

Bu hikmetlerden biri de kadının bu iddet bekleme süresi içinde kocasından gebe olup olmadığının anlaşılmasıdır.

﴿ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ
وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ
يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ
أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ ﴾

2- Bu kadınlar iddet sürelerinin sonuna geldiklerinde ya onları iyilikle tutun ya da onlardan iyilikle ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun ve şahitliği de Allah için dosdoğru yapın. İşte bu, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere verilen bir öğüttür. Kim Allah'a karşı takvalı olursa O, ona bir çıkış yolu ihsan eder.

3- Ve ona hiç ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O, ona yeter. Şüphesiz Allah dilediğini yerine getirendir. Allah, her şey için bir vakit/ölçü belirlemiştir.

2. **"Bu kadınlar iddet sürelerinin sonuna geldiklerinde,"** yani iddeti tamamen bitirmeleri halinde artık kocanın, hanımını nikâhı altında tutmak yahut ondan ayrılmak şeklinde bir seçeneği kalmayacağından dolayı iddetlerinin bitmesi yaklaştığında **"ya onları iyilikle tutun,"** yani onlarla güzel bir şekilde geçinmek, iyi arkadaşlık etmek üzere yanınızda tutun. Zarar vermek ve onlara kötülük edip

onların başkasıyla evlenmelerini engellemek maksadıyla tutmayın. Çünkü bu maksatla o kadınları tutmak caiz değildir.

"Ya da onlardan iyilikle ayrılın." Karşılıklı olarak kötü sözler söylemeksizin, düşmanlık beslemeksizin, malından bir şey almak maksadıyla onu zorlamaksızın, sakıncalı herhangi bir husus olmaksızın onlardan ayrılın.

"İçinizden," hanımlarınızı boşama halinde de, onlara dönme halinde de **"adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun."** Adaletli müslüman iki erkek buna şahit olsunlar. Çünkü sözü geçen şekilde şahit tutmak suretiyle hem tarafların birbirlerine düşmanlık etme kapısı kapanır, hem de açıklanması gereken hususlardan birini, onlardan herhangi birinin saklaması önlenmiş olur.

"Şahitliği de" ey şahitler, **"Allah için dosdoğru yapın."** Fazlasız ve eksiksiz olarak gerçek şekliyle şahitlik edin. Şahitlikte bulunmakla Allah'ın rızasını gözetin. Yakın akrabadır diye akrabalığı gözetmeye, arkadaştır diye onu kayırmaya kalkışmayın.

"İşte bu" size sözünü ettiğimiz hükümler ve sınırlar **"Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere verilen bir öğüttür."** Çünkü Allah'a ve âhiret gününe iman etmek, kişinin Allah'ın öğütlerini tutmasını, dünyadayken âhireti için imkânı dahilinde olan salih amelleri önden göndermesini gerektirir. Halbuki imanın kalbinden uzaklaşıp gittiği kimseler, yaptıkları kötülüklere aldırmazlar. Allah'ın verdiği öğütlere kulak asmazlar. Çünkü onlar için bunu gerektiren bir sebep yoktur.

Boşama bazen darlığa, sıkıntı ve kedere düşürdüğünden dolayı Yüce Allah kendisinden korkmayı (takvâyı) emretmekte ve boşama hususunda olsun diğer hususlarda olsun kendisinden korkan kimselere bir kurtuluş ve çıkış yolu göstereceği vaadinde bulunmaktadır.

Kul, hanımını boşamak isteyip de onu hayız değilken ve onunla ilişkide bulunmadığı bir temizlik halinde bir defa boşamak suretiyle dine uygun olarak boşayacak olursa, onun aleyhine bir sıkıntı söz konusu olmaz. Aksine Yüce Allah, onun için bir kurtuluş ve genişlik yaratır. Ona bu sayede boşamaya pişman olması halinde nikâha geri dönme imkânını verir.

Âyet-i kerime, her ne kadar boşama ve boşamadan dönme hakkında ise de asıl göz önünde bulundurulması gereken, lafzın umumiliğidir. Allah'tan korkan, bütün hallerinde O'nun rızasını gözeten takva sahibi kimseye Allah, dünya ve âhirette sevap ve mükâfat verir. Ona her türlü zorluk ve sıkıntıdan kurtuluş ve çıkış yolu göstermesi de bu mükâfatın bir parçasıdır.

Allah'tan korkan takvâlı kimselere Yüce Allah, bir çıkış yolu ve bir kurtuluş gösterdiği gibi Allah'tan korkmayan kimseler de kurtulma imkânı bulamayacakları, yüklerinin altından kalkamayacakları oldukça ağır sıkıntıların ve zahmetlerin içine düşerler. Bu hususa boşama örnek verilebilir. Kul, boşamada Allah'tan korkmayacak olur da üç talâkı bir defada vermek gibi haram şekillerde boşarsa onun, telafi etme imkânını bulamayacağı ve içinden çıkamayacağı bir pişmanlıkla karşı karşıya kalması kaçınılmaz olur.

3. **"Ve ona hiç ummadığı bir yerden rızık verir."** Allah, takvâ sahibi olan kimseye ummadığı ve aklına gelmeyen bir yerden rızkını gönderir. **"Kim"** din ve dünyası hususunda kendisine faydalı olacak şeyleri elde etmek ve zarar verecek şeyleri de önlemek gibi hususlarda Allah'a güvenmek suretiyle din ve dünyası hakkında **"Allah'a tevekkül ederse"** ve bu işlerin kolaylaştırılması noktasında O'na güvenirse **"O, ona yeter."** Allah'a tevekkül ettiği hususta Allah ona yeter. Eğer iş, hiçbir şeye muhtaç olmayan, gücü her şeye yeten Azîz ve Rahîm olan Allah'ın himayesine bırakılacak olursa hiç şüphesiz ki O, kula her şeyden daha yakındır.

Ama bazen ilâhî hikmet, o işin uygun olan vakte ertelenmesini gerektirebilir. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki Allah, dilediğini yerine getirendir."** O'nun kaza ve kaderinin gereği mutlaka tahakkuk eder.

Ama **"Allah, her şey için"** ilerisine geçemeyeceği ve erkene de alınamayacağı belli **"bir vakit/ölçü belirlemiştir."**

﴿ وَالّٰٓـئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓـئِي لَمْ يَحِضْنَۜ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّۜ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ﴾

4- Kadınlarınız içinde hayızdan kesilmiş olanlarla hayız olmayanların (iddetleri) hakkında şüphe ederseniz (bilin ki) **onların iddeti üç aydır. Hamile olanların** (iddet bitiş) **süreleri ise doğum yapmalarıdır. Kim Allah'a karşı takvalı olursa O, ona işinde bir kolaylık verir.**

4. Yüce Allah, emrolunan şekliyle boşamanın kadınların iddetleri göz önüne alınarak olacağını belirttikten sonra iddeti söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kadınlarınız içinde hayızdan kesilmiş olanlarla"** önceleri hayız (ay hali) oluyorken daha sonra yaşlılıkları ya da başka bir sebep dolayısıyla hayızdan ke-

silen ve tekrar hayız olma imkânı kalmamış kadınlarla **"hayız olmayanların,"** henüz hayız olmaya başlamamış küçükler ya da büluğ yaşına gelmiş olduğu halde hiç hayız olmayan kadınların iddeti **"hakkında şüphe ederseniz"** bu süre **"üç aydır."** Her bir ay, bir defa hayız olma dönemine denk kabul edilmiştir. Hiç hayız olmayan baliğ kadınlar da hayızdan kesilmiş kadınlar gibi üç ay iddet beklerler.

Hayız olan kadınların iddetini ise Yüce Allah, **"Boşanan kadınlar kendiliklerinden üç hayız süresi beklerler."** (el-Bakara, 2/238) buyruğunda beyan etmiştir.

"Hamile olanların (iddet bitiş) süreleri ise doğum yapmalarıdır." Yani karınlarında bir ya da birden çok ne kadar çocuk varsa hepsini doğurmalarıdır. Bu durumda ay hesabı ile de, başka esasa göre de iddet hesap edilmez.

"Kim Allah'a karşı takvalı olursa O, ona işinde bir kolaylık verir." İşleri ve her zoru ona kolaylaştırır.

﴿ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾ ﴾

5- İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'a karşı takvalı olursa O, onun kötülüklerini örter ve ona büyük bir mükâfat verir.

5. **"İşte bu,"** Allah'ın size açıklamış olduğu hüküm **"Allah'ın size indirdiği emridir."** Üzerlerinde yürüyesiniz, arkalarında gidesiniz ve ta'zim edesiniz diye size bu emirleri vermiştir.

"Kim Allah'a karşı takvalı olursa O, onun kötülüklerini örter ve ona büyük bir mükâfat verir." Yani istenmeyen şeyleri ondan uzaklaştırır ve arzuladığı şeyleri ona nasip eder.

﴿ أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ ﴾

6- O (boşanan) kadınları imkanınız yettiği ölçüde oturduğunuz yerde oturtun. Onları sıkıntıya düşürmek için onlara zarar verecek bir şey yapmayın. Eğer onlar hamile iseler doğum yapıncaya kadar onların nafakasını temin edin. Eğer onlar sizin için (bebeği) emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda güzel ve meşru bir şekilde anlaşın. Eğer (anlaşmada) güçlük yaşarsanız o halde (bebeği) babası için başka bir kadın emzirir.

6. Yüce Allah, boşanan kadınların evlerinden çıkarılmalarını daha önceki buyruklarında yasaklamıştı. Burada da onları evlerde barındırmayı emretmekte ve bu barındırmayı maruf çerçevesinde yapmakla takdir etmektedir. Bu da kocanın imkanının bolluğu ve darlığına göre (toplumda) kendisinin ve boşadığı hanımın benzeri konumdakilerin içinde kaldığı bir meskendir.

"Onları sıkıntıya düşürmek için onlara zarar verecek bir şey yapmayın." Yani meskenlerinde kaldıkları sırada usanıp da iddetleri tamamlanmadan önce evden çıkıp gitsinler diye söz veya fiillerinizle onlara zarar vermeyin. Bu durumda onları evlerinden siz çıkarmış olursunuz.

Özetle Yüce Allah, kadınların evlerinden çıkartılmalarını yasakladığı gibi onlara da kendiliklerinden çıkmayı yasaklamıştır. Onlara zarar gelmeyecek ve zora girmeyecekleri bir şekilde mesken haklarının sağlanmasını da emretmiştir. Bu da örfe bağlı olarak belirlenecek bir husustur.

"Eğer onlar," yani boşanan kadınlar **"hamile iseler, doğum yapıncaya kadar onların nafakasını temin edin."** Bu hüküm, kadının bain talâkla boşanması halinde çocuk içindir. Eğer ric'î talâk ile boşanmışsa hem kadının kendisi için hem de çocuk içindir. Doğum yapıncaya kadar nafaka verilmeye devam edilir. Doğum yaptıkları takdirde kadınlar çocuklarını ya emzirirler ya da emzirmezler.

"Eğer onlar sizin için (bebeği) **emzirirlerse onlara"** eğer miktarı tespit edilmişse tesbit edilmiş olan **"ücretlerini verin."** Aksi takdirde örfte emzirme ücreti neyse o verilir.

"Aranızda güzel ve meşru bir şekilde (maruf ile) **anlaşın."** Eşlerden her biri de, onlardan başkaları da diğerine marufu emretsin. Maruf, dünya ve âhirette faydalı ve maslahata uygun her husustur. Marufu emredilmediği zaman Allah'tan başkasının bilemediği pek çok zarar ve kötülük meydana gelir. Marufun emredilmesi ise din ve takvâ üzere yardımlaşmak demektir. Zira böyle durumlarda genelde şöyle olur: İddet sırasında eşlerin ayrılması halinde, özellikle de çocukları olmuşsa, çoğunlukla boşama ile birlikte kadına ve çocuğa nafaka verme konusunda anlaşmazlık ve tartışma ortaya çıkar. Boşanmalar da çoğu zaman bir nefretle birlikte gerçekleşir. Bunun ise pek çok olumsuz etkileri vardır. O bakımdan eşlerden

her birine marufla hareket etmesi, güzel geçinmesi ve anlaşmazlık çıkarmaması emredilir ve bu hususta ona öğüt verilir.

"Eğer" çocukları boşanan hanımın emzirmesi hususunda **"anlaşmada güçlük yaşarsanız o halde"** çocuğu o kadından **"başka bir kadın emzirir."** Zira **"(Süt anneye) vereceğinizi meşru bir şekilde teslim etmeniz şartı ile size bir vebal yoktur."** (el-Bakara, 2/233) Bu, çocuğun annesinden başkasının memesini alması halinde böyledir. Şâyet annesinden başkasının memesini kabul etmezse artık annesi onu emzirmek zorundadır. Bu, onun görevi olur, kabul etmeyecek olursa buna mecbur edilir. Eğer miktarı belli bir ücret üzerinde babasıyla ittifak etmeyecek olurlarsa örfte emzirme ücreti neyse ona o verilir.

Bu husus, âyet-i kerimenin manasından anlaşılmaktadır. Şöyle ki çocuk hamilelik süresi içinde annesinin karnındadır ve oradan çıkması söz konusu değildir. Bu durumda Yüce Allah, çocuğun nafakasını vermeyi velisine yüklemiştir. Çocuk dünyaya geldikten sonra annesinden de, annesinin dışındaki kimselerden de beslenmesi mümkündür ki Yüce Allah da bu iki hususu mubah kılmıştır. Eğer annesinden başkasından beslenmesi imkânsız olursa o takdirde çocuk, annesinin karnında gibi sayılır ve bu durumda annesi yoluyla gıdasının temin edilmesi, tek çare olur.

﴿ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا
مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ ﴾

7- Bolluk içinde olan, bolluğuna uygun nafaka versin. Rızkı dar olan kimse de Allah'ın kendisine verdiği kadarıyla nafakayı temin etsin. Allah, hiç kimseyi ona verdiği (imkandan) fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah, güçlüğün arkasından bir kolaylık ihsan edecektir.

7. Yüce Allah nafakanın miktarını kocanın durumuna göre belirleyerek şöyle buyurmaktadır: **"Bolluk içinde olan, bolluğuna uygun nafaka versin."** Yani zengin olan kimse zenginliğine göre nafaka versin. Fakirler gibi nafaka vermeye kalkışmasın.

"Rızkı dar olan," eli dar olan **"kimse de Allah'ın kendisine verdiği"** rızık **"kadarıyla nafakayı temin etsin. Allah, hiç kimseyi ona verdiği** (imkandan)

fazlasıyla yükümlü tutmaz." Bu da ilâhi hikmete ve rahmete uygundur. Çünkü herkese uygun olanı emretmiş, zorluk çekenin yükünü hafifleterek onu, ona verdiğinden başkasıyla mükellef tutmayacağını belirtmiştir. Yüce Allah, gerek nafaka, gerek başka hususlarda hiçbir kimseyi takatinden fazlasıyla mükellef tutmaz.

"Allah, güçlüğün arkasından bir kolaylık ihsan edecektir." Bu, darlık ve zorluk içinde olanlara bir müjdedir. Yüce Allah, kısa zamanda sıkıntılarını ortadan kaldırıp zorluklarını gidereceğini müjdelemektedir. **"Çünkü güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır."** (el-İnşirâh, 94/5-6)

﴿ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾
فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن
تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾ ﴾

8- Rabbinin ve peygamberlerinin emrine başkaldırıp azan nice ülke vardı ki Biz onları çetin bir hesaba çektik ve onları görülmemiş bir azaba uğrattık.

9- Böylece onlar yaptıklarının cezasını (dünyada) **tatmış oldular. Yaptıklarının sonu da hüsrân oldu.**

10- Allah onlar için (ahirette de) **çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. O halde ey iman eden akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının! Gerçek şu ki Allah, size bir Zikir indirmiştir.**

11- İman edip salih ameller işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için de Allah'ın apaçık/açıklayıcı ayetlerini size okuyan bir peygamber (göndermiştir). **Kim Allah'a iman edip salih amel işlerse O, onu içinde ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Allah ona pek güzel rızıklar ihsan eder.**

8-10. Yüce Allah, azgın ümmetleri ve peygamberleri yalanlayan nesilleri helâk ettiğini, onların pek çetin bir hesaba ve çok can yakıcı bir azaba uğradıklarını, onların sayıca çok ve güçlü olmalarının kendilerine hiçbir fayda sağlamalarını,

dığını haber vermekte ve kötü amellerinin gereği olarak onlara azabı tattırdığını bildirmektedir. Dünya azabının yanı sıra Allah, âhirette de onlara çok çetin bir azap hazırlamıştır.

"O halde ey iman eden akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının!" Ey Allah'ın âyetlerini, ibretli takdir ve hükümlerini anlayıp kavrayan akıl sahipleri! Geçmiş kavimleri, yalanladıkları için helâk eden, hiç şüphesiz onlar gibi olanları da helâk eder. Çünkü iki kesim arasında herhangi bir fark yoktur.

11. Yüce Allah, daha sonra mü'min kullarına, kendilerine indirmiş olduğu Kitabı hatırlatmakta, ondan öğüt almalarını emretmektedir. O, bu Kitabını Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e; insanlığı cahilliğin, küfrün ve isyanın karanlıklarından ilmin, imanın ve itaatin nuruna/aydınlığına çıkartmak için indirmiştir. İnsanlardan kimisi ona iman ederken kimisi iman etmemiştir ki, **"Kim Allah'a iman edip"** farz ve müstehab türünden **"salih ameller işlerse O, onu içinde ebediyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar."** Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırından geçirmediği pek çok ebedî nimet vardır.

"Allah ona pek güzel rızıklar ihsan eder." Buna karşılık Allah'a ve peygamberlerine iman etmeyenler cehennemliktirler ve onlar da orada ebediyen kalacaklardır.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ وَمِنَ ٱلۡأَرۡضِ مِثۡلَهُنَّۖ يَتَنَزَّلُ ٱلۡأَمۡرُ بَيۡنَهُنَّ لِتَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ
قَدِيرٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عِلۡمَۢا ﴿١٢﴾ ﴾

12- Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Buyruğu/hükmü bunlar arasında iner durur ki böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve yine Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu bilesiniz.

12. Daha sonra Yüce Allah gökleri, yeri ve onlarda bulunan her şeyi, yedi kat yeri ve onlarda bulunanları, hem de bunlar arasında bulunanları yaratmış olduğunu haber vermektedir. Ayrıca O, buyruğunu/hükmünü de indirmiştir ki bunlar şeriatler ve dinî hükümler demektir. O, bunları kullara öğüt vermek için peygamberlerine vahyetmiştir. Yine kâinatı ve yaratılanların işlerini çekip çevirdiği kevnî ve kaderî buyrukları/hükümleri de bu şekilde inmektedir.

Bütün bunlar ise kulları kendisini tanısınlar, O'nun hem kudretinin hem de ilminin her şeyi kuşattığını bilsinler diyedir. Onlar Rablerini en güzel isimleriyle ve mukaddes vasıflarıyla bilip tanıyacak olurlarsa, O'na ibadet ederler, O'nu severler ve O'na karşı görevlerini yerine getirirler. İşte yaratmakta ve buyrukları indirmekteki amaç da budur: Allah'ı bilmek ve O'na ibadet etmek.

Allah'ın, ilahî tevfike mazhar olan salih kulları bunları yerine getirirken yüz çeviren zalimler, bu görevi yerine getirmekten kaçınmışlardır.

Talâk sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة التحريم

TAHRÎM SÛRESİ

-66-

66- TAHRÎM SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 12 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغ۪ي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ
تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey Peygamber! Hanımlarını hoşnut etmek için Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram edersin? Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

2- Allah (gerektiğinde) **yeminlerinizi bozmayı size meşru kılmıştır. Allah Mevlânızdır. O, Alîm'dir, Hakîm'dir.**

1. Bu buyruklar, Yüce Allah'tan peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yönelik bir sitemdir. Çünkü o, malum bir olay[15] dolayısıyla eşlerinden birinin gönlünü hoş etmek kastıyla cariyesi Mâriye'yi ya da bal şerbeti içmeyi kendine haram kılmıştı. Bunun üzerine Yüce Allah da bu âyetleri indirdi: **"Ey Peygamber!"** Ey Allah'ın kendisine peygamberlik, risâlet ve vahiy nimetini verdiği kişi! **"Hanımlarını hoşnut etmek için Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram edersin?"** Allah'ın sana ve ümmetine nimet olarak ihsan ettiği hoş ve temiz şeyleri bu şekilde haram kılmak suretiyle zevcelerinin hoşnutluğunu gözetme yoluna niye gidersin? **"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir."** Bu buyruk, Yüce Allah'ın, Rasûlünü bağışladığını, kınamayı ondan kaldırdığını ve ona merhamet ettiğini açıkça göstermektedir. Ondan sadır olan bu haram kılma da bütün ümmet için genel bir hükmün konmasına vesile olmuştur. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

2. "Allah (gerektiğinde) **yeminlerinizi bozmayı size meşru kılmıştır."** Bu, bütün mü'minlerin yeminleri hakkında geçerlidir. Yani Yüce Allah, sizlere yeminizi bozmadan önce ondan nasıl döneceğinizi ve yemininizi bozduktan sonra da nasıl kefârette bulunacağınızı belirleyip hükme bağlamıştır.

---

15 Buhârî, 4912; Müslim, 1474.

Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğunda gösterdiği şekilde olur: **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı hoş ve temiz şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez... Bu** (yeminin) **kefâreti, ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azat etmektir. Fakat kim bulamaz ise üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz takdirde** (ondan dönecek olursanız) **yeminlerinizin kefâreti budur."** (el-Mâide, 5/87-89)

Buna göre ister yiyecek, ister içecek, ister cariye gibi Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi kendine haram kılan ya da bir işi yapma veya terk etme konusunda Allah adına yemin eden bir kimse daha sonra yemini bozarsa veya bozmak isterse burada sözü geçen kefâreti yerine getirmelidir.

"Allah Mevlânızdır." Yani işlerinizi idare eden, din ve dünyayla ilgili hususlarda sizden kötülükleri giderecek şekilde en güzel yolla sizi görüp gözeten O'dur. Bundan dolayı O, sorumluluktan kurtulabilmeniz için gerektiğinde yeminlerinizden dönmeyi size meşru kılmış ve yolunu belirlemiştir.

"O Alîm'dir;" O'nun ilmi, sizin içinizde sakladıklarınızı da dışa vurduğunuzu da kuşatır. **"Hakîm'dir^;"** O, yaratıkları hakkında verdiği bütün hükümlerde hikmeti sonsuz olandır. Bundan dolayı maslahatlarınıza uygun, hallerinize münasip olduğunu bildiği hükümleri sizin için teşrî' buyurmuştur.

﴿ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾ ﴾

3- Hani Peygamber, eşlerinden birine (Hafsa'ya) **gizli bir söz söylemişti de o eşi de bu sözü** (Aişe'ye) **bildirmişti. Allah, Peygamber'i bu** (ikisi arasında geçen konuşmadan) **haberdar edince o, bu konuşmanın bir kısmını** (Hafsa'ya) **bildirmiş, bir kısmından da vazgeçip söylememişti. Peygamber, bu durumu eşine haber verince o, 'Bunu sana kim haber verdi?' dedi. O da 'Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan bana haber verdi.' dedi.**

3. **"Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti..."** Müfessirlerin çoğuna göre bu, mü'minlerin annesi Hafsa *radıyallahu anha*'dır. Peygamber ona gizlice bir söz söylemiş ve bu sözü kimseye bildirmemesini istemişti. O da bunu Aişe *radıyallahu anha*'ya anlatmıştı. Allah da onun Aişe'ye açtığı bu haberi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bildirmiş. Peygamber de Hafsa *radıyallahu anha*'ya söylediklerinin bir bölümünü aktarmış, müsamahakârlığı ve lütfu dolayısıyla da onun söylediklerinin bir bölümünü de ona bildirmemişti. Hafsa *radıyallahu anha* ona, **"'Bunu,"** yani bizden başkasının duymadığı bu haberi **"sana kim haber verdi?' dedi. O da 'Her şeyi bilen"** gizliyi ve açığı bilip hiçbir şey kendisine gizli saklı kalmayan **"ve her şeyden haberdar olan bana haber verdi.' dedi."**

﴿ إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ ﴾

4- Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne âlâ); **çünkü kalpleriniz sapmıştır. Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz** (bilin ki) **onun dost ve yardımcısı Allah'tır, Cebrail'dir ve salih mü'minlerdir. Ayrıca melekler de onun yardımcısıdır.**

4. **"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz** (ne âlâ)" Burada hitap, Peygamber efendimizin şerefli iki zevcesi Hafsa ile Aişe *radıyallahu anhuma*'yadır. İkisi de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sevdiği bir şeyi kendisine haram kılmasına sebep olmuşlardır.

Allah bundan dolayı onlara tevbe etmelerini tavsiye etmekte ve bu sebeple onları azarlamaktadır. Kalplerinin, kendilerine yakışan halden sapmış olduğunu onlara bildirmektedir. Onlara yakışan hal, takvalı olmak, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e saygı göstermek, ona edepli davranmak ve hoşnut olmayacağı işlerden uzak durmaktır.

"Şâyet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz," ona ağır gelen hususlar üzerinde birbirinizle yardımlaşır ve bu haliniz devam ederse **"(bilin ki) onun dost ve yardımcısı Allah'tır, Cebrail'dir ve salih mü'minlerdir. Ayrıca melekler de onun yardımcısıdır."** Yani bunların hepsi, Allah Rasûlünün yardımcılarıdır, ona destek verenlerdir. Bunların yardımını alan bir kimse ise şüphesiz zafere ulaşır. Ona karşı çıkanlar, kim olursa olsun yardıma mazhar olmazlar, yenik düşerler.

İşte bu gerçek, peygamberlerin efendisi için büyük bir fazilet ve şereftir. Çünkü Yüce Allah, hem kendi kerim zatını hem de yaratıklarının en seçkinlerini bu şerefli Rasûl'e yardımcı kılmıştır.

Yine bu buyrukta -açıkça da anlaşıldığı üzere- o şerefli iki hanım, tutumlarını sürdürmekten sakındırılmaktadırlar.

﴿ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُۥٓ أَزْوَٰجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَـٰتٍ مُّؤْمِنَـٰتٍ قَـٰنِتَـٰتٍ تَـٰٓئِبَـٰتٍ عَـٰبِدَٰتٍ
سَـٰٓئِحَـٰتٍ ثَيِّبَـٰتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾ ﴾

5- (Ey Peygamberin eşleri!) **Eğer o sizi boşarsa Rabbi, sizin yerinize ona sizden daha hayırlı olan, müslüman, mümin, itaatkar, tevbe eden, çokça ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verir.**

5. Yüce Allah, kadınlara çok ağır ve çok zor gelen bir halle, yani boşanmayla onları uyararak şöyle buyurmaktadır: **"Eğer o sizi boşarsa Rabbi, sizin yerinize ona sizden daha hayırlı... eşler verir."** Yani ona karşı üstünlük taslamaya kalkışmayın. Çünkü o sizi boşayacak olursa herhangi bir darlıkla karşılaşmaz, size mecbur da değildir. O, hem dinleri hem güzellikleri itibarıyla sizden daha hayırlılarını bulabilir ve Allah, sizin yerinize ona daha hayırlı eşler verebilir.

Bu ifade, var olmayan ve var olması da gerekmeyen bir şarta bağlı olan ifadeler kabilindendir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onları boşamamıştır. Ama boşasaydı, Yüce Allah'ın sözünü ettiği şekilde bu tür faziletlere sahip eşleri olurdu.

"Müslüman, mümin" Yani hem dinin açık şer'î hükümlerini yerine getirmek anlamına gelen İslâm, hem de dinin akaid ve kalbî amelleri gibi gizli şer'î hükümlerini yerine getirmek demek olan iman vasfına sahip olan eşler...

"İtaatkar," daima itaat eden, **"tevbe eden,"** Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden dönen, yani hem Allah'ın sevdiği şeyleri yerine getirme hem de Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden tevbe etme sıfatına sahip olanlar; **"çokça ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire,"** yani bir kısmı dul, bir kısmı bakire olan ki böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* istediği şekilde eşlere sahip olur.

Onlar *-Allah hepsinden razı olsun-* bu uyarı ve tehdidi işitince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i razı etmeye yöneldiler ve bu hususta ellerini çabuk tuttular. Böylelikle bu vasıflara sahip olmuş ve mü'min hanımlarının en faziletlileri olmuşlardır. Bu da Allah'ın, Rasulü için ancak en mükemmel ve en üstün olan şeyleri tercih ettiğine delildir. Allah, Rasulü için zikri geçen eşlerin onun yanında kalmasına razı olduğuna göre bu, onların kadınların en hayırlıları ve en üstünleri olduğuna delildir.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَـٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ
شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- **Ey iman edenler! Hem kendinizi hem de ailelerinizi, yakacağı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O** (ateşin) **başında çok sert ve çok güçlü melekler vardır ki onlar, Allah'ın kendilerine verdiği emirlerde O'na isyan etmezler. Ne emredilirse onu yaparlar.**

6. Yani ey Allah'ın kendilerine imanı lütfettiği kimseler! İmanın gereklerini ve şartlarını yerine getirin. **"Hem kendinizi hem de ailelerinizi, yakacağı insanlar ve taşlar olan,"** bu korkunç niteliklere sahip **"ateşten koruyun."**

Kişinin kendini koruması; nefsini Allah'ın emirlerini yerine getirmeye, yasaklarından kaçınmaya mecbur etmesi, Allah'ı gazaplandıran ve azabı gerektiren şeylerden de tevbe etmesiyle olur. Aileyi ve çocukları korumak ise onları edeplendirmek, eğitip öğretmek, Allah'ın emirlerini yerine getirmeye teşvik etmekle olur. Kul, hem kendisi hakkında hem de idaresi ve tasarrufu altında bulunanlara Allah'ın emirlerini uygulamadıkça kurtulamaz.

Yüce Allah'ın ateşi bu vasıflarla nitelendirmesi, kullarının, O'nun emirlerine karşı gevşeklik göstermekten kaçınması içindir. Yüce Allah'ın **"yakacağı insanlar ve taşlar olan..."** buyruğu, şu buyruğa benzemektedir: **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz."** (el-Enbiyâ, 21/98)

"O (ateşin) **başında çok sert ve çok güçlü melekler vardır."** Bunların huyları serttir. Azarları çetindir. Sesleri korkutucu, görünüşleri de dehşet vericidir. Güç ve kuvvetleriyle cehennemlikleri hakir ve zelil ederler. Onlara Allah'ın emirlerini uygularlar ki Allah da cehennemliklere azabı kaçınılmaz kılmış ve bu çetin cezayı belirlemiştir.

"Onlar, Allah'ın kendilerine verdiği emirlerde O'na isyan etmezler. Ne emredilirse onu yaparlar." Bu da o şerefli meleklere bir övgüdür ve onların, bütün emirlerinde Allah'a itaat ettiklerini ve O'na boyun eğdiklerini göstermektedir.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ ﴾

7- **Ey küfre sapanlar! Bugün** (boşuna) **özür dilemeyin. Siz ancak yaptıklarınızın cezasını çekiyorsunuz.**

7. Yüce Allah, Kıyamet gününde kâfirleri böylece azarlayacaktır. Onlara şöyle diyecektir: **"Ey küfre sapanlar! Bugün** (boşuna) **özür dilemeyin."** Çünkü özür dileme vakti geçmiş bulunuyor. Bunun faydası da yok. Şimdi geriye amellerin karşılığının verilmesinden başka bir şey kalmamıştır. Sizler ise dünyadayken Allah'ı inkâr edip küfre sapmaktan, O'nun âyetlerini yalanlamaktan, peygamberlerine ve dostlarına karşı savaş açmaktan başka bir şey yapmadınız.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ۖ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٨) ﴾

8- Ey iman edenler! Nasûh/samimi bir tevbeyle Allah'a tevbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah, Peygamberi ve onunla beraber iman edenleri mahcub etmeyecektir. Onların nurları önlerinden ve sağlarından gidecektir. Onlar da şöyle diyecektir: 'Rabbimiz! Bizim için nurumuzu tamamla ve bizi bağışla! Çünkü Sen her şeye kadirsin!'

8. Yüce Allah, bu âyette "nasûh tevbe"yi emretmekte ve bundan dolayı kötülükleri örtme, cennete girme ve kurtuluşa erme vaadinde bulunmaktadır.

Kıyamet gününde mü'minler imanların nurunun aydınlığında yürüyecekler, onun verdiği rahat ve huzurdan istifade edeceklerdir. Münâfıklara verilen nurların söndürüldüğünü gördükleri vakit korkacaklar ve Yüce Allah'tan nurlarını tamamlamasını dileyeceklerdir. Allah da onların dualarını kabul edecek, beraberlerindeki nur ve yakînle birlikte onları nimet dolu cennetlere, pek kerîm olan Rabbin komşuluğuna ulaştıracaktır. Bütün bunlar ise "nasûh tevbe"nin sonuçlarındandır.

Nasûh tevbe ise Allah için, Allah'ın rızasından başka bir şey gözetmeyerek, O'na yakınlaşmak maksadıyla ve bütün günahları kapsayacak şekilde yapılan kapsamlı bir tevbe olup bütün hallerde de bu tevbeyi sürdürmek demektir.

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾

9- Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara karşı sert ol! Onların yeri cehennemdir! O, ne kötü bir dönüş yeridir!

9. Yüce Allah, Peygamberine, kâfir ve münâfıklara karşı cihad etmeyi ve bu hususta onlara karşı sert davranmayı emretmektedir.

Bu cihad, hem onlara karşı delil ortaya koymayı, hem onları güzel öğütlerle davet edip izlemekte oldukları türlü sapıklıkları çürütmeyi, hem de Allah'ın çağrısını kabul etmeyen ve hükmüne boyun eğmeyen kimselere karşı silahla savaşmayı kapsamaktadır. İşte davetten yüz çevirenlere karşı bu şekilde cihad edilir ve onlara sert davranılır. Birinci (davet) aşamasında ise en güzel yol hangisiyse o şekilde davranılır.

Kâfir ve münâfıklar için dünyada bir azap vardır. Bu da Allah'ın, Rasûlünü ve taraftarlarını onlara musallat etmesi ve onların da onlarla cihad etmeleridir. Ahirette de onlar için ateş azabı vardır. Bu ise her bedbaht ve hüsrana uğramış kimsenin varacağı çok kötü bir âkıbettir.

﴿ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ (١٠) وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (١١) وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ (١٢) ﴾

10- Allah, kâfirlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verir: Bunların ikisi de kullarımızdan iki kulun nikâhı altında idiler. İkisi de kocalarına (din davalarında) **hainlik ettiler de kocalarının Allah'a karşı kendilerine hiçbir faydaları olmadı. İkisine de 'Ateşe girenlerle beraber siz de girin!' dendi.**

11- Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal verir: Hani o 'Rabbim! Benim için katında, cennette bir ev yap ve beni Firavun'dan ve onun amelinden kurtar. Beni bu zalim toplumdan kurtar.' demişti.

12- Bir de iffetini koruyan İmrân kızı Meryem'i (müminlere misal verir). **Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O, Rabbinin kelimelerini de Kitaplarını da tasdik etmişti ve itaatkarlardandı.**

Bunlar Yüce Allah'ın mü'minlere ve kâfirlere verdiği iki örnektir. Böylelikle Yüce Allah, onlara kâfirin mü'minle ilişkisinin ve ona yakın olmasının, ona hiçbir fayda sağlayamayacağını, mü'minin kâfirle ilişkisinin de -görevlerini yerine getirmesi şartı ile- kendisine herhangi bir zararının olmayacağını açıklamaktadır.

Sanki bu buyruklarda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları isyana yönelmekten sakındırılmakta, onların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile olan ilişki ve yakınlıklarının -kötülük işlemeleri halinde- kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağına işaret edilmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

10. "Allah, kâfirlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verir. Bunların," bu kadınların **"ikisi de kullarımızdan iki kulun,"** Nûh ve Lût'un *-ikisine de selam olsun-* **nikâhı** altında idiler. **"İkisi de kocalarına,"** kocalarının dini üzere olmamakla din davalarında **"hainlik ettiler."** Yoksa onların nesep ve namus noktasında bir hainlikleri kastedilmiş değildir. Çünkü hiçbir peygamberin hanımı, hâyâsızlık işlememiştir ve Allah hiçbir peygambere hâyâsızlık yapan bir eş vermemiştir. **"Kocalarının,"** yani Nûh ve Lût'un **"Allah'a karşı kendilerine,"** hanımlarına **"hiçbir faydaları olmadı. İkisine de 'Ateşe girenlerle beraber siz de girin.' dendi."**

11. "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal verir." Adı, Muzâhim kızı Âsiye *radıyallahu anha* idi. **"Hani o 'Rabbim! Benim için katında, cennette bir ev yap ve beni Firavun'dan ve onun amelinden kurtar. Beni bu zalim toplumdan kurtar.' demişti."** Yüce Allah, bu buyruklarıyla onu iman sahibi olmak, Rabbine yalvarıp yakarmak, en değerli şeyi Rabbinden dilemiş olmakla nitelendirmektedir ki bu da cennete girmek, şanı yüce ve kerim olan Rabbe komşu olmaktır.

Ayrıca o, Rabbinden kendisini Firavun'un fitnesinden, kötü amellerinden ve her bir zalimin fitnesinden korumasını da dilemişti. Yüce Allah da onun duasını kabul etmiş, kâmil bir iman ve tam bir sebat içinde, fitnelerden de kurtulmuş olarak yaşamasını takdir buyurmuştur.

Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Erkeklerden pek çok kişi kemâle ermiştir. Kadınlardan ise yalnız İmran kızı Meryem, Muzâhim kızı Âsiye ve Huveylid kızı Hatice kemâle ermiştir. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü ise tiridin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir."*[16]

12. "Bir de iffetini koruyan İmrân kızı Meryem'i" misal verir. O, dininin kemâli, iffet ve nezahetinin üstünlüğü sebebiyle namusunu her türlü hâyâsızlıktan tam anlamıyla korumuştu.

"Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük." Cibril *aleyhisselam* gömleğinin yakasından üflemiş ve onun bu üflemesi, Meryem *radıyallahu anha*'ya ulaşmıştı. Ondan da pek kerim bir rasûl, pek büyük bir önder olan İsa *aleyhisselam* doğmuştu.

"O, Rabbinin kelimelerini de, Kitaplarını da tasdik etmişti." Bu, onun ilim ve marifetle vasıflandırıldığını göstermektedir. Çünkü Allah'ın kelimelerini tasdik etmek, O'nun hem dinî buyruklarını, hem de kaderî hükümlerini tasdik etmeyi kapsar.

Kitaplarını tasdik etmek ise tasdikin kendisiyle gerçekleşeceği hususları bilmeyi de kapsar. Bu da ancak ilim ve amelle olur. Bundan dolayı Yüce Allah, **"itaatkarlardandı"** buyurmaktadır. Yani gönülden, korku ve saygıyla boyun eğmek suretiyle Allah'a devamlı itaat edenlerdendi.

Bu da onun kemâl derecesinde amel vasfına sahip olduğunu göstermektedir. O *-Allah ondan razı olsun-* bir sıddika idi. Sıddiklık ise ilim ve amelin kemâl derecesinde olması demektir.

Tahrîm sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Allah'a hamdolsun.

16 Buhârî, Enbiyâ 32, 46; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 70, Et'ime 31.

سورة الملك

MÜLK SÛRESİ

-67-

67- MÜLK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 30 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Mutlak hükümranlık elinde olanın şanı ne yücedir! O, her şeye kâdirdir.

1. **"Mutlak hükümranlık elinde olanın şanı ne yücedir!"** O, pek büyüktür, pek yücedir, hayrı pek çoktur, ihsanı her şeyi ve herkesi kuşatmıştır.

O'nun azametinin bir tecellisi de ulvî ve süflî âlemin hükümranlığının ve tasarrufunun yalnızca O'nun elinde bulunmasıdır. Bu âlemi yaratan O'dur. Hikmetine bağlı olarak hem kaderî hükümleriyle hem de dinî hükümleriyle dilediği şekilde bu âlemde yalnız O tasarruf eder.

"O, her şeye kâdirdir." Yani O'nun büyüklüğünün bir tecellisi de her şeye güç yetirmesi demek olan kemâl derecesindeki kudretidir. O, gökler ve yer gibi var ettiği tüm mahlukatı bu kudretiyle yaratmıştır.

﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ ﴾

2- Hanginiz daha güzel amelde bulunacak diye sizi sınamak için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, Azîz'dir, Ğafûr'dur.

2. **"Hanginiz daha güzel,"** daha ihlâslı ve daha doğru **"amelde bulunacak diye sizi sınamak için ölümü ve hayatı yaratan O'dur."** Kulları hakkında önce onlara hayat vermeyi, sonra da onları öldürmeyi takdir buyurmuştur.

Yüce Allah, kullarını bu dünyada yaratmış, onlara buradan başka yere göçeceklerini haber vermiş ve onlara birtakım emirler verip yasaklar koymuştur. Emrine aykırı olan arzu ve isteklerle onları denemektedir. Allah'ın emrine sıkı sıkıya bağlanan kimseye Allah, dünyada da, âhirette de en güzel şekilde mükâfat

verir. Nefsinin isteklerine meyleden, onların arkasından giderek Allah'ın emrini bir kenara iten kimselere ise çok kötü bir ceza vardır.

"O Azîz'dir," herkesi kendi Zatına boyun eğdirdiği, bütün yaratılanları emir ve hükümlerine bağladığı kamil izzet tümüyle yalnız O'nundur.

"Ğafûr'dur." Günahkârları kusur işleyenleri ve hata içinde olanları -özellikle de tevbe edip kendisine yöneldikleri takdirde- bağışlayandır. O, onların tüm günahlarını bağışlar. İsterse bu günahları göğün tepesine kadar ulaşsın. Onların günahları dünyayı dolduracak kadar olsa dahi O, onların kusurlarını örter.

﴿ الذي خلق سبع سموات طباقا ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور ﴿٣﴾ ﴾

3- Yedi göğü kat kat/uyum içinde yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratmasında/yarattığında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi gözünü çevir de bir daha bak bakalım, herhangi bir delik/gedik görebilecek misin?

3. **"Yedi göğü kat kat/uyum içinde yaratan O'dur."** Bu göklerin biri diğerinin üstündedir. Bunlar hepsi tek bir tabaka değildir, kat kattır. O, bunları gâyet güzel ve son derece sağlam olarak yaratmıştır.

"Rahmân'ın yaratmasında/yarattığında hiçbir düzensizlik göremezsin." Yani herhangi bir dengesizlik ve tutarsızlık bulamazsın. Hiçbir bakımdan dengesizlik ve tutarsızlık söz konusu olmadığına göre bunlar, tam anlamıyla güzel ve uyumlu demektir. Rengi, görünüşü, yüksekliği, içinde bulunan güneş, ay, ışık saçan yıldızlar, gezegenler vb. ile her bakımdan birbirleriyle uyum gösterirler.

Göklerdeki mükemmellik bilinen bir husus olduğu için Yüce Allah onun dört bir tarafına tekrar tekrar bakarak hakkında iyice düşünmeyi emretmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Haydi gözünü çevir de bir daha"** ibretle bakmak maksadıyla tekrar oraya **"bak bakalım herhangi bir delik/gedik görebilecek misin?"** Herhangi bir eksiklik ya da dengesizlik bulabilecek misin?

﴿ ثم ارجع البصر كرتين ينقلب إليك البصر خاسئا وهو حسير ﴿٤﴾ ﴾

4- Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak! Ama gözün, aciz ve bitkin olarak dönecektir.

4. **"Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak."** Bundan kasıt, bakmayı çokça tekrarlamaktır. **"Ama gözün, aciz ve bitkin olarak dönecektir."** Yani orada herhangi bir dengesizlik ya da bir çatlak göremeyeceksin. İstersen bu hususta bütün gayretini ortaya koymuş ol! Daha sonra Yüce Allah, göğün güzelliğini açıkça söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها رجوما للشياطين وأعتدنا لهم عذاب السعير ﴿٥﴾ ﴾

5- Andolsun Biz, (dünyaya) **en yakın göğü kandillerle süsledik ve onları şeytanlara atış taneleri yaptık. Onlar için çılgın alevli bir azap da hazırladık.**

5. **"Andolsun Biz,"** sizin görmekte olduğunuz ve size yakın olan **"(dünyaya) en yakın göğü kandillerle"** nur ve aydınlıkları itibarıyla birbirinden farklı olan yıldızlarla **"süsledik."**

Şâyet semadaki yıldızlar olmasaydı, orası güzelliği ve göz alıcılığı bulunmayan kapkaranlık bir tavan gibi olurdu. Ancak Yüce Allah, bu yıldızları semâya bir süs, bir güzellik ve bir aydınlık kılmıştır. Bunların aydınlığıyla karanın ve denizin karanlıklarında gidilecek yerin yolu bulunur.

Yüce Allah'ın dünya semâsını kandillerle süslemiş olduğunu haber vermesi, pek çok yıldızın yedi kat semânın üstünde olmasına aykırı değildir. Çünkü semâlar şeffaftır. Bu yolla da dünyaya yakın olan semânın süsü de -yıldızlar orada bulunmasalar dahi- gerçekleşmiş olmaktadır.

"Onları," yani (yıldızlar demek olan) kandilleri, semânın haberini kulak hırsızlığıyla öğrenmek isteyen **"şeytanlara atış taneleri yaptık."** Yüce Allah, bu yıldızları şeytanların oradaki haberleri alıp dünyaya götürmelerine karşı semâ için bir koruma aracı kılmıştır. İşte yıldızlardan gelen bu alevli ateşleri Yüce Allah, dünyada şeytanlar için hazırlamıştır.

"Onlar için" âhirette **"çılgın alevli bir azap da"** Allah'a karşı isyan edip kulların saptırdıkları için **"hazırladık."**

﴿ وللذين كفروا بربهم عذاب جهنم وبئس المصير ﴿٦﴾ ﴾

6- Rablerini inkâr edenlere de cehennem azabı vardır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

6. O şeytanlara uyan kâfirler de onlar gibidir. Allah, onlar için de cehennem azabını hazırlamıştır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: "**Rablerini inkâr edenlere de cehennem azabı vardır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!**" Oraya girecekler, en ileri derecede hakir düşürülecek ve zelil edileceklerdir.

﴿ إِذَآ أُلۡقُواْ فِيهَا سَمِعُواْ لَهَا شَهِيقٗا وَهِيَ تَفُورُ ٧ ﴾

7- Oraya atıldıklarında onun, fokur fokur kaynarken çıkardığı korkunç sesini işitirler.

7. "**Oraya**" hakir düşürülerek ve zelil kılınarak "**onun, fokur fokur kaynarken çıkardığı korkunç,**" oldukça yüksek ve dehşetli "**sesini işitirler.**"

﴿ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلۡغَيۡظِۖ كُلَّمَآ أُلۡقِيَ فِيهَا فَوۡجٞ سَأَلَهُمۡ خَزَنَتُهَآ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ نَذِيرٞ ٨ ﴾

8- Öfkesinden nerede ise çatlayacak olur. İçine bir grup atıldığı her defasında oranın bekçileri onlara, 'Size bir uyarıcı (peygamber) gelmemiş miydi?' diye sorarlar.

8. "**Öfkesinden nerede ise çatlayacak olur.**" Yani onun yapısı neredeyse birbirinden ayrılıp dağılacak, kâfirlere karşı olan aşırı öfkesinden dolayı birbirinden kopup uzaklaşacak gibidir. Hal böyleyken kâfirler oraya varacaklarında onlara ne yapacağını düşünebiliyor musun?

Daha sonra cehennem bekçilerinin cehennemlikleri azarlayacakları belirtilerek şöyle buyrulmaktadır: "**İçine bir grup atıldığı her defasında oranın bekçileri onlara, 'Size bir uyarıcı** (peygamber) **gelmemiş miydi?' diye sorarlar.**" Yani cehennem azabını hak edeceğiniz sanki size haber verilmemiş gibi, sanki uyarıcılar bu azabı size bildirerek sizi sakındırmamış gibi bir haliniz var.

﴿ قَالُواْ بَلَىٰ قَدۡ جَآءَنَا نَذِيرٞ فَكَذَّبۡنَا وَقُلۡنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ كَبِيرٖ ٩ ﴾

9- Onlar da şöyle derler: 'Evet, bize bir uyarıcı gelmişti. Fakat biz yalanlamış ve «Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz.» demiştik.'

9. Böylece hem kendilerine gelenleri yalanlamış olduklarını, hem de Allah'ın bütün indirdiklerini toptan yalanlamış olduklarını haber vereceklerdir. Bununla da yetinmeyerek kendilerini uyarıp korkutan ve gerçekte hidâyet üzere bulunup hidâyete ileten peygamberlerin sapık olduklarını söylediklerini, hatta bununla da yetinmeyerek bu sapıklıklarının pek büyük olduğunu da ileri sürdüklerini açıklamaktan geri kalmayacaklardır. Böyle bir inat, kibir ve zulmün bir benzeri görülmüş müdür?

﴿ وَقَالُواْ لَوۡ كُنَّا نَسۡمَعُ أَوۡ نَعۡقِلُ مَا كُنَّا فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ١٠ ﴾

10- Yine derler ki: "Eğer dinleseydik veya aklımızı kullanmış olsaydık şimdi cehennemlikler arasında olmazdık."

10. Bu sözleriyle kendilerinin hidâyet bulmaya ve doğru yolu izlemeye layık kimseler olmadıklarını itiraf ederler. Yine kendilerinin hidâyet bulma yollarına sahip olmadıklarını da açıklamış olurlar. Bu (hidayet) yollarından biri, Allah'ın indirdiklerini ve peygamberlerin gönderdiklerini dinlemektir. Diğeri de kişiye faydalı olan, onun eşyanın gerçek mahiyetini bilmesini sağlayan, hayrı tercih ettiren ve kötü âkıbete götüren her bir husustan da uzak kalmasını emreden akıldır. Ama onların ne dinleyen kulakları, ne de düşünen akılları vardır.

Yakîn ve irfan ehli, doğruluk ve iman sahibi kimseler ise böyle değildir. Onlar, imanlarını peygamberlerin getirdikleri sem'î (işitmeye dayalı naklî) delillerle desteklediler. Allah'tan geleni, Allah'ın Rasûlünün getirdiğini dinlediler, öğrendiler ve gereğince amel ettiler. Yine imanlarını hidâyeti sapıklıktan, güzeli çirkinden ve hayrı şerden ayırt etmeye yarayan aklî delillere de kulak verdiler.

Onların imanları, Yüce Allah'ın kendilerine lütfettiği kadarıyla akılla kavranılan ve nakille bildirilen gerçeklere uymak şeklindedir. Lütfunu dilediği kimselere veren, kullarından dilediği kimselere ihsanda bulunan ve hayra elverişli olmayanları da tevfikine mazhar kılmayan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ فَٱعۡتَرَفُواْ بِذَنۢبِهِمۡ فَسُحۡقٗا لِّأَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ١١ ﴾

11- Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun, o alevli cehennemin mahkûmları!**

11. Yüce Allah, cehenneme giren, zulüm ve inatlarını da itiraf eden bu kimseler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun, o alevli cehennemin mahkûmları!"** Bedbaht olsunlar, hüsrana uğrasınlar!

Onlar ne kadar bedbahttırlar ve ne kadar büyük bir helake duçar olmuşlardır! Çünkü Allah'ın mükâfatını elden kaçırmışlar, üstelik bedenlerini alev alev yakan ve kalplerine kadar tırmanan cehennem ateşine ayrılmamak üzere girmişlerdir.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾﴾

12- Rablerinden gıyâben korkanlar var ya, işte onlar için mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

12. Yüce Allah, günahkâr ve bedbahtların durumunu beyan ettikten sonra bahtiyarların ve iyilikler yapanların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Rablerinden gıyâben korkanlar var ya,"** yani Allah'tan başka hiçbir kimsenin kendilerini görmediği halleri de dahil her hallerinde Rablerinden korkan ve O'na isyanı gerektiren işlere yönelmeyen, kendilerine vermiş olduğu emirlerde de kusurlu hareket etmeyen kimseler; **"işte onlar için"** günahlarına **"mağfiret,"** Allah günahlarını bağışlayıp kendilerini günahlarının kötülüklerinden ve cehennem azabından koruyacak **"ve"** onlar için **"büyük bir mükafat vardır."**

Bu mükafat, Allah'ın onlara cennette hazırlamış olduğu ebedî nimetler, pek büyük mülk, kesintisiz lezzetler, köşkler, pek yüksek konaklar, oldukça güzel huriler ve hizmetçilerdir. Bütün bunlardan daha büyük olmak üzere de Rahmân'ın, cennetliklere ihsan edeceği rızasıdır.

﴿وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾﴾

13- Sözünüzü ister gizleyin, ister açıkça söyleyin (fark etmez); **çünkü O, kalplerde olanı bilendir.**

13. Bu buyrukla Yüce Allah, ilminin genişliğini, en gizli hususlardan haberdar oluşunun kapsamlılığını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Sözünüzü ister gizleyin, ister açıkça söyleyin." Her ikisi de O'nun için birdir; bunların hiçbiri O'na gizli kalmaz.

"Çünkü O, kalplerde olanı bilendir." Kalplerdeki niyetleri ve iradeleri bile çok iyi bildiğine göre ya görülüp işitilen söz ve davranışların durumu ne olur?

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾﴾

14- Yaratan bilmez mi hiç? O, Lâtif'tir, her şeyden haberdardır.

14. Daha sonra Yüce Allah, ilmine aklî bir delil göstererek şöyle buyurmaktadır: **"Yaratan bilmez mi hiç?"** Varlıkları yaratan ve onlara en sağlam şekli ve en güzel sureti veren, nasıl olur da yarattığı şeyi bilmez?

"O Lâtif'tir, her şeyden haberdardır." O'nun ilmi ve haberdar oluşu o kadar incelikleri de kuşatır ki O, gizlilikleri, kalpleri, saklı tutulanları ve gaybı dahi bilir. Çünkü **"O, gizli olanı da, gizlinin gizlisini de bilendir."** (Tâhâ, 20/7)

"Lâtif" isminin manaları arasında şu da vardır: O, kuluna ve dostuna karşı lütufkârdır. İyilikleri ve ihsanı onun fark edemeyeceği yerlerden önüne sürer. Ummadığı, beklemediği yerlerden onu kötülüklere karşı korur. Hiçbir şekilde kulun hatırından geçirmediği pek çok sebeple onu en yüksek mertebelere yüceltir. Hatta hoşuna gitmeyen şeyleri ona tattırarak bu şekilde onu en üstün ve sevilen şeylere, en değerli hedeflere ulaştırır.

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ ۖ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾﴾

15- Yeryüzünü sizin için emre amade kılan O'dur. O halde onun omuzlarında yürüyün ve Allah'ın (oradaki) **rızkından yiyin. Dirilip toplanma O'na olacaktır.**

15. Yani yeri sizin emrinize veren ve size boyun eğdiren O'dur. Böylelikle ağaç dikmek, bina yapmak, sürüp ekmek gibi ihtiyacınız olan her bir şeyi yapabilirsiniz. Aynı şekilde pek uzak yerlere ve bölgelere ulaşmanızı sağlayacak yollar da açmıştır orada.

"O halde" rızkınızı aramak ve kazanç elde etmek maksadıyla **"onun omuzlarında yürüyün ve Allah'ın** (oradaki) **rızkından yiyin. Dirilip toplanma O'na olacaktır."** Yani sizler, Allah'ın sizin için bir imtihan ve âhiret yurduna ulaşmak üzere bir yol kılmış olduğu bu dünya yurdundan göç edip öldükten sonra diril-

tileceksiniz ve iyi ya da kötü amellerinizin karşılığını size vermesi için Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

﴿ ءَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ ﴾

16- Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz? Bir de bakmışsınız ki yer, durmadan çalkalanıyor!

17- Yahut gökte olanın üzerinize çakıl taşı yağdıran bir rüzgâr göndermeyeceğinden emin mi oldunuz? Benim uyarımın (akıbetinin) **nasıl olduğunu yakında anlayacaksınız!**

18- Andolsun onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peki, Benim, (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

16. Bu buyruklar, azgınlığını sürdüren, haddi aşan ve ibretli cezayı gerektiren isyanını sürdüren kimselere, cezaya çarptırılacaklarına dair bir tehdittir. Şöyle buyurmaktadır: **"Gökte olanın,"** yani varlıkların üstünde olan Yüce Allah'ın **"sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz? Bir de bakmışsınız ki yer, durmadan çalkalanıyor!"** Siz helâk oluncaya kadar sizleri sallayıp sarsıyor.

17. "Yahut gökte olanın üzerinize" semâdan **"çakıl taşı yağdıran"** sizi taşa tutan **"bir rüzgâr göndermeyeceğinden"** ve böylece Allah'ın sizden intikam almayacağından **"emin mi oldunuz? Benim uyarımın** (akıbetinin) **nasıl olduğunu yakında anlayacaksınız."** Peygamberlerin ve onlara gönderdiğim kitapların sizleri korkuttukları azabın size nasıl geleceğini göreceksiniz. O bakımdan yerden yahut semâdan size bir cezanın gelmesinden kendinizi güven içinde hissedişinizin size faydası olacağını sanmayın. Er ya da geç yaptığınızın âkıbetini tadacaksınız.

18. Sizden öncekiler de sizin gibi yalanlamışlardı. Yüce Allah, onları helâk etti. Allah'ın onların yalanlamasına nasıl cevap verdiğine bir bakın. Ahiret azabından daha önce dünyadayken azaplarını onlara tattırdı. O halde onların başına gelenin size gelip çatmasından sakınmalısınız.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴾

19- Üstlerinde kanatlarını açıp kapayarak uçan kuşları görmezler mi? Onları (havada) **Rahmân'dan başkası tutmuyor. Şüphesiz O, her şeyi görendir.**

19. Bu buyruk, Yüce Allah'ın emrinde olan, kendilerine de havayı ve atmosfer boşluğunu amade kıldığı kuşların durumuna ibretle bakmaya bir teşvik ve bakmamaktan dolayı da bir azardır. Kuşlar havada uçmak üzere kanatlarını açarlar, inmek için de kendilerine doğru çekip kaparlar. Böylelikle istek ve ihtiyaçlarına uygun olarak hava boşluğunda adeta yüzerler.

"Onları (havada) **Rahmân'dan başkası tutmuyor."** Onlara hava boşluğunu amade kılan, vücut yapılarını ve yaratılışlarını uçmaya elverişli halde yaratan O'dur. Kuşların durumuna bakıp da ondan ibret alan kimse, yüce Yaratıcının kuvvetini ve Rabbânî inâyetini görür. Kendisinden başka hiçbir kimseye ibadet edilmemesi gereken biricik yegane mabudun O olduğunu anlar.

"Şüphesiz O, her şeyi görendir." Kullarını kendilerine uygun olarak ve hikmetinin gereğine göre çekip çeviren O'dur.

﴿ أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Hani, Rahmân'ın dışında (O'na karşı) **size yardım edecek olan askerleriniz de kimmiş? Kâfirler ancak bir aldanış içindedirler.**

20. Yüce Allah, emrinden uzaklaşan, hakka karşı çıkan ve azgınlaşan kimselere şöyle hitap etmektedir: **"Hani, Rahmân'ın dışında** (O'na karşı) **size yardım edecek olan askerleriniz de kimmiş?"** Yani Rahmân olan Allah size bir kötülük murat ederse size yardıma gelerek O'nun azabını sizden geri çevirecek olan kimdir?

Düşmanlarınıza karşı Rahmân olan Allah'tan başka size kim yardım edebilir? Yardım eden, güçlü kılan, zelil eden O'dur. O'nun dışındaki varlıklar ise bir kula yardımcı olmak üzere bir araya gelseler, kim olursa olsun, zerre ağırlığı kadar dahi ona faydalı olamazlar.

Kâfirlerin, Rahmân olan Allah'tan başka hiçbir kimsenin kendilerine yardım edemeyeceğini bilmelerine rağmen küfürlerini sürdürmeleri sadece bir aldanıştır, bir akılsızlıktır.

﴿ أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Peki ya O, rızkını kesiverirse size rızık verebilecek olan kimdir? Hayır, onlar inatla azgınlık etmekte ve haktan kaçmaktadırlar.

21. Rızkın tümü Allah'tandır. Eğer O, size verdiği rızkı kesecek olursa rızkınızın size gelmesini sağlayacak olan kimdir? Varlıklar kendi rızıklarını temin edemezler ki başkalarına verebilsinler! O halde kullarının sahip olduğu ne kadar nimet varsa, hepsini veren ve hepsinin sahibi olan Allah'tan başka ibadete layık olan yoktur.

"Hayır, onlar," yani kâfirler **"inatla azgınlık etmekte ve"** hakka karşı katılaşıp yumuşamamakta ve haktan uzaklaşıp **"kaçmaktadırlar."**

﴿ أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Şimdi yüz üstü kapaklanmış bir halde yürüyen kimse mi daha doğru yoldadır, yoksa dosdoğru bir yol üzere dimdik yürüyen kimse mi?

22. Şu iki şahıstan hangisi doğru yoldadır? Sapıklık içinde kaybolmuş, gırtlağına kadar küfre gömülmüş, kalbi baş aşağı çevrilmiş, böylelikle hakkı batıl batılı da hak olarak gören kimse mi? Yoksa hakkı bilen, onu tercih eden, gereğince amel eden, sözlerinde, davranışlarında ve bütün hallerinde dosdoğru yol üzerinde yürüyen kimse mi?

Bu iki şahsın durumuna bakmakla aralarındaki fark anlaşılmış olur. Bunlardan hangisinin hidâyette, hangisinin de dalalette olduğu açıkça bilinir. Çünkü haller, sözlere göre daha büyük bir delildir/tanıktır.

﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- De ki: 'Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!'

23. Yüce Allah, yegane mâbûdun kendisi olduğunu açıklayarak kullarını Zatına şükretmeye ve yalnızca kendisine ibadet etmeye davet etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Sizi yaratan,"** herhangi bir destek ve bir yardımcı olmaksızın sizi yoktan var eden, sizi var ettikten sonra da varlığınızı kemâle erdirerek **"size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur."** Bunlar insan vücudundaki azaların en değerlileri, bedenî güçlerin en mükemmelleridir.

Ancak sizler bunca nimetlere rağmen Allah'a **"ne kadar az şükrediyorsunuz?"** Şükredenleriniz de pek azdır, şükrünüz de pek azdır.

﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- De ki: 'Sizi yaratıp yeryüzüne yayan O'dur ve (ölümden sonra diriltilip) **O'nun huzurunda toplanacaksınız.'**

24. "De ki: Sizi yaratıp yeryüzüne yayan O'dur." Yeryüzünün dört bir yanına sizi yaymış, çeşitli yerlerinde sizi yerleştirmiş, size emir ve yasaklar koymuş, sizlere yararlanacağınız türden pek çok nimeti bol bol vermiştir. Bundan sonra da Kıyamet gününde sizi bir araya getirip toplayacaktır.

Ancak bu inatçılar, amellerin karşılıklarının verileceğine dair olan bu vaadi inkâr etmektedirler.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- 'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?' derler.

25. O vaadi yalanlamak kastıyla **"'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?' derler."** Onlar, bu sözleriyle kendilerine bu tehditte bulunanların doğru söylediklerinin alâmetinin, onun geliş vaktini kendilerine bildirmeleri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ise bir zulüm ve inattır.

﴿ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- De ki: "Onun bilgisi, ancak Allah'ın katındadır. Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım."

26. Hiçbir yaratılmış bunu bilemez. Ayrıca verdiğimiz bu haberle onun gerçekleşme vaktini bildirmek arasında bir ilişki yoktur. Çünkü doğru olan bir şey, delilleriyle bilinir.

Yüce Allah da hakka şahit olarak bu gerçeğe kulak veren kimselerin, en ufak bir şüpheleri kalmayacak şekilde bunun doğruluğunu ortaya koyan apaçık delilleri/belgeleri ortaya koymuş bulunmaktadır.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- O (azabı) **yakından gördüklerinde kâfirlerin üzüntüsü yüzlerinden belli olur ve** (onlara), **'İşte** (acele gelmesini) **istediğiniz şey budur!' denilir.**

27. Yani kâfirler, dünyadayken hakkı yalanladılar ve onun hakkında aldandılar. Amellerin karşılığının verileceği Kıyamet günü gelip de azabın kendilerine çok yakın olduğunu **"gördüklerinde"** bu, onları üzer. Onları dehşete düşürüp tedirgin eder. Bundan dolayı da çehreleri değişir. Yalanlamaları dolayısıyla da azarlanarak onlara şöyle **denilir:**

"İşte (acele gelmesini) **istediğiniz şey budur."** Bugün onu açıkça görmüş bulunuyorsunuz. Artık her şey sizin için açıklık kazanmıştır. Ama kurtuluş çareleri de tükenmiştir, geriye azaba uğramaktan başka bir şey kalmamıştır.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- De ki: 'Söyleyin bakalım, eğer Allah (sizin istediğiniz gibi) **beni ve benimle beraber olanları helâk etse yahut da bize merhamet buyursa** (ne değişecek?) **Kâfirleri can yakıcı azaptan kim kurtaracak ki?'**

28. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in davetini reddedip onu yalanlayanlar, onun ölüp gitmesini bekliyorlar, musibetlerin gelip onu bulmasını gözlüyorlardı. O bakımdan Yüce Allah, ona, onlara şöyle demesini emretmektedir:

Sizin bu temenniniz gerçekleşse de, Allah beni ve benimle birlikte olanları helâk etse de bunun size hiçbir faydası olmaz. Çünkü sizler Allah'ın âyetlerini inkâr ederek azabı hak etmiş bulunuyorsunuz. Peki, başınıza gelmesi kesinlik kazanmış olan o can yakıcı azaptan sizleri kim koruyacak? O halde sizin benim helâk olup gitmem için gösterdiğiniz bu arzunun ve bu uğurda yorulup didinmenizin size hiçbir faydası yoktur. Bunun size en ufak bir katkısı olmaz.

﴿ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ
مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍۭ ﴿٣٠﴾ ﴾

29- De ki: 'O, Rahmân'dır. Biz O'na iman ettik ve yalnız O'na tevekkül ettik. Siz de kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında anlayacaksınız.'

30- De ki: 'Söyleyin bakalım, eğer suyunuz çekilip yerin dibine geçse size akar bir su kim getirebilir?'

29. Kafirler, kendilerinin hidâyet üzere, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de sapıklık üzere olduğunu söylediler, tekrar tekrar bu hususu dile getirip bunu açıkça ifade ettiler, bu uğurda tartıştılar ve savaştılar. Yüce Allah da Peygamberine hem kendisinin hem de kendisine uyanların durumunu haber vermesini emretti. Böylelikle herkes, onların hidâyet ve takvâlarını da açıkça anlamış olacaktı. Bu şöyle dile getirilmektedir: **"De ki: O, Rahmân'dır. Biz O'na iman ettik ve yalnız O'na tevekkül ettik."** İman hem kalbin tasdikini kapsar, hem gizli ve açık amelleri kapsar. Amellerin varlığı ve kemâli, Allah'a tevekküle bağlı olduğundan dolayı Yüce Allah, diğer ameller arasından özellikle tevekkülü söz konusu etmektedir. Yoksa tevekkül aslında imanın kapsamı içindedir ve onun gereklerindendir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer mü'minseniz yalnız Allah'a tevekkül edin."** (el-Mâide, 5/23)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ona tabi olanların durumu işte budur. Bu ise kurtuluşa ermenin yegane yoludur. Bahtiyar olmak da bununla mümkündür. Düşmanlarının hali ise bunun zıddıdır. Onların imanları da yoktur, tevekkülleri de. İşte bu yolla kimin hidâyet üzere olduğu, kimin de apaçık bir sapıklık üzere olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

30. Daha sonra nimetleri, özellikle de Allah'ın canlı her bir şeyi kendisinden var ettiği su nimetini verenin yalnızca Allah olduğu haber verilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:

"De ki: 'Söyleyin bakalım, eğer suyunuz çekilip yerin dibine geçse size" kendisinden içeceğiniz, davarlarınızı, ağaçlarınızı ve ekinlerinizi sulayacağınız **"akar bir su kim getirebilir?'"** Bu, olumsuzlama anlamında bir sorudur. Yani Yüce Allah'tan başka hiç kimsenin buna gücü yetmez.

Mülk sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة القلم

KALEM / NÛN SÛRESİ

-68-

68- KALEM/NÛN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾
وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) **yazdıkları şeylere andolsun ki;**

2- Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.

3- Gerçekten senin için kesintisiz bir mükafat vardır.

4- Şüphe yok ki sen çok yüce bir ahlâka sahipsin.

1. Yüce Allah, **"kaleme"** yemin etmektedir. Burada kalem, çeşitli ilimlerin kendileriyle yazıldığı, nesir ve nazım eserlerinin satıra geçirildiği bütün kalemleri kapsayan bir cins/tür ismidir. Bu yeminin sebebi, kalemin ve onunla satır satır yazılan türlü sözlerin, Allah'ın pek büyük âyetlerinden olmasıdır. Bu da peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in düşmanlarının ona nispet ettikleri delilikten uzak olduğuna dair kendisiyle yemin edilmeye değer bir şeydir.

2. Allah onun, Rabbinin üzerindeki nimet ve ihsanı sayesinde delilikten çok uzak olduğunu bildirmektedir. Çünkü Allah, ona kemâl derecesindeki aklı, oldukça sağlam görüşü ve kalemlerin yazdığı şeylerin, insanların satır satır dizdiklerinin en güzeli olan ve hakkı batıldan ayıran sözü ona ihsan etmiştir. İşte bu, dünyadaki mutluluğun tâ kendisidir.

3. Daha sonra Allah, onun âhiretteki mutluluğunu da söz konusu ederek **"Gerçekten senin için kesintisiz bir mükafat vardır."** buyurmaktadır. Yani senin için pek büyük bir mükafat vardır. Nitekim "mükafat" kelimesinin (لَأَجْرًا) nekre/belirtisiz gelmesi de bunu ifade etmektedir. Bu mükafatın kesintisi olmayacaktır. Süreklidir/devamlıdır. Buna sebep de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in işlemiş olduğu salih ameller, sahip olduğu mükemmel ahlâk ve her türlü hayra yol gösterişidir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

4. **"Şüphe yok ki sen çok yüce bir ahlâka sahipsin."** Ahlâkın pek yücedir, Allah'ın sana lütfetmiş olduğu ahlâk ile sen, alabildiğine yükseklere çıkmışsın.

Onun pek yüce olan ahlâkının özünü mü'minlerin annesi Âişe *radıyallahu anha* dile getirmiştir. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ahlâkı hakkında kendisine soru soranlara, "Onun ahlâkı Kur'ân idi." şeklinde cevap vermiştir.[17]

Nitekim Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna örnektir: **"Sen af yolunu tut, mâruf olanı emret ve cahillerden yüz çevir!"** (el-A'râf, 7/199); **"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın..."** (Âl-i İmrân, 3/159); **"Andolsun içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir..."** (et-Tevbe, 9/128) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en üstün ahlâkî değerlere sahip olduğunu gösteren daha pek çok âyet-i kerimeyle her türlü güzel ahlâka teşvik eden buna benzer âyet-i kerimeler hep bu türdendir.

Zira o bütün bu ahlâkî faziletlerin en mükemmeline ve en değerlisine sahipti. Her ahlâkî fazilette en yükseğe/zirveye çıkmıştı. Gâyet yumuşak huyluydu. İnsanlara yakındı, davet edenlerin davetini kabul ederdi. Bir ihtiyacını karşılamasını isteyenin ihtiyacını görürdü. Kendisinden bir şeyler isteyenin gönlünü ederdi. Onu mahrum etmez, eli boş çevirmezdi. Arkadaşları ondan bir işi yapmasını istediklerinde onlara muvafakat eder, eğer bir sakıncası yoksa bu konuda onlara uyardı. Bir işe karar verdiği takdirde bunu tek başına alıp onlara dayatmazdı. Aksine onlara danışır ve görüşlerini alırdı. İyilik yapanların bu davranışlarını kabul ile karşılar, kötülük işleyeni affederdi. Kiminle oturup kalkmış ve sohbette bulunmuşsa mutlaka ona en güzel ve en mükemmel şekilde davranmıştır. Ona karşı yüzünü ekşitmez, konuştuğu vakit sert ve kaba konuşmazdı. Ona gülümsemeyi esirgemez, yanılarak söylediği sözleri saklayıp yüzüne vurmazdı. Herhangi bir olumsuz davranışı dolayısıyla onu azarlamaz, aksine onlara alabildiğine iyilikte bulunur ve en ileri bir derecede onlara katlanırdı.

﴿ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ ﴾

5- Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler;
6- Deli hanginizmiş?

5-6. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i her yönden en üstün mevkiye yükselttiği halde düşmanları onun deli olduğunu, cinler tarafın-

17 Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 139; Ebû Dâvûd, Tatavvu' 26.

dan çarpılmış olduğunu söylüyorlardı. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler; deli hanginizmiş?"** Zira artık insanlar arasında en çok hidâyet üzere olanın, hem kendisi için hem de başkası için en mükemmel ahlâka sahip olanın o olduğu, buna karşılık düşmanlarının da en sapık insanlar, en çok kötülük edenler oldukları ve Allah'ın kullarını fitneye düşürerek O'nun yolundan saptırdıkları açıkça ortaya çıkmıştır. Zaten Allah'ın bunu bilmesi yeter. Çünkü hesaba çekecek ve amellerin karşılığını verecek olan O'dur:

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir. O, hidâyette olanları da çok iyi bilendir.

7. Bu buyrukta haktan sapanlara bir tehdit, hidâyet bulanlara da bir vaat bulunmaktadır. Ayrıca Yüce Allah'ın hikmeti de açıklanmaktadır. Çünkü O, insanlar arasından hidâyet bulmaya elverişli olanları doğru yola iletir.

﴿ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ ﴾

8- O halde yalanlayanlara itaat etme!

8. Yüce Allah, peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır: Seni yalanlayan ve hakka karşı inatlaşan kimselere **"itaat etme!"** Onlar itaate değmezler. Çünkü onlar, ancak hevâlarına uyan şeyleri emrederler. Onlar batıldan başka bir şey istemezler. Onlara itaat eden kimse, kendisine zararlı olacak şeylere yöneliyor demektir.

Bu, yalanlayan her kişi hakkında ve yalanlamaktan kaynaklanan her türlü itaat hakkında geçerlidir. İfade her ne kadar özel bir konu hakkında ise de bu böyledir. Özel konu ise şudur: Müşrikler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ilâhlarını ve dinlerini eleştirip kötülememesi talebinde bulunmuşlardı. Buna karşılık kendileri de susacaklar, ona ses çıkarmayacaklardı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Onlar senin (kendilerine ve dinlerine karşı) yumuşak davranmanı arzu ederler ki kendileri de (sana karşı) yumuşak davransınlar.

9. **"Onlar,"** yani müşrikler **"senin (kendilerine ve dinlerine karşı) yumuşak davranmanı arzu ederler,"** izlemekte oldukları yolda kısmen de olsa sözlü yahut fiili olarak kendilerine muvafakat etmeni veya hakkında söz söylenilmesi gereken hususlarda susmak suretiyle göz yummanı isterler. **"ki kendileri de (sana karşı) yumuşak davransınlar."** Ancak sen, Allah'ın emrini açıkça dile getir ve İslâm'ı açıkça ilan et! Çünkü onun tam anlamıyla açıklanması, onun zıddı olan şeylerin çürütülmesi ve onunla çelişen şeylerin de yerilmesi demektir.

﴿ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ۝١١ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ
زَنِيمٍ ۝١٣ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۝١٤ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝١٥ ﴾

10- Sen itaat etme; o çokça yemin eden, aşağılık kişilere,

11- Kötüleyip duran, durmadan laf taşıyana,

12- Hayra sürekli engel olan, haddi aşan ve çok günahkâr olana,

13- Kaba saba, üstelik soysuz olana;

14- Mal ve oğullara sahiptir diye...

15- Ona âyetlerimiz okunduğunda, o, 'Öncekilerin masalları!' der.

10. **"Sen itaat etme; o çokça yemin eden,"** çünkü çokça yemin eden, ancak yalan söylediği için yemin eder. Çokça yalan söyleyen kimse de ancak **"aşağılık"** olduğu için bunu yapar. Yani o, hem şahsı itibarıyla hem de hikmetsiz tasarruflarda bulunması nedeniyle değersiz bir kimsedir. Böylesi, hayrı istemez, aksine onun tüm istekleri, aşağılık nefsinin arzularının gerçekleşmesinden ibarettir.

11. **"Kötüleyip duran,"** yani insanları çokça ayıplayan, onlara gıybet, alay ve başka yollarla dil uzatıp kötüleyen, **"durmadan laf taşıyana,"** yani insanlar arasında nemîme/koğuculuk yapan demektir ki bu da kimi insanların sözünü kimine aktarmakla olur. Bundan maksat ise insanların aralarını bozmak, aralarında düşmanlık ve kin baş göstermesini sağlamaktır.

12. **"Hayra sürekli engel olan,"** yerine getirmesi gereken farz harcamaları, kefaretleri, zekâtı ve bunun dışındaki hayırları yerine getirmeyip bunlara engel olan; **"haddi aşan,"** canlarında, mallarında, namus, şeref ve haysiyetlerinde insanlara haksızlık eden; **"ve çok günahkâr olana;"** Allah'ın hakkını ilgilendiren pek çok günahı bulunan...

13. **"Kaba saba,"** kötü huylu, katı, hakka boyun eğmeyen; **"üstelik soysuz olana,"** yani başkası tarafından nesebine katılmış, hayır yapacak bir aslı, asaleti ve özelliği olmayan, aksine en kötü ahlâka sahip olan ve kurtuluşu da asla umulmayan, üstelik de kendisini tanıtıcı kötülük alâmeti taşıyan bir kimseye itaat etme!

Hülasa Yüce Allah, çokça yemin eden, çok yalan söyleyen, aşağılık, kötü huylu, özellikle de kendini beğenme, hakka ve yaratılmışlara karşı büyüklenme, gıybet etme, laf götürüp getirme ve dil uzatma suretiyle insanları hakir görme ve çokça günah işleme özelliklerine sahip olan kimselere itaat etmemeyi emretmekte ve böylelerine itaati yasaklamaktadır.

14-15. **"Mal ve oğullara sahiptir diye... Ona âyetlerimiz okunduğunda, o, 'Öncekilerin masalları!' der,"** yani böyle bir kimse mal ve evladı çoktur diye azgınlık etmiş, hakka karşı büyüklenmiş, hak kendisine geldiğinde onu elinin tersiyle itmiş ve bu hakkı doğru da, yalan da olması mümkün olan "öncekilerin masalları" gibi değerlendirmiştir.

Bu âyet-i kerimeler, Yüce Allah'ın **"Mal ve oğullara sahiptir diye... Ona âyetlerimiz okunduğunda, o, 'Öncekilerin masalları!' der."** buyrukları dolayısıyla el-Velid b. el-Muğîre veya başka bir müşrik hakkında nazil olmuş olsa dahi bu niteliklere sahip herkes hakkında umumidirler.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, bütün insanların hidâyeti için inmiş bir kitaptır. Bunun kapsamına bu ümmetin ilkleri de, sonrakileri de girer.

Genel bir kaidenin açıklık kazanması ve bu yolla genel meselelerin kapsamına giren diğer cüzi örneklerin bilinmesi için bazı âyetler, bazı sebepler ve şahıslar dolayısıyla nazil olmuştur.

﴿ سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ ۝١٦ ﴾

16- Biz onu burnundan damgalayacağız.

16. Daha sonra Yüce Allah, belirtilen işleri yapan ve belirtilen niteliklere sahip olan kimseleri, burnundan damgalamakla tehdit etmektedir. Yani Yüce Allah, bir azapla burnunu damgalayacak ve ona izleri açıkça belli olacak şekilde azap edecektir. Bu azabın alâmeti de kişinin yüzünde görülecektir ki bu, onun için en ağır alamettir.

﴿ إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

17- Gerçek şu ki Biz, bahçe sahiplerini sınadığımız gibi bunları da sınadık. Hani (o bahçe sahipleri) **sabahleyin mahsulü kesinlikle devşireceklerine dair yemin etmişlerdi.**

18- Üstelik 'inşaallah' da demiyorlardı.

17-18. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bizler hayrı yalanlayan bu kimseleri sınadık ve onlara mühlet verdik. Onlara dilediğimiz şekilde mal, evlat, uzun ömür vb. şeyler nasip ettik. Bizim bu verdiklerimiz, onların isteklerine de uygundu. Ancak nezdimizde değerli oldukları için bunları onlara vermedik. Hatta bu, kendileri için bir istidrâc (farkına varmadıkları bir yerden derece derece azaba yaklaştırma) bile olabilir.

İşte bunların bizim kendilerine mühlet verişimize aldanmaları, tıpkı bahçe sahiplerinin aldanışlarına benzer. Bu bahçe sahiplerinin ortak bir bahçeleri vardı. Ağaçlarının meyve verme zamanı gelmiş, meyveleri olgunlaşmış ve toplanma zamanı gelmişti. Onlar da artık bunları toplayıp elde edeceklerine kesin gözüyle bakmış ve buna engel olacak bir şey olmadığını zannetmişlerdi. Bu sebeple de "inşaallah" demek suretiyle istisnâ yapmaksızın sabah vakti mutlaka bu meyveleri toplayıp devşireceklerine yemin etmişlerdi.

Ancak Yüce Allah'ın onları gözetlemekte olduğunun farkına varmadılar. Azabın arkalarından bu bahçeyi gelip bulacağını ve kendileri meyveleri devşirmeden önce orayı kuşatacağını bilemediler.

﴿ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ ﴾

19- Onlar uyurlarken Rabbin tarafından gönderilen bir azap bahçenin dört bir yanını sardı da,

20- Nihayet o, kapkara kesiliverdi.

19-20. "Onlar uyurlarken Rabbin tarafından gönderilen bir azap," yani ona geceleyin gökten inen bir azap **"bahçenin dört bir yanını sardı da nihayet o,"** koyu karanlık bir gece gibi **"kapkara kesiliverdi."** Böylelikle ağaçlar ve meyveler yok oldu.

﴿ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

21- Sabahleyin birbirlerine seslendiler:

22- 'Madem devşirecekseniz mahsulünüzün başına erkenden gidin.' diye.

23- Derken yola koyuldular. Bir yandan da aralarında fısıldaşıyorlardı:

24- '(Dikkat edin) **Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip de yanınıza sokulmasın.' diye.**

21-22. Onlar bahçelerini büsbütün kuşatan afetin farkında değillerdi. O nedenle de sabah olduğunda birbirlerine dediler ki: **"Madem devşirecekseniz mahsulünüzün başına erkenden gidin."**

23. "Derken" bahçeye gitmek üzere **"yola koyuldular. Bir yandan da aralarında fısıldaşıyorlardı:"** Kendi aralarında Allah'ın hakkını vermeme niyetinde konuşmalar yaptılar ve şöyle dediler:

24. "(Dikkat edin) **Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip de yanınıza sokulmasın."** Yani insanlar evlerinden çıkıp etrafa yayılmadan önce çabucak bahçenize gidin. Böylece fakir ve yoksullara bir şey vermemeyi birbirlerine tavsiye ettiler. İleri derecedeki cimriliklerinden dolayı, birileri seslerini işitip fakirlere haber verir korkusuyla bu sözleri gizlice/fısıldaşarak söylemişlerdi.

﴿ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

25- (Yoksulları mahsülden) **alıkoyma güç ve azmi içinde gittiler.**

26- Ama bahçeyi görünce dediler ki: 'Biz kesinlikle yolumuzu şaşırdık.'

27- 'Hayır, aksine biz mahrum bırakıldık.'

25. Bu oldukça çirkin, katı ve merhametsizce halleri içinde **"alıkoyma,"** Allah'ın hakkını engelleme **"güç ve azmi içinde"** buna güçlerinin yeteceğine inanarak **"gittiler."**

26. **"Fakat bahçeyi"** Yüce Allah'ın sözünü ettiği şekilde "kapkara kesilmiş" bir halde **"görünce"** hayret ve dehşetle **"dediler ki: 'Biz kesinlikle yolumuzu şaşırdık.'"** Yolumuzu kaybettiğimiz için bahçemizi bulamadık, bu geldiğimiz yer başka bir yer olsa gerek!

27. Ancak onun kendi bahçeleri olduğunu anlayıp da akılları başlarına geldiğinde **"Hayır, aksine biz"** ondan **"mahrum bırakıldık."** dediler ve böylelikle bunun bir ceza olduğunu idrâk ettiler.

﴿ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

28- En mutedil olanları, 'Ben size «Allah'ı tesbih etsenize!» dememiş miydim?' dedi.

29- Onlar da, 'Rabbimizi tesbih ederiz; gerçekten biz zalim kimselermişiz!' dediler.

28. **"En mutedil olanları,"** yani orta yollu olanları, yol ve görüş itibarıyla en iyi olanları, **"'Ben size «Allah'ı tesbih etsenize!» dememiş miydim?' dedi."** Allah'ı, O'na yakışmayan hususlardan tenzih etmelisiniz, ki bağımsız olarak kudret sahibi olduğunuzu zannetmeniz de bunlardan biridir. Şâyet istisna yapıp da "inşaallah" demiş olsaydınız ve iradenizin O'nun iradesine tabi olduğunu dile getirseydiniz, bunlar başınıza gelmezdi.

29. **"Onlar da 'Rabbimizi tesbih ederiz; gerçekten biz zalimlik etmişiz.' dediler."** Yani bundan sonra kusurlarını telafi ettiler; ancak bahçelerine kaldırılması söz konusu olmayan azap geldikten sonra bunu yaptılar. Ama onların bu tesbihlerinin, kendileri hakkında zalimlik ettiklerini itiraf edişlerinin günahlarını hafifletmekte kendilerine bir faydası olabilir ve bu, bir tevbe kabul edilebilir.

﴿ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا
إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- Derken birbirlerini kınamaya başladılar.

31- Dediler ki: 'Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz!'

32- 'Umarız Rabbimiz, bize o (bahçe) **yerine daha hayırlısını verir. Şüphesiz biz yalnızca Rabbimize ümit bağlıyoruz.'**

30-31. Bundan dolayı büyük bir pişmanlık duydular ve **"birbirlerini,"** yaptıkları dolayısıyla **"kınamaya başladılar. Dediler ki: 'Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz.'"** Gerek Allah'a karşı, gerek kullarının hakları hususunda haddi aşan kimselermişiz.

32. **"Umarız Rabbimiz, bize o** (bahçe) **yerine daha hayırlısını verir. Şüphesiz biz yalnızca Rabbimize ümit bağlıyoruz."** Böylelikle Yüce Allah'ın, telef olan bahçelerinin yerine ondan daha hayırlısını vermesini ümit ettiler. Yüce Allah'tan dilekte bulunacaklarını söylediler ve dünyada O'na ısrarla dua edecekleri vaadinde bulundular. Eğer dediklerini yaptılarsa görünen o ki Yüce Allah, dünyada kendilerine o bahçelerinden daha iyisini vermiştir. Çünkü samimi olarak Allah'a dua edip de O'na yönelen ve ümit bağlayan kimseye Allah, dilediklerini verir.

﴿ كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- İşte azap böyledir. Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.

33. Yüce Allah, meydana gelen bu olayın büyüklüğüne dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: **"İşte azap böyledir."** Yani azabın sebeplerini yerine getirenlere dünyada böyle azap edilir. Allah, onların azgınlaşmasına ve haddi aşmasına sebep olan, dünya hayatını tercih etmeye götüren şeyi, o şeye en çok ihtiyaç duydukları bir zamanda ellerinden çeker alır. **"Âhiret azabı ise"** dünya azabından **"elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi."** Onlar bunu bilecek olurlarsa, ceza görmelerini ve mükâfattan mahrum kalmalarını gerektiren sebeplerden uzak dururlardı.

﴿ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ
لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا
تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ ﴾

34- Şüphesiz takvâ sahipleri için Rableri katında Naîm cennetleri vardır.

35- Biz müslümanları günahkârlarla bir tutar mıyız hiç?

36- Neyiniz var; nasıl (böyle bir) **hüküm verirsiniz?**

37- Yoksa sizin bir kitabınız var da (bunu) **ondan mı okuyorsunuz?**

38- Orada, 'Arzu ettiğiniz her şey mutlaka sizindir.' diye (mi yazıyor?)

39- Yoksa, 'Ne hükmederseniz muhakkak sizindir.' diye tarafımızdan size yeminle verilmiş ve Kıyamet gününe kadar geçerli olan bir söz mü var?

40- Sor onlara, hangileri bu (iddiaya) **kefildir?**

41- Yoksa onların (buna kefil olan) **ortakları mı var? Eğer doğru söylüyorlarsa haydi getirsinler ortaklarını!**

34. Yüce Allah, küfür ve masiyetlerden sakınan takvâ sahibi kimselere hazırlamış olduğu çeşitli nimetleri, rahat ve huzur dolu yaşamı haber vermektedir. Onlar, cömertler cömerdi âlemlerin Rabbine yakın bir yerde bu nimetlere mazhar olacaklardır.

35-36. Yüce Allah'ın hikmeti; takvâ sahibi, Rablerine itaatle boyun eğen, emirlerine bağlı kalıp O'nun rızasına uyan kimselerin; masiyetlere dalan, âyetlerini inkâr eden, peygamberlerine karşı inatlaşan, O'nun gerçek dostlarına karşı savaşan günahkâr kimselerle bir olmamasını gerektirmektedir. Vereceği mükâfatta takvâ sahibi kimselerle günahkârları eşit kılacağını zanneden kimse, çok kötü bir hüküm vermiş demektir. Onun bu hükmü batıldır, görüşü tutarsızdır.

37-41. Günahkârlar böyle bir iddiada bulunacak olsalar bile onların hiçbir dayanakları yoktur. Ne içinde kendilerinin cennet ehli olduklarını ve istedikleri her şeyin kendilerine verileceklerini okudukları bir kitapları vardır. Ne de Kıyamet gününe kadar geçerli olacak şekilde neye hükmederlerse kendilerine verileceğine dair Allah katından alınmış bir yemin ve sözleri vardır. İstedikleri şeyi elde edeceklerine dair kendilerine yardımcı olacak ortakları da yoktur onların. Eğer onların ortakları ve yardımcıları varsa ve bu söylediklerinde doğru iseler, haydi onları getirsinler!

Bilindiği gibi bunların hiçbiri yoktur. Onların buna dair kitapları da yoktur. Kurtuluşlarına dair Allah'tan alınmış bir sözleri de yoktur. Kendilerine yardımcı olacak ortakları da bulunmamaktadır. Böylelikle onların bu iddialarının batıl ve tutarsız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yüce Allah'ın **"Sor onlara, hangileri bu (iddiaya) kefildir?"** buyruğu şu demektir: Yani batıl olduğu açıkça ortada bulunan bu iddialara hangileri kefildir?

Böyle bir şeye kefil olmak, hiçbir kimse için mümkün değildir. Kimse bunlara dair en ufak bir teminat veremez.

﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا۟ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمْ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾﴾

42- O gün baldır açılacak ve onlar secde etmeye davet edilecekler, ama edemeyecekler.

43- Gözleri öne düşmüş, kendilerini de bir zillet kaplamış olacak. Halbuki onlar (dünyada) **sapasağlam iken secdeye davet ediliyorlardı.**

42-43. Kıyamet günü olup da orada hatıra gelmeyecek türden sarsıntılar, dehşetli haller ve insanı tedirgin edecek olaylar ortaya çıkacaktır. Yüce Yaratıcı, kulları arasında ayırt edici hükmünü vermek ve amellerinin karşılıklarını kendilerine göstermek için gelecek ve Zatına yaraşır olup hiçbir şeye benzemeyen "sâkını/baldırını" açacak ve yaratılmışlar O'nun celal ve azametini anlatılması mümkün olmayacak bir şekilde görecekler ve o vakit Allah'a secde etmeye davet edileceklerdir. Dünyadayken kendi istek ve iradeleriyle Allah'a secde eden mü'minler secde edecekler. Günâhkar münafıklar ise secde etmeye çalışacaklar, ancak buna güçleri yetmeyecektir. Sırtları sığırların boynuzları gibi olacak ve bükülmeyecektir.

Bu ceza, onların amelleri türünden bir cezadır. Çünkü onlar dünya hayatındayken Yüce Allah'a secde etmeye davet ediliyorlar, O'nu tevhid etmeye, O'na ibadet etmeye çağrılıyorlardı. O sırada onlar sapasağlam idiler ve herhangi bir hastalıkları yoktu. Ancak bu emre karşı büyükleniyor ve onu reddediyorlardı.

Artık o gün onların hallerini, kötü âkıbetlerini sorma gitsin! Allah kendilerine gazap edecek, azap sözü onlara hak olacak, kurtuluş çareleri kalmayacak, Kıyamet gününde pişmanlık duymanın, özür beyan etmenin onlara hiçbir faydası olmayacaktır.

Bu ayetler, kalpleri masiyetleri sürdürmekten alıkoymayı ve imkânı varken vakit geçmeden kusurları telafi etmeye yönelmeyi gerektirmektedir.

﴿ فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴾

44- O halde sen, bu sözü (Kur'ân'ı) **yalanlayanları Bana bırak. Biz onları bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş azaba yaklaştıracağız.**

45- Ben onlara mühlet veririm. Ama Benim tuzağım gerçekten sağlamdır.

44-45. Yani yüce Kur'ân'ı yalanlayanlarla Beni başbaşa bırak! Onları cezalandırmak Benim işimdir. Onların cezaya çarptırılmaları için acele etme! **"Biz onları bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş azaba yaklaştıracağız."** Onlara mal ve evlat vereceğiz.

Bol rızık ve uzun ömür vereceğiz. Ama bu, aldansınlar ve kendilerine zarar verecek şeyleri sürdürsünler diyedir. Bu, Yüce Allah'ın onların kötü amellerine karşılık kurduğu bir tuzaktır. Allah'ın, düşmanlarına kurduğu tuzak ise çok sağlam ve güçlüdür. Bundan dolayı onların karşılaşacakları ceza ve görecekleri zarar pek büyüktür.

﴿ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

46- Yoksa sen onlardan (davete karşılık) **bir ücret istiyorsun da onlar bu borç yükü altında mı eziliyorlar?**

47- Yoksa gayb bilgisi onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?

46. "Yoksa sen onlardan (davete karşılık) **bir ücret istiyorsun da onlar bu borç yükü altında mı eziliyorlar?"** Yani onların senden kaçışlarının, seni tasdik etmeyişlerinin haklı bir sebebi yoktur. Çünkü sen onlara hakkı öğretmekte ve onları sırf kendi faydaları için Allah'ın yoluna çağırmaktasın. Bunun için de mallarından onlara ağır gelecek herhangi bir ücret istemiyorsun.

47. "Yoksa gayb bilgisi onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?" Gayb bilgileri onların yanında da onu onlar mı yazıyorlar? O bilgiler içinde kendilerinin hak üzere oldukları ve Allah nezdinde de onlar için mükâfat bulunduğu mu yazılı? Hayır, böyle bir şey yoktur. Aksine onların bu hali, inatçı ve zalim kimselerin halidir.

﴿ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ ﴾

48- O halde sen, Rabbinin hükmüne sabret ve balık sahibi (Yunus) **gibi olma! Hani o, gamla dolu bir halde** (Rabbine) **seslenmişti.**

49- Eğer Rabbinden bir nimet ona yetişmemiş olsaydı o açık/ıssız alana kınanmış bir halde atılırdı.

50- Ama Rabbi onu seçti de salihlerden kıldı.

48. Artık geriye eziyetlerine sabretmekten ve yaptıklarına tahammül edip onları davet etmeyi sürdürmekten başka bir şey kalmıyor. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O halde sen, Rabbinin hükmüne sabret."** Rabbinin dinî ve kaderî hükümlerine karşı sabret. O'nun kaderî hükmü içinde eziyet verici olanlara sabredilir. Onlar öfke ve tahammülsüzlükle karşılanmaz. Şer'î hükmüne de kabul ve teslimiyetle, emrine itaat etmek suretiyle karşılık verilir. **"Ve balık sahibi gibi olma!"** Balık sahibinden kasıt, Metta oğlu Yunus *aleyhisselam*'dır. Yani balığın karnında hapsolmasını gerektirecek duruma kadar kendisini götüren halinde ona benzeme! Sözü edilen bu hâl ise kavmine karşı göstermesi istenen sabrı göstermemesi, Rabbi için öfkelenerek kavminin yanından uzaklaşıp denizde yolculuğa çıkmasıdır. Gemi, yolcularının çokluğu dolayısıyla ağırlığından hareket edemeyince geminin yükünün hafiflemesi için kimin denize atılacağını tespit etmek üzere gemidekiler arasında kura çekildi. Kura da ona çıktı ve balık onu yuttu.

"Hani o, gamla dolu bir halde (Rabbine) **seslenmişti."** Yani o, balık tarafından yutulmuş ve onun karnındayken dua etmişti. Ya da kendisi gamlı ve kederli bir halde Rabbine dua ederek şöyle demişti: **"Senden başka** (hak) **ilâh yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."** (Enbiyâ, 21/87)

Yüce Allah da onun duasını kabul buyurmuş ve balık onu karnından çıkarıp hasta bir halde açık/ıssız bir alana atmıştı. Yüce Allah, onun için kabağa benzer bir ağaç bitirmişti. Bu konuda burada da şöyle buyrulmaktadır:

49. "Eğer Rabbinden bir nimet ona yetişmemiş olsaydı o, açık/ıssız alana" ıssız bir düzlüğe **"kınanmış bir halde atılırdı."** Ama Yüce Allah, rahmetiyle onu kuşattı ve kınanmış değil övülmüş olarak oraya atılmış oldu. Onun hali ilk halinden daha da güzel oldu. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

50. "Ama Rabbi onu seçti de" her türlü kederden, olumsuzluktan onu arındırdı, **"onu salihlerden kıldı."** Amelleri, sözleri, niyetleri ve durumları düzgün olan kimselerden kıldı.

﴿ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَـٰرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ
لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴾

51- Kâfirler Zikri/Kur'ân'ı işittiklerinde neredeyse (öfkelerinden) **gözleri ile seni devireceklerdi/yiyeceklerdi. Üstelik bir de 'O gerçekten deli!' derler.**

52- Halbuki o (Kur'ân), **ancak âlemler için bir öğüttür.**

51. Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın emrine uyarak Rabbinin hükmüne âlemlerden hiç kimsenin gösteremeyeceği şekilde sabır gösterdi. Yüce Allah da ona güzel âkıbeti gösterdi. Zaten güzel âkıbet, hep takvâ sahiplerinindir. Düşmanlarının onun hakkında ulaştıkları sonuç ise kendilerinin hoşuna gitmeyecek şeylerden ibaretti. Hatta onlar, gözleriyle ayağını kaydırıp onu devirmeye çalıştılar. Yani kıskançlıklarından, ona duydukları kin ve öfkelerinden dolayı ona nazarları değsin istediler. İşte fiilî olarak ona verebilecekleri eziyet en fazla bu kadardı. Zira onu koruyan ve ona yardım eden Allah'tı. Sözlü olarak ona eziyet vermelerine gelince onun hakkında kalplerinin vesveselerine uygun sözler söylüyorlardı. Kimi zaman deli, kimi zaman şair, kimi zaman da sihirbaz diyorlardı.

52. "Halbuki o" Kur'ân-ı Azîm ve Zikr-i Hakîm, **"ancak âlemler için bir öğüttür."** Onlar bununla öğüt alırlar, dinî ve dünyevî maslahatlarını öğrenirler.

Kalem sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Allah'a hamdolsun.

سورة الحاقة

HÂKKA SÛRESİ

-69-

69- HÂKKA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Gerçekleşmesi hak olan (kıyamet)**;**

2- Nedir o gerçekleşmesi hak olan?

3- Gerçekleşmesi hak olan o (kıyametin) **ne olduğunu nereden bilebilirsin ki?**

4- Semûd ve Âd, dehşeti yüreklere çarpan o (günü) **yalanladılar.**

1-3. "Gerçekleşmesi hak olan (el-Hâkka)," Kıyamet gününün isimlerindendir. Çünkü Kıyamet günü hak olarak gelir ve insanların başında kopar. Onda işlerin hakikati ve kalplerin gizleyip sakladıkları açığa çıkar.

Yüce Allah, onu tekrar tekrar vurgulayarak onun şanının büyüklüğüne ve üstünlüğüne dikkat çekmektedir: **"Gerçekleşmesi hak olan** (kıyamet)**, nedir o gerçekleşmesi hak olan? Gerçekleşmesi hak olan o** (kıyametin) **ne olduğunu nereden bilebilirsin ki?"** Çünkü onun çok müthiş bir durumu ve oldukça muazzam dehşeti vardır. Bunlardan biri de Allah'ın, onu yalanlayan kavimleri daha dünyadayken azaba uğratmasıdır.

4. Daha sonra Yüce Allah, kıyametin dünyada mevcut olan ve tanık olunan hallerine dair bir örneği beyan etmektedir. Bu da geçmişteki azgın ümmetlerin başına gelen oldukça büyük bir cezadır. Şöyle buyurmaktadır:

"Semûd ve Âd, dehşeti yüreklere çarpan o (günü, el-Kâria) **yalanladılar."** Semûd, Hicr denilen yerde yaşamış meşhur bir kabilenin adıdır. Allah onlara rasûlü Salih *aleyhisselam*'ı peygamber olarak göndermişti.

O, onları izlemekte oldukları şirklerinden vazgeçmeye çağırıyor, onlara tevhidi emrediyordu. Onlar ise onun davetini reddettiler ve onu yalanladılar. Kendilerine haber verdiği Kıyamet gününün de yalan olduğunu ileri sürdüler.

Kıyamet gününün bir adı da el-Kâria'dır. O, dehşetli halleriyle insanların kalplerini çalar. Hadramevt denilen yerde yaşamış olan ilk Âd kavmi de böyledir. Onlara da Yüce Allah, rasûlü Hûd *aleyhisselam*'ı göndermiş, o da kendilerini sadece Allah'a ibadet etmeye davet etmişti. Ama onu yalanlamışlar ve öldükten sonra gerçekleşeceğini haber verdiği dirilişi inkâr etmişlerdi. Yüce Allah da bu iki kabileyi dünyada gönderdiği helâk edici azaplarla **helâk** etmişti:

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾﴾

5- Semûd'a gelince onlar, aşırı şiddetli bir çığlıkla helâk edildiler.

6- Âd'a gelince onlar da (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli, azgın bir fırtınayla helâk edildiler.**

5. "Semûd'a gelince onlar, aşırı şiddetli bir çığlıkla helâk edildiler." Onlar, kalplerini yerinden kopartan, son derece feci/korkunç bir çığlıkla helâk oldular. Bu çığlığın dehşetinden canları çıkıp öldüler. Geriye meskenlerinden ve cesetlerinden başka bir şey kalmadı.

6. "Âd'a gelince, onlar da (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli,"** gök gürültüsünden daha güçlü sesi bulunan oldukça şiddetlice esen **"azgın bir fırtınayla helâk edildiler."** Yani bu fırtına -birçok müfessirin görüşüne göre- bizzat onun bekçileri tarafından bile zor zaptediliyordu. Ya da -doğru olan görüşe göre- bu fırtına, Âd kavmine karşı çok azgınlaşmıştı.

﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾﴾

7- Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın)**, o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün.**

8- Şimdi onlardan geriye kalan tek bir kimse bile görüyor musun?

7. "Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti." Bu, onlar için korkunç, feci ve uğursuzdu; fırtına onları helâk etti, yerle bir etti.

"Öyle ki (eğer orada olsaydın)**, o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün."** Helâk olup ölmüşlerdi. Bu halleriyle sanki başları kesilmiş ve birbiri üstüne yığılmış hurma kütüklerini andırıyorlardı.

8. "Şimdi onlardan geriye kalan tek bir kimse bile görüyor musun?" Bu, durumu herkesçe bilinen, olumsuzlama anlamında bir sorudur. (Yani onlardan geride hiç kimseyi göremezsin, demektir.)

﴿وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾﴾

9- Firavun da, ondan öncekiler de ve (Lut'un) **altı üstüne getirilen şehirleri de hep** (aynı) **günahı işlediler.**

9. Yani azgın iki ümmet olan Âd ve Semûd'un dışında da azgın ve haddi aşan ümmetler gelmiştir. Yüce Allah'ın kendilerine rasûlü İmran oğlu Mûsâ'yı *-salât ve selâm olsun ona-* peygamber olarak gönderdiği Mısır Firavun'u bunlara bir örnektir.

O, onlara apaçık belgeler/mucizeler göstermişti. Bunlar sayesinde hakka kesin olarak inandıkları halde sırf zalimlik ederek ve büyüklük taslayarak bile bile inkâr ettiler, küfre saptılar.

Onlardan önce başka yalanlayıcılar da gelmişti. **"(Lut'un) altı üstüne getirilen şehirleri,"** bunlar Lût kavminin şehirleriydi. İşte bu sayılanların hepsi de **"hep** (aynı) **günahı işlediler."** Yani haddi aşan işler yaptılar ki bunlar da küfür, yalanlama, zulüm, inatlaşma ve bunlara ek olarak türlü masiyetler ve fasıklıklardı.

﴿فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾﴾

10- Hepsi de Rablerinin rasûllerine isyan ettiler. O da onları çok şiddetli bir (azapla ansızın) **yakalayıverdi.**

10. "Hepsi de Rablerinin rasûllerine isyan ettiler." Yani bunların hepsi, Allah'ın kendilerine gönderdiği peygamberleri yalanladılar. **"O da onları,"** hepsini **"çok şiddetli,"** helâkleriyle sonuçlanan, bilinen sınırın ve miktarın çok üstünde **"bir** (azapla ansızın) **yakalayıverdi."**

﴿إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾﴾

11- Su sınırı aşıp (her yeri kapladığı) **zaman sizleri akıp giden o gemide Biz taşıdık.**

12- Onu sizin için bir ibret kılalım ve belleyen kulaklar da onu bellesin diye.

11. Helak olanlar arasında Nûh kavmi de vardır. Allah, tufan ile onları suda boğmuştu: **"Su sınırı aşıp** (her yeri kapladığı) **zaman"** yeryüzünü kaplayıp oranın en yüksek yerlerinin de üstüne çıktığında **"sizleri akıp giden o gemide Biz taşıdık."** Yüce Allah, onlardan sonra yarattığı insanlara olan lütfunu zikretmekte, **"sizleri"** diyerek Allah'ın boğulmaktan kurtardığı baba ve annelerinin sulblerinde oldukları sırada gemide onları taşıyanın kendisi olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yüzden Allah'a hamdedin. Azgınları helâk ettiğinde sizi kurtarana şükredin. O'nun birliğine/tevhide delil olan âyet ve belgelerinden ibret alın. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

12. "Onu," yani o gemiyi -ki maksat gemi türüdür- **"sizin için"** yapılmış ilk gemiyi size hatırlatan **"bir ibret kılalım... diye."**

Bu geminin kıssası nedir? Allah kendisine iman edenleri ve rasûlüne uyanları bu gemiyle nasıl kurtardı? Yeryüzünde bulunanların hepsini nasıl helâk etti? İşte bunları hatırlayasınız diye yaptı. Çünkü bir şeyin cinsinden olan, o cinsin ilkini/aslını hatırlatır.

"Ve belleyen kulaklar onu bellesin diye." Akıl sahipleri bunu akıllarıyla kavrasın, bundan maksadın ne olduğunu ve hangi yönüyle belge/mucize olduğunu bilsinler diye. Yüz çeviren ve gaflette olanlarla ahmak ve kavrayışsızlar böyle değildir. Onlar, Allah'ın âyetlerinden gereği gibi yararlanmazlar. Çünkü Allah'tan gelen hükümleri bellemez, O'nun âyetleri üzerinde düşünmezler.

﴿ فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ ﴾

13- Sûr'a tek bir üfürüş üfürüldüğünde,

14- Yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine tek bir defa çarpılıp parçalandığında;

15- İşte o gün gerçekleşmesi kaçınılmaz olan (kıyamet) **gerçekleşir.**

16- Gök yarılır da o gün o yıkılmaya yüz tutmuş bir hal alır.

13. Yüce Allah, peygamberlerini yalanlayanlara neler yaptığını, onları nasıl cezalandırdığını, daha dünyadayken onları azaba çarptırdığını, buna karşılık peygamberleri ve onlara uyanları nasıl kurtardığını, bunun da âhiretteki cezanın bir başlangıcı, Kıyamet gününde amellerin karşılığının eksiksiz olarak verileceğinin

bir habercisi olduğunu beyan ettikten sonra Kıyamet gününden önce meydana gelecek olan dehşet verici durumları haber vermektedir.

Bunların ilki, İsrafil'in **"Sûr'a tek bir üfürüş"**ü/üfürmesi olacaktır. Bu da bütün bedenlerin yerden çıkışlarının tamamlanması esnasında olacaktır. İşte o vakit rûhlar çıkıp her biri kendi bedenine girecektir. İnsanlar böylelikle âlemlerin Rabbinin huzurunda dikileceklerdir.

14. "Yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine tek bir defa çarpılıp parçalandığında" un ufak olacaklardır. Yani dağlar darmadağın olacak, yere karışacak ve üzerinde savrulacaktır. Her taraf düzleşecek, orada ne bir yükseklik, ne de bir çukur görülecektir. Yere ve yerin üzerindekilere yapılacak olan bunlardır.

16. Semâya ve orada gerçekleşeceklere gelince; semâ çalkalanacak, parçalanacak ve rengi değişecektir. Bunca sağlamlığına ve gücüne rağmen zayıflayıp yıkılmaya yüz tutacaktır. Bu ise onu sarsan, oldukça dehşetli, büyük bir sıkıntı dolayısıyla olacaktır. Bu hal onu zayıflatacaktır.

﴿ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Melekler de göğün çevresinde olacaklardır. O gün onların üstlerinde bulunan sekiz (melek) **de Rabbinin Arş'ını taşıyacaktır.**

17. "Melekler," melaike-i kiram **"göğün çevresinde olacak,"** semânın yanlarında ve onun köşe başlarında Rablerinin huzurunda boyun eğmiş bir halde, azameti karşısında itaatle duracaklar, bekleyeceklerdir.

"O gün onların üstlerinde bulunan sekiz" son derece güçlü melek, **"Rabbinin Arş'ını"** kullar arasında adaleti ve lütfuyla hüküm vermek üzere geleceği sırada **"taşıyacaktır."** Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

﴿ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ ﴾

18- O gün sizler huzura çıkarılırsınız ve size ait hiçbir şey gizli kalmaz.

18. "O gün huzura," Allah'ın huzuruna **"çıkarılırsınız ve"** bedenlerinizden, bizzat sizden, amellerinizden ve vasıflarınızdan **"size ait hiçbir şey gizli kalmaz."** Şüphesiz ki Yüce Allah gizliyi de, açığı da bilendir. İnsanlar çıplak ayak, elbisesiz ve sünnetsiz olarak dümdüz bir arazide haşredileceklerdir. Seslenen hepsine sesini işittirecek, bakan hepsini görecektir. İşte o vakit Allah, yaptıkla-

rının karşılığını kendilerine verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah, amellerinin karşılığının veriliş keyfiyetinden söz ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾
فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ
فِى ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ ﴾

19- Amel defteri sağından verilmiş olan der ki: 'İşte alın, okuyun amel defterimi!'

20- 'Ben zaten hesabımla karşılaşacağımı biliyordum.'

21- Artık o, hoşnut edici bir yaşayış içindedir.

22- Yüksek bir cennettedir ki;

23- Onun toplanmaya hazır olgun meyveleri (onlara) yakındır.

24- 'Geçmiş günlerde yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin, için.' (denir onlara).

19. İşte bunlar bahtiyar ve mutlu kimselerdir. Salih amellerinin yazılı bulunduğu defterleri sağ taraflarından verilecektir. Böylelikle onlar, başkalarından ayırt edilmiş olacaklar, şanlarının yüceliğine dikkat çekilmiş ve değerleri yüceltilmiş olacaktır.

İşte o vakit onlar, sevinç ve neşeyle insanların da Allah'ın kendilerine vermiş olduğu lütuf ve ihsanları görmesini arzu ederek **"İşte alın, okuyun amel defterimi!"** diyecektir. Yani işte kitabımı önünüze getirdim, onu okuyun! O, bana cennetleri müjdeliyor, türlü lütuf ve ihsanları, günahlarımın bağışlandığını ve kusurlarımın örtüldüğünü gösteriyor.

20. Beni bu duruma ulaştıran sebep, Allah'ın bana lütuf ve ihsan etmiş olduğu öldükten sonra dirilişe ve hesaba çekilmeye iman edişim ve bunun için de mümkün olan amelleri işleyerek hazırlanışımdır. Bundan dolayı o şöyle diyecektir:

"Ben zaten hesabımla karşılaşacağımı biliyordum." (Âyet-i kerimenin aslında geçen) "zan" kelimesi, burada "kesinlikle bilmek" anlamındadır.

21. "Artık o hoşnut edici bir yaşayış içindedir." Bu yaşayışında canların arzuladığı, gözlerin zevk aldığı her şey bulunacaktır. Onlar, bu yaşayışlarından hoşnut olacaklardır ve ondan başkasını buna tercih etmeyeceklerdir.

22. "Yüksek bir cennettedir ki" köşkleri ve meskenleri oldukça yükseklerde olacaktır.

23. "Onun toplanmaya hazır olgun meyveleri (onlara) yakındır." Yani oranın çeşitli meyveleri ve türlü mahsulleri yakın olacaktır. Oradakiler, bunları kolaylıkla alabileceklerdir. Ayaktayken de, otururken de, yaslanırken de bu meyvelere erişebileceklerdir.

24. Onlara ikramda bulunularak **"Geçmiş günlerde yaptıklarınızdan dolayı âfiyetle yiyin, için."** denilecektir. Lezzetli her bir yiyecekten, arzu edilen her bir içecekten; rahatsız edici herhangi bir husus, zevkleri kursakta bırakıcı herhangi bir şey olmaksızın, tam bir huzur ve afiyetle yiyin, için. Sizin bu mükâfatınız, önceden işlemiş olduğunuz namaz, oruç, sadaka, hac, insanlara iyilik, Allah'ı zikretmek, O'na yönelmek ve kötü amelleri terk etmek gibi salih amelleriniz dolayısıyladır.

Burada Yüce Allah, salih amelleri cennete girmeye sebep, cennet nimetlerinin ana kaynağı ve mutluluğunun esası olarak beyan etmiştir.

﴿ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ أُوتَ كِتَٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيْتَهَا كَانَتِ
ٱلْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنِّى مَالِيَهْ ۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّى سُلْطَٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾ ﴾

25- Amel defteri sol tarafından verilen kimseye gelince o da der ki: 'Keşke bana amel defterim verilmeseydi!'

26- 'Keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!'

27- 'Ah, keşke ölümle her şey bitmiş olsaydı!'

28- 'Malımın bana faydası olmadı!'

29- 'Saltanatım da elimden kaydı gitti.'

25. İşte bunlar bedbaht kimselerdir. Kötü amellerini kapsayan defterleri, başkalarından ayırt edilmeleri, küçük düşürülmeleri, rezil edilmeleri ve utandırılmaları için sollarından verilecektir.

Onlar gam, keder ve üzüntüden dolayı şöyle diyecektir: **"Keşke bana amel defterim verilmeseydi."** Çünkü bu defter, bana cehennem ateşine gireceğimi ve ebedî olarak hüsrana uğrayacağımı bildirmektedir.

26. "Keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim." Keşke unutulup gitseydim, diriltilmeseydim, hesaba çekilmeseydim. Bundan dolayı şöyle diyecektir:

27. "Ah, keşke ölümle her şey bitmiş olsaydı." Yani keşke ilk ölümüm, kendisinden sonra diriliş olmayan bir ölüm olsaydı.

28-29. Daha sonra malına ve saltanatına bakınca bunların aleyhine birer vebal olduğunu, bunlardan âhireti için önden bir şeyler göndermemiş olduğunu, bunları azaptan kurtulmak için fidye olarak verecek olsa bile kendisine hiçbir faydasının olamayacağını anlayacak ve şöyle diyecektir: **"Malımın bana faydası olmadı."** Dünyada faydasını görmedim. Çünkü ben, maldan iyilik olarak bir şey önceden göndermedim. Âhirette de bana faydası dokunmadı. Çünkü fayda verecek vakti geride kaldı.

"Saltanatım da elimden kaydı gitti." Yok oldu, kaybolup gitti. Artık ne askerin, ne çokluğun, ne sayının, ne aracın-gerecin, ne ardı büyük mevkilerin faydası var. Aksine bütün bunlar, rüzgârla savrulmuşçasına geçip gitti. Bundan dolayı ticaretimiz de, kârımız da yok oldu. Onun yerine gamlar, kederler ve üzüntüler geldi.

﴿ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ ﴾

30- 'Tutun onu da ellerini boynuna bağlayın!'

31- 'Sonra cehenneme sokun onu!'

32- 'Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun.'

33- 'Çünkü o, yüce Allah'a iman etmezdi.'

34- Yoksulu yedirmeye de teşvik etmezdi."

30. İşte o vakit azap için emir verilecek ve oldukça sert tabiatlı ve çok güçlü olan Zebanilere şöyle denilecektir: **"Tutun onu da ellerini boynuna bağlayın."** Yani boynuna onu boğacak kadar dar zincir vurun.

31. "Sonra cehenneme sokun onu." Cehennemin kor ateşleri ve alevleri içinde onu evirip çevirin.

32. "Sonra da onu" cehennemin son derece sıcak zincirlerinden **"yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun."** Yani zincir, onun makadından geçip ağzından çıkacak şekilde onu zincire geçirin ve bu zincirle onu asın. O, bu kadar korkunç bir şekilde sürekli azap görecektir. O azap, o ceza ne kadar da kötüdür! Böyle bir azap ve cezadan dolayı vay onun haline!

33. Onu böylesi bir yere ulaştıran sebebe gelince: **"Çünkü o, yüce Allah'a iman etmezdi."** Rabbini inkâr eder, peygamberlerine karşı inatla direnirdi. Onların getirdikleri hakkı reddederdi.

34. "Yoksulu yedirmeye de teşvik etmezdi." Kalbinde fakirlere ve yoksullara şefkat duymasını sağlayacak bir merhamet de yoktu. Malından onlara yedirmediği gibi kalbinde böyle bir duygu olmadığından dolayı başkasını da onlara yedirmesi için teşvik etmezdi.

Bu azabın esas sebebi şudur: Mutluluğun temeli ve sebepleri iki tanedir: Birisi esası itibarıyla Allah'a imana dayanan Allah için ihlâslı amellerde bulunmaktır, diğeri ise bütün yönleriyle yaratılmışlara ihsanda bulunmaktır. Bunların en büyüğü de muhtaç kimselerin gıdalarını temin edecek şekilde onlara yemek yedirmek suretiyle zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktır. Böylelerinin ise ne ihlâsı vardır ne de ihsanı. Bundan dolayı da bu azabı hak etmiş olacaklardır.

﴿ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

35- Artık bugün burada onun hiçbir yakın dostu yoktur.

36- İrinden başka hiçbir yiyeceği de yoktur.

37- Onu da ancak günahkarlar yer.

35. "Artık bugün burada," yani Kıyamet gününde **"onun hiçbir yakın dostu yoktur."** Allah'ın azabından kurtulması yahut Allah'ın mükâfatını alarak umduğunu elde etmesi için ona şefaat edecek bir yakını, bir arkadaşı olmayacaktır. **"Onun nezdinde şefaat, izin verdiklerinden başkasına fayda sağlamaz."** (Sebe, 34/23); **"Zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır."** (el-Mü'min, 40/18)

36. "İrinden başka hiçbir yiyeceği de yoktur." Bu, cehennemliklerin, son derece sıcak, acı, oldukça kötü kokulu ve son derece iğrenç tadı bulunan irinleridir.

37. Bu tür iğrenç bir yiyeceği de ancak **"günahkarlar yer."** Yani doğru yoldan sapanlar ve kendilerini cehenneme götüren her bir yolu izleyenler yer. İşte bundan dolayı can yakıcı azabı hak etmiş olurlar.

﴿ فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا
تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ ﴾

38- Yemin olsun gördüğünüz şeylere,

39- Ve görmediğiniz şeylere ki,

40- O (Kur'ân), **hiç şüphesiz şerefli bir Peygamber'in** (okuduğu) **bir sözdür.**

41- O, bir şair sözü değildir. Ne kadar az inanıyorsunuz!

42- Bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüp öğüt alıyorsunuz!

43- O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

38-39. Yüce Allah, kulların ve yaratılmışların gördükleri ve göremedikleri her şeye yemin etmektedir. Buna göre bu yeminin kapsamına bütün varlıklar girmektedir. Hatta bunun kapsamına Yüce Allah'ın mukaddes zatı da girmektedir.

40-43. Burada Allah, bu Kur'ân-ı Kerîm'i getiren rasûlün/elçinin doğruluğuna ve bu şerefli rasûlün bunu Allah'tan tebliğ ettiğine yemin etmekte, Rasûlünün düşmanlarının iftira ederek ileri sürdükleri gibi şair, kahin veya sihirbaz olmadığını, aksine bunlardan çok uzak olduğunu bildirmektedir.

Onları bu iddialarda bulunmaya iten ise onların inançsızlıkları ve öğüt almayışlarıdır. Eğer iman edip öğüt alan kimseler olsalardı, neyin kendilerine fayda sağlayacağını, neyin de zarar vereceğini bilirlerdi.

Bunlardan biri de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumu üzerinde düşünmeleri, onun niteliklerini ve ahlâkını gözlemeleridir. Böylelikle onlar, gerçeği güneş gibi net görecekler ve bu, onlara Allah Rasûlünün gerçekten peygamber olduğunu ve onun getirdiklerinin **"âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş"** olduğunu bileceklerdir.

Onun getirdiği bu sözün, insan sözü olması mümkün değildir. Aksine o, bu sözü söyleyenin azametine, sıfatlarının celâline, mahlukatı terbiyesinin kemâline ve kullardan çok üstün ve yüce olduğuna delildir. Aynı şekilde onların bu iddiaları, Allah'a ve hikmetine hiçbir şekilde yakışmayan kuru bir zandan ibarettir.

﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾

44- Eğer o (Peygamber) **bazı sözler uydurup Bize isnat etseydi,**

45- Biz elbette onu güçlü bir şekilde yakalardık,

46- Sonra da kalp damarını koparırdık.

47- O zaman sizden hiç kimse de ona bunu yapmamıza engel olamazdı.

44-46. "Eğer o (Peygamber) **bazı sözler uydurup"** iftira ederek yalan yere **"Bize isnat etseydi, Biz elbette onu güçlü bir şekilde yakalardık. Sonra da kalp damarını koparırdık."**

Kalp damarı (الْوَتِينَ) kalbe bağlı bir damar olup o damarın kopması insanın ölümüne sebep olur. Faraza Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'a karşı -hâşâ- yalan uydursaydı, Yüce Allah onu derhal cezalandırır, güçlü ve muktedir bir şekilde onu yakalardı. Çünkü O, hikmet sahibidir, her şeye gücü yetendir. O'nun hikmeti; kendisi adına yalan uyduran, Allah'ın, kendisine muhalefet edenlerin kanlarını ve mallarını ona mubah kıldığını, kendisinin ve kendisine uyanların kurtulacaklarını, muhalefet edenlerin ise helâk olacaklarını iddia eden bir kimseye mühlet vermemesini gerektirir.

Ama Allah, Rasûlünü mucizelerle desteklediğine, getirdiği apaçık delil ve belgelerin doğruluğunu ortaya koyduğuna, düşmanlarına karşı ona yardım edip zafer verdiğine ve onu onlara galip getirdiğine göre bütün bunlar, Allah'ın, Rasûlünün risâletinin doğruluğuna dair en büyük şahitliğidir.

47. "O zaman sizden hiç kimse de ona bunu yapmamıza engel olamazdı." Yani Allah, onu helâk edecek olsaydı, kendisi kendisini koruyamayacağı gibi hiçbir kimse de Allah'ın azabına karşı onu koruyamazdı.

﴿ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Şüphesiz o, takvâ sahipleri için bir öğüttür.

48. "Şüphesiz o" Kur'ân-ı Kerîm **"takvâ sahipleri için bir öğüttür."** Onun vasıtasıyla din ve dünyalarının maslahatına olan hususları düşünüp öğüt alırlar. Bunları bilip öğrenirler ve gereğince amel ederler.

Kur'ân-ı Kerîm, onlara dinî akidelerini, güzel ahlâkı, şer'î hükümleri öğretir. Böylelikle onlar, Rabbânî âlimler, ârifler, hidâyete ileten önderler olurlar.

﴿ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Biz, içinizden (onu) **yalanlayanların olduğunu kesinlikle biliyoruz.**

49. **"Biz, içinizden"** onu **"yalanlayanların olduğunu kesinlikle biliyoruz."** Bu buyrukta yalanlayıcılara bir tehdit vardır. Yalanlamaları dolayısıyla Allah'ın onları çok ağır bir şekilde cezalandıracağı ifade edilmektedir.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَحَسْرَةٌ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Şüphesiz o, kâfirler için bir pişmanlıktır.

50. Çünkü onlar onu inkar ettiler. Ama onun kendilerini tehdit ettiği hususları gördüklerinde onu inkâr ettikleri, onunla hidâyet bulmadıkları ve emrine itaat etmedikleri için pişman olacaklardır. Çünkü ilâhî mükâfatı elden kaçırmış, buna karşılık en çetin azaba mahkûm olmuş ve kurtuluşlarıyla aralarındaki bütün bağlar kopmuş olacaktır.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Ve o, gerçekten kat'i bilginin ta kendisidir.

51. İlmin en yüce, en üstün mertebesidir. Çünkü ilmin en yüce, en üstün mertebesi yakîndir/kesin gerçektir. Bu da hiçbir şekilde sarsılmayan, yok olmayan sapasağlam bilgi demektir. Yakîn'in üç mertebesi vardır ve bunların her biri, bir öncekinden daha üstündür. İlk mertebe ilm-i yakîn'dir; doğru haberden (kulakla) elde edilen bilgidir. Sonraki ayne'l-yakîndir; görme duyusuyla elde edilen bilgidir. Sonra da hakke'l-yakîn gelir; tatma ve doğrudan temas etme suretiyle elde edilen bilgidir.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de bu vasfa, kesinliğe sahiptir. Onda bulunan pek çok kat'î delil/belge ile beslenen ilimler, ihtiva etmiş olduğu imanî hakikatler ve marifetler sebebiyle onu tadan kimse, hakke'l-yakîne ulaşır.

﴿ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- O halde yüce Rabbinin adını tesbih et.

52. Celâline yakışmayan hususlardan O'nu tenzih et. O'nun celal, cemal ve kemâl sıfatlarını zikrederek O'nu takdis et.

Hâkka sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Allah'a hamd olsun.

سورة المعارج

MEÂRİC SÛRESİ

-70-

70- MEÂRİC SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 44 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ سَاَلَ سَٓائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍۙ ﴿١﴾ لِلْكَافِر۪ينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌۙ ﴿٢﴾ مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِۜ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ
الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ ف۪ي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْس۪ينَ اَلْفَ سَنَةٍۚ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- (Müşriklerden) **biri, kesin gelecek olan azabı istedi.**

2- **O** (azap) **kâfirler içindir ki onu önleyebilecek yoktur.**

3- **O** (azap), **yüksek derecelerin sahibi olan Allah'tandır.**

4- **Melekler ve rûh, O'na, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler.**

1. Yüce Allah, inatçıların cahilliklerini, alay etmek, işi yokuşa sürmek ve âciz bırakmak kastıyla Allah'ın azabının çabucak gelmesini istediklerini belirterek şöyle buyurmaktadır: "(Müşriklerden) **biri"** dua ederek, ayırt edici hükmün verilmesini isteyrek **"kesin gelecek olan azabı istedi."**

2. "O (azap) **kâfirler içindir,"** çünkü küfür ve inatları dolayısıyla onu hak etmişlerdir **"ki onu önleyebilecek yoktur."** Yani azgın ve inatçı müşriklerden olup azabı acele isteyen kişinin istediği bu azabı hiçbir kimse, onun daha gelmeden önce gelmesine engel olamaz, geldikten sonra da onu kaldıramaz.

Bu (azap isteme) olayı, inkarcılardan olan Kureyşli en-Nadr b. Haris ya da başka birinin, şu şekilde dua etmesiyle olmuştu: **"Allah'ım, şâyet bu** (Kur'ân) **senden gelmiş bir hak ise Sen bizim üzerimize ya gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap gönder."** (el-Enfal, 8/32)

Allah'tan gelecek bir azaba çarptırılmaları kaçınılmazdı ve bu azap ya dünyada onlara hemen verilecekti ya da âhirette onlara saklanacaktı. Şâyet onlar, Allah'ı, O'nun azametini, egemenliğinin genişliğini, isim ve sıfatlarının kemâlini bilen kimseler olsalardı onu hiç de acele istemezlerdi. Aksine Allah'ın hükmüne teslim olur ve gereken edebi takınırlardı. Bundan dolayı Yüce Allah, azametine

dair onların çirkin sözlerine cevap olacak birtakım hususları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

3-4. **"O** (azap), **yüksek derecelerin sahibi olan Allah'tandır. Melekler ve rûh, O'na miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler."** O, yücelik, yükseklik, celâl ve azamet sahibidir. Bütün mahlukatın işlerini idare edendir. Melekler, işlerini idare etmekle yükümlü oldukları hususlarla O'na yükseldiği gibi rûh da ona yükselir. Burada "rûh," bir tür/cins isimdir. İyisi ile, kötüsü ile bütün rûhları kapsar. Bu yükselme de vefat esnasında gerçekleşir. İyi olanların rûhları Yüce Allah'a doğru yükselir. O rûhlara bir semâdan diğer semâya geçmeye izin verilir. Bu, rûhun Rabbi aziz ve celil olan Allah'ın bulunduğu semâya ulaşıncaya kadar böylece devam eder. Rabbinin huzuruna varınca O'nu selamlar, O'na yakın olma nimetine mazhar olur ve O'na yakın olmanın sevincini yaşar. O'nun övgüsüne, hitabına, ihsanına ve lütuflarına mazhar olur. Günahkârların rûhları ise yükselip de semâya ulaştıklarında izin isterler, fakat onlara izin verilmez ve tekrar yere iade edilirler.

Daha sonra meleklerin ve rûhun Yüce Allah'a yükseldikleri mesafe söz konusu edilmekte ve bunların, kendileri için kolaylaştırılmış sebepler, hafif ve hızlı yol alma gibi kolaylaştırıcı imkânlarla bir günde yükseldikleri ifade edilmektedir. Oysa bu mesafe, alışılmış yol alışa göre yükselişe başlanan noktadan kendisi için sınırlandırılmış ve mele-i a'lâda varılabilecek nihaî noktaya ulaşıncaya kadar elli bin yıl süren bir mesafedir.

İşte O yüceler yücesi, baştan aşağı bu pek büyük âlemin tamamını hem yaratmıştır hem de onun işlerini çekip çevirmektedir. Onların gizli ve açık hallerini, nerede karar kıldıklarını, nerede emanet kaldıklarını bilir. Onların hepsini kuşatacak şekilde rahmet, lütuf ve ihsanlarını onlara ulaştırır. Hem kaderî hükmünü, hem şer'î hükmünü, hem de cezaî (amellerin karşılığını vermeye dair) hükmünü onlara uygular.

O halde O'nun azametini bilmeyen, O'nu hakkıyla takdir edemeyen, bu nedenle de onu -güya- aciz bırakmak ve sınamak kastıyla azabın çabucak gelmesini isteyen kimselere yazıklar olsun!

Halîm olan, kendilerine mühlet vermekle birlikte onları ihmal etmeyen, kendisine yakışmayacak isnatlarda bulunmalarına rağmen onların bu hallerini sabırla karşılayan, onlara afiyet ve rızık ihsan eden Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

Bu âyet-i kerimenin tefsiriyle ilgili ihtimallerden biri budur. Buna göre burada sözü edilen yükseliş, dünyadan başlayarak gerçekleşmektedir. Çünkü ilk ifadeler buna delildir. Bunun Kıyâmet gününde olma ihtimali de vardır. Şöyle ki Yüce Allah'ın Kıyamet Gününde kullarına göstereceği azamet, celâl ve kibriyâsı, Allah'ı bilip tanıma konusunda ileri çapta bir delil olacaktır. Bu da onların ilâhî işleri idare etmek ve Rabbânî emirleri yerine getirmek üzere meleklerin ve ruhların inip çıkışlarına bizzat tanık olmalarıyla olacaktır ki bu da **"miktarı,"** uzunluğu ve çetinliği dolayısıyla **"elli bin yıl olan bir günde"** gerçekleşecektir. Ancak Yüce Allah, bu mesafeyi mü'minlere hafifletecektir.

﴿ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ ﴾

5- O halde sen güzel bir şekilde sabret.

6- Şüphesiz onlar, onu uzak görüyorlar.

7- Biz ise onu yakın görüyoruz.

5. **"O halde sen"** kavmini davet etmekte herhangi bir usanma ve tahammülsüzlük göstermeksizin **"güzel bir şekilde sabret."** Allah'ın emri üzere devam et, O'nun kullarını O'nu tevhid etmeye çağır, onların itaatsizliklerini ve böyle bir çağrıyı kabul etme isteksizliklerini görmen dahi bu konuda sana engel olmasın. Çünkü bu yolda sabrın pek büyük hayırları vardır.

6-7. **"Şüphesiz onlar, onu uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görüyoruz."** Buradaki **"onu"** zamiri, azabın gelmesini isteyenlerin azaba uğramalarını ihtiva eden dirilişe aittir. Yani bunların tutumu, öldükten sonra dirilişi inkâr eden bir tutumdur. Bedbahtlığın ve ne yaptığını bilmezliğin etkisi altında kalarak ileride karşı karşıya kalacakları diriliş ve amellerin karşılıklarının verilmesini uzak görecek hale gelmiş bir tutumdur.

Yüce Allah ise onların uzak gördüklerini pek yakın görmektedir. Çünkü O, rıfk ile muamele eder. Halîm'dir, acele etmez. Geleceğini takdir ettiği her şeyin mutlaka gerçekleşeceğini bilir ki gelecek olan her şey de yakındır.

Daha sonra Yüce Allah, bu günün dehşetli hallerini ve bu gündeki durumları beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ ﴾

8- O gün gök erimiş maden gibi olacak.

9- Dağlar da (didilmiş boyalı) **yün gibi ol**(up havada uçuş)**acak.**

10- Hiçbir dost dostunu sormayacak.

8. "O gün," kendisinde bu pek büyük işlerin gerçekleşeceği Kıyamet günü **"gök erimiş maden gibi olacak."** Çatlaklarından dolayı ve en ileri derecede dehşete maruz kalacağından, eritilmiş kurşun gibi olacak.

9-10. "Dağlar da (didilmiş boyalı) **yün gibi** ol(up havada uçuş)**acak."** Yani atılmış yüne benzeyecek, ondan sonra da etrafa saçılıp darmadağın olacak.

Bu son derece sağlam, oldukça büyük varlıklar, böyle bir dağılmaya, böyle bir hale maruz kalacaklarına göre günahlarının ve veballerinin ağır yükü altında kalmış olacak olan bu zayıf kula ne olacak dersin? Onun bu halde kalbinin yerinden oynaması, aklının başından gitmesi ve herkesi unutup hiçbirini hatırlamaması normal değil midir? İşte bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hiçbir dost, dostunu sormayacak."**

﴿ يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ ﴾

11- Onlar birbirlerine gösterilirler. Günahkâr kimse, o günün azabından dolayı (herkesi) **feda etmeyi arzular: Oğullarını,**

12- Eşini, kardeşini,

13- Kendisini barındıran aşiretini,

14- Ve yeryüzünde olan herkesi... yeter ki kendini kurtarsın.

11-14. "Onlar birbirlerine gösterilirler." Yani her yakın dost ve arkadaş, arkadaşını görür. Fakat kalbinde halini soracak takat olmaz. Aralarındaki arkadaşlık ve sevgi onu ilgilendirmez. Kendinden başka hiçbir şeyi düşünmez.

Azap göreceği muhakkak olan **"günahkâr kimse, o günün azabından dolayı** (herkesi) **feda etmeyi arzular: Oğullarını, eşini, kardeşini, kendisini barındıran aşiretini..."** Yani normalde dünyada birbirleriyle yardımlaşan, biri diğerine destek veren akrabalarını dahi feda etmek ister. Çünkü Kıyamet gününde kimsenin kimseye faydası olmayacağı gibi Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse şefaatte de bulunamayacaktır.

Hatta azabı hak etmiş olan günahkâr, bilip tanıdığı herkesi fidye olarak vermeyi temenni edecektir: **"Ve yeryüzünde olan herkesi... yeter ki kendini kurtarsın."** Ancak bunun da ona hiçbir faydası olmayacaktır.

﴿ كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾ ﴾

15- Asla! O, alevli bir ateştir.

16- Derileri kavurup soyar.

17- (Kendine) **çağırır arkasını dönen ve yüz çevireni;**

18- (Servet) **toplayıp da bir kenara yığanı.**

15-16. "Asla" onların kurtulma çareleri yoktur. Kimse onlara yardım edemeyecektir. Çünkü bu gibi günahkârlar hakkında Rabbinin azap sözü hak olmuştur. Akraba ve arkadaşların fayda sağlayabilecekleri haller geride kalmıştır.

"O, alevli bir ateştir. Derileri kavurup soyar." Yani aşırı hararetinden dolayı görünen ve görünmeyen azaları soyup sıyıran bir ateştir.

17-18. "(Kendine) **çağırır arkasını dönen ve yüz çevireni,** (servet) **toplayıp da bir kenara yığanı."** Haktan yüz çeviren, hakka sırtını dönen, malları yığıp keselere, kasalara dolduran, ama kendisine faydalı olacak ve ateşi kendisinden uzaklaştıracak yerlere harcamayan kimseleri cehennem ateşi kendine doğru çağırır ve aleviyle onları yakmaya hazırlanır.

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ ﴾

19- Gerçekten insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır.

20- Başına kötülük geldi mi sızlanıp feryat eder.

21- İyiliğe kavuştu mu da cimri kesilir.

19. Bu buyruklar, insanın tabiatı itibarıyla sahip olduğu nitelikleri belirtmekte ve onun hem çok hırslı hem de sabırsız olduğunu haber vermektedir:

20. "Başına kötülük geldi mi sızlanıp feryat eder." Yani o, herhangi bir tatsızlıkla, bir hastalıkla karşılaşırsa veya sevdiği bir mal, yakın akraba yahut evladı elinden gidecek olursa tahammül göstermez. Bu yolda sabretmez, Allah'ın takdir ettiği hükmüne rıza göstermez.

21. "İyiliğe kavuştu mu da cimri kesilir." Allah'ın kendisine verdiğinden infak etmez, Allah'ın bunca nimet ve iyiliğine karşı Allah'a şükretmez. Yani o,

darlık ve sıkıntı zamanlarında sabretmez, bolluk ve rahatlık zamanlarında da iyilik yapmaz.

﴿ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ
وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ
غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ
مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ
هُم بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

22- Ancak namaz kılanlar müstesnâ.

23- Onlar namazlarına devam ederler.

24- Mallarında belli bir hak vardır;

25- Dilenen ve dilenmeyen yoksul için ayrılmış.

26- Onlar, hesap gününü tasdik ederler.

27- Onlar, Rablerinin azabından korkarlar.

28- Çünkü Rablerinin azabından yana güven altında olunmaz.

29- Onlar, mahrem yerlerini (haram ilişkiden) **korurlar.**

30- Ancak eşleri yahut sahip oldukları (cariyeler) **hariç.** (Onlarla ilişki kurarlar ve) **bundan dolayı da kınanmazlar.**

31- Ama her kim bunun ötesinde bir yol ararsa, işte onlar sınırı aşanlardır.

32- Onlar, emanetlerine ve ahitlerine riâyet ederler.

33- Onlar, şahitliklerini dosdoğru yerine getirirler.

34- Onlar, namazlarını gereği gibi kılarlar.

35- İşte bunlar, cennetlerde ağırlanırlar.

22. "Ancak namaz kılanlar müstesnâ." Burada belirtilen vasıflara sahip olan namaz kılanlar, kendilerine hayır gelip dokunacak olursa Allah'a şükrederler ve Allah'ın kendilerine ihsan ettiklerinden infak ederler. Başlarına kötülük gelecek olursa da sabrederler ve bunun mükâfatını Allah'tan beklerler.

23. "Onlar namazlarına devam ederler," yani onlar namazlarını vakitlerinde, şartlarına uygun ve onu tamamlayıcı hususlara da riâyet ederek devamlı

kılarlar. Onlar namazı eda etmeyen ya da bazen kılan bazen kılmayan yahut da eksik kılanlara benzemezler.

24-25. "Mallarında" zekât ve sadaka kabilinden **"belli bir hak vardır;" İnsanlardan "dilenen ve dilenmeyen yoksul,"** insanlardan hiçbir şey dilenmeyen, dolayısıyla farkına varılamayan ve kendisine tasaddukta bulunulmayanlar **"için ayrılmış."**

26. "Onlar hesap gününü tasdik ederler." Allah'ın bildirdiği, peygamberlerinin haber verdiği üzere öldükten sonra dirilişi ve amellerin karşılığının verileceğini tasdik ederler. Buna kesinlikle inanırlar. Bundan dolayı âhirete hazırlanırlar ve onun için yapılması gerekenleri yaparlar. Kıyamet gününü tasdik etmek, peygamberleri tasdik etmeyi ve onlara verilen Kitaplara da iman etmeyi gerektirir.

27-28. "Onlar Rablerinin azabından korkarlar." Bundan dolayı da Allah'ın azabına yakınlaştırıcı her şeyi terk ederler. **"Çünkü Rablerinin azabından yana güven altında olunmaz."** O, kendisinden korkulan ve sakınılması gereken bir azaptır.

29. "Onlar, mahrem yerlerini (haram ilişkiden) **korurlar."** Zina, Lût kavminin işi, kadınlara arka organdan veya hayız (ayhali) iken yaklaşmak vb. gibi haram bir şekilde ilişki kurmazlar. Aynı şekilde mahrem yerlerinin başkaları tarafından görülmesine yahut dokunulmasına müsaade etmezler. Diğer taraftan hâyâsızlık işlemeye davet eden haram yolları da terk ederler.

30. "Ancak eşleri yahut sahip oldukları (cariyeler) **hariç.** (Onlarla ilişki kurarlar ve) **bundan,"** ekinin geldiği (çocuğun doğduğu) yerden onlarla ilişki kurmalarından **"dolayı da kınanmazlar."**

31. "Ama her kim bunun ötesinde bir yol ararsa," yani hanımından ve cariyesinden başkasını isterse **"işte onlar sınırı aşanlardır."** Allah'ın helâl kıldığı sınırları çiğneyerek haram kıldığı işleri yapanlardır. Bu âyet-i kerime, mut'a nikâhının haram olduğuna delildir. Çünkü mut'a nikahıyla sahip olunan eş, zevce edinilmek kastıyla alınmaz, ayrıca o, cariye de değildir.

32. "Onlar emanetlerine ve ahitlerine riâyet ederler." Onları gereken şekilde korurlar. Emanetlerin eksiksiz olarak sahiplerine geri verilmesi, bunlara riâyet edilmesi ve gereklerinin yerine getirilmesi için gayret ederler. Bu buyruk, kulun kendisiyle Rabbi arasında O'ndan başkasının bilmediği gizli mükellefiyetleri ve yine kul ile insanlar arasında olan mali konuları ve sırları olmak üzere her türlü emaneti kapsar. Aynı şekilde ahit kavramı da Allah ile ahitleşilen hususları da,

insanlar ile ahitleşilerek verilen sözleri de kapsar. Kul, ahdin gereklerini yerine getirmekten dolayı sorgulanacaktır: Onu eksiksiz ifa edip yerine getirdi mi, yoksa onu reddederek ve gereğini yerine getirmeyerek hainlik mi etti diye...

33. **"Onlar şahitliklerini dosdoğru yerine getirirler."** Sadece bildiklerini fazlasız ve eksiksiz olarak, hiçbir şey gizlemeksizin söyler, yakın arkadaş ve buna benzer herhangi bir kimseyi kayırmaksızın şahitlik ederler. Bu şahitliklerinde de sadece Allah'ın rızasını gözetirler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şahitliği Allah için dosdoğru yapın."** (et-Talâk, 65/2); **"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin yahut ana-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa..."** (en-Nisâ, 4/135)

34. **"Onlar"** en mükemmel şekilde ona devam etmek suretiyle **"namazlarını gereği gibi kılarlar."**

35. **"İşte bunlar,"** yani bu niteliklere sahip olanlar **"cennetlerde ağırlanırlar."** Allah onlara canların çektiği, gözlerin zevk alacağı ebedî nimetler ve pek çok lütuf ihsan etmiş olacaktır. Onlar, bu nimetler içinde ebedî kalacaklardır.

Sonuç olarak Yüce Allah, bahtiyar ve hayır ehli kimseleri bu mükemmel sıfatlarla, bu üstün ve güzel ahlâkla vasfetmiş; namaz, namazı devamlı kılmak gibi bedenî ibadetleri yerine getirmek, her türlü hayrın başı olan Allah'tan korkmak gibi kalbî amelleri yerine getirmek, malî ibadetlerde bulunmak, doğru bir inanç ve faziletli ahlâk sahibi olmak, Allah'a ve O'nun yarattıklarına karşı adaletli davranmak, haklarını ve emanetlerini korumak suretiyle ihsan sahibi olmak, mahrem yerlerini Allah'ın hoşlanmadığı hususlardan korumak suretiyle mükemmel iffet sahibi olmakla nitelendirmiş bulunmaktadır.

﴿ فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

36-37- Şu kâfirlere ne oluyor ki dağınık gruplar halinde sağdan ve soldan (sözlerinle alay etmek için) **sana doğru koşuyorlar.**

38- Onların her biri (iman etmeden) **Naîm cennetine konulacağını mı ümit ediyor?**

39- Asla! Gerçek şu ki Biz, onları bildikleri o şeyden yarattık.

36-37. Yüce Allah, kâfirlerin aldanışını da beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Şu kâfirlere ne oluyor ki dağınık gruplar halinde sağdan ve soldan,"** her birisi elindekiyle şımarmış halde çeşitli gruplar halinde "(sözlerinle alay etmek için) **sana doğru koşuyorlar."**

38. **"Onların her biri Naîm cennetine konulacağını mı ümit ediyor?"** Yani onlar, küfürden ve âlemlerin Rabbini inkâr etmekten başka bir iş işlememişken böyle bir şeyi nasıl ümit edebilirler? Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

39. **"Asla!"** Yani durum onların temenni ettikleri gibi değildir ve arzuladıklarını kendi güçleriyle de elde edemezler. **"Hayır, Gerçek şu ki Biz onları bildikleri o şeyden yarattık."** Yani göğüs kemiğiyle belden çıkan ve hızlıca atılan bir sudan yaratıldılar. Onlar zayıf varlıklardır. Kendilerine bir fayda sağlayamazlar, gelecek bir zararı önleyemezler, öldüremezler, hayat veremezler ve öldükten sonra da diriltemezler.

﴿ فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ ﴾

40,41- Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki Biz, onların yerine onlardan hayırlı olanları getirmeye kesinlikle kadiriz ve Biz kesinlikle aciz değiliz.

40-41. Bu buyrukla Yüce Allah güneşin, ayın ve yıldızların doğdukları ve battıkları yerlere yemin etmektedir. Çünkü bunlar, öldükten sonra dirilişe ve Allah'ın onların benzerlerini bizzat oldukları halleriyle getirmeye kadir olduğuna dair apaçık delil ve belgeler ihtiva etmektedirler. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"...sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmaktan** (da aciz değiliz)." (el-Vâkıa, 56/61)

"Ve Biz kesinlikle aciz değiliz." Bizim tekrar yaratmayı dilediğimiz hiç kimse bizden kaçamaz, Bizi âciz bırakamaz.

﴿ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- O halde bırak onları, tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar (batıl işlerine) **dalıp oyalansınlar**

42. Öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılığının verileceğinin kesinliği açıkça ortaya çıktığına göre bunlar yalanlamayı sürdürecek ve Allah'ın âyetlerine boyun eğmemeye devam edecek olurlarsa **"O halde bırak onları, tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar** (batıl işlerine) **dalıp oyalansınlar."** Batıl sözlere, bozuk inançlara dalıp gitsinler. Dinleriyle oyalansınlar. Yesinler, içsinler, davarlar gibi faydalansınlar. Şüphesiz Allah onlara o günde öyle ibretli cezalar ve intikamlar hazırlamıştır ki bunlar, onların batıla dalıp oyalanmalarının bir sonucudur.

﴿ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- O gün onlar sanki dikili bir hedefe hızla gidiyorlarmış gibi kabirlerinden süratle çıkarlar.

44- Gözleri öne düşmüş, kendilerini de bir zillet kaplamış olacak. İşte bu, onların (dünyadayken) **tehdit edildikleri gündür.**

43. Daha sonra Yüce Allah, yaratılmışların kendilerine haber verilen günle karşılaşacakları vakit hallerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"O gün onlar sanki dikili bir hedefe hızla gidiyorlarmış gibi,"** davet edenin çağrısına uyarak **"kabirlerinden süratle çıkarlar."** Onlar, bu koşuşlarıyla sanki belli bir işarete/alamete doğru gidiyor gibidirler. Bu halde davetçinin çağrısına karşı gelme veya başka bir tarafa sapma imkânını bulamayacaklardır. Aksine âlemlerin Rabbinin huzuruna zelil ve emre boyun eğmiş olarak geleceklerdir.

44. "Gözleri öne düşmüş, kendilerini de bir zillet kaplamış olacak." Çünkü bu zillet ve endişe kalplerini büsbütün sarmış ve istila etmiş olacaktır. Bundan dolayı gözleri aşağı doğru bakacak, hareketsiz kalacaklar ve sesleri kesilmiş olacaktır.

"İşte bu" hal ve âkıbet **"onların** (dünyadayken) **tehdit edildikleri gündür."** Allah'ın, vaadini de, tehdidini de eksiksiz yerine getirmesi ise kaçınılmaz bir şeydir.

Meâric sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun.

سورة النوح

NÛH SÛRESİ

-71-

71- NÛH SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 28 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Şüphesiz Biz, Nûh'u kavmine (peygamber olarak) **gönderdik ve 'Kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar.' dedik.**

1. Yüce Allah, bu sûrede Nûh *aleyhisselam* kıssasından başkasını zikretmemiştir. Buna sebep ise onun, kavmi arasında uzun bir süre kalması, daveti ve şirkten uzaklaşma çağrısını tekrar tekrar yapmış olmasıdır.

Yüce Allah, Nûh *aleyhisselam*'ı kavmine, onlara bir rahmet olması ve can yakıcı bir azaba karşı onları uyarması için göndermiş olduğunu haber vermektedir. Çünkü onların küfürlerini sürdürmeleri, bundan dolayı da ebedî olarak helâke uğramaları ve sonu gelmez bir azaba maruz kalmaları tehlikesi vardı.

﴿قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾﴾

2- O, (kavmine) **dedi ki: 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için apaçık uyarıcıyım.'**

2. Nûh *aleyhisselam* bu emre riâyet edip Yüce Allah'ın emrini yerine getirmek için elini çabuk tuttu ve "(kavmine) **dedi ki: 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için apaçık uyarıcıyım.'**" Benim sizi korkutup uyarışım çok açık ve ortadadır. Çünkü onun kendisiyle korkutup uyardığı hususu, neden korkutup uyardığını ve kurtuluşun neyle gerçekleşeceğini açıkça onlara bildirmişti. O, bütün bu hususları en ufak bir kapalı taraf kalmayacak şekilde onlara açıklamıştı.

﴿أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ
أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾﴾

3- **'Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, O'ndan korkup sakının ve bana itaat edin.'**

4- **'Ki O da günahlarınızdan bir kısmını mağfiret buyursun ve sizi belli bir vadeye kadar ertelesin. Çünkü Allah'ın takdir ettiği vade geldi mi artık ertelenmez. Keşke bilseydiniz!'**

3-4. Onlara, kurtuluşun esasını bildirip gereğini yerine getirmelerini emretmek üzere şunları söylemişti: **"Allah'a ibadet edin, O'ndan korkup sakının."** Bu ise yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmek, O'nu tevhid etmek, şirkten, şirk yollarından ve şirk vesilelerinden uzak durmakla olur. Allah'tan korktukları takdirde Allah da günahlarını bağışlar. Günahları bağışlandı mı onlar azaptan kurtulurlar ve mükâfata nail olurlar. **"Ve sizi belli bir vadeye kadar ertelesin."** Bu dünya yurdunda sizi faydalandırsın ve belli bir süreye kadar helâki sizden uzaklaştırsın. Yani dünyada Allah'ın kaza ve kaderi gereğince belli bir süreye kadar kalışı takdir eden O'dur. Ebediyen dünyadan yararlanmak söz konusu değildir. Çünkü ölüm kaçınılmazdır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Allah'ın takdir ettiği vade geldi mi artık ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"** Ama siz Allah'ı inkâr ettiniz ve O'na karşı inatlaştınız.

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاءِيَ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ ﴾

5- **Dedi ki: 'Rabbim! Şüphesiz ben kavmimi gece gündüz davet ettim.'**

6- **'Ama benim davetim sadece onların kaçışlarını artırdı.'**

5-6. Ancak kavmi, onun davetini kabul etmediler, emrine de uymadılar. Bundan dolayı o da bu sözleriyle Rabbine şikâyette bulundu. Zira onlar, yüz çevirerek haktan kaçıp uzaklaştılar. Davetinin hiçbir faydası olmadı. Çünkü davetin fayda vermesi, maksadın kısmen veya tamamen gerçekleşmesi halinde söz konusudur.

﴿ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا
وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ﴾

7- **'Ben Senin kendilerini bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, direndiler ve büyüklendikçe büyüklendiler.'**

7. "Ben Senin kendilerini bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem," yani çağrımı kabul etsinler ve ettikleri takdirde de Sen kendilerine mağfiret edesin diye davet ettim. Bu, katıksız olarak onların faydasına idi. Ama onlar, batılları üzere devam etmekten, haktan nefret edip kaçmaktan başka bir yol kabul etmediler.

"Parmaklarını," peygamberleri Nûh *aleyhisselam*'ın kendilerine söylediklerini işitmemek için **"kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler."** Haktan uzaklaşmak için ve ona duydukları nefret dolayısıyla elbiselerine bürünüp örtündüler.

Küfür ve kötülükleri üzere **"direndiler"** ve hakka karşı **"büyüklendikçe büyüklendiler."** Böylelikle kötülükleri arttı, hayır da onlardan alabildiğine uzaklaştı.

﴿ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ
وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ ﴾

8- **'Sonra ben onları açıktan açığa davet ettim.'**

9- **'Yine onlarla hem açık açık, hem de gizli gizli konuştum.'**

10- **'Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin, çünkü O, çok bağışlayıcıdır.'**

11- '(Mağfiret dileyin) **ki O, üzerinize gökten bol bol yağmur göndersin.'**

12- **'Mallarla ve oğullarla sizi destekleyip çoğaltsın. Size hem bağlar bahçeler hem de nehirler versin.'**

8-9. "Sonra ben onları," hepsinin işitebilecekleri şekilde **"açıktan açığa davet ettim. Yine onlarla hem açık açık, hem de gizli gizli konuştum."** Bütün bunlar, samimi olarak onların iyiliğini arzu ettiği içindi. Onun için maksadı gerçekleştirebileceği düşünülen bütün yolları davette kullanmıştı.

10. "Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin." Yani işlemekte olduğunuz günahları terk edin ve onlardan dolayı Allah'tan affedilmeyi isteyin. **"Çünkü O, çok bağışlayıcıdır."** Tevbe edip mağfiret dileyene bağışlaması, affı pek çoktur, diyerek günahların bağışlanabileceğini belirttim, mağfiret dilemenin vesile olacağı mükâfatları anlattım ve bunun cezayı uzaklaştıracağını da söyledim.

11. Aynı şekilde onları daha dünyadayken kavuşacakları birtakım hayırları bildirerek de teşvik ettim: "(Mağfiret dileyin) **ki O, üzerinize gökten bol bol yağmur göndersin."** Yani dağları, ovaları sulayacak, ülkeyi ve kulları canlandırıp hayat verecek şekilde ardı ardına size yağmur yağdırsın.

12. "Mallarla ve oğullarla sizi destekleyip çoğaltsın." Dünyadan istediklerinizi kendileri vasıtasıyla elde ettiğiniz mallarınızı ve evlâtlarınızı çoğaltsın.

"Size hem bağlar bahçeler hem de nehirler versin." Bunlar, dünya lezzet ve isteklerinin en ileri derecesidir.

﴿ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ ﴾

13- 'Size ne oluyor ki Allah'a saygı duymuyorsunuz?'

14- 'Halbuki sizi aşama aşama yaratan O'dur.'

13. "Size ne oluyor ki Allah'a saygı duymuyorsunuz?" Allah'ı tazim edip O'ndan korkmuyorsunuz? Allah'ın, nezdinizde hiçbir kıymeti bulunmuyor?

14. "Halbuki sizi aşama aşama yaratan O'dur." Yani anne karnı, sonra süt emme ve ardından çocukluk çağı, sonra iyiyi kötüden ayırt edebilme çağı, ergenlik çağı, sonra gençlik, sonra da yaratmanın vardığı diğer aşamalara kadar getirmek suretiyle sizi bir yaratılıştan sonra bir başka yaratılışa var eden O'dur. Bu harikulade yaratma ve idareyi tek başına gerçekleştiren, elbette tek başına ibadeti ve tevhid edilmeyi de hak eder.

Onların ilk yaratılışlarının söz konusu edilmesi, öldükten sonra dirilişe dikkatlerini çekmek ve onları yoktan var edenin, ölümlerinden sonra tekrar yaratmaya kadir olduğunu göstermek içindir.

﴿ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾

15- Görmez misiniz ki Allah yedi göğü nasıl kat kat/uyum içinde yaratmış?

16- Orada ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.

15. Yine Allah, insanların yaratılmasından daha büyük olan göklerin yaratılışını da dirilişe delil göstererek şöyle buyurmaktadır: **"Görmez misiniz ki Allah yedi göğü nasıl kat kat/uyum içinde,"** her bir semâyı diğerinin üstünde **"yaratmış?"**

16. "Orada ayı" yeryüzündeki insanlar için **"bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır."** Bu buyrukta bu cisimlerin yaratılışlarının azametine, Allah'ın rahmetine, ihsanının genişliğine delil olan güneş ve ayın pek çok menfaatine dikkat çekilmektedir. O halde pek büyük ve pek merhametli olan yaratıcının ta'zim edilmesi ve sevilmesi hakkıdır. O'ndan korkmak ve rahmetini ummak gerekir.

﴿ وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ ﴾

17- 'Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir.'

18- 'Sonra sizi yine oraya gönderecek ve bir defa daha sizi (oradan) **çıkaracaktır.'**

17. "Allah sizi" atanız Âdem'i siz onun sulbünde olduğunuz halde yarattığında **"yerden bir bitki gibi bitirmiştir."**

18. "Sonra sizi" ölümden sonra **"yine oraya gönderecek ve"** öldükten sonra diriliş için ve amellerinizin karşılığını görmeniz için **"bir defa daha sizi** (oradan) **çıkaracaktır."** Hayatın, ölümün ve öldükten sonra dirilişin yegane hakimi ve sahibi O'dur.

﴿ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾ ﴾

19- 'Allah yeryüzünü sizin için bir sergi gibi yaymıştır.'

20- 'Ki onun geniş yollarında gidesiniz.'

19. "Allah yeryüzünü sizin için bir sergi gibi yaymıştır." Yararlanılmaya hazır bir şekilde döşemiştir.

20. "Ki onun geniş yollarında gidesiniz." Eğer sizin için döşememiş olsaydı, buna imkân bulunmazdı. Hatta insanların orayı sürmeleri, ekip biçmeleri, bina yapmaları ve üzerinde oturmaları dahi mümkün olmazdı.

﴿ قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ ﴾

21- Nûh dedi ki: 'Rabbim! Gerçek şu ki bunlar bana isyan ettiler de malları ve çocukları sadece zararlarını artıracak olan kimselere uydular.'

21. **"Nûh,"** Rabbine şikâyetle **"dedi ki: Rabbim..."** Benim onlara söylediğim bunca sözlerin, öğütlerin ve hatırlatmaların onlara hiçbir faydası olmadı. Aksine **"bunlar bana,"** kendilerine emrettiğim bütün hususlarda **"isyan ettiler de malları ve çocukları sadece zararlarını artıracak olan kimselere uydular."** Yani onlar, kendilerine samimiyetle öğüt veren, hayrı gösteren rasûle karşı geldiler. Diğer taraftan ileri gelen/eşraf kabul edilenlere uydular. Halbuki bunların malları ve çocukları kendilerinin ziyanlarından başka bir şeylerini artırmayacaktır. Yani onların, kendilerini helâke götürmekten ve kurtuluştan mahrum etmekten başka bir faydaları yoktur. Peki, ya onlara uyup itaat edenlerin hali nice olur!

﴿ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ ﴾

22- 'Onlar da çok büyük tuzaklar kurdular.'

22. **"Onlar da çok büyük,"** hakka karşı inatlaşma hususunda oldukça ileri ve pek büyük **"tuzaklar kurdular."**

﴿ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ ﴾

23- 'Ve dediler ki: «Sakın ilahlarınızı bırakmayın! Sakın Ved, Suvâ', Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr'i terk etmeyin.»'

23. **"Ve"** kavimlerini şirke çağırarak ve onlara bunu süslü göstererek **"dediler ki: 'Sakın ilahlarınızı bırakmayın,"** Böylece onları izlemekte oldukları şirk yoluna taassupla ve sımsıkı sarılmaya, önceki atalarının izlediği yolu bırakmamaya çağırdılar. Daha sonra bu ilâhlarını isim isim zikredip şöyle dediler: **"Sakın Ved, Suvâ', Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr'i terk etmeyin.'"** Bunlar, salih birtakım insanların isimleriydi. Bunlar öldükten sonra şeytan, kavimlerine -vesvese verip- onların suretlerini yapmalarını güzel gösterdi. Böylece kanaatlerine göre bunları gördükleri vakit itaat için daha çok gayrete geleceklerdi.

Aradan uzun zaman geçti ve bu işi yapanların dışındakiler gelince şeytan, bunlara da şunu söyledi: "Sizden öncekiler bunlara ibadet ediyorlar, bunları vesile/aracı ediniyorlardı. Bunların vesilesiyle yağmura kavuşuyorlardı." Bunun üzerine onlar da bunlara ibadet ettiler. İşte bundan dolayı onların ileri gelen elebaşları, kendilerine uyan kimselere bu putlara ibadetten vazgeçmemelerini emrettiler.

﴿ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- 'Gerçekten onlar, birçok kimseyi saptırdılar. O halde Sen de bu zalimlerin sapıklığından başka bir şeylerini artırma!'

24. **"Gerçekten onlar,"** yani büyük kabul edilenler ve liderler, yaptıkları çağrılarla insanlardan **"birçok kimseyi saptırdılar."**

"O halde Sen de bu zalimlerin sapıklığından başka bir şeylerini artırma!" Eğer onların sapmaları, benim kendilerini hakka davetim esnasında olsaydı bunun bir anlamı olabilirdi. Fakat onlar, sırf liderlerinin davetleriyle sapmakta ve bununla da ancak sapıklıkları artmaktadır. Yani artık onların kurtuluşlarına ve düzelmelerine imkân kalmamıştır. Bundan dolayı Yüce Allah, onların dünya ve âhiretteki azap ve cezalarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Günahlarından dolayı onlar suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular. Ama Allah'ın dışında kendilerini kurtaracak hiçbir yardımcı bulamadılar.

25. **"Günahlarından dolayı onlar suda,"** kendilerini her taraftan çepeçevre kuşatan denizde **"boğuldular, ardından da ateşe sokuldular."** Bedenleri suda boğulup kayboldu, ruhları da ateşe/yakılmaya gönderildi.

Bütün bunlara sebepse işledikleri günahlarıydı. Halbuki peygamberleri, bu günahlarından dolayı onları uyarmak üzere gelmişti. Onlara bu günahlarının uğursuzluğunu ve kötü âkıbetlerini de bildirmişti. Onlarsa bu ibretli ceza gelip kendilerini buluncaya kadar onun söylediklerini reddedip durdular. **"Ama Allah'ın dışında kendilerini kurtaracak hiçbir yardımcı bulamadılar."** Bu ilâhî emir üzerlerine indiğinde, hiç kimse onlara yardım edemedi. Hiç kimse Allah'ın kaza ve kaderine karşı duramadı.

﴿ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا
يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ ﴾

26- Nûh dedi ki: 'Ey Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dolaşan tek bir kimse bırakma!'

27- 'Çünkü eğer Sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve sadece (kendileri gibi) günahkar ve kâfir çocuklar dünyaya getirirler.'

26-27. Nuh *aleyhisselam* **"Ey Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dolaşan tek bir kimse bırakma!"** diye beddua etti, sonra da bunun sebebini zikrederek şunları söyledi: **"Çünkü eğer Sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve sadece (kendileri gibi) günahkar ve kâfir çocuklar dünyaya getirirler."** Yani bunların hayatta kalmaları, kendileri için de, başkaları için de katıksız bir fesad ve kötülüktür.

Nûh *aleyhisselam*, onlarla çokça oturup kalktığından, onların huylarını iyiden iyiye bildiğinden, amellerinin sonuçlarını da gördüğünden bunu anlayıp kestirmişti. Bu sözleri söylemesine sebep de budur. Bundan dolayı Yüce Allah da onun duasını kabul ederek hepsini suda boğdu. Yalnızca Nûh'u ve onunla birlikte iman edenleri kurtardı.

﴿ رَّبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ
إِلَّا تَبَارًۢا ﴿٢٨﴾ ﴾

28- 'Rabbim! Beni, anamı, babamı, mü'min olarak evime gireni, erkek ve kadın mü'minleri bağışla! Zalimlerin de helâklerinden ancak başka bir şeylerini artırma!'

28. **"Rabbim! Beni, anamı, babamı, mü'min olarak evime gireni,"** bunların hakları daha büyük ve bunlara iyilik yapmak daha öncelikli olduğundan dolayı özellikle burada sözü geçenleri zikretti, ardından da duasını genelleştirerek şöyle devam etti: **"...erkek ve kadın mü'minleri bağışla!"**

"Zalimlerin de helâklerinden," hüsranlarından ve yok olup gidişlerinden **"başka bir şeylerini artırma."**

Nûh *aleyhisselam* sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة الجن

CİN SÛRESİ

-72-

72- CİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 28 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿قُلْ اُو۫حِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًاۙ ﴿١﴾ يَهْد۪ٓي اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا
بِه۪ۜ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَدًاۙ ﴿٢﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- De ki: Bana cinlerden bir topluluğun (benim Kur'ân okuyuşumu) **dinledikleri ve şöyle dedikleri vahyolundu: 'Gerçekten biz, güzelliğiyle hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik.'**

2- 'O, doğru yolu gösteriyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız.'

1. Ey peygamber! İnsanlara **"de ki: Bana cinlerden bir topluluğun** (benim Kur'ân okuyuşumu) **dinledikleri ve şöyle dedikleri vahyolundu..."** Yüce Allah, onlara karşı delilin ortaya konulması, üzerlerindeki nimetin tamamlanması ve kavimleri için uyarıcılar olmaları için Rasûlüne doğru gitmelerini sağlamıştı. Rasûlüne de onların bu haberini insanlara anlatmasını emretmiştir. Cinler, onun yanına geldiklerinde birbirlerine, "Susup dinleyin." demişlerdi. Onlar Kur'ân'ı dinlediklerinde manalarını anlayıp kavradılar ve onun hakikatleri de onların kalplerine ulaştı. **"Gerçekten biz güzelliğiyle hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik."** Bu, oldukça hayrete düşürücü, çok üstün ve pek değerli bir Kitaptır.

2. "O doğru yolu gösteriyor." Doğru yol/rüşd; insanlığa din ve dünyalarının maslahatlarını göstererek onları irşâd eden her şeyi kapsayan genel bir isimdir.

"Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız." Böylelikle onlar, bütün hayırlı amellerin kapsamına girdiği imanla birlikte kötülükleri terk etmeyi ihtiva eden takvâya bir arada sahip olmuş oldular. Kendilerini imana girmeye ve imana bağlı olan diğer hususları yerine getirmeye iten sebep olarak da Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendikleri irşâd edici buyruklar ve onun ihtiva ettiği çeşitli maslahatlar, faydalı hususlar ve zararlı şeylerden kaçınma prensibidir.

Bu, Kur'ân'la aydınlanan, onun hidâyetiyle doğru yolu bulan **kimseler için** pek büyük bir âyet ve kesin bir delildir. İşte her türlü hayrı meyve olarak veren ve Kur'ân-ı Kerîm'in hidâyetine dayalı olan faydalı iman budur.

Böyle bir iman, âdet üzere sahip olunan ve terbiye yoluyla çevreden elde edilen yahut alışkanlık veya buna benzer yollarla elde edilen bilinçsiz imandan çok farklıdır. Çünkü o, taklide dayalı ve her zaman için şüphe ve pek çok arızî hal karşısında tehlikeyle karşı karşıya kalabilecek bir imandır.

﴿وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾﴾

3- 'Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir. O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlât.'

3. **"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir."** Azameti, şanı çok yüce, isimleri pek mukaddestir. **"O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlât."** Onlar, Allah'ın yücelik ve azametini anladıkları için Allah'ın zevcesi yahut evlâdı olduğunu iddia edenlerin bu kanaatlerinin batıl olduğunu da anladılar. Çünkü O, bütün kemâl sıfatlarında azamet ve celâle sahiptir. Zevce ve evlât edinmek ise buna aykırıdır. Çünkü bu, mutlak ve kemâl derecesindeki Ğanî oluşa (hiçbir şeye/kimseye muhtaç olmayışa) zıttır.

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾﴾

4- 'Demek içimizdeki akılsız (İblis), Allah'a karşı batıl sözler söylüyormuş.'

5- 'Halbuki biz, insanların da, cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık.'

4. **"Demek içimizdeki akılsız (İblis), Allah'a karşı batıl sözler,"** haktan alabildiğine uzak, haddi alabildiğine aşan sözler **"söylüyormuş."** Onu buna iten ise akılsızlığından başka bir şey değildir. Yoksa o aklı başında, kalbi imanla mutmain birisi olsaydı, ne söylediğini bilirdi.

5. **"Halbuki biz, insanların da, cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık."** Yani bizler, bundan önce aldanmışız. Cin ve insanların ileri gelenleri, efendileri bizi aldattılar. Biz onlara hüsn-ü zan beslemiş, onların Allah'a

karşı yalan söyleme cür'eti göstermeyeceklerini zannetmiştik. Bundan dolayı önceden biz onların yolundan giderdik. Bugün ise hak bizim için açıklık kazandığına göre artık hakkın yolunu izlemeye koyulduk, ona boyun eğdik. Hidâyete aykırı, onunla bağdaşmayan hiçbir kimsenin sözüne artık aldırış etmiyoruz.

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا۟ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن
يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾﴾

6- 'Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da bu suretle onların azgınlıklarını/korkularını artırırlardı.'

7- 'O insanlar da sizin inandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini inanmışlardı.'

6. **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da bu suretle onların azgınlıklarını/korkularını artırırlardı."** Yani insanlar, korku ve dehşet hallerinde cinlere sığınıyorlar, onlara ibadet ediyorlardı. Böylelikle insanlar, cinlerin azgınlıklarını ve büyüklenmelerini artırmış oldular. Çünkü onlar, insanların kendilerine ibadet ettiklerini ve tehlikelerden kendilerine sığındıklarını görünce böyle bir azgınlığa sürüklendiler.

Buradaki mana şöyle de olabilir: Cinler, insanların kendilerine sığınmakta olduklarını görünce, onların kendilerine daha çok sığınmalarını ve izlemekte oldukları bu yola daha fazla yapışmalarını sağlamak için onların korku ve dehşetlerini daha da artırdılar. Zira herhangi bir insan, tehlikeli bir vadide konaklayınca, "Ben bu vadideki kavmin sefillerinden vadinin (cinlerden olan) efendisine sığınırım." derdi.

7. **"O insanlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sanmışlardı."** Yani öldükten sonra dirilişi inkâr etmeleri üzerine şirk ve azgınlığa yönelmişlerdi.

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ
لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾﴾

8- 'Gerçekten biz, göğü yokladık da onun, güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük.'

9- 'Halbuki (bundan önce) **biz,** (göğün haberlerini) **dinlemek için orada birtakım yerlere oturuyorduk. Şimdi ise kim dinlemeye kalksa kendisini bekleyen alevli bir ateş buluyor.'**

8. "Gerçekten biz, göğü yokladık," oraya gittik ve oradan haber almaya kalkıştık **"da"** köşe bucağına ulaşmak ve ona yaklaşmayı engellemek üzere **"güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük."** Bu ateşler, kulak hırsızlığı yoluyla bir şeyler işitmeye çalışanlara atılıyor.

9. Bu ise bizim daha önce alışageldiğimiz duruma aykırıdır. Çünkü bizler daha önce semâdan haber alma imkânı buluyorduk: **"Halbuki** (bundan önce) **biz,** (göğün haberlerini) **dinlemek için orada birtakım yerlere oturuyorduk."** Ve Allah'ın dilediği kadarıyla semâdaki haberlerden bir şeyler kapıp öğreniyorduk. **"Şimdi ise kim dinlemeye kalksa kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur."** Bu alevli ateş, onu beklemekte, onu telef etmek ve yakmak için hazır bulunmaktadır.

Yani bu durumun, çok büyük bir sebebi ve pek muazzam bir haberi olmalıdır. Böylelikle onlar, Yüce Allah'ın, yeryüzünde hayır ya da şer türünden pek büyük bir olay meydana getirmeyi murat ettiğine kesin kanaat getirmişlerdi. Bundan dolayı şunları söylediler:

﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾﴾

10- 'Doğrusu biz yeryüzündekiler için şer mi murat edildi, yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murat etti, bilemiyoruz.'

10. Yani bunlardan birinin murat edilmiş olması kaçınılmazdır. Çünkü onlar, mevcut durumda çok önemli bir değişiklik olduğunu, alışkın olmadıkları bir halle karşılaştıklarını gördüler. Kavrayışları ile bunun, Allah'ın yeryüzünde gerçekleştirmeyi murat ettiği bir iş dolayısıyla olduğunu anladılar. Bu ifadede onların konuşmadaki edebi de açıklanmaktadır. Çünkü hayrı açıktan Allah'a nispet ettikleri halde şerri Allah hakkındaki edebleri gereği O'na nispet etmediler.

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾﴾

11- 'Gerçekten bizim içimizde salih kimseler de var, bundan aşağıda olanlar da var. Biz farklı farklı yollara ayrılmışız.'

11. "Gerçekten bizim içimizde salih kimseler de var, bundan aşağıda olanlar da var." Yani kimimiz fâsık, kimimiz fâcir, kimimiz de kâfirdir.

"Biz farklı farklı yollara ayrılmışız." Çeşitli fırkalar, farklı görüşler arkasından gitmişiz. Her bir grup da sahip olduğu yolundan memnundur.

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾﴾

12- 'Şunu kesinlikle anladık ki biz, yeryüzünde Allah'ı asla âciz bırakamayız. Kaçmakla da O'ndan kurtulamayız.'

12. Biz, şu anda Yüce Allah'ın kudretinin kemâlini, buna karşılık bizim de aczimizin en ileri derecede olduğunu açıkça anladık. Bizim idaremiz, tamamıyla Allah'ın elindedir, onu asla âciz bırakamayız. Kaçacak olsak da yine O'ndan asla kurtulamayız.

Bizim O'nun kudretinden kaçmak, kudretinin dışına çıkmak için birtakım yollara ve sebeplere başvurmamızın da bir faydası yoktur. O'ndan kurtulmak için yine O'na sığınmaktan başka çaremiz yok.

﴿وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾﴾

13- "Gerçekten biz, hidâyeti/Kur'ân'ı işittiğimizde ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse O, (mükafatının) **eksiltilmesinden de, zulme uğramaktan da korkmaz."**

13. "Gerçekten biz hidâyeti," yani dosdoğru yola ileten Kur'ân-ı Kerîm'i **"işittiğimizde,"** onun hidâyet ve irşadını öğrendiğimizde o, kalplerimize oldukça etki etti ve **"ona iman ettik."**

Sonra mü'min kimselerin iman şevkini artıran bir hususu zikrederek şöyle dediler: **"Kim Rabbine iman ederse O,** (mükafatının) **eksiltilmesinden de, zulme uğramaktan da korkmaz."** Yani kim samimi olarak iman ederse, onun mükâfatı eksik verilmez.

Ona herhangi bir eziyet erişmez, kötülükten esenliğe kavuştuğunda da hayrı elde etti demektir. İman, her türlü hayra götüren ve her türlü şerri ortadan kaldıran bir sebeptir.

﴿ وأنا منا المسلمون ومنا القاسطون فمن أسلم فأولئك تحروا رشدا (١٤) وأما القاسطون فكانوا لجهنم حطبا (١٥) ﴾

14- **'Gerçekten bizim içimizde müslüman olanlar da var, haktan sapan zalimler de var. Müslüman olanlara gelince, onlar doğrunun peşinde olanlardır.'**

15- **'Haktan sapan zalimlere gelince onlar da cehenneme odun olurlar.'**

14. **"Gerçekten bizim içimizde müslüman olanlar da var, haktan sapan zalimler,"** dosdoğru yoldan uzaklaşmış, haksızlık yapan kimseler **"de var."**

"Müslüman olanlara gelince onlar, doğrunun peşinde olanlardır." Kendilerini cennete ve cennet nimetlerine ulaştıracak olan doğru yolu arayıp bulmuş kimselerdir.

15. **"Haktan sapan zalimlere gelince onlar da cehenneme odun olurlar."** Bu da amellerinin bir karşılığıdır. Allah'ın onlara zulmetmesinin bir sonucu değildir.

﴿ وألو استقاموا على الطريقة لأسقيناهم ماء غدقا (١٦) لنفتنهم فيه ومن يعرض عن ذكر ربه يسلكه عذابا صعدا (١٧) ﴾

16- Eğer o (kafirler, İslam) **yolunda dosdoğru yürüselerdi Biz elbette onlara bol su verirdik.**

17- **Böylece onları sınardık. Kim Rabbinin Zikrinden/Kur'ân'dan yüz çevirirse O, onu çetin bir azaba sokar.**

16. **"Eğer o** (kafirler, İslam) **yolunda,"** o mükemmel yolda **"dosdoğru yürüselerdi Biz elbette onlara"** afiyetle **"bol su verirdik."** Ancak bundan onları alıkoyan, sadece zulüm ve haksızlıklarıdır.

17. **"Böylece onları sınardık."** Kimin doğru, kimin yalancı olduğunu ortaya çıkarmak maksadıyla onları sınayalım diye böyle yapardık. **"Kim Rabbinin Zikrinden/Kur'ân'dan yüz çevirirse O, onu çetin bir azaba sokar."** Yani kim Allah'ın Kitabı demek olan Zikrinden, öğüdünden yüz çevirip de ona uymaz, ona

itaat etmez, aksine onu bırakıp başka şeylerle oyalanır, ondan gafil kalırsa Allah, onu son derece çetin ve ağır bir azaba sokar.

﴿ وأن المساجد لله فلا تدعوا مع الله أحدا (١٨) ﴾

18- **Şüphesiz mescidler Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiç kimseye dua/ibadet etmeyin.**

18. Ne ibadet anlamıyla dua, ne de dilekte bulunma anlamıyla dua, Allah'tan başkasına yapılmalıdır! İbadetin en önemli yerleri olan mescitlerin esası, ibadeti yalnızca Allah'a ihlâsla yapmak, O'nun azametinin önünde eğilmek ve O'nun izzetinin karşısında boyun bükmek için kurulmuştur.

﴿ وأنه لما قام عبد الله يدعوه كادوا يكونون عليه لبدا (١٩) ﴾

19- **Allah'ın kulu** (Muhammed) **O'na dua/ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse** (cinler, izdihamdan dolayı) **onun etrafında keçe** (gibi) **oldular.**

19. **"Allah'ın kulu** (Muhammed) **O'na dua/ibadet etmek,"** O'ndan dilekte bulunmak, O'na ibadet etmek ve Kur'ân okumak **"için kalktığı zaman neredeyse"** cinler kalabalık bir şekilde onun etrafında toplandıklarından dolayı **"keçe"** gibi **"oldular."** Onun getirdiği hidâyeti ve Kur'ân'ı dinlemeye ileri derecedeki rağbet ve isteklerinden dolayı keçe gibi üst üste yığılmışlardı.

﴿ قل إنما أدعو ربي ولا أشرك به أحدا (٢٠) ﴾

20- **De ki: 'Ben, ancak Rabbime dua/ibadet ederim ve O'na hiç kimseyi ortak koşmam.'**

20. Ey peygamber! Kendisine çağırdığın şeyin gerçek mahiyetini açıklamak üzere onlara **"de ki: 'Ben, ancak Rabbime dua/ibadet ederim ve O'na hiç kimseyi ortak koşmam.'"** Ben, O'nu tevhid ederim, O'na hiçbir kimseyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet ederim. O'nun dışındaki ortaklardan, putlardan ve müşriklerin O'nun dışında edindikleri her şeyden de uzağım.

﴿قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾﴾

21- De ki: 'Şüphesiz ben, sizden bir zararı savma imkânına da, size bir hayır ulaştırma imkânına da sahip değilim.'

21. Yani ben sadece bir kulum. Benim elimde yetki namına bir şey yoktur, kendiliğimden en ufak bir tasarrufta da bulunamam.

﴿قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾﴾

22- De ki: 'Gerçek şu ki (eğer ben Allah'a isyan edersem) **beni Allah'tan kimse kurtaramaz ve ben, O'ndan başka sığınacak birini de bulamam.'**

22. "De ki: 'Gerçek şu ki (eğer ben Allah'a isyan edersem) **beni Allah'tan kimse kurtaramaz.'"** Allah'ın azabından beni kurtarması için kendisine sığınabileceğim hiç kimse yoktur. Mahlukatın en mükemmeli olan o yüce Rasûl dahi herhangi bir zarar veya iyilik konusunda yetkili olmadığına, eğer Allah kendisi hakkında bir kötülük dileyecek olursa kendisi için bile bu kötülüğü önleyemeyeceğine göre başka bir yaratılmışın bu durumda olması öncelikle söz konusudur.

"Ve ben O'ndan başka sığınacak," barınacak, yardımını alacak **"birini de bulamam."**

﴿إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ ۚ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾﴾

23- 'Ben ancak Allah tarafından gönderilenleri tebliğ ederim. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse, hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.'

23. "Ben ancak Allah tarafından gönderilenleri tebliğ ederim." Benim insanlardan bir ayrıcalığım yoktur. Tek ayrıcalığım, Yüce Allah'ın bana verdiği mesajları tebliğ etmekten ve insanları da buna davet etmekten ibarettir. Bu yolla da insanlara karşı Allah'ın delili ortaya konmuş olur.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır." Burdaki isyandan kasıt, diğer muhkem nasların kayıt getirdiği şekilde küfür anlamındaki isyandır. Küfür derecesine ulaşmayan isyana gelince bu, cehennem ateşinde ebedî kalmayı gerektirmez. Nitekim pek çok Kur'ân âyeti ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş olan hadisler buna delil olduğu gibi ümmetin selefi ve imamları da bunu icma ile kabul etmişlerdir.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾﴾

24- Nihâyet onlar tehdit edildikleri (azabı) **gördükleri vakit, kimin yardımcısının daha zayıf ve sayısının daha az olduğunu anlayacaklardır.**

24. "Nihâyet onlar tehdit edildikleri (azabı)**"** gözleriyle **"gördükleri"** ve artık onunla karşılaşacaklarına kesin inanacakları **"vakit kimin yardımcısının daha zayıf ve sayısının daha az olduğunu"** kesinlikle ve gerçek anlamıyla **"anlayacaklardır."** Çünkü o vakit, başkalarının kendilerine yardımcı olamadığını, kendilerinin de kendilerine yardım edemediklerini göreceklerdir. Çünkü artık ilk olarak yaratıldıkları şekilde yine tek başlarına diriltilip mahşere getirilmişlerdir.

﴿قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّىٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾﴾

25- De ki: 'Tehdit edildiğiniz (o azap) **yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi tayin eder, bilemem.'**

25. Eğer onlar sana, "Bu tehdit ettiğin azap ne zaman gerçekleşecek?" diye soracak olurlarsa **"de ki: 'Tehdit edildiğiniz** (o azap) **yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi tayin eder,"** buna daha uzun bir süre mi var **"bilemem.'"** Buna dair bilgi, yalnız Allah'ın nezdindedir.

﴿عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾﴾

26- O, gaybı bilendir; ama gaybından hiç kimseyi haberdar etmez.

27- Ancak seçmiş olduğu rasul/elçi bunun dışındadır. O, onun önünden ve ardından da koruyucular gönderir (ki onu korusunlar).

26. "O gaybı bilendir; ama gaybından hiç kimseyi haberdar etmez," yaratıklardan kimseye bildirmez. Aksine kalplerin içindeki sırları ve gaybleri bilmek, yalnız O'na mahsustur.

27. "Ancak seçmiş olduğu rasul bunun dışındadır." Ona hikmetinin haber vermeyi gerektirdiği kadarını haber verir. Çünkü peygamberler başkaları gibi değildir. Allah, onları, hiçbir varlığı desteklemediği yollarla desteklemiştir. Onlara bildirdiği vahiyleri gerçek anlamıyla tebliğ etmeleri için de korumuştur. Şeytanların o vahye yaklaşmalarına, ona bir şeyler katmalarına ya da eksiltmelerine imkân vermemiştir. Bundan dolayı şöyle buyurmuştur: **"O, onun önünden ve ardından da koruyucular gönderir** (ki onu korusunlar)." Yani Allah'ın emriyle onu korurlar.

﴿ لِيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Bu da o (rasulün, geçmiş rasullerin) **Rablerinin gönderdiklerini** (olduğu gibi) **tebliğ ettiklerini, Allah'ın onların yanında olan her şeyi kuşattığını ve her şeyi tek tek kaydettiğini bilmesi içindir.**

28. "Bu da o (rasulün, geçmiş rasullerin) **Rablerinin gönderdiklerini,"** bu maksatla onlara vermiş olduğu sebepler aracılığıyla **"tebliğ ettiklerini, Allah'ın onların yanında olan her şeyi,"** gizlediklerini de, açıkladıklarını da **"kuşattığını ve her şeyi tek tek saydığını bilmesi içindir."**

Bu sûrede yararlı birçok husus vardır ki, bazıları şunlardır:

1. Cinler vardır, onlar da emir ve yasaklara muhataptırlar ve amellerinin karşılıklarını göreceklerdir. Nitekim bu sûrede bu husus açıkça ifade edilmektedir.

2. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlara peygamber olarak gönderildiği gibi cinlere de peygamber olarak gönderilmiştir. Çünkü Yüce Allah, Peygamberine vahyolunanları dinleyip kavimlerine tebliğ etmek üzere cinlerden bir grubu ona doğru yönlendirmiştir.

3. Cinlerin akılları vardır ve hakkı bilirler. Zira onları iman etmeye sevkeden husus Kur'ân-ı Kerîm'in hidâyetinin kesin olduğunu anlamalarıdır. Ayrıca onlar, hitaplarında edebe riâyet etmişlerdir.

4. Yüce Allah'ın, Rasûlüne inâyeti ve onun getirdiklerini koruduğu da buradan anlaşılmaktadır. Çünkü onun peygamberlik müjdeleri görülmeye başlandığında

semâ yıldızlarla korunmuş, şeytanlar yerlerinden kaçarak oturup gözetledikleri yerlerden uzaklaştırılmışlar, Yüce Allah onun sayesinde yeryüzündeki insanlara değeri ölçülemeyecek çapta büyük bir merhamette bulunmuş ve onlar hakkında hayır murat etmiştir. Yine dininden, şeriatinden ve marifetinden yeryüzünde öyle birtakım gerçekleri açığa çıkarmayı irade buyurmuştur ki bunlar sayesinde kalpler neşeyle dolar, olgun akıl sahipleri onlarla sevinir, bunlar vasıtasıyla İslâm'ın şiarları ortaya çıkar ve putperestler de bu yolla engellenirler.

5. Cinler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i dinlemeye büyük bir özen göstermişler ve onun etrafında yığılmışlardır.

6. Bu sûre, tevhid emrini ihtiva etmekte ve şirki de yasaklamaktadır. İnsanların da durumunu açıklamakta, hiçbir kimsenin zerre ağırlığı kadar dahi ibadet edilmeye layık olamadığını ortaya koymaktadır. Çünkü Rasûlullah Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisi hiçbir kimseye herhangi bir fayda sağlayamadığına, bir zarar veremediğine göre, hatta bizzat kendine karşı bile durumu böyle olduğuna göre bütün insanların ve yaratılmışların durumunun böyle olduğu da açık bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. O halde bu vasıfta olan herhangi bir kimseyi ilâh edinmek çok büyük bir yanlış ve zulümdür.

7. Gayb bilgisi yalnızca Allah'a mahsustur. Yaratılmış hiç kimse bu bilgiye sahip değildir. Bundan Allah'ın bilmesine razı olduğu ve ondan ona bir miktar bilme imtiyazını verdiği kimseler (melekler ve peygamberler) müstesnâdır.

Cin sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة المزمل

MÜZZEMMİL SÛRESİ

-73-

73- MÜZZEMMİL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 20 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ
تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey elbisesine sarınıp bürünen!

2- Kalk ve birazı müstesnâ geceyi namazla geçir;

3- Yarısını veya ondan biraz azını,

4- Yahut da ondan biraz fazlasını. Kur'ân'ı da tertil üzere (ağır ağır ve tane tane) **oku.**

5- Şüphesiz Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.

1-2. Müzzemmil, Müddessir gibi elbiseleriyle sarınıp örtünen, onlara bürünen demektir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah'ın risaleti gibi büyük bir lütfa mazhar olup da O'nun, Cebrail'i ona göndermek suretiyle vahyini indirmeye başladığı sırada bu şekilde örtünmüştü. Çünkü o, benzeri görülmedik ve rasûller dışında hiçbir kimsenin dayanamayacağı bir durumla karşılaşmıştı.

İşte Peygamber, Cibril *aleyhisselam*'ı gördüğünde dehşete kapılmıştı. Hanımının yanına gelerek şiddetli bir titremeye tutulmuş halde *"Beni örtün, beni örtün!"* demişti. Daha sonra Cibril *aleyhisselam* ona gelerek "Oku" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Ben okuma bilmem" deyince, Cibril onu alıp bağrına sıkı sıkı bastırdı. Onun okumasını da ısrarla istedi. Sonunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* okudu.[18] Daha sonra Yüce Allah, ona sebat verdi ve ardı arkasına vahiyler gelmeye devam etti. Sonunda rasûllerden hiçbir kimsenin ulaşmadığı bir konuma geldi.

Gerçekten Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nübüvvetinin başlangıcı ile nihaî noktası arasındaki fark pek büyüktür. Bundan dolayı Yüce Allah, ona ondan ilk olarak sadır olan bu vasfa uygun hitapta bulundu. Burada ona kendisiyle ilgili

18 Buhârî, 3; Müslim, 160.

ibadetleri emretti. Sonra ona kavminin eziyetlerine tahammül ve sabır göstermesini, daha sonra da ona verdiği emri açıkça bildirmesini, onları açıktan açığa Yüce Allah'a davet etmesini istedi.

Yüce Allah, burada Peygamberine ibadetlerin en şereflisi olanını emretmiştir ki o da namazdır. Yine bu namazı vakitlerin en üstün ve en faziletlisinde edâ etmesini istemiştir ki, bu da gecedir.

Yüce Allah, Peygamberine rahmetinin bir tecellisi olarak ona gecenin tümünü namazla geçirmesini emretmeyip **"Kalk ve birazı müstesnâ geceyi namazla geçir."** buyurmaktadır.

3-4. Daha sonra namaz kılınacak sürenin miktarını tesbit ederek **"Yarısını veya ondan,"** yarısından **"biraz azını,"** üçte bir ve ona yakın bir süre namaz kıl. **"Yahut da ondan,"** yarısından **"biraz fazlasını!"** Bu da gecenin üçte iki kadarı olur.

"Kur'ân'ı da tertil üzere (ağır ağır ve tane tane) **oku."** Çünkü Kur'ân bu şekilde okunduğunda onun üzerinde iyiden iyiye düşünülebilir. Böylece Kur'ân ile kalp harekete geçer, onun âyetleriyle Allah'a ibadet eder ve kalp buna tam anlamıyla hazır hale gelir. O bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

5. "Şüphesiz Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz." Sana manaları pek büyük, nitelikleri pek üstün olan Kur'ân'ı bildireceğiz.

Bu vasıflara sahip olan bir Kitaba mazhar olmak için de gerçekten hazır olunmalı, o kitap tertil üzere okunmalı ve onun kapsadığı hususlar üzerinde tefekkür edilmelidir.

﴿إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ
وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾﴾

6- Çünkü gece kalkışı hem daha etkilidir hem de ondaki okuyuş daha düzgün ve sağlamdır.

7- Gündüz vakti ise senin uzun uğraşların vardır.

8- Rabbinin ismini an ve her şeyden yüz çevirip tamamıyla O'na yönel!

6. Daha sonra Yüce Allah, ona geceleyin namaz kılmayı emretmesindeki hikmeti beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü gece kalkışı,"** yani uyuduktan sonra geceleyin namaz kılmak **"hem daha etkilidir, hem de ondaki okuyuş daha düzgün ve sağlamdır."** Yani Kur'ân'ın maksadının gerçekleştirilmesi ihtimali daha yüksektir. Bu esnada kalp ve dil arasında uyum sağlanır, meşguliyetler azdır. Okunan iyice anlaşılır ve Kur'ân-ı Kerim dosdoğru bir şekilde okunabilir.

7. Gündüz ise durum böyle değildir ve bu maksatlar onda pek gerçekleştirilemez: **"Gündüz vakti ise senin uzun uğraşların vardır."** Yani ihtiyaçların ve geçimin için gidip gelmek kalbi meşgul eder ve kişinin kendini büsbütün Kur'ân'a vermesi kolay olmaz.

8. "Rabbinin ismini an" (Bu, bütün zikir çeşitlerini kapsar) **"ve her şeyden yüz çevirip tamamıyla O'na yönel!"** Yani her şeyle ilişkini keserek O'na yönel! Çünkü varlıklarla ilişkiyi kesip Yüce Allah'a yönelmek, kalbin bütün varlıklarla ilişkiyi koparıp onlardan uzaklaşması, Allah'ın muhabbetiyle, O'na yakınlaştırıcı ve O'nun rızasına eriştirici şeylerle dolup taşması demektir.

﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾﴾

9- O, doğunun da, batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. O halde O'na güvenip dayan!**

9. "O, doğunun da, batının da Rabbidir." Burada doğu ve batı birer cins/tür ismidir. Bütün doğuş ve batış yerlerini kapsar. O bakımdan Yüce Allah, bütün doğuların ve batıların, onlardaki bütün aydınlıkların Rabbidir. Ulvî ve süflî âlemde bu aydınlıklardan yararlanan varlıkların da Rabbidir. O, her şeyin Rabbi, yaratıcısı ve idare edicisidir.

"O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur."** O'nun yüce zatı dışında hiçbir mabud yoktur. Sevgi ve tazimin yalnızca kendisine tahsis olunmasına layık olan O'dur. Bundan dolayı şöyle buyurmuştur: **"O halde O'na güvenip dayan!"** Koruyucu ve bütün işlerini çekip çevirici olarak yalnız O'nu bil!

﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾﴾

10- Onların söylediklerine karşı sabret ve onlardan güzel bir şekilde uzaklaş.

10. Yüce Allah, ona özel olarak namazı, genel olarak zikri emretmişti. Bu yolla kul, ağırlıklara katlanma gücünü büyük ölçüde elde eder. Zor işleri yapabilme alışkanlığı kazanır.

Sonra ona kendisine karşı inatla direnenlerin, kendisine ve getirdiklerine dil uzatanların söylediklerine sabretmesini emretmiş, Allah'ın emri doğrultusunda yoluna devam ederek hiç kimsenin kendisini yolundan alıkoymaması gerektiğini bildirmiş ve onlardan güzel bir şekilde ayrılıp uzaklaşmasını istemiştir ki bu, maslahatın gerektirdiği ve herhangi bir eziyet verme söz konusu olmayan bir uzaklaşmadır. Onu rahatsız edecek sözleri dolayısıyla onlardan yüz çevirip uzak durması ve onlarla en güzel yol hangisiyse onunla tartışması emredilmiştir.

﴿ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ ﴾

11- Refah sahibi o yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet tanı!

11. **"Refah sahibi o yalanlayıcıları bana bırak!"** Sen onlarla Beni başbaşa bırak, zira Ben onlardan intikam alacağım. Onlara mühlet verecek olsam dahi onları (azaba uğratmayı) ihmal etmeyeceğim.

"Refah sahibi" ifadesiyle Allah'ın, kendilerine bol rızık ihsan edip geniş çapta lütuflarını bağışladığı için azgınlaşan zengin kimseler kastedilmektedir.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, çünkü insan gerçekten azar, kendini varlıklı ve ihtiyaç duymaz bir halde görünce."** (el-Alak, 96/6-7)

Daha sonra bunları nezdindeki ceza ve azaplarla tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ
وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ ﴾

12- Çünkü Bizim yanımızda ağır prangalar ve yakıcı bir ateş vardır.

13- Boğazı tıkayıp kalan bir yiyecek ve can yakıcı bir azap vardır.

14- O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır, dağlar akıp giden kum yığınları gibi olur.

12. **"Çünkü Bizim yanımızda ağır prangalar ve yakıcı bir ateş vardır."** Oldukça şiddetli bir azap vardır. Biz, bunu Allah'ı gazaplandıran işleri yapmaya devam eden kimseler için ibretli bir ceza olmak üzere hazırladık. **"Ve yakıcı,"** oldukça kızgın **"bir ateş var."**

13. Çok acı, çirkin, korkunç, tadı tiksinti verici, kokusu çok kötü ve iğrenç olduğu için **"boğazı tıkayıp kalan bir yiyecek ve can yakıcı,"** dehşet verici acı ve ızdırap verici **"bir ateş vardır."**

14. İşte bunlar, öyle bir günde gerçekleşecek ki o büyük dehşetten dolayı **"o gün yeryüzü ve dağlar sarsılır."** O sapasağlam, yerinden oynamayan **"dağlar,"** dağılan, yukarıdan aşağı **"akıp giden kum yığınları gibi olur."** Bundan sonra da etrafa savrularak darmadağın olurlar.

﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ
فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ ﴾

15- Şüphesiz Biz, Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de hakkınızda şâhit olacak bir peygamber gönderdik.

16- Firavun, o peygambere karşı çıkmıştı da Biz de onu feci bir şekilde yakalamıştık.

15-16. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Şu ümmî, Arabî, müjdeleyici, uyarıcı, ümmete yaptıkları amelleri hususunda şahitlik edecek olan Peygamberi size gönderdiği için Rabbinize hamd ve şükredin. Bu çok üstün ve değerli nimetin gereklerini yerine getirin. Sakın küfre sapıp Rasûlünüze karşı gelmeyin. O takdirde Yüce Allah'ın kendisine İmran oğlu Mûsâ'yı peygamber olarak gönderdiği vakit isyan eden Firavun gibi olursunuz. Nitekim Mûsâ, onu Allah'a davet etmiş, Allah'ı tevhid etmesini emretmişti. Firavun ise onun sözünü kabul etmeyip karşı çıkmış ve isyan etmişti. Allah da onu çok çetin bir azapla ansızın yakalamıştı.

﴿ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ ﴾

17- Eğer siz küfürde diretirseniz, çocukların saçlarını ağartacak bir günden kendinizi nasıl koruyacaksınız?

18- Ki o gün (dehşetten) **gök bile yarılacaktır. Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir.**

17-18. Yani o, oldukça dehşetli, çok tehlikeli, çocukların dahi saçlarını ağartacak kadar muazzam, cansız varlıkları eritecek, göğü yarıp çatlatacak ve yıldızları darmadağın edecek olan Kıyamet gününde sizler, nasıl yakanızı sıyırabilecek, nasıl kendinizi kurtarabileceksiniz?

"Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir." Yani bu vaadin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Hiç kimse ona engel olamaz.

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾﴾

19- Şüphesiz bunlar, bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine giden yolu tutar.

19. Yani Yüce Allah'ın Kıyamet gününün durumunu ve dehşetli hallerini bildirdiği bu öğüt, takvâ sahibi kimselerin düşünüp ibret alacağı, mü'minlerin de kendisi dolayısıyla yasaklardan kaçınacağı bir öğüttür.

"Artık kim dilerse Rabbine giden yolu tutar." Ona götüren yolu izler. Bu ise O'nun şeriatinin izinden gitmekle olur. Çünkü O, bu yolu tam manasıyla açıklamış, kapalı bir taraf bırakmamıştır.

İşte bu da Yüce Allah'ın, kullara kendi fiillerini işleyebilme gücünü verdiğini ve bu konuda onlara belli bir imkân tanıdığını gösteren bir delildir. Yoksa durum Cebriye'nin iddia ettiği gibi değildir. Zira onlara göre insanların fiilleri kendi iradeleri dışında cereyan eder. Böyle bir iddia hem nakle aykırıdır, hem de akla.

﴿۞ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ
ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ
وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ
مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ
هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿٢٠﴾﴾

20- Şüphesiz Rabbin, senin ve seninle beraber olan (müminlerden) **bir kesimin kalkıp gecenin üçte ikisine yakın bir süreyi, yarısını veya üçte birini namazla geçirdiğini biliyor. Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir ve tespit eder. O, sizin gece** (ibadet vaktini) **tam olarak hesap edemeyeceğinizi bildiği için sizi affetti. Artık** (gece namazında) **Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden hastalananlar olacağını, bir kısmınızın Allah'ın lütfundan** (rızkını) **aramak üzere yeryüzünde yol tepeceğini, başka bir kısmınızın da Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir. O halde Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir borç verin. Kendiniz için önden ne hayır gönderirseniz onun mükafatını Allah katında, hem daha hayırlı, hem de daha büyük olarak bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

20. Yüce Allah, bu sûrenin başlarında, Rasûlüne gecenin yarısını, üçte ikisini yahut üçte birini namazla geçirmesini emretmiştir. Aslolan ise hükümlerde ümmetinin ona uymasıdır. Burada da kendisine verilen emre uyduğu gibi mü'minlerden bir kesimin de o emre uyduğu beyan edilmektedir.

Emrolunan bu süreyi tespit etmek insanlara ağır geldiğinden dolayı Yüce Allah, artık bunu onlara son derece kolaylaştırdığını haber vermekte ve **"Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir ve tespit eder."** buyurmaktadır. Yani onların miktarlarını, bunların ne kadarının gidip geriye ne kadarının kaldığını tam manasıyla O bilir.

"O, sizin gece (ibadet vaktini) tam olarak hesap edemeyeceğinizi," yani bu büyük bir dikkat ve oldukça titizlik gerektirdiğinden dolayı onun miktarını eksiksiz ve fazlasız olarak belirleyemeyeceğinizi **"bildiği için sizi affetti."** Yükünüzü hafifletti ve tayin edilen miktardan ister fazla ister eksik olsun, size kolayınıza gelen kadarı ile yetinmeyi emretti.

"Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun." Yani bildiğiniz bölümleri ve size ağır gelmeyecek miktarı okuyun. Bundan dolayıdır ki geceleyin namaz kılan kimse, bu konuda istekli ve gücü yerinde olduğu sürece namaz kılmakla emrolunmuştur. Yorulur yahut tembellik basar yahut uyuklayacak olursa, namaza huzurla ve dinlenmiş olarak devam edebilmesi için dinlenmelidir.

Daha sonra Yüce Allah, bu yükümlülüğü hafifletmeye uygun gerekçeler olan bazı sebepleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah, içinizden hastalananlar olacağını... bilir."** Böylelerine ise gecenin yarısı, üçte biri veya üçte ikisi boyunca namaz kılmak ağır gelir. O halde hasta olan kimse, kolayına gelen kadarını kılsın. Aynı şekilde eğer kendisine ağır gelecekse ayakta namaz kılması da emrolunmamıştır. Hatta nafile namaz kılmak, ona ağır gelirse bunu terk edebilir. Üstelik ona sağlıklı iken yapmış olduğu nafile amellerin ecri de yazılır.

"Bir kısmınızın Allah'ın lütfundan (rızkını) aramak üzere yeryüzünde yol tepeceğini," yani başkalarına muhtaç olmamak ve onlara el açmamak için ticaret yapmak maksadıyla yolculuk edecek kimseler bulunacağını bilir. Yani yolculuk

yapan kimsenin durumu, yükünün hafifletilmesini gerektirir. Bundan dolayı farz namaz yükü hafifletilmiş, iki vakit namazı cem ederek bir vakitte kılması, dört rekâtlik farzları iki rekât olarak kısaltması ona mubah kılınmıştır.

Aynı şekilde **"başka bir kısmınızın da Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir. O halde Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."** Yüce Allah, burada iki hafifletmeyi söz konusu etmektedir. Bunlardan birisi, sağlıklı ve mukim (yolcu olmayan) kimseye dair bir hafifletmedir. Böyle bir kişi, vakti tam tespit etme külfetine girmeksizin, gayret ve isteğini göz önünde bulundurarak gece namazını kılar. Hatta en faziletli olan vakti değerlendirir ki bu da gecenin ilk yarısından sonra gelen gecenin üçte birlik bölümüdür.

Diğer hafifletme ise hasta ve yolcu içindir. Bu yolculuk da ister ticaret kastı ile olsun, ister cihad, hac veya buna benzer bir ibadet kastı ile yapılmış olsun fark etmez. O da külfete girmeyeceği hususları göz önünde bulundurmalıdır.

Dinde bize zorluk kılmayıp aksine şeriatını kolaylaştırdığı, kullarının hallerini, dinlerinin, bedenlerinin ve dünyalarının maslahatını dikkate aldığı için Yüce Allah'a hamd-u senâlar olsun.

Daha sonra Yüce Allah, ibadetlerin anası ve direği olan iki ibadeti emretmektedir. Bunlar ise kendisi olmaksızın dinin doğru bir şekilde ayakta duramayacağı namazı dosdoğru kılmak, diğeri de imanın kanıtı olan zekâtı vermektir. Ki zekât sayesinde fakirler ve yoksullar da gözetilmiş olur. Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: **"Namazı"** rükünleri, sınırları, şartları ve bütün tamamlayıcı unsurları ile birlikte **"dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir borç verin."** Samimi bir niyet ile nefsinizden bir sbebat ile temiz maldan yalnız Allah için verin. Bunun kapsamına farz olan zekât da müstehab olan sadakalar da girmektedir.

Daha sonra genel olarak bütün hayırlara ve bunları yapmaya teşvikte bulunarak şöyle buyurmaktadır: **"Kendiniz için önden ne hayır gönderirseniz onun mükafatını Allah katında hem daha hayırlı, hem de daha büyük olarak bulursunuz."** Bir iyilik on katından yedi yüz katına kadar ve daha pek çok katlara kadar karşılık görecektir.

Bilinmeli ki bu dünya yurdunda zerre ağırlığı kadar yapılan bir hayır, ebedî nimetler yurdu olan cennette dünyanın ve üzerinde bulunanların kat kat fazlası lezzetler ve arzu edilen şeylerle karşılık bulacaktır. Bu dünyadaki hayır ve iyilik, ebedilik yurdundaki hayır ve iyiliğin kaynağı, tohumu, aslı ve esasıdır. Gafletlerle

geçen vakitlere ne kadar üzülünse azdır. Salih amellerin dışındaki işlerle geçen zamanlara ne kadar yazık!

Yaratıcının öğüdünden etkilenmeyen ve onlara bizzat kendilerinden daha çok merhametli olanın teşvik edici buyruklarından istifade edemeyen kalplere yazıklar olsun!

Hamd-u senâlar Sanadır Allah'ım. Şikâyetlerimiz Sanadır. Senden yardım dileriz. Bütün gücümüz, kuvvetimiz Senin yardımınladır.

"Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." İtaat ve hayırlı işleri yapmaya teşvikten sonra mağfiret dileme emrinin anlamı çok büyüktür. Çünkü kullar, emrolundukları hususlarda mutlaka kusur ederler. Ya hiçbir şekilde emri yerine getirmez yahut da eksik bir şekilde yaparlar. O bakımdan Allah, bunun mağfiret dilenerek telafi edilmesini emretmektedir. Kul, gece gündüz günah işler durur. Allah, rahmet ve mağfireti ile onu kuşatmayacak olursa, şüphesiz o helâk olur.

Müzzemmil Sûresi'nin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة المدثر

MÜDDESSİR SÛRESİ

-74-

74- MÜDDESSİR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 56 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنذِرْ ﴿٢﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey elbisesine sarınıp bürünen!

2- Kalk ve uyar!

1-2. Müzzemmil ile Müddessir'in aynı anlama geldiği daha önce açıklanmıştı.

Allah, Rasûlüne gerek faydası kendi şahsına ait olan, gerekse de başkalarına ulaşan birtakım ibadetlerde olanca gayret göstermesini emretmişti. Bundan önceki sûrede bu kabilden ibadetlerde bulunmasını ve kavminin eziyetlerine karşı da sabredip katlanmasını bildirmişti.

Burada da davetini açığa vurmasını, açıktan açığa uyarılarda bulunmasını emrederek: Tam bir gayret ve istek ile "**kalk ve**" insanları, maksadı gerçekleştirebilecek türden söz ve fiillerle, kendisiyle korkutulan şeyin durumunu açıklamak suretiyle "**uyar**" ki bu, sakındırılan şeyleri terk etmeye daha bir sevkedici olsun.

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾﴾

3- Yalnız Rabbini tazim et!

3. Tevhid ile O'nu tazim edip yücelt! Korkutup uyarmaktan maksadın, Allah rızasını elde etmek ve kulların da O'nu tazim etmelerini ve O'na gereği gibi ibadet etmelerini sağlamak olsun.

﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾﴾

4- Elbiseni temizle!

4. Burada geçen "elbise" ile bütün amellerin, elbiselerin temizlenmesi ile de amellerini ihlâslı yapması, bunlarda samimi olması, en mükemmel şekilde bu

amellerini yerine getirmesi, onları iptal ve ifsad edecek hususlardan arındırması, kötülük, riya, münafıklık, kendini beğenmek, kibir, gaflet ve buna benzer kula, ibadetlerinde uzak durması emrolunan ve sevabı eksiltici hususlardan arındırması kastedilmiş olabilir.

Bunun kapsamına elbiselerin necasetlerden temizlenmesi de girer. Çünkü bu, amellerin temizlenmesini tamamlayıcı bir unsurdur. Özellikle namaz böyledir ki pek çok alim bu konuda şöyle demiştir: "Namazda elbise üzerindeki pislikleri ortadan kaldırmak, namazın sahih/geçerli olmasının şartlarındandır."

Bu buyruktaki "elbise" ile bildiğimiz elbiselerin kastedilme ihtimali de vardır. Bunları temizlemekle emrolunması da bütün vakitlerde her türlü necaset ve pislikten onları temiz tutması, özellikle de namaz esnasında buna riâyet etmesi anlamındadır. Buna göre o, zahiren temizlik yapmakla emrolunmuştur ki hiç şüphesiz zahirin temizlenmesi, bâtının temizlenmesinin tamamlayıcı bir unsurudur.

﴿ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥ ﴾

5- Azaba sebep olacak şeylerden uzak dur.

5. Buradaki **"Azaba sebep olacak şeyler"** ifadesiyle Allah'la birlikte kendilerine ibadet edilen put ve heykeller kastedilmiş olabilir. Ona bunlardan uzak durması, bunlara nispet edilen söz ve fiillerden uzak olması emrolunmuş demektir.

Yine bu ifadeyle bütün kötü işler ve sözler de kastedilmiş olabilir. O halde bu buyrukla ona küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle açığıyla bütün günahları terk etmesi emredilmektedir. Bunun kapsamına şirk de, daha aşağı mertebedeki günahlar da girer.

﴿ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ۝٦ ﴾

6- (Yaptığını) çok görerek başa kakma!

6. Yani insanlara yapmış olduğun dinî ve dünyevî iyilikleri hatırlatarak bunları başa kakma, bu şekilde çokça minnette bulunarak kendini onlara üstün görme! Aksine imkânın olduğu sürece insanlara iyilik yap ama onlara yapmış olduğun iyilikleri unut, mükâfatını Allah'tan bekle. İyilik yaptığın kimseleri de, yapmadıklarını da aynı seviyede gör.

Bunun şu anlama geldiği de söylenmiştir: Sen herhangi bir kimseye, ona verdiğinden daha fazlasını sana karşılık vermesi arzusuyla bir şey verme! O takdirde bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e has bir emir olur.

﴿ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧ ﴾

7- Rabbin için sabret.

7. Sen sabrının ecrini O'ndan iste! Yalnız Yüce Allah'ın rızasını gözet!

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de Rabbinin emirlerine uydu, bu emirleri yerine getirmek için elini çabuk tuttu. İnsanları uyardı, mutlak ilâhlarının kendilerinden istediği her şeyi onlara apaçık âyetlerle güzelce açıkladı. Yüce Allah'ı tazim etti, insanları da O'nu tazim etmeye çağırdı. Gizli ve açık amellerini her türlü kötülükten arındırdı. Allah'tan başka kendisine ibadet edilen bütün uydurma ilâhlardan, O'nun ile birlikte tapınılan putlardan, bu putlara tapanlardan, kötülükten ve kötülerden uzak durdu.

Allah'tan sonra insanlar üzerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in pek büyük bir lütuf ve ihsanı vardır. Ancak o, buna karşılık onlardan herhangi bir mükâfat ya da teşekkür istememiştir. Rabbi için en mükemmel şekilde sabretmiştir. Allah'a itaat üzere sabrettiği gibi, O'na masiyetten uzak kalmakta da sabır göstermiştir Allah'ın can yakıcı kaderne de sabretmiştir. Öyle ki o, rasûllerin azim sahibi olanlarını geride bırakmıştır. Allah'ın salâtı ve selâmı onun ve bütün peygamberlerin üzerine olsun.

﴿ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠ ﴾

8- Sûr'a üfürüldüğü zaman,

9- İşte o gün, oldukça zor bir gündür.

10- Kâfirlere hiç de kolay değildir.

8-10. Yani kabirlerden kalkılması, bütün insanların öldükten sonra dirilmesi ve amel defterlerinin verilmesi için Sûr'a **"üfürüldüğü zaman, işte o gün,"** dehşetli hallerin ve zorlukların çokluğundan dolayı **"oldukça zor bir gündür. Kâfirlere hiç de kolay değildir."** Çünkü onlar, her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş, kesinlikle helâk olacaklarını, azap içinde mahvolacaklarını anlamış olacaklardır.

Bu son ayetten anlaşıldığına göre o gün, mü'minlere kolay olacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler, 'Bu, zorlu bir gündür.' derler."** (el-Kamer, 54/8)

﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُ
تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ ﴾

11- Sen Bana bırak o tek başına yarattığım,

12- Kendisine bolca mal verdiğim,

13- Ve (yanı başında) **hazır duran oğullar** (ihsan ettiğim);

14- Her türlü imkanı önüne serdiğim (kafir) **kimseyi.**

15- Bir de kalkmış (nimetleri) **daha da artırmamı bekliyor.**

16- Asla! Çünkü o, âyetlerimize karşı çok inatçıdır.

17- Ben, onu sarp bir yokuşa/zorlu bir azaba süreceğim.

Bu âyet-i kerimeler, inatla hakka karşı duran, Allah'a ve Rasûlüne savaş açan el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir. Yüce Allah onu başka hiçbir kimseyi yermediği bir şekilde yermiştir. İşte hakka karşı inatlaşan, hakka karşı mücadele eden kimsenin cezası budur. Bu dünya hayatında rezil olur. Âhiretteki azap ise daha da rezil edicidir elbette. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

11. "Sen Bana bırak o tek başına yarattığım." Malsız, ailesiz ve başka hiçbir şeye sahip olmaksızın yalnız başına yarattığım ve halen kendisine lütufta bulunup pek çok şeyler verdiğim;

12-13. "Kendisine bolca," pek çok **"mal verdiğim ve"** yanı başında **"hazır duran oğullar,"** sürekli yanında bulunan, kendileriyle faydalanıp ihtiyaçlarını gördüğü, kendileriyle güç kazandığı erkek çocuklar verdiğim;

14. "Her türlü imkanı önüne serdiğim," ona dünyevî imkânlar ve bu imkânları elde etme yollarını bağışladı; öyle ki o ihtiyaçlarını kolaylıkla görebilmekte, arzuladığı ve istediği her şeyi elde etmektedir.

15. Bunca nimet ve ihsanlarımla birlikte **"bir de kalkmış** (nimetleri) **daha da artırmamı bekliyor."** Yani dünyada nimetlere nail olduğu gibi âhiret nimetlerine de nail olmayı ümit ediyor.

16. "Asla!" Durum onun istediği gibi olmayacaktır. Aksine onun istediğinin ve arzu ettiğinin tersine olacaktır. Bunun böyle olmasının sebebi ise şudur:

17. "Çünkü o, âyetlerimize karşı çok inatçıdır." Âyetlerimizi anladığı halde inkâr etmiş, âyetlerimiz onu hakka çağırdığı halde onlara itaat etmemiştir. Hatta yüz çevirmekle de yetinmeyerek bunlarla savaşmaya koyulmuş, âyetlerimi iptal etmeye çalışmıştır. Bu yüzden Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ
أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ ﴾

18- Çünkü o, düşündü taşındı ve ölçtü biçti.

19- Kahrolası! Ne biçim ölçtü biçti!

20- Sonra, canı çıkasıca tekrar (ölçtü biçti); **nasıl ölçtü biçtiyse!**

21- Sonra baktı.

22- Sonra suratını astı, kaşlarını çattı.

23- Sonra yüz çevirip büyüklük tasladı.

18-20. "Çünkü o" kendi kendine **"düşündü taşındı,"** Kur'ân-ı Kerîm'i kendisiyle çürüteceği söz söylemek maksadıyla hakkında düşündüğü hususları **"ölçtü biçti. Kahrolası! Ne biçim ölçtü biçti? Sonra, canı çıkasıca tekrar** (ölçtü biçti); **nasıl ölçtü biçtiyse?"** Çünkü o, kendisiyle asla boy ölçüşemeyeceği bir işe kalkışmıştı. Kendisinin ve benzerlerinin asla ulaşamayacağı bir yokuşa tırmanmaya çalışmıştı.

21-22. "Sonra," ne söyleyeceğine **"baktı, sonra suratını astı, kaşlarını çattı."** Yüzünde ve dış görünüşünde haktan nefret ettiği ve hakka karşı kin duyduğu belirgin hale geldi.

23. "Sonra yüz çevirip" geri döndü **"büyüklük tasladı."** Bu ise onun düşünme çabasının fiilî ve sözlü olarak ortaya koyduklarının bir sonucudur.

﴿ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ ﴾

24- Nihayet dedi ki: 'Bu, (eskilerden) **nakledilen bir sihirden ibarettir.'**

25- 'Bu, insan sözünden başka bir şey değil!'

24-25. "Nihayet dedi ki: 'Bu, (eskilerden) **nakledilen bir sihirden ibarettir. Bu, insan sözünden başka bir şey değil!'"** Yani bu, Allah'ın kelâmı değildir,

insan sözüdür. Aynı şekilde bu, iyi ve hayırlı insanların da sözü değildir. Aksine onların kötülerinin, günahkârlarının, yalancı ve sihirbazlarının bir sözüdür.

Kahrolasıca! Haktan ne kadar da uzak! Hüsran ve helâke ne kadar müstehak! En yüce ve en büyük söz olan, pek yüce ve azametli Rabbin sözünün; yaratılmış, muhtaç ve her bakımdan aciz varlıkların sözüne benzediği nasıl düşünülebilir yahut bu nasıl tasavvur edilebilir ki? Bu yalancı ve inatçı kişi, Yüce Allah'ın kelâmını bu şekilde nitelendirme cür'etini kendinde nasıl bulabilir?

Böyle bir kişinin çetin azaptan başka bir şeyi hak etmesi söz konusu değildir. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ ﴾

26- Ben onu Sekar'a sokacağım.

27- Sekar'ın ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

28- O, yakıp bitirmedik bir şey bırakmaz, ama yakmaktan da vazgeçmez.

29- Derileri yakıp kavurur.

30- Başında da on dokuz (görevli melek) **vardır.**

26-28. "Ben onu Sekar'a sokacağım. Sekar'ın ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki? O, yakıp bitirmedik bir şey bırakmaz, ama yakmaktan da vazgeçmez." Azaba uğratılan kimseye vermedik zorluk, sıkıntı ve acı bırakmaz.

29. "Derileri yakıp kavurur." Onları kavurur, azabının içine alıp yakar. Aşırı sıcak ve aşırı soğuğuyla onlarda rahat namına bir şey bırakmaz.

30. "Başında da on dokuz" bekçi melek **"vardır."** Bunlar, "(O ateşin) **başında çok sert ve çok güçlü melekler vardır ki onlar, Allah'ın kendilerine verdiği emirlerde O'na isyan etmezler. Ne emredilirse onu yaparlar."** (et-Tahrim, 66/6)

﴿ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا
أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ
لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) **yaptık ki, böylelikle, kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye öğrensin, iman edenlerin imanını arttırsın; hem kendilerine kitap verilenler hem müminler şüpheye düşmesinler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de 'Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?' desinler. İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir. Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez. Bu ise insanlık için ancak bir öğüttür.**

31. "Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir." Buna sebep ise onların çetin bir güce sahip oluşlarıdır.

"Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) **yaptık."** Burada şu kastedilmiş olabilir: Biz, onları âhiretteki azap ve cezaları için, oradaki ibretli cezalarının artırılması için böyle yaptık. Çünkü azaba da "fitne" denilebilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O gün onlar ateş üzerinde fitneye maruz kalırlar." (ez-Zâriyât, 51/13) Yani azaba uğratılırlar.

Bu buyruktan şu da kastedilmiş olabilir: Bizlerin sizlere o meleklerin sayısını haber verişimizin sebebi, bir imtihandır; yani kimin tasdik edeceğini, kimin yalanlayacağını ortaya çıkarmamızdır. Buna da bundan sonra gelen şu buyruklar delildir: **"Böylelikle, kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye öğrensin, iman edenlerin imanını arttırsın,"** Çünkü Kur'ân'ın bildirdikleri, Kitap ehlinin elinde bulunanlara uygun olur ve mutabık gelirse onların hakka olan yakinleri (kesin inançları) daha da artar. Mü'minler de Allah her bir âyeti indirdikçe, ona iman eder, onu tasdik eder ve böylelikle onların da imanı artmış olur.

"Hem kendilerine kitap verilenler hem müminler şüpheye düşmesinler." Yani onların şüphe ve tereddütleri ortadan kalksın. İşte bunlar özlü akıl sahiplerinin özellikle önem verdiği üstün ve değerli maksatlardır.

Kesin bir inanca sahip olmak için çalışmak, her zaman ve her bir dinî meseleye dair imanın artmasına gayret göstermek, hakkın karşısına dikilen şüphe ve tereddütlerin izale edilmesi, bu maksatları oluşturmaktadır.

Yüce Allah, Rasûlüne indirmiş olduğu buyrukları, bu üstün maksatları gerçekleştirici ve doğrularla yalancıları birbirinden ayırıcı bir ölçü kılmıştır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

"Kalplerinde hastalık" şüphe, tereddüt ve münafıklık **"bulunanlar ve kâfirler de, 'Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?' desinler."** Bu, onların şaşkınlık, şüphe ve Allah'ın âyetlerini inkâr üzere söyledikleri bir sözü ifade eder.

Bu iki grubun durumu, Allah'ın dilediği kimseleri hidâyete iletmesi, dilediği kimseleri de saptırmasının bir sonucudur. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir."** Allah kime hidâyet verirse Rasûlüne indirdiği şeyleri onun hakkında bir rahmet kılar. Bunlarla onun dinini ve imanını artırır. Kimi de saptırırsa Peygamberine indirdiklerini, onun aleyhine bir bedbahtlık, bir şaşkınlık ve bir zulüm sebebi kılar. O halde yapılması gereken, Allah'ın ve Rasûlünün verdiği haberleri teslimiyetle karşılamaktır.

"Rabbinin" meleklerden ve onların dışındakilerden oluşan **"ordularını kendisinden başkası bilmez."** Sizler O'nun ordularını bilemediğinize göre, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan, orduları hakkında size haber verince yapmanız gereken, herhangi bir şüphe ve tereddüt olmaksızın O'nun haberini tasdik etmekten ibarettir.

"Bu ise insanlık için ancak bir öğüttür." Yani bu öğütten maksat, boş işlerle uğraşmak, oyun oynamak, oyalanmak değildir. Bundan maksat, insanların kendilerine fayda verecek hususları düşünüp yapmaları, zarar verecek şeylerden de kaçıp uzaklaşmalarıdır.

﴿ كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ
﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ ﴾

32- Asla (öyle değil)**! Andolsun aya,**

33- Dönüp gittiğinde geceye,

34- Aydınlandığı zaman sabaha ki,

35- O (sekar)**, gerçekten büyük** (felaketlerden) **biridir.**

36- İnsanlar için bir uyarıcıdır;

37- İçinizden hem (hayra ve cennete) **ilerlemek hem de ondan geri kalmak isteyenler için** (bir uyarıdır).

32-34. "Asla (öyle değil)**! Andolsun aya..."** Yüce Allah aya, dönüp gittiği zaman geceye, aydınlandığı zaman sabaha yemin etmektedir. Çünkü sözü edilen bu şeyler, Allah'ın pek büyük âyetlerini/delillerini, O'nun kudretinin kemâline, hikmetine, rahmetinin genelliğine ve ilminin kuşatıcılığına delil olan belgeleri ihtiva etmektedir.

35-37. Hakkında yemin edilense şudur: **"O, büyük** (felaketlerden) **biridir."** Yani şüphesiz ki ateş, pek büyük musibetlerden ve çok önemli işlerden biridir. Biz, ona dair size bilgi verdiğimize, siz de onun hakkında basiretli bilgi elde ettiğinize göre artık sizden, ileri geçmek isteyen; kendini Allah'a yakınlaştıracak, O'nun rızasına yaklaştıracak, lütuf ve ihsan yurduna eriştirecek işler yapsın.

Yahut yaratılış maksadından, Allah'ın sevip razı olduğu işlerden geri kalmak isteyen de masiyetler işlesin, böylelikle cehenneme yakınlaşsın! Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: O, Rabbinizden gelen haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun."** (el-Kehf, 28/29)

﴿ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا
سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ ﴾

38- Her nefis, işledikleri karşılığında rehin alınmıştır;

39- Ancak amel defterleri sağdan verilenler hariç.

40- Onlar, cennetlerdedirler; birbirlerine soru sorarlar

41- Günahkarlar hakkında:

42- 'Sizi Sekar'a ne sürükledi?'

38. "Her nefis, işledikleri," yaptığı şer ve kötü ameller **"karşılığında rehin alınmıştır."** Yaptıkları karşılığında sapasağlam zincire vurulmuştur. Bu zincirler, boyunlarına geçirilmiş olacaktır ki, yaptıkları sebebiyle azaba uğratılmaları hak olmuştur.

39. "Ancak amel defterleri sağdan verilenler hariç." Onlar rehin olarak alınmayacak, aksine onlar zincire vurulmaksızın serbest bırakılacak ve sevineceklerdir.

40. "Onlar, cennetlerdedirler; birbirlerine soru sorarlar." Yani cennetlerde bütün istediklerini elde etmiş olacaklar. Tam bir rahata ve huzura kavuşacaklardır. Nihâyet birbirlerine soru sormaya koyulacaklar.

41-42. Bu karşılıklı konuşmaları, nihayet günahkarlara dair bazı sorular sormaya kadar gidecek: "Acaba onlar nasıl bir durumla karşı karşıyadırlar? Acaba Allah'ın kendilerine va'dettiklerini bulmuşlar mıdır?" Bunun üzerine birbirlerine, "Ne dersiniz, onlara yukarıdan bir bakalım mı?" diyecek ve onların cehennemin ortasında azap görmekte olduklarını görecek ve şöyle diyecekler: **"Sizi Sekar'a ne sürükledi?"** Yani cehenneme sokan sebep nedir? Hangi günahlarınız dolayısıyla siz bu cehennem azabını hak ettiniz?

﴿ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾
وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ ﴾

43- Derler ki: 'Biz namaz kılanlardan değildik.'

44- 'Yoksula da yedirmezdik.'

45- '(Batıla) **dalanlarla birlikte biz de dalardık.'**

46- 'Hesap gününü de yalanlardık.'

47- 'Nihâyet ölüm bize (bu haldeyken) **gelip çattı.'**

48- Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez.

43-44. "Derler ki: 'Biz namaz kılanlardan değildik, yoksula da yedirmezdik.'" Ne mabuda karşı ihlâs ve ihsan makamındaydık, ne de yaratılmışlardan muhtaç olanlara faydamız vardı.

45. "(Batıla) **dalanlarla birlikte biz de dalardık."** Bâtıla dalar ve hakka karşı onunla mücadele verirdik.

46. "Hesap gününü de yalanlardık." İşte batıla dalmanın sonucu budur: Hakkı, hakikati yalanlamak. En büyük hakikatlerden biri de hesap günüdür. Hesap günü, amellerin karşılığının verileceği, Yüce Allah'ın mutlak egemenliğinin ve mahlukat hakkındaki adaletli hükmünün ortaya çıkacağı gündür.

47. İşte biz bu batıl yol üzere amelimizi sürdürüp gittik. **"Nihâyet ölüm bize** (bu haldeyken) **gelip çattı."** Kâfir olarak öldükleri için artık hiçbir çareleri kalmadı ve karşılarındaki umut kapıları büsbütün kapanmış oldu.

48. "Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez." Çünkü şefaatçiler, ancak Allah'ın şefaate mazhar olmasına razı olduğu kimselere şefaat edebilirler. Bunların amellerinden ise Allah asla razı olmamıştır.

﴿ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ ﴾

49- Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çeviriyorlar?

50-51- Hem de aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi.

49-51. Yüce Allah, bu şekilde muhalefet edenlerin âkıbetini ve onlara neler yapılacağını açıkladıktan sonra, hayatta olanları azarlayıp kınayıcı ifadeler kullanarak şöyle buyurmaktadır: **"Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çeviriyorlar?"** Ondan gafildirler ve uzak durmaktadırlar. Bu öğütten hızlıca kaçışları dolayısıyla tıpkı **"aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri"** gibidirler. Biri diğerini ürküttüğü için daha da hızlı koşan, bir avcının, kendisini öldürmek isteyen bir atıcının yahut bir aslan veya benzeri bir yırtıcı hayvanın şerrinden kurtulmak için kaçışan yaban eşeklerine benzerler. Bu da haktan uzaklaşıp kaçışın en ileri derecesidir. Bu şekilde kaçıp yüz çevirirken pek büyük iddialarda da bulunmaktadırlar:

﴿ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- Dahası onlardan her biri, kendisine açılıp okunan sahifeler (ilahî kitap) **verilmesini bekliyor.**

53- Asla! Doğrusu onlar, âhiretten korkmuyorlar.

52. "Dahası onlardan her biri, kendisine," üzerine semâdan inmiş **"açılıp okunan sahifeler verilmesini bekliyor"** ve ancak bu yolla hakka boyun eğeceğini ileri sürüyor. Halbuki onlar yalan söylüyorlar. Çünkü onlar, her türlü mucize/âyet gelecek olsa dahi, can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir. Çünkü onlara hakkı açıkça ortaya koyan âyetler/belgeler gelmiştir. Şâyet hayırlı bir özellikleri olsaydı mutlaka iman ederlerdi. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

53. "Asla!" Yani Biz, onlara istediklerini vermeyeceğiz. Onlar, bu sözleriyle sadece demogoji yapıp karşı tarafı bastırmak istiyorlar. **"Doğrusu onlar, âhiretten korkmuyorlar."** Eğer âhiretten korksalardı bu yaptıklarını yapmazlardı.

﴿ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ ﴾

54- Asla! Gerçek şu ki o, bir öğüttür.

55- Dileyen ondan öğüt alır.

54. "Asla! Gerçek şu ki o, bir öğüttür." Buradaki "o" zamiri ya bu sûreye aittir ya da bu sûrenin ihtiva ettiği öğüde aittir.

55. "Dileyen ondan öğüt alır." Çünkü ona yol açıklanmış ve gerekli deliller ortaya konmuştur.

﴿ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Ama Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O, kendisinden korkulmaya lâyık olandır, bağışlamak da O'na yaraşır.

56. "Allah dilemedikçe de öğüt alamazlar." Çünkü Allah'ın meşîeti her şeyi kapsar ve her şeyde geçerlidir. Az-çok, küçük-büyük hiçbir şey O'nun dışına çıkamaz.

Bu buyrukla; (Kaderiye'nin) kulların fiillerini Allah'ın meşîeti kapsamında görmemesi ile (Cebriye'nin,) kulun hiçbir meşîetinin olmadığı, gerçek manada fiilinin ora ait olmadığı ve kulun, fiillerini yapmaya mecbur olduğu iddiaları/kanaatleri reddedilmektedir.

Zira burada Yüce Allah, hem kulların gerçek manada irade ve fiillerinin olduğunu ortaya koymakta hem de bunu kendi iradesine tabi kılmaktadır.

"O, kendisinden korkulmaya lâyık olandır, bağışlamak da O'na yaraşır." Yani O, kendisinden korkulmaya, ibadet olunmaya layık olandır. Çünkü O, kendisinden başkasına ibadet olunmaması gereken tek gerçek ilâhtır. Kendisinden korkan, rızasına uyan kimselere de mağfiret edendir.

Müddessir sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Yüce Allah'adır, minnet duygularımız O'nadır.

سورة القيامة

KIYÂME SÛRESİ

-75-

75- KIYÂME SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 40 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ لَٓا اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿١﴾ وَلَٓا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُۜ ﴿٣﴾ بَلٰى
قَادِر۪ينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kıyamet gününe yemin olsun,

2- Kendini kınayan nefse de yemin olsun ki (siz kesinlikle diriltileceksiniz).

3- İnsan, Bizim onun (çürüyüp dağılmış) **kemiklerini bir araya getir**(ip dirilt)**emeyeceğimizi mi sanıyor?**

4- Elbette (bunu yapabiliriz); **hatta Biz, onun parmak uçlarını dahi düzenleyip** (eski haline getirmeye) **kâdiriz.**

1. Burada "لا / hayır" kelimesi, ne nafiye/olumsuzluk edatıdır, ne de zaid/fazladan gelmiştir. Bu, kendisiyle başlanmak ve daha sonraki buyruklara gereken önemi verip dikkati çekmek için kullanılmıştır. Bu edat, yeminle birlikte çokça kullanıldığı için -aslı itibarıyla söz başlangıcında kullanılmasa da- bununla söze başlamanın garip kaçacak bir tarafı yoktur.

Burada kendisine yemin edilen şeyle hakkında yemin edilen şeyler aynıdır. O da ölümden sonra diriliş, insanların kabirlerinden kalkmaları, sonra da yüce Rableri, haklarında ne hüküm verecek diye beklemeleridir.

2. **"Kendini kınayan nefse de yemin olsun ki..."** Kasıt, iyi ve kötü bütün nefislerdir. Bunlara "kendini kınayan" denmesinin sebebi, çokça değişip durması, değişik noktalar arasında gidip gelmesi, belli bir hal üzerinde sebat etmemesidir.

Bir sebep de şudur: Nefis, ölüm esnasında yaptıkları dolayısıyla sahibini kınayacaktır. Hatta mü'minin nefsi bile dünyadayken yaptığı kusurlardan, herhangi bir hakkı yerine getirmemekten yahut gaflete düşmekten dolayı kendini kınar. O halde bu yeminle hem amellerin karşılığının verileceğine, hem amellerin karşılığının kendisine, hem de amelinin karşılığını hak edene birlikte yemin edilmiş olmaktadır.

3. Daha sonra yüce Allah, buna rağmen kimi inatçıların, Kıyamet gününü yalanlamakta olduklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"İnsan, Bizim onun** (çürüyüp dağılmış) **kemiklerini"** ölümünden sonra **"bir araya getir**(ip dirilt)**emeyeceğimizi mi sanıyor?"** Nitekim Yüce Allah, bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecekmiş?' dedi."** (Yâsin, 36/78)

Bu kimse, cahilliği ve haksızlığı sebebiyle Allah'ın, bedenin direği durumunda olan kemiklerini yaratmaya kâdir oluşunu çok uzak bir ihtimal görmektedir.

4. Yüce Allah da onun bu kanaatini reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Elbette** (bunu yapabiliriz); **hatta Biz, onun parmak uçlarını dahi düzenleyip** (eski haline getirmeye) **kâdiriz."** Onun parmak uçlarını ve bunların kemiklerini toplayıp bir araya getireceğiz. Bu da bedenin bütün bölümlerinin diriltileceğini gösterir. Çünkü parmak uçları dahi tekrar yaratılacağına göre beden tamamen yaratılacak demektir.

﴿ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾ ﴾

5- Ama insan, günah işlemek için önündeki (kıyameti) **yalanlamayı tercih eder.**

6- 'Ne zamanmış o kıyamet günü?' diye sorar.

5-6. Onun Yüce Allah'ın kudretini inkâr edişi, bu kudrete delil olan hususların azlığından değildir. Onun bu hale düşmesi, ileride karşı karşıya kalacağı öldükten sonra dirilişi yalanlama irade ve maksadına sahip oluşundan dolayıdır. Âyet-i kerimede geçen "fücur;" bile bile ve kasten yalanlamak demektir.

Sonra Yüce Allah, Kıyametin hallerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır.

﴿ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا
لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ
﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ﴿١٥﴾ ﴾

7-9- Gözler (dehşetten) **donup kaldığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman;**

10- O gün insan, 'Kaçacak yer neresi?' der.

11- Asla! Kaçıp sığınacak hiçbir yer yok!

12- O gün varıp durulacak yer, yalnız Rabbinin huzurudur.

13- O gün insana yaptığı ve ertelediği her şey haber verilir.

14- Ama zaten insan, kendini çok iyi bilir;

15- Türlü mazeretler ortaya atsa bile.

7. **"Gözler** (dehşetten) **donup kaldığı zaman"** artık Kıyamet kopmuş olacaktır. O pek büyük dehşetlerden dolayı gözler yuvalarından fırlayacak ve göz kapakları hareket etmeyecektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"...O, onları ancak gözlerin dehşetle yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor. Hepsi de başlarını dikerek koşacaklar, gözleri** (ile) **kendilerine bile dönüp bakamayacaklar. Kalpleri ise bomboş olacaktır."** (İbrahim, 14/42-43)

8-9. "Ay tutulduğu," ışığı ve gücü gittiği **"güneş ve ay bir araya getirildiği zaman."** Halbuki Yüce Allah, onları yarattığı günden beri bir arada bulunmamışlardır. Ama Allah Kıyamet gününde onları bir araya getirecektir. Ayın ışığı söndürülecek, güneş tortop edilecek ve kullar ayın da, güneşin de Allah'ın emrine göre hareket eden iki yaratılmış olduğunu ve onlara ibadet edenlerin de yalancı olduklarını görsünler diye ikisi de cehenneme atılacaktır.

10. "O gün insan" bu dehşet verici, tedirgin edici hususları gördüğünde; karşı karşıya bulunduğu musibetlerden ve dehşetli hallerden kaçıp yakasını kurtarmak için **"'Kaçacak yer neresi?' der."**

11. "Asla! Kaçıp sığınacak hiçbir yer yok." Hiç kimsenin Allah'tan başka sığınacak bir yeri olmayacaktır.

12. "O gün" bütün kullar için **"varılıp durulacak yer, yalnız Rabbinin huzurudur."** Hiç kimse bu yerden kaçamaz yahut bir yere gizlenemez. Amelinin karşılığının kendisine verilmesi için mutlaka Rabbinin huzurunda durdurulacaktır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

13. "O gün insana, yaptığı ve ertelediği her şey haber verilir." İyisiyle, kötüsüyle ilk dönemlerinde de, son dönemlerinde de işlediği bütün ameller ona, kendisinin de reddedemeyeceği bir şekilde haber verilir.

14. "Ama zaten insan, kendini çok iyi bilir." Kendi hakkında tanık olacak ve kendini hesaba çekecektir.

15. "Türlü mazeretler ortaya atsa bile." Bunlar kabul olunacak mazeretler olmayacaktır. Aksine kendi amelleri kendisine söyletilecek, o da bütün bunları tek

tek itiraf edecektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Oku amel defterini! Bugün kendine karşı hesap görücü olarak kendin yetersin."** (el-İsrâ, 17/14)

Kul, yaptıklarını inkâr etse yahut mazeret bildirecek olsa dahi, onun bu inkâr ve mazeretinin ona en ufak bir faydası olmayacaktır. Çünkü kulakları, gözleri ve bütün azaları yaptıklarına şahitlik edeceklerdir. Diğer taraftan Rabbini razı etmeye çalışmasının vakti geçmiş, artık faydası kalmamış olacaktır: **"O gün zulmedenlere mazeret bildirmeleri fayda vermez ve onlardan Rablerini razı etmeleri de istenmez."** (er-Rûm, 30/57)

﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾﴾

16- Kur'ân'ı (vahyedilmesi tamamlanmadan önce unutmadan bellemek için) **acele edip de dilini kıpırdatarak tekrarlama!**

17- Çünkü onu (sana) **belletmek de, okutmak da Bize düşer.**

18- O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen, onun okunuşunu takip et.

19- Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize düşer.

16. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Cebrail vahiy getirip de Kur'ân'ı okumaya başladığında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kur'ân'ı belleme tutkusu dolayısıyla daha o vahyi bitirmeden onu telaffuz etmeye kalkışır, yani Cebrail'in okumasıyla birlikte okumaya çalışırdı. Yüce Allah, ona bu işten vazgeçmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumada acele etme!"** (Tâ-Hâ, 20/114) İşte burada da şöyle buyurmaktadır: **"Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma!"**

17. Daha sonra Yüce Allah, ona Kur'ân-ı Kerîm'i belletmeyi, okutmayı ve kalbinde onu toplamayı taahhüt ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü onu** (sana) **belletmek de, okutmak da Bize düşer."** Senin bu tutkuna sebep olan şey de onun bazı kelimelerini kaçırma ve unutma korkusudur. Allah ise sana bunun teminatını verdiğine göre artık bunun için bir sebep kalmamıştır.

18. "O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et." Yani Cebrail, sana getirdiği vahyi tamamladıktan sonra sen de onun okumasını takip et ve onun arkasından sen de oku.

19. "Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz Bize düşer." Yani manalarını açıklamak da bize aittir. Yüce Allah, ona lafzını korumayı da, manalarını korumayı da taahhüt etmiştir. Bu ise korumanın olabilecek en ileri derecesidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Allah'ın istediği bu edebi takındı. Cebrail, ona bundan böyle Kur'ân okudu mu (vahyetti mi) onu dinler, o bitirdikten sonra kendisi onu okurdu.

Bu âyet-i kerimede ilim öğrenme edebi de gösterilmektedir. Öğrenci, hoca açıklamakta olduğu meseleyi bitirmedikçe acele etmemelidir. Aksine hoca, açıkladığı meseleyi bitirdikten sonra kavrayamadığı hususu sorma yolunu seçmelidir.

Aynı şekilde eğer sözlerinin baş tarafında reddi yahut güzel bulup onaylamayı gerektiren bir husus varsa yine yapılan bu açıklamayı bitirmeden önce o hususu red veya kabule kalkışmamalıdır. Böylelikle yapılan açıklamanın doğru veya yanlış olduğunu tam manasıyla anlamış olur, anlatılan hususu iyice beller ve o konuda doğru bir şekilde açıklama yapma imkânını elde eder.

Aynı şekilde bu ayetler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ümmete vahyin lafızlarını açıkladığı gibi manalarını da açıklamış olduğunu göstermektedir.

﴿كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٢١﴾﴾

20- Asla! Doğrusu siz, çabuk elde edilen (dünyayı) **seviyorsunuz.**

21- Ahireti ise bir kenara atıyorsunuz.

20-21. Yani Yüce Allah'ın verdiği öğütlerden, hatırlatmalardan, gaflete düşüp yüz çevirmenize sebeb olan husus, sizlerin **"çabuk elde edilen (dünyayı) seviyor"** olmanız, onun zevk ve arzularını elde etmenize sebep olacak hususlar için çalışmanız ve bunu âhirete tercih etmenizdir. Bu yüzden âhiret için çalışmayı da terk ediyorsunuz. Çünkü dünya nimet ve lezzetleri, hemen elde edilen şeylerdir. İnsan da çabuk elde edilen şeyleri sevmeye meyyaldir. Âhiretteki ebedi nimetler ise hemen değil, ileride elde edilecektir. Bundan dolayı sizler, âhiretten gafilsiniz, âhirete yönelmeyi terk ediyorsunuz. Sanki onun için yaratılmamış gibisiniz, sanki bu dünya yurdu değerli ömürlerin uğrunda harcanacağı, gece-gündüz kendisi için çalışılacak, ebedî kalınacak bir yurtmuş gibi çalışıp didiniyorsunuz. Böylelikle sizler hakikati alt-üst ettiniz ve pek büyük bir hüsrana uğradınız.

Sizler âhireti dünyaya tercih etmiş, akıllı ve basiret sahibi kimselerin baktığı gibi sonuçlara baksaydınız, hiç şüphesiz kazançlı çıkar, ziyana uğramak

söz konusu olmaksızın kâr elde edersiniz. Beraberinde hiçbir bedbahtlığın söz konusu olmayacağı bir bahtiyarlığa kavuşurdunuz.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- O gün birtakım yüzler vardır ki apaydınlıktır.

23- Rablerine bakmaktadırlar.

22. Daha sonra Yüce Allah, âhirette insanların durumunu ve farklı hallerini açıklamak suretiyle âhiret nimetlerini tercih etmeye sevkedecek hususları beyan etmektedir. Âhireti dünyaya tercih edenlerin mükâfatlarını dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"O gün birtakım yüzler vardır ki apaydınlıktır."** Güzeldir, parlaktır, içinde bulundukları kalbî nimetler, ruhî sevinçler ve maddî lezzetlerden ötürü yüzleri aydınlıktır, ışıl ışıl parıldar.

23. "Rablerine bakmaktadırlar." Mertebelerine uygun olarak Rablerine bakacaklardır. Onların kimisi sabah-akşam Rabbini görecek, kimisi cumadan cumaya bir defa Rabbini görecektir. O'nun kerim yüzüne, hiçbir benzeri bulunmayan, göz kamaştırıcı cemaline bakacak ve bundan lezzet alacaktır.

O'nu görecekleri vakit içinde bulundukları nimetleri unutacaklardır. İfade edilmesi mümkün olamayacak kadar lezzet alacaklar ve sevineceklerdir. Gözleri parıldayacak, güzelliklerine güzellik katılacaktır.

Keremi sonsuz Allah'tan bizleri de onlardan kılmasını niyaz ederiz.

﴿ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ ﴾

24- O gün birtakım yüzler de vardır ki asıktır.

25- Başlarına çok büyük bir felaket geleceğini anlarlar.

24. Dünyayı âhirete tercih edenler hakkında da şöyle buyurmaktadır: **"O gün birtakım yüzler de vardır ki asıktır,"** kederli, hor, hakir ve zelildir.

25. "Başlarına çok büyük bir felaket geleceğini anlarlar." Çok çetin bir şekilde cezalandırılacaklarını, can yakıcı bir azaba uğrayacaklarını anlarlar. İşte bundan dolayı yüzlerinin şekli değişmiş, suratları asılmış olacaktır.

﴿ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ ﴾

26- Hayır! Gerçek şu ki can, köprücük kemiğine gelip dayandığı;

27- 'Kim (şifa bulsun diye ona) **okuyup üfleyecek?' denildiği;**

28- Artık (ölüm döşeğinde olanın, dünyadan) **ayrılık vaktinin geldiğini anladığı;**

29- Ve bacaklar birbirine dolaştığı zaman;

30- İşte o gün (kulların) **götürüleceği yer, yalnız Rabbinin huzuru olacaktır.**

26-27. Yüce Allah, kullarına ölüm döşeğindeki kişinin halini hatırlatarak öğüt vermektedir. Onun ruhu gırtlağın kenarındaki kemiklere gelip dayandığında, işte o vakit, kişi oldukça büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalır. Kendisini şifaya kavuşturacağını, rahata kavuşturacağını zannettiği her çareye ve sebebe başvurmak ister. İşte bundan dolayı -devamla- **"'Kim** (şifa bulsun diye ona) **okuyup üfleyecek?' denildiği..."** buyrulmaktadır. Yani "Onu okuyup üflemek gibi manevi bir yolla tedavi edecek kimse var mı?" diye sorarlar. Çünkü normal tedavi sebeplerinden ümitlerini kesmişlerdir, artık ilâhî sebeplere yönelirler. Fakat kaza ve kaderin gerçekleşmesi kesinlik kazanıp da bu hale geldiğinde onu hiçbir kimse geri çeviremez.

28-30. "Artık" dünyadan **"ayrılık vaktinin geldiğini anladığı ve bacaklar birbirine dolaştığı zaman."** Yani zorluklar bir araya gelecek, sarmaş dolaş olacak, alabildiğine büyük ve sıkıntılı bir hal alacak, ruhun alışageldiği, onunla birlikte olduğu bedenden çıkması istenecek. Amellerinin karşılığını vermesi ve yaptıklarını itiraf ettirmesi için Yüce Allah'a götürülecek.

İşte Yüce Allah'ın sözünü ettiği bu öğüt, gerçekten kalpleri, kurtuluşa götürecek yollara sevkeder. Helake götürecek yolları izlemekten de alıkoyar.

﴿ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾ ﴾

31- Ama o (kâfir insan), **tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı.**

32- Aksine yalanlamış ve yüz çevirmişti.

33- Sonra da kibirle gerine gerine ailesinin/taraftarlarının yanına gitmişti.

31. Ne var ki ilâhî âyetlerin/delillerin hiçbir fayda vermediği inatçı kimseler sapıklıklarını, küfür ve inatlarını sürdürmeye devam ederler: **"Ama o** (kafir insan), **tasdik etmemiş,"** Allah'a, meleklerine, kitaplarına, âhiret gününe, hayrı ve şerriyle kadere inanmamış, **"namaz da kılmamıştı."**

32-33. "Aksine," tasdik edecek yerde hakkı **"yalanlamış ve"** ona verilen emir ve yasaklardan **"yüz çevirmişti."** O, bütün bunları yaparken kalbi rahattı ve Rabbinden korkmuyordu. Aksine **"kibirle gerine gerine ailesinin/taraftarlarının yanına gitmişti."** Yani hiçbir şey hatırına gelmemiş ve yaptıklarına hiç aldırmamıştı.

﴿ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾ ﴾

34- Sana lâyıktır (o azap), **lâyık!**

35- Evet; o sana lâyıktır, hem de ne lâyık!

34-35. Yüce Allah, böylesini şu buyruklarıyla tehdit etmektedir: **"Sana lâyıktır** (o azap), **lâyık! Evet; o sana lâyıktır, hem de ne lâyık!"** Bu sözler tehdit ifadeleridir. Yüce Allah tehdidini vurgulamak maksadıyla bunları aynen tekrarlamıştır.

﴿ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ
مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾ ﴾

36- Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?

37- O, (rahme) **dökülen bir damla meni değil miydi?**

38- Sonra (rahme) **yapışan bir kan pıhtısı olmuş, sonra da Allah onu yaratıp şekil vermiştir.**

39- Ondan da erkek ve dişi iki eş yaratmıştır.

40- Hiç bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

36. Daha sonra Allah, insana ilk yaratılışını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?"** Kendisine emir verilmeyecek, yasak konulmayacak, iyiliklerine mükâfat, kötülüklerine ceza verilmeyecek ve

öylece bırakılacak mı zanneder? Bu, yanlış bir kanaattir. Allah hakkında O'nun hikmetiyle bağdaşmayan bir zandır.

37-38. "O, (rahme) **dökülen bir damla meni değil miydi? Sonra,"** o meni halinden sonra "(rahme) **yapışan bir kan pıhtısı olmuş, sonra da Allah onu"** canlı biri olarak **"yaratıp şekil vermişti."** Son derece mükemmel ve sağlam bir yapıya sahip kılmıştır.

39-40. "Ondan da erkek ve dişi iki eş yaratmıştır. Hiç bunları yapanın," insanı yaratarak bu değişik aşamalardan geçirenin **"ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"** Elbette ki yeter. Şüphesiz O, her şeye kâdir olandır.

Kıyâme sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun, Muhammed'e de salat ve selam olsun.

سورة الإنسان

İNSAN SÛRESİ

-76-

76- İNSAN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 31 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- İnsanın üzerinden öyle uzun bir süre geçti ki o, (bu süre zarfında) **anılmaya değer bir şey değildi.**

1. Yüce Allah, bu sûrede insanın ilk durumunu, sonunu ve orta dönemlerdeki halini söz konusu ederek; onun üzerinden **"uzun bir süre"** geçtiğini bildirmektedir. Bu süre, o daha var olmadan önce, yokluk halindeykenki dönemini dile getirmektedir. **"Ki o"** bu süre zarfında **"anılmaya değer bir şey değildi."**

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ

السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾﴾

2- Şüphesiz Biz insanı imtihan etmek üzere karışık bir sudan yarattık ve bu sebeple onu işiten ve gören bir varlık kıldık.

3- Gerçekten Biz ona doğru yolu gösterdik. Artık ya şükreden biri olur ya da bir nankör/kafir!

2. Yüce Allah, insanı yaratmayı dileyince babası Âdem'i çamurdan yarattı, sonra da ardı ardına onun neslini var etti: **"Gerçekten Biz insanı... karışık bir sudan,"** hakir ve tiksinti veren bir sudan **"yarattık."**

"İmtihan etmek üzere," Acaba ilk halini düşünüp bunun farkına mı varacak yoksa nefsi onu kandırıp aldatacak mı, belli olsun diye!

Yüce Allah insanı yaratmış, ona görme, işitme vb. gibi gizli ve açık güçler vermiştir. Bunları da tam ve sağlıklı bir şekilde maksatlarını elde etmesine imkân verecek şekilde yaratmıştır.

3. Sonra da ona peygamberler göndermiş, peygamberlere de kitaplar indirmiştir. Kendisine ulaştıran yolunu gösterip açıklamış ve bu yolu izlemeye teşvik

etmiştir. Huzuruna varacağı vakit nezdinde kendisine neler saklamış olduğunu da haber vermiştir. Diğer taraftan helâke götüren **yolu da** bildirmiş, bu yolu izlemekten sakındırmıştır. Bu yolu izlediği takdirde nelerle karşılaşacağını da bildirmiş ve bu şekilde onu imtihana tabi tutmuştur.

Bunun sonucunda da insanlar iki kısma ayrılmışlardır: Biri, Allah'ın nimetlerine şükreden ve O'nun yerine getirilmesini istediği hakları ifa eden kimselerdir. Diğeri de Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu dinî ve dünyevî nimetlere nankörlük edip Rabbini inkar **eden** ve helâke götüren yola giren kimselerdir.

﴿إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾﴾

4- Şüphesiz Biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.

4. Yani Bizler, **Allah'ı inkâr** eden, peygamberleri yalanlayan ve Allah'a isyan etme cür'etini gösteren kimselere cehennem ateşinde **"zincirler"** hazırlamışızdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun."** (el-Hâkka, 69/32)

"Kâfirler için" ellerini boyunlarına bağlayan ve böylelikle kendilerini sımsıkı bir şekilde zincire vuran **"demir halkalar ve alevli bir ateş,"** bedenlerini cayır cayır yakacak bir alev **"hazırladık." "Derileri piştikçe onları azabı tatmaları için başka derilerle değiştireceğiz."** (en-Nisâ, 4/56) İşte bu, onlar için sürekli ve ebedî bir azaptır. Bu azapta onlar ebediyen kalacaklardır.

﴿إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا
تَفْجِيرًا ﴿٦﴾﴾

5- İyi ve itaatkar (müminler) **ise kâfûr karıştırılmış bir kâdehten** (cennet şarabı) **içerler.**

6- O, Allah'ın (has) **kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır.**

5. "İyi ve itaatkar (müminler) **ise,"** yani kalplerindeki marifetullah, muhabbetullah ve güzel ahlâk dolayısıyla kalpleri iyi olan, buna bağlı olarak da amelleri iyi olan ve bunları hep iyi işlerde kullanmış olanlara gelince; Yüce Allah onların

"kâfûr karıştırılmış bir kadehten" çok lezzetli bir şarap içeceklerini haber vermektedir. Bu şaraba kâfûr katılacaktır. Yani onu soğutması ve keskinliğini kırması için kâfûr karıştırılacaktır. Kâfûr ise son derece lezzetlidir. Dünyadaki kâfûrda bulunan rahatsız edici özelliklerinden uzaktır. Çünkü dünyada var olan her türlü rahatsızlık verici unsur, Yüce Allah'ın cennette bulunacağını isimleriyle belirttiği şeylerde bulunmayacaktır.

Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Dikensiz Arabistan kirazı, meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları altında..."** (el-Vâkıa, 56/28-29); **"Tertemiz kılınmış zevceler..."** (el-Bakara, 2/25); **"Onlar için Rableri nezdinde esenlik yurdu vardır."** (el-En'âm, 6/143); **"Orada canların istediği, gözlerin lezzet aldığı şeyler vardır."** (ez-Zuhruf, 43/71)

6. "O, Allah'ın (has) **kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır."** Onların, içtikleri bu kadehin içindeki içeceğin tükeneceğinden yana bir korkuları yoktur. Aksine bunun kaynağı kesilmez. Çünkü o, sürekli akıp coşan, taşkın bir pınardır. Allah'ın kulları ne zaman ve ne şekilde isterlerse bu pınarı öylece akıtırlar. İsterlerse bunları çiçek vermiş, göz kamaştırıcı bahçelere akıtırlar, dilerlerse köşk ve süslü meskenlerinin etrafına ve arasına, arzu ederlerse de oldukça güzel ve uygun görecekleri herhangi bir tarafa akıtabileceklerdir.

Daha sonra Yüce Allah, bu kimselerin birtakım amellerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾﴾

7- Onlar, adakları/sözleri yerine getirirler ve şerri dört bir tarafa yayılan bir günden korkarlar.

7. "Onlar, adakları/sözleri yerine getirirler." Yerine getirmeyi taahhüt ettikleri adak ve antlaşmaları yerine getirirler. Onlar, esas itibarıyla kendilerine farz olmayan adakları sırf kendilerine vacip kıldıkları için eksiksiz yerine getirdiklerine göre asıl itibarıyla farz olan ibadet ve görevleri haydi haydi yerine getirirler.

"Ve şerri dört bir tarafa yayılan bir günden korkarlar." Şerrinin kendilerini gelip bulmasından korkarlar ve bunun için de ona götürecek her türlü sebebi terk ederler.

﴿ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا
شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ ﴾

8- Yemeğe olan arzularına rağmen onu yoksula, yetime ve esire yedirirler.

9- (Ve derler ki:) **'Biz, size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istiyoruz.'**

10- 'Çünkü biz, yüzlerin asık ve kaşların çatık olacağı bir günden dolayı Rabbimizden korkarız.'

8. **"Yemeğe olan arzularına rağmen,"** kendileri malı ve yemeği arzular durumdayken Allah sevgisini kendi nefislerine duydukları sevginin önüne geçirirler ve insanların arasında yemek yedirilmeye en lâyık ve muhtaç olanları araştırıp **"yoksula, yetime ve esire yedirirler."**

9. Bu infak ve yemek yedirmelerinde de yalnızca Yüce Allah'ın rızasını gözetirler. Hal diliyle de şöyle derler: **"Biz, size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz, sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür istemiyoruz."** Maddî bir karşılık da beklemeyiz, sözlü bir övgü de.

10. **"Çünkü biz yüzlerin asık ve kaşların çatık olacağı"** kapkaranlık, kötü, dar ve sıkıntılı **"bir günden dolayı Rabbimizden korkarız."**

﴿ فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمِ وَلَقَّىٰهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ ﴾

11- Allah da o günün şerrinden onları korur ve (yüzlerine) **bir aydınlık,** (gönüllerine de) **bir sevinç verir.**

11. **"Allah da o günün şerrinden onları korur." "O en büyük korku ve dehşet onları üzmez. Melekler onları karşılar, 'Size va'dedilen gününüz işte budur.' derler."** (el-Enbiya, 21/103)

"Ve" yüzlerine **"bir güzellik"** ve kalplerine de **"bir sevinç verir."** Böylelikle onları taltif eder ve hem dış hem de iç dünyalarını nimetlerle donatmış olur.

﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُوا۟ جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ ﴾

12- Sabretmeleri sebebiyle de onları cennetlerle ve ipeklerle mükâfatlandırır.

12. **"Sabretmeleri,"** itaati üzere sabrederek imkânları çerçevesinde onları yerine getirmeleri, O'na isyandan uzak kalmada sabretmeleri ve can yakıcı takdirlere de sabredip onlardan dolayı öfkelenmemeleri **"sebebiyle de onları"** her türlü nimeti ihtiva eden ve sevince gölge düşürücü, hevesi kursakta bırakıcı her husustan uzak bulunan **"cennetlerle ve ipeklerle mükâfatlandırır."**

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onların orada giyecekleri elbiseleri ipektendir."** (el-Hac, 22/23; Fâtır, 35/33) Yüce Allah'ın özellikle ipeği söz konusu etmesi, onların dışardan görülen ve sahibinin konumunu gösteren elbiseler oluşundan dolayıdır.

﴿ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ ﴾

13- Orada tahtlara yaslanırlar ve ne güneş/sıcak görürler orada ne de soğuk.

13. **"Orada tahtlara yaslanırlar."** Yaslanmak, rahat, huzur ve refah içinde oturup kurulmak demektir. Tahtlar ise üzerlerinde süslü örtüler bulunan yüksekçe oturma yerleridir.

"Ne güneş/sıcak görürler orada," yani cennette kendilerine zarar verecek türden ne bir sıcak ve **"ne de"** şiddetli derecede **"soğuk"** görürler. Aksine bütün vakitleri koyu gölgeliklerde geçecektir. Ne sıcak ne de soğuk olacaktır. Böylece bedenler zevk alacak, sıcak ve soğuktan dolayı rahatsız olmaları söz konusu olmayacaktır.

﴿ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ ﴾

14- Ağaçların gölgeleri üzerlerindedir, olgun meyvelerinin toplanması da son derece kolaydır.

14. Yani oranın meyveleri, onları almak isteyene ayaktayken, otururken yahut yanları üzerinde yatarken eliyle uzanıp alabileceği kadar yakın olacaktır.

﴿ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Etraflarında gümüşten kaplar ve billur bardaklar dolaştırılır.

15. **"Etraflarında"** genç hizmetçiler (vildân) ile cennetliklerin hizmetkârları tarafından **"gümüşten kaplar ve billur bardaklar dolaştırılır."**

﴿ قَوَارِيرَا۟ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ ﴾

16- Bu billurlar gümüştendir ve onlar, içeceklerin miktarını istedikleri ölçüde belirlerler.

16. **"Bu billurlar gümüştendir,"** bu kapların ana maddesi gümüş olacaktır, aynı zamanda billur gibi de saydam olacaktır. Saydam bir cisim olmayan gümüşün cevherinin saflığı ve madeninin güzelliği dolayısıyla billur saydamlığında olması, en hayret edilecek işlerdendir. **"ve onlar, içeceklerin miktarını istedikleri ölçüde belirlerler."** yani sözü edilen kapların miktarlarını fazla veya eksik olmaksızın, tam içkiye kanacakları şekilde kendileri tespit edeceklerdir. Çünkü bu miktarlar, fazla olursa lezzeti azalır, eksik olursa kana kana içmelerine yetmez.

Maksadın şu olma ihtimali de vardır: Cennetlikler, kendi zevk ve lezzetlerine uygun şekilde bunların miktarlarını içlerinden geçirecekler ve bu kaplar içlerinden geçtiği miktara uygun olarak huzurlarına getirilecektir.

﴿ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ ﴾

17- Orada onlara zencefil karıştırılmış kâdehler sunulur.

17. **"Orada,"** cennette **"onlara"** tadının ve kokusunun güzelleşmesi için **"zencefil karıştırılmış kâdehler sunulur."** (Kadeh, içi şarap dolu kaba denir.)

﴿ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ﴾

18- Bu da orada 'Selsebil' diye adlandırılan bir pınardır.

18. Bu pınara akıcı, lezzetli ve güzel oluşundan dolayı böyle denmiştir.

﴿ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ ﴾

19- Etraflarında ölümsüz genç nedimler dolaşır. Onları bir görsen kendilerini etrafa dağılmış birer inci sanırsın.

19. **"Etraflarında ölümsüz,"** Cennet ehlinin çevresinde yiyecek ve içeceklerini sunmak, onlara hizmet etmek üzere cennette hiç değişmeksizin ve yaşlanmaksızın kalmak üzere, son derece güzel yaratılmış **"genç nedimler dolaşır."**

"Onları" cennetliklerin hizmetinde etrafa yayılmış olarak **"bir görsen kendilerini"** güzelliklerinden ötürü **"etrafa dağılmış birer inci sanırsın."**

Cennetliklere hizmet edecek olanların görüldüklerinde insanı sevindiren, ebedî kılınmış genç çocuklardan olmaları, cennet ehlinin mükemmelliğinin bir parçasıdır. Onlar cennet ehlinin meskenlerine herhangi bir rahatsızlık söz konusu olmadan, güven içinde girerler ve onların istediklerini ve canlarının arzuladıklarını onlara getirirler.

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Cenneti bir görsen orada pek çok nimet ve büyük bir saltanat görürsün.

20. **"Cenneti bir görsen,"** cennet ehlinin mükemmel derecedeki nimetlerine bir göz atsan **"orada pek çok nimet ve büyük bir saltanat görürsün."** Onlardan her birinin anlatılması dahi mümkün olmayacak çapta pek çok saraylara, süslü ve güzel köşklere, göz kamaştırıcı ve meyveleri olgun bahçelere, lezzetli meyvelere, akıp giden ırmaklara, hoş bağ ve bahçelere, insanı neşelendiren, kalpleri etkileyen, ruhlara sevinç veren bir şekilde şakıyan kuşlara sahip olduğunu göreceğin gibi; son derece güzel, iç ve dış güzelliğe sahip, hayırlı ve pek hoş, kalpleri sevinçle ve huzurla dolduran eşlerinin bulunduğunu, etrafında ebedî kılınmış genç hizmetçilerin dolaştığını, ebedî hizmetkârlarının bulunduğunu, bunların kendisine huzur ve sükûn verdiğini, hayatını zevkli ve lezzetli kıldığını, tam bir mutluluğa erişmiş olduğunu görürsün.

Orada bunlara ek olarak ve daha büyük bir mükâfat olmak üzere pek merhametli Rabbin rızasına nail olunacak, hitabı işitilecek, O'na yakın olmanın zevki tadılacak, rızasına nail olmakla neşeye garkolunacak ve orada ebedî kalınacak. Her an, içinde bulundukları nimetler de sürekli artacak. Hazineleri bitmez tükenmez, hayırları asla azalmaz. Apaçık hak, mutlak hükümran, mülkün yegane sahibi olan Allah'ın şanı ne yücedir! O'nun sıfatlarının sonu olmadığı gibi, iyilik ve ihsanlarının da sonu yoktur.

﴿ عَٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوٓا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ٢١ ﴾

21- Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir ve Rableri onlara son derece temiz bir şarap içirir.

21. "Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır." Yani üzerlerindeki elbiseler, ince ve kalın ipekten ve yeşil renkte olacaktır. Bunlar ise ipek türlerinin en değerlileridir.

"Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir." Erkeklerinin de, kadınlarının da ellerinde bilezikler bulunacaktır. Bu, Allah'ın onlara bir vaadidir. O'nun vaadi mutlaka gerçekleşir. Çünkü O'ndan daha doğru sözlü yoktur.

"Ve Rableri onlara son derece temiz bir şarap içirir." Hiçbir şekilde o şarapta rahatsız edici bir husus olmayacaktır. Karınlarındaki her türlü rahatsızlığı ve sıkıntıyı giderip tertemiz edecektir.

﴿ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ٢٢ ﴾

22- İşte bu, amellerinizin karşılığıdır/mükâfatıdır. Yaptıklarınız karşılıksız kalmadı.

22. "İşte bu" pek büyük mükâfat, güzel bağış **"amellerinizin karşılığıdır/mükâfatıdır,"** dünyadayken yapmış olduğunuz amellere karşılık olmak üzere size verilmiştir. **"Yaptıklarınız karşılıksız kalmadı."** Az amelinize Yüce Allah, sınırlandırılması mümkün olmayacak kadar çok nimet ihsan etmiştir.

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلًا ٢٣ ﴾

23- Hiç şüphesiz Kur'ân'ı sana kısım kısım Biz indirdik.

23. Cennet nimetlerini zikrettikten sonra Yüce Allah, **"Hiç şüphesiz Kur'ân'ı sana kısım kısım Biz indirdik."** buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de hem vaat hem de tehdit vardır. Kulların ihtiyaç duydukları her şey açıklanmıştır. O, Yüce Allah'ın emirlerinin, şer'î hükümlerinin en mükemmel bir şekilde yerine getirilmesi, bunların uygulanması için çalışılması ve bu uğurda sabır gösterilmesi emrini de ihtiva etmektedir. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ٢٤ ﴾

24- O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr ya da kafir/nankör hiçbir kimseye itaat etme!

24. Yani Yüce **Allah'ın kaderî** hükmüne sabredip katlan ve ondan dolayı öfkelenme. Dinî hükümlerini uygulamada da sabırlı ol, onlar üzerinde sebatla yürü ve hiçbir engel seni bundan alıkoymasın. Bununla birlikte seni yolundan alıkoymak isteyen inatçılara, günah ve masiyet işleyen **"günahkâr ya da kafir/nankör hiçbir kimseye itaat etme!"** Çünkü nankörlere/kâfirlere, günahkârlara ve fasıklara itaatin Allah'a isyan olması kaçınılmazdır. Zira bunlar, ancak kendi nefislerinin hevâsı doğrultusunda emir verirler.

﴿ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ٢٥ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ٢٦ ﴾

25- Sabah-akşam Rabbinin ismini zikret!

26- Gecenin bir kısmında O'na secde et. Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et!

25. Sabrın kaynağı Yüce Allah'a itaat ve O'nu çokça zikretmek olduğu için Yüce Allah bunu emretmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Sabah-akşam Rabbinin ismini zikret!"** Yani gündüzün ilk bölümünde de, son bölümünde de O'nu an! Bunun kapsamına bu vakitlerde kılınan farz namazlar, bunlarla birlikte kılınan nafileler, yapılan zikirler, tesbihler, tehliller ve tekbirler de girmektedir.

26. "Gecenin bir kısmında O'na secde et!" Yani O'na çokça secde et ki, bu çokça namaz kılma manasındadır. **"Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et."**

Bu mutlak ifade, Yüce Allah'ın -daha önce geçen- **"Ey elbisesine sarınıp bürünen! Kalk ve birazı müstesnâ geceyi namazla geçir; yarısını veya ondan biraz azını ya da ondan biraz fazlasını!"** (el-Müzzemmil, 73/1-4) buyruğuyla kayıtlıdır.

﴿ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ٢٧ ﴾

27- Şüphesiz bunlar, çabuk elde edilen (dünyayı) seviyorlar ve çok ağır bir günü de arkalarına atıyorlar.

27. "Şüphesiz bunlar," yani kendilerine bunca âyetler açıklandıktan, uyarılıp teşvik edildikten sonra bunlardan hiçbir şekilde yararlanmayıp aksine seni yalanlayanlar, hâlâ **"çabuk elde edilen"** dünyayı seviyorlar ve onunla huzur buluyorlar. **"Ve çok ağır bir günü,"** Kıyamet gününü **"de arkalarına atıyorlar."** Onun için ameli terk ve ihmal ediyorlar. Halbuki o günün miktarı sizin saydıklarınızdan elli bin yıl kadardır. O gün hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler, 'Bu pek zor bir gündür.' derler."** (el-Kamer, 54/8) Ama sanki onlar, yalnız dünya için ve orada kalmak için yaratılmışçasına davranırlar.

﴿ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Onları Biz yarattık ve yaratılışlarını Biz sağlamlaştırdık. Dilediğimiz zaman da onların yerine benzerlerini getiririz.

28. Daha sonra Yüce Allah, öldükten sonra diriltileceklerine dair aklî bir delil göstermektedir ki bu da ilk olarak yaratma delilidir: **"Onları Biz yarattık."** Yoktan var eden Biziz. **"ve yaratılışlarını da Biz sağlamlaştırdık."** Yani onların yaratılışlarını, sinirlerle, damarlarla, liflerle, gizli ve açık güçlerle sağlamlaştırdık. Öyle ki vücut eksiksiz hale gelmiş ve tamamlanmış, istediği şeyleri yapma gücüne kavuşmuştur.

İnsanları bu şekilde var edip yaratan, ölümlerinden sonra amellerinin karşılığını vermek üzere onları tekrar yaratmaya da kâdirdir. Bu dünya hayatında insanları bu şekilde aşamadan aşamaya aktaranın, onları emir vermeksizin, yasaklar koymaksızın, mükâfat ve ceza vermeksizin başıboş bırakması O'na yakışmaz. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"Dilediğimiz zaman da onların yerine benzerlerini getiririz."** Yani Biz, onları öldükten sonra diriliş için bir defa daha yaratacağız ve onları tıpatıp aynı şekilde tekrar var edeceğiz.

﴿ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Şüphesiz bunlar bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine giden yolu tutar.

29. "Şüphesiz bunlar bir öğüttür." Mü'min bunlarla öğüt alır. Bu yolla uyarı ve teşviklerden istifade eder.

"Artık kim dilerse Rabbine giden yolu tutar." Allah'a kendisine ulaştıracak bir yol izler. Yüce Allah, hakkı ve hidâyeti açıklar, sonra da insanları bununla yol bulma yahut ondan uzaklaşma konusunda -onlara karşı delili ortaya koymuş olmak için- serbest bırakır. **"Ta ki helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfâl, 8/42)

﴿ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Ama Allah dilemedikçe siz (bir şey) dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

30. "Ama Allah dilemedikçe siz (bir şey) dileyemezsiniz." Çünkü geçerli olan, Allah'ın dilemesidir. **"Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."** Hidâyet bulanı hidâyete iletmek, sapık olanı da sapıklıkta bırakmakta mutlaka O'nun gözettiği bir hikmet vardır.

﴿ يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾ ﴾

31- O, dilediğini rahmetine alır. Zalimlere gelince O, onlar için can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

31. "O, dilediğini rahmetine alır," ona inâyetini ihsan eder, mutluluk yollarını izleme muvaffakiyetini verir ve ona götüren yolları gösterir. Bedbahtlığı hidâyete tercih eden **"zalimlere gelince O, onlar için"** zulüm ve düşmanlıkları sebebiyle **"can yakıcı bir azap hazırlamıştır."**

İnsan sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Yüce Allah'a mahsustur.

سورة المرسلات

MÜRSELÂT SÛRESİ

-77-

77- MÜRSELÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 50 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾
عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun iyilikle gönderilenlere,

2- Şiddetlice esenlere;

3- İyice yayanlara,

4- Tam anlamıyla ayırt edenlere;

5-6- Gerek mazeret kapısını kapatmak gerekse de uyarmak üzere zikri getirip bırakanlara ki,

7- Tehdit olunduğunuz şey elbette gerçekleşecektir.

1. Yüce Allah, öldükten sonra dirilişin gerçekleşeceğini ve amellerin karşılıklarının verileceğini bildirmek üzere birtakım hususlara yemin etmektedir: **"Andolsun iyilikle gönderilenlere,"** bunlar, Yüce Allah'ın, gerek kaderin ve âlemin işlerinin idare edilmesi için, gerekse de dini hususlar ve peygamberlere vahyi getirmek için gönderegeldiği meleklerdir.

Âyet-i kerimedeki "عُرْفًا / iylikle" ifadesi, bu gönderilenlerin halini anlatmaktadır. Yani melekler, iyilik, hikmet ve maslahatla gönderilirler. Çirkin ve boş işlerle gönderilmezler.

2. "Şiddetlice esenlere," bunlar da Yüce Allah'ın gönderdiği meleklerdir. Allah, onları verdiği emirleri çabucak yerine getirmekle ve emirlerini uygulamada şiddetlice esen rüzgar gibi hareket etmekle nitelendirmektedir.

"Şiddetlice esenler"den kasıt, hızlı ve şiddetli esen rüzgârlar da olabilir.

3. "İyice yayanlara," bununla, yaymakla görevli olduğu hususları yayan melekler kastedilmiş olabileceği gibi Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla yeryüzünü canlandırdığı, ona ölümünden sonra hayat verdiği bulutları kastetmiş olma ihtimali de vardır.

[4. **"Tam anlamıyla ayırt edenlere,"** Bunlar da Allah katından hak ile batılı ve helal ile haramı birbirinden ayırt edecek şeyler indiren meleklerdir.][19]

5-6. **"Gerek mazeret kapısını kapatmak gerekse de uyarmak üzere zikri getirip bırakanlara,"** bunlar da en şerefli emirleri getiren meleklerdir. Buradaki zikir, Yüce Allah'ın kendisiyle kullarına rahmet buyurduğu, onunla menfaat ve maslahatlarını kendilerine hatırlattığı zikirdir/vahiydir ki melekler bunu peygamberlere getirip bırakırlar.

Onun gönderilişi de insanlara ileri sürecekleri bir mazeret bırakmamak yahut uyarmak içindir ki, insanlar ileride kendilerini bekleyen tehlike ve korkulu şeylere karşı uyarılmakta ve onlara ileri sürecekleri bir mazeret bırakılmamakta; bu sayede onların Allah'a karşı ileri sürecekleri bir delilleri kalmamaktadır.

7. **"Tehdit olunduğunuz şey"** olan öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılıklarının görülmesi, **"elbette gerçekleşecektir."** Bunun gerçekleşmesi kaçınılmazdır, bunda herhangi bir şüphe ve tereddüt yoktur.

﴿ فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتْ (٨) وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتْ (٩) وَإِذَا ٱلْجِبَالُ نُسِفَتْ (١٠) وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتْ (١١)
لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ (١٢) لِيَوْمِ ٱلْفَصْلِ (١٣) وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ (١٤) ﴾

8- Yıldızlar söndürüldüğü zaman,

9- Gök yarıldığı zaman,

10- Dağlar parçalanıp savrulduğu zaman,

11- Peygamberlerin (ümmetlerine şahitlik etme) **vakti geldiği zaman** (kıyamet kopmuş olacaktır).

12- Peki, onlar hangi güne ertelendiler?

13- Hüküm/ayrım gününe!

14- Hüküm/ayrım gününün ne olduğunu nereden bilebilirsin ki?

8-14. Diriliş ve hesap günü gerçekleşeceği zaman kâinatta öyle korkunç ve dehşetli değişiklikler meydana gelecektir ki, bunlar kalpleri dehşete düşürecek ve onları pek ağır sıkıntılarla karşı karşıya bırakacaktır. Yıldızlar söndürülecek, etrafa savrulup dağılacak, yerlerinden oynayacaklardır. Dağlar da savrularak toz duman olacaktır. Dağlar ve yeryüzü, herhangi bir çukurun ya da tümseğin görül-

19 Bu ayete dair açıklama yapılmadığı için burası *el-Tefsiru'l-Muyesser*'den alınmıştır.

mediği dümdüz bir arazi haline gelecektir. İşte peygamberler için belirli vaktin tayin edildiği gün de budur. Peygamberlerle ümmetler, aralarında hüküm verilmek için bugüne ertelenmişlerdir. Bundan dolayı **"Peki, onlar hangi güne ertelendiler?"** buyrulmaktadır. Buradaki soru o günün büyüklüğünü, ağırlığını ve dehşetini dile getirmek içindir.

Daha sonra bu soruya **"Hüküm/ayrım gününe!"** diye cevap verilmektedir. Yani o, hem insanlar arasında birbirleriyle ilgili olarak hem de her birinin ayrı ayrı hesabının görülüp hükme bağlanacağı gündür.

﴿ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ (١٥) ﴾

15- O gün yalanlayanların vay haline!

15. Daha sonra Yüce Allah, bu günü yalanlayanları tehdit ederek **"O gün yalanlayanların vay haline!"** buyurmaktadır. Yani onlar, o günde geçmişlerine ne kadar çok pişman olup yanacaklar, ne kadar çetin azap görecekler ne kadar kötü bir âkıbetle karşılaşacaklardır! Yüce Allah, onlara haber verdiği ve bu hususta onlara yemin de ettiği halde onlar onu tasdik etmediler. İşte bundan dolayı en ileri derecede cezayı hak ettiler.

﴿ أَلَمْ نُهْلِكِ ٱلْأَوَّلِينَ (١٦) ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ ٱلْآخِرِينَ (١٧) كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ (١٨) وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِينَ (١٩) ﴾

16- Biz öncekileri helâk etmedik mi?

17- Sonra arkadan gelenleri de (helakte) **onların peşine takarız.**

18- İşte Biz, günahkârlara böyle yaparız.

19- O gün yalanlayanların vay haline!

16-18. Yani biz öncekilerden yalanlayanları helâk etmedik mi? Daha sonra gelenler arasındaki yalanlayanları da helâk ederek öncekilerin peşine katıyoruz. İşte Allah'ın her bir günahkâr hakkında önceden de, sonradan da uygulayageldiği sünneti/kanunu budur. Günahkârların cezalandırılması kaçınılmazdır. Niçin görüp duyduğunuz şeylerden gereği gibi ibret almıyorsunuz?

19. "O gün" gördükleri bunca âyetlere/belgelere ve ibretlik ceza örneklerine rağmen **"yalanlayanların vay haline!"**

﴿أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ
﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾﴾

20- Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?

21- Onu sağlam bir yere yerleştirdik;

22- Malum bir süreye kadar.

23- Bunu Biz takdir ettik ki ne güzel takdir edenleriz Biz!

24- O gün yalanlayanların vay haline!

20-21. Yani ey Âdemoğulları, **"Biz sizi hakir bir sudan,"** son derece değersiz, sırt ile göğüs kemiği arasından çıkan bir sudan **"yaratmadık mı? Onu sağlam bir yere,"** rahme **"yerleştirdik."** O, orada yerleşip gelişir.

22. "Malum bir süreye," süresi tayin edilmiş bir vakte **"kadar!"**

23. "Bunu Biz takdir ettik." Yani Biz, o ceninin o karanlıklar içinde kalmasını takdir ettik ve bunun tedbirini aldık. Onu nutfeden bir kan damlacığına, ondan da bir lokmacık ete dönüştürdük. Sonunda Allah onu bir bedene dönüştürdü ve sonra da ona ruh üfledi. Bundan önce ölenler de vardır. **"ki ne güzel takdir edenleriz Biz!"** Bununla Yüce Allah, kendi mukaddes Zatını kastetmektedir. Çünkü O'nun takdiri, hikmetine tabidir ve hamde lâyıktır.

24. "O gün" Allah kendilerine ayetleri açıkladığı, ibret ve apaçık delilleri gösterdiği halde **"yalanlayanların vay haline!"**

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا
﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾﴾

25- Biz yeryüzünü toplanma yeri kılmadık mı?

26- Dirilere de, ölülere de.

27- Orada köklü ve yüksek dağlar yarattık ve size tatlı su içirdik.

28- O gün yalanlayanların vay haline!

25-26. Yani biz yeryüzünü sizin maslahatlarınız ve faydanız için amade kılmak suretiyle size lütufta bulunmadık mı? Sizlere bunca nimetleri bu yolla bağışlamadık mı? Buna bağlı olarak Biz orayı sizin için **"toplanma yeri kılmadık mı?"** Evlerde **"dirilere,"** kabirlerde de **"ölülere!"** Nasıl ki evler, köşkler Yüce

Allah'ın kullarına nimet ve lütufları arasındadır, kabirler de aynı şekilde onlar için -cesetlerinin yırtıcı hayvanların ve başka şeylerin önünde bırakılmayarak oraya gömülmesi dolayısıyla- bir rahmettir.

27. "Orada köklü ve yüksek dağlar yarattık." Yeryüzü, üzerindekileri sarsmasın diye yeri sağlamlaştıran dağlar var ettik. Allah yeryüzünü enli-boylu, muazzam ve sapasağlam dağlarla sağlamlaştırıp güçlendirmiştir.

"Size tatlı," içimi hoş **"su içirdik."** Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İçtiğiniz sudan Bana haber verin. Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa indirenler Biz miyiz? Dileseydik onu acı kılardık. Şükretmeniz gerekmez mi?"** (el-Vâkıa, 56/68-70)

28. "O gün yalanlayanların," Allah, kendilerine tek başına yarattığı ve özellikle onlara lütfetmiş olduğu bu nimetleri göstermiş olmasına rağmen bunlara yalanlayarak karşılık verenlerin **"vay haline!"**

﴿انطَلِقُوا إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ انطَلِقُوا إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ
اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾﴾

29- Haydi gidip yalanlamakta olduğunuz (o azaba) **girin!**

30- Gidip üç kola ayrılmış bir gölgeye girin.

31- O, ne gölgelendirir ne de alevlere karşı fayda sağlar.

32- O, her biri saray kadar büyük kıvılcımlar atar.

33- Ki (her bir kıvılcım) **kara-kızıl develeri andırır.**

34- O gün yalanlayanların vay haline!

29. Yalancı günahkârlar için hazırlanıp onlara **"vay hallerine!"** dedirten hususlardan biri de Kıyamet gününde onlara söylenecek olan şu sözlerdir: **"Haydi gidip yalanlamakta olduğunuz** (o azaba) **girin!"** Daha sonra bu, şu buyruklarla açıklanmaktadır:

30-31. "Gidip üç kola ayrılmış bir gölgeye girin." Yani ortasından üç kol, ateşten üç parça beliren, gidip gelen ve onunla bir arada bulunan cehennem ateşinin gölgesine gidin. Ancak **"o, ne gölgelendirir,"** Onda ne rahat, ne de huzur vardır. **"ne de alevlere karşı"** orada kalana bir **"fayda sağlar."** Aksine alevler, sağından solundan, dört bir yanından onu çepeçevre kuşatır. Nitekim Yüce Allah şöyle bu-

yurmaktadır: **"Onların üstlerinde de ateşten tabakalar vardır, altlarında da."** (ez-Zümer, 39/16); **"Onlara cehennemden bir döşek vardır. Üstlerinde de** (ateşten) **örtüler. İşte Biz zalimleri böyle cezalandırırız."** (el-A'râf, 7/41)

32-33. Daha sonra Yüce Allah, cehennemdeki kıvılcımların büyüklüğüne, korkunç manzaralarına ve kötü görünüşlerine delil olacak şu ifadeleri zikretmektedir: **"O, her biri saray kadar büyük kıvılcımlar atar ki** (her bir kıvılcım) **kara-kızıl develeri andırır."** Kara-kızıl develer, sarıya çalan siyah renkli develerdir. Bu da cehennem ateşinin alevinin, kor ateşinin ve kıvılcımlarının karanlık ve siyah renkli olduğuna, görünüşünün dehşet verici ve oldukça da sıcak olduğuna delildir. Yüce Allah'tan, ateşten kurtarıp esenliğe kavuşturmasını, oraya yakınlaştırıcı amellerden de uzak tutmasını dileriz. **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

﴿ هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾

35- Bu, onların konuşamayacakları gündür.

36- Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler.

37- O gün yalanlayanların vay haline!

35. Yani yalanlayanlara çok çetin gelecek bu büyük günde yalanlayıcılar, korku ve aşırı dehşetten dolayı konuşamayacaklar.

36-37. **"Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler."** Yani özür dileyecek olsalar da özürleri kabul edilmeyecek: **"O zulmedenlere mazeret bildirmeleri fayda vermez ve onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri de istenmez."** (er-Rûm, 30/57)

﴿ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- İşte bu, hüküm/ayrım günüdür. Sizi de, öncekileri de topladık.

39- Eğer (azaptan kurtulmak için) **Bana karşı kuracağınız bir tuzağınız varsa haydi durmayın kurun.**

40- O gün yalanlayanların vay haline!

38. **"İşte bu, hüküm/ayrım günüdür. Sizi de, öncekileri de"** aranızda ayırt edici hükmü vermek, bütün mahlukat arasında hüküm vermek için **"topladık."**

39-40. **"Eğer Bana karşı kuracağınız bir tuzağınız varsa,"** Benim mülkümün dışına çıkabiliyor ve azabımdan kurtulabiliyor iseniz **"haydi durmayın**

kurun." Yani sizin buna gücünüz yok, buna imkân bulamazsınız. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin bucaklarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın. Ama güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız!"** (er-Rahmân, 55/33)

İşte o gün zalimlerin bütün hileleri, çareleri tükenir. Onların kurabilecekleri bütün tuzaklarda, gidebilecekleri bütün yollarda çaresizlikleri ortaya çıkar. Allah'ın azabına teslim olmaktan başka yolları kalmaz ve o gün yalanlamakla yanlış yaptıkları açıkça ortaya çıkar. **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

﴿ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾

41- Şüphesiz takvâ sahipleri gölge altlarında ve pınar başlarındadır.

42- Canlarının çektiği meyveler arasındadırlar.

43- Yaptıklarınız sebebiyle afiyetle yiyin, için.

44- İşte Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

45- O gün yalanlayanların vay haline!

41. Yüce Allah, yalanlayanların cezasını beyan ettikten sonra iyilik yapanların mükâfatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz takvâ sahipleri,"** yani yalanlamaktan sakınan, söz, fiil ve davranışlarında tasdik etme vasfına sahip olan kimseler; -ki farzları eda etmek ve haramları terk etmek suretiyle bu hale ulaşabilirler- çiçekler açmış, göz kamaştırıcı türlü ağaçların çokluğundan dolayı **"gölge altlarında,"** Selsebil'den, Rahîk'den ve diğer pınarlardan oluşan türlü **"pınar başlarındadır."**

42. **"Canlarının çektiği"** en iyi ve en lezzetli türden **"meyveler arasındadırlar."**

43. Onlara, **"Yaptıklarınız sebebiyle"** canların çektiği yiyeceklerden ve lezzetli içeceklerden **"afiyetle,"** boğazınızda kalmaksızın, rahatsız edici hiçbir şey bulunmaksızın **"yiyin, için."** denilir. Tam anlamıyla afiyetin gerçekleşmesi; yenilen ve içilen şeylerin her türlü olumsuzluktan ve kusurdan uzak kalması, bunların ardının arkasının kesilmeyeceğine ve sonlarının gelmeyeceğine kesin inanmalarıyla mümkündür.

Bu mükâfatlar size **"yaptıklarınız sebebiyle"** verilmektedir. Yani sizi ebedî ve kalıcı nimetlerle dolu cennetlere ulaştıran, sizin işlediğiniz amellerdir.

44-45. Allah'a ihsan ile ibadet eden, Allah'ın kullarına da ihsanda/iyilikte bulunan herkesin durumu böyledir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte Biz ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. O gün yalanlayanların vay haline!"** Bu bedbahtlıklarından paylarına düşen, sadece bu nimetleri elden kaçırmak bile olsaydı, keder ve mahrumiyet olarak onlara bu tek başına yeterdi.

﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا
يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾﴾

46- Biraz yiyin ve faydalanın (bakalım)! **Çünkü siz günahkârsınız.**

47- O gün yalanlayanların vay haline!

48- Onlara, 'Rükû' edin!' denildiği zaman rükû' etmezler.

49- O gün yalanlayanların vay haline!

50- Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar ki?

46-47. Bu buyruk, inkarcılara yönelik bir tehdittir. Onlar dünyada yiyip içseler, lezzet verici şeylerden istifade etseler dahi, Allah'a yakınlaştırıcı şeylerden gaflete düştüklerinden dolayı günahkârdırlar. Ve günahkârların hak ettiklerini hak ederler. Bu yüzden onların lezzetleri kesilir, ondan mahrum kalırlar, geriye sadece veballeri ve günah yükleri kalır.

48-49. Onların günahkârlıklarının bir parçası da kendilerine en şerefli ibadet olan namaz kılmaları emredildiği ve **"Rükû' edin."** denildiği vakit bunu kabul etmeyişleridir. Bundan öte bir günahkârlık olur mu? Bundan daha ileri derece bir yalanlama düşünülebilir mi?

"Yalanlayanların o gün vay haline?" Çünkü ilâhî tevfike mazhar oluşun kapıları önlerinde kapanır ve her türlü hayırdan mahrum kalırlar.

50. Onlar, doğruluğun ve kayıtsız şartsız olarak kesin bilginin en üst mertebesinde olan Kur'ân-ı Kerîm'i yalanladıktan sonra artık **"hangi söze inanacaklar ki?"** Adı gibi olan ve delillendirilmesi bir tarafa delile benzer bir dayanağı dahi bulunmayan bâtıla mı, yoksa Allah'a ortak koşan, çok yalancı, kuru iftiracıların sözlerine mi?

Apaydınlık nurun ötesinde koyu karanlıkların dışında ne vardır? Lehine pek çok delilin ve kesin belgenin bulunduğu doğruluğun ötesinde, apaçık iftiranın ve ancak kendisine uygun olanlara yakışan apaçık yalanın dışında ne bulunabilir? Yazıklar olsun onlara! Ne kötü ameller işlediler. Yazık onlara! Ne kadar hüsrandadırlar! Ne kadar bedbahttırlar!

Yüce Allah'tan, bizleri affetmesini ve esenliğe kavuşturmasını dileriz. Şüphesiz O, pek cömerttir, çok lütufkârdır.

Murselat sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur.

سورة النبأ

NEBE' SÛRESİ

-78-

78- NEBE' SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 40 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ عَمَّ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَاِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ي هُمْ ف۪يهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Birbirlerine neyi soruyorlar?

2-3- Hakkında anlaşmazlığa düştükleri o büyük haberi!

1-3. Yani Allah'ın şu âyetlerini yalanlayanlar, ne hakkında soruşturup duruyorlar? Daha sonra hakkında soruşturup durdukları hususu açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Hakkında anlaşmazlığa düştükleri o büyük haberi'"** Yani yalanlamak ve uzak bir ihtimal görmek yönünde aralarında büyük bir ihtilafa düştükleri ve anlaşmazıkların yaygınlık kazandığı o büyük haber hakkında birbirlerine soru sorup duruyorlar.

Halbuki o, herhangi bir şüpheyi kabil olmayan ve herhangi bir tereddüdün yaklaşamayacağı bir haberdir. Ancak Rablerine kavuşacaklarını yalanlayanlar, can yakıcı azabı görmedikleri sürece kendilerine her türlü âyet, belge ve mucize gelecek olsa dahi iman etmezler. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ ﴾

4- Asla (ihtilafa yer yok), **onlar yakında bilecekler.**

5- Yine asla! Onlar yakında anlayacaklar.

4-5. Azap tepelerine indiği vakit, cehenneme sürüklene sürüklene, itile kakıla götürülecekleri vakit yalanladıkları şeyin mahiyetini bileceklerdir. O vakit onlara şöyle denilecek: **"İşte bu, sizin yalan saydığınız ateştir."** (et-Tûr, 52/14)

Daha sonra Yüce Allah, peygamberlerin getirdiklerine delil teşkil eden belgeleri ve nimetleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ ﴾

6- Biz yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?

7- Dağları da birer kazık?

8- Sizi de çift çift yarattık.

6. Biz, sizlere pek üstün ve değerli nimetler ihsan ederek sizin için **"yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?"** Yani orası size; boyun eğmiş, hazırlanmış, ekin ekmek, meskenler yapmak ve yollar açmak gibi maslahatlarınız için hazır hale getirilmiştir.

7. "Dağları da" sizi çalkalamasın ve sallayıp durmasın diye yeryüzünü sağlamlaştıran **"birer kazık"** kıldık.

8. "Sizi de çift çift" aynı cinsten erkek ve dişiler olarak **"yarattık."** Böylelikle onların birinin diğeriyle sükûn bulmasını, aralarında sevgi ve merhametin oluşmasını, bu çiftten zürriyetin meydana gelmesini sağladık. Bu lütfun kapsamı içinde eşlerin birbirleriyle nikâhlanmaları ve bu yolla lezzet almaları da vardır.

﴿ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ ﴾

9- Uykunuzu bir istirahat yaptık.

10- Geceyi bir elbise yaptık.

11- Gündüzü de geçim zamanı kıldık.

9-11. Uykuyu sizin için rahatlayacağınız ve işlerinize ara vereceğiniz bir hâl kıldık. Çünkü çalışma zamanınız sürekli devam edecek olursa bedenlerinize zarar verir. Yüce Allah, gece ve uyku ile insanları bürüyerek, gündüzün devam eden yorucu hareketlerinin sükûn bulmasını ve faydalı bir şekilde dinlenmelerini sağlamıştır.

﴿ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ ﴾

12- Üstünüzde sapasağlam yedi (gök) bina ettik.

13- (Orada) alev alev yanan bir kandil (ısı ve ışık kaynağı) yarattık.

12. "Üstünüzde sapasağlam" son derece güçlü ve dayanıklı **"yedi"** gök **"bina ettik."** Yüce Allah, bu gökleri kudretiyle ayakta tutmuş ve onları yeryüzüne bir

tavan yapmıştır. Göklerin pek çok faydası vardır. Bu yüzden Yüce Allah, bunun faydalı unsurlarından biri olan güneş hakkında şöyle buyurmaktadır:

13. "(Orada) **alev alev yanan** (ısı ve ışık yayan) **bir kandil yarattık.**" "Kandil" ifadesiyle Allah, insanlar için zorunlu bir ihtiyaç olan güneşin ışık nimetine dikkat çekmektedir. **"Alev alev yanan"** ifadesiyle de onun yaydığı ısının mahsulleri olgunlaştırma ve benzeri başka faydalarına dikkat çekmektedir.

﴿ وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾ ﴾

14- Yağmur yüklü bulutlardan sağanak sağanak yağan bir su indirdik.

15-16- Ki onunla tahıl, bitki ve ağaçları sarmaş dolaş olmuş bahçeler çıkaralım diye.

14. "Yağmur yüklü bulutlardan sağanak sağanak," oldukça çok miktarda **"yağan bir su indirdik."**

15-16. "Ki onunla" buğday, arpa, darı, pirinç vb. Âdemoğlunun yediği **"tahıl, bitki"** (bu da Yüce Allah'ın, hayvanlara gıda olarak yarattığı tüm bitkileri kapsar) **"ve ağaçları sarmaş dolaş olmuş,"** birbiri üzerine sarılmış ve lezzetli bütün meyve türlerinden bulunan **"bahçeler çıkaralım diye."**

Değeri ölçülemeyen ve sayılamayacak kadar çok olan bu üstün nimetleri ihsan edeni nasıl inkâr edersiniz? O'nun size haber verdiği öldükten sonra dirilişi ve amellerinizin karşılıklarının görülmesini nasıl yalanlarsınız? Yahut nasıl olur da O'nun nimetlerini O'na isyan yolunda kullanırsınız ve verdiği bunca nimete rağmen nankörlük edersiniz?

﴿ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَّابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ ﴾

17- Şüphe yok ki hüküm/ayrım günü, belirlenmiş bir vakittir.

18- O gün Sûr'a üfürülecek ve siz de bölük bölük geleceksiniz.

19- Gök açılacak ve her yeri kapı olacaktır.

20- Dağlar yürütülecek ve adeta bir serap olacaktır.

21- Şüphesiz cehennem pusuda bekleyecektir.

22- Azgınların varacakları yer orasıdır.

23- Onlar sonsuz devirler boyu orada kalacaklardır.

17. Yüce Allah, yalanlayıcıların onun hakkında soru sordukları ve inatçıların da onu inkâr ettikleri Kıyamet gününde olacakları beyan etmekte, onun pek büyük bir gün olduğunu, Yüce Allah'ın o günü insanlar için **"belirlenmiş bir vakit"** kıldığını zikretmektedir.

18-20. "O gün Sûr'a üfürülecek ve siz de bölük bölük geleceksiniz." O gün yeni doğmuş bebeklerin dahi saçını ağartacak ve kalpleri yerinden oynatacak korkunç sarsıntılar ve büyük olaylar meydana gelecektir. Dağlar yürütülecek de etrafa savrulmuş toz toprak gibi olacak, semâ yarılıp çatlayacak da kapı kapı olacak. Derken Yüce Allah, mükellefler arasında asla haksızlığın söz konusu olmayacağı hükmüyle hükmedip haklıyı haksızdan ayırt edecektir.

21-23. Yüce Allah'ın azgınlar için pusu olarak hazırladığı ve onların dönüp varacakları, barınacakları yer kıldığı cehennem ateşi de tutuşturulacaktır. Onlar, orada upuzun devirler boyunca kalacaklardır. Çoğu müfessirlerin dediklerine göre **"devirler"** (diye meâli verilen) "احقاب"ın tekili olan "الحقب;" seksen yıllık zaman dilimine verilen addır.

﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾﴾

24- Orada ne bir serinlik tadacaklar ne de bir içecek.

25- Ancak kaynar bir su ve irin (içeceklerdir).

26- Tam da (amellerine) **uygun bir karşılık olmak üzere.**

24. Onlar, bu cehenneme girdiklerinde artık **"orada ne bir serinlik tadacaklar ne de bir içecek."** Ne derilerini soğutacak bir şey bulacaklar, ne de susuzluklarını giderecek bir şey.

25. "Ancak" içmek için yüzlerini kavuracak ve bağırsaklarını paramparça edecek oldukça **"kaynar bir su"** ve cehennemliklerin vücudundan akan **"irin"** bulacaklardır ki bu da son derece iğrençtir ve tadı da oldukça kötüdür.

26. Bu korkunç cezaları hak etmeleri ise ancak amellerine **"uygun bir karşılık olmak üzere"** onlara verilecektir. Kendilerini buralara kadar getiren ameller

işledikleri için bu cezaya çarptırılacaklar. Allah onlara zulmetmeyecektir, aksine kendi nefislerine kendileri zalimlik etmişlerdir.

Bundan dolayı Yüce Allah, böyle bir cezayı hak etmelerine sebep olan amellerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾﴾

27- Çünkü onlar hesaba çekileceklerini ummuyorlardı.

28- Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı.

27. "Çünkü onlar hesaba çekileceklerini ummuyorlardı." Öldükten sonra dirilişe de, Allah'ın insanların yaptıkları iyiliklere ve kötülüklere karşılık vereceğine de inanmıyorlardı. Bundan dolayı âhiret için amel yetmeyi de terk ettiler.

28. "Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı." Ayetlerimizi açık açık yalanladılar. Onlara apaçık âyetlerimiz geldiği halde onlara karşı inatla direndiler.

﴿وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَـٰهُ كِتَـٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا۟ فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾﴾

29- Biz ise her şeyi tek tek yazıp kaydetmiştik.

30- 'O halde tadın (azabı)! **Artık yalnızca azabınızı artıracağız.'**

29. "Biz ise" az ya da çok hayır ya da şer **"her şeyi tek tek yazıp kaydetmiştik."** Levh-i Mahfuz'da tespit etmişizdir. Dolayısıyla günahkârlar, bizim kendilerini işlemedikleri günahlar dolayısıyla cezalandıracağımızı sanmasınlar. Yaptıkları amellerden herhangi bir şeyin kaybolacağını yahut zerre ağırlığı kadarının dahi unutulacağını da zannetmesinler.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitap** (amel defterleri) **ortaya konmuş olacak. Günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin. 'Vay halimize! Ne olmuş bu Kitaba? Küçük büyük hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş!' diyecekler. Onlar işlediklerini önlerinde hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 18/49)

30. "O halde" ey yalanlayıcılar! **"tadın"** bu can yakıcı azabı ve bu ebedi rüsvaylığı! **"Artık yalnızca azabınızı artıracağız."** Her an, her zaman azapları artacaktır.

Cehennem ehlinin azabının ne kadar çetin olacağına dair en ağır ayetlerden biri budur. Allah bizi ondan muhafaza buyursun.

﴿ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ ﴾

31- Şüphesiz takvâ sahipleri için bir kurtuluş vardır.

32- Bahçeler ve üzüm bağları,

33- Göğüsleri kabarmış yaşıt kızlar,

34- Ve dolu dolu kadehler vardır.

31. Yüce Rabbimiz, günahkârların durumunu beyan ettikten sonra takvâ sahiplerinin âkıbetini zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz takvâ sahipleri için bir kurtuluş vardır."** O'na itaate sımsıkı sarılmak ve O'na isyanı gerektiren hususlardan uzak durmak suretiyle Rablerinin gazabından sakınan kimseler için bir kurtuluş vardır. Onlar cehennem ateşinden de uzak kalacaklardır.

32. Onların kurtuluşa erdikleri yerde de onlar için **"bahçeler ve üzüm bağları"** vardır. Meyvelerle dolup taşan, güzel, çeşitli ağaçları ihtiva eden bahçeler ve etrafında ırmakların kaynayıp coştuğu üzüm bağları vardır. Özellikle üzümün zikredilmesi, o bahçelerde çok olacağından ve üzümün üstün ve ayrıcalıklı bir meyve oluşundan dolayıdır.

33. Ayrıca onlar için canların arzuladığı türden eşler de vardır. **"Göğüsleri kabarmış, yaşıt,"** aynı ve birbirine yakın yaşlarda **"kızlar!"** Bunların göğüsleri, gençliklerinden, güçlü ve taze olduklarından dolayı sarkık olmayacaktır. Yaşıt kızların niteliklerinden biri de çabuk kaynaşan ve iyi geçimli kimseler olmalarıdır. Onların yaşları ise gençliğin en orta yaşı olan otuz üç yaş olacaktır.

34. "Ve" içenlere lezzet veren şarapla **"dolu dolu kadehler vardır."**

﴿ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ ﴾

35- Orada ne boş bir söz işitirler, ne de yalan.

36- Bunlar, Rabbinden, amellerine bir karşılık ve büyük bir lütuftur.

35. "Orada ne boş," faydası bulunmayan **"bir söz işitirler ne de yalan,"** yani günahı gerektiren bir söz.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar orada ne boş ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. Ancak 'Selâm, selâm' sözü başka."** (el-Vâkıa, 56/25-26)

36. Yüce Allah'ın onlara bu kadar büyük mükâfatları bağışlaması, O'nun lütuf ve ihsanındandır: **"Rabbinden, amellerine bir karşılık ve büyük bir ihsan olmak üzere."** Yani Yüce Allah, bunu onlara, kendilerini işlemeye muvaffak kıldığı, lütuf ve ihsanına ulaşmaya vesile yaptığı amellerine karşılık bir mükâfat olmak üzere ihsan etmiştir.

﴿ رَّبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi olan Rahmân'dan (bir mükâfattır). **O'nun huzurunda** (O izin vermedikçe) **kimse konuşmaya cesaret edemez.**

37. Yani onlara bunca bağışları veren, lütufları ihsan eden onların Rabbidir ki, O, **"göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi,"** onları yaratan ve işlerini çekip çeviren, rahmeti her şeyi kuşatan, kendilerini rubûbiyetiyle terbiye eden, merhamet eden ve bunca nimetlere kavuşmasını sağlayıncaya kadar onlara lütuflarda bulunan **"Rahmân'dan"** bir mükâfattır.

Daha sonra Allah, kıyamet günündeki azametini ve mülkünü beyan etmekte, bütün mahlukatın o günde konuşmayacaklarını, aksine susacaklarını şöyle belirtmektedir: **"O'nun huzurunda söz söylemeye kimse cesaret edemez."**

﴿ يَوْمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلْحَقُّ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾ إِنَّآ أَنذَرْنَٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ تُرَٰبًا ﴿٤٠﴾ ﴾

38- O gün Ruh ve melekler saf halinde duracaklardır. Rahmân'ın izin verdiği ve doğruyu söyleyen kimselerden başkası konuşamayacaktır.

39- İşte bu, hak gündür. O halde kim dilerse, Rabbine yönelsin.

40- Şüphesiz Biz, sizi yakın bir azapla uyardık. O gün kişi kendi elleriyle işlediklerini görecek ve kâfir, 'Ah, keşke toprak olsaydım!' diyecek.

38-39. "Rahmân'ın izin verdiği ve doğruyu söyleyen kimselerden başkası konuşamayacaktır." O gün konuşanlar, ancak iki şartla konuşurlar: Allah'ın konuşmasına izin vermesi ve söylediklerinin doğru olması. Çünkü o gün **"hak gündür"** ve o günde batılın geçerliliği yoktur, yalanın da o günde faydası olmayacaktır. Bu günde **"Ruh,"** meleklerin en faziletlisi olan Cebrail *aleyhisselam* **"ve melekler,"** hepsi de Allah'ın önünde saygı ile boyun eğmiş olarak **"saf halinde duracaklardır."**

Yüce Allah teşvik edip uyardıktan ve müjdeleyip korkuttuktan sonra şöyle buyurmaktadır: **"O halde kim dilerse, Rabbine yönelsin."** Yani Kıyamet gününde Allah'ın huzurunda kendisine yarayacak ameller yapsın.

40. "Şüphesiz Biz sizi yakın bir azapla uyardık." Çünkü bu azap size doğru gelmektedir, gelmekte olan her şey de yakındır.

"O gün kişi kendi elleriyle işlediklerini görecek." Yani onun için tek önemli şey amelidir. O, ona sığınmaya çalışacak. O halde bu dünya yurdunda, ebedî kalınacak yurt için neler gönderdiğine iyice baksın: **"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır..."** (el-Haşr, 59/18)

Eğer hayırla karşılaşırsa Allah'a hamdetsin, başkasını bulursa kendisinden başkasını kınamasın. İşte bundan dolayı kâfirler ileri derecedeki pişmanlıklarından dolayı ölümü temenni edeceklerdir: **"ve kâfir, 'Ah, keşke toprak olsaydım!' diyecek."**

Yüce Allah'tan, bize, küfürden ve bütün kötülüklerden esenlik vermesini dileriz. O, bağışı pek bol olandır, lütuf ve kerem sahibidir.

Nebe' sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Yüce Allah'a mahsustur.

سورة النازعات

NÂZİÂT SÛRESİ

-79-

79- NÂZİÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 46 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾
فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun (kâfirlerin ruhlarını) **şiddetle çekip çıkaranlara,**

2- (Mü'minlerin ruhlarını) **yumuşaklıkla çıkaranlara,**

3- Yüzüp gidenlere,

4- Yarışıp geçenlere,

5- İşleri düzenleyip yürüten (melek)lere ki...

Burada melâike-i kiram ve onların Allah'ın emirlerine tam anlamıyla bağlılıklarına delil teşkil eden ve o emirleri yerine getirmedeki süratlerini ifade eden birtakım fiillerine yemin edilmektedir.

Kendisi hakkında yemin edilen şeyin ise amellerin karşılığının görülmesi ve öldükten sonra diriliş olması ihtimali vardır. Bunun delili, bundan sonra Kıyametin çeşitli hallerinin söz konusu edilmesidir.

Kendisi hakkında yemin edilenin de, kendisiyle yemin edilenin de aynı şey, yani melekler olma ihtimali de vardır. Çünkü onlara iman etmek, imanın altı esasından biridir. Ayrıca burada onların fiillerinin zikredilmesi, meleklerin ölüm esnasında, ondan önce ve ondan sonra amellerin karşılıkları konusunda üstlendikleri bir görevi de ihtiva etmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

1. "Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara." Bunlar, ruhları şiddetle çekip çıkaran ve onları çıkarma işine -adeta- dalan meleklerdir. Tâ ki ruh bedeninden çıksın ve amelinin karşılığını görsün.

2. "Yumuşaklıkla çıkaranlara." Bunlar da meleklerdir. Bunlar da ruhları tam bir güçle ve şevkle çekip alırlar. Ya da yumuşaklıkla çıkarmak mü'min ruhlar için, şiddetle çekip çıkarmak da kâfir ruhlar için söz konusu olabilir.

3. **"Yüzüp gidenlere,"** yani havada inip çıkarak gidip gelenlere...

4. **"Yarışıp geçenlere,"** başkalarını geride bırakarak Yüce Allah'ın emrini yerine getirmeye çalışanlara ve vahyi Allah'ın peygamberlerine ulaştırmak için şeytanları -o vahiyden bir şey çalmasınlar diye- geride bırakanlara...

5. **"İşleri düzenleyip yürütenlere ki..."** Bunlar da Yüce Allah'ın, ulvî ve süflî âlemin pek çok işlerini idare etmek üzere görevlendirmiş olduğu meleklerdir ki yağmurlar, bitkiler, rüzgarlar, denizler, ceninler, canlılar, cennet, cehennem vs. bunlardan bazılarıdır.

﴿ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ ﴾

6- O gün sarsan (birinci üfürüş) **sarsacak.**

7- Arkasından onu izleyen (ikinci üfürüş) **izleyecek.**

6-7. "O gün sarsan" kıyametin kopması **"sarsacak; arkasından onu izleyen** (ikinci üfürüş)," yani onu, hemen akabinde gelen ikinci sarsıntı **"izleyecek."**

﴿ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾ ﴾

8- O gün birtakım kalpler şiddetle çarpacaktır.

9- Gözleri de zillet içinde yere bakacaktır.

8-9. "O gün birtakım kalpler," görüp işittiklerinin korkusuyla dehşete kapıldığından **"şiddetle çarpacaktır."**

"Gözleri de zillet içinde yere bakacaktır." Hakir ve zelil bir şekilde bakacaktır. Korku kalplerine hakim olacak, yürekleri dehşetle yerinden oynayacak. Üzüntü ve keder onları kuşatmış, pişmanlık dört bir yanlarını sarmış olacaktır.

﴿ يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ ﴾

10- Onlar derler ki: 'Biz, tekrar ilk halimize mi döndürüleceğiz?!^'

11- 'Hem de çürümüş kemikler olduktan sonra mı?!'

12- 'Öyleyse bu, (bizim için) **ziyanlı bir dönüş olacaktır!'**

10-11. Dünyadayken kâfirler yalanlamak suretiyle **"derler ki: 'Biz, tekrar ilk halimize mi döndürüleceğiz? Hem de çürümüş"** ve dağılmış **"kemikler olduktan sonra mı?'"**

12. "Öyleyse bu, (bizim için) **ziyanlı bir dönüş olacaktır."** Yani Allah'ın, öldükten sonra kendilerini diriltmesini, çürümüş kemikler haline geldikten sonra onları tekrar yaratmasını, Allah'ın kudretini bilmediklerinden ve O'na karşı küstahlıklarından dolayı uzak bir ihtimal olarak gördüler.

Yüce Allah ise bu işin kendisi için son derece kolay olduğunu açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Halbuki o (diriliş), **ancak tek bir haykırışa bakar.**

14- Bir de bakmışsın ki hepsi (dirilerek) **toprağın yüzüne çıkmışlar bile!**

13. "Halbuki o, ancak bir tek haykırıştır." Bir defa Sûr'a üfürülecektir.

14. "Bir de bakmışsın ki hepsi," bütün yaratılmışlar **"toprağın yüzüne çıkmışlar bile!"** Ayağa kalkıp bekleyecekler. Yüce Allah, onları bir araya toplayacak, adaletli hükmüyle aralarında hükmedecek ve amellerinin karşılığını onlara verecektir.

﴿ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿١٧﴾
فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾ ﴾

15- Mûsâ'nın haberi sana geldi mi?

16- Hani Rabbi, ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti:

17- 'Firavun'a git! Çünkü o, pek azmıştır.'

18- '(Ona) de ki: «Sen kendini arındırmak ister misin?»'

19- '«(İster misin ki) sana Rabbine giden yolu göstereyim de (O'ndan) **korkasın.»'**

15-16. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Mûsâ'nın haberi sana geldi mi?"** Bu, kesinlikle vuku-

bulmuş olan pek büyük bir olaya dair bir sorudur. Yani **"Rabbi"**nin **"ona mukaddes Tuvâ vadisinde"** sesleni̇şine dair haberi sana ulaştı mı?

Tuvâ, Yüce Allah'ın Musa ile konuşup risâletini lütfettiği, vahyini gönderdiği ve onu seçtiği yerin adıdır. Ona şöyle demişti:

17. "Firavun'a git! Çünkü o pek azmıştır." Yani sen git de ona azgınlığından, şirk ve isyanından vazgeçmesini yumuşak sözlerle ve kaba olmayan ifadelerle bildir. Belki **"öğüt alır yahut korkar"** (Tâ-Hâ, 20/44)

18. Ona **"de ki: 'Sen kendini arındırmak ister misin?'"** Özlü akıl sahiplerinin elde etmek için birbirleriyle yarıştıkları, övülmeye değer güzel bir haslete sahip olmaya ne dersin? Ki bu da nefsini küfür ve azgınlıktan arındırarak iman ve salih amele yönelmektir.

19. "İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim?" O'nun nelerden razı olduğunu, nelerin O'nu gazaplandırdığını sana açıklayayım **"da"** dosdoğru yolu öğrenmek suretiyle Allah'tan **"korkasın."**

Ancak Firavun, Mûsâ'nın davetini kabul etmedi.

﴿فَأَرَىٰهُ ٱلْآيَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾﴾

20- Musa ona en büyük mucizeyi gösterdi.

21- Fakat o, yalanlayıp isyan etti.

22- Sonra da yüz çevirip (Musa'ya karşı) **çalışmaya koyuldu.**

20. "Musa ona en büyük mucizeyi gösterdi." Yani tür olarak en büyük mucizeyi gösterdi. Bu ifade, bu mucizelerin birden çok olmasına aykırı değildir: **"Bunun üzerine asasını bıraktı, o da hemen aşikar ve kocaman bir yılan oluverdi. Elini** (yakasından sokup geri) **çıkardığında o, bakanlara bembeyaz görünüverdi."** (eş-Şuarâ, 26/32-33)

21-22. "Fakat o" hakkı **"yalanlayıp"** emre **"isyan etti. Sonra da yüz çevirip"** hakka karşı çıkmak ve onunla savaşmak için olanca gücüyle **"çalışmaya koyuldu."**

﴿فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْآخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾﴾

23- Derken (adamlarını) **toplayıp seslendi.**

24- 'Ben, sizin en yüce Rabbinizim!' dedi.

25- Bunun üzerine Allah da onu hem âhiret, hem de dünya azabı ile (ansızın) **yakaladı.**

23-24. "Derken" askerlerini **"toplayıp seslendi."** Onlara, **"'Ben sizin en yüce Rabbinizim.' dedi."** Onlar da ona itaat ettiler. O, onları küçümseyip hafife aldı, onlar da onun bu batıl iddiasını kabul ettiler.

25. "Bunun üzerine Allah da onu hem âhiret, hem de dünya azabı ile yakaladı." Allah, onun uğradığı cezayı, dünya ve âhiret cezasını açıklayan bir delil ve isyandan alıkoyan açık bir uyarı kıldı.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰٓ ﴿٢٦﴾﴾

26- Hiç şüphesiz bunda (Allah'tan) **korkan kimseler için bir ibret vardır.**

26. Çünkü Allah'ın âyetlerinden asıl yararlanan ve ibret alanlar, Allah'tan korkanlardır. O, Firavun'un âkıbetini gördü mü büyüklük taslayıp isyan eden, en yüce ve mutlak egemene karşı savaş açanların dünyada da, âhirette de O'nun tarafından cezalandırılacağını bilir. Allah korkusunun kalbinde yer etmediği kimse ise her türlü delil/mucize gelecek olsa da iman etmez.

﴿ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾﴾

27- Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü mü? Onu O, bina etti;

28- Onu yükseltip kusursuz yaptı.

29- Gecesini karanlık yaptı, gündüzünü de aydınlıkla açığa çıkardı.

27-28. Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenlere, Allah'ın bedenleri tekrar yaratmasını uzak (ihtimal) görenlere açıkça anlaşılan bir delili göstererek şöyle buyurmaktadır:

Ey insanlar! **"Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa"** pek büyük olan, yaratılışı itibarıyla güçlü ve gözleri kamaştıracak kadar yüce ve yüksek olan **"göğü mü? Onu O"** Allah **"bina etti. Onu yükseltip kusursuz,"** yani yapısını da, şek-

lini de akıllara hayret verecek, zihinleri durduracak şekilde sağlam ve mükemmel **"yaptı."**

29. **"Gecesini karanlık yaptı"** ve karanlık semânın dört bir yanını kuşatıp yeryüzünü de kararttı.

"Gündüzünü de aydınlıkla açığa çıkardı." Güneşi doğdurmak suretiyle orada pek büyük bir aydınlığı ortaya çıkardı. İnsanlar da din ve dünya maslahatlarını görmek için etrafa yayıldı.

﴿ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾

30- Bundan sonra da yeri yayıp döşedi.

31- Ondan suyunu ve otlağını çıkardı.

32- Dağları da köklü bir şekilde yerleştirdi.

33- (Bütün bunlar) **sizin ve hayvanlarınızın faydası içindir.**

30. **"Bundan,"** gökleri yarattıktan **"sonra da yeri yayıp döşedi."** Onun faydalı zenginliklerini yaratıp düzenledi. Bu faydaları da şu buyruklarıyla açıklamaktadır:

31-33. **"Ondan suyunu ve otlağını çıkardı. Dağları da köklü bir şekilde yerleştirdi."** Onları yere sabit kıldı. Buna göre âyet-i kerimeden açıkça anlaşıldığı gibi yerin döşenmesi, göklerin yaratılışından sonradır. Bizzat yerin yaratılması ise göklerin yaratılmasından öncedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? Halbuki O, âlemlerin Rabbidir... Sonra duman halinde bulunan semâya yöneldi de... böylece onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı."** (Fussilet, 41/9-12)

İşte bu kadar muazzam bir büyüklükteki gökleri, göklerdeki aydınlık yıldızları ve gök cisimlerini, üstü toprakla örtülü kesif yeri, orada bulunan mahlukatın zorunlu ihtiyaçlarını ve faydalarına olacak şeyleri yaratan, hiç şüphesiz mükellef varlıkları da ölümden sonra tekrar diriltecektir ve amellerinin karşılıklarını onlara verecektir. Kim bu dünyada iyilik işlerse ona iyilik, yani cennet vardır. Kim de kötülük işlerse artık o, kendinden başkasını kınamasın.

Bundan dolayı Yüce Allah, daha sonra Kıyametin kopuşunu ve arkasından da amellerin karşılığının verileceğini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ ﴾

34- Fakat o en büyük felaket geldiğinde;

35- O gün insan, (dünyada) **neler yaptığını hatırlayacak;**

36- Cehennem de gören herkese apaçık gösterilecek.

34. Yani o pek büyük Kıyamet ve her türlü felaketin karşısında küçük kalacağı o büyük felaket gelip çattığında baba, evladını; arkadaş, arkadaşını, seven de sevdiğini unutacak...

35. **"O gün insan"** dünyadayken hayır ve şer türünden **"neler yaptığını hatırlayacak."** İyiliklerinin bir zerre ağırlığı kadar fazla olmasını temenni ederken, kötülükleri bir zerre ağırlığı kadar fazla diye üzülüp kederlenecek. İşte o vakit kâr ve zararın asıl kaynağının dünyada yaptıkları olduğunu anlayacak, dünyadayken -ameller dışında- mevcut bütün bağların kopmuş olduğunu görecek.

36. **"Cehennem de gören herkese apaçık gösterilecek."** Herkes tarafından görülecek şekilde açık bir yerde aşikar olacaktır. O da içine girecekler için hazırlanmış bir halde onları yakalamak için pusuda bekleyecek ve bunun için de Rabbinin emrini bekliyor olacak.

﴿ فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ ﴾

37-38- Haddi aşıp dünya hayatını tercih edene gelince;

39- (Onun için) **varılacak tek yer, hiç şüphesiz cehennemdir.**

37-39. **"Haddi aşıp"** pek büyük günahlar işleme cür'etini göstererek Allah'ın çizdiği sınırlar çerçevesinde kalmayan, **"dünya hayatını"** âhirete **"tercih edene,"** dünya için çalışan, dünyalığa ve zevklerine dalarak vaktini onlarla geçirip âhireti ve onun için amel etmeyi unutanlara **"gelince** (onun için) **varılacak tek yer, hiç şüphesiz cehennemdir."** Durumu böyle olanların karar kılıp yurt edineceği yer orasıdır.

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾ ﴾

40- Rabbinin huzuruna çıkmaktan korkup da nefsini kötü arzularından alıkoyana gelince;

41- (Onun için) **varılacak tek yer, hiç şüphesiz cennettir.**

40-41. "Rabbinin" huzurunda durup adaletle amellerin karşılığını vereceğini beklemek üzere **"huzuruna çıkmaktan korkup,"** bu korkunun etkisini kalbinde hissedip **"nefsini,"** Allah'a itaati engellemek isteyen **"kötü arzularından alıkoyana"** ve böylelikle hevâsını Allah Rasûlünün getirdiklerine tabi kılan; hayırdan alıkoyan arzulara karşı direnip mücadele eden kimseye **"gelince; (onun için),"** bu niteliklere sahip olan kimseler için **"varılacak tek yer,"** her türlü hayır, sevinç ve nimetleri ihtiva eden **"cennettir."**

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ
مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾ ﴾

42- Sana, kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar.

43- Sen onu nereden bilip de söyleyeceksin?

44- Ona dair nihaî bilgi ancak Rabbine aittir.

45- Sen ancak ondan korkanları uyarırsın.

46- Onlar onu gördükleri gün sanki (dünyada) **ancak bir akşam yahut kuşluk vakti kadar kaldıklarını sanacaklardır.**

42. Yani işi yokuşa süren, öldükten sonra dirilişi yalanlayan kimseler **"sana, kıyametin ne zaman gelip çatacağını,"** ne zaman kopacağını **"soruyorlar."** Yüce Allah da onlara şu buyruğuyla cevap vermektedir:

43. "Sen onu nereden bilip de söyleyeceksin?" Hem onu bu şekilde söz konusu etmenin ve ne zaman geleceğini bilmenin sana faydası ne, onlara faydası ne? Bunun hiçbir sonucu yok! Bundan dolayı kulların Kıyametin kopma vaktini bilmelerinde dinî ve dünyevî herhangi bir maslahatları olmadığından, aksine onların maslahatı bunun onlardan saklı tutulmasında olduğundan dolayı Yüce Allah, ona dair bilgiyi bütün yaratıklardan gizlemiş ve onun bilgisini yalnızca kendine mahsus kılmıştır. Bu nedenle şöyle buyurmaktadır:

44. "Ona dair nihaî bilgi ancak Rabbine aittir." Onun bilgisi nihaî olarak O'na aittir. Nitekim bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: **"Sana Kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır, onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz."** (el-A'râf, 7/187)

45-46. "Sen ancak ondan korkanları uyarırsın." Senin korkutup uyarmaların, ancak Kıyamet'in geleceğinden korkan ve Allah'ın huzuruna çıkmaktan endişe eden kimselere fayda sağlar. İşte bunlar için önemli olan, Kıyamet için hazırlanmak ve o gün için gereken amelleri yapmaktır.

Ona iman etmeyenlere gelince; onlara aldırış edilmez ve onların işi yokuşa sürmelerine önem verilmez. Çünkü onların bu şekilde işi yokuşa sürmelerinin amacı, onu yalanlamaktır ve inattır. Bu duruma varan bir kimsenin de bu gibi sorularına cevap vermek abestir. Bu durumda ancak "ahkemu'l-hakimîn (Hüküm verenlerin en güzeli, en sağlam, en hikmetli hüküm veren Yüce Allah)" bundan tenzih edilir.

Nâziât sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımı ve tevfikiyle- burada sona ermektedir.

سورة عبس

ABESE SÛRESİ

-80-

80- ABESE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 42 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١﴾ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yüzünü ekşitip çevirdi;

2- Âmâ yanına geldi diye.

3- Ne biliyorsun; belki de o, arınacak?

4- Ya da öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek?

1-2. Bu âyet-i kerimelerin nüzûl sebebi şudur: Mü'minlerden olup âmâ olan bir kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e soru sormak ve bazı hususları öğrenmek üzere ona gelmişti. O sırada zenginlerden bir adam da gelmişti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de insanların hidâyete ermelerini çokça arzu ediyordu. Bu yüzden zengine yönelip ona kulak verdi, fakir ve âmâ olandan ise yüzünü çevirdi. Ancak bunu o zenginin hidâyet bulması umuduyla ve arınması arzusuyla yapmıştı. Yüce Allah da onu nazik bir şekilde azarlayarak şöyle buyurdu: **"Yüzünü ekşitip"** bedenini **"çevirdi. Âmâ yanına geldi diye."**

3-4. Daha sonra o âmâya yönelmenin faydasını belirterek şöyle buyurdu: **"Ne biliyorsun belki de o"** âmâ **"arınacak,"** bayağı huylardan kurtulacak ve güzel huylarla bezenecek!

"Ya da öğüt alacak da bu öğüt ona fayda verecek!" Kendisine faydalı olacak öğütleri alarak bu öğütlerden yararlanacak!

Bu ise büyük bir faydadır; peygamberlerin gönderilmesindeki, öğüt verenlerin öğütlerindeki ve hatırlatanların hatırlatmalarındaki maksat da budur. O nedenle ihtiyaç duyarak kendiliğinden senin yanına gelen ve sana yönelen kimseye yönelmen daha uygundur ve bu, yerine getirilmesi gereken bir görevdir.

﴿ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ
﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ ﴾

5- (Hidayete) **ihtiyaç görmeyen kimseye gelince;**

6- **Sen ona yöneliyorsun.**

7- **Halbuki onun** (küfründen) **arınmamasının vebali sana ait değildir!**

8- **Ama sana koşarak gelen,**

9- **Üstelik** de (Allah'tan) **korkan kimseye gelince;**

10- **Sen, onu bırakıp ilgilenmiyorsun.**

5-10. Soru sormayan, hayra arzu ve istekli olmadığı için sormaya gerek de görmeyen zengin kimseye yönelmene, bununla birlikte ondan daha önemli olanları terk edip ilgilenmemene gelince böyle bir şey sana yakışmaz.

Çünkü onun arınmamasından dolayı sana bir vebal yoktur. Şayet o arınmazsa, onun yaptığı kötülüklerden dolayı sen hesaba çekilmeyeceksin.

Bu, şu meşhur kaideye delil teşkil etmektedir: "Muhtemel bir iş dolayısıyla gerçekleşeceği bilinen bir iş, muhtemel bir maslahat dolayısıyla da gerçekleşeceği kesin olan bir maslahat terk edilmez."

Ayrıca ilim talep eden, ona ihtiyaç duyan ve buna özellikle gayret gösteren kimseyle başkalarından daha çok ilgilenmek gerekir.

﴿كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾﴾

11- **Asla** (böyle yapma)**! Çünkü o, bir öğüttür.**

12- **Artık dileyen onunla öğüt alır.**

11. "Hayır! Çünkü o bir öğüttür." Yani gerçek şu ki bu öğüt, Allah'tan gelmiş bir öğüttür. Bununla O'nun kullarına öğüt verilir, Kitabında onların ihtiyaç duydukları şeyleri açıklar ve hakkı batıldan, doğruyu eğriden ayırt eder.

12. Bu, açıklık kazandıktan sonra **"artık dileyen onunla öğüt alır,"** yani gereğince amel eder. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir:

"De ki: O, Rabbinizden gelen haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun." (el-Kehf, 18/29)

Daha sonra Yüce Allah, bu öğüdün konumunu, büyüklüğünü ve şanının yüceliğini belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾﴾

13-14- **Çok değerli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir.**

15-16- **Çok itaatkâr, pek şerefli kâtip elçilerin elleriyle** (yazılmıştır).

13-14. "Çok değerli," değeri ve konumu **"son derece yüksek ve tertemiz"** zararlardan, şeytanların eline geçmekten yahut onların hırsızlık yoluyla çalmalarından uzak **"sahifelerdedir."**

15-16. Kalpleri ve amelleri iyi ve **"çok itaatkâr, pek şerefli,"** hayır ve bereketleri pek çok olan, Allah ile kulları arasında elçilik yapan melekler olan **"katip elçilerin elleriyle** (yazılmıştır)."

Bütün bunlar, Yüce Allah'ın Kitabını korumasının bir neticesidir. Allah, Kitabının Peygamber'e ulaştırılmasında aracılık eden elçileri; şerefli, güçlü ve kötülüklerden uzak olma özelliğine sahip melekler kılmıştır. Şeytanlara ona karşı bir imkân tanımamıştır. İşte bu, Kitaba iman etmeyi ve onu kabul ile karşılamayı gerektirir.

Bununla birlikte insanoğlu küfre sapmakta diretmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾
ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾﴾

17- **Kahrolası insan! Ne kadar da nankör!**

18- **Yaratan onu hangi şeyden yarattı?**

19- **Bir nutfeden yarattı da onu bir ölçüye göre şekillendirdi.**

20- **Sonra da yolu ona kolaylaştırdı.**

21- **Sonra onu öldürüp kabre koydu.**

22- **Sonra da dilediği zaman onu diriltecek.**

23- **Asla! O, Yaratanın kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir.**

17-19. "Kahrolası insan!" Allah'ın nimetlerine karşı **"ne kadar da nankör!"** Hakkı apaçık gördükten sonra hakka karşı ne kadar da inatla direnmektedir! Halbuki onun aslı nedir? O, en zayıf şeyden yaratılmıştır. Allah onu değersiz, hakir

bir sudan yarattı. Sonra onu belli bir ölçüyle şekillendirdi. Sonra onu eli ayağı düzgün bir insan haline getirdi. Sonra da iç ve dış güçlerini sapasağlam yaptı.

20. "Sonra da yolu ona kolaylaştırdı." Dinî ve dünyevî yolları izlemeyi ona kolaylaştırdı. Ona doğru yolu gösterip açıkladı ve o yola iletti. Emir ve yasaklarla da onu sınadı.

21. "Sonra onu öldürüp kabre koydu." Toprağa defnedilmekle ona ihsanda, lütufta bulundu. Onu leşleri yerin üzerinde kalan hayvanlar gibi kılmadı.

22-23. "Sonra da dilediği zaman onu diriltecek." Ölümünden sonra amellerinin karşılığını görmek üzere kabrinden diriltip kaldıracak.

İnsanın bütün işlerini tek başına çekip çeviren ve bu şekilde onu aşamadan aşamaya getiren yalnız Allah'tır. Bunlarda O'na ortak olan hiç kimse yoktur. Bununla birlikte insan, Allah'ın kendisine verdiği emirleri yerine getirmemekte, kendisine farz kıldıklarını edâ etmemektedir. Aksine sürekli kusurlu hareket etmekte ve kendisinden istenenleri yerine getirmek noktasında borçlu bulunmaktadır.

﴿ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾
وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾ ﴾

24- Öyleyse **insan, yediğine bir baksın** (nasıl meydana geliyor)!
25- Biz suyu bolca akıtırız.
26- Sonra yeri iyice yararız.
27- Ve orada tahıllar bitiririz,
28- Üzümler ve yoncalar,
29- Zeytinler ve hurmalar,
30- Sık ağaçlı bahçeler,
31- Meyveler ve çayırlar da.
32- (Bütün bunlar) **sizin ve hayvanlarınızın faydası içindir.**

24-25. Daha sonra Yüce Allah, insanı, yiyeceği hususunda pek çok aşamadan tekrar tekrar geçtikten sonra ulaştığı noktaya nasıl geldiği ve Yüce Allah'ın bunları ona nasıl kolaylaştırdığı üzerinde dikkatle düşünmeye çağırmakta ve şöyle buyurmaktadır:

"Öyleyse insan, yediğine bir baksın. Biz suyu bolca akıtırız." Yani yeryüzüne çok miktarda yağmur indiririz.

26-27. "Sonra yeri" bitkiler için **"iyice yararız ve"** lezzetli yiyeceklerden, arzulanan gıdalardan türlü/çeşitli daneler bitiririz. **"orada tahıllar bitiririz."** Bu, değişik türleriyle tüm dane ve tahılları kapsar.

28-29. "Üzümler ve yoncalar, zeytinler ve hurmalar." Faydalarının çokluğu dolayısıyla özellikle bu dördü zikredilmiştir.

30. "Sık ağaçlı," birbirine sarmaş dolaş ağaçları bulunan **"bahçeler."**

31. "Meyveler ve çayırlar da" incir, üzüm, şeftali, elma ve benzerlerini; bir de hayvanların ve davarların yedikleri otları bitirdik. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

32. "(Bütün bunlar) **sizin ve"** size Yüce Allah'ın amade kıldığı, sizin için yaratmış olduğu **"hayvanlarınızın faydası içindir."**

Bu nimetler üzerinde dikkatle düşünen bir kimse, bundan dolayı Rabbine şükretmesi gerektiğini anlar. O'na dönmek, O'na itaate yönelmek ve haberlerini tasdik etmek için olanca gayretini ortaya koyar.

﴿ فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ
امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ ﴾

33- **O kulakları** sağır **eden** (ikinci üfürüş) **geldiği zaman,**
34- **O gün** kişi (herkesten) **kaçar; kardeşinden,**
35- Annesinden ve babasından,
36- Eşinden ve çocuklarından;
37- O gün onların her birinin derdi başından aşkındır.

33-36. "O kulakları sağır eden (ikinci üfürüş) **geldiği zaman,"** yani dehşetinden dolayı adeta kulakların sağır olacağı ve kalplerin dehşete kapılacağı o Kıyamet çığlığı geldiği vakit...

İnsanlar, görecekleri dehşetli hallerden ve önceden hazırlanmış iyi amellere çokça ihtiyaç duyacaklarından dolayı kişi, kendisi için insanların en değerlileri ve kendisine en çok şefkat duyanları olan **"kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından"** kaçacaktır.

37. Çünkü **"O gün onların her birinin derdi başından aşkındır."** Yani o, kendisiyle uğraşacaktır. Kendini kurtarmaya önem verecek ve başka hiçbir şeye

aldırmayacaktır. İşte o vakit insanlar, bahtiyarlar/cennetlikler ve bedbahtlar/cehennemlikler olmak üzere iki kısma ayrılacaktır.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- O gün birtakım yüzler vardır apaydınlıktır.

39- Güleç ve neşelidir.

38. Bahtiyarların durumu şudur: "**O gün birtakım yüzler vardır apaydınlıktır.**" Sevincin ve aydınlığın okunacağı yüzler vardır. Buna sebep ise kurtulduklarını ve nimetlere mazhar olacaklarını öğrenmiş olmalarıdır.

39. Bunlar "**güleç ve neşelidir.**"

﴿ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾ ﴾

40- O gün birtakım yüzler de vardır ki üzerlerini toz toprak kaplamıştır.

41- Bir de onları bir siyahlık bürür.

42- İşte bunlar, kâfirler ve fâcirlerdir.

40-41. "**O gün birtakım yüzler de vardır ki üzerlerini toz toprak kaplamıştır**" Bunlar da bedbaht olanlardır; "**Bir de onları bir siyahlık bürür.**" Bu yüzler, simsiyahtır/kapkaradır. Her türlü hayırdan yana ümidini kesmiş ve helâk olduklarını öğrenmiş olacaklardır.

42. "**İşte bunlar,**" bu niteliklerde olanlar "**kâfirler ve facirlerdir.**" Allah'ın nimetlerine nankörlük eden, âyetlerini yalanlayan ve O'nun haram kıldığı şeyleri işleme cü'retini gösterenlerdir.

Yüce Allah'tan af, afiyet ve esenlik dileriz. Şüphesiz ki O, pek cömert ve çok lütufkârdır.

Abese sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة التكوير

TEKVÎR SÛRESİ

-81-

81- TEKVÎR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 29 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Güneş dürülüp tortop edildiği zaman,

2- Yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman,

3- Dağlar yürütüldüğü zaman,

1. Yani bu dehşet verici haller meydana geldiğinde, insanlar birbirinden ayırt edilecek, herkes âhireti için önden neler gönderdiğini, hayır ve şer türünden neler hazırlamış olduğunu bilmiş olacaktır. Çünkü Kıyamet gününde güneş sarılıp dürülerek tortop edilecek, ayın ışığı söndürülecek ve ikisi de cehenneme atılacaktır.

2. "Yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman," başkalaştığı ve yörüngelerinden çıkıp saçıldığı zaman;

3. "Dağlar yürütüldüğü zaman," önce akıp giden kum tanelerinden oluşmuş kum yığınlarına dönüşür, sonra atılmış yün gibi olur, sonra da saçılmış toz zerreleri haline gelir ve böylece yerlerinden dağılır, kaybolur.

﴿وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾﴾

4- Doğumu yakın/yeni yavrulu develer başıboş bırakıldığı zaman,

5- Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,

4. "Doğumu yakın/yeni yavrulu develer başıboş bırakıldığı zaman," yani o gün insanların başına, hep önem verdikleri, dikkat ve titizlikle baktıkları en değerli mallarını kendilerine unutturacak işler gelir de o malların hiçbiriyle ilgilenmezler. " الْعِشَارُ (mealde: doğumu yakın/yeni yavrulu)," yavruları arkalarından giden dişi develer demek olup bunlar o dönemde Arapların en değerli mallarıydı. Çok değerli olan her mal bu kabildendir.

5. **"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman;"** Yüce Allah'ın birinden diğerinin hakkını kısas yoluyla almak, böylece kullarına adaletinin kemâlini göstermek için Kıyamet gününde hayvanlar da toplanacaklardır. Öyle ki boynuzsuz koyunun lehine boynuzlu koyundan kısas alınacak, sonra da onlara "Toprak olun." denilecek.

﴿ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ ﴾

6- Denizler tutuşturulduğu zaman;

7- Nefisler eşleştirildiği zaman;

6. Büyüklüklerine rağmen **"denizler"** alev alev yanan bir ateş haline gelsin diye **"tutuşturulduğu zaman;"**

7. **"Nefisler eşleştirildiği,"** her bir amel sahibi, kendisine benzer ameli bulunanlarla bir araya getirildiği **"zaman,"** İyiler iyilerle, kötüler kötülerle eşleştirilir, mü'minler hurilerle, kâfirler de şeytanlarla eşleştirilip bir araya getirilir.

Bu da Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek."** (ez-Zumer, 39/71); **"Rablerinden korkup sakınanlar da cennete zümre zümre götürülecek."** (ez-Zumer, 39/73); **"Toplayın zulmedenleri ve onlara eş olanları..."** (es-Sâffât, 37/22)

﴿ وَإِذَا ٱلْمَوْءُۥدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَىِّ ذَنۢبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ ﴾

8-9- Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna, hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman;

8-9. **"Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna,"** karanlık cahiliye döneminde fakirlik korkusu dışında bir sebep olmaksızın diri diri toprağa gömülen kız çocuklarına **"hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman;"** Bilindiği gibi onun hiçbir suçu, günahı yoktur; ancak bu ifade, onu öldürene bir azar ve kınama anlamı taşır.

﴿ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ ﴾

10- Amel defterleri serildiği zaman;

11- Gök sıyrıldığı zaman;

10. Amel edenlerin yaptıkları hayır ve şerleri ihtiva eden **"amel defterleri serildiği"** ve sahiplerine dağıtıldığı **"zaman,"** ki kimisi defterini sağ tarafından, kimisi de sol tarafından yahut arka tarafından alacaktır.

11. **"Gök sıyrıldığı,"** yerinden sökülüp kaldırıldığı **"zaman,"** Bu da Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"Ve o gün gökyüzü bulutla yarılacak..."** (el-Furkân, 25/25); **"Gökleri kitapların dürülmesi gibi düreceğimiz gün..."** (el-Enbiyâ, 21/104); **"Halbuki Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle O'nun avucundadır. Gökler ise O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır."** (ez-Zümer, 39/67)

﴿ وَإِذَا ٱلْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ٱلْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Cehennem alevlendirildiği zaman,

13- Cennet de yaklaştırıldığı zaman,

14- (İşte o zaman) **herkes, ne amel hazırladığını bilmiş olacaktır.**

12. **"Cehennem alevlendirildiği,"** harlandığı ve öncesinde görülmedik bir şekilde daha da alev aldığı **"zaman;"**

13-14. **"Cennet de"** takvâ sahiplerine **"yaklaştırıldığı zaman; herkes ne amel hazırladığını bilmiş olacaktır."** Yani dünyadayken işlemiş olduğu bütün amellerini bilmiş olacak. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar işlediklerini önlerinde hazır bulacaklardır."** (el-Kehf, 18/49)

Kıyamet gününün bu vasıfları dolayısıyla kalpler gerçekten dehşete kapılır. Bundan dolayı sıkıntılar alabildiğine artar, insan iliklerine kadar titrer, korku her yanını kaplar. Bu, olgun akıl sahiplerini o gün için hazırlığa teşvik eder, kınanmasını gerektirecek her husustan uzak durmalarını sağlar. Bundan dolayı seleften biri şöyle demiştir: "Her kim gözüyle görüncesine Kıyameti yaşamak istiyorsa Tekvir suresi üzerinde dikkatle düşünsün."

﴿ فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُۥ
لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ ﴾

15- Yemin olsun (gündüz) **sinip saklanan,**

16- Akıp (yörüngelerine) **dönen** (yıldızlara/gezegenlere),

17- Karanlığıyla geldiği zaman geceye,

18- Yavaş yavaş aydınlandığı zaman sabaha ki,

19-20- O (Kur'ân), **çok şerefli, pek güçlü, Arşın sahibinin nezdinde de yüksek mevki sahibi bir elçinin** (getirdiği) **sözdür.**

15-16. Yüce Allah, "el-hunnes/geri dönüp gelenlere" yemin etmektedir. Bunlar, yıldızların doğuya doğru olan normal seyirlerinden geri kalan gök cisimleridir. Onlar da güneş, ay, zühre (venüs), müşteri (jüpiter), zuhal (satürn), utarid (merkür) olmak üzere hareketli yedi gök cismidir. Bu yedi gök cisminin her birinin, hem hareket eden diğer yıldızlara ve sair yörüngelere uygun batı tarafına doğru bir seyirleri, hem de bunun aksine doğu tarafına doğru bir seyirleri olmak üzere iki seyirleri/hareketleri vardır. Bu yedi gök cisminin diğer cisimler arasında böyle hususi bir özelliği vardır.

İşte Yüce Allah, geri kalış, akıp gidiş ve gündüzün gizleniş özelliklerine sahip olan bu varlıklara yemin etmektedir. Bunlarla gezegen olsun olmasın bütün gök cisimlerinin kastedilmiş olma ihtimali de vardır.

17. "Karanlığıyla geldiği zaman geceye," Bu, "dönüp gittiği zaman" diye de açıklanmıştır.

18. "Yavaş yavaş aydınlandığı," yani belirtileri ortaya çıktığı, tamamlanıncaya ve güneş doğuncaya kadar aydınlığı azar azar çoğaldığı **"zaman sabaha."**

19-20. Yüce Allah, bu pek büyük varlıklara yemin etmektedir. Çünkü Kur'ân'ın dayanağı pek güçlüdür, pek üstün değeri vardır ve o, kovulmuş her bir şeytana karşı korunmuştur. Bu bakımdan Allah şöyle buyurmaktadır: **"O, çok şerefli... bir elçinin,"** Cebrail *aleyhisselam*'ın getirdiği **"sözdür."** O, bunu Yüce Allah'ın emriyle indirmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak ki bu** (Kur'ân-ı Kerîm) **âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Ruhu'l-emin** (Cebrail) **indirdi. Uyarıcılardan olasın diye kalbinin üzerine"** (eş-Şuarâ, 26/192)

Yüce Allah bu elçiyi **"çok şerefli"** olmakla nitelemesinin sebebi, ahlakının çok üstün, övülmeye değer hasletlerinin çok yüce oluşundan dolayıdır. O, meleklerin en faziletlisi, Rabbi nezdinde mevkii en büyük ve en yüksek olandır.

O, Allah'ın, yerine getirmek üzere kendisine verdiği emirlere güç yetirecek şekilde **"pek güçlü"**dür. Lût kavminin yurdunu içindekilerle birlikte alt-üst ederek onları helâk etmesi onun gücünün bir göstergesidir.

"Arş'ın sahibinin yanında yüksek bir mevki sahibi..." Cebrail *aleyhisselam*, Allah'ın nezdinde yakınlaştırılmış bir melektir. Onun pek yüksek bir mevkii vardır. Yüce Allah'ın ona vermiş olduğu özel birtakım mertebelere sahiptir. Onun diğer bütün meleklerin üstünde bir yeri, bir konumu vardır.

﴿ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- O, orada kendisine itaat edilen, oldukça güvenilir (bir elçidir).

22- Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir.

21. "O, orada kendisine itaat edilen..." Yani Cibril *aleyhisselam*'a Mele-i A'lâ'da itaat edilir. Çünkü o, Allah'ın yakınlaştırılmış meleklerinden olup onun verdiği emirler, onlar tarafından yerine getirilir ve onun uygun gördüğü şey itaatle kabul edilir. **"Oldukça güvenilir"**dir. Emrolunduğunu yerine getirir. Ne bir şey ekler, ne bir şey eksiltir. Kendisine çizilen sınırı da aşmaz.

İşte bütün bunlar, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Allah nezdindeki şerefini ve üstünlüğünü göstermektedir. O, bu Kur'ân'ı bu mükemmel sıfatlara sahip, böyle şerefli bir melekle göndermiştir.

Âdet olduğu üzere krallar da kendileri için değerli olan kimseleri ancak çok önemli işler için ve çok değerli mesajları götürmek üzere gönderirler.

22. Kur'ân'ı getiren elçi meleğin fazileti beyan edildikten sonra üzerine Kur'ân'ın indirildiği ve insanları bu Kur'ân'a davet eden elçinin faziletini söz konusu edilerek şöyle buyrulmaktadır: **"Arkadaşınız"** Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"bir deli değildir."** Onun risaletini yalanlayan, hakkında yalanlar uydurarak onun getirdiklerini söndürmeye çalışan düşmanlarının söyledikleri gibi biri değildir. Aksine o, insanlar arasında aklı en mükemmel, görüşü en sağlam, sözü en doğru olandır.

﴿ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ ﴾

23- Andolsun ki o, Cebrail'i apaçık ufukta görmüştür.

24- O, gayb/vahiy konusunda cimrilik eden biri değildir.

23. "Andolsun ki o," yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cibril *aleyhisselam*'ı gözün görebildiği en yüksek nokta olan **"apaçık ufukta görmüştür."**

24. **"O, gayb/vahiy konusunda cimrilik eden biri değildir."** Yani o, Allah'ın kendisine vahyettiği şeylerde cimri değildir. Onun herhangi bir kısmını gizlemez. Aksine o, semadakilerin de, yerdekilerin de eminidir. Rabbinin gönderdiklerini apaçık bir şekilde tebliğ etmiştir. Zengine-fakire, yöneticiye-yönetilene, erkeğe-kadına, şehirliye-köylüye... karşı cimrilik ederek hiçbir şeyi gizlemiş değildir.

Bundan dolayı Yüce Allah, onu ümmî ve cahil bir topluma peygamber olarak göndermiştir. Onlar, Rabbânî âlimler ve feraset sahibi bilginler seviyesine gelmeden de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat etmemiştir. Onlar ilimde nihaî noktaya ulaşmışlardır. Hassas bilgileri bulup delillerinden çıkarmada varılacak en son nokta onlarındılar. Onlar hoca, başkaları ise en iyi ihtimalle onların öğrencileri olabilir.

﴿ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O (Kur'ân), **kovulmuş şeytanın sözü değildir.**

25. Yüce Allah, Kitabının üstünlüğünü, Kitabını insanlara ulaştıran iki şerefli elçiyi söz konusu ederek belirtip onlardan da övgüyle söz ettikten sonra Kitabından, doğruluğuna getirilebilecek eleştiri kabilinden her türlü kusur ve eksikliği bertaraf etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"O, kovulmuş,"** Allah'tan ve O'na yakın olmaktan alabildiğince uzak düşmüş **"şeytanın sözü değildir."**

﴿ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- O halde nereye gidiyorsunuz?

26. Böyle bir şey nasıl hatırınıza gelebilir? Bunu hatırınıza getirirken akıllarınız nerededir? Çünkü sizler, doğruluğun en üst derecesinde bulunan hakkı, olabildiğince aşağılarda, en bayağı, batılın en aşağı derecesi olan yalan seviyesinde tutuyorsunuz. Bu, gerçekleri tersyüz etmekten başka ne olabilir ki?

﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ ﴾

27- O, ancak âlemler için bir öğüttür.

28- İçinizden dosdoğru yoldan gitmek isteyenler için.

27. **"O, ancak âlemler için bir öğüttür."** Onunla Rablerini hatırlarlar. Sahip olduğu kemâl sıfatlarını, tenzih edilmesi gereken noksan sıfatlarını, eş ve benzerleri bilirler. Yine onunla emirleri, yasakları ve hikmetleri öğrenirler. Onun vasıtasıyla Yüce Allah, kaderî, şer'î ve cezaî (amellere karşılık verilen) hükümleri bellerler, düşünürler. Özetle onun vasıtasıyla her iki yurdun faydalı olan hususlarını bilip öğrenirler, onunla amel etmek suretiyle de her iki dünyada mutlu olurlar.

28. **"İçinizden dosdoğru yoldan gitmek isteyenler için"** ki bu da hak batıldan, hidayet sapıklıktan açıkça ortaya çıktıktan sonra olur.

﴿ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz (bir şey) **dileyemezsiniz.**

29. O'nun meşieti geçerlidir, herhangi bir şekilde O'na karşı konulamaz, O'na karşı çıkılamaz.

Bu âyet-i kerime ve benzerlerinde, kaderi inkâr eden Kaderiye ile kaderin insanları zorladığını kabul eden Cebriye fırkalarının görüşlerinin temelleri reddedilmektedir. Nitekim daha önce benzeri bir âyette de buna değinmiştik. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Yüce Allah'a hamd u senalar olsun.

Tekvîr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الإنفطار

İNFİTÂR SÛRESİ

-82-

82- İNFİTÂR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 19 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ
﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Gök yarıldığı zaman,

2- Yıldızlar saçıldığı zaman,

3- Denizler taşıp birbirine katıldığı zaman,

4- Kabirlerin altı(ndakiler) üstüne getirildiği zaman,

5- Herkes önce yaptığı ve geriye bıraktığı ne varsa hepsini bilmiş olacaktır.

1-3. Yani semâ çatlayıp yarıldığı, yıldızları etrafa dağıldığı, güzellikleri kaybolduğu ve denizler kaynayıp taşarak tek bir deniz haline getirildiği zaman;

4-5. Kabirler, içindeki ölüler dışarı çıkartılmak suretiyle alt-üst edildiği ve Allah'ın huzurunda amellerinin karşılıklarının verilmesi için de hesaplarının görüleceği yere haşredildikleri zaman;

İşte o vakit perde açılacak, gizlilikler ortadan kalkacak, her nefis sahip olduğu kârı ve zararı bilmiş olacaktır.

İşte o vakit, zalim kendi elleriyle yaptıklarını görüp de ebedî bedbahtlığın kaçınılmaz olduğunu ve sonsuz azaptan kurtulmanın imkânsızlığını gördüğünde pişmanlıktan ellerini ısıracaktır.

İşte o vakit salih amel işlemiş olan takvâ sahipleri, pek büyük kurtuluşa mazhar olacak, ebedî nimetlere nail olacak ve cehennem azabından kurtulacaklardır.

﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا
شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ ﴾

6- Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?

7- O ki seni yarattı, yaratılışını da düzgün ve birbiriyle uyumlu kıldı.

8- Dilediği bir suretle sana şekil verdi.

6. Yüce Allah, kendisine karşı kusurlu davranan, kendisine isyan etme cür'eti gösteren insana azarla karışık hitap ederek şöyle buyurmaktadır: "**Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?**" Sen, O'nun haklarını mı hafife alıyorsun, azabını mı küçümsüyorsun, yoksa O'nun, amellerin karşılığını vereceğine imanın mı yok?

7. "**O ki seni**" en güzel şekilde "**yarattı.**" Yoksa seni yaratan O değil mi?

"**Yaratılışını da düzgün ve birbiriyle uyumlu kıldı.**" En güzel şekilde, en hoş görünüşte, dimdik ve son derece uyumlu ölçülerde, her bir azanı yerli yerince yarattı. Bu nimetleri sana ihsan edene karşı nankörlük etmek yahut bunca iyilikleri verenin iyiliklerini inkâr etmek sana yakışır mı? Şüphesiz ki bu, senin cahilliğinden, zulmünden, inadından ve ahmaklığından kaynaklanmaktadır.

8. O, senin suretini bir köpek, eşek veya buna benzer bir hayvan suretinde kılmadığı için Allah'a hamdetmelisin. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Dilediği bir suretle sana şekil verdi.**"

﴿كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾﴾

9- Asla! Bilakis siz hesabı yalanlıyorsunuz.

10- Halbuki üzerinizde bekçiler,

11- Çok şerefli yazıcılar vardır.

12- Onlar, her yaptığınızı bilirler.

9-12. "**Hayır! Bilakis siz hesabı yalanlıyorsunuz.**" Bunca öğütlere ve hatırlatmalara rağmen hâlâ hesabı, amellerin karşılığının görüleceğini yalanlamaya devam ediyorsunuz. Oysa yaptıklarınızdan dolayı hesaba çekilmeniz kaçınılmazdır. Zaten Yüce Allah, üzerinize şerefli meleklerini görevlendirmiştir, bunlar söylediklerinizi ve yaptıklarınızı yazarlar ve bunları çok iyi bilirler.

Bunun kapsamına hem kalbî fiiller, hem azaların fiilleri girmektedir. O halde size yakışan, bu meleklere saygılı olmaktır.

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ﴾

13- İyi ve itaatkar müminler, hiç şüphesiz nimetler içindedirler.

14- Kötü ve günahkarlar ise hiç şüphesiz cehennemdedirler.

15- Onlar, hesap günü oraya gireceklerdir.

16- Ve bir daha oradan ayrılmayacaklardır.

13. Burada "**İyi ve itaatkar müminler/**(الْأَبْرَارَ)"dan kasıt, Allah'ın haklarını da, kullarının haklarını da yerine getiren, kalbî amellerinde ve azalarının yaptıkları amellerde iyilikten ayrılmayanlardır. Bunların mükâfatı da hem dünya yurdunda, hem berzah/kabir aleminde, hem de ebedilik yurdunda kalbî, ruhî ve bedenî nimetlere nail olmaktır.

14. Allah'ın haklarını ve kullarının haklarını gereği gibi yerine getirmeyerek bu konuda kusurlu davranan "**kötü ve günahkarlar**"a gelince bunların kalpleri de kötüdür, amelleri de kötüdür ve bunlar "**hiç şüphesiz cehennemdedirler.**" Hem dünya yurdunda, hem berzah aleminde, hem de ebedilik yurdunda can yakıcı bir azap görürler.

15. "**Onlar, hesap günü oraya gireceklerdir.**" Yani amellerin karşılığının verileceği o günde, en çetin azaba uğratılmak üzere orayı boylayacaklardır.

16. "**Ve bir daha oradan ayrılmayacaklardır.**" Aksine sürekli orada kalacaklar, oradan başka bir yere çıkıp gidemeyeceklerdir.

﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا
وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾﴾

17- Hesap gününün ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

18- Evet; hesap gününün ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

19- O gün kimse kimseye en ufak bir fayda sağlama imkanına sahip değildir. O gün emir/hüküm yalnız Allah'ındır.

17-18. "**Hesap gününün ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki? Evet; hesap gününün ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?**" Bu ifadelerle zihinleri allak bullak eden o pek çetin günün dehşeti ifade edilmektedir.

19. "O gün kimse kimseye en ufak bir fayda sağlama imkanına sahip değildir." İsterse bu kişi, onun yakın bir akrabası, candan bir sevdiği olsun. Çünkü herkes, kendi nefsiyle uğraşacaktır. Kendi nefsinin kurtuluşundan başka bir şey düşünmeyecektir.

"O gün emir/hüküm yalnız Allah'ındır." Kulları arasında O hüküm verecektir. Mazlumun zalimdeki hakkını alıp sahibine verecektir.

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İnfitâr süresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة المطففين

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

-83-

83- MUTAFFİFİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 36 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Eksik ölçüp tartan (hilekarların) **vay haline!**

2- Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tastamam alırlar.

3- Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler.

1. **"Vay haline!"** Azap ve ceza bildiren bir ifadedir. **"Eksik ölçüp tartan** (hilekarların) **vay haline!"** Yüce Allah bu hilekarları şu buyruklarla açıklamaktadır:

2. **"Onlar ki insanlardan,"** onlardaki haklarının karşılığını **"aldıklarında tastamam alırlar."** Eksik almazlar.

3. **"Ama onlara,"** insanlara, onların haklarını **"ölçü yahut tartıyla verdiklerinde"** onlara **"eksik verirler."** Bu da ya eksik ölçüp tartan aletlerle ya ölçü ve tartıyı tam yapmamakla ya da başka bir yolla olur. Bu, insanların mallarını çalmak ve onlara adaletli davranmamaktır.

Bu, insanların mallarını ölçü ve tartıyla eksik verenlere bir tehdit olduğuna göre onların mallarını zorla ve hırsızlık yoluyla alanların böyle bir tehdide maruz kalmaları -eksik ölçüp tartanlara göre- öncelikle söz konusudur.

Âyet-i kerime şunu da göstermektedir: İnsan başkalarındaki hakkını tam aldığı gibi onların haklarını da -mal ve muamelâtta- aynı şekilde eksiksiz/tam vermelidir. Hatta bu buyrukların kapsamına delil getirme ve münazara da girmektedir. Karşılıklı münazara yapıp tartışanlar arasında âdet olduğu üzere her kişi, kendi lehinde olan delillere sıkı sıkıya yapıştığı gibi hasmının lehine olan ve onun bilmediği delilleri de açıklamalıdır. Kendi delillerini tetkik ettiği gibi hasmının delillerini de tetkik edebilmelidir. İşte böyle bir konumda insanın insaflı mı olduğu yoksa fikrine taasupla bağlanan biri mi olduğu, alçakgönüllü mü olduğu yoksa kibirli mi olduğu, akıllı mı olduğu yoksa kıtakıllı mı olduğu ortaya çıkar.

Yüce Allah'tan, her hayra bizleri muvaffak kılmasını dileriz.

﴿ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ ﴾

4- Bu kimseler diriltileceklerini hiç düşünmezler mi?

5- Büyük bir gün için?

6- Ki o gün insanlar, âlemlerin Rabbi huzurunda (hesap için) **duracaklardır.**

4-6. Daha sonra Yüce Allah, eksik ölçüp tartanları tehdit etmekte, onların hallerine/durumlarını sürdürmelerine hayret ederek şöyle buyurmaktadır: **"Bu kimseler diriltileceklerini hiç düşünmezler mi?"** Onları eksik ölçüp tartma hususunda yüreklendiren, âhiret gününe iman etmeyişleridir. Yoksa o güne iman etselerdi, Allah'ın huzurunda duracaklarını ve O'nun azın da, çoğun da hesabını kendilerinden soracağını bilselerdi, bu işten vazgeçer, bundan tevbe ederlerdi.

﴿ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ ﴾

7- Asla (öyle yapmayın)! **Çünkü kötü ve günahkârların kitabı şüphesiz siccîndedir.**

8- "Siccîn"in ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

9- O, yazılmış bir kitaptır.

10- O gün yalanlayanların vay haline!

11- Onlar ki hesap gününü yalanlarlar.

7. "Asla (öyle yapmayın)! **Çünkü kötü ve günahkârların kitabı,"** bu, kâfir, münafık ve fasık türleriyle bütün günahkârları kapsar **"şüphesiz Siccîndedir."** Sonra da bunu şu buyruğuyla açıklamaktadır:

8-9. "Siccîn"in ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki? O, yazılmış bir kitaptır." Yani kötü amellerinin kaydedildiği bir Kitaptır.

"Siccîn," dar ve sıkıntılı yer demektir. Siccîn, ileride geleceği üzere iyi ve itaatkarların Kitabının bulunduğu yer olan "illiyyîn"in zıddıdır. Siccîn'in arzın yedinci tabakasının altında kötü ve günahkârların, öldükten sonra diriltilecekleri vakit gidip kalacakları yer olduğu da söylenmiştir.

10-11. "O gün yalanlayanların vay haline!" Daha sonra şu buyruğuyla bunların kim olduğunu açıklamaktadır: **"Onlar ki o hesap gününü yalanlarlar."** Yani Allah'ın insanların amellerinin karşılığını kendilerine vereceği gün olan o ceza (amelerin karşılık) gününü yalanlarlar.

﴿ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

12- Halbuki onu haddi aşan ve çok günahkâr kimseden başkası yalanlamaz.

13- Böylesine, âyetlerimiz okunduğunda 'Öncekilerin efsaneleri!' der.

14- Asla (öyle değil)! **Aksine onların işledikleri, kalplerinin üzerini pas gibi sarmıştır.**

15- Hayır! Gerçek şu ki onlar, o gün Rablerinden perdelenmiş olacaklardır.

16- Sonra onlar, hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır.

17- Sonra da (onlara), **'İşte sizin** (dünyadayken) **yalanlamakta olduğunuz şey budur!' denilecektir.**

12. "Halbuki onu" Allah'ın haram sınırlarını çiğneyen, helali aşarak harama dalmak suretiyle **"haddi aşan ve çok günahkâr kimseden başkası yalanlamaz."** İşte böylesinin haddi aşması, kendisini yalanlamaya iter, büyüklenmesi **de** hakkı reddetmesini gerektirir. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

13. "Böylesine" hakka ve peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğuna delil teşkil eden **"âyetlerimiz okunduğunda"** onları yalanlar, onlara karşı inatla durur ve "Bunlar **"Öncekilerin efsaneleri,"** yani daha önce geçmiş olanların akıl almaz sözleri, geçip gitmiş ümmetlerin kıssalarıdır. Bunlar, Allah'tan gelmiş şeyler değildir." **"der"** ve büyüklenerek, inat ederek bunları söyler.

İnsaf edip de maksadı apaçık hakkı görmek olan kimseler ise, hesap gününü yalanlamazlar. Çünkü Yüce Allah'ın hesap gününün gerçekliğine dair ortaya koymuş olduğu delil ve belgeler, onun kesin bir gerçek olduğunu ortaya koy-

maktadır. Öyle ki bu günün varlığı/gerçekliği onlar için gözlerin güneşi görmesi kadar açık bir gerçektir.

14-16. Ama işledikleri kalbini örten, günahları kalbini perdeleyen kimseler böyle değildirler. Bu gibi kimselerin önünde hakkı görmelerini engelleyen perdeler vardır. İşte bundan dolayı onlar Yüce Allah'ı görmekten perdelenmek suretiyle cezalandırılacaklardır. Tıpkı kendileri, Allah'ın âyetlerine karşı kalplerini perdeledikleri gibi.

16-17. Bu, pek büyük cezanın yanı sıra **"onlar, hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır."** Daha sonra da azarlamak maksadıyla onlara **"'İşte sizin** (dünyadayken) **yalanlamakta olduğunuz şey budur.' denilecektir."** Yüce Allah, onların üç türlü azaplarının olduğundan söz etmektedir: Cehennem azabı, azarlama ve kınama azabı, âlemlerin Rabbini göremeyerek bu nimetten mahrum kalma azabı ki bu da O'nun, onlara gazap etmesi/öfkelenmesi anlamına gelir. Bu azap da onlar için cehennem azabından daha ağırdır.

Bu ayet-i kerimelerin mefhumu, mü'minlerin Kıyamet gününde ve cennette Rablerini göreceklerine, O'na bakmaktan zevk alacaklarına, bu zevkin diğer zevk ve lezzetlerden çok daha büyük olacağına, O'nun hitabıyla sürûr ve neş'eyle dolacaklarına, O'na yakın olmaktan ötürü mutlu olacaklarına delil teşkil etmektedir. Nitekim Yüce Allah, bu hususu Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç âyet-i kerimesinde zikretmiş ve bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş nakiller de tevâtür derecesine ulaşmıştır.

Yine bu âyet-i kerimelerde günahlardan sakındırma da vardır. Çünkü günahlar, yavaş yavaş kalbi örtüp perdeler, nihâyet kalbin nuru büsbütün söner, basireti ölür. Artık onun için gerçekler tersyüz olur; batılı hak, hakkı batıl görür. Bu ise günahlara verilebilecek en büyük cezadır.

﴿ كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴾

18- Hayır, şüphesiz iyi ve itaatkarların kitabı "illiyyîn"dedir.

19- "İlliyyîn"in ne olduğunu sen nereden bileceksin ki?

20- O, yazılmış bir kitaptır.

21- Onu mukarreb (melekler) **müşahede ederler.**

18-21. Yüce Allah, kötü ve günahkâr kimselerin kitabının en aşağı ve en dar yerde olacağını belirtikten sonra, iyi ve itaatkar kimselerin kitabının ise en yücelerde, en geniş ve en rahat yerde olacağını müjdeleyerek şöyle buyurmaktadır: İyilerin kitabı **"yazılmış bir kitaptır. Onu mukarreb** (melekler)**,"** yani yakınlaştırılmış olan melâike-i kiram, peygamberlerin, sıddîkların ve şehidlerin ruhları **"müşahede ederler."** Mele-i a'lâ'da da bunların şanını Yüce Allah yüceltir. **"İlliyyîn,"** cennetin en yüksek yerinin adıdır.

﴿ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ ﴾

22- Şüphe yok ki o iyi ve itaatkarlar nimetler içindedirler.

23- Tahtlar üzerinden bakarlar.

24- (İçinde bulundukları) **nimetlerin güzelliğini yüzlerinden anlarsın.**

22. Yüce Allah, onların kitaplarını söz konusu ettikten sonra onların pek büyük nimetler içinde bulunduklarını da şöyle zikretmektedir: **"Şüphe yok ki o iyi ve itaatkarlar, nimetler içindedirler."** Nimetler, hem kalbin, hem ruhun, hem de bedenin her türlü nimetini anlatan kapsamlı bir ifadedir.

23. Çok güzel döşemelerle süslü **"tahtlar üzerinden"** hem Allah'ın kendileri için hazırladığı nimetlere hem de kerim olan Rablerinin yüzüne **"bakarlar."**

24. Ey onlara bakan kişi! Sen onların "(içinde bulundukları) **nimetlerin güzelliğini yüzlerinden anlarsın."** Yani o nimetlerin yüzlerine verdiği parlaklığı ve aydınlığı yüzlerinde görürsün. Çünkü ardı arkasına gelen lezzetler, zevkler ve sevindirici hususlar, kişinin yüzüne bir aydınlık, güzellik ve parlaklık kazandırır.

﴿ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ ۚ وَفِى ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ
مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

25- Onlara mühürlü, halis bir şaraptan içirilecek.

26- Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar, işte bunlar için yarışsınlar!

27- Onun karışımı da "Tesnîm"dendir.

28- O da mukarreb (Allah'a yakın) **kulların kendisinden içecekleri bir pınardır.**

25-26. "Onlara mühürlü, halis bir şaraptan içirilecek." Bu, içeceklerin en lezzetlisi ve en güzelidir. Bu şarabın **"mührü, misktir."** Bununla kastedilen şu

olabilir: Bu şaraba, lezzetini azaltacak yahut tadını bozacak herhangi bir şeyin karışmasına karşı o mühürlenmiştir. Bu mühürleme de miskle yapılmıştır.

Şu mana da kastedilmiş olabilir: Onların şarabı içtikleri kabın dibinde kalan tortu, çok hoş kokulu ve değerli misktir. Normalde dünyadaki âdete göre kabın dibindeki tortular dökülür. İşte cennetteki şarabın tortusu böyle güzel olacaktır.

"O halde yarışanlar bunlar için," güzelliğini ve miktarını Allah'tan başka kimsenin bilmediği bu ebedi nimetler için **"yarışsınlar."** Buna ulaştırıcı amelleri yapmada ellerini çabuk tutsunlar. Bu konuda birbirleriyle yarışsınlar. İşte en değerli şeylerin uğrunda feda edileceği, ona kavuşmak için yiğitlerin birbirleriyle yarışmalarını en fazla hak eden güzellik budur.

27-28. "Onun," bu şarabın **"karışımı da 'Tesnîm'dendir. O da mukarreb** (Allah'a yakın) **kulların kendisinden içecekleri bir pınardır."** Bu şaraptan sadece onlar içerler ve bu, kayıtsız ve şartsız olarak cennet içeceklerinin en üstünüdür. O bakımdan bu pınar, insanlar arasında en yüksek konumdakiler olan mukarreblere hastır, yalnız onlara ait olacaktır. Amel defterleri sağlarından verilenlere ise bunun dışındaki diğer lezzetli içeceklerden hazırlanmış karışımlar/kokteyller verilecektir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ٢٩ وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ٣٠ وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ ٱنقَلَبُواْ فَكِهِينَ ٣١ وَإِذَا رَأَوۡهُمۡ قَالُوٓاْ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ٣٢ وَمَآ أُرۡسِلُواْ عَلَيۡهِمۡ حَٰفِظِينَ ٣٣ ﴾

29- **Şüphesiz günahkârlar, iman edenlere gülerlerdi.**

30- **Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş-göz işareti yapar**(ak onları alaya alır)**lardı.**

31- **Ailelerinin yanına döndükleri vakit de** (yaptıklarından dolayı) **keyif içinde dönerlerdi.**

32- **Onları gördüklerinde de 'Bunlar gerçekten sapıtmışlar!' derlerdi.**

33- **Halbuki onların başına bekçi olarak gönderilmemişlerdi.**

29-31. Yüce Allah günahkârların cezasını, iyilik yapanların mükâfatını beyan ettikten ve ikisi arasındaki farkı dile getirdikten sonra günahkârların dünyadayken mü'minlerle alay ettiklerini, onları küçümsediklerini, onlara güldüklerini, yanlarından geçtikleri vakit onları hakir gördüklerini, birbirlerine kaş-göz işaretleri yaparak onlarla alay ettiklerini **haber vermektedir.** Bununla birlikte onlar pek rahattılar. Korkuyu akıllarından bile geçirmiyorlardı. Aksine sabah veya akşam **"Ailelerinin yanına döndükleri vakit de** (yaptıklarından dolayı) **keyif,"** sevinç ve neşe **"içinde dönerlerdi."**

Bu ise aldanışın en ileri şeklidir. Çünkü onlar, en büyük kötülükleri işlemekle birlikte dünyada kendilerini güven içinde görüyorlardı. Sanki bahtiyar/mutlu kimselerden olduklarına dair kendilerine Allah'tan yazılı bir belge veya bir eman gelmiş gibi davranıyorlardı.

32. Üstelik onlar, kendilerinin hidâyet üzere olduklarına, mü'minlerin ise sapık olduklarına hükmetmişlerdi. Bu hükmü de Allah'a iftira ederek, herhangi bir bilgiye dayalı olmaksızın ve O'nun hakkında olmadık iddialarda bulunma cür'etini göstererek veriyorlardı.

33. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onların başına bekçi olarak gönderilmemişlerdi."** Onlar, mü'minler üzerinde amellerini tespit etmekle yükümlü birer bekçi olarak gönderilmemişlerdi ki, ne diye onların sapık olup olmadıklarıyla bu kadar ilgileniyorlar?!

Aslında onların bu tutumları, sadece işi yokuşa sürmek, inat etmek ve oynayıp eğlenceye dalmaktan ibaretti. Bu yapıp söylediklerinin herhangi bir delili, dayanağı yoktu. Bundan dolayı onların âhiretteki cezaları da dünyada yaptıkları amelleri türünden olacaktır. Şöyle ki;

﴿ فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنَ ٱلۡكُفَّارِ يَضۡحَكُونَ ٣٤ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ٣٥ هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ٣٦ ﴾

34- **İşte bugün de iman edenler, kâfirlere gülerler.**

35- **Hem de tahtlar üzerinden bakınarak.**

36- (Nasıl?) **Kâfirler yapmakta olduklarının cezasını buldular mı?**

34. "İşte bugün," yani Kıyamet günü **"de iman edenler kâfirlere,"** her taraflarını kuşatmış azabın içinde gidip geldiklerini ve uydurdukları ilahların kendilerinden çok uzak olduğunu gördükleri vakit **"gülerler."**

35. Mü'minler, son derece rahat ve huzur içinde, süslü **"tahtlar üzerinden bakınırlar."** Allah'ın kendileri için hazırlamış olduğu nimetlere ve kerim olan Rablerinin yüzüne bakarlar.

36. "(Nasıl?) **Kâfirler yapmakta olduklarının cezasını buldular mı?"** Yani onlara, işledikleri ameller türünden ceza verildi mi? Nasıl dünyadayken mü'minlere gülüyor, onları sapıklıkla itham ediyorlardıysa âhirette de mü'minler, onları ibretli azab ve ceza içinde gördüklerinde onlara güleceklerdir. Onların bu azapları ise sapıklığın ve azgınlığın bir cezasıdır. Evet, Allah'ın adalet ve hikmetinin bir gereği olarak kâfirler yapmakta olduklarının cezasını bulmuş olacaklardır. Allah, her şeyi en iyi bilendir, hükmüne karşı durulamayan ve hikmeti sonsuz olandır.

Mutaffifin sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة الإنشقاق

İNŞİKÂK SÛRESİ

-84-

84- İNŞİKÂK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 25 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾
وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Gök yarıldığı;

2- Ve Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman ki, zaten ona lâyık olan da budur.

3- Yeryüzü de serilip dümdüz edildiği;

4- İçinde ne varsa dışarıya atıp boşaldığı;

5- Ve Rabbine boyun eğdiği zaman ki, zaten ona layık olan da budur.

1. Yüce Allah, Kıyamet gününde pek büyük cisimlerde meydana gelecek değişiklikleri açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

"Gök yarıldığı" çatlayıp birbirinden ayrıldığı, yıldızların etrafa saçıldığı, güneş ve ayın ışığının söndürüldüğü;

2. **"Ve Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman,"** O'nun emrini dinlediği, hitabına pür dikkat kulak verdiği zaman;

"ki zaten ona layık olan da budur." Ona bu yakışır. Çünkü o, pek büyük ve yüce, emrine karşı gelinmeyen, hükmüne aykırı hareket edilemeyen mutlak egemenin emri altındadır ve O'nun tarafından idare olunmaktadır.

3. **"Yeryüzü de serilip dümdüz edildiği,"** yani sarsıldığı, çalkalandığı, üzerindeki dağlar savrulup üzerinde bulunan bina ve yükseklikler dümdüz edildiği, Allah'ın onu alabildiğine geniş bir hale gelinceye kadar ve insanların çokluğuna rağmen hesap için durduklarında hepsini içine alacak kadar genişlettiği, üzerinde herhangi bir çukur ve tümsek görülmeyecek şekilde dümdüz bir hale getirdiği zaman;

4-5. "İçinde" ölüler ve hazineler türünden **"ne varsa dışarıya atıp"** onlardan sıyrılarak **"boşaldığı"** zaman; çünkü Sûra üfürülecek, ölüler kabirlerinden yerin üzerine çıkacaklar. Yeryüzü, hazinelerini dışarı atacak ve bu hazineler, herkes tarafından görülecek şekilde pek büyük bir dağ gibi ortaya çıkacak, onlar da dünyadayken uğrunda yarışıp durdukları bu şeyler için pişmanlık duyacaklardır.

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾﴾

6- Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin; sonunda O'na varacaksın.

6. **"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin; sonunda"** çalışmanın karşılığını almak üzere **"O'na kavuşacaksın."** Yani sen, Allah'a doğru gitmektesin. Ya O'nun emirlerini ya da yasaklarını işlemektesin. Ya hayır işleyerek yahut şer yaparak O'na doğru yaklaşmaktasın. Sonra da Kıyamet günü Allah'ın huzuruna çıkacaksın. O da ya lütfuyla ya da adaletiyle sana muamele edip amellerinin karşılığını verecektir. Eğer mutlu/bahtiyar (cennetlik) bir kimseysen lütfuna kavuşacak, yok eğer bedbaht (cehennemlik) bir kimse isen adaleti gereği ceza göreceksin. İşte bundan dolayı -devamla- amellerin karşılıklarıyla ilgili geniş açıklamaların söz konusu edildiğini görüyoruz:

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾﴾

7- Amel defteri sağ tarafından verilecek kimseye gelince;

8- O, kolay bir hesap ile hesaba çekilecek,

9- Ve ailesine sevinç içinde dönecektir.

7-8. "Amel defteri sağ tarafından verilecek kimseye gelince" bunlar, bahtiyar/cennetlik kimselerdir **"o, kolay bir hesap ile hesaba çekilecek."** Bu da amelleri Yüce Allah'a kolay bir şekilde sunulmakla gerçekleşecektir. Yüce Allah, ona günahlarını tek tek söyletecek. Nihâyet kul, artık helâk olacağına kanaat getirdiği anda Yüce Allah, ona şöyle diyecek: *"Dünyadayken ben bunları örtmüştüm. İşte bugün de senin için onları yine örtüyorum."*[20]

9. **"Ve"** cennette **"ailesine sevinç içinde dönecektir."** Çünkü azaptan kurtulmuş ve mükâfatı elde etmiş olacaktır.

20 Bkz. Buhârî, 6070; Müslim, 2768.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾﴾

10- Kitabı arka tarafından verilecek kimseye gelince;

11- O, ölümü çağıracaktır.

12- Ve alevli bir ateşi boylayacaktır.

10-12. "Kitabı arka tarafından," yani arkasından sol eline **"verilecek kimseye gelince; o"** rezillik ve rüsvaylıktan, Kitabında göreceği dünyadayken işlemiş olup da kendilerinden tevbe etmemiş olduğu amellerinden ötürü **"ölümü çağıracaktır ve alevli bir ateşi boylayacaktır."** Alevli ateş, her bir yandan onu çepeçevre kuşatacak ve ateş azabında evrilip çevirilecektir. Bunun sebebine gelince:

﴿إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾﴾

13- Çünkü o, ailesi arasında neşeliydi.

14- Çünkü o, asla (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı.

15- Hayır! Şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görüyordu.

13. **"Çünkü o, ailesi arasında neşeliydi."** Öldükten sonra diriliş hatırına bile gelmezdi. Fakat bu, onun bir yanılgısıydı. Rabbinin huzuruna döndürülmeyeceğini ve O'nun huzurunda hesap için durdurulmayacağını sanırdı.

15. **"Hayır, şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görüyordu."** Rabbinin onu başıboş bırakması, ona emir ve yasaklar buyurmaması, iyiliklerine mükâfat, kötülüklerine de ceza vermemesi hiçbir şekilde uygun düşmezdi.

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾﴾

16- Yemin ederim alaca karanlığa,

17- Geceye ve onun içinde barındırdıklarına,

18- Dolunay olduğu zaman aya ki;

19- Sizler halden hale geçeceksiniz.

16-17. Yüce Allah, burada gecenin alametlerine yemin etmektedir. Önce gecenin başlangıcı olup güneşten geriye kalan aydınlıkla karışık olan alaca karan-

lığa yemin etmekte, sonra da **"geceye ve onun içinde barındırdıklarına"** yani örttüğü canlılara ve diğerlerine;

18. **"Dolunay olduğu zaman"** on dördüne ulaşmak suretiyle ışığı dopdolu olduğu zaman -ki bu şekli en güzel ve en yararlı olduğu halidir- **"aya ki;"**

19. Hakkında yemin edilen hususa gelince: **"Sizler"** Ey insanlar! **"halden hale geçeceksiniz."** Yani pek çeşitli aşamalardan, birbirinden farklı hallerden geçeceksiniz.

Nutfeden, bir kan damlasına, ondan bir çiğnemlik ete, oradan da ruhun üfürülmesi aşamasına geçeceksiniz. Bundan sonra bu haldeki cenin, önce bir bebek olarak dünyaya gelir, sonra çocuk olur, sonra temyiz çağına gelir. Sonra mükellef olur, emir ve yasağa muhatap olur. Sonra da ölür. Arkasından diriltilir, amellerinin karşılığı verilir.

İşte kulun geçtiği ve geçeceği bu birbirinden farklı aşamalar, yegane mabudun sadece ve sadece Allah olduğunu, O'nun bir tek olduğunu, hikmet ve rahmeti ile kullarının işlerini çekip çevirdiğini, kulun ise fakir, âciz ve muhtaç olduğunu, aziz ve rahim Allah'ın tedbir ve idaresi altında olduğunu göstermektedir. Ama buna rağmen insanların pek çoğu iman etmemektedir:

﴿ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْءَانُ لَا يَسْجُدُونَ ۩ ﴿٢١﴾ ﴾

20- O halde nesi var bunların, niye iman etmiyorlar?

21- Onlara Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar!

20-21. **"O halde nesi var bunların, niye iman etmiyorlar? Onlara Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar!"** Niye Kur'ân'a itaat etmiyor, emirlerine ve yasaklarına bağlanmıyorlar?

﴿ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- Aksine inkâr edenler, yalanlıyorlar.

23- Halbuki Allah, onların saklamakta olduklarını pek iyi bilir.

22. **"Aksine inkâr edenler yalanlıyorlar."** Hakkı apaçık görmelerine rağmen inat ediyorlar. O bakımdan onların iman etmeyişleri, Kur'ân'a itaatle boyun eğmeyişleri garip karşılanmamalıdır. Çünkü inat olsun diye hakkı yalanlayan kimseye yapacak bir şey yoktur.

23. **"Halbuki Allah, onların saklamakta olduklarını pek iyi bilir."** Gizlice yaptıklarını ve içlerindeki niyetleri bilir. Yüce Allah, onların gizlediklerini de açıklarını da bildiği gibi amellerinin karşılığını da onlara verecek, kötülüklerini de cezalandıracaktır. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾ ﴾

24- O halde sen onlara can yakıcı bir azabı müjdele!

25- Ancak iman edip salih ameller işleyenler müstesnâdır. Onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır.

24. **"O halde sen onlara can yakıcı bir azabı müjdele!"** Müjdeleme (anlamına gelen ve kök anlamları içinde "ten" manası da bulunan "البشارة") işine bu ismin veriliş sebebi, ister sevinç ister kederle ilgili olsun etkilerinin insanın teni üzerinde görülmesinden dolayıdır.

25. İnsanların çoğunun durumu budur; Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlarlar ve ona iman etmezler. İnsanlardan bir kesime de Yüce Allah hidâyet vermiştir. Böylece onlar Allah'a iman etmişler, peygamberlerin kendilerine getirdiklerini kabul ederek salih ameller işlemişlerdir. İşte böyleleri için ardı arkası kesilmez bir mükâfat vardır. Bu, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hatırından bile geçirmediği ebedî bir mükâfattır.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun.

İnşikâk sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة البروج

BURÛC SÛRESİ

-85-

85- BURÛC SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 22 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun burçlara sahip göğe,

2- Va'dedilen güne,

3- Şahitlik edene ve edilene,

1. **"Andolsun burçlara,"** konak yerlerine, yani güneşin, ayın ve yıldızların konaklarını içinde bulunduran **"göğe,"** ki bunlar, en mükemmel düzen içinde ve Yüce Allah'ın kudretine, rahmetine, ilim ve hikmetinin genişliğine delil olacak şekilde var edilmiştir, varlıkları bu şekilde sürüp gitmektedir.

2. **"Va'dedilen güne,"** bu gün Kıyamet günüdür. Allah, mahlukata bu günde onları bir araya getireceğini, ilklerini ve sonlarını, uzaklarını ve yakınlarını toplayıp birbirine katacağını va'detmiştir ki Allah, vaadinden caymaz. Bu günün gelişinde bir değişmenin olması da imkânsızdır.

3. **"Şahitlik edene ve edilene."** Bu buyruk, bu niteliği taşıyan herkesi kapsar. Yani basiretiyle görene ve görülene, hazır olana ve huzurunda bulunulana, görene ve görülene yemin edilmektedir.

Hakkında yemin edilen şeye gelince, bu yeminin ihtiva ettiği üzere o, Allah'ın göz kamaştırıcı âyetleri, belgeleri, apaçık hikmetleri ve geniş rahmetidir.

Hakkında yemin edilen hususun Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği de söylenmiştir:

﴿ قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ ﴾

4-5- Kahrolsun içi yakacak dolu ateş hendeklerinin sahipleri!

4-5. Bu, helâk olmaları için onlara yapılmış bir bedduadır. Hendek, yerde kazılarak açılan çukurlar demektir. Bu hendek sahipleri kâfir bir kavim idiler. Yanlarında da iman eden bir toplum vardı. Dinlerine girmeleri için bu mü'minlere çeşitli baskılar uyguladılar. Mü'minler ise bunu kabul etmedi.

Bunun üzerine kâfirler yerde hendekler kazdılar, içinde ateş yaktılar ve etrafında oturdular. Mü'minleri dinlerini değiştirmeye zorlayıp ateşe atmakla tehdit ettiler. İsteklerini kabul edenleri serbest bıraktılar, imanı üzere sabredenleri ise ateşe attılar.

Bu ise Allah'a ve O'nun taraftarları olan mü'minlere karşı yapılan savaşın ve düşmanlığın en ileri derecesidir. Bundan dolayı Yüce Allah, kendisine ve mü'minlere karşı savaş açanları lanetlemiş, onları helâk ve tehdit etmiş ve haklarında şöyle buyurmuştur: **"Kahrolsun içi yakacak dolu ateş hendeklerinin sahipleri!"**

﴿ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧ ﴾

6- Hani onlar, o ateşin etrafında oturuyorlar;

7- Ve mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı.

6-7. Bu, zorbalığın ve katı kalpliliğin en ileri derecesidir. Çünkü onlar, hem Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş, onlara karşı inatla direnmiş, hem bu âyetlere bağlı olanlara karşı savaşmış, hem de kalpleri perişan edip parçalayan işkencelere uğratmışlardı. Üstelik onları ateşe atarken bir de yanı başlarında durmuşlardı.

﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ ﴾

8- Onlara bu işkenceyi yapmalarının tek sebebi, onların Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman etmiş olmaları idi.

8. Bu zorba kâfirlerin mü'minlere bunu yapmalarının tek bir sebebi vardı ki bu, mü'minlerin övülmesini gerektiren ve onun sayesinde mutlu/bahtiyar oldukları bir sebepti; Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman etmeleriydi.

Yani her şeye boyun eğdiren, izzet sahibi (Aziz) ve sözlerinde de, fiillerinde de, vasıflarında da övülmeye layık olan (Hamîd) Allah'a iman etmeleriydi.

﴿ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩ ﴾

9- O Allah ki göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız O'nundur. Allah, her şeye şahittir.

9. "O Allah ki göklerin ve yerin hükümranlığı," yaratılma ve kulluk itibarıyla **"yalnız O'nundur."** Bunlarda dilediği gibi tasarruf eder. **"Allah her şeye şahittir."** Her şeyi bilir, işitir ve görür.

Allah'a karşı karşı koyan kimseler, pek güçlü ve kudret sahibi olanın kendilerini azapla ansızın yakalamasından korkmadılar mı? Yahut onlar, herkesin Allah'ın mülkü olduğunu ve mutlak egemenin izni olmaksızın hiçbir kimsenin bir başkası üzerinde en ufak bir otoriteye sahip olmadığını bilmiyorlar mıydı? Yoksa bunlar Allah'ın, bilgisiyle amellerini çepeçevre kuşatmış olduğunu ve amelleri dolayısıyla kendilerini cezalandıracağını bilmiyorlar mıydı?

Hayır, gerçek şu ki kâfirler, aldanış içindedirler. Cahil kimseler ise doğru yolu bilmeyen, şaşkın ve kör kimselerdir.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴾

10- Mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler var ya; onlar için cehennem azabı vardır ve yine onlar için yakıcı bir azap vardır.

10. Daha sonra Yüce Allah, böylelerini tehdit etmekte ve tevbe etmelerini teklif ederek şöyle buyurmaktadır: **"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler var ya; onlar için cehennem azabı vardır ve yine onlar için yakıcı bir azap vardır."** Yani oldukça çetin ve yakıcı bir azap onları beklemektedir.

Hasan-ı Basrî *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* şöyle der:

"Şu kereme ve cömertliğe bakın: Onlar, O'nun gerçek dostlarını ve kendisine itaat edenleri öldürdükleri halde O, onları tevbe etmeye çağırıyor."

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْكَبِيرُ ﴾

11- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için de altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş da budur.

11. Yüce Allah, zalimlerin cezasını beyan ettikten sonra mü'minlerin mükâfatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Kalpleriyle **"iman edip"** azalarıyla **"salih ameller işleyenlere gelince, onlar için de altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte"** Allah'ın rızasını, lütuf ve ihsan yurdunu elde etmek suretiyle ulaşılan **"büyük kurtuluş da budur."**

﴿ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو ٱلْعَرْشِ ٱلْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ ﴾

12- Şüphesiz Rabbinin (azabıyla) **yakalayışı pek çetindir.**
13- (Varlıkları) **ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız O'dur.**
14- O, çok bağışlayıcıdır, pek sevendir/sevilendir.
15- Arş'ın sahibidir, Mecîd'dir.
16- Dilediği her şeyi yapandır.

12. **"Şüphesiz Rabbinin** (azabıyla) **yakalayışı pek çetindir."** Büyük suçlar ve günahlar işleyen kimselere yönelik cezası, çok güçlü ve pek çetindir. O, zalimleri gözetlemektedir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı çok can yakıcı, pek şiddetlidir."** (Hûd, 11/102)

13. "(Varlıkları) **ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız O'dur."** Yaratmayı ilkin başlatan ve yine tekrarlayacak olan yalnız O'dur. Bu hususta O'na ortak hiçbir kimse yoktur.

14. **"O, çok bağışlayıcıdır."** Tevbe edenlerin bütün günahlarını bağışlar, istiğfar edip kendisine yönelen kimselerin hatalarını affeder.

"Pek sevendir/sevilendir (el-Vedûd)**."** Onu sevenler hiçbir şekilde benzeri görülmedik bir sevgiyle O'nu severler. Celal ve cemal sıfatlarında, fiillerinde hiçbir şey O'na benzemediği gibi buna bağlı olarak has kullarının kalbinde yer etmiş bulunan sevgisi de hiçbir sevgiye benzemez. Bundan dolayı O'nu sevmek, kulluğun temelidir. Bu muhabbet, bütün sevgilerin önüne geçen, hepsini geride bırakan bir muhabbettir. Eğer bu sevginin dışındaki sevgiler, ona tabi olmazsa o sevgi, onu yüreklerinde taşıyanlar için azap olur.

Diğer taraftan Yüce Allah da kendisini sevenleri pek sevendir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"O, onları sever, onlar da O'nu severler..."** (el-Mâide, 5/54)

Bu sevgi (meveddet), saf ve katıksız sevgi demektir. Yüce Allah'ın "pek seven/sevilen (el-Vedûd)" ismini, çok bağışlayan demek olan "el-Ğafûr" ismiyle birlikte zikretmesinde çok ince bir mana vardır. Zira bu, günah işleyen kimselerin tevbe edip Allah'a dönmeleri halinde O'nun, onların günahlarını bağışlayacağını ve onları seveceğini göstermektedir.

Dolayısıyla -bazı yanlış görüş sahiplerinin dediği gibi- günahkarların günahları bağışlansa bile Allah tarafından sevilmeyeceklerini söylemek mümkün değildir.

Aksine üzerinde yiyeceği, içeceği ve işine yarayan eşyası bulunan devesini helâk olunacak bir çölde kaybedip de ondan ümit kesen ve bir ağacın gölgesine çekilerek ölümü bekleyen kimsenin; bu haldeyken devesini başının ucunda bulup da onu yularından tutması bu kimseyi ne kadar sevindirirse Yüce Allah'ın, kulunun tevbe etmesinden dolayı sevinmesi, işte bu kişinin devesini bulması dolayısıyla duyduğu sevinçten çok daha büyüktür.[21] Bu ise düşünülebilecek en büyük sevinçtir.

Hamd, sena ve saf sevgi, yalnız Allah'adır. O'nun iyilikleri ne kadar büyük, hayırları ne kadar çok, ihsanı ne kadar bol, lütufları ne kadar geniştir!

15. **"Arş'ın sahibidir, Mecid'dir."** O, pek büyük ve yüce Arş'ın sahibidir. Bu Arş öyle büyüktür ki gökleri ve Kürsî'yi içine alacak kadar geniştir. Bütün bunların Arş'a nispetle genişlikleri, geniş bir çöle atılmış bir halkanın, çölün geri kalanına olan nispeti gibidir.[22]

Yüce Allah'ın özellikle Arş'ı söz konusu etmesi, azametinden dolayıdır. Ayrıca yaratılmışlar içinde O'na en özel şekilde yakın olanlarından biri olduğundan ötürüdür.

21 Buhârî, Deavât 3; Müslim, Tevbe 1-8; Tirmizî, Kıyâme 49, Deavât 9.
22 Bkz. el-Beyhakî, *el-Esma ve's-Sıfat*, 85.

Bu açıklama "Mecîd" kelimesinin son harfinin esreli olarak okunup da Arş'a sıfat olması şeklindeki kıraate göredir. (O takdirde bu âyetin meali şöyle olur: "Mecid olan Arş'ın sahibidir.")

"Mecîd" kelimesinin son harfinin ötreli okunması halinde o, Allah'ın sıfatı olur. Buna göre Mecîd, sıfatları pek geniş, kapsamlı ve azametli olan demektir.

16. **"Dilediği her şeyi yapandır."** Yani O, ne dilerse onu yapar. Bir şeyi murat etti mi ona "Ol" der, o da derhal oluverir. Allah'tan başka dilediğini yapan hiç kimse yoktur. Çünkü bütün mahlukat bir işi diledi mi o isteğin gerçekleşmesi için ona yardımcı olacak hususlar gerektiği gibi ona engel olacak şeyler de mutlaka bulunur.

Yüce Allah'ın ise ne iradesini gerçekleştirmek için yardımcıya ihtiyacı vardır, ne de dilediğini yerine getirmesine engel olacak bir şey!

﴿ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾ ﴾

17- Orduların haberi sana geldi mi?

18- Firavun'un ve Semûd'un.

19- Doğrusu kâfirler yalanlamaktadırlar.

20- Ama Allah, onları arkalarından çepeçevre kuşatmıştır.

17-18. Daha sonra Yüce Allah, peygamberlerinin getirdiklerinin doğruluğuna delil olan birtakım fiillerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Orduların haberi sana geldi mi? Firavun'un ve Semûd'un."** Bunlar peygamberleri nasıl yalanladılar ve Allah da onları nasıl helâk etti?

19. **"Doğrusu kâfirler yalanlamaktadırlar."** Yalanlamayı ve inadı sürdürüp durmaktadırlar. Âyetlerin/belgelerin onlara bir faydası olmuyor. Öğütler de onlara hiçbir fayda sağlamıyor.

20. **"Ama Allah, onları arkalarından çepeçevre kuşatmıştır."** İlmiyle, kudretiyle onları çepeçevre kuşatmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Rabbin gözetlemektedir."** (el-Fecr, 89/14)

Bu buyruklar kâfirlere, avucunda ve idaresi altında bulundukları Allah'tan yana karşı karşıya kalabilecekleri cezaya dair ağır bir tehdittir.

﴿ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- Doğrusu o, çok şerefli bir Kur'ân'dır.

22- Levh-i Mahfûzdadır.

21. **"Doğrusu o, çok şerefli bir Kur'ân'dır."** Manaları geniş kapsamlı, pek yüce, hayırları ve ihtiva ettiği ilmi pek çoktur.

22. **"Levh-i Mahfûzdadır."** Değişikliğe uğratılmaktan, bir şey katılmaktan, bir şeyi eksiltilmekten yana korunmuştur. Şeytanlara karşı da muhafaza altındadır.

Bu, Yüce Allah'ın, içinde her şeyi kaydetmiş olduğu Levh-i Mahfûzdur.

İşte bu da Kur'ân-ı Kerîm'in azametine, onun pek geniş manalarına ve Allah nezdindeki değerinin yüksekliğine delildir.

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Burûc sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, yalnız Allah'adır.

سورة الطارق

TÂRIK SÛRESİ

-86-

86- TÂRIK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 17 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ وَالسَّمَٓاءِ وَالطَّارِقِۙ ﴿١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الطَّارِقُۙ ﴿٢﴾ اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُۙ ﴿٣﴾ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌۜ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun göğe ve Târık'a.

2- Târık'ın ne olduğunu sen nereden bileceksin ki?

3- O, (ışığı karanlığı) **delip geçen yıldızdır.**

4- Üzerinde bir gözcü (meleğin) **bulunmadığı hiçbir kimse yoktur.**

1-3. Yüce Allah, **"Andolsun göğe ve Târık'a"** buyurduktan sonra Târık'ı, **"O, delip geçen yıldızdır."** diye açıklamaktadır. Yani o, ışığı gökleri delip geçen ve yeryüzünde görününceye kadar bunu sürdüren parlak bir yıldızdır.

Doğrusu bunun, delip geçici özelliğe sahip bütün yıldızları kapsayan bir cins/tür ismi olduğudur.

Bunun yedi semayı delip geçen ve oradan yere ulaşarak görülen Zuhal/Satürn gezegeni olduğu da söylenmiştir.

Buna Târık denilmesi, geceleyin ortaya çıkmasından dolayıdır.

4. Hakkında yemin olunan şey ise şudur: **"Üzerinde bir gözcü (meleğin) bulunmadığı hiçbir kimse yoktur."**

Bu gözcü, o kişinin iyi ve kötü amellerini kaydeder ve herkes de kaydedilen amellerinin karşılığını görür.

﴿ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَۜ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِنْ مَٓاءٍ دَافِقٍۙ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَٓائِبِۜ ﴿٧﴾ ﴾

5- O halde insan neyden yaratılmış olduğuna bir baksın!

6- O, hızla atılan bir sudan yaratılmıştır.

7- O su, (erkeğin) **beli ile** (kadının) **göğüs kemikleri arasından çıkar.**

5-7. "**O halde insan neyden yaratılmış olduğuna bir baksın!**" Yaratılışını ve ilk var edilişini düşünsün. Çünkü "**o, hızla atılan bir sudan,**" yani meniden "**yaratılmıştır. O su,** (erkeğin) **beli ile** (kadının) **göğüs kemikleri arasından çıkar.**" Bunun erkeğin beliyle kadının göğüs kemikleri olma ihtimali vardır.

Atılıp dökülen meniden kastedilenin sadece erkeğin menisi olma ihtimali de vardır. Onun çıkıp ayrıldığı yer ise onun beli ile göğüs kemikleri arasıdır. Bu mananın daha uygun olma ihtimali vardır. Çünkü bu, somut olarak döküldüğü bilinen o "**hızla atılan su**"yun sıfatı olarak zikredilmiştir ki bu da erkeğin menisidir. Aynı şekilde "**göğüs kemikleri**" anlamındaki "الترائب" kelimesi de erkekler için kullanılır. Eğer burada kadın kastedilmiş olsaydı farklı bir ifade kullanılması gerekirdi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ لَقَادِرٌ ۝٨ يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ ۝٩ فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝١٠ ﴾

8- Şüphesiz O, onu tekrar yaratmaya elbette kadirdir.

9- O gün gizlilikler açığa çıkartılacaktır.

10- Onun ne bir gücü ne de bir yardımcısı olacaktır.

8. İnsanı hızla atılan bir sudan yaratan ve bu suyu o zorlu yerden çıkartan, âhirette öldükten sonra diriliş, amellerinin görülmesi ve karşılıklarının verilmesi için tekrar yaratmaya kadirdir.

Bu ayetin şu anlama geldiği de söylenmiştir: Yüce Allah, belden atılıp dökülen bu suyu oraya geri döndürmeye kadirdir. Bu anlam lafzen doğru olmakla birlikte âyet-i kerimede kastedilen mana bu değildir. Bundan dolayıdır ki daha sonra şöyle buyrulmaktadır:

9. "**O gün gizlilikler açığa çıkartılacaktır.**" Yani kalplerdeki gizlilikler sınanır, kalplerde bulunan hayır ve şer, yüzlerde açıkça görülür. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**O gün kimi yüzler ağaracaktır, kimi yüzler de kararacaktır.**" (Âl-i İmran, 3/106)

Dünyada pek çok şey gizlenip saklanabilir ve insanlar tarafından açıkça görülmeyebilir. Ama Kıyamet gününde iyilerin iyilikleri, günahkârların günahları ortaya çıkacak ve her şey açıkça görülecektir.

10. "**Onun ne bir gücü ne de bir yardımcısı olacaktır.**" Yani ne kendisini savunacak bir gücü olacaktır, ne de dışarıdan yardım alacak bir desteği.

Buradaki yemin, amelde bulunanlar, onların amelde bulunmaları ve amellerinin görülmesiyle ilgili bir yemindi.

İkinci olarak Allah, Kur'ân'ın doğruluğuna dair yemin ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجْعِ ۝١١ وَٱلْأَرْضِ ذَاتِ ٱلصَّدْعِ ۝١٢ إِنَّهُۥ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ۝١٣ وَمَا هُوَ بِٱلْهَزْلِ ۝١٤ ﴾

11- Andolsun sürekli dönen göğe;

12- Devamlı yarılan yere ki

13- O (Kur'ân), **kesin ve** (hakla batılı) **ayırt edici bir sözdür.**

14- Şaka değildir.

11-12. "**Andolsun sürekli dönen göğe ve devamlı yarılan yere ki...**" Semâ her yıl yağmurla geri döner ve yer de bitirdiği mahsullerin çıkması için yarılıp çatlar. Böylelikle insanlar ve hayvanlar yaşama imkânı bulurlar.

Yine semâ, her zaman için ilâhî kader ve işlerle döner durur. Yer de ölüleri dışarı çıkarmak için yarılıp çatlar.

13-14. "**O,**" yani Kur'ân-ı Kerîm "**kesin ve** (hakla batılı) **ayırt edici bir sözdür.**" Doğrudur, gerçektir, apaçıktır. "**Şaka değildir.**" Çok ciddidir. O, çeşitli gruplar ve farklı görüşler arasında hüküm verip haklıyı haksızdan ayırt eden bir sözdür. Onun hükmüyle anlaşmazlıklar sona erer.

﴿ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝١٥ وَأَكِيدُ كَيْدًا ۝١٦ فَمَهِّلِ ٱلْكَٰفِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًۢا ۝١٧ ﴾

15- Şüphesiz onlar, bir tuzak kuruyorlar.

16- Ben de bir tuzak kuruyorum.

17- O nedenle sen kâfirlere mühlet tanı; evet; onlara azıcık mühlet ver.

15. "**Şüphesiz onlar,**" yani Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlayanlar, hakkı bertaraf etmek ve batılı desteklemek maksadıyla "**bir tuzak kuruyorlar.**"

16. "**Ben de**" kâfirler hoş görmese dahi hakkı galip getirmek ve onların ileri sürdükleri batılı bertaraf etmek için "**bir tuzak kuruyorum.**" Ki bu yolla ki-

min galip olduğu da bilinmiş olacaktır. Hiç şüphesiz Âdemoğlu kurduğu hile ve tuzaklarla, pek güçlü ve her şeyi bileni yenik düşüremeyecek kadar güçsüz ve acizdir.

17. "O nedenle sen kâfirlere mühlet tanı; evet; onlara azıcık mühlet ver." Zira ilahî azabın gelip başlarına ineceği vakit, yaptıklarının âkıbetini bilecekler-dir.

Târık sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır.

سورة الأعلى

A'LÂ SÛRESİ

-87-

87- A'LÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 19 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- En yüce olan Rabbinin ismini tesbih et!

2- O ki yaratıp düzene koyan.

1-2. Yüce Allah, Zatının tesbih edilmesini emretmektedir ki bu da zikrini, ibadetini, celâli ve azameti önünde saygıyla boyun eğmeyi, büyüklüğü karşısında itaatle boyun bükmeyi ihtiva eder.

Bu tesbihin Yüce Allah'ın azametine lâyık olması da istenmektedir. Bu da O'nu pek yüce ve pek güzel isimlerinin her birinin büyük ve azametli anlamıyla ve fiillerinin zikredilmesiyle olur ki bu fiillerden biri de O'nun, mahlukatı en sağlam ve en güzel şekilde yaratmış olmasıdır.

﴿ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ﴿٥﴾ ﴾

3- O ki takdir edip yol gösterendir.

4- O ki bitkileri çıkaran,

5- Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirendir.

3. "O ki" takdirle gerçekleştirilen her bir şeyin kendisine bağlı olarak gerçekleştiği kaderi **"takdir edip"** bütün mahlukata bu konuda **"yol gösterendir."**

Bu, genel anlamdaki hidâyettir. Bunun anlamı da şudur: O, her bir varlığa kendi maslahat ve menfaatine olan şeyleri göstermiş, o yola iletmiştir. Yüce Allah'ın dünyevî nimetleri de bunlar arasındadır. Bu sebeple şöyle buyrulmaktadır:

4. "O ki bitkileri çıkaran"dır. Yani semadan bir su indirerek onunla çeşitli bitkiler, pek çok otlar bitirendir. İnsanlar, davarlar ve bütün hayvanlar bunlardan yararlanırlar.

Daha sonra bu bitkilerin tazelikleri için takdir olunan süre tamamlandıktan sonra onların canlılıkları kaybolur, bükülmeye ve kurumaya başlar.

5. **"Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirendir."** Bu bitkileri ufalanmış çerçöp haline getirir.

﴿ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ ﴾

6- Sana okutacağız ve (sen onu) **unutmayacaksın.**

7- Ancak Allah'ın dilediği müstesnâ. Şüphesiz O, açığı da bilir, gizli olanı da.

6. Zikri geçen genel hidâyetin kapsamına Yüce Allah'ın dinî nimetleri de dahildir. Bundan dolayı Yüce Allah, bu dinî nimetlerin esasını ve ana kaynağını lütfettiğini hatırlatmaktadır ki o da Kur'ân-ı Kerîm'dir. O şöyle buyurmaktadır:

"Sana okutacağız ve (sen onu) **unutmayacaksın."** Sana vahyetmiş olduğumuz Kitabı koruyacağız ve onu kalbine yerleştireceğiz. Sen de ondan hiçbir şey unutmayacaksın. Bu, Yüce Allah'ın kulu ve rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e verdiği büyük bir müjdedir. Bu müjdeye göre O, ona unutmayacağı bir şekilde bilgiler öğreteceğini haber vermektedir.

7. **"Ancak Allah'ın dilediği müstesnâ."** Yani hikmeti, bir maslahatı ve pek büyük bir hikmeti dolayısıyla sana unutturmayı gerektirdiği şeyler bundan müstesnâdır.

"Şüphesiz O, açığı da bilir, gizli olanı da." O'nun, nelerin kullarının faydasına olduğunu, neyin onları ıslah edeceğini bilmesi de buna dahildir. Yani bundan dolayı O, dilediğini teşri' eder, istediği hükmü koyar.

﴿ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ ﴾

8- Biz sana en kolay yolu kolaylaştıracağız.

8. Bu buyruk da bir başka müjdedir. Allah, Rasûlüne bütün hususlarda kolaylık sağlayacak, O'nun şeriatını ve dinini kolay kılacaktır.

﴿ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ ﴾

9- O halde öğüt faydalı olduğu sürece sen öğüt ver.

10- (Rabbinden) **korkan kimse öğüt alacaktır.**

11- En bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır.

12- O ki en büyük ateşe girecektir.

13- Sonra da orada ne ölecek, ne de yaşayacaktır.

9. **"O halde öğüt faydalı olduğu sürece,"** yani verdiğin öğüt kabul edildikçe ve o öğüt dinlendikçe ister maksadın tamamen gerçekleşsin, ister kısmen gerçekleşsin **"sen,"** Allah'ın şeriatini ve âyetlerini hatırlatarak **"öğüt ver."**

Âyetin mefhumundan anlaşıldığına göre eğer verilen öğüt kötülüğü artırmak yahut hayrı eksiltmek suretiyle fayda vermeyecek olursa öğüt vermek, emrolunan bir iş olmaz, aksine yasaklanan bir iş olur. Çünkü öğüt verme hususunda insanlar, yararlananlar ve yararlanmayanlar olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

10. Öğütten yararlananları Yüce Allah şöyle zikretmektedir: **"Korkan,"** yani Allah'tan korkup sakınan **"kimse öğüt alacaktır."** Çünkü Allah korkusu, O'nun, amellerin karşılıklarını vereceğini bilmesi; kulun, Allah'ın hoşlanmadığı işlerden uzak kalmasını ve hayırlarda yarışmasını sağlar.

11-12. Öğütten yararlanmayanlardan da Yüce Allah şöyle söz etmektedir: **"En bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır. O ki en büyük ateşe girecektir."** Bu ise kalplere kadar yükselip çıkan tutuşturulmuş alevli ateştir.

13. **"Sonra da orada ne ölecek, ne de yaşayacaktır."** Yani rahat yüzü görmeksizin, dinlenmeksizin, durmadan can yakıcı bir azap görecektir (ki buna yaşamak denmez). Diğer taraftan ölmeyi temenni edecek, ama ölmeyecektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar hakkında ölüm hüküm verilmez ki ölsünler, onların üzerinden** (cehennemin) **azabından bir şey de hafifletilmez."** (Fâtır, 35/36)

﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ ﴾

14-15- Arınan ve Rabbinin adını anıp namaz kılan kimse gerçekten kurtuluşa ermiştir.

14-15. **"Arınan,"** Nefsini iyice temizleyip şirkten, zulümden, kötü huylardan arındıran **"ve Rabbinin adını anıp namaz kılan kimse,"** Allah'ın adını anma vasfına sahip, kalbi bununla dolu, bundan dolayı da Allah'ın razı olacağı ameller iş-

leyen, özellikle de imanın ölçüsü durumunda olan namazı kılan kimse **"gerçekten kurtuluşa ermiştir,"** kazançlı çıkmış ve kurtulmuş olur. Âyetin manası budur.

"Arınan" buyruğunun "fıtır sadakası veren," **"Rabbinin adını anıp namaz kılan"**'ın da "bayram namazı kılan" demek olduğunu söyleyerek bu açıklamayı yapanlara gelince; her ne kadar bunlar, bu buyruğun kapsamına girmekte ve bu lafızların kapsadığı cüzlerin bir bölümü iseler de bunlar esas ve yegane mana değildir.

﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٧﴾﴾

16- Ama siz, dünya hayatını tercih ediyorsunuz.

17- Halbuki âhiret, hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır.

16. "Ama siz, dünya hayatını tercih ediyorsunuz." Onu ahiretin önüne geçiriyor, geçip giden, türlü olumsuz etkenlerle zevkleri bulanıklaşan ve hevesleri kursakta bırakan dünyevî nimetleri âhirete tercih ediyorsunuz.

17. "Halbuki âhiret" dünyada aranan bütün özellikler bakımından **"hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır."** Çünkü âhiret, ebedilik yurdudur, ebediyen kalınacak yerdir. Dünya ise bitip tükenen bir yurttur. Akıllı mü'min, hiçbir zaman değersiz olanı iyi ve mükemmel olana tercih etmez. Bir anlık lezzeti, ebedî azaba değişmez. Dünyayı sevmek ve onu âhirete tercih etmek, her türlü hatanın ve günahın başıdır.

﴿إِنَّ هَٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾﴾

18- Şüphesiz bunlar önceki sahifelerde,

19- İbrahim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır.

18-19. "Şüphesiz bunlar," bu mübarek sûrede size hatırlatılan güzel emirler ve bilgiler **"önceki sahifelerde, İbrahim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır."** Bu iki nebi ve rasûl ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra rasûllerin en şereflileridir. Allah'ın salât ve selâmı hepsine olsun.

Bütün şeriatlerde bu emirler vardır. Çünkü bu emirler, dünya ve âhiret maslahatını ilgilendirir; bunlar her zaman ve mekânda maslahat olma özelliğini korurlar.

A'lâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Hamd, Yüce Allah'a mahsustur.

سورة الغاشية

ĞÂŞİYE SÛRESİ

-88-

88- ĞÂŞİYE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 26 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَـٰشِيَةِ ۝١ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- (Dehşeti her yanı) **saran** (Kıyametin) **haberi geldi sana geldi mi?**

1. Yüce Allah, Kıyamet gününün hallerini, o gündeki musibet ve dehşetleri zikretmekte, onun, zorluk ve sıkıntılarıyla bütün yaratılanları örtüp bürüyeceğini, kendisinin de amellerin karşılıklarını vereceğini ve insanların, kimisi cennette kimisi de cehennemde olmak üzere iki kısma ayrılacaklarını zikretmektedir. İki kesimin de niteliklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَـٰشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ ءَانِيَةٍ ۝٥ لَّيْسَ
لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ۝٦ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧ ﴾

2- O gün birtakım yüzler vardır, zilletten yere eğilmiştir.

3- Çalışmışlar, yorulup bitkin düşmüşlerdir.

4- Kızgın bir ateşe gireceklerdir.

5- Son derece sıcak bir pınardan içirileceklerdir.

6- Onlar için kuru dikenden başka bir yiyecek yoktur.

7- O ise ne besler, ne de açlığı giderir.

2-3. Cehennemliklerin nitelikleri hakkında şöyle buyrulmaktadır: **"O gün birtakım yüzler vardır,"** yani Kıyamet gününde zilletten, rezillik ve rüsvaylıktan dolayı **"yere eğilmiştir. Çalışmışlar, yorulup bitkin düşmüşlerdir."** Azapta bitkin düşmüşlerdir. Yüzleri üzere sürükleneceklerdir ve ateş onların yüzlerini kaplayacaktır.

Yüce Allah'ın **"O gün birtakım yüzler vardır, zilletten yere eğilmiştir; çalışmışlar, yorulup bitkin düşmüşlerdir."** buyruğuyla kastedilenlerin, dünyada söz konusu olma ihtimali de vardır. Şöyle ki onlar, dünyadayken çeşitli ibadetler ve amellerde bulunurlardı. Ancak bunların kabul şartı olan iman olmadığı için, Kıyamet gününde bu yaptıkları toz duman gibi olacak, boşa gidecektir.

Böyle bir ihtimal, mana açısından doğru olmakla birlikte, ifadelerin akışı (siyâk) buna delâlet etmemektedir. Aksine kesin doğru, birinci anlamdır. Çünkü Yüce Allah, bunu (o gün) zaman zarfıyla kayıtlamıştır ki, bu da Kıyamet günüdür. Zira burada maksat, genel olarak cehennem ehlinin anlatılması ve onlara dair açıklamalarda bulunulmasıdır ki cehennem ehli açısından böyle bir durum (dünyada amel ve ibadet sahibi olmak), oldukça az görülür. Diğer taraftan ifadeler, Kıyametin, dehşetiyle her yanı sarması esnasında insanların halini açıklama sadedindedir. Yani onların dünyadaki hallerine değinilmemektedir.

4-5. **"Kızgın bir ateşe gireceklerdir."** Onlar, oldukça sıcak bir ateşe girecekler, bu ateş her bir yandan onları kuşatacaktır. **"Son derece sıcak bir pınardan içirileceklerdir."** Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer feryat edip yardım isterlerse, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır."** (el-Kehf, 18/29) İşte onların içecekleri budur.

6-7. Yiyeceklerine gelince; **"onlar için kuru dikenden başka bir yiyecek yoktur. O ise ne besler, ne de açlığı giderir."** Çünkü yemekten maksat, ya kişinin açlığını giderip açlığın ızdırabını ortadan kaldırmasıdır ya da zayıflamış olan bedenini besleyip şişmanlatmasıdır. Bu yiyecekte ise bu iki husus da yoktur. Aksine o, son derece acı, kokuşmuş ve değersizdir. Allah'tan esenlik dileriz.

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ ﴾

8- O gün birtakım yüzler de vardır, parıl parıldır.

9- Amellerin(in karşılığını almış olmaktan) dolayı hoşnutturlar,

10- Yüksek bir cennettedirler.

11- Orada boş bir söz işitmezler.

8. Hayır ehline gelince; Kıyamet gününde onların yüzleri hakkında şöyle buyrulmaktadır: **"O gün birtakım yüzler de vardır, parıl parıldır."** Nimetlerin parlaklığı yüzlerinde görülür. Bedenleri dipdiri, yüzleri nurlanmış ve son derece sevinçli olacaklardır.

9. Dünyadayken işlemiş oldukları salih ameller ve Allah'ın kullarına yaptıkları iyiliklerden ötürü **"hoşnutturlar."** Çünkü O'nun mükâfatının kendilerine kat kat fazlasıyla hazırlanmış olduğunu görmüşlerdir. Böylece akıbetleri güzel olmuştur ve bütün temennilerini de elde etmişlerdir.

10. Çünkü bu yüzlerin sahipleri, bütün nimet türlerini içeren, yeri ve mevkisi oldukça **"yüksek bir cennettedirler."** Bu cennet, a'lây-ı illiyyindedir. Oranın konakları pek yüksektir. Üst üste bina edilmiş köşkleri vardır. Bu köşklerden Allah'ın kendilerine önceden hazırlamış olduğu lütufları seyrederler.

"Onun toplanmaya hazır olgun meyveleri (onlara) **yakındır."** (el-Hâkka, 69/23) Yani oranın lezzetli, güzel mahsuller veren meyveleri pek çoktur. Toplanmaları da gâyet kolaydır. Hangi halde olurlarsa olsunlar uzanıp alabilirler. Ağaca tırmanma ihtiyacı duymayacak, herhangi bir meyveyi almakta zorlanmayacaklardır.

11. **"Orada,"** yani cennette **"boş bir söz işitmezler."** Haram sözler şöyle dursun anlamsız ve boş bir söz dahi işitmezler. Onların sözleri hep güzel ve faydalıdır. Konuşmaları, Allah'ın zikrini ve O'nun ardı arkası kesilmeyen nimetlerini anmayı ihtiva eder. Aralarında kalplere sevinç veren ve gönülleri rahatlatıp huzura kavuşturacak şekilde güzel adaba riayet ederler.

﴿ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ ﴾

12- Orada akan pınarlar vardır.

13- Orada yüksek tahtlar vardır.

14- (Önlerine) **konmuş bardaklar,**

15- Sıra sıra dizili minderler,

16- Ve serilmiş son derece kıymetli halılar vardır.

12. **"Orada akan pınarlar vardır."** Bu, bir cins/tür ismidir. Yani orada onların diledikleri gibi akıttıkları, diledikleri tarafa çevirdikleri, istedikleri gibi yönlendirdikleri pınarlar akmaktadır.

13. **"Orada yüksek tahtlar vardır."** Taht, yüksekçe oturma yeridir. Ayrıca bunların üzerindeki yumuşak döşemelerle de yükseklikleri daha da artar.

14. "(Önlerine) **konmuş bardaklar.**" Yani lezzetli şarap çeşitleriyle dopdolu bardaklar, önlerinde konulmuş ve onlar için hazırlanmış olacaktır. Bunlar, isteklerine ve tercihlerine amadedir. Ebedi kılınmış genç hizmetçiler bunları onların etrafında dolaştırırlar.

15. "**Sıra sıra dizili minderler,**" ince ve kalın ipekten ve Allah'tan başka kimsenin bilmediği başka şeylerden yapılmış minderler, üzerlerinde oturmak ve yaslanmak için dizilmiş olacaktır. Onlar bu yastıkları yapmakla ve onları dizmekle yorulmayacaklardır.

16. "**Ve serilmiş son derece kıymetli halılar vardır.**" Oturacakları meclislerinin her tarafı bu tür güzel ve değerli halılarla döşeli olacaktır.

﴿ أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ ﴾

17- Onlar hiç bakmıyorlar mı devenin nasıl yaratıldığına;

18- Göğün nasıl yükseltildiğine;

19- Dağların nasıl dikildiğine;

20- Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine?

17. Yüce Allah, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i tasdik etmeyenleri ve diğer insanları, Allah'ın vahdaniyetine delil teşkil eden varlıklar üzerinde düşünmeye teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"**Onlar hiç bakmıyorlar mı devenin nasıl yaratıldığına?**" Yani devenin bu harikulade yaratılışına, Allah'ın onu kulların emrine nasıl verdiğine, zorunlu olarak ihtiyaç duydukları pek çok faydası için bu hayvanları onlara nasıl amade kıldığına ibret gözüyle bakmazlar mı?

18-19. "**Göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine?**" Dağlar, göz kamaştırıcı bir şekildedirler. Onlar vasıtasıyla yeryüzünün dengesi ve istikrarı sağlanmış, bu sayede çalkalanmaktan korunarak sağlam ve dengeli kılınmıştır. Allah, onlara pek çok faydalı vazife yüklemiştir.

20. "**Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine?**" Yer alabildiğine geniş bir şekilde yayılıp döşenmiştir. Kulların, sırtında yerleşebilmeleri, orayı son derece kolaylıkla ekip biçmeleri, orada ağaç dikmeleri, üzerinde bina yapmaları, yollarında gitmeleri vb. gibi imkânlara sahip bir şekilde yaratıldığını görmezler mi?

Şunu bilelim ki yerin yayılıp döşenmiş olması, onun yuvarlak olmasına aykırı değildir. Zaten nakil, akıl, duyu ve gözlem de buna delildir. Nitekim bu pek çok kimse tarafından, özellikle bu dönemde bilinen bir husustur. Çünkü günümüzde insanlar, Allah'ın onlara bağışladığı uzağı yakınlaştıran pek çok araç sayesinde yeryüzünün dört bir yanını bilmektedirler.

Yayıp döşeme, ancak çok küçük cisimlerin yuvarlak olmasına aykırıdır. Zira bu küçük cisimler eğer yayılacak olursa söz edilmeye değer bir yuvarlaklıkları kalmaz. Ama oldukça büyük ve geniş olan yeryüzü, hem yuvarlaktır hem de yayılmış bir cisimdir ve uzmanların da bildikleri gibi bu iki husus, birbirine aykırı değildir.

﴿ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾ ﴾

21- O halde sen öğüt ver! Zaten sen ancak bir öğüt vericisin.

22- Onları (imana zorlayacak) **bir zorba değilsin.**

23- Ancak kim yüz çevirip inkâr ederse;

24- Allah ona en büyük azapla azap eder.

25- Şüphesiz onların dönüşleri, yalnız Bizedir.

26- Sonra hesaplarını görmek de şüphesiz Bize aittir.

21-22. "**O halde sen öğüt ver! Zaten sen ancak bir öğüt vericisin.**" İnsanlara öğüt ver, onları korkutup uyar ve müjdele! Çünkü sen, insanları Allah'ın yoluna davet etmek, onlara öğüt vermek üzere gönderildin. Onların üzerine musallat edilmiş bir zorba olarak gönderilmedin. Amellerinin bekçisi de değilsin.

Sen üzerine düşeni yerine getirdikten sonra artık gerisine aldırma; zira bundan sonra senin kınanman söz konusu değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Sen onları** (imana zorlayacak) **bir zorba değilsin. O halde sen Benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver.**" (Kâf, 50/45)

23-24. "**Ancak kim**" Allah'a itaatten "**yüz çevirip**" Zatını "**inkâr ederse Allah ona en büyük,**" en çetin, ağır ve sürekli "**azapla azap eder.**"

25. "**Şüphesiz**" yaratılmışların hepsinin Kıyamet gününde "**dönüşleri yalnız Bizedir.**"

26. "Sonra" hayır olsun, şer olsun bütün yaptıklarının **"hesaplarını görmek de şüphesiz Bize aittir."**

Ğâşiye sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Allah'a hamdolsun.

سورة الفجر

FECR SÛRESİ

-89-

89- FECR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 30 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yemin olsun fecre,

2- On geceye,

3- Çifte ve teke,

4- Ve gelip geçtiği zaman geceye...

5- Bunlarda akıl sahibi kimseler için bir yemin değeri yok mu?

Görüldüğü kadarıyla kendisine yemin edilen şeylerle hakkında yemin olunan şeyler aynıdır. Eğer yemin açıkça bilinen ve önemli bir konudaysa bu, kullanılagelen bir üsluptur. Burada da aynı durum söz konusudur.

1. Yüce Allah, gecenin sonu ve gündüzün başı durumunda olan fecr'e (tan vaktine) yemin etmektedir. Çünkü gecenin gidişiyle gündüzün gelişinde Allah *azze ve celle*'nin kudretinin kemaline delalet eden pek çok belge vardır.

Ayrıca bu, Allah'ın bütün işleri bizzat kendisinin çekip çevirdiğini, O'ndan başka hiçbir kimseye ibadet etmemek gerektiğini de ortaya koymaktadır. Ayrıca fecr vaktinde oldukça faziletli, tazime layık ve Allah'ın yemin etmesine gâyet münasip düşen bir namaz (sabah namazı) da vardır.

2. Sonrasında Allah Teâlâ, on geceye yemin etmektedir. Doğru görüşe göre bu on gece, Ramazanın son on gecesi yahut Zilhicce ayının ilk on gecesidir. Çünkü bunlar, faziletli günleri kapsayan gecelerdir. Bunlarda, başka vakitlerde olmayan türden ibadetler ve Allah'a yakınlaştırıcı ameller yapılır.

Ramazanın son on gecesinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi vardır. Bu gecelerin gündüzünde de İslâm'ın büyük rükünlerinden biri olan Ramazan orucunun son günleri vardır.

Zilhicce'nin ilk on gününde ise Arefe günü Arafat'ta hac vakfesi yapılır. Bu vakit, Allah kullarına öyle bir mağfirette bulunur ki, bundan dolayı şeytan olduk-

ça kederlenir. O nedenle şeytan, başka hiçbir vakitte Arefe gününde olduğu kadar hakir ve zelil görülmemiştir.[23] Buna sebep ise onun, indiklerini gördüğü melekler ve Allah'ın kullarına ihsan ettiğini gördüğü büyük rahmetidir. Hac ve umre amellerinin pek çoğu da bu günlerde gerçekleştirilir. İşte bunlar muazzam şeylerdir, Allah'ın kendilerine yemin edeceği kadar değerlidirler.

4. **"Ve gelip geçtiği zaman geceye,"** yani geldiği, kullarının üzerine karanlığını gerdiği, kulların hareketten kesilerek Allah'ın rahmet ve hikmeti gereği huzurla dinlenmeye çekildikleri vakit olan geceye...

5. **"Bunlarda,"** sözü edilen bu hususlarda **"akıl sahibi kimseler için bir yemin değeri yok mu?"** Evet, kalbi bulunan yahut hazır bulunup candan kulak veren kimseler için bunların biri dahi yeterlidir.

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ
الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا
الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾ ﴾

6- Görmedin mi Rabbin, Âd'a ne yaptı?

7- Yüksek sütunlu İrem'e?

8- Ki ülkeler içinde onun bir benzeri yaratılmamıştı.

9- Ya o vadide kayaları oyan Semûd'a?

10- Kazıklar sahibi Firavun'a?

11- Hepsi de ülkelerde azgınlık etmişler,

12- Ve oralarda fesâdı artırmışlardı.

13- Onun için Rabbin de onların üzerlerine azap kamçısını yağdırdı.

14- Çünkü Rabbin (her an) **gözetlemededir.**

6-8. Yüce Allah şöyle buyuruyor: Kalbin ve basiretinle **"görmedin mi Rabbin, Âd'a ne yaptı?"** Yani bu azgın ümmete? Âd, Yemen'de bilinen bir kabiledir. Çetin, güç sahibi, azgın ve zorbalık eden **"yüksek sütunlu İrem'e"** ne ettiğini? İrem, Ad kabilesidir. **"Ki ülkeler içinde,"** gücü ve dayanıklılığı itibarıyla **"bir benzeri yaratılmamıştı."** Nitekim Peygamberleri Hud *aleyhisselam* onlara şöyle

23 Bkz. Malik, *el-Muvatta*, Hac; Abdurrazzak, 8832.

demişti: **"Düşünün ki O, sizi Nûh kavminden sonra halifeler kıldı. Yaratılış itibarıyla size boypos da verdi. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."** (el-A'raf, 7/69)

9. **"Ya o vadide kayaları oyan Semûd'a?"** Kastedilen vadi, Vâdi'l-Kurâdır. Onlar, sahip oldukları büyük güçle kayaları yonttular ve oraları kendilerine mesken edindiler.

10. **"Kazıklar sahibi,"** yani sağlamlaştırılmak istenen şeyleri güçlendiren kazıklar gibi olan ve mülkünü güçlendiren ordular sahibi **"Firavun'a?"**

11. **"Hepsi de ülkelerde azgınlık etmişler."** Bu vasıf Âd, Semûd, Firavun ve onlara tabi olanlara ait bir sıfattır. Hepsi de Allah'ın arzında azgınlık etmişlerdi. Din ve dünya konularında Allah'ın kullarına eziyet ve işkenceler yapmışlardı. Bundan dolayı devamla şöyle buyrulmuştur:

12. **"Ve oralarda fesâdı artırmışlardı."** Fesât ise küfür ve onun şubeleri olan bütün günah türleri demektir. Hepsi de peygamberlere savaş açtılar. İnsanları Allah'ın yolundan alıkoydular.

13. Helâk edilmelerini gerektirecek kadar azgınlık işleme noktasına geldiklerinde de Allah, onların üzerine azabını sağanak halinde yağdırdı ve azap kamçısını indirdi.

14. **"Çünkü Rabbin,"** kendisine isyan edenleri **"gözetlemededir."** Onlara kısa bir süre mühlet tanır, sonra da onları çok güçlü ve muktedir bir yakalayış ile ansızın yakalar.

﴿ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ
عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ ﴾

15- İnsan, Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunur ve nimetler verirse 'Rabbim, bana değer verdi.' der.

16- Fakat onu sınayıp da rızkını kısarsa bu seferde o, 'Rabbim beni zelil etti.' der.

15. Yüce Allah, insanın, mahiyeti itibarıyla nasıl bir tabiata sahip olduğunu, akıbetleri bilmeyen, cahil ve zalim bir varlık olduğunu haber vermektedir. O, karşı karşıya bulunduğu halin, sonu gelmemek üzere devam edip gideceğini sanır.

Yüce Allah'ın dünya hayatındaki lütuflarını ve ona nimet ihsan etmesini, kendisinin O'nun katında değerli ve O'na pek yakın olduğunu gösterdiğini zanneder.

16. Buna karşılık O **"rızkını kısarsa,"** gıdası kendisine yetecek kadar olup ondan bir şey artırmayacak olursa, bu yolla Allah'ın kendisini hakir ve zelil kıldığını zanneder. Yüce Allah, onun bu kanaate sahip oluşunu reddederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ
التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ ﴾

17- Asla! Doğrusu siz, yetime ikram etmiyorsunuz.

18- Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.

19- Mirası (başkalarının hakkını gözetmeden) **toptan yiyorsunuz.**

20- Malı da çok aşırı seviyorsunuz.

17. "Asla!" Yani dünyada kendisine nimet verilen herkes Allah'ın nezdinde üstün ve değerli demek değildir. Rızkını daraltılıp kısılan herkes de O'nun nezdinde hakir ve zelil demek değildir. Zenginlik ve fakirlik, bolluk ve darlık, Allah'ın bir imtihanıdır. Allah, bununla kullarını dener. Kimin Zatına şükrettiğini, kimlerin sabrettiğini ortaya çıkartır ve bu kimselere çok büyük mükâfatlar ihsan eder. Böyle olmayanları ise ağır bir azaba duçar eder. Diğer taraftan kulun, sadece kendi nefsinin isteklerini yerine getirmek için çalışıp durması ve o noktadan ileriye gitmemesi gayretinin azlığından, idealinin küçüklüğünden kaynaklanır. Bundan dolayı Allah, böylelerini muhtaç kullarının durumlarına önem vermediklerinden dolayı kınayarak şöyle buyurmaktadır: **"Doğrusu siz,"** babasını yitirmiş, ihtiyacını karşılayacak kimsesi olmayan, gönlü hoşnut edilmeye ve iyiliğe muhtaç hale gelmiş **"yetime ikram etmiyorsunuz."** Ona ikramda bulunmak yerine onu küçük görürsünüz. Bu ise kalplerinizde rahmet bulunmadığına ve hayır isteğinizin olmadığına delildir.

18. "Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz." Birbirinizi, fakir ve yoksul muhtaçları yemek yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. Buna sebep ise dünyalığa olan tutkunuz, cimriliğiniz ve dünyalık sevgisinin kalbinizde iyice yer etmiş olmasıdır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

19. "Mirası," yani ölüden geriye kalan malı **"toptan yiyorsunuz."** Ondan geriye hiçbir şey bırakmıyorsunuz.

20. "Malı da çok aşırı seviyorsunuz." Bu, Allah'ın şu buyruklarına benzer: **"Oysa siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Halbuki âhiret, hem daha hayırlı hem de daha kalıcıdır."** (el-A'lâ, 87/16-17); **"Hayır, hayır siz hemen elde edilen (dünyayı) seviyorsunuz ve âhireti bir kenara atıyorsunuz."** (el-Kıyâme, 75/20)

﴿ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ
يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ ﴾

21- Asla! Yeryüzü sarsılıp parça parça edildiğinde,

22- Rabbin ve saf saf dizilmiş halde melekler geldiğinde;

23- İşte o gün cehennem getirilir. O gün insan (dünyada yaptıklarını) **hatırlayacaktır; ama ne fayda!**

24- 'Ah! Keşke (bu) hayatım için önceden bir şeyler göndermiş olsaydım!' der.

21. "Asla!" Yani sevdiğiniz mallar, uğrunda yarışa girdiğiniz zevkler, lezzetler size kalmayacaktır. Aksine önünüzde pek büyük bir gün, pek büyük bir dehşet vardır. O günde yeryüzü ve dağlar darmadağın edilir. Yeryüzünde bulunanlar da saçıp savrulur ve nihâyet orası herhangi bir tümsek ya da çukur görülmeyecek kadar dümdüz bir arazi haline getirilir.

22. Yüce Allah, kulları arasında ayırt edici hükmünü vermek üzere buluttan gölgelikler içinde gelir. Semâvât ehli olan bütün melâike-i kiram da ardı arkasına saf saf gelirler. Her bir semâ, melekleriyle birlikte bir saf halinde gelir ve önlerindeki mahlukatı çepeçevre kuşatır. Bu saflar ise mutlak egemen, her şeyin mutlak sahibi Cebbâr'ın önünde saygı ve zilletle eğilmek üzere teşkil edilecek saflardır.

23. "İşte o gün cehennem," melekler tarafından zincirlerle çekilerek **"getirilir. O gün,"** işte bu hususların gerçekleştiği vakit **"insan,"** dünyadayken işlemiş olduğu hayır ve şerleri **"hatırlayacaktır; ama ne fayda?"** Çünkü bunun zamanı geçmiş, fırsat elden gitmiş olacaktır.

24. Dünyadayken Allah'ın haklarındaki kusurları dolayısıyla pişmanlık duyarak **"'Ah! Keşke (bu)"** ebedî kalıcı **"hayatım için önceden bir şeyler"** salih ameller **"göndermiş olsaydım.' der."** Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"'Keşke Peygamber ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım. Eyvah bana! Keşke filânı dost edinmeseydim.' der."** (el-Furkân, 25/27-28)

Bu buyrukta kendisi için çalışılıp gayret gösterilmesi, elde edilmesi ve arzulanması gereken, zevk ve lezzetleriyle eksiksiz ve mükemmel olan gerçek hayatın âhiret hayatı olduğuna delil vardır. Çünkü ebedî kalınacak yurt orasıdır.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ ﴾

25- Artık o gün O'nun ettiği azabı hiçbir kimse edemez.

26- O'nun vurduğu bağı kimse vuramaz.

25-26. Bu azaba uğrayacak kimseler, o günü ihmal etmiş ve o gün için amelde bulunmayı unutmuş kimselerdir. Bu nedenle onlar cehennem ateşinden zincirlere bağlanacaklardır. Cehennemin kaynar sularında yüzleri üstü sürüklenecekler, sonra ateşte alevler içinde yakılacaklardır. Günahkârların cezası işte budur.

﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴾

27- 'Ey mutmain olmuş nefis!'

28- 'Razı olmuş ve razı olunmuş olarak dön Rabbine!'

29- 'Haydi katıl kullarımın içine!'

30- 'Ve gir cennetime!'

27-28. Allah'a iman edip bu imanla huzur bularak peygamberleri tasdik etmiş olanlara şöyle denilir: **"Ey mutmain olmuş,"** yani Allah'ı anmak, Allah ile huzur bulmak ve O'nu sevmek suretiyle huzur ve sükûn bulmuş **"nefis!"** Allah'tan ve Allah'ın lütfedip ikram ettiği mükâfatlardan **"razı olmuş ve razı olunmuş,"** yani Allah tarafından hoşnut olunmuş **"olarak dön"** nimetleriyle seni donatan ve ihsanları sayesinde sevgili kullarından ve dostlarından olduğun **"Rabbine!"**

29-30. "Haydi katıl kullarımın içine ve gir cennetime!" Bu hitap, hem kıyamet gününde Allah'ın huzuruna götürüleceği vakit, hem de ölüm esnasında ruha yapılır.

Fecr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة البلد

BELED SÛRESİ

-90-

90- BELED SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 20 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ي كَبَدٍ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yemin olsun bu beldeye,

2- Ki sen de bu beldede bulunmaktasın;

3- Babaya ve soyundan gelenlere de yemin olsun ki,

4- Biz insanı (karşı karşıya kalacağı birçok) **zorluk içinde yarattık.**

1-2. Yüce Allah, güvenilir beldeye, yani kayıtsız ve şartsız olarak beldelerin en faziletlisi -özellikle de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in o beldede bulunduğu dönemde- olan Mekke-i Mükerreme'ye yemin etmektedir.

3. "Babaya ve soyundan gelenlere yemin olsun ki," Âdem'e ve onun soyundan gelenlere…

4. Hakkında yemin edilen konu ise şudur: **"Biz insanı** (karşı karşıya kalacağı birçok) **zorluk içinde yarattık."** Bundan kastın insanın karşılaşacığı dünya hayatındaki zorluklar, berzah/kabir alemindeki zorluklar ve şahitlerin ayağa dikileceği kıyamet günündeki zorluklar olma ihtimali vardır. Öyleyse insanın bu gibi zorluk ve sıkıntılardan kendisini rahata kavuşturacak, ebedî sevinç ve sürûra gark edecek türden ameller yapması gerekir. Böyle yapmazsa, ebedî azabın sıkıntılarıyla karşı karşıya kalır.

Anlamın şu şekilde olma ihtimali de vardır: Andolsun Biz, insanı, tasarrufta bulunabilecek, zorlu işleri yapabilecek şekilde, en güzel ölçülerde ve en mükemmel bir hilkate sahip olarak yarattık.

Bununla birlikte o, bu pek büyük nimet dolayısıyla Yüce Allah'a şükretmez; aksine sağlık ve esenliğinden ötürü azgınlaşır, yaratıcısına başkaldırır. Bu halinin devam edeceğini, bu tasarruf yetki ve imkânının sonunun gelmeyeceğini sanması, cahillik ve zulüm olarak ona yeter. Bundan dolayı Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾ ﴾

5- O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6- 'Ben, yığınla mal harcadım.' diyor.

7- Hiç kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?

5-6. "O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?" Nefsî arzuları uğrunda harcamış olduğu mallar dolayısıyla övünüp şımararak azgınlaşıyor mu? Çünkü o, **"Ben, yığınla mal harcadım."** Üst üste yığılmış pek çok mal tükettim **"diyor."**

Yüce Allah, nefsî arzular ve masiyetler uğrunda harcanan mallar hakkında "tüketmek/harcamak" tabirini kullanmıştır. Çünkü bu tür yollarda malını tüketen kimse, bu harcamasından pişmanlık, yorgunluk ve kıtlıktan başka bir fayda sağlamaz. Allah'ın rızası uğrunda ve hayır yolunda malını infak eden kimse ise onun gibi değildir. Çünkü malını bu uğurda infak eden kimse, Allah ile ticaret yapmış olur ve harcadığının kat kat fazlasını kâr olarak elde eder.

7. Yüce Allah, -devamla- arzu ve şehvetleri uğrunda yaptığı harcamalarla böbürlenip övünenleri tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Hiç kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?"** Bu yaptıklarıyla Allah'ın kendisini görmediğini, küçük ve büyük işleri dolayısıyla kendisini hesaba çekmeyeceğini mi sanıyor? Aksine Allah, onu görmekte, amellerini tek tek kaydetmektedir. Allah, Kiramen Kâtibîn'i, onun hayır ve şer türünden yapmış olduğu her bir işini yazması için görevlendirmiştir.

﴿ أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ ﴾

8- Biz ona iki göz vermedik mi?

9- Bir dil ve iki de dudak?

10- Ona her iki yolu da gösterdik.

8-9. Daha sonra Allah, insanın üzerindeki nimetleri sayarak ona itiraf ettirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Biz ona iki göz vermedik mi? Bir dil ve iki de dudak?"** Güzelliği, görmesi ve konuşması için ona bunları vermedik mi? Bunların dışında bu azaların yaşam için zorunlu daha pek çok faydası vardır. Bunlar hep dünya nimetleridir.

10. Daha sonra din nimeti hakkında da şöyle buyurmaktadır: **"Ona her iki yolu da gösterdik."** Hayır ve şer yollarını gösterdik. Ona neyin hidâyet, neyin sapıklık olduğunu, neyin hak, neyin batıl olduğunu açıkladık. İşte bu pek büyük lütuflar, kulun Allah'ın haklarını yerine getirmesini, nimetlerine karşılık O'na şükretmesini ve bu güçlerini Allah'a isyanda kullanmamasını gerektirir. Fakat insan, böyle davranmıyor.

﴿ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ ﴾

11- Fakat o, zorluğu göğüsleyip sarp yokuşu aşamadı.

12- O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

13- O, bir köleyi/esiri azat etmektir,

14- Yahut açlık gününde yemek yedirmektir;

15- Akrabalık bağı olan bir yetime,

16- Ya da toprağa sarılmış bir yoksula.

17- Bir de iman edenlerden ve birbirlerine hem sabrı hem de merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

18- İşte onlar, amel defterleri sağdan verilecek olanlardır.

11. "Fakat o, zorluğu göğüsleyip sarp yokuşu aşamadı." Hevâsına tabi olduğu için bu yokuşu tırmanmaya, onu geçip aşmaya kalkışmadı. Bu yokuş ona çok zor geldi. Daha sonra Allah, bu yokuşun mahiyetini şu buyruklarıyla açıklamaktadır:

12-13. "O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki? O, bir köleyi/esiri azat etmektir." Köleyi kölelikten kurtarma yahut sahibiyle yaptığı sözleşmenin gereği olan bedeli ödeme konusunda ona yardımcı olmaktır. Kâfirlerin elinde bulunan bir esiri kurtarmak ise öncelikli olarak söz konusudur.

14-16. "Yahut" ileri derecede **"açlık gününde"** insanların yemeğe çokça muhtaç oldukları bir zamanda **"yemek yedirmektir. Akrabalık bağı olan bir yetime,"** hem yetim hem de akrabalık sıfatını kendisinde taşıyana **"ya da toprağa sarılmış,"** ihtiyaçtan ve çaresizlikten yere düşüp toprağa yapışmış olan **"bir yoksula,"**

17. "**Bir de iman edenlerden,**" yani iman edilmesi gereken şeylere kalpleriyle inanıp azalarıyla da farz ya da müstehap olan söz ve fiiller türünden salih amelleri işleyenlerden; "**birbirlerine hem sabrı,**" Allah'a itaat, O'nun masiyetinden kaçınmak ve elemli takdirlerine katlanmak üzere sabretmeyi, sabrı gönül hoşluğu ve kalp huzuruyla eksiksiz olarak yerine getirmeyi tavsiye edenlerden; "**hem de merhameti,**" insanların muhtaç olanlarına bir şeyler vermek, cahillerine öğretmek, bütün yönleriyle muhtaç oldukları şeyleri gerçekleştirmeye çalışmak, dinî ve dünyevî menfaatleri uğrunda onlara yardımcı olmak, kendisi için sevdiği şeyleri onlar için sevmek, kendisi için hoşlanmadığı şeylerden de onlar adına hoşlanmamak suretiyle merhametli olmayı "**tavsiye edenlerden olmaktır.**"

18. "**İşte onlar,**" bu niteliklere sahip olup bu sarp yokuşu tırmanmaya Allah'ın muvaffak ettiği kimseler "**amel defterleri sağdan verilecek olanlardır.**" Çünkü bunlar, hem Allah'ın emretmiş olduğu haklarını hem de kulların haklarını eksiksiz olarak yerine getirdikleri gibi O'nun yasakladıklarını da terk etmişlerdir. İşte mutluluğun adresi ve alâmeti de budur.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾ ﴾

19- Âyetlerimizi inkar edenlere gelince onlar, amel defterleri soldan verilecek olanlardır.

20- Onlara kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.

19-20. "**Âyetlerimizi,**" bütün bu emirleri arkalarına atarak, Allah'ı tasdik etmeyerek, O'na iman etmeyerek, salih amel işlemeyerek ve Allah'ın kullarına merhamet etmeyerek "**inkar edenlere gelince onlar, amel defterleri soldan verilecek olanlardır. Onlara kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.**" Onlar açılmasın diye kapılarının arka tarafından alabildiğine uzatılmış direkler konarak kapatılmış ve kilitlenmiş bir ateş içinde olacaklardır. Böylelikle darlık, keder, zorluk ve sıkıntı içinde kalacaklardır.

Beled sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur.

سورة الشمس

ŞEMS SÛRESİ

-91-

91- ŞEMS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 15 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ
وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ
أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun güneşe ve aydınlığına,

2- Onu takip ettiği zaman aya,

3- Yeryüzünü açığa çıkardığı zaman gündüze,

4- Onu bürüdüğü zaman geceye,

5- Göğe ve onu bina edene,

6- Yere ve onu yayıp döşeyene,

7- Nefse ve yaratılışını düzgün kılana,

8- Ona hem isyan hem de ondan sakınma (takvâ) **özelliğini ilham edene ki;**

9- Nefsini (iyiliklerle) **arındıran elbette kurtuluşa ermiştir.**

10- Onu (kötülüklerle) **örten de kesinlikle ziyana uğramıştır.**

Yüce Allah, kurtuluşa eren nefisle bunun dışında kalan günahkâr nefisler hakkında bu pek büyük âyetlere/delillere yemin ederek şöyle buyurmaktadır:

1. "Andolsun güneşe ve aydınlığına," güneşin nuruna ve ondan meydana gelen menfaatlere;

2. "Onu takip ettiği zaman aya," yani konak ve aydınlığında onun arkasından giden aya.

3. "Yeryüzünü açığa çıkardığı zaman," yeryüzünde bulunanları aydınlatıp açık seçik hale getirerek gösteren **"gündüze,"**

4. "Onu bürüdüğü zaman," yeryüzünü örterek üzerindekileri karanlığa gömen **"geceye,"**

Böylelikle karanlık ve aydınlık, güneş ve ay, bu âlemde gâyet düzenli ve sağlıklı bir şekilde arka arkaya gelmekte, bu yolla kulların maslahatına olan pek çok husus gerçekleşmektedir. İşte bu, Yüce Allah'ın her şeyi bildiğine, her şeye kadir olduğuna, yegane mabud olduğuna, O'nun dışındaki bütün mabudların ise batıl olduğuna en büyük delildir.

5-6. "Göğe ve onu bina edene," buradaki ifadenin, "Semâya ve semâyı bina eden Yüce Allah'a" yemin olması manasına gelmesi ihtimal dahilinde olduğu gibi semâya ve semânın son derece sağlam, mükemmel ve güzel yapısına yemin olma ihtimali de vardır. Aynı ihtimaller, Yüce Allah'ın **"Yere ve onu yayıp döşeyene"** buyruğu hakkında da geçerlidir. Yüce Allah, yeri yayıp döşemiş ve genişletmiştir. Böylelikle oradaki varlıklar da bütün yollarla yeryüzünden istifade edebilme imkânını elde etmişlerdir.

7-8. "Nefse ve yaratılışını düzgün kılana" buyruğunda maksadın, genel ifadenin desteklediği üzere bütün canlı mahlukların nefsi olma ihtimali olmakla birlikte bundan sonra gelecek olan ifadelerin delil olmasıyla yalnızca mükellef olan insanın nefsine yemin olma ihtimali de vardır.

Hangisi olursa olsun nefis/ruh, Allah'ın âyetlerinden, adına yemin edilmeye layık olan pek büyük bir âyettir/delildir. Çünkü nefis, son derece latif, hafif, hızlıca yer değiştirip hareket eden, değişen, etkilenen, niyet, irade, maksat, sevgi gibi pek çok ruhî etkileşimleri bulunan bir varlıktır. Eğer nefis olmasaydı beden, hiçbir faydası olmayan cansız bir heykelden ibaret olurdu. Nefsin bu şekilde düzenlenmiş olması, elbetteki Allah'ın pek büyük âyetlerinden/delillerinden biridir.

9. "Nefsini (iyiliklerle) **arındıran,"** nefsini günahlardan temizleyip kusurlardan arındıran, Allah'a itaatle onu yücelten, faydalı bilgi ve salih amelle onu yükselten kimse **"elbette kurtuluşa ermiştir."**

10. "Onu (kötülüklerle) **örten,"** yani kirletilmeye layık olmayan o değerli nefsini bayağı davranışlarla, günah ve kusurlarla içli dışlı olmak, onu kemâle erdirip geliştirecek şeyleri terk etmek, onu çirkinleştiren ve güzelliklerini örten işler yapmak suretiyle örten kimse **"de kesinlikle ziyana uğramıştır."**

﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَآ ﴿١١﴾ إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشْقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقْيَٰهَا
﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴾

11- Semûd, azgınlığı nedeniyle yalanladı.

12- Hani onların en azılıları (deveyi kesmek üzere) **öne atılmıştı.**

13- Allah'ın rasûlü (Salih) **ise onlara, 'Allah'ın devesine zarar vermekten ve su hakkını engellemekten sakının!' demişti.**

14- Fakat onlar onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Rableri de günahları sebebiyle onlara bir azap gönderdi de birini bile ayırt etmeden hepsini helak etti.

15- O, bunun akıbetinden korkacak değil ya!

11. "Semûd, azgınlığı nedeniyle," azgınlaşmaları, hakka karşı büyüklük taslamaları ve rasûllerine karşı direnmeleri sebebiyle **"yalanladı."**

12. "Hani onların en azılıları," dişi deveyi kesmesi için üzerinde ittifak ettikleri şahıs olan kabilenin en bedbaht kişisi Kudâr b. Sâlif, deveyi kesmek üzere **"öne atılmıştı,"** kabilesi ona bunu yapmasını söylemiş, o da onların dediklerini yerine getirmişti.

13. "Allah'ın rasûlü" Salih *aleyhisselam* sakındırmak üzere **"onlara, 'Allah'ın devesine zarar vermekten ve su hakkını engellemekten sakının.' demişti."** Yani Allah'ın sizin için pek büyük bir mucize olarak yaratmış olduğu o deveyi kesmekten sakının. Allah'ın size ihsan etmiş olduğu sütünü içme nimetine onu kesmekle karşılık vermeyin.

14. Ancak onlar peygamberleri Salih *aleyhisselam*'ı **"yalanladılar ve deveyi kestiler. Rableri de günahları sebebiyle onlara bir azap gönderdi."** Onların yurtlarını yıktı, gönderdiği azap onların hepsini kuşattı. Üzerlerine uğultulu esen fırtınayı, altlarından da sarsıntı ve zelzeleyi azap olarak gönderdi de hepsi yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar. Onlardan ses seda çıkmaz oldu. **"birini bile ayırt etmeden hepsini helak etti."** Verdiği bu cezayı hepsine eşit olarak tattırdı.

15. "O, bunun akıbetinden korkacak değil ya!" Kâhir (her şeye emrini geçiren), hiçbir mahlukun kahr ve tasarrufunun dışında olmadığı, bütün hükümlerinde hikmeti sonsuz olan Allah, nasıl olur da bundan korkar ve çekinir ki?

Şems sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yardımı dolayısıyla Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun.

سورة الليل

LEYL SÛRESİ

-92-

92- LEYL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 21 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye;

2- Açılıp aydınlandığı zaman gündüze;

3- Erkeği ve dişiyi yaratana ki;

4- Sizin amelleriniz farklı farklıdır.

1. Burada Yüce Allah, kulların fiillerinin, içinde bulundukları farklı hallerine göre ortaya çıktığı zamana yemin etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun," karanlığıyla bütün varlıkları **"örtüp bürüdüğü zaman"** ki böylelikle her varlık kendi barınağına/meskenine çekildiği ve kulların çalışmaktan yorulup dinlenmeye çekildiği vakit olan **"geceye"**

2. Işığıyla insanlar için **"açılıp aydınlandığı zaman gündüze,"** ki onlar onun aydınlığında işleri ve maslahatları için etrafa yayılırlar.

3. "Erkeği ve dişiyi yaratana ki," Bu, Yüce Allah'ın erkek ve dişilerin yaratıcısı olma sıfatına sahip olması anlamında kendi şerefli zatına yaptığı bir yemin olabileceği gibi O'nun erkeği ve dişiyi yaratması fiiline yapılmış bir yemin de olabilir.

Yüce Allah'ın bu husustaki hikmeti kemâl derecesindedir. Çünkü O, hayatta kalmalarını dilediği canlıların bütününü, erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Böylelikle o canlı türü hayatta kalabilmekte, yok olmamaktadır. Bunları da birbirine şehvet zinciriyle bağlamış ve her birini diğerine uygun olarak yaratmıştır. En güzel yaratıcı olan Allah'ın şanı ne yücedir!

4. "Sizin amelleriniz farklı farklıdır." Hakkında yemin edilen husus budur. Yani ey mükellefler, sizin yaptıklarınız birbirinden çok farklıdır.

Bizzat ameller ve onların miktarları farklı olduğu gibi bu amelleri yapmaktaki gayretler ve bu amellerden gözetilen maksatlar da birbirinden farklıdır: Acaba yapılan bu amel, baki ve en yüce Allah'ın rızası için midir? Ki o takdirde bu amelin mükâfatı -Allah'ın baki olması sebebiyle kalıcıdır- ve sahibi ondan sürekli yararlanır.

Yoksa bu amel, yok olmaya ve faniliğe mahkûm bir maksat için midir? Ki o takdirde de maksat batıl olduğu için onun için yapılan çaba da batıl olur. Bu gayenin yok oluşuyla amel de yok olup gider. İşte Allah'tan başkasının rızası gözetilerek yapılan bütün ameller böyledir.

Bu yüzden Yüce Allah, amel işleyenler arasında üstünlük farkı bulunduğunu belirtmekte ve onların amellerinin niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ (٥) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ (٦) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ (٧) ﴾

5- Kim verir ve korkup sakınırsa,

6- En güzel (sözü) **de tasdik ederse,**

7- Biz ona en kolay yolu kolaylaştırırız.

5. **"Kim verir,"** yani zekât, nafaka, kefâret, sadaka ve çeşitli hayır yollarına yapılan harcamalar gibi malî ibadetleri yerine getirirse; namaz, oruç ve benzeri bedenî ibadetleri ifa ederse; hac, umre ve benzeri her ikisinin de bir arada bulunduğu (hem malî hem bedenî) ibadetleri yaparsa **"ve korkup sakınırsa,"** kendisine yasak kılınmış haramlardan ve masiyetlerden her türüyle uzak durursa;

6. **"En güzel** (sözü)**,"** "Lâ ilâhe illallah"ı, bunun delalet ettiği dinî akideleri ve bunun sonucu olarak verilecek mükâfatları **"tasdik ederse,"**

7. **"Biz ona en kolay yolu kolaylaştırırız."** İşini ona kolaylaştırır, her türlü hayrı kolayca işlemesini, her türlü kötülüğü de kolayca terk etmesini sağlarız. Çünkü o, bu kolaylaştırmayı beraberinde getiren sebepleri işlemiştir. O bakımdan Allah da bunları ona kolaylaştırır.

﴿ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ (٨) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ (٩) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ (١٠) ﴾

8- Ama kim de cimrilik eder ve (Allah'a) **ihtiyacı olmadığını düşünürse,**

9- En güzel (sözü) **de yalanlarsa,**

10- Biz de ona en zor yolu kolaylaştırırız.

8. **"Ama kim de"** emrolunduğu şeyleri yerine getirmede **"cimrilik eder,"** farz ve müstehab olan infakı terk edip de Allah'ın farzlarını eda etme noktasında nefsi cömert davranmazsa **"ve"** Allah'a **"ihtiyacı olmadığını düşünürse,"** nefsinin Rabbine son derece muhtaç olduğunu kabul etmeyerek O'na ibadeti bir kenara atarsa... Halbuki nefsin kurtuluşu, umduğunu elde etmesi ve felâhı; ancak Allah'ı sevmesi, O'nu esas gaye görüp O'nu, yöneldiği mabudu olarak kabul etmesiyle olur.

9. **"En güzel** (sözü) **de"** Allah'ın kullarına farz kılmış olduğu güzel inançları tasdik etmeyerek **"yalanlarsa,"**

10. **"Biz de ona"** nerede olursa olsun, kötülüğü kolaylaştırmak ve masiyetleri işleme imkânı vermek suretiyle **"en zor yolu,"** en zor hali ve en kötü hasletleri **"kolaylaştırırız."** Allah'tan esenlik dileriz.

﴿ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ (١١) ﴾

11- (Cehenneme) **yuvarlandığı zaman da malı kendisine fayda vermez.**

11. **"(Cehenneme) yuvarlandığı,"** helâk olduğu **"zaman da"** kendisini azdıran, kendisi sebebiyle Allah'a ihtiyacı olmadığını düşündüğü ve cimrilik ederek infâk etmediği **"malı kendisine fayda vermez."**

Çünkü insanla birlikte salih amelinden başka bir şey gitmez. Farz haklarını çıkarıp vermediği malına gelince bu onun için bir vebal olur. Zira o maldan, âhirette yarayacak şeyleri önden göndermemiştir.

﴿ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ (١٢) وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ (١٣) ﴾

12- Şüphesiz doğru yolu açıklamak (ve ona ulaştırmak) **Bize aittir.**

13- Âhiret de, dünya da yalnız Bizimdir.

12. **"Şüphesiz doğru yolu açıklamak** (ve ona ulaştırmak) **Bize aittir."** Dosdoğru yol olan hidâyet, Allah'a ulaştırır, O'nun rızasına yakınlaştırır. Sapıklığın yolları ise Allah'a ulaşmaz, kişiyi çetin azaptan başka bir yere de götürmez.

13. "Âhiret de, dünya da" mülkiyet ve tasarrufları itibarıyla **"yalnız Bizimdir."** Her ikisinde de O'nun hiçbir ortağı yoktur. O halde istekleri olanlar, O'ndan istesinler. Yaratılmışlara bel bağlamasınlar.

﴿ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾
الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾
وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾ ﴾

14- İşte Ben sizi alev alev yanan bir ateşle uyardım.

15-16- Oraya yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimselerden başkası girmez.

17-18- Arınmak için malını hayra veren en takvalı kişiler ondan uzak tutulur.

19- Böylesinin üzerinde hiçbir kimseye ait karşılığı verilmesi gereken bir iyilik yoktur.

20- (O nedenle o, verdiğini) **ancak en yüce olan Rabbinin rızasını kazanmak için** (verir).

21- **Yakında da o, elbette** (yaptıklarının karşılığını alarak) **razı olacaktır.**

14. "İşte Ben sizi alev alev yanan," alevli, kaynayıp coşan **"bir ateşle uyardım."**

15-18. "Oraya" Allah'ın bildirdiklerini **"yalanlayıp"** Rabbinin emirlerinden **"yüz çeviren en bedbaht kimseden başkası girmez. Arınmak için malını,"** nefsini arındırmak, onu günahlardan ve kirlerden temizlemek ve Yüce Allah'ın rızasını ummak suretiyle **"hayra veren en takvalı kişiler ondan uzak tutulur."**

Bu buyruklar şuna delildir: Eğer müstehap olan bir infak, farz olan borç ödeme, nafaka ve benzeri bir farzı terk etmeyi gerektiriyorsa meşru değildir. Aksine böyle bir kimsenin verdiği, -çoğu alimin kanaatine göre- geçersizdir. Çünkü o kişi, farzı yerine getirme imkânını ortadan kaldıran bir müstehab ile arınmış olmaz.

19. "Böylesinin üzerinde hiçbir kimseye ait karşılığı verilmesi gereken bir iyilik yoktur." Bu "en takvalı kişi" üzerinde, mahlukattan herhangi bir kimsenin, karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği yoktur. Kimin ona iyiliği dokunmuşsa o,

mutlaka ona karşılığını vermiştir. Hatta belki kendisinin diğer insanlar üzerinde karşılığı ödenmedik iyilikleri vardır.

Bu bakımdan o, Allah'ın halis bir kuludur. Çünkü yalnızca O'nun ihsanının kölesidir. İnsanların lütuf ve iyiliği karşısında borçlu kalan kimse, eğer bunların karşılığını vermeyecek olursa mutlaka onların hatırı için bir şeyleri terk eder ya da yapar ki bu da onun ihlâsını eksiltir.

Bu âyet-i kerime elbette ki Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ı kapsamına alır. Hatta bu âyetin nüzul sebebinin o olduğu dahi söylenmiştir. Çünkü onun üzerinde, kimseye karşılığını vermesi gereken bir minnet borcu yoktur. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bile. Zira onun, onun üzerinde sadece karşılığının ödenmesine imkân bulunmayan Allah Rasûlü olma nimeti vardır. Bu da İslâm dinine davet etme, hidâyeti öğretme ve hak dini gösterme nimetidir. Bu yönüyle Allah'ın ve Rasûlünün herkes üzerinde nimeti ve lütfu vardır. Bu lütfun karşılığını vermeye ise imkân yoktur.

Bu âyet-i kerime Ebu Bekir *radıyallahu anh*'ı öncelikle kapsamakla birlikte elbette ki bu üstün vasfa sahip olup hiçbir mahluka karşı minnet borcu olmayan ve böylelikle bütün amelleri sırf Allah rızası için olan herkesi de kapsar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

20-21. "(O nedenle o, verdiğini) **ancak en yüce olan Rabbinin rızasını kazanmak için** (verir). **Yakında da o, elbette** (yaptıklarını karşılığını alarak) **razı olacaktır."** Bu, en takvalı kişi, Allah'ın kendisine bağışlayacağı pek çok lütuf, ihsan ve mükâfat çeşidinden dolayı hoşnut olacaktır.

Leyl sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

سورة الضحى

DUHÂ SÛRESİ

-93-

93- DUHÂ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 11 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾
وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun kuşluk vaktine,

2- Karanlığı çöktüğünde geceye ki;

3- Rabbin seni terk etmedi, sana kızmadı da.

4- Ahiret/sonrası senin için kesinlikle dünyadan/öncesinden daha hayırlıdır.

5- Rabbin sana elbette ihsanda bulunacak ve sen de hoşnut olacaksın.

1-3. Yüce Allah, Rasûlüne gösterdiği itina hakkında, kuşluk vaktinde aydınlığı etrafa yayılan gündüze ve etrafı örtüp karanlığı koyulaştığı vakit geceye yemin ederek şöyle buyurmaktadır: **"Rabbin seni terk etmedi,"** sana inâyetini ihsan ettiğinden beri seni terk etmedi, seni terbiye ve riâyetiyle gözettiğinden beri ihmal etmedi; aksine en mükemmel şekliyle seni terbiye etmeyi sürdürdü, derece derece seni yükseltip durdu.

"Sana kızmadı da." Allah, seni sevdiğinden bu yana sana asla kızmadı. Şüphesiz ki bir şeyin reddedilmesi, onun zıddının sabit olduğuna delildir. Katıksız bir red ise zıddının kemal derecede sabit oluşunu ihtiva etmediği sürece övgü olmaz. İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in geçmişteki durumu ve halihazırdaki durumu... Bu, en mükemmel ve en eksiksiz bir haldir. Allah, onu sevmiş ve bu sevgisini sürekli kılmıştır. Kemâl derecelerinde onu yükseltip durmuş ve onun üzerindeki itinası daimî olmuştur.

4. Gelecekteki durumu konusunda da Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ahiret/sonrası senin için kesinlikle dünyadan/öncesinden daha hayırlıdır."** Yani ge-

lecekteki her halin, şimdiki halinden daha iyi, sonraki halin de mutlaka bir önceki halinden üstün olacaktır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* derece derece sürekli yüceliğe doğru yükselip durmuştur. Allah onun dininin iktidarını pekiştirmiş, düşmanlarına karşı onu muzaffer kılmış, ölünceye kadar bütün hallerinde ona doğruyu göstermiştir. O, öncekilerin de ulaşamadığı, sonrakilerin de ulaşamayacağı faziletlere ulaşmış, pek çok nimete, göz aydınlığına ve kalp sürûruna nâil olmuştur. Bundan sonra artık onun âhirette mazhar olacağı ilâhî lütufların teferruatını ve nimetlerin çeşitlerini sorma gitsin!

5. İşte bundan dolayı **"Rabbin sana elbette ihsanda bulunacak ve sen de hoşnut olacaksın."** buyrulmaktadır. Bu öyle bir konumdur ki bu konumu ancak bu kadar özlü ve kapsamlı ifadeyle dile getirmek mümkündür.

﴿ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ ﴾

6- O, seni yetimken barındırmadı mı?

7- Şaşkınken sana doğru yolu göstermedi mi?

8- Fakirken seni zengin kılmadı mı?

6. Daha sonra Yüce Allah, kendisinin de bilmiş olduğu ona yönelik özel bitakım lütuflarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"O, seni yetimken barındırmadı mı?"** Yani senin annen de, baban da yoktu. Anne-babası vefat ettiğinde kendi işini kendi göremeyecek bir haldeydi. Ama Allah onu barındırdı ve dedesi Abdulmuttalib'in himayesine verdi. Dedesi öldükten sonra da amcası Ebu Talib onu himayesine aldı ve bu, Allah ona yardım edip de mü'minlerle destek verinceye kadar devam etti.

7. **"Şaşkınken sana doğru yolu göstermedi mi?"** Daha önce sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Ama bilmediklerini sana öğretti. En güzel amellere muvaffak ve en üstün ahlâka sahip kıldı.

8. **"Fakirken seni,"** sana fethetmeyi müyesser kıldığı, malları ve vergileri toplanıp sana getirilen ülkelerle **"zengin kılmadı mı?"**

İşte bu gibi eksiklikleri senden uzaklaştıran, hiç şüphesiz her türlü eksikliği de senden uzaklaştıracaktır. O halde seni zengin kılan, barındıran, hidâyete erdiren ve sana yardım edenin nimetlerine şükrederek karşılık ver!

Bundan dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾ ﴾

9- O halde yetimi sakın ezme;

10- İsteyeni sakın azarlama;

11- Rabbinin nimetini de anlat.

9. **"O halde yetimi sakın ezme."** Yetime kötü davranma, ona kızma, onu azarlama, bilakis ona ikramda bulun, elinden geldiğince ona bir şeyler ver. Senden sonra yetim bırakacağın evladına nasıl muamele edilmesini istiyorsan ona öylece davran.

10. **"İsteyeni sakın azarlama."** İsteyene, azarlayarak veya kaba davranarak istediğini vermeksizin geri çevirme anlamına gelecek türden bir söz söyleme. Aksine yanında bulunandan, kolayına geleni ver ya da güzel ve iyi sözlerle onu geri çevir.

Bu mal isteyene de, ilim öğrenmek isteyene de karşılık vermek gerektiğini kapsar. Bundan dolayı öğretmene düşen, öğrettiği kişiye karşı güzel ahlâklı olması, ona öncelikle kendisinin ikramda bulunması ve ona şefkatle davranmasıdır. Çünkü bu şekilde bir davranış, öğrencinin maksadını elde etmesine yönelik bir destek, kullara ve ülkeye faydalı olmak için çalışan bu kimseye bir ikramdır.

11. **"Rabbinin nimetini de anlat."** Bu da hem din, hem dünya nimetlerini kapsar. Yani bu nimetler dolayısıyla Allah'ı öv, yücelt. Eğer bir maslahat söz konusuysa bu nimeti özellikle zikret. Değilse mutlak olarak Allah'ın nimetlerinden söz et. Çünkü Allah'ın nimetini dile getirmek, o nimetlere şükretmeyi ve kalplerin bu nimetleri ihsan edeni sevmesini sağlar. Çünkü ihsan sahibini, iyilikte bulunanı sevmek, kalbin mayasında olan bir özelliktir.

Duha sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımıyla- burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة الإنشراح

İNŞİRÂH SÛRESİ

-94-

94- İNŞİRÂH SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 8 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِىٓ أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Biz senin için göğsünü genişletmedik mi?

2-3- Böylece belini büken yükünü üzerinden kaldırdık.

4- Ve şanını da yücelttik.

1. Yüce Allah, Rasûlüne olan lütuflarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Biz,"** dinin şer'î hükümleri, Yüce Allah'a davet, en üstün ahlâkî değerlere sahip olma, âhirete yönelme, hayırları işlemeyi kolaylaştırma konusunda **"senin için göğsünü genişletmedik mi?"** Böylelikle senin kalbini hayra boyun eğmeyecek, hayır dolayısıyla rahat ve huzur bulmayacak kadar dar ve sıkıntılı bir kalp olmaktan kurtarmadık mı?

2-3. "Böylece belini büken yükünü," günahını **"üzerinden kaldırdık."** Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın... diye."** (el-Feth, 48/2)

4. "Ve şanını da yücelttik." Senin değerini yükselttik ve insanlardan hiçbir kimsenin ulaşamadığı pek üstün, pek güzel övgüleri sana mahsus kıldık.

Nitekim Allah anıldıkça mutlaka onunla birlikte Allah'ın Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* de anılmaktadır. Mesela İslâm'a girişte, ezan, kamet, hutbeler ve buna benzer Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şanını yükselttiği diğer hallerde olduğu gibi... Yine ümmetin kalbinde ona karşı öyle bir sevgi ve saygı vardır ki Yüce Allah dışında hiçbir kimse için böyle bir durum söz konusu değildir. Ümmeti üzerindeki iyilik ve hakları dolayısıyla Allah, herhangi bir peygambere ümmeti dolayısıyla verdiği mükâfatların en iyisiyle mükâfatlandırsın onu.

﴿ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ﴿٨﴾ ﴾

5- Gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

6- Evet, gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

7- O halde (meşgalelerini) **bitirdin mi** (ibadete) **koyul,**

8- Ve (katındakileri) **ümit ederek yalnız Rabbine yönel!**

5-6. "Gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır." buyruğu çok büyük bir müjdedir. Nerede bir zorluk, bir darlık varsa hemen onunla beraber, onun yanıbaşında bir kolaylık da vardır. Hatta zorluk kertenkele deliğine girecek olsa kolaylık da onun bulunduğu yere girer ve onu çıkartır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, güçlüğün arkasından bir kolaylık ihsan edecektir."** (et-Talâk, 65/7)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmaktadır: *"Hiç şüphesiz kurtuluş, sıkıntıyla beraberdir. Hiç şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır."*[24]

Âyette "zorluk" anlamındaki kelimenin (العسر), şeklinde elif-lam ile marife gelmesi, onun tek olduğuna, buna karşılık "kolaylık" anlamına gelen kelimenin (يسرا) nekre/belirtisiz oluşu da tekrarlanıp durduğuna, farklı farklı olduğuna delildir. Buna göre bir zorluk, iki ayrı kolaylığı yenemez. Yine istiğrâk (türünü kapsama) ve umum (genellik) ifade eden "elif-lâm" takısı, her bir zorluğun -ne kadar zor olursa olsun- sonunda, ondan ayrılmayan bir kolaylığın bulunduğunu göstermektedir.

7-8. Daha sonra Allah, aslî olarak Rasûlüne, ona bağlı olarak da mü'minlere Zatına şükretmelerini ve nimetinin gereği olan yükümlülükleri yerine getirmelerini emrederek **"O halde** (meşgalelerini) **bitirdin mi** (ibadete) **koyul."** buyurmaktadır. Yani işlerini bitirip de kalbinde seni meşgul edecek bir şey kalmadığı zaman kendini gayretle ibadete ve duaya ver! **"Ve** (katındakileri) **ümit ederek yalnız Rabbine yönel!"** Dualarının kabul edilmesi hususunda büyük bir arzu ve ümit taşı. İşlerini bitirdiler mi oyuna dalanlardan, Rablerinden ve O'nu hatırlamaktan yüz çevirenlerden olma! Yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun.

Anlamın şu şekilde olduğu da söylenmiştir: Namazı bitirip onu tamamıyla yerine getirdikten sonra dua etmeye koyul! Bütün dilek ve ihtiyaçlarının karşılanmasını yalnız Rabbinden iste! Bu görüşü kabul edenler, farz namazların akabinde dua ve zikrin meşrû kılınmış olduğuna da bunu delil gösterirler.

İnşirâh sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

24 *Müsned,* 1/307-308; Tirmizi, 2516.

سورة التين

TÎN SÛRESİ

-95-

95- TÎN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 8 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝١ وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝٣ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
۝٤ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝٥ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah adı ile.

1- Andolsun incire ve zeytine,

2- Tûr-u Sîna dağına,

3- Ve şu güvenli beldeye ki;

4- Biz insanı gerçekten en güzel surette yarattık,

5- Sonra onu aşağıların en aşağısına döndürdük.

6- Ancak iman edip salih ameller işleyenler müstesnâ. Çünkü onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır.

1. **"Andolsun incire ve zeytine,"** bu, bildiğimiz incir ve zeytindir. Bu iki ağaca yemin edilmesi, ikisinin de ağaçlarında ve meyvelerinde birçok fayda bulunması ve bunların özellikle Meryem oğlu İsa *aleyhisselam*'ın nübüvvet mahalli olan Şam diyarında yaygın olarak yetişmeleri dolayısıyladır.

2. **"Tûr-u Sîna dağına,"** bu da Mûsâ *aleyhisselam*'a nübüvvetin verildiği Tur dağıdır.

3. **"Ve şu güvenli beldeye ki..."** Bu da Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e nübüvvetin verildiği yer olan Mekke-i Mükerremedir. Yüce Allah, seçtiği ve oralarda peygamberlerin en faziletlilerini ve en şereflilerini gönderdiği bu mukaddes yerlere yemin etmektedir.

4. Hakkında yemin edilen husus da **"Biz insanı gerçekten en güzel surette yarattık."** buyruğunda ifade edilmektedir. Yani Biz, insanı azaları birbiriyle uyumlu, boyu dimdik, zahiren ve batınen gerek duyduğu her şeyle onu, donatılmış, tam ve eksiksiz olarak yarattık.

5. İnsanın şükretmesi gereken bunca büyük nimete rağmen, insanların pek çoğu bu nimetleri ihsan edene şükretmekten uzaklaşmakta, oyun ve eğlenceyle meşgul olmakta ve kendileri için en aşağılık, en düşük işlere razı olmaktalar. Yüce Allah da onları **"aşağıların en aşağısına"** (esfel-i sâfilîne), yani ateşin/cehennemin en aşağısına göndermiştir. Burası, Rablerine baş kaldıranların/isyankârların mahallidir.

6. Bunlardan, Allah'ın kendilerine iman, salih amel, yüce ve üstün ahlâk lütfettiği kimseler müstesnâdır. İşte bu üstün mertebelerden dolayı **"onlar için kesintisiz,"** yani ardı arkası kesilmez **"bir mükâfat vardır."** Bunlar için mükemmel lezzetler, kesintisiz sevinçler ve ebediyen artıp duran nimetler vardır. Bu nimetler asla sona ermez, bitip tükenmez. Oranın yiyecekleri de, gölgesi de ebedidir.

﴿فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾﴾

7- O halde bütün bunlardan sonra sana hesabı yalanlatan şey nedir (ey insan)?

8- Allah hükmedenlerin en üstünü değil mi?

7. **"O halde sana hesabı yalanlatan şey nedir** (ey insan)?" Yani ey insan! Seni amellerin karşılığının verileceğini yalanlamaya iten nedir? Halbuki sen, Yüce Allah'ın, kesin olarak bunu kabul etmeyi gerektiren pek çok âyetini/delilini, bu konuda verilen haberlerin hiçbirini inkar etmemeni gerektiren nimetlerini görüyorsun!

8. **"Allah hükmedenlerin en üstünü değil mi?"** İnsanların başıboş bırakılmaları, onlara emir verilmemesi, yasaklar konulmaması, iyiliklerinin mükâfatlandırılmaması ve kötülüklerinin cezalandırılmaması hiç O'nun hikmetine yakışır mı!? Yoksa insanoğlunu ard arda gelen aşamalar halinde yaratan, onlara sayamayacakları kadar çok nimet, hayır ve iyilik ulaştıran, en güzel şekilde onları besleyip gözeten Zatın, onları; hedefleri olan, ebediyen kalacakları ve nihaî olarak varacakları yurda döndürmesi mi O'na yakışır?

Tîn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة العلق

ALAK SÛRESİ

-96-

96- ALAK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 19 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾
عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Oku, yaratan Rabbinin adıyla!

2- O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.

3- Oku! Rabbin, sonsuz lütuf sahibidir.

4- Kalemle öğretendir.

5- O, insana bilmediklerini öğretmiştir.

1. Bu sûre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **inen ilk** sûresi. Nübüvvetinin başlangıcında nazil olmuştu. O vakit Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kitabın, imanın ne olduğunu bilmiyordu. Cibril *aleyhisselam* ona risalet görevini getirmiş ve okumasını emretmişti. O ise mazeret beyan ederek *"Ben okuma bilen biri değilim!"* demişti. Cebrail, bu emrini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* okuyuncaya kadar tekrar etmişti.[25] Ardından Yüce Allah şu buyrukları indirdi: **"Oku"** bütün varlıkları **"yaratan Rabbinin adıyla!"**

2. Sonra Allah, özellikle insanı ve onun yaratılışının başlangıcını anlatarak onu **"bir kan pıhtısından"** yarattığını belirtmektedir. İnsanı yaratan, var edilişinde ona büyük bir itina gösteren yüce Zatın, emir ve yasaklar ile de onun işlerini yönlendirmesi kaçınılmazdır. Bu da peygamberler göndermek ve kitaplar indirmekle olur. İşte bundan dolayı okuma emrini verdikten sonra insanı yarattığını haber vermekte, sonra da şöyle buyurmaktadır:

3. "Oku! Rabbin, sonsuz lütuf sahibidir." Pek çok sıfatın ve pek geniş kerem ve ihsanların sahibidir. Cömertliği pek boldur. Çeşitli ilimleri öğretmiş olması da O'nun kereminin bir tecellisidir.

---

25 Bkz. Buhârî, 3; Müslim, 252.

4-5. Ayrıca O, **"kalemle öğretendir. O, insana bilmediklerini öğretmiştir."** Yüce Allah, insanı annesinin karnından hiçbir şey bilmez bir halde çıkarmıştır. Ona işitecek kulak, görecek göz, akledecek kalp vermiş ve ilmi elde etme yollarını kolaylaştırmıştır. Ona Kur'ân'ı ve hikmeti öğrettiği gibi kendisi vasıtasıyla ilimlerin korunabildiği, hakların tespit edilebildiği, insanların konuşmalarının yerini tutan ve başkalarına mesaj iletme aracı olan kalemle yazı yazmayı da öğretmiştir.

Hamd Allah'adır. O, kulların şükretmekten ve karşılıklarını vermekten âciz kaldıkları nimetleri ihsan edendir.

﴿ كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ﴿٦﴾ أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ ﴿٨﴾ ﴾

6- Asla! İnsan gerçekten azar,

7- Kendini zengin/yeterli görünce.

8- Halbuki dönüş, ancak Rabbinedir.

6-8. Yüce Allah, insana bol rızık lütfetmiş, ayrıca onu ihtiyaçtan kurtararak varlık sahibi kılmıştır. Fakat insan bilgisizliği ve zalimliği dolayısıyla kendini müstağnî (muhtaç olmayan) bir konumda gördüğü vakit haddi aşar, azgınlaşır, hidâyete karşı büyüklenir ve Rabbine döneceğini unutur. Amellerinin karşılığının verileceğinden korkmaz. Hatta hidâyeti terk etmenin yanı sıra başkalarını da hidâyeti terk etmeye çağırma noktasına kadar ulaştığı da olur:

﴿ أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن
كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾ ﴾

9-10- Namaz kılarken kulu(umuz Muhammed'i) **engelleyeni gördün mü?**

11- Ya o (namaz kılan) **doğru yol üzerindeyse;**

12- Yahut takvâyı emrediyorsa (nasıl onu engeller)!?

13- Ya (onu engelleyen de) **yalanlayıp yüz çeviriyorsa?!**

14- O, Allah'ın kendisini gördüğünü bilmiyor mu?

9-12. Başkasını hidâyeti terk etmeye çağıran kişi, bununla da kalmaz, imanın öngördüğü amellerin en faziletlisi olan namazdan alıkoymaya da kalkışır. Yüce Allah, işte böyle azgın ve batıl üzerinde direnen kişiye şunları söylemektedir: Ey namaz kılan kuluma engel olan kişi! **"Ya o"** namaz kılan kulum **"doğru yol üzerindeyse?"** Hakkı biliyor ve gereğince amel ediyorsa? **"Yahut"** başkasına **"takvâyı emrediyorsa?"** Bu nitelikte olan bir kimsenin bu işten alıkonulması uygun mudur? Onu bu ibadetten alıkoymak, Allah'a karşı savaşın, hakka karşı mücadelenin en büyük şekli değil midir? Çünkü bu alıkoyma, ancak bizzat hidâyet üzere olmayan ya da başkasına takvânın aksini emreden kişiye yapılabilir.

13. "Ya" namazdan alıkoyan kimse hakkı **"yalanlayıp"** ilâhî emirlerden **"yüz çeviriyorsa?"** Allah'tan korkmaz ve O'nun azabından çekinmez mi?

14. "O, Allah'ın" yapıp ettiklerini **"gördüğünü bilmiyor mu?"** Daha sonra bu halini sürdürdüğü takdirde onu tehdit etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾
كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَٱسْجُدْ وَٱقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾ ﴾

15- Asla! Eğer buna bir son vermezse andolsun onu alnından tuttuğumuz gibi (ateşe atarız)!

16- O yalancı ve günahkâr alnından.

17- O da çağırsın bakalım meclisindekileri,

18- Biz de Zebânileri çağırırız.

19- Asla! Ona itaat etme! Secde et ve (Allah'a) **yaklaş!**

15-16. "Asla! Eğer buna bir son vermezse," söylediklerinden ve yaptıklarından vazgeçmezse **"andolsun onu alnından yakalayıp** (ateşe atarız)." Çok güçlü ve zorlu bir şekilde alnından yakalayıp çekeriz. Ona gerçekten bu yakışır. Çünkü onun alnı, söylediği sözlerinde **"yalancı ve"** yaptıklarında **"günahkâr"** bir alındır.

17. "O da," azaba uğratılması hak olan bu kişi, **"çağırsın bakalım meclisindekileri."** Başına gelen bu musibete karşı yardım etsinler diye meclisinde olanları, arkadaşlarını ve çevresindekileri çağırsın.

18. "Biz de" onu yakalamak ve ona azap etmek üzere cehennem bekçileri olan **"Zebânileri çağırırız."** O da baksın ve düşünsün bakalım! Bu iki tarafın hangisi daha güçlü, daha muktedirdir! Bu da namaz kılanı alıkoymak isteyen kişinin durumunu ve tehdit olunduğu cezayı ortaya koymaktadır.

19. Namaz kılması engellenene gelince; Yüce Allah ona da bu engellemeye kulak asmamasını, onun bu yasaklamasına itaat etmemesini emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Asla! Ona itaat etme!" Çünkü o, ancak hüsran içeren bir emir verir.

Rabbine **"secde et,"** gerek secde halinde gerekse diğer itaatlerle ve Allah'a yakınlaştırıcı amellerle O'na **"yaklaş!"** Çünkü bütün bu ameller, kişiyi Allah'ın rızasına ve O'na yakınlaştırır.

Bu buyruklar, her ne kadar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i namazdan alıkoymak isteyen, bundan dolayı da ona işkence eden Ebû Cehil hakkında nâzil olmuş ise de hayırdan alıkoymaya çalışan ve hayırdan alıkonulmak istenen herkes hakkında geçerlidir.

Alak sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

سورة القدر

KADİR SÛRESİ

-97-

97- KADİR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 5 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾
تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ ﴿٥﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Şüphesiz Biz o (Kur'ân'ı) **Kadir gecesinde indirdik.**

2- Kadir gecesinin ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?

3- Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

4- O gece melekler ve Ruh/Cebrail, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler.

5- O gece, fecir doğuncaya kadar bir esenliktir.

1. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in faziletini ve kıymetinin yüceliğini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Biz o** (Kur'ân'ı) **Kadir gecesinde indirdik."** Bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: **"Şüphesiz Biz onu mübarek bir gecede indirdik."** (ed-Duhan, 44/3) Çünkü Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'i Ramazan ayında, Kadir gecesinde indirmeye başlamıştır. Yüce Allah, bu gecede kullara, kulların şükretme imkânını bulmaktan âciz oldukları pek geniş rahmetini ihsan etmiştir.

Bu geceye Kadir gecesi denilmesinin sebebi, kadrinin ve kıymetinin büyüklüğü, Allah nezdindeki faziletinin yüksekliğidir. Ayrıca Allah, bu gecede yıl boyunca gerçekleşecek olan ecelleri, rızıkları ve diğer ilahî takdirleri belirler.

2. Daha sonra Yüce Allah bu gecenin şanını, büyüklüğünü ve kadrinin yüceliğini belirterek **"Kadir gecesinin ne olduğunu sen nereden bilebilirsin ki?"** buyurmaktadır. Yani onun şanı pek yücedir. O önemi çok büyük bir gecedir.

3. "Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır." Fazileti itibarıyla bin aya denktir. Bu gecede yapılan bir amel, böyle bir gecenin bulunmadığı bin aydaki amel-

den daha üstündür, daha hayırlıdır. Bu ise akılları hayrete ve dehşete düşüren işlerden biridir. Çünkü Yüce Allah, güç ve takati çok cılız olan bu ümmete böyle bir geceyle lütufta bulunmuştur. Bu gecede gerçekleşecek bir amel, bin aylık bir gecedeki amele denk, hatta daha üstün ve değerlidir. Bu ise yaklaşık seksen küsûr gibi oldukça uzun ömür yaşayan bir insan ömrüne denktir.

4. **"O gece melekler ve Ruh/Cebrail, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler."** Bu gece melekler çokça iner.

5. **"O gece, fecir doğuncaya kadar bir esenliktir."** Her türlü âfetten ve kötülükten uzaktır. Bu da onun hayrının çokluğundan kaynaklanmaktadır. Yani bu gecenin başlangıcı olan güneşin batışından son vakti olan fecre kadar bu böyle sürer.

Bu gecenin fazileti, bu gecenin Ramazan ayında, bu ayın son on gününde, özellikle de tek gecelerde olduğu ve Kıyamet gününe kadar da her yıl bu gecenin baki kalacağına dair pek çok hadis-i şerif vârid olmuştur.

Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ramazan ayının son on gününde Kadir gecesine denk düşer ümidiyle itikâfa çekilir ve çokça ibadet ederdi.

Kadir sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة البينة

BEYYİNE SÛRESİ

-98-

98- BEYYİNE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 8 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ لَمْ يَكُنِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِك۪ينَ مُنْفَكّ۪ينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ
اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةًۙ ﴿٢﴾ ف۪يهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌۜ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا
جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُۜ ﴿٤﴾ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ حُنَفَٓاءَ وَيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا
الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ د۪ينُ الْقَيِّمَةِۜ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1-3- Kitap ehli olan kafirlerle müşrikler, kendilerine apaçık delil, yani Allah tarafından gönderilmiş ve içinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyan bir Rasûl gelinceye kadar (küfürlerinden) **ayrılacak değillerdi.**

4- Ne var ki kendilerine Kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ihtilafa düştüler.

5- Halbuki onlara dini O'na has kılan hanîfler olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından ve zekâtı vermelerinden başkası emredilmemişti. Zaten dosdoğru din de budur.

1-3. "Kitap ehlinden," yani hristiyanlar ile yahudilerden **"kâfir olanlar ve"** sair ümmetler arasındaki çeşitli **"müşrikler, kendilerine apaçık delil... gelinceye kadar"** üzerinde bulundukları küfür ve sapıklıklarından **"ayrılacak değillerdi."** Azgınlık ve sapıklıklarına devam edecekler, geçen zaman onların küfürlerinden başka bir şeylerini artırmayacaktı. Bu durumlarına da apaçık delil ve gözleri kamaştıracak belge gelinceye kadar devam edeceklerdi.

Arkasından bu belgenin mahiyetini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"...yani Allah tarafından gönderilmiş... bir rasûldür."** Allah, bu Rasûlü insanları hakka davet etmek için göndermiştir. Ona insanlara hikmeti öğretmek, onları tertemiz edip arındırmak ve karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için de okuyacağı bir Kitap indirmiştir. Bundan dolayı o, **"...tertemiz sahifeleri okuyan,"** yani şeytanın yak-

laşmasına karşı korunmuş, ancak tertemiz kimselerin dokunabildiği sahifeleri okuyup durur. Çünkü bu sahifeler, en yüce sözün ifadesidir. Bu yüzden onun hakkında şöyle buyrulmaktadır: **"İçinde,"** yani sahifelerinde **"dosdoğru hükümler,"** gerçek haberler, hakka ve dosdoğru yola ileten adaletli emirler vardır.

İşte bunlara bu apaçık delil gelince, o vakit kimin hakka talip olduğu, hakkı aradığı, kimin de hakkı arama maksadının olmadığı açıkça ortaya çıkmış oldu. Helâk olan, apaçık bir delil üzere helâk oldu; hayatta kalan da apaçık bir delil üzere hayatta kalmış oldu.

4. Kitap ehlinin bu Peygamber'e iman etmeyerek ona itaatle boyun eğmemiş olmaları, daha önce benzeri görülmedik bir sapıklık ve inat örneği değildir. Çünkü onların bu şekilde tefrikaya/ayrılığa düşmeleri ve gruplaşmaları **"ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra"** olmuştur. Oysa bu apaçık delil, o delile tabi olanların bir araya gelmelerini ve ittifak etmelerini gerektirir. Ancak onlar, değersiz ve bayağı kimseler olduklarından dolayı hidâyet, onların sapıklıklarını; basiret de onların körlüklerini artırmaktan başka bir işe yaramadı. Oysa bütün kitaplar aynı esası getirmiş, aynı dini bildirmişlerdir:

5. "Halbuki onlara," diğer şeriatlerde **"dini O'na has kılan"** gizli ve açık bütün ibadetlerinde yalnız Allah rızasını gözeten ve O'nun nezdinde yakın olmaya çalışan **"hanîfler,"** tevhide aykırı bütün dinlerden uzaklaşan/yüz çevirenler **"olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından ve zekâtı vermelerinden başkası emredilmemişti."**

Namaz ve zekât, ihlâsla Allah'a ibadetin kapsamı içinde olmakla birlikte faziletleri ve şerefleri dolayısıyla ayrıca zikredilmişlerdir. Zira bu iki ibadeti yerine getiren kimsenin bu durumu, dinin diğer bütün şer'î hükümlerini de yerine getirmesine delil sayılır.

"Zaten dosdoğru din de budur." Yani Allah'ın nimet dolu cennetlerine ulaştıran dosdoğru din, tevhid ve dinde ihlâslı olmak budur. Onun dışındaki yollar ise cehenneme ulaştırır.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أُوْلَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ﴾

6- Gerçek şu ki ister kitap ehli, ister müşrik olsun tüm kâfirler, cehennem ateşindedirler ve orada ebediyen kalacaklardır. Yaratılmışların en kötüleri onlardır.

6. Daha sonra Yüce Allah, kâfirlerin kendilerine apaçık delil geldikten sonraki amellerinin karşılığını ve cezasını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki ister kitap ehli, ister müşrik olsun tüm kâfirler cehennem ateşindedirler."** Ateş azabı onları çepeçevre kuşatacak ve cezaları çok ağır olacaktır. **"Orada ebediyen kalacaklardır."** Bu azapları hafifletilmeyecek, onlar orada ümitlerini kesmiş olacaklardır.

"Yaratılmışların en kötüleri de işte onlardır." Çünkü onlar hakkı bildikten sonra terk ettiler, böylelikle dünya ve âhireti kaybettiler.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ۝٧ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ
عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴾

7- İman edip salih ameller işleyenlere gelince yaratılmışların en hayırlıları onlardır.

8- Onların Rableri katındaki mükâfatları, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bu (mükafat)**, Rabbinden korkan kimseler içindir.**

7. "İman edip salih ameller işleyenlere gelince yaratılmışların en hayırlıları onlardır." Çünkü onlar, Allah'a ibadet etmiş ve O'nu tanımışlardır. Böylelikle dünya ve âhiret nimetlerine kavuşarak umduklarını elde etmişlerdir.

8. "Onların Rableri katındaki mükâfatları, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir." Yani orada konaklayacaklardır. Başka yere taşınmak, göç etmek söz konusu değildir. Ondan daha ötesini talep etmek de mümkün değildir.

"Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır." Dünyadayken işlemiş oldukları, Allah'ı razı edecek işlerden dolayı O, onlardan razı olduğu gibi onlar da O'nun kendilerine hazırlamış olduğu pek bol lütuf ve ihsanlar dolayısıyla O'ndan hoşnut olacaklardır.

"İşte bu" güzel mükâfat **"Rabbinden korkan,"** böylelikle O'na isyandan kaçınan ve kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getiren **"kimseler içindir."**

Beyyine sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Allah'a hamdolsun.

سورة الزلزلة

ZİLZÂL SÛRESİ

-99-

99- ZİLZÂL SÛRESİ

(Medine'de inmiştir, 8 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝١ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۝٢ وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ۝٣
يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۝٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۝٥ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile

1- Yer, kendine has sarsıntısıyla şiddetle sarsıldığı zaman,

2- Yer, içindeki ağırlıklarını dışarıya çıkardığı,

3- Ve insan, 'Buna ne oluyor böyle?' dediği zaman,

4- İşte o gün yer, haberlerini anlatacaktır.

5- Çünkü bunu Rabbin ona vahyetmiştir.

1. Yüce Allah, kıyamet gününde meydana gelecek olayları, yeryüzünün sarsılıp çalkalanacağını, durmadan sallanacağını ve sonunda üzerinde bulunan yapı ve belirgin yüksekliklerin yıkılacağını, dağların darmadağın olup tepelerin dümdüz edileceğini, yeryüzünün dümdüz bir alan haline geleceğini, orada herhangi bir tümsek ya da bir çukur görülmeyeceğini haber vermektedir.

2-3. "Yer, içindeki" ölü ve hazine kabilinden **"ağırlıklarını dışarıya çıkardığı,"** insan da yerin karşı karşıya kaldığı bu dehşetli hali görüp **"Buna ne oluyor böyle?"**

Yani bu neden böyle **"dediği zaman,"**

4. "İşte o gün yer, haberlerini anlatacaktır," amel işleyenler hakkında, kendisinin üzerinde işlemiş oldukları hayır ve şer türünden yaptıklarını bildirerek tanıklık edecektir. Zira yer de kullara karşı amelleriyle ilgili olarak şahitlikte bulunacak tanıklar arasındadır.

5. Bunun böyle olmasının sebebine gelince **"çünkü bunu Rabbin ona vahyetmiştir."** Üzerinde işlenen amelleri haber vermesini emretmiş olacaktır. O da Rabbinin emrine karşı gelmeyecektir.

﴿ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ ٱلنَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا۟ أَعْمَـٰلَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُۥ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ ﴿٨﴾ ﴾

6- **O gün insanlar, amelleri**(nin karşılıkları) **kendilerine gösterilmek üzere bölük bölük geleceklerdir.**

7- **Artık zerre ağırlığınca bir hayır yapan onu**(n karşılığını) **görecektir.**

8- **Zerre ağırlığınca bir kötülük yapan da onu**(n karşılığını) **görecektir.**

6. **"O gün insanlar, amelleri**(nin karşılıkları) **kendilerine gösterilmek üzere,"** kendilerine yaptıkları kötülükler, iyilikler gösterilmek ve bunların karşılıkları en uygun şekilde verilmek üzere kıyamette, Allah'ın haklarında hüküm verdiği mahşer yerinden **"bölük bölük,"** farklı ve çeşitli fırkalar halinde dönüp **"geleceklerdir."**

7-8. **"Artık zerre ağırlığınca bir hayır yapan onu**(n karşılığını) **görecektir. Zerre ağırlığınca bir kötülük yapan da onu**(n karşılığını) **görecektir."** İşte bu, bütün hayırları ve şerleri kuşatan, genel ve kapsamlı bir ifadedir. Çünkü varlıkların en ufağı ve hafifi olan zerre ağırlığının karşılığı görüleceğine ve verileceğine göre; bundan daha yukarıdaki bir amelin karşılığının görülmesi ve verilmesi öncelikle söz konusudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O gün herkes iyilik türünden ne işlediyse onu önünde hazır bulacak. Kötülük türünden ne işlediyse onunla kendisi arasında uzak bir mesafenin olmasını arzu edecek."** (Âl-i İmran, 3/30); **"Onlar işlediklerini önlerinde hazır bulacaklardır."** (el-Kehf, 18/49)

Bu buyrukta, hayır işlemek -az dahi olsa- teşvik edilmekte, önemsiz dahi olsa kötülük işlemekten sakındırılmaktadır.

Zilzâl sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun.

سورة العاديات

ÂDİYÂT SÛRESİ

-100-

100- ÂDİYÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 11 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ
بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ
لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun nefes nefese koşanlara,

2- (Nalları ile) **kıvılcım çıkartanlara,**

3- Sabahleyin baskın yapanlara,

4- Derken orayı toza boğan,

5- Ve bu şekilde bir (düşman) **topluluğun ortasına dalan** (atlara) **ki;**

6- İnsan, Rabbine karşı çok nankördür.

7- Kendisi de buna kesinlikle şahittir.

8- Ondaki mal sevgisi de gerçekten çok aşırıdır.

Yüce Allah, insanlar tarafından da bilinen birtakım göz kamaştırıcı özellikleri ve apaçık nimetleri dolayısıyla atlara yemin etmektedir. Ancak onlara başka hayvanların ortak olmadığı özel birtakım özellikleriyle yemin etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

1. **"Andolsun nefes nefese koşanlara..."** Yani hızlı koştukları vakit göğüslerinden nefes sesi çıkan ve oldukça hızlı koşan atlara.

2. Toynaklarının sağlam ve güçlü oluşundan ötürü hızla koşmaları esnasında taşlara çarparak **"kıvılcım çıkartanlara,"**

3. Düşmanlara **"sabahleyin baskın yapanlara,"** Bu çoğunlukla görülen durumdur. Zira baskınlar, çoğu zaman sabah gerçekleşir.

4. **"Derken"** koşarken ve baskın sırasında **"orayı toza boğan,"**

5. "**Ve bu şekilde**" binicileriyle birlikte baskın yapılan düşman "**topluluğun ortasına dalanlara ki,**"

6. Hakkında yemin edilen husus, "**İnsan, Rabbine karşı çok nankördür.**" buyruğudur. Yani Allah'ın kendisine ihsan ettiği hayırları başkalarından esirger.

İnsan, tabiatı ve mayası itibarıyla üzerindeki hakları cömertce yerine getirmez, bu hakları tam ve eksiksiz olarak ifa etmez. Aksine tabiatı itibarıyla üzerindeki malî ve bedenî hakları yerine getirmekten kaçınır ve tembellik eder. Allah'ın kendilerine hidâyet vererek bu vasıftan kurtardığı, gönül hoşluğuyla ve cömertce hakları yerine getirenler ise bundan müstesnâdır.

7. "**Kendisi de buna kesinlikle şahittir.**" Yani insan, kendi nefsinden bildiği üzere bu hakları yerine getirmemesi ve cimriliği noktasında kendi aleyhine bir tanıktır. Bunu red ve inkâr etmez. Çünkü bu apaçıktır.

Buradaki zamirin Yüce Allah'a ait olması da mümkündür. Yani kul, Rabbine karşı çok nankördür, cimridir ve Allah da buna şahittir. Buna göre bu ifade, Rabbine karşı nankörlük eden kimseler hakkında -Allah'ın onların bu haline tanık olduğu bildirilmek suretiyle- çok ağır bir tehdittir.

8. "**Ondaki,**" insandaki "**mal sevgisi de gerçekten çok aşırıdır.**" Malı çok sever. İşte yerine getirilmesi gereken bu hakları terk etmeye onu iten de bu sevgisi, kendi nefsinin isteklerini Rabbinin rızasının önüne geçirmesidir. Bütün bunlara sebep de onun görüşünü sadece bu dünya ile sınırlaması ve âhiretten gafil olmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah, kötülüklerin cezalarının verileceği günden korkmaya teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ ۞ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾ ﴾

9- O, bilmez mi ki kabirlerin altı(ndakiler) **üstüne getirildiği,**

10- Ve kalplerde olanlar da açığa çıkartıldığı zaman (onu neler bekliyor)?

11- Çünkü o gün Rableri onlardan tümüyle haberdardır.

9-10. "**O,**" bu aldanmış insan "**bilmez mi ki kabirlerin altı**(ndakiler) **üstüne getirildiği,**" Allah ölüleri diriltip mahşerde toplamak için onları kabirlerinden çıkarttığı "**ve kalplerde olanlar da açığa çıkartıldığı zaman,**" içlerinde ne varsa açıkça ortaya çıktığı, kalplerinde gizli bulunan hayır ve şerler ortaya döküldüğü, gizli şeyler aleni, saklı olan şeyler görünür olduğu ve insanların yüzlerinde, yaptıkları amellerin sonuçları açıkça görüldüğü zaman;

11. "**Çünkü o gün**" görünen-görünmeyen, gizli-açık amellerini de, bu amellere görecekleri karşılıkları da bilen "**Rableri onlardan tümüyle haberdardır.**"

Yüce Allah'ın, her zaman için her şeyden haberdar olmakla birlikte özellikle onların o gündeki hallerinden haberdar olduğunu belirtmesindeki amaç, yapılan amellerin karşılığının Allah'ın ilmi ve bilgisi dahilinde mutlaka görüleceğinin hatırlatılmasıdır.

Âdiyât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة القارعة

KÂRİA SÛRESİ

-101-

101- KÂRİA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 11 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ
كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Dehşeti yüreklere çarpan (Kâria)!

2- Nedir o dehşeti yüreklere çarpan?

3- O dehşeti yüreklere çarpanın ne olduğunu sen nereden bilirsin ki?

4- O gün insanlar, etrafa dağılmış pervaneler gibi olacak;

5- Dağlar da (didilmiş boyalı) **yün gibi ol**(up havada uçuş)**acak.**

1-3. "Dehşeti yüreklere çarpan" (anlamı verilen) "القارعة;" kıyamet gününün isimlerinden biridir. Ona bu ismin veriliş sebebi, insanların kapısını çalması ve dehşetleriyle onları şaşkına çevirmesidir.

İşte bundan dolayı Yüce Allah, kıyametin büyüklüğünü ve dehşetli halini dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"Dehşeti yüreklere çarpan! Nedir o dehşeti yüreklere çarpan? O dehşeti yüreklere çarpanın ne olduğunu sen nereden bilirsin ki?"**

4. "O gün insanlar" ileri derecedeki korku ve dehşetin etkisinden dolayı **"etrafa dağılmış pervaneler gibi olacak."** Dalgalar halinde birbirine giren, etrafa saçılıp savrulan pervaneleri andıracak.

Pervaneler (الفراش); geceleyin çıkan ve nereye gideceğini bilemeyen, birbirlerine karışıp duran (kelebek benzeri) birtakım hayvanlardır. Yanan bir ateş görürlerse -idraklerinin zayıflığı dolayısıyla- hemen bu ateşe atılırlar. İşte akıl sahibi insanların hali de kıyamette bu olacaktır.

5. O sapasağlam güçlü dağlara gelince; onlar **da "(didilmiş boyalı) yün gibi ol**(up havada uçuş)**acak."** Yani en basit bir rüzgarın uçuruverdiği, son derece

güçsüz bir hal almış, didilmiş yüne dönecekler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar, bulutların gitmesi gibi giderler."** (en-Neml, 27/88)

Bundan sonra da dağlar darmadağın olacak ve etrafa saçılmış toza-toprağa dönecek, onlardan gözle görülecek bir şey kalmayacaktır. İşte o vakit mizan/tartı kurulacak ve insanlar bahtiyar olanlar bedbaht olanlar diye iki kısma ayrılacak:

﴿ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۥ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُۥ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌۢ ﴿١١﴾ ﴾

6- Artık kimin tartıları ağır gelirse;

7- O, hoşnut edici bir yaşayış içindedir.

8- Kimin de tartıları hafif gelirse;

9- Onun anası/barınağı Hâviyedir.

10- Onun ne olduğunu bilir misin?

11- Kızgın ateş!

6-7. "Artık kimin tartıları ağır gelirse," iyilikleri kötülüklerinden ağır basarsa **"o,"** nimet dolu cennetlerde **"hoşnut edici bir yaşayış içindedir."**

8-9. "Kimin de" kötülüklerini karşılayabilecek kadar iyilikleri olmadığı için **"tartıları hafif gelirse, onun anası,"** varacağı ve kalacağı yer **"Hâviyedir."** Cehennem ateşidir.

"el-Hâviye," cehennemin isimlerinden biridir. Tıpkı yavrusundan ayrılmayan anne gibi ateş de onun yakasını bırakmayacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü onun azabı, sahibinin yakasını bırakmaz."** (el-Furkân, 25/65) Bu buyruğun şu anlama geldiği de söylenmiştir: Kişinin, (ana merkezi olan) başı cehenneme yuvarlanacak, yani tepe üstü cehennem ateşine atılacaktır.

10-11. "Onun ne olduğunu bilir misin?" Bu, cehennemin pek dehşetli olduğunu anlatmak içindir. Daha sonra da bunu **"Kızgın ateş!"** diye açıklamaktadır. Yani, sıcağı pek çetindir. Onun harareti, dünya ateşinin hararetinden yetmiş kat fazladır. O ateşten Allah'a sığınırız.

Kâria sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة التكاثر

TEKÂSÜR SÛRESİ

-102-

102- TEKÂSÜR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 8 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Çokluk yarışı, sizi oyaladı,

2- (Ölüp) **de kabirleri boylayıncaya kadar.**

1. Yüce Allah, kulları, yaratılış sebepleri olan O'na hiçbir ortak koşmaksızın ibadet edip yönelmeyi ve O'nun sevgisini her şeyin önüne geçirmeyi bırakıp başka işlerle uğraştıkları için azarlamakta ve şöyle buyurmaktadır: "**Çokluk yarışı,**" sözü geçen bu hususlardan "**sizi oyaladı...**" Burada neyin çokluğuyla yarışıldığının belirtilmemesi; çoklukla yarışan ve bununla böbürlenen kimselerin mal, evlat, yardımcı, asker, hizmetçi, makam vb. gibi yarışıp böbürlendikleri ve herkesin başkasına karşı çokluğuyla övünme kastı taşıdığı ve onunla Allah rızasının gözetilmediği bütün hususları kapsaması içindir.

2. Sizin gafletiniz ve oyalanışınız, bunlarla uğraşmanız sürüp gitti, ta ki "(ölüp) **de kabirleri boylayıncaya kadar.**" İşte o vakit önünüzdeki perdeler açıldı. Ancak bu her şeye yeniden başlama imkânınızın kalmadığı bir vakit oldu.

Yüce Allah'ın "(Ölüp) **de kabirleri boylayıncaya** (ziyaret edinceye) **kadar**" buyruğu şunu da göstermektedir: Berzah, âhiret yurduna oradan geçiş için gidilecek bir yurttur. Yüce Allah, oraya gideceklere "ziyaretçi" adını vermiş ve onlara "ikamet edecekler/kalacaklar" dememiştir. Bunda da öldükten sonra dirilişe, ebedî olan/fani olmayan bir yurtta amellerin karşılığının verileceğine dair bir delil vardır. Bu yüzden Yüce Allah, onları şu buyruklarıyla tehdit etmektedir:

﴿كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝٥﴾

3- Asla (böyle yapmayın)! **Yakında bileceksiniz.**

4- Evet; asla (böyle yapmayın)! **İleride bileceksiniz.**

5- Asla (böyle yapmayın)! **Kesin bir bilgi ile bilmiş olsaydınız** (böyle yapmazdınız)!

3-5. Önünüzde nelerle karşılaşacağınızı, kalbinizle kavrayacak şekilde bilmiş olsaydınız, çoklukla yarış ve övünme sizleri oyalamaz, aksine salih amel işlemek için ellerinizi çabuk tutardınız. Fakat sizin kesin bilgiye sahip olmayışınız, sizleri şu gördüğünüz hale getirmiştir.

﴿ لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ ٱلْيَقِينِ ۝٧ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴾

6- Andolsun siz cehennemi göreceksiniz.

7- Yine andolsun ki onu kendi gözlerinizle göreceksiniz.

8- Sonra andolsun ki o gün nimetlerden sorguya çekileceksiniz.

6. **"Andolsun siz cehennemi göreceksiniz."** Yani Kıyamet günü gelecek ve Allah'ın kâfirler için hazırlamış olduğu cehennemi göreceksiniz.

7. **"Yine andolsun ki onu kendi gözlerinizle göreceksiniz."** Yani onu bizzat kendi gözlerinizle göreceksiniz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Günahkârlar ateşi görünce içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar, fakat ondan kaçacak bir yer bulamayacaklardır."** (el-Kehf, 18/53)

8. **"Sonra andolsun ki o gün nimetlerden sorguya çekileceksiniz."** Eğer dünya yurdunda gördüğünüz nimetlerin şükrünü yerine getirmiş, Allah'ın onlardaki hakkını eda etmiş ve bu nimetleri O'na isyanlarda kullanmamışsanız O, onlardan daha üstün ve daha değerli nimetleri size ihsan edecektir.

Şâyet bu nimetlerden dolayı gurura kapılmış, aldanmış, şımarmış, onların şükrünü de yerine getirmemişseniz; aksine bunları masiyet işlemek için yardımcı bir unsur olarak kullanmışsanız, bundan dolayı sizi cezalandıracaktır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olanların ateşe arzolunacakları gün 'Siz dünya hayatında hoşlandığınız her şeyi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz. Bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebiyle horluk azabıyla cezalandırılacaksınız.'** (denir onlara)." (el-Ahkâf, 46/20)

Tekâsur sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة العصر

ASR SÛRESİ

-103-

103- ASR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 3 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا
بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Andolsun asra/zamana ki,

2- İnsan kesinlikle zarardadır.

3- Ancak iman eden, salih ameller işleyen, birbirine hem hakkı hem de sabrı tavsiye edenler müstesnâ.

1-3. Yüce Allah, kulların fiillerini ve amellerini işledikleri vakit olan gece-gündüz anlamına gelen "asra/zamana" yemin ederek, insanın zararda olduğunu bildirmektedir. Zararda olan ise kârda olanın zıddıdır.

Ziyana uğramanın/zarar etmenin birbirinden farklı birçok derecesi vardır. Dünya ve âhireti kaybedip ebedî nimetleri elden kaçıran, cehennemi hak eden kimsenin halinde olduğu gibi her yönüyle zarar söz konusu olabildiği gibi; bazen bazı yönleriyle zarar, bazı yönleriyle zarar olmayan haller de olabilir. Bundan dolayı Yüce Allah, aşağıdaki dört vasfa sahip kimseler müstesnâ, bütün insanların zararda olduklarını dile getirmektedir. Söz konusu dört vasıf şunlardır:

İman: Allah'ın iman edilmesini emrettiği hususlara iman etmektir. İman, ilimsiz mümkün değildir. Zira iman, ilmin bir koludur. O olmaksızın iman kemâle ermez.

Salih amel: Bu da hem Allah'ın hakları hem de kulların hakları ile ilgili olan, gizli ve açık, farz ve müstehap bütün hayırlı fiilleri kapsar.

Hakkı tavsiye: Buradaki hak, iman ve salih amel demektir. Yani iman edenlerin bunu birbirlerine tavsiye etmeleri, birbirlerini buna teşvik edip bu konuda onlarda arzu uyandırmalarıdır.

Sabrı tavsiye: Allah'a itaat üzere, Allah'a isyandan uzak kalmada ve Allah'ın ızdırap verici takdirleri karşısında sabredip tahammül göstermeyi tavsiye etmek demektir.

İlk iki husus ile kişi kendi nefsini kemâle erdirirken, sonraki iki husus vasıtasıyla da başkalarını kemale erdirir.

Bu dört hususun tam anlamıyla elde edilmesiyle kul, zarardan kurtulur, pek büyük bir kâr elde ederek umduğuna nail olur.

Asr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الهمزة

HÜMEZE SÛRESİ

-104-

104- HÜMEZE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 9 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- İnsanları hem fiille hem de sözle ayıplayıp kötüleyen herkesin vay haline!

2- Böylesi, mal biriktirir de onu tekrar tekrar sayar.

3- Malının kendisini ebedî kılacağını sanır.

1. **"İnsanları hem fiille hem de sözle kötüleyip çekiştiren herkesin vay haline!"** Burada **"vay haline"** ifadesi, onlara bir tehdit, vebal ve şiddetli bir azap var, anlamındadır.

Ayette geçen "همزة," insanları işaretle ve fiille ayıplayıp kötüleyen, tenkit eden kimse demektir.

"لمزة" ise insanları sözlü olarak ayıplayıp kötüleyen kimse demektir. Fiil ve sözleriyle başkasını kötüleyen bu kimselerin sıfatlarından biri de şudur:

2. **"Böylesi, mal biriktirir de onu tekrar tekrar sayar."** Bütün derdi, mal toplamak ve bunu sayıp durmaktır. Mala imrenmek ve gözünü ona dikmektir. Böylesinin hayır yollarına, akrabalara ve benzeri yerlere malını infak etmek gibi bir arzusu yoktur.

3. **"Malının kendisini"** cahilliği sebebiyle dünyada **"ebedî kılacağını sanır."** Bundan dolayı bütün çabası, ömrünü uzatacağını zannettiği malını artırmaya yöneliktir. Cimriliğin ömürleri kısalttığını ve yurtları perişan ettiğini, buna karşılık iyiliğin de ömrü uzattığını bilmez.

﴿ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾ ﴾

4- Asla! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır.

5- Hutame'nin ne olduğunu bilir misin?

6- O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir,

7- Yüreklere kadar işler.

8-9- Şüphesiz bu (ateş), **onların üzerine arkasında uzatılmış direkler bulunan kapılarla sımsıkı kapatılmış olacaktır.**

4-5. "Asla! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır." Hutame'nin azametini ve dehşetli halini belirtmek maksadıyla da **"Hutame'nin ne olduğunu bilir misin?"** diye sormakta, sonra da şu buyruğuyla onu açıklamaktadır:

6-7. "O, Allah'ın" insanlarla ve taşlarla **"tutuşturulmuş ateşidir,"** ki çok şiddetli ve alevli yandığından dolayı **"yüreklere kadar işler."** Yani bedenlerin içine nüfuz ederek harareti kalplere kadar varır.

8-9. Bu çaptaki sıcağın yanı sıra onlar, o ateşte hapsedilecekler ve oradan çıkmaktan yana ümitlerini kesmiş olacaklardır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **"Şüphesiz bu** (ateş), **onların üzerine,"** oradan çıkamasınlar diye kapıların arkalarından **"uzatılmış direkler"**le kilitlenmiş, **"sımsıkı kapatılmış olacaktır." "Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri çevirilirler."** (es-Secde, 32/20) Bundan Allah'a sığınır, af ve âfiyet dileriz.

Hümeze sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الفيل

FİL SÛRESİ

105-

105- FİL SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 5 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ① أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ② وَأَرْسَلَ
عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ③ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ④ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Görmedin mi Rabbin, fil sahiplerine ne yaptı?

2- Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

3- Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi;

4- Onlara pişmiş çamurdan taşlar atan.

5- Sonunda onları (hayvanlar tarafından) **yenmiş ekin yaprağı gibi yaptı.**

1-5. "Görmedin mi Rabbin," Yüce Allah, kudretinden ve şanının azametinden ötürü, kulları için rahmet, tevhidi için ve Rasûlünün doğruluğu için bir delil olarak, Beyt-i Haram'a karşı plan kuran, onu tahrip etmek isteyen "**fil sahiplerine ne yaptı?"**

O fil sahipleri, beraberlerinde bu maksatla hazırlanmış fillerle birlikte Beyt-i Haram'ı yıkmak için gelmişlerdi. Habeşli ve Yemenli askerlerden oluşan ve Arapların karşı koyamayacağı çapta büyük bir ordu da getirmişlerdi. Mekke'nin yakınlarına geldiklerinde Araplar, kendilerini savunacak güçleri olmadığı için korkuyla Mekke'nin dışına çıkmışlardı.

Yüce Allah, fil sahiplerinin üzerine Ebâbil, yani muhtelif, farklı, bölük bölük kuşlar gönderdi. Onlar pişmiş çamurdan taşlar taşıyorlardı. Bu taşları onların üzerlerine attılar da bu taşlar, onlardan olup da uzak yakın kim varsa hepsini buldu. Derken hepsi de yenilmiş ekine döndüler. Allah, onların yapmak istedikleri kötülüğü önlemiş, vermek istedikleri zararı bizzat kendilerine çevirmişti.

Onların başlarından geçen bu olay, bilinen meşhur bir olaydır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dünyaya geldiği sene vukubulmuştur. Böylelikle o, onun davetinin öncesinde ortaya çıkan belgelerden, risaletinin delillerinden bir delil olmuştur. Yüce Allah'a hamd ve şükürler olsun.

Fil sûresinin de tefsiri burada sona ermektedir.

سورة قريش

KUREYŞ SÛRESİ

-106-

106- KUREYŞ SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 4 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ
﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- (Fil sahiplerine yaptıklarımız hep) **Kureyş'in güvenliği;**

2- **Yani kış ve yaz yolculuklarındaki güvenlikleri içindir.**

3- **O halde artık onlar, bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler;**

4- **Ki kendilerini açlıktan kurtarıp doyuran ve korkudan kurtarıp güvende kılan da O'dur.**

1-2. Pek çok müfessirin dediğine göre bu sûrenin başı bundan önceki sûreyle alakalıdır. Yani Biz, fil ashabına yaptıklarımızı Kureyşliler için, onların güvenlikleri, işlerinin doğru dürüst ve yolunda gitmesi, ticaret ve kazanç sağlamak amacı ile kışın Yemen'e, yazın da Şam'a doğru yaptıkları yolculuklarının düzeninin bozulmaması için yaptık. Yüce Allah, işte bundan ötürü onlara kötülük yapmak isteyenleri helâk etmiştir. Böylelikle Arapların kalplerinde Harem bölgesinin ve o bölgede yaşayan insanların konumu anlaşılmıştır. Bu sayede onlara saygı duymaya başlamışlar ve onların yaptıkları herhangi bir yolculukta onlara ilişmemişlerdir. İşte bundan dolayı Yüce Allah, onlara bu nimete karşılık şükretmelerini emrederek şöyle buyurmaktadır:

3. "O halde artık onlar, bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler." Yani O'nu tevhid etsinler ve yalnızca O'na ihlâsla ibadet etsinler.

4. "Ki kendilerini açlıktan kurtarıp doyuran ve korkudan kurtarıp güvende kılan da O'dur." Çünkü bol rızık ve korkulardan yana emin olmak, Yüce Allah'a şükretmeyi gerektiren dünyevî nimetlerin en büyüklerindendir.

Açık ve gizli bütün nimetlerine karşılık hamd ve şükür yalnız Senindir Allah'ım!

Yüce Allah'ın burada özellikle "Beyt'in Rabbi" olduğunu dile getirmesi, bu Beyt'in şeref ve faziletinden dolayıdır. Yoksa O, her şeyin Rabbidir.

Kureyş sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الماعون

MÂÛN SÛRESİ

-107-

107- MÂÛN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 7 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ
عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾
ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ﴿٧﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Gördün mü hesabı yalanlayanı?

2- İşte o, yetimi itip kakar.

3- Yoksulu doyurmaya da teşvik etmez.

4- Vay haline o namaz kılanların!

5- Ki onlar, namazlarından yana gaflet içindedirler;

6- Üstelik riya/gösteriş yaparlar,

7- İyiliğe de engel olurlar.

1. Yüce Allah kendi hukukunu ve kullarının haklarını terk edenleri kınayarak şöyle buyurmaktadır: **"Gördün mü hesabı yalanlayanı,"** yani, dirilişi ve amellerin karşılığının verileceğini yalanlayan ve peygamberlerin getirdiklerine iman etmeyeni...

2. **"İşte o, yetimi itip kakar,"** yani sert ve kaba bir şekilde davranır, kalbinin katılığı dolayısıyla ona merhamet etmez. Çünkü ne iyiliklerin mükâfatını umar, ne de azaptan korkar.

3. **"Yoksulu doyurmaya da teşvik etmez."** Başkalarını teşvik etmez. Kendisi ise yoksula zaten yemek yedirmez.

4-5. **"Vay haline o namaz kılanların ki onlar, namazlarından yana gaflet içindedirler."** Yani, onlar namazı kılarlar ama onu zayi ederler, vakitlerine dikkat etmezler, rükünlerini yerine getirmezler. Bunun sebebi, Yüce Allah'ın emrine gereken önemi vermemeleridir. Çünkü itaatin en önemlisi ve ibadetlerin en fazi-

letlisi olan namaza gereken dikkati göstermezler. Namazdan yana gaflet içinde olmak, kişinin yerilip kınanmayı hak etmesine sebep olan esas etkendir. Namaz içinde gaflete düşüp yanılmak ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de dahil[26] herkesin karşı karşıya kaldığı bir durumdur.

6. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, burada yerilen kimseleri gafletlerine ilave olarak riyakârlık, katı kalplilik ve merhametsizlikle nitelendirerek şöyle buyurmaktadır: **"Üstelik riya/gösteriş yaparlar,"** yani amelleri insanlara gösteriş olsun diye işlerler.

7. **"İyiliğe de engel olurlar."** Yani normalde karşılık beklenmeden verilen ve verilmesinden ötürü de hiçbir zararın söz konusu olmadığı kap-kacak, kova, balta ve buna benzer eşyaları bile ödünç yahut bağış olarak vermeyi engellerler. Bunlar, aşırı hırs ve cimriliklerinden, mala düşkünlüklerinden dolayı bu tür küçük iyilikleri bile engellediklerine göre miktarı daha çok olan iyiliklerde nasıl davranırlar, varın siz hesap edin!?

Bu sûrede yetim ve yoksula yemek yedirmek teşvik edilmektedir.

Ayrıca namaza gereken önemin verilmesi, onun gerekli şekilde muhafaza edilmesi ve hem namazda hem de diğer amellerde ihlâslı olmak da teşvik edilmektedir.

İyilik yapılmasına, kap-kacak, kova, kitap ve buna benzer ufak tefek ve kıymetli olmayan eşyaların ödünç veya karşılıksız olarak verilmesi de teşvik edilmektedir. Çünkü Yüce Allah, bu işi yapmayanları yermektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Mâûn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

26 Bkz. Buhârî, 401; Müslim, 572.

سورة الكوثر

KEVSER SÛRESİ

-108-

108- KEVSER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 3 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Şüphe yok ki Biz sana Kevser'i verdik.

2- O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

3- Şüphesiz asıl şanı/hayrı kesik olan, sana nefret besleyenin kendisidir.

1. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e olan nimetini ifade ederek şöyle hitap etmektedir: **"Şüphe yok ki Biz sana Kevser'i verdik."** Kevser, pek çok hayır, uçsuz bucaksız lütuf demektir. Yüce Allah'ın Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kıyamet günü vereceği "Kevser" adındaki nehir ile eni bir aylık, boyu bir aylık mesafe olan ve suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlı olan Havz da bu pek büyük hayra dahildir. Bu Havzın kapları semadaki yıldızlar kadar çok ve onlar gibi parlaktır. Ondan bir defa içen artık ebediyen bir daha susamayacaktır.[27]

2. Yüce Allah, Rasûlüne olan lütuf ve ihsanını beyan ettikten sonra bunlara şükretmesini emrederek **"O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."** buyurmaktadır. Özellikle bu iki ibadeti söz konusu etmesinin sebebi, bunların ibadetlerin en faziletlileri, Allah'a yakınlaştırıcı amellerin en değerlileri olmalarındandır. Ayrıca namaz, kalp ve azaların Allah'ın önünde saygıyla boyun eğmesini ihtiva etmekte ve ubûdiyyetin çeşitli şekillerini ortaya koymaktadır. Kurban kesmede de kulun sahip olduğu en değerli kurbanları Yüce Allah'a sunmakla ve yapısı gereği nefsin sevdiği ve kolay kolay vermek istemediği malın bir bölümünü O'nun için vermek suretiyle Allah'a yakınlaşma söz konusudur.

---

27 Bkz. Müslim, 400, 2300.

3. **"Şüphesiz asıl şanı/hayrı kesik olan,"** her türlü hayrı, ameli, zikri ve şanı kesik olan **"sana nefret besleyenin"** sana buğzedenin, seni kınayanın ve sana kusur isnat edenin **"kendisidir."**

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelince, o gerçekten kâmildir. Bir mahluk için mümkün olan şanın yüceliği, yardımcılarının çokluğu ve ona uyanların fazlalığı gibi yönlerden o, mümkün olan her kemâle sahiptir.

Kevser sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الكافرون

KÂFİRÛN SÛRESİ

-109-

109- KÂFİRÛN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 6 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُ ﴿٣﴾
وَلَٓا اَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- De ki: 'Ey kâfirler!'

2- 'Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmiyorum.'

3- 'Siz de benim ibadet ettiğime ibadet etmiyorsunuz.'

4- 'Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet edecek değilim.'

5- 'Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz.'

6- '(O halde) **sizin dininiz size, benim dinim de bana.'**

1-2. Yani kâfirlere açıkça ilân ederek **"De ki: 'Ey kâfirler, ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmiyorum.'"** Yani bunu söyle ve onların Allah'tan başka tapmakta olduklarından hem zahiren hem de batınen uzaklaş.

3. "Siz de benim ibadet ettiğime ibadet etmiyorsunuz." Çünkü sizler Allah'a ibadet ederken ibadeti ihlasla yalnız O'na yapmıyorsunuz. O'na şirk koşarak yaptığınız ibadete ise ibadet denmez.

4-5. "Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet edecek değilim. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz." Bu ifadelerin tekrarlanmasının sebebi şudur: İlk ifadede böyle bir fiilin asla mevcut olmadığı açıklanmakta, ikincisinde ise artık bunun iki taraf için ayrılmaz bir vasıf olduğu ortaya konmaktadır. İşte bundan dolayı da iki taraf arasındaki farkı ortaya koyup iki kesimin birbirinden ayrı olduklarını belirtmek üzere şöyle buyrulmuştur:

6. "(O halde) **sizin dininiz size, benim dinim de bana!"** Nitekim Allah Teala bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Herkes kendi karakterine göre amel eder." (el-İsra, 17/84)

"Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız da size. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız, sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım." (Yûnus, 10/41)

Kâfirûn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة النصر

NASR SÛRESİ

-110-

110- NASR SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 3 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ① وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا
② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ③﴾

Rahmân ve Rahîm Allah adı ile.

1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,

2- Ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde;

3- Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile! Şüphesiz O, tevbeleri çokça kabul edendir.

1-3. Bu değerli sûrede hem bir müjde, hem bu müjdenin gerçekleşmesi esnasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yönelik bir emir hem de buna bağlı olarak bir işaret ve bir uyarı vardır.

Müjde şudur: Allah, Rasûlüne zafer ve yardım ihsan edecek, o da Mekke'yi fethedecektir. İnsanlar da Allah'ın dinine bölük bölük girecekler, hatta onların pek çoğu daha önceleri onun düşmanı iken onun yakınları ve yardımcıları olacaktır. Gerçekten de verilen bu müjde gerçekleşmiştir.

Emre gelince: Bu, Yüce Allah'ın zafer ve fethin gerçekleşmesinden sonra Rasûlüne bundan ötürü şükretmesi, Rabbini hamd ile tesbih ederek O'ndan mağfiret dilemesi yönündeki emirdir.

İşarete gelince: Burada iki işaret söz konusudur.

Birinci işaret: Allah Rasûlünün Allah'a hamd ile tesbih edip O'ndan mağfiret dilemeyi gerçekleştirdiğinde bu, dine yardımın ve zaferin devam edeceğine işarettir. Çünkü bu, Allah'a şükretmenin bir neticesidir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki eğer şükrederseniz şüphesiz Ben de size** (nimetimi) **artırırım."** (İbrahim, 14/7) Bu da raşid halifeler döneminde ve onlardan sonraki dönemlerde bu ümmet arasında görülmüş bir husustur. Allah'ın yardımı sürekli de-

vam etmiş, öyle ki İslâm, hiçbir dinin ulaşamayacağı noktaya ulaşmıştır. Bu dine girenler başka dinlere girenlerden daha çok olmuştur. Bu hal, bu ümmet Allah'ın emirlerine muhalefet edinceye kadar böylece devam etti. Bu muhalefetler ortaya çıkınca birlikleri parçalandı, güçleri dağıldı ve herkesçe bilinen sonuçlar ortaya çıktı. Bununla birlikte Yüce Allah'ın hem bu ümmete olan lütuf ve rahmeti, hem de bu dine olan lütuf ve rahmeti akla hayale gelmeyecek kadar çoktur.

İkinci işaret: Bu da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ecelinin yaklaşmış olduğudur. Bunun izahı da şöyledir: Onun ömrü faziletli bir ömürdür ki Allah da onun hayatına yemin etmiştir. Faziletli işlerin de mağfiretle sona erdirilmesi alışılagelen bir husustur. Namaz, hac ve diğerlerinde olduğu gibi. Buna göre Yüce Allah'ın, Rasûlüne böyle bir durumda hamd ve istiğfarda bulunmayı emretmiş olması, onun ecelinin sona ermek üzere olduğuna bir işarettir. O halde Rabbine kavuşmaya hazırlansın, ömrünü yapabileceği en faziletli amellerle sonuçlandırsın. *-Allah'ın salât ve selâmları üzerine olsun-*

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kur'ân-ı Kerîm'in bu buyruğunun gereğini yerine getirerek bu sözleri namazında çokça söyler, rükû ve secdelerinde;

"سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفر لي / *Allah'ım, Rabbimiz, Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz, Seni hamd ile anarız. Allah'ım, günahlarımı bağışla.*" derdi.[28]

Nasr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

28 Buhârî, 4967, 4968; Müslim, 484.

سورة المسد

TEBBET / MESED SÛRESİ

-111-

111- TEBBET/MESED SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 5 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا
ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ۝٥ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elleri kurusun Ebû Leheb'in, zaten kurudu da!

2- Ne malı fayda verdi ona, ne de kazandıkları.

3- Yakında o, alevli bir ateşe girip yanacak;

4,5- Karısı da... Hem de boynunda liften örülmüş bir ip olacak ve onunla odun taşıyacak.

1. Ebû Leheb, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in amcasıdır. Ona düşmanlık eder ve çok eziyetlerde bulunurdu. Ne dine bağlılığı vardı, ne de akrabalık bağlarına riâyeti. *-Allah kahretsin onu-* İşte Yüce Allah'ın onu Kıyamet gününe kadar sürecek bir aşağılama ve kınama olan bu ağır ifadelerle yerdiğini görüyoruz. Şöyle buyurmaktadır: **"Elleri kurusun Ebû Leheb'in,"** hüsrana uğrasın, bedbaht olsun, **"zaten kurudu da."** Kazanmadı, kâr etmedi.

2. "Ne" yanında bulunan ve kendisini azdıran **"malı fayda verdi ona, ne de kazandıkları."** Allah'ın azabı gelip kendisini bulduğunda ona bunların bir kısmı bile engel olamadı.

3-5. "Yakında o, alevli bir ateşe girip yanacak," Yani cehennem ateşi onu her bir taraftan çepeçevre kuşatacak **"karısı da"** onunla birlikte girecek **"hem de boynunda liften örülmüş bir ip olacak ve onunla odun taşıyacak."** Karısı da aynı şekilde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e çok ileri derecede eziyette bulunuyordu. Günah ve düşmanlık hususunda kocasıyla yardımlaşıyor, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eziyet etmede elinden gelen her şeyi yapıyor, kötülükler işliyordu. Sırtında taşımış olduğu günahlarla tıpkı odun toplayıp sırtında taşıyan, bunun için de boynunda ip taşıyarak bunun hazırlığını yapan kimseye benziyor-

du. Ya da bu kadının kendisi cehennem ateşinde boynunda liften bir ip olduğu halde kocasının ateşine odun taşıyacaktır.

Durum ne olursa olsun bu sûrede, Yüce Allah'ın göz kamaştırıcı âyetlerinden/mucizelerinde biri vardır. Yüce Allah bu sûreyi indirdiğinde Ebû Leheb ve karısı henüz ölmemişti. Allah onların cehennem ateşinde azaba uğrayacağını haber vermiştir ki bu da mutlaka olacaktır. Buna bağlı olarak onların müslüman olmaması gerekirdi. Nitekim gizliyi ve açığı bilen Allah'ın haber verdiği gibi de olmuştur.

Mesed sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الإخلاص

İHLÂS SÛRESİ

-112-

112- İHLÂS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 4 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ
لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- De ki: 'Allah, birdir.'

2- 'Allah, Sameddir.'

3- 'O, doğurmamış ve doğmamıştır.'

4- 'O'na denk hiç kimse de yoktur.'

1. Kat'i bir kararlılıkla, inanarak ve manasını bilerek **"De ki: Allah birdir."** Yani bir ve tek olmak O'na hastır. Tek başına kemal sıfatlarına sahip olan O'dur. En güzel isimler, en yüce ve üstün sıfatlar, mukaddes fiiller O'na aittir, O'nun benzeri, dengi yoktur.

2. "Allah Samed'dir." Bütün ihtiyaçlar O'ndan istenir. Ulvî ve süflî âlemde bulunanların hepsi en ileri derecede O'na muhtaçtırlar. İhtiyaçlarını O'ndan ister ve ihtiyaçlarını görmesi için O'na yalvarırlar. Çünkü sıfatları kâmil olan O'dur. O, ilmi kemal derecesinde olan el-Alîm, hilmi kemâl derecesinde olan el-Halîm, rahmeti her şeyi kuşatmış olan er-Rahîm'dir. Diğer bütün vasıfları da bu şekildedir.

3. O'nun kemalinin bir tecellisi olarak hiçbir şeye ihtiyaç duymadığı için **"O, doğurmamış ve doğmamıştır."**

4. İsimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde de **"O'na denk hiç kimse de yoktur."** O'nun şanı çok mübarek, çok yücedir!

Bu sûre isim-sıfat tevhîdini ihtivâ etmekte, Yüce Allah'ın bunlarda tek olduğunu ifade etmektedir.

İhlas sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الفلق

FELAK SÛRESİ

-113-

113- FELAK SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 5 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾
وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- De ki: 'Sığınırım sabahın Rabbine,'

2- 'Yarattıklarının şerrinden,'

3- 'Karanlığı çöktüğü vakit gecenin şerrinden,'

4- 'Düğümlere üfüren (büyücü) **kadınların şerrinden,'**

5- 'Ve hased ettiği zaman hased edenin şerrinden.'

1. O'na sığınarak **"De ki: Sığınırım,"** güvenip dayanırım **"sabahın Rabbine!"** Yani daneyi ve çekirdeği yarıp çıkartana, geceyi yarıp sabahı ortaya çıkartana.

2. **"Yarattıklarının şerrinden."** Bu, Yüce Allah'ın yaratmış olduğu insan, cin ve canlı tüm yaratılmışları kapsar. Bu buyrukla bunlarda bulunan kötülüklerden, bunların yaratıcısına sığınılmaktadır. Bu genel ifadeden sonra daha özel olarak şöyle buyrulmaktadır:

3. **"Karanlığı çöktüğü vakit gecenin şerrinden."** Yani insanı bürüdüğü ve çok sayıda kötü ruhun (cinin) ve zarar verici hayvanların etrafa yayıldığı gecelerdeki kötülüklerden Allah'a sığınırım.

4. **"Düğümlere üfüren** (büyücü) **kadınların şerrinden."** Yani yaptıkları büyüleri, büyü için atmış oldukları düğümlere üfürerek gerçekleştiren büyücü kadınların şerrinden Allah'a sığınırım.

5. **"Ve hased ettiği zaman hased edenin şerrinden."** Hased eden, hased ettiği (kıskandığı) kimsedeki nimetin sona ermesini isteyen ve bunun için de elinden geldiği kadarıyla bu uğurda çalışıp çabalayan kimsedir. O bakımdan onun kötülüğünden, hile ve tuzaklarının boşa çıkartılmasından Allah'a sığınmak bir ihtiyattır.

Nazar eden kimse de hased edenin kapsamına girer. Çünkü nazar, ancak hasetçi/kıskanç, kötü tabiatlı ve kötü ruhlu kimselerden sadır olur.

Bu sûre genel ve özel her türlü kötülükten Allah'a sığınmayı ihtivâ etmektedir. Ayrıca sihrin gerçek olduğunu, onun zararından endişe edildiğini, sihirden ve sihri yapanlardan Allah'a sığınılması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Felak sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

سورة الناس

NÂS SÛRESİ

-114-

114- NÂS SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 6 âyettir)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

﴿ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ
الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah adı ile.

1- De ki: 'Sığınırım insanların Rabbine,'

2- 'İnsanların melikine,'

3- 'İnsanların ilâhına,'

4- 'O sinsi vesveseci (şeytanın) şerrinden,'

5- 'Ki o, insanların kalplerine vesvese verip durur,'

6- 'Hem cinlerden olur, hem de insanlardan.'

1-6. Bu sûre şeytandan; insanların Rabbine, onların mutlak mâliki ve ilâhı olan Zâta sığınmayı ihtivâ etmektedir.

Şeytan, bütün şerlerin aslı ve kaynağıdır. Onun fitnesinin ve şerrinin bir sonucu olarak o, insanların kalplerine vesvese vermekte, kötülüğü güzel göstermekte, kötülüğü gözlerde güzel bir surette canlandırmaktadır. İnsanlarda kötülük yapma arzusu uyandırmakta, buna karşılık hayır işlemekten onları uzaklaştırmakta ve hayrı da onlara gerçek suretinden başka türlü ve çirkin göstermektedir.

O daima bu haliyle vesvese verir ve kul, Rabbini andığı, onun uzak olması için Allah'tan yardım istediği vakit hemen vesvese vermekten geri çekilip siner.

O bakımdan kulun, bütün insanların Rabbi ve ilahı olan Allah'tan yardım istemesi, O'na sığınması ve O'na güvenip dayanması gerekir. Zira bütün yaratılanlar Allah'ın rubûbiyetinin ve mutlak malikiyetinin kapsamı içindedir. Her bir canlının perçemini/idaresini elinde tutan O'dur. Yine O, onları sadece kendini ilah tanımaları için yaratmıştır. Bunun gereğini yerine getirebilmeleri için onları kulluktan alıkoymak isteyen, kulluk ile aralarına girip onlara engel olmaya çalışan, cehennemliklerden olmaları için onları kendi taraftarlarının arasına katmak iste-

yen düşmanlarının şerrinin onlardan uzaklaştırılması gerekir. Aksi halde Allah'ın uluhiyyetinin gereğini tam anlamıyla yerine getiremezler.

Vesvese veren şeytan, cinlerden olabildiği gibi insanlardan da olabilir. Bundan dolayı: **"Hem cinlerden olur, hem de insanlardan"** diye buyrulmaktadır.

* * *

Başta da, sonda da gizli ve açık bütün övgüler, âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Yüce Allah'tan, nimetini tamamlamasını ve günahlarımızı bağışlamasını dileriz. Çünkü günahlarımız, bizimle O'nun bereketlerinin birçoğu arasında engel teşkil etmiştir. Pek çok günah ve pek çok nefsî arzu ve istek bizim kalplerimizi O'nun âyetleri üzerinde iyice tefekkür etmekten, onları iyice düşünmekten alıkoymuştur. Bizi nezdindeki hayırlardan, bizdeki kötülükler sebebiyle mahrum etmemesini ümit ederiz. Şüphesiz ki kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. O'nun rahmetinden sapıklardan başkası ümitsiz olmaz.

O'nun salat ve selâmı, sonsuza dek ve kesintisiz bir şekilde Rasûlü Muhammed'e, aile halkına ve bütün ashabına olsun. Nimetleriyle salih ve iyi işlerin tamamlanabildiği Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun.

* * *

Allah'ın yardımı ve güzel tevfiki sayesinde Allah'ın Kitabının tefsiri, bu tefsiri derleyen ve yazan "İbn Sa'dî" diye bilinen "Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah" tarafından tamamlanmış bulunmaktadır. Allah, onu, ana-babasını ve bütün Müslümanları bağışlasın.

Tefsirin temize çekilmesi, 7 Şaban 1354 H.

Rabbimiz, bizden kabul buyur ve bizi affet! Şüphesiz ki Sen çok mağfiret edensin, çok merhametlisin.

* * *

Teysîru'l-Kerîm er-Rahmân fî Tefsiri Kelâmı'l-Mennân tefsiri, Allah'ın yardımı ile burada tamamlanmaktadır. O'na hamd u senâlar olsun.

Tashih eden: Mevlasına muhtaç Rabbinin affını ve rızasını uman:

Muhammed b. Süleyman Abdülaziz

Allah'a lütufları dolayısıyla hamd olsun.

KUR'ÂN MÜFESSİRİNİN GEREK DUYACAĞI TEFSİR USÛL VE KAİDELERİNDEN BAZILARI

KUR'ÂN MÜFESSİRİNİN GEREK DUYACAĞI TEFSİR USÛL VE KAİDELERİNDEN BAZILARI

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

Nefiyden (olumsuz ifadeden), nehiyden (yasaklama ifadesinden), istifhamdan/sorudan yahut şarttan sonra gelen nekre (belirtisiz isim) umum ifade eder. Aynı şekilde müfred ve muzaf olan isim de umum ifade eder. Bunun misalleri pek çoktur.

Sözü edilen ifadelerden sonra nekre bir kelime görüldüğünde yahut marifeye izafe edilmiş müfred muzaf bir kelime görüldüğünde bu kelime için onun kapsamına giren bütün manalar geçerli kabul edilir. Sadece nüzul sebebi nazar-ı itibara alınmaz. Çünkü "asıl muteber olan lafzın umumiliğidir, sebebin hususiliği değildir."

Bütün olayların, meydana gelen fiillerin ve hâlâ meydana gelmeye devam eden olayların Kur'ân'daki umumi buyrukların ışığında değerlendirilmesi gerekir. Böylelikle Kur'ân-ı Kerîm'in her şeyin açıklayıcısı olduğu anlaşılmış olur, meydana gelen her olay ve ortaya çıkan her yeni hususa dair mutlaka Kur'ân-ı Kerîm'de bir açıklamanın/izahın bulunduğu da bilinmiş olur.

Tefsirdeki temel kaidelerden biri de şudur: Vasıf diye bilinen (ism-i fâil, ism-i mef'ûl gibi türetilmiş isimlerin) başına ve cins isimlerin başına gelen elif-lam, istiğrak ifade eder; yani o ismin ihtiva ettiği bütün manaları kuşatıp içine alır.

Kur'ân-ı Kerîm'in genel kaidelerinden biri de şudur: O, Yüce Allah'ı tevhide ve O'nu bilip tanımaya davet eder. Bunu da Allah'ın, tek başına vahdaniyete ve tüm kemal sıfatlara sahip olduğuna delil teşkil eden isimlerini, sıfatlarını ve fiillerini zikretmekle yapar. Yine O'nun hak olduğuna, O'na ibadetin hak olduğuna, O'nun dışında dua ve ibadet edilen her şeyin de batıl olduğuna inanmaya davet eder. Allah'tan başka tapınılan bütün varlıkların bütün yönleriyle eksik ve aciz olduklarını da beyan eder.

Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin doğruluğuna ve onun doğruyu söylediğini kabul etmeye davet eder. Bunu da getirdiklerinin sağlamlığını ve eksiksizliğini açıklayarak, vermiş olduğu bütün haberlerin gerçek, bütün hükümlerin de güzel olduğunu belirterek ortaya koyar.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öncekilerden de, sonrakilerden de hiçbir kimsenin kendisine yetişemediği, beşerî kemâlin en üst noktasında bulunduğunu beyan eder. Eğer karşı çıkışlarında doğruluk payları varsa onun getirdiğinin benzerini getirmelerini isteyerek onlara meydan okur. Yüce Allah, hem sözü hem de fiiliyle Peygamberinin yaptıklarını ikrar ve kabul ederek doğruluğuna tanıklık etmesi, delil/belge ile onu tasdik etmesi, zafer ve yardımıyla onu desteklemesi ve insaflı ilim sahiplerinin lehteki şahitliğini göstermesi vasıtasıyla da bu gerçeği pekiştirir.

Onun haberlerinde ve hükümlerinde getirmiş olduğu hak ile düşmanlarının ve onu yalanlayanların üzerinde bulundukları batıl arasında karşılaştırmalar yapar. Onların verdikleri haberlerdeki yalanları ve hükümlerindeki batılları ortaya koyar. Ayrıca bu gerçeği çeşitli mucizelerle de ispatlar.

Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi kudretinin kemalini, insanların yaratılmasından daha büyük olan göklerin ve yerin yaratılmasını, yaratmayı ilk başlatanın onu tekrar etmesinin öncelikle söz konusu olduğunu, ölümünden sonra yeryüzünü diriltenin ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğunu belirterek ispatlar.

Aynı şekilde geçmiş ümmetlerin başından geçen önemli olayları, onların karşılaştıkları ve insanların dünyadayken tanık oldukları ibretli cezaları, bunların âhiretteki cezaların sadece birer örneği olduğunu da söz konusu eder.

Yüce Allah; müşrik, kâfir ve inkârcılardan oluşan bütün batıl taraftarlarını dinin güzelliklerini anlatmak, itikatlarında, ahlâklarında ve amellerinde en güzel olana bu dinin ilettiğini bildirmek, Allah'ın azametini, rububiyetini ve pek büyük nimetlerini beyan etmek suretiyle şuna davet eder: Mutlak kemâle tek başına sahip olan ve bütün nimetleri tek başına veren, tek başına ibadet edilmeye layık olan O'dur. Buna karşılık batıl üzere olanları gittikleri yolun -eğer iyice tedkik edilecek olursa- yanlış ve batıl olduğunun, âkıbetlerinin de son derece vahim olduğunun ortaya çıkacağını da belirtmektedir.

Tefsir usulü ilkelerinden biri de şudur: Âyet-i kerimenin mutabakat ve tazammun yoluyla delâlet ettiği manalar iyice kavranıldığında şu da bilinmelidir: Bu manaların gerekleri ve kendileri olmaksızın tamamlanması mümkün olmayan diğer hususlar, şartlar ve onlara bağlı meselelerin hepsi de bu manalara tabidir. Kendisi olmaksızın haberin tamam olmadığı her husus, o habere tabidir. Kendisi olmaksızın hükmün tamam olmadığı her husus da o hükme tabidir.

Aralarında çatışma ve çelişki olduğu görülen âyet-i kerimelerde aslında böyle bir durum yoktur. Aksine bunların her birisinin kendisine uygun ve kendisine yakışan bir yorumu vardır.

Cümledeki mef'ûl/nesne ve buna benzer cümleye bağlı olan kelimelerin hazfedilmesi/zikredilmemesi, mananın umumiliğine delildir. Çünkü hazfin ifade ettiği en büyük fayda da budur. Ayrıca lafzî siyâkın ve hal karinesinin delil teşkil etmediği herhangi bir şeyin cümleden hazfedilmesi caiz değildir. Nitekim birtakım şart veya sıfatlarla kayıtlanmış olan birtakım hükümler, bu kayıtların, o hükmün sabit olması için mutlaka gerekli olduğunu göstermektedir.

Yüce Allah bir şeyi emrederse, onun zıddını yasaklıyor demektir. Bir şeyi yasaklıyorsa onun zıddını emrediyor demektir.

Eğer kendi Zatını herhangi bir eksikliği nefy/iptal ederek övmekteyse bu, o eksikliğin zıddı olan kemalin O'nda var olduğunun isbatı demektir. Aynı şekilde peygamberlerine ve dostlarına övgülerde bulunuyor ve onları birtakım eksikliklerden tenzih ediyorsa aynı zamanda bu eksikliklerin zıddı olan şeylerle onları övüyor demektir.

Nimetler yurdu olan cennetteki birtakım eksikliklerin nefyedilmesi de aynı şekilde bunların zıddı olan şeylerin isbat edildiğine delildir.

Genel esasların diğeri de şudur: Eğer hak açık bir şekilde ortaya çıkarsa artık ilmî tartışmalara ve amelî karşı çıkışlara yer kalmaz. Aksine bütün karşı çıkışlar batıl olur, bütün tartışmalar yok olup gider.

Kur'ân-ı Kerîm'in reddettiği şey, ya mevcut değildir, ya da mevcut olmakla birlikte hiçbir faydası yoktur.

Var olması vehmî (zanna dayalı) olan bir şey, malumu/bilineni ortadan kaldırmaz. Bilinmeyen bir şey de kesin olarak bilinen bir şeyle çatışamaz. Hakkın dışında, sapıklıktan başka bir şey yoktur.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok yerde iman ve salih ameli birlikte zikretmiş ve bunlara karşılık gerek dünyevî gerek uhrevî mükâfatların, övülmeye değer pek çok sonucun söz konusu olduğunu bildirmiştir.

İman, Allah'ın ve Rasûlünün tasdik edilmesini emrettiği şeyleri kat'i olarak tasdik etmektir ki bu, azaların amellerini de ihtiva etmektedir. Salih amel ise Allah'ın ve kullarının haklarını yerine getirmektir.

Aynı şekilde Yüce Allah takvâyı emretmiş, takvâ sahiplerini övmüştür. Takvâlı olmak ile hayırların elde edileceğini, hoşlanılmayan şeylerin de son bulacağını ifade etmiştir. Kamil anlamıyla takvâ; Allah'ın da, Rasûlünün de emirlerini yerine getirmek, onların yasaklarından uzaklaşmak ve onların verdikleri haberleri tasdik etmektir.

Eğer Yüce Allah takvâ, birr/iyilik ve buna benzer ifadeleri bir arada zikredecek olursa, o takdirde takvâ bütün günahlardan sakınmanın adı, birr ise hayırları işlemenin adı olur. Bunlardan birisi tek başına zikredilecek olursa öteki de onun kapsamına girer.

Yüce Allah birçok yerde insanlardan istenen hidâyeti söz konusu etmiş ve hidâyet bulanlardan övgüyle bahsetmiştir. Hidâyetin kendi elinde olduğunu belirtmiş, hidâyeti bizzat O'ndan istememizi emretmiş, hidâyeti gerçekleştirecek bütün yollara başvurmamızı da istemiştir. Bu da hem ilim hem amel hidâyetini kapsar.

Hidâyet bulan; hakkı bilen ve hak ile amel edendir. Hidayetin zıddı ise azgınlık (البغي) ve sapıklıktır (الضلال). Hakkı bilmesine rağmen gereğince amel etmeyen kimse azgın, hakkı bilmeyen kimse ise sapıktır.

Yüce Allah ihsanı emretmiş, ihsanda bulunanlardan övgüyle sözetmiş ve pek çok âyet-i kerimede onların çeşitli mükafatlarını zikretmiştir. İhsanın gerçek mahiyeti, Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmektir ki sen O'nu görmüyorsan dahi O seni görmektedir. Ayrıca malî, bedenî ve sözlü olarak elinden geldiğince karşılıksız olarak yaratılmışlara faydalı olmaktır.

Yüce Allah ıslâhı emretmiş, ıslâh edenleri övmüş, onları ecirsiz ve mükafatsız bırakmayacağını haber vermiştir.

Islâh ise insanların inançlarını, ahlâklarını ve bütün hallerini salâhın mümkün olan en ileri derecesinde düzeltmeye ve yüceltmeye çalışmaktır. Aynı zamanda ıslâh, dinî ve dünyevî hususları, fert ve cemaatlerin ıslâh edilmesini de kapsar. Bunun zıddı ise fesattır.

Fesat çıkarmayı ise Allah yasaklamış, fesat çıkaranları yermiş, onların pek çok dünyevî cezasını beyan edip onların dinî ve dünyevî amellerinin hiçbir şekilde düzgün olmayacağını haber vermiştir.

Yüce Allah yakînden ve yakîn sahibi olanlardan övgüyle söz etmiş, Allah'ın Kur'ânî âyetlerinden olsun, afakî/kevnî âyetlerinden olsun faydalanacakların, ancak onlar olduğunu belirtmiştir. Yakîn, bilgiden daha özel bir mana ifade eder. Yakîn, peşinden amel ve kalp huzuru getiren köklü/derin bilgi demektir.

Yüce Allah sabrı emrettiği gibi, sabredenlerden de övgüyle söz etmiş, birçok âyet-i kerimede onların dünya ve âhiretteki mükâfatlarını da zikretmiştir ki bunlar, yaklaşık doksan yerde dile getirilmiştir. Sabır üç türlüdür:

* Allah'a itaat üzere, onu bütün yönleriyle kamil bir şekilde edâ edinceye kadar sabretmek.

* Kendisine kötülüğü emreden nefs-i emmâresini vazgeçirinceye kadar Allah'ın haramlarına karşı sabretmek.

* Allah'ın acı ve can yakıcı takdirlerine tahammül edip sabretmek. Bunları ne kalbinde ne bedeninde ne de dilinde herhangi bir öfke eseri bulunmaksızın tam bir sebat ve teslimiyetle karşılamak.

Aynı şekilde Yüce Allah şükrü övmüş, şükredenlerin mükâfatlarını zikretmiş, dünya ve âhirette insanların en üstünlerinin şükredenler olduğunu zikretmiştir. Şükrün gerçek mahiyeti ise Allah'ın bütün nimetlerini itiraf etmek, bundan dolayı Allah'a övgülerde bulunmak ve bu nimetleri, onları ihsan edene itaat uğrunda kullanmaktır.

Yüce Allah pek çok yerde korku ve haşyeti de söz konusu etmiştir. Bunları emretmiş ve bu şekilde hareket edenleri övmüştür.

Onların mükâfatlarını söz konusu ettiği gibi, Allah'ın âyetlerinden yararlananların ve haram olan şeyleri terk edenlerin de onlar olacağını belirtmiştir.

Korku ve haşyetin gerçek mahiyeti ise kulun, Allah'ın huzuruna çıkmaktan ve Allah'ın kendisini gözetlemekte olduğundan korkup bu korku neticesinde kendini Allah'ın haram kıldığı her şeyden alıkoyması, uzak tutmasıdır.

Recâ/ümit ise kulun, Allah'ın hem genel rahmetini hem de kendisine özel olarak merhamet etmesini ummak demektir.

Kendisine lütfedip nasip buyurduğu itaatleri kabul edeceğini, buna karşılık yanılarak işlediği ve tevbe ettiği günahlarını da bağışlayacağını umar. Bütün hallerinde Rabbine ümit besler.

Aynı şekilde Yüce Allah birçok yerde Allah'a yönelmekten (الإنابة) söz etmekte, kendisine yönelenleri övmekte ve kendisine yönelmeyi emretmektedir. Bunun gerçek mahiyeti ise kalbin bütün hallerinde Allah'a yönelmesi demektir. Şöyle ki kul, nimetlere mazhar olduğu vakit Allah'a şükrederek, darlık ve sıkıntılar esna-

sında O'na yalvarıp yakararak, nefsin pek çok isteği karşısında ve bütün işlerinde Allah'a dua ederek Rabbine yönelir. Aynı şekilde zikrini her daim dilinden düşürmeyerek de Rabbine yönelir.

Yine Allah'a yönelmek, bütün masiyetlerden tevbe etmek, bütün amellerinde ve sözlerinde Allah'a dönmek, bunları Allah'ın Kitabına ve Rasûlünün sünnetine arz etmek suretiyle Allah'a dönmektir. Böylelikle ameller ve sözler, şeriat terazisiyle tartılmış olur.

Yüce Allah, ihlâsı da emretmiş, ihlâs sahiplerini övmüş ve ihlâslı olmayan ameli kabul etmeyeceğini haber vermiştir.

İhlâsın gerçek mahiyeti ise amel işleyen kimsenin, yalnızca Allah rızasını ve O'ndan alacağı mükâfatı gözeterek amel etmesi demektir. Zıddı ise riya ve nefsî birtakım maksatlarla amel etmektir.

Yüce Allah kibri/büyüklenmeyi yasaklamış, kibri ve kibirlenenleri yermiş, bunların dünya ve âhiretteki cezalarını haber vermiştir. Kibir, hakkı reddetmek ve halkı hakir görmek demektir. Bunun zıddı tevâzu/alçakgönüllülüktür.

Allah tevazuyu da emretmiş ve mütevâzı olanlardan övgüyle söz etmiş, onların mükâfatlarını da beyan etmiştir. Tevâzu ise kim söylerse söylesin hakkı kabul etmek ve halkı hakir görmemektir. Aksine onların faziletlerini, üstünlüklerini görmek ve kendisi için istediklerini onlar için de istemektir.

Adalet, Allah'ın haklarını da, kulların haklarını da eksiksiz yerine getirmektir.

Zulüm ise bunun aksidir. Zulüm, kulun masiyetlerle ve şirk koşmakla kendi nefsine haksızlık etmesini de, kullara kan, mal, namus, şeref ve haysiyetlerinde haksızlık etmesini de kapsar.

Sıdk, dosdoğru yol üzere istikamet bulup dışın ve için aynı olması demektir. Yalan ise bunun aksidir.

Allah'ın hududundan/sınırlarından kasıt, Allah'ın haramlarıdır. Bunlar hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar, Allah'ın hududu/sınırlarıdır, sakın onlara yaklaşmayın."** (el-Bakara, 2/187)

Yine hududullah ile Allah'ın mubah ve helâl kıldığı, miktar ve ölçüsünü tayin ettiği ve farz kıldığı şeyler de kastedilir. Bunlar hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar, Allah'ın hududu/sınırlarıdır, onları aşmayın."** **(el-Bakara, 2/229)**

Emanet, kula güvenilerek bırakılan şeylerdir. Bunun kapsamına Allah'ın haklarının edâ edilmesi, özellikle de gizli olanlarının yerine getirilmesi, aynı şekilde insanların haklarının yerine getirilmesi de girer.

Ahitler ve akitler (söz ve anlaşmalar) ifadelerinin kapsamına kişiyle Allah arasındaki hususlar girer ki bu da dini yalnız O'na halis kılarak Allah'a ibadet etmektir. Kul ile diğer kullar arasındaki karşılıklı muameleler ve benzeri şeyler de bunların kapsamı içindedir.

Hikmet ve kavâm (dosdoğru yapmak) ise yapılması gereken şeyleri yapılması gereken şekilde yapmaktır.

İsrâf ve tebzîr (savurganlık) ise harcamada haddi aşmaktır.

Taktîr (sıkılık) ve buhl (cimrilik) bunun aksinedir. Bu da yapılması gereken harcamalarda eksiklik ve kusur yapmaktır.

Ma'rûf/iyilik, güzelliği ve faydalı oluşu dinen ve aklen bilinen şeylerin tümünü kapsayan bir isimdir. Münker/kötülük ise onun aksidir.

İstikamet/dosdoğru olmak, Allah'a ve Rasûlüne daima itaat etmek demektir.

Kalp hastalığı, onun düzeninin bozulması demektir ki iki türlüdür. Hakta şüphe etme hastalığı ve haram olan şeyleri arzulama (şehvet) hastalığı.

Nifâk/münafıklık, dıştan iyi görünüp içte kötülük saklamaktır. Bunun kapsamına hem itikadî münafıklık hem de amelî münafıklık girer.

Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı, âyetlerinin hikmete uygunluğu bakımından, bütün haberleri doğruluğun en üstün derecesinde olduğundan ve bütün hükümleri de gâyet güzel olduğundan dolayı muhkemdir. Yine Kur'ân-ı Kerim, belâğat, güzellik, bir kısmının diğer kısmını tasdik etmesi ve tam anlamıyla tutarlı olması açısından da bütünüyle müteşâbihtir.

Başka bir açıdan bakıldığında Kur'ân-ı Kerîm'in bir bölümü muhkemdir, bir bölümü müteşâbihtir. Onun müteşabihleri, genel ve özet ifadeler taşıyanlar yahut birkaç manaya gelme ihtimali bulunanlardır. Muhkem ise manası itibarıyla açık ve net olanlardır. Müteşâbih olan buyruklar, muhkemler ışığında anlaşılacak olursa, bütün buyruklar arasında uyum ortaya çıkar ve bütün manalar dosdoğru bir hal alır.

Allah'ın Kitabında sözünü ettiği kulları ile birlikte oluşu iki türlüdür: İlim ve kuşatıcılık beraberliği: Bu, genel beraberliktir. Bu anlamıyla O, kulları nerede

olurlarsa olsunlar onlarla birliktedir (yani hepsinden haberdardır). Özel beraberlik ise yardım, lütuf ve desteğiyle has kullarının beraberinde olması demektir.

Dua, hem ibadet anlamındaki duayı kapsar -ki o takdirde Allah ve Rasûlünün emrettiği her türlü ibadet buna dahil olur- hem de Allah'tan dilekte bulunma anlamındaki duayı kapsar. Bu da Allah'tan menfaatlerin sağlanması ve zararların defedilmesi için istekte bulunmaktır.

Tayyib; itikad, ahlâk, amel, yiyecek, içecek ve kazanç kabilinden faydalı, hoş ve temiz olan her şeyi anlatan kapsamlı bir isimdir. Habîs ise bunun zıddıdır.

Bazen habis ile düşük ve bayağı, tayyib ile de iyi ve kaliteli şeyler kastedilebilir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın tayyib olanlarından ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerden infâk edin..."** (el-Bakara, 2/267)

İnfak; zekât, keffâret, kişinin kendine, ailesine ve kölelerine harcaması gibi farz harcamaları da, bütün hayır yollarında harcama gibi müstehap harcamaları da kapsar.

Allah'a tevekkül etmek ve O'ndan yardım dilemek, Allah'ın emrettiği bir husustur. O, birçok âyet-i kerimede tevekkül edenleri övmüştür. Tevekkülün gerçek mahiyeti ise dinî ve dünyevî maslahatların elde edilmesinde, dinî ve dünyevî zararların bertaraf edilmesinde kalbin Allah'a dayanması ve bunların gerçekleşeceği hususunda O'na güvenmesi demektir.

Yüce Allah'ın övdüğü, sahiplerinden övgüyle söz ettiği ve âyetlerden yararlananların da onlar olduğunu haber verdiği "akıl;" faydalı hakikatleri kavrayıp anlayan ve onların gereğince amel eden akıldır. Bu akıl, sahibini zararlı hususlardan alıkoyar. Bundan dolayı akla hicr (kısıtlayıcı), lub (öz) ve nuhâ (kötülükten alıkoyan) adları da verilmiştir. Çünkü akıl, sahibini kötülüklerden alıkoyar, kendisine zarar verecek şeylerden uzaklaştırır.

İlim; hidâyeti, deliliyle birlikte bilmektir. Dolayısıyla ilim, bilinmesi istenen faydalı meseleleri, delilleri ve onlara ulaştıran yolları bilmek demektir.

Faydalı ilim ise hakkı bilmek ve onunla amel etmektir. Bunun zıddı da cehâlettir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ümmet lafzı dört anlamda kullanılır: İnsanlardan bir kesim anlamı ki, çoğunlukla kullanılan budur. Bazen süre, bazen din/şeriat, bazen de hayırda önder/imam anlamında kullanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de istivâ lafzı üç anlamda kullanılmıştır. Eğer "على/üzerinde" edatıyla geçişli kılınmışsa, bunun anlamı yükselmek, yukarı çıkmak olur. Yüce Allah'ın, **"Sonra Arş'ın üzerine istivâ etti."** buyruğu gibi.

Eğer "إلى" edatıyla geçişli yapılmışsa manası, yönelmek ve kasdetmek olur: **"Sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur."** (el-Bakara, 2/59) buyruğunda olduğu gibi.

Eğer herhangi bir edatla geçişli yapılmamışsa manası kemale ermek olur. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Olgunluğa erince Biz ona hüküm ve ilim verdik."** (el-Kasas, 28/14)

Tevbe, pek çok âyet-i kerimede vârid olmuş ve emredilmiştir. Tevbe edenler de övülmüş ve mükafatları belirtilmiştir. Tevbe, zâhiren ve bâtınen Allah'ın hoşlanmadığı şeylerden, yine zâhiren ve bâtınen Allah'ın sevdiği şeylere dönmek demektir.

Yüce Allah'ın izlenmesini emrettiği ve üzerinde yürüyenlerden övgüyle söz ettiği sırat-ı müstakîm (dosdoğru yol), Allah'ın rızasına ve mükâfatına ulaştıran mutedil yol demektir. Bu da söz, fiil ve bütün hallerde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tabi olmak, onun izinden gitmektir.

Allah'ı zikretmek/anmak: Allah zikri emretmiş, zikredenleri övmüş, zikredenlerin dünya ve âhiretteki mükâfatlarını da beyan etmiştir. Zikir, mutlak olarak geçtiği yerlerde Allah'a yakınlaştırıcı özelliği olan akide, faydalı düşünce, güzel ahlâk, kalbî ya da bedenî amel, Allah'ı övmek, O'nu tesbih etmek, usûl/akide ve fürû/ahkama dair şer'î hükümleri öğrenmek ya da buna yardımcı olan hususların hepsini içine almaktadır.

YÜCE ALLAH'IN GÜZEL İSİMLERİ

(EL-ESMÂU'L-HUSNÂ)

YÜCE ALLAH'IN GÜZEL İSİMLERİ
(EL-ESMÂU'L-HUSNÂ)

Kur'ân-ı Kerîm'de yeri geldikçe Yüce Allah'ın pek çok güzel ismi tekrarlanmaktadır. O nedenle bunların genel anlamlarına dikkat çekmek bir ihtiyaçtır.

Rab: Pek çok âyet-i kerimede tekrarlanmıştır. Rab, bütün kullarını idaresi ve çeşitli nimetleriyle terbiye eden (besleyen, görüp gözeten) demektir. Bundan daha özel bir manası da seçkin kullarını kalplerini, ruhlarını ve ahlâklarını ıslah etmek suretiyle terbiye etmesidir. O bakımdan bu kulların, Allah'a bu üstün ismiyle dua ettikleri çokça görülen bir durumdur. Çünkü onlar, O'ndan bu özel terbiyesini dilemektedirler.

Allah: İlah, mabud, candan sevilen, bütün mahlukatı üzerinde ulûhiyet ve ubûdiyet sahibi olan zattır. Çünkü O, tümü kemâl sıfatları olan ulûhiyet sıfatlarına sahiptir.

Melik, Mâlik: Mülk/hükümranlık kendisinin olan demektir. O, mülk sıfatına sahiptir ki bu sıfat da azamet, kibriyâ, hakimiyet ve idaredir. O; yaratma, emretme ve amellerin karşılığını vermede mutlak tasarruf sahibidir; ulvî/yüce ve süflî/aşağı alemin tamamı kendisinindir; hepsi O'nun kuludur, mülküdür ve O'na muhtaçtır.

Vâhid, Ehad: Hiçbir kimsenin kendisine ortaklığı söz konusu olmaksızın bütün kemalâtta bir tek olan demektir. Kulların O'nu hem akide, hem söz, hem de amelleriyle tevhid etmeleri farzdır. Bu da O'nun mutlak kemalini ve vahdaniyette tek oluşunu itiraf edip bilmeleriyle, çeşitli türleriyle ibadetleri de yalnız O'na yapmalarıyla olur.

Samed: Bütün varlıkların, tüm ihtiyaçlarında, bütün hallerinde, zaruri isteklerinde ve her türlü durumlarında zatı, isimleri, sıfatları ve fiilleri itibarıyla mutlak kemal sahibi olduğu için kendisine yöneldikleri Zat demektir.

Alîm, Habîr: İlmi, gizli-açık, saklanan-açığa vurulan bütün hususları kuşatan, var olmaları gerekli, imkânsız ve mümkün olan her şeyi, ulvî ve süflî âlemi, geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği bilen ve hiçbir şey kendisine gizli-saklı kalmayan Zat demektir.

Hakîm: Yaratmasında ve emretmesinde çok yüce ve üstün hikmet sahibi olan, her şeyi en güzel şekilde yaratan demektir: **"Kesin inanan bir topluluk için hükmü Allah'tan daha güzel olan kimdir ki?"** (el-Mâide, 5/50)

O, boşuna hiçbir şey yaratmaz. Gereksiz hiçbir şer'î hüküm koymaz. Dünyada da, âhirette de hüküm yalnız O'nundur.

Hüküm vermek üç türüyle de yalnız O'nundur, hiçbir kimsenin bunlarda O'na bir ortaklığı yoktur: O; şeriatiyle, kaderiyle ve cezasıyla (amellerinin karşılığını vermek suretiyle) kulları arasında hüküm verir. Hikmet de her şeyi yerli yerine koymak, gerçek konumlarına oturtmak demektir.

Rahmân, Rahîm, Ber, Kerîm, Cevâd, Raûf, Vehhâb: Bu isimlerin manaları birbirine yakındır. Her birisi yüce Rabbimizin rahmet, bir/iyilik, cömertlik, kerem sıfatlarına sahip olduğuna, rahmet ve bağışlarının genişliğine delâlet etmektedir. Bunlarla O, hikmetinin gerektirdiği şekilde bütün varlık âlemini kuşatmıştır. Özellikle mü'minlere de bunlardan daha büyük bir payı, daha mükemmel bir kısmeti nasip etmiştir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Ben, onu takva sahiplerine... yazacağım."** (el-A'râf, 7/156)

Nimetler ve ihsan, bütünüyle O'nun rahmetinin, cömertliğinin, lütuf ve kereminin tecellileridir. Dünya ve âhiretteki bütün hayırlar da O'nun rahmetinin bir sonucudur.

Semî': Çeşitli ihtiyaçları dile getiren, farklı dillerde yükselen bütün sesleri işiten demektir.

Basîr: Ne kadar ince ve küçük olursa olsun her şeyi gören demektir. O, siyah karıncanın, kapkaranlık bir gecede simsiyah bir kaya üzerindeki hareketini dahi görür. Yedi göğün üzerindekileri gördüğü gibi, yedi yerin altındakileri de görür. Aynı şekilde O, hikmeti gereği kimin cezaya, kimin mükâfata layık olduğunu da işitir ve görür. Bu son anlam hikmetle alâkalıdır.

Hamîd: Zatı, isimleri, sıfatları ve fiilleri itibarıyla övgüye lâyık olan, çokça övülen demektir. Bütün isimlerin en güzelleri, bütün sıfatların en mükemmeli, bütün fiillerin en eksiksiz ve en güzeli O'nundur. Çünkü Yüce Allah'ın bütün fiilleri ya lütuftur ya da adalettir.

Mecîd, Kebîr, Azîm, Celîl: O, mecd (şan ve şeref), kibriyâ (büyüklük), azamet ve celâl sıfatlarına sahip olandır. Şöyle ki O, her şeyden büyük, her şeyden azametli, her şeyden üstün ve yücedir. Dostlarının ve seçkin kullarının kalbinde tazim ve iclâl duyguları O'nadır. Onların kalpleri O'na tazimle, O'nun celâlini kabul etme, önünde saygıyla boyun eğme ve kibriyası karşısında da zilletle eğilme duygularıyla dolup taşar.

Afuv, Ğafûr ve Ğaffâr: O, ezelden ebede kadar af ile tanınır. Kullarına af ve mağfiret etmek vasfıyla bilinir. Herkesin O'nun affetmesine ve mağfiretine ihtiyacı vardır. Tıpkı O'nun rahmetine, lütuf ve keremine ihtiyaç duydukları gibi.

O, sebeplerini yerine getiren kimseleri mağfiret edip affedeceği vaadinde bulunarak şöyle buyurmuştur: **"Muhakkak Ben, tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip hidâyet üzere olan kimseye çokça mağfiret edenim."** (Tâ-Hâ 20/82)

Tevvâb: Tevbekârların tevbelerini devamlı kabul eden, Zatına dönenlerin günahlarını mağfiret eden demektir. Allah, nasuh/samimi olarak tevbe eden herkesin tevbesini kabul eder. O, tevbe edenlerin tevbelerini kabul edendir ki bu, şöyle olur: Önce O, onları tevbe etmeye ve kalpleriyle Zatına yönelmeye muvaffak kılar. Tevbe ettikten sonra da onların tevbelerini kabul edip günahlarını affeder. Her iki durumda O'nun Tevvab oluşundandır.

Kuddûs, Selâm: Bütün eksik sıfatlardan münezzeh olan, yarattıklarından hiçbir kimseye benzemeyen, bütün bunlardan yüce olandır ve tazim olunandır.

O, bütün kusurlardan münezzeh olduğu gibi kemâl sıfatlarından herhangi birinde herhangi bir kimsenin O'na yakınlaşmasından yahut O'na benzemesinden de münezzehtir: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, görendir."** (eş-Şûrâ, 42/11); **"Kimse O'nun dengi değildir."** (el-İhlâs, 112/4); **"O'na adaş/denk bir kimse biliyor musun?"** (Meryem, 19/65); **"Artık... Allah'a eşler/ortaklar koşmayın."** (el-Bakara, 2/22)

el-Kuddûs ismi es-Selâm gibidir. Her ikisi de bütün yönleriyle her türlü eksikliği O'ndan nefy/iptal etmekte, buna karşılık bütün yönleriyle mutlak kemali ihtivâ etmektedir. Çünkü eksiklik söz konusu olmayınca bütünüyle kemal sabit olur.

Aliy, A'lâ: Bütün yönleriyle mutlak üstünlük ve yücelik sahibi demektir: O, zatı ile yüce ve her şeyin üstündedir, kadri ve sıfatları ile yücedir, kahr u galebesi ve hakimiyeti ile yücedir. O, Arş'ın üzerine istivâ etmiştir, bütün mülkü hükmü altına almıştır. Bütün azamet, kibriyâ, celâl, cemal ve kemal sıfatlarının en ileri derecesi O'na aittir ve bütün bunlarda en nihaî kemali O temsil eder.

Aziz: Gerek güç, gerek galibiyet, gerekse de zarara karşı kendini koruma anlamlarında olmak üzere bütün çeşitleri ve kapsamıyla izzet yalnız kendisinin olan demektir. Hiçbir varlık O'na zarar veremez. Bütün varlıklar O'nun emrine boyun eğmiştir. Bütün yaratılmışlar O'na itaatle boyun bükmüş, azameti önünde eğilmişlerdir.

Kavî, Metîn: Bunlar da el-Azîz ile aynı manadadır.

Cebbâr: Bu isim hem Aliy ve A'la hem de Kahhâr ile aynı manaya gelmektedir. Aynı zamanda kırık kalpleri onaran, gönülleri hoş eden, zayıf ve âcizlere yetişen, kendisine yalvarıp yakaran ve sığınanların kalplerini onaran anlamında olup bu yönden Raûf ile aynı anlama gelir.

Mütekebbir: Azamet ve kibriyâ sahibi olup kötülüklerden, eksikliklerden ve kusurlardan uzak olan demektir.

Hâlık, Bâri' ve Musavvir: Bütün varlıkları meydana getiren, yoktan var eden, hikmetiyle onları düzenleyip şekil veren, hamdi ve hikmetiyle de onlara suret veren demektir. O, ezelden beri bu pek büyük sıfata sahip olduğu gibi gelecekte de bu pek büyük sıfatın sahibidir.

Mü'min: Kendi zatını hem kemal sıfatlarıyla hem de kemal derecedeki celâl ve cemalle övmüş olan demektir.

O, apaçık belge ve delillerle peygamberlerini göndermiş, kitaplarını indirmiş ve peygamberlerini bütün mucize ve delilleriyle tasdik etmiş; onların da, getirdiklerinin de doğru olduğuna delil teşkil edecek şekilde onları onaylamıştır.

Müheymin: Bilgisiyle her şeyi kuşatan, bütün işlerin gizli ve saklı hallerine, kalplerin gizlediklerine muttali olan, hepsini bilendir.

Kadîr: Kudreti kâmil olandır. Kudretiyle bütün varlıkları yaratmış, kudretiyle onları idare etmiş ve yine kudretiyle bunları düzenlemiş ve muhkem/sağlam kılmıştır. O, kudretiyle hayat verir ve öldürür. Amellerin karşılıklarını vermek üzere kullarını da kudretiyle diriltecek, iyiye iyiliğiyle, kötüye de kötülüğüyle karşılığını verecektir. Bir şeyi diledi mi ona, "Ol" der, o da hemen oluverir. Kudretiyle kalpleri evirip çevirir ve dilediği şekilde onları yönlendirir.

Latîf: İlmi, bütün gizlilikleri ve kapalılıkları kuşatan, saklı bulunan her şeyi, gizli olan her şeyi idrak eden, bütün ince işleri bilen; mü'min kullarına karşı lütfu pek bol olan, onlara maslahatlarına olacak şeyleri lütuf ve ihsanıyla farkına varamayacakları yollarla ulaştırandır. Bu iki mana bakımından o, Habîr ve Raûf isimleriyle aynı manadadır.

Hasîb: Kullarını çok iyi bilen, tevekkül edenlere yeten, kullarına hikmetine göre ve küçük-büyük amellerine dair bilgisiyle hayır ve şer amellerinin karşılığını verendir.

Rakîb: Kalplerin gizlediklerini bilen ve her nefsin ne kazandığını görendir. O, bütün mahlukatı koruyup gözeten, en güzel, en mükemmel düzen ve en mükemmel idareyle onların varlıklarını sürdürendir.

Hafîz: Yarattığını koruyan, gözeten, var ettiklerini bilgisiyle kuşatan, dostlarını günah ve helâk edici şeylere düşmekten muhafaza edendir. Hareketleri halinde de, hareketsizlikleri esnasında da onlara lütfuyla muamele eden ve kullarının amellerini de, bu amellerin karşılıklarını da tek tek sayıp tespit edendir.

Muhît: Bilgisi, kudreti, rahmeti ve hakimiyetiyle her şeyi kuşatandır.

Kahhâr: Bütün mahlukatın kendisine boyun eğdiği, izzetine, kuvvetine ve kemal derecesindeki kudretine zilletle itaat ettiği, her şeye hakim olan, güç yetiren demektir.

Mukît: Bütün varlıklara, varlıklarını sürdürmek için gerekli gıdalarını ulaştıran, onlara rızıklarını veren, hikmet ve hamdiyle rızıkları onlar arasında dilediği gibi döndürüp dolaştırandır.

Vekîl: İlmiyle, kemal derecesindeki kudretiyle, her şeyi kuşatan hükmüyle bütün yarattıklarının işlerini çekip çevirendir. O, gerçek dostlarını sevip işlerini üstlenen, böylece onlara kolay olanı kolaylaştıran, zor olandan da onları uzak tutandır. İşlerini görmede onlara yetendir. Kim Allah'ı vekil edinirse Allah ona yeter: **"Allah iman edenlerin dostudur, onları karanlıklardan nura çıkarır."** (el-Bakara, 2/257)

Zü'l-celâli ve'l-ikrâm (celâl ve ikrâm sahibi): Azamet, kibriyâ ve rahmet sahibi, cömert, özel ve genel her türlü ihsanda bulunan demektir. Kendisini tazim edip seven dost ve seçkin kullarına ikramda bulunandır.

Vedûd: Nebilerini, rasûllerini ve onlara tabi olanları seven ve onlar tarafından sevilen demektir. Onlar, O'nu herkesten ve her şeyden çok severler. Kalpleri onun sevgisiyle dolup taşar. Dilleriyle O'na hamd ü senâda bulunurlar. O'nu över dururlar. Kalpleri sevgiyle O'na bağlıdır, ihlâsla ve bütünüyle O'na yönelmiştir.

Fettâh: Şer'î hükümleriyle kaderî hükümleriyle ve cezaî (amellerin karşılığını veren) hükümleriyle kulları arasında hükmeden demektir. Lütfuyla sadıkların basiretlerini açandır. Kalplerini marifetine, sevgisine ve O'na yönelişe açandır. Kullarına rahmet ve çeşitli rızık kapılarını açandır.

Onlar için kendileri vasıtasıyla dünya ve âhiret hayırlarına nail olacakları sebepleri takdir edendir: **"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa, onu tutacak olmaz; tuttuğunu da O'ndan başka salıverecek olmaz."** (Fâtır, 35/2)

Razzâk: Bütün kullarının rızkını verendir. Yeryüzünde ne kadar canlı varsa hepsinin rızkını vermek Allah'a aittir.

Kullarına verdiği iki çeşit rızkı vardır: Birisi umumi bir rızıktır ki iyi, kötü, öncekiler, sonrakiler bunun kapsamı içindedir. Bu, bedenler için verilen rızıktır.

Diğeri ise özel rızıktır. Bu da kalplere verdiği rızıktır, yani ilim ve iman ile onları gıdalandırmasıdır.

Dinin salâh bulmasının yardımcısı olan rızık, helâl rızıktır. Bu da hikmet ve rahmetinin gereğine göre mü'min kullarına hastır ve onlar bu konuda mertebe mertebedirler.

el-Hakem, el-Adl: Dünya ve âhirette kulları arasında adaletiyle hükmeden demektir. Zerre ağırlığı kadar zulmetmez. Hiçbir kimseye işlemediği bir günahı yüklemez, hiçbir kula günahından fazlasıyla ceza vermez. O, hakları sahiplerine eksiksiz ulaştırır. Hakkını kendisine ulaştırmadık hiçbir hak sahibi bırakmaz. O, idare ve takdirinde mutlak âdil olandır: **"Şüphesiz ki Rabbin dosdoğru bir yol üzeredir."** (Hûd, 11/56)

Câmiu'n-nâs: İnsanları, gerçekleşeceğinde hiçbir şüphe bulunmayan bir günde toplayıp bir araya getirecek olandır. Onların amellerini ve rızıklarını toplayıp verendir. Onlardan sayıp tespit etmedik küçük-büyük hiçbir şey bırakmaz. O, önceki ve sonraki ölülerden dağılan ve başka şekillere dönüşmüş bulunan her şeyi kamil kudreti ve kuşatıcı ilmiyle (diriltmek üzere) bir araya toplayacak olandır.

Hayy, Kayyûm: Hayatı kemal derecesinde olan ve bizatihi var olan demektir. Göklerde ve yerde bulunanların hepsinin varlığını ayakta tutan, onları idare eden ve rızıklarını verendir. Bütün hallerini düzenleyendir. Buna göre Hayy, zatî sıfatların tümünü, Kayyûm da fiilî sıfatların tümünü ihtivâ eden bir isimdir.

Nûr: O, göklerin ve yerin nurudur. Ariflerin kalplerini marifetiyle ve kendisine imanla nurlandırandır. Hidâyetiyle kalplerini aydınlatandır. Gökleri ve yeri var ettiği nurlarla aydınlatandır. O'nun hicabı da nurdur. Eğer bu hicabını açacak olsa yüzünün parıltıları mahlukatından bakışının ulaştığı her varlığı (yani her şeyi) yakardı.

Bedîu's-semavati ve'l-ard (gökleri ve yerin eşsiz yaratıcısı): Onları olabildiğince güzel, harikulâde bir şekilde, son derece sağlam ve hayret verici bir düzen içinde yaratan ve yoktan var eden demektir.

Kâbıd: Rahmeti ve hikmeti gereğince rızıkları kısan ve ruhları kabzeden/alan demektir.

Bâsit: Rahmeti ve hikmeti gereğince rızıkları bollaştıran ve kalplere genişlik verendir.

Mu'tî, Mâni': O'nun verdiğini kimse engelleyemez, engellediğini de kimse veremez. Bütün maslahat ve menfaatler, O'ndan istenir ve bütün bunları elde etmek için O'na yönelinilir. O, hikmeti ve rahmetiyle bunları dilediğine verir, dilediğine de vermez.

Şehîd: Her şeye muttali olandır. O, gizli ve açık bütün sesleri işitir. Küçük-büyük, önemli-önemsiz bütün varlıkları görür. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır. Kullarının leh ve aleyhlerine olmak üzere yaptıkları bütün amellerine şahit/tanık olandır.

Mubdi' (ilkin var edip yaratan), **Muîd** (ahirette tekrar yaratıp diriltecek olan): Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yaratılmışları ilkin yoktan var eden, sonra da onu tekrar yaratıp diriltecek olan O'dur."** (er-Rûm, 30/27)

O, onları hangileri daha güzel amel edecek diye sınamak için yaratmıştır. Sonra da iyilik yapanlara iyilikle, kötülük yapanlara da kötülükle karşılık vermek üzere onları tekrar yaratacaktır. Aynı şekilde O, bütün mahlukatı aşama aşama var edendir, sonra da bunu her an tekrarlamaktadır.

Fa'âlun limâ Yurîd (Dilediğini yapan): Bu da O'nun gücünün kemali, kudret ve meşîetinin daima geçerli oluşunun bir tecellisidir. O, neyi yapmak isterse yapar, kimse O'na engel olamaz ve karşı koyamaz. Hangi konuda olursa olsun O'nun herhangi bir yardımcısı ve destekçisi yoktur. Aksine O, bir şeyi diledi mi ona "Ol" der, o da derhal oluverir. O, dilediğini yapan olmakla birlikte O'nun iradesi/dilemesi, hikmetine tabidir ve iradesi dolayısıyla hamde layık olandır. O, kemal derecesinde kudrete ve meşîetinin daima geçerli oluşu sıfatına sahiptir. Ne yaparsa, ne ederse hepsi hikmetinin kapsamı dahilinde olur.

Ğanî, Muğnî: O zatı ile Ğani'dir. Yani kamil ve tüm kemal sıfatlara sahip olduğu için ve bu sıfatlarda herhangi bir eksiklik söz konusu olmadığı için O, bütün yönlerden tam ve mutlak anlamda zengindir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. O'nun Ğani olmaması mümkün değildir. Çünkü Ğani oluşu O'nun zatının olmazsa olmazlarındandır. Tıpkı yaratıcı, kudret sahibi, rızık verici ve ihsan edici olmamasının mümkün olmaması gibi. O, hiçbir bakımdan hiçbir kimseye muhtaç değildir.

O, göklerin ve yerin, dünya ve âhiretin hazinelerini elinde bulundurandır.

Yine Muğnî'dir; bütün yaratıklarını genel anlamda, has kullarını da kalplerine ihsan ettiği Rabbânî marifet ve imanî hakikatlerle zengin kılan ve ihtiyaçtan kurtarandır.

Halîm: İsyan etmelerine ve pek çok hata etmelerine/yanılmalarına rağmen bütün mahlukatına gizli ve açık nimetleri bol bol ulaştırandır. İsyankârlara isyanlarına rağmen hilm (yumuşaklık) ile karşılık verir. Tevbe etsinler diye onlara süre tanır. Kendisine yönelsinler diye onlara mühlet verir.

Şâkir, Şekûr: Az miktardaki amele bile mükâfat veren, pek çok hatayı bağışlayan, ihlâs sahibi kimselerin amellerini hesapsız olarak kat kat fazlasıyla mükâfatlandırandır. O, şükredenlere karşılık verir ve Zatını zikredeni zikreder. Kendisine salih herhangi bir amelle yakınlaşan kimseye O daha da yaklaşır.

Karîb, Mucîb: Yüce Allah herkese pek yakındır. O'nun yakınlığı iki türlüdür: İlmi, haberdar oluşu, murakebesi (görüp gözetlemesi), şahit oluşu ve kuşatıcılığı ile her şeye ve herkese yakın olma anlamındaki umumi yakınlık; kendisine ibadet edenlere, kendisinden dilekte bulunanlara ve kendisini sevenlere yakın olma anlamındaki özel yakınlık. Bu, hakikati idrâk olunamayan bir yakınlıktır. O ancak kuluna olan lütfu, inâyeti, ona muvaffakiyet vermesi, doğru yola yönlendirmesi gibi birtakım etkileriyle bilinebilir.

Dua edenlerin duasını kabul etmesi, ibadet edenlerin O'na yönelmesi de bunun etkilerinden biridir. O, dua edenlerin dualarını -kim olurlarsa olsunlar, nerede ve hangi durumda olurlarsa olsunlar- mutlak olarak onlara va'dettiği şekilde -genel olarak- kabul eder.

O, çağrısını kabul edip şeriatına uyanların dualarını da özel olarak kabul eder. Aynı şekilde O, darda kalmış olanların da duasını kabul eder. Bütün yaratılmışlardan ümidini kesmiş olan ve yalnız kendisine güçlü bir şekilde bağlanan ve O'ndan bekleyen, korkarak ve umarak O'ndan isteyenlerin duasını da kabul eder.

Kâfî: Bütün kullarının ihtiyaçlarını görmeye, zorunlu ihtiyaç duydukları şeyleri karşılamaya yeten, kadir olandır. Kendisine iman ve tevekkül eden, din ve dünyasının bütün ihtiyaçlarını kendisinden isteyen kimselere ise özellikle yeter, yetişir.

Evvel, Âhir; Zâhir, Bâtın: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu isimleri oldukça kapsamlı ve gâyet açık bir şekilde tefsir etmiştir. Nitekim o, Rabbine niyaz ederken şöyle buyurmuştur: *"Sen evvelsin Senden önce hiçbir şey yoktur; Sen âhirsin Senden sonra hiçbir şey yoktur; Sen zâhirsin/üstünsün Senden üstün/üstte hiçbir şey yoktur; Sen bâtınsın Senden öte hiçbir şey yoktur."*[29]

Vâsi': Sıfatları ve sıfatlarının taalluk ettiği hususları itibarıyla geniş olandır. Öyle ki hiçbir kimse O'nu lâyıkıyla övemez. O, kendi zatını nasıl övdüyse öyledir. Azameti, sultası ve mutlak mülkü geniş olduğu gibi, lütuf ve ihsanı, cömertliği ve keremi de pek büyük olandır.

Hâdî, Raşîd: Kullarını menfaatlerine olan her şeye ileten, onlara bunları gösteren, doğruya irşad edendir. O, onlara zararlı olan şeyleri nasıl önleyeceklerini gösterir, bilmediklerini öğretir, onlara tevfikini verir. Onları doğruya yönlendirir. Takvâyı ilham eder. Onların kalplerini kendisine döndürür ve emrine itaatkâr kılar.

Raşîd'in Hakîm ile aynı anlamda olan bir açıklaması daha vardır: O, sözlerinde ve fiillerinde dosdoğru olandır. Şeraitlerinin/hükümlerinin tümü hayırdır, doğruluktur, hikmettir. Bütün yaratması da doğruluğu (rüşdü) ihtiva eder.

Hak: Zatında ve sıfatlarında hak olandır. O, vacibu'l-vücuddur (varlığı zorunludur, olmazsa olmazdır). Sıfatları kâmildir. Vücudu/var oluşu, zatının bir gereğidir. Bütün varlıklar, her şey O'nunla vardır. O, ezelden ebede kadar celal, cemal ve kemâl sıfatlarıyla mevsuf olarak vardır. Ezelden beri de ihsanla tanınır.

O'nun sözü haktır, fiili haktır, O'na kavuşmak haktır, peygamberleri haktır, kitapları haktır, dini haktır, bizzat kendisi haktır. O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmek haktır. O'na bağlı olan her şey haktır.

"Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'nun dışında dua/ibadet ettiklerinin hepsi ise batıldır. Şüphesiz Allah çok yücedir, pek büyüktür." (el-Hac, 22/62)

"De ki: O, Rabbinizden gelen haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun." (el-Kehf, 18/29)

"Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır?" (Yunus, 10/32)

"De ki: Hak geldi, batıl da yok oldu. Çünkü batıl yok olmaya mahkumdur." (el-İsra, 17/81)

***

29 Müslim, Duâ 61.

Nimeti sayesinde salih amellerin tamamlanabildiği Allah'a hamdolsun. Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'e, onun aile halkına, ashabına, Kıyamet gününe kadar onlara uyacak olanlara olsun.

Rabbine muhtaç, Allah'ın kulu:

Abdurrahman b. Nasır b. Abdullah b. Nasır es-Sa'dî

Allah ona, ana-babasına, hocalarına, sevenlerine ve bütün müslümanlara mağfiret buyursun. Âmin.

İÇİNDEKİLER

5. CİLT

50- Kâf Sûresi....5
51- Zâriyât Sûresi....23
Bu Kıssanın İçerdiği Bazı Hüküm ve Hikmetler....30
52- Tûr Sûresi....43
53- Necm Sûresi....61
54- Kamer Sûresi....83
55- Rahman Sûresi....103
56- Vâkia Sûresi....121
57- Hadîd Sûresi....143
58- Mücadele Sûresi....167
59- Haşr Sûresi....185
60- Mümtehine Sûresi....209
61- Saf Sûresi....225
62- Cuma Sûresi....237
63- Münafikûn Sûresi....247
64- Teğâbûn Sûresi....257
65- Talâk Sûresi....271
66- Tahrîm Sûresi....285
67- Mülk Sûresi....297
68- Kalem/Nûn Sûresi....313
69- Hâkka Sûresi....329
70- Meâric Sûresi....343
71- Nûh Sûresi....355
72- Cin Sûresi....365

73- Müzzemmil Sûresi....379
74- Müddessir Sûresi....391
75- Kıyâme Sûresi....405
76- İnsan Sûresi....417
77- Mürselât Sûresi....431
78- Nebe' Sûresi....443
79- Nâziât Sûresi....453
80- Abese Sûresi....465
81- Tekvîr Sûresi....473
82- İnfitâr Sûresi....483
83- Mutaffifîn Sûresi....489
84- İnşikâk Sûresi....499
85- Burûc Sûresi....507
86- Târık Sûresi....517
87- A'lâ Sûresi....523
88- Ğâşiye Sûresi....529
89- Fecr Sûresi....537
90- Beled Sûresi....545
91- Şems Sûresi....551
92- Leyl Sûresi....557
93- Duhâ Sûresi....565
94- İnşirâh Sûresi....571
95- Tîn Sûresi....575
96- Alak Sûresi....579
97- Kadir Sûresi....585
98- Beyyine Sûresi....589
99- Zilzâl Sûresi....595
100- Âdiyât Sûresi....599
101- Kâria Sûresi....605

102- Tekâsür Sûresi..609
103- Asr Sûresi..613
104- Hümeze Sûresi..617
105- Fil Sûresi...621
106- Kureyş Sûresi...625
107- Mâûn Sûresi...629
108- Kevser Sûresi...633
109- Kâfirûn Sûresi..637
110- Nasr Sûresi...641
111- Tebbet/Mesed Sûresi..645
112- İhlâs Sûresi..649
113- Felak Sûresi..653
114- Nâs Sûresi..657
Kur'ân Müfessirinin Gerek Duyacağı
Tefsir Usûl Ve Kaidelerinin Bazıları ....[illegible]
Yüce Allah'ın Güzel İsimleri
(el-Esmâu'l-Husnâ)..673

Tevhid Sayfasıı

Tevhid Sayfasıı